ZACVTI LVSITANI OPERA OMNIA,

In duos Tomos diuiſa.

PRIORE CONTINENTVR

De Hiſtoria principum Medicorum Libri VI.

POSTERIORE,

Praxis Hiſtoriarum Libri V.
Introitus ad Praxin.
Pharmacopœa.
Praxis Medica admiranda, multis Obſeruationibus ab Authore locupletata.

ZACVTVS LVSITANVS DOCTOR MEDICVS ÆTATIS SVÆ LXVI Anno 1642
En ZACVTVM, lusitanæ fulgidum sidus plagæ,
Principem chori medentûm, sæculi miraculum.
CAR. SPONIVS DM.
Audran fecit

Philippus Hecquet Doctor Medicus Abbavillæ

ZACVTI LVSITANI,

MEDICI, ET PHILOSOPHI PRÆSTANTISSIMI,

Operum Tomus primus;

IN QVO

DE MEDICORVM PRINCIPVM HISTORIA LIBRI SEX:

VBI MEDICINALES OMNES HISTORIÆ, de morbis internis, quæ passim apud Principes Medicos occurrunt, concinno ordine disponuntur, Paraphrasi, & Commentariis illustrantur: necnon Quæstionibus, Dubiis, & Obseruationibus exquisitissimis exornantur.

Editio postrema, à mendis purgatissima.

LVGDVNI,
Sumptibus IOANNIS ANTONII HVGVETAN, Filij;
& MARCI ANTONII RAVAVD.

M. DC. XLIX.

IMPERATORI IMPERATORVM, REGI REGVM, DOMINO DOMINANTIVM,

ÆTERNO VERITATIS PATRONO, Sacrosancto Archiatro, & Iudici æquissimo,

Zacutus Lusitanus Medicorum minimus.

CONSVEVERVNT qui Imperatoribus, Regibus, Magnatibus lucubrationes suas nuncupant, in eo potentissimùm versari, vt eorum Genealogiam, laudes, facinora, eleganti scribendi stylo prosequentes, plenissimis (vt aiunt) tibiis iactent, prædicent, ad sidera euehant, & extollant. Ego verò ab his recensendis supersedens, ad securissimum sapientiæ tuæ portum confugio, cuius laudes canant Archangeli, cuius Maiestatem tremant potestates, & omnis Prophetarum laudet exercitus. Nam quis humano ore id fieri posse arbitratur, licèt illi centum linguæ, oráque centum, ferrea vox? nullus sanè, nisi insanæ mentis compos. Concessisti ergo Misericordiosissime Domine, his in omnes MEDICORVM PRINCIPVM HISTORIAS commentariis, coronidem imponi: sed qua studii sedulitate, quibus vigiliis factum sit hoc indefessi laboris opus, in mediis

occupationum fluctibus natum,illuſtratúmque, Tu
qui renes,ac corda perſcrutaris,probè noſti. Et quam-
quam difficilis hic noſtrarum lucubrationum exitus
in Phyſica,& Medica ſcientia, à promulgatione ve-
ritatis, retrahere hominem meticuloſum, & incon-
ſtantis animi poſſet: me tamen, cùm continuò fo-
ueas,certóque promittas,inſtituti noſtri ſcopum, ve-
ritatem ſcilicet à te ortam,mendacij tenebris non of-
fuſcandam, futurum polliceris, vt non multos poſt
annos,vel peritiſsimi acceptam referant;& Iuniorum
Placita increpata, æqui, boníque conſulant. Quo
factum eſt, vt noſtri labores dulciſsimi, ex amariſ-
ſimis reddantur:& maximè, ſi te ſupremum verita-
tis tribunal, vnicum habeam propugnaculum, &
defenſorem. Accipe igitur, quas tibi libentiſsimè
ſtudiorum noſtrorum debitas offerimus primitias,&
humillimum ſeruum tuum (quem ab ineunte æta-
te,parẽtibus orbatum,pauperem,egenum, humano
prorſus deſtitutum auxilio, tua diuina tutela prote-
ctum, Pietate, & Clementia adiutum, altum ad
Medicinæ culmen,& optatum ſcientiæ gradum fœ-
liciter perduxiſti, à Zoilorum calumniantium ini-
qua linguâ, virulentis morsibus, ac liuidâ proteruiâ,
tuere,tege,defende.

LVDOVICO

LVDOVICO IVSTO,

HVIVS NOMINIS XIII.

GALLIARVM ET NAVARRÆ REGI,

Christiani Orbis moderatori Inuictissimo, semper Augusto.

CVM Principes vniuersi Orbis contemplor, CHRISTIANISSIME SIMVL, AC POTENTISSIME LVDOVICE, quorum patrocinio hanc rudem opellam commendarem, nullam, excepto te Monarcha tanto, inueni, quo auspice, & patrono publicum indipiscatur hic liber, quem iam maturum, subactum exercitatione multa, sparsum veluti fruge bona veterum lectionum, & illustrium quæstionum floribus decoratum tibi libenter offero, securus quid tentet inuidia, quid moliatur calumnia: nam Herculeo tuo clypeo permunitus, virulentorum hominum morsus rabidos coërcebo. Cùm enim amorem tuum erga studiosos, & litterarum cultores beneuolentiam, quam vel extremum Orbis finem habitantes, plenissimis, vt aiunt, tibiis iactant, prædicant, & buccinantur, attenta mentis acie considero, clariora iudico opera tua, quæ nulla humana lingua vix lustrari queunt, aut ferrea doctorum hominum, atque adamantina signari voce possunt. Sed quid plura consector, ac colligo, quando tu solus diuino afflatus Spiritu, Galliarum populosissimas prouincias, tot illarum sinus, tot promontoria, tot littora, tot insulas, tot portus, tot maritimas, eásque bellicosissimas oras, tot oppida, tot vrbes, tot instructissimas arces, tot minutissima castella, tot fortissima præsidia, incredibili dexteræ tuæ fortitudine in vnam communissimam cōcordiam redegisti, quæ antea armis, intestinísque bellis exardentia, erant æquata solo, & flammis prorsus exusta? Quid commemorem Rupellenses indomitos, quorum superbiam, & diram rabiem, pacis, armorúmque arbiter, sola maiestate prosternens, solo nomine, solo virtutis miraculo infrænasti, & vno veluti pugillo conclusisti? Tu totius veluti mundi sequester, & Ianitor; Galliam, cui tanquam Sol aureus præsides, multis antea calamitatibus obsitā, grauibus hostium ærumnis oppressam recreasti, & in amplissimum securitatis, seu tranquillitatis portum ex angusto vitæ discrimine nunc reuocas. Quo ergo nomine hi syncerioris Medicinæ flosculi prodibunt fortunatiores? aut quem huius libri fautorem comparabo sublimiorem? nam, vt omittam tui sermonis suauitatem, clementiam, mansuetudinem, morum comitatem, Imperatoriam, & indicibilem gratiam, qua splendes, ita hæc cum maiestate, maiestas cum dignitate, gloria, & auctoritate certant, vt te omnes certatim nuncupent, clament, velint, & communi voto totius Orbis Gubernatorem sibi cunctæ Nationes expostulent: non enim laboribus, non industriæ, non diligentiæ, non solertiæ pro gloria comparanda pepercisti vnquam, nihil inconsultè tentasti, nil nisi cum laude peregisti. Ob hæc remotissimi Reges, illustres Magnates tua gestiunt adorare vestigia, tuísque se genibus aduoluere festinant, immò Orbis vniuersus tua splēdidissima facinora hæreditario iure acquisita admiratur. Quòd si hæc præexcelsa animi, & corporis insignia retexere velim, nunquam præ multitudine, & affluentia illorum finis futurus esset orationi meæ. Denique cùm hoc tempore tota fremat Germania bello, ferueat vehementiùs Anglia, æstuet Hispania, armis accendatur Italia; nec Polonia, aut Scotia, Brasilienses, India Orientalis, Occidentalis, Persia, Armenia,

&

& tota Græcia, aut Abiſſinorum vaſtiſſimum regnum pace fruantur, & nobis circumcirca hoſtis immineat, tamen in Galliam tuam, nullis veluti finibus coërcitam, diuerſorum multitudine numeroſa refertiſſimam, ſingulari prudentia, maturo conſilio, pietate, æquitate, Iuſtitia, non tam armorum, quàm beneuolentiæ vinculis, quæ ſunt verè Principum fortiſſima tela, conſeruas, quod nec alij bellicoſiſſimi Reges ante te aſſequi vnquam potuerunt. O verè ſtrenuum, & Heroïcum Principem! ô præclariſſimum ſapientiæ æternâ memoriâ celebrandæ nullo vnquam tempore intermoriturum ſpecimen! ô felices, atque beatos populos, quibus talem Regem, Moderatorem ſcientiſſimum, atque Iuſtiſſimum habere contingit! Ergo triumphantiſſime Rex, Chriſtianæ molis Atlas conſtantiſſime, Zacutum Luſitanum, huius libri auctorem, mille calamitatum fluctibus agitatum, ad Regios tuos pedes deuolutum, tuáſque munificentiſſimas, & liberaliſſimas manus exoſculantem, foue, tuêre, & à naſutulis cenſoribus, ne nomen eius ſuggillationis contagio polluatur, defende, & in clientelam tuam admitte. Hoc ſi feceris, pulchriora fortè, & maiora, quæ iam prælo gemunt, te fautore, lucis vſurâ fruentur. Æternum totius Orbis Conditorem, qui te tantis virtutum condecorauit titulis, ſuppliciter, obnoxiè, & indeſinenter, omníque votorum nuncupatione precor, vt te Inclytum Principem in longiſſimos annos, Gallis tuis, nobis, toti Orbi, immò & poſteris ſemper feliciſſimum, inuictiſſimum, triumphatorem conſeruet, & augeat.

Manus tuas Regias exoſculor, Auguſtiſſimæ Majeſtati tuæ addictus, humillimus ſeruus,
ZACVTVS LVSITANVS M. D.

Priuilege du Roy.

LOVYS PAR LA GRACE DE DIEV ROY DE FRANCE ET DE NAVARRE, A nos amez & feaux Conſeillers les Gens tenans nos Cours de Parlement, Maiſtres des Requeſtes Ordinaires de noſtre Hoſtel, Baillifs, Seneſchaux, Preuoſts, leurs Lieutenans, & à tous autres de nos Iuſticiers, qu'il appartiendra, Salut. Noſtre cher & bien amé IEAN ANTOINE HVGVETAN LE FILS, Marchand Libraire en noſtre ville de Lyon, Nous a fait remonſtrer qu'il deſireroit imprimer les Oeuures de ZACVTVS LVSITANVS, ſur vne copie cy deuant imprimée, mais parce qu'il ne les peut faire ſans vne grande deſpence qui luy ſeroit onereuſe au lieu de luy eſtre vtile, ſi quelqu'vn les contrefaiſoit, il nous a treshumblement ſupplié de luy accorder nos lettres de Permiſſion neceſſaires, pour luy aſſeurer les frais qu'il a faict, & qu'il ſera obligé de faire. A ces cauſes, & deſirant gratifier l'expoſant qui s'efforce de contribuer tous les iours par l'exercice de ſon art à l'vtilité de nos ſuiects, Nous luy auons permis & permettons par ces preſentes d'imprimer, faire imprimer, vendre & debiter en tous les lieux de noſtre obeïſſance leſdites Oeuures de Zacutus en vn ou pluſieurs Volumes, en telles marges, en tels caracteres, & autãt de fois qu'il voudra, durant l'eſpace de ſept ans accomplis, à compter du iour que chaſque Volume ſera acheué d'imprimer. Et faiſons tres expreſſes deffences à toutes perſonnes de quelque qualité & condition qu'elles ſoyent d'en imprimer, vendre, ny debiter aucune choſe en pas vn lieu de noſtre obeïſſance, ſans le conſentement de l'expoſant ou de ceux qui auront ſon droict, ſous pretexte d'augmentation, correction, changemẽt de titres, fauſſes marques, ou autrement en quelque maniere que ce ſoit, à peyne de trois mille liures d'amẽde payables ſans deport, par chacun des contreuenãs, & applicables vn tiers à Nous, vn tiers aux Hoſtels Dieu où ſe feront les ſaiſies, de confiſcation des Exemplaires contrefaicts, & de tous deſpens, dommages & intereſts; à condition qu'il en ſera mis deux Exemplaires en noſtre Bibliotheque publique, & vn en celle de noſtre tres cher & feal le Sieur Seguier, Cheualier, Chancellier, de France, auant que de les expoſer en vente à peyne de nullité des preſentes. Du contenu deſquelles, nous voulons & vous mandons que vous faſſiez iouïr l'expoſant & ceux qui auront droict de luy, ſans ſouffrir qu'il leur ſoit donné aucun empeſchement. Voulons auſſi qu'en mettant au commencement de chacun deſdites Oeuures vn extraict des preſentes, elles ſoyent tenues pour deüement ſignifiées & que foy y ſoit adiouſtée, & aux copies d'icelles, collationnées par l'vn de nos amez & feaux Conſeillers & Secretaires, comme à l'Original. Mandõs au premier noſtre Huiſſier ou Sergent ſur ce requis de faire pour les executer tous exploicts & actes neceſſaires, ſans demander autre permiſſ; CAR tel eſt noſtre plaiſir, Nonobſtãt oppoſitions, ou appellations quelconques, & ſans prejudice d'icelles, Clameur de Haro, Chartre Normande, Couſtumes, Statuts, & Reglemens, ou Cõfirmation d'iceux, permiſſion, priuileges obtenus ou à obtenir, & autres lettres à ce contraires, auſquelles nous derogeons pour ce regard ſeulement. DONNE' à Paris, le vingt-ſixieſme iour de Iuillet, l'an de grace, mil ſix cens quarante-neuf; Et de noſtre Regne le ſeptieſme, Par le Roy en ſon Conſeil. Signé, CONRAT.

Acheué d'imprimer le 2. Octobre 1649.

Et ledict IEAN ANTOINE HVGVETAN Fils, a aſſocié au preſent Priuilege Marc-Antoine Rauaud, pour en iouïr conformement au traicté faict entr'eux par leur Societé.

ZACVTI

ZACVTI LVSITANI,

AD BENIGNVM LECTOREM,

omnis Literaturæ cultissimum, artisque Phœbææ præstantissimum alumnum,

TOTIVS OPERIS PRÆFATIO.

INTER multas, præstantissimásque Artes à Deo Optimo hominibus datas, nulla est quæ vel originem illustriorem, antiquiorémve habeat, quàm Medicina. Nam eam à cœlo ortam, elapsámque, & nobis ab Altissimo commendatam, omnes antiquissimæ historiæ, tam Diuinæ, quàm humanæ, & Poëtæ, vetustissimi omnium scriptores, memoriæ prodiderunt.

Hanc esse Medicinæ originem, siue Hebræos, Arabes, Ægyptiósve sequamur, nulli non est manifestum. Illi enim Adam primum humani generis Parentem, Diuino eam numine accepisse ferunt, vt elegantissimè scribit Platonicorum Princeps Marsilius Ficinus *lib. 4. suarum epistolar.* Reliqui primos Medicinæ inuentores Deos assignarunt, Cœlóque dicarunt: Quare ipsa à Deorum oraculis multifariam petita est, auctore Plinio *lib. 29. natur. histor.* adeò vt veteres omnes vix crederent, Medicinam ab humanis potuisse ingeniis inueniri, cùm ipsa, vt refert Quintilianus Auus *declamat.* 268. res sit sacra, donúmque Dei appellari mereatur.

Deinde, quis secum pensitet, quàm multiplex sit in humanis corporibus diuersitas: Quanta ex ætatibus, cælo, sexu, regionibúsque varietas: Quàm infinita in tot millibus herbarum discrimina: Quàm innume-

rabilia morborum genera, quæ supra 300. nominatim fuisse prodita refert Plinius *lib. 26. cap.* 1. Quot sint venenorum milie pericula: Quot insidiæ, quibus mortales quati solent: quibus omnibus ars Medica variis sanè munita auxiliis, promptissimè opem fert, & mirabiliter opitulatur.

Denique quis cogitet quanta sit in corporum cœlestium obseruatione varietas, quam nisi cognoueris, sæpenumsirò venenum erit, quod in remedium datur: Ne interim commemorem sæpè fallaces morborum notas siue colorem habitus spectes, siue lotij signa rimeris, siue pulsus harmoniam obserues, vt non immeritò Hippocr. *in limine Aphorismorum* pronunciauerit Iudicium esse difficile: velut hoc agentibus malis, vt hostem Medicum fallant, & imponant: tantus vndique sese offundit difficultatum tenebricosus labyrinthus, vt arduum planè sit, omnes, vel oratione prosequi, vel mente complecti laboriosum videatur.

Hæc omnia ingenio assequi, industria peruincere, esset profectò fibras terræ, & abscondita eius viscera penetrare; Adeò innumerabilia sunt, quæ Medicina, artium omnium nobilissima, hominem solùm contemplans, inquirit, & rimatur, vt nihil sit sub pedibus eius, vel supra eum in toto orbe, quod ipsa sagacissimè, vel ipso digito non ostendat, patefaciat, ac vndique exploratum reddat. Herbarum enim, fruticum, suffruticum, arbustorum, arborum, plantarum, foliorum naturam exactissimè perpendit. Animalium arcana subtilissimè insequitur. Omnium denique quæ hominum vitæ conferre possunt, (quæ propemodum sunt infinita) aut illi nocere queunt, perscrutatur.

Ad hæc, nullum ita sæuum extat malorum genus, nullum ita pestilens, nullum ita contagiosum, cui non sint à Medicis saluberrima excogitata auxilia: sic enim deambulare claudos, balbutientes loqui, & insanos, stultósve resipiscere videmus: Quæ res par miraculo (si miraculum non sit) Diuinitati solùm adscribenda videtur. Ita Deus Opt. Max. humani generis misertus homines natura perductos, Medicorum arte, cura, ac diligentia tuetur.

Deus nobis vitam dedit, Medici ipsam prosperam, & incolumem seruant, & iam iam labascentem retinent, ac multò efficiunt diuturniorem.

Ea est huius excellentissimæ Artis dignitas, præstantia, ac necessitas, vt ad vitam mortuos (quod solius Dei proprium est) reuocet, ac restituat: Quod persæpè Æsculapium, ac Podalirium, summos Medicos, fecisse experientia compertum est.

Empedocles etiam Philosophus, & Medicus celeberrimus maximam ex eo gloriam consecutus est, quòd mulierem defunctam, viuam dimiserit, vt testis est Heraclides Ponticus, *in eo libro, cui titulus est, De deperdita respiratione.*

Asclepiades etiam inter Medicos magni nominis, hominem exanimatum, elatum, comploratúmque, è rogo in domum viuum reduxisse traditur à Plinio *lib.* 3. *cap.* 37. & *lib.* 26. *cap.* 3. *Quot censes*, inquit ille, *homines ante diem sepultos fuisse, priusquam Medicorum solertia, morborum vires, & remediorum naturas deprehenderit. Quot hodie mortalium millia viuunt, qui ne nati quidem essent, nisi eadem ars tot nascendi discriminibus, remedia, & obstetricandi rationem, exactámque viam reperisset?* Adeò, vt pariens simul, & nascens, statim in ipso vitæ limine Medicorum opem miserabili vo-

ce

ce implorent; & qui nondum vitam acceperunt, dum per eam prohibentur abortus, dum mulieri ſeminis retinendi, & elaborandi vis confertur, dum pariendi facultas datur. Ea eſt Medicinæ vis, & in curandis, præſeruandiſque humani coporis malis efficacia, ac poteſtas.

Hanc etiam tota commendat antiquitas, & eam primam omnium reperit neceſſitas: Si quæris ſcientiam: auctores illuſtrant. Si quid auctoritatis addit honos: non alia tam paſſim, ac tamdiu honores diuinos meruit. Si magni fiunt, quæ ſummis viris probantur: hæc ſummos Reges, hæc Primates non ſolùm delectauit, verùm etiam illuſtrauit. Si difficilia quæ ſunt, ea ſunt & pulchra: nihil hac operoſius, quæ tot diſciplinis, tantarum rerum perueſtigatione, vſúque conſtat. Si dignitate rem æſtimamus, quid excellentius quàm ad Dei benignitatem proximè accedere? Si poteſtate: quid potentius, aut efficacius, quàm totum hominem certo exitio periturum, ſibi poſſe reſtituere? Si neceſſitate: quid æquè neceſſarium, atque id ſine quo nec viuere, nec naſci licet? Si virtute: quid honeſtius, quàm ſeruare genus humanum? Si vtilitate: illius vſu neque maior eſt, neque latiùs patet. Si compendio: aut hæc imprimis frugifera ſit oportet, aut ingratiſſimi mortales. De cuius origine, antiquitate, neceſſitate, honore, difficultate, dignitate, poteſtate, vtilitate, lege, quæ eloquentiſſimè, ex omninm auctorum ſententia ſcripſit Petrus Andreas Canonherius, *in ſuis politicis, & medicis ad lib. ſeptem Aph. commentariis, in præfat in cap. 1. à num. 1. vſque ad num. 83.* & non ſiluit Lipſius elegantiſſimus *in orat. vtrùm Iuriſperitia, an Medicina plus boni hominibus attulerit.*

In hac ergo celeberrima Arte, celeberrimi, & famigeratiſſimi Medici extitere. Inter quos fuit ille primus, Diuinus ſanè, ac Venerandus ſenex Hippocrates Coüs, fulgentiſſimum Medicinæ lumen veriùs nuncupandus, De cuius laudibus ſat plura veteres, & iuniores ferè omnes, cuius genealogiam, viuendi genus, librorum æſtimationem & numerum, graphicè, ſolertérque deſcripſerunt Ludouicus Lemoſius Luſitanus eruditiſſimus, *in tract. De iudicio operum Magni Hippocr.* & nuper Mercurialis *eodem titulo.*

Poſt Hippocr. non defuere Viri, ingenio, acutie, & medendi ſcientia clari, qui ipſius doctrinam eleganter illuſtrarunt; de quorum cœtu fuere Diocles, Archigenes, Aſclepiades, Apollonius, Ruffus, Polybius, Moſchio, Cleopatra, Muſa, Thucydides, Sabinus, Dioſcorides Anazarbæus, Lycus, Pelops, Mantias, Herodotus, Democrates, Herophilus, Antyllus, Celſus, Crito, Philotimus, Praxagoras, Soranus, Domnus, Attalio, Capito, & alij, de quibus Galenus memorabilem, honeſtámque ſemper fecit commemorationem. Quorum volumina repoſita in templo, Romæ incendio conflagrarunt, quando Pacis delubrum totum, & ingentes Palatij Bibliothecæ exuſtæ fuerunt, vt Gal. *lib. 1. per gener. cap. 1. & lib. de lib. prop. cap. 2. & 11.* latiſſimè retulit.

Sed hos omnes longo interuallo ſuperauit Galenus fortiſſimus Medicorum Anteſignanus; qui ſexcentis poſt ipſos annis, ita vniuerſam Medicinam veterem, Hippocratica breuitate obſcuram, & demonſtrationum firmamentis orbam, mira ingenij ſolertia, ardua ſcribendi libertate, ingenuo, ac venuſto in capita certa ordine diſpoſuit, atque digeſſit; & adeò purè, eleganter, copioſè, & doctè omnia propoſuit, rationibus ſtabiliuit, eadem expoliuit, locupletauit, atque perfecit, vt eum, artem hanc primò inſtituiſſe, ac genuiſſe ſit dicendum.

Duobus hisce Medicinæ luminibus accessere Principes Græci, veræ, saniorísque medicæ peritiæ professores, fidelissimi, exercitatissimi, ac scientissimi.

Inde linguarum, disciplinarúmque liberalium, densa per Græciam ac Latium oborta caligine, ad Arabes deuoluta sunt studia: quibus excolendis Arabum maximus Auicenna, & post hunc, cæteri Mauritanicæ familiæ proceres doctissimi, qui Hipp. Galeníque vestigiis inhærentes, obscuriora quædam pleniùs, clariúsque prodere, & pro virili sua parte scientiam hanc singuli amplificare studuerunt.

Sed cùm homines non solùm sibi, sed & aliis nati esse videantur, Post hos non defuere viri præstantis ingenij, acutissimi, ac peritissimi, qui superiorum doctrinam explanare, rationibus fulcire, argumentis munire conati sunt, & aliqua proprio Marte adaugere, & nouare, cum summa sui nominis & famæ celebritate ausi sunt.

Sícque primis illius Parentis obscuras Aphoristicas dictiones, tanquam ex Delphico tripode, prædicentis, ac prædiuinantis explicarunt Philotheus, Oribasius, Dinus Florent. Vgo Senensis, Iacobus Forliu. Thadæus, Marinellus. Sequuti sunt Hieremias Thriuerus, Fuchsius, Barochius, Cardanus, Hollerius, subtilis Argenterius, Capiuacius, Christophorus à Vega, Vallesius, Brasauolus, Mercurialis, Guilielmus Plantius, Anutius Foësius, Benedictus Busthemantinus, Butinus, Rodericus à Fonseca, Ambrosius Nunius, & nuper Ioannes Heurnius practicis breuibus obseruationibus egregiè; & post omnes nuperrimè Petrus Andreas Canonherius Antuerpiensis, omnes septem particulas, moralibus, politicis, medicis, & theologicis commentariis elegantissimè.

Libros Epidemiôn subtilissimè exposuere Vallesius, & Musa Brasauolus: lib. secundum Iacobus Esteue Valentinus: sextum Fucsius: & historias epidemicas, variæ lectionis vir Mercurialis.

Coacas Prænotiones Hollerius, Desiderius Iacotius, & subtilissimus Duretus.

Libros muliebrium morborum felicissimè Mauricius Cordæus explanauit. In eisdem morbis insudarunt Gynæciorum auctores, quos primò Gasparus Bauhinus in quatuor tomos; deinde Israël Spachius in vnum volumen collegit; hos sequuti sunt solertissimus Rodericus à Castro, Petrus Forestus, Akakia, Marinellus, Massaria, Sennertus, Varandæus, Ioannes Heurnius, Hucherus, & Nicolaus Fontanus, & vltimò Raphaël Moxius Gerundensis, qui nuper fœminarum morbos acutos curandos per venæ sectionem, graphicè delineauit: fecit etiam Ranchinus.

Libros de rat. vict. in morbis acutis Brasauolus, Brachelius, Vallesius, Mercurialis, & Ioannes Heurnius doctissimè explanarunt.

Libros 22. Hipp. Theodorus Zuuingerus tabulis suis eruditissimis poliuit, & exornauit.

Omnia opera Hipp. Anutius Foësius succinctis scholiis illustrauit, & Hippocraticon lexicon construxit admirandum.

Lib. de insomniis clarissimus Iul. Cæsar Scaliger explanauit.

Libros Prognosticôn Vgo, Iacobus Forliuius, Benedictus Victorius, Henricus Cuelhar, Brauus Petrafitanus, Mercurialis, Antonius Musa, Christophorus à Vega, & Ioannes Heurnius succinctè, eleganter, & doctè.

Lib.

Lib. de nat. humana Iacobus Segarra, & Heurnius. Prorrhetica Mercurialis, Iacob. Scutellarius, & Sebastianus Paparella.

Lib. de capitis vulneribus Vidus Vidius Florent. & acutissimus Fallopius, fecit etiam Blasius Hollerius.

Lib. de octimestri partu, & de Medicamentis purgantibus Christ. à Vega, & Allemantius Heduus. Lib. de flatibus Valleriola. Lib. de loc. in hom. Lazarus à Sotto. Lib. de alimento Vallesius. Lib. de art. & lege Rodericus à Fonseca, & Heurnius. Lib. de carnibus, Præceptionum, de veteri Medicina, Elegantiā, & iusiurandum, idem Heurnius Paraphrastica versione, & breuibus commentariis appositissimè illustrauit.

Tenebricosa Galeni monumenta non defuerunt, qui strenuam nauantes operam eruditissimè fuerint interpretati. Artem Medicinalem Thomas Rodericus à Veiga, Medicus & Philosophus insignis, Argenterius, Vgo, Iacobus Montanus, Akakia, & Sarmoneta.

Libros de loc. affect. idem Thomas à Veiga, Vallesius, Ioannes Agricola Ammonius, Iulius Alexandrinus, & nuper Petrus Garcia Carrerius intricatissimas disputationes in omnes hos libros subtilissimè enucleauit.

Lib. de dif. feb. Vega, & Veiga, Gibaltus, Ioannes Brauus Petrasitanus, & elegantissimus Trincauellius.

Lib. de temp. Gaspar Lopius Canarius, & eruditissimè Segarra, & Vallesius.

Lib. de curandi rat. per sanguinis missionem Fuchsius, Ferdinandus Mena, & Hieronymus Nunius Ramires Olyssip. doctissimè emedullarunt.

Lib. de symp. causis, & diff. explicuere fœliciter Fuchsius, & ingeniosissimus Valleriola, & Segarra.

Lib. 7. de Methodo medendi Fabius Paccius doctissimè. Libros solùm 12. elegantissimè Ludouicus Lemosius. In quibus enarrandis insudarunt Iulius Alexandrinus, & Ammonius. Hos omnes è Latina linguā in Hispanicam transtulit fideliter Hieronymus Grillus Syracusanus.

Lib. de simpl. Med. facult. Vallesius exposuit. Lib. quos, quibus, & quando curare conueniat ingenuè Mena enucleauit.

Libros de placitis Hip. & Plat. Alexandrinus. Lib. de natural. facult. Ludouic. Lemosius, & acutissimus Ioubertus.

Lib. de constit. art. med. Valleriola. Lib. de inæquali intemper. Prosper Calanus, & Ioannes Agricola Ammonius.

Lib. de composit. medic. sec. loc. Ianus Cornarius, & Vazæus fœliciter explicarunt. Lib. de Anatomicis administrat. insignis Anatomicus Andreas Vesalius explanauit.

Aurelij Cornelij Celsi præclarissima opera, Scholiis, & paraphrasi illustrarunt Brachelius, & Balduinus Ronsseus doctissimè: fecit etiam Petrus Pauuius eruditissimè.

In Theophrasti monumenta de historia, & causis plantarum scripsit diligentissimè Iulius Cæsar Scaliger: fecit etiam Turnebus.

Dioscoridem, totius sanè naturæ interpretem mirabilem, explanarunt Marcellus Virgilius, Cornarius, Mathiolus, Andreas à Lacuna, Amatus Lusitanus, Ruellius, Brunfelsius, Ioannes Rodericus Albicastrensis, & Hermolaus.

Paulum Æginetam Scholiis, & annotationibus ornarunt Ioannes Guinterius Andernacus, Ianus Cornarius, Iacobus Goupylus, & Iacobus Dalecampius.

In Auicennæ Arabum Principis scripta ab Andrea de Alpago Bellunense, & Gerardo Cremonense, ex Arabica lingua in Latinam translata, extat illud indefessum & laboriosum Gentilis Fulginatis, & Iacobi de Partibus opus, subtilium dubiorum, difficilium quæstionum copia, ac necessaria, vtilissimáque doctrina refertum. In Cantica scripsit Auerrhoës. Ipsius postea mentem explicarunt Iacobus de Forliuio, Dinus Florent. Vgo, Antonius Maria Betta; Et post hos ornatè, succinctè, & breuiter Paulus Mongius, & Ioannes Costæus doctissimè. His addas Petrum Garciam Carrero, & Antonium Poncium à Cruce Hispanos, qui Fen. Primam, Lib. primi, & fen. 14. de feb. subtilissimis disputationibus illustrarunt.

Rasium, Arabicæ Scholæ strenuum ducem, interpretati sunt Matthæus Peritus, Ioannes Tornamira, Guainerius, Harculanus, Leonardus Iacchinus, & Vesalius elegantissimè.

Mesuëm in componendis pharmacis vigilantissimum, enuclearunt Saladinus, Platearius, Christophorus de Honestis, Mundinus, Siluius, Andreas Marinus, elegantissimus Manardus, Costæus, & Paulus Mongius doctissimè.

Isahac Israelitam Petrus Hispanus copiosissimis Scholiis illustrauit: fecit etiam Albanus Hyllus, Britannus diligenter.

In Plinium, & Solinum luculentissimas apposuit exercitationes Claudius Salmasius, qui velut alter Varro Galenium, Dalechampium, & Pintianum Plinij interpretes longo interuallo superauit, scientiarum Phœnix appellandus.

Sed cùm Medici Iuniores, scribendi, disputandi, & augendi hanc artem studio, scriptis suis certatim inter se debaccharentur, in varias dispersi sunt sectas. Quidam enim quæstiones Medicas, contradictiones, Controuersias, aut differentias ampliùs æstimarunt: de quorum numero sunt Conciliator, Tarraga, Ioubertus, Cardanus, Ioannes Baptista Syluaticus, Franciscus Vallesius, Iulius Cæsar Claudinus, Turinus, & Petrus Vaëzius. Paradoxa celebrarunt Fuchsius, & Ioubertus.

Centurias Curationum, exemplis raras, & varietate doctrinæ refertas, primus omnium adinuenit Antonius Beniuenius, sequuti sunt eum Amatus Lusitanus, Frambesarius, Hieronymus Montanus, Antonius Mizaldus, Reinerus Solenander, Alexander Trajanus, Coiterus, Rulandus Frisinus, & Alzarius à Cruce Vicentinus.

Epistolarem scribendi stylum, iucundum & grauem amarunt Manardus, eruditus Langius, Victor Trincauel. Nicol. Massa, Baptista Theodos. Leonicenus, Saporta, Dalechampius, Ioubertus, Ronssæus, Salustius Saluianus, Cæsar Claudinus, Donatus Santorus, Mundella, Thomas Erastus, Crato, & Horatius Augenius doctissimus.

Obseruationes instruxerunt Abraham è Porta leonis, Cornelius Gemma, Rembertus Dodonæus, Erastus, Crato, Laurentius Scholtzius, Aloysius Bellocatus, Iacobus Othæus, Carolus Piso, Valleriola, & vltimò Petrus Forestus Belga, latissimè.

Consilia fecerunt Hugo Senensis, Matthæus Gradius, Montagnana, Ioannes Crato, Solenander, Trincauellius, & Fernelius Neotericorum facilè princeps, Gulielmus Ballonius, Guarinonius, & Matthias Cornax acutissimè.

Consultationes celebrarunt Iul. Cæsar. Claudinus, Mercurialis, Ludouicus Mercatus, Rodericus à Fonseca, Lælius à Fonte, & Zoroaster Tinellus.

De varia rei Medicæ lectione disputarunt Garcia Lopius, Lupeus, Cardanus,

danus, & graphicè Mercurialis. Ideam Medicinæ veterum nuper descripsit Beuerouicius elegantissimè.

In enarrationibus explicandis plurimus honos debetur Alphonso Lupeo Cureleano, & ingeniosissimo Valleriolæ.

Locorum communium epitomen fecit idem. De locis manifestè pugnantibus egerunt Peletarius, Vallesius, Lacuna, & Nicolaus Rorarius ingenuè, qui omnium Medicorum Principum loca inter se pugnantia retulit, & ad vnguem explicuit.

De morbis puerorum peculiarem fecerunt tractatum Sebastianus Austrius, Leonellus Fauentinus, Ludouicus Mercatus; & Mercurialis de iisdem disputauit eloquentissimè.

De febre stigmatica, purpurea, pulicari, pediculari, lenticulari, & maligna Fracastorius Medicus, & Poëta Veronensis celeberrimus; Lupeus, Gerardus Columba, Cornarius, Fabius, Paulinus, Thomas Iordanus, Paræus, Andreas Gallus, Aloysius Toreus, Mercurialis, Petrus Salius, Petrus Paul. Pereda, Michaël Ioan. Paschalius, Angelucius, Petrus Vaëzius, Vvierus, Simon Simonius, Fumanellus, Lud. Mercatus, & post omnes Ioan. Colle de morbis malign. appositissimè disseruit, cum Iacobo Cahagnesio prop. tract. de febrib.

De morbo gallico extat volumen plurimis auctoribus insignitũ, qui huius atrocis mali naturam, & veram curationem descripserunt. Licèt in hoc explicando argumento maximus sit concedendus honos Nicolao Massæ, Andreæ Matthiolo, Leoniceno; & post hos Mercuriali, Mercato, Capiuacio, Ludouico Islæ Guarinonio, Petro Toreo, qui de eo ex professo agitarunt.

De metallis Fallopius, Georgius Agricola, præter Dioscoridis interpretes, qui fossilium naturam diligentissimè exararunt: quorum naturam, & causas nuperrimè at exactissimè, ex Medicorum arcanis, exarauit Bernardus Cæsius, libris quatuor de mineralibus, elegantissimis.

De thermis, earumque apparatu est volumen duodecim auctoribus illustratum. De Balneis Ioan. Michaël Sauonarol. Mercurial. Ludou. Mercat. & Ioan. Bauhin. doctissimè disputarunt.

De decoratione & fucis, Mercurialis, & Forestus.

De venenis Sanctes de Arduynis, Greuinius, Geberus, Conciliator, Gordonius, Gilbertus Anglicus, Rabbi Moses de Ægypto, Ioannes Gadesden, Ponzettus, Nicolus, Dioscor. interpretes. Eustachius Rudius, Paræus, Cardanus; Antonius Carthaginiensis, Fallop. Valleriol. Angelus Sala Vicentinus, Mercurialis, Forestus, & Schenckius eruditissimè controuertêre.

De Indiæ vtriusque aromatibus primus omnium Garzias ab Horto pertractauit. Eum sequuti sunt Christophor. à Costa, & Monardus, cuius opera ex Hispanica lingua in Latinam fidelissimè transtulit Carol. Clusius, & succinctis, vtilibúsque Scholiis adornauit; de eisdem egit etiam Vvekerus, & Ioannes Fregosus in lib. de Aromatibus Indicis explicuit.

De re cibaria Antonius Gazius, Ioannes Bruyerinus, & clarissimus Ludouicus Nonnius eleganter.

De visus organo argutissimè egit Montalto, & Fortunatus Plempius subtilissimè. De risu acutissimè Ioubertus. De octimestri partu Federic. Bonauẽtura. De discursu Medico Ioan. Bap. Persona. De arte gymnastica Mercurial. & Marsilius Cagnatus. De different. animal. Eduardus Vvottonus. De occultis natur. miracul. Leuin. Lemnius. De abdit. rer. caus. Fernel. De præfixo vitæ termino eruditissimè Ioannes Beuerouicius cum sociis. De occultis

rerum propriet. Ant. Ludou. Olyſ. De loc. Medic. ſelectis Iul. Guaſtau. De remed. ad Tyron. Aguilera. De perfecto Medic. Geor. Henricus. De Medico politico, Roderic. à Caſtro. De meteor. Microcoſmi Stephanus Roder. Caſtrenſ. ingenuè diſputauit, doctè, ſolidè.

De morbo nouo ſcorbutico Langius, Balduinus Ronſſeus, & Foreſt. De noua lue Morauiæ Iordanus, & Crato. De Plica Polaca Hercules Saxonia latiſſimè.

De iis quæ phyſicè ſcripta ſunt in libris ſacris, primus omnium diſceptauit Valleſius: eum ſequuti ſunt Franciſcus Rués, Leuin. Lemn. & omnium poſtremus Ioan. Camara Buſthemantinus, qui de reptilibus, verè animantibus Scripturæ ſacræ appoſitiſſimè diſſeruit.

De Aquatilibus Bellonius, Gillius, Oppianus, Hippolytus Saluianus, & Rondeletius. De quibus etiam, ſicut de auibus, reptilibus, & quadrupedibus extant rara illa Conradi Geſneri Tigurini, & Vlyſſis Aldroandi opera, miris ſanè encomiis celebranda.

Quæſtiones medico-legales agitauit omnium nouiſſimus Paulus Zacchias, Romanorum decus politè, ornatè, & doctè. De plantarum hiſtoria, præter citatos Dioſcorid. Interpretes, ſcripſerunt Ioan. Ruellius, Fuchſius, Lonicerus, Cluſius, Pena, & Lobellius, Rembert. Dodonæus, Ioan. Bauhin, & Ioan. Henric. Cherlerus eruditiſſimè.

De humani corporis fabrica Mundinus, Carpus, Thom. de Zerbis, Syluius, Fallop. Veſalius. Iacob. Guillemæus, Archangelus Picolhomineus, Varolius, Arantius, Felix Platerus, Carolus Stephanus, Seuerinus Pinéus, Andreas Laurentius, Realdus Columbus, Gaſpar Bauhinus, Petrus Pauuius, Ioannes Vazæus, Valuerda Hiſpanus, Alphonſus Gueuara, Andernacus, Volcherus, Coiter, & poſt omnes Caſſerius Placét. de quinque ſenſuū anatome, diligētiſſimè conſcripſerunt, & poſt omnes Ioann. Riolanus filius, eloquētiſſimè.

De internis medendis humani corporis malis, extant innumeri, inter quos hi ſunt præcipui: Alexander Maſſaria, Mercurialis, Hollerius, Ludouicus Mercatus, Donatus ab Altomari, Heurnius, Rondeletius, Victor Trincauellius, Montaltus, Petrus Salius, Euſtachius Rudius, Vidus Vidius Florent. Gordonius, Valeſcus Tarentinus, Benedictus Victorius, Rembertus Dodonæus, & alij, quorum numerum, longum eſſet recenſere.

In Chirurgica Medicinæ parte poſt Hipp. & Gal. extant fortiſſimi duces. In prima acie inueni neruoſiſſimos huius artis milites, qui pluribus bellicis inſtrumentis, gladiolis, nouacula, lanceolis, ſerra, cultellis, & omni chirurgico ornatu inſtructi, & muniti, me ab ſcribendi munere eliminabant, ac repellebant: De quorum numero ſunt Albucaſis, Guido Cauliacenſis, quem Ioannes Falco, & Ioubertus Monſpelienſis, ſcholiis vtiliſſimis adornarunt. Hos ſequuti ſunt Ioannes Vigonius, Vidus Vidius Florentinus, Carpus, Berengarius, Lanfrancus, Theodoricus, Brunus, Argelata, Ieſu Haly, Nicolus, Dinus, Franciſcus Arcæus, & Aluarus Nonnius eius interpres, Fallopius, Paræus cum ſociis, Tagaultius, Euſtachius Rudius, Andreas Alcaçar, Ioannes Brauus Chamicus, Andreas à Cruce, Gaſpar Tagliacotius, Petrus Foreſtus. Sequuti ſunt Hiſpani, qui longè omnium optimè ſimul, & copioſiſſimè ſcripſerunt idiomate ſuo, Ioannes Fragoſus, Ioannes Caluus, Anton. à Cruce, Frāciſcus Dias, Petrus Toreus, Dionyſius Daca, Hidalgus de Aguero, Hieronymus Grillus, ſi quis horum vtilia, & erudita opera in Latinum ſermonem conuertat. Adde Hildanum clariſſimum, qui in ſuis centuriis chirurgicis, rara, & vtilia exempla proponit.

Et

Et si iterùm ad scribendum animum conuertebam, Artem totam à pluribus diligentissimè exaratam videbam, de quorum albo sunt omniscius Cardanus, Nicol. Nicolus Florent. Fernelius Ambianus, Vidus Vidius, Vveckerus, Riolanus, Christophor. à Vega, Ludou. Mercatus, Ioannes Gorræus Amafortius, Georgius Bertinus Campanus, qui inceptū opus non infeliciter compleuere. Omitto Andr. à Lacuna & Alphons. Lupeum Cureleanū; ille enim Galenum fecit abbreuiatum: Hic omnia huius auctoris opera succinctè, dilucidéque scholiis illustrauit; quem Iulius Alexandrinus sequutus est. Adde Iacob. Fontanum, Barth. Perdulcem, Danielem Sennertum, qui in suis operibus vniuersam Medicinā descripserunt. Sileo quamplurimos qui de variis argumentis varia opera euulgarunt, quos legat qui velit apud versatissimum Lindanum, Medicum Amstelodamensem eximium, qui post Schenckiū, duobus libris, De scriptis Medicis, nuperrimè, eos stilo grandiloquo proposuit: nam nos compēdium fecimus auctorum, non tractatum.

Visis, his & voce, & animo, & viribus ad scribendum defeci; Et perpensis omnibus, quæ in tanta scribentium varietate, & argumentorum medicinalium veluti exhausto fonte, ab aliis argutissimè dicta sunt, parùm abfuit, quin obstupescerem: Sed id, in tardum meum ingenium reiiciebam, quod vt aliud naturale agens, vltra metas actiuitatis suæ agere non potest.

Cùm ergo duo sint, (humanissime lector,) quæ hominum animos ex toto deprauare solent, otium videlicet, & veritatis remissus amor, doctissimi & subtilissimi ingenij tui, (qualiscunque sis, qui hæc attento animo perlegeris) subire periculum non dubitaui, cùm pro veritatis tutela pugna sit habenda. Pro hac enim (docente Arist. 1. *Ethic.* 3.) quemque sua decreta tollere æquum est: Sic aduersus Hippocratem sæpe Galenus: Contra Platonem Aristoteles: Aduersus Medicos Gnidos Hipp. pro veritate decertarunt. Sic Gal. *lib. 6. epid. sect. 2. com. 25.* non in Hipp. solùm scriptis, sed in aliis omnibus antiquorum libris obseruat, vt non temerè, quæ quisque ipsorum dixerit, approbet, sed experientia, & ratione, verúmne, an falsum sit, quod scripserunt, examinet. At qui se vnius auctoris doctrinæ veluti seruos aut libertinos addixerunt, simul atque ab eo scriptum inuenerunt, inconsideratè, ac temerè credunt. Nam veritas est potentissima, inexpugnabilis, ac triumphantissima res totius mundi: quod 3. Esdræ comprobatur. Nam, vt hoc loco ait Zorobabel: Forte est vinum, Fortior est Rex, Fortiores sunt mulieres, sed supra omnia vincit Veritas: omnis enim terra inuocat veritatem, Cœlum ipsam benedicit: hæc valet, vincit, & viuit in æternum.

Quare excusso otij, & negligentiæ somno, (plura enim mala docuit otiositas, Ecclesiast. 33.) qua nihil est deterius, teste Cicerone, 4. *Rhet.* 2. ne de vitio illo desidiæ arguerer, in palæstram literariam, licèt tantorum virorum eximiis operibus perterritus, descendere non recuso, ne in legem incidam Atheniensium, ignauos homines, & languore marcescentes, in forum protrahentium, & vt flagitiosos supplicio plectentium, vt refert Guilielmus Leporinus Heduensis, *lib. 4. art. memorat. cap.* 10. Desidia enim, vt Menander affirmat, absumit ingenium, vt rubigo ferrum: quoniam cùm sit animis periculosa, atque miserabilis, mentem corrumpit, & cùm sit nouerca eruditionis, omnia lædit atque profligat. Exercitatione namque roborari solet ingenium, virtus studiorum augetur, memoria conseruatur, & pigri, oscitantésque animi fiunt vegetiores; Nam *ignauia*, teste Celso *lib. 1. cap. 1. corpus hebetat, labor firmat.*

Quæ

Quæ omnia mecum tacitè perpendens, & à iuuentute, alta mente reuoluens, in animum induxi meum, me non posse meliùs hominũ saluti (qua nihil mihi fuit vnquam optabilius) consulere, quàm si deposito timore, affectantibus Medicinam, viam quandam non iniucundam, minimè salebrosam, à meis antecessoribus intactam demonstrarem, in qua velut in lucidissimo speculo, *Principum Medicorum Theoriam & Praxim per Historias methodicè concinnatam*, à nemine visam, ab omnibus desideratam planam facerem, vt in ea omnes seriatim morbos à capitis vertice vsque ad imum calcanei possint Medici intueri; & sic docti, luce meridiana, hoc est, horum Principum facundissima doctrina suffulti, & illustrati, manu velut ducti, morborum impetum coërcere, & ægros ab Orci faucibus liberare queant: nam in his historiis, earúmque interpretatione inuenies vniuersam penè Medicinam explicatam, & per suas partes methodicè distinctam.

Quare illud mihi feliciter menti occurrisse reperi, & non negligendum duxi, si super *Principum Medicinales Historias* insudando, curiosè animum ad scribendum appulissem. Et sic ad horum Auctorum historiales campos excolendos me conuerti: In quibus exornandis si fortè defecerim, sat sit, me omnium in hoc argumento primum aliis viam aperuisse, vt in eo deinceps feliciùs insudent.

Et licèt in Auctorum mente explicanda, sæpe iunioribus obstrepuisse potiùs, quàm modulatè cecinisse videar; ab Hippocr. tamen, Galeni, Auicen. Principúmque placitis nunquam discedens, horum præcepta confirmare, & consentanea veritati, contra illorum mentem, loqui non dubitaui. Sunt enim in hoc opere plurima noua dogmata, quæ in historiarum explanatione (commentarij instar) attexo, quæ quàm vtilia sint, & vsui, Auctorúmque lectioni accommoda, & per se verissima, nullus probatæ doctrinæ vir, ingenuúsque artifex ibit inficias. Noli ergo mirari, me temerè & inconsultè tantum facinus aggredi: cùm nihil classicorum Auctorum carpserim, quod indissolubilibus, (nî fallor) rationibus, validissimísque machinis non oppugnem.

Scio non defuturos æmulos, & obtrectatores, qui hoc nostrum scribendi genus renuant, improbent & auersentur, redarguendi miserabili morbo laborantes. Sed fuge istarum muscarum, & cantharidum mores: Sicut enim in læta sata hæ, & illæ in suauissima conuolant vnguenta. Sic multi, ingenium, geniúmque naturalem ad scribendum non habentes, aliorum laboribus detrahere non desistunt: maiorem honorem, & gloriam ex aliorum dedecore aucupari sibi persuadentes. Non cessat pasci maleuolentia in viuis.

Abeant ergo spinosi Medici, nec mihi vitio vertant, insolentiæque insimulent, quòd nouus homo, vix intra proprios Lares notus, doctissimos scriptis lacessiuerim, qui auctoritatem sibi iam pluribus annorum sæculis præscripserunt. Ego, (vt vno verbo respondeam) cùm ex ignauia, & nimia in Neotericos obseruantia factum esse cognoscam, cur hactenus non solùm nihil arti, indies magis ac magis à nostratibus sit adiectum, sed ipsorum commentaria, sine delectu, velut oracula suscepta sint, horum deprauatas opiniones, (in veritatis gratiam) ad viuum resecare, & penitus delere decreui, & maximè cùm ex eorum reprehensione, damnum aut iactura non sequatur, sed pretium, & dignitas.

Tu verò benigne ac candide Lector, istorũ nebulonum vitilitigatorúmque oblatrantium furiosos impetus coërce, linguam eorum mordacem, & ad

maledicendum promptissimam refræna: ne glorientur in malitia, ne tota die cor eorum iniustitiam cogitet. Quia lingua eorum sicut nouacula acuta facit dolum, & diligit malitiam supra æquitatem; & amat magis loqui iniquitatem, quàm benignitatem, & præcipitanter alios inquinat, vt Psalmographi verbis vtar *Psalmo* 51.

Quantum enim laboris subeat, hoc indefessi laboris opus, ex Principum historiis 388. constructum in suum locum vertere, vtili, & Laconico ordine disponere: Galeni Historias 200. Aliorum verò Principum 188. dilucidè interpretari: Classicorum controuersias dirimere (quibuscum certamen ineo, inter cuius suauissimos flores plura senticosa delitescentia inueniuntur:) docta Barbarorum dicta, luce orationis exornare, expositorum errores detegere, nodos difficultatum soluere, experietur qui periculum facere tentet: si fecerit, non dubito quòd æquior futurus sit iudex studiis nostris: Nam prouincia ardua est, & difficilis, quam ad vmbilicum perducere superni mihi fuit, & arbitrij, & auxilij, in qua varietas & vbertas quæstionum, à doctis & probis viris, spero vt candidè probentur.

Nec mireris lucubrationes has ex Barbarorum etiam lectione coagmentatas. Nam hi, licèt barbarè (ob malè traducentium culpam) Medicinam literis mandauerint, plura tamen scitu digna, & vtilia posteris tradidêre. Ipsorum verba sic fideliter posui, ne sensuum corruptorem, aut deprauatorem me appellarent: Sciens morbos non eloquentia, sed auxiliis curari, teste Celso: *Æger enim præsidium quærit, non ornatum.* Horum historias cum Græcis, & Latinis coniunxi, vt vnanimis constaret Medicina. Omnium Auctorum productas aliquas historias in compendium redegi, ne legentibus tædiosa oratio esset, necessaria tamen proponens, superflua euitans. Quòd si sub vna historia, alias videris comprehensas, id me fecisse existimes, quia eæ de eodem argumento agunt, in eundem scopum diriguntur, ac eandem curandi methodum expostulant. Si tamen in aliquam historiam fortè incidas Principum, à nobis non exaratam, eam vel Chirurgicam esse, vel parui momenti, vel ad aliquam ex præenarratis reducendam, vel ex aliorum mente Principes loquutos fuisse, intelligas velim. Nam & ego in his colligendis historiis, conferendis, transcribendis, per multos annos magna alacritate insudaui.

Vniuersum opus in sex libros diuisi.

Primus de capitis affectibus agit.

Secundus de vitalibus, & naturalibus organis disputat.

Tertius de partium genitalium, & inferiorum morbis pertractat.

Quartus de febribus ratiocinatur.

Quintus de venenis, & antidotis sermonem instituit.

Sextus de iis quæ certam sibi sedem non determinant, verba facit.

In quæstionibus explicandis, in causis, & differentiis morborum exponendis, in auctorum mente explananda eum ordinem seruo, vt in iis, quæ ab aliis rectè dicta sunt, nullum tempus inutiliter consumam: In iis quæ mediocriter agitata inuenio, ea mei tenuis ingenij limâ, lucidiora reddita ad vmbilicum perduco. Plurima etiam quæ ab auctoribus nullo modo dicta sunt, (sunt enim multa) ea puriori scribendi stylo omnium nouissimus controuerto. Ne mireris, dat siquidem meliora dies, nec omnia possumus omnes. Nam, vt bonus dicebat Guido Cauliacensis, *sumus pueri in collo gigantis.*

Accipe

Accipe igitur Principum Medicorum palantes quidem, & longè dispersas historias miro ordine coactas, dispositas, & explicitas. Quod opus à nullo meæ professionis homine, (absit à verbo superbia) nec inceptum, ne dicam absolutum, nec prior, nec nostra ætas vnquam vidit. Quod si tibi placere annuis, *In Chirurgicas omnes Medicorum Principum Historias*, quæ sunt plusquam 300. accurata tibi pollicemur commentaria, vno tantùm præmisso opere, quod *De Iuniorum Medicorum in Theoria, & Praxi erroribus* disputabit, plurima lectione, vtili & vario argumento illustratum. Hæc erant, Lector optime, quæ tibi in vestibulo huius ædificij nostri differenda habui.

OPERIS AVCTORES.

XPLICANDVM primò qui ſint huius operis auctores: Quæ vtilitas. Auctor primus fuit *Galenus*, natione Græcus, Niconis illius Geometræ atque Aſtronomi filius. Apud Pergamum Aſiæ ciuitatem ortus, pius, gratus. Medicus ſua tempeſtate clarus, apud poſteros multò clarior. Floruit Athenis, & Romæ Antonino Pio imperante. Vixit annis 77. aut, vt alij referunt, 90. Et cùm ad videndam Hieroſolymæ magnificentiam, & ſumptuoſiſſimum templi apparatum contemplandum accederet, licèt ſpecioſiſſimo, & robuſtiſſimo eſſet corporis habitu, mari mortuus eſt, febre quadam inſidioſiſſima, quæ adeò in humores, & viſcera graſſata eſt, vt nullum non medicamentorum adhibitum genus contempſerit.

Is Medicus fuit ſummus, & cùm adhuc iuuenis eſſet, ad Athenas mittitur, ibíque ſub Thalio præceptore, Medicinæ ita operam vehementiſſimam dedit, vt non ſolùm medicarum, ſed omnium præterea rerum humanarum, viſibilium, ſempiternarum, occultarum, terreſtrium, cumulatiſſimam ſcientiam fuerit aſſecutus, & quod perpaucis contingit, præter Germanum ſermonem, Italicum, Græcum, Arabem, Syrum, & denique Ægyptium eſt amplexus.

Qua de cauſa factum eſt, vt ex libris, quos de re medica hactenus noſtra probauit ætas, nullus ſit, quem omnes crebriùs, aut maiori cùm voluptate verſent, quàm Galeni monumenta. Nec immeritò: Nam ſummus auctor, incredibili rerum omnium ſcientia affluens, & abundans, totam artem medicam compleuit, non perfunctoriè, ſed firmiſſimis rationibus, eleganti ſtylo, ſcientia exactiſſima, ingenio raro, iudicio admirando, præexcellenti rerum vſu, ſtupenda rerum omnium cognitione præditus. Singulari pollens virtute, conſtantia, pietate, & aliis mirabilibus dotibus inſignitus.

Verumenimuerò, ſi Galeni ingenium, ſi iudicij acrimoniam, ſi doctrinæ & prudentiæ magnitudinem, ſi rerum omnium peramandam veritatem, ſi ex reconditis etiam fontibus habitam ſubtilitatem, ſi docendi ſuauitatem, ſi incognitarum rerum demonſtrationem, ſi ardentiſſimam diligentiam, ſi fidelem memoriam, ſi naturam ad Medicinæ ſtudia procliuem, (qua repugnante, irrita ſunt omnia) ſi laborum inenarrabilem patientiam ſpectes, nullibi proculdubio niſi in recondita illa, ac penè diuina *de vſu partium* tractatione euidentiùs apparet; & maximè cùm adhuc balbutiens eſſet Medicina, in qua non modò alios, verùm ſeipſum etiam ſuperauit. Immò ſi argumenta ſimilis momenti, *de pulſuum diff. præſag. vtil. reſpirationis*, ad vnguem contempleris, in his, acutiſſimi ingenij abſtruſam eruditionem reperies. Sed quis has, & alias mirabiles dotes, altiori gradu in hoc auctore ſitas, narrando, aut ſaltem minimam earum partem perſtringendo, non deficiet? etſi ipſi Demoſtheni, aut Ciceroni hocmunus deferretur, quanquam alterum Græci eloquij, alterum Latini principem dicant.

Nec refert quòd aliqui, gloriæ Gal. parum ſtudioſi eò dementiæ deueniant, vt dicant, eum in expoſitione Hipp. grammaticum egiſſe, & Latinæ linguæ prorſus ignarum, philoſophiæ arcana non penetraſſe: hos enim rabie quadam percitos, ac miſerabili inuidiæ vitio occæcatos, & malis auibus initiatos, in ſua ignorantia ſepultos hallucinari, & putaui, & puto, quorum plurimi, quum pedem in Medicina vix promouerint, à Galenique facundiſſima doctrina penitus ieiuni ſint, in foro, in conſultationibus, in medicis ſermonibus, aduersùs eum blaterare non erubeſcunt: cùm is in eliciendis ſummi Dictatoris reconditis ſenſibus mirabile ingenium, conſummatum iudicium, incomparabilem perſpicuitatem, cum curandi mira dexteritate coniunctam ſemper oſtenderit: ſed vt ipſe dicebat, *6. epid. 4. 19. Illiteratorum, flagitioſorúmque hominum latratus euitari non poteſt.*

Eiusdem laudes decantant, qui primum in Medica facultate locum tenent. Alexander enim Trallianus, eum nonnisi cum epitheto, & cognomine Diuinissimum appellat. Oribasius *lib 1. collect in præfat.* refert Galenum Medicinam, via, ratione, & distinctione pertractasse ita eleganter: vt cæteros omnes antecelluerit, cùm principia, & sententias Hipp. fuerit imitatus. Haly Abbas *lib. 1 theor. & Rabbi Mosses 25. part. aph.* dicunt Galenum in Medicina plus sciuisse, quàm alium cuius famam audiuerint, aut scripta legerint. Auerroës *lib. 5. collect.* philosophandi scientia, atque ingenij facunda clarum, ipsum vocat. Arnald. *in lib. de diuers. intent. Medicor.* eum nuncupat virum grauis ponderis, recti iudicij, & exquisitæ perscrutationis prout exigit necessitas.

Et ne putes hoc à Medicis solùm esse assertum, cùm non desint ex alienis Auctoribus grauissimi viri, quibus veritatem hanc lubet planam facere: ipse enim, omnes superiores Medicos (Hipp. semper excipio) & ingenij acumine, & præstanti doctrina superauit. Nam Iustinianus *in proœm. ff.* parentem omnis virtutis cognominauit. Eusebius Cæsariensis *lib. 5. hist. Eccles. cap. vlt.* Angelus *consil. 9.* in verbo sanctissima Regina. Antonius Cocceius *lib. 4. Æneid. 7.* Hermanus Skedel Nurembergensis, *in suis temporum hist.* Diogenes Laërtius, Georgius Valla, Placentinus, & alij, eum miris laudibus efferunt. Quid plura? nonne cunctis Medicis Doctoribus extitit gloriosior? homo alioquin minimè superbus, aut popularis gloriæ amator. In cuius laudibus proferendis non est cur ampliùs immoremur, cùm de eo sat plura dixerunt veteres, & iuniores ferè omnes. Videndi Cælius Rhodiginus *lib. 30. lect. Antiq. cap. 12.* Andreas Tiraquellus *lib. 1. de nobilit. & iure primog. cap. 31. num. 69.* Fumanellus *lib. de vita & moribus Gal.* Symphorianus Campegius *tract de genealogia Gal.* De cuius vita Ioannes Gæmusæus, Andreas à Lacuna, & Mercurialis latissimè pertractarunt.

Cornelius Celsus, (Licèt multo tempore Galenum præcesserit) secundo loco ob id venit numerandus, quoniam non ita amplè Hipp. doctrinam explanauit. Hic enim Latinus Hippocrates meritò nominandus, ob singularem doctrinam, & accuratam scribendi facundiam, Princeps Medicinæ, hoc est præcipuus, seu primarius dictus est. Is ergo Consularis fuit ex Quiritium ordine vir, vixit sub Imperatore Tiberio, vel fortè sub Tiberio natus, vsque ad Trajani Imperium vitam produxit: Prout Genebrardus *lib. 2 chronicôn*, Rabbi Abraham *in hist. Cabalæ, & lib. de temp. ætatis, cap. 5.* assignarunt, Fuit ergo Celsus, Medicus sui temporis illustrior, medicámque artem octo libris comprehendit, ita graphicè, eleganter, ornatè, & breuiter, vt nihil ad eius perfectionem deesse possit: Et non solùm hoc volumen huius argumenti eloquentissimum scripsit. Sed etiam præcepta Rhetorices, Rei quoque militaris, & Rusticæ plurima reliquit: dignus, vel ipso proposito, vt eum sciuisse omnia illa credamus, vt memoriæ prodidit Quint. *lib. vlt. Inst. Orat. cap. vlt.* Sed & hunc, Columella testis locupletissimus *lib. 9. cap. 6.* dicit, non solùm agricolationis, sed vniuersæ naturæ prudentem virum: eum citat Plinius *lib. 21. cap. 30.* & Gal. *lib. 9 sec. loc. cap. 5.*

Demum nullus est, qui Celsum, elegantissimum, & neruosissimum auctorem esse non fateatur. Nam pomœria Romanæ eloquentiæ profert ingenuè, & Medicinam, suauissimo ore, cunctis cultioribus ingeniis commendat. Mirum dictu quàm pressè, vbi licèt, illo progreditur! quàm luculenter causas morborum enarrat! Certè rem planè admiradam præstitit, vt cùm muta hæc ars nata sit, miniméque eloquentiæ capax: Is tamen tanto splendore eam condecorauit, vt non aliunde, quàm ab hoc vberrimo fonte, totius exactæ medicinæ raiionem mutueris. Nam in hoc fulget verborum pressa proprietas, sententiarum concisa subtilitas elucet, micat sermonis veneranda antiquitas, adeò vt eum fuisse artificiosissimum iure meritò dicere possimus, qui felici penicillo, Hipp. mentem explicuit ad vnguem; quem rectè ipsius interpretem nuncupare fas erat. Is denique fuit qui suo ornatissimo stylo, maiorum placita ita commendauit, & Romanorum cœtus ita in admirationem euexit, vt Medicinam sexcentis annis explosam denuò ex animo reciperent, Nam præter eloquentiam, quam duobus libris ostenderat, adeò in omnibus aliis artificiosè Medicinæ præcepta tradit, vt maxima necessitate illos coëgerit, Medicinæ partem practicam amplecti. De cuius laudibus videndus Vidus Vidius *lib. 1. Instit. cap. 7.*

Scribonius Largus sequutus est Celsum: & omnia quæ à præcipuis Medicis ante eum dicta sunt, ad partem curatricem pertinentia, in vnum volumen redegit, & rediuiuas antiquorum curationes, eásque edacis temporis iniuriis deletas, posteritatis memoriæ commendauit. Fuit Medicus eximius, ab omnibúsque ita celebratus, vt Tiberij Cæsaris fuerit primarius, vt ipse sibi testis est fidelissimus, *com.163.* Eum Gal. non probat modò, & eius præsidia summè amplectitur, sed suo nomine eum appellans, plurima ex eius libro, in vsus medicos commutat, vt constat ex *lib.7. de comp. med. sec. loc.* nam ad stomachi dolorem, & inflationem, varia ex eius mente auxilia parare docet. Artem ergo medicam scientiam sanè sanandi, non nocendi, quum iste celeberrimus Auctor tradiderit, meritò ab omnibus illius Princeps dicendus est.

Paulus Ægineta ita Galeni documenta obseruauit, vt ab eo, nec latum, vt aiunt, discesserit vnguem. Is fuit omnium primus, qui Medicinam in compendium redegit, ídque tam scitè concinnauit, vt quæ in latissimo Galeni campo diffusè sunt scripta, ea in hoc auctore artificiosè contexta, & miro quodam ordine lucubrata liceat inuenire, adeóque fidè, & verè tenebrosa Galeni loca fuit interpretatus, vt eum huius auctoris simiam, hoc est, religiosissimum Galenicæ doctrinæ imitatorem appellare fas sit.

Aëtius Abidenus, hos summæ eruditionis viros amplexus est. Quem alij dicunt Amidenum Antiochenum, qui Constantini Magni temporibus, Medicorum priorum dicta libris sexdecim coniunxit. Quos ipse in tetrabiblos distinxisse videtur, id est quaterniores; quorum quilibet, quatuor sermones continet, quos libros alij vocant. Hunc autem Cappadocem appellat Paul. *lib. 4. cap.1. in princ.* nisi illic Aretæum prò Aëtio scribere liceat, provt in emendatissimis Pauli codicibus animaduertitur. Si ergo reconditam doctrinam quæris, eam ex veterum peritissimis depromptam, & veluti in epilogum redactam, Aëtium lege: vt qui totum Galenum contractum, omnes antiquorum speciales normas, raras tam per pharmaca, quàm per Chirurgiam animaduersiones, ad plerasque ægritudines summè necessarias, solerti cura, ac vigilantia, explicatissimas exhibuerit: rectéque à plurimis Medicinæ promptuarium dici solet.

Oribasius his annumerandus venit, Iuliani Imperatoris Archiater, qui Libros 70. ad eundem eorúmque Epitomen *in lib. 9.* ad Eustathium filium emisit, fecit etiam lib. vnum Euporistôn, & *libros 3. de virtut. simpl. & morb. curat. & alterum de loc. affect. curat.* ad Eunapium. Huius quoque nomine circunferuntur commentarij in Aph. Hipp. Quo autem in honore fuerit habitus constat ex Suida, & Eunapio *lib. Sophist.* nam Quæstor Constantinopolitanus fuit creatus: ipsum tamen inuidia succedentium Imperatorum, bonis suis spoliatum, in exilium ad barbaros fuisse demandatum, in quo, animo virili, ac philosophico permansit; tantáque apud eos gratia, & auctoritate fuit, vt Deorum loco haberetur. Et cùm diu hoc viuendi genere perseuerasset; placatis tandem Principibus rediit, & bona recuperauit. De eo extat Epigramma, *in lib.4. Epigram.* Græcorum, quod è Græco in Latinum translatum, hoc modo sonat.

Juliani Regis, Medicus Celeberrimus hic est
Diuus Oribasius, dignus honore coli.
Prouidus instar apis, Veterum monimenta pererrans,
Ex variis vnum nobile scripsit opus.

Cælius Aurelianus sequitur, ab aliis dictus Soranus Latinus. Cuius licèt solùm libros de acutis, & Chronicis ægritudinibus conscriptos habeamus; sunt tamen alij plurimi ab ipso compositi, si fides ipsi auctori est habenda *in lib. 2. Chroniôn, cap. 4. in fin.* Scripsisse autem libros responsorum medicinalium, patet *ex ipso lib. 1. eiusdem oper. cap.1. & lib. 2. cap. 4.* Fecisse etiam libros mulieb. passionum constat ex *lib. 3. eiusdem, cap. 4.* Composuisse libros specialium adiutoriorum, & epistolarum Græcarum ad Prætextatum, ipse refert *lib. 2. eiusdem, cap. 1.* Fuit ergo Cælius Aurelianus Siccensis, vir nulli Græcorum secundus, immò celeberrimus, & in recitandis fidè antiquorum sententiis admirandus.

Trallianus hos famigeratissimos Medicos sequutus, raros, & admirabiles in hac

arte progressus fecit. Quare eius in scribendo exactum iudicium, fidem, diligentiam, artificium, & ordinem librorum suorum satis admirantur Medici: cùm vniuersam Medicinam, paruo satis volumine accuratè tradiderit. Licèt enim hic auctor in multis à Galeni doctrina (quam multoties capere videtur) discedere iudicetur; tamen si intimiùs explicetur cum Gal. maximè concordat, quicquid plurimi, (falsò tamen) contra sentiant. Dicitur Iatrosophista, ab aliis Sophista, & aliquando Iatros simpliciter nuncupatur. Qua de causa Iacobus de Partibus, & Simon Genuensis, clarissimi eius interpretes, ita eum appellant: vel quòd Iatros idem sit ac Medicus, excellentiæ nomine vocatus; vel quòd hoc cognomentum internotionis gratia sit adiectum, quoniam multi tunc Alexandri dicerentur. Si ætatem qua hic floruit inquiras, Oribasio, Aëtióque posteriorem fuisse constat; nam eorum nominatim sæpe mentionem facit: Paulo autem priorē fuisse arbitror, quòd hic, illius vt optimi scriptoris meminerit. Atque ita Trallianus veluti medius inter illos, non multo post Iuliani Imperatoris tempora vixisse perhibetur. Hic ergo auctor, vt excellentior euaderet, in patria sua, Tralle, ciuitate Lydiæ celeberrima, licèt liberalibus studiis, & humanioribus literis affluente, non esse commorandum in animum suum induxit, sed omnes Græciæ partes peragrandas sibi proposuit: & post longas peregrinationes ad scribendum se contulit, & experimenta, quæ longo vsu & periclitatione ex morbis collegerat, in 12. commentarios reduxit: in quibus, quo interuallo alios superauerit, omnibus notum esse reor. De cuius laudibus sat multa Ioannes Guinterius Andernacus, & Ioannes Molinæus in eius vita, adamussim exararunt.

Aretæus imitatus Trallianum, librum non inelegantem de acutis, & chronicis ægritudinibus conscripsit: & licèt varij viri nomine Cappadocis fuerit insigniti, tamen noster auctor Cappadox fuit. Insuper alij, aliis de argumentis scripserunt, vt fuit Aretæus Sabinus, qui Hippocr. commodissimè fuit interpretatus. Noster citatur à Paul. *lib.* 4. *cap.* 1. Licèt in nonnullis codicibus Aëtius scribatur (sed prauè) pro Aretæo: Neque enim Aëtius Cappadox fuit, sed Antiochenus: & Aretæum simpliciter citat Aëtius *tetrab.* 2. *serm.* 4. *c.* 46. & *tetr.* 3. *serm.* 3. *cap.* 1. Is ergo Auctor propria Minerua artem medicam stabilire conatus est, appositè, & doctè, ita vt nihil ad eius perfectionem deesse possit.

Actuarius Zachariæ filius, Græcorum postremus, non tamen postremæ notæ fuit; nam totum quod habemus de causis, iudiciis, & præsag. vrinarum, illi, omnium, in hoc negotio elegantissimo auctori verè debemus, in quo condendo opere, nitet Latinorum verborum pura indagatio: subtile iudicium, ac sententiarum summum momentum perspicuè elucent: Librum etiam de actionibus, & affectibus spiritus animalis luculentissimum construxit.

Græcorum mentem, non defuere viri sapientia illustres, doctrina percelebres, sententiarum pondere diserti & graues, qui dilucidè, & satis distinctè explanauerint. De quorum gremio fuit Arabum maximus *Auicenna.* Hic enim totam artem medicam, in vnum volumen sempiternæ memoriæ commendandum congessit. Cuius auctoris doctrina, quo in pretio sit habenda, non est cur ampliùs demonstremus: cùm eius vitam, candidissimos mores, eximiam doctrinam, viuendi rationem doctissimus Nicolaus Massa, sicut & eius præceptores, patriam, negotia, legem, Andreas Bellunensis, & nuper Henricus Vacca de Alfaro Hispanus *tract. de origine, & patria Auic.* eruditissimè descripserint.

Rasis Auicennæ vestigia sequutus, fuit speculatione clarus, opere promptus, experientia probatus. Vocatur Albubater, aut, vt alij scribunt, Abubater, filius Zachariæ, filij Azahi, aut, vt alij volunt, Errasis, aut, vt alij putant, Rasis. Is est, quem Medicorum cœtus Rasim vocare consueuit. Huius habemus 12. libros. Elhaui, aut, vt alij dicunt Helchaui, aut sine aspiratione Achaui, siue Elkaui, id est, vt interpretantur, totū continentis; quare eos libros Continentis vocant. Opus quidem ingens, sed necessarium, etsi sit ineleganter admodum versum. Scripsit præterea decem libros ad Almansorem, & alios plurimos qui periere. Vir sanè hic est, longæuæ memoriæ commendandus, vt ait Auer. *lib.* 4. *cap.* 40. Nam Græcorum, & Medicorum celebrium mentem aperuit, & eorum doctrinam intimiùs explicuit.

Auenzoar Gloriosus cum his venit numerandus, qui summa cum sui nominis gloria, & artis honore, per tot annorum curricula honorificentissimè Medicinam exercuit.

Quem

Quem mirabilem Auerrhoës appellat *loco nuper cit.* Cui, ex huius auctoris sententia, debet in hac scientia concedi corona: quoniam *vixit* 135. *annis, & in hac arte in* 40. *anno operari incepit, & in bono obiit statu, & in habitu scientiæ vidit, quanta videre, & cognoscere potuit.* Eius ergo libri auidè legendi sunt: nam admirando præditus ingenio, longæuóque fultus experimento, plurima arti adiecit, quæ ante eum nec visa prorsus sunt, nec cogitata quidem.

Alzaharauius his postponendus non est, nam inter Mauritanicæ Familiæ Professores, primas obtinere creditur. Partem enim Medicinæ practicam diligenter explicuit, eámque non empirico modo, sed acuto & ingenuo, in vasto vno volumine edocuit, & mira quadam ingenij felicitate in lucem euulgauit.

Albucasis in Chirurgica scientia admirandus, superioribus, & ingenij acumine, & mentis perspicuitate non fuit inferior. Nam præterquam quòd in materia prorsus inculta, lib. 3. Chirurgicos, stylo graui syncerόque conscriptos miro & succincto ordine dispositos, in lucem dedit, in quibus alios, & vel seipsum superauit, dignus vt hac de causa summo honore colatur; in Medica facultate plurima addidit; in abstrusis tenebris abscondita & latentia.

Auerrhoës plusquàm commentator, seu malleus Medicorum veriùs appellandus, dictus Arabicè *Abenrast*: vir acutissimus, subtilissimus, & Philosophandi scientia clarus adeò vt priscorum Philosophorum, & Medicorum dicta, exacto examine, non solùm ad Aristophanis, sed Cleanthis lucernam pensata explicuerit. Constat hoc apertè ex vasto illo, quod super omnia Aristot. opera conscripsit, volumine ingeniosissimo, & laboriosissimo, sed ob temporis tunc incuriam ineleganter admodum traducto. Scripsit opus Colliget, (Latinè sonat vniuersale) in septem distinctum libros; in quibus summam eruditionem, rarum ingenium, reconditámque doctrinam palam fecit. Dignus certè, vt cum priscis illis comparetur.

Haly Abbas postremo loco reponendus, licèt postremum nomen inter Mauritanæ Familiæ proceres haud mereatur, quum libros Theoricæ, & Practicæ Medicinæ, stylo suauissimo, Laconico quidem, & non vulgari conscriptos dederit in lucem, & plures alias delineauerit ægritudines, ab aliis nec visas, nec somniatas quidem. Quare inter Principes Medicos ab omnibus habitus, eorum numerum non immeritò claudit.

Descripsi singulos vniuersi huius Operis auctores, primos sane artis nostræ Parentes, scientissimos, & medendi peritia dexterrimos, vsu atque multifaria eruditione refertissimos: Quorum Historiæ, & exempla, veritate ipsa (si ita loqui licet) veriora, vtpote à viris bonis, & veritatis amatoribus prolata, auro, gemmis, & Regum thesauris ampliùs præferenda, æstimandáque sunt.

Omisi Magnum Hippocratem, nostræ artis Legislatorem, cùm is Diuinus Auctor, non Princeps, sed Princeps Principum Medicorum meritò nuncupari debeat: & maximè cum ante me, omnes illius historias, plures suprà citati. Auctores eleganter fuerint interpretati; quare illorum gloriæ haud inuidus, ab hoc labore supersedere satius duxi.

Silui Magnum illum Dioscoridem Anazarbæum, totius naturæ interpretem mirabilem, Nicolaum Myrepsum, Marcellum Empiricum, Rufum, Mesuëm, Serapionem, Ishach, inter præcipuos Medicinæ Principes, & primarios duces numerandos: quippe qui historias non conscripserunt, quæ nostris possint inseri commentariis. Aliorum ergo exemplis si quis adhæserit, eáque attenta mente fuerit contemplatus, & illorum rectissima curandi methodo fultus, sanctam Medicinæ scientiam exercuerit; non minimam famam, & honorem merebitur apud eos, qui Hipp. aut Gal filios se esse gloriantur.

Fructuosa est Historiæ vtilitas in medica facultate, & nonnisi pluris facienda: nam non solùm cùm sit varia delectat, & reddit Medicum in antiquorum monumentis versatissimum: sed cùm sit certa, prodest, & docet quo pacto Gal. splendidissimum Medicinæ iubar, & Artis Proceres in suis medicationibus se gesserint, vt horum firmissima nos instructi doctrina, non à turbidis & cœnosis iuniorum riuulis, sed à limpidis & perennibus fontibus aquam scaturientem haurientes, quid agendum sit non ignoremus. Scis enim

quantum intersit inter vniuersalem methodum, & particulare vocatum experimentum. Licèt enim plerique varium scribendi stylum refugiant, historiam tamen nemo non amplectitur, nulli non libenter audiunt, vt Daniel Heinsius, Belgicus Varro, efficacissimis rationibus *Oratione* 10. *de historiæ præstantia & dignitate*, eloquenter comprobauit. Quare suus, isque supremus honos Historicis defuit nunquam, vt de Flauio Iosepho, Antipatro Hieropolitano, Clitarcho, Quinto Curtio, refert Rauizius Textor *in præfat. ad suam Officinam*, quos Romanos Imperatores, ob historiæ dignitatem, tantopere honorasse; illisque statuam erexisse, à veterum peritissimis sæpius est proditum: vt Beroaldus refert eloquenter *in Orat.* per eum habita in enarratione Titi Liuij.

Maxima ergo est historiæ vtilitas, & eò magis in Medicina, dum eorum vitam legimus, qui culpa sua, præposteróque viuendi ordine in aliquod discrimen inciderunt. Sic enim aliena fruimur insania, & pedē ab aliis reuocamus, in quibus alij naufragiū fecere. Nonne suaue est alieno infortunio sibi præcauere? Scribit enim Auenz. *lib.1. theiz. tr.16. c.6.* Se suas, & aliorum historias enarrasse, vt essent exemplū in omnibus aliis similibus. Hoc consilio ductus Gal. in seipso aliquas ægritudines subortas, per historias patefacere non erubescit. Non enim possumus effugere pericula, nisi præterita nobis sint nota, & quasi per manus scripta posteris relinquantur. Quoniam non solùm necesse est artem Medicam cognitam habere, sed etiam exercitatione, atque obseruatione eam firmare oportet, vt elegantissimè retulit Gal. 3. *meth.* 7. *& lib.* 1. *eiusd. cap.* 4. & alibi sæpe. Lege quæ de Historiæ dignitate scripserunt luculenter, Marcus Antonius Muretus *in Sallustium*. Politian. *in præf. in Sueton.* Adam Kellerius *lib.* 1. *cap.* 8. *de Offic. iur politic.* Polybius *lib.* 1. *Historiar.* Natalis Comes *lib.* 1. *hist.* & Ioan. Antonius Viperanus *cap.* 3. *de scribenda historia* eruditissimè. Deinde præferenda est Historia ædibus, statuis, colossis, trophæis, arcubus: nam non vertitur, non immutatur, non incenditur, non frangitur, non exceditur, non innouatur. Legitur omnibus cum voluptate omnia aperit, enarrat res incognitas, mira præstat exempla, nec habet quicquam hominis vita pretiosius, quia quæ absunt longissimè, in oculis esse videntur, vt refert Antonius Campanus *lib.* 1. *epist.* 5.

Demum docet nos Medica Historia, quomodo se debeat gerere Medicus cum Medicis prouectioris ætatis, eruditis, indoctis, morosis, ceruicosis: cum Magnatibus, diuitibus, pauperibus, cum delicatulis, ministris, & adstantibus: denique cum omni hominum sorte. Quæ omnia maturum in Medico prudente iudicium, exactam scientiam, & longum vsum præsupponunt.

Protuli de materia hac vtilissima, non quæ historiæ dignitas, ac vtilitas, excellentiáve exigebant, sed quæ ingenij mei in medium proferre tenuitas siuit. Patere tamen ex ipsis opinor, in omnibus actionibus, cunctis consiliis, ac medicis consultationibus, plurimum vtilitatis historiarum exemplum afferre: Rectéque à Cicerone affirmari, Historiam testem esse temporum, lucem veritatis, magistram vitæ, vitam memoriæ, ideóque bene studiis suis eos consulere, qui cum aliarum artium, atque disciplinarum cognitione, etiam hanc coniungere minimè dubitant. Huius enim ope narratio curationum gestarum cum laude, aut infelici euentu, abditorum morborum causa, & exitus, cum temporum & locorum ordine, ac descriptione, tanquam viua quædam pictura, ante oculos proponuntur. De quo argumento Melchior Iunius Vvittebergensis *lib.* 1. *de oration. de hist. dignitate*, & Henricus Cornelius Agrippa *lib. de vanit. scient.* 5. eximiè disputarunt & non siluit eruditissimus Mercurial. *in præfat. ad epidemicas historias* Hippocratis, cum Cornelio Gualthero *in præfat. ad Hist. Hegesippi.*

Quare Principes Medici in suis libris scriptas reliquerunt historias. Hos imitati sunt Rabbi Moses de Ægypto, in omni scientiarum genere admirandus, qui in *particula* 24. *De miraculis in medicinalibus libris repertis*, exempla rara à se obseruata ad vnguem retulit. Idem etiam negotium agitarunt Latino-barbari. Valescus Tarentinus, Gulielmus Placentinus, Nicol. Flor. Marcus Gattinaria, & Harculanus, qui exempla illustria, stylo tamen horrido conscripta, & in densissimis eorundem commentariis delitescentia ad nos transmiserunt. Quorum energiam sapiunt Matthæus Gradius, Guainerius,

Gentilis

Gentilis Fulg. & Iacobus vterque. His accessere nostræ ætatis Medici doctissimi, & exercitatissimi, Symphorianus Campegius, & Ioan. Baptist. Syluaticus, qui superioribus annis, historias ex Galeni solùm monumentis, paucas tamen, & citra ordinem congessere.

Post hos non defuere viri percelebres, & eruditi, qui Medicam supellectilem locupletare enixe studuerunt. Omnium in hoc argumento primus extat Beniuenius. Sequuti sunt Amatus Lusitanus, Paræus, Alex. Benedict. Rembert. Dodon. Fernel. Vvier. Langius, Vesalius, Cornel. Gemma, Scaliger, Valleriol. Holler. Iacotius, Solenander, Alexander, Traianus, Trincauel. Columbus, Pet. Poterius, Cardanus, Eustachius Rudius, Mercurial. Saxonia, Thomas à Veiga, Brasauolus, Vallesius, Rondelet. Heurnius, Matthias Cornax, Laurentius Scholtzius, Menzelius, & Osvvaldus Gabelchouerus, qui omnes sparsim, & aliud negotium agentes, miras raràsque historias descripserunt. Omnium postremus Marcellus Donatus de *H*istoria medica mirabili scripsit succinctè, eleganter, & doctè. Sequuti sunt *M*artinus Rulandus, Frisinus, & Petrus Forestus Belga. Ille enim historias Empyricas, arcanis Chymicis absolutas in lucem dedit: *H*ic obseruationum medicarum longam satis, & laboriosam farraginem construxit. Et vt nouissimè, sic eloquentissimè omnium, **Ioannes** Schenckius à Graffemberg, stupendæ lectionis vir, ex omnium ferè Neotericorum scriptis, & ex suo etiam ingenuo *M*arte, peregrinas, memorabilésque historias euulgauit in lucem.

Sed nullus superiorum Auctorum, vt optimè nôsti, nostrum attigit institutum, nec *H*istoriales *M*edicorum omnium Principum, amœnissimos, & frugiferos campos excoluit, vtilibus commentariis ornauit, paraphrasi poliuit, dubiis, & seriis disputationibus illustrauit, & peculiaribus obseruationibus locupletauit.

ZACVTVS LVSITANVS,

BENEVOLO LECTORI, Salutem.

PLVRES sunt percelebres Viri, qui nostro æuo in Europa tota, in inclytis Academiis, & nobilissimis Ciuitatibus, Medicinam honorificè profitentur, & maxima cum sui nominis gloria praxin exercent, qui argumentum de Medicorum Principum Historia, *tanquam Reipubl. Medicæ summè necessarium, vtile, ac saluti mortalium frugiferum valde, datis ad me literis eruditissimis palàm contestantur, imò vehementer laudant, & indefessum laborem meum, in Historiis ordine compendioso proponendis, illustrandis, & interpretandis, plenissimis (vt aiunt) tibiis iactant, prædicant, & buccinantur: quarum paucas è multis electas, laconicè proponere visum fuit ad maiorem huius Operis commendationem.*

EPISTOLÆ CLARORVM VIRORVM.

Daniël Beckerus Borussus, Academiæ Regiomontanæ Primarius Professor, Zacuto Lusitano. S.

MAgne Medicorum Princeps, Doctissime ZACVTE, Fautor honorande. O! me felicem tanto patrono, tanto amico! Vix ergo narrare possum, quo gaudio, qua vtilitate, quo applausu, tota hæc Academia Regiomontana, imò omnis Prussia, & aliæ regiones Poloniæ & Moscouiæ confines, in quibus Hippocratica ars in pretio est, Historias tuas tot dubiis exornatas, & Praxin illam mirabilem venerentur. Professores eas colunt, & versant, Practici in ore promptas habent. Demum in subselliis ZACVTVS honoratur, qui tantopere dimicauit pro doctrina Galeni. Sed quid honoribus & laudibus te macero, cùm sis honoratissimus, & laudatissimus? Dabam Regiomonti, 28. Octob. 1628.

D. Benedictus à Castro Hamburgensis, Roderici à Castro, Medici insignis Filius, D. Zacuto acutissimo. S.

DElectet hominum oculos opulenta tellus, animantium copia frequentata, syluarum viriditate vestita, fontium perennitate, altitudine montium, camporum æquore, ac nemorum opacitate variata. Me, celebre tuum Opus, *De Medicorum Principum Historia,* (solertissime ZACVTE) tanta voluptate affecit, vt si his doctis commentariis (quæ potiùs deuoraui, quàm legi) rerum varietate, lectione multa, acutarum, nouarúmque disputationum copia refertis, quod suum est tribuerem, essem ab ipsa eloquentia, scientiáque mutuaturus facundiam. Attamen solùm debitum meum admiratione persoluam, ne parum sufficiens deficiat lingua. Sat sit mihi intelligere, quod à te, omnium in hoc argumento primo, altiori scribendi stylo, suaui dictionis contextu, miro dispositionis artificio ventilatum legi. Quo factum est, vt in eorum album adamantinis literis te potiùs sculpserim, quàm scripserim, qui cum selectissimis disciplinis, veritatem sine fuco, & fallaciis emedullatam sibi coniunxere, quod vt rarum hoc nostro infœlici sæculo est, ita ampliùs æstimari debet. Magna laus, & grata hominibus, vnum hominem elaborare in ea scientia, quæ sit multis profutura.

Non

Non enim qui hiante ore, patulísque auribus populi semper laudes excipiunt, easdémque inanes affectant; non qui pecorum more, ac beluarum instar, vitam silentio miserè transigentes, vilia, sordida, & abiecta persequuntur; sed qui proprij ingenij monumenta immortali posteritatis memoriæ consecrant, quorum præclara æterni nominis gloria, raris virtutum dotibus, variáque rerum experientia parta, magnam vniuersi orbis partem implet, nobis ansam præbent, vt illos debitis, mirísque laudum encomiis ad cœlum vsque extollamus. Prisci illi Romani vt immarcessibilem nanciscerentur famæ amaranthum, magna, & incredibilia facinora perpetrantes, nihil honestius, nihil egregio viro dignius esse sibi persuasere, quàm de vniuerso hominum genere benè mereri. Quis quæso doctrina absoluta, eruditione exquisita, scientia multifaria, fortunæ aleam te præstantiùs superauit? qui dum me consulis, me doces, vt à te edoctus, haud superbus approbem quod disseris. O fœlix ætas! quæ tam ingeniosum virum nobis genuit, atque creauit, qualem te ex Lusitanis aruis exisse meritò gloriamur. Quid enim in hac parte excogitari, aut desiderari potest, quod ab hoc tuo vberrimo opere, tanquam à perennissimo optimarum disciplinarum fonte nequeat hauriri? Nam in explicanda auctorum mente es acutus, & grauis, solers in arguendo, multiplici rerum vsu, atque experimento insignis, in abditarum controuersiarum explanatione facilis, venustus, & elegans: sic denique vetustis nouitatem, nouis auctoritatem tribuis, vt ex ore tuo veterum dicta, tanquam è domestico penario deprompta liceat audire, & in nouis antiquorum disciplina reluceat. Obelisco, (si fas est tanto, támque bellè elaborato operi iudicium meum interponere) perfodiendum nihil: Asterisco decorandum totum inueni. Gratulor tibi, & sæculo nostro. Gratulor mihi, quod tuarum lucubrationum me feceris participem, in quibus, & argumenti nouitas, & inuentionis subtilitas, & variarum rerum cognitio facilè elucent. Perge igitur alacri animo, & reliquos similis argumenti libros, quos summa cum voluptate obuiis vlnis excipient docti, prælo committendos cura, vt sic feliciter medentium omnium desiderio expleto, medicinæ decora è faucibus tenebrarum erepta ad nos longo postliminio redeant. Adderem plura, nî vererer, quòd fucosæ orationis suspicio, fidem candidæ arctissimæque nostræ amicitiæ detraheret. Vale medicæ scholæ splendor, & gloria, & me, vt soles, ama. Hamburgi, 15. Ianuarij, anno 1629.

Viro Præstantissimo D. D. Zacuto Lusitano, Medicorum nostro æuo celeberrimo, eminentissimo.

VIr maxime, vidi, & summa cum voluptate perlegi opus à te concinnatum MEDICVM, THEORIPRACTICVM, HISTORIALE, in quo admirabundus cerno, non vnius ætatis, aut vitæ humanæ à te exantlatum laborem, sed sæculi. Certare video diligentiam cum materiæ fertilitate, iudiciũ cum difficultatum ambiguitate. Certè veluti triumphali in curru te celsissimo loco eminentem intueor, trahentem longum medicarum difficultatum captiuum agmen, acutissimi iudicij tui acie domitum, quod Medicinæ dictator Hippocrates *lib.* 1. *Aphor.* 1. in medicina difficillimum esse pronuntiat. Non autem vt magnus illæ Macedoniæ Rex Gordium nodum, cuius lora contorta, & in semetipsa implicata dissoluere non poterat, gladio discindebat; ita vt præcipiti iudicio rumpis intricatas & vincula celantes quæstiones: sed rationis manu leniter singulos nexus, aliis inexplicabiles, extricatas, totásque tandem difficultates dissolutas, nudas, & expansas proponis. Sed quid ego paruo & opaco verborum fumo tanti operis splendorem offusco? rem ipsam genuino suo colore exprimam. Vt olim Roma sub Consulum imperio triumphans, delicias orbis terrarum vndique corrasas continebat, ibíque Ægyptius doctrinæ suæ mysteria in obeliscis legebat: Græcus Phidiæ, & Appellis miracula spectabat: Gallus, Hispanus, & extremus Britannus, trophæa de gente sua in Capitolio reposita, singuli admirabundi contemplabantur: ita, excellentissime ZACVTE, quæ longo sæculorum tractu olim in Medica Praxi cimelia Græci cum Ægyptiis cauta prudentia obseruarunt: Arabes singulari solertia collegerunt: Latialis linguæ cultores ærumnabili diligentia notarunt, omnia in tuo hoc medicinæ sacrario egregia industria simul congesta

gesta, eximia solertia enucleata, & discussa, hodie maximo cum oblectamento cernimus: summa cum vtilitate præsens æuum leget, & consequentium sæculorum omnium candidi Medicinæ cultores grato animo amplectentur. Quare, Vir eximie, tot à te longa die medicas opes accumulatas iam tandem in publicum profunde, vt animus alumnorum Æsculapij hoc nectare irroratus, veluti cardiaco præstantissimo à fastidiosa lipothymia recreetur, quam tot auctorum dispersa nauseabunda varietas, longa & tædiosa indagatione inferre consueuit. Vnus tu repertus es hoc æuo, quo Medicorum nomine tenus, vberrimus, sed vilissimus existit prouentus: parcissimus autem eorum qui dicta factis in praxi æquent. Vnicus, inquam, inuentus es, qui in vita priuata, publico generis humani bono propriam vtilitatem postposueris: & non fallendo, ac per cuniculos alios subruendo, aurúmque corradendo loculos tuos explere studuisti: sed incredibili virtute, & alacritate, ad gloriam virtutis via grassatus es: trophæa tua Theorico-practica, pro face Galeni aliorúmque Principum Medicorum, historiis inferens, eandémque omnibus sæculis, omni æuo, & in qualibet mundi plaga, artis Machaoniæ veritatem existere, per historias, & dogmaticas illustrationes probans. Quippe inde vsque à vetusto æuo orsus Galeni Historiis Practicæ Medicinæ scientiæ veritatem stabiliuisti: quibus imitatorum Galeni historias adiunxisti, nimirum magni illius Arabis Rhasis, qui per annos centum praxim medicam exercuit, & centum ac viginti annos vita expleuit, quem Arnaldus de Villanoua dicit, theoria fuisse clarum, praxi promptum, & experientia probatum. Adeò vt tuo merito, Vir maxime, hodie vnum in thesaurum congestas cernamus, Medicinæ (quæ Regina sanitatis existit) opes, & cimelia vniuersa, quæ tot præclarorum virorum, inde à Galeno, ad nostram vsque ætatem, indefesso labore & studio coaceruata fuere. Quare perge maiore impetu in gloriosissimo tuo instituto, & simili conatu CHIRVRGICAS Principum omnium HISTORIAS publicæ vtilitati largire: ac quod iam à te satis nectare, & ambrosia saturatum est opus, DE NEOTERICORVM MEDICORVM IN THEORIA AC PRAXI ERRORIBVS, in gloriosæ famæ stadium emitte. Precor Deum omnipotentem, vt tibi ingenij vigorem, animum ad laborem subeundum alacrem, & sanitatem diuturnam concedere velit, quò laudabile hoc studium cum publica mortalium vtilitate, & lucro tuo priuato decurrere queas. Vale, Leydæ in Academia, anno 1629 Maij 5.

OTHO HEVRNIVS.
Joannis Fil. Medicinæ, Anatomiæ, & Chirurgiæ Professor.

Rodericus à Castro, Medicus Hamburgensis, Zacuto Lusitano S.

CLarissime, ac sapientissime Vir. Literis tuis copia, aut eruditione non satisfaciam: nam ætas grauis, continua studia, & maximi labores, ita animi vigorem debilitarunt, vt iam nec amicis satisfacere, nec ea præstare possim, quæ maximè vellem. Omissis igitur laudibus, quas pro tua in me beneuolentia, nec vllo tamen meo merito, mihi tribuis, pro commentariis quos in libros de vniuersa mulierum medicina conscripsimus, Exemplar de Medico politico, ad te potissimum Medicum transmitto. Fuit senectutis lusus, in quo quæ inter seria studia occurrerunt, quæve longa dies mihi monstrauerat, posteritati communicare decreui. Immortales verò tibi præsto gratias, pro primo de Medicorum Principum Historia libro; in quo alios quinque de eodem argumento polliceris. O! quam suauis, elegans, & Reipubl. medicæ vtilis est! Professoribus iucundus, Praxin exercentibus necessarius! Dubia sunt electa, quæstiones nouæ, arduæ, difficiles, explanatio Historiæ certa. Demum si codices, & testimonia vetera Galeni, incursu barbarorum, vel omnia pereant, pro cunctis vnum te habeat Medicorum natio, secura quasi nihil amiserit, quem libentissimè legat, imitetur, & colat. Me ergo tui studiosissimum solita beneuolentia prosequi non desistas. Hamburgi, 16. Iul. 1629.

Paulus Zacchias, Medicus Romanus, Zacuto Lusitano. S.

DOleo literas tuas, datas tertio Idus Nouemb. anni præteriti, tam serò ad manus meas peruenisse, nempe decimo Calendas Maias anni præsentis: nam facilè timere possem, ne me aut negligentiæ, quod abest; aut minimæ in doctos viros obseruantiæ, quod nollem, insimulare valeas. Sed iam tuæ Epistolæ responsum dandum. Cum ea recepi librum de Medicorum Principum Historia primum, quem Stephanus Rodericus Castrensis, mei amantissimus, mihi dono misit. Hic ergo prior liber tantum desiderium videndi alia opera tua, & in me, & in omnibus doctissimis Medicis huius nobilissimæ Curiæ excitauit, vt inde multam tibi euenisse gloriam, ob tuam admirabilem doctrinam, illi mecum vnanimiter sibi persuadeant. Cura ergo, ac totos neruos intende, vt quoscunque publici iuris facis, huc omnino perueniant libri; erunt enim auspiciis bonis apud omnes acceptissimi. Vale Vir Excellentiss. & Medicinam, vt facis, illustrare perge. Romæ a. d. Calend. Maias 1630.

Balthazar Azeredo, Conimbricensis Academiæ Primarius Professor emeritus.
Zacuto Lusitano. S.

POst discessum tuum ab hac vrbe, Musæum meum relictum est vacuum eruditione & doctrina: nam illud præsentia tua ornabas, & me, etsi militem veteranum, profitendíque munere iam defessum, ad dubia ardua dissoluenda instigabas. Quæ omnia absentia tua languent omninò, immò (vt veriùs loquar) pænè sunt emortua. Vidi te iuuenem in consultationibus, & conclusionibus publicis de re medica disertè disserentem. Nunc tuarum Historiarum, quas ad me humanissimè misisti, dulcedine delinitus, facundiam admiror, stylum laudo, quæstionum rararum numerum, flosculis illustratum & radiantem diurna verso manu, legóque nocturna. His enixè insiste, vt te fautore Medicina in dies magis ac magis niteat, & efflorescat. Vale Medicinæ Phœnix. Olysippone, 10. Oct. 1634.

Doctori Zacuto Lusitano, Medicorum ocello, Doctor Gladiola Granatensis,
in Inclyta Academia Seguntina, olim primarius
Medicinæ Professor

MIsit ad me ex Antuerpia illustrissimus Digus Antonius à Sylua, Portalegrensis Comitis filius, mei, si quis alter, amantissimus, epistolam tuam ad me scriptam. Eam cùm legerem, dici non potest quantoperè sim delectatus; nam ita & verbis, & sententiis, & concinnitate erat absoluta, vt planè appareret Musis eam dictantibus fuisse exceptam. Cogita igitur quàm mihi nunc placeam, quámque ipse me mirer, qui in ea sum arte, Medicorum corypҺæo, summis encomiis, nullis tamen meis meritis perlaudatus. Hanc comitabatur liber *De Medicorum Principum Historia* primus, quem tua rara disciplina, acutissimáque doctrina constructum, mihi quasi recoquendum, & opimioribus (vt ais) opibus cumulandum emisisti. At non est, SOLERTISSIME ZACVTE, quòd calculos doctorum viritim expetas, quum fama magnus sis, scriptis certè maior. Eum cùm legi, & reuisi, in eam opinionem adductus sum, vt existimem eum te fore, qui non solùm Medicis omnibus, verùm etiam eruditis artis Professoribus emolumentum, tibi verò gloriam immortalem sis allaturus. Non me adulandi studium fallit, à quo tanquam intestino morbo semper abhorrui. Nihil truncum, nihil mutilum inueni, immò subactũ lectione multa, sparsúmque illustribus sententiis; quin stylo suaui, grandiloquo, vtilissimo decoratum: in quo opere, vix possum iudicare, an subtilitas & acuties ingenij quæstionum nouitatem antecellat, in quibus explicandis primus omnium, post tot medicinæ fortissimos duces, qui superiori, & nostro sæculo vixerunt, strenuam industriam imponis. Quamobrem, si librum secundum huius instituti, quem elaboratum, & maturum, acríque tua minerua illustratum seruare affirmas, & alios successiuè in lucem

lucem proferas, Medicorum chorus vniuersus, iamdiu mœstus, sed tandem lætus, tibi viro incõparabili, summo Medicinæ Antistiti, & synceræ methodi vndici accerrimo, congratulabitur valdè. Ego à longo tempore artis huius, alioqui præstantissimæ ruinam augurabar, ob ignorantiam eorum qui eam exercent: Nec irritum fuit augurium: video enim hoc nostro calamitoso sæculo, eam Vromantum præstigiis, Strophis Sycophantarum, versutiis nebulonum, omnium vnà frementium, (miserabile dictu) immò garrulorum & mendacium senum, iuuenúmque loquacium superba caterua comitatam, qui dente leonino, linguáque virulenta doctos lacerant, & quod peius est, se esse Galeni filios, inflatis buccis iactant, & Principum, magnatúmque esse medicos vulgaribus falsò imponunt, & iactabundi gloriantur. Hos omnes impostores scriptis tuis eruditissimis, velut Herculea claua domas, & infrænas. Doctorum verò virorum luxuriantem in Principes Medicos redarguendi licentiam firmissimis machinis debellas. Quare nunc conuersus est Medicinæ mortalis ille prior vultus, in immortalem, & nunquam periturum decorem. Conuersa Medicinæ nox in diem. Conuersus Medicorum mœror, in gaudium Gaudete ergo artis Phœbææ dulcissimi alumni, quibus iam pro nocte, Sol geminus oritur: quia non flammis tantùm, sed radiis geminatis, flammæ medici chori hodie manifestè corruscant. Ob hæc dignus es, vt medica Schola te in summo pretio retineat, amplexetur, obseruet: non enim in hoc opere solùm subtilia, & ardua proponis, sed in alio eximio, cui de *Praxi Medica admiranda* titulum dedisti, in quo exempla rara, mira, nouis, & non antea cognitis præsidiis confirmata, humanóque generi vtilissima conscribis, quæ omnia lemnisco ornari merentur. Ne ergo censoriam reprehensionem, me iudice, pertimescas vllam: nam clauum rectum tenentibus, & Hippocratica via incedentibus theoninus dens obstaculo esse non potest. Nunc desinant histriculi iuuenes, fastidiosi, & insulsi senes, quibus putet sæpè vnguenti plena Alabastrus, quorum semper in obelo mens, & fescennium virus, tua acuta concepta sidere immitiùs conuellere: nam rectè sentientibus non est partus hic omnino hypenemios Vale medici nominis splendor: & me, celebris famæ tuæ vocalissimum præconem, licèt inconcinuum futurum, amare ex animo perge. Adderem plura, nî obstaret incurabilis morbus quo premor, ætas sanè decrepita, ob quam nescio quomodo non vacillat mens, calamus torpet. Ex augusta Granatensi ciuitate, anno 1635. die verò Februar. 15.

D. Doctori Zacuto Lusitano, Medico summo, Ioan. Antonius Sigismundus Cracouiensis Academiæ Rector, & Medicinæ primarius Professor.

MIraberis, INGENIOSISSIME ZACVTE, cur tuæ, tam affabrè, tam doctè conscriptæ epistolæ serius responderim: at distantia locorum in causa fuit, ob quam licèt tanto interuallo disiuncti simus, animo tamen, & litterarum amore sumus valde cõiuncti: nam à pueritia humanos viros, doctos, & omnigena variáque lectione ornatos mirificè sum amplexus, quoniam aut insulsus, aut stupidus essem, si scriptorum tuorum, quæ à peritissimis viris pleno ore laudantur, facunda doctrina non delectaret, quando Poloni nostri, Germani, Itali, cum quibus est mihi frequens per literas conflictus, te, tanquam fulgorem sæculi nostri, & optimarum disciplinarum magnum, grauémque magistrum cuncti obstupescunt, imò te tanto medicinæ Doctore læta est tua Lusitania tota. Cum epistola librum tuum *De Medicorum Principum Historia* secundum, attulit Lusitanus quidam nomine Iosephus Vallescus, qui ex Veneta ciuitate Cracouiam lustrandi causa huc appulit, cùm antea in amplissima vrbe, triennio, munere Agentis Regis Hispaniarum honorificè functus esset. Perlecto libro, imò iterum atque iterum reuiso, inueni commentaria, & quæstiones, omni cultu, labore, studióque refertissimas, selectas sententias, cothurnata verba, quæ omnia phrasim illam dicendi acutam redolent, quam in libro primo eiusdem instituti, & in aureo florilegio rararum obseruationum (quæ omnia superioribus annis magna cum tui nominis gloria, & mortaliũ commodo in lucem emisisti) non rudioribus modò, verùm etiam prouectioribus, & eruditissimis in argumento nouo aperuisti

aperuisti, quæ vt seria, vtilia, & abstrusa, lemnisco sunt ornanda, cùm ipsa sint dignissima cedro. Quod verò addis te tertium habere sub prælo eiusdem argumenti librum, in quo de vteri, genitalium, & inferiorum partium morbis disceptas, gaudeo, & tibi gratulor, ob tanta, quibus rempublicam medicam illustras, beneficia; quibus omnium voto Hippocratica tribus fœcundatur: in quorum librorum limine, vt hæc præfigatur, obnixè oro, vt sciant docti, me illos ex corde venerari. De cætero, si me diligis, quem ob præclaras tuas animi, & corporis dotes, imò celebrem, & nunquam perituram nominis famam, summè colo, & obseruo, cætera opera citissimè in lucem emittes: nam Historiæ ZACVTI adeò reipublicæ medicæ plausibiles sunt, & vtiles, & cum vtili miscent perdulce, vt illi harum lectione deliniti veluti inebrientur. Quare, te nostro æuo esse Medicorum præcipuum, horum Schola vnanimiter iurat: quoniam in tuis eruditissimis scriptis solùm lis est pro Principum, imò veritatis tutela. Gratias denique tibi vberes ago, & habeo pro honorifica illa mei nominis mētione, quam peramanter nimis epistolæ inseruisti. Quæ enim mihi potior laus, & verior, contingere potest, quàm laudari à laudatissimo nostri temporis, eruditissimóque? Sed tamen hoc ita interpretor, vnam mihi laudem hanc, esse laudem omnium maximam, quòd abs te etiam falsò merui laudari. Neque culpam in me reiicias, si inposterum tibi rarenter scribam: nam terrarum interuallum, publicum docendi munus, & priuatarum occupationum aceruus, quibus iugiter distineor, animum meum ita distrahunt, vt nec scribendi tempus concedant, præsertim in hac vrbe, ex qua ad tuam vnicus est per Venetias tabellarius. Te officiosus saluto. Vale. Ex Cracouia, aula inuictissimi Regis Poloniæ, idib. Aprilis, anno 1636.

Ludouicus Nonnius, Medicus Antuerpiensis, Zacuto Lusitano. S.

MOrbus grauissimus aliquot mensibus me exercet, ob quam causam hactenus tibi non rescripsi. Cùm hodie conualescens meam conuéni Bibliothecam, in qua cùm paulisper amicos, hoc est, libros reuiderem, ecce ingressi sunt aliqui Viri docti, qui in hac splendida vrbe medicinam exercent felicissimè, inter quos erat Venerandus, longóque senio confectus, D. Doctor Pax, Vir clarissimus, & Archiducis Austriaci dignissimus Archiater: Et cùm inter nos de Medicis nostri sæculi incidisset sermo, Tu in cœtu peritissimorum, ex illorum voto, principatum obtinuisti: cuius ingenium & doctrinam hic Clarissimus Medicus valde miratur, & laudat; addens se ad Medicos primarios Regis Hispaniæ opera tua misisse, inter quos esset *Antonius Ponce à Sancta-Crux*, Vir doctissimus, vt eius scripta testantur. Historiæ enim tuæ cunctis Medicis admirationi fuére Quapropter seriò te rogo, vt Spartam hanc exornare strenuè pergas egregiis tuis laboribus. Viuent illi, mihi crede,

Dum domus Æneæ, Capitoli immobile saxum
Accolet, imperiúmque pater Romanus habebit.

Vale Præstantissime ZACVTE, & Nonnium tuum amare perge. Antuerpiæ 16. Feb. 1637.

Zacuto Lusitano, Medico celeberrimo, artis medicæ Atlanti fortissimo, Principum Medicorum historias affabrè explananti.

Doctor Vega, Medicus Hamburgensis.

OPera tua, clarissime ZACVTE, incessanter lego: nam quæ à te scribuntur, tuum sapiunt salem, & te referunt. Cùm enim tuum polychrestum, & polydædalum Iatrologicum opus euoluo, videor mihi, in amplissimo, & venerabili Mineruæ templo reperiri. Quot enin in eo polymyxæ lucernæ, intuentium oculos illuminantes, & simulacra illustrantes, tot in hoc aureo spectamine clarissima documenta ad vsum humani generis, ex inexhausto diuinæ sapientiæ fonte deprōpta lustro. Pressus aër latissimè seipsum diffundit; ignis vi magna clusus, quà data porta ruit; proruit & aqua ruptis aggeribus: sic mihi natura taciturnissimo, & aliàs laudum parcissimo euenit, vt vix contineri possim,

ſim, quin grandi, & inſolita admiratione inſtigatus, & quaſi poëtico furore percitus, in Rempublicam medicam carmina moduler:

Miratus? mirare magis: ZACVTVS acutus
Paucis in chartis dogmata rara refert.
Magna illi ingenij vis eſt, ſapientia mira,
Æternum medica nomen in arte feret.

Exploret quis Iatrophilus ſui ingenij vires, atque accenſa face, ſingula in hac ampliuaga variarum, abſtruſarum, & vtilium quæſtionum ſylloge, & controuerſiarum ſylua inſpiciat, & omnia ſæpe trutinata, penſitatáque examinet, reuocétque ad lancem, nil vtique offendet Philoſopho indignum, nihil obeliſco perfodiendum, imò aſteriſco decorandum totum inueniet: Deinde facundia mira diſſertas, dubia inuia explanas, in argumento hiſtoriarum nouiſſimo, nouiſſima, & à nullo hactenus conſcripta graphicè proponis. Omitto ſententiarum pondus, verborum, & auctoritatum delectum, dicendi ornatum, & lenocinia, quibus palatium Iatrohiſtoricum tuum paſſim condecoraſti, & veluti ad facundiſſimum, & beneolens paratum, ſiue (vt potius dicam) ad Ambroſiam menſam medicophyſicam, opiparo, & ſumptuoſo apparatu Appollineæ artis alumnos recreas, & refocillas, imò in verba auctorum indiſcretè non iurans; non ignorans quantum diſtent æra lupinis à chimæricis Neotericorum placitis declinas; illorum reprobas opiniones pro Principum Medicorum, ceu Magiſtrorum noſtrorum tutela extirpans, veritatem è mediis tenebris, velut aurum à pallida plumbagine ſecreuiſti, & exarenaſti. Quamobrem mihi quidem, & vniuerſæ reipublicæ literariæ, quin & tibi Medicorũ Luſitanorum ſplendori, & Iuniorum decori, & ornamento, non ſemel gratulor, ob inſigne beneficium, & emolumentum, quod non rudioribus modò, ſed eruditiſſimis Medicis, & acutiſſimis etiam Philoſophis attuliſti, vt propterea cum bene meritis de arte medica, qui præclaro ornamento illam auxerunt, & exornarunt, nunquam oblíterandis characteribus ſignari, & poſteritati commendari, tuum nomen mereatur. Munus librorum tuorum ingenti me voluptate affecit, nam etſi à ſyncerioris medicinæ ſtudiis iampridem feriatus ſim, gaudeo tamen à doctiſſimis, & omnium calculo celebratiſſimis viris mihi aliquando occaſionem præſtari ad ſtudia redeundi, quæ me in adoleſcentia maximè recrearunt. Inueni in iis non modò quæ ad medicinæ cognitionem plurimùm conferunt, ſed Philoſophorum ſententias doctè, atque eleganter abs te explicatas, & in veriorem lucem eductas, quàm in claſſicorum libris perlegantur. Quæ res non mediocrem mihi ſpem affert, fore vt aliquando medicina vniuerſa, quæ iam pridem apud Chymicos, chymica exiſtit, Zacuti acutiſſimi opera, Hippocratica, & Galenica ſit facta, imò ouans, & triumphans effloreſcat, & reuiuiſcat. Cùm enim Zacutina opera, die noctéque perluſtro, attentè penſito, perlego ad vnguem, non ex illis ſolùm, ſed ex ipſa tua ratione ſcribendi, falſum illud reperio, quod iactauit Lucretius de ſenibus:

Claudicat ingenium, delirat linguáque, ménſque

Imò contrà veriſſimum illud alterum, boni poëtæ veteris:

Quod periti ſumus in vita, atque vſu callemus magis

Te in iuuentute ſtrenuum medicinæ militem agnoui, in curatiua methodo gratioſum, dexterrimum, fœliciſſimum: nunc ad ſidera vectum recognoſco, inter eruditiſſimos, & periti ſſimos noſtræ artis duces, & coryphæos, primipilum, cuius elaborata opera cum applauſu ſunt accepta in tuo Belgio, in Europa, imò in orbe toto. Cura ergo vt valeas, vt vnà tecum, ſanitatis columna, valeamus ſemper. Vale ergo lectiſſime, & amiciſſime ZACVTE; cui fœliciſſimos exitus & opto, & ſpero. Hamburgi, anno 1637. menſis Martij die 17.

Franciſcus

Franciscus Mondragon Salmanticensis, Cathedram Medicinæ vespertinam Vicegerens. Zacuto Lusitano S.

IN inclyta Salmanticensi Academia, toto orbe celeberrimâ, per multos annos moratus, legi auctores Medicos perdoctos, qui scriptis suis eruditissimis artem nostram certatim locupletare studuerunt. Sed qui de argumento tam vtili dissereret, inueni neminem. Nam dum fœcundos, facundos, & tempestiuos incessabilis, imò insatiabilis studij tui fœtus placidissimo gustu exploro, in iis Historiarum tuarum mellificum, deliciosúmque libamen palato arridet, animum refocillat, cuius Elysio veluti oblectamento, absque dubio perfusus, fabulosum illum Ambrosiæ videor experiri saporem, sed non fabulosam colligo doctrinam. Est enim tibi in forma dicendi, elegans & cothurnata methodus; in eleganti methodo sententiosa doctrina, & in sententiis, quibus quasi flosculis ratiocinia inspergis, mira sanè grauitas. Vale Phœbææ facultatis micantissime radi, & me tuis dilectissimis frequenter saluta. Salmanticæ, 13. Maij, 1637.

Antonius Remington Londinensis, Regis Angliæ Archiater, Zacuto Lusitano S.

DOmine ZACVTE colendissime Medicorum decus. Accepi, Vir clarissime, hebdomada superiore, cera filóque integris, literas tuas eleganti stylo conscripras. Agnoui in ipso limine humanitatem singularem, perfractísque sine mora repagulis, ipsa penetralia subire iuuit, vbi merum mel, meras delicias, omnia vrbanitatis ac doctrinæ plena inueni. Vix mihi tempero, quin me felicem & beatum nimis prædicem, cui tantus Apollo venit, Musarum & Gratiarum stipatus comitatu, ZACVTVS scilicet, mihi iam multò pridem, totíque Reipubl. literariæ, ob doctrinam qua pollet summam notissimus, & clarissimus, humanitate quoque eximia innotescere dignatur. Librum primum, & secundum de Medicorum Principum Historia, atque tres alios de Praxi admirãda conscriptos, hic in manibus habemus, & in pretio, vti merentur, maximo. Quatuor quos polliceris alios, Viri docti vnà mecum expectant, cupiúntque vehementer, vt illos Bibliopôlis nostris committas, ne Anglia tanti ingenij monumentis diutius carere possit. Interim Vale, Vir multiiugæ lectionis, scientiæ omnigenæ. Atque si quâ in re mea opera tibi grata esse possit, impera confidenter. Londini è Musæo, pridie Non. Iulij 1637.

Joannes Antonides Vander-linden, Academiæ Franeckeranæ Professor, Zacuto Lusitano S.

HEsterno fortè die in diuini illius Medicinæ parentis Hippocratis, (quem non sine grauissimis caussis suspicit mundus, antiquitas venerata est, & nostrum sæculum admirari satis nequit) suauissimo, omnísque doctrinæ flosculis consitissimo horto, animum pascens, Sphyngem offendo progressum negantem, nî quæstioni suæ respondeatur. Retrocedo mentem intento ænigmatis solutioni: ea hæret. Adeo fidissimos, tutissimósque Interpretes, Galenum, Hollerium, Iacotium, Duretum: satisfacit nemo: Doleo. Mox occurrit inexhaustus reconditæ eruditionis tuæ thesaurus: Eum adire statuo. Auocat prohibétque negotiosissimum tuum semper otium, quod rumpere non licere arbitror. Contrà suadet, vrget, iubet singularis tua in omnes humanitas, cuius mihi constare documenta noui, à qua & hoc impetraturum me, mihi polliceor, vt per otium voto satisfiat, de quo non dubito, imò spero. Tu enim in his arduis antinomiis dissoluendis, nouísque difficultatibus extricandis, in tuis elegantissimis Historiis locupletissimum specimen præbuisti. O! quàm comptæ sunt, facundæ, politæ, neruosæ, succulentæ, & vtiles! Sed de his aliàs, accedo ad negotium, &c. Amstelodami, 12. Iulij 1637.

Emanuel Pichardus, Scholæ Valentinæ Professor Ordinarius.
Zacuto Lusitano. S.

LÆtare summe Medicinæ Antistes. Ego enim ætati nostræ gratulor valde; habemus enim præsenti sæculo, quod admirari possimus, ne semper veterum ingenia suspiciamus. Quoniam in tuis Historiis es tersus, politus, & grauis, & eximia doctrina instructus, quam non ex cœnosis riuulis, sed ex limpidissimis Apollinis fontibus, mira industria exhausisti. Ego certè in media nocte Solem, in medio Sole Lunam, in timido ægroto lætitiam, in furenti insano quietem, nodúmque in scirpo faciliùs inueniendum arbitror, quàm minimum in tuis scriptis deliquium, lyncéis oculis prorsus inuisibile. Vale Medicinæ fortissime Dux. Valentiæ, 20. Augusti. Anno 1637.

Renatus Moreau, Scholæ Parisiensis Professor Regius, & Christianissimi Regis Consiliarius. Zacuto Lusitano. S.

HIstoriæ tuæ, Solertissime ZACVTE, adeò aures meas impleuerunt, vt in earum lectione meum omne studium, atque otium per hos continuos dies collocauerim, in quibus præter elegantiam, concinnitatémque Hippocratici sermonis, sententiarum, ac quæstionum nouissimarum varietatem, illud inprimis non solùm præcipua laude, sed etiam singulari admiratione dignissimum conspicatus sum, quod dubiis subtilibus, & obseruationibus miris abundat; vt in hoc argumento exornando, insignes Medicinæ Professores tibi cessisse videantur. De Praxi admiranda, quid? In ea, seruata vbique veræ Historiæ maiestate, nihil est, quod ad candorem, aut sublimitatem, aut ad Operis vtilitatem, abs te desiderari posse videatur. Quamobrem ex tuis fœturis futurum ominamur, vt magnos, atque vberes fructus, nec minorem voluptatem, sint cunctis Medicinæ Professoribus, praxímque exercentibus, succisiuis temporibus allaturæ. Datum Lutetiæ Parisiorum, 4. Nouembr. 1637.

Zacuto Lusitano, Medicorum Primipilo, Doctor Andreas Antonius, Medicus Galenicus, Serenissimi Ducis Brigantini Archiater.

CVm illustres nostri æui Medicos contemplor, (Vir laboribus præclarissime) Reipublicæ Medicæ cerno coruscantia sidera, inclytæ nostræ artis Mystas, & antesignanos animo verso, inter eos te primatum obtinere peritissimi omnes vnanimiter iurant, qui puram illam, & ineffabilem medendi methodum, ex Hippocratis, & Galeni ore, imò ex tua doctrina suauissima, de limpidissimis Principum fontibus hausta combibere solent. Quid vltra? Scripta tua disertissima venerantur, colunt, obseruant. Nam immortalis, & nunquam peritura tui nominis fama, ingenium tuum, & Galenicæ doctrinæ studium eximium, industria, eloquentia, styli facundia, ita Medicam Scholam rapiunt in admirationem, vt te in supereminenti loco constituant illorum, qui operibus suis admirandis, certatim artem nostrá condecorare studuerũt. Quid enim gratius, vtilius, iucundius Medicis, quàm in his historiis amplissimis, tecũ Polyhistore solertissimo versari? O! quàm suauiter reprobas opiniones insectaris: quàm acriter priscorum partes tueris, acrimoniæ miram miscens dulcedinem, dulcedini acrimoniam, quod in suauissimis saporibus natura solet: & quoties acrimonia tua contra Iuniores fortiùs acescit, toties aceti maluatici instar, dulcius quàm dulce redolet. Sol matutinus congregat nebulas: meridianus ipsas disgregat. Virtus adolescens inuidiam concitat, adulta sedat. Liuorem domat tandem, qui omnem priùs vicit opinionem. Inuidiá quasi omnem in admirationem conuertisti. Quare laudant nunc multi palàm, qui hactenus inuidebant. Sed quamuis laudent penè nullus de ZACVTO mentitur; vident enim te tam feliciter singula profitenté, & post Hippocratem,

& Galenum te politum recognoscunt, magnúmque artis magistrum. Tua ergo præstantissima doctrina commotus, personam tuam in me diligo, meam in te amo, laudo te in arte, artem in te probo, in natura te veneror, naturam in te miror, tuam eruditionem suscipio, amplector, amo. Vale ergo suauissime ZACVTE, & ea perge, qua instituisti via, vt editis eloquentissimis lucubrationibus tuis, & tibi gloriam sempiternam parias, & omnibus mortalibus ægris vitam, salutémque concilies. Ex villa amœna, oppido Lusitaniæ celebri, aula illustri Excellentissimi nostri Principis Brigantini, ann. 1638. die verò 15. Febr.

Clarissimo, atque Excellentissimo viro, D. Zacuto Lusitano, Medicinæ Doctori celeberrimo, Ioannes Isaacus Pontanus, Medicus, in illustri Gelrorum gymnasio Professor, Serenissimi Regis Daniæ, & Ducatus Gel. Historiographus.

CLarissime, atque Excellentissime ZACVTE. Reddidit mihi litteras tuas amplissimus noster Consul, Ernestus Brinchius, quas ego semel atque iterum, serióque sum exosculatus, amoris, atque affectus erga nos tui plenissimas, vt omittam laudes, quibus ea qualiacunque nostra, quæ in publicum literarum bonum emoliti, conatíque sumus, nimiùm sanè extollis, magníque facis. Sed ego amoris illius, qui cæcutire vulgò dicitur, etiam in vero, atque oculato subinde amore, imaginem quandam agnoscens, me pede meo metior. Interea vbi ad opuscula tua respicio, quæ non vna, sed varia multipliciáque, Medicorum filiis communia esse iampridem voluisti, me summoperè cepit, atque affecit, quod inter alia Consul idem ornatissimus mihi inspiciendum tradidit, *De Praxi Medica admiranda.* Illud etenim dum voluo, reuoluóque plenum exemplis, vt vtilissimis, ita oppidò mirandis, memorandísque, in mentem mihi venit, ac opere in illo tuo reuiuiscere, mihi visus Præceptor olim meus, quem Basileæ sum veneratus, sectatúsque, præstantissimis Felix Platerus, in his haud proletariè versatus. Sed ille suis in obseruatis quod agere instituerat, peregisse hîc tu, ac summam (vt ita dicam) manum addidisse videri poteris, vt iure nunc sæculo, tibíque gratulemur, qui hæc tam præclara latere vlterius noluisti. Quod autem litteræ ipsæ tuæ, quas dixi à Consule mihi redditas, certiores nos faciant libri, quem modò sub manibus, seu prælo potiùs habes, super Medicorum Principum Historiam, ordine quintum, de venenis (vt addis) dissertantem, eum eximium, & nihil à prioribus recedentem, sed omnia summa, & post Hieronymum Mercurialem, & alios, quæ in eo argumento desideramus, allaturum, nósque in intima eius rei penetralia deducturum plurimáque egregia docturum cunctos, nullus ambigo. Maximè cùm me in admirationem adegerint acutissima opera tua, quæ ita admirabilia sunt, & nouissimis quæstionibus, arduísque inuentis referta, vt immortalis, & nunquam peritura fama tua, in omnium doctissimorum virorum pectoribus viuat, omnium linguis celebretur. Quare præstantissime ZACVTE ignosce, haud ignarus etiam caprarum pilos ad altare olim delatos, pro gratis, acceptísque habitos. Dabam Harderuici Gelrorum, 16. Iunij 1638.

Franciscus Vallasques Matricensis, Domus Regiæ Medicus ordinarius Zacuto Lusitano. S.

LIBRVM tuum de Praxi medica admiranda, ad nostros Bibliopolas, ex Lugduno Gallorum allatum, simul cum Historiis Principum emi auidè, cunctanter legi, vidi, relegi, in quo argumento nec Medicorum veterum, aut recentiorum insudauit quisquam. In arduis quæstionibus explicandis excellis cæteros, vt horum Coryphæus & Antesignanus sis appellandus. Vale Vir eruditissime. Matriti, 13. Nouemb. 1638.

Doctori Zacuto Lusitano, nostro æuo Medicorum coryphæo, Doctor Moranus, Philosophus, & Medicus Lusitanus, apud Aquenses Gallos praxim fœlicissimè exercens.

CVm amicitia, quod nemo dubitat, solertissime ZACVTE, ab amore, vim, noménque accipiat, nihil enim aliud est amicitia, quàm mutuus amor stabili quadam, id est, honesta consuetudine confirmatus, consentaneum est vt qualis est ipse amor à quo amicitia ducitur, &. dicitur, talis quoque sit amicitia. Qualem igitur nostram fore ZACVTE dicemus? Certè cùm non aliunde, quàm ab amore Hippocratico, & Galenico cœperit, haud aliter vnquam, quàm Hippocraticam, & Galenicam appellare fas erit. Siquidem cùm tu omnium nouissimus, in exponendis commētariis in Medicorum Principum Historias præclarissimas nuper esses occupatissimus, & in hoc argumento strenuè insudans, plura ingenij tui acutissimi monumenta in Medicorum manus euulgares, sic interim te amare incepi, vt quam Galenus in Hippocratem veri amoris idéam fingit, ipsi iam in nobis effinxisse, atque perfecisse videri possimus. Ergo ne dubites vlteriùs ZACVTE de amicitia nostra, quæ trabalibus clauis infixa est in pectore nostro. Amo insuper te ex corde toto, & tanquam centrum animæ meæ, colo, veneror, & obseruo. Sed dices tu, cur ita? quia nihil in operibus tuis scribis non bonum, nihil perpendis non subtile, nihil examinas Medicis non iucundum, non delectabile, non vtile. Hæc omnia sunt in causa, vt scripta tua sitienter desiderem. Illud est, quod in illis cum doctrina tua facunda, fœcunda sententiarum grauitas, quæstionúmque abstrusarum dignitas perspiciantur, vt si attentè considerentur, omnia scientiæ medicæ reconditæ plena videantur; quæ ita succulenta, & benè fermentata lectione sunt referta, vt omnes in te suum recognoscant Apollinem. Dic mihi, quis eloquitur te elegantiùs? quis probat acutiùs? quis mulcet dulciùs quis respondet argutiùs? quis obiicit subtiliùs? quis interpretatur fœliciùs? quis explicat faciliùs? Quapropter nullus dubitat te esse præcipuum, vel acumine disserendi, vel explanandi auctores tantos facultate: Delphico enim oraculo videris instinctus. Hinc factum est, (quod omnes qui huc conueniunt, plenissimis, vt aiunt, tibiis iactant, & buccinantur) vt plures tam longis terrarum, marísque tractibus, pascendorum oculorum, auriúmque, & animorum gratia, Amstelodamum, emporium totius orbis celeberrimum, veniant, omnis voluptatis obliti te adeant, te intueantur, in te perinde atque in amœnissimo bonarum artium, præsertimque medicæ scientiæ diuersorio conquiescant. Sed hæc per se notissima post terga mittamus. Reliquum est, vt ad gratias redeam, ne ampliùs hoc scribendi genere vtaris. Si enim gratias quas agis, tuæ non sunt, nihil omnino nobis tribuis; si tuæ, scito superioribus rationibus, tecum iampridem te mihi omnia tua tradidisse. Vale ergo Medici chori fulgentissimum iubar: Rogo, vt teipsum ames: quod si feceris, me quoque amabis; ita enim vulgaris noster amor exigit. Raptim aquis. Anno 1639.

Antonius Gueuara, Medicus Hispalensis. Zacuto Lusitano. S.

CVm ex virtutis admiratione, quasi bilance apprehensas diuersorum hominum conditiones contemplor: cùm collationem inter clarissima hoc nostro sæculo coruscantia sidera tentare propono: cùm eorundem ingenij, dignitatis gradum adumbrare statuo, Nonne par, aut maius quid molior, ac si Anthéum, intra vlnas opprimerem? Columnas in Oceano figerem? Vel aurea Hesperidum mala raperem? Ex iis occurris tu primus, audacis naturæ miraculum, cuius illustriores animi dotes, sapientiæ, virtutis, & candoris monumentis expressæ, promptissimè sacram Medicinam affectantibus, suauissimam, sanissimam, & reconditam doctrinam instillant. Quare CELEBRRIME ZACVTE, omnem mihi dubitandi ansam deponis: nam tibi publicatis Historiis, excelsum & præminentem, in sublimi immortalitatis fano, diu locum iam comparasti,

non

non populari trutina, ſed Medica ſtatera honorificè adiudicatum. Vale ergo chori Medici fulgentiſsimum iubar, & me ama. Hiſpali, 10. Martij 1639.

Fortunatus Plempius, Louanienſis Scholæ Profeſſor, Zacuto Luſitano, S.

CVm præterito menſe, Bruxellas, aulam Sereniſsimi Principis Auſtriaci conuenirem, humaniſsimum D. Doctorem Pax inuiſi, obtulíque tuum quintum, & ſextum de Medicorum Principum hiſtoria librum, quem non ſemel exoſculatus eſt, addens hæc honorifica verba: O! operoſiſsime ZACVTE, Medice Conſummatiſsime! Ego verò etſi non eſſet neceſſe, currenti calcaria addere, in tuas laudes cecidi pronus, omneſque qui etiam aderant Medici famigerati, eas iactant, & ſummè extollunt: nam Hiſtoriæ tuæ lemniſco ornari merentur, quum ipſæ ſint digniſsimæ cedro. Louanij, 11. Iul. 1639.

Michaël Rupertus Beſler, Medicus Noribergenſis, Zacuto Luſitano. S.

QVamuis variæ me à ſcribendo deterrerent cauſæ, chori Medici Anteſignane Excellentiſsime, amica tamen in libris iam per aliquot annos egregiis in lucem editis affabilitas, quæ quaſi magnetiſmo Medicinæ Cultores nolentes volentes allicit atque inuitat, omnis generis obſtacula remouet. Hinc factum eſt vt te ex toto corde redamem, tua ſcripta inceſſanter legam. Omnes Praxin hiſtoriarum ſub libri ſexti calcem promiſſam, auidè anhelantes expectant, ex qua Excell. V. imommortalem ſibi nominis famam conciliabit. Quid demum de cæteris indefeſſo labore, ac induſtria ſingulari iam in lucem emiſsis Hiſtoriis dicam? In earum enim lectione cor meum quaſi præ gaudio exultat, & non immeritò: gazophylacium enim in iis eruditionis tuæ præſtantis adinueni. Altiſsimus de cælo, infinita ſuæ diuinitatis clementia & miſericordia, Excell. V. conatibus deinde egregiis in ipſius laudem, & Reipubl. Medicæ vtilitatem inſignem vergentibus, adſit, ſenilémque ætatem ad Neſtoreos perducat annos. Vale ad votum, lumen, & decus Medicorum. Dabam in Imperiali Ciuitate Noribergenſi. Die 15. Iul. 1636.

Ioannes Beuerouicius, Archiater, & Senator Dordrechtanus Zacuto Luſitano. S.

QVi tot nominibus tibi obſtrictus ſum, Vir celeberrime, quod officij mei eſt & boni debitoris, ſoluere incipio. Mitto tibi vltimam partem epiſtolicæ quæſtionis, de vitæ termino. Tu vt diu viuas, illuſtrandæ noſtræ arti, Deum rogo, ſimúlque moneo, vt ſeptimum librum, cui Praxis Hiſtoriarum titulum dediſti, citò in lucem emittas. Nam cæteri adeò animum Medicorum recrearunt, vt nulla alia ſcripta tam laudabiliter verſentur in eorum manibus quàm tua, in quibus miſcuiſti vtile dulci. Dordrechti, 11. Calend. Octobr. 1639.

Ad celeberrimum præstantissimúmque Dominum
D. ZACVTVM LVSITANVM MEDICVM EXPERTISSIMVM

Fautorem & Amicum suum summè honorandum.

IN laudes, ZACVTE, tuas mea Musa vocatur,
Applausum meritis addere prompta tuis
Hactenus huic vni studio qui totus inhæres,
Te duce, quò stabili stet Medicina loco.
Non modò felici pellis medicamine morbos,
A præsente manu cùm petit æger opem:
Sed quoque maiorem quæ cura meretur honorem,
Diuitis ingenij promis, & edis opes.
Non velut hoc æuo multos temerarius ardor
Vrget, vt artis opus prodeat ante diem.
Quæ nondùm didicere, docent; & ab arte remoti
Splendida parturiunt, stultitiámque terunt.
At bene ZACVTVS studio vigilante tot annis
Hausta libris, vsu docta, subacta docet.
Hinc hominũ manibus tot scripta probata teruntur,
Compositi mira sedulitate libri.
Non secus ac variis pomis & floribus hortus
Lumina, lectorem, sic tua scripta tenent.
Et velut hortorum, spectanti, copia præbet
Quod legat, aut isthæc, aut magis illa probet:
Sic ZACVTE iuuas lectorem quemlibet, & dum
Quod legit, aduertit, non nisi lecta legit.
Et licèt immensum volitet tua fama per orbem,
Nititur vlteriùs mens generosa tamen.
Tum demum statuens requiem, finemque labori,
Cùm sibi, quod promat, nil superesse videt.
Hoc animo præsens profers in luminis oras,
Egregium studij dexterioris opus,
Multiplices formas, quas hepate, corde, liene,
Exhibet, & quidquid sustinet intus homo,
Digerit iste liber. Rerum stupet ipsa creatrix,
Et cupit esse suum, quod videt artis opus.
Perge rogo, factis ornans præstantibus artem,
Et cupidas adeant fac tua scripta manus.
Sic noua Consiliis, noua sic tibi gloria libris
Crescet, & alta tuum nomen ad astra feret.

Exiguum magnæ obseruantiæ, & singularis affectus testimonium
L. M. Q. scribebat Iohannes Cristenius IC.
Amstelod. 22. Ianuarij 1636.

Ad clarissimum Virum D. Dominum Zacutum Lusitanum, Medicinæ Doctorem expertissimum.

QVi volet intuitu raros cognoscere in vno
Morborum casus, quos mille volumina tales
Vix dederint, multo quamuis perlecta labore;
ZACVTI legat historias, qui quidquid in arte
Pæoniâ inuenias vsquam, quo faucibus orci
Erepti innumeri, largo offert omnia cornu.
Thaumata, quinetiam, siue admiranda resoluat,
Non alibi dabitur tot mentem vbi dogmata pascant.

Rumoldus Rombout Reipub.
Sylueducensis Medicus.

D. Doctori Zacuto Lusitano, Medicinæ Phœnici Doctor Rosales, Hamburgensis, Medicus, Philosophus, & Mathematicus.

Clio in auctoris gloriam, carmina hæc æternitati deuouet.

EXponam dubium, ô Musæ, quo quæritur, vtrum
Doctus, & expertus, doctrina, atq; arte valebit.
Res aperire nouas: vtrùm experientia doctum,
Et mens artificem faciat; rerúmque profunda
Mysteria ex his, & naturæ arcana, duobus.
Fontibus exirent quondam, quæque alma vocantur
Principia in Sophia, contra quæ haud vlla ciere
Argumenta datur: nomen quod robora dictis
Confirmant, cuncti concordi pace sequuntur.
Ast ergo, quæ nunquam iuraui in docta magistri
Verba, negatiuam potiùs defendere partem
Verius esse reor: medicinam condere sacram
Nec Sophiam potuit, quamuis prædiuite mente
Humanum ingenium, multa experientia rerum.
Sed cuncta à Domino reuelata, & tradita primo
Adamo, ac priscis genitoribus, vnde docendo
Vnusquisque suum natum, peruenit ad illos.
Qui primùm scriptis medicinam tradere visi,
Sic omne antiquum: nihil ætas inuenit vlla;
Atque nihil sub Sole nouum, hoc res ordine cœpit.
Principio Omnipotens hominem sine crimine fecit,
Perfectum in scibili, & rerum penetralia doctum:
Postquam autem pomo labem contraxit acerbam,
Subiacet, heu! morbi causæ, & langoribus atris.
Ast Deus humanam sortem miseratus iniquam,
Donum insigne homini infundit, tradítque medendi
Arte ministerium, quo cum producere vitam
Contra causarum, morborúmque agmina possit.
Hæc docet Adamus natos, natique nepotes
Ore tenus, Sophiámque omnem, voluentibus annis,
Hac serie ad primos certum est venisse parentes,
Sic Chaldæa sapit, sic quondam Ægyptia tellus,
Floruit imperio doctrinæ, ac denique puram
Agnoscunt Persæ Magiam; & sapientia Græcis
Sat doctis steterat: nam cuncti à flumine doctas
Hauserunt vndas, primisque docentibus illos
Antiquis patribus, quibus ipsa scientia nata est.
Hoc fuit antiquum natale, & origo sciendi,
Hinc medicina fluit, dicta ars, quæ antiqua resarcit
Non noua quæ condit, cùm nil sub Sole nouetur,
Inuentem, medicina, nouum nullum, omnia quondam
Tradiderant prisci, sed dens consumpserat æui

Fortassis

Fortaßis multa, atque ideò medicina labascit,
Et Sophia in peius: nam tempore perdita rerum
Cognitio est, longéque sumus (quod cernis) ab ipsa,
Quam quondam Hippocrates sciuit, tenuitque Galenus,
Sed quæ firma satis fuit hæc sententia menti,
Vnus, qui medicam scribendo restituit rem
ZACVTVS *dubium fecit; namque ecce nitorem*
Doctus, & expertus medicinæ reddit ouantem:
Mille inuenta nouat, nouitérque en perficit artem;
Ingenióque suo naturæ arcana recessa,
Illustrare valet: quæ hucusque obscura latebant,
Sic nudat, quod penè oculis ea cernere poßis:
Ergo viri menti concessa scientia rerum,
Quin alibi adueniat. Dubium sed soluitur omne
Si dicas propria ZACVTOS *esse scientes*
Natura, an mirum si tali è stirpe creatus.
ZACVTVS *tanta exponat, doceatque vicißim.*
Plura referre potest; nam plura è semine tanto
Spiritus intus habet, doctaque è mente manebunt
Queis medicina noua auxiliis ditescere poßit.

Clio, suauissimo plectro sic iterum cecinit, in Zacuti laudes prorumpens.

Dicite Iò Pæan, & Iò bis dicite Pæan,
Victa à Zacuto *morbida causa iacet.*
In morborum aciem doctißima mouerat arma,
Curat præceptis, hisque triumphat ouans.
Ergo Pierides Zacutum *extollite cælo.*
Phœbææ Sophiæ *tollite, & artis herum:*
Illum immortali, ne atro feriatur ab æuo,
Carmine, & astrifero concelebrate choro.
Viuat in æternum, Sophiæ nam maximus Altas,
Zacutus, *medici sustinet astra poli.*

D. Doctori Zacuto Lusitano, Medico percelebri, & viro non minùs illustri, quàm docto.

Qvem nemo prudens viuere sentit.
Non ille vixit. Si neque publicis,
Nec vtilis suisque rebus,
An benè dicitur, ille viuit?
Num qui latebris gaudet in abditis,
Vitam huncce credant ducere posteri?
Est vera vita quam coronat
Mystica fronde virente Laurus.
Si docta virtus, nescia funeris,
Ignara mortis, sidera vertice
Fulgente tangit; solui ad astra.
Fértque viros metuente penna:
Erit Zacutus *nominis inclyti*
Quantúsque splendor, quantaque gloria?
In principum commenta scripsit
Historias, medicamque praxin.
Qui gnarus artis, magna volumina,
Et pulchra præstat, dignus honoribus
Est: namque summos, & molestos
Gloria consequitur labores.
Ergo beato lumine fulgidus
Splendet Zacutus, *vir sapiens, bonus.*
Hunc Ister admiratur algens,
Hunc Italus, calidúsque Gallus,
Seu perspicacis mentis acumina,
Dictique cernas eloquium graue,
Seu gratiam, & styli leporem;
Omnibus est adamandus auctor.

In gratitudinis, & obseruantiæ pignus, scribebat Doctor CORNELIVS LOVIVS. M.

Carmen Hispano Idiomate conscriptum, in laudem
D. ZACVTI LVSITANI,
Lusitanorum Medicorum gloriæ celebris.

Hippocrates despues que desta amarga.
I fragil vida conoscio los danos,
Com sutil pluma em sus postreros annos,
Dixo la vida es breue, el arte es larga.
Diuino aliuio ala pezada carga,
Del mal que augmentan medicos enganos.
Procura quien con medios tam estranos,
Abreuia el arte que la vida alarga.
Isi dolor terrible ja la tiene,
Com ancia mortal desauziado,
Quien para socorrelle sera parte?
Zacuto *insine à vos solo conuiene,*
Pues au eis que Hippocras *mas alcancado.*
Como es larga la vida, I breue el arte.

Amicus amico.

IN LAVDEM
D. ZACVTI LVSITANI,
Medicinæ Atlantis fortissimi.

ZACVTVS *doctor cœlesti nomine dignus,*
Qui Medicorum nunc dicitur esse decus.
Inter Lusiadas clara de stirpe creatus;
Qui sibi congeßit tot medicæ artis opes.
Ipse ZACVTVS *enim Musarum dulcis alumnus,*
Splendet, & in tenebris lucet, vt ipsa dies.
Explosit docto affirmantes reproba libro,
Quare eius cingant florida serta caput.
Res Medica en vernat, maioraque robora sumit,
Vtpotè mire opera iam recreata tua:
Ne dubita: Liber *hic, totus quem suspicit orbis,*
Viuet in æternum, Liber *ab interitu.*

Antonius Correa Lusitanus, Superordinarius in Curia Romana Aduocatus, olim in celebertima Bononiensi Academia Iuris Cæsarei Professor.

In Zoïlum inuidúmque obtrectatorem,

Inuide, cur acuis dentes, & rodere tentas
Quidquid Apollineo, Mome, fauore nitet!
Cuius id instinctu molire, an suasit Erinnys,
Aut alia ex furiis, quæ te agitare solet?
Desine, Mome, tuis superest nil dentibus; hic est
Immunis vitio, prorsus amomus hic est.

Hippocratem

Hippocratem potiùs, clarúmque Machaona carpas,
Quàm tu ZACVTVM *strinxeris Archiatrum.*
Eius namque labor non consumetur ab auo,
Te inuito viuet, viuet & artis honos.

Amoris ego posuit Nicolaus
Fontanus. *Med.*

Aliud Iacobi Gomesij à Costa, D. à Costæ Medici Rothomagensis clarissimi, filij, in laudem Auctoris epigramma

FAcunda eloquij dum fundis flumina, gentes
Aurea pellectis mentibus vnda rapit.
Dum Medicos dignis præstantes laudibus ornas,
Ad famam duro marmore non opus est.
Nam tua scripta Viros altis sublimius astris,
Per mare, per terras non peritura ferunt.
Quicquid agas, ceu dum Galeni abstrusa resoluis.
Nomine ZACVTVS, *Tu mihi acutus eris.*

Aliud Hieronymi Ferdinandi Lusitani, Iuris Cæsarei Doctoris peritissimi

QVas gremio celauit opes natura latenti,
Has tibi dispensat littera diues opes.
Physica sensa patent fœlici prædita partu:
Quæ tenebris latitant dogmata, Lector habes.
Ingenium viuax, rerum facundia mira,
Vinxit Apollineos docta minerua Viros.
En iterum terris, mira medicaminis arte.
Corpora restituens languida, Phœbus adest.
Ardua soluuntur veterum argumenta virorum,
Hæc tibi si comes est sarcina, diues eris.

Dauid de Haro, Philosophiæ in celeberrima Leidensi Academiâ Studiosus, in Operis laudem.

TAnta molis opus, quod tentas docte ZACVTE,
Miratur Pallas, Pieridumque chorus,
Quid tibi carmen ego, quid versus scribere coner?
Vix Maro, vix Naso carmina digna canant.
Quid celebrare iuuat, quod laudat propria virtus,
Quod nemo doctus rodere dente potest?
Historias veteri medicorum promis ab æuo,
Primus ne pereant nomina tanta caues.
Huc igitur geminos, huc flectas Lector ocellos,
Mentis enim fructus carpere falce potes.
Vos igitur Musas, & numina celsa Mineruæ,
Cultori vestro præmia ferte, precor.

In Principes Principum Medicorum Historias, elegantissimè concinnatas, & luculentissimis Scholiis illustratas, à Perilustri & Excellentissimo viro, Zacuto Lusitano, Medico celeberrimo.

Ὡς εἶδεν ἱστορίας Μῶμος μεγάλοιο ΖΑΚΟΥΤΟΥ,
Καὶ σχόλια σκολιοῖς ὄμμασιν ἱστοριῶν.
Σφάλματα μωμεύειν διζήμενος, εἴ τιν' ἐφεύροι,
Οὐδὲ μωμεύειν ἐνθάδε, Μῶμος ἔφη.
Ὅσα γὰρ ἰητῆρες ὁμοῦ νέοι, ἠδὲ παλαιοὶ
Καλλ' ἐδιδάξαντο, κάλλιον οὗτος ἔχει.
Καὶ πάλιν ὅσ' ἤμαρτον ὁμοῦ νέοι, ἠδὲ παλαιοὶ
Πάντα μάλ' ἤλεγξεν σφάλματ' ἐπισταμένως.
Ταῦτα μὲν οἰμώξας, ὅτ' ἀμωμήτοιο δέδορκε
Πρώτας ΖΑΚΟΥΤΟΥ ἱστοριῶν σελίδας.
Ἐμφερέας δ' ἄλλας ἣν λεύσσῃ, ἢν ἔτι βίβλοις
Λεύσσομεν ἀλλὰ βρόχῳ Μῶμον ἀναψάμενον.

Ἐσχεδίασε

IOH. BEVEROVICIVS, Senator ac Medicus Dordrechtanus.

Idem Latinè.

VIdisti Historias, vt magni, Mome, ZACVTI,
Lustrâsti obliquis luminibusque Notas.
Errorem quærens perstringere, si quis inesset;
Dicebas: Nihil hîc carpere Momus habet.
Nam quæcunque vnquam Medici veteresque nouiq;
Monstrarunt nobis, hic meliora dedit.
Quidquid peccarunt Medici veteresque nouique,
Detexit nobis, cunctáque plana dedit.
Atque hæc cum lacrymis, vbi docti, Mome, Zacuti
Vidisti tantùm principium Historiæ:
Integram quòd si conspexeris, haud mihi libri,
Sed laqueus, dices, ecce paratus adest.

IAC. ROVERIVS I.C. vertebat.

Carmen Hispano sermone conscriptum in laudem Zacuti Lusitani, Medici & Philosophi præclari.

ENfermo el hombre del primo peccado
Exprimenta su mal, muriendo muere,
Alia piedad, que su flagueza infiere,
El bien le ofrece de su antiguo estado.
Mirando ariba alcansa el mismo grado,
Que ya perdiera, el alma quando quiere,
Y el cuerpo, perque el dan̄ e se modere,
Mira en plantas secreto reseruado.
Estas virtudes dos enti contemplo.
Sabio ZACVTO, *al nombre merecidas,*
Con que adquieres desde cy premio infinito.
El camino ensenando de dos vidas,
La eterna con diuino y santo exemplo,
La humana, con la lengua, y con lo escritos;
Y pues en lo finito.
Con tu saber lo radical dilatas,
Son al sumo obrador tus obras gratas.

In obseruantiæ, & amoris gratiam scribebat, amicissimus, & perdoctus IOANNES PINTVS DELGADO.

In laudem Perillustris, & Excellentissimi viri, D.D. *Zacuti* Lusitani, Philosophi, & Medici doctissimi.

NOn ego Castaliis immersi fontibus ora,
Nec mihi Parnassus somnia læta dedit.
Ludicra res, tantum verbis tenus esse poëtam;
Seria, rimari quidquid in orbe latet:

Ludicra

Ludicra res, muti iurare in verba magistri;
Seria, naturæ facta stupenda sequi.
Omnibus vna sat est genitrix fœcunda fluentiis
Ordinis, & rerum, quas capit ipsa, sinu.
Omnia naturam qui dixerit, & tamen vnam,
Mente reuelata rem faciémque tenet.
Nam vi multiplici; variis induta figuris,
Vnica producit, quæ vagus orbis habet.
Mirum sæpe scholas vario certasse tumultu,
Si se vnam cunctis scit variare modis?
Hinc plures quoque in orbe Deos finxere poëtæ,
Nam res vna omnes, spiritus vnus alit:
Sed variis formis cunctos prorumpit in actus,
Scenarúmque strophis sufficic vna Dea.
Hancce Deam ingenio, ZACVTE sequutus acuto
Eiusdem latebras detegis arte noua.
Quod sapit Hippocrates, quicquid Galenus ab ipso,
Hac duce per libros digeris arte tuos:
Sic & Apollineæ stabilis fundamina gentis,
Et mortis docta tempora voce trahis.
Sic Medicis puras fundis de fontibus vndas
Qui de natura fonte bibêre priùs
Tu sectatorum vestigia cuncta sequutus
Ne quis ab occulta falleret arte sapor;
Præsenti memoras instructus imagine vocum
Quicquid Apollineus scripsit in arte chorus.
Sic pergas soboles Epidauri numine digna,
Te sic Iia colet, non minùs atque Tagus.

Amicissimus Belga, Poëta Laureatus, amico suo Zacuto Lusitano, Medico incomparabili.

Doctor Gallindus, Medicus Hispalensis, in laudem Zacuti Lusitani, Medicorum Primarij.

DVlce sapit grauida quod pendet in arbore, pomum:
Et mel fructus apis, nonnisi dulce sapit.
Vua (quis ignorat?) pectus dulcedine complet:
Plurima lac purum dulciter ora rigat.
Quilibet exoptat dulci gaudere sapore,
Quilibet & dulci membra fouere mero.
Dulcia non mihi sunt hæc: quod ZACVTVS adornat,
Historiæ medicæ *dulce volumen amo.*
Hoc mihi dulce sapit, nam longè dulcius exit
Pomo, melle, vua, lacte, sapore, mero.

In laudem, & æternam famam Zacuti Lusitani, Andreas Rodericus Caldeira Medicus apud Lusitanos, Setobricæ praxin exercens.

CYmbala dulce sonant digito percussa volanti:
Testudo dulces reddit & icta sonos:
Fistula dulciloquas fundit per iugera voces:
Et spargit placidum chorda canora melos:
Ipse tubæ clangor dulcis se ad sidera tollit,
Et vocat ad nutus Martia castra suos.
ZACVTI *dictus meritò iam Musicæ cedant,*
Cymbala, testudo, fistula, chorda, tuba.

Camillus Richardus Vltraiectinus, in laudem acutissimi Zacuti, medicas Principum Historias scientissimè interpretantis.

MOrs Zacuti cernens venerandā dira senectā,
Tantum orbis sternam, dixit iniqua, decus.
Ast Deus omnipotens cælo sic fatus ab alto,
Quid certas demens? Quò te agit iste furor?
Cur fera tela, paras, arcum, falcémque recuruam,
Crudelis? tanto hæc non metuenda viro.
Nam licèt æterna claudantur lumina nocte,
Et tristes rumpant stamina pulla Deæ:
His tamen Historiis, Medici quas corde recondunt,
Viuet, nec vitæ terminus vllus erit.

DOCTORIS
IACOB. ROSALIS,
Hamburgensis, Medici Hebræi,
Poculum Poëticum in ZACVTINAS Laudes.

Accipe, mi ZACVTE, tui tibi poculum Poëtæ
quo tibi in æternum Clio sat grata propinat,
te vocat Sacra Ambrosiæ, labráque fige grata,
Nec timeas illo pocula sæua necis,
nā cùm sis supero numine conditus,
Integer vitæ, sophiæque plenus
hoc donaris optimo
munere tantæ
præmia mentis.
Hic est ille Magister,
qui nihil inuidens sibi,
ò Cliò, sed cuncta docens
illustrat omnes ingenij focos
quare iam dapibus mensa Poëticis
à Pelopis nato libera, mortis iners
sternitur tanto domino, nectare sempiterno
vescatur, nostróque caput madefacta liquore,
membra ferat, si quidem æternis æterna meretur,
ZACVTVS *meritis, Elyseis ruribus imperet*
vate me; Nam Magna queunt, Hæc quoque habere
vates. Ast cùm efficacem condidit scientiam
ZACVTVS, *& scriptis fulgeat aureis,*
laurea donetur Apollinari,
exempla fert, profundo
pectore, sæpè discas,
mentéque serua,
condéque praxi,
His firmantur artes,
Beatus ergo qui vsibus firmus suis
exercet populos, vsque quiritibus-
huius iussa viri, & cura salutis olympi;
Tuncque ad æthereos latices, nectareósque olympi
Accedat conuiuā, bibat, nec vina nocebunt,
Nam sunt ingenij, & ZACVTVM tollat ad astra.

ZACVTI LVSITANI, MEDICI AC PHILOSOPHI PRÆSTANTISSIMI, VITA, AC ELOGIVM.

AVTHORE

D. LVDOVICO LEMOSIO, OLYSIPPONENSI, AVLÆ REGIÆ MEDICO ORDINARIO.

CVM in tota Asclepiadarum natione sit nemo paulò saltem humanior, qui ZACVTVM LVSITANVM, Operis huius auctorem, Virum publico rei Medicæ bono vnicè natum, non habeat in votis propiùs cognoscere: eam ob rem tam inclyti capitis prosopographiam, rudi penicillo, velut in tabella adumbratam proponere, Diuæque Mnemosynes tholis palàm appendere, operæpretium duxi.

ZACVTVS LVSITANVS apud Olysipponenses huiusce lucis vsuram capessiuit, ex perantiquo, nobilissimoque ZACVTORVM stemmate: quo fit vt siquid loci natalis claritudo, siquid gentilitiæ familiæ splendor, ad germanam mortalium commendationem faciant, habeat meritò noster Heros, quo plurimùm gloriari liceat. Enimuerò quis ignorat, Olysipponem, Occiduarum ciuitatum reginam incedere, cùm immani mercium opúmque vi polleat, mirabili πολυανθρωπίᾳ scateat, Lusitanici Imperij maiestatem vna sustentet ac tueatur, terra maríque tot præclara & olim gesserit, & adhuc cottidie gerat? Familia autem vnde noster oriundus, quàm multos omni virtutum, omni eruditionis cultu præstantissimos Viros protulerit, operosissimum foret percensere. Vt reliquos omnes, Laconismi studio, prætereeam, conscius est vniuersus literatorum orbis, quantam nominis famam Zacutus quondam Mathematicus (qui Nostrum, agnoscit trinepotem) sibimet pepererit, ob singularem matheseôs, ac inprimis astricæ scientiæ peritiam, cæteràsque stupendi planè ingenij dotes, propter quas non tantùm patriæ toti charus apprimè fuit, non tantùm incredibilem variorum Dynastarum, Principúmque virorum fauorem, ac beneuolentiam prolixè meruit experiri, sed etiam summum gratiæ locum obtinuit ipsummet apud Regem, gloriosissimum scilicet illum, omníque laude maiorem Emanuëlem, cuius florebat temporibus.

ZACVTVM ergo nostrum, prædicto sermone dignissimum, ac minimè degenerem trinepotem, in Vitæ proscenium feliciter induxit, Annus superioris sæculi LXXV. Cùmque in ipso certissimi egregiæ cuiusdam indolis igniculi, à prima statim ætatula explendescere obseruarentur, non temerè sagacissimi Parentes, de suauissimo hoc alumno maturè bonis imbuendo literis, cepere consilium. Sic visum, sic factum. Idoneo Præceptori commissus, tam feruidè Camœnarum sacris operatus est, tam bellè quæ docebantur cunque arripuit, tam altè, támque fideliter animo infixit, pauculis vt pòst annis, à Grammaticorum, & Rhetorum subselliis, ad Philosophiæ ac Medicinæ studia plenis velis se conuertere necessum habuerit: cuius rei gratia, tum illustre Lycéum Salmanticense, tum inclytam Conimbricensem Academiam accedens breui temporis spatio tantoperè profecit, vt ipsa omnium pænè vota, nedum expectationem multis præuerteret parasangis: ita vt vndeuicesimo ætatis anno, Seguntiæ (quæ celeberrima est apud Hispanos academia) ad Doctoratus apicem, magno amplissimorum eius loci Professorum applausu, promoueri potuerit.

Porrò impetrato perhonórificæ huius laureæ Apollinaris brabéo, recordatus quantum quisque patriæ dulcissimæ, quantum suis debeat conciuibus, Olysipponē reuerti constituit: vbi aduentans gratulatoriis omnium vocibus exceptus fuit, non immeritò augurantium illucescens nouitium istud sidus, Lusitaniæ cęlum mirificè recreaturum, saluberrimáque ἐμβρίων largiter beaturum esse. Neque profectò suus augurio defuit euentus: ita namque se gessit Zacutus, totos triginta per annos, quibus Iatricam praxin ibidem exercuit, vt omnes in magnam sui admirationem pertraxerit, laudantibus aliis singularem polydædali sermonis facundiam; aliis insignitam iudicij perspicaciam; his inexhaustas omnigenæ scientiæ gazas; illis indefessam tot auctorum lectitationem. Iam alius morum candorem cōmendare, temperantiā alius; hic diligentiā, ille modestiā: ita vt sincera, & expressa consummati medendi artificis

artificis idéa, nusquam alibi quærenda videretur: vtpote cùm suos inter Symmistas, omni licèt ex parte præstantissimos, haud aliter ac ipsa Luna reliquum inter stellarum vulgus, plurimùm emineret; & siue disputandum, siue consilium ineundum, siue medendum, siue scriptis agendum, palmam omnibus facilè præriperet.

Sed ô! nimis veram Stoïci magistri sententiam, vbi cremento locus non est, vicinum esse occasum pronunciantis: cùm enim ad Zacuti felicitatem, nihil ampliùs adiici posse videretur, ecce tibi repentinum Fortunæ reflantis turbinem, quo velut in momento, cuncta viri optimi præsidia dilapsa ac disturbata fuére, ipséque ex sublimi illo felicitatis culmine, quò sua illum merita subuexerant, in præceps ruere coactus est. Atroci namque Principis edicto, qui tunc Lusitaniam ditione premebat, Hebræorum quotquot aderant stirpes, incolatu Regni fuerunt interdictæ, quæcunque tandem vel προφάσεις, vel caussæ, durum istud consilium suggesserint, in quas hoc tempore penitiùs inquirere mihi nullus assumo. Quicquid sit, afflauit etiam Zacutum communis ista vis maior: At ipse cùm parendum sibi esse probè intelligeret, proindéque à patriæ conspectu procul emigrandum, ingens cordolium ex genuina στοργῇ profectum non potuit non persentire; quod ipsum tamen illicò inuicta animi constantia repressit, omissáque omni quiritatione ac μεμψιμοιρίᾳ, rerum humanarum vanitatem, imò ἀσθένειαν attentè secum reputans, diuino se suáque cuncta permisit arbitrio. Profectò ita est, Virtutis magnitudinem, mentísque bonitatem nihil æquè patefacit, ac ingruentes calamitates, planè sicut luminis & colorum præstantiam, vmbræ iuxtà positæ luculentiorem reddere solent. In crepero itaque isto casu, Amstelodamum sese obtulit, quò destinauit cursum inflectere, si fortè inibi senectæ suæ nidum constituere, & sedem quietam nancisci posset. Fauere votis propitia fata, propositum iter fortunauere, & extorrem suo cum Antistite, Medicinæ genium, Belgarum finibus incolumem sistere voluerunt. Eò delatus Clarissimus Zacutus, vbi paulisper à præteritis ærumnis respirare datum fuit, & solatia non pœnitenda ex humanissimæ gentis erga nuperum aduenam officiis recepit, mirum dictu quanta alacritate desuetum iamdiu seueriorum Musarum commercium repetierit, pristinósque suos latrici fundi augendi ac locupletandi conatus instaurauerit. Ita factum, vt media etiam in negotiorum tam publicorum quàm priuatorum turba, qua mirè distinebatur vexabatúrque assiduè, quibus accedebant ætatis iam prouectioris incommoda, tot immensæ molis Opera parturierit: quibus describendis, nedum excogitandis digerendísque, vix scio an quisquam alius par esse possit, cui non suppetat, vnà cum liberrimo secessu otium benignius, adsitque vegeta oppidò corporis viriditas.

Possemus hoc loco gemmeos de Praxi medica admiranda, quos dudum euulgauit, libellos commemorare: possemus, quæ de Praxi Historiarum sub prælo gemunt, dum hæc scribimus, volumina. Possemus item libros de Chirurgorum Principum historiâ nominare: necnon de Regimine Principum: de Iuniorum Medicorum erroribus: de Medica doctrina selecta: Hippocratis & Galeni epitomen, & plures huiusmodi feracissimi ingenij fœturas, partim inchoatas, partim affectas, aut etiam perfectas, quas ex secretiore sapientiæ penu paulatim depromptas, publico impertire parabat. Verùm vnam duntaxat, omnium instar, attingere libet, de Medicorum scilicet Principum historia lucubrationem, vt intrepidè ac strenuè susceptam, ita ex animi sententia ad vmbilicū ab auctore perductam: quæ cùm circa argumentum versetur omnibus superioris æui Machaonibus illibatum, (quanquā vsus cuiusdam eximij, ac propè dixerim diuini) filo nihilominus eo contexta visitur vniuersa, nil vt elegantius, neruosius, eruditiúsve hoc in genere queat exoptari. Sicubi namque primiceriorum Medicorum sensa obscuriora vidit, ea commodæ paraphrasis aut commentarij beneficio, tanquam accensa face clarissimâ, continuò collustrauit, & cæterorum siue Interpretum, siue Commentatorum errores comiter indicauit. Obuias apud istos Medicinæ auctores primarios antinomias amicè composuit. Grauissimas quæstiones pro re nata occurrentes, perspicuè solidéque suis momentis librauit, ac enodauit. Multifarias iniurias Pergameno præceptori, à Classicorum plurimis, ex mera cauillandi libidine, aut rerum nouandarum studio, illatas, acriter (provt flagitabat pietas, ac veritatis cura) vindicauit; ipsósque iaculis suis omnibus, quibus præcipuè sibi proteruiùs exultabant, tam facilè exarmauit, quàm pyrum vulpes comest: ídque semper vnâ Principum doctrina munitus, quam ægidis instar ἑκατὸν πυλέων ἀραρυίας, quocunque obuertens, irritos planéque brutos efficere solebat aduersariorum omnium impetus. Nullam denique artificij medici partem, hoc in opere passus est inornatam ac neglectam iacere, quinimò in singulas aliquam symbolam effatu dignam, ad nitorem ipsis conciliandum, studiosissimè contulit.

Quanta verò sit vtilitas, aut potiùs necessitas Historiarum, & obseruationum medicarum, nulli non coniicere procliue est, qui modò in mentem reuocauerit, cuiusmodi natalitia medendi ratio iam olim fuerit sortita: siue cum plerisque dicendum sit (quod tamen satis credibile non puto) ipsam ex votiuis tabellis in Ἀσκληπιείῳ prostantibus, ab Hippocrate fuisse elicitam, nihil aliud sanè, quàm medicas complectentibus historias: siue (quod malim) asseramus, pluribus ante Hippocratem natum retrò sæculis, experientiarum auspiciis (quæ ipsæ dubio procul medicæ erant historiæ) fuisse constitutam. Vt iam non dicam, quantum vtilitatis ac voluptatis, illi qui in puluere practico versantur, ex rarioribus hisce Vetustatis cimeliis percipere valeant; quæ propterea cunctis actuosæ Medicinæ procis de meliore nota volumus esse commendata: cùm ne quidem maiorum gentium Asclepiadas quosque hoc æuo superstites, in his assiduè versandis pigeat incumbere; quod tam priuatim per litteras familiares, (quarum promulsidem author in lucem emitti iussit) quàm publicitùs, varios per libros editos professi sunt, dum Zacuti Lusitani Historiarum ac Obseruationum perhonorificam faciunt

commemorationem: nominatim verò perillustres qui sequuntur scriptores. Paulus Zacchias Medicus Romanus *lib. 5. quæst. medico-legal. titul. de monstris*. Ioannes Gerardus Vossius *lib. 2. de Idololatriæ orig. & augment. cap.* 3. Daniel Beckerus Regiomontanus *libello de cultriuoro Prussiaco*. Ioannes Beuerouicius Belga *lib. de calculo*. Ioannes Lossclius *tract. de podagrâ*. Nicolaus Fontanus Amstelodamensis *in Florilegio suo & lib. respons. & curat medicin.* Iacobus Primirosius *lib. 2. de vulgi in medic. error.* Anton. Vander Linden *in præfat. ad lib. de scriptis medic* Benedictus à Castro Hamburgensis *in suo flagello calumniant.* Doctor Rosales, Medicus Hamburgensis *in Panegyrico poëtico ad lib. de Vitæ termino, Manasseh Ben Israël.* Petrus Monroja Granatensis Hispanus *lib. 2. de laudib vini.* Daniel Sennertus Professor Vuittebergensis *lib. 6. pract. medic.* Lazarus Riuerius Regius Professor Monspeliensis *in sua praxi medica, passim*: & alij non pauci, quorum meas in manus haut dum peruenere exemplaria.

Dum autem maximus hic Medicorum Coryphæus, ad nouas subinde promerendas anhelaret adoreas, posthumáque illa de vita, quam nominis fama perennis constituit, plus æquo sollicitus, sese nullus respiceret, (ingenuum ferè omnium animarum exemplo) iísque studiorum indulgere pergeret laboribus, qui vel adamantinæ etiam compaginis corpus, nedum fragilitatis penè vitreæ conquassare potuissent, maximo tandem studiosorum omnium dispendio, nec minore ipsorum dolore, proprid. festi ὑπαπαντῆς Christianæ, Liliani qui nunc voluitur, anni CIↃ. IↃC. XLII. diem eheu! clausit vltimam, terrísque fuit ereptus, si tamen ereptus censeri debeat, qui tantum sui desiderium apud haut ingratos ἰατρῶν παῖδας superstites relinquit, & qui præclaris suis in monumentis, tanquam in augustiore Mausolæo recubans, non modò adhuc conspicitur, sed etiam æternùm conspici, suspicíque poterit: imò (veriùs vt loquar) in quibus maior πνευματικώτερος herois pars, à longæui temporis secura genuino, Libitinam expertura est nullam:

Dum tellus homines, dum feret astra polus.

ELENCHVS

ELENCHVS AVCTORVM, QVIBVS TOTVM HOC OPVS CORROBORATVR.

SCRIPTVRA SACRA

Primi Medicinæ parentes.

AGTVARIVS.
Æſchrion.
Æſculapius.
Aëtius.
Alcmæus Crotoniata.
Alexandrinus.
Antyllus.
Apollonius.
Appuleïus.
Archigenes.
Aretæus Cappadox.
Ariſtoteles.
Athenæus.
Cælius Aurelianus.
Caliſtus.
Cleopatra.
Conſtantinus. Africanus.
Cornelius. Celſus.
Demetrius.
Democritus.
Diocles.
Diogenes Apolloniata.
Dioſcorides Anazarbæus.
Eraſiſtratus.
Eudemus.
Euelpiſtus.
Galenus.
Gorgias. Heraclides.
Herodotus.
Herophilus.
Hieron.
Hippocrates.
Lucius.
Lycus.
Machaon.
Marcellus Empiricus.
Meges.
Merinus.
Moſchio.
Muſa.
Nicolaus Myrepſus.
Nicander.
Oribaſius.
Paulus Ægineta.
Pelops.
Philagrius.
Philaretus.
Philotheus.
Philotimus.
Philoxenus.
Podalirius.
Polybius.
Poſidonius.
Poſſidonius.
Praxagoras.
Priſcianus.
Quintus.
Ruſſus.
Sabinus.
Scribonius Largus.
Soſtratus.
Theophilus.
Theophraſtus.
Theotropus.
Thucydides.
Trallianus.
Trotula.
Tryphon.

Hebræorum Coryphæi.

ABraham Eben-ezra.
Abraham Ezra.
Ælianus Montalto.
Biniamin Muſſaphia.
Dauid de Pomis.
Dauid Propheta.
Elizeus Propheta.
Hieremias Propheta.
Iacobus Mantinus.
Iacob Patriarcha.
Iob Propheta.
Ioſephus.
Ioſippus.
Iſaias Propheta.
Leo Hebræus.
Moſes Propheta.
Philo.
Rabenna Salomon Ephraïm.
Rabbi Abraham.
Rabbi Agueda.
Rabbi Dauid Kimhi.
Rabbi Ishaac Abrabanelius.
Rabbi Ishac Arias.
Rabbi Manaſſeh Ben Iſraël.
Rabbi Moſſes de Ægypto.
Rabbi Raſis.
Rabbi Salomon.
Salomon Rex.
Saül Rex.

Arabum maximi.

ABderamen.
Abenragel.
Abhengueſit.
Abinbitar Auenzoar.
Abocali.
Albitizar.
Albucaſis.
Albumazar.
Algazar.
Almanſor.
Alzaharauius.
Auencladis.
Auenzoar.
Auerroës.
Auicebron.
Auicenna.
Haly Abbas.
Haly-Rhodoam.
Heben Meſues.
Ieſu Haly.
Raſis.
Saladinus.
Serapio.
Theomneſtus.
Tiphaſi.

Superioris ſæculi Medici eruditi.

ANtonius Gazius.
Antonius de Gradis.
Arnaldus Villanouanus.
Aquilanus Aſtarius.
Barſiſius.
Bayrus.
Bertrucius.
Brunus Longoburgenſis. Carpus.
Chyrandus.
Falco.
Dinus Florentinus.
Dionyſius Fontanonus.
Gabriël de Tarraga.
Gabriël de Zerbis.
Garbius.
Gattinaria.
Gentilis Fulginas.
Gerardus Cremonenſis.
Gerardus de Solo.
Gilbertus Anglicus.
Gordonius.
Guainerius.
Guido Cauliacus
Gulielmus Placentinus.
Gulielmus de Saliceto.
Gulielmus Varignana.
Harculanus.
Hortus Sanitatis.
Hugo Senenſis.
Iacobus de Foroliuio.
Iacobus de Manliis.
Iacobus de Partibus.
Ioannes Damaſcenus.
Ioannes de Sancto Amando.
Ioannitius.
Lanfrancus Mediolanenſis.
Leonardus de Bertapalia.
Lumen Apothecariorum.
Luminare Maius.
Luminare Minus.
Macer.
Magninus.
Manipulus Medicinarum.
Marianus Sanctus.
Marſilius de Sancta Sophia.
Dominic. Maſſaria.
Matthæus de Gradi.
Montagnana.
Mundinus.

Nicolaus Nicol. Flor.
Pandectarius.
Petrus de Abano.
Petrus de Argelata.
Petrus de Tusignano.
Platearius.
Ponzettus.
Præpositus.
Proprietarius.
Richardus.
Rogerius.
Rolandus Capellutus.
Santes de Arduynis.
Sarmoneta.
Sauanarola.
Simon Geruensis.
Siluaticus.
Thadæus Flor.
Theodoricus. Ceruisiensis.
Theomnestus.
Theophilus.
Thesaurus Aromatariorum.
Thomas de Zerbis.
Tornamira.
Turisanus.
Valescus Tarentinus.
Vigonius.

Iuniores elegantes & docti.

A

Abbraham è porta leonis.
Acakia.
Accorombonus.
Achillinus.
Acron.
Adrianus Toll.
Anulius.
Agathinus.
Agricola.
Aicholtzius.
Albericus Londinensis.
Albertinus.
Salomon Albertus.
Albosius.
Alcazar.
Aldinus.
Aldroandus.
Adr. Alemanus.
Iac. Alemanus.
Francisc. Alexander.
Alexius.
Almenar.
Alpagus.
Alphonsus à Carranca.
Alpinus.
Donat. Ant. ab Altomari.
Alzarius à Cruce.
Amasforrius.
Guinter. Andernach.
Christ. Andreas.
Andreas à Lacuna.
Andromachus.
Franc. Antonius.
Antonius ab Aquilera.
Angelucius.
Anglicus.
Antonides Van Linder.
Arantius.
Arcæus.
Areteus Sabinus.
Argenterius.
Arsenius.
Artemidorus.
Asellius Cremonensis Medicus.
Aubertus.
Aubrius.
Augenius.
Augustini Medici.
Aurifaber.
Austrasius.
Austrius.

B

Bacchalenus.
Bacchio.
Bacchius.
Baccho.
Baccius.
Balamius.
Balbianus.
Baldinius.
Balduinus.
Baldus.
Ballonius.
Barcinonenses Medici.
Baricellus.
Barochius.
Bartholinus.
Basilius.
Bricius Bauderonus.
Ioan. Bauderonus.
Gaspard. Bauhinus.
Ioan. Bauhinus.
Beckerus.
Belisarius.
Bellichocus.
Bellocatus.
Bellonius.
Benedictus Veronensis.
Alexand. Benedictus.
Hieron. Benedictus.
Benedictus Vict. Fauentinus.
Beniuenius.
Berengarius.
Bertinus.
Bertholdus.
Betera.
Beuerouicius.
Biesius.
Bimbiollus.
Bocangelinus.
Bodæus.
Boëtius.
Bokellius.
Bonaciolus.
Bonauentura.
Iac. de Bondis Aggregator dictus, Latino-Barbarus.
Bononienses Medici.
Bonuinius.
Bornettus.
Boscus.
Botallus.
Botera.
Bottonus.
Boussuetus.
Anton. Musa Brasauol.
Brauerus de Braueriis.
Brauus Petrafit.
Brinder.
Brissotus.
Brucetius.
Bruellius.
Bruggranius.
Brunfelsius.
Brunus.
Bruschius.
Bruyerinus.
Bucoldianus.
Budæus.
Burgundus.
Buridanus.
Bustamente.
Bustus.
Butinus.

C

Caballus.
Cabrolius.
Cæsalpinus.
Calcagninus.
Cahagnesius.
Calanus.
Caluus.
Camara Busthem.
Camenicenus.
Camerarius.
Campanella.
Campegius.
Campolongus.
Capitaurus.
Capiuaccius.
Caprilius.
Caranta.
Cararius.
Cardanus.
Carmona.
Carolus Stephanus.
Garcia Carrerius.
Carrictherus.
Carthaginensis.
Cassalenus.
Cassanus.
Casserius.
Cassius.
Castellanus.
Cecius.
Ceckius.
Chalmeteus.
Charterius.
Cherlerus.
Chiochus.
Christophorus à Costa.
Crhistophorus de Honestis.
Crhistophorus à Vega.
Claudinus.
Clementius Clementinus.
Clusius.
Cobeus.
Codronchius.
Coïterus.
Collado.
Collardus.
Colle.
Collinutius.
Collutius.
Colonienses Medici.
Columba.
Columbus.
Petr. Conarcchinus.
Thom. Conarcchinus.
Confortus.
Conradinus.
Constantinus Cæsar.
Constantinus.
Contarenus.
Cornarius.
Cornax.
Cordæus.
Cordus.

Lusitani periti.

Diuersarum facultatum atque linguarum Auctores varij.

Heinsius

Heinsius.
Heliodorus.
Hennemannus.
Henricus Gandauensis.
Heraclides Ponticus.
Heraclitus.
Hermolaus Barbarus.
Herodotus.
Ant.de Herrera.
Hesiodus.
Heritreus.
Herophilus.
Heynsius.
Hieraclites.
Hierocles.
Homerus.
Horatius Flaccus.
Horus.
Hyginus.

I

Iambilicus.
Iandunus.
Ioannes de Laërt.
Iosephus Castilliensis.
Ionius.
Iphicrates.
Isidorus.
Isocrates.
Iulianus Imper.
Iulius Cæsar.
Iulius Clarus.
Iulius Pollux.
Iustinianus Imper.
Iustinus Hist.
Iuuenalis.

K

Keckermannus.
Kellerius.
Keplerus.
Knitzschius.

L

Læssens.
Lambinus.
Ioseph. Langus.
Laertius Poëta.
Laertius.
Lentulus.
Ioan. Leo.
Petr. Leo.
Leporinus.
Leucippus.
Iust.Lipsius.
Liranus.
Lucanus.
Lucianus.
Lucillus.
Lucius.
Lucretius.
Ludouicus Romanus.
Luithprandus.
Conr. Lycosten.
Lycurgus.

M

Æm. Macer.
Macrobius.
Magastenes.
Maiolus.
Ioan.Maior.
Malleus Maleficarum.
Manilius.
Mannus.
Mantuanus.
Marcellinus.
Marinellus.
Marsilius.
Martialis.
Mascardus.
Matrus.
Maximus Tyrius.
Mechonius.
Mich. Medina.
Mejerus.
Melchior Iunior.
Meleager.
Menander.
Mercenius.
Merula.
Messia.
Minutius Felix.
Mithridates Rex.
Modius Nouantius.
Moretus.
Muretus.
Musæus.
Munsterus.

N

Natalis Comes.
Naudæus.
Neemesius Poët.
Neemesius Phil.
Nemesius.
Nicephorus Calistus.
Nicephorus Phil.
Nicephorus Hist.
Nicocles.
Nicomus.
Nicostratus.
Niphas.
Nunnesius.
Nymphes.

O

Ochamus
Olaus Magnus.
Olympiodorus.
Origenes.
Ortelius.
Osorius.
Ouidius.
Ferd.de Ovviedo.

P

Palladius.
Pallas Poët.
Papinianus.
Parmenides.
Lud.Rod. Patricius.
Paulus Æmilius.
Paulus Venetus.
Pausanias.
Ben.Pererius.
Persij vetus interp.
Persius.
Petrarcha.
Petrus Tolosanus.
Petrus Hispalensis.
Philarchus.
Philemo.
Philippus Cominens.
Philœbus.
Philomenus iunior.
Philoponus.
Phocycles.
Phocylides.
Pictorius.
Picus Mirandul.
Pierius Valer.
Pindarus.
Pintianus.
Pintus.
Pittalus.
Platina.
Platonicus.
Plato.
Plautus.
Plinius.
Plinius Secundus.
Plotinus.
Plutarchus.
Policletus.
Poliænus.
Polybius.
Polydorus Ripa.
Pomponius Lætus.
Pomponius Mela.
Pomponius.
Iac. Pontanus.
Iouianus Pontanus.
Poponatius.
Porphyrius.
Porta.
Posedispus.
Praxagoras.
Proclus.
Procopius.
Prodicus.
Propertius.
Ptolomæus Rex.
Pyrrho.
Pythagoras.

Q

Quintilianus.
Quintilius Auus.
Quintus Ænnius.
Quintus Curtius.

R

Raderus.
Ramires del Prado.
Raymundus Iulius.
Raymundus Lullus.
Richardus.
Risus.
Riuertus.
Ann.Robertus.
Rosa.
Iac. Fr. Rota.
Rugius.

S

Sabellicus.
Salmatius.
Samius.
Th.Sanctius.
Saxonia.
Saxo.
Scaliger.
Scharondas.
Schrekenfuchsius.
Schuitzerus.

Anna

LEMMATA HISTORIARVM HVIVS OPERIS

HISTORIÆ LIBRI I.

De Capitis affectibus.

44 Ex

HISTORIÆ LIBRI II.

HISTORIÆ LIBRI III.

De vteri, genitalium, & inferiorum partium affectibus.

HISTORIÆ LIBRI IV.

De febrium essentia, differentiis, causis, signis, prognost. & curatione.

28 Historia

HISTORIÆ LIBRI V

De venenis, morbis venenosis, & antidotis.

HISTORIÆ LIBRI VI.

INDEX QVÆSTIONVM LIBRI PRIMI.

f 4 corum

INDEX QVÆSTIONVM Lib. II.

INDEX QVÆSTIONVM Lib. III.

18 Vtrùm

INDEX QVÆSTIONVM Libri IV.

INDEX QVÆSTIONVM Libri V.

15 Vtrum

INDEX QVÆSTIONVM Lib. V I.

INDEX

INDEX DVBIORVM LIBRI PRIMI.

DVBIA LIBRI II.

ELENCHVS
OBSERVATIONVM
LIBRI PRIMI.

57 Suffocante

Obſeruationes Libri I I.

DE

DE MEDICORVM PRINCIPVM HISTORIA.

LIBER PRIMVS, *De capitis effectibus.*

PRÆLVDIVM.

ANIMALIVM omnium princeps homo, (miraculum magnum) licèt in se, ob præclara tam animi, quàm corporis insignia nobilissimus ac diuinissimus sit, tum ex mirabili eius dignitate ac structura, tum ex temperie, quam (præ cæteris animantibus) exactissimam, symmetrámque obtinuit: tamen cùm à discordi quatuor primarum qualitatum concordia, ab elementorum ab inuicem inter se pugnantium discordia, tanquam à principio interno; à rebus naturalibus, contra naturam, & non naturalibus, velut à causa vrgentissima, & vehementissima oppugnetur, cùm sit mixtorum vltimum, subit maiorem varietatem compositionis, quàm cætera omnia, ita vt cum eodem ad sensum temperamento, varias & affectiones, & passiones experiatur.

Eas ergo à capite potissimùm auspicari libuit. Est enim caput rationis domicilium, facultatis animalis, ac cerebri receptaculum, quod velut galea ipsum regit, & ab externis iniuriis defendit. Et cùm sit caminus vniuersi corporis, & cucurbitulæ instar, trahat continuò, sorbeátque partium inferiorum expirationes, cùm sit in altissima sede, tanquam in suprema arce locatum, non potest non crebris vaporum, & fuliginum haustibus repleri, & inebriari; licèt per plures cauernas, os, nares, aures, excrementa sua ab infernis partibus ascendentia à se depellat.

Quare fit, vt mutua dimicatione, & pugna cerebrum afficiatur, & ex eo in subiectas partes sese exonerante, emanet innumerabilium morborum aceruus. Et quòd caput sit omnium ægritudinum radix, atque origo. Ex qua scaturigine, sæui, periculosi, & lethales dimanant affectus, quos recensere esset valde laboriosum.

Ad hæc, Cerebrum in capite receptum, membrum est diuinissimum, & quod figuram dat vniuerso corpori: nam ex capitis magnitudine reliquorũ ossium naturam putat pendere Hipp. Pars ergo est præstantissima, in qua principes animæ facultates resident, diuiniores, ac excellentiores, ratiocinatrix, motrix, sentiens, rectríxque facultas in ea sitæ sunt.

Siue ergo eius præstantiam ex situ, siue ex operationum dignitate, siue ex functionum robore rimeris: ab hac parte, has medicinales principum Medicorum historias ordiri commodissimum fuit. Est enim cerebrum corde nobilius, præstantius, ac excellentius; nam memoriæ, iudicij, & cogitationis est vberrima officina. Sed & cerebro omnia famulantur, eiúsque gratia totum corpus constructum est. Est ergo nobilitate cæteris præcipuis partibus præferendum. Cuius affectiones, ad vitales partes vsque, in hoc primo libro, fauente Altissimo, delineabimus.

HISTORIA I. GALENI, DE ALOPECIA.

Alopecia, sola purgatione, sanata.

*Dolescens quispiam bona habitudinis, & exercitiis assuetus, hanc affectionem in capite habebat. Erat autem satis familiaris mihi, vt victus rationem etiam ipsius, qua iam per tres, aut quatuor menses vsus erat, probè nossem: explebat enim se quotidie fermè fungis. Hunc itaque sola hiera ex Colocynthide purgaui, bis in quinque diebus: in prima sanè purgatione, quatuor ex ea drachmis, in secunda, quinque exhibitis. Priusquam verò ad has purgationes deuenirem, catapotia ex Aloë vndecim ei prebui, * ciceribus ferè magnitudinē parem habentia. Habent enim catapotia hac Colocynthidis partem vnam, Aloës, & Scammonia, vtriusque partes duas. His ego partem vnam succi Absinthij misceo; antè verò etiam Mastichen Chiam, & Bdellium adieci: hoc enim modo Quintus vtebatur. Verùm propter quid ea reiecerim posteà, alio sermone explicabitur, quem in compositionis purgantiū pharmacorum libros reseruo. Cùm itaque post has tres purgationes, homini pituitam è capite deducere per apophlegmatismos vellem, atq; deinde pharmacum quoddam ad affectam partem adhibere, contigit ipsum derepente in profectionem quandam ablegari, in qua cùm boni succi cibis, de quibus à me audiuerás, vteretur, post dies fortè viginti rediit, ab affectione circa capillos penitus curatus, &c.* Galenus lib. 1. de compos. Med. secund. loc. c. 2.

PARAPHRASIS IN PRIMAM Historiam Galeni.

De Alopecia est in hac historia sermo. Est autem sic vocata, quòd vulpi, quæ Græcè dicitur ἀλώπηξ, frequenter accidat. Eius autē causa, auctore Auic. 7. 4. *tract.* 1. *c.* 5. est materia mala, radicum pilorum originibus adhærens, eásque corrodens. Humorem autem, qualis sit, ex colore cutis facilè agnosces: aliquibus enim albidior apparet, aliis nigrior, aut pallidior. In hoc autem ægro, vberiorem adfuisse pituitæ copiam victus præcedens manifestè indicauit: Nam diu vsus est fungis, qui crassum, tenacem, frigidúmque succum gignunt, ex Gal. 2. *de alim. facult. cap.* 69. qui non concoctus, tum ob crassitiem, *lib. de bon. & vit. suc. c.* 7. tum ob deleteriam, & perniciosam vim, ex Dioscorid. *lib.* 6. *cap.* 23. *& aliis*, ab officinis coctionis tanquam onerosus ad caput expellitur, radicésque pilorum corrumpit, & alopeciam facit. Hic cùm alienus sit à sanguinis natura, vacuandus est, ne deinceps maius negotium facessat. Quod opus commendat summoperè Gal. Medico curaturo; nam citra vniuersalis auxilij rationem frustrà topica imponuntur auxilia.

Qua de causa purgauit ægrum Colocynthide, medicamento sanè violento, & forti, quantitate drachmarum quatuor exhibito, quoniam humores erant crassi, tenaces, & lenti, naturâ suâ ad purgationem inepti, & in parte siti, à viis ductuum valdè remota, qui vt educantur, valentiori egent medicamento, & in maiori quantitate assumpto.

Et licèt in initio morbi, in prima vice deberet propinari in maiori quantitate, quàm in secunda, tum quoniam vires erant fortiores, humorúmque copia liberalis: tamen vt tutiùs incederet, minorem in prima vice, medicamenti alioquin effrænis, quantitatem exhibuit: ex quo A felici euentu factus audacior, quantitatem illius auxit in secunda.

Purgauit autem bis in quinque diebus, quoniam multi, viscosique succi simul vacuari nequeunt, & si subitò educere tentes, robur partis præstantis nimiùm exolues, & maximè cùm à crudorum humorum sarcina, debilis & onerata natura, simultaneam vacuationem ferre non possit; quare ij paulatim sunt coquendi, & paulatim vacuandi.

Concoxit autem, & præparauit (licèt expressè de medicamentis non loquatur) exhibitis catapotiis ex Aloë, Mastiche, Bdellio, Absinthio, & aliis: hæc enim calida cùm sint, & tenuium partium, crassos humores incidunt, attenuant, secant, & coquunt, vt probat Aëtius *tetrab.* 1. *serm.* 3. *c.* 115. *Vtebatur autem singulis diebus, ex hac antidoto* (loquebatur de hiera Ruffi ex Colocynthide,) *faba* B *magnitudine, non purgationis gratiâ; magnoperè enim confert ad purgationes, & flatus discutit*, &c. Dedit autem non concoctoria, sed expurgantia, vt aluus quadantenùs moueretur, & humores fortè redundantes in primis viis subducerentur, vt sic leuata natura, & detracta copia; corpus fieret fluidum.

Neque mireris Gal. ad domandam Scammoniæ & Colocynthidis malitiam, correctoria non miscuisse, reiecisséque Mastichen, quam Quintus iniiciendam affirmabat. Nam Bdellium, & Mastiche suo lentore, & crassitie, acrimoniam horum medicamentorum obtundunt nimis; hac de causa miscuit Aloëm, quod medicamentum, prærogatiuam quandam habere super omnia medicamenta Gal. cæterique Græci, & Arabes confirmant: Nam pleraque omnia ventriculum labefactant: sola Aloë eum roborat; & non solùm effrænium medicamentorum vires corrigit, atque emendat, sed ab horum iniuriis ipsum, C cæteraque viscera tuetur, ac defendit; neque illorum facultatem purgatricem debilitat, sed adauget. Quare veteres, præsertímque Arabes cum medicamentis validis pilulas componentibus Aloëm miscere consueuerunt.

Compositionem ergo à Gal. allatam, optimè esse confectam iudicabis. Nam licèt pituitosus humor, causa mali, esset educendus, & Aloë, & Scam. bilem primò expurgent: tamen, quoniam erat bonæ habitudinis, qui curabatur, iuuenis, & in quo ratione ætatis & temperamenti, bilis ferè semper copia inest, exhibuit chologoga, quæ etiam secundariò pituitam expurgant, cum iis etiam miscens Colocynth. & alia, quæ crassos humores vacuare nata sunt. D

Post quæ, ad apophlegmatismos accedere conabatur, hoc est, ad ea, quæ pituitam è capite per os euacuant, teste Paul. *lib.* 5. *cap.* 1. quæ ex medicamentis parantur calidissimis, veluti Negilla, Pyrethro, & aliis cum cera permixtis, quibus vtendum capite inclinato, ex Gal. 2. *sec. loc. cap.* 2. vt sic masticatione, deducta in palatum pituita, meliùs expurgari possit. Sed cùm per frequentem vacuationem hic humor esset exhaustus, factum est, vt æger citra topicum auxilium fuerit curatus.

Quantum intersit, Medicos in ciuitate populosissima curatricem scientiam exercere, vt in pluribus ægris varios casus, & admirabiles possint intueri, palam facit Gal. *lib.* 1. *de articul. com.* 22. *Gloriatur enim eo loco, quòd non solùm in vrbe Roma, terra habitata compendio, meditam artem exercuerit, sed etiam quòd omnia, qua abstrusa accidebant*

accidebant in proximis vrbibus, ab amicis explorata habuerit: Quare ne mireris, inquit ipse, *si plures hactenus inuenerim casus, quàm Hip. Nam vrbes, quarum ipse meminit, vbi diutius egit, non plures incolunt, quàm Roma vicum vnum.* Sic ego in nobilissimis Europæ ciuitatibus, Phœbæam artem exercens, in facienda medicina occupatissimus, plura morborum, & curationum exempla notaui, quæ cùm scitu digna sint, nec infrugifera, & pro nostrarum virium captu absoluta, ea huic operi alternatim inserere non dubitaui.

Obseruatio I.

Alopecia succo Nicotianæ curata.

ILlustrissimus quidam Lusitanus, cuius nomen decoris causa, consultò reticere licet, toto corpore, & capite depilis factus, cùm corruptis humoribus scateret, neque sudorificis ex smilace aspera (erat enim Gallicæ luis suspicio) iuuaretur: vnguento tamen vtens mercuriali, nulla sequuta per os, aut aliam regionem vacuatione, opem vix sensit vllam. Tandem succo Nicotianæ, (vulgò vocant Tabaco) toto corpore vnctus, pili geniti sunt, pristinúmque nitorem recuperarunt. Miror autem quòd aromatum diligentissimi scriptores, de huius vi ex professo disserentes, vt Monardus, Christoph. à Costa, Fragosus, Clusius, de hac facultate non meminerint, quam ego aduersus Alopeciam sæpe felicissimè sum expertus: Et plurimis experimentis firmauit Ioannes Meander Bremanus *lib. de Tabacologia, ferè per totum.*

QVÆSTIO I.

Quòd pilularum vsus à Græcis, & non ab Arabibus sit inuentus. Contra Mercurial. doctiss.

COMMENTARIVM.

CIceribus ferè magnitudinem parem habentia.] Explicata Galenica serie, nodos solùm, & spinas rimari decreui, præsertim in vita breui, artéque longa. Nam interpretis officium solùm circa orationes obscuras versatur: auctore Gal. *lib.1. epid. sect.2. com. 56. & lib.3. aph. in præfat.* Taxat enim Gal. *lib.1. epid. sect.3. com.5. in fin.* sui temporis Medicos, quòd verum artis vsum negligentes, in interpretando Hipp. nullius frugis sapientiam commentarentur: Nam obscura sunt quæ illustrant prorsus Medicum. Sophista verò, dum de vocibus, & significatis contendit, suum, & discipulorum tempus consumit. Quoniam logicæ quæstiones prætereundæ sunt, ex Gal. *lib. 1. de loc. c.4.* quum in iis, quæ ad artis vsum conferunt, diu immorandum esse, & prætermittenda quæcumque sophisticè sunt tradita Gal proclamet sæpe, in *lib. 6. epid. sect.5. com.14.* nam hæc nihil ad meliùs sanandum conferunt: vt disertè probat Gal. *lib. G. prorrhet. sect. 1. com.33.* In quibus seriis controuersiis explicandis, vt veritas, in Democriti puteo latitans, & à Iunioribus, tot contradictionum labyrinthis obscurata, velut alter Sol, purior euadat, necesse est contra hos acriter disceptare. Et primò sic pro textus expositione.

Quòd pilularum vsus à Græcis, & non ab Arabibus sit inuentus, contra Mercurialem. Is enim *lib.1. de cap. affect. cap.3.* ei se adstrinxit opinioni, vt crederet, pilularum vsum à Græcis minimè fuisse cognitum. Sed opinionem eius redarguunt plurima, passim in Gal. & Medicorum libris conscripta. Nam Græci pilulas vocauere coccia, vt ait Arnaldus *in Mesuēm, tract. de pilul.* Quid enim euidentiùs dici potest, quàm quod à Gal. profertur hoc loco, nempe medicamenta solida ad expurgandum, facta fuisse ciceris magnitudine: quod etiam facit *lib. 7. sec. loc. cap.2. tit. de arteriacis ab Asclep. conscriptis*, dum ea, erui magnitudine in somnum euntibus concedit, & *tit. de confectionibus ad tussim*, ea simili forma exhibet, & *lib.8. eiusd. cap.8.* ea præbet nucis Ponticæ magnitudine: & *lib.10. eiusd. tit. de Nephrit. compos.* tria catapotia exhibet

A ciceris magnitudine. Insuper *lib.14. Meth. 8.* pro linguæ tumefactæ medela pilulas (sic enim loquitur) vesperi sumendas consulit. Paul. *libr.7. cap. 5.* Catapotia conficit in modum ciceris, quorum vndecim vnica vice præbet. Demum Tral. *lib. 2. cap. 4.* solida medicamenta in globulos efformare docet, quod etiam facit Celsus, *lib. 5. cap.25.*

Pilulæ ergo, quæ à Græcis granula, coccia, catapotia, globuli dicuntur, ab illis cognitæ sunt, & maximè cùm dicat Scribonius Largus, *comp.87.* & Marcellus Empiricus, quòd catapotium, medicamentum est, quod non diluitur, sed in globulos efformatum, integrum deuoratur, vt eleganter probat Trincauel. *lib.1. de compos. medic. cap.17. de pilul.* Quæ medicamenta in hac forma in varios vsus antiquitas construebat, de quo argumento videndus Ant. Musa Brasauol. *in examine catapotiorum, in fin. præfat.* Lege Quintum Serenum *cap.55.* qui pilulas, glomeramina vocat.

B

Dilue præterea glomeramina, quæ gerit intus
Clausa Aries, inter gemina coxendicis vmbram.

HISTORIA II. RASIS, *De Alopecia.*

Alopecia, topicis medicamentis, curata.

VIr quidam diues, & de genere Ducum, incepit pati alopeciam in capite, & ceciderunt de capillis in quantitate C *duorum digitorum: & venit ad me, & præcepi quòd fricaretur locus cum panno aspero, vsque quò esset rubificatus, deinde fricaui ipsum cum cepis, & fecit sibi hanc curam pluries reiterari, donec ampullatus esset locus, & mandaui ipsum lenire cum adipe gallinæ ad mitigandum feruorem, & cessauit, & spatio vnius mensis orti sunt pili, &c. Rasius* in lib. de mirabilibus curis.

PARAPHRASIS.

QValia debeant esse medicamenta ad generandos pilos aptissima, docent latè Gal. *lib. 2. sec. loc. cap.2.* & Aëtius *tetrab.2. serm.2. cap.55.* Nam discutiant necesse est, partes profundas penetrent, sanguinem optimum pilorum generationi accommodum ad cutem attrahant, vt D doctè explicat Mercurial *lib.1. de morb. cutan. c.4.* in quem vsum rubificantia sunt inuenta, vt firmat Gal. *lib. 1. sec. loc. cap.2.* hæc enim medicamenta, partem cui applicantur rubram faciunt, tumentémque: ita enim acria sunt, vt suo calore, ab internis, ad externas sedes, quidquid reconditum est, traducant, transponántque, vt *lib.6. simp. cap. de Zingib.* affirmat Gal. de quorum numero sunt Elenium, iberis, sinapis, & cœparum genus omne. Quoniam tamen sæpissimè contingit, vt ad caput, ratione caloris, & doloris, confluant excrementa, ne inflammatio concitari possit dolorem lenire necesse est, iis, quæ tum acrium humorum prouentum cohibent lentore suo, tum illorum caliditatem, mulcebri qualitate, & anodyna obtundunt: quam facultatem habere adipem gallinæ inter cæteros tradit Paul. *lib.7. tit. de adipe.*

E Medicamenta ergo ad gignendos pilos accommoda, ea lege imponenda sunt, vt cum eis vrsinus adeps misceatur semper: quod auxilium huic affectui esse nulli secundum, cum Gal. firmat Amatus 4. *cent.*4. Nam à proprietate iuuat, vt ex veterum & iuniorum mente doctè probat Conradus Gesnerius, *lib. 1. de quadrup. tit. de Vrso, litera G.* Cuius loco, leonis, pardalis, & hyænæ adeps substitui potest.

Pro parandis tamen vnguentis hæc sunt præcipua: Apes viuæ, vel mortuæ vstæ, capil. veneris, Abrotan. Absinth. semen apij, cortices nucum pinearum, auellan. amygdal. castanear. stercus muris, & capræ, spuma nitri, capita muscarum vsta, folia hederæ, radix arundinis, lauendulæ, & lapathi acuti, Euphorb. Pyrethrum, Zingib. rosmarinus, ex quibus cum pilis Vrsi vstis, axungia

axungia vrsina, oleo mastich. vel lentiscino, ladano, & A melle, possunt in hunc vsum varia parari vnguenta. Vide Gal. *lib.* 14. *Meth. cap.* 18. Et varia remedia quære apud Gondiçaluum Rodericum Cabreira, in *suo libello de Chirurgia, Lusitano idiomate conscripto.*

HISTORIA III. GALENI, *De tinea.*

Rusticus achoribus scatens, locali auxilio persanatus.

Porrò cùm aliquando ruri degenti mihi pharmacum ex charta ad manum non esset, conspecta in ægri domo, inutili aliàs charta, faculam postulaui, exustáque charta, ac aceto diluta, locum affectum illeui, hominémque postridie ad me venire B *iussi: sciebam enim quòd cùm duræ carnis esset, pharmacum ferre posset. Qui vbi venisset, parum aberat quin curatus esset: quare * ad aliud pharmacum non transiui, sed eodem vti iussum, postera die perfectè sanitati restitutum ab achoribus conspexi, &c. Hæc Gal.* lib. 1. de compos. med. sec. loc. cap. 8. in princ.

PARAPHRASIS.

Quæ Medicorum vulgus, à continuo saniei fluxu, manantia capitis vlcera vocat, ea Græci, Achoras, & iuniores barbari, quoniam vestium tineis simillima sunt, tineam appellare consueuerunt, & Paul. *lib.* 3. *cap.* 3. vlcera esse dicit, tenuissimis foraminibus cutem perforantia, ex quibus glutinosa sanies effluere solet. Originē verò præ- C sentis mali, ad nitrosam, salsámque pituitam refert Ægineta. Et Gulielmus Placentinus *lib.* 3. *cap.* 8. hunc morbum cum vdis pustulis euenire sibi persuasit. Et Rasius ex sanguinis copia, vnà cum cutis humiditate accidere tenet. *lib. de puer ægritud.* Constat autem apud omnes, istiusmodi vitium ex humoribus prauis, salsis, nitrosis, acutis, exedentibus, ortum ducere, & non solùm in capite, facie, sed & vniuerso corpore contingere, vt refert Theodor. Priscian. *lib.* 1. *ad Timoth.* De tineæ speciebus, signis, & prognosi cōsule Arabes, & post hos Mercurial. *lib.* 1. *de morb. cutan. c.* 9. *&* 10. Ludou. Mercat. *lib. de puer. morb. c.* 21.

In quorum vlcerum curatione præter vniuersalia auxilia, cùm ipsa contumacia ad sanandum existunt, emplastrum ex charta combusta imponere vtilissimum iudicauit Gal. cùm enim rusticus esset, qui curabatur homo, & D duræ carnis, acrius poterat tolerare medicamentum: quo imposito, factum est vt siccato vlcere, ad alia auxilia deuenire non cogeretur. Plurimùm autem laudasse Gal. inter cætera hoc medicamentū, ex ipso constat manifestè *lib.* 5. *sec. gen. c.* 14. *tit. arida cicatricem indecentia, &c.* quo loco, ex Lucij, Theotropi, Ptolemæi, Moschionísque sententia, vtitur ad nomas diachartu, (sic enim hoc medicamentum à Græcis appellatur) & vlcera sordida repurganda; esséque hoc huic vsui validissimum asseuerat 9. *sec. loc. c.* 8. & *lib.* 8. *simp. tit. de papyro.* Quo sæpissimè vsum fuisse tradit *lib.* 5. *meth. cap.* 15. cum felici euentu, idque percelebri historia confirmat, cùm sit ad vlcera exiccanda præstantissimum. Cuius medicamenti compositionem, licèt æris squamma, sulphur viuum, auripigmentum, plumbum crematum, ingrediantur, ex Paul. sententia *lib.* 7. *cap.* 13. *in princip.* hoc valentissimam habere exiccandi vim existima, si vnà charta combusta misceatur his: Quo in diuturnis malis, corpore sæpius iam purgato, vti fas est. At verò in nostro ægro, quoniam vitium solùm erat in parte externa, citra internarum partiū læsionem, solùm sufficiens fuit ex charta combusta cum aceto, pro miti affectu emplastrum adhibere; quamuis enim cum rosaceo præparet Paul. Acetum nimis superfluam exiccat humiditatem, & humoris acuti impetum refrænat, penetrat, & impensè fluxionem arcet.

Alium etiam affert Plinius modum, quo id veteres faciebant, *lib.* 13. *nat. Hist. cap.* 11. *&* 12. Erat autem papyrus genus quoddam iunci, quod habet strenuam desiccandi vim; Nos iuncum Indicum vocamus: quo cùm careamus, papyrum crassam, vstam, & aceto maceratam loco illius possumus substituere; qua deficiente, chartam nostram eligere oportet: quæ cùm ex pannis lineis contusis, & maceratis fiat, exiccare potest. Nos easdem vires non obtinere chartam nostram cum antiqua affirmamus, sed ferè similes habere putamus: Vt sic satisfaciamus Mathiol. & Lacunæ, qui *lib.* 1. *in Dioscorid. cap.* 95. ex nostra charta non posse fieri id celebratissimum auxilium, quo ad exiccanda vlcera antiquitas vtebatur, sibi persuadent. Sed immeritò. Nam si panni linei apud Gal. 1. *sec. loc. cap.* 2. exiccant, cur papyrus nostra ex eisdem confecta non exiccabit?

Obseruatio II.

Tinea, aqua sublimati curata.

Contumacissimus morbus tinea est, qua quùm septem annorum spatio iuuenis laboraret, & varia vniuersalia, topicáque ex elleboro, sulphure viuo, auripigmento, calce viua, alumine, mercurio, & aliis violentis conflata experiretur incassum, aqua calida, quantum ferre poterat, in qua priùs sublimatum infundebatur, singulis diebus, bis, toto capite lotus, (priùs tamen bellè purgato corpore) sanitatem obtinuit. Erat enim quantitas sublimati ℥.ij. ad ℔.ij. aquæ. Hoc enim medicamentum pro hoc Herculeo debellando morbo præ cæteris est præstantissimum. Experieris & miraberis effectum. Et non cesses lauare caput, quousque vlcera omnino mundentur, & rubescant.

QVÆSTIO II.

Quòd in morborum curatione, remediorum immutatio sit ex vsu.

COMMENTARIVM.

Ad *aliud pharmacum non transiui, &c.*] Dubitant Medici, num in morborum curatione remediorum immutatio sit ex vsu, & pro parte negat. Hipp. in sui subsidium afferre solent, *lib.* 2. *aph.* 52. dicentem, non esse transeundum ad aliud auxilium, licèt id secundùm rationem non eueniat. Quoniam reperiuntur morbi, qui præ sui contumacia auxiliis medicis non succumbunt; quales sunt ex crassis humoribus orti, in quibus (ait Gal. 2. *sec. loc. cap.* 1.) rationabiliter secundùm indicationem præsidiis vtimur, etiam si nullum à principio commodum sequatur; Nam, vt doctè inibi Gal. aduertit, sicuti aqua sæpè cadens, durum lapidem longo tempore excauat: sic morbi pertinaces, ex diuturna auxiliorum applicatione iuuari solent; in quibus, qui recta ratione inuenerit quod conducit, non discedat ab illo, quod primò faciendum existimauit. Ex quo constat plurimùm esse vituperandos, qui permanente eadem morbi dispositione, assiduè præsidia immutant, quos summoperè carpit Gal. *lib.* 1. *de dieb. decret. c.* 11. cùm *nihil sit quod plus sanitatem impediat, quàm remediorum crebra mutatio*, auctore Seneca *lib.* 1. *epist.* 2. *Non enim venit vulnus ad cicatricem*, inquit ipse, *in quo crebra medicamina tentantur.*

Contrà facit Gal. 5. *de sanit. cap.* 9. docens enim auxilia, quibus ad ciendam aluum senes vti debent, monet vt iis variè vti possimus: Nam assuefacta natura, eorum vim contemnit; quoniam, vt inquit Auic. 4. 1. *cap.* 1. ab assuetis non E fit passio, & *vnicuique corpori, imò omni membro, in vna hora, & non in altera, inest proprietas ab vna medicina pati, & non ab alia.* Quod etiam confirmat Paul. *lib.* 3. *cap.* 78. *At in quibus obscura morbi est origo, hac semel experiri abundè fuerit, modò ad consimilia transeundum est, modò ad contraria: Neque tamen eis diutiùs immorari licet, si nullum ex iis solatium perceperit: Hac quotidie in artis operibus fieri videmus, vt idem medicamentum vni articulo profuerit, alteri in eodem ægrotante, similiter inflammato, non modò non opituletur eodem tempore, sed aliquando (quod maximè est mirum) offenderit, &c.* Quod reperit Haly 8. *pract. cap. vlt. iuxta fin. cùm diutiùs vno curaueris medicamine, nec prodest, ad contrarium transit, quoniam huius fortasse natu-*

ra, non conuenit huiusmodi naturæ passionis, &c. Sunt enim plurimæ proprietates occultæ, quæ exprimi nequeunt, ob quas accidit, vt plus hoc membrum hoc auxilio, quàm alio adiuuetur.

Licet ergo immutare auxilia, dummodò in eis eadem virtus remaneat. Quare Auer. *lib.1.c.2.* sic asserit. *Concedo quòd Medicus de vna medicina ad aliam transire potest, & debet; quoniam si sola vna vteretur medicina, possibile esset, quòd natura in habitum conuerteretur*, &c. Quo pacto Auic. *22.3.tract.2.cap.7.* permutationem consulit medicinarum. *Et scias, vt permutatio fiat cum medicinis: quandoque enim est medicina conferens vni membro, & non aliis, & quandoq; confert in vna hora, deinde post illud nocet, & mouet dolorem, &c.* Nam in vno membro proprietas est, vt ab vno auxilio iuuetur, & non ab alio. Quare permutatio remediorum optima est, dummodò sint eadem in virtute. Et hoc est quod docuit Hip. *lib.de loc.in hom.n.50.* vt *medicamento vno non conferente, ad aliud transeundum sit.* De quo argumento inter omnes lege acutissimum Gentilium *in com. nuper citati loc.* Auic. & Antonium Mariam Bettum *in com. cap.3.* Auic. *fen.4.lib.1.*

HISTORIA IV. RASIS, *De tinea.*

Tinea, hirudine super partem affectam imposita, curata.

E*Terat in capite, & facie cuiusdam tinea rufa, supra quam* * *suspendi feci sanguisugam, & sanata fuit penitus, &c.* *Rasius* lib.36.cont.tract.3.c.2.

PARAPHRASIS.

INter sex tineæ differentias, positas ab Haly 8. *theor.* 5. quædam est, in qua eminet quidpiam simile papillis vberum mulierum cum rubore, & emanat cruor rufus. Pro cuius curatione plurima solent machinari auxilia, quæ præterquam quòd humorem fouentem euacuant, impactum etiam ex ipsamet parte exhauriunt. Cùm ergo morbus ab auctore descriptus, ab hoc humore ortum duceret, nullum hirudine in affecta parte imposita, præstantius poterat excogitari auxilium.

Quo fere pro topico vtebatur antiquitas: nam post celebrata præsidia vniuersalia, ad hoc, tanquam ad sacram anchoram, veteres necessitate quadam coacti, accedebant. Sic in omni arthritico dolore, siue manus, coxam, artúsque infestet, fidissimo experimento confirmatum est, hirudines super affectam partem imponere, vt auctor est Cælius Aurel. *lib.5.tard.pas.cap.15.* Hirudines etiam adhibendæ, quas Græci bdellas appellant, &c. Et Theodoricus *lib.4.cap.5.de gutta.* Douynettus 4.*apolog.3.* posteà confirmarunt.

Priscorum doctissimi apud Aretæum *libr.2.acut.6.* plus commendant hirudines, quàm scarificationes, quoniam ab ipsa ægra parte peccantem humorem altiùs educunt: & *libr.3.cap.3.* in anginæ curatione, vbi ab ægro formidatur cuspis ferri, sanguisugam apponere imperat. Oribas. 7. *collect.cap.21.* pluribus nostri corporis partibus eas adhibet Paul. *lib.2.cap.44.* in dolore capitis in febribus, eas occipiti affigere iubet. Et *lib.3.cap.77.* super coxam eas applicare suadet, quando malum cucurbitulis incisa cute sanari non potest.

Deinde vsu diuturno compertum est, præsentaneum auxilium esse, sub lingua eas affigere in canina, & suffocante angina, & in ipsa lingua ipsas apponere, quando intumescit nimis, & periculum suffocationis persentiscit æger, vt humor in ipsa imbibitus, harum suctu possit exhauriri.

Sic eas, summa cum vtilitate in ipso splenis loco imponit Aetius *tetr.3.serm.2.cap.11.* Sic in abscessibus, cutis fœditatibus, malignis tumoribus, vulneribus, morsibus virulentis sæpissimè cum felici euentu imponuntur. Sic in exitialibus capitis affectibus in venis nasi, frontis, temporum, retrò aures, eis vtimur frequenter, vt sic humor in intimis cerebri sedibus delitescens extrahatur. Quapropter summè admiror Mercurialem, virum alioquin in veterum scriptis valde versatum, qui in *com. hist.2. Epidemicæ*, huius auxilij vsum, à Principibus Medicinæ fuisse ignoratum confirmat, quoniam id inutile prorsus, & periculosum existit. Si enim morsus, & foramen attendantur, quod facit animalculum istud, vsque adeò angustum est, vt solùm tenuior sanguis exire possit, relicto crassiori, qui totius mali fomes existit. Sed vir iste grauiter deceptus est: Nam præterquam quòd, vt vidisti, in morbis, à crasso humore subortis, eis in parte affecta impositis antiquitas vtebatur; foramen ab eis factum, ita est amplum vt per id sordes emanet crassissima, & copiosa sæpè fiat sanguinis vacuatio, quæ vt sistatur, plurima exigit adstringentia auxilia.

Obseruatio III.

Pustulæ in facie inueteratæ, hirudinibus in ipsæ impositis, sanantur.

IVuenis quidam, pustulis vlcerosis in facie diu, importunéque vexatus, multiplicia expertus fuit auxilia, in quorum numero sunt, præter vacuantia, balnea, fontanellæ in brachiis, & crure dextro apertæ, vnguenta mercurialia parti ipsi, & toti corpori administrata, (erat enim Gallicæ virulentiæ suspicio) serum caprinum multiplici vacuantiũ bilem retorridam (à qua vitium ortum ducebat) sylua confectum. Sed cùm habitualis adesset in facie calida intemperies, ob quam, vel optimum alimentum, calor partis in reprobum humorem conuertebat: neque refrigerantia, & siccantia medicamenta possent esse ex vsu; quater applicitis 40. hirudinibus in facie, & extracto crasso, multo, & fœdo sanguine, ita leuatum est malum, vt paucis pòst diebus, pustulis euanescentibus, nunquam recrudesceret.

QVÆSTIO III.

Quòd hirudines non solùm sanguinem cutaneum attrahant, sed ex profundis corporis partibus peccantem humorem educant. Contra Menam, Mercurial. & Augenium, & communem Medicorum sententiam.

COMMENTARIVM.

S*Vspendi feci sanguisugam.* Explicanda modò celebris quæstio est, num hirudines sanguinem cutaneum solùm attrahant, vt voluit Gal. An ex profundo corporis peccantem humorem educant, vt firmat Auic. Et pro vtraque parte paria videntur esse argumenta. Gal. enim *lib.de hirudinib.cap.1.* sic ait: *Illud quoque compertum habere debes, hirudines ipsas, sanguinem illum extrahere qui carnibus adiunctus est, non qui in imo corpore continetur, &c.* Idem etiam legimus dixisse Antyllum apud Oribas. 7. *coll. 21. in fin.* Contrà Auic.4.1.c.22. dum sic ait: *Extractio præterea sanguinis à sanguisugis facta, profundior est extractione quæ fit cum ventosis, &c.* Quod prius insinuauit Aret. *lib.2.acut. cap.6.* sic enim inquit: *Nonnullis autem hirudines, quàm scarificationes magis placent; nam eius bestiola morsus altiùs penetrat, &c.* Quare si hirudines ex profundiori loco sanguinem euacuant, quàm cucurbitulæ, non solum sanguinem cutaneum extrahunt.

Placet vtilem quæstionem examinare ad vnguem, primò seorsim, deinde ex collatione ponderare vires, & efficaciam vtriusque, hísque tam repugnantibus locis veram conciliationem apponere.

DVBIVM I.

Num maximus sit hirudinum ad morbos leuandos vsus.

HIrudinum, & cucurbitularum vsum in affectibus plurimis, esse saluberrimum auxilium, nostro, & antiquorum

quorum æuo confirmatū est. De illis dicebat Plin. *lib.* 32. *c.* 10. *Eadem ratio quæ cucurbitularum medicarum, ad corpora leuanda sanguine, spiramenta laxanda, iudicatur.* Quod Gal. *cit. loco* confitetur: Nam vtrumque auxilium præcipuè medetur cutis vitiis, ex Auic. 4. 1. *cap.* 22. *Ventosæ cutem magis mundificant*, &c. & *cap.* 22. *Appositio præterea sanguisugarum confert ægritudinibus subcutaneis*, &c. Quod verò in opere agat profundiùs, altiùs modò inquirendum est.

Licèt Antiquitas ferè vsa sit hirudinibus in cutaneis affectibus: Fœcunda tamen manus Domini, quæ nec effœta est, nec abbreuiata, multa alia in posterum effusura, alios vsus commodiores, & vniuersaliores, ex perenni liberalitate edocuit. Nam non solùm plurimi in cutaneis affectibus pro particulari auxilio administrant, sed pro vniuersali, admodúmque præsentaneo vti solent: nam post duo illa, tertio, quartóue loco, ordine succedunt & potestate.

Electæ ergo hirudines, rectè præparatæ, exhaustæ, inanitæ, pleno corpori, grandiori venæ, partique molli applicitæ, vt inquit Fernel. 2. *Meth.* 19. qualis communis, vel basilica sub flexura cubiti, quæ cum caua, ampláque vena maximam communionem habet; seu turgentibus ani venulis, multo & crassiori sanguine refertis, vel similibus locis applicentur, ibique trifido vulnere inflicto, cuti tenaciùs adhæreant, sugunt auidissimè, & vniuersi corporis plenitudinem, præsertim melancholicam, à distantissimis corporis partibus deponunt, vt est apud Plin. *loco cit.* Sanguinem enim quasi siphonibus exhauriunt.

Sic suris affixæ reuellunt à capite, & à corde in palpitatione, quod frequenti experimento confirmat Ludou. Marcat. *lib.* 1. *Indicat. cap.* 4. Idem moliuntur in pueris dysenteria laborantibus, brachiis affixæ; in quorum periculosissimis morbis, sedi appositæ mirificè iuuant, sanguinem serosum, (quo pueri scatent) exhaurientes, vt dilertè probant Cardanus *lib.* 2. *contradict. tract.* 1. *cont.* 16. & Ludouic. Mercat. *tom.* 1. *lib.* 1. *quæst.* 169. Insuper in morbis oculorum, post aures, vel nasi venulis affixæ summoperè iuuant.

Obseruatio IV.

Temporum immanis dolor, hirudinum suctu sæpe curatur.

IN temporibus arterias secandas esse consuluere prisci, licèt ob vasa insignia per tempora excurrentia, tum vulnera earum partium lethalia sint, tum arteriotomia valde periculosa. Cúmque ad hanc partem suapte natura (ob multas causas) debilissimam, ab infernis partibus, præsertimque ab vtero, crassi, fæculentique sanguinis copia irruat, intolerabilis dolor, vnà cum frequenti temporum palpitatione, sæpe concitatur, vt multorum præsidiorum, vel etiam narcoticorum efficaciam contemnat. Tamen fidissimo experimento à me compertum est, in ipsis temporibus 10. aut 12. hirudines circulariter imponere; sic enim extracto sanguine crasso, & multo, ægri à sæuo cruciatu leuantur, & est securius arteriotomiâ auxilium.

Ob quem vsum cordi palpitanti plures apponere, salubre semper iudicaui. Hæmorrhoïdum verò & varicum tumores, & omnium quæ sub cute sunt infectionum labes discutiunt. Sic sedi appositæ, non solùm ad leuandam naturam, & iuuandam coctionem, sed ad corporis transpirationem moliendam, factis vniuersalibus auxiliis, in omnibus venosi generis morbis, quando vires languent, & residuum humoris, ab igneo calore adusti deponere conamur, mirabilem opem præstant. Tunc enim non solùm fit à distantissimis partibus huius fœdi humoris reuulsio, vnáque vacuatio; sed incitatur sic natura, vt ad extremas, minúsque præcipuas corporis partes illum expellere possit. Quare in febribus à crassis humoribus originem ducentibus, vt quartana, felicissima vtilitate eas imponere, ratio, vsúsque demonstrant; cùm eadem præstent commoda, quæ ad spontinum fluxum hæmorrhoïdalem subsequi veteres protulerunt, vt patet ex Hip. 6. *aph.* 11. & 12. & 4. *eiusd. com.* 25. & *lib.* 6. *epid. sect.* 2. *com.* 14. & *sect.* 5. *com.* 25. & *sect.* 6. *com.* 8. Aëtio, *tetrab.* 2. *ser.* 1. *cap.* 29. Quam ob causam in pestiferis, malignísque febribus, præcipuéque in pulicari, miro sunt auxilio, vt non minùs latè, quàm scitè docent Petrus Salius *lib. de feb. pestil. cap.* 21. *ad fin.* & Ioannes Colle *lib.* 6. *de morb. malig. cap.* 7.

Quare in melancholicis affectibus admirabiles pariunt vtilitates, vt maniâ, melancholiâ, vt proprio experimento obseruauit Amatus 2. *cent.* 64. Probat eleganter Satorel. *lib.* 19. *Antepraxis cap.* 13. Qua de causa in retentis menstruis, eas hæmorrhoïdalibus venis affigere non est abs re; nam inter anum, & vterum mutuus adest consensus ob viciniam, ex Hip. 5. *aph.* 58. & ob vasorum communionem: à ramo enim hypogastrico, riuuli venarum ad vterum, & rectum intestinum perueniunt, vt notat Laurent. *lib.* 7. *de re anatomic. qu.* 11. & magis si à partu, aut aborsu inuaserit morbus, periculosaque symptomata excitauerit; Cùm enim rectum intestinum superiaceat vtero, & vacuatio à partu melancholica sit, si vires non constant, tutissimum est, his partibus eas adhibere, vt venenati vapores ex suppressis lochiis eleuati, cor, cæteráque præcipua viscera inficientes, ad infernas, minúsque momentaneas deturbentur corporis partes. Quicquid, (falsò tamen) contrà sentiat Albertinus Bottonus *lib.* 1. *de morb. mulieb. cap.* 35. & ita sæpissimè miseras fœminas, atroces morbi ex suppresso puerperio suborti affligunt, vt noua excogitare præsidia, necessitate compulsi Medici cogantur.

Obseruatio V.

Phrenitis ex puerperio retento; hirudinibus internæ vteri parti applicitis, curatur.

FOeminam à partu, ex menstruo retento orta febris inuasit, quæ nec tali sectionibus, tibiarum, coxarúmque scarificationibus, aut apertis hirudinum vsu mariscis, aut aliis auxiliis mitescens, in phrenitidem abiit. Et cùm totius curationis cardo in prouocanda suppressa vacuatione versaretur, & omnia reuellentia iam essent celebrata auxilia, nec aliud restaret exequendum, nisi ob vrgens ex inflammatione periculum, ex supernis partibus sanguinem extrahere, cùm affectus videretur iam esse factus communis. Priùs ad originem mali, & occasionis principium deuenire consultius iudicaui; sicque quatuor hirudines, internæ parti vteri, filo appensas, apponere iubeo, ex quarum suctu sequuta larga vacuatione, resipiscere ægra cœpit, & sedato delirio meliùs habuit.

Demum nullum est tam sæuum morbi genus, quod huius auxilij vi non mitescat, atque succumbat, maximè si ani venis internis hirudines affigantur. Nam vel hæ venæ à caua originem ducunt, vt inter omnes ex Antiquorum mente latè probat Altimarus *lib. de medend. hum. corp. malis, cap.* 76. vel è ramo splenico venæ portæ, per mesaræum, circa colon, & intestinum rectum extensæ, in anúmque terminatæ progrediuntur, vt docent Vesalius *lib.* 3. *fab. corp. cap.* 5. And. Laurent. *lib.* 4. *de re anat. cap.* 4. Realdus Columb. *lib.* 6. *anat.* Scholiograph. *ad cap.* 55 *lib.* 1. *Holler. de morb. inter.* Atque adeò è profundo corporis peccantem humorem educunt. Si verò sæpe citissimam vtilitatem non attulerunt, in causa fuit, quòd ani venis internis non adaptantur. Quod opus vt exequi possimus, præter lotionem sedis, cum aqua calida celebratam, necesse est priùs sequens præsidium exercere.

Obseruatio VI.

Vt venarum sedis orificia ad hirudinum impositionem meliùs emineant, optimum præsidium.

AVrifaber ditissimus cùm hæmorrhoïdū dolore ex interuallis immaniter vexaretur, cessarétq; semper ad humoris nigri expulsionē: Ecce huius consuetæ vacuatio-

nis

nis defectu, in melancholiam incidit. Pro qua leuanda, A varia tentata sunt auxilia, quæ diminutam, aut retardatam illam vacuationem supplerent, vel prouocarent, inter quæ numerare oportet, quæ ex his venis sanguinem exhaurirent, & primo loco hirudinum impositionem, quæ cùm ter incassum iam essent applicitæ, propterea quòd ab externis ani venulis animalcula sugerent. Superueniens ego priùs bene pensata re, iterum eas affigere consulo, admota tamen priùs cucurbitula, quæ totum anum comprehenderet; tanti fuit momenti hæc inuentio, vt venarum orificiis, quæ intus latebant, eminentibus, largum sequeretur sanguinis effluuium: & sic ratione peccantis humoris vacuati, æger in posterum pancraticè vixit.

QVÆSTIO IV.

Quòd antiqui venis hæmorrhoïdalibus hirudines B *imposuerint. Contra communem Med. sententiam.*

NEque fidas Medicorum dictis, qui hoc auxilium, nostra ætate solùm fuisse adinuentum vnanimes contendunt, neque hæmorrhoïdalibus venis, priscos illos imposuisse hirudines, pugnaciter asseuerant. Sed vt videant, qua in caligine versentur, audiant Actuariū, inter Græcos non postremæ notæ virum *lib.3, Meth. cap.3.* dum sic ait. *Quippe in omnibus morbis applicantur, in quauis parte corporis, facie, renibus, interdum in recto intestino, cùm iam pridem ora venarum fuerint occæcata, atque eapropter negotium facessunt*, &c. Idem firmat apertiùs *lib. 4. cap.6. iuxta fin.* hoc modo. *Quòd si obfirmata fluxio, neque reuulsionibus cedit, neque epithematis lenitur, metúsque est, ne temporis spatio in abscessum abeat, hominémque in aliud genus morbi deducat, hirudines cæcis hæmorrhoïdibus admouendæ: vbi enim ierit sanguis, æger meliùs deget, &c.* Gal. deinde, aut quispiam huius libri antiquus Auctor *libr. de Dynamid. cap.173.* sic ait: *& puluis radicis taxi id facit, & sanguisugæ prosunt ano appositæ, &c.* Et Plinius forsan omnium primus, huius animalis in extrahendo sanguine ab his venis vsum explicuit *loco cit.* nam eundem vsum eas præstare ad extrahendum sanguinem, quàm cucurbitulas, tradit; illas tamen id vitij habere testatur, quòd relinquant remedij desiderium singulo anno in eisdem partibus. Quæ res certè dicta fuit ab ipso de hæmorrhoïdibus. Ex quibus constare arbitror, quantoperè aberrent omnes, qui hoc præsidium ani venis applicitum, recentiorum inuentum esse sibi persuadent. Sed quoniam in huius auxilij administratione incommodum sequi pluries consueuit, quod terrorem maximum incutere potest, ad id euitandum, sequens exemplum audire ne graueris.

Obseruatio VII.

Hirudo per anum casu ingrediens, auxilio quodam semimortua extracta.

NObilissimus quidam ex quartana diu malè habens, cùm verno tempore, Medicorum consilio, atri humoris vacuationem pararet, & hac de causa, ano hirudines sibi apponendas curaret. Ecce Chirurgi digitos hirudo subterfugiens, & per rectum intestinum ingrediens, altiùs penetrauit. Conuocati Medici, obstupuere omnes, præsertim cùm apud auctores, nullum huius exempli haberent scriptum vestigium. Accedens ego nihil mali expectandum fore prædixi. Sicque stercus bouinum siccum, modicè calidum, irroratum priùs cimicum puluere, (vel loco huius castorium est optimum) ano admouere impero, cuius fumo, & clystere ex foliis cæpæ succo confecto, ipsa semimortua cum fæcibus est eiecta.

* * *

Obseruatio VIII.

Hirudo incuria Chirurgi per nasum casu ingrediens, hominem interfecit.

VIdimus nos etiam aliquando hirudinem, (quam anteriori narium parti, Chirurgus adaptare volebat) quæ per nasum ingrediens, ministri incuria, ad cerebrum penetrans, biduo hominem interfecit, cùm nullo posset remediorum genere, nec extrahi, nec necari.

Sed quoniam in terris frigidis, ferè riuuli, lacúsque, in quibus hæc animalcula viuunt, gelu obducuntur, idcircò vnum proferam auxilium, quo ipsæ hirudines postquam sanguine plenæ extrahuntur, cruorem expuere possint. Eas ergo turgidas, cinere combustorū lignorum obuolue. Miraberis. Illicò enim cinis sanguinem exugit. Et ipsas exiles, tenuésque in vase iterum ad medicos vsus serua. Et hoc toties facies, quoties ipsis vti opus fuerit.

Restat explicandus cucurbitularum vsus. Sed quoniam ex his aliæ integræ, aliæ incisa cute administrantur; ex quarum distinctione, maximam lucem cùm suscipiat præsens difficultas, idcircò de incisionibus pauca quædam sunt annotanda.

Propositio prima. Vbi virtus, ætas, timiditas, aliúdve obstaculum, vel nullo modo mitti sanguinem, vel reiterari ex vena patiuntur, magno auxilio succedunt cucurbitulæ; nam hoc, vt minùs vehemens, ita magis tutum præsidium est, & quolibet tempore, vel etiam accessionis commodius, vt *lib.2. cap.11.* Cornelius firmat.

Proposit. 2. Scarificatio citra validam totius corporis commotionem, etiam à toto vacuare potest, præsertim in C adultis, & in pueris, in quibus vno crure laborante, alterum scarificamus. Quam cruris scarificationem, in albis & crassis fœminis, in mensium suppressione, phlebotomiæ ex poplite, vel saphena Gal. præfert *lib. de curand. rat. per sang. miss. cap. 11.* & Auic. 4. 1. *cap. 20. post med.* In omnibus verò laudabiliter menses, hæmorrhoïdásque suppressas prouocat, remoratas accelerat. Sic in pleuritide, vel hepatis inflammatione, post cessatam fluxionem, & deposita plenitudine, ingentem dolorem discutimus, cum Gal. 13. *Meth. cap. 19.* Auic. 10. 3. *tract. 5. cap. 2.* Aëtio, *tetrab. 2. serm. 4. cap. 68.* Paul. *lib. 6. cap. 33.* Tral. *libr. 6. cap. 1.* Rasis *lib. 9. ad Alm. cap. 117.* & priùs dixit Gal. 11. *Meth. 17.* Sic in tumoribus duris ex scarificatione aperiente, medicinis viam patefacimus, quæ antè, parum, aut nullum præsidium attulerunt.

D *Proposit. 3.* Scarificatio triplex est, ex Gal. *2. ad Glauc. cap. 7.* alia leuis, & tenuis in superficie, quæ debile auxilium affert, in tenui sanguine, & pueris vtilis, solúmque euacuat ab ea parte, vbi vlcuscula facta sunt. Secunda longa, & profunda, quæ plurimum sanguinis exhaurit; & aliquando ferè vsque ad animi deliquium euacuat, quā Gal. sibiipsi, crure scarificato duas fermè libras sanguinis extraxit, vt de eo refert Oribasius *lib. 7. collect. cap. 20.* & eam miris laudibus effert Ioannes Carmona, *lib. de pest. & puncticulis cap. 1.* Cùm enim vehemens pestilentia Asiam prehenderet, séque morbus attigisset, facto hoc auxilio vitauit periculum, sicuti & plerique alij, qui illud fecere, euasere: erant enim plenitudinis signa. Ex qua obseruatione, vt refert Lud. Mercat. *tract. de feb. maligna*, nostri, magni faciunt crurum scarificationes in pestilenti, pulicariue febri. Nam à partibus præcipuis, corde, & ce- E rebro, noxios, venenatósque humores in crura reuellere possunt. Tertia scarificatio est inter leuem, & profundam media, omnia moderata faciens, quam, vt tutiorem Gal. præfert, nisi vbi ad profundam accedere necessitas cogat, hæcque vtpote vicaria venæ sectionis, ex Gal. 2. *aph.* 17. in medendi vsum frequentiùs venit recipienda.

Proposit. 4. Humidæ cucurbitulæ siccis sunt fortiores, tum ex maiori tractu ratione vacui, tum ex maiori calore flammæ fundente, & iuuante tractionem; quicquid (perperam tamen) arbitretur Conciliator *diff.* 195. Nam cucurbitulæ siccæ in humorum attractione, debile auxilium præstant. Sic Gal. *3. de loc. 4.* Scarificatas, validiores siccis definit. Et Celsus *lib. 2. cap. 11.* inquit, *Cucurbitula, si concisa*

concisa cute administratur, sanguinem extrahit, si integra, spiritum. Et apud Auic. 4. 1. c. 21. scarificatæ vbique fortiores asseruntur. A

Hæ ergo cum mediocribus scarificationibus factæ, præstans auxilium efficiunt, cum profundis verò, admodùm efficax. Nec defuere viri vsu, experientiaque insignes, vt sunt Valleriol. 4. *enarrat.* 6. Amat. 6. *cent.* 35. qui in deponenda plenitudine vniuersali, nulla præcedente phlebotomia admiserunt, laudarúntque scarificatas cucurbitulas: Quod vt in grandi plenitudine, aut paulò suppari phlebotomiæ necessitate, temerarium arbitror; sic in particulari plenitudine, vel morbo, vel ætate, vel similibus aliquando laudauerim, quod modò non controuerto: hæ verò potentiùs operantur, & multò quàm hirudines efficaciùs. Si verò cum leuibus fiant scarificationibus, (quas probabile est admisisse Auic. & frequentiùs commendasse, potissimum in regione calidiori, vbi porosiora corpora, humorum etiam tenuium exhalationi erant promptissima) debile auxilium præstant. Quare extractio quæ fit cum sanguisugis, profundior est extractione, quæ fit cum ventosis leui scarificatione applicitis. B

Et hæc est potior, & subtilior expositio, quàm interpretum *ibi*, Gentilis scilicet, Dini, Hugonis, Iacobi de Forliuio, & *de Partib.* Nam considerant duos terminos, & duo loca, vel illum cui applicantur immediatè, vel eum à quo vacuant mediatè. Si primum, dicuntur hirudines profundiùs agere, quoniam cucurbitulæ solam epidermidem, cutísve florem, faciémque attingunt: at hirudines rostrum altiùs figunt sub cute, & intra carnem, & sic intellexit de euacuatione hirudinum Auic. Si verò consideretur locus, vel terminus à quo euacuant, qui mediatus est, & longinquior, tunc quoniam cucurbitulæ ex profundiori loco sanguinem trahunt, dicuntur profundiùs agere: quem modum non tetigit Auic. Sed hæc solutio indistincta est, & multis ambagibus plena, qua intricatus Ferdinandus Mena *in com. cit. cap. de hirudinibus* Gal. (quem sequutus posteà fuit Mercurialis *in com. hist.* 2. *epid.*) Auicennæ sententiam falsissimam esse, apertis, inflatísque buccis effutire non erubescit, cuius consilio edocta Medicorum schola, hunc contextum mendosum esse pronunciat, & tanto auctore indignum. C

Tu autem solue secundò antinomiam, & fortasse meliùs, si dicas, extractionem factam cum sanguisugis, si venis hæmorrhoïdalibus applicentur, profundiorem esse extractione, quæ fit cum ventosis: his autem venis consueuisse veteres, ad leuandam plenitudinem hirudines apponere, & superioribus constat manifestè.

Sunt qui contextum Auic. latissimè exponant, sed non ad mentem ipsius, quod ipsi putant effecisse. De quorum numero sunt Horatius Augenius *lib.* 10. *de sang. mis. c.* 8. & ab eo edoctus Antonius ab Aguilera *lib.* 3. *de varia curand. rat. cap.* 8. Dicunt enim quòd Gal. pro topico applicabat cuti in qualibet parte, & sic intellexit solùm vacuare sanguinem qui carnibus adiacet. Auicennam verò eis vtentem in vniuersaliores vsus, pronuntiasse profundiùs agere. Sed hæc solutio præterquam quòd quæstionem Auic. non soluit, comparatione facta de euacuatione hirudinum, ad euacuationem ex cucurbitula; est etiam ad libitum prolata: neque enim ostendit ex antiquis auctoribus vllum, qui in vniuersaliores vsus, vt ipse inquit, hirudines imponendas consuluerit. Tu verò nostram conciliationem amplectere, qua nixus, tutissimè, vt vidisti, hos inter se longè dissidentes auctores, in veram amicitiam reducere poteris, & Auic. auctorem tantum, à Iuniorum calumniis liberare, quibus ita eum lacessunt ac premunt, vt ob hæc, & alia ab ipsis perperam intellecta, illius doctrinam ficulneam esse, & nullius vsus, petulanter asseuerent. D E

* * *

HISTORIA V. GALENI, De dolore capitis.

Quinquagenarius dolore capitis vehementi oppressus, sanguinis missionis ope, liberatur.

*Medicus quidam * quinquagenarius, cùm iam septimam noctem ægrotaret, nec viribus admodum valētibus esset, dolore illi capitis vehementi, in dextro potissimùm tempore oborto, non expectans dum amicorum quispiam ad se veniret, sibiipsi nocte venam incidit. Itaque dolor illi protinus conquieuit: cæterùm longo tempore, tum decolor, tum viribus imbecillis, tum exilis mansit, alique corpus eius desiit, (atrophian Græci vocant) sic vt vix pristinum habitum receperit, &c.* Gal. lib. 12. Meth. cap. 1.

PARAPHRASIS.

Relictis his, quæ diffusè à plerisque tum veterum, tum iuniorum peritissimis, de dolore, eiúsque causis dicta sunt, de quo argumento fusè, at graphicè *libr.* 3. *in com. Histor.* 28. ad historiæ explicationem accedo. Quæ, cùm memoranda sit, & præ oculis in consultationibus semper habenda, docet nos quantùm oporteat esse solicitos in curatione senum; & quibus erroribus, & periculis se exponant, qui in hac ætate illicò sanguinem imperant emittendum. Quo pacto summoperè laudo illos, qui plenitudinis maioris parte deposita, ad cacochymię residuum accedunt, vera Gal. præcepta obseruantes.

Huic ergo, sanguinem sibiipsi mittenti, cùm debilis esset, ne mireris plurima damna ex phlebotomia euenisse, quòd pro doloris vehementis medela, priùs alia auxilia, cucurbitulas, medicamenta purgantia, & plura reuellentia, & vacuantia præsidia non fuerit expertus. Licèt enim sedatus esset dolor, attractis videlicet & vacuatis, sanguinis missionis vi, qui in caput irrepserant humoribus; tamen ex hoc auxilio intempestiuo, non contemnenda noxa est sequuta: Quam, & alia plurima incommoda ab eo oriri posse, elegantissimè sequenti oratione prosequitur Gal. 9. *Meth.* 10. dum sic inquit. *Quinetiam aliqui in morbos inciderunt longos, postquam immodica inanitione resoluta naturalis vis fuit. Aliis, cùm immodica vacuationis noxam sarcire non potuissent, in omne reliquum vitæ tempus, totius corporis temperamentum redditum est frigidius. Ex qua refrigeratione, facilè ex quauis occasione lasi, alij decolorati, ac malo corporis habitu vixerunt: alij ex eo ipso in morbos deciderunt exitiales, aquam intercutem, & orthopnœam, & iecinoris, ac ventriculi imbecillitatem, & apoplexiam, & deliria, &c.* Quamobrem ab his vacuationibus, nisi summa necessitas vrgeat, in curandis morbis senum, abstinere oportet; quod enim affectus remedium est, id cum virtutis custodia pugnat.

In quem sensum intelligendus est Auic. 4. 1. *cap.* 20. quòd *sanguinis missio facit febrem, & putrefactionem*, resoluendo sanguinem, & spiritum, quibus corpus ad sui alitionem, & operationes obeundas opus habet. Qua de causa *multa phlebotomia* apud Auic. 1. 3 *tract.* 5. *cap.* 12. *Apoplexiam parit*, & maximè in debilibus senibus, in quibus Gal. *lib.* 1. *ad Glauc. vltim.* primò parti imponit auxilium, deinde sedato dolore humorem reuellit frictionibus, ligaturis, enemate, & aliis attrahentibus auxiliis.

Cùm ergo dolor senem hunc fatigans citra febrem esset, & corpus opprimeret suapte natura frigidum, & à flatu, frigidóque succo esset subortus, venæ sectione curandus non erat; nam vacuato sanguine, in quo calor noster perseuerantiam habet, & exhausto spiritu, quo facultates munia sua obeunt, decolor remansit, exilis, & vix incedere potuit, & coctionis officinis calore exhaustis, & impensè sic debilitatis, corpus ali desiit. Sanguis enim est nectar viuificum, quo partium omnium viuacitas recreatur, & ad vitæ, ac animalitatis conseruationem, diuturnitatémque

tatémque maximè necessarium, vt inter omnes subtilissimè firmat Duretus *in Coacas, cap.13.in com.text.4.* Quoniam sanguinis missio, saluberrimum alioquin auxilium, plurimùm nocet, si intempestiuè administretur. Qua de causa dicebat Rasius *lib.6. suorum Aph.in fin.* eos qui in iuuentute multoties phlebotomantur, paralysim incurrere. Nam *ex frequenti phlebotomia, fiunt complexionis malitia, hydropisis, festina senectus, tremor, Apoplexia,* & alia damna, vt ipse refert 4. *ad Almans.* 14. Explicat eruditè Fernel.2.*Meth.cap.*16 Lege si placet Ludou. Lemosium, & Iulium Alexandrinum *in com.huius loci,* qui eloquenter de intempestiuæ venæsectionis noxa disputarunt.

DVBIVM II.

Num senibus sit detrahendus sanguis.

COMMENTARIVM.

QVinquagenarius.] Grauissimus auctor Celsus, & Hippocraticæ doctrinæ interpres *lib.2.cap.* 10. scriptum reliquit, *robustum senem posse tutò phlebotomari.* Quam sententiam intelligendam esse, de sene non decrepito affirmat Rasius *lib.7.ad Almans.cap.*21. edoctus à Gal. *in libr. de curand.rat.per sang.mis.* 13. Quo loco in senibus cum pulsu magno (robustarum virium signum minimè fallax) venam secandam præcipit: Nam in hac ætate sunt multi, qui plurimum sanguinem congerunt, virésque vegetas habent. Quare si affectus & vires adsint, ille si vrgeat, hæ si permittant, venæsectionem moliri oportet.

Licèt enim senes frigidi sicci sint, debiles, & ob sanguinis, & spirituum penuriam, venæsectionis noxam vehementer persentiscant; ob quam causam Gal.4. *acut.*19. & *lib. de curand.rat.per sang.mis.cap.* 5. in ipsis tantopere venæsectionem reformidat: tamen de copiosa vacuatione venit intelligendus. Nam 1. *ad Glauc.*14. hanc seniores sine noxa non tolerant. Hosce igitur, vbi affectiones vacuationem hortantur, neque semel, neque copiosè vacuare oportet. Ob quam causam Auic. 4.1.*cap.*20. præcipit cauendum esse à phlebotomia in ætate senum, nisi in figura confisi fuerimus musculorum, & venarum amplitudine, & earum repletione. Quo pacto, nisi ineuitabilis necessitas nos ad hoc perducat, in hac ætate non est exequenda sanguinis missio, monente sic Paulo *lib.6.cap.* 40.& cum eo consentiunt Aëtius *tetrab.1.serm.3.cap.*11. Oribas.7.*collect. cap.*4. Auer. 7. *colliget.cap.* 13. Vrgente ergo morbo, parcè tamen, & cautè in iis sanguis detrahendus est, ex quo auxilio sæpe non contemnenda vtilitas est sequuta. Hos ergo senes quinquagenarios, medios inter subsistentes, & decrepitos ex Gal. 3. *Aph.* 20. & 1. *Aph.*13. summa cum præmeditatione phlebotomare audebis. De quo argumento inter omnes lege Valleriol. *libr. 6.obseruat.vlt.*

Obseruatio IX.

Septuagenarius phlebotomatus, fluente actu sanguine emoritur.

EXorta inter duos Medicos lite; Iunior senem septuagenarium, cephalalgia laborantem, phlebotomia curandum esse, alta voce clamabat, pulsui magno, & inflatis venis animum adhibens. Senior pulsum flatu plenum, & sic fallacem esse prædicabat. At adstantes iunioris eloquentia forsitan ducti, consentiunt: aperta vena, iuniore pulsum tangente, cùm aliquantulum sanguinis emanaret, in ipso venæsectionis actu, æger ipse, animo deficiens emoritur. At Medicus fustibus veluti, & stimulis agitatus, è domo pudibundus citò discessit.

A

HISTORIA VI. GALENI,

De dolore capitis.

Dolor capitis in febriente, ex vini odore adauctus.

QVinto sanè ciui nostro, Romæ medicinam exercenti id contigit. Aprandio diuitem quendam, ac præpotentem hominem, vini odorem vehementer spirans inuisit. Æger itaque cum capitis dolore magnam febrim habens, atq; ideò vini odorem exeuntem ægrè ferens, Quintum vt longiùs aliquantò
B
recederet, rogauit; quoniam vinum immoderatiùs redolens ipsum * contristaret: & hæc quidem ægrotus modestè dicere videbatur. At Quintus ipsi stolidiùs respondens, odorem vt æquo animo ferret, præcepit; nam & se quoque ægrotum, ex febri malè olentem sustinere dicebat. Multum autem interesse, febrímne quis an vinum redoleret, &c.* Gal. lib.6. Epid. sect.4.com.9.

PARAPHRASIS.

FAceta est Historia hæc. Quantum autem decens, ac decorum sit Medico, probos mores habere, beneuolè cum ægroto se gerere, suauiter spirare, neque tetrum odorem ex se emittere, docet latè Gal. *loc.cit.* & Hip. priùs pronuntiauit *lib.de Medico, & de decenti ornatu.* Explicant
C
Heurnius *in cit.Hip.contextu.* Rodericus à Castro *lib.3. de Medico politico, cap.*4. Roderic.à Fonseca *in com. Hipp. in lib.de lege* ferè per totum, Georgius Henricus *lib. de perfecto Medico, c.*7. Petrus Andreas Canonherius in *prolegomen.ad lib.7.aph.qui omnes veri Medici, ingenui, & politici dotes graphicè delineant.*

QVÆSTIO V.

Quòd vini odor nec cerebro, nec neruis nocere possit, vt voluit Horatius Flaccus.

COMMENTARIVM.

COntristaret.] Hoc est, dolorem capitis, ipsi ægroto, eiusdem partis dolore laboranti inferret. Quæritur
D
hac de causa, Num odor vini, dolorem capitis facere, cerebro, neruísque nocere possit. Famigeratissimus Poëta Horatius Flaccus *Satyra 4.lib. 1.* partem tenet affirmatiuam, dum sic ait.

Massica si cœlo supponas vina sereno,
Nocturna, si quid crassi est, tenuabitur aura,
Et decedet odor neruis inimicus.

Tanti viri sententiam non desunt plurima quæ confirment. Nam si vinum cerebro, & neruis est inimicum. 3.*de temp.*2.*Et lib.6. aph.*28. inter causas podagricæ affectionis, vini numerat potum, potissimùm meracioris, cur eius odor, nocuus cerebro & neruis, dolorem capitis facere non poterit? Quæ omnia atque alia animo voluens Auic. 22. 3. *tract.*2.*cap.* 7. vsque adeò illud formidat in
E
affectibus articulorum, vt vinum consulat dimittendum, quousque æger sanetur sanatione vltima; & veniant super eum quatuor tempora. Quare constat neruis nocere vinum. Et 2.3 *tract.*1 .*cap.*4.*de cura paralysis,* sic ait: *Et scias quòd aqua melior est quàm vinum; vinum enim materias penetrare facit, & plurimum quidem ipsius quandoque acescit in corporibus eorum, & fit acetum: acetum verò est ex rebus quæ neruis sunt nocibiliores, &c.* Addit rationem Gal. *lib.* 5. *aph.com.* 8. quia facilè neruos replet vinum, vtpote calidum temperamento, tale siquidem natura promptè penetrat, feruentésque, si qui adsunt in corpore, secum defert humores, vt ait Gal.3.*acut.* 31. & magis si sit odoriferum; cùm enim hoc sit aliis calidius, fortius, ac robustius, *lib.3.acut.*20.sic cæteris plus caput tentat, neruósque ferit, *lib.de attenuant.vict.rat.*12.

Cur ergo si vinum, & præsertim odoriferum tantopere nocet

nocet cerebro & neruis, vini etiam odor non nocebit? Maximè cùm odores caput grauent, apud Hip. 5. *aph.* 28. licèt sint boni, & aromatici, vt Costi, Casiæ, Ambræ, qui fetiendo cerebrum & neruos, illorum firmitudinem dissoluunt, vt fatetur Auic. *in lib. de erroribus qui accidunt in regimine Sanit. tract. 2. c. 5. de eo qui læsus est ex odoribus bonis.*

Vltimò, frequenti experimento comprobatur eorum, qui in cellam vinariam ingressi, vini odore percepto, ebrij fiunt, & stupidi; & eò maximè, cùm odor nimiam spirituum copiam gignat, ex qua dolor (sicut ex ingenti plethora) oriri consueuit. Quare vini odor percellendo cerebrum & neruos, dolorem capitis excitabit, ipsisque vehementer nocere poterit.

Obseruatio X.

Ab odore vini Apoplexia sequuta.

AVlicus quidam, è regia stirpe oriundus, cùm in villam voluptatis causa concederet, in cellam vinariam fortè ingressus, ita ab odore vini perculsus est, vt in terram sideratus, ac si fulmine esset ictus, cadens, intra tres horas exanimis, apoplexiáque correptus, stertens, vitam cum morte commutarit.

Licèt autem apud plurimos, quos legerim, auctores, nullum huius quæstionis, nec vestigium inuenire potuerim, eam ego omnium primus in hunc modum dirimendam puto. Sit *prima conclusio.* Odor vini nec cerebro, nec neruis nocere potest. Patet: Nam odor bonus corroborat, sicut grauis subuertit, ex Gal. *lib.* 8. *sec. loc. cap.* 3. Insuper cerebrum vigorat, ex Auic. *loco nuper cit.* cùm ait: *Omnis odor bonus, per hoc quod est bonus, & odoriferus, confortat cerebrum, &c.* Si ergo odor vini optimi, suauis est, vt experientia patet, & Cælius Rhodiginus *lib.* 28. *antiq. lect. cap.* 35. de odoris vini præstantia agens, latè confirmat cur neruis erit inimicus, & cerebro? quin potiùs spiritui in cerebri ventriculis contento erit familiaris, provt de suaui, & grato odore profert Gal. *libr.* 4. *Simpl. cap.* 22.

II. Odor nutrit, non vt est obiectum adæquatum sensus odoratus, sed provt ex substantia & accidente est aggregatum, sicque spiritus instaurat & refocillat, vt ait Hipp. *in lib. de alim. num.* 10. & firmat Gal. *in lib.* 2. *aph.* 11. Et inter suaues odores, cerebrum recreantes, spiritus nutrientes, neruos corroborantes, potentias velociter demulcentes, cum voluptate sensum afficiente numerat Vallesius *in cit. lib. Hipp. de alim.* vini odorem, quem plus cæteris odoribus, nempe mellis, panis recenter è furno extracti, carnium assarum, in roborandis cerebro, & neruis excellere probat Platonicorum Princeps Marsilius Ficinus *lib.* 2. *de studios. sanit. tuend. c.* 18. *de nutrimento spiritus, & conseruatione vitæ per odores.* Consule eruditissimum Alphonsum Lupeum *libello de vini commoditatibus*, qui odorem vini omnium morborum esse potissimum medicamentum asseuerat.

III. Odorem vini suauem, ex eo possumus dicere corroborare cerebrum & neruos, quoniam plurimum in peste obtinet momenti: Siquidem hæc roborata, cerebrum nempe, nerui, & partes aliæ principes, aëris corrupti, ac putris contagia à se arcent. Qua de causa ignibus odoratis, conflatis ex olentibus coronis, vnguentisque pinguissimis, & odoriferis, aëris putredinem absumi, atque aboleri inuenit Hipp. vt Gal. de eo refert *lib. de theriac. ad Pis. cap.* 16. Sic nonnulli iuniorum peritissimi, de quorum numero est Manardus *lib.* 5. *epist.* 3. pilam parant ad huiusmodi effectum foraminulentam, in qua spongia vino cretico, aqua rosacea, & aceto sit imbuta, vt sic suauis vini odor ambienti permixtus, ac deinde per narium inspirationem in cerebrum delatus sensum moueat, animalem facultatem recreet, neruosum genus roboret, putredinem arceat, & putris aëris qualitatem venenosam ac corruptricem, mirum in modum corrigat & emendet. Ex quo fit, (Manardus ait) vt ad præseruationem pestilentis luis plurimum prosit, faciem & os, vino odorifero abluere; nam hoc non paruum robur corpori A præbet ad resistendum. Quamobrem adcitissimam spiritus generationem, Marsilius Ficinus *lib.* 3. *de vita cælitus comparanda, cap.* 24. *in fin.* consulit vini odorem frequentiùs haurire, partim os colluentes, partim lauantes manus, partim naribus & temporibus id admouentes. Ea est in roborando partes principes odoris vini præstantia ac excellentia. Ita Toxaris Medicus, teste Luciano, Athenienses à peste liberauit, solo vsus vini odore. Arrianus, & Simplicius in prædicamento Qualitatis, referunt natam esse pestem, quæ præter oleum, & vinum, quibus omnes sanabantur, cætera præsidia respuebat.

Secunda conclusio. Odor vini, vt calefacit & humectat, nec neruis, nec cerebro nocere potest. Nam licèt aliarum rerum odores, quà odores, non noceant: tamen quatenus eleuantur è materia pingui, oleosa, & crassa, suo vaB pore implent caput, cùm famosam, & valde sensui perceptibilem effundant euaporationem, & caliditate inflammando, pituitam liquent, & sic cerebri & neruorum robur dissoluant, & capitis pariant grauitatem, vt de aromatum suffitu Hipp. firmat *loc. cit. aph.* & Gal. *in com.* & Auic. *loc. cit.* confirmant. Nam quæcumque satis calefaciunt, omnia capitis faciunt grauitatem, vtpote calido suapte natura superiora petente; calida autem est sufficienter omnium aromatum natura, vt costi, amomi, cinammomi, ambari, moschi, zibetti, styracis, xyloaloës, caryophylli, laserpitij. Alia enim frigiditate densando, cerebrum lædunt & neruos vt camphora. Quæ doctrina est Auic. *loc. cit.* Atque hæc omnia pinguissima sunt, & in crassa substantia constituta. At verò odor vini imperceptibilis est, & veluti immaterialis, & humiditate sua, ac modica caliditate, ceC rebri & neruorum tonum conseruat.

Neque multùm operosum est, contrariæ factionis argumenta demoliri. Et in primis quoad maiorem machinam, Horatium nempe, sic dupliciter respondeo: vel enim per Massica vina, intelligit Massica, vel Massiliẽsia. Si primum: licèt vina illa sint generosa, vtpote extracta ab vuis montis Massici, qui in Campania est optimi vini ferax, vt refert Plin. *lib.* 14. *c.* 6. *Certant Massica aquè ex monte Gaurano, &c.* & Horat. *lib.* 1. *carmin.*

Est qui nec veteris pocula Massici Spernit.

Et Virgil. lib. 7. Æneidos.

Vertunt felicia Baccho Massica.

Et Silius lib. 7.

Massica viniferis addebat nomina glebis.

D Tamen cùm hæc vina essent posita sub cœlo sereno, hoc est sub dio, (quod explicat per verbum *nocturna*) non dubito, quòd eorum odor neruis nocere possit, accepta nempe à radiis lunaribus qualitate humida, ac neruos feriente: quare sub eius lumine dormire, malum; nam pallor, & capitis grauitas subsequuntur, vt doctè ait Gal. 2. *de dieb. decret. cap.* 2. Ob quam causam Plutarch. *decad.* 3. *probl. sympos.* 10. ait quòd *Lunæ radij, dum dormientes feriunt, stupidos, & sensibus obtorpentes reddunt*, vt docet Macrob. 7. *Saturnal. vlt.* & sic conuulsiones ex decubitu sub dio contractas, se vidisse refert Iacchin. *in libro* 9. *Rasij cap.* 13.

Si verò intelligit vina Massiliensia, eorum odor, cerebro ac neruis erit inimicus. Sunt enim hæc vina fumo inueterata, & cocta, quæ insaluberrima sunt, apud Plin. *lib.* 23. *cap.* 1. *prope fin.* & Galen. *lib.* 1, *de antidot. cap.* 3. Licèt enim firmiora sint, & diutius seruentur incorrupta, E capitis tamen faciunt grauitatem; cùm ea ex fumo qualitatem prauam acquirant, & sic suo odore caliginem inducere, & cerebro, neruisque nocere possint. Consueuisse autem veteres ad inducendam vinis vetustatem, vina fumo exponere, vt sic blando & continuo calore, fumus aqueas vini partes absumeret, præter Galeni sententiam *loco cit.* exhibentis de patre suo sic faciente testimonium. Horatius 3. *carmin. ode* 8. sic confirmat.

Hic dies anno redeunte festus.
Corticem astrictum pice dimouebit
Amphoræ fumum bibere instituta
Consule Tullo.

Et Martialis lib. 3.

Vel cocta fumis vina Massilianis.

Et

Et lib. 10.

Improba Massiliæ quicquid fumaria cogunt.
Accipit ætatem quisquis ab igne cadus.

Et lib. 13.

Cùm tua centenos expugnet sportula ciues,
Fumea Massiliæ ponere vina potes.

Et lib. 14.

Massiliæ fumos miscere niualibus vndis,
Parce puer, pluris ne tibi constet aqua.

Et quamuis vinum caput repleat, odor eius id efficere non potest: Nam vinum corpulentiorem habet substantiam, qua grauare caput natum est, vt ait Gal. 5. *Aph. com.* 5. Substantiæ igitur copiâ, vinum neruis affert conuulsionem, &c. nec vinum tantopere nocet neruis, vt auctores tentur, neque ita in articulorum doloribus interdicendum, vt probant Reinerus Solenãder *sect.* 4. *cons.* 24. Petrus Monauius *in epist. med.* 210. Qui verò cellam vinariam subitò ingrediuntur, & ex vini odore veluti stupent, vertiginosi fiunt, & cerebri letales experiuntur morbos; hoc, vel ad dissuetudinem reiiciendum puto: vel quòd aër, à copiosa & continua vini exhalatione crassior factus, inspiratus, veluti tenebrosus & densus, potentiis caliginem inducat, & spiritibus opacitatem conciliet, canales obstruat, & fumoso vapore strangulet, ac demum pungat neruos, cerebrúmque percellat. Et licèt sine intermissione, frequentérque, vinum suaue ad alendos spiritus odoremur, cùm exhalatio in spiritus vertatur reficiendos, horum copia, nec cerebro, nec neruis nocere potest. Sanguis enim auctus supra modum, plethoram facit, & morbos creat. Spirituum copia aucta minimè nocet, cùm ij citissimè ob tenuitatem, & assiduam facilémque in operibus resolutionem euanescant, & exhalent. vt eleganter probant Thom. à Vega *lib.* 4. *de loco affect. in com. cap.* 1. *verb. Cum igitur.* Carterius *cap.* 1. *disp.* 26 *ad libros de loc. affect.* quicquid contrà senserit Matthæus Gradius *lib.* 9 *ad Alm. cap. de imbecillitate visus*, censens solam lucidorum spirituum nimiam quantitatem, citra aliud vitium, visui nonnunquam officere: cuius dogmatis falsitatem coarguit Petrus Vaczius *cap.* 10. *sui med. commentarij.* Cur autem reliquarum rerum odores, licèt boni, lædant, *in* 2. *conclusione* explicauimus. Vini ergo odor, non in detrimentum, sed in excellentissimas hominum commoditates est comparatus, vt Ianus Cornarius eleganter probat *lib. de re vinitoria.* Quare baculo nodoso indiget, qui sensus negare contendit: nam odore vini cerebrum firmissimum euadit, & animales potentiæ, imò vitales, & naturales strenuè firmantur, vt perdoctus asseuerat Vallesius *lib. de sacra philosoph. c.* 17.

HISTORIA VII. PAVLI, De Hemicrania.

Hemicrania experimento muliebri sanata.

*MVlier quædam in hemicranicis, hoc etiam quod sequitur epithemate vsa, mirandum in modum inclaruit. Radicẽ cucumeris syluestris viridem minutim concisam, absinthiúmq; cum * hydrelæo incoquebat, dum intabescerent: ac hydrelæo calente mediocriter partem affectam irrorabat: radicem verò & absinthiũ, in puluerem contrita oblinebat. Atq; hoc solo medicamine hemicranicos,* (id est, *altera capitis parte dolentes*) *& cum febre, & sine ipsa curabat, &c. Paulus* lib. 3. c. 5. Rubr. 2.

PARAPHRASIS.

PLurimas extitisse fœminas Medicas, Gal. Principúmque placitis, & aliorum testimonio est comprobatum. Ille enim *lib.* 4. *sect. loc. cap.* 7. Reginæ Cleopatræ Medicæ meminit. Quæ etiam citatur ab Aëtio *tetrab.* 2. *serm.* 4. *c.* 6. quam etiam non semel citat Gal. *lib.* 1 *sect. loco cap.* 1. & referunt Paul. *lib.* 3. *cap.* 2. & Aëtius *tetrab.* 2. *serm.* 2. *c.* 56. Auic. *lib.* 5. *sum.* 2. *tract.* 2. describit collyrium à muliere compositum: & Aëtius *cap.* 68 *loci nuper cit.* tradit mulie-

A rem quandam, achoras certo medicamento persanasse Aspasiam sæpissimè citat ipse, & præsertim *tetrab.* 4. *ser.* 2. *cap.* 3. Scribonius Largus *lib. de compos. Medic. cap.* 12. & 122. Romæ honestam Matronam, aliquot ægrotantes medicamento quodam, à morbo comitiali liberasse refert. Theodor. Priscianus *lib.* 3. & 5. *gynecior. in præfat.* Victoriam mulierem Medicam fuisse refert. Elephantis quoque Medica fuit, vt testatur Plin. *lib.* 28. *cap.* 7. & ab ea dicitur emplastrum Elephantium descriptum à Celso *lib.* 5. *c.* 19. Artemisia Mausoli Regis Cariæ vxor Medica fuit, vt firmat Plin. *lib.* 5. *cap.* 7. à qua, artemisia herba cognominata est, & inuenta. Circe etiam, testante Diodoro Siculo *lib.* 5.

B *Bibliot.* ad omnis generis venenorum curam, plurium herbarum varias, mirabilésque vires adinuenit, vnde Circea herba dicta est.

Quæ omnia, & alia animo voluens Hipp. *lib. de septim. part. num.* 2. fidem mulieribus præbendam esse consuluit, & præsertim illis, quæ iudicio præditæ sunt. Quare Aponensis *in additionibus ad lib. Mesuë. cap. de indigestione stomachi*, ait, se vidisse plurimos morbos deploratissimos à fœminis Medicis persanatos.

Quo factum est, inquit Hyginus *fabular. cap.* 274. vt apud Athenienses fuerit sancitum, vt ingenuæ fœminæ artem medicam addiscerent. Qua de causa à Legislatoribus Medicina fœminis non est interdicta, quoniam plurimæ hanc artem non infeliciter exercuerunt, vt apertè colligitur ex Iustiniano *lib. vlt. ne autem versicul. sin autem notarius sit. cap. de com. serm. man.* vt expendit Albertus Rosa *in suo indice fœcundo, in vers. Medica potest esse mulier.* Et est etiam text. *in l. vlt. post princip. ibi & Medicis vtriusque sexus. C. com. de legatis.*

C Non est ergo negandum, mulieres artem medicam sapienter coluisse, quæ, vt ait Plato *in lib.* 5. *de repu.* sicuti viri, ad Medicinæ artem aptæ sunt, & ad alias disciplinas capessendas idoneæ, in quibus non solùm claruisse, sed viros antecelluisse, Suidas apud Volaterranum refert, eásque citat Rauisius Textor *in officina, titulo, de mulieribus doctis.* Et nostro sæculo viuit hodie, & floret in nostro Belgio, Vltraiecti, nobilissima virgo, appellata *Anna Maria à Schurman*, ingenua, polita, & solers, quæ ita raris prædita est omnium scientiarũ dotibus, vt duodecim linguas calleat apprimè, & nuper splendidissimum sui ingenij præbuit specimen, *in tract. de fatali vitæ termino, ad Ioannem Beuerouicium, Medicum scientissimum.*

Quare ne miremur fœminam hanc à Paulo in hac hi-

D storia relatam, hoc salubri medicamento hemicraniã persanasse, quod ex radice cucumeris asinini, & absinthio constat, in hydrelæo, quousque contabescant, concoctis, quo deinceps partem fouere oportet, puluere absinthij desuper insperso. Cùm enim hæc passio sæpissimè à frigore ortum ducat, ex Gal. 3. *de loc. cap.* 9. & *lib.* 2. *sec loc. cap.* 5. & Auic. 1. 3. *tract.* 3. *cap.* 37. & hæc medicamenta calida sint, crassos succos attenuare, flatus discutere, & partem roborare nata sunt. Nam radix cucumeris asinini abstergit, resoluit, & exiccat, ex Dioscorid. *lib.* 4. *cap.* 155. & Gal. 8. *simpl. c.* 96. cuius vires pro hemicranicis doloribus persanandis, siue ex succo caputpurgium fiat, siue fronti imponatur linimentum, decantat Auic. *lib.* 2 *tract.* 2. *cap.* 180. Quas facultates habere Absinthium firmat Dioscorid. *lib.* 3. *c.* 24. cum Gal. 6. *simp.* 69. & Auic *libr.* 2. *tract.* 2. *cap.* 2.

E Quod auxilium, si priùs vniuersalia celebrentur, est excellentius, cæterorúmque præstantissimum.

Hydrelæum autem constat ex duabus partibus aquæ, & tribus olei, vt notat Gal. 2. *de Amid. cap.* 6. & *libr. de Dynamid. tit. de Hydrelæo.* Quo calente partem affectam irrorabat, vt actuali calore promptè vires medicamentorum in altum penetrarent. Oleum autem aquæ admiscuit, vt illius ratione, vis medicamentosa diutiùs hæreret, quo titulo ad humectandam instrumentorum siccitatem vtitur dulcis aquæ lauacro, in quo olei copia sit iniecta, *lib.* 3. *simp. cap.* 25. Cùm enim aqua quæ foris circumfunditur facilè defluat, & quæ in poros ingressa corporis, nullam habens ansam promptam, effluat, in hoc sanè ipsum vtiliter miscetur oleum: maximéque iuuat, si ex vtroque quis diu fricetur.

Et

Et licèt in febriculosis hoc etiam vteretur auxilio, id ob causam doloris, quæ ferè frigida & crassa est, & febrem, quæ diariarum modo hemicraniam comitatur, factum fuisse intelligas. Quamuis autem febris esset intensa, eo vti fas erat, ad maius periculum euitandum; quod ex doloris acutie contingere solet. Nam *melior est noxa* à medicamento illata, *quàm mors*, quæ ex immani dolore plerunque contingere solet, ex Gal. 11. *Meth. cap.* 1.

QVÆSTIO VI.

Quòd aqua pluuialis ad conseruandam sanitatem, cæterósque medicamentosos vsus, sit purissima fontana præstantior, contra communem Medic. sententiam.

COMMENTARIVM.

HYdrelæo]. Dubium esse solet, apud eos qui Gal. scripta indefessè perlustrarunt; Quæ aqua ad hydrelæi, cæterorúmque medicamentorum compositionem, aut salutis conseruationem aliis sit præstantior. Pluuialisne, an fontana. Et pro vtraque parte valida sunt momenta rationum. Nam quidam fontanam, alij imbrium aquam laudare consueuerunt.

Illam extollit Hipp. *in lib. de loc. aër. & aq. n.* 14. *Optimæ verò sunt quæ ex sublimibus locis, ac terreis collibus fluunt: hæ enim dulces sunt, & albæ, & vinum modicum ferre possunt, & hyeme calidæ fiunt, æstate verò frigidæ, tales enim fuerint ex profundissimis fontibus. Maximè verò laudare eas oportet, quarum fluxiones ad Solis exortus erumpunt, & præsertim ad æstiuos, &c.* Subscribit Gal. 10. *Meth.* 11. vbi in frigore, & tepore mediam constituit, tantámque facultatem ei tribuit, vt iis qui minimè exercentur, summa æstate eam propinare non vereatur. *lib. de bonit. & vit. succor. cap.* 11. & *lib.* 1. *de sanit. cap.* 11. plurimum verò sit copia fontanæ recentis, cui nulla aliunde vitiosa qualitas sit communicata. Firmat Auic. 2. 1. *doct.* 2. *c.* 16. *aqua verò quæ sunt omnibus meliores sunt aquæ fontium, &c.* quam sententiam veterum doctissimi confirmarunt. Hæc enim aqua nullam vel gustu, vel odore qualitatem repræsentat, sed protinus bibenti suauis est, grata, pura, lucida, syncera, leuis, epota hypochondria faciliùs penetrat, & facilè ad frigidum, & calidum alteratur, in hoc enim aquæ præstantiam consistere tradit Hipp. *lib.* 5. *aph.* 26. & Gal. *in com.* latissimè confirmat: & præsertim si hæc è fonte emanet, qui in sublimibus, & terreis locis per loca pura, non cœnosa scaturit. Hanc enim esse optimi fontis notam, tenent cum Hipp. *loc. cit.* Aetius *tetrab.* 1. *serm.* 3. *cap.* 165. Paul. *lib.* 1. *cap.* 50. Gal. *de bonit. aq. cap.* 21. Ex quibus constat, ad sanitatis custodiam, nullam aliam fontana esse præstantiorem. Consule Costæum *in com. cap.* 16. Auic. 2. 1. *doct.* 2.

Aquarum autem omnium, ad compositionem medicamentorum, immò ad salutis conseruationem, pluuialem esse præstantissimam, acerrimè contendi potest. Hæc enim dulcissima est, tenuissima, & leuissima, auct. Hipp. *lib. de loc. aër. & aq. num.* 4. *& lib.* 6. *epid. sect.* 4. *text.* 19. quo loco aquam ab æthere excretam summè laudat, quoniam minùs est putredini obnoxia. Qua de causa Gal. *loco cit.* ocularis medicamentis ipsam permiscet, ex eáque *lib.* 7. *loc. cap.* 2. parat diacodion, vt minùs putredini obnoxium sit pharmacum; & Gal. *lib.* 4. *de sanit.* 6. præparat mulsam cum aqua pluuia. Sequuntur Auic. *loc. cit. Ex aquis verò laudabilibus sunt aquæ pluuiæ, & præcipuè illæ quæ in æstate eueniunt, & ex nubibus cum quibus accidunt tonitrua, &c.* Auer. *in* 1. *part. cantic. in com. text.* 131. *melior ex aquis pluuialibus munda, &c.* Qua de causa Auic. 10. 3. *tract.* 5. *c.* 5. & Paul. *lib.* 3. *cap.* 23. phthisicis potandam suadent: hæc enim aqua ob maiorem tenuitatem, cæteras penetrando antecellit, facilè ab hypochondriis secedit, & omne leguminum genus in hac citiùs, quàm in alia excoquitur.

Plinius eam ad omnes vsus saluberrimam commendat, *lib.* 31. *cap.* 3. Adeóque probatissimam iudicat Columel. *lib.* 1. *de re rust. cap.* 5. vt venenati liquoris abluere perniciem asseueret manifestè. Cùm enim tenuissima sit, me- A dicamentorum vires facilè in se inbibit. Esse autem leuissimam præter Celsi auctoritatem *lib.* 2. *cap.* 17. Paul. *lib.* 1. *c.* 50. Oribas. *lib.* 4. *cap.* 41. confirmat Vitruuius *lib.* 8. *c.* 9. dum pluuiam laudat his verbis. *Quæ ex imbribus aqua colligitur, salubriores habet virtutes, eo quòd eligitur ex omnibus fontibus, leuissimis, subtilibúsque raritatibus, deinde per aëris excretionem percolata, tempestatibus liquescendo peruenit ad terram, &c.* Nam Sol de aquis omnibus tenuiorem, & suauiorem portionem resolutam in vapores attollit sursum, vt Riolan. *lib. de diæt. sanor.* exactè explicuit. Nam leuissimæ in omni genere rariores sunt, & seriùs putrescunt; sunt enim minùs humidæ, & magis B concoctæ à cœlesti calore, vt *lib.* 2. *de subtil. in fin.* Cardan. dicebat.

Quapropter hoc affirmandum est contra communem Medicorum sententiam, qui excepta fontana, nullam aliam medicamentorum compositioni, immò sanis & ægris vtiliorem esse sibi persuadent, cùm pluuiæ vsus assiduus maximè salubris sit censendus, dummodò hæc temporaria sit, ac cum tonitru excreta, vt inter omnes aduertunt Vidus Vidius *lib.* 6. *de curat. memb. tit. de rat. vict. cap.* 4. *de aqua*; Valles. *in com. text.* 19. *sect.* 4. *lib.* 6. *epid. & libr.* 3. *de rat. vict. in com.* 40. Mathiol. *libr.* 5. *in Dioscorid. cap.* 14.

II. Omnium pluuialis appellatur optima ad stirpes alendas: Nam tenuitate sua viscera terræ penetrando, absconditas plantarum radices intimiùs humectat, & adstrictione sua terram ab externis, ventorum, pruinæ, grandinis & nebularum iniuriis defendit, vt Ioubert. *decad.* 1. *paradox.* 5. Bruyer. *lib.* 6. *de re cibar. c.* 9. Ant. Gazius C *cap.* 257. scitè annotarunt, & non siluit elegantissimus Ludouicus Nonnius Medicus Antuerpiensis, *lib.* 4. *Diætetici, c.* 1.

III. Ad medicamentorum compositionem aqua pluuia cæteras antecellit. Tum quòd omnium tardissimè putrescat, ex Gal. *s. p.* & Cels. *infrà*, quorum mentem dilucidè explicarunt Lupeus 2. *enchirid.* 2. & Brachel. *in com. text.* 26. *lib.* 5. *aph.* tum quòd vires medicamentorum citissimè ad omnes partes tenuitate sua deferre possit, & ampliùs adstringens cùm sit, ex Paul. *lib.* 7. *cap.* 16. vires eorum maximè conseruet. Neq; adstrictio modica penetrationi obesse poterit, ex Gal. 3. *simp. cap.* 16. nam exigua est, & huic operi summopere prodest. Cætera de aquæ pluuiæ vtilitate, lege apud Augen. *tom.* 1. *epist. lib.* 1. *epist.* 1. de ptissanæ præparatione elegantissimè disputantem.

D Sed in eam non possunt plurimi non infimæ notæ viri abire sententiam, aut sentiant aquam pluuiam ad medicamentorum compositionem esse cæteris excellentiorem, cùm odorem malum pluuialis aqua habeat, & citissimè putrescat. Sic enim ait Hipp. *libr. de aër. & aq. numer.* 18. *Quapropter etiam ex omnibus aquis hæ citissimè putrescunt: & odorem malum pluuialis aqua habet, eo quòd ex plurimis congregata est, ac permixta, vt citissimè putrescat, &c.* Subscribit Gal. *lib. de bonit. aq.* Plurium enim substantiarum commixtio ad putredinem maximè parat, præsertim si hæ suapte natura sint putredini obnoxiæ. Illud sanè in deuorantibus simul nimis varia edulia palam conspicitur, quibus fæcalia recrementa multò ampliùs putrent. Paratissima itidem, obnoxiáque corruptioni illa sunt, quæ ob tenuitatem substantiæ promptissimè ab am- E biente alterantur. Qua fortè ductus ratione Auic. *cap.* 16. 2. 1. pluuiam, non quia facta est ex pluribus, & diuersis humiditatibus, sed quia tenuissima est, facilè putrescere asseuerat.

Dic cum Paul. *lib.* 1. *cap.* 50. Auic. *loc. nup. cit. in fin. aquæ pluuiæ citò aduenit putredo, cùm sit aqua melior, &c.* Pluuiam deterrimam non esse, quòd putredini sit maximè opportuna; Nam mutationis facilitas virtuti potiùs, quàm vitio attribuenda est. Ea enim aqua quæ optimas notas habet, licèt promptè alteretur, ea censebitur saluberrima. Tenuissima enim cùm sit, citò refrigeratur & calet, quam esse bene alterabilem inficiabitur nemo. Sicut enim cibi virtus in hoc consistit, quòd facilè in ventriculo alteretur, sic etiam & aquæ, siquidem facilè transmutari volumus, quidquid concoqui rectè ab instrumentis, quibus

quibus est coctionis munus demandatum, desideramus, vt *lib.5.aph.26.*Gal.edocuit.

Quo pacto ergo tanti auctores inter se è diametro repugnantes secum consentient, dum quidam pluuiam tardè, alij citissimè putrescere asseuerant? Solue primò ad mentem Hipp.*in lib.6.epid.*dum sic inquit. *Aquarum arte carētium, quæ ab æthere excreta est, aut cum tonitru opportuna: Procellosa verò mala,&c.* Qua distinctione à plurimis prauè hactenus intellecta,qui pluuiam, ad medicamentorum compositionem, & sanitatis vsum, non esse præferendam purissimæ fontanæ sibi obnixè persuaserunt, totam dubitationem euanescere putamus. Procellosa enim aqua, & nimbosa citissimè putrescit, & odorem prauum habet. Temporaria verò cum tonitru ab æthere æstatis tempore excreta, omnium tardissimè putrescit. Nostram positionem probat Cels.*lib.2.cap.*30.quæ tardè putrescit,ideóque pluuia potissimum, &c. Licèt (perperam tamen) Balduinus Ronsseus *in com.* citra necessitatem mutare contextum ausus sit, per pluuiam, putealem intelligens: rem ita se habere fortè ratus, propterea quòd viderat puteales aquas diutissimè conseruari,tardéque fœtere.

Sed grauiter deceptus est. Apertum enim est profiteri Celsum, ex pluuia inter coquendum minùs acquiri putredinosam, & alienam qualitatem pharmaco, cùm hæc tenuior, purior; cæterísque sit simplicior. Annuit Gal. *lib.7.secund. loc. 2. Verùm in aqua pluuia quidam capitum costuram fecerunt,ne videlicet ipsa ad alienam putredinosam qualitatem transmutetur, &c.* Ideò enim putealis aqua diu incorrupta seruatur,quia frigiditas terræ profundissimæ à calore extraneo putrefaciente tuetur eam. Idque magis æstate,quàm hyeme, quoniam tunc temporis terræ frigidiora longè sunt viscera. Sed age,hauri aquam illam, & exteriùs repone: Planè sic perpendes, aquam putealem citò putrere, est enim immunda, & crassa; & non ita, vt oportet,ventilata.

Solue secundò;Aqua pluuialis cruda omnium citissimè putrescit: cocta verò,& colata putredini minimè est obnoxia. Hæc enim coctione purior euadit, & cùm sit à fæcibus munda & repurgata,externo ambientis calori resistit valde. Quæ solutio menti Hipp.plurimùm est conformis. Subdit enim ille *loc.cit.de aëre. Atque hæ quidem aquæ optimæ sunt secundùm hanc rationē,verùm opus habent,vt coquātur,& transcolentur;sin minus odorē prauum habent, & raucedines,& grauedines inde accidere par est,&c.* Et Gal.*lib.6. epid.coctione eam ad meliorem statum transmutat,* & sic ait: *In quibus omnibus melius fuerit,quemadmodū legumina multa praelixantes idonea esui praeparamus,& olera,& fructus,& animalium partes: eadem ratione & aquam priùs elixatione ad meliorem naturam permutantes ita propinare, &c.* Causā verò ob quam sit decoquenda,infrà explicuit,dicens, crudas aquas bibentes hoc esse obseruaturos, vt limosam, lutulentam aquam decoctione præparent, sic enim putor, quem ex putredine plerunque contraxerunt,abiicitur,omnisq; terrea pars facilè subsidet,quæ cum tota aqua, priusquàm incaluisset, erat permixta, vnàque cum ipsa epota haud contemnendam cladem infert.

Instabis, & meritò sanè, aquam minimè coqui posse, quum coctio mixti sit,& non elementi. Responde, aquam minimè concoqui posse, elixari tamen, idque per metaphoram dici potest; nam nihil habet sicci,quod cum humido possit commisceri, & humidi plurimum possidet, ita vt à calore,quem aut exiguum,aut nullum habet,coërceri queat. Et hæc est causa quare aqua ex humidis solùm non crassescit. Quo pacto eorum succorum, qui in humano corpore congesti, aquæ sunt in modo substantiæ omnino similes, vt incoctiles expurgandi sunt protinus, cuiusmodi sunt hydropicorum aqua,aliique tenues, crudi,& aquosi humores.Qua de causa Gal.*lib.quos, quib. & quando*; aquosos humores inter initia illicò expurgat; cùm ij nulla expectata coctione, quam recipere non possunt,sint vacuandi.

Aqua verò pluuia,licèt pura videatur ad sensum, decoquenda est;nam limpida absolutè,& pura nō est, quoniam ex pluribus commixta est humiditatibus, prout Hipp. & Gal.*cit. loc.* docuere: dicitur autem pura, fontanæ, aut alterius cœnosæ collatione facta, ex quo patet coctionem mixti esse, & non elementi. Quare vnum potissimum elicimus,perperam carpi Auic.2.1.*doct.2.c.16.*Rasium *3.ad Almans.4.*& alios probatæ fidei auctores,à Ioubert 1.*decad. paradox.* 5. Ludou. Mercat.*lib.indicat.*2.Ferdinand. Roder.Cardozo,*c.4.de sex reb.non nat.quæst.* 3.qui aquam pluuiam etsi limpidissimam, immò & fontanam, & reliquas aquas,ad vsum sanitatis, & alios medicamentosos vsus non esse decoquendas, contra hos proceres pugnaciter contendunt,futilibus innixi rationibus.

Aqua ergo pluuialis ad omnes vsus est vel purissima fontana præstantior. Si verò hanc sæpè auctores commendarunt,respectu nimbosæ, fluuiatilis, aut alterius,id pronunciasse asserendum est.Nam pluuialis,à Sole,qui puriores aquæ portiones sursum attrahit, elaborata, iucundiórque reddita,coctionem iuuat, vrinam mouet, iecur & renes moderatè refrigerat, pectus dilatat, excretiones prouocat: vt inter omnes notauit Balthazar Pisanellus *lib.de escul.& potulent.facult.tit.de aq. nat.& effectu.*

DVBIVM III.

Num aqua per plumbeos canales deriuata, dyse nteriam facere possit,contra Fallopium.

At licèt hæc vera sint, & tantorum virorum probata testimoniis, vnus restat eximendus scrupulus, ne aqua pluuia noxam aut corpori, aut medicamentis cum quibus decoquitur, inferre possit, vt scilicet per canales plumbeos in cisternam non excurrat. Fictiles tubos vt salubriores laudamus. Quapropter Septentrionalium regionum incolas vehementer admiror, qui ob fontium, & fluuiorum penuriam, aqua pluuia vtuntur, nonnisi in cisternam per canales plumbeos deriuata. Hos coarguit Gal. *libr. 7. sect. loc. cap. 2.* dum sic inquit. *Satis est ipsam mundam esse, & omnis mixturæ exortem, ob quam rem, ea quæ per plumbeos canales deriuatur, fugienda erit: limus enim ex plumbo in ea continetur, vnde & qui aquæ huiusmodi facem combibunt, dysenterici euadunt,&c.*Subscribit Aëtius *tetrab.3.serm.1. c.45.* qui in dysenteria pluuiam concedit,quæ non sit ex domibus plumbo intectis delapsa:nam huius potus hunc affectum præcipuè gignit.Sequitur Auic.2.1.*doct.2.c.16.*dum sic ait:*Et ex illis illa sunt deteriores,quibus ex plumbo via facta fuerunt,quoniam ex eius virtute aliquid assumunt,& frequenter ad dysenteriam ducunt.*Quę autem sit huius euentus causa,nunc audi.

Eruditissimus Fallopius *tract.de metal.cap.22.in fin.*sic philosophatur. Plumbum frigidum est & humidum ex Gal.*lib.6.simpl.cap.50.* & Dioscorid. *lib. 6. cap. 41.*& sic reddit aquam his qualitatibus affectam, quæ frigida cùm sit,humores incrassat, obstructiones gignit, qua de causa excrementa retenta acria redduntur, & exulcerant. Sed non aduertit vir doctissimus, quòd hoc pacto alimenta omnia frigida & humida dysenteriam facerent, quod non est dicendum.

Sed certior huius euentus causa metallorum naturæ est tribuenda,quæ ita comparata est,vt plurimum in se habeat igneæ substantiæ, auctore Gal.*lib.9.* Simpl.*cap. 26.* explicat luculenter Alb.Magn.*lib. 3. de metal.tract.2.c.4.* hócque euenire ex sulphuris, & argenti viui permixtione certum est, sunt enim hæc metallorum omnium communia principia: ita vt quò metallum est purius, vt aurum,& argentum,minus de his principiis participet, impurum verò,vt ferrum,plumbum,magis.Quo fit vt hac de causa, docente Plin. *libr. 34. cap.17.* aqua per plumbum excurrens reddatur ignea,acris, & exulcerans, & dysenteriam facilè gignat. Qua ratione plumbea lamina scrophulas, ganglium,tumorésque duros dissipat, & resoluit, si fides est habenda Paul. *libr.7.tit. de plumb.* Auicen.*lib.2. tract.2.c.12.*Auer.*lib.5.collect.c.43.* Vide pulchra de hoc argumento apud Iacob.Forol. *in com.c.16.*Auic.2.1.*Doc.2.*& Mercurial.2.*variar.9.*

Aliam excogitauit Vitruuius rationem *libr.9.cap.11.* Nam aqua per plumbum ducta ex eo videtur vitiosa,quòd ex

ex cerusa fit & nascitur. Cerusa enim plumbo creatur attrito, quæ corporibus nocet humanis, auctore Palladio *lib. 9. rei rustic. tract.* 11. Qua de causa diarrhϾ, & dysenteriæ frequentes eueniunt, vt probat Riolan. *lib. 2. sua medic. cap. 9.* Denique si plumbi limatura pota, aut scobs similia inuehit pericula, quæ ex argenti spuma, lithargyro, & cerusa accidere solent, vt concors est auctorum sententia, & referunt Paul. *lib. 5. cap. 63.* Auic. 6. 4. *tract. 1. cap. 3.* Cur aqua per plumbum decurrens, noxia non erit, & saluti humanæ valde infesta? Maximè quia plumbum est metallum inimicum vitæ proprietate sua, & sic Saturno assimilatur, quum septem metalla septem planetis comparent Astrologi, plumbum est Saturninum, & melancholicum, ob colorem nigrum. Vide Galeotum Mart. *lib. de promiscua discip. c. 14.* Quare vt receptui canam, aqua pluuia ad omnes vsus omnium est saluberrima, & præstantissima, dummodò per plumbeos canales in cisternam non excurrat. Sin minùs, linguam & paristhmia aspredine exulcerat, siccam tussim, & singultum mouet, & ex ventriculo nauseabundo perniciosum halitum eructat, caligine oculos suffundit, corpus vacillare cogit. Vltimò, Quis plumbum lethalia symptomata parere negabit? cuius solo viroso vapore, dum funditur, artifices plumbarios pallere, artus & sanguinem exuri testatur Plin. *lib. 34. cap. 17.* dum (inquit) plumbum coquitur, munienda sunt spiritus foramina, alioquin plumbi è fornacibus noxius halitus, & pestilens sentitur. Quapropter siphones, aut fistulæ plumbeæ ad aquæductus meritò sunt reprobandæ, sed eligendi tubi à figulo diligenter vitriati, ne aquarum limus illis hærere possit. Lege Langium *lib. 1. epist. 44.*

HISTORIA VIII. GALENI, De dolore capitis.

Syncipur, medicamentorum quæ capiti imponuntur, applicationi aptissimum.

Sed quoniam etiam suturæ, & in his præcipuè coronaria, non solùm medicamenti impositi qualitates, sed etiam substantiã, si tenuis est, facilè intrò trãmittit: meritò multa circa cerebrum vitia ab extrinsecus applicatorum remediorum facultate iuuantur. Ipse enim in meipso expertus memini, cùm infunderetur rosaceum frigidum, citissimè, clarissiméque sensisse me in syncipitis loco: eius intrò penetrationem, &c. Gal. lib. 13. meth. c. 22.

PARAPHRASIS.

Cerebrum cùm membrum sit humidissimum, friabile, molle, laxum, medullosum, & in altissima parte locatum, velut operculum quoddam ebullienti vasi superpositum, tectum domus calidæ appellatur, Auctore Magistro 9. *de vsu part. 2.* Qua ratione, multa incrementorum indiget expurgatione, cùm continuò ex inferioribus partibus (cucurbitulæ ritu) attrahat, exhauriátque vapores. His enim ne obrueretur, prouida natura fabricauit suturas, quarum via liberè fuliginum copiam expurgare posset.

Suturarum, pro varia capitis figura, varius quoque est numerus. In figura ergo naturali tres veræ suturæ reperiuntur: prima anterior est, & coronalis dicitur, quòd ea capitis parte coronæ gestari soleant. Hæc à temporibus vtrinque in summum verticem, per transuersum, viam capessit. Præter plurimas suturarum vtilitates, illa est à Gal. *hoc loco* descripta, vt scilicet medicamentorum externorum vis altiùs penetret. Cùm enim ante cerebrum sit crassa membrana, quæ corio externo assimilatur, & post hanc cranium: si capiti auxilia adhiberentur, minimè prodesse poterunt, cùm per hæc dura corpora medicamentorum vires impartiri facultatem minimè queant. Quare topica suturarum regioni imponantur, oportet.

In parte ergo anteriori (syncipur vocatur) suturæ sunt laxissimæ, & liquidò in iunioribus moueri eo loco apparent, & cranium est ibi tenuissimum, & rarissimum; quamobrem appositis inibi externis medicamentis, illicò patiens eorũ qualitatem persentiscit; quo factum est, vt cùm medicamenti cuiuspiam vim vehementer descendere est in animo, hoc maximè loco imponere oporteat; quod ita esse quotidianum suadet experimentum: Nam in puerulis anterior eorum pars, membranea potiùs, cereáque est, cùm sit humidissima; nec priùs bregma, quo tegitur, in os mutari potest, quàm cerebrũ hac parte siccius euaserit, quoniam in hac parte suturæ omnium rarissimæ sunt, & debilissimæ. Caput enim hac in parte, ob venarũ, & arteriarum copiam plurima indiguit vaporatione, quare ob hanc caussam syncipur topicorũ, quibus ad cerebri affectiones quotidie vtimur, applicationi, est inter omnes capitis partes aptissimum. Explicat eleganter Gal. 2. *lib. sec. loc. c. 1. Rub. 3.*

Sed cuius ægritudinis causa oleum rosaceum frigidum imposuerit, ex ipsius doctrina satis non constat, fortè non expressit, quoniam leuissimus fuit, quo corripiebatur, affectus. Sed quomodo duram, membranosámque cranij substantiam, oleum rosaceum actu frigidum potuerit penetrare, ita vt illius frigiditas mox sentiretur, meritò percontaberis. Maximè cùm illud adstringat, & occlusis meatibus in altum penetrare non possit.

Aduertas tamen oleum rosaceum in duplici esse differentia; nam aliud ab alba, immaturáque olea expressum, omphacinum, crudum, incompletúmque vocatum à Plin. *lib. 12. cap. 27.* cæteris præstat apud Dioscorid. *lib. 1. cap. 31.* refrigerat enim, & adstringit, quæ qualitas tam congener illi est, & cognata, vt per eam solùm, quale oleum sit, se cognouisse fateatur Gal. 6. *simpl. tit. de oleo, & 3. de sanit. tuend. 6.* Nam vt, *eodem lib. simpl.* Gal. ait, quantùm hoc oleũ habet adstrictionis, tantùm habet frigiditatis; quapropter inflammationes arcet, humorum impetum refrænat, omnis generis fluxiones sistit, ventriculum roborat, gingiuas contrahit, dentes firmat, sudorem cohibet. Hoc, quò vetustius, ac pinguius, eò ad medicamenta vtilius. Ex eo *lib. 1. simpl. 6. & 10. meth. 9.* suum refrigerans parabat vnguentum, in adurentibus febribus, dorso, iecoríque apponendum, cuius compositionem ex Mesuë petere potes.

Aliud completum, seu maturum nuncupatur, ex oliuis, rosísque maturis sic dictum; hoc roborat, resoluit, lenit, dolorem sedat: Et licèt olei quantũ voluerimus iubeat Mesuë accipere, tamen Palladius *lib. 6. rei rustic. tit. 15.* purgatarũ rosarum vncias singulas, singulis olei libris committit quidam tamen vnguentarij rosas aliquantulùm siccare priùs consueuerunt, vt odorem in vnguento synceriorem, efficaciorémque relinquant, moniti (vt reor) sententia Theophrasti sic consulentis, *lib. 6. de caus. plantar. c. 23.* At Paul. *lib. 7. tit. de rosacei confectione,* id ex rosis exungulatis conficit. Est enim vnguis in rosa, teste Dioscorid. *lib. & c. cit.* candida ipsius pars, pedi rosæ magis vnita.

Gal. autem de incompleto loquentem intellige, quod licèt modicè frigidum sit, tamen eius partes aëreæ, à stypticis intrò propulsæ intimiùs penetrant: scis enim leuem stypticitatem in tenui substãtia, iuuare ad penetrationem, vt de eodem rosaceo *cit. simp.* protulit Gal. Num autem aliquando posteriori parti capitis, frigida topica possint applicari, contra Holler. *c. de dol. c.* Theodorus Collado insurgit *c. 10. de errorib.* Holler. leuissimis nixus rationibus, quas dissoluere facile est ex dictis, illi, qui huius auctoris rationes ad amussim pensitauerit.

HISTORIA IX. RASIS, De Phrenitide.

Phrenitis, sanguinis missione vsque ad animi deliquium, curata.

*Casus accidit Errifidẽ Regi: Scilicet iuxta cerebrũ apostema, & cognoscebat me. Extraxi ei sãguinis libras tres, vsque quò syncopisauit syncope timorosa, & postmodũ cogitare cœpi, & inunxi corpus eius ex Algalia, & * ex ea posui ad nares. Et libram vnã vini odoriferi temperaui cum æquali põdere ex iure pullorum gallinarum, & columbarum, in quo moschum posueram, & hoc in os eius misi successiuè, & à syncope fuit liberatus. Rasius* lib. 3. in suis Aphorismis.

PARA

PARAPHRASIS.

ORiri iuxta cerebrum apostema, aut, vt rectiùs loquar, meninges inflammari, notius est, quàm vt explicari queat, immò Gal. 4. *de cauſ. pulſ. cap.* 14. affirmat, phrenitidem potiùs à tenui meninge incipere. Hæc enim membrana, ab aliis, pia mater, vel meñinx vocata, mollis est, multis venis, arteriiſque circundata; licèt hunc affectum à dura matre aliquando ortum ducere non ſit negandum, quæ cùm capacior ſit, & ignobilior, facilè fluxionem ſuſcepiat. Sed in hac re nihil certi ſtatui poteſt, quoniam partes duræ non ita frequenter inflammantur: exemplo ſint oſſa, & ligamenta. Sicque fortunatum eſt, vnam potiùs, quàm aliam meningem inflammari. Illud certiſſimũ, quòd phrenitis quæ ducit originem à tenui meninge, multò acerbior & periculoſior ſit, quàm quæ à dura ſuboritur; tum quia illa acutiori ſenſu prædita eſt, tum quia cum cerebro maiorem conſenſum habet, & cognationem: Nam tenuis nullum patitur affectum, quin cerebrum patiatur, & è contra. Hæc enim non ſolùm circumuoluit cerebrum, ſed in illius ſubſtantiam ſeſe inſinuat, vt 8. *de vſu part.* 8. docuit Gal. At verò dura, quoniam à cerebro eſt ſeparata, ſola affici poteſt, auctore Magiſtro, 4. *de præſag. ex pulſib. cap.* 9. citiſſimè tamen ſuum affectum cerebro communicat, illi enim aliquibus propaginibus coniungitur, vt 8. *de vſu part.* 9. Gal. edocuit.

Inflammari has membranas, & phrenitidem concitari, quæ nihil eſt aliud, niſi inflammatio cerebri, aut membranarum eius, auctore Gal. 2. *de cauſ. ſympt. vltim.* eſt veriſſimum. Quas, etſi ob ſoliditatem, & duritiem earum, humor non ita penetret; à bilioſo tamen, tenuíque humore inflammantur, vt de pleura dicebat Gal. 6. *Aph.* 33. iiſdem autem ſignis inflammatas membranas agnoſces, quibus adeſſe phrenitidem iudicamus, quæ cùm acciderit; vt phrenitidis curanda eſt, teſte Paul. *lib.* 3. *cap.* 6.

Confeſtim ergo ſecanda vena, 13. *meth.* 21. & alia exequenda auxilia, quæ ab auctoribus vnanimiter proficua eſſe cenſentur. Licèt autem affectus hic in principe parte eſſet ſubortus, cuius vis, cùm præ cæteris ſit infirma, tam copioſa vacuatione non erat ita infirmanda, cùm *ſatius ſit virtutem non exoluere, quàm ſanguinem vacuare redundantem, vt* 2. *acut.* 10. *in fin. monuit* Galenus, tamen, quia inflammatio fuit ex feruenti ſanguine concitata, & *non poteſt vehementi morbo, niſi vehemens auxilium ſuccurrere*, ſic docente Celſo 2. *c.* 11. & *quæ celeriter exequi debent, celeriter peragere oportet*, ex Hipp. *lib.* 1. *acut. text.* 8. idcircò, vt ſimultanea fieret humoris calidiſſimi vacuatio, quæ fluxurum, fluentem, & fluxum humorem vacuaret, tam aceruatam vacuationem celebrare, morbi exitialis coëgit neceſſitas. Neque putes erraſſe auctorem, vſque ad ſyncopen ſanguinem emittentem: nam præterquam quòd extremum & nimium auxilium, extremo & acutiſſimo morbo eſt conſentaneum, vt millies Hipp. prædixit; de ſyncope reparabili, (Barbarorum more loquor) quæ cum animi deliquio coincidit, eſt intelligendus. Sed quoniam expoſitor pro ſcopo habet, ſingulas dictiones proſequi, auctore Gal. *lib.* 1. *acut.* 8. idcircò de galia, & cæteris odoramenti generibus aliqua prælibabimus. Illam enim naribus appoſuit, vt odoris ſuauitate, vires collapſæ refici, & ſpiritus exhauſti reparari poſſent. Eſt enim galia, ſordes quædam odoratiſſima, quæ è genitalibus locis feræ cuiuſdam eruitur, quam peregrino vocabulo Zibettum appellamus. Animal eſt, feli qui in veteribus ædificiorum ruinis oberrat, non abſimile: Sordes hæc præcipuè purgari ſolet, cùm pars hæc ea ſcatet vligine, quæ recẽter ab animali euulſa, tetrũ, inſuauémque ſpirat odorem; cæterùm vaſe vitreo recepta, & diu inſolata, miram ſibi odoris conciliat ſuauitatem.

De illa, quæ calidum & ſiccum in 2. exceſſu ſortitur temperamentum, loquitur Auic. *lib.* 2. *cap.* 326. cui mirabiles tribuit qualitates. Nam præterquam quòd medicamentum, ſiquod alterum eſt cardiacum, eas quas Moſchus & Ambarum præſtant facultates, excellentiori ſuauitatis, & virtutis medicamentoſæ gradu elargitur, quas ad plenum de cribunt Serap. *de ſimpl. cap.* 54. Mathiol. *libr.* 1. *in Dioſcorid. in com. c.* 20. Ruell. *lib.* 1. *de nat. ſtirp. c.* 27. Bernar.

A Deſſenius *lib.* 7. *de compoſ. med. in fin.* & latiſſimè Contad. Geſner. *lib.* 1. *quadruped. tit. de fel. Zibetti.* Explicat eruditiſſimè Vlyſſes Aldroandus *tom.* 4. *de quadrup. c. de Zibetto.*

Obſeruatio XI.

Phrenitis confirmata, cucurbitula in ſyncipite ſcarificata, curatur.

CVm inflammatio meninges cerebri occupat, eo modo quo phrenitis curanda eſt. Fœmina quædam, febri acuta laborans, neglecta phlebotomia, (ob incuriam Medicorum) ex vigiliis, & dolore capitis, attracto ſanguine ad partes ſuperas, in ſæuam incidit phrenitidem, adeò vt iam captaret muſcas, & ad pedes lectuli iacens, continuò delirans, in horas moritura ſperaretur. Huic opem ferens, cu-
B curbitulas dorſo, occipitique ſcarificatas apponendas impero. Ex fronte, naſique venulis ſanguinem exhaurio, & alia reuellentia auxilia procuro. Sed cùm debilis eſſet, nec ad ferendam cephalicæ ſectionẽ, aut purgantium medicamentorum vſum, vires eſſent ſatis, & nullus videretur eſſe remedij locus, in caſu conclamato, ad cucurbitulam in ſyncipite ſcarificatam acceſſi, ex qua cùm ſanguis copioſè emanaret, contra Medicorum vota ad mentem rediit.

QVÆSTIO VII.

Quòd ad ſyncopen vſque ſanguis ſit aliquando emittendus, vt voluit Auic. contra Ludouicum Lemoſium doctiſſimum.

COMMENTARIVM.

C SYncope timoroſa.] Quod ad Syncopen, aut animi deliquium ſit emittendus ſanguis, hoc loco diſputandum eſt. Licèt enim plures ante me hoc argumentum ſatis acutè agitarint; pulchra tamen multa, ex tenebricoſa Gal. doctrina deprompta prætermittunt, quæ ſeueriori lima indigere videntur. Auer. *lib.* 7. *collig.* 8. *contra Hipp.* ſic inſurgit: Hanc vacuationem vt erroneam accuſans, & damnans, quòd in ea plus boni putat decedere, quàm mali. Hoc ex ipſo animi defectu colligit: conſueuit enim natura noxij humoris expulſionem lætiſſimè tolerare, & vtilis ac innoxij vacuationem ægerrimè ferre. Deinde naturæ rectè operantis exemplo, ſimiles vacuationes nunquam promouentis, nititur redarguere. Nam debilitata ſic natura humores à putredine defendere haud poterit in poſterum. Quare in bona criſi, ipſa vſque ad animi deliquium non euacuat, ſed in mala, in qua omnia præ-
D cipitantur.

Vacuandum eſſe ſanguinem vſque ad animi deliquium in febribus ardentiſſimis; vehementiſſimis doloribus, & maximis inflammationibus, docuere cum Hipp. 1. *aph.* 23. & Galeno paſſim, priſci, & iuniores Medici. Reddit cauſam Gal. 9. *meth.* 4. & 5. *lib. de curand. rat. per ſang. miſ.* 12. & 4. *de ſanit. tuend. cap.* 4. Quoniam ex hac copioſa vacuatione non ſolùm feruentis ſanguinis plenitudo deponitur, ſed refrigeratur totius corporis habitus, corpus ad naturalem ducitur temperiem, & leuata natura, recreatáque eo, quo velut ſarcina premebatur, copiam peccantis humoris, per vomitum, aluum, & ſudorem expellere tentat, & ſic doloris, febris, aut inflammationis ve-
E hementia remittitur.

Neque obſtat Auer. argumentum; nam ſupponit falſum, ex vtilis humoris vacuatione ſolùm animi deliquium oriri poſſe exiſtimans, quum contrarium firmet experimentum: *ſuppurati enim, aut aquam intercutem patientes, ſi vrantur, aut ſecentur, & pus, aut aqua vniuerſim effluxerint, moriuntur*, iuxta Senis edictum. 5. *aph.* 27. *in his enim ſubitò, & repentè vacuare, malum, cùm èueſtigio deficiat anima, viréſque concidant; nec poſteà debilitas ita facilè remedium habeat.* Deinde ars, cùm ducatur ratione, multa ſolet efficere, quæ natura non efficit. Et in bona criſi etiam, ob inutilis humoris vacuationem ſubitam, vnà cum vtili, perterrita natura, & calore ex improuiſo confluẽte ad cor,

oritur animi deliquium. Et licèt hæc repentina vacuatio plurimùm debilitet, & calore diminuto videatur deinceps maiorem putrefactionem posse induci; si tamen cum conditionibus seruandis celebretur, sitque corpus validum, & robustum, vitésque constent, tantum abest vt debilitet, quin potiùs dempta copia, natura recreata peccantem humorem aggrediatur. Et licèt *nimiæ vacuationi annexus sit semper casus virtutis*, adhuc tamen caloris natiui ea portio remanebit, quæ vitam conseruet, & ab imminenti periculo, putredinéque defendat; quare lipothymia correpti facilè vires recuperant.

Sed Ludouicum Lemosium fortioribus machinis insurgentem audiamus. Is enim *in com. cap. 4. lib. 9. meth. Gal.* huius auctoris, immò Hipp. doctrinam *in disp. 6.* temnit, & damnat, putátque annotandum Gal. nullóque modo imitandum. Et primò sic. Si hæc vacuatio ex eo iuuat, quoniam corpus in contrarium statum deducit, & sequuta refrigeratione febris illicò extinguitur, cur hoc etiam non faciet partita vacuatio, nimiam plenitudinem exhauriens, & ex accidenti corpus refrigerans? Et sic Gal. *4. de sanit. 10. partitè in hac sectione euacuat.* Secundò, Omnis nimia vacuatio est periculosa, ex Hipp. *lib. 1. aph. 3. & 2. eiusd. 52.* ergo non est exercenda, quum ex vniuersali præscripto *12. meth. 1. terminus sit ægrotantibus, quem non transibit, qui ex arte generosè morbo oppugnat, vt tutò medicetur; vbi verò vltra pergitur, crudelis hominis officium facit, qui simul cum morbo, vitam quoque hominis aufert.* Quo auxilio periisse plures narrat. Gal. *lib. 9. meth. 10. & lib. de curand. rat. per sang. miss. 12.* Tertiò. Si hæc vacuatio est necessaria in febribus, in putridis est exequenda, ex Gal. *9. meth. 4.* Sed in his vires languent, (diminuto enim calore interno vires fatiscunt, & putredo inducitur,) & sanguis in alios humores abiit per putredinem: ergo ij non hoc auxilio, sed purgatione sunt educendi. Quartò, Gal. experimentum nititur redarguere, sudores, aluíque deiectionem post celebratam hanc vacuationem fortuitò euenire sibi persuadens: nec enim iuuenis alter seruus citatus à Gal. *cit. nup. loc.* sudore, & alui profluuio est liberatus. Ergo non sunt hæc imitanda, cùm sint recta ab errore: hoc enim modo, vini potu pleuritides, & melongenarum esu quartanæ soluuntur. Quintò, Contemnit istam vacuationem, quoniam ex ea natura non leuatur, immò oppressa, sui muneris oblita manens, ad reliqua opera perficienda incapax, & insufficiens reddita occumbit. Sextò, Principum auctoritate suam videtur munire sententiam. Celsus enim *lib. 2. cap. 10.* affirmat, semper finem faciendum esse antequàm anima deficiat.

Contrà docuere omnes, qui facundissimam illam, germanámque medendi methodum, ex limpidissimis Gal. fontibus exhaustam combibere solent. Is enim summus auctor in hac artificiosa vacuatione ingenuus fuit, & elegans, hócque pacto grauiter errasse Lemosium, tanti viri iudicium contemnentem, leuiculis rationibus impulsum, dubitat nemo. Ad primam dic. Non esse eandem partitæ, & simultaneæ venæ sectionis vtilitatem: licèt enim vtraque calidam substantiam extrahendo corpus refrigeret, subitò tamen & repentè facta plures affert vtilitates, quæ in partita venæ sectione deficiunt. Mutuo enim illo, & reciproco motu à partibus extimis ad cor, & rursus à corde ad extimas, ventilatione hac non solùm refrigeratur corporis habitus, sed cor, visceráque interna transpirant, ac recreantur, & vacuata copia, qua velut sarcina grauabantur, ad superflui expulsionem insurgunt, & peccantem succum per varias corporis regiones emittunt. Neque arguas ex hoc confluxu humorum ad cor, ipsum calefieri; nam ij ibi non immorantur, sed celeriter ad partes exteriores regurgitant, quo motu internæ roboratæ humorem noxium à se depellunt per sudorem, vomitum, & alui fluxum. Ad instantiam tamen (de qua nostri temporis illustriores Medicinæ proceres, ne verbum quidem protulerunt, licèt hoc argumentum agitauerint ingenuè,) est textus eximius *lib. 4. de sanit. cit.* quo loco, tensiuam, & phlegmonosam lassitudinem venæ sectione vsque ad animi deliquium persanans, iterate detrahit, ac primùm ita mittere expedit, vt animi defectum homo non adeat: secundò verò ne defectus quidem ipse est formidandus. Quippe, qui priori detractione resolutus est, secundam sustinere haud poterit. Vides vt Gal. in euacuatione vsque ad animi deliquium, partitè sanguinem emittat, & secunda vice liberaliùs? quum contrarium esset exequendum: nam in initio vires sunt fortiores, & copia maior. Sed si hoc modo Gal. explicaueris, tutus incedes; bis enim sanguinem emisit, quoniam lassitudini phlegmonosæ medebatur, in qua plurima sanguinis quantitas in carnes, & corporis molem delata est, nec aderat multa copia vacuanda in venis, quare prima detractio parcior fuit: altera verò copiosior, vt per eam residuum plenitudinis vacuetur vasorum, & quod post primam detractionem ex carnibus in vasa migrauit, cuius ratione copiosa detractio est necessaria.

Ad 2. Hipp. non vetat vacuationes ad extremum factas, sed solùm periculosas esse pronunciat: ab eis ergo abstinere debemus, nisi magna necessitas incumbat; qua existente, satius est aliquid cum periculo tentare, quàm suffocato ob copiam ingentis plethoræ calore, spe adempta ægrum certò perire. Sic intelligendus est Hipp. dicens, & *vbi ad animi defectionem expedit ducere, faciendum,* hoc est, vbi necessitas vrgeat, non dubitandum de hac vacuatione, quæ licèt parcæ respectu videatur nimia, ex se tamen immodica non est, quum summæ repletioni è directo repugnet: Et licèt debilitet, (nos vires robustas supponimus) minori damno maior vtilitas est compensanda: nam melior est noxa, quàm mors, ex Gal. *12. meth. 1. iuxta fin.*

Ad 3. in putridis febribus ad animi deliquium esse mittendum sanguinem, cum Gal. affirmant omnes, qui *in lib. 9. meth. cit.* in seruo eam exercendam suasit: alioqui timor est, ne præ sanguinis copia vasa rumpantur, natiuus calor suffocetur, aut in aliquam partem principem decumbant ij, qui per corpus vagantur humores. In his ergo ad animi deliquium vsque sanguis mittendus est, cum virium robore magno: quæ licèt non ita vigeant, ac in imputri Synocho ob dictas causas, tamen eæ possunt esse valentes, quum sanguis solùm sit putris; nec in alios humores conuersus, neque putredo facta, qua tantùm incipiente vires validas posse reperiri Gal. inibi inculcat.

Ad 4. ad libitum Gal. reprobat experimentum, alui profluuium aliis, sudorem plurimis, vomitum quibusdam, ex hac vacuatione oriri pronuntiantis; Nam *iudicium Medici docti magnifaciendum est,* cùm sit dignum consideratione ex Gal. *lib. 1. epid. sect. 3. com. 1.* à quo sumitur probabile argumentum ad omnia, ex Valles. *ibi, & lib. 5. epid. 87. & 7. eiusd. 26.* quis ergo Gal. experimentum in curando temnere audebit, quum diuturna sit ægrorum meditatione confirmatum?

Non ergo fortuitò hæ vacuationes, facta hac venæ sectione subsequuntur, sed leuata natura, tenuiorem sanguinis portionem, per vomitum, & sudorem; crassiorem verò per vrinam, & secessum euacuante, & expellente, hæc accidere cum Gal. omnes vnanimiter docuere.

Celsi verò locus nos cautos reddit in hac generosa vacuatione exequenda, vt scilicet ad eam, non nisi vrgente magna necessitate accedamus: Nobis enim virium statum non ita exactè contemplantibus, multoties pro animi deliquio mors obrepit; vel si de debili corpore ipsum intelligas, non errabis: lege pro Celsi explanatione, Balduinum Ronsseum *in com.* varias ad hunc locum expositiones afferentem, & Petrum de Peramato *lib. de vacuand. rat. c. 25. eleganter.*

Maior tamen lis est, & controuersia pro vno conciliando Auic. licèt enim omnis Medicorum Schola ad animi vsque defectum sanguinem emittendum præcipiat, ille solùm ad syncopen vsque imperat extrahendum. Sic enim ait *1. 4. tract. 2. cap. 46. Et non cesses phlebotomare, quousque æger appropinquet syncopæ, aut cadat in syncopen.* Scio quàm multa in huius textus expositione antiqui machinentur interpretes, Gentil. Dinus, Hugo, Iacobus vterque. Dic ergo per syncopen, animi deliquium intellexisse. Patet hoc euidenter: nam Arabes, qui magistrum suum Auicennã amplectuntur, ad syncopen vsque sanguinẽ emittentes,

in

in sui confirmationem afferunt Gal. qui solùm de animi deliquio loquutus est. Quoniam verò lipothymia, syncopes quædam differentia est, barbari vnam pro alia confundunt, vt inter omnes notauit Ambrosius Nunnius *in com. text. 41 lib. 2. aph. in Paraphrasi ad com. Gal.* Neq; sibi contradicit iste Auctor, 1. 4. *tract. 2. c. 7. post med.* cùm dicit: *Et non euacuetur plurimum simul, vt cadat virtus; & consilium meum in phlebotomia est, vt dimittatur quantùm possibile est: quòd si non est possibile, tunc multiplicatio numeri melior est multiplicatione quantitatis, &c.* Nam *melius est infrà subsistere, quàm exquisitissimè vacuare*, ex ipso 4. 1. *cap.* 3. Sequitur Rasius 3. *Contin. sect.* 4. *cap.* 2. Verùm hæc minimè nos ab hac vacuatione deterrent; sed solùm cautos reddunt in hoc præstantissimo præsidio celebrando, quum virium statum non nisi coniectura quadam artificiosa, & veritati proxima metiri possimus, Vel si Auic. de reuulsione intelligas, vera dices; nam quantò maiorem in numerum particulares auxeris reuulsiones, tantò efficaciorem efficies, ex Gal. *lib. de curand. rat. per sang. mis.* 12. Alter verò locus de alui fluxu explanandus est; in hoc enim prouocando, infrà subsistere optimum est consilium, ex Gal. *loco nuper cit. Quod enim semel deuoratum est medicamentum, quominùs omne deuoratum sit, fieri non potest, neq; possibile est, vbi plusquàm conueniat iam purgetur homo, partem oblati auferre.* Num autem purgatio vsque ad animi deliquium sit facienda, disputant Brachel. *in com.* 23. *lib.* 1 *aph.* & Horat. Augenius *tom.* 2. *suor. oper. lib.* 8. *epistol.* 50. *doctissimè*, cuius dubij solutionem quære *lib.* 4. *in com. hist.* 9.

QVÆSTIO VIII.

Quòd odor nutriat, contra Aristotelem.

ANdreas Cæsalpinus inter omnes, & meritò contendit, *lib. 1. de medic. facult. c.* 14. ad recreandas vires, optimum esse, odorifera non solùm carpo, temporibus, plantis pedum, & testiculis, sed vniuerso corpori, vt fecit auctor noster, apponere, vt sic continuo arteriarum motu deferatur ad cor vapor, spiritui gignẽdo materia aptissima, qua exhausta hæc tenuissima, leuissimáque substantia, & omnium maximè resolubilis, citissimè reparetur. Nutriri spiritus odoribus dilucidè comprobat Hip. *in lib. de alim. n.* 6. in hunc modum; *Qui celeri adiectione opus habent, iis humidum nutrimentum ad reparandas vires aptissimum est: qui autem adhuc celeriori per odoratum nutriri debent.* Quam sententiam citat, & probat fidissimus eius interpres *lib.* 2. *aph. com.* 11. Hoc ita esse satis ostendit illa passio, syncope nuncupata, qua correpti odoribus promptissimè reficiuntur, & reuiuiscũt. Hinc fit, vt esurientes atq; famelicos, nutrientes odores summoperè delectent (his enim spiritus animales, & vitales instaurantur:) atque hoc magis facere possint, dum sunt naribus propinquiores, tunc enim magis reseruant naturam rei à qua deciduntur, quàm quum per longius spatium vagantes, multo aëri commixti, in multas partes dissipantur.

Aristot. *lib. de sens. & iis quis sentiuntur, cap.* 5. odorem non nutrire confirmauit. Primò sic. Alimentum oportet compositum esse, velut & ipsum quod alitur; sed odor est qualitas simplex; igitur nutrire non potest. Secundò. Aqua immixta non nutrit, quoniam simplex, fluida, tenuis, nullam corpulentiam habens; nutrimentum autem corpulentum esse oportet, quemadmodum & id quod nutritur; ergo minùs aër nutrire poterit, qui aqua tenuior est, & adhuc multò minùs odor, qui merum accidens, ac qualitas habetur. Tertiò. Ex alimento necesse est separari superfluum, ex odore nullum tale secerni apparet. Quartò. Omnibus animalibus locus est receptiuus cibi, qualis ventriculus existit, in quo concoquitur.

Sed aduertere debes, Platonem *in dialogo de natur.* existimasse, odorem fumum esse, aut caliginem, à cuius mente non est alienus Gal. 4. *simp.* 12. quo loco odorabilium vaporosam esse substantiam, diffusa oratione contendit: quod placitum plurimi, & Medici, & Philosophi efficacissimis rationibus comprobarunt. Sed excusari potest

A Arist. Nam *loco cit.* odorem non sumpsit pro effluxu vaporoso, sed pro simplici qualitate odorabili, quæ cùm sit accidens, nutrire non potest, quum nutritio corporeis perficiatur rebus, sitque vacuati repletio; at vacuatum corporeum erat; ergo quod implet & nutrit, corporeum sit necesse est. Rursus omnia nutriuntur ex iis, quibus fiunt, teste Philos. 2. *de gen. & corrup. text.* 50. sed corpora nostra non constant ex odoribus, hoc est ex simplicibus illis odorabilibus qualitatibus: non ergo ex iis nutriri poterunt. Hipp. autem, & Gal. qui per odorem, non solam illam simplicem qualitatem, olfaciendi sensorium alterantem, sed fumidam vaporationem intelligunt, ab ea

B refici, & instaurari corpora pronunciant. Hoc modo sumptus odor, corporeum quid est, non qualitas solùm; hæc enim corpora non nutrit, sed vaporosa substantia, quam Medici communi, ac recepto vocabulo odorem vocant. Hæc enim fumalis vaporatio, effluxus quidam corporeus est, qui verè spiritus, tam animales, quàm vitales nutrit & reficit.

Licèt autem Philosophus excusari hoc modo à calumnia possit, tamen ex multis ipsius locis cùm constet diuersam cum Galeno habere sententiam, non video quo pacto quispiam cum hoc auctore eum possit conciliare. Nam 13. *probl. lib. prob.* 15. odoris naturam, vaporem quendam, & delationem esse scriptum reliquit. Et *lib. de sens. & sensil. cap.* 2. odorem per fumosam euaporationem definit. Vnde Auer. *in paraph. eiusd. lib. cap.* 5. non alia ratione probat odorabilium naturam fumosam esse, nisi quòd multa non habentia odorem igni approximata illum recuperant. Quæ sanè cuncta manifestè ostendunt, ex Arist.

C mente, odorem corporeum esse defluxum, & vaporosam quampiam substantiam, quæ à re odorabili deducitur. Sed argumenta Philosophi eò tendunt, vt probent, animalia odorem sentire, non quidem per vaporosam diffusionem, sed per intentionalem qualitatem, per aërem ab ipso corpore odorato multiplicatam, non secus quàm rei visibilis speciem. Num verò hoc verum sit, an odores per vaporosæ substantiæ defluxum ad organum odoratus deferantur, an semper ad certam vsque distantiam cum fumali vaporatione disseminentur, qui deinceps per solam speciem ad longius spatium procedunt, acriter inter se debacchantur Philosophi, & Medici, nec adhuc capit discordia finem. *De quo argumento legendi* Costæus, & Mõgius *in fen.* 3. Auic. *tract.* 1. *com. cap.* 1. qui Plotini, Heracliti, Arist. Plat. Hipp. Gal. Auer. Auic. & aliorum illustrium

D Philosophorum proferentes sententias, eam videntur amplecti, quæ affirmat ex obiecto odorabili corpuscula quædam odorata exire ambienti permixta, quæ per narium inspirationem in cerebrum delata sensum mouent. Sic Ludouic. Mercat. *tom.* 1. *part.* 5. *clas.* 6. *q.* 158. *num.* 5. Mercurial. *lib. de decorat. cap.* 29. Ioan. Brau. Petrafitan. *lib. de odor. & sapor. dif. cap.* 12. Otto Casmannus *part.* 2. *psycholog. cap.* 24. *quæst.* 2. Montanus, *in fen.* 2. & plures alij, Arist. argumenta exactè dissoluunt.

Præterea si fœtor spiritus labefactat, atque prosternit, ex omnium sententia, cur odor eos non instaurabit, atque augebit? vt eorum confirmant exempla, qui ad coctarum carnium vaporem, ad recentis & calidi panis exhalationem diu vitam conseruarunt, vt auctor est Conciliator *in com.* 12. *part.* 2. *probl. Arist. & dif.* 155. quod

E mirum videri non debet, quum aër solus per se, idipsum efficere queat, ex Gal. 12. *meth. c.* 3. dicente, *animalis spiritus, cerebrum veluti originem esse, illúmque partim ex inspirando, partim ex eo quod reticularis plexus suppeditat, irrigari, atq; ali*, & subdit, *Spiritus non aquè euidentem demonstrationem haberi: sed tamen in corde, & arteriis eum contineri, cogitare alienum à ratione non esse, eundémque nutritum ex inspirando, &c.* Ex quo constat, aëre spiritus nutriri, & odoribus: quos licèt Arist. *lib.* 1. *probl.* 49. nullam corpulentiam gerere affirmet, de illa quæ sensibus perceptibilis est, illum esse intelligendum omnes asseuerant. Spiritus ergo odoribus nutriuntur, prout latè explicant Horat. Augen. *tom.* 1. *epist. lib.* 3. *epist.* 2. Conimbricenses *in lib.* 1. *de generat. cap.* 5. *q.* 7. *art.* 1. Boëmius *lib.* 2. *de morib. gent. c.* 8. Arsenius *in aphor.* Saluus Sclanus *lib.* 2. *aph.* 11. Ambr.

Nunnius *ad cit. loc. aph. & dij*, qui odores non omnium A esse simplices asseuerant. Lege Sebastianum Nassium, *tractatu de spiritibus*.

QVÆSTIO IX.

Quòd spiritus vera nutritione, aëre, aut odoribus nutriantur, vt cum Galeno voluit Auicenna, contra Gentilem Medicum acutissimum.

AN tamen spiritus vera nutritione odoribus nutriantur, altiori indiget speculatione. Aërem spirituum necessarium esse pabulum, passim Gal. confitetur, tum *lib. 7. de vsu part. 8. & lib. 8. eiusd. c. 1. tum 12. meth. cap. 5. & 5. simpl. cap. 9. lib. aduers. Lycum cap. 7.* Sed longè accommodatius, vberiúsque alimentum spirituum est odor. B Auicen. 16. 3. *tract. 1. cap. 1.* propria, veráque nutritione spiritus aëre non nutriri sibi persuasit, eo solùm munitus argumento, quoniam res simplices, vt aër, & aqua verè nutrire non possunt; nam sicuti aqua membra solida non alit, sed vehiculum tantùm est nutrimenti, quo ea nutriuntur: ita & inspiratum hunc aërem non nutrire quidem spiritus, sed veluti vehiculum præstare sese illi spiritui, quo demum vitales aluntur. De aqua, quòd solidam corporis substantiam non nutriat, cum Gal. fatentur omnes; aër verò minimè nutrire potest spiritus, quum substantiæ sint compositæ. Sed licèt dispar sit exemplum Auic. de attracto spiritu, ac de indigesta aqua, quum hæc à solida corporum substantia plurimùm differat, & inspiratus aër cum spiritu, quoad modùm substantiæ, maximam conuenientiam habeat, & nihil prohibeat C quominùs hic, illo inspirato nutriatur, tamen placet Auicennam cum Galeno concordem reddere, ita vt existimet, inspiratum aërem non statim nutrire, sed postquam cum internis cæteris spiritibus commistus fuerit.

Gentilis fidissimus Auic. interpres vltrò, citróque discursans, tenui, imbecillique argumento fidem mancipauit, quo munitus à Galenica sententia abscedit, 11. 3. *tract. 2. cap. 3.* dum sic ait: *Cuiuscumque determinata forma introductio præsupponit sibi determinatam materiam: si igitur verè aluntur spiritus sanguine, non nutrientur aëre, cuius longè diuersissima est materia.* Hoc itaque argumento ratus est Gentilis, se satis Gal. sententiam euertisse, cuius mens hæc esse videtur: vnica forma substantialis vnam tantùm informat materiam primam; alioqui daretur D compositum ex forma vnica substantiali, & pluribus materiis primis: At forma spiritus verè introducitur in materiam, quæ antea fuit sanguis, quia verè nutritur spiritus ex sanguine: igitur non potest simul informare materiam, quæ antea fuit aëris, proindéque non nutrietur ex aëre. Quod si in vtramque materiam forma spiritus introducitur, assignatur ergo compositum ex forma vnica substantiali, & variis materiis primis: Materia enim prima, ex primis philosophiæ rudimentis, ingenerabilis est, & incorruptibilis.

Sed huic rationi, inter alias ab ipso positas (vt ipseretur) firmissimæ, facilè respondebis hoc modo. Vna determinata forma vnicam dumtaxat informat materiam totalem, sed illam nonnunquam conflari ex pluribus materiis primis, apud philosophos in confesso est, vt quando ex materia carnis, panis, aut lactucæ in ventriculo E vnica conflatur materia prima totalis cremorosæ substantiæ, haud corruptis aliis materiis primis. Sic sanè & vnica prima materia in plures interdum abit, vt quando ex cadauere fiunt quatuor elementa. Nutriuntur itaque vera nutritione spiritus aëre, sed vberiùs vaporosa odoris substantia, quæ per aërem inspirata, præparata in plexibus, & superioribus ventriculis, excocta in tertio, & perfecta ac magis elaborata in posteriore, propinquissima fit animalis spiritus materia, qui tandem in neruos, & deinde in totum cerebri corpus diffunditur. Quidquid nullum dari animalem spiritum tenaciter contendat Iacob. Aubert. *exercit. 7. contra Fernel. & contra* Gal. Argenterius *lib. de somn. & vigil. cap. 8. vers. med. & in com. cap. 9. art. medic. Gal.* explosi iam ab omnibus, & præsertim ab Andræa Laurent. *lib. 10. de re anatomic. quæst. 8.* cuius materiam satis diffusè assignat Gal. in pluribus locis, quos referunt Altimarus *quæst. de spirit. natural.* Ludou. Mercat. *lib. vnic. disp. 2.* Reliquas verò Gentilis rationes, vt quæ minùs valoris habent, vide doctè solutas ab Ottono Casmanno *part. 2. psycholog. cap. 2. qu. 5.* & Marcel. *lib. 4. de medic. hist. mirab. c. 12. in med.*

QVÆSTIO X.

Quòd odor spiritus solùm, & non solida membra nutrire possit, contra Manardum, & Ioan. Brauum Petrafitanum doctissimos.

ET *ex ea posui ad nares.*] Spiritus odoribus nutriri, ex dictis *suprà* manifestè patet. Hos, non solùm illos, sed solidas nostri corporis partes alere posse, contendit Manardus doctissimus *lib. 18. epist. 6.* quem postea sequutus est Ioannes Brauus Petrafitanus *in suo de sapor. & odor. different. non ineleganti libello, cap. 14.* qui præfatam sententiam pluribus stabilire conatus est. Verè ergo solida nostri corporis membra odoribus nutriri, coqui & pistores abundè declarant, qui ex obsoniorum odoribus assiduè saginantur, & reficiuntur: quæ causa est, cur esurientes, atque famelicos, nutrientes odores summopere delectent. Hoc ita esse, exemplo demonstrauit Democritus, qui septuagesimum annum agens, vt refert Hipparchus, panis odore triduo vitam protraxit. Quod nemo mirabitur, qui apud Plin. *in lib. 7. cap. 2.* legerit, *ad extremos fines Indiæ ab Oriente circa fontem Gangis, Astomorum gentem sine ore, corpore toto hirsutam, vestiri frondium lanugine, halitu tantùm viuentem, & odore quem naribus attrahunt, nullum illis cibum, nullúmque potum: tantùm radicum, florúmque varios odores, & syluestrium malorum, quæ secum portant longiori itinere, ne desit olfactus, grauiore paulò odore haud difficulter exanimari, &c.* Rursus, Si solida membra ex odore solùm refocillarentur, & non verè nutrirentur, non posset odor vino, aut humido alimento in nutriendo comparari, quorum vi, partes solidæ non solùm refocillantur, sed verè nutriuntur, & implentur. Demum: Si cibi in ventriculo nuper ingesti pars in vapores fusa per cæcos meatus, & alios sensui inconspicuos ductus, quoquouersùm in omne corpus delata, partes solidas verè nutrit: cur odor, qui halituosa quædam substantia existit, easdem non reficiet? & maximè cùm hæc, sit corporeum quid, & non merè spirituale & simplex; ex odore ergo verè ali solida verum est. Non eguit tamen odor ad sui coctionem promptuario aliquo, qualis ventriculus est, quo solida alimenta opus habuerunt: sed satis illi fuere pulmones, & anteriores cerebri ventriculi, & meatus aliqui sensibus non conspicui, quibus tota exterior cutis plena est, in quibus vaporosa odoris substantia ob sui tenuitatem facilè, expeditè, & sine multo negotio alteratur, & in aliti substantiam transmutatur: in qua concoctione, & alteratione separari superfluum est necesse: verùm hoc inuisibile est, quemadmodum & ipsa fumida vaporatio.

Huius dogmatis falsitatem coarguit Arist. *in lib. de sens. & sens. per plura capita*, quoniam solidarum partium alimentum, solidum debet esse, constans & crassum, humido primigenio, viscido & lento quàm simile, ex Gal. 7. *meth. 6.* Qua ratione Philosoph. 12. *sect. problem. 11. & 13.* dicebat, triticum esse cibum proprium, & familiarem omnibus hominibus, non alia ratione, quàm quia succum viscidum, lentum & crassum, qui anima ipsius est, habet, cuius merito in partes solidas cõuertitur. At odor vaporosa quędã substantia est, imperceptibilis veluti, tenuissima, & quæ membris affigi nullo modo potest. Deinde. Si verum est, in vera partium solidarum nutritione, vsque ad certum terminum vitalis periodi, animalia secundùm trinã dimensionem augeri; cur spiritus has partes nutrient, si hoc non potest fieri, nisi ab alimento, quantitate, mole, duritie, & reliquis qualitatibus naturæ partiũ conuenientibus prædito?

Denique

Denique aqua non nutrit solida, quia corpus simplex, fluidum, tenue, nullam corpulentiam gerens; ergo odor aqua simplicior, non nutriet.

Manardi verò, & aliorum rationes sic dilues. Democritum, & alios per aliquot dies & annos vitam sine alimento produxisse, certa res est, firmántque Plin. *lib.* 11. *cap.* 54. Athenæus *lib.* 2. *Dipnosoph.* Albert. Magn. *lib.* 7. *de animalib.* Diogen. Laërt. *de vit. Philosoph.* Carol. Clus. ex Garciæ ab Horto sententia, *lib. aromat. c.* 3. Matth. de Grad. *part.* 2. *prax. cap.* 12. Francisc. Petrarch. *lib.* 4. *de mirabilib. tract.* 1. *c.* 22. Beniu. *cap.* 118. & alij citati ab Schenckio, *lib.* 3. *Obseruat. tit. de asitis*, quod etiam testantur rarissimæ allatæ Historiæ à Ioanne Matth. Hesso *in enodat. quæst. med.* 46. Henric. Smetio *lib.* 10. *Miscell. medic.* Quercetan. *sect.* 2. *diætet. polyhist. cap.* 4. Lang. *lib.* 2. *epist.* 27. Ioubert. *decad.* 2. *paradox.* 2. Gregorio Horstio *libr.* 7. *de med. histor. mirab. cap.* 1. Fortunio Liceto, *peculiari libro de iis, qui sine alimento viuunt.* Sed hos, solis odoribus vitam prorogasse non est dicendum. Democrito autem, & aliis eiusmodi accidit inedia, quia illis humor erat pituitosus, multus, & crassus, qui à debili senum calore diu, importunéque excoctus & elaboratus, versus in sanguinem nutrit. Sic senes facilè ieiunium ferunt, ex Hip. *lib.* 1. *aph.* 13. quòd illis calor minor, & languidior insit, collectámque pituitosorum copiam habeant, corpúsque hebes, pigrum, & ad quosuis motus, & exercitia ineptissimum sit. Hinc fit vt naturæ frigidæ humidæ, senum temperamento similes, parum appetant, & facilè paucis, vel nullis alimentis vitam transigant, vt animalia exanguia, & alia, quibus ob caloris paucitatem frigus est infestissimum; hæc enim tota hyeme latitant, & in locis tepidioribus subterraneis vitam sine alimento transigunt, auct. Plin. *lib.* 8. *cap.* 25. Etsi nobis liceat ab animalibus ad plantas rem deducere, sunt ad manum quamplurima huius generis experimenta. Cæpæ enim, & allium post multos menses à terra separata, sine vllo terræ alimento germinant, non modò nutriuntur, quia humorem multum crassúmque habent, qui marcori, & siccitati plurimùm resistit.

Coqui autem & pistores ex odoribus saginantur, & famelici reficiuntur, quoniam in illis multi, purique spiritus gignuntur, quorum copiam qui habent, obesi fiunt & ouantes; in his ex morbo exhausti spiritus citissimè reparantur ex odoribus, & sic vires fiunt vegetiores, & nostri corporis partes munera sua promptissimè exequuntur. Quod verò à Plin. de Astomorum gente refertur, fabulosũ est, quicquid annuat Mars. Ficinus *lib.* 2. *de triplici vita, c.* 18. dum sic ait: *Ferunt in calidis quibusdam regionibus, & odore plurimo passim fragrantibus, multos gracili corpore, & imbecillo stomacho, quasi solis odoribus vesci, fortè quoniam ipsa natura loci, tum herbarum, & frugum atque pomorum succos fermè totos redigit in odores, tum corporum humanorum humores illic resoluit in spiritum. Quod si est, quid vetat vaporibus tantùm ali, quum simile simili nutriatur, &c.* Qui tantus auctor Plinij solùm retulit sententiam, quum incredibile sit pomorum succos totos redigi in odores, & incredibilius corporum humanorum humores in spiritum resolui durante vita.

Comparat autem Gal. vinum cum odoribus in nutriendi celeritate, ambo enim celerrimè nutriunt, hi, spiritus; illud solida membra. Pars autem tenuior alimenti alit corpus, quia crassior est, & lentorem habet quo affigi possit: odor autem cùm sufficientem corpulentiam non habeat, partium nutricationi aptissimam, licèt vires corporis, vitæ spiritus conseruet, calorem congenitum foueat, naturalium functionum organa adaugeat, solidas tamen nostri corporis partes nec minimùm alere potest. Vt videas quàm bono fundamento nixa fuerit Conciliat. sententia *diff.* 55. contra quem spicula iecerat Manardus, quámue malo huius auctoris munita, ac fulta. Imò mirari subit Philosophum, & Medicum doctissimum tam tenui, imbecillíque argumento munitum, dicta Gal. ita præcipitasse, contra quem scripsit Musa *in com.* 2. *aph.* 11. & posteà Brachel. *ad cit. loc.* Augen. *tom.* 1. *epist. lib.* 3. *epist.* 2. eleganrissimè disseruere.

DVBIVM IV.

Num nutritio per pororum contactum possit celebrari, contra Casmannum Philosophum eximium.

Vini odoriferi.] Dubitari potest, & meritò sanè, cur expertissimus Rasius in præsentis acutissimi huius symptomatis angustiis, omnia præsidia, ad citissimam spirituum resolutionem reparandam, & ad alimoniam celerrimam solidis partibus præbendam non tentauerit; quum nullus tunc videretur esse remedio locus, nisi ocyssimè vires collapsæ oblato victu refocillarentur. Sícque vbi æger vel nullo modo, vel parum cibum deglutire B potest, vt in suffocante angina, vteri suffocatione, fastidio summo, frequenti vomitu, mentis læsione, syncope, aut quouis animi defectu sæpissimè contingit, consultissimum semper visum fuit emplastra vmbilico, aut stomacho apponere, quando ægrotantes nec alimentum attrahere ob multas causas, nec retinere queunt, & sic præceps timetur virium lapsus, vt sæpè in grauidarum curatione, vel præseruatione ab abortu experimur. Hæc enim medicamenta his partibus admota, præterquam quòd fœtum retinent, stomachum firmant, ac spiritus, partésque solidas verè nutriunt, ac roborant: hanc nutritionem, peritiores Medici per pororum contactum celebrari affirmant.

Hunc nutricationis modum primus omnium adinuenit Hipp. *lib. de aliment. n.* 5. vbi extrinsecus positum aliC mentum ab extima superficie ad intima peruenire posse asseuerat, cuius mentem doctissimè explicat Valles. *in com.* Neque enim negandum est aliquem succum tam tenuem, & multi habitus esse posse, vt coctione ventriculi non prægressa, verè partes carnosas nutrire possit; & maximè si sit facilis coctionis, & promptè penetret. Quo pacto summoperè eorum approbo consilium, qui vrgente necessitate, ad leuandas vires, ad hoc auxilij genus accedere consueuerunt. Quòd enim obstat quominùs alimentum stomacho, aut vmbilico appositum, ibíque, ob partium circumstantium calorem, & membrorum tractricem vim, ad interiores sedes raptum, & elaboratum nutrire possit? Cùm enim ex Hipp. *lib. de natura puer.* fœtus non per os, sed per vmbilicum attrahat alimentum, & comprimens labra ex vtero matris sugat, præstat vmbilico potiùs, quàm vtero apponere, nam in hac parte nerD uosa difficiliùs penetrat alimenti vis.

Sícque his partibus emplastra nutrientia adaptare abs re non est, quorum syluam audire ne graueris. Primum locum sibi vendicat offa vino odorifero, rosaceo, nardino vnguento aut spicato irrorata. Succus carnium per distillationem, aut expressionem exactus. Gallinæ, aut animalis alterius suauissimi caro modicè assa, & puluer. ros. santal. coral. diamarg. aromat. ros. diarrhod. margarit. præparat. Mastich. lapid. Belzaart. lign. aloës, eboris, aut vnicornu rasura aspersa. Vitella ouorum recentissima vnà cum sanguine columbino recenter extracto, & aqua naphæ, aut meliss. commixta. In hunc vsum sanguine humano, vel suillo calente fouere has partes, maximum & strenuum est auxilium, vt inter omnes noE tat Platonicorum Princeps Marsil. Ficin. *lib.* 2. *de studios. sanit. tuend.* 11. Summoperè etiam prosunt poma redolentia cum aq. cinnamom. conseru. citonior. aut pyror. pulu. ambr. mosch. odorat. zibet. calam. aromatic. Absinth. permixta. Caro vaccina semiassa, succísque Absinth. citonior. ros. & puluere spicæ, vinóque Cretico irrorata mirificè prodest: nam ob siccitatem firmat, ac retinet, ob odorem nutrit. Animalia item viua vt columbæ, capones, gallinæ, per dorsum scissa, & calida partibus his admota vehementer commendantur.

Obseruatio XI.

Septimestris, septem diebus, emplastris nutrientibus alta vitam produxit.

SEptimestrem vidi, quæ igni correpta, septem diebus sine vllo cibo assumpto, nutrientibus emplastris vmbilico assiduè admotis, ad octauum diem, sæuitiem morbi subterfugiens, vitam produxit, & euasit.

Insurgit contra hæc Otto Casmannus *lib.2. Psycholog. cap.12. quæst.vlt.* absonam Medicorum sententiam deridens, quum vanum putet assumi ex iis aliquid per poros, quod posteà ingressum venas, & arterias nutritioni aptetur; nam hæ potiùs ex naturæ suæ constitutione, ad motum cordis, & aliarum partium ex se foras propellunt, quæ continent, quàm forinsecus aliquid impositum ad se proliciant. Emplastrorum verò natura ea non est, vt sua sponte in corporis penetralia progrediantur sine aliquo attrahente.

His persuasus à communi, omnibúsque confirmata sententia discedere non erubescit, quæ soluere valde operosum non est. Succus ex impositis emplastris tenuissimus, ob circumiacentium partium calorem, pororum amplitudinem, & naturæ indigentiam, per venam vmbilicalem (de his autem quæ ventriculo apponuntur, minor est hæsitatio) ad portæ ramos attrahitur, ab his in ventriculum, vbi in substantiam cremori similem transmutatur, mox per mesenterij venas ad hepar delatus in sanguinem vertitur, qui deinceps & matri, & fœtui optimam præstat alimoniam, qui ex illius purissimo sanguine nutritur, auctore Gal.1.*de caus. sympt.* 7. *& 3.epid. sect.3. com.73.* tantùm enim abest vt motus arteriarum penetrationem impediat, vt hac de causa apertis ampliùs poris, actualique emplastrorum, & partis calore, meliùs promptiúsque intrò in abditas sedes sese insinuet. Neque obstat (hoc enim obiici potest) quòd in vena matris vmbilicali, vbi apponitur alimentum, coctio fieri non possit, quum venæ non sanguificent, albæ enim sunt, sanguis autem ruber. Nam licèt demus in vena vmbilicali, ab ipsius calore, & vi à iecore demandata, tenuem hanc substantiam attractam percoqui, & in sanguinem conuerti, non errabimus, nam venæ sanguificant ex Gal. 4. *de vsu part.*12.& 17. nec rubedo est necessaria ad alendum, nam interdum sanguis albet prout ipsa caro, & ab illo, qui à iecore dimanat, deinde rubefit, vt latè probat Fernel.6. *phys.*2.

DVBIVM V.

Num infusa per clysteres nutrire posint, contra Mundellam, & Casmannum.

CVr Rasis pro reparanda huius ægri debilitate, viribúsque exhaustis recuperandis, clysterium nutrientium non meminerit, quæret quispiam, & meritò sanè: cùm infusa per clysteres nutrire possint; quod auxilium, vbi æger parùm, vel nihil assumit, ad conseruandas vires est præstantissimum. Huius præsidij primus auctor fuit Cornel.*lib.3.cap.* 18. Confirmarunt deinde Oribas. *lib.* 8. *cap.* 24. *&* 34. de clysteribus qui vim habent alendi eos, qui alioqui non nutriuntur, Aëtius *tetrab.3.serm.1.cap.1.* quorum sententiam Iuniorum peritissimi amplectuntur. Cardan, *lib.1.contrad.tract.6. contrad.6.* Valles.*lib.8. cont. cap.3.* Ludou. Mercat. 1.*ind.* 3. & alij docti ab Auenzoar *lib.1.theiz.tract.10.cap.18.* qui inter Arabes nutrientium clysterium vsum miris encomiis celebrauit. Hoc autem esse verum, duplici ratione factum puta; & quòd partes tenuiores eorum quæ per sedem infunduntur, trahantur à ventriculo necessitatis tempore; nam ventriculus famelicus crudos, & planè incoctos succos, & quoslibet iniectos liquores, imò fæces ipsas sæpè prolectat, quo loco portio infusorum ad ventriculi fundum attracta in chylum vertitur: & quòd venæ mesaraïcæ ramificantur ad intestina, rectum, colon, ileon, monoculum, auct. Gal.6.

A *de anatom.administ.6.* & firmat Vessal. 6.*lib.de fabric. c.* 5. Sed vbi sunt eiusmodi venæ, ibi est attractio iecoris ex intestinis. Igitur nutrimentum existens in intestinis nutriet.

Prætereà: Non solùm alimentum à ventriculo demandatum concoquunt intestina, sed etiam chylum conficere possunt: nam intestinorum, & ventriculi eadem est substantia, siue temperiem, siue colorem, siue tunicarum contextum spectemus, vt 4.*de vs.part.* 17. latissimè retulit Gal. Cur ergo si coctio quæ fit in ventriculo, agi potest in intestinis, infusa per clysteres concoquere, & in verum chylum transmutare non poterunt intestina: & cùm chylificent, cur succum infusum tenuissimum, tum suo, tum viscerum circumstantium calore, non coquent, & concoctum per vasa distribuent; & maximè si is sit concoctu

B facillimus, vt vinum, ouorum vitelli contusum, carnium electarum liquor stillatitius, prissanæ cremor, &c.

Neque Mundellæ rationibus fidem adhibeas, *in epist. lib.epist.* 10. quem videtur fuisse sequutus Otto Casmannus *loco sup. cit.* qui iniecta per clysteres nutrire non posse asseuerant: & quòd ex Gal. doctrina, 4.*de vs.part.* 1.*&* 1. *de facult.natural.*10. cibariis vt nutrire possint, vnicus sit ingressus per os, & quòd, monente Magistro 3.*de temp.*2. vinum, & quodlibet alimentum nutrire non possit, nisi tres illas celebratissimas coctiones pertranseat. Et quòd clysteres neque ad ieiunum, neque ad ventriculum subire possunt, immò si admodum nitaris, fortasse tantùm tenuia attingunt, vt affirmat Gal.13.*Meth.*16.5.*eiusd.*11.*&* 4.*aph.*12.

Sed hæc facilem habent explicationem. Nam fatemur

C vnicum esse ingressum per os, si de viis communissimis, & à natura constitutis loquendum sit, non autem de arte paratis. Neque negamus, aliturum alimentum tres coctiones subire oportere, sed nomine primæ intelligendam esse eam quæ fit in intestinis, arbitramur. Fatemur quoque corpore naturaliter se habente, nihil trahi posse ab intestinis: Cæterùm tempore indigentiæ, vi coacta, ab ipsis ad ventriculum, portiones tenuissimas rapi non negamus: Nam multa violento motu ab illis ad ventriculum ascendunt; in voluulo enim clysmatis, & stercoris nonnunquam portio per os reiicitur, vt 3.*de caus.sympt.* 2. *&* 3.*epid.sect.2.com.* Gal. confirmat. Cur ergo Rasius his, in præcipiti virium lapsu non fuerit vsus, nulla alia potest addi excusatio, nisi quia æger alimenti aliquid ca-

D piens, in horas meliùs habere videbatur.

Moschum.] Portentosum naturæ miraculum videre est, nempe animal quoddam Indicum, pretiosissimum odoris genus ex vmbilici vomica quotannis expromens (cùm in reliquis animalibus erumpentes abscessus, non nisi quidpiam olidum, ac fœtens eructent) quod communi vocabulo *moschus* appellatur. De quo licèt antiquiores Græci non meminerint, vt Theoph. Dioscorid. Plin. & Gal. Iuniores tamen, vt Aëtius *tetrab.*4.*ser.*4.*cap.*12. eius vires non ignorarunt. Nam hic auctor ex eo præparat compositiones, quas moschatas vocat. Paul. autem (quicquid Ruel. hunc auctorem de eo egisse asseueret) nullibi de moscho odorato verba fecit, licèt de musco herba, & musco marino, eum pertractasse *in libr.* 7. non eam inficias.

Arabes de eius præstantia ac facultate plurima memoriæ consignarunt. Auic. enim *lib.2.c.*460.& Serap.181.

E sic inquiunt. *Moschus omnis in vmbilico cuiusdam animalis gignitur, quod capræ simile est, vnico aromatum cornu, pregrãdi corpore, agile valde, & acuti sensus; quam capram incolæ gazelam vocant: hoc in venerem impetuosè ruens, vmbilicum habet tumidum, & vomicam congesto inibi sanguine crassiore, & concreto refertam, quo tempore à potu, & pastu ferè abstinet, in terrámque continuò deuoluitur, qua deuolutione vmbilicum, tetro faculentóque sanguine plenum, & turgidum exprimit: Emissáque saniès, & humo fusa colluuies, candentique sole resiccata, post aliquod tempus magnam sibi odoris adsciscit suauitatem, & ita latè fundit odorem, vt eius momentum confestim domos impleat, hincque diutissimè seruant quacunque eo fuerint imbuta.* Quare moschus multo venundatur pretio, dignus quo Principes, Regésque

exornentur

excernentur: nam in pretiosa venit odoramenta, & sic quotidianis vestium suffimentis est dicatus. Cæterùm indigenæ, qui locum, vbi huiusmodi feræ habitant, satis agnoscunt, saxa facilè deprehendunt, quibus diffusa sanies cohæsit, quam in vitreis vasis recondentes, in aliarum caprarum folliculis reseruant, & ad nos asportant, vt eleganter retulit Scal. *exercit.* 21. *in Cardan.*

Calidum & siccum esse moschum in 2. excessu, cit. auctores asseuerant, qui admirandas illi tribuunt facultates. Summè enim roborat cor, spiritus odore nutrit ac refocillat; quare syncopæ, & trementi cordi mirificè opitulatur, ac cardiacas leuat affectiones, vt proprio experimento hîc Rasius ostendit. Cerebrum munit, sensus omnes viuificat, mirum in modum exhilarat, hepar frigidum sanat, ventriculum firmat, & demum omnibus frigidis humidis vitiis, tam epotus, quàm illitus remedio est; adeò vt nullus sit morbus contumax, ac rebellis, qui huius medicamenti auxilio non mitescat. Tanta est illius vis, potestas ac efficacia.

Qua de causa edoctus Mesuë compositiones celebres, moschatas ob id appellatas, quòd maiorem, præ cæteris medicamentis moschi quantitatem recipiant, composuit, quas palpitanti cordi, subtristibus, melancholicis, hominum consortium fugientibus, omnibus frigidis neruorum, & aliarum partium ægritudinibus, plurimùm prodesse fatetur. Quamobrem Medici eum cum vnguentis, emplastrisve roborantibus permiscere consueuere. Denique ita est excellens medicamentum hoc, vt Auic. 6. 4. *tract.* 1. *cap.* 1. *& lib. de virib. cord. tract.* 2. *cap. de moscho*, id esse inter theriacalia pharmaca præstantissimum asseueret. Quo pacto semper mihi arrisit eorum vsus, qui pastillos & globulos ex odoriferis, alexipharmacísque medicamentis, vnà cum moscho constructos, ad contagiosos, venenatósque morbos arcendos odorare solent. Cætera de moschi viribus, vide apud Gesnerum *lib.* 1. *de quadrupedib. tit. de moschi capreolo*, & Balth. Fabric. *in orat. de excremento seu stercore moscho*, qui de eo luculentissimè, disputarunt.

Moscho viribus simile est ambarum, (suauissimum odoris genus) de cuius generatione auctores varia prodiderunt; sicut de eius præstantia, & vsu sat multa congessere Math. Syluatic. Platear. Serap. Garzias ab horto, Christoph. à Costa, Mathiol. Carol. Clus. Manard. Monard. & latè Auic. *lib.* 2. *cap.* 62. Quod medicamentum easdem, quas moschus præbet, ex se promere vtilitates, suprà citati vnanimiter affirmant. Qui omnes de ambaro citrino (Officinæ succinum vocant) peculiarem etiam fecere commemorationem: hoc enim mulieres decoris causa gestare solent; quædam monilium vice, aliæ in orbiculos, & verticilla effingunt, & collo, brachiísque certè modò ferunt: quod infantibus alligatum, amuleti ratione, contra epilepsiam, veneficia, fascinationem opitulari, iidem memoriæ commendarunt. Hoc paleas, vestium floccos, fimbrias, & alias quamplurimas quisquilias ad se allicit; hásque vires præstare totius substantiæ similitudine, & proprietate norunt, qui occultas virtutes, in rerum natura esse adstruendas sibi persuadent: à quibus, naturales concordias & amicitias proficisci, initóque fœdere celebrari iure optimo arbitrantur.

HISTORIA X. TRALLIANI, De Phrenitide.

Phrenitis, secta ingeniosè in fronte vena, & aliis auxiliis persanata.

*Ego autem magna adeò phrenitide correptū curaui, & nisi multi fortésq; famuli eum continuissent, & vinculis vndequaq; constrinxissent, neutiquam ne * in fronte quidem venam secare potuissem: adeò ferociter agitabatur, omniáque faciebat, quæ insanientes solent: atque si gladium habuisset, non paucos qui aderant iugulasset. Quia verò sanguinem detrahere bis molestum est visum, ideò tantum initio vacuauimus, quan-*

A *tum ei satis erat futurum, etiamsi secunda vice iterum emisissemus. At hic quidem celeriter curatus est, alia quoq; ratione, ac cura conuenienter adhibita.* Alexander *Trallianus* lib. 1. c. 13. de curat. phreniticorum.

PARAPHRASIS.

Vocat hic auctor phrenitidem magnam, quæ vel ex magna cerebri, aut meningum inflammatione originem ducit; vel est facta, firmata atque constructa, in qua oculi apparent squalidi, & rubentes, inuoluntariísque lacrymis perfusi, & eorum venulæ plenæ videntur, ob compressionem ab inflammatione inductam, lucem ægri abhorrent, sanguis è naribus distillat, arida febri torquentur, lingua est aspera, alui excrementa alba, vrinæ, & alui suppressio contingunt, manuum tremor, & gesticulatio apparent, mœsti sunt ægroti, & vix ad quæsita
B respondent, nihil sentientes, quoniam iis mens ægrotat. De delirij gradibus vide Ludouic. Mercat. *tom.* 1. *q.* 180. *n.* 30.

Quibus signis si affectum firmatum esse cognoueris; cùm vrgeat acutie sua, nec præbeat inducias, cunctandum non est ab affecta parte sanguinem detrahere, etiamsi totum corpus vacuatum non sit, ob certum ex procrastinatione periculum. Et licèt methodicè in affectibus inflammatoriis priùs fluxio, & causa fluxionis sit amolienda, de cura tamen coacta, illegitima, & extraordinaria, (sic Fernel. loquitur *lib.* 1. *meth.* 6.) & in qua ab affectu incipienda curatio est, ab ipsamet patiente particula sanguinem illicò exhaurire præstat. Sic in suffocante angina, ex cephalica, leonicis. In Apoplexia, & quouis alio acutissimo cerebri affectu, ex nasi, frontis, & occipitis venis. In phrenitide ex his, & præsertim ex frontis vena,
C tantoperè ab auctoribus, & maximè Auic. 4. 1. *cap.* 20. laudata, licet vacuationem celebrare, de cuius vtilitate lege Nicol. Pison. *lib.* 1. *de curand. morb. c.* 10. *in med.*

Taxat summa cum ratione acutissimus Vallesius, sui temporis Medicos, tum *lib.* 2. *epid. sect.* 6. *com.* 29. tum *lib.* 4. *com.* 43. Quòd nunquam ad affectæ partis auxilium deueniunt, nisi postquam totum corpus exquisitissimè est exhaustum: vulgares enim nostri temporis Medici, in affecta parte auxilia imponere formidantes, ea nonnisi moribundis consulunt applicanda.

Meritò ergo Trallianus in morbo periculoso, & in quo ob ægri feroces motus, phlebotomia ex cubito celebrari non poterat, ad sectionem venæ frontis illicò accessit. Quo casu Paul. *lib.* 3. *cap.* 6. Rasius *lib.* 3. *ad Almans.* 3. ante sectionem aliarum venarum, ex frontis, aut nasi venis sanguinem euacuant. Vel quando phrenitis ad alios morbos est sequuta; cùm enim iam sit vacuatum corpus, pe-
D riculum nouæ fluxionis imminere non potest. Quo autem tempore vacuatione vniuersali non præcedente, sectio venæ frontis debeat administrari, explicat eleganter Gentilis 3. 1. *tract.* 3. *cap.* 3. *dub.* 2. cùm hæc ex cerebro euacuans, capitis grauitates, & omnes ex plenitudine morbos leuet, ex Gal. *libr. de curand. rat. per sang. mis. cap.* 19.

Sed cùm facto hoc præsidio, ex toto æger sanitatem non recuperaret, alia via curatus conualuit. Quæ autem fuerit hæc via, auctor non explicat. Per eam autem, si purgationem intellexeris, non errabis. Quod præsidium tam Græci quàm Arabes vnanimiter confirmant. Et licèt
E Paul. & Actius solius phlebotomiæ faciant mentionem, id forsan fecerunt, quoniam expurgantium vsum timuerunt, quæ suapte natura, in calidissimo humore plus inflammare, & nocere, quàm prodesse nata sunt, ex Gal. 2. *acut.* 12. *& lib.* 6. *epid. sect.* 6. *com.* 5. Quamuis autem hæc vera sint, & Medicum cautum reddant, ne passim, sed maximo cum consilio purgationem in phrenitide consulat assumendam: tamen mitissimis catharticis, humor non solùm fluens, fluxurúsue, sed impactus educēdus est, quoniam, monente Magistro *lib.* 1. *aph.* 24. *Non propter febrim purgamus ægrum, sed propter humores facientes febrim. Quare multo maiorem oportet ex noxiorū humorum vacuatione fieri vtilitatem, quàm sit quod ex purgantibus medicinis sequitur detrimentum;*

detrimentum, erit autem vtilitas maior, si humor absque noxa, & molestia vacuetur, &c. De quo argumento infrà *in com. hist.* 63. latius peragemus.

Obseruatio XII.

Phrenitis sæua, artificiosa vacuatione curata.

DVx strenuus cùm phrenitide magna laboraret, & ob ferocissimos, validósque corporis motus, ex siccitate neruorum contractos, illi nulla reuellentia possent administrari auxilia, quidam ex adstantibus suaui cantu eum demulcens, pennam ad radicem multùm fissam, (nostro consilio) & in stellæ effigiem paratam intra nares improuiso intromisit, ac fortiter circumduxit: quo facto, tanta sequuta est ex nare dextra sanguinis vacuatio, (erat enim iuuenis quadratus, & sanguine turgens) vt copiosissimam æquaret phlebotomiam; qua copia eiecta, natura à sarcina leuata, residuum per sudorem, aluíque fluxum excreuit, & æger paulisper ad se rediens, conualescere cœpit.

QVÆSTIO XI.

Quòd in omni phrenitide vena sit secanda, contra Gentilem, Harculanum, & Eustachium Medicos doctißimos.

COMMENTARIVM.

IN *fronte quidem venam secare.*] Maxima lis est, & controuersia de secanda vena in phrenitide. Nam in hac, summoperè digladiantur auctores omnes, ità vt varias sectas condant, & nouas leges. Sed pro affirmat. parte, extat auctoritas Galeni, qui 13. *meth. cap.* 21. in omni phrenitide venam esse secandam confirmat; cuius sententiam amplectuntur Aëtius *tetrab.* 2. *serm.* 2. *cap.* 2. Paul. *libr.* 3. *cap.* 6. Cels. *lib.* 3. *cap.* 18. Cælius *lib.* 1. *acut. cap.* 10. Nec desunt ex Arabum familia doctissimi, qui eandem argumentis muniant, & defendant, quorum asserta magni facienda sunt, vt quæ antiquorum dicta exactè explanent. Primus est mirabilis Auenzoar *lib.* 1. *theizir, tract.* 3. *c.* 6. Sequuntur Rasius *lib.* 9. *ad Almans.* 3. Serap. *lib.* 2. *breuiarij.* 20. Haly 5. *pract.* 15. Auic. 3. 1. *tract.* 3. *cap.* 3. ex quibus solùm Auic. & Serap. verba adducere placuit, vt videant quo in errore versentur, qui contrariam partem defendere conati sunt. Ille sic ait: *Communis quidem cura specierum eius, est phlebotomia ex cephalica, extractio sanguinis conueniens, imò multa valde, & sit festinatio ad illam immediatè, &c.* Hic sic loquitur. *Oportet ergo, vt in omnibus in quibus euenit hac ægritudo, extrahatur sanguis cum velocitate, si virtus est sana, & non est illic probibens quod prohibeat, quod est, quia iuuamentum huius est plus, quàm reliquorum iuuamentorum, & magis festinum, quàm omne quod in ea administratur, &c.*

Hanc sententiam defendunt Matthæus Gradius *lib.* 9. *ad Alm. c.* 4. Mercurial. *lib.* 1. *praxis, cap.* 15. Capiuac. *libr.* 1. *de morb. intern. cap.* 9. Massaria *lib. praxis, cap.* 11. Ludouic. Mercat. *lib.* 1. *eiusd. c.* 11. Forest. *lib.* 10. *obseruat,* 5. Iacchin. *lib.* 9. *ad Alm.* 7. Nicolaus Piso *tract. de feb. cap.* 8. Holler. *lib.* 1. *de morb. intern.* 16. Horat. Augen. *lib.* 4. *de sang. mis. c.* 7. Sauanarol. *tract.* 6. *c.* 5. Bacchanel. *lib.* 2. *de consens. medic. c.* 5. Gordon. *part.* 2. *de passionib. cap.* 22. Vallescus Tarentinus *lib.* 1. *empiric.* 5. Camillus Thomaius *lib.* 4. *meth.* Montaltus *tract.* 3. *de cerebri morbis, cap.* 15. Christophor. à Vega 3. *art. med. c.* 6.

Nec desunt his auctoribus rationes. Hip. enim in quacunque maxima inflammatione, vel etiam vsque ad animi deliquium euacuat; 1. *aph.* 23. Quare si in ea, quæ à frigido humore originem ducit, 13. *meth.* 21. Gal. venæ sectionem admittit: cur hæc in inflammatione à calidissimo humore suborta securissimè non administrabitur? & maximè cùm ipse *lib.* 4. *meth.* 6. & *lib.* 4. *acut.* 19. eam consulat exequendam, præseruationis gratia, in ictu, casu, dolore, & quouis vel leuissimo affectu. Quare admittenda est in phrenitide phlebotomia, prout experientia confirmat, cui fidendum magis, quàm rationi, ex Gal. *lib.* 1. *de facult. natural.* 13. & *lib.* 4. *simpl.* 18. etiamsi inflammatio ab humore vel merè bilioso sit pronata, & si possibile sit, in totum à natura sanguinis separato, si constent vires. Hæc enim refrigerat: quoniam in biliosa maior est necessitas refrigerij, calidum, & efferuescentem humorem, vel sanguinem conuertendum in bilem euacuat. Fluentem reuellit, qui in partem principem decumbere debet. Licèt enim reuulsio aliis auxiliis perfici possit, nullo promptiùs, aut efficaciùs venæ sectione celebratur. Eam ergo illicò, & sine cunctatione impera exercendam, ne fortè nobis contingat, quod accidit illi Medico, citato à Guianerio *tract.* 3. *de ægritud. c.* 6. qui in robusto ægrotante, cerebri inflammatione occupato, venæ sectionem distulit, donec combustio Lunæ transacta esset; propter quod, inquit ipse, phrenesi confirmata, ita vehementer symptomata aucta sunt, quòd bonus homo vitam cum morte commutauerit.

Qua ergo ratione Mesuë doctissimus *tract. de ægritudinib. cereb. tit. de phrenesi,* Gentil. *supra Auic. loc. cit. dub.* 2. Harcul. 9. *ad Alm.* 3. Leonus Lunensis *lib.* 2. *art. med.* 1. Barth. Eustach. *lib.* 1. *praxis, cap.* 2. in purè biliosa non mittunt sanguinem, ignoro prorsus; eò maximè cùm phrenitis sit morbus acutus, in quo sanguinem extrahendum esse, oraculo quodam prædixit Hipp. 4. *acut.* 19. Et licèt illi reclament, in omnibus acutis cum sanguinis præsentia, Hipp. esse intelligendum: eorum expositionem omninò redarguit Rabbi, Moses 12. *part. aph.* 19. cùm sic ait: *Si ægritudo fuerit fortis, & difficilis, & virtus ægri fortis, quicunque exercuit artem medicinæ, & laborauit circa ipsam, non debet extractionem sanguinis prohibere, nec ab ea cessare, etiãsi repletionis signa non ostendant, sed tantummodò ægritudinis fortitudinem, & difficultatem sui videre.*

Et ne putes Mesuëm in biliosa, à sanguinis missione abstinuisse, quamuis minùs mittat in hac, quàm in ea cui sanguinis copia adiungitur. Nam loco venæ sectionis, hæmorrhoïdum apertionem procurat; qua vacuatione prouocata, in initio initiante, quando adest maior necessitas reuulsionis, à capite reuellit, sequutus forsan Actuarium *lib.* 4. *meth.* 2. & Haly *loc. cit.* qui hac de causa, primò è saphena sanguinem emittunt, quorum mentem explicat Nicol. *serm.* 3. *tract.* 2. *sum.* 5. *c.* 2.

Insuper illorum rationes expendere opus est, qui à Galenica sententia discedere non erubescunt, cholericorum ebullitionem pertimescentes; ex qua putant bilis excandescentiam, euacuato sanguine, qui est frænum bilis, sequuturam, cùm hoc à ratione alienum sit: nam omnes pariter in venis existentes humores venæ sectionis beneficio vacuantur; præsertim cùm multa bilis portio extrahatur, aut sanguis biliosus in bilem statim conuertendus; cùm hic humor, tenuitate sua promptiùs secta vena educatur. Si verum est Gal. edictum 3. *de facult.* 15. successione ad id quod vacuatur, priùs trahi quod leuius est. Hócque pacto exire sanguinem aperto foramine omnes norunt.

Denique sola bilis flaua separata à sanguine (hoc enim ipsi affirmant) non fluit ad cerebrum, sed cum sanguine permixta & confusa; dicitur tamen syncera, non synceritate vera, sed apparente, quoniam minimum alterius humoris admittit, ex Gal. *lib. de dif. morb.* 12. & 2. *prog. com.* 38. Explicat eleganter Auenzoar *lib.* 1. *theizir, tract.* 3. *c.* 5. per hæc verba. *Et scias quòd nõ generatur apostema in hoc panniculo, nec in alio loco, ex vno simplici humore, cui etiam alius humor non sit adiunctus, sed denominatio fit à maiori: v. g. quando dicimus quod est ex cholera, non intelligas quod est ex cholera pura, sed cum aliis humoribus mixta; sed eam choleram nominamus, quia aliis humoribus preualet in quantitate, virtute, & natura, &c.*

Neque quòd in erysipelate non mittat sanguinem Gal. 14. *meth.* 3. & 2. *ad Glauc.* 2. ex eo in phrenitide, hoc est cerebri erysipelate, condemnandum hoc auxilium est. Nam inibi Gal. de erysipelate agit externo, nos de interno, & magis periculoso. Sic in pleuritide, quæ à bile ferè originem ducit, 6. *aph.* 31. & *lib. de constit. art. med.* 15. copiosè sanguinem educit: quo auxilio celebrato, felicior multò

multò deinceps subsequitur curatio. Quare si in pleuritide, quæ non est ita sæua inflammatio, prisci, & recentiores omnes, vt Brissotus, Turinus, Curtius, Cæsar Optatus, Georgius Gomes, & alij, quos refert Renatus Morellus Medicus consummatissimus, *in appendice Brissoti*, sanguinem vnanimiter emittunt, cur in phrenitide eam illicò non exequemur?

HISTORIA XI. GALENI, De Phrenitide.

Phrenitici nonnulli de iis quæ oculis offeruntur, rectè quantùm ad sensitiuam notitiam iudicant, cogitando verò à naturali iudicio aberrant.

Cum Romæ quidam domi cum lanifici puero contineretur, surgens à cubili venit ad fenestram, per quam ipse videri, & prætereuntes videre potuit. Itaque ex vitreis vasis singula ostendens, interrogauit, imperarént ne vt ea proiiceret: illi verò ridentes, plaudentésque vt ea proiiceret, rogabant, tum ipse deinceps omnia arripiens proiecit. At illi magnis acclamationibus riserunt. Postea iuberéntne puerum quoque proiici cùm eos interrogasset, atq; id illi iussissent, illicò ipsum deiecit, quem ab alto cadentem videntes, suppresso statim risu accurrerunt, & confractum iam puerum sustulerunt. Galenus lib. 4. de loc. c. 1. & lib. de dif. sympt. c. 3.

HISTORIA XII. GALENI, De Phrenitide.

In phreniticis aliquando est errans imaginationis motus, illæsa cogitatione.

Contrariam affectionem nō solùm in aliis, verùm in meipso, cùm adolescens adhuc essem, expertus sum: cùm enim per æstatem ardenti febre laborantem, & festucas atro colore ex cubili eminere, & floccos similiter in vestibus esse putabam, quos auferre tentans, nihilque sub digitis eductum inueniens, accuratiùs, vehementiùsq; id efficere conatus sum, audiens itaque duos ex amicis, qui tum aderant, dicentes: Vidésne hunc iam, & floccos euellere, & festucas colligere? statim intellexi, quod dicebant, me fecisse. Cùm verò sic animo constarem, vt rationalis in me facultas nō vacillaret; rectè inquam, dicitis: proinde ne phrenitis me arripiat, auxilio estote. Illi autem cùm idoneis rigationibus caput fouerent, tota die, sequentiq; nocte, grauibus insomniis turbatus sum, vt interim & clamare, & exilire viderer. Verùm postero die mitigata erant omnia accidentia. Galenus lib. 4. de loc. affect. c. nuper citato.

PARAPHRASIS.

Potentias rectrices posse lædi singulas per se seorsim, aliis non læsis, Galenus his Historiis latè confirmat. Et in alia quadam de Theophilo Medico ægrotante, *lib. de dif. sympt. c. 3. in fin.* & in alia, de quodam per tredecim dies delirante, *2. de motu muscul. cap. 6.* in quibus exemplis, salua cogitatione, imaginationem lædi posse confirmat, ex triplici facultatum rectricum læsione, triplicem speciem phrenitidis distinguens. Quicquid Petrus Fonseca *lib. 5. Metaphys. cap. 24. quæst. 7. sect. 4.* ex hac distinctione facultatum, non posse colligi has phrenitidis species affirmet, cuius sententiam sequitur Ludou. Mercat. *libr. 1. praxis, cap. 11.* quorum argumenta ad plenum soluunt citandi auctores.

Ratum ergo sit & firmum Galeni dogma, has potentias sedibus, locísque distinguentis. Pro varietate itaque affectæ primariæ potentiæ, triplex accidere delirium vsu compertum est. Interdum enim imaginatio, seu sensus communis afficitur, superstitibus ratione, & memoria.

A Affecti hoc modo sensilia falsa imaginantur, nempe videre, audire, vel aliis sensibus percipere, quæ non sunt: quandoque autem sola ratio afficitur: & nonnunquam sola memoria. Quam veritatem his exemplis Galen. illustrat.

Auicenna (eximius sanè Philosophus) 3. 1. *cap. 2.* huius rei causam inquirens, has potentias sedibus quadantenus disiungi assenerat: atque ita fieri posse, vt vna afficiatur, cæteris illæsis. Suum placitum experimento facili confirmat: vulnerata enim, aut aliter affecta cerebri anteriore parte, sensus communis potissimùm affici solet: media verò ratio: postica affecta, memoria aboleri, aut imminui solet. Quare imaginationem in anteriori præsertim collocat cerebri ventriculo, in medio cogitatiuam, in

B postremo memoriam, quam sententiam firmat Aëtius *tetrab. 2. serm. 2. cap. 2.*

Non diffitemur in cæteris etiam partibus fieri principes actiones: præcipuè tamen in ventriculis oboriri, experientia, ratione, atque auctoritate muniti asserunt Recentiorum peritissimi, qui has facultates, sede, atque loco inter se differre acerrimè contendunt. De quorum numero sunt Argent. *in com. cap. 47. art. med. Gal. num. mobilitas quoque, &c.* Vallesf. *2. contr. 22.* Ioannes Lupus *lib. 4. ad tyron. dialog. 15.* Peramatus *lib. de anim. facult. c. 13.* Licèt non desint Fernel. *5. Physiolog. 14.* & *lib. 6. cap. 15.* Lupeus *lib. 1. enchirid. fol. 50.* Altimarus *in quæst. de princip. facult.* Montalt. *tract. 1. de cereb. Physiol. cap. 13.* Otto Casmannus *part. 1. de Psycholog. hom. c. 21. q. 3.* qui contrariam sententiam ex priscorum mente defendere conati sunt, quorum

C argumenta diluūt Petr. Vaëzius *in comp. c. 22. med.* & Marc. Don. *l. 2. de hist. med. mira. c. 2. prope fin.* De quo argumento pulchra lege *lib. 7. praxis Historiarum, c. 4. de phrenetide.*

Ex quibus constare arbitror, cur esse possit, vt has operationes diuisim lædi contingat, vel etiam aliquando plures, vel omnes; cùm videlicet vna sedes afficitur, aut duæ, aut omnes patiuntur. Posse autem imaginandi, & cogitandi facultatem, vtrasque simul lædi, exemplo ostendit Valleriol. *ad c. 3. lib. de sympt. caus. Gal.* dum puellam virginem, ex metu & mœrore, in hoc ægritudinis genus prolapsam, à se curatam ostendit.

Sed quæres, quare Gal. non fecerit mentionem delirij, seu erroris in memoria, quasi ea sola lædi non possit, quin aliæ lædantur? cuius contrarium quotidiano experimento conspicimus: Nam ægri postulata matula meiere obliuiscuntur, ex respirare præ obliuione plerunque desi-

D nunt; cuius læsionis memoriæ fecit mentionem Auic. 1. 3. *tract. 4. cap. 12.* dum inquit. *Et fortasse erit ex caliditate & siccitate, & erit cum ea permixtio rationis, &c.* Cùm sit proprium caloris confundere species, & agitare. Dic, bene posse reperiri deprauationem in memoria. Quòd si Gal. illius non recordatur, in causa fuit, quoniam sub læsionibus aliarum partium comprehendi potest. Nam ratiocinatrice læsa, simul & memoriam lædi affirmat Gal. 3. *de loc. cap. 5.* idque ob ventriculorum, in quibus facultates istæ sedem habent, læsionem euenire puto; quoniam Gal. 8. *de vsu part. 11.* ab vno ex his ventriculis ad alium, meatum quendam ostendit, per quem spiritus animalis in anteriori confectus, ad posteriorem permeat. Pro cuius dubij exacta solutione, lege Tirisan. 2. *Tech. Gal. ad com. 76.*

E Mercat. *lib. 1. de morb. intern. 11. in med.*

HISTORIA XIII. RASIS, De Vigilia.

Vigilia superflua, nenupharino naribus apposito, & lactucarum esu, persanata.

Cum essem solicitus plurimùm circa Medicinam, me oportebat vigilare, & tandiu feci, donec omnino somno carui, & vsus fui rebus diuersis, quæ nihil profecerunt, & non inueni melius, quàm apponere naribus oleum nenupharinum, & lactucas comedere, quibus vsus fui omni tempore iuuentutis meæ. Rasius lib. 3. suor. aphor. in fin.

PARAPHRASIS.

EX nimia & diuturna meditatione, exhaustis spiritibus depauperari cerebrum, & debilitari, ita vt somnus possit amitti, omnibus compertum esse reor. Diuturna enim mentis intentio, assiduum studium, & intensæ cogitationes, collecto ad intùs calore, spiritus exagitant; ex quorum motu irrequieto ipsi ob tenuitatem, & mobilitatem, impensè resoluuntur; quo dato, nec actiones internæ rectè perfici possunt, nec animal frui potest iis vtilitatibus, quas præstare somnum, fatentur omnes: Quippe cerebrum hac de causa vehementer exiccatur, cùm ex animalium spirituum regeneratione continua, robur sibi conciliet (quod opus vigiliæ tempore commodè fieri nequit;) & humido magna ex parte absumpto, cerebri natura frigida siccáque euadit, vnde vigilia; quoniam somnus accidit, quum cerebrum vtilium humorum copia irrigatur: at vigilia ex caliditate, & siccitate partis sentientis contingit, ex Gal. 2. *prorrhet*. 29. B

Et licèt vigilia, cùm modica est, vtilis sit, cùm excrementa halituosa, & vacuationes omnes ferè excitet ac promoueat, æquabiliter sanguinem, & spiritum per totum corpus distribuat: quando tamen immodica est, spiritus substantiam digerit, & absumit; sanguinem adurit & corrumpit, ex Hipp. 6. *epid. sect.* 1. *text.* 6. haud secus quàm dolor, quoniam priuatur homo attemperatione commoda, citra quam humores acriores efficiuntur ac biliosiores, caput incalescit & resiccatur, corpus inflammatur, & denique concitatis febribus acutis, sæpè mentis perturbatio, delirium, phrenitis, & conuulsio contingunt, vt scitè pronunciat Hipp. 7. *aph.* 18. & tandem exolutis viribus, imminuto calore, & resoluto humido, læditur facultas alteratrix, & debilitato calore, & auctis cruditatibus, morbi frigidi accidere solent: nam *fortis vigilia*, dicebat Hipp. 2. *acut. vlt. potus cibósque, tum crudos, tum incoctos reddit:* & tandem dissipato humido mors contingit. De quo argumento Fernel. 1. *path.* 17. pulchra edocuit, & Mercurialis *in com. cit. loc. Hipp. proposuit non indigna scitu.* C

Quapropter necessarium fuit, omni vi, somnum amissum, in quo vitæ nostræ duratio consistit, recuperare; cùm hic, teste Auic. 1. 3. *tract.* 4. *cap.* 1. plurimas secum afferat vtilitates; eius enim opera quiescunt ab opere facultates, animalis spiritus reparatur, cóctiones fiunt perfectiores, & collecto ad interiores partes calore viscera omnia roborantur, ac reuiuiscunt.

Sed cùm causa communis somni, apud probatos auctores, sit retrocessus caloris, & spiritus, & impedita distributio horum ad sensoria, & partes externas, fit vt ferè, quæ sua frigida vaporatione cerebrum humectant, copia halituum vias replent, substantiam caloris incrassant, pigrámque ad motum efficiunt, & tandem motum ac impetum sedant ac demulcent, & nimiam siccitatem inductam domant ac compescunt, ea somnum concitare possint. Huius censûs sunt, balneum, lotiones refrigerantes, decocta, epithemata, embrochæ, & irrigationes, linimenta, emplastra, odoramenta, pulueres, suffumigia, conseruæ, tabellæ, electuaria, & denique opiata, & narcotica. Quorum omnium syluam passim inuenies apud auctores. Vide Langium 2. *epist.* 45. Mercat. *tom.* 2. *q.* 165. *n.* 19. & *q.* 210. *n.* 9.

Quibus forsan cùm vteretur auctor, (vacuantibus neglectis, quoniam adiectione potiùs opus erat, non vacuatione) nullúmque commodum persentiret, ad nenupharis oleum accessit cum vtilitate maxima, quod quouis modo vtaris, cùm prædictas dotes obtineat, mirabilem in conciliando somno opem præstat, ex Dioscorid. *lib.* 3. *cap.* 132. & Gal. *lib.* 8. *simp.* Rasio *in Antidotario, Mesuë, eodem tit.* cuius compositionem describit inter omnes Pharmacopœa Parisiensis, *tract. de oleis, tit. de Nenupharino.* Sicque volis, fronti, internæ narium parti applicitum, cerebri biliosas leuat affectiones. In quem vsum, crudæ, coctæque lactucæ celebrantur à Gal. 2. *de alim. fac.* 4. ita vt si in magna copia assumantur, grauem somnum inducant. 3. *de loc.* 5. & 2. *de loc.* 5. & 6. Cur autem hoc ita eueniat, explicat ipse 2. *de temp.* 2. *in med.* dum calido quodammodo victo, grauatóque humoris copia, Papauer, Mandragoram, & lactucam, & frigidiori, humidiorique temperie prædita, somnifera esse pronunciat; quam facultatem, oleum lactucæ, aquam eius, decoctum, & conseruam habere nullus it inficias. Cætera de vigiliæ curatione, vide apud Gal. *lib.* 1. *ad Glauc.* 14. Paul. *lib.* 1. *cap.* 8. & *lib.* 2. *cap.* 42. Auic. 1. 3. *tract.* 4. *c.* 6. Ioan. Heurnium *lib. de morb. cap.* 16.

Obseruatio XIII.

Vigilia importuna, narcoticis curata.

IVrisperitiæ Doctor insignis, diutino cùm literarum studio corpus maceraret, quatuor menses inconniuis oculis egit. Ita vt amens iam, & fatuus ab omnibus, qui eum conueniebant, putaretur. Cúmque nullis præsidiis ad somnum perduci posset, tandem Philonio Persico bis exhibito, drachmæ quantitate cum vino maluatico, ad somnum rediit.

HISTORIA XIV. GALENI, *De Vigilia.*

Somnus amissus, lactucarum esu restitutus.

QVidam enim meorum sodalium, conspicatus olus id iam olim quidem mihi esse consuetum, nunc verò difficilè habere manducationem, auctor mihi fuit, vt ipsum coquerem: ætate verò iuuenili cùm mihi ventriculus bili assiduè infestaretur, lactuca, quò ipsum refrigerarem, vtebar, cùm verò ad ætatem declinantem perueni, hoc olus fuit mihi aduersus vigilias remedio. Tunc enim contra ac in iuuentute * somnum mihi dedita opera conciliabam. Itaque lactuca vesperi commansa, vnicum mihi insomniæ erat alexipharmacum.* Galenus lib. 2. de alim. facult. c. 40.

PARAPHRASIS.

DE lactuca est in hoc loco sermo, de cuius vi plerique scribentium peculiarem fecerunt commemorationem; quæ licèt ab antiquis olus innoxium nuncupetur: ipsum tamen, neque multum sanguinem generare, neque optimi succi esse, inter omnes contendit Valleriol. *lib.* 2. *enarrat.* 9. quamuis inter reliqua sui generis primum locum obtinere dicatur. Lactuca ergo, etsi humidum frigidúmque sit olus, multa tamen secum commoda affert, quæ describunt Dioscorid. *lib.* 2. *c.* 129. Auic. *lib.* 2. *tract.* 2. *cap.* 448. Rasius *lib.* 3. *ad Alm. cap.* 18. Nam vrinam prouocat, stomachi morsus à bile exortos mitigat, capitis dolorem leuat, lac fœminis auget, sanguinem creat quantitate & calore moderatum, cataplasmatis modo imposita calidis inflammationibus est ex vsu, ex Gal. 2. *alim.* 43. & somnum conciliat. D

Ob quam causam eius thyrsi saccaro conditi tantoperè febrientibus opitulantur: earum præsertim quæ candidiores, & conglobatæ visuntur: nam in varios medicamentosos vsus venire solent; sitim enim compescunt, ardorem febrilem leniunt, vesicæ, renúmque calori præcipuè auxiliantur: cuius semen, præter hæc, sanguinis vndequaque manantis profluuium compescit, & libidinosi æstus incendium mirificè coërcet atque infrænat iuuenibus, ventriculo æstuanti vnicum est auxilium, quoniam calidissimi humoris impetum mitigat atque retundit. E

Sed si hæc vera sunt, quo pacto legimus apud Auic. *loco nup. cit.* lactucam ablutam, inflammationem parere? quod à veritate alienum videtur: nam per ablutionem partes subtiliores, & nitrosæ euanescunt. Quo pacto, nisi per verbum *inflammationem*, [inflationem] intelligas, ignoro num possit Bellunensis translatio admitti, vt legitur

legitur in castigatis, & correctis Auic. codicibus. Sic ergo illotas laudat Dioscorid. *loc. cit.* quoniam optima quædam facultas superficiei inhærens, lotione abstergitur, qua sublata, lactuca flatulentam naturam sibi adsciscit. Cætera verò de vigiliæ curatione Laconicè proposuit Nicolaus Piso *lib. de curandis febrib. c. vlt.*

COMMENTARIVM.

Somnum.] Licèt Arist. lib. de somno, & vigilia pulcherrimum, arduis Philosophiæ labyrinthis, & occultis naturæ arcanis inuolutum dederit in lucem, quem fidissimus eius interpres Auer. & alij expositores subtilissimè emedullarunt. Et licèt idem argumentum agitarint, qui in explanando Auic. *in cap.* 12. 2. 1. *doct.* 2. primas tenent. Et ante me Thom. à Veiga *in com. cap.* 84. *lib. art. med.* Argent. *prop. tract. de somn. & vigil.* Ludouic. Mercat. *tom.* 1 *libr.* 2. *clas.* 2. *q.* 165. *art.* 3, Carrerius *disp.* 7. *ad libros de loc. affect.* Gal. Vallesius *lib.* 4. *controu.* 13. ingenuè, & doctè intricatissimas de hac re quæstiones enuclearint, tamen quum plurima inexplicata reliquerint, quæ Philosopho è regione pugnant ea incudi reddere operæpretium duxi.

Et primò, quid sit somnus. Nullum dari animal quod perpetuò vigilet, cùm Arist. contendunt omnes; quicquid Mœcenatem, referente Plin. *lib.* 7. *cap.* 51. triennio sine somno permansisse Seneca etiam scribat *in lib. de prouidentia*, & nobilem matronam 35 annorum spatio, sanam, & citra noxam, insomnem fuisse affirmet Montuus *libr.* 1. Anasc. *cap.* 27. & Fernel. *lib.* 5. *patholog.* 2. quendam mente captum, menses 14. insomnes duxisse asseueret, & Nizolium illum Ciceronianum decennio somnum non vidisse narret Heurnius *lib. de morb. cap.* 16. Sed hæc rara sunt, & naturæ limites excedunt. Illud verum, animalia alternatim; & vigilare & dormire. Omnis enim potentia quæ actum habet determinatum, quando excedit modum in operando, fatiscit & lassatur; & nisi quiescat, aut ab opere cesset, dissoluitur, ac tandem corrumpitur. Necesse est ergo, vt sensus, cùm sit potentia huiusmodi, quiescat: hæc autem quies sensuum in suis actionibus somnus est, quo reciprocè cum vigilia egent animalia, vt in suo esse naturali persistant, ac conseruentur. Sic apud Hip. 2. *prog.* 11. legimus, vt *sanus homo interdiu vigilet, dormiat noctu.* Vt Henricus Cuelhar, Conimbricensis Academiæ olim primarius professor insignis explicat inter omnes; & post eum non siluere Christoph. à Vega, & Ioan. Brauus *in suis com. ad hunc locum.* Quare somnus, & vigilia, vtrumque si modum excesserit, malum; 2. *aph.* 3. quoniam plurima damna ex horum immoderantia, & plerumque mors subsequi solent. Sed hæc quæ ob vigiliam accidit, dissolutis viribus, & dissipato natiuo calore, tardior est quàm quæ ob immodicum somnum, retentis excrementis; & suffocato natiuo calore contingit.

DVBIVM VI.

Num somnus sit ligamentum sensus.

Somnus ab Arist. *loc. cit.* est ligamentum, aut immobilitas, copula, aut nodus primi sensorij. Quæ definitio reiicitur ab ipso *lib.* 6. *topic. cap.* 3. quum enim affectus definitur, debet poni in eius definitione susceptiuum illius; at verò susceptiuum somni non est primum sensorium: nam hoc, siue sit cerebrum, siue cor, non est quod dormit, sed totum animal. Quare *in eodem loco iuxta fin.* dicit esse antiperistasim, seu retractionem caloris ad interiora, propter humiditatem descendentem ex cerebro ad cor, & firmat Auerroës 2. *collig. cap.* 21.

Auic. 1. 3. *tract.* 4. *cap.* 1. sic definit: Somnus est reditus animalis spiritus ab organis motus & sensus, præterquam ab instrumentis, quæ vitæ necessaria sunt, qualia sunt instrumenta respirationis. Cùm enim respiratio vitæ sit necessaria, non solùm in somno, sed in apoplexia excitatur natura, & assiduè cum virtute animali transmittit spiritum, vt 2. *aph.* 42. docuit Gal.

Si tamen in rigore dialectico, & secundùm leges optimæ definitionis loquendum sit, Arist. & Auer. præsertim definitio est imperfecta, licèt ad explicandam naturam somni, Medicis & Philosophis vtilis sit valdè. Patet apertè. Nam natura somni, & formale illius non consistit in motu, sed potiùs in quiete, ideóque per reditum spiritus, aut retractionem caloris, cùm sint motus, non rectè definiri, certum est. Ampliùs, in vltima parte somni dormiunt animalia; at tunc non retrahuntur spiritus & calor, sed qui erat retractus, incipit iam expandi, & excitatur animal à somno.

Rectè tamen somnum definies, si dicas esse ligamentum, & quietem natam ex impotentia primi sensorij. Quare Gal. 1. *de sympt. caus. c.* 8. Somnum esse quietem facultatis animalis non integram, sed velut remissionem vigoris actionum sensuum pronunciauit: nam in dormientibus sensus obscurè & exiliter agunt, & percipiunt ingentia sensibilia, & hæc est causa quare vocantes audiunt, tangentes sentiunt, & adsportato lumine excitantur, vt 2. *de motu muscul. cap.* 4. notauit Gal. Deinde natura somni non consistit in impotentia primi sensorij, nascitur tamen ex illa; nam vigilia, quæ est actus sensuum, tunc accidit, quando soluitur sensus communis, qui externorum sensuum fons est & origo, quo soluto hi etiam soluuntur, & sunt in actu, & animal vigilat. Tunc verò soluitur sensus communis, quando primum sensorium, videlicet cerebrum bene affectum est. Igitur quum somnus, & vigilia priuatiuè opponantur, sicuti hæc ex potentia primi sensorij, hoc est ex optima illius dispositione, & aptitudine ad agendum oritur, sic somnus ex impotentia primi sensorij originem ducit.

Sed plura sunt quæ contrà obiici possunt. Quorum primum est, quare somnus non insit plantis: nam si necessitas somni ea est, vt potentiæ fatigatæ, & dissolutæ quiescant, quum plantæ potentias habeant finitas, deficiant ab opere necesse est. Solue primò. Somnum non inesse plantis, sed solis animalibus, quoniam est ligamentum sensuum, sensu autem carent plantæ: nam si hunc haberent, potirentur dolore, delectarentur, & haberent motum localem, & ex consequenti appetitum. Si verò in suis operationibus defatigantur, hic defectus, non somnus, sed corruptio, & mors in illis dicitur. Solue secundò. Animalia, & plantæ in potentiis naturalibus conueniunt, quia forma sensitiua virtute vegetatiuam, & omnes huius potentias continet, sunt tamen perfectiores in animalibus, quàm in plantis. Nam sicuti forma sensitiua est perfectior vegetatiua, sic plures, & perfectiores habet operationes, & perfectiorem substantiam desiderat; sic corpus animalis est magis mixtum, & magis eleuatum ab elementis, calidius, & rarius, & ad suas operationes instrumento calidiori, tenuiori, & perfectiori vtitur. Et hæc est causa quare animalium substantia ampliùs resoluitur, quàm substantia plantarum: nam in animalibus quod dissoluitur, reparatur à cibo & potu; quare reciproco transpirationis, & respirationis motu indigent, tum vt recrementa fuliginosa ob excessum caloris coaceruata expurgentur, tum vt calor innatus temperetur, & spiritus vitalis in corde generetur. Plantæ autem quum alimento crasso, copioso, & sibi idoneo à terra suppeditato conseruentur, vt 4. *de vsu part.* 7. & 1. *de sympt. caus.* 7. *in princ.* non ita in opere defatigantur, cùm sint terræ affixæ.

Secunda dubitatio. Si potentiæ vitalis, & naturalis, absumptis spiritibus vitali, & naturali, & resoluto calore natiuo fatigantur & dissoluuntur, cur somnus non erit etiam communis potentiis naturalibus? Nec refert si soluas dicendo, potentias animales non esse semper in actu secundo, nam spiritu animali tenuissimo, veluti instrumento vtuntur, ob cuius facilem resolutionem propèssimè dissoluuntur, & ab opere cessant: Cõtrà tamen naturales potentiæ spiritu crassiori vtuntur, & minùs dissolubili, & idcircò possunt esse semper in actu secundo. Quoniã licèt spiritus naturalis sit crassior animali, est tamen suapte natura tenuissimus, & ad resolutionem paratissimus, cùm sit corpus quoddam calidum, leuissimæ substantiæ, ex aëre, & subtilissima, magísque elaborata ac syncera sanguinis, & seminis parte progenitum, vt 5. *simpl. cap.* 9. *aduers. Lycum, cap.* 7.

*cap.*7.3.*de pot.nat.*14.6.*de vſu part.*17.11.*meth.cap.* 3.12. *eiuſd.*5.14.*de vſ.part.*9.*&* 10. & alibi paſſim : explicant Fernel.*lib.*4.*phyſiolog.ferè per totum,* Altimarus *tract.de ſpiritibus.* quibus in locis, ſpiritum vitalē celerrimè diſſolui aſſeuerant. Neque effugies dubium, ſi aſſeras, potentias animales ideò laſſari, quoniam operantur cum labore & reſiſtentia, quum inſtrumenta animalia ſint moleſta facultati motrici, & operentur cum delectatione & dolore, impetúmque & conatum aſſumant ad agendum; indigent ergo quiete vt recreentur: è contrà potentiæ naturales; nam accretio, & nutritio, quæ ſunt earum operationes, non fiunt cum labore. Licèt enim hæc ſolutio acuta ſit, dubitationem tamen minimè ſoluit. Nam corpus cordis, & arteriarum graue eſt facultati vitali; nunquam tamen facultas vitalis laſſitudinem patitur, aut ab opere ceſſat. Præterea quando alimentum ad partes ſuperiores diſtribuitur, quum ſit graue, attrahitur & expellitur cum labore. Denique facultas animalis in reſpirando laſſitudinem patitur nunquam, licèt inſtrumenta reſpirationis grauia ſint facultati animali, quoniam vrgente neceſſitate aſſiduè natura facultatem, & ſpiritum tranſmittit, & ea quæ in reſpiratione, & pulſu reperitur quies, ex ea non accidit cauſa, quòd facultas animalis laſſetur in opere, ſed quoniā ob motuum contrarietatem neceſſariò quies intercedit.

Dicerem potiùs, ſomnum in animalibus, pro omnibus potentiis eſſe neceſſarium, illius tamen neceſſitatem ab operationibus animalibus incipere; nam ſi hæ non eſſent, potentiæ naturales non indigerent ſomno: illæ enim non ſolùm ſpiritus animales abſumunt, ſed & vitales, & ſubſtantiam caloris innati reſoluunt; quoniam diſtrahunt, & à partibus inferioribus calorem auertunt: quoniam animales potentiæ, quando in agendo excedunt modum, nec reparant quod diſſolutum eſt, defatigantur, quare otio, & quiete, vt reficiantur, indigent. Contrarium potentiis accidit naturalibus; ideò ſomnus illis magis neceſſarius eſt. Et licèt animalia per potentias & actiones naturales, reparent id quod diſſoluitur: quum tamen ſemper quod reparatur deterius ſit, & ſiccius; & ex mutua actione, & reactione, calor naturalis imminuto ſanguine & ſpiritu, tandem fatiſcens, peruenit ad tempus, in quo potentiæ naturales deficiant in agendo, & quieſcant; tamen hæc quies non ſomnus, ſed mors, aut corruptio debet appellari.

DVBIVM VII.

Num ſomnus ſit ligamentum motus.

CONſequenter dubitandum. Num ſomnus ſit ligamentum motus Nam ſi facultas animalis eſt motiua, & ſenſitiua, quare potiùs ſomnus eſt ligamentū ſenſus, & non motus? Ex aduerſo repugnat experimentum. Nam in dormientibus operatur potentia motiua, quoniam animalia reſpirant, homines loquuntur dum dormiunt, in lecto à latere in latus ſe mouent, exurgunt, ambulant, & non ſolùm figuram mediam ſeruant, ſed extremam, quæ indiget actione tonica, quæ validiſſima facultatis motiuæ actio eſt, auctore Magiſtro *lib.*2.*de mot.muſcul.c.*4. Quare ſi per eoſdem neruos ab ſpinali medulla ſubortos, facultas motiua, & ſenſitiua communicatur, & pro motu, maiori influxu opus eſt, quàm pro ſenſu, (ille enim agendo perficitur, ſenſus verò patiendo) vt 1.*de cauſ.ſympt.*5.*in fin.* & 1. *de loc.c.*6. Gal. edocuit; fit vt ſomnus, ſicut eſt ſenſus, ſic motus ligamentum ſit. Imò videtur quòd ſicut non ligatur motus, ſic nec ſenſus: Nam dormientes, colores, ſapores, & reliquas qualitates ſenſibiles ſe percipere ſomniant. Si ergò ſenſus communis, externorum ſenſuum origo & radix, horum formas ſenſibiles percipiens & diſcernens, ſoluitur, quid mirum ſi cæteri ſoluantur? Somnus ergo non eſt ligamentum ſenſus.

Ita anceps hoc dubium eſt, vt Galeni ope egere videatur. Aduerte tamen potentiam ſenſitiuam à motiua differre: Quoniam hæc agit imperata ab appetitu, & actio illius libera eſt: E contrà ſenſitiua; Nam præſente obiecto, virtute, & organo rectè diſpoſitis, illius actio impediri minimè poteſt, agentium naturalium inſtar, quæ quando impedita A non ſunt, ſtatim in ſuos actus exeunt, ſuámque naturaliter eliciunt operationem. Senſitiua autem à potentiis internis impeditur ſæpe. Sic qui ecſtaſi, (quæ alienatio eſt imaginationis ab omnibus rebus, cum detentione, in alicuius rei conſideratione,) & vehementi imaginationi ſunt intenti, poſita ante oculos non vident. Sic delirantes cauſas dolorificas non ſentiunt, auctore Hipp. 2.*aph.*6. anima enim tunc variis phantaſiis occupata, & diſtracta, externorum ſenſuū alterationes non aduertit, vt 1.*de diff.reſpir.cap.*12. Gal. edocuit. Appetitus, vt Ariſt. ait 3.*de anim.* 10. mouetur ab imaginatiua, & ratione: quia hæ potentiæ quum cognoſcant obiectum appetitus, & illud ſub ratione iucundi, B vel iniucundi appetitui proponant, ipſum ad proſequutionem mouent, vel ad fugam: & quoniam accidit ſæpe, vt in dormientibus, ligato ſenſu communi, imaginatio ſoluatur, fit vt hæc, quum non reprimatur à ratione, validiſſimè moueat; quare tunc motus ſoluitur, & non ſenſus.

Nec argumentum propoſitum quicquam concludit. Licèt enim viis non omninò obſtructis, ſpiritum animalem cum facultate ex cerebro, organis motus & ſenſus communicari per eaſdem vias concedamus, tamen ſenſum tunc ligari conſtanter fatemur. Nam verùm eſt animalem ſpiritum multò maiorem diſpoſitionem pro ſenſu requirere, quàm pro motu: (licèt minor ſpirituum quantitas pro illo ſit neceſſaria, quàm pro motu:) nam cùm potentia ſit cognoſcitiua, perfectiorem puritatem, & temperiem exoptat: quare licèt in dormientibus, expeditis viis, in initio, & medio ſomni, animalis ſpiritus communicetur ad motum, quum ſit impurus, fumoſus, calidiórque quàm par ſit, & minimè elaboratus, non eſt idoneus pro ſenſu. Res pa- C tet exemplo. Sicuti enim flamma multitudine, & congerie lignorum obruta & ſuffocata, in principio craſſa eſt & nebuloſa, accenſis tamen lignis minimè fuliginoſa ſplendet, & fulget. Sic animalis ſpiritus, ob copiam vaporationis à partibus infernis, & ipſius retentionem in cerebro, redditur caliginoſus, craſſus, & impurus, qui tunc etſi communicetur, ineptus eſt ſenſui, quouſque attemperatus, lucidus magis fiat, ac magis purus. Ex his deduces rationem, quare phrenitici, & maniaci ob caliditatem irritantem, ſiccantem, & roborantem partes, vehementer mouentur, quum obtusè ſentiant: quod non ob imaginationis diſtractionem, ſed ob ſpiritus animalis naturam, qui calidior & impurior eſt quàm ſenſui conueniat, euenire, dubitat nemo.

Deinde. Somnus naturalis ſemper fit, quibus cerebrum D opprimitur, obſtruitur, & ſanguinis, alimentíque vaporatione repletur. Sicque accidit vt pro euaporationis diuerſitate, potentias internas magis aut minùs ligari contingat. Si multa eſt, & craſſa, vt accidit poſt copioſum cibum, & vini potum, omnes ligantur, & non apparent inſomnia; ſi è contra contingat, à ligato ſenſu communi, potentia imaginatiua aliquo modo ſoluitur: quo tempore phantaſmata diſtorta, & inordinata repræſentantur, inſomnia terribilia apparent. Quando tamen vaporatio modica eſt, & magis extenuata, ſolet omnino ſolui imaginatiua cum cogitatiua, & memoria, velut in fine ſomni contingit. Si tamen exigua eſt, & tenuis, non ſolùm ſoluitur imaginatiua, ſed & ſenſus communis, ad cuius ſolutionem cæteri quoque ſenſus ſoluūtur; & tunc ſomnus non eſt integra quies potentiæ ſenſitiuæ, agit enim tunc ſenſus exiliter, & ob- E ſcurè. Et quia potentia ſenſitiua, quæ tunc communicatur organis ſenſuum, exigua eſt: torpet in actionibus, & neque à paruo, aut mediocri excitatur ſenſibili, ſed à magno; tunc exit in operationem, & excitatur animal; & hæc eſt cauſa, quare ex magno clamore, ſtrepitu, aut lumine intromiſſo dormientes excitentur; quum enim viæ non ſint omnino obſtructæ, communicetúrque ſpiritus cum virtute, homines à magno ſenſibili excitantur. Ex qua doctrina conſtat inſomnia etiam ad ſenſum communem pertinere, quia interdum dormientes inſomnia patiuntur circa formas ſenſibiles; verùm quoniam ſenſus communis non omnino ſoluitur, ideò decipitur in illis. Definitur ergo rectè ſomnus, quòd ſit ligamentum ſenſus. Ex quibus ad argumenta, ſolutio patet.

DUBIUM VIII.

Num somnus opus sit naturæ, an affectio.

ILlud etiam explanationem desiderat, num somnus sit naturæ opus, an affectio. In hoc enim dubio explanando Gal. *lib. de instrum. odorat. c.* 5. maximam difficultatem inuenit. An scilicet somnus sit actio animæ, quæ mediante aliqua potentia perficitur, an affectio, ex vaporatione, compatiente cerebro. Pauci dubium enucleatè explicarunt. Nos in vnam veritatem intenti, rem ipsam, nullius auctoris verbis adstricti, aptiùs, explicatiúsque quàm breuissimè proponemus.

Arist. *lib. de somno & vigil.* somnum in impotentia, & immobilitate constituens, affectionem potiùs, quàm actionem animæ esse insinuat, & Gal. quum dicit esse quietem, huic opinioni fauere videtur; satius enim erat animali sensus perpetuò agere: sed quum hoc citra ipsorum ingentem noxam, & corruptionem fieri non posset, ideò opus fuit, vt ipsi ab opere cessarent. Auic. 2. 1. *doct.* 3. *cap.* 3. *post med.* de octauo genere signorum verba faciens, somnum non esse ex summa operationum naturalium, quæ directè, & primaria ratione à natura intenduntur, asseuerat. Sicuti enim senectus, & mors opera naturæ non dicuntur, & ideò naturales operationes non censentur, sic accidit somno.

Auer. *loc. cit.* somnum opus esse naturæ, & effici ab anima, mediante potentia regitiua, latè confirmat. Quum enim somni causa finalis, salus animantis constituatur, fit rati. ne, vt somnus opus sit primaria ratione à natura institutum, vtile cùm sit animali, & necessarium.

Sed hoc modo soluenda est antinomia hæc. Somnus & affectio, & opus naturæ meritò dici potest; quia affectio nihil aliud ex Gal. 2. *de motu muscul. c.* 9. *in princ.* importat, nisi priuationem, & ab opere vacationem. Sic Gal. *loc. nup. cit.* expirationem vocat affectum, quoniam quando decidit thorax, & redit ad pristinam sedem, otiatur veluti, & ab opere cessat. Eodem modo, quando in suis actionibus feriantur sensus & quiescunt, fit somnus, & dicitur affectus. Quoniam tamen hæc caloris & spiritus retractio, actio est à natura præcipuè intenta, & ab anima, mediante aliqua potentia, quam Auer. regitiuam appellat, efficitur, ideò somnus opus est naturale, in commodum animalis institutum.

Sed meritò insurges contra Auer. hic enim auctor hanc regitiuam potentiam, non esse naturalem, sed sensitiuam (alioquin plantis esset communis) asseuerat, eámque sensui communi attribuit, à reliquísque potentiis sensitiuis distinguit: quoniam hæc ab opere cessare solent, neque semper sunt in actu secundo; hæc verò facultas regitiua modò spiritum transmittendo, modò colligendo, semper est in actu secundo, in animantísque vtilitatem continuò vigilat. Sed hoc videtur falsum, quoniam virtus hæc prouida non minùs cerebro, quàm cordi videtur attribuenda. Hoc enim in animi affectibus, imò & ipsum cerebrum, huius regitiuæ ope, calorem, spiritum vitalem, & animalem retrahunt, & expandunt; sed hæc opera anima mediante facultate expultrice, & attractrice, exequitur. Non est ergo citra necessitatem pro somno, & vigilia, hæc potentia regitiua constituenda.

Dedita opera mihi conciliabam.] Ex valdè conferentibus conseruationi senum esse somnum, firmat cum Gal. 5. *de sanit. cap.* 3. Auic. 3. 1. *doct.* 3 *cap.* 1. nam aridum senum corpus humectat, regeneratione sanguinis & spiritus, vires fouet, recreat & refocillat, ærumnas quibus hæc ætas scatet, mitigat: quum malorum obliuionem inducat, coctiones iuuet, calorem exacuat, hilaritatem conciliet, & demum corpus impinguet; quare ab omnibus *vita senum* solet appellari. Ne ergo mireris Gal. *hic*, lactucam vesperi ad somnum prouocandum esam, multo fuisse ex vsu. Quia vigilia in hac ætate plura, eáque irreparabilia damna accersit; quoniam siccitate inducta, hac de causa, humidóque vel depopulato, vel expresso, innatum conterit calorem, & citissimè eos ad mortem deducit. Quomodo autem alimenta frigida in somnum animalia dedu-

A cant, *suprà* explicuimus. Nunc de causis somni disputandum est.

Mirum est insignem doctrina virum Argenterium, in artísque operibus tamdiu exercitatum, contra Arist. Galenique sententiam ad rauim vsque debacchantem, inanis gloriæ stimulo percitum, tantoperè hallucinari: quum in horum auctorum doctrina, plana, expeditáque sint omnia; cuius auctoris reprobas opiniones eneruare si aggrediar, in libellum accrescet oratio. Quare rem totam clariùs in hanc angustam contrahemus summam, ex probatæ fidei auctoribus somni causas prælibantes. Scripserat Gal. 2. *aph.* 1. & *lib.* 3. *de caus. puls.* 9. cum Hip. 6. *epid. sect.* 4. *text.* 13. caloris motum ad intra, & ad extra, vigiliæ, & somni causam esse constituendam: & 3. *de caus. puls.* 10. somnum
B tunc fieri, quando calor natiuus fatigatus, natiua humiditate egens intrò colligitur. Et 2. *prorrhet.* 29. quando cerebrum vtilium humorum copiâ irrigatur; & vigiliam ob caliditatem, & siccitatem partis sentientis fieri asseuerat: quod repetit *lib.* 1. *de caus. symp.* 8. Arist. *lib. de somn. & vigilia*, prætermittens formalem, & efficientem causam, solùm finalem, & materialem proponit: finalis, inquit, est animalis salus; & materialis, est euaporatio alimenti. Auer. *super Arist.* quinque esse causas somni pronunciauit. Prima est vehemens cogitatio, animalem spiritum distrahens à sensuum organis. Secunda, Necessitas coquendi alimentum; nam quum anima habeat plures potentias, & operationes: & vnum instrumentum, naturalem calorem; hoc ad coctionem retracto, sensus eo destituti quiescere solent, & torpent. Tertia, Vaporatio alimenti
C cerebrum humectans, replens, neruorum vias obstruens. Quarta, Spirituum in quantitate imminutio, & remissio in qualitate; ergo vt hi reparentur, natura duce, retrahitur calor, & obrepit somnus. Quinta, Quoniam spiritus animalis est caliginosus, crassus, & motionibus ineptus, ac expansioni: quum verò extenuatus est, & purior redditus, euolat extrà, & animal vigilat.

Sed acriùs re ipsa inspecta, causas somni sic colligas velim. In somno omne causarum genus reperitur. Materialis adest, quæ non est materia ex qua somnus componitur, quia accidens est, & accidentia sunt formæ simplices, quæ non habent materiam ex qua componantur, sed solùm subiectiuam, vt docet Arist. 8. *metaph.* 8. *in fin.* posito exemplo in eclipsi, & somno; in illo est Luna, quæ patitur defectum luminis: in hoc, est primum sensorium. Causam somnus etiam formalem habet; nam etsi priuationis
D nulla sit forma, quia illa potiùs est defectus, & absentia formæ: non enim est ens positiuum & reale, sed rationis, non potest habere causam formalem, quæ constituat essentiam ipsius. Tamẽ Arist. 8. *metaph. cit.* docet, quòd sicuti in his quæ per defectum, & priuationem fiunt, reperitur materia subiectiua: sic debet poni species, & ratio, quæ est illius definitio; quæ tunc conspicua apparet, quando simul in finitione causa efficiens numeratur. Nam si dicamus, *somnus est ligamentum sensus ob vaporationem alimẽti*; in somno causam formalem constituimus apertè. Nam forma, species, ratio, & definitio dicitur; priuatio enim sic definita, suam rationem habet, & causam formalem: nec habet definitionem essentialem, nec descriptiuam, sed causalem, quæ per causas extrinsecas tradi solet. Rectè
E igitur dicebat Aristot. *loc. cit.* definitiones priuationis & defectus, nunquam esse conspicuas, nisi causa addatur efficiens. Hæc autem est anima, quæ mediis suis potentiis colligit, & retrahit spiritum & calorem ad principia sua. Euaporatio alimenti, causa est coadiuuans. Finalis causa somni, salus est animalis; nam potentiæ in opere dissolutæ, & fatigatæ, indigent quiete, & otio. Et licèt Aristot. 8. *metaphys. cit.* in iis quæ propter defectum fiunt, non esse constituendum finem asseueret, quoniam is solùm in agentibus reperitur: priuationes autem cùm non sint entia realia, agere non possunt, neque finem habere: tamen cùm ex Auic. constet, 1. 3. *tract.* 4. *cap.* 1. triplicem esse somni vtilitatem: nam quiescunt ab opere sensus, ne ampliùs resoluantur, spiritus animalis absumptus reparatur, & collecto calore ad viscera iuuantur coctiones, fit vt in somno reperiri operationem naturæ

sit dicendum ad quam sensuum consequitur quies. Quare licèt somnus primaria ratione à natura non intendatur, & directè, indirectè tamen, & secundariò propter conditionem materiæ, vt animalia diu conseruari possint, ab ipsa prouocatur.

Ad hæc. Causa communis somni, est retrocessus caloris & spiritus, & impedita expansio ad extra. Nam, non potest esse obiectorum defectus, quoniam in horum præsentia somnus corripit. Non potest esse vitium potentiæ, aut organi, quia homines indispositi dormiunt. Nec obstructio meatuum est causa somni, quippe titillatio pedum, & suauis cantus somnum efficiunt: quæ omnia cerebri, neruorúmque canales minimè obstruere posse, omnes norunt. Calor enim & spiritus cùm substantiæ sint mobiles, intrò, & extrà, subitò & celeriter moueri possunt. Insuper. Plura sunt quæ diuersimodè somnum hac de causa prouocant. Labores, vigiliæ, venæ sectio, veneris vsus, vacuationes aliæ somnum accersunt: quoniam resoluta natura, absumptis spiritibus, retrahitur vt reparetur. Alia substantiam spiritus incrassant, refrigerant, pigram ad motum reddunt, expandíque prohibent, vt lotiones extremorum, opiata. Alia repellendo calorem ad partes internas, vt aëris ambientis frigiditas. Quædam cerebri meatus constipando, & spiritus expansionem impediendo ad sensuum organa. Sic alia quum ab ambitu corporis, sanguinem & spiritum attrahunt, somnum conciliant, vt internæ inflammationes. Alia, quoniam animum demulcent, eúmque cum sanguine & spiritu, à sensationibus externis auertunt, vt Musica, frictio lenis, currentis aquæ strepitus, & tenebræ: in his enim ob defectum obiectorum, potentiæ ad suos actus non excitantur. Adde ex Aristot. 1. *probl.* 1. *& 7.* cogitationem, & lectionem circa difficilia; quum enim homo hæc non assequitur, contristatur, & ob tristitiam, reuocato calore obdormiscit. Hæc omnia tanquam coadiuuantia ad somnum parant.

De differentiis somni. Alius est longus, profundus, aut grauis; alius breuis, leuis, & tenuis. Quæ differentiæ ex vaporationis varietate dimanare solent: sæpe hæc est copiosa, & crassa; aut pauca, & tenuis. Grauis & profundus dicitur, quando homo difficulter excitatur. 2. *aph.* 3. Alius est naturalis, causas naturales habens, & modum seruat in longitudine, & profunditate. Alius præternaturalis, illi contrarius, causas habens violentas. Alius non naturalis, inter prædictos medius. Is habet causas naturales, immodicas tamen, qualis accidit ebriis.

De effectibus somni Auic. 2. 1. *cap. cit.* præter alias, binas propositiones proponit vsui medico vtiles valde: Primam qua asserit, somnum omnes operationes fortes efficere: explicant Thom. à Veiga, & Ludou. Mercat. *loc. cit. eleganter.* Secundam, somnum omnes vacuationes retinere, excepto sudore quem magis prouocat, latissimè *in secundo tomo in com. hist.* 77. de fluxu cerebrali agentes, dilucidabimus. De minuti, diuturníque somni noxis, sat plura dixere auctores: sicut de superflui, & immodici incommodis: locóque ad somnum aptissimo, plurima lectu digna exararunt. Lege Ferdinand. Roderic. Cardos. *cap. 6. de sex reb. non natur. q.* 3. Clarissimum Montan. *part. 2. de rebus non naturalib. tit. de somno:* & Cardan. *in com.* 1. 2. *& 3. sent. lib. 2. aph. Hip.* Tu verò cætera, quæ in hoc de somno desunt, lege *lib. 6. in com. hist.* 2.

HISTORIA XV. GALENI, De Noctambulis.

Galenus Noctambulus.

SIc seruant alij figuram in dormiendo, vt sedentes sæpè quidam dormiuerint, & nonnulli deambulantes: & hoc equidem audiens antea, non credebam. Cùm autem fuit opus aliquando per totam noctem iter facere, experientia rem ipsam edoctus, coactus sum credere; fermè enim stadium integrum dormiendo, & somnia videndo peregi: nec priùs excitatus sum, quàm in lapidem impegerim. Et id est profectò quod non permittit dormientibus iter facere longum, quia non possunt exactè lauem viam nancisci, & c. Galenus 2. de motu muscul. c. 4.

PARAPHRASIS.

ANimam corpori imperare, hócque illi imperanti obtemperare, non solùm ex animi præstantia, sed ex iis quæ sensu apparent, euidenter constat. Videmus enim vigilantium opera, interdum dormientes obire; illos quidem ætate florentes, viuidísque spiritibus præditos, (nam senes extincto penè calore natiuo, tale quidpiam moliri nequeunt) qui ob ipsorum tenuitatem & subtilitatem, neruorum ac musculorum robur, ad similes actiones impelluntur ac incitantur: quibus si fortem addas imaginationem earum passionum quibus sunt irretiti, hi tunc omnia intrepidè audent, nec quicquam timent: vis enim discernendi sensus communis, vaporum caligine consopita iacet. Quoniam autem fortis hæc imaginatiua vis plerumque in melancholicis adest, idcircò ij ad hanc passionem sunt procliuiores: nam omnia noctambulorum opera imaginationi esse adscribenda, firmat Ionstonus *clas.* 10. *Thaumat. c. 7. art.* 2.

Miserabilis est affectio hæc, & plurimis periculis, calamitatibúsque obnoxia; nam hac prehensi, dormiendo possunt ad præcipitia deduci, vel ad aliqua peragenda concitari, ex quibus mors, aut aliquod imminens periculum subsequantur.

Pro cuius morbi curatione, duo à Medico sunt peragenda. Primum. Nimiam spirituum corrigere tenuitatem, ipsos incrassando, inspissando alimentis, quæ similes vires obtineant. Secundum. Imaginationis tenacitati, ac robori occurrere; cerebrum ex cuius intemperie sicca dependet, humectando, conuenienti victus ratione, embrochis, lotionibus, & similibus vnguentis. At temperamento deinceps opus est, facto iis alimentis, quæ benignos humores, non adustos retorridósque gignant. Hoc opus complent aquæ dulcis lauacra, somnifera fercula, lenia illa quidem, & quæ blandè facultatem sensitiuam, ac motiuam demulceant, ac sopiant, spiritus crassent, & somnum profundiorem allicere queant. Si ad amussim inuestigare velis causas, & differentias eorum, qui dormientes ambulant, vigilantiúmque opera exequuntur, certásque huius affectus præseruatrices normas scire cupis: lege Lang. 2. *epist.* 44. Salium *lib. de affect. partic. cap.* 18. Iacobum Horstium *proprio libel. de noctambulis*, inter alios de hac re eruditè disputantes.

Obseruatio XIV.

Noctambulus, balneo curatus.

IVuenis biliosus, & gracilis, inter dormiendum, repentè è lecto surgebat, arma capiens, forésque aperiens, furiosus veluti, & multa obmurmurans, in plateam exibat, & solus rixabatur; hostes impetuosè confodere imaginatus, donec in solum irruens, parum abfuit quin contorto gladio, vulnere sibi in pectore inflicto, vitam adimeret. Expergefactus, timoréque perculsus, ne eodem modo noctu obambulans, maiora pericula experiretur, me ad sui vocat curationem. Cui præter incrassantem victum, & retorridi humoris vacuationem, balneum maximo fuit auxilio.

HISTORIA XVI. TRALLIANI, De Lethargo.

Lethargus, castorei potu curatus.

ATsi affectus inueterascit, capillos adimito, vngitóque tum caput iis, quæ exasperare, ac vellere cutem possunt, vnà cum castoreo, datóque ipsis potui castoreum pre omnibus: idque faciendum est, præsertim hora vna ante accessionem: etenim extenuat, & corpus quod perfrixit, & prope

prope est vt emoriatur, recalfacit, fouétque. Ego sanè noui multos lethargo victos, hoc solo remedio mortem euasisse, &c. Trallianus lib. 1. c. 14.

PARAPHRASIS.

CVrat hîc Trallian. Lethargum, affectum phrenitidi secundùm speciem contrarium. Sicut enim in phrenitide facultates consopire oportet, sic in lethargo excitare opus est. Quod opus, licèt aliis præsidiis perfici possit, nullo tamen citiùs, securiùs, ac peculiari quadam virtute, quàm castoreo, multiplici forma exhibito præstare possumus. Magna enim est huius medicamenti pro frigidis morbis leuandis vis, atque potestas, ab auctoribus summoperè celebrata. Nam Archigenes, referente Galeno *lib. 11. simpl.* de eius vsu integrum librum conscripsit.

Quòd si gustui, odoríque aduertas animum, licèt aduersissimam corpori humano videatur habere facultatem, tamen experimento comprobatum est, morbis perniciosissimis auxilio esse: quoniam ad lethargum, cæterósque soporosos affectus præcipuam habet prærogatiuam. Cùm enim incidendi, extenuandíque vim habeat, caliditate, & siccitate sua, neruorum morbos, ex crassa frigidáque materia subortos mirificè curat, flatus discutit, tormina sanat, singultui prodest, frigidis & humidis cerebri vitiis præsidio est, menses prouocat, secundinas pellit, & in summa venenis aduersatur, & vt hoc loco inquit Tral. corpus totum quod perfrixit, & propè est vt emoriatur, recalfacit, fouétque: cuius laudes vnanimes decantant auctores, de quorum numero sunt Plin. *lib. 32. cap.* 3. Arist. 8. *de hist. anim. 5. de fibro.* Dioscorid. 2. c. 23. Paul. *lib. 7. tit. de castor.* Aëtius *tetr. 1. serm. 2. c.* 177. Cels. *lib. 3. c. 20.* Aret. *lib. 1. acut.* 2. Gal. *cit. simpl. eodem tit.* Rondelet. *lib. de Amphibiis, c. vlt.* Mathiol. & Lacun. *supra cit. Dioscorid. loc.* Musa *in examine testiculorum castoris.* Bernard. Dessen. 8. *de comp. med. tit. de ol. cast.* Conrad. Gesner *lib. 4. de Hist. anim. tit. de cast. & lib. 1. eod. tit. lit. G.* Brauus Petrafitan. *lib. 3. de curand. rat. per medic. purg. exhibitionem, c.* 18. Fallop. Tagautius, & Massaria, *prop. tract. de medic. simplicib.*

Demum concoctoriam habet facultatem induratarum affectionum, ex Gal. 3. *sec. loc. c. 1. tit. de iis quæ Apollon. ad auris dolores scripsit:* quod iterum repetit *lib. 4. eiusd. c. 1. & lib. de theriac. ad Pis. c.* 9. Cuius medicamenti varium assumendi modum, præter Dioscorid. exactè docet Auic. *lib. 2. tract. 2. c.* 125.

Et vt in summa dicam, tanta est calefaciendi præditum facultate hoc medicamen. ex Gal. 3. *sec. loc. cap. 1. & libr. 8. eiusd.* 3. vt opij vim refringere possit, cuius malitiam retundit, atque infrænat. In potum ergo assumptum, calefaciendo, & vacuando soluere aluum aptum est, vt *lib. de ven. sect. aduers. Erasistrateos, 3. cap.* Gal. affirmat. Quo factum est, vt Diacastorium (compositio à Castoreo dicta) mirabiles ex se promat facultates, quibus easdem ægritudines discutere valet: cuius compositionis descriptionem referunt Nicol. Præpos. Luminare maius, Thesaurus aromatariorum, Vveckerus, Valer. Cord. Iacobus de Manliis, & priùs dixit Actuarius *in suo Antidotario.* Cui similes vires ad neruorum affectus habere castorei oleum, Gal. passim, & alij suprà citati auctores confirmarunt.

Obiicies, medicamentum hoc eximiè calidum, & extenuans, non rectè in affectu cui febris coniungitur, fuisse exhibitum. Sed cum Gal. *cit. simpl.* hoc medicamentum porrigere non dubitauerit, quoniam, teste Paul, *lib. cit.* Lethargicorum febris tepida est, ideò Tral. sententia venit confirmanda. Sic in hydrope, quartana, & aliis frigidis vitiis, quæ cum mediocri febri affligunt, calida medicamenta maioris vtilitatis causa exhibemus.

Cætera, quæ de expergefactione lethargicorum enarrat auctor, iubétque adimere pilos, cutem exasperare, fricare, ac vellere, explicuit priùs Gal. 13. *meth. c.* 21. Cur autem, ante medicamenti potum, venæ sectionem Gal. tantoperè *loco cit.* commendatam, exequendam non consuluerit. Dic: quoniam in tanta succorum crudorum copia, vires fortè non aderant, sed corpus propè erat, vt succumberet. Tunc enim fugienda venæ sectio est: sed alia A lentia auxilia, per cucurbitulas, vincula, ligaturas, & purgantis medicamenti administrationem sunt imperanda. Reliqua præsidia pro curatione lethargi, ex variis auctoribus congesta, lege apud Nicol. Pison. 1. *lib. de curand. morb. cap.* 11.

HISTORIA XVII. TRALLIANI,
De Lethargico.

Lethargus balneo curatur.

EGo certè noui, me quosdam Lethargo laborantes, neque suspicere præ multo sopore potentes, neque hoc ipsum quòd lauarentur percipientes, postquam à septem diebus in B *balneum duxissem, magis ab eo excitatos inuenisse, vt respicere, loqui, nonnullósque adstantium agnoscere potuerint. Quare si vires robustæ appareant, in balneo lauandum est: sin imbecilliores, vt æger lassitudinem, aut calorem balnei ferre nequeat, domi lauato, vase quodam aqua calida repleto, in quo æger collocetur, ita vt sedeat capite aquam excedente. Alexander Trallianus* lib. 1. c. 14. in fin.

PARAPHRASIS.

DVBIVM IX.

Num, balneum pro curatione Lethargi sit ex vsu.

C DE balneo pro lethargicis curandis, est in hoc loco sermo; Num scilicet huic affectui possit esse ex vsu. Sed quî fieri potest, vt hoc morbo correptos, debiles, & præ inexpugnabili dormiendi necessitate, ad motum ineptos, in balneum ducat, aut domi lauandos persuadeat? Nónne maius incommodum ex lotione sequetur, quàm ex crassorum humorum attenuatione, & ægri expergefactione commodum? Neque asseras vires adesse robustas: nam præterquam quòd omnis æger debilis est, ex Gal. *lib. 1. cris. cap.* 11. balneum pituitosam cerebri inflammationem, à qua lethargus, incrudat, & humorem crudum & crassum resolutioni contumacem reddit: Balnei enim aqua, licèt calida sit actu, potentia tamen refrigerat, teste Gal. *lib. 1. ad Glauc. 9. & lib. 6. epid. sect. 5. com. 36.* & humorem tenacem impingit, ex Gal *lib. 1. de vsu part. cap. 13. &* D *lib. 1. de temp.* 2. Ad hæc. Balneum, somnum profundum facit, 4. *de sanit. tuen. 4. in fin.* Argumento est, quòd ad conciliandum somnum, partium inferiorum lauacra maximè conducunt, substantiam enim caloris refrigerant, inertem ad motum reddunt; & sic eleuato vapore ad cerebrum, impeditur spiritus distributio ad sensoria, & partes externas, & somno corripitur æger. Cur ergo, si lethargicorum salus in expergefactione consistit, vt 13. *meth.* 21. Gal. confirmat, balneum suapte natura somniferum, ad impediendum somnum consuluit?

Approbandum tamen est hoc præsidium, quod huic morbo esse præsentaneum, præter Tral. Auic. 13. *tract. 4. cap. 5.* Aret. *lib. 2. acut. 3. in fin.* Paul. *lib. 3. c.* 9. Aëtius *tetr. 2. serm. 2. cap. 3. cæterique confirmant.* Nam cùm concoctio incœperit, nihil obstat lauare ipsos, præsertim cùm sanguinis missio, purgatio, & mediocris cerebri vacuatio præcesserint: Balneum enim timeri debet, cùm excrementorũ E copia subest: Sed quoniam rarissimè contingit, annotante sic Iacobo *de partib. in suprà cit. Auic. context.* vt hæc ex capite, & corpore sufficienter vacuari possit, tum ob obliuionem, & somnũ profundũ; tum quia ob has causas, & renitentiam morbi, humor in cerebri latebris cõclusus commodè educi non potest, fit vt virtus ægri cõsopita medicamentũ ad actũ deducere non possit. Quamobrẽ balneũ in initio morbi rarò administrari solet, vt inter omnes notat Mercur. *lib. 1. prax. c. 17. in fin.* succos enim crudos liquat & extenuat, qui fusi frigidos periculosósq; affectus parere nati sunt. Si tamen fiat declinante morbo, calore transpirante, maiori parte humoris peccantis discussa, tunc viribus alacrioribus factis, coctóque ampliùs humore, optimum

optimum pro huius morbi curatione præsidium præstat; nam coquit, resoluit, lentum humorem digerit in halitum: & detracta maiore fuliginum parte, somnum arcet, neque debilitat, cùm vires iam, vincente natura, sint robustiores factæ.

Quòd si Tral. sententiam de balneo actu, & potentia calido, hoc est, ex discutientibus medicamentis parato, explices, hac via, argumentorum vim facilè effugies, cùm hæc solutio, auctorum menti sit valdè conformis. Nam Cels. *lib. 3. c. 20.* in hæc verba prorumpit. *Medendi autem causa caput radendum, deinde postea fouendum est aqua, in qua laurus, aut ruta decocta sit, &c.* Quod apertiùs deinde exposuit Haly *lib. 1. pract. 15.* dum sic ait: *Et cùm signa maturitatis apparuerint, agro balneum induc, & super eius corpus aquam instilla calidam, qua minimè fortis sit caloris, sed & in concha, cuius in aquis camomillam, melilotum, maioranámq; decoxeris, sedere facias, eiusmodiq, aqua caput eius instillabis, manifestissimè proderit, &c.* Quod auxilium præter cæteros, Iuniorum peritissimi confirmant, de quorum numero sunt Holler. & eius Scholiast. *lib. 1. de morb. intern.* 8. Rondelet. *in method. cap. 19.* Eustach. *lib. 1. de capit. vitiis, cap. 1.* Ioubert. *lib. de cereb. affect. c. de Letharg.* qui omnes, ex Antiquorum mente, hoc, pro hoc affectu leuando, esse mirabile auxilium asseuerant. De cuius morbi essentia, signis, & curatione, & aliis dubiis, pro huius affectus energia enucleanda, post citatos, lege Ludou. Mercat. *lib. 1. de morb. internis, 12.* Massariam *c. de Lethargo*, & Iacchinum, Matthæum Gradium, Guainerium & Harculanum *in lib. 4. Rasis ad Almans. cap.* 8. Montaltum *lib. cap. affect ib. tract. 12. cap. 3.* Erastum *part. 4. disputat. contra Paracels.* Montan. *cons. 50.* Valleriol. *3. obs. 7.* Cardanum *libel. de malo medend. vsu c. 46.* Beniuen. *cap. 97. de abdit.* & Rembertum *in annot. ad predictum caput.* Et nos pulchra proponemus *lib. 7. Praxis Histor. c. 5.*

HISTORIA XVIII. GALENI, De Epilepsia.

Epilepsia ex tibia originem ducens.

Atque hoc genus primùm vidi in puero, qui 13. ætatis annum agebat: quum equidem adolescens etiamdum, cum optimis eius tempestatis Medicis conuenissem, ad ipsius curationem: audiui igitur tum narrante puero dispositionem ipsam ex tibia initium capere: mox illinc recta ascendere per femur, & superposita illi ilia, ac per latera ad ceruicem, donec ad caput perueniret, quod cùm primùm tangeret, ipsum haudquaquam sibi constare. Interrogantibus autem Medicis, quale esset id quod ferebatur ad caput, nihil habuit puer quod responderet.

*Alius deinde adolescens compos mentis (quippe satis poterat sentire quod fiebat, & alteri enarrare) dicebat veluti * frigidam quandam auram esse, id quod ascendebat. Galenus* lib. 3. de locis affect. c. 7. propenitium.

QVÆSTIO XII.

Quòd præter humoris copiam, mala qualitas, epilepsiæ causa non sit statuenda, contra Fernel. Thomam à Veiga, Montaltum, & alios Medicos doctissimos.

COMMENTARIVM.

F*Rigidam auram.*] A Medicis quæri solet, num nuda qualitas epilepsiam possit concitare. Vallesius negat in huius loci commento, ea ductus ratione, quoniam hæc vim obstruendi non habet. Contrà est Gal. *hîc*: nam si hæc cerebro communicetur, ipsum vellicet, pungat, & concutiat, non negandum est, hoc ad expellendam noxam sensatam insurgere, & concidentibus ventriculorum ipsius parietibus obstructionem fieri, & epilepsiam concitari. Sic à venenato, & corrupto spurcissimæ cuiusuis substan- A tiæ vapore dimanat, & à quacunque alia re cerebro infensa, è qua aura quædam, fomes mali à qualibet parte eleuata ascendit, epilepsiam effectura.

Num autem hæc nuda aura ferè ab humore eleuata, necessariò sit venenata, & semper epilepsiæ causa sit, dubitant interpretes. Fernel. vir apprimè doctus, & elegans, *lib. 5. pathol. 4. & lib. 2. de abdit. cap. 15.* præter humoris copiam, venenatam qualitatem, & cerebri substantiæ grauiter infensam, omnis epilepsiæ perpetuam causam agnoscit. Plurimisque rationibus ita inducitur opinari. Nam si esset omnis ex crassis humoribus orta, perpetuò apoplexiam antecederet, & post accessionem illi succederet vocata paralysis, quod non obseruamus. Deinde. Si cerebri B ventriculi crasso humore obstruerentur, & transitus animalis spiritus ad cæteras partes impediretur, cessaret motus, aut saltem minor fieret, cuius contrarium experimur. Ad hæc. Si crassus humor epilepsiæ causa est, cur tot auxiliis affectus hic non succumbit? Aut quæ mali huius scaturigo est hæc, ex qua toto vitæ curriculo dimanat, & in meatus cerebri insilit hic humor? quod fidissimo firmat experimento: Nam sæpè cerebri abscessum, interdum corruptam meningis portionem caluæ adhærentem, mali huius fuisse causam, ipse in dissectis corporibus adinuenit. Additque plurimos se vidisse, qui sine ventriculorum cerebri obstructione, hoc morbo interiêre, qui à corrupto vapore ortum duxit, in cerebrum prosiliente, & citra obstructionis noxam, epilepsiam concitante.

Quocirca præter humoris copiam, venenata, & cerebri substantiæ grauiter molesta, atque inimica qualitas, epilepsiæ causa statuenda est, quæ quoties exagitatur ac pro- C rumpit in cerebrum, ea quidem feriente, hoc autem contrà pugnante, quasi colluctatione quadam ac dimicatione, epilepsia fit. Quam opinionem inter antiquos sequutus est Auer. *3. collig. vlt.* & post eum amplexi sunt Valescus Tarentinus *in suo Philonio, cap. de epileps.* Gerard. Cremonens. *prop. cap. Rondelet. cap. 3. de epilepsia,* Iacchin. *in 9. ad Alm. in com. cap. 14.* Thomas à Veiga *3. de loc. in com. c. 7.* Marcel. Donat. *lib. 2. de hist. med. mirabil. 4.* Montaltus *tract. 17. de cereb. morb. c. 4. & 6.*

Sed ob hæc non est deserenda sententia Gal. quam ipse *3. de loc. cit. 2. de caus. sympt. vlt. 6. epid. sect. 1. com. 1.* & millies promulgauit. Fatemur ergo à crasso succo epilepsiam concitari; neque negamus à qualitate occulta, & immateriali causa quandoque oriri posse, prout hîc affirmat Gal. Sed in omni epilepsia, hanc causam, eámque vene- D natam esse constituendam, falsum esse contendimus. In omni ergo epilepsia causa immediata effectiua, obstructio est ventriculorum cerebri, citra quam nulla alia causa hunc affectum excitare potest; in ea verò quæ à qualitate sit immateriali, hæc etiam reperitur, modo superiùs explicato.

Fernelij verò argumenta non est multò operosum refellere. Constat enim apoplexiam tam repentè concitari, vt necessariò fatendum sit, totam simul obstructionem fieri, quare epileptica symptomata illam præcedere non possunt. Ad secundum dic, quòd licèt eadem materia in vtroque affectu redundet, eundémque locum, & ventriculos afficiat, diuersa tamen ratione hoc contingit: nam in apoplexia confestim, & integrè fit obstructio, quare cerebrum non potest seipsum contrahere, & materiam E obstruentem à se depellere; & sic illam ad spinalem medullam, aut alterum latus deponit, & oritur paralysis. At verò in epilepsia, obstructio est longè minor, neque integra, adeò vt cerebrum possit citra obstruentem humorem contrahi, illúmque per amplas narium, & palati vias expurgare. Quo posito, cùm minùs impedita via, spiritus possit ad membra deferri, nulla cogit necessitas, epilepsiam in paralysim finiri, quæ est constans Gal. doctrina *lib. 3. de loc. cap. 7. & 2. aph. 45.* Si autem hic auctor *4. acut. 27.* & Auic. *1. 3. tract. 5. c. 8. in fin.* aliquando ad epilepsiam, paralysim fuisse sequutam asseuerat, de magna, & finitima apoplexiæ intelligendi sunt.

Quòd autem hic affectus auxiliis medicis non succumbat, ex hoc, in eo venenatam qualitatem semper adesse, asserendum non est: nam id in humoris crassitiem,

&

& pertinaciam reduci potest. Alioquin Scirrhus, affectus sanè curationi obnixè renitens, diceretur venenosus, quod est absurdum. Quid, quæso, quartana, articulorum doloribus, asthmate, orthopnœa, hemicrania, bocio, nata, testudine, talpa, & aliis duris & dolore carentibus tumoribus ad sanandum rebellius, & contumacius? in quibus, nulla, præter humoris crassitiem, venenositas adest. Neque nego, ex corrupta meningum portione, aura frigida, mala qualitate frequenter epilepsiam oriri, sed in omni, semper esse constituendam, contra Fernel. & alios huius opinionis sequaces, qui à flatu, prauáque qualitate perpetuò excitari contendunt, pedibus manibúsque renuo: quorum argumenta ex dictis sunt refutanda, & soluit diligentissimè Carrerius *c.*10.*ad libros de loc. affect. disp.* 17. Lege Gentilem *in com. c.* 8. Auic. 1.3 *tract.* 5.

HISTORIA XIX. ALZAHARAVII, De Epilepsia.

Miræ Epilepsiæ species aphrodisiasticæ, quarum paroxysmi, seminis profluuio soluuntur, Aliæ variis, horrificísque imaginibus, & anxietatibus ægros torquentes.

Quidam sunt quibus videtur, quasi mulier eos quærens ad coitum, & festinanter furiunt ad eam, & agunt cum ea, & post emissionem seminis, cessat eorum paroxysmus, & surgunt; & ego quidem iam vidi cui hoc accidit. * *Aliqui verò sentiunt grauitatem capitis, & iactationem ante sui aduentum, & vocant alios vt ipsos teneant, donec cesset eius paroxysmus: & ego iam vidi quendam puerum meum patientem hanc ægritudinem, qui dixit mihi, quòd videbatur mulier nigra accedens ad eum, habens supra ipsam corium, quod dicitur parua, & quando accedebat ad eum, mox cadebat. Et studui ego erga sui curationem, & cessauit illud phantasma ab eo, & alleuiata est ægritudo, &c. Alzaharauius* lib. pract. tract. 1. sect. 2. c. 34.

PARAPHRASIS.

Bipartita est Historia hæc. Prima describit morbum mirum, & à nullo, quem viderim, delineatum, quem ex seminis corrupti, in venenum abeuntis, & cerebrum deleteria qualitate lancinantis copia originem habuisse verisimile est: quoniam hoc correpti vitio, indesinenter ad coitum incitantur, prout de vidua illa refert Gal. *lib.* 6. *de loc. cap.* 5. Quæ cùm esset semine turgida, crasso, & multo, vterique opprimeretur strangulatu, factis ab obstetrice frictionibus, & titillationibus intra vterum, expulso eo humore conualuit. Semen autem retentum in naturam veneno finitimam abire, pluribus exemplis examplificat Gal. *loc. cit.* & nos *infra, in hoc libro*, ex eius mente latiùs exarabimus *in com. hist.* 52. & latè *lib.* 2. *in com. hist.* 47. & *lib.* 3. *in com. histor.* 9.

A testibus autem oriri posse Epilepsiam suadet ratio, ob maximum cum cerebro consensum. Sic enim, inquit Dominicus Leonus Lunensis *lib. art. Medic.* 14. *à testibus, & vasis spermaticis, quando in iis sperma corrumpitur, infrigidatúrque, & sibi induit naturam veneni, eius vapor ascendens cerebrum lædit, & Epilepsiam inducit.* Firmat eius placitum Iacchinus 9. *ad Alm.* 14. & ex aliorum mente probat Marcellus Donatus *lib.* 4. *de Med. Hist. Mirab.* 11. & nos hac de causa in fœminis, ab vtero, ferina sæuáque plùries vidimus pathemata, quæ non nisi excreto semine sunt mitigata. In viris etiam oriri hæc, & alia similia symptomata, & nonnihil hystericis simile, testis est Thomas à Veiga *lib.* 6. *de loc. in com. cap.* 5. *verbo, mulieribus.* Nam licèt rarò hæc accidant, quoniam vitia similia improportionalia sunt calido, virilique semini, & in fœminis maior adest spurcities humoris, frequénsque corruptio, ex maiori caloris natiui debilitate contracta; tamen in iis progigni aliquando, non est dubitandum. Nihil ergo mirum si vacuato corrupto semine, metuenda hæc symptomata cessent.

In secunda Historia, à verbo [*Aliqui verò sentiunt*] describit signa, quæ Epilepsiam præcedere solent: quæ latè citat Paul. *lib.* 3 *cap.* 13. ea sunt; Obliuio eorum quæ præcesserunt, inordinatus linguæ motus, capitis dolor, pallor faciei, turbulentæ insomniorum imagines, capitis rotatio, tenebræ oculorum: sed cùm hic morbus esset ab humore melancholico excitatus, & vapores à partibus inferioribus eleuati, & ob nimium calorem adurentem, & succi tetri copiam, nigri & caliginosi redditi, spiritus animales obscurarent, factum est, vt imaginatiua potentia læsa, terribilia insomnia contingerent. Similis profectò fuit hic affectus illi, quem veteres Incubum appellare consueuerunt: cuius notas describunt Paul. *lib.* 3. *cap.* 15. Auicen. 1.3. *tract.* 5. *cap.* 5. qui, vt Fernel. inquit 5. *Patholog.* 4. è crassiori pituita, aut melancholia circa præcordia inhærente, & suo vapore crasso, & tetro, fauces, diaphragma, pulmones, cerebrum, sensúsque omnes visis tristibus offundente originem ducit, vt latè Christoph. à Vega *lib.* 3. *art. Med. sect.* 1. *cap.* 13. Altimar. *lib.* 1. *praxis* 16. Ludouic. Mercat. *lib.* 1. *de morb. intern.* 10. asseruere. Cuius morbi exactam historiam, & essentiam depingunt graphicè Manardus *lib.* 3. *epist.* 3. & Iason *de morb. cerebri, cap.* 26. quod malum licèt plurimis præsidiis cedat, purgatione tamen, quæ crassum & melancholicum succum vacuet, commodissimè curatur, vt referunt Douynetus *lib.* 3. *apolog. cap.* 2. & Scholiograph. *ad cap.* 13. *lib.* 1. *Holler. de morb. intern.* quam vacuationem ab Alzaharauio hic fuisse celebratam non dubito, quum hæc ad hoc vitium curandum sit potentissima. In quo, vel alio affectu huic affini, procrastinanda præsidia non esse, quoniam ex eo Apoplexia, vertigo, paralysis, & alij acutissimi cerebri affectus suboriri consueuêre, citati confirmant auctores. De quo affectu lege pulchra apud Mercurial. *lib.* 1. *de cereb. affect. cap.* 22.

HISTORIA XX. TRALLIANI, De Epilepsia.

Ex pede suscitata Epilepsia, caustico medicamento in parte affecta imposito curatur.

*Ego sanè vidi quendam lectorem in hunc morbum incidisse, qui cùm ei euenturus erat, auras quasdam frigidas à superiori pedis parte ad cerebrum ascendentes percipere se dicebat: Cùm igitur hunc catapotiis, pituitam & melancholicum humorem vacuantibus anteà purgassem, imposui parti affectæ etiam quæ exulcerare illam, extenuare, & calefacere possũt, vt hinc ipsa & sudauerit, & humida quadam non pauca * ex eadem manifestò emanauerint. Atque hoc vbi nos fecissemus, Adolescens sanus euasit. Erat autem auxilium quod ei impositum erat, sanauerátque, lepidium herba. Trallianus* lib. 1. c. 15. titulo, de curatione eorum qui ex stomachi affectu, comitiali morbo corripiuntur.

PARAPHRASIS.

Similem Historiam narrat Gal. *lib.* 3. *de loc. affect. nuper cit.* de puero, cuius morbus comitialis à tibia originem ducebat. Pro cuius curatione, Medici qui ad curationem conuenerant, eò aspirabant, si priùs vacuato corpore, medicamen ex thapsia, aut sinapi parti adhiberent, quo auxilio celebrato, accessionem reuerti prohibuerunt, quamuis antea quotidie puerum infestare consueuisset.

Et vt omnia intimiùs perscrutemur, Quid obstat, quominus spiritalis aliqua, vel fluida substantia, per continuas partes, ab aliqua parte eleuata, & neruosam aliquam partem occupans, vsque ad neruorum principium vim suam transmittat, & epilepsiam conciret, compressis fortiter cerebri ventriculis, & ad expellendam noxam sensatam vehementer

vehementer incitatis? Similem narrat se vidisse epilepsiâ A Erastus *in Anatom. libror. supra Montan.* & Montan. ipse *consil.* 48. Iacchin. 9. *ad Almans. cap. de Epilep.* Scholiast. Holler *lib.* 1. *de morb. intern. in com. cap.* 13. Cardan. *lib. de caus. sig. part. cap.* 2. Trincauel. *lib. de rat. curand. particul. corp. affect. cap.* 6. Immò è Brachio excitatam vidit Haly Rhodoham, *com. ad lib.* 3. *techn. Gal. text.* 191. E labro superiore pronatam curauit Donynetus *caustico ipsi labro admoto, lib.* 3. *Apolog. cap.* 2. E digito eóque minimo sinistræ manus, dextro brachio, ab articulo humeri subortam obseruarunt Fauentinus *cap.* 11. *de morb. medend.* & Scholiastes Holler. *in com. cap.* 16. *lib.* 1. *de morb. intern.* è mamma vidit Marcel. Donat. *lib.* 2. *de Histor. mirabil. cap.* 4. è summo vertice profectam expertus est Fernel. 5. *Pathol. cap.* 3. B è corde idem Marcel. Donat. *eodem cap.* Ab vteri vitio euenire enarrant Beniuen. *cap.* 97. *de abdit.* & Dodonæus *in annot. ad cap. prædict.* qui omnes, excitatis vlceribus, escharoticorum ope, in parte affecta conualuere.

Obseruatio XV.

Epilepsia à pollice excitata, caustico pollici laboranti imposito, sanatur.

Vidi casum mirabilem. Quidam pollicis sinistræ manus tremorem diu habebat: Quo cessante, (aura venenata è pollice ad cerebrum ascendente) illicò Epilepsia corripiebatur, cúmque sæpiùs hoc vitium eum opprimeret, & pro eo propulsando, plura machinarentur Medici incassùm, tandem cauterio actuali, (ad priscorum morem) pollici laboranti apposito curatus est. Nam ex C vlcere saniosus ichor copiosè emanauit.

Cúmque ex pedis superiori parte humor cum vapore ascenderet Epilepsiam facturus, oportuit primò expurgare eis, quæ à partibus inferioribus noxium humorem vacuare nata sunt, de quorum genere catapotia esse censentur, sua enim crassitie detenta in stomacho, à remotissimis etiam partibus superfluum succum eradicant. Sed cùm expurgantia multoties non sint satis, quoniam pars affecta, hectica veluti, diuturna & habituali intemperie laborat, quam curare & corrigere arduum est & laboriosum, idcircò ad peccantis venenati humoris continuò regeniti expulsionem accedere necessitas cogit; impositis in parte affecta medicamentis, quæ ipsam exulcerent, suóque calore attractionem moliantur, vt sic ad originem fluxionis auocato humore, qui in dies magis ac magis assiduè pro- D creatur, & ichore ab vlcere emanante, vacuetur ille, qui in caput suopte impetu insilire consueuit.

Sed cùm multa sit, & varia horum vesicantium medicamentorum sylua, ab auctoribus, qui de cauteriis disputarunt, passim exarata: In nostro exemplo, Lepidium herba satis fuit, quæ, vt notat Dioscorid. *lib.* 2. *cap.* 180. à Latinis nasturtium syluestre nuncupatur, éstque ita acre & exulcerans, vt præ nimio feruore & caliditate, potentissima polleat ad partes externas attrahendi facultate. Quare arthriticis impositum, præsentaneum auxilium præstat, apud Paul. *lib.* 3. *cap.* 77. & Gal. 10. *sect. loco cap.* 2. eo pro ischiadicis, loco sinapismi, aut thapsiæ vsus est. Quam esse huius pertinacis mali veram medendi normam, cùm è parte quapiam vitium excitatur & inualescit, nullus ignorat; & firmat Sauonarol. *tract.* 6. *de egritud. capit. cap.* 20. *in fin.* qui se vidisse, & curasse rusticum E gloriatur, qui ex causa particulari, in brachium circa finem musculi versus manum, incidit in Epilepsiam, & adhibitis cantharidibus, & forti ligatura, à paroxismorum sæuitie liberatus est.

COMMENTARIVM.

Ex eadem manifestè emanauerint.*] De medicamentorum vlcera facientium, (ex quibus fontanellæ, fonticuli, setonésve parantur) vtilitate, est in hoc loco paulisper disceptandum: cùm constet ex hoc exemplo, caustico potentiali, in parte affecta imposito, fuisse hunc Herculeum, dirum sanè, & immedicabilem morbum superatum. Hoc enim efficacissimo præsidio, Medici à plurimis exitiosissimis morbis ægros vendicare consueuerunt. *Cùm enim antiqua partium debilitas adest, frustra pharmaca, aut alia remediorum genera tentantur,* vt rectè notat Hollerius *consil.* 1. *quoniam tunc ferro, & igne pugnandum est, ex Senis edicto, lib.* 8. *aph.* 6. Quamobrem ad expurganda, quæ ex partium imbecillitate quotidie gignuntur excrementa, summa cum vtilitate fonticulos, per quos putris & noxius humor vacuaretur, prisca sagacitas adinuenit, iuniorum creberrimo experimento confirmata.

Enimuerò cùm non possimus medicamentorum purgantium ope peccantem humorem à nobilibus partibus, ad ignobiles & minùs præcipuas detrudere, cùm illa debilitent, & inueterent, vt Auic. more loquar, 3. 1. *doct.* 2. *cap.* 2. quoniam cum inutili, vtilis humoris portio vacuatur, ex Gal. 6. *aph. com.* 27. fit ratum, vt continua expurgatione per fonticulos celebrata vtendum sit; nam *fontanella supplet vicem purgationis & phlebotomiæ,* vt doctissimè Guido asseuerat *tract. de cauter. doct.* 1. *cap.* 6. Taxat enim Galenus sui tēporis Medicos, *lib.* 1. *de humorib. sect.* 1. *com.* 12. *in med.* quòd solùm de vacuando humore essent solliciti, nulla de particulis roborandis habita consideratione. Sic enim ait: *Quo pacto cernere est commune Medicorum erratū, quod in pluribus affectibus plerunque committitur, nam quod superuacaneum est, euacuant illi quidem, sed tamen ne ei quod vacuatum sit, quid persimile gignatur, nullo modo sibi curandum proponunt, &c.*

Neque hoc, ab alio, nisi ab vberrimo illo, ac perenni Medicinæ fonte, Hipp. dimanauit auxilium, vt inter omnes eruditissimè probat Amatus *lib.* 5. *cent.* 7. Ille enim in *lib.* 2. *de morb. num.* 15. post diætam multam, & varia medicamenta applicita, à capite varios morbos curaturus, ad cauterium, tanquam ad sacram anchoram confugit, vbi crustas octo vstione (cauterium actuale modò vocant) fieri iubet, duas circa aures, duas in occipitio, hinc atque hinc ad ceruicis vertebras, duas in naso, & alias ad oculorum magnos angulos. Et in *lib. de intern. affect. num.* 5. varias vstiones adhibet ad acetabulum coxæ, ad scapulam ad nates, ad medium femur, ad genu, ad malleolum. Demum *lib. de morb. & de internis affectionibus,* plura habet ægritudinum genera, cauterio curanda, quàm lineas: in quibus citandis lentè spatiatur Amat. *loc. cit.*

Hippocratem sequitur Galenus hîc, & in *lib.* 13. *meth.* 6. *in fin.* quo loco, pro dolore curando ex medicamentorum noxa concitato, cauterio vsus est. Et *lib.* 5. *meth. cap.* 13. Thapsiam capiti imponit pro diuertendo humore in pectus delapsuro. Denique cùm hoc negotium totum, ex veterum monumentis sit haustum, vt Hercul. Saxonia *in suo illo eleganti de phœnigmis libro, sect.* 1. *in præf.* confirmat, non est cur fidē adhibeas Cardano, *qui in tract. de spirand. diff.* hoc auxilium illis fuisse ignotum asserere ausus est.

Nam caput est in suprema nostri corporis parte locatum, velut tectum domus calidæ, ex Gal. 9. *de vsu part. cap.* 1. & cucurbitulæ instar attrahit ex inferioribus partibus humores, quos, sicut & alimentum sibi demandatum, præ imbecillitate concoquere, & discutere, neque per canales amplos, os, nares, & aures à se depellere potest; quare excrementa onerosa ad partes subiectas detrudit, nempe oculos, fauces, nasum, dentes, tēpora, maxillas, paristhmia, laryngem, asperam arteriam, & alias citatas à Gal. 2. *feb.* 11. & 5. *de sanit. tuend.* 9. & sæpissimè in pulmonem: Explicat elegantissimè Fernel. 5. *path.* 4. Demum nulla est pars inferior, in quam cerebrum superfluos humores non protrudat; nec aliqua, & maximè neruosa, cum qua ipsum maximam non habeat sympathiam, ita vt affectionem digiti pedis illicò persentiat, sic monente Magistro *lib.* 1. *progn. com.* 80. Quæ omnia, & alia acutissima vitia repullulant, si noxius humor in ipso, tanquam in centro remaneat, & inhæreat, ex quo apoplexia, epilepsia, carus, vertigo, & alij exitiales dimanant capitis affectus.

Quapropter summa cum ratione veteres, in his morbis curandis & præseruandis, ad cauteria accedunt, quorum vtilitatem eximiam miris celebrant laudibus, & encomiis, Guid. *loco cit.* Vigo *lib.* 2. *tract.* 1. *cap.* 19. Auicen. 4. 1. *cap.* 29. Rasius 9. *ad Alm.* Albucasis *prop. lib. de iuuament.*

iunamento cauter. Brunus *in Chirurg.magna, libr.2.cap.* 18. [A] *rubr.*2. Lanfranc. *tract.* 3. *doct.* 3. *cap.*18. Argelata *libr.*6. *tract.* 4. *de cauter.* quorum mentem intimiùs explicarunt Capiuac. *prop.lib.* *Terillus de vesicantibus.* Michaël Guaiasfetius *lib.de natur.cauter.c.* 15. Fallop. *eodem tit.* Ludouic. Mercat. *lib.*1. *indicat.*16. eleganter. Qui omnes admiranda cum ægrotantium vtilitate, in his affectibus præceps periculum minantibus, ad hoc diuinum propè præsidium, tanquam ad certum salutis asylum confugiunt, & firmat Petrus Pichottus *lib.de rheumatismo, fol.* 73. Vascus Castellus *tract.*1. *cap.*8. *dis.*3. *de thorac.affect.*

Obseruatio XVI.

Exitiales cerebri affectus, cauterio ad bregma indito, curantur. [B]

VIr quidam vertigine tenebricosa adeò ferociter vexabatur, vt ferè continuò in gyrum cerebrum ageretur. Cúmque illi plura essent factitata auxilia, & de apoplexia futura adesset timor, nullo alio præsidio, (præter celebratas in variis partibus fontanellas, & setonem ad nucham inditum) quàm cauterio bregmati imposito potuit persanari. Quo solo, innumeros cerebri mortiferis morbis correptos, præter Medicorum votum, ad sanitatem, vlceribus diu fluidis permanentibus, perduxi.

In morbo comitiali mirificam opem præstat, auctore Celso *lib.*3. *c.*23. dum sic inquit: *Quod ad medicum verò pertinet, vltimum est iuxta talum ex vtroque crure paulum sanguinis emittere, occipitium incidere, & cucurbitulas admo-* [C] *uere, ferro candente in occipitio quoque, & infra, quà summa vertebra cum capite committitur, adurere duobus locis, vt per ea perniciosus humor euadat, &c.* & *lib.*4. *c.*2. & 22. pro curandis morbis qui à capite oriuntur, candentibus ferramentis, vbi dolor est, vlcera excitat. Epilepsiam autem, & maximè in pueris ac infantibus, fontanellis, & setonibus mirabiliter curari, tenent Iacchin.9. *ad Almans.* 14. Rondelet. *cap.* 36. *meth.* Montan. *cons.*50. Baptist. Theodos. *epist.*45. Montuus *lib.*1. *anasceu.*16. Piso *lib.* 1. *de curand. morb. cap.*9. Erast. *part.*4. *disp. contra Paracels.* De quo argumento lege Mercurial. *lib.*2. *variar.* 2. de antiquo pueros vrendi more aduersus puerilem morbum.

In resolutione, cæterisque conuulsoriis affectibus summoperè iuuat. Extat textus eximius apud Aëtium, *tetrab.* 2. *serm.*2. *c.*28. sic enim ait. *Ego etiam crustas inurere non dubitauerim, per ignem, aut per medicamentum: vnam quidẽ* [D] *circa occipitis cauitatem, quo loco spinalis medulla initium habet: duas autem ab vtraque ipsius parte: tres aut quatuor in vertice, vnam ex iis in medio capitis, tres circum ipsum. Vlceribus enim diutius fluidis permanentibus, non despero perfectã restitutionem &c.* Sententiam amplificat Mercurial. *libr.*1. *prax.cap.*20. ad cæteros conuulsorios, frigidósque cerebri affectus; in quibus plurimum auxilium præbere, citati auctores asseuerant; præcipuè si ex humoris in cerebro siti, & ex qualibet occasione ad inferas partes delapsi, ruinam imminentem cauterio anteuertere necessitas cogit, vt hoc celebrato, humor noxius à partibus nobilibus ad minùs præstantes auerti possit.

Sic in oculorum affectibus variis, (quorum syluam describit Manardus *lib.*7. *epistol.*2.) in narium, linguæ, gingiuarum, palati, oris morbis inueteratis præsentaneum [E] auxilium exhibent. Sic in spiritalium partium ægritudinibus, sua vi perniciem minantibus, laudabiliter aperiuntur fonticuli, vt in raucedine, catarrho, tussi, tabe ob distillationem à capite suborta, de qua Hipp. *libr.* 2. *de morb.num.*54. & Gal.4. *de loc.*8. Quando sputum multum, liquidum, durúmque vt grando, per tussim excernitur. In phthisi ad producendam vitam, ne ampliùs vlcus sordescat, fontanellas brachiis affigere optimum est consilium, quod probant Capiuac. *in praxi, cap. de phthisi.* Fracast. *lib.*3. *de curat. morb. contag.cap.*8. Mercurial. *lib.*2. *prax.*7. & exemplo confirmat Helidæus Paduanus, *consil.*7. *lib.*3. *cons. & epist. per Laur. Scholtzium publicatarum.* Sic asthmati, & cuilibet difficultati respirationis multùm prodesse Paul. docet, *lib.*6. *cap.* 2. dum pro suspiriosis curandis, candentibus ferramentis cauteria adhibet iuxta occiput.

In oris ventriculi vitiis cum cerebro maximum consensum habentis, commodissimè in vtroque crure aperiuntur fontanellæ: hoc enim præstanti beneficio auertitur noxius vapor, epilepsiam, vertiginem, & alia grauiora damna effecturus.

In lienis morbis fidissimo experimento compertum est, vehementer opitulari in læuo crure affixas; plurimos enim imminentes morbos ab hoc membro pronatos præcauere solent: de quorum genere censentur esse cordis tremor, hypochondrij sinistri palpitatio, futurum delirium prænuncians, apud Hipp. *in prognost.* à crassiori flatu, melancholicóque humore pronata. Melancholia Hypochondriaca, cum insolita mœstitia & metu, immò delirio coniuncta, vt tenent Aëtius, *tetrab.*2. *serm.*2. *cap.*9. Fernel. 5. *pathol.*2. Iacchin.9. *ad Alm.*15. & *Haly.* Quare si huius tetri humoris copiam, ad inferiores partes quominùs in cerebrum irruat, auertere velis, fontanellam in altero crure aperiendam consule. Et si hoc præsidio affectio non mitescat, tunc ad fonticulum, setonem, aut vstionem supra splenis regionem confugere oportet, vt monet inter omnes Ludou. Mercat. *lib.*1. *de morb.intern.c.* 17. *in fin.* & *lib.*2. *de morb.mulier.c.*4.

In hepatis calidis morbis, ab eius nimia calida intemperie subortis, nempe cutis fœditatibus, quorum nomina ex professo describit Manardus *lib.* 7. *epist. cit.* & eorum curationem graphicè apposuit Mercurial. *in duobus de hoc argumento libris*, eas in variis partibus efficere à ratione alienum non est, præsertim quando aliis auxiliis non succumbunt hi pertinaces morbi. Et vt horum cutem depascentium curationem affabrè delineatam introspicias, sequens exemplum iam exaudi.

Obseruatio XVII.

Iuuenis quidam Lusitanus pustulis vlcerosis in facie miserrimè concussus, fontanella in crure aperta, & aliis auxiliis tempestiuè adhibitis, facillimè curatur.

IVuenis Lusitanus, pulcher facie, & decorus aspectu, hyberno tempore, calore ad interiores sedes retracto, annorum quinque spatio pustulas vlcerosas, totam faciem deturpantes patiebatur, à quibus ichor emanabat flauus, ita acris & mordax, vt ob nimiam caliditatem, carnem exederet. Verno tempore pancraticè viuebat, patentibus cùm poris transpiraret corpus. Incidit in hoc vitium, ex assiduo piperis vsu, quo in puluerem redacto vescebatur, qua de causa impensè iecur incaluit. Et cùm timor esset ne in Elephantiasim commigraret affectus, ipséque tantæ turpitudinis molestia afflictus, subtristis vitam duceret, me consulit. Auxilia actitata inquirens, ea fuisse inueni phlebotomiam ex iecoraria sæpiùs repetitam, vacuationem per purgantia medicamenta, & refrigerantia apozemata celebratam, serum lactis caprini simplex, & nescio quæ localia exiccantia in facie applicita vnguenta. Quibus, vt & balneo cùm non leuaretur, immò recrudesceret affectus, Medicus tandem, tanquam cum incurabili morbo laboriosè luctatus, ab eo recessit. Ego autem quum à iecore nimium excalfacto, & retorrido, velut à prima origine promanare hunc morbum intelligerem, & habitualem intemperiem calidam deprehenderem, ob quam hepar, vel ex purissimo alimento, calidum, biliosum, exassatúmque humorem generabat, in auxiliis vehementioribus, & alio modo paratis insisto. Et quæ non solùm adustum succum vacuare, sed vnà roborare viscus nata essent. Qua de causa sero lactis caprini, priùs tamen medicato, alternis diebus, vel rhab. myrobal. senæ fol. epith. polypod. pulpa cass. syrup. fumar. maioris, cichor. Nicolai, & endiu. Gentil. pluribus diebus vsus sum. Post quæ, iterum in balneum misimus, & duabus horis à balneo, syrupum ex pullo gallinaceo, priùs refrigerantibus medicamentis saginato, & decocto confectum offerebamus.

bamus. Hirudines bis sunt anò applicitæ; quarum suctu, sanguinem æger super vas aqua calida plenum sedens emisit grumosum, fæculentum, & nigrum. Verùm cùm malum iis celebratis ferociùs insolesceret, vt humor necessariò ex partium diuturna debilitate gignendus ad imas deferretur corporis partes, & spiraret iecur, suaque excrementa ad ignobiles partes detruderet, fontanellam in dextro crure aperiendam curaui, ex qua cùm impura sordes manaret, in totum exiccatis vlceribus obesior factus, pristinum nitorem recuperauit, neque vnquam ipse malum ampliùs persensit. Hæc fuit huius Lernæi morbi, qui iuuenem miserè diu, importunéque cruciauerat, Herculea claua.

Lege Mercurial *lib. de decorat. cap. 13. de maculis faciei:* Sic enim inquit: *Præter hæc, si in vllo casu vsus cauteriorum vtilis est, proculdubio in hoc, vt viderim solis cauteriis cruribus affixis, rubedines faciei penitus esse deletas, &c.* Hac ratione in cancro, dolosis vlceribus, manantibus fistulis, scabie fœda, virulenta Elephantiasi salubertimum censetur auxilium, fontanellas aperire: in quo affectu, ob causam humoris nimium adusti, in crure eas affigere oportet, ex sententia Albucacis, *lib. 1. cap.* 49. Vgon. *consil.* 100. Nicoli, *serm. 7 sum. 1. tract. 5. cap.* 40. Valleriol. *6. enarrat. 5.* Si verò Paul. *lib. 4. cap. 1.* & Gordon. *lib. 1. cap. de lepra*, crustas, seu cauterium in capite exequi imperarunt, de incipiente sunt intelligendi; in hac enim caput, & facies potiùs læduntur, sicut in inueterata totum compatitur corpus, vt iidem auctores aduertunt.

Sic in morbo Gallico eas aperire vtilissimum puto. Nam si huius peruicacis morbi reliquias conterere non potueris, fonticulum aperire summoperè præstat, per quem partes internæ spirent, & putridus noxiúsque vapor exhalet, irreparabile damnum toti corpori allaturus, nisi hoc generoso auxilio succurras. Sicque dum iecur exæstuat, in crure adaperta fontanella præsidio est; dum caput compatitur, in brachio affixa plurimum emolumentum afferre solet. Licèt enim morbi huius curatio in iecoris, & venosi generis correctione consistat, & inutile sit hoc præsidium in eo exercere, cùm frequentissimo experimento constet, plurimos vlceribus pluribus fœdatos, è quibus fœda manabat illuuies, nullam ex hoc opem sensisse, vt inter omnes notat Ludouic. Mercat. *lib. 1. indicat. vlt.* attamen cùm hoc malum inueteratur, aut aliquam regionem, aut partem prolixa fluxione fœdat & inquinat, in eo istud exercere, summum est præsidium, vt idem Mercatus inquit, *lib. 1. de morb. Gallic. cap. vlt. in fin. & lib. 2. eiusdem, c. 1 in princ.* & Alcaçar, *lib. 5. de morb. Gall.* 23. Capinac. *lib. de lue Vener.* 6. docuere.

Obseruatio XVIII.

Fontanellis in inguine sponte apertis, quidam à sæuo morbo Gallico euasit immunis.

Nota infrequens exemplum. Dux Hispanus, sæuis dolosisque miserabiliter quassus vlceribus, quæ totum corporis ambitum conspurcabant, sæpiùs vnctus hydrargyro, & sudorificis auxiliis immaniter cruciatus, ex iis vllum vix sensit commodum. Apertis tamen sponte in vtroque inguine fontanellis, per quas veluti per emunctoria, putores illi, corruptique humores paulatim vacuari cœperunt, omnino à tantis malis immunis euasit.

Sic in suppressis hæmorrhoïdibus, quæ diu fuerunt apertæ, & alterius noui morbi periculum minantur, iuxta *Senis legem, 6. aph.* 12. aut in cæcis, ex quibus ob retentum fæculentum sanguinem, dolor ingens, inflammatio, & alia miseranda vitia suboriri solent, commodissimè fiunt in vtroque crure in parte domestica ob rectitudinem fontanellæ: quod de antiquis fistulis, vlceribus manantibus, albis vteri purgamentis suppressis intelligendum est: hac enim per fonticulos vacuatione, veterem illam supplere oportet. Hoc consilium opere ipso obseruauit Amat. 4. *cent.* 56. illud confirmant Alcaçar, *lib. 5. de morb. Gallic.* 22. Ludouic. Mercat. *lib. 5. de morb. intern. cap. vlt. in fin.* Hoc pacto in nimis, ac diu fluentibus hæmorrhoïdibus hoc

A præsidium exercere, extra rationem non est. Nam si ex sanguinis vbertate ac copia, vel ex ipso plus satis seroso, tenui, fluxili, & aquoso hic affectus concitetur, & neque sistentibus auxiliis, venæque sectione in brachio celebrata, reuulsionis causa leuetur hoc malum, quam in hoc casu esse præstantissimam, ex veterum dictis contra quendam Medicum contendit *in sua Apologia* Didacus Moran. eruditissimè, tunc fontanellæ in cruribus apertæ deriuationis gratia summopere prosunt.

In articulorum doloribus etiam suam vtilitatem præbent: nam præterquam quòd partes cauterio roborantur, cùm quicquid mucosum est, vstione absumatur, etiam articuli laxi igne fiunt robustiores: quare *6. Aph. text. 60. Hipp.* in diuturno coxendicis dolore, crure tabescente, cauterio prohibuit claudicationem. De quo argumento elegantissimè Ludou. Mercat. *lib. 1. indicat. vlt.* disputauit: & *lib. 4. de morb. intern. vlt.*

B In vteri vitiis efficacissimum censetur auxilium, in crure, in parte domestica fontes aperire: cùm enim ad vterum, tanquam ad totius corporis cloacam, natura superflua recrementa detrudat; ob vteri imbecillitatem inibi citissimè in deteriorem labem abeunt, & sic corrupta, dira pernicie partes superas concutere solent: vt notat Roderic. à Castro eruditissimus *lib. 2. de morb. mulier. c. 2.* eloquenter.

Vteri omnium muliebrium morborum causa sunt, dicebat Hipp. *in libr. de loc. in hom. num.* 59. Mirabilis enim est vteri cum omnibus partibus sympathia, cùm nulla sit pars, cum qua non habeat consensum. Consentit cum cerebro per neruos, tum per membranas spinalis medullæ, hinc occipitis, & syncipitis dolor contingit: de quo Gal. *6. Epid. sect. 1. com. 2.* agit eximiè. Hinc virginum, & viduarum melancholia, de qua Hipp. *in lib. de virg. morb.* Explicat Ludouic. Mercat. *libr. 2. de virg. & viduar. affect. cap.* 4. Hinc variæ cerebri ægritudines, miræ epilepsiæ, & innumera deliramenta oriuntur, prout *lib. 2. de praxi medica admiranda*, pluribus allatis raris exemplis proposuimus.

C Consentit cum corde, tum per arterias spermaticas, tum hypogastricas, hinc cordis dolor, syncope, lipothymia, palpitatio, anxietas, exolutio, respirationis & pulsus priuatio, sublato vsu à venenata aura ab vtero ascendente, quæ innatum ignem impensè exoluit. Cum mammis euidentem seruat societatem: hinc tubercula, durities, carcinomata dira suboriuntur. Hunc humorum ab vtero ad mammas refluxum, & à mammis ad vterum explicat Gal. ex Hipp. sententia, *14. de vsu part. 4. & 8.* & examplificant Andreas Laurent. *lib. 7. quæst. anatomic.* 11. Ludouicus Duretus *in Coac. in appendic. de vulnerib. ad com. text.* 44. disertissimè.

D Cum hepate suam etiam habet proprietatem, qua de causa vterus malè affectus, icterum, cachexiam, hydropemque accersit. In quo affectu, ab hac causa, vel ab intemperamento hepatis frigido, pronato, optimum est excitare cauteria in cruribus; nam natura hoc malo vexata hoc vtitur auxilio apertis vlceribus in tibiis, vt notant Rogerius *tract. 1. cap.* 45. & Theodoric. *lib. 3. cap. 45. de iuuamentis cauterior. in fin. & firmant* Cels. *libr. 3. cap.* 21. Aëtius *tetrab. 3. serm. 2. c.* 30.

Vterus etiam consentit ventriculo, & renibus. Sympathiam renum cum vtero, grauidarum & virginum, dum menstrua patiuntur, symptomata, dolores ad tormina lumborum satis indicant. Vesicæ, & recti intestini consensum,

E maximè inter has partes communio ostendit; nam inflammato vtero, ex Hipp. *5. aph.* 58. tenesmus, & vrinæ stillicidium excitantur. Denique nulla est pars, cum qua vterus admirandum consensum non exerceat.

Si ergo vterus morbosus est, totique corpori tot tantáque mala impertiat, & alia non prosint auxilia, quoniam habitualis in eo adest intemperies, ex qua spurci humores generantur, ex sanguine menstruo, & retento semine eleuati, fontanellas in cruribus cur non aperiemus, per quas tetri, virulentique vapores, ex fœdissimis his substantiis elati, ratione venarum, cruribus & vtero communium spirent, & vacuentur?

Calamo

Calamo non possum comprehendere numerum earum, quæ diuersissimis omnium partium morbis, ab vtero, tanquam à prima origine concitatis correptæ, non nisi hoc facili auxilio conualuere: & præsertim virgines, & viduæ, in quibus ex lege naturæ in vtero plurima redundant excrementa; quibus cum virorum cohabitatio, tantoperè ab Hipp. commendata *lib. de virg. morb. n. vlt.* licita non esset, fontanellæ mirabili fuerunt præsidio.

Obseruatio XIX.

A frequenti abortu, fontanellâ celebratâ, fœminæ præseruantur.

INsuper felicissimo experimento adinueni, frequentem abortum ex vitiosis humoribus ad vterum à toto demandatis, suáque praua facultate, aut copia, fœtum enecantibus, hoc solo præsentaneo auxilio impediri. Fœminæ plures, pluries hac ipsa de causa frequenter abortiebant; ex iis quædam fœtum septimestrem, quadrimestrémve, lacerum tamen, & omni putrilagine infectum sæpiùs enixæ, non nisi hoc præsidio, tam in brachiis, quàm cruribus, semper tamen ad originem fluxionis celebrato, à tantis malis leuari potuerunt: quo facto debito & constituto tempore fœtus sanos, labéque nulla fœdatos in lucem edidere.

In pestiferis, malignísque febribus, vlcera & cauteria in variis nostri corporis partibus excitare commendant plures. Hoc enim auxilio deleteria qualitas, & venenosa, cor fatigans auocatur ad externas, minúsque præcipuas corporis partes, à quibus non ita promptè aura venefica in cor insilit, visceráque interiora conspurcare potest labe dira. Quod exequendum esse monent in omni maligno affectu, qui sui malitia innatum calorem extinguit; quare fidissimo experimento compertum est, vlcera in toto corpore excitare, quorum beneficio putridus, & tabidus ichor exhalet, vt scitè docent Terillus *libr. de vesicantib.* Octauianus Robertus *prop. lib.* Salius, Mercurial. Saxonia, & alij. Hæ enim vstiones, (cucurbitulæ, aut frictionum validarum instar) venenum ad extra potentissimè eliciunt.

Fiunt etiam fontanellæ iuxta principium spinalis medullæ, quod auxilium Latini, setones appellare consueuerunt, quod exercendum est, quando in partibus anterioribus humor peccans negocium facessit, vt in suffusione, nubeculis, nerui optici obstructione, & in omnibus oculorum diuturnis affectibus, vt notarunt Guido, *tract. 7. doct. 1. c. 3. de cauteriis.* Aëtius *tetrab. 2. serm. 3. c. 48. in fin.* Mercurial. *tom. 3. consult. 67.* & post omnes Guilhelmus Fabricius Hildanus *Cent. 1. obseruat. Chirurg. 40. & 41.* Nam sicut *posteriore capitis parte dolente, secta vena in fronte iuuat*, ex Hipp. *5 4. aph. 68.* Sic etiam anteriore malè affecta, occipitis scarificatio est salutaris, ex Gal. *2. sect. loc. 2. & 13. meth. 19. & Auic. 4. 1. cap. 29.* Quare in ea parte auxilia vacuantia adhibere, salubre est.

DVBIVM X.

Num occiput vrendum.

QVa ratione vbi morbus perseuerat, nil est vtilius, quàm cutem occipitis, vbi caput cum prima ceruicis vertebra coniungitur, caustico: aut candenti ferramento inurere, seu traicere; & postmodum cicere, seu viridi cera perforatum, sericeóque funiculo traiectum locum diu apertum conseruare; vt sic promptè humor is emanet, qui in capite alioquin imbecilli assiduè colligitur, & in oculos, nasum, aures, os, & inferiores partes delapsus, inibi posthac exitiales morbos gignere consueuit.

Neque obstat Gal. locus *lib. 2. sec. loc. 2.* cùm sic ait: *Neque enim facilè exuritur ea pars, quæ à Græcis ἰνίον appellatur, aut occipitium*, &c. Ex quibus patet non esse vrendum occiput. Accedit, non licere per nucham, & cerebellum humores noxios purgare, quum vstio hæc, neruis, & spinali medullæ plurimùm obsit; quod timuit Auic. *loc. cit.* dum ait: *Cauterizator præterea sibi cauere debet, ne fortitudo cauterizationis ipsius ad neruos perueniat, neque ad chordas, neque ad ligamenta, &c.*

Cùm tamen Aëtium *cit. loc.* cæterósque videam affirmantes in inio fontanellas apertas, salubre pro leuandis morbis præstare auxilium, à probata medendi norma discedere non possum. Neque Gal. verba, etsi intricabilia nos deterrent: non enim ex iis colligitur, cauterium inibi esse prohibendum; solùm ergo voluit ostendere, hanc partem non esse ita aptam vstioni, hoc est caliditati ambientis. Insuper vstionem vocari ab eo caliditatem ambientis, patet *ex lib. 1. de diff. feb. 4. ibi: Veluti statim vstio, siue ipsa solis operatio.* Et *lib. 8. meth. 4.* caliditatem emendans picrocholorum, eam vocat vstionem. Deinde cur non erit possibile naturæ, vt crassam, immò tenacem sordem, viscosúmque humorem per spinam dorsi expellat, si per cor, iecur, & cerebrum, immò per ossis meditullium sine vlla noxa succum excrementitium extrudit, vt monuit Gal. *lib. 7. aph. 54.* & cur nocebit cerebro, si in parte solùm, cauterium suam efficit operationem, quod disertissimis verbis notat Albucasis *lib. cit. c. 1.* dum inquit. *Et scitote quidem filij, quòd ex secreto curationis per cauterium cum igne, & bonitate ipsius super medicinam comburentem, est quia ignis est simplex, & eius actio non peruenit ad membrum, quod cauterizatur, & non nocet membro alij coniuncto cum eo, nisi superfluat*, &c. Quare cōstat perito artifice operante, nullum subsequi posse incommodum.

Ea tamen seruata lege hoc consule auxilium exequendum, quando morbus non est ita firmatus, nec radices egit, vt nullus sit remedio locus, cùm iam habitualis sit. Qua ratione *tabescentes statim vrere*, suadet Hipp. *lib. 6. Epid. sect. 7. text. 11.* Nam, vt scitè notat Gal. *in com. Si adhibere remedium non festines, priusquàm robur deficiat, & vires prosternātur, omnis frustra deinceps suscipietur labor. Quo tēpore nihil aliud fit, quàm quòd quæ tempestiuè suscepta contulissent, suscepta serius infamantur auxilia.* Vt explicat Valles. *in com.* Tu verò lege quæ de setonum vi admirabili scripsit Paschal. *lib. 1. de curand. morb. 14.* Quem sequitur Petrus Vaëzius *in compend. cap. 10.* & non siluit Thomas Fienus *prop. tract. de Cauteriis*, quem Hermannus Follinus, Medicus perdoctus in compendium redegit.

HISTORIA XXI. GALENI, De Epilepsia.

Ex ore ventriculi suscitata Epilepsia, eo roborato sanata.

*IGitur Grammaticus quidam iuuenis quoties nimis vehemē-ter doceret, aut cogitaret, aut * inediam sustineret, aut irasceretur, comitiali morbo corripiebatur. Perpendi quidem in hoc, os ventriculi (vtpote quod facilè sentiret) affectum esse, ac deinde per consensum totum cerebrum, & corpus vniuersum conuulsione concuti. Iussi igitur ei probam coctionem accuratè procurare, ac tertia, vel quarta hora, panem optimè præparatū exhibere, atque hunc quidem solum, si non sitiret; si verò siti cruciaretur, ex vino diluto, & quidem albo, atque modicè adstringente: nam huiusmodi vinum, vt ventriculum robustum efficit, ita haudquaquam tentat caput, id quod facere solent ea, quæ vehementes vires obtinent. Quum igitur hac victus ratione vtens, non vt antè afficeretur, exactam iam notitiam me habere arbitratus sum eorum, quæ priùs sola coniectura consequebar: Itaque quolibet anno, bis, aut etiam ter, medicamentum amarum ex Aloë ei exhibui * totum enim ventrem à superfluitatibus purgat, & ad proprias actiones roborat: atque ita vir ille plus quam viginti annis, quibus posteà superstes permansit, integra, inculpatáque valetudine vitam exegit, &c.* Gal. lib. 5. de loc. affect. c. 5.

PARAPHRASIS.

HAnc historiam iterum recenset Gal. *lib. de ven. sect. aduers. Erasistrateos, cap. 9.* qua subiungit alios se vidisse

vidisse Epilepsia, ob oris ventriculi vitium correptos, quum aut non probè concoxissent, aut vini, & quidem meracioris plurimùm potassent: aut vbi Veneri immodicè operam dedissent: quinetiam per febres, quosdam se conspexisse refert derepente conuulsione prehensos, nullo, quod eam præsagiret, prægresso indicio, qui bilioso superueniente vomitu, protinùs ab omni noxa liberati sunt.

Propter stomachi vitium, præsertim languoribus, & inediis cruciatos incidere homines in epilepsiam, maximus huius partis cum cerebro consensus manifestè demonstrat. Nam hoc ventriculo, & hic cerebro suas affectiones transmittit; idque propter neruorum à cerebro ad os ventriculi descendentium magnitudinem, per quos etiam sensus huic particulæ, quàm vlli reliquarum partium corporis acutior est: vt bellissimè *lib.3.de loc. cap.5.* explicat Gal. Quare ore ventriculi malè affecto desipientia, & conuulsio oriuntur, 5. *Aph.*1. Immò epilepsia & melancholia, ex Gal.5.*de loc.cap.* 5. Duobus enim magnis neruis à cerebro descendentibus os ventriculi præditum est, ex Gal. 3.*prog.* 30. Nam in ipsum inseritur effatu digna coniugatio, 6.*Aph.com.*50. qua ratione maximè neruosum existit 2.*de articul.com.* 20. & sensile, 3.*prorrh.*38. *&* 2.*l. acut.com.* 11. De cuius partis cum cerebro connexione summa, vide Langium *l.*1.*Epist.*22. doctè disputantem.

Inanito ergo, ac famelico ventriculo, & veluti arescente & exiccato, ortam fuisse in hoc ægro epilepsiam, non potest alia ratione probari, nisi quia in ventriculo squalido humor acris tum gignitur, tum ad ipsum, ob exactum sensum confluit illicò: quod 2. ad Glauc.*c.*1. aduertit Gal. sub his verbis. *Quidam, etiamsi pauxillus quidam humor in ventre, & præsertim circa os ipsius congregetur, statim caput dolent ob id, si diutiùs famem tolerent, offenduntur, augetur enim in ipsis inediam patientibus, huiusmodi humorum malitia, &c.* Iuuenile enim corpus, vtpote calidum & siccum, difficulter inediam fert, quoniam deficiente humido nutrimentali, gliscit & bilescit, & maximè quum scribendi, legendi, docendique frequentia corpus excalfaciat, nimisque exiccet, vt Gal. 5. *de sanit. tuend.* 11. Premigenis Peripateticæ disciplinæ Professoris exemplo edocuit. Non ergo mirandum, si ob meditationes assiduas & inediam, belis ad os ventriculi moueri possit, illúdque vehementer lædere, irritare & pungere. Ex quo motu, facta vaporatione per canales amplos, quorum ratione cum cerebro communicat, hoc trahitur in consensum, stimulatum & concussum, quod vt nocentissimum à se expellat, fortiter comprimitur, & cerebri ventriculi in se arctè adstringuntur, & Epilepsia fit. Quam adstrictionem, conniuentiam, seu obstructionem appelles, nihil refert; dummodò cõstet, obstructa & impedita via, prohiberi aliquantulùm transitum spirituum animalium, & epilepsiam concitari. Non intelligas autem totam cauitatem vẽtriculorum obstrui, quod in Apoplexia cõtingit; alioquin enim, totali spirituum transitu denegato, nullus fieret animalis motus, nec breuissimo tẽporis spatio accessio solui posset.

A ventriculo autem Epilepsiam pronatam ob cerebri consensum cognosces, quòd post epilepticam accessionem, parua aut nulla adsit obliuio, nec mentis obtusio, capitisque grauitas vehementiùs infestent; adsunt deprauata concoctio, vomitus, nausea, & ructus. Præcedunt cogitationes, inedia & ventriculi mordicatio frequens.

Cùm ergo ex cogitatione, & docendi assiduitate, bilis ad os ventriculi conflueret, necessum fuit, tum eam expurgare iam genitam, tum efficere ne iterum ad ipsum conflueret. Hoc opus duplici præsidio perficitur, & roboratione ventriculi, & excrementi vacuatione. Quod nullo alio meliùs, quàm medicamento amaro ex Aloë præstari potest. Vigorat autem id viscera interna, vt constans est Medicorum sententia. Quidquid Iulius Cæsar Scaliger, *exercitat.*160. *dist.*3. ex Mesuæ præscripto, se per annos ampliùs quadraginta compertum habere cõtrarium, falsò asseueret, cùm plures ab empiricis, pharmacariis, & Galenistis, in pericula & morbos, Aloës vsu coniectos exemisse è pernicie manifesta glorietur. Sed si Auic. 14.3. *tract.*4. *cap.*13. lædere hepar affirmet cum Mesuë, calidum, vel siccum iecur supra modum intellige cum Manardo *in com. cit.cap.* Mesuë, nam calidam, & siccam intemperaturam exasperare affirmat Gal.8.*sec.loc.c.*2. Optimum ergo fuit, bilem ad os ventriculi motam, illúmque vellicantem, & mordentem, & hac de causa cerebro in consensum ducto, Epilepsia concitata, extra corpus educere medicamento suaui, ac leni, & ventriculo robur conciliante, hoc enim ad excrementorum sarcinam extrudendam est eximium, *vt meth.c.*11.*&* 8.*sec.loc.c.*2.*admonuit Galenus.*

Panem obtulit optimè præparatum, non oua, aut aliquid aliud, ne fortè in bilioso ventriculo corrumperetur. In pauca quantitate, vt meliùs amplexus ab stomacho feliciùs coqueretur. Hora tertia, aut quarta exhibuit, quæ cum nostri temporis decimanona coincidit, vt colligitur ex Gal.5.*de valet.tuend.c.*4. Ne igitur æger noster vsque ad horam decimanonam ieiunus perseueraret, & ob id Epilepsia corriperetur, hora quarta diei cibum offerebat. Cùm autem sitis, in biliosis naturis valdè molesta, sit causa, vt moueatur iterum bilis ad ventriculum, & Epilepsiam excitet, vinum superbibendum consuluit: non vinosum, caput tentans, sed album, & minimè sitim inducens, quod manifestam non obtinet caliditatem ex Gal.*de sanit. tuend.*5.3. *acut.*20.*& alibi sæpè* Non simpliciter dilutũ, cùm hoc ventriculi firmitudinem labefactet, ex Gal.2.*acut.*28. sed cum adiectione adstringens, quod ventriculum firmat, & vaporum ad caput ruentium impetum refrænat. Ad dilutũ, nam hoc ampliùs sitim extinguit, apud Gal.*lib.*1.*simpl.c.*31. vino scilicet aquam ad distributionem promouente. Quare Hip.*lib.de salub.vict.rat.n.*30. sitientes iubet arcere à laboribus, & vinum aquosum bibere. Amari autem medicaméti vsum à Gal. singulis annis imperatum fuisse iudicabis, vt ventrem ab excrementis repurgaret, ipsúmque firmaret, maximè cùm studiosus esset, cuius sortis hominibus & superflui humoris copia inest, & ventriculi infirmitas necessariò adest, vt inter omnes probat Marsilius Ficinus, *lib.*1. *de studios.sanit.tuend.ferè per totum.*

DVBIVM XI.

Num biliosus humor Epilepsiæ causa sit, contra Lupeum Cureleanum, Medicum eruditissimum.

COMMENTARIVM.

INediam *sustineret.*] Num biliosus, aut acris humor epilepsiæ causa sit, dubitant iuniores. Nam quî fieri potest, vt bilis in pauca quantitate in corpore redundans, & vim obstruendi non habens, cerebri temperiei improportionalis valdè, ventriculos cerebri exiccans, ita vt difficulter comprimi possint, epilepsiæ possit esse causa? Accedit Gal.*doctrina* 3.*aph.* 29. Hipp. mentem valde admirantis, vt qui inter iuuentutis morbos numeret epilepsiam. Quibus nixus Lupeus Cureleanus *lib.*3. *enchirid. c.prop. de epilepsia*, hanc à bilioso humore oriri non posse asseuerauit.

Sed Grammatici huius historia aliter nos cogit opinari. Et id expresè docet Gal. aliorum referens exempla, qui in febribus epilepsia oppressi, bilioso solùm vomitu ab ipsa sunt liberati. Præterea hic affectus oritur ab ira, vaporum acrimonia, nimia cogitatione, inedia, quæ humores exacuit, à prauis vaporibus à ventriculo, aut vtero eleuatis. Insuper solutio epilepticæ accessionis repentina humorem paucum, eundémque tenuem, biliosum esse arguit. Demum. Res multæ ac variæ epilepsiam efficiunt, vapor, humor acris & mordax, exhalatio putrida, sanies fœtida, halitus graueolens, fames, vigiliæ, quæ omnes mordicando & vellicando cerebrum, eam concitant, vt Rondel.*lib.*1.*de curand.morb.c.*36.*edocuit.*

Licèt enim cum Gal. vnanimiter concedant omnes epilepsiam à crasso, viscoso, & ferè semper frigido humore procreari, cerebri ventriculos obstruente, ita vt interceptis viis, spiritui ad neruos non pateat aditus, à bilioso tamen & acri euenire, extra rationem non est. Firmant Auic.1.3.*tract.*5.*cap.*8. Auerr.*lib.*3.*collig. cap.* 4. Et licèt bilis in parua copia redundet, & cerebri temperamento sit improportionalis, exiccet, & ventriculos ineptos compressioni

compressioni reddat, hoc infrequentiam denotat, non impossibilitatem; quod explicuit Auic. per verbum, [*& est parum valde*] ac si diceret. Epilepsiæ causa potest esse bilis, sed hæc est rara, quoniam hic humor in parua copia abundat. Hoc modo intelligendus est Gal. 4. *de caus. puls.* 12. dicens, à bile non fieri pulmoniam, hoc est, non ita frequenter, quoniam in molli, laxoque pulmone consistere non potest, sed illico defluit ob tenuitatem, vt Auic. 10. 3. *tract.* 4. *cap.* 10. significat hoc modo. *Et peripneumonia quidem fit ab omni humore, verùm plurimum eius fit à phlegmate, quoniam in membro raro, rarò continetur humor subtilis, &c.* Explicat ingenuè Costæus *in com.* & quamuis bilis calida sit, & sicca, deobstruat potiùs, quàm obstruat, tamen cùm mordax sit & acris, vellicando epilepsiam parit, modo superiùs explicato. Si tamen cum Fernel. 5. *pathol. cap.* 3. asseras, sæpe in corpore in ea quantitate posse redundare flauam bilem, vt copia obstruat, & neruos vellicando contrahat, ac cogat, non errabis. Gal. autem 3. *aph. cit.* Hipp. admiratur, quòd inter iuuentutis morbos, epilepsiam recenseat, cuius potiùs causa, explicante Gal. *in com.* ad errorem victus reduci debet. Licèt in illis, ab hoc humore oriri, *in cit. sent. com.* explanet Cardanus.

DVBIVM XII.

Num Aloës vis ventrem transcendat.

Totum enim ventrem.] Si doctrinam Gal. intimiùs perscrutemur, eum solùm aloën in effectibus materialibus ventriculi, exhibuisse semper inueniemus, *vt* 7. *meth.* 11. *&* 8. *sec. loc. cap.* 2. & alibi, & si admodum nitaris, eamque ampliore pondere propines, ex vicinis iecoris locis humores noxios vacuare asseuerat. Subscribit Actuarius *l.* 5. *de compos. med.* 8. *in princip.* dum ait. *Aloë igitur non totum corpus inanit, sed insidentem stomacho, ventri, & interaneis bilem citra noxam, cum hærentibus ibidem recrementis per aluum exigit, &c.* Quod fulcit Aëtius *tetr.* 1. *serm.* 3. *cap.* 24. Contra *lib. de theriac. ad Pison. cap.* 4. totum corpus purgare contendit. Sequitur Auicen. *lib.* 2. *tract.* 2. *cap.* 66. quo loco excrementa in capite contenta vacuare confirmat.

Vidit istam antinomiam Doctissimus Mathiol. *lib.* 1. *epist.* 1. *in init.* Quam insolutam reliquit Iulius Alexandrinus *in eod. lib. epist.* 4. eo solùm nixus argumento, quòd *l. de theriac. ad Pison.* nothum sibi persuaserit. Sed à veritatis semita rectà longè abest vir hic eximius. Nam Paul. *lib.* 7. *in tit. Satyrion trifolium*, plurimas recenset compositiones, quæ *in lib. de theriac.* Gal. expressè habentur, & nos alibi latiùs comprobabimus.

Solue primò. Aloë per se sola sumpta primam regionē euacuat: ex accidenti tamen, & consecutione ad id quod vacuatur, vniuersum corpus expurgat. Dic secundò, & fortasse meliùs. In mediocri quantitate assumptam, stomachum, in maxima verò propinatam, totum expurgare: Sic Paul. *lib.* 7. *tit. de iis, quæ bilem vacuant*, inquit, *ipsam copiosè deuoratam vniuersum vacuare.* Quod priùs dixit Dioscorid. *lib.* 3. *cap.* 21. Dum eam bino cochleario exhibitam stomachum, & trium drachmarum pondere, perfectā purgationem efficere pronunciat. Quare Mesuë vix pertransire hepar, nisi quantitate exuberet, memoriæ cōmendauit, *tract. de simpl. cap. de Aloë.* Pro cuius loci explicatione lege Manardum *in com. huius loci*, qui nullo alio modo posse solui antinomiam hanc sibi persuasit.

Roborat.] Inter varia, celeberrimaque medicamenta, quæ conseruandæ salutis causa, natura rerum omnium parens produxit, nullum est adeò excellens, vti Aloë, adeò vt propria experientia edocti veteres, & iuniores ferè omnes, affirmare non vereatur, Aloë frequenter vtentes in magnos morbos non incidere. Quare apud eos magnis celebratur laudibus & encomiis, quæ ex professo retulere Dioscorid. *lib.* 3. *cap.* 22. Plin. *lib.* 4. *cap.* 27. Gal. *loc. cit. sup. & vbique passim.* Paul. *lib.* 7. *c.* 4. Auicen. *lib.* 2. *c.* 66. Serap. *tract. de simpl. cap.* 201. Mesuë *eod. tract. c.* 1. Dioscorid. *interpretes.* Nicol. Biesius Gandauensis *lib. theoremat. tit. de Aloë.* Tagautius *lib.* 2. *simpl. cap.* 1. Ioannes Brau. Petrafit. *lib.* 3. *de purg. rat. c.* 7. Fallop. & alij. Nam non solùm partes roborat, & ad proprias actiones obeundas munit, & defendit, verùm etiam, flauam bilem, & pituitam expurgat, caput, stomachum, iecur, sensuumque instrumenta mundificat, & vterum à mucosis, superfluisque humoribus repurgat.

Licèt autem hoc medicamentum sit in secundo genere calidum, auctore Gal. 3. *simpl. cap.* 14. partes præstanti vi suâ vigorat. Nam potenter adstringit, sinus enim glutinat, & vlcera sanat; pro quo complendo opere mirabile præstat auxilium, ita vt eius ope fracta vasa solidari possint. 5. *meth. cap.* 4. quo loco, se nullum aliud ad hæmorrhagias membranarum cerebri, medicamentūm inuenisse asserit melius, quàm id quod ex aloë parari solet. Demum ad enecandos lumbricos præsentaneum est antidotum, ex quo varia solent machinari auxilia, illis interficiendis aptissima: de quibus inter omnes lege Gabucinum, *lib. prop. de lumbric. cap.* 21. *&* 22.

Eligitur optima Aloë *Dioscorid.* testimonio, syncera, pinguis, nitida, transparens, arenularum & calculorum expers, iecinoris modo coacta, facilè liquescens: odore grauis, vt myrrha: sapore, primo gustu dulcis, & postea intentissimæ amaritudinis: pondere leuis, substantia friabilis.

DVBIVM XIII.

Num Aloë succotrina omnium sit optima. Contra Iuberam doctissimum.

Sed quæ optima sit censenda, adhuc sub iudice lis est, pro qua dirimenda, Arabum schola, cui maior fides adhiberi solet, triplicem aloës differentiam constituens, caballinam, hepaticam, & succotrinam, hanc excellentiorem cæteris affirmat; quam sententiam omnes postea sunt amplexi, qui de Aromatum, & medicamentorum, quæ ab Indiis adsportantur, natura scripserunt. Vno excepto Iubera Medico, & seplasiario doctissimo, qui in *lib. simpl. Hispano idiomate conscripto, cap.* 43. & hepaticam cum succotrina confundit, (duas solùm aloës species assignans) & illam hac multo excessu præstantiorum esse sibi persuasit. Quorū primum impugnandū non est, cùm apud citatos constet esse apertè falsum. Monet enim Gal. *l.* 2. *de vsu part.* 3. vt, *in arduis, & discordantibus sententiis interpretandis, rationabilius existimemus, vnum potiùs deerrasse, quàm omnes alios.*

Secundum autem esse à probata auctorum mente alienum, sequentes probant rationes. Ea Aloë optima est, quæ rufum habet colorem, ex Dioscorid. *lib.* 3. *cap.* 21. ibi: *Eligi debet rufi coloris, &c.* Et ex Mesuë *loc. cit. vt sit coloris citrini, &c.* Sed Aloë hepatica non rufum, sed rubrum habet colorem, ob idque hepatica dicitur, ex Plateario *lib. de simpl. medic. cap.* 1. ibi. *Hepaticum colori hepatis ipsius assimilatur, habet autem colorem ipsius hepatis subnigrum, &c.* Ergo hepatica Aloë non est optima iudicanda.

Deinde Aëtius *tetrab.* 1. *serm.* 1. *cap.* 196. *tit. de Aloë*, eam eligit valde splendentem, cui subscribit Auic. *lib.* 2. *c.* 66. Qui Aloën habere colorem aquæ croci asseuerant: Aloën tamen hepaticam non habere colorem transparentem, probat Serap. *loc. cit.* vbi eam eligit cum colore ad rubrum declinante, qui color quo interuallo distet à colore aquæ croci, & valde transparente, nullus ignorat.

Aloë ergo succotrina præ cæteris est eligenda. Quod ita esse firmat Garzias ab Horto, *colloq.* 1. *de aromatib.* Christoph à Costa *eodem tit. cap.* 25. ex sua, & Medicorum Persarum sententia. Ioannes Fragosus *eod. tit. discurs.* 5. *manipul. medicinar. tract. de simpl. lit. A.* Matthæus Siluaticus *lib.* 1. *de simpl. cap.* 31. & alij suprà cit.

Iubera autem horum auctoritates temnit, & damnat quòd Dioscorid. *loc. cit.* Aloën laudet ad hepatis imaginem vergentem, dum sic ait: *Duo succi genera, quoddam arenosum, quod sedimentum purissimæ esse censetur, alterum ad iecoris imaginem vergit, &c.* Et Aëtius laudet eam hepatis colore, quorum sententiæ accedit Oribas. *lib.* 11. *collect. tit.* de

de Aloë. Sed hi auctores non laudant aloën ad iecoris formam vergentem; quòd eius debeat habere colorem, sed quòd sit iecoris forma coacta, & ad eius colorem aliquantulum declinet. Rursus hepatica non ex eo est optima iudicanda, quòd Nicolaus *in compos. pilul. sine quib.* & Haly 10. *pract. cap. de pilul. stomachic.* Aloë hepatica vtantur: nam hanc pro succotrina substituunt, quæ quia rarissimè inuenitur, idcircò frequenter hepatica vtuntur auctores.

HISTORIA XXII. GALENI, De Epilepsia.

Pæonia collo suspensa ab Epilepsia liberat.

*Equidem vidi puellum quandoq; octo totis mensibus morbo comitiali liberum, ex quo * hanc radicem gestauit: At postea fortè fortuna, quum quod à collo suspensum erat, decidisset, protinus denuò conuulsione correptum, rursúsque suspenso in locum illius alio, inculpatè postea egisse. Porro visum est mihi satius esse rursum id collo detrahere, certioris experientiæ gratia: id cùm fecissem, ac puer iterum esset conuulsus, magnam recentis radicis partem ex collo eius suspendimus, ac deinceps prorsus sanus effectus est puer, nec postea conuulsus est, &c. Galenus* lib. 6. simpl. tit. de pæonia.

PARAPHRASIS.

Hanc Historiam citant, & confirmant Aëtius *tetr. 1. serm. 1. tit. de pæonia*, Auic. *lib. 2. tract. 2. cap.* 50. Fernel. *lib. 2. de abdit. cap.* 17. Leuinus *lib. 8. de occult. cap.* 3. Hieronym. Tragus *lib. 1. Histor. stirp. cap.* 200. Montuus *libr. 1. cap. 8. halosεos febrium.* Camerarius *in horto.* Pæonia ergo tantæ facultatis fuit apud veteres, vt ex illa pararent antidotum, aliis omnibus pro hoc propulsando morbo pretiosius, vt de antidoto pæonia refert Aëtius *tetrab. 4. serm. 1. c.* 102. Nam præterquam quòd miram obtinet in resiccando facultatem, qua, partibus quibusdam à radice defluentibus, ac deinde per inspirationem attractis, cerebrum à superfluis mundat humiditatibus, vt *hoc cap.* Gal. affirmare videtur, etiam ab occulta qualitate hunc leoninum, ac timendum morbum persanare opinatur Gattinaria *cap. de cura epilepsiæ.* Alioquin plura alia auxilia ficciora, & calidiora id efficerent, quod non experimur: vt 2. *de abdit.* 17. *in fin.* eleganter Fernel. *notat.*

Dari autem in rebus occultas, quas vocant, proprietates Gal. passim, & iuniorum clarissimi confirmant. Sic succinum paleas, quisquiliasque omnes, & leuissima quæque rapit, ocymi tamen surculos, & alia oleo imbuta à se abigit. Magnes ferrum trahit, & medicamenta humores: belzaartica venenis aduersantur. Quæ omnia substantiarum similitudini, imparibúsque elementorum miscellis sunt referenda, quæ hos cæcos effectus, seu naturales concordias, & inimicitias, inito veluti quodam fœdere pariunt: de quo argumento acutissimè disputarunt Fracastor. *lib. prop. de consensu, & dissensu rerum*, Ruel. *lib. 1. de natur. stirp. cap.* 22. Scaliger *exercit.* 344. *in Cardan. dist.* 2. *& sequentibus.*

Sed quî fieri potest, vt huius radicis, pro hoc morbo domando, tam excellens vis, & apud veteres tantoperè celebrata, nostra tempestate fuerit amissa? cuius mirabiles dotes miris euehunt præconiis Dioscorid. *lib.* 3. *c.* 140. Rasis *vlt. cont. tract.* 1. *cap.* 545. *& lib. 9. ad Almans. prop. cap.* Ruel. *lib. 3. de nat. stirp. cap.* 70. Iustus Mollerus *in sua fasciculo remedior. tit. de epileps.* & ex ea rara parant medicamenta, huic vsui valdè proficua, multiplicique lege confecta, recitata à Valleriol. 3. *obseruat.* 7. Holler. 1. *de morb. intern. cap.* 15. Michaël Ioanne Paschal. *libr. 1. de curand. morb. c.* 8.

Certè nos indigni sumus hoc munere, vt notat Mercurial. *lib. 2. de effect. cap.* 26. Infinitos enim vidi, hoc morbo miserrimè correptos, quos Pæonia, nec collo suspensa, nec deuorata, nec aliis medicamentis permixta iuuare potuit.

A Neque ob hæc mendacij arguendus est Gal. qui tantam vim illi in tam difficili morbo attribuit. Non enim nos ea vtimur legitimo tempore, & certa siderum obseruatione collecta; colligi namque debet die, ac hora solaribus, Sole Leonem occupante: Non ergo est mirum si supradicto affectui ex voto non respondeat, vt notat Manabenus *libel. de Alce, c.* 7. & maximè cum Mathiol. *cit. loc. in Dioscor.* huius radicis effectum à multis obseruatum cõmemoret. Multis ergo de causis cùm possit accidere, aliquem à medicamento quopiam non sanari, propterea medicamenti facultas statim in dubiũ non est reuocanda, præsertim cùm hic contumax, ac rebellis morbus aliorum medicamentorum salubrium ferè semper vim temnat, & respuat. Pæonia ergo tam mas, quàm fœmina, tum tenellis, tum adultis,

B varia forma exhibita plurimum pro curatione, & præseruatione huius morbi prodest, vt ex auctorum mente dilucidè patet: & rectè animaduertit Franciscus Hildesheim, *lib. de morb. intern. tit. de Epilepsia.*

QVÆSTIO XIII.

Quòd Smaragdus optimum sit contra epilepsiam, venenosósque morbos auxilium contra Mundellam, & Ioan. Gallego de la Serna, Medicos præstantissimos.

COMMENTARIVM.

Hanc radicem.] Ex plurimis, iisque præstantissimis auxiliis, quæ Medicorum solertia pro epilepsia debellanda parare solet, quæ passim referunt auctores, vnum est celebratissimum, firmissimóque experimento confir-

C matum, quod ex smaragdo desumi solet. Tanta enim, & tam eximia pro hoc domando morbo est huius lapidis vis, vt pæoniæ facultatem longo interuallo antecellat, & sic ab auctoribus miris celebratur laudibus ac præconiis. Quapropter ergo de eius excellentia disputare satius duxi, cùm videam quosdam Medicos hanc veritatem tenaciter, immeritò tamen, impugnasse. Mirum enim est quod multi volunt, & ferè apud magnates receptissimum est, smaragdum collo gestatam ab imminenti epilepsia præcauere, eámque iam factam curare. Hoc inter omnes confirmant Aristot. & Albert. Magnus, qui hunc pretiosissimum lapidem collo adalligatum impedire, & quandoque penitus curare epilepsiam asseuerant. Sequuntur Garzias ab Horto *lib. aromat. colloq.* 44. Ioan Fragosus *lib. aromat. discurs.* 1. Francisc. Ruëus *lib. 1. de gemmis, cap.* 4. Cardan.

D *lib. 7. de subtilitat.* edocti à Serapione, *cap.* 384. qui tantam, ac tam eminentem virtutem ei attribuit, vt ipsam epileptici collo ligatam, miro quodam modo ab hoc morbo liberare affirmet: Quare smaragdorum theriaca, facta præsertim secundùm manipulum medicinarum, non solùm neruos roborat, crassum, lentúmque succum huius mali causam discutit, & attenuat, sed malam qualitatem huic morbo insidentem domat, & refrænat. Hæc ergo in omni ætate securissimè concedi potest, & maximè in pueris, in quibus eximias vires ostendit. Cõtradicat licèt Lupeus in suis animaduersionibus, futili nixus argumento, quòd hic lapis, frigidus & siccus cùm sit, minimè proderit in epilepticis conuulsionibus propulsandis: & maximè in tenello infantis ventriculo, vbi maximum negotium facessit. Sed hic auctor belzaarticam smaragdi facul-

E tatem non respexit, quâ Herculeum hunc morbum coërcere nata est.

Maioris verò negotij est Mundellæ, viri alioqui doctissimi restringere opinionem, qui in multis machinis probare intendit, smaragdi vsum omnino esse vanum, & prorsus nullum, iudicátque superstitiosum Arabum sententias, à quibus hoc auxilium emanauit, consulere. Quare in prima epistola, seu potiùs libello, (sic enim diffusè loquitur) totis viribus pugnat, pro venenatis, malignísque febribus, epilepsia, aliísque capitis effectibus abominandũ esse auxiliũ. Quo forsan ductus voto Ioan. Gallego de la Serna, vir doctus, vt eius testatur opera, & Regis Hispaniarũ Archiater, *tract. de morbis pueror. tit. de Epilepsia*, sibi persuasit Theriacam smaragdorum pro hoc morbo domando, reprobam

esse

esse. Sed quia hic eisdem ferè vtitur argumentis, hæc ad amussim soluenda sunt. Et primò sic. A

Smaragdus frigida & sicca cùm sit, febrilem calorem, qui humidis, & non siccis curatur, conseruat, & non extinguit; & cùm sit duræ substantiæ, atque terrestris, obstructionis causa est, non remedium.

2. Smaragdo exhibita, ea non eueniunt commoda, quæ terra Lemnia deuorata sequi dicit Gal. 9. *simpl. cap.* 7. Nam peste affecti hausto medicamento, omne prorsus venenum vomuerunt, neque posteà vllum eis contingit symptoma, qualem leporem marinum, aut cantharides assumentes sequi consueuit. Qua de causa neque antiqui Arabum, aut Græci periti, in curatione putridarum febrium, hunc lapidem propinant.

3. Smaragdus à Gal. inter eos lapides non numeratur, qui cotis, aut mortarij attritu in succum soluuntur; sed cùm duram habeat substantiam & crassam, accuratè læuigari non potest, vt suam corpori largiatur facultatem. Et si sine contritione opitulari potest, cur, inquit, frangitur, aut teritur, si sua viriditate, aut grata pulchritudine custodita, aut cordi apposita, aut collo pro amuleto appensa, aut deuorata suam vim largiri potest? Et si teritur, non videt, quo pacto ad cor deferri possit farina illa ab ægrotis assumpta, etiam tenuissimè trita, quum crassis constet partibus, & per corpus distribui nequeat. B

4. Putat solùm ea tristitiam abigere, quæ suapte natura corpus alere nata sunt, bonúmque sanguinem generant, spiritus instaurant, ac viuificant.

5. Cur si cæca quadam vi operatur, exteriori corporis parti non admouetur? Sed quid opitulabitur tantis malis smaragdus, si à plurimis seplasiariis vitrum pro smaragdo vendi solet? C

6. Pulueres smaragdi flocci facit, quum mortariò pistillóque plumbeis, vel ex ære conflatis conterantur, quæ quantam perniciem afferant, ignorat nemo.

7. Huius auxilij auctores condemnat, quoniam nullam de hora, forma, & quantitate assumendi faciunt mentionem, sed in hoc confusi, euariant, & perplexi sunt. Deinde si in iure aliquo, liquoréve assumatur, notabilis illius portio, oris, fauciúmque parietibus adhæret: quare optatam valetudinem subsequi sperandum non est. Et si admirandam sanandi vim inesse putant smaragdo, cur alia tentant auxilia, malúntque ægros aliis præsidiis excarnificare, quando hoc solo ipsos conualescere sperant.

Vltimò. Non cessat accusare Gal. virum omnium rerum acerrimum indagatorem, & qui pro variis agnoscendis simplicibus multas orbis partes peragrauit, smaragdi substantiam, quum passim haberetur, ignorasse. Neque similiter priores, aut iuniores Græcos, nec verbum quidem de mirabili huius lapidis proprietate scripsisse. Quòd si Arabum maximi pollere contra venenum affirmarunt, hanc contra febres præsentaneum esse auxilium dicere sunt veriti: cuius etiam fuit opinionis Fracastor. *lib. 3. de contag. cap. 6. de feb. cum lenticul. in med.* D

Sed hæc figmenta sunt, & meræ nugæ. Nam præter rationem improbat antidotum, quod ad epilepsiæ, cæterorúmque morborum præseruationem Auctores tantoperè celebrarunt. Nam lapides pretiosos, vt Sapphirum, Carbunculum, Hyacinthum, Rubinum, gemmas omnes, & Smaragdum pollere contra venenum, hancque præcipuam contra epilepsiam habere prærogatiuam firmant Lacun. *lib. 5 in Dioscorid. cap.* 114. Scaliger *exercit.* 33. *in Cardan. distinct.* 2. Castro *lib. 4. de meteor. Microscom. cap.* 4. edocti ab Auic. *lib. de virib. cord. prop. c.* 5. hasque vires cæca quadam, & latenti vi demonstrare nouit ille, qui facundissimam Gal. doctrinam fuerit perscrutatus. Quare Smaragdus habet vim, & occultam quandam proprietatem iuuandi cerebrum, & partes neruosas, qua etiam flaccido, debilique cordi, & aliis præcipuis partibus iam iam labascentibus mirificam opem præstat, siue collo appensa, aut integra voretur, in annulo gestetur, aut ore sugatur, vel tenuissimè trita assumpta, vel denique exterioribus partibus admota. His enim omnibus modis medicamenta ab occulta qualitate operantia posse virtutem suam largiri, non ignorarunt antiqui. E

Hoc tam multis auctorum testimoniis fit manifestum. Nam Corallus è collo patientis supra stomachum appensus dolorem leuit, ex Auicen. *lib. 2. canon. cap.* 123. Sapphirus auctore Dioscorid. *lib. 5. cap.* 114. & Gal. 5. *simpl. cap.* 27. ictos à Scorpione iuuat. Stercus lupinum collo gestatum miro quodam modo colicos sanat, ex Gal. 9. *simpl. cap.* 21. lapides reperti in ventre pullorum paruorum hirundinis, corio vituli ligati, antequam terram tangant, collo appensi epilepsiam persanant, teste Dioscorid. *lib. 2. cap.* 49. Electrum paleas, & quisquilias omnes ad se trahit. Magnes ferrum, & concatenatas acus è longinquo. Medicamenta humores. Vipera quàm plurimis linis, & maximè marinæ purpuræ suffocata, eáque ægrorum collo suspensa mirificè prodest tum paristhmiis, tum omnibus iis quæ in collo expullulant inflammationibus, ex Gal. 6. *simpl. cap.* 96. Si ergo hæc vera sunt, quod infortunium nostræ Smaragdo contingit, vt inter alexipharmaca recenseri non possit? quam virtutem illi attribuit auctor *lib. de incantation. cap.* 2.

Quare rerum occultæ proprietates minimè negandæ sunt. Nam & 11. *simpl.* 30. ad has recurrit, Pelopem accusans, quia causam redderet, cur cancri commorsis à cane rabido medeantur. Nam & ipse eodem loco se scripturum pollicetur, de iis quæ ab innata & occulta qualitate operantur. Quid plura? nonne herbæ cuiusdam succus apud vrbem *Posto* vocatam, artubus, vel cuilibet parti illitus merum sanguinem sudoribus eliciebat? prout refert Monardus *lib. aromat. c. de hordeol. in med.* Nonne Dæmones fugantur radice quadam nata in oppido, cui *Macherus* nomen est, altissimo vertice supereminens, quæ appellatur *Baaras*, quæ, (*vt 7. de bello Iudaico, cap.* 25. Iosephus refert) circa vesperam velut iubar fulgurans, flammæque colore similis apparet, euellere eam cupientibus reluctatur atque refugit, nec priùs sistatur, euellentemque sequatur, quàm si quis vrinam muliebrem, menstruúmue sanguinem super eam fuderit. Quin & tunc, si quis eam tetigerit, certa mors est.

Describit Ioannes Barrus Lusitanus Historicus insignis, *decad. 2. lib. 6. c. 2. hist. Oriental. fol.* 82. & retulit Ioannes Buretus Benesse *in sua relat. vniuersal. part. 1. volumin. 2. de Insula, lib.* 1. Historiã, quã Maffæus eleganti stylo latinitate donauit, cuiusdã Ducis, qui in bello, licet plurimis esset confossus vulneribus, nunquam per ea nec sanguinis guttam emittere potuit, quousque detractum est monile, quod gestabat in brachio ex auro fabricatum, in quo intus inclusum erat os animalis cuiudam vocati *Cabal.* nati in regno *Iabua*, cuius ossis, dum tangeret carnẽ, tanta erat vis in retinendo sanguine, vt ipsum per vulnera exire non permitteret. Quod brachiale Prorex Indiæ ad Lusitaniæ Regem miserat in naui, quæ naufragio miserè fuit submersa, magnum profectò sympathiæ cum nostro sanguine argumentum, quas vires hoc os non nisi ab occulta proprietate exercere, ita est notum, vt probari non debeat.

Quid dubitandum? nonne paruissimus pisciculus, *Remora* dictus (naturæ portentum omnem fidem excedens) nauem plenis velis currentem remoratur, ex Arist. *lib. 2. de Histor. animal.* 14. Nonne torpedo tam longè piscatoris manum stupefacit? Nonne apud Gal. *lib. de purg. medic. facult. cap.* 4. Herba illa, infausta auctoris sorte adinuenta, ex iecore suillo è longinquo riuulum sanguinis proprietate quadam natiua suxit? Quidquid Ioan. Baptist. Siluaticus hanc Historiam, (quam Peramatus, Conciliat. Musa, Marcello Donat. Valles. & plures alij veram esse affirmant) fabulosam, falsam, non credendam, tanto auctore indignam, operi insertam, à Gal. libris expungendam, inflatis buccis effutire non erubescat: Cuius argumenta, vt inania, & prorsus nulla, in com. *Hist.* 11 *lib. 2. Histor.* latiùs ex probatorum auctorum mente refutabimus. Interim constet Smaragdum, & lapides pretiosos ab occulta quadam prodesse proprietate. De qua lege eruditissimum Fernel. *lib. 2. de abdit. cap.* 17. Cardan. *lib. 2. contrad. tract. 1. contrad. 2. & 1. de venen.* 25. Marcell. Donat. *lib. 6. de hist. Medic. mirabil.* 3.

Nunc Mundel. rationes singulatim expendendæ. Dic ad prim. Licet Smaragdus frigidæ, & siccæ sit substantiæ,

non proinde calorem febrilem conseruabit, sed extinguet; A his enim qualitatibus putredo, malignitas, atque contagium arcentur; humidis verò insolescunt, & exasperantur. Crassam verò huius lapidis substantiam non curo: nam occulta qualitate plus iuuat, quàm substantia sua nocere possit; illa autem Smaragdum pollere contra venenum probat Nicol. *lib. de pest. cap.* 42. Sicut enim duritie, & soliditate Adamas, alacritate Carbunculus, Sapphirus splendore, varietate Opalus, nitore Chrysolitus, diuersitate Achates antecellunt; sic pulchritudine sua Smaragdus est præstantissima, & hominis salubritati confert eximiè, & perspicuitate sua spiritus substantiam recreat, vnà cum humidi concocti abundantia. Subscribit Auer. 5. *collig. cap. de Smaragdo*, vbi ipsam contra omne venenum pollere affirmat.

B Ad 2. dic. Smaragdo assumpta ea sequi commoda, quæ ad potum Lemniæ terræ subsequi prisci confirmarunt. Extat non inelegans historia apud Auenzoar *libr.* 2. *theizir. tract.* 1. *cap.* 5. qua confirmat se ex vsu herbæ venenosæ passum dysenteriam, appositáque supra ventrem Smaragdo, & detenta in ore absque trituratione, ex improuiso fuisse liberatum; & suprà *in eod. cap.* & *in præfat. sui operis*, in cura fluxus venenosi, non nisi ad hoc auxilium, tanquam ad sacram anchoram accedit. Quod esse præstantissimum firmarunt Guainer. *prop. cap. de fluxu venenoso.* Antonius Carthaginiens. *libr.* 1. *de febr. pestil. tract.* 13. *rubric.* 2. Lang. *lib.* 2. *epist.* 49. Maximè si in modica, sex vel nouem granorum quantitate, vt inquit Auenzoar *loco cit.* propinetur. *Quoniam si à principio scieris morbum esse ex veneno, citissimè tunc dare debes infirmo ex optima Smaragdo pondus nouem granorum hordei, ex Smaragdo trita, & cribellata subtiliter, cum aqua calida ieiuno stomacho, & videbis in operatione huius, & in effectu rem mirabilem, &c.*

C Ad 3. dic. Smaragdum, & alios pretiosos lapides accuratè læuigari, & in pollinem tenuissimum verti posse, quorum puluerem, citissimè ob substantiæ subtilitatem cordi trementi, flaccidóque promptiùs opitulari posse non imus inficias, quàm si integra pro amuleto suspendantur. Licèt hoc modo etiam mirabiliter prodesse posse, Zoar, suprà retulerit his verbis. *Et confert Apoplexia si collo suspendatur, & si teneatur in ore, dentes confortat, & stomachum, &c.* Neque ab hac via te recedere cogat, quòd videas plurimos, & non infimæ notæ viros, Occidentales Smaragdos, vt corrosiuam, & perniciosam naturam habentes condemnasse, de quorum numero sunt Lacuna *lib.* 5. *in Dioscorid. cap.* 114. Garzias ab horto, *colloq.* 44. *de aromat. Indiæ*, Fragosus *discursu* 1. *eod. tit.* Horum enim opinio fabulis est plena, ac meris nugis: Nam seplasiarij pro parandis antidotis ferè cum vtilitate summa Occidentalibus vtuntur.

D Ad 4. Negandum est solùm ea tristitiam abigere, quæ corpus sanguine & spiritu reficiunt, quum plura id etiam efficere possint, prout Auic. *libr. de virib. cord.* manifestè edocuit; cuius generis censentur esse gemmæ omnes, lapides pretiosi, & alij quos latente vi, humanæ naturæ conferre auctores celebrarunt.

E Ad 5. Ab occulta qualitate hunc lapidem prodesse contra venenum, præter citatos auctores locupletissimi testes confirmarunt, de quorum numero sunt Rabbi Moses de Ægypto 22. *partic. aph.* 30. Fallop. *lib.* 2. *de tumorib. præter natur.* 27. *de bubone pestifero*, qui suo, & Medicorum Venetorum consilio, Smaragdum cōtra pestem plurimùm pollere arbitratur. Et Marsil. Ficin. *in sua epidem. antidoto*, tantam, támque cardiacam vim in hoc lapide sitam esse refert, vt tyris eius aspectu statim lumina cadant: de quo argumento sat multa congessit Vinarius, qui tam mirabilem Smaragdo virtutem concedit, vt ipsius puluerem infectum super bubonem pestiferum, omne venenum arcere sibi persuadeat, quod etiam confirmant Lacuna *in præfat. in lib.* 6. *in Dioscorid.* Patres *censur.* 3. *in Mesuem, tit. de Smaragdo.* Ridiculum autem est vsum Smaragdi saluberrimum condemnare, quòd vitrum pro ea vendatur: nam calumnia hæc, ipsius excellentiam non obscurat, nos enim de adulterata non loquimur.

Ad 6. Rectè arguit, plurima subsequi posse incommoda, si lapides pretiosi pistillo, mortarióque plumbeis conterantur: nam ex iis perniciosam virtutem acquirere non est dubitandum, prout notat Mathiol. *lib.* 5. *in Dioscorid. cap.* 114. Ex impuro enim metallo medicamenta acquirunt acrimoniam; qua de causa aqua per plumbeos canales deriuata dysenteriam facere potest, ex Gal. *lib.* 7. *sec. loc. cap.* 2. Nam metalla plurimùm participant de sulphure, & argento viuo. Parentur ergo mortaria, pistilláque ex auro purissimo, vel argento; fiátque curiosa trituratio, lenis, sine motu & agitatione; hæc enim virtutem medicamenti non exoluit.

Ad 7. Inani fundamento nixus, Antiquorum dicta condemnat, quòd de quantitate propinanda huius lapidis nihil mentione dignum fuerint commentati: Nam, vt suprà vidisti, Arabes in hoc negotio sunt conformes, qui pondere granorum nouem, aut sex assumendam consulunt. Qua quantitate epota, quum sit aliquo liquore cardiaco dissoluta, oris, fauciúmve parietibus adhærere non potest. Neque hoc auxilium repudiandum est, quòd Gal. Græcique eius vsum ignorauerint, quum plurima Arabes inuenerint, partim ab ipsis ignorata, partim prætermissa, quæ vt notissima prætereo.

Ex quibus illud colligas oportet, in febribus venenosis, & pestiferis hunc lapidem securissimè administrari, præsertim si diarrhœa adsit, qua præsente huius auxilij vsus tutissimus est, vt Historia quadam probat Ioan. Mich. Paschal. *meth. curand. libr.* 1. *cap.* 36. Quod si in putridis exhibeas, non errabis: nam roborata natura antidoti vsu, putridum, noxiúmque humorem citissimè expellet. Quàm mirabilis sit eius virtus, explicat ex sententia Marbodæi, Doctissimus Renodæus *lib.* 2. *Instit. Pharmaceut. sect.* 2. *c.* 1. his carminibus.

Omne virens superat forma viridante Smaragdus,
Collo suspensus dirum fugat hemitrium,
Et sanare potest ipsa ratione caducis,
Fertur lasciuos etiam compescere motus.

Obseruatio XX.

Diarrhœa venenosa Smaragdo assumpta curatur.

NObilis quidam Lusitanus in fluxum incidit ventris diutinum, quo miserabiliter cruciatus, in tabē quum esset pronus, (erat enim gracilis, & excarnis) Medicorum opem implorat, narrátque se ab Amasia, pyra tria oblata deuorasse, quibus assumptis illicò alui profluuium cum diris torminibus fuisse expertum. Plurima ex abstergentium primò, deinde adstringentium sylua medicamina parantur. Per sedem infusa, & per hos exhibita, quæ cum aliis veneni vim infringentibus auxiliis essent commixta. Sed in cassum omnia tentantur, nam suborta febricula, vires absumebantur magis. Tandem cùm de veneno suspicio esset, propinantur cardiaca, & Alexipharmaca. At malum solùm Smaragdo tenuissimè trita, & conserua Cydoniorum obuoluta conquieuit, quam alternis diebus ieiuno ventriculo assumebat, superbibita aqua in qua priùs tragacanthum coquebatur. Smaragdi quantitas erat pondus 12. granorum, quam cùm quinquies deuorasset, à fluxu immunis euasit.

HISTORIA XXIII. CELSI, De Epilepsia.

Epilepticus, sanguinis humani potu sanatus.

Q*Vidam iugulati gladiatoris calido sanguine epoto, tali morbo sese liberarunt, apud quos miserum auxilium, tolerabile miserius malum fecit, &c. Cornel. Celsus*, lib. 3. c. 23. de comitial. morb. curat.

QVÆSTIO XIV.

Quòd sanguis humanus ad curandos morbos sit ex vsu. Contra Ioan. Rodericum eruditißimum.

PARAPHRASIS.

HAnc Historiam reperit Aretæus *lib. 1. de curat. morb. diuturn. cap.* 4. Licet enim auxilia ex humano sanguine parata, ficulnea esse, & nullius vsus plurimi iudicauerint cum Gal. *lib.* 10. *simpl. tit. de sanguine*, qui nunquam eo vsus est, immò vana eius experimenta censens, timuit ne curiosus, aut stolidus videretur, si tantis, tàmque probatis auxiliis non fidens, sanguinem animalium plus posse præstare opinaretur. Quare si quis hæc experiri velit, certò sciat, damnaturum se non modò eos qui talia scripserũt, sed se delusum facto periculo inueniet, & præstigiatoris opinionem incurret, vt ait Aët. *ex ipsius doctrina tetrab.* 1. *serm.* 2. *c.* 85. Neque vt verum fatear, ipse Gal. *lib.* 2. *de antidot.* neque Paul. *lib.* 7. nec Myrepsus *tract. de antidot. antidot.* 439. electuarium ex sanguinibus describentes, humanũ sanguinem iniiciendum curarunt, & Barbari, à quibus auxiliorum multiplicium sylua emanauit, ne verbum quidẽ de humani sanguinis vsu retulerunt. Neque Dioscorid. *lib.* 2. *c.* 72. animalium sanguini tantas attribuens vires, de humani sanguinis vsu vllam fecit commemorationem.

Attamen cùm multa reperiantur auxilia, quæ post veterum memoriam, humani ingenij sagacitas adinuenit, quibus, Ars nostra clarior indies magis ac magis fit, & ampliùs efflorescit, placet pro expositione historiæ, aliqua de sanguinis humani vsu ex probatis auctoribus prælibare. Nam quid obstat sanguinem bibi, deferri ad venas, ibíque alere, & in perfectissimam substantiam cõuerti? Sicut enim lac si ab vbere sugatur, & cum sacchari, aut mellis momento, ne concrescat, assumptũ, nutrire apprimè, & ad extremam maciem redactos impinguare potest: sic sanguis, si ex fissa modicè vena exhauriatur, aut recenter eductus assumatur, macie, aut senio iam confectos reficere potest.

Cur hectica febrili, aut senili exesi, omníque auxilio destituti, sanguinem adolescentis non sugent more hirudinum auidissimè? valentis inquam adolescentis, sani, læti, temperati, non rufi, (huius enim sanguinem venenum esse auctores passim tradiderunt) cui sanguis sit optimus, sed fortè nimius: non biliosus, nam calefacit: & si ad intemperiem declinet, ad pituitosam vergat satius est, vt affirmat Rondelet. *lib. de ponderib. & mensur. cap.* 21. quoniam præ lentore promptiùs affigitur partibus, & citiùs extenuatos instaurat, & refocillat. Lege de sanguinis humani vsu pro reficiendis senibus, Marsilium Ficinum *lib.* 2. *de studios. sanit. tuend. cap.* 11.

Denique tanta est sanguinis humani efficacia pro sanandis morbis, vt ex ipso oleum ad plurimos vsus distillare cogantur Medici, ex quo ad ignem apposito, liquor quidam suauissimus emanat, contra comitialem, alióque exitiales morbos mirabilis; prout asserit Ioannes Guinterius Andernacus *tract. de oleis, tit. de ol. ex sang. hum.* Vide quæ de aquæ ex sanguine humano destillatæ dignitate, ac excellentia dixit Guainerius ex Montagnanæ sententia, *c. de hectica*: nam contra Elephantiasim, & Epilepsiam miram præstat opem; quam in alendis, restituendísque corporibus plurimum prodesse confirmat Hieronym. Rubeus *in pharmacop. tit. de aquis ab occulta qualitate operantibus*, & priùs Arnald. Villanou. *in lib. de distillat.* elegantissimè disseruit: Denique sanguinem gladiatorum mederi amori & epilepsiæ, firmat Plin. *lib.* 28. *cap.* 1.

Quid plura? nonne hæc vera sunt, & tantorum virorum firmata testimoniis? Cur ergo Ioannis Roderici opinioni standum est, qui *lib.* 2. *in campos Historiales Dioscorid. philologia* 19. illorum auctoritatem contemnit, futili solùm nixus argumento, quòd Gal. sanguinis humani vsum nunquam fuerit expertus? Nam hoc modo hydrargyri vsum mirabilem & ad plurimos arcendos, curandósque morbos ab omnibus summoperè commendatum dãnabimus, quòd Gal. eius nec intus assumpti, nec extrà appositi, vllam fecerit experientiam, vt apertè docet *lib.* 9.

A *simp. tit. de hydragyro.* Sic Antimonium aduersus exitiales ægritudines efficacissimum in vacuando, cõdemnabimus, quòd veteres de illius præstantia mira, nec verbum vllum protulerint. Sic plurimorum medicamentorum quæ ab Indiis adsportantur, vires eximias vituperabimus, quòd de eis nihil mentione dignum scripserit prisca vetustas. Sed de his satis, ad alia gradum faciamus.

HIST. XXIV. SCRIB. LARGI, De Epilepsia.

Epilepsia, ebore assumpto, curatur.

B SCio Romæ quandam honestam matronam aliquos morbo comitiali liberasse hoc medicamento: Eboreæ scobis hemina, mellis Attici pondo libra hac in vnum miscentur, vtere, &c. Scribonius Largus, libro de compos. medicament. compositione 16.

PARAPHRASIS.

FOEminas plurimas apud veteres Medicinam liberaliter exercuisse, suprà in explicatione Historiæ 7. latiùs demonstrauimus. Nunc ad Ebur, nobile sanè, & proficuum medicamentum, & pro variis propulsandis morbis celeberrimum, immò ad comitialem morbum refrænandum, eiúsque immanissima symptomata coërcenda præstantissimum, nostra conuertatur oratio, cuius medicamenti ab auctore descripti compositio, ex ebore, & melle
C constat. Hoc constat vnanimiter apud auctores, pro frigidis morbis cerebri summo præsidio esse; nam flatus discutit, humiditatem arcet, crassos, viscosos, tenacésque humores coquit, attenuat, incidit, & pituitosum humorem, in accommodum vertit alimentum, de cuius præstantia, electione, & vsu sat plura dixere veteres.

Eboreæ scobis, hoc est materiæ minutissimæ, quæ ex mutuo serræ, vel alterius instrumenti ferrei attritu decidit, (Latini vocant elimatam scobem, auctore Plin. *lib.* 11. *cap.* 37.) Heminam iubet assumendam, hoc est, vncias nouem cùm sit eadem cum cotyla, apud Manard. 12. *epist.* 1. & cotyla nouem contineat vncias, ex Gal. 6. *sec. gener. cap.* 6. Quæ eboris, vt ita dicam, farina crassior (hanc enim & colore, & crassitie repræsentat) cum libra mellis commixta optimum electuarium parat. Ex quo terna co-
D chlearia assumenda sunt in die per duos menses continuos. Cætera quæ in eodem loco miscet, nempe sanguinem testudinis masculæ, si puèr fuerit, è contra fœminæ, si puella laboret, & sanguinem palumbi masculi, clauo Cyprij æris acuto iugulati, vtpote superstitiosa, & extra Medicinæ professionem, vt ipse inquit, cadentia consultò omittimus.

De eboris vtilitate, ac pro curandis morbis vi mira, veterum & iuniorum plurimi multa literis consignarunt. Illud enim mirificè adstringit, roborat, viscéraque flaccida confirmat, ventriculum debilem tuetur, cordis prodest affectionibus, cardiaca vi præditum est eximia, qua melancholiam abigit diuturnam, lætitiam procurat, splendidos reddit spiritus, fœminas fœcundat & ad concipiendum aptissimas reddit, semen vniendo; spiritus vi-
E uificos cogit, & resolutioni ineptos facit. Alba sistit vteri purgamenta, pro vermibus necandis optimum si quod alterum est auxilium, cùm mirum in modum venenis, venenosísque morbis resistat: quare in præstantissima venit antidota. Diuturnis opitulatur obstructionibus, menses mouet, & demum cerebrum, lienémque corroborat, pro cuius morbis debellandis vnicum est propugnaculum. Neque fidas Lacunæ dictis *lib.* 2. *in Dioscorid. com. cap.* 50. ipsum fossile, & minerale reperiri pronunciantis, cùm hoc merum sit figmentum; nam omnes, qui de eius historia & vi latissimè scripserunt, quos longum esset recensere, hoc tanquam falsum silentio prætermittunt. Accepit, vt reor, Lacun. à Clusio, *ad cap.* 14. *lib.* 1. Garziæ ab Horto, *lit.* 2.

Obseruatio XXI.

Eboris ad plurimos morbos vis mirabilis.

INter præstantissima præsidia, quæ ad viscera roboranda ab auctoribus quotidie, passimque proponi solent, nullum adeò ebore est excellentius; licèt eius vsum, vt rem paruo pretio æstimatam, & contemptibilem parui pendant Medici. Fidissimo mihi experimento compertum est, eius vtilitatem ad flaccidum, resolutúmque ventriculum firmandum, cardiacam, mirachialem, cæterásque obstructiones esse maximam; quam mirabilem, tentatis omnibus aliis auxiliis, in deploratis morbis, semper inueni. Eius tenuissimam scobem, aut ramenta subtilissima, in pollinem redacta, cum sacharo: in pari quantitate permixta, in tabellas formata: diluculo vnam, quãtitate drachmæ assume, desuper merũ generosum pota, aut naphæ, melissæue distillatam aquam. Si febris, aut calida adsit partiũ intemperies, rosacea satis esto: experiaris, & miraberis effectum.

HISTORIA XXV. RASIS, De Epilepsia.

Epilepticus, assumpto melanagogo medicamento, præseruatus.

QVidam Epilepticus consuluit nos, sed cùm esset macilentus, cogitauimus quòd morbus non esset ex abundantia phlegmatis, sed ex melancholia, & fecimus sibi vomitum prouocari, & dedimus postea medicinam * *purgantem melãcholiam, & per tres menses præseruatus est à casu, &c. Rasis,* in libro de mirabilibus auscultationibus, quas expertus est.

PARAPHRASIS.

E Crasso succo, eóque vel pituitoso, vel melancholico oriri Epilepsiam, auctor est Gal. *3. de loc. affect. cap. 7.* quod cæteri deinceps confirmarunt. Ab hoc tamen crasso, terrenóque humore hunc morbum pronatum, curatu esse difficiliorem nullus dubitauit: tum quoniam humor iste pertinax est, & rebellis, maximè quum per minus actiuam qualitatem emendetur, qualis est humiditas, quæ in agendo iners esse solet; tum quoniam lapsus ob siccitatem, est cerebri temperamento improportionalis valde.

Cur ergo, si hic affectus à melancholico humore ortum duxit, per inferiora purgando, iuxta Senis sententiam latam *lib. 4. aph. 9.* Vomitum vt salutarem consuluit? quem in quartana prouocandum imperat *lib. 1. ad Glauc. cap. 11.* præsertim cùm iste humor grauis, suo pondere ad imas vergat corporis partes, per quarum ductus communes, & amplos promptiùs expurgatur. Respondet Argent. *in com. cit. Aph.* vomitum non imperari melancholicis, huius humoris habita ratione, sed ad pituitam expurgandam, quæ in his sæpè in ventriculo ob multas rationes gigni consueuit, cerebri, & aliarum partium diros effectus paritura; velut in quartana, in qua ob humoris motum in accessionibus quarto quoque die ad ventriculum confluit, quæ nisi vomitu expurgetur, grauiora damna efficere apta est. Quibus autem notis humor melancholicus cognoscatur, explicat inter omnes Alzarius à Cruce *lib. 3. de epileps. lect. 24.* Quæ autem sint medicamenta melancholiam expurgantia, passim reperies apud Auctores, & præsertim apud Mercat. *lib. 1. de morb. intern. cap. 17.* Nicol. Pison. *lib. 1. de cognoscend. & curand. morb. cap. 23.*

QVÆSTIO XV.

Quòd Hipp. Galeníque sententia eadem sit cum Auic. opinione, quòd medicamenta purgantia similitudine substantiæ humores attrahant. Contra communem Medicorum sententiam.

A

COMMENTARIVM.

P*Vrgantem melancholiam.*] Num dentur medicamenta, melancholiam, aliósque humores à proprietate vacuantia, quæstio est dissensionis, litigiíque plenissima. Inter omnes audiamus primò Auic. Philosophum grauissimum: Is enim, licèt Gal. se esse fidissimum interpretem profiteatur passim, in hoc dogmate ab ipso dissentit, carpítque ipsum *4. 1. cap. 4.* asserentem, purgantia humores attrahere à similitudine substantiæ, eo solùm fretus argumento, quoniam si attractio fieret cum conuenientia, & similitudine, maius ferrum attraheret minus, & maius aurum attraheret minus aurum, cùm ista sint valde similia inter se. Quo pacto autem hic auctor cum Gal. consentiat, difficile est enucleare: Hoc enim quæsitum, & olim

B & nunc, multorum diu malè torsit ingenia, nec adhuc capit discordia finem, tunc acceptura cùm Ioue missus ab alto interpres diuum tulerit responsa, aut superiori Dei numine afflata Sibylla panderit, adeò anceps, intricabiléque dubium est; nec dubita, nam vera fides. Conabor tamen, etsi non definire, quod impossibile, saltem proximè collimando, subodorari veritatem; illud vnum veritus, ne insatiabilis latè vagandi ardor, plus ingerere compellat, quàm conficere posse videamur.

Purgans medicamentum humorem communi quodam tractu prolicere, consecutione ad id quod vacuatum est, ne vacuum quicquam subsistat; & omnes promiscuè, hirudinis, aut cucurbitæ vice attrahere, primò tenuiorem, deinde crassissimum, cum Erasistrato censuerunt multi, explosi à Gal. *lib. de medic. purg. facult. cap. 2. & lib. 2. de*

C *element. vlt. & alibi.*

Rursus. Purgans medicamentum in humorem priùs conuerti, conuersum expelli, imprudentis Asclepiadis puerile dogma conuellit Galen. *lib. de ther. ad Pison. cap. 3.*

Cordatissimus Mesuë è temperamentorum labyrintho cœlestes implorat opes; Nam vt Gal. *lib. de theriac. ad Pis. cit.* Deus enim est ille, sicut in hominibus natura, provt sentit Homerus, qui similia similibus adducendo, diuinas eo pacto suas vires ostendit.

Nuper Puteanus ingeniosissimus integro opere Gal. deludens, medicamenta inquit, calore, vel offensione quam naturæ inferunt, vel quia substantiam habent à nostro calore minimè coctilem, purgationes obire, Arist. sequutus *lib. 1. probl. 42.* quorum argumenta latè refutabimus *lib. 4. in com. hist. 12.* modò habenas calamo præstare oportet, ne in libellum tractatus accrescat.

D Ante omnes admirandus Senex *lib. 1. de nat. hum. text. 31.* probat, similitudines rerum in substantia, & medicamentorum tractiones, & alimentorum nutritiones efficere, stirpium, & seminum exemplo, nam sicuti quædam attrahunt dulcia, alia insipidum, amarum, aut salsuginosum, vtpote sibi simile, sic medicamenta sibi familiarem humorem educunt. Sequitur Gal. *3. simpl. 24. 25. & lib. de purg. med. facult. ferè per totum, & 3. de facult. nat. 7. 8. & alibi sæpè.*

Ad eandem deducit particulares rerum amicitias, (sympathias vocant) ad contrarietatem verò in substantia, antipathiam, & deleteria venena. Hanc similitudinem vocat substantiarum temperamentum, sæpe qualitatem, vel pro-

E prietatem, certum, vel occultum temperamentum, virium subiectum, naturam, animam, calorem natiuum; quæ nominum varietas doctissimos solet decipere, existimantes diuersa illis significari.

Hæc similitudo non est sita in mixtione primarum qualitatum elementorum, à qua quidpiam vel calidum, vel frigidum dicitur: non in modo substantiæ, à quo quidpiam tenuis, vel crassæ substantiæ; rarioris, vel densæ dicitur, quam multi vitium vocant materiæ, sæpiùs materiæ copiam, vel paucitatem, puritatem, aut sorditiem; in quibus non sunt recipiendi qui hoc putant, quia istæ secundæ sunt qualitates, primarúmque variam mixtionem significant. Consistit ergo dicta similitudo in modo mixtionis quatuor elementorum, ex quorum varia mixtione, imparique mensura, rerum consurgunt

innumeræ

innumeræ proprietates, ex Gal. 4. *simpl.* 24. Quæ verò sit, & quomodo adaptentur elementa ad istam mixtionem, vix exponi potest, rectiùs mente concipi.

Secantur secundùm minimas portiones elementorum substantiæ; illæ minimæ portiones, & fragmenta miscentur, vniuntúrque in compositum. Illa mixtio est varia, & in variis compositis; ideò variæ insurgunt, & innumeræ proprietates, quod aliquibus exemplis euadet manifestius. Sicuti enim ex eisdem literis, quæ nominum sunt elementa, variè aptatis, variæ voces exurgunt, scilicet Roma vrbs, Maro poëta, Aaron Pontifex, Amor, Mora, &c. Et sicuti ex diuersis metallis, ære, stanno, argento, auro, simul liquatis in impari mensura, diuersa à prioribus, & totidem quoties liquabuntur. Sic ex iisdem elementis variè concurrentibus, vnitis, & mixtis, variæ manant proprietates, & innumeræ similitudines & dissimilitudines rerum insurgunt.

Ex his Plinij admiratio *lib.* 7. *cap.* 1. cùm in facie, vultúq; nostro decem sint, aut paulo plura mēbra, nullas duas in tot millibus hominum indiscretas effigies existere. Hinc illa Toranij versuti mangonis delusio, qui Marco Antonio iam triumuiro, eximiæ formæ pueros, tantæque vnitatis, vt tanquam geminos sexcentis sesterciis venderet, cùm tamen in Asia genitum vnum, alterum trans Alpes, sermo detegeret fraudem, & Antonio de magnitudine pretij conquerenti, Respondit Toranius, ob id se tanti vendidisse, quoniam non esset mira similitudo in illis eodem vtero genitis: diuersarum quidem gentium natales tam concordi figura reperiri, supra omnem esse taxationem.

Illud ergo temperamentum quod ex elementorum substantiis in minimas partes diuisis, agentibus inuicem resultat, temperamentum substantiarum dicitur. Refert autem scire, quòd & qualitatum, & substantiarum manent virtutes, quarum illæ primum constituunt temperamentum, istæ secundum substantiarum, cui Gal. attribuit actiones alimentorum, medicamentorum tractiones, sympathias rerum mutuas: Contrarietati mixtionis, antipathias, deletaria venena, morbos à tota substantia, quos Fernel. & Argent. ad quartum morborum genus deducunt.

Et ne in refutandis auctorum opinionibus de causa attractionis medicamentorum simus multiloqui, breuibus sic rem perstringamus. Qui formam, eiúsque similitudinem cum humore attractionis causam concedunt, coguntur asserere vnum simplex medicamentum, vnum tantùm humorem attrahere, vi & proprietate formæ, alios verò si educat, naturæ fieri irritamento. Quis enim validissimo stibij grano non sic censuit? priores etiam ad sensum Galeni etiam simplicissimo medicamento, contrarias per se operationes, seu diuersas tribuūt, quoniam medicamentum ex mixtionis modo cum multis humoribus similitudinem potest habere: Si namque similitudo proportio est, atque relatio, possibile esse censent, in re vna plures reperiri proprietates; sic in vocibus vna vox cum aliis consonantiam habet, scilicet bellum, cœlum, duellum, telum, sacellum. Tam anceps hoc argumentum est, vt ex eo mirari subeat artis incertitudinem, nullo veterum idem censente, nec iuniorum ad amussim exarante. Inter Musarum aues celeberrimas, & tot luscinias suauiter modulantes, iudicium proferre Phaëtontææ temeritatis plenum existit, assueto præsertim in triuiis stridenti miserum disperdere carmen.

Nam nec adhuc Vario videor, nec dicere Cinna.
Digna; sed argutos inter strepere anser olores.

Proponam tamen quædam per se nota, solida rerum fundamenta, ex quibus Galeno, Auincennæ, vsuique medico probabiliorem possimus deducere conclusionem.

Recipiunt omnes actiones à forma fieri; tanquam à primo, præcipuóque agente; ab eadem cum particularibus proprietatibus particulares etiam actiones fieri, & omnes actiones instrumento operari, quod temperamentum vocant. Hoc instrumentum in medicinis à proprietate operantibus, calor est medicamenti in plerisque, humores fundens, meatus aperiens, motum accelerās, omnibus nostri corporis partibus magnū præstans auxilium, & emolumentum. Secundum instrumentum, natiuus noster calor est, calida in actum suscitans, frigida comminuens, vtrorúmque tenuiores partes in vapores solutas ad purgandum humorem deducens: Qua ratione partis natura irritata, ad expulsionem humoris peccantis promouetur, relictis in ventriculo crassioribus: idcircò frigida medicamenta segniùs operantur.

Illud tamen non omnes recipiunt, vtrùm illa proprietas attractiua, similitudini tantùm mixtionis sit tribuenda, an formæ similitudinis, vel influxui cœlesti, illi similitudini mixtionis, vel formæ demandato: Concedunt tamen omnes, attrahentia, similia attrahere, non tamen omnia similia proprietatem habere attrahendi. Quibus præhabitis, nostram mentem aliquibus propositionibus reddemus firmiorem.

Sit prima propositio. Quæsita similitudo temperamento primarum qualitatum tribui non potest. Quia Cnicus calidus siccus trahit pituitam frigidam humidam; nec secundis qualitatibus, quia Agaricus, & Colocynthis, tenuis substantiæ cùm sint, educerent crassiorem pituitam; neque solidum, adstringénsque rhabarbarum, tenuem bilem, & odora Aloë, fœtentem bilem. Ergo vel in forma, vel in mixtione secunda elementorum ponenda est.

Secunda propositio. Certis mixtionibus naturalibus, quæ Dei opera sunt & naturæ, & certæ & specificæ formæ ab initio datæ sunt, Creatoris beneficio omnia suauiter disponentis. Sic illi mixtioni equi forma illi piscis data est: omnibus in posterum se propagantibus ex semine ea benedictione imbuto.

Tertia propositio. Sicut certis mixtionibus datæ certæ formæ specificæ, sic illis datæ sunt certæ, & specificæ proprietates, scilicet alimentorum, in quæ sine doctore feruntur: Sic illi herba victus est, huic os, illi caro, huic palea, huic elleborus, illis cicuta, aliis vipera, scorpius, stercus, sanguis.

Quarta propositio. Sicut certis mixtionibus certæ formæ, certæ alimentorum proprietates, sic datæ sunt certæ amicitiæ (sympathiam vocant) inter ferrum, & magnetem, electrum, & paleas, inter arbores, animalia, pisces, aues, & hæc inter mixta ex elementis, & etiam inter non mixta. Ex iis Gallus orientem solem, Heliotropius herba illum vertentem, Mirus flos illum occidentem respiciunt. Magnes Arctici poli stellas rimatur. Quæ tanta ista rerum amicitia, quæue etiam mixtio elementalis in cœlo, vel sole, vt istis mixtionibus inferioribus simuletur? Certas verò inimicitias rerum certis mixtionibus demandari, certius est quàm vt exemplis egeat. Posuit Deus inimicitiam inter viperam, & mulierem, & semen eius. Sic omnis vipera omni homini, omnis hominis ieiuni saliua omni viperæ venenum. Gallum miluus, leporem canis odit. Demum sunt alia innumera, inter quæ mutuus adest dissensus, quorum innumera ferè exempla proposuit clarissimus Ruellius *lib.* 1. *de nat. Stirp. cap.* 22.

Quinta propositio. Sicut datæ certæ alimentorum proprietates, certæ amicitiæ specificis mixtionibus; sic certæ proprietates venenorum illis è diametro oppositæ mixtionibus aliis tribuuntur, quæ deleteria sunt venena: inter metalla Arsenici species, Aconiti inter herbas; Lepus marinus inter pisces, Vipera, Aspis, Basiliscus, Scorpius inter animalia, & pleraque alia.

Sexta propositio. Par est, verisimile, & rationi consentaneum, dari rebus aliis in subsidium hominis proprietates certas, certis mixtionibus congruas, quas in medicamentis proprietates attractrices vocamus. Sic apud Plinium, *Terra nobis malorum genuit remedium.* Proprietates hæ ex summi Omnipotētis facultate suprema multis herbis, & aliis rebus datæ sunt, vt similes humores è corpore trahant, quibus potestatem dedit trahendi illos, & similitudinem ad attractionem constituit, non identitatem. In obsequium itaque, & potestatem hominis, medicinas creauit similes humores è corpore proprietate attrahentes, vt attrahere natæ sint, non trahi: Sic dedit vim trahendi humores ex vi mixtionis similes medicamento, non eosdem speciē. Sic præbuit vim magneti trahendi ferrum, non alterum magnetem. Illam proprietatem medicamentis

mentis dedit, aliis in potentia, vt suscitamentum è corpore adepta in actum deducerentur, aliis in actu dedit. Sic herbæ illi apud Thraces Bithyniam incolentes inuentæ, potestas trahendi sanguinem data est, quam tanquam venenum mortiferum. Gal. refert, & nostri cognoscunt, sed occultant. Sic succino data potestas trahendi paleas, & quisquilias omnes. Sic succo cydoniorum data actu potestas est, vt iuxta positum venenum ex succo Ellebori albi confectum perimat, seu debilitet, quod aliis pluribus contingere potest.

Septima propositio. Similis proprietas, potestásque iuuandi, & perdendi mixtis huius mundi, aliis etiam extra mundum inferiorem data est, in quibus nulla inuenitur similis, vel dissimilis mixtio, vt ex sola similitudine, vel mixtionis, vel formæ, rerum amicitia, vel inimicitia deduci possit: Quæ quæso similitudo, vel mixtionis, vel formæ, data est inter magnetem, & polum Arcticum; Gallum, & Solem; Heliotropium, & alia?

Approbant omnes ex certis siderum coniunctionibus, in cœli certis partibus mutuò concurrentibus mira euenire, & bella, & mutationes ingentes, & miserandas pestes; quos aspectus Auic. vocat cœli formas, dicens, *sunt formæ ex formis cœli, &c.* quarum euentus ignoratur, quod ab Hipp. videtur accepisse *lib. 1. de natur. human. text. 7.* Quæ horrenda calamitas interdum toti penè orbi communis, aliquando climati, interdum prouinciæ obseruata est, vt experientia firmat Amat. 7. *centur.* 27. & vltra hæc, rarissimis, & exitialibus symptomatibus comitata, circumscripta tamen diebus, & termino quem non præterit, interficit autem sudore, sternutamento, grauedine, vt Ioannes Bochelius, Salius, Mercurial. Laurent. Scholtzius *lib. 2. consil. & epist. Craton.* confirmant. Sunt & alia mathematicis obseruationibus ab orbe condito obseruata, & siderum inimico concursu, vel aspectu oborta, ex quibus aëri venenata qualitas communicata, etiam citra corruptionem, aërisque putredinem, per respirationem, transpirationémue, corpus humanum, & multorum etiam viuentium subingressa, natiuam mixtionem dissoluit, naturalem calorem extinguit, & tandem perimit.

Octaua propositio. Sic expertum est certis mixtionibus non specificis solùm, sed indiuiduis, proprietates aliquas indiuiduas vni indiuiduo demandari, aliis in eadem specie denegatas, & illas quidem à cœlo demandatas, ex particulari influxu, semini in vtero, vel embryoni cùm motum susceperit, vel primò nascenti communicatas, & mira, seu monstrosa illa quidem, vel iuuandi, vel perdendi, vel mirabilia operandi; quæ sunt Mathematicorum obseruationibus diu explorata, de quibus dicebat Auic. *Et cõplexionibus insunt res extra rationem,* & hoc quidem obseruandum est, & oportet vt experimentum rationem vincat; *Cuiusque* enim, quod dicebat Gal. 3. *meth. cap. 7. proprietas ineffabilis est, nec exacta scientia comprehensibilis.* In quem sensum multi recipiunt illud ex Auic. *in proœm. Quod superadditum est, incomprehensibile est,* de quibus proprietatibus indiuidualibus plura exempla dicta sunt. Ex dictis tamen propositionibus præsentem deduco assertionem.

Purgantia medicamenta ab electione, à creatione ipsa receperunt proprietates generosas trahendi humores sibi similes, siue per secessum, vomitum, vel quamuis aliam corporis regionem humores vacuare nata sunt, in hominis obsequium, salutémque, vt excedentibus humoribus proprium inueniretur auxilium. Hanc similitudinem penès mixtionem substantiarum attendendam potiùs, quàm circa formam, mihi videtur: Sic enim Medico artifici sensuali agnitio commodior est, quod aliquando etiam dixit Auic. dicens, *Medici sermo est manifestior, Philosophi verò quum magis attenditur, veracior, &c.* Et esse eam vim, & potestatem datam ad attrahendum similem humorem, non ad alia medicamenta eadem in specie, sicut magneti data vis est trahendi ferrum, non alium magnetem, Gal. est sententia, qui de facultatibus, proprietatibus, & functionibus agens ad vsus medicos trahendorum medicamentorum actiones mixtioni tribuit, non formæ; licèt prima sit in eis obeundi forma, & proprietas: quæ omnia

A acutissimè, tanquam insignis Philosophus, & nouit, & docuit, & indicauit, sed non audet definire, dicens nihil tractationis medicæ interesse, sítne functionis opifex temperamentum, an superior forma animæ temperamento imperans; cùm verò ea forma seruari non possit præsens, nec restitui absens, sed solùm temperamentum, frustra quæritur ab artifice.

Ex quibus miror doctissimum Fernelium 2. *meth.* 4. ex sua propria doctrina, calumniam Gal. prætexentem, quasi formarum actiones non nouerit, putantem se quidpiam noui reperisse, & quod à Gal. acceperit, gloriatur quasi non acceperit; cùm tamen eius auspiciis educatus tam insigniter in arte promouerit. Foret, credo, illustrius gratam soluere nutricationis mercedem, & fateri per quem profecerit, & mutuum reddere, cùm præsertim sors fiat ex vsura, quam in furto deprehendi.

B Cùm facultas ducendi humores medicamento data sit, aliis per vomitum, vt elleboro albo, dicente Plin. *lib. 25. cap. 5.* aliis per inferiorem ventrem, vt nigro; aliis vtraque parte, vt stibio; (licèt ob secundas causas, grauitatis, & leuitatis, & particulares sumentium naturas, & conditiones aliquando frustretur) aliis per vrinam, vt Cantharidi, aliis per os, vt Mercurio: hîc tantùm de natura ducentium per aluum agitur. Et licèt in quatuor classes ea diuidat Gal. in purgantia leniendo, vt pruna; lubricum faciendo, vt mucilago psyllij; adstringendo, vt Rhabarb. & Myrobal. & attrahendo: præsens quæstio de medicinis vi, & proprietate attrahentibus, venit intelligenda.

Medicamentum ergo commodè exhibitum excedentem sibi familiarem humorem educit. Si fortè autem contingat tam exiguam medicamenti portionem exhiberi, vt C ab humoris copia obruatur, ea omnino facultate purgandi frustrabitur, & in alienam vertetur naturam, ex Gal. 3. *simpl.* 24. In corpore namque valido, & inedia exhausto, benigni medicamenti exigua portio in corporis naturam facessit. Maligni verò portio vel exigua, opere frustrata in putredinem veneno simillimam secedit: mediocris autem in humorem vacuandum, qui è superuacaneorum est genere, alendo corpori minimè idoneus: Seu quia prius in chylum, gignendo tamen humori proportionalem, vertitur, vel potiùs in humorem ipsum immediatè: humores enim naturales ex cibis naturæ opera generantur; præter naturam verò non tantùm ex cibis, sed etiam ex medicamentis, ac aliis rebus, quæ medicamenta non sunt: Sic è cimolia, testa, extinctis carbonibus, in malacia pessimi humores generantur, calore præter naturam ad id agen-D te: Seu quòd parua medicamenti quantitas à multitudine excedentis humoris obruatur, sicuti gutta aquæ vberiori vino infusa ex impari mensura in vinum conuertitur, ex Arist. *lib. 1. de generat. & corrupt. vlt.* Quomodo aquæ vsus in acutis reprobus est. 3. *acut.* 40. quoniam in biliosis, & picrocholis bilem facit, auctore Gal. 3. *de fract.* 49. Mediocris verò medicamenti portio opere frustrata, ab humoréque euicta, mediatè, vel immediatè in humorem vertitur, quod Gal. edocuit; maligni verò in putredinem veneno finitimam.

Hæc est doctrina Hipp. & Gal. multorum opinionibus aduersa, variísque argumentis obnoxia, quæ latè, & argutè proponunt, & soluunt Antonius Ludou. Olyssipon. *lib. 2. de occult. propriet. à cap. 11. vsque ad 15.* Fallop. *l. 1. de simpl. med. purg. cap. 1.* Ludouic. Lemosius *lib. 7. meth.* Gal. *in com.* E *cap. 11. disp. 5.* Christoph. à Vega *lib. 2. art. med. tit. de medic. purg.* Cardan. *lib. 2. contradict. tract. 1. conr. 3.* Mena *in com. cap. 1. Gal. lib. quos, quib. &c.* Costæus *in com. cap. 44. lib. 1. & in com. canon. 1. Mesuë,* Valleriol. eloquentissimè *in com. cap. 21. Gal. lib. de const. art. medic.* Hi ergo omnes Gal. laudant, Auic. temnunt, & damnant, nunquam tamen ipsum Gal. componere potuerunt.

Dicam tamen libenter quid in re tanta censuerim dicendum. Similia nempe, alia habere totalem similitudinem, quam propriùs identitatem vocamus; alia partialem, quæ verisimilitudo debet appellari. Priora nequaquam se possunt trahere, quomodo ferrum non attrahit ferrum. Hoc enim excussum iam à Gal. est, 3. *simpl.* 25. cùm inquit, *Pituitosum autem esse oportet quod attrahitur, non pituitam:*

etenim

etenim similitudinem inesse substantiis diximus, non identitatem, &c. Nec obstat quòd apud Conciliat. *dif.* 61. ferrum à contactu Magnetis, aliud ferrum trahat, quoniam illud non virtute & proprietate ferri, sed magnetis virtute ferro communicata accidere certum est. Cur autem Plin. 36. *nat. hist. cap.* 16. dicat Æthiopicum magnetem, alium magnetem attrahere, & Cato *de re rustic. cap.* 160. scribat, arundinis medietatem, aliam trahere, & plura alia, consultò explicanda prætermittimus; nam si omnium vellem cumulos aduoluere rerum, nostra in immensum progredietur oratio, & nos *cit. lib.* 4. ad vnguem referemus. Vide Ioan. Brauu. Petrafitan. *lib.* 1. *de purg. rat. cap.* 11. & 12. pro horum mente explicanda diligenter: & Ferdinand. Roderic. Cardosum *lib. de sex reb. non natur. q.* 11. Verisimilia se possunt trahere, de quibus intelligendus Gal. quem se- B quitur Auic. tantùm abest vt ei contradicat, quin potiùs eius approbet sententiam. Sólùm enim monet, quòd quamuis Gal. videatur sentire quòd medicamenta trahant similitudine, non intelligamus de totali. Patet, quoniam exemplo de ferro vtitur. Et est potior expositio, quàm interpretum ibi, Iacobi, Dini, Antonij, Mariæ Bettæ, & Conciliat. 1. *diff.* 14. qui huc, illúcque Euripi modo agitati, varios fingunt soluendi modos, & meras tricas. At nos ex facundissima Gal. penu epilogum fecimus, non tractatum. Et tantos auctores inter se discordes in veram reduximus amicitiam, quorum dicta hostiliter non sunt redarguenda, & quauis de causa respuenda, sed amicè interpretanda, auctore Magistro 2. *de caus. sympt.* 5. semper enim insudandum, vt Medicinæ Principum inter sese repugnantia dogmata, non futilibus ac inanibus subterfu- C giis, miserorum refugiis veriùs nominandis, sed congruis, probabilibus, ac apparentibus rationibus & fundamentis ad veram concordiam reducantur, sicut aliàs ad iuris antinomiam omnino euitandam, *iura iuribus concordare oportere* obseruatissimum est apud Legum Professores, eiusdem iuris axioma.

HISTORIA XXVI. RASIS, De Epilepsia.

Frequens Epilepsia ex sanguinis copia suborta, venæ sectione curatur.

NAtiph consuluit me de morbo caduco, & ego totaliter posui intentionem meam in eius morbo, & inueni ambas partes quideq repletas, & facies eius erat vehementis rubedinis & inflationis, & oculi rubei, & corpus eius repletum, & carnosum; & præcepi cuidam Medico Occidentali, quòd phlebotomaret ipsum de saphana, & Medicus phlebotomauit eum de basilica, & extraxit multum sanguinem, & illo anno non fuit passus epilepsiam, &c. Rasis in lib. de mirabil. auscult. quas expertus est.

PARAPHRASIS.

SVboriri aliquando à sanguine epilepsiam nouum non est, quum id testetur Gal. *lib.* 4. *acut.* 27. quo loco, conuulsionem, vertigines, aphoniam, capitis grauitatem, & epilepsiam, à sanguinis copia grauante, spiritus infrigidante, obruente, & cerebri ventriculos suo lentore, & multitudine obstruente proficisci confirmat, & repetit 3. *aph.* 20. adstipulatur Auic. 1. 3. *tract.* 5. *c.* 8. dum ait: *Et hæc quidem materia, aut est sanguis dominans, aut plurimus, &c.* Explicant eleganter Salius *de curat. morb. part. cap.* 3. Ludouic. Mercat. *lib.* 1. *prax. cap.* 16. *in fin.* Ab hoc autem humore subortam Epilepsiam, signis ab Auctore positis venaberis manifestè, quæ si adsint, sanguinem mittere ne cuncteris, ex eius præscripto 9. *ad Alm. cap. de Epilepsia*, Quòd si accessio epileptica acutissima sit, vel symptomatum frequentia præceps exitium minetur, è cubito post accessionem sanguis mittatur, sic monente Paul. *libr.* 3. *cap.* 13. Quem sequuntur Valleriol. 3. *obseruat.* 7. Vega *lib.* 3. *art. Med. cap.* 12. *sect.* 1. Michaël Ioan. Paschal. & eius A Scholiast. Pereda *lib.* 1. *de curand. morb. c.* 8. & alij ferè omnes, qui ad accessionem leuandam, quum à plurimo sanguine venas intercipiente, & occludente, præsertim in ventriculis cerebri infixo, duxerit ortum, ab externa aut humeraria sanguinem emittendum consulunt.

Secus faciendum est, iuxta Gal. *lib. de curand. rat. per sang. mis. cap.* 19. & Cels. *lib.* 3. *cap.* 23. præceptum, in præseruatione, quod consilium Rasis hîc obseruat. Sic enim ad maximè distantes partes, à præcipuis visceribus diuersio fit, & lenta crassaque sanguinis copia ad infernas suo impetu ruit corporis partes; quapropter in insanientibus hæmorrhoïdes si superueniant, bonum 6. *aph.* 21. His conuictus Bartholomæus Montagnana *consil.* 126. *in initio*, suadet, vt in præseruatione affectuum supra iugulum, inferiores venæ secentur, quod Auic. monet 4. 1. *cap.* 20. dum has venas secandas iubet in ægritudinibus factis ex materiis ad caput declinantibus. Et licèt in nostro ægro alter Medicus sanguinis missionem ex basilica exercuerit, signorum syndromen in genere venoso sanguinis copiam attestantium considerans, non ob id reprobanda est sectio tali, qua facta citiùs & securiùs à cerebro, vasisque internis reuellimus, & vacuamus. Quare si plures in præseruatione è cubito sanguinem emittunt, de quorum numero sunt Ioan. Baptist. Theodos. *epist.* 6. Benedict. Victor. *empiric. cap.* 2. ne mireris: Nam diuersam hi originem, focúmque respiciunt, à quo sanguis ebullire potest, Epilepsiam suo motu, copiaque effecturus, præsertim cùm *qualibet vena secta totum corpus exhauriatur*, sic docente Magistro *lib.* 2. *acut. com.* 11.

Obseruatio XXII.

Quidam Epilepsia sæuissima frequenter concussus, secta ex interuallis saphæna, ab ea præseruatur.

VIr quidam carnosus, & rubicundus, tanta violentia Epilepticis conuulsionibus miserè, vel septies multoties in die torquebatur, vt timor esset, ne ex accessionum repetitione in apoplexiam incideret. Huic cùm omnia in ipsa accessione, & extra eam, reuellentia essent facta auxilia, & pituitosus humor, qui mali causa putabatur, crebris vacuationibus esset expurgatus, præsens accessione oppresso sæuissima, opem fero ex vtraque cephalica sanguinem demens. Cessante verò malo, vt transpiraret corpus, sanguinem, ex nimis sanguifico hepate geni- D tum, secta saphæna singulis mensibus minuendum impero. Et sic mutato regimine, in posterum omninò sanus euasit.

HISTORIA XXVII. RASIS, De Epilepsia.

Fœmina Epilepsia prehensa, confectione anacardina, & aliis auxiliis curatur.

MVlieri accidit paralysis, & posteà epilepsia, & signa dispositionis eius erant certa, simplicia, & manifesta. Pur- E gaui phlegma cum medicinis violentis, & præcepi ipsam assiduare theriacam, & speciarius in mei absentia exhibuit sibi anacardinam, & fuit liberata mirabili liberatione, &c. Rasis in lib. de mirabilibus auscultationibus.

PARAPHRASIS.

EX pituitoso humore in diuersis cerebri partibus congesto, diuersos morbos oriri Gal. sæpiùs inculcat: nam si in origine neruorum fuerit imbibitus, accidit paralysis; & si in ventriculis cerebri sit impactus, sequitur epilepsia. Quum morbus caducus accessionum vehementia sit manifestus, eiúsque causa certissimè cognoscatur, quòd sit pituita crassa, viscida & mucosa, hanc eradicare difficile & arduum existit; hoc enim opus non nisi violenter, & fortiter attrahentibus medicamentis perfici potest, præsertim

præsertim cùm humor sit tenaciter infixus, & in parte distante situs, à viis ductuum valde remota: Nam *humor calidus, qualis est flaua bilis, facilè vacuatur, pituita verò, ac potissimùm ea, quæ crassior, glutinosiórque est, itémque nigra bilis difficillimè*, auctore. Gal. 14. *meth.* 17.

Hoc facto, & toto vacuato, necesse fuit cerebrum roborare, flatus resoluere, ne fortè debile ipsum, & diuturna intemperie affectum, iterum crassos humores generando, imminenti epilepsiæ præberet occasionem. Pro quo complendo opere Theriaca est mirabilis, sed loco eius data est confectio Anacardina, pro roborando cerebro præstantissima. Nam, auctore Mesuë, partes neruosas mirandum in modum roborat, cuius frigidis & humidis vitiis summopere opitulatur, quum flatus discutiat, crassos tenuet humores, & sanguinem ab horum spurcitie mundet, B & repurget: qua de causa spiritus animales purificat, acuit intellectum, sensus viuificat, & memoriam iamiam labascentem efficit tenaciorem. Et si alia à Nicolao composita vtaris in hoc affectu, quæ ad firmandum partes neruosas, vnaque vacuandos noxios succos prodest eximiè, ex arte facies: nam pituitam, ob componentium vim, clementer purgat; & vnà robur maximum corpori indit.

Si hæc deficiat, mel anacardinum ex vsu sit, quod ex Albucasis, & Alzarauij sententia, eisdem affectionibus mirabiliter auxiliatur. Hoc modo id conficies. Anacardos septem diebus in aceto macerabis priùs cōtritos, coques, donec tertia pars absumatur, ac refrigerare finito, quod supernatat oleosum, mel est anacardinum. De Anacardorum vi, & facultate lege Serap. Actuar. Paul. Mathiol. & eos qui de aromatum Indicorum historia scripserunt, inter C quos Christoph. à Costa palmam præripuit, *lib. de India aromatib, cap.* 30.

COMMENTARIVM.

Assiduare theriacam.] Theriaca (donum Dei) ad frigidos cerebri affectus, partes neruosas roborandas, ad veneni, ferarumque noxiarum morsus tum præcautionem, tum curationem, mirabilem habet vim, & potestatem; Nam igni purifici instar, inquit, Gal. *lib. de theriac. ad Pis.* 16. lentos, viscosósque coquit succos, & exitialibus venenis eximiè aduersatur. Quare inueteratis confert capitis doloribus, vertigini, aurium grauitati, comitialibus, attonitis, apoplecticisue, resolutis, oculorum hebetudini, voci amissæ, asthmaticis, suspiriosis, diuturnæ tussi, hæmoptoicis, ægrè excreantibus, ventriculi debilitati, ac inflationi mirè auxiliatur, durum lienem emollit, calculos renum comminuit. Vrinæ difficultati, & D vesicæ exulcerationibus medetur. Menstrua mouet, fœtum mortuum expellit, articulorum morbis remedio est. Tristes exhilarat, melancholicis & rabiosis vnicè succurrit, & in pestifera lue vnicum est alexipharmacum. Hanc enim hydram, seu truculentam belluam sola ipsa Theriaca coërcet, ac infrænat, siue ea vtaris intus assumpta, & priùs cardiacis admixta; siue abscessibus pestiferis eam imponas; siue epithematis modo sinistro cordis ventriculo approximes, quocunque enim modo eam experiaris, citissimam conspicies vtilitatem. Miror solùm antiquos scriptores, Cornelium, Archigenem, Dioclem, & alios grauissimos viros, de huius facultate nec verbum quidem E protulisse, excepto Galeno, Medicinæ parente, viro sanè pietate, miraque in genus humanum beneuolentia affecto, qui tantùm, tamque pretiosissimum præsidium subticere non est passus, de cuius vi eximia sat plura veteres, & iuniores literarum monumentis tradidere. Explanant Auic. *lib.* 4. *fum.* 1. *tract.* 1. *cap.* 1. & fidissimi eius interpretes Gentilis, & Iacobus vterque. Mercurialis *lib.* 1. *de venen. & morb. venenosis, cap.* 20. Medici Romani, & Bononienses *in pharmacop, tit, de Theriaca*; Pharmacopœa Amstelodamensis *tract. de opiatis, til, de theriaca.* Cardan. *lib.* 2. *de venen. c.* 10. Constant. 7. *viatic, cap. de, morsu viper.* Alb. Mag, *lib.* 22. *de animalib. tract.* 2. Gilbert. Anglic. 7. *cōpend. c. de morsu viper.* Santes de Arduinis *lib.* 6. *de venen. c.* 1. Haly *lib. de regal. disp. cap.* 4. Chyrandus in chyranida A *lib.* 2. *c.* 1. Ras. 8. *ad Alm. cap. de morsu. vip.* & eleganter proposuit Nicolaus Fontanus Medicus percelebris *lib. instit. pharmaceuticar. sect.* 8. *cap.* 3.

Tanta denique est aduersus veneni, & præsertim viperini vim, huius antidoti præstantissimi efficacia, vt hoc solo epoto plurimos ab hoc animali ictos persanasse glorientur Gal. *lib.* 3. *de loc. cap.* 8. Paræus *lib.* 20. *c.* 14. vt referunt Greuinius *lib.* 1. *de venen. cap.* 10. Firmant Bellon. *lib.* 2. *obs. singul. c.* 54. & Bodin. *lib.* 3. *theat. natur. pag.* 316. Ioan. Camar. Busthemant. *in lib. de reptil. Sac. Scrip. tit. de viper. & eius veneno.* Gesner. *lib.* 5. *de rept. c. de viper. lit. G.* Vlis. Aldrouand, *lib.* 5. *de serpent. cap.* 17. 18. & 20. Cuius Alexipharmaci exactam compositionem pete ex Barthol. Maranta, qui in eius præparatione strenuè operam nauauit.

DVBIVM XIV.

Num theriaca nostris temporibus rectè parari possit.

Hæc tamen intelligas velim, dummodò theriaca sit veterum more parata, & ex selectissimis medicamentis composita. Hæc enim est causa, ob quam nostro sæculo easdem non præstet facultates, quas de eius vi veterum peritissimi prodidere. Res patet exemplo. Nam si theriacam, quam Seuero Imperatori confecerat Gal. imbecilliorem persensit, illa pro salute Marci Antonij constructa, quòd cinnamomi pars ab illa arbore esset deprompta, quæ Traiani, ac Adriani tempore in arca quadam seruabatur; quoniam temporis diuturnitate vis cinnamomi euanuerat: fit manifestum multò imbecilliorem nostro æuo fore construendam, quum multa deficiant, quæ non nisi in Imperatorum, Regumque thesauris reperiri possunt. Solùm namque illis conficiebat Romæ Gal. (quasi aliis non posset) qui vel Imperatorum amici, vel diuites essent: iis namque facile erat vel ab illis petere, vel verum emere cinnamomum, vt *lib.* 1. *de antid.* 4. Gal. ostendit. Nam si medicamenta omnia theriacæ compositionem ingredientia præstantissima non sint, illa multò deterior euadet, cùm vnius medicamenti improbitas reliqua omnia sæpè corrumpat, sic monente Magistro *lib. de theriac. ad Pis. cap,* 12.

Ex dictis euidenter patet, theriacam nostris temporibus constructam, plurimis carere dotibus, aut saltem debilioribus constare, cùm deficiant multa, eaque nobilissima medicamenta: quorum loco si alia substituantur, cùm similia non sint, imò in secundis, & tertiis qualitatibus diuersa, iisdem facultatibus, ac virtutibus carebunt.

Videtur enim impossibile inueniri medicamentum quod alteri omnino simile sit. Si enim difficile est valdè reperire in specie humana indiuiduum habens temperiem, in qua alteri associetur, vt voluit Auic. 2. 1. *doct.* 3. *cap.* 1. cùm speciei humanæ vnica, ac eadem sit forma, cur dubitur in simplicibus, quæ diuersis constant formis, quorum magna est dissimilitudo, & varietas? Prætermitto modum substantiæ & temperamenti proprietatem ex impari elementorum miscella emanantem ex Gal. 4. *simp.* 15. naturam denique in illis inuentam, à superna, & plenissima influentia deductam iuxta materiæ præparationem, & mixtionis modum, ex Auic. *lib. de virib. cord. tract.* 1. & 2. 1. *doct.* 2. *sum.* 1. *cap.* 25. quorum ratione, ipsa theriaca fortiores, ac potentiores effectus producere potest, quàm simplicia ex quibus componitur, vt insinuat Gal. *lib. de theriac. ad Pison. c.* 16. Quam doctrinam amplificat Auic. *lib.* 5. *cantic. tract.* 1, *cap.* 1. & in vniuersum de omnibus compositis medicinis intelligendam arbitratur *lib. de virib. cord. tract.* 2. *cap.* 4.

Quare cùm medicamina simplicia theriacam adornantia, alia sint incognita, quædam factitia, reproba alia, vix credere possum perfectam hoc tempore posse parari. Ea sunt, Balsamum verum, Myrrha, Rheon, Amomum, Cinnamomum, Casia, Scordium, Nardus Indica, Malobathrum; Lemnia, Cardamomum, Dictamnum, Petroselinum, radix pentaphylli, thlaspi, atque in hedychroo

magmate,

inagmate, quod *Alindaracaron* Arabes vocant, aspalathon, calamus odoratus, xylobalsamum, Maron.

Tot igitur existentibus pharmacis, vel penitus ignotis, vel valde dubiis, nescio quomodo parari rectè theriaca possit: quod ita esse, vocatis in examen dictis medicamentis confirmat Manard. doctissimus *lib.6. epist.3.* & post eum non siluere Bapt. Theodos. *epist.12.* Bernard. Dessenius, *lib.6. de compos. medic. titul. de trochisc. de thyro.*

QVÆSTIO XVI.

Quòd theriaca epilepsiâ correptos iuuet, & sanos ab ea præseruare possit, contra Paschalium.

PORrò hæc vt decet parata, epilepticos sanat, ita vt qui eius vsum assiduè frequentauerit, ab epilepsia tutus euadat: Quod auxilium auctor hic assiduè propinandum consulebat. Quare speculatione dignum est quærere: Num sicut theriaca epilepsia correptos iuuat, sic sanos ab ea præseruare possit Michaël Ioan. Paschal. *lib.1. de curand. morb. c.8.* sic ait. *Theriaca magna veneno affectos curat, & sanos veneno afficit, &c.* Poterat tamen hic auctor opinionem stabilire suam, Auerrois dictis, qui ei se addixit opinioni, vt crederet, theriacam magnam, sanos à veneno, cæterisque morbis non posse præseruare, imò illis esse præsentaneum venenum confirmauit. Sic enim ait *lib.5. collect. c.23. Et ista medicina bezoardica non curant, nisi recipiantur, cùm est in corpore dispositio venenosa facta à veneno, & tunc dant corpori vnam virtutem, quæ est contraria virtuti veneni, & sic curatur venenum quasi per accidens: Propterea quando comedit illas homo sanus, sunt sicut venenum, exceptis granis citri, & similibus illis, &c.* & infrà sic ait. *Et causa quare bezoar occidit sanum, non est nisi quia non habet prodesse, nisi quando in corpore est dispositio venenosa; & alia est iuuatrix quando in corpore est dispositio venenosa; &c.* Ex quo patet, peste, venenóque affectis, theriacam salubre esse auxilium, sanis verò incommodum & detestandum. Quod de aliis belzaarticis similiter pronuntiandum existimat: non secus ac medicamenta purgantia, quæ ægros iuuant, sanos lædunt, auctore Hipp. *2. aph.36. & 4. eiusd.16.*

Multis autem ita inducitur opinari; tum quoniam theriacam, ex simplicibus quibus componitur, prorsus venenatam putat; tum quoniam ratione extremæ contrarietatis venenum corrumpit, sicut & cætera belzaartica. Cúmque extrema non solùm sibi mutuò, sed medio pariter aduersentur. medium autem sit corpus sanum, illi omnino aduersabitur theriaca, eritque sanitatis destructiua, & omnia perinde medicamenta quæ medentur veneno, (sunt enim multò efficaciora) nec diuersæ statuuntur causæ, quæ sanitatem custodiunt, & efficiunt, hoc est conseruatrices, & curatrices, salubres nuncupatæ, *in c.84. art. medic.* nisi quia sanum corpus in mediocritate constituunt; vnde cùm pariter distet ab excessu morbi, & medicamenti, seruari nequit per ea, quibus cùm ægrotat, curatur. Sic ratiocinatur Philosophorum acutissimus Auerroës.

At præter rationem improbat antidotum, quod summis laudibus celebrarunt cæteri auctores in subsidium pestis, & venenosorum morborum, imò ad affectuum frigidorum præcautionem tantoperè commendarunt: dummodo tamen, vt suprà diximus, probata sit theriaca, & more veterum parata. Tutos enim reddere assumentes, & in pestifero aëris statu à tanto malo præseruare, tenet latissimè Gal. *lib. de theriac. ad Pison. c.6. ex Andromacho*, ibi:

Neu te dira lues, neu lædat noxius aër,
Hanc cape.

Et *lib.1. de antid. cap.1.* sic ait. *Quòd si quis singulis diebus, quemadmodum tempestate nostra Aurelius Antoninus Imperator, vel, sicut olim Mithridates solebat, antidotum accipiat, nullis noxiis potionibus læditur, id quod ipsi Mithridati contigisse ferunt, qui cùm potius veneno mori, quàm in potestatem Romanorum venire decreuisset, nihil inuenit quo se necare posset, &c.* Nam corpus eius, assiduo Mithridaticæ confectionis vsu ita erat munitum, vt à venenis non læderetur;

A quum haberet in se vim eorum corruptricem. Firmat Gal. *lib. de theriac. ad Pison. cap.16.* licèt Plinius *lib.25. c.2.* ad vsum potiùs venenorum, quàm antidotorum referat, consonat illud Martialis.

Profecit poto Mithridates sæpe veneno,
Toxica ne possent sæua nocere sibi.

Posse autem quempiam assuefieri veneno, eóque nutriri, testes sunt Auic. *6. 4. tract. 1. cap.2.* & Ruffus citatus ab Auic. *ib.* qui puellam nutritam fuisse napello sunt arbitrati, cuius concubitu homines veneno inficiebantur, & animalia eius saliuam degustantia interficiebantur. Quam historiam esse veram firmat Gentil. *in com.* Approbarunt B posteà Conciliat. *tract. de venen.* Lang. *lib.1. epist.69.* Arist. *lib. de regim. Princ.* vt refert Auer. *in proœm lib.3. physic.* Ille enim Alexandrum Regem hortatus est, vt ab huius puellæ concubitu abstineret, licèt omni puellari veneris decore, ac venustate prædita esset, quam Rex Indorum, vt illius contagione inficeretur, Alexandro dono miserat. Hoc ita esse firmat Ioan. Iuuenis *in epistol. ad Brachelemium.* Mortales autem educatione fieri veneficos, probant Mizaldus *cent.1. memorabil. aph.59.* Cardan. *lib.2. contrad. tract.2. contrad.7.* Scalig. *exercit.175. ad subtil. Cardan.* Clusius *ad cap.25. lib.1. Garzia. de aromat. hist.* Qua tamen ratione venena digerantur, alant, & non noceant, scitè docet Theoph. *lib.9. de caus. plantar. cap.18.* & nos *in com. hist.26. lib.5. huius operis* diligenter explicabimus. Interim lege Mercurial. *lib.1. de venen. cap.9.*

Verum enimuerò, vt ad institutum accedamus, Gal. *lib. de theriac. ad Pison.16.* theriacam pro præseruatione pestilentis luis miris laudibus effert. Sequuntur Auic. *lib.4. su-* C *prà cit.* dum sic ait. *Et illi qui vtitur in hora sanitatis, non nocent venena, & non impetunt in eo nocumēta, & fit securus ab ægritudinibus pestilentiæ, &c.* Et *lib. de virib. cord tract.2. c.4.* sic inquit. *Homo autem temperatæ complexionis, quando vtitur altero ipsorum, tempore temperato, aut frigido, & in quantitate etiam moderata, non frequenter, tunc cum eis ambobus maius fit iuuamentum in confortatione cordis, & conseruat sanitatem in ipso, atq; securum efficit à malignitate putrefactionum, & à prauis humorum motibus, atque læsionibus obuiis venenorū, cunctásque virtutes eius conseruat, & vitæ longitudinem præstat ei; &c.* Rasius *21. part. aph.51.* dum dicit: *& qui non occupatus erat morbo, & theriacā sumpsit, à morbo præseruatus est, &c.* Horum mentem dilucidat Aëtius *tetr. 4. serm.1. c.96.* Vix enim ad pestiferæ luis, frigidorúmque cerebri morborum aliud præstantius, magísque idoneum D præsidium ipsa inueniri potest.

Experimento suffragatur ratio. Nam si cor roborat, & ex iis quibus componitur, resultat vna alexiteria facultas, seu virtus, quæ à proprietate agit contra venenum, cur pestifero, & cuiuis veneno, imò facultate sua cerebrum eximiè vigorando, frigidis morbis non resistet? Eadem siquidem vi & impediuntur contraria induci, & supprimuntur inducta. Quare hoc pretiosissimum antidotum, non ab Andromachi mente, Galeni Marte ingenuo, Principum Medicorum assiduo experimento: sed à supremo obiectorum omnium opifice, bonorum omnium datore, originē duxisse verè affirmandum est, qui humani generis misertus, maximo honoris culmine, & fulcro in hominum mentem, tam sacrum, tam præstans, tam excellens alexipharmacum introduxit, vt in iis, & similibus E operibus, eius maiestas, benignitas, & philanthropia à nobis palpari, illustrari, & veritatis, sapientiæ, miraculique elogio concelebrari queat.

Superest vt Auer. argumenta dissoluamus. Negamus enim theriacam post fermentationem venenosam esse, aut nociuam, saltem ratione theriacalis potentiæ, qua venenis resistit: Vel quoniam venena ex quibus componitur, priùs corriguntur, quàm illius compositionem ingrediantur, vt constat de carne viperina, *lib.1. de antid.1:* Vel quoniam cum aliis permixta vim amittit veneni. Reprimuntur enim lædentium noxæ aliorum coniunctione, & vel superest proficua vis, vel de nouo comparatur, prout illa theriacæ, quæ permixtionem adepta, ab specifica forma dissimilis, & contraria euadit veneno: corpori autem proficua, vtilis, & simillima.

Neque

Neque obstat, quòd multi ex Auic. 6.4.*tract*.3.*cap*.33. probare contendunt, theriacam fermentatam venenosam esse, sicque ratione veneni corpus lædere, & perimere; sic enim ait, *Nocumentum autem instrumenti veneni non est malum, quoniam natura est qua vtitur instrumentis, &c.* Nam si Auic. verba intimiùs perpendantur, id minimè probant: cùm hic auctor de non fermentata fuerit loquutus, quam post fermentationem exuere perniciem, ex serie contextus patet euidenter.

A

Ad 2. Licèt theriaca, & cætera alexiteria quæ liberant à veneno, contrarietatis, & dissimilitudinis ratione, hoc est potentiæ cuiusdam veneni corruptiuæ agant in ipsum venenum, & corpus: Alexipharmaca autem media inter illa dicantur, non per participationem, sed per abnegationem, nempe quia neutri omnino dissimilia, aut similia. 5. *simpl*. 18. Ideò neque absolutè corrumpunt vt venenum, neque absolutè conseruant vt cibus, quemadmodum in multis experimur. Verum tamen est magis dissimilia esse, & contraria veneno, quàm corpori similia: & quanquam veneno analoga, non tamen venenum. Quare corpus quidem sanum immutabit, alterabitue theriaca, maximè si puerile sit: quoniam ipsius magnitudo puerorum corpus facilè dissoluit, & complantatum spiritum celeriter extinguit; non aliter atque lucernæ flammam plusquam conueniat infusum oleum, vt percelebri Historia Gal. confirmat. *lib. de theriac. ad Pison. cap*.17. cuiusdam pueri, qui ab assiduo theriacæ vsu in maciem, tabem, mortémque incurrit. Quo pacto in hac ætate, summa cum præmeditatione propinandum est hoc medicamentum, & non nisi cùm morbi sæuities id postulauerit manifestè, epilepticæque conuulsiones vehementer vrgeant. De qua re lege Amat. 2. *cent*. 43. Anton. Carthaginiens. *lib. de fascinat. tract*. 2. *cap*. 9. Bapt. Siluatic. *cont*. 91.

Demum. Noxius erit Alexipharmacorum vsus præsertim immodicus: Hæc enim Gal. 5. *simpl*. 18. ea moderatione iubet assumenda, vt nec præ exiguitate vincantur, nec præ copia lædant. Ex quibus ad Auer. argumenta solutio patet, quæ puriori respondendi stylo sunt soluta, licèt ardua sint, quàm à Gentil. *in com. cit. cap*. Auic. *in tract. de theriacis* Antonio Carthag. *tract. de peste, cap*. 2. Mercurial. *lib*. 1. *de morb. venen. cap*. 20. qui hoc negotium ex professo disputarunt.

Obiiciet quispiam Gal. facundissima doctrina munitus, theriacam epilepticis minimè posse esse vtilem, si incrassat, arctat, impingit, & crassum, tenacémque humorem, qui est epilepsiæ causa, sistit, & indurat. Est textus eximius apud ipsum *lib*.5. *meth. cap*.13. quo loco ad sistendum sanguinis fluxum, se theriaca vsum fuisse in curatione illius splendidæ Romanæ asseuerat. Quoniam hoc medicamentum fluxiones tum siccat, tum leuiter incrassat. Explicat ingenuè Fabius Paccius *in com*. Idem docet Gal. 12. *meth. cap*.7. Paul. *lib*.3. *cap*.40. Aëtius *tetr*.2. *serm*.4. *cap*.6. Auic. 16.3. *tract*.2. *cap. vlt*. dum dicit. *Et scias quòd theriaca est valdè conferens omni ventris fluxui laborioso & laxanti, & deiicienti virtutem, &c.* Idem sentit 4.1. *cap*.30. *in med*. quod Mesuë non siluit *in canonib. vniuersal*. sic enim ait: *Compingere enim, & stupefacere, est vltimũ ad id quod iniri debet, & propriè tunc, quando omnino iam non contulerunt, supra dicta, & res est posita sicut in desperatione, tunc quoque narcotica præsumendum est, & medicamentis fortibus vtendum, sicut est theriaca, &c.* Ex quibus patet theriacam medicamentum esse stupefaciens, fluxiones sistens ac incrassans.

Galenus *l*.5. *meth. cap*.13. soluit dubitationem hoc modo, dum theriacam recentem, circiter quatuor menses antè confectam, somnum inducere affirmat, quoniam in hac ætate adhuc præualentem habet papaueris succum, cuius ratione dictas operationes efficere est apta. De hac intelligendus est ipse *lib. de theriac. ad Pison*. 2. dum exhibito medicamento aluum subducente, si qui assumpsit non purgatur data theriaca, iudicat hanc esse optimam, quoniam purgationem prohibuit illius, qui purgantem medicinam sumpsit, quæ theriacæ probatio nunquam eum fefellit. Ex quo intelligitur errasse eos, qui in peste ipsam purgantibus commiscent, quum ea pharmaci vim exoluat, ac purgationem inhibeat. Qua ratione Antoninus Imperator, vt refert *lib*. 1. *de antidot. cap*.2. quotidie theriacam assumens, succum papaueris eximi iussit, quoniam profundissimo somno corripiebatur; postea verò quum plurimam noctis partem insomnem duceret, coactus est denuò ipsam accipere, quæ succum papaueris haberet aliquo modo inueteratum. Nam opium, auctore Discorid. *lib*.4. *cap*.55. *erui magnitudine assumptam, somnum potenter allicit, ita vt lethargicos efficiendo interimat.* Recens ergo theriaca stupefacit, opij vi; fermentata tamen & antiqua, quæ pro epilepsiæ, frigidorúmque morborum medela, & præseruatione exhiberi debet, vigiliam mouet, attenuat, penetrat, & incidit: in hac enim opij virtus iam est vehementer deuicta, ac refracta.

B

QVÆSTIO XVII.

Quòd recens theriaca stupefaciat, contra Gentilem acutissimum.

QVomodo tamen recens theriaca stupefaciat, si maior copia calidorum in ipsius compositionem ingreditur, quæ potiùs vigiliam, quàm somnum facere est apta, pauci explicauerunt. Ea sunt pyrethrum, piper longum, album, nigrum, cardamomum, balsamum, zingiber, costum, caryophyllum, sagapenum, castoreum, baccæ lauri, chamædrys, Galbanum, opopanacum, semen dauci, & alia quæ licèt calida sint, non tamen ita intensum gradum caloris participant. Omnia ergo hæc quum qualitate sint opio multo excessu calidiora, & in maiori quantitate theriacæ compositionem ingrediantur, cur vnum non adiuuat aliud, si calores sunt eiusdem speciei, & simile additum simili facit ipsum furere? vt si vinum acutè febrienti exhibeas, maximè intendetur febris, intensa autem tanta calidorum vi, iam tunc opij vis remissior multò erit, quum sit in minori quantitate. Quare si actio physica ab excessu proficiscitur agentis, vt passim Philosophus firmat, & qualitati, cùm ab hac actio procedat, tribuitur, si alia in actione multò sunt opio efficaciora, cur ab horum excessu & vehementia, actio non procedet?

C

Maiorem negare huius argumentationis propositionem, nihil est aliud quàm in philosophia suam fateri inscitiam, ac philosophorum dictis maximè repugnare. Minorem non concedam, cùm Opium, auctore Gal. *lib. de theriac. ad Pison. cap*.10. ita in actione vehemens sit, támque qualitate deleterium, vt si absque aliis medicinis propinetur, interficiat; quòd nullum ex illis simplicibus, quæ prædictam ingrediuntur compositionem poterit efficere, nullum enim ex iis veneni naturam sortitur. Nam opium intra corpus assumptum, sine eo quod à corpore immutetur, illud immutat, & corrumpit, vt 3. *de temper*.4. & Auic. 2.1. *doct*.2. *cap*.15. manifestè pronunciant. Quare opium reliquis medicamentis adhuc non deuictis in agendi vehementia præcellit: maximè cùm opij vehementia non sit superata ab illis. Adde opij formam vehementissimæ esse actiuitatis, & qualitatem ab opio directam validissimam, cuius substantia est densa, vnita, & difficilè resolubilis. Mirari ergo desinas, si tam parua opij quantitas, cæterorum simplicium respectu, hæc euincere possit: nam exhibita drachma vna philonij, somnus, sopor, & indolentia sequuntur, vnde sensui fidem exhibere debemus, vt monet Gal. *lib. de caus. procat. cap. vlt*. & 2. *de mot. muscul*. 7. *lib. de rigor*. 18. Fernel. *lib*. 1. *de abdit*. 10.

D

E

Insuper, si aliquod ex iis cum opio in paritate actiuitatis posset decertare, esset castoreum, aut piper, quæ non solùm superioritatis imperium non reportare, imò potiùs inferiora, ac imbecilliora remanere, cùm nutrimenta ac medicamenta simul existant, constat ex Gal. 3. *de temp*. 4. dum sic ait. *Quòd si castoreum quoque spatio concoquitur, erit id quoque simul nutrimentum, & medicamentum calidum; ad eundem modum sinapi, & piper, &c.* Rursus 8. *de comp. med. sec. loc. cap*.4. sic ait. *Quæ verò vehementem opij frigiditatem compositor corrigeret, castoreum*

ipsi adiecit oppositũ fermè in facultate, eadẽ ratione & piper admixtum est, à quibus in actione iuuatur, &c. vt constat ex ipso *lib. 9. eiusd. oper. cap. 2.* Dum sic loquitur. *Quò verò citius distribuerentur, & affectorum corporũ profundum penetrarent, calfacientia admiscuit, pyrethrum, euphorbiũ, & piper. &c.* Vides quanta sit opij potestas apud Gal. vt existimet in hac, cæterisque compositionibus, in quas opium ingreditur, non tolli eius efficaciam reliquis medicamentis, sed corrigi. Et hæc de qualitatum vehementia sint satis, quibus acquiescere quispiam debet, cùm ex syncera, & præclara Gal. doctrina sint non paruo labore deprompta.

Quamuis deinde multa, maiori in quantitate calida medicamenta præcellant, cùm ab illa actio non procedat, ipsa in præsentia opij vires exercere non poterunt. Obtrudes. Quare vnum medicamentum calidum non adiuuat aliud, cùm simile additum simili faciat ipsum furere? Dic. Similia in gradu, & agendi vehementia inter se agere non posse, quoniam actio proficiscitur à proportione maioris inæqualitatis, quæ inter perfecta similia reperiri non potest, auctore Philosopho *lib. 1. de generat. & corrupt. cap. 7.* Qua ratione calidum in materia densiori non agit in calidum simile in materia rariori: Nec duo corpora calida in quarto gradu sese inuicem intendere possunt.

Hoc supposito. Cùm illa medicamenta simplicia quæ theriacæ ingrediuntur compositionem, alia sint quarto gradu similia, alia tertio: nec calida quarto, similia quarto ad maiorem perfectionem poterunt perducere, cùm in illa vtpote similia agere non possint, quæ nec à tertio gradu calidis intendentur. Quúmque nihil possit agere vltra suam perfectionem, nec possit reduci ad actum, nisi ab eo quod actu tale est, docente Philosopho *3. phys. 2. & 1. de gen. 9.* fit manifestum, si huiusmodi simplicia calida se non possunt intendere, actionem magis intensam producere non posse. Quare licèt multa sint, nihilominus solum quartum gradum caloris producere poterunt.

Ad illud tandem quod obiiciebatur, simile additum simili facere ipsum furere. Dic. Similitudinem posse cõsiderari aut in specie, & non in gradu; aut in specie, & gradu. Secundò. Huiusmodi actionis furorem, hoc est maiorem actiuitatem intelligi posse, vel secundùm maiorem effectus intentionem, vel secundùm maiorem actiuitatem. Si namque agens simile sit in specie, & non in gradu ita vt plures sortiatur gradus, quàm illud cui additur, certum est istud in actione furere, hoc est intẽsiorem producere effectum. Si verò sit simile in specie, & in gradu, non faciet furere illud cui additur secundùm maiorem effectus intensionem: faciet tamen secundùm maiorem actionis celeritatem, præsertim si materiæ adsit dispositio. Quo pacto intelligendus est Gal. 8. *de compos. med. sect. loc. 3.* dum asserit: in calfacientium, & refrigerantium oppositione, vtrorumque ostendere quantitatem prædominantem, pharmaci actionẽ. Qua de causa carbones acriùs & celeriùs vrunt, quàm flamma, & glacies plus refrigerat quàm aqua soluta. Vnde si detur corpus luminosum, quod seruata eadem extensione, per diuinam potentiam, duplo maiorem densitatem, & congeminationem luminis acquireret; nihilominùs non produceret lumen intensius, quàm antea producebat, cùm densitas subiecti non sit potens intensiuam qualitatis virtutem adaugere. Sic si detur luminosum, & addatur illi alterum, non intendetur lumen; siquidem eadem multitudo graduum posita in diuersis subiectis, nõ potest magis intensam producere qualitatem, quàm si in vno, eodémque subiecto coalesceret. De quo argumẽto Vallesius *lib. 9. cont. 9.* acutè *disceptauit.*

Eadem denique ratione licèt multa, eáque calida simplicia, in theriacæ compositionẽ ingrediantur, nihilominùs tamen intensior non producetur caliditas, quàm illa qua talia medicamenta prædita sunt, quæ cùm non sit æqualis, immò inferior opij frigiditate, non est mirum si huiusce præualeat actio: cuius ratione *theriaca recens somnum mouet, fluxiones sistit, & leuiter crassat.* Et hæc sint satis de hac ardua controuersia, cùm de ea peritissimi nostri temporis Medici ne verbum quidem protulerunt. Vno excepto Gentili, Auic. nunquam satis laudato interprete, *in*

A *com. fen. 1. lib. 5. tract. 1. dub. 2. prop. fin.* & *in extrauagantib. quæst. 43.* qui licèt latè dubium agitauerit, argumentorum tamen difficultati, dilucidè satisfacere non potuit.

HISTORIA XXVIII. GALENI, De Epilepsia.

Puer Epilepticus variis auxiliis præseruatur.

Ego te, Caciliane, existimabam ad ægritudinem filij tui nostris admonitionibus haudquaquam indigere, licèt vnum tantùm audiuerim, puerũ tuum epilepsia accessionibus infestari:
B *Conabor tamẽ, quantũ fieri potest, manifestissimè enarrare, quanam vtens puer dieta non parũ iuuetur, & ab accidẽtibus quotidie ipsum inopinatè inuadẽtibus minimè lædatur. Namque puerũ necesse est * interdum occurrere magnis frigoribus, immensis caloribus, vẽtis validis, balneis malis, cibariis caput tentantibus, rotarum obuolutionibus, coruscationibus, tonitruis, vigiliis, cruditatibus, tristitia, iracundia, lassitudini, & aliis huiuscemodi rebus, à quibus corpus vehementer moueri solet.*

*Accedente vere puerum purgandum affirmo * mediocri purgatione. Manè mediocri deambulatione vtatur. Nã sũma curationis in his duobus consistit, in vsu videlicet à me tibi dati pharmaci, * & in exercitij modo. Sit autẽ scopus in exercẽdo, quò calefaciat: ad quantitatem quidem, vt puerũ non fatiget, calefaciat corpus, nec corporis habitum colliquet. In qualitate, vt omnes partes, caput præsertim, & ventriculus roborentur.*

C *Post hac ad prandium eat, & prius quidpiam ventrẽ molliens assumat, vel olus, vel salsamentum, vel ptissanã, vel oliuas, cum tertia parte panis: reliquas verò duas * in cœna tempus seponat cũ valẽtioribus obsoniis. * Ex oleribus igitur, nec à lactucis, nec à malua, nec ab atriplice, nec à blito prorsus illum prohiberi iubeo, non tamen idem semper capiat volo, verùm aliàs aliud moderatè. Ex eodem est genere beta, brassica: Porrum, quin & apium, & smyrnium degustare conferet. Et de horariis fructibus quicunq; non sunt penitus crudi, aut suapte natura difficulter concoquuntur, ij nãque & suas ipsorũ superfluitates, & aliorum etiam esculentorum retinere consueuerũt.*

*Ergo & mora, & quæ præcocia nominantur, & ficus, & si qui sunt eiusmodi nota sine molestia descendunt, & cucurbita: Itémque * pepones cucumerini, matura etiam vua, mala verò, & pyra rarò, &c. in parua quantitate degustet: quin etiam & ficus, & dactylos moderatè. Caueat ab iis esculentis,*
D *quæ pituitam generant: Quare in cibariis, crassos, frigidos, viscosósque humores generantibus non esse immorandum censeo, vt atriplex, blitum, & malua, quæ sanè vt degustes non probibeo, assiduum autem eorum vsum vehementer damno. Ex hoc genere sunt cucurbita, cucumeres, poma, pyra, & quæ humorem crassum, pituitosúmque gignunt, vt fungi; ab iis enim omnino abstinere consulo, sicut à rapis, radicibus: exceptis iis, quæ acrimoniam quandam, & caliditatem in se habent, vt dauci, raphani. Et alia quæ acria sunt, & incidunt, dummodò non sint mali succi, capútque non repleant, vt vinum, sinapi, cæpa, smyrnium: nam licèt lentos succos incĩdant, tentant tamen caput ob caliditatem.*

E *Obsonium ex capparibus cum oxymelite parare potest, quod est velut huius morbi medicamentum, præcipuè si sit acetum scilla condĩtum, quod, si quod alterum, summoperè laudo.*

*Igitur post cibum, vbi paululũ temporis intermiserit, prius quàm ad studia disciplinarũ accedat, leuiter deambulet censeo: & ante cœnam hoc faciat: & carnes ex omnium auium genere præter palustres assumat. Ab omnium autẽ quadrupedum esu præcipuè abstineat. Cogente tamen necessitate, * domestici suis extremitatibus, & stomacho vtatur; syluestris verò carnibus benè vti potest: hœdorum carnes degustet, & nonnunquam leporum, vel condĩtas anetho, porro, sale, oleo vel assas.*

*Ex marino genere crustacea incommoda, cartilaginea nocua, ostrea, & squammis carentia pessima. * Ex piscibus saxatiles, & pelagici, optimi sunt.*

De leguminibus præcipua est ptissana, hãc sequitur lẽs, alica, pisum; alia omnia mala, & quacunque difficilis sunt coctionis, crassúmque succum aceruare consueuerunt, vt oua indurata,

caseus, & reliqua, &c. Gal. in historia, siue consilio de puero epileptico, à cap. 1. vsque ad cap. 9.

PARAPHRASIS.

Placuit hanc Historiam, siue consilium de puero epileptico in duas partes diuidere. In prima victus quotidiani rationem abundè enarrat, & alia circa res non naturales præcepta obseruanda præcipit. Illud præfari primò oportet huius historiæ dignitatem esse maximam, & præstantiam multam; Nam hoc consilium germanum est, & ab officina Galenica depromptum: hoc autem ita esse, præter Auic. testimonium 1. *tract.* 5. *cap.* 11. omnia ex hoc libro in suos canones documenta mutuantis, vt testatur Costæus *in com.* suadent plures, eæque euidentissimæ rationes; Nam loquendi modus genuinam Gal. doctrinam sapit manifestè, cui dicendi stylus, sententiarum pondus, veritas dictionum, & vtilitas maximè consentiũt, ex quibus librum alicuius grauis auctoris, certis veluti coniecturis venari docet Gal. *lib.* 7. *Aph. com.* 64. Phrasis etiam à Galeni methodo tradita in aliis libris minimè distat, quum accuratè salubria consilia, pro huius, sicut & reliquorum morborũ præseruatione proponat. Quapropter Historia hæc sententiarum plena est pondere, compositionis venustate, & elegantia præclara. Quidquid (falsò tamẽ) Ioannes Baptista Syluaticus *in com. Hist.* 10. *Gal in fin.* aliquorum locorũ contrarietate perterritus, aliter contendat.

Tu verò in huius non abeas sententiam, quòd videas in hoc libro plurima, quæ contradictionem maximam, ingentémque scrupulum ingerere videntur. Grauè enim est, &, vt ita dicam, piaculo plenum, imò ab omni priscorum doctrina abhorret, maluam epilepticis, pro præseruatione propinasse in hoc documento, dum sic ait, *Ex oleribus igitur minimè eum prohiberi iubeo à malua, &c.* Cùm ab ipsa, vtpotè crassos succos gignente abstineat infrà, *in verbo: Vnde etiam aliis, quæ viscosos, frigidos, aut crassos humores generãt, haudquaquam esse immorandum censeo, huiusmodi autem sunt blitum, malua, &c.* & maximè cùm maluæ lentor insit ex Gal. 1. *de alim. facult. cap.* 41. cuius vi lentum succum gignere nata est.

Secundò. Si epilepsia à crasso humore ortum ducit, cur concedit pepones. & lactucas, quæ frigidum humidum præbent alimentum? 2. *alim.* 4. *&* 40.

Tertiò. Cur vinum in hoc affectu prohibet, vtpote caput tentans, & vltra modum æstum inducens, quum caput roboret, coquat humores, & crudorum humorum generationem impediat? Firmat. Gal. *lib.* 5. *Aph. com.* 5. dum inquit. *Substantia igitur copia vinum neruis cõuulsionẽ cõciliat, sua verò qualitate neruos calfaciẽdo & exiccãdo, rursus eam affectionẽ sanat, quam effecerat, &c.* Quare vinũ in frigidis neruorum affectionibus potest esse ex vsu: Nam exiccat, coquit, emollit, discutit. ex Gal. 2. *de fract.* 72. omnes humores bonos reddit, 7. *Aph. com.* 56. virtutem animalem refocillat. ex Auic. 3. 1. *doct. cap.* 8. dum sic ait: *Virtutes alleuiat animales, & requiescere facit, &c.* Et omnibus cerebri frigidis ægritudinibus remedio est. Ex Gal. 7. *meth.* 6. Audi ipsum *in lib.* 8. *sect. loc. cap.* 7. *optimè enim in ipsis faciunt, quoniam cum hoc quòd intemperiem curant, etiam alere possunt; & ob id etiam vinum conuenientissimum est, modò non febricitẽt, aut sit erysipelas, aut abscessus, aut calida intemperatura ægrotantibus; nam & nutrit, & cõcoquit, & roborat, & putrefactioni resistit: etsi intemperies facta sit ex frigiditate, vel humiditate, etiam citra molestiam, & securè persanat, &c.* Deinde si vinum negat, quoniam ob æstum caput tentat, cur non porrigit aquosum, ab aquæ qualitatibus, colore & substantia non dissimile? nam hoc caput non ferit ex Aetio. *tetrab.* 1. *serm.* 2. *cap. vlt.* immò tantum abest, vt calorem inducat, vt refrigeret. 3. *acut. com.* 2. *&* 6. *&* 12. *meth.* 4. 16. *nec enim inuenies ex alborum genere calidum vllum, &c.*

Quartò. Cur ab oliuis epilepsia prehensos non arcet, si crassum, & melancholicum præbent alimentum, 3. *de loc.* 7. & difficulter coquuntur, ex Auic. *lib.* 2. *tract.* 2. *cap.* 531.

Quintò. Quare lentes concedit, si eas illicò reprobat, quòd crassos generent humores, & nigros, 3. *de loc.* 1. & alibi passim? Nónne vereberis in frigido morbo, frigidum exhibere edulium, quale est lens? apud Hipp. 6. *epid. sect.* 5. *text.* 32.

Sextò. Si in hoc morbo purgationem vt salubrem instituit, cur sanguinis missionem summoperè necessariam prætermisit? quam, post eum cæteri, vt præsentaneum auxilium approbarunt, edocti ab eo, *in lib. de curand. rat. per sang, mis. cap.* 19. comitiali morbo obnoxios, sectis venis in cruribus persanante.

Vltimò. Cur ad inuadentem accessionem oxyrrhodinis esse pugnandum non edocuit, quum iis applicitis roboretur caput, & influxus humorum impediatur: vt consulit Rasius 9. *ad Alm.* 8. nam repellendus à capite humor est, quisquis is fuerit. Sic in lethargo frigido planè affectu, 13. *meth.* 21. horum vsum approbat. Inserta ergo sunt plurima huic Historiæ, quædam falsa, alia adulterina, & vt ad libitum prolata, quæ tanto auctore videntur indigna.

Nec tamen videantur, qui contrariam tuentur sententiam, etsi argumentis minimè stabilitam, de nobis victoriam reportasse, rationes singulæ obiectæ (has enim tantùm, vt reor, obtrudere possunt) ordine sunt diluendæ. Nam maluæ vsum non prohibet moderatum, sed assiduum Gal. vehemente condemnat, quam assumendam consulit, vt medicamentum suapte natura aluum emolliens. Quod esse pro hoc, & aliis præcauendis morbis necessarium auxilium vnanimiter prisci docuere: Plurima enim mala quæ in animalis perniciem generantur, propinat ventris suppressio. Ex hac sequuntur capitis grauitas, vertigo, stomachi subuersio, lancinatio, vomitus, nausea, prostratus appetitus, oris siccitas & amaritudo, ructus iniucundi ac virosi, spiritus graueolens, somni suspensi, inflationes, tormina, voluuli, & demum plenitudines, articulares morbi, omniaque mala oriri possunt. Neque maluæ sua deest caliditas, *vt cit. de alim. lib.* retulit Gal.

Ad secundam facilior est responsio. Nam si lactucas, & alia frigida alimenta epilepticis dixeris concessisse Gal. quando hic morbus à calido humore, bile nempe, & sanguine originem ducit, vera propones, à quibus succis oriri posse *suprà* demonstrauimus. Quam positionem dilucidè approbat Auic. *loc. cit. cap.* 11. quo loco lactucam, & coriandrum suapte natura stuporem inducens, ex Dioscorid. *lib.* 3. *cap.* 67. summopere vetat, nisi quum comitialis morbus à causa calida habuerit ortum. §. *Et ex iis quidem cõceditur lactuca, ego verò non plurimùm eã laudo; & conceditur eis coriandrum, quia prohibet vaporem, ego verò vitupero eis ipsum, & eius multiplicationem, nisi in sanguinea, & cholerica, &c.*

Tertiam verò facillimè dilues, si dicas: Ex eo vinum interdicere, quoniam partibus neruosis est inimicissimum, ex Gal. 3. *de temp.* 2. qua de causa, inter ea, quæ Podagricam concitant affectionem, connumeratur à Gal. 6. *aph.* 28. Auic. 2. 3. *cap.* 4. Quo loco aquam vino meliorem esse contestatus est, & præsertim in principio, vbi magis potest officere, quàm iuuare. Si tamen in capitis affectibus id facit in manifesta declinatione, & corpore sæpe iam, & exquisitè repurgato: Quam sententiam firmat. Auic. 21. 3. *tract.* 2. *cap.* 7. qui adeò formidat vinum in cerebri affectibus, vt id omittendum censeat, quousque sanetur æger sanatione integra, & veniant super eum quatuor tempora: & præsertim pueris, quorum neruos emollit. *aph.* 5. & semicrudos humores ad caput defert, ex Auic. 3. 1. *doct.* 2. *cap.* 7. Quo nomine aquosum, quum promptè penetret, condemnandũ: in impuro enim corpore acescit, ex Auic. 2. 3. *cap.* 4. Denique vinum vt alimentum copiosè sumptum nocere potest, vt medicamentum modicè exhibitum, confert. ex Auic. *loco nup. cit.* §. *& vinum antiquum parum valdè confert ægritudinibus neruorum omnibus, &c.*

Ad quartam. Plurima à Medicis in ægrorum gratiam conceduntur, quæ licèt in optimorum alimentorũ genere non reponantur, quum tamen grata sint, suauia, & ab ipsis valdè expetita, in parua quantitate offerri possunt, iuxta Senis legem 2. *aph.* 38. cibus enim cũ voluptate, & iucunditate assumptus, vt ait Gal. *in com.* si non sit multum deterior, tantum abest vt maneat peior, vt quandoque melior

reddatur,

reddatur, amplectitur enim meliùs à natura; & sic coquitur facilius: vt explicant inter omnes Brudus *lib. 3. de reg. febr. cap. 23.* Ludouic. Mercat. *lib 1. indicat. cap. 1. in fin.* Quo fit, vt oliuæ, etsi præstent alimentum paucum, & melancholicum, capútque tentent, ex Dioscorid. *lib. 1. c. 117.* tamen si parcè, & voluptatis gratia assumantur, & in postrema mensa, plus iuuent, quàm noceant; superiorem enim ventriculi partem stipticitate sua cùm roborent, vaporum ad caput exhalationē impediunt. Vide de suauis alimenti, licèt reprobi, vtilitate Gal. *6. de sanit. 3. & 6. epid. sect. 4. com. 8.* & Ambrosium Nonnium *in cōm. cit. sent. Hipp. lib. 2. Aph.*

Quinta non temerè, & citra meditationem venit interpretanda. Videtur enim Hipp. lentes frigidissimas constituisse, cùm Gal. renuat *in com.* affirmās, ipsas, calidas habere partes, quarum vi attenuare, & aluum subducere possunt: ex ipso *3. simp. 4. & lib. 8. eiusd. cap. 53.* Non erunt ergo frigidissimæ, prout quispiam inseruit, qui haud rectè de lentium viribus opinatus est: Liberque non est legitimus, sed magno Hipp. adscriptus, cuius sententiam sugillat Gal. *in com.* & vel à Thessalo eius filio compositus, ex Gal. *lib. de diff. resp. 3. & 6. ep. d. in prœm. & eodem lib. sect. 1. com. 2. & sect. 2. com. 44.* Nisi cum Valles. *in com.* dicas, ipsas frigidissimas esse, quoniam pauci sunt nutrimenti; paucúmque sanguinem generant: calidum autem est, quod sanguinem, & calorem adauget. Exhibet autem eas infrequenter, & benè decoctas; sic enim paratæ, omnem flatulentiam deponunt. Vel earum primum ius in prima mensa acceptum, propinat, quod naturā ad excretionē proritare solet, quod opus ad morbos cerebri arcendos summoperè præstat.

Ad sextam. Sanguinem non emisit, nam hoc auxilium vires debilitat, & puerorum facultates ad ferendum tantum remedium collapsas eneruat, & labefactat: & maximè cùm à pituita, & crudis succis oriatur hoc malum, in quorum præsentia vires adesse non possunt. Si tamen cum iis sanguis permixtus abundaret, sanguinem exhauriret, vt *cit. locis* ipse consuluit: cuius mentem sunt imitati Paul. Oribas. & Auic. qui in hoc morbo, si adsint plenitudinis signa, sanguinem fundendum esse imperarunt, vt *suprà in com. Histor. 26.* disseruimus.

DVBIVM XV.

Num in Epilepsia capiti oxyrrhodinā apponenda.

De septima dubitatione maior potest esse lis, & controuersia: cui prisci occasionem dederunt, quoniam nullam oxyrrhodinorum pro hoc leuādo affectu fecerunt mentionem, excepto Rasio, *qui lib. 9. ad Alm. 8.* imponēda consulit, dummodo à sanguine originē ducat. Hæc est causa, quare Gal. hîc, recentioresque omnes hoc auxilium in hoc morbo curando, sicco pede pertranseunt, quia à frigido humore ferè originem ducit, quem repellētia amplius impingunt & arctant, & media compressione ad cerebri ventriculos protrudunt, & obstructionem augent. Hæc ergo solùm prosunt, quum à calido humore, vapore mordaci, aut venenata qualitate proficiscitur: quorum vi, acris humor temperatur, roboratur cerebrū, & sic facilè noxios succos à se depellit. Hoc tamen intelligas velim de epilepsia quæ per consensum fit; nam quando cerebrum, primaria affectione laborat, in certum damnum ruet auxilium. Hæc enim capiti admouentur ad impediendum humorem ad cerebrum influentem; in dicto autem casu nullus humor ab aliis partibus transmittitur, cùm in illa sit à qua dependet affectus. Dispar autem est ratio in lethargo, in quo solum adest impedimentum quòd humor possit incrudari; in epilepsia verò præter hoc damnum, alia suboriūtur incommoda, quibus maximè affectus ingrauescit, quatenus compresso humore in circunferentia existente, & ad ventriculos pulso, obstructio fit maior, & inopinatæ Apoplexiæ periculum imminet.

COMMENTARIVM.

I*Nterdum occurrere.*] Repetit Auic. *loco cit.* nam frigus nimium, cerebrum impensè debilitat, penitissimè irruens animales spiritus extinguit, & humorem crassum resolutioni contumacem reddit. Calor autem æstuans, & feruidus ambientis, tum extrahit innatum ad extrà, resoluitque, tum spiritum animalem, natura sua tenuissimum rarefacit, & minuit, & lentum succum intempestiuè attenuat, & liquat; quo titulo damnantur balnea mala, hoc est nimis frigida, vt ferrea, aut calida, vt sulphurea. Insuper vetat quæ caput tentant, vt allia, cæpæ, nutrimenta calidissimis aromatis condita, lac, sinapi, porrum; ex cuius assiduo vsu concitatam, & eius abstinentia sublatam vidit epilepsiam Douynetus *lib. 3. apolog. cap. 2.*

Demùm vitanda præcipit quæcunque subitò alterare possunt. Ob terrorem enim pueros epilepsia facilè corripi refert Christoph. à Vega *lib. 3 art. med. cap. 12.* Quapropter laudandus Plato *lib. 2. de republic.* monens ne matres figmentis, & fabellis filios terreant: ex qua causa puellam factam fuisse epilepticam narrat Mercurial. *lib. 2. de morb. puer. cap. 3.* Refert enim Matthæus Gradius *lib. 9. ad Alm. cap. de phrenitid.* filium suum epilepsia fuisse correptum ex inopinato tubarum clangore, & pòst intrà decem horas occubuisse. Ne ergo pueri repentino pauore terreantur, sic enim sensuum instrumenta subito impulsu conquassantur, quod solet efficere incondita hominis vociferatio, animantis mugitus, ceu grauis cœli tonantis fragor, *vt cap. 24. de morb. cereb. Iason* edocuit. Quod malum tristitiæ subito obortæ accersere solent, vt Montan. *consil. 50.* & Lusit. *2. cent. curat. 9.* scripserunt. Sic vigiliæ, immodicè resoluendo innatum cerebri calorem, & cruditates gignendo, ita insitum cuiusque partis ignem diminuunt, vt succis frigidis, hac ipsa de causa, mirum in modum auctis; ampliùs deinceps sæuiat morbus, & de nouo ferociùs exacerbetur. Sic etiam ira, aliique animi affectus, commotis spiritibus, & agitatis humoribus, & sic sursum plurimo vaporum prouentu commeante, epilepsiam concitant. Quæ animi pathemata, non solùm morbos, sed & mortem improuisam facere posse apud omnes est manifestum: vt explicat inter omnes Petrus de Peramato, *lib. de animi facult. in med.*

Mediocri purgatione.] In morbis materialibus partium principum, paulatim vacuationem esse exercēdam, ne harum robur confestim dissoluatur, ostendit Gal. *lib. 7. meth. cap. vlt.* eleganter. In pueris autē mediocriter, nō copiosè, hoc auxilium esse exercendum præter Gal. *hoc loco* auctoritatem plurimæ suadent rationes, tum quia insitam habent peculiarem ex transpiratione contractam vacuationem, qua assiduè resoluuntur; tum quia debilissimam habent facultatem animalem, ob cuius imbecillitatem illicò fatiscunt: ergo purgantia, nisi magna necessitate vrgente, exhibenda non sunt; quibus si vti liceat, ea in minori quantitate quàm affectus, & cacochymia desiderant, sunt offerenda. Quibus autem medicamentis pituitosus humor expurgetur, passim inuenies apud auctores.

Accedente vere.] Verno tempore, quoniam tunc humores moueri contingit, esse celebrandam præseruationem morborum, qui licèt non sint geniti, ob morbosam tamen causam in corpore latentem imminent, ambigit nemo. Nam præstantius est, futurum morbum præcauere, quàm factum curare, sicut melius est nauis gubernatori, antequam in tempestatem incidat, iter absoluere, quàm fluctuatum, periclitatúmque euadere, vt *lib. introduct. cap. 8. & lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 9.* docuit. Gal. sic apud Iurisperitos, satius esse ante tempus occurrere, quàm post vulneratam causam remedium quærere, est vulgatissimum axioma. Quare *Si quispiam sanus, paratus ad morbum, vacuatione non præseruetur, ægrotabit. 6. aph. com. 46.*

Præcautoria ergo vacuatio ineunte vere est exercenda; præsertim quum melācholici, crudique succi copia abundat, à qua chronici morbi oriri consueuerunt; cùm enim hic humor in hyeme aceruatus, sit veluti cōcretus, aduentante vere fundi, liquarique solet, morbósque inducere: Nī biliosum humorem excipias, qui cùm in hyeme nō generetur, sed in fine veris, aut æstatis principio, hoc tempore educendus est. In morbo autem à sanguine orto, & in principio

principio veris, & in fine facienda est; Nam sæpe sanguis genitus in hyeme est crassus, vere autem aduentante agitatur; interdum etiam ob veris temperiem in corpore accrescit, & præ calore ebulliens, morbos inducit: quare in fine veris, sanguis est detrahendus, de quo argumento plura leges *lib.3. in com. hist. vlt.*

Et in exercitij modo.] Exercitationem non solùm esse vtilem pro conseruatione sanitatis, sed necessariam, diuino illo oraculo ostendit Hipp. *6. epid. sect. 4. text. 22.* dum salutis humanæ basim, & fundamentum in laborum, exercitijque tolerantia constituit. & *lib. 1. de diæta, num. 1.* sic ait: *Homo edens sanus esse non potest nisi laboret.* Sic Arist. *lib. 1. probl. 46.* salutare esse retulit, & sanitati conseruandæ accommodum valde imminuere cibum, & augere laborem. Sic Plato *in Phædro*, & Cels. *lib. 1. cap. 1.* otio, & ignauia marcescere corpora, labore firmari, & fieri vegetiora affirmarunt, quod priùs prædixerat Hipp. *lib. de offic. med. text. 28. & lib. 3. de articul. 32.* firmauit Gal. *lib. de cib. bon. & mal. succ. 2. & 6. epid. sect. 5. com. 10.* Hic ergo auctor *lib. 1. de sanit. tuend. 8.* contra *Asclepiadem, & Erasistr.* acriter contendit, exercitationem pro conseruanda sanitate esse vtilem, & necessariam, quorum pueriles rationes soluit, & refert inter omnes Ludouic. Mercat. *tom. 1. lib. 2. clas. 2. quæst. 166. num. 23.*

Cùm enim exercitium sit motus vehemens, voluntarius, immutans respirationem, & ex multiplici coctione varia recrementa fuliginosa, vaporosa, & crassa relinquantur, quæ ob dissimilitudinem, nec assimilari, nec à facultate expultrice partium, cui hoc munus est demandatum, expelli potuerunt, ideò fuit opus exercitio, vt compleretur actio naturæ; illud enim motu valido calorem adauget, dilatat vias, excrementa resoluit, & reserando meatus liberat ab infarctu, excrementa detrudit, ex Gal. *2. de sanit. 2.* & Auic. *3. 1. doct. 2. cap. 1.* Quæ omnia, à sola præstari possunt exercitatione. Nam nec balnea, nec fomenta sufficiunt, quum hæc solùm ex cute, & non ex solidis, & carnosis partibus euacuent. Et medicamenta purgantia, etsi omnes superfluitates vacuare possint, horum tamen copia singulis diebus collecta, minor est, quàm vt requirat expurgantis opem. Adde quòd hæc licèt mitia sint, nocent, & imbecillitant, si assiduè sumantur, & vtilem benignámque partium humiditatem absumendo, ad interitum deducunt: Quare valde indigentibus, & ex longis interuallis, sunt ex vsu *6. aph. 27.* quum corpus in prauam consuetudinem ducant: natura enim redditur ignaua & pigra, & oblita muneris sui non excernit, quousque medicamento excitetur. Magna est ergo exercitij dignitas, & ad actiones naturæ obeundas valde necessaria: argumento est, quòd villici alimento vtentes pessimo, illius ope vitam inculpatam pertransigant, quum nobiles multi, victu alti probissimo, ægerrimam ducant. Quòd membra inexercitata inualida fiant, gracilescant, & extenuentur; exercitata verò roborentur, & crescant: quo exemplo ars edocta, pro impinguandis corporibus tabidis, piscationibus, & frictionibus summa cum vtilitate vsa est, vt Medicinæ proceres confirmant. Quòd homines carcere detenti, pallidi breui, & facie cachectica euadant: & demum animalia, pisces, aues, quæ exercentur sint meliora; otiosa reproba, insalubria, insipida, apud Auer. *6. collig. 2.*

Ex quo constat homines consueta exercitia relinquentes, omni morborum generi esse obnoxios, ex Gal. *lib. 1. de diff. feb. 2.* Nam *exercitatio species est vacuationis vniuersalis, 2. aph. com. 17. & 4. aph. com. 2.* ideò dimissio exercitij consueti corpora replet prauis humoribus. Cùm enim vtilitas exercitationis sit excitare, & augere calorem, cuius vi & incremento homines acquirunt meliorem distributionem alimenti, perfectiorem coctionem, & præstantiorem nutritionem adipiscuntur, vt monet Gal. *2. de sanit. cap. 2.* fit vt hoc relicto, torpescentéque hac de causa calore, refrigerato totius corporis habitu, omnes partium coctiones reddantur deteriores, & sic tractu temporis extincto veluti insito cuiusuis partis calore, & ob recrementorum copiam suffocato, ex defectu alimenti marceant, & contabescant. In quem sensum dicebat Auic. *3. 1. doct. 2. cap. 1.* *in fin. Dimittens exercitium incidit in hecticam*, per quam non intelligit febrem, quam hecticam vocamus, sed potiùs hecticam senectutis, quæ est tabes sine febri, iuxta ipsum, *1. 4. tract. 4. cap. 9.* Et Gal. *lib. 1. de diff. feb. cap. 11. & 12.* febres, atque alios morbos ex intermissa exercitatione concitari scribit: & *3. de caus. sympt. 2. 5. de loc. affect. 7. & in lib. de articul. com. 4.* hac de causa dysenterias suboriri affirmat.

Gal. *2. de sanit. 2. in fin.* docet exercitationes hoc modo esse adhibendas. Antequam homines incipiant exerceri, debent priùs leuibus motionibus moueri, deinde sunt fricandi, & vngendi, vt partibus fluxibilibus redditis, in valida exercitatione, sine noxa contrahi possint, & distendi; sicque hac præparatione facta, debiliter & cunctanter incipiant exerceri, paulatimque ad summum exercitationis perueniant: cessent non subitò, sed remissa exercitationis vehementia, leuiter breui tempore moueantur, abstersóque sudore balneum ingrediantur, à quo, sedata agitatione ad cibum accedant; aliter enim, si statim exhibeatur cibus, quum distracto calore ad partes extimas, ipse nec retineri, nec coqui possit, noxas inemendabiles facit, ex Gal. *3. acut. 55.* Nostris tamen temporibus, in quibus balnea, frictiones, vnctiones, & ministri deficiunt, satis est ante validas exercitationes, priùs leuibus motionibus moueri, deinde mutata tunica, & absterso sudore, debito interposito tempore quiescere, & edere.

Porrò. Exercitatio, vt sanitati vtilis sit, plures requirit conditiones, sine quibus non solùm non confert, sed nocere potest: ex quibus præcipua est, mensura & determinata quantitas exercitij, quæ cùm coniecturalis sit, difficulter, præsertim primis diebus cognoscitur, vt *1. de sanit. tuend. 7. in med.* Gal. edocuit. Certam tamen exercitij quantitatem definiunt plura, quæ latè repetunt Hipp. *lib. 3. de diæt. num. 5.* Gal. *1. de sanit. 2. & lib. de consuetud. 4.* Paul. *lib. 1. cap. 16. & 17.* Aëtius *tetrab. 1. serm. 3. cap. 2. & 3.* Auic. *3. 1. doct. 2. cap. 2.* ea sunt corporis rubor, color floridus, venarum intumescentia, sudor cum vapore calido apparens, concinnitas, æqualitas, & iucunditas motus actionum. Quando exercitatio hos terminos non attingit, imperfecta est; nam perfectè calorem non auget, neque integrè expurgat excrementa, sed humidum natiuum, calorem, virésque dissoluit. Immodica his signis agnoscitur, non cessat rubor, cutis contrahitur, non apparet ordo, iucunditas, æqualitásque in actionibus, sed è contra molestia, lassitudo, & mutatio in quantitate, & qualitate sudoris conspicitur, ita vt ex multo paruus, ex calido frigidus erumpat: & hæc exercitatio solida membra colliquat.

Exercitationis differentiæ plures sunt, nam quædam est multa, alia parua; quædam est velox, alia tarda; quædam est fortis, alia debilis; quædam est vehemens, & alia remissa. Rursus exercitatio aut est continua, aut interrupta: illa aut est æqualis, aut inæqualis; inordinata, aut ordinata. Deinde, aut tota est motus, aut ex motu, & quiete composita, quas omnes differentias Galen. *2. de sanit. cap. 8.* cum sequentib. Auicenna *loco cit.* exemplis explicant, & illustrant. Quæ omnes cuilibet sano corpori non sunt aptæ; sunt enim nonnulli, qui ab eis vehementer læduntur: quare quisquam exercitationem sibi iucundam eligere debet, vt *lib. de salub. diæt. text. 26.* scitè docet Hipp.

Qua tamen diei hora debeat celebrari exercitium Hipp. non explicuit: solùm docuit labores debere præcedere cibos *lib. 6. epid. sect. 6. text. 4.* Gal. *2. de sanit. 2.* tẽpus exercitationi accommodum præscribit, quando cibus externus duplici coctione fuerit immutatus, in ventriculo, iecore, & venis, quod ex calore, & substantia vrinæ venari docet. Nam si fuerit tenuis & alba, nondum vtraque coctio peracta est; signum, quòd flaua bilis nondum est genita, cuius vi tingitur vrina: & quando rufa, aut flaua est, iam constat secundam coctionem fuisse peractam: at verò quando pallida est, nuper factam esse coctionẽ in iecore significat. In rufæ, aut flauæ bilis præsentia exercitatio non cõuenit, nam bilem flauam accersit. At verò quum vrina est tenuis & alba, inutile est exercitium, nam cibi crudi intempestiuè à partibus rapti, cruditates pariunt, obstructionem

&

& putredinem gignunt. Solùm ergo corpora exerceri possunt, quando vrina pallida est.

Veteres quoniam semel singulis diebus cibum accipiebant, in æstate horam matutinam, vt aptiorem, & temperatiorem eligebant; vere, & autumno meridianum ob eandem causam; in hyeme vespertinam, antequam Sol occideret: Nam ob breuitatem diei, reliquas horas in publicis negotiis, disputationibus, studiisque absumebant. Nostris temporibus quum consuetudine antiqua sancitum sit, bis comedere in die, tempus exercitio opportunum est matutinum; corpora enim ex somno, & coctione sunt validiora: excrementa tamen alui, vesicæ, & cerebri per nares, os, & aures priùs deponere oportet; hæc enim detenta, commota, & extenuata, ventriculo, cerebro, & cordi nocere solent.

Hoc solùm obserues, vt in corporibus debilibus, loco exercitij frictiones consulas: Nam frictio incidit, attenuat, crassos succos discutit, habitum corporis roborat, vegetiores coctiones procurat, dummodò inter mollem & duram modum seruet; quoniam multa, & dura corporis molem deprimit; modica verò, & mollis implet, calorémque naturalem suscitat, & refocillat, vt docent Paul. *lib.* 1. *cap.* 18. Cels. *lib.* 2. *cap.* 14. Auic. 3. 1. *doct.* 2. *cap.* 4. Quarum vim, & differentias breuissimè complexus est Hipp. *lib. de offic. medic. sect.* 3. *text.* 25. & fusè explicat Gal. 2. *de sanit.* 3. 4. 5. 6. *& lib.* 5. *eiusd. cap.* 3. *& lib.* 6. *cap.* 2.

Quæres, cur ludum paruæ pilæ à veteribus inter omnes exercitationes tantoperè commendatum, & pueris familiarem, pro pueri epileptici præseruatione prætermisit? nam præterquam quòd eius apparatus facilis est, delectationem pueris affert, & commoda multa; cùm enim in eo omnes corporis partes æqualiter moueantur, calorem viuificat, & auget, ex quo caloris incremento omnes naturales functiones feliciùs perficiuntur; succi crassi, huius morbi causa, attenuantur, coquuntur, repurgantur, vt Gal. *lib. de lud. paru. pil. ferè per totum*, & Oribas. 6. *collect.* 31. manifestè edocent. Dic: Prehensis hoc malo ludum hunc valde esse incommodum; in eo enim adsunt saltus, cursus, brachiorum agitatio, celerior erectio, atque depressio corporis, ceruicis firmitas, oculorum intentus aspectus, ex quibus motibus, caput, oculi, & animalis spiritus in gyrum, vertiginis in modum, aguntur, vnde epilepsiæ timor subitus imminere solet, quum cerebrum veluti rotetur, & humores irrequieto motu circumagantur. Si de aliis exercitationum generibus plura videre cupis, lege quæ Mercurialis elegantissimus *in lib. de arte gymnastica, seu exercitatoria*, ex priscorum mente conscripsit.

In cœna tempus se ponat.] Ex diametro pugnat locus Auic. 1. 3. *tract.* 5. *cap.* 21. de cura epilepsiæ: *Et ille cuius consuetudo non tolerat, vt semel reficiatur, diuidat cibum suũ, qui sit minor saturitate sua in tres partes, & sumat duas tertias in prandio, & tertiam eius in cœna, post exercitiũ subtile, &c.* Quam sententiam sequitur Actuar. *lib.* 2. *de act. & affect. spirit. cap.* 10. Sed conciliari possunt: nam vterque sui temporis consuetudinem respexit. Gal. enim cœnam copiosiorem consuluit, somno & quiete alimẽtum perfectiùs coquendum sperans, & maximè quòd eo tempore cœna, nona hora esset constituta, ita vt tres à cibo horæ superessent, quibus crudi halitus per vigilias discuti queunt, quominùs caput tentent. Auicennæ verò, & nostro tempore, quum ad multam noctem cœna differatur, tantum temporis inter somnum, & cibum non intercedit.

Ex oleribus igitur.] Demum vitanda consulit, quæ crassos succos, lentos, & mucilaginosos gignere nata sunt, capútque tentant; de quorum genere censentur esse ab ipso relata alimenta, præcipuè tamen legumina, quæ melancholica esse, & flatulenta ratio dictat; Cùm enim folia plantarum, quæ primo vere ex nuper madente terra germinant, aquea sint: flores anni progressu, aqua iam caloris vi dissipata, aërei; postremò verò fructus: Legumina melancholica, & terrena sunt: ex materia enim per æstatem exusta, ac arefacta terra prodierunt.

Olera 4. *collig.* 41. Apud Auer. à tota substantia ad melancholiam parant, sed videtur potiùs legendum ad crudos, aquosósque humores: sola brassica melancholica est,

A (cui adde Cynaram, & Melongenam) ob copiam terræ; & flatulenta, ob debilem coctionem, quæ flatus multiplicat, sicut perfecta dissipat: quo titulo reprobantur fructus, abundant enim humido aqueo, & magis præcoces, ob breuem moram sub coquente sole: incolumiores sunt autumnales, ob contrariam causam, vt ficus, & vuæ.

DVBIVM XVI.

Num Pepo bonis cibis sit annumerandus, vt voluere Arabes.

P*Epones.*] Cur pepones concedit in epilepsia quòd aluum emolliant? Si crassum gignunt succum, & ad
B epilepsiam generandam quàm aptissimum, quum frigidi sint, aquei, & mali cibi, quorum succus æstuantibus solùm, & biliosis, in parua tamen quantitate concedendus: vitiosum enim pariunt humorem, & corruptioni paratissimum. Si tamen de sanguinea epilepsia intelligas, Gal. à calumnia defendes. Nam aliàs pepones subuertunt stomachum, & choleræ morbos efficere consueuerunt. Mathiol. vir apprimè doctus, facilè ab hac dubitatione se extricaret, quippe qui *in apologia in Amatum, censura* 11. nimio fortè furore in eum sæuiens, & excandescens, pepones, biliosos morbos generare affirmat, & id quidem, vt Simeon Sethi asserit, sua dulcedine. Ex cuius sententia constat, eorum succum in bilem conuerti in ventriculo, quæ ad epilepsiam propulsandam, alióśque frigidos morbos debellandos confert eximiè. Sed Mathiolum, sicut & Medicos Romanos multò antea coarguerat Tral. *lib.* 12. *cap.* 6. dum sic ait. *Offendi autem ego pleróśque Romæ Medicos, qui*
C *nec nomen quidem peponum, tanquam bilem procreantiũ proferre audebant: quum itaque ego cuidam aliquando, & sitienti vehementer, & æstu flagranti, defatigatóque iniunxissem, vt peponem assumeret, quidam præsens Medicus exclamauit, homo cur ægrum magis vis occidere? annon didicisti, quòd pepo bilem producit? Lege Gal.* lib. de alimẽtis, *vbi dicit manifestò peponem comestum cholericos efficere. Laboraui igitur non parum, vt illis persuaderem qui intellectu assequi poterant, Gal. non dicere hìc pepones bilem creare, sed choleram efficere: Choleram autem voco stomachi subuersionem, cum vomitu, & perturbatione ventris, &c.* Ex quibus euidenter constat, quàm à Gal. mente, & veritate Mathiolus distet.

Per pepones autem intelligimus Angurias, cum Lacuna *in com. cap.* 124. *lib.* 2. *in Dioscorid.* quas fuisse à Gal. vocatas pepones, plurimis ex Gal. doctrina desumptis argu-
D mentis comprobare conatus est. Quicquid Pet. Vaëzius eruditissimus *in com. medic. Lacunæ* reprobet sententiam, quòd pepones sub cucumerum genere contineantur; anguriæ autem minimè, quum magnis melopeponibus sint similes. Nam quum Gal. sub cucumerum genere contineri scribit, semper cognominauit pepones cucumerinos. Neque fidem adhibeas Mathiol. qui *loc. cit. in Dioscorid.* cum Fuchsio angurias veteribus fuisse ignotas tenaciter contendit; quum hic Botanicæ artis Professor eximius, ita in hoc negotio statuendo dubius ancépsve appareat, vt quid Gal. per pepones intellexerit, ingenuè se ignorasse fateatur.

Sunt ergo Pepones à Latinis Anguriæ, à Lusitanis *Balancias*, ab Hispanis *Sandias*, à Flandris *Meloen-VVater*, seu alio nomine *Ronde platachtige Pompoenen* dictæ, Me-
E lones aquei, magni, ventricosi, lucidi, colore virides, læues, quorum succum cum interiori medulla, & præsertim adiecto saccharo, Hispani & præsertim Mauritani, æstatis tempore pro leuanda siti, & refrigerando bilioso stomacho ad satietatem vsque deuorare solent. Quod quàm sit à ratione alienum, non tam sanitatis tempore, quàm vrgente febri, affirmabit qui sequentes legerit rationes, non nisi ex Gal. facundissima penu depromptas. Num succus huius fructus aquosus est, minimè coctus, nec lentus, vt partibus adhærere, aut nutrire queat: Quo fit vt relictus à regimine naturæ, tãquam nutritioni partium valde ineptus, putrescat, & morbos committat inemendabiles. Quoniam Pepones, ex Gal. *doctrin.* 2. *de alim. facult.* 4. *& lib. de venæsect. aduers. Erasist. cap.* 8. copiosam habent humiditatem,

quæ innatant in ventriculo, cuius orificium aquosa sua A substantia relaxant, lædunt, & imbecillitant; sicque nauseam, vomitum, & sæuissimam concitant choleram. Quapropter sanis reprobum alimentum, minimè constans, immò maximè fluidum præbere solent, & ad gignendas febres quàm aptissimum: ægris verò noxium, & mortiferum, & à venenorum natura non dissimilem, vt *lib. de bonit. & vit. succor. cap.* 8. Gal. confirmat: sequuntur Paul. *lib.* 1. *cap.* 80. Aetius *tetrab.* 1. *serm.* 1. *tit. de Pepone*. Cuius succus licèt æstatis tempore non noceat, cùm ob maiorem transpirationem noxius vapor exhalet; hyberno tamen tempore, calore ad interiora redacto, impeditaque ventilatione adeò putret, & corrumpitur, vt febres malignas accendat, quod de cucumeribus Gal. pronuntiat *lib.* 2. *alim. cap.* 6.

B Si verò plurimi febricitantibus ex bile, sincerisque tertianis Peponem concedunt, quòd biliosum ventrem refrigeret, furentem bilem refrænet, & impetuosos eius motus coërceat, & sic eius aquam propriam esse omnibus febribus, quæ sunt in vltima caliditate, assuerant; de quorum numero præcipui sunt Arabicæ familiæ sectatores, vt Auic. 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 43. Serap. *lib. de simpl. cap.* 244. *Auer.* 7. *collig.* 12. Hi, vel de eo assumpto in paruissima quantitate; vel sitis demulcendæ causa; vel ad præcauendam futuram siccitatem in ardentibus febribus frequentissimam, cuius lapsus ferè immedicabilis est; vel voluptatis gratia exhibito, sunt intelligendi: quare in retorridis febribus syrupum ex succo eius cum saccharo concinnare soleo. qui præterquam quòd mirè sitim leuat, ardorem compescit, somnum conciliat, & aridum corpus humectat, per vrinam, & aluum biliosum humorem clementer euacuat; eòque loco syrupi de lactis sero frequentissimè vtor.

Non negamus tamen in vrentibus febribus eius ramenta linguam scabram, & siccam demulcere: cuius vlcera, aphthas, pustulas ab igneo calore concitatas abstersione emendat, & salsugine sua, palatum, & paristhmia ab omni sorditie mundificat; eiúsque succum obsitam pædore cutem illustrare, ex quo cum farina subacto smegma fit ad nitorem in facie conciliandum, ad delendos alphos præstantissimum. De quo fructu plura lege apud Alzarium à Cruce Vicentinum 2. *cent. tit. de Peponib.*

Domestici quidem suis.] A quadrupedum esu epilepticos arcendos consulit: Nam ob exercitij paucitatem praui sunt succi; veluti ouina, caprina, hircina, bubula, quoniam difficulter coquuntur & distribuuntur, & sic ad succi probitatem omnium sunt ineptissimæ carnes, crassum enim succum, & melancholicum generare consueuerunt. Leporinam euitet. huic enim Arist. 2. *de partib. animal.* 5. magnam vim tribuit in augenda melancholia. Neque obstat quòd sanguine pollet tenuissimo probissimóque: nam perpetuò non consentiunt cum sanguine membra; sic vaccinæ ius pinguissimum suauissimúmque, caro arida. Sic lac vaccinum butyro abundat contra carnis naturam. De quo argumento lege Manard. 13. *epist.* 4. Si verò *lib. de attenuante vict. & alibi*, ad diuturnos elegit affectus, frigidos & humidos intelligas, vt idem notauit Manard. 16. *epist. vlt.* Siluestria conueniunt. quum enim magis exerceantur, sunt sicciora, & biliosiora.

QVÆSTIO XVIII.

Quòd suilla caro calida sit & humida, contra Isahac, & Petrum Hispanum, eius fidissimum interpretem.

MIror autem epileptico puero Gal. concedere domesticum suem. cuius carnis alimentum frigidum, mucosum, tenax, & humidum esse retulit ipse *lib.* 3. *alim. cap.* 2. *&* 7. *meth. cap.* 6. Nam siue loquamur de porcello, aut veteri sue, vtrumque præstare nutrimentum pessimum, & lentum patet manifestè: Ille enim cùm valdè pinguis sit, humidissimam carnem habet. auct. Gal. 4. *acut.* 103. & *lib.* 3. *de alim. facult.* 1. Hic quoniam veteris victimæ ætatem habet, exiguè nutrit.

Accedit auctoritas Isahac, qui adeò frigidam facit suillam, vt nullam frigidiorem constituat, *in lib. diæt. vniuersal. sect.* 34. *cap.* 31. §. *Concordant antiqui in hoc, quòd nulla animalia ambulantia, & corporis humani nutritiua, porcinis sunt frigidiora, &c. & cap. de carne*, §. *Caro porcina cæteris omnibus animalibus est frigidior, &c.* Cuius sententiam Petrus Hispanus fidissimus eius interpres *in* 4. *part. diæt. partic. cap. de carne porcina*, libenter amplectitur, sequentibúsque rationibus munit ac defendit. Nam sues sunt pingues, & hoc denotat multam humiditatem. Et eorum caro crassa cum sit, morbos frigidos gignit, ex Gal. 3. *alim. cit. &* 2. *aph.* 18. Fauet. Gal. *lib. de atra bile, cap.* 6. §. *sicuti contra, omnia temperaturam quàm illa frigidiorem nacta*, vt sues, &c.

Deinde eius sententia corroborari potest hoc modo. Sus animal est excrementosum, amicum luto, & locis vliginosis, in quibus se volutat, & oblectat, & sic frigidam carnem incoctilem, & coctioni contumacem habens; iccircò grandini, tuberculis, scrophulis, variisque tumorum, & pustularum generibus est obnoxium, testes sunt Plutarch. 4. *sympos. probl.* 5. Arist. 8. *de natural. auscult. c.* 21. Plini, *lib.* 8. *cap.* 51. Antonius Gazius *de natur. carn. porcin. cap.* 83. Bruyer. 13. *de re cibaria cap.* 1. Et hæc est causa communiter assignata, quare (vltrà quàm quòd immundi sint) Hebræis Deuteronomij 14. Suillæ carnis vsus fuerit interdictus. Si ergo sues frigidi sunt, & pluribus frigidis morbis obnoxij, cur alteri sanitatem præstare poterunt? Immò eorum caro raucedines, strumas, grandines, & alui profluuia concitat.

Aduertas tamen oportet, à Gal. suillam carnem dici optimam. Sicque exquisita febre tertiana affectis præter C testiculos, & alas gallorum, porcorum pedes, & cerebra, ac porcellorum carnes in iure albo liquefactas præbet *lib.* 1. *ad Glauc. cap.* 9. & 7. *meth.* 6. conualescentium vires suillæ esu reficere studet: vnde Cels. *lib.* 3. *cap.* 18. suillam, leuissimam esse affirmat; de quo argumento pulchra scripsit Mercurial. 3. *variar.* 8. Si autem Gal. hoc loco sues epilepticis concedit, non de lactente porcello loquutus est, cuius esum ob viscidos, excrementitios, crudósque carnis humores ipse *cit. de aliment. facult. lib.* tantopere improbat. Quòd si de sue, condito sale, & deinde cocto anetho, & porro, ipsum loquentem intelligas, pronunciabis vera. Nam hoc modo hæc caro salsamento, croco, & pipere præparata minùs nocere solet; vt Gal. hoc loco aduertit, & Christoph. à Vega explicuit. *lib.* 2. *art. med. sect.* 3. *cap.* 9. Vltimò, Gal. vocat optimam suillam carnem, non porcinam: nam suem à porco differre probat auctor non vulgaris Athen. *lib.* 9. *dipnosophistar. cap.* 5.

D Num autem hæc caro sit frigida, vt voluit Isahac, an calida, nec veterum, nec iuniorum peritissimi satis explicarunt. Calidam esse Gal. 10 *simpl. tit. de sanguine suillo*, insinuare videtur, dum suillam magnam cum humana carne affinitatem habere, apposita Historia ostendit, illorum qui hanc pro suilla vendiderunt, quam edentes, ab hac, odore, sapore, aut calore discernere non potuerunt. Quare si caro suilla humanæ simillima est, vtraque pariter calida & humida erit. Deinde Gal. *lib.* 4. *acut.* 103. temperatam facit. §. *in moderatis verò tum caliditate, tum frigiditate, cuiusmodi suillæ carnes sunt, &c.* Et *in lib.* 5. *meth. cap* 12. §. *quadrupedum verò laudabilior est porcina, in caliditate, & humiditate temperata, &c.* Eius sententiam sequitur Auic. E *lib.* 2. *canon. cap.* 610. §. *Sanguis porci, & sanguis hominis sunt similes in omni re, sicut & carnes amborum sunt similes in omni re, &c.* Cùm ergo sanguis humanus sit calidus & humidus, suillum sanguinem, sicut & suis carnem, eandem qualitatem habere non est dubitandum. Et quoniam in caliditate, & humiditate parum recedit à temperamento, iccircò temperata dicitur ab antiquis. Hanc sententiam probant Auer. 5. *collig.* 32. Halyab. 5. *theor.* 21. Rabbi Moses 24. *part. aph.* 46.

Hoc ita arguunt multa. Primò, quòd suilla caro, auct. Hipp. *in lib. de vict. acut. sect.* 4. *particul.* 102. omnium sit optima, & alimentum optimum, & ad probos, optimósque gignendos humores aptissimum præstet, ex Gal. *lib.* 3. *alim. cit. & lib. de bonit. & vit. succor.* 4. *& cap.* 22. §. *ex animalibus, quorum natura ad bonos humores gignendos aptissima, sues*

sues iam mediocris ætatis habentur, &c. Et infrà §. ex pedestribus animalibus suilla caro probatissimus cibus, &c. Et Haly loc. cit. §. *Suis cibus plurimus, & sanguis ab ea generatus multus, & melior sanguine omnium carnium; est namque corpori magis conueniens, & homini conferentior, &c.* Secundò. Sus animal est fœcundum, ex Plin. *lib. 8. cap. 51.* & Varron. *lib. 2. c. 4. Fœcundiora calidiora sunt*, vt probat Theoph. *1. de caus. plantar. 27.* qui ex sue numerosiores partus oriri affirmat. Tertiò. Sus animal est audax, fortis pugnæ, & audaciæ magnæ, auctore Arist. *1. de Histor. animal. 1. & lib. 6. eiusd. 18.* Hoc autem manifestum caliditatis est indicium, ex Auer. *5. collig. 30. §. quia animalia audacia sunt calida, & pusillanimia sunt frigida, &c.* Quartò. Quoniam sues ferè pilos habent nigros, pilorum autem nigredinem caliditatis esse notam probat Gal. *in art. medic. 52. & 2. de temper. 5.* Quare Gal. *6. epid. sect. 2. com. 44.* nigriora animalia calidiora esse asseruit, quod etiam docuerunt. Aët. *tetr. 1. serm. 2. cap. 88.* Auic. *lib. 2. tract. 2. cap. 145.* Rasius, *vlt. cont. sect. 2. c. 172.* Theoph. *3. de caus. plantar. 27.* Quintò. Accedit Arist. auctoritas *10. probl. 23.* vbi quærens rationem, cur sues pilos non amittant, præter alias causas proponit & hanc, quòd sint calidissima animalia.

Contrariæ verò rationes commodissimam habent explicationem. Nam pinguedo frigiditatem non arguit, sed humiditatem; quo nomine animalia pinguia censet reprobanda, vt sues, *4. acut. 103.* Neque Gal. *cit. loc. de atra bile*, absolutè porcinam frigidam dicit, sed facta collatione ad animalia calida & sicca, de quibus suprà loquebatur, qualia esse commemorat, quæ dentes pectinatim inserunt. Si autem suilla morbos gignit, id ex accidenti euenire puta, cæterorum eduliorum more, quæ si rectè non coquantur, id efficiunt. Non ergo est suilla caro frigida, vt Isahac, & eius interpres arbitrantur.

QVÆSTIO XIX.

Quòd pisces saxatiles ægrotantibus possint concedi. Contra Ronsseum, & Conciliatorem doctissimos.

Ex *piscibus saxatiles.*] Non prætereunda est hoc loco inter Gal. Hipp. Cels. & Arabes, circa saxatilium præstantiam celebris contradictio, quæ hactenus scribentes excruciat, atque fatigat. Cur, si pisces saxatiles optimi sunt succi, sanguinem laudabilem & temperatum gignunt, Celsus, vberrimus Hippocraticæ doctrinæ interpres, inter mali succi cibaria eos, connumerat *lib. 2. cap. 21. §. Pisces quoque saxatiles, &c.* Cur Arabes, hos pisces, prauos humores creare, & corruptioni paratissimos asseuerant, si alibi horum vires eximias celebrarunt? Quare si saxatiles reprobum præstant alimentum, cur à Gal. epilepticis hoc loco conceduntur? Horum omnium exactam solutionem ad Principum mentem sic accipe.

Pisces omnes frigidiores ex eo colligit Gal. *6. de vsu part. 9.* quòd eorum cor magna non egeat refrigeratione, & quòd sanguinem nullum, aut certè paucissimum habeant. Hos item humidos valdè esse illud manifestè ostendit; nam vitam in aqua degunt perpetuam, & præsertim saxatiles, quos vt humidiores febricitantibus concedit, *8. meth. 2. & lib. 1. ad Glauc. 9.* tertiana correptis commendat: & in *cap. 11.* quartanariis exhibet, quoniam sunt molli carne prædití, nihilque tenax habentes. Quo pacto in continua febre *4. de sanit. 8.* & in cancro *2. ad Glauc. cap. 12.* eos propinare non veretur. Adeò enim hos præfert vt carnibus anteponat, quum boni succi sint, & non glutinosi, *4. de sanit. cit.* & minimè noxium succum generent. *lib. 2. sec. loc. cap. 7.* Nutrimentum enim ab eis genitum, consistentia est leuius eo quod ex pedestribus desumitur, adeò vt non adfluenter nutriat, & celeriter discutiatur, auctore Magistro, *3. alim. 25.* Hi enim sunt in symmetria quadam constituti, quamobrem omnes perpetuò sunt inculpati, ex *cit. alim. 29.* quum neque tenues, neque crassi sint, neque loca, neque alimenta mutent. Sunt autem pelagici, littorales, gobij, murænæ, buglossa, aselli, & simpliciter pisces omnes, qui neque insuaue, neque mali odoris, neque glutinosum quidquam gestu repræsentant, ij inculparum cibum præstant. *lib. de bonit. & vit. suc. cap. 5.* Ob quam causam in catarrho, & sputo sanguinis vtiles sunt, *5. meth. 13.* Quoniam quod ex iis paratur, non modò ad coquendum est facile, sed etiam corporibus iucundum, & saluberrimum ex Gal. *3. alim. 28.* culpa enim omni carent, quicunque versantur in mari dulcis aquæ experte, cuiusmodi sunt pelagij, & saxatiles, qui reliquos, & succi probitate, & suauitate antecellunt. Eos igitur sumpsisse perpetuò tutissimum erit, vt ait Gal. *lib. de bonit. & vit. succor. 9. & lib. de attenuant. diæt. 8.*

Nam si piscium electionem, & præstantiam ponderemus, ij cæteris sunt longo excessu præferendi. Cùm enim ab auctoribus laudentur, qui in pura aqua degunt, arenosa, aut petrosa currente, qui velociter mouentur, medij inter magnos & paruos, colore albi, carne molles, gustu suaues, nec multa pinguedine respersi, vt Auic. *lib. 2. tract. 2. cap. 553.* scitè edocuit, Saxatiles, omnes has habere conditiones, *suprà cit. loc.* Gal. ostendit. Quare sanguinem generant temperatiorem, ex Auic. *cit. loc. §. Quoniam illi, &c.* & ad bonos humores gignendos sunt laudabiles, ex Oribas. *lib. 3. collect. 15.* Vnde Auic. *1. 3. tract. 4. cap. 20.* pro melancholico affectu demulcendo eos miris laudibus effert: ij enim selectiori, melioriqne gaudentes pabulo, & minùs noxiis alimentis vescentes, præstantiores, & salubriores habentur: musco enim aliisque herbis aluntur, & hac de causa, proxima saxis domicilia parant, & in illis salubriora, puriora que pascua carpentes consenescunt.

Neque mireris quòd pisces nutriantur herbis, contra Philosophi dogma *8. de hist. animal. 2.* asserentis eos aqua nutriri & viuere; quam opinionem vallare nixus est Rondelet. *lib. 1. de piscib. cap. 12.* & postea confirmauit Ioan. Lupus *ad tyron. lib. 1. de re medic. dialog. 4. ad fin.* Immò aquam nutrire carnosum genus sibi persuasere Cardan. *ad lib. Hipp. de aëre, & aq.* & Augen. *2. epist. lib. 2. epist. 3.* contra Gal. mentem *4. aph. 13. & 3. acut. 17. & 4. de vsu part. 5.* Tral. *lib. 6. cap. de pleurit. tit. de vict.* Auer. *7. collig. 2.* Haly *5. theoric. 19.* Isahac *lib. diætar. part. tit. de aq.* Auic. *2. 1. doct. 2. cap. 16.* Nam aqua friabilis est, fluida, nihil habet lenti, quo affigi, aut adhærere membris possit, vt *10. simpl. tit. de sudore* Gal. edocuit. Nutritioni autem summè esse necessariam affixionem, probat Gal. *2. alim. 64.* & latè *lib. 1. de nat. fac. 11.* Quare aqua non nutrit, vt multis rationibus planum faciemus *lib. 2. in com. hist. 54.*

Si autem pisces aqua nutriri asseuerat Arist. ita intelligendus est, ac si non sola alantur, quoniam eos nutriri aliis piscibus, esca, luto, arena, carne, cœno, vermibus, herbis, radicibus, stercore, terræ excrementis, ibi Philosophus inculcat. Quare alij pisces quum non habeant hæc salubria pascua, non ita praeferuntur; saxatiles verò optimi sunt, & subtilis carnis, quod ita esse docuerunt Isahac *lib. diæt. vniuers. cap. 59.* Auer. *lib. 5. col. 31.* Serap. *tract. 1. cap. 22.* Rasis *9. ad Alm. 13.* Haly *5. theor. 25.* Paul. *lib. 1. cap. 50.* Aët. *tetrab. 1. ser. 2. cap. 131.* Firmarunt recentiores, de quorum numero sunt Hippolyt. Saluian. & Boussuetus *in lib. suis de pisc.* Rondel. *lib. 1. de piscib. marin. cap. 6.* Ludou. Lemos. *in com. cap. 2. lib. 8. meth. Gal.* Aloys. Toreus *lib. de feb. punct. fol. 127.* Vega *2. art. med. sect. 3. cap. 11.* Anton. Merind. *exerc. 8.* & Conrad. Gesner. *tom. 3. lib. de piscib. saxatil.*

Sed si hæc vera sunt, & ex summi dictatoris, & Arabum promptuario decerpta, cur Auic. *lib. 2. cit.* Ras. *3. ad Alm. 16.* Auer. *6. collig. 18.* hos difficilis coctionis esse, ventriculo molestiam inferre, sitim gignere, prauos humores generare, celeriter corrumpi asseuerant? Quos à superiorum auctorum mente, immò à sua doctrina distare, nullus est vel mediocriter in arte versatus, qui non agnoscat. Piscis ergo saxatilis si cum aliis probi alimenti cibis conferatur, mali succi dicendus est; si tamen cum cæteris piscibus comparetur, optimum alimentum generat. Sic lactucam profert Gal. *2. alim. 40.* succum omnium olerum præstantissimum præbere, cùm tamen ipsa humorem non omnino laudabilem gignat. Vel si Celsum & Arabes, Saxatiles inter praui succi cibaria numerantes, intelligas de Saxatilibus sine squammis, qui crassi sunt, & viscosi, scitè dissoluis

dissoluis. Ex quo patet errasse Ronsseum *in com. Cels. loc. cit.* qui pro saxatilibus legit stagnantes, quos summè detestatur Celsus *infrà §. mali succi sunt pisces quos stagna ferunt,&c.* Qua de causa saxatiles epilepticis concedi possunt, quum sanguinem laudabilem generent, & inculpatum. Dic secundo Epilepticis Gal. concessisse saxatiles conditos aliis cibariis, quæ attenuare crassum succum queunt. Sic eos concedit in pleurit. *lib. 1. acut. com. 27. §. quòd si æger aquā mulsam, ptissanámque fastidiuerit, pisces saxatiles sunt maximè idonei, ex aqua,& porro, & anetho, & sale,& modico oleo parati, &c.* Hoc enim modo parati saxatiles abstergunt,& incîdunt: Pro cuius loci maiori explicatione, lege eruditissimum Nicol. Rorat. *in contradict. 111. Gal.*

Neque fidem adhibeas Conciliatori *diff. 60.* saxatiles non omnino in febribus approbanti, quòd hi sint frigidi, difficilis coctionis, aquosi; nam præterquam quòd modo superiùs explicato hæ rationes sint soluendæ: Gal. febrientibus concedit, quoniam humectant, refrigerant, ab ægris gratiam ineunt, & suauitatem. Quorum argumentorum solutionem vide explicatam apud Cardan. *lib. 2. contrad. tract. 5. cont. 24.* Si verò saxatilium nomine, natura, cōdiendi modo, alimento, præstantia plura scire cupis, lege Oppian. *lib. 1. de piscib.* Paul. Iouiū *lib. 20. de piscib.* Roman. Athenæum *lib. 7. dipnosoph. 12.* Mercat. *tom. 1. q. 164. n. 49.* Amat. 2. *in Dioscorid. 21.* Vlys. Aldrouand. *lib. 1. aquatil. 22.* Iulium Alexand. 20. *lib. salub. 1.* Garziam Lopium *lib. de varia rei medic. lect. 12.* Rauis. Text. *lib. 1. sua officin. tit. de piscib. diuers.* Lang. *lib. 1. epist. 60.* & Clarissimum Ludouic. Nonnium *lib. 3. de piscibus ferè per totum.*

Desinant ergo posthac Medici, locorum quorundam repugnantia perterriti in Gal. summum Medicinæ Magistrum,& veritatis constantissimum assertorem, spicula, teláque directissima iaculari, neque ei falsi notam inurant; ex grandi hac cum Hercule pugna, maiorem sibi inesse gloriam arbitrantes, quum in eius fœcundissima doctrina, plana sint omnia, vt cæcus sit qui veritatem hanc luce clariorem non agnoscat.

HISTORIA XXIX. GALENI, *De Epilepsia.*

Mel scilliticum, ad epilepsiæ præseruationem, præstantissimum.

Medicamento autem ex scilla, purgatione præmissa, singulis diebus securè filius tuus vtatur, priusquam ad palæstram accedat. Nam si magna valde fuerit ægritudo, & occalluerit, sperandum sanè est in quadraginta dierum spatio, hoc medicamento illam perfectè cessaturam: quoniam iam innumeros pueros nulla ellebori opera sic curaui; Verùm post purgationem, priusquàm hoc vtatur pharmaco, semel, aut bis absinthium sumere potest. Verùm quoniam plerique scilla succum non rectè conficiunt, huic ego sermoni adiungam, quonam modo illum efficere sim solitus. Vas quodpiam accipio à quo extractum fuerit mel, in quod scillam coniicio, manibus priùs illam in exiguas discerpens particulas, posteà benè apto operculo illud obturans, extrinsecus pelle circundās; & per quadraginta dies caniculares Soli exponatur: quo tempore exacto, reperire soleo succum ex scilla expressum, quem colligens, quàm optimo melle concinno. Huius singulis diebus cochlearis pleni mensuram præbeo, pueris quidem minoris, adultis verò maioris. Cæterùm qui istud ipsum ex aceto faciunt, pharmacum quidem validum admodum conficiunt, verùm neruis non innoxium, &c. Galenus in Historia de puero epileptico, cap. 9. vsque ad finem 10. cap.

PARAPHRASIS.

Differit priùs de oxymelite Gal. quo pueros penitùs liberasse asseuerat. Nam humores crassos, & viscidos tenuat,& incîdit hoc medicamen ob scillam, lentos & crudos coquit, mellis vi. Sed in hoc opere perficiendo, & hoc morbo efficacissimo domando, excellentem, ac admirandam melli scillitico tribuit potestatem. Nam scilla apud Dioscorid. Gal. cæterósque primates Medicos vim exurentem, acrem, ac feruentem habet; cuius facultatis ope impensè calefacit, stomachicis, suspiriosis, epilepticísque summo remedio est. At cùm in agendo validissima sit, mirúmque in modum subtiliet, incîdat, sanguinémque attrahat ad exteriora, vt ait Auic. *lib. 1. tract. 2. cap. 596.* hoc medicamentum assumendum non est, antequam corpus exquisitissimè vacuetur, ne fortè humores crassi illius vi intempestiuè fusi,& agitati, ad aliquam partem principem decumbentes, acutissimos, & exitiales pariant effectus, primariis morbis lōgè grauiores. Quare purgato corpore, tum ad partium robur conseruandum, tum ad lentorum humorum incisionem, semel aut bis, absinthium assumendum consulit, priusquam ad mellis scillini vsum quispiam accedat, tanta est scillæ vis ac fortitudo: de cuius vsu multiplici Dioscorid. *lib. 2. cap. 164. & 165.* Gal. 3. *de medic. facil. parabil. cap. 205. & 206.* Gal. 8. *simpl.* Paul. *lib. 7.* Auer. 5. *collig. cap. 42.* latè disseruerunt. Si autem ex aceto fuerit pharmacum compositum, potentissimum est ad dictos vsus, sed neruosis partibus incommodum. Nam acetum suapte natura neruos offendit, (hi enim exangues sunt,& frigidi;) quum enim refrigeret,& sit tenuium partium, in neruorum mergitur profundum, atque in omnes ita penetrat partes, vt minimum quidem ex eis illæsum maneat, vt eleganter docet Gal. 3. *acut. com. 39.* quo fit vt partes facilè ab aceto refrigeratæ, si neruosæ, fibrosæve sunt, purgamenta expellere nequeant, sicque hæc retenta dolorem afferunt,& fluxionem de nouo accersunt. Quare prudentissimè dicebat Hipp. 3. *acut. text. supr. cit.* quòd acetum, vterum, vt pote neruosum, dolore afficit, menstrua retinet: quæ suppressa, in cor, cerebrum, aliasque præcipuas partes feruntur & grauissima, & perniciosissima mala inducunt, vt doctè *in com.* Valles. & Mercurial. docuerunt.

Caue tamen ne incautè infantibus, aut pueris vsque ad quintum annum, hoc medicamentum propines; illorum enim ætas inualida, non fert huius auxilij valentem vim, quo, infantem, & canem, recèns natos subitò mori vidit Michaël Ioan. Paschal. *lib. 1. de curand. morb. cap. 7. in fin.* Quare tutius est ab hoc anno vsque ad 14. dimidium cochlearij exhibere, hoc est drachmæ dimidium: Nam cochlearis capacitas minor est quàm integræ drachmæ, vt ex Dioscorid. priscorúmque sententia probauit Manard. doctissimus *lib. 11. epist. 1.*

Nec mireris Gal. epilepticos persanasse, quum pueri essent, qui mutatione ætatis curationem accipiunt, ex Hip. 5. *aph. 7. & 6. epid. sect. 1. text. 4.* Prisci enim vnanimiter docuere omnes, hunc morbum curationi aliàs contumacem, & rebellem, in puerulis progrediente ætate sanari. In adultis sæpe curatum fuisse perfectè testantur. Erast. *part. 4. disp. contra Paracels.* Douynet. *lib. 3. apolog. cap. 12.* Quid plura? Iacchinus *in lib. 9. Rasis, cap. 14. in fin.* plurimos ligni Indi potione, victúque extenuante,& exiccante à se curatos gloriatur. Immò plures iam suprà citati auctores, setonibus ad nucham inditis, & excitatis in diuersis corporis partibus, fontanellis, multos epilepsia prehensos, vel etiam senes sanasse apertè confitentur. Nescio ergo quod infortunium acciderit Gordonio viro grauissimo, qui *cap. de epilepsia* asseuerat, toto vitæ suæ curriculo nunquam se vidisse epilepsiam persanatam, etsi plura auxilia fuerit exequutus. Licèt autem in adultioribus, & post mutationem ætatis, sit difficilis curationis, quoniam morbus, qui tempore quo facultates erant robustæ, ex toto eradicari non potuit, ostendit morbum à vehementissima causa excitari, quæ sicut apta fuit præter naturam quodammodo morbum inducere, ita quoque potens est morbum ipsum fouere, & conseruare; & maximè cùm progrediente ætate plurima humiditas congenita sit exhausta; & ex defectu caloris natiui humorum crassorum copia ingrauescat, quam, hac ipsa de causa, natura nec discutere, nec vacuare potest: tamen hos congruis auxiliis, sanitatem perfectam fuisse adeptos, citati referunt auctores.

Obseruatio XXIII.

Epileptici syrupo nicotianæ curati.

MIrabilia sunt quæ de nicotianæ vtilitate referunt auctores, præsertim Monardus & Clusius: Sed mirabilius est quod de ipsius efficacia pro hoc debellando morbo expertus sum. Plures grādes natu vidi, quibus plurima auxilia, nec cauteria in capitis ambitu aperta, diúque seruata opitulari potuerunt, immò, malo in peius ingrauescente, vitam cum morte commutassent, accessionibus sæuissimis epilepticis prehensi, nisi hoc excellens, aut, vt meliùs loquar, antidotum præstantissimum, tantum malum extinxisset. Fuit autem serapium ex melle, & succo foliorum nicotianæ paratum, quo, lambitiui modo, bellè priùs purgato corpore, tribus horis post cœnam, quadraginta dierum spatio, quantitate vnciarum trium vsi sunt, & nullus vnquam passus est recidiuam.

HISTORIA XXX. GALENI, De Epilepsia.

Epilepsiam * quartana sanat.

A*Tque ita nouimus morbos comitiales fuisse à quartana diu infestante discussos, &c. Galenus* lib. 1. epidem. sect. 3. com. 4.

PARAPHRASIS.

FRequentissimus morbus epilepsia est, contumax, & qui vix auxiliis medicis succumbit. Pro cuius curatione frustrà Medici sæpe plurima machinantur auxilia. Contingit tamen hunc morbum, alioqui importunissimum à quartana curari. Extat Senis edictum *6. epid. sect. 6. text. 7. & lib. 5. aph. text. 70. A quartanis capti non admodum à conuulsionibus capiuntur; si verò priùs capiantur, & quartana superueniat, liberantur.* Vberrimus interpres hæc verba proponit *in com. Morbi comitialis causa, frigidus crassúsque humor est in cerebri sinibus collectus, neruorúmque originem, ac præcipuè dorsi medullæ primum principium occupans. Huic igitur humori, & aliæ quidem febres prosunt, sed maximè diuturnæ, & ex iis omnibus quartana potissimum: itémque ea ipsa quartana, quæ longissima sit, & cum rigore inuadat. Cùm verò horum humorum duplex sit sanatio, excretio scilicet, & coctio, ambas habet quartana: excretionem quidem ex rigore, (hæc enim sola agitatio sufficiens est crassum excernere humorem) coctionem verò caloris febrilis ratione, qui rigorem consequitur. Nam febrilis caliditas attenuat, discutit, temperaturā frigidam humidam ad calidius sicciúsque redigit.* Has autem dotes in curanda conuulsione vniuersali, quæ epilesia est, & prærogatiuas, inter cęteras diuturnas febres obtinet quartana, tum quòd diu infestat, & sit longissima, & humor iste terrestris & crassus, vt extenuetur & concalfiat, requirit validum agens & importunum: tum quòd quartana ex natiua sorte, hunc melancholicū frigidúmque humorem expurgat. Natura autem duobus malis oppressa, epilepsia & quartana, duobus intermediis diebus roborata, & facta vegetior, contra causam morbificam insurgit. Quare omnibus frigidis & humidis affectibus superueniens quartana, remedio est, & maximè epilepsiæ, qui diuturnorum omnium est maximus, testantibus sic Vallesio, & Fuchsio *in com. cit. sent. epid.* quo fit, vt vtile aliquando sit morbum morbo depellere.

QVÆSTIO XX.

Quòd quintana febris non sit pessima omnium cōtra Vegam, & Brauum Petrasitanum, doctissimos.

COMMENTARIVM.

Q*Vartana sanat.*] De quartana, vt dixi, nulla potest esse dubitatio. Cur tamen Quintana febris epilepsiam, A aliósque cerebri frigidos affectus non curet, quum rigore, febrili calore, lentos succos concoquere possit, meritò quispiam dubitare potest. Et maximè, quoniam pluribus diebus intermediis natura in quintano circuitu recreatur. Quo pacto quintana omnium febrium securissima videtur censenda, & frigidis morbis superueniens, ampliùs quartana æstimanda, Contra est Hipp. edictum, *qui lib. 1. epid. sect. 3. text. 9.* contrariam sententiam vt verissimam pronuncians, sic inquit. *Quintana omnium febrium est pessima, etenim ante tabem, & tabidis superueniens perimit.*

Sed hæc sententia plurimas patitur obiectiones. Nam si hoc loco *com. 4.* affirmat Gal. quartanam febrem securissimam esse, quoniam intermediis diebus natura ab accessione liberata & expedita, munia sua obire potest: cur hac B etiam ratione quintana securior non erit? Rursus si Gal. *in com.* ait, eandem esse rationem securitatis in quartana quàm in septimana, & nonana, quid amplius habet, vt omnium pessima iudicetur? Demum hanc doctrinam Gal. non exponit *in com.* Sed, vt Gentilis ait *in com. cap. 64.* Auic. 1. 4. *tract.* 2. eam sicco pede pertransit. Denique nulla ratio cogit, quintanam constituere omnium febrium pessimam, quum inter quartanam & septimanam, tanquam inter ipsius extrema constituatur, quæ febres, salubres & minimè lethales existunt. Ad hæc, cur quintana erit pessima omnium, si omnis intermittens non est periculosa? 4. *aph.* 43. Quod autem Hipp. ante tabem, & tabidis superueniētem perimere asseuerat, id non quintanæ, sed corpori tabefacto, ac summè languido est referendum, quod ephemera C febris, nedum quintana superueniens perimit.

Auget suspicionem incerti auctoris Galenus *lib. 3. epid. sect. 3. com. 64. §. Memoria itaque repetamus etiam, quòd cùm & primo libro, & secundo morborum vulgarium, tum multos separatim ægros adduxerit, tum integras sit tempestates prosequutus, nunquam nec quintanam, nec septimanam scripsit, vel etiam febrim multorum dierum: nec verò in tertio libro vulgarium morborum, neque antea, neque posthac ad finem vsque. Vnde mihi in mentem venit, illa, quæ primo libro vulgarium morborum tradita sunt, inserta ab aliquo suspicari, vbi alias esse plurium dierum, quàm sit quartana statuit, &c.* Repetit *lib. 2. de diff. respirat. cap. 8. Sicuti nec* in tertio epid. *nec* in prognost. *nec* in aphorism. *vnquam harum febrium meminerit, &c.*

Sed cùm Gal. 1. *epid. sect. 3. com. 2. & lib. 1. feb. 5.* & Auic. *loc. cit.* febrium circuitum viderint vltra quartanam, D præfatam Hipp. doctrinam amplecti cogor. Nam ex eodem humore, pauciore tamen & crassiore, quo generatur quartana, quintanam fieri testatur Auic. *loc. cit.* Quid? nonne quintanum circuitum vidit Gentil. *in com. loc. cit.* Auic. & Ioan. Herculan. *eodem loc.* Octonanam expertus est Valles. 5. *controu.* 25. Amat. 7. *centur.* 75. Salius *cap. 12. annotat. ad Altomar. pract.* Nonanam viderunt Cornel. Gem. *lib. 1. cosmocrit. cap.* 1. Thomas à Veiga *ad com. cap. 4. lib. 2. de diff. feb.* Gal. Hebdomadariam febrim vidit Hector Gibaldus *in com. cap. 7. lib. 1.* Gal. *de diff. febr.*

Obseruatio XXIV.

Decimana febris possibilis.

E SExagenarius duobus annis decimanam expertus, vacuata sæpius viscida pituita, & vasis deobstructis (aliquantisper enim illi intumuerat venter) assiduo aperientium vsu conualuit.

A decimo quinto in 15. diem, inuadentem febrem se vidisse testatur Gentil. *loco cit.* in Bernardino de Perussio. Menstruam febrim vidit idem *loco cit.* Scribit Anton. Beniu. *lib. de abdit. cap.* 84. Ioannem Architectum singulis annis stato die, hoc est quo natus fuerat, febri corripi solitum, quæ ex putrescente bile genita, suum circuitum seruans, 14. non transgrediebatur diem, donec senio confectus, & ab eadem, ex more implicitus febri, natali suo die, vi morbi prostratus occubuit. Antipatrum similiter poëtam singulo anno, in die suo natali, febri correptum, senio confectum, eodem die à febre fuisse extinctum, Plin.

Plin. *lib.7. hist.nat.* 51. & Valer. Max.*lib.1.memorab.vlt.* A contestantur. Concedendus ergo est circuitus vltra quartanum, qui ob materiæ paucitatem,& maiorem crassitiem consuetos terminos transgreditur. De quibus circuitibus (exceptis Arabibus) vt pote raris,& incognitis, auctores peculiare caput non constituerunt; quoniam harum febrium cura appropinquat curæ quartanæ phlegmaticæ, vt 1. 4. *tract.2. cap.69.* docuit Auic. De quo argumento lege Costæum *in com.cap. 68. Auic.loc. nuper cit.*

Quapropter si hæc vera sunt, & probatorum auctorum fulta testimoniis, cur quintanum circuitum negabimus, aut Hipp. sententiam operi insertam esse ab aliquo dicemus? quod de correctissimis codicibus conqueritur Gal. *in lib.acut.de nat.hum. de humorib.& alibi passim.* Hanc tamen sententiam,vt germanam,& Hipp.dignam, qui nihil scriptis mandauit temerè, Vallesius approbat *in com.* & exemplis illustrant Anton.Maria Venust.*in consil.pro Ioan. Heluetio.Forest.3. lib.obs.43.* B

Non ergo adulterina prædicta Hipp. sententia, prout falsò sibi persuadent Christ.à Vega,& Ioan.Brau.Petrafit. *in com. cap.* 4. Gal.*lib.2.de diff. febr.* Quintana enim ex se salubris est, immò salubrior quartana, vt Gentil. affirmat ob rationes dictas, quoniam minùs affligit naturam. Aliqua tamen quintana est vna species febrium deterior, & ista quintana est illa quæ vel præcedit hecticam, vel ad illam producit. Hanc solutionem primus omnium proposuit Auic *loc. cit.* qui Hippocraticam meliùs subodoratus est veritatem, §. & dixit Hipp. quòd *Quintana est deterior febrium,quoniam fit ante phthisim,& post ipsam,*& dicit Gal. *in ea sicut scitis. Et ego opinor huic sermoni modum quendam,& est, vt per phthisim intelligatur hectica;& sit sermo eius; Quintana subiectum propositionis indefinita non significantis communitatem: ergo est quasi dicat, quòd quintana est vna species deterior febrium, quoniam ipsa est ante hecticam,& post eam,&c.* C

Ex cuius dictis totam litem euanescere putamus;quem soluendi modum Gentil. & Iacob.*de partib.* approbant *in com.* Vel si mauis (sub explicato sensu) sub nomine quintanæ intelligere omnes febres à pituitoso, tenacique succo subortas, asseres rectè; solet namque Hipp. sub vno exemplo cætera comprehendere,ex Gal.*lib.1.acut.*33.

Solue secundò. Quintana licèt in se salubris sit: cæterarum tamen febrium intermittentium ipsam antecedentium facta collatione, nempe tertianæ, quotidianæ, & quartanæ, est pessima, quoniam difficiliùs eradicatur, quum fiat ab humore magis adusto, vt probant Sauonarol. *cap.*15. *de feb.rubric.*8. Petrus Mercatus *tract.9.de febrib.cap.3.* edocti ab Haly *lib. 3. pract.* 19. Sed percontaberis,& meritò,cur hic sermo non possit etiam verificari de sextana, septana, octana,& nonana? illa est ratio, quòd quintana his faciliùs repetat per circuitum & frequentiùs naturam fatiget. Quintana ergo est etiam saluberrima, & à magnis morbis,epilepsia,& aliis frigidis affectibus liberare potest, si cum phthisi, aut hectica febri non complicetur. De hac tamen ambigua quæstione liberum sit cuique quod velit opinari, monente sic Gal.*lib.* 1. *prorrhet. sect.2.com.36.* D

HIST. XXXI. TRALLIANI, De Epilepsia.

Epilepsia rutæ odore curatur.

Hoc in Thuscia à rustico quodam accepi,qui dicebat aliquem casu morbo liberatum fuisse. Rutam enim syluaticam, quam rure habebat, contundebat: & vbi conseruus eius lunaticus concidebat, ipse ruta odore plenus, aggressus, nares ægri continebat: unde ille excitatus, non amplius comitiali morbo laborabat. Expertus autem erat hoc etiam in alio, & morbo eum liberauerat. Atque ego sæpius ita hunc affectum curaui. Mirabile igitur, & maximum medicamentum est, &c. Trallian. lib.1. cap.15.

PARAPHRASIS.

Epilepsiam lunaticum morbum, puerilem ecstasim ab Arist.30.*prob.31.ab* Hipp. 6. *epid.sect.1. text.* 5. fulgorem. Ab Auic. Arabibúsque puerilem morbum, matrem puerorum, morbum sacrum, caducum, Herculeum, comitialem, sonticum nuncupari traditum est ab omnibus,præsertim tamen à Matthæo *lib.9. ad Alm.*8. Mercurial. *lib.2. de morb. puer. cap.* 3. qui horum nominum etymologiam ad amussim explicarunt.

Cùm ergo conuulsio epileptica inuaserit,necesse est sensus excitare, torporem discutere,crassos lentósque humores extenuare, secare, flatus resoluere: quæ omnia à rutæ odore efficacissimè præstantur;cuius laudes proprio experimento extollit Iason,*c.23.de morb.cereb.*quam non modò ad profligandum paroxysmum, sed ad morbum radicitus euellēdum prodesse, tenet Valleriol.3. *obs.7.*siue eius odorem æger inspiret,siue succū deglutiat,vel per se, vel cum melle scillitico permixtum.Demū omnibus propemodum vitiis ruta remedio est,vt auctor est Paul.*lib.7.cap.de ruta.*

Sed quî fieri potest, vt rutæ graueolens odor epilepticam sanet conuulsionem, si fœtida cerebrum concutiunt, labefactant, & epilepsiam concitant, quum cerebro maximè sint aduersa,ex Gal. 8. *secund.loc. cap.* 3. nam fœtet est vapor quidam ex putrescentibus corporibus sublevatus, aërem inficiens,& odorandi sensum contristans. Et Plat.*in Timæo*, fœtorem, molestam sensationem ex putredine vtplurimùm ortam, & naturalem eius symmetriam inimico quodam,contrarióque ingressu euertentem protulit.Quo nomine lapidis gagatis suffitus epilepsiam illicò accersit, apud Plin.*lib.3.c.*18.Dioscorid.*lib.5.c.*103.Aëtium *tetr.2. serm.2.cap.*14.Cęl.Aurel.*lib.1.tardar.*4.Aret.*lib.1.de caus. & sign.diuturn.cap.5.*Auic.*lib.2.tract.2.cap.*322.Qui omnes, huius lapidis suffitum,ob fœtorem plurimos prosternere,& in epilepsiam præcipites dare asseuerant: quod similiter de bdellio,bitumine, cornu ceruini vsti suffitu, & aliis graueolentibus est dicendum.Solue,hoc modo.Nam licèt fœtida spiritus labefactent,atque prosternant, quum putrida sint, ab extraneo calore corrupta, & cerebro inimica,ex Gal.1.*prog.vlt.& lib.2.eiusdem operis,*22.& *lib.1.de cris.*11.& *lib. de diff.sympt.*4.Sicque homines in sonticum morbum præcipitent,tamen quà calida,& tenuiū partium, epilepsiam factā curant ratione dictā;instar vini,quòd etsi replendo neruos,eósque emolliendo cōuulsionis sit causa, rursus qualitate sanat eam quā fecit dispositionem, neruos calefaciendo atque exiccando, vt disertè monuit Gal. 5. *Aph. com.* 5. Sic fœtida, quà cerebro inimica epilepsiam concitant,factam tamen,sua caliditate persanant.

Ad hæc ruta præter peculiares, ac manifestas dotes, aduersùs venena,præsentaneum est antidotum. Narrāt enim Plin. *lib.8.cap.21.*& Arist.*lib.9. de histor. animal. cap.6.* mustelam contra Basiliscum, aliósque venenosissimos serpentes pugnaturam, rutæ esu munitam atque armatam, intrepidè cum eis pugnam inire; & nisi ipsa, demortuo serpente confestim se subducat, pastúque rutæ rursus reficiatur, ex aëris fœdati contagione suffocatur. Tanta est huius herbæ aduersùs venenum excellentia, repetit Auic. *lib.2. tract. 2. cap.* 578. Et Gal. 2. *de alim. facult.* 28. & *lib. de cibis bon. & mal. suc. cap.* 8. rutam ad pestiferam luem potentissimam esse asseuerat, si quis cum caricis, & nucibus permixtam edat,nam ab aëris inquinamentis superstes euadet. E

HISTORIA XXXII. PAVLI, De Epilepsia grauidarum.

Epilepsia grauidarum, post partum euanescere solet.

*Insuper visus est morbus comitialis quandoque prouenire etiam ab vtero in quadam muliere, quo tempore esset grauida, * à partu autem cessauit,&c. Paulus* lib. 3. cap.13.in initio.

PARAPHRASIS.

Concitari epilepsiam ab vtero probant ex antiquorum mente Duretus, & Desiderius Iacotius *ad aph. 24. sect. 2. lib. 4. Coacar.* Ludou. Mercat *lib. 2. de vteri morb. cap. 5.* Quid enim obstat, quominùs aura quædam venenosa ab vtero, ex menstruo, aut semine retentis eleuata, cerebróque infensa, vel in propria substantia, vel alteratis per continuum partibus, ipsi communicetur, epilepsiam paratura? concidẽtibus ventriculorum parietibus, dum ferientem, noxiámque auram à se depellere conatur natura. Rursùs quod incõueniens est eleuari ab vtero sanguinem ad cerebrum, (cum quo maximè consentit) & fieri obstructionem ventriculorum eius, & epilepsiam concitari? quam posse oriri ex sanguine, suprà ex veterum & iuniorum mente, affatim *in com. hist. 26.* probauimus.

Hac de causa epilepsiam ab vtero in grauidis suboriri (quoniam tunc putria excremẽta coërceri solent) testis est Fernel. *lib. 5. de part. morb. & sympt. cap. 3.* Idem dicendũ de vteri sæuissima suffocatione, quam grauidas (licèt rarò) posse pati, & non nisi à vaporibus prauis ab vtero ascendentibus concitatam, tenet inter omnes Mercurial. *lib. 4. de morb. mulier. c. 22. rubric. 3. iuxta fin.* Cognosces autẽ hæc mala in grauidis ab vtero oriri, ex ructu, strepitu circa ventrem, lumborum tumore, & dolore circa renes, & coxas, ex diminuta mensium vacuatione. In plurimis, quæ licèt vtero gerant, eam habent, præsertim in primis mensibus, satis copiosam, ex adiunctis aliis vterinis symptomatis, & maximè, si epilepsia infestabat antea ab vtero, antequàm conciperent. Ex mœstitia, taciturnitate, & timore, ortis ab hoc spurco, fæculentóque sanguine in vtero retento. In hac conuulsione, nulla, aut quàm paucissima spuma per os erumpit. Demum fœminæ sic affectæ, etiãsi reliquis sensibus orbentur, frequenter tamẽ auditum superstitẽ habent.

QVÆSTIO XX.

Quòd in grauidis aliquando è talo sit emittendus sanguis. Contra communem Medicorum sententiam.

COMMENTARIVM.

A *Partu autem cessauit.*] Quando epilepsia accidit in grauidis, auctores, qui de hoc argumento scripserunt, leuibus auxilijs solùm contenti partum expectant, post ipsum tot mala cessatura, vacuato sanguine mensali, sperantes; vt hic Paul. insinuat: & Auic. firmat 1. 3. *tract. 5. cap. 8. prop. fin.* Et *similiter*, inquit, *aduenit mulieri prægnanti epilepsia in impregnatione: químque deponit, & euacuat materiam illam menstrualem, remouetur illud, &c.* Et sic Iacchin. *in lib. 9. ad Alm.* 14. se vidisse refert grauidas epilepsia prehensas, quas post partum sanatas fuisse commemorat. Et Desider. Iacot. *ad cit. loc. Coac.* in grauidis sopores, deliria, conuulsiones, epilepsiam suscitari affirmat, quæ vitia facilè conquiescere, discusso eo vapore per sternutamenta, aut audito partu asseuerat. Et Ludouic. Mercat. *lib. 1. de vter. morb. cap. 5. de varietate epilepsiæ ex vtero.* Roderic. à Castro. *lib. 2. de vniuers. mulier. medicin. eod. tit. cap. 2.* qui de morbis grauidarum egere eximiè, nil aliud in hoc ancipiti casu consulunt exequendum, nisi roborantia vtero, & naribus suffumigia apponere.

Hoc intelligendum est si leuis sit epilepsia, & breui duret, qua detentæ fœminæ, fœtum vsque ad maturitatem gestarunt, vt ait, Horat. Augen. *lib. 5. epist. cap. 6.* Si verò vehemens sit, & propinqua Apoplexiæ, & conuulsionum vehementia, & diuturnitate ægram diuexet, timórque sit ne ex his causis fetus suffocari possit, ex quo abortus, & alia plurima matri damna contingunt, quid faciendum sit, non explicant viri peritissimi, licèt arduum sit, & variis intricationibus plenum. Nam opitulandum esse vehementibus auxiliis, morbi sæuities indicat manifestè. Si tamẽ auxilia è superioribus partibus celebres, malum ab vtero est: si ab inferiori regione facienda imperes, cõuocato humore A ad vterum, timor est ne fœtum præcipites, suffoces, & abortum procures. Quid ergo faciẽdum in agone tanto? quo miserrimæ, diro hoc morbo oppressæ ob Medicorũ ignauiam, nullis factis præsidiis, partum expectantium, vitam sæpè cum morte commutarunt. Et magis si sint vicinæ partui, in quibus vltimis mensibus, maior adest copia sanguinis impuri, qui si non exhauriatur, in cerebri sedes expirans epilepsiam committit, & in vtero coërcitus fœtum suffocat. Dicam tamen libenter quæ sentio, fidissimo experimento fretus, & ea auctorum lectione confirmata.

Conuenerunt vnanimiter Medici, nunquam in grauidis inferiores venas esse secandas, propter certum abortus periculum, quum fœtum & vna matrem perire sit necesse. Ego verò cùm contrarium verissimum esse existimem, B asseuero eos, qui vrgente necessitate in epilepsia grauidarum, (in vltimis mensibus) ab vtero orta, sanguinem non esse è talo mittendum sibi persuadent, euidenti rationi, & doctorum virorum suffragiis aduersari. Si enim fœmina sit in 7. 8 ve mense constituta, & acutissima epilepsia, truculentissima vteri strangulatione corripiatur, quæ vitia ab vtero tanquàm à primæua origine scateant, & oriantur, quis superiores venas tundere audebit, quum nullum iuuamentum è brachij venis sectis consequi possimus? nam ad occasionem necesse est deuenire, & occasionis initium, vt perbellè *lib. de venæ sect. aduers. Erasistratũ. cap. 5. & lib. de rigor. cap. 8.* Gal. notauit, doctus ab Hipp. *lib. 2. epid. sec. 5. in fin.* cuius sententiam Iacobus Esteue, & Valles. *suis doctissimis commentariis* illustrarunt.

Quare satius est fœminas, tot tantisque malis obsitas, scissis venis tali, à mortis faucibus liberare, quàm spe adempta, vnà fœtum, & matrem perire. Neque in hoc loco celebrata phlebotomia ex se aborsiua est; quod enim C poterat timeri, infantis est emissio, quæ quum naturalis sit, partus, & non abortus censeri debet, quoniam fœmina in mensibus à natura destinatis, 7. 8. & 9. est constituta. Et tantum abest, vt sequi possit abortus, vt potiùs dempta plenitudine, qua fœtus non indiget, hic vegetior fiat ac robustior. Maximè si fœmina sit optimo corporis habitu prædita, iuuenis, neque difflabilis, sed densa carne constãs, venas latas habeat, plurimo laudabilique sanguine refertas: In hoc enim casu, in vltimis mensibus, vrgente necessitate, feriendas esse venas inferiores, felici experimento docet Othæus *lib. de obseruat. prop.* Quòd si vires inualidas esse conieceris, quales in albidioribus fœminis conspiciuntur, vtiliùs, & securiùs scarificationes in cruribus D fient. ex Gal. *lib. de curand. rat. per. sang. mis.* 11. quas plenitudinem minuere tenet Gal. 2. *ad Glauc.* 7. & 8. *de sanit.* 4. & 2. *aph. com.* 17. ea tamen seruata lege, vt non tantum educatur, quantum affectus, & plenitudo desiderat, quum mulieri prægnanti post curationem viribus opus sit, non solùm ad se, sed etiam ad partum sustinendum, vt scitè docet Cels. *lib. 2. cap. 10. in init.*

Insuper obseruatum est prauas quasdam fœminas, vt celarent vteri gestationem, bis, ter, & pluries sanguinis missionem citra aborsum, immò noxam ex talo procurasse: & maximè quum sint multæ, quæ sanguinis fluxum per varias corporis regiones, immò per ipsum vterum, cum vtilitate magna vsque ad partum patiuntur.

Obseruatio XXV.

E *Septimestris fœmina, repetita sæpius ex talo phlebotomia fœliciter peperit.*

Mala quædam fœmina, iuuenis, biliosa & gracilis, quum septimi mensis fœtum in vtero gereret, ob metum absentis mariti abortum procurat, plurima auxilia parat, assumit purgantia valida, applicat vtero fortissima vnguenta, pessaria violenta, & fœtum necantia. Demum omni prorsus destituta auxilio, exactissima inedia, incassum tamen corpus macerat: tandem quasi desperata, viribus licèt inualidis, ad saphænæ phlebotomiã tredecies ex interuallis celebratam, & hirudines in sede ter applicitas se conuertit: sed nunquam voti sui compos euadere potuit, immò geminos in nono mense obesos, & ouantes

(mirum

(mirum dictu) edidit in lucem. Ac Chirurgorum testimoniis apud Magistratum accusata, meritas, truncato capite adulterij pœnas luit.

Deinde si Hipp. 4. *aph.* 1. turgente materia grauidis cathartica propinanda iubet, cur nos non imperabimus, postulante periculoso affectu, venæ sectionem ex talo? quod auxilium, quo interuallo distet à purgatione, constat; nam illud tutius est: at medicamenta mouent, violenter educunt, & agitant humores, naturam perturbant, & conuocata ad vterum fluxione fœtum præcipitant.

Quo pacto in hoc casu, in robustarum virium præsentia, intrepidè sanguis è talo mitti potest, provt Iacobus Tamaio Hispalēsis, *tract. prop. de epilepsia grauidarū sectione tali persananda*, obiter tamen exarauit, & postquàm hæc scripsimus, vidimus appunxisse Raphaelem Moxium Gerundensem, eruditissimum *lib. 3. de morb. mulier. acutis, curandis per vena sectionem. c.* 50. Quod auxiliū ea cōditione exequendum puto, vt si primæ phlebotomiæ non cessauerit malum, alia & alia, pro virium tenore iteretur, æstimata tamen semper natura locorum & regionum. Nam Hispani ob soli, cælique clementiam, & alimētorum maximè nutrientem vim, liberales ferunt vacuationes. Sicut è contra regiones impensè calidas incolentes, aut summè frigidas, citissimè ab euacuationibus exoluūtur, in his enim ob frigus penitissimè irruens, & copiam sanguinis crudi & aquosi, calor innatus illicò, vel parca venæ sectione fatiscit: in illis, ob biliosi humoris excessum, & amplitudinem pororum, insito innato ad externas partes extracto, confestim viriū sequitur dissolutio. Quare prudentissimè aduertit Celsus *in præf. lib. 1. rei med. differre pro natura locorū genera medicinæ, & aliud opus esse Romæ, aliud in Ægypto, aliud in Gallia.* Rursus phlebotomia in 8. mense, cum maiori fiat præmeditatione, quoniā hic mēsis ex omnium Medicorum decreto, omniū est infelicissimus, & ad ferēdas vacuationes maximè ineptus, & idcircò in eo partus sunt minùs vitales, vt ait Hipp. *lib. de octim. part. n.* 1.

Obseruatio XXVI.

Grauidæ epilepsia ab vtero correptæ, secta in brachio vena periere: è contra è talo secta reuiuiscant.

EGo veritatem referre non grauabor. Fœminæ plures in vltimo grauidationis mense constitutæ, epilepsia sæuissima ab vtero sunt correptæ, optimo erāt præditæ corporis habitu, aderat febris non ignaua; ex efferuescente sanguine, in vtero retēto excitata: ex decreto Medicorum sanguis è gibbero extrahitur. Binæ, reuocato ad superas partes sanguine, subitò apoplexia periere. Reliquæ ingrauescente in peius epilepsia, sæuitie accessionū sunt extinctæ. Plures aliæ, epilepsia acutissima prehēsæ, secta iterū atque iterū in talo vena, citra aborsum feliciter pepererunt.

Nec desunt rationibus auctoritates, quibus veritatem hanc lubet planam facere Matthæus Gradius *in consil.* 77. pro vteri pruritu sanando in hæc verba prorumpit. *Ob causā coniunctā, nisi foret pregnans: valeret singulariter phlebotomia saphenarum, quoniā per eam, dicta causa partim vacuaretur, sed quoniam ea est prouocatiua, eam nō laudarē nisi in tēpore proximo partui, quoniam tunc talis phlebotomia iuuaret, &c.* Vides vt peritus auctor, vel etiam in miti morbo, sectionem tali in postremis mensibus imperet faciendā. Sequitur Magninus *lib. 2. de regimin pregnāt. Amplius euitare debes phlebotomiam, & specialiter de saphenis, nisi in casu magnæ necessitatis, &c.* Firmat Rondelet. *cap. de epilepsia grauidarum*, in quibus, pro curanda accessione epileptica, applicat cucurbitulas in inguinibus.

Obseruatio XXVII.

Nonimestris epilepsia correpta hirudinibus sedi applicitis curatur.

FOEmina grauida nonimestris, carnosa & iuuenis, ex consueta hæmorrhoidali vacuatione diu suppressa in

A grauissimam incidit epilepsiam, qua cessante, melancholicum patiebatur delirium. Hæc, præter acria enemata, & partium inferiorum diuersiones, & sectas in vtroque talo venas, non nisi hirudinibus sedi ter applicitis conualuit, & felicissimè peperit.

Obseruatio XXVIII.

Pseudohydrops vteri in grauida pronatus, profunda scarificatione curatur.

VIdi quinquies exemplum mirabile in grauidis octimestribus, & nonimestribus; hæ omnes crura quum tumida, & aquoso humore plena haberēt, & œdematosa
B labia vteri simili inflatione, ab ipso crudo aquosóque sanguine pronata, in tam grandem molem increuere, & ex vtraque parte spongiæ modo ita prominebant, vt vteri hydropem repræsentarent. Consulti Medici, & ad diuertendum sanguinem è brachio mittendum imperant, adstantes renuunt, me vocant. Qui, ne pars præ copia mucosi humoris obruta suffocetur, scalpello scarificandam totam profundè prædixi, desuper emplastro ex præseruantibus farinis posito: quo facto, tanta humoris aquosi copia vacuata est, vt intra vnius horæ spatium, tota detumesceret pars, & in suum statum naturalem rediret, & citra abortum (hunc enim alij ex scarificatione certò præsagierant) ita leuatæ sunt, vt fœtum vsque ad maturum tempus reseruarent. Lege Aëtium *tetr. 4. serm. 4. cap.* 110. de hernia aquosa mulierum. Fragosum *gloss. de apost. q.* 56.

Ne ergo in faciendis vacuationibus inferioribus, pro
C grauidarum curatione, dum morbus grauis & periculosus infestat eas, sis meticulosus, nam harum sectio sæpe magnum leuamen afferre solet.

Quid plura? Nónne in vtero gerentibus, bubone pestifero in inguine correptis, è talo mittendus est sanguis? Quoniam malitia & venenositate, matrem & fœtum interimere potest, provt Sauzedo Hispanus, & Antonius Poncius à cruce Vallesoletanus, Petrus Vazius *tract. de pest.* memoriæ commendarunt. Sic enim detracta humoris deleterij copia, & euocatis ad partes ignobiles pestiferis vaporibus, fœtus alacrior redditus reuiuiscit; & suo tempore editur in lucem.

Obseruatio XXIX.

D *Grauidæ bubonem pestiferum in inguine habentes, secta vena in talo tutò curantur.*

IN vasta illa pestilentia, quæ anno 1600. maxima cum mortalium clade, totam Europam, præsertímque Hispaniam afflixit, Innumeræ grauidæ in primis, mediis, aut vltimis mensibus, bubonibus in inguine, genu, tibia, seu aliqua inferiore parte adnatis laborarunt. Quæ omnes, ob imminens ex veneno periculum, celebrata sæpiùs tali sectione, summam vtilitatem sentientes, leuatæ sunt.

Cur ergo si hæc vera sunt, & ex veterum monumentis exhausta, in acutissimis ab vtero morbis, venam in talo scindere dubitabimus? Nonne ob dictas causas grauidis bubone Gallico correptis è saphæna mittendus est sanguis? Nam huius sectionis beneficio, atrocis huius morbi
E venenum ad imas, minúsque præcipuas auocatur corporis partes. Hunc autem morbum esse à tota substantia talem Fernel. firmat. *lib. de lue vener.* 13. *&* 2. *de abdit.* 14. Quod præsidium in hoc casu esse valdè proficuum, sæpissimè sum citra aborsus periculum expertus. Quidquid auctores de morbo Gallico, simúlque de grauidarum morbis eruditè disputantes, de hoc generoso auxilio in talo celebrando nec verbum quidem protulerint. Quibus & aliis nouissimis, ars nostra in dies magis ac magis, Doctorum suffragiis, & assiduis laboribus aucta effloreścit, & decoratur. Lege, si placet, Gynæciorum auctores, quos Israël Spachius in vnum volumen congessit, immò Rodericū à castro virum doctissimum, & qui in curandis fœminarum morbis strenuè nauauit operā, & in nullo inuenies institutum. Non ignoro plures illustres Medicos hanc methodū

reprobasse

reprobasse obnixè, quorum epistolas, & argumenta ad vnguem soluta inuenies, *lib. 3. in com. hist. 10.* nam in hunc commodiorem locum, in quo de morbis agimus mulierum, hæc explicanda distulimus.

QVÆSTIO XXII.

Quòd primus omnium Hipp. sanguinis missionem in grauidis exercuerit. Contra communem malè hactenus de eo conceptam Medicorum opinionem.

Sed obtrudes fortassè, & meritò sanè, piaculum esse in grauidis in cubito, nedum in talo, sanguinem exhaurire, quum Hipp. & Galen. primi sanè Medicinæ parentes id auxilium renuerint semper. Eia age, tu quisquis es, cui ignea vis in pectore flagrat, expende Hipp. mentem hac breui philura explanatam, atque adeò veritatem ipsam, nondum ab excellentissimis iunioribus in re tam seria satis promulgatam. *Res sanè ardua est*, ait Plin. *in præfat. ad Vespasianum, vetustis nouitatem dare, nouis auctoritatem, obsoletis nitorem, obscuris lucem, fastiditis gratiam, dubiis fidem, omnibus verò naturam, & naturæ sua omnia.* Quoniam verò *erubescimus cùm sine lege loquimur*, vt ait Iustinian. *in autenthic. de trient. & semissib. collat. 3. §. Consideremus*, & maiorem fidem accipiunt quæ comprobantur, ex Gal. *lib. 6. epid. 2. 25.* idcircò allatis in medium Hipp. testimoniis hoc confirmare intendo. Nam quæ nostro labore, & industria parauimus noua, nunquam dubitauimus, omnium studiosorum vsui fieri in propatulo. Sic ergo me dicentem audias rogo. Diuinum Hipp. in grauidis nunquam sanguinis missionem exercendam imperasse, firmiter iurant recentiores, moti illo oraculo lato ab ipso *5. aph. 31.* mulierem vtero gerentem sanguine misso abortire prædicente. Fidissimus interpres caussam reddit *in com. quoniam subtrahitur alimentum fœtui, quo exhausto perit fœtus*, & sequitur abortus. Secundò. Si Gal. *5. aph. 55.* docet non posse Medicos in grauidis validum auxilium exercere, imò nec exquisitam victus rationem præscribere, constabit planè eum non admittere venæ sectionem, cùm sit vnum ex vacuantibus auxiliis. Tertiò. Si quæcunque vacuatio est causa abortus, vt alui fluxus vel etiam spontaneus, vt *5. aph. 34.* dicebat Hipp. multò magis sanguinis missio, cuius vi alimentum fœtui detrahitur. Quartò. Si inedia est causa abortus, ex Gal. *1. epid. sect. 3. com. penult.* quoniam in grauidis acuto morbo correptis, exactam victus rationem præscribere difficillimum est; nam si eas parcè nutrias, perditur fœtus, si huius habita ratione liberaliùs cibes, in discrimen ipsam matrem adducis. Si ergo tenui victu exhibito, fœtus denegato pabulo perit & corrumpitur, cur promptiùs celebrata phlebotomia abortus non sequetur?

Quibus rationibus conuicti Medici, & tanto Hipp. edicto perterriti, certa quadam lege ratum firmúmque præceptum sanxerunt. Hipp. primum Medicinæ Magistrum, in grauidis nunquam sanguinis missionem exercuisse. Sed hi facundissimam Hipp. doctrinam non aduertunt. Est locus eximius apud ipsum *lib. 2. epid. sect. 2. in med.* qui sic se habet. *Sanata est veratri potione Lycia: postremùm splen magnus, & dolores, & febris, & ad humerum dolores. Et vena quæ in splene est in cubito secabatur: & saliebat quidem sæpè: aliquando verò etiam non est secta, sed vna cum sudore sanguis penetrauit, aut sua sponte. Ex quo autem prodibat, splen ex dextra parte intendebatur, spiritus intus duplicabatur, non tamen magnus: mente mouebatur, contegebatur, flatus inerat, non prodibat infernè quicquam, neque mingebat. Mortua est ante partum, &c.* Vides quomodo in vtero gerente, lienis inflammatione laborante, aliquoties venam in cubito secuit Hipp.

Neque dicas ex venæ sectione mortuam fuisse ægram, nam factis auxiliis necessariis ægri occumbunt, neque enim Medicus omnes quos præ manibus habet, sanos potest facere, ex Hipp. *lib. 1. prog. 3.* Sed sufficit facere id quod ratio, & experientia suadent, ex Gal. *6. epid. sect. 8. com. vlt.* hoc pacto tempore Galeni, vt ipse refert *3. epid. sect. 2. com. 8.* iam Medicis mos erat secare venas in grauidis, quas

A non omnes abortum fecisse ait. §. *Iam etiam propter sanguinis missionem quædam abortierunt, &c.* edocti Celsi, tanti auctoris consilio: & si abortus contingeret, hunc, ex vi morbi accidere, & ex sæuitie febrilis caloris oriri, existimare rationabilius est: nam *febris fœtum occidit*, ex Gal. *lib. 5. aph. 30.* Hoc modo ante partum mortua est Lycia, licèt ab Hipp. tempestiuè secta esset vena, & sanguis calidissimus exhaustus, vt Valles. vir sanè cyclicè doctus, & qui in interpretandis lib. omnibus epidemion inter cæteros palmam præripuit, confirmat *in com.*

Miror tamen eruditissimum, in *cit. loc. epid.* interpretem Petrum Iacobum Esteue Valentinum, hunc locum non animaduertisse, cum aliis qui hoc argumentum ex professo agitarunt. Et licèt hic liber secundus epid. Thessali filij Hippocratis magni esse dicatur, à Gal. *2. de diff. respir. 8.* & *lib. 3. eiusdem oper. cap. 1.* suspicante aliqua esse ab ipso

B adiecta, quæ puriorem illam Hipp. limam non redolerent, vt notant Ludou. Lemosius, & Mercurial. *in tract. de iudicio operum magni Hipp.* Tamen parum refert paterne, an filius huius libri auctor sit, vt scitè docet Fuchs. *in præfat. ad l. 6. epid.* Nam Thessalus vir fuit in arte præclarus, & qui in nullo suo libro vllum omnino Hipp. placitum labefactare visus est, vt de eo *in proœm. com. 1. in lib. Hipp. de natur. human.* retulit Gal.

Nónne idem Hipp. sanguinem in grauidis è malleolis imperat emittendum, *in lib. 1. de morb. mulier. num. 100.* ad accelerandum partum? §. *Si verò prægnans multo tempore cohibeatur, & parere non possit, sed diebus pluribus ex partus doloribus laboret: sit autem iuuenis, in vigore, & multo sanguine referta: secare oportet venas in malleolis, & sanguinem*

C *detrahere, virium respectu habito, &c.* Et quamuis hunc librum Mercur. *lib. 4. de morb. mulier. cap. 22.* & Ioan. Bapt. Montan. *lib. de intern. affect. in init.* ceu nothum explodant: Grauissimus tamen vir, Mauric. Cordæus *in suis ad hunc librum doctissimis commentariis*, vt partum Hipp. dignum illustrat, & ceu germanum, ac natiuum amplectitur, stylum, ac doctrinam Hippocraticam haud dubiè redolentem Firmat Ludou. Mercat. *lib. 4. de nutric. & puerper. affect. cap. 3.* quo loco hanc sententiam miris celebrat encomiis, tanquam ad facilitandum partum summoperè proficuam, ac necessariam.

Quo factum est, vt Cornel. Cels. nulli Principum secundus *lib. 2. cap. 10.* ipsius mentem interpretetur, hoc modo. *Nam licèt in grauidis videretur periculosum, non tantùm ad fœtum, quantùm ad partum sustinendum, sanguinem emittere; Tamen cùm nostra ars conceptionem solam non videat,*

D *sed vires æstimet, non dubitandum in grauidis, constantibus viribus, sanguinem exhaurire. Quoniam vsus ostendit non esse perpetuum, grauidam phlebotomia curatam abortum esse facturam.* Vt ita pateat Medicos facundissima doctrina Hipp. instructos, tempore Celsi, imò, vt vidisti, Galeni æuo consueuisse in vtero gerentibus hoc generosum auxilium exercere.

Hipp. Celsique sententiam sequuti postea sunt non incelebres viri Auic. 4. 1. *cap. 20.* Rasius *lib. 4. ad Almans. 27.* Haly Abbas *lib. 1. pract. 19.* Qui vrgente necessitate in illis sanguinem mittere nō recusant. Ob quorum salubre consilium iam omnibus ventum est in vsum secare venas in grauidis, si morbi acuti & periculosi, necessitas adsit, vt referũt Iacchin. *lib. de acut. morbor. curat.* Musa, & Fuchsius *in com. sent. 31. l. 5. aph.* Fernel. *lib. 2. meth. 12.* Salius *cap. 22.*

E *de affect. partic.* Ludou. Mercat. *l. 3. de grauid. morb. vlt.* Valles. *7. contron. 7.* Augenius *tom. 1. lib. 5. epist. 1. cap. 11.* Christoph à Vega *lib. 2. de art. med. sect. 5. cap. 2. in med.* Roderic. à Castro *lib. 2. de vniuers. mulier. medic. part. 2. cap. 23.* Raphaël Moxius *lib. 2. de morb. mulieb. curandis per ven. sect. cap. 7.* & plures alij id confirmant, & nuper explicuit Santorellus doctissimus *lib. 19. antepraxis, cap. 10. & 11.*

Neque desunt plura quæ eiusdem Hipp. mentem illustrent. Nam si Hipp. turgente materia catharrica grauidis propinanda iubet, cur non imperabit venæ sectionẽ? Hoc autem auxilium longo interuallo distare à purgatione, nulli est non manifestum; quum tutius sit, & medicamenta accendant febrem caliditate sua, vehementi motu humores expurgent, in maiorem putredinem eos coniectent,

naturam à coctione deturbent, crisim præuertant, ægri vires debilitent, quæ postea decretorio perficiendo minimè sufficiunt. Periclitatur denique ægra assumptis medicinis violentis, quarum efficaciam ac actionem deinceps coërcere non possumus. Et quod maiorem timorem accersit, humores deorsum impellendo fœtum præcipitant. Venæ autem sectio reuellit ab vtero, & detracta copia fœtum retinet.

Insuper si naturæ legibus ars medica est consentanea, arbitror naturam, quid agendum sit, nos docere. Obseruatum enim est grauidas plenitudinis morbo vexatas, euacuatione facta ab ipsa natura per fluxum sanguinis è naribus, hæmorrhoidibus, ore, atque ab ipso vtero per multos dies, citra discrimen fœtus fuisse liberatas. Quod experti sunt Iodocus Lommius *sect.1. de curand. febrib. continent.* Reiner. Solenand. *sect. 5. consf.15.* Brasauol. *5. aph. 60.* Ioubert. *lib. 2. de facult. natural. in com. cap. 3.* Columb. *12. anatom.* & alij exercitatissimi viri non siluere, qui plurimas fœminas, toto gestationis tempore, purgationes habuisse menstruas citra abortus periculum confirmant. Hoc enim vel ipse Hipp. nos monuit *5. lib. aph. text. 60.* vtero gerentes singulis mensibus ab vtero expurgari posse asseuerans. Quare si abortum non facit vteri expurgatio ab vtero, cur faciet venæ sectio, quæ nimium & redundantem sanguinem exhaurit?

Obseruatio XXX.

Grauidæ in omni gestationis mense copiosè phlebotomatæ feliciter pepererunt.

Millies me curasse recordor plurimas in variis gestationis mensibus constitutas, acutissimis morbis detentas, quæ quum valentes essent, & largam, suppresso menstruo, sanguinis copiam aceruare consueuerant; non nisi larga, copiosa, & iterata phlebotomia à tantis malis euasere immunes, & deinceps suo tempore feliciter pepererunt.

Sed quid Hippocrati respondebimus, dicenti mulierem abortire misso sanguine? Christoph. à Vega *loc. cit.* quem alij suprà citati amplectuntur, à tanto dubio se extricasse putat, sequutus Iacobum *in expositione cit. sent. Hip.* dum grauidam copiosè secta vena abortire pronunciat: secus si parcè dematur, abortum non accidere sibi persuasit. Quam copiosam sanguinis vacuationem cùm veteres semper fuerint executi, non est mirum si vtero gerentes abortire misso sanguine asseuerent. Sed hi immeritò accusant Gal. & multipliciter peccant. Primò. Quoniam ex illorum mente nec parcè Hipp. sanguinem in grauidis emisit vnquam. Secundò. Quia sicut Græci audacissimi fuere in sanguine mittendo, ita etiam moderati & iusti, vt *suprà* probauimus. Quo pacto demiror Mercurialem doctissimum, qui se hac solutione, priscorum dicta conciliasse putat, *in lib. 5. aph. com. 29. & in Histor. Pisan. 13.* Sicut enim illi ad libras sanguinem extrahebant vrgente morbo, sic ad cotylam, & dimidium eius exhauriebant, vt constat *ex cap. 13. lib. de curand. rat. per sang. mis.* Cotyla autem ex Vegæ sententia *loco nuper cit.* continet vncias septem. Vt videas Gal. aliquando tres vncas, & huius dimidium sanguinis emittendas imperasse.

Quapropter dicendum est, grauidationem prohibere ratione sui venæ sectionem, non tanquam vnum ex præcipuis scopis, qui eam dehortantur: sed esse ex iis qui indicant detractionis quantitatem, hoc est minùs detrahendum esse, quàm affectus, & plenitudo desiderant, ob indicationem quæ ab vteri gestatione desumitur; nam hæc habenda est loco symptomatis vires dissoluentis, quoniam *fœtura est species vacuationis*, ex Gal. *lib. de ven. sect. aduers. Erasistratum, cap. 5.* Maximè cùm inter scopos venæ sectionis solùm virium robur, morbi magnitudinē, & florentem ætatem connumeret Hipp. *4. acut. 19.* Qui cùm in grauidis possint reperiri ex antiquorum mente, in his venæ sectio celebrari debet. Ergo vtero gerens sanguine misso pro multitudinis ratione, ferè abortit, vt *cit. loc.* Hipp. probat.

Solue secundò. Grauida sanguine misso ex vena interna frequentiùs abortit. Quoniam secta hac promptiùs defraudatur fœtus suo pastu, quum à partibus internis, truncóque corporis peccantem humorem, effusa multa spirituum copia, educat, ex Gal. *2. acut. 11.* Quod non contingit, si media, aut externa secentur; hæ enim minùs debilitant, & veluti furtim, & insensibiliter sanguinem exhauriunt, vt eleganter Aetius monet *tetrab. 3. serm. 1. cap. 45.* Non negauerim, quod fidissimo experimento experiuntur docti, in summa plenitudine, vrgentéque inflammatione interna basilicam esse tundendam, ex Amat. *1. cent. 37.* Mercat. *lib. 3. de mulier. morb. cap. 22.* Melius enim est parcissimè ex hac vena sanguinem exhaurire ob ingens periculum, quàm copiosiori facta ex aliis venis phlebotomia, nihil aut vix leuare ægrum, causa morbi non ita, vt oportet, deposita: Quum interna maximum cum vasis maximis habeat consilium, ex Gal. *lib. de curand. rat. per sang. mis. 16. & 4. de sanit. cap. 4.*

Solue tertiò. Vtero gerens facta phlebotomia intempestiuè in talo abortit: vt *in com. cit. loc. Hipp.* Heurnius scitè edocuit, & probat Mercurial. *ad com. hist. 13. epidem.* Hæ enim venæ inferiores magis vterum perreptant, & sic sanguinem ex propinquioribus, & vicinioribus vtero partibus educunt. Quare promptiùs exhaustis cotyledonibus, & laxatis vinculis, ob sanguinis penuriam cadit fœtus. Maximè quoniam humoribus deorsum conuersis fœtus perturbatur, ex Gal. *lib. de ven. sect. aduers. Erasistratum, cap. 11.*

Solue quartò. Vtero gerens sanguine misso non semper abortit. *Si quis enim* Auctore Gal. *6. aph. 58. rem aliquam, quam aphorismus enunciat, euenire viderit, non perpetuam Hipp. veritatem esse existimet, intelligátque commune esse aphoristicæ sententiæ, vt perpetuitatem quandam dicendi figura indicet, quamuis res ipsa non semper eodem modo eueniant, sed rarò, aliquando tamen, aliter accidat.* Nam in Medicina, frequentia pro perpetuis habentur; cùm *ex iis quæ semel, aut bis homo videt, non debeat pronunciata medica conficere*, ex Gal. *lib. 2. de fœtus format. 2.* Sic intelligendū existimo Hip. *5. aph. 31.* grauidā capi ab acuto morbo, lethale esse pronunciantem, hoc est magna ex parte, quum lethale sit periculosum, & quod non tanquam ex necessitate ac semper, sed tanquam admodum crebrò mortem afferat, ex Gal. *lib. 5. aph. 2.* Ab vteri ergo gestatione magna sumitur indicatio ad prohibendam venæ sectionem. Si ergo in illis coacta necessitate secetur vena, magna ex parte non sequitur abortus.

Sed contrariæ factionis argumenta oportet demoliri. Ad primum, dic. Gal. *5. aph. 31.* non denegare in vtero gerentibus venæ sectionem, sed solùm aduertere illam esse vnam ex causis abortus; quod nos concedimus, affirmantes ex ea non semper sequi abortum, quod innuit Hipp. cùm addit, & *magis si fœtus sit maior.* Solùm ergo reddit cautos Medicos, ne in grauidis tantum sanguinis emittamus, quantum affectus, & plenitudo desiderant, quum fœturæ aliquid sit condonandum. Ex quibus colligi videtur, corruptum esse Auer. locum, *7. collig. 4. 5. Dicit. Hipp. mulier pregnans non debet phlebotomari, nisi quando embryonis virtus fuerit fortis, à 4. vsque ad septimum, &c.* Hoc enim de purgatione *lib. 4. aph.* docuit Hipp.

Ad secundum, dicendum est. Gal. ibi velle solùm, non posse Medicos in grauidis exquisita vacuatione vti, pro redundantiæ ratione, & id intelligere, cùm ait, non posse Medicos validum aliquod auxilium mulieri grauidæ adhibere: non verò in totum venæ sectionem denegat, quod patet apertè: *Infrà* enim ait, *grauidas exquisitam victus rationem non ferre*, per quam omnimodam inediam intelligit, nam mediocrem possunt tolerare.

Ad tertium, dic. Ex quacunque larga vacuatione sequi in grauidis abortus periculum, quam nos non admittimus, non tamen ex parca, præsertim si sanguis abundet, & vires constent, quemadmodum non sequitur ex inedia, nisi sit diuturna, nec ex alui fluxu, nisi sit immodicus. Nam grauidæ citra periculum abortus hunc sæpissimè patiuntur, cuius vi vitiosi expurgantur humores: licèt enim ex euacuatione quæ fit cum medicamētis purgantibus, demus sequi abortū, non ideò ex venæ sectione æque

timendus est. Et quamuis fateamur in grauidis venam secari cum abortus periculo, non tamen prætermittenda est, sed ad maius damnum euitandum celebranda. Plurima enim auxilia licèt periculosa prisci summoperè commendant, vt sanguinis missionem vsque ad animi deliquium. Balneum frigidum in hectico debili, cui ob corporis gracilitatem summoperè aduersatur; id tamen 10. *meth.* 10. miris laudat encomiis; consilium Thucydidis sequutus, qui in ancipiti casu maluit aliquid agens periclitari, quàm ægros spe adempta certò perire: quum satius sit potentibus præsidiis pugnare, quàm nihil agere, quoniam *melior est noxa, quàm mors.* 12. *meth.* 8. Sic cum febre valida, præsente inflammatione interna, cathartica violenta concedit, 1. *aph.* 24. & 2. *acut.* 11. Licèt ea renuat 4. *acut.* 22. Hoc modo concedit gelidæ potum citra humoris coctionem adstante inflammatione interna, ad præcauendam futuram siccitatem, & imminentis hecticæ timorem, *lib.* 10. *meth. c.* 6. Quoniam satius duxit spernere vnam indicationem propter aliam vrgentiorem.

Num autem venæ sectio in grauidis sit periculosior in vltimis mensibus, quàm in primis, & medijs; vel periculosior sit in mediis, quàm in primis. Et num in vtero gerentibus ad præcauendum aborsum phlebotomia salubris sit, contra Altimarum, & num trimestris fœtus (vt *lib.* 1. *epid. sect.* 3. *com.* 30. voluit Gal.) cæteris, citiùs seruetur, & magis vacuationibus resistat, contra Manardum, Augenium, & Mercatum *in lib.* 3. *com. hist.* 13. latissimè disputabimus. Interim hæc sint satis de tam seria controuersia.

HISTOR. XXXIII. RASIS, De Apoplexia.

Apoplexia à sanguine orta, cucurbitula supra collum imposita, curata.

*Apoplexia accidit Regi Hamec, filiò Haly, & in principio Medici eius * miserunt eum sicut erat; & nullus ex eis aliud præcepit fieri, nisi inungi corpus cum rebus odoriferis, & suffumigari, quod sufficiens ei non credidi, sed feci ventosam eius collo apponere, & velociter ab illa ægritudine exiuit: & est res, in qua confidentia esse debet; & in nasum eius oleum nenupharinum proieci, &* Rasis lib. 3. aphorism. in med.

COMMENTARIVM.

PLurima sunt quæ in huius Historiæ explicatione veniunt enucleanda. Primò. Cur hunc affectum vocat apoplexiam, si tandiu durauit? Nam si fortis est, citissimè interficit; si debilis, ferè in paralysim finitur, 2. *aph.* 42. Hunc tamen morbum fuisse chronicum constat, ex verbo [*& demiserunt eum sicut erat.*] Secundò. Si humor fecit hunc morbum, cur cucurbitulam collo imposuit, siccam, si hæc spiritum extrahit? apud Celsum *lib.* 2. *cap.* 11. Tertiò. Si concisa scalpello cutis fuit, cur in frigido morbo, & à causa frigida pronato sanguinem exhausit? Quartò. Si necessaria erat sanguinis extractio, cur aperta ampliori vena eam non exercuit; vt sic, per canales magnos, & non per riuulos, extracto sanguine, citissimum æger leuamen sentire possit. Quintò. Si opus est in soporosis affectibus, torpentem facultatem excitare, ex Gal. 13. *meth.* 21. cur in nasum ægri, oleum nenupharinum proiecit, suaptè natura somnum concilians, ex Auic. *lib.* 2. *tract.* 2. *cap.* 515. §. *facit somnum, &c.* Hæc sunt quæ explanationem desiderant.

DVBIVM XVII.

Num detur Apoplexia periodica, vt voluit Auicenna.

DIc ad primum. Non negandum est hunc morbum fuisse chronicum, & periodicum: Nam Regij Medici tempus habuerunt vngendi corpus rebus odoriferis, vt spiritus, in quibus nostræ vitæ duratio consistit, refocillarent, & nutrirent; & parandi suffumigia, quæ ex medicamentis fœtidis fuisse confecta, veluti assa fœtida, castoreo, galbano, vt facultas consopita excitaretur, nulli puto non manifestum. Hic ergo affectus non fuit apoplexia, sed huic similis; in quo æger sine motu & sensu remansit, nullum habens, penès variam respirationis immutationem signum, latum à Gal. 2. *aph.* 42. & alibi sæpè. De hoc intelligendus est Auic. 1. 3. *tract.* 5. *cap.* 12. *in fin.* §. *præparatio vero apoplexiæ periodicæ, &c.* Hoc enim loco per apoplexiam periodicam, intelligit paroxysmos similes apoplexiæ, qui intermittentium febrium instar suas faciunt accessiones, de quibus Paul. *lib.* 3. *cap.* 9. & inter omnes elegantissimè Aëtius *tetrab.* 2. *serm.* 2. *cap.* 3. & Auic. 1. 3. *tract.* 4. *cap.* 2. & 3. Hoc modo explicabis Galen. *lib. de curand. rat. per sang. miss. cap.* 7. dum enim inibi morbos venæ sectione anteuerrit, hoc auxilio nullum esse præstantius asseuerat, pro præseruandis iis, qui in apoplexiam promptè incurrunt Et 6. *aph. com.* 47. apoplexiam facit diuturnam affectionem. Verum ergo sit non dari apoplexiam periodicam; hæc enim, vel mortem, vt Paul. ait *lib.* 3. *cap.* 18. minatur præcipitem, vel si remedia iuuent, vt plurimùm cum partis cuiusdam corporis resolutione discedit, vt 4. *de loc.* 2. & 4. *acut.* 27. & Theodor. Priscian. *cap.* 7. *lib.* 2. *ad Timoth.* cæterique præcipui Medici monuere. Cætera de Paraplexia seu comatosa febri, vide apud Carol. Pison. *obs.* 16. & 20.

DVBIVM XVIII.

Num detur Apoplexia à sanguine orta.

AD 2. & 3. Licèt simpliciter asserat auctor se cucurbitulam imposuisse, eum humidam applicuisse est certissimum: nam vt Cels. *loco cit.* dicebat, *Vbi materia quæ intus est, lædit, scarificata; vbi inflatio, integra est vtendum.* Apertum autem est non à flatu, sed ab humore multo, & crasso æquabiliter ventriculos cerebri obstruente, hunc concitari affectum. Mirari autem desinas in eo, sanguinis missione vsum fuisse, quoniam à sanguine erat: à quo humore fieri etiam aliquando, tum veterum, tum iuniorum peritissimi confirmauerunt; de quorum numero sunt Petrus Salius, *lib. de affect. particul. cap.* 2. Iacchin. *in lib.* 9. *ad Alm. cap.* 9. Plater *lib. de obseruat. prop.* Ludouic. Mercat. *lib.* 1. *de morb. intern. cap.* 13. Petrus Vaezius, *in com. medic. cap.* 4. *contra Fernel. & Lupeium.* Petrus Garcia Carrero *disput.* 8. *ad lib. de loc. affect. cap.* 3. Hi enim omnes ex priscorum mente, non esse negandam apoplexiam à sanguine ortam demonstrant. Fit ergo quum à sanguine multo pituitoso, vel calidissimo ascendente per iugulares, apoplecticas, aut quasuis alias venas, cerebrum comprimitur, & penitus obstruitur, spiritus animalis ferè extinguitur, sensúque priuatur animal, & motu. Quis enim dubitat cerebri ventriculos, secundùm partem posticam & anticam, à sanguinis crassi copia posse repleri? prout inflammatoriis affectionibus, aut tumoribus præter naturam non rarò contingit: De quo argumento Iacobus Berengarius disputauit *in Isagog. anatom. de venis:* & extat non inelegans Historia apud Fernel. *lib.* 2. *de abdit.* 15. de quodam ex apoplexia mortuo, cui anteriores oculi venæ per contusionem disruptæ sunt, è quibus sanguinis cochlearia duo in cerebri basim defluentia; & concreta, arterias retiformes, & choroïdem plexum obstruxerunt. Vide Michaël. Ioan. Paschal. & eius scholiastem Peredam, Massariam, Mercurial. & alios, qui pulchra de hac re *in lib. de morb. intern.* sunt commentati.

Ab hoc humore oriri etiam apoplecticas passiones, affectus nempe valdè consimiles apoplexiæ, non ibo inficias. Hæ autem sunt, vt *in com. text.* 82. *lib.* 7. *epid.* explicat doctissimè Vallesius, vertigo magna, aphonia, ignorantia omnium rerum, stupor mentis, obliuio, & delirium, quæ omnia vel singula seorsim, quum à sanguine fiunt, eo extracto mirificè leuantur & conquiescunt; ex multis verò exemplis hoc sit præcipuum.

Obseruatio XXXI.

Apoplexia rite fluentibus menstruis, cephalicæ sectione curatur.

NObilis quædam fœmina, iuuencula, in omnium rerum obliuionem, deinde in veram apoplexiam cum menstrui effluuio incidit: cui quum plurima tam in superioribus, quàm inferioribus partibus essent celebrata auxilia, per ligaturas, acres clysteres, sacrificatas cucurbitas dorso applicitas, neglecta indicatione, quæ à menstruo actu fluente desumitur; ob vrgens ex procrastinatione periculum, cùm viribus esset valentibus, factis frictionibus crurum, & cucurbitulis femoribus appositis, octo horarũ spatio, quater è cephalica copiosè sanguinem mitto: à quo præsidio loqui cœpit, & conualuit.

Ad 4. Verum est illud Hipp. oraculum *lib. 4. acut. tex. 23.* quo monet, vt homine repentè obmutescente sanguinem illicò extrahamus, cuius auxilij vi, & potestate interceptiones vasorum, seu oppletiones à sanguinis copia pronatæ, virtutem grauantes, & innatum calorem suffocantes & extinguentes, promptè sanantur: quo casu, si interceptis venis cerebri, malum oriatur, & apoplexia vel immineat, vel facta sit, externa, aut cephalica est secunda. Vt Raphaël Moxius rectè aduertit, *lib. 1. de morb. mulieb. c. 34.* velocissimè enim & plurimùm caput, quod princeps pars vocatur à Gal. 8. *de vsu part. 6.* quia principes exercentur in eo facultates, vacuat, & ab humoris sarcina leuat. Si verò ob vitium instrumentorum respirationis, vt in vulneribus thoracis, & neruorum recurrentium læsione, vel oppletis vasis maioribus, interceptio accidat, interna vena secta citissimè succurrit; de quo interceptionis modo Gal. *cit. loc.* acutè Hippocratem explicuit. Et interpretatur Valles. *in com.* Quòd si ab vtero, à praua ex fæculento sanguine aura, eoque crasso & multo eleuetur, & corrupto sanguine nequeuntibúsque spiritibus naturales pertransire meatus, aphonia fiat, tunc in talo vena secta commodissimè opitulatur, vt Brachel. notat *in com.* Ne ergo cum Moxio *suprà* cit. pro vena interna, legas apud Hipp. indistinctè externã, quum interceptionis venarum varij sint modi, qui ex partibus affectis desumuntur.

Et quamuis sanguinis missio in aphonia, affectúque alio apoplexiæ simili sit præstantissima, ob quam causam, eius solùm Hipp. meminit; qua constat Androphanem passione apoplectica correptum, fuisse leuatum, apud Hipp. *lib. 7. epid. num. 43.* tamen si vires debiles sint, & ex præcedente morbo, (vt in soporosis affectibus accidit frequenter) virium aliquale dispendium adsit, vel firmata fluxio aliis auxiliis non succumbat, & necesse sit peccantem humorem ex propinquissimo loco exhaurire, tunc iuxta sententiam Rasij hîc felicissimo experimento, cucurbitula scarificata in collo, hoc est, colli parte postica, seu occipite, à mortis faucibus liberare solet, præsertim si profundis scarificationibus celebretur: Nam hoc auxilium particularem plenitudinem demere potest. Quare in acutissimis cerebri affectibus id summoperè laudauit antiquitas; vt constat ex Gal. 13. *met.* 19. 2. *sec. loc. c.* 2. & 5. *aph.* 58. De cuius vtilitate mira, sat plura dixere, Conciliat. *pro cõplemento Mesuë. c. de apoplex.* Iason. *lib. de curand. morb. cereb. c. 17.*

Obseruatio XXXII.

Desperata Apoplexia cucurbitula bis in occipite scarificata curatur.

HÆc dum scriberem, ad curandum iuuenem apoplexia correptum vocor, qui velut sideratus ex improuiso cadens in terram, virium omnium animalium penè iactura facta, resoluto pulsu, exanimis, in horas moriturus sperabatur. Huic ad ferenda vehementiora auxilia incapaci, cucurbitulam profundè scarificatam, post enema acre, occipiti imponi iubeo. Quo auxilio, post duas horas æqualitatem seruauit respiratio. Sed quoniam innatus calor à copia humoris obrutus languebat valde, iterum in eadem parte admota cum scarificatione cucurbita tanto

A fuit adiumento, vt illicò loqui cœperit, & tandem purgatione exhibita omnino à morbo immunis euaserit.

DVBIVM XIX.

Num repellentia in Apoplexia sint ex vsu.

AD 5. Nulli dubium est quandoque copiosum adeò, calidúmque sanguinem contineri in cerebri venis, vt præ nimia ipsarum turgentia, & repletione, cerebri ventres coarctentur, quòd nullus sit spiritibus, ad sensoria & motus instrumenta liber aditus. Quapropter ex hoc copiosiori sanguine, minimè putrido, retento atque excalfacto, & acriori reddito, dispositionémque inflãmationi similem committente, oriri apoplexiam, dilucidè. 2. *aph.* 42.
B Gal. admonuit. Si ergo ex phlegmonoso tenuis meningis affectu ea concitetur, repellentia erunt ex vsu; non stricta quidem, & quæ propriè talia dicuntur: nam adstrictione sua impingunt humorem, excernique prohibent; sed quæ impropriè, & largo modo vocantur reprimentia, quæ frigiditate sua, sanguinis acrimoniam attemperare, & humiditate eum ab assante calore præ mora concretum, laxare possunt; sic enim crassiusculus sanguis in parte firmatus promptiùs vacuationibus cedit. Rectè ergo nenupharinum oleum, hac de causa, in nasum ægri proiecit; vt eleuato vapore per narium foramina, facultas medicamenti intra cranium penetraret in odorum sensorium, quòd in anterioribus cerebri ventriculis contineri, *infra in com. hist.* 65. ex Gal. mente comprobabimus. Quod tamen auxilium consulo faciendum in iis, qui aliquam, licèt inæqualem, & inordinatam seruant respirationem. In acutissima
C verò, in qua & ipsa impeditur respiratio, nullo modo exequendum puto, quum citra morbi leuamen administretur; si verùm est quod dixit Arist. 2. *de anim.* 9. & *lib. de sens. & sensibil. cap.* 5. animalia respiratione vtentia citra respirationem olfacere non posse, hominémque tantum inspirando odorem sentire. Ex his conciliabis auctores, quorum quidam in hoc affectu reprimentia concedunt, alij negant. Hi enim de apoplexia orta ex crasso, tenacique succo; illi de ea à calido sanguine, & multo originem ducente, sunt intelligendi, quæ licèt non ita frequenter eueniat, dari tamen posse suprà concessimus. Quibus autem signis à vera cerebri inflammatione distinguatur, citati auctores luculenter explicarunt.

D *HISTORIA XXXIV. GALENI, De Apoplexia.*

Apoplectici pro mortuis habiti interdum reuiuiscunt. Quare intra tres dies non sunt sepeliendi.

ALiquando autem accidit, vt homo apoplexiam incurrat, & non sit differentia inter ipsum, & mortuũ, & non apparet in ipso aliquid anhelitus, deinde reuiuiscit, & sanatur. Et nos plurimos eorum vidimus, quorum dispositio hac erat. Et in istis quidem anhelitus non apparet, & ipsorum pulsus integrè
E *cadit, & videtur quòd calor innatus in eis nõ vehemẽter indiget euẽtatione, & expulsione vaporis fumosi à se anhelitu magno, propter id quod accipit ei ex frigore, & propter hoc volũt vt tardetur sepultura ambigui ex mortuis, donec perpendatur eius dispositio, & neque sit minus septuaginta duabus horis, &c. Auicenna* fen. 1. lib. 3. tract. 5. cap. 12.

PARAPHRASIS.

IN apoplecticis remanere respirationẽ, omnium musculorum actione cessante (est enim priuatio sensus, & motus) dubitant plurimi, quum illa sine opere musculorum thoracis fieri non possit. Respondet Gal. 2. *aph.* 42. dicens, respirationem ad vitam tam necessariam excitare neruorum vim ad huiusmodi edendam operationem; nam *viuentem non respirare, & respirantẽ non viuere est impossibile,* vt

Vt 4. *de loc.* 7. & 6. *eiusd. oper.* 5. Gal. confirmat. Sed quum Apoplexia acutissima sit, in qua nulla adest respiratio, viuantque ægri sine pulsu vllo, & exiguus calor ad cor, tanquam ad arcem conuolans, ibique obrutus, & à crudorum humorum copia suffocatus, & veluti extinctus, sola transpiratione alatur, & conseruetur (nulla vel insensibili superstite respiratione) quod accidit quando nimia cerebri, & ventriculorum obstructio adest, ita vt non possit animalis spiritus permeare; fit, vt mortui, & suffocati appareant ægrotantes. Quicquid obnixè, falsò tamen, contrà sentiat Mercurial. *lib.* 1. *prax.* 19.

Ex qua sæuissima ægritudine aliqui, licèt rarò, euadere solent: ij præsertim qui cerebrum debile, & facultatem motricem imbecillem, cum corde frigido habent: Nam & minore egent respiratione, & pusillus calor in corde coërcitus, aëre per transpirationem attracto, refrigeratur, & nutritur; & morbus, ob cerebri, & facultatum motricum imbelles vires, à minùs vehemente causa progenitus, promptiùs discutitur, quàm in iis, qui robustas animales potentias, cum cordis æstu, ac incendio sortiuntur. Citiùs enim pereunt, quum calor nimius cordis, pauxillo refrigerio sufficienter non ventilatus marcescat, & extinguatur.

Quare cùm inter apoplecticum, & mortuum nulla sit differentia, & plures pro mortuis habiti, ad foueamque delati, vitam, & sanitatem recuperarint, vt Leuin. Lemn. *lib.* 2. *cap.* 3. *de occultis.* Amat. 4. *cent.* 23. Michaël Ioan. Pasch. *lib.* 1. *cap.* 13. *de curand. morb.* Carp. *in tract. suo aureo de fract. cran.* appositis exemplis confirmant; saluberrimum est Auic. consilium, vt hi non sepeliantur, quousque spatiũ 72. horarum pertranseat, aut ad minus 48. vt Rasis *lib.* 1. *contin. tract.* 1. *cap.* 4. animaduertit.

Causam autem cur hunc terminum liceat obseruare, varij variè assignarunt. Conciliat. *diff.* 182. hoc esse exequendum affirmat, quoniam trino dierum spatio omnes corporis humores mouentur, quo transacto, aut mortis, aut vitæ certum signum apparet. Nam natura sui muneris oblita, & veluti consopita, ex commixtione illa, & tandem vltimo conatu, vi caloris natiui exsuscitati atque accensi, illius scilicet qui in corde, quasi suffocatus præerat in foco, crassos, lentos, viscidosque humores cerebri ventriculos penitus obturantes, attenuat, incidit, digerit, & in halitum resoluit, vel, (quod frequentiùs contingit) in alterum latus, oborta paralysi, transmittit. Lege Nicol. Pison. *l.* 1. *de morb. cognosc. & curandis cap.* 16.

Hæc omnia in vltimo vitæ stadio calorem innatũ præstare posse, quum nimiũ exagitatus, & commotus suas vires exerit, adeò notum est, vt probari opus non sit. Nam hic, vehemente impetu in vniuersum corpus actus, subindéque in partes affectas prosiliens, quidquid in illis sensum, motũque voluntarium impediebat, discutit, absumitque; vt quẽ non onerosa medentium manus, non accurata Medicorum diligentia, nec vlla medicamentorum genera curare potuerunt, solus calor naturalis exagitatus potuerit persanare. Naturas enim morborum esse mediatrices, cum Hipp. conclamant omnes: vt patet *ex* 6. *epid. sect.* 2. *text.* 2. Gal. 1. *aph.* 14. *&* 15. 4. *aph.* 37. 5. *aph.* 32. Neque enim aliud natura nostra est, quàm natiuus hic calor, omnium auctor atque effector.

Huius ergo potestate, apoplectici, qui in horas morituri videbantur, natura vires suas ad noxij expulsionem vniente, sanantur, & reuiuiscunt. Mirabiles sunt effectus, quos vnio natiui caloris præstare solet. Sic plures diu claudos, resolutos, & contractos, ira, timore, vel incendij metu percitos, repentè sanos factos fuisse, eleganti exemplo refert Valleriol. *lib.* 2. *obseruat.* 4. quorum euentuum causa statuenda est, aggressus naturæ ad expellendum humorem noxium. Sic in apoplecticis, ob conatum vniti caloris, si aliquis humorum ebullit & feruet, ex cuius agitatione natura concitata, ad vincendam causam morbificam insurgit, fieri potest, vt vel discusso, vel expulso humore sanentur. Quare ante tres dies, in quibus omnium humorum commotio contingit, non sunt sepeliendi. Quod præceptum non in his solùm, sed in omnibus repentinis affectibus vteri, nempe strangulatu, syncope cardiaca, caroticis, catalepticis, epilepticis, & aliis est obseruandum. Lege

A Gregor. Horst. *l.* 7. *apud Marcel. Hist. med. mirabil.* 9. *de suffocatis adhuc viuentibus.*

Obseruatio XXXII.

Apoplecticus pro mortuo habitus, post duorum dierum spatium reuixit.

EGo mirum quid in quodam piscatore vidisse testari bona fide possum. Qui cùm 20. horis apoplecticus iaceret, toto corpore frigidus, lineo panno ad sepulturam inuolutus, & consutus, in terra iacuisset, dum vespillones, pro more, cadauer terræ mandaturi, ad sepeliendum deferrent, raucum & ignotum clamorem audientes, feretrum ab humeris in terram deponunt, pannum circa os madidum B & spuma plenum conspiciunt, corpus detegunt. Ecce me, & duos socios Medicos, fortè ad consultationẽ transeuntes magna acclamatione vocarunt, vt de vita hominis iudicium proferremus, accessimus, eius priùs in metacarpio arteriarum motiones explorantes, eas vigere deprehendimus. Sicque adhibitis reuulsoriis auxiliis per cucurbitulas siccas, acria enemata, paullatim ad se redire cœpit, & post paucos dies sanus euasit.

Contrarium accidisse legimus in vita Scoti, qui similiter viuus sepultus, habita rei cognitione, à sepultura extractus, sanguinis copia obrutus, suffocato natiuo calore, negatoque cordis refrigerio, & cohibita respiratione miserè occubuit. Lege prodigiosam historiam apud Paræum *lib.* 13. *cap.* 46. de vtero strangulata, quæ pro mortua habi- C ta, in tabula anatomica secta, ad secundam nouaculæ impressionem repentè cum infamia Medici summa ad se rediit.

DVBIVM XX.

Num Apoplexia fortis curari possit. Contra Brachel. & Cardanum, Medicos præstantissimos.

COMMENTARIVM.

R*Euiuiscit.*] Aut arte, aut natura. Illa celebratis omnibus auxiliis, quæ in accessione apoplectica acutissima auctores exequenda suadent. A natura, aut vnito calore natiuo ad expellendam noxam sensatam, vt diximus *supra*, aut superueniente febre. Videtur ergo, quòd apoplexia fortis curari possit, cõtra Senis edictum *lib.* 2. *aph.* 42. Nam ipse sic prædixit *lib.* 6. *aph.* 51. *Quicunque sani dolore capitis* D *repentè capiuntur, & statim muti fiunt, & stertunt, in septem diebus pereunt, nisi febris apprehenderit.* Firmat Gal. *in com. Nam febris superueniẽs soluit dispositionẽ, calefacit, extenuat, atque resoluit spiritum flatuosũ, & pituitosos absumit humores.*

Hieremias Brachelius, & Cardanus *in com.* vt vitarent calumniam istam, Hippocratisque loca dissentientia conciliarent, sententiam hanc non de apoplexia, sed de sopore intelligendam esse asseuerant, hoc placitum plurimis rationibus confirmant. Prima. Apoplexia non producitur vsque ad septimum, sed intra quartum interficit, aut cessat. Secunda. Apoplexia est morbus acutus sine febri, 2. *aph.* 19. & aliqui passim. Et quando superuenit febris, ea E solùm materiam flatuosam, & vaporosam, non crassam, & viscidam discutere potest. Tertia. Quoniam apoplexia repentè sanos non inuadit; accidit enim iis qui comessationibus, & crapulæ sunt dediti, & succis crudis scatent, qui sani non sunt. Quarta. Apoplexiam non antecedit capitis dolor, sed sensuum obtusio, aut stupor; nam illius causa plus offendit quantitate, quàm qualitate. Quinta. Quòd nullus apoplecticus videtur à febri liberari, quin imò quum maxima difficultate spirandi laborent, celeriùs febri correpti intereunt. His conuicti, Gal. interpretationem mirantur valdè, qui Hip. de attonito morbo dicentem intelligit.

Sed magis ego horum mentem vehementer admiror; qui futilibus rationibus irretiti, à summi Gal. indicio sic deuiare coguntur, cuius doctrinam in varios sensus distorquent: Quum ipse expressè contrarium protulerit, dum ait *in com. Videtur autem nunc fortis apoplexia indicium apposuisse, quod stertere dixit, &c.*

Tu verò solue difficultatem cum Gal. *6. aph.* 58. commune scilicet esse omnibus sententiis aphoristicis, ex figura dictionis semper perpetuum significare, licèt ad veritatem sententiæ non requiratur, quod res eodem semper modo eueniant; nam veritates Hippocraticæ casus raros non excludunt, qui si eueniant, non tollunt aphoristicam doctrinam, nec problematum medicorum firmitudinem labefactant. Solùm ergo id verum est, quod frequenter, & magna ex parte accidere solet, ex Gal. *4. aph. 44. & 2. aph. 43. Non enim ex his quæ semel aut bis homo videt, debet pronunciata medica conficere, vt l. 2. de fœt. format.* 2. dictauit Gal. Sic apoplexia fortis magna ex parte non recipit curationem, quum aliquando, rarò tamen curari possit, vt *suprà* ostendimus.

Neque obstant suprà citata in contrarium adducta fundamenta. Quoniam apoplecticus cor frigidum habens, & maximè si debilis sit, vsque ad septimum produci potest. Ad secundum dic: quòd licèt hic affectus ex humore crasso, ac frigido accidat sine febri, ex corruptione tamen sanguinis, & aliorum humorum, aut ob medicamenta calida, intus & extrà applicita superuenire solet; quæ si sit acuta & vehemens, crassam flatuosamque substantiam discutere potest. Tertium verò, & quartum dirimes, si dicas, apoplexiam sanos repentè inuadere, non solùm quum ex plenitudine, sed cùm ex ebrietate ortum ducit. Tunc enim cerebro vaporibus vini repleto, distento, ac intemperato accidit dolor, qui apoplexiam præcedere solet. Quintum explica hoc modo. Quamuis enim superueniens febris apoplexiam videatur concitare, adaucto respirationis vsu, deteriorem; extenuando tamen humorem crassum, & sic discussa copia, sublataque ventriculorum cerebri obstructione plus iuuat; hæc enim erat causa læsionis respirationis, influxu facultatis, & spiritus animalis impedito, quare minor noxa maiori vtilitate compensatur.

QVÆSTIO XXIII.

Quod febris pro morborum curatione sit aliquando excitanda. Contra Fuchsium, Mercat. & Ambrosium Nunium, Medicos præstantissimos.

ET *sanatur.*] Aut à natura, superueniente febri, aut febri suscitata ob artis vsum. Euidens sanè argumentum à natura rectè operante deductum: nam si apoplecticus sanatur superueniente febri, cur illa excitata medicamentorum ope, non reuiuiscet; illud manifestissimo oraculo docuit Hipp. *6. aph.* 51. firmat Gal. *lib. 14. meth. cap.* 15. vbi præter alia auxilia ad obesum corpus persanandum numerat febrim, à medicamentis, aut à nimio exercitio excitatam; quam ad extenuandum corpus non alienam esse, si Medicus rectè omnia faciat, inibi inculcat edoctus ab Hipp. 2. *Coac. cap. 12. text.* 11. si referente Dureto, qui superuenientem febrem acutam conuulsioni, hanc sanare dicere non erubuit. Firmat *lib. 2. aph. 26. & 5. aph.* 70. explicante sic, Gal. *in com. & lib. 6. epid. sect. 6. com.* 8. Quo loco loquutum fuisse Hipp. de omnibus frigidis, & humidis morbis asseuerat, nec immeritò: nam omnes indicationes curatrices solo febris accessu complentur; hæc enim calefacit frigida, siccat humida, flatulentam materiam discutit, tenuat crassos succos, lentos separat, viscidos fundit, & absumit, vt *cit. epid. com.* 7. asserit Gal. Medicamentis ergo exhibitis febrem excitare salubre est consilium, quando acuti morbi frigidi sæuities vrget; ex qua calefactione si oriatur febris, poterit desperato morbo mederi, nam, vt inquit Cels. *lib. 3. cap. 9. Quos ratio non iuuat, temeritas sanat, quum circumspecti hominis sit, quandoque febres accendere.* Hoc enim Plato innuit *in Timæo,* dicens; *suborta febres curant tensiones.* Quare Gal. *lib. 1. prorrhet. sect. 2. com.* 50. in omnibus neruosi generis affectibus, qui à pituitosis humoribus oriuntur, febrem superuenientem adiumento esse maximo confirmat: & *6. aph.* 40. frigidos dolores à flatu subortos, febri accedente sanari asseuerat. A quorum mente alienus non est Paul. *lib. 3. cap.* 20. Sequitur Auic. 2. 3. *cap.* 7. & 1. 3. *tract.* 5. *cap.* 12. qui apoplexiam

A interficere asseuerat, nisi accidat febris; nam ea suborta est spes, vt cum ea soluantur superfluitates. Eius sententiam amplectuntur Mesuē *cap. de spasmo.* Rasius *9. ad Alm. 7.* Eorum mentem explicant Herculan. & Iacchin. *ibid.* Sequuntur Matthæus *consil. vlt.* Valles. 8. *controu.* 10. Brachel. *in com. 26 sent. lib. 2. aph. & lib. 4. com.* 57. Iacotius, & Hol. *lib. 7. Coac. sect. 2. in com. text.* 4. Christoph. à Vega. *lib. 3. art. med. sect. 1. cap.* 21.

Fuchsius, & Ambrosius Nunius *in com. cit. sent. 26. lib. 2. aph.* & Ludouic. Mercat. *lib. 1. de morb. internis, c.* 15. superiorem doctrinam temnunt, & damnant. Primò, Quoniam licèt morbus morbo aliquando curetur, ex Gal. *lib. 6. epid. sect. 6. com.* 8. morbus tamen superueniens non ita debet esse magnus, & periculosus, nec ita lædere actiones, B aut immutare corpus, vt febris; quæ si sit diaria, & mitis succos crassos nec attenuare, nec dissoluere poterit, ita promptè vt acuties morbi multoties efflagitat. Quare Hipp. *cit. lib. 1. prorrhet.* subitaneas apoplexias solutas post febrem superuenientem perniciosas esse asseuerat, vt Numenij filio euenit. Et quum in nostra potestate non sit solùm diariam excitare; quin putridam, & acutam in corpore præsertim plethorico suscitemus, tutissimum est ab eius prouocatione abstinere; & eo maximè quum non sint facienda mala, vt inde eueniant bona. Accedit quòd medicamenta attenuantia multo potentiùs absument crassam pituitam, & cathartica ipsam vacuabunt, quàm febris: quum magis irritent facultatem onere, pressam ad expellendum. Demum plurimum periculum hæc curatio secum importat; nam hac celebrata, febrilis intemperantia alteri additur, quæ summoperè vires prosternit, qua ductus ratione Galenus *lib. de curand. rat. per sang. mission. cap.* 10. in præsentia crudorum succorum omnino arcet C ægros à phlebotomia, si superuenerit febris, quum hæc proportionatum naturæ calorem, quo lenti humores coqui debent, euertat ampliùs. Quare vnicus natiuus calor, isque à febrili labefactatus, complicatos affectus regulare non potest, neque Medicus conuenientem victus rationem vtrique præscribere.

At hi Galeni mentem non satis sunt assecuti, quorum argumenta non est multò operosum refringere. Licèt enim in nostra potestate non sit, solùm diariam excitare, quod timuit Sauonarola *tract. 6. c. de paralysi*; tamen si putrida, & acuta accendatur, nocere non poterit, sed subito, & periculoso malo, auxilio erit. Hanc positionem firmat Ioan. Costæus cum Mongio *in com. cit. cap. Auic.* qui cum Alexandro Aphrodis. *in com. problem.* 131. *lib. 3. Arist.* D intelligendum esse Hippocratem de febri acuta, & vehemente asseuerant. Neque intemperantia hæc superaddita debilitate poterit, quum frigidi morbi præexistentis intemperiem corrigat, atque emendet. Si autem Numenij filius ab Hipp. citatus, superueniente febre occubuit, id non ex addita febri, sed ex lethali apoplexia accidisse existima. Neque medicamenta calida, ea celeritate, qua febris, crassos succos attenuant, aut tenuatos extra corpus pellere nata sunt; Nam febris, incensis spiritibus, aut humoribus per vniuersum corpus vagantibus, succorum lentorum copiam æqualiter incidit extenuat, & expulsioni paratam reddit. Ex quibus vide quàm malo fundamento innixa sit horum sententia, quàm verò nostra, solido ac bono fulta. Lege pro maiori explicatione Vidum Vidium *lib. 2. de curat. membrat. cap.* 16. Sennertum *tract. 1.* E *de capit. affect. lib. tit. de Apoplexia.* Iason. *c.* 17. *de curand. morb. cerebri.*

HISTORIA XXXV. GALENI, *De Melancholia.*

Seruus mœrore affectus, & tabescens, Galeni industria liberatur.

AD hunc modum, & alterius cuiuspiam diuitis seruus Atriensis, mihi cognitus est simili morbo laborare. Nam cùm mæstitia afficeretur ex eo, quia rationem pecunia-

rum

rum quas administrauerat, redditurus esset, summaque non parum deesse sciret, præ mœrore vigilabat, animúmque despondens tabescebat. Prius itaque illius domino, seruum nullo corporis morbo laborare asserui; deinde vt animũ animaduerteret, monui Atriensem propterea timere, quia rationem eorũ quæ administrarat, expostulaturus esset: tristitiáque idcirco ipsum angi, scientem haud parum deesse. Vt igitur me bene coniectasse dominus respondit, maioris notitiæ gratia consului, vt Atriensi diceret, se id tantũm argẽti quod haberet repetisse, ne commissa alteri seruo, quem nondum expertus esset, domestica gubernatione, hic inexpectata morte periret. Nam ab eo postea rationes exposcere non oportere. Vt autem hæc ei exposui, credens se administrationis suæ rationes non redditurum, atque idcirco tristitiam animo deponens, pristinum corporis habitum tertio die recepit, &c. Galenus lib. de præcognit. ad Posthum. cap. 6.

PARAPHRASIS.

Animi mœrorem diutinum, vniuerso calore confertim ad vitæ penetralia confugiente, ibique vnito, conculcato, ac penè extincto, externarum partium refrigerationem, vultus pallorem, atrophiam, ac sæpè mortem parere, testis locupletissimus est Valer. Maxim. *lib. 9. tract. 42.* de morte non vulgari. Firmant Plin. *lib. 7. cap. 32, & 57.* Aul. Gell. *noct. Attic. lib. 3, c. 15.* Valleriol. *lib. 5. de morb. & sympt. cap. 5. in med.* Quum enim ob vehementem imaginationem ab officiis coctionis calor ad cerebrum distrahatur, & ob vigilias corpus non nutriatur, sanguine, nutritionis & sanguificationis organa deserente, fit vt corpus tabescere incipiat, probo cùm partes priuentur alimento, vt sic ali desinant, loquentibus nobis sub latissimo tabis significato, quo Cels. *lib. 3. cap. 22.* atrophiam, tabem vocat, quando videlicet corpus non nutritur, & naturaliter aliquibus semper decedentibus, nullis verò in eorum locum subeuntibus, macies oritur. Quum verò seruus iste ob animi mœstitiam nimis vigilans, non nutritus indies magis ac magis extenuatus contabesceret, mirari non debemus, illum deposita tristitia, recuperato somno, & meliori facta nutritione, redintegratis viribus, tridui spatio ad pristinum sanitatis statum rediisse.

Ex præfata historia, simulque altera amantis mulieris (quam infrà commodiori loco describemus) mira industria à Gal. præcognita coniicies, quàm gloriosum, & honorificum sit Medico, occulta, & in ægrorum intimo pectore latentia, & abscondita rimari, agnoscere, & patefacere; nam cum vtilitate maxima citiùs, faciliùs, & iucundiùs sanitatem ægri adipiscuntur, quos in peius ruere est necesse, si ab eis causa morbi præ pudore, aut timore celata à Medicis non cognoscatur. Summè ergo oportet laudare Galenum, acerrimi iudicij virum, qui præsente corporis cõsiderata sanitate: animi morbũ collegit, & natiua prudẽtia vsus talis tristitiæ causam deprehendit. Docens hoc exemplo quàm necessarium sit, pro curandis abditis & occultis morbis, omnia inquirere & percontari, illorumque exactam notitiam, rationémque retinere: Sunt enim plurima, quæ ægri præ verecundia patefacere recusant, pro quibus inquirendis Medicum sagacem, & natura prudentem, arte & industria insudare oportet.

HIST. XXXVI. AVENZOAR, De Melancholia.

Melancholia ex potu vitiosæ aquæ contracta, cardiacis assumptis, & tandem ingenio miro, curata.

*Etiam recordor, cùm essem cum patre meo studens corã ipso in Medicina. Vocatus fui ad fratrem de Beniamin, Dominum Sibiliæ, & inueni eum quòd iam cogitauerat quòd mors ipsũ detinuerat, & non poterat loqui, nec se mouere motu locali. Sed pulsus eius minimè manifestauit priuationẽ motus ipsius, immò complexionem calidã ex humore calido existente in stomacho demonstrabat. Cui propinaui ad bibendum aquam rosaceam, * cùm succo pomorum, & aquam menthæ, cùm modica quantitate * pulueris santalorum, & masticbis, & inde leuatus est aliquantulũ ab ægritudine. Tamen illa imaginatio phantastica non recessit, & ego non poteram cogitare quid hoc esset. Et continuaui stare cum eo, die ac nocte, & cognoui quòd ægritudo ipsius aliquando augmentabatur, & aliquando alleuiabatur, quare autumaui quod hoc esse non poterat nisi à re extrinseca, & quærens eam cum posse, non poteram inuenire. Sed quadam die quærens bibere, porrexerunt mihi potum in vase ipso, cũ quo frater Beniamin bibere consueuerat, & percepi in aqua illa extraneum saporem, quare ipsam non modicũ abhorrui, & dicta aqua erat aromatizata cum modico odore horribili: quare non cessaui fortiter exclamare, dicens, quomodo poterit iste dominus liberari, cùm quotidie eum potetis toxico? Vnde quidã ex ministris suis mihi cœpit fortiter supplicare, vt tacere deberem, & non abstinui propter hoc, eo quòd si tacuissem, maxima fuisset perditio. Quare scitum fuit, quòd in aquam, cùm qua ipsum potabant, ponebant carnem putridam fortiter exiccatã, & tritam, & ligatam in petia; & quando aqua illa putrida morabatur in stomacho, ascendebãt ab ipsa vapores mali ad cerebrum, & perturbabant intellectum, & Medici omnes illius regionis laborabant circa curationem illius, & non potuerunt illũ curare, donec frater eius elongauit eum à Sibilia: & pro certo remota fuerunt ab eo illa accidentia mala, quoniam illud faciebant sub spe auferendi pecuniam ipsius, &c.* Auenzoar lib. 1. Theizir, tract. 9. cap. 9.

PARAPHRASIS.

A Vaporibus prauis in ventriculo multiplicatis ascendentibus ad cerebrum, ægros in grauissima pericula, deprauatas imaginationes, & innumeras delirij sortes incidere, probat Aëtius *tetrab. 2. serm. 2. cap. 9.* & posito exemplo in hypochondriaca melancholia firmant Gal. *5. de loc. c. 7.* Fernel. *5. patholog. 2.* Iacchinus *in lib. 9.* Rasis *ad Almans. 15.* Ludouic. Mercat. *lib. 1. de morb. intern. 17.* Carrerus *cap. 7. ad libros de loc. affect. disp. 6.* Quare atro, caliginosoque humore ab his partibus eleuato, metum succrescere, & alia melancholica deliramenta oriri, asserit Gal. *2. de caus. sympt. 7.* & annuunt post eum cæteri. Quidquid Auer. *collig. 40.* ex atro melancholiæ colore, aut vaporum ascendentium nigredine, non posse hæc fieri, contra Gal. asseueret. Cuius argumenta inter alios Laconicè soluunt Valles. *5. controuers. 14.* Montaltus *de cereb. affect. lib. tract. 4. cap. 7.* Andreas Laurent. *lib. 2. de Melanch. cap. 5.* Christoph. à Vega *lib. 3. art. Medic. sect. 1. cap. 14.* Nam tetro vapore, nigro, & tenebroso, opacum spiritum, causam euersionis sanitatis, progigni, nulli est non manifestum. Ex qua origine, vt *2. de caus. sympt. vlt. & 3. de loc. 7.* ait Gal. in cerebro ipso obtenebrantur facultates, & spiritus suapte natura lucidi, atro melancholiæ, & vaporum ascendentium colore opaci redduntur. Quo fit, vt anima tristetur, & pertimescat, ex concepta semel mali præsentis, aut futuri opinione, & mille deliramenta contingant, vt in nostro ægro fit manifestum, qui se iam à morte opprimi, arbitrabatur.

Sic Burgundus, teste Interprete Holler. *lib. 1. de morb. intern. cap. de melanch.* multis Medicis adstantibus moriturum se affirmabat, & ipsos precabatur, ne ampliùs animæ impedimento essent, quominus è purgatorio euolaret ad Deum, aliquando imitabatur moribundum, quasi efflaret animam, monebat vt spectarent expiratum; postea summo timore, & desperatione corripiebatur. Alij nolunt loqui, nec se mouere volunt, quum non ex debilitate, sed ex læsa imaginatione & delirio hoc signum contingat: nam pulsus, robur & animalium facultatum firmitudinem significabat, quum maior, celerior, & crebrior esset, qui pulsus à temperamento calido proficiscuntur, vt Gal. *2. de caus. puls. cap. 3.* scitè aduertit. Illa ergo omnia accidentia suprà relata, de metu imminentis mortis, præterquam quòd ab humore illo calido existente in stomacho, & adusto, & superas partes suo fæculento vapore, inficiente originem ducebant, increscebant & fouebantur ab alia causa, nempe

ab odore carnis putridæ, cum qua decocta clàm malefici homines aquam potandam exhibebant.

Tanta enim est fœtidi odoris noxa, vt inspiratus, spiritus omnes labefacter, quum putridus sit adscititius, & præter naturam: quare vires comminuit, tristitiam inducit, febres excitat pestilentes, aliasque, & præsertim putridas generat, recidiuas facit, ventriculum subuertit, nutritionem vitiat: hócque non solùm præstat inspiratus, verùm etiam arteriarum motu per cutem intus attractus. Nam affirmari se audiuisse, scribit Sylvius *in com. in l. prior. de dif. febr. c. 6.* robustum quendam, dum à parua sphæra exercita calens, in peristerotrophio, quod in summis ædibus habebat, obdormiisset, tractis à calido corpore, corde, & arteriis etiam calidioribus largo aëre putri, non multo pòst elephanticum euasisse. Sic qui in stabulis animalium (præsertim moto fimo) versantur, in febres prauas, aliáque morborum genera promptè dilabuntur ac recidunt. Ex quo colligitur, quàm noxium sit, & periculosum, aërem fœtidum, per inspirationem, aut transpirationem, quæ per totam agitur cutem, attrahere. Quomodo autem fœtor arcendus sit, & bonus odor conciliandus, explicat Mercurialis ingenuè *lib. de decorat. cap. 29. probl. 3.*

Quoniam fœtor nemini frugiferus est. Cui enim ex cadaueribus detentis, aut putrescentibus corporibus, aut ex barathris, specubus, sentinis, latrinis, graueolentiã, pestilentémve auram inspirare conducet? Quocirca Gal. *lib. 1. de sanit. tuend. cap. 11.* Optimum aërem in pulmones attrahere, omnibus iuxta salubre esse scriptum reliquit; talemque fore, si nec stagni, nec paludis halitu sit perturbatus, nec ex profundo specu pestilentem auram spirante infectus: nec qui ex cloacis, quæ magnam aliquam vrbem, aut numerosum exercitum purgant, vitium contraxit: nec qui ex animalium, olerum, aut leguminum putredine, aut fimo coinquinatur; nec qui propter stagnum, aut flumen vicinum nebulosus est: nec qui editis vndique montibus in cauo loco inclusus, nullum recipit perflatum: suffocans enim putrísque est, similis ei qui in domibus quibusdam est inclusus, in quibus ob putredinem, & difflatus defectum omnino noxius est. Cur ergo, si clarè colligitur periculosum esse, in corpus per inspirationem, aut transpirationem, fœtentes vapores attrahere; ab aqua illa, horribili, putridoque odore infecta, posse spiritus inquinari, & mentem perturbari, ibimus inficias? immò ab hac causa morbum hunc habuisse ortum non fatebimur? Ex quo exemplo docemur, quantum oporteat Medicum omnia, quæ ægro offeruntur, speculari, & de iis suum iudicium proferre.

Meritò ergo ad prohibendos vapores cerebrum impetentes, humorem siccũ demulcendum, succum calidum in stomacho situm refrænandum, aquam rosaceam exhibuit. Vnà cum santalis, mastiche, & aqua menthæ. Nam frigida hæc medicamenta, rosacea nempe, & santalum vtrumque, robur; & citrinus alacritatem, lætitiamque in hoc affectu summopere necessariam, conciliant, purificant spiritus, temperant, roborant, & quum cardiaca sint medicamenta, ex Auicen. *lib. de virib. cord. tract. 2. cap. prop.* symptomata melancholica valdè mitigant & leniunt. Mastiche autem & mentha, licèt prædictos effectus non obtineant, flatus tamen in melancholicis redundantes discutiunt.

Et maximè si cum succo pomorum fuerint priùs permixta. Nam omne pomum, (Matianum vocat Auicen. *lib. de virib. tract. 2. lit. M.*) summè letificat, roborat cum suauitate sua, spiritum nutrit, contemperat. Et cùm auctore Dioscorid. *lib. 1. c. 126.* sit stypticum, sigillat os ventriculi, clauditque ita, ne vapores ab stomacho ad superiores partes exhalent. Et maximè si stillaritia rosarum aqua, pomi succus sit permixtus. Nam illa quum refrigeret, adusti humoris efficaciam retundit, spiritus recreat, & omni exolutionis generi mirè succurrit. Quæ licèt multis modis, vi nempe ignis, & plurimis ac diuersis instrumentis parari possit, suauior tamen, ac præstantior habetur, vt Mathiol. inquit in Dioscorid. *cap. de rosa*, quæ per balneum calentis aquæ vitreis organis elicitur: quæ enim plumbeis, aut aliis metallicis instrumentis, lignorum, vel carbonum igne extrahitur, fumidum virus, nidoremque reddit: Qua de causa, aquæ hoc modo distillatæ amaræ fiunt, fumidæ, ac nidorosæ, molestiam, & noxam pectori, ventriculo, iecinori, visceribúsque omnibus inferunt.

Adde etiam, aquas distillatas non seruare vim plantarum suarum, vt eleganter disputant Montanus 2. *consult. 133.* & Brau. *lib. 2. de simpl. med. delect. 14.* Quippe dulces, amaræ redduntur, quum partes tenues calore ignis dissoluantur, terreæ, vi ignis extenuentur. Melius ergo est vti decoctionibus, aut infusione, in quibus vis herbarum manet, vt Græci præstantissimi fecere. Si tamen aqua vitreis organis per balneum calentis aquæ fuerit distillata, plurimos vsus conferre potest, adeo vt distillatarum aquarum vsus, in affectibus quibusdam, decoctis non parum anteferri debeat. Siquidem rosacea hoc modo extracta, in ardentibus febribus, & æstiuis feruoribus sitim valenter restinguere, & potantis gustum oblectare potest; præsertim si cum aliquo iulapio permixta ebibatur, Idem præstat in malignis, pestiferísve febribus, cor enim, & præcipua viscera roborat, oculorum inflammationes arcet, capitis dolorem demulcet, hepatis, & cordis æstum incendiumque attemperat; quos vsus, nec herbarum succi, nec decocta præbere possunt; aut si præstant, non ita aptè, commodéque id faciunt.

DVBIVM XXI.

Num Appiana Poma sint nostra Camusia.

COMMENTARIVM.

CVm *succo pomorum.*] Altioris doctrinæ gratia, indagandum est quæ sint hæc poma, quæ hîc auctor ad melancholiam arcendam commendat. Hæc alia non esse, nisi Camusia vocata à Barbaris, à nostris odora; seu Appiana, vt cũ Musa loquar, *tract. de syrupis, tit. de syrup. de pomis*, in animum induco meum: Nam hęc ex horum auctorum decreto cardiaca sunt, & præstantiorem cæteris pomis succum gignunt, ex Ludou. Mercat. *tom. 1. l. 2. quest. 164. n. 71.* & Christoph. à Vega *lib. 3. art. med. sect. 3. c. 5. tit. de fruct. arbor.* & odore suauissimo cor recreant, & refocillant, ex Lacun. *lib. 1. in Dioscorid. cap. 131.* & Amato *eod. loc.* Quare vitalem virtutem firmant, & humorem melancholicum contemperet, vt docet Rembert. Dodon. *lib. 3. de re herbar. Pempt. 6. cap. 1.* Esse autem hæc poma odorifera, constat: Si enim eorum cortices ignitis prunis iniicias, odorem ex se moschatulum fundunt. Insuper arrident gustui, & cum palato maximam ineunt gratiam. Miror tamen ego, neminem tot sæculis extitisse, qui de huiusmodi Camusiis meminerit. Nec dicas Melimela Dioscorid. *cap. 132. lib. 1.* & Horat. *satyra vlt.* eadem esse cum nostris; quoniam illa sunt æstuosa, calida, & dulcia, vt mel; nostra autem sunt temperata in calore, & modicè dulcia. Appiana ergo dicta à Plin. *lib. 15. c. 14.* ab Appio inuentore sic vocata, nostra sunt Camusia; quare ab Italis *mallapia*, quasi mala Appia appellantur; Nam Appianis malis Plinij, odor est coroneorum, & color rubeus, quæ proprietates nostris Camusiis insunt. Si tamen de huius fructus facultate plura videre concupiscis, lege Aloysium Toreum Placentinum *tract. de febre puncticulari, fol. 64.* & Hermolaum Barbarum *lib. 1. corollar. in Dioscorid. cap. 169. de malis.*

QVÆSTIO XX.

Quòd aurum cardiacum sit. Contra Manard. & pro leuanda melancholia inter alimenta sit decoquendum. Contra Musam, Picum Mirandulam, Platerum, & Brauum doctissimos.

PVlueris *santalorum.*] Inter plurima cardiaca, quæ ex professo Auic. refert *in lib. de virib. cord.* Santala numerari, ita notum est, vt probatione alia non indigeat; de quorum vi eximia pro leuanda melancholia, sat plura dixere veteres, & iuniores ferè omnes, qui de aromatum facultate eruditissimè conscripserunt; quorum loco illud est celebratissimum, Aurum nempe, quod pro demulcenda melancholia ab auctoribus miris encomiis celebratur. Quare hanc

hanc controuersiam reddere modò incudi consultissimū A iudicaui; video enim Medicos hoc tantum auxilium obnixè reprobasse.

Enimuerò si probatæ fidei auctoribus sit habenda fides, Aurum aduersus melancholiam, summum, & præstantissimum esse præsidium, asseremus: Cùm enim temperatum sit, ex Auic. *lib.2.tract.2.cap.78.* cor innata vi tuetur, natiui caloris symmetriam conseruat, viscera roborat, splendidos generat spiritus & perspicuos, quorum penuria qui laborant, tristes, cogitabundi, & melancholici esse cōsueuerūt, sanguinem purificat, corpus à superfluo humore repurgat, cor tremulum firmat, vires reficit, iuuat palpitantes, & omnes qui atris, & caliginosis humoribus scatent, aut melancholicis morbis sæpissimè corripiuntur, & aduersus cardiacam passionem mirificum est auxilium: prout Auic. *lib. de virib. card. cap. prop. de auro*, Serap. *tract. de simp. cap.* 425. Platearius *lib. de simpl. medic. cap.* 3. memoriæ prodiderunt: B & firmat eloquenter Geberus antiquissimus auctor, *lib.* 1. *de Alchymia, cap.* 30. *&* 31.

Horum sententiam sequuntur Mathiol. *lib.* 4. *epist.* 9. *& lib.* 5. *in Dioscorid. in com. c.* 70. Quercetanus *in suo alexicaco.* Leuin. Lemn. *lib.* 3. *de occultis*, 6. Ficinus *lib.* 2. *de studios. sanit. tuend. c.* 9. *& libel. de pest. cap.* 10. Libauius *in sua Alchymia.* Vascus Castellus *tract.* 4. *de affectibus thoracis, c.* 8. *difficult.* 5. Qui de auri potabilis mirabili efficacia doctè conscripserunt.

Insuper in venenatis morbis, contagiosis, & malignis celebre est auxilium; nam præterquamquòd putria vlcera tetrique odoris, tactu suo emendat, tamen proprietate quadam cor defendit, sic asserentibus Syluio *lib.* 1. *meth. cap. de metallis.* Scalig. *exercit.* 272. Hieronym. Rub. *lib. de distil. sect.* 11. *c.* 10. Borheto *in suo Iatrochymico.* Lang. *lib.* 2. *epist.* 49. Philip. Vlstadio *in suo cælo Philosoph.*

Hos effectus ipsius limaturam præstare, prodiderunt citati auctores: Quare auri quàm tenuissimam scobem, hoc est subtilissima ramenta, quæ ex limatura decidunt, vel auri purissimi folia, aduersus Hydrargyrum epota plurimum pollere, citati auctores vnanimiter confirmant. Quo pacto eorum approbo consilium, qui post vnguenta mercurialia ad refrænandam malitiam Mercurij in corpore latentis, aurum exhibent in potum, quod Fallop. firmat eleganter *lib.* 2. *de fossil.* 6. *cap.* 37. Et Capiuacius *lib. de lue ven. cap.* 11. post vnguenta ex argento viuo administrata, vtitur vnguentis neruos roborantibus, in quæ ingreditur aurum, Mercurij antidotum. Et nos proprio exemplo firmauimus *lib.* 2. *de praxi medica admiranda, obs.* 136. Ex quibus patet quàm malo fundamento nixa sit Mundellæ opinio *lib.* 1. D *epist.* 1. Monard. *in dialogo de ferro, in fin.* existimantium aurum solùm ad decorem esse necessarium: quæ opinio quàm futili sit stabilita ratione, docent Sebastianus Paparella *lib.* 2. *de calid. innat.* 32. Patres in Mesuëm. *cens.* 3. Licèt enim pretiosa res sit aurum, & ad mulierum, hominumque cultum magno luxu expetatur, ad medicamentorum tamen compositionem summoperè præstat. Nam Mesuë *tract. de elect. tit. de elect. de gēmis, & Alcherm.* Immò Manipul. Medicinar. Confect. Hyacinth. cū multis auri foliis parare docent, quod non fecissent, si aurum cardiacam, belzaarticámque virtutem non obtineret.

Demum pro præseruando corpore à corruptione, vita producenda, roborando corde, aurum ipsum alimentis immixtum decoquere, non est abs re; immò pro leuandis, extirpandísque morbis melancholicis vnicum est subsidium. E Sed plurimi argumentis quibusdam conuicti coguntur aliter opinari. Primò, quoniam aurum, metallum cùm sit, coctionem non admittit, neque dum coquitur liquori vim aliquam è tam densa substantia impartiri potest, monente sic Philosopho *lib.* 1. *probl.* 22. *§. æs verò, & argentū, & cætera generis eiusdem, concoqui quidē à calore animaliū non possunt, sed resolui à ventribus nequeunt, &c.* Auget suspicionē, quòd dicat Aët. *tetrab.* 1. *serm.* 3. *c.* 165. aquam auri malam esse, quum omne metallum igneam habeat substantiam, ex Gal. *lib.* 9. *simp.* 26. & maximè aurum, sublimiti plurimum in se continens: nam sine huius ope liquari non potest; sicut nec etiam ab argento in vase auri fusorio separari, sine aquæ argentariorum adminiculo, quæ quot damna efficiat, non est opus demonstrare. Hæc sunt quibus conuicti plures, ab auctorum recepta sententia discedere coguntur. De quorum numero sunt Mundel. & Monard. *loc. cit.* Musa *tract. de examine metal. tit. de auro.* Cardan. *l.* 1. *de malo medend. vsu, c.* 58. Platerus *paradox.* 91. Brau. Petrafit. *lib.* 1. *de simpl. medic. delect.* 11. Francisc. Picus Mirandul. *l.* 1. *de auro, c.* 4. Marinus Marcenius *c.* 2. *in Genes. vers.* 12. *art.* 5. qui ad rauim vsque contendunt medicamenta ex auro parata ficulnea esse, & nullius vsus.

Sed cessent infamare tam nobile metallum, quod prisci & iuniores, in subsidium venenorum & melancholiæ, tantis laudum præconiis celebrarunt. Dioscorid. enim metallorum explorator sedulus, *in lib.* 5. *cap.* 70. aduersus venena auxiliari putat; in cuius enarratione tam multa de auri viribus referunt Lacuna, & Amatus. Siue ergo Græci antidotorum ex auro, siue Mauritani (vt Fuchsius inquit) sint auctores, huic metallo lætificandi, roborandi, & veneno resistendi plurima vis inest, vt ex multorum mente probat Ioannes Ionstonus ingeniosissimus. *classe* 4. *thaumatographia, c.* 26. *de auro.*

Desinant calumniari præsidium quod multis fuit saluti. Ita enim aurum naturæ nostræ amicissimum est, virésque roborat, vt cutem (quam aperire non nisi coactos necessitate monuit Gal. 3. *de fract.* 43.) perforandam solùm esse in suppuratis exanthematis, aureo aliquo penicillo consulat Ludou. Mercat. *lib.* 7. *de feb. pestil. cap.* 3. edoctus ab Auic. 4. 1. *c.* 29. *& lib.* 2. *cap. cit.* & Albucasi *lib.* 1. *de Cauter. cap.* 1. *in fin.* qui cauterium ex auro factum omnium esse probatissimum asseuerant, quod vlcus exortum citiùs consanescat. Licèt enim metalla propriè non coquantur, vim ta- C men cardiacam liquoribus in quibus coquuntur communicare, non est denegandum.

Quid plura? nonne Auic. 16. 3. *tract.* 1. auro aquam chalybeare prodesse solutioni ventris affirmauit? quem sequitur Platear. *in com.* Nicol. *in aura confectione*, qui aquam ex auro decoctam probatissimam esse asseuerat. Quo pacto eorum approbo consilium, quod tanti fecere Mercat. *tract. de feb. malig.* & Theodor. Angeluc. *l.* 3. *de feb. malign. cap.* 5. Petrus Vaëzius *tract. de epidemia pestilent. c.* 6. qui in pestiferis, maleficentissimisque febribus aquam auro candente calybeare iubent: redditur enim hoc modo aqua gustui gratior, & affectibus curandis multo vtilior. Nonne communis Medicorum vsus chalybem, seu ferrum ignitum, multoties in aquam, seu decoctum appropriatum morbo infundere, & extinguere consulit, ad adstringendum, aperiendum, & deobstruendum? prout docuere Gal. 9. *sec. loc. cap.* 2. *rubr.* 8. Aëtius *tetrab.* 3. *serm.* 2. *c.* 13. Sic enim euadit aqua calidior, attenuans, & incidens, quoniam aquæ communicat ferrum suam vim, vt ait Auic. *lib.* 2. *tract.* 2. *cap.* 251. Cur ergo si ferrum, & aurum ipsum densissima metalla, suam facultatem aquæ impartiuntur, hoc aquæ vel alimentis cum quibus decoquitur, cardiacam virtutem suam tribuere posse negabimus? quod ita esse præclara historia firmant Schnitzerus *epist.* 5. & Zacharias à Puteo, *in claui medica spagyrica & chirurgica*; qui in pectore, & ventriculo gallinarum inuentos fuisse aureos nummos penè absumptos asseuerant. Ergo à robusto ventriculi calore aurum coqui potest, & vim suam cardiacam largiri.

Rursus. Cur Bernardum Dessenium accusabimus, *lib.* 1. *in com. elect. de gemmis Mesuë.* Constantin. *lib. de gradibus medic.* Ficinum *loc. cit.* Nicol. *in suo antidotario*, Aureā confectionem, ab auro eius compositionem ingrediente sic appellatam, describentes, quæ ad caput, cæteráque viscera roboranda confert eximiè? aut alios, vt Mathiol. Andernac. qui in similes vsus, id candens iusculis, aliísve succis vel distillatis intingunt? Vel in puluerem redactum, vel in oleum conuertunt, & sic in potum exhibent, de cuius excellentia, ac vi admiranda referunt Hieronymus Rubeus, Quercetanus, Andernac. *ex Paracelso*, Gesnerus, qui auri potabilis, auxilij penè diuini, varias afferunt descriptiones. Cur, inquam, hos damnabimus, qui Principum, Magnatum, diuitúmque salutem, aureis medicamētis conseruant? quum hæc cor exhilarent, & mortem retardent, vt scitè Benedict. Perer. *lib.* 1. *de magia, q.* 13. docuit *in fin.*

Neque

Nempe te moueat, quod asserat Gal. metalla igneam habere substantiam; si aurum excipias, quod cùm putum sit, à metallorum principiis, sulphure nempe, & argento viuo est maximè defæcatum. Quod verò in vase ad ignem fundatur, iniectis sublimato, & aqua argentariorum, malitiam eius non arguit, nam pauxilium sublimati, & aqua, ignis vi sensim abeunt in vapores. Aqua verò auri, hoc est, illa quæ decurrit per mineras auri, mala, vt Aëtius ait; per illas enim scaturiens aqua, aliquam ex plumbo, aut ferro, quæ in aurifodinis sæpè oriuntur, vim prauam sibi adsciscit.

Obseruatio XXXIII.

Diutinus mœror, auri potabilis vsu, curatur.

BAro quidam Illustris melancholicis imaginationibus diu vexatus, pluribus auxiliis adhibitis conualescere haud potuit. Melanagoga ex multiplici medicamentorum sylua parata sunt exhibita; iisdem serum lactis caprini medicatum, apozemata, balnea, hirudines sæpiùs ano applicitas, cardiaca medicamenta, fontanellas cruribus adiungas; quibus nec tantillum leuatus, ad auri potabilis vsum se conuertit. Auri enim scobem porphyrite priùs optimè læuigatam; aut liquidum & potabile, velut oleum, ipsum alternis diebus vino maluatico permixtum ieiuno stomacho assumebat. Liquidi sex guttæ, pulueris scrupuli dimidium satis erant: quo auxilio quum per mensem vteretur, omnino à tantis malis euasit immunis. Tanta est auri vis, & efficacia, & pro curandis grauissimis morbis mira potestas. De cuius facultate eximia plura dixere Ioan. Daniel Mylius *in sua Anatomia auri, part. 2. de medic. aureis, & part. 4. de auri potabil. vsu.* Abraham è porta Leonis *in suis dialog. de auro*, & nuper Stephan. Roderic. Castrensis *lib. 4. de Meteor. Microcosm. 3. de antidotis ex auro eruditè disseruit.*

Ne tamen de hoc argumento quidquam intactum relinquamus, placet curiositatis gratia, de quinta essentia auri ab Alexandro Quintilio, natione Italo, nunc Matriti apud Hispanos habitante, composita, verba facere, qui eam in hominum animos introduxit opinionem, vt crederent, se pulueres ex auro purgatiuos efficere, qui variis morborum generibus possent esse ex vsu. Et vt suum experimentum testimoniis plurium illustrium virorum, immò & Protomedicorum voto confirmaret, libellum composuit. Anno 1600. Hispano idiomate conscriptum, cui *De quinta auri essentia* titulum dedit, in quo de illius vi & efficacia mirabili in purgando solùm egit, puluerum præparationis secretum sibi ipsi reseruans. His ergo pulueribus sex granorum pondere assumptis, omnes tam acutas, quàm chronicas ægritudines curasse, vacuatione excitata per vomitum, & aluum gloriatur. Exhibet pulueres non in substantia ipsa, sed infusos per noctem in iure auis, vino, liquore aliquo, vt vitello oui. Matutino tempore præbet infusionem, quantitate vnciarum duarum exhibitam. Et tanta est huius medicamenti efficacia, vt iidem pulueres qui semel infusi sunt, possint bis, & ter iterum ad similes vsus infundi, quibus nunquam æger vacuatione frustratur. Propinari possunt in quolibet sexu, ætate, temperamento, regione, & tempore, delicatulis fœminis, senibus debilibus, pueris, vterum gerentibus, fastidiosis, & nauseabundis, qui vel ob debiles vires, aut pharmacorum tædium, medicamenta nec possunt, nec volunt assumere, tutissimè exhibentur, vt proprio experimento sæpissimè sum expertus. At tanti fuit æstimata, & apud Hispanos celebrata inuentio hæc, vt in vniuersam ferè Europam, immò in vtramque Indiam certatim libræ multæ, singulis annis deferantur; eo tamen ordine, vt sex granorum quantitas singula, papyro sit vnica obuoluta, & ipsius Quintilij signaculo diligenter obsignata.

Porrò si res hæc non populari trutina, sed aurificis statera sit examinanda, profectò pulueres hos, nec aurum, nec quintam eiusdem auri essentiam esse reperiemus. Licèt enim laudandus sit auctor (quempiam enim honore suo defraudare impium est, & ab ingenuo viro alienum) qui

A subtili Minerua, & arte Chymica valde peritus, tam suaue, miniméque molestum medicamentum expurgans euulgauit in lucem, quod per vtramque regionem, tam biliosos & tenues, quàm crassos & tenaces humores promiscuè expurgat, tamen aurum vim purgatricem obtinere, nec veterum, nec recentiorum confirmauit quisquam.

Quòd si Plin. *lib. 33. cap. 1. in fin.* aurum vmbilico illitũ expurgatricem vim habere dicenti; fides est adhibenda, de mitissima loquutus est, vt ipse refert illis verbis: *Aluum leniter soluit, &c.* Rursus. Si aurum purgandi vim non obtinet, aut si Plinij voto standum, ea est leuis, & exigua, cur horum puluerum infusio tam potenter purgabit, non solùm prima vice exhibita, sed iidem pulueres iam infusi, si bis aut ter deinceps infundantur, easdem præstabunt operationes? Quis ergo has auri vi tribuendas esse affirmabit?

B nullus quidem, nisi rudis mentis compos. Secundò. Aurum in tam parua quantitate corpus non expurgat, hoc enim effrænium, & violentorum medicamentorum est indicium. Tertiò. Si hi pulueres essent ex auro confecti, maiori pretio essent vendendi. Constat autem auctorem singulam papyrum sex grana reportantem, paruo pretio vendere solitum. Quartò. Ex officina eius singulis mensibus, 20. 30. & plures horum puluerum libræ in varias orbis oras transportantur. Deus bone! Vnde tanta auri quantitas?

Quare hanc quintam essentiam stybium esse præparatum, superioribus nixus rationibus teneo firmiter; hoc enim medicamentum, si rectè calcinetur, & præparetur, vt facit Quintilius, mirabiles vires præbere posse, affirmauere iuniores, & maximè Theoph. Paracels. qui primus

C omnium in eius præparatione insudauit. Sanè deiectoriam viam præstantissimam sortiri, simúlque per vtrumque ventrem corpus ab omnibus recrementis expurgare, non secus ac reliqua omnia metalla ab omnibus sordibus mundificat, iidem literarum monumentis consignarunt: cuius etiam oleum, quod ratione rubedinis vocatur sanguis stybij, vlcera cancrosa, maligna, serpentia vnicè abstergit, & repurgat, cuius conficiendi modum docuit Fallop. *tract. de metal. cap. 29.*

Deinde stybium præparatum in affectibus melancholicis, & pestilentibus, propè diuinam vim obtinere, fidissimo experimento compertum est. Vteri vitiis, arquato, Gallico, comitialíque morbis mirabiliter opitulatur, & aliis omnibus, qui à crassiori bile; tenacíque pituita originem ducunt. Cæterùm in præparatione eius diligenter aduertere

D oportet, vt illud sit certa quadam lege, & exquisita ratione præparatum; etenim stybium calcinatum, Chymistarum more, sæpè propinaui pluribus, qui nihil egesserunt. Sed cùm horum puluerum basis, & fundamentum chrysocolla sit (boracem officinæ dicunt) & hæc violentam habeat vomitoriam purgandi facultatem, ex Dioscorid. *lib. 5. cap. 64.* tam exigua portio, eáque mira industria prius exusta, & cum stybio ad ignem exactè permixta, additur à Quintilio, vt eius valida vis facilè mitescat, & suauiter, clementérque deinceps aluum expurget.

Insuper. Cùm hi pulueres sint antimonij, & hoc medicamentum secundùm Mathioli censuram, & præparationem quam sequimur *lib. 5. cap. 59.* sit ad eradicandos morbos contumaces præstantissimum, fit vt pluris æstimandi sint. De cuius medicamenti vi eximia, præter Quercetan.

E Rubeum, Ripleum, Isach Hollandum, & alios, lege Geber. *lib. 1. part. 4. de magna perfect.* Massar. *lib. 9. de medic. purg. c. 30.* Chymicas verò formulas selectiores Basilius Valentin. Medicus Chymicus exactissimè promulgauit.

Abeant ergo Greuin. *lib. 2. de venen.* Lupeus Curelean. *in animaduers. in init.* Mercurial. 3. *consf. 6.* qui contra experimentum, stybij vsum vehementer condemnant; cuius rationes ex dictis facilè solui possunt. Abeat & Quintilius ipse cum commento suo, qui hos pulueres callidè, vt ampliùs æstimentur, aureos persuadere conatur: quum tamen nihil aliud verè sint, quàm stybium ipsum exactè, & vt decet præparatum. Sed hæc tetigisse libuit, pro illis qui hanc auream suppellectilem curiosis oculis perspexerint. Interim de viribus & efficacia Antimonij, lege Ramnusium *tom. 1, nauigat. part. 9. Africa pag. 95.* Ludouicum

nicum Launæum *lib. prop. de facultate, & admirabili vi Antimonij.*

QVÆSTIO XXV.

Quòd lapis Belzaar, calidus sit, & humidus, & aduersus melancholiam, putridas, venenatásque febres tutißimum alexipharmacum, vt voluere Arabes. Contra Lupeum, Augenium, & Saxoniam, Medicos præstantißimos.

SEquitur lapis Balzaar, vnicum pro domando humore melancholico subsidiũ, de cuius vi in manifestis qualitatibus tantisper modò disserendum est, cùm in huius dubij explicatione ieiuna sit recentiorum lectio, qui de huius lapidis vi excellenti ex professo disputarunt, de quorum numero sunt Garzias ab Horto *Colloquio* 45. *de rebus Indicis*. Christoph. à Costa, *cap.* 21. *eiusdem tract.* Amat. *lib.* 2. *in Dioscorid. in com. cap.* 39. & 3. *centur.* 74. Monard. *lib. de virtute lapid. Belzaar.* Ioan. Fragosus *tract. de reb. indic. in lit. P. discursu* 3. Thom. Iordan. *tract. de pest.*

Mirum est omnes Medicos, fidissimo experimento fretos, vnanimiter statuere (hoc enim illius maiorem arguit excellentiam) hunc lapidem esse vniuersale venenorum antidotum, ac cæteris alexipharmacis pretiosius alexiterium. Vt ex omnium Medicorum Indorum voto refert Acosta *lic. cit.* & Mathiol. firmat. *in com. cap.* 72. *Dioscorid. lib.* 5. qui id longè magis præstare aduersus deleteria venena; quàm cætera non modò simplicia huiusce facultatis medicamenta, sed etiam theriacam ipsam, & alia quæuis antidota, luculenter explicuit. Non enim solùm in extirpanda venenosa qualitate, malignis, pestiferisque febribus debellandis summè confert; verùm etiam sanitatis tempore assumptus collapsas vires reparat, iuuentutem resarcit, vitam diuturniorem reddit, senes repuerascere facit, naturalem calorem vigorat, excrementorum promouet expulsionem, præcipua corporis viscera, maximè cor, vitæ domicilium, ab omnibus noxis, ac incommodis tutatur, ac defendit. Insuper spiritus reficit, humorum malitiam refrænat, appetentiam suscitat, animi mœrorem demulcet, cordis affectibus remedio est.

Quid plura? Estne aliquod præstantius, sublimius, aut ad salutem mortalium conseruandam, vitæque durationem propagandam, aut refrænanda omnis generis venena, ab Auctore naturæ conditum excellentius medicamen? quod non solùm in acutis putridisque febribus, ad roborandam naturam; in pestiferis, & maleficis, ad deleteriæ qualitatis sæuitiem domandam; sed in diuturnis, & præsertim malancholicis, ad tetri nebulosique humoris malitiam retundendam, præsentaneum salutiferúmque censetur præsidium, *Bel* enim Arabica, & Persica lingua idem est ac Dominus, *Zaar* venenum significat: ita vt lapis Belzaar, dicatur lapis Dominus venenorum; horum enim lethalem vim mira quadem proprietate coërcet ac frænat, vt eruditè asserunt Nicol. *serm.* 4. *tract.* 4. *cap.* 9. *in fin.* Conciliator *tract. de venen.*

Quare in melancholia, ad mulcenda sæua ipsius symptomata, ex vno aut altero liquore cardiaco assumptũ hunc lapidem, strenuissimum esse præsidium, vsus ostendit. Nam omnes morbi ex melancholico humore prognati, vt cutanei affectus, malignam quandam induunt naturam. Quo fit vt omnibus atræ bilis speciebus, secundùm totam substantiam, non secundùm vnam aut alteram qualitatem, opitulari possit. Subinde ad ferinam illam atram bilem omnibus longè deteriorem, quæ ex assata flaua bile progignitur, summoperè etiam prodesse, ab illis compertum est. Tantò enim hæc bilis atra perniciosior est ea, quæ ex atro humore superassato fit, quantò nimirum flaua bilis efficacior succo malancholico. vt Gal. *lib. de atra bile, c.* 3. differtauit. Omnem autem humorem superassatũ, malignũ esse constat, ex Gal. *lib.* 6. *aph.* 56. & 1. *epid. sect.* 2. *com.* 26. pustulas nigras malignas vocat. *Et* 3. *epid. sect.* 3. *com.* 26. tumores in melãcholicis ortos, malignos appellat: immò & carbunculum eo loco malignum dicit, *Et* 1. *prorrhet. sect.* 4. *com.* 14. sanguinem in atram bilem commigrantem nominat malignum: quod etiam facit 2. *feb.* 9.

Obseruatio XXXIV.

Melancholia profunda, lapide belzaartico, vario modo exhibito, curatur.

QVædam fœmina cùm ex retento menstruo in tremorem cordis, summam tristitiam, metum, taciturnitatem, ac demum inexplicabilem melancholiam incideret, vix omnibus auxiliis, quæ à Medicis præscribi solent, celebratis, opem sensit vllam: quæ solo belzaartici lapidis vsu, omnino sana est facta. Aquam ipsius frustulis coctam potet, ipsum interdiu diutissimè in ore detentum fortiter B exugat impero. Annulum auro incrustatum paro, in quo lapis erat inclusus, ita vt carnem tangeret, in proximo minimo læuæ manus digito gestatum. Sacculum ex eius puluere cum aliis cardiacis supra cor gestandum construo. Tabellas ex eo cum electissimo saccharo, aliisque pulueribus immixto conficio: ex quibus vnam ieiuno ventriculo, alteram tribus horis post cœnam deuorabat, stillatitia scorzoneræ aqua superbibitã. Quibus omnibus cùm quadraginta dierum spatio vsa esset, & à mœstitia conualuit, & menstrua rectò ordine fluxerunt.

Nam lapis hic scirrhosas affectiones comminuit; qua de causa in febre alba, & virginum obstructionibus aperiendis confert eximiè, ex Ludou. Mercat. *lib.* 2. *de virg. & viduar. melanch. cap.* 6. *in fin.* Insuper aduersus canis rabidi, aliorúmque virulentorum animalium ictus, ad vulnera C venenatis telis inflicta, ad venenosa apostemata, emplastri modo applicitum, valdè conducere iidem auctores contestantur; quod fidissimo deinde experimento compertum est, & contrarietatis ratione omne pestilens fugat inquinamentum, ex Marsi. Ficino *in sua epidem. antidot. cap.* 24. & à veneno præseruare omnes confirmant, vt refert Claudius Richard. *in append. ad lib. de Pest. Thom. Iordan.* Omnes lapidem triturandum imperant tenuissimè. Sed cùm motu, & trituratione virtus exhalet, & euanescat, satius existimo cultello ex auro aut argento parato, vel ex purissimo chalybe constructo ipsum radere, quàm vel per leuem triturationem, ipsius virtutem resoluere.

De quantitate variant Doctores. Nam Auenzoar *lib.* 1. *Theisir, tract.* 13. *cap.* 6. narrans Historiam Acii filij Haly laborantis icteritia ex veneno, quem huius lapidis bene-D ficio se curasse gloriatur, tria grana hordei exhibet. Serapio dosim instituit 12. granorũ. Garzias ab Horto Indiæ Magnates, ad robur vitale conseruandum, 10. grana in stillatitio rosarum liquore, assumere, & nonnullos ad triginta vsque, nimia sanè quantitate, deuorare affirmat, nec sine periculo liberaliùs sumi dicit, cùm ex eius in maiori quantitate vsu, quendam mortuum fuisse idem enarret auctor. Licèt enim nullam noxiam qualitatẽ contineat hic lapis, tutiùs tamen existimo præceptum Gal. dicentis. *simpl.* 18. alexiteria ea moderatione esse assumenda, vt nec præ nimia copia corpus oblædant, neque præ exiguitate à deleteriis vincantur. Quare ferè in diuturnis, & aliis non ita E acutis, & periculosis morbis, septem, aut octo grana exhibere salubrius est, vt notat Lazarus à Sotto *in suis animaduers. fol.* 27. & Steph. Roderic. Castrens. *lib.* 4. *de Meteor. Microcosmi. cap.* 4. scitè edocuit. Si verò sua acutie, malitiáque vrgeat affectus, multò maiorem quantitatem porrigere non dubitamus, si verũ est auxilia debere contendere cum morbo in magnitudine, & contrarietate. Quamuis enim maiores nostri maximè fuerint in eius quantitate nimia propinanda timidiores, hoc ad infrequentem vsum, & ad magnum pretium quo æstimabatur, referendum puta.

Obseruatio XXXV.

Lapis belzaar in maiori quantitate assumptus, potentiùs venenum extinguit.

LEonora, fœmina calidissimi temperamenti, in febrem incidit maleficentissimam, deterrimis signis concomitatam,

tatam, adeò vt angore summo tribus diebus continuis per os viuos 62. eiiceret lumbricos. Ex contagio clientes omnes eodem correpti sunt morbo. Omnibus ea administrata sunt auxilia, quæ & inutilem vacuarent humorum copiam, vnaque maleficam qualitatem retunderent. At illi, quibus Belzaar in parua dosi est exhibitus, omnes interiere: Domina autem maximam assumens quantitatem, interdum vnico haustu drachmam felici euentu reuixit; & non solùm hæc, sed alij plures hac curati via euaserunt: nam vehementi veneno vehemens antidotum succurrit.

De temperamento in qualitatibus manifestis, priores non fuerunt solliciti, scientes hunc lapidem solùm qualitate occulta suas exercere operationes. Sed cùm multum intersit scire num operantia è tota substantia calida sint, aut frigida, quum teste Gal. 5. *simpl.* 17. alexiteria calidiora potentiùs agant, quoniam auxiliarium sibi adiunxere calorem, idcircò ego omnium nouissimus ad hoc argumentum explicandum descendo. Et primò quòd sit frigidus.

B Belzaar est lapis ex omnium auctorum decreto. Lapis est corpus terreum, crassum ex Gal. *lib.* 4. *simpl.* 19. durissimum, quòd ab humido irrigatum non emollitur, ex Gal. *lib.* 9. *simpl. tit. de lapidibus.* ac proinde frigidum siccum ex Gal. *lib.* 9. *meth.* 17. §. *lapidum substantia constans, stabilisque propter siccitatem, & frigus, &c.* Ergo lapis Belzaar frigidus est & siccus.

Secundò. Lapis Belzaar gignitur intra ventriculum cuiusdam animalis, vt de eius ortu Auctores affirmant. Sed lapides in renibus, & aliis corporis partibus reperti, sunt frigidi, sicci, ex frigido, lento, mucilaginosóque humore procreati: Ergo.

C Tertiò. Ex secundis qualitatibus pariter, & ex tertiis, nullæ sunt quæ medicamentorum temperamenta ita nobis ostendant, & primas qualitates denotent, vt sapores ipsi, quoniam magis petunt sensus nostros cum materia. Sed lapis Belzaar habet saporem insipidum, teste Serapione *loc. cit.* & hic sapor aquosus est, & subfrigidus, 2. *aliment.* 68. & Auic. 1. *part. canticor. text.* 31. §. *Purè insipidũ, frigidũ est, & humidum, &c.* Ergo lapis Belzaar frigidus est, vt sunt Hyacinthus, Sapphirus, Smaragdus, Rubinus, Carbunculus, Sarda, Granatus, quos frigidos esse auctores contestantur.

Quartò. Quæ superfluum vomitum curant, & alui profluuium adstringunt, sunt frigida sicca. Sed lapis Belzaar cohibet vomitum, & retinet ventrem. Ergo frigidus est & siccus. Maior patet ratione, & experimento. Minorem probat Garzias ab Horto. *Colloq.* 17. *de Costo*, vbi contra D cholericam passionem, strenuum esse auxilium asseruit. Sequitur Ludou. Mercat. *tom.* 2. *lib.* 7. *cap.* 2. *de feb. malig.* qui aduersus nimium alui fluxum in hac febre euenientẽ, approbat alexipharmaca, inter quæ primo loco hunc lapidem connumerat.

Sed his relictis, veram sententiam proponamus, quam defendit Ioan. Serap. *tract. de simpl. cap. cit.* §. *Et est lapis mollis tactu, multæ humiditatis, & caliditas eius est sine superfluitate.* Cuius sententiam refert Nicol. *loc. cit.* & probat Franciscus Francus *lib. de pest. & morb. cõtagios. cap. de lapid. Belzaar.* & licèt temperatum faciat in actiuis, Serapionis sententiam summoperè laudat, quum modicè calidum, temperatum dici possit, & è contra. Vt Gal. 6. *simpl. cap. de atriplice, &* 2. *alim.* 42. doctè admonuit.

E Nec desunt pro hac confirmanda sententia rationes: quarum prima est. Lapis Belzaar prouocat sudorem, ex Serap. *loc. cit.* §. *Liberat namque à morte, & expellit venenum per sudorem, &c.* Sed prouocantia sudorem sunt acria, & tenuis essentiæ. 4. *simpl.* 19. *in initio.* Ergo lapis Belzaar calidus est. Nec dicas, refrænata mala qualitate, & natura robustiore facta ex eius vsu, sudorem prouocari, destructis, & euocatis ad cutem contagionis seminariis, vnde sudor emanat. Nam præterquam quod hac de causa non solùm hanc, sed aliam vacuationem, pro humoris natura contingere est asserendum, etiam per se, & caliditate sua hunc lapidem vacuationes promouere non ibo inficias.

Secundò. Deobstruentia, quà talia, sunt calida, ex Gal. 6. *simpl. cap. de cicere, &* 8. *simpl. cap. de prassio.* Sed lapis Belzaar deobstruit, ex Mercat. *lib.* 2. *de morb. mulier.* 6. & 2. *de morb. pueror.* 7. Roderic. à Cast. *lib.* 2. *de morb. mul.* 5. Ergo calidus est. At calidior censendus est alius lapis, quem vnicè venenis resistere tradit Garzias ab Horto. *loc. cit.* hic enim reperitur in felle histricis, est rotundus, gustu amaro, tangenti læuis, colorem habet dilutioris purpuræ, vt Gallicus sapo. Excellentiori modo veneno aduersatur, & suprà dictis affectibus, præsertim malignis summoperè auxiliatur: quod ita esse, præter citatos firmant Petrus Vaezius *lib. de epidem. pestil. c.* 6. Castro *lib.* 4. *de meteor. Microcosm. cap.* 4. Vocant Malacenses, vbi inuenitur, *lapidem de porquo spino.* Aqua solùm, aut liquidum in quo infunditur, propinari debet, quod breuissimo temporis spatio amarum reddit. Caueas tamen ne cum intensa febri propines: nam impensè calefacit, inflammat, sitim prouocat, etiamsi cardiacis frigidis permisceatur. Prouocat sudorem, & mirandum in modum deobstruit ob amarorem.

Tertiò. Expurgantia renes, lapidémque comminuentia sunt calida, ex Gal. 6. *simpl. cap. de bdellio*, sed lapis Belzaar renum, vesicæque calculos comminuit, ex Lacuna *lib.* 5. *in Dioscorid. cap.* 72. Ergo calidus est, & vt res illustrior fiat exemplo, sequentem obseruationem audire ne pœniteat.

Obseruatio XXXVI.

Lithiasis, lapidis Belzaartici vsu curatur.

QVidam in vrinæ suppressionem sæpissimè incidebat, à crassiusculis arenis, sabulosáque materia subortam, quæ in viis vrinæ ita tenaciter hærebant, vt medicamentis vllis abstergi minimè possent: at cùm variis huic operi idoneis medicamentis vacuantibus & diureticis curatus esset, aucto tamen quotidie malo immaniter vexabatur; sed lapide Belzaartico, duorum mensium spatio, octo granorum pondere deuorato cum iure auis, à tanto malo conualescere cœpit. Hoc ergo auxilium inter præstantissima, & efficacissima præsidia huic vsui Medici celebrent est necesse.

Partis contrariæ argumenta sic dilues. Ad primum respondet Fallop. *tract. de metal. cap.* 7. asserens, multum differre lapides communes, ab iis qui concoctione intra animalia facti sunt, in quibus succus concoquitur, & partes terræ attenuantur, & nimia humiditas absumitur; velut apparet in gemmeis lapidibus, & lapide Belzaar, qui splendent hac de causa. Deinde non omnes lapides sunt frigidi; nam lapis hæmatites calefacit, & extenuat, apud Dioscorid. *lib.* 5. *cap.* 101. Lapis pyrites calefacit, & valenter abstergit, ex ipso *eod. lib. cap.* 100. Alumen calidum est, eodem auctore *lib.* 5. *cap.* 82. Chrysocolla calida est & sicca in quarto gradu, ex Platear. *lib. de simpl. medic. cap.* 6. & Serap. *cap.* 423.

Ad secundum dic. plurimùm diuersos esse lapides, in humano corpore præter naturam in variis partibus repertos, ab iis qui secundùm naturam in animalibus fiunt; vt in capitibus cochlearum, bufonum, in ventriculo pullorum hirundinaceorum. Sic etiam in gallinaceorum pullorum ventriculis gignuntur lapides quidam virescentes, qui calidi sunt. Quid plura? Etiam in ostreis generantur vniones (appellant margaritas) quæ temperatæ sunt, ex Serapione *cap.* 397. Quare negandum non est, lapides in pluribus corporis partibus progenitos, calidos esse.

Ad tertium respondet Gal. 3. *simpl.* 3. ex sapore nos non posse exactè vires medicamentorum agnoscere. §. *Interim verò & illos castigabimus, qui ex consistentia, colore, odore, sapore, grauitate, leuitatéque, cuiusuis medicamenti facultatem inuenire autumant, &c.* Et repetit etiam 4. *simpl.* 4. Nam opium amarum, ex Dioscorid. *lib.* 4. *cap.* 6. ita acre est, vt paululum in ore detentum linguam exulceret; quod frigidum esse, *in* 4. *gradu* testatur Auic. *lib.* 2. *tract.* 2. *cap.* 526. Sapor enim insipidus, quà est insipidus, aquosus & frigidus est; sed fit sæpe in mixtione, vt multæ materiæ frigidæ adiuncta sit alia materia calida, & nitrosa, in qua non modica caliditas adest. Hoc modo radix vocata Mechoaca est insipida, quum sit tertio ordine calida

calida, vt de ea Christoph. à Costa, & Monardus scribunt.

Ad Quartum dic. Lapidem Belzaar vomitum coërcere, & alui fluxum, quoniam cicurat venenum, & roborat naturam; vt proprio experimento Garzias ab Horto *cit. loc.* confirmat. Adde diarrhœæ, & cholericæ affectioni opitulari, quando ex venenato humore ortum ducunt, eiúsque malam qualitatem domat, ac refrænat. Sic Auer. vir acerrimi iudicij, *lib. 5. collig. cap. 23.* manifestissimis verbis asseruit, medicamentum belzaarticum, expellere & extirpare venenum; non quia agat in ipsum, sed quoniam clam furtímque, in corpus humanum agens, ipsum fouet, & roborat in tantùm, vt veneno fugando, & expellendo sufficere possit. Sed de temperamento satis.

Hac de causa in sanis ad morborum præcautionem saluberrimum censetur auxilium, quoniam vires refocillat, & ab imminenti malo ipsas defendit. Quidquid contrà sentiat Horat. Augen. *tom. 1. lib. 9. epist. 1.* Nam si in sanis ad præcautionem mirificè prodest, cur in putridis febribus ad morborum curationem non conducet, & in malignis febribus securissimè non administrabitur? Abeat cum suo commento Lupeus *lib. de morb. pustulato*, lapidis huius vires eximias ad libitum temnens & damnans, cuius socius in hac opinione fuit Hercul. Saxonia *lib. 10. de plica Polonica, cap. 59.* eo solum ductus argumento; quòd hic lapis, cùm esset probatus, & verus, & propriis manibus extractus ab animalis ventre, à Medicis qui eo vsi sunt, nullum ægrotis attulit iuuamentum. Hac ratione condemnabit Theriacam, aliáque pretiosissima antidota, quibus assumptis perire ægros sæpissimè contingit. Nam venenum antidoto est vehementius. Quam enim medicinam, inquit Gal. 3. *de præsag. ex puls. lib. 3.* inuenies, quando putredo, aut venenum cor occuparunt? Quæ autem de excellẽtiis tantæ antidoti Laconicè perstrinximus, sunt intelligenda, dummodo probatus sit & verus lapis. Nam hoc tempore ex Orientali India ea prouenit quantitas, vt maiori ex parte legitimi non existant. Quibus autem notis veri à falsis dignoscantur, citati, latè retulere auctores. Tu verò si latiùs de huius lapidis admirandis facultatibus plura scire aues, lege librum clarissimi Bauhini, qui *de lapide Belzaartico* inscribitur.

Post duo hæc insignia alexipharmaca, pro leuandis melancholicis præstantissima, tertio loco *Margaritæ* succedunt, ordine & potestate, quas, easdem ad similes mitigandos affectus, vires obtinere, suprà citati auctores memoriæ commendarunt, præsertim Arabes, qui his mirabilem vim cardiacam aduersus malancholiæ symptomata vnanimiter tribuunt. Quarum magisteria apud multos reperies, præcipuè apud Quercetanum, qui modũ ingeniosum separandi margaritas à suo dissoluente proposuit. De harum virtute eximia pro roborando corde, & mulcenda melancholia, lege Ludou. Septalium *lib. de margaritis.*

His annumerandum venit *Vnicornu*, licèt multa fabulosa ab auctoribus de eo passim proferantur. Audiui enim quosdam qui vnicornu pro curandis melancholicis symptomatis, & refrænanda cuiusuis veneni potentia, aliis Belzaarticis, medicamentis anteponendum esse crediderunt. Sed quum vsus illius adhuc sit incognitus, quum verum vnicornu in domibus magnatum vix reperiatur, vt refert Gesner, *lib. 1. de quadruped. cap. de Vnicornu.* & passim pro eo boum, aut equorum ossa vendantur, in eorum opinionem descendere non possum. Nam licèt Monoceros multò quidem antea innotuerat, non tamen vsus illius ad Medicos vsus peruenerat. Plinium enim expressè de hoc animali loqui scimus *lib. 11. cap. 37.* qui auctor annis ferè 150. Galenum præcessisse perhibetur, quantum scilicet inter Titum Vespasianum, Plinij coæuum, & Antoninum Pium, cuius circiter è vita discessum Galenus primò Romam venit.

Sunt qui Indicum asinum esse velint, quòd Philostrat. *lib. 8. de Apollonij vita.* omnia, quæ de Monocerote Plinij auctoritate vulgus credit, retulerit de Indico. Sic enim inquit: *Asinos siluestres in vicinis paludibus multos capi dicunt: esse autem huiusmodi feris in fronte cornu, quo taurorum more generosissimè pugnant, & confiteere Indos ex*

A *illis cornibus pocula; & sic asserunt nullis morbis eo die affici, qui ex huiusmodi poculis biberint; nec si vulnerati fuerint, dolere; & ex igne etiam incolumes egredi, nec vllis affici venenis, quæcunque nocendi gratia in potu dantur: idcirco Regũ esse eadem pocula, quibus tantùm & fera venatio permittitur, &c.* Isidorus etiam *cap. 12.* refert, tantæ scilicet animal esse fortitudinis, vt nulla venantium diligentia capi possit. Alij Ælianum illud laudasse putant. Hic enim Auctor asserit, in India quosdam esse equos, qui vnicum cornu in fronte gerunt, affirmátque esse relatum, vim habere contra venenum.

Sed quum præter hos equos sint etiam boues in Æthiopia vnicornes, quos Ludouicus Rodericus patritius non multo ante nostram ætatem vidisse gloriatur, viuos Sultano ex Æthiopia muneris gratia emissos, qui circa templum Mechæ septis erant inclusi: explicare debuissent, qui B tanti hoc cornu faciunt, ex quo animali id esset desumendum. O! vtinam explicuissent, ne in re tanta tota periclitaretur Medicina, & maximè quum in hoc sibi non constent, qui modò solum asinum Indicum esse vnicornem, modò in Æthiopia esse boues vnicornes scribunt. Qua ambiguitate intricati plures, plus alia viliora præferunt antidota, quàm rem pretiosissimam, thesauris Regum anteponendam, quæ vix in Principum domibus reperitur. Si tamen legitimum habeatur, (quod puto ferè impossibile) non dubito mirabiles ex se contra melancholiam, & quoduis venenum præstare vtilitates. Quod enim à circulatoribus passim circumfertur, nullius momenti est, nec commoditatem vllam parere potest. Loco huius cornu salubrius consulo præbere cornu ceruinum, de cuius viribus C tam multa dixere Paul. *lib. 7. tit. de cornu ceruin.* Auic. *lib. 2. tract. 2. cap. 281.* Serap. *cap. 468.* Plin. *lib. 8. cap. 22.* Gal. *lib. 11. tit. de corn. ceruin.*

Vltimò. Ad melancholiam, eiúsque symptomata ferina mitiganda, os de corde cerui, saluberrimum esse auxilium affirmant vnanimiter Recentiores, & sic ex eo celebres parant confectiones, pro melancholicis, venenatísque morbis valdè salutares, quorum sententiam ego quoque libenter amplector. Nam hoc os inueniri in corde cerui, fabulosum non est, si fidẽ Aristot. adhibemus *lib. 2. de hist. animal. cap. 4.* firmat Gal. *6. de vsu part. 9.* Ne ergo approbes Vesaliũ *lib. 1. de fabric. 20.* Brasauol. *in examin. simpl.* Rondelet. *in aurea Alexand.* qui hæc ossa in corde reperiri negant. Quorum hac in re ignorantiam, & circa anatomen imperitiam coarguerat multo antè Gal. *lib. 7. de Anatomic. administ. cap. 10.* discipulos suos monens, vt hoc secretum D non patefacerent illis, qui adeò sunt improbi, vt ignorantiam suam non incusent, sed veritatem negent, ac eos qui sua industria adinuenerint, irrideant. Et *6. de vsu part. 19.* in grandioribus animalibus venarum, & arteriarum radices ossuosas esse affirmat. Vis eius est mira. Cor tremulum firmat: mœrori & timori remedio est; veneno resistit: in pestilenti constitutione maximo est ex vsu, vel cum alexiteriis assumptum, vel epithematum modo cordi applicitum. De quo latè Gesnerus *lib. 1. de quadrupedib. cap. de ceruo, littera G.*

Sed vt medicamentis cardiacis, & pro propulsanda melancholia celeberrimis vltimam manum imponam, non præteribo descriptionem cuiusdam, quod pro discutiendis flatibus melancholicis, roborando ventriculo, & vigorando natiuo calore est primarium, cuius virtus hoc exemE plo fiet manifesta.

Obseruatio XXXVII.

Cachunde, ad flatus melancholicos, medicamentum præstantissimum.

ILlustrissimus Marchio de Fereira, è Lusitanorum Regum stirpe oriundus, frigido cùm esset vẽtriculo præditus ex improspera coctione, quotidie per vomitum, aquæ naphæ calidissimæ haustu, duas ferè libras mucosæ, lentæ, albæque pituitæ, & deinceps humoris tetri, nigri, & fœtidi proiiciebat. Postea de tremore cordis, metu, tristitia, anxietudine, ructu importuno, inappetentia, ventriculi nausea, singultu,

singultu, flatibusque melancholicis, & inferioris ventris A rugitu querebatur. Eum melancholia hypochondriaca correptum diceres. A suis cubiculariis Medicis plura celebrata fuerunt auxilia. Vacuationes repetitæ, fomenta, ex oleis, decoctionibus, vnguentisque parata. Culcitra ex lana purpurea, & pulueribus cardiacis composita. Clysteres indici qui viscidam pituitam, vnaque humorem melancholicum vacuarent. Apertæ sunt per hirudines mariscæ. Sæpiùs exhibitum Balsamum, verùm cum aquâ floris cinnamoni permixtum. Assumpsit omnis generis cardiaca. Imperatum balneum: à quo sulphurea balnea fuit expertus. Fontanellæ in cruribus apertæ. Sudorifica ex ebeno viginti dierum spatio illi sunt imperata, & per interualla decocto radicis chynarum pro quotidiano potu vsus est. Sed omnia incassum sunt celebrata. Quatuor Medici per B literas sumus consulti Quidam rectè priùs vacuato corpore, totam salutis spem in assiduo radicis mechoacanæ vsu sitam esset dicebat, qua & flatus dissolui, & crassos tenacésque humores vacuandos sperabat. Alius vini Absinthitis vsum consuluit. Alter, aquæ aluminosæ potum per interualla assumendum, præstantissimum esse asseruit. Ego cùm calorem natiuum flaccidum, & ex longo morbo, quo antea fuerat oppressus, debilitatum, ex cuius imbecillitate nimia, simúlque hepatis caliditate, omnium symptomatum varietas oriebatur, inspicerem, in roborando innato calore, discutiendisque flatibus melancholicis insisto, sicque ad generosum auxilium descendo, quod ab Indis, & Chinensibus *Cachunde*, hoc est roborans, appellatur. Non pertransierat mensis post assumptam antidotum, quando omnium malorum dira sæuities conquieuit.

Sed quoniam de hoc Indico medicamento, nec aromatum diligentissimi scriptores, nec peritissimi iuniores quicquam memoriæ commendarunt, eius compositionem summo labore comparatam, & à Medicis, qui Proregum Orientalis Indiæ, aliorúmque Principum per plures annos curam gessere, receptam, hoc loco palam facere operæ pretium duxi, quæ est huiusmodi.

℞. *Terra Cimoliæ, aut alterius luti optimi*, ℔.ij. *Ambari lib.* 1. *Mschi, & Galliæ an.* ℥iij. *Ligni Aloës optimi* (Lusitani *calambucum* vocãt) ℥x. *Margaritar. præparat.* ℥iij. *rubin. smaragdi. granator. Hyacinthor. præparat. an.* ℥iiij. *Sãtalor. rubeor.* ℔ iiij. *Santalor. citrinor.* ℥iij. *Masthic. calam. aromat. galang. cinnamom. Aloës lota cum succo rosf. Rhab. elect. myrobalanor. Indor. chebul. belleric. absinth. coral. rubri, boli armẽ. an.* ℥ij. *folior. auri* ℥j. *lapidis Bezaar.* ʒxx. *serici vsti* ℥viij. *Eboris vsti* ℔.iij ß. Puluerisanda puluerisentur tenuissimè, irroratáque D cũ balsami, vini odoriferi, & aq. flor. cinnamom. guttulis, exiccentur ad vmbram: & deinceps excipiantur cum sacchari purissimi, & albissimi sufficiente quantitate, & cum gummi tragacanthi, & Arabici mucilagine, omnia malaxentur, quousque fiat lutum tenacissimum, viscidissimum, & valdè rubrum.

Ex hoc (sicut ex porcellanis fieri solet) variæ figuræ construuntur, quas Mercatores in varias mundi plagas, præcipuè verò Olysipponem emporium totius orbis celeberrimum conuehere solent. Hac antidoto vtuntur Principes Indiæ, & Chinenses Magnates in hunc modum. Frustulum paruissimum lentis magnitudine in ore interdiu retinere solent. Liquor emanat dulcissimus, odoriferus, & sensim, ac sine sensu, vt è sacchararo candido, per fauces in stomachum stillat, adeò suauis, ac fragrans, vt eius E iucundum odorem vel adstantes etiam persentiscant. Medicamentum certè dignum, quod Reges, Illustrésque omnes ad natiui caloris symmetriam conseruandam perpetuò in ore gestent.

Nam corpus à corruptione præseruat & tuetur, ne à pestifero aëre oblædatur. Melancholiæ, & flatibus discutiendis confert eximiè, & affectibus melancholicis mirabiliter succurrit. Cor tremulum firmat. Cardiacæ, morbo attonito & epilepsiæ medetur. Spiritus animales, vitalésque recreat, facultates omnes roborat, ventriculum vigorat Veneris omnibus auxiliatur. Cerebrum firmat, & aduersus oris fœtorem vnicum est subsidium. Demum ad Venerem incitat, & genitalem vim robustiorem efficit, quapropter vtrique sexui in India est vsitatissimum. Denique est medicamentum Regium; nam vitam producit mortémque retardat: & sic multo venundatur pretio. Vtere eo, & miraberis effectum.

Sileo quàm plurima auxilia, quæ aduersus melancholiam ab omnibus proponuntur. Sat fuit, de iis quæ celebriora apud auctores sunt, & magis controuersa, paucula quædam præbere. Nam melancholiæ conferunt Melissa, flores cordiales, Ozymum fluuiale, lingua bouis, scorzonera, de qua mirabilia refert Monardus *proprio libel. de scorzonera vi eximia*. Argentum, rosa, sericum, santala, aloë, agaricum, epithymum, corallum, ebur, coriandrum, camphora, crocus, doronicum, charabe, lapis Armenus, myrobalani, lignum aloës, Lilium, lapis Lazuli, Malum granatum, Moschus. Ambra, Gallia, Mentha, Zedoaria. Composita sunt Theriaca, Mithridatium, confectio hyacinthor. Alchermes, electuarium lætificans, quod sub Galeni nomine circumfertur, electuarium de gemmis, lætificans Rasis, Diambra, diamargariton frigidum, diamoschum, electuariũ Regium Mesuës, & siquæ aliæ ab auctoribus confectiones cordiales pro propulsanda melancholia describuntur, quorum catalogum legat, qui velit apud Mercat. *lib* 1. *de morb. internis, cap.* 17.

HISTOR. XXXVII. TRALLIANI, De Melancholia.

Melancholicæ mulieris Historia mira.

Ego mulierẽ vidi quæ ea imaginatione vexabatur, vt medium manus suæ digitum constringeret, tanquã in ipso totum gestaret orbẽ. Plorabat autem illa quoque, verita nequando digitum suum inflecteret, & totus orbis corrueret, omnia statim interirent, &c. Trallianus* lib. 1. cap. vlt.

PARAPHRASIS.

Prodigiosæ sunt historiæ, quæ de melancholicis, ab auctoribus circumferuntur. Narrat Gal. *lib.* 3. *de loc.* 7. quendam fuisse, qui testam se factum putauit: atque idcircò obuiantibus cedebat, ne collideretur. Alter gallos cantare audiens, vt hi alarum ante cantum, sic ille brachiorum applausu latere quatiens, animantium sonum imitatus est. Fuit alter, timens ne Athlas, qui mundum sustinere dicitur, grauatus sub tanto onere, ipsum à se excuteret, atque ipse cum illo collideretur. Aëtius *tetrab.* 2. *serm.* 2. *cap.* 9. refert, Philodotum Medicum, quendam qui sibi caput amputatum esse putabat, curasse imposito repente capiti ipsius plumbeo pileo. Trall. hoc loco narrat, eundem Medicum curasse mulierem hoc pacto: quum putaret illa serpentem se deuorasse, vomitum medicamento citauit, atque in id quod reiectum fuit, paruam bestiam per omnia imaginationi illius similem imposuit: qua visa sanata est mulier. Aræteus *lib.* 1. *de caus. & sign. diutur. morb. cap.* 6. firmat, Carpentarium quendam in loco, vbi cum aliis operatoribus versabatur, mente constare; vbi verò instrumenta deponebat, & in forum descendebat, illico suspirare, & postea è seruorum, fabricæ, locique illius conspectu abeuntem, penitus in insaniam, & furorem rapi solitum; quòd si ad eundem locum celeriter recurrisset, iterum ad se rediisse. Et licèt Aretæus dicat hoc accidisse ex sympathia loci, & mentis Carpentarij quod non reprobamus: quum tamen melancholicorum infinitæ sint imaginationes, mirum non est, vt sicut melancholicus hunc cibum vitat, deuorato alio, sic in vno loco conquiescat ampliùs, quàm in alio. Hic ergo ob deprauatam imaginationem insaniebat, quum extra locum illum morari contingeret: quare egrediens furentis actiones edebat.

Alter quidam opinatus est ex vitro sibi conflatas clunes, sic vt omnia sua negotia, atque actiones stando perficeret, metuens ne si in sedile se inclinaret, nates confringeret, ac vitri fragmenta hinc inde dissilirent, vt tradit Leuin. Lemn. *lib.* 2. *cap.* 6. *de complex.* Refert vnius historiam Auenzoar. *lib.* 1. *Theiz. tract.* 9. *cap.* 9. Qui cùm probus esset, armis minabatur seruos, vt farinam in puteum iniice

iniicerent, & pedibus malaxarent, & facerent placentulas: qui ligatus, deinde curatus est. Miræ sunt melancholicorum historiæ, quas latissimè referunt Schenkius *lib. 3. obseruat. tit. de melãcholia*, & Marcell. Donat. *lib. 2. de med. histor. mirab. cap. 1.* Quidam enim metuunt, tristãtur, odio habent homines, illachrymant, lugent, rident, deserta loca appetunt, teste Theodor. Prisc. *lib. 2. cap. 5.* Sic alij varias fingunt figuras, & imaginationis varios componunt modos. Quidam inferni pœnas se luere putant, & se condemnatos esse conclamant: Alij phreniticis similes sunt, torpent alij, mortem sibi inferunt, horrent, loqui putant cum Angelis, fingunt se esse Reges, & Imperatores, paupertatem metuunt ditissimi cùm sint murmurant, cantillant, cum Dæmone loqui putant: Denique quispiam id exequitur munus, quod dum sanus erat, exercebat. Nam qui amoris lenociniis erat irretitus, perditè amat; alius se numine afflatum existimat; quidam futura prædicit, & alieno sermone loquitur; alius de acquirẽdis nummis cogitat perpetuò; & alij mille monstra fingunt, & meras nugas, quæ ad corporis dispositionem, & studium quo quispiam antea maximè delectabatur, sunt referendæ. Demum morbus hic omniuarius est, & non facilè enumerabilis. De quo si facetas historias audire vis, lege præter cæteros Marcum Gattinariam, Vallesc. Tarent. Aggregat. *in cap. de melancholia.* Ioan. Gerson. *lib. de passionib. anim.* Conciliat. *dif. 179.* Hieronym. Magiũ *lib. 4. Miscellan. c. 12.* Gentil. *in extrauag. quæst. 55.* Andream Laurent. *lib. 1. de melanch. c. 7.* Thomam Fienum *prop. lib. de vir. imaginat.* Quomodo autem hi possint alieno sermone loqui, & futura prædicere, ex veterum, & recentiorum mente Carrerius *ad cap. 7. lib. 1. de loc. affect.* Gal. *disp. 7.* disputat eloquentissimè.

Obseruatio XXXVIII.

Melancholicus se algidum perpetuò existimans, miro ingenio curatus.

QVidam in vanam incidit imaginationem, vt se frigere perpetuò arbitraretur, sicque ardente Sirio, ad ignem continuò accedens, calefieri non posse prædicabat, nisi toto corpore vreretur. Quumque clam furtimque ter in ignem se proiiceret; tandem vinctus catenis, sedens semper iuxta ignem, hac miserabili imaginatione detentus, diem noctémque insomnis ducebat. Pro cuius curatione (quum irrita essent amicorum, & Medicorum consilia) hoc sum machinatus auxilium. Eum à capite vsque ad pedes summos pelle lanigera cooperio, quæ aqua vitæ priùs bene maduerat eúmque sic vestitum, totum comburo. Accensa flamma, ipse per dimidiæ horæ spatium conflagrans, & exardescens, saltu, tripudiis lætabatur, vt illicò se sanum; & nimis calidum esse exclamaret, sicque deposita hac imaginatione intra paucos dies sanus euasit.

Obseruatio XXXIX.

Melancholicus artificio curatus.

NObilis quidam Lusitanus, iuuenis, gracilis, hirsutus, niger, cogitabundus, & tristis, sponte, nullóque præcedente affectu, in eam incidit melancholicam imaginationem, vt peccata sua nunquam à Deo esse remittendã cõtinuò exclamaret: cúmque in hoc agone mœstus, & macilentus octo mensium spatio perseueraret; nullúmque ex muliercularum auxiliis, quæ ipsum ligatum, & pessimarum fœminarum præstigiis, incantamentisque irretitum prædicabant acciperet iuuamentum, Medicos conuocat, eósque obnixè precatur, vt tantis malis excogitarent auxilia, quorum beneficio peccata à Deo soluenda fore sperabat; in hoc enim salutis suæ cardinem situm esse alta voce adstantibus, interdiu noctúque inculcat. Sin minùs, cum dæmone, quem quotidie alloquebatur, vitam æternam in mediis inferni pœnis transacturum se affirmat. Consulti Medici de huius morbi causa, auxiliisque disputantes, in eam vnanimes conuenerunt sententiam, vt sæpiùs melanagogis purgato corpore, hirudinibus ano appositis, balnea, (affixis priùs in cruribus fontanellis) adhiberent, & alia experiuntur auxilia, quæ ad insomnium, maciem, tristitiam, factitari solent; nec contempsere confabulationes, salubria amicorum consilia, ludos, & alia quæ animum eius, variis imaginationibus distractum, possent demulcere. At nos, visis his prudenter, incassum tamen celebratis, alio artificioso præsidio vsi sumus. Nec irritum fuit consilium. Nam cubiculo rectè clauibus occluso, intempesta nocte, in tecto, detractis priùs tegulis, Angelus artificialis apparuit, dextera gladium, læua accensam facem ostentans, qui sic eum ter suo nomine vocat, (retrò enim homo erat exili voce sermonem pronuncians) quo audito, illicò ille è lectulo surgit, Angelum facie decorum, aspectu pulchrum, simplici alba veste ornatum circumspiciens, humi prostratus adorat, illius sermoni vehementer intentus. Qui scelera & peccata omnia, quæque in vita sua perpetrauerat, Omnipotentis misericordia esse remissa illi denunciat. Et sic extincta face nil ampliùs locutus recessit. Ille lætabundus ostium tumultuosè ferit. Adsunt affines, historiam narrat. Antelucano tempore vocantur Medici, quos hilari excipit vultu. Gratulantur illi, iustum eum appellantes. Edere incipit, dormit, & sani hominis munia exequutus, nullum ampliùs malum persensit. Melancholici ergo, si arte curari non possunt, industria, & fallaciis opus est, quibus sanari experientia confirmat.

COMMENTARIVM.

I*Maginatione vexabatur.*] In melancholia lædi solùm imaginationem ex doctrina Gal. *lib. 2. de caus. sympt. 7.* Aetij *tetrab. 2. serm. 2. cap. 9.* Paul. *lib. 1. cap. 12.* & aliorum probat Altimarus *lib. de curand. hum. corp. mal. cap. 7.* Sed cur solùm lædatur, pauci explicarunt. Respondent quidam, humores melancholicos suapte natura omnibus nostri corporis partibus infensos, facilè in anteriorem cerebri partem, in qua imaginationem vigere asserunt auctores, decumbere, quòd hæc, cæteris aliis cerebri partibus sit ignobilior, & debilior ex Gal. *3. de loc. 5. §. Spiritus animalis in cerebri vẽtriculis, maximéque in posteriori continetur, quamuis non contemnendus sit medius, proinde quasi non sit nobilissimus, multis enim rationibus adducimur vt hunc amplectamur, duos verò anteriores deseramus, &c.* Et *lib. 7. de placit. cap. 7. §. Postremi quidem vulnus maximè animal lædit, secundo loco medij, minima ex anterioribus vtrisque noxa contrahitur, &c.*

Non placet solutio. Nec enim partium cerebri nobilitas ex ventriculorum pendet nobilitate. Hi enim non attendunt ad proprias, & peculiares harum partium constitutiones, facultates, vsus, & vtilitatem, quarum ratione illæ nobiles, aut ignobiles extitere: Quomodo námque fieri potest, vt cerebrum, facultatis animalis principium, ex Gal. *7. meth. vlt. & 2. ad Glauc. 2.* facultatúmque rectricum sedes, quarum ratione reliquis nobilius existit, à ventriculis suam nobilitatem, & præstantiam desumat; quorum vsus, vtilitas, actio quàm diuersa sit à cerebri actionibus, quámque inferior, ambigit nemo, quibus, ipsi cerebro famulantur. Anteriores námque duo ventriculi inspirationem, expirationem, afflationémque efficiunt, conficiúntque ac præparant ipsi cerebro spiritum animalem, docente Gal. 8. *de vsu part. cap. 10.* Quare nec anterior nobilior erit media, nec hæc posterior: Si enim hoc esset verum, prædicti ventriculi de principatu partium possent meritò decertare.

Deinde. Dici non potest prædictam partem imbecilliorem extitisse. Nam vel illa imbecillitas est naturalis, à primordiis generationis ex intentione naturæ acquisita, vel aliqua occasione contracta. Illud à natura, quæ frustra non solet operari, fieri non potuit, quia sic reliquæ cerebri partes in illam suas deponerent superfluitates, quum vnaquæque naturale habeat robur, quo id quod superfluum est transmittit: quo fit, vt si aliqua particula, à natura imbecillior fuerit reddita, in hanc omnes superfluitates confluere sit necesse, sic Magistro docente, 3. *de facultat. nat. 13.* Ex quo perpetua dabitur imaginationi hallucinandi occasio, frustráque natura, tot excretioni superfluitatum cerebri organa machinaretur, decliues videlicet cerebri meatus, tum

tum per palatum in os, tum per corpus narium conspicuis orificiis, quibus sensibilia, ac crassa eructat excrementa, ex Gal. 9. *de vsu part*. 1. Alterum etiam ductum, ex fundo videlicet medij cerebri: Alterum à meatu qui cerebrum cerebello connectit; peluim denique ac infundibulum, hos ductus excipientia: frustra demum loca illa, quæ retrò aures sunt, cerebri emunctoria, expurgationi cerebri dicata, ex Hipp. 6. *aph*. 10. fabricasset.

Non debuit ergo sagacissima natura partem anteriorem cerebri debiliorem efficere, ne vehementi humorum fluxu, non solùm ab aliis, sed à toto corpore tentaretur, præcipuè quum caput sit veluti tectum domus calidæ, omnibus corporis partibus superpositum, ex Gal. 9. *de vsu part. cit*. Si tamen hæc debilitas ex aliqua occasione sit contracta, quod etiam aliis partibus commune est, vt patet in memoria deperdita, & catalepsi, tunc concedi potest, B humores nocuos magis hanc partem affecturos, ipsius meatus, porositates, ventriculos occupando, vt doctè insinuat Gal. 4. *de loc*. 2. §. *Quòd si anterior pars cerebri fuerit affecta, supremum ipsius ventrem ei consentire necesse est, atque cogitandi actiones vitiari*, &c. Ex hoc non colligas, reliquum cerebri corpus in melancholia non affici intemperie, quum humor anteriorem illius partem obsidens, alteratione per continuum facta, reliquum afficere valeat. Vltimò. Si Auic. *doctrina* 1. 3 *tract*. 4. *cap*. 18. standum est, docentis melancholiam oriri posse ex malitia complectionis frigidæ, & siccæ sine materia, permutante substantiam cerebri, & complexionem spiritus luminosi ad tenebras, nihil faciet prædicta imbecillitas, ad hoc vt magis anterior cerebri pars, quàm reliqua afficiatur, quum non sit materia quæ confluere possit.

Dic tu. Anteriorem cerebri partem, in qua residet imaginatio, reliquis esse capaciorem, ex Gal. 8. *de vsu part*. 11. & 12. Quoniam materiales magis substantias recipit, hoc est, spiritum crassiorem continet, vt notat Andr. Laurent. *lib*. 10. *hist. Anatom. c*. 10. qui similitudine humoris melancholici magis deturpatus, consequenter imaginationem, cui famulatur, lædit, & inquinat.

Sed si ex mente Gal. in melancholia læditur imaginatio, cur dicit Auicen. *loc. cit*. melancholiam esse mutationem æstimationum & cogitationum? dubium est grauissimum, à quo te extricabis si dicas, hoc ita pronunciari ab Auic. propter maximam varietatem sententiarum, de numero, officio, ac nominibus sensuum internorum, ita vt multoties vna potentia pro alia accipiatur, quo pacto fecit Gal. qui cùm *lib. de dif. sympt. cap*. 3. tres constituerit internas facultates, imaginationem videlicet, rationem, & memoriam, 4. *de loc. cit*. pro imaginatione, cogitationem accepit, vt ex verbis suprà relatis constat, quam in parte anteriori constituit, in qua imaginationem consistere, liquet manifestè. Si verò plura de vi, & efficacia imaginationis scire affectas, Lege Matthæum Villan. *lib*. 5. *hist. cap*. 52. Gaudentium Merulam *lib*. 4. *memorab*. 18. Themist. *lib*. 3. *de anim*. 68. Algazar. *cit. à Gentil. in com. c*. 14. 21. 3. *doct*. 1. Plutarch. 5. *de plac. Philos*. 12. Albert. Magn. *lib*. 9. *de nat. anim*. 7. Ioann. Camaram Busthemant. *lib*. 2. *de reptil. bibl. cap*. 4. Alexand. Alensf. 2. *part. quæst*. 89. *memb*. 4. Iuuenal. *Satyr*. 6. Abulens. *in cap*. 30. *Genes*. Bartol. & Bald. *in l. Gallus ff. de liber. & posthum*. Henric. Gandauens. *in suis quodlibet*. Thadæum Flor. *in com. ad Isagog. Ioannit*. Maffeum Vegium *lib*. 2. *de educat. lib*. 9. Iacob Forliu. 3. *art. med. quæst*. 11. & alios, qui de imaginatricis facultatibus mirabilia exempla proponunt, & nos aliqua memorabilia proponemus *lib*. 3. *in com. hist*. 12.

HISTORIA XXXVIII. RASIS, De Melancholia.

Melancholia antiqua, Radice Bryoniæ curata.

*Quidam Medicus narrauit mihi, quòd quædam mulier consanguinea sua, passa est fortem permixtionem antiquam cum dolore magno, & fuit curata à multis Medicis, & non potuit liberari. Demum sumpsit * per aliquot dies de radice vitis albæ, & conualuit, &c.* Rasis lib. 1. cont. tract. 18. cap. 2.

PARAPHRASIS.

Per permixtionem, intelligendam esse permixtionem rationis, quam delirium Medici vocant, testis est locupletissimus Auic. 1. 3. *tract*. 4. *cap*. 8. 9. 11. & 12. à quo hunc modum loquendi accepit hic auctor: definitúrque à Gal. *lib*. 2. *de caus. sympt. vlt*. & *lib. de dif. sympt*. 3. *ad fin*. quòd sit error, seu motus deprauatus principum facultatum. Delirium aut est cum febri, vel citra ipsam; de hoc præsens historia venit intelligenda; quòd si cum febri eueniat, acutissimus est affectus, (phrenitim vocant) ex Gal. 1. *Epid. sect*. 3. *com*. 1. & *l*. 3. *eiusd. sect*. 3. *com*. 75. & Auic. 1. 3. *tract*. 3. *cap*. 2. *ad fin*. Cùm autem triplex sit delirium sine febri, melancholicum, lycanthropicum, & maniacum, de hoc exponendum esse auctorem, patet, tum quoniam habuit forte, dolore cum magno, delirium, quæ omnia ab humore melancholico, aut flaua bile præassatis originem ducunt, si fides est adhibenda Gal. 2. *de caus. sympt. cit*. & 3. *de loc*. 7. & 6. *Aph*. 53. & 56. Quod deliramenti genus ferox quidem, & ferinum, ab aliis furor, seu insania dictum, periculosum est, & valde exitiale, vtpote iurgiis, clamoribus, iracundia, rixa, horrido aspectu, fortiori corporis impetu, vehementiori mentis perturbatione laborantes exercens.

Sæpissimè diu, & importunè lacessit hoc vitium, & nullis præsidiis succumbens sine intermissione affligit, & vi- C giliis, atque fastidio, seu potiùs alimenti odio, corpus macerat, cruciat, & contabefacit. Antequam ergo hoc irreparabile damnum, prostratis iam viribus, contingere possit, humorem peccantem expurgare oportet. Sed cùm hæc ægra à pluribus Medicis, & omni medicamentorum genere curata, sanitatem obtinere non posset, ad fortiora deuenire coëgit necessitas, in quorum albo vitem albam (Bryoniā vocant officinæ) esse numerandam censent cum Dioscorid. eius interpretes *lib*. 4. *cap*. 182. Calida enim quũ sit in tertio gradu, generosissima pollet purgandi vi, quã non modò pituitosos, sed aquosos humores vacuare potest: siue radicis succum, aut eius decoctum propines. Qua de causa hydropicis, comitialibus, vertiginosis, melancholicis, & aliis affectibus à crasso, terrestrique succo subortis, miro est auxilio: de cuius viribus & facultate plura literis consignauit Iacobus Theodoretus Taberisæmontanus, *prop. c. de Bryonia*. D

DVBIVM XXII.

Num vacuatio per epicrasin sit vtilis.

COMMENTARIVM.

Per aliquot dies.] De vacuatione paulatina nobis est hoc loco paulisper agendum, de qua extat latissima Gal. doctrina. Nam 12. *meth*. 7. in homine, præsertim debili, & dolore iamdiu vexato non ausus est, nisi parcè, & ex interuallis vacuationem exercere; quoniam si in virium debilium præsentia, subitò & confestim eam moliamur; in maius periculum ægrum ducemus: Oportet ergo moderatè expurgare, & pauculo interposito tempore vires reficere, sic do- E centè Gal. *lib*. 9. *meth. c*. 10. Quæ vacuatio constat, paulatina vacuatione inutilis, & paulatina refectione eius quod vtile est, & secundùm naturam; præcipuúmque locum habet, quando cum virium imbecillitate humorũ corruptio coniungitur: quoniam, quod alienum à natura est, vel venæ sectione, vel purgatione auferendum est: Verùm non tolerant imbecilles vires, quia, quod affectus remedium est, id cum virtutis custodia pugnat: & quum indicationes sibi inuicẽ aduersentur, ne incurabilis affectus relinquatur, debet hæc curatio, licèt ægrè, & longo temporis spatio celebrari.

Hanc curationem instituendam esse docet Auicen. 4. 1. *cap*. 20. *propè princ*. §. *Et cùm alicuius malus sanguis fuerit paucus, aut declinauerit ad membrum aliquod, quod eius declinatio vehementer impedit, & fuerit necessarium, vt ipse*

minuatur,

minuatur, ex eius sanguine parum erit assumendum, & cibo bono erit alendus, deinde erit minuendus iterum post dies, propterea vt malus sanguis ab eo extrahatur, & bonus restauretur, &c. Et infra, quum ait. *Cum autem phlebotomia necessaria fuerit cum debilitate virtutis, causa febris, aut aliorum humorum, partire phlebotomiam, sicut prædiximus, &c.* Quo pacto quum vires sunt inualidæ, & non possunt auxiliorum vim, aut aliam subitò factam vacuationem tolerare, tunc paulatim vitiosum oportet vacuare, & paulatim inuicem, quod salubre est pro eo reponere. Similem curationem instituit Gal. *lib.* 5. *meth. cap.* 14. in acri ad pulmonem distillatione, dum sic ait. *Cæterùm de mittendo sanguine scire illud licet, quicunque parum habere sanguinis videbuntur, iis ad quemlibet succum probiorem, sicut prædixi, reductis, detrahere sanguinem poteris, tunc rursus reficere, demúmque si res suadet, sanguinem mittere, præsertim, quibus veluti limus quidam vitiosus, & crassus totus est sanguis, & qui validi sunt, multique sanguinis, statim iis à principio sanguis est detrahendus.*

Hunc curandi modum insinuauit etiam Hipp. *lib.* 3. *de morb. num.* 17.5. *Quum autem vacuatus fuerit, & corpore debilis, infernam aluum tertio quoque die deorsum cõmoueto, quo & corpus potens sit, & supernæ regiones humoris exortes, &c. & lib.* 2. *aph.* 36. dicens. *Qui sanitate corporis fruuntur, medicamenta purgatoria assumentes dissoluuntur, & qui prauo vtuntur cibo, &c.* Hi enim quum vitiosis, & corruptis humoribus scateant, viribus non constant, & sic copiosè vacuari non debent, sed indigent paulatina vacuatione, & paulatina refectione. Quæ doctrina etiam locum habet, vt docet Gal. *in com.* in iis, in quibus prauorum humorum datur abundantia, non ex prauo victu, sed ob prauam viscerum dispositionem contracta, vt docet Gal. 4. *de sanit. tuend. cap.* 4. Hoc modo in patientibus morbum Gallicum, in quibus tota sanguinis massa est inquinata, spurcaque labe fœdata, copiosas non possumus exercere vacuationes, quoniam in tanta humorum copia vires haudquaquam possunt esse valentes. Simili modo curandi sunt ij, qui ob habitualem partium intemperiem, prauos succos aceruare consueuerunt, de quorum numero sunt scabiosi, pruriginosi, vlcera, pustulas, & alios cutaneos affectus patientes: qui omnes per epicrasin sunt curandi: nam vacuationibus copiosè factis dissoluuntur. De quo argumento lege Ludou. Mercat. *lib.* 1. *indicat.* 8.

Exercenda etiam hæc curatio est, quando humores sunt crassi, lenti, & viscidi, qui, quum nec validissimis medicamentis semel extrahi possint, paulatim sunt coquendi, incidendi, & extenuandi, & paulatim vacuandi. Sic enim viribus præcauemus, quæ diutius cum morbo sunt pugnaturæ. Quare parum, & sæpe vacuare debemus. Sic Auic. 1.4. *tract.* 2. *cap.* 55. *de cura phlegmatica periodica*, hanc curationem exercendam monet, cùm inquit, *Ego verò non diligo nisi expectationem digestionis, & lenificationem cum iis, quæ diximus priùs, immò oportet vt vacuetur ex ea aliquid, & expectetur in reliqua vsque quò digeratur, & fiat illud cum facilitate paulatim absque superfluitate, &c.* Quod accepit à Trall. *lib.* 12. *c. de quotidiana.* In his ergo morbis pituitosis, & melancholicis curatio est instituenda per medicamentum forte, debile, vt ait Auic. 1.4. *tract.* 2. *cap.* 7. *forte*, quoniam humor pertinax, & crassus non cedit medicamento benigno ex natura, *debile*, quia in parua quantitate humor est expurgandus. Sic celebranda est hæc curatio in capitis, pulmonis, & thoracis affectibus, in articulorum morbis, in inueteratis obstructionibus, & in aliis diuturnis vitiis, quoniam tutò, & citra facultatum dispendium, quod in penitioribus abditum est, ac infarctum, facilè exhauritur. Sic in debilibus, conualescentibus, in iis in quibus recidiuam, aut animi deliquium veremur, cumulata, vniuersimque facta vacuatione vti non licet, sed paulatim, & partitè vacuationes moliri oportet.

Habet etiam locum curatio ista in materialibus partium principum morbis, quoniam quum membra principalia sint principia alicuius virtutis, cuius actio toti necessaria est, confestim, & subitò non est vacuandus humor, ne harum partium robur dissolui possit. Solet etiam hæc curatio administrari, quando medicamenta purgantia per

A internalla adhibentur, & diebus intermediis vires reficiuntur, vel quando diebus continuis exhibentur, ita vt modicè aluum deiiciant: Rectè ergo Rasim hîc fecisse arbitraberis, si exhibita per aliquot dies radice vitis albæ, melancholiam persanauerit, sequutus Dioscorid. *lib.* 4. *cap.* 182. *cit. de vit. alb.* qui ad curandam vertiginem, epilepsiam, & vteri strangulatum, optimum ait esse auxilium, per totum annum, singulis diebus puluerem radicis bryoniæ assumere. De qua curatione, vide elegantissimum Mathiol. *lib.* 3. *epist.* 19.

Percontaberis, & meritò sanè, cur expertissimus Rasis, in hoc morbo propinet medicamentum tantopere calidum & siccum, & violenter potentissiméque expurgans, ac validam naturæ vim inferens, si humor melancholicus exustus, acris, & mordax, humidis, & non siccis curari, & vacuari debet, ex Gal. 3. *de loc.* 7. Dic, quòd quando affectus

B leuibus auxiliis non succumbit, fortibus est debellandus; nam tunc à leuibus inchoare præsidiis est inutile: licèt enim siccitate sua humorem melancholicum exasperare possit, hæc noxa, vacuato prauo humore facilè redimitur, vt scitè *lib.* 1. *aph.* 24. protulit Gal. Sic in hunc vsum varia ex elleboro, turpeto, stybio, & aliis fortissimis medicamentis, ad hunc pertinacem humorem vacuandum auxilia, multiplici lege confecta parari solent, quæ si propinare verearis ob dictam causam, in deterius ruet affectus, Maior ergo vtilitas minore noxa est compensanda, quum *nihil sit quod tam magnificè prosit, quod aliqua ex parte non noceat*, vt doctè monebat Magister *lib.* 11. *meth. cap.* 11.

C *HISTOR. XXXIX. GALENI, De Melancholia.*

Melancholia ex suppressis hæmorrhoïdibus orta, annua vacuatione curata.

Velut quidam singulis annis incidit in melancholiam nisi purgetur? & est res mira, quomodo morbo iam inchoante, statim homo præsentit primam eius generationem: & me aduocato, purgatis humoribus atris, cesset protinus melãcholia: huic homini ex purgatione duo hæc optima eueniunt; quòd & superfluitates expelluntur, & quòd ex acritudine eorum, quæ excernuntur, parumper aperitur os venæ, quam hæmorrhoida vocant, per quam excernitur pars aliqua sanguinis vitiosi cõsueti vacuari: quo retento superuenit melancholia. Purgo igitur ipsũ

D ** non solùm vere, * sed etiam autumno; nam si ex contemptu purgationem aliquando omiserit, & morbum non anticipauerit, symptoma morbi persentit, &c. Galenus* lib. 6. aph. 47.

Cùm essem Romæ primùm, vir quidam erat præclarus ac fortunatus L. Martius, qui quotannis incidere in melancholiam consueuerat: Erat porrò admirabile videre dementiam simul, & inscitiam ac temeritatem illorum Medicorum, quibus eo tempore cuncti principem locum tribuebant: Alij enim pituitosos, alij biliosos humores euacuabant. At Lucius cùm nihil proficeret, nec meliusculus esse inciperet, ac de me esset ad ipsum perlatum, statim me aduocandum censuit, vt ego quoque & de origine, & de curatione morbi dissererem. Ego verò accessi, & ex solo colore feci de noxio humore coniecturã, ipsúmque esse melancholicum cognoui. Itaque eum ipsum euacuaui, & statim Lucius est melancholia liberatus. Hoc præterea illi

E *consilium dedi, vt singulis annis verno tempore, ac, si opus etiam fuisset, autumno, idem faceret, &c. Galenus* lib. 3. de humorib. com. 26.

PARAPHRASIS.

De ea parte, quæ à prouidendo, à Græcis prophylacticè dicta est, agit hoc loco Gal. quæ absentium morborum causam tantùm respicit: cuius quanta sit dignitas, præstantia, ac necessitas, nulli puto non manifestum. Huius enim fine mortales vitã producunt, & inculpata valetudine diu fruuntur, Maximè quum à primo ortu, ob multas causas ineuitabiles ita deterior efficiatur salus, plurimis ægritudinum miseriis, ærumnisque obnoxia, vt absumpta laudabili

materia, parum superſit, quo calor foueri poſſit. Huius A enim artis beneficio, noxas ex ſex non naturalium rerum ordine indebito contractas deuiare, & præſentem rueri ſanitatem nobis eſt conceſſum.

Proponit ergo hominem, qui ex ſuppreſſis hæmorrhoidibus, ſanguine fæcali retento ad ſuperas partes regurgitante, aut vapore ſuo tetro eas inquinante, ſingulis annis incidebat in melancholiam. Nam vacuatio quæ fit per mariſcas repetens per circuitus, non ſolum à melancholicis morbis, ſed ab omnibus aliis præſeruat: per has enim venas educendo ſanguini melancholico deſtinatas, huius humoris ſarcina expurgari ſolet, ex Hipp. *6. Epid. ſect. 3. text.* 37. Contrà tamen quando ceſſat, aut ſupprimitur ſponte, aut præſidiis adhibitis, corpora ad pernicioſos morbos diſponit, ex Hipp. *cit. Epid. text.* 88. *& lib. 6. Aph.* 12. B & alibi paſſim. Et ſi deinde recurrat, morbos ex ſuppreſſione earum subortos ſoluere ſolet, ex Hipp. *6. Aph.* 11. *&* 21. Quare pro curanda melancholia hanc vacuationem ſummopere commendat, cuius vi, & vſu fæculentus atérque ſanguis ſolet expurgari, ex Gal. 4. *aph.* 25. Nam, vt dicebat Hipp. *6. Epid. ſect. 4. text.* 40. *Decubitus, & vacuationes quæ morbos futuros fieri prohibent, eoſdē factos tollunt.* Cùm ergo corpus ſanguine eſſet onuſtum melancholico, nigro, & craſſo, ſenſim paulatímque progenito; & genus venoſum, partéſque ſuperiores illius copia turgerent, præſtantius fuit hunc purgatione, quàm ſaphænæ ſectione, huic retentæ vacuationi valde proficuæ, ex Gal. *lib. de curand. rat. per ſang. miſ.* 19. vacuare, quoniam quum valde craſſus ſit, & in motu, commodiùs vacuatione facta per aluum eximitur medicamentis celebrata, melancholicum humorem vacuantibus. Poſſe autem hæc C certos humores vacuare certum eſt. Lege quæ dicenda ſunt *lib. 2. in com. Hiſtor.* 115. Et maximè quum conuocatis acribus humoribus ad aluum, venæ hæ tumeant, ex quibus ſanguinis limoſi quantitas effluere poteſt, quæ licèt ſit mole parua, ratione tamen talis humoris vacuati, plurimum emolumentum præſtare poteſt.

Si tamen fortè contingat, vt natura hoc auxilio leuata non ſit, tutiſſimum eſt his venis hirudines, bis térve apponere; Nam præter quàm quòd Melancholici humoris ſarcina deponitur, aſſuefit natura, vt craſſum ſanguinem ad has ignobiles, minúſque præcipuas partes emittere poſſit. Caue tamen ne mariſcarum ora ſcalpello aperias, nam fiſtula remanet incurabilis, irreparabiliſque ſequitur ſanguinis fluxus, (quidquid Franciſcus Friſſimellica aliter contendat apud Baptiſt. Theodoſ. *epiſt.* 27.) & alia D non contemnenda pericula ſubſequuntur. Hoc facto auxilio, nempe apertis his venis cum phlebotomo, mortuum fuiſſe. D. Dominum Ioannem Auſtriacum, Principem Potentiſſimum, Caroli Quinti Imperatoris filium, refert Dionyſius Daca Hiſpanus *in ſuo lib. 3. de apoſtemat. cap.* 188. Qui ad cæcarum hæmorrhoidum dolorem dirum demulcendum, ſcalpro ſciſſis his venis, largo ſequuto ſanguinis fluxu, in manibus Medicorum infortunatè occubuit.

Obſeruatio XL.

Iuuenis ſuppreſsis hæmorrhoïdibus melancholia laborans, his venis apertis ſcalpello, illicò citata hæmorrhagia emoritur.

Robuſtus quidam iuuenis, melancholia ex ſuppreſſis hæmorrhoïdibus orta laborans, plurima expertus fuerat auxilia, ex quibus vix leuamen ſenſerat; Medicorum conſilio hirudines ter ani venis applicandas curat, ſed incaſſum. Chirurgi tamen conſilio, (vt ſanguis craſſus purgaretur promptiùs) has venas aperit lanceola. Sed quo euentu audi. Vix ſectione facta tantum ſanguinis emanauit effluuium, vt nullis vnquam auxiliis, nec cauterio ſiſti poſſet, ſed ſanguine nimium fluente, viribúſque exhauſtis, exanimis æger occubuerit.

DVBIVM XXIII.

Num vere præcautiora vacuatio celebranda.

COMMENTARIVM.

Non ſolùm vere.] Præcautoriam vacuationem verno tempore celebrandam, ſuadet hic, *& lib. de curand. rat. per ſang. miſ. cap.* 7. hanc ſententiam experimento fulcit, exemplis roborat, & ratione defendit. Nam veris temperiem arguunt multa, auctore Magiſtro 3. *de cauſ. pulſ. cap.* 6. Status veris mediocris, calor moderatus, quo facultates fiunt vegetiores, & inſtrumenta optimè valent: tunc enim corpora frigore non algent, nec calore langueſcunt, aut reſoluuntur. Pulſus tunc ſunt maximi, & vehementiſſimi, partes noſtri corporis in mediocritate conſtitutæ conſeruantur, roborantur, ac perficiuntur, auctore Gal. 3. *aph.* 9. Quare hoc tempore ſanguis omnium humorum mitiſſimus, familiariſſimúſque increſcit, & abundat, ex Hip. *lib. 1. de nat. hum.* 33. hoc ita eſſe, frequens ſanguinis è naribus profluuium manifeſtè demonſtrat; qua de cauſa morbi vernales, & ſaluberrimi ſunt, & inter omnes mitiſſimi, ex Gal. 3. *aph.* 20. quoniam in eo nulla excedit qualitas, *lib. 1. de temp.* 4. Maxima adeſt inter noctes, diéſque æqualitas, nam Sol non accedit ſicut in æſtate, cuius acceſſus eſt cauſa caloris; nec recedit ſicut in hyeme, cuius receſſus, frigoris ſolet eſſe cauſa.

Neque obſtat quòd inter vernales morbos plurimi acutiſſimi numerentur; quoniam id, ver ex natura ſua non habet, cùm tempus ſit ſaluberrimum, ſed ex accidenti. Si enim corpus ſanum inuenit, inculpatis humoribus præditum, id in priſtino ſtatu conſeruat; ſi tamen corpus vitioſis humoribus eſt onuſtum, tunc præ calore commouens, & liquefaciens, grauiſſimorum ſæpe morborum eſt cauſa; in modum exercitationis, quæ licèt ex natura ſua ſaluberrima ſit, ſi tamen intempeſtiuè fiat, corpore malis ſuccis repleto, quàm plurimis morbis præbet occaſionem. Sic intelligendus eſt obſcurus Hipp. contextus, *6. epid. ſect. 7. text.* 19. ver tabidis eſſe noxium pronunciantis: Nam hæc ſententia, de prima veris parte eſt interpretanda, quæ tum ob inæqualitatem ab hyeme contractam, tum ob lentum calorem humores ex frigore præcedente, velut in latibulis concretos fundentem, tabidis valde eſt aduerſa, quoniam pectoris humores liquefacit, & extenuat, vt firmat Haly 5. *theoric. cap.* 4.

DVBIVM XXIV.

Num autumno fiat pulſus vehementiſsimus, vt voluit Galenus. Contra Valleſium, Coſtæum, & Mercatum, Medicos eximios.

Sed etiam autumno.] Miror Gal. pluribus in locis, autumnum, tanquam tempus præcautoriis vacuationibus aptiſſimum, laudantem, quum eius malitiam vbique ipſe patefaciat. Nam eius inæqualitatem oſtendunt plurima. In eo enim modò calor, modò frigus vigent, à quibus contrariis motibus, extra expanſo; & intus reuocato calore, naturam ſummè imbecillitari fatetur Gal. 3. *aph.* 4. *&* 2. *de* E *cauſ. pulſ.* 14. quibus locis inæqualitatem valdè eſſe naturæ noſtræ aduerſam, & contrariam pronunciat. Inſuper hoc tempore maxima fit in actiuis qualitatibus mutatio, vnde grauiſſimi morbi oriri ſolent. Sanguis quo facultates recreatur & gaudent, imminuitur, cùm ſit tempus vitæ principiis, ſua frigida ſicca qualitate, omnino aduerſum & repugnãs, de cuius malitia ſat plura congeſſere Celſus *lib. 1. cap. 1.* & Thomas à Veiga *l. 1. febr. com. cap.* 4. qui ad omnes lethales morbos, immò ad peſtem, tempus eſſe paratiſſimum cæterorum diligentiſſimè comprobarunt, quia eſt tempus intemperatum, & illius intemperamentum varium, *1. de temp. cap.* 4. & Auic. 1. 1. *doct. 2. cap.* 3. vnde in illo eueniunt morbi periculoſi, inconſtantes, mali moris, & difficilis eradicationis, ex Hipp. *2. epid. ſect. 1. parum poſt principium*, & Balduinus Ronſſeus *in cit. Cornel. cap.* explicat, &

& confirmat. Dic. Autumnale tempus præcautioni morborum non esse absolutè accommodatum: quoniam si morbus non vrget, ad commodius vernum tempus differenda curatio est. Si verò Gal. huic operi vt idoneum admisit, causa fuit, quòd in eo nec frigus sit intensum, nec calor tantus vrgeat, vt operationes lædere possit.

Sed si autumnus, tempus est inæquale, & insaluberrimum. Ex Hipp. & Gal. 3. *aph.* 9. *& alibi sæpè*, & sequitur æstatem, ob quam vires sunt debiles, & instrumentum inobediens, cur 3. *de caus. puls. cap.* 5. Gal. affirmat, medio autumno pulsus esse maximos, & vehementissimos, quemadmodum medio vere? cuius auctoris sententiam multiplicibus telis oppugnant plurimi, commoti iis quæ de autumni malitia *suprà* retulimus. Auer. enim *lib.* 4. *collig.* 20. §. *Et qui opinantur, quòd pulsus autumni est similis pulsui veris, in fortitudine, frequentia, aut temperie, penitus errant, propterea quia in illo tempore virtutes sunt diminutæ propter paucum calorem spirituum: imò isto tempore est quasi similis senum virtuti, quia istud tempus, tempori senectutis assimilatur, &c.* Et Vallesius 3. *controu.* 14. & *lib. de pulsib. cap.* 19. Gal. hominem sanè acutissimum, & in pulsuum doctrina admirandum cauillari, & conuitiis accusare, ac lacessere non desistit. Sed immeritò: nam eius rationes contra Galenum facillimè solui possunt: nam eæ solùm probant pulsum autumni non esse ita vehementem, sicut pulsus veris; neque enim Galenus fecit collationem ad reliqua tempora, sed simpliciter loquitur. Ioãnes Costæus, & Paul. Mongius, doctissimi Auic. interpretes, *in com. cap.* 9. *fen.* 2. 1. *doct.* 3. loca proponunt; Sed ad tantam antinomiam, suam adiicere expositionem veriti, eam intactam hoc pacto reliquerunt.

Lud. Mercat. *lib.* 2. *de caus. puls. tract.* 3. *c.* 19. affirmat Gal. non fuisse loquutum absolutè, sed cõparatione ad reliquas partes autumni. In quo ipse etiam venit reprehendẽdus: nã quo magis autumnus accedit ad hyemem, magis participat de hyeme, ac proinde maius robur erit in fine, quàm in principio. Scio quid (frustra tamen) ratiocinentur Gentilis, & Iacobus de Forliuio *supra cit. cap. Auic.* Dicerem ego, solùm velle Gal. in celeritate, & crebritate esse autumno moderatos pulsus, non verò in vehementia; clarissimum quippe erat, hoc esse apertè falsum: hoc enim tempus non ita est calidum, aut frigidum, sicut cætera, & ex pugnantia temperamentorum fit moderatus pulsus, ex Gal. 3. *de præs. ex puls. c.* 4. Si verò hoc modo Gal. interpretari non placeat, quo pacto secum consentiat, & ab aliis defendi possit, qui eius sensum peruertunt, & impugnant, haud facilè intueor; si enim antiquorum dicta amicè non receperimus, damnabimus, ex ipso, 2. *de caus. sympt.* 5. Consule pro huius dubij solutione Ferdinandum Menam. *lib. de pulsib. ad tyrones, cap.* 12. Cuius, sicut & Vallesij, rationes explosimus *lib.* 5. *in com. Histor.* 27. *quæst.* 41.

HISTORIA XL. GALENI, De Melancholia ex amore.

Ex amore admirabilis insania inducta, casúque cognita.

*Vocatus vt inuiserem fœminam noctu vigilantem, & ex vna iacendi figura in aliam crebrò se transferentem. Vt ipsam sine febri reperi, percontatus sum, quæcunque sigillatim illi contigisse poterant, ob quæ vigilias euenire scimus: illa autem vix, & interdum nihil respondebat, proinde atque frustrà se interrogari significaret: demum auersa, stragulis adductis, se totam operuit, & quodam paruo velo supra caput adducto, in morem eorum qui dormire volunt, cubare cœpit. Id videns discessi, duorum alterum mecum ipse colligens, vel atræ bilis vitio mulierem animi deiectionẽ pati, vel rei quam fateri nollet, mœstitia laborare: quamobrem postero die cuncta diligẽtius obseruare proposui; cùm itaque accessissem, ex ancilla quæ ipsi assistebat comperi, fieri non posse, vt tunc ægram dominam inuiserem: abij igitur, & deinde rediens, vt idem denuò com-*A *peri, tertiò reuersus sum, & solus cum ancilla variis de rebus colloquutus, apertè mœstitia quadã laborare dominã, cognoui: quã casu postea reperi, opinor quomodo Erasistrato quoque obtigit. Nam quum prius noscerem, nulla corporis parte mulierẽ affictari, verùm animi molestia tantùm quapiam perturbari, contigit, vt quo tempore fœminam inuiserem, istud ipsum quod esse suspicabar, mihi confirmaretur: Nam quidam è theatro quum venisset, & narrasset se Pyladem saltantem conspexisse, statim mulieris vultus, & faciei color immutatus est; quod cùm viderem, brachio manum statim admoui, subitoque pulsum variis modis agitatum inueni; id quod animi perturbati indicium est: talem enim pulsum, & qui de aliqua re certãt, habere solent. Quocirca sequenti die cuipiam ex his qui me sequebantur præcepi, vt cùm ad mulierem venissem, me parum post* B *subsequeretur, nũciarétque Morphum eo die saltasse, quod cùm fecisset, nullam in pulsu mutationẽ obseruaui. Sequenti die quũ iussissem, vt idem annunciaret Histrionẽ, qui ex tribus reliquus erat, saltasse, similiter pulsus non se mutauit. Quarto die quum ad multam noctem de industria expectassem, vbi renunciatũ esset Pyladem saltasse, diligenter annotaui pulsum variis modis subsultasse. Atque ita mulierem Pyladis amore captã deprehendi, &c. Galen.* in lib. de præcognit ad Posthũ. cap. 6. *Aratæus* lib. 1. de caus. & signis diuturnor. morbor. cap. 5.

PARAPHRASIS.

Sagacissimo ingenio, mirabilique prudentia est descripta Historia hæc. Qua, miro artificio fœminam hanc amore captam inuenisse narrat, eámque, vt vidisti, festiuissimè delineat. Si de amore, mirabili in hominum ani-C mis affectu, quidquã scribere tentarem, priùs animus deficiet, quàm eius fascinum, & illaqueationes varias ad viuum depingere possim. Præsertim quum eius multiplicia blandimenta, irritamenta inaudita, amoris vulgaris in insanum conuersionem, signa, præsagia, & curationem inter tantos graphicè explicauerint Plot. *Æneid.* 3. *lib.* 5. *cap.* 4. *de amore.* Plato *in conuiuio de amore, & in Phædro*, & eius nunquam satis laudatus interpres Ficinus *in com. ad conuiuium.* Lucret. Medicus & Poëta celeberrimus *lib.* 4. *de natur. rer.* Virgil. *lib.* 4. *Æneid.* fascinatæ Didonis ab amore modum explicans. Ouid. elegantis. *lib.* 1. *de art. amand.* Repetunt Auic. *l.* 3. *tract.* 4. *cap.* 23. Haly 9. *theoric. cap.* 3. Alzaharauius *lib. pract. sect.* 2. *cap.* 17. Paul. *lib.* 3. *cap.* 17. Nicolus *serm.* 3. *tract.* 11. *sum.* 5. *cap.* 9. Leonus Lunens. *lib.* 2. *sect.* 1. *cap.* 11. Langius *lib.* 1. *epist.* 24. D Forest. *lib.* 10. *obseruat.* 29. & 30. & Carrerius *cap.* 4. *ad libros Gal. de loc. affect. disput.* 14. satis ingenuè explicuit.

Ex quibus tibi clarissimè fiet manifestũ, quæ sæuissimi huius pathematis signa sint, quis pulsus, quem amatorium vulgo appellãt, ex Gal. 1. *prog.* 8. Huius amantis mulieris verba faciens, eum inæqualem, & inordinatum esse asseuerat, quoniam secundùm diuersimodos, variósque affectus, quos amor inducit in conspectu rei amatæ, aut facta illius commemoratione, virtus, nullo seruato ordine, solet defatigari, aut perturbari. Disces etiam quis sit amantium in vultu, & facie color; nam qui amore initiante opprimuntur, colorem ad rubrum mutatum habere, ex eo facilè colligere possumus, quòd dictæ mulieris pulsus tales effectos esse, ille dixerit, quales in certantibus contingunt: hi verò ob excandescentiam, quæ necessariò certamen sequitur, erubescunt manifestè, ebullientibus præ motu & calore, ad partes externas, san-E guine & spiritu. Si verò amor hic diutiùs infestat, ac torquet, cùm sit res plena timoris, & ægri melancholica tristitia contabescant, ac dissoluantur, nulli dubium est, quin reuocato calore, palleat omnis amans; quum color hic, amanti, vigiliis, nimio studio, curis, anxietudinéque confecto, & veluti exangui sit familiaris. Notes tamen per transennam Gal. hic vultus, & faciei colorem immutatum fuisse asserentem, licèt nulla inter faciem, & vultum videatur adesse differentia. Nam sumitur interim facies, pro sola ea parte capitis, quæ sub tota fronte est, auribus, oculis, naso, & ore, ad mentum vsque circunscripta, à superciliis incipiens, auctore Gal. *lib. introduct. cap.* 10. Vultus verò sumitur ab Hipp. *lib.* 1. *prog.* 5.

pro tota anteriori capitis parte, comprehendens etiam frontem, supercilia, & tempora; quæ omnia in hac muliere, audito Pyladis nomine, colorem mutasse, & Galenus animaduertit.

Sed quoniam ex huius occulti amoris cognitione, maxima sequitur vtilitas, citiùs enim, faciliùs, & iucundiùs ægrotantes sanitatem consequuntur, quos morbi causa à Medicis non rectè cognita, & ab eis præ timore, pudore, aut verecundia celata, ac simulata, peiorem indies conditionem acquirere, prorsus est necesse; idcircò, quomodo Erasistratus veterum Medicorum nobilissimus, (ita enim eum appellat Macrobius *lib.vlt.Saturnal.*15.) ex cuius solertia edoctus Galen. fœminam hanc amore laborare cognouit, deprehenderit morbum Antiochi, ex amore Stratonices nouercæ prodeuntem, operæ pretium erit explicare. Quam historiam vtpote iucundiorem miro, nouóque modo adinuentam in hunc locum subtexere statui, licèt eam graphicè, & luculenter depingant Plutarch. *in Demetrio*;& Valer.Maxim.*lib.*5.*cap.* 7. Appianus *in Syrio*, Lucianus *in lib.de Syria Dea*, & meminit Gal. *Prog.com.*7.& 10. *lib.cit.*

Igitur cùm Antiochus ipsius nouercæ, quam Seleucus pater ei superinduxerat, infando amore corriperetur, non immemor quàm improbis facibus arderet, impium pectoris vulnus pia dissimulatione contegebat: At inualescente magis, magísque amore, diuersi affectus iisdem visceribus, ac medullis inclusi, videlicet summa cupiditas, ac maxima verecundia, ad vltimam tabem corpus eius redegerunt, vt iam esset moribundo similis. At verò Erasistratus solus inter plerósque Medicos, quos Seleucus pater magnis propositis præmiis ad curandum filium connocauerat, percipere potuit, hanc, animi amore ardentis non malè affecti corporis, ægritudinem esse: Nam cùm iuxta adolescentem grauiter laborantem sederet, & curiosiùs illius vultum, & totius corporis gestum obseruaret; tandem cognouit ad introitum Stratonices, tantam repentè perturbationem Antiochum occupare, vt defectum vocis, ruborem vultus, subsultum oculorum, sudores acutos, motum incredibilem venæ, cunctáque alia quæ à Sappho de amatoribus referuntur, intueri in adolescente liceret; Statímque post hæc, dum videlicet Stratonice discederet, deficiente pedetentim sensu, ingens pallor toto corpore diffundebatur, fiebátque anhelitus liberior; ex quibus deprehendit nullius amore, quàm Stratonices captum esse Antiochum. Cui morbo vt mederetur, hac arte vsum ferunt: vt Seleuco patri diceret, illum nouo morbo implicitum, videlicet nimio amoris incendio, quo nisi expleretur sanari non posse, at eius quidem mulieris amore correptum, quam consequi minimè posset. Stupefactus Seleucus, Cur, inquit, si huius ægritudinis amor causa est, languenti filio opitulari non possumus? ingenium nobis, an facultates desunt? quænam quæso, tanta cupiditas, aut qualis amor adolescentem corripuit, qui omnes nobis rationes deliberandi excludat? At verò Erasistratus, meam, inquit, vxorem ardet adolescens, tunc Rex multis eum lacrymis, & precibus, mirisque pollicitationibus rogat Erasistratum, vt illam in coniugium daret filio, cui tantum regnum debebetur: cui respondens Erasistratus, hoc facilè tu pater nobis enarras, verùm fortè aliter sentias, si Stratonicen tuam amaret Antiochus. O vtinam, aut Dij, aut homines facultatem darent, vt hunc amorem permutare meo arbitrio possem! Deos enim testor, quòd si ea quæ charissima sunt, in vnum conferantur, omnia libenter adiicerem pro tuenda vnius Antiochi vita. Hæc vehementi affectu, multisque lacrymis dicente Seleuco, Erasistratus non ampliùs cunctandum ratus, prehensa dextera, nihil esse dixit, cur Erasistrato ampliùs indigeret: Non enim coniugem suam, sed Stratonicen, filium deperire, & quemadmodum id deprehendisset, declarauit: qua re cognita Seleucus charissimam sibi coniugem filio cedere non dubitauit, quod in amorem incidisset, fortunæ acceptum referens: quòd vsque ad mortem dissimulasset, ipsius pudori imputans.

Ex quo exemplo constat, quàm dirum sit hoc amoris A pathema: ex quo quosdam in furorem adactos, alios verò sibiipsis manum consciuisse pluries obseruatum est. Narrat Matthias Cornax *lib.* 1. *consult.Med.cap.*3. adolescentem, adamatæ suæ assidentem, vena secundùm tempora sua sponte disrupta, feruidissimi simul, ac copiosi sanguinis profluuium, passum. Quod ratum amoris signum ex ebulliente sanguine, & feruido spiritu concitatum, suis oculis conspexisse refert idem Auctor. Quo loco aliam amoris vi puellam occubuisse commemorat, & firmat Petrus Crinitus *lib.*3.*de honest.disciplin.cap.*9.& binarum fœminarum recordatur Amat.*cent.*3.*curat.*56.& *centur.*5.*curat.* 84. quæ ex amore vitam cum morte commutarunt. Quod Antonius Bonfinius *lib.* 3.*Vngaricar. rerum;decad.*3. memorabili duorum amantium exemplo illustrauit. B Si verò plura exempla legere cupis, eorum qui sibi amoris causa manus intulerunt, adi Iou. Pontan.*lib.de fortit.*1.*cap.*29.& Stobæum.*serm.*62.

Huius atrocissimi, & miserabilis morbi illicò aggredienda curatio est, quem cùm terribilia symptomata comitentur, nempe curæ, insomnia, ærumnæ, error, terror, fuga, ineptia, stultitia, temeritas, inconstantia, immodestia, petulantia, cupiditas, maleuolentia, & virium debilitas summa; exhaustis enim his corpus exangue pallet, oculi intra supercilia conduntur, cibum stomachus fastidit, pulmo longo suspirio ex imo pectore ingemiscit, mens vacillat, cor languet, & tandem corpus contabescens vitali spiritu orbatur. Quare protinus amori est reluctandum: Nam, vt Ouidius dicebat, *lib.*1.*de remed.amor.* & *lib.epistol.* 16. mora dat vires, quum parua recens flamma, pauxilla aqua illicò extingui possit.

Huius clandestini, Herculeique morbi pharmaca varij varia assignant; C Alij otium, vt Veneris fomitem, dissuadent, & nouis amoribus, ac honestis aliò traducere curis præcipiunt: quod Lucret. *lib.* 4. *in fin.* suadet, dum ait,

Sed fugitare decet simulacra, & pabula amoris,
Absterrere sibi, atque aliò conuertere mentem.

Rasis *lib.diuisionum*, remedia amoris, vt naturæ aduersa, non probat. Quod verò plus optandum est, vt si fieri possit, amore insanus, eius quam exarserat, coniunctione curetur. Extat celebris Historia Aretæi *lib.* 1. *de caus.& sig.morb.diuturn.cap.*5. quam idcirco inexplicatam reliqui, quoniam superioribus similis est. Sic enim ait. *Fama est quempiam insanabiliter se habentem, cùm puellam deperiret, Medicis nihil proficientibus, ab amore fuisse sanatum; Ego* D *verò suspicor eum ab initio in puellam exarsisse, inde tristem & languenti animo, quòd ea non potiretur euasisse, suísque popularibus melancholicum visum esse: At iste vbi puellæ amata se coniunxit, mœstitia recessit, & animi languor discussus est & mens ab amore medico prorsus sanata est.*

Si tamen fieri non possit, vt amore inescatus desiderio aliquando fruatur, tunc apto congruentique auxilio est medicandus, cuius medelam luculenter delineatam, & graphicè descriptam legat qui velit, apud doctissimum Valleriol. *lib.* 2. *obseruat.* 7. qui de hoc argumento inter omnes eloquentissimè disputauit. Quæ autem insani amoris sint signa, quanta eius vis in rebus, quæ ad vitandum remedia parata, explicant vbertim, luculenter, & ingeniosè, ex alienis omniscius Bisciola, *tom.* 2. *horar. successiuar.lib.*3.*cap.*1. E Tiraquellus *de legibus connub.lib.*15. *num.*36.& *lege* 1.*gloss.*2.*part.*2.*n.*1. Leo Hebræus *dialog.*3. *de amore, in princ.* Aristanetus *lib.*2. *de amore, epist.*2. Anacreo, Musæus *in Leandro*, Theocritus, qui de Amore insano eleganter conscripserunt. Ex nostris clarissimus Paulus Zacchias, Medicinæ Phœnix, *lib.* 2. *quæst. medicolegal. tit.*1.*quæst.*10.

HISTORIA XLI. AETII, De Catalepsi.

Catalepticus hæmorrhagia copiosa sanatur

QVandoque etiam ob sanguinis multitudinem confertim caput occupantis, & ipsum superimplentis, fit hæc affectio:

affectio: quemadmodum vidimus in adolescente quodam multo sanguine referto, qui cùm triduum exegisset, neque claudens palpebras, neque ad vehementes vociferationes transmouens oculos, neque respondens, quarta die sanguinis eruptione larga per nares facta, ab omnibus molestiis confestim liberatus est, &c. *Aetius* tetrab. 2. serm. 2. cap. 4.

PARAPHRASIS.

Catalepsis affectus est, in quo vniuersum corpus cogitur, & stipatur, sensúque ac motu priuatur, reseratísque oculis, & inconniuentibus, in eadem æger permanet figura, qua fuit correptus. Cuius varia sunt apud Medicos Galeno antiquiores nomina, vt notauit Cælius *lib. 2. c. 10.* dicens. *Vicina, atque similis Lethargiæ passio est, quam Græci catalepsin appellant, nos apprehensionem, vel oppressionem vocamus,* & Diocles *lib. sententiar.* aphoniam appellat. Praxagor. *lib. peregrin. passion.* catochen vocauit. Veteres hanc passionem non ignorarunt, sed facilè, sicuti etiam nunc plurimi, Lethargiam esse censuerunt. Alij hos sequuti, pauci quidem Asclepiadis sectatores hanc passionem à Lethargo separarunt.

Rursus synonyma videntur esse catochus, & catalepsis, quum iisdem nominibus eadem affectio significetur, quicquid contrà, falsò tamen opinentur Amat. 2. *cent.* 15. & Langius 1. *epistol.* 25. explosi iam à Gal. *lib. de pulsib. ad tyr.* 8. & 4. *de caus. puls.* 16. & 3. *de loc.* 4. & 4. *eiusd.* 3. & Paul. *lib. 3 cap.* 10. Quod si aliquando Gal. vocem catochi ad alios affectus videtur accommodare, id propterea fit, quòd veteres Medici huiusmodi vocis proprietatē non ita exactè seruarunt, vt notat Montalt. *tract.* 14. *de cereb. affect. c.* 1.

Cuius morbi causa, licèt à Fernel. 5. *patholog.* 2. statuatur pituita cum bili flaua permixta, quum in cerebro simul immoderatiùs exuperant, tamen hoc dogma potiùs irridendum, quàm confutandum esse docet passim Gal. Nomine enim, & causis confundit catalepsim cum vigilante sopore, quem ex bile & pituita nasci Galen. asseuerat, sicut catalepsim ex frigida, & sicca cerebri intemperie. 2. *aph.* 3. Quæ vel simplex est, ab externis potissimum causis contracta, vel ex fæce sanguinis (succum melancholicum vocant) ortum ducit, vt inter omnes notat Alexand. Massar. *lib. 1. de morb. intern.* 15. Hócque modo intelligo Aëtium, qui iuuenem hoc morbo detentum sanguinis è naribus eruptione larga liberatum fuisse refert. Quo pacto vel de illegitima catalepsi est intelligendus, vt probant Altimarus *lib. de cur. hum. corp. mal. cap.* 4. Ludou. Mercat. *lib. 1. de morb. intern. cap.* 12. Mercurial. *lib. 1. de capit. affect. cap.* 8. vel dicendum, Aëtium eam habuisse sententiam, vt fiat quandoque catalepsis à sanguine: sed magis ab humore melancholico.

Et quamuis sanguis sit calidus & humidus, & tensionem efficere non possit: tamen replendo sua copia, & subitò caput occupando, hanc affectionem efficere valet. Sicut & alios committere affectus soporosos, tenet Gal. 3. *de temp.* 5. firmantque Iacotius *com. ad aph. 7. lib. 2. Coac. Hip.* & Scholiogr. *ad c. 9. lib. 1. de morb. intern.* qui catochū à sanguine crasso concretóque, maiores venas, à posteriore capite ad synciput rectà decurrentes, occupante oriri, per anatomen deprehendisse gloriantur. Licèt à flatu, (rarò tamen) prout notat Erast. *part. 4. disputat. aduers. Paracels.* à vermibus, ex Benedict. *lib. 1. de curand. morb.* 26. & à pituita multo cum sanguine permixta concitari queat, vt inter omnes narrat Dodonæus *obseruat. medic. c.* 4. Si de huius morbi causa cōtradictiones serias scire affectas, vide Petrum Garciam, Carrerium *disput. 12. ad lib. Gal. de loc affect. c.* 4.

HISTORIA XLII. GALENI, De Catalepsi.

Catalepsis ex nimio studio suborte, historia.

Qvidam etiam ex nostris condiscipulis, cùm assiduo disciplinarum studio se fatigaret, malo hoc correptus est. Iacebat enim velut lignum prorsus inflexus, rigidúsque, atque extensus, videbatúrque oculis apertis nos ita intueri, vt ne conniueret quidem, nihil tamen loquebatur. Is quoque tempore eodem, quæ loqueretur audisse se dixit, quanquam non euidēter, claréque. Nonnulla item & memoria tenens referebat, præsentésque omnes sese conspexisse dixit, ita vt quorundam actiones recordatus exponeret, sed neque loqui potuisse, neque membrum vllum mouere, &c. *Galenus* lib. 1. Prorrhet. sect. 2. com. 56.

PARAPHRASIS.

Studiosos, & literatos plurimis tentari ægritudinibus res est manifesta, probatque Platonicorum Princeps Marsil. Ficinus *lib. 1. de studios. sanit. tuend. cap. 1. & 7.* Nam studia assidua, dissipatis spiritibus, & exoluto calore innato, partes omnes, præsertim naturales, in quarum robore perfectæ nutricationis symmetria consistit, prosternunt, & labefactant: quare ventriculi calore diminuto, & hepatis calore adaucto, & exiccato, si accedat cerebri ab studio, & vigiliis debilitati ad recipiendum promptitudo, non solùm hic, sed innumeri repullulant huius partis diri, exitialésque affectus. Galeni ergo condiscipulus, ob studij labores multos, cerebro ob agitationem mentis vehementer exiccato, humiditate primigenia magna ex parte consumpta, debilitatis coctionis officinis, quum natura in contemplatione, cerebro, cordíque prorsus intenta, stomachum hepárque destituat, sanguine densato, redditóque sic crasso & nigro, subtilibus, clarioribúsque sanguinis partibus penè absumptis, facto spiritu atro, frigido & melancholico, & aceruatis ob has caussas, pluribus terrestribus excrementis, in morbum incidit rarum, & periculosum, quem catochum, seu catalepsim vulgus Medicorum vocare consueuit. Multa humoris crudi, & melancholici ad cerebrum imbecille transmissa portione, atque eius posteriorem partem præcipuè occupante, ex Gal. 4. *de loc. cap.* 2.

Deinde communicata neruis ibi existentibus læsione, totius corporis rigiditas euenit, maximè quū hæc posterior cerebri pars (cerebellum dictum) inter reliquas cerebri partes densissima, sit, & durissima, duabus membranis circumsepta, faciliùs possit exiccari: neruorúmque principio vnà læso, vniuersum illicò corpus rigescit, & gelatur, & in eo statu permanet, in quo fuit correptum, auctore Paul. *lib. 3. cap.* 10. Quem graphice depingit Fernel 6. *Pathol.* 2. dum sic ait, *Vnus dum literis, & chartis sedulò inuigilat, repentè catalepsi perculsus, ita quidem obriguit vt sedens, calamúmque digitis premens, oculis in libros defixis putaretur in eorum studia incumbere, donec vocatus, & impulsus, deprehensus est omni sensu, motúque carere.* Amat. 2. *centur.* 14. Iacot. *com. ad aph. 7. lib. 2. Coac. Hipp.* Ioan. VVierus *lib. 5. de præstig. dæmon. cap.* 35. Salius *ad cap. 4. pract.* Altom. Adamus Lonicer. *in explicat. morb. c. de congelat.* Hol. *lib. 5. Coac. Hip. ad aph.* 13. varias, & horribiles hoc morbo correptorum formas proponunt.

Riguit ergo huius ægri corpus totum tanquam gelu, quoniam facultas motrix læsa erat, quum morbi huius essentia in hoc consistat, quòd sit symptoma in genere noxæ functionum principum facultatum, vt firmat Gal. *lib. de dif. symp. cap.* 3. & sit velut paralysis quædam, seu resolutio imaginatricis facultatis; nam si catochi causa potentior sit, tota aufertur imaginationis actio; si imbecillior, perturbatur illa tantum. Licèt reliquę quodammodò facultates animę vitientur, illæsa respiratione, vt in Caro, auctore Gal. 4. *de loc. cit.*

Sed inquisitione dignum est, cur hic audiret, præteritorum recordaretur, præsentes conspiceret, & quorundam actiones recordatus exponeret, si cataleptici ex Gal. Paul. & Aët. sententia, altissimo, & inexpugnabili sunt detenti sopore, voce ac sensu priuantur, & inaudientes minimè respondent, neque alio sensorio quicquam agunt: quin ob frigidum & siccum humorem, posticam cerebri partem irrigantem, memoriam abolitam habent, cuius functiones in posteriore cerebri ventre fiunt, ex Gal. *lib. 4. de loc. cit.* Dic. Hoc vitium ex Gal. *lib. 1. de sympt. caus.* 7. non semper

ſemper cerebro affecto per eſſentiam contingere, ſed aliquando per conſenſum ab aliqua corporis parte, vtpote ventriculo, concitati, communicata noxa cerebro mediis neruis. Hoc aliquando remitti, aliquando intendi res eſt aperta; quod fit vt tempore intermedio, noxa non ita cerebro communicata, ſed magna ex parte ceſſante, ſenſitiuæ, & animales potentiæ leue nocumentum reciperent, & ſic omnia, quæ agerentur, audierit, & viderit, eáque ſoluto morbo recitarit. De cuius affectus curatione videndi Dodon. *obſeruat. medic. cap.* 4. & *in annot. ad c.* 46. *Beniueni*. Euſtach. Rud. *lib.* 1. *prax.* 8. Foreſt. *lib.* 10. *obſeruat.* 42. Rondelet. *lib. de curand. morb.* 20. Ioan. Hieronym. Puluerinus *art. med. cap.* 9. & ex veterum mente ſelecta præſidia exarauit Vidus Vidius *lib.* 2. *de curat. memb. cap.* 17.

HISTORIA XLIII. GALENI, De Memoria amiſſa.

Memoria amiſſa ex inedia, labore, ac vigiliis, humectantibus præſidiis reſtituta.

Equidem noui quendam, qui ob laborẽ in ſtudiis atque vigilias, memoriam penè amiſerat, læſa etiam ratione. Item agricolam, qui ob labores, quos vites colendo ſubierat, ac tenuem victum, eodem modo affectus eſt. Atque ij, certum eſt, quod exiccantibus, calorificiſque omnino lædebantur: madefacientia verò, quæ calefaciendi vim habent, haud mediocri ipſis erant præſidio, &c. Galen. lib. 3. de loc. affect. cap. 5. prope initium.

PARAPHRASIS.

POſſe lædi memoriam, læſa vel illæſa ratione, illis dubium non eſt, qui potentias rectrices ſedibus eſſe diſtinctas neceſſariò ſtatuunt. Quidquid ex hoc argumento non concludi, facultates principes, varias in cerebro ſedes obtinere, contrarij arbitrentur, ſed quòd vna ſit altera vegetior, vel imbecillior, & irruenti cauſæ magis aut minùs reſiſtere poſſit. Vtcunque tamen ſit, (quod à peritiſſimis iuniorum citatis *in com. hiſt.* 12. *ſup. cit.* ad nauſeam vſque eſt controuerſum) apud omnes conſtat memoriam tunc amiſſam dici, quum quiſpiam omnium eorum, quæ priùs nouerat fuerit oblitus, ipſa verò affectio, eſt ſymptoma in genere noxæ functionum animalium principum, in qua memorandi facultas omnino abolita eſt; hæc enim ſtoliditati, ac rationis amiſſioni ſimilia parit ſymptomata, quòd virtutes rectrices non habeant copiam ſpecierum, quibus actus ſibi commiſſos exequi poſſint; quia nullæ adſeruantur in memoria, & ob id non iudicant, quia adhuc præſentia obiecta non agnoſcunt, vel debiliter de eis iudicant: quo fit, vt ſtolidi videantur, & infantibus ſimiles, non autem delira loquentes.

Oriri autem hoc vitium præcipuè à frigida intemperie, præſens hiſtoria manifeſtè demonſtrat. Huic nonnunquam humidam, aliquando ſiccam aſſociari, ex curatione hîc à Gal. propoſita ſatis liquet. Licèt enim in vinitore, ex magnis laboribus, atque exercitiis memoriam fuiſſe amiſſam referat: Et Hipp. *lib.* 7. *epid. text.* 82. Androphalum ex biliosa admodùm affectione, ignorantia per multos annos fuiſſe correptum aſſeueret, non ob id amiſſæ memoriæ iacturam ab intemperantia calida oriri aſſerendum eſt: Nam ingentes animi, corporiſque labores, indefeſſa ſtudia, aſſiduæ vigiliæ, quibus calefaciendi vis ineſt nimia, hoc per accidens efficiunt, conſumptis, & diſſipatis ſpiritibus, qui huic operi erãt ex vſu, & reſoluto humido primigenio, natiuum calidum refrigeratur, ac marceſcit. Addiderim memoriæ abolitionem non niſi à cauſa in operando efficaci oriri poſſe, qualis eſt caliditas, aut frigiditas; Illa quum nullam actionem tollat, aut minuat, quin potiùs deprauet; hæc actiones primò minuat, tandem adaucta aboleat; ab hac recordatricis potentiæ omnimodam abolitionem ſemper fieri, dicendum eſt. Nam calor adauctus idolorum perturbationem parit: immodicum verò frigus, nulli functioni proficuum, eorum extinctionem, & interitum: id quod animalia quæ præ frigore latitare coguntur, haud obſcurè declarant; perinde enim ac ſi mortua eſſent, hyeme ob frigoris vim manent. Neque ob hæc opineris ineptè calida in propoſita hiſtoria reprobaſſe Gal. Nam ea non repudiat, niſi quando cum medicamentis ſiccis ſunt permixta, quoniam tenui nimis victu maceratum corpus, & vigiliis, laboribus, ſtudiiſque exhauſtum, ampliùs reſoluunt, exiccant, & adaucta ariditate ſunt in cauſa, quominùs idola facilem faciant impreſſionem.

Curatio, optimo roborantéque victu, calido & humido perficitur, quo exhibito, recreatiſque viribus, vegetior alacriórque anima redditur, & facultates munia ſua obire queunt. Cibi ſint ſucculenti, & euchymi, qui facilè nullóque negotio à calore ſuperentur: vinum ſit rubrum, maturum, dilutum: exercitia ſint moderata: prolixè dormiant, molliter cubent, æſtuaria vitent, tepentis aquæ balneis vtantur, iurulenta aſſumant, & quæ calidum & humidum ſanguinem gignendi vim habent: quorum ſyluam ex profeſſo citat Leuin. Lemn. 2. *de complexionib.* 4. *in fin.* Demum purgantia vitanda ſunt, & ea exhibenda cenſeo, quæ hecticis corporibus, exhauſtis & reſolutis proficua eſſe omnes norunt. Cætera pete ex Capiuac. *lib.* 1. *prax.* 13. Euſtach. *lib.* 1. *de curand. morb. cap.* 6. Vido Vidio *lib.* 2. *de curat. membrat. cap.* 11. & aliis qui hoc argumentum latè diſputarunt.

HISTORIA XLIV. GALENI, De deperdita memoria.

Ex peſte ſæua, memoria amiſſa.

Vidimus enim quoſdam, qui & litteras, & artem omnino fuerant obliti, immò nec propria nomina meminerant: cuiuſmodi aliquid Athenis in peſte accidiſſe memorat Thucydides: quoſdam enim ex iis qui euaſerant, & ſeipſos, & ſuos ignorauiſſe, &c. Galenus lib. de diff. ſympt. cap. 3. in fin. & lib. 2. de cauſ. ſympt. cap. vlt.

PARAPHRASIS.

AB ægritudine ſæua non fieri euaſionem abſque contractione membri, rectiſſimè ab Auic. proditum eſt 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 2. Per morbum autem ſæuum, interpretes legunt febrem acutam interficientem, vt in correctiſſimis Coſtæi, & Mongij codicibus animaduerti ſolet, quæ peſtis eſt, morbus ſanè pernicioſus, & plures quos corripit, interimens: de cuius vi dira, & efficacia, *lib.* 2. *in com. Hiſt.* 89. & *lib.* 4. latiùs agemus: quam probat Gal. 3. *epid. ſect.* 3. *com.* 23. 24. & 25. vbi ſtatum peſtiferum deſcribens, ait, multis excidiſſe oſſa, neruos, & pedes, ob nimiam humoris putrefactionem ad eas partes delapſi; quare ægros, claudos, & mancos extitiſſe refert: & 3. *de vſu part.* 5. in vehementi quadam peſtilentia, multis pedes abſciſſos fuiſſe, & claudos, incedere ſine baculo non potuiſſe, aſſeuerat. Et Auenzoar *lib.* 3. *theizir. tract.* 3. *cap.* 3. plurimis peſte correptis remanſiſſe colli diſlocationes affirmat. Quid plura? nonne vlcera à peſte derelicta ita praua, maleficáque ſunt, vt partes non tantùm humoris affluxu erodant, ſed mala, deleteriáque qualitate ipſas lancinent, & labefactent; quo fit, vt neque ſerpigo cohiberi, præterquàm membri abſciſſione poſſit? Quare genitalibus exectis, oculis excauatis, pedibus, manibúſque truncatis, vitam plures Thucydidis tempore redimebant, vt eruditiſſimè explicat Fabius Paulinus *in com. fol.* 252. & Thom. Iordan. *tract.* 2. *de peſt. Phænom.* diſertiſſimè expoſuit. Mirum enim eſſet recenſere mirabilia, quæ frequenter in hac truculenta lue euenire comperimus, quæ omnia in compendium redegit Schenkius variæ lectionis vir *lib.* 6. *obſeruat. medic. tit. de peſte.*

Si ergo hæc ita se habent, quid mirum, si ex pestiferis humoribus in cerebrum delapsis, suaque copia ipsum inter partes præcipuas debilissimum suffocantibus, & venenosa qualitate spiritus animales tenuissimos (quibus anima tanquam instrumento ad opera vtitur) extinguentibus, memoria deperdatur, omniumque rectricum facultatum, exteriorúmque sensuum ruina contingere possit? Vnde imaginatricis potentiæ affectiones miras, deliramenta varia, cæcitatem, surditatem & alia damna, in malignis pestiferisque febribus non rarò oriri conspicimus.

Nam præterquam quòd ex morbo quouis, dissipato calore innato exhaustis viribus, & sic potentiis debilitatis, & corpore frigidiore reddito, memoria lædi potest, vt probat Aëtius *tetrab.2.serm.2.c.23.*& illustrat exēplis Beniuen.*c.47.de abdit* ex peste vt à próptissima causa, extinctis spiritibus hoc accidere est certissimum, quod Lucret. ex Thucydid.*lib.2.Hist.*confirmat.*in calce lib.6.*

Atque etiam quosdam cepere obliuia rerum
Cunctarum, neque se possent cognoscere vt ipsi.

Quæ omnia optima victus ratione, roboratis viribus, & quandoque adhibitis præsidiis cessare solent, vt apposito exemplo confirmat Christoph. à Vega *lib.3.de art.medend. cap.10.*

HISTORIA XLV. HALYABBATIS, De Paralysi.

Paralysis ex colico dolore contracta.

Vidi nonnullos colicam patientes grauē, & difficilis nocumenti, quorum vtrumque euulsum est genu, quorundam autem, & genu vnum, & ancha, &c. Halyabbas, lib.9. theoric. cap.9. *Paulus* lib.3.cap.38. & 43.tit. de resolutione ob colicum dolorem contracta.

DVBIVM XXV.

Num paralysis ex colico dolore fieri possit.

PARAPHRASIS.

Fieri paralysin ex colico dolore testis est Paul. *loc. cit.* dum sic ait. *Nostra ætate colicus quidam dolor incruduit, ex quo præsertim superstites futuros, consummata artuū motus priuatio comitabatur, tactus sensu, vt videbatur incolumi seruato, ceu critica quadam ex alto oborta transmutatione; vnde motus plerisque spatio temporis sponte rediit, &c.* Neque mirum est quòd humor existens circa intestina ad superas partes detrusus à natura, vel penetret originem neruorum, vel cerebrum occupet, & maximè spinalis medullæ partem inferiorem, à qua nerui crurum, & pedum oriuntur, vel ad artus expulsus, eorum resolutionem committat, vt notat Puluerin. *lib. art. Med. cap.55.* Quis enim negare poterit, humorem noxium ab vna in aliam partem à natura posse transmitti, quum omnia omnibus consentiant? Vtrumque enim variis auctorum testimoniis confirmatum inuenio. Narrat Gentil. *in com. lib. 3. fen.16.tract.3. cap. 6.dub.9.* se vidisse paralysim ex duro, & effatu digno lienis tumore subortam, ad cuius exortum tumor ipse euanuit, corpore toto, fœda, nigráque scabie conspurcato, & huius melancholici humoris vacuatione, à paralysi, & scabie liberatum ægrum. Scribit Holler. *lib. 1. de morb. in Schol.cap.41.* Sacerdotem quendam ex assiduo colico dolore in paralysim incidisse, cessantéque dolore remansisse paralysim annis aliquot. Affirmat Nicolus *serm.5.tract.8. cap. 40.* se vidisse transitum à colica in paralysim in Ioanne Lorino, qui colica correptus, & phlebotomatus per quendam, incurrit in paralysim, & mortuus est. Quod ipse etiam refert *serm. 3.tract.3.cap.6. de paralysi.* Viderunt etiam Trincauel.*lib.3.de rat.curand. par. hum.corp.affect.cap.1.* Coiterus.*in lib.obseru. Chirur.& Anat.* Erast.*part.4.disput.contra Paracels.* Iordan.*pag.51. de lue Morauia.* Andernac. *in com. Paul.lib. 3.cap.18.* Qui ex magno, diuturnóque colico cruciatu, artuum resolutionem se vidisse contestantur, quidquid lentam pituitam illuc migrare non posse, asserat Ludou. Mercat. *lib. 1. de morb. intern.cap.14.* Sed quàm falsum sit hoc dogma, ostēdi ex Paulo potest *loco nuper citato*, ex colico dolore, crisi quadam, paralysim oriri confirmante. Quo pacto autem colicus dolor in paralysim, & è contra hic affectus in illum transmutetur, explicat ingenuè, Andreas Laurent. *l. 4. anatomic.quæst.c.20. quæst.8.* & notat Costæus *in Auic. 2.1. tract.1.c.1.*

Curabitur is affectus tam vniuersali, quàm particulari vacuatione, facta iis quæ crassos, lentósque humores educere sint nata, & tum discutere, roboraréque partem affectam queant; in quem vsum ampla ab omnibus passim describitur sylua fomentorum, vnguent. balneorum lauacrorum, sudationum, & aliorum nobilium medicamentorum: quorum materiam peculiarem si legere concupiscis, eam exaratam diligentissimè inuenies apud Hofmannum *lib. 3. consil. Cratonis, & aliorum per Laurent. Scholtzium publicatorum pag.116 à consil.71. vsque 75.* Monauium *lib. 2. epistol.pag. 315. ad Ioannem Vueidnerū ex sententia Cratonis.* Valleriol.*lib.1.obseru.3.* Theod. Collad.*lib.de pract. errorib.c.79.erro.3.*

HIST. XLVI. TRALLIANI, De paralysi.

Paralysis frigidis medicamentis persanata.

Noui sanè ego quendam, resolutionem ex mœrore, multa sollicitudine, & inedia expertum: deinde sumpta hiera adeò læsum, vt totus ipse immobilis fieret, & propemodum interiret: nisi in contrarium mutatus fuisset; & h... ectantibus omnibus, tum potionibus tum cibis, & aliis quæ temperatum ipsum reddidissent, vsus fuisset maximè verò balneis compluribus, vnctione ex hydrelæo: mutatione aëris temperati, & omni hilaritate. Etenim tristis erat, ad iram procliuis, à medicamento nimirum excitatus, & qui flauam bilem collegisset. Hac sanè ratione, si qualitas fuerit, præsertim intemperies calida, vitari debent cibi acriores: adhuc autem magis, quæ medicantem vim, purgantémque obtinent. Nam præter id quod nihil inueniant, quod ex corpore euacuent, magis adhuc aliam intemperiem regenerant, &c. Trallianus, lib.1.cap. 16. rubric.6.

DVBIVM XXVI.

Num intemperies calida sicca possit esse immediata causa paralysis. Contra Mercurialem.

PARAPHRASIS.

Rarum paralysis exemplum Trallianus describit, qui affectus licèt frequenter à frigida & humida, vel cum frigidorum humorum, ac crassorum copia, dimanet cerebri intemperie, alteram cerebri partem, aut particularem neruum occupante, vt concors est omnium Medicorum sententia; à calida tamen & sicca humores nimiùm exassante, & torrefaciente oriri quandoque, cum Tral. grauissimi auctores confirmant; sic enim obturata via à crasso præ calore humore, impeditur transitus spiritus animalis ad neruos, vnde paralysis.

Sed clarioris doctrinæ gratia, dubitandum num intemperies calida sicca per se possit esse immediata causa paralysis. Dico per se, quoniam nihil vetat, quominùs pars præ calore, & siccitate imbecillis, & defraudata natiuo calore, probè non concoquat; & generetur mucosus humor, qui paralysis est immediata causa. Deinde, quid obstat, quominùs calor pituitosum humorem attenuando, & dissoluendo eum multiplicet, ita vt neruos obstruat, & paralysim committat, aut nimiùm assando, ipsos

ipsos indures & incrasset, vt obstruere possint? prout ex Tral. ostendit. Hol. *lib.* 1. *de morb. intern. cap.* 10. *in schol.*

Negantem partem sequitur Auic. 2. 3. *cap.* 2. dum sic ait. *Et videtur quidem, quod calidum non prohibet impressionem sensus in eis, dum non consequitur finem; quemadmodum vides in habentibus extenuationem, & hecticis; in ipsis enim cum caliditate eorum non destruitur motus ipsorum, & sensus ipsorum, & siccum propinquum est etiam iudicio ipsius, &c.* Cuius opinionis fuit etiam Rasius *lib.* 1. *contin. tract.* 2. *cap.* 1. Ex quibus colliges paralysim, quæ est priuatio sensus & motus, ab intemperie hac fieri non posse: & maximè quum laxitas (symptoma paralysis) ab ea excitari non possit, sed contractio laxitati contraria, à calida siccaque intemperie prognata.

B Vidit istam controuersiam doctissimus Marcellus Donat. *lib.* 2. *de Med. hist. mirabil. cap.* 5. qui oppositam sententiam, pro huius historiæ confirmatione iudicat probabiliorem. Licèt enim Tral. ab hac intemperie, humores valde torrefaciente & assante, fieri paralysim confirmet, vnde inferri potest, quòd humores, & non intemperies, sint causa paralysis; tamen à simplici intemperie fieri posse in fine historiæ asseuerat manifestè, dicens vitanda esse medicamenta, quæ medicantem vim, purgantémque obtinent; nam præterquam quòd nihil inueniant in corpore vacuandum, ipsam intemperiem adaugent. Ex quo subit mirari doctissimum Mercurialem, qui *lib.* 1. *Prax. cap.* 20. Trall. intelligit, quasi solùm exassati humores paralysim committant, quod ex suprà dictis constat esse apertè falsum. Et eius opinionem præter Trall. dicta, redarguit Auenzo. *lib.* 1. *tract.* 10. *Theizir. cap.* 3. §. *Sed nos dicimus, quod possibile est priuationem sensus & motus fieri in corpore temperato, & etiam in illo cui caliditas modum exedit, &c.* Nam si paralysis fit densato

C neruo, & sic impedita virtutis communicatione, cur à siccitate condensante fieri non poterit? & Gal. 6. *de san. tu.* 11. ab exiccantibus medicamentis in gracili corpore adhibitis, factam fuisse leuem sensus & motus priuationem scribit.

Standum ergo est Trall. dictis, & argumenta contraria soluenda. Nam in hecticis, & aliis non reperitur siccitas ita intensa, vt fiat paralysis, quemadmodum nec fit conuulsio. Auic. verò à frigida & humida intemperie paralysim oriri pronuncians, secundum plurimum intelligendus est, ita vt ab hac frequentiùs, à calida & sicca rariùs, aliquando tamen fieri posse concedat. Neque la-

D xitas, hoc est membri elongatio, est symptoma necessarium in paralysi, sed necesse est cauitatem obstrui, in qua secundùm naturam detinentur spiritus. A calida ergo, & sicca intemperie (licèt rarò, vt notat Rondelet. *cap.* 13. *de curand. morb.*) oriri posse paralysim non imus inficias.

Quæ quum acciderit, calida tum medicamenta, tum alimenta sunt vitanda; nam calorem adaugent, & siccitatem acuunt. Præcipiendáque sunt balnea ex oleo & aqua parata, ex Gal. 2. *de antidot.* 7. in habitu squallenti, & sicco summoperè vtilia, ex Gal. 3. *de sanit. tuend. cap.* 4. & eleganter 1. *simpl.* 25. *Quoniam dulcium aquarum lauacra, humiditate sua instrumentorum corrigunt siccitatem, &*

E *caliditate modica, tenuem acrémque ex partiū debilitate suborium humorem digerunt: At si corporibus inhærere posset aqua, nec facilè desfluceret, ipsa quidem per se sufficeret; atqui quum ea quæ foris circumfunditur, facilè defluat, atque in poros ingressa corporis, nullomodo adhæreat, idcircò miscetur oleum, maximèque iuuat, si quis ex vtroque diutiùs fricetur.* Demum instituenda curatio est humidis, quorum amplam syluam plerique proponunt, curationem conuulsionis ex inanitione describentes.

Lege Rod. à Fons. *lib.* 1. *cons.* 17. *de paral.*

***

HISTORIA XLVII. AVENZOAR. De Paralysi.

Paralysis ex vehementi frigore contracta, calida vnctione persanata.

ET mihi iam accidit, id quod dicam tibi, scilicet quòd eundo præcepto Regis cum frigore vehementi, & forti pluuia, & vento, qui quidē ventus mihi adueniebat à parte sinistra, pede meo ex illa parte existente discooperto, durante illa tempestate sic per totum diem, cecidit mihi calceus de pede, & non potui ipsum intus reducere, ex eo quòd non poteram mouere coxam; quare alius mihi posuit ipsum in pede; & iterum cecidit, & reiteratus fuit mihi; & tertiò iterum cecidit, & mihi ab alio impositus fuit: eo quòd minimè coxam, & crus mouere poteram, & tunc cognoui quòd à pede, crure, & coxa priuatus erat sensu, & cùm veni ad patrem meum, non potui ire, sed ductus fui ab aliis. Quare vnctus fui coxa, & spondylibus inferioribus cum oleo illo, quod apportaueram causa illius infirmi propter quem veneram, qui quidem erat paralyticus, & in quo priuatus erat sensus, & motus, & in illo oleo erat Balsamum, & feci mihi aerem rectificari cum forti igne, & magno, & adueniente die fui liberatus, &c. Auenzoar. lib. 1. Theïzir. tract. 10. cap. 7.

PARAPHRASIS.

NVllus est morbus, de cuius essentia, causis, & signis auctores celebriorem faciant commemorationem, quàm paralysis. Apud quos constat præ frigore vehementi auferri sensum, & modum, (paralysim vocat Gal. 3. *de loc. affect.* 10. & 1. *de caus. simpl.* 5. *in fin.*) quum scilicet ab intemperamento frigido partes nostri corporis, dum neruus aliquis caliginoso aliquo spiritu imbuitur, beneficio animalis potentiæ destituuntur, priuatione cuius, à cerebro tanquam à primo principio mediis neruis, ac per spinalem medullam, tanquam per semitas, ad sensus, & motus instrumenta delegatæ, particulares nerui, ab spinali medulla orti resoluuntur, & veluti mortificantur. In hoc autem ægro crus, coxam, & pedem fuisse resoluta, ex historia facilè constat. Signum profectò certum in vertebris (veteres spondylos appellant) lumborum, & iuxta inguina factam fuisse affectionem. Cùm enim medullæ extra caluariam prodeuntis mira sit in neruis propagandis fœcunditas, & triginta eorum paria obseruent peritiores Anatomici, septem ceruicis, duodecim dorsi, quinque lumborum, sex ossis sacri, vt inter omnes Columb. *lib.* 1. *de re anatomic. à cap.* 15. *vsque ad* 18. explicat ingenuè, fit vt à vertebris lumborum, & ossis sacri, per totum pedem, coxam & crus, nerui quatuor insignes disseminentur, qui ex tribus infernis paribus lumborum, & quatuor superioribus ossis sacri nascuntur, qui si refrigerati fuerint valde, resoluuntur. Nam si pars ob frigoris excessum mortificatur, extincto calido innato à frigiditate summa, & omnino pereunte vt à contrario, 2. *de loc.* 2. cur non resoluetur? aut quia in ipsis neruis viget mali causa, aut quia frigido humore inundantes refrigerantur impensè, & spiritu influente destituuntur, quum laxiores sint, & molliores, ad motum illustrationémque recipiendam valde inepti.

Refert Gal. *lib. de caus. morb.* 9. moderatam frigiditatem, stuporem inducere, immodicam verò, motum, & sensum auferre, per hæc verba. *Nam stupor ob refrigerationem fit, vt planè videre est in his, qui in hyeme per frigora proficiscuntur, atque in refrigerantibus quoque medicamentis; Nam si extrinsecus immodicè adhibeantur, particula ipsa stupida euadit, quæ deinde sensum omnino amittit: Si verò vehementissimè refrigeretur, idque non solùm à medicamento, sed etiam a circumfuso nobis aere: equidē noui quosdam adeò refrigeratis pedibus, vt primū quidem sensus periret, sequentibus verò diebus emortui pedes putrescerent, &c.* Quod celebri quadam Historia lata 3. *de vsu part.* 5. inferiùs explicanda confirmat Gal. & 2. *de sanit. tuend.* 5. & 7. ab ingenti frigore homines pigros reddi ad motum, & ignauos asseuerat.

Cognita

Cognita ergo huius mali causa, à frigido intemperamẽto ortum ducentis, vnctionem calidam sibi parauit auctor, qua tanto morbo resistere posset: motus forsan. Gal. edicto, 2. *de sanit. tuend.* 13. *in med.* asserentis, ad vitia ex frigore vehementer suborta, vnctionem saluberrimum esse præsidium, præsertim si fuerit ex calidis medicamentis, Euphorbio videlicet, & Adarce parata. Sicque vnctus oleo illo quod apportauerat causa illius ægri resoluti, ad quem curãdum fuerat vocatus, sanus euasit. Oleum autem illud, vt cuilibet coniecturanti facilè apparebit, nullum aliud poterat esse, nisi vulpinum, laurinũ, de castoreo, aut his simile aliud: aut in quo aliqua maduerint priùs medicamenta, vt saluia, ruta, betonica, stœchas, rosmarinus, permixto etiam Balsamo, quod medicamentum ad neruorum frigidos affectus est accommodum valde; cuius vi mira latiùs disputabimus, quum renum historiam 128. *lib.* 2. fuerimus interpretati. Interim de eius efficacia, præter Græcos, & Arabes lege Iustinum Historic. *lib.* 36. Pet. Leopert. 2. *Hist. Peruan. c.* 35. Strab. *l.* 16. *Geograph.* Sebastian. Munster. *in descript. Iericho. & lib.* 6. *cap. prop. & lib.* 1. *cap.* 31. Pausaniam *in Bœoticis.* Fallop. *lib.* 1. *in Dioscor. cap.* 19. Ruel. *lib.* 1. *de nat. stirp. cap.* 35. Prosp. Alpin. *in suis dialog. de Balsam.* Scaliger. *exercit. in Cardan.* 157. Mathiol. *lib.* 1. *in Dioscor. cap.* 18. Laurentium Ananiam *tract.* 3. *fabric. mund.*

Neque mireris hunc auctorem in morbo magno, topico auxilio, citra totius vacuationem, fuisse vsum; nam quãdo affectus à causa externa ortum ducit, & solùm paucissimus in parte affecta impactus est humor, tunc à locali præsidio incipienda curatio est, & medicamentis calidis roborantibus, frigidamque intemperiem corrigentibus pugnare oportet, quæ calorem natiuum debilitatum foueant & restaurent, & quod positiuo frigore concretũ est colliquent: quod verò priuatiuo rigidum, & immobile factũ, corrigant, attracto spiritu, calore, & humore; hoc enim humiditatem reficimus, quam positiuum frigus expressit.

Neque item mireris Auenzoarem paralyticum, tam citò sanitatem recuperasse: licèt enim paralysis productus sit morbus, vt ex Celsi mẽte *lib.* 3. *c.* 27. cæteri confirmant, hoc de illa resolutione intelligendum est, quæ fit cerebro, aut spinali medulla affectis; & de antiqua, in qua pars læsa habitum contraxit, & debilitatem summam, non de recenti, quæ ob frigidum, vi causæ externæ, intemperamentum simplex, cum paucissimæ materiæ affluxu est suborta.

HISTORIA XLVIII. GALENI, *De paralysi.*

Ex vehiculo decidens quidam dorsi initium afflixit, vnde duobus digitis, & medietate medij, sensum illæso motu amisit, qui medicamentis digitis frustra impositis, tandem iisdem dorso alliso applicitis conualuit.

Sanè Pausanias Syrus Sophista, quum Romam aliquando venisset, secũdum duos minores sinistræ manus digitos, atq; medij partem dimidiam, sensum in primis quidem difficilẽ habebat: postea malè curantibus Medicis sensum omnino amisit. Quibus equidem cognitis, omnia quæ præcesserunt, inuestigaui, atque ipsum quum per viam duceretur, vehiculo excidisse, atq; in dorsi initio læsum, mox partem læsam breui quidem curatã, sed auctũ in digitis sensus vitium audiui. Igitur remedia quæ illi digitis adaptauerant, læsæ parti adhibere iussi: atque sic vir ille celeriter sanitati restitutus est, &c. Gal. lib. 3. de loc. affect. cap. 10. & 4. de loc. affect. cap. 4. & 5.

PARAPHRASIS.

Plures de hoc argumento *in hoc capite* Gal. Historias enarrat, & eius nimirũ, qui reliquis omnibus partibus resolutis, nullam faciei partium actionem amisit, conseruata etiam respiratione, vrinæ & alui excrementa inuitè fluebant: & illius, cui propter casum, partes omnes inferiores, demptis naribus, erant resolutæ: & alterius (huius meminit Gal. 4. *de loc.* 4.) qui sub multa pluuia, & vento impetuoso ambulans, madefacto pallio, circa ceruicem, vehementi frigore est affectus, cui Empirici medicamenta, quæ ceruici admoueri debebant, capiti magno errore applicarunt: In illis enim primariò affectam fuisse illã spinalis medullæ partẽ, quæ paulò inferior est processu neruorum ad septum transuersum tendentium, Gal. stabiliuit: In hoc ex primis spinæ vertebris quatuor, neruos ad caput ascendentes, à quibus pellis ipsum ambiens sensum accipit, esse affectos determinauit, qua sanata, capitis quoque pellis sanata est, quæ nulla primaria affectione laborabat. Medici verò neque huiusmodi neruos, neque eos, qui per singulas cutis partes dispersi sunt, cognoscentes, cũ in promptu eis esset minimæ particulæ iuxta nerui initiũ adhibere remedia, partes illæsas multo negotio molestant. Insuper meminit alterius ægri Gal. 4. *de loc.* 5. qui ex vehementi pulmonia, brachiorũ & manuũ torporem passus, celeriter sanatus est, adhibito medicamẽto ei loco, vnde nerui prodeunt, iuxta primũ ac secundũ intercostale spatium.

Quæ omnes Historiæ sub hoc exemplo Syri Sophistæ proposito, & comprehẽdi, & explicari possunt. Ex quibus constat manifestè, quantopere ad morborum medelam iuuet intellecta consensus species: Cùm enim ex casu facta fuisse in dorsi initio inflammatio, concurrentibus ob dolorem, & partis debilitatem sanguine & spiritu, sicque facta obstructione, & impedimento sequuto transitus spirituum ad sentientes partes, facta est in hoc ægro, de quo in præsentia sermo, in sensu læsio, illæso motu; quoniam diuersi nerui, sensifici, aut motorij sunt affecti; & sic musculorum neruis læsis perire motum; & læsis iis, qui ad cutem perueniunt, tangendi sensum corrũpi est necesse, sicut nonnunquam simul & motũ, & sensum aboleri contingit. Quæ omnia docuit Magister *lib.* 1. *de loc. c.* 6. & 12. & *lib.* 1. *de caus. sympt. c.* 5. & post eum ex facundissima eius doctrina elegantissimè explanarunt Valles. *lib.* 5. *contr. c.* 10. Marcel. Donat. *lib.* 2. *de Medic. hist. mirabil. c.* 5. Mercat. Iacchin. Massar. Piso. & Altimar. *prop. c. de resolutione*: De quo argumento pulchra congessit Andreas Laurent. *lib.* 4. *de Histor. anatomic. quæst.* 11. Vnum solùm constet, exquisitã resolutionem appellari, quum partes, tum sensus, tum motus vim amiserint; non veram autem, nec exquisitam dici, quum aut solus motus, aut sensus deperditur, si fides adhibenda Paul. *lib.* 3. *cap.* 18. Alexandro *lib.* 1. *cap.* 16. Aëtio, & aliis. Vtcumque sit, vtilitas mirabilis est sequuta, quòd digiti manus adhibitis spinæ medicamentis, essent tractati; illi inquam spinæ parti, quæ affectæ particulæ maximè consentiebat, & à qua originem ducebat, erat autem hæc in primo exortu nerui post septimam vertebram prodeuntis collocata.

Sed cur dixerit partem læsam breui quidem curatam, sed auctum fuisse in digitis sensus vitium, si ab spinæ læsione digitorum affectus oriebatur; cur nempe parte læsa curata, ille adhuc remansit, & postea curatus est? Dic duplicem fuisse spinæ læsionem, in situ vnam, quòd esset vertebra aliqua loco dimota, in neruis alteram, quòd essent contusi, & inflammati. Quare vertebrarum læsio citò curata est, quum facile sit dimotas, & luxatas vertebras stãtim initio in suum locum reponere: neruorum autem læsionem, digitorum affectus præcipuam causam, remansisse, & scirrhi naturam recepisse, quæ deinceps auxiliis adhibitis curata est. Quæ autem fuerint hæc, explicat 6. *meth.* 3. dum neruos contusos sine cutis vlcere, oleo calente, cui facultas insit euacuandi, esse sæpè madefaciendos inculcat: nam quum neruus frigidus sit, calidis gaudet, & fouẽdus est, & maximè si sit refrigeratus? nam tunc cataplasmata parat ex oxymelite, farina fabar. erui, pice liquida, & iride Illyrica conflata. Est igitur valde obseruanda Historia hæc, cuius curationem à Galeno propositam, vt ingenuam, & tanto viro maximè dignam, inter omnes posteà laudarunt Aëtius *tetrab. serm.* 2. *c.* 32. Halyab. 5. *pract.* 26. Amat. 2. *cen.* 19. Forest. 10. *obseru.* 90. & 91.

HISTORIA XLIX. GALENI, *De Mortificatione.*

Mortificatio à frigore orta.

*Vidi autem & alios quosdam, quorum digiti * mortificati à niue exciderant, &c.* Galenus lib. 3. de vsu part. cap. 5.

PARAPHRASIS.

AB ingenti frigore auferri sensum & motum *suprà* latè ostendimus. Cuiuslibet partis, immò totius corporis ab eadem causa sequi mortificationem, & interitum Gal. pluribus locis confitetur, tum *lib. de caus. morb. 9. de inæqual. intemp. 7. de caus. procat. 1, & 2. & lib. de diff. morb. cap. 5. §. In extremis quandoque partibus vsque adeò potens dispositio contingit, vt ipsa emortua decidant, nec minùs vniuersum aliquando patitur corpus, sicuti iter agentibus in valido frigore accidit: Nam plerique ex his in ipsa via commoriuntur: plerique verò antequàm domum perueniant, ad hospitium algidi, ac semianimes deferuntur, &c.* Frigus enim si sit excellens, innatum ignem contrarietate quadam extinguit, & corrumpit, quoniam aër frigidus inspiratione, transpiratione que attractus, in viscera penitissimè irruens, ac sese insinuans, ea mortificat. Licèt interna membra, præsertimque cor validissima vigeant facultate, eàque ita intensa, vt, asserente Gal. *lib. de inæqual. intemp. 5. si in sinistrum cordis sinum, viuente animali, digitum immittas, vehementissimum senties calorem.* Si ergo hæ valentissimæ partes extremo frigori succumbunt, ac pereunt, quid mirum si digiti pedum, partes frigidæ, calore destitutæ, & exangues, putrescant ab eo, minuto natiuo calore, & ad patibiles qualitates regendas inepto, & expresso humido, in cuius duratione calor noster perseuerantiam obtinet, victóque innato calido, pereant, & emoriantur, spiritu influenti, & insito densato, ac immobili facto, in cuius actione mutua vitæ perfectio consistit. Quid plura? nonne noxam faciliùs persentiscent partes remotæ à fonte caloris? & humor in illis semel infixus, ob facultatem earum debilem, & nerueam naturam haud ita citò poterit superari? qua de causa dicebat Arist. *2. probl. 26.* pedes minimè sudare, ob impotentiã absumendi humores, & Hipp. cum Gal. *2. prog. 3.* citiùs inter reliquas partes intumescere affirmãt. Instabis, cur si hæc vera sunt, priùs resoluta crura, quàm brachia consanescunt, vt experientia demonstrat, qua præsente litigãtium rationes cessant, firmántque eam Holler. *lib. 1. de morb. intern. cap. 10.* & Rondel. *lib. de curand. morb. c. 28.* qui ex eo putant euenire, quia pedum nerui sicciorem, & robustiorem obtinent naturam, & sic ob robur citiùs in his partibus malum cessare contingit. Sed quum ob multorum ossium, neruorũ, & aliarum partium siccarum, durarúmque complexum, humor impactus in eis difficulter elidi possit, horũ rationi acquiescere nõ possum. Dic. Manuum neruos ob maiorem calorem, ex cordis, & aliorũ viscerum vicinia contractum, ampliores esse, & patentioribus meatibus præditos, propinquiores ad recipiendum, quo fit vt maiorem humoris quantitatem imbibentes difficiliùs hac de causa sanentur, quàm pedes, qui ob contrarias causas faciliùs sanitati restituuntur.

DVBIVM XXVII.

Num certis signis pars præ frigore emortua, à paralysi distinguatur. Contra Dionysium Dacam, & Crucium Chirurgos Hispanos doctissimos.

MOrtificati.] Quo pacto membrum præ frigore emortuum à paralytico distinguatur, explicatu difficile est. In vtroque enim vitio membrum stupidum est, non habens sensum, neque motum. Oriri mortificationem à nimia caliditate, vt in inflammatoriis affectioni-

A bus passim contingit, firmant cum Gal. *2. ad Glauc. 9.* & alibi, Guido *tract. 2. doct. 1. de apostemat. cap. 2.* Vigo *lib. 2. tract. 1. de apostemat. cap. 16.* quando videlicet à nimia humoris copia in affectam partem decumbente, naturalis calor ingenti humoris mole suffocatur, & extinguitur, veluti ignis à plurima lignorum congerie obrutus perit, & emoritur. Hæc, si confirmata sit, in qua mẽbrum non est viuum; neque vllo modo sentit, ac mouetur, neque est præparatum, vt sensum, & motum recipere possit, quoniam in eo vis non remansit vitalis, sed illico debet putrefieri, & corrumpi (sphacelum dicunt) vt Paul. notauit *lib. 4. cap. 19.* à paralysi distinguitur. Nam membrum, hac correptum, licèt non habeat sensum, neque motum, viuum tamen est, vt perbellè docuit Auic. *1. 1. doct. 6. c. 4. §. Ideóque licèt virtutes animales alicuius membri destruãtur,*

B *viuum tamen membrum adhuc existit, &c.* Si verò mortificatio integra non est (Græcis Gangræna vocatur) sensum obtinet, & in hoc à paralysi distinguitur, in ea autem reperiri sensum patet ex Auic. *3. 4. tract. 1. cap. 15.* qui tradens differentiam inter sphacelum, & Gangrænam, huic tribuit sensum, illi denegat, quod priùs notauit Aëtius *tetrab. 3. serm. 2. cap. 56.*

Insuper vtraque mortificatio à paralysi, ex colore distinguitur, nam quæ mortificatur pars necessariò liuida, aut nigra manet, ex Gal. *2. ad Glauc. cit. §. Quod ita affectum est, denigratur, &c.* Et Guidon. *loco cit. §. Nigrũ ergo efficitur membrum, molle, & putridum cum fœtore cadauerali, &c.* Gal. *lib. 7. aph. com. 50. §. Tale enim quid carnosis partibus accidit, quas Gangrænam pati dicimus, quum ob magnitudinem inflammationis, insensibilitatẽ, nigritiem, ac denique morticinũ quẽ-*

C *dam colorem intulit, &c.* à quo desumpsit Auic. *loc. cit. §. Cùm vides membri colorem alterari, &c.*

Quibus non obstat celeberrima illa Vigonis Historia lata *loc. cit.* qua confirmari potest in mortificatione à causa calida nullo modo colorem alterari. Refert enim *se vidisse mulierem, Saluaginam de Grimaldis nominatam, cui post ægritudinem chronicam in extremitatibus tibiarum accidit mortificatio, nulla præcedente liuiditate, aut nigredine loci.* Nam isthæc rara sunt, & tanquam raró contingentia ab vsu medico explodenda; nam & Hipp. id quod crebrò oculis vsurpauit, (nihili faciens id quod raró euenit) pronunciat, vt *2. de dieb. decret. cap. vlt.* fatetur Gal. solùm ergo frequentia, vt perpetua amplectenda, ex Gal. *lib. 4. aph. 44. & lib. 6. com. 58.*

Quo tamen signo pars præ frigore emortua, à paraly-

D tica distinguatur, & num in illa color immutetur, dissentiunt auctores. Dionysius Daça Hispanus Chirurgus famigeratissimus, *lib. 2. de apostemat. cap. 34.* de estiomeno, quem sequitur Antonius à Cruce Olysipponensis, *tract. 2. Chirurg. cap. 4.* ei se addixit opinioni, vt credat in mortificatione à frigore orta, non esse essentiale vt color immutetur. Placitum suum ex Nicol. confirmat, qui *serm. 7. tract. 3. sum. 2. cap. 20.* arbitratur in estiomeno nullo modo colorem alterari. Sed non placet opinio; nam si pars est emortua, extingui illico colorem ad absentiam spiritus, & calidi innati est necesse, quoniã pars nigrescit, quia emoritur, ex Gal. *lib. 2. prog. 29.* vnde Albucasis *proprio cap. de estiomeno,*

E in parte mortificata illicò extingui calorem contendit; & *lib. de diff. sympt. cap. 6.* in gangrænis colores immutari confirmat: per quas non solùm eas quæ à magnitudine inflammationis oriuntur, sed à frigore nimio, innatum calorem extinguente, enatas intelligere cuilibet est manifestũ.

Deinde ex calore inter se distinguuntur; nam facultatis vitalis in parte paralytica insidentis, mitis, sensatúsque calor, signum est certissimum; quæ verò in emortuo membro ad tactum sentitur, vel nulla est, vel acris & mordax. Neque obstat, quòd experiamur membra frigida viuentia, quæ non sunt mortificata; nam ista frigiditas statim cessat, in parte verò emortua, diuturna est, & essentialis.

Mortificationem autem à frigore natam sic curabis. Primò namque videbis, num pars ad pristinum statum medicamentis reduci possit: quod opus tentabis, calidis vnguentis, lauacris, emplastris, & aliis quæ tum frigidam partis intemperiem corrigere, tum innatum calorem roborare queant. Si tamen omnino membrum est mortuum,

vt punctum, vel sectum, vel adustum non sentiat, statim recidere oportet. Num autem incisio per partem corruptam, an per sanam debeat celebrari, *in nostro de Chirurgorum Principum Historia libro*, quem post medicinales Principum Historias in lucem edere properamus, Deo duce latiùs explicabimus, quo loco controuertemus: quàm malo fundamento nitantur, qui cum Celso *lib. 7. cap. vlt.* incisionem esse exequendam ex sana parte pugnaciter contendunt, quum Gal. *loc. cit. ad Glauc.* aliíque Chirurgiæ proceres manifestè confirment, per eam partem hoc opus esse exercendum, quà vicinam attingit. Vt Hipp. *text. 36. lib. 4. de articul.* expressè confirmat.

At instabis, & meritò sanè, cur, si pars emortua grauiter non afficit, illicò eam Gal. cæterique præcidendam consulunt? Illud affirmat Gal. *lib. 4. de articul. com. 37. §. Vbi enim pars aliqua ex toto emortua sit, non ampliùs grauiter afficit, quæ vicina sunt. Hanc si præcidas, cauens ne dum manus curatio adhibetur, animæ defectio sequatur, malum aliud non afferes vllum, &c.* Non desunt qui hoc modo explicent contextum: coniungunt enim antecedentem Hipp. dictionem cum proposita; nam *in textu præcedenti 36.* sic ait Hipp. *Nam vbi qui secatur, dolet, quum nondum quà secatur, emortuum corpus fuerit, maximum periculum est, ne sub dolore anima deficiat: Eiusmodi autem animæ defectio plurimos repentè iam sustulit, &c.* Et in hoc *text. 37.* addit; *accipiendas esse eiusmodi sanationes, quum magis terreant, dum accipiuntur, quàm dum adhibentur, &c.* tunc prorumpit Gal. in dubium explicandum, vt nos securos, audacésque reddat, dicens, vbi pars aliqua ex toto emortua sit, si præcidatur, non ampliùs grauiter afficit. Minimè quadrat solutio. Neque enim Gal. adiecit verbum, (si præcidatur) textus enim non sunt inuertendi citra necessitatem. Dic tu, & fortasse meliùs, partem emortuam, semper vicinam grauiter afficere, quoniam putredine, & fœda illuuie ipsam inquinat, & serpendo illicò extinguit, eiúsque calorem depopulatur; sed non ita grauiter, neque eo modo quo afficiebat, quum erat inflammata, aut gangræna affecta: tunc enim affligebat dolore nimio, calore, anxietudine, & aliis quæ ex professo *com. 17.* præcedenti citat Galen. ipse. Cùm verò emortua est eo quòd est insensilis, non ampliùs grauiter afficit. Lege Hidalgum de Haguero *lib. 1. contra Fragosum, cap. 7.*

HISTORIA L. RASIS,
De oris tortura.

Conuulsio canina, cataputia sanatur.

Dico quod quidam passus fuit torturam, & vsus est dicta medicina, pars torturæ cessauit, sed illud paruum quod remansit, fuit sibi inueteratum, &c. Medicina autem fuit quantitatis vnius grani piperis de superiori cortice cataputiæ maioris, intromissa in nasale patientis trita, quolibet die semel per tres dies liberat, &c. Rasis lib. 1. continent. tract. 11. cap. 2.

PARAPHRASIS.

Fieri in nostris corporibus eam affectionem, quā Græci conuulsionem caninam, Medicorum vulgus, oris torturam appellat, oririque ab eisdem causis, & iisdem curari auxiliis, quibus resolutio, ambigit nullus, qui Gal. sensa intimiùs fuerit perscrutatus. Quod vitium sedulam opem expostulat, si enim negligatur, fortasse desperanda est curatio eius. Quibus autem præsidiis, aggredienda curatio sit, & cui parti, sanæ, an læsæ sint applicanda remedia, plures plurimùm disceptarunt. Vnum apud omnes vnanimi consensu comprobatur, calorifica pro eius medela semper fuisse ex vsu, quæ crassos succos attenuare, roborare cerebrum, & meatus aperire queant, per quos animalis facultas ad mandibulares musculos perueniat.

Inter plurima tamen ab auctoribus summoperè commendata, numerantur, quæ à capite per nares, fluxiones mouere nata sunt, & per emunctoria, cerebrum ab humoris copia expurgare valent; hæc autem sunt oculi, nares, aures, & palatum. Per quas partes æquè tutò exinanire cerebrum non possumus; nam oculi, sensus tactus plurimum participant, & si per has vias vacuationes moliri tentemus, in visu aliquod vitium excitabimus. Pari quoque modo per aures; nam per hos canales angustos detrahere humorem citra aliquod euidens periculum non licet. Per palatum, ob viarum commoditatem securiùs expurgatur cerebrum, & eo maximè, quod in nares medicamenta indita, non tantùm vi sua, sed copia, cerebrum agitent, commoueant & lacessant.

Quare in capitis affectibus, ad vrgens periculum euitandum, eis vti licet, præsertim si illi sint à frigido, crassóque humore prognati: errhina autem debent constare ex calidis medicamentis, irritantibus, aperientibus, tenaces succos fundentibus, & ex iis quæ à tota substantia, mucosam, lentámque pituitam attrahere possunt: hæc enim sua acutie irritant, vellicant, seséque in cerebri membranas inserunt ita tenaciter, vt sternutamento moto, natura stimulata, sponte sua deinceps superfluos humores impetu propellat. Ea sunt elleborum, castoreum, piper album, elaterium, nitrum, & zingiber, quæ non nisi purgato corpore sunt concedenda, quam purgationē, vt par erat, exercuisse Rasim hîc non ibo inficias, sed eam, vt rem notissimam siluit: quæ enim sunt manifesta, prætereunda, ex Gal. 4. *acut. 12. & lib. 6. epid. sect. 2. com. 30.* Nam quæ omnibus Medicis, & vel idiotis patent, Hip. prætermisit obscura solū, & quæ optimos artifices sæpè latere solent, euulgauit in lucem, vt de eo retulit Gal. *lib. 2. de diffic. respir. cap. 7. in med.*

Erthinis addere est cataputiam, fortissimum sanè medicamentū, quod non solùm tritum, naribus impositum, vi sua acri, validè sternutamenta mouens, cerebrum à viscido humore repurgat; sed intus assumptum, vomitu, & secessu valenter pituitam, serosósque humores educit. Est autem cataputia maior apud Diosc. *lib. 4. cap. 158.* arbor quædam paruæ ficus altitudine, folio platani, maiori, læuiori, ac nigriore, caudicibus constans in morem arundinis cauis, cortex eius exuctus, ricinum animal repræsentat, vnde arbor, ricinus ab huius animalis similitudine nomen accepit. Hæc varias ex se promit vtilitates, si Gal. adhibemus fidem, *7. de simp. Med. fac. tit. de ricino.* Mesuë *tract. de simpl. eodem tit.* Plin. *lib. 15. cap. 7. & lib. 16. cap. 22. & lib. 23. cap. 4.* Rembert. Dodonæo *lib. 2. de natur. stirp. pempt. 3. cap. 11.* Monard. *part. 1. Aromat. eod. tit.* Sed quum malum hoc præ sui sæuitie, & capitis habituali debilitate continuò ad affectam partem noxios humores expellente, ex toto non succumberet, idcircò aliquid de tortura inueteratum remansit. Quòd si contingat, in vsu est partem roborantibus medicamentis tractare, vt sunt olea, vnguenta, lauacra: cerebrum firmare iis, quæ vel extrà adhibita eius frigidam intemperiem, à qua malum magis ac magis fouetur, tollere queant; vel intus assumpta crassos humores educant, & vna vigorem cerebro concilient. Ea sunt pituitam vacuantia, roborantia, vt salu. Rosmarin. ruta, stœchas, chamędrys, chamępitys, nux Myristic. zingib. acor. costum, cinnamom. & si quæ plura alia. Hoc opus complent balnea sulphurea, sudorifica auxilia ex Ebeno, Smilac. asper. Chináque parata, Theriaca, Mithridatica antidotus, & alia innumera. Et si his affectio omnino non conquieuerit, in altero brachio fontanellam aperiendam cura, vt humor suapte vi, ex debilitate cerebri necessariò gignendus, ad minùs momentaneas detrudatur corporis partes.

HISTORIA LI. AVICENNAE,
De Conuulsione.

Conuulsio, gelidæ perfusione, sanata.

EX his autem, quæ iuuant habentem spasmum communem, qui nominatur tetanus, & tensio, factus à materia frigida, est vt subitò in aqua demergatur frigida, secundùm quod

quod dixit Hipp. nam corporis exteriora inspissantur, & innatus calor in interioribus clauditur, quare confortatur, & resoluitur materia: Non est tamen omne corpus tolerans hoc, à timore tutum, sed corpus iuuenile, carnosum, quod vlcera non habet, & in æstate. Plures enim per hoc iam euaserunt, &c. Auicenna fen. 2. 3. tract. 1. cap. 7. in med.

QVÆSTIO XXVI.

Quòd in affusione gelidæ pro tetani curatione, Hipp. & Paulus sint cōcordes. Contra Cardanū, Costæum, & Lupeum, Medicos doctissimos.

COMMENTARIVM.

TEtanum frigidæ affusione curari, testis est Hipp. 5. *aph.* 21. dum sic ait. *Est autem vbi in tetano sine vlceratione, iuuene bene carnoso, æstate media, frigidæ aqua multa perfusio calorem reuocat, calor autem hæc soluit.* Repetit *lib.* 3. *de morb. num.* 14. Explicat, & amplectitur Gal. *in com.* quem æmulatus est Auic. Quum enim iuuenes plurimo, eóque intenso polleat natiuo calore, hic ob frigidæ aquæ perfusionem reuocatus, & occlusis poris cutísque meatibus, intrò veluti coërcitus & vnitus, conuulsionem sanat, crassos, frigidósque humores absumendo, à quibus ferè conuulsio ex repletione oriri consueuit, vt millies Gal. ostendit. Sed hoc negotium tentandum est, adhibitis priùs illis, quas Gal. & Auic. afferunt conditionibus, vt scilicet sit corpus iuuenile, carnosum, cōuulsio sit sine vlcere, & curatio æstiuo anni tempore, ac regione calida celebretur. Quas conditiones Gal. cæterique Medicinæ Principes, & iuniores ferè omnes amplectūtur, & explanant, qui aphorismorum ambages adamussim sunt interpretati, & duobus exēplis confirmat Iason, *cap.* 21. *de morb. cereb.* & Ioan. Liebaut. *in Schol. ad aph. Hipp.* inter omnes eruditè explicauit.

Nescio tamen quo fato, aut qua malè fauente fortuna ferè semper euenire animaduertamus, præstantissimos viros quò magis excellunt, quantóque cæteris viris satisfaciunt, tantò importuniùs à multis lacessiri calumniis, iniuriis concuti ac premi. Qua de causa summo nostræ artis Antesignato, & Coryphæo Hipp. nunquam sine honoris & laudis commendatione nominando dolendum censeo, cùm ipse quoque eruditissimus in lustranda ac perficienda Medicina, post tot consumptos labores, hominum inclementiam euadere non potuerit. At ex plurimis, quæ in eum iaciunt spiculis, hoc est fortissimum, ex Pauli auctoritate desumptum; qui auctor licèt Hipp. Galeníque doctrinam in omnibus tueatur, & defendat, in hoc dogmate aduersùs hos eximios viros, Hipp. præsertim, perfricta fronte debellare non erubescit: quum *lib.* 3. *cap.* 20. *tit. de curat. tetanor.* in hæc verba prorumpit. *Frigidæ affusionem (quemadmodum ait Hipp.) cùm maximè temeraria sit, & ob id à posteris prætermissa, & vituperata, & nos damnamus deuitamúsque, &c.* Hæc est tenebricosa Pauli sententia, quam plurimi ante nos doctissimi proponentes inexplicatam reliquerunt, de quorum numero fuere omniscius Cardanus *in com. cit. aph. Hipp.* acutissimus Costæus, *ad cit. cap. Auic.* Lupeus ingeniosissimus *in suis animaduersionibus medicis, tit. de iis auctoribus qui ab Hipp. tempore, vsque ad nostrum etiam Gal. contradixere.* Mercatus *lib.* 1. *de morb. intern.* 15. qui citra rationem nititur tantum auxilium contra Hipp. mentem peruertere.

Sed quum Principes inter se oporteat esse concordes, vt vnanimis scientia constet, necesséque sit, vt illorum dogmata inter se consentiant, ex Iustinian. *Instit. de testam.* §. *Sed cùm paulatim, ibi in vnam consonantiam, &c.* Rudi meo Marte hanc sic componere litē satius duxi. Maximè quum Cælius Aurelian. Paulo antiquior, Hipp. sentētiam reprobare visus sit. In corpore ergo carnoso (quadratum vocat Celsus *lib.* 2. *cap.* 1. *in init.*) aliísque suprà citatis conditionibus prædito, distentionéque neruorum occupato, tutissima est curatio hæc. Si verò Paul. eam vituperare videtur, id ex aliorum potiùs sententia factum puta, vt patet ex verbo [*ob id à posteris prætermissa*] Secundò. Dic,

A Hipp. loquutum de distentione ex repletione orta, quam gelidæ multa perfusio ex accidenti soluit. Paul. autem de ea, quæ ab Arabibus non proportionata ad materiam appellatur; quam dari Gal. 3. *de loc.* 7. & 5. *aph.* 1. & 11. *meth. vlt.* asseuerat, cui gelidæ perfusio est inutilis. Quum enim ex venenata qualitate, alteratis per continuum partibus, ad neruorum principium delata originem ducat. Si infusio frigidæ administretur, partem densando, & veluti solidando, venenum repellit ad interiora, quod est nociuum valde, quoniam non est aliquid magis iuuatiuum, quàm medicamen quod trahit venenum ad exteriora, & prohibet ipsum penetrare ad interiora, & partem dilatat, vt Auic. verbis vtar, 6. 4. *tract.* 3. *cap.* 1. & *tract.* 4. *cap.* 9. *de cura morsus animalium venenosorum.* Cur

B ergo, si pro hoc complendo opere, vtimur cucurbitulis, frictionibus, suctione, cauterio, & calidis auxiliis, vt venenosa qualitas altis in corpore fixa radicibus ad extrà possit euocari, vtemur gelidæ affusione, contrarium opus huic intentioni faciente? Solue Tertiò. Curationem hanc tetani, frigidæ perfusione celebratam, quoad Hipp. summè esse proficuam, maximísque præconiis commendandam; sed quoad nos videri temerariam, reprobam, & nullius vsus. Ille enim exacto iudicio, vsu, exercitatione que clarus, tempus accommodatum præsidiis inueniebat; nos verò ab eius vera methodo, ingeniíque sagacitate longè discedentes, tempus aptissimum remediis minimè reperire possumus. Quo factum est, vt plurima auxilia, nulla vnquam obliuione delenda, quæ tantopere laudauit prisca vetustas, vsu, experimentóque fidissimo

C comprobata, ab vsu medico penitus recesserint, habeantúrque contemptui, & ob ignorantiam eorum qui ea exercent, despiciantur ab omnibus, quæ tempore Hipp. & Gal. administrata, quàm plurimis fuere saluti. Ea sunt sanguinis missio vsque ad animi deliquium, & frigidæ potus ad satietatem vsque, quibus, vt decet, & commodo tempore celebratis, febres magni feruoris, & incendij, penitus iugulasse, ipsi appositis exemplis contestantur sæpe. Et Hipp. *lib.* 5. *epid. num.* 2. virum in Oeniadis tabescentem, & consumptum, ab aliis pharmacis non adiutum, secta vena in vtraque manu, vsquedum exanguis redderetur (mirum dictu) à morbo liberasse gloriatur. Quotus enim quisque Medicus non abstinuisset à venæ sectione nimia & copiosa, ob virium imbecillitatem summam, carnium extenuationem, ob penuriam alimenti, & reliqua symptomata? neque tamen

D temerè id huic ægroto, sed prudenter factum esse putes, vt doctè ingenuus Vallesius explicat *in com.* Nec instes antiquo tempore fuisse homines fortiores, quum hoc manifestè constet esse apertè falsum, vt eleganter probat Christ. à Vega *lib.* 2. *art. medic. in præfatione, post med.* Sic hodierno tempore crises peruertuntur, quoniam Medici quoties accedunt ad ægros, toties peccant, quod Medicis sui temporis obiicit Gal. 3. *de dieb. decret. cap.* 9. Gal. verò sæculo omnes morbi crisi ferè soluebantur. Quoniam ipse motum naturæ, certis veluti legibus operantis, expectabat, vt plurimis appositis Historiis *in lib. de præcognit. ad Posthum.* ipse confirmat. Vt est illa iuue-

E nis febri correpti, hæmorrhagia sanati, & illa de triplici quartana, & altera Imperatoris attritione ventriculi laborantis; Quos omnes ægros, præpostera medicorum auxilia cruciauerant. Omitto alia fortissima præsidia, quorum nos nec nomen memoriter tenemus, tantum abest vt eis vtamur, aut exequenda permittamus: quoniam eorum exactam notitiam non habemus, quin ægri naturam & vires, morbi statum, & acutiem ignorantes, eorum occasionem, quæ præceps est, ex Hipp. 1. *aph.* 1. prætermittimus. Aquæ ergo affusio pro tetani curatione, quoad Hipp. & Galen. est saluberrima; quoad nos, valde reproba & noxia, immò temeraria censenda. Porrò de hac quæstione ambigua, & incerta satis, vtpote ardua, liberum sit cuique quod velit opinari, monente sic Magistro, *lib.* 1. *prorrhet. sect.* 2. *com.* 36. Quum nulla lex sit transcribentibus posita, ex Gal. 7. *aph.* 65.

HISTORIA

HISTORIA LII. GALENI, De Conuulsione.

Conuulsio ex æruginoso humore, in ore ventriculi sito, pronata, vomitu concitato, curata.

*VEluti dudũ illi contigit, qui paulo pòst æruginosũ humorem euomuit. Satius verò sit non æruginosum ipsũ dicere, sed exactam planè æruginem: talis namque erat, qualis ærugo pulcherrima. Verùm huic adolescenti cum conuulsione, & syncope, etiã guttæ quadã frigidæ, & pulsus in summo gradu parui erant. Ex quibus cùm coniicerẽ in ore ventriculi, quem publicè stomachum vocant, mordentem aliquem contineri humorẽ, dedi illi aquam tepidam bibere: post quam protinus tale quid euomuit, quale si ipse facere velles, * floridissimam æruginẽ aquæ misceres, &c. Galenus* lib. 12. meth. cap. vlt. prop. fin.

PARAPHRASIS.

HAnc Historiam repetit Gal. *lib. 5. aph.* 1. addit solùm, iuuenem hunc febri fuisse correptum, & vomitu ex aqua tepida concitato statim conualuisse vacuata causa. Ab humoribus acribus, mordacibus, præsertim quum in ore ventriculi sunt inpacti, plura damna, crebras, vehementésque conuulsiones suboriri, pluribus locis manifestissimè confirmat Gal. dum enim nerui in hac parte existentes multi, ab humore hoc calidissimo affliguntur & molestantur, alij omnes corporis nerui trahuntur in consensum, sicque totius corporis conuulsio sequitur, & miri oriuntur ab hac parte, & immedicabiles affectus. Quoniã os ventriculi cum omnibus præcipuis nostri corporis partibus summũ obtinet consensum, vt *lib. 1. de sympt. caus.* 7. *& 2. acut.* 47. *3. de loc. cap.* 7. ait Gal. Sic ab hac origine cardiogmon, syncopen, pulsus paruitatem omnimodam, angorem, cordis saltum, extremorum frigiditatem, & mortem repentinam, humore hoc, veneni ritu, cor, aliáque præcipua viscera occupante, frequentissimè conspicimus. Non enim hic dirus humor solùm sua vi erodente has partes pungit, lancinat, & lacessit, sed deleteria qualitate cæteras partes vellicat, & prosternit, cùm sit ita à natura alienus, vt in venenorum numero eum reponat Auic. 1. *doct.* 4. *cap.* 1. *prop. fin.* §. *Hæc autem species quæ dicitur Zinaria, omnibus choleræ speciebus calidior existit, & peior, & magis perniciosa, & dicitur quod est de substantia venenorũ, &c.* Æmulatus Gal. 3. *epid. sect.* 2. *com.* 1. *& lib.* 1 *eiusd. oper. sect.* 2. *com.* 54. qui hunc humorem veneno esse persimilem pronunciat manifestè: de cuius malitia inter plures disputarunt Vega *lib.* 2. *prog.* 39. & Ludouic. Lemos. *in com. cap.* 9. *lib.* 2. *de naturalib. facult. Galen.* Ludouic. Mercat. *tom.* 1. *lib.* 1. *part.* 3. *q.* 85. *in fin.*

Hunc ergo humorem vomitu citissimè vacuare oportet, ne ab eius acrimonia, & mala qualitate, partibus præcipuis concussis, retracto, ac quasi victo innato calore, tanquam à promptissimo veneno, cum extremorum frigiditate, sudore frigido, anxietate, ac aliis sæuis symptomatis æger resoluatur. Cùm autẽ leuia vomitoria sint, prissanæ cremor, mulsa, syrupus acetosus simplex, & alia, aquam tepidam potiùs elegit: hæc enim ob præcipitẽ occasionem, paratu tum est facillima, & tanquã temperatissima, humoris huius effrænis, & acuti efficaciam retundit. Quare eius balneo acres, & erodentes humores ad oculum defluẽtes contemperat, *6. aph.* 1. & calidos vapores, intemperiem capitis fouentes ipsius lauacro demulcet, *6. de sanit.* 9. Dedit autem tepidam, quoniam tepida relaxando ventriculum, eius firmitudinem dissoluunt, & vomitum concitant, auctore Gal. *lib.* 8. *meth.* 5. sequitur Auic. 1. 4. *tract.* 1. *c.* 26. & ne fortè à frigiditate aquæ humor iste noxius in ventriculi tunicis retentus, præ mora læderet magis: quo euomito febris ex efferuescente bile, & conatu naturæ concitata, & conuulsio cessarunt. De cuius causa, generibus, & differentia à resolutione, plurimi scribentium suas fecere quæstiones. Lege Mercurial. *lib.* 1. *Praxis, cap.* 25.

A

DVBIVM XXVIII.

Num humor veneno similis in corpore innascatur.

COMMENTARIVM.

F*Loridissimam æruginem.*] An humor veneno similis nascatur in corpore, dubitant Iuniores: Nos dubium commaticè explicabimus. Sunt qui negent; quoniam dum calore corpus regitur, humor benignus in corpore gignitur, corpus innoxiè aliturus. Nec calor innatus deleterium humorem in corpore innasci permittit, cùm sit auctor vitæ, corpus tueatur, & ab iniuriis defendat. Neque

B

à præternaturali fieri est affirmandum: nam nihil agit vltra suam actiuitatem, vis autem veneni maior est quàm potentia præternaturalis caloris.

Sed contra est Gal. auctoritas. Is enim pluribus in locis venenosum humorem adnasci in corpore asseuerat. *lib.* enim 3. *de loc. affect. cap.* 7. Sententiam Pelopis confirmans, dicit possibile esse, vt in parte quadam genitus sit quispiam veneficus humor, & adeò deleterius, vt perniciosarum ferarum instar corpus immutet, & alteratis per continuum partibus, aut spiritali quapiã substantia transmissa, non accedente causa extranea, partes principes veneni próptissimi modo oppugnet, & labefactet: hoc apertissimis exemplis confirmat, in iis qui aura frigida à tibia vsque ad cerebrum ascendente, epilepsia correpti sunt, quod apertè significauit. Auic. *loco cit.* Insuper id constat in hystericis fœminis sæpissimè, quæ ex retentis sanguine &

C

semine, in grauissima, eáque lethalia incidunt symptomata, auctore Magistro *6. de loc. cap.* 5. ex semetipsis accepto suæ originis impetu; & adeò menstruum, & semen in malignam degenerant naturam, vt similia ex se prodant ægri signa, & accidentia, iis quæ ex epoto præsentaneo veneno oriri solent. Quo factum est, vt plurimi, sanorum munia obeuntes, repentè veluti siderati concidant, & emoriãtur, quoniam veneno similis in corpore genitus humor, sua vi dira, cor ex improuiso premit, & extinguit. Sic ab origine plures emanant exitiales morbi, qui nullis deinceps auxiliis compesci possunt. Sic mortuus est Phreneticus 3. *lib. epid. sect.* 3. *com.* 75. quoniam humor vitiosus in corpore coaceruatus erat veneno lethali adsimilis, in corporibus vicinis aliquid paulatim agens, quæ quando vitio iam aliquo pacto opportuna erant, humórque ipse euaserat

D

malignissimus, lethale repentè apparuit symptoma, notante sic Magistro *in com.*

Humorem ergo veneno finitimum oriri in corpore, non est dubitandum, qui paulatim tractu temporis principalium partium aliquam immutet, & deinde occupet vniuersum corpus, vnde mors subita, aut sæuissima damna contingunt. Patet in multis præter cætera euidenter; *ad sanguinis enim grumefacti præsentiam, pulsus fit paruus, frequens, & æger cum anxietate resoluitur,* monente Gal. *6. de loc.* 4. *& lib. de bonit. & vit. succor. cap.* 4. ex lactis coagulati in stomacho noxa, venefica apparent symptomata & terroris plena, ex Dioscorid. *lib.* 6. *cap.* 26. & aliis. Cur ergo si ex probissimis alimentis, qualitas repullulat deleteria, non magis euadet ex corruptis excrementis? quod ipse *lib.* 1. *prorrhet. sect.* 2. *com.* 17. confirmat. §. *Non est igitur absurdum,*

E

vt talis in corpore paulatim progenitus sit humor, qualis est rabientium canum, & medicamentorum tractu temporis longiore corrumpentium, &c. Et *lib. de suc. bonit. & vit. cap.* 2. dementem vocat, qui nescit quàm malum sit humores corporis ad venenosam qualitatem conuerti. Eius doctrinam firmat Auic. 1. 3. *tract.* 5. *cap.* 8. §. *Et fit causa illius, retentio sanguinis; aut humoris in transitu, cui iam accidit oppilatio, & abscinditur ab eo calor innatus & emoritur in ipso, & putrefit, & conuertitur ad malam qualitatem, & procedit ex eo secundùm reuolutionem, vel per indicationẽ materia vaporosa, aut qualitas venenosa, aut fit casus super ipsum quorundam venenorum, & imprimit in neruos, sicut imprimis punctura scorpionis, &c.* quod priùs notauit Aëtius *tetrab.* 2. *serm.* 2. *cap.* 11.

Quid plura? nonne bilis æruginea, de qua tot mala Gal. prædicat *lib.* 1. *prorrhet.* 10. veneni naturam sapit? maximè

si in ore ventriculi sit infixa: tunc enim sua erodente vi, A vniuersum corpus conuellere, & in consensum ducere nata est. Calor autem innatus hæc fieri non permittit, quando robustus est nam tunc sua vehementia, robore, ac temperantia humores regit, & ab omni labis, putredinisve vitio defendit; sed quum debilis est, & ad patibiles gubernandas qualitates ineptus, & sic ad propria munera obeunda insufficiens. Quo pacto putrescunt à regimine naturæ derelicti humores, & in malignam abeunt naturam, veneníque perniciosissimi ritu corpus ad interitum deducunt. De quo argumento si plura legere cupis, adi Gent. *in com. nup. cit. cap. Auic.* Thom. à Veiga 3. *de loc. in com. cap. 7. verbo, In corpore.* Mercurial. *lib. de morb. venen.* 14. Cardan. *lib. 1. de venen. cap. 6.* Carterium *disp. 66. ad libros Gal. de loc. affect.* Petr. de Peramat. *lib. de plenit. cap.* 8. qui de hoc dubio eloquenter disputarunt.

HISTORIA LIII. RASIS, De Ophthalmia.

Sæua Ophthalmia, copiosa venæ sectione curata.

Quidam accidit ophthalmia, mādaui ipsum phlebotomare de cephalica, & noluit obedire; & sequenti die dolor augmentatus est ita, quòd nunquam vidi tam difficilem ophthalmiā, & periculosam, & dubitaui ne scinderentur tunicæ oculorum, & egrederetur aliquid de ipsorum substantia: & nihil quasi mansit de cornea, quod non esset coopertum, nisi in quantitate vnius lentis propter subleuationem apostematis coniunctiuæ: & cùm incœpit grauari à morbo, rediit ad me: & ego feci ipsum phlebotomari bis, & extraxi duabus vicibus quantitatē trium rotulorum sanguinis, & plus, & abstersi oculos suos à lippitudine, & puluerizaui desuper puluerem album, & dormiuit eo die, & cessauit dolor, & in sequenti die liberatus est omnino, &c. Rasis lib. de mirabilibus curis.

PARAPHRASIS.

Magna fuit inflammatio hæc, de qua dubitauit auctor ne præ copia, distenta vasa rumperentur. Narrat enim grauissimus auctor Cels. *lib. 6. cap. 6. sect.* 8. quòd tam ingens inflammatio aliquando oculos exercet, vt D ipsos à sua sede propellat. Pro qua curanda, sanguinis copiosa extractio fuit è directo laborantis oculi celebrata: de cuius, in hoc affectu, vtilitate *infrà* latiùs agemus. Extraxit autem ita liberaliter, vt bis, trium rotulorum quantitatem sanguinis exhauriret. Est autem Rotulus apud Rasim *lib. 2. contin. cap. 2.* & Serap. 3. *breuiarij, cap.* 15. idem, ac libra. Nam ille 5. *contin.* 2. facit medicamentorum coctionem in rotulo vno. Et Serap. *cap. 26. eiusd.* ait. quòd coquantur in libra. Et Rasis, 12. *contin. cap.* 1. Staphidis agriæ assignat quantitatem rotuli, ad parandum quoddam emplastrum coxendicis morbo proficuum. Et Auic. 22. 3. *tract. 2. cap. 10. in fin.* idem emplastrum describens, ponit libram, vt rectè notat Dominic. Massaria Vicentin. *lib. 2. de ponderib. & mensur.* Qua vacuata copia ad sedandum dolorem accessit; huius enim quandoque tanta est immanitas, vt vires prosternat, qua de causa ei soli insistere cogitur Medicus. In quem vsum, puluis albus, (ab Arabibus *sief* album, à nostris collyrium album, nuncupatur) intra oculum fuit immissus, cuius descriptionem affert ipse *lib. 9. ad Almans. cap.* 15.

Videtur autem quòd in hoc casu cum Opio esset imponendus, nam maxima erat doloris sedandi necessitas.

HISTORIA LIV. GALENI, De Ophthalmia.

OEconomus ab inflammatione oculorum, ac cæcitatis periculo, sanguinis missionis beneficio liberatus, contra Erasistratæos.

Itaque ego rogatus à diuite quopiam, vt rerum suarum œconomum inuiserem, cui cæcitatis periculū imminebat, magno dolore diebus iam viginti vexatum, quem Medicus secta Era- B *sistrateæ curabat, anxiè semper venæ sectionem refugiens: Vbi ergo laborante inspecto, eum iuuenem multi sanguinis cognouissem: ac oculos quidem nondū vlceratos habere, cæterùm phlegmonem maximam, fluxionémque, tùm in ambabus palpebris densitatem, atque in altera quasdam etiaā asperitates, à quibus oborta caligine, ægrotus magis magísque dolebat, ac phlegmone, fluxionéque exacerbabatur. His inquā, conspectis, cognitáque omni ratione curationis, qua Medicus ille vsus fuerat, prima protinus detractione* tres sanguinis libras exhausi, deinde hora nona aliam: à quibus mirificè refectus, inunctus est postero die mollium collyriorum quopiam, cui admixtum erat quod vinum habet, illitu sub palpebris facto, specilli cuspide in summo medicamen impositum ferente. Id primùm quidem manè faciebam, deinde ad horam tertiam, postea ad nonam, post quas inunctio-* C *nes, sub occasum Solis in balneum ductus est. Postero die palpebris extrà versis, inunctus est maiori copia collyrij illius quod vinum recipit, molli illi collyrio admixta, dein ad vesperam lotus est. Postridie manè oculos aperuit, qui ante biduum, illos ne aperire quidem præ fluxione, atque dolore potuerat. Quæ res incantationi similis visa est. Porrò ex palpebris restabant extergendæ laboranti, tum densitates illæ, tum asperitates: cæterùm id fieri non poterat citra medicamentum mordax. atqui ferre illud neutiquam potuisset, nisi priùs vacuatus foret, &c Galenus* lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 17.

PARAPHRASIS.

Memoranda est Historia hæc, & sæpissimè in consultationibus præ oculis habenda, in cuius enarratione summoperè gloriatur Gal. ostendens contra pseudomedicos, Erasistrati sectatores quàm necessaria sit ad leuandos oculorum morbos venæ sectio. Quare ne sis timidus, in his morbis sanguinem aperta vena emittere. Imitator Gal. qui veritatem medicam docuit ad vnguem, sine fuco, & fallaciis expositam. Fidem adhibe ipsi, qui in Vrbe Roma, hominum multitudine refertissima, longo nixus experimento, ductus ratione multa, vsu dexterrimus, ac felicissimus, scientiam nostram exercuit.

Hic ergo summus Auctor, quum iuuenem conspiceret oculorum dolorifica inflammatione, à plurima sanguinis copia suborta vexatum, oculos nondum vlceratos habentem, cui fluxio valida, palpebrarum asperitas, E oculorum caligo adiungebantur: quæ omnia, à sanguinis sarcina nimia, in vniuerso corpore existente, vel in aliqua oculorum parte sita euenire, norunt omnes, copiosa vacuatione vsus est, vt enim rectè Senex aduertit 1. *Aph.* 23. & 2. *eiusd.* 22. & alibi sæpè, nimiæ repletioni, similis vacuatio conuenit, & maximè si illa sit ex maxima inflammatione concitata. Hoc enim præsidio affecti oculi, in superiori corporis parte positi, & à venis maioribus, in quibus vberior sanguinis copia existit, valde distantes, subitò exinaniuntur: quòd si iteretur, (vt hîc fecisse Gal. constat) securissimam præstabit reuulsionem; *quantò enim maiorem in numerum particulares auxeris detractiones, tantò efficaciorem effeceris, vt lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 12. in fin.* notauit Gal.

Duo tamen hîc notanter aduerte. Primum Galen. horam in qua auxilium hoc exercuit, adnotasse, exemplo hoc demonstrans, quàm ridiculum sit, quod quidam factitant, à secunda diei hora, vsque ad quintam, aut sextam solùm sanguinem

sanguinem mittentes, vt cit. mox loco retulit Gal. *quum in quauis diei, noctisque hora hoc auxilium possit exerceri, modò respiciat in febrientibus particularium paroxysmorum declinationem: in quibus autem ob oculorum lippitudinem, aut aliud simile, citra febrem, hoc opus est auxiliu, non declinationem omnino, cùm omnino febris non adsit, sed magnitudinem aut doloris, aut phlegmones, aut totius affectus, in quo secta opus est vena, inspicere oportet*, vt cit. lib. cap. 21. Gal. edocet. Nota secundum. Non esse mirum, ipsum post 20. dies, venam aperiendam imperasse. *Nam quocunque die mittēdi sanguinis scopos inueneris, in eo auxilium hoc adhibeto, etiāsi vel vigesimus is ab initio extiterit*, monente sic Magistro, *lib. cit. cap. 20. & lib. 9. meth. 5. & verùm illa nullo non tempore, modò vires sustineant, &c.* vt fusè probabimus contra Fernelium *lib. 2. in com. hist. 19.* Nam, *non ratione temporis, sed ratione viriū, ipse sanguinē consulit emittendū, lib. de opt. sect. 38.* Quo pacto in Anaxione octauo die venam secuit Hipp. *3. epid. sect. 3. text. 19.* vt eleganter Valles. & Mercur. explicant *in com.* Si verò Cels. *lib. 2. cap. 10.* nunquam post quartum, sanguinem vtiliter mitti posse asseuerat, quoniam, vt Auic. ait 4. 1. *cap. 20. quum postponitur in principio, eius non est ampliùs intentio.* Dic. Nunquam ita vtiliter post quartum emitti, tum quia copiosior in initio fit vacuatio ob vires magis liberales, tum quoniam post quartum iam sanguis per putredinem abiit in bilem, aut melancholiam, & sic hoc tempore non ea adest intentio euacuandi ita copiosè. Si tamen vrgeat malum, licèt sit post 40. dies, vt Auic. *cit. nup. cap.* inquit, præstat venæ sectionem celebrare; qua cogente necessitate ita aceruatè sanguinem emisit, in prima sanguinis detractione copiosiùs, ob vires vegetiores, & ingentem plethoram; quibus præsentibus liberaliùs est educendus sanguis.

Obseruatio XLI.

Ophthalmia saua, copiosissima vena sectione, curata.

MOnachum vidi gracilem & excarnem. ætatis 45. annorum, & in victu, vt cæteri solent in communitatibus, sobrium & abstemium, qui singulis mensibus oculorum inflammatione adeò sæua cruciabatur, ingenti dolore oppressus, vt non expectato Medici aut Chirurgi aduentu, sibi ipsi venam in eodem die humerariam, aut nigram absciderent, & imposito vulneri digito, iterum atque iterum fluere sineret, quousque dolor, rubedo, tumórque euanescerent: & ita immanis dolor hominem exercebat aliquando, ex feruentis prurientísque sanguinis copia in has partes delapsi, concitata, vt multoties (res mira) 24. horarum spatio 10. faceret phlebotomias, in animique deliquium sæpè incideret. Is licèt plurima præseruationis causa fuerit expertus auxilia, aperuerit fontanellas, balnea admiserit, purgantia clementer assumpserit sæpiùs, & hemorrhoidales venas hirudinibus exhauserit frequentiùs, tamen se nullo alio præsidio, quàm hac copiosa, iteratáque vacuatione iuuari confessus est. Nec miraris, nam, vt dicebat Philosophus Cordubensis, *Monstra accidunt in arte, quemadmodum in natura.*

Cæterùm hanc copiosam vacuationem præsertim exercendam intellige, quum oculi non sunt vlcerati: nam si vlcus adesset, sedata inflammatione, æger à Gal. propositus non euasisset; cùm vlceris sanatio exiccantibus perfici debeat, quæ inflammationem augere nata sunt, & palpebrarum densitatem, hoc est crassitiem ac duritiem, ab humore sicco ac condensante pronatam, simúlque asperitatem ipsarum, à sanguinolento humore profectam, ex Gal. *introduct.* 15. irritare valent. Ex quibus omnibus certior factus, ad hoc generosum præsidium accessit, & magis, oborta caligine, eáque non à frigidioribus succis, aut crassioribus originem ducente, à quibus vertigo, epilepsia, aut apoplexia oriuntur ferè, vt *lib. introd.* 13. notauit Gal. sed ab vberrima sanguinis copia in vniuerso corpore, aut in aliqua oculorum parte reperta, à qua multus, crassiusculúsque eleuatur vapor, meatus obserans, & caliginem efficiens, Gal. *lib. 1. prog.* 28. & sic caligo oculorum inter signa hæmorrhagiæ ab ipso reponitur, *lib. 3. cris. cap. 10. & 2. prog.* 33. Hic ergo pensatis, tam iis quæ à Medico Erasistratæo, qui ante Gal. curationi præfuerat, quique venæ sectionis loco, aliqua topica, inflammationi proficua instituerat; tū considerato iuuenis tēperamento calido humido, plurimæ sanguinis copiæ gignendæ aptissimo, ocyssimè sanguinem mittere non recusauit.

Qua facta vacuatione, simulque collyrio molli imposito, vnà cum illo quod vinum habet, sanatus est. Dicitur autem molle collyrium, siue humidum, medicamentum oblongum, rotundum, ex liquoribus, succis, seminibus, fructibus, & metallicis compositum, quo ad fistulas in quauis corporis parte existentes, ad narium affectus antiquitas vtebatur, si Galen. fidem adhibemus *2. de compos. medic. sect. gen. cap. 19.* Cels. *lib. 5. cap. 8.* Oribas. *10. collect. 23.* Quod medicamentum soliditatem, ac firmitatem habet, quo diuersimodè vtebantur Medici, vel in eadem forma, vocabántque collyrium siccum; aut eius portione in puluerem redacta, vel eo in puluerem contrito, sed humore aliquo adiecto, dicebántque humidum, siue molle collyrium. De cuius multiplici differentia sat plura Gal. *in lib. de compos. med. sect. loc. & per gener.* Nam quædam refrigerant, humectant, excalfaciunt, exiccant, obstupefaciunt, fluxiones reprimunt, & sistunt. At in hoc casu verisimile est vsum fuisse Gal. collyrio, quod inflammationem extinguere, fluxos humores absumere, fluentes reprimere aptum erat. Huius fecit ipse peculiarem commemorationem, *lib. 4. de comp. medic. sec. loc. cap. 7.* quod recipit Spodium, Tragacanthum, Amylum, Cerusam, & Opium torrefactum. Vt autem palpebrarum asperitati consuleret, collyrij quod vinum continet, portionem illi alteri immiscuit: nec vini caliditatem est veritus; quum iam maiori ex parte sedata inflammatio esset, & illud aliis refrigerantibus permisceret. Quare necessum fuit addere collyrium ex vino, quod humorem impactum resolueret, corpore præsertim, venæ sectionis beneficio vacuato. De cuius collyrij multiplici differentia, plura Gal. Paul. & Aëtius conscripserunt. Ea tamen medicamenta singulis sex horis oculis applicuit, vt sic assiduè adhibita proficere possent, alioquin minimè iuuarent, quum ob perpetuum eorum motum, & decliuem situm adhærere nequeant.

Sedatis ergo inflammatione & dolore, ac fluxione repressa, ad palpebrarum detergendas densitates, & asperitates accessit: quod opus cùm sine mordaci medicamento fieri non possit, & ex acrimonia, dolor, noua fluxio, & alia damna contingant, necesse fuit priùs vacuationem celebrare dato pharmaco, quod humorem illum residuum in oculis contentum, & in toto abundantem, adustum mordacémque vacuare posset. Tunc enim localia iuuant, aliàs non expurgato corpore reprobantur ab ipso, *13. Meth. 22. & 4. de compos. med. cit.* maximè si non abluantur, & in magna quantitate applicentur. De quorum multiplici differentia, vide inter omnes Trincauel. *lib. 4. de compos. medic.* 11. ex antiquorum doctrina, & de varia collyriorum forma ex professo, doctéque disputantem Lege Saluum Sclanum *in com. Gal.*

DVBIVM XXIX.

Num in affectibus oculorum humeraria ferienda, & num visum debilitet.

COMMENTARIVM.

TRes *sanguinis libras exhausi.*] In affectibus supra iugulum humerariam esse tundendam, præter experimentum Rasij suprà in proxima Historia, summa vtilitate sanguinem ab ea extrahentis, docuit Gal. *in lib. de curand. rat. per sang. mis. 16. & 17.* in quo loco, quando superiores pectore partes laborant, eam, è directo laborantis partis, esse feriendam manifestè confirmat: repetit *2. acut. 19. & 4. de sanit. tuend. cap. 10.* Adeóque ab hac vena celebratum istud auxilium citissimam opem attulit semper, vt harum partium vehementissimos affectus intra vnius horæ spatium persanauerit, vt refert Aëtius, *tetrab. 2. serm. 3. cap. 8.*

*cap.*8.& Trallian. *lib.*2. *cap.* 1. confirmat. Attamen nostri A temporis Medici in affectibus partium supra iugulum, ad huius venæ sectionem accedere non solent, nisi vel quando necessitas vrget; vel totum corpus exquisitissimè vacuatum est: Si enim hæc, priusquam basilica, aut communis secetur, timent, ne secta statim cephalica, affectio forsan denuò inualescat, & quod plus est, visum & caput debilitari, aut saltem periculum sectionis arteriæ, aut puncturæ nerui pertimescunt.

Sed tutius est in affectibus partium supra iugulum, à sectione venæ communis incipere, quando affectus ortum habet ex defluxione adiuncta plenitudini: Nam etsi humeraria maiorem habeat consensum cum capite, & ceruice, & minorem vena communis; quoniam tamen ordo curationis exigit, vt ante partis affectæ curationem, B subueniamus fluxioni, cuius causa est totius plenitudo, præstat priùs secta communi, aut basilica, hanc deponere, quàm partem affectam inanire secta cephalica. Nam in affectu ex fluxione suborto, priùs fluxio ipsa, & fluxionis causa amolienda est, quàm pars affecta vacuetur. Et licèt partes supra iugulum secta cephalica non solùm possint exinaniri, sed totum corpus, si larga vacuatio fiat, ex Gal. 2. *acut.* 10. quoniam tamen hæ copiosæ vacuationes vires deiiciunt, nec citra virium dispendium tolerari possunt, parcè tamen ex dicta vena non deponunt plenitudinem ex totius corporis mole, securius est à sectione communis, aut basilicæ incipere: quam doctrinam obseruant Auic. 1.3. *tract.* 1. *cap.* 29. & Mesuë *cap. de vertig.* Secus autem est faciendum, quando plenitudo est solùm in partibus supra iugulum, aut affectus vrget acutie sua, & præ sui vehementia, & periculo auxilij celeritatem exoptat. Velut in hoc exemplo à Rhasio proposito accidere obseruamus: nam *quæ celeritatē desiderant, celeriter peragere oportet*, ex Hipp. 1. *acut.* 8. celer autem, & tuta curatio fit, si à C parte laborante, & è propinquiori loco vacuatio celebretur, qua causa morbi elidi possit. Quod exequendum consulo in suffocante angina, acutissima apoplexia, aut alio cerebri affectu periculosissimo, ex inflammatione cerebri concitato.

Neque opinio vulgi timentis ex cephalicæ sectione, visum, capútque lædi, est contemnenda: Nam licèt securior sit, si spectetur periculum sectionis arteriæ, aut puncturæ nerui, hoc enim frequentiùs cōtingit, quum secantur basilica, aut communis, ex Auic. 4. 1. *cap.* 20. & Rasio 13. *contin. cap.* 6. summoperè lædit intempestiuè secta. Nam cerebro, & oculis insigne quandoque attulit detrimentum: quod in aliarum venarum sectione euenire non D conspicimus. Cuius rei ea est ratio. Quum enim phlebotomia omnes nostri corporis facultates imbecillitet, quæ inter has penuriā sanguinis extracti ampliùs persentiscit, cerebrum est, vtpote molle, friabile, exangue, & maximè quum spirituum animalium ope indigeat, quibus vt instrumento vtitur, ob quorum tenuitatem, & citissimam resolutionem, ipsum illicò qualibet vacuatione facta fatiscit, & labascit. In hunc sensum intelligendus est Gal. 2. *Aph.* 29. dicens, *morbo consistente abstinendum esse à vacuatione, tum propter alia, tum quia vis animalis magna ex parte eo tempore est debilitata, licèt duæ aliæ, vitalis, & naturalis, maximè fortes persistant.* Quare prudenter Hipp. 6. *epid. sect.* 6. 18. ad tolerantiam fluxus sanguinis è naribus, firmum caput requirit. Explicat eleganter Valles. *in com.* Maxima ergo præmeditatione, cephalica est ferienda, nam pluries fuimus experti, ex huius intempestiua sectione, ægros obcæcatos extitisse, præsertim debiles, in quibus sanguinis copia non ita redundat; alioquin hæc sectio visum non debilitat, & hebetat, sed viuaciorem reddit, sic docente Gal. *lib. de curand. rat. per sang. mis. cap.* 7. De quo argumento videndus Ioan. Bacchanel. *lib.* 1. *de consens. medic. tract. de vacuat. per vena sect. in respons.* ad 5. & Leonard. Botal. *lib. de curand. rat. per vena sect. cap.* 19.

* * *

QVÆSTIO XXVII.

Quòd saluatella sectio in affectibus oculorum, iecoris & lienis sit exercenda. Contra Menam, Siluatic. Augen. & Columb. & quare tantopere prosit. Contra Valles. & Veigam, Med. insignes.

Hora nona aliam.] Oculorum dolores, & inflammationes à calidiusculo humore ferè semper esse subortas, suadet experimentum. Illorum vitia difficilè consanescere, tum quoniam in suprema corporis parte siti sunt & inferiorum viscerum fuligines absorbent, tum quia è cerebro debili in ipsos assiduè emanat excrementorum prouentus, ita certa res est vt probatione non indigeat. Necessarium esse auxilium pro dolore mitigando, quod fluxionem arceat, reuellat, & vacuet, hepárque, vnde damni frequens scaturigo est, refrigeret, & contemperet, nullus ibit inficias, qui hanc historiam ad vnguem fuerit perscrutatus. Sed quum tam multa sint, quæ in hunc vsum ab auctoribus commendantur, nullum mihi fidissimo experimento, & aliis compertum est præstantius, quàm è vena, eáque saluatella sanguinem emittere. Sic Christoph. à Vega *lib.* 3. *art. medic. sect.* 8. *cap.* 4. Holler. *lib.* 1. *de morb. intern. cap.* 5. Ludouic. Mercat. *lib.* 3. *de morb. intern. cap.* 2. *in initio.* magna cum laborantium vtilitate in hepatis inflammatione, vel dolore, sanguinem ex hac vena detrahere consulunt in morbi principio: licèt ob vrgens ex procrastinatione periculum, in hoc tempore celebratam, inutilem iudicet Duretus *in annotat. Holl.* & meritò sanè, hæc enim vena longius abest à fonte caloris, & veluti per riuulos sanguinem exhaurit. Sed illi intelligendi sunt, si non tanta adsit plenitudo, & si vires ad maiorem ex ampliori vena ferendam vacuationem non ita constent. Sed quoniam in hoc auxilio exequendo Medicæ Scholæ Professores eximij inter se non sunt ita conformes, de eius vsu, vtilitate maxima, & cur tantopere iuuet, ex Veterum, & Iuniorum decretis contra horum mentem aliqua proferre oportet.

Secantur in summa manu inter digitum minimum & annularem, venæ quædam paruæ quæ saluatellæ appellantur, quoniam ægri ab aliis auxiliis non adiuti, sanguine ab his venis extracto ab ægritudine saluantur; quarum quæ in manu sinistra secatur, dicitur splenetica; quæ verò in manu dextra, dicitur iecoraria, quoniam in morbis iecoris, & lienis conferunt cum vtilitate maxima.

Feriendas esse has venas affirmauere Galenus, posteriores Græci, Arabes; & Iuniores ferè omnes. Galen. enim ex sua, & aliorum sententia, harum sectionem esse vtilem manifestè pronunciat, *lib. de curand. rat. per sang. mis. c.* 16. *§. Sic affecto liene haud æquè iuuerit circa annularem digitum sinistræ manus incisa vena, atque si internam cubiti secueris, multùm enim iuuat afflictum lienem sanguinis ex sinistro brachio detractio; &c.* & *cap.* 14. *antecedenti*, ita ait. *Sicut nec si quis summa in manu, aut pede venam secet, quemadmodum putant qui lienem curari aiunt, à vena quæ ad secundum digitum est sectione, &c.* Repetit 8. *de anatomic. administ. cap.* 5.

Sequuntur Paul. *lib.* 3. *cap.* 49. *de curat. lien. inflammat.* & in eod. *lib. cap.* 50. *de curat. morb. regij.* & *lib.* 6. *cap.* 40. E Quibus locis non solùm in manu sinistra, sed dextra, inter minimum & annularem, has venas secat. Trall. firmat *lib.* 8. *cap.* 12. dicens, *omnem ab istis venis sanguinis missionem iuuare.* Subscribunt Aëtius *tetrab.* 1. *serm.* 3. *cap.* 12. Oribas. 7. *collect.* 5. & *lib.* 1. *synops. cap.* 10. Actuar. *lib.* 7. *meth.* 1. Rasis 9. *ad Almans. cap.* 70. Haliabbas *lib.* 7. *pract.* 40. Serap. *tract.* 6. *cap.* 15. Albuc. *part.* 2. *Chirurg. cap. de vtilitat. phlebotom.* Rabbi Moses de Ægypto *particul.* 12. *suor. aphor.* Auic. 4. 1. *cap.* 20. *prop. fin.* docens *dextri lateris sectionem in extrema manu, doloribus hepatis conferre, & in sinistra factam doloribus splenis opitulari.* & 22. 3. *tract.* 2. *cap.* 24. conferens venam quæ est in pede, inter digitum minimum & annularem, cum vena ischiatica, docet illius venæ sectionem esse vtiliorem, quàm sit sectio ischiaticæ; sicut saluatella magis iuuatiua est quàm basilica, in

splenis,

splenis, & hepatis ægritudinibus. Huius sententiam approbant, qui in ipso interpretando primas tenent. Gentilis enim harum venarum sectionem vt incantamentum prodesse, esséque expertorum iuuamentorum *inibi.* inculcat.

Quo factum est, vt in productis venosi generis morbis, febre ardenti, tertiana, & erraticis, harum venarum sectio plurimùm prosit. In oculorum morbis, qui à partium interiorum squalore, & viscerum calida intemperie ferè dimanant & fouentur, proficuum sit auxilium, quo, ventilato iecore, plurimos quibus cæcitatis periculum imminebat, ad sanitatem restitutos felici experimento conspexi. Sic in grauidarum vomitu, à biliosо acrique humore pronato, sectio huius venæ non leue subsidium præstat; nam iecori, affectionis origini, plurimùm confert, ex Mercat. *lib. 3. de morb. mulier. cap. 12. in fin.* Sic in obstructione hepatis, cutaneis, & melancholicis affectibus, sordidis vlceribus, cutis fœditatibus, & præsertim in malignis febribus, & pestiferis præmissa tamen copiosiori ex aliis venis phlebotomia; non contemnendam attulit vtilitatem, vt latè docent Ludouic. Mercat. *lib. 1. Indicat. cap. 4. num. 100.* Lupeus *2. enchirid. cap. 6.* Ioan. Colle. *lib. 6. de' morb. malig. cap. 5.* Demum ex Lupei sentent. in annotat. in omnia opera Gal. *in com. 89. lib. 4. de rat. vict.* in ascite & tympanite, quando ex hepatis æstu, & inflammatione oritur hoc malum, ex his venis, ad remittendum iecoris feruorem, sanguinis detractio vtilis est: firmat Petrus de Peramat. *lib. de vacuand. rat. cap. 29.* Hæc enim sectio celebratis priùs vniuersalibus vacuationibus summè iuuat, quæ, vt ipse refert, non sinistrè succedere solet. Quod etiam confirmat Arnald. *in com. cap. 103. regiminis Salernitani.* Sequitur Amatus. *7. centur. 49.* Cardan. *lib. art. paru. fol. 113.* Montuus *lib. 4. halos. feb. c. 9.* & post hos Hieronymus Nunius Ramires *in com. cap. 16. Gal. de curand. rat. per sang. mis.* eruditè explicuit.

Hanc doctrinam oppugnant, viri in palæstra literaria alioquin peritissimi, Ferdinand. Mena *in com. cap. 4. Gal. de curand. rat. per sang. mis.* Sequuntur Horat. Augen. *lib. 9. de sang. mis. cap. 6. & 8. epistol. epist. vlt.* Ioan. Baptist. Siluatic. *controuers. 43.* Qui pluribus opinionem suam stabilire nixi sunt. Primò. Quòd hæ venæ rami sint venæ cephalicæ, licèt augeantur ex ramo venæ basilicæ, qui ramus per partem interiorem fertur decliuis, & in carpo reuertitur ad partem externam, iuxta digitum minimum & annularem, vbi plerunque coit cum ramo venæ cephalicæ, vt notant Vesal. *lib. 3. de fabric. cap. 5.* Valuerda *lib. 6. anatomia, c. 8.* Quare asserunt in affectibus iecoris, & lienis, parum, vel nihil harum venarum sectionem prodesse posse, aut certè non esse secandas in manu, sed in carpo, vbi ramum cephalicæ non admittunt. Secundò. Quòd nullibi de eis venis mentionem faciat Gal. aut si facit, dubius ancépsve apparet, idque ex aliena mente pronunciat, & non æquam, ac sectionem basilicæ vtilitatem afferre docet. Tertiò Quòd ex iis venis nihil effluat mentione dignum, quum paruæ sint, exiles, & à visceribus longè distantes: Et cùm maximè spectetur in secandis venis rectitudo à veteribus tantoperè celebrata, secta vena latiori, & ex qua plus sanguinis effluit, maiorem seruari rectitudinem asseuerant. Qua de causa tenues ramusculi per plures anfractus delati, non sunt quærendi. Quapropter satius putant basilicam tundere, quàm eas venas, quarum sectionem plurimis obfuisse ipsi asseuerant. His fortè conuictus Columbus *lib. 6. anatom. in med.* errasse Arabes affirmat, qui saluatellæ venas in affectibus lienis auxiliari putant.

Sed hæc virorum eruditissimorum opinio futilis procul dubio est, & ficulnea, vt cuilibet veritatem expendenti constabit facilè. Licèt enim basilica, & illius ramus maioré habeant cum hepate per vasorum communionem consensum, tamen maioré cum eo habent saluatellæ sympathiam, & cognationem, vt *infrà* ex Paul. doctrina latiùs explicabimus: quamuis enim videatur Gal. harum sectionem non magni fecisse, eam tamen nunquam reprobasse inuenimus. Locus autem Gal. citatus ex *c. 16. lib. de sang. mis.* non videtur legendus negatiuè sed affirmatiuè, & sic particula illa [*haud*] tollenda est, vt in margine emendatorum codi-

A cum rectè animaduertitur. Quòd si particulam hanc auferre displiceat, Dic. Gal. ibi velle sectionem saluatellarum non æque iuuare ac sectionem basilicæ, factam in initio morborum. Quo tẽpore huius sectio vtilior est, quod nos concedimus. Et cùm hæ venæ exiles sint, videanturque non posse multum sanguinis euacuare, verum quidem id est, si ad Gal. morem attendamus, priores enim Græci secare venas extremarum partiũ in balneo ignorarunt: quod argumẽtum *in lib. 3. huius operis, Histor. 1.* agitabimus, qui vsus apud Mauritanos frequentissimus, vt constat ex Auic. *4. 1. cap. 20.* Rasio *tract. 7. ad Alm. c. 21. prop. fin.* & nostro æuo est celebrarissimus. Hæ enim cùm pro more in balneo secantur, copiosissimum sanguinem effundunt, & si sanguiné exire permittas, priùs vita deficiet, quàm sine ligatura sisti

B possit. Si autem harum sectionem plurimis obfuisse asseuerant, ex hoc capite auxilium condemnandum non est, videndum enim num experientia sit bona. Nam verum illud erit, si hæc sectio intempestiuè, & non præcedẽtibus priùs vniuersalibus auxiliis fuerit celebrata. Quare, vt receptui canam, hæc vena non est ramus cephalicæ, vt *3. de fabric. cit.* Vesal. ait, sed basilicæ, vt *1. 1. doct. 5.* docuit Auic. *c. de ea vena, quæ distribuitur per manum.*

Nam hæc sectio est exercenda, quando iam remota fuerit plenitudo, in fine morbi; quoniam exiguo humori intus manenti, exigua vacuatio ad partem valdè distantem summopere prodest. Ex hac enim sectione facultas visceris excitatur ad expellendum, ventilatur iecur, & internæ partes refrigerantur: quare hæc sectio citra virium dispendium morbum leuat, ea enim secta non ita eneruantur vires. Celebranda etiam est, quando venæ aliæ natura

C sua sunt occultæ. Vel quia viriũ aliqualis infirmitas adest: vel ex præcedentibus scissionibus cubitus ad vlteriorem ferendam vacuationem est ineptus: tunc enim tempestiuo tempore celebrata maximum emolumentum afferre solet. Et vel ipse Mena, veritate ipsa, qua nihil est fortius, coactus, *lib. de medend. febrib. cap. 27. de curat. tertian.* hanc sectionem maximè prodesse existimat, quum non quidem vacuare conamur, sed feruentes in corpore humores, in partibus nostri corporis profundioribus, & prope membra principalia sitos, ad extremas corporis partes deriuare contendimus, sequutus forsan doctrinam Soran. Ephes. *in introduct. c. 1.*

Qua tamen de causa tantam hæ venæ secũ afferant vtilitatem, deinceps explicãdum est. Insignis Thomas à Veiga*l. art. med. in com. c. 95.* idcircò has venas secare, in iecoris & lienis vitiis, ex Paul. & Trallian. dictis, quàm alias

D scindere, magis esse proficuum asseuerat, quia seruata rectitudine, extremus distantissimúsque locus magis ad euacuationes vtilis est: è longinquo enim reuulsio securior multò est, atque præstantior. Non placet solutio. Nam tunc esset exercenda in morbi initio, tunc enim maior fluxio irruit, & sic adest maior reuulsionis necessitas. Quare quũ experimento omnium ratum sit, huius venæ sectionem non nisi in processu morbi esse celebrandam, & maiori humoris parte vacuata, huic opiniori standum non est.

Responderi posset, quæsiti causam esse, quod huius venæ sectionis beneficio tenuis sanguis extrahatur, quo fit vt multi spiritus non effundantur, quod in aliarum venarum scissione non contingit. Non satisfacit responsio. Nam ad vacuationem tenuis, vel crassi sanguinis, & ad dissolutio-

E nem paucorum spirituum, non ita confert tenuitas venæ, quàm tenuitas, vel amplitudo scissuræ. Quare facilius erit ex vena cubiti interna tenuem sanguinem educere, & paucos spiritus resoluere facta breui & angusta scissione; sicut etiam facile erit lato foramine aperto, iniecta in balneum manu, ex saluatella crassum sanguinem exhaurire.

Doctissimus Vallesius *l. 7. cont. 5. & 2. epid. sect. 2. in com. sent. 19.* in eam abiit sententiam vt dicat, huius rei causam esse, quoniam manus dextra est emunctorium iecoris, & sinistra lienis. Excrementa enim ab intimis partibus suapte natura confluũt in hæc loca. Hac ratione squallido qui sunt præditi hepate, in volis manuum crustosam scabiem, & scissuras patiuntur. Et quia quæ ducere oportet, quò maximè natura vergit, per loca conferentia ducenda sunt,

sunt, ex Hipp. doctrina *lib. 1. aph. 1.* ideò hepate laborante dextram saluatellam tundere licèt, & liene malè affecto, sinistram ferire oportet. Sic enim facillimè auocatur ad has partes humor, qui suapte natura ad eas confluere solebat, quod in processu morbi, iam deonerata natura, felici euentu contingere, autumat ipse.

Sed hæc opinio reproba est ob causas multas. Prima. Quoniam solùm partes principes emunctoria habent, ex quarum numero lien non est. Secunda, Emunctorium est pars ignobilis, manus autem est pars nobilis, & à Gal. *lib. 1. de vs. part. 4.* organum organorum nuncupatur. Tertia. Emunctoria debent esse propinqua membris, quorum excrementa emungunt, qua ratione emunctorium cerebri est retrò aures, cordis ad axillas, iecoris ad inguina. Manus autem à quacunque parte principe valde distat. Quarta. Emunctoria debent habere compositionem recipiẽdis fluxionibus idoneam, quare substantia constant laxa, & adenosa: manus autem dissimilem ab his naturam habent. Vltima. Emunctorium vtile est ad recipiendum humorem, & non ad ipsum vacuandum, qua ratione in illis non secãtur venæ, rectè tamen cucurbitulæ applicantur, & medicamẽta calida attrahentia imponuntur. Manus autem in harum venarum sectione euacuationi inseruiunt, sed non ita tractioni humorum, vel recrementorum inseruire possunt. Fortunatum autem est, quòd iecur, & lien in manus excrementa sua deponant; nam quum hæ partes incẽdio nimio exæstuãt, potiùs in os, labia, & nares ea transmittunt, auctore Auic. *1. cantic. text. 479.* qui in tertiana febri, in qua ob igneum calorem accẽsa bilis, inter omnes humores calidissima ebullit, & feruet, pustulas in naribus, & labiis cum vtilitate summa euenire asseruit, cuius mentem subtiliter interpretatur Auer. *in com.*

Standum ergo Paul. dictis *in lib. 3. cap. 49.* Hic enim auctor videns insufficientem esse allatam à se rationem maioris vtilitatis huius venæ, desumptam ex præstantiori reuulsione, quæ per eam ob maiorem distantiam perficitur, addit id contingere propter maiorem, quam habet, cum hepate naturalem cognationem. Nec mireris huc nos confugisse; nam multi in nostri corporis partibus reperiuntur consensus, quorum causa non satis patet; qualis est labij inferioris ad diaphragma: nam illo attacto, aut titillatis blandè plantis pedum, ridemus, quod ad tenuitatem cutis referri non potest, quia cutis plantarum pedum non est tenuis. Sic cauterium in aurium extremitatibus, vel retrò ipsas factum, Ischiadicis plurimùm prodesse solet, quum ab vna parte ad aliam magnus non videatur adesse consensus, vt notat Lupeus *ad cap. 13. Gal. lib. de curand. rat. per. sang. mis.* Consensus deprehenditur, quoniam quum viscera illa malè habent, statim manus afficiuntur, dextra quidem, malè habente iecore, sinistra, malè affecto liene. Quare ex structura manus, dispositionem hepatis conatur arguere Auic. *4. 3. tract. 2. cap. 3. & 30. & 2. 1. doct. 3. sum. 1. tract. 1. cap. 20.* & Rasius 17. *cont. cap. 1. & 2.* Non est ergo denegandum, saluatellarum sectionem, ob plurimum cum hepate, & liene consensum, & naturalem sympathiam, in omnibus morbis à iecoris caliditate, vel lienis intemperie calida subortis, summè prodesse posse, Sicque in oculorum affectibus mirabilem præstare opem, & vtilitatem maximam, quam citati auctores tantis laudum encomiis celebrarunt.

Obseruatio XLII.

Ophthalmia diuturna, dextræ saluatellæ sectione curata.

OPhthalmia, plurium mensium spatio laborauerat iuuenis, qui omnium auxiliorum vim fuerat expertus: post quæ ad cauterium in nucha accessit; à quo vix leuatus, arterias in temporibus ter secare coactus est, sed incassum. Nam ex temporum interuallis, calidissima suborta de nouo fluxione, doloris sæuitie opprimebatur immaniter, adeò vt oculus è propria sede exilire videretur. Dolor vniuersalium, & particularium præsidiorum vires contempserat. Secta deinde fuit vena frontis, hirudines temporibus bis applicitæ, apertæ mariscæ, administratum balneum, & parti dolenti diuersimoda lauacra, & anodyna imposita, propinata pharmaca. Quibus cùm quiesceret malum, de nouo deinceps ferociùs exacerbabatur. Quæsita fuit scaturigo mali. Eam in hepate squallido sitam esse inuenimus. Quùmque hæc pars, nec epithematum infrigidantium ope, nec aliis auxiliis roborari posset, quin calidum, acrem, biliosúmque humorem gigneret, ad oculósque tanquam ad partem debiliorem transmitteret, dextram saluatellam tundere præstantissimum consilium iudicauimus: qua bis secta, humore ad longinqua auocato ventilatóque hepate, æger ipse nunquã ampliùs dolorẽ persensit.

Quid de diarrhœa, dysenteriáve referam, quum ab hac causa originem ducunt: in quibus affectibus leuandis eximiam opẽ præbet, aliísve cutaneis pertinacibus affectibus, vteri pruritu, labiorum scissuris, vnguium scabritie, rubedine faciei, prauis vlceribus, gutta rosacea, igne sacro, dolore hepatis, pilorum decidentia, sudore superfluo, ardore vrinę; assiduo aborta frequenti singultu, tussi sicca, & aliis, quæ à iecoris excandescentia, phlogosive interna originem ducunt. Quibus leuandis harum venarum sectio tantopere iuuat.

Obseruatio XLIII.

Immanis inguinum dolor saluatellæ sectione curatus.

STudiosus quidam Belga cùm assiduis vigiliis, sedulaque librorum lectione corpus maceraret, essétque calidissimi temperamenti, in febrem incidit ardentissimam: qua curata, ita de inguinis dextri dolore immaniter questus est, vt nullis vnquam auxiliis leuari posset. Applicita anodyna, imperati refrigerantes clysteres, qui adustum calidúmque humorem ab hepate confluentem mitigare, & leniter vacuare possent. Venæ tam superiores, quàm inferiores sectæ sunt. Impositæ in ano, & parte affecta hirudines. Tandem in balneum ex modicè discutientibus paratum ingressus, nihil adiumenti persensit, sed dolore aucto duobus diebus inconniuis oculis ob doloris sæuitiem perseuerans, veluti amens de salute sua desperabat. De narcoticis in potum assumendis consilium fuit inter curantes celebratum. Sed secta fuit primò saluatella dextra, post cuius sectionem ita incantamenti modo à dolore leuatus est, vt iecinore epithematis roborato, post paucos dies omnino sanus euaserit. Mira ergo est in productis hepatis, & venosi generis morbis saluatellarum vtilitas, assiduo experimento comprobata.

HISTORIA LV. GALENI, De Ophthalmia.

Oculorum inflammatio, sola purgatione sanata.

NOn enim ratio solùm, verùm etiam vsus ipse indicat, aliam alij parti vacuationem congruere: Siquidem ex iis, quibus oculi tentari phlegmone cœperant, nonnullos sola purgatione per aluum, vno die sanatos vidisti; &c. Gal. 13. meth. cap. 11.

DVBIVM XXX.

Num purgatio lippienti commoda.

PARAPHRASIS.

IN hoc capite eleganti, & verè aureo, longa & diserta oratione confirmat Gal. quàm longissimè à parte tentata fluxione, hoc est à parte, quæ fluxione tentari incepetit, redundantem humorem reuellendũ; idque in omnibus nostri corporis particulis manifestè demonstrat. Nam in quibus oculi incipiunt phlegmone tentari, ad contrariã, & valde longinquam regionem, humorẽ attrahere conuenit

iuxt

iuxta Senis edictum 6. *aph.* 17. Quo, lippientem corripi alui profluuio optimum iudicauit, quoniam humorum abundantia simul vacuatur, & ad inferiora retrahitur. Meritò ergo Hipp. Galenus imitatus, incipientem oculorum inflammationem purgatione persanat, desumpto exemplo ab iis quæ vtiliter, & sponte à natura fiunt, vacuationibus. Firmat Cels. *lib. 6. cap. 6. tit. de mydriasi oculorum*, quo loco cæcitatem sine vlla manifesta causa euenientem, repentina alui profusione fuisse sanatam scribit. Quare necessum est medicamentis moliri deiectiones, quæ omnem noxiam materiam in inferiora depellant. Quam methodum obseruant Paul. *lib. 3. c. 22.* & cæteri Græci, Arabésque confirmant, qui in inflammatione oculorum, hoc est phlegmone coniunctiuæ, ex Gal. 4. *de compos. med. sec. loc.* 2. à Latinis lippitudine dicta, vacuationem per aluum, vt salubrem commendant, ad sistendam fluxionem, retracta ad inferiores partes humorum copia; cuius ope, vel inflammatio cessat, vel remisso eius incremento, impeditur, ne in magnitudinem effatu dignam commigret affectus.

Sed plurima sunt quæ explanationem desiderant. Primùm. Cur expertissimus Galen. in hoc casu non admiserit venæ sectionem, inflammatis oculis valde vtilem, ex ipso *suprà in ipsa historia*, & alibi passim. Secundò. Si ad inferiores partes exoptat vt vacuetur humorum momentum, cur è talo ad impediendam omnimodam inflammationem, sanguinem non emittit? Nam si in interna, & maximè periculosa pleuræ inflammatione, è talo Arabum familia emittit, edocta à suo Magistro Auicen. 10. 3. *tract.* 5. *cap.* 1. Cur in externa, & non ita acuta securissimè non administrabitur? Tertiò. Si impactus humor inflammationem committens, cùm sit extra venas, iterum ad eas remigrare non potest, vt per secessum vacuetur, cur tam breuiter inflammatio ad humoris vacuationem cessare potuit?

Dic ad primum. Non esse semper necessariam in hoc affectu venæ sectionem, nisi solùm quum redundauerit sanguis, aut cum aliis humoribus fuerit exactè permixtus, ex Galen. 4. *de sanit.* 4. Quum autem sunt à sanguinis natura valde alieni humores, biliosi, tenues, erodentes, & acres, tunc purgatione ij sunt expellendi. Neque enim admodum difficile est cacochymiam à plethora distinguere. Neque omnis lippitudo venæ sectione ob hanc rationem curari potest: quem modum explicat Galen. *in com. aph.* 31. *in fin. lib. 6. aph.* Auicen. autem ratio in hoc exemplo locum non habet, nam nos cum Galen. venæ sectionem non esse necessariam supponimus, quam purgatio supplet.

Ad vlt. dic. Galen. 13. *meth.* 9. *& lib. art. Medic.* 95. & 4. *de sanit. vltim. in fin.* admittere, humores qui sunt extra venas in corporis habitu, posse iterum ad venas remigrare. Res patet exemplis. Hipp. 5. *aph.* 65. *&* 2. *prog.* 68. reprobat tumores repente euanescentes. Galen. 3. *de facult. nat.* 13. *in medio.* adducit locum Hipp. *lib. de alim.* comprobantem, humores ab extimis ad interiores sedes remeare posse, aut quoniam impelluntur à parte compressa: vt in variolis: & morbillis euenire quotidie experimur, quæ ob ambientis frigiditatem, cute densata, & represso humore ad partes internas retrocedunt. Aut quia attrahuntur à partibus internis indigentibus, sic in vulneribus, aut vlceribus tumores euanescere perniciosum; Cor enim molestia quadam, & angore vexatum, opes suas, sanguinem nempe & spiritum, ex vniuerso corporis habitu, & consequutione, noxios humores ad intimas partes recondit. Hoc pacto humor, vel tenacissimè in partibus exterioribus impactus, à quo talpa, nata, aliáque Gallicani tumores oriri solent, validissimi expurgantis vi, vt stybij, aut pulueris Ioannis Vigonis assumpti efficacia, aut applicito Mercuriali vnguento euanescunt; quoniam horum tuberculorum causa, ad interiores partes à medicamenti violentia attracta, sputo, vomitu, & secessu vacuatur. Quòd autem causa coniuncta actu committens inflammationem, vel etiam extra vasa posita possit purgatione vacuari, testis est Auicen. 10. 3. *tract.* 5. *cap.* 2. §. *Et si dolor declinat ad partem hypochondriorum, tunc necessaria est solutio solæ, aut cum phlebotomia, secundùm quod necessarium facit*

A *illud, quod testificatur; & illud ideò, quoniam phlebotomia sola ex basilica, non trahit de hoc loco aliquid, de quo sit curandum, &c.* Vides quomodo purgationis beneficio, meliùs humor extra vasa positus ad venas possit deduci, quàm venæ sectionis ope: de quo argumento in 2. *lib. in com. hist.* 22. Deo dante affatim disputabimus, quum pleuritidis historias fuerimus interpretati. Interim lege Thom. à Veiga, *in com. cap.* 95. *art. Medic. Galen. in initio*, de hoc argumento graphicè disputantem.

Vnum solùm constet, purgationem non solùm humorem fluentem, aut paratum fluere, sed contentum in venis partis affectæ, ibique impactum, & extrauasatum posse euacuare: Quo expulso, natura partis potentior reddita, residuum concoquit, & resoluit, & magis si inflammatio sit recens, & humor non ita impactus. Si verò phlegmone B diuturna sit, & humor crassiusculus valde sit inbibitus, quum non sit aptus, vt remeare possit ad venas, tunc per eandem partem vacuari debet. Quibus autem auxiliis id fieri possit, in suis præceptis ad oculorum dolores saluberrimis, eleganti carmine descriptis; Quintus Serenus Sammonicus explicuit diligenter, & post eum inter omnes eruditè explanarunt Mercatus *lib.* 2. *de morb. inter. mis. cap.* 6. Valleriol. *lib.* 1. *obs.* 5. *& lib.* 6. *obs.* 2.

HISTOR. LVI. GALENI,

De Ophthalmia.

Lippitudo, balnei vsu curata.

C *AC primùm quidem Adolescentem * balneaui, cui Medicus non absque ratione ab initio venam secuerat, & deinceps curauerat medicinis, quas experientia cognouerat, quum inflammatio sola obsideret oculos. Dolebat autem vehementissimè per quosdam insultus, in quibus aiebat se sentire acutos humores, qui vniuersim fluebant ad oculos, quibus excretis, licèt vehementia doloris sedaretur, non tamen dolor omnino cessabat. Et hoc illi, per totam quintam accidit diem, maius semper habens incrementum. Cùm igitur dolorem non posset tolerare, me, & quendam alterum ex ocularibus Medicis aduocauit, tunc in vrbe Roma probatissimum. Illi itaque videbatur, vtendum esse collyrio quodam ex iis quæ emplastica id est, meatus obducentia nominant, & anodyna, cuiusmodi sunt, quæ ex cerusa lota, & papaueris succo componuntur: Nam sic maximè sperabat posse reprimi per emplastica id quod* D *influebat, & simul sensum per stupefacientia torpescere. Ego verò ab initio * suspecta habui talia medicamenta; neque enim vehementes reprimunt fluxiones, sed excerni prohibent: atque ideò si humores fluentes acres extiterint, corneam erodi contingit: si verò multi, extendi, ac vehementer irritari, ac si rumperetur: ex quibus nisi medicamentũ fuerit magnopere stupefaciens, vt ex eo oculi maximam inflammationem non sentiant, necessarium est vim visoriam adeò lædi, vt cessante inflammatione, vel debiliter, vel nihil omnino videat; simul autem quandam præduram affectionem, & quæ difficulter sanari possit, in oculorum tunicis relinqui. Cùm igitur ista nouissem, atque animaduerterem humorem influentem non paucum, valdéque acrem, & calidum, primùm fomento vtendum censui, experientiæ gratia, tan-* E *quàm ex ea certiùs cogniturus, qualisnam foret affectio. Solet enim in his fomentum parumper quidem dolorem lenire; sed alteram fluxionem aduocare: quæ enim ratione potest id quod in oculis continetur discutere, eadem ratione alteram quoque ex vicinis locis attrahere valet. Verùm quamprimum * aquam calidam, & spongiam afferri iussi, æger ipse dixit se expertum esse sæpius tota die id remedium, ac primùm dolorem imminuere, sed paulo pòst maiorem adducere. Quæ ego cùm audiuissem Medicum ocularem dimisi, promittens me absque frigido medicamento ægrum dolore liberaturum. Cùm autem solo balneo vsus essem, ita dolorem sedaui, vt tota nocte dormiret æger, nec semel aliquem eorum qui iuxta dormiebant, aduocaret. Atque hinc in reliquis, in quibus per signa cognoui influere quidem humores acres ad oculos, non tamen corpus esse plenum*

plenum, balnei vsu dolorem sedaui, &c. Galenus lib. 6. aph. com. 31.

PARAPHRASIS.

IN oculorum dolentium medela, procrastinandam non esse venæ sectionem docet Gal. latissimè *in l. de curand. rat. per sang. mis. cap.* 17. Nam balneum, citra hoc auxilium, non tolerat plethorica dispositio, ex Gal. *l. 7. aph.* 46. Si enim hæc adsit, priùs inter lauandum disrumpentur oculorum tunicæ. Quo pacto quum propter multitudinem dolor esset concitatus, non absque ratione alius Medicus venam secandam consuluit, maximè cùm dolor immanis ægrum excruciaret, quo casu non esse differendum auxilium, partis affectæ præstantia manifestè demonstrat. Nam oculus pars est nostri corporis pretiosissima, quæ lucis vsu mortem à vita distinguit, diuinissima, ætherea, vt cum Platone loquar. Gal. organum lucidum appellat, nunc solarem animalis particulam, & meritò sanè; nam maxima vis est oculorum, cui etiam omnes aliorum sensuum functiones tribuuntur; omnes enim externi, internique affectus indicantur oculis, ex Hipp. *6. epid. sect.* 4. *text.* 28. Explicat Vallesius *in com.* & luculenter Cælius Rhodigin. *lib.* 3. *lect. antiq.* 28. *& lib.* 14. *cap.* 19. quoniam oculi duo sunt microcosmi lumina, fulgentia sidera, quæ dignitate, & vsu ipsi Soli non cedunt, de quorum excellentia, & structura mirabili, Gal. *lib.* 10. *de vsu part.* Andreas Laurent. *lib.* 9. *de hist. anatom. cap.* 3. *& lib. de visu, cap.* 3. Montalt. *lib. optic. cap.* 3. Philo Iudæus *lib. de specialib. leg.* Curs. Conimb. *sec.* 1. *prob. de anim.* 13. Plempius *lib.* 1. *de Ophthalmographia*, & alij diligenter disputarunt.

Quapropter pulchrè dictum est ab Oribas. *lib.* 4. *ad Eunap.* Cùm inflammatio, & dolor oculos obsident, si Medicus adsit, fac vt ipse medeatur: si non adsit, fac tu ea quæ possis, quousque Medicus accedat, ne quid deterius contingat. Vnum tamen aduertas ex Gal. *hîc*, quòd licèt digerentia medicamenta in corpore pleno inflammatis oculis applicita nocua sint, quoniã implere potiùs, quàm vacuare possunt, 13. *meth. vlt. & in art. med.* 95. Tamen cùm per quosdam insultus vehementer dolor increscerit, huius solius habita ratione balneum imperauit; nam hoc acrem fluxionem demulcet, & contemperat, modicè impactum humorum digerit, attenuat, rarefacit, & æquabiliter vertit in halitum, calorem partis innatum mirificè roborat ac refocillat, vires præ doloris acutie maceratas fouet ac restaurat, & dolorem lenit, vt veteres, & post eum omnes vnanimiter confirmant. Neque fidem adhibeas Lupeo Auicennam & Gentil. 3. 3. *tract.* 1. *dub.* 21. carpenti, quòd balneum non in biliosa solùm lippitudine, sed in facta à materia crassiori approbarint, quum ij nihil ampliùs faciant, quàm Galeno subscribere, tum *hîc* tum 7. *Aph.* 46. nam balnei vsus crassum sanguinem tenuat, fundit, & eundem liquatum reuellit ad extra. Firmat Cels. *lib.* 6. *cap.* 6. *rubric.* 7. pituitosa ophthalmia id commendans, licèt magis conducibile sit in biliosa. Habes Galen. sententiam euidentissimam contra Lupeum in Historia sequenti, qui in crassi, melancholicique sanguinis præsentia, oculorum venas distendente, & inflammante, balneum summoperè approbat. In omni ergo lippitudine balneum est saluberrimum.

DVBIVM XXXI.

Num tentatiua curatio admittenda.

COMMENTARIVM.

B*Alneaui.*] De tentatiua curatione agit hoc loco Gal. Cùm enim inter eum, & alium Medicum, circa localium impositionem esse dissensio, illius consilio balneum (fomentum, lauacrum, seu particulare balneum intellige) tentandi gratia fuit applicitum. Auxilium sanè curatorium, & diagnosticum. Nam si adhibito fomento, dolor augetur, signum maximum, quòd in corpore lateat A humorum redundantia, insigni vacuatione curanda; si tamen contrà contingit, fomenti vsus est accommodus valdè De qua re vide pulchra apud Gal. 2. *acut. com.* 1. & Antonium Musam *in com.*

Neque dicas Gal. vel decrasse, vel dubitasse, num in corpore adesset plenitudo. Nam si certus erat de ea, cur illicò sanguinem non emisit? nam *lateris, vel cuiusuis partis dolorem, siue is per exordia fiat, siue postea, tentare calidis fomentis, primùm dissoluere, non abs re extitit, vt cit. sup. l. acut.* docuit Hipp. Multò rectiùs (mea quidem sententia) ingeniosus quisque carpere Mercurialem poterat, alioqui doctum, qui *in com. huius loci, verbo, lateris autem dolorem*, miratur, quomodo Hipp. oculatissimus omnium Medicorum velit curare lateris dolorem, hoc est pleuritidem, B morbum scientificis signis cognitum, 12. *meth.* 7 tentatiuo modo, incerto. At Hipp. non obseruat morbi naturam, sed quantitatem plenitudinis explorat: maximè in inflammatione qualibet, quantò magis in pleuritide, cuius dignotio omnis coniecturalis est, & non scientifica, nec certa, compertáque; præsertim vbi in corporis imo sita sit, quæ dolore afficitur particula: tunc enim ab iis inchoare oportet, quæ magis auxilio esse tibi videbuntur: vt Gal. 1. *acut. com.* 2. *in fin.* affirmat. Num autem pleuritidis agnitio sit certa, an coniecturalis, *in lib.* 2. latiùs explicabimus, *in com. hist.* 20.

Insuper tentatiuam curationem esse celebrandam in plurimis morbis doctissimè inter omnes Trallian. edocuit, *lib.* 2. *cap.* 3. & Gal. eam denuò confirmat, quando morbus indiget vacuatione, vires autem eam non patiuntur, vt in melancholia sæpissimè accidit; pro cuius morbi medela, maxima debet esse de sanguine mittendo prouidentia, C quoniam corpus humectationem requirit. Si tamen suspicio sit, quòd in vniuersi corporis venis, sanguinis melancholici adsit abundantia, tunc tentatiuè sanguinem exhauriendum imperat 3. *de loc. cap.* 7. cúmque ita iubet emitti, vt si incisa vena prauus, nigérque sanguis extrahatur, exire permittatur; si verò purus, supprimatur: quod consiliũ probant Haly 5. *pract.* 23. Rasius 9. *ad Almans.* 13. Manard. 9. *epistol.* 2. Si verò Auic. 1. 3. *tract.* 4. *cap.* 20. *de cura melanchol.* aliter sentire visus est, hunc cum Gal. concilia, ex Costæo *in com. cit. loc. Auic. num.* 4.

Similem curationem exequendam imperat in quartana *lib.* 1. *ad Glauc.* 11. qua correpti; calore sanguinis indigent, quo inposterum crassus, fæculentúsque humor, huius mali causa, coqui possi; & maximè, quum in morbo D diuturno timor sit, ne extracto sanguine vires deficiant. Quare in his morbis à crasso humore subortis, sanguinis missio nihil mediocre facit, si quidem si conuenit, necessariáve est, iuuat iuuamento maximo; si verò necessaria non est, tunc eis est nociua valde, vt 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 64. monuit Auic. in quantum debilitat, & in quantum educit contrarium melancholiæ. Quapropter si in hoc morbo, & in aliis, in quibus terrestres, crassi & lenti abundant humores sanguinis benignitate coërcendi, hic autem paucus est, venæ sectio non fiat, nisi cum præmeditatione summa, tentatiuéque celebretur; nam deiectis viribus, citra morbi leuamen æger postea remedium non habet. De quo argumento vide Alphons. Barochium *in com. cit. aph.*

E

DVBIVM XXXII.

Num vrgente necessitate stupefacientia intra oculum imponenda.

S*Vspecta habui talia medicamenta.*] Stupefacientium collyriorum vsum in oculorum morbis cautè esse administrãdum Gal. auctor est in multis locis. Nam si intestinis dolentibus eorum vsum tantoperè formidat, 12. *meth.* 8. quoniam ab eorum assumptione noxæ fiunt inemendabiles, & mors contingit sæpe, vt ex Veterum & Iuniorum mente, plurimis allatis in medium historiis firmat Marcel. Donat. *lib.* 4. *de medic. hist. mirabil. cap.* 18. quoniam licèt ad tempus minùs dolentes ægri reddantur, affectus fit maior deinceps, & immanior; nam & intestinorum tunicæ frigiditate medicamenti densiores euadunt, minúsque

transmittendo flatui aptiores, & ipse humor tum crassior, tum ineptior euadit: Cur nos ex Galen. mente intra oculum stupefacientia imponemus? Nam præterquam quod hæc pars ad vitam maximè est necessaria, non est patentibus cauitatibus prædita, per quas excrementa expellere possit; quo fit vt suspecta sint, & periculi plena; vis enim visoria horũ vi, & frigiditate summè hebetatur, spiritúsque infrigiditati, velut immobiles fiunt, operibúsque inepti & incõmodi, & cerebrum hoc modo cõpatitur valde. Quare prudenter ob hæc Auic. 4. 1. *cap.* 30. satius duxit ea per os assumere, quàm oculo imponere. Quæ in omni partium vehementissimo dolore solùm, vel in intensa vigilia, violenta ferináque tussi, in potum esse exhibenda asseuerat ipse, *lib.* 9. *de comp. med. sec. loc. cap.* 4. Rursus. Si ab opio extrà apposito plurima damna, & mors accidit frequenter, vt infrà *in hoc. lib. in com. Hist.* 61. latiùs comprobamus cur, intra oculum stupefacientia imponentur?

Sed licèt hæc vera sint, præstat in desperato casu anceps auxilium experiri, quàm nullum; quum melior sit, & magis optanda noxa ex stupefacientibus illata, quàm mors, ex Gal. *lib.* 12. *meth. c.* 1.

Hic ergo auctor extrema necessitate coactus, stupefacientium vsum intra oculos concedit, 12. *meth. cap. vlt.* per hæc verba. *Iam verò collyria, quæ ex opio fiunt, vehementissimos oculorum dolores remittere omnes norunt: vtendúmque (vt prædiximus) his est; quum maxima necessitas vrget, illud minimè ignorantibus, particulas ipsas nonnihil lædẽdas, imbecillioresque in reliquam vitam ex refrigeratione futuras; caterùm saluti hominis in præsens, ipsam futuram posteà noxam posthabentibus. Siquidem non paucos eorum, qui his sunt vsi, eò infirmitatis venisse; vt alij ferè nihil viderent, alij propemodũ surdi forent, id omnibus iam notum est. Itaque nos, siquando cogimur his vti, postmodum in sanitatis tempore particulas ipsas excalfacimus, nempe auribus oleũ id, quòd solùm castorium habet infundentes: oculis verò collyria, quæ tãtùm excalfaciant: ad quod scilicet munus maximè id probamus quod ex Cinnamomo conficitur, &c.* Qua eleganti oratione dubium absoluit. Cuius mentem explanat Paul. *lib.* 3. *cap.* 22. §. *Si magna doloris necessitas est, etiam opij pauxillũ adiicitur; vbi dolor abest, stupefaciẽtia vitari debẽt, &c.* Firmat Auic. 3. 3. *tract.* 1. *c.* 9. *prop. fin.* §. *Et quandoque doloris vehementia facit necessariam stupefacientium adhibitionem, sicut succi pomorum mandragoræ, & lactucæ, & papaueris, & aliquid ex sumach; & prætermittantur illa quantum est tibi possibile: quòd si aliquid eorum administras propter necessitatem, administra ipsum secundùm cautelam, &c.* Reprobant ergo supra citati auctores, citra necessitatem stupefacientium vsum: quum tamen hæc adest, cautè, & cum modo admittunt. Quam distinctionem Iuniorum doctissimi confirmant, de quorum numero sunt Eustach. *lib.* 1. *prax. cap.* 20. Holler. *lib.* 1. *de morb. intern. cap.* 19. Mercurial. *lib.* 1. *prax. c.* 38. Iacchin. *in com. cap.* 16. *lib.* 9. *ad Almans.* & eruditissimè ante omnes Matthæus *ad cit. cap. Rasis, lib.* 9. *ad Almans.* patefecit.

DVBIVM XXXIII.

Num medicamenta actu frigida oculis imponenda. Contra Matthæum, & Paræum, Medicos eximios.

A *Quam calidam.*] Cur aquam calidam exoptat, si medicamenta oculis imponenda, actu frigida debent admoueri, sicuti in auribus calida? vt ait Mesuë, *cap.* 1. *de curis ægritudinum aurium.* §. *Post hanc autem non prætermittimus, quòd medicamenta quæ distillantur in oculos, sẽper actualiter frigida immittenda sunt; quæ autem in aurem, tepida, aut calida sunt apponenda, &c.* Patet manifestè. Nam à frigidis oculi non læduntur ob pinguedinem multam; & conuersationem cum aëre externo: at calida applicita mouent fluxionem in membro mollissimo; & maximè cùm apud Arist. 31. *part. problem.* 23. oculi in sanitatem nunquam rigeant, quoniam opimi sunt, & adipe copioso circumfusi; accedit spirituum animalium copia, & perpetuus eorum motus. Præterea spiritus visorius ab oculo propter raritatem facilè exhalat; quare frigida conferunt retinendo spiritum: & eò ampliùs quum medicamenta actuali calore non indigeant ad penetrationem, sunt enim oculi nudati. Ex quo patet grauiter deceptos fuisse Matth. *lib.* 9. *ad Almans. in com. c.* 15. & Paræum *lib.* 9. *cap.* 24. medicamenta oculis apponenda semper debere esse calida, affirmantes. Si tamen Gal. 10. *simpl. tit. de sero lactis*, lac. ab vbere recens oculis imponit, cum Aëtio *tetrab.* 2. *serm.* 3. *cap.* 7. & hic Gal. aquam tepidam, sedandi doloris causa id efficiunt. Ipse enim totam dirimit controuersiam *lib.* 4. *comp. med. sec. loc. cap.* 2. de Ophthalmia, ibi enim lac ab vbere recenter extractum oculo adhibet, nonnisi in vehementi dolore, aut ab inflammationis magnitudine, vel influentium humorum acrimonia concitato.

HISTOR. LVII. GALENI,

De Ophthalmia.

Adolescens potu meraciori vsus, à lippitudine liberatur.

A *Dolescens item alius fuit, qui quòd vicinus vrbi non erat, oculorum inflammationẽ pluribus iam diebus ruri passus fuerat. Hunc, quia in eodem statu perseuerabat, in vrbem profectum intuitus habere oculos squallidos quidem, sed valde tumidas, ac plenas sanguine eas, quæ in ipsis venas erãt, iussi vt cũ se lauisset, potu vteretur meraciori, & ita se somno traderet, quod & factum est. Somnus enim profundus eum inuasit, & manè sine dolore surrexit, &c. Galenus* lib. 6. aph. com. 31.

PARAPHRASIS.

Licèt Gal. non solùm in Hip. scriptis, sed in aliis omnibus antiquorum libris obseruet, vt non temerè, quæ quisque ipsorum dixerit, approbet, sed experientia & ratione, verúmne an falsum sit, quod scripserunt, examinet; Nam qui se vnius auctoris doctrinæ veluti seruos, aut libertinos addixerunt, simulátque ab eo scriptum aliquod inuenerunt, inconsideratè ac temerè credunt, vt ipse refert 6. *epid. sect.* 2. *com.* 25. quum incredibile sit, quod probatione caret, *epid. sect.* 4. *com.* 19. quæ enim comprobantur, maiorem fidem accipiunt, ex ipso, *lib.* 1. *epid. sect.* 1. *in præfat.* Tamen hic auctor ita Hippocraticæ doctrinæ fuit addictus, vt rationem aliquam inuenire cogatur, qua quis sibi persuadere possit, dictionem Hipp. maximè esse veram: in cuius rei confirmationem, præsentem historiam adduxit, cuius fides, ratione, experimentóque stabilitur, aliàs in his quæ euidenter repugnant, in multis ab ipso arguitur, cuius doctrinam sugillat aliquando, vt doctè aduertit Valleriol. 5. *enarrat.* 2. Licèt plurima loca, quæ hic auctor ex Gal. serie contra Hipp. recenset, commodam interpretationem patiantur, prout aduersùs hunc auctorem *in nostro libro, De Iuniorum Medicorum, in theoria & praxi erroribus*, latiùs, Deo auspice, demonstrabimus.

Mirum enim est, & difficile existimare, merum aliquando in oculorum doloribus posse esse ex vsu, quum hoc à veritate alienum esse appareat; nam noxium est, & inflammatis oculis maximè infestum: caput enim tentat, oculos vaporibus implet, capitis grauitatem, palpitationémque venarum mouet, ex Gal. 2. *acut.* 34. sitim vehementem excitat, 6. *epid. sect.* 4. *com.* 23. & suo nimio feruore, innatum calorem exacuit, temporúmque facit pulsationem, *lib.* 4. *de dif. puls. cap.* 1. demum inflammationem ab acri, squallidóque sanguine concitatam irritat, & exacerbat, & alia damna parit, quæ ab eius potu, in capitis oculorúmque morbis calidis oriri auctores prodiderunt, & Auic. non siluit, 22. 3. *tract.* 2. *cap.* 7. promptè enim semicrudos humores ad caput, oculósque defert, vt Gal. 5. *aph. com.* 5. latè ostendit.

Si tamen conditiones, quas Galen. supposuit *in com.* animaduer

animaduertas, rectum fuisse Hipp. consilium iudicabis. Quarum prima est, vt non adsit corporis plethorica dispositio. Corpus sit exquisitè vacuatum. Feruor magna ex parte sit extinctus; quæ omnia in declinatione contingunt. Tunc enim exhibendum esse merum, non ibo inficias cum Aetio; qui *tetrab. 2. serm. 2. cap. 22.* hoc argumentum lucidiùs explanauit. Hoc enim tempore mero assumpto, sanguis crassus in oculorum venis impactus, distendens, & excitans dolorem, attenuatur, resoluitur, & spiraculis apertis, euanescentibúsque obstructionibus, dolor conquiescit. Insuper vinum concoquit, exiccat, emollit, & discutit, ex Gal. 2. *de fract.* 71. & sua qualitate, humorem absumendo, & exiccando, sanat eam affectionem, quam effecerat, ex Gal. 5 *aph.* 5. Denique somnum conciliat, 3. 1. *doct. 2. cap.* 8. & sic calore adaucto, & viribus recreatis, natura noxium humorem, inflammationis causam vertit in B halitus. Quare rectissimè à Gal. imperatum, vt post balneum, merique potionem, æger capesseret somnum. Frigida autem si in hoc casu exhibeas, nocent, nam incrudant, humorem suapte natura crassiusculum arctant, impactúmque reddunt, obstructiones impingunt, dolorem augent. Ex quibus facillimè possunt solui obiecta.

Sed cur vtatur meraco, si magis exiccat, quàm dilutum, & vigilias parit, ex Gal. *supra*, explicat Coctæus 3. 3. *tract.* 1. *in Schol. cap.* 9. *Auic.* dum meracum copiosiùs haustum vigilias parere, moderatè verò sumptum, dicta ratione prodesse affirmat. Quid autem sit vinum meracum, vel dilutum, explicat Gal. *lib. 5. de valet. tuend. vlt.* dũ ad differentiam diluti, merum vocat: illud autem dicitur, cuius calor, & robur, multæ aquæ permixtione retunditur. Quare id pueris concedit Hip. *lib. de salub. diæt. text.* 52. C quum sit infirmum, debile, & ventrem superiorem humidiorem reddat, 2. *acut.* 34. De quo argumento, sat plura dixere Alphons. Lupeus Cureleanus, & Valles. *in com.* Merum ergo huic contrarium, inter alia medicamenta oculis accommoda, præsuppositis conditionibus, est connumerandum. Vide Gentil. *in com. nup. cit. loc. Auic.* Holler. *in com. c. 4. Gal. lib. 4. de compos. med. sec. loc.* Ioan. Bacchanel. *lib. 2. de consens. medic. cap. de ophthalmia.*

HISTORIA LVIII. TRALLIANI
De oculi densitate.

Oculi densitas, mulsæ beneficio, curata.

Ego sanè quendam densitate oculi laborantem, mulsa curaui, quum nullum ex iis quæ mitigant, dolorémque leniunt, sapire cruciatum posset, sed etiam maiorem, quàm antea fuerit, excitaret, &c. Trallian. lib. 2. cap. 4.

PARAPHRASIS.

INgentibus, variisque ægritudinibus patent oculi nostri (inquit Cels. *lib. 6. cap. 6. in init.*) qui cùm magnam partem ad vitæ simul & visum, & dulcedinem conferant, summa cura tuendi sunt: quorum permagnum esse in nostro corpore visum, 10. *de vsu part.* 6. Gal. edocuit. Omnia enim ad illos attinentia admirabilem quandam præ se ferunt prouidentiam: quare magni momenti esse illis euenientes morbos, negari haud potest. Vix enim reperies E membrum, quod tot morborum genera patiatur, & in quorum agnitione plus Medici hallucinentur, quum sit inter instrumentalia membra quàm minimum. De quorum numero Bernard. Gordon. *partic. 1. c. de hebetudine visus.* Ioan. Manard. 7. *epist.* 3. Ludou. Mercat. *lib. 1. de morb. intern. cap.* 10. ex professo disputarunt.

Ex plurimis ergo affectibus, quibus obnoxij sunt oculi, quidam est, qui densitas oculorum nuncupatur, crassiori, densioréque facta tunica cornea; impedita námque naturali perspicuitate, ac trãsparentia, subiectus ipsi cæruleus color non ampliùs transflucet, & tenebrosa visio fit; cuius causa putat laborans se per nebulam, per vaporem, caliginem, aut fumum omnia intueri: quod vitium vel ex ophthalmia, epiphoráve renascitur; vel ex proprio fit humore crasso, concreto, ac lento; vel ex nebuloso spiritu, ac difficulter resolubili originem ducit, qui inter membranam corneam, & vueam tenaciter est impactus: de quo morbo Aetius, Paul. Cels. & Arabes ferè omnes proprium caput descripserunt.

Pro quo affectu curando, plurima ab illis præter vniuersalia, topica etiam solent administrari præsidia. Illis autem priùs, vt par erat, vsum fuisse Trallianum, non ibo inficias, si verum est axioma medicum, primò curandum esse totum, deinde partem. Inter ea tamen, quæ pituitam crassam in quacunque oculorum parte innascentem suauiter, ac sine colore abstergunt, neque iterum sinunt eam procreari, mulsa est; quoniam excrementa intus impacta, ea proiecta manere intus nequeunt: mirificè enim ea repurgat, & abstergit, minimè adstringens, densans, exasperans, torporem, aut frigiditatem inducens, non acris, aut mordax, imò meatus aperit, flatus dissipat, humorem resoluit, ac à dolore liberat. Ea vtendum non solùm, vt specillo vsus eam instilles: sed melius est si vitreo angusti oris vase, mulsa repleto id efficias. Vtere meraca & crassa, ita vt exiguum obscurúmque dulcedinis sensum ex se præbeat. Loco eius mel, rhodomel, aut syrupus rosaceus substitui possunt. De mulsæ viribus, eius differentiis, parandi modo, sat plura Hipp. cum Gal. 3 *acut. à text.* 9. *vsque ad* 23. Paul. *lib. 1. cap.* 96. Dioscorid. *lib. 1. c.* 8. Auic. *lib. 5. sum. 1. tract. 6. tit. de aq. mellis*, disputarunt. De cuius ad frigidos neruorum, & aliarum partium, pectoris, ventriculique morbos propulsandos, efficacia, lege Bernard. Dessenium *tract. de syrupis, tit. de melicrato*, qui huius eximias dotes, Laconicè exarauit.

HIST. LIX. AVENZOAR.
De inflammatione auris.

Aurium inflammatio cum acuto dolore, oleo ex vitellis ouorum in aurem iniecto, persanatur.

ETiam recordor, quòd misit pro me Haly, vt ad eum Cordubam irẽ, causa vnius apostematis, quod ei in aure acciderat, & inueni eum cum dolore fortissimo, & tremore appetente mortem, vel quòd ab aliquo occideretur, propter dictum D *dolorem; & hoc erat quia ipsum apostema erat in radice nerui venientis à cerebro ad sensum auditus, & iam spasmari incipiebat; & tunc impleui statim aurem ex oleo* vitellorum ouorum tepido; & cùm permansisset sic per magnam horam, incœpit dolor mitigari: & cũ pertransissent tres horæ, tota sanies inde emanauit: & postea incepi abluere aurem cum aqua mellis; facta deinde decoctione corticum subtilium glandium, & caudæ equinæ; & postea præcepi ablutionem fieri cum aqua decoctionis limaturæ ferri colata, & ipsam ablutionẽ faciebam cum penna caudæ gallinæ, & voluendo eam circum vice vna post aliam, donec totum euacuabatur, & optimè mundificabatur, & sic consumpta sanie fuit curatus perfectè, &c. Auenzoar* lib. 1. Theizir. tract. 4. c. 1.

PARAPHRASIS.

AVrium dolorem acutum, & maximè cum febri continua, ac vehementi, periculosum esse, memoranda quadam sententia edocuit Hipp. *lib. 3. prog.* 13. præsertim cùm auditorius meatus internus inflammatione fuerit affectus; periculum enim delirij, mortísque imminet, nam ob sæuos aurium dolores, plurimi perducto in consensum cerebro, conuelluntur, delirant, & moriuntur, subitò, antequàm humor vel discutiatur, vel suppuret. Quoniam, vt inquit Auic. 4. 3. *c.* 6. *Peruersior dolorum auris est ille, qui ex apostemate calido, profundo, inflammatiuo, & illud est cum febri inseparabile, & propriè cùm perducit ad permixtionem intellectus. &c.* Quæ omnia Cels. *lib. 6. cap.* 7. Gal. 3. *de compos. med. per loc. cap.* 1. Paul. *lib. 3. cap.* 23. Tral. *lib. 3. c.* 1. doctissimè explanant.

Adfuisse inflammationem auris internam in hoc ægro, ex contextus serie dilucidè patet; non absuisse febrem, ab illa fere inseparabilem, cuipiam erit manifestum, qui partis huius præstantiam, magnum cum cerebro neruisque consensum habentis, exactè agnoscit, in qua acer tenuissimúsque sanguis, ab internarum meningum, vel aliarum partium venis eò irruens, tandem computrescit: præsertim dum pus conficitur; extenta simul, ac concalfacta particula; ex naturæ conatu, vnionéque natiui caloris ad coquendum, ex humoris impacti feruore, & ebullitione, & ex nouo ob hanc causam, ad partem debilem humoris confluxu: ex his enim omnibus causis febrem, suppuratis particulis euenire, omnes norunt, & magis si sint internæ, cordíque proximæ, aut alicui parti principi vicinæ: alteratione enim per continuum facta, & fuligine putrida cordi communicata, hoc præternaturaliter concalfaciunt, febrémque inducunt, cuius vt frequentissimæ in hoc morbo non meminit.

Dum ergo humor in parte affecta impactus, membranas sua acrimonia pungit, copia distendit, mordaci qualitate ferit, neruos vellicat & lancinat, tracto in consensum cerebro, sæpe fit conuulsio, meatu auditorio phlegmone obsesso, qui breuissimo interuallo cerebro sociatur, qua in parte fuisse excitatam inflammationem, ex vehementissimo ægri dolore patere potest. Ab hac enim parte profundiori, & intimiori, humor calidus, mordax, & mobilis per patentes aditus conuolat in cerebrum, ipsum in sui consensum citissimè ducens, plurima deinde damna pariturus. Neruum enim auditorium à quinta coniugatione exoriri, Anatomici fatentur omnes, qui sonorum omnium imagines, ad sensum communem, tanquam iudicem, & censorem vehit. Contra Philosophum *lib.1.de hist.animal.* 11. aditum cerebro in neruum auditorium denegantem. De quo argumento Andreas Laurent. *lib.11.de sens. organ. cap.13.* Iulius Casserius Placentin. *lib.de quinque sensuum anatomia, cap.5. de sens.auditus.* Coiterus *lib.de instrum.audit.* ex Fallop. Vesal. & Eustach. sententia, *cap.17.* eruditè disputarunt. Maxima ergo est huius partis cum cerebro sympathia. Nam exterior, aut nunquam vehementer dolet, aut quamuis doleat, non inde imminet mortis periculum. 3.*prog.14.* Hæc enim pars præcipua non est, neque parti cuipiam primati continua.

Cúmque dolor immanis vires dissolueret, illi occurrere tanquam symptomati grauissimo satius iudicauit; quum vehemens esset (æger enim se ab aliquo interfici arbitrabatur) & diuturnus, qui non solùm animi deliquium, sed syncopen inducit, vt docent Gal. 12.*meth.cap.1.* & Auic. 2. 1. *doct.2.sum.2.cap.22.* Non quòd dolor formaliter id efficiat, sed quoniam quum sit tristis quædam sensatio, naturali partium substantiæ, & dispositioni valdè contraria, ad sui expulsionem, cùm sit res noxia & molesta, facultatem expultricem excitat; ex cuius irritatione non solùm in parte dolente, sed in reliquis ob condolentiam, fit agitatio multa; ex qua inordinata commotione, sanguis & spiritus concalfacti, attenuantur, & promptiùs resoluuntur. Et hæc est causa potissima, quare Auic. *loc.nup.cit.* affirmat, in principio dolorem partes concalfacere, quia nimiùm spiritus exagitat & mouet; in fine verò refrigerare, quoniam dissipatis spiritibus, & viribus exhaustis corpus frigescit. Deinde dolor distrahit naturam à coctione, & sanguinem auertit à fonte caloris? quo dato, nec spiritus commodè generantur, nec facultates perturbatæ omnia exercere possunt, & sic fatiscunt vires. Quapropter Auic. rectissimè dixit, 4. 1. *cap.1.in fin.* vt dolorem coniunctum cum aliqua ægritudine, (acerbus si sit, & intensus) priùs curemus, quoniam vocat ad se curationem, & gerit vicem causæ, sine qua alter affectus curari non potest. Quando verò est mediocris, nec ita perturbat naturam, nec fluxiones mouere potest, tunc soli morbo opitulari licet, quo remoto, symptoma aufertur, vt Gal. præcipit, 11.*meth.12.* & 12.*eius.cap.1.* Hoc modo intellige Auic. 1.4 *tract.2.c.7. ad fin.§. Et quando dolor capitis coniungitur cum febre, dignior est curatio febris, & non doloris, &c.*

Meritò ergo oleum ex vitellis ouorum in aurem immisit, inter cætera anodyna præstantissimum, nam calidum

A est in primo ordine, tenuem, maximè iucundam, & mulcebrem habens substantiam, qua modicè calefacit, penetrat, rarefacit, digerit, concoquit, partem æquabiliter demulcet, & dolorem lenit, quæ omnia in anodynis medicamentis, quæ reuerà talia dicuntur à Gal. 5.*simpl.18.* reperiri debent. Tepidum iniecit, ne fortè partem neruosam, & suapte natura frigidam, exactissimóque sensu præditam, cuius pathemata vehementia esse, solent, læderet. Quo pacto, licèt æger tanquam desperatus esset, morbúsque veluti conclamatus, narcotica censuit omittenda, vt valdè nocua, & repudiata ab Auic. 4.3. *cap.8.* quousque timeatur syncope, maximè quoniam aderant signa suppurationem præsagientia; nam tunc timor erat, ne his impositis, impensè adstrictus humor perfectam deinceps non

B admitteret suppurationem. Qua etiam de causa ipse Auctor à calumnia liberandus est, si phlebotomiam, aliáque reuellentia auxilia in hoc præcipiti casu necessaria celebrāda non imperauerit, ne fortè congelaretur materia, quę erat habitura collectionem, iuxta præceptū Auic. 10.3.*tract.5.c.2.* præsertim quum soli mitigando dolori esset intentus, nixus Hipp. oraculo *lib.6.epid.sect.5.text.13.dolori auris, lana oleo calente inuoluta.* blandissimè auxiliantis.

Satius tamen hoc priùs experiri auxilium iudicauit. Licèt non negandum sit, hoc non conferente, & vrgente violento dolore, ipsum, ea quæ leuiter sensum stupefaciunt, experturum: prout Gal. *lib.3.de compos.med. per loc. cap.1.* Paul. *lib.3.cap.23.* Alexand. *lib. 3.cap.1.* asseuerant: nam non mediocre periculum est, ne cerebrum neruo per quem facultas audiendi erogatur vicinum, consortij

C lege afficiat. Magna autem inest, in sedando dolore, vitello oui efficacia, quæ in mitigandis neruorum doloribus est præcipua, qua esse præditum oleum ab ipso extractum, firmāt Auer. 5.*collig.48.* Auic. 1.5.*tract.10 tit.de ol.ex vitel. ouor.* Mesuē *eod.tit.* Serap. *tract.7.cap.25.* Monachi *in Mesuem.* Franciscus Veles, Gratian. Bauderonus, Londinenses *eod.tit.* Cuius laudes eximias, & parādi modum descripserunt Montagnan. *antid.c.6.* Petrus Coudebergus *in Cordū, tit.de ol.ex vitel.ouor.* Berturcius *tract.8.c.4.* Valer. Cord. & Conrad. Gesner. *lib. 3.de auib. tit. de Gallin.part.2. de viol. ouor.* latissimè.

Quo factum est vt hoc præsidio recreata natura, & sopito dolore, viribus redintegratis alacrior facta, subiectū humorē coqueret, & in pus verteret. Tunc enim facto emissario saniē abluere oportet. Hisque celebratis ad sicca agglutinantiáque medicamenta descendere necesse est: (quod opus cō-

D plere ab auctore narrata medicamenta, & maximè ferrum, fatentur omnes cum Auic. *lib.2.tract.2.c.251.*) Summè autem siccantia medicamēta purulentis auribus esse adhibenda, allata celebri historia contra Thessalicos acriter contendit Gal. *lib.5.meth.cap.10.*

QVÆSTIO XXVIII.

Quòd vitellus oui ad caliditatem declinet, contra Mathiol. Acakiam, & Amatum Medicos præstantissimos.

COMMENTARIVM.

E Vitellorum ouorum.] Offert sese hoc loco non inelegans de vitelli oui temperamento disceptatio. De hac enim auctores raptim differentes inuenio. Frigidum esse ex Gal. probari potest *lib.11.simpl.27.* qui postquam albumen ad mitigandos dolores esse optimum asseruit, licèt frigidum sit, huic assimilem esse vitellum manifestè edocuit, *§. & ipse vitellus adsimilis est natura, &c.* Et *lib.1.ad Glauc.c.9. tertiana exquisita correptis ipsum concedit.* Et 12.*meth.c.6.* in febri syncopali orta ex crudis succis eum exhibere non dubitauit. Et *lib.2.de com.med.sec.loc.c.5.* Idē confirmat Auic. 1.3.*tract.2.cap.24.§. Et pone cibum eorum qui infrigidet, & humectet, aut qui est ei subtilis, sicut est vitellus oui, &c.* Et 1.4.*tract.2.cap.39.de tertiana exquisita.§. Et vitellis ouorum, &c.* Et in *tract.3.cap.7.de cibatione habentium hectica. §. Aut vitello oui sorbilis, &c.* Idem sentit Tral. *lib.10.c.1.tit. Curatio colici doloris ex calidis humoribus.*

His fortè conuicti Mathiol.*lib.4. epist.in epistol.Maranthe dicata.*Acak.*in com.cap.9.lib.1.ad Glauc.*Amat.*lib.2.in Dioscorid.in com.cap.44.* & *lib.6.centur.* 100.vitellum oui, frigidum & humidum esse sibi persuadent.Sed immeritò. Eos enim redarguit Auic.*sententia lata lib.2.tract. 2. cap. 527.de ouis.§.Sunt ad æqualitatem tendentia,sed eorũ albumen ad frigiditatem,& vitellus ad caliditatem,& ambo sunt humida,&c.*Sequitur Isahac *lib.diatar. vniuer.c.54.de ouis. §.Vitella sunt calori viciniora,&c.*

Hoc ita esse plures demonstrant rationes. Prima. Vitellus oui citissimè in sanguinem conuertitur, ex Auic.2. 1. *doct.2.cap.15.§.Quemadmodum ipsorum nutrientium alia sunt, quorũ natura est vicinior substantiæ sanguinis,vt sunt vitelli ouorum,&c.*Promptissima enim conuersio in sanguinẽ, caliditatis notam demonstrat,&c.

II. Vitellus oui pinguis est, hinc in illo elementum aëreum dominari, & caliditatem vigere negari haud potest,& Gal.3.*de temp.*5.apertè ostendit. Hac ratione pinguedinem calidam iudicat Gal.4.*de vsu part.*9.quia promptè in flammam conuertitur.Legendus Gal.2.*simpl.*20.Explanant Vallesius 1.*cont.*10. Carrerius *disput.3.in cap.4.de loc.affect.*Laurentius *lib.6.de anatom. quæst.*5.

III. Vitellus oui suppurat, & hoc non solùm lentore suo, & viscositate poros constringendo facit, quod suppurantium proprium est, 5.*simpl.*8.sed quoniam caliditate & humiditate calorem partis adauget & fouet,iuuátque innatum calidum ad coquendum, quas dotes suppurantibus tribui Gal.tum *loco nup.cit.*tum *lib.de remed.parat.facil. c. de parotid.*& 4.*meth.c.*5.

IV. Vitellus oui anodynum medicamentum est, ex Gal. 11.*simpl.* 27.& quum sit tenuium partium,calefacit, euacuat, digerit, rarefacit, extenuat, coquit, & æquabile reddit,quidquid in partibus,aut dolore vexatis,aut humorum acrium, lentorum & crassorum inest; aut multorum tenuibus spiramẽtis infarctorum;aut etiam vaporosi, crassi, aut admodum frigidi spiritus exitum commodum non habentis,inhæsit atque inclusum est:itaque nihil adstrictionis habeat est necesse.Verè ergo ad hanc anodynorum classem, quæ sua temperie,& moderato calore tollere dolorem nata sunt,est redigendus.Cæterùm horum medicamentorum facultas,est eorum quæ primo ordine excalfaciunt, ex Gal. 5.*simpl.*18.

Neque Gal. *lib.*11.*simpl. cit.*absimilis esse naturæ pronunciauit in manifestis qualitatibus,sed in mitigando dolore,vitellum oui candido adsimilem esse statuit, vt legenti patebit: miscetur enim vitellus ceratis morsus expertibus.vt Aëtius,*tetrab.1.serm.2.c.*131.Paul.*lib.7.tit.de ouo.* Serap.*cap.*419.Matthæus Syluatic.& alij prodiderunt.Vel si vitellum similem esse naturæ humanæ proferas, non repuam,quum omnium celerrimè partes solidas nutriat,sanguinem generet in omnibus qualitatibus moderatum, & naturæ humanæ vires exhaustas reficiat.

Tertiana verò correptis Galen.& Auic.ipsum, tanquam alimentum humectans cõcedunt,vt probat Conciliat. *diff.* 101.& Garzias Lopius *lib.de varia rei medica lectione,c.*20. edocti ab Auic.*cit.loc.c.*39.§.*& scias quòd intentio in eo quo cibantur,aut est humectatio,sicut datur eis in fine de extremitatibus althaiugi,& de testiculis gallorum,& cerebellis hœdorum,quibus non est nausea,& vitellis ouorum,&c.* In syncopali verò propinat Gal. alendarum virium causa. Hecticis Auic.& Rasius exhibent 4.*aph.lib.tit.de ouis.§.humectant, & hecticis conferunt,&c.*Hi enim auctores ad siccitatis lapsum respiciunt,qui immedicabilis est.

Deinde si frigidum vitellum constituunt, id respectu testæ, aut albuminis intelligendum est, quæ ipso, multo excessu sunt frigidiosa.Auic. verò simpliciter esse frigidum asseuerat, quoniam in caliditate non multum excedit; quod enim remissum obtinet calorem, frigidum dici potest, & è contrà.Sic soluit Gal.6.*simpl.cap.* 67. vbi id quod parum frigidum est, calidum vocat. §. *Atriplex humida & frigida temperie est,humida quidem secundi ordinis, frigida verò primi,quam vtique tepidã caliditatẽ esse posuimus,&c.*Interim vide quid Laconicè proferat Costæus, ex Auer.Arist. & Alexand. mente, *in com.cap.*527. *Auic. in lib.2.tract.2.de vitelli oui temperamento.* Hi enim auctores

A superioribus pugnant manifestè, dum luteum oui frigidum; candidum, calidum constituunt. Sed quàm falso nitantur fundamento,alibi contra Plin.*l.*10.*natural.hist.* 53. Aristot.3.*de generat.animal.*1.& Auer.*eodem loco.*Alexand. *lib.2.probl.*84.pro Hip.*lib.de natur.puer.*ex luteo pullũ produci,& ex albo alimentum concedi existimante, latissimè *in lib.de Iunior.errorib.* patefaciemus.

HISTORIA XL. RASIS,
De dolore auris.

B

Aurium dolor à frigiditate ortus,calidis auxiliis persanatur.

Dico quòd passus est quidam ventum borealẽ valdè frigidum in capite, & auribus, & conquestus est de aure;& ingrediendo balneum, & calefaciendo aurem exteriùs, postea imposito in eam guttatim oleo radicum, mitigata fuit passio eius.&c.Rasius lib. 3. continent.tract.2.cap.2.

PARAPHRASIS.

Avres vtpote cartilaginosas,& frigidas,à frigido facilè lædi, testis est Gal. 3.*sec. loc. cap.* 1. & maximè à vẽto Borea,suapte natura. frigido, ex Gal.*lib.*1.*de temp.*2. *in med.* Siue ergo à nuda intemperie concitaretur dolor,

C seu compressione à frigore facta humores ex capite exprimerentur in aures, balneum profuit (priùs, vt decet, purgatis corpore, & capite) ex calidis,& roborantibus medicamentis confectum, nempe ex lauro,absinth. puleg. menth.sampsuc.porro,origan.alliis,additis oleis huic vsui accommodis, amygdal. amar. dulc. rutac.adipe vulpino; quem mille laudibus auctores commendant. Sícque hoc particulari balneo; circa & intus aurem celebrato, mitigata fuit affectio; quæ si sola sit, & non inueniat in corpore morbosum apparatum, permanentem morbum facere non potest.

Ad auris dolorem frigidum Gal.*cit.loco,*plurima auxilia connumerat. Rabbi Moses 22.*particul.aph.text.*52. oleum de semine cannabis proprietate quadam prodesse refert. Quorum auxiliorum syluam multiplicem passim inuenies

D apud auctores.Inter ea tamen quæ extrinsecus induntur in aures,ad surditatem,tinnitum,& dolorem à frigiditate cõtractum,efficacissimum esse,vaporem calentis amurcæ per meatum auditorium recipere,sibi persuasit Lupeus *lib. suo de art.curat.cap.de surditate.*Scribon.Larg.*compos.*29. picis florem laudat, quo,felici experimento, in seipso dolore vexato esse vsum, apposita Historia confirmat quæ à superiori minimum distat, idcircò eam inexplicatam relinquimus.

HISTORIA XLI. TRALLIANI
De aurium dolore.

E

Auris dolore laborans, iniecto in aurem Opio,vocem & sensum amisit.

*Ego enim noui quendam * solo vsum opio, & vocem & sensum agro ademisse, vt ne opobalsamo quidem,aut aliis quibusdam calidis iniectis homo amplius restitui potuerit:quocircà si etiam quis ob multum dolorem,opio,aut alio quodam torporis faciundi vim habente vti coactus fuerit, semel ipsum aut iterum offerre conuenit: postea verò castoreum cum oleo tepido iniicere, & extrinsecus lanam oleo calido,aut nardino, quod adipem anserinum habeat,imbutam,omni ex parte circumdare,si torporem ex frigidis contractum curare moliaris,&c.Trallianus*
lib. 3. cap. 2.

* * *

DVBIVM

DVBIVM XXXIV.

Num incorrecto opio extra appositionem sit utendum.

PARAPHRASIS.

QVot damna afferat opij incorrecti vsus, quum id coacti necessitate parti cuipiam dolore afflictæ imponimus, docet hîc Trallian. Et Gal. adeò timidus est in eius vsu, vt *lib. 2. sec. loc. c. 1. tit. de capitis dolore ex plaga*, in hæc verba prorumpat. *Raro cogimur pharmacis ex opio vti, quum videlicet præ doloris vehementia homo de vita periclitatur: Sic ex opio collyria multis detrimento fuere, adeò vt debilem oculum reddiderint, & visus hebetudinem, auditus etiam grauitatem induxerint, &c.* Et *lib. 3. eiusd. oper. c. 1. tit. de auricularibus composit.* Sic ait. *Ego verò quemadmodū dixi, in vnaquaque affectione proprio vtor medicamento, sempérque papaueris succum fugio, neque nisi vrgente necessitate ad eius vsum peruenio, &c. lib. etiam 8. eiusdem, c. 3. opio iubet admisceri calefacientia, vt ipsum reddat innocentius, quum corpora viuentium mortificationi simile quidpiam perpetiātur, ab omnium ex opio, & hyoscyamo, & mandragora compositorum medicamentorum vsu.* Ideóque Medicis mos est, illis admiscere piper, castorium, & crocum.

Denique adeò vsus opij super affectas particulas est timendus, vt non nisi summa cum præmeditatione eo vtendum sit, quum ex eius impositione innumera damna euenisse confirment auctores. Refert Marcus Gattinar. *cap. de cura soda colerica*, se vidisse mulierem nobilem, quæ cùm stetisset plures dies sine somno, imposito suppositorio opiato, supremo somno correpta est. Narrat Nicol. *serm. 2. c. 11.* se vidisse puerum, cui suppositum fuit opium propter tenasmonem, qui extinctus fuit illicò ab ipso imposito. Antonius Maria Betta *in suis com. in 4. fen. lib. 1. Auic.* scribit feminam quandam per multos dies vigilantem, assumpto opio, adeò profundè obdormiisse, vt non nisi plurimis auxiliis leuari potuerit, & tandem stupidam, & amētem remansisse tradit. Idem affirmat Auic. 16. 3. *tract. 1. c. 4. §. Vidimus qui supposuit sibi collyrium, & mortuus est, &c.*

Narrat quoque idem Nicol. *serm. 2. sum. 2. tract. 2. c. 15.* se vidisse puerum cui immissum fuit enema cum opio, doloris sedandi causa, & mortuum fuisse. Scriptum reliquit Alexand. Benedict. *lib. 3. cap. 6. sua praxis.* Patauij accidisse, quòd Iustinianus in dentis cruciatu conuellere iussit molarem vnum, & quum dolor ingens perseueraret, suadentibus nonnullis, opio sæpius in cauum indito, supremo somno correptus fuit. Literis mandauit Cardan. *lib. de subtilit. 18.* equitem quendam victorem, deposita galea vt respiraret, ab inuidis copioso intus illito opio extinctum fuisse.

Obseruatio XLIV.

Quidam auris dolore laborans, imposito intra aurem opio, emortuus.

HIspanus quidam, auris vehementissimo oppressus dolore, plurimos dies insomnis egit, in quibus vniuersalia, & topica omnis generis auxilia sunt celebrata, sed incassum: quo cruciatu miserabiliter afflictus, pseudomedicorum opem implorat; hi vt sunt ignari, & audaces medicamenta ex opio ad prouocandum somnum, sedandúmque dolorem intra aurem imponenda consuluere: quo iniecto, post horam paulò quieuit, illicò tamen ingenti tremore concessus, stupidus veluti & amens remansit, & præcedente vertigine, potentiis omnibus deinde extinctis, veluti sideratus perpetuò obdormiuit.

Semper ergo cum opio miscere debemus, quæ illius efficaciam retundant, vt piper, pyrethrum, & castorium, quod Gal. & Tral. hoc loco summoperè commendant Medico curaturo; nam hæc crassitie sua in ventriculo morantur, sicque actionem opij retundunt: quæ magis probo, quàm supra ingestum vinum, quod tenuitate sua

A opij vires promptè ad cor defert, vt eleganti historia probat Leuinus Lemnius *lib. 2. de occult. cap. 51.*

QVÆSTIO XXIX.

Quòd opium incorrectum possit aliquando in potum exhiberi. Contra communem Medicorum sententiam.

COMMENTARIVM.

SOlo vsum opio.] De damno ex opio extrà apposito satis multa. De noxis ex eo intus sine correctione assumpto, sic fatur Gal. *6. epid. sect. 6. com. 5. Quinetiam ad hæc modus alius indolentiæ effector est, scilicet qui sensū hebetat, ac stupefacit; in quo prudentia nō vulgaris est, stupefactorio medicamento alia permiscere, neque opio solo vti, &c.* Et
B maximè quum medicamentum sit exitiale, auctore Gal. *lib. de theriac. ad Pison. c. 10. §. Papaueris succum per se ebibitum, qui letalem nesciat, est nemo, &c.* Nam valdè refrigerat, & vsque ad stuporem, & mortem perducens interimit. vt ait Gal. *7. simpl. tit. de papauer.* Esse autem venenum substantia tale, iudicat Gal. *lib. 4. simpl. c. 18. §. Multa verò ipso statim odore aliena sunt, pleraque pugnantiam cum homine indicant, veluti & hæc ipsa quæ nūc dicta sunt, & cicuta, & papaueris, & mandragoræ, & hyoscyami succus, &c.* Et *lib. 2. eiusd. cap. 12. §. Vt autem succi papaueris, atque aliorum huiusmodi multorum, quæ nobis, & viribus, & substantia corpus perimere nata sunt, &c.* Si ergo est venenum, cur sine præparatione, & correctione, per os exhibendum? *Si
C raro cogimur pharmacis ex opio vti, quum videlicet præ doloris vehementia homo de vita periclitatur*, vt *2. sec. loc. c. 1. tit. de capit. dolore ex plaga*, & *8. eiusd. 2.* Gal. affirmat; quoniam interiores partes ex eorum vsu nimis læduntur: quantò magis opij solius incorrecti vsus timendus est? Quam sententiam Medicinæ proceres amplectuntur, & iuniores omnes confirmant.

At contraria sententia licèt omnibus Medicis, Galen. tamen doctrinam oscitanter scrutantibus, absurda videatur, ea tamen amplectenda est ob causas multas. Nam vrgente necessitate opium per se solum sine correctione propinari per os posse, Dioscorid. *lib. 4. sui operis, cap. 60.* sic confirmat. *§. Opium refrigerat, inspissat, siccátque sumptum erui magnitudine, dolorem finit, somnum allicit, concoquit, tussi, atque cœliacorum valetudini auxiliatur, &c.* Sequitur Gal. *lib. 2. acut. com. 12. §. Vt autem succi papaueris, mā-
D dragoræ, & hyoscyami, atque aliorum huiusmodi multorum, quæ nobis & viribus, & substantia aduersa, corpus perimere nata sunt, portionem exiguam assumentes, magnam percipimus commoditatem, &c.* Et *lib. 3. sec. loc. cap. 1. tit. auriculares compositiones Andromachi. §. Ego verò quemadmodum dixi, in vnaquaque affectione proprio pharmaco vtor, sempérque papaueris succum fugio, nec nisi vrgente necessitate ad eius vsum peruenio, &c.* Quorum sententiam Arabes amplectuntur. Auic. *lib. 2. tract. 2. cap. 526. §. Et potius ipsius sit quantitas lenticulæ magnæ, &c.* Serap. *c. 374. de opio.* Rasius *lib. 23. contin. tract. 3. cap. 1.* ad vlcus vesicæ dolorificum, cum semine hyoscyam. & lactuc. exhibuit in potu etiam opij, cerat. 1. quæ quantitas, vt notat Apuleius *lib. de mensuris*, idem est ac semiobolus. Obolus autem est pondus medij scrupuli, auctore Saladino *lib. 3. de ponderib. & mens.*
E ex quibus constat Ras. sex grana in potu felici euentu propinasse.

Deinde si videmus quotidiano vsu semine papaueris vescentes plurimos ad saturitatē vsque immixto placentis, qui, vt *cit. loc. in Dioscor.* Mathiol. notat, nec diuturniore somno corripiuntur, nec veternosi fiunt; ex quo Medici edocti, intrepidè seminis papaueris cremorem, hordei decocto expressum in ardentibus febribus, ad extinguendam sitim, somnúmque conciliandū ægris exhibere non verentur, cur nos cogente necessitate opium incorrectū in potum nō exhibebimus in parua dosi? quod cordatè affirmat Gentil. ex mente Rasij 1. 3. *tract. 3. cap. 3. dub. 14.* dicens: *inuentū esse in theriaca Cæsaris, quod opiū per se datū in potu, habenti virtutem solutam, hoc est debilē ex vigiliis auxiliatur,*

& liberat, quoniam inducit somnum, & facit redire virtutẽ, &c. Quare in ardentibus febribus opium per se solum exhibere salubrius multò indico, quàm alias opiatas compositiones, in quibus calidissima medicamenta ingrediuntur, quæ feruorem febris acuere, & exasperare possunt. Hæc autem stupefacientia licèt meritò à Gal. 12. *meth.* 1. 7. *sec. loc.* 3. & 9. *eiusd.* 4. & alibi passim, in causa calida tutò possint administrari; vel cùm æger ex tenui distillatione, vigiliis, & vehementi tussi vrgetur, vel phrenitide, ex Gal. *lib. de theriac. ad Pis.* 10. & 15. quoniam non solùm, vt sensui torporem inducentia salutaria sunt, sed etiam vt humorum tenuitatem cogentia, atque incrassantia, & vehementem calorem refrigerantia, vt *cap.* 8. *lib. nup. cit. meth.* docuit Galen. Tamen in biliosis febribus opio solo vti tutius mihi semper visum est. Quod *cit. loc.* Gentil. admonuit, in his febribus Philonis antidotum ob calidorum mixturam pertimesces; quum enim ex nimia caloris præternaturalis actione vis opij euanescat, necessarium est, vt medicamentorum calidorum intensa caliditas, febrem exacuat, atque accendat. Securius ergo erit in acutis febribus opio incorrecto vti.

DVBIVM XXXV.

Num Opium sit frigidum. Contra Matthiolum.

ADdiderim Opium non esse ita frigidum medicamentum, vt ibidem notat Matthiol. *in com. cit. cap. Dioscor.* Nam non modò gustu amarum, sed & acre percipitur, adeò vt paullulum in lingua detentum, os, palatum, ipsámque exulceret, quare haud dubiè putandum est, calidissimas illi inesse qualitates. Nec possum non mirari Paulum *lib.* 7. *tit. de papauer.* Auicen. *lib.* 2. *cap. cit.* & omnes ferè de opio scribentes, qui ipsum in quarto gradu frigidum esse vnanimiter asseuerant; quod & Gal. 8. *sec. loc.* 3. & Auic. 4. 1. *cap.* 3. & *lib.* 2. *cap. cit.* confirmant, id omnibus stupefacientibus fortius esse existimantes; qua de causa mortificare corpora, & ad immedicabilem frigiditatem deducere affirmant, supremam ac excellentem frigiditatem illi concedentes. Sed quum opium amarissimum sit, vt fatentur omnes, & amara omnia, & exulcerantia calida sint, vt pote à caloris excessu pronata, vt 4. *simpl.* 17. 21. & alibi docuit Gal. cur opium erit frigidum, & non calidum?

Vidit istam intricatissimam antinomiam Mathiol. *ad cit. lib.* 4. *Dioscorid.* qui superiori victus argumento, calidum esse opium confirmat. Lustrarunt eam ingeniosissimus Costæus, & subtilis Mongius *in com. cit. loc. lib.* 2. *tract.* 2. *Auic.* Sed dubij difficultate perterriti, Auer. solùm de hac re sententiam legendam monent. Hic ergo auctor *lib.* 5. *collig. cap.* 27. saporem amarum non perpetuò oriri ex caliditate, sed ex frigiditate pronunciat, & posito exemplo in opio id confirmat: quem deinde sequutus fuit Valleriol. *lib.* 5. *enarrat.* 4. Sed quàm falsum hoc sit, nemo non videt. Nam Gal. *lib.* 5. *simpl.* 26. amara, meatus repurgare, abstergere, extenuare, incidere humorum crassitiem affirmat. Insuper ab infarctu expediunt, extra verò admota, sordida vlcera repurgant, lichenas, impetigines, alphos, lentigines, & cætera quæ cutem inficiunt, delent, vt ait Auic. *l.* 2 *tract.* 1 *cap.* 3. & Gal. 4. *simp.* 18. 19. prouocant menstrua, conferunt excreationi saniei è pectore, & pulmone, phlegma crassum, & induratum abstergunt; quæ operationes quàm contrariæ sint affectibus ortis ex frigiditate, patet: nam frigidum impingit, obturat, retinet, incrassat, & cohibet.

Occurrit Valles. *lib.* 9. *contrau. cap.* 5. dicens nihil impedire rem aliquam posse existere excellenter frigidam, quæ tamen nonnullas calidas sortiatur partes, quarum occasione amara fiat; vt cicuta, quæ frigidissima cùm sit, amaritudinem non exiguam obtinet: est enim amarum quatenus amarum, calidum, licèt alia ratione possit esse valde frigidum. Non satisfacit responsio. Nam hoc intelligendum non est de iis quæ summè sunt amara, sed de aliis, quæ cum aliquali amaritudine, aliis etiam saporibus constant; nam cichorium, rosa, aliáque quàm plura inueniuntur, quæ cum amaritudine frigiditatem obtinent exuperatiorem; hæc enim, velut dulcia, & acria quum sint, mixta aliis saporibus refrigerantibus, actionem suam exercere non possunt, ab illis enim vincuntur, & obumbrantur. Hoc manifestè voluit Gal. *lib.* 4. *simpl. cap.* 7. in hunc modum scribens. *Corpus omne adstringens ab aliis (quod sensu animaduerti posset) qualitatibus syncerum, perpetuò comperi experiendo frigidum: quinetiam nonnulla ex iis quæ qualitatibus mixta erant, nempe quæ modicè dulcia, aut amara aut acria, apertè quoque refrigerantia reperi, scilicet cùm in eis adstringendi refrigerandique facultates ita vincerent, vt alas obscurarent, &c.*

Dic ergo, & fortasse meliùs, Opium medicamentum licèt frigidissimum, habere tamen amaritudinem in parte externa, & superficiali, ratione cuius vlcerat, & calefacit, maximè quoniam amaritudo excellens cùm sit qualitas, poterit vbicunque fuerit, elucescere, etiamsi pluribus contrariæ qualitatis partibus sit admixta: Nam si in heminæ aquam, aloës momentum iniicias, totam ipsam amaram reddes. Sic vomitus pituitosus amarus percipitur, ob exiguam bilis portionem illi permixtam. Sic psyllium in internis partibus non mediocrem habet caliditatem, & in externis, & superficiariis valenter infrigidat, ex Auic. *lib.* 2. *tract.* 1. *cap.* 1. & Mesuë *tract. de simpl. medic. tit. de psyl.* Sic plurima alia ob varias, quæ illis insunt, contrarias qualitates in diuersis partibus sitas, contrariis, & valde inter se distantibus pollent facultatibus. Sic lentes in superficie nitrosam habent, calidam, & expurgantem vim, quum medulla frigida sit, & sicca. Sic brassica, squamma æris, Rhabarb. laxante, & adstringente constant facultate. Sic lacti triplex inest substantia, triplex temperamentum, & triplex actio, ex Gal. 3. *alim.* 15. & sæpe alibi; præter quas tres temperies particulares, vnam demum habet, cuius gratia lactis naturam seruat: id in rebus accidit quæ miscentur omnibus. Sic de Opio dicendum, id cum ingenti amarore posse esse summè frigidum. De quo argumento vide doctissimum Mercurial. *lib.* 2. *de venen. cap.* 7. *de opio.*

Sed ad pensum redeuntes dicimus, quod non debeamus ita vereri opij vsum, quum quotidiano auctorum experimento compertum sit, plurimos magnam opij quantitatem sine noxa deuorasse, prout scribunt Garzias ab Horto *in l. de histor. aromat. à Carolo Clus. latinitate donato,* Geufræus *l. hist. cit.* Monard. *part.* 2. *tract. de iis quæ ab India adsportantur.* Ludouic. Duret. *in Schol. c.* 5. *lib.* 2. *Holler. de morb. intern.* Hi enim scribunt se vidisse multos, qui opium 20. ℥. quantitate, vsque ad 40. ℥. hord. & interdum drachmæ & semunciæ quantitate (mirum dictu) sine vllo damno, aut læsione deuorasse: quod etiam affirmant Bellonius *lib.* 3. *obseruat.* 15. Ioan. Fragosus *tract. de simpl. tit. de bangue.* Christoph. à Costa, *eod. tit. cap. vlt.* Et Heurnius *lib.* 3. *cap.* 20. *meth. ad praxim,* vidit seruos, qui ingentem Meconij copiam deuorabant, quod Indis, Turcis, & Mauritanis frequenti est in vsu. Hi enim (Indi vocant amphyonistas) opium frequentant, quia huius causa, flatibus abundantes crassis & frigidis, tentigine detenti, & satyriasi commoti ad libidinem incitantur, & in actu venereo, flatu crasso ex opio turgentes, diu perseuerant, vt doctè notat Thomas à Veiga *in com. c.* 40. *lib. art. med. Gal. in init.*

Et licèt hi auctores ad consuetudinem referant, & opium istud sit minùs frigidum, vtpote in eminentioribus locis pronatum, & ex papaueris albi succo confectum, vt refert Scalig. *exercit.* 154. & 175. quod vt satiuum est, sic cæteris papaueris speciebus minùs refrigerat, (ex quo Francisc. Alexand. *in suo Apolline, rad.* 1. *cap. de papau.* ait Neapoli fieri pulmentaria, quibus ad satietatem vsque plures vescuntur) & minùs stupefacit, tamen intensam habet refrigerandi, & stupefaciendi facultatem. Opio ergo, vel è papaueris nigri succo extracto, (hoc enim verum opium nuncupamus, ex Auic. *lib.* 2. *cap.* 526.) in exigua quantitate tutò vti possumus. Quod ego felicissimo euentu in pluribus sum expertus, qui vigiliis, doloribúsque cum intensa febri oppressi, solius incorrecti opij vsu immunes euasere. Obiicies cum Gal. *lib.* 6. *epid. sect.* 6.

com. 5. in medi. §. *Stuporē verò, siue torporē papaueris succus, & alterci semē efficiunt. Hæc si sola perpauca exhibeātur, dolorem sedare non poterunt: quòd tantum ex istis detur, quātum acceptū sedare dolorem possit, insigni noxa membrū dolens afficietur. Igitur ne ipsū magnopere offendatur, neque sensus obtorpeat, aliorum medicaminum permistio à Philone excogitata est, &c.* Ergo opium incorrectum neque in parua, aut magna quantitate exhibendum. Dic. Opium in valde exigua quantitate assumptum, dolorem sedare nō posse, ita ex improuiso, ac multa quantitate oblatū, & hoc est quod vult insinuare Gal. At melius est dolorem cum tutiori auxilio aliquantisper sedare, vt leuata deinceps natura residuum debellare possit, quàm multa opij ingesta copia ægrum citò perire, qua assumpta plurimos fuisse interemptos narrat Plin. *lib. 20. c. 18.* Medicaminibus autem opiatis & stupefacientibus licèt securè vti possimus, securiùs tamen multò ægris ardentissima febri oppressis ob dictam causam, opium incorrectum in parua quantitate exhibitum opitulabitur. In qua licèt sit assumptum vehementissimè operabitur; nam huius facultas est valentissimæ actiuitatis, & qualitas ab eo directa potentissima est, & diu in agendo persistit. Habet enim opium substantiam densam, vnitam, & difficulter resolubilem. Quare ne mireris, si tam parua opij quantitas, in Theriaca, Philonio, & aliis, cæterorum simplicium respectu, quæ calidissima sunt, ea vincere possit. Nam exhibita drachma vna Philonij, somnus, sopor, & indolentia sequuntur, & hæc accidere ob valentem opij vim expresse monuit Galen. *lib. 5. meth. 15.* & sic sensui fidē adhibere debemus, vt docet Gal. *lib. de caus. procatarct. cap. vlt. 2. de motu muscul. 7. lib. de rigor. 18.* Fernel. *lib. 1. de abdit. 10.*

Obseruatio XLV.

Vmbilici dolor sæuissimus cum valida febri, opio epoto, curatur.

FOEmina biliosa, & fortis, in fœdum Gallicum incidit vteri profluuium, quo quum esset afflicta, ad putridi humoris exiccationem, mulierum consilio, imprudens, aqua aluminosa, muliebres partes, inguináque multoties abluit. Post lotionem, restricta fluxione, in tam dirum incurrit vmbilici dolorem, vt plures noctes insomnis ducens, in horas moritura speraretur. Illicò sectæ saphænæ, hirudines ano impositæ, cucurbitulæ scarificatæ sæpiùs femoribus applicitæ, in cruribus visicantia admota, clysteres omnis generis imperati, vnguenta, fotus, emplastra varia adhibita. Supra vmbilicum hirudines, vstiones, & scarificationes admotæ, purgatio diuersis medicamentis celebrata, tandem in semicupium ex medicamentis anodynis constructum ingressa, assumptóque ter per interualla Philonio, nullo modo leuata est. Demum quum in agone esset, & dolor ferociùs inualesceret, opium incorrectum quantitate 12. ğ. hord. in iure pulli potandum offero: assumpto eo in veternum mox incidit, & vnius diei spatio obdormiscens, expergefacta sine dolore salua remansit.

Quare licèt negotium hoc sit plenum ambiguitatis, & controuersiæ: nos huic firmiter adhæremus sententiæ, vt dicamus, opium incorrectum quandoque vtiliter posse esse ex vsu. Neque nos terrent contrariæ factionis argumenta. Neque quòd Gal. in opio solo exhibendo semper ferè fuerit meticulosus, quare calidissimis medicamentis illud immiscuit. Sed Gal. verba sunt diligenter perpendenda. Nam ipse non dicit. opium toto genere, tota substantia, & totis viribus esse naturæ nostræ contrarium, quod est de ratione veneni à tota substantia talis. Neque nos negamus, venenum esse, si in multa quantitate assumatur, qua corpus perimere natum est, vt scribit Gal. *5. simpl. 19.* §. *Veluti papaueris succus, & myrrha, & styrax, & crocus. Siquidem hæc si largiùs bibantur, quædam dementant, quædā mortem inferunt, &c.* Nam, vt ipse *3. simpl. 18.* & passim edocuit, eorum quæ frigore interimūt, nullum genere lethale est, sed quantitate solùm. Quo fit vt in ardentibus febribus, vrgente symptomate, cuius causa, noxa, & mors timeri A possunt, tutò opium incorrectum possit exhiberi; nam præterquam quòd febris, aut biliosi, acris erodentisue humoris efficaciam retundit, dolores, symptomatáque summoperè demulcet, quibus lenitis, ægri leuati reuiuiscunt, & conualescunt.

DVBIVM XXXVI.

Nū Narcotica tutiùs in causa calida, quàm in frigida sint assumenda Contra Amatum & Lemosium, Medicos eruditissimos.

SEd quoniam in hunc de opio, stupefacientibúsque locum incidimus, non silenda est magna contradictio, quæ ex Gal. doctrina depromi solet. Is enim *in lib. 12. meth.* B *cap. 8.* de narcoticis verba faciens, illa, in causa calida securiùs, in frigida non ita tutò posse propinari affirmat. §. *Nam quum mordens humor affligit, aduersissima sunt quæ extenuāt & calefaciunt; postulat namque huius generis affectus, si modò curandus est, vt ea quæ contristant, vacuentur: si id omnino fieri nequeat, vt per epicrasin sanetur: sin id quoque fieri non possit, vt quæ torporem inferant, medicamenta exhibeantur. Quæ quanquam sunt reliquorum communia, minùs tamen hos affectus, quàm alios lædunt: quippe tenuis consistentiæ, & calidarum virium, plurimi talium humorum sunt. Quæ autem ex papaueris succo, & alterco, & eo modo frigidis composita medicamenta sunt, simul omnino & refrigerant, & siccant: qua ratione non solùm, vt sensui torporem inducentia salutaria sūt, sed etiam vt humorum tenuitatem cogentia, atque crassantia, præterea vehementē calorem refrigerantia. Vbi verò crassi, glu-* C *tinosíque humores exuperant, alienissima sunt quæ torporē inducunt: cauendúsque magnopere in eiusmodi affectibus eorum vsus est, &c.* Hanc Gal. sententiam omnes deinceps plenis, vt aiunt, vlnis amplectuntur. Solùm tamen sibi Gal. ex directo repugnat, *cit. 12. meth. cap. 1.* qui narcotica, in frigida causa, cum maiori fiducia, & audacia, & securiùs exhibenda esse quàm in causa calida asseuerat. Dum sic ait: *Et talium quidem medicamentorum vsus, eorum qui aduersus symptoma pugnant, est proprius, potissimū vbi ex frigida causa dolor fuerit concitatus, obsunt enim talia plurimum toti affectui & curationi contumacem eum reddunt.*

Amatus Lusit. *4. centur. Schol. 94.* multis vltrò citróque rationibus ductis concludit, tutiùs in frigida, quàm calida causa narcotica esse propinanda. Cuius opinionem ex aduerso redarguit Gal. *12. meth. 8. cit.* Ludouic. Lemosius *in* D *com. huius 8. cap. Gal.* loca pugnantia proponit, eáque conciliare intendit hoc modo. Gal. scilicet soli symptomati opitulari, videlicet dolori, non causæ morbi; quia inibi solùm curat demulcere symptoma relicto affectu, quando virium robur non adest; & hoc potissimum locum habet in eo dolore qui à causa frigida concitatur, quoniam tunc non solùm contemnitur affectus, sed augetur: in affectu tamen calido aliter se res habet. Quorum opinio falso nititur fundamento. Nam contradictio versatur in eo, quòd in vno loco Gal. narcotica in causa calida securiùs propinanda censeat, quàm in frigida; in alio loco tutiùs in hac, quàm in calida exhibenda asseueret. Quæ quàm manifestè E inter se pugnent, ille solus non videbit, qui in vertice, non autem in fronte oculos habuerit. Nam aduertere debebant, auxilium narcoticum causæ morbi semper obesse, túncque auxilium non vocari, quia quantum minuit dolorem, tantùm auget causam, &, vt dicebat Gal. ad tempus leuantur ægri, prorsúsque indolentes redduntur, quoniam stupefacientia sua frigiditate meatuum spiracula, per quæ sentiendi vis distribuitur, densant, & occludunt: deinceps tamen aucta causa in peius ægri ruunt. Ergo narcoticorum vsus securior est, & magis proprius, vbi ex calida causa dolor fuerit concitatus, & non frigida, vt in contrario textu Gal. apertè demonstrat.

Si tamen veteres scripturæ intimiùs perspiciantur, quas obseruandas monet Gal. *6. epid. sect. 3. com. 31.* licèt difficilius explicentur, ego Galenica verba hoc modo adaptarem, quæ cum codice Græco veteri ampliùs consentiunt, faciúntque hunc sensum. *Et talium quidem medicamentorum vsus, eorum qui aduersus symptoma pugnant, est proprius,*

ubi ex frigida causa dolor fuerit concitatus, obsunt enim talia potissimum toti affectui, & eum curationi contumacẽ reddunt. Ex quibus, vt vides, nulla superesse potest difficultas.

HISTORIA LXII. GALENI, De Parotidibus.

Laborantium puerorum fistula ad parotidem subsequuta, emplastro ex argenti spuma, & aliis auxiliis persanata.

Nam quum quis in febre ex parotide suppurata iudicatus fuisset, parua relicta est fistula, quam post sex menses à principio in agro mihi ostenderunt: erat enim puer filius agricolæ, annos natus circiter quindecim. Huic cùm ex emplastro illo, quanta tunc mihi copia aderat, imponendum dedissem, ipse in vrbem reuersus sum, ac pluribus negotiis medicis occupatus, oblitus sum eius, qui pharmacum acceperat: sed post duos certè menses in vrbem venit incolumis, quum ego euenturum non admodum sperassem; immittentibus enim nobis suillum pilum per fistulam, ad articuli commissuram vsque procedere videbatur. Non multos post dies quum alius puer fortè fortuna eiusdẽ cum priore ætatis, eodémque morbo laborans, mihi esset ostensus, emplastrum hoc imposui, quo ille pariter sanitati restitutus est. Ab eo tempore plurimos eodem vitio laborantes, huius medicamenti virtute liberaui, tum pueros, tum adolescentes, tum mulieres, &c. Hæc Galenus* lib. 1. de compos. medic. sec. gener. cap. 7.

PARAPHRASIS.

Ex tribus parotidum differentiis narratis à Gal. *lib. 3. sec. loc. cap.* 2. quandam esse dolorosam, ex copioso materiæ affluxu constantem, fatentur omnes, qua hunc ægrum laborasse, satis est manifestum; quoniam subsequuta est fistula, quæ non nisi ex inflammatione dolorosa, ex acri, erodentéque humore conflata oriri consueuit. Morbus ergo fuit fistula post aures, ex parotide suppurata pronata, cuius multas constituunt species Aëtius *tetrab.* 4. *serm.* 2. *cap.* 55. Gal. 2. *ad Glauc.* 8. Actuar. 4. *meth. vlt.* Paul. *lib.* 4. *cap.* 49. Cels. *lib.* 5. *cap.* 28. Quorum mentem explicat eruditè Hieronymus Fabricius ab Aqua pendente *lib. 3. de vlcerib. cap.* 11. quarum prima est fistula callosa, ex densa, dura, solida, sicca, indolentéque materia constans, cui plurima pituitæ resiccatæ, & humoris melancholici adusti copia est adiuncta, quæ omnia calli naturam constituunt, ex Gal. *lib. art. medic.* 91. & *lib.* 1. *de fract.* 41. Patet hoc esse verum, nam Gal. exiccantibus, carnem gignentibus, agglutinantibúsque medicamentis vsus est, quæ omnia callorum generationi maximè sunt aduersa. Si enim cum callo fuerit fistula, calli remotio primo loco requiritur, quod opus abstergentibus, attenuantibus, erodentibus, vel etiam ferro, & igne perficitur. Ex quo apertè constat, fistulam, de qua hîc Gal. callum durum non habuisse, & eo ampliùs quòd puer breui temporis spatio fuerit sanatus.

Morbus hic contumax, & rebellis est, & qui præ sui sæuitie auxiliis medicis non succumbit, de quo sanitatem haud polliceri voluit Gal. quoniam immisso in fistulam suillo pilo, (non ferreo, aut argenteo, ne dolorem excitaret) vt intimiùs fistulæ obliquitatem indagaret, ad articuli commissuram vsque accedere videbatur, ossisque corrosionem timens, de salute ægri erat incertus; præsertim quoniam in ea parte apertio maior exerceri non poterat, si os fuisset labefactatum: & sine hac, ferro, aut causticis medicamentis, nos non posse perfectam curationem exercere omnibus compertum esse reor, qui, quo pacto ossa corrupta sint tractanda, non ignorant.

Emplastrum autem parauit mediocriter exiccans, descriptum in *cap. hoc.* Si tamen olei & aceri duplo maior sit portio, quàm argenti spumæ, exiccabit valde: & adhuc valentiùs, si vetus sit oleum, & duplum, aut triplum vtriusque fuerit mensura, illóque bituminis instar nigro, & splendido effecto, maximam vim exiccantem suscipere, Gal. *inibi.* inculcat. Acetum acerrimum sit oportet, ex solo vino confectum, sine aqua, quæ illius acrimoniam, & efficaciam refringere possit, quod teste Gal. *lib.* 1. *simpl.* 17. magnam habet exiccantem vim ad tertium ordinem vsque. Et licèt omnium refrigerantium tenuissimum sit, 10. *meth.* 9. adstringit tamen *lib.* 1. *simpl.* 18. 19. & 20. & exciccat, quia repellendo, subiectum humorem enacuat, *lib. cit. simpl.* 24.

Oleum sit ex oliuis maturis expressum, 2. *sec. gener.* 2. salitum, vetustissimum; hoc enim & calidius est, & magis exiccat. Et vt facultatem adaugeret exiccantem, argenti miscuit spumam, quæ, si fidem præstamus Dioscorid. *lib.* 5. *cap.* 62. & Galen. *lib.* 1. *sec. gener.* 5. adstringit, emollit, explet caua, excrescentias reprimit, refrigerat, occludit, ad cicatricem ducit, & citra manifestam qualitatem exiccat. Hac ratione vlcera difficilia sanat, fistulas, vulneráque cruenta glutinat. 9. *simpl. tit. de argent. spum.* Hoc ergo generoso medicamento, in his, cum Gal. vtere, & effectum miraberis. Cuius laudes celebrant omnes qui post illum primas tenuere.

DVBIVM XXXVII.

Num solutio febris per paroditas sit fida, & secura.

COMMENTARIVM.

IVdicatus esset.] Num febris per parotidas solui possit, & num hæc solutio sit fida, & secura, meritò dubitari potest. Venerandus Senex *lib.* 1. *epid. sect.* 1. *text.* 10. In quadã tempestate multis euenisse affirmat post febrẽ tubercula iuxta alterutram aurem, sed citra incommodum omnibus extincta fuisse asseuerat. Et Gal. *in com.* Hipp. rationem confirmans, dicit, parotidas in febre fieri, quando humores crassi, crudi, multi, ob febris vehementiam caput infestant, quos in adenibus aurium deponit natura: & 4. *aph.* 74. breuem admodum solutionem fieri pronuntiat, immò breuiorem quàm per vrinas, si parotides, aut abscessus iuxta aures in febribus fiant, critico modo euenientes, quoniam à magnis morbis liberare solent, provt Paul. *lib.* 3. *cap.* 28. Trall. *lib.* 3. *cap.* 7. confirmãt, cum Auic. 1. 3. *tract.* 4. *cap.* 8. & 4. 3. *tract.* 1. *cap.* 24. qui lethargo, ceterísque cerebri affectibus correptos, vt plurimum liberari transmissa materia retrò aures, non semel inculcat.

Verùm hæc solutio firma non est, neque secura, neque certam salutem promittit; grauis enim affectio est, quæ febribus laboriosis superueniens, viribus iam debilibus, validum virtutis robur exoptat, si ad salutem debet finiri affectus: & licèt hi abscessus crisis ratione eueniant, non sunt minùs lethales, quàm febris ipsa cui superueniũt; nam sæpissimè apparent, & non accrescunt, sed retrocedunt, quòd est timoris & periculi plenum, vt 6. *epid. sect.* 4. *text.* 1. monuit Hipp. hoc enim si accidat, monente Gal. *in com.* recidiuam expectare oportet. Rursus. Si augeantur, remanet tamen ita tensa febris sicut antea, & æger tanta virium imbecillitate laborat, vt magnum aliquod auxilium tolerare, vel humorem suapte natura malignum, & cerebrum inficientem regulare, & ad suppurationem deducere nequeat. Accedit etiam quòd multoties eueniunt morbo existente crudo, ob quam causam ægrum sæpissimè mori contingit. Sic parotidibus suppuratis mors subsequuta Cratistonactæ qui apud Heraclium decumbebat, & pictoris ancillæ *lib.* 1. *epid. sect.* 2. *text.* 84. Licèt enim humor intra venas sit concoctus, parotis non æquabiliter maturescit, quod 6. *epid. sect.* 1. *text.* 13. condemnat Hipp. Nam tubercula non æquabiliter suppurantia, aliis statim suppurantibus sunt diuturniora, & difficiliùs curantur; aliis enim auxiliis suppurantes partes egent, aliis non suppurantes: Adde quòd non infrequenter abeunt in scirrhum, in vlcera praua & fistulas, provt nostro ægrotanti contigit, aliquando neque subsistunt, neque suppurant, quum eueniant in inconstanti, & non absoluto iudicio, vt 1. *epid. sect.* 3. *text.* 27. Clazomenio accidit. Quare hanc morbi solutionem neque veram, neque securam, immò

pericu

periculosam, & plurimis symptomatis comitatam esse iudicabis.

A

HISTORIA LXIII. RASIS,
De Parotidibus.

Solutio febris ardentis ob parotidem criticam suppuratam, sed deinceps recidiuante morbo, mors subsequuta.

E*Murgai paratus erat ad sirsem,& priusquam fuissem vocatus ad eum,incidit in sirsem,& fuit liberatus ab ea,quia materia fluxit ad aurẽ,& ortũ fuit apostema in radice auris, &* ductũ est ad saniem,& vltimò curaui eum,& cessauit: & remansit aliquod residuum mali humoris primi morbi,quia non fuerat mũdificatus forti mũdificatione,nisi solùm per deriuationem factam ad aurem. Et hic comedit post hunc morbũ capita,& laborauit multum,&* incidit in febrem continuã,nauseam, murmurationem, & ventris stipticitatem, & sumpsit aquam fructuum,& lenia,& eiecit ea per os: & accessi ad eũ die tertia,& inueni quod superuenerat ei vehemẽs soda,& fugiebat aspectum lucis, & habebat rubedinem in oculis,* & patiebatur surditatem, & plurimum lachrymabatur, & tunc phlebotomaui eum,* non extraxi multum sanguinem, & intentionis meæ erat sequenti die *laxare eius ventrem,sed eodẽ die leuatus est maiori ex parte eius quod patiebatur, & tunc apparere cœperũt signa sirsem,& ideò nolui exhibere ei medicinam violentam,sed * exhibui ei medullã cassiæ fistulæ,& non assellauit. Et deinceps est deterioratus, & morbus factus fuit fortificatus,& eius vrina tendebat ad croceitatẽ,& facies erat inflata, & intentionis meæ fuit educere sanguinem de naribus,* & abstinui occasione vulgarium, & non fuit mihi visum alind tunc sibi administrare nisi aquã hordei, sperans laxare eius ventrem, & bibita nihil profuit,sed morbus augmentatus est,& incœperunt signa mala apparere,vnus oculus diminutus est,& lingua vehementer denigrata, & ingrossata, est,& mortuus est eo die, &c.* Hac *Rasius* in librum de mirabilibus curis.

B

PARAPHRASIS.

IN laboriosis, malignísque febribus, ab acribus mordacibúsque succis circa vasa maxima ebullientibus, & vapore suo cerebrum lancinantibus fieri dolorem capitis, & vigiliam,doctrina est ab antiquorum peritissimis sæpius promulgata,quam passim Hipp. *in Coacis* proposuit. Qui ergo hæc signa in febribus fortibus habuerit, paratus est incidere in sirsem calidum, hoc est (vt barbarorum more loquar) in cerebri,ac membranarum eius inflammationem internam,vt ex Auic.constat,1.3.*tract*.2.*cap*.1. Nam sirsem est nomen Persicum, *sir* enim est caput, & *sen* est apostema. Ab his enim vehementibus symptomatis diu perseuerantibus, cerebrum, resolutis spiritibus animalibus, quum flaccescat & debilitetur, ob calorem & dolorem, (cucurbitulæ instar) ex inferis partibus, in quibus præest morbosus apparatus, humores ad se attrahit, vel hi in caput viribus iam exhaustum, & ab humorum acrimonia concussum, & imbecille irruunt, & fit phrenitis. Compatiente autem cerebro, ac humorum copia onerato, fit vt frequenter natura,transmissa quantitate humoris, in glandulas retro aures constitutas, tanquam in propria emunctoria,excrementa sua detrudat. Illæ enim quum sint satis insignes & crassæ, quibusdam cerebri superfluitatibus suscipiendis deseruiunt; propterea cerebri emunctoria appellantur. Nam sunt raræ, & laxæ, superuacuósque humores,spongiæ instar absorbent,ebibúntque,vt *lib.de Glandul. n.* 1. & 2.Hipp.monuit,& *lib.9.de Glandul.*Columb. confirmat,fulcítque demonstratione eleganti Laurent.*lib.5. de hist. anatomic. cap.* 3.

Quo factum est, vt hic ab hac sæua ægritudine euaserit, quoniam materia fluxit ad aurem,quippe caput ex propria natura validum erat, ac firmum. In quibus enim aceruati sunt multi succi, crassi & crudi, qui propter vehementiam acrimoniámque, & febrilis caloris abundantiam, sursum ad caput feruntur, eos in narium glandes deponit natura, & à grauissimis morbis sese exonerat, vt *lib.1. epid. sect.* 1. *com.*10. retulit Gal. qui concocti, ac in pus versi, & facto vel ab arte, vel à natura emissario, magnum ægris præbere solent solatium, causa morbi extra propulsa, præsertim quum à principio vniuersalia auxilia essent celebrata.

Graue enim,& periculo plenum existit, si primis diebus præsidia prætermittantur. Vbi enim morbus vrget,suíque vehementia periculum minatur, à leuibus inchoare præsidiis est inutile, *lib.1.aph.6.& 5.meth.15*.Sunt autem magna auxilia,venæ sectio,& purgatio 2. *aph.* 29. Postposita namque in initio morbi phlebotomia nequit corpus difflari, sicque grauata natura futuris malis deinceps repugnare non potest. Quo dato deleteria qualitas per vniuersam sanguineam massam dispersa, cordi, & solidis partibus adhæret;vnde difficillimum est, aut ferè impossibile deinceps morbo ferociter sæuienti resistere, quoniam transacta fuit occasio, quæ præceps esse solet. 1. *aph.* 1. *quum enim postponitur à principio, non est amplius intentio*, vt 4.1. *cap.* 20. docuit Auic.

Sed quæres Si parotides ferè ex multo constant succo crudo,& crasso,cui apud Hipp.*lib.nuper cit.epid.*& Gal. *ibi*, parotidum natura in quadam tempestate laxa fuit, ex aëreo,& frigido humore constans, quæ phlegmonen citra dolorem omnibus euanescentem, minimè inflammationis participem creauit? Dic. Ex triplici parotidum genere, lato à Gal.*lib.1.sec.loc.* 2. grauissimo vno, valde doloroso, & cum copioso materiæ affluxu; leuissimo alio, hoc est, cum pauca, eáque benigna materia, & absque dolore constante; tertio ab his æqualiter distante: *in Epedemiis* de secundo genere loquutum fuisse Gal. constat. Nam in his parotidibus, aëreus adest humor, hoc est, subtilis,solutu facilis, non contumax, neque rebellis, qui licèt suapte natura crassiusculus sit,aliarum parotidum collatione est spirituosior; eas námque ex biliosiori sanguine, & tenuiori oriri interdum, testis est Alexander. *lib.* 3. *cap.* 13.

C

Sed quum solùm excretione emissa ad aurium glandulas morbus finiretur, & residuum humoris relicti in corpore vacuatum non esset, neque hoc ab omni vitio humorum esset perfectè mundificatum, immò reliquiæ intus manerent coaceruatæ, ægérque debitum non obseruaret regimen,sed reprobo vteretur alimento,euenit, vt grauiùs recidiuaret:nam,vt meritò dicebat Hipp.7.*aph*.65. *alimentũ, vt sano robur, sic febrienti morbus*. Notum autem est in doctrina Gal. 1.*de dieb.decretor.cap.*1.& Auic. 1. 4. *tract.* 4. *cap. vlt.* recidiuam, hoc est, lapsum in eumdem morbum, similem præexistenti iam sanato, deteriorem esse sua radice. Nam licet in nostro ægro à causa externa, hoc est, ex praua victus ratione duceret ortum, quæ omnia non ita fixam, & radicatam in corpore sedem habent: Tamen semper est peior recidiua sua radice, immò sæuior, & periculosior, quoniam virtus debilis ex præcedente morbo, denuò reuertenti succumbet noua læsione labefactata; & magis si prior morbus fuerit malignus, & lethalis; tunc enim virtus ampliùs deiecta, victa prosternitur, & maximè si recidiua diu perseueret, & ab humore firmo & stabili originem ducat.

D

Quæ omnia quum hîc concurrerent, & malum ex toto non fuisset eradicatum;sed adesset semper vestigium prioris morbi, versimile est recidiuam hanc, vnum fuisse morbum cum sua radice. Ex apparatu ergo morboso, ex copia humoris in genere venoso relicti, suborto, accedente causa externa, ob reprobum victum recidiuauit,incidítque in febrem continuam ex bilioso humore putrido concitatam, qui ad ventriculum corriuatus subuersione quadam, & irritatione cogebat ad vomitum; factóque feruore maiori,& incendio aucto, debilitato iam valdè calore innato, & occupato ab extraneo, murmur aderat ob copiam flatuum in ventre, & aluina excrementa ob adustionem, & exiccationem expelli non poterant;ebullientéque magis ac magis humore,& superas partes quatiente, soda ingens ægrum inuasit, ex vaporibus acribus, capútque intemperantibus concitata.

E

Sic

Sic debilitato capite à feriente aura, lachrymæ inuo- A luntariæ manabant, maximum facultatis retentricis cerebri languorem significantes, & extremum periculum portendentes, iuxta Senis oraculū, *lib.4.aph.52.& 6.epid. sect. 1.text.21.& lib.1.prog.10.& lib.2.Coacar.36.* Explicat eleganter Desiderius Iacotius, Holler. & Ludouic. Duretus *in com.* Aderat oculorum rubedo, ob humorum calidorum ad cerebrum inflammandum raptum; & quoniam ob inflammationem, facta compressione, sanguis ab intimis cerebri sedibus ad oculos exprimitur, lucem etiam effugiebat, nequeunte natura propter imbecillitatem ferre splendorem. Sicut etiam non rectè audiebat, ob humoris ad cerebrum, meatúmque auditorium, confluxum.

In cuius morbi medela, ad diuertendum humorem, vacuandúmque per aluum, exhibuit aquam decoctionis fructuum, nempe prunorum, Sebesten, Tamarindorum, & aliorum, quæ præterquam quòd humoris acrimoniam temperarent, lubricum ventrem efficerent. Sed quum B æger nauseabundus, medicamentum euomeret, necesse fuit ad complendas easdem indicationes, sanguinem aperta vena emittere: ne fortè hoc præsidio omisso, efferuescente sanguine, & maiore labe conspurcato, vehementior fieret ad cerebrum iam imbecille euaporatio, & excitato feruore, copia humorum in superas partes conuolante, inflammatio cerebri denuò ferociùs inualesceret.

Cúmque celebrata phlebotomia non posset impediri quominus humor in partem rueret affectam, ducere aluum necessarium fore putauit, quod auxilium huic vsui est præstantissimum, si medicamentis suauibus, clementibus, & non violentis fuerit administratum, quæ reuellant, vacuent, humoris mordacitatem retundant, & infrænent: alioquin si fortia propinentur, ob calidissimorum viscerum, hepatis & renum feruorem, ob agitationem ab istis C medicamentis excitatam, excandescit bilis, humor natura calidissimus, & irritatur magis, & sic æger non purgatur: aut si purgatur, bilis furens, feruidáque, calore semel concepto, in cerebrum conuolat, & febris fit intensior, & inflammatio exacerbatur, ductóque sic ad imbecillitatem corpore, æger postea remedium non habet, vt *lib. acut. cit.* retulit Hipp.

Exhibuit ergo siliquæ Ægyptiæ liquorem interaneum, qui ex Actuarij, Arabum, Iuniorúmque sententia, retorridam bilem clementer educit, & humoris biliosi impetum coërcet, vt patet ex Actuario *lib. de compos. medicamentor.* Auic.*lib.2.cap.193.*Rhas.*9.ad Almās.cap.15.*Haly 2.*pract. cap.38.*Auer.*5.collect.35.*Serap.*lib.de simpl.tract.1.cap.12.* Ruellio *lib.1.cap. 24.* Humores enim sursum elatos, deorsum versùs purgatione retrahere oportet, sic monente D Magistro, *6.epid. sect. 2.com. 9. in fin.* Sed cùm debile esset medicamentum, & ad humorem in cerebro contentum vacuandum, & à partibus remotis à viis ductuum attrahendum insufficiens, commotabile, & non vacuata, æger in peius ruere visus est. Morbum factum sæuiorem demonstrabant symptomata. Vrina crocea, ex iecore nimis excalfacto, & humoris biliosi, synceri calidissimi copia originem ducens. Inflata facies ex flatu, genito ex debilitate innati caloris ab extraneo depopulati, ac resoluti. Firmato autem iam in cerebro morbo, ad peculiare volebat accedere præsidium, vt morbi causa coniuncta eliderctur, quod opus vena secta in lepore nasi, hoc est, ipsius extrema parte perficitur, cuius vi humor biliosus in cerebro impactus promptissimè inducitur. In quem vsum Gal.*2. sec. loc. cap. 2.* in dolore capitis eam feriendam iubet, & Auic. E *4.1.cap.20. in fin.* Eius sectionem in rubore, & pruritu faciei commendat Rasius *7. ad Almans. 21.* vbi qua parte secanda sit, expressit: nam hæc vena manifesta non est. Secatur autem, cùm locus qui palpatur inter duas cartilagines digito pressas, & separatas, lanceola punctim vulneratur ob profunditatem. Sed quoniam fortasse æger debilis erat, & cuilibet vacuationi annexus est casus virtutis, timens hac de causa, ne sanguine, vel ex his venis effuso, æger viribus deficeret, ab eo recedere satius iudicauit, ne si fortè mors cōtingeret, curantis errori adscribi posset. Quare eius loco prisanam exhibuit, cuius beneficio, aluum prouocandam, simúlque temperandum humorem sperabat.

Deinceps symptomata apparuere periculosa, & timoris plena, nempe vehemens linguæ nigredo, ab assante calore suborta, quod signum in ardentibus est pessimum, iuxta Gal. sententiam *lib.1.cris.12.in prog.* & alibi passim. Oculi diminutio, ob huius organi retractionem contracta; vel quoniam partes internæ, affectionem mortificationi similem patientes, proximæ erant extinctioni, & sic visorio spiritu, qui ampliationis oculi solet esse causa, ex toto veluti resoluto, oculi minutio facta est, sicque vitio in maius malum mutato, natiuo calore extincto, mortuus est.

Nec deterrere nos hæc exempla debent, quominus ita affectis manum admoueamus, sed excitare potiùs, vt ingenium exacuamus, quò optata consequamur: Siquidem tunc nostro officio functi sumus, cùm omnia effecimus, quæ ratio nobis suppeditat, & longus vsus, peritiáque commonstrant, vt non minùs scitè, quàm doctè docuit Gal.*lib.6.epid.sect.8.com.vlt.* nec enim potest Medicus omnes ægros, quos curandos suscipit, sanos facere, auctore, Hipp.*lib.1.prog.3.* *Solus Deus languores sanat*, vt in præfat. sua Mesüe dicebat. Quare Rex & Propheta Dauid *Psalm.* 103. Dei spiritu afflatus, ita cecinit: *Aperiente te manum tuam omnia implebuntur bonitate; auertente autem te faciem, turbabuntur*, & Psalm. 102. *Ipse sanat omnes infirmitates tuas, & redimit de interitu vitam tuam.* Quò alludit illud Salomonis, Sapient. 16. *Neque herbā, neque malagma sanare, sed Domini sermonem, qui sanat omnia; tu,* (inquit idem) *es Domine, qui vita, & mortis habes potestatem, & deducis ad portas mortis, & reducis.*

DVBIVM XXXVIII.

Num parotidum curatio debeat fieri per resoluentia, repellentia, aut suppurantia.

COMMENTARIVM.

DVctum est ad saniem.] In parotidum curatione, adiuuandum esse motum naturæ, & pharmaca attractoria adhibenda, vt humor infixus ex profundo ad cutem attrahatur, latissimè docuit Gal. *lib.3.sec.loc.c.2.* Quapropter euitanda repellentia sunt, cùm ij abscessus iuxta membrū princeps, crisisque ratione contingant: nam si aliter fecerimus, vehemens dolor ægrotos infestat, oriuntur vigiliæ, febres intenduntur, ac labuntur vires, vt *tetrab. 2. serm.2.cap.89.* docuit Aëtius. Solis ergo mitigatoriis pugnandum est, quæ non solùm moderatam habeant caliditatem, verùm humorem coquere nata sint.

Sed quid respondebimus Celso, *lib.6.cap.16.* reprimentia in isto casu apponenti? Illum, hæc cum discutientium copia permixta admisisse, non nego. Vel si Celsum intelligas de parotidibus, quæ à manifesta causa ortum ducunt, tutus incedes, quod ex ipsius contextu patet apertè, ex verbo [*cum sine morbo intumuit.*] Ita intelligendus est Gal. *3. sec. loc. cit.* dum in parotidibus aquam frigidam, & oxycratum imponit. Hos ergo auctores si hoc modo non interpreteris, eos à manifesta contradictione tueri haud poteris.

Humorem itaque lenientibus ad suppurationem ducere oportet, quum enim ferè crassus sit, & impactus, resoluentibus auxiliis minimè cedit: in cuius humoris præsentia suppuratio magis optanda, auctore Hipp. *lib. 6. epid. sect.3.text.11* quoniam est sine recidiua; ipsa enim est concoctio, indicatio simul, & abscessus: *vlceri enim pus generati nihil mali contingere potest*, si Gal. fides est adhibenda, *5.aph. com. 22.* In vlcere enim pus apparere, magnum est ad securitatem indicium, quoniam suppuratio minus est reuersiua, quàm resolutio. Huius enim vi, tenuis pars humoris discutitur, reliqua prorsus manente indurata. Et licèt resolutio sit præstantior, quoniam robustiorem præsupponit natiuum calorem, qui subiectum humorem vertere potuit in halitum, & cum minori molestia, læsionéque perficitur: est tamen curatio eius ope celebrata, fallax, nisi humorem tenuem, flatuosum, benignum, aëreúmque excipias, qui insensili resolutione euanescit; quas moderatas, & benignas

gnas parotidas, plurimis in quadam tempestate euenisse A affirmat Hipp. *lib.* 1. *epid. cit.* quas citra febrem, incommodum, suppurationémve extinctas fuisse *ibidem.* inculcat.

DVBIVM XXXIX.

Num recidiua sit peior sua radice.

INcidit in febrem continuam.] Dubitari potest, num recidiua sit peior sua radice. Negatiua pars ex eo videtur esse vera, quoniam causa primaria, & vniuersalis plus imprimit, quàm secundaria, & particularis. 2. *phys.* 3. & quoniam in primo morbo materia iam erat vacuata, aliter enim morbus non quiesceret; vnde recidiua cùm minorem arguat causam, est leuior priori: & maximè quum ob B assuetudinem prioris morbi, æger faciliùs ferat morbum, minúsque ab illo lædatur.

Pars tamen affirmatiua habetur apud Gal. 3. *crisi.* 2. *in princ.* §. *Quicunque enim morbi aliter quieuerint, maligniùs retrocedunt, &c.* Et *lib.* 1. *de dieb. decretor. cap.* 1. dũ dicit, recidiuam timendam esse in morbis, qui citra excretiones, vel insignes abscessus finiuntur: vbi verbum illud [*timere,*] maius aliquod periculum habere recidiuam, quàm morbum antea præexistentem, importat. Quod etiam disertè fatetur Auic. 2. 4. *tract.* 1. *cap. vlt.* §. *Recidiuatio est deterior radice, & consiliũ quidē est vt in ea non fiat festinatio ad curandũ, donec manifestus sit modus ægritudinis, nam secundùm plurimum est sæua, hoc est, terribilium, & periculosorũ symptomatum, & de morte suspecta,* vt doctè interpretatur Iacobus *in com.* & ratio est, nam virtus ægri iam debilis ex C priori morbo, nouo aduenienti velut prostrata succumbat est necesse.

Hæc pars pluribus eget limitationibus. Quarum prima est. Recidiua vera, (quæ reditus est similis morbo præexistenti iam curato) seu falsa, (lapsus in alium morbum dissimilem) siue causam habeat materiam intra corpus relictam, 2. *aph.* 12. siue ex errore aliunde commisso oriatur, tantò deterior est sua radice, quantò hæc in se malignior fuit, & magis exitialis: virtus enim tam debilis, & deiecta remansit, vt nouum morbi accessum superare non possit. Recidiua autem, cuius radix etsi periculosa est, ab ea tamen plures euadunt, si debitum regimen obseruent, simile periculum importat, quàm sua radix, & paulo ampliùs, quoniam superuenit illi, cuius virtus antea fuerat prædebilitata. Denique recidiua quæ affert secum ægritu- D dines prolixas, cachexiam, hydropem, febrem hecticam, ex se tuta non est.

II. Limitatio. Stante paritate in sæuitie symptomatum, recidiua quæ propinquior est suæ radici multo periculosior, & deterior est, quoniam accidit virtute existente debiliori, morbus namque debili virtute existente periculosior est, quàm forti, firmante Auic. 2. 4. *tract.* 1. *cap.* 95. *de indiciis recidiuationis.* Explicant eleganter Valles. 10. *controuers.* 3. Ludouic. Mercat. *tom.* 1. *clas.* 4. *quæst.* 201. *part.* 2. *art.* 9. *num.* 8.

III. Recidiua diu perseuerans deterior est sua radice, ab humore enim dependet magis fixo, sæuo, maligno, & E qui in præexistente morbo ob inobedientiam, & rebellionem à natura inuictus, recidiuante morbo, debilibus iam existentibus viribus, plurimum calori coquenti facessit negotium.

IV. Data æqualitate symptomatum, recidiua ex indebito regimine orta, timenda minùs, quàm ea quæ ob aliquam causam latentem fieri consueuit. Hæc enim materiam intus magis radicatam, firmam, ac stabilem obtinet. Illa è contra. Hæc tamen ferè intelligas velim. Nam multoties contingit, recidiuam esse minùs sæuam sua radice. Nam sæpe post fortes & periculosas febres, contingunt aliæ vnius diei, quæ sponte sua facilè conquiescunt, quum sint ex infausta coctione subortæ. Accedit, quòd sæpe materia est valde minor, quàm radicis, & magis edomita, & error aliunde commissus non est ita insignis.

Cognoscitur autem recidiua futura, si morbus sine vacuatione notabili cessauit. Si crisis fuit imperfecta, aut in die non critico seruata, si virtus ægri debilis perseueret, si nausea adsit, languidus appetitus, diminuta concoctio, corruptio ciborum, inflatio hypochondriorum, abolitus somnus, vehemens sitis, tumor faciei, palpebrarum, & aliarum corporis partium; si æger ex accepto alimento non recuperet vires, si prauo colore sit affectus, vt hic alia omittam quæ reperit Auic. 2. 4. *tract.* 1. *cap.* 96. cuius mentem Gentilis intimiùs exposuit.

Ad argumenta autem facilis est responsio. Nam causa vniuersalis plus imprimit, quàm particularis, id est, vniuersaliùs, non verò intensiùs. Nam sol, v. g. quamuis vniuersaliùs agat in generatione hominis, ac leonis, non tamen intensiùs ac homo, & leo. Et licèt necessarium sit concedere, materiam præexistentis morbi antea fuisse vacuatam, saltem secundùm maiorem sui partem, portio tamen illa humoris relicta fouetur, & conseruatur ab ingesto cibo. Quare virtute debili existente, maius ex recidiua periculum impendet. Assuetudo autem ferendi morbum, recidiuam minùs periculosam faceret, nisi virtutis obstaret debilitas, quæ symptomatum immanitatem ferre non potest.

DVBIVM XL.

Num surditas febribus superueniens ferè semper ad bonum iudicet.

ET patiebatur surditatem.] Comaticè dubium quoddam perstringere licet. Num in febribus malignis, & ardentibus, surditas superueniens ferè semper ad bonum iudicet. Contra facit Hipp. *lib.* 1. *prorrhet. text.* 32. surditatem in acutis febribus euenientem reprobans vehementer. Firmat in Coacis, cùm dicit, *In febre acuta aures obsurdescere, furiosum est:* & infra. *Valde surdi, in accipiendo tremuli, lingua resoluti, torpidi, malum.* Patet hoc euidenter. Nam surditas cerebrum esse affectum significat: ex Gal. *lib.* 1. *prorrhetic. com.* 31. §. *Surditas autem vnum est signum eorum, quæ cerebrũ affectum indicant, &c.* Idcirco bonum, & fidum esse non potest, cùm sit maximè suspectum, ex Gal. 3. *de compos. med. sec. loc. cap.* 1. maximè cùm ad auris inflammationem sæpius sequatur, auctore Auic. 4. 3. *tract.* 1. *cap.* 3. Insuper surditate mortuus est Hermocrates apud Hipp. 3. *epid. sect.* 1. *text.* 5. etiam Philiscus obiit, *eodem lib. sect.* 2. *text.* 1. Demum cur ad bonum iudicabit surditas, si abscessus iuxta aures, delirij, aut maioris mali est occasio, asserente Hipp. *in Coacis.* §. *Ex cæcitate leniter abscessus iuxta aurem fiunt:* & infrà. *Accedente ægritudine surditas, & vrina subrubicunda, substantiam non habens, &c.*

Contra tenet commune, & multis abhinc sæculis quasi per manus latum experimentum, quo frequentissimè obseruamus surdastros, acuta & lethali febre laborantes, vbi in declinatione morbi, crassi & copiosi vapores, vna cùm humorum lentorum copia, à cerebro in auditorios meatus, facultatis sensitricis receptionem impedientes, propelluntur, saluos superstitésque euasisse, quare in malignis, dolosísque febribus, surditatem, ferè salutis esse prænunciam affirmamus, cum Hipp. *lib.* 2. *epid. sect.* 3. *text.* 3. Sic enim de puncticulari febre verba faciens, inquit: *Nulla autem mulier mortua est, cui hæc accidissent, auditu erat graui, & comatosa, &c.* Sic vixit Herophilus, *lib.* 1. *epid. sect.* 3. *text.* 20. Sic Epicratis vxor, *eodem lib. & sect. text.* 22. Sic Abderæ virgo igni correpta, *lib.* 3. *epid. sect.* 3. *text.* 80. Sic Abderæ Heropytus causone prehensus *lib.* 3. *epid. sect.* 3. *text.* 80. circa 100. diem superueniente surditate integrè est iudicatus. Quoniam surditas in declinatione eueniens, est signum bonum, vt inter omnes notauit Ludouic. Mercat. *lib.* 7. *de feb. pestil. & maligna, cap.* 2. elegãte, & doctò, *titulo, de signis prognosticis,* & maximè si præcedant delirium, aut sopor; significat enim naturam deuincere morbum, quoniam humores noxios ab intimis cerebri sedibus, ad vicinas, minúsque præcipuas detrudit corporis partes, & sic caput à vitiosis humoribus crisi quadam repurgat, & mundificat.

Hanc litem post Hipp. diremit Auic. *loco suprà cit.* dum sic ait. *Nocumentum prætereaaudi, us quandoque accidit secundùm*

cundùm semitam crisium, & secundùm semitã permutationis materiæ in fine ægritudinum acutarum, &c. Idem affirmat 2.4.*tract.*1.*cap.*14. de signis crisis, quæ fit cum permutatione materiæ ad superiora. §. *Significant illud grauitas capitis, & sensuum, & propriè auditus, ita vt quandoque perducat ad surditatem, &c.*

Surditas ergo in febribus, quum crisis quædam sit, in initio morbi apparere non debet, signorum decretoriorum ritu, quæ statim adesse non debent, quoniam sunt *indicatoria, nõ iudicãtia, quæ aut lethalia sũt, aut difficilis iudicationis*, apud Hipp. *lib.*2.*epid.sect.*2. *Nihil enim in initio ad bonum vacuari potest: nam si quid tunc excernitur, nõ fit natura iudicantis ratione, sed sunt omnia casus præter naturam earum quæ sunt in corpore dispositionum; prius enim oportet præire concoctionem, subsequi discretionẽ, & vacuationẽ, vt bona fiat crisis, atque iudicium*, ita monente Magistro, *lib.*4.*aph.*22. Nam in principio nunquam fit crisis nisi perniciosa, imbecillitatem retentricis ob humorum copiam ostendens, & humorum malitiam expultricem irritantium significans, ex Gal. 1.*aph.*12. 3.*cris.*5. Auic. 2.4. *tract.*1.*cap.*2.

Sic mortui sunt Hermocrates, atque Philiscus, & alij qui extincta iam, & emortua audiendi facultate obiere; quam surditatis causam mortiferam iudicat Hip. *lib.*1.*prorrhetic. text.*31. Nam in turbulentis febribus, in quibus, vt rectè notat Mercurial. *ad hunc locum*, ægri vehementer turbantur, exiliunt, clamant, & quasi furiis agitantur, & in quibus virtus iam extinguitur cerebri, surdi penitus fiunt; ob sensificæ facultatis omnimodam iacturam, & obeunt, de his loquitur Hip. 4.*aph.*49. *Si ægro debili existente surditas adsit, proximam esse mortem ostendit.* Hac de causa surditatẽ euenientem in febribus reprobauere auctores. Sicut quando in initio morbi, vel ab aurium inflammatione contingit. Neque ex eo erit semper reprobanda, quoniam cerebrum affectum esse demonstrat: Nam hoc modo hæmorrhagiam in febribus tantoperè laudatam, sternutamentum, & alias, per os, palatum, & nares vacuationes condemnabimus, quarum vi superflui, & excrementitij in capite humores impacti à natura, vtiliter expelluntur.

QVÆSTIO XXX.

Quòd sanguinis missio ex Auicennæ mente cholericorum ebullitionem facere possit. Contra Fernel. Iacchin. & alios Medicos doctissimos.

E*T non extraxi multum sanguinem.*] In biliosis ardentibúsque febribus non esse plurimam sanguinis quantitatem, per venam sectam extrahendam, ne cholericorum ebullitio sequi possit, hoc exẽplo Rasius edocuit, quod ita faciendum esse ob multas causas, auctores prisci vnanimiter affirmarunt. Auic. enim 4.1.*cap.*20. summopere cauendum esse præcipit à venæ sectione in febribus magni incendij, & feruoris, ne scilicet ægri extracto sanguine ad cholericorum ebullitionem duci possint. Per quas febres intelligere exquisitè biliosas nullus dubitauit. Nam bilis cùm humor sit calidissimus, & siccissimus omnium qui in nostro corpore continentur, ex Gal. 10.*simpl.cap.*12.*&* 1.*ad Glauc.cap.*9. cùm immodicè calet, calorem concitat insuauem, & acrem, sícque feruet, furit, & ebullit. In qua sanè efferuescentia venæ sectionem summoperè arcet, dicens. 4.1.*cap.*20. *Vrina subtili, & ignea*, hoc est, valde biliosa, *existente, cauendum esse à phlebotomia.* Nam si fiat, timetur victoria bilis, & illius efferuescentia, quia extracto sanguine, qui est biliosi humoris frænum, & qui sua benignitate succorum acrimoniam temperabat, bilis gliscit & excandescit. Quam rationem assignat 1.4. *tract.*2. *cap.*7. per hæc verba: *Quòd si fuerit fortis virtus, & fuerit illud quod vincit sanguis, tunc phlebotomia est magis conueniens, & propriè quum vrina est rubea, & grossa, non citrina, ignea, ex qua timetur victoria bilis, & acuitas eius, &c.*

Hanc Auic. sententiam acriter reprehendunt Fernel. *lib.*2.*meth.cap.*3. Iacchin. *prop.libel.de errorib. Auic.* eámque falsissimam, & inconsiderantiæ plenissimam appellant, multísque argumentis victi coguntur aliter opinari, quibus ego alia non contemnenda in legentium gratiam, & vtilitatem adiungam, quæ contra Auic. facere videntur. Primò. Secta vena exeunt omnes humores, in ea proportione qua in venis erant: Neque enim serum priùs quàm bilis; neque hæc priùs quàm pituita, vel melancholia; neque inutilis, & deprauatus humor antè quàm integer, & familiaris elabitur. Secundò. Febris ardens soluitur hæmorrhagia, ex Hip. 4.*acut.*10. Ineptè ergo in illa prohibet Auic. venæ sectionem, si Medicus naturam rectè operantem imitari tenetur. Tertiò. In omnibus febribus putridis & acutis, concedunt Hipp. & Gal. venæ sectionem. Ergo sine ratione Auic. eam in illis denegat: quam summoperè probant illi 4.*acut.*19.*&* 11.*meth.*15. Quartò. In ardentissimis febribus non solùm mittit sanguinem Gal. sed vsque ad animi deliquium. 1.*aph.*23. & alibi passim. In biliosis ergo hæc vacuatio est exercenda, quia nullæ istis sunt ardentiores. Nec obstat si dicas, per febres ardentissimas non intelligere biliosas, sed tantùm sanguineas: Nam Gal. in iis sanguinem, vt totius corporis habitus refrigeretur, & prohibeatur decubitus in partem principem, ex Gal. *lib. de curand.rat.per sang. mis.*12. quæ pericula cùm magis vigeant in biliosis, quia in eis maior necessitas refrigerij, & maior adest timor decubitus in partem principem, ob bilis caliditatem & tenuitatem, videntur hæ potiùs, quàm sanguineæ, sub ardentium nomine intelligendæ. Patet. Nam 4. *aph.*59. Solam continentem biliosam, ob intensissimam caliditatem, ardentem vocat, non sanguineam. Ergo multo magis illa quàm hæc, ardentis nomine est intelligenda. Quintò. Sanguinis missio semper est remedium valdè refrigerans, quamuis ex accidenti tale sit, quatenus substantiam calidam è corpore educit, sanguinem videlicet, cum qua etiam humor biliosus exactè cum sanguine permixtus, & reliqui etiam extrahuntur. Ex quibus mirari subit Auicennam, tantopere venæ sectionem cauentem in febribus, in quibus vtilis, & necessaria est refrigeratio.

Sed necesse est, vt priùs Auic. sententiam, mentémque intimiùs perpendamus, quam Gal. doctrinæ esse maximè cõformem inueniemus. Hic enim *lib.*6.*epid.sect.*3.*text.vlt.* sic inquit: *Impedimentum in cruenta spuentibus, tempus anni, phlegmone lateris, bilis, &c.* in cuius *com.* Gal. per impedimẽtum, intelligit prohibitionem venæ sectionis. Bilis ergo redundantia in affectu etiam sanguinis missionem expostulante, venam secari prohibet. Gal. etiam *lib.*4.*de sanit.*4. sic inquit, quòd, *quando humores recedunt à natura sanguinis parũ, audacter sanguis mittendus est: si verò magis distent, cõsideratius agendũ: si verò valdè distent, nullus omnino sanguis mittendus est.* In febribus ergo biliosis, in quibus superat bilis, à natura sanguinis longè aliena, meritò cauet Auic. venæ sectionem: Præterea idem Gal. 9.*meth. cap.*5. recensens indicationes, quæ venæ sectionem dehortantur, abstinet à venæ sectione, in quibus os ventris amara bile redundat, iis verò similes sunt, qui febribus biliosis laborant, in quibus, rectè sanguinis missionem vetat Auic. Deinde 2. *ad Glauc.*2. in erysipelate, & herpete exquisitis, interdicit venæ sectionem, & ventrem tantummodo expurgare consulit. Idem facit in tertiana exquisita *lib.*1. *ad Glauc.c.*9. licèt sit morbus acutus. 1.*acut.*3.*&* 3.*aph.*29. & ardentem febrem, eam appellet. 8.*de placit.*6.*& lib.de rigor. cap.*7. Id exequendum imperat in omni alio affectu, qui est germen biliosæ fluxionis, vt patet ex Paul. *lib.*2.*cap.*2. & Aëtio *tetrab.*2.*serm.*1.*c.*8. hoc faciendũ monet in omni alio affectu, in quo bilis plurimum à natura sanguinis recedit, vt videlicet, si sit nimis mordax, calida, aut tenuis; quæ talis maximè fit, quum omnia adsunt bilem coaceruantia: natura scilicet calida & sicca, anni tempus, æstas, regio, & consuetudo, quæ bili gignendæ sunt accommoda valde.

In his enim virium robur non adest, nam *abundè calidum siccúmque corpus cùm febricitat, oportet viribus esse valentibus*, ex Gal. *lib.*10. *meth.cap.*5. & iis maximè ob eandem causam inedia nocet, quia deficienti humido nutrimentali, exiccata ampliùs excandescunt, & sic febris non cessat ante cibationem. Ita etiam in sanguine per venæ sectionem extracto, plus exiccantur & inflammantur, qua ebullitione facta humores gliscunt, & efferuescunt: quod fortè fuit in causa, vt 1. *ad Glauc.*14. dicat Galen. in locis supra

modum calidis verendam esse sanguinis missionem, ita vt si regio, & temporis status consentiant, omnino sit à venæ sectione abstinendum. Quod etiam docet 11.*meth*.4.præsertim si sanguis sit in pauca quantitate, bilis verò plurimum abundet: tunc enim humores licèt vena secta promiscuè effluant, & sub eadem proportione reliqui maneant, sequitur euidens noxa citra manifestam vtilitatem, quoniam multa sanguinis quantitas, pauca autem bilis educitur,& dissoluitur virtus, quæ humorem biliosum regere debet, qui derelictus à regimine naturæ deinceps efferuescit,& putret. Ex quo patet intempestiuam sanguinis missionem cholericorum ebullitionem facere posse.

Auicennæ autem sententia intelligenda est,quando humor biliosus vel in prima corporis regione, vel in ambitu, seu habitu corporis consistit:Venæ enim sanguinis missionis beneficio exinanitæ loco sanguinis extracti rapiunt ex prima corporis regione, vel ex habitu corporis humorem biliosum, cuius mixtione massa sanguinea conspurcatur, acriórque fit? Quo casu venæ sectio non refrigerat,sed calefacit, cuius loco competit purgatio, vel saltem venæsectionem debet antecedere. Sic fieri febres ardentes, venis æstiuo tempore exiccatis, & acres humiditates ad se trahētibus,monet cum Hipp.Gal.4.*acut*.1.& tertianas ex bile in genere carnoso congesta ortū ducere fatetur, *lib*.1.*epid. sect*.2.*com*.20. Tunc enim,cùm cacochymia in habitu corporis consistat, venæ præ calore inanitæ & exiccatæ ampliùs vena secta inaniuntur, & acribus attractis ichoribus effrænis fit calor,efferuescit bilis,& febris fit vehementior, timórque est ne in partem principem bilis furens, tenuis, & calida irrequieto motu decumbat; ex cuius etiam agitatione,delirium,cardialgia, syncope, & nausea concitentur.

Neque enim, si mens Gal. attentè introspiciatur, alio modo hi auctores inter se possunt conciliari. Nam in omnibus febribus, in quibus bilis syncera redundat, potiùs Gal.expurgat,quàm minuit. Sicque in exquisita tertiana,in qua bilis per membra sententia defertur, 2.*feb*.3. &.2.*cris*. 3. hoc auxilium celebrandum non imperat. Bilem autem hanc simplicem esse, natura eius manifestat. Quòd si pura non sit,sed alterum humorem participet,tertiana ab eo excitata non ampliùs exquisita erit;sed tantum impuritatis, quantum cum humore alio mixtionis obtinebit, quam simplicem bilem, aut si mauis vocare biliosum humorem, è venis in habitum corporis propulsum, præstat purgatione potiùs,quàm venæsectione extrahere: sic enim facillimè biliosus humor educitur, ad cuius absentiam refrigerari corpus est necesse.

Hoc præcipuè intelligendum est, si sit tertiana exquisitissima, in qua omnia adsunt bilis exuperantis signa: tunc enim nullo modo sanguis mittendus est, iuxta præceptum Paul.& Aëtij *loc.cit*.Trallian.*lib*.2.*cap*.6 Haly 3.*pract*.12. Isahac.3.*pract*.31.Auer.7.*collig*.11. Rasij 17.*cōtin.c*.3. Serapion *tract*.3.*cap*.13. Qui omnes veram Gal.sequētes doctrinam,sic faciendum suadent, qui licèt *lib.2.ad Glauc*. in aliis intermittentibus sanguinem mittere imperauerit, in exquisita tamen tertiana de hoc auxilio nec verbum quidem attulisse visus est, censens causam huius febris coniunctam, nempe exedentem bilem,vomitu,sudore, antecedentem verò alui secessu vacuandam, vt probat Augustinus Vasquez *quæst*.7.

Hácque de causa in febribus biliosis tantoperè Auic.reformidat venæsectionem, cùm sint vehementis calefactionis,& inflammationis:sicque in cura causi ait, *& non phlebotomentur,fortasse enim inflammabit eos*. Insuper. Auic. in totum in his febribus venæ sectionem non reformidat, sed cautos reddit nos,ne sine maxima consideratione,ne intempestiuè,ne quantum plenitudo commonet,sanguinem emittamus; quum aliquid virium resolutioni, quæ in his biliosis, calidis, & siccis corporibus, maxima esse solet, sit condonandum.

Immeritò ergo, & petulanter nimis Auic. à Fernel. & Iacchino reprehenditur, quorum argumentis ex sequentibus plenissimè satisfiet. Dic ad primum. Naturam in febribus ardentibus sæpè cum vtilitate maxima moliri vacuationem per sanguinis è naribus profluuium, quum scilicet febris ex sanguine ortum ducit. At verò in ardentibus è bile syncera subortis, soluere aluum præsentaneum præsidium est, præsertim cùm in prima corporis regione, aut ambitu corporis cacochymia consistit.

Ad secundum. Quòd licèt vena secta omnes simul effluant humores, & deinceps remaneant sub eadem proportione: quando tamen sanguis paucus est, bilisque multa, cùm semper maior quantitas illius, quàm huius extrahatur, in prima præsertim, & tertia corporis regione abundantis, fit vt hac de causa, virtute debilitata, & agitata commotáque bile, sequatur illius efferuescentia.

Ad tertium dic. Per febres ardentes intellexisse Galenum febres sanguineas præcipuè, & biliosas, si cum sanguinis præsentia bilis redundet. Illæ námque ob feruorem & copiam,sunt ardentissimæ, & plurimam caliditatem habere dicuntur,ex Gal.2.*feb.c*.9.*post. med*. In qua febre subitam, & aceruatam exoptat vacuationem. 9. *meth*.4.1. *aph*. 23.*lib.de curand.rat.per sang.mis.cap*.2.Ad primam instantiam sic responde,quod licet in febribus biliosis, in quibus prohibetur sanguinis missio, necessaria sit refrigeratio, & decubitus in aliquam partem principem timeri possit, non præstari hanc refrigerationem per sanguinis missionem, nec humoris decubitum impediri: Tunc enim bilis feruor auxiliis refrigerantibus,& humectantibus compescendus,accommodata,lenique purgatione mitescit. Ad secundam instantiam dic: febrem sanguineam posse dici ardentissimam, sumpto videlicet nomine adiectiuè, id est, feruens,vel multi feruoris, & sic Gal. 2.*cris*.6. eam de genere deurentium appellat. Potest ergo dici ardens adiectiuè, quod Græcè dicitur *causodes*. non tamen substantiuè,quod nominatur *causos*. Gal. autem per ardentissimas, intelligit febres validas, & multi feruoris, in quibus sanguinis copia adest, siue sanguineæ sunt, siue biliosæ, in quibus, quum sint acutæ & putridæ, præsente sanguinis copia, sanguinem Gal. emittit.

Ad vltimum responde. Non semper sanguine extracto corpus refrigerari, sed in biliosis febribus sæpe inflammari,& calefieri,quum exhaustæ venæ biliosis repleantur humoribus: præsertim si corpus sit calidum siccum, facilè resolubile, & omnia adsint quæ gignendæ bili sunt accommoda. In his ergo celebrata *phlebotomia,multoties facit febrē,& multoties facit putrefactionē*, apud Auic. 4.1.*cap*.20. In febribus ergo biliosis, venæ sectio, extracto sanguine, qui sua benignitate ac temperie humoris biliosi acrimoniam retundebat, cholericorum ebullitionem facere potest. Sed hæc Laconicè dicta sufficiant de argumento, in quo ita perplexè auctores,indistinctéque sunt spatiati. De quorum numero sunt Gentil.Iacob.de partib.Dinus, Vgo, & Thadæus,*in com.loci Auic.cit.in init*.Amat.1.*cent.schol*. 91.Valler.2.*enarrat*.7. Petrus de Peramato *lib.de vacuand. rat*. 17. Augenius *lib*.4.*de sang.mis*.12.& alij præstantes viri non siluere.

QVÆSTIO XXXI.

Quòd purgatio, ex Galeni mente, in febribus sit celebranda. Contra Thomam à Veiga Medicum insignem.

LAxare eius ventrem.]Conimbricensis Academiæ decus Thomas à Veiga *in com.c*.89. *lib. art. medic*. illius fuit opinionis,vt crederet, Galenum discurrentem per omnium vacuationum differentias vniuersales, & particulares, intactam omisisse frequentem, celebrem, multique vsus purgationem in febribus celebrandam:Nam in methodo cùm polliceretur tradere integram, & particularem febrium omnium curationem,ad minimáque auxilia descenderit,de purgatione nec semel meminit, solúmque eligit medicamenta,quæ sine calore vacuare nata sunt, recēsétque mulsam,ptissanam,& clysterem.Nec *in lib.ad Glauc*. continuarum curationem proponens, purgationis fecit mentionem, nec in aphorismis, nisi materia turgeat. Quo pacto autem coniectanti liberum sit arbitrari,scriptam esse à Gal. omissam tamen librarij vitio. Eius placitum in legentium gratiam sequentibus rationibus probare conabimur.

Primò. Medicamenta purgantia suapte natura calida sunt, & febrem accendunt, ex Gal. 4. *acut*. 7. quare non paruum

paruum periculum est eis vti in morbis acutis, quum febris refrigerantibus egeat, 1.*aph*.24. & 2. *acut*. 11. illorum administrationem, præsente validissima febre, summoperè vetat; quoniam facta à medicamentis agitatio magnas in morbis offensas parit, quæ non ita facilè, vt in his qui non febricitant, emendantur, vt scitè notabat Hip. *lib. de med. purg.n.4.§.Carnes enim ipsorũ,& ventres cùm calidi sint, medicamentũ assumunt,& nihil depurgantur,& febris maior fit, & color euertitur, & morbi regij speciem præ se ferunt: commota enim bile,& non vacuata,nõ sorbere vult ager,neque bibere,sed omnia abominatur,& plerũque perit. Si verò detinet medicamentum ante meridiem, nihil purgatur,à meridie verò nihil purgatur,& perit:at si hac die superstes maneat, & vna cum purgatione dimittat febris, sanus fit. Quo pacto in febribus ardentibus medicamenta purgatoria dare non oportet, donec remiserit febris, &c.* Hæc Hipp. ex Cornarij,Mercur. Vegæ, & Heurnij versione. Idem docet 1. *aph*. 24.

Secundò.Hipp.4.*aph*.5 Sub cane,& ante canem difficiles iudicat purgationes, ob continentis æstum. Ergo ob vehementiam febris multò difficiliores erunt in æstuante corpore. Nam exusta ex ardore febris natura,illarum calorem ferre non poterit, quin potiùs furentibus humoribus, & ebullientibus,& sic debilliori facto innato calore, ad residui expulsionem minimè sufficiet. Sic Auic.4.1.*cap*.3.& Gal. 1.*ad Glauc*. 14. in ingenti febris calore purgantia renuunt; quoniam coniunctio duorum calorum intolerabilis, vires labefactat, & oppugnat.

Tertiò. Purgantium omnium natura, corporum quæ purgantur naturis contraria est, ac aduersa, ex Gal. 2.*acut*. 12. & alibi passim.

Quartò.Purgantia coctionem humorum perturbãt,hæc enim coctione perficitur.Quare *si ventrem moueris*,ait Hip. 4. *acut*. 44. *vrina non maturabitur, febrisque, tum citra sudorem, tum indicationem, in longum protrahetur tempus*.

Quintò. Vel purgantibus vtendum est in initio morbi, aut in augmento, statu, vel fine. Non in principio, cruda enim passio non cedit, obsequitúrve,monente Hip.4.*acut*. 22.quo tempore adhibita expurgantia colliquant carnem, & sanguinem: maximè cùm initio nihil ad bonum vacuari sit possibile.4.*aph*.22. Non in augmento, nam in hoc non adest perfecta coctio.1.*cris*.17. Nec in statu, in quo,si purgas, naturam à coctione perturbas; coctio enim perfecta fit in statu.3.*cris*.5.tunc enim melius est quietem habere.2.*aph*.29.Non in declinatione,nam in hac nullus æger emoritur.3.*cris*.5.& natura quæ auxiliis leuata potuit concoquere, poterit expellere. 11. *meth*. 15. In omni ergo tempore reprobanda purgatio est, ob calidissimorum viscerum, hepatis, & renum feruorem, ob calorem ex motu humorum contractum, ob deleteriam qualitatem expurgantium, qua præcipua membra inficiuntur,vt *lib*.12.*cap*. 3. protulit Trall.

Vltimò facit,quòd natura rarò febres ventris deiectione persanat:hæ enim sudoribus,vomitibus, vrinis, hæmorrhagia,& abscessibus iudicantur.3.*cris*.3. In febribus ergo expurgantia secundùm Gal. mentem, & veram methodum reproba sunt, & nullius vsus. Veigæ sententiam sequuti sunt Ludouic.Lemosius *in com.cap.9.lib*.11. Galen. *de method.medend.disp*.4.Fuchsius *lib.1.aph.com*.24.Iacchin.*lib. de acut.morb.curat.fol*.595.ex Donzellini versione. O pessimum sæculum! O miseram hominum conditionem! quando cogimur in his etiam, in quibus de salute hominum agitur, quasi mancipia obmutire, vel ad paucorum aliquot libidinẽ loqui: Vidisti namque hos,balantum more. Veigam, virum alioqui insignem, contra Senis, & Gal. edictum, sequutos, quos grauiter errasse quilibet vel mediocriter in arte versatus animaduertet, qui plurimũ semper fuerit detestatus eos, qui Galenum falsitatis accusare non erubescunt. Quare liceat sic nobis contra hos Medicinæ proceres debacchari, & Galeni, priscorúmque partes defendere ac tueri.

Nam præterquam quod Rasis hoc loco huic detento febri ardente, medicamenta purgantia propinat, quod præceptum tota barbarorum schola amplectitur, Gal.in febri, & intermittentibus, expurgantibus sæpissime vsus est. Nam 1.*aph*.22.*Costa medicinari iubet*, hoc est, vti medica-

A mento purgante, ex Gal.4.*aph*.1.Ibi enim agit de febribus continuis, in quibus præsertim iudicationes fiunt. Et Gal. 1.*aph*.21.inter loca vacuationibus accommodata, primum locum defert deiectioni per intestina: & meritò sanè: humores enim innata grauitate descendunt ad intestina,præcipuè cùm ad hæc à porta, plures, latiorésque mesaraicæ venæ sint, & natura has vias excrementorum susceptioni pararit,vt ait Mesuë *in canonib.vniuers.intent*.1.*cap*.2.& refert perdoctè Auer.6.*collig.cap*.11.Vnde Fernel.*in meth.general. cap*. 8. inter crises febrium, primum locum illi concedit, quæ per alui deiectionem celebratur.

Insuper Gal. 11.*meth*. 10. continentium curationem ex professo proponens,§. *Vbi autẽ ea qua obstruunt,&c*. humorem peccantem per aluum vacuare tentat: & in *cap*.8. an-
B tecedente,§.*Deiectiones verò, vomitus, & sudores moliemur, &c*.idem auxilium imperat exequendum. Nec est audiendus Lemosius, qui has deiectiones per clysteres fieri posse contendit; nam quæ sunt in venis, nec extra venas, non possunt ita commodè per enemata vacuari, quum electiuè vacuantia huic operi solùm sint destinata.

Deinde nihil est à Gal. tantopere celebratum, quàm humores qualitate peccantes purgatione esse vacuandos:peccare autem qualitate in continuis, & intermittentibus febribus, nullus ignorat.

Adde Gal.*lib*.1.*ad Glauc.cap* 9. Absinthium in tertiana exquisita propinare, vt bilis vacuetur. Patet,quia signa coctionis exoptat: hoc enim medicamentum bilem vacuare, certa res est illi,qui lustrauerit Dioscorid.*lib*.3.*cap*.24.Gal. 6.*simpl*.69.& 6.*de sanit*. 10.& 8.*sec.loc*.3. Auic.*l*.2.*tract*.2.
C *cap*.2.Paul.*lib*.2.*cap*.20.Aëtiũ *tetrab*.2.*serm*.1.*cap*.80.qui in tertiana notha molliter ventrem subducentia exhibenda esse, sibi persuasit: & in quartana purgat iis, quæ vacuandi humores atros potestatem habent.

Et si eadem est ratio præcautionis,& curationis,Gal.tertianam tempore æstiuo futuram,purgatione circa veris initium adhibita præcauit *lib.6.aph.com*.4.mitibus,clementibúsque medicamentis assumptis, quæ ipsi notissima fuere, vt sunt,serum,mercurialis,pruna, epithymũ, polypodium, manna,ab ipso vocata mel aëreum.3.*alim*,39.Agaricum 6. *sec.loc.cap*. 10. & Rhabarbarum à Paulo cognitum,vt constat *lib*.1.*cap*.43.&*lib*.7.*cap*.11. Casiæ fistularis interaneus liquor, cuius descriptionem exactissimè tradit Actuar. *lib. de compos.medic.ab init.tit.de potionibus medicamẽtariis,aduersùs affectus qui febres comitantur*. Vt videas priscos illos, medicamenta suauissima, & benignissima in vsu habuisse,
D quæ pro curandis febribus, cæterisque morbis sunt vtilia, & non solùm fortia & venenata,vt vulgus Medicorum opinatum est, de quorum numero sunt veratrum, turbith, colocynthis, scammonium,& huius generis multa.

Rursus non negandum est Galenum fuisse Hippocratis vigilantissimũ sectatorem, quem, vt totius Medicinæ parentem summè laudat, & admiratur *lib*. 1. *meth*.2.*lib*.1. *de elem*.6.& alibi passim.Hipp.autem *lib*.2.*de morb.num*.8.sic ait. *Si tertiana febris tenuerit, siquidẽ non omissis tribus inuasionibus quarta corripiat, pharmacum deorsum purgans bibẽdũ dato,&c*.Idem refert *lib.de affect.num*.25.Si ergo is auctor in febribus purgationem imperat,cur Galen. eam non
E exercuisse asseremus? Rursus in tertiana purgat, cur in ardente febri,quæ ab illa, humorem faciente non differt 4. *aph. com*. 59. non expurgabit?

Demum Gal. expressè in *lib.quos,quib.& quand.in fin*.in febre non intensè acuta, Elleborum, & hieram propinat. §. *Cùm ergo febris vehemens non sit,ægrique naturam noueris, medicamentum dabis,elleborum nigrum,aut aliud quid simile, quorum est diacolocynthidos appellata confectio, quam nunc vsitato nomine hieram, hoc est sacram appellant, &c*.

Vidisti quòd in febribus continuis, & intermittentibus, purgatio secundùm Gal. mentem sit exequenda. Neque enim omnia pharmaca, quibus antiquitas vtebatur, vt iam prædictis argumẽtis pateat responsio, sunt calida, febrémque accedunt, quidquid inter omnes aliter sentiat Peramatus *lib.de vacuand.rat.cap*.5.quẽ arguit Gal.3.*simpl*.24 plurimis pharmacis vim venenosam denegans. Nam plurima ibi numerat medicamenta, quæ præterquam quod nullam vim corpori inferunt, etiam alimentum homini præbent.

præbent. Et licèt medicamentum apud antiquos non quodlibet, sed validum designet, notante Philotheo *lib.4. aph.com.* 1. tamen id si in minori quantitate exhibeatur, & contemperatum eis quæ illius malitiam retundant, nocere non poterit. Sic Hipp. 2. *acut.* 11. & 12. fortia medicamenta, etiam in pleuritide, affectu sanè calidissimo, permixta cum odoriferis exhibebat superbibita prissana, quæ medicamenti efficaciam infrænat. Et licèt omnia calida essent, eis vti conuenit ad maius periculum euitandum. Hanc litem diremit Gal. *lib.* 1. *aph.* 24. §. *Non igitur ob igneam febris caliditatem, purgationē exhibemus, (hanc enim scimus sui ratione nocituram) sed propter humores illam efficientes: Quare maiorē oportet ex noxiorum humorum vacuatione fieri vtilitatē, quàm id quod necessariò cōsequitur ex purgātibus medicinis nocumētum: erit autē vtilitas maior, si humor absque noxa, & molestia vacuetur, &c.* Ex hoc loco duo collige. Primum, Gal. in febribus ægros expurgasse. Secundum, id fecisse ad maius periculum euitandum.

Falsum item est, medicamenta humorum coctionem perturbare: quoniam expulso noxio humore, natura veluti deonerata, eo quo velut sarcina, premebatur, meliùs deinceps coquit. A ratione autem alienum est, coctionem fieri quiete meliùs quàm motu; nam frustrà Gal. exercitationem laudaret, quòd coctionem maximè iuuet. Quies quidem prodest, vbi calor multus est, at verò vbi paucus, isque ab extraneo obrutus, motus ventilando, melioris coctionis est causa: quare si sanguis crassus est, humorésque multi, ij extenuari mouerique desiderāt. Sic laudat mille in locis Gal. ad horum subtiliationem, frictionem, animi & corporis motum, & balnea. Sic vbi febrilis est calor, purgatio adhibenda est, & motus qui fit per purgationem, plurimum confert, quia fit cum vacuatione putridi humoris. Atqui si verentur illi turbare coctionem, ob motum quem in purgatione fieri contendunt, cur purgationem exercent in materia turgente, vt toties monuit Gal. quæ cùm ex se mobilis sit, expurgationis motu ampliùs furibunda euadit?

Quo verò tempore purgatio in febribus sit exequenda, (hoc enim alterum argumentum postulabat) iam dicam, vera Gal. doctrina munitus. Purgat Gal. in initio, antequam humores firmentur in parte. 4. *acut.* 76. *vel dolor partis augeatur, vel febris caliditas increscat, vel ad aliquā partē principē decumbant ij, qui per corpus vagantur humores.* Purgat in augmento, & in statu, quando materia est vrgens, sæua, maligna, nam tunc euacuatur solùm pars humoris iam concocti. Nec dubites, quia in augmento fit crisis bona, licèt incompleta: qua de causa 4. *acut.* 44. purgatio solùm prohibetur præsente summa cruditate: & in *text.* 43. conceditur purgatio vrina nebulosa, & crassa existente, quæ morbi augmentum notat. Neque obstat quòd Gal. 1. *aph.* 22. ad purgationem expectat vltimam partem status: nam loquitur de morbis saluberrimis: in periculosis tamen iuuat. Purgat in fine status, quum humores ad maturitatem peruenerint, edoctus ab Hipp. *lib. de med. purg. num.* 4. §. *Quicūque à febribus fortibus corripiūtur, iis medicamēta purgatoria dare nō oportet, donec remiserit febris: sin minus, saltem intra quatuordecim dies id non facito, &c.* Scis autem 14. diem esse terminum acutorum. 2. *aph.* 23. Quare si febris vehemens non fuerit, ad medicamenti purgantis potum te conferes. 2. *acut.* 11. & hoc contingit in fine status, cùm iam febris incipit remitti. Habet enim status tres partes, & in fine, qui coincidit cum principio declinationis, ex Gal. *lib. de morb. temp.* 5. residuum humoris suauissimè expurgare oportet.

Quod verò addunt, rarò febres acutas deiectione sanari, falsum est; & contra Gal. mentem assertum, qui omnes febres solui alui fluxu 3. *lib. cris.* asseuerat. Quare secundùm Gal. præcepta, in febribus celebranda purgatio est.

QVÆSTIO XXXII.

Quòd expurgantia in phrenitidis medela sint ex vsu. Contra Gentilem, & Matthæum peritum, Medicos eximios.

EXhibui ei medullā casiæ fistularis, &c.] Maxima lis est, & controuersia apud scriptores, num in biliosa phrenitide purgantia sint exhibenda. Alij consulunt lenientia solum, ex cathartici vehementia bilis agitationem timentes valde: alij ea reprobant; licèt enim hæc quadantenus subducant, humorem tamen biliosum à toto ad cerebrum confluentem minimè reuellunt, quoniam eorum vis corporis molem vix pertingit. Alij adeò subductiua pharmaca pertimescunt scammonium recipientia, vt asserant haud esse porrigenda, nisi dumtaxat, quibus consuetudo est non solui à lenientibus. Hanc opinionem habet Gentilis 1. 3. *tract.* 3. *c.* 3. *dub.* 26. Sequitur Matthæus *l.* 9. *ad Almans. cap. prop.* Accedit quòd Gal. 13. *meth.* 11. agēs de curatione phrenitid. purgationem prætermisit, medicamēta calida, quibus ipse ferè vtebatur 2. *acut.* 11. & 6. *epid. sect.* 6. *com.* 6. renuens omnino, quæ in inflammationibus internis, ardentibúsque febribus, à calidissimo humore concitatis, tantopere reformidat. 1. *aph.* 24. Nam si hæc assumantur, intenditur febris, vires resoluuntur, & morbus superior euadit, & ideò in acutis morbis, omissa purgatione, venæ sectio, vt tutior & mitior consulitur ab ipso, *cit. nuper de vict. rat. libro.*

Quare cordatè Arabes toto tempore principij in phrenitide imperant purgationem medicamentis benignis, aut clementer, electiuéque purgantibus celebratam, quæ non solùm humorem intra venas contentum minuant, sed & fluentem, & fluxurum reuellant: nam sicuti venæ sectio reuellit, sic etiā purgatio, vt 4. 1. *cap.* 25. retulit Auic. Humor autem ille qui est extra vasa impactus, actu inflammationem committens, vtpote crudus, & purgationi ineptus, in initio educi non debet, sed post peractam coctionem; quem si citra hanc vacuare tentes, quum hæc medicamento debeat fieri valido, vt sic humor renitens, & longè à viis ductuum semotus expurgetur, noxam committes inemendabilem: forte enim, & in maiori quantitate ob hanc causam exhibitum pharmacum agitat, mouet, & febrem accendit, vt eleganter cecinit Hipp. 4. *acut.* 22.

Reuulsiua ergo purgatio in initio inflammationis cerebri debet celebrari; nam dempta maiore parte humoris, qui actu in venis consistens inflammationem fouet, pars phlegmone obsessa difflatur, & leuata sarcina partis corruptio impenditur. In hunc enim vsum partem externam inflammatam scarificamus, vt sic corruptionem, aut mortificationem ventilatione euitemus, ex magnitudine inflammationis, aut eius malignitate necessariò secuturam. Expurgantia sint mitissima, quæ audacter sunt propinanda, nam & ardentibus offerebat 4. *aph.* 2. & 2. *acut.* 11. Hipp. violenta & calida, maiorem expectans noxio vacuato humore vtilitatem, quàm sit quod ex calore sequitur detrimentum. Illa sunt electuarium de psyllio, succo rosarum, præstantissimum rosatum Mesuæ, in quibus scammonij acrimonia nimium est edomita, quæ Gentilis citra rationem condemnat. Sed & Rhab. calorem veretur Matthæus, quasi in causode accommodatum medicamentum non sit. Quare *vel statim ab initio, priusquam humores firmentur in parte, medicandum, vel postquam concocti sint, & ad maturitatem peruenerint*, vt perdoctè ex Hip. notauit Gal. *lib.* 4. *acut.* 76. perinde ac si annueret Gal. in principio phrenitidis, & cuiusuis inflammationis internæ, indicatione sumpta ab abundantia affluentium humorum, purgatione reuellendum esse; quum verò humores firmati & impacti sunt, tunc vacuationem eradicatiua purgatione esse administrandam.

DVBIVM XLI.

Num desperatis sit adhibenda manus, Contra Augenium.

ET abstinuit occasione vulgarium.] Medicum debere esse animosum, generosum, sæuientibúsque malis minimè perterreri, *in lib. de dieb. decretor.* passim confirmat Gal. vt videas quod sæpe rustico timore curantium, plurimi è vita discedant, prætermissis insignibus auxiliis, quæ alioqui, si exequerentur, maximè essent profutura, à quorum administratione Medici ob vulgi calumniam supersedent. aggredienda ergo curatio est in conclamatis morbis, ij licèt acutie sua, efficacia & malefica vi, lethales sint prorsus, ac

A ac penè diri, vulgique fama contemnenda. Nam *quibus salutis via est unica, eáque dubia, necessũ arbitror his est aduersis periculis ire*: quoniã *quantò satius est aliquod nonnulla fiducia, vel cũ periculo facere, quàm spe adempta certò perire, tãto profectò satius est potẽtibus præsidiis pugnare, quàm nihil agere*, vt 10.*meth.c.*10. monuit Gal. quum *melius sit anceps remedium experiri, quàm nullum*, monente sic Celso *lib.*2.*cap.* 10. *Cum multi citra spem mirabiliter sanentur*, ex Auic. 4.4. *tract.* 2. *c.* 10. *& sæpè accidant monstra in arte, quemadmodum in naturã*, iuxta Auer. dictum, 7. *collig. cap.* 31.

Non ergo leuia auxilia in gratiam amicorum solùm sunt applicanda, ne infamemus præsidia quæ multis fuere saluti, vt ait Gal. 11.*meth.*19. Neque *morituri solis præsagiis sunt relinquendi*, vt videtur insinuare Gal. 1.*aph.*8.& 2.*aph.*29. edoctus ab Hipp. *lib. de art. num.*4. sic pronunciante: *Medicinam esse, morbos ab ægris in totum tollere, & morborum vehementes impetus obtundere, & eorum qui à morbis victi sunt* B *curationem non aggredi, cùm id in cõfesso sit, quòd Medicina tales sanare non potest, &c.* Nam vt *loc. cit.* monuit Auic. *multoties egreditur pars hepatis, & aliquid de siphac, quod est supra ventrem, & zirbum & matrix tota, & non accidit inde mors*, vt *lib.* 6. *cap.* 88. Paul. confirmat.

Quare decorum est Medico, relicta vulgi calumnia, & fama tantopere à Gal. neglecta, 7. *meth.* 1. præfato priùs mortis periculo, desperatis auxiliares adhibere manus. Sic enim *Medicus præsagiens culpa vacabit*, ex Hipp. 1.*prog.*4. quod dilucida oratione edocuit Cels. *lib.*5. *cap.* 26.*tit.* 1. dum sic ait. *Est enim prudentis hominis primùm eum qui seruari non potest non attingere, nec subire speciẽ eius, vt occisi, quẽ sors ipsius peremit. Deindè vbi grauis metus, sine certa tamẽ desperatione est, indicare necessariis periclitãtis in difficili spem esse, ne si victa ars malo fuerit, vel ignorasse, vel fefellisse* C *videatur, &c.* Quod consilium transtulit Auic. *loc. cit.* Deplorati ergo solis præsagiis non sunt relinquendi, quoniam, vt ait Cels. 2. *cap.* 6. *interdum deserti à Medicis conualescunt.* Et *plures sanantur, de quibus Medicus desperat*, ex Cels. *ibid.* quidquid cõtra ratiocinetur Augenius *tom.* 1. *epistol. lib.* 8. *epist.* 1. Cuius rationes ex dictis facile solui possunt.

HISTORIA LXIV. GALENI, De Hæmorrhagia.

Criticæ Hæmorrhagiæ præsensio.

D *QVintum morbi diem iuuenis quidam agebat: ac licèt idoneum tempus sanguini detrahendo præteriisse videretur, quia tamen nec anni tempus, nec ægrotantis ætas, nec virtutis imbecillitas, nec denique victus, qui morbum antecesserat, aduersabatur, sed uno consensu sanguinis missionem significabãt, Medici* venam incidere decreuerunt, idque tempestiuum fore cæteri arbitrabantur. Ego verò diligenter omnia contemplatus, quæcumque ab Hip. tradita sunt signa, illorũ quibus fluxurus est sanguis, bene quidem eos in opinionẽ mittendi sanguinis venisse dixi, * verùm naturam id quod se grauaret expellere festinantem breui admodũ etiamsi ipsi nihil egerint, idem vltrò facturam. Dum Medicis hæc admiranda videntur, æger è lecto se sustulit, tanquã prosiliturus, interrogatúsque cur exilire voluisset, cùm nihil adesset, ob quod id facere debuisset, rubri coloris serpentem per laquearia repentem à se visum expauisse, respõ-* E *dit, ne si aliquo modo aberrasset, supra se ferretur, atque idcirco se è lectulo aufugere velle: reliquis nihil hoc ad sanguinis fluxum conferre visum est: mihi verò cùm alia signa perpendẽti, tum ruborem qui priùs in dextra nasi parte ad malam vsque obscurus visus fuerat, auctum valde intuenti, sanguinis paulo post è dextra nare fluxuri manifestum id attulit indicium; atque ideò cuidam ex ægrotantis familiaribus submissa voce præcepi, vt vas aptum sanguini excipiendo sub veste promptũ haberet; atque ita ad Medicos conuersus, alta voce dixi, si parumper expectaueritis, * sanguinem à dextra nare fluentẽ videbitis, riserunt illi, quòd antedictis, è dextra nare adiecissem: At, inquam, vtrumque eueniat oportet, aut alterutrum me decipiat, nam & quòd sanguis fluxurus sit, & quòd è dextra nare venturus, arte medica præsciri potest. His dictis, eum, qui vas sub veste occultum habebat, inter obseruandum admonui, mentem adhiberet, quid ægrotus ageret: vt cùm sanguinem erumpentem videret, accurrens vas supponeret. Vix hæc dixeram, cùm ecce digitum è naso sanguinolentum iuuenis extraxit; tum familiaris accurrens vas subiecit: quod dum fieret, magno, vt scis, oborto clamore Medici quidem omnes delapsi sunt. Ego vero tibi mearũ rerum studioso quo pacto id præsciuissem, idque ex Hipp. præstantissimi Asclepiadæ scriptis, & monumentis exposui; atque insuper illud etiam addidi, vehementem sanguinis fluxum expectandum, eò quòd & naturæ impetus vehemens, * & morbus adhuc crudus esset. Consueuisse verò hisce de causis immoderatas exinanitiones fieri. Atq; ideò cùm parumper adhuc morari vtilius esse laboranti cognoscerem, puerum qui me sequebatur ad accipiendam magnam cucurbitulam misi, idque reliquis inscijs facere iussi. Celeriter itaque cùm multum sanguinis in vase collectũ vidissem, altero vase postulato, sanguinem qui fluxerat accipi, quem vt comperi librarum quatuor, & dimidiæ pondus æquare, ægrum capite in scapulas demisso collocaui, ac naribus frigidam poscam attraheret præcipi, fronti spongiam aqua mulsa madentem imposui, brachia & crura vinculis obstrinxi: quæ cùm minus conferre viderentur, postremò cucurbitulam in extremis præcordiorum ad dextrum latus adegi, statímque sanguinis fluxum cohibui, &c.* Galen. lib. de præcognit. ad Posthum. cap. 13.

PARAPHRASIS.

HAc memoranda historia, quam in *lib. de caus. procat. cap.* 1. *initio*, iterum Gal. retulit, Medicorum satis frequentem detegit errorem, qui contra Hipp. præcepta, nulla iudicantis diei præmeditatione facta, auxilia sæpissimè exercent cum ægri damno. Quo fit non raró, vt natura ob remediorum præposterum vsum facta debilior, morbi causam per varias regiones elidere nequeat. Cur igitur tot erroribus admissis iudicium eueniet vnquam, aut bona crisis? *Si quis enim introgressus ad ægrum, succingens se, vel cataplasma non imposuerit, vel perfuderit, vel clysteres indiderit, vel venã secuerit, vel cucurbitulas adiunxerit, vel cõfricuerit, vel nutriuerit, aut eiusmodi aliquid factitauerit, nihil esse ab ipso gestum artificiosè arbitrantur: hi enim quoties accedunt ad ægros, toties peccant*, vt *lib.* 1. *de dieb. decretor. cap.* 11. protulit Gal.

Ex horum numero fuisse hos in præsenti historia numeratos, qui signa critica non obseruantes, sanguinem mittere tentarunt in critico die, res est manifesta, quos summopere obiurgat Gal. diligenter omnia contemplatus, quæcumque ab Hipp. tradita sunt signa illorum, quibus è naribus fluxurus est sanguis, monens naturam ipsam tunc vltrò facturam, quam illi celebrare instituerant, vacuationem, sequutaque hæmorrhagia ægrum à morbo immunem euasurum. Huius imminentis vacuationis signa sunt lata ab Hipp. *lib.* 3. *prog.* 3. Explicita plenè à Magistro 3.*cris. vlt.* Auic. 2.4. *tract.*1. *cap.* 5. Christoph. à Vega, & Henric. à Cuelhar, doctissimè *in com.* Súntque in quatuor classes distincta. Primum est, si caput pulsante, distendentéque dolore vexetur, ab acribus, calidis, vaporibus, & humoribus eleuatis suborto. Secundum. Si hebetudo oculorum infestet ægrum, id est, obtusio visus, quoniam multus, & totus simul elatus ad superiora spiritus meatus obserat. Tertium. Oculi splendor, quia sanguis, humor splendidus est. Quartum. Si ilia distenta sint absque dolore, tunc enim cùm hepatis, aut lienis adsit inflammatio, ex qua sanguinis ebullitio, euaporatio, & feruor oriuntur, ipso ad caput ascendente, & meatus, per quos visoria facultas defertur, obserante, suprà citata signa oriri testantur auctores.

Quare factum est, vt in ægro è lecto assurgente, & rubri coloris serpentem conspiciente, in dextra nasi parte rubore conspecto, instare hæmorrhagiam prædiceret. Alij vident fila rubra, lucentia, splendentia, qui splendores ob flauitiem, & splendorem sanguinis ad caput, oculósque è vasis magnis elati contingunt. His ergo exactè consideratis, & perpẽsis aliis signis instantẽ hæmorrhagiã significantibus, sine

sine dubio hanc vacuationem euenturam pronunciauit. A Alia autem signa quæ ipse reticuit, primus omnium edocuit Hipp. *lib.1. epid. sect. 2. text. 52. & 55.* Súntque respirãdi difficultas, ex transitu sanguinis per thoracem concitata, inuoluntarius lachrymarum fluxus, maxillarum rubor, narium pruritus, & maximè si corpore existente sano sanguis per nares erumpere consueuerit. Hanc crisim passus est Meton. *lib. 1. epid. sect. 3. text. 14.* Hac iudicata est virgo Larissæ, *3. epid. sect. 3. text. 83.*

Si ergo hæc vera sunt, & ex Hipp. fœcundissimo promptuario decerpta, hæmorrhagiámque futuram pollicentur, vtpote à calidissimo sanguine ad superas partes ascendente suborta, cur illi ad consilium vocati Medicastri non solùm non aduertebant, sed ridentes & illudentes, ex arte Hipp. hæc prædici non posse contra Gal. votum contendebant? Commune pseudomedicorum asylum, B vt ex aliorum dedecore suam velint augere supellectilem, doctósque, & in operibus artis valde exercitatos conuiciis lacessere non cessent, naturam ab opere suis præposteris auxiliis perturbantes.

Hæc est causa quare nostris temporibus non ita frequenter crises contingant, quemadmodum tempore Hipp. & Gal. Quoniam plurima peccata ab istis Medicis admirandis sæpissimè committuntur, qui medicamentis purgantibus temerè, & intempestiuè exhibitis, cibis etiam nimiis, & aliis rebus non naturalibus, pessimè, nec vt decet, administratis, crises impediunt, artis corruptores veriùs appellandi. Præstaret igitur aliquando solam relinquere naturam, quàm imprudenter eam adiuuare, ne dicam impedire, ac perturbare.

At contra hos intrepido, constantique animo Gal. pugnare est ausus, cuius præsagium verissimum, euentus postea confirmauit. Quum enim æger digitum è naso sanguinolentum extraxisset, ij pudore ac verecundia suffusi, magno clamore oborto, stimulis veluti agitati, è domo discesC sere, postquam cum ægritudine laboriosè luctati sunt.

Sed cur vehementem sanguinis fluxum expectauit, quoniam sanguinis impetus vehemens erat, & morbus crudus, inquisitione dignum videtur? Dicerem ego, impetum naturæ ad expellendum sanguinem, vehementem, ipsius robur ostendere manifestè, ex quo (adstantibus aliis signis ingentem repletionem indicantibus) Gal. sanguinis exituri quantitatem nimiam venari potuit. Adiectam verò cruditatem, sanguinei fluxus futuram vehementiam, ob id Galeno indicasse dixerim, quia acrior, & calidior tunc esset sanguis, non coctus, aut edomitus, naturam ipsam ad excretionem stimulans, maximè cùm impetus incepisset vehe- D mens, & sanguinis esset in corpore copia multa.

Sanguinis igitur quatuor libras cum dimidia effluxisse cùm obseruasset, & æger fortè ex nimia vacuatione debilis esset, à leuioribus incipere voluit priùs, non à venæ sectione, in hoc casu valde proficua, ad supprimendum fluxum, & aliis auxiliis anteponenda, ex *lib. de curand. rat. per sang. mis. 11.* nec à cucurbitula præcordiis affixa, sperans aliis sanguinem non vacuantibus fluxum cohibere posse. Quare adolescentem capite in scapulas dimisso collocauit, vt faciliùs ea nare, à qua sanguis effluebat, frigidam poscam attraheret. Cùm enim hæc, aceto & aqua simul mixtis constet, ex Aët. *tetrab. 1. serm. 1. cap. 1.* Illud cùm adstringat, *lib. 1. simpl. 18.* ad sanguinis fluxiones optimum est: aqua verò, quia frigida, repellit, & eo magis si ambo E actu sint frigida.

Spongiam autem aqua mulsa madentẽ fronti apposuit, vt adstringenti spongiæ facultati, & aquæ refrigerationi vias pararet faciles; medicamenta enim adstringentia sibiipsis vias præcludunt. Brachia, & crura vinculis ligauit, vt sic dolore excitato, retracto ad distantissimas partes, eásque contrarias fieret validissima. Quibus omnibus maturo consilio celebratis, minimè tamen proficientibus, cucurbitulam præcordiis ad dextrum latus affixit, auxilium pro hoc complendo vsu, ab Hipp. *6. epid. sect. 2. text. 9.* summoperè commendatum. Sic enim ad originem fluxionis, quæ ferè hepar esse censetur, retractio fit, ex Gal. *13. meth. 19. & 5. meth. cap. 4. & lib. 1. ad Glauc. vlt.* quo præsidio exequuto sanguinis fluxus illicò cohibitus est.

COMMENTARIVM.

Venam incidere decreuerunt.] *Si quis miser in Methodici tanquam in alterius belluæ manus incidat, proculdubio morietur, ex consequutione dogmatis ab eo interfectus, quoniã vt à secta non recedat, inuestigare causas omnino recusat. At bene fortunatus ille, qui ad rationalem Medicum accesserit, neque enim tam malis symptomatis facilè capietur, neque ob artem rationalis Medici mortem incurret,* vt *lib. de theriac. ad Pison. cap. 4.* Gal. affirmat. *Medicus ergo inscius ægrotanti altera fera, qui ita remedia ægris præscribit, ac illi qui aleam iaciunt, quorum inutilia præcepta magnum ægrotis afferre solent detrimentum,* ex Gal. *lib. 1. epid. sect. 3. text. 50. Morbus enim horum negligentia, maior sæpe efficitur,* vt inquit Hipp. *lib. de art. num. 1.* Hos *lib. de veter. medicin. num. 2.* nauium rectoribus comparat, sic dicens. *Quare plerique Medici, idem quod mali gubernatores faciunt. Etenim illi cùm in trãquilitate gubernantes delinquunt, non fiunt manifesti: cùm verò deprehenderit ipsos magnus ventus, palã iam conspicui fiunt omnibus hominibus, quòd ignorantia, & culpa erroris sui nauẽ perdiderint. Sic sanè plurimi Medici dum curant homines nihil graue patientes, in quos si quis etiam maximè delinquat, nihil graue faciet, (sunt autem plures tales morbi, & multo sæpius, quàm graues hominibus accidunt,) in talibus verò delinquentes, non fiunt manifesti idiotis hominibus. Vbi verò obtigerit magnus, & fortis, tunc ipsorum delicta omnibus conspicua sunt, &c.*

Ex quo constat, quantopere prosit, ad curationem optimos, & expertos Medicos conuocare, & quo in periculo versentur hi, qui hos idiotas, pseudomedicos, aut potiùs sycophantas de sui salute consulere audent, quum isti audaciam habeant, & temeritatem vsu ipso confirmatam, & *omnes eodem calceent calopodio,* vt *9. meth. cap. 16. & 11. meth. 15.* monuit Gal. Exhibentur ergo hi inscij Medicastri, stupidi, & malè feriati nebulones, qui nudis verborum formulis instructi, & Medici titulo luxuriantes, & insolescentes, sibi licere putant impunè homines occidere: qui licèt à limine vix Medicinæ initia salutauerint, incurabiles morbos ex facilè curabilibus reddere consueuerunt, vt *6. aph. 45.* retulit Gal.

Explodantur à consiliis hi garruli planè, & omnino fatui senes, immò deliri, insulsi, iactabundi & gloriosi; sicut & loquaces iuuenes, impostores, agyrtæ, cacozeli, solœcones, qui donum summi Dei salutare, nugis, incantamentis, superstitionibus, & cauillationibus conspurcant. Sed hoc quis pio, æquóque feret animo? vt quispiam rustico ingenio, immò obtusa mente, hebetique minerua, ad arandum magis, quàm ad curandum apta pollens, falcem suam in segetem alienam, hoc est, in præclarissimæ Medicinæ amœnissimos campos, iucundissima vireta, splendidissima prata immittat, & vilis pecuniæ victus cupidine, ambiguis responsis, Apollinis Delphici oraculo longè obscurioribus, de ægritudinis natura, ægri salute, ac interitu diuinare, & præter ingenui viri officium nugari non erubescat. Sic enim infestus humani generis hostis, vt corpus, animámque vna perderet, pro veris cælitus datis morborum remediis, per quæ Deus, Sacrosanctus Archiater, glorificaretur, nefarias, per hos impostores, incantationes adinuenit.

O execranda Magistratuum auaritia, quid enim hos ardeliones, tantam sibi potestatem medendi arrogantes, ciues vestros pharmacis, & infaustis auxiliis perdere permittitis? & tot, per ciuitates nobilissimas, oppida, fora, agros, incantatrices, & pythonissas medicam artem, ad cuius finem nec ipse Hip. peruenit, exercere conceditis? Quare Plin. *lib. 29. c. 1.* auream de hac re protulit sententiam, sic dicens. *Nulla est lex, qua puniat capitalem inscitiam Medicorum, nullum exemplum vindictæ: discunt periculis nostris, & experimenta per mortes agunt, Medicóque tantùm hominem occidisse summa impunitas est, quando in hac artium sola eueniat, vt vnicuique Medicum se profitenti statim credatur.* Idcirco tot quotidie adsunt delusores, in populis, foris, tabernis, plateis, tot arioli, vatidici, salutatores, quoniam *nulla pœna,* vt inquit Hipp. in sua lege, *num. 1.*) *in Rebuspublicis statuta est, præterquam ignominiæ: Verùm hac* non

non afficit, nec contingit eos, qui ex cõposito personam Medici A *induerunt; simillimi enim sunt, hi personis quæ in tragœdijs introducuntur; quemadmodum enim illi figuram, habitum, & personam eorum quos referunt, habent, illi ipsi autem verè non sunt: sic Medici, fama quidẽ, & nomine multi, re verò, & opere valdè pauci.* Refert & alia eleganter infrà, *num. 3. §. Imperitia verò malus thesaurus est.*

Hinc est quòd cùm Medicina, omnium artium præstantissima sit, eò iam deuenerit, vt omniũ vilissima censeatur tum ob ignorantiam eorum qui eam exercent, tum etiam ob vulgi ruditatem, quòd tales pro Medicis iudicet, & habeat. O vtinam Principes, & senatores, qui ciuium suorum sunt amantissimi, & non nisi ad salutem reipublicæ sunt procliues, & auidi, hos salutis humanæ acerrimos hostes suppliciis afficerent! sic enim effrenis eorum trucidandi B humana corpora retunderetur licentia, neque ita dolosè & fraudulenter in hominum vitam, vt Parcæ, manus inijcerent, & docti Medici, quæ noctè diéque, ob ægrorum salutem, veterum monumenta assiduè, & sine vlla intermissione versant, & sui, suorúmque obliti certatim inter se disputare solent, & Hipp. Gal. summorúmque Medicorum doctrinam amant, colunt & amplectuntur, non cogerentur sortem iniquissimam sortiri.

Puniantur ergo hi cauillatores, qui miseram solùm, rudémque plebeculam imposturis, fallaciis, & mendaciis fallere intendunt. Sed quorsum in horum moribus depingendis sum multiloquus? Quum Gal. *lib. de præcog. ad Posth. ferè per totum, & lib. 1. meth.* multa pronunciet. Quorũ stupiditatem nec Appollo cum Musis sanabit vnquam. Nec Europa deteriorem experitur pestilentiam, nec sensit ipsa Cranon. De quibus illud, Gennadio Medico à Pallade in- C culcatum, festiuum carmen optimè dici potest,

Iudicium melius fuerit subiisse latronis,
Gennadij medicas quàm petijsse manus.
Ille etenim cædes sanctè execratur, & odit,
Hic pretium capit, & ducit ad Elysios.

Verùm naturam.] Medicum naturæ operum gnarum esse pluribus in locis firmauit Hipp. Cùm enim naturæ sint morborum medicatrices, ex ipso *6. epid. sect. 5. text. 1.* Et harum ope concoctiones fiant, noxij humores expellantur, & curentur morbi; & Medicus huius naturæ sit minister: oportet vt summo studio huius actiones conuenientes scrutetur, vt suo tempore eas adiuuare, & sua opera probè administrare queat; qui si aliter se gerat, & intempestiuis auxiliis crisim morbi ignorãs, ipsam perturbet, vt *1. de dieb. decret. 1.* & hìc cõtra Medicos Romanos, ad huius iuuenis D curationem vocatos, acriter insurgit Gal. iudicium in septimo, ad quem paratum erat, fieri non poterit, tot interea erroribus admissis.

Si enim huius naturæ, quam Hipp. & Arist. vegetatiuam animam in plantis, & potentiam vegetatiuam in homine vocarunt, vestigia, ordinem, & vias, exacto iudicio, ex pulsu, vrina, actionibus principibus, & non principibus fueris contemplatus, rarum erit quod in præsagiendo erres, & ex consequenti nihil eorum, quæ in Aphorismis conscribuntur, falsum esse inuenies. At *naturalem oportet esse Medicum, & naturæ prudentem*, vt Gal. retulit *l. 8. meth. 9. in med. & 2. acut. 36. & in omnibus valdè exercitatũ 2. de dieb. decretor. cap. 2.* Nam *Medicus debet habere naturam*, ex Hipp. *lib. de lege, num. 2.* hoc est, naturalem quandam potẽtiam, habilitatem, genium, ac propensionem in artem me- E dicam, vt *in comm. huius loci*, Rodericus à Fonseca notauit egregiè. Nam *quod ex libris acquiritur multum est, quod verò superadditum est, infinitum, & incomprehensibile est*, vt dicebat Auic. *1. 1 cap. 1.*

Si ergo Medicus proprio genio, natiuáque ratiocinatione ductus, persuasum sibi habeat naturam prorsus sufficere, & summa quadam prouidentia corpori nostro prospicere, & propriis motibus ordinatis vti, intelligeret ipsam crisium auctorem esse, & omnino ad eas celebrandas summo conatu, totis viribus, vnito calore, quo veluti instrumento vtitur, & refectis spiritibus se accingere, quousque causam morbificam è corpore excernat. Propterea dicit Hipp. *6. epid. 5. in princ. Natura omnino sufficit*, hoc est, natura, præcipua, maximáque est morborũ medicatrix, dũ separata parte vtilis ab inutili, hanc variis vacuationibus pro humoris vergentia foras propellit, sicque morborum crises à natura fieri docet Gal. *2. de vsu part. 17. & 2. aph. 13. §. Crisis fit natura separante à bonis mala, & ad excernendum properante, &c.*

Quapropter disertissimè Hipp. monet *l. de alim. num. 8. Naturas omnium nullo doctore vti*, quem locum Vallesius acutissimè explanauit; & primò Gal. *6. de loc. 6.* exemplo hœdi lactentis appositissimè explicuit. *Et lib. 1. de natur. facult. 13.* idem repetens, in hunc modum scribit. *Atque Hipp. omnium quos nouimus, Medicorum, Philosophorúmque primus, vt qui primus naturæ opera norit, hanc semper tũ admiratur, tum prædicat, quam & iustam nominat, & solam animalibus ad omnia sufficere asseuerat, ipsámque per se sine doctore, quæ opus sunt agere, & non solum iustam, sed iustissimam appellauit, lib. 1. de fract. 1.* propterea quòd de omnibus nostri corporis partibus prouidentiam habeat, & vnicuique alimentum præbeat, secundùm vniuscuiusque naturam. De quo argumento sat plura congessere Gal. *5. de vsu part. 4.* & Auic. *lib. 2. tract. 1. c. 4.*

Ad hæc. Natura, inquit Arist. *2. de generat. animal. 4.* est paterfamilias prudens; ita enim dispensat in cura rei familiaris, vt cibus optimus detur liberis, deterior seruis, vilissimus animalibus: sic natura alimentum præstantius partibus præcipuis, & nobilioribus, peius mediocribus, pessimum aliis tribuit. Est insuper natura opulenta, ac diues, vt *15. de vsu part. 5.* testatur Gal. & sic plures habet vias, ac modos, quorum ope, ac beneficio, varios vsus operatur, ac opera mirabilia præstat, & exequitur.

Hæc enim cùm potens, docta, prudens, diues, iusta, & semper sui similis in actionibus sit, quid mirum si hanc crisium esse auctorem pronunciemus? quæ cùm genere vna sit, specie verò multiplex, nulla alia nisi expultrix esse potest; sic statuit Gal. *2. de natur. hum. 21.* dũ sic inquit. *Facultas igitur quæ aliena expellit, ea est, quæ indicationes in morbis facit: id quod facere consueuit, quum ipsa vel à Medico, vel ab ijs quæ in corpore continentur, irritatur, &c.* & *lib. 7. aph. com. 21.* sic ait. *Ostensum quidẽ est in commentariis de potentiis naturalibus, quod est quædam in ipsis vis aliena excernẽs, quæ & sudores criticos, id est, indicatorios facit; & profluuia sãguinis, & alui inferioris deiectiones, & quæcũque alia huiuscemodi. Secundùm hanc igitur vim nonnunquam vehementius natura operans, magnum, & violentum arteriarum efficit motũ appetens illa quæ molestant expellere, atque ita profluuium sanguinis facit, &c.* quod repetit *4. aph. 21. & 3. de cris. 13. & l. 3. de dieb. decret. 8.* Hæc ergo vis expultrix est, quæ primo & per se iudicationes in morbis facit, secundariò verò copia humorum, accessio, & morbus ipse: quæ iudicationes secundùm maius, vel minus naturæ robur, diuersimodè contingere solent.

Quare ne mireris Galenum virum in facienda medicina dexterrimum naturæ motum ex certis signis sedulò explorantem, futuram hæmorrhagiam præsagiisse, quod non ex diuinandi scientia, vt alij proterue augurabantur, sed ex ipsissimis medicæ facultatis abstrusis arcanis, & reconditis labyrinthis accidisse, euentus postea confirmauit.

QVÆSTIO XXXIII.

Quòd sãguinis è naribus fluxus morbos iudicare possit: & quare hic rubidus semper appareat, Contra Fernel. Medicum insignem.

S*Anguinis fluxum expectaueritis.*] Nullum est priscorum tam firmum inuentum, quod reproba Classicorum non impugnet opinio: inter quos Fernel. acutissimi alioquin ingenij vir, & post Hip. Gal. Auic, primariósque Medicinæ Duces nulli secũdus, horum præclaros conatus obscurare intendens, plurima in ipsos, in multis directissima tela, acutissimáque spicula coniecit, ex quibus illud euulgauit *l. 2. de ven. sect. c. 1. Nullum, scilicet sanguinis è naribus profluuium licèt criticum, salubre esse; quoniã licèt deliria, vigilias, capitis dolorem, & reliqua symptomata demulceat, vix tamen propriã morbi essentiam, atque radicem euellit, nisi immoderatior*

succedat

succedat profusio, summa virium dissolutione, quæ tamen nusquam videtur optanda. Vitiosus enim sanguis per nares postremus elabitur, nec nisi quum vtilioris magna vis erit effusa. In his igitur febribus tametsi nares multo stillent sanguine, vena tamen cubiti secanda; quandoquidem deprehensus est è naribus, tum colore, tum substantia laudabilis, quum impurus ex cubito, sordidúsque detrahitur. Hæc Fernel. Cuius opinionis falsitatem plures ante me reprobauere, quam esse vsui frequenti, & auctorum decretis maximè aduersam nullus ignorat, & eam omnino subuertunt Christoph. à Vega, & Brau. Parrasit. *in com. sent.* 32. & vt temerariam, salutique humanæ infestam, damnat Augenius, *tom. 2. epistol. lib.* 2. *epistol.* 9. Nam monente Gal. *lib.* 4. *acut. com.* 10. *In acutis febribus, quod ex sanguine feruet, ad cap. fertur. Cùm igitur rescissis ruptisque venis, natura idipsum vnà cum aceruatis vaporibus effuderit, cæteris promptiùs dominatur, & imperat, soluitúrque morbus.* Reperit 3. *cris. vlt.* & alibi passim. Sequitur Auic. 1. 4. *tract.* 1. *cap.* 73. quam sententiam cuncti vnanimiter postea confirmant.

Videant ergo omnes, quot habeat ars nostra difficultates, si vna ratione malè intellecta, auctor iste grauissimus à præfata Hipp. mente, perfricta fronte recedere non erubescit. Ignorauit enim eruditissimus Fernel. causam, ob quam fere in omnibus morbis, licèt totus sanguis per venam sectam, & cucurbitulas extractus, vitiosus, putridúsque sit, solus è naribus profluens rubidus emanet; ob quam causam debilitari vires, laudabili sanguine eiecto, affirmat ipse.

Sanguinem rubidum è naribus emanare sensus indicat, firmátque assiduum experimentum; his enim positis litigantium rationes cessant, ex Gal. *lib. de rigor.* 18. Et licèt Gal. *lib. 1. epid. sect. 3. com.* 18. in morbo exitiali raro visam fuisse stillã rubri sanguinis, sed atri semper asseueret, cum Auic. 2. 4. *tract.* 1. *cap.* 74. hoc non de largo sanguinis profluuio, sed de stilla intelligendum puta. In qua vacuatione sanguis cùm lentè per vasa ad nares excurrat, per moram ob caloris abundantiam tostus & assatus, colorem muta, li uet, & nigrescit.

Enimuerò non intelligo per putredinem, motum & propensionem ad putrendum; nam certum est sanguinem ita sumptum, adhuc putridum non esse; ac proinde mirum si in illius missione putridus, & non mirum si naribus effluens, purus, ac rubidus appareat: in quo cùm non detur mutatio secundùm formam, sed solùm secundùm alteratiuas qualitates, calorem videlicet, immutatus apparere poterit, quum suum adhuc obtineat colorem. Scis namque sanguinem dum putrescit, suam obtinere formam, in aliósque humores non degenerare. Sed intelligo terminum putredinis, corruptionem, quando sanguis in aliorum humorum formas degenerarit, suámque amiserit, (tunc namque illius pars transit in bilem, crassa verò in melancholiam, *2. feb.* 9.) quo tempore si per nares exeat sanguis, licèt putridus sit, colorémque mutauerit, apparet semper rubidus, siue in amplo, angusto, fastigiato, aut lato vase excipiatur: siue, (vt ferè fit) super solum decidat.

Cur verò hoc ita accidat, explicatu difficile est. Responderi potest huius euentus causam esse, quoniam sanguis è naribus eiectus tenuis est, & exit veluti colatus, & per angustissimos anfractus defertur, crassiori parte intus manente, terrestri, & magis fæcali, quæ sursum eleuari nequit. Non placet solutio, nam si morbus soluitur ad solutionem causæ, & putridæ febres à crasso, multo, & lento humore originem ducentes hæmorrhagia soluuntur, ex Gal. *loc. cit. suprà*, terrenum succum huius vacuationis vi etiam educi, negandum non est.

Quare me in hoc argumento primum paulisper exaudi. In peluiculis cùm sanguis emittitur, fit manifesta partium eius separatio: nam quicquid lutosum, fæculentum, fibrosúmve est, subsidet; innatat quod summè leue, putrefactum, biliosum, aut ichorosum est; in medio residet pituitosum; & iuxta summum, sanguineum; hócque fieri ratione diuersarum partium sanguinis, & caloris post venam sectam perseuerantis beneficio, certum est. Nam calor cùm non sit ab influenti spiritu gubernatus, quà calor, diuersas partes separat & disiungit, licèt quà naturalis in venis vniat. Sanguis ergo qui effluit è naribus, putridus licèt sit, & maximè corruptus, vtpote manifestè putridam febrem soluens, laudabilis & rubidus apparet, quia guttatim exit, & in vasis ferè non colligitur, & ita eius calor paulatim ab ambiente licèt calidissimo (minùs enim calet quam sanguis, ex Gal. 8. *de vsu part.* 2.) refrigeratur, & obtunditur, vt eius vi, ac ope partes diuersæ segregari non possint, quare sanguis è naribus emanans ita concretus, ac confusus rubedinem seruat: è contrà accidit in eo qui ex phlebotomia extrahitur, qui cùm celeriter, & maiori impetu prorumpat, non ita refrigeratur, & sic in vase reseruatus, & vnitus, diu colorem conseruat, cuius vi partes dissimiles separari possunt. Argumento est sanguis extra peluim, aut in vase lato collectus, hic enim cùm expansus sit, promptiúsque ab aëre alteretur, rubidus etiam perseuerat magis, quàm sit in pelui ipsa, aut vase fastigiato receptus. Quæ causa cùm latuerit Fernel. ingenium, idcircò in medicinæ proceres debacchari pro more suo non erubescit.

QVÆSTIO XXXIV.

Quòd ad crisim per sanguinis fluxum, necessaria sit concoctio.

ET *morbus adhuc crudus esset.*] Dubitari potest, num ad crisim per sanguinis fluxum necessaria sit concoctio, vt bona sit crisis, atque iudicium. Gal. enim huic dubitationi ansam dedit: nam de hac vacuatione sæpe cùm loquatur, concoctionem, ad illam non præsupposuit. Fauet dubitationi similitudo quam ars, & natura inter se habent. Sicuti enim ars redundandem sanguinem citra coctionem vacuare conatur: sic natura per sanguinis fluxum è naribus, aut quamlibet regionem, materiam peccantem extra corpus sine coctione vtiliter elicere tentabit; & maximè cùm *sanguis non sit de genere eius, in quo expectatur digestio*, apud Auic. 1. 4. *tract.* 2. *c.* 7.

Ad sanguinis fluxum, exquisitam coctionem esse necessariam, ad hoc vt iudicatorius sit, penitúsque malum finiat, Gal. explicuit. Tradidit enim *lib.* 3. *cris.* normas quasdam vniuersales, futuram bonam crisim significantes, eásque tam ad alui fluxum, sudorem, vomitum, sputum, quàm hæmorrhagiam, & quamlibet aliam vacuationem adaptauit: & particulariùs ad minima quæque descendens, fluxum sanguinis è naribus approbat, si cocto morbo superuenerit, 4. *acut. com.* 10. quod etiam aduertit 2. *de humorib. com.* 14. dum inquit: *Sudores, vomitus, & sanguinis profluuia, si in principio appareant, non possunt morbum soluere, non ob aliud, nisi quia indicantia in melius non statim apparent: & opus est concoctionẽ præcedere, &c.* Deinde si hæmorrhagia febres ardentes soluuntur, cur ad hanc vacuationem coctio necessaria non erit, & cæteræ aliæ conditiones, quas ad crisim exoptat Gal. passim? Nam si citra illam hæc contingat, reproba est, illísque signis adscribi debet, quæ decretoria sunt non decernentia, quæ partim lethalia sunt, partim difficilis iudicationis; quæ quàm pessima sint, docuere Hipp. *lib. 1. epid. sect.* 1. 2. *&* 3. *& lib.* 1. *prorrhet. sect.* 3. *text.* 48. *&* 56. & Gal. 4. *aph.* 22. & alibi sæpè.

Neque multùm operosum est, opposita argumenta dissoluere. Neque incuriæ, aut erroris accusandi sunt prisci, neque omnes Medici, qui illorum facundissimam doctrinam amant, & amplectuntur, quòd in morbi initio, absque vlla præcedente concoctione, sanguinem imperant emittendum; nam hoc exequendum iubent, quando sanguis feruidus est, benéque coctus, sola multitudine abundans, ebulliens, & venas distendens, cuius efferuescentem copiam ocyssimè vacuare conantur.

Quando tamen qualitate peccat, ita vt sit calidus, vel frigidus valdè, crassus, nimis tenuis, & serosus, attemperandus est, & attenuandus. Sic à parca sanguinis missione curationem in febre sanguinea auspicatur mox à principio, quando videlicet sanguis cum aliis simul humoribus peccat, qui cum eo permixti non sunt. Copiosiùs tamen

extrahere iubet notis coctionis euidenter apparentibus, A quidquid Fernel. 2. *meth.* 13. Iulius Cæsar Claudinus *lib. respons. medicinal.* 2. & Prosper Calanus *lib. de melanchol. flatuosa*, acriter accusent Auic. & eius interpretes, cuius rationes sunt suo loco persoluendæ.

Quare sanguis qui crassus est, attenuari desiderat, priusquàm venæ sectione exhauriatur, auctore Auic. 4. 1. *cap.* 20. & 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 45. necesséque est priùs, vt æger balneetur, fricetur, exerceatur, vt lentus sanguis liquari, fundique possit. Sic docet faciendum Gal. *lib. de curand. rat. per sang. mis.* 12. quo loco sanguinem crassum, & crudum, extenuat, & coquit hyssopo, origano, nepita, pulegio, & aliis, & tandem ipsum minuit: & 4. *acut. com.* 28. edoctus ab Hipp. concretum sanguinem, difficultérque effluentem fomentis præparat: & 6. *epid. sect.* 5. *com.* 29. idem lotionibus opus exercet: & pluribus in locis quos graphicè B proponunt Ferdinand. Mena, Hieronymus Nunius Ramires *in com. cit cap. Gal. lib. de curād. rat. per sang. mis.* Ioan. Brau. Petrafitanus *lib.* 2. *de purg. rat. cap.* 10. Sanguis ergo cùm purus, & integer est, & alicuius mixturæ expers, non est de genere in quo expectatur digestio, vt retulit Auic. Verùm interdum adest cacochymia, & vitium in sanguine, & ipse crudus est, quia maior copia pituitæ in eo est quàm par sit: hic coquendus est, non vt sanguis est, sed quatenus ingens crudi, pituitosíque humoris portio in eo adest, quæ sanguinem vitiosum reddit; de quo priscos loquutos fuisse existimo, qui sanguinis eruptiones non posse penitus morbum absoluere, nisi præcedente coctione, asseuerant. Neque ratio à similitudine sumpta multùm vrget, quum plurima non fiant à natura, quæ C artis ope cum animantis ope perficiuntur. Videmus enim Hippocratem plurimos enarrasse *in Epid.* qui turbata alno, & aberrante natura in initio morbi obiere, vtilibus potiùs (irritata ob sæuitiem morbi, natura) propulsis humoribus. At Hipp. ipse inchoantibus morbis, medicamenta humores noxios attrahentia propinare iubet, vt à maiori noxa corpus præseruet, morbúmque infestantem curet.

HISTORIA LXV. GALENI, De Olfactus læsione.

Odorandi sensus à diuturna tum grauedine tum distillatione læsus, & restitutus.

CVm hac igitur olim nobiscum cogitaremus, fortè contigit, vt quidam, cui odorandi sensus, à diuturna tum grauedine, tum distillatione læsus esset, ad nigellam remedij causa cōfugeret. Quam, vt ratio medicamenti postulat, cùm contudisset diligenter, & in puluerem liquasset, veterique oleo immiscuisset, iterum eandem cum eo humore minutissimè triuit, mox aquam ore excepit, & supino capite non minimā medicamēti partem sibi naribus instillatam adducto spiritu vehementiùs attraxit; eodémque modo triduum medicamento vtens, magnum ex eo iuuenis ille adiumentum cepit. Quarto autem die cùm eodem medicamento sic vsus esset, vt spiritum violentiùs quàm antea attraheret, grauem in intimo capite morsum percepit, qui tamē cùm sensim leniretur, postera die prorsus sedatus est. Qui euentus mihi argumento fuit, nigella paulum vsque ad cerebri ventriculos esse attractum, quod aut membrana, quæ secundarum modo, quibus inuoluuntur fœtus, intertexta est, aut fortasse ipse cerebro inhærens, dolorem intulit. Atque hoc idem illius rei consensu approbatum apparet, quòd vaporis quodammodò simile proprium odoratus instrumentum esse oportet. Ex quibus rebus ego cōmotus, alijs quibusdam, aliísque aliàs, multísque deinceps famulis eodem medicamēto in nares instillato; eos spiritum vehementer trahere iussi: quorum alij nullum, alij leuem; alij grauem morsum altè in capite senserunt, &c. Galenus, de instrument. odorat. cap. 4.

***

PARAPHRASIS.

HIstoriam hanc adducit Galen. vt probet odorandi sensum in anterioribus cerebri ventriculis fieri, hócque triplici probat argumento, quod etiam facit 8. *de vsu part. cap.* 6. & 7. *de placit. cap.* 5. 8. *de loc. affect. vlt.* & 4. *simpl.* 22. Licèt enim odoratus instrumentum esse processus illos mammillares appellatos, iuxta cerebri ventriculos locatos (hos enim primus omnium inuenit Auic. 5. 3. *tract.* 1. *cap.* 4. quamuis 2. *cont.* 24. perperam tamen contradicat Vallesius) non concedat: sufficit quod intra caluariam fieri odorandi sensum pluribus asseueret. Cùm enim *citatis locis* elegantem faciat demonstrationem ex singularium partium nasi enumeratione, nec ossa, cartilagines, membranam, aut neruum per membranam expansum, verum odoratus organum esse, concludit: ergo sunt processus mammillares, quum nullæ partes ibi aliæ contineantur; vt colligas Gal. licèt de his processibus non meminerit, in hac parte fieri, ac collocari olfactum cum eo existimasse.

Enimuerò plures licèt de hoc argumento ad ranim vsque disceptauerint, de quorum numero sunt Andreas. Laurentius, *lib.* 11. *de re anatomic. cap.* 12. Fernel. *lib. physiolog.* 9. Versal. *lib.* 1. *fabric. cap.* 6. & 12. & *lib.* 4. *cap.* 3. Conciliat. *dif.* 45. Realdus Colūb. *lib.* 8. *cap.* 2. Iulius Casser. Placentin. *lib.* 3. *de organo odorat. cap.* 15. & 16. Bauhin. *lib.* 3. *theat. anatomic. cap.* 19. Emanuël Nunius Olysipon. *in lib. de instrum. tact. in med.* Gaspar Tagliacotius *lib.* 1. *de Curtorum chirurgia, cap.* 6. Otho Casmannus *part.* 2. *psycolog. cap.* 24. *quæst.* 24. Constant. Varolius *in epistol. ad Mercurial.* Liceat tamen mihi succinctè inter tam varias Philosophorum, & Medicorum sententias, meam proferre in medium, & antiquorum mentem dilucidè, Laconicéque explanare. Primò, quod sit olfaciendi organum. Quæ illius natura. Ac vbi secundum Philosophi, & Galeni asserta collocetur instrumentum sensus, id est, per quod sentiens facultas propria sensibilia dignoscit. At cùm inspirantes tantùm olfaciamus, inuestigandum est, qua parte earum, per quas spiritus permeat, odores dignoscamus. Hanc verò non esse palati tunicam, certum est; quandoquidem obstructis naribus, aut digito sic compressis vt claudantur, spiritu ore adducto, nullus odoris sensus mouetur. Eandem ob causam, nec faucium, nec asperæ arteriæ tunicæ hoc munus concessum est. Plurimi Philosophorum opinan- D tur, Arist. putasse vim odorum sensitricem naribus inesse. Sed hi citra rationem interpretantur. Nam *lib.* 2. *de anim. cap.* 9. & *lib. de sens. & sensibil. cap.* 5. apertè docet, animalia respiratione vtentia, citra respirationem olfacere non posse, hominémque inspirando tantùm odorem sentire, non expirando, quod certè necessarium non foret, si sensus odorum in naribus exponeretur. Maximè quum asserat Gal. *lib. de instrum. odorat. cap.* 5. Arist. locum sensorij odoratus, & eiusdem sensorij foraminum non manifestasse.

Hoc sensorium non esse in naribus locatum, tum partis ipsius constitutione, tum propriis actionis accidentibus Gal. probat euidenter hoc modo: quia si naribus ex- E poneretur, id certè esset aut in illarum ossibus, aut in tunica ossa ipsa obducente; nec pars tertia in naribus relinquitur, cui illud adscribi possit (nam cartilago in eodem cum osse censu collocatur:) sed neutri illorum attributum est; quoniam ossi non modò non odorandi, sed nec tangendi quidem sensus datus est. Non esse autem in naris tunica odorum sensum positum patet, quum eadem sit cum illa, quæ linguam, palatum, & reliquas oris partes vestit: Quare si illa odoratus existeret instrumentum, necesse esset, omnes eodem sensu odoris esse præditas, eundémque affectum cunctas participare, cuius contrarium experimur.

Si verò rem à propriis actionis accidentibus inuestigare velimus, nullum odoris sensum, nisi spiritu naribus attracto moueri videbimus: reliquo autem tempore odoris sensu caremus, etiam si nares vapore odorifero repletæ sint. Ex quibus perspicuum est, instrumentum odoratus intra cranium esse locatum, prout superioribus locis confirmat

confirmat Gal. Insuper sensorium oportet esse sensibili simile; at sensibile est vaporosum. Vaporosum igitur olfactus sensorium esse necesse est: tale autem sunt ventriculi anteriores, non tunica narium, quæ frigida, sicca, ac terrea est, & à vaporis natura longè diuersa. Denique hic iuuenis, qui odorandi sensum à diuturna grauedine læsum habeat, à nigella in puluerem redacta, veterique oleo mixta, & per nares vehementiùs adducto spiritu attracta, adiutus est, quæ historia argumento est, odoris sensum in anterioribus cerebri ventriculis collocari. Nam si non tam intimè, sed in narium tunica existeret, leuis spiritus adductio sufficeret, nec vehementi opus esset attractione.

Sed in qua parte sensus odorum collocetur, adhuc quærendum est. Auic. *cit. loc.* Vesalius, cæterique periti Anatomici, instrumentum odoratus esse duo additamenta mammillaria in anteriore cerebro locata asseuerant. Sunt autem processus isti mammillares, auctoribus Gal. *lib. de instrũ. odorat. cap. 2.* & Aëtio *tetrab. 2. serm. 2. cap. 96.* germina duo oblonga, & caua, principium quidem ex anterioribus ventriculis habentia, progredientia autem ad illam caluariæ partem, vnde nasus initium habet. Súntque ista vera odoratus instrumenta: nam omnia quæ ad illius naturam requiruntur, obtinent. Consistunt siquidem intra cranium; quare fit, vt citra respirationem olfacere non possimus. Sunt essentiæ vaporosæ, & cum odoribus similitudinem habent. Sentiunt exactiùs, quàm cerebrum; nam licèt de cerebri substantia sint, neruea̅m tamen speciem præ se ferunt.

Præterea sunt ante cerebri ventriculos positi, maximum sanè indicium, naturam in ipsis sensum odorum constituisse, tanquam exploratoribus halituum cerebrum subeuntium, qui futuri sunt animalium spirituum materia. Et licèt odor sicci sit, teste Philosopho *lib. 2. de anim. 9. in fin.* & nimis humidum sensorium, ægrè, difficultérque odores percipiat; & processus mammillares, cùm de cerebri substantia sint, humiditatem non exiguam præ se ferant: (est enim cerebrum humidissimum, teste Arist. 1. *de hist. anim. 16.* & 5. *de gen. anim. 3.* & 2. *de part. anim. 14.*) idcircò remissè olfacit homo, & ob superfluam humiditatem, non nisi extremas odorum differentias percipere potest.

Munitur instrumentum odoratus à noxis extrinsecùs occurrentibus, osse cribroso, & dura meninge, hac in parte pluribus foraminibus traiecta. *Oportebat enim*, inquit Gal. 8. *de vsu part. cap. 6. huius sensus proprium sensibile cerebri portionem alterare: oportebat etiam ei operimentum quoddam eiusmodi esse circumiectum, quod tum conseruare ipsum posset, tum transitum vaporum ipsorum sensibilium non impediret.* Cur verò os cribrosum prædicta foramina recta non habeat, vt cribra, sed in eo quemadmodum in spongia, meatus sibiipsis è directo non respondeant, nec recti sint omnes, causam attulit Gal. 8. *de vsu part. cap. 6. in fin.* dicens. *At quoniam operimentum eius oportebat esse foraminulentum simul, & rarum, vt ad cerebrum quidem aërem respirationis causa celeriter deduceret, vaporem autem, dignotionis odorum: tum autem vacuaret repentè ac semel, siquando necessitas inciderit, excrementorum copiam, magna autem ipsius operimenti facilitas ad patiendũ, constructionem ipsius necessariò sequebatur; magna præterea visceris principalissimi, cerebri scilicet offensio: Natura os variè pertusum velut spongiam ipsi apposuit, simul ne aliud corpus durum quoddam extrinsecus incidat, simul ne viribus integris aër frigidus inspirantibus nobis rectà in cerebri ventriculos sese insinuet. Non enim semper eramus inspiraturi aërem moderatè frigidum, sed nonnunquam vel frigidissimum, qui si rectà in cerebrum incideret, ipsum profectò immodicè refrigeraret, omnémque vitam in periculum adduceret, &c.* hæc Galenus.

Aristot. *lib. 2. de anim. cit.* & *lib. de sens. & sensoriis, cap. 5.* probat instrumentum odoratus foramina quædam ad ipsum pertinentia habere, quæ non semper aperta sunt, sed operculis quibusdam membranæ similibus, tenuibúsque teguntur, quæ ab impetu attracti aëris reserantur, vt ad eam partem, in qua vis odoris posita est, proprium eius sensibile perueniat. Hanc opinionem duplici

A medio condemnat Gal. *lib. de instrum. odorat. cap. 5.* Nam si talia essent opercula, aëris exterioris impulsu reserarentur: sed non ita fit; quoniam etsi aër vehementi impulsu in nares mittatur, nisi inspiratus nullũ prorsus odoris sensũ mouebit. Rursus dici non debet, talia velamina nostra voluntate moueri: nam si ita esset, quoties vellemus ea reserare, etiam nullo spiritu adducto aperiremus, & clauderemus. Quod non ita accidere experientia docet. De quo argumento legè Ludou. Mercat. *tom. 1. lib. 1. part. 5. clas. 6. q. 158.* Costæũ *in com. cap. 1.* Auic. 5. 3. *tract. 1.* Curs. Conimb. *in lib. 2. Aristot. de anim. cap. 9. quæst. 4.* Thom. de Garb. *in sum. quæst. 69.* Albert. Magn. 2. *part. in sum. de homi-*
B *ne*, Algazellum, & Philoponum *in lib. cit. Arist. de anim.* & Hieronymum Cardan. *lib. 2. contradict. tract. 6. cõtradict. 10.* graphicè disserentes.

Odoratus instrumentum lædi vt plurimùm à frigida & humida intemperie certum est, à qua crassi viscosíque humores oriuntur, ex quibus grauedo, distillatio, & odoratus offensio, obturatis meatibus, ob detenta excrementa, sequi solent. Quibus autem indiciis olfaciendi læsio dignoscatur, plures explicarunt. Curabitur autem factis priùs vniuersalibus vacuationibus; post quas, ad ea quæ per nares crassum humorem expellunt, deuenire oportet: hæc enim hunc mucum attrahendo, sunt in causa, vt morbus sanetur omnino. Inter hæc (errhina dicuntur) numerantur primò maiorana, saluia, rosmarinum, carpesium, elleborus albus, & niger, castorium, & nigella, de qua Gal. *hîc*, quæ cùm tertio ordine excalfaciat, ex Gal. 7.
C *simpl. cap. prop. de melanthio*, assiduè olfacta, morbos ex distillatione subortos sanat, caput à superfluis humoribus repurgat, sensus viuificat, mucum per nares expellit, & facultatem cerebri irritando, facit, vt ipsa insurgens contra morbum, lentos humores grauantes detrudere possit per nares. De qua peculiari vacuatione, vide inter omnes Mercatum *lib. 2. indicat. 1.* eloquenter disputantem.

HISTORIA LXVI. AETII.
De dentium dolore.

Quidam dolore dentium correptus, niuis in ore detentæ vsu, persanatur.

D *Ego autem aliquando cuidã huiusmodi temperamenti existenti, & in hanc affectionem delapso, oleum rosaceum, & myrteũ in ore detinendum exhibui, & sanè vri sibi videbatur hic homo, tanquam à face accenderetur: niuem itaque cum melle rosaceo miscui, & moderatè tepefeci, quò frigoris vehementia frangeretur: & ore detinendam exhibui, & à dolore liberaui, &c. Aëtius* tetrab. 2. serm. 4. cap. 27.

COMMENTARIVM.

Dentes fluxionibus, & dolori sunt parati valdè, habent enim venulas, & arteriolas, sicque ob attritionem necessariam indiguerunt alimẽto copioso, & assiduo: hoc enim facit ipsos suscipiendis excrementis opportunos; iisdem enim viis recipiunt redundantes suc-
E cos, quibus & nutriuntur. Itaque ob hæc solent dolere dentes, non tamen semper dolent ab eadem causa; sed nunc ab intemperie calida dolor incipiens conuocat fluxionem, à qua deinde fouetur, & augetur. Atqui fluxio ipsa, siue dolorem antecedat, siue sequatur, sæpè calida est, & acris, & dolor ab ea concitatus nonnunquam incipit à gingiuis, & coafficit dentes; nonnunquam à dentibus, & refunditur in gingiuas. Et tumor gingiuarum aliquando crescit cum ipso dolore, aliquando tumescentibus gingiuis dolor sedatur, quod fluxio conuertatur ad externa.

Insuper dolere dentes, vel ob substratum neruum, vel ob inflammatas gingiuas latissimè probant Thomas à Veiga, 2. *de loc. in com. cap. 1. verbo, quenquam.* Costæus *in com. cap. 1.* Auic. *fen. 7. 3. tract. 1.* Felix Platerus *quæst. 50. patholog.* A causa calida dentes dolorem pati, ex multis

signis

signis venari licet, nempe ex intenso dolore, subrubra facie, temperamento calido, florente ætate, tempore anni, regione, aëris statu, & anteacta vita.

Enimuerò pro dolendi causa aliis, aut aliis medicamentis opus est. Horum triplex genus esse censeo. Quædam enim adstringentia sunt, ad arcendas fluxiones, & firmandos dentes: quædam resoluẽtia ad absumendã fluxionem flatus: quædam stupefacientia ad tollendum dolorem cum sensu. Quo pacto necessarium est, sopiendi doloris causa, dentibus nimis frigorifera adhibere; maximè si à prægressis auxiliis non iuuetur æger. Quare quum ob nimium partis calorem, applicitis, oleo myrtino, & rosaceo increscerer ardor, & dolor (promptè enim hæc ob pinguedinem inflammantur:) ad frigida deuenire coëgit necessitas. At cùm hæc, quædam sint quæ torporem inducunt, & non nisi summo vrgente dolore ipsis dentibus applicanda, meritò ad niuis vsum deuenit, relictis pluribus quæ similem effectum præstare nata sunt: de quorum numero sunt hyoscyamus, solani succus, capita papaueris, altercum, & ipsum Philonis antidotum denti circumlitum, auctore Paul. *lib.3.cap.26.* firmant Tral. *lib.3.cap.13.* & Celsus *lib.6.cap.9.* Quo factum est, vt cùm dentis dolor maximis tormentis annumeretur, plurima excogitãda sint auxilia, quæ affectum tantisper leuare queant, inter quæ, niuis, aut aquæ niualis vsus in ore detentæ summoperè prodest, mixtis etiam iis quæ huius medicamenti efficaciam retundere possunt, vt sunt vinum, acetum, rhodomel, aqua vitæ, quum commune sit omnibus quæ pro dentibus parantur, indigere aliquo quod in altum deducat, alioqui nihil præstiterit neruorum radicibus, quæ intra ipsa officula sunt, apponere. Nam Auic. *tract.2.lib.2. cap.524.* Aquam niuis sedare dolorem dentium calidum asseuerat, & 7.3. *tract.1. cap.8.* de medicinis stupefactiuis sic ait: *& quandoque dantur in potu etiam narcotica, sicut Philonium, quoniam sanat eum qui de dente suo conqueritur, & accipit ex ipso in ore suo, & dormit, & maturatur ægritudo eius, & quiescit dolor eius, & ex eorum summa quæ stupefaciunt absque nocumento, est aqua infrigidata cum niue in vltimo, & ponitur in ore acceptio post acceptionẽ, donec stupefiat dens: quare quiescit dolor omnino, &c.* Tanta est niuis in calidis affectibus, tam intus, quàm extra applicitæ potestas, vt ad retundendam veneni inflammantis malitiam, sola niuali aqua consulat vtendum Auic. 6.4. *tract.1.cap.4.*

Obseruatio XLVI.

Dentium dolor sæuissimus, niue circumposita ablatus.

Miles strenuus quum à multis annis dentium dolore, ex distillatione suborto per interualla quateretur, ita vno die, æstatis tempore, liquatis succis crudis, in tribus molaribus superioribus dextri lateris immani dolore est concessus, vt velut amens vociferans è domo exire vellet, rabie quadam, & furore percitus doloris. Huic reuellentia primò omnia facta sunt præsidia, mox anodyna, soporifera, immò ipsum opium dentium cauo applicitum. Sed incassum omnia tentatã, nam vehementiùs ægrum dolor vexabat. Demum niue, qua aquam bibendam refrigerabat, fortuitò in ore detenta conquiescere cepit, eáque iterum, atque iterum accepta à dolore intra horam euasit immunis, & plures alij qui hoc præsidium sunt experti, doloris sæuitiem effugere.

DVBIVM XLII.

Num sit aliquis niuis in Medicina vsus.

COMMENTARIVM.

De niuis vsu paulisper agendum est, de cuius generatione varia pronunciant Philosophi. Medici aquam ea refrigerare solerter docuere. Licèt enim apud Gal. 6. *epid. sect.4.cõ.10.* Mercurial. *lib.1. variar.8.* Ludouic. Mercat. *lib.1. indicat.2.* Ludouic. Lemos. *lib.9. meth. Gal. cap.5. disput.8.* diuersi sint refrigerandi modi: nam alij in puteum aquam demergunt; alij in subterraneis specubus recondunt; alij in altis domnum locis pernoctare sinunt, tamen niuem vasculo circumponere salubre est præceptum, & ab antiquorum peritissimis promulgatum. Nam præterquam quòd tempore Gal. ob Romanum luxum frequens fuit vius, & Neroni Romanorum Principi valdè acceptus, auctore Plin. *lib.31. cap.3.* Hunc etiam mirum in modum commendat Gal. 6. *epid. cit.* firmat. Auic. 2.1. *tract.2.cap.19.§. erit melius, vt cum ea infrigidetur aqua exterius, prohibendo ipsam à permixione eius, &c.* Sic enim aqua frigidior redditur, & sitim ampliùs compescit, quo fit, vt frigida potio, ob oris ventris corrugationem, appetitum ad cibum exciter, calorem naturalem robustiorem efficiat, actiones omnes roboret, ciborum assationem impediat, præcipua viscera temperet, per totum corpus citissimè permeans illud humectet, humorem illum assidua vaporatione transpirantem, ac decidentem restauret, minori potus quãtitate sitim extinguat. Demum frigido potu membra nostri corporis diutiùs in opere persistunt, & eius vsu facultates ad functiones suas vegetiùs obeundas excitantur, roborantur, perficiuntur: quas vires sortiri aquam niue refrigeratam, quum suauior sit, & bibentibus gratissima, Sacra pagina docet *lib. Prouerb. cap.25.* in hunc modum. *Sicut frigus niuis in die messis,* (hoc est, æstate) *ita legatus fidelis, ei qui misit eum, animam eius requiescere facit, &c.* Et *paulo infrà. §. Aqua frigida animæ sitienti, &c.* Per animam verò ipsa respiratio intelligitur, sine qua vita in corpore durare non potest, vt insignis Vallesius notauit ad hunc locum. Porrò. Tanta fuit consuetudo apud Galenum aquam niue vasculo circumposita refrigerandi, vt non solùm illam, sed alimenta, & medicamenta hoc modo esse refrigeranda consuluerit, vt 2. *sec. loc. cap.1. & 7. meth. cap.4. & lib. de succor. bonit. & vit.13.* & alibi sæpè ipse affirmat. Quare aqua niue refrigerata non modò vtilis, immò ad salutem conseruandam salubris est censenda. De quo argumento plura referunt Plutarch. 3. *sympos.2. & 3. de placit.4. & lib.4. eiusd. cap.4.* Nicol. Monardus *tract. de niue,* eleganter Nicol. Massinius *lib. de gelidæ potus abusu,* Cardosus *cap. 4. de sex reb. non naturalib. quæst.3.* Cætera verò damna quæ de niuis vsu Hipp. Galen. reliquíque haud postremæ notæ circumferunt auctores, de aqua intempestiuè à niue refrigerata, & assumpta ieiuno ventriculo, hyberno tempore, à debilibus, inexercitatis, obstructis, ægrotis, praua corporis intemperie præditis, inassuetis, Veneri deditis, vel de niuis vsu, seu niuali aqua veniunt intelligenda, vt Aul. Gellius *lib. 19. noct. Atticar. cap.5.* scitè confirmat: & non siluit Gal. *cit. cap. lib. de bonit. & vit. succor. §. Nam tametsi ipsa statim nix, noxa sensibili non videatur iuuenũ corporibus officere, increscente tamen temporis processu occulto, paulatim noxa, vrgente nẽpe ætate, articuli his, neruíque, ac viscera morbis corripiuntur, vix aut nunquam sanandis, &c.* Explicant eloquenter Lang. *lib.1. epistol.31.* Balthazar Pisanellus Bononiensis *lib. de esculentor. & potulentor. facult. cap. vlt. ab Arnoldo Freitagio Embricensi latinitate donato,* Lege Macrob. 7. *Saturnal.12. quæst.13* de vario niuis vsu, & vtilitate, Thymon. *in com. cap.11. lib.1. meteor. quæst.16.* Isaac. *lib.2. diætar. partic. tit. de niue.* Plin. *lib.17. cap.2.* Curs. Conimbric. *in com. lib. meteor tract. 7. à cap. 5. vsque ad 8.* Ferdinand. Solam Hispalensem *tract. prop. de niuis vsu.*

Vnus solùm de niuis facultate restat eximendus scrupulus, ob contrarias sententias, quas suprà citati auctores hactenus conciliare non intendunt. Quæ nempe sit causa, cur si nix infrigidat, apud Hipp. vrantur pedes à circumfusa niue, *lib. de veter. medic. num. 29.* & Galen. *lib. 9. simpl. cap.1. §. Nix visa est quandoque pedes diutius per eam ambulantium adussisse, &c.* Et cur vrantur à niue segetes, si niues fœcundant agros, apud Plin. *loc. cit.* Theophrast. *lib. 3. de caus. plantar.* 28. Huius quæsiti veritas ostenditur. Nam redacto ad intus calore, præ frigore niuis plantas circumdantis, hæ emoriuntur, & vruntur. Sic cadens pruina ad stirpium germina, exurit ea; vapor enim plantæ aceruatus, nec dissolutus, præ niuis siccitate & densitate externa, producit calorem intensum vrentem plantam, videlicet parte ignea in vapore contenta intensè calente

calente, vt deurat. Idem efficit vapor mitis in pernione A contentus. Idem leuis vapor in aceruo tritici, aut milij vrens fermentum non ventilatum. Insuper segetes depopulato, ac expresso à siccitate niuis humido, vel ob nimium ipsius frigus calorem plantæ enecantis, & extinguentis, vel algidissimo niuis humore relaxatæ plantarum radices marcescunt, & moriuntur, auctore Lemnio *lib.* 4. *de occultis, cap.* 4. Sic nix facit sitim, apud Rasium *lib.* 21. *contin. tract.* 5. *cap.* 179. quoniam detinet vapores in anterioribus partibus, & vrit, quia coadunat caliditatem, apud Auic. *lib.* 2. *tract.* 2. *cap.* 524.

Contrarium, & omnino aduersum affectum niuis legimus apud Plin. *loc. cit.* his verbis. *Verum quod liquorem sensim prebent purum, preterea leuissimúmque, quando nix aquarum cælestium spuma est, &c.* Sequitur Theoph. *loc. cit.* hoc B modo. *Iuuat etiam nix, quando terram fermentet, & rarefaciat, & pabulum prebeat, & calore concluso radices augescere, corroborarique faciat, &c.* Et *lib.* 2. *de caus. plātar. cap.* 1. *multitudo niuis magnoperè prodest, vt paulatim colliquescens subeat solum, nec vniuersus humor influxu corruens vnito dilabatur, ita & terra fermentari optimè potest calore circumobcluso, atque coërcito, &c.* Et non hoc modo hoc accidit, vt rectè notat Scalig. *exercit.* 54. ob calorem hyeme repercussum, nam sic ab aëre frigido obsidente, atque intus calorem cohibente hoc eueniret, sed à pingui niuis humore terram fermentante, vt firmat Seneca *lib.* 4. *natural. quæst.* 3. & 13.

Hoc autem verum esse probat Plin. *lib.* 11. *natural. hist.* 35. qui ab humore vermes in niue generari confirmat, sic enim ait. *Quippe cùm & in niue candidi reperiantur, & vetustiore vermiculi, in media quidem altitudine rutili, (nam & ipsa nix vetustate rubescit) hirti pilis, grādiores, torpentésque.* Quod accepit ab Arist. 5. *de hist. animal.* 9. *vers. fin.* Sed hæc C oriri non possunt, nisi multus humor adsit in niue. Sicuti enim in paludibus, locísque cœnosis, vel alicubi ex putrescente materia colubri, pulices, vermes, rubetæ, mures, & quæ plurima terræ monstra gerunt, passim oriuntur: nihil mirum si concurrentibus in niue consimilibus causis vermium ortus contingat. Quòd autem multo humore vermes in niue orti scateant, probat Cælius Rhodig. *lib.* 18. *lect. antiq. lect.* 29. qui in iis multum humorem à niue acceptum contineri potulentum, gentibus illis, vbi oriuntur, gratissimum asseuerat. Licèt contra sentiat Mercurial. 3. *variar. lect.* 14. explosus iam à Marcello Donat. *lib.* 4. *de hist. mirabil. cap.* 26. *in med.* cuius argumenta inibi soluit ingenuè. Nam in generatione niuis tenuissima aëris portio, & non aqueus humor exprimitur, quod D Gellius, & Macrob. *loc. cit.* confirmant. §. *Causáq; ibi adscripta est huiuscemodi, quoniam cum aqua frigore aëris duratur, ac coit, necessum est fieri vaporationem, & quandam quasi auram tenuissimam exprimi ex ea, & emanare: id autem in ea leuissimum est quod euaporatur, manet autem quod est grauius, & sordidius, & insalubrius, atque id impulsu aëris verberatū in modum, colorémque spumæ candida oritur, &c.* Nix ergo etsi temperamento sit frigidissima, in ea reperitur calidum naturale, quod in humido conseruatur, cùm ex vapore fiat, ab aqua, & aëre eleuato, quare habet nix calorē respectu aëris, & humiditatem respectu vtriusque. Quotiescunque itaque à calore externo ambientis, natiuus hic calor niuis extrahitur, nix ipsa ob frigiditatem propriam, hoc est, defectum caloris innati, & ob dominantē calorem extraneum E facilè patietur, & putrebit (*Omnia enim putrescunt, excepto igne*, ex Arist. 4. *meteor.* 1. at niuem non dices ignem.) Neque obstat Arist. dictum *hoc in loco*, in frigoribus res minùs putrescere, quàm caliditatibus asseuerantis, hic enim non de frigiditate, aut caliditate rei putrescibilis, sed de calore, & frigore ambientis venit intelligendus. Minimè ergo impossibile est, vermes in niue generari, non verò è terra emanantes in illam sese inuoluere, vt ineptè censet Mercurialis: Nam nix eorum est propriùs locus; nam si à niue emoueantur, torpent, difficulter mouentur, & emoriuntur, vt *lib.* 2. *de generat. animal.* 2. retulit Arist. Quare copiosa nix redacto ad intus plantæ calore deurit. Pauca verò & in aquam soluta, ob humidum pingue fermentat, & terram fœcundat.

HISTORIA LXVII. GALENI,

De dentium dolore.

Dentes sentiunt.

Etenim cùm ego aliquando dolerē, diligentē super meipso animaduersionem habui, vtpote qui iam audieram de hac dubitatione, percepique manifestè non dolentem modò, sed etiā pulsantem dentem, quēmadmodum carnosæ partes inflāmatione vexatæ consueuerunt. Quare mirum mihi videbatur, quòd & hæc affectio, quam phlegmonen, siue inflammationē appellamus, in dente oriri posset; qui lapideam, & duram substantiam habet. Atqui cum etiam alio tempore dente dolerem manifestè sensi, non ipsius dentis, sed gingiuarum dolorē eum esse, inflammatis videlicet ipsis, vt etiam citra coarctationem dolerent. Quin & ob vicinitatem dentium natura durorum, aucto dolore ob coarctationem. Quapropter vtriusque doloris sensum expertus, alium quidem in gingiua, alium in ipsius dentis substantia esse clarè scio, & id asserentibus testimonium prabeo, quod ipsi aliquando dentes dolent, &c. Galenus lib. 5. de composit. medic. sec. locos, cap. 8.

PARAPHRASIS.

Sentire dentes hac historia confirmat Gal. Sed an hoc accidat ratione membranæ internam, & cauam partem vestientis; aut nerui causa ad dentem delati, orti à tertia coniugatione, qui spiritum animalem in totum illius corpus, & cum eo sensum diffundit; an ipsi dentes corpora durissima, & crassissima, per se, & citra alterius interuentum, sicut ingenito calore viuunt, sic per eundem calorem sentire possint; diffusè admodum, & eruditè ante me agitarunt Iacobus Segarra, Vallesf. Liebautius, Veiga, & Vega, Capiuaccius, Argenterius, Conciliator, citati à Petro Garzia, *cap.* 2. *disput.* 33. *ad libros de loc. affect. Gal.* qui agens de ore, & partibus eius de hoc negocio ex professo disputauit. Vtrùm autem totum dentis corpus sentiat, an pars, explicat eleganter Laurentius *lib.* 2. *de re anatomic. cap.* 20. *quæst.* 12. Sentiunt ergo dentes, & animalis spiritus radiis meliùs illustrantur, quàm cætera ossa, quia & molles neruos in suas cauitates admittunt, & membranam tenuissimam, vt Realdus Columb. *lib.* 1. *de ossibus, cap.* 10. & Ioan. Valuerda *lib.* 1. *cap.* 7. subtiliter exposuere. De quo argumento ingeniosissimus Costæus, *in com. cap.* 1. *Auic. in fen.* 7. 8. *tract.* 1. appositissimè plura literis consignauit. Et nos *lib.* 5. *in com. Hist.* 10. pulchra descripsimus: & *lib.* 7. *Praxis Historiarum, cap. vlt. de dolore dentium,* addemus aliqua non indigna scitu.

HISTORIA LXVIII. RASIS,

De dolore dentium.

Dentium dolor, applicitis remediis calidis, & sequuta mandibularum inflammatione sanatur.

Dico quòd quidam passus est dolorem vehementem dentiū, & curatus est, calefaciens, & epithemans mādibulas eius frequēter rebus calidis, donec rubeæ fuerunt; oleum calefactum supra dentem dolentem instillaui multoties, dando illi ad mordendum panem calidū egredientē statim ex fornace, & inde apostemaiZata sunt mandibulæ, & statim mitigatus fuit dolor, &c. Rasis lib. 5. continent. tract. 2. cap. 2.

PARAPHRASIS.

Inter varios dentium morbos, corrosionem nempe, commotionem, attritionem, denigrationem, perforationem, rupturam, vermiculationem, coloris alterationem, stridorem, stuporem, vacillationem, & alios numeratos

ratos ab Auic. *loc. cit.* Vigon. *lib. 5. de morbo Gallico, cap. vlt.* A Manard. *lib. 7. epistol. 3.* dolorem inter maxima tormenta esse annumerandum, tenet Cels. *lib. 6. cap. 9.* qui ex humorum defluxu à capite ferè originem ducit. Quum autem humor affligens esset lentus, mucosus, & frigidus, oportuit calida, sedandi doloris causa super dentem imponere, eáque anodyna, quæ non modò mitigare dolorem, sed intemperiem frigidam corrigere, suáque tepida caliditate impactū resoluere queunt: de quorū numero sunt oleum, & panis calidus recenter è furno extractus; ex quorum appositione, conuocata fluxione ad mandibulas, & ab ipsa dentium substantia, pulso vi naturæ ad ipsas humore, & sequuto tumore, sedatus est dolor, nimirum, vt in aliis omnibus articulorum doloribus solet accidere: Qui enim sine tumore cœperunt, superueniente tumore, & inflammatione solent quiescere, quòd fluxio conuertatur ad externa. Mandibularum autem inflammatio si perseuerauerit, bono victu, aptis localibus, repetitis vacuationibus, missione sanguinis, expurgatione accommodata, curanda est. Nec curatio despicienda, præsertim in impuris corporibus, & maximè si iterum ingruit dolor: nam Metrodori filio ex dentis dolore, sphacelus genæ, & gingiuarum hypersarcosis, mediocriter suppuratus est, exciderunt dentes molares, & ipsa maxilla, auctore Hip. *lib. 5. epidem. prope fin.*

HISTORIA LXIX. GALENI, De linguæ tumore.

Linguæ, morbi vitio, portentosæ magnitudinis, curatio.

*SAnè linguam ita tumefactam cuidam vidimus, vt ore hominis contineri non posset. Huic nec vena vnquam incisa fuerat, & sexagenarius iam erat, horáque diei ferè decima erat, cùm ad eum primùm accessi, & vidi. Ac visus mihi est, vsitatis mihi pilulis, quæ ex aloë, scammonia, & colocinthide constant, vesperi datis purgandus. Ipsi tamen particulæ affectæ suasi refrigerantium aliquid imponere, saltem in initio. Post enim, inquam, applicabimus, prout suadebit euentus. Verùm id vni Medicorum non placebat, ac propterea pilulas quidē sumpsit, de locali tamen remedio deliberatio in diem posterum est dilata, quo tempore etiam efficacius aliquid præstiturum, quidquid probatū fuisset, sperabatur; * & purgato scilicet toto corpore, & humoribus ad inferna reuulsis. Cæterùm euidentissimū per quietem insomnium, nostrum homini consilium approbauit, ac materiam ipsam medicamenti definiuit, lactucæ succo collui iubens, quo ille solo vsus, prorsus est sanatus, &c. Galenus* lib. 14. meth. cap. 8.

PARAPHRASIS.

LInguam, sicut reliquas nostri corporis partes tumefieri posse, auctorum testimoniis comprobatur. Omne enim quod nutritur, & augmentatur, sicut ob defectum nutrimenti marcescit, & extenuatur, sic ob illius copiam solet repleri, & præternaturaliter intumescere, ac proinde omne tumorum genus pati: quæ ratio desumitur ex Auic. 1. 3. *tract. 3. cap. 1. in initio. 5. Dicimus quòd omne quod nutritur, extenditur, & augmentatur cum nutrimento, & similiter est possibile quod extendatur, & augmentetur cum superfluitate, & illud est apostema, &c.* Deinde ad generationem tumoris requirit Gal. venas, & arterias, *in lib. de inequal. intemp. 3.* quas linguam habere ex anatome constat: habet enim duas à iugulari externa exortas, quas Medicorum vulgus raninas appellat; eas, totidem arteriæ à carotidibus prodeuntes comitantur, & tandem musculi sese offerunt decem, quorum opera, sursum, deorsum, antrorsum, & in latera mouetur. Rectè autem nosti, quàm hæc ad tumoris generationem sint necessaria, ex Gal. *loc. cit.* Insuper linguæ inest caro mollis, rara, laxa, glandulosa, inani substantia spongiam referens, & sic ad suscipiendos humores quàm aptissima, vt notat Gal. *6. epid. sect. 5. com. 14.* explicante Valles. *in com.* Lingua ergo omne tumoris genus pati potest, ex Auic. *6. 3. tract. 1. cap. 14.*

Hunc autem ægrum non fuisse passum inflammationem, constat ex Auic. *loc. cit.* Halyab. *9. theor. 16.* Vallesco Tarentino *lib. 2. cap. 67.* Forest. *1. obs. 2.* nec enim habuit febrim ab oris inflammationibus inseparabilem, dolorem, pulsationem, clamorem, ruborem, & alia quæ perpetuò linguæ inflammationes, vel exiguas consequi solent, vt prisci, iunioresque vnanimiter confirmant, edocti à Gal. *lib. 2. ad Glauc. cap. 1.* nec ætas calidis fluxionibus erat obnoxia. Fuit ergo morbus in numero adaucto, à crassis, viscidísque humoribus linguæ meatibus impactis, subortus, quem nec mollis tumor, neque durus, inflammatio, aut renitentia ingénsue dolor præter immodicam magnitudinem comitabantur, prout se vidisse testatur Gal. *lib. de dif. morb. cap. 9.*

B Sed dubitari potest, cur oculatissimus Gal. pro hoc leuando affectu sanguinem non emiserit, vt à parte reuelleret, vnaque impactum humorem celerrimè vacuaret, monentibus Auic. *6. 4. tract. 3. cap. 15.* Serap. *tract. 2. cap. 14.* Rasio. *7. contin. tract. 1. cap. 1.* Facilis est responsio. Nam licèt id verùm sit, tamen in hac ætate timorosum est sanguinē emittere, vt *1. ad Glauc. 14.* Gal. consuluit. Inedia, frictiones solùm coquunt, absumúntque lentos succos, sed non, vt opus est, euacuant. Clysteres licèt acuti sint, & potenter reuellant, non tamen celeriter à parte longinqua, & à viis ductuum semota euacuant. De cucurbitulis humidis (nam siccæ spiritum solum extrahunt) maior poterat esse dubitatio, nam maximum leuamen in hoc affectu afferre solent, vt proprio experimento Ioan. Marquardus edocuit *lib. praxis, cap. de magnitudine linguæ.* At hæ, C humores glutinosos, in linguæ porositatibus pertinaciter hærentes non exhauriunt; quæ est causa ob quam post sexagesimum annum earum impediat impositionem Auic. 4. 1. *cap. 20.* quoniam ob debilitatem caloris innati, in hac ætate alij redundant humores, aliis auxiliis extrahendi, vt inter omnes *in com. huius loci* notauit Iulius Alexandrin.

In sene ergo incisioni venæ non assueto soluere aluum satius iudicauit; huius enim auxilij vi tenaces succi à viis ductuum valde remoti vacuantur, & eò ampliùs, quoniā peccans humor à sanguinis natura erat valde alienus; quo casu phlebotomia celebranda non est. *4. de sanit. 4.* Deinde si inflammatis oculis sola vacuatio per aluum sufficit, ex Gal. *13. meth. 11. & 6. aph. 17.* quoniam ea humorum exuperantia vacuatur: cur in tumefacta lingua, cuius tunica communis est ventriculo, in quo medicamen-D tum ad actum deducitur, securissimè non administrabitur? Exhibuit autem medicamentum pilulari forma, hæc enim per moram in stomacho diutius detenta, vehementiùs, importunéque à capite, partibúsque remotis peccantem materiam exhaurit. Elegit autem scammon. aloëm, & colocynt. quoniam hæc cùm valida sint, à distantibus locis potentissimè omnes humores expurgant, vt *lib. 5. meth. 6. & lib. 1. secund. loc. cap. 5.* Galen. memoriæ commendauit.

Expurgans autem medicamentum, pasto, & non ieiuno ventriculo exhibuit, contra commune præceptum latum ab Auic. 4. 1. *cap. 5.* quoniam vrgebat necessitas. Nam si quidpiam sit quod impellat, & ad purgandum corpus vehementer cogat, quacunque hora sumi pharmacū potest. Impediunt in electa hora (de qua intelligen-E dus Auic.) administrari medicamētum, plura. Quando accessiones manè, ac interdiu infestant, noctè intermittunt, ac remittuntur, vt in duplicibus tertianis euenire quotidie solet, quo casu noctis initio bibi medicamentum debet, & potest: quod præceptum in aliis morbis exequendum est, qui sui vehementia mortis periculum minantur, & sæuitie, acutiéque sua ex improuisò interficere nati sunt. Hunc curationis modum imitatur Tral. *lib. 4. cap. 1.* qui in suffocante angina manè venam aperuit, & deinde linguæ venas subiectas secuit, vespere verò ex cremore ptissanæ lachrymam scammonij exhibuit, ac his laqueum ex inflammatione subortum vix dissoluere potuit.

Adstringens tamen, & refrigerans in hoc affectu imponendum

imponendum esse, partis affectæ situs manifestè demonstrat; quum enim rarior sit, ac mollior superficies tunicæ oris, non paulò quàm est cutis, quæ totum corpus ambit, fit, vt quæcunque adstringendi natura prædita sunt, efficaciorem vim habeant influxum humorum citiùs repellendi, cùm cogant, ac densent partem corporis cui adhibetur, & vnà partes laxiores roborandi vim habeant, prout latissimè docuit Gal. *6. simpl.* 1. Quare lactucæ succus cùm refrigeret, mollem linguæ carnem roborare modica astrictione potest. Huius medicamenti materiam per insomnium fuisse acceptam refert. An verò insomnia liceat obseruare, inter omnes agitant Leuin. *2. de occult.* 31. Peucerus *lib. de diuinat. ex insomn. in fin.* Benedict. Pererius *lib. 2. de obseruatione somnior. quæst.* 1. *&* 7. Plurimos enim per insomnium sanitatem recuperasse narrat Fulgosius *cap.* 5. *&* 6. Sed quoniam medicamentum locale, maximè in initio, nō vacuata causa suspectum est, idcircò eius impositionem in sequentem diem distulerunt. Cætera de magnitudine linguæ, eiúsque curatione, vide apud Auic. *6. 3. tract. 1. cap.* 10. Guidon. *tract. 6. doct. 2. part. 4. cap. 2. de excessu magnitudin. linguæ.* De reliquis verò linguæ affectibus, inter omnes lege Manard. 7. *epistol.* 2. Petrum Garziam Carrerium *cap. 1. ad libros Gal. de loc. affect. disput.* 32.

Obseruatio XLVII.

Linguæ portentosus tumor hirudinum suctu curatur.

CVratio mira. Illustri cuipiam Gallo post quam poculis more patrio cum pluribus decertasset, ex nimio meri potu adeò lingua in portentosam magnitudinem aucta est, vt vix deglutire, aut respirare posset, & sic toto corpore liuidus, nigricantéque facie, ac tumida, velut strangulatus; cùm in horas moriturus speraretur, & plura vacuantia, reuellentiáque non iuuarent auxilia, impero, vt quatuor magnæ hirudines linguæ (quam exertam habebat) affigantur. Sed quo euentu audi: ita enim adhærentes suxerunt, vt breuissimo tempore, copiosa sanguinis vacuatione sequuta, ipsam exilem, tenuémque relinquerent, & sic æger à periculo summo euasit immunis.

Obseruatio XLVIII.

Ingens linguæ tumor, ipsa scarificata, sanatur.

DEcem annorum puero ex catarrhosa fluxione, adeò lingua in ingentem magnitudinem accreuit, vt ipsius ore contineri non posset, cui cùm reuellentia per venam sectam, collo, dorsóque impositas scarificatas cucurbitas, & acres clysteres essent acta auxilia, & linguæ tumor mollis, laxúsque esset, scarificare linguam profundè, salubrius mihi visum est præsidium; quo celebrato, linguáque salita aqua abluta (ne glutinarentur scissuræ) tanta aquosi humoris vacuatio facta est, vt illicò sanitaté æger recuperauerit.

Hoc exemplum notauit priùs Ioachim. Camerarius *lib. obs. suarum:* narrat enim quendam tumente lingua suffocatum, ipsam sibi acuto cultello decussatim incidisse, multóque sanguine effluente fuisse persanatum. Adeò enim ingens est malum linguæ tumor, cum difficili respiratione, & stertore coniunctus, vt citò auxiliari oporteat: in quem vsum, si suffocationis periculū immineat, & materia collectim in linguam prorumpat, sub mento scarificationes profundas exercent Medicorum peritissimi, vt Paulus, Cornelius, Trallian. in locis dictis.

DVBIVM XLIII.

Num topica ante totius vacuationem applicanda.

COMMENTARIVM.

E*T purgato iam toto corpore.*] Offert sese in hoc loco vtilis disceptatio. Num Topica ante totius vacuationem

A sint ex vsu? & pro vtraque parte paria sunt momenta rationum, ex purissimo Gal. fonte deprompta. Nam si localia frigida sunt, intrò humores impellunt, quos plenū corpus non admittit. Si calida, fluxionem accersunt; quæ enim calefaciunt, suapte natura hoc habent, vt, quod in iis continetur partibus, digerant, sic & id quod redundat, ex propinguis trahant, vnde dolores maiores, fluxione noua increscere par est, vt elegantissima oratione Gal. explicuit *in artic. medic. c.* 95. explanante Planerio *in com.* Repetit. 12. *meth.* 3. §. *Sanè dictum a me etiam in superioribus est, qui cataplasmatis, & perfusionibus assiduè præcordia vexant, ipsos in eiusmodi affectibus phlegmonas accersere. Minimè igitur eis est vtendū, priusquàm superuacanea magna ex parte partim vacuata sint, partim concocta, &c.* Confirmat Auic. *1. 4. tract.* 2.

B *cap.* 55. §. *Et non oportet vt fiat inunctio cum vnguentis resolutiuis, nec embrochatio fiat cum embrochis subtiliatiuis, quum ægritudo est in principio, & humor est in corpore ambulans; ipsa enim mollificant viscera sua calefactione humida, &c.*

Pro altera parte est textus optimus apud Gal. 1. *ad Glauc.* 14. qui ante vacuationé ventriculo applicat auxilia. *Quicunque enim, (ait ipse,) ventriculi affectiones curare tentarunt, antequàm os ventriculi corroborarent, in grauiora pericula ægros duxerunt.* & *lib. 1. de diff. feb. cap.* 4. inungit iecur, & ventriculum in iis, qui cruditate laborant, ne in febrem incidant. & *lib. 4. acut. com.* 28. ex mente Hipp. in corpore pleno priùs adhibet fomenta, vt concretus sanguis liquatus promptiùs effluat ex secta vena. Idem consulit exequendum ante vniuersalia præsidia, lotionibus, & irrigationibus calidis, *6. epid. sect. 5. com. 29. & lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 12. & 7. aph.* 46. Et *lib. 1. sec. loc.* 8. in alopecia ante totius vacuationem localia appli-

C cat: quod priùs dixerat *4. acut.* 44. ibi enim inter initia febris, tenuibus vrinis existentibus, corpus vngendum præcipit. Et Auic. *4. 1. cap.* 1. cùm ad vniuersum locum trahit humorem, dolorem priùs sedat. Et Trall. *lib. 1. cap.* 1. Medicorum errorem detegit, qui vniuersalibus vacuationibus corpori negotium facessunt, quæ & vacuant vtilem humorum copiam, & vires debilitant, & dum turbant, fluxionem concitant citra affectæ partis leuamen. Demum licet multoties præponere particularem vacuationem vniuersali, vt scitè Mesuë docet *cap. 1. de cura sodæ:* Aut quia materia non multùm in quantitate exuperat, quare sufficit à parte emunctoriorum illius membri abduci, in quo est ægritudo. Aut quia membrum dans non est forte in dando, nec membrum recipiens aptum in re-

D cipiendo. Aut quia membrum non recipit à membris communitatem eius. Aut quia corpus, & alia membra non sunt posita sub dominio materiei facientis ægritudinem in illo membro.

Singula tamen veniunt expendenda. Gal. enim in omnibus suæ doctrinæ locis, dum prohibet in affecta parte localium vsum, de omnibus loquutum fuisse non intelligas, sed de iis quæ nimis calefaciunt, relaxant, & fluxionem ad membra proritant; hæc enim, quoniam ex toto corpore humores ad viscera euocant, admoueri non debent, antequàm coctionis signa se ostendant, & maior redundantium humorum pars fuerit vacuata. Nam *calfacere præcordia,* (inquit ipse 11. *meth. cap. 15. in init.*) *cataplasmatis, aut perfusionibus non est perpetuò tutum, sed*

E *in iis tantum ægris, quibus in toto corpore nullum erat superfluum: cæteris omnibus extrema est pernicies.*

Cæterùm quæ adstringendi, & roborandi vim participant, & lenire dolorem nata sunt, cuius causa fluxiones concitantur, & temperato prædita sunt calore, & coctioni suffragari queunt, in initio imponenda esse non negat. Meritò ergo citati auctores, ante totius vacuationem, ad maius periculum euitandum, topicis vtendum consulunt, nam si non adsit aliquid, quod curationem præuertere possit, nempe ingens dolor, partis affectæ debilitas, quorum causa de nouo fluxiones commouentur, ea ante vniuersalia auxilia imponenda non sunt.

Explicat luculenter Valles. *lib. 6. epid. in com. sent. 6. sect.* 2.

HISTORIA LXX. AVENZOAR, De lapide in lingua pronato.

Lapis in lingua pronatus sermonis vsum intercipiens.

E*T ego vidi * lapidem generatum sub lingua cuiusdã viri, prohibentem ei loquutionẽ, & eo remoto lapide, habuit vir loquelam, &c. Auenzoar* lib. 2. theizir. tract. 2. cap. 2.

PARAPHRASIS.

NVlla est pars quæ promptiùs vapores, ac fluxiones, ex capite, pulmone, atque adeò ex toto interno corpore suscipiat, quàm lingua, mollis cùm sit, rara, laxa, & spongiæ instar, in qua excrementa crassa ad inuicem inter se durata tandem concrescunt in lapidem, quem, non solùm in ipsamet lingua, sed circa ipsam, & sub ipsa generari, fidissimi auctores memoriæ prodiderunt. Extat Senis sententia *lib.2.epid.sect.3.text,19.* circa linguam, exiguos lapillos hac de causa oriri affirmantis, licèt *in com.huius loci*, non veros lapides, sed tumores quosdam lapideos, hoc est, duros, & tophaceos, congestis excrementis proprij alimenti ipsius linguæ, in ipsa renasci affirmet Vallesius, cuius opinionem, præter Iacobi Esteue *hunc locum* eruditissimè interpretantis sententiam, redarguit plurium, haud postremæ classis virorum auctoritas.

Gentilis enim, referente Nicol. *serm.4. tract. 1. cap. 6.* sub lingua lapidem ad quantitatem fabæ generatum se vidisse affirmat. Subscribunt Iacobus Foroliuiensis *lib.4. aph. com. 79.* Montuus *lib. 4. cap. 1.* Kentmannus *libel.de calcul. n. 3.* Gemma *lib. 1. Cosmocrit.cap.6.* Ioubert. *decad. 2. paradox 3.* Forest. *lib. 14. obs. 16.*

Obseruatio XLIX.

Lapis supra mucronem linguæ enatus.

NObilis quidam catarrhosis fluxionibus valdè obnoxius, cùm in parte linguæ externa iuxta mucronem, tumore insigni, & dolorifico quateretur immaniter, aphonus quasi factus, Chirurgum vocat, hic lauacra lenientia, & emollientia consuluit, factáque incisione, lapillus sese prodidit citra speratum pus, durissimus, læuis, ad magnitudinem nucis auellanæ, quo, volsella vi summa, extracto, tumor euanuit, & vulnere integrè sanato, æger perfectam consequutus est sanitatem.

DVBIVM XLIV.

Num Lapides, & arenæ in qualibet nostri corporis parte gigni possint.

COMMENTARIVM.

L*Apidem generatum sub lingua.*] Non in lingua solùm, sed in qualibet alia nostri corporis parte, lapides, & arenulas, gigni posse, post priscorum memoriam, locupletissimi testes confirmant. In capite natos calculos vidit Holler. *in schol.cap.45.lib.1. de morb. intern.* Cornel. Gem. *lib.Cosmogr.c.6.* Ludou. Morales *lib.3.de propriet.lapid. pretios.* Scalig. *exercit. 108. in Cardan.* In pulmonib. lapidosum corpus genitum fuisse, refert Gal. *lib.4.de loc. cap. vlt.* obseruarunt postea Fernel. *lib.5.pathol.10.* Scalig. *exercit. 108. num. 3.* Beniuen. *de abdit. 24.* Rembert. Dodonæus *exempl. medic. cap. 23.* Veros calculos per tussim fuisse eiectos, referunt Trallian. *lib.5.cap.3.* Aret. *lib. 1. chronion, cap.12.* Trincauel. *lib.10.de affect.part.cap.6.* In corde enatos vidit Abrahamus Murgelius *lib. suarum obser.* duros, nigricantes, rotundos pondo drachmarum aliquot: & Holl. *lib. 1. de morb. cap. 27.*

In ventriculo generari, testis est Gentilis, referente Ni-
A colo *serm. 5. tract. 4. cap. 53.* Quo in loco oriri lapidem Belzaar, in capris syluestribus affirmat Garzias ab Horto, & plures alij qui de eius generatione scripserunt: & refert Hol. *Coac. sect. 2. aph. 52.* In hepatis tunica repertos lapillos, se vidisse testantur Beniu. *cap.3. de abdit.* Cælius Rhodig. *lib.4.antiq.lect.17.* In folliculo fellis vidit Duret. *schol.45. in Hol.* & Beniu. *cap.54.* In liene candidum, & durum inuenit Vesal. *lib. 5. fabric. 9.* In intestino colo gigni tradidit Auic. *16.3.tract.3.cap. 3.* In intestinis reperiri firmant Fernel. *6. pathol.9.* Matthæus *2.part.in 9.ad Almans. cap. 11.* Musa *lib. 4. aph. 79.* Duretus *schol. 52. in Hol.* Guainer. *tract.de calculosa passione, cap. 1.* & quod plus est, ab intestinis sequutum fuisse fluxum lapidosum, testantur Sauonarol. *tract. 6. cap. 16. rubric. 20.* Harcul. *9. ad*
B *Almans.tract.3.cap. 3.* In duodeno plures nucis moschatæ magnitudine, plumbeo colore vidit Ioan. Frideric. Trafelmannus *lib. suar. obser.*

In vtero gigni auctor est Aët. *tetrab.4. serm. 4. cap. 98.* Marsil. de sancta Sophia *in suis ad Auic. com.* Thom. à Veiga *lib.1.de loc.affect.in com.cap.5.* VVierus *lib.3.cap.11.* Georgius Garnerus *lib.obser.* Salius *ad cap. 113. Altimari.* Nicol. *serm.5.tract. 9.cap. 12.* Et primus omnium notauit Hipp. *5.epid.text.24.* firmat Valles. *in com.* In parastatis inuenisse refert Marcel. Donat. *lib. 4. de medic. hist. mirabil. cap.30.* Denique ex materia seminali in castis viris, & mulieribus conglomerari posse lapides, asseruit Ioan. de Tornamir. *in 9. ad Alm. cap. 73.*

Neque nos id contingere posse inficiamur: cùm enim materia lapidum in corpore nostro sit mucus, seu humor viscosus, & lentus, & crassus, vt passim Gal. edocuit, si adsit
C torridus calor, quis dubitat in quouis loco, vbi hæc reperiantur, gigni posse? Sic in podagricis tophi, gypséique lapilli inueniuntur. Quin & in abscessibus arenas, lapillósque generari testatur Marcel. *loc. cit.* qui à femoris notabili tumore dissecto extractum fuisse lapidem album, oui gallinacei magnitudini proximum asseuerat.

Quid plura? nonne in venis, & arteriis generantur lapides? prout notant Gemma, *vbi suprà.* Fernel. *5. pathol. vlt.* In vena porta oriri auctor est Columb. *lib. 15. de iis quæ rarò in anatome fiunt.* In venis hepatis, in parte caua progigni affirmant Iacobus Camenicenus, & Mathiol. *lib. 5. epist. 2.*

Demum in omnibus venis oriri arenulas, docent Iacob. de part. *in com. cap. 17. Auic. 18.3.tract.3.* Matthæus Gradius ex Gal. sententia *lib. 4. aph. com. 7.* arenas ex vstione
D sanguinis in venis, & in hepate gigni confirmat. *9. ad Alm. 14.* Quam sententiam apud Gal. mihi nunquam videre licuit. Sic enim ait Matthæus. *Quoniam in vrinis emittitur interdũ materia arenosa subtilis, cum vrina substantia multùm permixta, & non est residens, immo sæpe adhærens superficiei vrinæ, & de hac non possumus prognosticare supra futurum lapidẽ, quoniam eius materia magis pendet ex adustione humorũ in toto, quàm ex adustione materiæ in determinatis membris, vt renibus, & vesica: & hæ arenulæ sæpe contingunt in multis cholericis, etiã in pueritia, vt contigit in me Ioan. Matthæo. Etiam apparent in declinatione febrium, & post longas febres, & distinguuntur etiam tales arenæ, ab eis quæ significant super lapidem, quoniam si fricentur, digitis comprimendo facilè dissoluuntur, &c.*

Hæc est docta, longáque huius viri sententia, ex qua
E causam, & differentiam arenularum in venis ortarum, ab eis quæ in renibus, & vesica generantur colligere licet. Nam vt ait Ludou. Mercat. *lib. 4. de morb. intern. cap. 10.* arenæ quæ generantur in venis subtiliores sunt, raróque aut nunquam subsident, sed cum vrina innatant sedimento immersæ. In renibus verò; aut vesica subortæ subsident. Cuius rei causam vterque auctor non expressit, sed ea est. Nam in determinatis locis mucosus humor retentus, in angustiori loco per moram ab assante calore diutiùs torretur, & ab humiditate spoliatus, in grauiores vertitur arenas, quæ subsident; in vasis verò è contra, ab vno enim loco ad alium cùm remeet humor, non ita aduri potest, & exiccari. Quare vasorum arenæ non absumpta ex toto humiditate innatant.

Denique arenas generari in venis propinquis matrici &

arenas

arenas nigras ex retentione sanguinis menstrui, & hæmorrhoïdalis in leprosis per viam adustionis, testatur vidisse Tornamir. 9. *ad Almans*. 75. firmat Carrerius *disp*. 62. *ad libros de loc. affect. cap.* 3. §. 14. & Scholiograph. *ad c*. 48. *lib*. 1. *Hol. de morb. internis.*

HISTORIA LXXI. GALENI, De amputatione linguæ.

Lingua abscissa sine valetudinis noxa.

N*Vper verò quidam in magna neruorum distentione, quæ totum corpus oppresserat, linguæ partem anteriorem mordicùs abscidit, qui demùm ex spasmo sanitati restitutus, minùs facilè sermonem potuit explicare, &c. Galenus* lib. de diff. morb. cap. 8.

PARAPHRASIS.

IN vniuersali conuulsione, totum corpus opprimente, notabili dentium fragore, linguam dilacerari, & sæpè portionem eius abscindi non est denegandum. Nam si horribiles adsunt interdum spasmi, in quibus summa violentia maxillæ conuellũtur, ita vt immissum ori cochlear, ne respiratio intercipiatur, in frustula illicò ægri comminuant, quantò magis mollissimam linguam, prout in coniuge sua, conuulsione sæuissima vexata, expertum fuisse Schenckium *lib*. 1. *obs. de spasmo* legimus. Accedit etiam quod cùm in forti neruorum distentione, lingua conuulsiuo & vario motu moueatur, fit vt carnea eius substantia, stridore dentium ingenti possit comminui, & atteri.

Hac ergo historia Galen. nos commonefacere videtur, vt si fortè conuulsione vehementi quis corripiatur, (vt in epilepsia quotidie contingit) intra dentes durum aliquod corpus, vt lignum, aut frustulum argenteum immittamus, ad futurum periculum euitandum: quorum primum est, ne scilicet intercepta respiratione æger suffocatus pereat, aut lacerata lingua, vlcera deinceps succrescant, dolosa & maligna: néve ipsa dentium attritu abscindi possit.

De primo damno euitando plurimùm solliciti esse debemus, in atrocissimis enim conuulsionibus, quum videlicet oculi distortione omninò inuertuntur, os, nasus, labia in latera mirabili & irrequieto motu torquentur, & musculosæ omnes partes palpitantes tremunt, clauiculatis dentibus ægri respirationem commodè ad ventilandum cor inspirato aëre attrahere hac de causa nequeunt: quare pusillus ille calor ad cor, velut ad arcem confluens, sufficienter difflari nequit, sed fuliginum copia obrutus: denegato refrigerij vsu perit, & extinguitur.

De secundo. Quotidiano experimento compertum est, hac de causa vlcera oriri ferè immedicabilia: quum enim hæc pars continuò madescat, saliualisque humiditas vlcerum curationi sit maximè aduersa, & ob dolorem, à capite, ventriculóque multa suggeratur humoris copia, fit vt vlcera ampliùs sordescant, & in cacoëthicam naturam sæpe degenerent, quæ ad sui curationem multum deinde negotium facessunt.

De tertio. Curandum omni ingenio est, ne lingua amputari possit; nam hæc ad sermonem, vocémque articulatam summoperè confert, ex Gal. 4. *de loc.* 6. *Siquidem,* inquit ipse, *vox vocalium instrumentorum munus est, sermo verò eorum quæ sermoni deputata sunt, inter quæ lingua principatum obtinet: Cui non parum conferunt & nares, & labra, & dentes. Sic etiam vocis instrumenta sunt guttur, & musculi ipsum mouentes, atque nerui, qui à cerebro ipsis vim deferunt, &c.*

Demum, licèt citra valetudinis noxam lingua præcidi possit, cùm hæc in numero naturalium membrorum non reponatur, sine quorum ope & præsidio, partes functionas suas obire non possunt, quod in equis, & hominibus fit manifestum, in quibus citra sanitatis dispendium sæpe prima linguæ præciditur pars: tamen si hoc accidat, in

A multa damna incurrere animal est necesse. Est enim nobilissimus, ac penè diuinus linguæ vsus, & ad vocem promendam, & articulandam organum necessarium; quare à veteribus voluntatis nuncia dicta est: nam pusillum quidẽ est membrum, sed magna iactat, animi enim omnes conceptus exprimit. Propterea multis custodiis, dentibus, labiis, fræno, naturæ Auctor eam muniuit atque firmauit, & ob hoc mirabile loquendi ministerium, organum dialecticum nuncupatur. Insuper saporum differentias omnes agnoscit, eiúsque beneficio & motu esculenta traduntur in gulam, vt ait Gal. 16. *de vsu part*. 3. & firmat Arist. 1. *de Histor. anim*. 15. & 2. *de part. animal*. 17. Cæterùm leuia possunt ista censeri, si cõsideret quis humanæ linguæ incomparabile prorsus donum, in quo bonitas Dei infinita inæstimabili munificentia, nos vt legitimos filios, est amplexata:
B nam vix explicari potest, quantam in humanis rebus lingua habuit excellentiam. Huius siquidem facultate post mentem, quæ nos ex æquo ferè cum cælitibus constituit, constat præcipuè illa Regina rerum eloquentia. Illius ope cohortamur, persuademus, perterritos timore abducimus, iram restinguimus: hæc nos iuris, legúmque societate deuinxit. Denique vsu linguæ possunt mortales omnia consequi, percipere, impertiri, addiscere, patefacere commoditate multa.

Sed cùm deperdita, & abscissa lingua non reparetur, quoniam pars omnis à corpore viuente, à quo vitam, spiritum, sanguinémque ducebat, distracta, & reuulsa, vitam statim amittit, & à priuatione ad habitum non fit regressus, & maximè in parte, quæ licèt laxa, carnea, &
C spongiosa sit, neruis tamen, musculis, membranis, venis, & arteriis constat, quæ cùm partes spermaticæ sint, vix reparari possunt. Tamen fissa in longum, latum, atque transuersum, quomodo suo corpori adhuc viuenti adhærere possit, & sit restauranda, facillimóque negotio futura restituenda, explicat Ambros. Paræus *lib*. 2. *cap*. 27. diligentissimè.

HISTORIA LXXII. AVICENNAE, De Linguæ paralysi.

Ex scarificatione malè administrata, linguæ paralysis sequuta.

D Q*Vidam homo iam ventosatus fuit, & percussus est cum scalpello villus nerui in substantia panniculi coniuncti cum lingua, quare mollificata est lingua, &c. Auicenna,* 6. 3. tract. 1. cap. 11.

PARAPHRASIS.

LInguæ resolutio symptoma est motricis facultatis, quam oriri posse (cæterarum partium resolutarum modo) vel ab humorum copiosa inhibitione, vel ob obstructionem neruorum ad eam venientium, à multitudine, lentore, ac visciditate humorum spirituum transitum
E prohibente subortam, dubitat nemo. Hoc tamen malum in historia citatum ab hac causa non duxisse ortum, ex relatione satis constare arbitror. Omnes has resolutionis causas notauit Auic. *loco nuper cit. cap. 6. de mollificatione linguæ, §. Et quandoque est propter causam primam in cerebro, aut quandoque est propter causam primam in neruo mouente eam, aut ramo veniente ab ipso ad eam, &c.*

Huius enim villus cùm fuerit percussus ob malè administratam scarificationem, profundéque celebratã, & sic incisus, in substantia panniculi, (Barbari panniculum carnosum vocant, nos membranam quandam crassissimam, cuti & pinguedini subiectam, vniuersum corpus à capite ad pedes tegentem dicimus) qui est coniunctus cũ panniculo linguæ, qui cũ nerueus & mẽbranosus sit, si præcidatur ex toto, illustratio ob continui separationẽ euanescit, intercepto videlicet medio per quod vis motrix defertur ad linguã, vnde eius resolutio accidere solet. Sũt enim villi (alio nomine fibrę, lineæ, filamenta, striæ, segmẽta dicũtur)

partes similares, frigidæ, siccæ, genitæ ex semine, albæ, solidæ, oblongæ, exilium filamentorum instar, ad motum destinatæ, quarum ope voluntarius motus perficitur. A

Non te lateat, linguæ motum & sensum apud omnes Anatomicæ artis magistros, à neruis è septima coniugatione prodeuntibus fieri, qui hàc ferè ab occipitio, & spinali medulla exortam, in linguæ musculos efferri, ipsámque mouere pronunciant, vt Fallop. *in suis obseru.* Laurent. *lib. 4. de hist. anatom. cap.* 17. ingenuè annotarunt. Addunt alij prodire è cerebro, particulatim à cerebello, postica capitis parte, velut à radice, caudice, & trunco, per spinam dorsi (quam spinalem medullam, seu cerebellum oblongum nuncupamus) & per latera vertebrarum, neruorum myriades, & in numerum copiosissimum disseminari. At triginta neruorum paria præcipuè ab ipsis obseruantur. B Septem ceruicis, 12. dorsi, quinque lumborum, sex ossis sacri. Sicut enim in cauda equina pili ferè omnes à superiori parte exorti, alij in supremam caudæ partem, alij in medium desinunt, alij ad extremam vsque feruntur: ita prorsus neruorum omnium spinalis medullæ propagines, ab eodem puncto enatæ, aliæ in cerebrum, aliæ in thoracem, aliæ in lumbos desinunt. Septimum tamen par ferè ab occipitio, & spinali medulla exortum in linguæ musculos efferri, & ipsam mouere, certa res est.

Hoc par in lumbis situm cum scalpello diuisum esset, paralysim dicta causa attulit immedicabilem; nam *quæ à nerui diuisione oritur resolutio, insanabilis est*, teste Paul. *lib. 3. cap.* 18. nam, vt ait Rasius *lib. 9. ad Almans. cap. 7. hæc nunquam sanabitur.* signum enim est manifestum, nuchæ, & neruis qui ad linguam mittuntur, incisionem, aut contritionem accidisse, vt inter omnes notauit Halyabbas *lib. 5. pract. cap. 26. de eneruationis medela.* Cuius rei hæc est C causa. Nam licèt non deesset medium per quod illustratio fiat, eámque neruus possit continere adhuc, sanitate restituta neruus post vulnus cicatrice dura, & maxima obductus, & obstructus, facultatem influentem recipere commodè non potest: quare sequitur paralysis à Cælio Aurel. *lib. 2. chronion, cap.* 1. ex conductione, vocata. Ab aliis causis linguæ resolutæ curationem, lege apud Cels. *lib. 4. cap.* 2. Rondelet. *cap. prop. de paralysi linguæ.* Christ. à Vega *lib. 3. de art. medend. cap.* 20. Ludouic. Mercat. *lib. 1. de morb. intern. cap.* 14.

HISTORIA LXXIII. GALENI, De Morbo Gallico. D

Menti, & capitis glabrities Gallica, Galeno, Hippocrati, priscísque aliis maximè nota.

H*Vmorum putredo, cuius est commune munus, vt illas partes in quas impingat, corrumpat,* * *terribiliorem in capitis partibus speciem præbuit, propterea quòd licèt vel paulum de natura hìc deflectant, maior fiat suggillatio, quàm cæteris partibus multùm à natura diuertentibus. Nam à femore, vel brachio, vel tibia, vel cubito si cutis recesserit, minorem præbet mali speciem: at si capitis vnà cum cute crines defluxerint, atque adeò menti cum illis, vitij sit facies magna, periculum verò minus, quàm si is pudenda affectus teneat, aut guttur, aut thoracem, aut aliam principem partem. Neque tamen quæ caput ita tentabant, formidabilia magis erant, quàm peiora: verùm etiam quæ cuilibet aliarum partium decidebant. Peiora enim erant, in quibus in profundum secessit humor, ignem sacrum efficiens, cùm in viscera se, & in principes partes conferens, præter alia symptomata,* * *febres etiam acutas generabat. Quibusdam tamen, quibus* * *in superficie erat eiuscemodi putredo, partes etiam citra febres marcescebant: quorum quidam hac de re præcipuè incolumes euaserunt, vitiosis humoribus simul cum ipsis partibus, quas ij putrefecerant, emissis, &c. Gal.* lib. 3. epidem. sect. 3. com. 25.

PARAPHRASIS.

TOtum hoc est de morbo Gallico memorabile exemplum, quo Galenus Hipp. hunc morbum exactè depingentis historiam exponit. Morbus sanè Herculeus, leoninus, insuperabilis, *Miserabile scortatorum flagellum* veriùs nominandus, endemicus, hoc est, collactaneus, regionalis, patrius, publicus, vernaculus à Latinis dictus, qui quouis tempore, in aliqua regione abundat, & inualescit: Ne ergo mireris in epidemica constitutione inualuisse: Monardus enim *in tract. de medicam. quæ ex Indiis adsportantur, tit. de smilace aspera*, affirmat hunc morbum, patrium, & familiarem esse Indis, veluti sunt variolæ apud nos: quod confirmat Rondelet. *tract. prop. in princip.* qui hac de causa vocari variolam magnam, seu Indicam edocuit. Subscribunt Hernandus de Ouuiedo *in generali Indiarum historia, cap.* 17. & Ferdinandus Cortesius *in 3. Indiar. relatione*, qui hanc luem ab occiduis fuisse adsportatam, illis regionibus antiquissimam scripserunt.

Est ergo morbus Gallicus, morbus endemialis, pustulis primùm partes obscœnas, deinde reliquum corpus cum magno plerumque dolore, atque ipsam plerumque faciem occupantibus, ex varia humorum corruptione genitis, propter nimiam aëris in calore, atque humiditate præsertim intemperiem. Hoc placitum defendit Leonicenus *in lib. de morb. Gallic.* Contrà insurgit Manard. *lib. 7. epist.* 2. nihil huic morbo cum aëris vel humore, vel qualitate alia esse commune asseuerans, præter cõtagium. Falsum quidem hoc est, nihil enim obstat quominùs ex immutatione aëris præternaturali, valida ac diuturna morbus popularis possit originem ducere, & deinceps per contagium disseminari. Obseruatum enim est innumeros sine vlla contagione per se infectionem illam fuisse perpessos, vt notat Fracast. *lib. 2. de contag.* 12. *in med.*

Quæ autem his Gallicatis acciderunt, hæc sunt. Abscessus qui in suppurationem deueniebant, carnium, neruorum, & ossium elapsus magni, totius capitis, & menti glabrities, pudendi, gutturis, aut alterius partis principis vlcus malignum, brachij, aut totius cubiti effluxus, femoris, tibiæ, pedísque totius denudatio: erant hæc horrenda magis quàm mala, quæ in febribus, & sine febre euenerunt. Horum singulatim est reddenda ratio. Fiebant abscessus, & fluxio collecta in vomica, non erat bono puri similis, quale ex bono sanguine in parte conculcato, & concocto fieri consueuit, sed sanies ex putrescentibus, & in pus resolutis particulis; & sic carnium, neruorum, & ossium elapsus magni: ex qua fluxione glabrities etiam totius capitis, & menti facta est, putrescentibus radicibus pilorum; & ossium denudationes exesa cute & subiecta carne, à vitioso succo, à quo vlcera aliarum partium contigerunt. Externa verò mala, quæ exteriores partes opprimebant, horribilia magis erant quàm periculosa. Peiora autem erant, & maiorem perniciem importabant, quando internas partes, quæ suapte natura præstantes sunt, affligebant: neque mirum; nihil enim periculosius esse potest, quàm confluere intrò excrementa: omnia enim membra præcipua periclitantur; nam calor præternaturalis illicò accenditur in iis, & feruentibus humoribus timor est, ne in aliquam partem decumbant ij, qui per corpus oberrant, & veluti furenti motu mouentur humores. At si in habitu corporis oriatur computrescentia, quum partes hæc remotæ sint à fonte caloris, non ita febrem concitant initiante morbo, sed E veterascente, vlceribúsque factis sordidioribus, à quibus vapor exhalat partes internas diu inficiens tabe dira. Hoc tempore externæ partes solidæ, humido quotidiana resolutione ob febrim lentam & tabidam absumpto, citra febrim marcescebant, & extenuabantur. Ij autem præcipuè seruabantur, quibus vitiosi humores ad extrà eruperunt. Victoriam enim naturæ hoc opus significat, redundantes humores à nobilioribus partibus ad externas minúsque præcipuas expellentis.

***

QVÆSTIO

QVÆSTIO XXXV.

Quòd morbus Gallicus, vetustißimum sit morbi genus. Contra Manardum, Peredam, & communem ferè Medicorum sententiam.

COMMENTARIVM.

Terribiliorem.] Diuinum Hippocratem, morbum Gallicum cognouisse ex hoc loco manifestè colligi potest; nam in multis ægris vidit carnium, neruorum, & ossium lapsus, denudationes, pudendorum exulcerationes, capitis & menti glabritiem cum marcore, & citra febrem. Cui ergo Medicorum narraretur alicui facta fuisse vlcera sordida, cum genitalium vlceribus, faucium corrosione, ac postremò nudata excidisse ossa, citra febrim, quis citra dubium non diceret morbum esse Gallicum cognominatum? Fuerunt verò in hac tempestate plurimi tales, ob quos, & multos alios affectus, qui in hoc, & aliis Hipp. operibus narrantur, conuincor asserere, nihil in hoc morbo esse nouum, quod prisca illa sæcula non viderint, & maximè cum hoc loco affirmet Hipp. hæc mala fuisse formidabiliora, quàm deteriora; quæ omnia huic morbo apprimè conueniunt. Quotidie enim Medici tractant plures, qui citra febrim, cum ossium corruptione, denudatione, faucium vlceribus dolosis, palato, gingiuisque corrosis, virulentis talpis, vlcerato pudendo, purulento scroto, gurgulione vlceribus fœdato & penè exeso, per multos annos producunt.

Insuper, *in eodem lib. 3. epid. sect. 3. text. 4. & lib. 5. epid. in init.* vidit vlcera capitis depascentia. Et *lib. 2. de morb. num. 2.* vidit capitis suturam excauatam. Et *lib. 7. eiusdem,* vidit ossium cariem, seu teredinem, quæ est pertusio ossis ex corruptione. ex Galen. *lib. finit. medic.* Et *loco nup. cit.* cognouit cerebrum corrosum. Curauit malignissima carcinomata, & vlcera dolosa valde, *lib. 7. epid. 98.* oris vlcera maligna, *lib. 3. eiusd. sect. 3. com. 25.* inibique symptomata alia dira recenset, & timoris plena, quæ in nullo alio frequentiùs, quàm in hoc morbo accidere solent, quod præter experimentum Campegius firmat *lib. 2. praxis, cap. 12.* adducens Gulielmum Salicetum, Gordonium, & Valescum Tarentinum, qui olim iam nonnullos ab impuris, sordidisque fœminis vitia contraxisse contestantur. De quo argumento vide Rembert. *in com. ad cap. 1. Beniu. de abdit.* Fab. Paulin. *in com. lib. de Peste Thucydid. fol. 39. & 426. vlt. editionis.*

Galenum autem morbum Gallicum cognouisse non dubitamus. Nam vidit, & curauit vlcera cacoëthica, dolosa, inueterata, diuturna, depascentia, difficilia ad curandum, quorum curationem plerique non absoluerunt, sed tanquam ab insanabilibus destiterunt, *in lib. 4. meth. 5. & lib. 1. sec. gener. cap. 23.* Sic cognouit ossis cariem difficulter curabilem *in lib. 3. meth. cap. 1.* Quibus rationibus conuictus Nicolaus Machellus Mutinensis, *in lib. de morb. Gal. in init.* vetustissimum fuisse hunc morbum asseuerat, quam positionem disertè defendunt Andreas Alcaçar. *lib. de morb. Gal. cap. 1.* & eruditissimus Valles. *in com. prim. sent. lib. 4. epid.*

Omitto Auic. *lib. 2. canon. tract. 2. cap. 532.* Plin. *lib. 26. cap. 1.* qui de hoc morbo peculiariter scripserunt, quem antiquum fuisse, priscis illis maximè cognitum firmat Ioan. Vigonius *lib. de morb. Gallic. cap. 1.* Quo etiam laborasse Cæsarem Augustum refert Sueton. Tranquil. *in vitis Imperat.*

Hugo Senensis saluti cuiusdam iuuenis per scripturam consulens in *consil. 100.* huius morbi naturam exactè delineauit: passus enim est pustulas, tumores duros, vlcera capitis, diuersorúmque membrorum dolores, noctu magis quàm interdiu affligentes. Quare factum est, vt hunc morbum antiquum valdè, & apud priscos maximè notũ, per aliquot annorum curricula latitantem, ac ferè extinctum, nunc de nouo repullulantem, recentem & nouum esse affirmauerint, variámque ortus ipsius originem indagantes, in ea inuestiganda mille monstra finxerint, ac mille nugas.

Percontaberis, & meritò sanè, quibus auxiliis prisci illi A eruditissimi hunc morbum persanandum consuluerint; neque enim aut Græcos, aut Arabes inuenio, qui huic morbo auxilia parent: à quibus certè aliqua scripta sunt, partim à Græcis prętermissa, partim ab ipsis cum artis gloria adinuenta, & qui de scabie mala, huic morbo valdè affine scribentes, plurima præsidia posteritati commendarunt. At remediis aliis vtebantur, huic lui extirpandæ quã aptissimis, euacuantibus, sudorificis, exiccatoriis, quibus tantum malum debellare contendebant; & vel nostris alexipharmacis hanc hydram esse resecandam consulebant. Extat elegans Historia apud Fracast. *lib. 2. de contag. cap. 12. in med.* de quodam tonsore, qui cùm haberet libellum experimentorum antiquum satis, inter quæ vnum scriptum erat ad scabiem crassam, quæ cum doloribus iuncturarum accidit. Is ergo cum primum recentissimus esset morbus, medicaminis memor consulit Medicos, num in noua illa contagione, quam per scabiem crassam significari existimabat, B vti eo medicamẽto deberet. Medici autem inspecto medicamine acriter prohibuere, quòd ex argento viuo constaret, & sulphure. Felix nisi Medicos illos consuluisset, incredibili quæstu diues euasurus. Paruit autem, nec ausus est medicamen experiri, quod demum expertus, atque optimum cognoscens valde indoluit, quòd serò illo vsus esset. Aliis ergò ætatibus visum fuisse, & cognitum hunc morbum, & nostro superiorique sæculo repullulasse est affirmandum.

Narrat Lacuna *lib. 5. in Dioscorid. cap. 124.* homines hoc morbo prehensos, antequam pretiosa ex Ebeno, Smilace aspera, & Chyna, antidota Medici inuenirẽt, æstate media vigentissimo Solis calori sese exponentes, & arena calidissima totum corpus, diu & importunè macerantes, ab hac C fœda lue immunes euasisse; nam iuncturarum doloribus, duris tumoribus, talpis, & aliis vlceribus conspurcati, superfluum humorem hoc arenæ balneo absumentes, tantis malis oppressi, horum sæuitiem effugere, quod esse pro frigidis morbis saluberrimum auxilium firmant Herodotus apud Oribas. *lib. 10. collect. cap. 8.* Sauonarol. *tract. de balneis.* Ludouic. Mercat. *lib. 1. indicat. 13.* Immò Vigo *in tract. de morb. Gallic.* vnguentis solùm vtitur ex hydrargyrio paratis, quoniam cætera pro hoc domando malo antidota, nostro æuo notissima, non cognouerat.

Sic profectò Græcorũ peritissimi, suis pro curando hoc vitio vsi sunt alexipharmacis, cùm clarissimũ sit primos illos medicinæ parẽtes nihil intactum reliquisse, nec ignorasse, quod ad auxiliorum vsum, artisque perfectionem vel minimum facere possit. Quòd si aliter opinemur, plura nẽpe Arabes arti addidisse à Græcis prætermissa, id in sum- D ptuosissimas bibliothecas Græcas templorũ Romanorum incendiis concrematas, reiiciendum puta. Nam si omnia Hipp. Gal. Dioclis, Antil. Archig. Asclepiadis, Herodot. aliorúmque principum Medicorũ nunc extarent opera, nõ dubito quin plura aromata cognosceremus, quàm illa ex Indiis modò ad nos adsportata, quæ nobis licèt noua sint, antiquis vetusta, & illis maximè nota fuisse nõ negabimus.

Sed fortioribus machinis contra traditam doctrinam insurgentem Petrum Paul. Peredam doctissimum audiamus. Is enim in *Schol. cap. 2. lib. 1. Michaël. Ioan. Paschal.* Vallesij, latámque positionem temnit, & damnat: Miratur enim non animaduertisse in morbo tam populari, rem aliquam nouam veteribus incognitam, quam poterat ex cõtagione, causis, & curatione colligere. Ex contagione, quoniam antiquorum vlcera alios non inficiebant; è contrà E quæ nunc apparent contagiosa sunt, ex quibus defluuium capillorum sequi solet. Ex causa, quoniam apud priscos pilorum decidentia duas tantùm habuit causas, raritatem cutis, & nutrimenti defectum; at defluuium Gallicum vnam tantùm habet veteribus ignotam, nempe vitium excrementi. Ampliùs, dolores priscis noti nocte non exacerbabantur: è contra nostri noctu vehementiùs inualescunt, Ex curatione, nam omnia in hoc morbo contingentia vitia apud antiquos vacuatione vniuersali cessabant; apud nos, non nisi alexipharmacis leniuntur ac mitescunt.

Verùm hæc facilem habent explicationem Nam vlcera Gallicana apud antiquos descripta alios etiã inficiebant, vt constat ex Hipp. *loc. cit.* qui plurimos ægros hac labe fuisse infectos

infectos in ea tempestate asseuerat. Num autem contagium ab vno in alium esset factum contactu, fomite, an ad distans, (his enim modis posse hunc morbum inficere non ibo inficias) ex textus serie deduci non potest. Deinde, falsò asserit, effluuium pilorum solùm duas nominatas habere causas, quum tertiam, nempe vitium excrementi etiam addat Auic. 7. 4. *tract.* 1. *cap.* 5. dum materiam malam manentem in cute, in originibus radicum pilorum, hósque corrodentem, esse huius mali causam asseuerat. In antiquo ergo, & nunc in Gallico defluuio etiam adest vitium excrementi. Denique fortuitum est, Gallicos dolores noctu etiam increbrescere, (licèt huiusmodi signum mirabile sit, & peculiare in hoc morbo ex Manard. 2. *epist.* 1.) quoniam & reliqui dolores, recurrente ad intus calore etiam noctu exacerbantur. Quibus autem auxiliis morbum hunc curauerint antiqui, suprà explicuimus.

Superest solùm Manardi rationibus satisfacere, qui 7. *epist.* 2. acerrimè in Leonicenum inuehitur, existimantem hunc morbum à veteribus fuisse descriptum. Primò, quòd morbi ab Hipp. numerati sint carbunculi, ventris perturbatio, profundi somni, lienteriæ, diarrhœa, dysenteriæ, tenesmi, febres tertianæ, quartanæ, nocturnæ, continuæ, longæ, erraticæ, quum hi morbi rarò in Gallico sint visi. Addit deinde narratos ægros ab Hipp. quosdam citò, alios serò interiisse, cùm Gallicum patientes, mortem potiùs optent, quàm oppetant. Demum. Febris vehementissima in descriptis ab Hipp. ægris, rarissimè in morbo Gallico visa, arguit manifestè, hunc morbum nouissimè fuisse subortum.

Sed ridicula sunt hæc. Nam frequenter illos superiùs citatos morbos cum Gallico posse complicari, præter diutinum experimentum, firmant Ioan. Vigonius *tract. de morb. Gallic.* & post eum Ludou. Mercat. *lib.* 2. *de morb. Gallic. cap.* 1. qui omne morborum, tam acutorum, quàm chronicorum genus cum Gallico posse implicari elegantissimè docuere. Ex quibus quidam citò, tardissimè alij pro morbi sæuientis natura occubuere. Plures etiam vehementissimis febribus, & internis inflammationibus hac solùm de causa contractis, & aliis acutissimis affectibus ab hac radice, tanquam à prima origine scaturientibus, vitam cum morte commutarunt.

QVÆSTIO XXXVI.

Quòd morbus Gallicus ab immodico Veneris vsu oriri possit. Contra communem Medicorum sententiam.

VLtimò. Illud etiam facit pro nostra sententia firmissimum argumentum, quòd morbus Gallicus ab immodico Veneris vsu oriatur, quo abusu etiam priscos fuisse tentatos, Venerique nimium indulsisse, adeò est notum, vt fidissimis auctorum testimoniis probari nihil opus sit. Quare primum, qui hoc morbo ægrotare incœpit, sine contagio vllo, ab hac origine vitium contraxisse ipse affirmo. Narrat Theuetus *com.* 1. *Cosmograph. lib.* 3. *cap.* 2. Morbum quendam ab incolis Berozail cognominatum, partes genitales potissimùm infestantem, quem euenire ex immodico coïtu affirmat, & decoctis multis, & præsertim herbæ Achenaca ab Indis Medicis curari refert.

Doctissimus Vallesius *in suis eruditissimis ad lib. epid. com.* tum *lib.* 3. *sect.* 3. *com.* 22. *in fin.* tum *lib.* 4. *eiusd. in com. sent.* 103. inter omnes, in ea est firmissimus sententia, vt dicat, solum Veneris immoderatum vsum, citra vllam contagionem gignere illud vitium, quod morbum Gallicum vulgò appellant, qui tantus vir licèt hoc placitum, quod ego quoque libenter amplector, non stabiliuerit, id ego rationibus roborabo.

Ab immoderato Veneris vsu multa posse, eáque non contemnenda oriri incommoda, auctores famigeratissimi memoriæ commendarunt. Ex eius námque vsu hominis robur debilius redditur, adeo vt hac sola de causa cerebrum exhaustum fuisse narrent Albert. Magn. *l.* 22. *de animalib.* Arnald. *in specul. introdu. c.* 83. *& lib. de regimin. sanit. part.* 2. *cap.* 6. Insuper coctiones non integrè con-

A tingunt, alij pallidi fiunt, neque exactè vident, neque vt oportet, audiunt, neque alios sensus integros possident; quin & obliuiosi, & tremuli existunt, & articulis maximè dolent, & alij ex ipsis renum, & alij vesicæ morbos incurrunt; quibusdam etiam oris graueolentia, & dentium dolores, & gingiuarum inflammationes oriuntur, & adeò mala hac de causa augentur, & increscunt, vt plurimi sanguinem reiecerint, partim ob spiritus violentam compressionem, ac intensionem, partim ob venarum, & arteriarum, quæ ex pulmone ad articulos deferuntur, communionem. Ad hæc, corpus frigidius, sicciúsque redditur, ex Gal. 2. *de sanit. tuend.* 16. vires valde deficiunt, & labuntur, Gal. 3. *epid.* 3. *com.* 89.

Hócque accidere certum est, non solùm quoniam corpus motu, & labore agitatur & incalescit, sed quia alimenti purissima parte orbatur, vt Hipp. ait *lib. de genit. num.* 3. conficitur enim semen ex magis defæcata ac elaborata sanguinis parte. Quare illud rectè dictum ab Auic. 3. *de anim. cap.* 3. quadragesies plus dissoluere semen vacuatum sanguine. Et non solùm debilitat ob excretionem seminis, sed propter annexam voluptatem, quæ prout maior vel minor est, magis vel minùs imbecillitate solet; à quibus causis neruosorum corporum robur, firmitudinémque dissolui, testis est locupletissimus Aëtius *tetrab.* 3. *serm.* 4. *cap.* 20. quare attonitos reddit, apud Macrob. *lib.* 1. *Saturnal.* 21. ob id passim damnosam Venerem Poëtæ canunt Horat. 1. *epist.* 14. *& lib.* 2. *epist.* 1. & *de Ponto* Ouidius *eleg. postrema:* idcircò verè dixit Clemens Alexand. *lib.* 2. *pæd.* 1. quòd Venus nimia hominem spoliat vsu rationis, quia spiritus resoluit, potentias labefactat, officinas coctionis prosternit, demum omnia membra eneruat, vt maximus Philosophorum Plato asserit *in Cratylo*.

Denique ab immoderata Venere excessus ferè committuntur inemendabiles; trahitur enim à superioribus partibus necessariò non solùm sanguis, sed materia etiam sanguini similior, tertiam coctionem iam adepta, & parum distans à membri forma. Ob quam causam dicebat Arist. *lib. de longit. & breuit. vita*, animalia multo vtentia coïtu citissimè senescere: quod post eum affirmauere Auic. 20. 3. *tract.* 2. *cap.* 11. Iacob. Berengarius Carpensis *in tract. de coïtu*. Repetit. Aristot. 4. *probl.* 26. cuius mentem August. Niphus, & Nicol. Leonic. eleganter explicarunt. Nam coïtus nimius omnes virtutes prosternit, & labefactat. In congressu enim venereo plurimum substantiæ spiritus euacuatur, propter delectationem, adeò vt dissolutis, & D exhaustis viribus, nonnullos in nimia voluptate affectos interiisse, lata oratione proferat Galen. *lib.* 1. *de semin. cap.* 16. *in med. §. Hæ quidem vena, &c.* quod etiam confirmant Plin. *lib.* 7. *cap.* 53. Valer. Maxim. *lib.* 9. *cap.* 12. Ioan. Iouian. Pontan. *lib. de obedient. c.* 10. Alexand. Bened. 24. *lib. de curand. morb. cap.* 22. Fulgos. *lib.* 9. *cap.* 12. Ex qua causa accidit, vt salaciores laxentur, breuiorísque sint vitæ, passerum instar, quibus vita breuissima est. Accedit etiam alia causa: nam qui nimiùm Veneri indulgent, sentientes sese debilitari, vinum appetunt, & plurima esculenta ingurgitant. Requirit autem libido, si quid aliud, alimenti exuberantiam, eóque potissimum valentis materiæ E vtile est, ex Paul. *lib.* 1. *cap.* 35. Quo fit, vt Venere calorem naturalem minuente, & vino præternaturalem augente, auctis cruditatibus, innumerabilium morborum copia repullulet. Hinc febres ardentes, deliria, & mors. Habemus exemplum celeberrimum apud Hip. *lib.* 3. *epid. sect.* 3. *text.* 81. *&* 87. Nicodemi; & Adolescentis in Melibœa, qui ex potu, & Venere multa ægrotarunt, & adolescens mortuus est.

Demum, si omnes morbos immodica Venus accersere potest, cur non Gallicum? Refert Historia Plantarum Generalis, *lib.* 18. *de plantis Indicis*, ex immodico coïtu, Indos in pudendis, circúmque genitales partes, vlcera maligna sæpissime pati, quæ decoctis abstergentibus & exiccantibus curari à Medicis, sin minùs in cacoëthicam naturam citissimè degenerare soleant. Nam ex nimio concubitu computrescit cum semine proprium solidarum partium temperamentum, hinc illa penitissimè latens cacochymia, rarò nisi vehementissimæ exudationi succumbens.

bens. Hinc tabes dorsalis, qua correpti recentes sponsi, & Veneri dediti, sine febre marcescunt, & emoriuntur, ex Hipp. *lib.* 2. *de morb. num.* 56. Hinc ex debilitate caloris natiui ex nimia Venere suborta, putrefacto semine, maleficentissimæ oriuntur computrescentiæ, & corruptis partium roribus iecur vitiatur; ex cuius læsione exusti, putrefactique humores gignuntur, qui si in neruosas incidant partes, dolores faciunt intolerabiles; si in inguina, bubones; si in pudendum, exulcerationes; si in caput, pilorum defluuium, si in os, vuæ, palatique dolorosa vlcera contingunt. Denique in nullam partem humor malignus decumbit, qui morbos non committat insuperabiles.

Neque refert, quòd plurimi immodico vtentes coïtu, in hunc morbum non incidant, nam causa sine patiẽtis aptitudine agere non potest, vt eleganti oratione prosequitur Gal. *lib.* 1. *de dif. feb.* 4. Alij enim frigidi & sicci sunt, alij B viribus sunt valentibus, sicque noxas hac ipsa de causa contractas facilè ferunt, neque morbosum habent in corpore latentem apparatum. Plurimos ergo ex assiduo, nimióque Veneris vsu, in morbum Gallicum incidere, citra vllam contagionem non nego.

QVÆSTIO XXXVII.

Quòd ante sudorifica auxilia calor natiuus sit attemperandus.

FEbres acutas generabat.] Licèt non contemnendi auctores, quos Iordanus Zilletus in duo volumina collegit, & post illos, alij etiam eminentissimi Medicinæ professores de morbi Gallici causis, signis, & curatione eloquentissimè disputarint; de quorum numero sunt Lucas Ghinus C Capiuacius, Massaria, Ludouic. Mercat. Mercurial. Forestus, & plures alij: licitum tamen sit mihi inter hos Medicinæ proceres iudicium meum interponere, præsertim in iis, quæ ab illis omissa sunt, vel non ita diligenter pertractata.

In morbo Gallico oriri omnis generis febres, easque tam acutas, quàm diuturnas, pro humoris præexistentis in corpore diuersa natura, & maximè si ætas, aut calida sicca & æstuosa temperies præsint, nulli est non manifestum. Si ergo hæc affectio virulenta corpori succrescit calidiori, sicco, hirsuto, calidis, & exustis humoribus pleno, supra modum siticuloso, æstuosis febribus obnoxio, si resoluentia, & guaiacina præsidia, & alia calida medicamẽta exhibueris, impensè nocebis. Quo fit vt ex commodissimis huic malo auxiliis, non parùm lædantur qui sic D affecti sunt. Quare cautè, & maxima cum præmeditatione eis est vtendum; & ad hæc, non nisi attemperato natiuo calore, & mitigato feruore, accedere oportet.

Num autem hæc curatio, ex Hipp. Galeníque refertissima penu sit hausta, nunc inuestigandum. Est enim hoc consilium tutissimo experimento munitum, & in praxi summoperè obseruandum. Hipp. enim *lib. de med. purg. prope fin.* ad medicamentorum, quæ suapte natura calida sunt, exhibitionem, febrilis caloris remissionem exoptat, aut ab arte, aut à natura, explicante sic Christoph. à Vega E *in com. Si enim, antequam febris sæuities mitescat, calida auxilia propines,* inquit ille, *carnes ægrorum, & ventres, cùm calidi sint, medicamentum assumunt, & nihil depurgantur, & febris maior fit, & color euertitur, & in arquati morbi speciem transit; commota enim bile, & non purgata, non sorbere vult æger, neque bibere, sed omnia abominatur, & plerumque perit, &c.* Hæc ad nostrum institutum optimè faciunt. Quoniam si in hoc morbo, præsente valida febre, sudorifica, aut aliud calidissimum medicamentum, ex quo ferè vnguenta cum Mercurio parata, aut suffumigia fieri solent, exhibeas, in maximum discrimen ægrum adducis, ni priùs calorem extraneum, aut innatum, refrigerantibus, aliísque roborantibus auxiliis contemperes. Totum enim corpus, accenso natiuo calore, calidorum vi, pustulis, esseréque conspurcatur, fœda scatet scabie, sitis intenditur, vlcera sordescunt, fastidium superuenit, exacerbantur dolores, vigiliæ infestant: & licèt de purgantibus loquatur Hipp. de cæteris etiam auxiliis intelligendus est: solet enim ipse vno exemplo cætera comprehendere, ex Gal. 3. *acut. com.* 42.

Rursus si Gal. *lib. quos, quib. & quando, &c. cap.* 10. non nisi in remissis febribus, elleborum, & cætera medicamenta calida propinare ausus est; firmat 2. *acut.* 11. & 1. *aph.* 24. & alibi passim: quantò magis nos in exhibendis medicamentis in præsentia febris Gallicæ erimus meticulosi?

Quid ampliùs? Nónne famigeratissimus Auic. pro curanda mala scabie, quæ morbo Gallico valde consimilis est, ante hydrargyrij vnctiones, vtitur refrigerantibus, & roborantibus, ne iecur suapte natura feruens & igneum valida Mercurij vi & commotione labatur & flaccescat. aut maiori concepta acrimonia incalescens, grauiora damna committere possit. Audi Auic. 7. 4. *tract.* 3. *cap.* 7. hæc verba proferentem. *Et bonum quidem est, vt bibat infusum in aqua endiuia; & cum ea sit parum aqua fœniculi, si non fuerit ab aqua fœniculi aliquid prohibens, &c.*

Cùm ergo sudorifica auxilia omnia calida sint, ex Gal. mente. *lib. de medic. facilè parabilib. cap.* 82. Paul. *lib.* 1. *cap.* 82. Aëtio *tetrab.* 1. *serm.* 3. *cap.* 157. & maximè hæc quibus ad extirpandum morbum Gallicum, vulgus Medicorum vti consueuit, vt sunt Ebenum, smilax aspera. Chynarum radix, sasafras, (Indicum lignum morbo huic valdè proficuum) hydrargyrium, Arsenicum, sandaraca, præcipitatum, Cinabrium, Auripigmentum, & alia validissima medicamenta ex quibus suffumigia parari solent: tutissimum est ante horum administrationem, si corpus squallidum sit & exardescat, propinare quæ caloris natiui symmetriam procurent, simúlque febris exuperantiam retundant. Qui modus curandi, præterquam quòd in hoc diuturno morbo sit per epicrasin factus, & hac de causa citra virium dispendium morbum leuet, securissimus etiam est, quoniam ardore internarum partium sedato, ægri meliùs sudant, & feliciùs succedit curatio. Lege de hoc argum. Ludou. Mercat. *lib.* 2. *cap.* 2. *de morb. Gall.* Christoph. Guarinon *consult.* 29. & nos plura rara in hanc rem addito exemplo proposuimus *lib.* 1. *de praxi medica admiranda, obs.* 134.

Sic ad humectandum corpus, ardorémque leuandum, consultissimum mihi visum fuit, priùs balnea adhibere, serum lactis caprini, similibus medicamentis præparatum, vel ex eo, cum succo fumariæ syrupum factum, (*syrupum de sero lactis vocamus*) ægris porrigere, qui, vt refert Ludouic. Isla *in tract. de morb. Gallic.* pro hoc complendo vsu mirificam obtinet vim. Tunc etiam ex vsu sunt, quæ citra hoc quod alant, mali etiam antidota esse possunt, vt sic meliùs à natura amplexata vires suas demonstrent, vnáque refrigerent, & humectent. Sic in iis qui Gallica macie contabescunt, rationabile semper mihi visum fuit, has renutritorias exhibere potiones, vt hecticus calor compesci, & malum sensim, clámque deuinci possit. Sic sero lactis, ptisanæ, aut refrigeranti decocto alexipharmaca admiscere conuenit, vt sic potio vtrasque vires obtineat. Sic antidota huic morbo salutaria refrigerantibus aquis decoquere oportet, vt ferina huius morbi natura, calórque immodicus refrænari possint. Quamobrem pultes è farina triticea, vel hordeacea, cum ligni indi, Chynæ, aut, smilacis asperæ farina, adiecto horum medicamentorum decocto, parare opus est; vel ex his, panem, vel nauticum, vel dulciarium construere est necesse, farina prius aqua decoctionis vel Chynæ, vel smilacis asperæ, benè subacta. Nec displicet carnes in decoctis prædictis elixare, & aues iisdem farinis cum iisdem decoctis permixtis saginare, ex quarum esu ægri maximam vtilitatem recipere solent; vis enim eorum medicamentorum intus spirat, ac in carnem ipsam sese insinuat, quæ alimentosa medicamenta præterquam quòd nutriunt, huius mali antidota esse possunt, & feruorem ebullitionémque à sudorificis, aliísque auxiliis validis ferè contrahendam, præcauere nata sunt. Consule Hieremiam Capitaurum *lib.* 1. *de lue Venerea, cap.* 5.

QVÆSTIO XXXVIII.

Quòd Bubo Gallicus non solùm in inguinibus, sed retrò aures, aut sub alis apparere possit. Contra communem Medicorum sententiam.

IN *superficie erat huiusmodi putredo.*] Plurima sunt quæ in huius morbi primordiis euenire solent symptomata, quæ formidabilia sunt magis, quàm pessima, quoniam in externa parte fermè cõtingunt, ea sunt pustulæ, vlcera, scabies, pruritus, quæ in capite, fronte, vultu, & toto corpore apparentia erumpunt & exuberant, rotundo schemate sicca: quæ si negligantur, serpunt in ambitum, & in vlcus sordidum ac virulentum degenerant. Menti, & capitis glabrities, quum virus in tenui vapore consistit, qui in corporis summa ad illorum radices effunditur. Rubræ in vniuersa cute apparent maculæ, & multoties flauæ, quæ à tenuissimo sanguine, eóque virulento ortum ducunt. De quibus omnibus latissimè, & ad nauseam vsque disputarunt auctores.

Præter hæc in emũctoriis, in inguinibus præsertim, iecore, & naturalibus membris infectis, bubones, à Græcis phymata, à Latinis verò pani nuncupati, apparere solent; qui licèt ab omni humore gigni possint, potissimùm tamẽ ab atra bile, & pituita oriri consueuerunt. Nũ tamen hi in quouis emunctorio apparere possint, nullus Medicorum hactenus agitauit. Præstat ergo iucũdam rem speculari ad vnguem. Communi consensu à Medicis sancitum est, bubones Gallicos ex obscœno concubitu subortos, solùm in inguine oriri: cuius contrarium constat esse apertè verum. Nam si hi oriuntur expulsa noxia materia ad glandulosas partes, ex robore potentis naturæ, ex Gal. 13. *meth. cap.* 5. *ad init.* quoniam valentius est arteriarum, venarum, neruorum, & musculorum robur; imbecillius autem, ac fortè prorsus nullum corporum quæ glandularum sunt naturæ; quare ob hãc causam humores à nobilioribus membris expulsos promptissimè recipiunt: fit vt bubones Gallici, & retrò aures, & sub alis frequenter contingant, si verum est illustrium Medicorum dogma (vt certè est) existimantium, interdum cerebrum, aliquando cor, & non solùm iecur, in hoc morbo partes primariò esse affectas.

Deinde, quid obstat in alio emunctorio præter inguina, has inflammatorias oriri dispositiones, si hæ partes non ita sint suscipiendis excrementis aptæ, & aliæ sint molliores, rariores, & ad recipienda superflua magis spongiosæ, & accommodatæ?

Ad hæc, Quod inconueniens est, tantam venenati humoris copiam in corpore quandoque adesse, vt in aliis etiam glãdulosis carnibus, quæ in alis, & retrò aures sunt, humor exuberans regurgitet, & non tantùm in ipsamet glandulæ carne, & in ipsius corpore, glãdula ipsa in nimiã magnitudinem excrescente; aut prope carnem glandulæ, aut intra pelliculam vestientem ipsam, bubones oriantur?

Obseruatio L.

Panus Gallicus sub alis, & retrò aures prognatus.

VIdi plures, qui ex concubitu fœdo, in inguine, & sub alis simul, ex copia multa, bubones Gallicos passi sunt; alios curaui qui retrò alas eosdem sunt experti. Ij sanitatem consequuti non sunt, priusquam alexipharmaca experirentur auxilia.

Quid dubitandum? Si enim Vigo *lib. de morb. Gallic. cap.* 2. & Anton. Musa *in prognosticis de hoc morbo*, omne inflammationum genus in variis nostri corporis partibus natum, cum hoc morbo complicari posse asseuerant: & ophthalmiam Gallicam concedit *loco cit.* Vigo. Et Fallop. *tract. de morb. Gallic.* aurium tinnitum (affecti cerebri signum certissimum) præcipuum esse dicit huius morbi indicium, & Rondeletius dolorem ossis sterni primò in hoc morbo adesse profert: cur in superioribus etiam partibus, sicut & reliqua capitis vlcera, bubones non succrescent, hac ipsa de causa contracti? Si tamen cæteri auctores A de iis, sicut de eo qui in inguine oritur, peculiarem non fecerunt commemorationem, ea est causa, quoniam frequenter in his partibus repullulare solent.

QVÆSTIO. XXXIX.

Quòd in initio bubonis Gallici non solùm è talo, cõtra Follopium, & Dacam: sed è brachio mittendus sit sanguis. Contra communem Medicorum sententiam.

SEd licèt in bubonis Venerei curatione, auctores inter se in omnibus sint maximè concordes, quòd humor huius inflammationis auctor ad extrà euocandus sit, ne B retentus in corpore, partes internas inquinet, & labefactet labe dira, quod opus variis præsidiis exequendum consulunt: attamen ij in vniuersalibus auxiliis administrandis, Euripi modo, huc, illúcq; agitati in varias abiere sententiàs.

Solúmque de venæ sectione tota stat lis & controuersia, (nam ab expugnante medicamento, humorum fluxus retrahitur) quam faciendam esse, nullus qui inflammationis huius causam, esse influxum humoris asseuerat, dubitabit, maximè cùm adest plenitudo, vires consentiunt, & morbosus in corpore præest apparatus. Licèt contrà sentiant Fallopius, *lib. de morb. Gal. cap.* 19. Hieronym. Fabricius ab Aqua pendente, *lib. de tumor. præter natur. cap.* 16. Dionys. Daca *lib.* 3. *de apostemat. cap.* 197. qui nullo modo, initiante bubone, sed postquam apertus est, aperiendam esse venam imperarunt, quoniam motum naturæ impedire solet. Quod dogma quàm falsum sit, videant omnes, C qui apparentibus exanthematis, scabie, aliisque cutaneis abscessibus, hoc auxilium, ad iuuandum naturæ motum, vnanimiter celebrandum docuerunt. Tantùm enim abest, vt facta phlebotomia ad interiores sedes retrahatur humor in corpore pleno, vt potiùs detracta copia, ipse redundans ad extimas, minúsque præcipuas corporis partes naturæ potentis factæ auxilio emittatur: quod argumentum, (posito exemplo in variolis, & morbillis) quoniam assiduis Classicorum decretis, ex Gal. doctrina haustis, firmissimis rationibus, & validissimo, fidissimóque experimento est agitatum, in eo explicando tempus conterere non oportet. Quare subit vehemẽter mirari, quod illi eruditissimi viri, huic videantur accedere sententiæ, sola ratione dicta suffulti, quæ, vt vides, ficulnea est, ac penè nulla. D At ij potiùs de venæ sectione in brachio celebrata sunt intelligendi, nam quæ è talo moliri consueuit, plurimum adiumẽtum afferre solet. Sic enim iuuatur motus naturæ, quæ à copia redundantis humoris leuata, longè faciliùs trudit postea residuum ad externa: veneficus humor ad longinquas, & ignobiles defertur corporis partes, vbi nec cor, nec alia viscera præcipua conspurcare potest: & demum humor omnis qui in parte affecta continetur, venæ sectionis beneficio exhauritur; quam vacuationem in hoc morbo, ex hoc loco celebratam multi faciendam consulunt Fernel. 2. *meth.* 7. Ludouic. Mercat. *lib.* 1 *indicat.* 4. Valles. *lib.* 5. *epid. in com. sent.* 7. Anton. Chalmeteus Vergesacus *lib.* 1. *enchir. cap.* 50. *de bubone venereo.*

Hac tamen seruata lege venæ sectionem exequaris, vt solius bubonis habito respectu, semper è talo sanguinem emittas: Secùs autem faciendum consulo, quando alius E complicatur affectus, qui ex propinquiore loco euacuationem efflagitat. Si enim ex inguinum tumoribus febris putrida concitetur, quam concedit Hipp. 4. *aph.* 55. eáque continua sit, ac mali moris, nimium videlicet excalfacta, ac putrefacta massa sanguinea, ac in malignam qualitatem degenerante, ex qua inflammatio aliqua interna oriatur, tunc existente bubone in inguine, è gibbero mittendus est sanguinis. Nam si auxilia debent contendere cum morbo, in magnitudine, & celeritate, ea vena eligenda est, quæ ex propinquiori loco peccantem humorem educat, (in acutis enim tardare malum) priusquàm robur partis dissoluatur, vel febres caliditas increscat, vel aucto feruore & incendio in vasis magnis, & cordi propinquis, ad aliquam partem principem decumbant ij, qui per corpus vagantur humores.

Neque

Neque timendus est maligni humoris ad superas partes recursus, quoniam præsente plenitudine, deonerata natura ad inferiores partes noxium humorem detrudit. Si ergo constans sententia, & à me fidissimo experimento confirmata, è talo semper esse mittendum sanguinem, solius bubonis habita consideratione: eo tamẽ præsente, si adsit aliquis superiorum partium affectus, sui acutie celeritatem auxilij exoptans, è cubito esse hauriendum sanguinem. Quam positionem acriter defendit inter omnes, Petrus Toreus *tract. de morb. Gallic. cap.* 18.

QVÆSTIO XL.

Quòd vnguenta Mercurialia pro morbi Gallici curatione sint admittenda. Contra Fernel. Montan. Paracels. Ferrer. Brachelium, Langium, & alios doctissimos.

SEd maioris negotij est speculari: Num vnguenta ex mercurio parata pro huius morbi curatione sint ex vsu. Video enim plurimos, & non infimæ notæ Medicos, qui fortissimis nixi rationibus ea infamare non desistunt. Primò. Quòd Mercurius, ex Diosc. mente *lib.* 5. *cap.* 69. sit venenum à tota substantia tale: firmant Galen. 5. *simpl.* 18. & 6. *epid. sect.* 6. *com.* 5. Plin. *lib.* 33. *cap.* 6. Quare membra interficit tabe dira, sanguinem congelat, auctore Nicol. Massa *lib.* 4. *de morb. Neapolit. cap.* 1. calorem spiritúmque extinguit, corpus reddit debile, & ad expurgationem maximè ineptum, auctore Hierem. Brachel. *lib.* 2. *aph. com.* 17. Adde, sæpe hunc morbum terminari à natura per pustulas, vlcera & tumores; quare satius putant peccantem humorem sudoribus, & balneis ad cutem reuocare, quum ad eum locum ducendi sint humores, ad quem natura eos expellere inclinat. Deinde per screatum ea vacuantur solùm, quæ in capite redundant, quum necesse sit in hoc morbo, à trunco corporis, vniuersáque corporis mole peccantem humorem educere. Vnguentorum verò mercurialium, extremis membris admotorum tanta est, & tam pertinax vis atque malignitas, vt qui semel iis curati sunt, si in eundem morbum recidant, nullam aliam curationem admittant. Has hydrargyri noxas immedicabiles eleganti oratione prosequuntur Fernel. *lib.* 2. *de abdit. rer. caus.* 14. Manard. 14. *epist.* 4. Fallop. *lib de morb. Gallic. cap.* 76. Ferrerius *lib. de pudendagra.* Lang. *lib.* 1. *epistol.* 43. Theophrast. Paracels. *lib.* 8. *cap.* 1. Mundel. *in annotat. contra Musam, tit. de hydrarg.*

Insuper ex eius vsu multa sequuntur non contemnenda incommoda quæ difficilem postea habent correctionem. Quum enim mercurius frigidissimus sit, iecur, & partes principes omnes inquinat, qua de causa totius corporis fœdus sequitur color, fiunt cachexia, & hydrops; & cùm cerebrum nimiùm imbecilliter vapor eius, paralysim, conuulsionem, stuporem, & spasmum inducit, sensus omnes, & maximè auditum corrumpit, vt proprio experimento confirmat Montan. *lib.* 1. *consult.* 62. dentes vacillant, ossa putrescunt, cerebri, neruorum, ac hepatis vires vitiantur: viæ & canales obstruuntur, per quos animalis spiritus ad membra defertur; grauitatem insuper stomachi, validasque torsiones infert, intestina vulnerat, & rumpit. vrinam impedit, corpus reddit tumidum, plumbeóque colori perquam simile, artus contremiscunt. Hoc ita esse fabri argentarij confirmant, qui argentum deaurantes, ex eius vapore ita inualidi fiunt, vt postea toto corpore trementes, manibus, pedibúsque vacillent, & in paralysim incurrant.

Denique non potest approbari medicamentum, quod ducit humores à parte ignobili ab nobilem, à iuncturis videlicet ad pulmonem; ex quo spiritalium partium repentini accidunt morbi, subita pulmonis suffocatio contingit, & mors: & quod frequentius accidit, tabes est, vt proprio experimento firmat Cardanus *lib.* 5. *de subtil. ad fin.* Alia etiam de causa reprobant, quoniam eo assumpto eadem verenda sympromata oriuntur, quæ ex potu argenteæ spumæ subsequuntur, quæ quàm periculosa sint A Dioscorid. *loc. cit.* confirmat: quapropter Serap. *cap.* 385. affirmat mercurium esse interficientem velociter.

Obseruatio LI.

Ex Mercurij vsu, mors subsequuta.

EGo, vt verum fatear, plures ex huius vsu perire vidi; hoc enim quum curarentur auxilio, ex concursu humoris maligni ad fauces, os, paristmia, & pulmonem, angina sæuissima, oris, gulæ, vuæ, linguæ malignis & dolosis vlceribus, orthopnœa acutissima, pulmoniáque B correpti, suffocati sunt; & alij, qui hac de causa ex raptu humoris ad caput, epilepsia, & apoplexia correpti interierunt.

At nos qui solidam scientiam affectamus, has futiles, & apparentes ratiunculas, cum rei veritate, frequentique ægrorum experimento nequaquã consentientes, & Medico inutiles, bona lectorũ venia tanquã nullius pretij reiicimus. Licèt enim supradicta ab eius vsu Medicũ auertere videantur, correcto tamen (extinctum vocant) vtendum est. Cùm enim hic morbus radices agit, & sudorificis aliisque auxiliis non succumbit, tunc eius vis pro hoc domando malo est maxima. Hoc esse verũ probat Ioan. Vigonius *lib. de morb. Gallic. cap.* 2. & plures alij confirmant, qui de hoc morbo accuratè scripserunt, quos numerare tædiosum esset, & indecorum. Legat qui velit Zilletum, qui omnes de morb. Gallic. scriptores in vnum volumen congessit.

C Auic. Arabicæque familiæ præcipui antesignani, dum vlceribus malis curandis sedulam operam impendunt, eo vtendum esse imperarunt. Sicque ille *lib.* 2. *cap.* 47. vlceribus prauis plurimùm conferre affirmat. *Et* 7. 4. *tract.* 3. *c.* 7. ad scabiem malam vtitur vnguentis, in quæ ingreditur argentum viuum extinctum. Ob similitudinem ergo, quam scabies habet cum morbo Gallico, pustulis, & vlceribus totum corpus vexante, vnguenta ex Mercurio parare Medici consueuerunt, vt inter omnes notat Andreas Alcaçar. *lib.* 1. *de morb. Gallic.* 12. Ioan. Paschal. *lib.* 1. *meth. medend. cap.* 2. Arnald. Villanou. *lib.* 2. *breuiarij, cap.* 43. & Mercurial. *lib.* 2. *de morb. cutaneis, cap.* 4. *in fin.*

Sic enim præparatus Mercurius, & correctus, licèt deleteriam qualitatem morbo Gallico insidentem non comminuat, tubercula tamen dissoluit, humorum crassitiem & D tenacitatem incîdit, horumque copiam per sputum frequentiùs, etiam per sudorem, & aliquãdo per aluum educit. Hydrargyrum itaque nõ solùm humorum incendium, atque ebullitionem refrænat, siccitatem attemperat, & malignitatẽ obtundit, sed etiam squallida siccáque viscera ita humectat atque refrigerat, vt eius vsu roboratum iecur, sanguinem non biliosum, aut acrem gignere possit. Quo fit vt cutaneos omnes affectus, scabiem, lichenas, lepram, & alia huiuscemodi vitia radicitus euellat, si quis eo prudenter vtatur, & vt decet, administrato.

Mercurium autem non esse venenum à tota substantia tale, ex eo probari potest, quoniam nec in magna quantitate assumptus interimit, prout asserunt Alcaçar, *loc. cit.* Botallus *lib. de lue vener.* 17. Paræus *lib.* 20. *de venen. c.* 28. Sãboralitan. *com. ad Auic. de cura casus & offension. pag.* 189. E In cuius confirmationem extat Historia apud VVierum *lib.* 4. *cap.* 6. de quodam mendico, qui vt eleemosynam è populo eliceret vberiorem, matutino tempore magnam hydrargyrij copiam, priùs obice altiùs podici indito deglutiebat, quod suo pondere ex ventriculo per pylorum in intestina ferebatur, vbi ob pessulum ostio positum præcisa erat exitus via. Quare cùm vehementer id humidum sit, & tenuium partium, ac cognata mobilitate inquietissimũ, valida ventris perturbatione, iactura inæquali, perpetua inquietudine, insultu violento, saltu feroci, tragœdum iacentem ante fores templi diuexabat, quem ad latus vtrinque claudebant eius coniux, & scortum: quæ prosilienti renixæ ferramentis appositis eum coërcendũ mentiebantur. Stipe autem collecta, inquietum Dæmonem: (hunc enim gestare simulabat) captiuum quidem mercurium, semotis arbitris, extracto pessulo, largo sequuto alui profluuio citra vllam noxam liberabat. Quã dolosi machinamenti

menti suspicione commotus magistratus in vincula conjecit, artémque confessus est, qua ventrem, vt pro nutu suo exundaret, coincideret, & eleuaretur, continuo vortice coëgisset. Qui tandem Germanica punitione decimo post editum spectaculum die, rotæ est impositus, & eodem strangulatus. Hoc venefica apud Ausonium satis confirmauit, cuius historiam lecto poëmate ipse depinxit in hunc modum.

Toxica Zelotypo dedit vxor mœcha marito,
Nec satis ad mortem credidit esse datum.
Miscuit argenti lethalia pondera viui,
Cogeret vt celerem vis geminata necem.
Diuidat hæc si quis, faciunt discreta venenum,
Antidotum sumet qui sociata bibet.
Ergo inter sese dum noxia pocula certant,
Cessit letalis noxa salutiferæ.
Protinus & vacuos alui petiere recessus,
Lubrica deiectis, qua via nota cibis.
Quàm pia cura Deûm! prodest crudelior vxor,
Et cùm fata volunt, bina venena iuuant.

Neque Gal. mercurium esse venenum pronunciauit vnquam: & in *loc. cit.* ex aliorum loquitur sentẽtia. Patet, nam *lib. 9. simpl. tit. de Hydrarg.* nullam de eo habere se notitiam asserit, an extrà applicitum, aut intus assumptũ interimat. Et si 4. *lib. simpl.* 18. ipsum causticam habere vim, vt ferrum ignitum manifestè pronunciat, locus iste corruptus est, vt eruditissimè Fallopius animaduertit *l. de metal. c.* 37. vel si admodum nitaris, de factitio hunc locum intelligas oportet, cum Rorario doctissimo *lib. contradict. Gal.* 20. *contrad.* quum hoc ex minio sit conflatum, haud secus ac sory, atque arsenicum, quæ nos per erosionem interimunt: *in lib. verò 9. de naturali mercurio* Gal. si intelligas, ipsum cum seipso conciliabis.

Dioscorides verò, Plin. & Arabes de epoto loquuntur, nos de extrà admoto, correpto, & admixto aliis medicamentis cardiacis, quæ nostri corporis vires tueri queant, simúlque hydrargyrij malitiam restringant, provt VVandal. Hoë de Brachenau. *tract. de mentag. cap.* 16 *in princip.* manifestè asseruit. Vanum deinde est & commentitium, quòd sanguinem cogat, quum partes habeat subtiles & aëreas, quarum vi tum in perpetuo est motu, tum crassos humores secat & extenuat. Neque quòd virtutem debilitet, ex hoc reprobandum, quum hoc etiam omnibus medicamentis commune sit; nam cuilibet vacuationi annexus est casus virtutis, cùm ex noxiorũ humorum vacuatione vtilitas sit maior, quàm id quod sequitur ex purgantibus medicinis detrimentum, vt scitè docuit Gal. *lib.* 1. *aph.* 4.

Immò verum nõ est quod obiiciunt, ex illata debilitate reddi corpus ineptum ad expurgationem: nam natura antidoti vsu roborata, manénsque supra residuum, faciliùs peccantem humorem euincit, & expellit. Et licèt firmum sit, & in medica facultate verũ axioma, Medicum rectè operantem naturam imitari debere; hoc auxilium licèt crassiorem humoris portionem per os emittat, tenuiorem etiã partem per sudorem expellere, confirmant omnes.

Falsum item est pati iecur, neruos, & cerebrum debilitari; nam hæ partes ita firmantur, vt expulsis per omnes vias humoribus noxiis in posterum maneant robustiores. Quare si correctum applicetur, & aliis alexiteriis medicamentis permixtum, ea non sequentur incommoda, quæ Montanus subsequi confirmat: & si accidant, ex accidenti ea euenire puta, ratione scilicet humoris euacuati, qui cùm corruptus sit, & maximè putridus, fœdaque labe inquinatus, partes per quas fluit exedit, vlcerat, atque corrumpit. Et licèt fiat transitus per membrum princeps, non ex eo reprobanda vacuatio est; ibi enim non immorantur, sed per sputum illicò expellũtur huiusmodi excrementa.

Si verò tempestiuè exhibeatur, & corpore, vt decet, vacuato, neque apoplexia, capitisve affectibus, aut superiorum partium vlceribus tentabitur æger. Denique à ratione alienum est, asserere hoc auxilio semel vsos, & recidiuantes, omnem curationem respuere, quum contrarium quotidiano experimento constet esse apertè verum. Nam illi si in eundem morbum incidant, Mercurio iterum atque iterum applicito conualescunt.

QVÆSTIO XLI.

Quòd Hydrargyrium in potum sit assumendum. Contra Mundellam, & Lacunam Medicos doctissimos.

A

NVm autem hydrargyrium in potum, Gallicatis, aut pueris correptis epilepsia, aut alio sæuo morbo sit exhibendum, inter se debacchantur Iuniores. Mundella enim & Lacuna obnixè negantem partem defendere ausi sunt, tanquam rationi maximè conformem. Ille enim *in annotat. contra Musam, tit. de hydrarg.* Hîc *in l.* 5. *in Dioscor. cap.* 69. acriter in Medicos inuehuntur, qui ægros, & præsertim infantes simili auxilio excarnificant. Sed cùm Seniores, præstatésque Medicos eo vsos fuisse sciam, illorum

B

opinionem summopere reprobo. Nam Paul. *lib.* 7. *tit. de hydrarg.* plurimos, ipsum concrematum, & in cinerem redactum, commixtumque aliis speciebus, colicis, & ileosis exhibuisse refert: firmat Auic. *lib.* 2. *c.* 47. Sequuntur Ioan. de Vigo, *lib.* 2. *tract.* 2. *cap.* 20. & *lib.* 5. *de addit. c.* 1. Paræus *lib.* 20. *c.* 28. qui ex Mariani Sancti, & multorum consilio suadet, vt in colico dolore, si perseueret obstructio, adeò vt fæces per os redundent, (iliacum dolorem vocant) in hoc conclamato casu haurire cum sola aqua imperent argenti viui libras tres: pondere enim hydrargyrij explicatur duplicatum, ac vinctum intestinum, detruduntur ac deprimuntur fæces, & necantur vermes, qui huic morbo causam etiam præbere solent. Vide Iordan. *tract.* 3. *c.* 8. *de peste.* Hoc modo Heurnius *de capitis affectibus, cap.* 23. aquam ad vermes enecandos summè laudat, in quam argenti viui

C

infusa fuerit portio, si ab ægro colata bibatur: immò obstetrices vbi grauidæ in partu diu laborant, vltimo remedio argentum viuum scrupuli exhibent pondere.

Ampliùs Vigo *lib.* 8. *antidot. cap.* 13. id in peste propinat; nam, teste Plin. *lib.* 38. *cap.* 6. & Auic. *loc. cit.* præter alias dotes proritat aluũ, & tenaces humores vomitu, & secessu repurgat. Maximam ergo Medicinæ opem præstat mercurius, cùm sit ad contumaces rebellésque morbos vnicum leuamen, de cuius viribus sat plura Arabicæ sectæ sectatores, & peritissimi iuniores disceptarunt. Matthiol. *lib.* 5. *in Dioscorid. cap.* 69. Horat. Augen. *tom.* 1. *epist. lib.* 11. *epist.* 1. Musa *in examine simpl. tract. de mineralib. tit. de argen. viuo.* Vidus Vidius *de curat. generat. cap.* 2. Fallop. *tract. de metal. cap. cit.* Hi enim omnes pueris hydrarg. in potum exhibere non pertimescunt, cùm sæuissima epilepsia

D

corripiuntur, aut ab illa præcauere conantur. Matthiol. *lib. de curand. morb. Gallic.* ex puluere Ioan. Vigonis (hic enim ex argentariorum aqua forti, & Mercurio constat) pilulas conficit, quibus se plurimos hoc morbo vexatos persanasse refert: tametsi Ioan. Paschal. & eius Scholiastes Pereda hoc medicamentum damnandum esse asseuerent, quorum opinionem Paul. Auic. & alij proceres Medicinæ palàm refutant, qui mercurio per os assumpto vtendum esse censent, quum vomitu, & alui deiectione præsertim, tenacem pituitam, atrámque bilem citra incommodum educat, vt proprio experimento docent

E

VVierus *lib.* 4. *cap.* 6. Agricola *lib.* 8. *fossil.*

Obseruatio LII.

Mercurius in potum assumptus, Gallicatis præsentaneum auxilium.

NVllus est morbus, in quo ob sui rebellionem, & longitudinem, Medici diuersa magis auxilia parẽt, quàm in Gallico, qui cùm conclamatus est, præsidiis medicis vix succumbit. Fidissimo experimento compertum habeo, robustos milites, aut alios quosuis viribus constantes, qui nec via regia, vnguentis mercurialibus, aut suffitibus leuari potuerunt, buccella assumpta ex præcipitati granis quinque, rhodosaccharo, & cardiacis pulueribus conflata, sanitatem recuperasse. Nam mercurius hunc Herculeum morbum coërcet vehementer.

Huic enim soli præsidio hîc mobus cedit contumacissimus, quòd robustam, præualentem, & efficacissimã habeat

facult

facultatem crassum humorem incidendi, & veluti violentia quadam eundem secandi, & separandi à partibus solidis, à venis, & reliquis corporis cauitatibus, & per intestina pellendi. Et licet esset venenum, quod non concedimus, venenosis tamen medetur, & aliis morbis opitulatur, qui veneni sapiunt naturam, in quibus ipsum venenũ non est, vt in corporibus sanorum. Cuius aquam arte chymica extractam, mirabile esse pro Gallicatis auxilium, firmat Ioan. Baptist. Porta *lib. 5. de metallor. transmutatione, cap. 5.* & non siluit Georgius Dardanus, *lib. 1. de curat. morb. Gallici c. 4.*

QVAESTIO. XLII.

Quòd vnguenta mercurialia recenter confecta sint applicanda. Contra communem Medic. sententiam.

ILlud consequenter perscrutandum: Num vnguenta mercurialia, recenter confecta, an post perfectam fermentationem sint applicanda. Nicolaus Massa *lib. 4. c. 2.* Alcaçar. *lib. de morb. Gallic. c. 19.* in ea sunt opinione, vt putent, non esse vtendum his vnguentis, nisi cùm duo aut tres menses fuerint transacti, quoniam si peracta fermentatione, mala argenti viui qualitas meliùs corrigitur, & emendatur, quorum votum communis medentium comprobauit vsus. Quum enim pinguedine suilla, temperiem symmetram habente, ex Gal. *7. sec. gener. c. 1.* effrænis mercurij vis debeat temperari, & necesse sit vt frigida calidis misceantur, & porcini adipis alexiteria facultas hydrargyrio communicetur, quam habere fatetur Auic. *lib. 2. tract. 2. c. 72. §. Adeps porcina confert punctura animalium venenosorum, &c.* & ipsius aptitudo ad motum compescatur, & oporteat vt per moram, ipse mercurius in minutissimas partes secetur, à medicamentis calidis permixtis, vt sic dissectus in penitissimas partes promptissimè penetret, fit vt perfecta fermentatio sit expectanda, quæ in tam paruo tempore parari non potest.

Sed hæc opinio à recta medendi norma, vt verũ fatear, videtur aliena, cùm contraria ratione, experimentoque sit stabilita. Nam si præterquam quòd multoties saliua humana præparetur mercurius, oleosa ac pingui adipis substantia insuper corrigatur, ac fermentetur, ineptum redditur ad penetrationem, & sic calidorum medicamentorum cum quibus semper miscetur, mutua actione, partes aëreæ & subtiles quibus constat, resoluuntur, quibus dissipatis, nec ita crassum humorem secare, nec ad longinquas corporis partes peruadere, nec per aliam regionem peccantem succum vacuare potest. Habere autem argentum viuum summam partium tenuitatem, & mobilitatem, quam ex sulphurea, & aërea materia participat, illi est manifestum, qui non ignorat, omnia metalla habere igneam naturam, ex Gal. *9. simpl.* cuius ratione aperiunt, deobstruunt, penetrant, incidunt, attenuant, & dilatant.

Obseruatio LIII.

Sæuus morbus Gallicus, vnguento mercuriali antiquo non succumbens, recenter facto, curatur.

INuisebamus plures Medici fœminam ætatis 25. annorum, quadratam, & robustam, quæ ex ferina lue Gallica sudorificis auxiliis sanari non potuit. Tandem palato corroso, gingiuis vlceratis, articulorum doloribus diu malè habens, Medicorum opem implorat. Mercuriali vnguento vsa est per 24. dies continuos, (non mireris, nam 37. dierũ spatio vnguenta applicuit Massa *lib. 4. de morb. Gallic. cap. 20.*) bellè priùs purgato corpore. Sed incassum, nam nulla sequuta vacuatione, vrgentéque animi deliquio, ab vnguento curantium consilio abstinuit. Sed cùm dolores iterum ingrauescerent, de suffumigiis consultum fuit. At vincentibus Medicis reiteratæ vnctiones sunt: verùm recentes illæ quidem, & pridie confectæ. Sed quo euentu, audi. Vix tertiam acceperat vnctionem, quando tanta humoris copia per sudorem, & sputum fuit euacuata, vt symptomatis remissis, absterſis vlceribus, sedato dolore, ægra sanitatem integram recuperauerit.

At nos non in rectè præparatum corpus, assidua hydrargyrij, aut vacuantium ope maceratum, sed in vnctiones recenter confectas, tam mirabilis operis effectum reiicimus. Nam præparatio quæ fit cum saliua humana est sufficiens; hanc enim, hydrargyrij vim maleficam retundere, & contra omne venenum antidotum esse præsentaneum, docuere Plin. *lib. 28. c. 4.* Lemnius *2. de natur. miracul. 44.* Lacuna *lib. 6. in Dioscord. in præfat.* Quare cũ hoc modo præparatus mercurius valenter penetret, & minùs præponderet, ad æstiuum solem, & humana saliua sæpius in mortario agitatus, ad lõginquas corporis partes penetrare & per easdem, à sulphurea vi, aëreóque calore dilatatas, humorem crassum & tenacem vacuare potest.

QVÆSTIO XLIII.

Quòd morbus Gallicus sit contagiosus ad distans. Contra Mercurialem, & communem Medicorum sententiam.

OBerrabat.] Superest solùm discutienda de contagio huius morbi pulcherrima disceptatio. Num scilicet sit contagiosus ad distans. Conuenerunt vnanimiter Medici, hunc morbum esse contactu, & fomite contagiosum; de contagio verò ad distans, nec verbum quidem protulerunt. Excellentissimus Mercurialis nulli Classicorum secundus, & in cuiuslibet morbi problematis explicandis acerrimus indagator, *lib. de morb. Gallic. cap. 4. edit. Veneta*, inter omnes, quos viderim, dubium proponens, sic soluit, dicens, idcircò morbum hunc non esse contagiosum ad distans, quoniam quum illius subiectum, sint spiritus naturales, hi cùm crassiores sint, per aërem contagium in corpus inficiendum deferre non possunt. Non placet solutio, quoniam licèt concedamus spiritus naturales esse huius morbi subiectum, tamen illi sunt suapte natura tenuissimi & leuissimi, quum spiritus sit corpus calidum, tenuissimæ ac leuissimæ substantiæ ex aëre, & tenuissima, leuissima ac syncerissima sanguinis seu seminis parte generatum, auctore Gal. *5. simpl. 9. 3. de facult. 14. 6. de vsu part. 17. 11. meth. 13. 12. meth. 15. 14. de vsu part. 9. & 10. lib. aduers. Lyc. cap. 3.* exponit eleganter Fernel. *4. physiol. vlt.* Deinde si hoc verum esset, nullus cutaneus affectus esset contagiosus ad distans: cùm horum subiectum sit iecur, quod spirituum naturalium interuentu suas exercet operationes. Nam hi suapte natura cèm tenuissimi sint, per aërem contagium deferre possunt. Esse autem lepram vlceratam (affectum sanè inter cutaneos valde ferinum) contagiosam ad distans, probat Auic. *3. 4. tract. 3. cap. 1.* qui recensens varias causas lepræ, hanc ex contagione aëris putrefacti à vicinia leprosorum oriri affirmat, quod primò scripsit Auenzo. *lib. 2. tract. 7. cap. 12.* Vnde hi à consortio cæterorum hominum segregandi; nam hic morbus contagiosus est non minùs, quam ipsissima pestis, vt doctè refert Paul. *lib. 4. cap. 1. in fin. §. Quoniam verò affectus hic, non minùs ac pestilentia contagiosus est, quàm longissimè ab vrbibus remoti agri, in locis mediterraneis, frigidis, & vbi sit hominum, si fieri possit, infrequentia, habitabant: inde verò ad confinia migrabunt, tũ ipsorum causa, tum illorum potiùs, qui vt verosimile est, ipsis infrequentiùs incident, quippe & aëre fruentur commodiore, & alios hac lue non inficient, &c.* Probant eruditissimè Valler. *6. enar. 5.* Marc. Don. *lib. 1 de hist. mirab. 4.*

Quare si ab vlcerata lepra, putrefacto, eóque virulento catarrho, ophthalmia lippientium oculorum, emanat vapor putridus vicinum corpus infecturus, cur ophthalmia Gallica (hanc concedit Vigo *lib. de morb. Gallic. cap. 2.*) non erit contagiosa ad distans, quum omnes habeat inficiendi conditiones? Cur vapor fœdissimus & virulentus; ab vlcere Gallico, sordido & cacoëthico eleuatus, sito in tonsillis, vua, palato, & aliis respirationis viis, vicinum corpus, citra fomitem, aut contactum, promptissimè non inficiet ad distans? quum sit putridus, lentus, venenatus, & eleuatus ab his partibus, è quibus magis integra, minúsque

A

immutata afflat aura, aliud corpus infectura: quas conditiones ad contagium esse requisitas, ex Arist. 7. *probl.* 7. ostendit Fracastor. *lib.* 1. *de contag. vlt.*

Quo factum est, vt conuersatio cum Gallicatis non sit tuta, neque tutum sit vlcera in his partibus habentes, exeuntes à sudoribus mundare, & abstergere. Sæpe enim vidi fœminas Gallicatorum curationi assistentes, hac solùm de causa in sæuissimam hanc luem incidisse, quæ non nisi exhibitis antidotis sanitatem recuperarunt. Sed hæc commaticè perstringere placuit in his seriis explicandis controuersiis, in quarum explanatione Iuniorum doctissimi non ita indefessè insudarunt. Cætera verò quæ de curatione huius morbi ab auctoribus fusè dicta sunt, ea omnia in compendium redacta inuenies, *lib.* 7. *praxis Historiarum, cap.* 1.

B

HISTORIA LXXIV. TRALLIANI, De Angina.

Angina, leonicis, & cephalica sectis, & dato forti medicamento eodem die: tamen ægrum intra paucas horas enecauit.

C

EGo sanè noui me, cùm vsus valde vrgeret, venam manè aperuisse: diluculo venas linguæ subiectas secuisse: & vesperi ex cremore ptissanæ lachrymam scammoniæ exhibuisse, atque ita laqueum ex inflammatione subortum vix potui dissoluere, &c. Trallian. lib, 4. c. 1. tit. de sang. missione.

PARAPHRASIS.

IN morbo acuto, & præceps periculum minante, non esse procrastinanda auxilia, hoc exemplo Trall. confirmat. *Quando enim semel ægro moriendum est, à leuibus inchoare præsidiis est inutile,* vt *lib.* 5. *meth.* 15. retulit Gal. cùm *vehementi morbo non possit, nisi vehemens auxilium succurrere, auctore* Cels. *lib.* 2. *cap.* 11. Tanta enim est huius morbi acuties, vt vel auxiliis illicò, & vt decet administratis, ægri strangulati è vita discedant: visi enim sunt plurimi, qui intra decem horas suffocati perierunt, vt propriis exemplis notarunt Musa *ad lib.* 4. *de rat. vict. & lib.* 5. *aph. com.* 10. Fernel. 5. *patholog.* 9. Amat. 7. *centur.* 90. Scholiograph. *ad cap.* 23. *Holler. de morb. intern.* Meritò ergo Trall. fecisse arbitraberis, si sectis brachiorum venis extêplò ob vrgens periculum, venarum sub lingua sectionem imperauit, quæ est doctrina Hipp. *lib.* 4. *acut.* 30. Consultóque factum hoc esse in vrgenti morbo puta, licèt omnimoda non esset ex superioribus facta vacuatio. Nam humor solùm impactus negotium facessit. Quare illicò leonicæ secandæ, aliáque celebranda auxilia, quæ fixam materiam vacuare nata sunt.

D

Neque expectes, quod multi scioli putant, vt totum corpus exquisitissimè vacuatum sit, priusquàm ad affectæ partis auxilium deuenias; hoc enim consilium tanti fuit semper momenti, vt Valles. doctissimus exclamet, toto cœlo errare, qui non nisi corpore exquisitissimè vacuato ad locale auxilium deueniunt. Sicque summoperè laudat Hipp. *in lib.* 4. *epid. com.* 43. *& lib.* 2. *sect.* 6. *prope fin.* qui ad auris & coxæ dolorem, cucurbitula ad aurem, & supra coxam, nullo alio priùs exequuto auxilio, vsus est. Si enim procrastinetur ex affecto loco vacuatio, in manifestum discrimen æger deducitur. Insuper deduces grauiter errasse Lupeum 3. *enchirid. cap. de angina,* ex eo Trall. hoc loco sententiam taxantem, quòd leonicas secuerit contra Gal. normam latam. 2. *ad Glauc.* 2. qui has non esse secandas, nisi quando passio est diuturna, & corpus vacuatum, asseuerat. At Gal. de regulari curatione intelligendus est, non de coacta, qua prælente, eodem die, & medicamentum purgans, & venæ sectio commodè, & secundùm artis legem, administrari possunt, vt probat Petrus Vascus Castellus *tract.* 1. *de angin. cap.* 8. *difficult.* 1.

E

Obseruatio LIV.

Angina canina cucurbitula sub mento scarificata, curatur.

ACutissima affectio est angina, quà cùm fœmina quædam, nullo apparente tumore, grauiter corriperetur, clauiculatos dentes habens, & magna cum violentia respirans, ita vt in horas strangulari videretur; & neque venarum sub lingua, cephalicæ sectio repetita, in occipite scarificatæ cucurbitulæ, acria clysteria illi opem ferre possent. Tandem eodem die quo omnia acta sunt, sub mento profundè scarificata cucurbitula conualuit, & eiecta per sputum pituita crassa, & multa, altero die pancraticè habuit.

DVBIVM XLV.

Num in omni Angina vena sit secanda.

COMMENTARIVM.

V*Enam manè aperuissem.*] Explicanda sese offert celebris controuersia: Num in omni angina vena sit secãda. Auic. enim 9. 3. *tract.* 1. *c.* 11. in quadam specie anginæ, orta ex pituita à cerebro descendente supra amygdalas, & ad partes faucium; & colatorij euitandam docet venæ sectionem ante declinationem, quoniam (vt ipse inquit) plus de pituita influit, & hominem suffocat. Et licèt Gentilis, & Ioan. Costæus *ad hunc locum.* Auicennã explanare conentur, asserentes, ipsum intelligendum esse, quum non ex sanguine calido, aut tenui humore ortum ducit, vel cùm virtus inualida est, vel pituitosi, crasśique sanguinis copia redundat; quo casu vena non est secanda, nisi postquam ægritudo principium, statúmque præterierit, & humor experitur coctionem; tamen non est bona solutio hæc. Nam in hac acuta inflãmatione, licèt sit suborta ab alio humore alieno à natura sanguinis, sanguinem mittendũ esse illicò monuit Hip. *lib.* 4. *acut.* 30. quam vacuationem, virtute nõ ita constãte, partiendam esse docuere prisci, quæ in hoc morbo magis est optanda. Coctio autem in sanguine expectanda, quando morbus venosum genus affligit, non tamen in acuta inflammatione, quæ celerem expostulat vacuationem. Nã, vt scitè docuit Haly 6. *pract. c.* 12. in hoc morbo illicò ad cephalicæ sectionẽ accedere oportet, licèt is à quacũque causa fuerit subortus; quoniã auctores inceperunt ab euacuatione, nõn expectantes digestionem, vt affirmat Nicol. *ser.* 4. *tract.* 1. *c.* 2. *de cura apostemat. gutturis.* Quam sententiam amplectuntur Valleriol. 2. *obs.* 14. Dionysius Daca, *lib.* 3. *de apostemat. cap.* 120. Massaria. & Iacchin. *prop. c. de angina.* Si tamen in pituitosa, aut biliosa angina, eam Mesuẽ, & Rasius, Gattinariáque non exercent, quòd hi humores seligenti pharmaco sint educendi, de multa, & iterata venæ sectione sunt intelligendi.

In omni ergo angina mox est detrahendus sanguis, quum sit inflammatio vrgens, cui ni succurras, subitum suffocationis periculum imminet, neque morbi expectanda declinatio est. Auic. autem sententia suspecta est, & verè mendosa: sic notante inter omnes Nicolo, *serm.* 4. *tract.* 1. *cap.* 7. quem sequitur Ludou. Mercat. *lib.* 2. *de morb. intern. cap.* 2. Sic enim ait Auic. *Et decollationis quidem est species quædam existẽs supra galsamach. Quum ergo fit phlebotomia ante declinationem ægritudinis, descendit ad locum præfocatum, &c.* Vnde litera textus est corrupta, & sic legendum [*ante decollationem*] hoc est in initio initiante, antequàm signa suffocationis ex maiori influxu humoris fiant manifesta.

DVBIVM XLVI.

Num in Angina vsque ad animi deliquium sit sanguis emittendus.

NVm verò ad animi vsque deliquiũ sit sanguis emittẽdus, dubitãt auctores. Nam Paul *lib.* 3. *cap.* 27. & Aëtius

Aëtius *tetrab.2.serm.4.c.47.* repetitam consulunt venæ-sectionem: quod præceptum obseruandum summoperè monet Tral. *lib.4.cap.1.* Nam si aliter feceris, ob animi defectum, perfacilè ex faucibus concurrentibus humoribus ad pulmonem, ineuitabile suffocationis periculum sæpe contingit. Contra Auic. *loc. suprà cit.* cùm inquit. *Si autẽ debilitari natura non incipit, tunc oportet, vt sine cessatione extrahatur sanguis, quousque appareat syncope in forti, &c.* Quæ doctrina licèt sibiipsi contraria sit, qui eo loco à decẽ ad decem horas sanguinem mittendum esse consuluit. Ea tamen, si rectè interpretetur, vera est, quã Gentil. & Paul. Mongius cum Costæo defendunt *in com.* Nam in forti virtute vsque ad animi deliquium; in debili parcè, & iteratò sanguis est educendus. Sed quomodo sit euitandum, ne hac simultanea vacuatione humor ad pulmonem delabi possit, non explicant viri doctissimi. Nititur ergo Auic. (vt ad tantum dubium pateat solutio) viribus præsentibus, causam coniunctam, & antecedentem hac subita vacuatione extrahere. Quare cùm tota materia confestim educatur, metus non est, ne ad pulmonem fluxio decumbat. Posse autem causam inflammationis coniunctam, venæsectionis beneficio educi, probat eleganter Gal. *lib.2.acut. com.10.* dum in pleuritide copiosè sanguinem fundit, ita vt pro rubro, liuidus & conculcatus in phlegmone sanguis, & ob nimium partis calorem adustus extrahatur. Quapropter in angina, acutissimus cùm sit morbus, si vires constent, nec debilitari incipiunt, vt Auic. inquit, audacter, & vsque ad animi deliquium est vena secanda. Alij verò auctores, qui parcam sectionem exercendam asseuerant, immò & Auic. ipse, intelligendi sunt, quum vires non ita ad largam ferendam vacuationem sufficere possũt. De qua re lege Iulium Guastauinium *lib. de loc. medic. select. cap.14.* de hoc argumento doctè disputantem.

HISTORIA LXXV. TRALLIANI, De Angina.

Angina sæua, cephalicis sectis, & forti eodem die cathartico propinato, curatur.

Iam alium quendam noui, me, postquam duorum brachiorũ venas secuissem, repurgasse, sequenti die nõ expectato. Erat autem purgatio, liquor tithymali statim ex herba expressus, humidus adhuc, & nondum exiccatus: habebat autem trium siliquarum pondus. Hæc facere oportet in quibus vires robustæ sunt, æger ætate viget, & affectus vehementer dominatur, vt nullas admittat inducias, &c. Trallianus lib. 4. cap. 1. tit. de sang. missione.

QVÆSTIO XLIV.

Quòd in initio anginæ valida expurgantia sint ex vsu. Contra Mercurialem, & Massariam Medicos præstantissimos.

PARAPHRASIS.

IN acutissimo morbo, illicò auxilia esse exequenda, affectus sæuities manifestè ostendit, & Tral. *hic* exemplo confirmat. Et licèt Paul. *lib.3.c.27.* in hoc morbo præcipiti, vt pote deplorato, seu curationem non recipiente, manum non esse adhibendam suadeat: tamen vbi certa desperatio non est, melius est anceps remedium experiri, quàm nullum. Quare antiquiores Medici, facta priùs, pro vrgentiæ ratione, phlebotomia, hoc auxilium vehementer comprobarunt: De quorum numero sunt Gal. *4. acut. 30. l. introduct. 13.* Cels. *lib.4.c.4.* Aët. *tetrab.2.serm. 4. cap. 47.* Auic. *9.3. cap. 10.* Sequuntur Valleriol. *2. obs. 10.* Eustach. *lib.1.c.42.* Ludouic. Mercat. *lib.2. de morb. intern. 2.* Capiuac. *lib.1. praxis, c. vlt.* Ioubert. *tract. de affect. internis thorac. cap.1. in med.* Ioan. Heurnius *in com. lib. 4. Hip. de rat. vict. text. 20. num. 5.* Quem librum, sicut & alia plurima ipsius opera, Otho Heurnius, eiusdem auctoris filius, in Academia Leydensi Medicinæ Professor meritissimus, & omni disciplinarum selectissimarum genere insignitus, pio in paternos cineres affectu in lucem dedit.

Plurimis tamen hoc auxilium videtur suspectum, ac valde noxium. Nã quî fieri potest, vt humor qui est morbi causa, purgatione initio adhibita extrahi, & eradicari possit? si crudus tunc est humor, & sic purgantibus minimè cedit, obsequiturue. Quapropter *qui humorem inflãmata parte contentum, statim morborum inter initia, medicamento soluere conantur, ij non solùm ab inflammata parte nihil adimunt, verùm quoque, & quæ morbo resistentia, & sana sunt, absumunt, colliquantue,* vt oraculo prædixit Hip. *lib.4. acut.22.* Non sunt ergo in initio anginæ valida expurgantia ex vsu, quum coacta solùm sint medicanda, nisi de turgentia sit sermo, quam ab angina longe abesse puto, cùm eius causa, humor sit quietus, vt pote fixus in parte, & irrequieto motu minimè agitatus. Ergo vbi acutus morbus fuerit, cuiusmodi est angina, verùm etiam cum febre vehementissima, multò magis vitanda est purgãtis medicamenti administratio, atque per sectionem venæ vacuandum magis; nam maius, & securius purgatione est auxilium. Insuper. Valida medicamenta febrim accendunt caliditate sua, corpus inflammant, mouent humores, & paratiores reddunt, vt liquati & attenuati promptiùs euaporent in partes supernas, quæ omnia & inflammationem augent, & magnas in acutis morbis pariunt offensas.

His fortè conuicti Marcurial. *lib.2. prax. cap. 8.* Holler. *lib.1. de morb. intern. cap.23.* Massaria *lib.1. praxis, cap. vlt.* Tral. dictum refutant: nam suspectum arbitrantur in morbo calidissimo, medicamento tam effræni, & efficaci corpus expugnare. Sed circa rationem antiquorum dictis repugnant, qui felicissimo euentu eius vsum approbant, & amplectuntur. Quare standum Tral. decreto, in anginæ fortissimæ initio, validissimum medicamentum propinantis, quod licet commoueat, alteret, perturbet, calefaciat, & noceat, non ob id in conclamato casu improbandum; nam *melior est noxa, quàm mors,* ex Gal. *12. meth. vlt.* & *minus damnum maiori vtilitate est compensandum,* ex Gal. *1. aph. 24.* præsertim si fluxio sit pituitosa, febrisque ignaua: dari autem anginam vel cum febre remissa, vel sine vlla febri, Gal. est auctor *lib.3. introduct. 13.*

Ad purgandum autem corpus compellit vrgens necessitas; quoniam si sanguinis missio, cæteráque auxilia non conferunt ex tempore facta, quid peragendum superest, nisi partem affectam per aluum, vnáque totum, dato cathartico exonerare; nam tardare reprobum est, quoniam vehemens est ad partem inflammatam humoris confluxus, ex quo læsa respiratione, strangulatio sæpissimè contingit. Quapropter rectissimè pronunciauit. Gal. *lib.6. sec. loc. cap.3.* in anginæ initio medicamenta esse exhibenda, quæ præterquàm vniuersum corpus vacuent, transferántque ad infrà humorum momentum, ab affecta parte vacuare nata sint; hæc electiuè vacuantia dicuntur. Et licèt humor sit crudus, quia vrget morbus, citra coctionem vacuandus est. Quo pacto acceleranda purgatio, post quam, ptissana protinus superbibatur: sic enim post effrænis medicamenti potum, prisci eam sorbendam propinabant, auctore Gal. *2. acut. 12.* hæc enim tum qualitatem medicamenti permutare, tum contemperare valet. Cuius generis esse tithymalum, Dioscorid. & reliqui affirmarunt, qui bilem, pituitámque hoc medicamentum potentissimè vacuare asseuerant, præsertim si in magna quantitate offeratur, vt citiùs, & maiore vi, fixum impactúmque humorem eradicare possit. Ne ergo mireris Tral. si in agone tanto, tantam tithymali quantitatem deuorandam præceperit, pondere nempe trium siliquarum: cùm assumeretur idcircò, citissimam ex tempore attulit vacuato humore vtilitatem. Nam siliqua est pondus quatuor granorum hordei, si Paulo fidem adhibemus, *lib.7. cap.26. de ponderib. & mensuris:* & Saladino *lib. 3. eiusdem, in init.*

* * *

HISTORIA LXXVI. TRALLIANI, De Angina.

Angina periculosa, iugularibus venis sectis, persanata.

NOui etiam iugulares venas à me sectas esse, cùm linguæ subiectas non inuenirem, ac plurimùm adiuuisse, &c. Tral. lib. 4. cap. 1.

DVBIVM XLVII.

Num iugularium venarum sectio sit celebranda. Contra Vascum Castellum eruditissimum.

COMMENTARIVM.

IVgulares venas à Celso *lib.5.cap.*1. phagitidas dictas, ab aliis apoplecticas, pensiles, spermaticas, somniferas, iuueniles, organicas, atque carotidas nuncupatas, in suffocante angina esse secandas, antiquorum peritissimi docuerunt. Gal. enim *in lib. de anatom. viuor. tit. de anatome venarum manus*, in principio fortis anginæ secandas esse sibi persuasit: firmant Rasis, 9. *ad Alm.* 5. Auic. 41. *cap.* 20. At hoc data vrgentissima necessitate exequendum est auxilium, quum strangulationis periculum imminet. Tantus enim ex his venis euenire solet sanguinis fluxus, vt vix sisti possit. Quare Albuc. *lib.* 2. *cap.* 43. Laryngotomiam minimè esse periculosam ancillæ testimonio ostendit, modò venis parcatur iugularibus, in quarum sectione adeò cauti, & timorosi Medici fuerunt, vt vix reperias vllum, qui ad earum sectionem nisi summa necessitate impulsus accedat.

Cur autem ex harum sectione irreparabilis sequatur sanguinis fluxus, ea est causa, quòd hæ venæ, auctore Gal. *lib.2. de natur. hum.6.* maximæ sint, & non ita possint conglutinari labia inuicem à se distantia, & sic harum venarum vulnera difficilem coitionem admittunt. Quapropter Auic. 4. 1. *cap.* 20. omnes venas iubet phlebotomare transuersè, exceptis his, quarum sectio secundùm rectitudinem fieri debet, sic enim meliùs consolidantur. Nam alias, vt aduertunt Dinus, & Antonius Maria Bettus *in com.* non coëunt; quoniam ob motum colli coitionem impedientis, difficulter consolidantur: & sic largus sequitur, qui vix compesci potest, sanguinis fluxus, & maximè cùm vulnus apte ligari non possit; & si ligatur, suffocationis periculum extempore imminet. Hæc sunt quæ harum venarum sectionem impediũt. Addit Petrus Vascus Castellus *tract.* 1. *de affect. thor. cap.7. de angin. difficult.9.* plura alia, quæ huius auxilij vsum omnino renuere videntur. Primò; Quoniam Hipp. de hoc præsidio nec verbum quidem protulerit. Et quòd non inueniatur Chirurgus, qui has venas ob ignorantiam scindere ausit, & maximè quum non celebretur nisi in casu desperato, in quo nihil Medico moliri decet, cùm æger solis præsagiis sit relinquendus.

Verùm futilia sunt hæc, & planè nulla, cùm secandi has venas timorem arguant solùm, quo ducti veteres non nisi necessitate extrema coacti, ad earum sectionem accedebant, quòd difficulter coire posse arbitrarentur. Quare in grauissimis ægritudinibus earum scissionem summoperè approbarunt: de quorum numero sunt Auic. 4. 1. *cap.* 20. & 9. 3. *tract.* 1. *cap.* 11. in lepra, acuta angina, anhelitus, coangustatione, vocis raucedine, pulmonia, dyspnœa, ægritudinibus splenis, & laterum, grauissima apoplexia; huius vtilitatem vehementer commendans; explanant doctè Gentil. *in com.* & Iacob. Carp. *in Isagog. anatomic.*

Hæ ergo venæ si secentur angusta plaga, neque multum altè penetrante, & desuper medicamentum, fluxum sanguinis reprimens imponatur, tutò secari possunt, vt scitè aduertit Rondelet. *in meth. curand. morb. in obs. ad cap. de apoplexia.* Medicamentum autem quod debet imponi, constare debet ex pilis leporis, aloë, thure, & albumine

A oui, quo Gal. 5. *meth.4. versus med.* venniarum iugularium vulneribus ad sistendum, citra vinculum, sanguinis fluxum vtebatur. Quo tanto præsidio fretus Rondeletius, securissimè in grauissimis, summéque vrgentibus malis secabat has venas. Quem vtpote in artis operibus exercitatissimum, primum omnium docuisse modum secandi eas, refert Ioubert. *in Isagoge therapeutica, cap.* 3. cùm laus primò sit ascribenda Gal. *loc. sup. cit.* Hoc autem auxilium supra venam sectam esse imponendum, firmant Iacchin. 9. *ad Alm. cap.* 9. Holler. *lib.* 1. *de morb. internis, cap.7. in schol.*

Licèt autem Hipp. huius auxilij auctor non sit, sufficit quòd antiquiores Græci, Arabes, & iuniores ferè omnes id confirment. Nam id experti sunt Paul. *lib.6. cap.* 33. Antyllus Asclepiad. & alij citati à Iouberto, *loc. cit.* Alzaharau. *lib. pract. tract.* 11. *cap.* 9. Haly. 3. *pract.* 38. Rasis, 3. *continent.* 7. Auenzoar, *lib.* 1. *tract.* 10. *cap.* 14. & alij quos affert Marcel. Donat. *lib.* 3. *de hist. mirabil. cap.6.* & non siluit eruditissimus Guastauinius *lib. de loc. medic. select. cap.* 16. Neque ad hanc sectionem exercendam peritissimi desunt Chirurgi. Nam vulnera iugularium curasse gloriantur Paræus *lib.9.c.*29. & Gulielm. Plant. *lib.* 2. *chirur.* 7.

Obseruatio LV.

Hispanus quidam suffocante angina oppressus, iugularibus venis sectis, curatur.

HIspanus quidam cùm canina angina in horas strangulari videretur, & omnia vniuersalia, & localia per venam sectam, scarificatas in collo cucurbitulas, acria clysteria, essent celebrata auxilia, & ipse nigricante facie velut emortuus iaceret: peritissimi Medici, iugulares secandas imperarunt. Adfuit Chirurgus secandi arte dexterrimus. Illas, sanguine ad caput ruente, vaporibúsque multis impletas, turgentes, & conspicuas resecuit: irreparabili sequuto sanguinis fluxu, ægróque lapso in omnimodam virium iacturam, spes salutis abest, nullúsque videtur remedio locus, quum de eo, ob violẽtum sanguinis fluxum, iam desperarent omnes. Neque pro hoc sistendo inuẽtum fuit quod opitularetur auxilium. Vocatus emplastrum Galenicum superimpono, collóque commodè ligato ægrum iamiam exhaustum refocillo, qui post horas respirare, & loqui cœpit aperto ore, & immunis ab angina deinceps sanissimè vixit, nec mireris *Nam quando salutis vnica est via, hæc, licèt cum periculo, tentanda: cùm satius sit ægrum periclitari, quàm spe adempta certò perire.*

Ex ego in nimia aliarum partium hæmorrhagia hoc vsus emplastro, fidissimo experimento sanguinis fluxum compescui; eo tamen seruato, vt leporis pili sicci quàm minutissimè triturati, aliis supradictis commixti applicentur, aliàs restringendi virtute carent omnino, cùm corpulentia sua in partes penitissimè sese non insinuent.

Harum sectionem in suffocante angina semel, non semel in apoplexia felicissimè tentasse Ioubertum, patet ex ipso, *in tract. de affect. thorac. cap.* 1. *in med.* Vanum autem est, & à pietate alienum deploratos non attingere, vt latiùs *in com. hist.* 63. *supra* explicuimus. Meritò ergo fecisse Tral. iudicabis, qui non inuentis leonicis, ad iugularium sectionem accessit: quarum scissio siue externæ sint, siue internæ per latera ceruicis, & oris dispersæ, vt notat Vesal. 2. *fabric.* 7. & Andreas Laurent. *lib.4. de re anatom. cap.6.* non contemnendã vtilitatem in acutissimis morbis afferre solet. Ex quibus patet, quàm malo fundamento, quámue exiguis viribus Castelli huius robur fuerit munitum.

HISTORIA LXXVII. TRALLIANI, De Angina.

Angina ex suppressis mensibus orta, sectione tali, persanata.

IN muliere autem venas ad talum aperui, cùm ipsam mensibus non purgari cognoscerem, atque illinc potiùs ei morbi occasionem obuenire. Ac duplex ægrotanti commodum ex eo subsequutum

subsequutum est, nempe consuetarum vacuationum prouocatio, & affectus liberatio, &c. Tral. lib. 4. cap. 1. tit. de sang. mis.

PARAPHRASIS.

GAL. naturalium arcanorum acerrimus indagator, & medicæ scholæ fulgentissimum iubar, *lib. de ven. sect. aduers. Erasistr. cap.* 5. causam menstrui assignat, dum mulieres cunctas singulo mense sanguinem superfluum foràs effundere affirmat: quoniam muliebre genus, vtpote sedentarium, vt quod domi ageret, neque vehementibus laboribus exerceretur, aut sub claro sole viueret, ac ob vtraque hæc multitudinem humorum coaceruaret, quam præ caloris inopia non absumit, ipsam vacuationem plenitudinis, tanquam remedium naturale sortitum est, cuius vi, ac ope sanguis excrementitius paulatim, & indies mittitur ad vteri venas, in quibus collectus, & in eam molem excrescens, vt à natura sustineri non possit, eum natura irritata foras propellit. Et ideò potiùs menstrua purgatio, quàm vacuatio vocatur, à Gal. *lib. de atra bile*, 8. *in init.* Quam causam generationis menstruorum, Medici hactenus vnanimi consensu amplexi sunt. Quidquid Democritus, & Parmenides existiment, idcircò mulieres pati menstruam purgationem, quòd sint calidæ, & gignant sanguinem acrem & feruidum, qui cùm nimiùm excrescit, sua acrimonia irritat, & stimulat naturam ad sui expulsionem. Quam opinionem vt pote falsissimam abundè reprobarunt Arist. 4. *de generat. anim.* Macrob. 7. *Saturnal.* 7. eleganter Mercurial. *lib.* 4. *de morb. mulier. cap.* 1. & post hos annotarunt Ludouic. Mercat. *tom.* 1. *quæst.* 53. & *tom.* 3. *lib.* 4. *de morb. mulier. cap.* 1. Christoph. à Vega *lib.* 3. *prog. com.* 10. *in init.* Andreas Laurent. *lib.* 8. *de re anat. quæst.* 2. Peramatus *lib. de temper. cap.* 13. Roderic. à Castro, *part.* 1. *de vniuers. mulier. medic. lib.* 2. *cap.* 13. Clarissimum cùm sit fœminas viris esse frigidiores, vt probat Gal. 2. *de temp.* 2. 3. *de caus. puls.* 1. 14. *de vsu part.* 6. 6. *de loc. cap.* 5. 5. *aph. com.* 38. & 2. *de sem. cap.* 5. edoctus ab Hipp. 5. *aph.* 48. 6. *epid. sect.* 2. *text.* 44. 45. & 46. & *sect.* 4. *text.* 27. & *lib.* 1. *de diat.* §. *Cæterùm femellæ ab aqua magis.* Decepit forsan Democritum, & alios tantos viros Hipp. auctoritas, *in lib.* 1. *de morb. mulier. n.* 3. §. *Habet enim mulier sanguinem calidiorẽ, & propterea calidior est quàm vir, &c.* Pro cuius loci expositione plurima contra Iuniorum discrepantes opiniones, fauente Deo, *lib.* 2. *in comment. Histor.* 144. latiùs exarabimus. Interim lege Mauric. Cordæum *in lib.* 1. *de morb. mulier. comment.* 1. *sect.* 4. *ad fin.* & Mercat. *quæst. cit.*

Is ergo sanguis pessimus suapte natura cùm sit, venenatus, inutilis, impurus, & fæculentus, de cuius malitia tot mala prædicant Plin. *lib.* 2. *cap.* 15. & *lib.* 28. *cap.* 7. si retineatur, fœminæ corripiuntur sæuissimis morbis, viscera afficiuntur, & conspurcantur labe dira: ab hoc enim sanguine suppresso eleuantur auræ, quæ ob vteri consensum cum præcipuis partibus, totum corpus sua virulentia labefactant, & inquinant. Adeò vitiosus est menstruus sanguis, vt de eo referant ingentia mala Columel. *lib.* 11. *rei rust. cap.* 11. Solinus *in Polyhistore, cap.* 4. Ælian. *lib. de histor. animal.* 8. Rabbi Moses *lib.* 3. *dubitat. cap.* 48. Ioan. Baptist. Siluatic. *controuers.* 91. Lacuna *lib.* 6. *cap.* 25. *in Dioscor.* Fernel. *lib.* 7. *Physiolog. cap.* 7. Renuant licèt Mercurial. Peramat. Otto Casmannus *part.* 2. *Psycholog. cap.* 8. *disputat.* 9. & alij, qui rationi, & experimento repugnantes, menstrui perniciem, & malignitatem omnino denegant: hoc enim modo non controuerto, excussum iam ab aliis, præsertim ab eruditissimo Stephan. Roderic. Castrense *lib.* 4. *de meteor. microcosmi, cap.* 6. qui horum argumenta confutauit ad vnguem. Legat qui velit Ludou. Bonaciol. *Ennead. mulieb. cap.* 2.

Sanguis enim hic impurus suppressus, dira, & plena timoris symptomata parit, lata à Gal. *lib. de ven. sect. aduers. Erasistrat. cap. cit.* & 6. *de loc.* 5. hæc sunt, epilepsia, paralysis, tabes, alui fluxus, vteri strangulatio, melancholia, hydrops, causus, internæ inflammationes, vrinæ difficultas, nausea, cibi fastidium, lumborum dolor, corporis grauitas, & alia innumera mala, quæ priùs prædixit Hipp. *lib. de morb. mulier. in Coacis pranot.* & 5. *aph.* 57. Arist. *fir-*

A *mat* 2. *de generat. anim.* 4. Explicant Marcel. Donat. *lib.* 4. *de hist. mirabil. cap.* 19. & citati auctores *in locis dictis.*

Rursus. Cùm hic sanguis retentus non infernas solùm partes, sed superiores infestet, prauis ex vtero ad has concurrentibus vaporibus, qui è vitioso sanguine eleuantur, & præsertim ad caput, cum quo maximum habet consensum, ex Gal. 6. *epid. sect.* 1. *com.* 2. fit vt huius partis exitiales, & funesti hac de causa morbi contingant, vt docuit Hipp. *lib. de virg. morb. num.* 2. & 3. Nam quum vteri partes hoc sanguine fuerint repletæ, horror cum febre ingruit, ab acuta quidem inflammatione insania, à putredine clamor, præ sanguinis caliginositate timor, ac formido, præ sanguinis copia comprimente cor, strangulatio, præ sanguinis malitia, anxietas, & mœror fœminas prehendunt.

B Demum nulla est pars, quam menstrua purgatio retenta lædere non possit copia sua, verùm partes respirationi inseruientes promptissimè hac de causa vitiari fidissimo experimento compertum est: nec dissuadet ratio, nam vehementissima illa, ac velocissima thoracis dilatatione, & compressione, copiosiùs trahitur retentus sanguis ad thoracem ipsum, ex quo ob viciniam in vicinas regurgitat. Vnde angina frequenter oriri solet, graue admodum malum, summéque periculosum. Quod cùm acciderit, omni ingenio conandum est, per vterum, infernámque saltem regionem naturam euocare sanguine misso ex talo, ex suris, ex femoribus, Id faciendum docet Hipp. oraculo illo lato *lib. de virg. morb.* mala recitata sæua curaturus, dum inquit: *Cæterùm curatio vt hinc liberentur, est sanguinis detractio, si nihil fuerit quod impediat, &c.* à qua autem parte sit hauriendus sanguis, nunc fusè

C disputabimus.

QVÆSTIO XLV.

Quòd in suppressis menstruis semper è talo sit hauriendus sanguis. Contra Sanctorium, Riolanum, Bottonum, Montuum, VaeZium, Altimarum, Mercat. & alios Medicos præstantissimos.

COMMENTARIVM.

VEnas ad talum aperui.] Vetustissima quæstio est, & ab omnibus satis, supérque agitata: Num in sup-

D pressis mensibus cum summa totius plenitudine, è talo sit emittendus sanguis. Sed quia Medicorum scinditur incertum studia in contraria vulgus, qui Euripi modo agitati inter sese debacchantes digladiantur, nec adhuc capit discordia finem, illorum dissonas opiniones, pro Gal. Aëtiíque defensione commaticè perstringam, maximè quoniam in hoc argumento plura adhuc supersunt explicanda.

Qui in suppressis mensibus è cubito venam secat, is in Medicina suam fatetur inscitiam, & Galen. summique dictatoris edictis maximè repugnat. Nam si horum synceram doctrinam amplecti velimus, nullus qui intimiùs Galen. sensa perlustrauerit, ex inferioribus partibus celebrandam esse hæsitabit. Miserrimæ námque fœminæ si menses ex toto supprimantur, aut diminutè

E procedant, infinita propemodum mala patiuntur, quæ *suprà* ex mente Hipp. retulimus, & latè tradidit Gal. 6. *de loc. cap.* 5. & alibi.

Quid ergo agendum in agone tanto? aut quomodo eas tantis malis obsitas liberabimus? Diuinus Hipp. cuius dictio est tanquam à Dei voce prolata, auctore Gal. *lib.* 1. *de vsu part. cap.* 9. *in princ. lib.* 5. *aph.* 31. in retentis menstruis cum totius plenitudine, sanguinis vomitum concitante, menstrui per vterum eruptionem summoperè laudat: in qua sententia, vt auctor est Galen. *in com.* non solùm vacuationes per vterum esse approbandas docet, sed consulit, vt menstruis retentis, praua periculosáque symptomata minantibus, eas moliamur vacuationes, quas natura certis legibus vtens celebrare intendit, si verum est, Medicum naturæ operantis rectè imitatorem esse.

Hanc medendi normam obseruauit *lib.2.epid.sect.4. in fin.* A dum Stymargi famulam post partum cum summa totius plenitudine grauiter laborantem, vena secta in malleolo leuauit, quem Gal. *lib. aduers. Erasist. cit.* & *lib. de rigore, cap.* 8. summis laudibus effert.

Quare hoc præceptum multi faciens Gal. exemplis approbat, ratione fulcit, experimento fidissimo defendit, *in lib. ferè toto de ven. sect. aduers. Erasistrateos*, & *lib. de cur. rat. per sang. mis. cap.* 11.18. quibus locis plenitudines omnes ex suppressis mensibus ortas, sectis venis in cruribus vacuare contendit. Nam sectæ in cubito, purgationes menstruas auferunt, sanguinem ad superiores partes auertentes: in infernis verò partibus scissæ non solùm vacuant, sed etiam menses prouocant.

DVBIVM XLVIII.

Num in antiqua mensium suppressione è talo sit vena secanda. Contra Fonsecam eruditissimum.

OBiicies, & meritò sanè, Gal. contrà sentientem *in lib.6.epid.sect.3.com.29.* qui splendidam illam fœminam Romanam, iam octo mensibus purgationis menstruæ suppressione laborantem, vena secta in cubito persanauit, ex qua exiuit sanguis, liquidæ pici, & colore, & crassitudine similis. Maximum certè indicium ex gibbero venæ sectionem fuisse celebratam, quòd ad libras sanguinem extraxerit; nam quantitas sanguinis cum aqua confusi, & permixti, non ita exactè potest diiudicari, vt certò pronunciet Gal. primo die sanguinis sesquilibram, rursum postridie libram, tertio verò non multò plus selibra extraxisse. Quare congruentius est asserere in hoc loco, Gal. in antiqua suppressione è cubito mittendum sanguinem imperasse. Nam si in talo venam seces, conuocato sanguine ad partes infernas, & vterum, obstructiones facies primo affectu grauiores, vt notat Roderic. à Fonseca, *tom.1.consult.6.* in diuturna menstrui retentione, è cubito hac solùm ratione sanguinem exhauriens.

Obiectionem facilè sic dilues. Licèt ex contextus serie, deduci non possit, ex quo loco sanguinem Gal. extraxerit, quoniam ipse locum non assignat: rationabile videtur existimare, ex talo fuisse celebratam, quum is auctor in hoc loco secandam esse, sibi persuasit semper. Et licèt in antiqua suppressione non ita de menstrui prouidentia debeamus esse solliciti: tamen cùm curatio auspicanda sit ab eo auxilio, quod morbum, & eius causam respiciat, commodius semper mihi visum fuit (nisi quid vrgeat, aut superioris partis affectio postulauerit citiorem vacuationem) è talo sanguinem demere. Si autem Gal. locum non assignat, quod etiam exemplum, & modum curationis affert Beniuen *de abdit. cap.* 44. venæsectionis locum prætermittens, id facit, quoniam clarissimum erat in eius doctrina, è talo semper esse sanguinem vacuandum. Et Lud. Lemosius *in com. cap.3. lib.5. meth. Gal.* hanc historiam citans, hoc confirmat: & probat Mercat. *lib. 1. de morb. mulier.* 16. & omnes alij qui ab infernis partibus sanguinem mittentes in menstrua suppressione, Gal. hoc loco in sui subsidium adducunt.

Deinde. Verum non est, immò à Gal. doctrina maximè alienum, affirmare hunc auctorem venas extremarum partium in balneo secuisse. Nec ego apud illum id vnquam scriptum reperi. Solùm constat ipsum *lib. 1. de curand. rat. per sang mis.* 14. dixisse, ex vena manus summæ secta nihil effluere mentione dignum, cuius contrarium eueniret, si in balneo secaretur hæc vena: tunc enim sanguis, ligatura dolorifica, frictione, balneo, calore suo sanguinem fundente, & liquante attractus, ita vacuaretur, vt priùs vita deficeret, quàm sisti posset. Iudicauit autē ipsum pondere, prout ipse affirmat *in lib. de præcognit. ad Posthum.* 13. iuuenis illius historiam recensens, qui crisi vehemente à febri liberatus est, eiecto sanguine per nares, cuius quantitas librarum quatuor & dimidiæ pondus æquauit. Ad stateram ergo Gal. sanguinem ponderabat. Hoc modo iudicium ferendum esse de quantitate sanguinis, confirmat Musa *lib. 2. aph. 41.* & *lib. 5. com.* 23. dum Dianam Estensem 18. ℔. sanguinis æqua lance ponderatas, è naribus eiecisse affirmat. Refert Amat. 2. *centur. vlt.* & Marcel. Donat. *lib. de variol. & morbil. cap.* 13. ℔. 20. sanguinis, vnica die & duabus noctibus, per nares effluxisse, vase collectas, & lance libratas vidisse testatur. Non me latet Iuniores Græcos, Oribas. nempe, extremarum partium venas in balneo calido secuisse, *in lib. 7. collect. cap. 9. §. Si à manu detrahere sanguinē velis, priùs perfundenda est aqua calida, atque ita cum constrictione relaxanda. In malleolis verò constrictio supra genu in femore fiat: sanguisque, si fieri potest, in balneo detrahatur, &c.* Neque timeas attracto sanguine ad vterum huius partis geminari posse obstructionem; nam si attrahitur, venæsectionis ope, per grandissimas, B quibus vterus est præditus, venas, ex Gal. *6. epid. sect. 1. com.* 2. citissimè foras expellitur. Quare inferna facta sectione, & phletoræ obstructionis causæ, & obstructioni, tum & scopo naturæ intendentis colluuiem illam per vterum deponere occurrimus, moniti Gal. consilio, *lib. 11. simpl. cap. de castorio*, qui obstructionem ex retento menstruo persanans, priùs obortam plenitudinem secta vena in talo partim minuit, & partim reliquum assumptis vacuat medicamentis, castorio, pulegio, & calamintha.

Horum vestigia sequuti sunt Principes omnes, & Mauritanicæ familiæ proceres scientissimi, cum Auic. 21. 3. *tract. 4. cap.* 25. qui in retentione menstruorum primò ad saphænæ, deinde ad alterius cruris sectionem, accedere iubent, confirmant interpretes *in com.* Sic faciendum est in omnibus affectibus, qui à retentis mensibus oriuntur, (nisi plurimùm vrgeant, aut præceps sua acutie periculum C minentur) in quibus poplitis vena secta sanguinem ad vterum trahit, menses remoratos prouocat, naturam sui muneris oblitam excitat ad expulsionem, & vbertim minuit plenitudinem, prout venustè Hipp. & Gal. *loc. cit.* confirmant.

Dysenteriam excipiunt plurimi, quum à suppressis mensibus originem ducit: cùm timor sit ne conuocato ad inferas partes sanguinis impetu, fluxio ad intestina ampliùs corruet; quare salubrius iudicant è cubito sanguinem mittere: ex hac enim parte secta vena, præstantior fit reuulsio, & citiùs demitur plenitudo, & non ita prouocatur fluxus. At securius multò iudico in talo incidere venā, & maximè cùm huius assertionis strenuum habeamus ducem Gal. qui ex suppressis mensibus ortam dysenteriam, sicut & plura vitia ab eadem causa pronata, & cum retenD to menstruo implicata, ipsa vacuatione menstrua superueniente cessare, aut mitescere asseuerat, *lib. de vena sect. aduers. Erasistrat. cap.* 5. Sin autem vacuata copia non adminiculetur natura, feriendas esse tali venas in omni affectu à menstruo sanguine retento originem ducente, constātissimè affirmat *lib. de curand. rat. per sang. mis. cap.* 19. per hæc verba. *At in iis quibus repressi sunt menses, semper in cruribus, &c.* Quasi diceret, in omni plethora præsente, & affectu ab hac causa suborto, inferiores venas esse tundendas semper. Si igitur in cruribus semper, non excludit dysenteriam ab hoc trunco subortam? In hac ex talo mittendum esse sanguinem approbat Merc. *lib. 3. de morb. intern. cap.* 12. Neque in hoc exemplo sectio tali est alui fluxus prouocatiua, quin potiùs à caua vena generéq; venoso, sanguinem biliosum & acrē, huius mali causam, cùm exhau- E riat, facit vt ad intestina, natura recreata, ebullientem humorem, vlcúsque exasperantem deinceps non transmittat.

Vides vt in affectibus è retentis mensibus ortis, in talo feriendam esse venam vnanimiter concedant Principes, & omnes qui puriorem illam medendi normam Galenicam amant, colunt & amplexantur. Inter reliquos extant fortissimi milites magno armorum strepitu acriter Gal. partes tutantes. Hi sunt præcipui, Mercurial. *lib. 4. de morb. mulier. cap. 1. tit. de curat. defect. mēstruor. in princip.* Massaria *lib. prælect. de morb. muliebr. cap.* 2. Ioann. Baptist. Syluat. *contr.* 26. Ferdin. Mena *in com. cap. 19. lib. Gal. de curand. rat. per sang. mis.* Fern. *lib. 2. meth.* 7. Iul. Cæsar Claudin. *lib. 1. respons. medicinal.* 18. Iulius Guastauinius *lib. de loc. selectis, cap.* 22. Fuchsius 5. *aph.* 33. *& in Gal. de sang. mis.* Lud. Lemosius *lib. 5. meth. c.* 3. Montuus *lib. 4. anasceu. c.* 31.

&

& Roder. à Castro *lib. 1. de morb. mulier. in Schol. c. 5.* qui in curandis fœminarum morbis cæteros antecelluit. A

Verùm pro vno conciliando Aëtio, hi aduersus alios acerrimè digladiantur: è contra cæteri Galenicam doctrinam temnunt, & damnant, & in varios sensus illius mentem detorquent. Alij tantorum auctorum repugnantibus sententiis deterriti palinodiam cantant, de quorũ numero Mercur. est, qui cùm *lib. 4. de morb. mulier. cit.* Galen. sententiam firmam esse constantissimè asseuerasset, *in com.* tamen 14. *epidemicæ historiæ, in fin.* primò secat basilicam, deinde ad sectionem saphænæ accedit.

Certum tamen sit Aëtium *tetrab. 4. serm. 4. cap. 57.* in suppressis mensibus cum plenitudine, primò secare basilicam, deinde saphænæ sectionem exercendam imperare: timet enim, ne si sanguis ex tali vena priùs dematur, humores præcipiti lapsu in vterum ruant, & obstruentes ampliùs, faciant affectiones primario affectu grauiores. Alias pro Aëtij defensione rationes passim videbis apud auctores, qui illius sententiam anxiè tueri, mordicúsque stabilire conantur, quas latè citat, & refellit Raphaël Moxius *lib. 4. de curand. rat. per ven. sect. morb. mulieb. acutos, c. 18.* Huius opinionis fautores sunt, Lupeus *lib. 3. enchirid. cap. prop. de mens. retent.* Matthæus Gradius *in 9. ad Alm. c. prop.* Mercatus *lib. 1. de mul. affect. cap. 9.* Amat. 1. *centur.* 15. Petrus Vaëzius *in lib. Comment. medic. cap. 20.* Syl. *tract. de mensib. mulier.* Altimarus *lib. de med. hum. corp. hũ. mal. c.* 107. Albert. Botton. *lib. 1. de morb. mulier. cap. 31.* Donat. Santorus *lib. 4. epist. 13.* Riolan. *lib. de partic. meth. sect. 4. c. 1.* Sed ij omnes falso nituntur fundamento; cùm è directo Gal. doctrinæ aduersentur, qui prætermissa sectione è brachio, primò è malleolo sanguine exhauriendum suadet semper. B C

Instant Aëtiani doctores, & qui ad rauim vsque huius auctoris edictum, velut latum ab ipso Hipp. tuentur. Sícque eum cum Gal. conciliare conantur. Nam ille auctor plenitudinem summam, & vniuersalem respexit solùm: Gal. verò particularem vteri considerauit. Sed erroris plena est conciliatio hæc, quam multo antè carpserat Garzias Lopius *lib. de varia rei medica lect. cap. 17.* quoniam Gal. laudat Hip. quòd Stymargi famulam, tremore correptam cum plenitudine summa, ex retento menstruo tali vena secta persanauerit, quem non nisi ab ingenti plethora ortum fuisse, firmat Gal. *lib. de tremor. cap. 8.*

Alij hanc pacem componere tentant, dicentes multo melius esse basilicam priùs tundere, quoniam copiosissimæ illæ vacuationes, quibus Gal. vtebatur, iam non sunt in vsu, per quas, sectis venis crurum, aceruatè, & copiosè, possit non solùm vteri, sed etiam totius corporis plenitudo summoueri. Sic soluunt Lupeus, & Petrus Vaëzius *loco cit.* Dupliciter peccat conciliatio. Primò. Quoniam sicut copiosissimæ vacuationes apud priscos erant consuetæ, sic etiam parcæ, nam Gal. *lib. de curand. rat. per sang. mis. c. 13.* ad dimidium vsque cotylæ extrahit: cotyla autem, vt *suprà* diximus, nouem vncias continet. Nostro autem æuo adhuc celebrari copiosas illas vacuationes, dubitat nemo. Nam in præcipiti morbo, cum virium robore magno, quis copiosam vacuationem retardare audebit, si auxilia debent contendere cum morbis in magnitudine, & celeritate? Et nostro æuo homines reperiũtur satis firmi & robusti, qui similes vacuationes ferre possũt, immò sunt antiquis, viribus æquales, vt probat Christoph. à Vega *in præfat. lib. 2. de art. medic.* quidquid contra sentiat Dalechamp. *lib. 2. de pest. in principio.* D E

Neque admittenda est illorum interpretatio, qui Aëtium intelligunt, de venæ sectione facta in menstruo suppresso cum alterius morbi complicatione: Tunc enim non mittitur ratione menstrui à brachio sanguis, sed alterius morbi impliciti respectu.

Theodorus Collado *c. 73. in errores Holler.* sic putat hos inter se conciliasse. Quando suppressio est causa plenitudinis, è talo: cõtrà è gibbero, cùm suppressionis est plenitudo causa, imperat sanguinem emittendum. Refellitur: nã in vtroque casu vtiliùs semper è talo demitur sanguis, quum hac sectione, & sanguis in vtero impactus, & in partibus superioribus abundans educi possit. Renuat licet Albert. Botton. *lib. de morb. mulier. cap. 29.*

Obseruatio LVI.

Morbosæ fœminæ ob menstruum retentum, secta vena in cubito, subitò pereunt: secta in talo, conualescunt.

Vidi quater fœminas, vomitu sanguinis ex suppresso menstruo ortum ducente cum plenitudine totius, vehementer oppressas, facta sectione in cubito, hac solùm de causa, illicò occubuisse. Memini verò alias, eodem morbo, & aliis correptas, facta scissione in brachio, grauissimis symptomatis vexatas, quæ ex improuiso secta saphæna, aut scarificatis cruribus, pro virium tenore, à tantis malis immunes euasere. Nec dubites, nam vera fides. Tanti periculi est, sanguinem ad insueta loca contra naturæ ordinem violento motu attrahere!

Quoniam autem Medicinæ Principes in omnibus oportet esse vnanimes. Aetium ex mente Ruffi loquutum asseuera. Secundò. Si illum de præseruatione interpreteris, non errabis: sícque intelligo Paul. *lib. 3. cap. 61.* cùm ait. *Cùm igitur propter aliquod interaneorum vitium primarium, purgatio circumciditur, & strangulatur, ex vsu maximo fuerit, id quod primò afficitur curare, deinde vteri habere rationem, &c.* Ac si dixisset: Fœminæ, quæ ex retento menstruo grauissima symptomata patiuntur, si ab eis eas præseruare velis, partes à quibus malum hoc oritur persanabis, vt sic ritè menstrua fluant. Et si sit pro hoc debellando vitio necessaria phlebotomia, tunc eam oportet celebrare è cubito, vt iecur, v. g. nimis excandescens & squallidum, sanguinem exassans & incrassans, dempto è propinquiori parte sanguine, mitescat ac temperetur, post quam, vterum roborare opus est, vt expellere possit, quod alienum & excrementitium à superioribus partibus natura extrudere consueuit. Vt videas ineptè hunc locũ ab Amato in sui subsidium citari, cùm Paul. nec verbum quidem de sanguinis missione protulerit. Sed hæc obiter dicta sint.

QVÆSTIO XLVI.

Quòd in sæua angina, aliisque inflammationibus internis, è suppressis mensibus ortis, è cubito aliquando sit sanguis emittendus.

Affectus liberatio.] Inter celeberrima præsidia quæ tuendæ salutis gratia hominum sagacitas adinuenit, nullum est præstantius, & quod illis maiorem vsum, ac fructum præbeat, quàm phlebotomia. Quippe quæ vrgentium, & acutorum morborum, præsentium, aut imminentium, promptum, salubre, ac accommodatum est auxilium: plenitudinem enim ad mediocritatem reducit, dolores extensione sedat, corpus graui pondere, sarcináque quodammodo oppressum erigit, alacriúsque ad omnis generis obeundas functiones reddit. Eademmet insitum calorem liberaliùs ventilans, reseránsque arctiores vias, & corporis spiracula deobstruens, morbos arcet; & si fortè hi morbi per incuriam inciderint, venæ sectio immodicam plenitudinem subtrahens efficit, vt natura onere victa & superata, detracta copia qua obruebatur, immunis victrixque euadat, & hoc modo expedita, & leuata reliquis humorum vitiis, veluti dominatrix, imperare possit, & concoquat quod concoqui est habile, & excernat id quod potest excerni, & prorsus est inutile, & nunquam posthac futurum est idoneum.

Huius præsidij necessitatem ostendunt plurima, ex solertia ac sagacitate naturæ deprompta. Adest imprimis fœmina, animal menstruatum, in qua apposite canales quosdam construxit ita secundùm naturã reseratos, vt typicè per eosdem, maximo cum artificio, placidè ac tutò sanguinis sarcinam deponat illa: quo mediante opere, & salubre seruat corpus, & sæpe à grauissimis morbis præseruat. Porrò & in vtroq; sexu, etiã præsente valetudine, idem præstat natura, dum apertis narium, aut hæmorrhoïdum tubis, per eosdem inutilem sanguinem eliminat, maximo

cum hominum commodo. Tandem adest portētosum hac de re naturæ exemplum. Tradit Plinius obesum Hippopotamum (animal Niliacum) naturam docuisse, sanguinem sauciato acutissimis iuncis corpore sibi fundere, humorum copiam vtiliter deponere, ac plagam limo lutóque obducere: monstrans quanti sit momenti, sanguinem aperto vase exhaurire, dum corpus nimio sanguinis onere opprimitur, & obruitur.

Quapropter Diuinus Galen. solerter huius auxilij vim, & efficaciam in abigendis morbis, maturóque consilio deliberans, & expendens, contra Thessali sectatores strenuè se semper opposuit: ostendens manifestissimis exemplis, ipsum esse omnium optimum, præsentaneum, & multiplici rerum vsu fœcundissimum, quum sit cæteris præsidiis opportunius, citius, ac penè tutius. Est enim sanguis, quod oleum in lucerna, quod cibus in mensa, quibus si debitè, si prudenter quis vtatur, lumen, vitámque præstant, & spirituum exhaustorum inopiam resarciunt: sin perperam, tenebras inducunt, & suffocato, præ nimia copia, calore natiuo mortem afferunt. Ad præcauenda ergo tanta mala à multitudine sanguinis nimia suborta, tam præstans auxilium sagacissima inuenit natura, à primis sæculis vsque ad nostra tēpora, à clarissimis viris, Græcis præsertim, Arabibus, nostris, continuata serie approbatum.

Cùm ergo Tral. hic anginam, affectum sanè grauissimum, persanare conaretur, nonnisi ad hoc auxilium deuenire coactus est, sciens nimirum solo hoc inflammationes internas esse debellandas. Cúmque sanguis menstruus recurreret ad partes superas, musculósque gutturis aut faucium, phlegmone afficeret, necessum fuit ipsum ad originem, & originis principium, vterum nempe, attrahere.

Acutissimus Ioubert *tract. de affectib. thorac. prop. cap. de angina*, quem sequitur Pereda, *in com. cap. 24. lib. 1. de morb. curand. in Paschal.* dubitat, quomodo tantus auctor venas tali aperuerit, quum in morbis acutis & subitam perniciem minantibus, harum venarum sectioni nunquam sit fidendum, relictis brachiorum venis; quibus sectis, tum plenitudinis causa promptissimè demitur, tum ab inflammata parte promptiùs noxius humor educitur. Sed immeritò huius auctoris suggillant sententiam, quam cæteri medicinæ Duces approbant, & confirmant. Hipp. enim 5. *aph.* 57. menstruis suppressis, ab vtero morbos contingere affirmat, quæ ex mente Gal. citauimus *supra*: recurrente nimirum ad superas, & quaslibet alias partes, sanguine. Quare si sanguis ad suam originem ducendus est, & suppressæ vacuationis reuocatio, est illius medela, quis dubitabit in angina, eáque non multùm vrgente (qualem depingit Tral. *hic*) in talo venam esse secandam. Rursus in vomitu sanguinis, affectu sanè periculoso, ex Hipp. *lib.* 4. *aph.* 25. & *lib.* 7. *sent.* 37. sanguinis eruptionem per vterum laudat ipse 5. *aph.* 31. quoniam, monente Gal. *in com.* fit sanguinis ad inferiores partes retractio, atque euacuatio: cur in angina ab hac parte securissimè non administrabitur? Quapropter Auic. 9. 3. *tract.* 1. *cap.* 11. *in init.* in hæc verba prorumpit. *Et quandoque oportet, vt attendatur in re phlebotomiæ res alia, & est, quoniam quandoque est causa dominij apostematis in præfocatione, retentio sanguinis consueti, sicut sanguinis hæmorrhoidarum. Et in huiusmodi quidē oportet, vt sit phlebotomia in latere trahente materiam ad partem, à qua cadit retētio, sicut necessaria est hìc phlebotomia saphenæ, & ventosa crurium. Quum enim egreditur sanguis plurimus, tunc quandoque sedantur accidentia statim. Et quandoq; necessaria est iteratio in mane, &c.* O sentētia dignissima cedro! quam inter omnes Gentilis, & Iacobus de partibus, Arabicæ sectæ asseclæ ingenui, vbertim, graphicéque explanāt. Nam licèt hic affectus sit particularis & particularem exoptet vacuationem, & ex propinquiori loco celebratam: tamen si ille permanentiam adhuc non habeat, & plures habeat partes fientes quàm factas, tunc ex infernis mitti sanguis tutissimè potest, sic enim & à parte mandante fluxionem retrahimus, & naturæ motum vna iuuamus. Vide Vegam 3. *art. medic. sect.* 5. *cap.* 8. Ludou. Mercat. 2. *de morb. internis, cap.* 2.

Sin autem angina firmata sit, & plures partes habeat factas, vrgeátque, & vitæ periculum minetur, obseruata tunc morbi sæui natura, licèt vitium à suppressis menstruis oriatur, & vel actu fluentibus menstruis, fas est venas tundere superiores. Hoc videtur insinuare Auic. *loco. nuper citato. §. Et quandóque oportet vt attendatur, &c.* Vbi explanans Gentil. verbum [*quandóque*] sic ait. Dixit quandoque, *quia possibile est materiam quæ ascendit, iam impressisse: ex hoc ergo canone habes, de qua vena debes phlebotomare, quia si aliud membrum est in causa, euacua ad id, & ab illo si est possibile: & ideò si hepar hunc sanguinem aggregaret, phlebotoma de vena hepatica: si totum corpus videretur plenum sanguine, euacua de vena communi, & si expedit incipiamus à saphena. Si repletio est appropriata partibus capitis, de cephalica, &c.* Ex qua serie constat, in acutissima angina, etsi menses ritè procedant, quum ab ipsis minima, aut nulla conferentia expectetur, è brachio mittendum esse sanguinem: Affectus namque vrgentissimus, ob euidens, & citissimum mortis periculum, omnem ad se trahit curationem. Quare cogimur in hac hypothesi, quamprimùm, ac crebrò venas cubitorum externas scindere, vt quam breuissimè sanguinem & reuellamus, & euacuemus à loco phlegmone obsesso, licèt ritè menstrua procedant.

Hanc doctrinam firmant Mercurial. *in com. histor. epidemic.* 21. Ludou. Mercat. *l.* 4. *de nutric. & puerp. affect. cap.* 11. Roderic. à Castro *lib.* 4. *de morb. mulier. cap.* 16. Ioan. Raphaël Moxius *lib.* 1. *de cur. morb. mulieb. acut. per ven. sect. cap.* 36. Ea tamen seruata lege hoc faciendum impera, vt alternatim fiat ex brachio, & crure phlebotomia. Sic enim & vtero mandanti, & parti inflammatæ opem præstamus: euocatis etiam eo tempore mensibus, per frictiones, ligaturas, cucurbitulas infernis partibus adhibitas, quibus irruentis sanguinis impetus citiùs trahatur deorsum. Addiderim, cephalicæ sectionem in hoc affectu ad leuandam inflammationem valde commodam esse, nec ita sursum euocare posse menstrua quàm basilicam, quæ maiorem communionem habet cum partibus inferis; ex illa enim furtim veluti, & insensibiliter sanguis extrahitur, auctore Aëtio *tetrab.* 3. *serm.* 1. *cap.* 45. Quid plura? nónne eruditissimus Valleriol. 5. *obs.* 10. in pleuritide post partum sæua, post tertium diem, ritè fluentibus menstruis, sanguinem è basilica, reluctantibus omnibus felicissimè misit? Nónne Fernel. 2. *meth.* 8. post partum, rectè procedente purgatione menstrua, è brachio ob solum febris ardorem è gibbero sanguinem exhausit? quod consilium in acutissima angina commendant Mercat. summoperè Medico curaturo, tum *loc. cit.* tum *lib. quæst. quæst. vlt.* & Amat. 1. *cent.* 34. quum maior vtilitas minori noxa sit redimenda. Quæ doctrina de acutissimis morbis venæ sectionem expostulantibus venit intelligenda, vt in suffocante angina, sæuissima phrenitide, graui apoplexia, truculenta epilepsia, sæua pleuritide, periculosa peripneumonia quotidie experimur. Lege Ludouic. Mercat. de argumento hoc, *lib.* 1. *de morb. mulier. cap.* 16. & *lib. vnico quæst. quæst.* 5. luculenter disputantem.

Sed hoc loco veniunt iure merito increpandi ignari quidam Medici, qui in suppresso menstruo post partum, ob rusticum timorem, vel fortè vulgi calumniis perterriti, saphænarum semper sectiones illicò imperant celebrandas, quum phrenitis sæua, funesta, angina, pleuritis acutissima, aliíque superiorum partium diri affectus in parte siti particulari fœminas opprimunt, qui neglecta indicatione menstrui, particularem vacuationem citissimam expostulant. Hi autem tali sectionem iterantes, cubiti verò, frontis, nasi, & aliarum partium scissionem paruifacientes, in irreparabilia damna, immò mortem, miserè sanè decepti, eas coniectant, & ad has secandas non accedunt, nisi postquàm totum corpus exquisitissimè vacuatum est: quo tempore quum inflammatio partium præstantium confirmata sit: & nullus videatur esse remedio locus, velut in moribundis præsidia exercent, quo tempore nihil aliud fit, quàm quòd quæ tempestiuè celebrata contulissent, suscepta seriùs infamantur auxilia.

* * *

Obseruatio LVII.

Suffocante angina post partum oppressa fœmina, superis venis scisis, & scarificata in occipite cucurbitula, reuixit.

ILlustris quædam fœmina, post dies à partu, (ritè fluentibus lochiis) nullo apparente tumore externo, tãtum pondus in imo gutturis persensit, vt vix respirare posset, sed febri acutissima correpta, in horas strangulari videretur. Huic opem ferens, neglecta indicatione menstrui, cephalicam vtriusque lateris scindere iubeo, & post duas horas leonicas. At cùm his vix leuaretur, cucurbitula tandem bis in occipitio scarificata reuixit.

A nam hæc ea non debent pollere frigiditate, vt adstrictione, siccitatéque sua humorem intrò propellant. Hunc curationis modum exercent inter omnes Bartholomæus Montagnan. *cons.* 91. *&* 92. eum postea approbarunt Sylvius, Mercurial. & Ioan. Puluerin. *prop. cap. de angin.*

Neque obstat, quòd *lib.* 4. *acut.* 30. Hip. calida exhibeat, & attractoria gargarismata. Neque quòd eo loci mulsam propinet, non frigidam. A quo desumpsit Aëtius *tetrab.* 2. *serm.* 4. *cap.* 25. in tonsillarum inflammationibus tepidis vtens. Nam, vt ille de consummata, & facta loquitur inflammatione, sic hic, vel ad sedandum dolorem, vel in statu, aut declinatione tepidis vsus est; his enim assumptis, excrementa, quæ ferè in hoc morbo assiduè in declinatione, ab inflammatione resudare solent, absterguntur, & à B facultate meliùs expelli possunt.

HISTORIA LXXVIII. GALENI, *De Angina.*

Detegitur error Medici, acria, & caustica in oris affectibus imponentis.

INest autem & aliud quiddam particulis oris, atque id duplex, quod non adest ipsi cuti. Insuauitatẽ enim medicamẽtorum, quæ adhibentur, sentiunt, & duos meatus subiacentes habent, per quos in ventrem, & pulmonem defluere quidpiam ex stomaticis medicamentis potest, quale est & quod per atramentum sutorium constat. Et sanè Medicus, neque imprudens, neque inexpertus facultatis pharmacorum, vbi hoc miscuerit pharmaco ori destinato, multò quidem fortius ipsum reddiderit, verùm vehementer lædens, siquidem ad gulam, aut asperæ arteriæ extremum, quidpiam fortè fuerit præterlapsum, &c. Galenus lib. 6. de compos. med. sec. loc. cap. 1.

PARAPHRASIS.

ADmirari item licet Medicorum stupiditatem, qui ita temerè auxilia consulunt ægrotis, *ac ij qui aleam iaciunt, quorum affert offensio magnum ægrotis incommodum*, vt per iocum dicebat Gal. *lib.* 1. *epid. sect.* 2. *com.* 50. Quis namque sanæ mentis compos, atramentum sutorium cùm medicamentis stomaticis miscere audebit? quum insigniter calefaciat, & medicamenti caustici vim habeat, vt Medici Florentini docẽt, *tit. de chalcantho*, edocti à Dioscorid. *lib.* 5. D *cap.* 13. illud esse acre, mordax, & corrodens medicamentum asseuerante. Insuper stomatica medicamenta, cum suauitate quadam non debent esse adstringentia multum; nam hoc modo meatus nimium comprimunt, súntque in causa, vt humor ad interiores labatur sedes, partésque spiritales labefactet. Si autem valde calida sunt, impensè nocent; nam liquant humorem intempestiuè, fluxionem accersunt, eámque acriorem reddunt. Quibus qualitatibus cùm polleat vitriolum (vehementer enim calefacit & adstringit) plurima damna efficere natum est. Nisi adsit vlcus dolosum in vua, & praua malignáque qualitate tonsillas infestet, de quò Aëtius *tetrab.* 2. *serm.* 4. *c.* 46. sitque cum inflammatione complicatum, quod citissimè in gangrænam abit, & ocyssimè strangulat, mortémque minatur, tunc enim caustica, immò ignis sunt ex vsu. De cuius vlceris curatione, legat qui velit Ludouic. Mercat. *consult.* 14. Trincauel. *lib.* 4. *de comp. medic. cap.* 16.

In simplici ergo inflammatione, citra vlceris respectum, medicamenta stomatica modicè debere esse styptica, & frigida, & quæ citra vehementem adstrictionem repellere possint, concors est Medicorum sententia, vt notant Gentil. *in com. Auic.* 9. 3. *tract.* 1. *cap.* 11. *dub.* 3. & Matthæus *in com. cap.* 48 *lib.* 9. *ad Almans.* qui satis longam de hac re quæstionem agitarunt. Num autem in initio anginæ, aut oris inflammatione, gargarismata actu an potentia frigida sint assumenda, apud Hip. & Galen. scriptum non reperio. Dicendum tamen actu, & potentia frigida esse debere, sic enim partes laxas roborant, vnáque repercutiunt. Neque timeas horum vi humoris ad interiores sedes retrocessum,

---

HISTORIA LXXIX. GALENI, *De vuæ inflammatione.*

Diacaryon, celeberrimum ad affectus [illegible] oris auxilium.

EGo autem quando primum ex Alexandria in patriam meam redij, agrum pertransiui, & inueni quendam hortulanum, ab vua, tonsillis, & glandibus ferè suffocatum. Vtebatur autẽ collutione aquæ mulsæ, rosis in ipsa decoctis. Cùm igitur C *vidissem fructũ nucũ in vigore esse, iussi detractũ ab eis externũ corticẽ, quo & tinctores viderã vtentes, statim in mortario contundi, & succum eius per linteum colari, * nondũ sciens quomodo iuxta crassitiem aut tenuitatẽ haberet: quum verò reperissem aquosum, & compage tenuem, gargarizare eo iussi ipsum hortulanum. Postquam verò valdè tenuis apparebat, percoxi: & mel cõmensuratè, velut in eo quod ex moris fit, fieri sciebam, admiscui: atque vbi iam ad compagem mellis redactũ esset, hortulano vtendum reliqui. Porrò cùm viderem celerrimam vtilitatẽ ipsi inde oboriri, præstabile ratus sum in multis experiri, atque ex hoc sufficiente experimento accepto de facultate eius pharmaci, semper ipso vtor, vt nostis, &c. Galenus* lib. 6. de compos. medic. sec. loc. cap. 1. rubric. 2. tit. de stomatico medicament. & nucibus.

PARAPHRASIS.

GArgarismata in initio anginæ, aut cuiuscumque inflammationis oris esse ex vsu, omnis Medicorum cœtus vnanimiter confirmat: ex nulla tamen materia præstantiùs, quàm ex succo viridium nucum parari posse, plures post Galen. approbarunt: de quorum numero sunt Paul. *lib.* 7. *cap.* 14. Rasius 3. *contin. vlt.* Halyab. 10. *pract. c.* 20. *tit. de rob.* Serap. *tract.* 7. *cap.* 23. nec immeritò, cùm hoc medicamentum stypticitate sua, laxas, mollésque gutturis partes roboret, & influentem humorem suauiter repellat, vehementer partibus adhærens; argumento est, quòd huius succi tinctura è vestibus difficulter eluitur. Fit verò hoc medicamentum, quum succum corticis viridium nucum exprimitur, ita vt ad quintam partem succi, mellis vna adiiciatur, & coctione facta ad dimidias, seruatur totum: diacaryon simplex à Paulo appellatur.

E Hoc enim est præstantius, & vtilius cæteris; quoniam in variis inflammationis temporibus, eo cum aliis admixto vti possumus. Nam in initio cum stypticis, in augmento cum discutientibus, in statu cum solis resoluentibus permiscendum est. Quo pacto Medici docti, rob ex succo viridium nucum parare solent: Latini dianucum, Græci diacaryon vocare consueuerunt. Quod licèt parem videatur habere cum alio medicamento dicto diamoron, facultatem, est tamen potentius ad oris affectiones propulsandas: Nam, vt ait Gal. 7. *simpl. tit. de caryo*, hoc est, nuce, plurima in nucis putamine recenti, pariter & sicco adstrictio reperitur; quo pacto ex eius expresso, & colato succo medicamentum efficitur huic vsui, si quod alterum, efficacissimum: De cuius vi & potentia, Lege Valerium Cord. Lumen Apothecarior.

& Bernard. Dessenium, qui de eius efficacia plurima literis consignarunt.

DVBIVM L.

Num vtile sit in Medicina, Medicos proprios errores confiteri.

COMMENTARIVM.

NOndum sciens.] Mirum est Gal. Medicorum coryphæum ita apertè confiteri se nescire, quam consistentiam pharmacum hoc post correctionem debeat acquirere. Sed ne te ampliùs suspensum teneam, lege quomodo ipse *lib. 2. de loc. cap. 5.* in suo proprio morbo sit deceptus, summus alioqui Medicus, & in curandis humani corporis malis multiplici vsu dexterrimus. Magnum certè Medicorum solatium, vt qui videant ipsum in proprio malo ita delusum: putabat enim lapidem in altero vreterum esse impactum, adeò vt illi videretur doloris ipsius species perforanti similis. At vacuato humore, doloréque sedato manifestè constabat, neque lapidem fuisse causam, neque vreteres, aut renes fuisse affectos, sed aliquod intestinorum, & fortè magis crassorum passum fuisse. Sed quomodo possit à calumnia Galenus liberari, dicam *lib. 2. in com. hist. 94.*

Nec mirum doctissimos viros, experientiáque insignes quandoque deerrasse, ex ipso Galen. *lib. 1. ad Glauc. cap. 1. & lib. de præcognit. ad Posthum. c. 14.* præsertim in vita breui, & arte longa, & ad cuius finem, nec ipse Hip. peruenit, ex ipso *in epistol. num. 31.* in qua *supra captum hominis esse nunquam errare, solius verò artificis quàm minimum,* ingenuè prædixit ipse *lib. 3. prog. 41.* quoniam *aliquandò, licèt raro, Medicus optimus deerrat. 2. c. 29.* Neque piget tantum auctorem hæc libentissimè confiteri, maximè in re quæ semel intellecta, multam diiudicandi, & curandi morbos, omnibus præbet vtilitatem, nequis decipiatur eadem ratione, qua quis antè deceptus est, hoc enim facere, magni viri, pij, ingenuíque esse putatur. Quare multis in locis se ignorare & nescire libenter fatetur Gal. & se fuisse deceptum dicere non erubescit.

In pulsu enim dicroto, verbis Archigenis, qui geminis mallei ad incudem ictibus ipsum assimilat, deceptum fuisse memorat, *lib. 2. de præsag. ex puls. cap. 8.* Et *7. meth. 8.* originẽ & causam mortis, ex calida siccaque ventriculi intemperie pronatæ, se cum præceptoribus non intellexisse asseuerat. Et *lib. 6. de loc. cap. 3.* longitudinis pilorum in vrina causam se ignorasse contestatur. Neque callosos lapides se vidisse ex ano eiectos affirmat, *lib. 6. de loc. c. 2.* Et *lib. 9. simpl. tit. de hydrargyrio,* nullum de eo periculũ fecisse refert, an intus assumptum, an extrà applicitum interimat. Et *lib. 5. simpl. 8. & 6. epid. sect. 5. com. 5.* de animæ substantia nunquam ausum fuisse palam confessa oratione promulgare manifestè pronuntiat. Et *lib. 9. simpl. cap. 8.* se ignorasse ait, num lapis hæmatites, tacto vulnere vnde sanguis emanat, cursum eius reprimat. Et *2. aliment. 30.* se nescire ait, num pistacia ventrem roborent, aut lædant. Et *lib. 7. de placit. 4. & 1. de loc. 7.* se ignorasse profert, influátne è cerebro in reliquos neruos cùm facultate spiritus. Et *lib. 6. aph. 44.* se ignorare sensum illius aphorismi dicit apertè. Denique se nescire alta voce proclamat, *lib. quòd anim. mor. c. 3.* per hæc verba, *Cur refrigeratum nimis, aut calore æstuans corpus, penitus ab anima relinquatur, longa indagatione fatigatus nondũ reperi. Quemadmodũ neque cur flaua bile in cerebro nimia cõtracta, desipimus; atra verò, melãcholia vexamur; neque cur pituita, & omnino refrigerantia lethargi causa sint, vnde & memoriæ, & intelligentiæ iacturã facimus; nec non & cur stultitiam ipsam cicuta potui data efficiat, &c.* & suprà sic ait: *Horum profectò dubiorum nullum, quamuis magnoperè lõgo tempore inuestigauerim, neque vel cogitatione verisimili enodare, ac deprehẽdere potui.* Vltimò, bis se errasse in curatione vxoris Boëthi, vna cum curantibus in Medicis ipsam balneo ex arena nimium exiccantibus, apertissimè fatetur *lib. de præcog. ad Posth. 8. §. In aliud quoq; erroris genus, qui plerisque in morbis occurrit tum nos etiam incidere collegi, &c.* & *7. aph. 40.* linguam repente factam immobilem, aut alterius partis stuporem

A subitum, melancholiam significare, prout Hipp. in contextu asseuerat, non intelligere se ingenue confitetur. Vides quot se ignorasse proferat Gal.

Nonne Hipp. artis medicæ splendor & gloria, in multis errauit, & de iis à Gal. arguitur, in locis pluribus citatis à Valleriol. multifariæ lectionis viro, *lib. 4. enarrat. 2.* A futuris nempe, *in lib. 5. epid. text. 27.* Et *in l. 2. epid. sect. 4. in init.* venas sub pectore emergentes in abdomen quò tendant, nondum nouisse refert. Et *lib. de ossium nat. num. 17.* venas per corpus diffusas ab vna germinantes, à qua oriantur, & vbi desinant se nescire ait; circulo enim facto principium non inueniri. Et *lib. 6. epid. sect. 8. text. 41. & 42.* in duabus fœminis tentasse mensium profluuium, & nihil contulisse. Et in *text. 62. 68. 69. & 80.* curantem se colicum dolorem cum calidis, iis non iuuantibus, ad frigida cum

B vtilitate transiisse pronuntiat.

Ex quibus non te latet, Hipp. aliquando ignorasse, & fuisse deceptum, quem omnis Medicorum chorus tanquam numen quoddam colit, obseruat, & veneratur; cuius edicta veluti è Delphico tripode prædiuinante, ac prædicente prolata, ceu ab ipsamet natura loquente asserta, multi facit Galen. & amplectitur *lib. 1. de sem. 9. & lib. an ani. sit, quod in vter. cont. c. 2. & lib. 1. meth. 2. & lib. 2. eiusd. 6. & 7. lib. c. 2. & lib. 9. eiusd. 8. & lib. 1. de elem. 16. & 1. de facult. 13. & lib. de theriac. ad Pison. 28.* quibus locis diuinum; ac summum philosophum prædicat, extollit, & reueretur. Quem nec fallere, nec falli posse, Macrobius firmat, *lib. 1. in som. Scip. cap. 2.*

At in hoc summus vir, Hip. laudandus est; nam in bonum vertit Quintil. *lib. 3. inst. orator. 8.* sic scribens. *Hip. clarus*

C *arte Medicina videtur honestissimè fecisse, quòd quosdã errores suos, ne posteri errarent, confessus est, &c.* Cuius laudes cecinit eleganter Cels. *lib. 8. c. 4.* in hunc modum: *A futuris se esse deceptum Hipp. memoriæ commendauit, more scilicet magnorum virorum, & fiduciam magnarum rerum habentium. Nam leuia ingenia quia nihil habent, nihil sibi detrahunt. Magno ingenio, multáque nihilominus habituro, conuenit etiã simplex erroris confessio, præcipuè verò in eo ministerio, quod vtilitatis causa posteris traditur.*

Hunc morem postea secuti sunt viri ingenio præstantes, experimentóque insignes. Auenzoar enim Arabicæ sectæ antesignanus, in *lib. 1. Theiz. tract. 15. cap. 13.* se causam cuiusdam ægritudinis non potuisse cognoscere, manifestè pronunciat. Et *lib. 2. tract. 5. cap. 3.* in errorem cecidisse affirmat, dum corrosionem matricis sanare intende-

D ret. Et *tract. 3. cap. 1.* se errasse in curatione propriæ vxoris expresse asseuerat, cui, cùm esset grauida, medicamentum exhibuit adeò violentum, vt nullus posset æstimare, quòd aliqua prægnans, ex eius vel modica quantitate assumpta, posset fœtum sustinere: quod cùm ipsa reciperet absque sui, & fœtus læsione, & declarata fuisset impraegnatio eius, valde illum pœnituisse de errore quem fecerat, libenter fatetur, &c. Et *lib. 1. eiusd. tract. 15. cap. 3.* se non bene potuisse percipere causam cuiusdam ægritudinis manifestè asseruit. Idem facit Aretæus, qui *lib. 4. Chronion, cap. 1.* causam vesicularum aquosarum in hydrope ortarum ignorasse affirmat. Alzaharau. *lib. 31. pract. sect. 1. cap. 15.* hæmorrhagiæ ex quacumque causa, vel parte corporis obortæ, originem se nescire tradit. Auic. *6. 4. tract. 3. in cap. 22.* an harmene sit Basiliscus se ignorare fatetur. Non-

E ne hi omnes, homines sunt, & possunt errare? hoc enim Gal. obtrudit Archigeni, Medico summo *lib. 2. sec. loc. c. 1. Difficile est,* inquit ipse, *vt qui homo est, in multis non peccet; quadam videlicet penitus ignorando, quadam verò malè iudicando, & quadam negligentius scriptis tradendo.* Quoniam *solius Dei est nec fallere, nec falli: hominum contra, falli sæpe, & fallere.* De quo argumento vide, si placet, Tiraquel. *lib. de nobilit. cap. 31. num. 500. & 502.* eruditissimè disserentem.

* * *

HISTOR.

HISTORIA LXXX. AVERROIS, De Angina.

Puer trimus ab angina oppressus, venæ sectionis ope, à morte liberatur.

ET dixit Abomoron Auenzoar. Ego minui vnum meum filium trium annorum angina correptum, & euasit à morte &c. Auerroës lib.7.collect.cap.3.

QVÆSTIO XLVII.

Quòd secundùm Galeni doctrinam in pueris ante 14. annum, sanguinis missio sit celebranda. Contra communem Medicorum sententiam.

COMMENTARIVM.

QVæstio est litigij, dissensionisque plenissima, num in pueris ante 14. annum, & infantibus secundùm Galeni mentem sit venæsectio exercenda. Auenzoar innuit hoc loco, aut saltem ex eius mente Auerroës, qui postquam hîc Galenum in pueris nunquam venam secuisse asseuerauit, vsque ad duas annorum septimanas, etsi natura ægritudinis hoc requirat manifestè: tamen filium suum in ætate trium annorum constitutum vena secta curauit. Licèt enim locum hunc in toto Theizir nunquam inuenire potuerim, quod etiam ante me notarunt Amat. 1. *cent.* 10. & Augen. *lib.* 1. *de sang. mis. c.* 10. fides tamen est adhibenda Auerroi, tanto viro, qui huius auctoris sententiam, historiámque fideliter enarrat.

At ego mecum cogitare cœpi, simúlque antiquas scripturas reuoluere, quas ampliùs æstimandas esse monet Gal. *lib.* 6. *epid. sect.* 3. *com.* 31. an quæ mihi, si non erudito, saltem eruditionis auido sitietissimoque, plenissima, verissimaque videbatur sententia, iisdem verbis retineri posset, quibus, in codicibus his qui communiter circumferuntur, scripta legitur: Sed multa fuit opus inquisitione, ad inuestigandum quo morbo laborauerit hic puer. Neque enim credere fas est, ipsum contra Gal. opinionem (vt ipse inquit) sanguinem citrà manifestissimam necessitatem emisisse. Quare mihi codices Arabicos legenti, interpretis Arabici ope, qui hanc linguam callebat apprimè, & qui eos ex vetustissima bibliotheca attulerat manuscriptos, contigit vt puerum hunc angina fuisse correptum existimauerim; sic enim sonat verbum Arabicum [*Chelt*] quod idem est ac gutturis inflammatio. Quo factum est, vt hoc modo tota nobis fuerit sublata hæsitationis ansa.

Summa ergo ratione in puero angina oppresso, celebrandam esse phlebotomiam sibi persuasit: Gal. sententiam æmulatus, qui *in lib. de curand. rat. per sang. mis.* 12. iubet, vt non annorum numero, sed vni virium robori attendamus; sunt enim plurimi, qui post 14. annum ob prostratum virium robur venæ sectionem non admittunt: sicut sunt plures, qui ante hoc tempus ita viribus pollent, vt hoc auxilium ferant libentissimè, quos graphicè depingit Auic. 4.1. cap. 20. §. *Cauere debes à minutione in ætate, quæ est minor 14. annorũ, quanto plus poteris, nisi in figura confisus fueris, & in soliditate musculorum, venarum amplitudine, & earũ repletione, ac oculorum rubedine; hos nãque ex adolescentibus phlebotomare audebis, &c.* In cuius loci com. plura retulerunt Dinus, *quæst.* 36. & Leonard. Botal. *l. de curand. rat. per sang. mis. cap.* 2.

Nostra ætate ante 14. annum sanguinem esse in pueris emittendum vrgente morbo, res est apud omnes manifesta, ratione, vsúque frequentissimo comprobata. Morbi enim puerorum ab efferuescente sanguine suborti, venæsectione, & non purgatione leuantur: nam *plethora venæsectione curatur, humorum autem vitium purgatione remouetur,* vt millies Magister edocuit. Galenum Medicorum phœnicem, & præceptorum medicinalium sedulum exploratorem, nunquam ante hanc ætatem sanguinem extraxisse,
A vnanimis Medicorum schola constantissimè iurat. Ego verò cùm multorum calumnias non metuam, in iis præsertim in quibus de vita hominum agitur, vulgatam, omnibúsque vsque ad nostra sæcula persuasissimam opinionem, omnium primus veritate ipsa coactus, interturbare cogor, quum absurdum putem existimare, Galenum Medicum eximium, & venæsectionis amantissimum, hoc auxilium in pueris tantoperè recusasse. Hic enim vbique, & præsertim *in lib. de ven. sect.* contra Erasistrat. eiusque sequaces hæmophobos, ceu quosdam venæ sectionis hostes strenuè se semper opposuit, pluribus allatis in medium historiis illorum, qui ob incuriam & ignauiam Medicorum spreta phlebotomia, vitam cum morte commutarunt.

Parcè ergo & moderatè, secundùm Gal. doctrinam, ante
B 14. annum pueros esse phlebotomandos, variis morborum generibus detentos, ex ipsius, immò Hipp. mente sic confirmo. Hipp. 4. *acut.* 25. ætatem, quantitatem auxilij definire, non remedij genus, ostendit per hæc verba. *Sanguinémque auferre oportet, inspecta secundùm habitum, ætatémque, pluris, minorísque ratione, &c.* quem sequutus Gal. *in com.* ætatem ad corporis habitum referre melius esse censuit, quàm ad virtutem. Cùm ergo habitus sit de scopis sanguinis quantitatem metientibus, ex Gal. *lib. de cur. rat. per sang. mis.* 13. euidenter constat, ætatem non sanguinem ipsum emittendum, sed tantam, vel tantam sanguinis extrahendam quantitatem moderari. Quo pacto, monente ipso, neque ætas, neque aliud quidpiam quod suspectum virium robur reddit, debet omnino sanguinis missionem explodere.

C Insuper. Gal. *lib. de cur. rat. per sang. mis. cap. nuper cit.* in pueris non tantum sanguinis extrahit, quantum exigit dispositio (quum aliquid sit innatæ illorum difflationi condonandum. Si enim inquit: *proinde minus detrahimus quàm plenitudo commonet, quoad ætates quidem attinet in pueris, & in iis quibus mollis, teneráque caro est, quales Galli, &c.* Pro cuius textus expositione, lege Valles. 7. *cont.* 2. Dardan. *l.* 2. *contrad. tr.* 3. *contr.* 16. & 17. Iacch. *in meth. med. febr. c.* 18. *in med.* Ioan. Brau. Petrafit. *lib.* 2. *de purg. rat. c.* 6. *post med.*

Rursus 9. *meth. cap. vlt.* postquam dixit ob carnem facilè transpirabilem in pueris, ante 14. annum non esse venam secandam, subiunxit: *Itaque etiã huius causa, iis qui sanguinis egent detractione, aut prorsus venam non secabimus, aut parum detrahemus.*

Deinde. *lib.* 1. *ad Glauc.* 14. in valde crassis, & macilentis
D parcè esse sanguinem emittendum monens, sic ait. *His & ætas annumeranda venit, veluti accidẽs quoddam, quod prohibendi aceruatam, & integram vacuationem vim habet, neque enim pueri, neque seniores hanc sine noxa tolerant, &c.* Ergo parcam sine noxa tolerabunt. Vide Christoph. à Vega, 2. *art. medic. sect.* 5. *cap.* 2. Ludouic. Mercat. *tom.* 1. *lib.* 1. *clas.* 3. *art.* 1. *quæst.* 169.

His accedit eximia, celebratissimaque Galeni sententia, *in lib. de sectis, ad eos qui introducuntur, cap.* 5. qua pueris tãtillis sanguinem esse mittendum sibi persuasit. Sic enim, inquit. *Nam si validior potentia sit, ætásque in consistendi vigore, ver tempus anni, locique natura temperata, non tibi errare continget, si vena scissa tantum sanguinis mittas, quantum causa iubet emitti. Sin imbecilla virtus est, ætásque aut*
E *pueri natu admodum paruuli, aut senis in senium longe prouecti; regióque aut frigore algeat, qualis Scythia est, aut calore exæstuet, qualis est quam Æthiopes incolunt; annique tempus vel vehementer frigidum sit, vel incalescat, nemo est qui venam incidere audeat. &c.* Ex quo loco euidenter constat, solùm natu admodum paruulos à venæsectione esse excludendos, cæteros à morbis sæuis, huius auxilij ope, liberandos.

Sed quæres, & meritò sanè, qui dicantur admodum paruuli. Dic cum Peramato *lib. de vacuand. rat. cap.* 8. *in fin.* Esse, qui tres menses ab ortu non exegerunt: quicquid perperam Iacob. Mantinus aliter sentiat, *in com. cap.* 21. 4. 1. *Auic.* Paruulus autẽ, vt notat Ambros. Calepin. *in litera P. nomine Paruus,* est minimus, & admodum paruulus, est valde minimus. De quo argumento doctam fecit disputationem Gasp. Barthol. *lib.* 4. *disput. c.* 6. qua forsan sententia Gal.

Gal. permotus Rasius *lib. de peste, cap.* 4. post quintum mẽsem posse cucurbitulas imponi, & sanguinem emitti manifestè testatus est, quem citat Merc. *lib.* 2. *de morb. puer. c.* 1. Vides, vt Gal. non solùm in pueris ante 14. annum, sed in infantibus sanguinem emittat?

Neque timeo Recentiorum doctrinam, qui contra præfatam doctrinam acerrimè insurgunt, dum dicunt, Gal. & iuniores Græcos, parcè pueros phlebotomantes, intelligendos esse de pueris post 14. annum, quum pueritia vsque ad 18. annum extendatur. At hos manifestè redarguit Gal. auctoritas 11. *meth.* 14. sic dicentis: *at si in puerum incidas, qui* 14. *annum non attingit, &c.* vt ita pateat pueros vocasse, qui ad 14. annum non accesserunt. Lege Balduin. Ronsseum, *in com. cap.* 10. *lib.* 2. *Cels.*

Cæterùm rectè Gal. mentẽ non interpretantur, nec intimiùs assequũtur Fern. 2. *meth.* 10. Valleriola 5. *enar.* 3. & 5. *obs.* 4. Horat. Augen. *lib.* 1. *de sang. mis.* 7. dicentes Gal. absolutè non impedire venæ sectionem, sed solùm intelligendum de plena & copiosa, quæ veteribus fuit consueta, & familiaris. Nam ipse sicut faciebat aceruatas vacuationes, sic parcissimas & moderatas, quoniam dimidium cotylæ interdum extrahebat. Est autem cotyla quædam mensura continens vncias nouem, auctore Lacuna *libel. de ponderib. & mensuris:* contra hos lege Petrum de Peramato, *lib. de vacuand. rat. cap. cit.*

Sed quoniam in hunc incidimus locum, notare & mirari liceat Medicorum Septentrionalium oscitantiam, qui alioqui doctissimi, vsu, experientiaque dextertimi, in mittendo sanguine in pueris ante 14. annum adeò sunt timidi vt spreta omnino phlebotomia, ægrorum plures acuto morbo correpti pereant miserè, cùm sanguinis missio tempestiuè, parcéque facta, maximam vtilitatem illis afferre consueuerit, vt ex veterum, & iuniorum mente suprà comprobauimus. Hamburgenses enim Medici sancita veluti lege cauent, ne phlebotomatores ante nonum ætatis annum sanguinem aperta vena effundant. Porrò, quid (precor) absurdius, aut à communi Medicorum cœtu magis alienum, quàm miserum corpusculum, sæua interna inflammatione, aut alio acutissimo morbo afflictum, tam generoso ac diuino auxilio destituere, præsertim si ægrotantis natura sanguinea sit, & ingens adsit plethora? Quo pacto ergo tutissimè pueros ab orci faucibus liberare possimus, nisi vena parcè secta auxiliemur, ignoro prorsus, vt inter omnes aduertunt Augenius *lib.* 1. *de ven. sect. c.* 7. Ludou. Lemosius *lib.* 4. *method.* Gal. *in com. c.* 6. Ferdinand. Mena *in com. c.* 6. Gal. *lib. de curand. rat. per sang. miss.*

Quid mirum? Quando testis oculatus cum eisdem Medicis in Galeni doctrina versatissimis, pro ægrorum salute in variis morbis consilium iniens, sæpissimè animaduerterim, quòd ipsi vel præsente ingente plethora, febre maxima à feruentissimo sanguine concitata, sæuiente vehementissima inflammatione interna, etiam in cuiusuis ætatis maioribus id ipsum obseruent: vt scilicet sanguinem non emittant, quin cogente iam necessitate vnam tantùm, aut ad summum duas, exerceant phlebotomias, præceptum hoc quasi inuiolabile non transgredientes: quinimò etiamsi ætas sit florens, quadratum corpus, vires adsint valentes, complexio sanguinea; anni tempus educendo sanguini commodissimum, morbus vrgeat vehemens ex calidissimo sanguine subortus, timentes plura, eaque irreparabilia ex venæsectione pericula.

Et maximè si variolis, & morbillis pueri, aut grandiores natu sint correpti, in quorum morborum curatione, in sanguine mittendo ita sunt timidi, vt vix reperias Medicum, qui sanguinem aperta vena emittere ausit, humorum retrocessum ab extimis partibus ad intimas sedes subsequutum verentes; cùm tantùm absit vt hoc facta phlebotomia sequi possit, vt deonerata natura meliùs exanthemata extra erumpant; feruore sanguinis sedato, & leuata sarcina natura postea concoquat humorem, & in pus optimum conuertat. Hanc veram methodum docuere Auic. & iuniores docti, & Medici Itali qui in sanguine mittendo adhuc erant timidiusculi, nunc in variolis & aliis exanthematis venæsectionis vtilitatem, vsu ipso edocti, felicissimo euentu experiuntur.

A Quo factum est, vt plures medicamentorum expurgantium vi, tempore cruditatis in medio febris feruore excarnifica (in cuius præsentia ex Galeni mente passim, illico sæpius sanguinem oportet emittere) neglecta phlebotomia infaustè ac miserè periisse viderim, quos natura sarcina onerata, copia sanguinis obruta, ac grandi plethora suffocata à tanta pernicie subleuare non potuit, licèt per os, naresque sanguinem expelleret, docens nimirum magistra sagacissima Medicos, quanti sit momenti in similibus perniciosis morbis, debito tempore aperta vena sanguinem detrahere.

Præsertim cùm constet, dictis Borealibus regionibus homines adesse robustissimos, rubicundos, sanguineos, quippe qui victu vtantur validissimo, carnibus vescantur obesis, ac valde nutrientibus, saturentur deinde lacte, & butyro, quorum ope & causa, hecticos, tabefactos, & emaciatos refici nullus ignorat; quæ quantum nutriant, B impinguent, & sanguinem optimum generando crassefaciant, est manifestum. Rursus potu vtuntur nimis calefaciente, & inflammante, vino scilicet Hispano, nouo præsertim, Aquam vitæ, cinnamomi, & anisi frequenter ebibere solent: Ceruisiæ fortissimæ pocula affatim ac certatim continuò exhauriunt, quæ cùm constet lupulo, glycyrrhiza, absinthio & lauro, impensè viscera calefacit, vires reficit, valde nutrit & instaurat, si experimento fides adhibenda, & Amato *lib.* 2. *in Dioscorid. c.* 134. Et licèt Dioscorid. *loc. cit. cap. de Zytho*, Gal. *lib.* 6. *simpl.* Auic. *lib.* 2. *tract.* 2. *cap.* 279. Paul. *lib.* 7. Brud. *lib.* 2. *de regim. febric. ad Anglos, cap.* 12. Lacun. *in cit. cap.* Dioscorid. & Vega *lib.* 2. *art. med. sect.* 3. *cap.* 2. *in fin.* ceruisiam inflatiuam esse asseuerent, de ea intelligendi sunt, quæ cum hordeo solo, & lupulo parari solet. C Illa autem quæ calidis aromatibus conditur, calefacit atque inflammat, & sanguinis facit ebullitionem: & sic vigente bruma tum ex naturæ lege, tum illa de causa, longè calidiora sunt viscera ob potus inflammantis vsum: quo tempore si morbi contingant, ad venæsectionem accedere oportet; quo auxilio interiora promptiùs leuantur, & transpirant. Quamuis autem sæuiente hyeme sanguis sit crassiusculus, aduentante tamen vere solet agitari & fundi, qui si concepto feruore febres concitet: (has enim malè morigeratas, ardente Sirio, cum ægrotantium clade summa, sæpe in his regionibus conspicimus.) quid dubitandum de venæsectione: qua & humorum agitationem compesci, è foco mineráque putredinis exhausto sanguine sæpiùs, fidissimo experimento in hoc terræ tractu, in omni sexu, ætate & tempore, summa cum vtilitate, felicique euentu adinueni semper. Hæc enim ventilat, vacuat, D peccantes humores promiscuè & sine delectu promptissimè elicit. Purgatio autem exagitat, perturbat, mouet crudum incoctúmque humorem, inflammatum locum exacerbat, ex Gal. 2. *acut.* 11. & 1. *aph.* 24. 2. *eiusd.* 29. & 2. *acut.* 24. & 4. *eiusd.* 11.

Neque huic veræ & firmissimæ doctrinæ obstat Galen. contextus *lib.* 1. *ad Glauc.* 14. & Auic. 4. 1. *cap.* 20. qui in regionibus nimis frigidis à venæ sectione arcere videntur. quoniam in frigidis abundat sanguis aquosus, aliique crudi exuperant humores, purgatione, & non venæsectione extrahendi. Nam hi auctores non vetant phlebotomiam, sed cautos nos reddunt, ne in aquosi sanguinis præsentia, tantum sanguinis quantum plenitudo commonet, emittamus, cùm aliquid sit condonandum & tempori, & regioni, E vt *cit. ad Glauc.* Gal. admonuit: maximè cùm hæc coindicent detractionis quantitatem, non ipsam sanguinis detractionem, vt perbellè *lib. de curand. rat. per sang. miss. cap.* 9. Magister edocuit. Secus autem erit planè obseruandum, quando totum corpus nimia sanguinis efferuescentis saburra oppletur, & suffocatur, tunc enim ocyssimè, & subitò sanguis mittendus est, iuxta suprà adducta.

Ex quibus constat in frigidis rationibus parcè, non ita tamen timidiusculè, diuinitus datum phlebotomiæ, remedium, in acutis morbis omninò exercendum, permittentibus viribus postulante affectu. Hæc tamen obiter non prætereunda duxi: nunc ad institutum.

Quæ fuerit causa, cur Galen. ante 14. annum sanguinem emittat parcissimè, explicat ipse 11. *meth.* 14. dum pueros

nec

nec venæsectione, nec vacuantibus præsidiis egere scri- A bit: cùm enim calidi sint & humidi, mollem & teneram habeant substantiam,& facilè transpirabilem, quod ex arte moliendum erat, id ex curati corporis natura præstatur: idē reperit 4.*meth.* 6.4.*acut.*19. *lib.de curand.rat.per sang. miss.* 12. & alibi passim. Tanta enim est in pueris difflatio insensilis,ex rara pororum contextura contracta,vt 2.*prorreth.*29.*&* 3.*prog. com.* 1. dicat Galen. pueros à plurimis morbis liberari,licèt nulla præcedat copiosa critica vacuatio,aut adsit insignis abscessus,per somnum humore insensibiliter vacuato,ac resoluto. Et *lib.*1.*acut.*45.asserit,in ætate puerili propter copiosum effluuium, virtutem celerrimè dissolui.

Hæc ergo est causa,quare tantopere cauet in hac ætate phlebotomiam,& vt ad eam non accedamus monet, nisi maxima cogente necessitate, vt Paul. *lib.*6. *c.* 40. §. B *Porrò in ætatibus vsque ad* 14. *annum sanguis mitti non debet, nisi necessitas quædam ineuitabilis huc nos compellat, &c.* Quare Gal.4.*acut.*19.*&* 4.*meth.*6. *&* 13. *eiusd. c.* 21. cautos nos reddit, ne in eorum curatione tantum sanguinis emittamus, quantum plenitudo desiderat,quum aliquid sit condonandum innatæ difflationi,quæ est species vacuationis. Cùm enim in hac ætate ob copiosum effluuium virtus dissoluatur celerrimè, & ex morbo acuto,ex symptomatibus, tenui victu,febrili calore,vires resolutæ,non possint, exhausto sanguine & spiritu,vsque ad morbi vigorem sufficere,fit manifestum, quòd pueri hac de causa parcè sint phlebotomandi; at non tantùm sanguinis extrahendum, quantum morbus & causa morbi exigere videantur.

Gal. sententiam firmiter sequuntur Aëtius *tetrab.*1.*ser.* C 3.*cap.*11.Oribas.7.*collect.c.*4.*in init.* Suffragatur Actuar.*l.* 3.*meth.c.*8. adstipulatur Rasius *lib.*7. *ad Almans.cap.* 21. & cæteri Arabicæ factionis proceres id confirmant, qui necessitate coacti, pueros acuto morbo oppressos ante 14. annum,firmos,& robustos,carnosos, eusarcos, boni habitus,sanguine plenos, curandos esse intrepidè per venæ sectionem constantissimè asseuerant, sequuti Cels. *lib.* 2. *cap.* 10. qui hos tutò vena secta tractādos esse docuit: pro cuius loci expositione pulchra lege apud doctissimum Nicol.Rorar. *in contradict.Cels.*11.*contradict.* Hi enim, ni vena scissa succurras, ab acutissimis morbis sanguine per nares effuso liberātur, vt firmat Hip.6.*epid.sect.*1.*text.* 20. vt videas Medicum in pueris sanguinem emittentem, naturam rectè operantem imitari.

Inhumanum ergo est, vt prædiximus, & piaculo plenum, immò temerarium iudico, pueros ante 14.annum, D morbo grauissimo prehensos, hoc generoso auxilio destituere,quum ad tantam vacuandam plenitudinem,ex multo sanguine subortam, innata ipsorum difflatio non sufficiat:quo casu audacter sanguis mittendus est aperta vena, si auxilia debent contendere cum morbis in magnitudine, & celeritate; effluuium autem illorum innatum, lentè & morosè vacuare natum est. *Quæ autem celeritatem desiderant, celeriter peragere oportet,* monēte Hipp. *l.*1.*acut.* 8. Neque ita timeas in lactentibus,dummodo carnosi sint, sanguinei, & denso habitu præditi, venæsectionem, & ex ea futuram resolutionem: & si fortè timetur, præstantius est per venæ sectionem, sanguine parcissimè extracto, à morbo interficiente infantem liberare, quàm plenitudine intus manente suffocari. Nam nullus Medicus adeò iam inexpertus est, inquit eruditissimus Vallesius, 4.*meth.*2. *fol.* 344. E vt ignoret,infantibus etiam vtilissimè venam secari. Licèt autem scarificationibus, & apertis mariscis sanguis possit cum minori dispendio exhauriri,quū qualibet vena secta totum corpus possit vacuari, 2.*acut.*11,tamen non ita æquè, ac similiter,& vt morbi,aut inflammationis internæ dira conditio expostulant.Quidquid renuat in lactentibus omnino venæ sectionem Ludouic. Mercat. *lib.*2.*de puer.morb.& curat.cap.*15.*& vlt.*cuius rationes ex dictis soluuntur manifestè.

Clamet ad rauim vsque Fōseca *lib.de febribus quas Iacchin.omisit,cap.de curat.variol.fol.*253. petulāter & inconsideratè Medicorum apud Lusitanos, & Hispanos audaciam taxans,ipsos sanguinis sitibundos & auidos, ceu humani generis hostes appellans, qui puerulis quatuor, aut sex mensium venam in brachio secāt.Sed hic grauiter deceptus,præcipitanter alios reprehendit, ignorans prorsus *differre pro natura locorū genera medicinæ,& aliud esse Romæ,aliud in Ægypto,aliud in Gallia. Quod si morbos eadem causa faceret,remedia quoque vbique eadem esse debuissent;*vt eloquenter Cornel. docet *in præfat.in med.* At morbi in Lusitania ferè à sanguinis copia oriuntur, quam alimenta vbertim nutrientia,ob soli cælique temperiem gignere solent;quare ægri nonnisi secta vena iuuantur,quam sæpiùs Medici longa experientia nixi ferire iubent cum vtilitate summa. Qua de causa in India Orientali, & Occidentali, Brasiliensi tractu, totóque regno Valentiæ largissimè in omni sexu phlebotomiam Medici exercent; quibus locis si in sanguine mittendo Erasistrati more sis timidus, in grauiora damna ægros coniicies.

Ea tamen seruata lege hoc exequendum,vt in calidioribus, & frigidioribus regionibus minor sanguinis quantitas extrahatur,in his enim virium robur illicò satiscit, & dissoluitur ob multas causas: in temperatis liberaliùs agendum. Qua maiorum nostrorum ductus methodo,infra tres, aut duos annos, immò vnum, & vel in septimo, sextóve mense,innumeros(vera loquor)euasisse vidi à sæuis morbis, qui per tibiarum scarificationem, aut hirudinum vi apertis mariscis in peius ruebant, & nonnisi aperta vena conualuere; quoniam non ex riuulis, sed ab ipso fonte, truncóve corporis,& minera mali fisso vase exhaustus est sanguis.

Vidisti quomodo Gal.ante 14.annum in pueris sanguinem emiserit.Quidquid elegantissimi iuniores,in eius doctrina satis versati renuant omnino. Sed ij abeant in Zephyros. Hæc est illa Galenica veritas, quam felicissimum experimentum summis laudibus ornat. Hanc nullum prorsus lenocinium,nulla assentatio, aut vlla vnquam inuidia,Neotericorúmve inferior auctoritas poterit conuellere,rumpantur licèt ilia Codro. Nec mihi vitio verti poterit, quòd in defensionem veritatis huius totis viribus pugnem,vt post me alij feliciùs laborent: nam pertæsus, in commodum ægrotantium, cùm veritate hac nil habeā antiquius, manum meo tenui calamo admouere decreui, quæ didici à summo Magistro experientia pandens. Non ignorans stultum esse docere velle præstantiores, sed ego omnium minimus non doceo noua, quinimò ante tot sæcula à Gal.exarata; cuius vera dogmata quanti sint facienda,illius rectè norunt dulces alumni.

HISTORIA LXXXI. GALENI, De Angina.

Stercoris humani aduersus anginam facultas admiranda.

CÆterùm humani stercoris hoc habeo experimētum. Assiduè quidam à phlegmonis ad guttur existētibus vexabatur, adeò vehemēter, vt suffocationis periculū subiret:& sanè ob hoc periculum sanguinē mittere cogebatur. In hunc cū fortè quis incidisset,pollicitus est se præbiturū medicamenti experimentum,& se vocari, si quādo rursus aliqua in parte gutturis emicuisset phlegmone,ante sanguinis missionem,præcepit. Itaque vocatus,medicamento illito statim hominē curauit. Vt autē iterum profecit,non in ipso tantùm,sed & in aliis qui similiter erant affecti: rogabat is qui assiduè suffocari periclitabatur,data mercede,vt sese medicamentū illud doceret. Porrò vbi cōuentum esset de pretio,is qui vēdebat: Hoc medicamentum, inquit,per antipathiā quandā,vtilitatem obtinet,vt qui curatur,nesciat vnde cōficiatur. Iussit itaque alium daret, qui pro ipso disceret,qui sibi fidelissimus esse videretur,quique iureiurādo reciperet,sese nulli eius facturum copiam,priusquam ipse qui dedisset,foret defunctus. Itaque à morte eius qui indicarat,nō tantùm ille suū hominē,sed & alios sanabat,& mihi ne petēti quidē,medicamenti exēplum, volens ac lubens obtulit. Erat autē stercus pueri siccū cū melle Attico ad læuorē tritū. Victitabat autē puer,cuius stercus accepturus erat,lupinis,illis

videlicet

videlicet qui ex more edi solent, cum pane bene cocto in clibano, modicum salem, & fermentum habente. Praebebat autem bibendum vinum vetus: atque haec omnia in mediocri quantitate, vt perfecte ea puer posset concoquere. Itaque cum primo die, eo victu esset vsus, postero tamen die nondum stercus capiebat, sed in eodem quoque die rursum eodem alebat victu, ac tertio demum sumebat, ac postea arefacto vtebatur, similiter vt stercore canino, &c. Galenus lib. 10. de simplic. medic. facult. tit. de stercore humano.

PARAPHRASIS.

Stercus humanum calidum esse, attrahens, digerens, exiccans, apud priscos Medicos saepius fuit promulgatū, ita vt nullum infrigidet, aut humectet, teste Auicen. *tract. 2. lib. 2. cap. 613.* Sicque extrinsecus stercora imposita & illita, duritiem discutiunt, siccant, calefaciunt, panos & strumas resoluunt, flatus eleuant, & impactum humorem digerunt in halitus, magis aut minus, pro animalis temperamento, vt Paul. affirmat *lib. 7. tit. de stercore.* Humanum ergo ad anginam, tonsillarúmque inflammationes esse valde proficuum, non ex antipathia, vt ille qui dedit medicamentum, quò ipsum exaggeraret, falsò praedicabat, tenent Dioscorid. *lib. 2. de mater. medic. cap. 73.* Galen. *lib. de facil. parabil. c. de strangulat.* Aët. Tral. & caeteri qui de angina peculiare caput conscripserunt.

Nam praeterquam quòd ob putrefactionem maximam, ex Gal. 5. *simpl.* 17. valida polleat attrahendi vi, etiā nimia siccitate illitum inflammationes, & tumores persanat, maximè si sit cum melle permixtū, atque eo magis si vesceretur puer lupinis, pane bene fermentato, admixto sale, in clibano cocto, superbibito mero, quae omnia stercus magis acre, excalfaciens, & siccans reddunt. Quo fit vt potentius stercus reddatur, & ad discutiendas oris, aut gutturis inflammationes aptissimum: non omnes tamen, sed quae ex pituitosa fluxione originem ducunt, quales ex pluuiarum multitudine, aut humidioribus naturis, quibus catarrhi copia per palatum deorsum ad guttur descendit, euenire scribit Gal. 6. *aph. com. 2. & lib. 3. eiusd. com. 16.* In caeteris ex calido siccóque humore pronatis, si hoc, aut aliud acre medicamentum imponas, laedes manifestè. Neque medicamenti cuiuspiam, calidi praesertim & attrahentis vsus, in angina, citra totius prouisionem, est tutus; quae caeterorum localium ritu, facta priùs venae sectione, aut purgatione (vt par est hîc fuisse Galenum) administrabis: quod summoperè commendat Gal. Medico anginam curaturo, *in lib. de cur. rat. per sang. mis. 19. & 4. acut. com. 30.* & alibi saepe.

Caeterùm fit ex humano stercore, inquit eruditissimus Matthiol. *lib. 2. in com. cap. 73. Dioscorid.* vitreis organis aqua: praesertímque ex eo quòd rufus homo excreuerit, quae cuniculosis, exedentibus, sinuosis, & contumacibus vlceribus mirificam opem praestat: delet & oculorum argemata, ac nubeculas: quin etiam carcinomata sanat extra adhibita: intus assumpta comitiales iuuat; lapidem in renibus, aut vesica comminuit; aqua intercute laborantibus prodest; rabiosorum morsibus strenuè auxiliatur; & à venenosis animalibus ictis mirabiliter succurrit. Porrò oleum quod post eius stillatitiam aquam ab organo emanare solet, eadem vitia valentiùs sanat, curat cancrum, & fistulam mortificat, auctore Euonymo *in thesauro suo.* Caetera de stercoris humani vi, ac facultate mira, vide apud Plin. *lib. 8. cap. 27. & lib. 28. cap. 4.*

Obseruatio LVIII.

Stercus humanum celebre aduersus venena alexipharmacum.

Aduersus certum, & determinatum cuiusque animalis venenum, prouida natura certum & appropriatum fabricauit antidotum. Nobilissimus quidam Occidentalis plagae Dux strenuus, quum esset naturae arcanorum acerrimus indagator, mihi lubenter ostēdit innumera antidota, quae nullus aromatū Indicorū scriptor hactenus agnouerat, contra venenorum efficaciam admiranda. Praeter quae vnius alexipharmaci vires solùm mirabatur, cuius vi ab animali venenoso ictos omnes, superstites euasisse bona fide commemorabat. In Prouincia Occidentali *Aquilaque* vocata prope ciuitatem appellatam *Burgos*, adest animal quodpam paruum, sicut lacerta, in agris frequentissimum, nomine dictum *Guarit*, quod ictu suo, aestate praesertim, adeò venenosum est, vt illicò post morsum, dira & terroris plena concitet symptomata; quorum saeuitiae occubuere plures, eorum more qui ex praesentaneo veneno perire solent. Nec auxilio erant belzaartica epota, neque supra morsum locum ligaturae arctissimae, in ipsa parte affecta attrahentia antidota, cauterium, aut membri abscissio praesidio esse poterant, sed omnes nec tantillum adiuti, angore, animi deliquio, cum partis ictae liuore, & virium omnimoda iactura subitò interibant. Inuentum, summi Omnipotentis beneficio, alexipharmacum praestantissimum; & est, vt quis post venenosum ictum animalis, illico stercus, vel suum, vel alienum recenter eiectum, adhuc calidum, aquáque cardiaca, vel communi admixtum ebibat: & iam inuenti sunt laboratores multi qui ardente Sirio, cùm aqua non esset inuenta, stercus, mortis certae metu perculsi, auidissimè comederunt. Ex improuiso enim omnibus cietur vomitus, & copiosè rumpitur aluus. Nec mireris, nam stercus humanum venenatis prodest, vt suprà ex Mathioli, & aliorum mente retulimus.

Perhibent námque Barbariae venatores, Pantheras carnibus aconiti veneno, quod Pardalianches ob id vocant, delibutis inescare: quibus degustatis, nisi hominis olerum ederint, repentè strangulari, quod illis efficax alexipharmacum, vt tradit Cicer. *lib. 2. de nat. Deorum.* Tu verò de stercoris humani efficacia, & viribus pro curandis morbis, & domando veneno lege *lib. 2. in com. hist. 96. & 111.*

HISTORIA LXXXII. GALENI, *De Angina.*

Celebre ad Anginam auxilium.

*Caeterum memini me admirandam canini stercoris expertum facultatem, quo vti assiduè consueuit praeceptorum nostrorum quidam, sola ossa cani edenda exhibens duobus continuis diebus, ex quibus durum, candidum, ac minimè foetens stercus proueniebat. Hoc igitur acceptum desiccabat, vt cùm postea vsus esset, facilè ad lauorem posset redigi. Vtebatur eo ad aginam, ad dysenteriam, & summè inueterata vlcera. Ad anginam quidem iis admiscens, quae alioqui huic affectui congruebant. Ad dysenteriam, lacti immiscens, cui decocto calculos ignitos iniici antè posuimus: aut, vt ego postea ob parabilitatem * ad ferrum confugi, id candens lacti probè decocto iniiciens. Caeterùm Medicus ille stercus caninum, aridum, tritum, lacti in quo extincti erant calculi marini clam iniiciebat, & id solum generosissimos quosque discipulos docebat. In his ergo duobus certè expertus sum stercus caninum, ceu medicamentum mirabile, sicut & in vlceribus * extremè, malignis, &c.* Gal. 10. simpl. tit. de stercore canino.

PARAPHRASIS.

Stercus caninum plurimam in curatione anginae (pituitosam intellige: nam biliosa acrium medicamentorum impositione exasperatur valde) habere facultatem, praeter veterum sententiam ostendit Auic. *lib. 2. cap. cit. de stercore.* Nam pituitosos humores coquit, & discutit, superfluámque exiccat humiditatem, neque vllam insuauitatem exhibet vtenti; auctore Magistro *6. sec. loc. cap. 2. rubric. 3.* nullum enim hoc est praestantius pharmacum, neque in angina, neque in magna tonsillarum inflammatione, aut iis quibus ex glandularum affectionibus suffocationis periculum imminet. Accipe ergo stercus caninū album resicca, tritúmque modicè cribra, & in promptu habe. Cùm adfuerit occasio, melle dilue, cóque partem affectam

affectam illinc. Quod si hoc loco id repudiat, fortè ob horrorem id facit, dum non multum vrget affectus, quo cogente, illud experiri, & alia horribiliora, pro vna hominis vita salubre iudicauit.

Narrat Forest. 15. *obs.* 10. *de vlceribus malignis tonsillarũ*, se mulierem Sophiam nomine, stercore canino, & cinere centaurij minoris, cum melle ad crassitudinem permixto, & illito supra serpentia vlcera tonsillarum antiqua, ex acri salsáque fluxione suborta persanasse, quæ nullis vnquam auxiliis leuari potuerat. Nam stercus caninum impensè exiccat, mel autem abstergit, quæ pro vlcerum curatione summoperè expetuntur. Qua ratione curari eius vi intestinorum vlcera, res est manifesta, maximè si lacti misceatur chalybeato, quod summè exiccare, & veteres & iuniores docuerunt. Quoniam lac sic apparatum, B ad adstringendum, & succorum acrimoniam temperandam est salutare; quæ præsidia in biliosa dysenteria, vt necessaria probat, & laudat Gal. 3. *de alim. facult. cap.* 14. dummodo chalybeetur, ita vt pleraque serosi in eo humoris absumpta pars fuerit. At nos, inquit Gal. 10. *simpl.* 8. iniectis ferreis in ipsum cylindris candentibus, eandem, aut etiam meliorem facultatem effecimus; nam ferrum adstringentis quoque facultatis est particeps, &c. Probat Aëtius *tetrab.* 1. *serm.* 2. *cap.* 95. Amatus *Lusit.* 2. *centur.* 44. in omni biliosa dysenteria id interdicens; approbans in ea solùm quæ non à biliosis succis, sed ab aliis acribus non biliosis ortum ducit: contra quem strenuè certauit Petrus Vaezius *in com. medico, cap.* 20. *in med.*

Stercus caninum fistula gutturi insufflatum anginam persanare, firmant Matthiol. *lib. in Dioscorid. cap.* 73. Vidus Vidius *lib.* 8. *de curat. membrat. cap.* 5. *in fin.* Michaël Ioan. Paschal. *lib.* 1. *de curand. morb. cap.* 24. & alij edocti à Paul. C *lib.* 3. *cap.* 27. Aët. *tetrab.* 2. *serm.* 4. *cap.* 47. Auicen. 9. 3. *cap.* 11. De cuius facultate lege Dioscorid. *lib.* 2. *cap.* 12. Plin. *lib.* 30. *cap.* 8. Conrad. Gesner. *lib.* 1. *de quadruped. cap. de cane in genere, liter.* 6.

DVBIVM LI.

Num calybs præparatus ad curandos morbos sit ex vsu. Contra Christoph. à Vega, & Ludou. Lemosium Medicos doctissimos.

COMMENTARIVM.

AD *ferrum confugi.*] Mira est ferri facultas, & in domandis morbis admiranda potestas, de cuius generatione sat plura ex veterum mente congessit doctissimus Fallop. *lib. de fossilib. & metal. cap.* 25. quod medicamentum plures præstare vtilitates propter varium ipsius temperamentum, *ibi.* Fallop. & post eum Roderic. à Castro Hamburgensis *lib.* 2. *de vniuers. mulier. medicin. schol. cap.* 5. Ludouicus Mercat. 2. *indicat.* 7. & *lib.* 2. *de morb. mulier. c.* 6. & 18. Monardus *in tract. de ferro*, scitè annotarunt. Quare cùm sit metallum, igneam habet naturam, ratione sulphuris, & argenti viui, quæ sunt metallorum principia communia, ex Gal. 9. *simpl. cap.* 26. & probat Albert. Magn. *lib.* 3. *de metal. tract.* 2. *cap.* 4. Quò ergo metallum est purius, vt aurum, & argentum, minùs de ignea substantia participat. Impura verò metalla, vt ferrum & plumbum, magis, vt Plin. *lib.* 34. *cap.* 17. ostendit. Quo pacto aqua, quæ decurrit per canales plumbeos, mala est; nam hac ratione redditur ignea, acris, & exulcerans. Vide pulchra de hoc argumento, apud Iacob. de Forliu. *in com. cap.* 16. Auic. *doct.* 2. 2. 1. Addiderim ex Vitruuio *lib.* 9. *cap.* 11. hanc aquam esse vitiosam, quoniam in his mineris plumbi, plurima cerusæ copia nascitur, quæ quantum noceat, docet eruditè Pallad. *lib.* 9. *rei rustic. tract.* 1. 1. Accedit quòd ex Dioscorid. mente, *lib.* 6. *cap.* 22. cerusa epota, dentibus ac gingiuis, quas suo colore inficit, impacta, linguam ac paristhmia aspredine exulcerat. Vnde aqua, quæ per mineras plumbeas decurrit, est pessima, quoniam ad diarrhœam, & dysenteriam sæpissimè parat, ex Gal. *lib.* 7. *sec. loc. cap.* 2.

Quo factum est, vt ferrum magnam habeat pene- A trandi vim. Nam aperit, incidit, deobstruit, attenuat, ab infarctu liberat, menses prouocat, scirrhum vteri, hepatis, & lienis absumit; vnde in harum partium, sicut in omenti, mesenterij, & venarum obstructionibus reserandis mirum est auxilium: vt suprà citati auctores confirmarunt, qui ad febres, quas vocant albas, ex Lang. *lib.* 1. *epist.* 21. ex menstrui retentione, viscerúmque obstructione subortas extirpandas, ad hoc auxilium, tanquam ad sacram anchoram confugere solent. Sic in venosi generis morbis, aut aliis, quibus crassus, lutulentúsque humor occasionem præbuit, ferrum præparatum, aut aquam ferratam exhibere non verentur: nam sic auferuntur obstructiones, & roborantur viscera, cùm ferrum deobstruat, & adstringat, ex Auicen. *lib.* 2. *tract.* 2. *cap.* 211. §. *Vinum, & aqua in quibus extinguitur ferrum, conferunt duritiei splenis.* Et primò hoc adstruxerant Gal. *lib. de theriac. ad Pison.* 6. & *in l. sec. loc.* passim. Aëtius *tetrab.* 3. *serm.* 3. *cap.* 11. Paul. *lib.* 7. *tit. de ferro.* Rasius Auer. Alzahar. & alij Medicinæ Duces, citati à Nicol. Monard. *in tract. de ferro, Hispano idiomate conscripto*: quem postea elegantissimus Carolus Clusius ab Hispanico sermone in Latinum graphicè transtulit. Firmant Fallop. *lib. de tum. præt. natur. cap.* 2. *de scirrho*, Matthiol. & Lacun. *in com. cap.* 50. *lib.* 5. *Dioscorid.* & plures alij, qui ad viscerum obstructiones diuturnas, solùm ad hoc, tanquam ad præstantissimum auxilium accedunt. Sicque ex ferro præparato varia parant præsidia, vt pulueres, opiatas, tabellas, syrupos, tam simplices quàm compositos, ex herbis, radicibus, & aliis medicamentis reserantibus factos, trochiscos, & alias ex eo pro morbi necessitate, & sumentis natura formas conficiunt, quas fusè citatas, sicut & modum assumendi chalybem, legat qui velit apud Ludouic. Mercat. Claudinc *lib. de ingressu Medici ad infirmos, sect.* 4. *tit. de chalybeatis medicamentis*, & Roderic. à Castro *loco cit.* qui de hoc argumento eruditè disputarunt.

Duo tamen aduertas rogo. Primùm. Grauiter deceptos fuisse Christoph. à Vega 3. *art. med. sect.* 8. *cap.* 7. *de scirrho lienis*, quem sequitur Ludouic. Lemosius *lib.* 4. *meth.* Gal. *in com. cap.* 7. qui chalybeata medicamenta damnant. Sed hi futili ratione ducuntur sola, quod nullum integrè sanatum viderint ex iis qui stomoma acceperunt, sed in grauiores deinceps incidisse morbos. At præter rationem improbant auxilium, quod in plurimum grauissimorum morborum obsequium, felicissimo, diuturnóque experimento nixi confirmant plures. Monet autem Gal. 2. *de* D *vsu part. cap.* 3. vt *quando plures consentiunt, vnúsque dissentit, rationabilius existimemus, vnum potiùs ignorare, quàm omnes alios.* Licèt enim *veritas non numero, sed sapientia sit iudicanda*, ex Galen. *lib.* 1. *de dignosc. pulsib. cap.* 1. tamen si pro pluribus ratio dictat, experimentúmque suadet, pro his stare victoriam ambigit nemo. Quòd si huius auxilij vi plurimi morbi radicitus non extirpantur, & sæpe accidit, vt in peius recidiuent, id ad fœminarum natiuam sortem, in quibus hoc præsidium ferè administratur, referendum puta. Cùm enim hæ iuuenculæ sint, maturæ viro, innuptæ, semine turgentes, & suapte natura ad Venerem procliues, fit vt retento semine, putrefacto, & in malignam naturam commigrante, hac de causa totum corpus ob vteri consensum fœdetur labe dira, & E aliis symptomatibus prematur lethalibus, quæ 6. *de loc.* 5. diffusè recitat Gal. Deinde cùm ob multas variásque causas, morbos protendi, atque in longum tempus protrahi contingat, inter cæteras illa mihi, in his qui chalybem assumunt, visa est præcipua, quòd citra perfectam crassorum humorum, à quibus hi oriuntur morbi, præparationem, & vacuationem iteratam, ad tantum auxilium fastidibundæ iam, & remediorum pertæsæ accedant, in quibus non solùm non prodest, sed obstructionibus auctis, morbus insolentior fit, & exasperatur. Cæteris omnibus fidissimo experimento est salutare valde.

Secundò aduerte. Lapsos fuisse auctores pæne omnes, qui ad syrupi ex chalybe compositionem, scoriam ferri assumere iubent. Aut è contra, titulum proponunt syrupi ex scoria ferri, & ad eius compositionem iubent extingui in

in decoctione, vel aqua aperiente chalybem; cùm ferrum, & chalybs longè differant: cùm hoc metallum purum sit, & magis elaboratum, ferrum autem impurum, ac minùs defæcatum, quidquid Ludouic. Lemosius *loco citat.* contrà sentiat, Marcelli forsan Virgilij, & Brasauoli opinionem sequens, cuius dogmatis falsitatem coarguit non obscuris rationibus Mathiol. *lib. 5. in Dioscorid. cap. cit.*

Galenus ergo fluxus dysentericos, lacte in quo ferrei orbiculi sint extincti, persanat; & maximè cùm hoc medicamentum adstringat, & exiccet, ex omnium auctorum decreto: sicque summoperè prodest (Dioscorid. sententia) mollificationi ani, inuoluntario fluxui vrinæ opitulatur, menstruis immodicè fluentibus mirè succurrit, ex aceto illitum ignis sacri, & papularum eruptionem compescit, profluentes hæmorrhoides valenter resistit, gingiuas flaccidas firmat, & caducis dentibus opem fert. Adeò denique est excellens in exiccando medicamen, vt si feruore & coctione præparetur, vehementer aluum comprimat. Quod sanè dogma euidenti argumento probari potest, quòd Chymicæ artis professores, vt ex ferro adstringendis fluxibus idoneum medicamentum parent, quod crocum Martis vocant, illud igne sæpius adhibito, ab omni sulphureo recremento, & Mercurio repurgent. Quare acribus & igneis partibus, vi ignis absumptis, ferrum impensè exiccat, & adstringit. Quo fit vt cùm aquam fluxibus sistendis, ex chalybe extincto parare studemus, prima aqua abiicienda sit, vt quæ vim aperientem non minimam sortiatur, reliqua autem seruetur oportet, huic vsui aptissima valde.

Enim verò quum ferrum duplicem sortiatur facultatem, aperientem nimirum, & adstrictoriam, ex diuersa eius natura subortam, nihil mirum si diuersos ex se promat effectus, velut in brassica, lentibus, rhabarb. aloë, & aliis huius generis experimur. Ne ergo mireris, si lac absumpta, caloris ignei vi, parte serosa, huius etiam medicamenti beneficio magis adstringat, fluxus compescat, & incrasset. Cætera de ferri temperamento, vario præparandi modo, vtendi forma, apud citatos legere ne pœniteat, qui fusè, doctéque de hoc argumento disputarunt.

QVÆSTIO XLVIII.

Quòd Galenus veram malignitatem è iunioribus depictam agnouerit. Contra communem Medic. opinionem.

Extremè malignis, &c.] Digladiari solent Medici inter Neotericos peritissimi, & ex hoc loco, & aliis, inter se hostiliter contendunt & decertant, Galenum, summum Medicinæ Magistrum, nunquam malignitatem, quam ipsi in suis scriptis depingunt, agnouisse, nec docuisse quid esset morbus malignus. Sicque eum, vt inconstantem accusare non cessant, qui nihil firmum ac constans de hac tam seria quæstione stabiliuerit, quæ ita ardua est, vt mirum in modum ipsorum torqueat ingenia. Sed hos spiritu Galenico destitutos esse arbitror, qui in re tanti momenti ita miserè sunt allucinati. Carpunt autem eum immeritò, hic ambitionis stimulo, ille cauillandi gratia, pauci veritatis studio. Sed quemadmodum fluctus in scopulum impingentes quanto violentiùs sese inferunt, tanto miseriùs dissipantur, ita inanes sunt, & ridiculi eorum conatus, qui alieni nominis, maximè verò præceptorum ruina, gradum sibi parant ad gloriam. Causa autem qua commoti, ita in eum debacchari ac sæuire ausi sunt, eúmque inscitiæ arguere non sunt veriti, ea est, quoniam plura facit maligna, quæ si rectè expendantur, eum omnes morbos fecisse malignos iure optimo dicere possimus. Sic tamen pro Gal. tutela fari incipiamus.

Morbus malignus latè sumptus, apud Gal. *lib. 1. prorrhet. sect. 1. com. 14.* est ille, *qui cùm periculum minetur, spem tamen salutis non adimit.* Sed cùm plurimi, iique venosi generis morbi acuti sint, vt causos, phrenitis, pulmonia, pleuritis, lethargus, & alij ab Hipp. relati *lib. 1. acut. 8.* & periculum minentur, spémque salutis non adimant, & maligni non sint, eum lato modo sumpsisse malignitatem asserendum est, si Galenum conciliare velis, eiúsque tam repugnantia loca inter se, vt oportet, consentientia facere tentes. Nam hoc loco dolosa vlcera facit extremè maligna, & sputum è pulmone eiectum, malignum vocat, *7. aph. 15.* & *6. aph. 56.* humorem malancholicum supra modum exustum. Sic maligna vocat erysipelata, ad quæ putredo aut suppuratio subsequuntur, *in eod. lib. com. 20.* Sic humorem acrem in intestinis retentum, malignum dicit, *lib. 7. de vs. part. 10.* Sic pustulas nigras vocat malignas, *lib. 1. epid. sect. 2. com. 26.* Sic carbunculum citra pestilentem statum, malignum appellat, *in lib. 3. epid. sect. 3. com. 26. & 14. meth. cap. 12.* Sic dicit *4. meth. 4.* vlcera ea maligna, quæcumque difficulter consanescunt, siue ob prauorum humorum confluxum, siue ob malè dispositam, affectámque patientis loci conditionem: repetit *lib. 4. per gener. cap. 1.* Sic vulnera, aut vlcera circumglabra, maligna sunt apud ipsum, *6. aph. 4.* & *6. epid. sect. 7. com. 23. Et lib. 1. eiusd. sect. 1. com. 21.* vocat vapores malignos, qui è ventre in caput pertinaciter exhalant. Sic vlcera cum putrilagine, vocat maligna, *2. ad Glauc. 2.* quo titulo pudendorum vlcera insignit, *10. simpl. tit. de sero lactis.* Sic tremores in melancholicis euenientes, malignos dicit, *lib. 1. prorrhet. sect. 1. com. 14.* Quo pacto distillationes ab acribus humoribus ortas, faucium dolorem inferentes, malignas vocat, *lib. 1. epid. sect. 1. com. 28.* & tusses ab spirabilium partium vlcere concitatas, malignas nominat: repetit *sect. 3. eiusd. com. 18.* Sic ab eo pus erodens, malignum dicitur, *7. de vsu part. cap. 1.* Sic excrementa acria vocat maligna, *lib. 1. epid. sect. 1. com. 15.* Sic febres quæ ex ingenti phlegmone partis præstantis originem ducunt, sunt malignæ apud ipsum, *1. prorrhet. sect. 2. text. 21.* & Galen. *2. cris. cap. 7.* Quare febres ex maximis inflammationibus septi, ventriculi, iecoris, pulmonis, cordis, & cerebri concitatæ, malignas appellat, *3. epid. sect. 1. in præfat.* Hoc modo febrem vocat malignam, quando sanguis in atram bilem commigrat, *2. feb. 9.* Sic febres tertio quoque die, tertianarum more, ingrauescentes, malignæ sunt ab ipso nominatæ, *lib. 1. epid. sect. 2. com. 11.* Hoc pacto pulmoniam ex pleuritide concitatam vocat malignam, *7. aph. 11.* Hoc est latissimum, improprium, illegitimúmque, apud Gal. doctrinam, malignitatis significatum, quod cùm in his locis tam amplè, latè, & manifestè palam fecerit ansam Medicis non minimam præbuit, vt in varias sectas diuisi, huc illúcque agitari, ac dispersi, de malignitatis significato ac essentia, noua dogmata condere non dubitauerint. Sed quomodo Gal. sit de hac re intelligendus, iam exaudi.

Cacoëthes, id est, malignus morbus, ex Galen. *lib. 2. per gen. cap. 1. & lib. 1. prorrhet. sect. 1. com. 14.* interdum sumitur pro lethali, *lib. 1. cris. cap. 5.* interdum cum lethali confunditur, vt *lib. de bon. & vit. suc. cap. 1. & 3. prog. 2.* Rursus malignus morbus est lethalis magna parte; nam lethale apud Galen. *5. aph. 2.* sumitur pro morbo, qui admodum crebrò, non tamen ex necessitate mortem affert. Est ergo morbus malignus pressè sumptus, vehemens, lethalis in hoc sensu, & periculosus.

Legitimè autem verè, propriè, & strictè sumitur malignitas, quando morbus sæuit intensè, manifestè, atrociter, & ita incipit qualitas, substantia, & quantitas spirituum, humorum, & continentium labefactari, incipiunt vires dissolui, grauiúsque ac pressiùs angi, & difficiliùs remediis obsistere, vt parum resistat corpus, & secundùm vniuersum corporis habitum, faciem, pulsum, vrinam, respirationem, excrementa, actiones principes, & non principes euadat, & tandem velox periculum, ac maximum, frequentem, citiorémque interitum demonstret. Hic ergo est verè malignus morbus, qui præter spirituum, humorum, aut solidorum vitium, deleteriam ac malam qualitatem secum semper importat, sed non ita sæuam ac intensam, vt pestis, quæ ferè omnes, hac maleficentissima qualitate interimit, *1. cris. 9. & 3. epid. sect. 3. com. 20.* vnde endemij, epidemici, sporadicique

dicique euadunt, qui morbi praui & mali moris, à Gal. *in lib. de crisib. & de dieb. decretor.* & passim appellantur.

Cuius maligni morbi licèt nullum adsit signum pathognomonicum, extant tamen aliqua, quę simul copulata malam qualitatem adesse palam ostendunt, quæ allatis in medium Galeni locis manifestiora euadent. *Malignus morbus*, (inquit ipse *lib. finit. medicar.*) *magnus, grauisque est potestate, specie verò imbecillis, nec certa tēpora habet indicationis.* Veræ malignitatis signa sunt, quando videtur febris, quoad actum & pulsum moderata; cum hoc tamen internæ vstionis notæ apparent, ita vt ægri interiùs magno flagrent incendio, vt notat Gal. 6. *epid. sect.* 1. *com.* 29. & ita profundas partes ignis sæpe vrit, cute refrigerata, vt neque valde subtilium vestimentorum, neque linteolorum velamenta, neque aliud quidpiam præter nuditatem, ægri ferre possint. Sic Crito in Thaso apud Hipp. & Galen. 1. *epid. sect.* 3. *com.* 26. cum febri tenui mortuus est, pustulis nigris ad talum erumpentibus, quæ veram malignitatem præ se ferebant, vt videas quomodo in hoc ægro visa fuerit parua, pusilláque febris, latente tamen intus malignitate, & veneno interno. Et licèt morbus videretur ad sensum debilis, fuit tamen potestate magnus & grauis.

Sic debiles, & paruæ febres quandoque valde malignæ sunt, ex Gal. 3. *cris. cap.* 4. Vnde cùm ex febris debilitate non possit nisi benignitas febris oriri, constat aliquam malam adesse intus qualitatem, cuius ratione maligna febris consurgit. Quare malignam febrem tunc in Gal. doctrina dicemus, quando sæuiora adsunt symptomata, quàm mitities febris ostendit.

Sic cum pulsu bono, bonáque vrina moriebantur ægri, referēte Gal. 3. *de præsag. ex puls. cap.* 3. *&* 4. Sic vrinæ coctæ malæ in rubris epanthismatis, hoc est, purpurea, & pulicari febri, ex Hipp. 1. *prorrhet. sect.* 2. *text.* 24. quasi diceret, quòd causa huius morbi non tam sit putrescentia illa frequens, quam concoctio domat, quàm quædam corruptionis maligniores species, per quam in venenosam naturam magis labitur. Vnde rectè Fernel. 4. *pathol.* 13. febrim malignam definit, quæ non mòdo calore, sed venenata qualitate cor fatigat. Et Vallesius 4. *meth.* 2. præter communem putrescentiam, venenosam in his adesse qualitatem ostendit. Sequuntur Aloysius Toreus *lib. de natur. feb. malig. ad fin.* Vidus Vidius *lib.* 6. *de curat. generat. c.* 7. Lud. Mercat. *lib.* 7. *de febrib. c.* 2. *de febri maligna*, eleganter Lupeus *de morb. pustulato, in init.* Amat. 3. *centur. Sch.* 74. Fracastor. *lib.* 2. *de cōtagion. cap.* 1. *&* 3. Donat. Sātorus *lib.* 1. *epistol.* Roderic. à Fonsec. *tract. de febrib. quas Iacch. omisit, tit. de feb. pestil.* Et Argenter. *lib. de diff. morb. cap.* 16. morbum malignum esse definit, qui seueriora infert symptomata, quàm pro ratione propriæ essentiæ affectus conueniat quod latè probat Vallesius *cit. meth. loc. &* 6. *epid. sect.* 2. *com.* 28.

Ex quibus constat deerrasse iuniores, putantes Galenum nec per somnium malignitatem, quam ipsi in suis libris depingunt, agnouisse, quoniam opposita sententia, vt vidisti, ex Gal. scriptis satis apparet, eámque ampliùs probat ipse *lib.* 9. *simpl. tit. de terra Samia*, vbi ait febres pestilentes non esse calore vehementes: & ex 2. *aph. com.* 13. quo loco, signa critica vera esse semper pronunciat, nisi pestilens constitutio sit. Adeò sunt incerta, fallaciaque malignitatis signa, vt eum signis salutis, fidis & salubribus ægros sæpe mori contingat. Quare quum ex paruitate febris non possit colligi periculum & malignitas, ex superuenientibus symptomatis non correspondentibus febris paruitati, est colligenda. Quæ autem sint superuenientia symptomata, (malus mos, seu modus à Gal. vocatur, *lib.* 1. *&* 2. *cris. cit.*) & quibus signis cognosci possint, & distingui morbus malignus à magno, *in citato loco de crisibus*, exactissimè Galenus explicuit.

Ex omnibus autem conuincitur, quid sit apud Gal. doctrinam, morbus latè, aut strictè malignus, & malignissimus, seu extremè malignus: quibus nominibus Galenus vsus est semper, cùm de malignitate sermonem instituit. At instabis parum referre, nos scire, an malignitatem co-

A gnouerit Galenus. Nam pulsum, eiúsque harmoniam scrutamur, quum tamen Hip. eum non cognouerit, ex Gal. *lib.* 3. *de cris. vlt. & lib. de precognit. ad Posthum. cap.* 12. *&* 3. *epid. sect.* 3. *com.* 80. Sed vt fateamur verum, falsum est affirmare Hip. pulsum non agnouisse, vt tam multis allatis testimoniis Gal. palam facit Ludouic. Lemosius *lib.* 3. *de prædicend. rat. cap.* 7. & ampliùs, quoniam de respiratione pulsui simillima latissimè egit. Insuper, plurimum oportet speculari, an Gal. malignitatem exactè callueris, eámque in suis libris descripserit: tunc enim malignos morbos rectè curabimus, quum antesignanum nostrum, cognoscentem malignitatem, háncque exactè curantem fuerimus imitati.

B *HISTORIA LXXXIII. GALENI,*
De faucium inflammatione.

Faucium inflammationis ex pulsu dignotio, & curatio. Contra Thessalicos.

Redierat Commodus à lucta, cùm ecce priusquam cœnaret, hora octaua febris eum vehemens adorta est. Vt pulsum verò attigi, membrum quodpiam inflammari visum est: quod simulatque Pitholaus audiuit, mirari se dixit, quomodo faucium inflammatio pueri pulsum immutare posset. Atque ita C *Commodi os aperiens inspicere me iubebat. Cùm igitur fauces asperas quidem, & rubras admodum esse, parum tamen intumuisse vidissem, quis illi os colluisset, postulaui, medicamento, plusquam puero conueniret, adstringente. Respondente autem Pitholao, se eum fuisse, qui pueri fauces abluendas censuisset, medicamento quod ex melle, & Rhu obsoniorum compositum fuerat: id vt omitteret, iussi, & aquam mulsam, in qua rosæ ferbuissent, admouere præcipi, eáque sola vsque ad tertiam diem vteretur. Manè sequenti quum inflammatio prorsus subsedisset, & penè sine febri puer esset, in balneas cubiculo vicinas vt duceretur, & aqua alueo contenta perfunderetur, corpore nimirum toto obruto, excepto capite quod solummodo mergeretur, iubeo, quibus peractis, & largè prandio exhibito, non expectato octaua hora excessu: quo tempore, ob febrem prioris diei, eadem hora succensam, videbatur illa suspecta. Immòvt vespere rursus lauaretur, ac cœnaret, tanquam sanus suo more, mando, &c. Galenus* lib. de præ-D cognit. ad Posth. cap. 12.

PARAPHRASIS.

Mores Medicorum Romæ degentium adamussim depingit Gal. *hoc in lib.* quorum omnimodam ignorantiam, cum superbia coniunctam (indelebile vitium vocatur à Gal. 13. *meth.* 15. *in fin.*) conuellere multò operosum fuit: Nam hanc miserabili ægritudine, Deo & hominibus odibili, apud Ecclesiast. *cap.* 10. occæcati, Hip. doctrinam summo cum iudicio prolatam, quà munitus Gal. vera morborum præsagia palam faciebat, deridebant. Quid plura? nonne horum nebulonum peruicacium inconstantissima turba, atque ipso Protheo, ac Chamæleonte mutabilior, & quorum consilium in curando, Gordio nodo magis est implicitum, inflatis buccis Hipp. E (quem omnis Philosophorum cœtus, tanquam numen colit & veneratur) ignarum appellauit? *lib.* 1. *de articul. sect.* 1. *text.* 3. 5. *Et à vulgo malè audiui, vnus enim habitus sum ignarus, cetérique omnes periti, &c.* Cuncta ergo Gal. vult scripta hominibus, quos scientia non inflat, sed elationem demit, non insolentibus, ceruicosis, Medicinæ, probatæque fidei auctores præuertentibus, sed humilibus, quibus multa bona in medica arte contingunt, vt *epist.* 88. Seneca memoriæ commendauit.

Luctam, vtpote vehementissimam exercitationem, (sanguine, & spiritu irrequieto motu agitatis (febrem posse inducere, probat Galen. 3. *de dif. puls.* 5. *&* 6. *epid. sect.* 1. *com.* 6. cuius vi valida liquatis humoribus, & ad fauces affatim concurrentibus, inflammationem in eis accendi, &

& febrem concitari res est manifesta, & vsque adeò quandoque lædit lucta, vt suffocationis periculum afferat, monente sic Magistro *in lib.4.de rat.vict.com.23.* Quapropter Hipp.*lib.1.epid.sect.1.com.* 11. tubercula secundùm aures accidisse adolescentibus, iuuenibus, adultis, atque præter cæteros luctatoribus, prudenter in quadam tempestate euenisse narrat; in iis enim palæstritis, & exercitatorio in ludo versatis, ob vitæ institutum, humores in sublimiores corporis partes decumbunt, vt ibidem scitè Gal. notat, *in com.*. De quo exercitij genere mira protulit Mercurialis *in suo de arte gymnastica libro elegantissimo.* Quo commodum se exercuisse ex textu constat apertè. Nam Romani ad corporis robur conciliandum, & sanitatem conseruandam, eo frequenter vtebantur, auctore Gal.*lib.2.de sanit. cap.* 9. Licèt enim vehementer febricitantem inuenisset, cùm tamen hæc febris ex procatarctica causa duxerit ortum, à qua diariam frequenter, rarò putridam progigni ipse passim affirmat, pulsu diligenter obseruato, de aliqua partium supernarum inflammatione fuit suspicatus, quam adesse statim prædixit.

Hoc autem ex pulsus duritie fuisse præsagium, nullus qui intimiùs Galeni sensa perlustrauerit, it inficias, si vera sunt quæ ipse *lib.4.de caus.puls.7.& lib.de pulsib. ad tyron. cap.*11. conscripsit, duros pulsus, inflammationum omnium esse communes, confirmans. Cùm enim pars inflammata ex affluxu humoris repleta, necessarioque distenta induretur, & ob intemperiem calidam siccitas introducatur, & hæc exiccando induret, dubitandum non est hac de causa pulsum durum, & secundùm diuersas partes arteriæ inæqualem, in præsenti inflammatione reperiri. Tantò enim maior durities inuenitur, quantò maior adfuerit inflammatio: hæc ergo citra dubium pulsum indurat. Ni excipias mollium, & laxarum partium inflammationes, in quibus, maximè si pituitosa fluxio irruat, pulsus visitur mollis, qualem lethargicorum, & peripneumonicorum depingit Galen. *lib.4.caus.puls.* 12. *&* 13. de quo argumento plura satis doctè scripsere Vallesius *lib.* 3. *controuers.* 16. Ludouic. Mercat. *lib.* 2. *de caus. puls.tract.*3. *cap.*25.

Cognita ergo inflammatione, & inspecta rubedine, & asperitate faucium, (per has intellige internum oris locum, vbi simul gulæ, & gutturis partes extremæ conueniunt) à medicamento nimis ipsas corrugante, exasperante, humorúmque fluxionem nimis repellente, & adstringente, nempe Rhu obsoniorum concitata, ad acres sordes detegendas accessit: Hoc autem impensè adstringere, præter experimentum coriariorum, illo ad inspissandas pelles vtentium, firmat Dioscorid.*lib.* 1. *cap.* 24. Maximè cùm à Rhu, humores in parte inflammata essent impacti, suapte natura facili vt asperior fieret. Cui damno nullum præstantius est mulsa auxilium, præsertim si in ea ferueant rosæ: sic enim viscosius redditur, & magis spissum medicamentum; & sic faucium parietibus diutius adhæret, & rosæ vi, leni adstrictione humorum acrium impetum repellit, & calorem extraneum partis mulcebri frigiditate contemperat, roborat, & mellis ratione quadantenus abstergit, quæ omnia in faucium inflammatione recenti esse necessaria, vt tuta curatio fiat, testis est Gal.*suprà*, & Auic.*9.3. tract.1.cap.*12. latè confirmat.

Quibus sanè auxiliis exequutis, neque aliquo magno celebrato, quoniam leuis erat inflammatio, & à causa prægressa recentique concitata, ægrum ad sanitatem perduxit, neglecta illa victitandi forma, à Thessalo, eiúsque discipulis celebrata, ægros triduana inedia cruciantibus, quam reprobam esse, & nullius vsus ipse perbellè ostendit, *lib.* 8. *meth.*2.*&* 10.*eiusd.c.*3. Nam *malum febriculosum inimicum fami*, ex Hip 6.*epid.sect.*3.*text.*31 quum calidis & siccis corporibus aduersissima res, inedia sit, ex Galen.10.*meth.* 5. Deficiente enim humido nutrimentali magis excandescunt; & sic febris non cessat ante cibationem, qua non exhibita, ægrum in hecticam incidere facilè est necesse. Puer verò cùm esset sine febri, subsedissétque prorsus inflammatio, eum ad balneas cubiculo vicinas misit. Hæ enim in febrium declinatione ad reliquias humoris absumendas sunt vtilissimæ. Vicinas laudauit, ne si forte ad longinquas duceretur, ab aëre lædi posset; Aquam aluo contentam elegit, quoniam calidior cùm sit, humoris residuum promptiùs discutere potest. Est enim alueus balnei ea pars quæ lauacrum dicitur, calidam aquam continens. Hac de causa totum corpus in ea obrui voluit, non tamen caput, ne caleris vi liquatis succis, fluxio ad debiles fauces recurreret, idque tantum attemperamenti causa mergi voluit. Balneo enim caput fouere, huius calidum temperamentum emendat; sic enim calidi vapores, qui in capite sunt, euocantur à dextra, & acrium humorum mordacitas obtunditur, & temperatur, auctore Galen. *6.de sanit.tuend.cap.* 9. Quibus factis, commodus, contra Diatritariorum barbariem, & præposteram medendi normam, à morbo, Galeni ope, non citra artis gloriam euasit.

HISTORIA LXXXIV. CELSI,

De Strumis.

Struma, anguis esu sanata.

*Qua cùm Medici doceant, quorundam rusticorum experimento cognitum, quem * struma malè habet, eum, si anguem edit, liberari, &c. Cornel. Celsus* lib.5. cap.18. rubr.6. tit. de struma, & eius curatione.

PARAPHRASIS.

Plurima sunt, quæ, de hoc leonino, rebelli & insuperabili morbo, eius varia nomenclatura, causa, signis, prognosi & curatione, referunt tum priscorum, tum classicorum peritissimi Professores. Galen. 14. *meth.* 11.*&* 2.*ad Glauc.vlt.* Paul.*lib.4.cap.*3. Aëtius *tetrab.*1.*serm.*2.*cap.*95. Albucas.*lib.2.cap.*42. Haly.9.*pract.c.*11. Auic.3.4.*tract.* 2. *cap.*9. Guido *tract.2.doct.*4. Vigo *lib.1.cap.*7. Argelat.*lib.*1. *tract.2.cap.*4. Paræus *lib.2.cap.*22. Tagautius *lib.1.c.* 13. Fallop. *tract. de tumorib.prat.nat. cap.* 18. Eustach.*lib.* 5. *de tumorib. pituitos. cap.*17. Dionys. Daca: *lib.* 2. *de apostemat. cap.* 67. Hieronym. Febric. ab Aqua pendente *lib.1.de tumorib.cap.*21. Nicol.*serm.7.tract.5.sum.1.cap.*37. Forest.*lib.3.obs.Chirurg.*10. Andreas Laurent. *lib.de strum. sanatione admiranda*, & alij quamplurimi, qui latè hoc argumentum docuere.

Omnes hi, huius peruicacis morbi causam statuunt humorem pituitosum, mucilaginosum, lentum, tenacem, & viscosum, cui multa melancholici portio est permixta. Pro cuius curatione infinita propemodum auxilia parant, ex quorum genere sunt vacuantia medicamenta, fomenta, emplastra, & tandem ad ferrum, & caustica deuenire necessitas cogit. Inter illud est etiam saluberrimum auxilium à Celso hoc loco enumeratum, nempe anguium esus, per angues intellige serpentes. Aristot. *lib.* 8. *de hist. anim.cap.* 17. viperas vocat. Quibus huic vitio nullum præstantius auxilium inueniri potest. Nam viperarum esus increscentes strumas reprimit, ex Dioscorid. *lib.* 2. *cap.*16. Siue enim carnes earum coctas edas, ius potes, aut eo strumosam partem laues, aut vinum assumas in quo ipsæ fuerint extinctæ, vel Martios panes, aut pastas regales adiectis pulli aut caponis pectore, saccharo, amygdalis, aut zingibere permixtis edendas præbeas, vltimum & efficacissimum pro strumis, aliisque cutaneis affectibus experieris auxilium, prout Fallop. *de tumoribus præter naturam, cap.* 9. affirmat.

Insuper viperino oleo crustæ, & tubercula mirum in modum delentur, & emolliuntur; & præsertim si seuo hircino, vel pinguedine vrsi admisceatur, quod pro scrophulis curantis vtilissimum est auxilium, quod parabis hoc modo. ℞. *Olei olinar.* ℔ x. *& duas viperas integras dissectas in oleū impone, & ad solem in diebus canicularibus relinque, donec subrufum acquirat colorem.* Sic vinum viperinum pro strumosis

mosis præstans est præsidium, & pro Gallicatis esse vnicum antidotum narrat Ludou. Mercat. *lib. 2. de morb. Gallic.* 8. quo Gallica vlcera facillimè consanescunt. Fit autem, si vinum, vel mustum, vipera priùs lota, adiecto sale bullierit, ex quo vino, manè, prandio, & cœna sufficiens quantitas assumi potest. Qua viperarum carne, Antonium Musam, Cæsaris Augusti Medicum, vlcera insanabilia persanasse, refert Plin. *lib. 30. nat. hist. cap. 13.*

Extant celebres historiæ, apud Galenum *lib. 11. simpl. cap. 1.* & Aretæum *lib. 2. de caus. & sign. diuturn. morbor. cap. vlt.* elephanticorum, qui tanto malo oppressi, odoratu iam graues, ac aspectu fœdi, ebibito vino, in quod fortuitò vipera erat mortua, ab hoc miserando morbo mirabiliter sanitati restituti sunt: quam postea curationem ipse Galen. imitatus, & alij post eum Medici exercitatissimi experti, verissimam esse inuenerunt. De quorum numero sunt, Paul. *lib. 4. cap. 1.* Aëtius *tetrab. 4. serm. 1. cap. 123.* Cælius *lib. 4. passion. tardar. cap. 10.* quam diutinũ experimentum comprobauit. Gilbertum enim Medicum Romanum, plures elephantia laborantes persanasse refert Vidus Vidius *part. 2. de curat. membrat. sect. 2. lib. 5. cap. 8.* Et Porphyrius *lib. 4. de abstinent. ab animalib.* scribit, seruũ quendam Crateri Medicum, dum laboraret lepra immanissima, ita vt carnes ab ossibus abscederent, potato vino in quo extincta erat vipera, statim conualuisse. Num autem vipera sit elephanticorum optimum nutrimentum, & cæteris venenum; & cur nostro tempore non tantam ex earum carnibus vario modo apparatis percipiamus vtilitatem: (de quo Thom. Erast. *part. 4. disp. contra Paracels.* Massaria & Palmar. *lib. de morb. contagios. cap. de elephantiasi,* conqueruntur) *in lib. 6. huius operis, hist. 1. & 2.* fusè monstrabimus.

Ad hæc vipera habet vim calefaciendi, exiccandi, & quod plus est, prauam humoris qualitatem corrigit, atque emendat. Et natiua quadam proprietate cutem mundificat, humorémque ad partes externas detrudit: argumento est, quòd ex eius esu nimius sudor, & pediculorum copia oriri solent, vt retulit Aëtius *tetrab. 3. serm. 4. cap. 47.* firmat Gattinaria *cap. de debilitate visus,* qui dum Gallo cuidam hoc morbo laboranti, carnem viperinam edendam imperaret, ipséque ob salutis auiditatem, in maxima copia comederet, in sæuissima & maxima symptomata lapsus, robore virtutis expultricis, detrusis per totam cutem bubonibus, & suppuratis, ad sanitatem reductus est. Sicuti enim serpentes singulis quibúsque annis pellem exuere, & reuocare solent, quam senectam anguium vocant, ita vsus viperarum facit, vt excarnentur, & mundificentur corpora.

Denique anguium esum omnibus podagricis, arthriticis, anhelosis, & elephantiæ plurimum commoditatis afferre, firmat Aëtius *loc. cit.* ita vt, qui facie graui, fœdus aspectu, tuberoso vultu, humi morientis instar prostratus iacebat, musti viperini vsu, crines enutriuerit, carnem instaurauerit, vetus corium, ceu senectam serpentum exuerit, & tanquam alter homo, veluti ex cera creatus, ad vitæ munia fuerit reuocatus, *vt cit. loc.* Aretæus confirmat. Magna ergo est viperarum procurandis diuturnis morbis efficacia, & vna omnium medicamentorum, quæ ex viperis parari solent, mira potestas. Ea sunt Theriaca magna Andromachi, Pastilli Theriaci, sales viperini, & siquæ alia. Quo factum est, vt plures, & non infimæ notæ Medici, gallinas carne viperarum pro sananda elephantia nutriendas imperent: (exhorrescit enim ægrotus viperis in cibum vti) quomodo autem sint præparandæ viperæ ad gallinarum cibum, pro strumarum, seu elephantis curatione, lege Cardan. *in consil. pro patiente lepram.* Gordon. *tract. de lepra.* Zacariam Puteum *eod. tract.* Sebastian. Aquilanum *tract. de morb. Gallic. cap. 1. in fin.* Iosephum Quercetan. *in sua Pharmacopœa restituta,* qui hanc rem diligentissimè sunt perscrutati.

Quo autem tempore viperæ capi debeant, quo pacto lauandæ, præparandæ, & quæ eligendæ, explicat Galen. *lib. de Theriac. ad Pison. ferè per totum,* à quo omnes deinde desumpserunt.

DVBIVM LII.

Num ad Theriacæ, cæterorúmque medicamentorum compositionem, cauda viperæ sit semper amputanda, Contra Lacunam, Vallesium, & Peletarium, Medicos eximios.

Sed ad anguium præparationem, primò Gal. in omnibus suæ doctrinæ locis, exoptat capitis, & caudæ abscissionem, quoniam hæ partes sunt venenosiores, *in lib.* tamen *11. simpl. tit. de vipera,* à ratione alienum esse sibi persuasit, abscindere caudam. Sic enim habet. *Porro quoniã ex more, quum artiscos theriacos, quos vocant, præparamus, non tantùm caput, sed caudam eorum abijcimus, subijt mihi frequenter in mentem, rationabilius fortassè fore, adimere & caput, ob venenũ quod ore continent: verùm à ratione alienũ esse, adimere & caudam, &c.* Hæc est obscura, & tenebricosa Gal. oratio, quam doctissimi viri, vt manifestè pugnantem, ante me explicare non potuerunt. De quorum numero fuere Lacuna *lib. de loc. manifestè pugnantibus, contradict. 11.* fecit etiam Peletarius *eod. lib.* & Vallesius *in lib. eiusd. tit. contrad. 20.* qui licèt Lacunæ contradictiones omnes posse solui affirmet, in hac Galenum lapsum fuisse, miniméque posse secum conciliari asseuerat.

Sed miror eruditissimos viros non animaduertisse, *inibi* Galenum non loquutum fuisse affirmatiuè, sed potiùs dubitanter: quod patet ex verbis [*subijt mihi frequenter in mentem*] quæ dubitantis potiùs, quàm affirmantis sunt indicia. Solùm ergo *lib. 11. simpl.* quæstionem proponit: inquit enim, quòd fortè rationi videatur consentaneum magis caudam omittere; non tamen ausus est affirmare, quum contrarium longo vsu constet esse apertè verum, & rectè euenire videamus, quum viperinas carnes ad Theriacæ compositionem præparamus, intelligẽs rationem sensibus non debere esse contrariam, vt ei fides adhibeatur, vt constat ex Arist. *2. de gener. 10. & lib. 1. Metaphys. 1.* à quo desumpsit *4. simpl. 18. & 6. aph. 31.* timens fortasse Platonis lege damnari, *lib. 5. de Republ. & 9. de legib.* Quibus in locis eos puniri iubet, qui veterum probatas leges euertunt. Adde quòd etiamsi ob rationem, Galeno ibi non videatur consentaneum abiicere caudam, videtur tamen propter eas causas, quas tradit *lib. 1. de antidot. 8. & lib. de Theriac. 9.* Ex qua solutione, huius loci manifestè pugnantis explanatio fit dilucida, & Galen. ab illorum calumnia vendicatur.

QVAESTIO XLIX.

Quòd strumæ sint contagiosæ.

COMMENTARIVM.

Struma malè habet.] Explicanda sese offert modò difficilis, & ardua disceptatio, num scilicèt strumæ sint contagiosæ. Nam quùm de strumis superiores auctores nihil intactum reliquerint, de contagio earum nec verbum quidem protulerunt. Sicut nec ij qui de hoc negotio exactissimè disputarunt. De quorum numero sunt Fracast. Medicus, & Poëta celeberrimus, Cardan. *tract. de prouident. & lib. 1. de venen. 12.* Valleriol. *in appendice locor. com.* Lud. Mercat. *tom. 1. lib. 3. clas. 1. quæst. 176. num. 11.* Ioan. Hucherus *lib. 4. de feb. cap. 7.* Fabius Paulin. *in com. lib. Thucyd. de peste,* Palmarius *in lib. de morb. contagiosis,* & alij. Lubet ergo in argumento amplissimo, nouissimo, vtili, & arduo paululum spatiari.

Arnaldus Villanouanus, in iis quæ pertinent ad medicam facultatem doctissimus, *in specul. introduct. medicinal. cap. 88. de rebus contra naturam,* sic inquit: *Vnde omnes illi morbi sunt contagiosi, qui corporibus imprimunt, ex approximatione ipsorum ad corpora patientia, morbos illos; & hi communiter sunt lepra, scabies, variolæ, febres pestilentiales, apostemata venenosa, maximè in locis angustis, epidemia, phthisis, baras, & screphæ, &c.* Hunc citat & sequitur Ioann. Fragosus *in glos.*

glos. de apostemat. quæst. 63. approbat insignis Thomas à Veiga *in com. cap. 4. lib. 1. de dif. feb. verbo, calidiores autem.* §. *Nam tertiana, quum habeat calorem multo acriorem, propter defectum tamen lentoris minus contagiosa est, quàm struma, &c.*

Neque obstat, quòd quidam obiicere possunt, hos auctores de vlceratis esse intelligendos, nam præterquam quòd hi de omnibus absolutè loquantur, strumæ non vlceratæ fomite, & contactu sunt contagiosæ. Licèt concedamus, vlceratas magis esse contagiosas, quoniam à sordido vlcere fœtidissimus exhalat vapor infecturus, quod innuit Fracastor. *l. 2. de morb. contagios. vlt.* §. *Et strumæ quadam vlcerata, &c.* Vides quomodo Auctores raptim, & aliud negotium agentes. de hac controuersia explicanda verba fecerint, quam ego in hunc modum dirimendam puto.

Vlceratæ, & non vlceratæ strumæ fomite, & contactu sunt contagiosæ. Patebit hoc euidenter, si conditiones ad contagium requisitas adamussim percurras. Quarum prima est putredo, quam habet humor in loco determinato conculcatus, & transpirari prohibitus, qui cùm sit lentus & humidus, putredini multò magis est obnoxius. Necessariam autem ad contagium esse putredinem, infrà latiùs patebit. Fomes enim non exurgit momentaneus, sufficiés inducere affectum ab humore quieto, sed à moto; non potest moueri à calore innato, nam hic emendat malitiam fomitis; non ab extraneo comburente, quia absumit fomitem: necesse est ergo: vt sit extraneus putrefaciens.

Secunda conditio, est eleuati vaporis lentor, quo hæreat, permisceatur, & immoretur per tempus sufficiens ad agendum, inficiendúmque; nam si facilè transeat, dissipetur, aut exhalet, non potest esse contagionis seminarium in alio, sed tantùm perexiguum, aut debile. Humorem autem, ex quo velut à mediata causa oriuntur strumæ, esse lentum & viscosum, patet ex Gal. 3. *aph.* 26. Qui eas non à calida materia, sed frigidiore, & pituitosiore originem ducere asseuerat; quæ est constans omnium auctorum sententia, & interpretum *ibi*, Musæ, Argenterij, Fuchsij, & Thriueri, quod cum Auic. 3. 4. *tract.* 2. *cap.* 10. affirmant Guido *tract.* 2. *doct.* 1. *c.* 3. Nicol. *serm.* 7. *tract.* 5. *sum.* 1. *cap.* 37. qui mucosos, frigidósque humores strumarum causam esse prædixerunt; quorum mentem suprà citati confirmant, qui de strumarum causa diligentissimè conscripserunt.

Tertia, est eminens qualitas in eleuato vapore, quæ valde immutet humores alterius. Cùm enim hæc qualitas, contagij naturam, & actionem sequatur, neque hæc fiat, nisi à proportione maioris inæqualitatis, videtur magnitudo contagij ad eminentiam, seu maiorem efficaciam suæ qualitatis referenda: hanc verò quia habent strumæ, hac etiam de causa sunt contagiosæ. Habere autem strumas malam qualitatem constat ex Paul. *lib.* 6. *cap.* 35. §. *Quæ igitur indolent attactu, & medicamentis impositis deteriores redduntur, maligna sunt, &c.* & Aëtio *tetrab.* 4. *serm.* 3. *cap.* 5. §. *Maligna verò strumæ inflammationes, & dolores pulsantes inducunt, & tumorem inæqualem præ se ferunt, &c.* Firmat. Fernel. *lib.* 7. *pathol.* 2. Quod autem verum sit, experientia demonstrat, cùm sæpissimè hic morbus nonnisi alexipharmacis succumbat, & refrænetur, qualia sunt Ebenum, smilax aspera, radix chynæ, & mercurius; ex quibus varia parari solent præsidia & vnguenta; quæ non ob id prosunt, quoniam humorum crassitiem attenuant, & liquant, sed quia prauam eorum qualitatem retundunt.

Præter tres memoratas conditiones, additur & alia, ex situ humoris desumpta, ex quo inficiens vapor exurgit. Nam si locus cutaneus sit, & externus, quia magis integra, minúsque mutata efflat aura, faciliùs inficit vicinum corpus. Hinc strumæ, tinea, scabies, elephantia, Gallica lues, imperigo, & multi alij cutanei morbi promptiùs contagium inducunt, quoniam præter vaporem lentum, & prauum, partem occupant externam. Si cancrum vlceratum excipias, qui licèt idem sit morbus cum elephantia, apud Paul. *lib.* 4. *cap.* 1. & Auic. 3. 4. *tract.* 3. *cap.* 5. tamen inter contagiosos morbos non numerandus, vt experientia suadet, qua sola litigantium rationes cessant, ex Gal. *lib.* 1. *de facult. natural.* 13. & maximè si rationi coniũgantur, quam nos *lib.* 2. *in com. hist.* 28. explicabimus, quum mammarum morbos fuerimus interpretati; quo loco cancrum vlceratum, à quo teter, fœdúsque vapor exhalare solet, non esse contagiosum disseremus, contra aliquos qui de cancri contagio ingenuè sunt ratiocinati. Interim vide Cardan. *lib.* 1. *de venen. cap.* 12. quem immeritò carpunt plures, quorum singulas rationes eo loco adamussim expendemus.

QVÆSTIO L.

Quòd putredo sit de essentia contagij. Contra Valleriolam doctissimum.

INstabis pituitam gypseam putrefieri non posse, quum sit ab humore omnino exuta. Neque putredinem ad contagium esse necessariam, quum pestis, morborum omnium contagiosissima, sine putredine concitetur, vt elegantissimè *lib.* 2. *de abditis rerum causis. c.* 1. Fernel. firmat, & *lib.* 4. *patholog.* 17. pestilentem nulla affinitate cum putrida febre coniungi asseuerans. Quoniam verò nostræ quæstionis de contagio strumarum explicatio, ex huius dubij dependet explanatione, altiùs de hoc argumento priùs agendum est, quærendúmque, Num putredo sit de essentia contagij. Acutissimus Fracast. *lib.* 1. *de morb. contag. cap.* 9. contendit contagij essentiam in putrefactione consistere. Sequitur Cardan. *lib.* 1. *de venen. cap.* 11. asserens, non sat tamen consideratè, conuerti inter se pestilens, putridum, & contagiosum; neque vnum sine alio reperiri, licèt quem extollat, simul mordeat, *tract. de prouidentia*, petulanter carpens Fracastorium, suis tribus libris nec vmbram de contagio fuisse assequutum, quum tamen ei totum in hoc argumento debeatur.

Ingeniosissimus Valleriola *in appendice locor. commun. cap.* 2. etsi Fracastorium de causi, & natura contagij disserentem plurimum laudet, dissentit tamen ab eo quòd putredinem, perpetuam esse contagij causam fuerit arbitratus. Primò. Quòd febres putridæ, tertianæ, quartanæ, quum putridæ sint, contagiosæ non sunt. Secundò. Contagij vis remediis propriis putredini comminueretur, & penitus corrumperetur, quum tamen longè diuersis, & nonnisi alexipharmacis contagij seminaria oppugnemus, eo quod hæc magis analogia, & occulta proprietate prosunt. Tertiò. Videmus homines in pestilentia, vel etiam sanos, citra putredinem, aut obstructionem vllam corripi statim, mortémque obire. At fieri non potest contagium, si putrefactio tam subitò, atque in instanti non fit. Quartò. Omnis pestis maximè contagiosa est, interdum tamen sine putredine, ex Fernel. *suprà*, aliquando sine febre, ex Gal. 3. *epid. sect.* 3. *com.* 55. & 9. *simpl. cap. de bolo Armena*, interdum adiunctam habet diariam, vt patet in sudore Britannico; aliquando solam intermittentem: multoties cum pulsu bono, bonáque vrina ex Galen. *lib.* 3. *de præsag. ex pulsib. cap.* 4. Vltimò. Id in canis rabidi veneno manifestè apparet, & in aliis contagiosis morbis; nam catarrhus, elephas, ophthalmia, & Gallicus morbus valdè sunt contagiosi, idque sine febri, aut putredine vlla.

Sed pro contraria parte facit vnum, ídque firmissimum argumentum, quod nullus morbus possit dici contagiosus, (hoc est, sibi similem affectum in alium inducturus) nisi communicet vaporem ita notabiliter infectum, vt sufficiat humores alterius vitiare, quod probat Arist. 7. *probl.* 4. Sed ea vaporis ita infecti copia à solo putrido calore moueri potest, vt ab vno corpore alteri communicetur; igitur petredo concurrit necessariò in omni contagioso affectu. Suadetur. Quod licèt aliquid è corpore effluat, benigna, aut praua infectum qualitate, vt tantus qualis requiritur, exurgat vapor, magna requiritur humorum agitatio, (non enim exurgere potest à quieto) quæ

non nisi à putrescente calore fieri potest. Nam innatus emendat malitiam fomitis, nec ita mouet, aut agitat, nec patitur ita infectum producere vaporem. Non exurens, qui etiam dicitur extraneus ab Arist. 4. *meteor.* 2. cùm validus sit, nimiúmque intensus; quare hic dissipat, attenuat, & dissoluit seminarium mali: qua ratione sub feruidæ æstatis calore plerumque sedatur pestis. Ergo solus calor putredinosus necessarius est ad omne genus contagij, quod spectatur in morbis per viciniam, expirationem, transpirationem, decubitum, aut quemuis alium adhærentiæ contactum, aut fomitem seminarij relicti in veste, stragulis, domo, aut quauis alia materia apta ad suscipiendum, diúque seruandum. Est ergo putredo præcipua, & communis contagij causa, vt sine illa contagium fieri non possit in morbis.

Nec aliter sentire cogunt rationes in contrarium adductæ, quibus singulatim satisfaciendum est: nam ex earum solutione, ad maiora dubia explicanda arripiemus occasionem. Dic ad primum. Quod quamuis Fernel. viro acutissimo arriserit opinio, pestem contagiosum affectum, sine putredine consistere posse, eius tamen placitum subuertit Galeni auctoritas lata *lib. 6. epid. sect. 1. com.* 29. quo loco pestilentem febrem ab aliis febribus putredinosis differre, per excellentiam putredinis asseuerat. Quare si pestis crudelior est affectus, & efficacior febre pestilenti, (plures enim apprehendit, & interficit) & à mutatione aëris validiore, & magis diuturna ortum ducit, auctore Magistro 3. *aph.* 5. & 14. qua de causa dicitur epidemia perniciosa, 3. *epid. sect.* 3. 20. & *lib.* 1. *de rat. vict.* 9. iure merito dicendum est, pestis calorem putredinosum semper esse sordidum, profundum, interaneum, & contagiosum, vt latè inter omnes probat Ludou. Mercat. *lib.* 7. *de feb. cap.* 1. quidquid illegitimum & spurium contagium (hoc enim ad libitum diuidit Mercatus in nothum, & verum) citra putredinem posse fieri asseueret *tom.* 1. *quæst.* 176. *n.* 17. putat enim modum substantiæ à cœlo, aut aliqua sic disponente causa æquè posse comparari vitiosum, ac si per putredinem talis fieret, pro exemplo afferens ophthalmiam, elephantiasin, impetiginem, & morbum Gallicum. Quod falsum est, nam hi morbi ex putredine oriuntur, & citra vaporem putridum communicari alteri non possunt; cuius indicium manifestum est, fœtor ingens exhalantis vaporis ab vlcerata elephantiasi, virulêta impetigine, Gallica, eáque vlcerata lue, & ophthalmia lippientium oculorum. Argumenta verò Fernel. eleganter soluit Alexãd. Massaria *lib.* 1. *de peste. fol.* 13. *edition. Venet.* Omnis ergo pestilentiæ causa, quacunque tandem de causa illa oriatur, immediata & coniuncta, est vna excellens putredo, ex nimia solùm humiditate, tanquam subiecta materia, & extranea caliditate, vt ab efficiente causa concitata. Nam ex Gal. sententia *lib.* 1. *de temperam.* 4. & 3. *epid. sect.* 3. *in princip.* & alibi passim, in calida humida constitutione, similibúsque naturis statim succrescit pestilentia. Denique nullum ex malis, quæ Hipp. *in Epidemiis*, in peste accidisse narrat, inuenies, quod putredinis soboles non sit, quòd neque à sicco putrefieri quicquam sit aptum, neque à frigido. Hoc ita esse intelliges, si carnes, & reliqua quæcunque condita asseruari ab hominibus solent, obserues; hæc quidem sale, hæc muria, hæc aceto, hæc alio quopiam ex iis quæ siccant, commodè præparari deprehendes: in Borea, qui siccus naturâ & frigidus est ventus, omnia quàm diutissimè imputria durare, contrà putrescere facilè austrino flatu, est enim is ventus calidus, & humidus. Quòd si calida & humida constitutio generandæ putredini est maximè accommoda, vt passim *in meth.* & *lib. de dif. feb.* docuit Gal. quis dubitabit frigidam & siccam, illius generationem arcere, & impedire? Num verò præter putredinem in pestilenti lue cœlestis qualitas, atque occulta vis malefica, & corruptrix necessariò sit statuenda *in lib. vlt. Praxis Historiarum, cap. de febre pestilenti*, contra Fernel. & alios diffusè agitabimus. Interim vide Emman. Gomesium Antuerpiensem, *lib. de peste*, *cap.* 5. Massariam *eod. tit.* & alios qui de peste doctè disseruere.

Ad secundum dic. Quòd quamuis contagio dicatur putredinosa; non tamen è conuerso omnis putredo, putridáue affectio asseritur contagiosa, quoniam plura alia necessaria sunt ad contagium, quæ *supra* explicuimus, quæ cùm in putridis febribus non concurrant, idcircò hæ non sunt contagiosæ.

Ad tertium. Ex his euenit, vt in curatione morbi contagiosi, non sufficiant auxilia putredini opposita: licèt enim putredine ablata, vis contagij auferatur, vel minuatur saltem, pugnare tamen conuenit aduersùs ea, quæ producunt affectus contagiosos, præsertim si maligni sint atque pestiferi; sic enim in putridæ febris curatione, præter putredinem intendimus febrem ipsam remouere. Adde, dissonum non esse, suspectas habere de contagio putridas febres, non æqualiter omnes, sed magis vnas, magis alias, pro varietate aliarum causarum, quæ ad contagium cõcurrunt. Nã non est parua coniectura, quòd cùm quis in vna domo putridè febricitat, multi consequenter ægrotent simul, serpente videlicet malo, & alios inficiente; qua de causa fenestræ cubiculi, manè & vesperi debent aperiri, vt innouetur aër, & noxius è domo expiret, & quòd ægri è domo vna in aliam permutentur, & alloquentes illum intentè non aspiciant, & fugiant ægri tetram & virulentam auram.

Ad quartum. Licèt plurimos peste, ac contagiosis morbis corripi videamus, qui antea sanitate fruebantur, non ideò dicendum citra putredinem hæc passos fuisse. Nam putredinis notæ non sunt multoties in humanis corporibus manifestæ; quod in rabidi canis veneno satis patet, quod longo temporis spatio in corpore occultatur sine damno, aut noxa vlla; & alia venena citra incommodum in corpore latent, 14. aut 20. annis, ex Gal. 2. *prorreth. sect.* 2. *com.* 17. & vermes nullo persentiente sensu, ex putrida materia generantur in nobis; & generatur maxima pediculorum copia, quin putredinis labem quis persentiat. Et demum nullus est qui neget fieri putredinem in nobis citra febrem, quoniam non semper cordis substantiam labefactat.

Ad quintum. Hoc argumentum quatuor habet partes. Quibus vt vtilibus seriatim satisfacere oportet. Ad primam dic. Varias extitisse auctorum opiniones, *num pestis detur sine febri vlla*, quas modò non placet examinare, in commodiorem locum reseruantes. Rixentur interim inter sese ad rauim vsque, Card. *lib.* 2. *contrad. tract.* 5. *cõtrad.* 4. Andr. Gallus *fascic.* 4. *de peste.* Mercur. *lib.* 5. *de febr. cap.* 17. Alex. Massaria eleganter, *lib.* 1. *de pest. in init.* Siue ergo repugnantes Gal. sententiæ sint explanandæ, ita vt in peste, exigua febris adsit, vel nulla, vel hæc in initio tantùm non appareat, in processu autem, etiam planè confirmato affectu suboriatur, & insigniter insolescat, & exasperetur, vel in omni tempore morbi, ægra peste affecti omnino careant, vt ex Galen. mente contendit Massaria *lib.* 9. *simpl. cap. de bolo arm.* & 1. *acut.* 9. & 3. *epid. sect.* 3. *com.* 28. & 55. cuius partes nos tuemur quoque, parum refert. Nam si est pestis absque febri vlla, non tamen absque putredine. Pestilentes enim visuntur catharri, & dysenteriæ totius febris expertes, (de quibus fit frequens mentio apud auctores) non tamen putredinis. Quomodo autem satisfaciendum sit Galeni auctoritatibus in contrarium ab istis auctoribus adductis, alij citati luculentissimè explicarunt: Vtramque ergo viam si amplectaris, tutus incedes.

QVÆSTIO LI.

Quòd detur diaria febris putrida, pestilens, & contagiosa. Contra Conciliatorem Peredam, & Brauum Petrafitanum, Medicos doctissimos.

AD 2. partem argumenti quarti. Responde. Pestem maximè esse contagiosam, interdum tamen habere adiunctam diariam putridam, ac pestilentem, quam nos libentissimè concedimus, cum Mercurial. *lib.* 5. *de feb.* 27. Valles.

Vallesi. *lib.5.contr.19.* Lang. *lib.1.epist.19.* Petro Salio *lib.* A *de feb pest.1* Fracast. *lib.2.de morb.cõtag.c.5.* Laur. Iouberto *lib.de pest.c.6.* Fern. *2.de abdit.12.* Augenio *l.de feb. 12.* Huchero *lib.de feb. pestil.c. 9.* Ioan. Caluo *lib.1. de apost. c. 5. de spirit.* quos sequuntur Prosper Alpinus *de medic. meth.lib.5.c.9.* Andr. Gallus Tridét. *fascicul.de peste.* Steph. Roder. Castrensis *lib.3.de meteor. microcosm. cap.11.*

Suadet ratio. Nam omnia putrescunt præter ignem, ex Philos. 4. *meteor.1.* at spiritus non dices ignem. Instat Pereda contra Valles. *in com. cap. 1. lib.2. Mich. Ioan. Paschalij*, multa esse quæ non putrefiunt, quæ nempe summè sicca sunt, vt ferrum, lapides, & elementum terreum. Licèt enim hæc, quoniam habent bene permixtum humidum cum sicco, difficulter putrescant, tamen putredinem effugere non posse, concedimus cum Arist. qui hanc, communissimum esse omnium interitum asseuerat. B Metalla ergo putrescunt, quoniam aquea sunt, quare Plato ea dicit esse aquarum genera, id est, esse corpora ad aquam pertinentia, & frigore magis quàm igne durata: lapides etiam per putredinem, hoc est, dissolutionem humidi à sicco, veniunt ad interitum, & cinis fiunt; proprio enim calore exolescente, naturalis humor vnà cum eo per vaporem emittitur. Terra enim, & aqua, & aër putrescunt, omnia enim hæc igni pro materia substernuntur, vt falsò contra Vallesium arguebat Pereda. Nam per elementum terreum, intelligit elementum purum, vel impurum: non illud, quoniam nullum elementum est purum; nam si esset, putrescere non posset, nam putredo mixtorum est passio. Si hoc, quum impurum sit, putrescere potest, quoniam à sua natura, hoc est, puritate recessit. At quæres iterum, cur si omnia elementa possunt hanc partium C distractionem pati, & putrescere, quoniam in suis naturis impura sunt, excepit ignem, qui etiam impurus est? Dic: quoniam ignis qualitates, minimè contrarias admittit; nam hic non potest refrigerari, neque fieri humidus, sed omnium est violentissimus, reliqua omnia conficit, & habet vt materiam substratam, ipse quàm minimum refractus. Accedit, quòd ea quæ putrescunt, debent vinci à calore ambientis, & debent quidem calore naturali fieri debiliora, calore verò præter naturam calescere, vt *cit. loc.* Philosophus ait. Ignis verò neutrum illorum potest pati, neque ab alterius calore vincitur, quia nulli occurrit potentiori, neque aliquis gradus caloris potest illi esse præter naturam, quum secundum naturam summum gradum caloris retineat, omnia ergo putrescunt excepto igne, vt explicat Didacus Lopius *in lib. de elem. cap. 4.*

D Deinde, si contingat spiritus humidiores esse, plusquàm illorum naturæ conueniat, & calidos, ex humidiori materia generatos, cur putredinis labem non concipient? cur si fit diaria simplex, quum inflammatus inspiratur aër; si putridus, & tabo infectus hauriatur, putrida & pestilens non gignetur?

Contrà sentiunt Conciliator *dif.94.* Pereda *loc.cit.* Ioan. Brau. Petrafitan. *in com.cap.5.lib.1. de dif.feb.* nixi his rationibus. Quòd spiritus tenues sint, obstruere non possint; facilè moueantur, transpirent, optiméque ventilentur, à natura nimis custodiantur, & gubernentur: quare si febris in iis concitatur, salubris semper dicta fuit à Galeno, mitissima ac prauis symptomatis minimè coniuncta, ex E Galen. *2.crif. 13.l.1.ad Glauc.2.& lib.1.de dif.feb.cit.* Qua ratione intricatus Massaria *lib.7. de feb. cap. 6.* leuitatem illorum, qui diariam inter morbos magnos acutos, & pestilentes connumerant, confutat, immò sudorulentam hanc pestilentem febrim, quæ eruditissimorum virorum fuit inuentum, figmentum, & somnium, aliis futilibus ratiunculis munitus, perfricta fronte appellare non erubescit.

***

DVBIVM LIII.

Num sanguis arterialis putrefieri possit. Contra Crucium Olysip. doctissimum.

QVid dubitandum de spirituum putredine, haustis per inspirationem putridis halitibus, à quibus illi putrefieri corrumpíque possunt? nónne sanguis arterialis purissimus, & tenuissimus putredinem concipere potest: at fortè hoc negabis, quum sanguis hic spirituum puritate, copiáque abundet, moderato calore sit præditus, quo putredini vehementer resistit, & facilè moueatur, & sic duplici tunica vallatus, rectéque ventilatus, à naturáque optimè gubernatus, nec putredinem, nec acrimoniam concipere potest. Quibus rationibus conuictus Antonius Crucius Olysip. *lib.2. Chirurg. cap. 10.* aneurisma à causa interna per corrosionem arteriæ fieri non posse arbitratur, quoniam sanguis hic malam qualitatem non acquirit. Cuius opinionis falsitatem coarguit Auic. *4. 4. tract. 2. cap. 16.* per hæc verba. *Et multoties arteriis de intus accidit pulsatio magna, & disrumpuntur, præterquam disrumpatur cutis, & cõgregatur sub cute emborisma, &c.* explicant Fallop. *tract.de tumorib.præternat.cap.14.* Fragosus *lib. 2. de apostemat.9.* Sanguinem enim arterialem, si calorem concipiat acrem & putridum, suâ acrimoniâ corrodere posse quis dubitat? quòd firmat Nicol. *serm.7.tract.5.c.24.* qui ab humore corrodente substantiam arteriæ, vel venæ, præterquàm corrumpat cutem, posse fieri aneurisma asseuerat: & *infrà* sic ait. *Et quando prouenit à causa intrinseca, magis prouenit ex ruptura venæ, quàm arteriæ, quoniã vena est facilioris corrosionis, quàm arteria; humor autem corrosiuus pluries reperitur in venis, quàm in arteriis, quamuis sanguis arteriæ calidior sit sanguine venæ, quoniã natura sollicita est, ne talis humor pro posse in arteria generetur, aut tempore longo persistat, &c.* Ex quibus constat, quòd licèt sanguis arterialis purissimus sit, & optimè à natura custodiatur, ac gubernetur, & alias habeat suprà citatas conditiones, quæ quodammodo aduersantur putredini: tamen huic est obnoxius; illæ enim difficultatem arguunt putrescendi, non tamen impossibilitatem. Sanguis ergo arterialis putredinem concipere potest, vi cuius suborta acrimonia, arteriam erodi contingit.

Nónne cor ipsum putrere potest? ex Gal. *3. de præsag. ex pulsib. 3. & 7.* quo loco dari hecticam pestilentem ac putridam, cordis substantia putrefacta non semel inculcat. Quidquid, falsò tamen, contrà sentiant Conciliat. *dif. 94.* & Trincauel. qui dum pestilentem febrem suo modo fingit, non hecticam pestilentem, sed hecticam ex pestilente febrem nobis proponit. Sed aduertere debet Trincauel. cor posse pati putredinem, abscessus, vulnera, vlcera, vermes, verrucas saniosas, omnis generis tumores, cum animalis vita, quæ omnia in dissectis corporibus, in membrana cor vestiente, in ipsius ventriculis, & substantia adinuenisse gloriantur Benuen. Fernel. Holler. Massa, Thom. à Veiga, Matthias Cornax, Realdus, Andreas Laurent. & alij quos referunt Marcel. Donat. & Schenckius *in suis obseruationib.* & nos *lib.2.huius operis* diffusè proponemus, quum pericardij affectiones, posito exemplo in simia, & gallo patientibus tumores scirrhodes, apud Gal. *5. de loc. 2.* fuerimus interpretati. Lege *obseruationes 139. & tres seqq.lib.1. nostri, de praxi medica admiranda*: quibus locis raras peregrinásque historias de hoc argumento retulimus.

Cur ergo si cor, sanguísque arterialis putrefieri possunt, spiritus etiam putrere posse negabimus? Dari ergo ephemeram putridam ac pestilentem, verum est, quam inter pestilentes Gal. non constituit, forte quoniam existimauit, spiritus maligna putredine affici non posse, quin statim inficerentur humores, vt scitè notat Fonseca *in meth. curand. feb. quas Iacchin. omisit, cap. de febri pestilente.*

Neque quòd tenues sint spiritus, obstruere non possunt. Hoc verum, si de frequenti euentu sit sermo; si tamen contingat,

contingat, vt aliquando ex materia tenui non ita generentur, sed humidiori & crassiori, ad putredinem & obstructionem magis disposita, cur non obstruent, & putrefaciendo calefacient?

Et licet motus spirituum, & puritas, ipsos à putredine defendant, tamen si ob causam vehementem, & subiecti aptitudinem putrida, pestilentique aura inquinentur, cur diaria perniciosa, ac interficiens non orietur? nam natura eos, quoad potest, conseruat, verùm victa eos à labe tueri non potest, vt Riolanus ait. Omnis ergo ephemera salubris est, nisi sit pestilens. Nam omnis intermittens salutaris est, 4. *aph.* 43. quæ si sit pestilens, perniciosa erit. Hipp. enim, & Galen. intelligendi sunt de frequenti euentu.

QVÆSTIO LIV.

Num febris maligna, aut pestilens, intermittens esse possit. Contra Mercatum.

AD 3. partem argumenti quarti. Responde, intermittentem febrem malignam & pestilentem esse posse. Nam qui eam negat, Medicinæ decretis maximè repugnat. Quid enim obstat quominùs pars aliqua ita sit affecta, vt totum alimentum sibi commissum in malam qualitatem conuertat? & accessionis tempore mittat in focum, vel in aliam præcipuam partem, in qua deleterius humor conculcatus maiori labe inquinetur, è quo vapor fœdus eleuatus inficiat viscera tabe dira? Nónne ex tibia 3. *de loc.* 7. aura eleuatur per interualla, accessionis modo, comitialem morbum effectura? quem casum vidit & curauit Tral. *lib.* 1. *cap.* 15. *tit. de iis qui ex alia parte morbum comitialem experiuntur*, & nos *supra* ex Gal. *hist.* 18. *huius lib.* explicuimus. Viderunt præter alios Sauonarol. *tract.* 6. *de ægritud. capit. cap.* 20. *in fin.* Fernel. 5. *pathol.* 3. Nónne ex venenati seminis, & spurcissimi menstrui malitia totius corporis ex interuallis accidit conuulsio? quam referunt Gal. 6. *de loc. cap.* 5. Beniuen. *c.* 97. *de abdit.* Quid commemorem humorem malignum, qui in quauis parte reconditus, per circuitus sua virulentia potest naturam exagitare, de quo meminere Haly Rhodoam. *ad lib.* 3. *teg. Gal. in com. text.* 191. Valleriol. 4. *obs.* 6. Gattinar. *cap. de epileps.* qui auctores vnanimiter confirmant, posse humorem deleterium ad tempus coërcitum, & in parte quapiam conculcatum exhalare, & per circuitus paroxysmales repetere.

Quòd si hæc vera sunt, & virorum haud postremæ notæ monumentis confirmata, cur febris intermittens, maligna esse non poterit, humore maligno virulento per circuitus à natura exagitato? An quia nulla febris intermittens maligna esse potest, vt 4. *aph.* 43. oraculo prædixit Hip. id equidem non puto. Nam Hip. de salutari, miniméque perniciosa intermittente febri, & frequenter eueniente venit intelligendus. Quoniam aliàs quid inconueniens est, humorem malignum præ paucitate, in quapiam parte coaceruatum, non ita continuò, sed ex interuallis naturam lacessere, & accessionem concitare? quam nonnisi ex humorum maligna putredine oriri dicemus: hoc enim firmant Thom. à Veiga *lib.* 3. *de loc.* 7. *verbo, in corpore.* Illefonsus Lopius *in prognosti c. verbo, febres. n.* 23. Iacob. Othæus *de obs. propriis*, relatus ab Schenkio *lib.* 5. *obs. de febrib.* Holler. *lib.* 5. *obs.* 25. Ludou. Mercat. *tom.* 2. *de febrib. tit. de tertian. perniciosa* eleganter Vallesius 3. *epid. sect.* 3. *com.* 9. Hercul. Saxonia *lib.* 8. *de febrib. cap.* 37. qui omnes, intermittentes febres posse esse malignas, conceptis verbis asseuerant.

Quòd autem febris intermittens, pestilens esse possit, probat Fabius Paul. *lib.* 1. *enarration. in lib. Thucydidis de peste*, edoctus à Tito Liuio *lib.* 1. *decad.* 5. qui in peste sæua sui temporis, quartanos circuitus euenisse refert: quod facit etiam *lib.* 7. *decad.* 3. quam sententiam, probant Oddus de Oddis, *lib.* 1. *de pest. cap. vlt. in fin.* & Cornel. Gem. *tract. de pest.* hemitritæum pestilentem plures peste affectos inuasisse refert. Quare febres pestilentes interdum

A repetunt per circuitus, & accessiones habent, vt probant Forest. *lib.* 6. *de feb. pestil. obseruat.* 12. Thomas à Veiga *in com. c.* 4. *Gal. lib.* 1. *de dif. feb.* 5. *De septimo, &c.* præclarissima Gal. doctrina instructi, *in lib.* 3. *epid. sect.* 3. *com.* 20. quo loco nomen, *vulgare*, vel *pestilens*, non esse morbi certi inquit, quasi cum omni morbo complicaretur pestis. Explicat infra, *in text.* 64. vbi in constitutione pestilenti vagatas fuisse tertianas, quartanas, & alias febres erraticas asseuerat, quas cum multa turbatione fuisse coniunctas, prodit infra *in text.* 65. quæ si pestiferæ non essent, securissimæ essent, & minimè perturbantes, ex Gal. *lib.* 1. *epid. sect.* 3. *com.* 4. posse autem humorem pestiferum in parte quapiam contentum delitescere, & per circuitus accessiones mouere, *suprà* explicuimus.

B Ex quo patet errasse Ludouic. Mercatum *lib.* 7. *de feb. pestil. & maligna, cap.* 2. *in princ.* febrem pestiferam & malignam, non esse de genere intermittentium asseuerantem, quòd eius materia sit in venis maioribus, & prope cor; ideò si aliquando videatur intermittere, non verè, sed apparenter hoc contingere; ad tantam enim sæpe deuenit remissionem, saltem in principiis, vt facilè incautos decipiat, putantes intermittentem esse, quum reuera periodum vllam non seruet, immò sua malignitate citra veram intermissionem corpus fatiget. Sed cùm videamus aliquas intermittentes perniciosas, quas ipse suprà *in lib.* 6. concessit, adeò vt tempore accessionis longè sint grauiores continuis, in eius opinionem descendere non possum. Licet enim necessarium sit, in maligna pestilentique febre, cor praua putredine, & maligna qualitate offendi, (in hoc enim à cæteris putridis distinguitur, non

C tamen semper à corde putredinem incipere, illius humores aut substantiam occupantem, affirmandum est: nam interdum extra venas ab aliqua corporis parte eleuari potest vapor deleterius, cor feriens, lancinans, & eius robur prosternens, vt apparet in temporaneis venenis. Nec in febri pestilente cor semper primò afficitur, quoniam dantur anginæ, pleuritides, catharri, dysenteriæ, phrenitides, & colici dolores pestilentes, ex Paul. *lib.* 3. *cap.* 43. & Auic. 16. 3. *tract.* 3. *cap.* 6. & *tract.* 4. *c.* 30. Gentil. *in com. cap.* 6. *fen.* 16. 3. Leono Lunési *lib.* 1. *art. medic. sect.* 3. *cap.* 4. Diuersa enim, & admiranda est pestis analogia, vt aduertunt Mercur. *l. de pestil. c.* 14. Fracastor. *lib.* 2. *de morb. contag. cap.* 4. Fab. Paul. *in com. lib. Thucyd. de peste*, *fol.* 274.

D Sicut enim datur pestis, quæ solùm virgines afficiat, alia senes, alia quæ crura corripiat, vt innumeri auctores cófirmant, prout varia & diuersa dantur seminaria, quæ prout vel his, vel illis amica sunt, vel inimica, ita modò hunc, vel illum afficiunt: sic etiam datur alia, quæ certa membra affligit tabe dira, vt pleuram, guttur, partes spiritales, cerebrum & intestina, prout *in lib.* 2. de colica pestilenti agentes, latiùs comprobabimus: de quorum affectuum curatione egit Cardan. *lib.* 3. *de venen.* & vt nuperrimè, sic omnium elegantissimè Ioan. Colle, *in lib.* 3. *de morb. malignis* disputauit. At in iis pestilentibus affectibus, cor primaria sedes non est, licèt ratione febris semper patiatur.

QVÆSTIO LII.

E *Quòd in peste, pulsus & vrina videantur esse secundùm naturam, cum ægri morte, & quæ sit huius euentus causa. Contra Auic. interpretes, Gentilem, Nicol. Amat: Mercurialem, Altimarum, & alios Medicos præstantissimos.*

AD 4. partem argument. 4. ducto altiùs exordio respódendum est. Gal. *lib.* 3. *de præsag. ex pulsib. c.* 3. sic ait. *Quidam enim ab initio ad finem vsque, alij per totum morbum, probum pulsum habebát, qui perparum deflexisset à natura, &c.* Et *cap.* 4. sic ait. *Sanè videtur quibusdam perplexa & incognita via, siquádo nec differentia vlla pulsuum à naturali deficiat, & se ipse ægrotus febrem non dicat percipere, ac inæqualitatem, quæ molesta est, balneis percurauerit, & vt*

rem

rum difficiliorem reddam, nec ex vrina quidem petere in A *huiusmodi affectibus firmam notitiam semper licet, sed est ferè anceps colore, & compage similis naturali. Sexcentos tales in diuturna pestilentia conspeximus, vbi Medicos cerneres nihilo plebe prastantiores, imò verò imperitiores multo nonnullos experiente plebeio, &c.*

Hanc sententiam firmat Auic. 1.4.*tract*.4.*cap*.2.*de sign. feb.pestil*.§. *Et quandoque est de febribus pestilentialibus, in qua non percipit ager, nec tangens propinquus multitudinem caloris, & non alteratur pulsus, & aqua magna alteratione, & cum hoc ipsa est interficiens velociter, & hasitant Medici in esse eius, &c.* Repetit.2.4.*tract*.1.*cap*.80.§.*Et quandoque est vrina in agritudinibus pestilentialibus bona, naturalis in substantia sua, calore & sedimine, & ille cuius est, tendit ad mortem, &c.*

Sequuntur horum auctorum mentem, Auenzoar *lib*. 3. *Theiz.tract*.3.*cap*.1.§. *Ex his autem qua pluries, & pro maiori parte vidi accidere in epidemia, sunt febres putrida, qua lēta in tantum esse videtur, quòd vix percipiantur nisi à Medico, & moriuntur subitò cum eis, &c.* Auer.4.*collect.cap*.14. *prop. fin.* idem confirmat. §. *Et non apparet in his febribus fortitudo, nec sentitur in eis magna lasio manifestè, &c.* Horum mentem explicat Rasius 10. *lib. ad Almans.cap*. 2.*de peste*. §. *Febribus qua ex aëris corruptione generantur, non videtur in principio multa inesse caliditas, neque acuitas quum tangitur ager: sunt tamen in occultis corporis partibus, & ipsius profundo magni nocumenti, & sunt deceptoria, & vehementis operationis, & sunt febres lenta, tepida, conclusa, &c.*

Sed relictis veterum sententiis, placet veritatem hanc examinare ad vnguem. Videtur enim longè à veritate alienum existimare, pulsum bonum, & vrinam bonam in peste interficiente apparere, quum venenū lateat interiùs, lancinet cor, vitalis potentiæ & naturalis facultatis tonum dissoluat; sicque necesse est, vt pulsus in aliqua differentia deficiat, si verum est, pulsum inquietudinis, damnique interni indicem esse certissimum, ac minimè fallacem. Insuper, si pestilens calor ab aliis per putredinis excellentiam differt, ex Gal. 6. *epid. sect*. 1. *com*. 29. cur in pulsu, aut vrina, aliqua putredinis nota non apparebit? quam ex his signis rimari posse probat Gal. 9.*meth*.4. §. *Quia autem nec in hoc, nec in lotio, nec in ipsa caloris qualitate, indicium aliquod humorum putrescentium apparuit, &c.*

Enimuerò si Galeni verba, aliorúmque auctorum mentem penitiùs scrutemur, pulsum naturalem, & vrinam bonam in peste interficiente non posse apparere inueniemus. Patet ex Gal. *suprà*, ex verbo [*perparum deflexisset à natura,*] & ex altera [*alteratione magna,*] & ex alio [*similis naturali:*] ex quibus omnibus manifestè constat, in peste, ægro tendente ad mortem, minimè dari pulsum naturalem, sed huic valdè similem ob dictas causas, vt communiter Medici ex Gal. sententia falsò pronunciant.

Quare tamen pulsus & vrina, à natura perparum deficiant, plures explicarunt, sed an rectè, ipse iudicabis, si eorum opiniones priùs exaudias. Auic. interpretes in varias abiere sententias. Dicunt ergo primæ opinionis fautores, quòd natura tanto malo oppressa non audet aggredi pugnam, & quasi deuicta non valet insurgere contra morbum, sed potiùs ad operationes naturales se conuertit, vnde pulsus apparet bonus, & vrina bona. Hunc soluendi modum excogitarunt Conciliat.*dif*.94. Gordon.*lib*. 1. *de feb.cap*.10. Pro illis est locus eximius *lib*.3.*cris*.9.sic enim ait Galen. *Hoc enim accidit, vbi plurimùm natura à morbo superatur, tunc enim neque certare aduersus ipsum aggreditur, &c.* Lege quæ pro huius opinionis defensione latè congessere, Iacob. de part. Thadæus Florent. Vgo Senensis, *cit. Auic. cap.* explanantes.

Sed horum demiror ingenium, quòd in re clarissima ita à Galeni mente deflectant, cùm innatam naturæ prouidentiam denegent in custodiendo animali; nam ea ex necessitate operatur, & aduersus corrumpentia decertat. Quî enim fieri potest, vt hæc licèt multa pernicie oppressa, morbum non aggrediatur? Nónne hæc est miles strenuus, qui aduersarium prouocat ad pugnam, etsi in conflictu ipso succumbat, & emoriatur? Nónne hæc maiores semper acquirit ad pugnandum vires, vt corpus ab externis iniuriis, quoad potest, defendat, in qua cum morbo luctatione pulsum debilem, frequentem & inæqualem fieri certum est? Nónne animalium natura est morborum medicatrix, & in expellendis, & oppugnandis mirabilem efficaciam præstat? Cur ergo hæc tanto malo afflicta, signa non dabit ruinæ suæ manifesta, quæ nonnisi ex pulsu, & vrina desumi possunt firmissima. Nec est dicendum, ipsam morbi sæuitie deuictam ad opera naturalia se conuertere, sed pugnam inire, quæ licèt tunc non sit eo robore facta, ac si superior esset, (quo pacto intelligendum Galenum puto) erit tamen ea vi qua poterit.

Secundæ verò sententiæ defensores, quorum primus fuit Gentil. *in com.cit.loc.Auic.* cum Nicol.*serm*.2.*tract*.2. *serm*.4.*distinct*.6.*cap*.9.*in fin.* asserunt prædictos auctores hoc modo intelligendos. Corripiatur v. g. quidam febre salubri, in cuius corpore lateat materia venenosa, quæ licèt, quoniam est in parte ignobili, & à corde remota, non noceat, tempore tamen crisis commota cor subitò ferit, oppugnat, & interficit: quare æger moritur ex febre salubri cum pulsu bono, bonáque vrina. Sed non aduertunt viri doctissimi, quòd postquam humor venenosus se deoccultauit, tunc necessariò æger febri pestifera laborat; quo tempore pulsum bonum, & vrinam bonam apparere non est dicendum, & maximè quum præ conatu naturæ in crisi facto, & humore venenoso sua vi maligna cor feriente, omnia immutari contingat. Lege quæ de hoc modo soluendi scripserunt Theodor. Angeluc.*lib*.1.*de feb.malign.cap*.6. Frācisc. Vlmus *lib*.4. *de vrin. cap*. 6. Scalig. *exercit*. 32. *de subtilit. in Cardan.* Valuerda Olyssip.*in epistola de peste, Lusitano idiomate conscripta.*

Alij alio modo respondent, de quorum numero est Fōseca, *in meth. curandar. feb. quas Iacchinus omisit, tit. de feb. pest. sign.* qui ex eo pulsum naturalem fieri in peste, corde pessimè affecto arbitratur, quoniam ita calor insitus à mala veneni qualitate debilitatur, vt non possit pulsum mutare, & extendere, ob spiritus & innati caloris inopiam. Corruit solutio, nam cùm natura frequentia magnitudinem compenset, si exactè examines pulsum, differentiam inuenies à naturali, sicque erit languidior, frequentior, & inæqualis.

Clarissimus Mercurialis *lib*. 3.*de excrementis, cap*. 8. *in fin.* affirmat calorem exiguum, pulsúmque moderatum reperiri, quòd febris pestilens ipsum quoque cordis corpus occupauerit, planéque confirmata sit, & in habitu, (quam hecticam pestilentem concedit Gal. *de præsag. ex puls. cit.*) in qua pulsus calorem repræsentat æqualem, & similem sano. Sequuntur hanc opinionem, Altimar.3.*de feb*.8. Oddus de Oddis *lib. de pest. cap*. 12. Amat.3. *cent*.74. Sed quum Gal. peste correptos habere pulsum similem sano, dicat; hectica verò pestilenti correpti habeant pulsum debilem, paruum, crebrum, & modicè celerem, ab eorum opinione discedere cogor. Quum hecticæ pestilentis pulsus non sit similis sano, nam veneni sæuitie oppressa facultas, & languens, paruitatem pulsus crebritate vult compensare, ita vt quòd vnica pulsatione non potest agere, pluribus efficiat.

Vera ergo sit sententia, vsu, experientiáque confirmata: Pulsum similem sano, & vrinam similem naturali apparere, quando pestis venenosa qualitate ampliùs affligit, quàm putredine. Quare quum exigua putredo circa humores versatur, exigua erit mutatio in vrina. Pulsum enim similem sano apparere, sæuiente malo, venenóque interno, dicendum est, in hac peste quæ sine feruore, & calore nimio cor fatigat, & extinctis resolutisque spiritibus vitalibus, corpus & potentias cæca quadam, & abdita venenosa qualitate labefactat, & veluti præsentaneo veneno homines ex improuiso, sideratorum more interficit, prostratione summa, & plerumque sine sensu doloris, anxietudine, & angore maximo vexat, & inopinatò cor premit. In hac neque calor ardore mordax, nec sitis vehemens est, æger tamen animi deliquio, syncope,

pulsu

pulsu paruo, debili ac pusillo, assidua vomitione, vigiliis, inquietudine, corporis iactatione, & virium imbecillitate, spirituum omnimoda iactura refrigeratus occumbit: in hac, quum sit interficiens velociter, hæsitant Medici in esse eius. De quo argumento vide Fernel. *lib. 2. de abdit. 12.* & Petrum Salium *libr. de febr. pestilent. 15. & 16. ad fin.*

Non desunt, qui ad repugnantiam temperamentorum confugiant, quam tantopere laudauit Gal. *3. de praes. ex pulsib. 3.* quum videlicet cor calidius est, humores autem in sinibus contenti frigidiores, ex qua contraoperantia pulsus sit moderatus. Vel interdum est inæqualitas temperamenti inter cor & arteriam, vt scilicet arteria quæ frigida est, à corde calefiat, ita vt euadat pulsus nec paruus, qui frigidæ intemperiei est, nec magnus qui calidæ, sed inter vtrumque moderatus. Aliquando ad distantiam arteriarum à corde; quæ enim cordi sunt propinquiores celeriùs recipiunt influxum à corde; quæ remotiores sunt, tardiùs, vnde pulsus fieri similes temperato, & naturali asseuerat. Sed quoniam hanc verissimam doctrinam, & miro ingenio adinuentam, iuniores in varios sensus distorquent, & oppugnant, imò inflatis buccis merum figmentum esse asseuerant, & locus iste latiùs diuagandi tempus non concedit, hanc arduam pro Galeni defensione aduersùs ipsius calumniatores litem discutiendam reseruemus, ad *librum vlt. Praxis Historiarum*, in quo de pestis curatione latè disseremus.

At 5. argumen. de canis rabidi veneno, dic: In rabie putrefactionem quandam existere, latet enim nos: nam putrefactiones quæ in humano corpore fiunt, non admodum manifestæ sunt. Verisimile est autem ita se habere, quoniam canes quum rabiunt, febri quadam corripi solent. Ergo si omnium contagionum inductio fiat, eas in putrefactione consistere deprehendes, ob quam pituita gypsea, (vt ad pensum redeamus) quæ est strumarum causa materialis, & crassi mucosique humores putrefacti, sunt in causa, vt strumæ contagium inducant.

DVBIVM LV.

Num pituita vitrea putrere possit.

PItuitam enim gypseam putrere posse, nulli est non manifestum. Nam si cor vitæ fons, & domicilium, viuente animali; spiritus vitalis (functionum instrumentum,) sanguinis arterialis, in quo calor permanentiam habet; semen, ex purissima sanguinis parte elaboratum; sanguis venalis, lac, & alia plura putrere possunt, vt *suprà* retulimus, cur non gypsea pituita? Dices fortassè, illi maximam inesse siccitatem putredini nimiùm resistentem, sed hoc difficultatem putrescendi arguit, non impossibilitatem. Nam si crassus, melancholicúsque humor, atque terrestris, sextanæ, septimanæ, octonanæque febris est causa, apud Auic. *1.4. tract. 2. cap. 68. in fin.* & hoc per putredinem accidit, ex ipso *ibi §. Etiam non prolongatur, quin sit in quibusdam corporibus melancholia grossa, & pauca cui accidit putredo, &c.* Cur gypsea non putrescet? Deinde si pituita vitrea suapte natura frigidissima, *2. de loc. 5. & 2. feb. 6.* putrescit, ex Auic. *1.8. tract. 2. cap. 80. §. Verùm ipsi accidit iam putredo, &c.* & febrem concitat ob putredinem, ex Gal. *cit. de feb.* cur gypsea non putrescet? fortè quoniam ab humore omnino exuta est? id equidem non puto. Audi Petrum de Peramato *lib. de humorib. cap. 13.* per hæc verba. *Est autem pituita gypsea, crassior reddita per serosi humoris absumptionem, reperitúrque in artubus, pulmone, atque aliis meatibus corporis non rarò, talísque appellatur ante integram exiccationem, & conuersionem in tophum, & lapidem, &c.* Hanc modica quadam humiditate, & mollitie esse adhuc præditam Costæus confirmat, *in com. c. 1. Auic. fen. 1. doct. 4. n. 6.* licèt enim lapidis, aut gypsi duritiem præsentet, ab iis tamen distat ob humiditatem, qua non est omnino spoliata, quum adhuc in tophi, aut calculi duritiem non migrauerit, vt *6. physiolog. 9.* Fernel. docet. Addiderim, strumas non ex hac solùm pituita, sed ex lentis mucosísque humoribus ortum ducere, vt inter omnes firmauit Manard. *7. epist. 2.* Ab humore ergo in strumis reperto, lento & putrido, quum habeat omnes conditiones ad contagium requisitas, eleuari vaporem, vicinum corpus contactu & fomite infecturum, affirmamus.

Neque dicas, non adesse putredinem in isto humore, quia in strumosis non visitur febris, à putredine inseparabilis. Nam præterquam quod strumæ febres mouent, teste Celso *lib. 5. cap. 20. rubric. cit.* ob humorem putridum (qui est illarum causa) febrem concitantem, vt proprio experimento firmauit Amat. *5. centur. 20.* etiam pestis datur sine febri, non tamen sine putredine; & plures pestilentes visuntur morbi omnis febris expertes, non tamen putredinis. Quamuis enim hæc sic causa febris, non tamen omnis; sed ea quæ per omnia vasa vagatur, aut ita vrget vt corripiat, & ponat in calfacto esse: id quod non semper efficere potest putredo, vel etiam insignis; quum sit in externis partibus posita, & à corde remotis; vt plures ostendunt morbi, quorum putredinem sat ostendit fœtor ingens exhalantis vaporis à manantibus vlceribus, sordidis fistulis, virulenta scabie, fœda elephantiasi, Gallica lue, & aliis cutaneis affectibus.

Neque obstat, quòd per duram cutis tunicam vapor exire non possit, vicinum corpus infecturus. Nam omnia sunt transpirabilia, *6. de loc. 5.* & per cutem exilibus, crebris, & insensibilibus foraminibus constantem (poros vocant,) effluxus continuus extra corpus humoris noxij defertur. Celerem autem euaporationem iuuat partis affectæ internus calor continuò effumans; calor autem à putredine humoris in parte coërciti fouetur semper.

DVBIVM LVI.

Num putredo sit causa caloris.

OBiicies hoc minimè esse verum, nam putredo non est calor, is autem non nisi à suo simili oritur: neque enim concipi potest, vnde putredo putrenti rei calorem addat. Deinde licèt putrentes humores reddantur calidiores quàm antea erant, quum minus caleant quàm cor, febrem excitare non poterunt. Iungit Arist. *4. meteor. cap. 1.* putrentia omnia reddi frigidiora, quum per putredinem exhalet innatus calor, & extraneus cesset post actionem.

Licèt pro huius dubij solutione, variæ sunt Philosophorum opiniones, seu potiùs rixæ: placet cum iuniorum doctissimis flammam vtcunque iam consopitam excitare, quum ad huius obiectionis solutionem, quædam necesse sit prælibare, ex tam multis quæ Gal. interpretes, ad *cap. 3. lib. 1. de diff. feb.* doctè literis commendarunt: de quorum numero sunt Argenter. *in art. medic.* & Thom. à Veiga, *in com. cap. 5. Galen. lib. 1. de diff. feb.* Thomas Erastus, Archangel. Mercenar. *prop. tract. de putredine.* Eustach. Rudius *3. de feb. 11.* Vallesius *4. controu. 3. & 4. meteor. 1.* Ludou. Mercat. *tom. 2. lib. 3. de feb. caus. in init.* Stephan. Roderic. Castrens. *lib. 3. de meteor. microcosm. c. 4.* inter quos non adhuc capit discordia finem, adeò dubium, anceps, arduúmque est: & nos plura de putredinis causis, essentia, & natura Laconicè proponemus, *lib. 4. in com. hist. 4.*

Neganda enim foret illa propositio Gal. lata tum *cit. de diff. feb. l.* tum *lib. de caus. morb. 2. & 3. de temper. 2.* nisi certissimo, manifestissimo, frequentissimóque experimento, sui certitudinem euidentiámque exhiberet; quale est illud *cit. loc.* relatum, de stercore columbino, ex quo putrefacto, vaporémque edente, tota domus in Mysia, Asiæ parte, conflagrauit. Hoc autem ita accidere confirmant euidentissima argumenta. Primùm, acrimonia sensati caloris in putrido, dum extrahitur, sanguine. Exemplum aliorum stercorum, quæ putrescentia multum ignem concipiunt, adeò vt si manibus tangantur, exurant. Ardor tritici in aceruis putrentis, lactucarum aceruus, quæ, si eas relinquas donec putrescant, comburunt. Accessionum repetitio, duratio, & earum cessatio satis ostendunt.

Indicat

Indicat euidenter humor in parte obsessa phlegmone A contentus, vbi prohibitus difflari putrescit, & febrem concitat.

Quare tamen hoc accidat, ex Gal. doctrina, & Philosophi dictis satis constat; hi enim exemplis rationem addidere. Putrescentia ergo omnia calorem concipiunt, calidaque præternaturaliter redduntur, licèt putredo non sit formaliter calida vt ignis; neque eminenter, vt sol; neque potentia vt piper, quòd alienus calor vniuersum occupet corporis habitum: siquidem per putredinem naturalis calor corrumpitur, & ab extraneo calore subiectum occupatur, qui essentia sua acrior est & mordacior. Qua de causa pituita, reliquique crassi & frigidi succi febrem accendunt, concepta priùs putredine, *lib. 2. de diff. feb. 5.* Quo fit vt in frigidis affectibus prope mortem aliquando febris consequatur, eo quòd retenta, & putrefacta excrementa calorem concipiant. Hæc est facilis secundùm Galen. & Philos. mentem responsio.

B

Licèt enim putredo non sit calor, calefacere tamen potest, ob extraneum, præternaturalémue calorem ambientis, qui si validior sit innato rei putrentis, cur putrefaciendo non calefaciet? Natiuus enim ad opposita patibilia gubernanda fit impotens, & ineptus; sicque effluere humidum permittit: in quod prosiliens extraneus, feruorem & incendium concitat. Quòd si putridus humor adeò non calet, vt cor, aut contenta eius, (hoc enim secundo loco obiiciebant plures) saltem transmissa fuligo calidissima est, & sufficiens ad febrem inducendam: quoniam concepto putredinis vitio languet innatus calor, & ab extraneo, vel remissiori facilè alteratur, æstuánsque sponte gliscit, & ad noui putridique aëris accessum crescit & incenditur. Tantùm enim abest vt post actionem alienus cesset calor, vt ad absentiam innati magis efferuescat, sicque intensior putredo concitetur.

C

Humor ergo actu committens strumas, & qui earum causa coniuncta dici potest, & debet, transpirari prohibitus putrescit, effumat, & calorem concipit acriorem & mordacem; ex quo eleuatus vapor putridus, lentus, & praua qualitate affectus contagium inferre potest, maximè quoniam eleuatur ex loco cutaneo externo, è quo integra, minúsque mutata exit aura. Strumæ ergo tam vlceratæ, quàm non vlceratæ, sunt fomite, & contactu contagiosæ. Licèt illæ promptiùs inficiant, quoniam à sordido vlcere fœtidissimus exurgit vapor, vicinum corpus infecturus lue dira.

D

Hoc minimè concederet Hieronymus Perlinus, qui *in declamatione ad lib. 2. cap. 20.* aduersus morborum contagionem, eiúsque fautores, acerrimè contendit, nullum morbum dari contagiosum, nec strumas, imò, nec ipsam pestem. Et quod plus est eò impudentiæ, imò dementiæ deuenit, vt asserat hodierna contagij, tum pericula, tum remedia irrita esse, inania ac planè nulla. Sed abeat cum suo commento Perlinus, qui humani generis hostis veriùs nuncupandus, sibi licere putat impunè homines occidere. Rationes verò quibus fulciat paradoxum, nondum exiere in lucem: Medicorum enim terrore percitus declamationem solùm excudit. Si fecerit, non deerunt docti qui earum vanitatem impugnent euidenter.

E

QVÆSTIO LIII.

Quòd verba non naturali vi, sed summi Omnipotentis potentia, aut accita Dæmonum ope, strumas aut alios morbos curare possint.

QVorundam rusticorum exemplo, &c.] Dirus morbus scorphula est, cum qua sæpissimè, incassum tamen, Medici laboriosè luctati sunt; pertæsi tamen vehementis laboris, rusticorum opem implorant. Nam hoc Herculeum malum opprobrium Medicorum dici potest. Siue ergo humorem hunc expurges, extrà & intrà emollias; (per internam enim partem exhibitis medicamentis, posse fieri emollitionem, tenent Fallop. *lib. de tumorib. præter natur. cap. 2.* Iul. Cæsar Claudin. *consult. 112.*) caustica & ipsum ignem adhibeas, vix succumbit affectus. Coguntur ergo miseri ægri Rusticorum (Hispani alexicacos, seu saluatores vocant) auxilium exquirere tanto malo oppressi. Illi solo contactu, visu, afflatu, verbis, aut lintei sicci applicatione strumas, aliaque vulnera sanant immedicabilia. An tamen hoc verum sit, iam videndum. Vanum namque non est, quod de verbis prolatis, & incantationibus circumfertur, quum his quotidie grauissimos morbos extirpari contingat. A sacris ergo literis ducamus exordium. Incantationes probare videtur Regius vates *Psalm. 57.* dum sic cecinit. *Furor illis secundum similitudinem serpentis, sicut aspidis surdæ, & obturantis aures suas, quæ non exaudiet vocem incantatoris, & venefici incantantis sapienter, &c.* Hierem. etiam *cap. 8.* idem scripsit, dum dicit: *Ego vobis immittam serpentes regulos, in quibus non est incantatio.* Hinc grauissimus auctor Iosephus *lib. 8. antiq. cap. 2.* affirmat, sapientissimum Salomonem præcantatione, & coniurationibus, vt Dæmones fugarentur, & morbi curarentur, vsum fuisse. Et Plato *lib. 4. de republic.* in vniuersum morbos incantationibus sanari asseuerat, vt affirmat Platonic. Princeps, Marsil. *lib. 3. de vit. cælit. comparand. 18.* Idque apud Lucianum Dinomachus Stoïcus, Ion Platonicus, Cleodemus, & alij opinantur. Imò Pythagoras, Empedocl. Apollon. Thyanæus, non tam verbis, quàm carminibus morbos sanari tradunt. Plinium *lib. 28. cap. 2.* eandem sententiam habuisse, eámque plurimis appositis exemplis confirmasse, probant insignis Tiraquel. *lib. 2. de nobilit. quæst. 7. num. 302.* Alexander ab Alexandro, *lib. 2. dier. genial. cap. 17.* eloquenter.

Ex nostris Trallian. non contemnendæ auctoritatis Medicus *lib. 9. cap. 4.* ex sententia Galen. id confirmat, §. *Præterea etiam diuinissimus Galen. qui nec quidem incantationes putauit, longo tempore, multóque vsu plurimùm ipsas posse deprehendit. Audi igitur verba ipsius, quæ de medica Homeri tractatione scripta reliquit in hunc modum. Nonnulli igitur putant incantationes anicularum fabulis esse persimiles, quemadmodum ego quoque diu existimaui: temporis autem progressu ab eis quæ euidenter apparent, persuasus sum, vim ipsis inesse; nam in percussis ab scorpio adiumentum sum expertus, nihilo autem minus in ossibus gutturi infixis, quæ incantatione statim expuebantur; ac multa præclara singula habent incantationes, quum institutum consequuntur, &c.* Quæ sententia Galen. licèt non extet, extitisse tamen, auctoritate huius viri potest comprobari.

Deinde is Auctor *lib. 12. in fin.* characteribus vtitur ad coli dolores persanandos: quam opinionem confirmat Marcel. antiquissimus Auctor *lib. de re medic. cap. 8.* Et mirabile est quod scribit Aëtius ex Archig. *tetrab. 2. serm. 4. cap. 29.* per hæc verba: *Dentem igitur mortui canis, in nomine eius qui ægrè habet, acceptum super prunas pone, vaporémque inde prodeuntem æger aperto ore admittat, & firmabuntur ei dentes &c.* Plurima his similia exempla legat qui velit, apud Fernel. *2. de abdit. 16.* Cardan. *lib. 2. tract. 2. contradict. 7.* Ad hæc Gal. *12. meth. 8.* flatuosi doloris curam per cucurbitulas super partem affectam positas docens, has esse auxilium incantamenti simile pronunciauit. Vide Beniuen. *lib. de abdit. sanat. caus. 26.* qui sagittam infixam, in saucio iam à Medicis desperato, carminibus auulsam fuisse asseuerat. Lege etiam Conciliator. *diff. 157.* de hoc argumento ex professo disputantem, & Andream à Cruce *lib. 1. de vulnerib. tract. 2. cap. 17. de curandis vulneribus, orationibus & aquâ.*

Sed fabulosum, & commentitium est, quod de incantationibus circumfertur. Quamobrem magi, & incantatores rigidè in Diuinis oraculis reprehenduntur, vt patet *in lib.* Deuteron. 18. per hæc verba. *Quando ingressus fueris terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi, caue ne imitari velis abominationes illarũ gentium, neque inueniatur in te qui ariolos sciscitetur, atque obseruet auguria, neque sit maleficus, neque incantator, neque qui pythones consulat, atque diuinos, & quærat à mortuis veritatẽ; omnia enim hæc abominatur Dominus, & propter huiusmodi scelera deleuit eos in introitu suo, &c.* Idem legitur apud Esaiam, *cap. 2. & in lib. Paralip. 33.*

&

& *in Leuitic.19.& 30.* in quibus locis Iudæi grauiter plectuntur ob incantationes. Ob quas *lib. 1. Reg.* Saül Rex à Deo interficitur. Et *lib.4.cap.17.* Dominus Osseæ Regis tempore populum Israeliticum, quòd incantationibus inseruiret, in captiuitatem Assyriorum deduxit. Et *in cap. 23.* iussu Domini, Deuteron. lege promulgata, delentur incantatores & aruspices. Consule Vallesium, *in lib. de sacra Philosoph. in com.cap.2.Genes.* Quare incantamenta sunt vanitatis plenissima, mera figmenta, & meræ nugæ. Quo pacto Imperatores Constantin. & Iulian. *in l. multi. & in l.nemo. Codice de maleficiatis, & Mathemat. nobiles, & ignobiles capite damnare iubet.* & amplius patet, *in lege 12.tabular. §. Qui fruges excantasset, & qui malum carmen excantasset.* Subscribunt Hipp. *lib.de morb.sacro, num.5.* Arist.8.*de hist.anim.24.in fin.* Gal. 6. *simpl. in proœmio. §. Verùm is ad fabulas, versus aniles, simúlque ad præstigiaturas quasdam deliras Ægyptias, iunctis quibusdã incantationibus, quas, cùm herbas colligunt, admurmurant: & sané vtitur ad ea quæ suspenduntur, & imposturas non solùm curiosas, sed etiam falsas vniuersas. At nos neque horũ quidpiam, neque nugaces istorũ narrabimus historias, neque enim vel paruis admodum pueris vtiles tales esse fabulas existimamus, nedum iis qui Medicinæ opera obire properant, &c.* Repetit 9.*simpl.cap.26.* Sequitur hos Cels. *lib.5.cap.27.* de vlceribus venenatis. Qua de causa Imperator Caracalla lege quadam inuiolabili cautum fecit, ne pro quartana, aut febribus abigendis, incantationibus quispiam vteretur. Adi Valles. *lib. 4. controu. vlt.*

Ex quibus duas obseruare oportet verissimas conclusiones. Sit prima. Verba materialiter sumpta, incantationes, coniurationes, characteres, figuræ, annuli, scripta, ligata, appensa, aut alia similia superstitiosa & vana, vim aut efficaciam persanandi morbos non habent. Hanc conclusionem probant inter omnes; Picus Mirandula *libel.prop.de magia.* Bernard. Veronens. *lib. 7. cap. 25. de de veneficiis.* Amat. 6. *centur.* 86. Symphorian. Campeg. *in annotament.contra Cõciliator.* Tarraga, *quæst.36.in lit.P.* Gentil. *quæst.55.extrauag.* Ioan.Brau. Petrafitan. *lib. de Marsis & Psyllis* eleganter. Ioan. Brau. Chamicus *lib. 2. de vuln.curat.cap.5.* Patet conclusio euidenter. Nam verba sunt naturales rerum imagines, & nihil aliud ipsa præter hominum placitum important. Deinde verba, aut scripta sunt, aut ore prolata; illa sunt quid mortuum, & omnis energiæ expers; hæc autem vim tantum habent contactum aërem feriendi, vt & animalium, reliquorúmque inanimorum soni: sed sonus tactum non magis valet immutare, quàm color auditum, quoniam non sunt sensuum istorum obiecta. Quare cùm ad sanationem necessarium sit tactum immutari, fateri oportet sanationi morborum, solam verborum prolationem nihil conferre. Horum enim omnium vanitas, à vanitatum auctoribus inuenta, ab Epicuræis, Cynicísque Philosophis antiquitus pariter vexata, atque derisa, non modò viris doctis, verùm etiam rudibus, ac plebeiis notissima existit. Lege Gasparum Peucerum *lib. de incantat.in princ.*

Quapropter si verbis simpliciter prolatis morbos incurabiles videris persanatos, Cacodæmonis ritu fieri hoc certum est. Et idcircò militarem illam vulnerum curationem hoc modo celebrari dicendum est. Nam hæc virtus tam multis non potest impartiri. Neque fidem adhibeas responsioni, quam aliqui ex supra citatis innuere videntur, quòd hi linteo vario modo imposito, vlcera sanant, quoniam abstergunt & exiccant, & sic saniei expurgatione, in euchymis præsertim corporibus, vlcus ad cicatricem perducunt. Nam hoc non nisi longo temporis spatio, fieri potest. At verò hi ex improuiso hoc machinantur, vt constat ex Ariolo citato à Beniu. 26. qui duobus digitis plagæ superpositis, & carminibus nescio quibus insusurratis, telum ex osse redire iussit, quod citra summum vitæ periculum, nec varia medicamentorum genera, nec operosa medentium manus extrahere vnquam potuerunt.

Meritò ergo hæc circulatorum impostura damnatur, & interdicitur diuinæ maiestatis cultoribus, quoniam

A Dæmonum pacto inito fieri certum est. Sic enim commentus est Diabolus, vt sanctissimis quibusdam verbis prolatis faciliùs & libentiùs homines fidem adhibeant. At licèt ab istis verba proferantur sancta, vel sunt in malum finem dicta, vel sensus eorum inuertitur, aut cum prophanis, & nihil significantibus rebus permiscentur. Sic isti mira perpetrant, quæ nonnisi spiritus iniqui commercio celebrari possunt. Contra hos impostores strenuè certarunt Gaspar Ciruelus Toletanus *lib.peculiari de superstitionibus.* Annæus Robert. Iurisperitus insignis *lib. 1. rerum iudicatar.cap.5.* Benedict. Perer. *lib. 1. de magia.* Thomas à Veiga *in com.85. art. Medic.Gal.* Ioan. Hucher. *lib.5.de malefic.*

Nec mireris: Nam sicut à maleficis & impiis hominibus, recitatis verbis, magicis quibusdam actionibus,
B & certis ceremoniis fiunt, vi Diaboli, fascina (philtra vocant:) & sicut agitatis, & transmissis noxiis succis ac nobiles partes, vel instrumentorum structura vitiata, innumeri hac de causa morbi contingunt, quos trans naturam. *loc.cit.* Fernel. vocat: idque faciunt præstigiatores immediatè per motum localem, vel illudendo sensibus, vel applicando actiua passiuis, vt latè referunt Lang. *lib. 1. epist. 38. & lib.2. cap. 34.* Marcel. Donat. *lib.4.de histor.mirab.cap.1.vers.fin.* Cornel. Gemma *lib. 2. de natur.diuin.characteris.cap.4.* luculenter: Sic Dæmones, & illi horum vi, agitatis & expulsis prauis humoribus à partibus præcipuis ad ignobiles, plurimos morbos, vel etiam insanabiles sanare queunt. Sed hæc curatio, vt scitè Fallop. aduertit, *tract. de vulnerib. in gener. cap.14.* quantùm ad medendi vsum pertinet, nec certa, nec tuta, sed
C fallax & captiosa, imò recidiuatione est, & periculo plena.

Secunda conclusio. Diuinorum nominum vi, & potestate omnes morbi sanantur. Hanc conclusionem probat eruditissimus Martinus Del Rio *lib.2.magic. disquis. quæst.* 8. Eius veritatem examplificat Origenes, qui cùm *in lib.contra Celsum*, Diuinorum nominum potestatem consideraret, inquit, in Diuinis nominibus mirandam latere vim, ideóque non esse ex Hebraica lingua in aliam transferenda, sed suis ipsis characteribus conseruanda; quod quidem ab ipso Pythagora obseruatum fuisse legimus. Sic Plato *in Parmenide* Diuina nomina tantùm commendat. Et idem 11. *de legib.* eos qui Diuina nomina mendacio, aut periuriis inquinant, sacrilegos vocat, iubérque à quolibet impunè cædi. Sic Socrates *in Philœbo*
D Deum nominare veretur. Hanc Diuinorum nominum mirificam vim ritè cognoscens Dionysius Areopagita, omnia Theologica mysteria in Diuinis nominibus exquisiuit, de quorum excellentia elegantissimum librum composuit. *Tanta est*, inquit ipse, *Diuinorum verborum maiestas, vt vel ipsi Dæmones, ipsorum potestate fugentur illicò, succenseant, & contremiscant, in quibus contemplandis tantopere Theologi insudant, & nudati à cogitatione terrena, totis viribus enituntur, vt sanctissimorum decem Dei nominum alta mentis acie sensum dignoscant.* In quibus analogia quadam, eiusdem decem nominibus sanctissimis, decem diuina oracula correspondent: decem orbes cælestes: decem Angelorum ordines: decem potissima membra hominis, ac rerum omnium ordines decem, vt eruditè *lib.4.agricult.cælest.* Risius disputat, & Iose-
E phus Castiliensis *in Porta lucis.* Tu interim lege, quæ ex omnium auctorum decreto eloquentissimè scripsit Leuin. Lemn. *in exhortat.ad vit.optim.instituendam, cap.59.* de diuini Numinis maiestate, & potentia diuinorum nominum, quibus Deus gloriatur in sacris litteris, varietate, significatione, amplitudine, efficacia, qua vna magicis, & diabolicis superstitionibus obsistere licet.

Neque tibi difficile videatur concedere Salutatoribus, licèt rusticis, inesse hoc donum conferendæ sanitatis supernaturale, quòd hi sint pessimi homines, vt notat Christoph. à Vega *lib. 3. de dif. feb.* Nam præterquam quòd magni sunt auctores, quibus fidem abrogasse piaculum propè sit, de quorum numero sunt Alexandrin. *lib.2. salubr. cap. 12.* Plin. *lib.7.natural.hist.cap.2.& lib.28.c.3.*

Pomponat. *in suo de incantationib. lib.* Cardan. *loc. cit.* Mathiol. *com. ad lib. 6. cap. 40. Dioscorid.* qui salutatores, occulta quadam vi, venenosos, & plures alios insanabiles morbos curare affirmant: id etiam confirmarunt Victoria *in relectione de magia.* Crucius *lib. 1. de anim. speculat.* 2. Nauarrus *in manuali, cap.* 12. dum sic ait. *Porrò illi qui vulgò salutatores dicuntur, & qui afflatu, aut verbis morbos curandi vim habent, (quantumcunque aliàs sint perditissimi homines) licitè possunt suo munere fungi, quoniam gratia illa gratis data huiusmodi hominibus à solo Deo, conceditur, &c.* Nam sicut non repugnat, vt in herbis, & lapidibus similes reperiantur vires: sic non contradicit, in tota humana specie similes vires inueniri.

A Constet ergò, diuinorum nominum vi omnes morbos sanari posse. Et salutatores, rusticósve, per hanc gratiam à summo Deo illis impertitam, strumas curare. Huc spectat eorum sententia, qui Reges Galliæ & Angliæ hac virtute curare strumas asseuerant, quod non annalium modò, verùm etiam aliorum testimoniis certum est, vt retulere Guido *tract. 2. doct. 2. cap. 5. Chirurg. magn.* Mercurial. *lib. 1. de morb. puer. 5.* Tagaultius *lib. 1. instit. Chirurg.* & nuper scripsit Andreas Laurent. *lib. prop. de strumar. sanat. admiranda ferè per totum.* Cur verò plus Regibus, quàm cæteris hoc donum communicetur, citati varias causas assignant. Reliqua verò sunt superstitiosa, & commentis malorum spirituum plena, ac planè vana, vt latè probat Cæsalpin. *lib. de dæmon. inuestigat. cap. 10.*

Quod verò de Salomone obiiciebatur, dicimus incantatione vsum non fuisse: quoniam tamen diuina sapientia instructus, (vt *ibidem* Iosephus notauit) callebat artes soluendi veneficia, quibus vti licitum erat, idcircò à multis, falsò tamen, incantatoris nota illi est imposita. Ad carmina Psalmographi, & similia Sacræ paginæ loca, dic. Regium vatem per parabolam loquutum fuisse, vt multi facere solent, non quòd realiter incantationes sint. Erat enim, vt notat Valles. *ad cit. loc. in lib. de sacra Philosoph.* philosophandi antiquus vsus, loqui per confictas B quasdam fabellas allegoricè significatas. Cætera verò fabulosa sunt. De quo argumento, quæ desunt, lege, si placet, apud Marinum Mercenium, *in cap. 1. in Genesim, vers. 1. cap. 19.* & Vallesium *loc. cit.* Rodericum à Castro *lib. 4. de med. polit. cap. 3.* Santorellum *lib. 2. Antepraxis, c. 15.* Paulum Zacchiam omniscium, *lib. 2. quæst. Medico-legalium, tit. 2. quæst. vlt.* Sed de morbis capitis tam multa dixisse sit satis.

LIBRI PRIMI FINIS.

ZACVTI LVSITANI DE MEDICORVM PRINCIPVM HISTORIA.

LIBER II.

De Vitalium, & Naturalium partium affectibus.

PROOEMIVM.

INTER principes nostri corporis partes, Cor, vitæ sedes, in medio thoracis locatum, ab auctore naturæ calidissimum creatum est membrum, tantò hepate calidius, quantò spiritus ad omnes obeundas functiones, excedebat sanguinem calore. Est ergo cor, focus & origo innati caloris: flamma quæ assiduè moueri non desinit, sed mutua reciprocatione semper distenditur, atque contrahitur: vitalis facultatis, irascibilisque animæ domicilium. Vitã calore, & spiritu per arterias in omnes corporis partes diffundit, & calorem influentem viuificum, cerebro, iecori, sanguini, & spiritui impertit. Membra omnia roborat, tuetur, defendit, & vinculo quodam veluti connectit. Nam quemadmodum summus ille maioris mundi motor, totam orbium machinam immotus ipse continenter rotat, ac vertit: ita huiusce minoris mundi, Cor ipsum, immotum sanè totam molem nusquam non voluit, ac impellit. Adeo viscus hoc est nobilissimum, & vitæ vsui præstantissimum, vt eius necessitatem admiratus Philosophus, illud venarum, neruorum, omnium facultatũ principium, imò primam sanguinis officinam esse acriter contenderit. Tanta huic particulæ caloris viuacitas inest, vt monẽte Galeno, *si quispiam viuente animali digitum in ipsius sinum immiserit, vratur prorsus sit necesse.* Hîc diuinus, & cœlestis ille calor, veluti in fonte, & laribus conclusus, à quo manante, natiuus singularum partium tonus conseruatur, & cuiusque partis symmetria recreatur. Huius ergo robore vigent omnia, languente languescunt, intereunte intereunt.

Vitalis itaque huius officinæ, œconomiæque commemoratorum instrumentorum Historias ex Medicorum Principum decretis, & monumentis depròptas, secundo huius operis libro, Diuino nos adiuuante Numine proferre, & ad posteritatis memoriam, non sine artis, vt reor, gloria, enarrare operæpretium duxi; insupérque alias omnes exponere, quæ ad thoracis partes, tam contentas, quàm continentes pertinere videntur.

Enimuerò ne in tam multos libros opus partiretur nostrum, placuit in hoc etiam eas in medium afferre, quæ ad partes naturales reducuntur. Et sicut in principio libri agimus de Corde, Gula, aspera Arteria, Pulmone, Arteriis, Pleura, Septo transuerso, Mediastino, Mammillis, Ventriculo, Intestinis, Abdomine, Renibus: sic etiam in fine, de Hepate pertractamus, facultatis naturalis sede, gratiosi humoris fonte. cuius vis, pro fabrica vniuersi corporis gubernanda, multa est, dignitas maxima, necessitas multò maior. Demum sermonem instituimus de Omento, Venis, Liene, & Vesica, quarum partium historias describimus, explanamus, quæstionibus, dubiis, & obseruationibus illustramus.

HISTORIA I. GALENI, DE GVLA.

Gulæ abscessus curatio.

ERGO cùm aliquando huiusmodi accidentia longo temporis tractu nobis apparuissent, accedente nonnunquam Ephemera febre, nonnunquam etiam horrore, & cõiecturam fecissemus abscessum concoctu difficilem esse in gula: accidit procedente tempore, vt laborans ruptionis sensum perciperet, ac subinde pus euomeret, idque non solùm eodem, sed postero quoque die, atque iterum tertio. Deinde succedebant ei deinceps omnia vlcerata gulæ indicia; quippe siue acida, siue salsa, siue acerba deuoraret, aut vellicationem, aut adstrictionem sentiebat, dolebátque hac in parte, vel nihil deglutiendo, sed moderatiùs. Vehementiorem verò dolorem excitabant ea, quibus mordendi, aut adstringendi vis erat. Hic ergo longo temporis spatio vix seruatus est, scilicet ætatis beneficio: etenim natu maiores ferè omnes perierunt, &c. Galenus* lib. 5. de loc. affect. cap 5.

PARAPHRASIS.

GVla (stomachum, œsophagum, pharynga, vel meri vocant) est via potus, cibíque, ex Gal. *lib.* 5. *& 6. de vsu part. cap.* 5. *& lib.* 2. *aph.* 17. constans duabus tunicis, quarum alteram ad cibi, potúsque deglutitionem fabricauit natura; alteram, quæ interna est, ad expulsionem comparatam. Hæc neruosa est, & fibris rectis constans; illa carnosa, & transuersis fibris contexta, ex Gal. *lib.* 3. *de facult. cap.* 8. cuius fabricam exactè describunt Columbus *lib.* 11. *de visceribus, c.* 4. Langius *lib.* 2. *epist.* 43. Hanc licèt sit frigida, membranosa & exanguis, ex Gal. *lib.* 4. *aph. com.* 45. sicut cæteras nostri corporis partes, omne tumorum genus pati posse, nulli est non manifestum.

Et licèt abscessus nomine plura possint intelligi, tametsi huius plures sint differentiæ, & causæ citatæ à Galeno passim, & relatæ ab Henrico à Cuelhar, Christoph. à Vega, Mercuriali, *in com. sent.* 65. *lib.* 2. *prognost.* & Ludouic. Mercato, *tom.* 1 *lib.* 3. *clas.* 4. *part.* 2. *quæst.* 200. *à num.* 26. *vsque ad* 36. tamen eius duplex est significatum: nam interdum sumitur pro decubitu humorum ab vna parte in aliam, ex Galeno *lib.* 6. *epid. sect.* 4. *com.* 39. aliquando frequentiorique significato accipitur pro tumore, qui digeri non potuit, sed in suppurationem conuertitur, ex Gal. *lib.* 2. *ad Glauc. cap.* 7. & Celso *lib.* 2. *cap.* 7.

Tumoris signa sunt, dolor, calor, deglutiendi difficultas, præsertim si solidum deuoretur, quæ omnia febris non ignaua comitari solet, maximè si fluxio biliosa sit: si autem ex crassiusculo, magísque lento humore oriatur abscessus, febris nulla, vel interpolata, exiguáve apparebit, quam inter diariarum numerum esse reponendam, certum est. Licèt enim ab internis inflammationibus ferè febris acuta sit inseparabilis; tamen cùm ab inflammata parte, putrida fuligo aliquando in propria substantia non communicetur cordi calor, sed solùm præter naturam alteratione per continuum facta, fit vt multoties concitetur diaria. Hoc modo ex hypochondriorum inflammationibus, imò ex iecoris phlegmone febris orta, non semper acuta est, apud Galen. *lib.* 2. *prorrhet. com.* 21.

A nisi vehemens inflammatio sit, ac erysipelatis particeps, ex Galen. *lib.* 4. *de loc. affect. cap.* 8. Sic intelligendus est Trallianus *lib.* 8. *cap.* 1. dum dixit, *exiguam hepatis inflammationem non statim febrem inducere*, scilicet, vehementem, & acutam. Quare si inflammato membro principe febris multoties non adest continua, cur gula inflammata diariam suboriri non asseremus cum Galeno hîc? præcipuè, si tumore duro, œdematoso, concoctu difficili hæc pars afficiatur, vt de Pleuræ inflammatione à crasso humore suborta asseruit Galenus *lib. de constit. art. Medic. cap.* 18. quem locum illustrat eruditissimus Valleriola luculenter. Demum calidum tumorem, quo gulæ meatus comprimitur, & de-

B glutiendi munus impeditur, sitis vehementia, sensati caloris acrimonia, dolor, febrísque ostendunt manifestè.

Hic tumor iisdem auxiliis curandus est, quibus Anginam priscorum scientissimi pertractarunt; gargarismatis, phlebotomia, reuellentibus præsidiis; sicut in gutturis inflammationibus fieri consueuit. Quòd si humor impactus ob crassitiem, pororum constrictionem, & ipsius contumaciam discuti nequeat, imò resolutioni vehementer renitatur & obsistat, vertatúrque in pus in parte conculcatus, & transpirari prohibitus, hoc ex adaucta febri, & horrore percipies, iuxta Senis edictum *lib.* 2. *progn.* 58. hæc enim in initio fiunt suppuratio-

C num: febris, ob humoris fit ebullitionem, concalfacto principio, vt 2. *aph.* 47. retulit Galenus: rigor, ob puris acrimoniam, mordentis ac erodentis adiuncta corpora. Aperta vomica, pus vel screatu, vel vomitione excernitur. Vlcus tandem his accedit, quod cæterorum ritu, dolorem acerbum concitat, qui vehementer exasperatur, si acre, vel salsum, vel acidum, vel austerum quidpiam deuoretur. Acria enim ex Theophrasto, *lib.* 6. *de caus. plantar. cap.* 1. Auer. *lib.* 5 *collect. cap.* 27. Auic. *lib.* 2. *tract.* 1. *cap.* 3. Ishac *lib. diatar. vniuersal. cap.* 11. Serap. *lib. de simpl. cap.* 2. Gal. 3. *acut.* 2. *& lib.* 4. *de simpl. medicam. facult. cap.* 2. sunt acuta, ignea, mordicantia valdè, sicque

D vellicant, & exasperant vlceratas partes. Similem operationem efficiunt salsa, quæ cùm nitrosa sint, ex Gal. *lib.* 1. *simpl. cap.* 36. & in eis dominetur pars sicca adusta, ex Arist. 23. *probl.* 30. & Gal. *lib.* 5. *simp.* 26. partem vlceratam irritant, & mordent. Eandem facultatem obtinent acida, ex Gal. *lib.* 4. *simp.* 17. & acerba, ab hoc enim sapore manifestè linguam exasperari contingit, ex Galen. *lib.* 4. *simpl.* 7.

Vlcera Gulæ statim medicanda sunt: si enim sordescant, ægri tabida febri correpti intereunt, aut si ad bonum res contingat, longo temporis spatio conualescunt: maximè si vlcus in profundiori parte consistat; commode enim abstergi non potest. Ab hoc natu minores vix eua-

E dunt, grandiores pereunt; in his enim pronata hæc vlcera (pars hæc enim dura est, & membranosa) raró, aut nunquam conglutinari solent.

Medicamenta applicanda, crassiora sint, lenta, & quæ adhærere, non autem diffluere queant, vt aduertit Auic. 13. 3. *tract.* 1. *cap.* 14. quorum multiplicem syluam legat qui velit, apud Vidum Vidium. *lib.* 9. *de curat. membrat. cap.* 6. *de vlceribus gulæ.* Eustach. *lib.* 2. *praxis, c.* 1. *de vitiis gulæ.* Quæ si non prosint, ad lactis potum deuenire necessitas cogit; quod auxilium, ad asperæ arteriæ vlcera, & ad ea quæ in summa eius parte consistunt,

esse præstantissimum, sequenti historia Galenus confirmat euidenter.

QVÆSTIO I.

Quòd Febris non à calore solùm præter naturam, sed ab vnione caloris innati; secundùm Galeni doctrinam oriatur. Contra communem Medicorum sententiam.

COMMENTARIVM.

DE *Ephemera febre.*] Dubitari potest, & meritò sanè, Num febris ex inflammationibus suborta, à calore extraneo, per alterationem continuam cordi communicato; an putrida fuligine eleuata ab inflammata parte, cor aut contenta eius afficiente; vel ab vnione innati caloris, conantis concoquere subiectum humorem, aut expellere properantis, eueniat. De primo, constans est Galeni vbique relata sententia. De secundo. *In libris de different. feb. de crisib. de dieb. decretoriis*, & alibi passim asseruit, ab humore in parte inflammata conculcato, & circumscripto, eleuari putridam in propria substantia fuliginem, quæ cordis contenta putredinosè afficere apta est. De tertio, quòd febris ex inflammationibus suborta, non solùm à calore præter naturam, sed ab vnione caloris natiui ad coquendum, & à naturæ conatu, secundùm Galeni doctrinam oriatur, à paucissimis fuit controuersum.

Hoc negotium, quanti sit ad curationem momenti, iam exaudi: Si enim secundo modo, imò & primo, febris ex inflammatis particulis eueniat, necesse est, tum diariam, tum putridam febrim ex tumoribus excitatam persanare, alteratione, venæ sectione, purgatione, & aliis vacuantibus auxiliis. Si tamen ex conatu naturæ, vnionéque natiui caloris ad coquendum contingat, cane & angue peiùs fugiendum præsidium est: si enim aliter feceris, debilitato calore innato, resolutis viribus, & distracta natura ab humorum coctione, ægros perire est necesse. Sic plures ob intempestiui auxilij vsum, in statu pleuritidis, quando natura humorem, inflammationis causam, coquere conabatur, debiles facti, vitam cum morte commutarunt; quum meliùs tunc sit, naturam congruentibus auxiliis roborare, quàm turpi virium dispendio virtutem exoluere, naturæque ordinem peruertere. Hoc perbellè explicuit Auic. 10. 3. *tract.* 5. *cap.* 2. 5. *Quúmque phlebotomas, & euacuas, & non sedantur accidentia, tunc scias quòd prohibitio collectionis quam quæris, est necessaria. Non ergo iteres phlebotomiam, vt non congeletur materia, quæ est habitura collectionem, &c.* Quasi diceret, vt explicat Iacobus de partibus, *in com.* Si in inflammatione quauis interna, symptomata non cessent, adsitque maior febris ex vnione caloris natiui ad coquendum, fiat maior ebullitio & feruor ex conatu coquentis naturæ, appareant maiora symptomata ex maiori materiæ rarefactione, maiorique confluxu humorum ad putredinis focum: tunc ne te decipiat impressio accidentalis. Sanguinem non emittas, non purges, nec aliud magnum auxilium administres. Febris enim illa de nouo suborta vehementior, non à calore præter naturam, sed ex aggressu & pugna naturæ, vel ad coquendum, vel expellendum noxium humorem concitatur. Quibus autem signis febris ab hac causa suborta cognosci possit, & à cæteris distinguatur, Hippocrates & Gal. *lib. cit. prognost.* notarunt diligenter; & post eos, interpretes, Mercurialis, Vega, Brauus, & Heurnius luculenter explicarunt, *in com.*

Enimuerò licèt omnes causæ caloris & febris, quinario comprehendantur numero, à Gal. *lib. de caus. morbor. cap.* 2. *& lib.* 1. *de dif. feb. cap.* 3. sintque motus, putredo, prohibitum effluuium, vicinia rei calidæ, eiusdem rei calidæ permixtio; aliam tamen præter has reperiri non denegabis, si eam frequentissimis experimentis congruentem, validissimísque rationibus munitam, attenta mentis acie rimeris.

A Conatum ergo naturæ, & motum validum caloris vniti in foco, & corde, impetum eius ad coquendum peccantem humorem, vel pellendum, esse causam frequentem febris, affirmamus: licèt enim adsint duæ aliæ causæ, calor nempe in corde, ex putredine, aut ex aliquo calido, siue naturali, siue adscititio, nunquam credetur febrem durantem inuadere hominem, nisi adsit in corde calidi vnio cum feruore, quod antiqui referebant ad calefactum alicuius contenti in corde. Vniri autem calorem, & moueri ab indita cordis doctrina, ad varias partes, pro varia rerum necessitate, est manifestum. Nam in plantis per hyemem redit calor naturalis ad radices, per æstatem ad ramos: in animalibus per hyemem, & somnum ad viscera; in vigilia, & æstate ad cutem: in patientibus inflammationes, ad partem suppurandam: in cogitatione, ad caput, in tristitia, ad cor; in verecundia, ad faciem: in gaudio, ad cutem: ad sensoria mandatur in sentiendo: ad musculos in motu. Denique difficile esset enarrare motus, quos pro varia vrgentia facit innatus calor validè commotus, & agitatus; maximè vbi validior fuerit moderato: nam solus concursus calidi innati non sufficit ad febrem inducendam, quod in coctione alimenti, & meditatione satis apparet, in quibus actionibus calor, licèt retractus & vnitus, febrem non generat. (B)

Ostenditur frequentia huius euentus.

C Quando tumor suppuratur, fit febris quæ non præerat, ex Gal. *hic. & 2. aph.* 47. Et quando coquitur humor vasorum in pleuritico, ex Gal. 1. *cris. cap.* 18. & quando non coquitur à natura, non febrit æger. Quare si in morbis febrilibus tale accidit, quale in iis quæ suppurantur, inflammationibus, ex Gal. *lib.* 1. *de diff. feb. cap.* 6. & in his febris oritur ex conatu naturæ, vnionéque natiui caloris ad coquendum, in vasis eodem modo aliquando hac solùm de causa excitabitur.

Secundò. Catarrhus febre succedente non recidiuat, ex Gal. *lib.* 1. *cris. cap.* 18. *& lib.* 6. *epid. sect.* 3. *text.* 10. ipsa enim febris, coctio est. Ergo.

Tertiò. Humor noxius latens in corpore inducit febrem, quæ antea non aderat, quam à natura mouente, & à calore natiuo vnito, & conante expellere noxam sensatam, euenire dubitat nemo.

D Quartò. In statu, febris est multò maior, & tamen humor qui est causa morbi, in saluandis est meliùs dispositus, ex Gal. 2. *aph.* 29. magis coctus, minùs putridus, & magis edomitus. Ergo ea febris magnitudo non pendet ab aucta putredine, sed ab aucto innato calore coquente, & aggrediente pugnam.

Quintò. In multis morbis lethalibus, prope mortem, ægri sanissimè degunt, & omnia tunc apparent simillima sanis, ex Galen. *lib.* 1 *prorrhetic. sect.* 2. *com.* 17. & Auic. 2. 4. *tract.* 1. *cap.* 92. Sic *lib.* 4. *epid. in Hippologi villa puer conuulsus, cessante conuulsione, obiit.* Sic *Hermocrates, l.* 3. *epid. sect.* 1. *text.* 2. *lethali morbo correptus, sine febre, cum somno & sana mente, mortuus est.* Vnde Auic. 1. 4. *tract.* 1. *cap.* 4. *in fin.* sic inquit. *Et multoties quidem accidit apud mortem dispositio, quæ est sicut declinatio, &c.* Sed præter multas rationes, quas *ibi* Gentilis, & Dinus proponunt, & refert Vallesius *in com. agrot.* 2. *sect.* 1 *lib.* 3. *epid.* ea est præcipua, quoniam natura fatigata, cessat à conatu, & pugna. (E)

Sextò. Humor latens in corpore, in diebus criticis, & in vere, inducit febres quæ non præerant: harum causa non est maior humorum putredo, nam in statu, in quo fit crisis, ex Gal. 3. *cris.* 1. & alibi, humor est magis coctus; quoniam coctio facit cessare putredinem, ex Gal. *cap.* 88. *art. medic.* nec in vere, cùm sit saluberrimum: & tamen in his temporibus natura aggreditur humorem noxium, non aliàs. Ergo causa febris aliquando est aggressus naturæ ad expellendum peccantem humorem.

Septimò. Prope mortem animalia in omnibus morbis creberrimè, & velocissimè respirant; & in iis adest febris quæ antea non erat, vel fit intensior: sed hoc non contingit propter putredinem, vel causam intùs calefacientem, quæ non adest. Ergo ob conatum extremum vniti caloris.

Neque mireris, naturam hoc inuento vti in animalis commodum, cui solùm semper est intenta. Facultatibus enim naturalibus indita est à naturæ creatore, seu factore potente, vt more Auic. loquar. 16. 3. *tract.* 5. *cap.* 1. & Valleriolæ, 1. *obs.* 9. illa innata doctrina, non in sui gratiam tantùm; sed crebriùs in vsus, aut totius corporis, aut membrorum, animalis corpus iustè tuetur & gubernat.

An verò Galenus hanc causam, de conatu vniti caloris, tradiderit, responde affirmatiuè. Nam. *lib.* 1. *de crisibus, cap.* 18. oriri febrem, natiui caloris coquentis ratione, manifestè pronunciat. §. 1. *Sic igitur in Anaxione, quantum ex prima illa crisi defecta relictũ erat, hoc rursus efferuescens in coctionis tempore, illam, quæ antecessit secundam crisim, febrem generauit; hoc verò à naturali calore, non à febrili prouenisse: dierum natura non minimùm indicabat, &c.* Licèt enim prisci de hac causa obscuriùs fuerint loquuti, quòd hæc magis sit occasio, vel causa sine qua non; tamen *in* 3. *lib. epid. sect.* 1. *com.* 10. Galenus iterum eam expressè proponit, dum sic inquit. *Quo die rationi consonum fuisset febrem exacerbari, siquidem natura omnino aggressa concoctionem humorum esset, qui incocti erant, vt ostendebant vrinæ quæ tenues permanebant, eodem die febris perfectè cessasset: neque enim septimo decimo accessit natiui caloris ratione, sed sola putredinis, succensis febriliter humoribus, &c.* Ex quibus locis apertè colligitur, conatum, & aggressum natiui caloris ad coquendum, vel expellendum reprobum succum, aliquando febris esse causam.

Neque ex hoc existimes, febrem esse quidpiam bonum, neque homines perire non posse ex febre, quum hæc oriatur à calore vnito, coquente, robusto, & forti. Nam febris indicat magnum conatum, & simul calorem humoris agitati: quare malum latere in corpore significat; quo præsente meliùs est febrire, sicut tussire in intemperie materiali pulmonis, licèt ad tussim sequantur quandoque hæmoptoisis, & mors. Homines autem moriuntur ex febri ex accidenti, sicut in crisi, in qua pugnante natura, & ebullientibus succis pereunt ægri; velut occumbunt pueri ex variolis, licèt hæ habeant pro causa validam expurgantem vim.

HISTORIA II. GALENI,
De asperæ arteriæ vlcere.

Vlceris in aspera arteria post pestem relicti, commodis auxiliis, sanatio.

IN huius grauis pestilentiæ initio, iuueni cuidam, cùm nouem iam dies ægrotasset, totũ corpus vlceribus scatebat, veluti omnibus ferè qui euaserant. Eo die etiam tussiebat paululùm. Postridie verò vbi se lauerat, illicò & vehementiùs tussiuit, & tussi expulit crustulã, quam Græci ephelcidem vocant. Erátque homini sensus manifestus vlceris in aspera quæ in collo est arteria, prope iugulum nati. Quin aperto quoque hominis ore, fauces eius inspeximus, nunquid in iis alicubi vlcus esset. Sed nec sic inspectãtibus apparuit vitium: & planè laborãti sensus eius aliquis manifestus ex comestorũ, bibitorúmque trãsitu fuisset, si illic vlcus fuisset. Quin etiam ex aceto, & sinapi, certioris notitiæ causa, quædam ei deuoranda dedimus. Sed nec horũ quicquam eũ momordit, & sensus doloris manifestè in collo erat: quo loco etiam adeò irritabatur, vt tussire impelleretur. Suasimus itaque reniti quãtùm posset, nec tussire. Quod & fecit, eò certè faciliùs, quòd exiguũ erat, quod proritabat: & nos omnibus modis operam dedimus, vt vlcus ad cicatricẽ perueniret, foris medicamentũ aliquod, quod siccaret imponẽtes, tũ cubanti supino humidũ aliquod ex iis medicamentis, quæ ad eiusmodi vlcus facerent, exhibentes: ac iubentes id in ore continere, paulatimque permittere in asperam arteriam defluere. Sic igitur faciens, sentire se manifestè aiebat adstringentis medicamenti circa vlcus vim: siue ea vis huc transmissa est, siue medicamentum ipsum roris specie in arteriam ad vlcus defluxit, & tanquam percolatum est. Ergo sentire se aiebat, tum medicamentum in arteriam defluere, tũ tussim quoque aliquando mouere: obluctabatur tamẽ plurimũ, ac tussim cohibuit. Igitur ipse quoque sua sponte Romæ quidẽ, vbi correptus fuerat, triduum etiamnũ post nonum diem est moratus: post hoc conscenso nauigio, primùm per fluuium ad mare nauigauit: quarto die post, naui peruenit ad Tabias, vsúsque est lacte, quod & mirificam planè vim habet, nec sine causa prædicatur, &c. Galenus. lib. 5. method. cap. 12.

PARAPHRASIS.

AB ægritudine sæua interficiente, qualis pestis est, plurima, eaque irreparabilia damna contingere, ex Auic. aliorúmque sententia, *in com. hist.* 44. *lib.* 1. tradidimus. Hæc miseranda mala potiùs affligere iuuenes, res est manifesta: hæc enim ætas calidissima cùm sit, illicò vel qualibet data occasione gliscit, & excandescit. Quare meritò 3. *aph.* 29. homines in hac ætate constitutos frequentiùs incidere in sanguinis exputitiones, febres acutas, tabem, & spiritualium partium vlcera, affirmat. Ampliúsque hoc accidere certum est, si præcesserit pestis, ob cuius vim diram, debilitato calore, spiritibus exhaustis, humoribus non regulatis, ad biliosam, melancholicámque naturam conuersis, & nimiùm inflammatis, vlcera praua in variis nostri corporis partibus, vel etiam internis suboriri, putridos humores, & mala qualitate affectos, agitante & pellente natura, non est dubitandum; probátque Galenus *lib. de bonit. & vit. succor. cap.* 1. *lib. de atra bile, cap.* 4. & *lib.* 9. *de simpl. medic. facult. cap. de terra Samia*, quibus locis statum pestilentem describens, plurimis ægrotantibus, quibus nigrorum excrementorum deiectio per inferiorem ventrem contigit, corpus totum pustulis nigris, exanthematis, & aliis similibus vlceribus conspurcatum fuisse refert, iis præsertim qui à tanto malo erant euasuri.

Animalium namque *natura nonnumquam ex principalibus membris humores malos euacuans, alios per vrinas, vel vomitus, vel aluum inferiorem excernit, quosdam verò pellit ad cutẽ, sed cùm non potest euacuare propter eorum crassitudinẽ, eos ibi reponit, atque hoc modo tubercula nascuntur in corpore: sæpiùs verò & fauces ex capite fluentes humores suscipiẽtes inflammãtur,* dicebat Galenus *lib.* 2. *aph. com.* 15. Quapropter verisimile est, eorum humorum ad asperam arteriam defluxorum portionem multam à cerebro emanasse; cùm hoc in peste vehementer debilitetur; nam inter partes principes faciliùs noxam persentiscit, cùm laxum sit, exangue & vtatur spiritu animali, tanquam instrumento, qui cùm tenuissimus sit, facilè resoluitur, vt 2. *aph.* 29. monuit Galenus.

Plurima igitur humoris copia è capite in asperam arteriam defluxit, illiúsque partem internam acrimonia sua corrosit, vnde facta est crustula. Pauci etiam cùm essent humores, & paruum vlcus, leuem etiam tussim excitarunt. Excalfactis autem, ac liquatis à balneo, qui in capite erant, humoribus, aliquid ad tracheam defluxit, quod maiorem postea tussim excitauit, ex quo motu crustula decidit, *Ephelcis* Græcè vocata, ex Gal. *lib.* 1. *de loc. affect. cap.* 1. eius particulæ, à qua excernitur, vlcerationem ostendens.

Et licèt pus inseparabiliter vlcus comitetur, illius non fecit mentionem Galenus, quoniam aspera arteria tota est cartilaginosa, ferè exanguis, & carne quasi destituta, vt inter omnes ostendit Laurentius, diligentissimus anatomicus, *lib.* 3. *de hist. anatomic. cap.* 9. & *lib.* 9. *eiusd. cap.* 14. quæ quamuis membranis, venulis, arteriolis, ac cartilaginibus constet, in ea etsi vlcerata, sanies multa colligi non potest, & multò minus, si paruum sit vlcus.

Cùm autem ex signis ab eo positis, vlcus hac in parte adesse intelligeret, ad curationem accessit. Exiccauit ergo medicamentis externè admotis, & intus assumptis, relicta

relicta abstersione ob vlceris exiguitatem: nam in eis vlceribus, quæ magna sunt, & à quibus multa copia puris emanat, vt frequenter in pulmonis vlceribus accidere comperimus, vt notat Galenus *lib. 4. de loc. cap.* 8. priùs abstersio videtur optanda.

Quapropter purgato iam, ex præcedenti morbo, corpore, imperauit vt reniteretur, quantum posset ne tussiret, ne scilicet violento hoc motu, vlcerata pars dilaceraretur: in quem vsum *lib. 5. meth. cap.* 8. suadet vt ægri silentium agant, magnóque non vtantur respiratu; contraria enim vlcus exasperant, & dilaniant. Cogit deinde ægrum, vt supinè cubans medicamentum assumat, idque in ore contineat, paulatimque sinat in asperam arteriam defluere. Hoc præceptum summè obseruatur à Gal. *lib. 4. meth. cap. vlt. §. Ad vlcus quod in aspera sit arteria, vt supinus quàm diutissimè in ore teneat, ac omnes, qui illic sunt* B *musculos relaxet, remittátque, præcipiēdo: influit enim sic sensim, & paulatim de medicamēto aliquid sensibiliter, & manifestè in ipsam arteriam: & cùm naturaliter se habet, scire licet potionis nonnihil huc percolari, &c.* Galeni mentem explicat Amatus 1. *centur. schol.* 22. Humidum autem medicamentum Galenus exhibuit, vt posset faciliùs ad affectum locum peruenire, etsi potestate esset exiccans, & adstringens: cum hoc necessariò erat admiscendum mel, vlceri abstergendo quàm aptissimum, ex Gal. *cit. 4. meth. & lib. 7. de compos. medicam. sec. loc. cap. 4. & lib. 1. alim. cap.* 4. Nam si austera iis dūtaxat medicamēta exhibeas, sibiipsis vias præcludunt. Ad hæc, mel (sicut cætera dulcia) habet humidum pingue, & glutinosum, ex Gal. *lib. 6. epid. sect. 5. com.* 14. Sicque ob pinguedinem lenit arteriam, ob tenuitatem abstergit, ob glutinositatem incrassat.

C Qualia verò fuerint medicamenta exiccantia, & adstringentia per os oblata, & extrà apposita, licèt hîc non explicet, exponit tamen *lib. 5. meth. cap. vlt.* penis vlcerum exemplo adducto: quo loco laudauit medicamentum ex papyro combusta, anethum vstum, cucurbitam siccam & vstam, cadmiam siccam vino elotam, argenti spumam, pompholigem, pini corticem, lapidem hæmatitem. His etsi vlcus sanatum fuerit, ægrum tamen ad Tabias demisit, quoniam *in longis morbis, mutare solum conuenit*, ex præscripto Hippocratis, *lib. 6. epid. sect. 5. text.* 20. Cùm enim morbus hic humidus esset, & ab excrementitia humiditate pronatus, exiccationem desiderabat, sicut & vlcus: quare meritò ægrotum in aërem contrarium naturæ morbi emisit, vbi aër siccior erat: maximè quoniam Roma fluxionibus est valdè obnoxia, sic docente Magistro D *lib. 5. meth. cap.* 8. Assumpsit ergo lac ob multas causas, tum vt febrilis calor, si quis adhuc aderat, euanesceret; tum vt corpus ex prægresso morbo debile, & nimis ex carne factum crassefieret, & ampliùs carne obduceretur vlcus. Quæ omnia lac posse præstare *lib. 7. meth. cap. 6. & loco cit.* manifestè ostendit Galenus.

Lac enim licèt homogeneum videatur, diuersis tamen partibus constat, ex Gal. *lib. de bonit. & vit. succor. cap. 4. & lib. 4. simpl. cap. 17. & lib. 10. eiusd. tit. de lacte.* Habet enim partem tenuem serosam, crassam caseosam, pinguem butyrosam. Serosa abluit saniem, & vlcus modicè detergit; caseosa glutinat; butyrosa impinguat. Quare cum habeat omnes pro curandis vlceribus dotes, illis mirum affert subsidium; & ob hæc, corpus, ob vlcus & E febrim, extenuatum tabidúmque valenter recreat, & nutrit; & cùm sit alimentum sapore dulcissimum, gustu, si quod alterum, suauissimum, promptè à partibus attrahitur, auidéque à natura amplexatur & retinetur, tussim asperam & siccam demulcet ac lenit, pectus dilatat, siccum corpus humectat, citò alteratur, optimum præbet succum, tenuitate sua remotissimas nostri corporis partes ocyssimè permeat, illásque mirum in modum graciles reficit, ac instaurat.

Sumi debet adiecto sacchari, aut mellis momento; hæc enim præterquam quòd lactis concretionem impediunt, ipsum per totum corpus celerrimè deferunt: quare cùm plurimas partes pertransire oporteat, id medicamen quod ad pulmonem est peruenturum, huic necessariò mel saccharúmque admiscere oportet: nam *primùm quidèm medicamentum pertransit os, fauces, stomachum, ventriculum, & quædam ex tenuioribus intestinis, deinde eas, quæ sunt in mesenterio venas: deinde eas, quæ in cauis partibus hepatis: ex quibus ad eas quæ in gibbis sunt, transsumptum, hinc ad concauam peruenit venam: post quam ad cor, & deinceps hoc modo ad pulmonem*, vt eleganter *lib. 2. ad Glauc. cap. 2. versùs finem*, docuit Galenus.

Hoc præsidio vtendum est, antequam habitualis intemperies sit radicata valde. Sunt enim plures adeò in eo exequendo inertes, vt solū in extenuato corpore, & vlcere magis ac magis sordescente id propinent, quos coarguit Galenus *lib. 5. meth. cap. 15.* nam *ubi semel moriendum est, à leuibus inchoare præsidiis est inutile.* Hoc firmat Hippoc. *lib. 1. de morb. n.* 21. agens de suppuratione facta ex pleuritide, dum sic ait. *Hic si è vestigio assumatur, sanus plerúmque fit, si verò negligatur, perit, &c.* Quapropter si lac non exhibeatur, antequam viscera corripiantur putrilagine, & contabescat æger, hic postea remedium non habet. Sed de lactis præstantia, & præparatione necessaria, *in com. histor. 35. huius libri* latiùs disputabimus.

HISTORIA III. GALENI, *De vlcere Tracheæ arteriæ.*

Vlceris in Trachea arteria sanatio.

ALter verò adolescens, annos natus circiter decem & octo, cùm multis diebus ex distillatione laborasset, primùm quidē sanguinē floridū cum tussi expuit, non sanè multū. Postea verò etiam tunicæ ipsius partem, quæ tegens intrinsecus totam arteriam, in fauces & os, per ipsum arteriæ caput (larynga vocant) ascendit. Videbatur autem mihi, tum ex crassitudine eius coniectanti, tum ægri sensu, ipsius laryngis esse interna. Quinetiam illi ex eo læsa est vox. Atque hic quoque longiore quidem tempore, sed tamen sanatus est. Cæterùm qui ex pestilentia hoc vitio laborarunt, propterea mihi facilè sanati videntur, quòd præsiccatum iis, præpurgatúmque totum corpus fuerit: quippe cùm vomuerint ex iis nonnulli, & omnibus venter profluxerit. Atque cùm ita iam vacuati essent, qui euasuri erāt, iis pustula (quas exāthemata vocant) nigræ toto corpore cōfertim multæ apparuerūt, vlcerosæ quidē plurimis, omnibus certè siccæ, &c. Galenus lib. 5. meth. cap. 12.

PARAPHRASIS.

PLures in hoc capite, *lib. 5. meth. 8. & lib. 5. aph. com.* 13. describit historias Galenus, eorum, qui cùm vocem in clamorem intendissent, aut ab alto cecidissent, aut in palæstra essent percussi, statim graui suborta tussi sanguinem expuerunt: quas, vt pote citatis, & citandis historiis simillimas non interpretamur, quoniam ex harum explanatione, illarum explicatio patebit manifestè, & hanc facile erit ex proximè enarrata historia enucleare. Depingit ergo adolescentem è trachea arteria sanguinem expuentem, in cuius curatione eodem omnino modo vsum fuisse Galenum satis constare arbitror; quum nullam de aliis applicitis præsidiis faciat commemorationem. Hic enim antea cùm peste affectus esset, vitiosísque humoribus scateret, hac ipsa de causa contractis, ob nimiam humiditatem arteriæ tunica corrupta, sanguinem expuit, & deinde vlcus in trachea est excitatum. In pauca quidem quantitate excretus est sanguis, sed floridus: hæc enim arteria exanguis est ferè, ex cuius vlcere paucum pus emanare solet. Cùm enim hic ob prægressam pestem, debilitato capite, distillatione laborasset, & sic sanguinem expuisset, iisdem auxiliis curatus est, quibus in Adolescentis curatione in superiori historia citati vsus erat; quo pacto breuitatis causa illa reticuit: Quare cùm ex sanguinis sputo vlcus esset factum, abstergendum, & exiccandum curauit lactis potu, ne si fortè hoc dimitteretur auxilium, iugi, lentáque febri æger correptus indies tabesceret magis, ac periret. Vlceris magnitudo parua fuit, cùm Galenus eiectam arteriæ tunicæ partem, nulla magnitudinis, aut

paruitatis nota circumscripserit. Idem de vocis læsione A dicendum, quæ & magna, mediocris, & parua esse solet, iuxta læsionis magnitudinem, mediocritatem, aut paruitatem. Longiori autem tempore fuisse curatum, absolutè non intelligas velim, sed respectu Adolescentis antea scripti, qui breuiori tempore sanitatem obtinuit.

Sed plurima sunt quæ lectorem remorari possunt. Primum. Cur ij Adolescentes ad Tabiæ locum nauigarunt, imperante Galeno, & aërem Romanum euitarunt, vt pote distillationibus valdè obnoxium, ex Galeno *lib. 5. meth. cap. 8.* Si Romanum cœlum ad temperatum vergit, immò in omni tempore anni æqualitatem seruat, ex Vitruuio *lib. 6. cap. 5.* dum sic ait: *Quemadmodum Iouis stella inter Martis feruentissimam, & Saturni frigidissimam, media currens temperatur, ita diuinam mentem, ciuitatem Romã, temperatam regionem collocasse, &c.* Deinde. Roma in B medio loco est quinti climatis, quod temperatissimum vocauit Auerroës *lib. 2. collig. cap. vlt.* Dic ex Manardo *lib. 7. epistol. prope fin.* Romam positam sub quinto climate longè calere magis, quàm locis positis sub quarto: quare quintum clima non est temperatum, vt Auerroës amore proprij climatis seductus affirmauit. Adde, Romanum aërem humidiorem esse, & vlcerum exiccationi ineptum: quantam autem præstent vtilitatem vlceri curando exiccantia, ostendit Galenus *hoc loco in fine*, dicens. *Ergo cùm experientia rationi attestetur, vlcerum curationem hunc vnum habere finem, vt siccentur, poterit quispiam ex iis, qui sanguinem ex pulmone reiiciunt, seruare permultos, vt nos fecimus, &c.* Cúmque naturalium partium curentur morbi, potissimùm per ea quæ bibuntur & eduntur, vel augentur, vel C minuuntur; sic illi qui spiritalia membra infestant, per inspirati aëris qualitates, non obscurè ad felicem, vel infelicem exitum finiuntur. Aërem enim inspiratum, vim suam omnem in cerebro, pulmone, & corde relinquere, omnibus compertum esse reor: nam anima est aër conceptus ore, deferuefactus in pulmone, tepefactus in corde, diffusus in corpus. Quamobrem cùm aër Romanus humidus sit, & tepidus, distillationibus est accommodus valde: tepidus enim calor eleuat, sed non absumit. Contra in Tabiæ colle, monente Galeno *hoc loco*, est aër siccus, & est locus satis editus, nec adeò magnus, vt ventorum furiis sit expositus, nec adeò humilis, vt subiectorum camporum halitum promptè recipiat. Ad hæc, Hippocrates *lib. 6. epid. sect. 5. text. 20.* sic ait. *Solum vertere in morbis longis conuenit, &c.* nam vt Galenus scitè aduer- D tit, *in com. Siue nauigans: siue terrestre iter faciens quispiam in alteram regionem migrauerit, vel motus in itinere, aut nauigatione, vel aëris mutatio proderit, & maximè cùm in aërẽ contraria temperatura discesserit: contrariam autem dico, non solùm aëris propria ægrotanti regionis temperamẽto, sed etiam ipsius morbi: nam si humidus morbus sit, in sicciorem aërem migrandum erit, &c.* Accedit, quòd lac ob dictas causas, salubréque pecoribus pascuum, longè maiorem apud eum habebat commendationem. Quare cùm magna in morbis longis curationis spes reponatur in aëris efficacia, Tabianus aër, aut huic similis phthisicis summopere confert. De quo argumento lege Vascum Castellum, *tract. 8. de thorac. affectibus, cap. 6. difficult. 1.*

Secundò. Si floridus, & spumosus sanguis solùm ex carnosa pulmonis substantia affecta vlceribus emanat, iuxta Senis oraculum *lib. 5. aph. text. 13.* dicentis: *Quicunque spumosum sanguinem expuunt, iis è pulmone eductio* E *fit, &c.* cuius sententiam Galenus probat *in com. & lib. 4. de loc. cap. 5. & lib. 5. meth. cap. 8.* adeò vt ex sanguine florido & spumoso, solius pulmonis vlcera iudicentur, cur hoc loco ex vlcere tracheæ arteriæ, sanguinem floridum excretum fuisse refert? Dic cum Matthæo perito *in lib. 9. ad Almans. cap. de cruenta sputione.* Hippocratem nempe, & Galenum *locis citatis*, per sanguinem spumosum & floridum, illum duntaxat intellexisse, qui ferè in vniuersum spumosus est, quique semper talis manet, & qui totus videtur esse spuma: quare licèt spumosus & floridus sit sanguis venarum pulmonis, aut pectoris, tamen minùs spumosus est, & minùs ruber. Quippe spumæ duplex causa est materialis, & item duplex efficiens, ex Gal. *lib. 2. progn. 47. & lib. 2. aph. 43.* Illa vel aër inspiratus, vel humida substantia, quacum inuicem permiscetur: efficientes sunt, motus & agitatio vehemens, prædictam excitans miscellam, & ingens calor ebullitionem producens. Quum igitur omnes hæ causæ non modò in pulmonis viscere, sed in cunctis partibus spiritalibus possint reperiri, quid mirum quòd sicut è pulmone, sic etiam ab aliis pectoris partibus propulsetur, ob aëris ex respiratione impetum, & assiduam tussis vehementiam? Sanguinem spumosum ex multis partibus excerni certum est, è thorace, faucibus, ventriculo, hepate, liene, cerebro: ille verò qui ex vlcerata pulmonis substantia emanat, mera est spuma sanguinea, vt *in com. sententia 13. lib. 5. aph.* notauit Heurnius, Hippocratis satis doctus interpres, & elegans. Nam, vt dicebat Galenus *lib. 6. de vsu part. cap. 10.* *Nullam aliam reperies particulam raram adeò, ac leuem, & spirituosam, neque quæ sanguine ita puro, & tenui, ac vaporoso nutriatur, quàm pulmo. Quare pulmonis corpus leue est, ac rarum, & velut ex spuma quadam sanguinea concreta conflatum, &c.* Demum ex Auicennæ mente *10. 3. tract. 3. cap. 5. pleuritici, & peripneumonici quandoque spumosum excernunt, quum in pulmonibus eorum est caliditas ignea, & feruens, & quandoque est spumosus ex canna pulmonis, &c.* Præterea Hippocrates *in Coacis* scribit hæc verba: *Quicunque spumosum sanguinẽ expuunt, & à dextro hypochondrio laborant, ab hepate expuunt, &c.* At sanguis ab iis partibus excretus non ita est floridus, ac spumosus totus, vt est è propria pulmonis substantia emanans, qui vniuersus est spumosus, quia spumosior est visceris caro, cuius sanguis induit similitudinem. Quibus autem signis sanguis spumosus à quacunque parte excretus, distinguatur ab eo, qui ex pulmonis carne educitur, consule Heurnium *loc. cit.* & Mercatum *lib. 2. de morbis internis, cap. 5.* Guastauin. *lib. de locis medicin. select. cap. 17.*

Tertiò. Cur ij Adolescentes sanitatem recuperarunt, si vlcera harum partium difficillimè curantur. Dic solùm vlcera pulmonis ægerrimè, aut nunquam sanitatem admittere, quoniam glutinari nequeunt, ob multas causas latas à Galeno *lib. 5. meth. cap. 8. & 11.* Deinde è pulmonis vlceribus multa copia puris emanat, quare ad sui abstersionem multo negotio opus est. Audi Galenum *lib. 4. de loc. cap. 8.* sic alloquentem. *Orto verò in aspera arteria vlcere, præter hoc quòd sputum purulentum apparet, dolorẽ quoque in loco affecto laborans sentire consueuit: ipsum verò per ea quæ screantur, quia exigua sunt, ab vlcere quod in pulmone natum est, discerni potest; quippe ab vlceribus pulmonis plus sputi reiicitur, &c.* Insuper Galenus *cap. vltim. lib. 4. meth.* asperæ arteriæ vlcera ob id potissimùm sanabilia esse asseruit, quia ad eam promptè medicamenta deueniunt. Sic enim ait. *At ad vlcus quod in aspera sit arteria, vt supinus quàm diutissimè in ore teneat, ac omnes, qui illic sunt, musculos relaxet, remittátque præcipiendum: influit enim sic sensibus, & paulatim de medicamento aliquid sensibiliter, & manifestè in ipsam arteriam: nam, & cùm naturaliter se habet, scire licet potionis nonnihil huc percolari, &c.* Et *lib. 5. meth. 12.* sic ait. *Sic igitur faciens sentire se manifestè aiebat, adstringentis medicamenti circa vlcus vim, siue ea huc transmissa est, siue medicamentum ipsum roris specie ad vlcus defluxit, & tanquam percolatum est, &c.* Ex quibus manifestè colligitur, asperæ seu tracheæ arteriæ vlcera, faciliorem admittere curationem, quàm vlcera pulmonis, & pectoris, quoniam breuior est ad illa vlcera via, & assumendi modus ægrotantis supini cubantis. Hoc explicuit dilucidè Magister *lib. 2. ad Glauc. cap. 2.* sub his verbis. *Considera itaque quot partes pertrãsire oporteat id medicamẽ, quod ad pulmonem est peruenturum: primùm quidem os, & fauces, & stomachum, deinde & ventriculum ipsum, & quædam ex tenuioribus intestinis: deinde eas, quæ sunt in mesenterio, venas: deinde eas, quæ sunt in cauis partibus hepatis: ex quibus ad eas, quæ in gibbis sunt, transsumptum, hinc ad concauam peruenit venam: post quam ad cor, & deinceps hoc modo ad pulmonem, &c.* Pulmonis ergo vlceribus, asperæ seu tracheæ arteriæ vlcera faciliùs sanitatem admittunt. Vltimò dic, in his ægris corpora priùs fuisse perpurgata,

&

& à vitiosis humoribus ; munda ; tunc enim vlceratæ partes parum superflui humoris ad se alliciunt ; nam corpus tunc purum est, & à prauis succis immune. Quantam autem vtilitatem, & commodum præsentaneum in peste afferat purgatio in initio celebrata, vel nulla expectata coctione, latè, & eruditè contendit Manardus, ex antiquorum mente, *lib.13. epistol.1.* quod expressè docuit Galenus *hoc loco, & lib. 1. feb. cap. 4. de febri pestilenti*, qui in initio, omni via, corpora impura, à superfluitatibus, data purgatione, mundare conabatur, quod monuit Auicenna, 1. 4. *tract. 4. cap. 4. in initio.* Adstipulantur Paulus *lib. 2. cap. 36.* Aëtius *lib. 2. serm. 1. cap. 95*, Auerroës 7. *collect.* 31.

Ergo in principio pestilentis luis, in initio, nulla spectata coctione, purgatio celebranda, quoniam hic humor veneficus, cùm sit à tota substantia alienus à natura, gratiam ipsius recipere, nec coqui ab ea potest. Audi Magistri memorabile axioma, prolatum *in lib. 4. de sanit. tuend. cap. 3. Quod igitur omnino alienum est, nulla fieri ratione potest, vt id natura suæ gratiam recipiat, sed educere id quamprimùm est tentandum, æquè certè, vt quæ in ventre corrupta prorsus sunt, ea vel vomitione, vel deiectione expelli profectò est optimum, &c.* Obtrudit argutulè, sed ineptè Pereda, *ad com. cap. 9. lib. 2. in meth. medend. Paschalij*, dicens humorem venenatum, & deleteria qualitate affectum, nunquam alterari à natura ob nutritionem, sed ad excretionem; sic atra bilis licèt non nutriat, apta redditur ad excretionem. At futilis responsio hæc, imò inanis trica: nam dispar in similitudine ratio, atra enim bilis licèt ferinam induat naturam, non tamen verè perniciosam & exitialem, & totis viribus naturæ nostræ aduersam. Quapropter expurgandus pestifer humor in initio est: fremant licèt Mundella *epistol. 16.* Paræus *lib. 21. de peste, cap. 24.* & plures alij, quorum argumenta *lib. 4. in com. histor.* 48. latè soluta inuenies, modò calamo contrahere habenas satius duxi. Interim lege pulchra de hoc instituto, apud Septalium *lib. 5. cautionum medicarum, num.* 47.

QVÆSTIO II.

Quòd Hipp. Gal. cæterique Græci, variolas, & morbillos cognouerint. Contra Pererium, Fonsecam Valleriol. Mercurial. Hucher. Vidum Vidium, & alios Medicos illustrissimos.

COMMENTARIVM.

V*Lcerosæ quidem plurimis, omnibus certè siccæ, &c.*] Digladiari solent Medici, & inter se hostiliter decertant, num Hippocrates, Galenus, priscique artis proceres, variolas, & morbillos cognouerint. Iuniorum doctissimi negantem partem defendere conati sunt. Hos redarguit veterum auctoritas multis in locis. Hippocrates enim *lib. 3. epidem. sect. 3. text.* 51. aduenisse ait inter alios morbos in constitutione pestilenti, *magna ecthymata*, seu *papulas magnas*, quæ sunt, auctore Galeno *in com. tumores in cute extuberantes à crassis humoribus orti.* Id ipsū confirmat. *lib. 1. epidem. sect. 3. com.* 19. quò loco refert, *Silenū octauo die habuisse exanthemata cum sudore rubra, rotunda, parua, varorum instar permanentia, &c.* Quare his exanthematis, variolas significari certum est, vt probant Ludouicus Lemosius *suis ad cap. 12. lib. 5. meth. Gal. commentariis*, Sebastianus Austrius *lib. de morb. pueror. cap.* 50. Fracastorius *lib. 2. de morb. contagios. c.* 2. Costæus *in com. cap. 6. Auicennæ, in 2. 4. tract. 4. de variolis*, Forestus *lib. 6. obseruat.* 42. quicquid Mercurialis *in com. histor. Hippocratis, & lib. 1. de puer. morb. cap.* 2. contrà sentiat, Variolas recentissimum esse morbum confirmans, neque ex historia Sileni contrarium probari posse asseuerans; eo solùm ductus argumento, quòd Sileno octauo die papulæ eruperint : variolæ autem, tertia, aut ad summum quarta die apparere incipiant. Ratio est, meo voto, indigna tanto viro, qua irretitus Galeni dicta peierare ausus

A est : hic enim auctor *in hoc cap. methodi*, in quo scripta est historia hæc, exanthemata ex pestilenti vitio suborta, iam progresso morbo apparuisse affirmat : patet ex textus serie manifestè : *nam euasuris apparebant nigra exanthemata, quæ erant reliquiæ sanguinis, qui in febre putruerat, quas veluti cinerem natura ad cutem trusit.* Iam expurgationem corporis, vomitionibus, & alui deiectionibus factam, post coctionem sequutam fuisse intelliges, ex eo quod vtilis fuit: quæ vacuatio, post coctionem, quæ fit in statu, ex Gal. 3. *cris.* 5. & alibi, celebrata, non nisi nono, aut saltem octauo die contingere potest, vt probat Pereda *in fin. cap. 9. in lib. 2. meth. Paschalij.* Hoc ita esse fidissimo experimento medentium compertum est : nam variolæ in die septimo, 8. 11. 12. & quod plus est, 20. sæpe apparere solent, quando natura præ humorum onere pressa, causam morbificam citiùs expellere non potuit. Has

B autem Sileni papulas fuisse variolas nostras, constat, quoniam erant varis simillimæ : sunt autem vari, exigui & duri tumores in cute à materia crassa suborti, auctore Paulo *lib. 3. cap.* 21. vnde propter vocabulorum affinitatem, & similitudinem, deriuatum nomen variolarum puto. Consule Valerium apud Holler. *l. 2. de morb. intern. tit. de exanthematibus*, Amatum *lib. 3. centur. schol. curat.* 18.

Deinde Hippocrates *lib. 4. epidem. num.* 26. sic inquit. *Qui in tibia vlcus habebat, & Attico vsus est, huic pustula eleuata, rubra, magna: atque hoc pro tussi, quæ postea accessit: priùs enim non tussiit, &c.* per has autem pustulas significari variolas, asserit Vallesius *in com.* Insuper *lib. 7. eiusdem operis, num.* 52. sic ait: *Timonactis filio fermè bimestri, pustulæ in cruribus, & in coxis, & lumbis, & imo ventre, &*

C *tumores valdè rubicundi. His autem sedatis, conuulsiones, & comitiales fiebant sine febribus, multis diebus, & mortuus est, &c.* Quid ergo frequentius, inquit peritus Vallesius *in com.* quàm pusillis oriri exanthemata, húncque mortuum fuisse, quoniam non per totum corpus facta sunt, sed solùm in crure, & coxis : interiisse autem non dubito, quia praui & venenosi succi, in intimas principésque partes collecti, Epilepsiam & conuulsionem efficientes, naturam suffocarunt. Lege Eustachium Rudium *lib. 3. cap. 31. de variolis.*

Et si de Galeno quæras, num variolas cognouerit, firmum sit tibi, huius quam interpretamur historiæ testimonium : nam ista vlcera sine vlla medicamentorum ope decidebant, magnum certè indicium hodierna die

D ad exanthematum eruptionem intelligendam. Hoc ex eius doctrina non incongruè probari potest, *in lib. 6. epidem. sect. 1. com.* 29. vbi *in febribus pestilentibus euenisse pustulas exiguas, & vlcerosas* apertè demonstrat. Et *lib. de atra bile. cap.* 4. in ea constitutione pestilenti, pustulas nigras, vlcerosas, & à quibus squamma decidebat, euenisse narrat, quas etiam visas fuisse in vasta illa pestilentia, relata à Galeno *lib. de bonit. & vitio succor. cap.* 1. nullus non videt. Eueniunt autem variolæ in pestilenti statu ; nam earum materia maligna est, & pestilenti proxima: quare Arabes inter futuræ pestis præsagia eas reponunt. *Et quando accidunt variolæ, tunc expectantur febres pestilentiæ*, dicebat Auicenna 1. 4. *tract. 4. cap.* 3. *Variolæ enim, & morbilli sunt de summa ægritudinum contagiosarum*, dicebat idem auctor, *eodem loco, cap.* 6. Ex quo mirari licèt Vidum Vidium, virum alioqui Galeni-

E cæ doctrinæ amantissimum, qui *lib. 6. de curat. generat. in cap.* 6. probabile iudicat hunc morbum esse nouum, quem primò Medici Arabes cognouerunt, & deinde nostri: cùm Galenus expressè, & Hippocrates de eo meminerint, vt ex tam multis allatis testimoniis satis patet. Lege Zoroastrum Tinellum, *consult.* 15.

Insuper, Aëtius clarissimè eas describit, *tetrab. 2. serm. 1. cap.* 129. dicens: *Pustulæ in malignis, pestilentibúsque febribus oriuntur, quarum quędā vlcerantur, & ad carbunculi speciem accedunt ; bonæ succedunt aluo suppressa, aut moderatas deiectiones faciente; malæ, fluente aluo, & vomitibus vexantibus, &c.* Celsus *lib. 5. cap. 28. tit. de pustular. generib.* sic inquit: *Nonnunquam pustulæ plures similes varis oriuntur, nonnunquam maiores pustulæ liuidæ, aut pallidæ, aut nigræ, aut aliter naturali colore mutato, subéstque humor, &c.*

Paulus

Paulus illorum sententiam confirmat *lib. 4. cap. 8.* dum A exanthemata ex crassis in cute impactis humoribus, magis quàm in superiori pellicula, cùm densa est generari confirmat, & *in lib. 1. cap. 6. §. Pustulæ, quæ quod puero per cutem veluti efflorescunt, Græci exanthemata vocant: primùm sanè nullum facessere negotium oportet: ubi verò probè ad summa eruperint, tunc iam curare tentabimus, &c.* Hippocratem cognouisse morbillos constat ex *lib. prorrhet. sect. 2. text. 25.* quo loco vocat *Epanthismata*. Hæc sunt, auctore Celso *lib. 5. cap. 28. tit. de pustularum generib. pustulæ, quæ maximè vernis temporibus oriuntur: tunc enim circa totum corpus, partémve asperedo quadam fit, similis his pustulis, quæ ex vrtica, vel ex sudore nascuntur, Epanthismata Græci vocant; eáque modò rubent, modò colorem cutis non excedunt, &c.* Hippocrates deinde, nomine pustularum admodum prurientium, morbillos intellexit, *lib. 6.* B *epidem. sect. 2. text. 29. & lib. 3. eiusdem sect. 3. text. 51. & 6. aph. text. 9.* His enim locis duplex facit pustularum genus; vnum sublime pruritum excitans, à calidiori sanguine ortum; alterum humile, citra pruritum, à frigidiori sanguine natum, latúmque, cuius causa humor est non ita acris, quòd in latitudinem extentus sit, magis diffletur & transpiret. Galenus verò *hoc in loco*, nomine exanthematum siccorum morbillos intellexit, quoniam ab his pustulis paucus ichor, aut pus emanare solet: nam hæ efflorescentiæ siccæ sunt, auctore Auenzoar. *lib. 2. theisir, tract. 7. cap. 3.* Quòd si contrariæ partis defensores omnino renuant, adeant Plinium, qui varia pustularum genera describens, variolas & morbillos descripsisse visus est, *lib. 20. natural. histor. cap. 8. & lib. 22. cap. 25. & lib. 24. cap. 9. & lib. 26. cap. 11. & lib. 28. cap. 17. & lib. 35. cap. 15.* Legat C qui velit Manardum *lib. 7. epist. 2.* Mundel. *epistol. 17. in princip.* Rembert. Dodonæum *in praxi, cap. 20.*

Gomezius Pererius Hispanus *lib. de medela febris pestilentis, cap. 19. de variolis, & morbillis*, hoc morbi genus nouum esse, & priscis incognitum sibi persuadet, sequutus Fernelium *lib. 4. de febrib. cap. 18.* Ioubertum *2. decade paradoxorum, 1.* Hos sequitur Fonseca *in meth. febrium à Iacchino omissarum, tit. de feb. cum variolis, & morbillis.* Hi ergo omnes ex Pauli dictis *loc. cit.* suam nituntur roborare opinionem: nam si hæc exanthemata rectè curanda sunt, curatio non balneis, myrtum, lentiscum, rosásque recipientibus, vt ait Paulus, celebranda est; neque vnguentis ex cerusa, argentíque spuma paratis: sunt enim hæc præsidia huic morbo valde infensa; nam humor hic adstringentium vsu repelli non debet, sed omni conatu est ad partes externas attrahendus. At ij auctores non D intimiùs perspexere Pauli verba. Hic enim iis auxiliis vtitur, quando variolæ sunt exulceratæ. Hoc Arabum maximus confirmat, *1. 4. tract. 4. cap. 1. in fin. §. Et quando accidunt ex variolis vlcera, confert vnguentum album; & propriè permixtum cum aliquantulo camphoræ, & quãdoque cõfert superaspergere cerusam, & lithargyrium; & vnguentum quidem rubeum bonum est ad vlcera variolarum, &c.* Hæc ergo adstringentia, & exiccantia in morbillorum exulceratione summoperè prosunt: quæ si neglexeris, serpente exulceratione cutem erodi contingit, vt proprio experimento *lib. 3. centur. 18.* firmauit Amatus. Lege Hermannum Follinum *in oratione, de febri puncticulari*, de hoc argumento ingenuè disputantem.

Sed fortioribus machinis sic insurgentem Valleriolam E audiamus. Is enim *lib. 1. enarrat. 8.* ex hac Galeni historia, ipsum variolas cognouisse, nullo modo posse probari perfricta fronte contendit; cuius opinionem sequutus est Ioannes Hucherus *lib. 4. de feb. pestilent. c. 28.* Licèt enim pustulas has, exanthematum nomine vocitet Galenus, quòd à sanguinis veluti cinere, atque reliquiis eius, qui per febrem putruerat humoris, in extimam cutem pulsæ, naturæ ope: morbillos tamen esse non posse, aut id nominis conuenire ex eo constat, quoniam morbilli à nobis vocati, pustulæ dici non merentur, quum neque pustularum more cutem attollant, sed efflorescentiæ sint, ac maculæ rubeæ ex sanguine tenui, ac bilioso subortæ, in cutem vi naturæ populso, maximè cùm exanthemata narrata fuerint nigra, vlcerosa, & à quibus velut cortex decidebat, quæ omnia morbillis non conuenire, cuilibet vel mediocriter in arte versato patere potest.

Sed hic eximius auctor non rectè perpendit contextum Galeni, imò vnam exanthematum differentiam cum alia confundit: neque enim nos negamus, per exanthemata vlcerosa intellexisse Galenum variolas, non morbillos, vt ille affirmat. Morbillos autem vocauit exanthemata sicca, quoniam hæ pustulæ siccæ sunt, & ab iis nullus humor emanat.

Percontaberis, cur auctores data opera inquirunt, num antiqui Medici hæc exanthemata cognouerint? Dic. Turpius esse relictis fontibus riuulos sectari; tunc enim nos hunc morbum, sicut & cæteros bene curabimus, si de illo priscos scientissimos loquentes audiamus; quorum fidissimo consilio ducti, horum affectuum causas rimari, & curationem callere ritè possimus.

QVÆSTIO III.

Quòd Græci, priscique alij febrem puncticularem venenatam cognouerint. Contra Peredam, Colle, Toreum. Carmonam, Mercurial. Septalium, & Zoroastrum Tinellum Medicos eximios.

AN per exanthemata sicca, puncticulas hoc loco Galenus etiam intellexerit, dubitandum. Hæc enim in peticulari febri, sæpissime in pestilenti statu conspicitur, adeóque hoc verum est, vt Mercatus *libello* illo aureo *de febre maligna* asseueret, lenticulas, seu maculas rubescẽtes in anxiosis, horrificísque febribus per cutem apparentes, pulicum morsibus maximè similes, certissimum, infallibile, ac pathognomonicum esse febris pestilentis signum: clament vsque ad rauim Petrus Paulus Pereda *lib. 2. in Paschal. de curand. morb. in schol. c. 2.* Ioannes Colle *lib. 1. de morbis contagiosis, & malignis, c. 7. ad finem.* qui puncticularem febrem nec venenatam esse, nec contagiosam acriter defendunt; quos coarguit vnanimis Medicorum schola, edocta à Fracastorio *lib. 2. de morb. contagiosis, c. 6. de febre lenticulari, & c. 7. & l. 3. c. 6.* qui primus omnium in hoc eruditissimo puluere strenuè insudauit; quem sequitur Fernel. *4. pathol. 18. & 2. de abdit. 12.* Hanc lenticularem febrem apud priscos notissimam fuisse, ex eo coniectant recentiores, quòd Hippocrates illius variis in locis meminerit. Si enim huius febris ideam, mores, naturã ad vnguem contempleris, diffiteri non poteris harum peticularum energiam in epidemicis illis tempestatibus, quas Hippocrates depinxit, expressam sufficienter reperiri. Audi Hippoc. *lib. 2. epid. sect. 3. in init. Fiebant autem in febribus æstiuis, circa septimam, octauam, & nonã diẽ asperitudines in cute miliaceæ, culicũ morsibus maximè similes nõ valdè pruriginosæ. Hæ perseuerabãt vsque ad iudicationem, &c.* & infrà sic ait: *Auditu erant graui, & soporosæ. Priùs autem non valdè soporosæ erant hæ, quibus illa affutura essent, &c.* Eruditiss. Vallesius *in com.* sic ratiocinatur. *Sũt hæ maculæ, quæ Hispanis nouato nomine vocantur* tabardillo, *in febribus ardẽtibus symptomaticè ob feruorem, aut malignam succorũ correptionẽ factæ, quas natura in malignis, & pestilẽtib⁹ febrib⁹ per cutim præsertim dorsũ, pectus, scapulas expellere tẽtat. Frequẽt sanè in Hispania malum, in cuius curatione obseruauimus sæpe, illis qui hoc modo affligũtur, fieri hæc quæ narrat Hippocrates symptomata: nimirũ antequam maculæ erũpant, anguntur plurimùm, & vigilant ægroti, succo qui interiùs secernitur, & cuius natura parat expulsionem, lædente viscera: Postquã eruperũt, dum erumpunt, delirant, & comatosi fiunt, &c.* Hanc sententiam amplectuntur Lupeus Cureleanus, *lib. de morbo pustulato*, Zoroaster Tinellus *tom. 1. consult. vlt.* Ludouic. Lemosius *ad com. cap. 12. lib. 5. meth. Gal.* Sed parcant mihi Vallesij manes; nam ex Hipp. loco minimè probari potest ipsum puncticularem febrem cognouisse: efflorescentiæ enim ibi descriptæ erant asperæ, miliaceæ, culicum morsibus maximè similes, & pruriginosæ: maculæ verò istæ nõ sunt asperæ, nec cutim eleuant, neque culicum, sed pulicum morsibus sunt similes, neque pruritum inducunt.

Alij, vt est Mercatus *loco cit.* Galenum eas descripsisse asseuerant, *lib. 1. de dif. feb. 3. & lib. de bonit. & vit. succor. cap. 3.* dum inquit. *Nonnulli putridis, & pestiferis febribus perierunt: nonnulli pustulas instar scabiei, ac lepræ in corpore contraxerunt, &c.* At manifestè falluntur, quoniam puncticulæ istæ pustularum more cutem non eleuant.

Deinde *papulæ paruæ, quæ non essent excernendis morbis, statimque euanescentes,* descriptæ ab Hipp. *lib. 1. epid. sect. 2. text. 38.* non sunt lenticulæ nostræ; hæ enim non eleuant cutem. Ergo hæ papulæ, variolæ non fuere; hæ enim citò non euanescunt; fuerunt ergo morbilli; huius enim affectus materia cùm tenuior sit, & biliosior, facilè exhalat, & discutitur. Sileni papulæ cum sudore rubentes, erant varis similes, hi autem extuberant in cute; Petechiæ autem, tubercula non sunt. Demum Hippocrates *lib. 3. epid. sect. 3. text. 51.* sic ait: *Carbunculi æstate multi, papulæ item magnæ, herpetes item magni, &c.* At hæ papulæ longè distant à puncticulis, quæ exiguæ sunt. Ineptè ergo ex his locis colligit Massaria *lib. 5. de febrib. cap. 25.* nostras petechias à priscis fuisse cognitas.

Fallitur igitur Fabius Paulinus *in annotationibus, ad librum Thucydidis, de peste,* dum per febres pemphigodes, aspectu terribiles, de quibus Hippocrates *lib. 6. epid. sect. 1. text. 29.* intelligendas esse peticulas asseuerat: nam febris pemphigodes dicitur bullosa: hoc dicebat Galenus *in com.* qui in febre pemphigode tubercula admittit, dum ait: *Corpus subrubrum, liuidum tuberculis exiguis, & vlceribus efflorescens, &c.* In hodiernis verò peticulis nulla datur intumescentia, vt succinctè, & eleganter admodum animaduertit Castrensis Lusitanus *lib. 3. opusculi, Quæ ex quibus, cap. 19.*

His commoti Aloysius Toreus, *libello de natura febris puncticularis, in init.* Ioan. Carmona *lib. de peste, & febre cũ puncticulis, c. 7.* Mercurialis *lib. de maculis pestiferis,* asseuerant has maculas priscis incognitas fuisse. Sed cùm in ea sim sententia, vt putem, in hac historia etiam, per exanthemata sicca, intelligi posse peticulas, seu maculas has pestiferas, iccircò eas non solùm à *Galeno,* sed à priscis melioris notæ descriptas, reperiri in suis operibus, non nego.

Audi Actuarium *lib. 1. meth. c. 23. §. Maculæ circa cutem exoriuntur, nonnullis rubræ, aut purpureæ, nõnullis nigræ emergunt, quales quotidie ex pulicum, cimicúmque morsibus apparent, &c.* Idem fecit Aëtius *tetrab. 2. serm. 1. cap. 9.*

Auicennam febrem hanc cognouisse, non est denegandum: nam 1. 4. *tract.* 4. *cap.* 2. inter signa febris pestilentis apponit bothor flauam, aut rubram. Sic enim ait: *Et quandoque accidunt cum ea bothor subalbida, aut subrubra; & quandoque est velocis apparitionis, & velocis occultationis, &c.* Illustris interpres Iacobus de partibus, *in com.* clarissimè has pestiferas maculas describit, quas similes nõ culicum, sed pulicum morsibus esse asseuerat, vt videas vetustissimum hunc auctorem, quíque vixit circiter trecentos ante annos, peticularum manifestè meminisse. Accedit quòd dicit Auicenna, fuisse velocis apparitionis, & occultationis; nam hæ maculæ sæpe subitò euanescunt, præsertim quæ à tenuiori humore ortum ducunt. Adde quòd Bothor ex ipsius mente 7. 4. *tract.* 3. *cap.* 5. *est macula in cute apparens, quasi punctum ipsam non eleuãs.* Quare subit vehementer mirari Ludouicum Septalium, Medicum eximium, qui *lib. 3. de peste, cap. 10.* de maculis pulicum morsibus similibus, ante centesimum annum nullũ reperiri auctorem, qui harum macularum vllam faciat mẽtionem, sibi persuadet. Quibus autem signis pulicares maculæ à pulicum morsibus distinguantur, agitat Sennertus doctissimus *lib. 4. de febrib. cap. 12.* & nos de hac re disceptauimus *lib. 3. de praxi admiranda, obser. 13.*

Demum par est, & rationi consentaneum, in vasta illa pestilentia descripta à Galeno, in hac quam interpretamur historia, ipsum has maculas, exanthemata sicca vocasse magis, quàm morbillos; nam ab illis nihil humoris emanare solet, & ideò dicuntur sicca, si verum est quod scribit Galenus *lib. 1. acut. com. 22. siccum esse morbum, quum nihil ab affectis partibus excernitur.*

Quapropter summa cum ratione Auicenna, has maculas inter signa febris pestilentis reposuit: nam in nullo alio febrium genere: præterquam in illa apparere solent, vt inter omnes notarunt Septalius *loco nuper citato,* & Vidus Vidius *lib. 6. de febrib. cap. 7. de febri lenticulari,* & meritò sanè: hæc enim maligna febris de natura pestilentium esse censetur, ob eam quam cum eis habet similitudinem: nam ob aërem oritur vitiatum, vt illa; & hac de causa, maligna euadit, & contagiosa, sicut ipsa: differtque solum à putridis, in modo & excellentia putredinis, signorum prauitate & deterrima conditione. Deinde in putridis aliquis ex quatuor humoribus putrefit, & sic circuitus, & accessiones singulis humoribus respondentes concitantur: At peticularis omnes humores praua inficit qualitate, inquinat, & conspurcat, & ideò pestilentium ideam maximè repræsentat, huiúsque mali diri est prænuncia. Quare, si fidem adhibemus scribentium experimento, ea non solùm vacuantibus præsidiis, sed bezoarticis, cardiacis, & à tota substantia operantibus est curanda, vt 2. *de abdit.* 12. Fernelius, & Vallesius 4. *meth.* 2. adnotarunt.

QVÆSTIO IV.

Quod Arabum dogma de exanthematum causa, vt verum sit admittendum. Contra Fernel. Holler. Ioubert. Loysium, & Mercurialem, Medicos præstantissimos.

SEd in hoc loco celebratissima quæstio de exanthematum causa est ventilanda, quam Mercatus *lib. 2. de morb. puer. cap. vlt.* magni putat esse momenti, de qua adhuc nõn satis constat, quæ verior sit apud Iuniores, qui Euripi modo agitati, quotidie de hac re nouas condere leges non cessant. Ab Arabum schola in animos Medicorum concepta quædam irrepsit opinio, nullum hominem morbillos, aut variolas euadere posse: cùm enim fœtus in vtero sanguine menstruo alatur, vt eo inficiatur est necesse, qui postea nouo feruore ebulliens, gliscit & excandescit, & quadam veluti crisi à natura transmissus, si tenuis est, & qualitate peccat, morbillorum; si crassior, & non ita calidus, variolarum causa est atque origo: nam hic sanguis est aquosus, non bene coctus, & ebullitioni aptissimus, & qualibet occasione data promptè furit, & incenditur.

Hæc est omnium ferè barbarorum de exanthematum causa opinio constans, quam nouatores Medici censorio supercilio redarguentes, respuunt, temnunt, & damnant, Fernelij argumentis conuicti. Is enim licèt *lib. 7. physiolog. cap. 7,* menstruum sanguinem, venenosum ac perniciosum esse confirmet, *lib.* tamen 2. *de abdit. rerum causis, cap.* 12. nouam horum affectuum causam indagauit, quam omnes huius sanguinis impuritati meritò attribuunt. Hanc sententiam defendunt inter omnes Ludouicus Lemosius *in com. cap. 12. lib. 5. meth. Gal.* Hollerius *lib. 2. de morb. internis, cap. proprio de variolis,* & alij.

Ex eo ergo hi auctores ita inducuntur opinari, quòd non omnes his morbis capiantur: & semel capti, iterum bis deinceps, aut ter laborent. Quòd sanguis, quo fœtus in vtero nutritur, benignissimus sit, ac suauissimus, auctore Galeno *lib. 5. aph. 37. & lib. 3. epid. sect. 3. com. 73. & lib. 1. de sanit. tuend.* 2. & *lib. 2. de caus. sympt.* 7. & alibi. Probant eloquenter Andreas Laurentius *lib. 8. de re Anatomic. quæst. 8.* Riolanus *lib. physiolog. c. 8.* Mercatus *lib. 1. de morb. mulierum, cap. 3.* Mercurialis *lib. 4. de morb. mulier. cap. 1.* quoniam menstruus sanguis qualitate non nocet. Et quòd mulieres quibus menstrua supprimuntur, huiusmodi morbis non fœdantur, vt grauidæ. Denique si ex natiuitate oriretur hoc malum, ab initio mundi fuisset, esséтque vetustissimum.

Sed non ob hæc, sententia Arabum est deserenda, qui à vitio menstrui sanguinis oriri exanthemata confirmarunt. Eam tuentur Auicenna 1. 4. *tract.* 4. *c.* 6. Haly *lib. 8. theoric.* 14. Rasius 30. *continent. tract. 13. cap. 1.* Ishac, *lib. de febrib. particularib. cap.* 5. & alij Mauritanicæ familiæ proceres scientissimi. Eam amplectuntur Gentilis *ad citatum*

citatum caput Auicen. Nicolus *serm.* 2. *tract.* 2. *sum.* 4. *distinct.* 6. *cap.* 13. Amatus *lib.* 3. *centur.* 15. item Andreas Laurentius *lib.* 8. *controuers. anatomic. quæst.* 9. Matthiol. *lib.* 3. *epist.* 3. Costeus, & Mongius, *in com. cit. cap. Auicen.* Hucherus *lib.* 4. *de feb. pestilenti, cap. de variol.* Manard. *l.* 7. *epist.* 2. Forest. *lib.* 6. *obser.* 43. Tobias Knoblochius *cap.* 3. *inst. anatomic,* Vidus, Vidius *loco cit.* Licèt enim ex impuritate principiorum, impossibile non sit quemquam in vitæ decursu ab hoc genere morbi immunem euadere, hoc est rarissimum; quod verò tale est, contemnunt Medici: *rara enim excluduntur ab arte, frequentia pro perpetuis habentur,* ex Gal. *lib.* 4. *aph.* 44. *& lib.* 6. *aph.* 58. quoniã *ex iis quæ semel, aut bis homo vidit, non debet pronunciata medica conficere,* ex Gal. *lib. de fœtus format. cap.* 1. Et quia calor in feruorẽ adactus, nõpotuit semel reliquias sanguinis expurgare, iterum validior factus, & ex aliqua interna, vel externa causa concitatus, purum sanguinem ab impuro separare conatur, in quibusdam citiùs, in aliis tardiùs, prout dispositio corporis, naturæ, regionis, temporis adminiculatur: nam in calidiori temperamento, natura simili, ætate calida, tempore æstiuo, regione æstuosa, citiùs, quàm in contrario statu variolæ erumpunt.

Nec mirum videri debet, variolas tanto tempore occultari: nam & plurima venena in corpore latent citra coxam, 14. aut 20. annis; & conceptus tempore menstruationis, elephanticus euadit, non modò post 12. aut 14. annum, sed post quadragesimum, vt testatur Alzaharauius *cap. de lepra.* Quod in rabiosis palàm fit, in quibus non illicò à morsu detegitur venenum, neque aliquam sui notam in corpore præbet, ex Galen. *lib. de theriac. ad Pison. cap.* 16. nam in quibusdam 2. 3. aut 4. mense post morsum pullulat affectio, alios post annum inuadit, ex Galen. *lib.* 3. *prorrhet. com.* 17. Alij post septem annos veneno rabido tentantur, ex Dioscorid. *lib.* 6. *cap.* 36. Actuario *lib.* 6. *meth. cap.* 11. Notarunt postea Albertus Magnus *lib.* 7. *de histor. animal.* 2. Palmarius *lib. de morb. contagiosis. tract. de rabie, fol.* 270. Salius *de affect. particular. pagin.* 360. *&* 361. Amatus 7. *centur.* 41. & alij. In iis ergo omnibus multo tempore venenum latet sine damno; vel quia toto illo tempore non est inducta facta intemperies, quæ valde lædit, & immedicabilis est, sicut hectica auctore Magistro *lib. cit. prorrhetic.* vel ignobilitatẽ membri, cuius virtus non valde irritatur; vel quia pars continens paruo veneno assueta non læditur; vel in aliqua parte vicissim concoctrix, & retentrix roborantur, infirmata expultrice: nonnunquam hæc robustior fit, & noxium expellere potest.

Quamuis autem sanguis, quo fœtus alitur in vtero, purissimus sit, labem tamen ex menstrui vitiosi permixtione contraxit, ex Galen. *lib.* 5. *aph.* 60. Mulieres verò quibus menstrua non respondent, tentari etiam hoc morbo, non est dubitandum. At muliebris natura vitiosum illum sanguinem, vtero, non cuti destinat. Licèt autem hoc verum sit, aliquando aliter accidit, vt illæ, & vel vtero gerentes hoc vitio corripiantur, quando videlicet tantam fœculenti sanguinis copiam fœtus conterere nequit, vt probat Schenckius *lib.* 6. *de obseruat. de variolis, & morbillis.* & nos de hoc instituto miram proposuimus obseruationem, *lib.* 3. *de praxi medica admiranda, obseru.* 47. & hoc exemplo iterum fiet manifestum.

Obseruatio. I.

Grauidæ, variolis etiam corripiuntur.

GRauida trimestris, carnosa, cùm suapte natura sanguinea esset, vt pote in florente ætate constituta, ex copia nimia sanguinem per os cum tussi quandoque excernebat. Ecce vno die rigore corripitur, quem febris, tussis, sternutatio, totius corporis rubor subsequuntur cum anxietate summa: cùm verò lachrymæ inuoluntariæ, nasi pruritus, timor in somno, horripilatio, punctio in toto corpore sensata, palpitatio cordis, anhelitus difficultas, & capitis grauamen accederent, plurimique variolis vexarentur, has citò superuenturas, pa-A lam adstantibus prædiximus. Quare ante eruptionem, ad deonerandam naturam, feruorem compescendum, sanguinem mittere visum est, vt monuit Auicenna 1. 4. *tract.* 4. *cap.* 10. qui inter omnes rectiùs de variolarum curatione est ratiocinatus, dum dixit. *Et conuenientius quod administratur in hac ægritudine, est phlebotomia, &c.* quæ adeò necessaria est, vt vel post eruptionem, præsente plethora, eam imperet celebrandam, dum sic ait. *Sed quando procedunt variolæ, non oportet tunc, vt administretur phlebotomia, nisi inueniatur vehementia repletionis, & dominium materiei, tunc enim phlebotometur, quantitate qua alleuiet, seu minoret, &c.* Hac doctrina instructi, per interualla ter è mediana cruorem exhausimus, nec impedimento fuit grauidatio: in cuius præsentia sanguinem esse emittendum, veterum, & iuniorum frequentissimo experimen-B to sancitum est. Post eruptionem variolarum, Cardiaca oblata, cucurbitulæ scapulis admotæ. At cùm humoris copia tanta esset, hæc ad oculos elata, crassissimam albuginem fecit, quæ soli pulueri ossis sepiæ intra oculos indito succubuit. De cætero exanthemata emisso pure ad cicatricem perducta, quo tempore fœtus validus erat; & ipsa vires assumens, suo tempore obesam femellam in lucem edidit. Grauidas ergo exanthematis corripi nouum non est.

Ab initio mundi hoc malum mortales afflixisse, certum est, cùm sit antiquissimum, & priscis notissimum. Antiquiore autem æuo rariùs, nunc frequentiùs mortales illo tentari, ad diuersam corporum constitutionem, ob matrum, & puerorum maiorem incontinentiam reiiciendum puto.

C Eruditissimus Mercurialis, eleganter 1. *de morb. puer. lib. cap.* 2. *iuxta init.* pluribus probare contendit, variolarum, & morbillorum materiam, non esse sanguinem menstruum, sed esse nouum morbum veteribus incognitum, qui cœli, & aëris vitio primùm cœpit grassari, & in homines ferè omnes sæuire, qui deinceps labem hanc, & veluti proprietatem paternam in filios hæredes transtulerunt. Hoc placitum validissimis argumentis stabilire conatur.

Primò. Hæc exanthemata eueniunt vitio morbidi cœli, vel aëris substantialiter corrupti. Secundò. Quod ante Arabum tempora, homines non corriperentur hoc vitio; cùm tamen sempiternum sit sanguinis menstrui inquinamentum: vnde cùm semper fue-D rit materia, & agens, iure debuissent homines omni tempore hoc morbo vexari. Tertiò. Si à sanguinis menstrui vitio, feruore, & ebullitione oriretur hoc malum, nullus in senectute tentaretur, nec post elapsum morbum; quia præcedens ebullitio, & expurgatio futuris variolis materiam absumeret, cuius contrarium demonstrat experimentum: nam plurimi in senectute, vel illicò post paucos à prægresso morbo dies, variolis tentantur. Quartò, equa, canis, asina non habent hunc morbum, quum menstruas habeant purgationes, ex Aristot. *lib.* 6. *de hist. animal. cap.* 18. Quintò. Non videtur rationi consonum naturam per variolas, & morbillos corpus expurgare posse, quum multis modis id antea expurgauerit: primò, quando fœtus in vtero continetur, reponendo excrementa impura sanguinis in duabus tunicis fœtum ambientibus. Secun-E dò, quando fœtus in lucem emittitur, tunc enim prouida natura excrementa purgat per intestina. Tertiò, post aliquod tempus ab ortu, quando corpus vlceribus, achoribúsque scatet. Si ergo prouida natura tot modos depurandi sanguinem excogitauit, cur suspicari debemus in omnibus hominibus tanto tempore excrementa sanguinis latere?

Verùm hæc commodissimam habent solutionem. Non enim negamus hunc morbum ab aëre, tanquam à causa mediata suboriri, quum videlicet nimiùm calidus est, frigidus, aut inæqualis, qua de causa hæc labes, æstate, vel autumno ampliùs serpit, & inualescit: ardente enim Sirio liquatur hic sanguis, feruet & ebullit. Vigente bruma, constrictis externis spiraculis, ob impeditam innatam difflationem, efferatur interiùs putredo,

&

& sic ebulliens & incalescens sanguis, exanthematis præbet occasionem. At immediatam causam esse sanguinem menstruum affirmamus. Et licèt barbaris antiquiores Medici huius morbis peculiarem non fecerint curationem, eius tamen naturam exactè calluisse non est denegandum, vt ex Hip. Galeni, Pauli, & aliorum dictis constat satis apertè. Ad tertium, dictum est *suprà*, ob multas causas venenum diu in corpore latere: hoc autem suas vires in senectute, exerit quoniam priùs in isto sanguinem non fuit facta ebullitio, ob ipsius crassitiem, lentorem, meatuum angustiam, expultricis debilitatem, sicut ob contrarias causas in pueritia, aliisque ætatibus ante senectutem plerumque oriuntur. Si tamen quispiam è variolis conualescens, iterum illicò eodem morbo recidiuat, id euenire puta, quia non erat sufficienter sanguis expurgatus, quem nouo feruore facto iterum natura mundificare contendit. Ad 4. Reliquorum quadrupedum infantes hoc vitio non corripiuntur, quoniam impedimento est cutis ipsa, quæ cum dura sit, in ea excrementa ita impinguntur, vt illa ad extimam superficiem natura propellere non possit; vel si pellit, hæc vitiosa materia in pillos, vngues, cornuáque absumitur. Et licèt animalia menstruas habentia purgationes, ab Aristotele dicantur sanguinea, & habeant materialem variolarum causam, nec efficiente careant, calore videlicet naturali, robusto & forti, & sic deberent variolis tentari respondet Castrensis Lusitanus *lib. 4. de meteoris microcosmi, cap. 6. in fin.* arietum infinitum numerum variolis perire, visúmque esse à se equum variolis plenum: at hoc malum non est animalibus familiare ob dictas causas. Ad 5. argumentum dic, ita esse perniciosum menstruum sanguinem, vitiúmque ab eo relictum, vt multo negotio ad ipsius expurgationem opus sit; nec sufficere omnes illos modos, sed necessarium esse conatum illum, quo natura ebullitione facta noxium ad cutem expellere tentat; & cùm semel id perficere nequit, iterum alacrior & vegetior facta, residuum excernere conatur. Hæc est causa, cur bis & ter homines in vita variolis corripiantur, quando vestigium illud tam diræ labiis vnica ebullitione elui non potuit.

Concludamus igitur ex Arabum decretis, variolarum causam esse materni sanguinis, quo alitur fœtus, impuritatem, ob quam omnes in vita tentari hoc malo tenent Auenzoar *lib. 2. theizir, tract. 7. cap. 3.* Serapio *lib. 5. breuiarij, cap. 22.* hanc sententiam approbat Fracastorius *lib. 2. de morbis contagiosis, cap. 2.* Cætera verò quæ ab aliis auctoribus contrà obiici possunt, facilè ex dictis solui queunt. Interim de menstrui, quo fœtus in vtero inficitur, malitia, ac virulentia, lege Plin. *lib. 28. cap. 7. & lib. 2. cap. 5.* Columel. *lib. 11. rei rustic. cap. 11. & vlt.* Ælian. *lib. 6. histor. animal. cap. 36.* Rabbi Mossen *lib. 3. dubitat. cap. 47.* Lucanam *lib. 6. in dioscorid. cap. 25.* Mercurial. *lib. 1. de venen. cap. 14.* Conciliator *lib. de venenis, cap. de sanguine menstruo*, Solin. Polyhistor, 14. Gentilis. *extrauag.* De qua re lege Rodericum à Castro Medicum scientissimum, *lib. 2. de natur. mulier. cap. 10.* Quidquid sanguinem hunc minimè esse malignum, acriter contra Fernelium contendat Otto Casmannus *part. 2. psycholog. cap. vlt. disputat. 9.* cuius rationes si pensaueris æqua lance, nullius momenti eas reperies, soluit Castrensis *loco cit.* eleganter.

Pro coronide vnum adiiciam, ad Auicennæ doctrinam summè necessarium. Nam iste auctor *loc. cit.* ponens conuenientiam inter variolas, & morbillos, hos facit maligniores variolis, dum sic ait. *Et signa apparitionis eius, proxima sunt signis apparitionis variolarum; verùm subuersio stomachi in eo est plus, & angustia, & inflammatio vehementior, & dolor dorsi minor, quoniam causa eius in variolis, est repletio sanguinis extendens venam positam super dorsum: nã generatio variolarum est propter multitudinem sanguinis corrupti morbilli: propter vehementiam malitiæ sanguinis corrupti pauci, &c.* Dic. Variolas esse periculosiores morbillis, licèt enim conueniant, quòd vterque morbus sit epidemicus, cutaneus, contagiosus, pueris familiaris, & cum febre intensa inuadat; tamen in causa differunt, quoniam variolæ à crassiori, & copiosiori humore oriuntur; nam sunt corpulentiores, crassiores, & faciunt in cute eminentias; morbillus verò cùm sit, vt ibi notat Auicenna, variola cholerica, à tenuiori, feruidiori & biliosiore sanguinem originem ducit, at pauciori; quare maculas facit variolis longè minores, sed rubicundiores: Comparat ergo inter se vtrumque affectum Auicenna, dicens variola oriri à maiori copia humoris, morbillos à pauciori, sed plus malitioso, & prauo, quod verum est: nam morbilli essent periculosiores, si in materia paritas adesset, quæ cum deficiat in morbillis, malitia illorum à maiori variolarum quantitate humoris superatur. Morbilli ob materiæ maiorem tenuitatem, maiorem concitant flammam, angustiam, febrem, & stomachi subuersionem; at hæc omnia sedantur faciliùs, quoniam humor tenuis, & paucus citò discutitur: Quare Auicennæ non est inurendus error, vt quidam rati sunt: Solùm enim variolas in quantitate humoris morbillos superare, & hos, illas qualitate vincere asseruit.

At licèt ex menstrui sanguinis vitio vterque affectus oriatur, variolas tamen esse maligniores, & periculisiores affirmamus: cùm enim fiant ex crassiori, viscidiori, & copiosiore humore, fit vt tantam humoris copiam natura cùm non possit expellere, ob lentorem eius, internis partibus, visceribúsque præcipuis adhæreat viscidiate sua, & interna vlcera, dolosa, & cacoëthica gignit hic perniciosus humor suapte natura prauissimus, & vel malignas deiectiones, & dysenterias, vel in trunco corporis lethales facit abscessus; reconditis malignis excrementis in visceribus, & exeuntibus per intestina, quæ debebant in cutem emegere.

Quamuis autem à multis desperationibus, hoc est, à grauissimis, & periculosissimis morbis pueri crebriùs euadant, quoniam habent vires naturales, quibus vincuntur morbi, robustissimas, commutatricem nempe, & expultricem, vt scitè notauit Vallesius *lib. 2. epidem. com. 9.* ab hoc, cùm est sæuus atque malignior, pauci liberantur: multoties enim accidit, vt humore in cute concocto, tabe pereant, dysenteria occupati occumbant, & quod frequentiùs accidit, spasmo prehensi vitam cum morte commutent, ob materiam perniciosam coërcitam, quæ de nouo ebulliens partem principem suo tetro vapore lancinat, & ferit. Hoc docuit Auicenna *2. 4. tract. 2. cap. 98.* dicens *inclinationibus variolarum ægros perire*, qui licèt videantur declinare, ob humorem impactum in cute exiccatis vlceribus, non verè declinant, quia humoris multa pars non potuit protrudi ad cutem, sed ob lentorem detenta deflectit ad viscera, & prauis vlceribus excitatis, malignísque inflammationibus ægros iugulare solet. Sic Cratistonactes, & pictoris ancilla parotide suppurata mortui sũt, apud Hip. *lib. 1. epidem. sect. 2. text. 84.* quoniam materia cocta fuit in parte, in toto verò incocta remansit. Variolæ ergo horrenda magis ob dictas causas, & lethalia excitant morbillis symptomata: De quorum perniciosa vi plura lege apud Iacotium *com. ad lib. 2. sect. 2. Coac. Hip.* Paræum *lib. 19. cap. 1.* Marcellum Donatum *tract. de variolis, & moribilis, cap. 29.* & nos proprio exemplo firmauimus *lib. 3. de praxi admiranda, obs. 48.*

HIST. IV. AVENZOARIS, *De osse in dorso adnato.*

Os in dorso pronatum, purgatione celebrata eximitur.

*ETiam audiui dici à patre meo, quod cuidam vidit nasci in dorso suo os ad similitudinem vnius cornu quod erat minoris duritiei ossis naturalis. Et ipse pater meus purgauit *humores grossos in ipso, & postea posuit medicinas exiccatiuas super os, ita quod cecidit dictum os. Et mihi etiam fuit ortum os vnum super dorsum, magnum mihi inferens dolorem, & pugnaui me ab humoribus grossis, & posui super ipsum resolutiua, ita quod resolutum fuit maiori ex parte, & illud modicum quod remansit, non impediuit me in aliquo in operationibus naturalibus exercendis, &c.*

Auenzoar *lib.2. their, tract. 6. cap. 5. de ingrossatione ossis praeter naturam.*

PARAPHRASIS.

Dorsi nomine, spinam ferè totam intelligo; quæ varios,& multiplices edit motus, anticos,posticos & ad latera,idque decem musculorum opera, & quæ à basi occipitis vsque ad extremum os coccyx dictum pertingit, quæ triginta quatuor vertebis perficitur. In his partibus cùm osseæ sint, melancholicóque humore, terrestri & crasso nutriantur, excrescentiæ duræ oriri sæpe consueuere. Nam sicut in extima corporis superficie, tubercula, verrucæ,, & alia ex recrementitia materia conflata oriuntur, sic ossa ex densiore humore, & valdè compacto progigni non est dubitandum. Hoc Alexander Benedictus *lib.6. histor.corp.human.cap.vlt.* confirmat si scribens. *Vidimus in Creta, vulnerato genu sagitta, cornu nigrum, rupicapræ capitis simillimum prodiisse, materiámque quæ in ossis substantiam conuerti debuisset, in corneam naturam aëris afflatu facilè conuersam, continuóque gummi modo adhærescentem.* Et Lanfrancus *tract.3.doct.2.cap.3.* vidit cranij manifestas eminentias sicut cornua Refert. Ioan.Philip.Ingrassias. *lib. de tumorib.tract.1.cap.1.*

Aristoteli quoque probatur, *lib.2. de histor. animal. 4.* nonnullis senescentibus, præsertim mulieribus etiam octuagesimo anno non sine dolore dentes exiisse. Narrat Alexander Benedictus *lib.3.cap. 2.* se vidisse Panormi nobilem virginem correptam plurimis verrucis acutis excremitentitiis cornuum vitulorum instar, in omnibus artubus, manuum, cubiti, genuum, & etiam in capite & fronte. Iulius Cæsar Scaliger *exercit.197.num.5.* vnum vidit in dorso cuiusdam remigis, & nos mirabile cornu vidimus in calcaneo enatum, *lib.2. de praxi medica admiranda, obs.187.*

Firmat Plinius *lib.11.cap.17.* Cardanus *lib.8. de variet. cap.43.* ex Alberti Magni sententia. Alexander Benedictus *lib.1. de curand.morb.cap.6.* Ioubertus *2.decad.paradox.2.* Cùm ergo hi inter ossa sint reponendi Galeni testimonia *lib. de ossib.cap.5.* negandum non est, ossa de nouo generari posse. Deinde Galenus *lib. de tumoribus præter naturam, cap.15.* Satyriases, aut Satyriasmos vocat eminentias, exturberationésque ossium, quæ circa tempora fiunt: tubercula autem hæc ita appellantur à similitudine Satyrorum, quibus vtrinque cornu circa tempora nasci ferunt, de quibus Plinius *lib. 7. natural. histor. cap. 12.* Præterea dentes tota vita crescunt, quemadmodum quotidiana ciborum masticatione atteruntur, vt Galenus *lib. 5. sec. loc.cap. 5.* & Auicenna *7. 3. tract. 3. cap. 1.* apertè fatentur.

Sed licèt hæc vera sint, firmatam tamen doctrinam non euertunt. Nam timor, quem passus fuit auctor, sub ossium genere comprehendi non debet, cùm fuerit excrescentia dura, à terrestri crassóque humore suborta, quod ita esse ex curatione patet manifestè, vacuato enim humore fæcali, & melancholico sanatus est. Sic faciendum monet Auicenna *7.4.tract.3.cap.13. de cura clauorum, cornuum:* quo loco minorare sanguinem cum phlebotomia, & euacuare humorem melancholicum salubertimum esse prædixit. Et licèt idem auctor, *in cap. 15. sequenti,* verrucas duras, clauos, cornua, seu alias additiones curuas, spissas, nascentes in extremitatibus iuncturarum, incidendas esse, & medicamentis acutis eradicandas consuluerit, hoc maxima præmeditatione exequendum moneo, hæc enim curatio aliquando infeliciter contingit, & plura ex ea irreparabilia damna eueniunt. Puerum enim ex incisione corniculi in capite nati, intra paucas horas expirasse narrat Amatus *lib.1.centur curat.51.*

Si tamen ad ferrum, & ignem accedere necessitas cogas, suauiter priùs timorem emollire, & deinde ferro incidere oportet. Hoc consilium opere ipso obseruauit Cabrollius, *obseru. 11. anatomic.* qui tutò cornu in fronte serra resecuit, sanguinem cauterio repressit, cuius longitudo erat dimidiati pedis, crassities pollicis, & tota eius basis ossi in latere sinistro adhærebat. Vidit etiam Beniuenus *lib. de abdit.morb.cur.c.14.* qui carneam excrescentiam pondus sexaginta librarum excedentem, coxæ adnatam, vinculis quotidie arctissimè deligando, tandem candenti ferramento quod superear, resecuit, & partem idoneis medicamentis ad sanitatem perduxit. Similem excrescentiam refert Langius *lib.1.epistol.3.* & *lib.3.epist.4.* Huic similem ab inguinibus pendentem descripsit Amatus *lib.5. centur.88.* & nos illustre miræ excrescentiæ carneæ exemplum descripsimus *lib. de praxi admiranda, obseru.77.* His tumoribus pituitosis adnumeranda est *Natta*, seu *Napta*, apostema magnum, carnosum, & molle, cuius curationem proponunt Nicolus *serm.7.tract.5.sum.2. c. 69.* Guido *tract.2.doct.4.c.4.* Tagaultius *lib.1.cap.2.* & *14.* Theodoricus *lib.3.cap.31.* Brunus *lib. chirurgic. magnæ, cap. 8.* quem affectum Rhasis *lib.7. ad Almans. cap. 14.* & Haly *lib.8.theoric.cap.11.* sub nomine glandularum magnarum complexi sunt. Hoc modo scribit Cabrollius *obseru. 30. se feliciter resecasse panum immensæ molis ad ℔.v.cum ℥.iij. in occipitio natum.*

Multoties, quoniam hic pertinacissimus affectus medicamentis vix succumbit, quum à contumaci humore ortum ducat, ad caustica deueniendum. In hunc modum his medicamentis plures fuisse vsos pro eradicãdis tumoribus duris, suprà citati auctores memoriæ prodiderunt. Hac ratione, nempe filo aqua Mercurij sublimati insuccato, iterúmque exiccato, se carneam excrescentiam, rarum nempe affectum, Vmbilici fungum, nucis inglandis magnitudine, colore nigro, fusco, carcinomatis instar, ligasse, & sic industria summa exesisse, gloriatur Hieronymus Fabricus Hildanus *lib.5.centur.chirurgic. obseru. 42.* De quare lege Marcel.Donat. *lib.5. de medic.histor.mirabili,c.3. De mirabilibus excrescentiis carneis,* quæ in partibus interioribus ex exterioribus oriri solent. Si verò pulchra. de ossium miris affectionibus scire desideras, raras historias hic auctor ponit in propatulum, *lib. eodem cap.1.* De quo argumento vidẽdus Langius eruditissimus, *lib.1.epist.46.* Horum anatomen proposuit inter omnes, Ioannes Riolanus cum Syluio, *com. in lib. Galen. de ossibus,* & *lib. de osteologia, ad mentem Hippocratis descripta,* & de eorum passionibus plura conscripsit Fallopius *tract. de partibus similarib.cap.4.* & priùs prædixit Auicen. *5.4. tract. 1. à cap. 4. vsque ad 14.*

QVÆSTIO V.

Quòd ossa non sanguine melancholico, se immediatè nutriantur medulla. Contra Iacobum, Petrum Hispanum, & Spigelium, Medicos eruditissimos.

COMMENTARIVM.

Hvmores grossos, *&c.*] De ossium nutrimento, inter Medicos & Philosophos non inutilis controuersia existit. Peripateticæ Scholæ Antesignanus, immò loquentis naturæ genius mirabilis *lib.33.probl.vlt.* ossium excrementum medullam esse confirmat Auenzoar innuit *hoc loco:* nam succo melancholico, atque terreno ossa nutriri concludere videtur, quòd vacuato simili humore, illorum cessauerit incrementum, sequutus forsan Auerroëm, qui *lib.2.collig.cap.8.* ossa ex materia vacánte, & excrementitia ali asseuerat. §. *Sed medulla quæ est in ossibus, est superfluitas cibi eorum, &c.* Igitur ossa non nutriuntur medulla. Tantorum auctorum mentem rationes firmæ satis illustrant.

Prima. Ossa plurima non habent medullam, ex Gal. *lib. de ossibus in præfat.* Sed sunt firma solida ex Gal. *lib.11. de vsu part.18.* & Arist. *3. de histor. animal. 7.* Nam oleo in ossibus nullam habet medullam, ex Aristot. *nuper cit.* & *2. de partib. animal.6.* Plin. *lib.11.cap.37.* Æliano *lib.2. de natur.animal.2.* & plurimi concretis ossibus, ac sine medullis vixerunt, teste Plinio *lib.7.cap. 18.* Ergo medulla alendis ossibus non est necessaria.

Secunda.

Secunda. Inter nutriens, & nutritum debet intercedere similitudo, ex Arist. 8. *physic.* 7. & *lib. de generat. cap.* 5. & *lib.* 2. *de animal.* 4. & Gal. 2. *aph.* 50. & alibi passim: sed ossa terrestria sunt, ex Galen. *lib.* 1. *de clement.* 5. & *lib.* 9. *simpl. tit. de terra differentiis*, & sunt frigida & sicca, ex Galen. *lib.* 1. *de element. cap.* 6. *iuxta fin.* & *lib.* 1. *de temper. vlt.* Ergo non nutrientur medulla, quæ calida est & humida, ex Dioscorid. *lib.* 2. *cap.* 70. & Auicen. *lib.* 2. *tractat.* 2. *cap.* 492.

Tertia. Vnumquodque nutritur iis, ex quibus constat, ex Arist. 2. *de generat. animal. cap.* 8. Sed ossis generatio fit ex sanguine, ex Galen. *lib.* 1. *de facult. cap.* 10. & *lib.* 2. *eiusd.* 3. & Auicen. 1. *doct.* 3. *cap.* 2. Ergo non medulla, sed sanguine melancholico nutrientur. Patet euidenter, ex Galen. *lib.* 6. *method. cap.* 5. §. *Monstratum namque est omnem animalis particulam, proprium, ac sibi simile attrahere alimentum: id si verum est, ossium nutrimentum, & crassius, & magis terreum quàm aliud quoduis nutrimentum in toto animali fuerit, &c.* Eandem sententiam firmant Gal. *lib.* 11. *de vsu part. cap.* 18. & *lib.* 2. *de element. cap.* 2. & 5. & *lib.* 1. *de semin.* 11. Auicen. 1. 1. *doct.* 4. *cap.* 1. *in med.* §. *Necessitas verò vt tantùm de ea cum sanguine misceatur, quantùm debetur pro nutrimento cuiusque membrorum, in quorum complexionibus magnam melancholiæ partem esse oportet: sicut sunt ossa, &c.* Firmat Haly *lib.* 1. *theoric.* 25. quibus locis auctores hi, partes siccas & osseas, ex sicco terrestrique alimento nutriri asseuerant.

His fortè conuictus, Iacobus de partibus, *in com. nuper cit. cap. Auicen.* medullam non verè nutrire ossa, sed nutritione quadam refocillatoria & imperfecta, humectando, & prohibendo ea ab exiccatione, alere affirmauit. Eius opinionẽ sequitur Petrus Hispanus, *in com.* 47. *l. diat. vniuers. Isahac, dub.* 3. & *lib. diatar. particul. tit. de medulla*, & nuper firmamus Spigelius *lib.* 1. *de fabric. corp. hum. cap.* 13.

Contrariam sententiam, omnis tum Veterum, tum Iuniorum schola vnanimiter confirmat, ab Hippocrate Magistro suo edocta. Is enim in memoranda quadam, & multis abhinc sæculis quasi per magnus translata sententia inculcat, *lib. de alimẽto, num.* 12. *Medullam esse ossium alimentum, &c.* Hanc autem sententiam esse Hippocratis genuinam, locupletissimi testes confirmarunt, & præsertim Theodorus Zuingerus *in suis ad hunc locum Hippocratis tabulis elegantissimis*, & Vallesius *in com. huius loci*, edocti ab ipso Galeno *lib.* 6. *de loc.* 6. *epid. sect.* 3. *com.* 1. & *lib.* 1. *secund. gener. cap.* 17. & *lib.* 5. *aph. com.* 39. & *lib.* 3. *de facult. natural. c.* 15. quo loco præfatam in aliis locis sententiam manifestè roborat, ac defendit, dum sic dicit: *Estque qualis carnibus sanguis, talis ossibus medulla, &c.* Et *lib.* 11. *de vsu part.* 18. *in med.* §. *Iam verò si caua iure fuerunt, haudquaquam ea relictura erat inania, cùm ipsa penum quandam alimenti familiaris in ipsis posset reponere: nam in commentariis de facultatibus naturalibus demonstrauimus, medullam ossibus proprium esse alimentum, & ossibus cauitate carentibus tale quiddam in eorum cauernulis contineri, &c.* Quem locum cùm exactè specularentur recentiores, aptissimum esse ad nostrum institutum rati sunt, licèt quæstionem hanc per transennam veluti controuertant, quum ea variis & repugnantibus locis vndique sit referta Capiuacium *in com. ad methodum anatomicam, c.* 12. Mercat. *lib.* 1. *tom.* 1. *part.* 4. *dubit.* 6. *quæst.* 129. *num.* 12. Andream Laurentium *lib.* 2. *controuers. anatom. quæst.* 4.

Insuper pro hoc fulciendo dogmate, habemus patronum Auicennam, multis in locis: nam *in* 1. 1. *sum* 1. *doct.* 5. *cap.* 1. *de ossibus*, sic ait. *Immò durum factum est eius corpus, & ipsius nutrimentum quod est medulla, &c.* & infra: *Et iuuamentum medullæ, quæ est in eo, est vt nutriat ipsum, &c.* Et *lib.* 12. *de animal. cap.* 9. idem affirmat. Cuius auctoris sententiam verissimam esse, Gentilis *in com.* Iacobus de Foroliuio, & tota Arabum familia confirmat Haly enim *lib.* 2. *theoric. c.* 2. sic ait. *Ossa quoniam magna sunt & multitudini motus dedita, ac alacritati, concauiora facta sunt, vt in concauitatibus medulla quibus pascantur, &c.* Idem confirmat Aristoteles *lib.* 2. *de part. anim.* 6. §. *Quoniam etiam in iis quæ ossa spissa, firmaque habent, non temerè partim nulla, partim exigua inest medulla: alimentum enim in ossa absumitur, &c.*

A Explicant ingenuè Nicollus *serm.* 7. *tract.* 1. *sum.* 1. *cap.* 13. Conciliator *diff.* 42. Tarraga Burdigalensis, *libro Quæstionum, fol.* 79. *lib. O.*

Dicendum igitur, omnia ossa, tum vel ea quæ ad motum non sunt destinata; quæ nigriori imbuuntur medulla, vt ossa pectoris, & costarum, medulla immediatè nutriri: quare natura non solùm reposuit in ossibus medullam, vt hæc illa humectaret & molliret, ne nimiùm præ motu exiccarentur, quod voluit Auic. 1. 1. *doct.* 5. *sum.* 1. *cap.* 1. & 15. *de hist. animal. cap.* 6. & auctor *lib. de anatomia viuor. cap.* 1. sed vt ea, tanquam ex familiari, & magis propinqua materia nutrirentur. Hoc ita esse probat expressè Galenus *lib.* 2. *de vsu part. cap. cap.* 16. *in fin.* §. *Cæterùm si prater quam quòd magna sunt, solida, & cauitatis medullæque expertia, dura & densa omnino fuissent, membra ipsa onere sanè* B *maximo grauarent: idcircò laxiora, & cauernosiora, & magis concaua sunt ossibus cunctis minoribus maiora. Abutitur & hîc probè, ipsa cauitate natura reponit enim in eam familiare ossibus nutrimentum, quod sanè medullã nominamus, &c.*

Quid autem clarius his Gal. verbis dici possit, ignoro prorsus. Auctoritas multiplici firmatur ratione. Prima desumitur ex Gal. 3. *de facult. natural. cit.* nam talis est habitudo ossis ad medullam, sicut carnis ad sanguinem sed ex sanguine nutritur caro; ergo ex medulla ossa nutrientur. 2. Medulla habet humidum bene concoctum, & nutritioni accommodum. 3. Medulla in recenter natis apparet sanguinea, ex Arist. *loc. cit.* at cùm dispositionem ossi vicinam recipit, dealbatur. 4. Partes carnosæ habent circum- C fusum proprium alimentum, mucosum nempe humorem, & lentum, quibus refectis is apparet; & sicut resecta carne apparet sanguis, sic refecto esse apparebit hæc medullatis humiditas ossa nutritura. 5. Si ossa sanguine melancholico immediatè nutrirentur, non essent alba; nam quod nutritur, refert aliqualiter colorem alimenti; quare alba ossa ex nigro succo, vnica transmutatione ali nequeunt. 6. Si hoc verum esset, continerent ossa in poris suis melancholicum, nigrũmq; succum, non medullam, siquidem suo alimento imbutas esse partes nutriendas est necesse. Ossa ergo ex medulla, tanquã ex materia propinqua nutriuntur.

Obiecta verò hac ratione solues. Ad primum respondet Fernelius *lib.* 2. *physiolog. cap.* dum medullam esse excrementum vtile asseuerat; vt semen est testium: illud enim in ossium cauernis existens, & liquidi humoris speciem ostendens, ossis est alimentum, quod à sanguine pri- D mò deductum, sensim mutatum, ad illius naturam mox deficit. Nunquam ergo colligendum aduersus Galenum, medullam ita esse excrmentum, vt non sit alimentum: hoc enim ex Aristot. *loc. cit.* manifestè colligi potest, dum dicit. *Idcircò animalibus quibus ossa solida, robusta sunt, vt leoni, nullam esse medullam, quoniam alimentum in ossa absumitur, &c.* Tunc sic. Si medulla esset excrementum, quum leonis ossa copioso egeant alimento, oportet vt copiosum sanguinem concoquant, & vbi copiosum est alimentum, tale debet esse excrementum; at in leonibus cùm nulla, vel paucissima adsit medulla, ea non est excrementum, sed alimentum.

Ad 2. respondet Galenus *cit. de vsu part. & de facult. natural.* dicens, in omnibus ossibus, tam cauis, quàm solidis, tam paruis, quàm magnis reperiri succum medullosum quo alantur, quem communi vocabulo medullam si appelles, non errabis. Neque solùm in maioribus ossium si- E nibus medulla reponitur; verùm etiam illæ, spongiæ modo extructæ cauernulæ, non minùs quàm insigniores illi sinus medulla infarciũtur, quod ita esse, præter Gal. auctoritatem firmat Vesalius *lib.* 1. *de fabric. corp. human. c.* 1. qui medullam proprium esse ossium alimentum sibi persuasit.

Ad 3. dic. Verum esse, simile suo simili nutriri; at os ex parte crassiori medullæ nutritur, quæ licèt primo accessu videatur ossi dissimilis, eam tamen paulatim sibi assimilat natura. Alia autem pars pinguis & humida, etiam in id comparata est vt nutriat, simulque vt ossa arida, motui destinata humectet & emolliat, ne in opere nimiùm exiccentur. Hæc ergo pars humidior cùm sit, faciliùs ossis substantiam peruadit, ibique per moram concocta, & assimilata, in naturam eius permutatur.

A Ad 4. respondet Fallop. *in cap. 8. lib. de ossib. Gal.* qui medullam esse proximum, & verissimum ossium alimentum arbitratur. Licèt enim omnes corporis partes ex sanguine nutriantur, non omnes tamen id eodem tempore præstant, quibus namque similis est substantia, iis mutari inter se fas est: quibus plurimùm inter ipsa est discrimen, ea fieri similia, citra omnes, quæ in medio sunt, mutationes non possunt, ex Gal. 3. *de facult. naturalib. vlt.* Hinc est quòd carnes tam viscerum, quàm musculorum exiguam alterationem requirant; facilè namque sanguis in carnem mutatur, quoniam priùs in medullam, (nam licèt exanguis sit, ex sanguine tamen facta) postea in ossa transmutatio fit. Qualis ergo carnibus sanguis, talis ossibus medulla: qua ossa immediatè, tanquam ex proprio alimento, sanguine verò melancholico, tanquam ex materia remota nutriri, res est manifesta, apud eos qui Galeni monumenta indefesè perlustrarunt.

HIST. V. TRALLIANI, *De sanguinis sputo.*

Sanguinis sputum ab spiritalibus partibus ortum, lapidis Hæmatitis vsu, persanatum.

*Ego sanè noui frequenter me sine theriaca, aliisque pretiosis Antidotis multos curasse, lenibus vsum medicamentis, & præsertim lapide hæmatite. Vsus autem eo sum in iis qui largiùs sanguinem reiiciebant, * cum succo mali punici, & granis, vel cum succo Polygonij, &c. Trallianus* lib. 7. cap. 1. rubric. 17. in med.

PARAPHRASIS.

Siue sanguinis sputum, fluorem sanguinis, siue fluxum appelles, cruentámue per os reiectionem, parum refert, licèt auctores in hoc fuerint solliciti: dummodò constet hanc excretionem esse symptoma in genere excretorum immodicè, toto genere præter naturam. Morbus autem quis sit, à quo prodeat, plerique scribentium proprium caput de hoc argumento conscripserunt. Illud D tamen inter Medicos conuenit, inquit Galen. *lib. 4. de loc. affect. cap. 5. sanguinem, aut è gula, & ventriculo; aut ex spiritalibus partibus, thorace videlicet, pulmone, aspera arteria; aut ex faucibus, gurgulione, ore, gingiuis expelli.*

Cruenta spuitio periculosa affectio est, ex Hipp. *lib. 4. aph. 25. & lib. 7. eiusd.* 37. & maximè si ex spiritus instrumentis emittatur sanguis; *periculum enim imminet, ne curari non possit, & si durauerit, omnino postea febres succedent,* Gal. teste *in com.* Insuper ad hoc sanguinis sputo, puris sputum non rarò sequi consueuit, iuxta Senis edictum, *lib. 7. aph.* 15. & si hæc sanguinis reiectio intra tres dies non curatur, phlegmone deinde adueniente, omnino incurabilis affectio erit potissimùm si ex erosione ortum ducat, ex Galen. *lib. 5. meth. cap.* 8. 11. 13. & 14.

Quapropter aggredienda illicò curatio est, & imperanda omnia, quæ sanguinem tum auertere ad loca distantia, tum incrassare nata sunt. Hæc censentur, quæ E est lenta, glutinosáque substantia constant, adstringentia, obturantia, conglutinantia, ex Galen. *lib. 7. de compos. medic. secund. loc. cap. 4. & 5. meth. cap.* 3. quorum syluam latè, doctéque inter omnes proponuntur Trincauel. *lib. 3. de composit. medic. cap.* 18. Ludouic. Mercat. *lib. 1. indicat. cap.* 14.

Inter hæc lapis hæmatites præcipuam obtinet vim, cuius est in retinendo sanguine mira potestas. Eius efficaciam, & mirabiles dotes retulerunt Dioscorid. *libr. 5. cap.* 101. Paul. *lib. 7. tract. de lapidib.* Galen. *lib. 9. de simplic. tit. de hæmatite.* Plin. 36. *cap. 21. & 22.* Serap. *lib. de simpl. cap.* 421. Simon Genuens. *cap.* 411. Auic. *lib.* 2. & alij: nec immeritò: nam oculorum scabrities cum melle repurgat; cum lacte autem muliebri, lippitudini, fractis, & oculis cruore suffusis opitulatur; bibitur contra difficultatem vrinæ, & fluxiones mulierum in vino: pus ab vlceribus repurgat, exiccat, & putrefactione defendit, siue substantia eius, siue infusum propinetur; & quod plus est, vnice prodest iis qui sanguinem reiecerunt.

Assumendus hic lapis, frigidis actu medicamentis commixtus, quæ inspissant, adstringunt, siccant, crassant cohibent sanguinem vndequaque manantem sistunt, & ad omnes immodicas excretiones valent eximiè. Si verò cum tepida sæpiùs pro compescendo sanguine ab spiritalibus partibus manante Galen. propinat, id in iis qui copiosè sanguinem non expuunt, facit, vt aquæ calore promptiùs medicamentum ad longinquas thoracis partes penetrare possit. Scis enim medicamenta pectori conferentia semper aliquid vehiculi debere secum deferre, ex B sententia Galen. 4. *de compos. medicam. sect. loc. cap.* 7. *Nam quod per multorum corporum media, membro patienti est occursurum, omnino exoluitur, & viribus deficit, si ab initio fuerit imbecille; tantùm igitur aduentitij roboris adiungere oportet, quantùm in transitu amittitur: ob id igitur in thoracis inflammationibus, quæ in parte summa consistunt, ea quæ laxare possunt sufficiunt.*

Probatur friabilis, saturato colore, niger, durus, suapte natura æqualis, nulla sorde admista, vtitur vt Phrygius. Vstus, in porphyrite modicè læuis fit, quò, cùm necessitas cogit, vti licet cum succo Polygonij, hoc est, sanguinariæ, quæ, vt suprà citati auctores affirmant, habet vim quandam adstringendi, fluxiones repellit, siccat, & leuiter C crassat, prodest cruentæ excreationi, & fœminarum profluuia sistit. Fœminâ mas efficacior est.

DVBIVM I.

Num mala punica cruentæ excretioni sint accommoda.

COMMENTARIVM.

Cum *succo mali punici.*] De punicorum differentia sat plura dixere veteres, & iuniores ferè omnes, de quorum numero sunt Diosc. *lib. 1. c.* 127. Auic. *lib. 2. tract. 2. c.* 319. Aëtius *tetr. 1. serm. 1. tit. de punico.* Auer. 5. *collig. cap.* 40. Rasius *lib. 3. ad Almans.* 20. Diosc. interpretes, Christoph. à Vega *lib. 2. de arte medend. sect. 3. c. 6. rubric.* 2. Ludouic. Mercat. *tom. 1. clas. 2. quæst.* 164. *num.* 74. Bruyerin. Anton. Gazius, & alij, qui hæc triplici distinguunt specie, alia enim sunt dulcia, alia acida, alia vinosa. Punica licèt boni succi sint, stomacho vtilia, exiguum alimentum præstant; dulcia tamen calidiora sunt, vnde in febribus abdicantur. Dixerat enim Hip. *lib. 1. de diæt. num.* 29. Succum mali punici dulcis aluum mouere, haberéque quidpiam æstuosum, &c. *Nocet* enim *acutas habentibus febres, vt cit. loc.* Auicen. confirmat. Est enim corruptioni, inflammationíque paratissimus: sputum tamen prouocat, tenuem coquit humorem, & expulsioni aptissimum reddit: qua de causa Auicen. 10. 3. *tract. 5. cap.* 10. punica dulcia in pleuritide probat: *sunt enim pectori amica, & in caliditate temperiem seruant,* 4. *simpl. cap.* 9. & doctè notauit Ioan. Bauhin. *lib. 1. hist. Plant. cap.* 27.

Acida adstringunt, æstuanti stomacho auxiliantur, sanguinis, aut biliosi humoris sæuitiem compescunt, feruorem corrigunt, putredinem mirum in modum refrænant, corruptionem sedant, humorum vehementes motus retundunt, appetentiam mouent, os ventriculi firmant, vaporum ad caput exhalationem impediunt, aluum sistunt, & alias immodicas excretiones cohibent. Denique in pestilenti statu optimum, cardiacúmque alimentum præstant, & ad putredinem arcendam valdè idoneum. De quorum vi eximia, lege Aloysium Mundellam *lib. epist.* 3. Hermol. Barb. *lib. 1. corol. cap.* 161. Marcel. Virgil. *lib. 1. in Diosc. cap.* 131.

Demum tanta est huius succi præstantia, vt eo fuisse curatam Cardialgiam, à vitioso humore ad os ventriculi confluente subortam, affirmet Gal. *lib. 2. aliment. cap.* 24. *de punicis,* referens Hip. historiam latam *lib. 2. epidem. in init.*

init. quæ sic se habet. *Mulier, cor (hoc est, os ventriculi) dolebat, & nihil remittebat dolor. Huic polentæ pollen in mali punici succum inspersus, & semel in die acceptus in cibo satis fuit, & non reuomebat, veluti Charioni contigit, &c.* Roborato namque ore stomachi ad medicamenti vim, & leuata natura, retusis nempe ad id confluentibus excrementis, factum est, vt hæc in ipsius tunicis imbibita expellerentur grauissima damna deinceps, ad consensum quem hæc pars cum præcipuis obtinet, paratura. Nec Hip. in præsentem vsum aliud poterat vtilius excogitare medicamen; adstringens enim, & refrigeratorium cùm sit, bilis acrimoniam attemperando, laxatum, & concussum ventriculum adstrictione defendit, & est in causa, vt ea quæ adest bilis, dolorem non faciat, & quæ nondum fluit, fluere desinat; quare in syncope, aliisque affectibus, à bilioso humore subortis, mirabilem opem affert, vt *lib. 1. ad Glauc. vlt.* retulit Galen. nec immeritò: quouis enim modo eo vtaris, siue totis granis per se, aut cum pane manducatis, siue hausto succo solo, siue panis micis in eum iniectis, siue eius succum cum aliquo idoneo cibo admixto edas, vt cum ptissana, amylo, aut cum polenta, mirabilem præsertim æstatis tempore, & in picrocholis, senties vtilitatem.

Vinosa punica mediam sortiuntur naturam, sitim sedant, flatum generant, qui facile discutitur, cùm eorum succus tenuis sit ac minimè tenax.

Sed dubitabis, quî fieri possit, vt acida, de quibus Trallianum hoc loco loquentem intelligo, cruentæ excretioni prosint, si ea aperiunt & incidunt? Nam Gal. *lib. 2. de aliment. facult. cap. 21.* scribit, acida, cùm succum viscidum in ventre inuenerint, ipsum incidere, ac deorsum subducere, ob idque deiectiones humectare. Quoniam acida frigiditas subtilium est partium, sic docente Magistro *lib. 4. de simpl. medicam. facult. cap. 3. 7. 8. & 17.* Qua de causa Mesues *lib. 1. theoremat. eodem*, sic ait. *Acidum penetrat, aperit, incidit, diuidit, tenuat, terget; citò agit hæc opera, sed in medio valentium, & imbecillium est, sua denique substantia tenui acre obtundit, dulci & insipido vigorem addit, &c.*

Acidam autem frigiditatem tenuium esse partium, *cit. lib. simpl. cap. 7.* multiplici ratione Galenus confirmat. Prima, quòd illa tenuis essentiæ sit. Secunda, quòd velox est acidorum saporum transitus in sentientibus corporibus. Tertia, quòd acida omnia in alio magis agere apparent. Sed, quòd frigidum subtile acidam efficiat qualitatem, à priori probari etiam non obscurè potest. Nam ea generatur ex acerbitate, per aëreæ humiditatis ademptionem, frigiditate manente. Si namque non maneret frigiditas, sed loco eius calor succederet vnà cum humiditate, pinguis efficeretur sapor, vel dulcis; pinguis quidem, si humiditas esset aërea; dulcis verò, si aquea. Rursus *aciditas in saporibus*, teste Galen. *4. lib. de simpl. medic. facult. cap. 15. nasci potissimum videtur, dum à calido quidem mutatur, vt tamen non superet: id quod ex acidis ructibus vel maximè conicias: nam hi haudquaquam, vbi nulla prorsum facta in ventre est ciborũ alteratio, prouenire solent: quemadmodum nec vbi optimè concocti, sed tantum vbi semicocti, vt ita dixerit quis, fuerint.* Vocat autem *semicoctos* ipse, *qui à ventriculi calore alterationem perpessi, non etiam perfectè ab eo superati fuerint. Sic lac, ptissana succus, & quæcunque eius sunt generis, tempore æstiuo citius acescunt, quàm hyeme: postulántque ædes frigidas, vt in his reposita plusculo perdurent tempore. Ex quibus omnibus patet, quòd à calore mutante quidem, non tamen prorsus vincente, aciditas generetur: atque ob id plerisque inest fructibus priusquam maturuerint.* Hæc Gal. & deinde subdit, *Simile quid acidis saporibus vsuenire, quod borealibus ventis accidit; vt tenuis scilicet essentiæ sint, simulque frigidi.* Ex quibus colligit, eos sine calore non nasci sicut nec ipsum boream. Ab hoc calore quidem ebullitionem efficiente, nondum tamen alterationem perficiente, in lacte, vino, & succis omnibus qui acescunt, partes igneæ, & aëreæ, quæ prius inerant, dissipatur, & resoluuntur promptè, vtpote ad digestionem, & resolutionem habiles, terrestriores verò, atque aquosæ, cùm discuti præ crassitie nequeant, funduntur atque attenuantur satis, vnde sapor oritur acidus, represso calore, & interna frigiditate simul cum

A esseriæ tenuitate vincente. Quare patet euidenter, acidam frigiditatem tenuium, & subtilium esse partium, quarum vi tenuare, aperire, & incidere potest. De hac re lege Bartholomæum Anglicum, *lib. 19. de proprietatibus rerum, cap. 47.*

Licèt autem hæc vera sint, laborandum est, vt mentem Tralliani patefaciamus. Eum ergo de succo mali punici cum nucleo assumpti intelligas velim; hoc enim modo aluum sistit: si verò citra nucleum deglutiatur, secedit, & pronocat. Quæ solutio ex summi dictatoris doctrina depromitur manifestè, *in lib. de affectionibus, num. 49. §. Malum punicum reficit, & pituitosum est, & cum nucleo quidem aluum sistit: citra nucleum verò secedit, &c.* nam, vt Paul. *lib. 7. tit. de punico ait, duriorem, & crassiorem substantiam nucleus habet, quare plus adstringit, siccat, & crassat.*

B Solue 2. & fortasse meliùs, si Trallianum de succo mali punici nimis acerbo intelligas; quum enim acerbus sapor, sit intensè austerus, ex Gal. *lib. 4. de composit. medicam. per gener. cap. 5. & lib. 4. meth. cap. 7.* & vehementer adstringat, ex Gal. *lib. 7. meth. cap. 7. & lib. 4. de simpl. medicam. facult. cap. 7.* & Auic. *lib. 2. tract. 1. cap. 3.* & ex substantia crassa, frigida, terrea atque sicca fiat, patet euidenter contrahere, constringere, densare, repellere, incrassare, refrigerare, & exiccare, ex Galen. *loc. cit.* Quare ab Hip. & Galen. *lib. 7. aph. 37.* acerba dicuntur vomitum sanguinis sistere vehementer. Austera autem esse, & acerba mali punici genera, *in citatis locis* ostendit Gal. Vtraque eosdem affectus præstare firmant Auicen. *loc. cit.* Auerroës *5. collect. cap. 27.* Serap. *cap. prop.* quo titulo 15. *lib. meth. cap.* 14. in

C hepatis inflammatione ea denegat, quoniam bilis meatus arctant, & bilem ipsam excerni prohibent. Lege de punicorum differentia, & viribus, Ludouic. Nonnium, Medicum præstantissimum, *lib. 1. de re cibar. cap. 31.* qui hæc omnia adamussim exarauit.

HISTORIA VI. TRALLIANI,

De sanguinis sputo.

Sanguinis sputum ex frigida distillatione ortum, candenti ferro in capite apposito, curatur.

D *Ego itaque noui, me cuidam talium, qui eiusmodi fluxionem in thoracem, etiam ex frigida intemperie sustinerent, candenti quoque ferro in capite vti præcepisse: ac cùm æger id promptè fecisset, mirum quomodo omnia simul cessauerint, & copia quæ influebat humida, & tussis, inposterum verò æger à fluxionibus in thoracem liber, ac immunis permansit, &c. Trallianus* lib. 7. sui operis, cap. 1. rubric. nup. cit.

PARAPHRASIS.

Quot mala secum afferat cerebri frigidi humidi intemperantia, ostendit Galen. *lib. 6. de sanit. tuend. cap. 9. & lib. 2. de differ. febr. cap. 11. & 3. de caus. symp. cap. 4.* Huius enim signa sunt apud ipsum, *in art. medic. cap. 22.* excrementorum copia perpetua, quoniam huius abundan-

E tiæ causa, est frigiditas impotens concoquere, & resoluere; quapropter caput hoc modo intemperatum, repletioni fit obnoxium, distillationibus, & grauedinibus facilè tentatur. Quare Auctor *lib. 4. de morb. num 17.* caput esse partem plurimis morbis correptam disertissimè pronunciauit. Et Hip. *in epist. ad Democrit. num. 20.* caput omnium malorum originem esse, libenter cõtestatus est: quod etiam dixit Plato *in Timæo*, qui innumerabilium ex capite profluentium morborum aceruum oriri confirmat.

Ad hæc. Caput sicut recipit promptissimè, sic citissimè noxium à se depellit, vt ait Galen. *lib. de curand. curat. per sang. miss. cap. 8.* habet enim ingentes ventriculos, qui decliuibus meatibus euacuantur. Cùm enim ab omni parte ad cerebrum possint humores deferri, ex Gal. *lib. 1. prorrhet. sect. 3. com. 6.* nihil mirum si ipsum, aceruatam superflui

superfluitatem ad partes inferiores excernat, velut oculos, tempora, aures, labra, dentes, maxillas, palatum, gingiuas, os, laryngem, paristhmia, asperam arteriam. Demum nulla est pars, in quam caput sua excrementa non detrudat, quoniam cum omnibus præsertimque neruosis, mirum obtinet consensum, ita vt affectionem digiti pedis illicò persentiat, sic monente Magistro *lib.1.prognost. com.23.*

Hoc tamen intelligas, dummodo partes inferiores sint imbecilles, & ad recipiendum paratissimæ, vt *lib.2.de dif. feb.cap.11.* ipse admonuit: aliter enim coërcitus in cerebro humor lethales morbos committit. Sic si refrigeretur cerebrum, fatuitas contingit, ex Gal. *lib.4.de præsag.ex pulsib.cap.8.* & *2.de loc.c.2.* Fiunt etiam Carus, & morbus comitialis, ex Gal. *lib. de instrument.odorat.cap.8.* etiam insensibilitas, & immobilitas hominem premunt, ex Gal. *lib.13. meth. cap. 22.* Sic cerebri ventriculis compressis sensus amittitur, & motus, Gal. *lib.epid.sect.1.com.2.* Sic cerebri ventriculis collisis totum animal sopitum iacet, ex Gal. *lib.3.de placit.cap.5.in fin.* Sic præ nimia frigiditate affecto cerebro, fiunt resolutio, oris tortura, tres illæ celebratissimæ conuulsionis species, cataphora, vel catalepsis, amittitur memoria, oritur incubus, melancholia contingit, & vehementissimæ oriuntur affectiones, quæ accedente nimia humiditate fiunt deteriores, vt *lib.6.aph. com.2.* scitè Gal. edocuit.

Cerebrum ergo frigidum & humidum hæc mala parit, & longè grauiora, si in partes vitales fluxio decumbat; hanc enim illæ, thoracis dilatatione, & compressione promptè recipiunt, quæ cum humida sit, vasa relaxat, molliora, flaccidáque reddit, & ruptioni quauis de causa obnoxia.

Huius affectus curatio præcipua in roborando cerebro consistit, ne deinceps ipsum debile, habitualique intemperie affectum, superuacaneum humorem in inferiora detrudat. Quo pacto autem id firmare oporteat, explicant auctores ferè omnes, qui in curanda distillatione primas tenent: de quorum numero sunt Donat. Anton. ab Alto mari, *lib.de medend.humani corporis malis, c.43.* Lud. Mercat. *lib.2.de mor.intern.c.1.* Petrus Vaëzius *in com.medic.cap.11.* Vidus Vidius, Mercurialis, Massaria, & omnes alij qui de catarrho, raucedine, distillatione, & aliis rheumaticis defluxionibus peculiariter conscripserunt, & nos de febre rheumatica, seu catarrhali, obseruationem elegantem proposuimus, *lib.3.de praxi admiranda, obs.12.*

Si verò omnia fuerint acticata præsidia, roborantia, vacuantia, & quæ frigidum humidum cerebri intemperamentum corrigant, atque emendent, & præ sui contumacia non succumbat affectus; tunc ad ea deuenire oportet, quæ fluxurum humorem in pulmonem, & respirationis vias reuocare queant. In quem vsum paruas vstiones candenti ferro celebratas, in capitis circumferentia infigere, optimum censetur auxilium, præsertim si ab externis vasis capitis ad eius intima fluxio decumbat. Sic enim aduertitur humor excitatis vlceribus, diúque fluidis permanentibus, qui suapte natura in thoracis partes, tanquam imbecilliores defluere solet, ex quo sæpe sanguinis sputum, anginam suffocatiuam, difficultatem respirandi, tabem, & alia formidabilia mala oriri, fidissimo experimento compertum est.

Quapropter si frigida humida intemperie cerebrum laboret, suáque excrementa in subiectas partes, præcipuè in thoracem detrudat, cauterium bregmati imponere est ex vsu; nam ignem frigidis tum humoribus, tum intemperantiis, vtpote contrarium summopere opitulari, priscorum doctissimi confirmarunt, qui ad prohibendum rheumatis à capite ad pectus defluxum, in capite hac de causa cauteria adhibent: quod auxilium inueterata spirandi difficultate, & medicina omni frustrà adhibita, legimus fecisse Aëtium *tetrab.2.serm.4.cap.57.* & in resolutione, posito cauterio in vertice, *tetrab.eod.serm.4.cap.28.* de quo instituto plura de huius mirabilis præsidij efficacia diximus, *in lib.1.in com.Hist.20.* Explicant eleganter Fuchsius *lib.2. de medend.morb. cap. 7.* Michaël Ioannes Paschal. *lib.7. de medend.morb. cap. 25. Amat. 2.centur 1.* & in sequenti historia agemus. Reuellitur enim sic humor in spiritales partes defluxurus, qui in cerebro debili non potuit concoqui, nec resolui, & assiduè magis ac magis, vel ex purissimo alimento regignitur. Quare si fontem malorum exscindere, roborare caput, vehementiámque naturalis intemperiei habitualis corrigere non possumus, humorem, qui necessitate quadam ex cerebri imbecillitate nimia generari solet quominùs præcipuas, magísque præstantes partes copia sua molestet, vacuare necessitas cogit. Hæc omnia cauterio in capite excitato compleri, res est ab omnibus vnanimiter celebrata, siue in bregmate, nucha, aut in capitis cicumferentia excitetur. Videndus in hanc rem Mercatus *lib.1.indicat.cap.vlt.*

HISTORIA VII. GALENI, *De sanguinis sputo.*

Curatio mulieris, quæ ex distillatione sanguinem expuerat.

QVemadmodū verò, qui ex catarrho sanguinem reiiciunt commodissimè tractentur, nunc dicemus, proposita, (claritatis causa) curatione, quam Romæ in splendida muliere peregimus. Hæc namque cùm eiusmodi sermones audiisset, quales nunc de iis, qui sanguinem ex pulmone reiiciunt, habuimus, siue ex catarrho id, siue vehementi tussi paululum quiddam per noctem expuerat, illicò ad me misit, se quidquid exigerem praebituram promittens. Audiuerat verò ante id tempus, nisi quis illicò præsidium strenuè afferret, priusquam vlcus phlegmonem contraheret, eum operam amissurum: atque hanc esse præcipuam eorum, qui sanguinem reiiciunt, interitus causam. Igitur incidere venam mulieri, quæ iam quatriduum propter catarrhum propemodum sine cibo egisset, non placuit: sed iussi, vt acri vteretur clystere; tum crura manúsque calfacienti pharmaco plurimùm fricaret, & vinciret: mox caput raderet, cui deinde medicamen, quod * ex Palumbium stercore constat, imposui: interpositísque tribus horis* in balneum duxi, ac laui, nullo caput contingens pingui. Dein caput idoneo pileo contexi; & pro eo, qui tum erat, temporis statu, nutriui sola sorbitione. Postquam statim fructum aliquem autumnalium * austerum dedi. Deinde cùm dormitura esset, quod ex viperis conficitur medicamentum dedi (theriacū vocant) circiter quatuor menses antè confectum: habet enim id ætatis adhuc præualentem papaueris succum, qui in antiquatis ignauus redditur, ideóque & somniferum est, & fluxiones tum siccat, tum leuiter crassat. Finito verò prorsus catarrho, liquidò constabat, tum ex respirandi specie, tum sonitu semel excitatæ tussis pulmonem expurgatione egere. Ceterùm, exhibere hanc non placuit secundo saltem die: sed in omni taciturnitate, & quiete mulier e seruata, tum artubus eius perfricatis, vinctisque iussi reliquas omnes partes perfricari, excepto capite, quod adhuc ex medicamento incalescebat. Rursus autem vesperi dedi theriaces, ceu faba nostratis magnitudinem; erat verò quod pridie acceperat hoc longè amplius. Postea verò cùm hac quoque nocte probè dormiuisset, tertio die maxè mel coctum exhibui, ac in quiete seruaui. Procedente verò die totum corpus similiter perfricui, ac ptissanæ cremorem cum pane exiguo pro cibo sumere iussi. Mox quarto die manè quidem dedi medicamentum, quod ex viperis fit: sed quod iam in ætate vigoris esset, idque cum copioso melle. Capiti verò mulieris eodem pharmaco (quod vehementer tum siccat, tum calefacit) imposito, ac deinde ipsa lota, nutritáque modicè, valentius iam pulmonem expurgare in quinto sum aggressus. At dehinc rursum rursúmque ex interuallo, ad caput quidem consueto cerato quod thapsiam recipit, sum vsus. Totam verò corporis curam, in gestatione, frictione, ambulatione, lauandíque abstinentia, ac victu, tum moderato, tum boni succi, ad reficiendum direxi. Hæc itaque rectè se habuit, minimè lactis opem requirens, &c.*

Galenus lib. 5. meth. cap. 13.

PARAPHRASIS.

Memorabilis est historia hæc, in consultationibus præ oculis semper habenda; nam vtilia multa continet, & notatu digna: rectam enim tradit methodum curandi morbi grauissimi, & periculosissimi, omni sexui, ætati, regioni, anni tempori, & hominum sorti communis; in cuius descriptione ita peculiares notas, diem, & horam, in quibus administrata præsidia fuere, exponit, vt hoc exemplo vniuersalis præcepti vim videatur palam facere.

Nobilissima ergo fœmina Romana, cùm ex catarrho, cum vehementi tussi sanguinis paululum expueret, rémque periculo plenam, vel à Galeno publicè, vel in alicuius diuitis domo disputante quum audiret, eum ad curationem conuocauit, se in omnibus obtemperaturam pollicita. Nam Romani diuites, gulæ, luxuíque maximè dediti, Medicis minimè erant obedientes; quibus minus benè, quàm pauperibus administratur medicina; & hi faciliùs quàm illi curantur, & à periculosis morbis euadunt, ob multas causas citatas à Galen. *lib.* 11. *met. c.* 15. *& lib.* 3. *de compos. medic. per gener. cap.* 2. Hæc ergo Matrona, licèt splendida & diues, ob futuri periculi timorem, præceptis medicinalibus obedientior facta est, antequam vlcus phlegmonen contraheret; nam si inflammatio semel hominem inuaserit, vel admodum exiguam, vel potiùs nullam glutinandi vlceris spem relinqui, scripsit ipse, *lib.* 5. *meth. cap.* 8. phlegmones verò signum, febris est, ex ipso, *lib.* 7. *aph. com.* 37. Curantur autem quæ sunt absque inflammatione vlcera difficilè: faciliùs tamen iis, quæ cum inflammatione, ac febri affligunt; hæc enim non solùm curari non possunt, sed nec in eadem magnitudine permanere; semper enim maiora fiunt, ac maligniora.

Pro sanguinei sputi curatione, sanguinis detractionem reuulsiuam maximo esse ex vsu, eleganter ostendit Galen. *lib.* 5. *meth. cap.* 8. *nuper citat. & lib. de curand. rat. per sang. mis. c.* 11. atque alibi sæpe. At eam in præsenti non obseruauit, quoniam paululum tantummodò sanguinis illa expuerat, neque erat magnus affectus, magni auxilij celeritatem desiderans, cuius augmentum aliis auxiliis poterat impediri: aliis ergo reuellentibus vti maluit, nempe clystere acri, ligaturis, ac frictionibus vehementioribus, quibus reuulsus ex toto catarrhus est, & fluxio omnino impedita. Hæc enim præsidia humores in thoracem irruentes reuellere posse, firmant Galen. *lib.* 1. *ad Glauc.* 14. *& lib.* 8. *de compos. medicam. secund. loc. cap.* 4. Explicat luculenter Oribasius *lib. de reuulsione, cap. vlt.*

Magnus autem, hoc est, totum illud quod ab humero vsque ad summos digitos protenditur (brachium appellamus, ex Gal. 13. *meth. cap.* 5. *& in eodem lib. cap.* 11.) fricare plurimum, ac vincire iussit, vt vehementior diuersio fieret; in quem vsum calfaciens pharmacum addi iussit, vt calore à calfaciente medicamento in carnibus brachiorum excitato, validior esset attractio: medicamentum autem, vel poterat esse oleum aliquod calfaciens, cum aceto, vel puluere sinapi, vel decocto aliquo calefaciente commixtum, quod suapte vi, tum attrahere, tum absumere attractum humorem posset.

His exequutis caput radendum imperauit, ne fortè pili medicamenti penetrationem impedirent; maximè, quum cranium osseum sit, & crassum. Capiti raso medicamentum apposuit potens, vt celerrimè ob periculum reuelleret, exiccans & excalfaciens; huius enim præsidij ope, intemperies frigida & humida cerebri corrigitur, catarrhúsque frigidus humidus, ac tenuis à pulmonibus auertitur, suopte impetu, in spiritales partes debiles defluxurus. Fuit autem medicamentum huiusmodi, ceratum ex columbino stercore confectum, & quod ex thapsia componitur.

Columbinum stercus exiccare valenter, vnàque excalfacere euidenter, ex Gal. doctrina probari potest; quia illud ob innatam siccitatem, ex se vaporem emittit aptum ad vrendum, ex quo tota domus in Mysia, Asiæ parte conflagrauit 3. *de temp.* 4. nam præterquam quòd stercora omnia, ob nimiam putrefactionem, valida pollent attrahendi vi ex Gal. 5. *lib. de simpl. medic. facult. cap.* 17. extrinsecus etiam imposita impensè attrahunt, siccant, & excalfaciunt, ex Paul. *lib.* 7. *tit. de stercor.* columbinum magis exiccat, quoniam sicciore temperamento constat hoc animal, & maximè si agreste sit, in turribus nimirum nidificans, vt ex antiquorum mente probat Conradus Gesnerus *lib.* 3. *de histor. animal. cap. de columb.*

Huius medicamenti compositionem eandem esse cum Cerato de euphorbio, Galen. docet, *lib.* 3. *de medic. compos. secund. gener. c.* 6. qui antè in *cap.* 4. ex vna euphorbij parte, ceræ tribus, olei duodecim, illud componi scripsit. Loco autem euphorbij, si columbinum stercus substitueris, emplastrum ex columbino stercore parabis: sit autem stercus non admodum vetus, cuius vis iam exoleta est; neque admodum recens; nam humidius; sed medium, circiter annum, quum turres ab eo expurgari solent: læuigetur optimè, & in subtilissimum puluerem redigatur. Oleum sit ex calidioribus, quale Sabinum, aut Cicinum, purum, pellucidum, vetustissimum: quantò enim diutius fuerit reseruatum, tantò magis calefacit, & discutit, ex Paulo *lib.* 7. *tit. de oleo.* sic enim vigorosius ceratum reddes. Ex thapsia ceratum efficies, ex oleo cera liquato, & duodecima thapsiæ parte admixta: cuius tam radix, quàm succus, calore nimio & feruido, ex alto insigniter trahunt, si Dioscoridi *lib.* 4. *cap.* 151. fides est adhibenda, & Theophrast. *lib.* 9. *de plant. hist. cap.* 22.

Interpositis tribus horis in balneum duxit particulare, nempe capitis lauacrum solùm consuluit, quum capiti emplastrum calidum apponit. Eius mentem explicat Auic. 10. 3. *tract.* 3. *cap.* 6. dum enim huius mulieris historiam ex Galeni loco recitat, sic ait: *& præcepit eam ingendi balneum propter medicamen, &c.* hoc est, ob medicamenti acrimoniam: nam *vnctus medicamēto calido mordacem calorem sentit*, ex Galen. *lib.* 1. *de præsag. ex pulsib. cap.* 1. Feruor enim, & acuties medicaminis calidissimi, nullo meliùs præsidio, quàm lauacro corrigitur ac emendatur. Si enim est tepidum, eius acrimoniam mirificè hebetat, atque contemperat, intemperiem calidam à pharmaco inductam demulcet, & dolorem hac ipsa de causa contractum vehementer lenit, & ob calorem reuellit à pectore, vt notat Iacchinus *in comp. cap.* 34. *in fin. lib.* 9. *ad Almans.* Si frigidum est balneum, easdem parere vtilitates non est dubitandum, firmàtque Auicen. 3. 3. *tract.* 1. *cap.* 10. Neque mireris particularem lotionem, siue fomentum posse dici balneum; hoc enim expressè concedit Gal. oculorum dolorem curaturus *in com. sent.* 31. *lib.* 6. *aph.* §. *Ac primùm quidem adolescentem balneaui, &c.* & infra §. *Solet enim in his fomentum parumper dolorem lenire, &c.* & infra §. *In quibus per signa cognoui influere quidem humores acres ad oculos, non tamen corpus esse plenum, balnei vsu dolorem sedaui, &c.* Hac ratione in particulare balneum, seu lauacrum, mulierem deduxit, hoc est, caput lauandum imperauit, vt scilicet nimiam in cerebri excalfactionem, & cutis excoriationem ex rubificantibus medicamentis contractam mitigaret.

Nullo caput vnxit pingui; hæc enim sua humectatione maximè lædunt caput, quod exiccantia expostulabat præsidia. Monuit autem hæc Galenus; nam Romanæ fœminæ post balneum vnguentis odoratis caput vngebant. Post hæc idoneo pileo caput contexit, ne fortè ab aëre frigidiore læderetur, si nudo capite, è balnei domo exiret, quæ calida semper esse solet. Cooperuit autem caput temperato pileo, pro eo qui tum erat temporis statu, hoc est, leui, non graui, ne fortè ob anni tempus, vel cœli calidam constitutionem, imposito alio grauaretur. Dataque mox sorbitione sola, vt vires ex acuti clysteris exoluentis vehementia, debiles factæ, multa oblata alimonia non offenderentur, sed reficerentur.

Hac exhibita, fructum aliquem autumnalem austerum dedit, tanquam stypticum cibum medicamentosum venæ apertæ osculum occludentem, & qui sanguinem adstringentem gigneret, qui venæ obsignationi præsidio esset. Autumnalem autem voluit esse, ad differentiam eorum, qui à Græcis Horarij appellantur, quos Gal. 2. *de aliment. facult. cap.* 2. in medio caniculæ nasci asseuerat, vt cucurbitæ, mora, pepones, persica, &c. autumnales autem,

autumni tantum tempore vigent, vt pyra duriora, cydonea, mespila, sorba. Eidem indicationi, vt ad plenum satisfaceret, recentem Theriacam exhibuit, quæ excellenti sua frigiditate sanguinem cogit, erumpentis sanguinis impetum sistit, & ad motum inhabilem reddit. Cur autem hoc verum sit, si maior copia calidorum medicamentorum, quàm frigidorum in eius compositionem ingreditur, quæ potiùs vigiliam, & sanguinis fluxum, quàm somnum, & adstrictionem facere nata sunt, ex medicinæ, & philosophiæ principiis, *in lib. 1. in com. histor. 27. in fin.* latiùs demonstrauimus. Huius ergo medicamenti vi, & efficacia somnus est sequutus, quo nullum est excellentius in hæmoptoïsi auxilium: nam præterquam quòd potentias animales demulcet, vigorat, & refocillat, sanguinem vndequaque manantem compescit; somnum enim omnes vacuationes cohibere, excepto sudore, apud omnes certa res est, vt infrà *in com. hist. 77.* disseremus.

Finito verò catarrho, & cessante fluxione ob adhibitas reuulsiones, ceratum excalfaciens & fluxionem exiccans, victúmque tenuem, liquidò apparebat ex respirandi specie, & sonitu excitatæ tussis, pulmonem expurgatione egere excrementorum, quæ à capite fluere solebant, & grumosi sanguinis in pulmonis anfractibus, viisque spiritus imbibiti. Pro complendo hoc opere, mel, si quod alterum, medicamen est præstantissimum, ad abstergenda quæ in thorace, & pulmone erant infarcta, & vt frigidorum medicamentorum, nempe theriacæ recentis, & fructus austeri vires ad pulmonem deferret. Cum enim medicamentum, quod ad pulmonem est peruenturum, multas officinas pertranseat, nempe os, fauces, stomachum, ventriculum ipsum, mesenterium, cauum, gibbúmque iecoris, concauam venam, cor, & hoc modo ad pulmonem perueniat, vt eleganti oratione disserit Galen. *lib. 2. ad Glauc. c. 2.* vt bechica, tussicularia, arteriacáve medicamenta, quorum facultas maxima est, thoracem, ac pulmonem à vitiosis humoribus mundandi, & abstergendi, ex Gal. *lib. 5. de simpl. medic. facult. cap. 1. & lib. 7. de compos. medic. sec. loc. cap. 1.* semper secum vehiculum aliquod deferant, fit necesse, ex Gal. *lib. 4. meth. cap. 7.* quo titulo, mel, vt optimum, thoracis ac pulmonis vlceribus approbat.

Percontaberis, quare mel, cùm sit tenuium acutarúmque partium, & hac de causa sanguinis fluxum de nouo pror tare possit, consuluit hoc loco Gal. Respondet Magister *lib. 7. citat. sec. loc. cap. 4.* in hunc modum *Miscentur autem prædictis congruenti mensurâ, tum calida, tum tenuium partium existentia, quæ infestissima sunt tribus prædictis affectionibus, apertioni videlicet venarum, rupturæ, & corrosioni: cuius rei gratia itaque miscentur? Distributioni nimirum ipsorum in corpus; etenim adstringentia, viscosa, ac tenacia sibiipsis vias præcludunt; quare opus habent facultate sibiipsis struente, ac præparante, &c.* Hac de causa in tanta quantitate mel exhibuit, vt in ventriculum descendens, quin vires suas amitteret, ad pulmonem peruenire posset. Obtulit autem coctum, vt ipsius succus tennis & acris, quo abundat, eximatur, ex Gal. *lib. 1. de alimentor. facult. cap. 10.* Sic enim coctum, & curiosè despumatum, demptis crudioribus excrementis, minùs flatuosum est, & magis nutrit, ex Galen. *lib. 7. meth. cap. 7. & lib. 3. de alim. facult. cap. 38. & lib. 4. de sanit. tuend. cap. 11.*

Porrò mellis vsum ad tertium vsque diem prohibendum censuit, ne excitata tussi venæ coitio impediretur: ob quam causam, quietem, silentiúmque imperauit, ne fortè ob corporis motum, & sermones, ex quibus pectoris & pulmonis incendium sequi solet, conglutinata vena reserari posset; in cuius rei gratiam iterum theriacam recentem propinandam iussit. Cùm verò sanguinis expuitio, & catarrhi fluxio cessasset, Theriacam vigentis ætatis offerendam voluit, vt nimirum exiccaret, & cerebri frigidam & humidam intemperiem corrigeret; qua de causa ceratum, ex thapsia, & stercore columbino toties capiti imposuit. Omnibus verò feliciter in hac curatione euenientibus, totum præseruationis cardinem posuit Galen. in gestatione, ambulatione, frictione, quorum mediocrem vsum consuluit, vt calor natiuus exercitio recreatus, excrementorum promoueret purgationem: validiorem prohibuit, ne scilicet vehementi motu, sanguis iterum ebulliens de nouo recidiuam concitaret. A balneo tanquam emolliente, aperiente, ac corpus relaxante, ipsam abstinuit. Et vt sanguis deperditus restauraretur, boni succi victu alendam censuit, cúmque moderatum esse præcepit. Etenim conualescentes, corpore malè habito, graciles, imbecilles, attenuati, exangues, ob dissolutum natiuum calorem, ob prostratas membrorum vires, & exhaustum spiritum vitalem, ob præsidia vacuantia, vigilias immodicas, & inedias, optimis cibis, euchymis, concoctu facillimis, congruo tempore, mensura, & debito ordine exhibitis reficiantur, est necesse; quoniam ipsi promptè ex quouis delicto læduntur, ita docente Gal. *lib. 2. de differ. febr. cap. vlt.* & cùm humido natiuo, ac benefico priuentur, & gracilescere, extenuarique eorum corpora contingat; omnino necesse est illa esurire, & plus appetere quàm ventriculi facultas debilis concoquere possit; quare cruditas oritur, quæ est omnium malorum seminarium atque origo, si fidem adhibemus Auic. *13. 3. tract. 3. cap. 2.* Quare eorum, qui ex morbis conualescunt, alimentum sit coctu facile, nutriens, minimè excrementosum, gratissimi & suauissimi gustus, imbelles vires mirificè recreans, citissimè alens, ventriculum roborans, faciléque distribuatur, præsertim si sit cum moderamine sumptum, vt firmant Galen. *lib. 7. meth. cap. 6.* & alibi passim, & Auic. *2. 4. tract. 1. cap. 101.* nam non ex iis quæ bibuntur, & comeduntur, sed ex iis quæ probè in ventriculo concoquuntur, fit nutritio, vt perbellè docuit Galen. *lib. 11. meth. cap. 15. & lib. 4. de sanit. tuend. cap. vlt.*

DVBIVM II.

Num in cruento sputo sit hauriendus sanguis.

COMMENTARIVM.

INcidere mulieri venam.] In sanguinis sputo venam esse secandam, omnis Medicorum schola vnanimiter confirmat, edocta à suo Magistro, qui pro compescẽdo sanguine è pectore erumpente, nullum aliud præstantius auxilium venæsectione esse asseuerat, *in lib. 5. meth. cap. 3. & 8.* quo loco protinus in hoc affectu, audaci animo, bis térque eodem die esse feriendam venam felicissimo experimento sibi persuasit. Quare à sanguinis missione curatio incipienda illicò, quando est cruentum adhuc vulnus, & non est facta inflammatio, vnum enim ex iis est auxilium, in quibus magnoperè attentum Medicum esse oportet. Ad prohibendam ergo inflammationem, sanguinis missio vtilis est valde, quum vnum sit ex reuellentibus auxiliis præcipuum: nam eo se validam sanguinis è naribus eruptionem repentè sedasse gloriatur, *in lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 11.* Et, maximè quum mulier illa abundauerit sanguine, & vitam, cæterarum fœminarum nobilium more, egerit sedentariam, & in otio vixerit, morbus esset magnus, ob vehemens periculum, celeritatem remedij efflagitans. Neque inedia prægressa, cùm longa non esset, poterat, vt oportebat, sanguinis copiam imminuere. Præstabat ergo, ob euidens ex sanguinis fluxione periculum, licèt vires debiles essent, modicè, partitam iteratámque vacuationem exercere, vt ipse suadet vbique, quàm spreto hoc generoso auxilio in certum damnum ægram deducere. Præsertim cùm Paul. *lib. 3. cap. 31.* Aetius *tetrab. 2. serm. 4. cap. 60.* in iis qui ob distillationem sanguinem expuunt, statim esse venam secandam consuluerint.

Secundò, Cur loco venæ sectionis, cucurbitulas non imposuit, quarum vsu illicò sanguinis fluxum vndequaque manantem compesci, cum Hip. *5. aph. text. 50.* ipse *loc. citatis* asseruit? hoc enim præsidium in debilium virium præsentia summoperè commendat Celsus *lib. 2. cap. 11.* nam vehementissima pollet attrahendi vi. ex Gal. *lib. 4. meth. c. vlt. & lib. 7. aph. com. 1.* His persuasi Medici, & tantorum virorum edictis edicti, ad cohibendum nimium sanguinis effluuium, venæsectionem semper esse instituendam asseruere.

Enimverò si Galeni iudicium, exactam medendi methodum,

thodum, vsum assiduum inquiramus, in hoc funesto morbo phlebotomiam summopere commendasse semper inueniemus, nî resolutus æger sit, & ex præcedenti morbo, debilis factus, vel malo constet corporis habitu.

Rarò enim accidit, vt protinus in primo, secundóve die vires imbecilles cernantur: accidit autem interdum vel propter senium. Nonnullis etiam vbi fatigatio, vstio, tristitia, vigiliæque præcesserunt, inedia per totum sequuta est diem, vt eleganter docet Galen.10.*meth.cap.2. in fin.* Quare si vnius diei inedia potest vires atterere, quantò magis quatriduana. Hanc autem resoluto humido, & minuto sanguine vires imbecillitare posse demonstratione non est opus; eam enim speciem esse vacuationis, asseruit vbique Galenus 2.*aph.*17.*&* 13.*meth.cap.*6.& alibi passim.

Audi Auicennam huius historiæ fidissimum interpretem, 10.*tract.3.c.6.prope med.§. Et Gal.quidem dixit, quòd mulieri sputum sanguinis aduenit ex catarrho, quam clysterisaui clysteri acuto, & propriè quia non erat possibile phlebotomare eam, quia iam remanserat quatuor diebus, & fuerat debilitata, &c.* Vbi ergo adest fames, hoc est, alimēti defectus, laborandū non est, ex Hipp.*lib.2.aph.*16. *Sicut enim sanis non sunt precipienda exercitia vna cum inedia, sic neque agris aliquis vehemens motus adhibendus vna cum cibi abstinentia; neque sanguis, mittendus est; neque citandus vomitus, neque purgatione, frictione multa, neque in vniuersum aliquo forti motu, vel corporis alteratione vti oportet: in ijs enim corporis motibus, vbi cibus defuturus est, vires resoluuntur, siue ægrotent, siue etiam sani sint homines*, vt doctè Galen. aduertit *in com.* Hæc est causa, ob quam Medici, qui cum Galen. nobilem illam Romanam curabant, sanguinis extractionem reformidabant, vt ipse refert *lib.6.epid. sect. 4. com.* 29. In hunc sensum intelligendus est Auic.4. 1.*cap.* 20. dum in valde famelicis tantopere venæsectionem recusat.

Venæ sectionis loco, meritò fortes consuluit frictiones, duras, & multas; hæ enim præterquam quòd debilitant, potenter reuellunt, ex Oribas. *lib. 6. collect.cap.*16.*&* 17 Clysterem acutum imperauit, hic enim cùm ex medicamentis purgantibus, aliisque calidis rebus, & validè attrahentibus constet, ex Oribas. *lib.* 8.*collect.c.*24. non solùm vacuat, quæ in intestinis continentur, sed quæ ad caput feruntur, reuellit potentissimè, & ea quæ circa ventrem, & mesaræum, & hepatis sima sita sunt, vacuat, vt luculenter monuit Galen.*in lib.2. de compos.medicam. secund. loc. cap.*10. nam est validum auxilium, perducit ad febrem, & debilitat hepar, ex Auicen.4.1.*cap.* 17. & animi etiam deliquium inducit, ex Gal.*lib.1.ad Glauc.cap.*14. virésque fortes prærequirit, ex Hippocr.*lib.1.de medicament.purgat. num.3.& lib.1.de rat.vict.in morb.acut.text.*45. Validissimè ergo acris clyster cucurbitulæ instar attrahit, & reuellit, cùm ex colocynthide, centaurio, cnico, scammonio, aliisque fortissimis & calefacientibus medicamentis sit paratus.

At quæres, & meritò sanè, si acutus clyster vires deiicit, cur mulierem ex quatriduana inedia debilitatam, eo, sicut frictionibus, ligaturis fortibus, & vlteriori inedia, vsque ad quartum à curatione diem, ampliùs macerauit, immò à sanguinis missione abstinuit, quæ huic affectui vtilis est valdè, si sit parca, & pro tenore virium celebrata? Dic, quoniam *sanguinis missio plus debilitat quàm purgatio*, vt expressè probat Galen.*lib.4.de sanit.tuend.c.4.in med.* quo loco largiùs aluum soluendam esse iis asseuerat, in quibus vel propter timorem, ætatem, aut virtutis imbecillitatem sanguinis missio exerceri non potest: maius ergo robur cùm requiratur ad sanguinis missionem, quàm ad purgationem, (renuat licèt Valles.*lib.7.controuers.* 10. suo loco impugnandus) in ea enim spiritus & sanguis, in quibus virium essentia reponitur, vacuantur; in hac humores vitiosi, & inutiles seligente pharmaco extrahuntur: idcirco venæ sectione non est vsus. Adde quòd affectus, sui vehementia timorem multum non incutiebat, sanguinis enim paululum solùm expuerat; alio modo fœminam tractaturus, si sanguinis fluxio vehementer irrueret, quomodo Paul. Aëtium, cæterósque auctores in hoc affectu sanguinem emittentes intelligendos puto. Pauca ergo sanguinis abundantia, in delicata & nobili fœmina, à quatriduana inedia absumi, & aliis congruis, venæque sectionem supplentibus auxiliis, poterat reuelli ac imminui.

QVÆSTIO VI.

Quòd in imponendo caustico medicamēto in syncipite pro curanda distillatione, Gal. Trallian. & Aëtius sint concordes. Contra communem Medicorum sententiam.

EX *Palumbium stercore constat.*] Galeni edicta oraculo Delphico veriora, multiplicibus telis oppugnant plures probatæ fidei viri, ingenui exercitati, & graues. Alij ea in varios sensus distorquent, omnes temnunt, auersantur, & damnant, non sine euidenti ratione, insequuti Alexandrum *lib.2.cap.*5. Aëtium *tetrab.2.serm.2.cap.*53. & alios, qui Galeni opinionem rationi dissonam esse confirmant, quòd in calida acrique distillatione, fidat iis medicamētis, quæ vim habent exiccandi, attrahēdi, & reuellendi humorem ad exteriora; cui omne ferè recentiorum Medicorum opponitur, & aduersatur votum: quippe qui non contemnenda ratione suffulti, iudicant, non modo in principio calidæ distillationis, sed nec vllo alio eius tempore, isthæc caustica medicamenta capiti admota iuuamentum afferre posse. Nam hæc, vt Tralliani verbis vtar, *acrē qualitatem adaugent, rosionem intendunt, cerebrum inflammant; ita vt subinde cuncta symptomata non leuiter increscant, succorum abundantiam potenter ad caput trahant, & maximè in initio, in quo exuperat humorum copia: quare præstat in hoc casu, tam internis, quàm externis epicerasticis præsidiis succorum acrimoniam quæ valde molestas, ferinásque tusses excitare solet, contemperare, infrigidare, & humectare.* Timenda ergo sunt ista vrentia medicamenta, ex quorum applicatione periculosissimi decubitus sæpe contingunt: qua de causa plurimi ab his non solùm in calida & acri, sed frigida distillatione abhorrent. Ex quorum numero est Matthæus Peritus *lib.9.ad Almans.tit.de cura catarrhi*: vix enim posse reperiri existimat corpus ita purum, vt non ampliùs officiant trahendo peccantes succos ad caput, quàm iuuent calfaciendo, & exiccando. Qua tamen in re proculdubio reprehendendus est, qui efficaciam huius tam celebrati præsidij, à cunctis classicis auctoribus in frigida distillatione citra controuersiam commendati, non probè expenderit. Ex iis admirari licèt, quo comate, aut graui cataphora prehendantur Septalius *lib. 6. caution. medic.num.*107. Montanus *consil.*36.143.*&* 170. Fabius Pacius *in com. huius historiæ*, qui cauteria in syncipite, in distillatione curanda recipiunt omnino, futilibus argumentis irretiti; quum in hoc negligant, ac parui faciant insignem Galenum, qui sua Venere Attica, & acri ingenio hoc commendat cum multis priscis. Quare tu horum Medicorum quisquilias flocci pende.

Iuniorum doctissimi hanc pacem inter vos Medicinæ proceres sic componendam putant. Primò, vtilia esse, quando acris defluxus causa, est capitis refrigeratio. Secundò, his vtendum esse, propter materiam morbificam, non ob intemperiem calidam. Cùm ergo materia salsa peccat copia, vacuanda est; quum peccat motu, quo ad pulmonem distillat, trahenda est sursum: vtrumque autem ex cerato consequitur. Quare melius est humorem ad superat partes reuellere, aucta intemperie (hanc enim deinde alterantibus possumus corrigere) quàm rupturam, aut exesionem venæ, pulmonísque exulcerationem immedicabilem subsequi; nam maius damnum minore noxa est redimendum. Sic soluunt Hieronymus Capiuacius *in cap. de cura catarrhi*, Amatus 2.*centur.2.in Schol.* Iulius Guastauinius *lib.de locis medicinæ select.cap.*20. Petrus Vaëcius *in compendio Medico, c.*11. Altimarus *lib.de medend. human. corpor. malis, cap.49.in fin.* & alij, quorum numerum tædiosum esset recensere, qui hac distinctione sola suffulti, se Galenum à calumnia liberasse gloriantur.

Subit ergo vehementer mirari eos, viros alioqui excellentissimos, qui in re tam aperta ita sunt allucinati, quum opposita sententia, Galeni edictis sit consona valde, neque contrarium

contrarium ex historiæ contextu probari possit. Illi enim pro certo præsupponunt, huius Matronæ catarrhum, putridum, acrem salsum & erodentem fuisse, quod quàm à veritate alienum sit, historiæ series indicat manifestè: in qua neque acrem, neque salsum Galenus describit, neque aliquod humoris acrimoniæ præsidium adhibuit, neque in eo libro præsentem historiam proponit, cùm de acri fluxione sputum sanguineum è pulmonibus monente disseruit. Adde Aëtium, Paul. Auic. *locis cit.* eandem ad verbum huius affectus curationem, & historiam describentes, neque catarrhi salsi, acris, aut putridi quidquam memoriæ protulisse. Quapropter cùm nullum saporem haberet catarrhus, à frigida, & humida cerebri intemperie accidisse est affirmandum. Tutissimum sanè fuit hanc exiccantibus, & calefacientibus medicamentis corrigere, humorem frigidum humidum, tenuem à pulmonibus auertere, quod opus ob immnens ex fluxione periculum, non nisi potentioribus medicamentis perfici posse est manifestum.

Meritò enim Trallianus Græcorum scriptor primarius, caustica, & vrentia hæc medicamenta reprobat in calida defluxione, cum Galen. hic enim tantùm abest vt ea probet, vt potiùs vehementer detestetur eos, qui ea capiti imponunt. Audi ipsum *lib. 13. meth. cap. 22. in med. Rariores sunt, qua propter calorem acrem oculis fluxionem immittunt: in quibus haud expedit iis, quæ est thapsia & sinapi fiunt, medicamentis vti: immò contrariis omnino, oleo crudo, & Hispano, & rosaceo, tum frequenti ex aqua dulci in balneo lauatione, &c.* Et *lib. 6. de sanit. cap. 9.* sic ait. *Nec committere, vt (quod nonnulli Medicorum faciunt, qui omni capiti medicamentum, quod ex thapsia, & sinapi componitur, applicant) id ipsi quoque faciant: quando si ex calida intemperie caput malè habet, talia medicamenta noceant. Expedit igitur hos frequenti balneo potabilis aqua fouere, quo & calidos vapores, qui in capite sunt, euocemus, & totum capitis temperamentum melius reddamus. Calidarum autem quæ sponte nascuntur, noxius his vsus est: siquidem, quæ ex his sulphurosæ, bituminosæve sunt, ea propterea quòd calefaciunt, inimicissima calido naturaliter capiti sunt, &c.* Ex qua serie constat, quantopere auersetur Galenus eos, qui in calida distillatione, medicamenta calfacientia capiti imponunt. Huic ergo controuersiæ haud aliter quàm eiusdem Gal. testimonio seipsum interpretantis, in loco occurrendum erit: Nam si sulphurea balnea infestissima esse calido capiti pronunciat, quantò magis caustica? quæ nimio feruore humorem acrem exacuunt & intempestiuè attrahunt, vesicas ignea vi sua excitant, & inflammant cerebrum; quæ infestissima esse in acri defluxione contestatur: quém sequuntur Aëtius & Trallianus: explicant Montanus, cum Frisimelica, *consilio* 180. Solúmque hi monent, quòd quamuis Galenus videatur sentire, hæc medicamenta in defluxione prodesse posse, non intelligamus de calida, in qua reproba esse, & nullius vsus, ex ipsius mente latiùs comprobauimus; sicut in frigida & humida, maximo esse ex vsu, ipsi vnanimes contestatur.

QVÆSTIO VII.

Quòd balneum cruentæ excretioni possit esse ex vsu. Contra Fabium Pacium doctissimum.

IN balneum duxi.] Ad balneum cruentæ excretioni sit ex vsu, impendio vtrinque recentiores altercantur Medici, nec vtriusque partis argumenta prima fronte probabilitate vacant. Partis affirmatiuæ defensores, nullum aliud præter Galeni auctoritatem, *in hoc loco* in sui subsidium adducunt. Negantem partem qui sequuntur, Galeni clypeo muniti sic insurgunt. Balneum simpliciter, & absolutè prolatum significat dulcis aquæ lauacrum, ex Gal. *lib. 11. meth. cap. 9. & lib. 7. de compos. medicam. secund. loc. cap. 1. in med.* hoc cùm emolliat, vasa dilatet, fundat, liquétque sanguinem ex Galen. *lib. 4. de simpl. medicam. facult. c. 9. & lib. 3. de offic. in medic. com. 17.* sãguinis fluxum acriter irritat, ex Galen. *lib. 1. ad Clauc. c. 14. in med.* Quare prouocandam hæmorrhagiam, id vt strenuum præsidium consuluit, *lib. 3. de*

A *rat. vict. in morb. acut. com. 59.* vt sanguis, qui in capite est, vehementer moueatur: quo titulo Hip. *lib. 1. epidem. sect. 3. sentent. 24.* in Metone ad prouocãdum sanguinis è naribus profluuium, balneis supra caput vsus est. Ex quibus satis constante arbitror, balneum sanguinis fluxui incommodum valde, ex Galen. *lib. 5. aph. com. 16. & 10.* Causa autem perspicua est, monente sic Magistro *lib. de ven. sect. aduers. Erasistratum, cap. vlt. sanguis enim calido lauacro in vapores resoluitur, ac in spiritus redigitur, propteréaque ad motum incitatur, & in tumorem attollitur.* Ad hæc, corpora calidis lotionibus mollia, debiliáque efficiuntur, & ruptioni paratissima.

B Si ergo hæc vera sunt, & ex facundissima Galeni penu de prompta, cur balneum in spuentibus actu sanguinem consuluit? Dubium hoc ita arduum est, vt Galeni ope egere videatur, subitque mirari doctissimos nostræ ætatis professores, censentes, Galenum non duxisse mulierem in balneum, sed in locum balneo destinatum, vt scilicet caput raderet, & medicamento delibutum abstergeret. Vel sua sponte ingressam fuisse in balneum, Galeno non præcipiente. Hæc, & alia scribit Fabius Pacius doctissimus, *in com. huius historia,* qui *libros 7. Galeni de meth. med.* omnium eloquentissimè interpretatus est. Sed non aduertit vir eruditissimus, Gal. eam in balneum duxisse, ac lauisse, quod ex serie contextus patet manifestè, ex §. *In balneum duxi, ac laui.*

Balneum autem ad compescendum sanguinis fluxum, si sit frigidum, & largum, esse omnium potissimum, ac

C præstantissimum, veterum peritissimi docuere. Galenus ergo sequutus morem, & consuetudinem sui temporis, ipsam in balneum, at frigidum duxit. Romani enim, præsertim præpotentes & diuites, quotidie ferè balneum ingrediebantur, vt satis copiosè, & doctè Mercurialis, variæ lectionis vir, ex veterum, tam Græcorum, quàm Latinorum mente, *primo de arte gymnastica libro,* confirmat. In quem vsum sumptuosos habebant balneorum apparatus, magnifica construebant ædificia, in quibus reposita erant vnctuaria hypocausta, sudatoria, lauacra, aut frigidaria: de quorum vsu, cellis, instrumentis luxu, plura lege apud Natalem Comit. *lib. 7. Mytholog. c. 1.* Cassiod. *lib. 2. varia. c. 39.* Fœmina hæc, sic iubente Galeno, in balneum frigidum ingressa, magnum persensit adiumentum; hoc enim cutim cogit, contrahit, inspissat sanguinem, constringit, refrigerat, ac demum actuali frigiditate sanguinem crassiorem reddit, & ad motum inhabilem valde. Vt patet ex

D Auincen. *2. 1. doct. 2. cap. 19.* Consueuisse autem priscos ad plurimas leuandas ægritudines balneo frigido, vt manifestè constat ex ipso, *lib. 10. meth. cap. 10.* quo loco hectica febri correptos, nihil iuuari nisi balneum frigidum sint experti, pluribus argumentis comprobare nixus est.

Consuluit tamen balneum frigidum, sed longum; cuius frigiditas præ mora penitissimè in corpus sese insinuat, & foras circumstans calorem debilitat, sufficientérque partes internas refrigerat. Quid ergo dubitandum, fluxiones vndequaque manentes sistere, fluxúmque sanguinis compescere posse? Si verò Hip. *lib. 2. diata, n. 35.* balnea frigida vacuo corpori præbere quandam caliditatem asseuerat: & *lib. 5. aph. 21.* frigidæ perfusionem calorem adaugere pronunciat, de quo dubio satis multa *in*

E *lib. 1. in com. hist. 51.* ad Galeni mentem protulimus, de breui intelligendum puta: ob aquæ enim frigiditatem calor attractus, per antiperistasim vegetior redditur, quoniam partibus irroratis, calorem, & alimentum exprimit ad viscera. Hanc solutionem omnium primus proposuit Auic. *2. 1. loc. nup. cit.* de his quæ proueniunt ex balneatione. §. *Sed eius quidem calefacere est, ideò quòd multum est calida, & cùm ipsius calor paruus est minor quàm tepida, infrigidat, & humectat: & cum coarctatione quum fuerit frigida, quia calorem constringit, qui eius aëre est habitus, & coniungit ipsum visceribus, quum obuiauerit corpori ipsa existente frigida. Eius verò infrigidare erit quum in ea aliqui multum se balneauerint, quoniam aqua naturaliter est frigida, quare infrigidat in vltimo rei, vel in fine rei; licèt calore accidentali calefaciat, qui non permanet, sed tollitur, & remanet operatio naturalis, propter illud quod ex aqua penetrauit in corpus*

&

& est infrigidatio. Ex cuius dictis totam litem euanescere putamus.

Hoc autem Galeni Medicorum sine controuersia facilè principis iudicium, si æquo animo classici trutinare, exactéque expendere voluissent, non vtique aduersus eum ita hostiliter sæuirent, ac debaccharentur. Fatemur quidem ingenuè ipsum nunquam satis laudatum, & in curandis humani corporis malis dexterrimum, frigidum balneum, sanguinem sereantibus, vtpote salutare, summopere commendasse. Firmat tandem & hoc sensus ipse; conspicimus siquidem plurimas, sanguinis fluxum ab vtero continuò patientes, nullo citiùs, quam balneo frigido persanari: nam sicut calidi proprium est rarefacere, & fluxilem reddere sanguinem, sic frigidi est cogere, inspissare, & incrassare, vt millies prædixit Galen. Lege quæ ex omnium mente elegantissimè de frigidæ lauacro pro sistendis fluxibus, scripsit Antonius Fumanel. *lib. de aq. potabil. balneo, tit. de frigido balneo.* Vel si per balneum, capitis lauacrum intelligas, vt supra monuimus, facilè à calumnia Galenum vendicabis.

Austerium dedi.] De austeri saporis natura ac facultate, Laconicè modo disserendum. Austerum dupliciter enuntiatur, metaphoricè nimirum, atque propriè. Hoc modo sumptum ad gustum tantummodò pertinet, *lib. 1. de natur. human. com. 6. & 2. de loc. affect. cap. 8.* Metaphoricè verò de moribus dicitur, quemadmodum apud Aristotelem sumitur, *lib. 1. de histor. animal. cap. 9.* dicentem, supercilia sub fronte sunt, quæ si rectum protenduntur, senes mores significant; si iuxta nasum incuruantur, austeros. Hoc modo Galen. *lib. quòd mores animi corporis tẽperaturam sequantur, cap. 10.* vocat ætatem senilem austeram, hoc est duram, ac tædij plenam. Quare minor Galenum, cur Archigenem reprehendat, *lib. 2. de loc. c. 9.* quod dolorem vocauerit austerum, cùm hoc saporum sit nomen, qui lingua, vt instrumento, & gustandi sensu dignoscuntur, si ipse eadem voce ad diros dolores designandos vtitur. Sed excusari potest à calumnia Galenus, nam videtur Archigenes has voces propriè vsurpasse, Galenus verò impropriè, & per metaphoram tantummodò.

Austerum Galenus nominat, quod Arabes stypticum dicunt, vt ex Auicen. patet, *lib. 2. canon. tract. 1. c. 3.* Auerroë 5. *collect. cap. 27.* Serap. *cap. prop.* dicentibus, ponticum, hoc est acerbum, & stypticum esse eiusdem speciei, illúmque fortiorem esse styptico; & hunc non contrahere, nisi quod de lingua magnifestum est: ponticum verò contrahere, & exasperare, quod manifestum est, & occultum. Deinde austerum, id est, adstringens, ex Gal. *lib. 4. meth. cap. 7.* in hoc differt ab acerbo, quòd hic sapor vehementer, ille mediocriter adstringat, ex Galen. *lib. de compos. medic. per gener. 4. cap. 5. & lib. 6. eiusdem cap. 3.*

Porrò austera contrahunt, constringunt, densant, repellunt, incrassant, refrigerant, exiccant, ex Galen. *lib. 4. de compos. medic. per gener. cap.* Et cogunt, densant, roborant, diuisa glutinant, suáque substantia crassa obtundunt, ex Mesuẽ. *in canonib. vniuersitatib. theoremat. 2.* Quare sanguinem incrassant, & ad motum ineptum reddunt; & sic in hunc vsum pro sistendo sanguinis fluxu hîc summopere commendantur.

HISTORIA VIII. GALENI, *De sanguinis sputo.*

Adolescens refrigeratis vitalibus organis tussim contraxit, quam sanguinis ad heminam dimidiam sputio insequuta, & curata.

Alteri verò adolescenti, cui non ex distillatione, sed ex refrigeratis spiritus instrumentis orta tussis fuerat, cùm sanguinem & ipse ad dimidiam heminam reiecisset, * *statim* * *venam incidi, & bis eodem die sanguinem detraxi; deinde*

A *rursus postridie bis: sed artuum frictione, & circuitura priore die vsus, ad vesperam dedi pharmacum nostrum Diaspermaton dicitur. Secundo die post alteram detractionem, imposui toti pectori ceratum, quod est thapsia conficitur; mox vesperi, ne supra modum excalfaceret, id auferens. Tertio die ad tres horas imposito, hominem laui. Cibaui autem similiter tribus his diebus; prioribus quidem duobus, sorbitiunculis; tertio verò ptissana, primùm cremore, deinde pisce statim aliquo, qui & facilis concoctu esset, & simplici ratione preparatus, adiecto. Dedi quoque medicamentum Diaspermaton, & secundo, & tertio die similiter ad vesperam; quippe & somnum conciliat, & sensum doloris eleuat, & siccandi vim habet. Tum verò, cùm & spiritui delegatæ partes in naturali temperamento essent, & totum corpus vacuatum, ad nulla phlegmones suspicio circa rupturũ vas superesset expurgare cæpimus. Mox bibito.* B *medicamento quod viperas habet, atati iam vigentis, ad Tabias dimisi. Sic ego omnes qui primo die, se mihi curandos permiserunt, sanaui,* Galenus lib. 7. meth. cap. 13. in fin.

PARAPHRASIS.

OB refrigerata spiritus instrumenta sanguinem expui, nouum non est: sicut enim calore solent venæ dilatari, & sequitur sanguinis profluuium, auctore Hippoc. 5. *aph. sentẽt. 16. & 19.* Sic frigore nimium cõtractæ solent comprimi, & disrumpi; refrigeratæ enim difficulter extendi possunt. Hanc doctrinam insinuauit Hippoc. 5. *aph. 24. & lib. 6. epid. sect. 3. text. 14.* frigidum valde venas frangere asseuerans. Licèt enim frigidi proprium sit densare, & sistere, fluxionésque cohibere; cum tamen nimium C est, in thoracísque vasa penitissimè irruit, eadem indurando, ac validis distentionibus renitentia reddendo, ex accidenti disrumpi, plurimúmque sanguinem reiicere cogit, quia distenta saguine vasa, cùm dilatari non possint, rumpuntur, vt Laconicus paraphrastes Heurnius exponit, *in com.*

Ruptum ergo fuit vas, non sanè exile, cum nimiam sanguinis quantitatem, heminam nempe reiecerit; quæ mensura cùm sit eadem cum Cotyla, & nouem vncias contineat, ex Galen. *lib. 6. de compos. medic. sect. gener. cap. 8.* & Mecuriali *lib. 5. de feb. cap. 6.* erat de sanguinis reuulsione, incrassatione, & infrigidatione cogitandum. Refrigerata sunt spiritus (hoc est, respirationis) instrumenta, quorum beneficio spiritus, seu aër attrahitur, quæ esse quàm plura est manifestum. Nam alia sunt deducentia materiam respirationis, larynx nempe, & aspera arteria: alia exci- D pientia, vt pulmones: alia mouentia, vt musculi 56. quorum alij liberæ, alij violentæ, & coactæ respirationi suam dicarunt operam. Vel si per instrumenta, spiritus vitalis sedem, cor nempe, in quo tanquam in penu quodam ipse reconditur, intelligas, rectè explanabis. Principalissima autem spirituum vitalium instrumenta, esse cor, pulmonem, & thoracem, ambigit nemo; hæc enim hoc loco intellexisse Galenum existima, & quòd rupto in pulmonibus vase, sanguinem illum expuisse affirmet & quòd thoracem refrigeratum, cerato calefaciente persanet.

Qua de causa cùm periculosus esset affectus, & cerebri auersione indigeret, statim venam incidere aulus est; eámque bis eodem die, & rursus postridie iterum bis ape- E rire non dubitauit, sciens nimirum hac iterata vacuatione sanguinis cursum ad contraria esse reuellendum: sic enim naturam ad diuersum locum, vt inclinet, assuefacimus; quod fiet si non confertim, sed paulatim sanguis extrahatur: quem curationis modum ipse explicuit, posito exemplo in sanguinis è naribus profluuio, *in lib. 5. meth. cap. 3. §. Vbi paululum detraxeris, mox vnam horam intermittens rursus detrahes, post iterum atque iterum pro laborantis viribus, &c.* Repetit *lib. de curand. rat per sang. mis. c. 12.* vnde Auicen. 4. 1. *cap. 20.* nimium sanguinis fluxum reuellere studens, ait: *& oportet vt foramen phlebotomiæ sit vehemẽter strictum, & sint vices multæ, quæ non sint in vna die, nisi magnæ necessitatis causa fuerit, & in die post diem, &c.* Nam si reuellere vis, si vel diebus duobus deinceps fiat, melius fuerit, ex Gal. *lib. de curand. rat per sang. mis. c. 20.* Est ergo phleboto

phlebotomia in multis morbis præstantior per vices A facta; sic enim natura toties irritata per particulares has detractiones, quæ ad partem affectam confluunt, maiori impetu in contrarium locum expellere satagit: in quem sensum protulit Auincen. 4. 1. cap. 20. *meliorem esse multiplicationem numeri, multiplicatione quantitatis.* Tu verò de hac paulatina, & iterata phlebotomia, lege Aetium *tetrab.* 1. *serm.* 3. *cap.* 17. Trallian. *lib.* 7. *cap.* 1. Oribas. *lib.* 7. *collect. cap.* 6. *in fin.* Hoc diuertendi consilio artus perfricuit, ac ligauit: horum autem nomine, auctore Magistro, *lib.* 3. *de anatom. admin. cap.* 1. significantur lacerti, hoc est musculi, præcipuè brachiorum, & manuum, quorum natura tota constat ossibus, neruis, ligamentiis, arteriis, & venis, quorum elegantem anatomen proposuit Columbus *lib.* 5. *de muscul. cap.* 32.

B

Porrò ad sanguinem incrassandum, minúsque fluxilem reddendum, necnon ad somnum conciliandum, medicamento vsus est, quod Diaspermaton dicitur, cæteris pro hac complenda operatione præstantiore, ac mitiore, ex Galen. *lib.* 12. *meth. cap.* 1. Nam ad vehementissimos dolores leuandos, violentas tusses leniendas, ac distillationes grauissimas sistendas, est celeberrimum apud ipsum *lib.* 7. *de compos. medic. sec. loc. cap.* 5. quo loco plurimas affert eius descriptiones, cum Paul. *lib.* 7. *tit. de medicam. Diaspermaton dicto*, inter quas ea est præcipua, quæ recipit. *Sem. Apij* ℥. viij. *Opij* ℥. ij. *Ammij* ℥. viij. *Anisi.* ℥. iiij. *Fœnicul. totidem. Cassiæ nigræ* ℥. ij. *ex aqua fiant pastilli triobolares.*

Vt verò bene inanitum esset corpus, & pectus rectè ad futuri auxilij impositionem vacuatum, iterum sanguinem emisit; quo extracto, ceratum ex thapsia toti pectori, vt ipsum refrigeratum calefaceret, apposuit. Tribus autem horis emplastrum pectori solùm hærere permisit, ne partes suapte natura calidas plus iusto calefaceret, & sanguinis effluuium moueret. Lauit autem non quidem totum, sed pectus solùm; hoc enim lauacro, tum medicamenti calidi reliquiæ adhærentes absterguntur, tum illius acrimonia partibus communicata retunditur, ac emendatur.

C

Miraberis fortasse cur Galenus tribus diebus, tribus solùm sorbitiunculis ægrum cibauerit, si vires sanguine reiecto non satis poterant esse valentes. Dic, multis de causis in spuentibus sanguinem; inediam posse esse ex vsu. Primò, quoniam ea sanguis arefit, crassiórque redditur, & ad fluendum fit inhabilis valde, auctore Galen. *lib. de ven. sect. aduers. Erasistrateos, cap.* 3. *in med.* §. *Sanguis enim ciborum inopia arefit, & densior seipso redditur, eámque ob rem ad fluendum ineptus euadit, &c.* Secundò, quoniam fit sic natura auara in retinendo sanguine pro sui alitione. Tertiò, quoniam parca exhibita alimonia, noua illius generatio impeditur. Ne tamé vires nimis euanescerent, ptissanam exhibuit; quæ si fit ex tritico, aut chondro parata, sanguinem incrassat. Sanguinéque nom ampliùs effluente, ad alendas vires, & ad frigidiusculum sanguinem gignendum, pisciculum concessit, minimè cum salsamentis, anetho, porro, pipere, vn solebant prisci, conditum, sed simplici apparatu, aqua scilicet, & oleo præparatum; illa enim apperiunt, & attenuant.

D

Tandem exhibito iterum medicamento Diaspermaton, cùm spiritales partes in symmetria naturali essent constitutæ, & totum corpus exquisitè vacuatum, nulláque inflammationis suspicio adesset, sanguinis grumos in pulmonis anfractibus imbibitos expurgare aggressus est; sicque propinata theriaca antiqua, vt exiccaret, vnitámque venam confirmaret; ad Tabiæque locum, aëre exiccante præditum, ex Galen. *lib.* 5. *meth. cap.* 12. dimissus æger, omnino à tanto morbo sanus euasit.

E

* *
*

QVÆSTIO VIII.

Quòd in vulneribus thoracis primo statim die sit sanguis emittendus. Contra Alphonsum Ferreum, & Hidalgum de Aguero, chirurgos famigeratissimos.

COMMENTARIVM

Statim.] Sanguis missionem ad diuertendum præstantissimam, in sputo sanguinis statim esse celebrandam, antequam inflammatio concitetur, docuit *suprà citatis locis*, Galen. & firmat *lib.* 5. *meth. cap.* 8. pulmonis vulnus, ex quo citra dolorem confertim sanguis feruens, floridus, multúsque cum tussi expuitur, curaturus. Sic enim ait: *Aggredienda verò curatio est, prout nos sæpe sumus aggressi: quibus vtique non rarò successit. Igitur laboranti ipsi iniungendum est, vt nec magno vtatur respiratu, ac semper agat silentium: præterea vena cubiti interna protinus incidenda: à qua bis térque postea sanguis est detrahendus, vtique eius auertendi causa, &c.*

Hipp. Medicorum antesignanus, in illo aureo, ac verè legitimo *de vlceribus libro*, (auctore Galen. *lib.* 3. *epid. sect.* 2. *in proœm. & lib. de prop. libris, cap.* 6. grauissimam sanè ac memorandam protulit sententiam: *Omni scilicet recenti vulneri conducere frequenter sanguinem defluere.* Senis edictum summè laudat Galen. *lib.* 4. *de meth. c.* 6. & vt serium, & summa cum ratione prolatum amplectitur, & non semel inculcat dicens, Medicum oportere non modò naturæ imitatorem esse verùm symptomata perniciosissima præcauere, quæ illi accidere possunt: explicant Ioannes Tagaultius *lib.* 2. *instit. chirurg. tit. de detractione sanguinis in vulneribus*, Franciscus Dias *lib.* 3. *chirurg. colloquio* 6.

Hæc horrenda, sæuáque imminentia pericula; nullo alio promptiùs auxilio, quàm venæsectione præcaueri possunt; nam cruenta expuitio periculosa est, auctore Hippocr. *lib.* 4. *aph. text.* 25. & *lib.* 7. *aph.* 37. præsertim si ex pulmone cum tussi sanguis emittatur; ex hoc enim sanguinis sputo, puris sputum, & ex hoc tabes, & mors frequenter sequi solent, vt *lib.* 7. *aph. text.* 15. prædixit Hippocr. Namque *purulentum sputum non omne sputum sanguinis sequitur, sed quod malignum existit; tale autem est omnino ex pulmone, ex quo, proueniente sanguinis reiectatione, ea qua intra tres dies non curatur, phlegmone deinde adueniente, omnino incurabilis affectio erit, præcipuè si ex erosione ortum ducat*, teste Galen. *lib.* 5. *meth. cap.* 8. 11. 13. & 14. Exerce ergo sine mora præcautoriam sanguinis missionem, qua futuræ inflammationis periculum arcebis, à quacunque causa interna venarum vulnus fuerit concitatum; sic enim prohibetur apostemata, bothor, & febris, ex Auincen. 4. 4. *tract.* 1. *cap.* 3. *de cura vulnerum.* Sanguis enim qui ad debilem, & affectam partem confluit, huius præsidij vi ac potestate, ad contrariam diuertitur corporis partem, quod est salubre Celsi præceptum *lib.* 5. *sui operis, cap.* 26. maximè si corpus sit iuuenile, robustum, exercitatum, tempus vernum, regio temperata. Galeni, Auicennæque sententiam examplificant Guido *doct.* 1. *tract.* 3. *cap.* 1. *de vulneribus membror. simpl. tit. de phlebotamia.* Rasius *lib.* 9. *ad Almans.* 3. Vigo *tract.* 1. *lib.* 3. *de vulneribus, cap.* 1. *in med.* Andreas à Cruce *tract.* 2. *de vulnerib. lib.* 1. *cap.* 6. Vidus Vidius *in cit. Hippoc. sentent.* Eustach. Rudius *lib.* 1. *de vulnerib. in gener. cap.* 8.

Patet ampliùs euidenter. Nam si in vulneribus à causa externa pronatis, illicò ob periculum inflammationis, necesse est phlebotomiam exercere, quantò magis in illo qui à causa interna, maiúsque periculum minante, ortum ducit? Extat non inelegans historia apud Galen. *lib.* 6. *meth. cap.* 3. cuiusdam philosophiæ studiosi, cui, cùm in carpo vulnus esset inflictum, primo statim die sanguinem mittere consuluit. Quod cum summa ratione fuisse factum, Ludouicus Lemosius, vberrimus eius loci interpres in comment. explicuit.

Sed antequam ad alia gradum faciamus, paulisper hîc sistere pedem operæ pretium duxi, explicaréque, an in vulneri

vulneribus thoraci primo statim die sit emittendus sanguis. Pro parte affirmatiua sunt eæ rationes, quas nuper pro Galen. tutela adduximus. Alphonsus Ferreus *lib. 2. de sclopetor. vulnerib. c. 12.* quandam conatur introducere nouam opinionem, cunctis, ni fallor, Medicis aduersissimam, nimirum, omnibus in vulneribus phlebotomiam, ad quartum, quintúmve diem esse differendam. Eius paradoxum, firmare multis conatur argumentis Bartholomæus Hidalgo de Aguero, *in sua vera, nouissimáque Chirurgia, Hispano idiomate conscripta*, à Galeni, Principúmque placitis aliena. Ne tamen posteris præbeant errandi occasionem, eius argumenta posita *in tract. 2. de vacuationibus, cap. 2.* in medium referamus.

Virtus est debilitata præ sanguinis copia è vulnere manantis, nec in quantitate, aut qualitate peccantis; & in altero die sanguis est agitatus, & motus, & afflictis vulneratis non est adiungenda afflictio; eóque magis si patiens venæ sectioni sit timidiusculus. Si ergo fiat prima die venæsectio obesse poterit, cùm nec reuulsionis, deriuationis, aut vacuationis possit obtinere nomen. Denique timor est, ne vacuato sanguine, bilis effrænetur, & excandescat; cholericorúmque ebullitio sequi possit, quod tantopere timuit Auicen. 4. 1. *cap.* 20. Ergo in vulneratis primo statim die non est secanda vena.

Sed demiror horum ingenium, qui in re tam seria ita miseri sunt decepti, & talia edere non erubescunt, quasi pecudibus, aut truncis scribant, non hominibus, quorum in medendo inscitiam redaguit Leonardus Botallus *lib. 2. sclopetor. vulnerib. c. 9.* quare eorum futilia argumenta conuellere operosum non est; tantùm enim abest, vt sanguine extracto vires fatiscant, vt potiùs deoneratæ ab humore per corpus impetuosè commoto, & exagitato, alacriores redditæ, recreentur, & fiant vegetiores, & licèt sanguis tenuis vacuetur, quo exhausto debilitari virtutem est necesse, tamen maior vtilitas minori noxa ex redimenda: nam *nihil est quod tam magnificè, quod aliqua ex parte non noceat*, auctore Galen. *lib. 11. meth. cap. 11.* idcircò maiorem oportet esse ex futuræ inflammationis præcautione vtilitatem, quàm si id quod sequitur ex tenuis sanguinis vacuationem detrimentum.

Ad hæc, Non oportet quòd sanguis quantitate, vel qualitate peccet, quoniam non in sola plethorica vocata syndrome sanguis est emittendus; *cùm ea non existente interdum sit vena secunda, quum dolor vehemens hominem prehenderit, vel pars aliqua fracta fuerit, vel os ex loco pulsum sit, vel alius quispiam articulus, contractus reductúsque sit*, vt scitè docuit Galen. *lib. 4. de rat. vict. in morb. acut. com. 21. & lib. 4. meth. cap. 6.* de quo argumento lege Galen. *lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 8. in princip.* & doctissimum Menam *in com.*

Quod autem addit, in altero die esse sanguinem agitatum & motum, falsissimum est: nam quando maior viget dolor, tunc adest maior humorum agitatio, maior ad partem confluxus, concurrentibus nimirum ad ruptam & sauciatam partem dolorificam affatim sanguine, & spiritu: quare si in alterum diem procrastinetur auxilium, maior subinde concitabitur dolor, & vehementior multò suborietur inflammatio; dolor enim attrahit, fluxiones mouet, & phlegmonas accersit, ob multas causas latas à Gal. *loc. nuper citato, & in lib. 13. meth. cap. 7.* & alibi passim: Explicant Vallesius *lib. 7. contr. 3.* Ioannes Brauus *lib. 1. de purgandi ration. cap. 10.*

Illud verò, quod de afflictione afflicti; superaddenda affert argumentum, ridiculum est; nam hæc non solùm vulneratis, sanguinem expuentibus, sed quolibet alio morbo oppressis communis est, in quibus, si ob hanc causam differas auxilium, ægros in discrimen adduces: Audi Albucasim *lib. 2. chirurg. cap. 84.* hæc verba proferentur: *Quando vulnus est magnum, & times super infirmum, euentum apostematis calidi, tunc propterea & phlebotoma ex cephalica statim, & non tardes illud, &c.* Lege Auicen. *4. 4. tract. 4. c. 2. in fin.* & Dinum *in com.* Vide Nicol. *serm. 7. tract. 4. sum. 1. cap. 53. de vulneribus capitis*, qui ex mente Haly, Rasis. & Pauli, eadem hora, qua percussus est quispiam, phlebotomiam esse exercendam sibi persuadet. Horum mentem dilucidè interpretatur Andreas Alcacar *lib. 1. de capit. vulnerib. c. 14. iuxta fin.* Iacobus Franciscus Rota Bononiensis *tract. de curand. vulneribus.*

Inconsiderantiæ verò plenissimum est: affirmare vacuato tenui sanguine, bilem quoque futuram effrænem, ac si bilis cum sanguine in veteri proportione in venis redundans, ac cum ipso exactè permixta etiam non vacuaretur. Auicennam verò alio modo esse intelligendum, fusè *in com. hist. 63. lib. 1.* explicimus. Petulanti ergo licentia hi auctores communem priscorum doctrinam temnunt, & damnant; parum enim attendunt rationem, assiduo vsu confirmatam. Quare in vulneribus, tam à causa externa, quàm interna subortis citissimè sanguinis missio est celebranda.

DVBIVM III.

Num refrigeratis sit vena secanda.

V*Enam incidi.*] Aliud hoc loco occurrit silentio non inuoluendũ neotericorum dissidium. An venæsectio refrigeratis præsidio esse possit. Nam si Gal. doctrinæ standum est, *lib. de rig. trem. & palpit. c. 5.* dicentis, *in affectu, qui calisieri desiderat, nullum sanguinem emittere fuisse ausum:* quod etiam firmat *lib. 4. de rat. vict. in morb. acut. com.* 113. Phlebotomiã illis esse interdicendam affirmabimus. Affectus enim frigidi ad humorũ coctionem caloris natiui conseruatione egent; *calor autem perseuerantiã in sanguine obtinet*, ex Gal. *lib. de curand. rat. per sang. mis. c. 5.* Quapropter summa cum ratione in frigidis renuit venæsectionem, *lib. 5. meth. c. 6. §. Si verò horum nihil sit, cæterum hyems fuerit, regióve natura frigida, tum natura quoque hominis frigidior, ijs per sanguinis missionem, & totum corpus grauiter refrigeratur, & accidunt nonnulla quæ ad grauem perducunt refrigerationem symptomata, &c.* Deinde regionis frigus prohibet sanguinis missionẽ auctore Galen. *lib. 1. ad Glauc. c. 14.* Igitur multò magis frigida laborantis intemperies, Auicen. *4. 1. c. 20. §. Tibi quoque cauere debes à munitione in complexione fortis frigiditatis, &c.* Hos enim sanguinis missione vacuare non cõuenit, sed frictionibus, & mediocriter calefacientibus præsidiis totã curationẽ peragere oportet.

Licèt autem hæc vera sint, & à Galèn. officina deprompta in hæmoptoïca passione, morbo alioqui sæuo, & periculoso, præstat sãguinis missionem reuulsionis gratia exercere. Hanc sententiam assiduo experimento veterum peritissimi confirmarunt, à quacunque causa oriatur hoc malum, de quorum numero sunt Paul. *lib. 3. c. 31.* Aëtius *tetrab. 2. serm. 4. c. 62.* Trall. *lib. 7. c. 1.* Cælius *lib. 2. tardar. passion. cap. 12.* Rasius *lib. 9. continent. tract. 1. c. 2.* Auic. 103 *tract. 3. cap. 4. & 4. 1. c. 20.* per hæc verba: *Amplius venæ quandoque phlebotomantur, propterea vt fluxus sanguinis ex naribus, & matrice, & ano, & pectore prohibeantur, aut ex aliquibus exituris: ita vt sanguis ad id quod à parte illa est diuersum pertrahatur, & hæc quidem vacuatio est fortis, iuuatiua, &c.*

Cætera verò quæ in contrarium adducta sunt, commodam habent explicationem; nam præterquam quòd de venæsectione vacuationis solùm causa celebrata sunt intelligenda, cautos nos reddunt, in ea pro curandis refrigeratis exercenda, ne frigidorum cruditas extracto sanguine sequi possit: quare non tantùm sanguis extrahendus est, quantum affectus, & plenitudo desiderant; sunt namque hæc de scoporum contra indicantium numero, quæ non simpliciter sanguinem indicant emittendum, sed detractionis moderantur quantitatem, vt perbellè docuit Gal. *lib. de cur. rat. per sang. mis. c. 9.* Adde probatæ medicinæ parentes in morbo merè frigido phlebotomiam sæpe exercuisse. Sic in hydrope consulit faciendum *lib. 4. de rat. vict. in morb. acut. texi. 11.* Hippocr. quando à retentione vacuationis consuetæ fuerit concitatus, vt explicat Gal. *in com. & lib. de ven. sect. aduersus Erasistrat. 5.* Nam quando calor à frigidiore ad copiam sanguine suffocatur, tunc præstantissimum auxilium est sanguinis missio. Sic in diaria ex obstructione, sanguinem mittit Galen. *lib. 8. meth. cap. 4.* ne in putridam transeat; promptissima verò obstructionis in cute causa, est occurrens frigus. Sic ad reuellendum, in palpitatione, affectu sanè frigido, ex Galen.

Galen.*lib.de rig.tremor.& palpit.c.5* sanguinis missionem profuisse multis asseuerat,*lib.5.de loc.affect. cap.* 1. Sic in priapismo *lib.14.meth.c.7.in fin.*sanguinem extrahit.Sic in suffocationem facta ab aqua frigida subitò ac cumulatim haustam,eam exercent Dioscorid.*lib.6.cap.3.& 4.*Paul.*lib.5.c.66.*Auicen.*6.4.tract.1.sum.1.c.vlt.& sum.2.c.31*. De cætero lege Vascum Castellum doctissimum, *tract. 4.de thorac.affect.c.7.difficult.1.*& donatum sanctorũ *l.3.epist.3.*

HISTORIA. IX. GALENI,
De sanguinis sputo.

Sanguinis sputum,ex hausta hirudine, contractum.

Etenim cùm viderem hominem integra valetudine huiusmodi cruorem euomentem, interrogaui qua victus ratione antea fuisset vsus;ille verò inter alia,quæ narrauit,illud quoque addidit,quod cùm nocte quadam sitiret,misso puero qui aquam afferret,ex immundo fonte bibisset : quibus auditis,sciscitatus sum, apperuisséntne aliquando sanguisugæ in ipso fonte;qui cùm id quoque fateretur, epoto subinde idoneo pharmaco hidinem vomitione reiecit, &c. Galenus lib. 4. de loc. affect. cap.6.

PARAPHRASIS.

Aliam in hoc capite recenset historiam Galenus,cuiusdam,qui cùm huiusmodi cruorem expueret,rure, ætatis tempore in stagno quodam cum cæteris iuuenibus,iuuenili ludo, qualem adolescentes in aqua ludere solent,exercitatus,nullo alio modo cognitus est sanguinem expuere,nisi ductus ad splendorem,& sic conuerso directè ad Solis radios narium foramine,in eo loco, vbi nasus ad oris regionem perforatur,hirudinis in meatu latentis caudam habere visus est. Implorauítque auxilium, suæ affectionis causam ignorans. Facile enim est in stagno sanguisugis abundante, natanti alicui, dictorum animalium vnum in nares eius subterfugere, neque statim, p imis scilicet diebus, ob eius exiguitatem sentiri : auctam verò hirudinem,& sanguine plenam, tertio, & quarto die sui sensum præbere. Adde, causarum intrinsecarum, & extrinsecarum absentiam,ad hirudinis suspicionem Galenum duxisse;eo maximè cùm hirudo latenter, clam,furtímque corpus nostrum ingrediatur, ossibus, & duritie carens, forma corporis oblonga cùm sit,lubrica subtilis,rotunda, & læuis,& cum aqua impetuosè deuorata.Forcipe igitur, vel volsella potuit vel facillimo negatio extrahi, & sic homo sanus euasit.

Simili modo ab ore ad ventriculum, vel ad medium œsophagi permeare poterit,ipsiúsque parietibus adhęrere, venam aliquam exc edere, vomitúmque sanguinis concitare, præsertim si natura sua grandis sit, aut ætate maior, tunc enim sanguinem copiosum sugere potest;sæpe enim externis partibus admota,cucurbitulæ instar,validam prouocat vacuationem, ita vt aliquando animi deliquium accersat,& debilitatem afferat summam, necesséque sit sanguinem, ex foraminibus ab ipsis inflictis emanantem,adstringentibus compescere ; pro quo complendo opere multoties, cæteris non cõferentibus cauterium est ex vsu, vt firmat experimentum:tanta enim sanguinis quantitas, iis cuti applicitis emanare solet, vt patiens ad animi v que defectionem perueniat, quod se obseruasse scribit Aloysius Mundella *in calce epist.28.*Quapropter cùm aliæ causæ non adessent internæ, aut externæ,quæ sanguinis vomitum concitare natæ sunt, meritò ad hirudinis suspicionem accessit.

Fuit ergo auxilium necessarium, quod hirudinem vomitu eiiceret,sed quale esset,nõ explicat,hoc loco doctissimus Galenus. In hunc vsum esse plu rima præsidia,ipse, pisciqque omnes docuere. Alia sunt vomitoria quorum vi & efficaia ventriculus,faciliùs exoneratur,vt hydrelæum,
A oleum ipsum simplex,aqua tepida, raphani succus, & si quæ alia.Sed explica, quod fuerit idoneum pharmacum, hoc est, hirudinis expulsioni plus accommodatum, ope cuius ipsa citiùs vomitu eiicitur? Dic,plurima esse ad priscis,pluribus in locis promulgata, de quorum numero est, Muria ebibita apud Dioscorid.*lib.6.cap.32.* Cuius beneficio hirudo extra vomitum excutitur:quod auxilium esse præstantissimum,firmat Galen.*lib.2.antidot.cap.40.*

Plurima,variaque necandis hirudinibus præsidia narrat Galenus ipse *lib.11.de simpl.medic.facult.cap.40.& lib.2. de remed.paratu facilibus, c.20.& lib. 3.eiusdem;cap.147.* Et Arabes nón pauca congerunt,quibus Medicorum plures summa cum vtilitate vti consueuerunt,vt Aloë,Absinthium, & amara, quæ suo amarore hæc animalcula,sicut lumbricos necare nata sunt. Alliorum succus laudatur à
B Dioscorid.*lib.2.suis operis,c.141.*Cimices cum vino plurimum præferuntur à Plinio *lib.32.cap.10.in medio.*Aliòs nix superbibita sanat.Alios iuuit Anagallidis succus, aut acetum acre cum vino exhibitum, thymíque puluere respersum,ex Auicen.*9.3.tract.1.cap.7.*Rasio*lib.9.c.7.*Paul. *lib.5.cap.37.*Aëtio*tetrab.4.serm.1.cap.56.* Scribon.Largo *lib.de composit.medic.cap.199.* Hæc enim omnia,aut alia, per se,aut cum pharmaco vomitorio permixta, exhibuisse Galenum si affirmes,tutus ince des.

Dioscorides naturæ interpretes mirabilis *lib.6.c.32.*inter cætera,hoc probatissimum iudicat auxilium,si æger in balneum aquæ calidæ vsque ad mentum descendat, aqua tamen f igida in ore detenta : quod præsidium esse vlti-
C mum, & præstantissimum, docuere post eum Aëtius *loco cit.*Actuar.*lib.5.meth.cap.12.in med.*Matthæus *in com.c.7. cit.lib.9.ad Almans.*Nam vt inquit Mathiol.vir in stirpium materia describenda diligentissimus *in com.cit.cap.Dioscor.* Hirudo ab aquæ calore propulsata ad frigidam in ore retentam recurrens, facilè vnà cum ipsa aqua expuetur; quod remedium esse experientia confirmatum, testatur Lacuna *in cit. c.enarratione.*Vnum solùm aduertas,vt non spernas quæ venenosam huius animalis vim retundere queunt; plurimæ enim venenosæ sunt, ex Auicen. *6. 1. cap.21.*Propinanda ergo sunt quæ aduersus ferarum venenatarum morsus exhibentur auxilia; his enim deleteria & mortifera, ob deuoratas hirudines orta leuari solent symptomata,vt Mathiol.*in præfat.lib.6.*latè edocuit,& cum eo Albucasis *lib.2.c.39.*qui instrumentum parat extrahendis
D hirudinibus in gutture infixis valde proficuum. Plurima enim animalia venenosa cum aqua ebibita,vel imprudenter per somnum per os ingressa,cõuolasse in stomachum, auctorum grauissimi contestatur.Narrat Sauonarola,*tract. 6.cap.9.rub.4.*historiam rustici,qui bibendo aquam fossæ, bibit vnum Cutubuch, siue Capram aquæ, vel Araneam aquæ,& statim consuluit Medicum, & Medicus potauit eum lacte copioso, & statim post vomitum egressum est animal.Marcus Gattinaria *in sua praxi,cap.de cura præfocat.matric.*scribit,se cognouisse hominem,in cuius corpus Papiæ vipera per os est ingressa, quæ nullo alio præsidio fugari valuit, nisi fumo calceamẽtorum coriaceorum consumptorum,ita enim exiuit per anum : Hoc etiam pariter confirmat Mathiol.*lib.2.in Dioscor.cap.42.*Habemus apud Matthæum de Grado *in prima parte practicæ, c.43.*ita scriptum. *Mulier quadam habens serpentem in matrice, posita*
E *muliere ipsa ad radios solis, cum vase pleno lacte,stante ipsa muliere dilatatis cruribus supra vas,in quo radiabat sol,exiuit serpens.*Extat non inelegans historia, apud Hip. *lib. 5. epid.* cuiusdam adolescentis,qui epoto multo meraco, supinus in habitaculo quodam dormiebat,*cui*(inquit)*serpens Arges appellatus in os ingressus est,& sanè cùm sensisset & loqui non posset,dentibus stridit,& serpentem deuorauit,& dolore magno tenebatur,& manus pratensas adhibebat,velut qui strangularetur,& iactabat seipsum,& conuulsus mortuus est.* Docent nos hæ mirabiles historiæ,quantum referat homines,hianti ore,in solo reptilibus pleno dormientes, vt solent rustici,præuidere, ne abreptis profundo somno venenosum animal per os ingrediatur; & quantum oportea, aquã præsertim à riuulis,aliísque cœnosis locis exhaustam summa cum præmeditatione ebibere, ne forsan epota hirudine aut vomitus, aut sputum sanguinis subsequantur;

nam

nam sæpe vnà cum potu aquæ palustris, & vermes, & alia minutula animalcula deglutiuntur, quæ adaucta in ventre terribilia concitant postea symptomata: Scribit enim Martinus Rulandus *centur. 7. curat.* 28. historiam puellæ natæ annos octo, quæ præ æstu solis, sitibunda cum palustri aqua ranam deuorauit, quæ deinde ventris murmure, & inflatione fuit oppressa, cum coaxatione ranarum sonora, intus in ventre percepta: in quem vsum excellens vir Gal. has protulit historias, tanquam Medicis vtiles valde, ac necessarias, ne morbi causa ignorata plurima citra leuamen tententur auxilia, quæ corpori perniciem afferre possint. Cùm enim ex multis causis sanguis euomatur, ab epota hirudine, sæpissimè hoc contingere, nulli est non manifestum: pertinacissimè enim vasis adhæret, morsu ea aperiens, sanguinem sugens diu, & importunè. Accidit etiam, multas aquas habere hirudines adeò paruulas & occultas, vt sine bibentium sensu transglutiri possint; pro quo curando morbo Medici causæ ignoratione decepti, plurima contra sanguinis sputum, incassum tamen machinantur auxilia. De quo argumento vide Alzarium à Cruce *lib. 3. centur. quæsito* 29.

HISTORIA X. RASII, *De vomitu sanguinis.*

Spleneticus, sanguinis nigri vomitu, sanatur.

Vidi quandam mulierem expuentem sanguinem nigrum, & grossum, in parte congelatum, & in parte non, sed hora sputi eius passa est punctionem, & inflammationem in epiglotto vehementem, & durauit in eadem dispositione mala per plures dies, & non fuit ei nocumentum, sed alleuiata fuit ex splenetica ægritudine existente in ea, &c. Rasius lib. 9. continent. tract. 2. cap. 2.

PARAPHRASIS.

Præ copia sanguinem emanare per os, sicut per quamlibet aliam corporis regionem, nulli est non manifestum: Cùm enim venæ turgent, ipsum natura onerata expellere satagit, & maximè si homo lauto vtatur victu, ex quo nimia succrescit sanguinis copia, vt inquit Paul. *lib. 3. cap.* 31. Sic Volusius ille apud Plin. *lib. 11. cap.* 38. vixit 94. annis, qui singulis annis ingentem sanguinis copiam euomebat. Vidimus enim sæpe, inquit Hieronymus Reusuerus *in scholijs ad c.* 22. Iodoc. VVillichij *de probat. vrina* iuuenes plethoricos, neque vlli manifesto morbo obnoxios, quibus nec salerna vina, nec lautus cibus desunt, reseratis vasis emingere cruentam vrinam, qui sola phlebotomia sanantur; adeóque sagax est natura in deonerando corpore, vt interdum per vberum papillas sanguinem ipsum expellat, vt Amat. 2. *centur.* 21. & Marcellus donatus *lib. 1. de medic. histor. mirabil. cap.* 2. obseruauerunt.

Narrat Beniuenius *lib. 2. de abdit. morbor. & sanation. causis, cap.* 4. se cognouisse hominem, qui singulis mensibus sanguinis profluuium per insensilem porum infra iecur, qui omnium visus aciem effugiebat, patiebatur, curatum tamen fuisse refert, aperta dextri brachij basilica. Fallopius *lib. de vulnerib. c.* 73. se vidisse scribit hominem, qui singulis annis mense Maij, per iecoris regionem, integra existente cute, circiter libram vnam sanguinis effundebat.

Obseruatio. II.

Hæmorrhagia mira.

Vir erat robustus, & quadratus, circiter triginta annos natus, qui vere aduentante, cùm sanguinis mole, Athletæ instar, esset onustus, & rubidis tumentibúsque oculis, viuida facie, turgentibus sanguine venis vix incedere posset, vehementissimóque per corporis ambitum pruritu quateretur immaniter, & interanea exuri sibi viderentur, antequam ad phlebotomiæ antidotum medentium consilio accederet, naturæ beneficio ac ope, à tanto malo euadebat immunis. Hæc enim sanguinis saburram, placide, quindecim, & interdum viginti dierum spatio vacuabat, per minimum dextræ manus digitum, e cuius extremitate inter carnem, & vnguem riuuli sanguinei vbertim emanabant: qua deposita sarcina leuabatur corpus, & solita munia deinceps obibat: quod si fortè minuta erat vacuatio hæc, eius defectum saluatellæ sectio eiusdem lateris, ad naturæ imitationem celebrata, summo erat ex vsu. Noui alium qui similibus symptomatis vexatus, ardente Sirio, excitato sanguinis fluxu, octiduo, ad trium librarum quantitatem, ex inferioris labij radice, ab his malis solùm fiebat immunis: & annus iam agebatur 14. quo typicè hanc patiebatur vacuationem cum commodo magno; nam post eam viuebat hilariter, alacriter edebat, eusarcus erat, robustus, & obesus, neque vlli morbo obnoxius.

B Quid plura? nonne per oculos interdum sanguinem natura effundit? quas lacrymas erumpentes obseruasse refert Dodonæus. *c.* 15. *obseruat. medicinal.* & nos proprio exemplo confirmauimus *de praxi medica admiranda, obseru.* 54. Nonne sudor sanguineus aliquando est animaduersus per vniuersum corporis habitum, superfluum sãguinem detrudente natura? de quo Aristot. *lib. 3. de partib. animal. c. 5. & lib. 3. de histor. animal. c.* 16. Rondelet. *lib. de curand. morb. c.* 11. Mercurialis *lib. 4. variar. lect. c.* 12. Marcell. Donatus *lib. 1. de medic. histor. mirab. c.* 2. Ioãnes Baptista Syluaticus *controuers.* 5. doctissimè disceptarunt. Quum enim sanguis tenuis est, aquosus, cutis rara, laxa, pori aperti, corpus fluxile, C & facultas expultrix validiùs quàm par sit expellit, retentrixque debiliter continet, facilè expulsus ad cutem, sudorem mouet ad rubedinem vergentem. de quo meminit Alzaharauius *lib. pract. sect. 2. tract. 31. c.* 19. Aliquando natura in hominibus robustis peccantem sanguinem per varias partes emittere satagit in animantis commodum, per aluum, vrinam, vterũ, mammillas, hæmorrhoides: si ergo natura per has regiones eum excernit, cur non per cutẽ, quæ est totius corporis emunctoriũ? in quibus exẽplis auctores hi, Rasij præcepto sãguinem esse mittendũ sibi persuadent.

Posse autem sanguinem à liene profluentem per ventriculum vacuari, testis est Galenus *lib. 5. de loc. cap. 5. & lib. 6. eiusd. oper. cap.* 1. Hoc ita esse venaberis ex lienis tumore, dolore, & vomitu, ipséque sanguis concretus erit, grumosus, ac niger; qui si acrimoniæ fuerit particeps, inter vomendum Epiglotida pungit, inflammat, & ferit: Est au- D tem Epiglottis laryngis operculum cartilagineum: huius cartilaginis vsus duo, alter, vt laryngem operiat, ne in epulando, cibi, & potus in arteriam & pulmones ferantur; alter, vt aërem à pulmonibus, vi & impetu pulsum, percutiat ad vocis modulationem.

Pro nostri instituti confirmatione, est celebris historia Hipp. *lib. 5. epid. cuiusdam agri iuxta curiculum habitantis, qui sanguinem noctu vomuit è liene profluentem:* quod confirmat Auicen. 10. 3, *tract. 3. c.* 4. non omne sanguinis sputum, timorosum esse dicens, cùm aliquod sit causa sanitatis apostematis in splene, quum videlicet natura sese deonerante expellitur. Refert Langius *lib. 1. epist.* 40. Casum cuiusdam Abbatissæ, quæ circa hypochondria quotannis dolore citra febrem cùm corriperetur, spontaneo copioso sanguinis vomitu à morbo liberabatur. Et pyrobolorum magister ferè septuagenarius, cùm magnis circa præcordia torminibus diuelleretur, repentè noctu sanguinis plusE quam selibram euomuit, & conualuit, apud Holler. *in schol. cap.* 48. Sic Archembaut, apud ipsum Holler. *in schol. cap.* 52. per aluum, vomitum, & vrinam ex interuallis sanguinem expellebat. Hoc ergo vacuato sanguine sæpius à diris lienis morbis leuantur: sicut ægrotanti fœminæ, de qua in præsenti historia sermo est, contigisse Rasius asseuerat, quæ à splenetica ægritudine conualuit. Spleneticos autem consueuerunt veteres appellare, qui liene malè affecti erant, siue tumore distendente, obstructione, scirrho, inflammationéve laborent, vt notat Ludouic. Mercat. *lib. 4. de morb. intern. cap.* 4. Sunt enim grauiores huius partis morbi, quorum causas, & signa Laconicè describit Fernel. *lib. 4. Patholog. cap.* 6. Propriè tamen splenetici dicuntur, qui scirrho laborant, auctore Galen.

lib.6.aph.com.43. Seu qui diu durum habent lienem, seu A induratam splenis affectionem patiuntur, ex Galen.*lib. 9. de compos.medicament.sec.loc.c.2.* Spleneticæ ergo ægritudines à sanguine crasso, melancholico, lutoso, & fæculento originem ducunt: *Lien enim scirrhosis affectionibus facillimè corripitur, propter nutrimenti quo vtitur speciem; alitur enim sanguine melancholico, qui veluti limus puřioris exitit,* vt Galen. decernit *lib.13.meth.cap.16.* Ex quibus summa cum ratione statuendum est, ex membris naturalibus, atque etiam ex ipso liene per vomitum excerni aliquando sanguinem, in ægrotantis commodum. De quo negotio si doctam cupis legere obseruationem, adi Marcel. Donat. *lib. 4. de medic.hist.mirabili.cap.9.* contra Amatum: quo loco mira de sanguinis fluxu in lienosis, conscripsit eloquenter.

HISTORIA XI. GALENI, *De sanguinis vomitu.*

Sanguinis vomitus, herbæ hæmagogæ lethalis vi, excitatus.

ILlud tamen quod in Thracibus Bithyniam incolentibus me adhuc puero contigit, sine periculo cuiusquam dici potest. Inuenit homo quidā herbam, quā siquis assumpsisset, * *sanguinem primò, tum vitam emittebat. Multis itaque hoc pacto morientibus, cùm facinus hoc diligenti inquisitione dignum arbitrarentur, herbarium comprehendunt, & ad gentis magistratum ducunt. Is cùm non solùm hominem necare studeret, sed siquis alius herbā, aut didicisset, aut docuisset; à nullo se quidem ipsam didicisse veneficus asseruit. Verùm in suburbanum cùm aliquando suillum iecur deferret, vrgente ventre super herba quadam iecur deposuisse, quod aliquanto post cum sustulisset, vidisse ex vniuerso iecinore sanguineos riuulos ad herbam confluere. Ex hoc coniectura facta, corporis sanguinem ea detrahi posse periculo mox in obuiam quodam facto, vt verum comperit, quod fortè sperarat, ad malos vsus herbam trāstulisse. Se tamen alicui alij demonstrasse negauit. Hæc herbarius ille inter quæstiones habitus retulit. Populi verò magistratus, cùm plurimam illis in locis nasci hanc herbam ex rei dictis accepisset, vinctis oculis ad supplicium ipsum duci iussit, nè cui inter eundum herbam indicaret, &c. Galenus* lib. de purgant.medicamentor.facult.cap.4.

QVÆSTIO IX.

Quòd detur medicamentum electiuè sanguinem euacuans. Contra Ioan Baptistam Syluaticum eruditissimum.

COMMENTARIVM.

DAri medicamentum sanguinem ex accidenti euacuans, hoc est, non vi propria, sed excoriatis venis, vel earum orificiis apertis, vel sua vi immoderatiore extremam vacuationem moliente, inter omnes tradidit Mesuë *lib.1.de re medic.theoremat.1.* doctus ab Actuario *lib.5. tit.de simpl.medic.purgant.in fin.* hac enim de causa postremò sanguis in superpurgationibus cum vita effunditur. Sicut enim plantæ attrahunt id quod sibi cognatum est; quo deficiente, etiam dissimile sugunt, vt docet Hippocr. *lib.1.de natur.human.text.29.& 31.* & sicut corporis partes deficiente probo nutrimento, ad sui nutritionem humores inutiles, & vitiosos trahunt, sic monente Magistro *lib.9.de vsu part.cap.1.* eodem modo inquit Hip. medicamenta purgantia intra corpus assumpta, primò attrahunt sibi simile, deinde reliquos humores tenuiores educere solent, & postremò sanguinem; hic enim humor naturæ nostræ familiarissimus, & vitæ thesaurus vehementer ab illa retinetur: hoc modo sanguis ex accidenti à medicamentis educitur. Sic Aloë mala ora venarum reserando, & cantharides vesicam excoriando, & lepus marinus pulmonem erodendo, sanguinem è corpore educunt, & alia his similia, vt Cucumis agrestis, Centaurium, Colocynthis vnica in planta vna, Scammonium è regione Scenitarum, Euphorb. Thymelæa, & plura alia quæ sua vi immoderatiore extremam vacuationem moliuntur.

Quòd verò detur medicamentum electiuè sanguinem euacuans, Galen. hoc loco affirmat. Sic herbæ cuiusdam succus apud vrbem noui orbis *Posto* vocatam artubus, vel cuilibet parti illitus, merum sanguinem sudoribus eliciebat, vt refert Petrus de Osma *in epistola sua ex Peru ad Monardum Medicum scripta, in lib. de rebus Occidentalibus, c. de hordeolo, in med.* Nonne sunt facultates occultæ, & admirandæ rerum proprietates, quibus plurima vario modo operantur? hinc tam multæ, tamque admirabiles in certis plantis, animantibus, ac cœli tractibus, rerum formæ, affectiones, discrimina. Nonne os cuiusdam animalis vocati *Cabal*, nati in regno *Iahua*, supra carnem ligatum, corpore
B toto vulneribus confosso, sanguinem ne exiret, mirabiliter retinuit, vt refert Ioan. Barrus *decade 2.histor.Orienial.lib. 6.c.2.fol. 82.* & citauit Hieronymus Osorius *lib.7.de rebus Africis & Indicis.* Nonne plura mirabilia sunt, quæ à proprietate sanguinem sistunt, vt notat Forestus *lib.13.obs.10.* Cur ergo, si huic ossi, & aliis, retinendi tanta vis inest, herbæ huic denegandam esse vim trahendi sanguinem negabimus? Nonne aliquando ab hirudinum morsu, citata est hæmorrhagia ex ano ægrè compescibilis, pro qua sistenda, multa etiam præsidia sunt necessaria? Datur ergo medicamentum hæmagogum à proprietate & electione sanguinem vacuans.

Ioan. Baptista Syluaticus Medicus eruditissimus, qui
C proximis annis historias Gal. solum 82. non infeliciter interpretatus est, hanc historiam, fabulæ loco haberi putat. Immò in ea scripta esse prorsus inania, fabulosa, falsa, non credenda, tanto auctore indigna, operi inserta, & ab hoc libro expungenda contendit; multisque ita inducitur opinari, quibus & alia adiungam scitu non indigna. Primò. Quod Gal. ipse omnibus suis libris, in quibus de medicamentis sermonem instituit, eiusdem sanguinem educentis numquam meminerit; solùmque sanguinem chirurgicis auxiliis, secta nimirum vena, scarificationibus, hirudinibus extrahi posse docuerit: neque Hip. in illo *de med.purgantibus libello*, huius herbæ fecit commemorationem vllam; nec alius quispiam post Galeni tempora inuentus est, qui hanc agnosceret.

Secundò. Nefarij herbarij experimento confirmat, non potuisse ex suillo iecore super herbam posito sangui-
D nis riuulos ad herbam confluere: non enim fieri potest, vt mutato iam sanguine in crassiorem, frigidiorem, duriorémque substantiam, ipse iterum fluidus ac liquidus efficiatur.

Tertiò. Licèt vera essent omnia, quæ in historia continentur: vnde colligere quis poterit, eam herbam sanguinem, relictis aliis humoribus, è venis trahere, eum nimirum in modum, quo alia medicamenta purgantia alios humores, relicto sanguine ex iisdem educere nata sunt?

Quartò. Si herba illa medicamenti instar sanguinem attrahit, & euacuat, negandum non est, illius vsum, tutum esse potuisse, si tempore, quantitatéque, modica, vigente necessitate exhibeatur. At Galen. ab ea herba sanguinem totum, educi, mortémque subsequi affirmauit. Non ergo hæc herba reperitur per se sanguinem euacuans: & si datur, venenorum more sanguinem educit, venarum & arteriarum oscula aperiendo.

E Quintò. Extat Mesuei auctoritas affirmantis, nullum medicamentum, facultatem habere primò & per se hæmagogam, neque electiuè, cæterorum medicamentorum purgantium modo, sanguinem educere posse contendentis. Qua propter etsi liber de medicamentis purgantibus sit genuinus ob phrasim, sententiarum pondus, & rectam eorum quæ tractantur determinationem; tamen in eo multa inserta sunt. Libros enim suos, adhuc ipso viuente, multifariam fuisse laceratos à plurimis, qui aut demendo, aut addendo, aut immutando eos coinquinarunt, *in proœmio libri, de libris proprijs*, ipse admonuit. Cùm enim opera auctorum extra omnem ingenij aleam doctissimorum, in templo Deorum suorum reponerentur palam ea collocantes, vt omnibus esset perspicua editio; hæc (tum bello,

tum

tum incendio solo æquatis delubris) peribant, vel lacera, aut maiori ex parte deturpata remanebant, vt ipse *lib.1.de compos. medicam. per gener.cap.1.* retulit manifestè. Consueuisse autem veteres ad templa, opera sua deferre tradit Sueton.*cap.29.*Poëtæ enim ad templum Apollinis, libros suos mittebant, vt constat ex Martiali *epig.38.lib.1.*

Inde sacro veneranda petes palatia cliuo,
Plurima qua summi fulget imago Ducis.

Et *epigr.3.lib.12.*

Iure tuo veneranda noui pete limina templi,
Reddita Pierio sunt tibi templa choro.

Et Persius *in præfatione* dixit:

———————*ipse semipaganus*
Ad sacra vatum carmen affero nostrum.

Quæcumque igitur à Galeno scripta sunt, vt diuulgarentur, in templo erant posita, ideóque limata, ac perfecta: si verò mutila aliquando inueneris, vt ipse *in com.lib.7.& 8.epid.Hippoc.animaduertit*, hanc fuisse causam iure optimo arbitraberis.

Sextò. Probari non indecorè potest ex documento, seu historia, quam Galenus pro puero epileptico conscripsit: in quo libello (germanus licet sit, & à Paulo, Oribasióque receptus) plura Galenicæ doctrinæ aduersa, vtpote ab alio adiecta reperiuntur. Clarissimorum autem Medicorum libris multa fuisse inserta, vehementer deplorat Galenus *lib.1 prorrhet.com.4.& lib.6.epidem sect.2.com.41.& 3.sect. com.19.* Accedit quòd librarij, seu transcriptores, Galeni libros peruerterunt, vt de Hippocratis libris queritur Galenus *lib.1.epid.sect.2.com.83.& lib.3.de humorib.com. 29.* Audi ipsum causas operum suorum corruptorum afferentem, *cap.1.de libris prop. Et quoniam libros meos multi multifariam læserunt, tanquam ipsorum proprios, alij in alijs gentibus legētes; quadam tum demendo, tum addendo, tum immutando consultum mihi visum est, eam prius causam, quam propter illi hactenus corrupti sunt, & deinceps qui mei reuera sint libri, & quæ cuiusque materia, exponere, &c.* Hoc palam confirmant, Allemantius Hæduus, & Iacobus Scutellarius, qui libros de septim. & octimest. part. & libros de natura hum. non infeliciter sunt interpretati.

Sed cùm ego fuerim semper detestatus eos, qui leui de causa cum Neotericis manifesto errore succumbentes, Galeni dicta peruertunt: idcircò affirmandum est, huius historiæ fidem esse multam; cuius veritatem Medicorum peritissimi confirmant, de quorum numero sunt Vallesius *lib.9.cont.9.* Ioan. Brauus *lib.1.de purg.rat.cap.12.* Marcell. Donat.*lib.1.de hist.mirabil.12.* Quid dubitandum? nonne sunt mutui rerum consensus in natura, quorum interuentu tractio celebratur? nonne magnes ferrum attrahit, & concatenatas acus è longinquo? nonne succinum paleas, & quisquilias omnes occulta quadam virtute ad se allicit? Dari autem specificas proprietates miras, ex veterum, & iuniorum mente probat Marcellus Donat. *lib. 6. de hist. mirabil.3.* & exemplificat eruditissimus Ruellius *lib. 1. de natur. stirp. c. 22.* Nam *omnia ad manifestas reducere qualitates, summa impudentia est*, dicebat Scaliger *de subtilit. in Cardan. exercit. 218. num.8.* & ea quatuor illis primis qualitatibus non oriri, disertè probauit eruditissimus Santorus Sanctorius *lib.8. method. vitandor. error. cap.10.* Res patet exemplis. Acus nauigatoriæ extremi apiculi magnete temperati incredibili distantia ad septentrionem traductio, atque conuersio, miraculum sanè antiquis incognitum. Calthæ florum sub solis ortum pansio, sub meridiem integra expansio, móxque eorundem sensim in occasum vergente sole contractio. Demum concordiæ, & discordiæ naturales rerum adsunt, quarum causa manifesta reddi non potest. Harum exempla admiranda, lege apud Fernel. *lib.2. de abdit.17.*

Syluatici obiecta sic solues. Dic ad primum: Neque Hippocratem, aut Galenum medicamenti primò, ac per se sanguinem educentis mentionem fecisse, quoniam hoc, venenum est, cùm sanguinem extra corpus effundat. Nec ex eo asseras, phlebotomiam esse venenosam, aut aliud sanguinem educens auxilium: nam ex illa sanguinem manantem pro arbitrio nostro, imposito vulneri digito, aut ligatura supprimimus; medicamenti autem hæmagogi deuorati semel, operationem impedire non possumus. Adde indecorum fuisse Galeno, si huius medicamenti faceret commemorationem, cùm in certam hominis ruinam si inuentum; Magistri verò præcepta eò tendunt, vt sanguis in corpore conseruari queat, nequaquam minui, ac extingui. Huius herbæ refert Conciliator *dif.114.art.4.* habitam fuisse notitiam Paduæ à quodam: herbam auctor iste agnoscit, sed occultat, ne forte aliqui ea vtantur, & conuertant in malos vsus: maximè quum eā non optemus; nam superfluus sāguis facilius venæ sectione, quā pharmaco educitur.

Ad secundum. Dubitari potest: & meritò sanè, quonam pacto herba illa sanguinem è suillo iecore attraheret, cùm nihil esset, quod facultatem tractricem de potentia ad actum deduceret. Sed si dicas, præfatam qualitatem in herba illa actu contineri, vera propones: tanta enim quantitas sanguinis è iecore, licèt recenter adhuc ab animali extracto, non poterat emanare, nisi innata, & actualis vis in ea adesset, qua sanguinis riuulos ex compacta, & densa iecoris substantia attrahere posset.

Ad tertium. Quid inconueniens est, hanc herbam attrahere sanguinem, relictis aliis humoribus, cæterorum medicamentorum expurgantium instar? licèt enim huius euentus nullum habeamus experimentum, quoniam Medici, quicunque ratione aliqua præditi sunt illius non fecere commemorationem; habemus tamen Actuarium *lib. de medicam, composit. tit.10. de simpl. medic. purgantibus, in fin.* plurima extare hæmagoga medicamenta affirmantem, ex quibus nonnulla venenosam obtinent naturam, alia tantùm à venenis distant, vt ab alimentorum natura non multo interuallo recedant.

Ad quartum. Sicut medicamenta suapte natura deleteria, si modicè sumantur, redduntur vtilia: sic etiam ea quæ à proprietate sanguinem redundantem attrahunt non sunt venenosa; nec enim venæ sectio sanguinem superfluum euacuans, est venenosa. Vocauit autem Gal. hanc herbam venenosam, quoniam purum, integrúmque sanguinem eliciebat; hæmagogum autem medicamentum, putridum, vel alia qualitate fœdatum proprietate trahit. Quare si medicamenta hæmagoga primò, & per se sanguinem attrahentia, in modica quantitate assumantur, non nocebunt. Quæ autem hæc sint, siluere Medici, ne ea in malos vsus nefarij homines converterent.

Ad quintum. Nullum dari medicamentum hæmagogum, non bene concludit Mesuë, quod natura tantam sanguinis curam habuerit, illúmque retineat; nec nisi coacta vi medicamenti immoderatioris trahi permittat. Nam etiam natura miram hominis curam habuit, cuius causa cuncta hæc genuit: at ipsa, venena plura homini infesta & inimica valde assiduè profert.

Ad sextum. Citra rationem Galenum accusat, sumpto argumento ex libro de puero epileptico, in quo plura sunt adiecta, quæ Galeni phrasim, purámque docendi methodum minimè redolent. Sed quàm infirma ratione Galeni asserta impugnet, leges *in libro primo, in historia 28. de puero epileptico:* quo loco huius historiæ necessitatem esse, maximam, præstantiam multam, in eóque grauissima artis theoremata esse posita, non nisi ex fœcundissima Galeni mente deprompta sumus præfati; solutis pluribus obiectionibus, quæ in contrarium facere videbantur. Haud igitur aduersantur Syluatici dicta, & obiecta Galeni sententiæ, dum apposita historia dari medicamentum hæmogogum manifestè fatetur: immò à paradigmatis Medicis desciscit ipse, qui citra euidentem rationem, probatæ fidei auctores acriter ita condemnat.

Sanguinem primò, tum vitam emittebat.] Altiùs de sanguine esset incipiendum exordium, nisi eminentissimi medicinæ professores tam latè doctéque de eius generatione, & temperamento, quantitate, & effectibus disputarent; de quorum numero præcipui sunt Valleriol. *lib.1. loc. commun. c.11.* Ioan. Lupus *ad tyron. lib.3. dialog.2.* Otto Casmanus *part.1. de psychologia hominis, cap.12. quæst. 3.* Georgius è Saà *in suis quæstionibus de sanguine* Iacobus Segarra, Ludouicus Lemosius, Mercatus, Andreas Laurent. Veiga, & Vega, Antonius Foncius à Cruce, Peramatus Vallesius, & alij citati à Bauhino *lib. 1. theatri anatomici, cap. 44. in*

in fin. quos, & alios refert Carterius, *in com. cap.* 2. Auicen. A *in* 1. 1. *doct.* 3.

Liceat tamen inter tantos viros, paucula de sanguine Laconicè prælibare. Ex quatuor humoribus sanguis familiarissimus, ac mitissimus est, & ad naturæ opera accommodus valde, vt qui caloris nostri fomes sit, ac alimoniæ nostræ congruens, conueniénsque materia. Insuper mitissimas habet qualitates, quibus naturæ maximè sit gratus, calorem nempe temperatum, humiditatem mitem, dulcedinem insignem, & permeabilem in omnes vias, & ductus etiam angustissimos, substantiam naturæ nimis obsequentem obtinens; quare meritò ab Ishach *lib. feb. part.* 4. *cap.* 8. *& lib.* 1. *de clement. post med.* naturæ amicus, filius, & dilectus vocatur, & à Mesuë, *lib.* 1. *de re medic. theoremat. cap.* 2. vitæ thesaurus dicitur: nihil ergo mirum si ab ipsa ad extremum vitæ terminum retineatur vehementer, & nonnisi B vi coacta eum insuperpurgationibus exire permittat, ex Galen. *lib.* 3. *simpl. cap.* 21. Hoc est illud nectar viuificum, & primogenium, quo partium omnium robur recreatur, & in quo calor noster perseuerantiam obtinet, ex Gal. *lib. de curand. rat. per sang. mis. c.* 5. hoc destituti moriuntur iugulati, & quibus in aliqua parte vulnera illata copiosum sanguinem fundunt. Sic animo linquuntur, & syncope corripiuntur, quibus ex venæ sectione, aut alia quauis parte, larga equuta est hæmorrhagia: nam ij decolores fiunt extenuati, pigri, & ad quælibet peragenda munia imbecilles, & inepti. Contrà qui plurimam sanguinis copiam aceruant, viuidi sunt, roseo colore persusi, carnosi, firmi, vegeti, robusti.

Demum. Cùm vita sit participatio calidi in humido, sanguinei sunt longæuissimi, quotquot accommodata, & C quantitate, & qualitate calidi, & humidi constant: cùm enim calor noster temperatus, est; nec amplior, vt exiccet, nec minor, vt suffocetur: & humidum crassum, lentum, non friabile, piscium instar, pabulum aptissimum obtinet dulce, & copiosum; tunc ille diutissimè alitur ex humido, non aliter quàm ignis ex lignis, & lucerna ex oleo. Quare sanguinea temperatura diutissimè viuit, & est minùs putredini obnoxia; quum scilicet & calor, & humiditas non valde excedunt, ita vt hæc illum copia sua non obruat ac minuat, quo debilitato & occupato ab extraneo fit putredo; neque calor innatus exorbitet, tunc enim fit ebullitio, resolutio, & putredo. Adde quòd licèt ratione temperamenti sanguis plus cæteris humoribus sit aptus putredini; ratione tamen substantiæ dilectæ ampliùs à natura tutatur, & à putredine defenditur. Sic inter plantas, oleoso, pingui, constante, permanentéque D humore abundantes, & viuaciores sunt, & minùs putredini obnoxiæ; innatus enim calor humido recreatur, in eo diu durat, fugit à merè siccis, in his resoluitur & extinguitur.

De sanguinis origine & effectibus, sat plura conscripsit inter omnes Fernel. *lib.* 6. *Physiolog. cap.* 3. *&* 2. *Patholog.* 12 Iacobus Fontanus *lib.* 3. *Physiolog. part.* 1. *c.* 5. De eius conditionibus pulchra prædixit Galen. *lib. de atra bile, cap.* 2. Generatur ergo sanguis in hepate, substantia mediocris, colore rubeus, sapore dulcis: quidquid à venis tam iecur abientibus, quàm remotis, sanguificandi officium proficisci arbitrentur quidam; licèt non vi propria, sed à iecore demandata alij id posse fieri contendant: de quo argumento plurimas videbis quæstiones, multis E dubiorum labyrinthis inuolutas, quas ad plenum citati retulere auctores, adeóque hoc humore reuiuiscit natura, vt eum in maxima copia progignat: nam in optimè sano corpore sanguis abundat quantitate 48. vnciarum, pituita 24. bilis 12. melancholia sex. Itaque huius benigni humoris tam sollicita est natura, vt in eius generatione sedulam operam impendat, ita vt pro nutrimento animalis singulis quibusque diebus libra vna sanguinis alitioni necessaria generetur, authore Botallo *lib. de curand. rat. per sang. mis. cap.* 28. *&* 33.

* *
*

QVÆSTIO X.

Quòd intemperata corporis constitutione maior copia bilis, quàm melancholiæ generetur. Contra Gentilem, Fernel. Brau. Riolanum, & Poncium, Medicos eximios.

DE proportione qua sanguis cum cæteris humoribus in corpore abundat, apud iuniores litigium esse solet. Gentilis auctor sanè grauissimus, & in dubiis arduis explicandis acutus, & solers, censuram suam expendens, *in* 1. 1. *doct.* 4. *in comment. cap.* 1. in benè temperato, & optimè sano corpore, purum sanguinem multum excedere, cæterísque præstare affirmat, ab hoc deinde pituitam, quoniam dulcis est, potéstque in sanguinem conuerti, & quàm pluribus partibus nutriendis est necessaria: post hos humores succus melancholicus quantitate superat flauam bilem, quæ omnium paucissima est. Huius opinionem sequuti sunt Fernel. *lib.* 6. *Physiolog. cap.* 8. Riolan. *cap.* 12. *Physiolog.* Ioan. Brauus Petrafitan. *lib.* 2. *de curand. rat. per medic. purgant. exhibitionem, c.* 1 Antonius Poncius *in lib.* 1. *Auicen. opuscul.* 6. *de humorib. cap.* 4. *in fin.* De quantitate sanguinis, & pituitæ nulla potest esse hæsitatio ob dictas causas. Quòd succus melancholicus flauam bilem superet, euidentes monstrant rationes: & quòd plures partes nutriantur sanguine melancholico, quàm bilioso; & quod illius receptaculum, quàm bilis, plenius, & capacius deprehendatur in nobis; & quòd in sanguine emisso plus subsideat lutulenti, quàm per summum innatet biliosi.

Sed cùm Gentilis, Ferneliúsque nullius probationis idoneam auctoritatem, aut firmam rationem afferant, non est, quòd repudiato & spreto Galeno, illis subscribamus. Hanc vtriusque bilis metam *lib.* 5. *de vsu part.* 6. ab ipso fuisse receptam, legimus; Siquidem in commensurata corporis constitutione, biliosum recrementum quantitate excellere melancholicum, palam inibi profitetur. §. *Nam paucissimum quidem est melancholicum excrementum; copiosius autem ipso biliosum, &c.* Vt hinc plane intelligas, horum auctorum opinionem à veritate esse maximè alienam. Hoc ita esse, argumentum à sensu deductum apertè demõstrat. Conspicimus siquidem quotidie, maximam biliosi recrementi quantitatem, per intestina & vesicam excerni; exiguam autem melancholici: alioqui, cùm nullum excrementum purum sit aptum nutritioni, assignare oportet partem aliam, per quam melãcholici tanta quantitas foras trudatur; quæ cum nulla sit, necesse est concedere, ampliorem quantitatem excrementi biliosi in temperato corpore coaceruari, quàm melancholici. Nec afferas Galenum fateri hoc dumtaxat loco solùm de excremento, non tamen ob id sensisse, flauã bilem in eadem corporis constitutione excellere melancholicum succum: futilis namque & inanis est obiectio hæc, nam copiosum excrementum nonnisi à copioso humore decidi potest. Adde fuisse necessarium, succum melancholicum in paucissima quantitate abundare, cùm suis qualitatibus natiuo nostro calori repugnet. Amplius patet. Nam quartana inuadit de quarto in quartum; tertiana de tertio in tertium; non alia sanè de causa, quàm quòd paucissimum sit recrementum melancholicum, biliosum autem copiosius.

Ad obiecta facilis est responsio. Si enim rei meditullium accuratiùs expenderis, nihil planè momenti eiusmodi argumenta contra Galenum concludere iudicabis. Nam (vt à primo exordiar) plures partes nutriuntur sanguine bilioso, quàm melancholico; quoniam multò plures sunt carnosæ & calidæ partes, quàm frigidæ & siccæ: & licèt hæ calidas excederent, opus erat vt harum partium alimentum, quantitate superaret alimentum partium frigidarum & siccarum; illæ enim ocyssimè resoluuntur; frigidæ verò ob innati calidi languorem, & substantiæ densitatem tardissimè. Constat autem sanguinem in temperato corpore bilis magis esse participem, quàm melancholiæ. Adde quòd magna pars terreni excrementi, ex quo melancholia constat, fuit in ventriculi confectione separata.

Lege Mercatum *tom.1. lib. 1. part. de humorib. clas. 1. quæst.65.*

Secundum verò argumentum, ex ampliori capacitate receptaculi atræ bilis depromptum, verum minimè est, immò manifestissimum ex se præbet errorem; non enim melancholiæ receptaculum amplius fuit quòd amplior in corpore melancholiæ copia aceruetur, sed vt sanguinem ab hoc terro & fæculento humore, suis qualitatibus vitæ maximè aduerso, & contrario, liberaliùs expurgaret natura, & detruderet ad vas amplum, in quo terrenus succus, ad lienis,& postea ventriculi vsum commodè elaborari posset.

Tertium de extracto post venæ sectionem sanguine argumentum, ficulneum est, & sensuum iudicio aduersum. Quippe illa lutulenta pars,& atra quæ residet, licèt flauam superet, in cæteris tamen purioribus partibus sanguinis, potiùs flaua bilis atram vincit;non enim solùm illa pars quæ per summum innatat, est quæ ampliorem continet quantitatem flauæ, quàm atræ, sed cunctæ illæ quæ rubidæ, tenues,nec nigræ conspiciciuntur. Nostram positionem firmat Rabbi Moises 2. *particul.aph.* 30. dum *humorem nigrum minorem esse omnibus, & citrinum esse maiorem nigro,* manifestè asseuerat: à quo desumpsit Petrus de Peramato, *lib.5. de humorib.cap.5.*

HISTORIA XII. GALENI,
De læuium arteriarum pulmonis obstructione.

Antipater ex obstructione læuium arteriarum pulmonis, ob crudum tuberculum suborta, emoritur.

*EA verò quæ Antipatro Medico acciderunt, nemo est qui nesciat,vtpote qui medicam artem publicè apud Romanos professus est. Agebat hic ætatem sexaginta quidem annis minorem,sed quinquaginta iam annos excesserat. Is correptus aliquando febre quadam Ephemera,idque ab euidenti causa, declinanti iam febre,vt quid sibi facto opus esset, intelligeret, pulsum ipse suum tangere aggressus est:cùm igitur omne inæqualitatis genus in arteriarum motione inueniret, imprimis quidem territus est: deinde verò cùm se non febrire planè sentiret, illicò balneum subiit, quippe laboribus,ac vigiliis corpus fatigauerat,atque tenui victu,donec tertium diem præteriisset, vsus est:quo cum nulla appareret febris,ad solita negotia pertractanda prodiit, atque arteriam * in extrema brachij sui parte tãgens,admiratus est perseuerantem in pulsibus inæqualitatem:occurrens igitur mihi,extendit manum ridens, iussitque pulsum tangere. At ego subridens,quid,inquam,sibi vult hoc quod proponis ænigma? Ille iterum ridens, obnixè rogauit vt tangerem. Igitur inter tangendum omnimodam in pulsu inueni inæqualitatem,non solùm in multarũ pulsationum cumulo quã * systematicen(id est,congregatricem) vocant,verùm etiam in vna arteriæ distentione. Proinde miratus quomodo adhuc viueret,quum talem haberet pulsum,interrogaui, num difficilis esset aliqua ei respiratio; illo verò nullam se sentire respondente,obseruaui equidem an aliquãdo mutaretur,quippe sex mensium spatio assiduè arteriam tangebam. Quumque ab initio interrogaret, quænam corporis dispositio,mihi videretur posse huiusmodi pulsum efficere,atque per quem modum, idque citra febrem:ad eam quæstionem respondi, in commentariis de pulsibus, iam declarasse me huiusmodi inæqualitatem namque ob magnarum in pulmone arteriarum angustiam id euenire putaui,angustiæ verò causam esse visceris inflãmationem. At tibi hanc ob causam(dixi) id nunc accidisse impossibile est,quippe febri fuisses affectus. Relinquitur igitur vel obstructionem ex liquidis, & crassis & viscosis humoribus, vel* crudi cuiuspiam tuberculi ortum,in huiusmodi te dispositionem induxisse. Tum ille respondens, Oportuisset(inquit) me suspiriosa orthopnœa laborare. At ego probabilia dixi ipsũ loqui, sed à veritate aberrare:quippe fieri nonnunquam huiusmodi orthopnœam ob eam quam diximus causam, id verò*

A *cùm in asperis,non in leuibus arteriis crassus,& lentus humor cumulatur. Proinde ei omnem victus rationem,atque medicamenta quoque haud aliter quàm Asthmaticis adhibere iussimus:deinde sex,vt dixi,mensibus elapsis, leui quadam spirandi difficultate affectus est,accedente simul cordis palpitatione: inprimis quidem semel,deinde bis,atque ter, postea quater,ac sæpiùs quoque aucta spirandi difficultate,ad quindecimum vsque diem: post quem difficillima oborta inspiratione, exolutus statim obiit, aliorum quorundam exemplo,qui cordis affectibus laborant,&c.* Galenus lib.4. de loc.affect.cap.vlt.

PARAPHRASIS.

CElebertrima est historia hæc, & à Medicis sæpissimè in memoriam reuocanda. Vidimus enim non paucos, qui hac respirandi difficultate correpti, morte præ-B uenti sunt; cuius causam plurimi in flatus crassos è naturalibus partibus eleuatos,& septum transuersum comprimentes reiecerunt, quum nullam, aut perexiguam tussim conspicerent, neque humoris viscosi per screatum cernerent copiam excretam.

Depingit ergo Antipatrum Medicum obstructione læuium arteriarum laborantem; eaque vel à crassis, & viscosis humoribus in ipsis læuibus arteriis infarctis; vel à phymate, seu duro tuberculo in eisdem genito pronata. Sed cùm obstructiones istæ solo pulsu dignoscantur, nec vllum aliud adsit iudicium, nec tensio, grauitas, dolor, percipiantur,necessariò organis, & instrumentis læsis C pulsum immutari est necesse: sicque non solùm in pulsu omnigena inæqualitas in multarum pulsationum cumulo, quam systematicen, seu colllectiuam appellant, verùm in vnica pulsatione sentitur. Quare in huiusmodi obstructionibus, magnæ & paruæ,celeres & tardæ, raræ & frequentes; validæ & imbecilles pulsationes animaduertuntur;sed in eadem pulsatione sæpe inæqualitas quoad plures differentias,sentitur.

Ex tuberculo autem crudo, hoc vitium fuisse Antipatro ortum, firmat cum auctoritate ratio; (renuat licèt Carrerius *disput.42.cap.4.ad libros de affect.de loco affectus quem Antipater passus est*) nam neque orthopnœa laborauit, neque magnam sensit grauiatem, neque stertorem inter respirandum passus est; nulla præcessit à capite distillatio, neque tussis humida, à lentis, crassis, multisque D succis, in bronchiis ipsis existentibus, aut iisdem ab aliis partibus, ad eadem delatis, ipsámque asperam arteriam obstruentibus concitata,eum afflixit;sine quibus difficilis respiratio ex viscosis humoribus suborta. & læuium arteriarum obstructionem efficiens, consistere non potest. Hoc pariter confirmat Aëtius *tetrab.2.serm.4.cap.57.* quorum, vt inquit Galen. *lib.4.de loc.affect.cap. 7. Si quis per bonam valetudinem solitas actiones facere potest, si difficulter inspirare incœperit, augeatúrque symptoma,neque inter respirandum stertere videatur,ad hæc nihil expuit,crudi tuberculi ortum suspicari oportet,quando iuxta læues pulmonis arterias ipsum oriri contingit,& demum temporis diuturnitate asperas arterias coarctans, spirandi parit difficultatem. Si verò stertendo strepitum fecerit respiratio, lentorum, crassorũmque humorum pertinaciter impactorum multitudinem, pulmonis bronchia molestare indicium est, &c.*

E Hæc tamen obseruata lege intelligas,vt respirandi difficultas à crassis humoribus orta, non sit semper vniformis: nam modò est intensior, modò remissior: contrà quando à tuberculo procedit, semper est æqualis: quoniam causa semper est fixa, & stabilis. Insuper in illa, pulsus erunt magis inter se diuersi, & varij, prout humor obstruens, in hanc, aut illam partem influit; in hac pulsus inæqualitas erit magis vniformis, quum eius causa sit magis permanens,ac constans. Hácque respirandi difficultate laborasse Antipatrum tenent Scholiograph. Holler. *ad cap.30.lib.1.de morb. internis,*& Donat. Anton. ab alto mari *lib.de meden.human.corp.malis,cap.48.* Tuverò de læuium arteriarum obstructione, & eius curatione, lege quæ eruditissimus Petrus Salius, inter omnes eloquentissimè conscripsit, *libr. de affectib particularib. cap.21.*

Nec miteris Galenum causam non attulisse, cur cum tanto periculo adhuc viueret, nam facilis responsio erat, Cùm enim exactam victus rationem obseruaret, causæ morbificæ augmentum impediens; in tam longum tempus vitam produxit cum illo pulsu; huius enim causa non erat adeò fortis, vt citò occideret, cùm præcipuè adhuc respirationis læsionem aliquam non haberet, hócque maximè notauit Galen. vt perdurantis vitæ rationem aliquam tacitè innueret. Cùm verò adeò causa morbifica aucta fuit, vt asperis arteriis communicaretur malum; hac de causa post sex menses elapsos, ob id primùm exorta est leuis orthopnœa, deinde maior, ac postremò suspiriosa, ac difficillima effecta; quæ sibi sociam adiunxit cordis palpitationem, eleuatis nempe vaporibus prauis, ac in propria substantia cordis communicatis. Mortuus autem fuit, extincto, ac propè exoluto vitali spiritu ob vim ferientis auræ, negatóque ob impeditas, maximéque obstructas vias refrigerio. Proportione autem quadam palpitationem reuerti protuisse dicendum est, quoniam ex temporum proportionatis interuallis elati vapores, cor oppugnantes, hoc ad similem motum cogebant. Quamobrem eo mortis genere occubuisse Antipatrum dixit Galen. quo moriuntur, qui cordis affectibus premuntur, syncope nempe, qua correpti repentè sæpe vitam cum morte commutant, auctore Galeno *lib.5.de loc.cap.2.*

DVBIVM IV.

An Hippoc. pulsuum exactam notitiam habuerit.

COMMENTARIVM

SYstematicem, *id est, congregatricem vocant.*] Tam ardua est pulsuum notitia, & variis difficultatibus plena, vt plurimi ex ignoratione eam temnentes, vnam, inutilem, longissimam, & incomprehensibilem arbitrati, simplicissimas pulsuum differentias solùm esse necessarias, imprudentia, & temeritate quadam fuerint arbitrati, eo maximè argumento decepti, quòd Hip. nostræ artis coryphæus, & medicarum rerum indagator peritissimus, sphygmicam artem nec excoluerit, nec perfecerit, *vel quia non nouit, vel quia parui momenti esse putauit*, vt 3.*cris.cap. vlt.*& *lib. de præcognit. ad Posthum cap.* 12.& *lib.* 3.*epid. sect.*3.*com.*80.retulit Galenus.

Sed cùm fieri non possit, vt idem simul incipiat opus, & perficiat, monente Gal.*lib.*2.*de facult.naturalib.cap.vlt. in fin.* Hippocratem, summum Medicinæ magistrum, & primum conditorem, eam partem quæ ad pulsum pertinet, intactam non reliquisse, affirmamus, nam incepit eam, & excoluit, non tamen ad vmbilicum perduxit. Hoc, ita vel ipse Gal. fatetur *lib.*1.*de dif.pulsf.cap.*2.&*lib.*1. *de humorib.com.*2.& *lib.*2.*de loc.cap.*8.& *lib.de salub.diæt. com.*20. qui Hippocratem primum omnium, motum arteriarum, qualiscunque is esset, pulsum appellasse affirmat. Sed quorsum ad huius rei confirmationem, Galenum testem adduco? Nonne ipse Hipp. disertis verbis in pluribus locis, ad plurimos morbos curandos, atque præsagiendos, veluti cuiusdam magni signi meminit? Nam *in lib. de alimento. Venarum pulsationes, morbi & sanitatis esse signa*, affirmat. Primus ergo auctor nominis pulsus, Hip. fuit, & plurimas, notatúque dignas pulsuum differentias cognouit: Si verò non magni momenti signa ex pulsibus putauit, comparatione spiritus intelligas velim, cum Ludouic. Lemosio *lib.*3.*de optima prædicend.rat. cap.* 7. quasi diceret Galenus: cùm Hip. rationem spiritus magni faceret, non magni momenti esse signa pulsus existimauit. Quanti autem Hip. ad præsagiendum fecerit spiritum, facile ex ipso colligi potest, *in lib. epid. in historia Philisci, Silezi, vxoris Dromeadæ*; ne quid interim commemorem, quæ de respiratione in prognosticis scripsit; & Gal. tribus libris de difficultate respirationis, ex sententia Hip. tradidit, vt refert Heurnius *lib.*10.*instit.c.*1.

Insuper Hip. nomine spiritus, ipsum pulsum intellexit, quo factum est vt Gal. quamplures differentias pulsuum

A scribens eas à diuersitate spiritus, quam docuit acceperit. Audi Hip. *lib.*7. *de morb. vulgarib. in historia Filij Balis, num.* 12. sic alloquentem: *Spiritus ad manum malus, non densus, neque magnus, &c.* quo loco per spiritum ad manum malum, pulsum intellexit. Ex iis igitur locis, & aliis eiusdem libri, nimirum *historia Eratolai, Filij Cidis, Polycratis, Vnctoris, Menonis, Polemarchi*, ex Hip. intelligi potest, ipsum, motum arteriarum frontis appellare pulsum; manuum verò, spiritum. Cæterum duabus in partibus Hippocratem tetigisse pulsum, in fonte videlicet, & in carpo, certa res est apud eos, qui Hip. monumenta in superioribus Historiis Hip. annotarunt. Cùm ergo spiritus, & pulsus eadem sit proportio in motu, causis, differentiis, à quibus immutatur, & in vsu, auctore Galen. *lib. art.medic.cap.*3.& *lib.*1.*de differ.respir.cap.*6.7.8.& Auicen.1.4.*tract.*1.*cap.*6. nihil mirum si nomine vnius, alte-
B rum intellexit. Hippocrates ergo exactam pulsuum notitiam habuit.

Post Hip. non defuere viri percelebres, & maximè exercitati, qui plura addentes, vsque ad nostra sæcula absoluerunt. Hi fuerunt Asclepiades, Athenæus alter, Agathinus, Heraclides Erythræus, Chrysermus, Bacchius, Alexander Philalethes, & alij, quorum Galenus *in libris suis de pulsibus*, maximam facit commemorationem, sed præcipuè Archigenis, & Erasistrati, in quorum libros de pulsibus, duo facit commentaria, vt ipse refert *lib.* 2.*de præsag.* 4. quæ omnia cum aliorum auctorum scriptis, in Romano incendio conflagrarunt.

C Licèt autem Herophilus admiranda scientia præditus, pulsum harmoniam descripserit, vt referunt Plinius *lib.*10 *cap.*37. & Strabo, *in fin.lib.* 12. aliique plurimi citati (vt ex Laërtio, Suido, Theodoreto, & aliis fide dignis auctoribus constat) id negotium agitasse dicantur, quorum monumenta tempestate nostra amissa, in Galeni, qui Imperatorum, & variarum regionum bibliothecas perscrutatus erat, manus forsan peruenisse, atque inde optima quæque in proprios libros congessisse, meritò credantur: tamen Galen. cæteros, dicendi copia, vbertate, ac facundia, mirabilique ordine antecelluit ita, vt eius libros de pulsibus, omnis Medicorum chorus, tanquam numen quoddam hodie suscipiat, ac veneretur.

Hic ergo summus auctor in sphygmica arte præstantissimus, difficili illa quidem, incomprehensibili, obscu-
D rissima, & multis labyrinthis plenissima, ad quam solùm ediscendam, totam hominis vitam esse necessariam, ipse *lib.*1. *de dignoscend. pulsib. cap.*1. edocuit; iudicio exacto præditus, internum, in profundo corporis delitescentem Antipatri affectum sola ratione, hoc est, oculis mentis, ex pulsus inæqualitate omnigena, non collectiua solùm, verùm etiam in vna arteriæ distinctione deprehendit.

Quare ad difficiliorem locum hunc enucleandum, succulentis Galeni dictis opus est. Nam vt scitè Ioan. Agricola Ammonius docet ad hunc locum, in pulsuum doctrina errant omnes Medici præter Galenum; illi enim nec genera partiti sunt, & profectas ex facultate, vel instrumentorum vitio alterationes pulsuū, arbitrantur proprias ipsis febribus, ita vt inuadentis accessionis, & morbi, quidam crebros, & paruos; alij languidos; alij inæqua-
E les; alij celeres pulsus statuerint.

QVÆSTIO XI.

Quòd Galenus in explicandis, quidditate collectiuæ inæqualitatis, differentiis, & causis cæteros antecellat.

PRæstat ergo de inæqualitate collectiua, eius differentiis, & causis, ex Gal. mente aliqua prælibare. Inæqualitas duplex est, collectiua vna: simplex (id est, in vno ictu) altera. De prima agit Gal. *lib. de pulsib. ad tyron. cap.*5. De secunda verò *cap.*7. De vtraque *lib.*1.*de dif.pulsf.cap.*10. & Auicen.2.1.*doct.*3. *cap.*2.

Simplex inæqualitas, duplex est ex Galen. *lib.cit.ad tyron. cap.*7. & *lib.* 1.*de dif. pulsf. cap.* 13. vna in vna parte arteriæ,

arteriæ, in pluribus altera, v. g. ictus arteriæ perceptus à quatuor digitis ordine dispositis, potest considerari prout percipitur ab vno solo digito, vel omnibus simul. Si primo modo consideretur, inæqualitas in vna parte arteriæ vocatur: si secundo modo, inæqualitas in pluribus partibus arteriæ dicitur.

Simplex inæqualitas secundum vnam arteriæ partem, tripliciter accidit ex Gal. *lib. 1. de diff. pulſ. cap. 13. ad fin.* & *lib. cui titulus est, ſynopſis de pulſib. c. 18. in princ.* & *2. de cauſ. pulſ. cap. 4. in princ.* Vel enim arteriæ motus recurrit, vel est interruptus quiete, vel continuus. Primus pulsus dicitur dicrotus. Secundus intermittens in vno ictu, de quibus sat plura Galen, *lib. de dif. pulſ. cap. 17.*

B In vtroque pulsu tam dicroto, quàm intermittente in vno ictu, multa accidit inæqualitas. Intermittens enim potest habere primam partem sui motus. quæ præcedit interruptionem, tardiorem postrema; quæ sequitur post interruptionem, celeriorem: & vocatur is pulsus, caprizans à Gal. *lib. 1. de dif. pulſ. cap. 29.* Eadem etiam inæqualitas in pulsu dicroto contingit.

Pulsus inæqualis in vno ictu secundùm vnam partem, & continuus, duplex est: aut enim est inæqualis æqualiter, aut inæqualis inæqualiter, ex Galen. *lib. 1. de dif. pulſ. cap. 15. in princ.* Inæquales æqualiter dicuntur, qui celeritatem, aut vehementiam, sensim & æqualiter amittunt, vel augent; veluti si arteriæ motus sit celer in principio, in medio moderatus, in fine tardus: Inæquales inæqualiter non seruant istum ordinem, sed v. g. arteriæ motus in principio moderatus, in medio celer, in fine tardus; vel ex velocissimo motu ad tardissimum subitò transit, quanquam hoc vltimum raro accidere Galen. *cit. proximè loco* testatur.

Simplex inæqualitas secundùm diuersas arteriæ partes fit, quando quatuor v. g. digiti applicantur arteriæ, & motus partis arteriæ à digito indice tactæ est maior vel celerior, quàm motus illius partis arteriæ, quæ tangitur à digito medio, vel annulari, vel minimo, aut vice versa. Potest hæc inæqualitas esse quiete interrupta, vel continua. Si enim arteriæ motus ab omnibus digitis percipiatur, erit continua, de qua agit Galen. *lib. 1. de differ. pulſ. c. 18.* Si tamen sentiatur à primo, & tertio, non verò à secundo, interruptam vocat Galen. *cit. loco, cap. 19.* vbi quatuor primas huius pulsus constituit differentias.

Inæqualitas tam continua, quàm interrupta, vel est æqualis, vel inæqualis, ex Galen. *loc. cit. cap. 8.* Æqualem voco, quando motus arteriæ sub digito indice est magnus, indéque talis motus sensim minuitur vsque ad digitum minimum æqualiter, vel è contra, sit paruus motus sub indice, & inde paulatim augeatur vsque ad minimum. inæqualis est, quando arteria tacta à digito medio maiorem facit motum, quàm ea quæ respondet indici, annulari, & minimo. Hinc iam prodeunt duæ pulsuum differentiæ. Pulsus enim, qui à primo digito versus vltimum, sensim deponunt magnitudinem, vocamus decurtatos in eodem ictu; qui verò in medio digito sunt maiores, & versus primum, & vltimum minores fiunt, dicuntur decurtati vtrinque, de quibus Gal. *2. de cauſ. pulſ. cap. 2. in fin.* & *3. in princ.* ex professo disputauit.

Collectiua igitur inæqualitas, ex aceruo plurimorum pulsuum constat, ex Gal. *lib. 1. de dif. pu. ſ. cap. 11. in princ.* estque paritatis pulsuum corruptela, in quamcunque cadat differentiam pulsus, ex Gal. *lib. 1. de pulſib. ad tyron. cap. 5.* Si enim paribus pulsibus intercurrit vnus impar, æqualitas corrumpitur. *cit. ad tyron. c. 6.* vt v. g. Si aliquibus pulsibus magnitudine æqualibus succedat alius paruus, & in cæteris differentiis.

Collectiua inæqualitas potest esse æqualis, vel inæqualis: illa dicitur, quum æqualiter, & paulatim perditur æqulitas, v. g. sit primo pulsu secundus paulò minor, & tertius tanto secundo, quartus tertio pari modo, idque ad plures vsque deinde perueniat; erit hæc inæqualitas æqualis; & vocabitur huiusmodi pulsus mutilus, & quasi decurtatus. Pulsus decurtati vel desinunt minui, vel perpetuò diminuuntur, nec minui desistunt, ad quietem denique prorsus recedunt, motúque deficiuntur, quos

A vocant deficientes decurtatos. At qui minuit desistunt, in duplici sunt differentia: quidam enim in qua primùm paruitate diminui cœperunt, hanc seruant constantissimè. Alij de integro augentur, quos appellant reciprocos decurtatos; quorum quidam ad pristinæ parem reuertuntur magnitudinem; aliqui ad minorem; ac nonnulli quibus antea excessibus sunt imminuti, his augentur rursus. Tot inæqualium sunt æquales differentiæ.

Inæqualium inæqualitatum quædam nullam prorsus inæqualitatem retinent: quædam seruant ad tres vsque, vel quatuor, vel quinque pulsus, sed postea amittunt affatim, & aceruatim, *lib. cit. cap. 12.* vt si v. g. sit primo pulsu secundus multò maior, & tertio quartus eodem modo, & sic in cæteris: vel si quatuor, aut quinque pulsibus paruis succedat quintus multò maior.

Collectiua hæc inæqualitas in omnibus potest fieri pulsuum differentiis, præterquam in vehementia vera; non enim ita repentè facultas in imbecillitatem variat, & robur, auctore Gal. *lib. 4. de cauſ. pulſ. c. 2.* Licèt in vehementia, quæ ex conatu oritur, possit reperiri; nihil enim obstat quominùs facultas vitalis non aucta, apponendo maiores conatus, possit vehementiorem edere actionem. Excipe etiam duritiem, cui, si sit vera, hæc inæqualitas accidere non potest; nulla enim causa potest superuenire, quæ ita breuiter duritiem sensibiliter immutet.

Collectiuæ inæqualitatis causas indagandas aggredior. Tres sunt tantùm causæ continentes pulsuum, ex Galen. *lib. 1. de cauſ. pulſ. cap. 1. in princ.* & Auic. *2. 1. doct. 3. ſum. 1.* C *cap. 5.* Facultas nempe, instrumentum, & vsus: itaque cùm ex his causis pulsus proficiscantur, omnes primæ, & generales pulsuum differentiæ ex variatione harum causarum oriuntur, *cit. de cauſ. pulſ. cap. 4.*

Sed cui causæ ex prædictis continentibus collectiua inæqualitas tribuatur, sic accipe Primum. Vsus adauctus, imminutus, per se solùm non est causa collectiuæ inæqualitatis pulsus. Secundum corollarium. Nulla inæqualitas oritur absque instrumentorum vitio absoluto, aut ad aliquid. Primum dilucide confirmat Galen. *lib. 2. de cauſ. pulſ. cap. 1. in princ.* Secundum probat Galen. *2. de cauſ. pulſ. cit.* & *2. de praſag. ex pulſib. cap. 4.* sic enim inquit. *Igitur de inæqualibus pulſibus, hoc in communi omnibus ſciendum eſt, ex oppilationibus eos, aut ex compreſſionibus inſtrumentorum, aut humorum abundantia ad facultatem quidem collata, aut ex cordis inæquali intemperie conſtare, &c.* Quatuor itaque numerat Galen. instumentorum vitia, quæ inæqualem pulsum faciunt; quum enim pulsus instrumenta sint D arteriæ, & cor, si in his datur inæqualis intemperies, vel oppillatio, vel compressio, vel humorum abundantia ad facultatem collata, instrumenta non bene se habent. Inæqualitas igitur collectiua sine vitio instrumenti oriri non potest.

Obiiciunt contra Galeni doctrinam quidam, vnum fortissimum telum, quòd scilicet intemperies non refertur ad vitium instrumenti, sed potiùs vsus; si enim aiunt, pars vna arteriæ calet, & altera friget, in vsu est inæqualitas. Aduertant tamen quòd inæqualis intemperies potest esse humida, & sicca, (& tunc erit solius instrumenti vitium; nam esse inæqualiter intemperatum est instrumentorum vitium) ex qua fiet inæqualitas collectiua; E sicca enim facit instrumentum durum, & difficulter mobile; è contra, humida molle, & facilioris motus. Cùm ergo hæc intemperies sit instrumentorum vitium, quæcunque alia erit. Si verò intemperies sit calida, & frigida, faciet vt vitium sit instrumenti solius, sed commune cum vsu (quod nequaquam contradicit opinioni nostræ,) qui inæqualis etiam est secundùm diuersas instrumentorum partes; dupliciter enim fit inæqualitas pulsus ex inæquali intemperie instrumentorum: primo quia vsus in vna parte est adauctus, in alia minutus. Secundò, quia calida arteriæ pars faciliùs mouetur, frigida difficiliùs.

Sunt qui humorum abundantiam ad facultatem collatam, ad vitium facultatis referunt, non instrumenti; duplicíque ratione hoc esse verum arbitrantur, & quòd Galenus passim vocet hoc vitium facultatis grauatæ, & quòd quantumuis instrumenta sint expedita, si virtus imbecilior

imbecillior est quàm pro modo humoris, facit pulsum inæqualem. Dic hoc vitium commune esse facultati, & instrumento, quod non negamus; quemadmodum inæqualis intemperies est commune vitium vsui, & instrumento: Licèt enim robusta sit facultas, si grauetur à vasis plenioribus magis, quèm pro eius robore, gignet inæqualem pulsum, quod docet Galen. 2. *de caus. puls. cap. 1. ante fin.* & 3. *de caus. puls. cap. 16. ante fin.* Cùm verò facultas est debilis, & vasa expedita, oritur inæqualitas collectiua, non ex debilitate virtutis, sed ex qualicunque grauitate vasorum ad facultatem. Si verò instrumenta adeò sint leuia, & expedita, vt virtutem etiam debilem non grauent, nequaquam fiet inæqualitas pulsus, ex Gal. 2. *de caus. puls. cap. 2. in fin.* Omnis ergo inæqualitas ex instrumentorum vitio absoluto, aut ad aliquid oriri solet. Obstructio enim, & compressio sunt vitia instrumentorum solum: inæqualis intemperies, est vsus, & instrumenti: humorum multitudo ad facultatem collata, est instrumenti & facultatis.

Quo pacto autem prædictæ causæ inæqualitatem faciant, nunc est discendum. Compressio arteriæ, quam diximus esse solius instrumenti vitium, pulsum inæqualem efficiens, dupliciter fit: Vel vbi circa spatia, quæ ad hoc creata sunt, vt distentam arteriam excipiant, aliud insederit corpus, veluti inflammatio, scirrhus, aut abscessus; tunc enim non possunt per illa coarctatæ satis distendi. Itaque singularum actionum defectio summam interim magnam coaceruat, vt longè ab vsu officium absit: Ibi iam violenter agere, & vehementer cogitur facultas reiicere, & illa propellere studet, quæ instrumenta obsederunt, & motum prohibuerunt. Itaque si parem impetum facultas in omnibus quæ consequuntur distentionibus retineret, æquè magni semper fierent, & vehementes, & celeres.

Comprimitur etiam arteria, quando humores obsederunt spatia per quæ ipsa mouetur, quos cùm natura vehementi motu propellere conatur, alium in locum defluere coguntur, dum in meatum impingant, qui educere ipsos possit. Itaque opus est, vt emanent ex corpore, vel etiam tempore tenuati, aut toti resoluti in habitum digerantur. Vbi diuersa etiam, & continens inæqualitas necessariò fit, quòd nec pari copia humores perpetuò deinceps maneant, nec easdem coarctent arterias, sed ex partibus sæpè ignobilioribus in nobiliores, atque rursus ex iisdem in illas commigrent.

Cognosces tamen ab vna, vel altera causa ex prædictis, arteriæ compressionem factam, si inflammatio, aut abscessus, aut scirrhus arteriis circumfusa corpora afficiat, à quo comprimantur, & coarctentur: tunc enim longioribus interuallis fiunt pulsus inæquales, quòd lenta sit humorum mutatio, & varietas. Obstructio verò, quæ altera collectiuæ inæqualitatis causa existit ex humoribus crassis, lentis oriri solet, arterias præcipuè obstruentibus, quæ vel prope cor ipsum, vel procul quidem, sed in nobilibus partibus constituuntur; tunc enim quia nec allicere spiritum, nec reddere possunt, ex pugna naturæ cum causis instrumenta vitiantibus, diuersas, & difficilimas faciunt inæqualitates.

Ex sanguinis copia pulsuum inæqualitas accidere solet, qui aut in venas, aut arterias ipsas sit infusus; sed copia illa in venis, arterias non secus ac tumor præter naturam, vtpote iis vicinas, premit ac coarctat, & ita refertur ad compressionem. At verò sanguis qui in arteriis est, occupat spiritus riuos, & ex plenitudine illa non subest liber spiritibus transitus, sicut in obstructione ad quam reducitur. Repletio ista sanguinis in arteriis contenti, ab arteriæ obstructione, & compressione quodammodo differt; ab hac, quoniam hæc prohibet arteriæ dilatationem, repletio verò contractionem: ab illa, quoniam non omne obstruens replet, licèt omne replens obstruat. Deinde quia licèt arteriæ repletio, & obstructio, fuliginosa excrementa liberè expurgari prohibeant, diuerso quidem modo id accidit; in repletione namque propter defectum compressionis: in obstructione verò, pororum & meatuum angustia, & obstructione. Et hæc de quidditate, & causis collectiuæ inæqualitatis, ex Galeni præclara doctrina commaticè dixisse sit satis. Nam satius est ex limpidissimis huius auctoris fontibus, à quo omnes postea sunt mutuati, aquam scaturientem exhaurire; quam ex turbidis iuniorum riuulis cœnosam extrahere: nam, vt rectè Seneca monet, *inertis ingenij est relictis fontibus riuulos insectari.* Si pulchra de hoc negotio arduo scire aues, lege elegantissimum tractatum Roberti de fluctibus, cui *De pulsus mysterio* titulum dedit.

In extrema brachij parte,] Pulsuum ratio quàm mira est! quàm verè diuina! qui in cacumine membrorum euidentes sunt morborum indices, in modulos certos, legésque metricas per ætates citati, aut stabiles, aut tardi. In iis obseruatio crebri aut languidi ictus gubernacula vitæ temperat. Quid ergo hoc signo præstantius? aut quid æquè necessarium? sed vnum habet difficillimum contemplatio hæc: nam tangens pulsum, plurimis opus est vt sit instructus conditionibus, quæ cùm in vno artifice ita absolutæ reperiri nequeant, nec attento iudicio obseruari, iccircò Medicus fallatur sæpe est necesse.

Prima est. Quòd peritus Medicus non protinus apprehendat carpum. Celsus ita fatur, *lib. 3. cap. 6. Ob quam causam periti Medici est, non protinus vt venit, apprehendere manu brachium, sed primùm residere hilari vultu, percunctarique quemadmodum se habeat, & si quis eius metus est, eum probabili sermone lenire, tum deinde eius corpori manum admouere. Quas venas autem conspectus Medici mouet, quàm facilè mille res turbant.* Nam ob verecundiam, & timorem quem statim conspecto Medico ægri concipiunt, pulsus in varias alteratur inæqualitates, quæ medicum diuersimode decipere solent. Ita Gal. *lib. de præcogn. ad Post. 6.* & 1. *prog. 8.* pulsum multoties tangendo, fœminam amore laborare agnouit.

Secunda. In omni natura proprius cognoscendus est, ex Gal. *lib. de dignoscend. pulsib. cap. 2.* & huic adiungendus pulsus temporis, regionis, ætatis, sexus. Si verò pulsus naturalis ignoretur, eum colligere oportet ex calore, gracilitate, corpulentia, ætate, moribus, regione, figura. Si tamen pulsus naturalis agnoscatur, poterit Medicus ex eo dum ægrotat, quo in statu sit certò cognoscere: sunt enim quidam, qui etiam sani pulsus inæqualitatem habent, quoniam ob vitium in formatione, partes arteriæ iuxta manum sunt repletæ magis carne, & crassiore cute, & ita ibi apparet pulsus minor, inferiùs verò apparet maior, quoniam arteria est minùs cooperta carne, ex Galen. *lib. de præsag. ex pulsib. cap. 11.* quam pulsus naturalis diuersitatem in multis reperiri, tradit Auicen. 2. 4. *tract. 1. cap. 12.*

Tertia Medicus animo concipiat in omnibus differentiis moderatum pulsum: nam absolutè magnus non potest dici, nisi respectu moderati, quia si respectu temperati est magnus, aut celer, indicat hominem esse callidiorem, aut graciliorem temperato, ex Galen. *lib. de præsag. ex pulsib. cap. 1.* & *lib. de pulsib. ad tyrones, cap. 9.* Est tamen vtilior cognitio pulsus naturalis ad affectum cognoscendum quantitatem affectus, & ad præsagiendum.

Quarta. Vt tactus promptè sentiat & mollis sit, ex Galen. *lib. 3. de dignoscend. pulsib. cap. 6.* sic enim vel minimos motus animaduertet. Quo pacto Medicus exquisitissimo tactu debet esse præditus: vt enim Arist docet *lib. 5. de gener. animalium, cap. 2. ad fin. Exacta rerum cognitio pendet ex molli carne, cutéque tenui, ex quibus tactus arguitur perspicuitas, vnde rectũ in rebus tangibilibus iudicium.* Vnde pulsus tangendus est cum extremitatibus digitorum dempto pollice, quia sint temperatiores.

Quinta. Proponit Alzaharauius *tract. 7. c. 1.* quòd vtraque manus tangat pulsum, quia duo testes certiores sunt vno. Adde etiam, quòd in vtroque carpo. Si verò discordes sint pulsus, cui magis fidendũ? Oribasius *lib. 3. aph. 34.* priùs tangit dextram, & ipsi magis credit. Dicendum, in ordine ad tangendum parum referre in certitudine: at maior fides danda est pulsui meliori, minor minùs bono, aut malo. Secùs in vrina, nam plus fidendum vrinæ malæ, quàm bonæ, si æger idem simul vtraque excernat. Ratio: nam bonitas pulsus est ex radice benè se habente, malitia, ex causa mala particulari permutante pulsum membri, quæ cùm non extendatur ad cor, indicat esse exiguam. Lege Mercat. *lib. de dignosc. puls. tract. 1. cap. 1.*

Sex. Licèt Galenus non doceat numerum digitorum, tamen ipse quatuor admouebat, 1. *de diff. pulſ.* 17. & 3. *de dignoſcend. pulſ. cap.* 2. & 2. *de praeſag. ex pulſ.* 10. & Halyab. 7. *theoric. cap.* 2. Galeni ſententiam firmat: nam neceſſe eſt vt dignoſcamus pulſum breuem, inæqualem in fortitudine, & magnitudine.

Septima. Si iacet ſupra latus dextrum, tangatur, & credatur ſiniſtro: nam compreſſio impediens tranſitum facultatis, ſpirituum, ſanguinis, repræſentat pulſum languidiorem, minorem, minùs plenum.

Octaua. Quòd læua Medici ſuſtineat manum ægri, eſt autem ſitus commodiſſimus cubiti, figura media, ex Galen. 2. *de motu muſculor.* 4. & 9. nimia enim contractio arctat arterias in cubito, nimia extenſio extendit ipſas, & reddit pulſum longiorem proximum conuulſiuo. Eandem etiam figuram debet habere manus, ſi vt nec ſit aperta, nec clauſa. Quare malè aliqui præcipiunt, vt Mena *lib.* 1. *de pulſib. ad tyrones, in comment. cap.* 1. Manum ſupra thoracem eſſe collocandam, anatomes forſan ignorationem decepti: nam hoc modo multò maiorem habet contractionem, quàm par ſit: quare multò meliùs eſt vt ſupra abdomen locetur, ea parte qua vmbilicus eſt; quoniam ſic mediam ſeruabit figuram. Eodem modo digiti ſe habeant.

Nona. Hoc modo figura cubiti nec ſit prona, nec ſupina, ex Galen. *lib.* 2. *de dignoſcend. pulſib. cap.* 8. *in medio.* §. *Nam longitudine, &c.* Sed cum Auicen. ſuper latus: nam prona auget longitudinem, magnitudinem & latitudinem. Neque figura cubiti ſit ſuper volam manus, nec ſuper ipſius coſtas. Quomodo autem defendi poſſit Auic. qui *in* 2. 1. *doct.* 3. *cap.* 1. contra Galenum *loco citato* arbitratus eſt, pronam manus figuram, pulſum latum breuem tamen humilem efficere: ſupinam verò, longum & latum, cùm id diuerſa ratione contingat. Lege Gentilem & Iacobum *in com.* qui in huius dubij ſolutione enixè inſudarunt.

Decima. Multi ſunt modi admouendi digitos, comprimendo, palpando, applicando. In omnibus eſt ſcrupulus. Nam ſi palpas, ſentis principium conſtrictionis, & finem dilatationis, quoniam cùm leuiter attingas arteriam, non inſequeris ipſam, vnde reliquum ſpatium fugit. Si comprimis, fugis primam partem conſtrictionis, & vltimam dilatationis; quia compreſſa arteria, contractionis principium occultat, & finem dilatationis: ſic enim impeditur, quominùs principium ſui motus, & finem edere poſſit. Si applicas, extrema vtriuſque motus amittuntur, percipiuntur media. Gal. 3. *de dignoſc. pulſ. c.* 2. dicit, quòd leniter palpando adiuncta ratione, cognoſcitur quantitas diſtentionis: nam ſi ſentis occurſum arteriæ in pluribus partibus pulpæ, indicat magnam diſtentionem, & magna diſtentio magnum interuallum per tranſitum, ſicut parua, paruum. Contractio verò meliùs percipitur applicatione, modo nòn infernè tangatur arteria, ex Gal. *lib.* 1. *de dignoſcend. pulſib. cap.* 7. Quapropter tutius Medico eſt, & vt plurimùm vtilius, tangere applicando. Si enim premis, intercipis motum arteriæ; ſi palpas, minimum percipis; ſi applicas, ignotas principium conſtrictionis, quod poſtea innoteſcit ex fine dilatationis. & ſic per hũc modum applicandi, extrema motus externa non fugiunt, nec media: interna autem extrema quòd fugiant, non obſtat: nam non cognoſcuntur per tactum. Si tamen pulſus eſt fortis, meliùs dignoſcitur gradus fortitudinis, & quantitas diſtentionis & contractionis premendo; nam cùm longè arteria pellat tactum, nihil preſſio impedit ipſius motum; & per compreſſionem tactus, plus ingreditur cauitatem arteriæ, & ſic plus percipit de contractione. Contra languidus, palpari debet, quoniam quæuis preſſio facit arteriam ſubſiſtere. Halyab. hac diſtinctione vtitur, *lib.* 7. *Theoric. cap.* 2. In pulſu forti & vbi arteria multa carne tegitur, compreſſione eſt vtendum: ſicut è contrà, in pulſu languido, & arteria nuda carne, palpatione: in medio verò pulſu, & media arteria inter prædicta, medio modo, hoc eſt, applicatione vti debemus. Vide Fernel. *lib.* 3. *patholog. cap.* 2.

Vndecima. Quoniam pulſus ſæpius ſecundùm differentias mutatur, oportet vt plures ictus ſpectentur. Galenus *lib.* 1. *de dignoſcend. pulſib.* 1. indefinitum reliquit. Raſius 18. *cont.* limitat duodecim. Nicolus *ſerm. tract.* 5. *cap.* 3. expectat centum, & alij interpretes ſuper Auicen. *loco cit.* Sed melius eſt, vt non ſint pauciores vigenti quinque; at quò propiùs acceditur ad centenſimum, tanto meliùs.

Duodecima. Quod non ſtatim à cibo contrectetur, nec ab euacuatione inſigni, nec laborante, aliquo ſymptomate occupato. Medicus ergo, & æger liberi debent eſſe ab omni animi pathemate, vt ira, triſtitia, ex Celio *lib.* 6. *cap.* 3. Gal. *lib.* 2. *de dignoſcend. pulſ. cap.* 2. & *lib.* 1. *de praeſag. ex pulſ. cap.* 4. & *lib.* 1. *de cauſ. pulſ. c.* 2. 3. 4. & 5.

Decimatertia. Pulſus carpi pluribus de cauſis potiùs contrectandus, *lib. de pulſ. ad tyrones, cap.* 1. & 4. *de dif. pulſ. cap.* 2. Ita enim dicit Galenus. *At ſemper arteriæ temporum, ac pedum ſecundùm plantas, manuum in carporum, ſeu brachialium parte interna illuſtrem motum habent. His minus, non illæ tamen obſcurè pulſant arteriæ capitis poſt aures, & quæ tenent brachij interiorem regionem: ſunt verò etiam nonnullæ aliæ, quæ non abſtruſæ ſub ita multa carne. Verumenimuerò nullam neque promptius, neque honeſtius, neque verò commodiùs, ſi caporum prætereas, tangas. Hæ enim, quod vacet locus carne, apertiſſimæ ſunt: nec quòd propter alias eſt neceſſarium, detegere harum gratia vllam corporis partem neceſſe habeas. Ad hæc in rectum ductæ ſunt, id quod non parum ad exactam notitiam refert.* Firmat Paulus *lib.* 2. *c.* 22. Addunt Auicen. & Haly *loc. cit.* propinquitatem cum corde, quòd in proximis morti, aliarum pulſus partium aboleatur, hoc remanente. Quod ſi ob vulnus, ipſitam conformationem deprauatam, intemperiem factam, vel obſt uctionem, in carpo non appareat, tangenda eſt arteria Tarſi; hoc eſt, ſummi pedis arteria inter maximum, & ſecundum digitum, ex Galen. *lib.* 3. *de anatomic. cap. vlt.* nam hæc poſt arteriam carpi, illuſtri motu prædita eſt, *lib. de diſſect. venarum, prop. fin.* Lege Amat. 1. *cent.* 96. Hæc omnia vt rectè aſſequatur, debet eſſe Medicus longo experimento munitus, ex Galen. 1. *de dignoſ. pulſ. cap.* 1. nam hæc ſcientia de pulſibus eſt ardua, ac difficilis.

DVBIVM V.

Num curatio obſtructionis læuium arteriarum, à tuberculo facta, ſit difficilis.

CRudi cuiuſpiam tuberculi.] Suſpirioſam orthopnœam à craſſis, lentiſque ſuccis ſubortam, læuiúmque arteriarum obſtructionem efficientem; iis auxiliis, eodémque curationis modo eſſe tractandam, ac aſthma curari ſolet, certa res eſt; & qui de medendis humani corporis malis ſcripſerunt, id confirmant; inter quos palmam præripuit eruditiſſimus Petrus Salius Fauentinus, *lib. de affect. particul. loc. ſup. cit.* de obſtructionibus læuium arteriarum pulmonis, à quo deſumpſit Ludouic. Mercat. *lib.* 2. *de morb. intern. c.* 7. De quo affectu multa priùs prædixit Hip. *lib.* 2. *de morb. num.* 62.

Obſtructio læuium arteriarum pulmonis à tuberculo orta, quantum negotium pro ſui curatione Medicis faceſſere poſſit, nemo eſt qui neſciat. Grauis enim eſt affectio hæc ob multas cauſas. Nam cruda, contumax, & rebellis eſt tuberculi materia, & aſſiduè à capite, à cuius origine ferè ortum habet, noua humoris lenti portio in partes ſpiritales defluit; & affectus in penetralibus internis magis ſitus eſt, quàm ſit in aſthemate, vbi efficacia, & vehementia auxilia applicari non poſſunt; quæ ſi exequaris, præterquam quòd ea non admittit partis præſtantia, reſoluta tenuiori tumoris portione, reliquum induratum, lapideúmque euadet, cuius vi, obſtructis viis, negato refrigeratio, & fuliginoſis recrementis retentis, cor ipſum gliſcit & exardeſcit, & tandem ſuffocato calore ſubita mors accidere ſolet, præcedentibus ſemper, cordis palpitatone, animi deliquio, & ſyncope. Et ſi diu perſeuerauerit malum, corde ſufficienter non ventilato, & calido innato languente valde, & imminuto, & hepate debiliori facto, tum hydrops pulmonis, tum aliqua hydropis ſpecies ſuperuenire conſueuere.

Inſuper.

Insuper. Si suppurare studeas medicamentis phyma, praterquam quòd incurabile vlcus relictum, ægros ad obitum deducit, pthisis instar, ob multas causas, pus in cor insiliens inopinatam, mortem inducit; & si pus post 40. dies educant, tabidi fiunt, vt ait Hip. *in Coacis*. Quapropter huius tumoris, vt impossibilis, desperanda curatio est, & maximè in senibus, in quibus ob calidi innati languorem, & vitium iacturam ampliùs malum efferatur. Ij etiam præcipuè læduntur, qui malè formato sunt pectore, & angusto thorace, vel à natura, vel ex accidenti, aut ex gibbositate, quæ dorsum ad externa contorquere solet: Cùm enim sint his partibus infirmi, & ob thoracis angustiam à leuissima causa offendantur facilè lædi solent. Ob talem igitur figuram, tuberculis circa pulmones duris ac crudis; plerúmque tales affecti sunt; nam & gibbositatis occasio, & distentio plerisque propter tales collectiones fit, cum quibus vicini nerui communionem habent, vt perbellè docuit Hip. *lib. de artic. num.* 38.

Maximum item vertitur periculum, quando cum acuta febre affectus coniungitur, tum quia vel ob nimium calorem, suppurato tuberculo, & facto vlcere, phthisi occupatus moritur æger; tum quia indicationes curatiuæ inuicem repugnant, quum contrariis indigeat affectus: maximè quoniam cor ob febrim æstuans, multa solùm aëris inspiratione leuari potest, quæ ob spiritalium partium angustiam, & obstructionem fieri nequit.

Admirandus Senex *lib. 6 epid. sect. 4. text. 4.* Agasiæ filiæ ex suppurato tuberculo laborantis historiam depingens, iubet, *vt abstineat ab allio, suilla, ouina, bouina; in inspirationibus verò à clamore, & ira.* Illa siquidem ægrè coctilia sunt, crudúmque succum gignere consueuerunt; ira verò, & vociferatio non solùm rupta vasa dilacerant, sed tensionem, caliditatem, & inflammationem in instrumentis spiritualibus efficiunt.

De aëre, cibo, & potu sat plura Trallianus *lib. 5. cap. 3. de phymate, quod in pulmone adnascitur.* Ad medicamenta antequam accedamus, ante ea necessarium est, cauteria, seu inustiones candentibus ferramentis efficere, vel in duobus spatiis intercostalibus supremis iuxta spinam; vel (quod magis laudo) in brachiis in parte externa, vt sic humor, in partes spiritales suopte impetu delapsurus, in alias minùs nobiles diuerti possit corporis partes: hoc enim facto emissario, non additur causa continuò tuberculi fouens augmentum; & sic æstuanti cordi subsidium paratur, ac refrigerium, quum pulmo non ita humoris copia grauetur.

Phlebotomia cauenda, corpora enim hæc ferè succis crudis scatere solent, in quorum præsentia vires haudquaquam possunt esse valentes; & ferè hi viscera habent languida & flaccida, imbecillúmque habent natiuum calorem, & ob morbi diuturnitatem insignium præsidiorum vsum ferre non possunt. Si tamen fortè fortuna hic affectus cum plenitudine pituitosa complicetur, vt ferè semper accidere solet, parcè & moderatè, habito tamen partis mandantis, aut recipientis respectu, secari potest interna.

Postquam sectionem, propinentur quæ crassos humores blandè, & suauiter vacuare nata sunt: ea tamen repetere oportet, nam lenti, viscidíque succi vnica vacuatione educi non possunt: quòd si in partibus inferioribus obstructiones adsint, iis per propria medicamenta opitulari oportet.

Medicamenta exhibeantur, quæ sint attenuantia, & exiccātia, aromatica; & maximè si sint thoracicis medicamentis permixta, vt sunt galanga, cinnamomum, macis, costus, cardamomum, & si quæ alia arte Chymica extracta, ex Theriaca, Mithridatio, terebinthina, sulphure viuo præsidia, quæ paulò vehementiora, ob situs reconditam sedem semper sunt propinanda.

Quòd si his non succubuerit malum, ad sudationes ex similace, aspera, ligno sancto, radice chynæ, aut sassafras Indica, paratas, deueniendum est; quibus (vt decet) factis, tuberculum vel discutitur, vel minuitur; nam *salsa parilla est Regina in hoc, quoniam tumores duros emollit, discutit, abstergit, crassam ipsorum substantiam mirandum in modum resoluit*, vt elegantissimè docuit Fallop. *lib. de morbo Gallico, cap. 63. & 68.* Et licèt horum sudorificorum medicamentorum varia sit assumendi forma, nam alij ex iis parant pulueres, tabellas, opiatas, martios panes, decocta, syrupos, pilulas, vt notat inter omnes Ioan. Fragosus, *libro de aromatib. discursu* 12. Tamen cum decocto sudores prouocare, vtile est auxilium huic vsui, & experimento diutino confirmatum: Calore enim ex sudore comparato, succi crassi liquantur, & medicamenti vi promptiùs discutiuntur, spiritales partes roborantur, & cerebrum, à quo ferè mali scaturigo, firmatur valde.

Si tamen hæc non profuerint, tuberculi supputatio medicamentis appropriatis est tentanda. Vitandáque acria, & crassa, vt Hip. *6. epidem. cit.* imperauit. *Agasij filia, quæ diu spiratione cerebra laborans, & circa thoracem tantùm dolorem sentiens, tuberculum nondum concoctum in pulmone habebat. Cúmque magnum leuasset pondus, aliquid crepuisse in pectore visum est, fracto nimirum iam, vt verisimile est, intus tuberculo.* Acria enim erodunt pulmonem, & breui phthisim afferunt, crassa excreationem impediunt. In inspirationibus, à clamore, & ira arcendi sunt ægri. Clamor enim non solùm vasa dilatat, sed rumpit, cùm fiat vehementi respiratione. Ira, feruore excitato sanguinem ad cor, pulmonémque attrahit, & vsu adaucto plus respirare cogit, ideóque difficulter spirantibus maximè fugienda. Vlcere facto, abstergentia primò, deinde exiccantia, sicut in phthisi, exhibenda. Ergo vlcus ex suppurato tuberculo factum, sanari posse desperandum est: & licèt vlcera pulmonis aliquando, raró tamen, curari posse locupletissimi testes testentur, quos infrà *in com. Histor. 33. huius libri*, legere ne pœniteat: tamen hoc est rarissimum, & ab arte, vt monstrosum, explodendum: quoniam *ex iis quæ semel, aut bis homo videt, non debet pronunciata medica conficere*, ex Gal. *lib. de fœtus format cap.* 1. Nam *frequentia pro perpetuis habentur*, vt bellè dictabat Galenus *lib. 6. aph.* 58.

HISTORIA XIII. GALENI, De respiratione.

Seruus Barbarus cohibita sponte respiratione mortem sibi intulit.

Quod autem totum opus respirationis voluntate, & sponte ab anima fiat, declarauit seruus barbarus, qui cùm vehementi ira concitatus mortem sibi cōsciscere decreuisset, prostratus humi, respirationéque cohibita, longo quidem tempore immobilis erat, postea verò paululùm volutatus, hoc pacto tuus est, &c. Galenus* lib. 2. de motu musculor. cap. 6.

PARAPHRASIS.

Licèt Valerius Maximus duo afferat exempla eorum, qui cohibita respiratione obierunt, & nos plures viderimus Æthiopes, qui vel ira perciti, vel timore perterriti, manu ori imposita, sponte, impedita respiratione interierunt: de quare, plura satis congessere Thaddæus Dunus *lib. de respirat. c.* 1. Rauisius Textor, *in sua Officina, tit. de iis, qui variis modis sibi mortem intulerunt:* & ob hoc, respirationis opus voluntarium esse, & non naturale, cum Galeno concedere sit necesse; tamen: plura apud eum extant, quæ contradictionem maximam ingerere videntur, quæ recitare superfluum iudico, cùm in hoc argumento Neotericorum doctissimi insudauerint, qui cum Aristotele, Auerroë, & Peripateticis, respirationem, naturalem, & inuitam esse actionem, fuerunt arbitrari. Licèt alij cum Galeno, & Auicenna, voluntariam esse efficaciter contendant: de quorum numero primus est Carrerius, *disput. 36. ad libros de loc. affect. cap.* 1. Quidquid plures mixtam esse actionem, solutis vtriusque partis argumentis; doctè, latéque concludant: inter quos est Andreas. Laurentius *lib. 9. de histor. anatomic. quæst.* 20. Tu verò si pulchra de hoc dubio legere desideras, Vide Lacunam *in contradict.* 13. Galeni, Nicol. Rorarium *in contradict.* 133

Galeni.

Galeni, Vallesium *lib. 3. controuers. cap. 2. in med.* Ioan. Lupum *ad tyrones, lib. 4. dialog. 11.* Costæum *in com. fen. l. 3. tract. 2. c. 7.* Quis autem sit respirationis vsus, quæ natura quot eius causæ; quæ organa explicat doctè Laurentius *lib. 9. de re anatomic. quæst. 29.* De cuius præsagio ad Galeni mentem, Vide Ludouic. Lemosium *lib. 3. de optim. prædicendi ratione, cap. 12.*

DVBIVM VI.

Num ira repentè interimat.

COMMENTARIVM

VEhementi ira concitatus.] Maximum animi pathema ira est, ex qua non solùm omnis sortis febres, sed admiranda symptomata, & mortem quamdoque oriri, veterum peritissimi confirmarunt: de quorum numero sunt, Valerius Maximus *lib. 9. tract. 2. de morte non vulgari,* Aulus Gellius *l. 3. noct. Atticar. cap. 15.* Plin. *lib. 7. c. 32. & 57.* Valleriol. *lib. 5. de morb. & sympt. cap. 5. in med.* Dubrauius *lib. 2. histor. Bohemic.* Conrard. Lycosthen. *l. 14.* qui omnes, ira percitos vehementi plures obiisse, appositis exemplis contestantur. In ira enim cùm sanguis, & spiritus iuxta cor ab irascibili facultate commoti incōpositè ebulliant, & efferuescant, ex Gal. *lib. 2. de caus. symp. cap. 2. & lib. 2. de sanit. tuend. cap. 9. & lib. 8. de placit. cap. 1.* ita vt cordis latera immodicè quatiantur, fit vt vnito in corde, velut in arce quadam, vniuerso calore, eóque præ congerie multa obruto, ac suffocato, internus ignis marcescat subitò, ac extinguatur, si verum est, hunc non minùs à grauante copia, quàm à deficiente minui, ac resolui.

Quare non desunt, qui Galeni sententiam temnunt & damnant, latam *lib. 2. de caus. sympt. c. 5. in fin.* ab ira neminem interiisse affirmantis, addúntque præter exempla ab historicis citata, rationes plures: nam Galenus *lib. 12. meth. cap. 5. iram vigiliæ instar, vires resoluere* asseuerat, qua prehensos, & viribus deficere, & animo linqui confirmat.

Ad fidendum dictis Galeni, obiectísque occurrendum hoc modo. Non enim negamus, in ira sanguinis & spiritus in corde copiam cumulari: attamen hanc, cum caloris effusione ad extrà, esse coniunctam libenter admittimus; quo motu ad partes exteras subito calorem ventilari non est dubitandum. Neque adductæ ab auctoribus rationes aliter opinari cogunt: nam irati non ab hoc animi pathemate, sed ab aliis affectibus, iræ superuenientibus obiere; excandescentia enim nimia, feruoréque maximo, ebulliunt & liquefiunt humores; sicque cerebri excitantur lethales affectus, & aliarum partium internæ inflammationes in corporibus præsertim impuris suboriuntur, ex Galeni doctrina, *lib. 6. de sanit. tuend. cap. 3.* iratis enim cor salire, & bullare videtur, in quibus oculorum, & faciei ingens conspicitur rubor, horridus aspectus, & quasi ignem expirans furor, qua de causa Philosophus *lib. 8. prob. 20.* iram ex igne profectam appellat.

Ira ergo per se neminem interficit, cùm accidat cum appetitu vindictæ, calore neque perfrigerato, neque eius robore soluto: ex gaudio enim ingenti nonnulli pusillanimes periere, æquè ac ex timore; non enim cum robore, ac feruore, velut in ira mouetur extrorsum animalis facultas. Hoc satis confirmant iratorum signa, pulsus, respirationisque magnitudo, ex Galen. *lib. 6. epid. sect. 5. com. 9. & lib. 4. de caus. puls. cap. 2.* Neque instes facultatem in suo robore auctam post modum posse cadere; nam quod iratis robur acquiritur, naturæ est potiùs conatus, qui deinceps maiori cum dispendio concidit. Instantiam redarguit ex professo Galenus *lib. cit. de caus. puls.* qui vehementiam pulsuum in iratis non esse censendam præternaturalem, cùm fit ex causis secundùm naturam profecta, copia nimirum caloris denuò adaucti, constanter asseuerat: conatus enim ille, quem natura eo tempore apponit, non fit citra nouum facultatis robur illi superadditum. Deinde sangnis qui prope cor mouetur, & inflammatur, tantùm abest vt cor obruat, vt potiùs hoc illius accessu robustius euadat; non enim hic in corde conculcatur, sed extrorsum assiduè mouetur. Lege Valles. *lib. 5. com. 8.*

Insuper, non negamus iram frequentem eo modo lædere quo frequentes vigiliæ vires resoluunt, sæpe spiritu deperdito, aliàs alterato, aliquando ex parte resoluto, non rarò hæc vtraque perpesso; quare frequens ira, dissipatis spiritibus, virium robur dissoluit, tandémque mortem accersit, à subita autem & repentina nemo interiit. Quoniam verò ira calidiorem, & concitatiorem generat sanguinem, quem suapte natura supernas partes tentare notum est, sic fusis succis, facilè caput repletur, spiritus animales confunduntur, conturbantur, & vertigo, Epilepsia, Apoplexiáque sæpissimè oriri solent, vt notauit Ioannes Philip. Lonerus *lib. de apoplexia, rubric. 3.* & postea firmauit Hildanus *lib. 5. Chirurg. 17.*

DVBIVM VII.

Num ira consistat in feruore sanguinis in corde. Cōtra Fracastor. Medicum celeberrimum.

SEd quoniam de ira ad historiæ explicationem facta est mentio, haud erit extrarium, rectam iræ definitionem hîc breuibus excutere. Galenus *lib. 1. de dif. feb. cap. 4.* sic definit, *est motus vehemens irascibilis facultatis, quæ in ipso cordis corpore sedem habet.* Fracastorius *lib. de sympathia, c. 21.* allatæ nimiùm finitioni aduersatur, dum sic definit. *Ira per se est appetitus nocēdi causæ nos offendēti, ex quo collectio fit circa cor.* In contrarium suadet ratio, quæ talis est. Ira passio est cordis, nempe irascibilis facultatis in corde residentis: vltionis appetentia non est passio cordis, sed principis facultatis, quæ in cerebro sedem habet: appetitus ergo vindictæ non est per se ira, sed quoddam accessorium. Proinde satius quidē fuerat, vniuersa quæ in ira apparent, ex probatissimis philosophorum sic perstringere.

Primùm animalis facultas comprehendit irascibilia obiecta; protinus sequitur motus vehemens animæ irascibilis, quem per se iram esse diximus; deinde accessoria iræ accedunt, nempe efferuescentia sanguinis, aut caloris in corde, & vltionis appetentia in principe facultate. Ex his conclude definitionem latam ab Arist. *2. sect. probl. 26.* nempe, *ira est efferuescentia sanguinis circa cor.* non esse essentialem. Sic enim intelligādus est Gal. *lib. de caus. morb. cap. 2. & 2. lib. de sanit. tuend. cap. 9.* Nam ira passio animi est: efferuescentia verò sanguinis, aut caloris in corde non est passio animi: minimè igitur iræ essentia esse poterit. Quemadmodum enim irascibilia obiecta motum vehementem excitant facultatis irascibilis, qui per se est ira; ita motus ille præ se fert efferuescentiam caloris in corde, & libidinem vindictæ in principe facultate, quæ accessoria eius sunt.

Hic autem cordis feruor calidiori cordi iungitur à Gal. *in art. Medic. in cap. 29.* quoniam hoc vtpote faciliùs mobile, magis irritatur, & excandescit, quàm frigidum, & propter innatum robur dispositionem habet promptiorem ad sumendam de aduersario vindictam, in eóque maior concitatur ebullitio, maior appetitus vindictæ cum aggressione: in corde enim calido adest maior vigor, viget audacia; in frigido adest timor retrahens animum ab aggressione, vt Hieronymus Nonnius Ramires Olysiponēs. notat eleganter, *in com. cap. 5. lib. de ven. sect. Gal.*

DVBIVM VIII.

Num ira sit quædam furoris species.

BArbarus ergo seruus, hoc est, temerarius & furibundus, iráque forti percitus, & agitatus manus sibi violentas intulit. Ex quo subit vehementer mirari priscos sapientissimos, qui hoc tam detestabile vitium, & ex quo tot pericula pullulare solent, tot laudibus celebrant, & encomiis. In philosophorum Scholis iactatum scimus, iram cotem esse fortitudinis. Ex Rhetorū pompa sunt, qui indignationum impetus, animæ genuinum esse scutum pronunciant. Annon absurdum, & à vero dissentaneum non posse fortem virum, nisi stomachabundū virtutis suæ opera promere? Atqui literarum, & omnis antiquitatis

patens Homerus, vehementer, acriter, animoséque gesta, iracundè fieri pronunciat. Rursum Peripateticorum sciétissimi, perturbationes, quas alij extirpandas putant, non modò esse naturales contendunt, sed & vtiliter à natura daras rationibus colligunt. Fortitudini enim nullam vim inesse aiunt, ni ira excanduerit, quòd sit ad res præclaras planè incitamentum. Oratorem denique non agentem modò, sed & patrocinantem, sine iracundiæ aculeis non satis vehementem arbitrantur. Adiiciunt quinimò, si non adsit, verbis tamen, ac concitatiore motu effingendum, vt ardens oratoris actio, ira inflammet auditores. Virum quoque esse negant qui irasci nesciat. Ad hæc verò quæ ex Peripatetica obiiciuntur schola, respondebit luculenter ipsa, sui Aristotelis innixa vestigiis: Iram considerari perpendique posse, prout in excessu est, itémque vt est in mediocritate. Si hoc secundo modo sumamus, eam dicimus esse cum regula, & rationis gubernaculo, iungíque cum operatione forti posse pulcherrimè. Ideóque Philosophum dixisse, iræ motionem esse naturalissimam, & si congruum accipiat finem ac electionem, futuram fortitudinem veram, ac fortitudinis operationé. Hoc modo iram non habere, dixere veteres qui mentem non habeant. Ira legum præsidi necessaria, ciuitatis moderatori accómoda.

Si accipiamus eam, vt in excessu est, quid insaniæ similius? Quare Cato Senior iratum ab insano, non alio distare adstruebat, quàm tempore. Annon id Plutarchi nouimus ex *sympοsiacis*, canes vehementiore aduersum feras concepta ira quandoque occæcari? vt scias non esse sanos quos ira possidet. Ipsum intuere habitum: flagrant, emicántque oculi, multos ore toto rubor occupat, labia quatiuntur, dentes comprimuntur, surgunt capilli, strider spiritus, gemitus, mugitúsque, sermo præruptus, & complosæ sæpius manus, & pedibus pulsata humus, fœda visu, & horrendæ facies deprauantium se, atque intumescentium. Vnde Ouidius, *lib. 3. de art. amandi*, sic depingit.

Ora tument ira, nigrescunt sanguine venæ,
Lumina Gorgoneo sæuiùs angue micant.

Nónne hæc insaniæ sunt indicia, auctore Seneca *epist. 18. & lib. de ira, cap. 3 4. 5.* Sic Horatius *lib. 1. epist. 2.* iram vocat furorem. Cur autem irati ignitos oculos habere videantur, multiplicem assignat causam Ioan. Baptista Persona, *in Noctibus solitariis, colloq.* 20.

Ira furor breuis est, animum rege, qui nisi paret,
Imperat; hunc frænis, hunc tu compesce catena.

Apollonius *ad Macedon. serm.* 20. apud Ioan. Stob. celerem iram furorem vocat. Vnde Philemo sic inquit, *In furorem agimur omnes, cùm irascimur: nam sese in ira continere, ingens labor est.* Et apud eundem Stob. Catonis maioris dictum, iram à furore, temporis mora solùm differre. Cicero *lib. 4. Tusculan. Ira vero quandiu perturbat animum, dubitationem insaniæ non habet.* Seneca *lib. 2. de ira ad Nouatum, c. 16. Nulla celerior ad insaniam via est. Aiacem in mortem egit furor, in furorem ira.* Lege de argumento hoc nouam Polyantheam à Iosepho Lágio nuper illustratam, auctam & ordine suo dispositam. Qui harum perturbationum victor euadit, potest Deorum immortalium numero adsciscí *vt rerum natura lib. 5.* Lucretius est auctor.

Hæc igitur qui cuncta subegerit, ex animóque
Expulerit dictis, non armis, nónne decebit
Hunc hominem diuum numero dignarier esse?

Quid plura? nonne ira cæca, doloris acumine, aut alio tormenti genere perciti plures sibi violentas manus intulere? nonne irati inimicos, amicos, liberos, parentes, bestiásque morte puniuere? quæ omnia exemplis ornauit, ex veterum scriptis Lælius Bisciola eruditissimus, *in tom. 2. horar. successiuar. lib. 10. cap. 17.* Nonne hi furore veluti indignabundo arrepti, mortis suæ vindices fuere acerbi, suique enormes homicidæ?

Scribit Langius acutissimus *lib. 1. epist. 38.* & ex eo refert Marcellus *lib. 2. de Histor. medic. mirabil. c. 1.* historiam Agricolæ, qui cùm crudelibus dolorum tormentis, in altero hypochondriorum latere conficeretur, subitò clauum ferreum sub illæsa cute manu apprehendit, quem Chirurgus nouacula excidit, nec tamen dolores cessabant, sed indies magis recrudescebant: quare quum nec aliud fore doloris remedium suspicaretur miser, ira velut amens percitus, arrepto cultello, sibi guttur abicidit. Nec mirum: quando post dissectum cadauer, adstantibus multis, inuenta in eius ventriculo lignum teres, & oblongum, quatuor ex chalybe cultri partim acuti, partim instar serræ dentati, ac duo aspera ferramenta, quorum singula spithami longitudinem excedebant.

Obseruatio III.

Quidam ira percitus, manus sibi intulit.

SEruum noui iuuenem, at robustum satis, qui cùm à domino acriter citra rationem obiurgaretur, nec de eo posse sumere, in filiorum præsentia, vindictam, ira percitus suborto subitò genarum rubore, toruo aspectu, veluti amens, verba pessima in dominum obmurmurans, euaginato tenuissimo cultello, vmbilico confosso mortem sibi pro vindicta acciuit.

Denique pluribus gentibus visum laudabile, se aliquando occidere. Romani sui homicidæ pro fortibus celebrabantur, & sapientes habiti sunt, tum mares, tum fœminæ, qui vel inedia se confecerant, vel gladio, veneno, præcipitio, laqueo, aut igne; quorum amplam syluam longúmque catalogum lege apud Valer. Maxim. Rauisium Textor. *in officina*, quos eleganti, suauíque oratione enumerat Lactant. Firmian. *lib. 3. cap.* 18.

Hos vt insanos, & dementes derident Herocles apud Stob. *serm.* 73. Aristot. *lib. 5. Ethic. cap. vlt.* Virgil. *lib. 6. Æneid*, qui hos in inferorum locis collocat,

—— —— ——qui sibi lethum
Insontes peperere manu lucémque perosi
Proiecere animas:——

Hos suggillat hoc disticho, Martialis in Fannium *lib. epigram.* 80.

Hostem cùm fugeret, se Fannius ipse peremit.
Hic (rogo) num furor est, ne moriare mori?

Nemo enim vitæ suæ est dominus, sed est res, & opus Dei, qui vitæ, & mortis auctor est, vt legitur *in Deuteron. cap. 32. Ego occidam, & ego viuere faciam.* Egregia est Iosephi oratio *lib. 3. de bel. Iudaic.* 14. reprehendentis quadraginta viros, vt ignauos, non fortes, neque magnanimos, qui ne à Romanis in seruitutem raperentur, contra Dei, veri opificis legem, contra naturæ instinctum rationi congruentem, in specu latitantes mortem sibi gladio intulere. Quapropter sapientes Thebani habiti sunt, apud quos qui mortem sibi intulisset, nulla commendatione dignus habebatur, quod ea violentia, impatientiam, seu animi demissionem, imò insaniam coarguebat, cum sui immanis esset carnifex. Hæc ergo amentia, seu furibunda ira percitus seruus barbarus violentas manus sibi intulit. Si plura de ira morbo, eiúsque curatione medica, philosophica, ac theologica scire affectas, Lege Cælium Rhodiginum *lib. 23. cap. 21.* & VVierum *prop. tract. de ira.* De cuius effectibus mira protulit Petrus Lopesius *lib. 5. de sex. reb. non naturalibus*, elaborato carmine conscripta.

HISTORIA XIV. GALENI, De vocis læsione.

APhonia, ad strumarum incisionem sequuta: Quum ergo ex ceruice quidam chœradas, id est strumas in profundo incumbentes excideret, ac deinceps inter secandum quoddam vas, membranas non specillo secaret, sed vnguibus euelleret, imprudens ob ignorantiam simul recurrentes neruos distraxit, atque hoc pacto puerulum liberauit à strumis, sed mutum reddidit, &c. Galenus lib. 1. de loc. affect. cap. 6. in med.

PARAPHRASIS.

ALiam *in hoc. cap.* affert. Gal. historiam, *de quodam qui cũ sectionẽ faceret in alio puero, ipsũ similiter semimutũ reddidit,*

reddidit, læso videlicet altero duntaxat neruo: mirabantur verò omnes quo pacto neque aspera arteria, neque gutture quicquam affecto vocem lædi contingeret, qui cum vocales neruos me ostendente conspicerent, admirari desierunt.

Similem historiam narrat Amat. 2. centur. 70. mulieris Illyricæ, cui strumam in loco habenti, Chirurgus indiscretè, ad resecandas radices sublimatum indidit, à cuius acrimonia alter recurrentium neruorum corrosus est, & vox inde ex toto ferè amissa: Huic consimile affert exemplum Beniuen. *lib. de abdit cap.* 91. quod etiam proprio experimento probat Franciscus Dias Chirurgus celeberrimus *lib. 2. Chirurg. colloquio* 15. *de strumis*.

Inter plurima pericula, quæ ex strumarum excisione sequi solent, citata à Paul. *lib. 6. cap.* 35. vnum est relatum hîc à Galen. nempe recurrentium neruorum incisio, quibus dissectis, laceratis, aut distractis, vocem oblædi cōtingit. Probat Auicen. 3. 4. *tract. 2. cap. 10. §. Homo enim quidam errauit quum perforaret quasdam scrophulas, & obuiauit ramo neruorum reuersiuorum, quare destructa est vox, &c.*

Nerui vocales, seu reuersiui à Galen. dicti, guttur perreptantes ad larynga perueniunt, quos à præceptoribus suis fuisse ignotos, & à se primùm inuentos gloriatur ipse *lib. 7. de vsu part. cap.* 4. & 13. & *lib. 4. de loc. affect. cap.* 7. Hos à sexta neruorum coniugatione, qui ad omnia thoracis, abdominísque viscera sensum deferunt, oriri, testatur Andreas Laurent. *lib. 4. de re anatomic. cap.* 17. Si quis enim alterum ex his præscindat, semiuocale redditur animal. Si ambo prorsus obmutescere cogitur: quorum historiam graphicè depingit Realdus Columb. *lib. 8. de re anatomic. cap.* 3.

Hi ergo sunt nerui illi, quorum vi ac ope efformatur vox; cuius instrumenta sunt, guttur, larynx, musculi, & nerui recurrentes ex Galen. *lib. 4. de loc. cap.* 6. Est Vox apud Philosophum *lib. 2. de anim. text. 90. repercussio inspirati aëris ad vocis instrumenta*, Huius materia est exsufflatus aër, vt exsuffletur, expirari oportet cum strepitu; & sic vox editur, deinde articulatur, & fit sermo; cuius instrumenta sunt lingua, labra dentes, palatum, gurgulio, & nares; principatum tamen obtinet lingua, vti in voce Epiglottis, quod *lib. 7. de vsu part. cap.* 5. & *lib. 2. de placitis, cap.* 4. Gal. confirmat.

Vox, & sermo tripliciter lædi possunt, vt cæteræ actiones, aboleri, imminui, deprauari: hócque fieri non potest nisi partibus vel principibus, vel quæ his famulantur, oblæsis, nempe larynge, musculis gutturis, recurrentibus neruis, lingua, labris, palato, gurgulione, paristhmiis, & naribus, quæ vocis, sermonísque efformandi instrumenta sunt; prætetea thorace, ac pulmone, quæ materiam vocis suppeditant.

Porrò si vocis oblæsæ causam iniquiras, apud Galen. ipsum semper ferè ex læsione neruorum recurrentium eam non solùm lædi, sed penitus intercipi existimasse inuenies. Mirabile enim dictu est, quàm horum neruorum sit virtus admiranda, & ab eo summis laudum præconiis decantata *lib. 7. de vsu. part. cap.* 16. Maiorem tamen admirationem facit, hos neruos minutos, ac capillorum instar subtilissimos, quemadmodum Galen. ipse *lib. de præcogn. cap.* 5. esse tradidit, recisos, ac interceptos, vocis deperditæ causam esse; & firmat Vidus Vidius *tom. 2. generat lib. 9. à cap. 1. vsque ad cap.* 5.

Vt tamen tantum scrupulum eximere possis, & experimentum Galeni, in secandi arte peritissimi verissimum esse pronuncies, audi Columbum *lib. 14. de sectione viua*, qui de re anatomica scripsit fidè, eleganter, & doctè. Sic enim ait: *Hi reuersiui, se recurrentes, seu vocales nerui, sursum reuertuntur aspera arteria adherentes, & in laryngem immittuntur. Recurrentem neruum facilè agnosces, tū quia albicat, tum quia instar fili videtur esse: hunc eleuato, nam si illum digitis compresseris, dictum, ac factum misero cani vox imminuitur: Si manū detrahas, ita vt animalibus spiritibus aditus pateat, vox denuò reuertetur: sin dextrū neruum abscindas, prorsus amittitur. Nunc de sinistro reuersiuo neruo dicamus. Administratio eodem modo fiat, quo in dextro dictum est. Si neruū vinculo excipias, & coarctes, statim mutus efficietur: Si dissoluas, semilatrabit, ob dextri nerui abscissionē: sin transuersum dissecaueris, mutus in æternum fiet superuiuere tamen posset, se dimitteretur, cum tanto vulnere, nisi alia afflictio afflicto adderetur, Profectò pulchrum est spectare, consideratúque pulcherrimum, quo pacto duo neruuli adeò paruuli tam bellam edant actionem, qualis est vocis ipsius efformatio, nemóque est qui non obstupescat.* hæc Columbus.

Cùm enim hausta pulmonibus natura spirabilis (cui nomen est aër) munere, seu officio contemperandi calorem cordis perfuncta fuerit, nec in cassum exusta illa, calorique naturali nimium exitiosa remigret, admirabili prouidentia à natura in materiam vocis, & orationis, qua nihil est diuinius, conuertitur. Lingua enim crebris vibrata motibus, aërem reductum à pulmonibus, & ex faucium renitentia stipatum, crebriore sui acuminis in palatum illisu, in vocalem spiritum velut animat, eúmque adiuta dentium offensione, & labiorum compressione in verba discernit, quæ sunt notæ, & picturæ rerum, & cogitationum, absque quibus, cùm hominum coniunctio, & naturalis societas inter ipsos dissolueretur, tum certè hoc, quod sibi quisque habet præstantissimum, nemo vnquam assequeretur. Nec enim docere de Deo omnium opifice & creatore summo posset alter alterū, neque sanctissimum illius nomen compellare, ad cuius cognitionem & celebrationem sumus conditi: neque adeò multum inter homines, & animantes cæteras interesset, à quibus nō solùm ratio, sed etiam oratio, quæ interpres mentis existit, quàm lōgissimè seiunxit. Lege de vocis præstantia, & officiis, Constantiū Valorlium *l. 1. anat. c.* 1. & Petrū Lopesium Lusitanum, *l. 1 poësis philosoph. de sex rebus non naturalib. in init.* qui vocis, & soni munera eximio poëmate descripsit.

Hanc ergo perfectissimam actionem complent vocales nerui duo, vt *cit. loc.* Magister edocuit. Si enim ambo sint distracti, officio suo priuantur, facultatémque animalem aëris percussionem facientem ad larynga non deferunt, quare aphonum redditur animal: Si vnus tantùm dissectus est, remanet semimutum. Neque intelligas quòd larynx ipsa partes inter se distinctas, & dimidiatas habeat, vt earum quælibet emittendæ vocis mediam facultatem habeat, & hanc vnaquæque à suo neruo recipiat, vt videtur insinuare Auic. hunc Gal. locum ex professo explanans, 10. 3. *tract. 2. cap. 1. §. Et fuit alius, qui cum curaretur à scrophulis, incisus est ei vnus duorum neruorū reuersiuorum, quare abscissa est medietas vocis, &c.* Nam ad vocem rectè efformandam, laryngis, linguæ, musculorum ipsam mouētium, narium labrorum, & dētium munus requiritur potentissimum, præsertimque horum neruorum, quos facultatem animalem deferre diximus; sed cùm multùm esset vox vitiata, ad id significandum, semimutum remansisse dixit.

Plurimas interceptæ, vel amissæ vocis causas, legat qui velit apud Auic. *loc. cit.* Nam repentè quempiam obmutescere absque occasione, admirabile est, quòd faciunt venarū occlusiones, interceptionésque, iuxta Senis edictum, *lib. 4. de rat. vict. in morb. acut. text.* 23. Cùm igitur supra modum oppletæ fuerint venæ, grauetur virtus, & præ copia multa, extincto veluti natiuo calore, suffocetur, fit aphonia, vt in apoplexia, epilepsia, & syncope cardiaca quotidie experimur, vt ferè accidere comperimus iis, qui vel timore, vel maximo animi mœrore sunt percussi. Ob inretum enim sanguine, & spiritu ad internas sedes, & cor, velut ad arcē collectis, copia sua innatum ignem obruentibus, & canales per quos facultas deferri debet, obstruentibus, fit aphonia: de hac Lege Amat. *6. cent.* 5.

Hæc fuit causa, ob quam Nausimenis Atheniensis vxor, cùm filij ac filiæ suæ stupro interuenisset, inopinati monstri perculsa conspectu, & in præsens tempus ad indignandum, & in posterum ad loquendum obmutuit, teste Valerio Maximo *lib. 1. cap.* 8. ob quam rationem obmutescimus visis lupis; ob timorem enim, & metum vox faucibus hæret, & sæpe tremula, imbecilláque redditur, ex Aristot. 27. *sect. problem.* 7. & Gal. 2. *de caus. sympt.* 2.

Sed cur fiamus aphoni, quando nos à lupo priùs inspici contigerit, ad occultam, & ignotam nobis lupi proprietatem referendū puta: sicut enim sunt plurima animalia, quæ visu, afflatu, & tactu interimunt; sic Lupi abdita quadam qualitate vocis raucedinem, & priuationem inducunt.

Plurimi enim reperiuntur dissensus, quorum causa non A ita est manifesta, vt inter cæteros eleganter admodum protulere, Fracastorius *lib. de antipath. cap.* 1. & Ruellius *lib.1. de nat. stirp.* 22. Sic visus est, cui leuiore ex causa biduum aut triduum loquela adimebatur, móxque repentè, & inopinatò reddebatur, & qui sæpius ex interuallis integro sano corpore, modò loquebatur, modò obmutescebat, auctore Fernel. *lib.* 5. *de patholog. cap.* 9. De Aphonæ generatione, causis, signis & curatione, Lege Vidium Vidium *lib.* 8. *de curat. membrat. cap.* 20. & Mercurial. *in com. cit. context. Hippoc. lib.* 4. *de rat. vict. in morb. acutis.* At si plura de sermonis, & vocis vsu, ac natura scire cupis, Vide Lælium Bisciolam Mutinensem *lib.* 10. *horar. successiuar. tom.* 1. *cap.* 22. Vesal. 7. *de fab.* à *cap.* 4. *ad* 8. Conimbric. *in comment. cap.* 8 *lib.* 2. *Arist. de anim. quæst.* 3. *art.* 1. Bartholom. Perdulcem *lib.* 3. *sua medicin. c.* 19. B Baptistam Condronch. *lib.* 1. & 2. *de vocis natura*: de qua re pulchra prædixit Fabricius ab aq. pendente, *tract. de larynge, vocis organo*: nec siluit Theodorus Dousa, *tract. de natura vocis.*

HISTORIA XV. GALENI, De vocis læsione.

Vocis læsio, ex recurrentium neruorum infrigidatione, suborta.

F*Quidem vocem vitiatam fuisse memini, adeò vt penè perderetur, infrigidatis nimium neruis recurrentibus, cùm per hyemem in collo adhibita fuisset quædam chirurgia; quod cùm intelligerem,* *calorificis* *remediis naturalem temperaturam neruis restituens, vocem recuperauit, &c. Galenus* lib. 1. de loc. affect. cap. 6. in med.

PARAPHRASIS.

NEruis vtpotè frigidis, nimium frigus obesse, res est manifesta; licèt enim illi sint tendone & ligamento calidiores, & animali spiritu; cùm tamen sint sensu, eximio præditi, & suapte natura frigidi, facilè ab aëre, hyemali præsertim oblæduntur, cæterarum partium D neruosorum ritu, quibus frigus valde est infensum: hoc enim neruos, seu molles, seu duros condensat, atque infarctæ illius materiæ exhalationem inhibet, vt latè ostendit Magister *lib.* 6. *meth. cap.* 3. Nam *neruus pars sensilis est, & principum partium primati continua, & temperamento suo frigida quorum omnium occasione, & ex facili à frigido offenditur, & suam offensam illico cerebro impertit.* Hæc est causa ob quam medicamenta vulneribus neruorum applicanda, calida esse oportet, & præcipuè hyeme, vt 7. *collig. tract. de cura solutionis continuitatis neruorum*, dicebat Auerroës: & priùs firmarunt Galen. *lib.* 3. *de compos. medicam sec. gener. cap.* 3. & Auicen. 4. 4. *tract.* 4. *cap.* 2. *de vulnerib. neruorum*, §. *Et apostemantur nerui, & quæ sunt in iis similia, & chordæ, & extremitates lacertorum, & aduenit iis frigiditas, & spasmantur, &c.* & infrà §. *Et vulneratus à quibus est elongare aquam frigidam, est vulnus nerui, & similiter frigus aëris, vel cuiusque rei neruo approximandæ quamuis parum sit frigidum, &c. Explicant diligenter* Holler *lib.* 3. *institut. Chirurg. tit de remediis neruorum*, & luculenter Dinus *in com.* Hanc doctrinam probant Rasius *lib.* 7. *continent. cap.* 15. & 16. Brunus *in chirurgia magna, cap.* 5. Hoc ita esse patet manifestè: nam si aër æstiuus frigidior est cerebro, & neruis, ex Galen. *lib.* 8. *de vsu part. cap.* 2. quantò magis hyemalis; hic enim quoquo versum penitissimè irruens neruos offendit; sicque infrigidatis neruis recurrentibus qui ad vocem formandam sunt præcipui, ex Galen. *lib.* 4. *de loc. affect. cap.* 6. vocem fuisse vitiatam asseremus. Hanc historiam confirmat Auicen. 10. 3. *tract.* 2. *cap.* 1. dum sic inquit: *Locutio namque quandoque completur cum anhelitu æquali, sicut faciebat homo cuius neruo reuersiuo accidit frigus, quum esset necessarium, vt discooperiretur cum ferro quare destructa est vox eius, &c.* Gentilis *in com.* affirmat, aliquod apostema in ea parte fuisse, quod debuit secari, & expurgari: adhibita igitur Chirurgia, hoc est secto apostemate, & nudato neruo recurrente, cùm præcipuè ob hyemem valde frigidus esset aër, id frigida intemperies in eo est introducta, idéque vocis vitium euenit.

Cùm ergo præ nimio frigore valde intemperati essent, calorificis auxiliis ad naturalem temperiem eos reducere sibi persuasit. Quæ autem sint hæc, & an essent intus assumpta, an extrà apposita, ipse non explicat. Calida verò actu, & potestate ea cur præcipiantur, multæ sunt causæ. Prima. Quemadmodum vulnerata caro natura licèt humida, medicamenta exoptat, non quæ humectando conseruent, sed quæ exiccando à lapsu prohibeant: sic neruorum frigida temperies, calida ad præcautionem medicamenta, magis quàm ad conseruationem frigida expostulat. Secunda. Contentus spiritus calidus, neruo præstantior, & in opere vincens, frigida renuit omnino. Tertia. Neruus in sanitate assuetus est calori vicinæ, circumdantisque carnis; cùm ergo laborat, nisi infundatur quod parem carni pristinæ calorem habeat, euertatur illius temperamentum est necesse. Quibus autem præsidiis Aphonia hac de causa suborta, sit curanda, proprio exemplo notaui, *lib.* 1 *de praxi admiranda, obseruat.* 106.

Calorifica neruo applicanda, sicca sint oportet, nam ipsa nerui conseruandi natura vim siccantium adaugeri postulat. Sint autem substantia tenuia, quoniam curanda affectio in profundo latet. Horum medicamentorum C latissimam syluam exaratam vide apud Gal. *lib.* 6. *meth. cap.* 2. & 3. & *lib.* 3. *sec. gener. cap.* 2. quibus locis de curandis neruis vulneratis aut punctis agit eximiè. Interim lege Dionysium Dacam *part.* 2. *Chirurg cap.* 57.

DVBIVM IX.

Num oleum, neruorum vulneribus applicandum.

COMMENTARIVM.

R*Emediis.*] Inter calorifica auxilia à Gal. citata, quæ neruis discoopertis vtilia sunt, de quorum numero censentur, euphorbium, sagapenum, opoponacum, sulphur, terebinthina, & alia multa, oleum Sabinum præsertim bimum trimúmve tenue cùm sit calidũ, & profundam, crassámve nerui substantiam penetrans, punctis vulneratisque neruis esse saluberrimum, *cit. lib. meth.* Gal. confirmat. Sed quoniam hic auctor, de olei applicatione in vulneratis neruis diuersimodè loqui visus est, de hoc negotio paucula disserere statui, in quo magna est contentio apud interpretes.

Gal. enim *in lib.* 6. *meth.* 3. id reprobat. §. *Sanè oleo perfundere tale vlcus non oportet, quia sordidũ vlcus reddit, &c.* & *lib.* 3. *meth. cap.* 2. oleum dicit, *cauo vulneri impositum, aduersissimum omnium medicamentorum esse; nam si ita mederi velis, vsu ipso intelliges, sordidũ, ac malè olens vlcus fieri. Quod si anni tempus calidius sit, ac homo vitio mali succi laboret, aut fluxionibus obnoxius natura sit, aut etiam in victus tione delinquat, timor est ne illi pars ea computrescat, in qua vlcus est factum.* Quam sententiam confirmat Auic 4. 4. *tract.* 4. *cap.* 2. §. *Et oportet vt abluatur vulnus, neque cũ aqua,* E *neque cum oleo, &c.* Auctoritas firmatur ratione; nam oleum humidum cùm sit, ad caliditatémque inclinans neruos putrefacere potest.

Contra tenet omnis Medicorum Schola à suo magistro edocta. Is enim *in lib.* 6. *meth. cap.* 3. *partem vulneratam calente oleo madefacere iubet,* & *lib.* 3 *de compos. Medic sec. gener. cap.* 2. agens de vulneribus neruorum, idem affirmat per hæc verba: *Quando igitur vulneratum aliquem suscipio, interim per liquida pharmaca curationem molior, interim emplastris, lanã quàm mollissimam oleo calente imbutam applicans: quòd si medicamentum ex aceto vsurpem, aceti parum oleo admisceo, ac bis térve quotidie soluo, & oleo calẽte foueo, &c.* & *in fin.* §. *Porrò ab aqua vsu in tota curatione ita tempero, vt ne attingat quidem vlcus, proinde cùm sanguis in initio à parte vulnerata eluendus est, ex oleo id facere expedit, &c.* Sequitur Paul. *lib.* 4. *cap.* 54. §. *Itaque aqua calida,* quanquam

quanquam reliquis inflammationibus sit accommodatissima, vulneratis tamen neruis est inimica; ac præstiterit oleo dulci, quod adstrictionis sit expers, irrorare, &c. Subscribit Aëtius *tetrab.4.serm.2.cap.27.§. Præstat igitur neruis sauciatis oleo moderatè calido, tenuique, ac nihil adstringente rigare, &c.* Sequuntur Rhasius *lib.7.ad Almansiorem, cap.3.* Guido *doctrin.1.tract.3.de vulneribus neruorum supplicium.* Neque immeritò vulneratos neruos oleo calente fouere consulunt auctores; hoc enim, suo actuali calore, & partium tenuitate densam neruorum substantiam perforare potest, ac sic saniem abstergere, & expurgare valet.

Nicolus *serm.7.tract.4.sum.1.cap.31. de vulneribus neruorum, & chordarum in generali*, auctores inter se dissidentes conciliare intendit hoc modo, quòd prisci admittunt oleum gratia sedandi doloris, cæteri hoc symptoma non respicientes, illud respuendum censent. B Hunc modum soluendi omnium primus adinuenit Vigo *lib.3.tract.1.cap.15.* qui non imponit oleum, nisi propter necessitatem sedandi dolorem: explicat diligenter Fallopius *lib. de vulneribus particularibus, c.25.in med.* Solutio hæc deducta est ex mente Galen. *in lib. 6. meth. cit.* nam hoc loco vulnerata pars, euphorbij vsu antea malè habens, olei fotu Sabini, sine dolore, & phlegmone remansit, & *lib.2. sect. loc.cap. 2.* eo vtebatur, quando dolor vehemens, & inflammatio ægrum torquere solent: firmant eam Auic. *loc. cit.* Lanfrancus *doct.3.tract.1.cap.3.de cura vulneris neruorum.* Quare oleum non vulneris remedium, sed aduersùs imminentia pericula præseruatiuum auxilium censendum, lege Hironymum Fabritium ab aqua C pendente *lib.2.de vulnerib.cap.11.*

Alij aliter soluunt antinomiam: quòd Galen. & reliqui oleum apponant in neruo cooperto (hoc enim ferè accidit in punctura:) cæteri verò in neruo nudo, & discooperto id condemnent; cùm enim sic actu tangat substantiam nerui, potest eam dissoluere, & putrefacere: quapropter Auerroës *lib.7. collig.cap. cit.* oleum eligit in neruo discooperto: multũ enim refert nudo neruo, an per interpositam cutem oleum admouere, vt *cit.meth.* retulit Gal.

Sed omnium facillima conciliatio est: quòd in vulneribus oleum omphacinum, in curatione vulneris neruorum sit apponendum, ob rationes plures relatas ab Auic. *cap.cit.§. Et insuper dico, quòd oleum rosaceum, & maximè quod fieri debet ex oliuis immaturis, non est vnctuosum, sed siccum, & vocatur oleum omphacinum, & maximè quum rosæ cum illo oleo commiscentur, acquirit oleum illud aromaticitatem confortantum spiritum animalem, & siccitatem, & ex*- D *pressiuam virtutem, vt vult Gal. in lib.de simplici Medicina, per quod confortatur cerebrum, dolores sedantur, sanguis ingrossatur, & si quis est, subtiliatur, &c.* Nam, vt ait Dinus *in com.* hoc oleum mellis rosacei, & aliorum digerentium caliditatem temperat. Hanc solutionem innuunt Albucasis *lib.3. cap.3.* Carpus Berengarius *lib. de fractura cranij, tit.de exteriorum læsionum capitis cura, fol.41.* Fabritius ab aqua pendente, *lib.2.de curand.vulneribus, cap.18.* Ioan. Fragosus *glossa de vulneribus, quæst. 84.* Andrea Alcacar *lib.2.de vulneribus neruor.c.25.* Leonard.de Bertapalia *c.5. de fractur.cranij.* De quo negotio, ex omnium auctorum mente plura agitauit Ioan.Brauus Chamicus *lib.4.de medendis corporis malis per manualem operationem, c.13.in med.*

QVÆSTIO XII. E

Quòd contrariorum contraria sint remedia Contra Vallesium.

CAlorificis.] Licèt eminentissimi Medicinæ professores, de contrarietate in curatione morborum obseruanda diligentissimè disputarint, inter quos palmam præripuere, Cõciliator. *differ.153.* Insignis Veiga, *in com.c.88. art. Medic. Gal.* Vallesius *l.8. contr.4.* Valleriol. *lib.3.locor. commun.cap.14.* Ludou.Lemosius *in com.cap.12.lib. 11.de method. medend.Galen.disp. 6.* Mercat. *tom.1.lib.3.part.1. clas.1.quæst.206.* Christop.à Vega *lib.3.de art. Medic.part. 2.cap. 2.* & alij: placet tamen inter hos Medicinæ proceres, nostram palam facere sententiam, & aliqua de nouo addere, maximè quum contrariæ partis argumenta prima facie probabilitate vacare non videantur.

A

Sicut vniuersale pronunciatum est, non à Medicis tantùm, sed à Philosophis maximè receptum, consecutionem fieri ab his, quæ non solùm qualitate, & forma sed etiam gradu, & quantitate paria sunt; sic perpetuum, & irrefragabile, curationem perfici contrariis, quum contrariorum contraria sint remedia, quod *lib. 2. de nat. hum.text. 1.* Hippoc. primus omnium literis consignauit, dum sic inquit. *Oportet præterea & hoc nouisse, quòd morbos, quicũque ex repletione ortum habẽt, euacuatio sanat: quos verò parit vacuatio, repletio curat: quos gignunt labores, illis quies remedio est: quos nimium inducit otium, labor tollit, &c.* Idem firmat *2. aph. 22. & 5. aph.59.* & mille in locis Galenus inculcat. Confirmarunt cæteri, qui hoc conclusum artis nostræ principium, axioma inuiolabile nuncuparunt, nisi doctrina Galen. *5.meth.cap. 15. in art.Medic.c.88.3. simpl.12.lib.3.de Medic.officio com.31. & 6.epidem.sect.2.comment 9.* & Auic. *4.1.cap. 1.* sequuntur Plato *in Timæo ad fin.* Arist. *lib.1.probl. 2. & 3.*

Hoc assumptum non demonstratione, sed sola inductione probari posse, apud omnes in confesso est. Ea enim quæ in vnaquaque scientia sunt maxima, fieri non potest, vt esse demonstretur, si fides est adhibenda Aristot. *lib.1.poster.cap.8.* hæcque sunt indemonstrabilia, quæ peculiari nomine ab ipso vocantur suppositiones, licèt etiam possint vocari dignitates, cùm sunt propositiones per se notæ, ad quarum cognitionem, non discursu vero & causali, sed improprio & secundum successionem indigemus: quare Hipp. *lib.de flatibus, num 2.* hoc axioma non demonstrat, sed sola probat inductione, hoc modo. *Quod ergo est famis remedium? hoc scilicet quod famem sedat; id autem facit cibus; eo ergo malum illud medicandum. Ampliùs autem vbi sitis vrgeat, bibere conuenit: & rursus, repletioni euacuatio, euacuationi repletio, labori quies succurrit; & quietis medelam ex labore reperies, atque vt breuiter dicam, contraria contrariorum sunt medicamina, &c.* quem locum illustris explanator, Theodorus Zuingerus explanat *in com.* diligenter.

Galenus *lib.11.meth.cap. 12.* hoc pronunciatum breue esse oratione, sed potestate maximum asseuerat. Quare hanc propositionem temnere, nihil est aliud, quàm omnem medendi methodum peruertere, quod non solùm in morbis, & symptomatis, sed in causis morborum veritatem habere inuenio. Galenus *in lib.de constit.art.med. cap.12.* non medicè, sed philosophicè agens, sic demonstrat. Id quod sanum est, moderatum est; id quod ægrum immoderatum: Si ergo dum corpus curatur, redit à statu præter naturam ad naturalem, meritò ista mutatio nonnisi per contraria est peragenda: vnumquodque enim perit à contrario, & per contrarium. Lege eruditissimum Valleriolam *in com.* Patiuntur tamen suprà dicta instantias multas. Nam Auic. *4.1.c.1.in vltimis verbis* sic ait. *Ampliùs scire debes, quòd non omnis repletio, neque omnis complexionis malitia suo medicatur contrario ex euacuatione, & oppositione, imò multoties sufficit multa regiminis bonitas in repletione, & malitia cõplexionis, &c.* Deinde, plurima sunt quæ similibus curantur, & non contrariis: Hipp. enim *lib.6.epidem.sect.2. text.9.* dolorem dicit curari dolore, fluxum fluxu, vomitum vomitu, & tussim tussi: & *lib.5.aph.text.25.* conuulsionem aqua frigida persanat, quæ auxilia contraria non sunt, sed similia. Insuper, vigilia curatur vigilia, & cibi fastidium inedia, apud Hipp. *6.epidem.sec.4.com.17.* Ampliùs, Si hoc axioma verum est, ophthalmiam, & febrem curari non posse asseremus, cùm his nihil sit contrarium, vt *lib.5 topicor.in fin.* Arist. ait. Ad hæc, Febris ardens curatur calidissimis catharticis, quæ non sunt contraria febri. Febrem ardentem, rigor superueniens soluit: rigor autem non est febri ardenti contrarius. Vltimò Hipp. *5.aph.19.* refrigeratis excalfacientia denegat.

Sed hæc nullo negotio aduersa diluemus, priùs tamen præfati contrarietatem hîc non esse presè sumendam, & strictè, quemadmodum Arist. *in postprædicamentis definiuit. c.de contrariè oppositis*, per ea quæ sub eodem genere maximè distant, sed largè, prout comprehendit quadam modo opposita, seu id sit mediatè, potentia, vel ex accidenti.

Sic non omnis repletio, seu complexionis malitia suo medicatur contrario externo: nam multoties sufficit internum, hoc autem natura est, quæ omni morbo contraria est, ipsúmque medicatur, vt Hippocrates *lib. 6. epid. sect. 5 text. 31* Galenus *lib. art. Medic. cap. 87. & lib. 3. de dieb. decret. cap. 1. & lib. de optim. sect. ad Thrasibul. cap. 4. & lib. de ren. dignot. atque medel. cap. 4.* Auicen. 1. 4. *tract. 2. cap. 8.* retulerunt. Cùm enim virtus consistat in temperamento, & hoc dicat mediocritatem, quid mirum, vt sicuti medium opponitur extremo, sic virtus opponatur omni morbo? Quare morbi à natura curantur, quæ sola sibi sufficit, vias excernendis superfluitatibus parat, omnia facit in animantis commodum, & nisi medicamenta eius gratiam, & adminiculum recipiant, sanare nequeunt, cùm eius actione perficiantur. A natura ergo morbi curantur præcipuè; ab arte quatenus est naturæ ministra; à Medico, vt artis ministro. A remediis, vt à Medico, artis beneficio, conuenienti qualitate, commoda mensura, & tempore oportuno exhibentur. Sic dicebat Auicen. 1. 4. *tract. 2. cap. 8. curans enim, vt sciuisti, est virtus, non Medicus, quoniam Medicus est minister faciens peruenire instrumenta ad virtutem.* Quapropter natura est principale agens, auxilia verò instrumentalis agentis vicem gerunt. Ex quibus ad primum argumentum responsio patet: de cuius solutione Iuniorum peritissimi nec verbum quidem protulerunt.

Nunc ad alia explananda gradum faciamus. Dolor curatur dolore, hoc est, medicina faciente dolorem. Fluxus fluxum curat, vel quatenus remouet causam fluxus, vel fluxus sanguinis extracti per phlebotomiam, fluxum sanguinis vndequaque manantis persanat. Sic vomitus vomitum curat, & tussis tussim, vacuando causam. Sic frigidæ aspersio, remedium est conuulsionis, non per se, sed ex accidenti, reuocando ad intus calorem, calor autem hæc sanat. Sic vigilia corrigit vigiliam ex accidenti: nam ob immodicam vigiliam virtus quæ admodum excitabatur dissoluta appetit quiescere; vnde magnus strepitus, modo subitò cesset, somnum inducit apud Paul. *lib. 2. cap. 42.* Auicen. 1. 4. *tract. 2. cap. 1.* Sic fastidium curatur inedia, quia cùm sit species vacuationis, absumit causam fastidij. Febris verò, & Ophthalmia licèt per se contrarium non habeant, illo tamen ex accidenti non curent. Sic cathartica calidissima causam febris remouendo, febrim sanant. Sic rigor, febris ardentis est remedium, quoniam per sudorem humoris noxij, qui est causa febris, sequitur vacuatio, ex Galen. *lib. 4. aph. 58.* Sic Hippocrates negans calefacientia refrigeratis, timens hæmorrhagiam, non conuellit perpetuum pronunciatum, *contrariorum contraria sunt remedia:* sed docet in complicato affectu, non semper incipiendum ab intemperamenti curatione, præsente aut imminente, vrgentiore hæmorrhagiæ malo. De qua controuersia, lege doctissimum Heurnium *in com. cit. aph.* Cardan. *lib. 2. contrad. tract. 5. contrad. 8.*

DVBIVM X.

Num curatio fiat per contraria æqualia.

VErum hic quispiam in Galenica doctrina exercitatus mox inquiret, Num hæc contraria debeant esse intensa, æqualia, an remissa. Non ita facilis est responsio, cùm plures diuersa literis cōsignarint, quæ repugnantiam præ se ferre videntur. Et licèt contraria debere esse æqualia omnes vnanimiter confirment, hoc tamen mihi semper suspectum fuit, cùm inter paria agentia actio exerceri minimè possit; hæc enim sequitur proportionem maioris inæqualitatis; fierique potest, nisi actiuitas agentis vincat resistentiam passi.

Et si autem hoc verum sit communi medicorum consensu ratum est; morborum curationem non solùm per æqualia, sed per remissa, aut intensiora esse celebrandam; licèt eligenda sit, quæ per æqualia præsidia exercetur. Patet apertè. Nam remissa auxilia sæpius adhibita morbum curant: quamuis enim in agendo pigra A sint temporis tamen diuturnitate immoderatum ad mediocritatem reducunt; quòd enim validissimum agens breui tempore efficit, id longo debile peragere potest, vt *lib. 4. simpl. 27.* Galen. aduertit: quod præcipuè est faciendum, quando virtutis debilitas adest, aliter enim virtus succumbet. Secus autem sunt applicanda intensiora, quum periculi ratio vrget: nam ij morbi celerem, eámque extremam curationem exoptant, vt *lib. 1. aph. text. 6.* dicebat Hipp. *& lib. 5. meth. cap. 15.* Gal. confirmat. At cùm vtraque curatio valde sit ambigua, eligenda est quæ per æqualia perficitur. Si enim curatio fit per intensiora, est celer nimis, & periculo plena. Si per remissiora, languet virtus, & in curatione aliquod symptoma superuenit, quod vires deiicere potest. Curatio autem tria efflagitat, vt sit breuis, iucunda, & tuta, vt B 14. *meth. cap. 13.* dicebat Galen. & cum eo Celsus *lib. 3. cap. 4.* Insuper vt sit secura, tribus perficitur, vt operis absolutionem consequatur; vt euertatur morbus: & vt non lædat, fiátque cum modo, auctore Hipp. *lib. 1. epid. sect. 2. text. 50.* lege Horat. Augen. *disp. aduersus Mercenar. cap. 5.*

Si tamen imbecilles vires sint, & consuetudo obstet, tunc morbus non per æqualia, sed remissiora auxilia curari debet. Nam in præsidiorum applicatione, siue sint alterantia, siue vacuantia, non solùm morbi magnitudinem, quæ remedium expostulat, sed virtutem tolerantem attendere oportet; quare in præsentia virium debilium, remissis solum auxiliis pugnandum est. Simili quoque C ratione consuetudinis ratio est habenda; nam hæc non est mutanda, sed conseruanda, auctore Magistro *lib. 8. method. cap. vlt.* Nam si homo assuetus calidis incidat in febrem, tunc quum indicatio febris sit cæteris indicationibus potentior, & præstantior semper est præferenda; quo pacto refrigerantia & humectantia, remissiora tamen quàm febris desiderat, sunt offerenda: sic enim & morbus curatur, & seruatur consuetudo, cui aliquid esse condonandum monuit Hipp. *lib. 1. aph. 17.* nam vt scitè Heurnius dicebat *in com.* quorum ventriculus semel, aut bis humescere, intumescere, concoquere consueuit; si defraudetur, mutata consuetudine, temperamentum, habitum, actionem immutat, vt inter omnes notauit Planerus *lib. 1. meth. cap. 5. de contrarietate.*

Et licèt à proportione maioris inæqualitatis actio proficiscatur, de ea intelligendum est axioma, in qua contrarium omnino corrumpitur; non verò de ea quæ à Phi- D losophis dicitur refractoria, in qua contraria, licèt æqualia quando coniunguntur, necessario se transmutant; & quamuis vnum non vincat aliud, in pugna tamen remittit illud, & sic ambo ducuntur ad medium, in quo sanitas consistit. Et licèt essent æqualia, auxilio tamen naturæ redduntur potentiora; tunc enim duo in vnum efficaciùs conspirant, natura, vt præcipuum agens, auxilium, vt agens secundarium, quod alioquin nihil omnino efficeret, nisi naturam haberet adminiculantem.

Cæterùm posteaquàm de contrarietate per æqualia auxilia obseruanda, quantum sat esse iudicauimus, præscriptum nobis est, non absonum fuerit, hic potissimùm potiora argumenta afferre, quæ superiorem doctrinam redarguere videntur. Et primò sic. Si curatio per æqualia contraria esset celebranda, sequeretur omnes morbos æquali securitate curari. Patet sequela, quia velocitas motus attenditur penes actiuitatem agentis ad re- E sistentiam passi, & quantò est maior actiuitas, & minor resistentia, tantò velocior est actio auctore Philosopho *7. physic. vlt.* Ergo si in omnibus morbis reperitur æqualis proportio actiuitatis ad resistentiam passi, omnium morborum curatio æquali tempore perficietur, quod est absurdum.

Secundò. Reductio fit per æqualia contraria, ergo curatio debet fieri per intensiora. Antecedens est Galeni; *in art. Medic. cap. 86.* Probatur consequentia, quoniam in reductione mutatur naturale temperamentum, quod sensim & paulatim est mutandum: nam natura non patitur repentinas mutationes, ex Hipp. *lib. 6. epidem. sect. 3. text. 27.* quod enim paulatim fit, tutius est, ex ipso. *aphor. 51.* in

in curatione corrumpitur morbus, qui res est violenta, & præter naturam, & quæ celeriter est remouenda: ergo intensiora auxilia expostulat, & maximè si sit grauis, & periculosus: tunc enim subitò, & per intensiora præsidia celebrari debet, ex Tralliano *lib. 12. cap. 2. quæ enim celeritatem desiderant, celeriter peragere oportet*, ex Hipp. *lib. 1 acut. text. 8.* Et Aretæus *lib. 2. acut. cap. 5.* de curatione volnuli, dicit in hoc morbo debiliora non esse exequenda, & *lib. 2. eiusdem, cap. 1.* de curatione pulmoniæ iubet, vt subsidia inæqualia sint: & *lib. 1 chronicon. c. 5.* de curatione melancholiæ, imperat vt intensiora remedia propinentur; exiguis enim medicamentis non obsequitur affectus. In hunc sensum intelligendus est Celsus *lib. 2. cap. 11.* dum inquit: *non potest vehementi malo, nisi vehemens auxilium succurrere.* Et prisci in vehementi plethora, sæuiente dolore, ingenti inflammatione interna, vsque ad animi deliquium, cruorem exhauriunt, intensáque præsidia exercenda rentur.

Tertiò. Sequeretur, quòd nunquam morbus perueniret ad summum vigorem, quum in principio remittatur: siquidem contraria æqualia, etiam si non tollant morbum, ipsum tamen remittunt.

Quartò. Curatio debet fieri per remissiora contraria: ergo non per æqualia: nam remissum remittit intensum, ex Galen. *lib. 3. simpl. cap. 8.*

Quintò. Hipp. *lib. 6. epidem. sect. 2. text. 26.* sic ait, *per adiectionem contraria adhibere, & interquiescere.* Quo præcepto tradit nobis curatiuum consilium cum docet, contraria sensim & paulatim esse adhibenda, vt Galenus monuit *in com.* sed si contraria æqualia sint, non sensim, sed affatim adhibentur. Galenus firmat *lib. 2. sec. loc. cap. 2.* dum in affectuum curatione, à debilioribus inchoandum esse, & sic paulatim ad fortiora accedendum, asseruit.

Sextò Paulus *lib. 4. cap. 1.* confirmans Aretæi sententiam, dicentis auxiliorum vim morbis fortiorem, id palàm ostendit, quoniam Elephantiasis nunquam curatur, nam nulla medicina potentior reperitur. Idem docet Hipp. *lib. de arte, num. 13. §. Quum igitur homo morbo afficitur qui vehementior est quàm medicina instrumenta, ne sperare quidem oportet, vt à medicina extirpetur, &c.* Ergo si morbus curari debet, per potentiora auxilia erit remouendus.

Septimò. Galenus *lib. 7. meth. cap. 5.* affirmat in infrigidando plus periculi esse, quàm in excalfaciendo igitur si morbi frigidi curantur per æqualia contraria, morbi calidi propter periculum refrigerationis, non per æqualia frigida, sed remissiora curari debent.

Octauò. In humectando, & exiccando nullum est periculum, quia humiditas, & siccitas sunt qualitates ignauæ, ex Galen. *loco nuper cit. meth.* Ergo morbi sicci, & humidi non solùm per æqualia, sed per intensiora curari debent.

Vltimò. Si natura calida incidat in morbum calidum, non per æqualia, sed intensiora curari debet: tunc enim non solùm morbus curatur, sed excessu illius intemperamenti naturalis est corrigendus. At intensiora contraria vtrumque præstant; soluunt enim morbum, & intemperamentum emendant.

Sed hæc ita sunt soluenda. Ad primum. Plures respondent non omnes morbos æquali celeritate curari nam interdum sunt in habitu, sæpe in dispositione: hi parum resistunt mutationi suæ, illi valdè repugnant, & ideo tardiùs curantur. Non satisfacit solutio, quia licèt non solùm fiat comparatio gradus ad gradum, sed actionis ad patientis resistentiam, videtur quod æquali celeritate debeant curari morbi, in quibus ista proportio reperitur, quod est absurdum: si enim accipiamus duas intemperantias fientes, videlicet febrem acutam & exiguam, in his æqualis proportio seruatur; non tamen æquali celeritate curari debent, cùm ex ea magnum immineat periculum, & febris lenta solùm longo tempore curatur. Dic ergo, & fortasse meliùs, quòd in quibus magnum imminet periculum, curatio non solùm per æqualia præsidia, sed intensiora celebrari debet. Neque timeas repentinam mutationem: nam ad euitandum maius periculum, sæpè subita vacuatio exercenda. Sic sanguinem mittit subitò Galenus, & ad animi deliquium in vrgentibus morbis, in locis multis. Sic aquam frigidam præbuere prisci ad satietatem vsque, vt subitò corpus refrigeretur. Sic consuluit Gal. frigidum balneum in hectico debili, in quibus morbis non seruatur eadem proportio. Neque redarguas iterum hoc modo. Si solùm proportio agentis ad patientis resistentiam debet considerari, chronici morbi, & acuti æquali celeritate curationem recipient: quum enim chronici morbi multum resistant, dummodò auxiliorum vis intendatur, pro ratione resistentiæ, æquali tempore curarentur, quod non est dicendum Vallesius *l. 8. cont. 4.* postquàm alios contumeliosè obiurgauit, multis rationibus, vltrò citróque discursans, hunc assignat respondendi modum ex Platone *in Timæo*, morbos habere fatalem constitutionem, ac proinde eorum tempora non esse remediis præscindenda, quoniam ex paruo fit magnus, & ex vno multiplex; & ideò morbi chronici longiori tempore curantur, quoniam ipsorum tempora longiora sunt. Sed labitur vir hic argutissimus: solùm enim in morbis materialibus chronicis, in quibus concoctio spectatur, Platonis sententia veritatem habet; in morbis tamen immaterialibus, qui non habent tempora secundum materiam; non est vera; febris enim hectica, & similes morbi nullum habent tempus terminatum, in quo remediis vtendum sit, vel ab illis sit abstinendum; quoniam quocunque tempore præsidia adhiberi possunt, ac proinde celeriter curari queunt, ni virtus resistat: ex hoc accidit vt chronici morbi longo tempore curentur, quia multùm resistunt; nam renitens affectus leuia auxilia contemnit, fortia & intensiora sunt periculosa. Ergo æqualia sunt magis accommoda.

Ad secundum quod acutissimus Vallesius difficile putat, Dic verum esse, reductionem esse temperamenti naturalis, curationem morbi; & ideò esse velociorem mutationem, non quia reductio per æqualia contraria, curatio verò per intensiora fiat, sed quoniam reducitur temperamentum quod est in habitu, curatur verò morbus qui in dispositione est: nam quando in habitu est sicut hectica, ita difficulter curatur sicut naturale temperamentum: quinimò morbi qui sunt in dispositione, prout magis vel minùs facti sunt, sic faciliùs vel difficiliùs curantur.

Ad tertium. Dic, quòd remedia in principio morbi adhibita non prohibent morbi augmentum, quoniam causa interna adest, quæ ipsum auget: sunt tamen in causa, ne in ingentem magnitudinem morbus accrescat.

Ex his patet solutio ad quartum, & quintum argumentum, dummodò intelligas Hippoc. *in lib. 6. epid.* intelligendum esse de mutatione consuetudinis, vt Gal. explicat *in com.* remissum verò remittit intensum, si illud est directum ab agente fortiori; tunc enim plus potest, quàm maius ab imbecilliori adiutum: hoc pacto frigidum secundi ordinis, à valida vi animæ directum, operatur in affectum calidum in tertio. Hac de causa in morborum principiis, quoniam virtus valida est, à debilioribus auxiliis exordimur. Deinde remissum remittit intensum, quando contrarium remissiùs operatur, vel quando illius quantitas augetur; siquidem quantitatis augmentum intendit gradum, ex Galen. *3. simpl. 33.* vel quando agentia, licèt remissa, multiplicantur, vt explicat eleganter Vallesius *lib. 9. com. 11. post. med.* Aduerte tamen, quòd verba illa Pauli, & Aretæi sic debent interpretari, quòd etiam si auxilia sint morbis æqualia, auxilio tamen naturæ fiunt intensiora, quæ semper aduersatur morbis. Ex quo soluitur argumentum sextum. Quòd si adhuc instes dicendo, si remedia æqualia remittunt morbum, nunquam nisi semel poterunt adhiberi, quoniam si secundò, aut tertiò adhiberentur, essent morbis multò potentiora: Resp. Medicus solùm contemplatur mutationem sensibilem, quia est artifex sensualis ex Galen. *in art. Medic. c. 8.* quare cùm primò videt morbum leniorem, statim vires medicamentorum remittit, vt æqualis proportio remaneat.

Ad septimum. Dic, morbos calidos per remissiora contraria esse curandos, propter periculum quod imminet in infrigidando: nam, vt dictum est, in morborum curatione habenda est ratio periculi.

Ad octauum. Dic, morbos humidos, & siccos non solùm per æqualia, sed per intensiora remedia posse curari, quoniam sunt qualitates parum efficaces, & ideò in humectando, & exiccando nullum est periculum.

Ad vltimum. Dic, naturas calidas in morbum calidum lapsas, modico, æquali, & remisso contrariorum vsu esse curandas; nam quod moderatum est, & sensim adhibetur, propter diuturnitatem in agendo, solet fieri in æquale, vt suprà docuimus. Quo pacto auté intemperatæ naturæ sint gubernadæ, lege apud Thomam à Veiga *in com. cap.* 86. *art. med. Gal.* Valleriol. *lib.* 4. *enarrat.* 4. Valles. *lib.* 6. *cont. cap.* 2. Christoph. à Vega, *lib.* 2. *de art. medendi, sect.* 1. *in fin.* Conciliat. *differ.* 116. & nos *lib.* 7. *in introïtu ad Praxim, precept.* 58. pulchre agitabimus.

HISTORIA XVI. GALENI, De Aphonia.

Ex casu quidam dorsi initium terræ allidens, aphonus factus, crurum resolutionem incurrit, qui dorso applicitis auxiliis conualuit.

Cecidit quidã ab alto, ita vt dorsi initium terræ allideret. Is tertio die exiguam admodum vocem emisit: quarto die omnino obmutuit, resolutáque simul fuerunt crura, manibus omnino illæsis; sed neque spirationem amittebat, neque difficulter spirabat. Cùm enim tota sub ceruice spina esset resoluta, accidit thoraci, vt per septum transuersum, & musculos supernos, numero quidem sex, moueretur; quippe nerui ex spinali medulla quæ in ceruice est, ipsis adueniunt. At intercostalium musculorrm nerui, per quos efflatum fieri diximus, omnes affecti erant. Cùm itaque frustra Medici negotium subirent, circa crura quidem vtpote resoluto; circa guttur verò, propter vocis affectum, equidem id interdixi, atque affecto duntaxat loco curationẽ adhibui. Proinde finita tandem spinæ inflammatione, à septimo die vox restituta est inueni, & crura motionis facultatẽ recuperarunt, &c. Galenus lib. 1. de loc. affect. c. 6.

PARAPHRASIS.

Hoc loco Medicorum ignauiã carpit Galenus quòd parti tantùm affectæ, & non illi quæ primariò laborat, & à qua actio aliarum proficiscitur, applicent auxilia; adductáque in medium historia hac confirmat lædi nonnunquam actionem alicuius membri nulla in eo noxa existente. Ex eandem verò etiam manifestat, quantum faciat ad curatoriam methodum cognitio speciei affectus per consensum: Cùm enim quidam ab alto caderet, casúque eo dorsi initium in terram illideret, paulatim vocem exiguam reddens, crescentéque deinde tumore in ictu, percusśoque loco ob humorum confluxum, tandem quarto die vocem omnino amisit, sensúmque & motum in cruribus, (id est, crura fuerunt resoluta) quoniam præ tumoris magnitudine obstructi penitus sunt nerui, facultatem à cerebro deferentes ad crura, & ad intercostales musculos thoracem contrahentes; à quibus vocis materia præstatur efflatione, hoc est, vehementi, & confertim facta expiratione: qui quidem cùm animali facultate priuarentur, nec thoracem ampliùs contrahere, nec multam aëris copiam ad guttur impetuosè emittere, non quidem illius instrumento læso, sed tantum ob non demandatam ad illud sufficientem materiam, potuerunt.

Crura verò resoluta sunt, ob defectum facultatis; quorum affectuum differẽtias per consensum, Galenus quamprimùm agnouit; reliqui verò huius rei conscij parùm, A resolutis cruribus, gutturíque remedia frustra admouebat: Galeni verò consilio applicitis auxiliis percusso loco, hoc est, spinali medullæ, restitutæ fuerunt prædictarum partium actiones. Vnde fatetur Galenus, magis tolerabile esse affirmare, in prædictis sympatiæ speciebus non pati membra, licèt suis actionibus priuentur, quàm vbi noxia causa iam parti est communicata, vt cùm caput dolet ab humoribus in ventriculo contentis, quod Archigenes contendebat.

Cur autem non manus, sed crura tantummodò fuerunt resoluta? Dic, licèt ex vno atque eodem contuso loco in dorsi initio existente, nerui omnes ducantur, qui ad crura, & manus perueniunt: illos tantùm læsos esse, qui ad crura diuaricantur; illæsos remansisse qui ad manus: In Pausania verò Syrò sophista, relato à Gal. B *lib.* 3. *de loc. affect. cap.* 8. qui è curru deciderat, eos tantùm neruos affectos fuisse qui ad manus perueniunt. Si enim ab vno solùm caudice processisset ad brachium ramus, originis damnùm totum brachium sensisset: quoniam tamen multi sunt nerui illi, quorum vnusquisque suis, propriísque membranis ab aliis distinguitur, licèt omnes in vnum cumulum colligantur, potuit vnus solum affici. Illud in præsentinotandum, sex affectuum differentias referri à Galeno, ad curationem necessarias. Prima, in qua ab vno membro in alterum materia alterans emittitur, quomodo caput à bilioso humore ventriculi dolet, quia inde eleuatus fertur sursum, calefacit, distendit, atque ideò dolorem concitat. Secunda, similis huic ferè est, in ea enim materia communicatur, sed transiens tantùm, non alterans, aut distendens; cuius generis est C corrupta oculi visio ex bilioso vapore ab ore ventriculi eleuato, qui per oculos transiens, imagines apparitionésve inducit. Tertia, in qua priuatur membrum ea facultate, quæ ad ipsum simul cum defluente spiritu dolet demandari; vt quando non videt oculus, quia obstructus est opticus meatus à cerebro descendens, per quem defluit facultas cum spiritu visorio. Quarta, cùm deficit facultas quæ sine spiritu demandatur; vt si pars aliqua sensu, aut motu, aut vtroque priuetur, ob obstructionem nerui differentis vim animalem. Quinta denique, & sexta affectus per consensum differentia, est cùm materia ad actionem necessaria prohibetur omnino ad partem accedere, vt quando confosso pectore nullus ad guttur aër peruenit, & voce priuatur animal: vel saltem sufficiens copia non accedit, & cum requisito impetu; vt re olutis intercostalibus musculis contingit, quo casu vox ex toto D deperditur, licèt liberè fiat respiratio, & aër ad guttur expirando perueniat.

Ex dictis sex consensuum differentiis illa elicitur methodus curatiua, vt quemadmodum in propriis affectibus, curatio instituenda est circa solam laborantem particulam, ita in consensu primæ speciei, prouidentiam oportet habere vtriusque partis, & mandatis, & recipientis. In secundò verò genere consensus, vbi materia non alterat, sed transiens tantùm actionem vitiat solius primarij ratio habenda est inter curandum, nulla autem consentientis, id quod in reliquis consensuum speciebus obseruandum est.

Subsequenter addit Galenus, quòd quemadmodum accidit crurum resolutio, nullo in ipsis vitio existente, sed tantùm ob spinalis medullæ læsionem, quoniam scilicet prohibetur animalis facultas, ne ad crura descen- E dat; ita etiam obstructis neruis vocalibus, hoc est, ad vocis instrumenta pertinentibus, quorum quidam apoplectici, alij recurrentes dicuntur, de quibus *lib.* 7. *de vsu part. cap.* 14. agit. Simili consensus differentia, priuatæ nempe facultatis, potest etiam larynx resolui, & animal penitus mutum euadet. Licèt etiam sectis ipsius laryngis musculis, possit etiam vox deperdi, hæc tamen vocis amissio, non est (inquit) omnino similis ei, quæ fit vocalibus neruis incisis, quantumuis noxa in vtroque casu gutturis ad eandem consensus speciem pertineat, nempe ad priuationem facultatis, quæ sine spiritu demandatur. Cùm enim qui mutus fit ex secto, vel resoluto, vel refrigerato neruo, contingit vocem deperdi, quia ad illius

illius instrumenta nequaquam accedit facultas, & prohibetur operari; mediante enim musculo cartilaginem mouebat, vocémque efformabat.

Non est silentio prætereundum, quòd Galenus ad vltimas, & minimas affectus differentias descendat, & quam diligenter etiam intra eandem consensus speciem deficientis facultatis discrimen aliquod agnouerit. Simile autem huic licet etiam considerare, in altera specie propter deficientem materiam. Potest enim materia non accedere ad partem, vt cùm perforato pectore, efflatio aëris ad guttur non peruenit. Potest etiam accedere, sed vetari ne exeat ad vocem edendam, vt si laqueo indito ad collum comprimatur, vt in suspensis, strangulatis, anginosis quotidie contingit. Pro huius historiæ explicatione perscrutandum erat, *num facultas animalis per neruos influat, & an cum facultate spiritus*, sed quoniam de ea, in commodiori loco nempe *lib. 5. in com. Histor. 4.* agendum est, modò ab eius explicatione supersedeo. Interim lege insignem Thomam Veiga, *in com. huius historia*, Andream Laurentium *lib. 4. de re Anatomica, quæst. 12.* Vallesium *2. controu. 15.* Petrum de Peramato, *lib. de facult. cap. 2.* Aëtium *tetrab. 2. serm. 2. cap. 32.* Halyabat. *lib. 5. pract. 26.* Amat. *2. cent. 191.* Rondelet. *cap. 28. de morb. internis.* Forestum *lib. 20. obseruat. 90. & 91.* qui omnes Galeni curationem in hac historia celebratam, miris celebrarunt laudibus, & encomiis.

HISTORIA XVII. GALENI, *De Axillarum fœtore.*

Axillarum fœtor, in Medico præsertim execrandus.

Alter fuit Medicus in nostra Asia, cui axillæ adeò fœdum odorem expirabant, vt nullus elegantior eius accessum ægrotans ferre posset: oportebat igitur eum prius suo ipsius symptomati mederi, atque ita ad alios curandos se accingere, &c. Galenus* lib. 9. epid. sect. 4. com. 9. in fin.

PARAPHRASIS.

Aliam de oris fœtore hoc loco historiam enarrat Gal. quam quoniam huic valde similis est, huic loco inserendam curauimus. *Erat enim quidam os naturaliter putidum habens, eius putorem & purgatione, & medicamentorum ad id facientium potu mitigabat: atque quotidie, aut amomi, aut folij malabathri, aut aliorum id genus odoratorum in ipsum pauxillum quiddam coniiciens, ita ex ædibus proficiscebatur;* Multæ sunt animi, & corporis dotes, quibus Medicus apprimè debet esse instructus, atque ornatus: debet enim esse timens Deum, fidus, verbis honestus; non loquax, verbosus, superbus, iactabundus, aut gloriosus; imò probus, amans, studiosus, verecundus, habitu submisso, modestus, minimè auarus, pacatus, amicus, sani cordis, rectæ mentis, indolis probæ, eruditus, & mundus. Demum nulla est scientia, quæ expostulet artificem ita perfectum, vt Medicina. De quo argumento latè disserat Gal. *cit. loc. epidem.* & prius edocuit Hipp. *lib. de decenti ornatu, & de medico, num. 1.* Explicant eleganter eruditissimus Heurnius & Theodorus Zuingerus, horum librorum diligentissimi interpretes. Georgius Henricus *lib. de perfecto Medico*, Rodericus à Castro, Medicinæ Antistes, *lib. 3. de Medic. politic. cap. 4.* Ludouicus Septalius *lib. 1. caution. Medicar. ferè per totum.*

Oris ergo, seu axillarum fœtore, sicut aliis fœdis morbis carere debet; nam laborantibus nihil iniucundius. Licèt enim ex multis corporis partibus oriri possit fœtor, nempe à toto corporis habitu præsertim fœtido manante sudore, ex pedibus, pudendo, auribus, naribus, vt fuit Virgo illa annorum 17. quæ in monasterium ingressa, fœtorem cæteris monialibus, licèt sola esset in suo cubiculo, cadaueralem emittebat, referente Gregorio Horstio *lib. 1. epist. sect. 10.* cuius rei causam fuisse, labem ex contaminato semine, & sanguine materno contractam firmat *ibi* Libauius: modò tamen de oris, & axillarum fœtore, quod est nostrum institutum, solùm faciemus commemorationem: hunc enim Auic. *6. 3. tract. 1. cap. 29.* à multis causis oriri asseuerat, à gingiuis, à radicibus dentium putrefactis, ab oris, palatique vlceribus, à stomacho, ob humorem putridum in eo retentum, à pulmone, aut spiritalibus partibus; ab harum enim partium vlceribus vapor eleuatur omnimoda putrilagine infectus, ex se fœtorem insignem exhalans, vt in phthisicis quotidie experimur: sic sputa tabidorum carbonibus iniecta grauiter olent, ex Hipp. *lib. 5. aph. 11.* ob putredinem, & corruptionem summam. Ex vitalibus partibus oris fœtor, expirante præsertim ægro, suboriri solet; spiritus enim putrefacti, & inquinati labe dira, fœtidam eructant respirationem, quam in pestilentibus febribus accidere testantur Gal. *lib. 3. de præsag. ex pulsib. cap. 4.* & inter signa pestiferæ febris iam firmatæ in corde afferunt Auic. *1. 4. tract. 4. c. 2. 5. Et plurimi quorum anhelitus fœtet ex istis, & imprimis moriuntur, &c.* vt notant Fernel. *lib. 4. pathol. 17.* & Holler. *lib. 2. de febrib. cap. de peste.* Vidus Vidius *lib. 8. curat. membrat. 19. in fin.*

A putrido ergo humore cùm oriatur fœtor, illum vacuare oportet, præsente plenitudine cum phlebotomia, & deinceps purgatione diligenter corpus mundare; quibus celebratis auxilia localia sunt adaptanda. Quæ autem sit illorum materia, latè dilucidauit Hieronymus Montanus *part. 2. Medecina c. de causis fœtoris.* Quo loco suscitat quæstionem, cur pueri, & puellæ virgines non fœteant ante coitum, ac statim cùm coïerint, fœtere incipiant: quod accidere refert, quoniam præcipua membra ex coïtu debilia facta, excrementa in maiori copia ad emunctoria transmittunt, quæ non difflata, & retenta putrent, & fœtorem concitant. Lege Ioan. Hucher. *lib. 1. de sterilit. viror. tit. de fœtore alarum.*

Si à pulmone fœtor emanet, per suffumigia vapor odoratus attrahatur, hæc ex Aromatis parantur, vt cinnamomo, Nuce myristica, Gallia moschata, aqua ros. ex quibus bullitis per fistulam in os attrahatur fumus. Si à stomacho, post vacuantia, hic odoratis cardiacis roborandus, de quorum numero sunt Electuaria plura quæ præterquàm quod à mucosis humoribus ventriculum abstergunt, ipsum roborare nata sunt, vt Diamoschum, Aromaticum rosatum, & siquæ alia. Si à gingiuis, mundentur hæ partes odoratis, quorum ampla est sylua apud auctores, Lege apud Varignanam *tract. 6. de dispositionibus oris cap. 7. de fœtore oris.* Christoph. à Vega *lib. 3. de art. medendi, sect. 5. cap. 6.* Mercurialem *lib. de decoratione, cap. vlt.* Benedict. Victorium Fauentinum *lib. 1. empiric. c. 11.* Si fœtor è naribus emanet, videndum num fiant vlceris ratione an propter humores in naribus retentos, induratos, & putrefactos. Si primo modo, mundetur, & exiccetur vlcus. Si secundo, materia indurata emolliatur, & euacuetur. Medicamentorum materiam describit Vigo *lib. 9. de additionibus, cap. 26.*

Quod autem addit Galenus, fuisse quendam Medicum, qui, cùm os malè oleret, ore detinebat folium Malabathri, aut Amomum, id, vt verum accipiendum est: narrant enim aromatum Indiæ scriptores, vt Garzias ab horto, Monardus, & reliqui, hæc medicamenta in ore detenta, oris suauitaté miram conciliare, inter vestésque recondita suauem odorem illis communicare, cuius fragrantia veluti delibutæ miram odoris conciliant suauitatem. An tamen Amomum sit acorum, aut Galanga maior; & num verum Malabathrum cognoscatur, dubitant Manardus *lib. 6. epist. 4.* & VVeckerus *in antidotario speciali, tit. de foliis calidis in gradu primo.* Hæc autem medicamenta ori subdita, dentes, gingiuásque, vnde hoc vitium oriri consueuit, mundificant & abstergunt, præsertim si aquis aut decoctis appropriatis commisceantur. Celebratissimum est præsidium, & huic vsui valde proficuum, medicamentum vocatum *Cachundè*, si id in ore retineatur, eiúsque succum paulatim quis deglutiat: de cuius vi, ac potestate, eiúsque parandi modo plura diximus, *lib. 2. de praxi admiranda, obs. 6.*

Axillarum

Axillarum fœtor, à latinis dicitur hircismus, quia hic fœtor æmulatur fœtorem hircorum, ortus à putridis tum vaporibus, tum humoribus in eo loco detentis, quum enim hi in parte hac immota, conclusa, imperspirabili coërceantur, & non ventilentur, facilè putrescunt, Auctore Arist. *l.* 13. *probl.* 8. Oportet ergo humorem putrefactum in corpore existentem vacuantibus præsidiis extra corpus elidere; deinde ad peculiaria balnea, seu vnguenta ex odoramentis conflata deuenire, quæ præterquam quòd suauiter oleant, à superflua humiditate præseruent, partem roborent, humorem superfluum, & excrementitium absumant, & exiccent: quorum copiam latè referunt Aëtius *tetrabibl.* 2. *ser.* 4. *cap.* 7. Oribasius *lib.* 5. *synops. c.* 21. Auicen. 7. 4. *tract.* 3. *cap.* 23. Vallescus Tarantinus *lib.* 3. *cap.* 19. Petrus Forestus *lib.* 7. *obs.* 29. Sennertus *lib.* 5. *pract. part.* 3. *sect.* 1. *cap.* 9. *de malo odore*. Denique ex Ambaro, Moscho, Zibeto, Agallocho, Styrace, Balsamo, oleo de liquidambar, plura construuntur medicamenta, quæ subter alas gestata, putredinem omnem alarum absumere valent. Ex Spica nardi, Amomo, Calamo aromatico, Ladano, Bdellio & aliis fiunt, quæ Galenus *lib.* 7. *de simp. tit. de calamo aromatico, & in art. meden. c.* 95. vocat Aromatica medicamenta, quæ tenui, subtilique substantia prædita sunt. In eundem vsum faciunt vnguenta foliata, & spicata, ab antiquis pro hoc debellando morbo tantopere celebrata. Iuuant lauacra ex Agallocho saluia, rosis, maiorana, styrace calamita, Acoro, Cardamomo, baccis lauri, betonica, angelica, pæonia, nepita, pulegio, flore Aneth. radice ebulorum, & aliis parata, quorum syluam refert Benedictus Victorius Fauentinus *lib.* 1 *empirica*, *cap.* 11.

In curando ergo fœdo odore Medicus sit sollicitus; nam fœtidi odores spiritus omnes labefactant, vires comminuunt, tristitiam inducunt, febres excitant pestilentes, & præsertim putridas generant, recidiuam faciunt, ventriculum subuertunt, nutritionem vitiant, non solùm inspirati, verùm etiam arteriarum motu per cutem intus attracti. Quo pacto Galenus *l.* 1. *de sanit tuenda, c.* 11. optimum aërem in pulmones attrahere, omnibus iuxtà salubre esse scriptum reliquit, talémque fore, si nec halitu sit prauo perturbatus paludis, stagni, cloacæ, specus, aut alicuius rei putredine iniquinatæ, vt cadaueris insepulti, barathri: nam cui hanc graueolentem, aut pestilentem auram inspirare conducet? Fœtor ergo curandus: nam nemini frugifer, immò omnibus infestus.

QVÆSTIO XIII.

Quòd putredo sit immediata causa fœtoris.

COMMENTARIVM.

FOEdum odorem.] De fœdo odore altiùs hoc loco texenda oratio est: Licèt enim de odore plures disceptauerint, de fœtore tamen paucula addidere, fortè quoniam de odoris natura, fœtori ex directo opposita longissimas fecere quæstiones, in quibus de odoris essentia graphicè disputarunt; contrariorum enim vnam, atque eandem esse disciplinam, docuit Aristotel. *lib.* 3. *metaph. cap.* 2. *lib.* 1. *topicor. cap.* 8. *& lib.* 3. *problemat.* 3. *&* 11. Quoniam verò definitio ordine doctrinæ, & dignitate, reliquas omnium rerum tractandarum partes præcedit, quod sine dubio Ciceronem ad hoc quasi Iouis suffragium deduxit, vt *in l.* 1. *Officior.* diceret: *Omnis quæ à ratione suscipitur de re aliqua institutio, debet à definitione proficisci, vt intelligatur quid sit id de quo disputatur:* iccirco ab ea incipere oportet.

Fœtor igitur nihil aliud est, quàm *vapor quidam ex putrescẽtibus corporibus subleuatus, aërem, inficiens, & odorandi sensum contristans:* Plato *in Timæo*, fœtorem *molestam sensationem ex putredine vt plurimùm subortam, & naturalem sensus symmetriam inimico, contrarióque ingressu euertentem* esse pronunciat. Fœtoris porrò putredinem esse immediatam causam, & putorem non dari absque putredine, pluribus in locis Galen. confirmat, *Lib.* enim 1. *progn. com. vlt.* dicebat *superantem graueolentiam putredinis esse, non concoctio-*A *nis notam*; atque ob id (inquit) *ab Hippocrate dictum fuisse, pus optimum, & quàm minimè fœtidum esse debere*, & *l.* 2. *eiusd. oper com.* 22. *graueolentiam putredinis indicium esse* asseuerat; nullo enim certiori argumento in exterioribus probari potest, nisi fœtore. Et *lib.* 1. *de cris. c.* 11. *excrementum alui vehementer fœtẽs, putrefactionem vehementem significare* conceptis verbis affirmat. Et rursus *c.* 12. *sequentis odorem grauem vrinæ, putredinis esse affectum*, scriptum reliquit. Atque ob id *lib. de dif. symp. cap. Corruptelam, putredinẽve excrementorum, fœtorem necessariò sequi* affirmat.

Quoniam vero de fœtore nobis indago est proposita, non ineptè (opinor) hic illud inseruerimus, quo exploratiùs prænoscantur, quæ dicenda sunt. Fœtidum semper à putredine oriri res est manifesta, occupatum namque est ab eo calore qui præter naturam est; cùm *putrefactio* B nihil aliud sit quàm *mutatio totius putrescentis corporis substantiæ ad corruptelam, à calido extraneo*, ex Gal. *lib.* 11. *cap.* 8. Et Arist. *lib.* 4. *meteor. cap.* 4. *putrefactionem, proprij naturalisque caloris in vnoquoque humido existentis, ab extranea caliditate corruptionẽ* esse, scriptum reliquit. Corrumpitur autem calor à calore, quoniam eum à mixtione educit, ac exteriùs euocat: exhalante enim humido, vnà calidum exhalat, & humidum à sicco separatur: quo fit vt innatum rei quæ putrescit, in debita mistione elementa continere non queat, vnde mistum per putredinem dissolui necesse quidem est; calidum enim celeriùs quàm frigidum deperditur, quæ causa est: vt illud patibiles qualitates regere, & gubernare non possit, vnde oritur putredo, & mistio dissoluitur per putredinem, quæ simplici generationi mixti contraria est, vt scitè notauit Iacchæus *lib.* C *institut. Physicar. cap.* 16. *&* 17.

Deinde calidum in omni mixto cætera elementa retinet ac conseruat: quòd si potentius sit, cætera absumit, ac dissipat; si languidius, iis continendis non sufficit neque humidum rectè gubernare potest. Humidum autem si immodicum est, tum innatum ignem copia sua suffocat, debilitat, & veluti extinguit, tum à calore languido & debili regi non potest; quare non rectè permiscetur humidum cum sicco, ex qua humidi à sicco dissolutione fœtor concitatur.

Porrò cùm in omni putredine humidum à sicco separetur, & foras euaporet, fit vt molesto sensu odoratum afficiat. In coctione verò, cùm bene reguletur humidum à sicco, gratus odor progignitur, vt fructibus ferè omnibus passim conspicimus, qui dum muturescunt, suauiores & odoratiores redduntur in his enim fit odor gratus, D quoniam humidum benè cum sicco permiscetur. Cum enim in coctione natiuus calor superior sit, humidum superat, moderatur ac regit, & sicco vnit atque permiscet, vnde consurgit odor iucundus & gratus. In putredine humidum à calore non superatur, sed eidem prædominans ab ipso gubernari non potest, vnde emanat odor molestus, ac iniucundus. Causa ergo immediata fœtoris vnica est putredo, vt Keckermannus *lib.* 3. *systematis philosophicis, cap.* 6. solerter proposuit.

Cogitaui diu mecum, quænam fuisset causa, ob quam fœtor semper à putredine oriatur, cùm Aristot. *lib.* 23. *probl.* 4. affirmet: *malis odoris causam, cruditatem esse quandam excrementi:* crudum autem, nec putre, nec coctum dici debet. Secundo ligna putrida sæpe bene olent. Fructus ficus Indicæ, vt testatur Theoph. *lib. de odore*, dulcis est, & ob hoc E rectè concoctus, attamen fœtet, sic etiam Iuniperus. Tertiò. Fæces alui sunt chyli partes inutiles, & quæ assimilari non potuerunt, extrusæ ad crassiora intestina, ibique à natiuo desertæ calore & extranei naturam induentes putrescunt, & quia etiam non transpirant, fœtore participant: Atqui fæces non semper fœtent in ægris, & in sanis, ob idque maximè reprobantur ab Hipp. & Gal. *multis in locis*. Ergo. Deinde Damarum stercora bene olent, teste Alexandro *lib.* 1. *probl.* 29.

Sed hæc ita soluenda videntur. Nam crudum & si putre non sit, est tamen ad putredinem paratum: cùm enim à naturali calore minimè euictum sit, reliquam habet ad putredinem mutationem; occupatum est enim ab eo calore, qui præter naturam est. Ligna autem putrida non bene

bene olent secundùm partes putrefactas; sed concoctas; nihil enim obstat, quominùs corpora variis & diuersis partibus constructa diuersos fœtoris, & odoris effectus ex se promere possint. De fæcibus alui, quòd non fœteant multoties, alia ratio assignanda est, id enim ob ingentem cruditatem accidere certum est, vt in lienteria, vsu quotidiano experimur, quando scilicet cibi nihil morantur in intestinis, sed inalterati illico exeunt; vel immodicè in intestinis ab adurente calore torrentur, & diutina mora resiccantur, & sic minùs fœtent, quoniam putredini subtrahitur fomentum, ex Philosoph. *lib. 13. probl. 1.* Damarum autem stercora omnino fœtore non carent, sed paulisper fœtent, licèt aroma redoleant, vt Aphrodisæus inquit. Hoc etiam intelligendum est, si cum fæcibus cæterorum animalium vrbanorum, aut hominis collatio fiat: Damæ enim cibo sicciori simpliciorique illis vescuntur; quo fit vt hominum stercora, omnium maximè animantium fœteant, quòd vario humidissimóque cibo magis cæteris vtantur: atque plus quàm sit satis, importunè priusquàm egeant, gulæ ingerant, minúsque laborent. Cùm igitur cibus, vel plenè concoqui, vel satis difflari ob copiam nequeat, putrescit aliquantulum, & grauiùs fœtet. Ex quibus ad argumenta promptum est respondere. Fœtor ergo semper putredinis soboles est, & nulla putrefactio est absque fœtore. Lege eruditissimum Trincauel. *lib. 2. epist. 11. stercoris fœtore* fusè disputantem.

HISTORIA XVIII. AVENZOARIS, De Pleuritide.

Pleuritis notha, tumore extrinsecùs excitato, & suppurato, incisione curatur.

ETiam vidi senem patrem meum, qui curauit vnam mulierẽ ex hac ægritudine, & ingeniatus fuit extrahere humorem ad partes exteriores, ita quod manifestum fuit apostema exterius cum tumore, & apertum fuit exterius, & inde curata fuit cura perfecta, &c. Auenzoar lib. 1. Theizir tract. 16. cap. 4. de apostemate lateris.

PARAPHRASIS.

IN hac perficienda curatione, Auenzoar patrem suum summis laudibus ornat, & encomiis, dicitque se nunquam ad hoc opus, tam perfectum & miraculosum peruenisse. Si enim pleuriticus factis tempestiuè auxiliis, vt par est fecisse auctorem, leuamen non sentiat, neque affectus succumbere videtur, tunc omni ingenio ad extrà euocandus est humor: quod cùm nonnisi Medici industria præstari possit, idcircò plurimùm pater in curatione profecit. Mirum enim est, quomodo humore ad exteriores partes attracto, internæ, quæ ante erant illius copia obrutæ, & suffocatæ, ventilentur, & transpirent. Hoc consilium summoperè commendat Gal. Medico curaturo, *in lib. 5. de loc. cap. 3.* dum in hæc verba prorumpit: *Sunt enim nonnulli, qui presso à nobis extrinsecùs inflammato loco dolere sese fatentur, atque hi per sputum non purgantur, quia ab initio nihil eius succi qui inflammatiorem excitauit, ad thoracis spatium peruenire solet; atque concocta inflammatione nisi pus priùs discutiatur, ad cutem vsque attollitur, atque inciditur, &c.* Hanc doctrinam approbat Halyab. *6. pract. c. 13. iuxta fin.* Auic. *10. 3. tract. 5. c. 3.* Mesuë *tract. de ægritudinib. pect. & pulmon. cap 9. in fin.* Recentiorum peritissimi confirmant de quorum numero fuere Rondelet. *in meth. c. 15.* Guainerius *tract. de pleurit. c. 6. in fin.* Forest. *lib. 16. obseruat in schol. 43.* Marcel. Donat. *lib. 3. de histor. Medic. mirabil. cap. 9.* & opere proprio obseruauit Amat. *lib. 3. centur. 67.* qui emplastris, fomentis, & aliis attrahentibus auxiliis, humorem ad partes extimas attrahendum esse, vnanimiter contendunt.

Hoc potissimùm contingere animaduertes in notha, & spuria pleuritide, quando musculi externi, aut qui supra costas tenduntur, sunt inflammati; quam pleuritidem hanc fœminam fuisse perpessam, liquet apertè; nec enim signa numerat, quæ veram pleuritidis essentiam constituere solent, *vt lib. de const. art. Medic. 15. post med. & lib. 5. de loc. affect. cap. 3.* prodidit Galen. Nam nec febris ita vrget, quoniam in extrema superficie situs est humor, à qua parte non ita integra immutataque putrida fuligo eleuari potest, quæ putredine vehementi cor fatiget. Nec tussis ita molestat; malum enim non ita vias spiritus lædit. Dolor cùm à fluxione ferè pituitosa originem ducat non ita est intensus, nec punctorius. Pulsus non ita durus; musculi enim thoracis externi, cùm molles, & carnosi sint, non ita solent tendere, & indurare arterias, ex Gal. *lib. 4. de caus. puls. cap. 9. in med.* Difficultas respirationis mitior est, quoniam inflammatio non ita est cordi vicina. Quare hæc inflammatio non ita periculosa est, vt pleuritis vera, in qua symptomata sæua, & plena timoris plerunque existunt: pleura enim quæ costas intus succingit, est tunica tenuissima, & acutissimo sensu prædita, & ideò grauiùs dolet, ex Gal. *lib. 7. de vsu part. cap. 21. & lib. 5. de anatomic. administ. cap. 8.*

Et non solùm membrana hæc cingit costas, sed reliquas etiam partes, quæ cauitatem thoracis attingunt, & propugnaculi vicem pulmoni præstat, ne scilicet dum animal respirat, & extenditur, mendis costis occurrat. Ea verò quæ externa est minori sensu prædita, minùs dolet, & minorem consensum cum partibus seruat interioribus, in cuius inflammatione licèt eadem tam vniuersalia, quàm particularia auxilia, ac in vera pleuritide sint necessaria. (cùm ea ratione situs dicatur notha, licèt exquisita dici possit ratione humoris) mitiora tamen esse debent, quoniam affectus partem externam occupat; & maximè in mendosa pleuritide, in qua cautè præsidia administranda, & venæsectio imperanda: quum enim ferè à flatulento humore excitetur, & veram pleuritidem sæpe repræsentet, si sanguinem mittas, ægros præcipites dabis in mortem, vt notat Amatus *lib. 1. centur. schol. 13.*

Obseruatio IV.

Lateris dolore correptus, vena secta illicò occubuit.

AEtius scientissimus auctor *tetrab. 2. serm. 4. c. vlt.* dum agit de inflammatione quæ pleuritis esse putatur, cùm tamen non sit, in hac verba prorumpit. *Multitudine itaque sua succingentẽ latera membranam intrinsecùs distendentes, inferunt dolores: vt imaginatio facta inflammationis, inexpertis exhibeatur; quinetiam vias spiritus intercipientes, spirandi difficultatẽ vehemẽtem inducunt. Vnde quidam Medici errore seducti, vena cubiti incisa, multóque sanguine vacuato mortis causam ægris præbuerunt, &c.* Hæc aurea verba non animaduertens, aut prorsus ignorãs quidam incautus Medicus, in mendosa pleuritide ex flatulento humore concitata, quum acta præsidia non conferrent, venæ sectionem copiosam soli vrgenti dolori intentus celebrandam imperauit; post quam, magis exasperato dolore, & sæuiente murmure in thorace percepto, ob absentiam sanguinis, æger est pressus angore, & sine pulsu, post quinque horas exanimis occubuit; nam venæsectio plus nocet detrahendo calorem natiuum, quam prosit extinguendo febrilem: sunt enim maiora vitæ incommoda ex paupertate caloris natiui, quàm à febrili calore: Lege Dodonæum, *obs. 22.*

HISTORIA XIX. RASIS, de Pleuritide.

Pleuritis sæuissima cum febre valida, intra quartum diem interficiens.

*DIco, quòd vidi quendam * pleuriticum habentem leue sputum nimis, sed * vrina eius erat vehementer rubra & pulsus velox, & lingua grossa, & dum durabiliter fuerant huiusmodi,*

*huiusmodi, & caliditas vehemens * absque sputo, non potuit* A *alleuiari passio, & inde mortuus est in quarto die; vnde mors ipsius, fuit ex febre adusta, non ex pleuresi: quia conuenerunt in eo febres cum * pleuresi, & * corruptio potens in venis; vnde cùm fuerit in defectu virtutis omnino, & non potuerit expuere omnino, licèt emissio sputi fuerit leuis ex * minutione facta sibi * in principio, male fuit ei ex vehementia febris adustæ, eo quòd fuerat macilentus, & cholericus, sed licèt inuabilis fuerit cura pleuresis, eo quòd non fuit ad extinguendum perfectè, & leue faciendum sputum, mortuus est, &c. Rasis* lib. 10. continent. tract. 2. cap. 2.

PARAPHRASIS.

Febrem vehementem, magníque feruoris cum pleuritide miti complicari posse, illámque non à partis B inflammatione, sed ab apparatu morboso, ab humore in genere venoso efferuescente concitatam, nullus dubitauit vnquam, qui facundissimam Galeni doctrinam perlustrauerit. Nam fieri potest, vt paucus humor in partem ruat inflammatam; vel quia suapte natura crassiusculus est; vel quia expellens vasorum vis debilis: vel pars laborans non ita est reddita imbecillis, & noxium à se expellere tentat: cum hoc tamen multa humoris biliosi, & putridi in genere venoso potest esse copia congesta; ex quibus causis febrem ardentem vocatam, oriri, & cum thoracis interna inflammatione leui consistere posse, vsu, diuturnóque experimento ratum est.

Hanc febrim acutam, non solùm ex interna inflammatione, sed ex morboso apparatu concitatam, passum C fuisse hunc ægrum, ardentem illam quidem, ex nimio feruore & incendio subortam, ex signis concomitantibus patet apertè. Vrina enim vehementer rubra, iecoris exuperantem calorem, & efferuescentis sanguinis copiam euidenter ostendit, ex Gal. *lib. 1. prorrhet. com 31. & lib. 2. com. 25. & lib. 6. epid. sect. 5. com.* 14. & Fernel. *lib. 3. patholog.* 13. quod signum, ad dignotionem eorum quæ in vasis continentur, esse præstantissimum, docuit *lib. 2. progn. 26. & 2. prorrhet. com. 2. & 6. epid. sect. 1. com. 10. & 2. feb. 7. & 1. cris.* 12. soli enim vrinæ in vasorum morbis est fidendum. A nimia caliditate pulsum velocem etiam oriri, quam efferuescentis sanguinis copia concitauit, res est manifesta.

Humoris autem adusti contenti in vasis adfuisse copiam multam, lingua grossa satis indicabat: lingua enim D lorium significat, ex Hip. *6. epid. vbi super. cit.* Hæc ergo lingua in febre præsertim adusta & incendiosa apparet, fitque valde sicca à periurenti febre, quæ ignis instar sanguinem inflammans, fuligini potiùs, quàm vapori, similem exhalationem efficit, ex Gal. *lib. 1. de loc. cap. 5. & lib. 4. acut. 4. & 13.* in quibus etiam apparent fauces asperæ & siccæ, ita vt ob excedentem siccitatem ægri loqui non possint, ni priùs fauces humectentur, sic monente Magistro *lib. 7. de vsu part. cap. 14. in fin.* quorum vox clangosa est, vt scitè *lib. 7. de vsu part. cap. 7.* notauit Gal. priùs prædixit Hipp. *lib. 1. prorrhet. text. 17. & lib. 2. eiusd. text.* 12. firmauit Gal. *in com.* Hæc intelligas velim, ni adsit exigua tussis, leuiter irritans: tunc enim mediante motu in tussi reperto, descẽdunt aliquæ à capite & partibus vicinis, vel spiritalibus humiditates, quæ linguam laxat, & mollem reddunt, iuxta Hipp. edictũ *lib. 4. aph. 54. & lib. 6. epid. sect. 2. text. 25.*

Duplicem ergo febris hæc habuit suæ originis focum, E in venis vnum, in thorace alterum: ille sanè fuit præcipuus ob dictas causas, ob quas febris fuit morbus, & non symptoma, ex putredine & vitio succorum in venis, originem ducens, quæ inuicem posse consistere eleganter *lib. 1. cris. cap.* 18. Gal. confirmat, Anaxionis historiam recensens, qui sputo, & sudore iudicatus est, quas excretiones redundantis humoris in thorace, & venis copiam demonstrare, nullus ignorat. Tritum autem est apud doctrinam Gal. *4. aph. 37. & 7. aph.* 42. febrẽ interdum esse morbum, aliquando symptoma, quæ diuisio ad curationem summopere est necessaria, prout Vallesius explicat. *lib. 5. cont. cap.* 23 Hac igitur doctrina instructus auctor, cum febris adusta vehementer vrgeret ex efferuescenti sanguine in vasis prognata, instarétque membranæ costas intus succingentis inflammatio, affectus sane acutus, ex Hipp. *lib. 1. acut.* 8. ad sanguinis missionem accedere ausus fuit, iuxta Hipp. sententiam *4. acut. 19. & 2. eiusd. com. 10. & 11. meth.* 15. & alibi passim. Hæc enim vacuatio tum peccantem humorem exhaurit, tum à parte inflammata reuellit, leuatque naturam, vt deinceps coquat, quod concoqui est habile, & expellat id quod potest expelli.

Sed cùm ad tantam febrem mitigandam, copiosa, eáque iterata sanguinis missio esset necessaria, vires autem deficerent, ob quarum penuriam reiterari auxilium non poterat, idcircò debilitata vi, cohibitóque sputo mortuus est. Adfuisse debilitatem, ex textus serie satis constare arbitror; erat enim macilentus, & biliosi temperamenti, in cuius præsentia, maxima cum præmeditatione feriendam esse venam, docet Auicen. 4. 1. *cap.* 20. Nam macies, & extenuatio non solùm significant carnis defectum, sed etiam sanguinis, spirituum inopiam ostendunt; quare impediunt venæ sectionem, & abiectionem potiùs, quàm vacuationem desiderant, auctore Galen. *lib. 1. aph. com.* 17.

Neque solùm hoc de macie à causis præter naturam contingente, sed de naturali venit intellgendum, quæ temperaturam calidam, & siccam commutatur plerumque; cuius signum est carentia pinguedinis, & gracilitas, auctore Galen *lib. art. Medic. cap. 56. & lib. 2. de temp. cap. 4. & lib. 8. meth. cap. 2. in med. & lib. 9. cap.* 15. §. *Si namque natura gracilis, temperatura autem calida, & sicca, maximè euacuationibus offenditur, &c.* Hanc doctrinam tradit Gal. *lib. 1. ad Glauc. cap.* 14. Sanguis ergo in his copiosè non est extrahendus, si modicè calidi & sicci sint; & nullo modo si lapsi sint valde, quoniam ob pororum amplitudinem, & caloris excessum, spirituum sanguinísque tenuitatem, vena secta promptissimè resoluuntur, ita vt animo deficiant, & vix refici possint. Quapropter prudentissimè monebat Gal. *lib. 10. meth. cap.* 5. *Istis corporibus aduersissimam inediam esse*: hæc enim corpora nimis extenuata & biliosa, deficiente humido nutrimentali excandescunt; & biliosi humores in his corporibus suapte natura exuperantes, extracto sanguine, quo antea refrænabantur, efferuescunt, & alia damna eueniunt, quæ ex vacuatione facta in corporibus impensè biliosis, subsequi, fusè ex veterum, & iuniorum mente explicuimus, *in lib. 1. in com. histor. 64. num.* 4.

Sed ex qua parte Auctor sanguinem emiserit, ex litera textus satis non constat; licèt ratum sit apud Arabes, ex parte contraria mittendum esse sanguinem, vt constat ex *lib. 1. Theizir. tract. 16. cap.* 3. & ex aliorum doctrina liquet apertè, prout *infra* proponemus latè.

QVÆSTIO XIV.

Quòd pleuritis ascendens sit deterior descendente. Contra Vascum Castellum, Medicũ doctissimum.

COMMENTARIVM.

Pleuriticum.] Interalia memoranda, quæ circa humani corporis morbos curandos, à scriptorum clarissimis enarrantur, non in postremis audio celebrari argumentum de pleuritide. Quare cùm à studiis nostratibus, pro huius historiæ interpretatione, in hunc affectum enucleandum nuper diuertissem, inter multiplices de hoc instituto difficultates non defuit quædam illustris, & in cuius explicatione ieiuna est lectio auctorum, quæ doctis communicanda omnibus sese ingereret, Vtrùm scil. pleuritis ascendens sit periculosior descendente.

Pleuritis est affectus frequentissimus: ob assidua distillationes, ob motum thoracis prouocantem fluxiones, & quia pleura redundat multo sanguine, & sita est in loco calido. Deinde est periculosus morbus, & acutus, & in alios morbos finitur deteriores, vt Peripneumoniam, Empyema, Phthisim, & demum cum vehementia, & periculo symptomatum interficit.

Iccircò summus Dictator Hippocrates, natus ferè in miraculum

miraculum, libros de ratione victus in morbis acutis, huic affectui dicauit:nam *libro primo* vniuersam rationem victus in morbis acutis, sub exemplo pleuritidis describit: & in *secundo tertio, & quarto* curationem huius affectus affabrè proponit. Ab Hippocratis ergo oraculis, tanquam à Dei voce(sic enim de eo loquitur Galen, *lib. 1. de vsu part. cap. 9.*) incipiamus exordium nostrum: qui tam memorabiles sententias miro artificio proposuit huius atrocis morbi curationi, vtiles valde. Nam *lib. 2. acut. 10. & 11.* pleuritidem diuidit in ascendentem, & descendentem; dicitque illius signum esse, *Si dolor ad claniculam pertigerit, aut molesta sit, vel brachio, vel mamma, vel partibus septo transuerso superioribus, grauitas. Si verò eas quæ sub septo transuerso sunt partes dolor infestat, nullúmque ad claniculam signum fecerit, tunc descendens pleuritis, appellatur.* Quæ distinctio magni est in arte momenti, quoniam pleuritis ascendens venæ sectione potissimùm curatur, descendens verò purgatione. Vtra autem sit periculosior, nunc agitandum.

Quòd ascendens sit deterior, arguitur primò. Partes superiores sunt calidiores, & sanguinem habent vberiorem, & calidiorem. Ergo inflammatio in illis progenita acutior erit, & deteriora inferet symptomata. Hoc manifestè probauit Galen. *lib. 6. epidem. sect. 2. com. 14.* dum enim superiorum, & inferiorum partium dignitatem venatur, sic ait. *Ideò namque vt plurimùm abscessus in superioribus excitati difficiliores sunt, quòd membra illa maius, quàm inferiora discrimen efferunt, cùm vtraque eodē affectu vexata sūt.*

Secundò. Quantò pars inflammata est vicinior membris præcipuis, tantò est deterior eius inflammatio, & periculosior: sed pleura ascendens, cerebro, gutturi, gulæ, pulmoni, pectori, & cordi est vicinior; & hæc membra citissimè in sui consortium trahit, quarum partium inflammationes, mortiferæ esse solent, ex Galeno *loc. nuper. citato, & lib. 10. meth. cap. 5.* Ergo pleuritis ascendens est periculosior, cùm ex mente Galeni *lib. 4. de præsag. ex pulsibus, cap. 5.* in hac parte sita succingens costas membrana, adhæret septo transuerso, membranísque thoracem intersepientibus, per quas ad cor continuatur: septi autem inflammationem esse exitialem, & funestam, omnes confirmant.

Tertiò. Partes superæ sunt robustiores inferis, quia calidiores; ergo inflammatio in illis generata erit deterior, quoniam maiorem causam arguit, iuxta Senis proloquium *lib. 2. aph. 34.*

Vidit istam controuersiam inter omnes, Petrus Vascus Castellus vir apprimè doctus, *tract. 5. de thoracis affectibus, cap. 7. difficult. vlt.* & contrariam nititur tueri opinionem, multisque ita inducitur opinari. Primò inflammatio quæ exercet pleuram descendentem, oritur ab humore crassiore, & difficulter resolubili, vnde est longior, & diutius affligit: nam thoracis partes superiores, sunt calidiores, & faciliùs humorem impactum resoluunt præ calore, & cùm sint robustiores ipsum citiùs concoquunt. Deinde partes superiores inflammatione sibi proportionali minus offenduntur, iuxta Senis edictum *2. aph. 34.* dicētis. *In morbis minus periclitantur, quorum naturæ, aut ætati, aut consuetudini, aut anni tempori magis congruit morbus, quàm vbi nulli istorum congruit.* Insuper cùm pleura communicet, consentiátque partibus pectoris supernis vel parùm inflammata, facilè eas in consensum, seu condolentiā trahit.

Sed Castellus in hoc difficili Euripo fluctuat valde: nam durum videtur, quòd descendens pleuritis sit ascendente periculosior; quare contrariis rationibus satisfaciendum. Non vrget multùm prima: nam ea solùm probat descendentem esse longiorem; at ascendentem esse acutiorem ratio dictat: nam partes superæ, tenuiori & calidiori vtuntur alimento, & sic febribus, & inflammationibus tentantur acutioribus, & quæ vehementioribus symptomatis celeriùs properant ad statum. Et licèt hæ partes præ robore, & calore contentum humorem citiùs resoluant; tamen cum maiori feruore, & periculo id perficiunt: quare etsi diuturnitate temporis vires non premant; intensione, acutie, & sæuitie symptomatum, cor, cæteráque viscera conspurcant, & fatigant. Nec obstat, quòd superis partibus, vtpote calidioribus inflammationes sint proportionales magis: nam morbus improportionalis materialis plus periculi habet, seruata paritate in magnitudine causæ: hæc cùm sit semper maior in ascendente pleuritide, quum ob ampliores canales, latioresque meatus, ob copiosiorem calorem magis dilatatos, maior quantitas humoris irruat in partes supernas, fit vt sit sæuior, & deterior: præsertim cùm inflammata, illicò cor, & cerebrum in consensum ducat. Quare seruata paritate in robore virtutis, magnitudine, & malignitate, pleuritis ascendens est periculosior descendente.

QVÆSTIO XV.

Quòd exquisitæ pleuritidis febris, aliquādo sit diaria, intermitttens, aut nulla contra communem Medicorum sententiam.

FEbres cum pleuresi.] Vetustissima sententia est, à priscorum scientissimis, aliisque celeberrimis Medicinæ Professoribus, literis commendata, febrem, ad pleuræ, aliarúmque thoracis partium internarum inflammationes, sequutam putridam esse, continuam, ac acutam. Cùm enim pars affecta insignis sit, & cordi vicina, si inflammetur, illi hæc duo necessariò eueniunt, & calor immodicus, & tensio ob repletionem, ex Hip. *lib. 3. epidem. sect. 3. text. 79.* Gal. *lib. de const. art. med. 15. lib. 4. de caus. puls. cap. 7. & 8. & lib. 5. de loc. c. 3. ad fin.* Putrida ergo, & acuta febri tenentur pleuritici, non diaria; hæc enim auctore Galen. *3. de dieb. decretor. vlt.* acuta non est, quia non solum caret periculò, sed magnitudine, ex Galen. *2. aph. 18.* Præterea febres diariæ, neque ex humorum putredine, neque ex inflammatione partium internarum ortum habent, ex Galen. *2. cris. 13.* sed solùm ex inflammationibus externis gigni solent; ex Galen. *lib. 1. de dif. feb. cap. 5.* firmat Auicen. *1. 4. tract. 4. cap. 13.* dum *febres quæ sequuntur apostemata interna, non esse de genere diariarum* asseuerat. Nam non solùm communicatur caliditas cordi, alteratione per continuum facta, sed putrida etiam fuligo in propria substantia eleuatur, quæ cor ponere in calefacto esse potens est.

Ex his euidenter constat, quàm grauiter sit deceptus Vallesius *lib. 5. contr. c. 23.* dū leuissimis quibusdam argumentis probare contendit, febres inflammationum partium internarum semper esse diarias: in cuius rationibus soluendis non est cur tempus conteramus, cùm plures iamdudum id negotium persoluerint ingenuè. Quare pleuriticorum febris est putrida, acuta, & continua, quoniam ob viciniam cum corde, continuò pars inflammata fuligines ipsi putridas transmittit.

Hæc est communis omnium Doctorum sententia, frequenti experimento, ratiónéque validissima confirmata, quam ego quoque libenter amplector, si de frequenti euentu sermo sit. Nam exquisitam pleuritidem posse secum sociam habere aliquando diariam, interdum intermittentem, aliquando sine vlla febri posse consistere, grauissimis auctorum testimoniis palam faciam. Et primò ad diariam accedamus. Cùm enim ad proportionem, & magnitudinem inflammationis febris augmentum sequatur, ita vt si inflammatio sit vehemens, febris caliditas increscat sit necesse, fieri potest, vt sit mitissima pleuritis ex bilioso tenui, & minimè putrefacto sanguine ortum ducens, ex quo diariam concitari Galenus etiam concedit. Adde omnes inflammationes internas non semper acutam febrem habere. Hæc est expressa sententia Galen. *lib. 2. prorrhet. in com. 17.* quo loco *ex hepatis inflammatione non semper oriri febrem acutam* asseuerat, licèt iecur sit pars princeps, & cum corde maximum consensum habeat. In hunc sensum intelligendus est Auic. *1. 4. tract. 4. cap. 13.* dicens *febres panniculorum pectoris esse debiles,* & *in cap. sequenti 14.* dum *ex inflammatione renum febrem vehementem non concitari* confirmat, *immò sæpe intermittentem oriri* pronunciat.

Rursus. Si ab externis inflammationibus febres putridæ oriuntur, ex Hip. *4. aph. 55.* Cur ab internis diaria

non orietur? probat Thomas à Veiga *in com. cap. 5. lib. 1. Galen. de dif. feb.* cum ob cutis densitatem, crassitiem humoris, viarum angustiam, per angustos meatus putrida fuligo ad cor peruenire non possit, sed ibidem remaneat in loco inflammationis circumscripta sola alteratione per continuum facta, vsque ad cor communicata. Licèt enim putridus contineatur humor in parte interna inflammata, ob dictas causas putrida fuligo ad cor peruenire non poterit, saltem quæ sufficiat ipsius humores inficere, & putridam generare. Lege Vascum Castellum *tract. de thorac. affect. cap. 5. diffic. 5.*

Quòd autem pleuritis exquisita interdum detur sine febri, est textus eximius apud Galen. *lib. de constit. art. medic. cap. 15.* dum sic loquitur, suámque sub exemplo pleuritidis expendit sententiam. *Dolet quidem homo, quoniam affectus phlegmone est; species autem doloris pungens, quòd substantia affecta partis est membranea: costis praterea est affixus, id enim quod affectum est costis adhæret; sed ob id latè permeat, quoniam ea ipsa membrana latè diffunditur: febrim quoque tum ex ipso affectu, tum ex situ affecta partis sequi necessarium est: quorum si vel alterum desit, iam non ex necessitate febris aderit. Nam si digitus inflammatione laborauerit, non continuò febris adorietur, quum procul à corde sedem habeat. Nec si ea quidem membrana qua costas contegit, humore tamen duro, œdematéue, &c.* Ex quibus verbis liquidò constrare arbitror, in pleuritide ab humore præsertim pituitoso, & melancholico pronata, nullam aliquando adesse febrim. Patet ex verbo *non continuò*, & vt alij codices legunt, *nec enim si phlegmone digitus doleat, omnino febricitant.* In pituitosa enim, & melancholica pleuritide (quæ ratione situs exquisita vocatur) veritatem habere deprehendo, cùm ob succi naturam, & viarum obstructionem, putrientes vapores eleuari non possint, qui cor putredinosè afficere queant.

Hoc euidenter confirmat Trallianus *lib. 6. cap. 1.* dum pleuritidem exquisitam posse dari sine febri magnifestè, notaui. Extat elegãs historia Hip. *lib. 3. epid. sect. 3. text. 79.* toties à Medicis repetita, Anaxionis, cui pleuritico, durante interna, tam in genere venoso, quàm in vomica putredine, vigesimo abfuit febris. Instat Mercurialis *in com. huius historia*, verbo *vigesima septima*, dicens: Anaxionem passum fuisse recidiuam; nam cùm sudore iudicatus esset vigesimo, vigesimo septimo in febrim iterum incidit, ob humorem relictum in venis & pectore, qui nouam concipiens putredinem, febri amplam præbuit occasionem: Quæ expositio quàm sit Hippocraticæ veritati aduersa, nemo non videt. Nam iudicatio vigesimi diei meritò fuit infida, quia intempestiua, facta enim est ante perfectam coctionem, in incremento medio; argumento est, quòd post iudicium vigesimi, siticulosus remansit, & à pulmone prodibant non bonæ purgationes, hoc est, excreabat cocta, aut pauca, quæ ad minuendm morbum non conferebant manifestè, & idcircò erant inutilia. Neque dicas cum Petro Vaëzio *lib. 1. com. medic. c. 12.* Anaxionem laborasse exquisita pleuritide ex situ, quæ ex melancholico aut pituitoso humore ortum ducit, nam illa fuit biliosa, vt ex symptomatis cuilibet legenti contextũ patere potest.

Quid plura? nonne Auic. 1. 3. *tract. 4. c. 3.* inflammatione mediastini, hoc est, in pleuritide quæ ad mediastinum fit, multo sanè, inflammatione pleuræ, periculosiori, (prout *infra* ex ipsius Auicen. mente probabimus,) & ob colligantiam cum basi cordis, nulla interdum adest febris. Audi ipsum *loco cit.* sic præfantem. *Et non est pleuresis, quum non sint illic dolor pungitiuus, & pulsus serrinus, & reliqua, & in non vera existit subtus pectinem spatula dolor. Et in pura, qua est in velamine distinguente, est dolor declinans ad ossa pectoris, & est permixtio rationis in ipsa, & fiunt vehementiora accidentia, & dolor, & difficultas anhelitus, & non est velocitas vehementia febris, sicut in aliis, immò quandoque postponitur, vsquequò putrefiat superfluitas, & fit fortis valdè, &c.* Vides, vt Auic. in pleuritide mediastini febrem quandoque postponi arbitretur? Scio quàm multa, vt suum Auicennam tueantur, ratiocinentur interpretes. Non me latet, quid in huius loci expositione eruditissimi proferant Costæus, & Mongius, dum mediastinum cartilaginea substantia, carne experte, & suapte natura frigidiori, constare putant; quare minùs facilè putrescere quod in ipsum influit, quam ad latera, vbi pleura sita est, quæ, quia internis costarum musculis inhærent, calidior est. Quæ solutio quam reproba sit, symptomata mediastini inflammationem comitantia planè demonstrant; nam in hac fiunt vehementiora accidentia, vt Auic. *cit. loco* asseruit, hæcque euenire ob maiorem viciniam cum corde, obseruarunt peritiores Anatomici. Quare mediastino maiorem inesse feruorem ob cordis basim est necesse, qui ob continuam frigidi inspirationem remitti non potest, vt rentur illi; hæc enim ratio in omnibus ardentibus febribus etiam locum haberet, in quibus aër licèt inspiretur frigus, ardor tamen, ignísque internus haud mitigari possunt. Dicendum ergo est, verissima Auicennam pronunciasse, quem ipsi incassum explicare conantur. Nam pleuritis exquisita interdum potest dari sine febri vlla. Auctores verò omnes arbitrantes pluritidem non posse constare sine febri, de frequenti euentu intelligendos puta. Interim lege Alphonsum Lupeum Cureleanum *lib. 3. enchiridij, cap. de pleuritide*, qui Alexandri Tralliani mentem miratur valde, cuius dicta citra rationem impugnat.

DVBIVM XI.

Num sputum in pleuritide, coctionis, & cruditatis signum sit.

A*Bsque sputo.*] Licèt ampla sit de sputo apud Medicinæ proceres doctrina, quam inter omnes Mercurialis, Medicus citra omnem aleam doctissimus, ex professo inculcat *lib. 3. de excrementis c. 3.* Nos, quæ auctores præsertim Hip. interpretes, *in l. 2. prog. à textu 43. vsque ad 48.* fusè de sputo in pleuritide agitarunt, in Gal. florentissima vireta diuertentes, inquiramus, non vt transfugæ, verùm inspectores, exploraturi ecquid inde vtilitatis percipi possit. Excrementum ab ore proiectum, vel est saliua, vel sputum: de illa primo loco agendum est. Hanc Grammatici notatione vocabuli, dictam volunt, quia ferè salis est sapore; vel à saliendo, quòd in ore saliat, & crescat. Sed nisi ego fallor, falluntur ipsi: sani enim, & valentis hominis saliua, non salsa immò salsa ægri stomachi, non temperatæ complexionis iudicium est. Qui vim ipsius nouit, potestémque in ore, à saliendo, id est condiendo, & saporem impertiendo nominatam veriùs dicet: cuius enim rei ab ore perci pitur sapor, cuius cibi sensum habebit gustans lingua, saliuæ ope destituta? Itaque eadem corrupta nullus gustus, vel deprauatus: argumento sit os eorum, qui causone vexantur, incensum, aridissimum.

Vtcunque sit, saliua ex pituitæ genere est, quæ per os citra tussim educitur, ex Gal. *lib. 3. de loc. c. 7.* dicitúrque *excrementum glandularum qua sub lingua reperiuntur*, vt Gal. inquit, *lib. 2. de sem. c. 6.* quã lingua sibi assimilat *lib. 5. aph. 39.* cuius duplex vsus, vnus ad discernendos sapores, cùm ipsa sit gustus medium; alter ad humectandum os, quum fuerit ab ipsa voce, & clamore exiccatum: hac enim de causa glandulas in multis corporis partibus, lingua, faucibus, oculis, vtero, & aliis commodè natura constituit. Addit alium saliuæ vsũ Auic. 1. 1. *doct. 4. c. 2. in init.* vt coctionem alimentorum in ore adiuuet, cùm ipsa coquendi vim habeat, ex Galen. *lib. 5 secund. loc. cap. 1.*

Hanc expuere, licèt Persis esset indecorum, & ignominiosum vt refert Xenophon *lib. 4. de exped. Cyri*, quoniam crapulæ, & repletionis certum erat indicium; quam felicitatem habuisse Antoniam Drusi vxorem, quæ nunquam expuit, prodidit Plin. *lib. 7. cap. 19.* nam excrementa emanantia ab ore, quò pauciora sunt, eò videntur maiorem sanitatem indicare: tamen cum saliua naturalis sit, & in homine verè sano reperiatur, si quantitate non excedat, aut extraneum habeat saporem, reproba non est, vt *cit. lib. de loc.* retulit Galen. & firmat Auic. *6. 3. tract. 1. cap. 25.* nam si saliua immodicè excernatur, dicitur *ptyalismus*, vt explicat Mercat. *lib. 1. indicat. cap. 14. in med.* huius affectus causas ingeniosè proponens: idcircò inculpata valetudine fruentes, debent interdum

ab ore ducere saluam, quum ea lingua nutriatur, ex Gal. *lib. 5. aph. com. 39. §. In ossibus quidē id quod in harum cauernis continentur, in hepate verò sanguis. Ex hoc genere est & spumeus humor qui in carne pulmonis continetur, & in articulorum compagibus glutinosus humor, & in testibus, & assistentibus anfractibus semen, & in lingua saliua, &c.* Quapropter glandularum, quæ in faucibus sitæ sunt vsum tot encomiis celebrauit Gal. *lib. 14. meth. c. 11.* & *l. 2. de sem. c. vlt.* De quarum vsu, vide Columb. *lib. 9. de glandulis, in initio.*

Sputum est, quod excernitur ex pulmone per tussim: hoc duplex est, vnum in sanis, in ægris alterum; quod nihil est aliud, quàm *pars humoris peccantis morbum efficientis* veluti *in c. vlt. lib. 2. de differ. feb.* protulit Gal. Quamobrem sputorum vsus, ad cognoscendas morborum causas, aut demonstrandas indicationes, vtilissimus est, ex Gal. doctrina, *lib. 1. aph. 12.* & *lib. 4. aph. com. 71.* & *lib. 6. eiusd. com. 33.* Hinc ex coloribus sputi humorem superabundantem agnoscit Gal. *lib. 6. epid. sect. 3. com. 42. lib. 6. aph. com. 33.* & *lib. 5. de loc. affect. cap. 2.* nam spumans, pituitosus est; pallidus, biliosus; niger, melancholicus; ruber, sanguinem defluentem significat.

Sputum ægrotantium duplex est, vnum bonum, alterum non bonum. Illud tale est, quale hominum integra valetudine fruentium, sanitatem instrumentorum, quibus vis spirandi est demandata, planè ostendens, ex Gal. *lib. 1. cris. cap. 7.* hoc perfectæ coctionis index est certissimus, si album fuerit, læue, æquale, & consistentia neque nimis humidum, neque nimis crassum. Mediocriter crassum, est probè coctum; coctio enim cogit, incrassatque ex Gal. *lib. 4. acut. com. 4.* & *l. 7. meth. cap. 6.* & *lib. 2. prog. com. 33.* Arist. *lib. 4. meteor. cap. 1.* non solùm vrinam, sed etiam deiectionem, quoties bene in ventre concoquatur, & item screationem in pulmonia, & costali, atque etiam pituitam per distillationes, & grauedines, nec non per lippitudinem, & pus in vlceribus. Album sit necesse est, quoniam natura à putrefacientibus causis prohibita, non potuit assimilationem, quam moliebatur, vt in cibo perfectam, assequi: assecuta est tamen qualemcunque, vt coloris fiat similitudo, quando substantia assimilari non potuit: hinc est quod calorem album, qualis est solidarum partium accipit pus, sedimentum vrinæ, & sputum, quod illis respondet, *lib. 1. cris. cap. 18.* & *lib. 4. de rat. vict. 68.* & *78. lib. 2. aph. 47.* & *lib. 5. de simplic. medic. facult. cap. 9.* Debet esse æquale, id est sibi simile, vt *l. 1. de differ. feb. 6.* exponit Galen. quoniam omnes eius partes eundem colorem, odorem, & consistentiam obseruant. Læuitatem adiungit Hip. *lib. 2. prog. 21.* hoc est, vt quo ad tactum, læuorem representet.

Sputum ergo ægrotantium, quod spiritalium partium affectiones mirum in modum demonstrat, ex Galen. *lib. 1. cris. cap. 18.* considerandum est, quando iam aliquid excernitur, verùm id sanies est tenuis, & liquida non qualis saliua. aut naturale sputum, quæ non sputum, sed spuitio aut sputamen dicitur à Græcis: signum debilis, & obscuræ coctionis, principium non excludens. Si verò sanies illa incipit iam crassescere, & permisceri cum sputo naturali, promptiùs, faciliùs, & minori vi expellitur, & in copia maiori, manifestæ coctionis signum est, morbi augmentum significans. Illud verò optimum album, læue, æquale, quod facilè, & in magna quantitate educitur, perfectæ coctionis signum minimè est fallax, & morbi statum adesse demonstrat. Si verò in maiori copia, cum febris, & symptomatum remissione, faciliorique respiratione, morbum ex ratione leuat, declinantis pleuritidis certissimum est indicium.

Sputum hoc si circa initia, hoc est, primis tribus diebus appareat copiosum, morbum breuiat. ex Hip. *lib. 1. aph. 12. lib. 1. cris. cap. 7. lib. 1. de rat. vict. 32.* & *lib. 1. epid. sect. 3. com. 10.* Nam auctore Hip. *lib. 2. prog. 43. secretio in omni dolore, qui affligat circa pulmonem, & costas, citò, promptéque screetur, necesse est.* Cùm enim tunica, qua partes thoracis interiores cooperiuntur, non sit ita crassa & dura, vt corium externum, sed qualis est tunica oculi, & palati, ex quibus ob tenuitatem, & raritatem aliquid semper resudat, ex Gal. *l. 1. aph. com. 12.* & *l. de const. art. medic. 15. ad fin.*

A idcircò ex pleura inflammata aliquid semper resudare solet, momentaneum, sit causa est tenuis, virtus expellens fortis, fluxio pauca, tunicáque minimè densa, & hæc cocta pleuritis appellatur. Si verò ob doloris vehementiam, inobedientiam materiæ, imbecillitatem facultatis æger, nihil mentione dignum expuit, ex Galen. *lib. 2. prog. 67.* tunc sicca vocatur pleuritis, & cruda; non quòd ab humore, intemperieue sicca, aut in parte sicca fiat, vel ex inanitione concitetur, sed quia in ea nihil excernitur. auctore Magistro, *lib 1. de rat. vict. in morb. acut. com. 22.* Aduerte tamen ex Auic. *10. 3. tract. 4. cap. 4.* sæpe reperiri pleuritidem, in qua nihil exspuitur, non quia est fraudulenta, vt ipsius verbis vtar, sed cùm mitis sit, & benigna, ex tenui humore suborta, materia insensibiliter resoluta facilè euanescit.

In sputo cocto, vt sit salutis signum, plura sunt obseruanda. B Morbi causa non debet delitescere, quæ in aliquam partem subitò irruens, repentè mortem adducat, ex Galen. *lib. de const. art. medic. cap. 18.* Non debet complicari aliquis morbus malignus, cuius ratione inopinatò mors contingat: Sic intelligendus Auic. *loco nuper cit. §. Inquit Hippocr. multoties est sputum bonum, facile, & similiter anhelitus, & sunt illic alia signa mala mortalia, sicut species in qua est dolor ad posteriora, & est quasi dorsum patientis eam, dorsum verberati, & vrina eius sanguinea, saniosa, & rarò fit beatus, immò moritur intra quartum, & septimū, &c.* Huius rei duplicem causam assignant interpretes, & quòd pleuritidis causa, non multitudine, aut acrimonia, sed mala qualitate cor fatiget: vel sit maior humoris deleterij in C vasis quàm inflammatâ pleurâ portio; & quòd respiratione parum immutata, sputóque apparente bono, à capite, vel alia parte defluit ad pulmonem excrementum, quod coctum excernitur: quare accidit, vt sputum ex diuersa materia fiat, quàm ex qua fit pleuritis. Deinde vt sputum coctum salutem portendat, morbi causa debet esse homogena, & post coctionem subsequi debet excretio, ex Galen. *2. prog. 67.* & *com. 22. lib. 1. aphor.*

Sputum non bonum multiplex est: spumosum, flauum, rufum, rubrum, pallidum, nigrum; quæ genera sputorum, non sputa propriè, sed sputamina, & expuitiones appellantur à Galen. *lib. 1. de cris. cap. 5.* Hæc ergo sputa, periculum, morbi incrementum, & mortem præsagiunt: de horum genere sunt sputa glutinosa, æruginosa, viridia, liuida, rotunda; quæ omnia, vel excedentem calorem, D vel, immodicam frigiditatem ostendunt, & signa corruptionis, vel incoctionis dicuntur à Galen. *lib. 1. epidem. sect. 2. com. 46.*

Sputa periculosissima sunt nigra, ex Gal. *lib. 2. cris. 10.* & valde spumantia (spumans enim simpliciter solam pituitæ copiam significat, ex Galen. *2. cris. 10.* & *lib. de const. art medic. cap. 17.*) quum in gutture ebulliunt, quo moribundi, constante adhuc mente raucum murmur, ac sonitum reciprocantem edunt, (instantis mortis signum:) cùm enim arteriam vocalem occludi contingat, spiritus qui confertim erumpere gestit, nactus meatum augustum, collapsámque fistulam, gargarismo quodam prodit, ac raucum per læuia murmur efficit, scatebrísque arentes deserit artus. Conglomeratus itaque spiritus, spumáque turgida commixtus, sonitum excitat, (*oremon* Barbari vocant reciprocanti maris æstui assimilem. Alias verò causas ob quas periculum maximum præsagiant. Lege *in lib.* E *2. pro loc. cit.* Galenum, & post hunc, vide Christop. à Vega, qui interpretando Hip. cæteros antecelluit. Cætera de sputo in pleuritide, legat qui velit apud Iacchin. *in lib. 9. ad Almans. cap. 39.* Guianerium *tract. de pleuritide, tit. de sputo.* Ludouic. Mercat. *lib. 2. de morb. intern. cap. 6.* Altimarum, Mercurial. Massariam, Nicol. Pisonem, & alios qui de pleuritide proprium caput conscripserunt.

QVÆSTIO XVI.

Quò ex sanguine corrupto sumatur indicatio ad sanguinem mittendum. Contra Fernel. & Augen. Medicos eximios.

C*Orruptio potens in venis.*] Pertritum, exculcatúmque est vel omnibus, qui primis labris Medecinam degustarunt,

degustarunt, in præsenti sanguinis corrupti in venis, sanguinem vel largissime esse emittendum. Hoc enim placitum, præter diutinum experimentum, Galen. *lib. 9. meth. cap....* eleganti quadam historia confirmat, quo loco *in febre ex putredine sanguinis concitata, usque ad animi deliquium sanguinem emittit*: de qua quæstione plura diximus *lib. 1. in com. hist. 9.* & *in com. histor. 91. 4.* Deo duce, fusè disceptabimus. Hac ratione *in omnibus febribus quas putrescens concitauit humor, sanguinem* imperat *emittendum, lib. 11. meth. cap. 15* Et *lib. 9. meth. 11. tunc venam secat quãdo sanguis redditur inutilis naturæ: fit autem talis, vel quando propriam qualitatem ad vnguem non seruat, nec amplius nutrire potest, sicut prius cùm vtilis esset.* Quare ex praua sanguinis qualitate, & corruptela, (peccatum sanguinis qualitatiuum vocant) indicatio sumitur ad sanguinem mittẽdum. Sequitur Auic. 4. 1. *cap. 20. §. Amplius in corporibus, quæ prolixas perpessa sunt ægritudines, caue tibi à phlebotomia, nisi sanguinis adfuerit corruptio, qua te ad hoc perducat: quoniam tunc phlebotomabis ea, &c.*

Contra hanc veritatem plura obiici possunt, quæ per incuriam transire fas non est. Primo loco offert sese illa eiusdem Galen. sententia, lata *in illo aureo cap. 4. lib. 4. de sanit. tuend. iuxta med.* ibi enim docet, quòd *quando humores valde à natura sanguinis recedunt, venæ sectio non conuenit quoniam plenitudo iam transit per putredinem in cacochymiam.* Deinde, si putredo immediatè à debilitate caloris oritur innati, vt omnis Philosophorum, & Medicorum chorus vnà confirmat, cur *in potenti*, (Rasij verbo vtor, hoc in loco) hoc est, vehemẽti corruptione sanguinis in venis, sanguinem emittemus, si in illius præsentia vires haud possunt esse valentes, & maximè in pleuritide, in qua interdum licèt coctus sit humor, non expellitur tamen multoties, ob debilitatem, thoracem mouentis facultatis, vt 2. *prog.* 67. & alibi Galen. dicebat. Quare putredo sanguinis missione non curatur, ex Galen. 11. *meth.* 14. In tanta ergo corruptione sanguinem mittere non conuenit, ex Senis præscripto, *in lib. 6. epidem. sect. 3. text. 43.* quoniam in his vires non constant, ex Gal. *in com.* dum sic ait. *Expedit* (inquit) *horum aliquibus sanguinem detrahi, quibus scilicet is copiosus est, & nondum insigniter ad alterum humorem conuersus. Non detrahendus est autem, in quibus iam mutatus est, proposito à viribus sumpto antecedente.*

A sanguine ergo corrupto non potest sumi indicatio sanguinem mittendi, cùm phlebotomia tunc citra morbi leuamen vires deiiciat: indifferenter enim omnes humores euacuat, nec putridum magis, quàm integrum, quo fit vt in vitiosorum, corruptorúmque humorum in venis existentium constitutione, venæsectio nil planè immutet, sed eadem persistat humorum proportio, quæ ante sectionem fuerat; quare licèt copiæ nonnihil adimat, cacochymiam tamen, quæ viribus incommodat, non aufert.

Ioannes Fernel. Medicus apprimè doctus, & elegans, *consil. 45.* & Horat. Augen. haud dilutæ auctoritatis vir, *tom 1. epist. lib. 11. epist. vlt.* accusare Galenũ non desistunt, quòd nihil constans, ac firmum de hac quæstione stabiliuerit, quæ ita ardua est, vt multorum torqueat ingenia. Siquidem dum sanguis effluit impurus, crassus, ac niger, aut aliquo alio vitio infectus, largissimè sanguinem detrahit; quum verò purus, ac floridus, è contra. Quare Medicorum tanta est varietas, ac discordia, vt vix quisquã illius de hac re sententiam firmam hactenus sit assecutus.

Immeritò tamen Galenum reprehendere ausi sunt. Nam à sanguine vitioso sumitur indicatio ad sanguinem mittendum. Hoc, præter citata ipsius testimonia, palàm facit, latum *in lib. 5. meth. 15.* quo loco in phthisi, affectu sanè, in quo vires haud possunt esse valentes, sanguinem mittit, potissimùm quibus veluti limus quidam vitiosus, & crassus totus est sanguis, & *in lib. 6. epid. sect. 3. com. 29.* in muliere Romana valdè extenuata sanguinem mittere non recusauit, ea præsertim ratione ductus, quòd vitiosus sanguis exiuit, colore liuidus, liquidæ pici, & colore, & crassamento simillimus. Sanguis igitur leui putredine, & reducibili ad benignum infectus, quocum adhuc natura consistat, nuncupabitur sanguis vitiosus, à quo sumi indicationem ad sanguinem mittendum, colligi potest ex Gal. *lib. 2. aph. 17. iuxta fin.* & *in art. medic. cap. 89. §. Esto enim si ita contigerit, ex humoribus putrescentibus accendi febre, &c.* Tunc enim venæsectio magnum præbet vsum, & ventilatione semiputridi, & vacuatione integrè putridi: nisi imaginemur putredinem ita creuisse, & esse consummatam, vt eius causa sanguis propriam formam amiserit, & in alienam naturam degenerauerit, nam tunc inutilis est phlebotomia.

Opposita verò hac ratione solues. Dic ad primum. Galen. dictum locum habere in corporibus sanis, & neutris, cùm ibi Galenus versetur in parte de sanitate tuenda, nos verò loquimur de iis qui actu iam ægrotant. Vel dicendum magnam illam distantiam à natura sanguinis, non aliunde quàm à virium imbecillitate desumi: hoc colligitur ex Gal. *lib. de curand rat. per sang. mis. cap. 9* dicente, in plenitudine crudorum succorum inutilem esse phlebotomiam, quoniam iis virium robur non adest: Si verò vires cum sanguinis putredine constent, existimandum non est humores à natura sanguinis valde esse distantes; præsertim quando sanguis vitiatur manente ipsius forma; nam sanguis putrescens etiam plenitudinem constituit, immò sæpe cacochymia intra vasa constituta venæsectione commodè minuitur: explicat eruditè Augenius *lib. 4. de sang. mis. cap. 4.* Quare putredo sola sanguinis missione non curatur, sed remediis etiam concoquentibus, quæ post sanguinis missionem celebrari debent; tunc enim parcius sanguinem extrahere oportet sumpta indicatione non à putredine, sed à viribus, vt scilicet possit æger ad putrescentium humorum coctionem sufficere, qui post phlebotomiam in vasis relinquuntur.

Sanguis igitur vitiosus, omnino corruptus, & putris si abundet, ita vt vires langueant, ipséque insigni conuersione in alios humores sit mutatus, tunc nullo modo emittendus sanguis, sed purgatio celebranda. Ex quo patet, corrigendam esse literam Auic. 4. 1. *cap. 20. iuxta med.* cum ait. *Et similiter oportet, vt ex minutione febricitantis, cuius febris non est ex putredine minoratio fiat*: nã magis quadrat, vt legatur, *cuius febris est ex putredine.* Ex quibus ad argumenta patet responsio. Legi Spicilegium Moxij in quo pulchre agit de curandis febribus per venæ sectionem, quas putrescens humor accendit.

QVÆSTIO XVII.

Quòd in pleuritide, à parte affecta sit hauriendus sanguis. Contra plurium Iuniorum decreta.

M*Inutione facta.*] Historias de pleuritide, morbo notissimo, ac frequentissimo exponentes, quò feliciùs rerum difficultates emensi, demum exoptatam contingamus metam, hanc difficilem quæstionem de venæ sectione, ex omnium pene auctorum decreto Laconicè perlustremus. Cæterùm quoniam vniuersa Medicorum schola, magistros suos multiplicibus telis oppugnat, eorúmque mentem in varios sensus distorquet, non erit molestum, in illorum hortulos, multis sæpe doctrinæ floribus peramœnos paululum diuertisse.

Medicorum scientissimus *lib. 2. acut* 10. *&* 11. & *lib. 4. eiusd. text. 72. & 73. in pleuritide ab affecto latere sanguinem hauriendum iubet.* Eius sententiam amplectitur Galenus, *in com.* & *lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 16.* & alibi sæpe. Attende quàm fuerint solertes, acuti, & graues; & quanti fecerint rectitudinem in omnibus vacuationibus ab ipsa natura tantopere obseruatam, cuius vi facilior, & felicior multò vacuatio contingit. Illa enim quando crisim molitur, & per abscessum sanguinis fluxum, aut aliam quamlibet vacuationem, noxium humorem expellere tentat, operatur semper recto tramite. Quare si Medicus ipsam rectè operantem imitari tenetur, secundum rectitudinem operari debet. Hæc est causa à Gal. variis in locis decantata, ob quam inter perfectæ crisis conditiones, eam reponendam statuerit, quòd fiat recto tramite: nam *hoc modo celebrata euidentem attulit vtilitatem, ita vt & qui patiuntur & familiares ipsorũ sæpe numerò obstupescant*, vt 3. *cris. c. 3. lib. 1. aph. com. 20.* & *lib. de curãd. rat. per sang. mis. 14. 15. 16.* protulit

protulit Galenus: cuius doctrinam eleganti poëmate confirmat Franciscus Boussuetus *lib. 7. de arte medendi, tit. de pleuritide.* A

Venerandus Senex *lib. 6. epid. sect. 2. text. 12.* sic pronunciat. *Secundùm rectum, & costarum dolores, & præcordiorum contentiones, & lienis elationes, & ex naribus eruptiones, &c.* quam lectionem vt dilucidam, & medicinalem Gal. approbat, *in com.* nec immeritò; nam, vt notat Fuchsius *ibi,* monet Hippoc. quòd naturæ in expellendis excrementis motus diligenter à Medico sit aduertendus, qui si in rectum sit, robur naturæ significat: neque enim vacuationi locus alius commodior est, quàm qui vicinus existit, & secundùm rectum procedit. Iure ergo optimo in omni vacuatione recta partium positio est consideranda, ex Gal. *lib. 5. meth. cap. 3. & lib. de curand. rat per sang. mis. cap. 11.* Auic. 4. 1. *cap. 3.* Hoc intelligendum est dummodò rectitudo agnosci possit; nam difficile est eam in omnibus B agnoscere: veluti quum varices, haut hæmorrhoïdes insaniam sanant; sanguis vacuatur per vterum; humor noxius per aluum, aut vrinam expellitur. Ex his constat, partes è directo positas magis inter se consentire, & frui. Hoc probat euidenter Gal. *lib. 14. de vsu part. 7.* quoniam, inquit, dextra vteri pars tantò est sinistra calidior, vt ratione caloris adaucti mares effingat; est autem exuperantis caloris causa, hepatis rectitudo. Licèt autem omnia omnibus consentiant, ex Hip. *lib de aliment. num. 4.* tamen præter generalem consensum, particularis inter partes, per communes, & affines venas obseruari debet; nam vena quædam alteri parti magis quàm aliæ consentit. Si C enim incideris in eas quæ non consentiunt, neque affectæ parti medeberis, & semper lædes, vt *libro. de opt. sect. cap. 5.* Gal. docuit. In quo tamen consistat rectitudo, disputant Fernel. *lib. 2. meth. c. 5.* Vallesius *lib. 7. cont. c. 4.* Mena *in com. cap. 15. Gal. in lib. de sang. mis.* Saluus Sclanus *1. aph. 21.* Vega *lib. 2. art. medic. sect. 5. cap. 5.* & nuperscripsit Castrensis eruditissimè, *lib. 2. opuscul. quæ ex quibus, cap. 14.* Cur autem vacuatio secundùm rectitudinem celebrata tantopere iuuet, explicat inter citatos exemplis appositissimis, & manifestissimis Veiga *in com. cap. 95. lib. art. medic. Galeni, in principio.*

Deinde, si ex Galeni doctrina *lib. de curand. rat. per sang. mis. 16.* rectitudinem obseruandam præmonentis, *Sanguinis missio in pleuritide facta è latere affecto, manifestam sæpe attulit vtilitatem; ex parte verò opposita, aut nullam, aut post longum temporis interuallum,* vt eruditè admodū Hieronym. Nōnius Olysip. explicat *in com.* cur à parte dolore D tentata venæsectio non celebrabitur semper, vt prædixit Hippocrates? Si enim auxilia debent contendere cum morbis in magnitudine, & celeritate, alienum à ratione est in morbis acutis, & citam vacuationem expostulantibus auxilia differre, quæ vtilitatem celerem sunt allatura. Igitur si sectio lateris oppositi non iuuat, nisi post longum temporis interuallum, ea ex hac parte celebranda non est, quoniam non ita citò succurrit, vt acuties morbi efflagitat: *Quæ enim celeritatem desiderant, celeriter adimplere oportet,* vt *lib. 1. acut. text. 8.* docuit Hippocrates. Clamitent ad rauim vsque Manardus *12. epist. 5.* Altimarus *prop. cap. de pleuritide,* Trincauellius *proprio tract. de secanda vena in pleuritide,* qui hunc Gal. contextum in varios sensus distorquent; quum in eius doctrina omnia sint ita plana, vt cæcus sit qui veritatem hanc luce clariorē non agnoscat. E

Fatemur quidem simplicissimam reuulsionem, & in morbo non ita acuto factam, ex distantissimis partibus esse celebrandam; vel quando paucissimus humor in pleura continentur, maior tamen copia adest humoris fluentis, & fluxuri: tunc si minima humoris portio in parte affecta sit impacta, & febris non ab inflammatione, sed à copia peccantis humoris in genere venoso fixi ortum ducat, tunc in initio initiante morbi, dogma Arabum defendi potest. Vel si de præseruatione intelligas, verissima dices: nam in annua pleuritide, è contrario latere exercenda est, antequàm inuadat, vt aduertunt Montanus *in com. cap. 88. art. medic. Galen.* Ludou. Mercat. *lib. in dicat. 4.* Capiuac. *lib. 2. prax. cap. 13.*

Quapropter in pleuritide, aliisque inflammationibus internis, ab affecto latere secandam esse venam perpetuò, cum Galeno concedimus; à quo docemur, seruata etiam sufficiente contrarietate, quæ est à brachio ad pleuram, feriendam esse venam, quæ maximum cum affecta parte obtineat consensum, & tum reuellere, tum vacuare queat quod opus vna eademque phlebotomia perfici posse, testis est Galenus *lib. 2. acut. 10. & 13. method. cap. 11.* hoc enim quoniam putarunt aduersarij esse falsum, in grauissimos errores inciderunt. Galeni partes tuentur Oribas. *7. collect. 5. & lib. synops. cap. 10.* Aetius, ex propria sententia, *tetrab. 1. serm. 3. cap. 12,* licèt ex Archigenis mente, ex latere opposito detrahendum sanguinem asseueret, *tetrab. 2. serm. 2. cap. 68.*

Quis ergò summi Dictatoris edictum peierare audebit, aut pertinaciter noua condere dogmata, aut nouas leges? cùm primi Medicinæ parentes nullis ambagibus fulti, euidentissimam doctrinam promulgarint, sine fucō & fallaciis expositam, immò validissimis rationibus, mira industria, assiduo experimento confirmatam, posteritati commendatam reliquerint.

Videbis Arabum præcipuos in hoc negotio discordes valde: nam Auicenna *10. 3. tract. 5 cap. 1.* Rhasius *cap. 57. in lib. 9. ad Almans.* Serapio *tract. 2. cap. 21.* Isaac *lib. 6. pract. 11.* è saphræna partis oppositæ sanguinem esse exhauriendum suadent, & sit corpus sit plethoricum, ab opposito latere: timent enim ne secta vena, præsente copia multa, tota humoris machina in affectam partem ruere possit, faciátque pleuritidem grauiorem. Auenzoar *lib. 1 Theizir, tract. 16. cap. 13.* secat basilicam lateris oppositi, *quamuis quibusdam nouis Medicis* (inquit ipse) *nostri temporis videatur, quòd sit minuendum ex eadem parte ægritudinis inducēdo super hoc verba logicalia, & sophistica, quod mihi nullatenus videtur rationale, neque verum, immò credo certissimè, quod facere illud, omnino est mores infirmi, &c.* vt aliter quàm Auicenna, ea de re existimasse visus sit Mesuë *tract. de ægritudinib. pect. & pulm. c. 7.* secat basilicam lateris oppositi; vt saphænam dextram, si sinistrum latus laboret: quam opinionem verissimam esse contendit Cesar Optatus *peculiari tract. de pleuritide:* & maximè si pestilens, aut maligna inflammatio sit, vt probat Manardus *14. epist. 1.* quoniam à corde cæterísque præcipuis partibus peccantem humorem longissimè diuertit.

Sunt qui è latere contrario semper tundendam venam constantissimè asseuerant; de quorum numero, præter plurimos de pleuritide proprium caput conscripserunt, extant Gentilis, Iacobus de partibus, Matthæus peritus *in com. cap. 1. Auic. in fen. 10. lib. 3. tract. 5.* Nicol. Florent. Thurinus Pisciensis, Thriuerus, Benedict. Victorius, Iacchin. Arnaldus, Guainerius, Gattinaria, Vallescus Tarantinus, Piso, Harculanus: immò Costæus, & Pauls Mongius, doctissimi Auicennæ interpretes id confirmant.

Vesalius summi ingenij vir, *lib. 3. de fabric. cap. 1. & 7. & in epistola huic operi dicata & lib. de radice Chynæ. ferè per totum,* quem sequitur Thaddæus Dunus *lib. 4. de ven. sect. c. 5.* semper è latere dextro faciendam esse phlebotomiam sibi persuasit, quòd Azigos vena, seu coniugis expers, à dextro latere oriatur, quæ tam dextras, quàm sinistras costas alit; quare in pleuritide, dextri brachij axillarem semper esse secādam monet, siue pleuritis partem dextram, siue sinistram occupet. Hanc opinionem redarguunt Valles. *7. cont. 4.* Amat. *lib. 1. cent. 52.* Ludouic Duretus *lib. 2. in Coacas Hip. cap. 13. in com. sent. 2.* Gueuara *lib. de re anatomic. c. 3.* Andreas Laurent. *lib. 4. de re anatom. quæst. 5.* Sanctor. Sanctorius *lib. 3. de euitand. erorib. medic. cap. 17.*

Peritissimus Lusitanus *in com. cap. 95. art. med. Gal. proposit. 2.* experimento confirmat, frequentes pleuriticorum dolores nil per affectam partem leuatos, repentè aduersæ sectioni succubuisse, quoniam fluxionis origo ab aduerso accedebat: quare fit, vt seruata rectitudine extremus distantissimúsque locus magis prosit. Quem auctorem si de præseruatione intelligas, illum à calumina liberabis. Sæpe enim accidit, vt à liene vel hepate, in pleuram dextram vel sinistrā, humor tenuis, & biliosus confluat, qui laterum ex interuallis pariat dolores, qui misso ex axillari vena sanguine

sanguine leuantur, sic enim ad originem fluxionis reuulsio fit. Si verò de curatione interpreteris, illius opinio amplectenda non est: nam licèt fluxio ex aduersa parte accedat, interdum oportet spernere vnam indicationem, propter aliam vrgentiorem, ex Galen. *lib.* 10. *meth cap.* 1. præstantior autem indicatio est quæ sumitur à parte affecta, & dolore tentata: cùm enim hæc sit præcipuis membris vicina, sui auxilium citissimè expostulat, vt probant Cardozus *lib. de sex rebus non naturalib. cap.* 11. *quæst.* 5. Bartholomæus Perdulcis *lib.* 3. *vniuers. medic. cap.* 5.

B Nuper Galenus *proprio tractatu, de secanda vena in pleuritide*, varium mittendi sanguinis locum assignat, pro varietate partis mandantis fluxionem, sequutus forsan Alzaharauium *lib. pract. tract.* 11. *cap. vlt.* nam si è capite oriatur fluxio, è cephalica; si à vena caua, & musculis thoracis, ab interna; si è partibus infra renes, è talo extrahendum sanguinem consuluit. Sed hæc opinio non omni ex parte vera est, & ex supra dictis facilè redargui potest. Attende, quomodo in secanda vena in pleuritide, huc illúcque Euripi modo agitati, ab Hippocratica, immò Galenica via recta recesserint, quorum dissidentes inter se sententias ad plenum referunt Argenterius *lib. de consult. rat. cap. vlt.* Franciscus Vallarinus *lib.* 2. *canon. medecinal. canon* 13. Victor Trincauellius *tract. de vena secanda in pleuritide*, Iulius Guastauinius *lib. de loc. medic. select. cap.* 23. Renatus Morellus *in appendice Brissoti, in lib. de sang. mis.* Sennertus *lib.* 2. *praxis, part.* 2. *cap.* 16. *quæst.* 4.

C Relictis ergo aliorum opinionibus, ne in iis refutandis sim multiloquus, firmiter assero, semper in pleuritide ab affecta parte sanguinem esse emittendum: nam præterquam quòd iam omnibus ventum est, secare more Græcorum venas, à parte vbi dolor est, vt *lib.* 4. *acut.* 10. & 72. Vallesius firmat: hoc placitum esse verissimum euidentissimis rationibus confirmant Argenterius *lib.* 1. *aph.* 21. Christoph. à Vega *lib.* 2. *art meth. sect. cap.* 1. Cardanus *l.* 1. *cont. tract.* 2. *cont.* 8. Saluus Solanus *in com. sent.* 21. *lib.* 1. *aph.* Fernelius *lib.* 2. *meth. cap.* 5. Petrus Brissotus *contra Dionysium*, Georgius Gomez, Monardus, & alij *proprio tract. de secanda vena in pleuritide.*

D Sed ex his omnibus placuit potiores rationes decerpere, ne illarum varietate lectores interturbentur. Sic ergo argumentis, & auctoritatibus Græcorum placitum munire oportet quarum prima est. Illa reuulsio commodissima est, quæ humorem à termino defluxionis ad originem reuocat: atqui fermè semper defluxiones à locis rectis & communibus fiunt: sed sectio ex vena recta, & communi commodè succurrit necessitati, reuellendi humores fluentes, & simul auxiliatur alteri necessitati, vacuandi humores contentos in parte affecta. Ergo sanguinis missio ex eodem latere eligenda, potissimùm in principio internarum inflammationum. Maior patet ex Galeno *supra*. Minor, sensifica demonstratione probatur: videmus namque in iecoris inflammatione optimam crisim fieri, si sanguis è nare dextra, ex Galen. *lib.* 3. *cris. cap.* 3. malam verò existere, si contrà fiat: nam *lib. de curand. rat. per sanguinis mis. cap.* 16. concludit Galenus, reuulsionem, quibus in directum adhibetur, euidentem vtilitatem celeriter ostendere; quibus contrà, non ita. Neque enim humorum tantùm fluxus fit secundùm rectitudinem, sed

E etiam communicatio vaporum. Ita læsa parte dextra vteri, dolet pars dextra capitis; & læsa parte sinistra, dolet capitis pars sinistra. Et si caput ex ventriculo dolet, dolet frons; si ex vtero, dolet occiput, quia secundum rectitudinem supraponitur vtero. Præterea dicta rectitudo non solùm facit ad fluxum humorum, & communicationem vaporum, sed etiam ad communicationem simplicis qualitatis; sic refrigerato rene dextro, crus dextrum refrigeratur; & si iecur incaluit, dextra manus, & pes exulcerantur, & ardent: si lien, sinistra propter rectitudinem tantùm: similiter ex eadem causa dextra sunt calidiora sinistris, ex Galen. *lib.* 14. *de vsu part. cap.* 7. propter rectitudinem, quam habent ad iecur.

Secunda. Quando interna adest inflamatio, conuenit simul vacuare gratia humoris defluxi, & reuellere gratia humoris fluentis; sed hæc omnia perficiuntur vacuatio-

A ne facta seruando dictam rectitudinem, & communitatem. Ergo è latere partis affectæ sanguis hauriri debet. Quòd autem ita etiam fiat reuulsio (in quo tota vis controuersiæ consistit.) vltra auctoritatem Galeni *lib. de sang. mis. cap.* 15. 16. & 5. *meth.* 3. Ostenditur, quia ex Hip. & Galen. *lib.* 5. *aph.* 68. à parte posteriori capitis ad anteriorem fit reuulsio: atqui distantia quæ est à latere affecto ad venam quæ in brachio secatur, est multò maior. Igitur & per illam fiet reuulsio. Præterea ex Auicenna 4. 1. *cap.* 3. ad reuulsionem sufficit distantia, quæ est ab humero ad humerum: sed ea quæ est à latere ad cubitum maior est, vt patet. Igitur illa sufficit ad reuellendum.

B Tertia. In principio inflammationis, intentio est cohibere fluxum humorum ad partem affectam, & hoc ex methodo curatoria prærequirit ablationem causæ defluxionis, quæ causa ex Gal. 13. *meth.* 5. & 6. potissimùm est dolor partis, & calor eiusdem, propter inflammationem, & calefactionem humoris contenti in parte affecta. incipienda igitur curatio ab huius humoris vacuatione, quæ commodissimè fit seruata rectitudine, & communitate, à parte verò distantissima, non item.

Quarta. Si phlebotomia fiat extra rectitudinem, & communitatem, oportet illam ampliùs frequentare, vt faciunt barbari, quousque fiat vacuatio humoris contenti in parte affecta; quod in huiusmodi phlebotomia tardiùs fit, quàm in ea quæ seruat rectitudinem, & communitatem.

C Quinta. Si celebretur venæsectio extra rectitudinem, & communitatem, extrahitur bonus sanguis, & relinquitur malus in corpore, vt frequenti constat experimento, & probat Galenus *lib. de tremore, & palpit. cap.* 5. *in fin.* dum sic inquit: *Alia enim alij corporis parti vena communicat, oportétque vacuationes semper ex omnibus moliri: nam si venas quæ nihil parti affectæ communicant, incideris, neque affecta medeberis, & sanam semper offendes. Necessarium igitur nunquámnon videtur, vt is qui rectè medebitur, causam ex qua affectus oritur, agnoscat, &c.* Cùm igitur non seruata rectitudine & communitate ob causas dictas multò magis debilitetur virtus, quam religiosissimè in pleuritide seruandam docuit Galenus *lib.* 10. *meth. cap.* 5. videtur ex parte distante celebranda venæsectio, seruante tamen rectitudinem, & communitatem cum parte affecta; sic enim vnico auxilio occurrimus duplici necessitati reuellendi scilicet, & euacuandi: posse enim remissionem simul, & euacuationem vnà venæsectione præstari, testis

D est locupletissimus Galenus *locis suprà citatis*, nam in principio inflammationis adest necessitas reuellendi humorem fluentem, & fluxurum, & euacuandi impactum, & fluxum.

Et vt videas, quantum momentum in exequendis vacuationibus habeat rectitudo, vide Galenum *lib.* 13. *method.* 11. & *lib. de sang. mis.* 16. & 2. *acut.* 11. qui licèt multi fecerit communitatem, tamen huic prætulit rectitudinem: nam in inflammatione iecoris non apparente basilica, quæ cum iecore communitatem habet, secat medianam, & rursus hac non apparente secat humerariam; nec accedit ad sectionem basilicæ brachij oppositi, quæ maiorem communitatem habet cum iecore, quàm vena humeraria partis affectæ; quoniam huius sectio propter

E rectitudinem plus potest, quàm sectio illius ob communitatem: quæ solutio certior est alia, quam, tradit Manardus 12. *epist.* 5. *post. med.* Lege Castrensem *lib.* 2. *opusculi, quæ ex quibus cap.* 17.

Sed offensacula potissima sunt euertenda, quibus Arabicæ familiæ strenui duces, Barbari omnes, & Iuniorum peritissimi eos sequuti, Græcorum sanissimam doctrinam conuellunt. Primò sic. Tunc temporis conuenit reuulsio, quando humor confluit ad partem affectam, sed in principio pleuritidis humor fluit: Ergo hoc tempore reuulsio à parte distante, & opposita quadra celebrari debet, ex Galen. *lib.* 4. *meth. cap.* 6. & *lib.* 5. *eiusd. cap.* 3. vacuatio autem ex parte affecta magis auget, & concitat defluxum humorum ad illam. Hoc modo *lib.* 2. *ad Glauc.* 2. *prope initium*, in affectibus partium supernatum sanguinem per inferiora emittit, & in inflammationibus partium infernarum,

infernatum, è contra; quia (vt inquit,) fluxionis motum A ad contraria retrahere expedit. Dic, in pleuritide non adesse solam necessitatem reuulsionis, sed euacuationis: quoniam in initio portio humoris in parte est impacta, & facta phlebotomia à latere affecto, sufficiens seruatur distantia requisita ad reuulsionem. Locus verò ex *lib. 2. ad Glauc.* intelligendus est de externa inflammatione, vtpote cubiti, aut humeri: nam inter partem affectam, & venam rectam communem secandam, adest notabilis distantia sufficiens ad reuellendum; alias enim magis augebitur fluxio ad partem affectam. Ob eam causam Galenus *lib. 13. meth. vno crure malè affecto, scarificat reliquum*, non seruans rectitudinem; & *manu laborante scarificat crura*, non seruans rectitudinem. Sed cur affecto vno crure, secat reliquum, & non similiter affecto vno brachio, secat alterum? B Dic, hoc etiam commodè fieri posse, quando inflammatio partes externas occupat, non verò in pleuritide, sæuo sanè affectu, in quo illicò reuellere, & euacuare licet. Hoc modo Celsus *lib. 2. cap. 10.* vno humero malè affecto, ab opposito brachio sanguinem mittit; nec id negat Galenus *loc. cit.* sed solùm insinuat, nos in huiusmodi exemplis, rectè posse venæsectionem exercere, prætermittendo rectitudinem, aut communitatem.

Secundò. Galenus *lib. 5. aph. 68.* docet reuulsionem fieri ad contraria, idque tripliciter, secundùm longitudinem, id est, secundùm partem supernam, & infernam: secundùm latitudinem, hoc est, secundùm dextrum, & sinistrum: secundùm altitudinem, seu secundùm partem anteriorem, & posteriorem. Atqui si in pleuritide lateris dextri, verbi C gratia, fiat phlebotomia ex brachio eiusdem lateris, vt secundùm sententiam Græcorum fit, nulla ex his tribus contrarietatibus seruatur. Igitur in principio, in quo reuellere conuenit, ex eodem latere celebranda non est. Dic, prætermittere Galenum *loc. cit.* quartam contrarietatem ad reuellendum, quæ est à centro ad circumferentiam, siue ab interioribus ad exteriora, de qua meminit Galenus *lib. de reuulsione, & lib. 5. meth. c. 3.* dum sic dicit: *Reuulsio verò in ijs quæ suprà sunt omnibus, deorsum agitur: sursū, in ijs, quæ sunt infrà. Præterea à dextris ad sinistra, sicut ab his rursus ad illa: similiter ex ijs, quæ intus habentur, ad ea, quæ foris sunt: contráque ab his ad illa.*

Tertiò. Eadem ratio præseruationis, & curationis: sed in vacuatione præseruatiua, Galenus *lib. de sang. mis. 19.* è parte distantissima, nempe ex crure euacuat, in illis qui Comitiali morbo, vertigini que sunt obnoxij, edoctus ab D Hip. *lib. 2. de natur. human. text. 9.* Ergo incipiente inflammatione similiter faciendum. Dic primò, quòd licèt secta qualibet vena totum corpus exhauriatur, vt monuit Gal. *lib. 2. acut. 10.* tamen non ita æquè, atque similiter vacuationem offerre studemus: ineunte vere, gratia præseruandi, non adest affectus particularis, qui pro sui curatione celerem opem, & ex propinquiori, certóque loco expostulat; tunc enim non conuenit venæsectio ex quauis parte celebrata, quæ omnia contrario modo eueniunt in præseruatione.

Quartò. Paulus *lib. 6. cap. 40* in particulis recenter inflammmatione tentatis, ex opposito sectionem moliri docet. Dic, Paulum velle in inueteratis inflammationibus, in quibus iam cessauit defluxus, & intentio est solùm euacuare, venæ sectionem esse celebrandam per partem affectam, vel per particulam ei vicinam; at in inflammationibus incipientibus sectionem faciendam esse ex opposito, E hoc est, ex parte distante, quæ opposita sit parti affectæ, aliquo modo contrarietatis ex illis quatuor superius explicatis, scilicet, supra, infrà, intrò, antè, retrò, dextrorsum, sinistrorsum. In hoc itaque opinionum portento, tu mediam Græcorum viam tene, quippe hanc tenuere beati.

* *
*

QVÆSTIO XVIII.

Quòd vigente coctione, tam in pleuritide, quàm in morbis vasorum possit sanguis tutissimè mitti. Contra Fernelium, & Augenium, Medicos doctissimos.

IN principio.] Posteaquam satis superque de pleuritidis medela per venæsectionem disseruimus, aptissimum, (opinor) fuerit, inseruisse huic potissimum loco, quæ Hippocrates circa tempus, in quo hoc præsidium celebrari debet, literis prodenda censuerit. Quæsitum enim sæpeinter classicos, ac primæ notæ conditores, sitne exequenda solùm in principio morborum venæsectio, an in statu aliquando possit imperari. Rectè illud à summo Dictatore in suis Aphoristicis oraculis *lib. 2. aph. 29.* inculcatum, inchoantibus morbis tentandas esse vacuationes: nam in statu melius est quietem habere; tunc enim natura concoquit, ac vtile ab inutili discernit. Hanc ergo debilitare, factáque eo tempore phlebotomia distrahere, piaculum est, vt expresè *in com.* protulit Galenus. In hunc sensum intelligendus est ipse, *lib. 4. aph. text. 10* in acutis eadem vacuandum humorem noxium præcipientis, hoc est, in initio initiante, antequam robur corporis dissoluatur, vel febris caliditas increscat, vel ad aliquam partem præcipuam decumbant ij, qui per corpus vagantur humores. Huc spectat Hippocratis dictum *in epistola ad Crateuam, num. 18. ab omni quidē arte alienares dilatio est, verùm maximè in medicina, in qua dilatio animæ periculum parit. Quare auxiliari ne differas: nam semel pereunti nulla postea suffragia prosunt*, vt Mesuë inculcat *in præfatione sua.* Nam, vt rectè inquit Auicenna 1. 4. *tract. 2. cap. 7. Sanguinis missio cùm postponitur à principio, non est amplius intentio.* Hoc primus omnium Celsus elegantissimus confirmat *lib. 2. c. 10.* dum sic ait. *Sed vt aliquando etiam primo die sanguinem mittere est necesse, sic nunquam vtile post diem quartum est; quum iam spatio ipso materia & exhausta est, & corpus corrumpit, vt detractio imbecillum id facere possit, non possit integrū, &c.* Deinde in statu omnia fortiora, & natura maximè à symptomatis est afflicta & oppressa: non est ergo eo tempore remediis exagitanda. Nam febris maior quæ in statu apparet, ex maiori conatu naturæ, feruore, ebullitione, & pugna ortum ducit, quibus cessantibus, illa solet mitescere: quare si tunc sanguinem mittas, citra morbi leuamen, vires deiicis. Hac lege ducti Medici ante Hippocratem, vltra quartum diem venam non secabant, vt notanter aduertit Galenus *lib. 3. epid. sect. 3. commēt. 79.* in principio enim vires magis sunt liberales, & copia multa; & maximè in pleuritide, ad cuius curationem in statu, viribus opus est: nam sæpe humor est concoctus, & non expellitur ob mouentis thoracem facultatis debilitatem, vt *lib. 2. prog. 67.* admonuit Galenus, præcipuè in statu, in quo virtus animalis, ad expectorandum tam necessaria, magna ex parte est defatigata, ex Gal. *lib. 2. aph. 29.* Quamobrem cùm vna salus sit virium robur in pleuriticis, & in omnibus morbis ex Galen. *lib. 1. prorrhet. com. 8. & lib. 10. meth. cap. 5.* ipsas reficere iam exhaustas est necesse.

Ad hæc. In statu facta phlebotomia, cùm sit intempestiuè celebrata periculum inducit, & debilitatem summam, cùm maximè moueat, ex Tralliano *lib. 9. cap. 2. sect. 3.* immò mortem affert, ex Gal. *lib. 9. meth. c. 10.* nam si fortes tum potuum, tum ciborum facultates tempestiuè quidem, assumptæ maximam vtilitatem, intempestiuè, verò maximam afferunt offensam, quantò magis phlebotomia, quæ ex auxiliorum magnorum cœtu censetur, ex Gal. *lib. 2. aph. 29.* quam morbo consistente adhibere non oportet; tunc enim coctiones morborum maximè accidunt: nam Medici officium est afferre commodum, & euitare noxam ex Hipp. *lib. 1. epid. sect. 2. text. 50.* Medicus enim arte Hippocratica dignus, tam debet laborare in curando, quàm in quiescēdo, ex Hipp. *6. epid. sect. 2. text. 26. ibi: Contraria adhibere, & interquiescere.* In hunc modum interpretandus Auicenna 10. 3. *tract. 5. cap. 2. 5. Quumque phlebotomas, & euacuas, & non sedantur accidentia, tunc scias quòd prohibitio collectionis, quam quæris, est difficilis; non ergo iteres phlebotomiam,*

tomiam, vt non congeletur materia, quæ est habitura collectionem, &c. Sic enim operante, & coquente natura, venæsectionem exerceas, non digeritur humor cum diminutione virtutis, & priuatione digestionis, vt idem Auicenna mox confirmat.

Nullo igitur modo in statu, in quo coctio viget, exercenda venæsectio est: si enim in accessionibus, vigoribúsque morborum tenuissimo victu vtendum est, ne a coctione distrahatur natura, vt *lib.1.aph.* & alibi passim Hip. inculcat, cur ob eam causam non erit prohibenda sanguinis missio?

His forsan conuictus Fernelius *lib.2.meth.c.13.* nunquã vigente coctione secandam esse venam constantissimè tenet, tunc sic ait: *Natura concoctione impuros, noxiósque humore è purioribus secernit, hos vt conseruet, illos vt tandem foras exturbet, aut sola per se, medicamenti ope. Atqui vena sectio nullo delectu, omnes, qui in venis sũt, promiscuè, & indiscriminatim prolectat. Vt in phlegmone pus iam factũ non ampliùs secta vena, sed alia ratione per vias breuiores deriuamus: ita in febribus, quarum materia in venis coërcetur, cõcoctus, ac iam secretus humor, medicamento deriuandus, deturbandúsque est. Qua in re naturã tunc temporis habebimus adminiculantem, quæ secretos humores foras excludere contendit. At si quis hoc tempore venam ausit incidere, non eos solùm, sed pariter vtiles eliciet: quandóque grauius est, eos qui vi naturæ secreti sunt, puro sanguini permiscebit, hunc inquinabit, omnia confundet, naturaque optimam molitionem interpellabit. Cùm igitur manifesta concoctionis notæ comparebunt, non ampliùs venæ sectione, sed aut purgatione, aut alijs deriuantibus præsidijs reliqua curatio transigenda, nisi cruditatis signa denuò se prodant.* Hactenus Fernelius, cuius sententiam vallare nixus est Horatius Augenius *lib. 8. de sang. mis. cap.11.* qui repetitionem venæsectionis, neque in augmẽto, neque in statu posse esse ex vsu, pugnaciter contẽdit.

Sed in hoc condendo dogmate, licèt Fernelius, non inferioris subsellij Medicus, supercilio consortio detestetur eos, qui etiam in augmento, & statu sanguinem emittunt: hunc tamen ego magnopere admiror, quòd Galenum vbique non legerit: Fernelij ergo Minerua licèt acuta sit, à mente Galeni, immò veritate ipsa maximè distat, pro qua pugnare artificis est: nam hæc cuius est proponenda, ex Tralliano *lib. 12.c.1.sect.7.* cùm nobis de veritate, non de fabulis cura sit imposita, vt cum Galeno loquar *lib.3. de vsu part. cap.1.* hic enim monente patre, illam nudam proferre, protelaréque semper coactus est, ex Galen. *lib. de cognoscend. curandísque anim. morb. cap.8.* præsertim quum de salute hominum agitur, vt in Hippocratis laudem adstruxit Celsus *lib.8. cap.4.* firmat Cardanus *ad init. com.18. lib.5. aph. Hipp.*

Euoluentibus igitur nuper Galenica opera, vt instructior fieret contra Fernelium supellex nostra, obtulit sese Galeni *cap.5.* neque illepidum, neque inuenustum, ex *lib. 9. meth. merendi*, in quo præter alia haudquaquam extrita, subnotauimus, in omni tempore venæ sectionem posse esse ex vsu. Sic enim habet facundiæ medicæ haud aspernandus auctor. *Maxima verò continentium febrium remedia, hæc duo sunt; detractio sanguinis, & potio frigida. Verùm illa nullo non tempore, modò vires sustineant; hæc, cùm & in pulsu, & vrinis concoctionis euidentes seruuntur notæ, febris autem est maxima*, &c. Quid quæso euidentius dici potest? cùm nullo non tempore, hoc est in omni tempore venæsectionem celebrandam imperet.

Extat locus eximius apud Galenum *lib. de curand. rat. per sang. mis. c.20.§. Quocumque enim die mittendi sanguinis scopos in laborante inueneris, in eo auxilium adhibeto, etiamsi vel vigesimus ab initio extiterit*, &c. Atqui scopi venæsectionis in augmento & statu inueniri possunt Ergo.

Deinde. Similis est putredo tumorum, & vasorum: sicut enim in suppuratis particulis, superante natura, pus gignitur; sic in humoribus qui in venis, atque arteriis continentur, quiddam quod puri proportione respondet, subsidet in vrina, ex Galen. *lib.1. de dif. feb. cap.6.* Sed in augmento, & statu inflammationum sæpè conueniens est phlebotomia, ob metum magnitudinis exituræ, & timo-

A rem noui defluxus est partem inflammatam, vt explicat eleganter Henricus à Cuelhar *in senten.52. l.2. prog. Hip.* Ergo in morbis vasorum, ne calor suffocetur præ copia multa, (maximè si phlebotomia à principio fuerit prætermissa) erit aliquando celebranda. Nec in contrariam abeas sententiam, quòd videris Galenum *lib.4. acut. com. 21.* impedire venæsectionem in iis, quibus pus collectum est; hos enim *puris vacuatione egere constat*: nam hoc loco de inflammationum curatione loquitur, quæ pure vacuato sanantur, non de præseruatione: si enim inflammatio sit propinqua membris præcipuis, timórque sit, ne præ conatu naturæ, vnionéque innati caloris ad coquendum, & conficiendum pus, ad partem inflammatam, noua facta ebullitione, & concepto feruore concurrant, ij qui per
B corpus vagantur humores: tunc in statu inflammationum, vigente coctione, sanguinis missio differenda non est. Exemplo tibi sit, iuuenis ille, oculorum inflammatione laborans, cuius fecit commemorationem Galen. *lib. de curand. rat. per sang. mis.17.* in cuius curatione tam copiosam per venæsectionem exequutus est post vigenti dies vacuationem.

Ampliùs. Si Galenus *in lib. de optima secta, cap.38.* non ratione temporis, sed virium habita ratione, in statu quiescendum imperat: cùr si vires adsint, nec immineat proximè crisis, tunc temporis sanguinis missio, vt salutaris non est iudicanda? & maximè in augmento (hoc enim Augenius negat,) in quo licèt coctionis signa euidentia appareant, ex Galen. *lib.1. cris. cap.17.* in eo tamen sanguinem emittit *lib. de opt. sect. cap. 37.* Quamuis enim coctio intendatur hoc tempore à natura, & illa iudicij celerita-
C tem portendat, ex Hipp. *lib.1. epidem. sect.2. text.45.* tamen sanguinis missionem tunc exercere præstat, vt breuior reddatur affectus, néve in aliud deterius malum commigeret: vt enim scitè docuit Vallesius *lib.4. meth. cap.2. sanguinis missio in quouis morbi tempore, est vtilis.*

Insuper si sanguinis è naribus profluuium in statu, cocto morbo superueniens, soluit ægritudines, ex Galen. & Hippoc. *lib.4. acut. text.10.* & alibi: cur Medicus tunc naturam non imitabitur misso sanguine? Obiicies, omnem artem imitari naturam, nunquam tamen eandem esse posse, ex Arist. *lib.2. Physicor. cap.2.* & ob id naturam, factorem potentem dici ab Auic. *16.3. tract.5. c.1.* Cum igitur ipsius opera ab artis operibus multum distent, & ex Galen. *lib.1. de feb. cap.1.§. In quo sanè plurimum differunt naturæ*
D *opera, ab his quæ humana arte sunt fabricata*, &c. eadémque sapientior in operibus sit, ex Galen. *lib.7. de vsu part. cap. 13.* quid mirum, eandẽ in statu morborum, in quo coctiones fieri prodidit Galen. *lib.3. cris. cap.5. & 4. aph.22. & lib.1. aph.12.* cum Auicen. *2.4. tract.1. cap. 2.* per fluxum sanguinis sanare posse febrem? quam si nos vena secta eodem tempore curare intendamus, naturam debilitando, omnia confundemus: illa enim fecerint vtile ab inutili, ars verò cum malo bonum aufert, ex Gal. *lib. de optim. sect. cap.40. in fin.*

Vera quidem hæc sunt, & è fœcundissima priscorum penu hausta: ita sanè Hippocrates, & Galenus obseruandum præcipiunt, vbi naturam in vigore, perfectè & absolutè ad expulsionem moueri contingit, quippe ex eodem
E Hippocrate *lib.1. aph. 20. Quæ iudicantur, aut iudicata sunt integrè, nec mouere nec nouare aliquid oportet, sed sinere*, ita vt si in vigore infra modum, languidiúsque agat natura, quod deficit, imitando eam, venæsectione supplendum sit. Cur igitur si natura in statu nec coquit, nec secernit, sed pigrè in vtroque opere se gerit, Medicus eius minister, & æmulator, venæsectionem (si vires ferunt) celebrandam non imperabit, antequam morbus denuò recrudescat? Quid plura? nonne ipse Galenus, à cuius decretis opinionem illam se mutuatum Fernelius refert, *locis citatis* palam facit, coctionem humorum neutiquam sanguinis detractionem prohibere? Nonne cum satis idonea coctione ægri in pleuritide, aliísque spiritalium partium affectibus materialibus mortem oppetunt? nam necesse est coctum esse humorem, & excerni per vias à natura destinatas; quod non semper contingere potest cum ægri commodo; multoties enim est humor coctus, & præ debilitate facultatis,

facultatis, aut humoris crassitie, lentoréve non excernitur, ex Gal. *lib.2.prog.67.* Secundò. Coctio salutem portendit, si perfecta sit, & vniuersalis: quoniam in parte quapiam potest humos coqui, toto morbo adhuc remanente crudo. Sic *Cratistonactes, & Scymni pictoris ancilla suppuratis parotidibus obiere*, ex Hipp. *l.1. epid. sect. 2. text. 84* Si verò parte hac studiosiùs quæratur aliquis, ecquid de venæsectione in pleuritidis statu, vigente coctione, prodendum se ingerat ex veterum monimentis, respondere hoc modo breuiter, aptéque ambiguitati propositæ sic propemodum posse videor, dummodo constet. Fernelianam doctrinam perpetuò haud posse esse veram.

Illud etiam testatum volumus, edictum Hippocraticum ferè esse intelligendum, dum in statu quiescendum esse asseuerat; dicta enim antiquorum præterquam quòd cum multo sale sunt intelligẽda, vt cum Matthæo loquar *lib. 9. de Almans. part. 4. com. 31.* etiam includunt in se theoremata, & præcepta, quæ in vniuersum ab artificibus pronuntiantur; rarò vt prolata sunt, absolutè sunt accipienda, immò semper ferè sunt certis quibusdam limitationibus definienda, & terminanda; alioquin in eorum vsu errare frequenter contingit, vt notat doctissimus Trincauellius *lib. 1. ad Glauc. cap. 14. sect. 84.* id enim Galenus admonuit *lib. 6. aph. 58.* & alibi sæpe, nam *quæ magna ex parte eueniunt, ea pro perpetuis habentur.* Ex Galen. *lib. 2. aph. 43.* In statu ergo ferè meliùs est quietem habere, licèt interdum, vt vidisti, sanguinem mittere non sit ab arte alienum.

Quamuis enim hoc auxilium, in morbi initio celebratum præstantius sit ob rationes dictas; tamen in processu morbi esse aliquando exercendum, etsi non ita copiosè, ob imminutum virium robur, haudquaquam inficior. Sic non ita vtiliter, vt monebat Celsus, post quartam sanguis, emittitur, ac in principio. *Optimum igitur factu est (quod nos semper in re quaque facere vidisti) statim nõ numero dierum, sed vni viriũ robori in febribus eius generis attentum esse: quippe quod sit seruatum est, non solùm sexto, septimóve, sed etiam sequentibus diebus sanguis est emittendus*, vt perbellè docuit Galenus *lib. 9. meth. c. 5. post princip.* Constat autem in septimo, qui plurium non exactè peracutorum morborum est terminus, ex Galen. *lib. 2. cris. cap. 12.* & ante ipsum coctiones fieri: quo tempore facta phlebotomia, tempestiua est; quæ si fit cum virium tolerantia celebrata, maximã vtilitatem afferre solet: tunc enim tantùm abest, vt damna proposita in argumentis subsequantur, vt potiùs deonerata natura humor in pleuritide, meliùs & coquatur, & expellatur. Neque verum est, in accessionibus semper tenuissimè esse cibandum; hoc enim placitum non perpetuò est amplectendum, vt proprio experimento contra diatritarios fusè confirmat Galenus *lib. 8. meth. c. 2. & lib. 10. eiusdem cap. 3.* Sic in morbi vigore pleniùs sæpe cibamus, quum vires exhaustæ sunt, vt scitè *in com. 8. sent. lib. 1. aph. Hip.* docuit Heurnius. Ex quibus liquet in pleuritide, aliisque continentibus febribus, si vires constent, adsítque morbi acuties, & feruor denuò ingrauescat, vigente coctione, etiam in statu, hauriri sanguinem rectè posse, vbi præsertim crisis non immineat, & in die decretorio non celebretur: quod vsu multiplicique experimento indies magis ac magis confirmo, cum ægrorum vtilitate summa.

HISTORIA XX. RHASIS, de Pleuritide.

Sæua pleuritis, cum maxima debilitate, lethalis.

*Alcasem patiebatur morbum, de quo * dubitabatur in principio quòd esset pleuresis, & erat lateris sinistri, sed postea fuit certum: & non fuit phlebotomatus; & vrina eius erat vehementer rubicunda; & screatus spumosus, & albus; * & extremitates eius frigidæ, vt nix, & nunquam calefiebant; & ante istud non videbatur quod pateretur febrem, sed corpus apparebat semper frigidum; & oculi eius erant immobiles Et nihil ergo sciueram de eo vsque ad nonum diem; & quærebat phlebotomari illa die; & cùm tetigi suum pulsum, inueni illum debilem & submersum, & prohibui phlebotomiam; & eius screatus erat viscosus; & prognosticatus sum quòd viuet per aliquot dies, & mortuus est illa die post octo horas, &c. Rhasius* in cõtinent. lib. de mirabilibus curis, quas expertus fuit.

PARAPHRASIS.

Maleficentissimam fuisse hanc pleuræ inflammationem, ex textus serie dilucidè constat. Extremorum enim frigiditas, pulsuum obscuritas & debilitas, oculorum immobilitas, non solùm inflammationis magnitudinem, sed malitiam, ex venenoso humore subortam ostendunt manifestè, ex Hip. *lib. 4. aph. 48. & lib. 7. aph. 1. & 26.* quæ spiritús animales, & vitales, potentiásque omnino extinxit. Mitities enim & lenitas febris, prauissimis istis symptomatis comitata, febrem non putredine tantùm, sed mala qualitate cor fatigare euidenter demonstrat. In hunc sensum intelligendus est Galenus *lib. 3. cris. cap. 4.* dicens. *debiles febres & paruas, quãdoque valde malignas esse.* Ita in peste pulsus apparet similis sano, ex Gal. *3. de præsag. ex pulsib. cap. 3. & 4.* firmant Auic. *1. 4. tract. 4. cap. 2. & 2. 4. tract. 1. cap. 80.* Auenzoar *1. theizir, tract. 3. cap. 1.* Rasius *lib. 10. ad Almans. cap. 2. de peste.* Explicat Mercurialis *lib. 3. de excrement. 8.* Potentiæ enim cùm essent à venenosa aura impensè resolutæ, & affectionem mortificationi similem paterentur, proximæque essent extinctioni; visorio spiritu, simúlque vitali, qui tum oculi motus, tum pulsus robusti solent esse causa, ex toto veluti absumptis, hæc exitialia signa accidisse, non est cur miremur.

Insuper spumosum sputum, licèt à Galen. *l. de const. art. medic. c. 17. & lib. 2. cris. cap. 10.* non reprobetur, sicut nec candidum, aut glutinosum, quum interdum hoc sputum possit esse coctum, ex Gal. *lib. 1. com. 33.* pleuritidémque pituitosam significet, quæ post sanguineam mitior est: Hîc de valde spumoso, aut glutinoso loquutum fuisse auctorem, intelligas velim; hoc enim valde reprobum est, & exitiale, apud Hip. *lib. 2. prog. 47.* quia ob exuperantem caliditatem apparere solet. Licèt enim spumæ generatio duas habeat efficientes causas, ex Gal. *2. aph. com. 43. & lib. 7. aph. com. 30.* nempe vehementiam motus, & intensam caliditatem: in animalis tamen corpore spumans deiectio, aut screatio, aut vrina, extranei caloris exuperantiam significent, vt *in com. prog.* protulit Gal.

In tanta caloris innati penuaria sanguinem mittere, à ratione putauit alienum, sequutus Galen. *lib. 9. meth. 13. §. Quippe si quem curare studes affectum, is autem vacuationem requirit, vires autem extrema imbecillitate laborant: toto illo tempore quo vires reficimus, eorum quæ affect sanentũ, nihil planè ægrotanti exhibebimus: Vbi verò eò oboris peruenisse coniicimus, vt nihil, aut parum ex vacuando sunt lædendæ, tũc est ad affectus curationem accedendum, &c.* & maximè in pleuritide, in cuius curatione tantopere vires necessariæ sunt. Quapropter summa cum ratione dicebat Gal. *melius esse virtutem non exoluere, quàm sanguinem vacuare redundantem, lib. 2. acut. com. 10.* Cùm ergo æger in agone esset, cum debilitate summa, eum tanquam deploratum sine auxilio reliquit, solo mortis præsagio vsus: nam *quando summum vigorem excipit mors, in his, parte artis, vtendum est sola, quæ prognostica nominatur, id quod futurum sit prænuntiantes, ne euentus rerum nostro adscribatur errori*, vt Galen. admonuit *in com. 8. lib. 1. aph.* quo autem pacto hoc sit intelligendum, diximus *in lib. 1. in com. hist. 63. num. 7.*

Mortem ergo præsagiens ab ægro discessit: Nam Medicus cognoscere debet, quis sit morbus lethalis, ex Hip. *lib. 3. epidem. sect. 3. in fin.* & ex eorum malitia, ac potestate periculum rimari opus est: neque enim omnium signorum æqua est dignitas, ex Gal. *lib. 3. cris. cap. 2. lib. 2 prog. 55. & lib. 4. de rat. vict. com. 60.* Sic iis inter se collatis mortis dies à Medico præcognoscitur, ex Gal. *lib. 3. de cris. cap. 10.*

Sed non paruæ dubitationis illud censeri debet, cur præsagierit ægrum per aliquot dies victurum, & mortuus fuerit illa die? Dic, plurimos mori, non ex vi morbi (ita citiùs,

citiùs, ac Medicus sperabat) sed ex aliquo humore venenoso in parte aliqua delitescente, & partes principes subitò occupante, vnde mors inopinata contingit: hoc pacto *plures occumbunt subitò, de quibus Medicus erat securus*, ex Celso *lib.2.cap.6.* & Galen. *lib. de constitut. art. medic. cap.18.*

Enim verò licèt pleuritis hæc, esset biliosa, & acuta, ab humore bilioso, eóque calidissimo ortum ducens, cæterarum acutarum instar, quæ à bile frequenter proficiscuntur, ex Aristot. *lib.1. quæst.6.* Galen. *lib.2. prog.46. lib.2. aph.19. lib.3. aph.24. & lib.7. aph.32.* Tamen morbus non solùm ob partis inflammationem sæuam, sed ob venenatam humoris naturam, ægrum ab interitum deduxit.

DVBIVM XII.

Num pleuritidis cognitio sit scientifica, an naturalis.

COMMENTARIVM.

D*Vbitabatur.*] Cōsentaneum fortè studiosi censuerint, vt hîc vellicatim attingamus, si pleuritidis cognitio certa est, & scientifica, & habet certas notas, & definitas, quibus comprehenditur, vt expresè protulit Galenus 12. *meth. cap.7.* nempe signa illa toties à Medicis repetita, & quæ soli pleuritidi, & omni conueniunt, ex Galen. *lib.1. aph.12. & lib. de constit. art. medic. cap.15. post. princip. & lib.3. epidem. sect.3. com.34.* à pleuritide inseparabilia, quæ sunt dolor punctorius, febris acuta, tussis, pulsus serrinus, & difficultas respirationis, cur hoc loco auctor referat, in principio dubitatum fuisse à Medicis, an esset pleuresis.

Morbi externi qui in superficie siti sunt, facilè tactu, visúque deprehenduntur, illi autem qui in imo corporis latent, & occulti sunt, & non sensibus, sed ratione inuestigantur, difficilè agnosci posſūt, vt *lib. de art. nm.21.* Hipp. inquit, qui morborum clandestinorum curam, quàm desperatorum magis esse admirandam profitetur: nam abditi morbi virum desiderant in arte peritum, & in anatome valde exercitatum, vt tradit Galenus *lib. de loc. affect. cap.1.* Hi enim sola coniectura artificiosa, & veritati proxima, mediáque inter scientiam & ignorantiam cognoscuntur. Pleuritis enim si quinque illa signa vulgatissima, manifesta habuerit, certis notis, his nempe pathognomonicis signis, vel minimo negotio, agnoscetur, quibus à cæteris thoracis inflammationibus clarissimè differt; de quarum classe censentur esse inflammatio membranæ extrà costas succingentis, pericardij, cordis, septi, pulmonis. Si verò hæc signa non ita sint conspicua, & ob multas causas occultari contingat, tunc cognitio pleuritidis, raro tamen, coniecturalis est, ex Galen. *lib.2. de rat. vict. com.29. Et si pleuritidem, vel peripneumoniam curaueris, ex ijs quæ spuendo excernuntur. Verùm cùm præfata omnis dignotio coniecturalis sit, & non scientifica, non certa, compertáque, præsertim vbi in corporis imo sita sit, quæ dolore affligitur particula, &c.* (quam sententiam esse superiori ex diametro contrariam, rati sunt plures.) Nam ob humorum malitiam, ita extinguitur partis affectæ calor, vt in corruptionē, & in principium mortificationis abeat affectus, ex Galen. *lib.7. aph.50.* Rursus febris est aliquando ita pusilla, vt in pleuritide pestilenti euenire sæpe animaduertimus, & probant VVierus *lib. obs. rararum*, & Cardanus *lib. de venenis, cap. penult.* vt à Medico vix agnosci possit. Hoc modo mortuus est hic æger cum submerso pulsu, & quem, vt extremè frigidum, Medici ante Rasim minimè putabant esse febri correptum. Quare sæpe signa sunt fallacia, præsertim in maligna pleuritide, vt partem affectā, vix certò cognoscere queas, sed coniectura artificiosa opus sit. Ne ergo mireris Medicos qui ante Rasim hunc ægrum tractauere, in principio dubitasse, an esset pleuritis, cuius agnitio ferè ex se scientifica est, vt ait Galen. *in methodo*, licèt aliquando, ob plura superuenientia symptomata, sit coniecturalis, vt affirmat *in lib. de rat. victus.* Ex quibus loca dissentientia concilia. Pro quorum expositione lege Vascum Castellum *lib. de thoracis affectibus, tract.5. de pleuritide, difficult.1.* qui licèt

A loca repugnantia non viderit, dubium tamen alio modo exponit. Cuius solutionem proposuit etiam doctissimus Rorarius *in contradict. Gal. contradict.121.*

Obseruatio V.

Pleuritis fraudulenta intra duos dies interficiens.

ANtiquissimus Medicus *lib.2. aph.27.* nos monuit, *ne ijs fidamus, quæ sine ratione leuant.* Ob hāc causam, repugnantibus cæteris, & bonam spem concipientibus, mortem certò præsagiui in quodam robustissimo milite, qui pleuritide laborans, intra duos dies inopinatò occubuit. Cùm enim leuis esset, & tenuis febricula, dolórque
B citra rationem, hoc est, vacuationem cessaret, & praua cum sputo spumoso vrgerent symptomata, vt sitis ingens, fastidium summum, vigilia, inquietudo, vomitus, cardiogmos, periculum futurum timui, & partis inflammatæ corruptionem; nam sæuiente maligna pleuritide ægri dolorem non sentiunt, facultas enim ab interno veneno extincta, nec sensibilia valde immutantia percipit, ex Galen. *3. epidem. sect.2. com.3.* Hoc modo *sitis non ex ratione soluta in acutis morbis, mala est*, apud Hippoc. *lib.2 prorrhetic. text.22.*

QVÆSTIO XIX.

Quòd pleuritis sinistra sit dextra perculosior. Cōtra Vallesium, Peredam, Mercurialem, & Massariam, doctissimos.

C LAteris sinistri.] Quæstio est ab antiquis Auicennæ interpretibus agitata, num pleuritis lateris sinistri sit deterior, quàm lateris dextri: & licèt hi in ea explicanda industriam maximam, operámque impenderint, multa tamen supersunt enucleanda, quæ puriorem limam exigere videntur.

Complutensis Academiæ decus, Vallesius, Medicus, & Philosophus insignis, cuius raris monumentis Hippocratica tribus fœcundatur, *lib.7. epid. in com. text.13.* hoc negotium putat parui esse momenti; nam Medici qui pleuritidis curationem aggrediuntur non multum curant vtrum latus doleat. Sed fallitur meo quidem iudicio, vir hic licet cyclicè doctus: multum enim refert ad morbi
D maiorem magnitudinem, & malignitatem indagandam, scire, an pars præstantior, & nobilior laboret, cùm ex Galeni doctrina, lata *in lib.4. meth.6.* ex partis præstantia morbi magnitudo arguatur; & si præsidia debent contendere cum morbo in magnitudine, & celeritate, parti nobiliori acuto morbo vexatæ auxiliares manus citiùs adhibere oportet. Deinde. Valde interest scire, an morbi geniti in parte dextra, sint periculosiores pronatis in parte sinistra; nam Hemicrania, Ophthalmia, Angina, Colicus dolor, Nephriticus, Podagra, Coxendicis dolor, tremor, Paralysis, tam in dextra parte, quàm sinistra contingere solent: de quibus morbis si auctores grauissimi, super eodem argumento doctissimas fecere quæstiones: cur in pleuritide, affectu sanè acutissimo, & in regione nobilissima excita-
E to, ad cognoscendam maiorem vehementiam causæ, res ad viuum non expenderetur? id appertissimè appunxit Hippocr. *lib.2. epidem. sect.6. in med.* dum sic ait. *Circa naturam plurimam vim habet mamma dextra, &c.* hoc est, vt *in com. text.21.* interpretatur Vallesius, velut palinodiam recantans, *magnum momentum habet, dextra pars, an sinistra laboret.* Sic *lib.7. cit. epid. num.11. Filio Amphiphradis, æstate, lateris sinistri dolor, &c.* Hippocrates ergo non dixisset pleuritidem huius ægri, qui ex pleuritide obiit, fuisse lateris sinistri, nisi hoc haberet maximum momentum ad morbi vehemētiam, & malignitatem cognoscendam: nam nihil scripsit temerè, vt Galenus inculcat *lib.8 de vsu part. cap.6.* cuius syllabas, nedum dictiones, esse à Medico perito notandas, tradidit *lib. de comate, cap.3.*

Auicenna 10.3 *tract.4. cap.4.* de pleuritide agens, quæstionem primus omnium proposuit, dicens: *multos existimasse, pleuritidē lateris dextri deteriorem esse, & alios contra-*

riam

riam sentẽtiam habuisse. Concludit tamen ex sententia sua, *pleuritidem partis sinistræ deteriorem esse, quoniam hæc pars principalior est, & magis vicina cordi; esse tamen paratiorem resolutioni, & maturationi, dextri verò lateris pleuritidem minus, esse periculosam, attamen diuturnam* apertè asseuerat.

Conciliator, in discutiendis controuersiis auctor non incelebris, *dif. 99.* proponit quæstionem disputandam, eámque omni ferè ex parte cum Auicenna soluit, affirmans lateris sinistri pleuritidem prauiorem esse materia, loco, symptomatibus, & curatione: nam quum ex humore calidiori, & acriori oriatur, deterior est. Deinde pars sinistra calidior est dextra, & nobilior, ob maiorem viciniam cum cordis sinistro ventriculo, qui dextro præstantior est: hac de causa sæuiora symptomata infert, acutiorem febrem, anxietatem, animi deliquium, syncopen, pulsum deficientem, & intermittentem; & quoniam partis natura symptomatum vehementia pressa causam inflammationis non ita nititur expellere, ideò neque humor hac de causa concoquitur, discutitur, aut excernitur. In hunc sensum dicebat Auicen. 2.3. *tract. 1. cap. 11.* de tremore agens, *illum esse magis perniciosum, qui incipit à latere sinistro.*

Vallesius *in com cit. loc. epidem.* contrariam sententiam statuens, lateris dextri pleuritidem, maiorem esse, & acutiorem asseuerat, quoniam pars dextra calidior est, & sanguinolentior, cuius opinionem licèt redarguat Pereda, Paschalij Scholiastes egregius *in schol. cap. 27. lib. 1. de curand. morb.* vtramque tamen pleuritidem æquè periculosam esse retur, quum æqualis dignitatis partes occupat inflammatio. At si cætera sint paria, solúmque de situ contentio sit dextram pleuritidem sinistra esse periculosiorem, plurima sunt quæ euidẽter probant argumenta, quibus forsan deducti auctores ita coguntur opinari.

Primò, Partes dextræ sunt præstantiores, & robustiores sinistris, ex Aristot. 31. *sect. probl.* 13. ergo morbi geniti in parte dextra erunt deteriores, quum maiorem causæ magnitudinem præsupponant: quantò enim robur partis maius est, tantò morbus illi est magis improportionalis; cùm enim magis resistat; vehementiorem causam significat.

Secundò. Partes dextræ sunt calidiores sinistris, ex Hip. *lib. 5. aph. 48. & lib. 6. epidem sect. 2. 44.* & ex Galen. *in com.* ergo in parte dextra maiores sunt inflammationes, & periculosiores. Maior patet, nam in dextra parte iecur locatur, membrum sanè calidissimum, & fons caloris nuncupatum; in latere verò sinistro est lien. Et licèt cor monente Magistro *lib. de vsu parr. c. 2.* in medio thoracis secundùm omnem dimensionem constitutum sit, inclinétque ad læuam partem ob ventriculum sinistrum, & arteriam magnam, vergit tamen ad partem dextram ob ventriculum dextrum, & venam cauam; & arteria magna etsi oriatur in parte sinistra, statim ad spinam dorsi reflectitur, partibúsque dextris, & sinistris pares ramos transmittit, in magnitudine tamen inæquali, nam ad dextram partem mittit maiores, ad sinistram minores: hæc est causa, quare pulsus in brachio dextro maior est, quàm in sinistro. Quare si partes dextræ ob rectitudinem hepatis, spiritu & sanguine magis abundant, & sunt calidiores, inflammatio in iis suborta erit acutior, & deterior. Sic sentiunt Massaria, 2. *praxis, 3.* Mercurial. 3. *de morb. intern. cap. 6.*

Tertiò. Illa pars est nobilior, præstantior, & vitæ magis necessaria, quæ postremò deficiente iam vita, & animali quasi extincto, remanet: sed prope mortem, deficiente pulsu in parte sinistra, remanet in dextra. Ergo. Hac ratione cor dicitur fons caloris, principium vitæ, & pulsus, quod tamen vltimò emoritur: ideò dicebat Galenus *lib. 5. de loc. c. 1. in princip. animal nõ mori, nisi ob immodicas cordis intemperantias.* Addiderim, mortuo animali, præsertímque ob multitudinem sanguinis suffocato, in ventriculo dextro, & vena caua copiam sanguinis reperiri, qui in sinistro, & arteria magna non inuenitur, quæ omnia sanguinem, & spiritum ad ventriculum dextrum, tanquam ad radicem, & partem præstantiorem confluere manifeste ost ndunt.

Quartò. Partes dextræ magis mouentur, quàm sinistræ, A igitur in dextris maiores & acutiores erunt inflammationes, si verum est motum augere fluxiones, & inflammationes, ex Galen. 13. *meth. 16. & 1. de dif. feb. cap. 9.* docente partes inflammatas in quiete esse reponendas. Maior est vera, si fidem adhibemus Aristoteli dicenti *lib. 2. de cœlo, cap. 2.* dextrum illud nuncupari vnde incipit motus: & cùm omnis motus debeat inniti alicui quiescenti; in omni animali quod mouetur, debuit esse aliqua pars quæ quiesceret temperamenti ratione, qualis est sinistra, quia frigidior; & debuit esse aliqua pars vnde inciperet motus, qualis dextra, quæ calidior existit; nam caliditas iuuat ad motum, frigiditas impedit; quod in homine maximè erat necessarium, qui varias artes exercet texendi, scribendi, suendi, ædificandi.

B Quintò. Partes dextræ acutiùs sentiunt, quum sint magis attemperatæ, magis dolent, qua de causa promptiùs irritantur, & fluxiones recipiunt maiores, ratione quarum deterior inflammatio concitari solet. In hunc sensum Hip. 3. *epict. sect. 3. text. 19.* In historia Anaxionis, qui laborauit grauissima pleuritide, retulit, fuisse lateris dextri, quod & 3. *continentis*, Rhasius affirmat.

Sextò. Hippocrates *lib. 2. de morb. num. 51.* cùm agit de suppuratione, hanc optat fieri *in latere sinistro*; nam cùm, minori noxa ea pars secatur, & vritur, sicque meliùs pus in cauitate thoracis contentum extrahitur.

Sed si hæc ad Cleanthis lucernam expendantur, nullius esse momenti reperiemus. Quacumque enim ratione finiatur pleuritis, corruptione, suppuratione, aut resolutione, (nam induratio, qua cæteræ inflammationes finiri C sæpe solent, in loco calido, & in materia calida resolutioni parata, est rarissima) pleuritis lateris sinistri deterior est, & à fortiori causa pronata, & breuioris terminationis: quæ sententia ex argumentorum solutione patebit apertè.

Dic ad primum, & secundum. Licèt verum sit, partes dextras esse robustiores, calidiores & nobiliores partibus sinistris, qua ratione earum affectus grauiores, & acutiores esse debent: in thorace res se aliter habet, cuius pars sinistra, & nobilior, & robustior, & calidior est dextra, quoniam magis accedit ad cordis sinistrum ventriculum, qui nobilior, & calidior est dextro. Hoc videtur insinuare Galenus *lib. 5. de loc. affect. c. 2.* docens *inflammationem cordis, & solutionẽ continui in latere lethalem esse, & maximè quando vulnus, sinistrum ventriculum penetrauit: tunc enim subitò* D *animalia occumbunt.* Et *lib. 6. de loc. c. 9.* agens de numero ventriculorum cordis, dextrum non esse absolutè necessarium, sed in gratiam pulmonis, vt ei alimentum suppeditaret, arbitratur; argumento sunt pisces, voce & pulmone carentes, qui in corde non habent ventriculum dextrum. Ampliùs. Spiritus vitalis est perfectior, & calidior sanguine: ergo ventriculus sinister est nobilior, & calidior dextro. Patet sequela, ex Galen. *lib. 3. de facult. natural. cap. 15.* nam spiritus vitalis generatur in sinistro ventriculo ex sanguine suppeditato à dextro; & vt valde extenuaretur, & elaboraretur, vt natura spiritus desiderabat inter ventriculum dextrum, & sinistrum reperitur septum transuersum, crassissimum, foueis & meatibus plenum, in quo sanguis retentus, purior redditur, & perfectior. Adde, ventriculum dextrum sanguineum esse, sinistrum spirituosum: & quamuis in venis, & in ventriculo dextro aliquis spiritus reperiatur, is tamen impurus est, nebulosus & crassus; E in sinistro purus, elaboratus, tenuis & flauus. Hæc est causa, quare *lib. 6. de vsu part. 16.* Galenus affirmat, ventriculum sinistrum habere carnem compactam, & duram, ne spiritus tenuissimus & syncerissimus, ob tenuitatem resolueretur, & euanesceret. Habet ergo sese ventriculus sinister respectu dextri, sicut arteria respectu venæ: & licèt hic extensiuè sit calidissimus, sinister tamen intensiuè calidior est; tantáque huius caliditas, vt si digitus in eum intromittatur, viuente animali, vratur prorsus sit necesse, monente Galeno *lib. de inæqual. intemp. 5. & lib. 2. de temp. c. 3. in fin.* Denique cor in medio thoracis licèt sit locatum, vt vitalem spiritum, & viuificum nectar in omnia extrema diffundat, hoc de sola basi intelligendum est; nam reliquum cordis corpus turbinato mucrone sensim in sinistrum

sinistrum latus infra læuam papillam declinat, vt 2. *de placit:* Plat. & Hip. *cap.4. in init.* dicebat Galenus, explicat Petrus Laurembergius *cap.39. anatomia, in princip.* Ibi enim conspicua pulsatio tangentibus nobis deprehenditur. Hoc enim quia aduersarij putarunt esse falsum, idcirco contrariam sententiam probabiliorem esse adstruxerunt, quorum mentem commune anatomicorum redarguit experimentum, Laurentij, Rinæi, Plateri, Vasæi, Columbi, Valuerdæ, Vesalij, Bauhini, Spigelij, qui edocti ab ipso Galeno *loc. cit.* cor quodammodo in medio thorace locatum esse, in sinistrum tamen latus declinare persuasere. Quapropter si ventriculus cordis sinister dextro est calidior, nobilior, ac robustior, pleuritis in sinistra parte concitata, erit deterior & acutior, quoniam occupat partem sinistram, in qua sinister cordis ventriculus nobilissimus sedem habet; nam partes principes diu noxas graues nequeunt tolerale & humor in parte calidissima impactus, feruet, furit, & ebullit.

Ad tertium licèt Galenus *lib.7. de anatomic. administrat. cap.15.* causam per otium disquirendam censeat, ob quam facta dissectione in animali viuo prope mortem, priùs cesset motus in ventriculo sinistro, quàm in dextro, quoniam in eo loco eius institutum non erat causas rimari, ea ratio reddi potest commodissima; cùm enim facultas vitalis extremè languida est, substantiam ventriculi sinistri crassam, compactam, & grauem non potest mouere. Non igitur hac ratione concludendum est, radicem vitæ in ventriculo dextro sitam esse. Adde prope mortem vniuersum sanguinem, & spiritum ex toto confluere ad cor; velut ad vitæ focum, in quo spiritus cum sint tenuissimi, resoluuntur; & cùm neque in ventriculo sinistro, neque in arteriis alij de nouo regenerentur, ob horum absentiam cessat motus in ventriculo læuo; in dextro apparet, ob sanguinis multitudinem, quæ præ crassitie absumi non potuit.

Ad quartum. Verum quidem esse partes dextras tempore sanitatis magis moueri sinistris, sed ex hoc argumento apertè infertur, dextram pleuritidem esse minùs periculosam, posita in omnibus paritate; nec enim mirum est, dextram partem præ motu maiorem inflammationem pati posse, ex maiori humorum confluxu subortam: mirum tamen læuam æqualem pati inflammationem minùs motam, quod sine dubio maiorem causam præsupponit. Deinde tempore morbi, ægri quiescere debent, nec debent mouere partes dextras, aut sinistras, vt docet Hippocrates *lib.2. aph.48.* Sed solùm facultatis animalis ope indigent pro respiratione, auctore Galeno *lib.7. meth. vlt.* & in respiratione non minùs partes dextræ, quàm sinistræ mouentur.

DVBIVM XIII.

Num oculus dexter sinistro sit obtusior. Contra Amatum, & Plempium doctissimos.

AD quintum. Dic partes sinistras vincere dextras in sentiendo, quum sint debiliores, & magis patiantur sensus autem passione fit, vt *sect.31. probl.13. & 19.* Aristoteles Docet. Adde partes dextras, & sinistras non differre sensu, quia vtraque æqualiter neruos, eiusdem conditionis recipiunt pro sensu. Si verò inter has litigium sit, quænam exactiùs iudicet sensibile, ego parti sinistræ præstantiam tribuerem. Sic oculus sinister meliùs videt dextro, vt ex multorum sententia retulit Galenus *lib.6. epid. sect.2. com.44.* & probat Aristot. *cit. loc. probl.19.* Sequuntur Mercurialis *in com.10. histor. epidemic. in verbo quadragesima die.* Ludouic. Lemosius *in com. cap.3. lib.6. meth.* Gal. *disp.2.* Leuinus Lemnius. *lib.4. de occultis natur. miraculis, cap.4.* dum sic inquit. *Caterùm quod dexter oculus sinistro sit obtusior, in se quisque experiri potest, id efficit in adulta atate, crassior, densiórque spiritus. & quòd ferè ex dextri lateris incubitu vapores nocturni eò deriuentur, ac confluant: in senectute verò magis siccessit oculus dexter, ac calor hepatis humores qui visioni adminiculantur, depopulatur; sinister autē humidior est nec in eo facilè vel spiritus extenuantur, aut humores, arescūt &c.* Quæ positio de natiua, non morbosa affectione intelligenda est; cùm ab hepate, membro calidissimo & in quo perennis adest coctio, & humorum ebullitio, vapores ascendant visionem interturbantes. Horum sententiam amplectitur Manardus doctissimus *l.14. epist.4. post princ.* dicens. *Quod verò oculus dexter magis quàm sinister lachrymas emittat, ex maiore eius imbecillitate puto contingere. Ferè enim cunctis hominibus dexter oculus sinistro solet esse debilior, cuius causam in problematis scripsit Aristoteles, nec opera pretium est hoc loco referre &c.* Eā tamē ego esse existimo, quòd cum omnia omnibus consentiant præsertímque dextra cum dextris, & sinistra cum sinistris sympathiam veluti quandam inter se habeant secundum rectum ex sinistro cordis ventriculo, qui ad læuam thoracis partem declinat, in quo spiritus vitales affabrè elaborantur, animali spiritui visuali materia suppeditetur abundans, quæ ad sinistrum opticum neruum delata oculi sinistri visionem perfectiorem reddit; ex vitali enim spiritu animalem generari multis in locis fatetur Galenus hunc autem in opticis contineri, manifestè edocuit ipse, *lib.1. de caus. sympt. c.2. in princip.* nam clauso alteruto oculo, momento dilatatur pupilla, quòd à spiritu fit, non ab humore: quia ab vna in alteram pupillam non tam subitò flueret, ac refluerct humor. Hoc etiam apparet in suffusionibus: si enim clauso oculo alter dilatatur, signum est videndi actionem non omnino interceptam, & quendam adhuc spiritui patere aditum. Oculus ergo sinister spiritum viuidiorem, & magis purum à parte sinistra cerebri haurit, qui è læuo cordis ventriculo ebulliens, in illam partem secundùm rectitudinem inspirat. Si verò Hippocrates *lib.2. epid. sect.6. in med.* aliter videtur sentire, dicens, *circa naturam plurimam vim habet mamma dextra, & oculus dexter, &c.* ad venandum totius temperamentum intelligendus est; licèt enim multum præstent naturali calore partes dextræ, quia in dextra parte hepar situm est, principium omnis nutritionis, & dextræ partes hac de causa sinistris sint firmiores, vt *in com.* Vallesius edocuit, tamen hoc ad caliditatem, & firmitudinem vniuersalem indagandam, recipiendum: Nam, vt Aristoteles *loco cit. problemat.* dicebat: *nullus sensus dexter sinistro est prastantior, & auris sinistra meliùs audit dextra, & oculus sinister meliùs videt dextro.* Ex his patet errasse Amatum *lib.4. centur. vlt.* contrariam sententiam amplectentem. Cum Fortunato Plempio, qui vltrò citróque discursans *lib.4.* elegantissimo, & ingeniosissimo *de ophthalmographia, probl.47.* æquè oculum dextrum, ac sinistrum videndo præstare arbitratus est, cuius argumenta ex dictis solui possunt Tu verò de argumento hoc, Vide ingeniosum, & perdoctum Lupeum *lib.3. enchirid. cap. de lippitudine.*

Ad vltimum dic, diuersum esse iudicium de pleuritide, & suppuratione: & licèt eadem ratio esset, optat Hippocrates, vt fiat suppuratio in sinistris; quoniam hæ partes robustiores sunt, & maiori pollent vigore ad coquendum, & excernendum pus. Præterquam liber ille Hipp. non censetur, vt probant Ludouicus Lemosius *in indicio operum magni Hip. cap.7.* & Mercurialis *in censura libror. Hip.* cum Galen. *6. epidem. sect.1.29.* Ergo si pars sinistra thoracis, præstantior, calidior, & robustior est dextra, morbus partis sinistræ, quàm dextræ maior erit ac deterior, ac proinde sinistra pleuritis dextra periculosior est censenda. Lege Vascum Castellum *lib. de thoracis affectibus, tract.5. cap.7. difficult.10.*

QVÆSTIO XX.

Quòd lipyria Arabū valdè distet à lipyria Græcorū. Contra Iacob. Vgon. Mercat. Costæum, & Fonsecam doctissimos.

ET extremitates eius frigidæ.] Quæstio est litigij, dissensionisque plenissima, num lipyria febris sit morbus, vt voluere Arabes, an ex partiū internarum inflammatione oriatur, vt Græci docuere. Et inprimis audiamus Græcos huius factionis acerrimos defensores, In internis, præcipuísque

puisque partibus inflammatio quandóque oritur, quam, *ignem sacrum circa viscera, & partes internas*, Aetius, vocat *tetrab.1.serm.1.c.89.de lipyria*, quæ inflammatio à Galeno *lib.finit.medic.c.18.erysipelas* dicitur, & est tumor rubens, dolorificus, à bilioso sanguine originem ducens, de quo præter Græcos, & Barbaros, disserunt Manardus *lib.7.& 8. epist.2.* Dionysius Daca *lib.2.de apostemat.cap.41.* Dicitur autem sacer, quasi sit execrandus, quoniam comburit partes: licèt Celsus *lib.5.cap.28.rub.5.* illum faciat morbum ab erysipelate distinctum; quod fecit etiam Plinus *lib.28. nat.histor.cap.11.* Quamuis autem hic affectus ferè cutim & corium inuadat, internarum tamen partium multoties superficiem occupat. Galen. enim hepar *lib.4.de loc.affect. cap.8.& lib.5. eiusd.c.7.* pulmonem *lib.2. de loc.9.* ventriculum *lib.4.acut.1.& lib.1.epid.sect.2.com.73.& 2. crif. cap.7.* vterum, vesicam, & alias nostri corpori partes interiores, erysipelate tentari manifestè, concedit, & deinde lipyriam febrem subsequi non est dubitandum: tunc namque cum extremorum frigiditate, interiora vruntur, ac sitim habent, ex Hippocr. & Galen. *lib.4.aph.48. Cùm enim fortis inflammationis calor vehemens fuerit, vt ad se trahat modo cucurbitula ex toto corpore sanguinem, ijs qui ita se habent, viscera peruruntur, extremæ autem partes frigescunt, propter defectum sanguinis ad viscera se recipientis: & eorum plerique ne tegumenta quidem tolerant, propter incendium quod in viscere sentiunt*, vt *lib.7 aph.1 & 26.* Galenus edocuit: *qui casus solis accidit febribus ardentibus, perniciosis, malignis, veluti lipyrijs, nulla verò febris alia profundiora perurit, cute refrigerata*, vt *cit.lib.4.aph.& lib.4.acut.com.16.* ipse asseuerat. *Hæc verò internas, eásque vehementes viscerum sequitur inflãmationes, & maligna est*, ex Gal. *lib.2.crif.c.7.§. Febris verò ardens maligna, vel pulmonis, vel hepatis, vel ventriculi erysipelatibus aduenit, &c.* Ex quibus euidenter constat, Græcorum lipyriam ab inflammatione partium internarum oriri, & in ea huius febris causam cõsistere, cuius vi, euocato calore, cucurbitæ ritu ad interiores sedes, hæ vrantur, & frigeant externæ, vt sibi persuasit Gal. tum *loc.cit.* tum *lib.de inequal.intemp.c.8.& lib.2.prog.4.* Quibus locis Galeni cõmoti Christoph. à Vega. Ioan. Brauus *in com.c.6.lib.1.Gal.de dif.feb.* Ioan. Agricola Ammonius *in com.c.8.lib.de inequal.intemp.* Hollerius *lib.2. de morb. intern.tit.de lipyria*, Ioubertus *lib.2.de febrib.c.15.* Fernelius *lib.4.patholog.c.7.* Fuchsius *in com.sentent.48.l.4.aph.* & alij, lipyriam in internarum partium inflammatione consistere sibi persuasere. Siverò *lib.7.aph.com.42.* lipyriam esse fine partis inflammatione affirmauit, ex aliorum loquutus est sententia, in qua contradictione enucleanda lege Vallesium, *lib.5.controuerf.23.*

His prælibatis ad Arabes descendamus. Auicenna 1 4. *tract.2.c.51.Lipyriam ex pituita, & bile crassa circa viscera incensa oriri refert, in qua interiora calent, & vruntur: hac de causa exteriora refrigerantur, vel ob caloris ad intima recursum, aut vaporum effluxum ad partes extimas, qui licèt mediocriter calidi sint, à fonte tamen caloris, & putredinis à qua incaluere, recedentes, ad propriam redeunt naturam; internæ verò partes, non dissipatis his, neque difflatis magis incalescunt: & maximè quoniam pituita, & bilis crassa putrescentes, vbi incendium conceperint, diu & importunè id conseruant: qua de causa totus calor rapitur ad viscera, & ad locum putredinis confugit, vnde interna ardẽt, extrema frigent.* Quo pacto lipyria est verè morbus inter continuas febres numeranda. Hanc Auicennæ sententiam approbat Rhasius *hoc in loco*, referens *hunc agrum cum vrina vehementer rubicunda*, quæ biliosum humorem nimis excandescentem & igneum in venoso genere redundare indicabat, *habuisse extremitates frigidas*: quod facit etiam *lib.10. ad Almanf. c.11.* & Halyabbas *lib.3. pract.18.* Serapio *tract.6.cap. 17.* Mesuë *de feb. putrid. c.1.* Isthac. *lib.8.theoric.cap.6. in fin.* Nicolus *ferm.2.tract.2.cap.3.* Explanant luculenter Iacobus de partibus, Ioannes Costæus *in com.*

Diuersa ergo est lipyria Arabum, à lipyria Græcorum. Illa enim licèt bilis crassæ naturam sapiat, est tamen à prædominio pituitosa, & verè morbus; hæc ardens, vt *citatis locis* Galeni constat, & quæ potiùs similitudine quadam lipyria dici potest, quum sit biliosa, incendiosa, & non ab humore pituitoso putrescente, vt alia originem ducat, sed ab exusto, sicco calidissimo, in inflammata parte coërcito, furenti, & pernicioso, & principum partium inflammationibus grauissimis superueniat, vt *4.aph. & 2. crif.cit.* docuit Galenus.

Incassum ergo laborant Mercatus *lib.6. de febrib. cap. de lipyria.* Fonseca *in methodo curandarum febrium quas Iacchinus omisit, cap.de lipyria*, Ioannes Costæus *in com.cit.c. Auicen.* volentes inter Arabes, & Græcos hanc componere litem: distinguunt enim lipyriam, in legitimam & propriam, & in illegitimam & impropriam; hanc fuisse Græcorum, illam Arabum lipyriam esse asseuerant: nam hæ inter se maximè distant, in humore, putredinis modo, pernicie maiori: Græcorum enim lipyriam humor concitat calidissimus, valde perniciosus, non ita ventilatus, sed in inflammatione veluti conculcatus, ac difflari prohibitus, acris, malignus, febrem signis prauissimis comitatam constituens. Contrà, in Arabum lipyria omnia mitiora sunt. Hanc distinctionem fecere priùs Vgo Senensis, & Iacobus de Forliuio *in com.cit.sent. 48 lib. 4. aph.* Sed cùm nullibi apud antiquos scriptores hæc distinctio sit prolata, ei assentiri minimè possum: Sic enim hac solutione omnes medicæ artis difficultates ad libitum solui possent. Lege Vegam *in com. sent. 4. lib. 2. prog. Hippocr.*

DVBIVM XIV.

Num possint internæ partes, extimis calentibus, frigefieri.

NVm tamen contrà possint internæ partes, extimis calentibus, frigefieri, dubium est scitu dignissimum. Henricus Cuelhar *in suis doctis com.ad text.4.lib. 2.prog.* Hoc contingere posse non dubitat. Firmat Auicen. 2. 4. *tract.1.c.43.§. Exitus vaporis calidi ex cute cum anhelitu frigido est significatio perniciosa, & non fit nisi quia caliditas cordis finita est, &c. & cap.48.§. Et adustio extremitatum, & cutis cum frigiditate ventris, est signum mortis iterũ, &c.* Hanc priùs edocuit Hippocrates doctrinam, *l.6. epid. sect.4.com.30.* dum sic inquit. *Signa mortifera per cutem, calidus vapor, priùs nares frigidum spiritum reddunt, &c.* Illustris explanator *in com.* causam reddens, cur in ardentissima febre, sudore calido emanante, frigidum respirent ægrotantes, sic inquit. *Nam interituri corpore valdè calente frigidum expirant, quod ab inopia spiritus, calorisque innati ab igneo calore resoluti, euenire est dicendum*, vt aduertit Veiga *lib.5.de loc.cap.1.verbo, iecinoris. Licèt enim ardentissima præcesserit febris, quum tamen hæc calorem naturalem depopuletur & absumat, tunc exsufflatio frigida, hoc est, parum calida sentitur: nam accenso corde absurdum videtur existimare interiora alia membra posse frigere, & magis cùm viuente animali frigus non ita detur intensum, vt viscera interna frigefaciat*, vt *6.epid.sect.5.com.27.* asseuerat Galenus: alioquin frigens homo interiret. Audi Galenum *loc. suprà. citat.epidemion. Illis enim solis id euenire comperies, quorum mortem calidissima febris antecessit, quæ corpus ipsum cordis torrnit, atque ideò ipsum postremò refrigerauit; vitali ergo tenore, moriẽte iam corde, euanescente, in alijs quidẽ sudores syncopen inferentes prouenniunt, multorum scilicet humorum pleno corpore: illis autem qui ex feruida febri antè exaruerunt, pro sudoribus calidus vapor tangenti tibi difflari videbitur, &c.* Ex quo loco apertissimè constat, cum frigida respiratione calidum ex cute vaporem posse emanare. Neque hoc tibi videatur mirum; nam præ incendio interno vitalis viscerum spiritus exhalat à calore igneo exhaustus, cutis verò calido vapore elato sentitur calida. Num verò detur genus febris, in quo intima frigeant, externa caleant, ob causam diuersi humoris putrescentis in parte diuersa, quam Auic. 1.4.*tract.2.c.50.* Epialam vocat, quam lipyriæ facit cõtrariam, latissimè explanant Gentilis, Dinus, & Iacobus vterque *in com.cit.loc.Auic.* Et nisi Auicẽnæ mens acutiùs interpretetur, non video quomodo cum Galeni doctrina constare possit, cùm nomen febris contrarium demonstret manifestè, nam febris à feruore interno dicta est.

Interim lege Vallesium *lib.5,controuers.cap.24.* Galeni interpretes, *ad cap.6.Galeni lib.1.de dif.feb.* Vegam, Veigam, Trincauallium, Brauum, & Montanum, qui de hoc argumento eloquentissimè disceptarunt.

HISTORIA XXI. GALENI, de Pleuritide.

Pleuriticus in declinatione positus, lentium esu, emortuus.

*Quare qui * lenticulam cum aceto confectam pleuritico, morbo iam declinato, vt nihil aliud quàm coctorum expuitionem desideraret, exhibuit, is non immeritò languenti ipsi, qui sequenti nocte suffocatus est, mortis causa fuisse est visus. Verùm lenticulam nemo, qui mentis compos fuerit, dederit.* Gal.lib.1.de rat.vict.in morb.acut.com.27.

QVÆSTIO XXI.

Quòd lentes in biliosa pleuritide concedi possint, vt voluit Auicen. Contra Matthæum, Costæum Fuchsium, Amatum & communem ferè Medicorum sententiam.

COMMENTARIVM.

Lenticulam.] Cornelius Celsus, syncerioris Medicinæ auctor longè clarissimus *lib.4.sui operis,c.6.* scriptum reliquit, *in pleuritide calidis potionibus vtendum esse.* Nam actu frigida nocent pectori, humorem incrassant, ac ipsum excerni prohibent. Quapropter summa cum ratione, in hac historia, errorem Medicorum detegit Galen. qui nulla de partis situ cõsideratione habita, in hoc affectu frigida, & styptica propinare ausi sunt, inter quæ primo loco lentes proposuit. In cuius rei confirmationem, historiam hanc in medium profert, & meritò sanè, uam *frigidissimus cibus, est lens*, ex Hip. *in l. 6.epid.sect. 5.text.32.* incrassans, & obstruens, ex Gal. *lib.8. simpl.lib.de alim.facult.cap. 1.* quamobrem frigiditate & siccitate, spiritalia membra refrigerat, humorem crassiorem reddit, & ad expectorandum maximè ineptum, præsertim si cum aceto condiatur; hoc enim, auctore Gal *lib.3.acut com.39.* suapte natura neruos offendit: quum enim sit tenuium partium, in eorum mergitur profundum, sicque thoracis partibus est inimicissimum ex Hip. & Gal. *lib.5.aph.24.* Vnde vel membranas, ligamenta, tendones, & exangues partes omnes lædit frigus, vel sensu eximio præditas, vt vterum, vesicam, intestina, penem, thoracem, vt scitè *in com.18.sent.lib. 5. aph.* annotauit Heurnius. Ab aceti enim frigiditate facilè thoracis partes refrigeratæ non expellunt purgaméta, quæ retenta dolorem acutiorem afferunt. Iure ergo Trallian. *lib.6.cap.1.* calidis potionibus affectus thoracis ad expectorandum esse tractandos asseuerat.

Insuper, quis hoc cibarium ægris concedere audebit? quod æstuosum est, & valde corpus turbat, ex Hip. *lib. 2. diæta, num.14.& lib.4.acut.55.* & Gal. *lib.1.de alim.facult. 25.* vsum integrum inculpatúmque hebetare affirmat. Et *lib.2.de loc.cap. 7.* inter cibaria melancholica primo loco connumerat. Nam stomachum, & intestina inflant, lædunt neruos, caput, & pulmonem debilitant, ex Dioscorid. *lib.2.cap 98.* Auic. *lib.2.tract.445.* succum tetrum, & nebulosum generant; quare harum vsui assueti, ex Gal. mente *lib.de bonit.&vit.succor.c.3.in fin. facilè in cancrum, & elephantiasim incurrunt*, ex Oribas. *lib.1.collect.17.* Auer. *lib.5.collig.cap.39.* Adeò enim hoc edulium melancholicum est, vt *lib.2.ad Glauc.c.11.* in Alexandria potissimum gigni cancros asseueret Gal. quòd huius cibarij frequens fit in hac regione vsus. Crassæ enim sunt, terrestres, insomniorum terribilium generatrices, scabiem, lepram, cutaneos affectus, aliásque melancholicas ægritudines gignunt. Et vel Arabes ipsi, huius escæ auctores, hanc summopere condemnant, vt Auicen.1.3. *tract.4.cap.* 20.

A Rhasius *lib.3. ad Almans.2.& lib.9.cap.13.* Serap. *lib.1.c.2.* De quorum malitia, videndi Amat. *lib.3.cent.18.* Lacun. *in com. Dioscorid.loco cit.* Bruyerin *l.7.de re cibar.c.3.* Christoph. à Vega *lib.2.art.medic.sect.3.c.5.* Georg. Valla Placentin. *lib.1.æconom.c.79.* Ioan. Roderic. *lib. in historiales campos Dioscorid.philog.47.* Quare apud Romanos, lentem fuisse annumeratam inter funebres cibos, auctor est Appianus *lib. de bello Parthico*, & Plutarchus *in vita Crassi* obseruauit, vt refert clarissimus, & expertissimus Ludouicus Nonnius Antuerpiensis Medicus *lib. 1.de re cibaria.6.*

B Viguerat ante Gal. communis omnium fermè veterum, fortasse ab ipso Hip. accepta sententia, lentes bonis cibis non esse annumerandas. Arabes tamen, & qui in horum schola sunt nutriti, hoc cibarium accommodarunt in multos vsus, à quibus omnes propemodum Medici edocti, eas in ardentibus febribus, & synochis, ad compescendum bilis & sanguinis feruorem, tanquam salutares, & maximè commodas summopere commendant, & in variolis, ac morbillis miris laudibus extollunt; quæ fluenti aluo, miro sunt auxilio, quidquid Septalius *l.5.cantion.medicar.n.59.* præter rationem, earum decoctum in variolis impugnet.

Missis tamen veterum opinionibus, hanc sic componere litem satius duxi. Apud eos satis compertum esse reor, lentes duplici constare facultate, aperiente vna, adstringente alia; idipsum testantur Dioscorid & Auic. *loc.cit.* Galen. *lib.1.de aliment.facult.c.1.in fin.* Paulus *lib.7.tit.de lentib.* Aëtius *tetrab.1.serm. 1.eod.tit.* Cùm enim hæ partes aperientes, & vitiosæ in superficie sitæ sint, in intimo

C adstringentes, fit vt corticis extima pars abluat, aperiat, proritet aluum; & sputum prouocet, pectúsque mundificet; caro verò interior contrarios sortiatur effectus, & sic incrassat, obstruit, adstringit, sputum cohibet. Cùm extergere opus est, humorémque ad cutem propellere est in animo, primum ius earum exhibemus: cum incrassare, secundum aut tertium propinamus.

Enim verò si lentes vt alimentum contemplemur, in pleuritide haudquaquam possunt esse ex vsu, *vt citata historia* monuit Galen. Si autem per lentes, primum earum ius intelligamus, quod ab initio solùm morbi exhibitum, abstergere, mũdificaréque pectus potest, eæ in pleuritide, maximè biliosa concedi possunt. Audi Auic. 10.3. *tract.5. cap.3.in initio. Et cibi eorum sint sicut lentes cum acetositate, & similibus, &c.* Nam præterquam quòd ad temperandum bilis incendium eas cum aceto præparatas, febrientibus concedit, hoc titulo etiam in pleuritide biliosa propinari

D possunt in qua febris reperitur magni feruoris, & acetosa sputum prouocant: nam sapor acetosus ex acido, & acri est permixtus, vt latè probat Galen. *lib.1.simpl.24.& lib.4. eiusdem, cap.12.* Vnde Serapio *tit.de sapore acetoso. Acetositati, inquit, aceti miscetur acuitas, & punctio.* Lege Ioan. Brauum doctissimum *lib.aureo de sapor. & odor. different. cap.3.*

Matthæus Peritus quum hanc apud Galen. & Auicen. antimoniam persentisceret, mendosam Auic. literam suspicatur: sicque legit contextum. *Et cibi eorum non sint sicut lentes cũ acetositate, &c.* Costæus ita vertit. *Et maximi quidem erroris est in potu tribuere infrigidantia vehementia, nisi in factis ex cholera, & dare in potu infrigidãtia styptica, aut dare eis in cibo lentes cum acetosis, & similia, &c.* Sed cùm

E *textus non sit inuertendi citra necessitatem, & veteres Scriptura, etsi difficiliùs explanentur, semper sint eligendæ*, ex Gal. *lib.6.epidem.sect.3.com. 31.* antiquam Auicen. lectionem ego ampliùs amo præsertim cùm acetũ per se non adstringat, sed incidat, & sit tenuium partium, vt tam *multis locis* Galen. probat ingenuè Syluaticus *controu.51.* quo pacto ad sanguinis grumos incidendos poscam summè laudat *lib.5. meth.cap.9.* Si ergo Galen. de carne lentium intelligas, & Auic. de primo earum iure explanes, hos auctores concordes reddes; nam ius primum habet nitrosam, calidam, & solutiuam vim, & maximè si cum porro, anetho, modico oleo, & sale sit paratum: hoc enim modo præparatos pisces saxatiles, sputo educendo maximè ineptos, in pleuritide, loco prissanæ concedit in *lib.1.acut.com.27.* quoniam hoc pacto condi ti abstergũt, & crassitiem humorum incidunt, vt notauit Nicol. Rorar. *in 111.contradict.*

Abeant

Abeant igitur Fusch. *lib. 2. paradox. 12.* Amat. *l. 1. 2. in Dioscorid. enarrat.* 101. qui Auicennam, capitalem errorem commisisse inflatis buccis effutire non verentur, ignorantes dictum sapientis Galeni *lib. 3. epidem. sect. 1. com. 4. prope fin.* quòd *qui reprehendit sedulò seipsum afficit contumelia*; nam *melius est tacere, quàm temerè pronunciantem falli*, vt *lib. 1. de dieb. decretor. cap. 12.* protulit Magister. Lege Cardan. *lib. 1. contradict. tract. 8. contradict. 10.* Nicol. Monard. *in fin. tract. de secand. vena in pleuritide*, qui contra illos acriter disceptarunt. Hic ergo locus Auicennæ falsò versus, plures, eósque doctissimos decepit interpretes. B Vide Iacob. & Gentilem *in com.* qui hunc locum eleganti ssimè exposuerunt. Maximè cum in biliosa pleuritide lentes cum acetosis manifestè Auicēna concedat. Licèt autem hoc edulium concedi posset, multò satius est ab acetosis, & adstringentibus abstinere: arctant enim humores, & eos excerni prohibent; maximè si à crasso humore, & pituitoso pleuritis oriatur: cuius sortis cùm esset inflammatio, de qua presens est historia hæc, idcirco lentis esus mortem attulit. Consule Amatum *lib. 1. centur 61.*

Obseruatio VI.

Pleuritica adstringentium esu emortua.

VEtus sententia est à Galeno, Arabibúsque recepta, humores in thorace contentos, vt excreationi fiant paratiores, ad mediocrem substantiam esse reducendos. Hoc axiomate freti duo non incelebres Medici, postquam cum C pleuritide biliosa laboriosè luctati sunt, & sputum, factis vacuationibus vniuersalibus, topicísque variis, non satis procederet, ad incrassantia accessere, farinam oryzæ, & amyli in auis iure, ptissanæ loco concedentes. At ægra cùm triduo hoc edulio vsa esset, sequenti nocte, cohibito sputo omnino, superueniente difficili respiratione, veluti strangulata in decimo sexto morbi die extincta est. Tanti periculi est in pleuritide adstrigentia offerre!

HISTORIA XXII. GALENI, De Pleuritide.

Pleuritis mitissima, citra venæ sectionem persanata

ID verò mihi ampliùs animaduertere contigit, cùm librum D *de humoribus explanarem. Inter explanandum enim, quendam ægrotū intuitus sum, qui me, vt * sanguineo sputo vexatus, accersiuit, sed cruenta ob lateris affectum expuebat. Sputum igitur ego conspicatus, ipsum interrogaui, num aliquem dolorem in costa sentiret: ipse verò dolorem exiguum se percipere fassus est. Talis autem erat eius habitus, ac vires, vt si sanguinem expuisset, quoniam necessarium esset vena secunda auxilium, ad ipsum accedere ausus essem, sed cùm morbus lateris * mitis admodum foret, necesse non erat. Ideò neque id genus remedij adhibuimus, atque euidenter hominem hunc lateris morbo laborare cognouimus, qui & aliis huic morbo * congruentibus auxiliis, citra venæsectionem leuatus est, &c. Galenus* lib. 6. epidemion, sect. 3. com. vlt. E

QVÆSTIO XXII.

Quòd pleuritis aliquando impediat venæ sectionem. Contra Fuchsium, & Rorarium doctissimos.

PARAPHRASIS.

M*Itis admodum foret.*] Hippocratē omnium qui fuere in medicina maximum, ita eruditi omnes laudare consueuerunt, vt dicerent, aliorum quidem monumenta semel in vita perlegisse, abundè pulchrum, ac fortunatum videri oportere; illum verò tanquam vnicum, ac singulare naturæ opus, non semel quidem legendum, sed eatenus inhærendum, vt quantum humani ingenij ratio patitur, illius A colorem exprimamus. Hic enim tantus auctor (cuius obscura edicta, bis, terque esse mente lustranda, vt intelligantur, monuit Gal. *4. acut. 30. in fin. & in proœmio lib. de fracturis*,) sententiam proposuit difficilem *in loco cit. epid.* in cuius commento est scripta historia hæc, pro cuius expositione, vix vlla de re, tanta opinionum varietate certatum est apud Neotericos, quàm de quæstione proposita. Verùm in hac rerum caligine, media nos incedemus via. Sic ergo habet auctor incomparabilis: *Impedimentum in cruenta spuentibus, anni tempus, pleuritis, bilis.*

In huius enarratione, Galenus per impedimentum, intelligit, quod missionē prohibet. Cæterum quoniam pleuritis morbus acutus est, ex Hip. *l. 1. acut. 8.* & in acutis sanguinem mittere præstat, ex ipso, *4. acut. 19.* idcirco, vt sententiam Hip. interpretetur, de mitissima pleuritide, in qua cruentum spuitur, intelligendam putant; in cuius rei confirmationem, historiam hanc attulit in medium.

Cuius sensum verum vt percipias, Fuchsium primò, deinde alios doctissimos huius loci interpretes exaudi. Ille enim (licèt *sapientissimus, & in reparanda schola medicina, quæ à barbaris, & ineruditis Medicis in tyrannide tenebatur, ac partim tenetur, auctor eminētissimus*, vt de eo scribit Christoph. à Vega *lib. 3. prog. in com. Galen. 15.*) nostram sententiam perlustrans, esse de illarum numero asseuerat, quæ ab ipso tantùm Hip. intelligi possunt: sícque parum referre ait ipse, si eam inexplicatam reliquerimus, præsertim cum Gal. de eius intellectu certum quid cōstituere noluerit. Sed hæc tam absurda, & à communi Hippocratica doctrina abhorrens opinio, ex eo conuinci potest: quòd dictio hæc medicinalis, sit, & ad vsum præstantissima, sícque eam Gal. *in com.* non solùm interpretatur, sed roborat ac defendit vt hoc exemplo addisceres, aliquando pleuritidem sine, phlebotomiæ alexiterio posse sanari. Lege Amatum *lib. 7. centur. 28.* & Valleriol. *lib. 6. obseru. 6.*

Franciscus Vallesius *in suis ad libros epidemion doctissimis commentarijs*, ingenuam (vt solet) proposuit interpretationem, sic dicens: *Pleuritis est impedimentum venæsectionis, nō per se, sed quando cum cruenta spuitione cōplicatur.* Hos enim affectus inuicem posse cōiungi, admittit Gal. *lib. 1. aph. 16.* intelligítque impedimētum ab Hip. propositum, non esse venæsectionis, sed modi curationis: (vterque enim morbus venæ sectionem efflagitat) nam in pleuritide, aceruata & copiosa debet fieri anguinis missio; in cruenta spuitione partita & iterata. Deinde bilis pleuritidem ferè committens, expurgantia, aperientia, & abstergentia desiderat: cruenta spuitio incrassantia, obstruentia, & quietem thoracis expostulat. Si igitur sputum sanguinis, & pleuritis, contraria petunt auxilia, necesse est mutuo sibi impedimento sint. Acuta quidem responsio hæc, verùm Hip. & Galen. mentem dilucidè non exponit, vt aduertit Mercurial. *lib. 2. de morb. intern. cap. 9.*

Nicolus Rorarius *in contradict. Gal. 112.* lateralem morbum cum sputo cruento non comparasse Galenum asseuerat, sed lateralem morbum cum venæsectione coniunxisse, noluisséque in hoc laterali morbo sanguinis missionem conuenire, quoniam si cum sputo sanguinis comparetur, mitis adeò est, vt curationem ad se non trahat. Quod si mittendus sit sanguis: propter cruentam spuitionem, non pleuritidis causa, est mittendus. Non placet solutio. Pleuritidem enim cum sputo sanguineo comparasse Galenum, ex eo constat, quòd mitissimos eos laterales morbos affirmauit, in quibus cruenta sputa expelluntur.

Sed ne in confutandis auctorum erroribus multi simus, ex Hip. & Galen. expositionem afferamus, horum dictis valde conformem. Pleuritis in qua cruentum expuitur, cum mitis sit, sanguinis missioni impedimento est, hoc est, eam non expostulat; natura enim vacuato sanguine per sputum, eam supplet: quare mitioribus auxiliis citra venæsectionem est curanda, propriis lateralis morbi regulis, ac conditionibus tunc medicari oportet, quibus ducti vel sanguinem mittemus, vel non. Si enim vrgeat magnitudo, ad secandam venam accedere opus est: si tamen aliter cōtingat, quòd paucus sit vt humor in parte affecta retentus, subtilis, & vacuationi obediens, adsit cruentum sputum, morbíque appareat leuamen, aliis morbo congruen

congruentibus auxiliis ægrum citra phlebotomiam subleuare oportet, vt *lib. de humorib. com.* 33. ipse confirmat, De quo argumento sat multa doctissime conscripsit Altimarus *lib. de curand. human. corpor. malis, cap.* 50.

Quod autem non perpetuò in pleuritide insignis vacuatio necessaria sit, Hip. docuit *l. 2. de rat. vict. text.* 1. cùm dixit. *Lateris dolorem siue per initia, siue postea exortus fuerit, calidis fomentis tentare dissoluere non abs re existit. Fomenta enim non solùm leniunt dolorem, sed cùm modicè calida sint & tenuium partium,* ex Galen. *lib. 5. simp. cap. 9. cutem ipsam rariorem efficiunt, & phlegmones sanguinem tum tenuare, tum digerere possunt.* Sic Hip. *lib. 6 aphor.* 35. & *lib. 7. eiusdem text.* 46 & Gal. *in com. & lib. 3. meth. c. 3. & lib. 13. eiusd. c.* 22. Aëtius *tetrab. 2. serm. 3. à cap. 5. vsque ad* 10 dulcis aquæ lauacro oculorum dolores persanat, quum solum malum in oculo est, morbosúsque in corpore non adest apparatus. Hanc sententiam firmat Cel *lib. 4. cap.* qui superuacaneum esse auxilium testatur, si leuior fuerit pleuritis. Et Trallian. *lib. 6. cap.* 1. temerè non esse sanguinem mittendu asseuerat, vt vulgò faciunt, nisi humor inflammationem committens copiosus sit, & in toto corpore superare videatur: alioquin fomentis, & expectorantibus (hæc enim sunt congruentia auxilia) curatio peragenda est. Vide Ludouicum Duretum *in fin. 2. lib. Coac. prænot. in cautione de phlebotomia. Verbo phlebotomia offendit,* qui pro more solerter admodum hunc modum extricat.

Licèt enim Pal. *lib. 3. cap.* 33. & Aëtius *tetrab. 2. serm. 4. cap.* 68. in omni pleuritide sanguinem emittant, vel ex aliorum mente loquuntur, vt ex Pauli contextu dilucide patet; vel de ea in qua cruentum non eiicitur: hæc enim externo indiget auxilio sanguinem vacuante; illa autem mitissima, cùm sit, lenissimáque habeat symptomata, morbi acuti nomen non meretur. Si pulchra de hoc negotio scire aues, Lege Simonem Ramos Hispalensem *in apologia de pleuritide,* qui hoc argumentum adamussim exarauit, & post eum Castrensis *tract. de complexu morbor. cap.* 22. explicuit acutè satis, eleganter, & doctè.

DVBIVM XV.

Num sputum cruentum, pleuritidis mitissimæ signum sit. Contra Ronsseum eruditissimum.

COMMENTARIVM.

Sanguineo sputo.] Dubium de cruento sputo, aliquid & ipsum contemplationis habet: Num pleuritidis mitissimæ signum sit. Sunt enim ex Medicis non ignobiles, qui cruentas excreationes reprobarunt. Extat primus Hip. *lib. 4. aph.* 47. qui *cruenta sputa mala esse* confirmat. Sequutisunt Celsus *lib. 4 cap 6. pleuritidem grauissimam* vocans, *in qua sanguis spuitur.* Auicen. 10. 3. *tract. 4. cap.* 4. de signis malis, & bonis pleuritidis, *purè rubrum sputum* valde condemnat: nam *sanguis si supra exeat, malum,* apud Hip. *lib. 4. aph.* 25. & *lib. 7. aph.* 15. *à sanguinis sputo, puris sputum, & phthisin* fieri, manifestè asseruit. Quare meritò *lib. 2. pronost. com.* 51. *rubrum sputum, periculum portendere* affirmat.

Ex altera parte adest Galen. *lib. 2. prog. com.* 47. qui *aliorum humorum excreationes synceras, excepto sanguine, prauam affectionem indicare,* prædixit; nam in iis vitium quoddam subesse testatur, quippe quæ ab inflammato sanguine originem ducunt. Huc respiciens Auic. *loco nuper cit c.* 8. condititiones optimi sputi explanans, subiungit *sputum rubrum ad bonitatem proximè accedere:* & ratio pro his stare videtur: Nam rubrum sputum, siue color ruber à sanguine est, ex Hip. & Galen. *lib. 3. epidem sect.* 3. 73. & *lib. 6. eiusd. sect. 5. text.* 14. Sanguis autem cùm sit mitissimus, coctu facilis, & omnium humorum benignissimus, si exuperet, salutarem morbum facere est aptus, ex Hip. & Galen. *l. 2. prog.* 27. Quare cùm hic humor non possit prauitate sua magna pericula adducere, idcircò sputum cruentum mitissimæ pleuritidis signum est, ex Gal. *lib. 2. cris. cap.* 10.

Sputum ergo cruentum in pleuritide apparens reprobari non debet, cùm benignæ pleuritidis signum sit; hócque absolutè, & non collatione facta cum nigro, viridi, flauo, & aliis quæ ex se malitiam pollicentur; nam diuturniorem morbum, salubrem tamen semper promittit. Sputum cruentum bonum est, veluti sanies cruenta, quæ deinceps ob coctionem crassior facta, mutato colore, vincentis caloris est manifestum signum. Si verò id reprobant suprà citati auctores, de cruento sputo meraco, qui rupta, exesa, vel aperta vena exprimitur, sunt intelligendi, vt notat Heurnius *lib. 4. aphor. comment.* 47. quod sæpe sine pleuritide contingit, vel de excreatione quæ malè exit, hoc est sine coctione, & tolerantia, vt *lib. 4. aph. com. nuper citato,* interpretatur Galen. Ex quo patet *lib. 1. aph. 2. 23. 25. & lib. 4. aph. 3.* & alibi sæpe, hoc modo esse explanandum, quum dicit sequi conferentiam ex euacuatione, in qua talia purgantur, qualia esse oportet; tunc enim non solùm naturam, & speciem humoris peccantis significat, sed coctionem indicare videtur, ex Galen. *lib. 1. acut.* 23. Qua propter sputum cruentum si malè exeat, pleuritidem grauem demonstrat, vel si hæc cum hæmoproica passione complicetur. Ex his patet grauiter errasse Balduinum Ronsseum *in com. citati loci Celsi,* dum per verbum *sanguinis,* bilem vel humorem melancholicum, citra vllam necessitatem legendum putat, locorum forte contrarietate perterritus.

QVÆSTIO XXIII.

Quòd in initio descendentis veræ pleuritidis, nō ratione causæ coniunctæ, sed antecedentis, sit purgatio celebranda. Contra Augenium, Vallesium. Mercurial. Heurniū, & Duretū, Medicos eximios.

Congruentibus auxilijs.] Quoniam pro virili, ex antiquorum decretis prælibauimus circa pleuritidē nonnulla, quæ legentibus profutura, & voluptati rebamur, & emolumento, nunc in malè feriatorum torporem ignauum ac turpiter desidentem perducti sumus, ita vt necesse sit in re tam graui feramus opem Hip. viro doctissimo, & prudentissimo, à Sorano latè, & vel à Gal. tacite, ab omnibus ferè oppugnato. Cùm enim inter cætera, quæ scienter admodum ille, nec citra summam scientiam protulit axiomata, sit illud reponendum, ex *lib. 2. de rat. vict. in morb. acut. text.* 11. quo monet, in pleuritide descendente, esse Peplio, vel Veratro purgandos ægros, hoc est, quando partes sub septo transuerso dolor infestat, nullúmque ad clauiculam signum fecerit. Tamen illius sententiam multiplicibus telis ferè omnes impugnant. Alij enim in pleuritide expurgantia renuunt semper. Quidam in fine tantum probant dicentes hoc esse congruum pleuritidis auxilium, quo hunc ægrum persanasse gloriatur hoc loco Galenus: hócque modo eius dicta in varios sensus distorquentes illum inscitiæ arguere non erubescunt, ob causas multas.

Prima. Extat non inelegans historia, apud Hip. *in lib. 5. epidem num.* 1. qua euidenter probari potest, purgationem in pleuritide reprobam sēper esse, & nullius vsus. Sed audiamus summi dictatoris edicta, è tribunali sapientiæ ac veritatis medicæ sic loquentem. *Scomphus in OEniadis pleuritide correptus, mortuus est septima delirus; Pharmacum autem bibit infrà purgans: priore ante potionem die mentis compos erat, & purgatus est non multum: quum autem purgaretur, delirauit, &c.* Ex quo loco rectè concludi potest in initio pleuritidis inutilem esse purgationem, cùm multis periculis reddat ægrum obnoxium; nam impetum humorum promptiùs detrahit sanguinis missio, pharmacum autem maiorem turbationem affert: crudos enim succos mouet, exagitat, irrequietos & citatiores facit, vt citiùs confluant in partem affectam; auget febrem, & inflammationem, & cùm non euacuet quod oportet, neque vnde oportet, debilitat virtutem citra morbi leuamen. Quapropter Scomphus, nisi accepisset pharmacum, vt suspicatur Valle *in com.* aut non obiisset, aut non tam citò, sed vndecima, aut decima quarta, túncque fortasse sine delirio, aut hoc multo posteriùs accidisset.

Secunda. Facit huc auctoritas Hipp. *lib. 4. auct. text.* 22. quæ

quæ in hunc modum se habet. *Quicunque autem ea, quæ inflammantur, statim morborum inter initia medicamento soluere conantur, ij non solum ab intensa, inflammatáque parte nihil adimunt, cùm non cedat, obsequatúrque, quia adhuc cruda est affectio: verùm quoque & quæ morbo resistentia, & sana sunt, absumunt, colliquántve: vbi autem corpus imbecille fit, morbus præualet: vbi autem morbus corpori præualuerit, remedium non habet, &c.* O sententia dignissima cedro! quam Galen. *in comment.* verissimam esse denunciat, *quando enim vitiosi aliqui humores in partem aliquam confluunt, & in ea aceruantur, rectè ad sanguinis missionem propius deueniendum est. Quapropter vbi non solum acutus morbus fuerit, cuiusmodi est pleuritis, verùm & cum febre vehementissima, multò magis vitanda est purgantis medicamenti administratio, atque per sectionem venæ vacuandum magis, etiamsi ad hypochondrium dolor finiatur, vt in com 11. cit. lib. 2. de rat. vict.* asseri Galen. Et Paul. *lib. 3. cap. 33.* & Rhasius *lib. 9. ad Almans. cap. de pleuritide*, in descendente, & ascendente pleuritide amant magis phlebotomiam ob dictas causas. Deinde si ex mente Fernelij *lib. 2. de venæ sectione, cap. 4. In omni impura plenitudine à secta vena auspicanda vacuatio est, sine qua vix tutò purgatio decernitur, & purgatio vitanda, quæ plethoricum corpus in grauius discrimen adducit*, quantò magis in pleuritide, cui illico secta vena auxiliandum, vrgentis inflammationis habita ratione.

Tanto horum auctorum oraculo perterriti, Vallesius *in comment. text. 11 lib. 2. acut.* & Mercurial. *eodem loco*, Horat. Augen. *tom. 2. epist. lib. 2. cap. 4.* Hippocratem arbitrantur non locutum fuisse de pleuritide, sed de dolore hypochondrij à materia crassa, pituitosa, viscida, & flatuosa suborto qui si fomentis siccis, à quibus flatus dissoluitur, materiáque tenax & pituitosa attenuatur, non fuerit sedatus, tunc instituenda purgatio est; sicque redundante flatu, Peplium, crassis verò humoribus excedentibus. Veratrum propinandum: nam locus supra septum transuersum est costarum verarum, & totius pectoris, in quo ob ampliorem calorem, calidi tenuésque redundant humores: subtus septum transuersum sunt costæ spuriæ, quo loco, praui, pituitosique colliguntur humores. Quare vbi dolor supra septum transuersum est, sanguinis mittendus, vbi verò infra, purgatio celebranda. Sed hæc solutio Galeni menti minimè consonat, hic enim expressè Hipp. loquentem de pleuritide interpretatur *in com.* & firmat inter omnes Ludouicus Duretus *cap. 16. in lib. Coacar. prænot. Hipp. in com. text. 19. verbo, nec pharmacia.* Patet apertè ex Galeni verbis, de vera pleuritide esse intelligendum; nam pleuritis cum febre vehementissima licèt ad hypochondrium dolor pertingat, spuria esse non potest, sed vera, ex humore calidissimo, febrem faciente acutam, concitata. Quidquid aliter arbitretur Bartholomæus Perdulcis *lib. 11. sect. 6. cap. 4.*

Hipp. ergo cùm purgationem concedit in descendente, primò tentandam esse phlebotomiam non negauit, vt scilicet à parte affecta reuellat, & euacuet, & præparet vias per quas humor expurgari debet. Vnde fit, vt purgatio administretur semper phlebotomia præuia: nam medicamentum, præsertimque si validius sit, calore nimio, fortique attractione humores exagitans, perturbansque, plethoricum corpus in grauissima damna deducit: nam quando adest necessitas vtriusque auxilij, venæsectio præferri debet, ex Galen. *lib. 6. epid. sect. 1. text. 6. & lib. 4. de sanit. tuend. c. 4.* Hæc enim duo auxilia in initio facta phlegmones prohibent generationem: sanguinis missio, vt deoneret naturam humorum pondere grauatam, & à partibus inflammationi proximis peccantem humorem exhauriat; purgatio, vt à primis viis fluxuros ad pleuram humores auertat. Sic Galen. 12. *meth. 1. lateris dolorem in pleuritide purgatione persanat.*

Enim verò si Hip. mentem bilance ponderemus, ipsum clarissimè fuisse loquutum inueniemus, *lib.* enim 4. *acut. text. 21.* purgationem vetat sine sanginis missione præuia, post quam si opus fuerit, purgatio securè & mediocriter porrigenda: & deinceps addidit *in sequenti textu* errare maximè eos, qui in initio inflãmationis internæ, humores in A parte affecta contentos medicamentis educere conabantur, cum cruda affectio summopere renitatur, & medicamenta à parte affecta nihil adimant, verùm quæ morbo resistentia sunt, & sana colliquent absumántque.

Itaque mens Hip. est, vt in pleuritide descendente semper sit phlebotomia instituenda, qua celebrata, purgatio exhibenda in forma ab eo proposita, suaui, & leni, cuius ope fluens, & fluxurus humor auerti possit à parte inflammata, ad quam debilem, calore, & dolore attrahentem, excrementa semper confluunt, ex Galen. *lib. 2. de dif. feb. cap. vlt.* Illi enim qui in initio inflammationis internæ, sine sanguinis missione corpus expurgarunt, aut violenta cathartica ad vacuandum humorem in parte impactum propinarunt, quum non obsequatur quæ cruda est affectio, partes sanas contabefaciunt; & sic ducto ad imbecillitatem B corpore, morbus superior euadit, qui vbi corpus vicerit, remedium non habet.

Et licèt Peplium, & Veratrum sint fortia medicamenta, quæ fluxibiliorem humorem reddere, corpus exagitare, & inflammare queunt; mitiora tamen redduntur, si contemperata prissana superbibita protinus à medicamenti assumptione assumantur, vt *l. 2. acut. text. 12.* sequenti imperauit Hipp. tum ad abstergẽdas reliquias medicamenti, quæ faucibus, gulæque adhærere solent, tum ad temperandam ipsius malitiam, quæ alimenti benignitate mitescit: vt *in com.* prodidit Galen. & sic remanet medicamentum alimentosum, quod securè, blandéque expurgare potest, vt *lib. 1. de alim. facult. c. 1.* affirmat Galenus, posito exemplo in Scammonio cum prissana permixto. Hunc expurgandi modum vehementer laudat Hipp. *lib. de aliment.* C *com. 3. text. 20.* dicens, *medicamẽtum in cibo optimum*, quem locum explicat Vallesius ingenuè *in com.* In cuius loci interpretatione etiam Galen. ipsum Scammonij permixti cum prissana exemplum apposuit, & 13. *meth. cap. 15.* in curatione hepatis inflammationis id obseruat: quem modum curationis, variis in medium allatis testimoniis confirmat Donatus Sanctorus *lib. 3. epist. 4.*

Ex his dilucidè patet, tam *lib. 4. acut.* quàm *secundo*, purgationem exequendam imperasse Hippocratem, verùm facta priùs phlebotomia. In *lib. 2.* approbasse in initio reuulsiuam: in *lib. 4.* reprobasse vacuatiuam; ex iis quæ diximus fit manifestum. Dirimit disertè controuersiam Galenus *lib. 4. acut. com. 76.* de pleuritide verba faciens in hunc D modum: *Nam vel statim ab initio, priusquam in parte aliqua firmentur humores, medicandum, vel postquam ad maturitatem perducti fuerint: quam ob causam, & prima interdum die, & secunda, & quarta, & interdũ quinta medicamenta dedimus, & non quarta solum, quomodo is dixit*, vt demonstret nunquam in initio ante coctionem humores quietos esse expurgandos, vt oraculo quodam (sic enim vocat. 4. *de sanit. c. 5.*) *lib. 1. aph. 22.* docuit Hip. Audi verba illius *in com. dicti aphorismi. Tales igitur humores vacuare conuenit, hoc est, qui sunt in motu, latione, & fluxu: eos verò qui iam sunt in aliqua corporis parte firmati, neque alio vllo auxilio mouere oportet neque medicari ante coctionem, &c.* hoc idem confirmat, *lib. 4. aph. 1. & lib. 2. cris. c. 9.* In descendente ergo pleuritide exquisita, facta priùs phlebotomia, purgatio est exercenda, adeò mediocris, & permixtis aliis boni odoris E medicamentis, & attemperantibus, vt suauiter noxium humorem fluentem, & fluxurum auertere possint. Vt videas quàm malo fundamento nixa sit eorum sententia, qui ita sunt maligni, obliquæ opinionis, & mente languidi, vt temeria sua ignorantia, Hippocratem in hac re inscitiæ accusare non desistant. Lege Septalium *lib. 3. caution. medic. num. 48.* de hoc negotio fusè disceptantem.

Cæterùm non incuriosus aliquis studiorum affectator haud absurdè requiret, cur, si purgatio in initio ab Hip. præscribitur vt reuellat, ea per vomitum non celebratur, iuxta regulam reuulsionis latam *lib. 4. meth. cap. 6. & 13. eiusdem, c. 11.* nam hæc est reuulsionis lex, vt si affectus sit in parte inferiori, per superiora facienda vacuatio sit, & è contra. Dic cum Iaccino *in lib. 9. Almans. c. 19.* & Card. *in com. sent. 18. l. 4. aph.* vomitum in pleuritide, auxilium esse absonum, & incommodum; vehementer enim agitat pectus, & commouet humores ad partem affectam.

Vt enim hæc promptiùs intelligas, aduerte reuulsionem duabus conditionibus constare: Prima, vt procul trahatur succus ab ea parte quæ laborare cœpit: quare ab Hip. & Gal. antispasis, hoc est, tractio in contrariam partem nuncupatur, *in lib. de humorib. num.* 1. 5. *meth.* 3. 2. *ad Glauc.* 2. *& lib.* 6. *epid. sect.* 2. *text.* 7. *&* 9. & alibi sæpe. Secunda. Vt sit facta ad originem fluxionis, hanc enim esse meliorem reuulsionem, & contrarietatem, & sic ad retrahendum summopere commendatam, & semper obseruandam, monet Hipp. *in lib. de loc. in homin. num.* 2. 3. *&* 43. *& l.* 2. *epid. sect.* 1. operéque obseruat, *in eodem lib. sect.* 4. *in fin. &* 5. *aph.* 50. Idem præceptum laudat Galen. *lib.* 7. *meth.* 11. *& lib.* 1. *ad Glauc.* 14. *&* 5. *meth.* 3. 13. apponens emplastrum capiti ex stercore columbino, & *lib.* 3. *de loc. cap.* 7. in Epilepsia per consensum à tibia, cui sinapismum imponens, & vacuato humore morbum comitialem efficiente, ab eo præseruat. Sic in suppres menstruis, & hæmorrhoïdibus, è talo venæsectionem excercet.

Quapropter cùm primæ viæ sint eæ, à quibus tanquam à fonte, praui vitiosíque humores cum sanguine mixti fluunt ad pleuram, facta priùs phlebotomia, necessaria est purgatio reuulsoria, quæ fluentes & fluxuros humores, ad inflammatam partem suopte impetu concurrentes reuellere & retrahere possit, ad illas vnde manare cœperunt: in his enim gigni, & colligi solent; vt doctè, & latè sub exemplo pleuritidis probat Donatus Sanctorus *lib.* 5. *epist.* 1. Quare meritò Fernel. *lib.* 4. *pathol.* 10. & Thom. à Veiga *lib.* 2. *de dif. feb. in com. c. vlt. totius corporis sentinam appellarunt.* Huc alludens Gal. *lib.* 1. *ad Glauc. c.* 5. febres intermittentes ratò fieri sine vitio primarum viarum, hepatis, lienis, & ventriculi asseuerauit. Purgatio ergo, quæ humores noxios ab illis expurgat, & procul ad aluum expellit, reuulsionis nomen meretur. In hunc sensum dixit Holler. *lib.* 1. *de morb. intern. c.* 26. *in schol. Quod autem Hipp. cùm dolor ad hipochondriū extenditur, laxantia præscribit, Gal. concedit, sed tantùm ad materiæ antecedentis eductionem, siue ab splene, siue à cauis hepatis, &c.* Cuius sententiam firmat Mercatus *lib.* 2. *de morb. internis, cap.* 6. Ex his infertur, vomitum ex hoc capite esse etiam noxium valde, quum à primis viis sursum in affectam partem humorum impetum conuertat. In huius rei confirmationem extat celeberrima sententia Hippoc. *lib.* 2. *aphor.* 18. *dolores infra septum transuersum, per infernam purgationem medicandos esse*, cum Galen. asseuerantis. Sunt autem hi dolores, vt notat Heurnius *in com.* vmbilici, genuum, lumborum, pleuritis inferna. Quare vt doctè aduertit Costæus *in com. cap.* 2. Auicen. *in fin.* 10. *l.* 3. *tract.* 5. ob hanc causam, commodior fluentis humoris deorsum ad alum ipsam retractio est, quàm sursum ad brachia, licèt sanguis redundet. In hoc sensu intelligendus est Galenus 6. *epidem. sect.* 6. *text.* 15. dicens: *dolor lateris interdum soluitur. aluo turbata, & interdum sudore.* Vnde Auicenna rectè dixit 2. 1. *doct.* 1. *cap.* 8. *Lienteria sanat apostema lateris.* Et significauit Mesues, *cap. de pleuritide*, dicens, in hoc affectu diarrhœam esse bonam in initio, si constet virtus quia reuellit, & euacuat, & *lib.* 6. *aphor. com.* 16. Galen. confirmat. In hanc rem videndus Valleriola *lib.* 1. *obseru.* 4. Igitur Hipp. *lib.* 2. *acut.* peplium, & veratrum propinans, approbat purgationem reuulsiuam: *in lib. verò* 4. reprobat vacuatiuam, hoc est, eam quæ à parte inflammata causam coniunctam expellit.

Sed cùm non desint plura argumenta, quibus subuertere nostra plures nitantur omnino, ea vltimo loco diluenda sunt, quorum primum est. In principio inflammationi humor non est impactus in parte, ex Galen. 13. *meth. c.* 6. *& lib de morbor. temp. cap.* 1. argumento est, quòd repercutientibus retrocedit: si ergo iis cedit, multò meliùs à medicamento seligente vacuabitur.

Secundò Eadem intentione exhibet Hip. purgationem in descendente pleuritide, atque concedit sanguinis missionem in ascendente: sed hanc concedit vt reuellat, & euacuet, ex Gal. *in com.* ergo purgationem propinat vt reuellat, & euacuet; quod *lib.* 3. *cap.* 33. Paul confirmat.

Tertiò Gal. *lib.* 1. *aphor.* 23. nullum maius remedium inuenit in vehementissimis doloribus, quàm vsque ad animi deliquium sanguinem emittere, habita distinctione an venam secare, an purgare conueniat. At in ista phlebotomia non solùm causa antecedens, sed coniuncta vacuatur. Ergo in isto casu, vbi dolor vehemens, auxilium validum fieri compellit.

Quartò Galen. *lib.* 9. *de placit. c.* 9. distinctionem tradit eorum, qui vel sanguinis missione, vel purgatione indigent, quasi contrarium membrum opponens venæsectionem purgationi. Ergo sicut illa vacuat causam coniunctam, sic etiam purgatio vacuabit.

Quintò. Confirmatur ex Auicen. *loc. suprà. cit. c.* 2. *in princip.* vbi in pleuritico dolore declinante versus hypochondria, approbat magis purgationem, quàm sanguinis missionem, quia illa ampliùs de loco inflammato humores attrahere potest. Sic enim ait. *Et si dolor declinet ad partem hypochondriorum, tunc necessaria est solutio sola, aut cū phlebotomia, secundùm quod necessarium facit illud testificatur, & illud ideò, quoniam phlebotomia sola ex basilica, non trahit de hoc loco aliquid, de quo sit curandum, &c.*

Licèt autem anceps & obscura quæstio, à doctis semper hæc habita fuerit, placet tamen cum Galeno suprà, eam sic dirimere; neque argumenta quidquam concludunt. Dic ad primum humorem facientem actu inflammationem, firmatum esse, & radicitus in parte impactum; aliud circa inflammationem circumiacentem, non ita tenaciter in loco inflammato circumscribi: repercutientia verò iubet in initio inflammationis apponere, tùm vt is qui circa inflammationem est humor, ad alias partes veluti manu pressus retrocedat; tum vt roborent partem, ne ampliùs recipere possit: quem humorem circa inflammationem circumiacentem, & alium fluxurum reuulsiua purgatione educere tentabis, reliquum verò minimè, quem ad coctionem natura reseruat. Nam qui in parte affecta firmiter impactus est, neque repercutientibus, neque euacuantibus in initio adhibitis succumbit: contra si tentes purgantia, hæc carnes colliquant, & sanguinem.

Ad secundum. Diuersa intentione purgationem concedit in descendente, qua concedit in ascendente phlebotomiam; illam enim exhibet solùm in principio, vt reuellat, in fine verò, vt euacuet. Et licèt ibi, *lib.* 2. *acut.* videatur, quòd Gal. vacuauerit purgatione causam coniunctā, cùm pro humorum, qui inflammationem faciunt, vergentia, inclinationéque, vacuationes faciat, adducátque Hipp. *lib.* 1. *aph.* 21. id alia ratione exercet, vt scilicet naturæ motum sequatur; sic enim faciliùs, feliciúsque succedit, quæ per reuulsionem purgatio fieri debet. Si enim humores iuxta inflammatam particulam collectos, qui deinceps causa morbi coniuncta sunt futuri, purgatione non reuellamus, magnas deinceps expectabimus inflammationes. Qua tamen ratione purgatio, facta ad partem ad quam natura inclinat, dici possit reuulsiua, suprà est demonstratum.

Ad tertium. Non concludit argumentum: supponit solum, quòd sicuti phlebotomia vsque ad animi deliquium, euacuat causam antecedentem, & coniunctam: sic etiam purgatio vsque ad animi deliquium, eam vacuabit, de qua in textu non loquitur Hip.

Ad quartum. Cùm Galen. oppositam facit venæsectioni purgationem, de iis loquitur prout euacuant: nos verò supponimus solùm purgationem in descendente pleuritide reuellere, non verò causam coniunctam vacuare: quidquid Hippocratem præscripsisse purgationem ad euacuandam coniunctam causam, asserat Heurnius *in comment. lib.* 2. *acut. com.* 11. quæ opinio, vt vidisti antiquorum edictis maximè repugnat.

Ad quintum. Auicennæ textus si rectè interpretetur, cum Hip. doctrina, tradita *l.* 4. *acut.* 21. verè consentit, Nam si dolor in pleuritide declinat ad hypochondria, tunc necessaria est ratione causæ antecedentis expurgatio, ad reuellendum humores qui inflammatam, debilémque partem decumbere sunt parati, vel vnà cum phlebotomia; præsertim cùm hæc ex vena basilica celebrata, non ita attrahat ab inflammata parte, ac euacuat facta in ascendente. Quamobrem summa, cum ratione Hipp. priùs in descendente venam secat, deinde medicamentum expurgans propinat, vt vtriusque auxilij efficacia, ob causas traditas,

promptiùs

promptiùs auertatur humor in affectam partem defluxurus. De quo argumento lege Petrum Vaëzinum *lib. com. medic. cap. 2.* Valleriol. *lib. 1. enarrat. 3.* Fallop. *tract. de medic. purgantib. simpl. cap. 2. in med.* qui ex sua, & aliorum sententia, alios soluendi modos, pro Hip. tutela, ibi recitant. Sed hic Galeni menti cæteris magis consentit, quo omnem antinomiam euanescere putamus.

Superest modò, vt subuertamus ea, quæ in pleuritide ex toto releganda esse expurgantia, comprobabant. Ad historiam Scomphi, dic, illum ex purgatione, nec delirasse, nec obiisse; hæc enim omnia ex succi malitia, per consensum partes principes, & maximè cerebrum impetente, contigisse, veriùs dicendum est: neque enim affirmat Hip. purgationem attulisse delirium; verùm narrat quod actum est, vt ex qua causa id acciderit nos coniectemus. Nam antequam fluxi sit firmata in parte, ad præseruandam hanc, tutissimum est reuulsoria vti purgatione, parata ex iis quæ suauia sunt, nullámque noxam, & vim naturæ inferre possunt. Quod verò medicamenta purgantia in pleuritide, in qua ferè adest febris reprobentur, quoniam inflammant corpus, mouent, perturbant & exagitant, non est omnino verum; nam non omnia calida sunt, febrémque accedunt: & licèt essent, eis est vtendum, ad maius periculum euitandum. De quo dubio lege, quæ fusè diximus *in l. 1. in com. histor. 63. num 5. quæst. 31.* Quare purgatio in pleuritide est celebranda ratione causæ antecedentis, & non coniunctæ, vt Iuniorum doctissimi satis confirmant: de qua re legendus Vidus Vidius *lib. 8. de curation. membrat. cap. 17.*

HISTORIA XXIII. AVENZOAR.
De inflammatione mediastini.

Inflammatio mediastini, copiosa venæ sectione, curata.

SIc accidit mihi cùm essem iuuenis: quum enim passus fuissem laborem maximũ, & possuissem me ad decubitum, percepi dolorem in panniculo predicto, & tunc tussis, & dolor inceperunt inualescere valde & inueni pulsum meum valde durum, & febrem patiebar acutam. Quare misi sanguinem in quarta nocte per phlebotomatorẽ, & feci extrahere de quantitate libra vnius, & permansi sic cum febre valida, & tussi forti, & dolore per totam noctem; & in somno dissoluta fuit ligatura phlebotomia, & inde sanguis multus emanauit: & cum excitatus fui à sono, remansi maxima debilitate virtutis; at ligato brachio permansi taliter per totam noctem cum illis accidentibus, sed non fuerunt augmentata. Sequenti verò die eieci sanguinem cum sputo cruento, quod erat boni coloris, & substantiæ. Deinde audiui noua, quæ multiplicauerunt super me tristitias, & dolores, & inde amisi sensum, & intellectum, ita quod nihil potui intelligere, & non comedebam aliquid nisi quod mihi propinabatur de aqua prædicta & habebam magnã sitim, & transactis diebus septẽ incepi re sentire, & cognoscere, & multa imaginabar. Sed illud quod passus fui, fuit apostema generatum in panniculo diuidente pectus & pulmonem in duo media; & ex illo apostemate ascenderunt vapores acuti ad cerebrum, propter quos dictos acutos, & malignos, qui ferebantur circa cerebrum ortum fuit mihi in vno panniculorum cerebri apostema calidum. Et demum incepi spuere saniem; & non solùm ex apostemat ex pectoris, verùm etiã ex illa quæ descẽdebat à capite ad pectus. Et postea cognoui causam meorum accidentium, & redij in sensum meum perfectè, & cùm ex toto fui alleuiatus à sanie, incepi * assuescere aquam hordei, & postea redij ad pultes furfuris; & sic paulatim conuersus fui ad meam consuetudinem naturalem, & quod hîc scripsi de ista mea ægritudine, feci solummodò, vt sit exemplum in omnibus aliis similibus, &c. Auenzoar* lib. 1. Theizir, tract. 16. cap. 6.

PARAPHRASIS.

LAtè auctor morbum quo correptus fuit, depinxit, vt scilicet esset exemplum Medicis similem ægritudi-

A nem curantis. Siquidem *non curatur homo in communi, sed vnusquisque nostrum, alius videlicet aliud temperamentum, naturámque obtinens: nam existimare communem quandam esse omnium hominum curationẽ, sicut stupidissimi methodici putant, extrema est dementia. Hi enim firma, rataque putant omnia medicæ artis theoremata, ipsorúmque notitiam, artem quãdam esse communitatum, non proprietatum, tanquam communem, & generalem hominem, non periculares curarent,* vt non minùs latè, quàm disertè Galen. affirmat, *lib. 3. meth. cap. 7.*

B *In exemplis enim exercitari quiduis dicentes maximè expedit, neque enim satisfaciunt ad exactã cognitionem vniuersales methodi,* monebat Galen. *lib. 9. meth cap. 4. cuiusque enim proprietas ineffabilis est, nec exactissima scietia comprehensibilis. Sunt autem exemplorum ea propotioribus habenda, quæ ipsi oculis vsurpauimus: quando si omnes, qui docere, scribeléue aliquid sunt aggressi, ea prius operibus ostẽdissent, prorsus paucula falsò dicerentur. Compertum enim est, non solùm sufficere scire vniuersalia artis theoremata, nisi in particularibus te exercueris. Cùm neque fieri possit, vt sine multiplici in ægris singulatim exercitatione, quod ex vsu sit, facias: nec sine vniuersalium cognitione probè exercitatio procedat, quippe cùm in vniuersalibus methodus, in particularibus exercitatio consistat;* vt *lib. 9. meth. cap. 6.* firmauit Gal. doctissimus.

Hac ergo Auenzoar ductus ratione sola, hoc morbi sui exemplum in propatulum ponere non erubuit: Quemadmodum enim in transitu fluuiorum, qui primi vadum tentant, aleam fortunæ periculosam subeunt: qui à tergo sequuntur, possunt periculum declinare, si velint.

C Sic Medici aliorum peccata intimiùs perspicientes, illorum periculo sibi sumptus faciunt, & ægros à tantis malis, in quæ alij cum damno inciderunt, vigilanter præcauent.

De inflammatione mediastini tota est historia hæc: hanc enim factam fuisse in panniculo pectus diuidente ipse affirmat. Partem hanc peritiores anatomici membranas vocant intersepientes, Galen. auctore *lib. 6. de vsu part. cap. 3. & 5. de anatomic. administrat. cap. 8.* & *lib. 7. eiusdem, c. 12.* probant Vesal. *lib. 6. de fabric. 3.* & Bauhin. *lib. 2. theat. anatomic. cap. 13.* Hæ membranæ dextram thoracis partem à sinistra diuidunt, quarum longitudo à iugulis ad diaphragma vsque extenditur, & altitudo à pectoris osse ad vertebrarum corpora porrigitur, vt eleganter docuit Adrianus Spigelius *lib. 9. de fabric. corp. human. cap. 2.*

Mediastinum cauitatem maximè insignem membraneis fibris obsitam habet, quam voci efformandæ conferre putant. Huius intersepti vsus, alius est primarius, alius

D secundarius. Primus, tum ad viscerum suspensionem, ne in latera, & posteriorem partem collabantur, tum ad vasa firmanda, fulciendáque. Secundus, ne vnâ parte læsa, altera in illius trahatur contagionem.

Cùm ergo biliosi præsertim humores, & tenuissimus sanguis in partem hanc confluunt, inflammationem faciunt; hæc enim pars dura crassiores humores non suscipit, neque ij crassam eius substantiam penetrare possunt, ex Gal. *lib. 6. aph. com. 33.* & *lib. de constit. art. med. c. 16.* Iisdem morbus hic signis cognoscitur, atque pleuritis, sed terribilior, maior atque periculosior est pleuritide, vt ait Auicen. 10. 3. *tract. 4. cap. vlt. 5. Verùm est pleuresis apostema calidum in partibus pectoris, aut lacertis intrinsecis & in velamine cooperiente pectus, aut in velamine distinguente; &*

E *maius istis, & terribilius est illud quod est in ipso velamine distinguente, & est prauius eis, &c.* Causa autem, ob quam hic affectus sit grauissimus, est quoniam mediastinum ad cordis basim incumbit, quæ ipsius cuspide mobilior est, ex Gal. *6. de vsu part. cap. 7.* cùm sit fons, & sedes innati caloris. Quare hoc affectu prehensi, syncope, & cordis palpitatione, anxietudinéque corripiuntur.

In mediastino vera pleuritis etiam generatur, quidquid perperam arbitrentur Holler. *lib. 1. de morb. intern. in Schol. cap. 24.* & post eum Ludouic Mercat. *lib. 2. de morb. intern. cap. 6.* Licèt in membrana succingente costas, aut periostio, aut saltem in musculis intercostalibus, veram excitari pleuritidem suis symptomatis insignitam, constans sit celebrium Medicorum sententia.

Hunc affectum à causa exteriori habuisse ortum, nempe ab exercitio non assueto palam fecit auctor, hoc enim

suapte natura corpus excalfacere solet: & licèt à causa externa curatiua indicatio non desumatur, auctore Galen. *lib.4.meth.c.3.* tamen ea ad curationem affectus plurimùm potest, ex ipso *l. de compos. secund. loc. c.1.* & maximè si corpus inueniat ad febrem præparatum: vt ait Gal. *l.2. de natur human. c.2. non solùm ex iis quæ comedendo, aut bibendo gerimus, verum ex balneis quoque, exercitationibus, otio, vigiliis, mœrore, ira, refrigeratione, æstu morbi ortum habent.*

Itaque cùm passi dispositio adesset, commoto, agitatóque humore, factum est, vt ob cerebri validam intemperiem, & magnam in spiritibus agitationem, à spiritalibus partibus vapores in cerebrum elati delirium efficerent; quod est error, seu *motus deprauatus principium facultatum*, ex Gal. *lib. de dif. sympt. cap. 3. ad fin.* Ex pleuritide autem sæpe concitari delirium, tenet Galen. *lib.4. de præsag. ex pulsib. cap.8.*

Ex his omnibus, simúlque ex concomitantibus symptomatis, huius inflammationis naturam exactè constituentibus, opitulari illicò satius duxit sexta vena, qua leuata natura residuum humoris postea concoxit, & sputum boni coloris, & substantiæ apparere cœpit: copiosè autem extraxit vt maximæ inflammationi ferret opem; nam Hip. 4. *acut.* 74. ad animi deliquium euacuat in pleuritide: De quo argumento lege quæ diximus, *lib. 3. de praxi medica admiranda obseru.* 113. Et licèt multa copia humoris ex affecta parte, generéque venenoso rueret in cerebrum, acrique vapore ipsum irritaret, concuteret, & mentis faceret alienationem; tamen detracta copia venæsectionis ope, natura humorem in spiritalibus partibus impactum, tussi; descendentem verò à capite, simplici excreatione reiecit. Et vt partes ex nimia efferuescentia excalfactæ attemperarentur, & abstergerentur rectè, ptissanam assumendam proposuit, & ad maiorem repurgationem, ad pultes furfuris accessit quod has intentiones complere, ita est notum, vt probatione non indigeat. In cæteris omnibus, curari mediastini inflammationem, pleuritidis instar, firmat petrus Salius *lib. de curat. morbor. ab ordinariis practicis non exhibitorum, cap.6.* quorum materiam latè, doctéque describit hic auctor inter omnes, à quo postea desumpsere Mercatus *loco cit.* & Roderic. à Fonseca *lib.2. consult.* 84.

QVÆSTIO XXIV.

Quòd inflammatio sit de essentia phrenitidis. Contra Iacchin. Vallesium, Pererium & Carrerium doctissimos.

COMMENTARIVM.

Cerebri apostema calidum.] Inflammari cerebrum notius est, quàm vt explicari debeat, probántque inter omnes, ex Galen. mente pluribus in locis Alexander Massaria *lib.1. de morb. intern. cap. 11.* Costæus *in 1. tract. 3. com. cap.1.* Ludou. Mercat. *lib.1. de morb. intern. cap. 11.* Montaltus *tract. 3. de cereb. affect. cap. 3.* & alij. An tamen inflammatio sit de essentia phrenitidis, serium dubium est, & ex iis quæ asterisco signanda videntur. Pars negans suadetur, primò auctoritate Gal. Is enim *lib. 1. prorrhetic. com.1.* phrenitidem fieri dicit, quando flaua bilis occupat locum, in quo residet princeps animi pars; lethargum verò quando pituita diluit cerebrum, ipsúmque humectat. Igitur cùm lethargus sit vitium phrenitidi contrarium, auctore Gal. *lib. 13. meth. cap. 21.* & contrariorum eadem sit ratio, sequitur quòd ad generationem lethargi sola intemperantia opus est, ad generationem phrenitidis sola intemperantia sufficiat.

Secundò. Febris continua, & delirium perpetuum sunt signa pathognomonica phrenitidis, ex Gal. *lib. 3. epid. sect. 3. com. 46.* & *lib. 1. prorrhet. com. 1. ante med.* Sed huiusmodi signa possunt reperiri citra inflamationem. Ergo. Minor patet apertè. Si enim in causo flaua bilis ascendat ad cerebrum, quin concitet inflammationem, & intemperando, perturbandóque delirij perpetui sit causa, quis dubitat dari phrenitidem sine inflammatione, sicut sine hac febris ardens, & delirium continuum generantur?

Tertiò. Sicut frigidus humor insensibilitatem, & immobilitatem inducit, sic humor calidus in cerebro existens continuum motum parit, & si vitiatur, dementiam gignit, ex Galen. 13. *meth. cap. 21. §. Ex humoris verò vitio dementia, &c.* At flaua bilis potest putrefieri in cerebri venis quin concitet inflammationem, sicut quando est in meatibus inflamationem efficiet. Ergo si hoc secundo modo, febrem, & perpetuum delirium concitat, poterit id etiam primo modo efficere, & ex consequenti, poterit phrenitis sine inflammatione consistere.

Vltimò. Galen. 3. *de loc. affect. cap. 7. ad fin.* ad naturam phrenitidis solùm requirit intemperantiam: & *lib. 7. aph. com. 12.* vapores calidos intemperando, & minimè inflammationem committendo, phrenitidem concitare affirmat. Ergo phrenitis iuxta Galen. doctrinam sine inflammatione reperitur. Hæc sunt quibus intricati Iacchinus *in lib. 9. ad Almans. cap. 7. de phrenitide.* & Vallesius *lib. 5. contr. c. 12.* Gomez Pererius *in sua noua medicina, cap. 49.* Carrerius *disput. 7. super libros de loc. affect. c. 1.* inflammationem non esse essentiam phrenitidis acriter contendunt. Sed exorbitant hi non exiguum, sicut à veritate, ita à verissima Galeni, & Principium mente: breuibúsque perstringemus, longè aliud profiteri Galenum *locis citatis*, quàm quod ipsi sibi persnadent. Si enim huius auctoris edicta perlustremus; phrenitidem non aliter quàm per inflammationem definiri inueniemus. *Lib.* enim 2. *de caus. sympt. cap. vlt* phrenitidem, non solùm ex succis calidis in cerebro impactis originem ducere, sed supra id, phlegmonem in cerebro, eiúsque inuolucris esse constanter affirmat: quàm sententiam omnes tam Græci, quàm Arabes sequuti sunt, quorum numerum, operosum esset recensere. Per inflammationem autem, non phlogosim, hoc est, inflammationem siccam, sed humidam, & ex affluxu humorum constantem intelligas velim, cum Galen. *lib. 13. meth. cap. 1.* hanc enim, veram inflammationem nuncupamus. Neque obstat, quòd inflammatio sit tumor, quem cerebrum non tolerat; nam præterquam quòd tumor non est de essentia inflammationis, vt apparet in herpete, & erysipelate, quæ sunt cutis inflammationes citra tumorem, vt inter omnes probat Andreas à Cruce *lib. 1. chirurg. tract. 1. cap. 1.* etiam cerebrum extendi, & tumefieri potest, cùm sit molle, viscidum, & solum scirrhum inter omnes tumores non patitur, quia scirrus familiaris est partibus duris, auctore Magistro *lib. 4. de præsag. ex pulsib. cap. 9.* Cerebrum ergo inflammari potest, ex Auic. 3. 1. *tract. 3. cap. 1.* sicut enim pars ex defectu nutrimenti marcescit, sic ex copia intumescit, & inflammatur, & cùm suas habeat porositates, & meatus, fluxionem recipit. Vide Paulum *lib. 3. cap. 7. de inflammatione cerebri.*

Insuper. Si phrenitis in Galen. doctrina, non esset inflammatio cerebri, aut membranarum eius, non esset vera Hip. & Gal. sententia lata *lib. 2. prog. 19.* asserentium omne genus phrenitidis esse exitiale, quoniam pars princeps est affecta: nam intemperantia sine inflammatione non est lethalis affectus. Occurrit Vallesius hos auctores de phrenitide facta, & confirmata esse intelligendos, non tamen de ea phrenitide quæ in generatione est, quoniam hæc (inquit ipse) nondum est inflammatio, nec lethalis, & facilè auxiliorum applicatione corrigitur. Solutio nullo modo potest admitti, eámque planè redarguit Gal. *lib. 1. epid. sed. 2. com. 73.* asserens flauam bilem tunc phrenitidem inducere, quando in cerebro, & eius membranis est impacta; quando verò profluit per venas, & antequam hæreat in cerebro non phrenitidem, sed delirium concitare asseuerat. Deinde phrenitis in generatione, & iam facta, non constat ex diuersa essentia; cùm enim morbus sit res facta, & permanens, non habet suam essentiam in generatione posteriori; nam cùm primùm incipit esse, habet totum esse simul Auctore Gal. *lib. 1. de loc. cap. 2. ad fin.* & *lib. de morb. temp. cap. 1.* & *lib. de tot. morb. temporib. cap. 2.* Igitur si essentia phrenitidis factæ, & firmatæ consistit in inflammatione, in hac, incipientis phrenitidis essentia etiam est constituenda. Vt verò quæstionis huius assequaris

assequaris explanationẽ, aduerte cum Gal.*l.5.de loc.affect. cap.4.* phrenitidem non subitò, & affatim fieri: nam quædam est phrenitis futura fieri; quædam in generatione; alia est facta, firmata & absoluta: illa dicitur futura fieri, quando adest febris biliosa, maligna, sicca, in qua nihil excernitur, præest capitis dolor; hæc enim, ex Auic. 1.3. *tract.3.c.2.* sunt ex signis fortibus, quæ futuram phrenitidem ostendunt. In generatione appellatur phrenitis, quando flaua bilis ad caput non solùm ascendit, sed iam incipit effundi extra venas, nondum tamen manifestas inflammationis notas præstat: hæc cum immodica vigilia, occipitis dolore, ingenti obliuione, delirio, respiratione magna, & rara, affligit & premit. Denique illa est phrenitis facta atque constructa, quando flaua bilis effusa extra venas impingitur, inflammationem efficiens. In hac nihil apparet, quod ad prudentiam spectat, delirium est ferox & ferinum, oculi squallidi apparent, venæ oculorum rubent, lachrymæ inuoluntariæ effunduntur, floccos, festucas, muscas venantur ægri; hæc enim factam, & absolutam inflammationem significant. Hæc distinctio magni solet esse ad vsum momenti; nam in illius curatione plus perficimus, præcauendo futuram, imminentémue phrenitidem, quàm curando iam factam, atque firmatam; hæc enim vt plurimùm interficit, ex Hip.*6.aph.53.* Galen. *lib.1.epidem sect.3.com.1.post.princ.* Auic.1.3. *tract.3.cap.2. ante fin.* His positis sit vnica conclusio.

Inflammatio semper est de essentia phrenitidis, tam illius quæ in generatione est, quàm illius quæ est facta, firmata atque constructa. De facta, quòd sit inflammatio, nullus dubitauit. De ea quæ in generatione est, sic confirmo. Quilibet morbus, statim ac incipit, totam suam essentiam completam habet, cùm sit de genere permanentium. Sed essentia phrenitidis factæ consistit in inflammatione. Ergo incipiens, cùm habeat eandem naturam, & essentiam cum facta, etiam in inflammatione consistet.

DVBIVM XVI.

Num detur morbus insensilis.

DIsceptatum est inter eruditos, qui Galenum te unt lectione assidua, num morbus incipiens, cùm sit insensilis, & manifestè, insigniterque non lædat operationes, verè morbus dicendus sit, Galen.*lib.1.de dieb.decretor. cap. 6. in fin.* affirmat Asclepiadis familiam non curasse, neque contemplatam fuisse leues febres, quoniam sensibile nocumentum non inferunt, ex veterum, & Gal. sententia, *l.3.de temp.c.4.post med.* qua ratione *lib.6.de loc. c.2.* dysentariam non vocat, quousque aliquid cruoris appareat, & vlcus sit inductum: neque enim sanitas est absoluta perfectaque symmetria, qua perfectissimè operationes perficiuntur, alioqui nullus homo esset sanus, cùm intra sanitatis limites, dolores exigui, & febres leues reperiantur, quæ homines à publicis, & priuatis negotiis non impediunt, vt ait Galen.*lib.5.de sanit.tuend.c.5.ante med.* Sic phrenitis cùm est in generatione, non est inflammatio, nec phrenitis est vocanda. Quamuis autem hæc vera sint, si formaliter, & medicè loquendum sit, qua ratione dicebat Gal.*lib.de totius morb.temporib.cap.9.* omnem morbum ex sua natura in principio propter paruitatem latere, ita vt nec à Medicis, ægrotisue sentiatur: tamen morbus insensilis, & incipiens, morbus verè est, si physicè, & secundum rei naturam loquendum sit: nam sanitas exacta symmetria est, & quilibet recessus ab illa morbus est. Hinc *lib.1.de loc.affect.cap.2.ante fin.* morbum esse rem similarem affirmat, qui cùm primùm limites naturæ egreditur totam suam essentiam habet. Quare dysenteria pro materiali, & secundùm rei naturam, vlcus est, & siue sit magnum, siue paruum, semper est vlcus. Sic inflammatio cerebri, siue sit incipiens, siue adulta, parua, vel magna, semper est inflammatio, quoniam habet partes factas, permanentes, impressas, & productas, quarum ratione dicitur morbus, cùm per se actiones lædat.

Argumentis verò in initio adductis sic satisfaciẽdum. Ad primum. Non negamus ad phrenitidis generationem, A necessariam esse bilem in cerebro, & intemperiem ab ipsa productam, verùm oportere etiam extra vasa eam duci, & inflammationem concitare.

Ad secundum. Respondet Gal.*lib.1.prorrhetic.com.25.* non quodlibet delirium cum febre continua esse signum pathognomonicum phrenitidis, sed illud tantum quod ex ferox & ferinum, quod solùm ad inflammationem sequitur: illud verò quod ex sola bile agitata & mota, citra inflammationem ortum ducit non est ferinum.

Ex hac solutione, ad tertium explicatio patet: humor enim vitiosus in venis cerebri impactus, etsi delirium concitet, non tamen tale, & tam ferinum, quale ad phrenitidem necessarium est, nisi extra vasa putrescat, & in illius substantia, aut membranis inflammationem concitet.

B Ad vlt. Dic, *ibi* Galen. de phrenitide vera, & propria non esse intelligendum, sed de paraphrenitide, hoc est de illa quæ con nius ratione, vel à pulmone, ventriculo, septo trauerso, vel ab alia aliqua parte inferna originem ducit: licet enim intemperies calida, & vapores calidi phrenitidem concitent, quatenus intemperant, dolorem inferunt, fluxionem accersunt, contrescunt in cerebro, & in inflammationem degenerant, & sic concitant phrenitidem; hoc non per se, primò, sed ex accidenti efficere, affirmamus.

DVBIVM XVII.

Num aqua hordei vel ptissana in pleuritide propinanda.

C ASuescere aquam hordei.] Per aquam hordei, quandoque aquam in qua hordeum incoxerit, nonnunquam cremorem hordei intelligendum, qui cum Auic.1. 4.*tract.2.cap.9.est substantia quædam tenuissima, ex toto hordei corpore, priùs bene concocto, & linteo deinde percolato expressa.* Aqua verò hordei fit, quando triginta aquæ partes, & vnam hordei assumimus, atque hordeum tamdiu elixari lentò igne permittimus, donec grana valde intumescant. Vtrùm autem hordeum electum, hoc est solidum, purum, non multùm recens, nec vetustum, & omnis malæ qualitatis expers, debeat esse integrum, ac confractum, dubium est. Hoc probat Isaac.*lib.diætar.part.cap.prop.* Alzaharau.*lib.16.cap.1.* Haly, *c. de ptissana.* Renuunt Auenzoar *lib.2.tract.16.cap.6.* Auer.*5.collig. cap. 30.* Nicolus D *serm.2.tract. 1. sum. 1. cap. 16.* Tu verò controuersiolam solue cum Gentil.1. 4. *tract.2.cap.7.* Hic potus ferè nihil alimentitium habet, quem in morbis calidis ventriculi, iecoris, febribus biliosis, & sanguineis, spiritaliúmque partium inflammationibus ad calidissimi humoris feruorem retundendum, summa cum vtilitate propinamus. Cremore autem ptissanæ vtitur, quando tenuem victus rationem instituere est in animo. An tamen ex hordeo excorticato paranda sit, dic quòd cùm hordeum frigidum sit & siccum, ex Hip.*lib.2.de diæt. num.* 8. & Gal.*lib. ptissan.cap.3.* & *lib.7.simpl. tit.de hord.* de quo argumento sat plura congessere, Iulius Alexandrin.*lib.1.epist.2.& 3.* & Valleriol.*lib.1.enarrat.6.* & cortici quiddam abstersiuum insit, & purgatiuum: quando maiori abstersione opus est, E tunc cum cortice coquendum est. Cùm verò maiori refrigerio indigemus, tunc absque cortice erit deligendum, vt eruditè notauit Costæus *in com.cap.8.fen. 14. tract. 2. Auic.* & firmant Mercurialis *lib.4.variar.vlt.*

Ptissana autem tota vtemur, quum multum nutrire intendimus, tunc enim hordei grana optimè ad ignem cocta, & tumefacta, ac velut in chylum redacta ægrotis exhibemus. Quoniam verò nomen ptissanæ ad ea Cerealia etiam extenditur, quæ cortice possunt purgari, frequentissimè tamẽ inuenies, apud Plin.*l.18.c.7.* Arist.*l.3.probl.37.* Hip.*l.1.acut.text.17.* Ruel.*lib.2.de natur.stirp.16.* ptissanæ vocabulum ad hordeaceam, triticeam, orizaceam, atque ex chondro factam extendi: inualuit tamen consuetudo nomine ptissanæ audiri tantùm hordeaceam, quæ quibus conditionibus debeat parari, ostendit Hip.*lib.1.acut.28.* & Gal.*lib.toto de ptissana.* & *lib.1.de aliment.facult.cap.9.*

Hæc ergo frumentaceis gustamentis rectè præfertur, nam

nam viscositas eius est lævis, continua, iucunda, lubrica, & mediocriter humens, sitim minimè infert, abluit, abstergit, non adstringit, non malè turbat, neque in ventre tumescit refrigerat, humectat, nutrit, sitim compescit, coctionem procurat, excreationes mouet, boni est succi, facile coquitur. & distribuitur. Quapropter prisci hunc mirabilem cibum tantopere laudarunt, præsertim in acutis morbis, & pleuritide, maximè cocto humore, procedente sputo, & vacuationibus celebratis: aliàs si quis eam dederit, ægrũ præcipitem aget in mortẽ, quoniam abstergit intempestiuè in corpore pleno, & multum nutrit naturamque à coctione disturbat, vt firmat Hip. *lib. 1. de rat. vict in morb. acut. text.* 33. explicat eleganter Mercurialis *in com.* Quare in omnibus internarum partium inflammationibus, præstantissimum, si quod alterum, est auxilium: sic in putridis febribus, interiorum viscerum phlogosi mirificam opem B præstat, præcipuè si cum guttulis aceti præparetur ad humorum putredinem corrigendam, vt *lib. 1. de alimen. facult. cap.* 19. Hal. præcepit, & notauit Septalius *l. 2. caution. medicar. num.* 42. de qua re lege Claudinum, *in appendice libri de ingres. ad infirmos, sect.* 4.

Ex quibus mirari subit doctissimum Manardum, tanquam calumniam veteribus prætexentem, qui *lib. 5. epist. 2.* futilibus ratiunculis persuasus, probare contendit, ptissanæ, vel aquæ hordei in acutis morbis vsum, reprobum esse, & valde noxium: cuius opinionem sequitur Ludou. Mercat. *lib. 1. indicat. cap. 2. in fin.* quorum rationes infringerem libenter, ni hunc laborem subissent iam Cardan. *lib. 2. contrad. tract. 3. 6. contradict.* & Horat. Augen. *tom. 1. epistol. l. 1. epist. 1.* Vascus Castellus *tract. 5. de thorac. affect lib. cap. 8. difficult.* 8. qui acriter in eum debacchantes, ipsius paradoxum mirantur, & irrident cùm ptissanæ laudes, ac aquæ hordeo decoctæ decantent, Hip. *lib. 1. de rat. vict. in morb. acut.* Galen. *ibi*, & vbique passim. Paul. *lib. 1. c.* 78. Oribas. *lib. 1. collect.* 11. Aëtius *tetrab. 1. serm. 1. cap. de hordeo.* Rasius 30. *contin. tract. 6. cap. 2.* Auer. *lib. 5. collig.* 31. Haly 5. *theoric.* 15. Serap. *tract. de simpl. ex plant. c.* 131. Mesuë *cap. de pleurit. tit. de aqua hord.* De cuius vsu, & efficacia eximia, inter iuniores omnes lege Massariam *lib. 7. de febribus cap. 16. de hordeo.* An tamen ptissana triticea præferatur hordeaceæ, dic cum Aristot. *lib. 1. probl.* 37. in sanis illam optimam esse, quia triticum magis nutrit, faciliùs coquitur; in acutis verò, de quibus Hip. agit, hordeaceam anteponendam, quoniam accommodatior est, melior, & frigidior. Cætera de ptissanæ facultate, vario parandi modo D vide apud Galen, *lib. de ptissana, cap. 4.* & *lib. aliment. cap. cit.* Christoph. à Vega *lib. 2. de art. medic. sect. 3. cap. 4. tit. de hord.* Mercurial. *in com. cit. loci, lib. 1. de rat. vict. in morb. acutis.* Iacobus Fontan. *lib. 6. de aliment. c. 2. de hordeo.* Hermol. Barbar. *lib. 2. corol. cap.* 310. & elegantissimum Ludouic. Nonnium *lib. 4. de re cibar. cap. vlt.*

HISTORIA XXIV. GALENI, De septi transuersi inflammatione.

Quidam ex periculosa septi transuersi inflammatione, tutus euasit.

IDem spirationis genus in quodam notaui, quem cùm aliquãdo equus in præcordiorum regione calcitrasset, adeo atrociter, vt oborta in septo transuerso inflammatione, mortis periculum immineret: is licèt euaserit à periculo tutus, ab imbecillitate tamen liberari nequiuit, &c. Galenus* lib. 4. de loc. affect cap. 5.

PARAPHRASIS.

SEptum transuersum, quod alij diaphragma vocant, velut interiectus paries, ventrem medium ab inferiori, & vitalia organa à naturalibus dirimit: princeps est, ac primarium respirationis instrumentum. Transuersum verò dicitur, nam ab anteriore thoracis parte ad posteriorem vsque protenditur, & ideò Hip. *in Coacis*, respiratorium ventris nuncupauit. Hoc veteres phrenes nominaA runt, quasi prudentiæ sit particeps, non quòd quicquam ad sapientiam conferat, sed quòd maximam sortiatur cum cerebro sympathiam, & connexionem, vt facilè ab eius inflammatione compatiatur.

Quidam, ob cordis viciniam, quòd ei prætendatur, præcordia dixere, cum Arist. *l. 1. de hist. anim. c. 17. §. Sub pulmone septum transuersum est, quæ præcordia, & cinctum appellant, &c.* Plin. licèt *l. 11. c.* 37. hac de causa præcordia vocet, tamen *l. 30. c.* 5. vno nomine exta appellat, & Cels. *l. 2. c.* 3. hyponchondria impropriè nuncupat. Huius septi vsus primus est, vt liberæ respirationi inseruiat inspirando, expirandóque. Secundus, vt hypochondria ventilet, maximè verò hepar quod superiore, & conuexa sui parte arterias nullas habet. Tertius, vt iuuet fæcum per inferiora excretionem; nisi enim hic musculus superiore parte, tanquam manibus intestina premeret, æque per superiora ac per inferiora deturbarentur fæces.

Cùm ergo ab equo calcitrone ictus in præcordiorum regione vehemẽter esset hic æger, quid mirum si ad hanc partem præditã venis, à trunco ascendentis cauæ exortis, phrenicis dictis, quas totidem arteriæ comitantur, & membris præcipuis valde vicinam; concurrentibus ob ingentem dolorem humoribus, oriatur inflammatio? & magis motu ipsius septi attrahente (esse autem in perpetuo motu, *6. de loc. c.* 4. Gal. confirmat.) adiuuantibus etiam calore, & partis imbecillitate; quæ omnia quantum ad phlegmones faciant generationem, omnibus patere arbitror, & vbique patefecit Gal.

C Licèt autem hæc pars ab humore frigido tenui, qui temporis diuturnitate in loco affecto crassescit, occupari possit: tamen cùm inflammatio recenter à causa externa fuerit concitata, illam à calido humore, bilioso & tenui, ad debilem, & dolorificam partem affluente, fuisse cõcitatam non eo inficias: nam sanguis crassior, & pituita lenta, ob diaphragmatis densitatem in ipso recipi non possunt.

Hanc incipientem inflammationem necessariò sequitur febris acuta, tum ratione affectionis, tum ratione loci affecti. Pars enim hæc ob viciniam, cum corde per arteriam magnam, cum cerebro per neruos, cum iecore per venam cauã illicò has partes pręstantes in sui consensum trahit. Quare septo transuerso inflammato spiratio adest parua & frequens: parua quidem, ob inflammationem, & affectum organi respiratorij; vnde fit, vt in omnem dimensionem dilatari non possit thorax: frequens verò, vrgente necessitate, & incendio; quo fit vt paruitas frequentia compensetur, vt *5. de loc. affect. c.* 3. docuit Gal. Deinde præcordia intenduntur absque vllo tumore in hypochõdriis, ex Gal. *lib. 1. epid. sect. 3. com.* 18. *Adest pulsus, seu palpitatio in præcordiis*, vt *l. 1. prog. text.* 31. affirmat Hip. cum Gal. *Increscente* autem *inflammatione delirium necessariò sequitur, spiratio est inæqualis, modò parua, modò magna, frequens, aut rara*, ex Gal. 5. *de loc. cit.* & *lib. 4. de præsag. ex puls. c. de septo transuerso*, pulsus apparet paruus, durus, & creber. Affectus hic acutissimus est, & exitialis ob dictas causas, quoniam hæc pars maximam connexionem, & consensum habet cum mẽbris præcipuis; & cùm sit in perpetuo motu vapores ab inflammata parte calidissimos in alias promptissimè emittit & eructat, qui facultatem animalem præcipuè vellicando, & validam in humoribus, & spiritibus agitationem efficiendo, deliria, conuulsionésque, concitare nati sunt.

E Sed quibus auxiliis hic æger tutus euaserit, Gal. non explicat. An forte quoniam inflammatio ab humore calido exorta, sicut communes inflammationes partium principum curantur, tractanda est? id equidem puto: quoniam humor inflammationem faciens primò vacuandus est secta vena, scarificatis cucurbitulis, hirudinibus sedi admotis. Reuellenda materia extremarum partium ligaturis, frictionibus, balneis, & refrigerantibus lotionibus. Euacuatur etiam homor impactus repellentibus primò, deinde discutientibus. Sed quoniam ob vigilias immodicas, & delirium continuum vires fatiscunt, nec ægri ad opportunè oblata præsidia rectè se habent, delirio, & vigiliis obuiandum est, oxyrrhodinis, & somniferis auxiliis, quæ apud auctores agentes de phrenitide passim inuenies.

Quibus

Quibus factis etsi tutus euaserit, ob debilitatem, spirandi munus perficere non valuit. Cætera peculiaria huic morbo auxilia, adamussim exarauit Petrus Salius, vir in facienda medicina dexterrimus, felicissimus inter omnes, *de curat morbor. ab ordinariis practicis non exhibitorũ. c. 8.* & post eum retulit Vidus Vidius *lib. 8. de cur. membrat. cap. 15.*

QVÆSTIO XXV.

Quòd ex inflammatione septi transuersi delirium oriatur perpetuum. Contra Carrerium, & Valles. Medicos insignes.

COMMENTARIVM.

OBerta in septo transuerso inflammatione.] Consurgit hoc loco difficultas nobilis, agitata Medicis illis præsertim, qui sibi vel sagacissimè odorari videntur. Hi enim argutulè inquirunt: Cur Galen. *hoc loco* periculosam inflammationem in septo transuerso subortam describens, delirij continui non meminerit, quod ab huius partis inflammatione est inseparabile. Aristotelès enim totius naturæ genuis mirabilis, *lib. 3. de partib. animal. c. 10.* sic scribit. *Vbi enim propter vicinitatem attraxerint humorẽ calidum, atque excrementitium, continuò mentem, sensúmque planè perturbant; quamobrem phrenes appellantur, quasi principes prudentiæ sunt, &c.* Hanc doctrinam approbauit Gal. & postea ab eo tota Medicorum schola edocta vnanimiter confirmat. Is enim *lib. 5. de loc. affect. cap. 3.* in hæc verba prorumpit. *Atque delirare solent nonnulli, ob vitium quod in ore ventriculi consistit, & febribus ardentibus, & pleuritide, & peripneumonia: sed quæ ob septi trãsuersi affectum accidunt deliria, non multùm à phrenitide distant, &c.* Infrà *eodem c.* sic ait. *Ergo hoc modo per cerebri affectum paulatim phrenitis euenire solet. Ab aliarum verò partium nulla perpetuum delirium procedit, dempto solo septo transuerso, adeò vt veteres putauerint hac parte inflãmatione affecta homines phreniticos euadere, atque ob eandem suspicionem phrenas (id est, [illegible]) appellauerunt, &c.* Idem confirmat *l. 4. de præsag. ex pulsib. cap. 4. §. Ac si ex solis excrementis in ipso existentibus citra febrim intendatur, dolor & dyspnœa primò consequitur: postea putrescentibus excrementis febricitant. Si ex fluxione, quæ incumbit in ipsum, omnino hac sit, vel flaua bilis, vel calidi sanguinis, & tenuis oportet; nam crassum sanguinem, pituitam lentam ob densitatem nunquam recipit. Hi delirabunt necessariè, &c.* Et *l. 10. method. cap. 8.* postquam hecticam à pluribus partibus præcipuis suboriri dixit, à septo transuerso se vidisse subortam affirmat, sed citiùs ob delirium superueniens, interimentem, quàm hectica esset prorsus confirmata, quia huic parti perpetuum coniungitur delirium ac necessarium. Et *lib. 1. prog. com. 28.* septum transuersum, inflammatum, delirium afferre promptissimum memoriæ commendauit. Galeni sentẽtiam affirmat Auenzoar *lib. 1. Theizir, tract. 16. cap. 7. §. Eò quod in hoc apostemate fit continuò perturbatio mentis, ac si esset in panniculo cerebri, &c.* Adest ergo in diaphragmatis inflammatione perpetuum delirium.

Contra hos grauissimos testes, quorum sententiam tam priscorum, quam iuniorum comprobauit opinio, insurgit Trallianus, haud dilutæ auctoritatis Medicus *lib. 1. sui operis, c. 13. tit. de notis futuræ phrenitidis,* dum eos tanquam falsa loquentes coarguit, qui in inflammatione septi transuersi delirium adesse continuum asseuerant, sic enim ait. *Quemadmodum nonnulli phreneticos ob septi transuersi instammationem fieri existimant, quod verum non est, &c.* Vides Tralliani, viri alioquin præstãtissimi ingenium, & mores. Quid ergo ad tantam machinam dicendum sit, attende rogo. Arguit enim Trallianus illos, qui ex septo transuerso fieri delirantes, feroces, & ferinos existimarunt; quod verum non est; nam hæc delirij vehementia soli phrenitidi veræ & absolutæ, suámque essentiam in confirmata cerebri inflammatione habenti conuenit. Deinde si Trallianum, de septi transuersi inflammatione intelligas, ex crassa materia suborta, in qua non ita frequenter accidit delirium, ex Galen. *lib. 4. de præsag. ex pulsib. cap. 4.* saltem in principio, ex Petro Salio, *vbi suprà,* rectè dissolues: Narrat enim Fernel. *lib. 5. patholog. cap. 11.* Se tumores duros diaphragmatis radici infixos nonnunquam deprehendisse, qui sensim tabe laborantes consumpserunt, citra vllam delirij speciem.

Quare tamen ex inflammatione septi transuersi delirium sequatur perpetuum; classicorum peritissimi inquirunt. Mihi illorum varias opiniones de hac re contemplanti, obtulit sese locus Vallesij dignus obseruatione, ex *lib. 4. controu. cap. vlt. in com. cap. 3. lib. 5. de loc. affect.* cuius viri sententiam non erit abs re, si huic potissimùm loco agglutinemus. Putat enim consensus huius rationem non esse positam in vicinia, nec in rectitudine, nec in consensu generis, aut operis, sed in occulta quadam analogia, quæ exprimi nequit. Plurimi enim inter nostri corporis partes reperiuntur consensus, quorum causa non ita est manifesta. Reproba est solutio, ob causas plures. Prima, quando enim ratio potest dari manifesta, ad occultas confugere qualitates, vanum est: ait enim Gal. *lib. 3. de præsagit. ex pulsib. cap. 5.* quòd *eorum qui nihil docent proprium est, ad proprietates quæ exprimi nequeunt confugere,* nam ignorantiæ est asylum. Secunda. Si spinalis medulla est magis (vt ita dicam) analoga cerebro, cur hac inflammatione obsessa, non semper oritur delirium perpetuum & continuum? Tertia. Varia, & distincta est natura cerebri, à septi natura; illud enim totum est spermaticum, at septum multa parte carnosum. Vltima. Si solam neruorum sympathiam admittit, cur inflammato ore ventriculi, quod insignes accipit neruos stomachicos, & summam cum cerebro obtinet analogiam, perpetuum delirium non continget? Lege Castrensem *lib. 2. opuscul. quæ ex quibus cap 21.*

Petrus Garzia Carrerius, Complutensis Academiæ primarius Professor insignis, & qui nuper Galeni *libros de locis affectis* arduis difficultatibus, acutè, ingenuéque illustrauit, *cap. 7. disput. 7.* delirium septi transuersi non esse perpetuum asseuerat verbis sanè commotus Gal. *in lib. 5. de loc. affect. c. 3.* qui deliria ex septo transuerso non multùm à phrenitide distare affirmat, & *parum infra,* à continuo distare ait. Si ergo à continuo distat, non est continuum. Deinde Auicen. *1. 3. tract. 3. c. 2. §. Alienatio superfluit quandoque, & abscinditur alia vice, &c.* in phrenitide non esse perpetuum delirium confirmat. Denique Galen. *lib. 3. epidem. sect. 3. com 85. vxorem Dealcis multùm delirasse, & deinde persistentibus aliis pessimis signis, ad mentem rediisse* asseuerat. In phrenitide ergo vera si perpetuum delirium non adest, cur in ea quæ à septo oritur, continuum delirium apparebit?

Sed vir acutissimus non expendit seriò verba Galeni, Nam præterquam quòd Præceptor *in eodem cap.* à nulla parte delirium continuum oriri dicit, dempto septo transuerso; ab hac parte subortum delirium non est ita ferox, & ferinum, ac visitur in idiopathica phrenitide, vt *cit. de loc.* monuit Galen. Deinde differt septi phrenitis, ab illa quæ primò in cerebro fit, quòd in hac statim apparet delirium: in illa verò quæ ex septo originem ducit, primò febris ex inflammatione, mox delirium concitatur. Non ergo Galen. negat esse continuum, cùm ibidem continuum faciat, sed parùm à continuo distare inquit, quòd illud cum febre incipiat, alterum parum post febrem, quo tempore apparens, continuitatem, sicut & primum seruat.

Ad 2. dic. In phrenitide vera, & septi transuersi, delirium esse continuum: sed sicuti intenditur per exacerbationes febris, sic remittitur, dum febris remittitur, vt videantur quodammodò ad se redire, at nunquam integrè resipiscant, ob causas dictas. Sic intelligendus est *loco cit.* Auic. in vera phrenitide quandoque alienationem abscindi pronuncians, hoc est, imminui, non tamen omnino cessare, quod est impossibile. Hac de causa Dealcis vxor ad meliorem mentem rediit, cùm tamen deliraret semper: nam, vt rectè notat hîc Vallesius, rediit ad mentem, *tacita* & vt Mercurialis *in com. huius historiæ* legit, *silens,* delirando semper; nam taciturnas, & silentium significant delirium, non simpliciter, sed ex mœrore & ploratu rursum ridere,

ridere, maiorem arguit insaniam. Hoc autem delirium in A hac ægra concitatum, exarcerbatum fuisse ad excrementum febris, ex textus serie constat manifestè; nam post silentium, iterum vigesimo die multa loquebatur, & deinde quiescebat muta. Ex quibus ad argum. 3. responsio patet.

Sed his relictis, adiiciamus Præceptoris, *ex lib. 4. de dignoscend. pulsib. cap. 3. in fin.* sententiam præclaram, quâ nos commonefacit, *vt in soluendis dubiis vnumquemque scriptorem ex seipso declaremus, nec inanibus suspicionibus, aut affirmationibus demonstratione vacuis deliremus, quid aliquis dicat.* Causa ob quam, ex Gal doctrina in inflammatione septi transuersi adest perpetuum delirium, est perpetuus ipsius motus, & vnà eius cum cerebro maior, quam aliarum partium connexio, & societas. Patet ex Galen. nam septum transuersum in perpetuo motu est, ex Gal. *lib. 6. de vsu part. cap. 4.* ex quo continuo motu continua vaporum B copia insilit in cerebrum, ex qua, continua agitatio humorum, & spirituum ebullitio consurgit, in qua ratio continui delirij consistit; quæ omnia in illarum partium præstantium inflammationibus deficiunt. Et licèt in pulmonis, pleuræ, oris ventriculi, iecoris, internísque aliarum partium inflammationibus maximus adsit feruor, & humorum motus ingens, qui ad cerebrum delati delirium concitare possunt, ex Galen. *lib. 4. de caus. pulsc. c. 8.* deest tamen maior connexio & societas, quæ inter cerebrum & septum conspicitur, ratione magnorum neruorum, qui in ipsum inseruntur: Formatur vnus ex quarta coniugatione, alius ex quinta memorabilis, ex sexta alius, hoc quidem minor, sed maior primo ad diaphragma deducitur, C ex Gal. 13. *de vsu part cap. 5. & 9.* & póstea Rufus Ephesius *lib. de hman. part. corpor. nomenclatura,* Vesal. *l. 4. fabric. c. 12.* confirmarunt.

Maior ergo adest connexio cerebri cum septo, quàm cum aliis partibus, ratione magni nerui formati à propaginibus quarti, quinti, & sexti paris neruorum vertebrarum ceruicis. Firmat nostram positionem Gal. *lib. 4. de præsag. ex pulsib. cap. 5. Pleuriticus cum tali pulsu nemo est seruatus vllus. Hi minus, quàm quibus inflammatum est septum transuersum, delirant; propiùs enim principium emittuntur nerui septi transuersi. &c.* Vidisti, quo pacto Gal. hos neruos à septo in cerebrum insertos, propiùs, & intimiùs attingere cerebri substantiam asseueret.

Quid plura? nonne idem Galen. *lib. de pusib. ad tyrones, cap. 11.* hanc societatem inter cerebrum, & septum agnoscens, ex pulmonis inflammatione, suffocationem; ex oris D ventriculi inflammatione, syncopen: ex iecore inflammato, atrophiam; ex ventriculo inflammato, cruditatem: ex renum inflammatione, vrinæ suppressionem; ex septi inflammatione conuulsiones oriri affirmat? quasi hæc pars maiorem cognationem cum cerebro habens, & neruorum origini ampliùs consentiens, conuulsiones & cerebri affectus facere, ducto in consensum cerebro nata sit. Ex his compertum esse reor, cur dementiæ omne genus focum possit habere in diaphragmate, sicut in cerebro. Quibus autem signis delirium septi transuersi distinguatur ab eo quod in inflammatione cerebri concitatur, latè doctéque explicant Andreas Laurentius *lib. 9 de re anatomic. quæst. 4. cap. 4* Ludouic. Mercat. *lib. 1. de morb. intern. c. 1.* Ludouic. Duretus. *lib. 1. in Coacas Hip. prænotiones, in com. sent. 55.* & *lib. 2, cap. 11. in com. text. 30.* Iacotius *lib. 4. in Coac. in com. sent. 7.*

HISTORIA XXV. AVICENNÆ, De Empyemate.

Empyematis historia mira.

ET quandoque habens empyema expuit rem plurimam. Et ego iam vidi qui expuit in vna hora circiter duas heminas paruas, aut heminam magnam vnam, & plus dimidietate heminæ, &c. Auic. 10. 3. tract. 4. cap. 15. & Gal. libro 5. de loc. affect. capite. 2.

* *
*

PARAPHRASIS.

HÆc historia desumpta est ex Gal. *lib. 5. de loc. affect. cap. 2. §. Vt non paucos suppuratos perire, ita & alios quàm plures seruari vidimus, quorum, si quis per singulos dies reiecti puris quantitatem collegerit, interdum sex, aut octo heminas interdū decem, atque interdum plures, totam summam æquare inueniet, &c.* Quid sit empyema, seu suppuratio variis in locis ab auctoribus traditum est, qui proprium caput de Empyemate, seu suppuratione conscripserunt: nam cùm tribus modis dicatur suppuratio, ex Hip. & Gal. *lib. 1. prog. 40.* & *lib. 2. eiusdem, com. 60.* primò, pro omni transmutatione quæ fit ad pus, in quacunque parte fiat, vt patet ex *lib. 5. aph. com. 8.* & *lib. 7. eiusd. 44.* Secundò, pro iis qui in thorace ac pulmone vniuersum pus contentum habent, priùs tamen prædictis partibus inflammatione affectis, vt liquet ex 5. *aph. comment. 8.* Tertiò, præcipuè suppuratio dicitur, non quidem conuersio inflammationis lateris, seu pulmonis ad pus, sed collectio, seu effusio puris in spatio thoracis atque pulmonis intermedio, post prædictæ suppurationis disruptionem, ita vt propriè Empyematici dicantur à Galen. quibus inter thoracem, & pulmonem aceruatum pus est.

Quibus autem modis vtraque suppuratio inter se differat, inter omnes exponunt Christophor. à Vega, & Heurnius *in com. cit. log. prog.* & non siluit acutissimus Duretus *lib. 2. in Coac. cap. 14. in com text. 68.* De cuius causis lege Altimarum *lib. 2. de medendis, & curand. human. corpor. malis, cap. 52.* Fernel. *lib. 5. patholog. c. 11.* Mercat. *lib. 2. de morb. intern. cap. 8.* De cuius signis iidem auctores, ex Hip. mente, luculentissimè disseruere.

Quum ergo abscessus rumpitur, suppuratúsque non secatur, aut vritur, natura per sputum, fœtidam cœnosamque illuuiem expellere tentat, & quandoque cum tanto impetu ingentes collectiones puris in thorace, breui expurgat per tussim, vt incredibilis puris quantitas coaceruata, quotidie per os eiiciatur. Narrat Nicolus *serm. 4. tract. [illegible] cap. 26.* historiam cuiusdam puellæ empyematicæ, ætatis annorum quatuordecim, quæ per sex continuos dies, quotidie puris libras octo tussi excreuit, & sanitati restituta est. Hócque in thoracem penetrantibus vulneribus præsertim deprehenditur, quod notatu digna historia confirmat Ioan. de Vigo *lib. 2. apostem. tract. 5. cap. 1.* & post eum comprobarunt, Alexand. Benedict. *lib. 9. de medend. morb. cap. 2.* Iacot. *com 1. ad aph. 5. sect. 2. l. 6. Coacar. Hip.* Valleriol. *lib. 4. obseru 7.* vt etiam apparet in iis qui ex pleuritide in suppurationem incidunt. Neque obstat quòd pleura dura sit, neruosa, valida, ac diuidi contumax, & sic ab ea impediatur puris transsumptio in cauitatem pulmonis, & in pulmonem ipsum per membranam eum tegentem, duram & consimilis naturæ cum pleura: nam per cutem membranis crassiorem & duriorem, sanguis in fracturis ossium, quæ callo obductæ sunt, copiosè transmittitur.

Mirum autem est, cum tanta puris eiecta copia, vt ait Galen. *loco cit.* suppuratos fuisse seruatos, quum quotidie centum vncias puris, hoc est, heminas decem & plures, per tussim excernerent: nam hemina est eadem cum cotyla, apud Manardum *lib. 12. epist. 1. in princip.* & cotyla, ex E Lacuna *lib. de ponderib. & mensuris,* continet vncias nouem. Sic etiam Paulus *lib. 7. eodem tit.* confirmat. Ex qua tanta vacuatione, dissipatis viribus, partium affectarum imbecillitas summa, corporísque totius colliquatio arguitur. Sed huic dubiæ, & incertæ sanitati non fidendum; nam in thorace, tum frequentiùs in pulmone arescens sanies, & calore in crustam versa, cicatricis falsò creditæ imaginem nobis imponit, donec ob thoracis motum, & partis mollitiem, leuissima occasione excussa crusta, vlcus recrudescat maiore quàm antea periculo. Quo pacto autem pectore suppurati rupta vomica liberentur, ostendit Balduinus Ronseus, *epist. 1.* eleganter. Qua autem parte sint scandi, aut vrendi, lege Marcel. Donat. *lib. 3. de histor. mirab. cap. 9.* Amat. *lib. 1 centur. 60.* Vesal. *in consil. pro Duce terræ nouæ, cum Ingrassiæ opusculis edito* Paschal. *lib. 1 c. 29. de curand. morb.* Liebaut. *in schol. aph. 44. lib. 7. aph. Hip.*

HISTORIA XXVI. GALENI, de Suppuratione.

Pulmonis vomica, aliquando per vrinam purgatur.

*Vidimus etiam nos pulmonis vomicam * expurgari similiter per vrinā reiecto videlicet pure à pulmone quidem per læuem arteriam in sinistrum cordis ventriculum: à corde autem per arteriam magnam ad renes: atque illinc tandem per vreteras ad vesicam. Etenim vt à caua vena, ita ex magna quoque arteria rami ad renes descendunt, &c. Galen.* lib. 6. de loc. affect. cap. 4. in fin.

QVÆSTIO XXVI.

Quòd pus in cauitate thoracis contentum, per vrinū, & aluum commodè posit purgari. Contra Fernel. Mathiolum, & Matthæum Herbornensem, Medicos eximios.

COMMENTARIVM

Expurgari.] Expurgari empyicorum pus quatuor modis, per os, vrinam, alui fluxum, & per abscessus, constans est Gal. sententia *lib. 6. de loc. affect. cap. 4.* Paul. *lib. 3. cap. 32.* Aetij *tetrab. 2. serm. 4. cap. 65.* Auicen. 10. 3. *tract. 4. cap. 1.* quam confirmat Beniuen. *de abdit. cap. 43.* & eius scholiastes Dodonæus, Alexand. Benedict. *lib. 3. anatom. cap. 9.* Amatus. *lib. 7. cent. 42.* Holler. *com. ad aph. 66. sect. 3. lib. 3. Coacar. Hipp.* Iulius Alexandrin *in com. cap. 4. l. 5. Gal. de loc. affect.* Hieronym Fabric. *lib. 2. Chirurg. cap. 22.* Bartholom. Eustach. *de renum structura, c. 16. 39. & 41.* Fräcisc. Michin. *in obs. anatomic.* Has vias euidentissimè demonstrat. Laurentius. *lib. 9. anatom. quæst. 12.* anatomica ratione suffultus. Puris expurgatio per os naturæ familiaris est, & omnium maximè expetenda: nam facultatum omnium validam vim, ac firmitudinem ostendit. Si autem per hanc viam, puris expulsionem, vel ob eius crassitiem, vel musculorum imbecillitatem, tentare non possit, sagax natura aliud sibi parat iter per vrinam, per aluum, & per abscessus. Itaque sæpe per vrinam cum ægrotantis commodo, tarò per alui profluuium, & sæpe in perniciem expurgat; nam hoc tramite facta expurgatio, ventriculi, & intestinorum facultatem labefactat, & dysenteriam parit ferè insanabilem: nonnunquam per abscessus, purulentam illuuiem cum vtilitate expurgat.

Hanc puris expurgationem per vrinas, & aluum licèt suprà citati iuniores, referente Marcello Donato *loco cit.* per varias vias constituerint, præter cum Gal. *lib. 6. de loc. cap. 4.* è pulmonibus syncerum pus in renes quandoque deriuari affirmante, sic philosophari. E pulmone pus eructatur per læues arterias in sinistrum cordis ventriculum, hinc in aortam arteriam, ex hac per emulgentes pellitur & excidit in renes, & vesicam. Potest etiam, hinc per minores arterias quæ per mesenterium feruntur, in intestina transfundi. Auicenna autem (præter arteriarum viam, quam etiam probat) alias constituit, nimirum per venam magnam ad vesicam, aut ventrem, è pectoris spatio pus interdum transferri; è pulmone fortè in dextrum cordis sinum per venam arteriosam nonnunquam deriuari, iudicat; hinc in venam cauam, à qua in iecur, & mesenterij venas. Et licèt suprà citati auctores huius euentus causam variam assignent, contra præfatam Galeni doctrinam plurima obiicere conati sunt.

Fernelius non infimi subsellij vir, sed in Galenum nimis mordax, huius, imò Auicennæ sententiam temnit, & damnat, *lib. 6. patholog. cap. 10.* inquiens *in his figmentis fieri non posse, vt tam longo viæ tractu, pus quod sanguinis permixtione tinctum fuerat, album tandem redeat, secernatúrque syncerum.* Hæc præcipua contra Magistrum Fernelij ratio, quā ficulneam esse, & nullius momenti, sic exaudi: Licèt enim necesse sit, in via illa pus cum sanguine com-

A misceri, non tamen adeò, vt minimum vnius, (vt aiunt) alterius minimum contingat. Sic potest sagax natura retento innoxio sanguine, affatim nocuum pus purum, atque syncerum, à sanguine prorsus secretum propulsare. Quo tempore enim expultrix excernit noxium, simul retentrix innoxium retinet. Sic ipsa frequenter noxios succos à purioribus secernit. Nonne quotidiano experimento ratum est, purissimam bilem, paulo antè cum sanguine confusam in venis, à natura, è venis iecoris, in mesenteriam, & venas amandari? nonne in Ictero, ardentibus febribus superueniente, flauissima bilis decretoriè è vasis omnino secreta à sanguine, per vniuersam corporis molem transfunditur? Quid ergò dubitandum de syncero pure, quòd licèt antea in vasis cum sanguine fuisset, commixtum, à natura purissimum in partem aliquam potest deturbari.

B Hac etiam tenuissima nixus ratione, Galeni, cæterorúmque illustrium Medicorum mentem interturbare conatur *lib. 4. de feb. cap. 9.* dum intermittentium febrium proximam causam non per habitum corporis, & carnes depelli, quo tempore rigores emergere vbique fatetur Galen. nec antecedentem intermittentium materiam in venis contineri, sed extra venas, in regione abdominis, mensenterio, atque pancreate. Haud enim ingenio suo capere potuit, quo pacto tam repentè possit noxius succus sanguine in venis permixtus, è puriore sanguine prorsus secerni, & quasi momento in extimas corporis partes extrudi: de quo negotio plura contra eum pro Galeni tutela, Deo duce, proferemus in lucem, *in lib. 4. in com. Histor. 33.* Poterit igitur purulenta materia pe-

C ctoris cauitate contenta, tam per ventrem superiorem, quàm inferiorem, & vesicam, pura & nullo prorsus alio succo infecta detrudi; idque aut per ramum illum arteriosæ venæ, qui interdum in stelechiæam inseritur, aut vt Gal. annuit, per læues arterias ad sinistrum cordis sinum, & inde in arteriam aortam; aut demum per venas cordis, vt Auicenna tradit.

Sed Mathiolum Senensem hîc contra Galeni edicta insurgentem audiamus. Is enim *lib. 1. suarum epist. 3.* sic ait: *Fieri non potest, vt purulenta materia cordis viscus, & arteriarum capacites ingrediatur, quin valetudinarius syncope, aliisque grauissimis symptomatis, aut morte intercipiatur. Nā si malignus quidam vapor, aut venenata aura per os, arterias, venas, aut alios cæcos ductus expirēt ad cor, statim syncope, aut lipothymia corripimur: cur fœtidum pus inquinatis purissimis*

D *vitalibus spiritibus eadem nō præstabit?* Ad hæc, arguit istam vacuationem tanquam inutilem, & periculosam, cùm sit facta per loca minimè conferentia, quod tantopere condemnat Hipp. *lib. 1. aph. 21.* & alibi passim.

At isthæc parui sunt facienda. Sanè non necessariò in via illa, syncope, cæteraque lethifera inuadent hominem symptomata, quum valente corde, non multùm apud illud purulenta materies immoretur, sed affatim, & subitò in vasorum capacitates trudatur. Hinc fit vt cordis facultas eius accessu non necessariò hoc casu succumbat, præsertim si pus optimum sit, in quo putredo non admodum viget, sed calor superat naturalis. Deinde obsideri sæpe cor corruptissimis nidoribus conspicimus, succorúmque putridorum mole ipsum opprimi in ardenti fe-

E bre, nec tamen syncope, aut morte necessariò æger prehenditur, sed simplici sola acuta febri, eáque salubri laborat: neque halitus ex pure eleuatus, quum non participet qualitatem venenosam, lethalia, & maleficentissima patere potest symptomata. Fit ergo sine incommodo hæc per sinistrum sinum puris transfusio, si sit critica, & vires constent; retinet enim natura spiritus, noxiáque tantum excludit. Nam cor ipsum per transennam pus amittit quod si rectè valeat, citissimè propellit: at si vires sint debiles, moritur in ipsa expurgatione æger. Neque negamus naturam sagacem excretiones suas moliri per loca conferentia; fatemur quoque cor, & arterias loca conferentia non dici, nam Gal. non laudat istam puris vacuationem per vrinam, aut aluum, sed solùm possibilem esse affirmat, eámque loco vacuationis per os factæ deinde elegit. Mathioli opinionem sequutus est

Ioannes Matthæus Herbornensis *in sua centuria diffi-cultat.* 11. Cuius auctoris, sicut & Mathioli tela repulit acutè satis,& disertè Iulius Alexandrinus *epistola sequenti;* quæ hîc onerosum est iterum refricare. Quo pacto autem pus in cauitate thoracis, transmittatur à pulmone in renes & ventrem, si tunica pulmoni est dura, neruosa, & crassa, & magis si crassum sit pus, quærit Galen.*lib.* 5. *meth.cap.* 8. *post princip.* & soluit *lib.* 5. *de loc.cap.3.post. med.* Natura enim meatus plerisque Medicis ignotos,sibi verò optimè notos, ex pulmone per arteriam, & venam cauam,hepar,& venas emulgentes, ad renes, vretheras, & vesicam patefecit,per quos sese à sanie exonerat. *Hac enim semper materiebus vias inuenit,quando valida est, etsi illa sint crassiores,& per angusta foramina debeant penetrare. Sic per ossa fiunt abscessus. Sic quibus inter ventriculum, & septum transuersum pituita reposita est,non habens viam ad alterum ventrem,iis per venas in vesicam pituita versa, soluitur morbus,*vt *lib.7.aph.*54.Hipp.& Galen. bellè confirmant, & repetunt *lib.6.epidem sect.5.text.2.* De quo instituto lege pulchra apud Ioan.Lang.*lib.2.epist.*40.Hercul.Saxoniam *lib.7.prax.cap.7.*Duret. *lib.* 2. *in Coac.cap.16.in com. text.* 67.*& in com.cap.26.Holler.lib.1.de morb.inter.*

HISTORIA XXVII. AETII, De Empyemate.

Suppuratio, citra febrim possibilis.

NOuimus autem quosdam citra febrem suppuratos,ex seroso,aut pituitoso humore ex reliquo corpore in vacuum thoracis delapso, isticque putrefacto,&c. Aëtius tetrab. 2. serm.4.cap. 65.de pectore suppuratis.

PARAPHRASIS

HIppocrates inter coryphæos Medicorum primarius *lib.1. de mob. num.* 18. sic ait. *Fit autem suppuratio, si pituita ex capite ac pulmonem distillet;& primùm quidem vt plurimùm latenter defluit, tussimque tenuem exhibet, & sputum paulò amarius solito,& aliquando tenuis adest calor, &c.*Hanc non veram suppurationem vocat Fernel.*lib.5.pathol.cap.11.*dum sic inquit.*Suppurationi interdum affine malum est,in quo magna thoracis capacitas, seroso, pituitoso, eòque tenui humore scatet;qui aut è cerebro per asperã arteriam,& pulmones tenuitate sua affatim irruens,aut è reliquo corpore,aut etiam ex abdominis capacitate,cæcis ductibus redundans, eò penetrauit, &c.*

Cùm ergo caput frigida præsertim intemperie laborat, partésque naturales eadem afficiuntur, magna suggeritur crudi, aquosique humoris copia, qui ab his partibus in thoracis cauitatem expirat, affectionem suppurationi finitimam efficiens. Hæc plurimis signis deprehenditur. Quum enim materia hæc ichorosa,& tenuis copia abundat, difficultatem anhelitus obstructione, & copia tussim concitat; sed quoniam tenuis est, & ab spiritu facilè disrumpitur, & ad partes superas nequaquam attolli potest, idcirco parum, vel nihil excernunt ægrotantes.De hoc affectu loquens Galen. *lib.4. de loc. affect. cap.7.*in hæc verba prorumpit. *Si verò serosius,aut pituitosus humor subitò in thoracis spatium defluens,excitauerit spirandi difficultatem, æger tunc tenue sputum, atque id ab initio quidem exiguum,sed cum vehementi tussi;siquidem tenuis humor cùm subleuatus est, inter tussiendum à spiritu diuisus resilit.&c.* Quare ex hac causa accidit, vt vehementer tussiendo pauca quis expuat.

Insuper.His viscera frigida intemperie laborantia, obstructa, scirrhosáve sunt, qualia in hydropicis apparent. Corporis partes extremæ, oculi papebra inferior, pedes, manus,& scrotum, imò facies, & venter intumescunt; difficultas adest respirationis, spiritus enim viæ à multa materia occupantur, & ob diaphragmatis compressionem ægri suffocari videntur.

Sed cur asserit ex seroso humore fieri suppurationem, si suppuratio est concoctio ex natiuo pariter, & extraneo calore confiata, ex Gal.*lib.5 simpl.cap.15.& 2.aph. com.* 47.& serosi,tenues, aquosique humores non coquuntur, ex Gal.*lib.quos,quibus,& quando.cap.1.* aquosos humores inter initia vacuandos præcipiente,quia ij non crassescunt? Dic, hos verè & propriè non coqui, sed impropriè, loquentibus nobis in lato coctionis significato,cum Galen. *2.acut.com.44.& Arist.4.lib. meteor. cap.1.* Sic biliosa,cocta vocat;& excrementorum coctionem appellat, quanquam mutata nutrire non possunt.Sic excrementa huiusmodi,quæ à natura ipsa euicta sunt, cocta vocare Hippocrates consueuit: cruda verò, quæ non sunt euicta. Serosus ergo humor licèt tenuis sit, concoqui hoc modo potest,dum frigiditas eius retunditur, & excretioni aptior fit,& gratiam sic naturæ recipere potest.

Deinde.Cur ex pituitoso humore suppurationem fieri contendit hic auctor, si pus ex sanguine ortum habet, ex Galen. *2.aphor.*47. Dic, pituitam actione coloris præter naturam in pus migrare, (nec enim necesse est in sanguinem priùs verti) nunquam tamen pus hoc est perfectum,sed quidpiam puri proportione respondens; id expressè constat ex Hip.*lib.7. aph.text.*38. distillationes in ventrem superiorem suppurari affirmante.Suppuratio ergo propriè dicitur de sanguineo, aut mixto humore collecto, qui in verum pus vertitur:potest etiam dici de pituita,quæ est affinis sanguini;nam colorem & odorem recipit puris, reliqui autem succi suppurationem non recipiunt: sed vel immoti, incorruptique manent; aut euanescunt erodúntque particulam; aut corrumpuntur, & noxam illi pariunt exitialem. Quare pituita, & maximè in superiore ventre ob caloris abundantiam, in pus conuerti potest, non verum,sed puri adsimile, vt monuit Galen.*5.alim.cap.2.*

Illud etiam dubitationem facit maximam: posse dari suppurationem citra febrem. Nam si ob ebullitionem, conatúmque naturæ ad coquendum, imò vnionem caloris natiui,febris accidit, dum pus in qualibet parte conficitur,iuxta Senis oraculum *2.aph.47.* quantò magis si humor putrefiat,vt auctor affirmat, in loco calidissimo, & cordi valde propinquo,è quo minùs immutata, magisque integra putrida fuligo cordi communicatur,quæ cor ponit in calefacto esse; vel id putredinosè apta est afficere? Dic, in suppuratione vera thoracis rarum esse abesse febrem: hanc verò à frigido humore pronatam,(quam impropriam vocamus)citra febrem inuadere posse, non est negandum,vt Aëtius inquit.In illa enim, cùm maior feruor adsit,maior vnio caloris in foco ad coquendum, maior materiæ rarefactio, maior calor,& ex hoc, maior ad affectam partem humoris attractio, illicò febris succrescit. In hac,cùm materia sit frigida,& minimè putrescat,febris non adest, saltem in principio: nam diu retenta, salsa & acris euadit,febrémque inducit.

Cæterùm priusquàm abeamus longiùs, & huius affectus curationem aggrediamur, id minimè dissimulandum,cur in non vera suppuratione, si humor collectus in cauitate thoracis putrescit, vt Aëtius ait, non adest à principio febris? Sed ad huius dubij solutionem legendus est Galeni *commentarius primus, lib.7.aph.* quo loco veteres appellasse refert imputrida, quæ nos incocta nominamus; quare suppuratio hæc, de qua agimus, fit ab humore in vacuum thoracis delapso, isthicque putrefacto, hoc est, concocto, & suppurato: Sic *in lib. de alim.* cocta vocat putrefacta Hipp. & Empedoloces referente Arist.*lib.4. topic.5.* vocabat vinum,aquam in ligno putrefactam, hoc est, coctam. Vocari autem suppurationem à Galeno nunc coctionem, nunc putrefactionem, adeò notum est, vt probatione non indigeat. Patet hoc ex ipsius doctrina euidenter. *Lib.* enim *1. progn. com. vlt.* putrefactionem vocat, & sedimenti generationi, valde similem esse affirmat, *lib.1.de dif.feb.5:* quod è putrentis humoris portione constare, quæ per insensiles poros præ crassiori modo substantiæ à natura excerni nõ potuit, ibidem confirmat Galenus, maximè cùm ipse *lib.4.meth.c.5.* Hip.sententiam *l.de vulneribus,n.15.* confirmãs asseueret, carnem cæsam,ac telo contusã,quamprimũ suppuratibus esse

esse putrefaciendam, vt in pus versa liquetur, & alia de A nouo generetur; aperte significans suppurationem esse putrefactionem.

Locis verò *suprà citatis* hanc actionem coctionem vocari posse ostendit, dum humor in parte impactus, perfectionem acquirit,& meliorem formam, vtpote à calore deuictus natiuo. Puris ergo generatio coctio est,vt ex Galeni monumentis latè Christoph. à Vega *lib. 1. pronost. com.vlt.*& Vallesius *lib.5.controu.cap.4.*confirmarunt. Neque si cum Galeno concedas, suppurationem esse actionem mixtam ex calore natiuo, & præter naturam,vrget argumentum,vt doctè probat Ioannes Butinus *in com.sent.vlt. lib.1. progn. Hip.* quòd eadem materia à calore innato, & à præternaturali non possit alterari, quum quidpiam motibus contrariis moueri non possit. Cæterùm cùm ambo agentia in eadem materia non operentur, sed in diuersa, nihil mirum si vterque calor agat: & licèt in eadem ma- B teria operarentur, diuerso tamen tempore agunt; qua de causa ob horum agentium varietatem, interdum putrefactionis signa ostendit. Num autem coctio putrefactio simul & eodem tempore intendantur, disputat vt solet, acutissimè Thomas à Veiga, *in com.c.6.1...de diff.febr.Gal.*

Moribus hic periculosus est; nam ex eo in tabem, phthisimque facilè incidunt ægri: quum enim crudis, incoctisque succis, cauitas thoracis sit repleta, timor est ne spiritualium partium calor debilitetur, & hydrops fiat pulmonis, grauissimus sanè affectus, & ex quo paucissimi euadere solent. De cuius essentia, & curatione primus omnium egit Hippocrates *lib.2.de morb.num. 66.* & non siluere Aetius, Auicenna, locis à me citatis *lib. 1. de praxi Medica admiranda, obseru. 111.* quo loco huius affectus ideam opposito exemplo Laconicè descripsi: de C cuius morbi curatione, satis multa Petrus Salius, vir omniscius appositissimè exarauit *lib. de affect. particularib.c. 5. de hydrope pulmonis.*

Peruicax insuper est, hæc impropria thoracis supuratio dicta: nam corpora hoc affectu vexata calorem natiuum satis languidum habent, virtutésque naturales impensè debiles,& viscera obstructa, scirrhosáque sortiuntur; quorum omnium ratione vix curari, aut præseruari possunt, nam in deteriorem incidant statum, est necesse.

In hoc affectu corpus expurgandum hydragogis, inter quæ præcipuum locum tenent radix Ireos, & Sambuci, ex cuius succo cum rhodomelite paratur medicamentum, quod natura quadam proprietate humorem serosum educit. In hunc vsum iuuant pillulæ de nitro Alexandri, elaterium, trochisci Alhandal. Viæ communes expurgantur priùs Mechoaca, terebinthina, iure galli ve- D teris,cum phlegmagogis medicamentis parato. Roborandæ partes principes: cerebrum cucuphis, electuariis, Iecur,& nutritionis officinæ firmandæ theriaca, Mithridatio, tabellis conflatis ex speciebus aromatici, diarrhod. diagalang diacinnam. diacurcum. Victus exiccnas im, ê randus, offerendus meri motus. Veneris vsus cauendus, & vt humor qui ex habituali partium intemperie frigida regignitur, absumatur,& vacuetur, vtendum sudorificis, ex ebeno, radice Chynarum, smilace aspera; vnáque cauteria brachiis,& cruribus affigenda.

HISTORIA XXVIII. GALENI, De mammillarum cancro.

Mulier cancrum in mammilla habens, annua purgatione leuata.

*SIc & mulierem quandam singulis annis vere inchoante similiter euacuans, cùm aliquando * tumore cancrosum in mammilla pateretur, forti atque frequenti medicamento, purgante atram bilem, adhibita vacuatione ad sanitatem perduxi: & siquãdo purgatio omitteretur, dolorem profundum sentiebat, & me aduocato statim volebat euacuari, &c. Galenus* lib.6.aph.com.47.& lib.quos, quib. & quando, cap. 4. & lib. 2. ad Glauc.cap.10.

PARAPHRASIS

CAncrum in omnibus nostri corporis partibus gigni posse, auctor est Galenus *lib. 2. de Glauc. cap. 10. & lib. introduct. 16.* In fœminarum autem mammis frequenter oriri Paulus confirmat. *lib 4.cap.36.& lib. 4. c. 45.* Cùm enim sint laxæ, fungosæ, & inanes, materiam elatam ab vtero, cum quo obtinent societatem miram, ex Galen. 14. *de vsu part.* 4. promptè suceptant, præsertim in iis quæ non ritè purgantur. In viris aliquando in mammis hic affectus enascitur, maximè si hæmorrhoidalis vacuatio si suppressa: nam præterquam quòd ibi est multa caro glandulosa, emergunt etiam in eam partem ab interuo corpore grandiores venæ; & arteriæ, quam in vllam aliam extenarum, vt *in com text.100.lib.5.epid.* notauit Vallesius.

Malum sanæ sæuum, à contumacissimo,& pertinacissimo humore, nempe atra bile pronatum; à qua hunc affectum oriri, *lib. de tumorib. præter nat. cap.7. & lib 2. de cris. cap.12.* asseuerat Gal. Timoris enim plenum est, periculosum, imò præ sui rebellione auxiliis medicis non succumbit, vt notat Celsus *lib. 5. cap. 28.* non enim solùm ob sui crassitiem minimè consanescit, vtpote quod nec repelli nec discuti queat, nec totius corporis purgationi cedat, sed etiam mitiora negligit auxilia, à vehementioribus irritatur, & excandescit, *vt l.6. aph.38.* protulit Gal. *& lib.2. cap. 12. in med.* Actuarius probat. Ratio est in promptu apud Galen. *lib.2.prog. 46.* nam atræ bilis proprium est, vt solutu difficilem committat affectionem; humor enim crassus, terrenúsque adeò infarcit membra, quibus impactus est, vt ægerrimè excernatur; solúmque indiget curatione, quam Chirurgi palliatiuam, edocti à Guidone, *tract. 4. doct. 1. cap. 4.* vocare consueuerunt, vt explicat Vidus Vidius *lib.5. de curat. membrat. cap. 7.* Licèt aliquando cancrum vlceratum mammam depascentem excisione se perfectè curasse glorietur Cabrolius *obser. 2. anatom.*& non vlceratum abcissione tractandum, proprio exemplo firmet Arcæus *lib.2.cap.5. de curand. vulnerib.*& priùs prædixit Galenus *lib. 6. aph. 38.*

Meritóque fecisse hîc Galenum iudicabis, qui pro huius mulieris præseruatione hic via tutus incedens ipsi à tanto malo præcauit: exhibito nempe medicamento forti, atque frequenti; illo, vt crassus terrestrísque humor eradicari possit; hoc quoniam rebellis, reniténsque humor vnica vice educi nequit, qui paulatim debet coqui, & vacuari. Neque mireris cancrosum tumorem ab hoc peruicaci humore subortum, purgationi succubuisse, qui nullis vnquam auxiliis, vel vehementissimis refrænatur, iuxta Senis edictum, *6. aph. 38.* nam Galen. hîc non loquitur de cancro, in quo venæ atrabilario sanguine plenæ, & extentæ, instar pedum animalis cancri sunt,& pertinaciter hærent loco quem apprehendunt, vt cancer animal; nec de cancro vlcerato, cui atra bilis efferuescens,& acris originem dedit: sed de tumore cancroso, qui licèt cancris naturam sapiat, ab illo tamen valdè distat, vt inter omnes eleganter refert Ludou. Mercat. *lib.1. de communib. mulier. affect. cap. vlt.* Vel dic,& fortasse meliùs, mulierem quondam habuisse tumorem cancrosum in mammilla, postea annua purgatione præseruatam, ne tumor excresceret, atque profundus excruciaret dolor; non ergo tumor reincidebat, sed dolor, recurrente humore melancholico ad eum locum, tanquam ad partem debilem factam, & tumorem antea perpessam: fidem expositioni facit ipse E Gal. *in lib. quos, quibus & quando purgare conueniat, cap. 4.* referens historiam hanc quandam mulierem, cancrosum tumorem quondam in mammilla habuisse,& sanitati fuisse restitutam medicamento atram bilam validùs vacuante, scribit. Sanauerat igitur Galenus tumorem apparentem conuenientibus auxiliis, pòst, annua purgatione præcauebat, ne iterum ille excresceret.

Quare tumor cancrosus purgatione curari potest, quũ valde differat ab ipso cancro, ex Galen. *lib.5. simpl. cap. 8.* Hic enim perfectus est tumor atrabilarius, qui exquisitus cancer dici potest; ille huiusmodi non est, sed illius naturam participans, rectè via ad illum dici potest. Imò

Imò non est affirmandum, ferè cancros occultos non esse curandos; nam hoc non est vniuersale,& absolutum, vt Gal.prædicit,*in com.Hipp. loco cit.* eius sententiam tacitè suggillans, quum alioquin qui in summa corporis parte consistunt, admittant curationem, hoc est sectionem, vel vstionem, quos vnà cum suis radicibus ex toto excindere, & extirpare licet,vt monuit Magister *in com.* quem curationis modum sibiipsi attribuit Franciscus, Arcæus, vir sanè doctissimus *loco.citato.*cùm Galeno,vt inuentori primo hæc laus sit tribuenda:De quo modo curationis,lege eruditissimum Sennertum *lib.1.de tumorib. cap.20.*

Inter ea quæ pro leuando hoc affectu, expurgandoque humore summopere ab auctoribus commendantur, est serum lactis caprini, auctore Galeno *lib.2. ad Glauc.* 12. quo se (iniecto in ipsum scammonio) illustrem fœminam herperte in inguine laborantem persanasse gloriatur 14.*meth.*17. nam nitrosa qua pollet vi, atram bilem ab exustis humoribus genitam expurgat; quare melancholicis affectibus remedio est, & maniacis, lepræ, & Cancro summè opitulatur, vt probant Galen. 14. *meth. cap.*9. Dioscorid.*lib.2. cap.* 66. vnàque Matthiolus, Lacuna,Marcel. Virgil. & Otho Brunfelsius *in com.* latissimè disseruerunt. Firmant Auic. *lib.2.tract.2. cap.* 442. Aëtius *tetrab.1.serm.2.cap.96.* Hoc enim auxilium præter quam quòd in præsentia exusti humoris est præsentaneum auxilium,etiam refrigerat,humectat,roborat,& expurgat,ex Gal.*lib.4.simpl.*14.de cuius temperamento plures disseruere,quorum loca lege infrà *in com.Hist.*109.

In sero igitur,quum sit materia in qua omnia medicamenta infundi possunt vt rectè notauit Vallesius, *in lib. 2.epid.sect.6. in com.text.* 33. medicamina valenter purgantia atram bilem misceri possunt, vt Elleborum, Turpetum, & siquæ alia sunt, ex iis multiplici lege confecta, quorum amplam syluam recitauit in suo Elleborismo,maxima cum ægrotantium vtilitate, Mathiol. *lib.* 3. *epist.*12.& alij illustres viri non siluere; de quorum numero sunt Amat.*lib.3.centur.*32.Ludou.Mercat.*lib.1. de morb.mulier cap. cit.* Hieronymus Fabricius ab aqua pendente *lib.1.de tumorib.cap.*22.& alij, qui de Cancri curatione conscripsere.

Per anatonomasiam pro purgando humore nigro laudatur lapis, quem Græci cyaneum,Latini cæruleum, vulgus Medicorum lapidem lazuli, & Arabes stellatum appellant:de cuius vi, & efficacia Mesuë *tract.de simplicib. cap.de lapide stellat.*Costæus *in com.*Heurn.*lib.2.meth. ad praxim.cap.24.rubric.* 3. Manard.*lib.* 3. *epistol.* 3. disputarunt quidquid (perperam tamen,) non sine periculo vitæ dari pilulas ex lapide lazuli, contendat Ioan. Bapt. Theodos. *epist.* 55. Leonicenum sequutus : cuius opinionem acriter conuellit Manard. *lib.* 15. *epistol.* 3. Licèt enim Auicen. *lib.2. can. tract.2. cap.* 57. putrefacientem, vstoriàmque dicat habere facultatem, cum Dioscorid.*lib.5. cap.* 56. si tamen, vt decet, abluatur, vt imperant Manard.*loco cit.*& *in annotat.in Mes.*& Mathiol. *in Dioscorid.* edocti à Trallian.*lib.1.cap.* 17. & Syluio *in Mesu.*eius vsus tutus est, minimèque perniciosus. Lege Ioan. Brauum Petrafit.*lib.3. de purg.rat.cap.*10. *de lapide cyaneo.*& Costæum *in com.cap.* 14. *de simpl.* Alphonsum Morescottum *in fabric.recept.lit.c.*

Ne verò Medicæ contemplationis studiosus, Galenum inconstantiæ arguere possit, illa etiam est soluenda dubitatio, cur abundante atra bile, medicamentum forte exhibuit, quod suapte natura calidum est humorémque istum ferinum irritat, & accendit. Quapropter cordatè Gentilis 1. 3.*cap. aureo dicto,dub.*23.in affectibus quos bilis atra adusta excitat, præsidia semper debere esse mixta suadet, sed magis frigida, quàm calida, nam exustus hic humor calidis exasperatur,&excandescit. Dic cum Auicen. 1. 4. *tract.2. cap.* 7. in morbis melancholicis curationem instituendam esse per medicamentum forte, debile. Illo vtendum, quoniam humor pertinax & crassus, non cedit medicamento benigno ex natura; debili, quia frequenti purgatione humor paulatim, & in parua quantitate est expurgandus. Solue secundò. Atram bilem, in viis præsertim sitam à communibus ductibus valde semotis, vtpote crassam & terrestrem, solùm validis medicamentis esse deturbandam, & maximè cùm frigida sit à prædominio : licèt enim caloris sit particeps, veluti acetum, & cinis, frigida tamen est,eo quòd terrea,*vt lib.3. de causis sympt.* Galenus affirmat, hoc est, priuata calore natiuo; calor verò illius oritur ex putredine, & quæ putrescunt, & incinerantur, refrigerari est necesse, *vt lib.4. methor.cap.* 1. retulit Aristoteles. Retinet itaque calorem præter naturam, veluti empyreuma, quod fit à calore immodico : de quo argumento doctè scripsit Petrus Vaezius *in comment. Medic. cap.* 7. & licèt calida esset, fortibus medicamentis est vacuanda, cùm multò maior sit ex peccantis humoris expurgatione vtilitas, quàm ex calidis medicamentis detrimentum, vt bellè dictauit Magister *lib.* 1. *aphor.* 24.

Cætera verò quæ de Cancri natura, causis, differentiis, curatione dici possunt,legat qui velit apud Vigonem *l.2.de apostemat.tract.2. cap.*10.*&* 12. *tract.4.cap.*3.Trincauel.*lib.3.de composit.medicamentor.cap.*26.Paræum *l.6. cap.*29.Dionysium Dacam. *lib.2. de apostemat. cap.* 95. Caluum *lib.2.eiusdem operis*, *cap.* 25. Montagnan. *consil.* 24.*&* 26. Andream à Cruce *lib.1.tract.6.cap.*12. Fallop. *lib.de tumorib.præter naturam,cap.4.&* 5.Franciscum Peccettum *Cœlestinum, lib.1.Chirur.cap.*30. Fonsecam *lib.1. consult.*43.Forest.*lib.17.obseru.26.& lib.4.Chirurg.cap.6.* Hieronymum Montanum, & Frisimelicam,*consilio* 188. Zoroastrum Tinellum. *consult.* 17. & alios qui de simili instituto disceptarunt.

QVÆSTIO XXVII.

Quòd Cancer vlceratus, non sit affectus contagiosus ad distans, Contra Cardanum.

COMMENTARIVM.

TVmorem cancrosum.] Quoniam verò paulo antè medicas perstrinximus amœnitates, in quibus multiplex, interiórque delitescit scientia,quam sæpe ingenium acre, lectio varia,iudicium excussum,emunctúmque promit in literas,quò studiosissimus quisque accuratiùs exerceatur, ne concepta semel facilitate in vtramque aurem dormiat, hîc illud arduum adnotabimus, in quo paucissimi adhuc nostræ professionis viri docti suam industriam exercuere, ex iis qui cancri naturam intimiùs sunt speculati : Num ad distans,cancer vlceratus sit contagiosus affectus.

Pro parte affirmatiua hæ sunt rationes potissimæ. I. Cancer idem est morbus cum elephantia, ex Paulo *lib.4.cap.* 1. & est lepra vnius membri, apud Auicen. 4.3.*tract.* 3.*c.*1.*in fin.* At Elephantiasis morbus est contagiosissimus ad distans, ex omnium auctorum decreto: probant Valleriola *lib.6.enarrat.*5. eloquenter,Palmarius *lib.de Elephantiasi,cap.*1.Marcellus Donatus *lib.1.de hist. mirabili, cap.* 4. Ergo cancer affectus est contagiosus ad distans.

II. Contagium fieri non potest sine putredine, ex Aristot. 7.*probl.*4.& nos fusè probauimus *lib.1. de medic. Princip.Histor.in com.histor.vlt.*At seminarium seu vapor putridus, è cancro, præsertim vlcerato, eleuatur vicinum corpus infecturus.Ergo est contagiosus.Maior constat.Minorem probat Fernel.*lib.* 7.*patholog.*2.qui è parte cancro affecta fœtorem, veluti cadaueralem cum sordida illuuie,& sanie virulenta emanare testatur, ex qua halitus eructatur grauis,& sordidus, qui putredine sua vicinum corpus inquinat.

III.Præter vaporis putredinem summam, & profundam, in contagio requiritur ipsius vaporis lentor, crassities, copia, vt diu maneat, & possit operari similiter afficiens:nam quando celeriter dissoluitur, & exhalat, non solet lædere, ob quam causam febres biliosæ parum sunt contagiosæ; contra pituitosæ, & sanguineæ magis, vt probant Aristot.*lib.7. probl.* 4. Fracastor. *lib.1.de contagion.cap.*10. Sed à parte cancro affecta exhalat vapor lentus, à sordido lentóque pure eleuatus,

præcipuè si cancer mammis, palato, aut ori adhæreat. Ergo A
cancer affectus est contagiosus ad distans.

IV. Si scabies, cutanei morbi, Ophthalmia, Variolæ, Morbilli, Apostemata venenosa, strumæ, & siquæ alia mala, quæ sunt in corporis superficie, ad distans contagiosa sunt, cùm ab iis eleuetur vapor vicinum corpus infecturus, habens omnes inficiendi modos: cur cancer hac de causa contagiosus non erit?

Omniscius Cardanus vidit primus inter omnes hoc dubium, *lib.* 1. *de venen. cap.* 12. *in med.* tantæque antinomiæ ambiguitate perterritus, Pauli, & Auicennæ *loc. cit.* B
in primo argumento edicta, perfricta fronte contemnere mauult, quàm cum illis fateri Elephantiasim esse carcinoma vniuersale, & hoc esse lepram vnius membri, irretitus vna ratione sola quoniam carcinoma contagiosum non est, Elephantiasis autem maximè: *nil igitur*, inquit ipse *Elephantiasi cum carcinomate.*

Nos qui in asperioribus artis cliuis diluendis insudantes, Medicarum rerum secreta rimamur, eandem cum Cardano sententiam amplectimur: rationem, tamen vímque primi argumenti, quam ipse soluere non potuit patefacimus. Licet enim Cancer ab eodem humore originem ducat, à quo Elephas, morbus contagiosissimus oriri solet, ex Galen. *lib.* 2. *cris.* 12. *in med.* & Paul. *loco cit.* qui vtrumque affectum à nigra bile proficisci asseuerant, quorum mentem communis Medicorum approbauit opinio: & Cancer sit lepra particularis, tamen ille, licèt vlceratus sit, à quo teter, sordidissimúsque vapor exhalare solet, malignam habeat naturam, (quo nomine carbunculus ex superassato sanguine ortus, natura C
sua malignus est, apud Galen. 3. *epidem. sect.* 3. *com.* 12.) & eminentem qualitatem, putredinémque profundam; contagiosus non est ad distans, prout experientia demonstrat, qua posita litigantium rationes cessant, ex Galen. *lib.* 1. *de facult. natura lib.* 15. *in fin.*

Causa autem, cur Cancro affecti similiter alios ad distans non inficiunt, ea est. Nam atra bilis est terrestris & sicca, & seminarium eleuatum siccum, & à nimia partis caliditate, lentoris & humiditatis expers, licèt aduolet, adhærere non potest, Esse autem minùs lentum, quèm vt hærere corpori infecturo tenaciter possit, patet, cùm humor valida adustione, & incineratione penè absumatur: nam in vlcerato loco conculcatus magis aduritur, quàm putrescit. Huius conditionis defectu biliosæ, & ardentes febres, licèt ex putrido, eóque bilioso humore pronatæ, contagiosæ non sunt, etsi in eis vigeat putredo exurgátque vapor plurimus efficax ad agendum. D
Hac etiam de causa calida venena contagium non inducunt, quoniam in sicco constituta sunt, & seminarium ab eis eleuatum, ad adurendum magis, quàm ad putrefaciendum est accommodum. Aliter se res habet in Elephantiasi, quæ licèt ab eodem humore habeat ortum, tamen partes externas infestat, & corporis occupat habitum, quo loco humor & magis transpirat, & minùs præassatur, cùm non sit in vno loco solum circumscriptus, sed sparsus per vniuersam corporis molem; à quo minùs immutata, magísque integra efflat aura, prompte vicinum corpus infectura.

Quare licèt in Cancro fœtor adsit, exhalet vapor sordidissimus, & virulentus, cùm lentorem non habeat E
quo hæreat, immoretúrque per tempus sufficiens ad agendum, inficiendúmque: is affectus hac de causa non est contagiosus ad distans; nam contactu esse contagiosum, proprio exemplo firmaui *lib.* 1. *de praxi admiranda, obseru.* 124. Cur autem Cancer contactu inficiat, & ad distans non sit contagiosus, ea est causa: quòd in longiori via, vaporis sicci efficacia euanescit.

Ex quibus, ad argumenta patens est responsio. Lege doctissimum Castrensem *lib.* 3. *de Meteor. Microcosm. cap.* 5.

HIST. XXIX. ORIRASII De Cancro.

Vlcus Cancrosum, Elleboro assumpto curatur.

VAlet etiam ad vlcera carcinode occulta: quãuis minimè conuenire vlceribus videantur. Veruntamen ego mulierẽ quandam vidi ab huiusmodi vlcere liberatam, cùm Medicus quidam in Co insula hoc ei remedium adhibuisset: cùm tamẽ alioqui non esset clarus & probatus, sed in Ellebori potione diligenter esset exercitatus, &c. Oribasius lib. 7. collectan. cap. vlt. prope finem.

PARAPHRASIS.

INter varia medicamenta, quæ pro expurgando humore melancholico adinuenit prisca vetustas, nullum sublimius, præstantius, celebriúsve Elleboro est; ita vt de eius vtilitate mira proprium librum veterum scientissimi conscripserint. Sic Hipp. *in epist.* fecit *de veratri vsu.* libellum. Sic proceres Medici de modis, quibus veratrum dandum est, proprios libros assignarunt. Elleborus ergo, vt inquit Mesuë *tract. de simpl. c.* 30. duplex est, albus, & niger; hícque salubrior albo, qui symptomata terribilia minatur. Niger corpus incolume, & veluti iuuenile tuetur: licèt Syluius *in com. Mesuë*, albi operationem nõ esse difficilem pronunciet, cum Paulo *lib.* 7. *c.* 10. Elleborismi modum simpliciorem esse affirmat, si fiat cum Elleboro albo; & cùm Elleborum nuncupamus, albus venit intelligendus, ex Manard. *in Mesuëm*, & priùs prædixit Galen. *lib.* 5. *aph. com.* 1. Sed perniciei causa, quæ in albo reperitur; non in eius naturam, sed in situm, vbi nascitur, vel malam præparationem referenda est. Nam si eius incorrecti periculum quis fecerit, symptomata spectabit terroris plena, animi deliquia, morsus ventriculi, virium lapsus; castigatum tamen, & quàm diligentissimè paratum, ac opportunè oblatum adeò mite est, vt inter soluentia debeat numerari. Quomodo autem præparetur, & quibus modis exhibeatur, *loco citato* Paulus edocuit. An verò in puluerem redactum exhibere liceat, vt fecit Paulus? Dic eius vsum non interdixisse Mesuëm, sed de periculo monet, ac non satis tutum esse aduertit, quod verum reperiet, qui eius acrimoniam & septicam virtutem expenderit; vt Costæus aduertit *in com.* Num verò sesamoïdes sit idem quod veratrum nigrum, latè disputat Langius *lib. epist.* 74.

Habere autem Elleborum, vim vrentem & causticam, his verbis ostendit idem Langius. *lib.* 2. *epistol.* 20. *Vidi enim certè non semel artis veterinariæ Medicos, equos orthopnœa, aut quouis alio pulmonis vitio laborantes, quũ alia medicamenta non sufficerent, traiecta cũ ænea fibula aut subula in pectore pelle, & insertis ex Elleboro nigro radicibus feliciter curare. Id quod milites in bello, pestifera contagionis lue infecti, ac Medicorum cõsilio, & opera destituti, facere, & imitari audẽt: infra quippe apostema, aut Anthracẽ, cute ad manus transuersæ latitudinẽ forcipe apprehensa, candenti subula per cannã lamina complicatam, cutem traiiciunt, & adurunt; qua repentè extracta, vulnus radicibus Ellebori nigri butyro delibutis adimplent, infixásque perferunt, donec per suppurationem exciderint: omne virus ad vulnus allici persuasum habent, nec spe frustrantur.* Tanta attrahendi, & calefaciendi præditus est virtute Elleborus, de cuius speciebus latè ibi Langius conscripsit, & non siluit eruditissimus Massaria *lib. de Medic. purg. cap.* 29.

Si tamen eo, vt dictum est, correcto, & præparato vtamur, à plurimis morbis reddit corpus immune; nam venena castigata ægritudines sanant immedicabiles. Aconitum enim scorpionum morsibus medetur; hydrargyrium, scabiem, lepram, & morbum Gallicũ extirpat. Arsenicum pestiferã luem refrænat. Pastilli Andronis, & Pasionis aduersus sputũ sanguinis sũmo sunt auxilio, ex Gal. 5. *meth. c.* 6. qui paratur ex Arsenico, & Chalcanto. Viperæ aduersus venenũ, iisque gallinæ saginatæ Elephãtiasi medẽtur.

Incorrectum autem Elleborum plurima assumentibus affert incommoda; nam si tela Ellebora delibuta, venenata sunt, apud Plin. *lib.* 25. *cap.* 5. Aulum Gellium *l.* 17. *cap.* 15. Gal. *lib. de theriac. ad Pison. cap.* 10. quibus ictæ & exanimatæ feræ illicò concidunt: de quo argumento acutissimè Langius *lib.* 1. *epistol.* 68. disputauit: quantò magis Elleborum ipsum in potum assumptum?

Quæri tamen potest à naturalium ambiguitatum studiosis, quidnam sit quòd obseruatum est coturnices ad saturitatem vsque vesci veratro citra noxam, quod non illepidè Lucretius firmat his carminibus:

Præterea nobis veratrum est acre venenum,
At capris adipes, & coturnicibus auget.

Dic, ob consuetudinem plurima animalia nutriri posse veneno sine noxa, quod *in com. lib.* 5. *ad histor.* 24. & 26. latiùs disputabimus. Coturnices verò accepta à veratro mala qualitate, & feriente neruos; etiam conuulsionibus corripi, verum est: nam & huius carnis vsu distentiones fieri, apposita historia confirmat Galen. *lib.* 6. *epid. sect.* 5. *com.* 35. probant Mundel. *epist.* 6. Bruyerin. *lib.* 15. *de re cibaria, cap.* 35. Cardan. *lib.* 3. *de sanit. tuend. cap.* 21. Seidelius *lib. de morb. incurabil. pag.* 102. hoc enim alimentum, malam & putredinosam intemperiem sortitur, & ad febres prauas corpus disponentem, & alia damna efficit, hac solum de causa contracta. Neque arbitreris cum Langio *loco cit.* feras, ac volucres veneno nutritas edendo esse innoxias, quoniam ignis feruore in veru tostæ, aut in lebete elixæ omne virus, venenúmque deponunt, nam mala qualitas ab Elleboro acquisita non ita facilè deponi potest, qua istæ carnes irreparabilia damna efficere sunt natæ, quæ ex professo *in com. Histor.* 89. *infrà* proferemus.

Ad pensum igitur redeuntes dicimus, non ita timendum esse Ellebori correcti vsum. Nam exhibitum, plurimis morbis, qui aliis auxiliis non succubuere, opem præstat. Quoniam præterquam quòd atram bilem purgat per inferna, trahítque pituitam, vitiis à crassis humoribus originem ducentibus præsidio est. Quare febribus circuitu repetentibus, & diuturnis conuenit, cerebri affectibus opitulatur ab eadem causa pronatis, prodest comitialibus, articulariisque, & paralyticis, ex Dioscorid. mente *lib.* 4. *cap.* 151. firmant interpretes *in com.* Confert veterno, & denique omnibus chronicis morbis vnicè succurrit. Est præstantissimum ad insaniam alexipharmacum, quare in mentis furore refænando summoperè præstat; nam atram bilem, huius mali causam, per vtramque aluum potentissimè expurgat; quod bene significauit Democrit. apud Hipp. *in epistol. num.* 28. §. *Accessisti ad nos velut insanos, ô Hippocrates! veratrum nobis daturus, &c.* Quare syrupus de elleboro pro pertinacibus his affectibus est vtilissimus, cuius descriptionem inter omnes tradidit Montanus, *consilio* 368. repetit *in appendice consil.* 31.

Licèt autem in curandis his morbis maxima sit huius medicamenti vis, & efficacia, est tamen sicut theriaca, vt ait Mesuë, & Medicina antonomasticè ad lepram, & cancrum; quo medicamento hunc Medicum vsum fuisse narrat hîc Oribasius: cùm enim esset occultus, hoc est, absconditus, & in profunda corporis parte locatus, euacuata causa Ellebori vi, potuit consanescere. In pluribus autem internis nostri corporis partibus, cancrosa vlcera posse innasci, suprà citati auctores vnanimiter contestantur. Caue tamen ne Ellebero vtaris in pueris, senibus, fœminis, vel debilibus, aut corpore non probè præmunito. Nam si aliter experiaris, non sine periculo facies: vt probat Dodonæus *obseru.* 51. & 52. etsi enim correctum sit, vires validas prærequirit. Num autem veratro absque medulla contuso sit vtendum, lege Paul. *l.* 3. *cap.* 13. Oribas. 8. *synops. cap.* 2. De Ellebori efficacia & vi, Vide Gell. *lib.* 17. *cap.* 15. Theophrast. *lib.* 9. *de histor. plantar. cap.* 18. & Baptistam Codronchium *lib. de Elleboro*. qui de argumento hoc omnium elegantissimè disseruit.

HIST. XXX. ALZAHARAVII, De pilo mammarum.

Pilus ebibitus, mammarum facit inflammationes.

* *Pilus hominis bibitus à muliere cum aqua, vel sumptus cũ cibo, cuius signum est in mãmilla rubedo, fortis dolor, febris, & dolor capitis, quousque egrediatur pilus; & quando egressus fuerit, statim desinunt omnia accidentia. Et mihi quidem iam visum fuit hoc, & non fuit apud me dubium, fuisse pilum hominis, & hoc est notum apud mulieres, &c. Alzaharauius tract.* 14. *cap.* 2. *practica.*

DVBIVM XVIII.

Num morbus pilaris à pilo hausto originem ducat. Contra Plin. Cardan. Veigam & Manard Medicos excellentissimos.

PARAPHRASIS.

Pilus hominis ebibitus.] Indoctum vulgus, falsa quadam mulierum imaginatione seductum putat, mammas vtpote laxas, ac fungosas, epotum pilum ad se trahere: ex qua causa, vberum dolor, inflammatio, & febris oriantur; non cessaréque hoc malum sibi persuadet, quousque vel sponte exat pilus, vel cum lacte sugatur. Corruit superstitiosa opinio hoc argumento solùm, quòd affectus hic sit lactantium, aut prægnantium iuxta partum mulierum inflammatio, ex corruptione, concretione, multitudinéque lactis in mammillis eueniens.

Errandi ansam præbuit Aristot. *lib.* 7. *de histor. animal. cap.* 11. dum de morbo pilari verba faciens, in hæc verba prorumpit. *Vbera enim fungosa tota ita sunt, vt si in poculo pilum hauserit mulier, dolor moueatur in mammis, quod malum pilare appellant: non sedatur, donec pilus exeat sponte, vel cum lacte sugatur, &c.* Hæc Aristoteles ex Gazæ doctissimi conuersione, Quibus verbis decepti plurimi, non falsum aut superstitiosum arbitrantur, assumptum pilum ob sanguinis ad vbera confluxum, & earum raritatem eò fluere. Firmat hîc Alzaharauius: suffragantur Plin. *lib.* 31. *histor. natural. cap.* 10. Card. *lib.* 8. *de varietat. cap.* 44. Manard. *lib. epistol.* 2. *tit. de mammar. morb.* Thom. à Veiga *in com. lib.* 6. *de loc. affect. Gal. cap.* 3. Alexand. Benedict. *lib.* 3. *c.* 4. *anatom.* Franc. Pedemontan. *tract. de ægritud. mammil. cap.* 2. *de exuberatione lactis.*

Vanam tamen, & multis erroribus plenam esse hanc opinionem, proclamant Rondeletius *lib.* 18. *aquatil. c.* 23. Christoph à Vega *lib.* 3. *art. Medic. sect.* 6. *cap.* 10. Mercurial. *lib.* 5. *variar. lect. cap.* 4. & *lib.* 3. *de morb. mulier. cap.* 5. Nam quî fieri potest, vt per tot angiportus, tenuésque anfractus ab ore ad mammillas pilus haustas perueniat, quin priùs per canales amplos in ventriculum, ac intestina descendat, ac labatur, & cum excrementis egeratur? Rursus, cur fieri poterit, vt pilus ebibitus per venas mesaraïcas, ex his per tot hepatis exiguos ductus & tot mæandros in cauam venam, & ab hac in axillares, ab his ad vbera penetrare possit.

Sic ergo cum doctissimo Vesalio *lib.* 5. *fabric. cap.* 18. liceat opinari, nec pilum haustum ad mammas posse confluere, nec verum pilum in mammis generari affirmante. Primum insana vulgi credulitas putauit esse verum. Secundum, constat esse apertè falsum. Licèt enim in inueteratis abscessibus, ob varias humorum qualitates, materia contenta, in calculum, arenam, ligna, carbones, amurcam, seuum, fæcem, setas, in aliásque istiusmodi formas, imò & pilos conuerti possit, tamen hi pili non sunt veri, sed veris pilis simillimi. Sicuti enim in renibus, vrinariisque meatibus filamenta gignuntur, ex pituitosioris, crudiqúe sanguinis copia orta, ex Galen. *lib.* 4. *aphor. com.* 76. sic in mammis, ex tenaci, viscoso putrescentique sanguine,

sanguine, adusto & tosto, pilis similes substantiæ conspiciuntur: qua similitudine decepti sunt, qui se vidisse, & curasse hoc malum asseuerant. Sed vt verum fatear, Velasius accepit hæc ab Auicen. 12. 3. *tract.* 1. *cap.* 2. §. *Et quandoque lac egreditur filosum propter grossitudinem suam, & siccitatem suam, &c.* Cuius mentem dilucidè explicauit Nicol. *serm.* 7. *tract.* 5. *sum.* 2. *cap.* 58. qui de hoc negotio eximiè disseruit. Videndus Dionysius Daca *lib.* 3. *de apostemat. cap.* 39.

Est ergo morbus pilaris (malum pili vocant) mammillarum inflammatio, à lactis copia, eiúsque putredine concitata, quam febris, dolor, tumor papillarum, & circumiacentium partium feruor comitantur. Quare morbus pilaris, sicut inflammatio mammarum curari debet, vt scitè notat Mercat. *lib.* 4. *de morb. mulier. cap. vlt. in fin.* De quarum inflammatione curanda, lege Auicen. B *cit. loco, cap.* 6. Altimar. *lib. de curand. human. corpor. malis, cap.* 59. Christoph. à Vega, *loco cit.* Massariam, Saxoniam, Eustachium Rudium, & alios *prop. cap. de mammillarum inflammatione.*

HISTORIA XXXI. GALENI, *De lacte pro educandis infantibus eligendo.*

Reprobum lac, infantes vlceribus conspurcat.

*NOn enim simpliciter dicimus lac omne optimi esse succi, sed preterea optimum adiunximus. Nam lac quidem quod vitiosi est succi, tantùm abest, vt ad succum probum gignendum conferat, vt qui eo vtuntur, cacochymos reddat. Cui rei argumento fuit is infans, qui cùm * priore nutrice emortua, alterius praui succi lac suxisset, totum corpus multis vlceribus habuit refertum. Vtebatur autem secunda hæc nutrix in agro syluestribus oleribus, propter annonæ caritatem, quæ veris tempore acciderat, &c. Galenus* lib. 3. de aliment. facult. cap. 15.

PARAPHRASIS.

QVanta debeat esse nutricis pro educando infante electio ostendit Galen. *lib.* 1. *de sanit. tuend. cap.* 9. D Hanc enim debere esse iuuenculam à vigesimo anno vsque ad trigesimum quintum, suadet ratio: nam annosa, lac generat aliquo vitio fœdatum; Iunior, crudius, & alendo infanti ineptum. Sit sana, nullíque morbo obnoxia, pectore amplo, magnis mammillis, papillísque neque conniuentibus, neque auulsis, corpore nec admodum obeso, nec nimiùm gracili, quæ masculum peperit, & quatuor, aut quinque mensibus à partu distet, vt Auicenna inquit 3. 1. *doctr.* 1. *cap.* 2. Huic infans, si quem lactat, auferatur, monente Magistro *lib.* 7. *meth. cap.* 6. Non sit primipara, sed quæ ter, aut bis ad minus pepererit, filios habeat viuos, sanos, vegetos. Eius sit conditionis in lactando, vt citra menstruam purgationem lac suppeditet vltra biennium, nec ex menstrui labe lac fœdetur, néve ob defectum & inopiam lactis, parentes ante ablactationis tempus idoneum, nutricem mutare cogantur, quod noxium valde est, Præferenda ruralis vrbanæ. A venere E abstineat, ex concubitu enim lac acquirit virus, & perniciem. Vterum non ferat, cùm *nutrice pragnante nihil sit deterius, lib.* 1. *de sanit. cap.* 9. Colorem habeat, ex rubro, & albo permixtum, qui optimæ temperaturæ signum existit, ex Galeno *in cap.* 51. *art. Medic.* quoniam vbi cutis exactè concocta cum sanguinis accedentis puritate iungitur, color euadit modicè ex albo rubróque permixtus; nam cutis, seminale membrum, ex probè concocto semine prodit exactè alba; quantum autem à perfecta coctione deficit, tantùm ab albedinis integritate. Sanguis verò exactè percoctus, nulla vitiatus cacochymia, ruborem floridum ex hepatis commercio re- A præsentat, qui ad cutem accedens alimenti gratia, pulchro rubore faciem suffundit: tantùm ergo intelligitur esse in sanguine praui succi, quantum ab exacto rubore relinquitur, vt eruditissimè Thomas à Veiga illustrat *in comment.* Cur verò Aristoteles *lib.* 3. *de histor. animal. vlt.* laudet in nutricibus colorem fuscum, vt aduertit Mercurial. *lib.* 1. *de morb. puer. cap.* 3. *in med.* ea est causa, quoniam hic color robur naturæ ostendit: subnigræ enim multo innato calido participant. Subalbidæ, sanguinis & lactis inopes sunt, vnde parciùs phlebotomandæ, ex Galen. *lib. de sang. mis.* 14.

Insuper sit modesta, mitis, sobria, hilaris, munda, non iracunda, ingluuiei dedita, nec procax, aut tristis, bonis sit moribus imbuta, quoniam lac non solùm in nutriendo, sed in mutandis moribus maximam vim habet. Licèt enim neque animam, neque virtutem formatricem obtineat, sæpe tamen ob qualitatum cognationem infantibus affectiones, propensionésque nutricum imprimit. Refert Iustinus *lib.* 44. *sua histor. in Hispania Habidem infantem feris expositum, & cerua vberibus educatum, tanta fuisse pernicitate pedum, vt montium iuga saltúsque, inter ceruorum greges, non inferior velocitate peragraret:* Quare non immeritò Phauorinus apud Gellium *lib.* 12. *noct. Atticar. c.* 1. inuehitur in mares, quæ infantes fœminis, barbaro agrestique ingenio prædictis nutriendos committunt. Quò alludens Mithridates apust Iustinum *lib.* 38. de Romanis loquens, sic ait: *vt ipsi ferunt, conditores suos lupæ vberibus altos, sic omnem illum populum, luporum animos habere inexplebiles sanguinis, &c.* Vnde Virgilius *l.* 4. *Æneid.* sic fatur.

C *Nec tibi diua parens, generis nec Dardanus auctor*
Perfide: sed duris genuit te cautibus horrens
Caucasus, Hyrcanæque admorunt vbera tigres.

Hoc ita esse, veterum & iuniorum scientissimi docuere: nam in moribus inolescendis magnam ferè partem nutricis ingenium, & natura lactis tenent, quæ infusa tenero, & mixta parentum semini adhuc recenti, ex hac gemina concretione vnam indolem configurat, Lege Sennertum eruditissimum *lib. de morb. infant. cap.* 1.

Hinc est quòd prouidentia naturæ similitudinem natorum, atque gignentium ex ipso quoque nutricatu præparans, fecit cum ipso partu alimoniæ copiam nasci. Nam postquam sanguis ille opifex in penetralibus suis corpus effinxit, atque aluit, aduentante iam partus tempore, idem ad corporis materni superna conscendens, in naturam lactis transmutatur, & albescit, vt recens natis idem sit altor, qui fuerat fabricator. Quamobrem non frustra creditum est, sicut valeat ad fingendas corporis, atque animi similitudines, vis & natura seminis: non secus ad eandem rem, lactis quoque ingenia, & proprietates valare. Neque in hominibus id solùm, sed in pecudibus quoque animaduersum; quia si ouium lacte hœdi, aut caprarum agni forsitan alantur, constat fermè in his lanam duriorem, in illis pilum gigni teneriorem. Plura ad hoc institutum affert Macrobius *lib.* 5. *Saturnal. cap.* 11. hæc enim adeò vera sunt, vt non immeritò Chrysippus nutrices optarit, si fieri possit, prudentes.

Nutricem exercitio vti debere, res est manifesta. Hæc viuat in aëre temperato. Prolixè dormiat; somnus enim ad lactis generationem summopere conducit. Euitet animi curas, hæ enim lac impensè corrumpunt. Illi ante cibum mammillæ fricentur, & pectus, sic enim calor, & sanguis ad vbera confluunt frictionis ope. Abstineat à vino, quod si concedatur, sit pauciferum, & caput minimè tentans; nam præterquam quòd nutrices facit procliues in Venerem, sanguinem & lac inflammat, etiam dum lac copiosum volumus facere, infans Epilepsia, aut conuulsionibus tentatur. Cibi sint euchymi, optimi succi, alimenti plurimi. Auersetur siccantia, salsa, acria, acerba, acida, amara, & calida. Quod si praui succi vescatur eduliis, multa mala ipsam prehendere est necesse. Lac enim horum commercio illicò conspurcatur, velut & sanguis, ex quo illud originem habet: plurimam enim reprobum, aut probum alimentum, ad lactis præstantiam aut malitiam, vim habere, hac historia

Galenus confirmat, & latè *lib.7.meth.cap.6.* ipse edocuit. A Ex vitiato enim alimento non solùm lac corrumpi, sed alios quoque morbos enasci, appositis exemplis probauit *lib.de bonis & vit.succor.cap.1.* explicat Ioan.Ceckius *lib. de puerorum tuend.valetud.rub.3.* Num autem vere credatur à multis, lac eius quæ peperit fœminam, mari commodius esse, & è contra? Dic. Simili sexu fit conseruatio, alieno præseruatio. Ergo vbi intemperatura magna est, præstat lac contrarij sexus: vbi moderata, præstat simili alere.

Quapropter ex optimo alimento, probatissimum lac generari, certum est. Eligitur hoc visu, gustu, olfactu, ex Paulo *lib.1.cap.3.* Oribasio *l.b.1.Euporiston,cap.1.* Nam & videntibus apparebit albissimum, ac æquale, quidquid Philosophus *3.de histor.animal.cap. 21.* liuidum lac albo esse præstantius asseueret, contra Galeni mentem *lib. 1. de sanit.tuend.cap.9.* B Probatur id, quod inter crassitudinem, & liquiditatem est medium. Reprobatur crassum, caseosum, serosum, spumosum, graueolens, fœtidum, cito acescens, amaritudinis, aut alterius peregrinæ qualitatis particeps. Laudatur quod in pollice instillatum neque subitò, neque tardè videtur defluere. Cætera de lactis electione signa lege apud Peramatum *lib. de regimine infantis, cap.2.3.* Mercat.*lib.4.de morb.mulier.cap.15.* Christoph. à Vega *lib.2.ar.Medic.sect. 7. cap. 1. rubric.1.* qui nutricem reprobo lacte præditam esse ablegandam, & aliam saniorem eligendam sibi persuasere.

DVBIVM XIX.

Num licitum sit nutricem menstruantem eligere. Contra Vegam doctissimum. C

COMMENTARIVM.

P*Riore nutrice.*] Quoniam de nutricis, & lactis pro alendis infantibus electione, satis multa non citra delectum congessimus, duo dubia non reticenda opinamur, quòd & ipsa in eundem scopum diriguntur, eò maxime cùm sint à Medicorum paucissimis agitata. Quoniam primum est: Num liceat nutricem menstruantem eligere. Inter præcipuas nutricis dotes eam esse primo loco numerandam, quòd menstruis careat, rationes euidentissimæ confirmant. Summopere enim est perniciosum, si nutrix menstrua patiatur: nam sic sanguinis motus libidinem prouocat, turbat corpus, humores calefacit, exagitat, purum sanguinem in lac conuertendum vitiat & conspurcat. D Hac de causa, fœdi colores, fastidia, vomitus, alui fluxus, febriculæ, per cutem pustulæ, & vlcera repullulare solent: cùm ex fœdissimi sanguinis ad menstrua asseruati vitio, reliquus pro nutrimento infantis præexistens tantam labem contrahat, vt potius veneni quàm medicamenti vires induat. Hinc Epilepsiæ, paraplexiæ, difficilis respiratio, macies, diarrhœa, & alia grauissima damna infantibus contingunt: cùm ab vtero ad mammas maximus adsit consensus, quem latè explicuit Galenus *lib. 14. de vsu part.4. & 8.* Insuper infans commodo priuatur alimento, cùm lac in tanta copia non generetur: nam lac ex sanguine fit menstruo, *lib.nuper cit.de vsu part.cap.8.& lib.de ven.sect.aduers.Erasistr. cap.5.* E Vna siquidem & lactis, & menstruorum substantia est, amborúmque, vt quis dixerit, riuorum fontes communes, venæ sunt. Quamobrem, quibuscunque per ætatem menses fluere cessarunt, his neque in mammillis lac ampliùs colligitur: quæcunque etiam purgandi tempora adhuc habent, ac interea lactant, hæ non purgantur. Præterea cùm mulieri lactanti sanguis per locos eruperit, illicò lac huic euanescit. Ex his manifestè apparet, lactis & menstruorum substantiam esse eandem Quare si nutrici menstrua contingant, minui lac est necesse. Perniciosum ergo est nutricem menstruantem eligere: probat Galen.*1. de sanit.9.* firmat Omnibonus *lib. 1. de art.Med.infant.cap.6.*

Christophorus à Vega *lib.2.art.Medic.sect.7.cap.1.rubric.2.* contrariam videtur amplecti sententiam, dum sic inquit. *At verò si eis alimentum non deficiat, vti in quibusdam sanguine abundantibus fieri vidimus, non parum commodi sequitur ex purgatione mēstrua; puriore facto sanguine: quamuis purgationis tempore turbationē patiantur, &c.* Censet ergo lac purius euadere, si fæculentus sanguis vacuatur, cuius mixtione præexistens in corpore inquinatur. Exemplo sint lactantes, quibus cùm rarò fluant menstrua, mali succi copia succrescit in corpore. Hoc euidenter comprobauit Hippocrates *lib.2.epidem.sect. 2. post princip.* dicens: *Lactans quadam papulas per totum corpus habebat, cùm autem cessauit lactare, sedatæ sunt æstate, &c.* Vt hinc discas lactare cessantes, profluentibus menstruis, à morbis, quibus antea corripiebantur, liberari. At non bene ratiocinatur vir hic eximius: nam suppressio menstruorum in lactantibus non est causa cacochymiæ, quoniam nutrices quæ non menstruant, ex prouidæ præscripto naturæ, non generant plus sanguinis, quàm sibi, & fœtui conueniat, & ob id carent periculis ex abundantia, & turbatione in excretione menstrua. Ratio verò, cui velut præcipuo innititur fundamento, ficulnea est; nam lac maius vitium susceperat ex vacuato mentruo, & corpus maiorem turbationem, quàm sit quæ sequitur ex eius purgatione vtilitas. Quapropter nutricem menstruantem protinus ablegare oportet, vt securiùs fœtus alimentum suscepter: si enim aliter feceris, in grauiora pericula infantem deduces. De hoc argumento, Lege Vallesium *in com. Hipp.in lib. de aliment.fol.mihi 289.* Peramatum, *tract.de regimine infantis,cap.2.*

DVBIVM XX.

Num nutrix pro infantium curatione expurganda. Contra Brauum, & Donat. Santorum, Medicos eximios.

HOc loco non est ab instituto alienum, secundum dubium Laconicè pestringere, quo quæri solet, num nutrix pro infantium curatione sit expurganda. In hoc enim explicando inuenio Medicos fuisse discordes. Ioannes Brauus Petrafitanus, Salmanticensis Scholæ professor celeberrimus *lib.2.de curandi ratione per medicamētum purgans, cap. 6.* Ioannes Donatus Santorus *lib. 4. epistol. 2.* firmiter tenent, nunquam esse purgandas nutrices pro curatione morborum; qui infantibus accidere solent. Vel enim infans ægrotat, nutrix sana est; vel è conuerso: vel nutrix, & infans vnà ægrotant: vel ambo rectè valent. Si vltimum, neuter purgari debet. Si simul ægrotant, optimum est nutricem expurgare; ita enim vtriusque saluti consuletur. Si tamen infans sanus est, & illa laborat, ne in morbum incidat infans, Aëtij consilio, *tetrab.4. serm.4. cap.6.* alij lactandus committi debet; nam vbi imminuitur lac, corrumpitur, omnino extinguitur, inspissatur, aut attenuatur, præstat alterius nutricis lac infanti præbere. Si tamen licitum non sit, optimo victus regimine tractanda, ne lacte fœdato deterrimis infans morbis occupetur, vt eleganter ostendit Hipp.*lib.4.de morb.num.46.*

At si infans laborat, nutrix verò inculpata salubritate degit, infans solus purgari debet; ipsi verò nutrici nullum tale pharmacum porrigendum: nam qui sano sunt corpore, difficulter ferunt purgationes, ex præscripto Hipp.*lib.2.aph.36.37.& l.4. aph. 16.* Vitiatur enim medicamentorum permixtione sanguis, & reliqui succi boni, qui in corpore sunt, inquinantur, caro liquatur, & solidæ animalis partes euertuntur. Licèt enim hoc de violentis, & malignis pharmacis, quæ tempore Hipp. in vsu erant, ex quibus noxæ oriuntur inemendabiles, intelligas etiam clementia & benigna, corpora demoliuntur, ac resoluunt, vt sunt Manna, Cassiæ fistularis interaneus liquor, syrupus ex 9.infus.ros. Violæ conditæ, serum pruna, senna, & siquæ alia: hæc enim cùm vires admodum languidas habeant, eorum facultas, antequā ad mammas perueniat, deperditur, aut ita obtunditur, vt exigua admodum, aut prorsus nulla in lacte supersit. Si ergo exoluenti

exoluentia pharmaca naturæ nostræ aduersantur, & cùm minime nutriant, in sanguinem, verti nequeunt; & clementia, debilia cùm sint, sanguinem & alios succos ad tertiam vsque coctionem non alterant, quorsum nutrici porrigenda? Rursus. Licèt scammonio, colocynthide, succo cucumeris, syluestres capræ pro alimento vtentes, lac reddant pueris suis purgatorium, in muliere videtur impossibile, quum hæc vt pote venenata, nec, in sanguinē, aut lac verti possint; nam si mediocria medicamenta humorem noxium non attrahunt, si ab operatione frustrantur, sed in purgandum humorem conuertuntur, quid de deleteriis dicendum, quæ auctore Magistro *6. epid. sect. 6. com. 5.* vel per sedem infusa vehementer nocent, & febrem malignam accendunt? Quapropter si puerile corpus, & B lactans, oppletum sit vitiosis humoribus, medicamentum nutrici exhiberi non debet, nisi pro sui corporis purgatione, si fortè prauis scateat humoribus; tunc enim exhibito medicamento purgante, sanguis purior redditur, & excretis recrementis vitium deponit, lácque hoc modo redditur laudabile. Hæc est horum virorum circa hoc argumentum opinio constans.

At nos qui Diuini Hippocratis sensa penitiùs abstrusa rimamur, & eius edicta colimus, complectimur, veneramur. Contrariam omnino, & huic aduersam sententiam fidissimo nixi experimento approbandam censēmus. Ille enim *in lib. 6. epid. sect. 5. text. 35.* sic inquit. *Mulier, capra, elaterium, aut cucumerem syluestrem comedentes, pueris purgatio, &c.* Continent hæc verba optimam quandam rationem expurgandi lactantes infantes, C qua Medici frequenter vtuntur, dato scilicet pharmaco ipsi nutrici, quia lac induit expurgatoriam medicamenti facultatem, vt eruditissimè Vallesius, & Fuchsius explanant *in com.* Cùm enim infantes ob patiendi facilitatem, labores & symptomata quæ vteri ratione patiuntur, humiditatum copiam ab vtero contractam (quæ quidem caloris natiui potestatem obruit, & obtundit) & cruditatem, infantilium morborum potissimam causam, generent, & plurimis morbis sint expositi, in nutritione, suctione, dentitione, & loquela; & ob teneram ætatem, medicamenta purgatoria nec assumere, nec ad actum deducere queant; morbúsque vrgeat; cæteraque ex victus regimine, clysmatis, sanguinis extractione, attemperantibus serapiis, apozematis, aquis stillatitiis, potibus iurulentis petita, non prosint auxilia, quid restat exe- D quendum, nisi nutricem leuiter expurgare, vt medicamenti facultate in sanguinem, & lac spirante, hoc reddatur purgatorium; quo sucto, infantium morbi mitescant, & noxio leniter vacuato succo radicitus extirpentur?

Hanc auream Hippocratis sententiam Galenus *in com.* approbat, exemplis roborat, & confirmat, dum sic inquit. *Non Elaterio duntaxat, quod cucumeris syluatici succus est, quemadmodum neque ipso cucumere solum vescentes, lac puerorum lactentium purgatorium redditur, verùm etiam si quod aliud medicamentum subductorium, quod vocant, assumpserit. Siue autē à muliere elaterio, à capra ipso cucumere, siue vtroque ab vtraque comeso, infantes earū lacte purgari dicat, nihil interest. Cōducit autem hæc oratio ad Medicorum vsum: Infantulos enim purgare volentes, aut matri infantulū lactanti, aut capræ, eiusmodi aliquid esui dātes, sic eos purgabimus, &c.* Cùm enim infans lactens febricitat, est ne- E cesse lac mulieris rectificare, exhibito medicamento quod vacuando noxios humores, sanguinem ab horum spurcitie immunem reddat, & ex consequenti purum lac, vt Auicen inquit *1. 4. tract. 2. cap. 7.* Hoc etiam consilium repetit Galenus *lib. 3. de alim. facult. 15. In discutiēdis ergo puerorum morbis, quoniam ea ætas medicamenta respuit, ac auersatur, eo vtor stratagemate,* inquit Lemnius doctissimus *lib. 4. de occult. nat. miracul. cap. 25. vt nutricibus ea præscribam; statim enim diffusa per sanguinem (ex quo lac inficitur) medicamenti vis vbera subit, ac lac illius qualitate imbuit, ita vt quasi purgatrix sit medicina, puero aluū soluat.* Non ergo errant sed Hippocratis, Galenique doctrinam imitantur, qui pro curatione infantium, nutricibus medicamenta propinanda esse consuluere, vt contendit Mer- A curialis *in epistola 5. ad Petrum Monauium missa, & à Ioanne Cratone publicata.*

Neque negandum est hæc medicamenta nutrici offerenda, non debere esse fortia, ne fortè lac inquinent, corpus calefaciant, ac perturbent; sed mitia & benigna, quæ vaporosa sua substantia per insensiles meatus, à ventriculo ad mammas, & ob consensum, ratione viciniæ, possunt lac inficere, & purgatrice facultate id imbuere. Quòd si hanc facultatem purgatricem, communicatam per venas sanguini, hunc inficere etiam, & remanere in eo tanto tempore, quousque ad lac conuertatur, asseueres, tutus incedes. Licèt enim violenta pharmaca, quibus ferè prisci vtebantur, non nutriant, neque in sanguinem, aut lac conuertantur, expurgare tamen queunt; cùm enim morentur in ventriculo, facultatem suam sanguini, & lacti communicant. Num verò sanguis & alij succi seruent facultatem eorum quæ ingesta sunt, vsque ad tertiam coctionem, (hoc enim aduersarij putabant esse falsum) Respondet Galenus *loco cit. epid. In alimentis post coctionem, & in sanguinem conuersionem, validas vires ramanere* asseuerans, *adeo vt & sudores ipsos redoleant: nam in istis comesorum qualitas seruata reperitur. Sic capræ verno tempore Scammoniæ germina depasta lac purgatorium generant.* Sic apud Indos animalium carnes, pulpam Cassiæ continuò edentium, purgandi facultatem non exiguā obtinent. Necnon in Doride, & Bœotia, multi ex coturnicum esu conuulsionibus capti sunt, nam ob veratri pastum, quo illæ maximè delectantur, malitiam hanc illis inesse, prisci docuere, latiùs *lib. 5. in com. histor. 26.* referendi. Purganda ergo nutrix est, affecto infante: quod consilium opere ipso obseruauit Iacchinus *lib. 9. ad Almans. in com. cap. 24. prope finem*, qui in transmutatione substantiali non omnia priora accidentia deperdi, sed multa reseruari arbitratur. Lege Ioan, Ceckium *lib. de pueror. valetudin. tuend. rubric. 10. & 20.*

HIST. XXXII. AVENZOARIS, De Phthisi.

Phthisis, panis benè fermentati cum oleo, & saccharo rosaceo, vsu persanata.

ETiā recordatus sum, quòd pater meus dicebat mihi, quòd pater suus habuit quendam Hispanum in cura, qui patiebatur hanc ægritudinem, & extenuatus fuit in tantum quòd tota caro eius consumpta fuerit: & auus meus ipsum taliter curauit, scilicet quia cibabat eum pane bene fermentato cum saccharo rosaceo, & pane similiter bene fermentato cum oleo oliuarum; & taliter resumptus fuit, & suam recuperauit humiditatem, nec ei superuenit aliquod accidens malum, & vixit postea tam longum tempus, quòd Medicus qui curabat eum, obiit ante ipsum: & postea diu remansit in manibus patris mei, & obiit ad vltimum ex alia ægritudine, & non ex ista. Et mihi similiter quando incepi practicare, superuenit ad manus meas quidam, qui patiebatur talem ægritudinem, & iniui regimē dictum: & recessit tussis ab eo, & impinguatus fuit, & rediit ad operandam artem suam, & ad exercendum omnes operationes suas, & sic vixit postea longo tempore, &c. Auenzoar. lib. 1. Theizir, tract. 11. cap. 2. post med.

PARAPHRASIS.

LIcèt plures sint tabis species propositæ à Celso *lib. 3. cap. 22.* quarum prima Atrophia est, secunda Cachexia, tertia Phthisis; & ab Hipp. *lib. 2. de intern. affection. num. 11. 12. & 13. & lib. 2. de morb. num. 54. & 56.* Ex quibus oritur prima, aliæ describantur, quum pituita à capite in pulmonem confluit; secunda, à labore; tertia à spinali medulla, quæ maximè corripit recentes sponsos, & Veneri deditos. Nos per tabem intelligi volumus, Phthisim, hoc est, vlcerosam in pulmone dispositionem, quam Galenus *l. 7. aph. com. 16. totius corporis extenuationē*

esse dicit, cum febre tenui, & exigua, consequẽtem ad insanabilia pulmonis vlcera, vel si pulmonis vlcerosam voces dispositionem, vera dices: ita enim eam vocauit Gal. *l.5.aph. com.11.& lib.3.eiusd.com.10.* cuius sententiam Paul. *lib.3. cap.32.* Aëtius, cæterique Medicinæ duces sunt amplexi. Est ergo exquisita Tabes; *corporis consumptio cum febre lenta, ex pulmonis vlcere suborta:* de cuius causa, speciebus, signis, & curatione, Auctores proprium caput conscripserunt, inter quos præcipui extant Fernel. *lib.5.patholog.cap.10.* Iacchin. *in lib.9.Rasis ad Almans.cap.37.* Altim. *lib.de cur.human.corp. malis, cap.53.* Holler. *lib.1.de morb.intern. cap.26.* Ludouic. Mercat. *l.2.de morb.intern.9.* Mercurial. *lib.2.praxis, cap.4.* qui omnes humectandum esse corpus humiditate naturali, per instaurationem naturalis humoris; ac etiam externa, humilitate, iis exhibitis auxiliis, quæ siccitatem extraneam remouere queant, asseuerant: quæ autem sit humectantium præsidiorum sylua, retulere Trincauel. *lib.1.consil.16.* Valleriol. *2.obs.3. & lib.3.obs.6. & lib.5.obs.5.* Mercurial. *lib.de morb.puer.cap.3.de macie.* Ludouic. Mercat. *lib.2. de puer.morb. cap.17. de contabescentia.* Syluatic. *controu.7.* Sabastian. Austrius *lib. de morb. puer. cap. vlt.*

DVBIVM XXI.

Num panis azimus sit melior fermentato, vt voluit Celsus, Contra Bruyerinum, & Syluaticum, Medicos eximios.

AVctor tria pro huius macie curanda proposuit, Saccharum rosaceum, panem benè fermentatum cum eo, & oleo oliuatum. De primo auxilio in sequenti historia agemus. De pane quòd plurimùm nutriat, est expressa sententia Galen. *lib.1. de alimentorum facult.cap.2.* Nam moderatum alimentum præstat, & omni ætati, omnique tempore conuenientissimum, cùm sit omnium ciborum veluti materies. Is licèt ex variis cerealibus fieri possit, inoleuit tamen vsus eum appellare panem, qui ex tritico fit, hoc autem debet esse durum, graue, densum, plenum, mundum, cribratum, à cortice purgatum, nec suspectum, tenuissimè molitum, aqua purissima collectum, ac subactum, nec damnatis lignis concoctum, ex quo fit panis, qui moderatam salis, & fermenti antea susceperit quantitatem. In clibano sit coctus, nam modicè, intrà & extrà assatur, qua ratione est esui aptior, cùm suauior sit ac dulcior, & sic saluti conseruandæ vtilissimus. In furno verò coctus non ita probum præstat alimentum; ignis enim ardentior primo statim occursu superficiem externam circumurens, in testæ modum indurat, internam autem relinquit crudam, & illaboratam.

Sed cùm multùm differant clibanus, & furnus, explicandum hoc est, simúlque quæ fuerit olim panis concoquendi ratio. De primo: clibanum, siue cribanum, distinguunt quidam, idem tamen significare, & esse, pleraque veterum testimonia ab Athen. *lib.3.dipnos.cap.15.* prolata demonstrant. Sic & Eustach. *lib.1.Iliad.& 4.Odyss.* §. *Non enim dico furnum, quoniam clibanus furnus non est, quum panis clibanaceus, & furnaceus inter se differant, &c.* id probatur ex Plin. *lib.18.c.11.* & Iul. Polluc. *lib.6.c.11.* qui furnum, & clibanum separantes, furnaceum panem in furno coctum non facilè confici, clibanitem autem facillimè concoqui, esseque probatissimum, illoque laudabiliorem confirmarunt.

Grammatici Græci ita definiunt. Clibanus mobilis est, & quasi paruus furnus, testaque aliquando regitur, & ferè è metallo fit: interdum tamen ex lapide constat, non tam pane, quàm aliis dapidibus conficiẽdis idoneus. Sed hæc definitio ex more est nostro, non antiquorum, apud quos vsitata panis sub clibano coquendi ratio. Alij meliùs, & ad veterum consuetudinem aptiùs, sic definiunt. Clibanus est coquendis panibus æneì vasculi deducta rotunditas, quæ sub vrentibus flammis ardet intrinsecus: à Catone *lib. de rustic.cap. 74.75.76.* testus vocatur, à testa, qua cooperiebatur, opinor. Furnus quid sit, non est necesse explicare; quid enim sit, quis non nouit?

De secundo. Triplex fuit olim panis coquendi ratio: Prima clibani, in quo deinceps cœptum est pisces, & carnes, quæ xeniorum loco solita erant amicis mitti, coqui. Altera fuit coquendi ratio panis in furno, quæ penè sola apud nos modò retinetur: Caminites, & ipnites panis hic dictus. Forni autem olim dicti, vt fornaces, à forno. Alij à furuo, id est obscuro, & nigro dictum volunt ob fuliginem, siue obscuritatem loci. Varro *lib. de vita populi Romani*, Cocula, quæ coquebat panem, primùm sub cinere, postea in forno. Tertia erat coquendi panis ratio in Artopta; vas erat in quo torrebatur panis vt ostendit Pollux *loc. cit.* & versus est Plaut. *in Aulul.* à Plin. citatus *lib.18.cap.21.*

Athen. *lib.3. cap.16.* à clibanaceo, & furnaceo distinguit: apud quem genera panum diuersa in gente Græcorum præsertim inuenies, *cap. 15. & 16.* & apud Plin. *lib.& cap.cit.* varietatem coquendi panis in furno: quo in argumento nonnulla Brodæus notauit, longè ante in Græcis lexicis obseruata, & præclarè Mercurialis, *cap.12. lib.1. variar.lect.* exposuit.

Panis ergo hic clibanita, ob dictam causam omnium probissimus est, eumque extollit Gal. *lib.1.de alim.facult. cap.2. cit.* §. *Priuato autem, & seni, qui bellissimè quidem in clibano est assatus, &c.* & lib. *de bonit.& vit.succor.cap.2.* §. *Igitur inter frumentacea, cibum exhibent succi boni panes puri, ritè confecti, quorum & in clibano coctura sit, & ani id subactio, tum fermento constent modico, salisque mixtura: secundas ab his obtinent furnacei, &c.* & lib. *de attenuante vict. rat. cap.6.* §. *Sola autem preparatio est probanda, quæ fermento constat, sale, & clibano, &c.* idem alibi sæpe asseruit.

Hic cùm extrahitur è furno, pannis cooperiendus est; ne fortè ab aëre ambiente præclusis poris, vaporis impediatur exhalatio. Non edatur calidus: nam nimis inflammat. Nec sit eiusdem diei, quoniam ponderosior, ægriúsque coquitur, ex Gal. *2. acut.36.& 3.alim. 15.* & Hipp. *lib. de intern. affection. num.46.* Sicut nec vetustior, quia in coctione sua plurimum ventriculo negotium facessit. Recentis solum odorem, ad collapsas tabidorum vires refocillandas, & ad citissimam spirituum alimoniam reparandam, esse præstantissimum præsidium, probat Marsil. Ficin. *lib. 2. de studiosor. sanit. tuend. cap.18.* §. *Odorem verò omnem, quia pars corporis subtilissima est, scitote nonnihil habere caloris, atque ex rebus quæ ipsa nutriunt, odores sperate potiùs nutrituros, vt ex aromatico pyro, pomóque persico, similique pomo: magis autem recente pane calente, &c.* Nam vt sapor, qui mirificè placet, plurimi velocisque nutrimenti causa est, sic odorem ad spiritum se habere dicendum est: valente enim, ac suauiter olenter vino, odoriferáque rosacea imbutus panis recenter è furno extractus, & naribus admotus, natura sua spiritus iamiam exhaustos recreat, & instaurat per odorem. Vbi igitur spiritus exiguus est, vel fugacissimus esse deprehenditur, vt in tabidis, syncopticisque parua de causa contingit, panis odore extrinsecùs obiecto, necesse est spiritum resolutum retinere, ac reficere. Huius olfactu Democritum, triduo vitam prorogasse, fatetur Diogenes Laërtius *in eius vita:* Cùm enim iam ex senio deficeret, & propinquus videretur morti, mœrentem sororem, quòd ille in celebritate Cereris moriturus, & ipsa Deæ vota exoluere nequiret, bono animo esse iussit, panésque calidos sibi quotidie afferre: eos igitur naribus quum admouisset, viuum se, dum ea celebritas transiret, seruauit. Vbi verò dies illi transierunt (erant autem tres) quietissimè, ac minimo dolore conclusit vitam, 109. ætatis anno. Extat super hac re Græcum eiusdem Laërtij epigramma, sic Latinè conuersum:

Quisnam tam patiens visus, qui tale patrarit
Vnquam, quale sciens omnia Democritus?
Qui per tres tenuit præsentia fata dies; &
Illa recens cocti panis odore aluit.

Sunt & qui dicant, id mellis odore fecisse. Neque hoc citra rationem sibi consuluit, nam mel vino liquefactum calenti pani infusum, odore suo cor mirandum in

in modum roborat, & spirituum substantiam deperditam resarcit; flos namque florum mel existit, nec parum nutrit dulcedine sua, ac diu res integras à putrefactione tuetur. Num verò panis recens, salubrior sit pridiano, agitat acutissimè Ludou. Nonnius *lib. 1. de re cibar. cap. 2.*

Sed vt ad panem nostra redeat oratio, huius crusta reproba est, & mali succi, bilem enim adustam, atque succos melancholicos generat; nam ambusta tum ad succi bonitatem, tum ad concoctionem inepta, auctore Gal. 4. *acut. text.* 102. censentur esse, nimisque exiccant, & humorum acrimoniam pariunt. Quapropter panis sit optimè fermentatus, nam leuis est, apud Hipp. *lib. 2. de diæta, num.* 10. ex quo fieri sanguinem laudatissimum, triticum purum sit, & electum, testis est Gal. *lib. 3. de alim. facult. cap. 26.* Per panem autem fermentatum, eum intelligimus, qui fermenti quod sat est habuerit; sic enim pani meliùs nutrit cùm calidior fit, leuior, & sic citiùs à natura amplexus, promptiùs coquatur, & distribuatur, ex Paul. *lib. 7. tit. de fermento.*

Porrò si fermenti naturam intimiùs fueris perscrutatus, hoc verum esse inuenies. Fermentum enim est massa illa cruda in acorem conuersa, imò verò est ipsa corruptio, vt scribit Plutarch. *in fin. probl.* quo loco priscos non fuisse vsos fermento, quoniam fermentatio est quædam veluti corruptio, asseuerat. Est igitur fermentatio, vt dicebat Plato *in Timæo*, partis terrenæ motio, & in aërem conuersio: cùm enim fermentum sit corpus acidum, illius acoris vi ac efficacia, ipsam farinam quodammodo calefacit, atque attenuat, sicque massa attollitur & amplificatur; quare ab aceto humorem melancholicum fermentari, feruere, & ebullire veteres affirmarunt. Cùm enim fermentum aciditatis cuiusdam frigidæ, & caliditatis ex putredine particeps sit, auctore Magistro *lib. 6. simpl. tit. de fermento, & lib. 1. de alim. facult. cap.* 2. sicque tenuium partium, mediocriter calidum, sine molestia ac mordacitate, quæ in profundo sunt, extrahit, coquit, digerit; & panis fermenti causa rarus fit, & spongiæ instar attollitur in ventriculo, & in eo ex omnibus sui partibus calorem admittit. Qui autem sine fermento est ita cogitur, ac residet, vt vix coquatur, succumque adeò crassum gignit, vt nec in corporibus sanis per angustiores venas attrahi possit: vnde qui fermento omnino caret, nemini prorsus est accommodus, & vt Auicen. inquit *lib. 2. cap. 573.* nisi multo labore fatigetur, qui eo vtitur, promptissimè læditur; iecoris enim meatus, per quos fertur alimentum, obstruit, lienis imbecillitatem auget, calculum gignit, stomachum grauat, vt *lib. 5. colliget, cap. 26.* Auer. docet, & non siluit Rasius *lib. 3. ad Almans. cap.* 3. Quare si nõ sit nimium fermentatus, probè alit, ex Auer. *lib. 3. collig.* 31. de cuius vario parandi modo, lege Cardan. *lib. 1. contrad. tract. 5. cont. 7.* & maximè, si sit subactum cũ oleo Oliuarũ, quod cùm sit lentũ, crassum, & viscidum, humidum nostrum primigeniũ, quod aëreum est, & oleosum, nutrit, instaurat, & tabidos crassefacit, & impinguat.

Sed quid respondebimus Celso, *lib. 2. c. 28.* qui panem fermentatum corruptioni esse facillimum, non fermẽtatũ verò minùs intra corpus vitiari, putredinique minimè esse obnoxium asseuerat? Dic Celsum, panem nimis fermentatum reprobasse, quia parum nutrit, & non roborat vires, vt firmant Ishaac *lib. Dietar. particular. tit. de Pane* Auer. *5. collig.* 31. Ex his apparet, citra rationem Celsum dãnari à Bruyerino, *l. 6. de re cibaria, c. 6. de fermento*, Ronss. *in com. Cels.* Baptista Syluatico, *contr. 6. in med.* cùm hac solutione cum Galeni sententia ipse sit conformis.

HIST. XXXIII. AVICENNÆ, De Phthisi.

Phthisica, solius sacchari rosacei vsu, omnino persanata.

Et si non timerem dici mendax, narrarem in hac intentione mirabilia, & referrem summam quæ vsa est mulier A *Phthisica. Peruenit res ad hoc, vt ægritudo prolongaretur adeò, donec perueniret ad mortem; & vocaretur ad ipsam qui prepararet ea quæ morti erant necessaria; tunc quidem frater eius surrexit ad eam, & curauit eam hac cura tempore longo, & reuixit, & sanata est, & impinguata, & non est mihi possibile, vt dicam summam eius quod comedit de *sacchar o *rosaceo, &c. Auicenna* fen. 10. 3. tract. 5. cap. vlt. & cap. 18. iuxta fin.

DVBIVM XXII.

Num Phthisis aliquando curabilis.

PARAPHRASIS.

B Phthisicos nonnullos; vitam in multos annos produxisse; auctorum testimoniis constat manifestè. Auic. fic 10. 3. *tract.* 5. *cap.* 18. inquit. *Et quandoque accidit phthisico, vt protendatur cum eo phthisis, producens cum spatio temporis, & similiter extenditur à iuuentute vsque ad senectutem: & ego iam vidi mulierem vixisse in phthisi, circiter viginti & tres annos, aut plus parum, &c.* quam historiam vtpote huic consimilem, inexplicatam reliquimus. Eam experimentis suis firmarunt, Matthæus de Gradi, *in lib. 9. ad Almans.* Rasis, *in com. cap.* 54. vbi furnariam phthisi correptam, plus viginti octo annis vixisse affirmat, cum Iulio Alexandrin. *in com. c. 14. lib. 5. meth. Gal.* Nec dissuadent experimenta Desiderij Iacotij *in com. ad* C *aph. 12. sect. 2. lib. 6. Coacar. Hipp.* Petri Foresti *lib. 16. obser.* 55. Gentil. *ad cit. loc. Auic.*

Phthisicos, vel etiam quibus dimidia pulmonum pars erat amissa, deploratos, restitutos fuisse, & verè sanatos hîc asseuerat Auicenna. Eius dicta verissima esse, locupletissimi, & haud infimæ notæ viri literarum monumentis consignarunt. Rasis *lib. 4. continent.* puerum phthisicum ætatis quinque annorum, lactis primo caprini, deinde asinini vsu persanatum fuisse refert. Forestus *lib. obs. cit. obs.* 58. vitellis ouorum cum sulphure viuo, superbibitis cyathis aquæ roris solis, & aliquando distillatitia limacum, quendam deploratum cui ossa crepitabant, vixisse contestatur. Et plurimos conclamatos, aqua sulphuris spagyrica enchirisi extracta, tanquam præstantissimo cardiaco auxilio conualuisse à phthisi, probat Hieron. Rubeus *lib. de distillat. sect.* 2. *cap.* 24. Monardus *lib. 3. de medicament. ex nouo orbe de-* D *latis, circa fin.* Pxthisicum, cancris, qui solùm ouis columbinis, & earum recens exclusis pullis vescuntur, Medicorum consilio nutritum, optimè conualuisse. Lactis vsu sanatos fuisse plurimos referunt Valleriol. *lib. 2. obser. 3. & lib. 3. obser. 6. & lib. 6. obser.* 9. Michaël. Ioan. Paschal. *lib. 1. de curand. morb. cap.* 29. Valescus Tarantin. *lib. 3. cap.* 2. veros phthisicos puluere Haly persanasse gloriatur. Hos, vsu decoctionis ligni sancti curasse contestantur, Philippus Ingrassia, *in consilio Ducis à terra noua*, Franciscus Arcæus *lib. 2. de curand. vulnerib. cap.* 2. Hieronymus Fracastor. *lib. 3. de contag. cap.* 8. Aloysius Mundel. *epist.* 3. Thomas Erast. *lib. 3. consilior. publicatorum è Laurentio Scholtzio, consilio* 8.

E

Obseruatio VII.

Phthisis, Ebeni decocto curatur.

Qvotidie mirabilia contingunt in arte nostra, quibus Medici peritissimi reluctantur sagacitate mira, nouissimis auxiliis strenuè muniti. Dum hæc contemplor, accessi ad curationem Iuuenis, qui ex salsa distillatione, præcedente sanguinis sputo ex carnis pulmone educto, huius visceris vlcere sordidissimo diu immaniter vexatus, in phthisim incidit, ad extremam maciem redactus, quem pusilla comitabatur febricula, Pro huius curatione generosa præsidia celebrata: electuaria resumptiua, lactis asinini, & caprini potus diu imperatus, ptisana, amylum. Abstergentia varia, & vlcus repugnantia assumpta. Conseruæ, tabellæ, vnguenta, pulueres

&

& emplastra administrata, quæ robur corpori præbent, humiditatem primigeniam deperditam resarciunt, & vlcus à sordicie mundant. Omnia frustra. Tunc in conclamato casu, decoctum ligni sancti, cum medicamentis pectus mundificantibus attemperatum, sensim ac sine sensu exhibeo, cuius potu suauiter mouebatur sudor. Hic præter spem in minori copia pus excernens, primò febricitare desiit, & obducto cicatrice vlcere, restaurantibus renutritus, pinguiusculus factus, duorum mensium spatio curatus, nullam postea passus est recidiuam. Ex hoc felici euentu audacior factus, quinque in vita mea vlcere pulmonis laborantes, hoc præsidio, reliquis non conferentibus, Deo auspice, ad sanitatem perduxi.

Hoc auxilium in dolosis vlceribus, vel citra Gallicæ luis suspicionem, in qua tantopere prodest, sæpius sum expertus cum vtilitate summa; quo ignorato, vel non celebrato ab Hipp. *lib.5.epid. num.3.* mortuus est ex suppurata coxa Eupolemus: quem locum Vallesius interpretatur *in com.* de qua re lege Iacotium *ad Coacas Hipp. pag.228. in com.text.39. lib.4. com.1.* Nonne vlcus verum pulmonis, vsu radicis Chynæ, & Smilacis asperæ curandum docet eruditissimus Heurnius *in com. text. 9. lib. 5. aph.* cuius auxilij vi se iuuenem tabidum persanasse ibidem inculcat? Nonne Thomas à Veiga, *in com.cap.5.lib.2. Galen. de dif. febr.* febrem hecticam ex vlceribus internis subortam, decocto ligni sancti esse curandam docuit? si ergo phthisici, hoc, & aliis præsidiis sanati queunt, non sunt ab intrinseco incurabiles, vt docuit Cardanus *in com.sententia 11.lib.5.aph.* Neque Galenus *lib. 5. meth.8. & 12.* causas sanationis vlcerum pulmonis ex professo recitans, illa impossibilia esse ad curandum, sed difficilia existimauit. Sic enim ait. *Quod verò huiusmodi vlcera, vel difficulter, vel planè nunquam sanari possunt, hoc in causa est, &c.* & paulò *infra.§. Et quæ hæserunt in pulmone vlcera, difficiliora sunt ad sanandū, &c.* Hanc esse Galeni mentem probant Oribasius *lib.9.synops. cap.1.* Aëtius *tetrab.2.serm.4 cap.67.* Celsus *lib.6.cap.26.* Vlcera ergo pulmonis, non vt insanabilia sunt iudicanda. De qua re vide Mercurialem *lib.2. praxis, cap. 7.* Ludouic. Mercat. *lib.2. de morb. intern. cap. 9.* Craton. *in consil.152. Montani.* Valleriolam *lib. 5. obs.5.* Marcel. Donat. *lib. 2. de hist. mirabili, cap.10.* cum Iacobo Auberto *quæst. 15. in Fernel. lib.1. de abdit,* & omnium elegantissimè, Syluaticum *controu.59.*

Sed quod huic miserando morbo auxilium superest, saccharum rosaceum existit; cuius laudes miris celebrant encomiis auctores omnes: nam Conciliator *dif. 194.* refert, se phthisicum adolescentem solius sacchari rosacei vsu persanasse: cuius vim, & efficaciam miram multis laudum præconiis, pro hoc curando affectu, decantant, Harculanus *lib. 9. ad Almans. cap. de Phthisi,* & non siluit expertissimus Mesuës, *cap. de phthisi* dum sic ait. *Et ex rebus mirabilis iuuamenti ad consolidationes, & sanationes vlcerum pulmonis, est saccharum rosaceum recens, super quod nō præteriit annus; aggregatur enim in eo virtus abstersionis ex succo rosarum, & virtus consolidationis ex parte substantiæ rosarum; & nosti quòd virtus abstersionis ex rosis propter antiquitatem abscinditur, quæ adhuc possidetur in recentibus Et Galenus quidem præcipit dari saccharum rosatum singulis diebus in quantitate plurima, etiam cum rebus medicinalibus cibalibus, & potabilibus, secundùm omnem modum administrationis eius, ita quod cum pane etiam. Et vsi sunt eo post ipsum plurimi, & non est comprehensibilis eorum numerus, qui sanati sunt ex vsu eius, tamen prius mundificationibus precedētibus. Falluntur enim eo vtentes à principio, dum mundificatio non præcesserit; coarctat enim in pulmone materias. Nos autem dedimus cum lacte calido non febricitantibus: febricitantibus verò cū aqua hordei decoctionis cancrorum fluuiatilium, & aliis multis modis administrationum, & inuenimus esse medicamentum vltimum, &c.*

Nec deest experimento ratio: quoniam si febrim, & emaciationem spectes, refrigerante & humectante victu opus est; si verò pulmonis vlcus attendas, sicca victus ratio conueniet. Verùm cùm vlcus, febris & extenuationis causa sit; & emaciatio ac febris in affectu isto, pulmonis vlcus, velut symptoma morbum sequantur: indicatio quæ ab vlcere sumitur, indicationem sumptam à febre obumbrabit; licet quæ à febre sumitur indicatio, negligenda non sit. Quare eligendum est medicamentum, quod modice refrigeret, ob febrim; ob vlceris saniem, detergat, & ob solutionem continui, glutinet. Has omnes dotes habere hoc alimentum, nulli est non manifestum: nam ratione rosæ, infrigidat, humectat, glutinat: abstergit, & repurgat ratione sacchari, & rosæ. Has enim vires inesse rosis firmant Dioscorides *lib.1. cap.130.* Galenus *lib. de Medic. facilè parabilib. cap.165.* Auic. *lib. de virib. cord. tract.2.c. de rosa.* Mesuë *distinct.4. de conditis, tit. de saccharo rosato,* explanant diligenter Dioscoridis interpretes, & inter omnes Monard. & Bald. Ronsseus *libello proprio de rosis.*

Siue ergo saccharum quàm albissimum instar farinæ tenuissimæ teratur, atque superinfuso tanto rosarum succo, quantum sat sit, vt placentulæ; aut panes varia forma conficiantur, qui in sole quoad siccescant, operti linteolo dimittantur, reponantur, & toto anno conseruentur: vel rosæ recentes exungulatæ cum sufficienti sacchari quantitate, tritæ in mortario, reponētur in vase vitreo coopertо, mensibúsque tribus insolentur: vel rosæ calida aqua ablutæ cum saccharo permixtæ, ad ignem lentum coquantur, quod non probo, (tenuis enim rosarum vis, & in superficie consistens, ablutione, & coctione facilè euanescit) quocunque modo pares, ventriculum, cor, visceráque reliqua firmat, bilem furentem mirificè compescit, ardentibus febribus remedio est, cardiaca vi membra interna tuetur, & phthisicis est tutissimum, præsentaneúmque auxilium.

Hoc celebrandum est seruatis conditionibus tribus, quarum prima est, vt vlcus sit priùs exactè abstersum. Secunda, vt primis diebus recentior conserua offeratur, quia plus detergit: nam rosarum succus à Galeno numeratur inter ea, quæ internis vlceribus opitulantur abstersione sua, *lib. 4. meth. cap. 7.* Tertia, vt processu temporis vetustior propinetur, quoniam exciccat, & glutinat: si enim tempestiuè illa in hoc affectu vtaris, salutiferum semper inuenies auxilium, vt probant Alexander. Massaria *lib.2. praxis, cap.7.* Petrus Poterius *lib. obseru. 22.* Fernelius *consil.19.*

DVBIVM XXIII.

Num saccharum frigidum sit,

COMMENTARIVM.

SAcchаro.] De sacchari artificio, inuentione, vtilitate, & vsu nihil à me modò in medium proferendum, cùm de hoc negotio plura literis commendarint Dioscoridis interpretes: Bernardus Dessenius *lib. 3. de composit. medicamentorum, in appendice oxysacchara composita Nicolai.* Langius *lib.1. epist.63.* Hermolaus Barbarus *lib. 2. corollarior. in Dioscorid. cap.306.* Ioan. Brauus *lib.2. de simpl. Medic. delectu, cap.18.* & alij. Solùm de eius temperamento, quod dulcissimum, candissimum, atque præstantissimum est, paucula quædam proferemus in lucem Nam Galenus *lib.8. meth. cap. 4.* ipsum febricitantibus exhibet, tanquam medicamentum citra calorem detergens, & ab obstructionibus quàm maximè liberans: & Auic. *lib.2. tract.2. cap. 755.* Saccharum tabarzet natura frigidius esse affirmat. & *6. 3. tract. 1. cap.19. de adustione linguæ,* ad sedandam sitim saccharum proponit, tanquam medicamen infrigidans, humectans, & humoris calidi acrimoniam contemperans: nam si saccharum frigidum non esset, materia medicamentorum esse non posset.

Contrà, plura sunt, quæ pro contraria parte proponi possunt. Nam Saccharum calidum est in principio secundi; quoniam exactè dulce: hoc autem calidum esse fatemur, cum Galen. *lib. 4. de simpl. Medic. facult.*

facult.cap.9.ob id enim natura dulce, calidum moderatè A esse, probat Galenus, quòd fructus initio acerbi cùm essent, tempore maturescentes dulcescunt: ex quo sequi ait, dulcedinem ipsis à calore prouenire. Nam si dulcedo maturatione acquiritur, & maturatio, coctio quædam est, ex Arist. *lib.4.meteor.cap.3.* sequitur dulcedinem calore etiam acquiri; si verum est, coctionem à calore proficisci, vt *cap.2.cit. lib.* Arist. & Galenus passim asseruere, Quòd autem fructus omnes à calido maturescant, coquantúrue, cunctis tum Philosophis, tum Medicis persuasum est: tum quod idipsum duplex sit, alterum proprium & cuique ingenitum, alterum externum, à sole videlicet, vel ab igne comparatum, sed tamen naturæ ipsorum conueniens, ac familiare. Quare minimè mirandum est, quosdam esse, qui non in arboribus, sed postea cùm decerpti, conditique aliquandiu fuerint, co- B ctionis complementum nanciscantur, & dulcedinem assumant; dulcescunt enim adscititio calore, omnia quæ ab igne præparantur, vt Galen. ait *lib.4.simpl.* 11. Ex quibus omnibus patet manifestè, saporem dulcem calidum esse moderatè; nam si corporis nostri naturæ dulce maximè simile existat, ita vt omnium quæ nutriunt, communis dulcedo sit docente sic Galen. *lib. cit. simpl.* 14. & natura nostra temperatè tum calida, tum humida sit, dulce similiter moderatè calidum, humidúmque esse debere necesse est. Quod non illepidè *in suo herbario, litera Z. cap. de Zuccarro*, confirmauit Castor Durantes his carminibus.

Calfacit, humectat, aperitque, & discutit, aluo
Vtile, vesicæ prodest, & renibus affert
Præsidium, stomacho pergratum sacchar.....

Quare dulcia ex Galeno *lib.5. de simpl. medic fac.* calida C sunt, sed non vrentia, immò teste Rhase *lib.3.ad Almans. cap.1. coquunt, laxant, rarefaciunt, thoraci, pulmonique conferunt, corpus impinguant, semen augent; linguæ apposita moderatè aperiunt, calefaciunt, humectant:* cùm citra violentiam apertos meatus linguæ subintrantia diu ibi maneant, quo fit vt natura in tali temperie gaudeat, plurimúmque oblectetur. Cur autem in dulcibus necessaria fuerit hæc oblectatio, vt à ventriculo appeterentur, explicat Galen. *loc.cit.* & eius mentem explanat intimiùs Bartholomæus Anglicus *lib.19. de proprietat. rerum, cap.41.* Saccharum ergo, quia natura dulce, calidum est, ex Serap *cap. 50.* & Haly *lib.5. de theoric.cap.17. in med.* Lege Ruel. *lib.3. de natur. stirp. cap.22.* Fuchsium *lib.1. paradox. 36.*

Secundò, saccharum nostrum à sacchato antiquorum D non differt, prout constat ex Dioscorid. *lib.2.cap.74.* Plin. *lib.12.cap.8.* Galen. *lib.7 simpl. cap. de melle*, Strabon. *lib.2. geograph.* Solin. *lib. Polyhist. cap. 66.* cum ex eadem ambo proueniant planta: hoc solùm discrimine, quòd nostrum ab ipsis plantis arte exprimatur, & ignis calore concrescat; antiquorum verò tenuior esset, ac præstantior medullæ arundinum sacchariferarum pars, quæ per internodiorum fissuras Solis calore concreuerat, gummi, aut salis modò candida, dentibus friabilis, arundinibus nucis auellanæ magnitudine accrescens, quare sal Indum, aut mel cannæ vocatur, vt ait Auic. 1.4. *tract.2.cap.8. §. Nunc autem mel cannæ, quod est saccarum, &c.* & refert Nicol. *serm.4.tract.3.cap.* 15. Clament ad rauim vsque Manard. *lib.2.epistol.2.* & *lib.9.epistol.5.* & *lib.15.epistol. vlt. prop. fin.* Mercurial. *lib.3. de rat. vict. in com. text.* Hip. *verbo biliosa quoque, &c.* Saccharum nostrum ab antiquorum E sacharo longo interuallo differre arbitrati, quorum rationes Ioann. Brauus *loco cit.* ex toto refutat. Immò credere par est, non Arabum tantùm, sed etiam Græcorum Medicos, & ipsum Galenum, testante Scaligero *exercit.* 101. *de subtil. ad Cardanum, distinctione 5. & exercitat.* 164. vulgari sacharo vsos, quod olim quoque è sacchariferis cannis extrahebatur, vt nunc in Syria, ac Indiæ insulis, ex cannarum medulla, molli & succi plena, in subiectam peluim expressa, in æneis caldariis donec concrescat, aut instar crystalli coalescat, decoquitur. Hanc sacchari decoctionem, M. Varro Narbonensis, Iulio Cæsare imperante, fuisse consuetam his carminibus cecinit.

Indica non magna nimis arbore crescit arundo,
Illius lentis premitur radicibus humor,
Dulcia cui nequeant succo contendere mella.

Sed præter Strabonem & Solinum, Statius Papinius qui sub Nerua Imperatore vixit, Arabes, & Syrios in Ebosia ex cannis coxisse saccharum, hoc testatur hendecasyllabo.

Et quas præcoquit Ebosita cannas.

Quo loco Hypasita, non Ebosita legendum; ita enim populi vocantur Indiæ à fluuio Hypasi, vt est apud Strabonem, Pliniúmque. Saccharum ergo antiquorum à nostro non est diuersum. Sed antiquorum saccharum calidum est, vt ex veterum mente satis constat. Ergo & nostrum calidum erit. Lege Franciscum Ioelium *lib.2. vniuers. medic. sect.2. de aliment. tit. de sacchar.* & Ludouicum de Auila, *lib. de regimin. sanit. cap.39. de sacchara.*

Tertiò, saccharum conuertitur in bilem, ex Auic. *lib.2.cap.cit.* biliosum enim à dulci progignitur, ex Galen. 6. *epid. sect. 5. com.14. §. Ex melle quoque, omninóque ex dulcibus, cùm vehementiùs incaluerint, amaræ bilis contrahi humorem, in quarto de simpl. medic. viribus, commentario, declaratum est, &c.* Deinde. Saccharum sitim facit, apud Auic. *loc.cit.* hæc autem, nonnisi ab humoris inopia, & caloris copia proficiscitur, ex Galen. *lib.1. simpl. cap.30.*

Nunc ad rationes Gal. *in methodo* saccharum propinat, non in febribus omnibus, sed in illis, quæ sunt ortæ ex obstructione; nam nec febres accendit, sed detergit, aperit, glutinosa, crassaque citra manifestam caliditatem dissoluit. Auic. autem saccharum tabarzet frigidius esse pronunciat, quia in caliditate non valde excedit; nam quod parùm calidum est, frigidum dici potest, ex Galen. *lib.6. simpl. cap.67. §. Atriplex frigida humida temperie est, humida quidem secũdi ordinis, frigida verò primi, quam vtique tepidam caliditatem esse posuimus, &c.* 2. frigidũ vocat Auic. si cum aqua dilutum oriatur, quo pacto ad sedandam sitim eo vsus est. Neque enim quòd sit calidum, materia aliorum medicamentorum esse non poterit; cùm enim temperatum sit, facilè ad calidum, aut frigidum declinat, olei instar, quod cùm tepidam sortiatur caliditatem, ex Galen. 5. *simpl. cap. 9.* mediúmque sit inter humectantia, & siccantia, ex Galen. *lib.2. simpl. cap. 25.* omnium medicamentorum materia existit, ex Galen. *ibid.* Nam vt optimè aduertit Gal. *lib. 2. simpl. cap. vlt.* mediam debet obtinere temperaturam, quod vtrisque extremis tanquam materia inseruit. Insuper saccharum vires medicamentorum maximè conseruat, quare ea illo seruantur incolumia, & minimè putrent; lentore enim suo eorum exhalationem impedit, & ab aëris iniuriis valde defendit. De sacchari viribus, lege eruditissimum Nonnium *lib.1. de re cibaria cap. 41.*

DVBIVM XXIV.

Num phthisi, febribúsque curandis, saccharum rosaceum sit ex vsu. Contra Septalium eruditissimum.

ROsaceo.] Multa quidem, & copiosè satis, ni fallimur, de sacchari rosacei excellentia conscripsimus, pro curandis phthisicis; poterant & plura, sed nobis in vastissima rerum congerie seruare temperamentum quoddam, visum præstabilius est: post quæ quum paulo antè curiosiùs Rasis volumina inspectarem, scrutabar sollicitè admodum, contra Septalium doctissimum, qua causa Arabicæ familiæ auctor primarius, saccharum rosaceum, phthisi, febribúsque curandis salutare valde, ita condemnet, temnat, & auersetur: cùm *lib.3. ad Alm. cap.27.* in hæc verba prorumpit. *Et Deus confundat eos, qui saccharum rosaceum febricitantibus propinant: nam qui ardorem, & calorem patiantur, nullo modo comedere debent, & maximè si æstas fuerit; calefacit enim, & sitim inducit &c.* Deinde, in febrium initio, ex eo propinandum non est, quoniam adstringit, humorémque impactum reddit, crassatque; quare tunc adstringentia nocua sunt, ex Galeni mente,

lib.1.acutor.com.18.§. Nemo siquidem adstringentibus vitur cibis, nisi vel propter symptoma quod animi deliquium inducat, vel propter immoderatum alui profluuium, cogunt siquidem constringúntque corpora, viásque tum distributionis, tum alimonia, tum eius, quæ foras fit perspirationis conniuere faciunt, quas reclusas, apertásque esse cōducit, &c. Adde, rhodosaccharum phthisicis est inutile: quoniā vetustum, cùm adstringat humores per sputum excerni prohibet: si verò recens, aluum prouocat, quod in hoc affectu valdè timorosum est, iuxta Senis edictum *lib. 5. aph. 11. 12. & 14.* vt numquam in iis, vel saltem cum maxima præmeditatione aluus sit mouenda, vt eruditè notauit Ludouicus Duretus, *in com. cap. 28. Hollerij, lib. 1. de morb. internis.* Rosis autem inesse vim expurgantem, Mesuës affirmat, *tract. 1. de simpl. cap. de rosis.*

At hæc facilem habent explicationem. Rasis enim, cuius doctrinam eximiam Medicorum chorus amplecti debet; rabiat licèt Fallopius *lib. de medicament. simplicib. cap. 14. in fin.*) etsi prima facie sacchari rosacei vires impugnare videatur: eius tamen edictum, medendi scientia imbutus, aliquid in hac facultate posteris elaboratius procudendum anhelans, multipliciter explano, ita vt textus sit mendosus, & legendum sit, *Mel rosaceum,* vt Simon Ianuensis exponit *in com.* Vel si Rasium de conserua rosarum facta ex rosis Persicis intelligas, quæ calida est, & æstuosa, non errabis. Si succus ex rosarum Persicarum floribus extractus, cum saccharata aqua epotus pondere duarum vnciarum, aluum mouet, bilémque educit, ex Andernaci sententia: maximè cùm Arabicæ familiæ principes omnes in decantandis rhodosacchari laudibus multi sint, vt docet Mesuë *tract. de Antidotis, tit. de saccharro rosato,* & inter omnes eius interpretes, explicat Iacobus Syluius *in com.* Nec reprobandum est recens, quia aluum proritat; nam rosis vis parua solutiua inest, quæ ex artificio longioris coctionis euanescit. Neque adstrictionis earum adeò summa est, vt succos crasset, vacuationique ineptos reddat; nam eæ caliditate & tenuitate, non omnino spoliantur, vt ex Gal. Dioscoridisque mente constat apertè. Quare conditum rosarum roborat, cardiacum est, abstergit, mundificat pectus, phthisi, tabique mirificè auxiliatur, bilem furentem refrænat, sanguinem purificat, somnum procurat, leniter mouet aluum, refrigerat, humectat, nutrit, æstuosis febribus remedio est, & viscerum internorum cauma compescit. Ex quibus colliges, quàm malo fundamento nixa fuerit Septalij sententia, *lib. 5. caution. num. 12.* qui hoc auxilium tantopere infamat, Rhasij solùm auctoritate munitus.

HIST. XXXIV. RHASII, *De Phthisi.*

Quidam vlcere pulmonis laborans, lacte, & pane similæ victitans, conualuit.

Et ego cognosco quendam patientem huius passionis, qui per vnum anum comedit solùm de lacte cum pane simila, & de lacte loco vini accepit in potum: & conualuit perfectè cum eiusmodi cura de vlcere pulmonis, &c. Rhasis lib. 9. continent. cap. 2.

PARAPHRASIS.

Phthisicos lacte esse alendos, infrà ex veterum mente comprobabimus. Modò de pane similaceo agendum. Cùm enim quadruplex sit panis differentia, siligineus, similaceus, autopyrus, furfuraceus vt auctor est Galen. *lib. 1. de alimen. facul. cap. 2.* similaceo solùm vtitur, quia magis nutrit; eritque præstantior, si factus sit extritico, optimis quas suprà depinximus, conditionibus prædito. Similagineus ergò dicitur panis ex similagine factus, farina tritici non ita perfectè pura, quàm est siligo, quæ ex puriori tritici parte conflatur, vt *cit loco* retulit Gal. & explicant Marcel. Virgil. *lib. 2. in Dioscorid. cap. 67.* A Hermol. Barbar. *lib. 2. corollar. cap. 309.* edocti à Plin. *l. 8. c. 8. 10. & 11.* Cels. *lib. 12. cap. 17.* Columel. *lib. 1. de re rustic. cap. 6. & 9.* qui omnes, de panis speciebus agentes, siliginem veterum, puriorem tritici esse farinam docuere: de qua re lege Lang. *lib. 1. epistol. 56.* cur autem simila nuncupetur, explicat Rhodiginus. *lib. 9. lect. antiq. cap. 16.*

Sed cur hic æger ita conualuit pane similæ altus, qui difficilis est coctionis, & obstructiones gignit ex Galen. *lib. 5. de sanit. cap. 7.* Dic, quod cùm quatuor farinæ sint partes, pollen, simila, secundarium, & furfures; simila dicitur medulla farinæ triticeæ, seu pars quæ inter pollinem est, & secundarium, potissimam nutriendi vim habens, ex Galen. *lib. de attenuante victus rat. cap. 6.* Et licèt B dicatur crassi succi, non ob id ex hac farinæ parte factus panis talis est dicendus, sed respectu alimentorum quæ succum generant tenuiorem: neque crassum nutrimentum præstat, nisi ex ea fiant placentæ; & bellaria butyro permixta, vt *lib. 5. de sanit. cap. cit.* voluit Galen. Nil ergo mirum si æger hic, pane hoc nutritus, qui firmissimum præbet alimentum, minimè dilabile, & detergit plurimùm vlcus ratione furfuris, ita fuerit obesior factus. Et si Galen. similaceum panem *loc. cit.* nihil, vel, parùm detergere affirmat, comparatione ad furfuraceum, intelligas velim. Tu interim præter citatos, de panis differentiis, Lege Ioan. Baptist. Theodos. *epistol. 7.* & de simila, Nonnium *lib. 1. de re cibar. 2.*

Hanc tamen curationem, non panis sed lactis beneficio, à Rhasio fuisse celebratam affirmamus. C Nam si Alzarauius *lib. 26. sua medic.* & Oribas. *lib. 4. collect. vltim.* panem in aqua maceratum, iis qui acutè febricitant esse concedendum affirmant; & Galen. *2. ad Glauc. 13.* panem ex aqua febricitantibus esse victum congruum asseuerat, immò hecticis vtilissimum iudicat *lib. 10. meth. cap. 11.* cum Auicen. *12. 3. tract. 1. cap. 7.* Cur is in lacte, alimento hecticis, & tabidis tam salutari, maceratus, præstantioris non sortietur vires, & facultates? De cuius vi admiranda pro nutriendis tabidis, *in sequenti historia* diligenter peragemus.

g

HIST. XXXV. TRALLIANI, *De Phthisi.*

Quidam à phthisi, lactis vsu præseruatus.

D *Et qui per initia solo ipso* (lacte scil.) *constanter longiore tempore vsi sunt, omnes in totum consanuere. Noui autem quendam, qui cùm toto anno, ipsum (loco vini) & bibisset, & comedisset interim cum frumentaceo aliquo, aut similagine, aut alica, aut panico incoquens, quúmque ita agendo à vino abstinuisset, liberatus fuit ex puris sputo, & ne postea in phthisim inciderit, &c. Trallianus* lib. 7. cap. 1. in fin.

PARAPHRASIS.

E Non est instituti nostri in huius historiæ explanatione, de lactis, quo curatus fuit hic æger natura, generationis modo, loco, temperamento quicquam disceptare, cùm ante nos hoc argumentum graphicè inter omnes, ad Gal. mentem explicuerit Mercur. vir in veterum lectione versatissimus, *lib. 3. de morb. mulier. cap. 1.* à quo deinceps omnes sunt mutuati, qui de fœminarum morbis conscripserunt. Sed de eius alimento paucula quædam appungenda duximus, ex tam multis, quæ de huius facultate mira prisca vetustas pro tabidorum curatione, memoriæ consignauit.

Cùm primigenia humiditas in carnosis partibus consumpta, actione caloris hectici incipit iam in solidioribus partibus absumi, remanétque adhuc pusillus innatus calor qui pauxillo humido radicali permixtus, vitam tuetur ac fouet, tunc nisi substantificis reparetur, velut lucerna oleo absumpto, ac ellychnio valde resiccato, ad humidi absentiam, innatus ignis marcescit & perit.

Lac

Lac ergo cùm sit omnium quæ mandimus, optimi succi, ex Galen. *lib.3.simpl.cap.15* has vires mirificè complet: nam ex tribus dissimilibus inter se substantiis constat, quarum vna serosa est, tenuisque; crassa altera, ac caseosa; tertia vero pinguis, atque oleosa, ex Galen. *lib. de bonit. & vit. cibor. cap.4.* Serosa abluit vlceris saniem, caseosa glutinat, butyrosa impinguat corpus excarne, & tabefactum, humidúmque primigenium reparat & resarcit. Est insuper alimentum suauissimum, dulcissimum, potu facillimum, visui cùm sit colore delectabile, & qualibet alia esca benignius, & familiarius: lenit pectus, & ad deiiciendam pituitam, facilem spiritum reddendum, accommodatum: siccas insuper, & marcescentes ex siccitate partes humectat: est facilis coctionis, & tabidis, calorémque imbecillum habentibus idoneum: & cùm per omnes corporis partes ocyssimè distribuatur, & penetret, eas præ calore contractas, & conniuentes, & ob humidi roridi inopiam pænè exhaustas nutrit, & instaurat. De cuius alimenti efficacia, & vi eximia, sat plura Hip. & Galen. passim *in lib. de morb. affectionibus, de ratione victus in morb. acut. in method.* decantarunt: quos sequuti sunt Paul. *lib.2. cap.33.* Aëtus *tetrab. serm. 1. cap.93.* Rufus Ephesius *lib. de vesicæ, renúmque affectibus,* Dioscorid. *lib. 2. cap.66.* cuius doctrinam examplificant Mathiol. Marcel. & Lacun. *in com.* Christop. à Vega *lib.2. art. medic. sect.3. cap.9. tit. de lacte.* Ioan. Brauus *lib.2. de purgant. medic. delect. cap.19.* & plures alij.

Eligendum primò pro curatione vlceris pulmonis, muliebre, ex Galen. *lib.7. method. cap.6.* tanquam naturæ nostræ familiarissimum, quod ab aliis Medicis, præcipuéque ab Herodoto, & Euryphonte, ad tabem summoperè celebratur, quoniã est subtilius, frigidius, humidius, alio quouis: sicque citiùs concoquitur, penetrat, promptiùs nutrit: optimi succi, præsertim proprio fœtui; ob assuetudinem enim meliùs eo infantes reficiuntur. Num autem etiam intemperatarum matrum, iure inquires: Si intemperies parua est, præstat maternum lac, quia maior est vtilitas consuetudinis, quàm noxa paruæ intemperiei: sin magna, præstat vt alieno, & contrario lacte alatur. Num autem hoc sit præstantius asinino, disputat inter omnes Alphonsus Lupeus *in annotat. in cap.6. lib.7. meth. Galen. fol.160.* elegantissimè.

Asininum præfertur post muliebre, ex Galen. *lib.5. de sanit. tuend. cap.7.* Trallian. *lib.12. cap.4.* Auic. *l.4. tract.3. cap.6. non est,* inquit, *lac, post muliebre, quod hecticis æquè conferat, ac asininum; hecticam enim, siquidem curabilis fuerit, ad plenum curat.* Cùm enim tenuissimum sit, ex Galen. *lib.6. de sanit. tuend. cap.11.* partes omnes quoquouersum ocyssimè penetrans, eas mirificè, promptissiméque reficit ac refocillat, vt Iacob. Vueckerus *lib.1. part.3.* de eo scripsit.

Hoc, camelinum tenuius est, serosique humoris magis particeps, quo fit vt minùs tum nutriat, tum emaciatis conferat, ex Auic. *lib.2. tract.2. cap.442.* Hydropicis tamen, & quibus hepar malè affectum est, non parùm commoditatis affert, præsertim si fuerit camelæ nuper enixæ; eo namque hepar, si Auicennæ credimus, 14.3. *tract.45. cap.15.* reficitur, atque instauratur. Num autem asinino camelinum sit tenuius, respondet Galen. 4. *acut.* 109. illud esse tenuius, licet 3. *de aliment. facult.* 15. camelinum liquidissimum affirmet. Pro cuius antinomiæ solutione, vide Manardum *16. epistol.5.* Brauum *cit. loc.* Rorarium *in contradict. Galen.89.* Stephan. Roderic. Castrensem *lib.4. de meor. microcosm. cap. vlt.*

Caprinum phthisicis vtilissimum, ceu boni succi, nutriens, & à noxis remotum; nam præterquam quòd in omni qualitate symmetriam seruat, ex Galen. *lib. de bonit. & vit. succor. cap.4.* & nec admodum pingue, crassúmue nutrimentum præstat, emaciatis est salutare valde, ex Auic. *lib.2. cap. cit. & 2.4. tract.3. cap.6.*

* * *

DVBIVM XXV.

Num lac animalis nigri sit suauius, & vtilius. Contra Amatum doctissimum.

NVm lac eligendum, quod à capra nigra extrahitur, respondet affirmatiuè Mesuë, *tract.2. de simplicib. titul. de aqua lactis,* cum Rasio *vlt. continent. tract.2. c.172.* Sicut enim caro animalis nigri est suauior, & leuior, ex Auic. *lib.2. tract.2. cap.145. in init.* & Albert. Magno *lib.9. de animalib. cap.10.* Sic lac animalis nigri est suauius, & præstantius: nam nigriora sunt calidiora; ex Galen. *lib.6. epid. sect.2. com.44. §. Et nigri idcircò, & viriliores viri, & hirsuti magis, &c.* quod probat Aëtius *tetrab.1. ser.2. c.88.* Quare lac animalis nigri suauius est, magis elaboratum, & perfectè coctum, nec nimis serosum, aut crassum, sed consistentia medium, vt pote à valido innato coquente calore exactè defæcatum; coctione enim fieri suauiora, Philosophus docuit, *lib.4. meteor. cap.1.* Ob hanc causam Hip. *lib. de nat. mulieb. num.52.* post partum lac vaccæ nigræ 40. dierum spatio potandum consulit, & ad hydropem ex causa calida lac nigrarum caprarum laudant Card. *in cons. de diff. spirandi, in med.*

Amatus *lib.3. cent.1.* colorem animalis nihil facere ad præstantiam lactis asseuerat: At huius opinionem multò antea redarguerat Galen. *loc. cit. epid. §. Calidior autem est masculus, vt ipsius venarũ magnitudo, & color indicat: nigriores enim plerũque viri mulieribus sunt, &c.* Ex colore enim pilorum, totius venari nos posse temperamentum, docet Galenus *in arte med. cap.13.* cùm niger cutis, pilorúmque color, calorem vegetiorem in corpore vigere manifestè ostendat. Si ergo animal habeat pilum nigrum, nigram etiam cutem habeat est necesse: nam pili brutorum habent colorem cutis, iuxta mentem Philosophi *lib.5. de generat. animal. c.4. §. Colorum autem causa cæteris animalibus cutis natura est, vt vnicolora sint, & varia. Sed hominibus nihil causa cutis affert, &c.* Quare animal habens cutem & pilum nigrum, calidius est; quoniam fuligo est magis adusta, sic magis nigricat, & calor eleuans intensior est.

Sed obiici potest dupliciter contra causas dictas. Primò. Si lac in tabidis, phthisique, humectationis, nutritionis, & refrigerij causa offertur, cur lac animalis nigri tantopere expetitur, si calidius est? Dic, lac ab animali nigro emulctum, temperatum esse: cùm enim lactis natura ad frigidum magis inclinet, ex Galen. *l.4. simpl. c.17.* cùm crassa eius pars, & serosa frigida sit; pinguis & butyrosa, temperata: si aliqualis caliditas ex animalis temperatura ampliùs accedat, lac temperatum fieri est necesse; cuius causa suauius redditur, & ob meliorem coctionem ex abundantiore calore contractam, plus penetrat, & magis nutrit: parua enim caliditas in lacte facit, vt minùs flatuosum sit, meliùs coquatur in ventriculo, faciliùs penetret, difficiliùs acescat, & in præstantissimum vertatur alimentum.

Secundò. Si tanta cura habenda est animalis, à quo debet hauriri lac, tantopere à Galeno commendatum, *lib.7. meth. cap.6.* & lac mulieris candidæ valde præfertur, vt *in com. hist.31. sup.* docuimus, cur lac animalis nigri ad impinguandos phthisicos expetitur? Dic, disparem esse rationem: nam lac nutricis candidæ approbatur, quoniam est temperatum, quod hominem in statu sano, exacta, symmetraque temperie præditum, erat nutriturum; in statu verò morboso, lac ab animali nigro extractum est præferendum, ob multas causas. Hoc enim cùm non sit ita flatuosum, & crassum, in debili febrientium ventriculo coqui, facíléque distribui potest; si enim lac à quouis animali emulctum exhibeas, præ innati caloris coquentis debilitate acessit, corrumpitur, & alui profluuium concitat, quod in omni morbo, nedum in tabe valde timorosum est, iuxta Senis edictum, *lib.5. aph.14.* Aliam huius obiectionis solutionem, Lege apud Rodericum à Castro Medicum eximium, & Iuniorum facilè principem, *lib.4. de vniuersa mulier. medecin. part.1. cap.13.* in ea quæstione, num nutrix liuidum, an album debeat habere colorem. Tu verò de præsenti dubio, lege

Ludouicum Lemosium *in com.cap.6.lib.7. meth. Galen. verbo,id enim.*

Vaccinum, & ouinum, licèt apud Auicennam *loc. cit.* & Rhasium *lib.3.ad Almanſ.cap.15.*corporis molem augeant, & obesitatem adipisci volentibus sint accommodatissima, tamen crassius alimentum præstant, & à pusillo tabidorum calore vix coqui possunt, & citissimè concrescunt in ventriculo. Insuper obstructiones gignunt, status pariunt, & cruditates. Sed si de lactis diuersitate plura scire cupis, Lege præter veteres, Conciliat. *dif.194.* Cardan. *lib. 2. contradict. tract.4. contradict.1.* Bruyerin. *lib.14.de re cibaria*, Ludouicum Nonnium doctissimum *lib. 2. diatetic.cap.15.*qui copiosè satis,& elanganter admodum, de lactis natura, & temperamento disceptarunt.

Lac vtilissimum est, cùm ex ipsis mammillis quis exhauserit: expedit enim, ne vel minimo tempore in aëre ambiente lac moretur; nam celerrimè mutari est aptum, & genitalis seminis ritu extra propria vasa illicò corrumpitur, vt doctè monebat Galenus *lib.7. meth.cap.6.* Cur autem inter omnia alimenta citissimè corrumpatur, respondet Petrus Hispanus *in com.cap.57.lib.diatar.vniuersal. Ishaac,*non esse paucitatem innati caloris; nam & semen, & sanguis æquè velociter corrumpuntur: sed magis videtur illi, quòd sit naturalis humiditas, quæ extra locum natiuum facillimè à continente corrumpitur. Quòd si æger sugere recuset, interponatur breuissima mora, & emulctum in vas vitreum, quod immersum sit aquæ modicè calenti ne concrescat, adiecto saccharo, statim assumatur. Hauriri debet tribus,aut quatuor horis ante prandium. Prima vice exhibendum non plus quàm cyathus, hoc est, binarum vnciarum quantitate,ex Galen. *lib.10.meth.cap.11.* & sensim, si id æger probè coxerit, ad mediocrem quantitatem accedere oportet. Perfectam eius coctionem ex pulsu, & ructu venandam esse docuit Galenus *lib.7.meth.cit.* & *lib.5.aph.64.* nam lacte corrupto,aut non bene concocto,pulsus aderunt parui,& inæquales,ex Galen.*lib.1. de dif.feb.cap.9.* ructus fiunt nidorulenti, vel acidi. Facilè enim lac alteratur:nam si in calido ventriculo coquatur, in nidorem abit; si in frigido, citò acescit.

Lacte hausto, saltem per duas horas comedendum non est, ne lac alterius alimenti permixtione corrumpatur, néue natura ab eius coctione distrahatur. Nec item bibendum, ne coctionis officinis refrigeratis, & debilitatis, lac acescat. Post eius potum duabus horis interdicendus somnus, ex Aëtij præscripto, *tetrab.1. serm.2. cap.93.* Si enim somnum ante has horas procures, corrumpitur lac. Licèt enim in hecticis alimenta oblata, redacto ad internas sedes calore, coquantur promptiùs & feliciùs, quàm tempore vigiliæ: lac tamen cum suapte natura facilè alteretur,& dum concoquitur, attollat hypochondria,& caput feriat, quoniam coquentis caloris vi magis caput tentat, idcircò post eius potum prohibendus somnus. In summa tamen languidis exiguus somnus potest concedi ad iuuandam coctionem, vt scitè notauit Claudinus *in appendice lib. de ingressu ad infirmos, sect.8. de lactis vsu, & natura.*

Post lactis potum, validum exercitium imperandum non est, ne lac crudum intempestiuè rapiatur ad venas. Nam si motus post cibum fortis tempore sanitatis reprobus est, auctore Galeno *lib. de bonit. & vit.succor.cap.3.* & Auic. *lib.de remouendis nocumentis,quæ accidunt in regimine sanitatis,cap.3.tract.4. cap.25.* quòd à ventre alimentum ante coctionem distribuatur,crudorúmque humorum vis colligatur in venis,vnde morborum genus omne progigni solet: quantò magis in morbosis, febrientibúsque corporibus,in quibus exercitium,præterquam quòd calefacit,humores exagitat,corpus inflammat,& impensè debilitat,lac corrumpit, cùm hoc corruptioni paratissimum existat; quare si conditionibus seruatis vtaris, citissimam senties vtilitatem. De cuius vsu, lege quæ suprà *in comment. Histor.2.in fin.* prædiximus.

Lac ergo per se solùm,cum alica, aut frumentaceo aliquo permixtum valde nutrit: & licèt alica sit crassi, tena- A cisque succi, ex Gal.*lib.de attenuant.vict. rat.c.6.*& in debili ventriculo difficulter coquatur: tamen cùm multùm nutriat,lactis benignitate adiuta,& temperata, à partibus vnà cum lacte vehementer amplectitur. Lac enim loco vini cùm toto anno hic æger ebibisset, à purulento sputo liberatus est, & ne in phthisim incideret, præseruatus. Quàm autem sit reprobum vinum, quia corpus inflammat, squalidum corporis habitum ampliùs exiccat, & spiritales partes vapore suo concutit, omnibus est manifestum. Vinosum intellige,& caput tentans;album enim, aquosum, subdulce,nutrit, sitim sedat, abstergit,calorem natiuum auget,spiritus refocillat;& cùm sit potus, & medicamentum,phthisicis est salubertimum, vt notat Nicolaus Abrahamus Frambesarius, ex Montui sententia,*l.4. consult. distinct.3. canon.6.* Cùm enim hoc sit colore, & B substantia simile aquæ, non valde calefacit. Si verò ad Galeni mentem, de aquosi vini vi, & facultate plura scire cupis,adi Christoph. a Vega *lib.2.art.med.sect.3.cap.2.*& Amatum *lib.1.centur.28.*

HIST. XXXVI. GALENI, *De tabe.*

Exemplum eorum,qui tabe consumpti interierunt.

QVidam humorem repentè expuit, liquidæ bili in colore perquàm similem, mediũ videlicet inter flauũ & pallidũ,at nulla acredine infectũ: atque ita quotidie maiorem eius C quantitatẽ expuit: deinde leui suborta febricula tabescere incepit,adeò vt purulenta screaret. Postea tractu temporis, quatuor videlicet mensiũ,exiguum cum pure cruorem reiecit, atque sic aucta febre magis consumebatur, ac iterũ atque iterũ plus expuebat,adeo vt magnam sputi quantitatem redderet: quocirca magis increscente febre, ac resolutis viribus, eorũ,qui tabe marcescunt, exẽplo obiit. Deinde alium vidi, eodem, ferè modo sex mensibus: ac alium quoque diutius laborantẽ. Igitur qui primus nobis occurit, initio quidem nihil mali habere sed tandem pessimè affici visus est. Alterũ verò cùm conspiceremus, ei statim ab initio cognito malo, præsẽti medicamẽto succurrere tentauimus: ac multò magis etiam tertio. At quamuis multo negotio vtrũque liberare conaremur, nihilominus neque horum vllus, neque alius post eos seruari potuit: quum enim D morti iam proximi essent, pulmonis ipsius putres quasdã partes expuebãt. Proinde facilè cognoui, haud absimili eos affectu laborare, qualem in externis partibus videre solemus, quum à putrefaciente quopiã humore inficiuntur: verum has abscindere, & vrere possumus, pulmoni verò horum auxiliorum neutrũ adhibere licet; quapropter omnes perire necesse est. At verò postremum cùm viderem, ad visceris fortem exiccationem sollicito me animo cõuerti, & quidẽ odoribus, atque potionibus ad id efficacibus. Proinde medicamentum quod hedychroum vocant, interdiu naribus ipsius iugiter adhibere iussi: ad somnum verò sese conuertenti præscripsi, vt narium foramina ex aliquo pretiosorum vnguẽtorum illinirentur, qualia videlicet Romæ preparari solent: vocant verò ea & foliata, & spicata. Atque dedi in potu medicamenta, Mithridaticam vocatam compositionem, Ambrosiam, Athanasiam, Theriacam. Itaque E perpetuo anno sic educatus, tãdem similiter vt reliqui tabidi, vitam finiuit, quam fortasse ob iam dictã educationem longiori tempore protraxerat. Præterea alium huiusmodi affectum in pulmone notaui. Quidam diuturna tussi vexatus, & exiguum lentúmque pus expuens, frustum quoddam paruo grandinis grano haud absimile excreauit, ac deferens illud mihi ostendit, atque rursus non ita multo post aliud quoque attulit: vnde conieci lentum illum humorem, quem antea expuere solebat, siccatum, induratúmque ad huiusmodi substantiam peruenisse. Quamobrem medicamentum ei in potu dedi, quod asthmaticis auxiliatur, atque ita factum est, vt minorem expueret grandinem, atque longiori quàm antea interuallo: neque pluribus deinceps annis adeò mitigari potuit affectus, quin tandem moreretur, & c. Galenus lib.4. de locis affectis, cap. vlt. *At duos vidi citra febrem,*

qui talia sputa colore pallida extussirent. Sed alterum paulatim febriculæ paruæ exceperunt: quo factum est, vt in longum tempus durans affectio permanentibus febribus tabidum hominem redderet. Alterum absque febre, cum talia expueret continuis diebus paucis, nihil est mali consecutum, &c. Galenus lib. 3. epidemion, sed. 1. com. 4. in initio.

Et in quibusdam febre vacantibus id fieri vidimus, qui per valde longum temporis interuallum nihil mali pati videbantur: attamen isti omnes phthisi postea contabuerunt; &c. Galenus lib. 6. epid. sect. 3. com. 36.

PARAPHRASIS.

ADductis in medium ægris, recenset quosdam pulmonis affectus rarò contingentes: rarissimum namque est, vt phthisicus euadat homo, nulla sanguinis reiectatione præcedente, suppuratione, aut acri catarrho, quæ sunt causæ phthisis frequentissimæ, quod accidit in propositis exemplis, & sic valde fuit miratus Galenus, vt constat ex contextu, dum ait, *quamuis nihil cruoris excrearent:* & fatetur à se quàm rarò fuisse visos. In primo affectu, inquit, ægri humorem expuebant, cum liquida quadam flauedine, hoc est, similitudinem flauæ bilis referentem. In secundo, non liquida, sed crassa, glutinosa, & dura, immò & grandini, vel capillis similia sputa fuerunt excreta. Omnes autem sic affecti perierunt, excepto aliquo, qui interim dum tabescebat, alio morbi genere fortè fuit interceptus.

Sed si negotium hoc ad viuum expendatur, mente concipi non potest, quo pacto syncera screatio reprobetur, eo solùm nomine, quòd calorem nimis excedentem indicet: nam laudatur in morbis, si humiditate permixta expuatur, & quò humidior fuerit, minus malum portendit ex Hip. & Galen. *lib. 2. prog.* 38. 45. & alibi. Atqui ægri, de quibus Galenus in primo exemplo, non syncera, biliosa, nec simpliciter flaua, sed liquida simul, & admodum crocea expuerunt, immò sine vlla acredine, vt ipse fatetur. Ergo non poterant omnes ita facilè inde tabescere, & tabidi omnes perire; maximè quod *lib. 3. epid. citato*, duos refert, qui cùm sine febri excrearent pallida, quæ maius incendium, quàm flaua significant, non tamen contabuerunt ambo, sed alter tantùm; aliùs verò nihil mali perpessus, incolumis euasit. Quòd si mali causam referas ad humiditatem putrefactioni valde obnoxiam, & ad permixtæ bilis putrefacientem calorem, vnde mollissimus pulmo potuit putrefieri, & vlcerari, obstat maior bilis pallidæ acredo, ratione cuius magis potens est vlcerare erodendo, quam liquida flaua putrefaciendo: alioqui pueri, in quibus redundat humiditas putredini minùs resistens, cum sufficiente calore ad putrefaciendum, ad tabem erunt magis proni, quàm iuuenes, contra Senis oraculum *lib. 3. aph.* 29.

Deinde. Si crassa, glutinosa, & dura sputa, frigidi, crassi, glutinosi, tenacisque humoris, ad pulmonis fibras collecti sunt soboles, ex Gal. *6. epid. sect. 3. com.* 36. sic tenuia, calida, tenuis & aquei? vnde contabuerunt illi qui talia excrearunt.

Insuper. Si ex immenso, adurentéque calore, à quo tenax ille, pituitosúsque humor assatur, atque lapidis instar induratur, atque concrescit: cur febris non adfuit, si à glutinosissima pituita pulmonis bronchia infarciuntur, vnde non parato bono refrigerio cordi, fuliginibúsque adustis retentis, cor gliscit, & calorem concipit præter naturam; maximè cùm hic lentus humor, retentus in calido loco putrescat, ex quo eleuata aura cor afficit putredinosè, vndè febris.

Sed hæc ita expendenda sunt. Ad primum, concedimus damnasse Hippocratem synceram vomitionem; at eam potius voluisse, quæ quodammodò permixta est, ob causam à Galeno assignatam. Rursus fatemur merè quidem flauam, suæ acrimoniæ vehementia magis corrosiuam esse quàm liquidam; hebetatur siquidem caloris mordacitas permixta humiditate: Verùm quia hac ratione putredinis, cui obnoxia est, maiori periculo red dit copus obnoxium, vel membrum in quo redundat, maximè

A si aliquantulus calor adsit, qui putrefacere sufficiat, vt accidit in exemplo primo, ideò omnes contabuerunt liquida flaua excreantes, de quibus hîc; non sic memorati *lib. 3. epidem.* qui flaua tantum expuerunt. Itaque ratione acredinis magis apta est flaua pura, & sycera ad erodendum, & vlcerandum, quam permixta liquori; sed ex hac, quæ maiori ex parte abundat in spongioso hoc membro, & humiditatibus pleno, plures contabescunt, putrente humiditate, & putrefaciente mollissimum viscus; materia autem putrefacta non minùs acris, corrosiuáque fit, quàm quæuis alia, quantumuis calidissima sit. Nec proinde inferas, pueros magis subiacere tabi, quàm iuuenes: licèt enim illorum natura magis putre-

B dinosa videatur, ob multam illius ætatis humiditatem: cùm tamen ea à calore natiuo, siue proportionato reguletur, nec valde excedat, à putredine, quoad fieri potest, prohibetur; calidam autem humidam temperaturam valde excedentem, vel in qua maior est humiditatis excessus, solùm Galenus putredinosas appellat, & simpliciter illas, in quibus sanguis redundat, quod accidit in iuuentute, 8. *method.* 7. & 2. *art. medic.* 34. & 56. Adde quòd magna resolutio, quæ in puerili ætate fit, non patitur superabundare humidum, nec corporis laxitas, fieri obstructiones, à quibus potissimùm oritur putredo.

Ad secundum & tertium. Materialis causa crassorum sputorum, inquit Galenus *cit. epidem.* est crassitudo, atque tenacitas humoris ad pulmonem collecti; efficiens autem

C est calor excedens, tum illius, tum vicini cordis, qui plerumque potest pituitam adurere & indurare, sine eo quod febrim excitet. Hoc modo aduritur humor in pyloro in hypochondriacis citra febrem, ex Galen. *lib. 3. de loc. cap.* 7. & in mania humor aduritur absque febri, ex Galen. *lib. 2. in symptom. caus. cap. vltim.*

Denique non inuras notam Galeno, quòd in his exemplis nullam de ætate fecerit commemorationem: cùm vtile si agnoscere, quæ ætas sit magis obnoxia ad incidendum in phthisim, vt scilicet morbum vsque adeò frequentem, & periculosum euitemus, & ad eum propensos debito regimine, quoad fieri potest, præseruemus, & maximè in Lusitania, in qua phthisis, ob terræ inæqualitatem cum crasso, nebulosóque aëre, est morbus endemius & patrius, nam collibus, & vallibus abundat. Quoniam Hip. *lib. 3. aph.* 29. scripsit, iuuentutem esse huic affectui obnoxiam, & *lib. 5. aph.* 9. cum illa

D iungit simul adolescentiam, dicens: *Tabes fiunt præcipuè ætatibus à decimo octauo vsque ad trigesimum quintum.* Planum est autem adolescentiam vsque ad 25. annum extendi, ex Galen. 5. *aph.* 7. (siue velis vnam, & eandem esse cum pubertate, incipiente 12. aut 14. ex Galen. 3. *aph.* 27. siue ab ea distinctam, & incipere anno 18.) & à 25. vsque ad 35. mensurari iuuentutem, ex Galen. 3. *aph.* 30. Quia ergo dicto annorum numero vna tantùm ætas non comprehenditur, sed tota iuuentus, & pars pubertatis; seu tota adolescentia, si illam in hanc, & exquisitam pubertatem diuidas: ideò Hipp. plurali numero nuncupauit ætates phthisis obnoxias, impropriè verò Auic. 13. 3. *tract. 4. cap.* 20. 18. & 30. quasi anni illi vnà tantum coërceantur.

E Cur verò inter reliquas, eæ ætates magis phthisi subiiciantur, illisque frequentior, magisque familiaris dicatur, arbitratur Galen. 3. *aph.* 29. non ex virtutis imbecillitate, quæ fortior tum temporis est; aut ratione membrorum, quia magis completa & exacta; atque actiones (saltem animales) fiunt exactiores, 6. *de sanit. tuend.* 4. & 1. *aph.* 14. & *lib. 3. eiusd.* 18. sed ex accidenti, & vt loquitur Galenus, secundùm aliquid, hoc est, propter inordinatum vitæ regimen, quo per eas ætates peccatur, tam in cibo, quàm in potu, & in aliis non naturalibus motibus, præcipuè intempestiuis exercitiis, cursus, luctæ, armorum, insolationis, &c. ex quibus facilè vasa rumpuntur, & hinc euenit sanguinis eruptio & phthisis, iuxta oraculum Senis *lib. 7. aph.* 15. & 16. *A sanguinis sputo puris sputum, phthisis, fluxus, mors.*

Addit prædictæ Galeni causæ eruditissimus Heurnius

in com. sentent. 19. lib. 3. aph. quoniam in ea ætate *ardet sanguis biliosus, qui è venis pectoris: aut pulmonum exudat: vel iisdem ruptis, apertis, vel exesis erumpit: ab ictu, saltu, vociferatione, vel sub sole, & humi quòd cubarint; vel acri diæta, inde ferina distillatio.*

Iungi potest & alia causa ex salso, acrique catarrho, cui mediæ illæ ætates obnoxiæ sũt, vtpote calidiores, præsertim iuuenilis, quũ calida & sicca sit, atque adeò multa bile vexetur; vnde nihil mirum, si à capite in pulmonem influens exulceret, & tabem frequentius inducat, quàm puerorum, & senum catharri; licèt enim frequentiores sint, *3. aph. 26. & 31.* in senibus tamen humor defluens, ex frigore torpet: in pueris multo humido hebetatur, atque exulcerare prohibetur: non sic mediis illis temporibus, in quibus præ acrimonia exulcerat, sic monente Philotheo *in com. cit. aph.*

B Vltimò Oribasius *in com.* multipliciter contra Galenum insurgit, negans ob indebitum vitæ regimen, iuuenes esse phthisi magis obnoxios: nam ij validè exercentur, ob vires plusquàm in alio tempore robustiores, & alimenta reproba conterere valent. Deinde Galenus *in com. 39. lib. 2. aph.* iuuenes, ob inordinatum vitæ regimen, & intempestiuos motus omni morborum generi dicit esse obnoxios, & non soli phthisi: non ergo causa à Galeno proposita est frequens & peculiaris, atque in ipsum ex mente Auicennæ inclinat Vgo 5. *aph. cit.* immò plures in hac ætate constituti sanissimè, in otio, & sine vllis in victu, & potu erratis viuentes, creberrimè incurrunt phthisim, Quinimò continentes viri, & fœminæ, ab omni excessu, motúque inordinato abstinentes, hoc morbo corripiuntur.

C Non negamus, causam huius euentus, esse, quoniam per eas ætates maior sanguinis copia redundat, qui vasa rumpit, vnde sanguinis sputum, & pulmonis vlcus, vt docet Galen. *3. aph. 27.* cùm cesset iam in corpore augmentum; cùm enim minùs iam fiat, immò & minor nutritio, minùs de eo absmitur, nec tantum, quantum conficitur, vnde necesse est redundare. Præterea fusio, ebullitióque sanguinis, vna, vel maxima est plenitudinis occasio, *1. aphoris. 15.* & *lib. de plenitud.* & alibi passim: atqui à calore per illa tempora plusquàm in aliis ætatibus vigente, sanguis magis funditur, ac ebullit, præcipuè ad arterias venosas, ex vicini cordis & illarum incendio. Igitur in illis prope viscera, & pulmonem sanguis maximè redundabit. D Quare cùm redundantia, frequentissima sit causa ruptionis, vnde hæmoptoïsis ac phthisis consequuntur, fit vt in temporibus illis morbus hic frequentiùs occurrat, quàm in aliis ætatibus antecedentibus. In his etsi generetur multus sanguis, hic ob hebetatum calorem ab humido quo abundant, minùs ebullit, & totus in nutrimentum, & corporis augmentum transit: in subsequentibus calor iam minuitur, decrescit sanguis, similiter & feruor, à quo solebat augeri.

Ex his elicies rationem, ob quam continentes hic morbus magis infestet: cum enim castè viuant, vt plurimùm menstruus sanguis non rectè purgatur, & retentus, ad thoracis partes restagnans, hæmoptoïsim parit, & tabem, ex Galen. *6. aphorism. 12.* præsertim cùm maximus sit vteri cum partibus spiritalibus consensus. Otiosi, & inexercitati, copiam sanguinis non absumunt, & fortè vini potu, E victúque multo vti solent; vnde multiplicatur sanguis, prope viscera, vasa distendit, & rumpit; & sic vtilissimè consulitur his, vt parco victui assuescant, sanguinem nonnunquam mittant, præsertim in vere, & ex crure; assuefit enim sic sangus ad partes distantissimas trahi, non ad supernas, cum euidentissimo phthisis discrimine. Hoc enim modò Galenus vertiginosos præseruat, & comitiali morbo obnoxios, *lib. de sang. miss. cap. 19.* & sub vno exemplo morborum, qui partes supernas infestant, cæteri comprehenduntur, ex Galen. *lib. 3. acut. 42.*

Nec leuem nobis præbuit dubitandi ansam solertissimus Galenus, qui tot ægros connumerans phthisi emortuos, nullam fecerit mentionem de illorum natura, aut corporis constitutione; in qua re describenda primus omnium insudauit Senex Cous, qui considerata corporis forma, naturam alatam pronunciauit maximè dispositam ad phthisim, *lib. 6. epidem. sect. 3. text. 18.* dicens. *Quæcunque alatæ naturæ laterum, propter impotentiam occasionis, & in distillationibus malignis, & si excretio sit, & si non sit, malum,* & *lib. 1. epidem. sect. 1. text. 18.* postquam dixerat in constitutione quadam plurimos fuisse marcidos factos, maximè eos, *quorum natura vergebat ad tabem.* Hi enim præcipuè in hunc morbum frequentiùs incidunt, explicante Galeno *lib. 3. aphoris. 13. & 4. acut. 8.* & *in comment. cit. loci epidem.* in quibus thorax adeò angustus est, & restrictus, vt spatulæ in morem alarum promineant. Addit Auicenna si collum oblongum sit, gracile, mollis cutis, albus color. In his cor, cerebrum, pulmo sunt imbecilla, & exiguo admodum innato calore prædita: nam debile cerebrum facilè repletur, & frequentium defluxionum est origo, quibus ad thoracem descendentibus, malignæ fiunt distillationes, acres & mordentes infirmum pulmonem, qui hac de causa facilè vlceratur; ad cuius vlcus febris consequitur, correpto corde ab extraneo calore, & sic excitata ferina tussi, vlcera magis sordescunt, & dilaniantur; vnde iugi, continuáque febri corpus occupatum, putrescente deinde pulmonum substantia, vt inquit Fernelius *lib. 4. patholog. cap. 8.* & si mat Galenus *hoc in loco*, contabescit, & absumpto humido rorido, & primigenio, glutinéque dissoluto, cuius vi & ope partium continuitas seruatur, tandem perit & extinguitur.

Ad hæc, ex defectu & debilitate caloris, multiplicantur excrementa, à quibus distillationes, vasorum rupturæ & tabes. Quod verò pectoris strictura cum longo, gracilique collo, cordis, cerebri, & pulmonis arguat imbecillitatem, exiguúmque calorem in vitæ principiis, colliges ex eo, quoniam thoracis costarúmque amplitudo, cordis ac cerebri magnitudini respondet, *2. art. medic. cap. 11. & 29.* & *6. epidem. sect. 3. com. 18.* & cerebro non solùm pectoris ossa, sed & vniuersa totius corporis attestantur; non quasi ab eo oriantur, sed quia omnia tandem cohærent, & respondent dorsali, quæ & cerebro. Vnde Galenus *lib. 6. epid. sect. 6. ad fin* scribit, *ossium naturam à capite esse æstimandam.* Iam verò cordi pectus respondet; quia si calidum est cor, thoracem amplificat, tum quia calor vniuersim distendit, tum quia informatrix post calidi cordis formationem, instrumentum parat, & domicilium sufficienti aëri trahendo, recipiendóque in calidi cordis subsidium, vnde & pectus, & pulmonem magnificat. E contrà verò minuit, angustat, coarctat, in defectu caloris natiui. Cùm igitur paruus angustúsque thorax, cordis ac cerebri indicet paruitatem, simul & pulmonis in cordis vsum creati; membrorum autem paruitas ex informatricis imbecillitate ob inopiam caloris natiui oriatur, vt pulchrè docet Galen. *6. epid. cit.* fit vt ex stricto, angustóque pectore in alata natura, principiorum debilitatem, & aptitudinem ad phthisim coniiciamus.

Iungitur alatæ naturæ plerumque collum gracile, & oblongum, quia cùm vertebræ ipsius colli parùm amplæ euaserint, immò strictæ angustæ, extendit eas natura; nam longitudine & proceritate, tentat quamprimùm latitudinis defectum compensare. Cur verò ex procero collo maior aptitudo ad phthisim oriatur, inquit Aurelianus *cap. de phthisi*, quia per longum collum difficiliùs expurgatur materia, ex pectoris & pulmonis cauitate; cúmque sæpe tentetur purgatio, hæc non perficitur, immò frustratur; vnde retinentur intra pectus humiditates, & putrescunt; à quibus putrefactis putrefiunt partes quas tangunt, eroduntur, exulcerantur,

Denique ex eodem caloris defectu, albi, mollésque sunt, qui pectus habent strictum, & spatulas in effigiem alarum prominentes; albedo enim frigiditatis est soboles, *in arte medic. 58. 59.* ex ea canities, vitiligo, &c. & ad eam sequitur mollities, ob copiam humiditatis aceruatæ, quæ ob defectum caloris resolui non potuit. Neque obiicias, in frigidis naturis non multiplicari sanguinem, à quo rumpuntur vasa, neque bilem augeri, à

à qua actis distillatio emanat. Quomodo ergo cohærebit, calidam ætatem, & frigidam temperiem esse paratiores ad tabem? Dic, ex abundante crudo pituitosoque sanguine, cuius frigidum tempus, frigidáque natura est ferax, etiam vasa distenduntur, rumpuntúrque: nam pituita detenta putrescit, salsa acrisque fit, vnde pungit, rodit, vlcerat: ob hanc causam frigidi senes vigilant valde, 3. *aph. vlt.* Quare rectè potest dispositio vna diuersis esse familiaris, & conuenire cum tali temperamento natiuo, simul & cum ætatiuo, non simili, aut proportionali, sed opposito. Quod si adhuc instes, pueros & senes, quibus debilior vis est, & in illis magis tenera, molliorâque membra, à tabe frequentiùs molestari, si hac de causa dicitur frigidæ naturæ magis familiaris: Responde huic obiectioni commodè, quia licèt etiam in pueris, & senibus phthisis accidat, quemadmodum morbi omnes in omnibus temporibus 3. *aph.* 19. ita tamen eam frigidæ naturæ addicimus, tanquam familiarem, vt aliquam bilis redundantiam exigamus, quæ in illis ætatibus maiori ex parte non datur, sed præ aliis in iuuenili, atque ideò hanc potissimum dicamus huic morbo. Tu verò per otium lege Vallesium, & Fuchsium *in com. citata sent. lib. 6. epidem.* & inter aphorismorum interpretes, Cardanum *in com. sent. 29. lib. 3. aph.*

QVÆSTIO XXVIII.

Quòd in curatione tabidorũ non errauerit Galenus, & cum Tralliano sit confirmis. Contra peritissimum Lusitanum, & communem Medicorum sententiam.

COMMENTARIVM.

Mirum est quod multi volunt, & ferè apud primæ notę viros est compertum ratúmque, Galenum vsu, omnigenóque experimento dexterrimum, immò Medicæ scholæ vigilantissimum speculatorem, & commodissimum mystagogum, in horum affectuum curatione cæcutiuisse. Hæc est concors, & vnanimis Medicorum sententia. Sic sentiunt ferè omnes, qui de tabe peculiare caput conscripserunt: quorum voto coactus Thomas à Veiga, vir omnium calculis doctissimus, *in com. huius loci*, non dubitat summos viros, sicut Galenum deerrasse. Sed quoniam lis, & controuersia, in causa horum affectuum explicanda, est reposita, ne Andabatarum more clausis oculis historiæ explanationem aggrediamur, liceat exactiori trutina eam speculari, à primo ægro exordium sumentes.

Humorem liquidæ bili simillimum, medium inter flauum, & pallidum, nulla acredine infectum, ex iecore, venis, aliáve corporis parte posse in pulmones confluere, illud facit manifestum, quòd in his partibus, non in pulmonibus illa generetur; quæ maiori impetu ad spiritales partes confluens, cùm calida sit, & in loco calido detenta, febriculam lentam, putrida fuligine cordi communicata, excitauit: qua de causa, ob viciniam, calore extraneo in cordis corpore firmato, & humore de nouo velut in orbem confluente, tabes incepit; computrescente autem, purulentum sputum æger excreauit, sumpto videlicet lato puris significato, quo humor similis puri intelligitur, prout suprà *in com. Histor. 26. de Empyemate* latè retulimus. Ex putredine autem humor retentus cùm acquireret acrimoniam; vasis parui hac de causa exesio facta est, & sanguinis paucum quiddam in sputis apparuit. Ob purulentum ergo sputum, iugémque febrem, cor gliscit & exardescit, & communicato omnibus deinceps partibus squallido calore, harum genuinus innatúsque vigor, exhausto pabulo, tabescente magis ac magis corpore, resoluitur & perit. Hoc in tribus expertum se fuisse commemorat, quos morti proximos, pulmonis particulas quasdam putridas, ex putrescente pulmonum substantia per sputum eiectas excreuisse narrat. De horum cœtu sunt illi, quos *in epidemiis* citat auctor iste, qui in initio,

A pauca adhuc humoris quantitate fluente, licèt nulla, aut non ita vehementi febre tenerentur, tamen illorum exemplo tabescere cœperunt, & obiere.

Hi sunt qui ob spiritalium instrumentorum affectum mortui sunt, licèt nihil cruentum excrearent. Posse autem plurimos citra cruentam spuitionem tabe resolui, præter Galeni hoc loco auctoritatem, *lib. 5. patholog. c. 10.* Fernel. firmat. edoctus ab Hip. *lib. de intern. affect. num. 12. & 13.* quando videlicet sputum crassum, & multum à capite descendit in pulmones, ipsósque infarcit; qui obstructi, & mucilaginosi humoris copia obruti, non bonum possunt parare cordi refrigerium. Qua de causa si diu durat defluxio hæc, cor calidius redditum, & non bene ventilatum, calorem concipit præter naturam; totúmque corpus, partésque internæ inflammantur nimis, & excandescunt, & humido depopulato tabes oritur, & euenit mors.

B Miraberis fortasse, & meritò sanè, cur tussis non meminerit Gal. si verum est, hanc naturale esse symptoma, ad expurgandas spiritus vias à natura ipsa comparatum, ex Galen. *lib. 2. de caus. sympt. c. 4.* Nam si noxa pleuræ, & septi transuersi, non potest esse causa tussis, citra hoc quod communicetur pulmoni, ex Galen. *lib. 2. de cris. cap. 10. & lib. 5. de loc. cap. 3.* & Auicen. 10. 3. *tract. 4. c. 2.* quid de pulmonibus ipsis, non per viciniam aut consensum, sed per essentiam & proprietatem laborantibus proferemus, quibus affectis illicò tussim excitari est necesse? Hanc enim vt manifestam & ex necessitate euenientem, tanquam notam præteriit; nam quæ omnibus patent, ea prætermittenda sunt, ex Galen. *lib. 4. de rat. vict. com. 72. & lib. 2. de difficult. resp. cap. 7. & lib. 6. epidem sect. 2. com. 30.* Obscura enim repetere non grauatur, *lib. 10. meth. c. 5. in med.* Nemo enim sibi persuadere poterit, pulmonum partes sine tussi excerni potuisse, cùm Galenus de frequentioribus pulmonum affectibus sermonem instituens, tussis perpetuò faciat mentionem.

C At de illo, qui frustrum paruo grandinis grano simile excreabat, tantisper peragamus. Galenus enim hîc causam suæ generationis habuisse affirmat, quòd lentus ille humor, qui antea expuebatur, siccatus, induratúsque, ad huiusmodi substantiam peruenerit; quæ autem fuerit intemperies exiccans & indurans, proferemus modo.

Hæc est succincta affectuum horum explanatio. Putant ergo plures, medicamenta à Galen. allata, inutilia esse, & nullius vsus; cùm enim calida sint, febrim magis intendunt & exacuunt, humorem crassum & lentum, absumpta tenuiori parte, crassiorem reddunt, cor, cæteráque

D viscera, immò totum corporis habitum siccum & squalidum inflammant. Quare humorem crassum præ calore, frigidis aperientibus esse debellandum censent, maximè cùm asserat Galen. *l. 6. epidem. sect. 3. com. 36.* horum sputorum rotundorum, lentorúmque, & temporis diuturnitate tabem committentium, causam esse loci caliditatem: quare mirantur valde Galenum, tabidos, sicut anhelosos persanantem.

His commotus Alexander Trallianus in Galenum, vt iniurius insurrexit, *lib. 5. cap. 4.* in hunc modum præfatus. *Meminit autem, inquit, diuinissimus Galenus cuiusdam, qui non calculum, sed grandinibus similia expuerat: Item aliorũ quorundã, qui similia bili colore sputa reiecerãt. Atque miror quomodo ipse nullo refrigerantium vti voluerit; nam & Mithridatiũ ipsis offerebat, pariter & Athanasiã, & quæ adhuc*

E *magis excalfacere potest, theriacã, aliáque omnia antidota ad suspiriosos inscripta, quæ acribus quibusdã, & extenuantibus medicamentis constãt. Atque ea se non solum in vno viro, sed etiam in cõpluribus vidisse dicit. Nullus autem eorum, quibus eiusmodi acciderunt, mortem effugere potuit, sed omnes cùm paulo longiore tempore, aut breuiore perdurassent, interierũt. At reuera verũ est hoc, quod de Archigene ille prodidit: difficile enim est, homo cùm sit, in multis nõ peccare, quia nõnulla prorsus ignorauerit: nonnulla etiã negligentiùs conscripserit. Atque hæc dicere de tam sapiente viro ausus non fuissem, nisi veritas confidenti me esse animo incitasset, atque ego rursus impiũ esse censuissem silere. Nam Medicus cùm id quod sibi*

videtur, arripit, & non explicat, valde alios offendit, & impietatem exercet, magnoque errori imprudens seipsum sponte implicat. Verùm illud agendum est, quod Aristoteles dixit, amicus quidem Plato, amica verò etiã est veritas: duobus autem propositis, veritas præferri debet, &c. Hactenus Trallianus. Quamquam Simon Genuensis, & Iacobus de partibus fidissimi eius interpretes, historiã solùm enarrent, sed calumniã in Galenum (tanti forsan viri pace) pertranseant. Historia autem Tralliani, est huiusmodi. *Vir quidam calculum exquisitè figuratum expuit, non crassum humorem & viscosum, sed reuera calculum: non asperum, sed leuem valde, durum atque renitentem, vt in terram quoque proiectus sonũ ederet. Hic vir longo tempore vexatus tussi, non potuit ne valde tussiret, liberari, quousque calculum expuisset. Vtebar autem victu temperato, humectante, & potiùs refrigerante mediocriter: erat enim & curis deditus, & habitu tenuis, vt hoc etiam tabidis ipse responderet. Et nisi his vsus fuissem, puto illum similiter iis qui tabe laborarunt, interiturum fuisse, &c.*

Vides, vt Trallianus ratione, & experimento munitus, Galeni sententiam respuat, & condemnet. Necesse ergo est ostendere, in curandis his ægris minimè errasse. Galenum: deinceps, cum hoc illum esse concordem. Nam, nec bonum argumentum, Trallianum contra Galenum construxisse puto, quia sic affecti mortui sunt; *nõ enim oportet, vt quos Medicus præ manibus habet, omnes sanos faciat*, monente sic Hipp. *lib.1.prog.text.2. cùm sufficiat solùm facere, quæ ratio suppeditat, & longus vsus peritiáque cõmonstrat*, ex Galen. *lib.6.epid.sect.8.comment.vlt.* & maximè cùm Galenus necessariæ illorum mortis causam adduxerit manifestam. Galenus namque non omnibus & singulis exhibuit Mithridaticam, Athanasiámque confectionem, & theriacam, aliáque foliata, & spicata medicamenta, quæ insigniter calefaciunt, attenuant, & exiccant, vtpotè composita ex Opobalsamo, Casia odorata, Spica, Pipere, Costo, Styrace, Glycyrrhiza, Eupatorio, melle, & aliis, quorum descriptionem ex professo referunt Cornel. *lib.5.c.23.& 24.* Paul. *lib.7.c.11.* Aëtius *tetrab.3.serm.4.c.121.& tetrab.4. serm.1.c.89.* Trallian. *lib.3.cap.17.* quæ confectiones Romanis Medicis maximo erant in vsu: hæc rectè cùm sciret Gal. multis de causis nocitura; sed in tertio ægro, qui pulmonum putres quasdam portiunculas expuebat, est expertus. Hæc enim cùm exiccantia sint, putredinem in carnem pulmonum serpentem arcent, & supprimunt, & qua odora, spiritus vitales à vaporibus sordidis ferè extinctos reficiunt, & refocillant. Cum enim caro pulmonis putrida sit, & exulcerata; neque vstione, aut sectione liceat vti, veluti in partibus externis omnino corruptis quotidie fit: ideò ad vlceris abstersionem, putredinisque inhibitionem odoratis exiccantibus curatio est celebranda. Denique primum, & secundum, vltimósque ægros frigidis humidis, vt par est, Galenus persanare intendit, præsertim cùm febricula adesset, quæ deinceps ex nouo confluxu humoris est adaucta; quod Trallianus firmat, & annuit Galenus. Verùm cùm pulmonis carnem exulceratio apprehendit, & ex vlcere, tabes & febris oriuntur, exiccantia ob dictam causam præferenda sunt.

Sed quid respondebimus contradicentibus Galeno, curanti expuentes grandinem calidissimis medicamentis, & quæ asthmaticis auxiliari solent? Dic non perpetuum esse, rotunda sputa, & dura grandinum instar, ab adurenti calore, velut à causa effectrice generari, cùm etiam à frigiditate fieri posse exiccationem, Philosophus concedat *lib.4.meteor.c.5.* Nam frigus cogendo calidum internum, atque illud fortius reddendo, desiccat: cum hoc deinde humorem absumit. Siccantur ergo omnia non solùm calefacta, sed refrigerata; cùm constet frigus natura sua constringere, & repellere: constringentia verò & reprimentia, humidum exprimendo desiccant: quo titulo Gal. *lib.7. meth. cap.6.* extenuatos & aridos, ab adstringentium vsu summopere arcet.

Quid ergo mirum, si ab exiccante frigiditate sputum lentum in grandinis formam fuerit redactum? id perbellè ostendit Gal. *lib.3.aphorism.com.31.* dum à cerebro excrementa confluentia in pulmones, crassa, lenta & viscida, persæpe dura à frigiditaté effici affirmat. Ob quam causam **A** medicamentum asthmaticis conueniens, attenuans nimirum, & valenter calfaciens exhibuit, cuius ope non ita facilè grando generabatur, eratque propterea minor, & infrequentior. Medicamenti autem vtilis ad asthma, & dyspnoïcos, exempla lege apud Gal. *lib.7. de compos. medicam. sec. loc. cap. vlt.* Ex quo patere arbitror, omnes ferè obiurgandos esse Medicos, qui citra distinctionem vllam Galenum sedulò calumniari ausi sunt: *qui* enim *alios extempore reprehendit, seipsum afficit contumelia*, ex Gal. *lib.3. epid. sec.1. comm.4. in fin.* & Rhasio *lib.6. aphorism. text.40.* nam *melius est tacere, quàm temerè pronunciantem falli*, ex Galen. *lib.1. de dieb. decretor. c.11.* quoniam Galen. non in omnibus, sed in quibusdam tantùm calida medicamenta propinat, vt vel pulmonum putrilaginem, vel grandinis **B** generationem, & ob huius causam, repentinam futuram suffocationem impediret, cùm valde refrigerantia sint vitanda; nam omnia cogunt, incrassant, crassúmque impingunt humorem, eúmque excerni prohibent. Si verò Trallianus, ægrum qui expuit calculum, frigidis & humidis curauit, Galeno minimè aduersatur, cùm potuerit calculus, à calida & sicca pulmonum intemperie concreuisse: præcipuè cùm æger esset squallido habitu, & tenui præditus, curísque vehementer oppressus, cui refrigeratio & humectatio vtilis est. De quo dubio, vide Christoph. à Vega *lib.3. art. medic. sect.6. c.2. in fin.* Deinde si febris non sit ita valida; humorúmque viscosorum in bronchiis pulmonis adsit copia multa, quis dubitat calida medicamenta posse esse ex vsu? Sic Absinthium in tertiana vera, & in non vera Piper, Hyssopum, aut Origanum, Galen. *in lib. ad Glauc.* propinat. Sic in lethargo, seu qualibet alia pituito**C**sa inflammatione interna, medicamenta calida exhibere non veretur, *13. meth. c.21.* Sic in hydrope, præsente febri, victum non humidum, sed siccum imperamus, cum Gal. *lib.1. aph.16.* Sic in frigidis vteri, naturaliúmque partium obstructionibus cum febri, victum calidum, exercitium, & alia medicamenta calida deobstruentia consulimus cum vtilitate summa, edocti ab Auic. 4.1. *cap.24.* Sic etiã Medici, valido renum calore præsente, calidissimis potionibus ad frangendum lapidem vtuntur, vt hic medicamentorum tenuitate diuisus promptiùs educi possit. Sic Gal. *hoc loco*, calida, & attenuantia vtilia esse pronuntiat, qui causam materialem grandinis hac ratione expellere satagit. Lege Carrerium *disput. 38. ad libros Galeni, de loc. affect. cap.4.* qui de hoc negotio diligenter plura **D** exarauit.

HISTOR. XXXVII. PAVLI, *De pectoris calculo.*

Calculus, tussi proiectus.

*NOtus certè quidam mibi est, ex iis qui sanguinem è pulmone reiiciunt, qui temporis processu, maxima cum tussi & sanguinis copia, * calculos quatuor aut quinque expuit, asperos tribulorum modo, ad magnitudinem siliquarum trium aut quatuor, ac deinde dolore leuatus est, Paulus* lib.3.c.31. **E** *Trallianus* lib.5. cap.4.

PARAPHRASIS.

HAnc historiam affert etiam Trallianus *lib. 5. cap. 4.* dum virum quendam calculum exquisitè figuratum, læuem, durum, & renitentem expuisse refert, qui in terram proiectus sonum edebat. Similes vidit è pulmonibus expulsos Aretæus *lib.1. chronion, cap.12.* & Galenus *suprà, cap.8. lib.4. de loc. affect.* historiam describit cuiusdam diuturna tussi vexati, qui frustulum quoddã grandini simillimum excreuit. Tradit Beniuenius *cap.24. de abditis*, Henricum Alemanum lateris dolore cum tussicula sicca per triennium vexatum, tandem calculum ad Auellanæ magnitudinem expulisse, ac sanitati fuisse restitutum. Refert Iulius Cæsar Scaliger *ad Cardan. exercit.108. n.3.* se vidisse in pulmonibus Alberici quæstoris aliquot calculos,

æquabili superficie, durissimos, colore argillaceo. Meminit Rembertus Dodonæus *c.23. exemplor. memorabilium*, calculi ex pulmonum arteriis excreti. Fernel. firmat *lib. 5. pathol. cap. 10.* dicit enim se vidisse, virum quendam, quoties exercitatione incalescebat, concitata tussi calculos è pulmonibus edidisse præduros, eósque modo hordei, modo pisi magnitudine, quin in nonnullis ex orthopnœa extinctis, & dissectis, in pulmonibus veros calculos deprehendisse, refert Victor Trincauellius *l. 10. de curand. part. affectibus, cap. 6.* confirmat, vidit, & manibus propriis extraxit Columbus *l. 15. de his quæ rarò in anatome fiunt*. Eosdem reperit Ioannes Kentmannus *lib. proprio de lapidibus in humano corpore repertis*. Castrensis Lusitanus *lib. de meteor. microcosmi, c. 15.* se vidisse scribit in matrona quadam, quæ dissecta fuit, pulmones vniuersos quasi grandine respersos & monialem se curasse refert, quæ granulosa quædam, grandinis instar excernebat.

Obseruatio VIII.

Globus crystalliformis tussi proiectus.

LAborauerat multo antea tempore Senex quidam importuna tussi, quæ à catarrhosa defluxione originem ducebat. Is licèt plurima diu tentasset auxilia, adhuc vehementiori tussi indies magis ac magis premebatur. Tandē vno die cum suffocationis discrimine globulum crystalliformem auellanæ paruæ magnitudine molestissima tussi excreuit, durum & compactum, quo eiecto cōualuit. Ne verò ex partium habituali intemperie iterum malum recrudesceret, mucosis humoribus priùs vacuatis, fonticulum in læuo brachio affigendum curo, cerebrum roboro, thoracem à lenta pituita repurgo; terebinthina vario modo exhibita, sudorifica ex ebeno celebranda impero: quibus exequutis ad pristinam reuersus est valetudinem.

Nec miretis: nam ossa vidit Columbus in pulmonibus *l. 15. de iis quæ rarò in anatome fiunt*. Quare si hæc in iis reperiuntur, quantò magis lapides, quos natos in pulmone, & ab amico transmissos vidit Gesnerus *part. 1. cap. 12. de fossilibus*. Inuenerunt Cardan. *lib. 4. aphoris. com. 79.* Ferrandus Senior *lib. de nephritide*. Cornel. Gem. *lib. 1. c. 6. cosmocrit. & l. 2. Cyclognom. pag. 76.* Gordon. *partic. 5. c. 18.* Gilbert. Anglic. *l. 6. compend. c. de lapide renum.* Ioan. Harcul. *in commentar. ad cap. de lapide vesicæ Rhasis.* Musa *com. ad aph. 79. l. 4. aph.* Scholiog. Holler. *ad c. 48. l. 1. de morb. inter.* Iacot. *ad aph. 67. sect. 2. l. 5. Coacar. Hip.* Gerard. Bergens. *l. de calcul. & arthritide.* Sebastiā. Roth. *in disp. medic.* Forest. *lib. 14. obseru. 26. in Schol.* Felix Plater. *l. de obs. prop.* VVier. *lib. 3. cap. 2. de prestig. dæmon & lib. 4. cap. 16.*

Quid plura? nonne in pulmonibus, aspera arteria, vitalium instrumentorum capacitate, animalcula muscis, strobylis nucleis, cimicibus, vermiculis similia generantur, quæ tussi tandem reiiciuntur? Hæc omnia per tussim excerni è pectore testes sunt fidissimi, Auenzoar *l. 1. tract. 11. cap. 3.* Alzaharauius *tract. 13. pract. cap. 1.* Thom à Veiga *comment. ad c. 5. lib. 1.* Galen. *de loc. affect.* Brasauol. *l. 4. aph. comm. 97.* Beniu. *c. 77. de abdit.* Fernel. *lib. 6 patholog. c. 10.* Mundel. *dialog. 4. num. 42.*

Quid dubitandum? nonne humor viscosus, lentus, & tenax, è cerebro in spiritales partas delapsus, cum totus ob multas causas non expuitur, & in pulmonum bronchiis, cauisque adhærescit ita firmiter, vt euelli non possit, temporis diuturnitate crassescens, vi caloris ignei ac retorridi in vitream, gypseámque pituitam, ac tandem in lapillos verti potest; quos expuisse hunc ægrum, tribulorum modo asperos, & ad magnitudinem siliquarum trium aut quatuor, hoc loco Paulus refert. Sunt autem tribuli, aut aquatici, aut terrestres, ex Dioscorid. *lib. 4. cap. 16.* hi vel in domorum areis, vel septis villarum nascuntur, secundùm folium, spinas & aculeos habentes, quas cuspides priuatim contemplatur Theophrastus in hac planta *lib. 6. de histor. plantar. c. 6.* nam vt notat Ruel. *lib. 3. de natur. stirp. cap. 84.* ea spinarum aculeis insigniter armatur, & munitur. Erat ergo lapis proiectus, spinosus & asper, tribulorum modo, pondere siliquarum trium aut quatuor, hoc est, granorum 12. aut sexdecim, nam siliqua apud Saladinum, & Lacunam *in lib. de ponderibus & mensuris*, habet grana quatuor.

QVÆSTIO XXIX.

Quòd efficiens calculi causa, frigiditas esse non possit, Contra Vallesium, Cardanum, Mercurialem, & Costæum doctissimos.

COMMENTARIVM.

CAlculos.] De calculi causa materiali, communis recepta Medicorū opinio est, quòd sit humor crassus, viscidus, tenax & lentus, quicunque is sit, qui ratione visciditatis vnitur, & concrescit. De efficiente sæpe, & anxiè quæsitum inter Doctores scio, num sicut calor est humorem exassans, exiccans, & indurans, sic etiam frigiditas exiccans esse possit: nam quæcunque indurantur, id patiuntur vel à calido exciccante humidum, vel à frigido illud exprimente iuxta Philosophum *lib. 4. meteor. cap. 2. & 3.* A calore igneo calculos generari, constans est sententia Galeni *lib. 6. epidem. sect. 1. com. 6.* dum enim huius vi tenuiores partes resoluuntur, & crassiores terrestrioresque remanent, hæ ob visciditatē vnitæ, & cōpactæ, formā lapidis acquirunt. Eandem sententiam habuit, *in eodem l. sect. 3. com. 15. §. Huiusmodi verò crassitudo multa collecta, & in vnum coiens, cùm semel aliquando non opportunè excreta intus diutiùs remanserit, coagmentandi, concrescendique initiū capit. Eo verò principio facto. facilè postea quidquid iterum reliqui crassi in vesicam delabitur: priori agglutinatur; maiórque inde thophosus calculus redditur: quēadmodū extra & in calidis aquis sponte nascentibus, & in vasis vbi calefit aqua quotidie lapis concrescere cernitur. Igitur vrinarū crassitudo, creandorum calculorum prima, potissimáque causa est. Caliditas verò etiā mediocris ad huiusmodi materiā spissandam satis est, nempe & in calidis aquis scaturientibus, etsi moderatis tepidiores sint, tophi cōcrescentes apparent, &c.* In quē sensum intelligendus est Auicen. *18. 3. tract. 2. c. 16.* dū causam lapidis efficientem, esse caliditatem egressam ab æqualitate manifestè pronūciat. Explicat Serap. *tract. 4. c. 40.* caliditatem hanc interdum esse igneam: aliquando temperatam asseuerans; hæc enim per moram, diu, importunéque agens, vt in senibus, viscosum humorem, resoluendo humidum, cogit in lapidem. Demum veros lapides in renibus, & alia quauis parte generatos, à calido fieri ipse asseruit, *lib. 1. de aliment. facult. cap. 5. & lib. 3. eiusdem c. 1. & 6. & lib. 3. aph. com. 26.* Firmant Aristot. *part. 10. problem. 42.* & Fernel. *lib. 6. patholog. c. 12.* Ludouicus Lobera *lib. 2. de quatuor ægritudinibus aulicis, c. 53. de causa lapidis renum.* Qui ex omnium sententia, efficientem causam esse immoderatum renum calorem, qui humores perurens, siccans, & obdurans, mutat in lapidem, constantissimè asseuerant.

Non defuere tamen plures, iique emunctæ naris viri, qui tantorum virorum sententiam improbent, & redarguere moliantur, vno solo argumento muniti, quod videant Galenum *cit. com. 15. lib. 6. epid.* asserentem, vesicam neruosam, & pauci sanguinis existentem, crassitudinem in ipsam transmissam cogere, & inspissare: quod ipse etiam fatetur *lib. de ren. affect. dignot. atque medic. c. 2. §. In vesica autē existente frigida (membranosa est enim, paucique sanguinis, & ampla intus capacitate) rursus consistit, densaturque ad eandem crassitudinem, quā paulo antè monstrauimus: consistentiaque principium sumit, si diutius in vesica commoretur, &c.* Ex quibus locis ansam arripuit Mercur. *lib. 2. variar. lect. c. 11.* reprehendendi Galenum, cuius sententiam amplectuntur Vallesius *in com. text. 6. sect. 1. l. 6. epid. in initio*, & Cardanus *in com. aph. 79. lib. 4. aph.* quam opinionem primus omnium habuit Marianus Sanctus *in suo libel. de lapid. ren. & vesica.*

Multipliciter peccare hos auctores nemo non videt. Primò. Nam cùm lapides in humano corpore reperti, calore non liquentur, calore concretos omnes esse constat.

Secundò,

Secundò, quoniam Alexand. *lib. 1. problem.* 110. lapides nec in pueris, nec in senibus à frigore posse oriri confirmat, edoctus à Galen. *lib. 2. de temp. cap. 3. §. Neque enim tanta esse in eo frigiditas potest, vt aliquid in ipso concrescere in duritiem queat, &c.* repetit 6. *epidem. sect. 5. comment. 27.* dum explicans sententiam, *refrigeratio, quæ in ventre sunt durat*, in hæc verba prorumpit. *Hoc enim de refrigeratis partibus, quæ interius abstrusæ non sunt, rectè dici potest: partes enim ventris adeò rigere nequeunt, vt cibi, potusque congelati indurentur, sicut alia extra corpus nostrum hyeme frigore concreta durescunt: priùs enim, quàm ita frigeret, homo interiret, &c.* Et vel ipse Galen. *loc. cit. de ren. dignot.* quem ipsi in contrarium sensum distorquent, hanc sententiam apertissimè confirmat, dum sic fatur. *Verum in nobis frigus non gignit, neque enim fieri potest, vt viuo corpori tantum frigus accidat, quo concrescere valeat in homine lapis, quemadmodum fieri in externis videmus.* Quo fit, vt à calore sapis in homine genetur, eóque vol vehementi, vel tepido. De quo argumento, lege Eustach. Rudium *lib. 2. de morb. intern. cap. 36.* & eruditissimum Santorellum *lib. 8. anteprax.* 18.

Si verò *in Epid.* & infrà, *in cit. lib. de ren. dignot.* vesicam frigido suo temperamento succos crassos cōdensare posse professus fuit; per frigiditatem, non absolutam frigiditatem, sed calorem imbecilliorem intelligas, oportet. Sic enim Galen. passim, cerebrum, vesicam, ad alias partes calidiores collatione facta, frigidas vocat. Alioquin si positiuam frigiditatem intelligamus, Galenum in eadem ferè linea absurda protulisse dicemus, cùm *ibidem* lapides semper ex calido fieri asseueret. Immò Cardanus sui immemor, *lib. 7. de subtilit.* in quibusdam animalibus, putà bufone, limace, & cancro, lapides generari posse à frigiditate, in homine verò à calore immodico dumtaxat arbitratur.

Occurrit Costæus *in comment. cap. 16. loci cit. Auicen.* de lapide renum, viuente animali fieri non posse, cum Gal. asseuerans, vt tantum frigus accedat, quo quidpiam in corpore concrescere possit: tamen hoc in renibus & vesica, partibus, vel substantia, vel solùm aliorum viscerum calidorum vicinia calidis, intelligendum esse confirmat; nam alias viuo corpore ex frigore lapilli concrescunt: indicio sunt tophi in articulis quotidie geniti. Quo argumento, Medicorum à calore in animali lapides generari arbitrantium opinionem, minimè esse constantem, firmámque sibi persuadet. Verumtamen obiectionem istam vanam prorsus esse, nec Galeno consonam, ipsemet Galenus nos cogit asserere, quippe qui *lib. 14. method, cap. 4.* poros, seu tophos in articulari morbo, ex crasso, glutinosóque humore progenitos, ob nimium digerentium, violentorúmque medicamentorum excalfacientiū, & siccantium vim suboriri confirmat: nam tenui parte digesta, ac resoluta, quod reliquum est veluti lapidosa concretio linquitur. Subditque: *ad eundem modum & calculi generantur in renibus, asso scilicet in his crasso glutinosóque succo, &c.* Quid in nostrum institutum à Galen. clariùs dici potest, quàm tophos, non ex frigore, vt rebatur Costæus, sed ex calore, tosto videlicet lento humore generari! Deinde tophus non est lapis: ille enim frangitur attritu, sed est tumor durus præter naturam ex crasso, terrestrique humore pronatus; hic autem ex gypsea pituita, vel naturali melancholia ortum ducens, fit ob diaphoretici, valdéque siccantis medicamenti vsum; quo pacto ob calorem concretione facta ita durescit humor, vt à lapidis, vel gypsi duritie non procul absit, vt Fernel. inquit *lib. 6. physiolog. c. 9. in fin.* A calore ergo omnis lapis cogitur in corpore. Si tamen de lapidibus Microcosmi pulchra scire affectas, lege inter omnes Stephan. Roderic. à Castro *lib. 4. de meteor microcosmi, cap. 16.* qui de hac re inter omnes appositissimè disseruit.

* * *

HISTORIA XXXVIII. GALENI, De corde.

Duplex cor.

N*Am gallum quispiam dijs sacrificans, cor inuenit duobus fastigiatum verticibus, &c. Galenus* lib. 7. de anatomic. administrationibus. cap. 11.

PARAPHRASIS.

DE corde, eiusque ventriculis, nominibus, figura, situ, vsu, motu, dignitate, ac necessitate, sat plura dixere veteres, & iuniores anatomici ferè omnes, nos carptim de eius præstantia mira aliquid proferamus. Est ergo cor omnium viscerum, & membrorum radix prima, caloris innati conceptaculum, vitæ fons, ac principium, spiritus vitalis sedes: ita se in humano corpore habet, sicut in orbe intelligentia prima; estque quidam microcosmi veluti rex nobilior. Proinde est illius substantia solidior, duriórque, tum vt affectionibus, nocumentisque minùs foret obnoxium, tum ne spiritus, calórque vitalis omnino euanescerent, nullo cohibiti solidamento, sed raritate, mollitiéque efflati. Sicut enim hominum, cæterarúmque animantium corpora diffluerent, nisi vis aliqua foret excellentior, quæ assistens, membrorum aleret, custodiretque compagem: sic nisi esset cor, caloris natiui focus vberrimus, à quo per arterias, tanquam riuulos, spiritus viuificus in omne corpus diffunditur ad deriuatur, cætera membra eius influxu destituta extinguerētur, & perirent. Vt enim in cœlesti illa regione præest Sol, cuius motu, radiis, & lumine illustantur omnia sublunaria, perficiuntur, & viuunt: ita Cor, cuius tanta est cum Sole analogia, calore salutari animal fouet ac tuetur, vt ipsum, solem hominis, antiqui appellare non dubitarint. Hoc enim viscus igneam veluti vim in se continere videtur, cuius calor quantus sit, explicat Galen. *lib. de inæqual. imtemper. c. 5. §. In sinistrum cordis ventriculū si viuo etiam animante nec adhuc febre tentato, immittere digitū velis, vehementissimum deprehendes calorem; &c.* repetit *l. 2. de temp.* 3. immò inquit Galen. *lib. de vsu puls. cap. 2. Si corde refrigerato, ac propterea animali iam mortuo, in alterutrum ventriculorum eius, præcipuè in sinistrum inseras digitum; magnum inibi calorem deprehendes, longéque maiorem quàm in aliis partibus, dummodo pro natura modo se habeant.* Sed de huius visceris excellentia hæc sunto satis. De cuius motu, & vi, mira conscripsit eruditissimus Gulielmus Herueïus, *libello proprio de eius motu,* & explicuit Constantius Varolius *lib. 2. de re anatomica, cap. 1.*

Galenus licèt hanc historiam citet vt verissimam, arbitrari tamen videtur in hoc gallo, duo corda non fuisse, sed dextri verticem, circumscriptionem peculiarem habuisse. Duplex autem cor in homine fuisse inuentum, nostro, & priscorum æuo est compertum. Plin. enim *lib. 11. natural. histor. cap. 37.* in Paphlagonia, bina in perdicibus corda reperiri affirmat. Et Auicen. 11. 3. *tract. 1. cap. 1.* cor cum duobus capitibus inuentum fuisse refert. Sic. *lib. 4. de generat. animal. c. 4.* duplicem lienem Aristot. vidit. Duplex iecur, sicut & duplicem lienem notauit Cælius Rodigin. *lib. 24. lect. antiquar. cap. 3.* Duplices renes, immò tres, aut quatuor visi à Gemma *lib. 2. artis Cyclognom. pag. 72. & in lib. 1. c. 6. comoscrit.* & ab Eustachio *lib. de ren. structur. c. 10.* à Botallo *l. de monstrof. rene, pag. 137.* Fallop. *in obseruat. ad Petrum Mannam Medicum.* Visæ sunt in eodē latere binæ venæ iugulares à Colūb. *l. 15. de iis quæ raro in anatome fiunt.* Binæ, tres, aut quatuor emulgentes venæ in eodem latere animaduersæ, ac eodem *loc. cit.* Et geminas insignes emulgentes venas; & binas arterias ad vnamquamque ferri vidit Fallop. *lib. 4. de viscerib. cap. 9.* Immò septem notauit emulgentes in calculoso, Paræus *lib. 2. anatom. c. 25.* Triplices testiculos viderunt Cælius Rhodigin. *lib. 24. antiq. lect. cap. 4. & lib. 17. cap. 12.* Montuus *c. 37. com. 4.* Anasceu.

Anesceu.morb. Fernel. *l.1.patholog.c.8.* Iodoc. VVillichius *l.1.anatom.c.19.* Scoliograph. *ad c.62.l.1.de morb.intern.* *Holler.* Vesalius *lib.5.fabric.c.13.* Duplicem papillam in mamma lac reddentem, notauit Holler. *inter rara, num.6.* visa mulier à Cabrolio *obseruat.7.anotomic.* quæ quatuor gestabat vbera, vtrimque gemina, quæ omnia lac fundebant. Quare si hæc vera sunt, & plura videntur in corde monstrosa, quorum historias non paucas reperies, apud Marcel. Donat. *lib.6.de medic.histor.mirab.c.2.* & Schenckium *lib.2.obseruat.de corde*, ex fide dignis, probatissimisque auctoribus decerptas, quid de duplicis cordis ortu dubitandum? Quemadmodum enim sine partibus principibus cadauera sunt inuenta, vt de eo qui sine liene, & hepate vixit, sic referente Bauhino *in lib. de partu cæsareo* sic cum duplicibus viuere posse, cur denegabimus? Si verò plura monstrosa, vtpote binas vesicas vrinarias, & alia inuenta, legere concupiscis, adi Coïterum *in lib. obseruat. medicar. & chirurgicar. ferè per totum.*

HISTORIA XXXIX. GALENI, *De cordis palpitatione.*

Quidam palpitatione cordis quotannis vexatus, venæsectionis vi, præseruatus.

CÆterùm noui quendã quotannis verno tempore huiusmodi palpitationis accidente vexatum, qui cùm per tres annos à sanguinis detractione se adiutum intelligeret, anno quarto antequam accidens ipsum inuaderet, sanguinem misit, idque pluribus deinceps annis faciendo, idonea etiam post sanguinis detractionem medicamenta adhibuit. At nihilominùs hic quoque ante senectutem morte præuentus est, sicut & reliqui omnes, quorum alij quidem per acutas febres, alij verò cùm sani degerent, affatim syncope intercepti periérũt: quamuis vnus, vel duo citra syncopen, alia quadam mortis specie interierint, &c. Galenus lib.5.de loc.affect.cap.2.

PARAPHRASIS.

EX omnibus auxiliis, quæ ad palpitationem cordis prisci celebrarunt, sanguinis missio primum locum vendicare videtur, præsertim quãdo ab humoribus crassis in pericardio contentis, aliquando in sinibus cordis conclusis oritur hoc malum; qui aut in ipso corde generantur, aut aliunde transmittuntur: & quibus lien bilis atræ copia turgescit; in his enim perspicua, & molesta percipitur arteriæ palpitatio, quæ circa lienem, & pancreas sita est, ex qua teter, & nebulosus vapor in cor subiens, palpitationem facit. Huius enim auxilij ope, fæculentus humor, huius mali causa, educitur: quo extracto, cor, quod antè illius copia obruebatur, ventilatur, & transpirat. Quod præsidium in crassioris sanguinis præsentia, saluberrimum iudicauit Holler. *lib.1.de morb.intern.c.27.* firmarunt postea Mercat. *lib.2.eiusd. cap.11.* Altimarus *lib. de curand.corp.malis, cap.54.* Christoph. à Vega *lib.3.art. medic.sect.1.cap.8.* Leonard. Iacchin. *in comment.lib.9.ad ad Almans.cap.40.* & alij.

Sed ex qua parte sanguinem eduxerit Galen. ex historia minime patet. Rhasius *lib.9. ad Almans.cit.* Haly 6. *pract.17.* internam secant. Alij aut à sinistro, aut dextro cubito sanguinem exhauriunt. Quidam in curatione hãc etiam phlebotomandam imperant; in præseruatione tamen in partibus inferioribus feriendam consulunt, moniti, vt reor, Galeni præscripto *lib. de curand. rat.per sang. mis.cap.19.* qui ad præcauendos cerebri morbos ex cruribus sanguinem ducendum imperat, quod consilium in sanguinis crassi præsentia vehementer laudo; fæculentus enim sanguis suopte impetu ad infernas deducitur corporis partes, à quibus prompta integráque eleuatur aura palpitationem effectura.

Hac ergo celebrata, & adhibitis deinceps commodis auxiliis, iis videlicet quæ crassos succos attenuare, flatulentos resoluere, robur cordi addere nata sunt, est præseruatus. Quæ autem sint ea medicamenta, quæ post sanguinis missionem adhibuit, non explicat. Hæc erant calefacientia medicamenta, vnà cùm tenuante victu imperata, quorum ope post venæsectionem palpitantes fuisse persanatos, narrat *lib.5.de locis affect.cap.1.* Deinde possunt esse expurgantia, quæ humores nebulosos vacuare nata sunt. Sunt etiam cardiaca, quæ tum flatus absumunt, tum cor flaccidum roborant; quorum amplissimam syluam veterum, & iuniorum doctissimi conscripserunt. Quibus, licèt ritè celebratis præseruari non potuit, quin ante senectutem periret: nam vt Aëtius monuit *tetrab.2.serm.1.c.99.* Cordis omnes morbi, mortem, ante annos quinquaginta festinant, maxima enim intemperie affectum cor, longo admodum tempore persistere posse est impossibile. Alij enim per acutas febres depopulato, & resoluto, ab igneo calore, innato igne, flatibúsque hac de causa progenitis obeunt. Alij verò dum sani degerent, in syncopen collapsi, mortui sunt. Alij verò alia mortis specie, hoc est, stupore attonito correpti, vt ait Aëtius *tetrab.2.serm.4.cap.58.* vitam cum morte commutarunt.

Obseruatio IX.

Palpitatio saua, hirudinibus supra cor affixis, curatur.

DIrus, & truculentus affectus, palpitatio est, cum quo quotidie Medici laboriosè luctantes, ab eo tanquam incurabili desistunt. Hoc premebatur iuuenis quidam natiua sorte melancholicus, qui per interualla præeunte metu, & tristitia, angore summo, extremorum frigiditate ita vexabatur, vt in horas moriturus speraretur. Huic intus tam validus motus sentiebatur cum violento sonitu coniunctus, vt timor esset ne vicinæ costæ thoracis frangerentur, quod obseruauit Fernelius *5.patholog.vlt.* Pro eius curatione peritissimi Medici adhibiti. Hi vltrò citróque discursantes, huius causam, copiosiorem esse sanguinem melancholicum pericardio infixum rati sunt: nam hic subtristis erat, & illi lien atri sanguinis copia turgebat, & manifesta circa lienem cõspiciebatur molesta arteriæ palpitatio. Hac de causa accommodum victum præscribunt, humorem præparant melancholicum, eum iterum atque iterum expurgant, naturales partes & cor roborant fomentis, vnguentis, sacculis, emplastris. Serum lactis propinant multiplici medicamentorum expurgantium succum melancholicum lege paratum. Mariscis sæpius hirudines affigendas curant. Fonticulos in cruribus aperiũt. Balnea naturalia consulunt. Cardiaca offerunt. Demum nihil intentatum relinquunt. Cùm verò æger melius habere visus esset, iterum de nouo accessione ita quatitur immani, vt sine pulsu & respiratione, ad pedes lectuli iacens in horas animam efflare videretur. Tunc crurum frictiones fortes imperantur, ligaturæ, ac cucurbitulæ in ea parte, & scapulis scarificatæ admouentur. Clysteres acerrimi administrantur. Quibus cùm non leuaretur, cucurbitulam magnam super læuam mamillam, siccam imponi iubeo, & deinde octo hirudines circumcirca affigi curo: Hæ ita auidè, importunéque suxerunt, vt exhausto sanguine crasso, & multo, æger ab accessione fuerit omnino leuatus, neque vnquam malum persenserit ampliùs.

Cætera palpitationis auxilia accuratè proponit Valleriola *lib.1.obseru.7.* & apposuit Hollerius, cum interprete Dureto *lib.1.de morb.intern.cap.27.*

HISTORIA XL. RASII, *De cordis palpitatione.*

Cordis palpitatio, calidis medicamentis curata.

VIdi quendã conquerentem * *de cordis tremore, & posui manum super mamillã sinistram, & sensi magnam eius arteriam*

arteriam valde pulsantem,& velocem,& quæsiui demonstrari mihi brachium nudum,ad videndum venam basilicam,quam patiens dicebat esse phlebotomatam,& non contulit ei,& arteriã sitam iuxta ipsam venam in plica brachij inueni pulsantem,& multum manifestam sensui,& caro illius partis vehemẽter eleuabatur,& deponebatur,& satis apparẽter,& cùm comedebat res calidas,iuuabatur ab eis:& super hoc ei cõsuli, quod aciperet de diamoscho,&c. Rasis lib. de mirabilib. curis.

PARAPHRASIS.

PAlpitatio cordis (tremorem vocant Arabes) deprauatus,atque intempestiuus est motus,quo cor extra corpus prosilire ægrotantes queruntur;conatur enim natura hoc motu noxium expellere : nam in syncope vincitur facultas,at in palpitatione,adhuc cum causis morbificis decertat Quippe cùm nocui succi in corde hinc inde assiduè moueantur,& prosiliant,vehementiùs ad propulsanda quæ molesta sunt,cor ipsum irritant,vnde cordis palpitatio facili negotio emergit. Hæc cùm à frigido flatu , crasso, & nebuloso originem ducat , & à iuuantibus,& nocentibus magna sumatur indicatio ad curandum, ex Galen. *lib.* 10. *secund.loc.cap.*2. & æger rebus calidis iuuaretur , meritò auctor consuluit, priusquam mors præoccuparet, vt acciperet cardiaca medicamenta, quæ flatus dissoluere,córque roborare queunt. Cùm *multò melius sit, imminentem morbum præcauere,quàm factum curare,* sic monente Magistro *lib.*2.*de natural.facult.c.*8. Et cùm inter præcipua antidota, cor innata proprietate corroborantia & nebulosum spiritum dissoluentia,electuarium vocatum diamoschum pro hoc complendo vsu primas teneat,idcirco id cæteris præposuit.Siue enim sit dulce,siue amarum,maximã in vigorando corde , discutiendísque flatibus obtinet efficaciam. Nam præterquam quòd frigidos cerebri, ventriculi , neruosarúmque partium affectus curat mirificè,cordis palpitationi summo est auxilio. Insuper putredini internæ vehementiùs resistit , & difficulter spirantes potentissimè iuuat. Hoc ergo in palpitatione cordis vtaris , vel intus assumpto,vel extrà,epithematũ modo supra læuam mamillam in fæculo gestato,vel per se solo, vel cum aliis cardiacis permixto,cuius & aliorum similium medicamentorum vsu,sanatam fuisse cordis palpitationem adeò validam,vt à præsentibus talis sonus audiretur,ac si lapillus in vas aquæ semiplenum proiiceretur,narrat Christoph. à Vega *lib.*3.*art.medic.sect.*6.*cap.*8. Ex quibus autem medicamentis sacculi , & epithemata pro roborando corde debeant parari , passim inuenies apud auctores,qui de cordis palpitatione, animi deliquio,aut syncope proprium capu conscripserunt, & priùs prædixit Auicen. *tract.*2.*de virib. cord.* luculenter.

QVÆSTIO XXX.

Quòd cor,vera & legitima palpitatione laboret. Cõtra Eustachium Rudium,& Petrum Vaëzium Lusitanum, Medicos celeberrimos.

COMMENTARIVM.

D*E cordis tremore.*]Scribit *in commẽtarijs super Hippoc. Aphorismos,& lib. de placitis,* variísque in locis,omnium calculis scientissimus Galenus, cor palpitatione per primariam affectionem tentari (nulla aliunde noxa communicata)legitima,vera,& exquisita,quando videlicet nebulosus flatus in pericardio prope cor, aut in eius ventriculis est congestus,qui præter naturæ modum commotus, cor ipsum variè etiam moueri cogit.Eius sententiam amplectuntur Græci,Arabes,& iuniores omnes. Contra hos tam strenuos duces oratoria quadam eloquentia,perfricta fronte dimicans , hostiliter sese opposuit Eustachius Rudius Medicus non incelebris, *lib.* 2. *de virtutibus & vitijs cordis, qui est de palpitatione,cap.*3. multis contendens argumẽtis,cor palpitatione vera laborare non posse,sed palpitationem cordis apud Galenum , cæterósque Classicos, tum Græcos,tum Arabes,veram palpitationem , quæ toto genere præter naturam motus est non designare, sed motum quendam cordis validum , palpitationi similem. Et primò sic.

A

Si palpitatio definitur eleuatio quædam præter naturam,atque compressio partium,etiam quæ non mouentur, atque adeò omnibus ferè communis,quæ naturaliter molles sunt, ex Galen. *lib.de trem.& palpit.cap.*5.& 2.*de caus. symptom.c.*2. quomodo dici potest cordis affectio.

Secundò. Palpitatio, motus est solius morbi, totúsque præter naturam, ex Galen. *cit. loc.* & si daretur in corde, oportet ipsum,interim dum palpitat à sola causa præternaturali moueri:sed hoc fieri non potest,nisi motus cordis naturali penitus abolito, quia pars quæ à natura , & sine intermissione dilatatur,& constringitur non potest absque propria destructione, à sola re præter naturam dilatari,atque constringi. Igitur,&c.

B

Tertiò,Palpitationis causa perpetua & immediata,asseritur crassus , flatuosúsque spiritus : sed flatus præsertim crassi nec generari,nec aggregari in corde possunt. Ergo. Maior ex se est manifesta,vt *sequente quæstione* exponemus. Minorem esse veram , fortissima ratio conuincit : nam ad flatuum generationem,tum etiam conseruationem, exiguus, debilísque calor requiritur,non æstuans & valde excedens,à quo potiùs dissoluuntur.Cor autem immenso calore abundat,simul & ventriculi eius, præsertim sinister, qui calidior, nobilior, & præstantior est dextro,ex Galen. *lib.*6.*de vsu part.cap.*7.& *lib.*7. *eiusdem,cap.*2.

Quartò.Si hæc affectio in corde generari debet,aliunde oportet transmitti vapores.Vel ergo in substantia reciperentur,vel in ventribus:non in illa, quoniam cùm densissima sit, separationem à flatu admittit. Si dicas in dextro ventriculo, atque ibidem fieri palpitationem, sequeretur,quòd duplex simul cordis pulsatio persentitur: illa nempe præter naturam in dextro, & altera secundùm naturam in sinistro, contra experientiam;cùm semper vna percipiatur pulsatio, & tantummodò in parte sinistra , quamtumuis cor ipsum in medio thoracis sit locatum. Iam verò in sinistrum ventriculum transmitti non videtur possibile,quoniam cùm triplex tãtùm via reperiatur,per dextrum nempe,per arteriam venalem, aut per arteriam magnam, in nulla sufficientem commoditatem inuenies ex quã tanta vaporum copia possit in sinistrum ventrem deriuari. Non per dextrum, quia cùm distet à sinistro,in notabili transitu per loca adeò calida,vel penitus dissoluerentur,vel saltem attenuarentur. Non per venalem arteriam, quia si in pulmone tanta flatuum multitudo inueniretur, vt tanta ad cor mitteretur, necessariò orthopnœa,& suffocatio in palpitatione iungerentur, quod omnino falsum est. Denique multò minus per arteriam magnam propter ostiola quæ in eius principio sunt,quæque solùm in cordis systole,& ad expellendum aperiuntur. Quòd si dicas, in cordis diastole copiam flatuum ingredi , cur subinde in systole per eandem arteriam satis patentem, interim dum contrahitur cor,non expellentur,vel saltem aliqua ex parte, vnà cum fuliginosis excrementis per arteriam venalem: Igitur, &c.

C

D

Quintò, Rationabile non est , vt pars robustissima , ac omnium nobilissima, de cuius conseruatione , & tutela vsque adeò sollicita est natura, vt perpetuò in morbis qui finiuntur ad mortem , vltimo loco succumbat, tanta flatuum copia repleatur , vt adinstar vtrium palpitando distendatur.

E

Vltimò. Galenus huic sententiæ non aduersatur : nam *lib.*2.*de symp.caus.cit.*& *lib.*6.*de placit.*1.& *l.*4.*Aphor.*65. licèt videatur asserere, huiusmodi affectionem etiam cordi accidere,non de vera & exquisita palpitatione est intelligendus, sed de quodam cordis motu deprauato, valido, concussiuo,vehementer,sensibiliterque patienti molesto, celeri,crebro,palpitationis similitudinem referente in eo, quoniam sicut palpitatio compositus motus est ex dilatatione & constrictione , siue eleuatione & compressione: sic prauus ille motus in corde, ex iisdem constituitur , & ratione prædictæ similitudinis , appellatus fuit palpitatio; cùm tamen reuera illi potiùs similis sit, & *in citatis locis* de vera palpitatione verba faciens , & de partibus quibus

co nuenit

conuenit, cor, & arterias vltimo loco proponens, dixit *in illis etiam fieri videtur*, scilicet ratione cauitatis intra quam flatus recipiuntur: sed non absolutè pronunciat fieri in illis, quia ob rationes allatas repugnat cor, & arterias legitimam palpitationem posse pati. Denique deprauatum hunc cordis motum veræ palpitationi ita similem, non à sola re præter naturam fieri arbitrantur, sed à facultate simul, & à morbo. In cuius confirmationem adducunt Galenum *6. de placit. cit.* vbi ita habet. *Ex corde quidem est etiam quæ ex palpitatione fit motio, non tamen secundùm naturam, &c.* Paulò infrà, multò euidentius de pulsu quocumque præternaturali loquens, ait. *Nam quamuis in huiusmodi pulsibus cor ex seipso moueatur, secundum naturam tamen non mouetur, scilicet quia simul à morbo.* Vnde inferunt, perperam Auicennam, & Arabes damnari ab aliquibus, quòd palpitationem cordis, tremorem appellauerint, cùm motus sint inter se simillimi, paritérque à natura & morbosa causa suborti: atque ita prauus ille cordis motus, inquantum motus, à natura quæ cor mouet, fit; quatenus verò prauus, violentus, & inordinatus, à re præternaturali, quæ naturam stimulat & cogit, ita deprauatè moueri concitatur. His munitus Petrus Vaëzius Lusitanus, Medicus eruditissimus, tum *in compendio Medico, cap. 17. de cordis affectibus*, tum *in annotationibus quas scripsit contra Donatum ab Altomari, cap. de palpitat. cordis*, palpitationem cordis apud Galenum, non designare veram palpitationem, sed motum quendam celerem, palpitationi similem, pugnaciter contendit.

At hæc licèt validissima, non conuincunt. Dic ad primum. Et si palpitatio ferè cõmunis sit partibus quæ molles sunt, stat etiam hunc affectum propriam esse cordis affectionem, & illi primariò euenientem. Insuper vera, legitima & exquisita palpitatio, quæ in corde à sola re præter naturam fit, non dissimilis est ei, quæ in reliquis palpitantibus membris concitatur. Nec verò illius naturalis motio pulsus videlicet aboletur penitus, quin durat adhuc, & longè diuersa sentitur à palpitatione; & hoc quidem motus genere (qui totus præternaturalis est, & affectio, hoc est passio potiùs, quàm operatio nuncupatur, *6. de placit. cap. 8.*) dicitur cor à sola causa morbosa dilatari & constringi, non quasi eo solùm moueatur, quia adhuc suum motum factum à natura obseruat, licèt non omnino integrum & sanum, nec omnino secundùm naturam. Nec enim membra, propterea quòd palpitando à solo morbo mouentur, operationes, quæ à natura fiunt, statim amittunt, atque ideò ex corde etiam est palpitationis motus, quamuis non ex seipso factus. Ex quibus ad secundum argumentum patet responsio.

Ad tertium. Palpitatio cordi ipsi per se nonnunquam aduenit, aliquando per consensum; ac semper necessum est flatuosum spiritum à quo perpetuò oritur, (quod generationis, & solutionis celeritas ostendit) aliquando ibidem generari, ex multitudine humoris, in corde, vel pericardio collecti, & vel ab excedente calore illius, tum quia calidum omne in humidum agens flatus eleuat, saltem in initio suæ actionis, sicut ignis ex aqua, &c. tum quia materias omnino dissoluere non potest, sed tantum attenuare, & in vaporis formam conuertere, sic ex inspirato aëre fuligines in corde aceruantur, non omnino resoluuntur, atque ideò ad illarum expulsionem necessaria fuit contractio. Generantur verò flatus minimè discutiütur etiam in calido viscere, sed ibidem detinentur quousque palpitationem excitent, quia multi, & crassi; nec enim paucus, & subtilis sufficit ad huius symptomatis generationem, ex Gal. *2. de sympt. caus. cit.*

Ad quartum. Cor aliquando per consensum hac affectione laborat, ob consortium vteri ventriculi, lienis, intestinorum, iecoris, & aliarum partium; ex quibus ascendit vapor, & in ventres ipsos recipitur, atque in quolibet detentus eleuationem illam, & compressionem facit præter naturam. Hunc flatum, cordis, substantia, etsi durissima (cum aliarum partium carne comparatione facta) admittit: nam densissima simpliciter non est, quia poros habet suos, licèt non ita facilè permeabiles; nam & Galenus *lib. 6. de vsu part. cap. 8.* etsi cordis carnem, duram & ægrè alterabilem esse affirmet, ex fibris duris ac robustis conflatam, tamen patibilem esse non negat. Patet hoc euidenter: nam cordis caro ad sui nutritionem sanguinem admittit in spatia sua: at sanguis quamuis tenuissimus, crassior est aërea quauis substantia crassiore. Deinde cordis corpus dupliciter alteratur, ex Galen. *lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 5.* vel per solam intéperiem, vel per humores: at facta in eo per humores alteratio, eorum in eo consistentiam supponit manifestè: qua via igitur permeant humores, eadem & aërea substantia crassiuscula permeabit.

Palpitatio etsi in dextro oriatur simul, apparet tamen euidentiùs in sinistro. Possunt autem flatus ad eum transmitti per dextrum, sine eo quod dissoluantur ob illorum crassitiem, multitudinem, celerem transitum, breuitatem viæ. Insuper & per aortam, ac venosam arteriam, prædicto ventri insertas, immò & per omnium arteriarum ora ad cor ipsum hiantia: per venalem quidem arteriam, interim dum distenditur cor, & aërem à pulmone trahit: ab aorta, & reliquis, dum contrahuntur; non enim fieri potest, quin contractis arteriis fiat contentorum expulsio, & ea quidem parte quà ad cor terminantur, nonnihil etiam ad ipsum mandetur, ex Galen. *lib. de vsu pulsib. cap. 5.* nam præter id quod *totum corpus intro & extrà conspirabile est, atque confluxile*, vt inquit Hippocrat. *lib. de alimento, num. 4. & lib. 6. epidem. sect. 6. text. 1. citat. à Galeno cap. 2. & 5. lib. de vsu puls.* aortæ ostiola minimè clauduntur; & licèt clauderentur, non ita solida sunt, vt flatuosa substantia, ea permeare nequeat maximè pellentibus arteriis neque iungetur necessariò Orthopnœa, aut in arteriis transmittentibus flatus, caloris aut pulsus suffocatio, quia vt plurimum, tanta copia non datur, quæ sufficiat ad noxam ita vehementem inferendam: quæ si adsit, non palpitatio tantùm, sed suffocatio aliquando deliquium, & syncope, nonnunquam mors inducetur.

Ad quintum. Prouidentia, ac sollicitudo naturæ de nobilissimo membro, resistere semper non potest aduersantibus causis, aut earum effectum impedire, quia plerũque superiores: inde enim morbi consequuntur, & mors, cui humanæ vitæ conditio, & fragilitas ineuitabili necessitate est subiecta. Hoc modo à vehementissima causa hoc viscus grauioribus morbis occupatur, vt tabe, vermibus, calculo, tumoribus duris, abscessibus, vlcere, vt multorum experimento *in sequenti historia* comprobamus. Tuetur natura cor ipsum tanquam vitæ principium, quoad potest, sed perpetuò potentissimis causis resistere nequit, vt aliquando moriatur animal. Nam Galenus *lib. 5. de loc. cap. 2.* apertè scribit, cor pati posse inflammationem, sed incipientem tantùm, quia antequam augeatur, illicò animal corrumpitur. Et hoc modo intelligendi sunt auctores, negantes cum Arist. *3. de partib. animal. cap. 4.* cor, nullum vitium graue pati, quia est principium vitæ, quo corrupto nihil est, quod cæteris quæ ex illo dependent, præbere auxilium possit. Ita sentiunt Auicen. 11. 3. *tract. 1. cap. 2.* Auer. *3. collig. 25.* Haly *9. theoric. cap. 23.* Serapio *2. breuiar. cap. 27. & 28.* Auenzoar *lib. 1. theizir, tract. 12. cap. 1.* nam nec diu grauissimas noxas tolerare potest, vt probat Laurentius *lib. 9. de re anatom. quæst. 18.* nec confirmatum inflammationem pati potest, quoniam in hac, plurima, eáque grauissima nocumenta simul coniunguntur, febris nempe acutissima, tensio, & continui solutio, dolor ingens, saltem in panniculo, & circumiacentibus partibus; demum & grauitas, atque obstructio ex collectione materiæ, à qua impediuntur cor, & arteriæ dilatari, debitéque ventilari. Denique de multis elaboratissimis, & principalissimis substantiis, & in quibus nostræ vitæ duratio consistit, est sollicita natura, quas tamen à vehementissima causa alterari, & corrumpi, certum est, vt *in com. hist. vlt. lib. 1. dub. 53.* satis superque ex priscorum, & iuniorum mente comprobauimus. Sic putrent sanguis, tum venalis, tum arterialis, spiritus, immò cor ipsum putrere potest, apud Gal. *3. de præsag. puls. 3. & 7.* & cordis substantia putrefacta, hectica insurgit putrida, ac pestilens.

Ad vltimum. Negari non potest in corde generari veram, exquisitam, & legitimam palpitationem, & de hac locutum Galen. vbi eam cordi addixit neque enim quicquam repugnat: nec 2. *de caus. sympt.* oppositum probatur, quin constanter asseritur in corde, & arteriis oriri: cum enim dixit, *fieri videtur*, oculari testimonio, fidéque exsēsu desumpta, confirmat prædictis partibus accidere, quia scilicet videtur, hoc est, ad oculum sentitur, cor & arterias palpitare, alio in ipsis præter pulsum deprehenso motu, vt consequenter habet Gal. *ibid.* in antiqua versione: quòd si iuxta nouam legas: *ita vt tū cordi ipsi, tum arteriis videatur accidere, aliúsque in his præter pulsum motus esse.* nec inde colligas, quidquam dubitasse, aut sententiā mutasse plerisque locis explicatam. Iam 4. *aph.* 65. non negat cor verè palpitare, sed tantùm ponderans verbum, Cardiogmon, ab Hip. *in aph.* positum, inquit, vt nõnullis placuit, significare etiam motum quendam palpitationi similem, ex immodico cordis incendio euenientem, qui licèt palpitationi similis videatur, longè tamen est diuersus: fit enim à facultate irritata, non omnino à causa præternaturali, vt cordis palpitatio. Hoc ipsum potiùs quàm oppositum colliges, ex 6. *de placit.* 1. vbi verbis expressis, palpitationem, huius visceris appellat affectionem, quam definit, motum ex alio in aliud, hoc est passionem aliunde inductam: ac proinde ex corde quidem est palpitatio, sed ab ipso facta, vt pulsus etiam non secundum naturam; in his enim cor ex seipso mouetur: cor enim in omni pusu etiam præternaturali ab insita facultate mouetur. Insuper, non dilatatur quia spiritu impletur, sed impletur potiùs qui adilatatur; in palpitatione, è contrà: vnde constat hos motus longo interuallo distare, quamnis ambo deprauati, & in eleuatione & compressione conueniant, immò nonnunquam in appellatione, quia etiam palpitatio ab antiquis vocabatur pulsus, vt colliges ex Gal. *lib.* 1. *prog.* 28. sed impropria denominatione, qua etiam ab Arabibus tremor nuncupatur. Ex quibus ratum fit, in plurimis plurimum aberrasse hos viros doctissimos, dum è directo Galeni menti sese opposuerunt, contra quos quisque pro sua industria proterit ampliùs illorum argumenta, feliciori, magísque compto dicendi stilo redarguere.

QVÆSTIO XXXI.

Quòd vera cordis palpitatio à crasso, flatuosóque spiritu, vt voluit Galenus, & non à calida intemperie ortum ducat. Contra cõmunem Medicorum sententiam.

COmedebat res calidas, iuuabatur ab eis.] Quoniam à pueritia Galenum, secretioris doctrinæ principem, mirificè sum amplexatus, ne incertè erraret animus, quòd eius viri facundia diuinius quidquam innotuisse videretur; vix mihi quandoque valeo temperare, quin, spretis nostræ classis auctoribus, mysteria Galenica, tametsi conniuentibus oculis, à limine si non datur vltrà, pergam salutare. Et in primis incideram olim in iuniorum commentaria, quæ illi de palpitationis causis haud inscitè condiderunt: inter cætera autem quæ se primo loco ingesserunt, illud fuit non illepidum dubium, num à flatuoso frigidóque spiritu vt voluit Gal. an à sanguine palpitatio oriatur, vt omnis contra tenet Medicorum schola. Nolo hîc longissimo verborum circuitu dissentientes illorum de hac re sententias in medium afferre, dum quidam à calida intemperie, alij à venenata abditáque qualitate, quidam ab aliis causis fieri contendunt, sed dilucidè Gal. mentem explanare, illorúmque contra verum Magistrum rationibus satisfacere, ex solutione quarum, Galeni doctrina firmior euadet.

Palpitationem cordis à flatuoso crasśóve spiritu, & frigido generari, testis est locupletissimus Galenus *lib. de rigor. & palpit. cap.* 5. dum sic inquit. *Quoniam verò spiritus crassus, nebulosus, aut caliginosus, aut flatulentus, aut quomodocunque nominare velis, palpitationis causa efficitur, ideò ætates frigidiores palpitationi obnoxiæ sunt, natura corporis frigidior, regiones frigidæ, anni tempus hybernum, vita otiosa,* A *repletioni & ebrietati dedita, cibi frigidi, & flatulenti, & vt semel dicam, omnia quæ corpus refrigerant. Quæ verò his contraria sunt, palpitationes statim tollunt. Nam calefacientia, spiritus attenuant, & corpora reddunt rara, molliáque: refrigerantia autem dẽsant quidem, contrahunt, & corporum meatus cogunt conuiuere: incrassant autẽ coarctánt, que & turbidum spiritum reddant: facilè igitur retinetur à perspiratu impeditus, tum sua ipsius crassitie, tum corporum, quæ ipsum continent, densitate. Calida rursus contrario refrigerantibus modo fundunt, laxant, corporum meatus aperiunt, ipsum spiritum attenuant, ad motúmque facilè incitant, facilésque ita trãsitus ipsi efficiunt. Quapropter etiam veteres Medicis palpitationum remedia adinuenere, quæ extenuare, & calefacere possunt: cuiusmodi sunt quæ constant euphorbio; pirethro lemnesia, sulphure, & pipere, aliáque id genus composita,* B *item inter aquas, quæ è terra prosiliũt calidæ, atque ex hispotissimum nitrosæ, sulphureæ, bituminosæ, eásque commendant. Iam potui exhibent medicamenta calida, præsertim calida ex Castorio confecta. Palpitationis sanè cuiuslibet ex frigido generatio est, &c. de caus. sympt.* 2. *palpitationem duas habere causas scribit, vnam posse esse succum quendam, alteram aëream substantiam: at quominùs succus sit, repugnat palpitationis tum motus, tum celeritas solutionis, vt quæ illicò fiat, & confestim desinat. Succus autem nullus aut ita celeriter influit, aut refluit; necessarium ergo est, palpitationis causam, aëream esse substantiam: at verò si hæc tum exigua, tum subtilium esset partium, facilè per corpus transflueret. Non alienum igitur à ratione est, substantiam quandam crassarum partium, halituosámque esse. Rationabiliter autem iis quibus perfrigerata est aliqua particula, palpitationes accidunt, &c.* Et *lib.* 1. *prorrhet. commentar.* 29. solum ob C congestum spirituum ex frigore, cordis palpitationem oriri asseuerat. Palpitatio ergo omnis à frigido est.

Contra præfatam Galeni verissimam doctrinam, insurgunt iuniores ferè omnes, multiplicibus telis instructi, atque muniti, quorum rationes hæ sunt præcipuè. Primò, quòd sæpe non à flatuoso spiritu, sed à nimia seri copia pericardij capacitate contenta oriatur, ex Galeno *lib.* 5. *de loc. cap.* 1. vnde cor afficitur, atque mouetur, proinde ac si fluctuaret in aqua. Non vrget obiectio. Nam viuente animali, aquam, sero, aut vrinæ persimilem in cordis inuolucro contineri concedimus; licèt hoc negent Matthæus *in* 9. *ad Almans. cap. de tremore cordis*, Curtius, *in Mundini anatomia*, Lupeus *lib.* 3. D *enchirid. cap.* 3. & Veiga *in comment. cap.* 1. *lib.* 5. *de loc. affect.* putantes in cadauere solùm reperiri, quia vapores iuxta cor infrigidati, post interitum vertuntur in aquam: quos omnes palam redarguit cum experientia auctoritas; nam si animal viuum, vel recenter interfectum, & adhuc calens resecueris, semper inibi serum comperies: humor ergo hic serosus pericardij naturalis est, *vt sanum in custodia cor florescat; habet enim humiditatem tantam, quanta satis est æstuanti in medelam*, vt Hippocr. firmat *lib. de corde, num.* 1. Num autem è vaporibus densatis, vasorum sero exudante, an à potus portiuncula in thoracem illabente generetur, lege Andr. Laurentium *lib.* 9. *quæst.* 5. dummodo constet, palpitationem ab hoc seroso humore, tanquam à causa mediata proficisci; hic enim ob cordis motum, quando ni- E mium abundat, agitatus, flatum ex se emittit nebulosum, crassum, & frigidum, qui palpitationis causa est immediata; hancque causam nos docuit venari Auicen. 11. 3. *tract.* 2. *cap.* 2. ex pulsus mollitie, seu lenitate; nam tunc cor ipsum, motus sensum exhibet ac si reuolueretur in aqua. Quam non solùm in mortuis, sed viuentibus deprehendi, in viui canis sectionibus apertè confirmat Columb. *lib.* 7. *anatom.* à qua opinione non distat Vesal. *lib.* 6. *de fabric. corp. human. cap.* 8. & post eos eruditè confirmant, Vascus Castellus *tractat.* 9. *de thorac. affectibus, tit. de palpitat. cap.* 3. *difficult.* 3. Adrianus Spigelius *lib.* 9. *de hum. corp. fabric. cap.* 5. Ioan. Posthius *in suis obseruationibus anatomicis, tit. de pericardio.*

Secundò. Paulus *lib.* 3. *cap.* 34. Actuar. *lib.* 4. *meth. c.* 3. Auicenna

Auicenna *loc. cit. cap.* 1. Haly 9. *theoric.* 22, valentes cordis palpitationes ex sanguinis concepti copia, aut illius feruore excitari affirmant. Hoc nos concedimus libenter, oririque ex sanguinis pituitosi, aut melancholici copia nimia non repugnamus; hi enim humores, cùm ab ore ventriculi, vel à liene in cor irruunt, suapte natura frigidi cùm sint, ex se crassos halitus fundunt, cor vehementer molestantes, ad quorum pulsationem, crebra dilatatione ex compressione ipsorum insurgit, & accidit palpitatio, à crasso nebulosóque vapore ab his humoribus eleuato, generata.

Tertiò. Galenus *lib.* 5. *de loc. cit.* à causa calidi oriri hoc vitium confirmat, quia omnes palpitantes iuuit venæsectio. Ex hoc non infertur, à sanguinis copia grauante, aut obstruente ortum ducere: cùm enim palpitatio morbus magnus sit, ratione partis affectæ, reuulsionis causa, sanguis mittendus est, ne scilicet ad partem affectam, ob perpetuum motum excrementa ad se trahentem, humores confluere possint, ex quorum affluxu, syncope, & mors subita sæpe contingunt. Deinde, iuuit venæ sectio, quia frigidos humores vnà cum sanguine in venis permixtos, & palpitationis causam immediatam fouentes vacuauit: licèt enim ex sanguine frigidiore nascatur hoc malum, & frigiditatis ratione, sanguinis missione affectus non indigeat; tamen quoniam copiæ detractio naturam leuat, vt hæc minorem illam effectam facilè superet, non alienum à ratione erit venæsectionem exercere. Sic in Anasarca sanguinem mittit Hippocrat. cum Galen. *lib.* 4. *acut.* 111. *& lib. de ven. sect. aduers. Erasistrat. cap.* 5. nam, *vt ignis propè extinguitur immissis lignis, tum humidis, tum multis, nisi quis multitudinem sustulerit: sic & in frigidiori ob copiam sanguine, vbi calor natiuus penè extinguitur, præsentissimum est remedium sanguinis missio.* Sic in priapismo, affectu sanè frigido, & ex crasso nebulosóque spiritu ortum ducente, sanguinem mittit 14. *meth.* 17. Sic in suffocatione ab haustu aquæ frigidissimæ contracta sanguinem illicò hauriendum suadent, Dioscorid. *lib.* 6. *cap.* 34. & Paul. *lib.* 5. *cap.* 66. Demum non omnibus contulit venæsectio, vt Rasius *hoc loco* notauit, sed illis, qui post hoc auxilium tenuante victu, & calefacientibus medicamentis vsi sunt, vt monuit Galenus. Lege Ioan. Hieronym. Puluerin. *lib. praxis cap.* 44.

Quartò. Hic affectus in febribus sæpe contingit, vt narrat Gal. *lib.* 3. *epidem. sect.* 3. *com. antepenult.* in historia adolescẽtis Mœlibœæ, qui phreneticus toto morbi decursu perpetua cordis palpitatione laborauit. Quare verisimile est à cacochymia, succorúmque feruore potiùs, quàm à flatuoso spiritu habuisse ortum. Nam si veritas altiùs est inuestiganda, à debilitate natiui caloris ab igneo depopulati, flatus originem habere est affirmandum; nam apud Galen. *lib.* 6. *epidem. sect.* 4. *com. penult.* in morientibus ex febre, frigida respiratio sæpissimè hac de causa conspicitur.

Quintò. Hip. in febribus, ex maximo incendio vitalis facultatis, quæ in corde consistit, palpitationem oriri confirmat, *lib.* 4. *aph.* 65. dicens. *in febribus circa ventriculum fortis æstus, & cordis morsus, malum.* Nam ibi, ex Galen. *in com.* per palpitationem, Cardiogmon intelligit, qui est solius ventriculi passio, vt ex veterum mente inter omnes probat Langius *lib.* 1. *epist.* 22. Si quis ergo per Cardiogmon, crebrùm & velocem cordis motum, (inquit Gal.) & præcipuè similem palpitationi intellexerit, non errabit. In hoc sensu, pulsus præternaturaliter factus dicitur palpitatio, *lib.* 4. *de dif. puls.* 11. *& lib.* 2. *prog. com.* 26. & palpitationis secundùm præcordia meminit, *lib.* 1. *epid. sect.* 3. *com.* 19. *& lib.* 4. *de caus. puls. c.* 3. *pulsum palpitantem* dicit. Vel de cerebro, veloci, ac inordinato cordis motu, palpitationi simili intelligendus est, qui ex calida cordis intemperie potest excitari; & in febribus acutis non sine periculo euenire; nam vera & legitima palpitatio, à sanguinis multitudine, aut feruore cordis gigni nequaquam potest.

Sextò. Ex virium imbecillitate palpitatio cum animi deliquio sæpe contingit, & probat Galen. historia quadam *in lib.* 2. *aph. com.* 41. quod præcipuè experimur in venefica, pestiferáque lue, in qua tabidus inspiratus aer cordis corpus maligna qualitate lancinat, & premit. Ergo nuda cordis intemperies palpitationis causa est, & non flatuosus spiritus. Ficulneum est argumentum, & prorsus nullum Nam à deleteria qualitate vitali facultate oppressa, & spiritibus hac de causa resolutis, & imbecillitato innato calore, quis dubitat flatus generari tetros, & atros, quorum vi & malignitate cor irritatum, vehementiori pulsatione nititur quod noxium est excutere, haud secus atque cerebrum in Epilepsia? Reliqua verò argumenta, ab illis contra Galeni facundissimam doctrinam adducta, vt quæ minùs vrgeant, ex dictisque facilè solui possint, prætermittimus. Quare vera palpitatio non ab omni mala cordis intemperie, sed solùm à flatuoso, crasso que spiritu originem ducit.

HISTORIA XLI. GALENI, De abscessu pericardij.

In pericardio simiæ, & galli, tumores scirrhodes visi, qui analogia quadam etiam ad homines transferri possunt.

Et enim simia quedam cùm emaciari indies videretur eam tamen necessarys nostris negotys impediti, secare in tempore non potuimus: post mortem verò, reliquis corporis partibus omnibus illæsis, inuentus est in ambiente cor tunica tumor præter naturam, humorem in se continens qualem pustula (Græce hydatidas vocant) emittere solent. Atque in gallo quoque vidimus aliquando, cordis tunicam huiusmodi scirrhoso tumore affectam, perinde ac si plures crassæ membranæ inuoluta altera alteri fuissent: verùm in eo nihil humoris continebatur. Vnde verisimilis coniectura elicitur, homines etiam posse similibus affectibus infestari, &c. Galenus* lib. 5. de locis affect. c. 2.

DVBIVM XXVI.

Num tabes ex pericardio sit periculosus, & ferè incurabilis affectus.

PARAPHRASIS.

Petrus Salius Diuersus Fauẽtinus, Medicus vsu dexterrimus, & qui rariores affectus ab aliis nec visos, nec propositos, summa cum sui, & artis gloria enarrauit, *lib. de curat. morbor. ab ordinarys practicis non exhibitorum. c.* 7. non ita vulgarem, immò frequentem affectum proponit, quem tabem pericardij, hoc est, totius corporis extenuationem, ex affectu membranæ cor inuoluentis subortam patefacit, quem ex Galeni doctrina hoc in loco se deprompsisse affirmat. Licèt enim extenuationem ab hoc affectu proficisci Galen. hîc animaduertat; tamen hoc videtur valde dubium: nam inuolucrum cordis inter partes ignobiles reponitur ab ipso, *lib.* 5. *de loc. affect. cap.* 2. ipsóque solo affecto nullum periculum sequi posse, exemplo fit manifestũ. Hoc proponit Gal. *lib.* 7. *de anatom. administ. cap.* 13. in puero Marulli mimographi, cui os pectoris excisum & inuolucrum cordis computruerat, qui tamen superuixit

Attamen hac membrana, tumore, seu inflammatione quauis affecta, plurima pericula subsequi non est dubitandum. Hoc ipsum monuit Gal. *lib. cit. de loc. affect.* qui licèt eam, quomodocunque affectam, nullum afferre incommodum asseueret, adiecit, nisi quando ea inflammatione infestata, cor consortij lege afficiatur. Pericardij autem inflammationem funestã esse, ac lethalem, & sæua inferre symptomata, nempe acutam febrim, sitim ingentem, inquietudinem, celerrimam respirationem & frequentem, thoracis incendium, ac phlogosim, certum est: quæ omnia ex pulsus indicibili inæqualitate, angustia maxima, ac

ac syncope venari docent Petrus Salius *lib. cit. cap. 6.* & ex eo retulit Mercat. *lib. 2. de morb. intern. cap. 6. in initio.* Quamuis autem hæc de inflammatione acutissima, à feruida bile, sanguinéque tenuissimo originem ducente,& ferè subitò, inopinatóque interimente sint intelligenda: tamen ex hac inflammatione à Gal. hic proposita, ob cordis viciniam, & difficiliorem curandi aditum, plurima subsequi irreparabilia mala, est certissimum. Si autem vulneratum, sectum, & excisum in puero Marulli, mortem non induxit, sed citò sanatum fuit, hoc contigit, qui eo solo affecto, illa affectio cordi non fuit communicata, quam si perseuerasset, diuturnitate temporis cor in consensum ducere, ac mortem inferre potuisse, nullus dubitabit, qui præstantiam huius partis, cum corde, ratione viciniæ, maximum consensum habentis, pensauerit ad vnguem.

Deinde inflammatio hæc quæ in simia visa est, fuit tumor præter naturam, ex crasso, pituitosóque humore in hac tunica impacto, emittens ex se humorem qualem pustulæ hydatides à Græcis vocatæ emittere solent. Est enim Hydatis, vt refert Menard *lib. 7. epist. 2. tit. de oculor. affectibus;* substantia quædam subpinguis, sub cute palpebræ præter naturam collecta; quæ in quibusdam præcipuè pueris, vtpote humidioribus, adeò augetur, vt multorum accidentium causa euadat. Aggrauat enim oculum, atque ob id fluxionibus exercet auctore Paulo *lib. 6. c. 14.* hanc Celsus *lib. 7.* vesicam, Auic. 3. 3. *tract. 3. c. 17.* Alsarnac appellarunt. Hoc affectu prehensi sub diluculum maximè pituita infestantur, neque ad solis lucem valent nisi lachrymantes intuitum conuertere, in continuásque lippitudines incidunt.

Quid enim mirum, si ab humore isto pingui, in hac membrana impacto, tumorémque committente, retento, & putri, febris ob viciniam cum corde, iugis, lentáque excitetur, & ex hac noxa, putridáque fuligine cordi communicata, diuturnitate temporis, hectica febris consurgat, cæterarum internarum inflammationum ritu, quæ spiritales partes exercere solent? præsertim cùm maximus sit huius tunicæ vsus, nam est quasi domicilium quoddam, aut securum vallum cordi circumiectum, vt *lib. 6. de vsu part. cap. 16.* Magister edocuit, quæ tunica ex capite ipsius amplissima exoriens, postea secundùm figuram eius paulatim in mucronem contrahitur: licèt autem pericardios, cordis corpori connexa non sit, cùm haud parua quædam regio inter cor, & tunicam, media sit, motui cordis accommodata; tamen ad basim ipsius, quæ orbiculata est, prodeuntibus ab illo vasis, à quibus trahit ortum, connectitur, vt eleganter *lib. 7. de anatomic. administ. cap. 3.* docuit Galenus. Ad hæc, cur cor sanum permanere poterit, si tunica qua inuoluitur, idque ab extremis iniuriis defendit, inflammatione laborat? Cor autem continuò à putridorum vaporum halitu concussum, vitalem calorem partibus omnibus summè necessarium perenni influxu non ita temperat, ac conseruat; immò partes, actione febrilis caloris diutina labefactatæ, aut vehementi membri solidi temperie euersa eneruantur; & ipsemet calor adeò sese insinuat, vt radicatus, habitualisque fiat: vnde dissipata à calore febrili humiditate natiua, ita siccitatem crescere est necesse, vt absumpto hac de causa humido, & colliquatis membris macies sequatur immedicabilis. Quam etiam sequutam fuisse ex scirrhode tumore in hac tunica in gallo pronato, ob dictam causam est verissimum: cùm enim humor hic lentus in pericardio fixus, ab adurenti cordis calore esset crassior factus, & induratus, non dubito quin consumpta parte tenuiori, reliqua humoris portio in tumorem scirrhodem commigrarit.

Posse autem in hac tunica hos tumores, immò in arteriosa vena, & vel in substantia cordis, abscessus duros innasci, probant Beniuenius *cap. 35. de abdit.* Holler. *lib. 1. de morb. intern. cap. 29. in Schol.* Columb. *lib. 15. de ijs quæ rarò in anatome fiunt.* Et mirabilius est, quod tradit Thomas à Veiga *lib. 5. de loc. cap. 1. verbo, nec enim mirum, &c.* Sagittam cerui cordi infixam, callo iam obductam, & suppuratam in corde inflammationem absque vllo symptomate à se fuisse inuentam. Insuper obduratum callum in sinistro cordis ventriculo vidit Beniuen. *cap. 81. & cap. 89. de abdit.* in eodem ventriculo abscessum pituita redundantem obseruauit. Nicolaus Massa in corde cuiusdam hominis mortui ex vulnere capitis inuenit apostema notabile, & auriculam ipsius sinistram vlceratam exteriùs cum sanie manifesta, qui æger, dum erat sanus, nunquam de aliquo dolore, aut tussi conquestus est. Posse autem cor, abscessus, calculum, vermes, vlcera, apostemata, & alios grauiores affectus pati, probant ex veterum, & iuniorum mente, Marcel. Donat. *lib. 5. de histor. medic. mirabil. cap. 4. in med.* Schenkius *lib. 3. obseruat. de corde.* Andreas Laurent. *lib. 9. de re anatomic. quæst. 18.* & nos exempla aliquot proposuimus *lib. 1. de praxi admiranda, obseru. 139. 140 & 141.*

Quid plura? nonne cor ipsum tabescere potest, ex Thoma Iordano *lib. 1. cap. 16. de pest. phænom.* & Bernard. Telesio *lib. 5. rer. natural. cap. 28.* Hi enim humore, qui inuolucro cordis continetur, exhausto & exiccato, cor, vel nullum, vel tabidum, & ab igneo febris calore torrefactum, pyri tosti faciem repræsentans, se inuenisse gloriantur.

Enim verò licèt inflammatio pericardij ab humore calidissimo pronata, immania & funesta importet symptomata: tamen hæc quæ ab humore tenui, sed frigido in prædictam tunicam irruente originem ducit, periculosis signis est insignita: nam eam sequuntur animi deliquium, cordis palpitatio, syncope, pulsus durus, paruus, & putrescentibus excrementis, ratione loci affecti sequitur febris, quæ hecticarum more contabefaciendo interficit.

Periculosus est ergo hic morbus, & immedicabilis ferè ob multas causas. Prima, quoniam humor vbi densam huius tunicæ substantiam ob tenuitatē penetrauit, difficulter elui potest, cùm tunica hæc, ex Galeno *cit. de vsu part.* & Vesal. *lib. 6. de fabric. cap. 8.* substantia constet crassa, & admodum dura. Secunda, quia licèt tenuis primo accessu sit materia, in loco tamen retenta, & à calore cordis crassescens, coctioni, & expulsioni rebellis fit valde. Tertia. Affectio est in loco, vbi valida auxilia exerceri non possunt: & si inueterascente tumore, suppuratio à natura tentetur, præterquam quòd suppuratus humor effusus supra cor subitum mortis periculum infert, si res bene succedat, vlcus fit, quod cùm sit in hac parte valde recondita, pulmonis vlcerum immedicabilium instar, carnes colliquando, ægros ad interitum deducit.

Difficilis admodum curationis est affectus hic: quo pacto autem sit curandus, Doctissimus Salius se ignorare ingenuè *loco cit.* confitetur; etsi in hoc raro describendo, & curando morbo primas teneat. Licèt enim hos omni ingenio præseruare tentauerit, nunquam tamen proficere potuit, immò omnes leui febricula adiuncta, syncope frequenter prehensos, tabéque consumptos conspexisse refert. At si huius morbi intricatissimi curationem scire cupis, eã ad curationem tuberculi pulmonis est referenda, quam *in com. hist. 12. huius libri,* exactè delineauimus.

DVBIVM XXVII.

Num simias in partibus intestinis homini simillimas, & non humana cadauera secuerit Galenus. Cōtra Vesalium, anatomicum insignem.

COMMENTARIVM.

Eam secare non potuimus.] Scitu dignum, immò arduũ quæsitum est, Num Galenus, Hominis, an solùm brutorum anatomen descripserit. Recentiores nescio quo cauillandi studio perciti, in summum hunc Medicinæ Magistrum furiunt, & debacchantur, quòd obmissa humani corporis sectione, à qua fortè abhorrebat natura suapte, in simiarum dissectione conquiescens harũ, & non hominum cadauera

cadauera secuerit. Ipsum ergo *in libris* illis *de vsu part.* diuinis, in quibus recondita, & abstrusa mysteria explicantur, hominis structuram delineasse ex multis eius locis patere potest: nam *lib. 1. de anatomic. administ. cap. 2. prop. fin.* vnamquamque particulam in omnibus primò esse inspiciendam: sin minùs certè in animantibus homini similibus asseuerat. Et *lib. 2. eiusd. c. 8.* simiæ pedem ab humano differre, quòd structura digitorum huic animali sit dissimilis. Et *lib. 2. de rat. vict. com.* 10. à quibusdam animantibus in exortu venæ azugou hominem distingui profert. Et *lib. 13. de vsu part.* humanum vterum ab aliis animantibus differre scribit. Si ergo, vt rectè notat Andreas Laurent. *lib. 1 anatom. c.* 11. quid habeant simile, quid dissimile, hominum, & simiarum corpora agnouit Gal. verisimile est eum humana corpora secuisse. Lege Riolanum *in præfat. tituli, lib. de ossibus Galeni.*

Nonne Alcmæus Crotoniata humani corporis anatomen exercuit; nonne ipse Galen. Numesiani in Alexandria quinti discipuli, qui plura secuit cadauera, fuit auditor, vt *lib. 1. de anatom. administ. cap.* 1. ipse edocuit? Nonne Cels. qui multo tempore Galen. præcessit, *in præfat. in fin.* licèt viuorum corporum sectionem crudelem affirmet, mortuorum tamen esse necessariam asseruit? nam *cadauera meliùs, quàm viuus, & vulneratus homo repræsentant. Necesse ergo esse,* inquit Cels. (*eodem loco, in med.*) *incidere corpora mortuorum, eorúmque viscera, atque intestina scrutari: longéque optimè fecisse Herophilum, & Erasistratum, qui nocētes homines à regibus ex carcere acceptos, viuos inciderint, considerarintque etiam spiritu remanente, ea quæ natura antè clausisset, eorúmque posituram, colorem, figuram, magnitudinem, ordinē, duritiem, mollitiem, læuorem, contactum, processus deinde singulorum, & recessus. Neque esse crudele (sicut plerique proponunt) hominum nocentium, & horum quoque paucorum supplicijs, remedia populis innocentibus sæculorum omnium quæri.* Nonne docuit publicè anatomen Pelops, & Galeni fuit præceptor, qui cadauerum sectionem sæpissimè exercuit? Quare Plinius *lib. 19. cap. 5. compertum fuisse* ait, *in Ægypto, reges, corpora mortuorum ad scrutandos morbos resecasse, vt sic causas valetudinum, oculata fide recognoscerent.*

Si verò plurima, quæ ad humani corporis structuram attinent, omisit, vel ignorauit, ex eo sectionis imperitum eum non arguas; nam Vesalius syncerioris anatomes, quam non ex chartaceo, sed ex ipso corpore humano, tanquam naturæ libro descripsit, parens; quem diuinum sæpe *in anatomicis obseruationibus* Fallopius vocat, multa ignorauit, quæ postea à Valuerda, Syluio, Fallopio, Columbo, Gueuara, Spigelio, Bauhino, Laurentio, & aliis sunt animaduersa.

Deinde in sceleti, seu humani corporis compage, hoc est, exiccatis ossibus cadauerum perscrutandis, fuit vigilantissimus; hácque de causa in Alexandriam nauigauit, quo loco hæc doctrina vtilis à pluribus suo tempore celeberrimis viris explicabatur, ibique duos sceletos vidit, vt ipse testis est, *lib. 1. de anatom. administ. cap. 2.* Nam sceleti cognitio miram præbet vtilitatem; ex ossium enim figura, & magnitudine reliquarum partium figura æstimatur, & maximè cùm ossis particulis ignoratis, nec musculorum exortus, insertiones, venarum ductus, arteriarum diuortia, neruorum diremptus agnoscere possimus, vt videas quàm malo fundamento nixa sit eorum sententia, qui ossa tantùm simiarum descripsisse Galenum, petulanter asseruere. Quare hunc auctorem, celebrium Medicorum discipulum, quotidie corpora humana secantium, in humanis corporibus anatomen exercuisse, ipse non dubito, cum doctissimo Petro Iacobo Esteue *lib. 2. epidem. sect. 4.* stultum iudicante, qui contrariam sententiam defendere ausit: quidquid effutiuerit multa Sanctorus Sanctorius *lib. 3. de euitand. errorib. Medicor. cap. 15.* nam, si rectè attendas, nil à Vesalio, aliisque dictum, quod priùs non pronunciauerit Galenus; nam illi discursus suos anatomicos ex vberrimis Galeni fontibus sunt expiscati.

Enimverò simia inter vniuersa animātium genera, tum visceribus, tum musculis, tum arteriis, tum neruis homini simillima est, ex Gal. *loc. cit. de anatom. administ.* item manibus, pedibúsque, ex ipso *lib. 6. eiusd operis. cap.* 1. ita vt si currentem figura erecta ex longinquo conspexeris, eam similem homini deprehendas. Huc spectat notissimus ex Cicer. *lib. 1. de natur. Deor.* Ennij versiculus.

Simia quàm similis turpissima bestia nobis.

Nullum formosius animal homine: nullum ei quàm turpissima bestia similius; nam binis cruribus incedit, prioribúsque artubus, vt manibus vtitur; & pectoris os, omnium quadrupedum habet latissimum, clauiculas humanis similes, faciem rotundam, collum breue, quæ cùm hominis similitudinem referant, quî fieri posset, vt secus haberent musculi? hi enim ossibus foris adhærent, protensique sunt; quare etiam tum magnitudinem ipsorum, tum figuram imitantur: hos rursus arteriæ, venæ & nerui sequuntur. Ex quo fundamento *cit. de anatomic. administ.* sceleti parandi rationem docet, nisi copia humani cadaueris inspiciendi habeatur, in simia ossa esse diligenter consideranda: & de eo genere loquitur simiæ quod ad hominis figuram proximè accedit, quæ scilicet longas non habeat maxillas, nec longos dentes caninos, qui etiam solent aliis partibus hominis esse positura similes. Eodem *loc. cit. de anatomic. & lib. 4. eiusd. cap. 2.* sex omnino statuit formas, siue genera mutarum animantium, quæ non multum ab hominis natura discedunt, simiæ, lynces, satyri, cynocephali, vrsi, sues. At simia omnium proximè ad hominum naturam accedit. Et 11. *de vsu part.* 2. debiles, exilésque musculos temporales habent simiæ, & homo. Et *lib. 13. cap. 6.* homini, & simiæ, & iis animantibus, quæ non longè ab horum natura distant, collum constat ex 7. spondylis. Et *cap. 11.* simia, vt in cæteris ridicula hominis imitatio in plerisque, ita in artubus, quoad scapulas, & claues attinet, homini maximè est similis: quanquam ea parte homini similis esse non debebat: háncque esse causam suspicor, quòd licèt recta possit incedere, ferè tamen non incedit, vel non ita frequenter. Et *lib. 6. de antom. 9.* intestinorum eædem in homine, & simia differentiæ. Et *cap. 5.* omentum, (id est, epiploon) maximum habent inter animantia homo, & simia: ex quo deducit præter hominem, animal nullum hernia laborare, excepta simia. Si ergo quid homo à simia differat in partibus intestinis, docuit tam exactè Galenus, cùr eum humana corpora non secuisse dicemus?

Valeat ergo Vesalius, diligentissimus æui nostri anatomes indagator, qui *in lib. 1. de fabric. corpor. human. cap. 18.* lasciuia fortè redarguendi Magistrum percitus à cuius penu facunda, suam ornauit suppellectilem, in simiarum dissectione positam passim à Galeno operam tradit, magis quàm in hominum asseuerat. Et *cap. 7.* Et *ad fin. 18.* queritur suas vbique simias Galenum obtrudere. *lib. 2. cap. 5.* eum in dissecandis simiis anatomen docuisse; Et *cap. 56. & 58. & illo cap. 18.* Galeni *de ossibus librum*, quem præ cæteris anatomicis libris valdè commendat, simiis exactiùs, quàm hominibus respondere affirmat. Quæ omnia, quàm falsò Galeno, qui *libros de vsu partium*, diuinos ad hominis structuram accommodauit, sint imposita, nemo non videt, qui superiora huius auctoris loca adamussim examinauerit. In quibus autem simia tam in partibus internis, quàm externis ab homine differat, consule per otium Galen. *lib. 1. de anatomic. administ. cap. 2. & lib. 2. cap. 8. & lib. 4. cap. 1. & lib. 1. de vsu part. cap. 22. & lib. 3. cap. 8. & lib. 15. cap. 8.* Vesalium *lib. 2. cap. 5. 58. 59. & lib. 4. cap. 16. 17. 56. 58.* Cōradum Gesnerum ex horum sententia *lib. 1. quadrupedibus, cap. de simia, lit. 6.* Vlyssem Aldrouand. *lib. 6. quadrupedib. cap. de simia.* De quo argumento, contra iniquos Galeni calumniatores, doctè, & copiosè disseruit Riolanus filius *in lib. de simia, osteologia siue de ossium simiæ, & hominis comparatione, ferè per totum.*

* *
*

HISTORIA XLII. GALENI, De Arteriis.

Arteria vulnerata, & medicamentis conglutinata.

*Simile quiddam aliquando, & agresti contigit iuueni, dum sanguinem mittendum veris tempore curaret, quod nostratibus maximè est ex vsu. Cùm enim Medicus qui venam incisurus erat, brachium homini deligasset, contigit attolli velut in gibbum arteriam: itaque hanc pro vena Medicus diuisit. Exigua sanè incisio erat, sanguis autem flauus, & tenuis, & feruidus statim eiaculabatur, idque cum quodam veluti saltu. Ac Medicus quidem, vt erat admodum iuuenis, & operum artis parum peritus venam se incidisse putabat. Ego verò cum quodam alio ex iis qui aderant Medicis, vtique seniore, vbi quod accidit, aduertit præparato ex emplastrorũ genere quod * sanguinem supprimit medicamento, tum incisionem curiosè coniunxi, tum super medicamen illicò imposui, ac spongiam mollissimam extrinsecus super hoc deligaui. Mirante verò qui arteriam inciderat, insolitam nostram in hoc casu prouidentiam, indicauimus homini rem factam, sed postea quam incisi hominis diuersorium exiissemus, iussimúsque ne vel solueret nobis absentibus, vel ante quartum diem id aggrederetur, sed ita, vt erat, deligatũ haberet, spongiam desuper dumtaxat madefaciens. Postea verò quàm in quarto soluentes, planè conglutinatam incisuram inuenimus, rursus idem medicamen imponere iussimus, tum simili modo deligare, nec multis postea diebus soluere. Atque ita percurata est huius hominis incisa arteria, sola omnium quas in cubito incisas vidi. Galenus* lib. 5. meth. cap. 7.

DVBIVM XXVIII.

Num imminentes morbi præcauendi.

PARAPHRASIS.

INuenio priscos illos, primósque Medicinæ parentes maximam habuisse curam, vt præcautione, hácque maximè verno tempore per sanguinis missionem celebrata, morbos anteuerterent, exemplo desumpto à natura in his quæ vtiliter agit. Cum enim hoc tempore corpora sint temperata, calor sit vegetus, augeatur sanguis, ex Galen. *lib. 1. epid. in præfat. & in eod. lib. sect. 1. com.* 1. & homines tunc dysenteriis capiantur, sanguis fluat è naribus, calidissimique, & rubicundissimi sint, ex Gal. *lib. 1. de natur. human. com* 41. ni venæ sectione vtamur præseruatiua, in plura, eáque sæpe irreparabilia damna incurrere est necesse; adeóque de more hoc erat ratum apud antiquos, vt non solùm in hominibus, sed & iumentis præcautionis causa phlebotomiam exequendam consuluerint, auctore Magistro *lib. 1. aph. com.* 15. dum sic ait. *Habent homines satis ipsi experientia compertum, non in seipsis tantum, sed etiam in iumentis. Nam ante ætatis initium circa vltimam veris partẽ, & sibi, & illis sanguinem detrahunt: quoniam ad memoriam reuocant, quibus capiantur morbis, quando repente calor æstiuus superuenerit. Hic enim amplius sanguinem extendit, atque diffundit, & quodámodo efferuere facit; adeò vt quod hactenus modicum fuerat, non possit ampliùs in venis contineri, sed vel disrumpat ipsas, vel exedat; & quando immoderatiùs impetum fecerit ad aliam corporis partem illis debiliorem, in ipsa vel inflãmationem, vel erysipelas vel aliquod aliud morbi genus operetur, &c.* Hoc consilio, ductus Hippocrat. *lib. 6. aph.* 47. ad præcauendas ægritudines, sanguinem hoc tempore emittere consulit, sententiámque eius non solùm Galenus probat, confirmat, sed exemplis fulcit, roborat, & defendit *in com.* quem sequuntur Oribas. *lib. 7. collect. cap. 2. iuxta med.* Aëtius *tetrab. 1. serm. 3. c.* 10. quorum mentẽ amplificant Fuchs. Mena, & Hieronym. Nunnius *in comment. cap.* 7. Galen. *lib. de curand. rat. per sang. mis.* Licèt enim nullum in corpore

A symptoma sit, præstat veris initio sanguinem emittere, iis qui alicui morborum generi sunt obnoxij, in quibus omittendum non est, nec expectandum. vt euidens aliquod plenitudinis symptoma appareat, præsertim cum hoc tempore ægritudines immineant, quæ reuerti solent, ex Galen. *lib. de puer. epileptic. cap.* 3. Hos enim priusquam in morbum incurrant, præseruare est opus; sunt autem qui latentem in corpore causam habent, quæ sensibilem læsionem nondum intulit, modica tamen accepta occasione promptè in morbos ipsos labi facit. Quare *salubrius est morbos imminentes præcauere, quàm factos curare*, ex Gal. *lib. 2. de facult. naturalib. c. 8. & lib. de curand. rat. per sang. mis. c.* 9. ver autem præcautioni esse tempus commodius ob multas causas, diximus *l. 1. in com. hist.* 39. Quæ tamen veris pars in hunc vsum sit eligenda, ad mentem Galeni

B pulchre exponemus *lib. 3. in com. hist. vltima.*

Hac ratione forsan nixus agrestis hic iuuenis, hoc est, ruri degens, sibi hoc tempore venam secandam maluit, qua secta mirari subit insolitam Galeni in hoc casu prouidentiam, aduertens enim sanguinis exeuntis colorem, calorem, & exeundi modum, sauciatam fuisse arteriam sibi persuasit: sanguis enim arterialis ob spirituum copiam flauescit, & tenuissimus est, vnáque calidissimus, quia in sinistro cordis ventriculo percoctus ac elaboratus, tantò excessit venalem tenuitate, quantò spirituosior, purior, ac syncerior existit, ex Galen. *lib. 6. de placit. Hippocrat. & Platon. cap.* 8. Hunc sanguinem, cuius principium est cordis calor per arterias vniuerso corpori communicatus esse ipsorum spirituum fomentum tradit Galen. *lib. 6. de vsu part.* 17. quem vaporosum esse dicebat

C *lib. 4. eiusd.* 15. cùm sit plurima aëris portione permixtus, *lib. 1. de dif. febr. cap.* 1. quapropter cum feruore, & saltu emanare solet, idcircò sagacissima natura tunica duplici vallauit, ex Galen. *lib. 6. de vsu part. 11. & lib. 3. de facult. naturalib.* 11. ne scilicet præ tenuitate, frequentíque motu agitatus, resudans exhalaret. Adde saltus huius causam (obsignandæ arteriæ impedimentum potissimum) in arteriam ipsam esse reiiciendam; nam hæc sanguinem eiaculatura semper distenditur, atque contrahitur, & hoc vulneratæ arteriæ firmissimum signum Paul. iudicauit, *lib. 6. cap.* 4. quæ omnia in erumpente è vena sanguine, contraria obseruantur: licèt enim tenuis, feruidus, & flauus etiam sit venalis, eius impetus neque insignis est, neque admodum violentus, neque perpetuus, sed interceptus flauitiésque, tenuitas, & caliditas non tanta, ex Galen. *lib. 1. de*

D *sem. cap.* 8.

Quamuis autem sanguinis arterialis erumpentis impetus, ex Galen. *5. meth.* 3. reuulsionibus, ac vniuersali corporis curatione perficiatur, hoc præceptum præcipuè intelligendum est, quando à causa interna, abundantia nempe aut sanguinis vitio ortum ducit; tũc enim aliò auertere, atque transferre impetum sanguinis oportet: aliter verò se res habet, si ex vulnere, clamore, casu, contusione præruptum vas est. Abundantia autem, si quæ erat, per sanguinis detractionem, secta arteria breuissimo temporis spatio factam copiosissimam, erat imminuta; quare sanguinem supprimentibus, agglutinantibus, & obturantibus opus erat, vt *tom. 2. lib. 17. cap.* 3. Vidus Vidius notat ingenuè.

E Deinde, cùm arteria siccior, & durior vena sit, siccioribus medicamentis eget, quàm vena: quo pacto in hunc vsum inter emplastica, nullum poterat adaptari præstantius medicamen illo, quod describit *lib. 5 meth. cap.* 4. nam *id est optimum medicamentum, quo etiam ad cerebri membranarum hæmorrhagiam tutissimè vti possumus; habéque thuris vnciam vnam, Aloës vnciam, quibus tritis, & cum albumine oui optimè subactis, additisque pilis leporis exactè siccis, & quàm minutissimè trituratis*, (aliàs enim appliciti, restringendi virtute carent omnino, quum corpulentia sua in partes penitissimè sese non insinuent) fit emplastrum, ad supprimendum sanguinem efficacissimum: quo etiam vsus est ipse Galenus *lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. vltimo*, pro conglutinanda arteria, inter. indicem & pollicem secta, ob dolorem lateris diuturnum

diuturnum, ministrum Dei Pergami crucianteem: sicque Medicis omnibus debet esse quam commendatissimum, illúdque summoperè laudant Auicenna, 4.1. *cap.*20. *in fin.* Aëtius *tetrab.*1.*serm.*3.*cap.*19. qui pro nimio sanguinis fluxu compescendo, nullum aliud præsidium excellentius reperiri posse sunt arbitrati. Tu verò de hoc negotio, lege quæ diximus, *lib.*1. *in com. Histor.*76.

Licet enim plurima sint, quæ citra dolorem emplasticam vim obtineant: nullum tamen hoc ita carne implere inuenies. Id deprehendes, si naturam componentium rimeris. Manna enim thuris, cùm sit pars eius tenuissima, Galen.*lib.*13.*meth. cap.* 8. Paulo *lib.* 7. *cap.*72. Dioscorid.*lib.*1.*cap.*38. Aëtio *tetrab.* 2. *serm.* 3. *cap.* 38. easdem cum thure sortitur facultates; thus autem, viscosum, & siccum est, sicque substantia sua venarum orificia obturat, moderata siccitate carnem generat.

Aloë verò cùm sit tertio ordine exsiccans, ex Gal. *lib.* 6.*simpl.*22. partes duras, quales venæ & arteriæ sunt, incarnat, inspissat, astringit, & sanguinem retinet, ex Dioscorid *lib.*3. *cap.* 22. & *in com.* firmat Ioannes Leonicerus diligenter, Neque fidas plurimorum dictis, qui mesuë auctoritate freti, *lib.*2. *de medic. purgant. cap.*1. *de Aloë* hoc medicamentum venarum ora aperire pertinaciter contendunt; licèt iis Auicennæ faueat auctoritas, *lib.*2. *tract.*1. *cap.* 15. nam hos de maligna aloë intelligendos arbitror, ex ipso Mesuë, *in canonibus vniuersalibus, intent.* 1.*c.*2. *qualia sunt aloë mala, &c.* Est autem aloë maligna, nigra, odore tetro, adulterium passa. Vel si accidat, ex accidenti euenire putandum est, cum Manardo 12. *epistol.* 3. *& in annot. in Mesuëm.* Expurgat enim aloë acres, biliosósque humores, qui ora venarum acutie sua aperire possunt; hoc enim omnibus cholagogis commune est, vt *scilicet ex acredine illorum quæ excernuntur, parumper aperiatur os venæ, quàm hæmorrhoïda vocant*, ex Galen.*lib.*6.*aph.*47. Nam aloë tam foris imposita, quàm intus assumpta sanguinem supprimit: neque enim aloë ignea constat facultate, vt cyclaminus, allia, cæpæ, fel taurinum; nam venas aperientia sunt nimis acria, & terrestria, ex Galen.*lib.*5.*simpl.*14. & aloë ex Galen. *lib.* 6. *simpl. tit. de aloë.* primo ordine calefacit: & Plin. *lib.* 27. *cap.* 4. sanguinem vndequaque manantem arcere dicit, & Galen.5. *meth.* 4. Aloë cum albumine oui, arteriam vulneratam conglutinauit. Matthias Lobellius inquit, aloëm foris admotam venas claudere; intus assumptam attenuare, aperire, & sanguinem vacuare affirmat: subscribit Costæus *in Mesuëm.* Verùm hoc dogma priùs à Iacobo de partibus assertum, refutat Manardus *loc. cit.* nam Auicenna contrarium docet, qui 10.3.*tract.*3.*cap.*6. inter medicamenta quæ ad apertas venas bibuntur, aloëm connumerat. De quo argumento plura disceptarunt Vallesius *lib.* 9. *cont.* 3. Fuchsius *lib.* 1. *paradoxor.*1. Ioan Brauus *lib.*2. *de purgand. rat.*7. & alij Hoc si aduertisset Scaliger *in Cardan. exercit.*160.*num.*3. non ita petulanter, Mesuë clypeo munitus sæuiret in Medicos, qui aloëm venarum ora occludere sibi persuadent; cuius argumenta, ex Manardi doctrina facillimè solui possunt.

Pili leporis frigidissimi, & siccissimi sunt, ex Galen. *lib.*9.*simp.cap.*9.*&* 10. sicque conglutinant, & siccitate sua mirabiliter obturant, & carne implent. Sunt qui vrant priùs, sed sine ratione; nam acrius redditur pharmacum: vsta enim acriora fiunt; sic Galen.11. *simpl.* 15. pilos, & lanam succidam vrit, vt acria sicca, tenuiúmque partium reddantur. Nec mireris: nam quidquid à lepore proficiscitur, exiccantis facultatis est particeps, tegmen detractum, sanguis, coagulum, caro, pili, vt latè doctéque Leuinus Lemnius *lib.*2. *de complexionib. cap. vlt. in med.*

Oui albumen, medicamenta partibus adhærere facit viscositate sua, frigiditate inflammationem arcet, partes diuisas agglutinat. Spongiam autem imposuit, nam hæc per se, recens sit, & adhuc mare oleat, siccans admodum est; quare vlcera sanat, ex Galen *lib.*11.*simpl.cap.*56. In hunc sensum Hip.*lib.*2.*epid. sect.*6. *iuxta fin.* ad turbationem alui, ea cum flore æris vsto vtendum consulit.

A Hanc autem, & non lintea linea super medicamentum imposuit, quoniam hæc humidorum medicamentorum partem exiccare solent, quod non facit spongia mollissima, tota poris scatens, & multis amplis vacuis plena, quæ etiam ob mollitiem sese commodiùs sub ligatura, sine partis subiacentis incommodo adaptat, & facultate sua diu persistens exiccat. Ad quartum diem detectionem distulit, vt ampliùs firmaretur glutinatio, quæ in re momenti tanti semper est ob oculos ponenda; qua de causa nec ligaturam multis post diebus solui permisit.

Hoc artificiosissimo, & celebratissimo auxilio, & in sistendo sanguine primas tenente, vt latè refert Fallop. *tract. de vulnerib. cap.*10. curata est citra aneurysma arteria

B hæc: Fit autem aneurysma, auctore Galen.*lib. de tumorib. præter natur. cap.*11. & *lib. de curand. rat. per sang. mis.* 22. *cùm vulnerata arteria, ad cicatricē deuenerit ea quæ adiacet cutis, manet autem arteriæ vlcus, ea neque conglutinata, neque ad cicatricem perducta, neque à carne obstructa.* Huius duæ sunt differentiæ, alia à causa interna, alia ab externa originem ducit: illam proponit Paul.*lib.*6.*cap.*37. quum videlicet sine cutis diuisione cutis aperitur, quod sæpe contingit in alis, inguinibus, & ceruice, ex Auic 44. *tract.*2.*cap.* 16. Dinus causam huius euentus explicat, *in com.* huius tumoris causam, esse sanguinem tenuem, feruorosum, multóque spiritu refertum. Firmant Galen. *loc. cit.* Pareus *lib. de tumorib. cap. prop.* Fallop. *lib. de tumorib. præternat.*14.*&* 15. Ionn. Andreas à Cruce, *lib.* 1. *de tumorib. sanguin. tract.* 2. *cap.* 11. & 12. Dionysius Daca *lib.*2. *de apostemat. cap.*39. Petrus Pigræus *lib.*9. *chirurg. cap.*4.

C Ne ergo hoc periculosum tumoris genus, diuisa arteria superueniat, ex Galeni descriptione, huius medicamenti compositionem paratam semper habere oportet. Hoc, opere ipso confirmauit Petrus de Peramato, *lib. de vacuand. rat. cap.*30. quo loco illustrem quendam virum, præsente se, passum fuisse arteriæ sectionem refert, quod ex vehementi sanguinis eiaculatione, colore, saltu, & pulsu cognouisse affirmat: quare extempore sanguinem cohiberi, vulnus curiosè coniungi puluerem hunc oui albumini mixtum admoueri, strictim ligari, & quietissimè accumbentem contineri cùm imperasset, hoc modo tractatus æger sine aneurysmate sanus euasit. Huic medicamento plures plurima addunt. Almansor *in diuisionibus*

D addit sarcocolam. Auic. turundam facit ex tela araneorum, pilis leporis, subtili cotto, aut panno lini veteris adiecto Vigo *lib.*3.*tract.*1.*cap.*2. *de fluxu sanguinis*, addit gypsum, aut terram sigillatam. Alij lanuginem adhærentem cortici interiori castanearum. Nonnulli gummi arabicum. At Galeni simplicia satis sunt, & aliis summopere præstant. De cuius medicamenti laudibus, consule eruditissimum Trincauel.*lib.*3. *de composit. medicament. cap.*18. *de sistendo sanguinis fluxu.*

DVBIVM XXIX.

Num ad sistendum sanguinem arterialem, præter obturantia, aliáque præsidia, arteriarum

E *sutura sit ex vsu.*

COMMENTARIVM.

S*Anguinem supprimit.*] Plurima esse ad sanguinem arterialem sistendum præsidia, quæ vel à tota substantia, vel manifestis qualitatibus sanguinem supprimere queunt latissimè Galen. pluribus in locis confirmat: explicat Tagaultius *lib.*2. *instit. chirurg. cap.*12. Galenum in hoc præcipiti casu, hoc tutissimo, & facillimo vsum fuisse, res est manifesta; vsurum vel etiam fortioribus, ni morbus huic cederet auxilio: sunt enim multa quæ à proprietate sanguinem sistunt medicamenta, vt lapis heraclitus, hæmatites, & Indicus; hi enim lapides, collo, vel vulneri impositi sanguinem vndequaque fluentem, compescunt, vt *lib.*9. *simpl. cap.*9. *&* 26. retulit Galen. viuâ apis linteo obuoluta, membróque à quo fluit sanguis

ligata, id etiam præstat, referente Nicolo *serm.7.sum.* 1. *tract.4.cap.* 33. Alia crustam inducendo id efficiunt, quippe hanc quoque ceu septum quoddam huiusmodi vulneribus veteres excogitarunt: efficiunt autem hanc tum ignis ipse, tum quædam medicamenta quibus ignea vis inest, auctore Magistro 5. *meth. cap.* 3. sunt enim hæc caustica, ceu ignita ferramenta, quæ escharam efficiendo sanguinem compescunt. Iis ergò vtendum est cogente necessitate summa, & vbi aliis medicamentis immodicus sanguinis fluxus supprimi non possit, & maximè *vbi ex erosione profluuium concitetur,* vt *ibi cap.*4. notat Galen. nam emplastica, & agglutinantia cauticis sunt securiora: quoniam hæc carnem, & vasa exurunt dum crustam generant, qua decidente, pars magis nuda, & cum maiori substantiæ iactura relinquitur, quæ omnia contrario modo accidunt in agglutinantibus. Huius auxilij vsu, incisam in facie arteriam, cæteris non conferentibus auxiliis, & ægro (venis ob immodicum sanguinis fluorem, exhaustis) prorsus deficiente, fuisse vnitam gloriatur Beniu. *lib. de abdit. cap.*49. *Hac ratione tum in pudendis, tum sede ad talem necessitatem sæpe deuenimus,* inquit Gal. *loc.cit.meth. &* 13.*eiusd.cap.*6.*quod videlicet hæ partes, tum propter naturalem humiditatem, tum quòd excrementorum sint canales, ex leui causa putrescant.* Nam exustio, siue medicamentis fiat, siue igne, aut ignitis ferramentis præter id quod inducta crusta intercipit sanguinis profluuium, consumpto & resiccato vitioso humore, qui erosionis & putrefactionis erat causa, erosionem, vel putrefactionem etiam sistit, sicque faciliùs deinde vlcus curari potest, vt luculenter Hollerius notat 3. *instit.chirurg.cap.* 4. Gal. *cit.*5.*meth.* in omni sanguinis fluxu illico digitum super os vulneris imponit, blandè innitens, ac sine dolore comprimens. Latam compescendi sanguinis fluxus historiam, vide apud Paul. *lib.*4.*cap.*53. Is enim auctor *lib.*6.*cap.*37. mirabilem tradit modum sistendi sanguinis fluxum ab arteriis, has enim priùs nudat, deinde acu traiecta duobus funiculis deligat, de quo sistendi sanguinis fluxus modo, agere Aëtius *tetrab.*2.*serm.*4.*cap.*63.*tit.de iis quæ sanguinem sistunt.* Celsus *lib.*5.*cap.*26.*rubric.* 18. Rasius *lib.* 7. *ad Almans.c.*10. Fragosus *de vulnerib. quæst.* 76. Dionysius Daca *lib.*2.*de apostemat.cap.*41. Anton Crucius *lib.*2. *chirurg.cap.*10.

Num autem pro hoc complendo opere, arteriarum sutura, sit vtilis, magna est contentio apud auctores. Quæstioni respondet Nicol. *loc.cit.* negatiuè, quia arteria cartilaginosa est & dura, quo fit vt quamuis diuisa labia iungantur, non coalescant, hócque expresè sensisse Galenum, affirmat, *in lib.* 5.*meth.cap.*3.§. *Neque enim fuere fas est arteria, venæue vulnus: veluti dixerunt, qui nullam à vulnerata partis substantia, naturáque sumi indicationem aiunt, &c.* Sed obstat Guidonis auctoritas, *loc.citat.* in venis, & arteriis suturam concedentis: quod veritatem obtinet, si sola arteria suatur, non autem coniunctim cum carne ipsa, sicut suimus peritonæum cum ipso abdomine; qua ratione, si non per primam, saltem per secundam intentionem agglutinabitur; ex quo patet solutio ad Nicol. argumentum. Adi, si placet, Tagaultium, *lib.*2.*de vlnerib.cap.cit.* & Ioan. Brauum Chamicum Lusitanum, *lib.*2.*eiusd.tit.c.*13. qui de hac re diligenter conscripserunt.

HISTORIA XLIII. GALENI, De arteriotomia.

Arteriotomia, plurimis morbis proficua.

*Monitus per quædam insomnia, quorum duo perspicuè mihi visa sunt, accessi ad dextræ manus arteriam, inter indicem, & pollicem sitam: siuique fluere, donec sponte sanguis resisteret: nam ita somnium præceperat: *effluxit autem non tota libra. Subitò itaque diuturnus extinctus dolor est, in ea maximè parte fixus, qua iecur septo trãsuerso committitur. Mihi quidem hoc ætate iuuenilis euenit.*

A *At minister Dei Pergami, diutino lateris cruciatu laborans, liberatus est arteria in summa manu incisa, aggressus & ipse illud insomnij monitu.*

Porro alteri, cui ex vulnere in malleolo inflicto dissecta arteria fuerat sanguinis quidem cursus haud quieuit, donec ego vocatus totam dissecui: ac medicamento, ex aloë, manna & ouorum albumine, pilis leporis molliusculis, impositis, vsus fuit, curáque aneurysma curatum est vulnus, obducta videlicet arteriæ osculo carne, &c. Galenus lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. vlt.

DVBIVM XXX.

B *Num arteriotomia celebranda. Contra Hollerium doctissimum.*

PARAPHRASIS.

Feriendas esse in plurimis morbis arterias, tribus his exemplis confirmat Galenus. Conglutinatas autem medicamenti superiùs citati ope, illius exemplo confirmat, qui citra aneurysma curatus est. Has secandas esse in summis artubus, temporibus, in omnibus doloribus, qui à calida, spirituosáque substantia originem ducunt, & maximè in membranis, quarum dolor punctioni similis est, ac sensim expanditur, docet *hoc.cap.* Gal. & *lib.*3.*de loc.affect.cap.*8. In vertiginosis, & quibus vaporosus, calidúsque sanguis, & multo spiritu plenus per arterias ascendit profundam arteriæ retrò aures sectionem, faciendam esse docent Paul. *lib.*3.*cap.*1. & *lib.*6.*cap.*4. Auic. 4.1.*cap.*10. Quare Galen. 13.*meth.cap.vlt.* eas secare iubet, quæ callidiores apparent, & maiorem pulsum ex se C præbent. Causa autem cur frequenter in temporibus secantur arteriæ, est quoniam in capitis callidis affectibus, qui ab inferioribus fiunt, aut fouentur, ascensus humorum, aut vaporum per arterias fit, in quibus sanguis magis ebullit, & feruet, vt *lib. de curand. rat. per sang.mis.c.*22. Galen. affirmat numerans ex professo affectus, qui arteriis in capite dissectis iuuantur. Videndum tamen, num per maiores, & internas arterias vapor efferatur; sic enim nihil conferret auxilium, vt *ex cit.lib.*3. *de loc. affect.* perspicuum est: & notauit Franciscus Peccettus Cælestinus *lib.*4.*de ven.sect.cap.*14.*de arteriar.sectione*: & eleganter probat Ferdinandus Mena doctissimus, *in com. cap. cit. Galen. lib. de curand. rat. per sang. mis.*

D Hollerius, summi iudicij vir, & Medicus præstanti mentis acumine præditus, *lib.*1.*de morb.internis, in schol. cap.* 1. licèt arteriæ sectionem in omni dolore pulsatili, singulare remedium esse affirmet, periculosum tamen, vtpote Chirurgis minùs visitatum esse contendit; veterum forsan consilio ductus, qui vt affirmat Galen. *in cap.*22. *lib.de sang. mis.* in earum sectione valde timidi erant, quòd difficulter sanguinis profluuium compesci possit; & si res optimè eueniat, maneat tamen aneurysma quod malum ex vulnerata arteria originem ducit, E vt ait Auic. 44. *tract.* 2. *cap.*6. Deinde Galen. 5.*meth.c.*7. affirmat plurimos Medicos existimasse arterias vulneratas coïre non posse, quia duræ sunt, & cartilagineæ; nam & in externis rebus corpora mollia nullius rei internentu facile iunguntur, at quæ dura, nunquam; neque enim testa cum testa, lapis cum lapide sine glutino coniungi possunt. Ad hæc: refert Galen. *cap.* 22. *de sang. mis.* ex vulnerata arteria nonnullos mortuos fuisse, alios in gangrænas incidisse: quo pacto extollens Auic. huius sectionis periculum, in hæc verba prorumpit: *Et suarum quidem dispositionum minor est, quod ex ea prouenit aneurysma, &c.*

Ab arteriis enim sanguis extractus ob assiduum pulsũ, & tunicarum crassitiem vix compesci potest, quum vulnus facilè nequeat ad cicatricem perduci. Vltimò. Quòd melius si putridam materiam ab arteriis ad venas ignobiliores facta phlebotomia, quam ab his ad illas transmittere; nam putridus humor plus in venis, quàm arteriis abundat: quare arteriotomia euitanda, nam ob maiorem calidissimi sanguinis, & spiritus resolutionem, sectis arteriis,

arterijs, vires fatiscunt. Hæc sunt quæ pro Hollerij opinione possunt adduci.

Verùm non ob hæc repudiandum hoc auxilium est; quia inusitatum, vt contra Holl. rectè Theod. Collado insurgit *lib. de erroribus Hollerij, cap. 7. de dolore capitis, num. 5. & 6.* Sic enim plura præsidia damnabimus quæ multis fuere saluti, ea sunt balneum frigidum in hectico debili, sanguinis missio, & purgatio vsque ad animi deliquium, gelidæ potus ad satietatem vsque & alia, quæ licèt nostro æuo sint inusitata, ea tamen summè commendat prisca vetustas. Harum ergo sectio nonnisi in difficilimis, diuturnisque morbis, qui aliis non cedunt auxiliis, est exequenda: licèt enim duræ sint, & substantia sua durioris tunicæ conglutinandæ difficultatem indicent; non tamen quæ euinci omnino nequeat, nam etiam maiores, quas nunquam ex industria secare licet, consolidari possunt, vt hoc loco ostendit Galen. neque enim hæ ita siccæ sunt, & duræ, vt ossa, & cartilago, immò his longè molliores; quare Auic. 4. 4. *tract. 1. cap. 1.* non esse desperandum ait, quominùs in mollioribus natura, & habitu corporibus, præsertim si paruæ sint glutinari possint. Pericula autem quæ ex harum incisione sequi solent, cautos nos reddunt, ne nisi vrgente necessitate, & vniuersalibus priùs tentatis auxiliis, ad earum sectionem accedamus: quod auxilium in debilibus celebrandum non est; hos enim præstat aliis auxiliis curare, quàm partibus sanguine, & spiritu priuatis, in certum periculum deducere. Denique facta arteriotomia, non intendit Galen. materiam putridam, quæ rarò (ob maiorem siccitatem & puritatem sanguinis arterialis, maius innatum cordis calidum) in arteriis reperitur, exhaurire, sed solùm tenuem, ac pituitosum sanguinem, qui plurimis morbis præstat occasionem, vacuare; qui cùm in arteriis paruis, & particularibus sit reconditus, facta venæ sectione ad venas commeare non potest. In pluribus ergo morbis est exercenda arteriotomia: de cuius vtilitate summa, lege Fernel. *lib. 2. meth. cap.* 18, Menam, *in com. Gal. lib. de sanguin. mis.* Altimar. *lib. de medend. hum. corpor. mal. cap.* 17. Iacchin. 9. *ad Almans. c. 6.* Christoph. à Vega *lib. 2. art. medic. sect. 5. cap. 2. in fin.* Mercat. *lib. 1. indicat. cap. 4. in fin.* Peramat *lib. de vacuand. rat.* 21. Bartholom. Perdulc. *lib. 5. vniuersa medicin. c. 4.* cuius opera nuperrimè Renatus Charterius doctissimus in lucem emisit, & Septal. non siluit *lib. 6. caution. med. num* 171. Firmat omnium voto doctissimus Montaltus, *tract. 15. de cerebri affectibus, cap. 10.* & probat eruditissimus Heurnius *lib. 3. meth. ad praxim, cap. 9. in fin.*

Aduerte tamen, quod in tertio exemplo, Galeno hic euenit, sanguine valde manante, arteriam totam esse secandam, vt *lib. 5. meth. 3.* Galenus admonuit. §. *Sane vinculum magnis quoque venis iniicere interdum cogimur: atque etiam interdum totas præcidere, vtique transuersas. Quippe ita retrahitur ex vtraque parte pars vtraque, celatúrque ac integitur à superiacentibus corporibus vulnus. Tutius tamē est vtrunque facere, & vinculum vasis radici iniicere, & quod deinceps habetur, præcidere, &c.* De hoc modo supprimendi sanguinem, vide Albucas. *lib. 1. chirurg. cap. 23.*

Poteram iis esse contentus, ni me ad finem iam properantem, trium dubiorum explanatio ad pugnam denuò inuitasset, quorum primum est. Cur iecoris, & septi transuersi doloribus, harum potiùs, quàm aliarum arteriarum, sectio vtilis est? Dic, quòd sicut vena interna dextra vtiliter secatur in affectibus iecoris, & septi transuersi; ita arteria ipsi subiecta, vbi per arterias fit humorum ad eas partes confluxus. Sed quoniam ex arteriæ magnæ incisione aneurysma, gangræna, & mors ferè sequi solent, hæc pericula euitabimus, si eius ramos ad summam manum perreptantes incidamus: licèt enim Galen. 13. *meth. 5. & 11.* per venas manus, brachij venas intelligat; tamen hoc loco per summam manum, intelligit illam totius brachij partem, quæ extrema dicitur, quæ in brachiale, postbrachiale, & digitos diuiditur.

Secundum. Si morbi dicti, diutini sunt, quomodo ex calido, tenui, ac spirituoso sanguine originem ducunt? A Dic, quòd ex hoc sanguine diutinus dolor gigni potest, ob diutinam fluxionem, quæ reuulsionem ex arteriis commodè facta mitescit, & cessat, ipsis arteriis prorsus in itinere rescissis, ne fluxioni deinceps pateat aditus. Gal. *lib. 3. de loc. cit.* vertiginosis, quibus vaporosus, calidúsque spiritus per externas arterias ascendit, medetur, totus arteriæ ponè aures adeò profunda sectione, vt medius inter duas partes locus cicatrice obducatur; cuius sectionis administrandæ rationem docuit Paul. *lib. 6. cap. cit.* Sic in hemicrania, & ophthalmia difficili, arterias quæ in temporibus sunt, turgidiores, aut secamus, aut prorsus præcidimus; cuius præcisionis administrationem proposuit Paul. *lib. cit. cap. 5.*

Tertium. Cur insomniis credit, si iis nullam fidem adhibet *lib. 3. meth. cap. 2. in princip.* quo loco insomnia, manifestas esse nugas asseuerat? Dic, Galenum soli insomnio non credidisse, nam rationem vltra insomnium addidit, ex confluxu sanguinis spiritalis per arterias, qui commodiùs arteriotomia, quàm venæsectione auertitur. Num autem insomniis sit adhibenda fides, disputant Macrob. *lib. 2. in somn. Scipion.* 13. Leuin. Lemn. *lib. 2. de occult. cap.* 31. Cælius Rhodig. *lib. 2. lect. antiq. c. 9.* Iulius Cæsar Scalig. *in l. Hip. de insomniis.* Alex. ab. Alexand. *lib. 3. dier. genial, cap. 26.* Santorellus *lib. 7. antepraxis, cap.* 8. Pererius *lib. 1. in Daniel. cap. 4. quest. 2. & 4.* Martin Del Rio *lib. 14. disquisit. magicar. cap. 3.* Picus Mirandula *lib. de prænotionib. 6. cap. 7.* & alij quos referunt Lælius Biciola *tom. 1. horar. subseciuar. lib. 9. cap. 20.* & Hieronym. Nonnius Ramires Olysipon. elegantissimus, *in com. cap. 5. Gal. lib. de sang. mis.*

QVÆSTIO XXXII.

Quòd arteriotomia vsque ad animi deliquiū possit celebrari, vt Aëtius voluit. Contra communem Medicorum sententiam

COMMENTARIVM.

E*ffluxit autem non tota libra.*] Silentio non est inuoluenda egregia, immò albo lapillo signanda dubitatio, quam ego inter omnes nostra ætate longè doctissimos nouissimus propono: num arteriotomia vsque ad animi deliquium celebrari possit. Partis affirmatiuæ habemus strenuum ducem Aëtium, *tetrab. 2. serm. 3. cap. 9. de arteriarum sectione. §. Conuenit autem secare non obliquè, sed transuersim vsque ad os, & membranam caluariam ambientem exactissimè radere, & sanguinis missionem vsque ad animi deliquium expectare, in quibus videlicet & vires robustæ sunt, & dolor vehemens, sic enim sopies accidens symptoma, &c.* Hæc sunt Aëtij verba, quæ licèt ex Seueri doctrina sint deprompta, vera tamen sunt, cùm ea approbauerit Aëtius, & in suos canones transposuerit. Fauet Gal. in contextu, nam ex sectione arteriæ inter indicem & pollicem, sanguis ita euixit abundè, vt quasi æquaret libram, qua quantitate vacuata vel ex venæsectione sæpe animi deliquium fit, sic enim se insomnio monitum, harum sectionem tentasse refert: huius autem auxilij inuentio, fuit admonitio per somnia. Nec dubites: nam, vt refert Augenius *lib. 9. de rat. curand. per sang. mis. cap. 12. in omnibus temporibus, omnibúsque gentibus aliquando Deus plura voluit reuelare, quæ ad salutem humani corporis faciūt.*

Deinde sicut in plurimis venosi generis morbis, sanguis emittitur vsque ad animi deliquium cum vtilitate summa, vt Gal. passim confirmat; sic in copia sanguinis arterialis calidissimi, tenuis, & vaporosi, dolorem sæuissimum facientis, sanguinis missio ex arteriis vsque ad animi defectum, est exercenda.

Contrà sunt plura quæ obiici possunt. Licèt enim ex phlebotomia vsque ad animi deliquium, ea sequantur commoda quæ pluries recensuit Galen. ex arteriotomia hæc sequi non est dicendum; extracto enim in magna copia sanguine arteriali, qui valde spirituosus est, & in quo calor noster perseuerantiam obtinet, vires summè imbecillitari, & fatiscere non est dubitandum. Adde quod priùs,

priùs anima & vita deficient, hoc modo arteriotomia A facta, quam contingat, quæ ex hac vacuatione speratur vtilitas. Quapropter multò satius est, facta phlebotomia vsque ad animi deliquium, feruentem, ebullientémque sanguinem in arteriis impactum ad venas reuocare, quam corpus celebrata arteriotomia purissimo sanguine orbatum relinquere; & maximè cum nullus inueniatur auctor, qui eam faciendam imperauerit: nam Oribasius *lib.7.collect.cap.14.* iubet, ne multa sectio fiat arteriarum, hoc est, ne multum sãguinis, sed quod satis sit extrahatur; quoniam auctore Gal. *l.6.aph.com.27. subita, & multa vacuatio periculum aliquando affert ineuitabile, cùm e vestigio deficiat anima, virésque concidant, nec postea debilitas ita facilè remedium habeat,* vt frequenter accidit in suppuratis, aut hydropicis, in quibus si sectio aut vstio celebrantur; & aqua aut pus copiosè vacuantur, exhaustis spiritibus, mors certa contingit. B

Admittenda tamen est Aëtij, tanti auctoris sententia, quæ vsque ad animi deliquium sanguinem mittendum persuadet, præcipuè si vires adsint, & dolor sit vehemens; is enim mitigatur, extracto feruentissimo sanguine, qui doloris & plurium morborum solet esse causa: nam doloris immanitas multa cogit aliquando moliri temerè. Neque Gal. in vehementissimis doloribus sanguinem mittendum consulens, facit distinctionem, an venam ferire, vel arteriam secare conueniat. Et licèt reperiantur in Aëtij oraculis pleraque ita occlusa prorsum, & in eorundem abdita maiestate recondita, vt nulla ingeniorum solertia explicari possint: tamen ego veritati consonam sententiam hanc amplector, & probo. C

Etsi enim obiici nobis multa sinuosiùs, solertiúsque posse videam, dum pro arteriis legendas esse venas facilè quispiam coniectare possit: tamen hac solutione hoc tantum dubium non extricari, ex eo fit manifestum, quoniam quum prisci his venarum & arteriarum vocabulis promiscuè vsi sunt, aliud negotium agentes de eis sunt locuti; Aëtius autem postquàm de venæsectione latè peregit, ex proposito de arteriarum sectione disceptat, ex quibus vacuandum esse ad animi vsque deliquium asseuerat. Antiquos autem arterias vocasse venas, patet ex Hip. *l.2.epid.sect.5.prop.fin.§. Cui vena in cubito pulsat, insanus, & iracundus est, &c.* & *6.epid.sect.6.text.2.* referente Galeno *in com.* quòd verò vena non solùm ab Hip. sed ab aliis veteribus arteria fuerit appellata, affirmat *lib.6.de placit.Hip.& Platon.c.14.* & *lib.de fœtus format. cap.9.* & *lib.de curand.rat.per sang.miss. cap.22.* probat Augenius *lib.9 de sang.miss.cap.1.* D

Instabis secundò, hanc sententiam non esse Aëtij, sed Seueri cuius edictum tãti æstimandum non est. Responde cum Platone in Charmide, dum sic inquit: *Quid refert ô Socrates, ex quo audiuerim? nil profectò, nec enim considerandum quis dixerit, sed vtrum verè dicatur.* Nam hoc modo plures philuras, *in lib. de composit. medicam. secundùm locos, & genera*, à Galeno ex Archigene, Asclep. Diocle, Mantia, Rufo, & aliis; immò plura capita *in libris de pulsuum doctrina*, à famigeratissimis Medicis conscripta, & ab ipso Aëtio in suos libros conuersa damnabimus: quorum auctorum doctrinam tantopere extollit Galenus, & eam vt verissimam prædicat, & confirmat. E

Placet tamen in huius arduæ controuersiæ solutione, Aëtij mentem explicare hoc modo: non enim ad arteriotomiam facientem animi deliquium, necesse est quòd multus sanguis vacuetur, cùm enim arterialis sit, spirituosus calidissimus, & tenuissimus, si exeat vel in parua quantitate, animi deliquium inducit, quod pro termino huius vacuationis præsupponit. Non ergo vita deficiet priusquàm hæc vacuatio contingat.

Obiecta ita diluenda sunt. Neque enim negamus hanc nimiam euacuationem dissoluere naturam: at sectis paruis arteriis, in quibus non ita elaboratus, ac spirituosus sanguis continetur, non ita debilitari vires certum est: & licèt ita esset, auxilium condemnadum non est, *nihil enim est quod tam magnificè prosit, quod aliqua ex parte non noceat*, sic monente Magistro *lib.11. meth. cap.11. in fin.*

Deinde, non licet facta phlebotomia sanguinem spirituosum, ac tenuem ad venas reuocare, nam præterquam quòd hic sanguis magis in arteriis colligitur, ex Galen. *de fœt.format. cap.9.* quæ cum membranis multis constent, solum à calido humore vt plurimùm tentantur, ex Gal. *lib.6.aph.33.* ad venas sectas remeare non potest; quoniam, vt ait Gal. *lib.de ven.sect.aduers. Erasistrateos, cap.5. sanguis arteriarum tractu temporis calore redditur crassiusculus, atque ita venas inanitas non ita facilè recurrit.* Arteriis autem sectis aneurysma timendum non est, nam paruæ sunt quæ secantur arteriæ. Oribasius autem iubet, ne multa sectio fiat arteriarum, hoc est, ne exeat sanguis in quantitate multa, ne confertim exhaustis spiritibus concidant vires. Galenus deinde hydropicos, & suppuratos, vt debiles, à magnis vacuationibus arcet, nos autem vires robustas supponimus. At hæc pro tanti auctoris tutela sint satis. Nam si antiquorum iudicia, præsertim si illi sint consummati, veluti Aëtius, & alij ab ipso citati, subterfugiamus, errabimus, monente Galeno, *lib.2.de nat. hum.com. 6. in init.* maximè cùm in quæstionibus arduis, liberum sit cuique quod velit opinari, vt docuit Gal. *lib.1 prorrheticor.sect.2.com.36.*

HISTORIA XLIV. GALENI,
De pulsu intermittente

Pulsus intermittentis, sed naturalis cognitio.

Quidam domus magister, qui quòd omnia rectè gubernaret, à domino honorabatur, aliis Medicis accedentibus septimo die sudando indicatus est. Sequenti die cùm pulsum deficere inuenissent, malignam aliquam in corpore affectionẽ latitare, quãquam magnopere deciperentur, putabãt. Exeuntes igitur cum domino ægroti iuuenis, ac mihi casu obuiam facti, postquam & quæ contigerant, & quæ aderant symptomata narrarunt, quidnam significaret id, quod in pulsu præter rationem euenerat, scire affectabant. Tum ipse propinquam esse domum, in qua ægrotus decumberet, audiens, deducẽtibus illis, accessi, atque iuuenis pulsum attigi, dixi pulsum nihil aliud præter naturam aliquando continere, quàm vt solùm deficiat, & à prima ortus origine talem esse, idque scitu difficillimum esse, immò potiùs fieri posse, vt quisquã illud internoscat, nisi omnes omnium pulsuum differentias exactè perceperit. Vt ergo iuuenem, de quo sermonem institueramus, eiusmodi pulsum habere sensi, Medicos hortatus sum, securissimè prorsus à morbo liberatum hominem reficerent; ac postea cùm exiret, & consueta negotia tractaret, eum tangerent, ipsos enim tunc eius pulsum talem reperturos, qualem nunc inuenissent, eò quod is ita sit à natura procreatus, non ab aliqua morbosa causa oppressus: hócque ab eis obseruato, rem sic se habere inuenerunt, &c. Galenus* lib. de præcognit. ad Posthum cap.14.

PARAPHRASIS.

De inæqualitate in vno pulsu, eiúsque differentiis satis multa diximus suprà, *in com. hist. 12.* Necesse deinde esse ad pulsum intermittentem naturalem cognoscendum, omnes pulsuum differentias exactè cognoscere, hoc exemplo retulit Gal. quo docemur, pulsuum rectam cognitionem, ac vtilitatem esse maximam; nam iuuenem illum tanquam maligna aliqua interna affectione laborantem generosis auxiliis, quæ miserè perdidissent, cruciabant, ni Gal. illius cognita sanitate, eum à tanto periculo liberasset. Et quoniam vel ratione facultatis mouentis, vel viarum; vel ratione ipsius instrumenti inæqualis, vel cordis intẽperiei, inæquales huiusmodi differentias, pulsus acquirere tradit Galen. *3. de caus.puls.1.* & *lib.2. de præsag.ex puls.c.4.* ab arteriæ vitio, à prima ortus origine, fieri est dicendum: quod non euenit ex facultate læsa; cùm enim hæc vel ob imbecillitatem, aut multitudinem grauantem contingat, cum absoluta sanitate esse

esse non potest. Neque ex vitio in via, intermittens A pulsus originem ducit; nam tunc esset in arteriis obstructio, cuius occasione morbus aliquis periculosus ex necessitate excitaretur neque ex cordis intemperie inæquali, cum qua vita persistere non potest. Relinquitur igitur, vt instrumenti ratione hoc vitium eueniat, cum quo etiam sanitatem stare posse, res est manifesta. Plures enim ob arteriæ in brachij carpo existentis stricturam in prima ortus origine susceptam, vel etiam ob cicatricem à vulnere pulsu illius brachij omnino carentes, sani viuunt & incolumes; pulsus necessitatem respiratio supplet, cuius, & transpirationis vi cor ventilari, vbique prædixit Gal. Quapropter cæteræ causæ à primo ortu pulsum intermittentem facere non possunt, excepto solo vitio instrumenti, cum quo sanitas & vita persistere possunt. B

Enimuerò si pulsu intermittentis causas rimeris cum Galeno *lib.2.de præsag.ex pulsib.cap.4.* eas omnes lethales inuenies. In ipso enim oriatur facultas, & ab actione cessat, adeò vt cum pulsu intermittente neminem fuisse superstitem affirmet, quando videlicet intermissio diuturna est, trium nempe pulsationum: nam sicuti mors repentina comitatur apoplexiam; sic pulsus intermittens mortem prænunciat, extincto calore natiuo ob ventilationis defectum.

Intermittens pulsus, vel à valida instrumenti obstructione, vel à debili facultate originem ducit. Ab illa causa si oriatur, magnitudinem non amittit, nec vehementiam, nisi obstructionis causa in corde, vel circa ipsum sita sit, tunc enim syncope frequenter laborantem prehendit. Si à debilitate, pulsus intermissio contingat, C languidi omnes apparebunt: inter quos hi sunt minùs periculosi, qui vnius ictus spatium non transgrediuntur; illi verò periculosiores, qui plus temporis consumpserunt, & quantò tempus fuerit maius, tantò periculum grauius, quos quidem tertiæ pulsationis spatium viuo animali transire, non concedit Galenus.

In iuuenibus hic pulsus adeò est lethalis, vt rarum sit vnum vidisse eo pulsu superstitem: quæ intermissio si sit ordinata, inordinata est deterior; illa enim stabilem, firmam, atque eradicatu difficilem causam præsupponit; hæc verò mobilem, & vagam, quæ à natura quandoque superari potest, vt aduertit Saxonia *lib.3.de pulsib.c.103.* in senibus, & pueris frequenter contingit citra noxam. Ratio dictat: nam pueri, & senes imbelles habent facultates; quare mirum non est, si facili de causa in pulsus intermissionem prolabantur. D

Distingues pulsum intermittentem à natura, vel à morbo progenitum, ex aliis signis, quæ vel morbi vehementiam, vel naturam præostendunt. Nam bono habitu si quispiam sit, valeat, & functiones suas obeat, habeátque pulsum intermittentem, eum ex natura euenire iudicabis: malum autem portendit, si à morbo oriatur, sed non certò mortem. Ex his manifestissimè apparet, hanc prædicendi cautionem à Medicis esse obseruandam, ne animo penitus perculso, & veluti commoto, de valetudinis recuperatione illicò diffidant, siquando huiusmodi pulsus sensui occurrat, cùm causæ quidem morbificæ magnitudinem, & ancipitem oppugnantis naturæ luctam denotet, non tamen mortem appropinquantem, nisi plurium lethalium signorum accedat concursus. Hic pulsus in febre pestilenti, morbis melancholicis, cordis palpitatione, & cardiaca sæpissimè visitur citra mortis periculum, & aliquando secundùm naturam, in senibus præsertim, ita referente Amato *3.cent.44.& lib.6.eiusd.72.* quod post eum obseruarunt Othæus *lib.de obseruat.prop.* Argenter. *in com.art. medic.Gal.c.vlt.* Et si Gal. pulsum intermittentem necessariò mortem significare scribit (quod obiicit Argenterius,) id ferè intelligendum est; nam maiori ex parte hic pulsus lethalis est. Cætera de pulsus intermittentis causis, & præsagio. Vide apud Iosephum Struthium *lib.1.art. Sphygmicæ,c.4.* Gregor. Horstium *lib.7.de medic.histor.mirabil.apud Marcel.Donat.cap.8.* Saxoniam *lib.3.de pulsib.cap.99.* Syluatic. *cont.23.* E

DVBIVM XXXI.

Num sudoris abstersio prouocet sudorem. Contra Lemosium, & Cardozum, Medicos doctissimos.

COMMENTARIVM.

SVdando iudicatus est.] Iuniorum clarissimi, de quorum numero sunt Mercurialis, Fonseca *lib.3.de excrement. cap.1.* Ludouicus Lemosius *lib.2. de optim.prædicend.rat. cap.17.* Hip. interpretes *ad text. 26. Hip. 2. prognostic.* Vallesius, Vega, Cardanus, & alij, ita de sudoris nomine, generatione, causis, differentiis, & præsagio luculenter scripserunt, vt nihil de hoc negotio intactum reliquerint. Superest tamen discutienda quædam illustris antinomia, de sudore in febribus detergendo, quam inter alia, ingenio singulari, doctrina nequaquam extrita, vel plebeia, deprompsit in literas Galenus. Is enim summus auctor *lib.8.meth.cap.2.* diariam ex meatuum constipatione curaturus, ad sudoris prouocationem, abstersionem commendat. §. *Iussis igitur propinquis, si quæ guttulæ illi manarent, diligenter abstergerent, ne frigore afficeretur, &c.* Et *lib.5.meth.4.* in hunc vsum madores abstergit. §. *Cùm verò & ministri adeò illi altum somnum fuisse dicerent, vt nec cùm madores eius abstergerent, expergisceretur, suasi ita faceret, &c.*

Huius auctoris mentem confirmat Auic. 1. 4. *tract. 2. cap.13.* dum sic ait. *Et non oportet, vt occupetur in exiccãdo illud quod rorando egreditur, faciendo exsiccationem post exsiccationem: nam illud est occasio ad aliud prouocandum, & multiplicandum, & fortasse attrahit syncopen. Nam eius abstersio addit in ipsum, & eius dimissio restringit ipsum, &c.* & 2. 4. *tract.1.cap.66.de cura mutitudinis sudoris,* eandem profert sententiam. §. *Et sudor quidem quando tergitur, exuberat, & quando dimittitur, abscinditur, &c.* Causam huius euentus assignat Arist. *lib. 2. probl. 13.* quoniam sudor remanens, non abstersus infrigidat, & similiter oppilat poros, & prohibet sudorem. In hunc sensum protulit Mesue *tract.de febrib.tit.de febre putrida,* cùm sic ait. *Et balneentur in frigida, si tolerat virtus: oportet vt alia minorẽtur quàmdiu expediat, donec auferatur absque abstersione; abstersio enim rarefacit, & prouocat.*

Hoc autem placitum esse verum, ex eo fit manifestum, quoniam si sudor abstergatur, mole sua cutis spiracula non obstruendo, noui sudoris prouocat aduentum. Deinde abstersio fit cum frictione euocando calorem, aperiendos poros, & humores à centro ad circunferentiam trahendo, quare frictio ad prouocandum sudorẽ summopere laudatur ab Auic. 17.4. *tract.2.c...* §. *Deinde fac ipsũ sudare, & aperi meatus cùm illis, in quibus calor non sit fortis, sicut cum vnctione ex oleo chamelino & fricationẽ, &c.* Qua in re illud scrutinio dignissimum accedit, quo plurimi interturbantur, quo pacto Paulus medicæ artis scientissimus, celebratissimúsque ita aperta fronte Galeni doctrinam respuat, & condemnet dum *lib. 2. cap. 47. sudores in crisi erũpentes excipiendos esse affirmat, quamdiu satis vacuatum fuerit, adiuuare enim oportet calore mediocri, & quiete, adeò vt neque abstergantur, quoniam alius quoque alium elicit, &c.* Et infra. §. *Cùm verò sudores largiùs eruperint, tunc abstergendo, leuandóque operimenta, leuare conuenit: etenim lassant supra modum excidentes, vt in syncopen frequenter ægros perduxerint, &c.* Si igitur detergendus est, vt non prouocetur, vt prouocetur detergendus non est: nam sudor calore suo cutis spiracula retinet aperta, & ad habitum corporis humorem extrahit.

Videre istam contradictionem inter omnes, eximij medicinæ professores, Ludouic. Lemosius *in com. cap. 2. lib.8.de meth.medend.* Ferdinand. Rodericus Cardozus, *lib. de sex.reb.non naturalib.c. 11.quæst.17.* qui Paulum, contrariam Auicennæ promulgasse sententiam, vel hunc ex toto deerrasse asserrere non dubitarunt: nam in sudore quamdiu calet, abstersionem vetant, nisi cùm timemus refrigerari; quæ opinio à Gal. refutatur, qui abstersione

allici

allici sudorem arbitratur, sic enim ampliùs reserantur pori, & sudori sudor locum præbet.

Grauiter deinde decepti sunt, quoniam citra rationem, Galeni dicta impugnant. Et ne ad libitum eos expugnemus, liceat sic exactiori calculo dubium dissoluere. Abstersio ad sudoris prouocationem est necessaria. Si verò Paulum cum Galeno conciliare velis, dic, Paulum multam & duram frictionem inhibere, quæ ex ipsius sententia, corporis molem deprimit, resoluit, & corpus præ sudoris copia debile ampliùs imbecillitat; quare multam frictionem summopere vetat, ne in syncopen æger incurrere possit. Insuper dura frictio reddit corpora duriora, densiora, & sudori proliciendo valde inepta, ex Galen. *lib.3.de sanit.cap.4.* Galenus autem, & Auicen. lenem & mollem, blandéque humiditates ad cutem attrahentem admittunt; hæc enim efficit corpus rarum, & prouocando sudori aptissimum, ex Galen. *lib.6.de sanit. tuend.cap.7.*

HISTORIA XLV. RHASII, *De syncope*

Syncope, ex nimia vacuatione suborta, alimentis vires recreantibus curata.

R*Ex Albomet, Haly filius, extraxit sanguinem in quantitate nimia, & erat tempore autumni, & bibit vinum, & post somnum sanguis exiuit ad quantitatem trium librarum, ad quem de nocte fui vocatus, & eum syncopisantem inueni: & præcepi mihi afferre quinque* pullos columbarum, quos præcepi optimè præparari, & membra per se separare feci, & in quatuor libris vini odoriferi eos coxi, quousque carnes ab ossibus segregata fuerunt, & multum in decoctione posui de caryophyllis, & cinnamomo, quam decoctionem colaui postmodum, & Regi ad bibendum ministraui, & ante solis ortum loqui cœpit, quam decoctionem triginta diebus sumpsit, & virtus eius ad eum reuersa est, & sanguis in eo fuit optimè restauratus, &c. Rasis* in lib 3. suorum aphorismorum.

PARAPHRASIS.

SYncope à Gal. definitur 12. *meth.c.5.* quod sit *praeceps virium lapsus.* Dicitur autem omnium virium lapsus, licèt propriè cordis, & facultatis vitalis passio existat, quoniam cùm cor afficitur, & perit actio vitalis, cæteræ eius influxu & actione destitutæ labuntur, ac fatiscunt, ex Galen. *lib.5.de loc.affect.c.1.* facultas siquidem vitalis habet se vt forma, & perfectio reliquarum. Est igitur pars affecta in syncope cor ipsum: illius essentia consistit in eo, quòd sit symptoma in genere omnium actionum læsarum, præcipuè tamen vitalium: hoc immediatè ad magnam cordis intemperiem sequi solet.

Syncopes causæ latissimè traduntur à Galen. 12. *meth. cap.5.& 6.1.ad Glauc.cap.14.* Auic. 1.3. *tract.* 2. *cap.6.* in vniuersum autem constituuntur quæ cordis temperamentum corrumpunt, sanguinem, & spiritum, partiúmque substantiam resoluunt, earúmque temperiem vitiant; facultatum namque essentia in singularum partium temperamento reposita est, ex Gal. *lib.1.de præsag.ex pulsib cap.4.*

Præterea syncopes frequens solet esse causa, omnis immodica sanguinis vacuatio, siue ex vulnere, venæsectione, naribus, vtero, ventre, hæmorrhoïdibus, aut ex quacunque alia parte, aut alia ratione contingat. Et non solùm sanguinis excretio nimia syncopen facit, sed quando alij, reprobi licèt humores, subitò & vehementer vacuantur præsertim quando excretiones magnæ sunt, & diu durant; nam *qualibet immodica vacuatio deiicit actum virtutis,* ex Auic. 1. 1. *doctrin.4.cap.2.* exemplo sit, aquæ, aut puris in hydropico, & empyematico vacuatio copiosa, apud Galen. 6. *aph.27.* & 1. *ad Glauc.14.* in his enim

A omnibus vacuationibus plurimi spiritus confertim, repentéque vacuantur neque enim fieri potest, vt praui succi adeò segregentur ab vtilibus, quin maxima humorum, & spirituum copia euanescat, & resoluatur. De cuius causis, lege inter tantos, doctissimum Barthol. Eustachium, *prop.cap.de syncope.*

Syncopes futuræ signa sunt pulsus paruus, rarus, debilis, & aliquando omnino deficiens, ex Galen. *lib.10.meth. cap.3.* respiratio pulsui est similis, viuidus color mutatur in pallidum, antecedunt animi angor, inquietudo, corporis iactatio, extremorum frigiditas. Præsentem ostendunt frigidi sudores, tenaces, & viscidi, per vniuersum corpus, præcipuè tamen circa frontem, tempora, ceruicem B erumpentes, quos syncopticos Medici vocare consueuerunt, de quorum causa *infra* latiùs agemus Mortifera illa facies celeriter apparet, picta ab Hip. *lib.1.prognost. text.8.* mens, omnisque sensus deficit, & ægri mortis imaginem referunt.

Si syncope valida fuerit nullus est remedio locus, sic monente Paulo *lib.3.cap.34.* Ea periculosior est, quæ corde affecto contingere solet; minùs quæ à cerebro; multo minùs, quæ ab hepate læso originem ducit. Pestifera, quæ ab extenuato spiritu, ac sanguine resoluto ortum ducit: exitiosa est sic, quæ ab immodicis euacuationibus proficiscitur.

In præcipiti hoc affectu auxiliares manus adhibere oportet; præ oculis tamen memoranda sententia Galen. est habenda 12. *meth.6.&* Auic. 11. *tract.2.cap.8.in princip.* C qua aduertunt, num æger actu syncope laboret, an tantùm sit paratus incidere in syncopen: in primo casu, solius symptomatis est habenda ratio, quod causæ morbificæ rationem gerit; quum enim vires sunt dissolutæ, eas solùm tueri debemus, vt Galen. docet 12. *meth. cap.1.* cùm præcipua indicatio à virtute sumatur, ex magistro 10. *meth.cap.1.&* 9. *meth.cap.13.* Auic. 4.1. *cap.1.* §. *Et semper sis solicitus de eo quod est magis suspectum, vt est virtus si est valde debilis, &c.* Nam *si quem curare studes affectum, is vacuationem requirit, vires autem extrema imbecillitate laborāt, toto illo tempore quo vires reficimus, eorum quæ affectum sanent, nihil planè ægrotanti exhibebimus: vbi verò eò roboris peruenisse eas coniicimus, vt nihil aut parum ex vacuatione sint lædendæ, tunc est ad affectus quoque curationem accedendum,* vt Galenus firmat *lib.9.meth.c.13.* Si tamen vires dissoluuntur, & virtus constat, à morbo & morbi causa agendorum ratio est sumenda. Si verò D mediocriter vires constant, à morbo & à virtute sumenda indicatio.

Præsente iam syncope, & resolutis viribus, tria sunt Medico peragenda. Primum sanguinis & spiritus resolutionem prohibere. Secundum, vires regeneratione sanguinis & spiritus reficere. Tertium, facultatem vitalem, & animalem excitare, sanguinem & spiritum, ad partes externas attrahendo. Horum primum perficitur aspersione frigidæ, rosaceæ, aut vini adstringentis super faciem; his enim condensatur cutis, & sic effluuium caloris naturalis, & spiritus prohibentur, vt docet E Galen. *1.ad Glauc.cap.14.* & Auic. confirmat 11. 3. *tract. 2.cap. 8. in princip.* tres solùm casus excipiens, in quibus aspersione frigidæ vti non licet; videlicet quando ex succorum cruditate, vel alui profluuio, aut vomitu, vel ex frigiditate ambientis ortum ducit. Si verò *lib. 1. ad Glauc.cit.* Galen. gelida præcipit irrorare in syncope ex alui profluuio suborta: Dic, dupliciter gelidam inspergi posse, vel sensim, assiduè, & paulatim; vel subitò, & affatim: primo modo reprobandam esse certum est, quoniam cutim densat, ad interiora humorem detrudit, & sic refrigerat. Subitò verò inspersam, & ad facultatem vitalem, & animalem excitandam, vtilem esse: licèt enim refrigeret, & humores ad interna reuocet, maior est vtilitas noxa; nam præterquam quòd excitat, ad faciem & partes externas, sanguinem & spiritum attrahit. Tertium, complet etiam gelidæ aspersione, extremorum frictionibus, ligaturis, auulsione pilorum, cucurbitulis, & aliis quæ irritandi, & facultates consopitas excitandi vires habeant.

Secundum

Secundum de reficiendis viribus institutum auctor noster exequendum putauit; nam vires erant ex immodica sanguinis vacuatione collapsæ. Cùm enim priùs ex phlebotomia sanguinem extraxisset in quantitate nimia, & ex hac subita sanguinis ebullitione, merique potu calefaciente, & sanguinem extenuante, caloreque per somnum ad interna retracto, & adaucto, sanguis his de causis ad partem sectam repentè flueret, vel forte ex inepta scissuræ ligatura, vt sæpe contingit, vel ex inordinato brachij motu, subitum & copiosum ex scissa vena concitaretur sanguinis profluuium; & ex hac causa, præcedente etiam venæsectione copiosa, nimis debilitatus & exhaustus, in syncopen incideret, ob valdè lapsum virium robur, ad sanguinis & spiritus regenerationem, vires solùm restaurandas existimauit.

At cùm multa sint, quæ huic vsui sint valde opportuna, nullum vino odorifero est præsidium excellentius àc præstantius: tunc enim temporis potiùs potu, quàm cibo pugnandum est, ægri enim deglutire nequeunt:) nam *facilius impleri potu quam cibo*, ex Hipp. 2. *aph.* 11. & *humidum, aptissimum nutrimentum est iis, qui celeri indigent adiectione*, ex ipso, *in lib. de aliment. num.* 6. per humidum autem nutrimentum, Gal. *cit. aph.* vinum intelligit, quod celerrimè & vniuersum nutrire fatetur, in 2. *lib. aph. com.* 18. *& lib.* 3. *de temperam. cap.* 2. & alibi sæpe: quum citissimè & coquatur, & distribuatur, minima enim alteratione eget. In hunc sensum dicebat Auic. 3. 1. *doct.* 2. *cap.* 8. vinum esse maximum penetratorem. Et Auer. 7. *collig. cap.* 16. tanti laudat in syncope vini potum, vt Sarracenis, licèt lege prohibitum, concedere non vereatur, maximè si sit odorum; quoniam odores spiritus nutriunt & refocillant, vt *in com. histor.* 9. *lib.* 1. fusè retulimus. Licèt in hoc tamen affectu à vino abstinendum censeat Gal. *lib.* 1. *ad Glauc. cit. & lib.* 8. *de compos. medic. secund. loc. cap.* 7. *Si interna adsit inflammatio, aut passio aliqua quæ delirare cogat, affuerit: aut caput vehementius doluerit: aut febris adsit ardens in morbo crudo; magna enim, & quasi insanabilia damna ex potu vini in huiusmodi affectibus eueniunt.*

An verò vinum gelida sit diluendum, potest videri quæstione non indignum. Galenus enim *lib.* 1. *ad Glauc. cit.* in hoc affectu frigida diluit, curans eas, quæ fiunt ex magnis vacuationibus, dissolutiones. E diametro pugnat Galen. *lib.* 2. *acut.* 28. *&* 34. dilutum frigida vinum tonum ventriculi dissoluere affirmans; quare *lib.* 10. *meth. cap.* 3. in biliosissimo iuuene modicè calida temperare iubet. In hac dubitatione ancipiti, Galeni doctrinam sequere, nam gelida temperatum vinum spiritus incrassat, ne resoluantur, cogit humores, & eorum prohibet resolutionem, ventriculum roborat, & diu in ventriculo moratum, arctat repellitque succos, ne in eum irruere possint. Si verò infirmare ventriculum 2. *acut.* asseuerat, non absolutè intelligendum est, nam *in text.* 28. loquitur de vacuis vasis, in quibus ipsum incoctum remanet, cùm ad singulas partes rapiatur illicò. Et *in textu.* 34. de iis loquitur, qui à meraco præter consuetudinem ad dilutum transierunt: in iuuene verò bilioso modicè calida diluit, vt aqua caliditate citiùs penetrans, exhaustum biliosum corpus, & inedia maceratum, quale ibi describit, nutrire queat.

Vini loco, in extrema virium debilitate, possumus vti aqua carnis, vel simplici, vel cum cardiacis permixta, quæ multiplici forma parari solet, vt latè ostendunt Holler. & Mercatus *propriis capitibus de syncope:* & probat luculenter Syluaticus *controuers.* 7. qua auctor hic vsus est, ponens priùs in decoctione vini, caryophylla, & cinnamomum; his enim conditum, & decoctum vinum, fragrantius est, & odore suauissimo cor recreat, spiritus refocillat, corroborat stomachum, iuuat coctionem, & flaccidis viribus mirum in modum auxiliatur, si vera sunt quæ de caryophyllorum; & cinnamomi vi eximia veteres, & aromatum diligentissimi scriptores, vt Paul. Plinius, Matthiolus, Garzias ab Horto, Clusius, Christoph. à Costa, Monardus, Ruellius, & alij plures

A memoriæ commendarunt. Simili modo pro curanda syncope parari possunt epithemata, sacculi, vnguenta, olea, aquæ, & alia cardiaca pro roborando corde auxilia, quæ passim leges apud auctores, qui curationi syncopes proprium caput consignarunt.

DVBIVM XXXII.

Num pulli columbini bonis cibis sint adnumerandi.

COMMENTARIVM.

B PVllos columbarum.] Legebam nuper Galeni *lib.* 2. *de compos. medicament. secund. loc. cap.* 1. *tit. quæ Apollonius ad capitis dolorem ex ebrietate, vel plaga scripserit*, qui pullos columbinos tanquam boni chymi, & concoctu facilis, ad capitis dolorem commendauit, & eò magis cùm multi velint, has aues, cæteras succi probitate antecellere; quare earum carnem, esse ægris, & conualescentibus summopere necessariam arbitrantur, quoniam exhaustos spiritus citissima sanguinis regeneratione instaurant, sanguinem purificant, & vires genitales adaugent: cùm eorum caro facillimè concoquatur, ex Paul. *lib.* 1. *cap.* 82. Quapropter Rasis 23. *continent. cap.* 730. sic inquit: *Pulli columbarum in cibo illius, cuius corpus vacuatum fuerit de sanguine aut infrigidatum ex longo morbo sunt boni, &c.* & infrà. §. *Caro eorum est bona renibus, auget sperma, & sanguinem, &c.* firmat Arnoldus *in regimine, cap.* 29. & Gal. *lib.* 1. *de rat. vict. in morb. acut.* C *com.* 27. eas languentibus propinandas esse imperauit; nam earum caro ad coquendum est facilior, ex ipso *lib.* 3. *de aliment. facult. cap.* 18. & attenuat, idcirco eam inexercitatis commendat, *lib. de attenuant. vict. rat. cap.* 7.

Contrariam sententiam tenent, qui omne columbaceum genus, crassum, melancholicum, excrementitiúmque præbere alimentum sibi persuadent; insuper febres afferre putridas, & capitis dolorem, confirmant, & maximè si æstiuo tempore edantur, & sint domesticæ; nam agrestes illis sunt præstantiores, ex Oribasio *lib.* 4. *ad Eustathium, cap.* 1. Hanc opinionem habuerunt Arabicæ familiæ proceres scientissimi, vt patet ex Auic. D *lib.* 2. *tract.* 2. *cap.* 145. *iuxta fin.* qui columbarum carnem excitare præfocationem vteri, & febres generare asseuerat. Firmat Auer. *lib.* 5. *collig. cap.* 32. qui eam habere superfluam humiditatem prædicit. Quapropter caro hæc, apud Ishac, *cap.* 16. *diætar. vniuersal.* grossi, durique nutrimenti existit. Et *in diætis particularibus, tit. de carne columbarum*, cum Rasio 20. *continent. cap.* 127. *& lib.* 3. *ad Almans.* 10. ac Mesuæ auctoritate, carnem hanc stomacho grauem, & tardæ digestionis esse, sibi persuasit, cum Auenzoare *lib.* 2. *tract.* 7. *cap.* 18. *&* 23. sequuntur Christoph. à Vega *lib.* 2. *art. medic. sect.* 3. *cap.* 10. Ludouic. Mercat. *lib.* 2. *de sanis tom.* 1. *quæst.* 164. *num.* 37. Quare pulli columbini sanginem corruptum generant.

E Pugnantia loca conciliabis cum Costæo, *in com. c.* 24. *Auic. fen.* 1. *tract.* 2. dicente, pullos columbarum recenter natos, præ superflua humiditate crassum & humidum, febribúsque paratissimum præbere alimentum: nam pulli columbarum tam agrestium, quàm domesticarum caro excrementis redundat: praua enim est, & crassior Gal. testimonio 3. *de aliment. facult. cap.* 19. Hoc expressè *loc. cit.* confirmat Ishac. §. *Pulli columbini calidi sunt, & complexione humidi; quamobrem grossum dat alimentum, quod testatur grauitas ad volandum: sed volare inchoantes amittunt illam grauitatem, fitque illorum caro leuior, & ad digerendum acceptibilior, &c.* & Auic. *loc. cit.* idem refert dicens: *in pullis columbarum, qui volare incipiunt, est caliditas & humiditas superflua, & ideò volantes sunt leuioris digestionis, & melioris humoris, &c.* Hi ergo, in florente videlicet ætate constituti, bonis cibis sunt annumerandi. Adde, Rasium *hoc loco* non carnem, sed pullorum

pullorum ius, & decoctum, priùs tamen colatum exhibuisse; hoc enim exhaustum corpus nutrit, nec obstruit aut incrassat. Cætera quæ de huius carnis viribus dici possunt, lege per otium apud Gesnerum, *lib.3.de histor. animal.tit. de columba*, & Ludouic. Nonnium *lib.2. de re cibaria, cap.20.* qui præclara eruditione, ex veterum scriptis, alimentorum facultates graphicè delineat.

HISTORIA XLVI. GALENI, De Syncope.

Syncope ex longa mora in balneo contracta.

Nam mulier quædam lōgum in balneo tempus commorata, frequenter exoluebatur, ob temporis diuturnitatem, & quoniam magna ex parte ligna succendebantur vitiata: verùm non erat hoc mortis signum, cùm causam haberet manifestam, &c. Galenus lib.2.aph.com.41.

PARAPHRASIS.

Hac historia confirmat Galen. non omnes qui exoluuntur de repentè mori, quoniam vitium hoc à causa manifesta originem ducit, nempe balneo, quod cùm fuisset diuturno tempore celebratum, nil mirum si sanguinem, & spiritum dissoluendo syncopen accersat. Balneum enim summè imbecillibus, & resolutis exhibendum non est, ex Hipp. *lib.3.acut.59.* hos enim, auctore Gal. *in com.* ampliùs euertit: quare viribus fortibus præditi solùm lauandi, ex ipso *lib.1. ad Glauc.* 14. Sic in partium imbecillitate balneum negat *lib.11.meth.cap.20.* Nam balneum per patentes poros, minimèque adstrictos, ob suum calorem, innatum resoluit ignem, spiritus absumit, & sic eneruat vires, & debilitat, ex Galen. *lib.3.de sanit. tuend. cap.* 5. Deinde. Ex balneis aliud est largum, aut breue, aut moderatum: hæc enim consideratio qualitati balneorum adiuncta, longè diuersam à dictis parit actionem. Calidum ergo & largum, siccas quidem partes humectat, humidas resiccat, resoluit, & debilitat. Hoc profectò profert Gal. *in lib. 3. Hipp. de officin. medic. com.16. & 17.§. Et sicca quidem humectata debilitatem, & animi deliquium exhibent, quia humiditas viscerum exhausta, ad externas partes per balneum attracta interiora humiditate destituit, ac proinde spiritibus simul, cum ea vacuatis, fit vt animi deliquium accedat, &c.* Quocirca aquæ calidæ ob diuturniorem, & breuiorem vsum contrarij esse effectus videntur; nam longior mora in balneo multùm digerit, præsertim si corpus sit rarum, molle, quale est feminarum, maximè debilium, de quarum classe fuisse hanc ægram est verisimile. Quare balneum largum resoluit, exiccat, & tandem humidum dissipando diutius, ob calidi exhalationem refrigerat: nam balnei vsu pars primùm attollitur, deinde extenuatur, quoniam digerens aquæ facultas humidum euacuat, ex Gal. *lib.6.epid.sect.6. com.5.* Et si calida accedat ægrotantis temperatura, diuturnâ in balneo mora impensè absumit: sic enim calidiora, & squalida corpora plurimùm resoluuntur.

Cum ergo fœmina esset debilis, & ex longa mora in balneo summè debilitata, non est mirandum sic hac de causa incideret in syncopen, quoniam ex longo balneo, ob aëris caliditatem, non paratur bonum refrigerium cordi; quare ipsum sponte sua gliscit, & exardescit, & accedente spiritus ex toto corpore vacuatione, cor exoluitur, monente sic Gal. *lib.de vtilitate respirat.cap.4.* Insuper sicut in graueolentibus specubus, & recens calce oblitis domibus, & ab extinctarum prunarum fœtore suffocamur, ex Gal. *loc. nuper citato, & lib.7.de vsu part.c.8.* & syncopen patimur, quum ex his, caliginosi crassique vapores exhalent, aërem tenebrosum reddentes; quo aëre puro non inspirato cor exoluitur: sic ex lignis nimis

A humidis vapor eleuatur, ex quo aër caliginosus, & opacus redditus, spiritus nebulosos, opacos facit, qui innatum cordis ignem suffocant, & extinguunt.

Denique si per ligna vitiata, ea qualitate venenosa infecta intellexeris, vera propones: sic enim explicat Galenum Conciliator, *tract.de venen. cap. 3.in med.* afferens exemplum illius qui in balneum ingressus, calefactum cum lignis excisis de cauernis serpentum, mortuus fuit ex vapore lignorum veneno infectorum. Hoc etiam modo obiisse quendam narrat Conradus Gesnerus *lib.* 5. *de serpentibus part.* 2. ex Ponzetri sententia. Ex his enim halitus eleuatur alterans, resoluens, & corrumpens spiritus labe dira. Hos curare celerrimè oportet, tum alimentis ocyssimè instaurantibus, tum cardiacis, & alexiteriis præsidiis, eorum instar qui ob venenum syncope

B corripiuntur.

HISTORIA L. GALENI, De Syncope.

Syncope ex vteri affectu suborta.

Altera verò, quàm vteri affectus infestabant, syncopen patiebatur, &c. Galenus* lib.2.aph.com.41.

PARAPHRASIS.

C Antonius Musa Brasauolus, qui Aphorismorū ambages luculenter, vnáque commentum Galeni interpretatus est, per vteri affectus intelligit vteri dolores ex menstrŭo sanguine concitatos. Alij vterinos legunt affectus; de quorum genere esse censentur, quæ longissima & disertissima oratione prosequitur Hipp. *lib.de virgin.morb.ferè per totum*, intolerabilia symptomata, ex insolita, ac præternaturali sanguinis, & seminis retentione, & vbertate suborta recensens. Hac de causa suppresso fœdi menstrui profluuio; & spermatis occlusi, & prohibiti difflari, sicque in venenosam abeuntis substantiam suppressione, eleuatur aura, flatúsue deleterius ex vteri ergastulo ascendens, quæ numerosam morborum struem concitare solet. Cùm enim virgines iam maturæ viro, & nubiles sunt, natura duce sanguis menstruus ad matricis lo-

D cellos, & venas ab hepate refluit, qui cùm ob illarum angusta oscula, quæ nondum patuerunt, aut in fœminis quæ viro orbantur, & ob sanguinis crassitiē erumpere non possit, per venæ cauæ, maiorísque arteriæ propagines, ad cor, hepar, diaphragma, & præcordiorum venas regurgitat, caput & ventriculum concutit; vnde torpedo, fatuitas, mille deliramentorum sortes, difficilis respiratio, cordis pulsus, ventriculi subuersio, nausea, prostratus appetitus, vomitus, ingens fames, cardialgia, cephallagia, timor, mœstitia, formido, desperatio, putredo viscerum, internę inflammationes, horribiles imaginationes, vteri retractiones, cordis compressio, animi deliquium, epilepsia, delirium, & lancinato corde, syncope oriri frequentissimè consueuerunt.

E Mirabilis enim est vteri cum omnibus nostri corporis partibus sympathia; nam *vteri omnium muliebrium morborum causa sunt*, vt diuino quodam oraculo prædixit Hipp. *lib.de loc.in hom.num.* 59. Hunc mirum consensum explicant Gal. *lib.6.de loc.affect.cap.5.* Andreas Laurentius *lib. 7.de re anatomic. quæst.* 11. Cur autem innumerabilium symptomatum aceruus ex vtero originē ducat, si vnica est materialis causa, vnica formalis, seu efficiens, putredo nempe, vnica particula affecta nempe vterus, eloquenter agitat, & soluit Mercat. *lib.2.de virg. & viduar.affectionibus, cap.2.* & inter omnes Thadæus Dunus *lib.miscellaneor. de re medic.cap.9.* appositis exemplis confirmat.

Cùm enim sanguis menstruus retentus, & semē abundans retinentur, cùm sint excrementa, copia lædunt, & à natiuo calore non gubernata ab extraneo facilè corripiuntur, & maximè in vtero, qui est totius corporis cloaca, excrementorum sentina, ac receptaculum.

Accedit

Accedit in nati caloris in fœmineó sexu imbecillitas, putredinis causis non repugnans: ab hac enim parte eleuato spurcissimo, crassissimo, & humido vapore cor feriente, dira, terribiliáque suboriri symptomata, non est, denegandum, quæ rabiosi carnis præsentaneo veneno, sputo suo lethali viscera, officinásque præcipuas prementi similia esse, *lib.6.de loc.cit.* Magister edocuit.

Ex hac ergo substantia, calidissimóque sanguine in vtero retento, ad cuius præsentiam genitale semen, præsertim in feminis temperatura calidis, ætate vigentibus, virginibus, otiosis, salacibus, ac castitatem seruantibus, copiosum excrescit, ac variæ symptomatum myriades repullulant, quæ ex professo citat Aëtius *tetrab.* 4. *serm.4.cap.76.* Cùm enim semine turgentes sint, vterino furore, cerebro in consensum ducto, concutiuntur, qui ipsas reddit garrullas, iracundas inquietas, & ad Venerem maximè procliues, nihilque vel imaginantur, vel loquuntur, quàm de concubitu, & sic frequenter loca pudoris, quorum attactu mirum in modum gaudent, scalpunt. Hinc giluus ille, ac mustelinus virguncularum color, vbi vri, ac prurire incipiunt, & virorum amplexu exardescunt; hinc animi iactatio, febris alba, crebra suspiria, febres erroneæ, mœstitia, anxietudo, syncope, expultrice videlicet facultate ad excretionem turgentis humoris incitata. At hæc omnia cor præcipuè fatigant, quo cum, vteri maximus est per insignes arterias tum spermaticas, tum hypogastrigas consensus. Hinc sæpe lipothymia, respirationis & pulsus priuatio; aufertur enim vtriusque vsus à venenata aura natiuum cordis calorem exoluente.

Sed quæsitum ab eruditissimis, quidnam causæ sit, cur viri casti, pudici, & continentes, in quibus diu retinetur semen, his diris symptomatis non tententur? Respondet insignis Lusitanus, *in com.cap.5. lib.6.de loc.affect. verbo, mulieribus*, quandoque in viris conspici ob retentum semen, aliquid hystericis simile: patiuntur enim anxietudines, vomitus, mœstitiam, deprauatas coctiones, totius corporis algorem, quæ omnia cessant sponte, si ad pristinam consuetudinem reuertantur. Hoc enim pluribus, Diogenis, & aliorum exemplis *loc.cit.* confirmat Galenus. At rariùs his vitiis tentantur, quàm fœminæ: nam hæc vitia improportionalia magis sunt calido, virilique semini; hoc enim plus coctum est; & elaboratum, putredinis causis valde resistens: de quo argumento plura *lib.3.in com.histor.9.* prædicemus.

His tantis, tamque sæuis symptomatis auxiliatur Hipp. Saphænarum sectione, si sanguis menstruus copia lædens, maleficentissima hæc concitet symptomata. Si tamen semen exupe et, cum viris cohabitationem, vt strenuum præsidium consuluit, *lib.de virgin.morb. num. vlt.* nam vteri deliramenta viri consortio conquiescunt, vt nos proprio exemplo notauimus, *lib.2.de praxi medica admiranda obs.* 93. & notabili historia firmauit Gal. *lib.6.de loc. affect. cap.* 5. viduæ illius, quæ ob retentum semen vteri strangulatu vexabatur: hæc enim, cùm inter curandum manibus partes muliebres tractarentur, oborta titillatione, cum labore, & voluptate, veluti per coïtum euenire solet, excreuit crassum plurimúmque semen, atque ita à labore, & molestia liberata est mulier. Habere autem fœminas semen, & generare prolificum, contra Peripateticos validissimis machinis patefaciemus, *lib.3. in com.histor.9.* interim lege Clementem Timplerum *lib.2.Empsychologiæ, cap.6.probl.6.*

Num autem frictionibus, & titillationibus liceat, cogente summa necessitate retentum semen extra vteri claustra elidere, Theologis tractandum reliquo, excussum ab eruditissimo Catrerio *com. ad libros Galeni de loc.affect.* Thomas Sanches, *tom.3.lib.9.de matrimon. disput.17.num.19.* quem sequitur Simon Petræus *consil.* 2. respondet, ad redimendam vitam, fœmina quasi animam agente, seu in maximo periculo constituta, licere semen corruptum extra vteri claustra directè elidere: si enim licèt inanimem, in potentia proxima hominem, vt redimatur mater, ab vteri claustro expellere, cur non licebit semen illud veneficum, omnino generationi iam inutile, sopitis cunctis fœminæ sensibus, & abolita respiratione foras ab vtero directè abstrahere? Sed hæc opinio absurda est: nam extractio hæc seminis citra titillationem, ac veneream delectationem fieri nequit: & hoc modo leges mulctare iubent eas, quæ sola frictione se ineunt, vt probant inter omnes Antonius Gomez *in lib.80. Tauti num.34.* Iulius Clarus *lib.5. receptar.sentent.§. Fornicatio num.21.* maximè cùm plura sint pharmaca semen absumentia, quorum amplam syluam Dioscorides, Auincena 20.3. *tract.1. cap.28.& 29.* & alij proponunt. Hac ratione mastrubatores, qui manu pudendis admota, cum frictione semen proiiciunt, rigidè in diuinis oraculis damnantur, *in cap.* 38. *Genesis. §. Nam introiens ad vxorem fratris sui semen effundebat in terram, & idcirco percussit eum Dominus, eo quòd rem detestabilem faceret, &c.* Explanant eloquenter ex nostris, à Castro *lib.1.de morb.mulier.15.* ex alienis Burcardus *l.17. cap.57.* Angelus de Geruasiis, & Pererius *in com. cit.cap. Genesis*, & nos *lib.3.in com. histor.9.* plura proferemus. Neque argumentum Petræi quicquam concludit, cùm nefas sit, & homicidio proxima culpa, fœtum nondum animam habentem medicamentis deperdere. Sic Hippocratem probum virum periurij nomine infamant, *in lib.de natur. pueri, num.* 4. quoniam psaltriæ consilium dedit, vt saltu septies repetito sex dierum conceptum in terram proiiceret. De qua re plura Syluaticus, *cont.*82. & post eum scitè retulit Castrensis *lib.* 4. *opuscul. quæ ex quibus, cap.6.*

DVBIVM XXXIII.

Num vterus odoribus delectetur.

Galenus in curanda syncope ex vteri affectu suborta, iubet naribus apponere fœtidissima, vtero verò inbet indere odorata, & quæ laxare, ac calefacere queant, sic monet. Gal. *lib.* 1. *ad Glauc. cit.* Auic. 21.3. *tract.4. cap.19.* odoramenti enim adeò amans est vulua, vt hoc cauernulæ vmbilici, seu ori matricis admoto, hæc in alterutram partem conuersa in suum locum retrahatur, & placida mansuetáque reddatur; è contrà fœtida fugit & respuit. Idem, sed vice versa, in vteri procidentia Medici consulunt, nempe odorata naribus, fœtida verò & tetra muliebribus locis adhibere; quæ sanè cuncta argumento sunt vterum odorandi sensu præditum esse, odoribúsque bonis delectatione affici sicut fœdis dolore premi.

Cur verò vterus repentè sursum, vel deorsum ad odores sese præcipitet, velociter eorum esca pellectus, ambiguitatem parit non exiguam. Eam hoc modo dissolues. Vterus est pars viuens, sicque malum & disconueniens fugit & repudiat; bonum tamen, & conueniens prosequitur & amplectitur, si verum est, vnicuique rei naturali, esse à natura insitum, gratis & voluptuosis delectari, ingratis autem & dolorosis angi, & constritari: appetitus enim iste suauissimorum odorum, quo flagrat vterus, animalis non est, sed naturalis. Vt enim iecur, & viscera reliqua, dulcia edullia ad se auidissimè alliciunt, iisdémque summoperè oblectantur, & impinguantur, & nullo sensu gustus respuunt amara, eáque affectu tantùm naturali abominantur: sic vterus ad odores mouetur, graueolentia verò fugit, & auersatur: Adde quod cùm perpetua spirituum in nobis sit concursatio, exploréntque hi, veluti animæ satellites, interna, externáque omnia ad iucunda sese effundunt, & tristia refugiunt. Oblatis ergo iucundis ad nares odoribus, si syncope ex vteri sit præfocatione, augetur præfocatio, vtero, ob neruosam qua constat substantiam, exactissimo sensu pollente, ad iucundos, & quibus delectatur, odores accurrente, & augetur syncope: contra verò ex fœtenti odore, contrahitur, & animi deliquium soluitur. Aliam rationem quære apud Laurentium *lib.7.cont. anatomic. quæst.* 10. & Mercurial. *lib.4.de morb. mulier. cap.* 22.

QVÆSTIO XXXIII.

Quòd vterus propria substantia ad superas partes ascẽdere non possit. Contra Fernel. Eustachium, Laurentium, & Augenium, Medicos præstantissimos.

COMMENTARIVM.

V*Teri affectus infestabant.*] Quum recentiorum doctrina pertæsus, in Gal. prata iucundissima diuertissem, inueni ipsum *lib.6. de loc. cap.* 5. summoperè carpere eos qui putabant idcirco mulierem respiratione priuari in syncope, & vteri strangulatu, quoniam vterus, animal veluti errabundum, sursum ascendens septum transuersum (respirationis potissimum instrumentum) corpore suo comprimit. Nam non solùm illuc, sed nec ad ventriculum ascendere posse, anatomica demonstratione suffultus inibi inculcat, quum obsidentibus partibus multis, variisque ligamentis alligetur.

Fernel. *lib.6. de part. morb. cap.* 16. Galenicam sententiam temnit, & damnat: quippe, ægrotarum mulierum modò querimoniis, modò etiam precibus adductus, hunc sæpè tactu deprehendit, instar globi cuiusdam in ventriculum efferri, eúmque grauiter oprimere. Quo argumento conuicti Eustachius *lib.2. praxis c.*51. Andr. Laurent. *lib.7. contr. anatomic.*9. Horat. Augenius *tom.1. epistol. lib.*12. *epist. vlt.* vterum non solùm ad ventriculum, sed ad diaphragma moueri posse, tenaciter contra Præceptorem contendunt. Nituntur Hipp. testimonio, qui passim *in lib. de morb. mulier.* modò ad præcordia, modò ad hepar, fõtem gratiosi humoris, modò ad cor, ad latera, ad coxas vterum moueri testatus est. Sicut enim vterus seminis appetens, tanto interdum mouetur impetu, vt deorsum labatur; ita nimiùm resiccatus & sitiens, cur non ad originem iucundi vaporis, hepar nempe, recurret.

Qui vterum motu locali ad superas partes moueri posse existimat, is in anatome suam fatetur inscitiã, & Galeni edictis maximè repugnat. Non enim sequor Aristot. *lib.*1. *de generat. anmal. c.*11. §. *Inanes etiam vteri, ac vuluæ sursum adiuncta strangulant, &c.* qui pauca de re anatomica, eáque valde absurda cõscripsit; quare multis demonstrationibus, passim *in libris de vsu part. de anatomic. administrat. & de placitis*, à Galeno conuincitur. Sed hos peritissimos Iuniores miror, in humanorum corporum sectione dexterrimos, qui in hac manifestissima controuersia cæcutientes, à Galeni, veráque, tot sæculis probata sententia, leuissimis rationibus muniti, discedere coguntur. Etenim si dissecta muliere vterum violenter manu, imò ferreis vinculis sursum ad ventriculum trahas, ad os ventriculi eum ducere, quin ligamenta disrumpantur, vix poteris, tantum abest, vt suopte impetu ad septum transuersum ferri posse, sit credendum.

Fernelij verò rationes ficulneæ sunt, & prorsus nullæ: nam si plurimùm descendit, & totus laxatis ligamentis prolabitur, id quidem fit, quia grauis suo pondere excidit: nec exinde inferas, simili modo ad os ventriculi, aut septum ascendere posse. Subinde facilè expendes, magis addictum muliercularum sententiis, quàm rationibus, aut veris experimentis à Galeni monitionibus Fernelium desciuisse: quod enim feminæ deprehendunt in hoc affectu, instar globi cuiusdam, in ventriculum efferri, ex Galeni dictis liquet abundè, vteri substantiam non esse, sed potiùs interiacentes partes sursum ab ipso vtero vehementer compulsas, vel si globum persentias, non vterum, sed tumorem à crasso, flatuosóque spiritu, aut deterrimis nidoribus ab vtero ascendentibus subortum, esse existima, aut distentionem ventriculi inflationi similem, ab eadem causa pronatam: in vterinis enim affectionibus, quum ferè frigidæ sint, multa in vtero, partibúsque superioribus flatuum copia redundat. Ex hac causa globum, sphæræ instar, in ventre aliquando deprehendi, in renum inflammatione aut calculo, affirmant Auic interpretes *in com. cap.* 11. 18. 3. *tract.* 2. *prope fin. Quúmque apostema sit Aldubellati, magnificatur grauitas valdè, & A sentitur grauitas, quasi inflatio in locis vacuis. &c.* Nec refert, quòd dicat Hipp. vteros ad hepar ascendere, ad præcordia, ad septum, quippe non vteri substantiam, sed vapores ab ipso elatos per vniuersa viscera oberrantes intelligas; hos enim ad has, & alias remotiores partes ascendere, cum quibus vterus maximum habet consensum, non ibo inficias. Fatemur quidem vterum naturaliter moueri ad semen, vt id excipiat, retineat, & conseruet ad fœtum procreandum; datum enim à natura est, vt gratum retineat, noxium expellat: non tamen moueri vterum ad superas partes, vt cæteri rati sunt, arbitramur. Neque quòd mulieres ex tristitia in vterinas incidant affectiones, vterum ab aliquo principio moueri comprobatur; nam vertiginosi, epileptici, & quauis animi B ægritudine detenti, ob mœrorem subitum, confestim symptomate corripiuntur: recurrente enim ad cor, visceráque innato calore, ob motum, fit humorum, vaporúmque ingens ebullitio, ex qua facilis fit ad partes superas concursus. De cætero lege Iacobum Fontanum *lib.5. phisiolog. part.*1. *cap.*49. & eruditissimum Rodericum à Castro *lib.*1. *de nat. mulier. cap.*6.

HISTORIA XLVIII. GALENI, De Syncope.

Syncope, ex diutina ante balneum inedia concitata.

C Q*Vidam verò post longum ieiunium in balneo, deficiebat animo. Alteri autem, si vel per horam lauabatur, idem accidebat, nisi priùs aliquid panis sumpsisset, &c. Galenus* lib.2. aph.41.

PARAPHRASIS.

INter plurimas, easque præcipuas nostri corporis partes, ventriculum etiam syncopen inferre posse, hoc exemplo ostendit Galen. vt facilè colligi potest ex ipso *lib.*1. *de caus. sympt. cap.* 7. asserente nullam partem ita exactum habere sensum nec ita cum partibus præcipuis mutuum habere consensum, sicut ventriculus, præsertim ipsius os, quod cor vocant, tum ob alia symptomata, tum ob deliquia, quæ ad ipsius affectiones sequi solent. Hanc sententiam firmat 12. *meth. cap.* 5. dicens: *Mox* D *verò reliquarum partium, quæcunque in consortium affectus, principia secum ex facili trahunt: cuiusmodi est vẽtriculi os, quod ob exquisitum sensum, tum alia symptomata nõ pauca, tum verò syncopas accersit:* & *l.*2. *acut. com* 47. idem repetit. §. *Os ventris cùm vitalem facultatem ad sympathiam agit, syncopas infert, &c.* & *lib.*1. *ad Glauc.*13. §. *animo (inquit) deficiunt, quibus os ventriculi malè habet, aut humorum vitio mordicatur, aut crassis seu lentis, seu humidis, seu frigidis humoribus aggrauatur, &c.* & *lib.*5. *de loc. affect. cap.*5. hoc modo accidere stomachiam syncopen asseuerat.

E Cùm ergo balneum plurimam spiritus substantiam digerat, atque resoluat, vt *suprà, in com. histor.*44. latè probauimus: ob inediam, bilis ad os ventriculi confluens pungat & irritet ipsum, vehementer dolet ab acri, biliosóque humore vellicatum; quare præ dolore dissipantur spiritus, adeò vt in syncopen acerbissimam, ac non rarò in mortem ocyssimè ægri labantur, quam sanè syncopes speciem, vel oboriri citra cordis primarium affectum, vel corde præcipuè læso non est inconueniens. Ob diutinum enim ieiunium, & maximè famescente ventriculo, in hoc tum gigni, tum ad eum, acrem humorem confluere, probat Gal. *lib.*2. *ad Glauc. cap.*1. sub his verbis. *Quidam etiam si pauxillus quidam humor in ventre, & præsertim circa os ipsius congregetur, statim caput dolent; ob id si diutius famen tolerent, offenduntur: augetur enim in ipsis inediam patientibus huiusmodi humorum malitia, &c.* Inanito enim ventriculo, & veluti arescente, humido præ balnei efficacia resoluto, & exhaustis spiritibus, deficiunt vires, & syncope generatur.

Hanc facilè cognosces, si oris ventriculi morsus præcesserit, subsequantur vomitus, nausea, subuersio, gurgulationes, & alia eiusdem naturæ. Quare ex consensu huius membri, syncopen oriri non est dubitandum. Factæ iam syncopæ occurres iis, quæ flaccidum ventriculum, firmare, & roborare nata sunt, quorum amplam syluam passimque inuenies apud auctores, qui *de syncope stomachica* disputarunt. Futuram oblato priùs alimento anteuertes, vt pane exhibito ante balneum, syncopen imminentem ob inediam præcauebat Galen. cuius nutrimenti ope roborata natura, spiritus & caloris resolutionem ex balneisque calore profectam, citra virium dispendium tolerabat. Vel si loco panis aliud offeratur edulium, seu quod stomachum roboret, & ipsius os sigillet, maximo erit ex vsu: nam sub vno exemplo cætera comprehenduntur, auctore Galeno *lib. acut.* 33. *& lib.* 3. *eiusd.* 61. *&* 5. *aph.* 33.

HISTORIA XLIX. GALENI, *De Syncope.*

Quidam ob vitalis facultatis atoniam, & cordis palpitationem, syncope cardiaca correptus subitò emortuus.

Qvicunque verò ex nulla tali causa, sæpius, ac fortiter delinquuntur animo, ij ob virtutis vitalis imbecillitatem hoc patiuntur: sicuti & ille, cui dum exolueretur, cor fortiter palpitabat, derepente mortuus est: non aliter quàm illi qui acutissimis cordis affectibus, quos syncopas vocant, arrepti, subitò intereunt, &c. Galenus lib. 2 aph. com. 41.

PARAPHRASIS.

Ex virium imbecillitate, syncopen cum animi deliquio, & cordis palpitatione oriri posse, hoc exemplo confirmat Galenus: si enim ex aliqua corporis parte vapor consurgat noxius in cor, spiritus vitalis firmitudo labefactatur, & resolutis spiritibus, syncope animal corripitur. Vt hinc discas nudam cordis intemperiem, sicut palpitationem, sic syncopen inferre posse: id profectò nobis pestifera lues indicat, in qua tabidus inspiratus aër, non humores, sed ipsum cordis viscus depascitur, ex qua tandem contagione protinus vitalis vis flaccescit. Quare vsus ostendit perpetuum non esse quod Fernelius profitetur, *lib.* 5. *de part. morb. cap.* 12. omnes videlicet affectus cordis, syncopen inferre posse præter simplicem intemperiem; cuius placitum cùm refutauerit Carterius, *cap.* 4. *de causis syncopes, disp.* 48. *ad libros de loc. affect.* non est cur in Fernelij opinione infringenda ampliùs immoremur.

Deinde qui sæpe, & vehementer exanimantur à causa interna, & palpitatione (conante videlicet natura expellere noxam sensatam) corripiuntur, in iis valde debilis est vitalis vis, ob causas multas; & ob copiam grauantis humoris obruta suffocatur, & extinguitur ex quibus præcipua est concretus in venis sanguis, cuius quantitate nimia spiritus vitalis resoluitur & perit, vnde inopinata mors. A venarum enim interceptione & occlusione, syncopen cardiacam, subitò internecantem emanare, testis est locupletissimus Gal. *lib.* 4. *de rat. vict. in morb. acutis, com.* 23. §. *Venarum interceptiones, appellat oppletiones, quæ à copia oriuntur. Cùm igitur suprà modum oppletæ fuerint venæ, grauari virtutem est necesse, atque in extinctionis agi periculum natiuam caliditatem, quæ ob copiam suffocationi quippiam simile patitur. Oriuntur siquidem epilepsiæ, & apoplexiæ, & syncope cardiacæ. Nempe vno cõmuni Aphoniæ, id est, vocis carentiæ symptomate, symptomata huiusmodi significauit, &c.* Contingit enim aliquando, vt sanguinis copia, non ad cerebrum, superioresve partes, sed ad venam cauam, arteriámque magnam affatim irruat, & mole sua sanguis in his partibus fixus & firmatus, impedito transitu spirituum ad membra, coalescat, & sic calor non ventilatus suffocatur, & extinguitur, vt notabili exemplo firmat Laurentius *lib* 9. *de re anatomica, quæst.* 18. Quemadmodum enim ex multa lignorum strue ignis obruitur, sic innatus ignis sanguinis nimia copia oppressus & conculcatus, marcescit & perit, nisi detracta copia, Hipp. edicto, *infrà in text.* 24. facta phlebotomia præstò succurras.

Imminentem hanc syncopen, ex cordis, quadam veluti compressione, animi deliquio, colore viuido in pallidum mutato, pulsus intermissione diligenter cognosces, quæ omnia à sanguinis coalescentis copia, & grauantis, obstruentisque interna viscera, oriri, Hipp & Gal. prædixerunt. Quemadmodum enim è vena extractus sanguis, spiritibus euolantibus, ac parte ichorosa separata, ob refrigerationem concrescit; maximè si frigidiores, crassique humores, sicuti pituita, & melancholicus humor misceantur, quorum miscella promptiùs ob intemperiem frigidiorem coalescit: Sic oppletis internis venis, & prohibito commeatu sanguinis, & spiritus, calor extinguitur & perit.

Huic malo præsentanea est sanguinis missio: si nimis sit refrigeratum corpus, frictiones prius molles fiant, vt concretus sanguis liquetur; similiter potui exhibenda, quæ concretum sanguinem liquare nata sunt, vt coaguli genera, quæ grumos dissoluere queant, inter quæ præfertur leporinum; denique attenuantia, incidentia, vrinam, aluúmque pronocantia sunt ex vsu. Si verò iam syncope sit præsens, ea sunt præscribenda, quæ *suprà* retulimus medicamenta. Lege eruditissimum Salium c. 4. *de affect. particularib. fol.* 273.

HISTORIA L. GALENI, *De Syncope.*

Adolescens, ob syncopen sudans, à Medico in balneum ductus, protinus emoritur.

Igitur Adolescentem Medicus quidam nuper incipientem, sudare syncopticè, demisit in balneum, tum autem sudoris copia affluente Medicus gauisus est, tanquam exquisitè opportunum tempus coniectasset. Paulò post mortuo agro Medicus à familiaribus, tanquam ægrum interfecisset, accusabatur &c. Galenus lib. 1. prognost. com. 3.

PARAPHRASIS.

Medicum vti prouidentia, optimum esse, Hipp. *in initio prognosticorum* euulgauit: *nam præsentiens, & prædicens coram ægris, præsentia, præterita, & futura, creditur cognoscere amplius morborum causas.* Hæc sanè si obseruasset Medicus hic, culpam interfectionis apud adstantes non meruisset. Similis, éaque elegans extat historia apud Beniuen. *lib. de abdit c.* 53. de Medico quodam, qui in ægro sudore resoluto deficientibus viribus, omni conatu ciendum esse sudorem plurimis medicamentis, data opera tenaciter contendebat, cuius suppressione, corpore euentato, & frigidioribus potionibus exhibitis, æger ad pristinam sanitatem est reuersus.

Sudor alius est diaphoreticus, alius syncopticus; nam alter ab altero est distinctus. Ille enim plerúmque calidus erumpit, referens naturam causæ corpus deuastantis; est enim hæc calida, erodens & mordax, ex qua sudores erumpunt, non quidem facultatis retentricis, aut caloris innati vitio suborti, sed ob efficaciam, & vim causæ corpus in sudorem colliquantis. Synopticus verò, frigidus; ex debilitate enim semper prodit caloris innati, quo deficiente, frigus emanat. Ij verò sunt tenaces, & viscidi, qui per vniuersum corpus maximè circa frontem, tempora, & ceruicem erumpunt: cùm enim calor naturalis suffocetur, & extinguatur, ille qui in partibus exterioribus reperitur, refugit ad cor; sicque hæ innato destitutæ, languent, & substantificam partium humiditatem nequeunt

retinere: manant verò frigidi, quoniam natura, solida A membra gubernans, quæ ab Hipp. calor naturalis dicitur, vel extinguitur, vel proxima est extinctioni, ex Gal. *lib.4.aph.37.* qua propter resoluto corporis habitu euenire protulit, *lib.3.de caus. sympt.cap.2.* frigidorum ergo sudorum causa, caloris est extinctio, earum partium à quibus sudor emanat, ex Gal. *cit.aph.* & Auic. 2,4. *tract.1.cap.71.* Sic inflammationibus internis & febribus ardentissimis, depopulato; & ferè extincto natiuo calore, ab igneo, frigidi erumpunt, ex Auic. 11.3. *tract.2. cap.7.* & propter materiam quæ resoluitur, crassus & lentus apparet, ex Gal. *cit. aph.* quo in loco vbi vehementissimum febrilem calorem in acuta febre, hunc euenire docuit: licèt aliquando propter prauos, & tenues succos in ventriculi tunicis, vel cauitate contentos, eundem exitari dicat, *in lib.7.meth. cap.12.* pro cuius explicatione lege Mercat B *lib.vnico, quæst.3.*

Hæc itaque non aduertens Medicus ille, qui ad prouocandum sudorem, balneum, vtpote humores euocans ad cutem, huic vsui valde proficuum consuluit, resolutionem addens resolutioni, ægrum in mortem præcipitauit, ignorans, hunc sudorem, vt signum, & vt causam esse perniciosissimum: vt causam, quando suapte natura potest resoluere corpora: vt signum, quoniam humorum multitudinem ostendit, quæ frigidissima est, cùm ne à febrili quidem calore mutetur, eritque tantò deterior, quo calor febrilis fuerit maior. Cur autem febre existente acuta, frigidus sudor è corpore exeat, explicat Gal. *lib.4. aph.cit.* Explanarunt postea Ludouic. Lemosius *lib. 2. de optim.prædicend.rat.cap.17.* Christoph. à Veiga, *in com.22. lib.11.prognost.* & eruditissimè inter omnes Steph. Roder. C Castrensis *lib.4.de meteor.microcosmi, cap.13.*

Omnia hæc si vera sunt, & ex facundissima Hipp. & Galeni penu exhausta, valde deceptum fuisse hunc Medicum res est manifesta, quem de fæce Medicorum Romæ degentium fuisse, ipse non dubito. Hi enim erant illi, quorum stupiditatem, & in curandis morbis ignorantiam tantopere in suis operibus detestatus est Gal. & Plinius vbique passim condemnat: nam *lib.de præcognit ad Posthumum*, eorum fraudes detegit: & *lib. 1. meth.1.& 2.* malignitatem patefacit, eósque ignorantes, superbos, audaces, & contumeliosos appellat, quos manè saltationibus præpeditos, vesperi temulentos, & ventre distentos ad curandum accedere asseuerat: *& lib. 1. de dieb.decretor.4.* ipsos tantam habere scientiæ cognitionem, quantam asinum lyræ confirmat, & *in locis suprà citatis* latrones in vrbibus commorantes, facinorosos, man- D cipiorum ritu adulantes, iocis & faceriis tempus absumentes nuncupat. Adeò enim hi erant contumeliosi, vt Galenum relicta Roma Pergamum reuerti compulerint. Desinant ergo Pliniani, ea quæ in Medicos Romanos torsit conuitia Plinius, in Hippocraticos Medicos eiaculari; cùm de illis, & Plinij, & Galeni, concors sit sententia; nam inter illum, & hunc, tantùm interiecti sunt 67. anni: quum Plinius obierit anno 81. Galenus floruerit 143. Quare quos ille vituperat, hic maximè condemnat. Si tamen de inscitia Medicorum, pulchra legere concupiscis, adi Petrum Talpam in suo libello, *de indocto Medico, ferè per totum*, & Ioan Aubrium *lib. de restituenda & indicanda medecinæ dignitate.*

Quapropter hi sudores ex habitu corporis resoluto, & E ex debili retentrice promanantes cohibendi sunt, & minimè prouocandi; nam si hoc feceris, ægros præcipites ages in mortem. Num autem Medicus, vt hic refert Galenus, ob malè administrata auxilia, in ius vocari possit, & pœna affici, disputat elegantissimè ingeniosissimus Rodericus à Castro, inter omnes, *lib.3. de Medic. politico, c.23.* Quorum pseudomedicorum mores adamussim describit acutissimus Benedictus à Castro, illius filius, *in suo flagello calumniantium, ferè per totum*

* *
*

HISTORIA LI. GALENI, *De animi deliquio.*

Ex vacuatione vsque ad animi deliquium, quidam interiere.

Siquidem in sanguinis missione (quam vsque ad animi deliquium faciendam esse, paulo antè diximus, quo flamma in continentibus exmeatuũ clausura febribus extingueretur) non paruum meritò subsequeretur incommodum, nisi opportuno tempore, aut debita mensura fiat. Duos namque in ipsis Mecorum manibus perire vidi, qui postquam animo linquerentur, nunquam reuixerunt. Multi verò, et si non protinus, at postea propter virtus infirmitatem perierunt: quos si quis citra eius resolutionem vacuasset, minimè periissent, &c. Gal. lib. 9. meth. cap. 10. & lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 12.

PARAPHRASIS.

Hanc historiam repetit Galenus *lib.de curand.rat.per sang.mis.cap.* 12. dum sic inquit. *Noui enim ex iis quosdam necessariò ex animi deliquio refrigeratos, ac toto corpore effluentibus madoribus, & aluo rupta, celerrimè morbo liberatos. Vtile est autẽ pulsuum diminutionibus animũ aduertere, tangendo eos, sanguine etiamum fluente, sicut in aliis omnibus, dum sanguis mittitur, facere consueui, ne videlicèt nobis nec opinantibus, pro animi deliquio mors occupet: quod sanè tribus euenisse Medicis noui. Venam secabat eorum vnus mulieri febricitanti, aliorum vterque viro, sed ad tantum animi duxere deliquium, vt vires recuperari non possent.* Hæc Galenus.

Licèt enim ex tempestiuæ huius sectionis vsu nõ contemnendæ vtilitates subsequantur, tamen si intempestiuè fiat, & citra requisitas conditiones administretur, noxas inemẽdabiles facit, quas graphice describunt. Iosterius de Iosteriis, *admiratione 3.de vena sectionis omissione.* Fernelius *lib.2.de ven. sect.17.* Valleriol. *lib. 2. enarrat.7.* Mena *in com. cap.12. lib.de sang. mis. Gal.* & nos *in lib. 1. in com. histor.5.* ex Gal. mente annotauimus.

QVÆSTIO XXXIV.

Quòd syncope, propria cordis affectio, non ex imminutione spirituum, sed ex eorũ repentina aggregatione in corde, tãquam à causa perpetua & immediata oriatur. Contra plurium iuniorum opiniones.

COMMENTARIVM.

Ad *animi deliquium.*] Postquam verò de animi deliquio, & Syncope in superioribus historiis plura delibauimus, non grauabimur hoc loco, pulchra, quæ hinc inde ex priscorum mente aucupati sumus, huic potissimum loco impingere; ex quibus horum effectuum causæ, signa, consensus, & dissensus inter se ad vnguem explorantur. Et primò de Syncope dubitatur, quomodo eam inter proprios cordis affectus numerauerit Gal. cùm potiùs ad cerebrum referenda videatur. Affectio enim ad illud membrum principaliter attinet, cuius actionem potissimùm vitiat & immutat: in Syncope verò, lipothymia, deliquio, seu animi defectu, sensus & motus, qui cerebri proprij sunt, potissimùm læduntur, seu potiùs auferuntur; inde enim animæ defectio, *1. aph.23.& 7.aph.8.* exolutio, & *lib.2.41.* virium, seu virtutis casus nuncupatur *12.meth.cap.5.* Auic. 11. 3. *tract.2. cap. 6.* quod de vitali eius actione intelligi nequaquam potest, quum ea cadente, cessantéque mors potiùs, quàm ægritudo sequatur.

Rursus Si vitalis facultatis resolutionem, siue defectum syncope importaret, nunquam liceret vacuando vsque ad syncopen deuenire: in damnum siquidem virium irreparabile

irreparabile, atque ineuidentissimũ mortis periculum duceretur æger, 9. *meth.* 10. 2. *aph. cit.* quod cauendum omnino Medico est, 1. *aph.* 3. cùm tamen Hipp. & Galenus, vno excepto Auerroë, eam vacuationem, vt proficuam & vtilem nonnunquam commendent.

Præterea. Si quandoque syncope accidit permanente adhuc virtute vitali forti, ex Auic. 11. 3. *cit.* quomodo huius virtutis lapsus defectus, aut casus poterit appellari. Audi Auicennam hoc modo præfantem. *Et quandoque accidit syncope ab euacuatione humorũ, virtute vitali adhuc forti, non est adhuc timendum, &c.*

Denique. In syncope corpus cadit, impoténsque redditur ad sensum & motum, ob deficientes in membris spiritus animales, illarum functionum auctores, corporísque molem rectam, & firmam sustinentes: cùm igitur hi deficiant in membris, ob sui proprij læsionem, & illud proculdubio cerebrum sit, hoc patietur in syncope, & ex consequenti, hæc non erit propria cordis affectio.

Adde. Si lapsus virium, hoc est facultatum, à Galeno definitur, neque eæ in corde omnes simul continentur, sed vnaquæque ex principibus in suo principali membro, cur saltem cordis solius proprium huiusmodi symptoma dicetur?

Deinde. Contra causas à Galeno assignatas, multa, eáque non inualida cogunt aliter asserere fundamenta: nam in causis assignandis huius affectus ambiguitatem, & difficultatem inesse putat doctissimus Costæus, *in com. cit. cap. Auic.* quoniam cum hoc auctore, Galenus eas tumultuariè appunxisse visus est. Nam si de immediatis, vt iuniorum peritissimi loquuntur, sermo sit, vna tantùm est, subita nempe spirituum retractio. Si de mediis, innumeræ ferè aliæ sunt, neque indigniores, tam internæ, quàm externæ. Ergo vel vna tantùm erat tradenda, vel non omittendæ reliquæ.

Ad hæc. Ab intenso calore funduntur & dissipantur spiritus, à nimia frigiditate densantur, & extinguntur; ab ingenti frigiditate suffocantur, à siccitate immodica absumuntur. Igitur excedens intemperies potiùs impedit spirituum recursum ad intima, & in eisdem aggregationem omnino requisitam ad syncopen, quàm iuuet, aut efficiat.

Vrget etiam argumentum hoc. Si illius causa potest esse valida intemperies, cur non promouetur ab ingentium ardentium febrium calore, nec ab intensa hecticarum siccitate? Cur in colico dolore ex vitrea pituita omnium frigidissima, in extrema ambientis frigiditate, vt plurimùm non cietur.

Facit & illud. Cùm vires innato calore consistant, operentur, & potissimùm quidem in spiritibus fundentur, quos aut animam esse dixit, *lib. de vtilitate respirat. cap.* 5. aut organum, cur ad spirituum vitium non deficient, labentur vires ipsæ, & syncope concitabitur, alterato videlicet spiritu ipso, deperdito, vel digesto. 12. *meth.* 5. demum oppresso, aut suffocato, vt in virulentorum animalium morsibus, pestifera aura, venenosis affectibus accidere referunt auctores omnes: iam venenosæ materiæ nihil illorum efficere possunt. Igitur nec syncopen promouere, quum non suffocent, nec alterent: nec enim quantitate agant, nec possint destruere sine præuia alteratione, quum semper corruptionem præcedat alteratio, vt Aristoteles prædixit *lib.* 2. *de ortu & interitu, cap.* 1.

Vltimò. Malum hoc induci non potest, nisi adsit in corde spirituum defectus: sed in phlegmone, erysipelate, & aliis tumoribus internis spiritus non deficiunt nec dissipantur, quin potiùs vniuntur & conculcantur interiùs, tum quia validè aliquando trahuntur, vt in lipyriis accidit, magna iecoris, & ventriculi inflammatione, 1. *ad Glauc.* 14. vnde frigent extrema 4. *aph.* 48. *& lib.* 7. *com.* 1. tum quia ab obstructione tumorum ad circumferentiam fundi prohibentur. Igitur Maioris veritas ex eo patet: nam spirituum defectus perpetuò concurrere debet, vt syncope excitetur; quoniam si internus spiritus dissipatus non sit, ita vt in quantitate debita pro cordis functionibus non subsistat, quorsum ille qui

A in partibus extimis, & corporis ambitu consistit, ad intimas statim confluet, & in corde subitò aggregabitur.

Tam anceps, & arduum est argumentum hoc, vt ad eius explicationem plurima animaduersione opus sit. Supposito, quod animi deliquium in communi, virium lapsum, seu imbecillitatem importet: cùm varij sint imbecillitatis gradus siue differentiæ, secundùm magis aut minùs differentes, pro illarum varietate tradiderunt auctores aliqui, & non infimæ notæ viri, in suis *libris, de curandis morbis cap. de Syncope*, varias deliquij species, quibus nomina imposuerunt, quæ apud Hip. & Galenum frequenter reperiuntur, vt animi defectio, lipothymia, exolutio, subitus, seu præceps virtutis casus, & syncope, quibus, vt aiunt, diuersæ huius mali species significantur, de quorum classe sunt Altimarus, Massaria, Hollerius
B Duretus, Mercatus, & si qui alij *qui aphorismorum oracula* interpretantur. Sed insufficienter quidem nominibus illis distinguunt deliquij differentias, & tam multas constituunt, cùm idem prorsus sint animi defectio, lipothymia, atque exolutio: idémque omnino subitus virtutis casus, & syncope, quidquid clarissimi Auic. interpretes, Gentilis, Iacobus de partibus, & Vgo, duo hæc videantur separare, dum imitantes Auic. faciunt caput priuatum, *ae subito virtutis casu*; nec enim inter hæc duo, discrimen aliquod apud Gal. inuenitur, vt constat ex locis, vbi de hoc symptomate agit. Lipothymia verò seu animi defectus à syncope manifestè distinguitur, 2. *aph.* 41. 12. *meth. cit. & 1. ad Glauc.* 14. nam licèt huiusmodi affectus, eiusdem essentiæ & naturæ esse videantur, ambóque sub animi defectu, deliquio, siue exolutione in com-
C muni comprehendantur, lipothymia in specie mitior est, syncope acutior, grauior, & longè periculosior, ex Gal. *vbi suprà.* Addit Aëtius *tetrab.* 2. *serm.* 1. *cap.* 101. in eo etiam differre, quia deliquium vigilantes tantùm inuadit, & citra sudorem; syncope verò dormientes, & omnino cum sudoribus præter naturam, quos syncopticos appellant, quíque non aliunde eueniunt, quàm ex symptomatis magnitudine, ratione cuius deficit retentrix membrorum, & sudor ille prouocatur. Auer. autem hoc discrimẽ non aduertens, syncopen cum lipothymia confudit, & sic 7. *collig.* 8. detestatur vacuationem ad animi deliquium, arbitratus Gal. ita euacuando, ægros ad syncopen ducere, quod nusquam ipse, aut Hipp. affirmauit.

His iactis, illud etiã præsupponere debes, quod quam-
D uis syncope 12. *meth.* 5. definiatur à Gal. præceps, hoc est subitus, siue repentinus virium lapsus, & vires quidem ipsæ, ex eodem *ibidem, & cap.* 1. *lib.* 11. tum in spiritibus sint positæ, tum in partium solidarum, carnosarúmque natura, hoc est, debito temperamento omnium partium totius, & potissimum trium principalium à quibus gubernatur corpus: ad vnum tamen cor tanquam propria passio dicitur pertinere; in corde enim cùm præcipuè vita, & vires collocentur, vtpote quod innatum calidum, vitæ nostræ fundamentum in se continet, & in toto conseruat, illius vi, quæ radix est cæterarum, ad id syncope referenda: cuius vi potissimùm labente, reliquas omnes subitò, ac repentè collabi est necesse, non è conuerso: quod ad syncopen requiritur, ad differentiam aliorum affectuum,
E tam cordis, quàm totius, in quibus vires etiam, sed paulatim deficiunt, quia à corde (vt inquit Gal. *lib. de vsu puls. cap.* 2. & 3.) non ab aliis, cæteris membris, vitalis caloris, virtutísque influxus accedit, quo durante, actiones suas perficiunt, temperiem seruant, roborantur, & reuiuiscunt: cùm vitalis facultas sit velut actus, & perfectio cæterarum, *vt lib.* 5. *de loc. cap.* 1. *& 7. meth. vlt. & 2. acut.* 47. dictabat Galenus; & licèt eæ in solo corde non contineantur, sicut nec omnes principes facultates, dicitur tamen vitium hoc, lapsus virium in plurali numero, quia in eo, non vna, sed omnes virtutes labuntur. Primùm tamen & maximè illa cordis, & eius consensu cæteræ, quas regit & conseruat: vnde ad membra alia nonnisi consensu quodam censetur pertinere; ad cor ipsum, radicaliter. Porrò quia ex operationibus, robur & debilitas facultatum deprehenditur, & labefactata vitali in omnibus læsio sequitur, nõ solùm in pulsu, sensu, atque motu voluntario,

sed & in naturalibus functionibus defectus, ac imminutio sentitur in deliquio, magis & minus proportionabiliter ad pulsus læsionem. Quoniam verò in syncope, vtpote quæ fit à validissima causa, vehemens datur illius destructio, præter exiguum, languidum, tardum, rarum, & insensilem pulsum; nihil prorsus sentit ac mouetur patiens; denique omnino ferè virtutes cadunt, inde enim syncope, hoc est concisio, ab auctoribus nuncupatur. In lipothymia verò, siue animi defectu, quamuis cadat etiam homo, & pulsus aliquantulum deficiat, non vsque adeò tamen ad extremum illum diminutionis gradum peruenitur; loquitur enim adhuc æger, præsentes agnoscit, & sentit vires deficere, se tamen sustinere nequit; vtrobique ob animalium spirituum defectum, quos in se retrahit cerebrum consentiens ad cordis læsionem: deficiente namque facultate, & spiritu vitali in corde, necesse est etiam deficere animalem in cerebro, & in ipsum continenter secundariò affici; primariò namque cor læditur & principaliter, quanquam ex sensus, & motus defectu, quia actiones sunt nobis magis manifestæ, hominem animo linqui coniiciamus; quoniam facultas animalis, cùm imbecillior sit, 2.*aph*.29. & vtatur spiritu tenuissimo, facilè, promptéque resoluitur.

Memoria itaque tenere debes, ab innumeris ferè causis, (de quibus Gal. *à cap.* 3.12. *meth. vsque ad* 8. *&* 1. *ad Glauc.* 14.) syncopen concitari, quas in compendium veluti redegit Auic. *vbi suprà*, tam internis quam externis occultis, & manifestis. Ab immodica enim excretione promouetur, seu benigni sit, seu noxij etiam humoris, 6. *aph.* 27. per sudores, alui profluuia; ex vehementi dolore; excedentibus animi affectibus; praui succi alimentis; vteri strangulatione; eleuata aura venenosa ad cor, eius natiuum ignem exoluente; ex humorum obstruentium multitudine, maximè si cum impetu ad cor, & thoracis partes ferantur, vt nonnunquam ante epilepsiam, & apoplexiam contingit; & doloribus internis.

Fit etiam à valida intemperie; continui solutione; tumoribus præter naturam calidis, & frigidis; ab æstu, frigore ingenti; aut quauis alia insigni alteratione, facta ab euidenti, aut occulta qualitate, qualis est venenosa: siue ab externis adueniat, vt fœtido aëre, corrupto, & pestilenti; terris, cauernis, ferarum morsu, aut propinato veneno: siue interiùs sit genita, vt ex corrupto semine, retento menstruo. Accidit etiam ex balneo, nimia corporis raritate, bilis agitatione ad ventriculum, plerúmque in accessionum initiis, nonnunquam in statu; quibusdam inclinante febre; quandoque in acutis malignísque febribus; denique ab omnibus concitatur, quæ partium substantiam dissipant, spiritum aut temperamentum euertunt, siue à tota substantia, siue manifesto temperamento, seu quouis alio modo id efficiant.

Sed cùm tam multæ causæ huius symptomatis assignentur, nec omnes primò, & sine medio in eius productione agant, dubitant auctores, num in aliquo genere, vel pluribus comprehendi possint, quibus conueniat primò, & immediatè vires ipsas subitò prosternere, & syncopen inducere. Sed quoniam tractatio de syncope est valde implicata, vt ait Mercurialis *lib.2.praxis*, *cap.* 10. ideò varij variè respondent. Vidus Vidius *lib.*7. *de curat. membrat.cap.*4. Mercatus *lib.*2. *de morb. internis*, *cap.*10. & alij, putant ex triplici capite vires concidere, & vniuersas syncopes causas ad tria genera reuocari: vel quia grauatur nimiùm, opprimitur, aut suffocatur calor innatus: vel quia absumitur, perit, & dissoluitur spiritus: denique vel quia præternaturaliter alteratur occulta, aut manifesta aliqua qualitate, & ineptus fit ad sustinendas vires, actionésque obeundas. Priori genere causæ, nempe suffocantis, comprehendunt syncopas, quæ paroxysmi initiis eueniunt, vteri præfocatione, comitiali, apoplexia, in multitudine crudorum humorum ventriculum grauantium, in doloribus, & inflammationibus, vel aliis magnis tumoribus internis, in magno timore, vehementi tristitia; in omnibus enim innatus calor cum spiritibus præ multitudine materiæ obruitur, & ob ventilationem prohibitam, veluti flamma ex superimpositis multis lignis suffocatur.

Ad secundum genus reducunt syncopas ex ira, vehementi gaudio, immodicis vacuationibus, tam ab arte, quàm natura factis: externarum partium doloribus, colliquantibus febribus, diuturnis vigiliis, immodicis exercitiis, balneo, vehementi æstu; demum & quæ ob nimiam corporis raritatem, & spirituum tenuitatem contingit.

Ad tertium pertinere aiunt, quæ ex veneno accidunt, fœdis odoribus, praui succi alimentis, humorum corruptela, nimia frigiditate ventriculi, aut ambientis, vel calore etiam non multùm dissoluente, in quibus alterantur præternaturaliter spiritus, & qualitatem acquirunt, naturæ & eius actionibus aduersam, siue interim dum generantur, siue postquam geniti sunt, vnde necesse est labi & deficere vires, quæ in spiritibus ipsis, & partium temperamentis consistunt.

Alij prædictas quidem causas admittunt, suffocantes, alterantes, & corrumpentes calidum ipsum innatum, & spiritum: at vnam inquiunt, corrumpentem nempe, sine medio agere, & perpetuò concurrere ad syncopes generationem. Primò, quia si in eadem quantitate spiritus in corde seruentur, non verò corrumpantur, euanescant, & deficiant, quæ subsequitur necessitas, vt ad cor repentè ex toto confluant, subitóque fiat in ipso spirituum aggregatio, quæ perpetua est, & immediata huius symptomatis causa?

Secundò. Spiritus præterquam quòd substantia est tenuissima, vaporosa, leuissima, & mollis, 6. *de vsu part.* 10. *& lib. de vtilitate respirat.cap.*5. atque adeò facilè resolubilis, & quolibet momento quantitate euarians, 11. *meth.*) vt seruetur, & duret, refrigerio indiget, ac ventilatione: cùm verò præsente causa suffocante, dictis commoditatibus priuetur, nec inueniat spiraculum, necesse est minui, perire, extingui.

Tertiò. Impossibile videtur, spiritus propter sui tenuitatem, calidam, & purissimam substantiam à vehementi causa citra propriam corruptionem alterari: sed syncope excitari non potest, nisi ab alterante causa magna, & vehemente. Ergo etiam cum hac coucurrit inaniens, & corrumpens. Hoc putant significare Galenum, dum inter alterantes causas, materias quoque venenorum enumerat, quæ cùm à tota substantia agant, & vires habeant, humanas superantes, præter alterationem, destruent & corrumpent spiritus secundùm substantiam ipsam; ac proinde siue à suffocante, seu alterante causa præceps virium lapsus oriatur, ad vnam corrumpentem, tanquam magis immediatam referenda est. Ob id enim Galenus 12.*meth.*4. in qualibet syncope vinum exhibet pro reparandis spiritibus; & nos contusis, distillatitiis, & odoriferis vtimur. Quod si aliquando prohibet, non vtique fit ratione affectus, sed ob suffocationem ex ingenti plenitudine, aut insigni inflammatione, à qua plerúmque oritur; vnde syncopē definiunt, præcipitem virium lapsum propter spirituum imminutionem, & eorundem repentinam aggregationem in corde.

Si verò obiicias Galenum, 12. *meth. cap.* 5. quo loco illa tria causarum genera tanquam distincta adducit, & alterantem veluti diuersam à corrumpente manifestè proponit scribens disiunctiuè, *ægrotantes tum animo linqui, tum etiam mori, aliàs spiritu ipso deperdito, aliàs alterato, aliquando ex parte digesto, non rarò hæc vtraque perpesso, &c.* ac si spiritibus solùm præternaturaliter alteratis, ac proinde & conculcatis, siue suffocatis, absque corruptela & defectu syncope inducatur.

Huic obiectioni firmum præbe responsum, quòd quamuis alterans causa separetur aliquando à corrumpente, & possit quidem spiritus citra sui corruptionem alterari, à leui remissaque causa, nequaquam tamen à valida, qualis ad syncopen excitandam requiritur, ac proinde dicendum, in eius generatione perpetuo coincidere cum alterante destruentem; nec Galenum disiunctiuè loquentem significare oppositum, quia per alterationem ibi

ibi non intelligit simplicem, & à corruptione separatam, quasi alterentur spiritus, sine eo quod corrumpantur, sed per alterantem causam innuit etiam corrumpentem, quæ per mediam, & præuiam alterationem corrumpit, ad differentiam aliarum, quæ sine alteratione, de qua sit curandum, inaniunt & destruunt spiritus, cuius generis sunt suffocantes, & alterantes causæ. Nam licèt secundùm Philosophum, *in lib. de ortu & interitu*, semper corruptionum præcedat alteratio, atque ita non possint spiritus suffocatione, aut euacuatione corrumpi, sine præuia aliqua alteratione: ea tamen ex vsu non est, aut principalis, & ad quam sit opus dirigere remedia; non enim suffocantur spiritus, quia alterantur, sed è contra alterantur, & subinde corrumpuntur, quia suffocantur, vel euacuantur. B Vbi verò fit mentio de præuia alteratione, qua corrumpuntur spiritus, tunc alterans causa ex vsu est, & principalis, cui reluctari oportet.

Cæterùm opposita sententia est vera, quam Galenus *dictis locis* expressit, syncopen in genere tripliciter fieri, nempe vel à multitudine suffocante, vel ab inaniente causa, vel denique ab insigniter alterante. Et posse quidem à singulis induci, nec omnino requiri spirituum defectum, suadetur.

Sicuti vires constant, & seruantur robustæ, cùm spiritus potissimùm inculpati reperiuntur, ita vbi vitium aliquod contraxerint, necessarium est vires ipsas detrimentum suscipere, deiici, ac labefactari, proportionabiliter ad vitium: atqui spiritus possunt ab aliis causis insigniter deprauari, ineptique fieri ad naturæ functiones, & vires C robustas seruandas, sine eo quod corrumpantur, minuantúrue. Ergo deiici, ac prosterni potuerunt vires, absque spirituum corruptione, & per consequens, &c. Minor ostenditur, quia oppressus & suffocatus spiritus, nec cordis functionibus debitè inseruire potest, nec præ multitudine obstruente per arterias diffundi, & vim, calorémque excedentem per membra deferre, quo totius corporis temperamentum, & vires seruantur; vnde vitiosum fit, & improportionatum instrumentum, nec minùs si præternaturaliter alteretur: *nec enim quicunque calor*, dicebat Galenus *lib. aduersum Iulianum, ad fin. est operantis naturæ instrumentum, sed qui maximè commensuratus.*

Quod verò suffocentur spiritus, & deiiciantur vires, citra illorum defectum ac imminutionem, ex eo constat, quia aliquando eadem prorsus censenda esset imbe- D cillitas per aggrauationem, atque ea quæ per inanitionem fit, cùm tamen sint longè diuersæ, & diuersimodè curandæ, hæc adiectione, illa vacuatione, 2. *acut.* 48. & 12. *meth.* 2. tum quia in magno & repentino timore, in vehementi subitáque lætitia, nulla præcedente inaniente causa, subitò spiritus ex toto confluunt ad cor, atque ex sola eorum & sanguinis aggregatione, suffocatio inducitur, & syncope.

Quòd autem etiam sine destructione sui, nonnunquam alterentur, comprobatur, sanguinis & aliorum humorum exemplo, qui sæpe non peccante quantitate, peccant in quali, & vitio insigni proprias formas sine sui corruptione sustinent. Nec obstat, spiritus quia tenuiores, faciliùs destrui & corrumpi, quia etiam in humorum alteratione arguitur vehementior causa, & multò E maius vitium.

Insuper negari non potest, spiritus, sicut reliqua omnia præter ignem, posse putrefieri, 4. *metheor c.* 1. *ad med.* cùm enim ex sanguinis vapore, & inspirato aëre generentur, nutriantúrque 6. *de vsu part.* 17. & 7. *de placit.* 3. & alibi passim, nihil mirum, si quocunque illorum putrefacto, putrefiant & spiritus: inde consurgit diaria putrida, quam nos admisimus secundùm probabiliorem sententiam, *in lib.* 1. *in com. Histor. vltimæ*, Sed in tali febri, quantumuis diaria pestilenti, & syncopali, non iungitur necessariò spirituum defectus, & corruptio. Igitur. Probatur assumptum, quia nec aër ipse cùm tenuior sit spiritibus, praua illa, aut fortè maligniori qualitate affectus necessariò inanitur, vel deficit in quantitate, quin ipse pestilens ac vitiosus inspiratur, & ab eo intra corpus inficiuntur spiritus, & humores. Quare. &c.

A Nec verò fundamenta in contrarium adducta prorsus euincunt admittendum esse in omni syncope spirituum defectum, & concursum destruentis causæ. Non primum, quia sicut natura ex innata doctrina, spiritu & sanguine ad affectam, dolentémque partem solet accurrere, ex Gal. 5. *aph.* 53. scilicet vt ei opem ferat, & mali causam expellat, ita id multò celeriùs, & vehementiori conatu exequitur, in malis cordis, omnium membrorum nobilissimi; atque adeò vbi illud insigniter afficiter, subitò ex toto spiritus emittit, repentéque aggregat in corde ipso, vt principalissimum hoc membrum, spiritus & calorem innatum simul cum vita tueatur, & seruet, licèt non raro ex tali subsidio, & aggregatione, destructio potiùs, & maius malum, imò & nonnunquam interitus, vt in nostro symptomate accidit, epilepsia dolente parte, &c. sequantur: non tam ex intentione naturæ, quæ bonum perpetuò exoptat, & nunquam suo scopo fallitur, quàm ex operis errore, quia plerumque inter operandum labitur, & artis correctionem expostulat.

Ad secundum, non negamus spiritus diu suffocatos & oppressos, diminui tandem, extingui, & perire: sed quia vbi primùm suffocatio fit, materia impetuosè fluente, vt in syncopali humorosa, & similibus quam primùm spiritus attrahuntur, & syncope adducitur; absque illorum diminutione aliquando fieri putamus, etiam quando suffocatio antecedit aggregationem: nam vbi subsequitur, (quod contingit in syncope ex timore, atque mœstitia) ostensum est; quia causa corrumpens non præfuit, nequaquam spirituum defectum præcedere, nec iungi necessariò in omni alteratione etiam insigni: quamuis non inficiemur à maligna, deleteriáque qualitate, qualis est venenorum, spiritus vt plurimùm lancinari, breuiter in halitus dissolui, & extingui, & per dissolutionem sycopen fieri, vt in pestilentibus, malignísque febribus sæpe contingit.

Verùm si fieri posset, vt non dissoluerentur spiritus & præternaturali illa, & maligna febri, adhuc tamen virium lapsus induceretur; videlicet quia ipsi spiritus ita præternaturaliter, & insigniter alterati, fiunt inepti ad naturæ functiones, & sustinendas vires, vt diximus. Si verò in syncope, etiam à multitudine humorum, quicquam vini aliquando dare cogimur, fit vbi iam spiritus deficiunt, & omnimoda eorum prostratio timetur, (nec enim negamus à grauante copia, spiritus tandem corrumpi, & deficere, sed non necessariò statim vbi suffocantur) atque ita non quò curemus affectum, qui à multitudine est, & potiùs euacuationem quàm adiectionem expostulat, sed vt periculum præsens arceamus, omnimodam nempe virium & spirituum resolutionem, quicquam permittitur, à quo sustineantur, & viuificentur 12. *meth.* 2. & 11. 3. *tract.* 2. *cap.* 8.

Ex quibus colliges, non esse definiendam syncopen per spirituum imminutionem, sed præcipitem virium lapsum, ob cordis imbecillitatem, & repentinam spirituum aggregationem. Quæ quidem aggregatio perpetua est, & immediata syncopes causa: quia enim retrahuntur spiritus à toto, & in corde, tanquam in arce, & foco aggregantur, labuntur membrorum vires, & veluti semimortua concidunt corpora syncope correpta: nam licèt in ira, vehementi gaudio, & similibus oppositum fieri videatur, & expandi potiùs spiritus ad corporis circumferentiam, quàm aggregari calorem: expansio illa immediata causa non est, quamuis principalis, ratione cuius, spiritus euanescunt à corde, & subsequitur aggregatio subitò & repentè facta.

Colliges solutionem argumentorum quæ in principio quæstionis adduximus, & sic ad plurimum, quòd licèt in syncope functionum cerebri defectum sentiamus, & ex motu sensúque ablatis malum iudicemus, non proinde censendum proprium cerebri, sed potiùs cordis, cuius virtus in hoc affectu radicaliter, & principaliter læditur, cæteræ per consensum, vt dicimus. Verùm quia cerebri actiones magis nobis manifestæ sunt, earum defectu cordis affectiones colligimus, certius tamen, & firmatum iudicium sumẽtes ex imminutione, & casu pulsus, qui

qui in proposito symptomate paruus admodum, tardus, & rarus euadit, ob debilitatem,& casum pulsatilis facultatis insigniter læsæ & prostratæ, non omnino tamen deficientis, quia syncope non dicitur virtutis casus, quasi in ea vis cordis penitus cadat & deficiat, sic enim iam mors foret, non ægritudo: sed dicitur casus, hoc est, prolapsus, concisio,& insignis virium prostratio, in qua præter sensus,& motus ablationem, pulsus ad vltimam paruitatem, tarditatem, raritatémque perducitur. Nec verò ad huiusmodi casum Hipp. & Galenus vacuare vnquam permiserunt sed vsque ad illum qui lipothymia dicitur, & defectus animi simpliciter, in quo vsque adeò non deiiciuntur vires, nec ipsa cordis ad tantum peruenit debilitatis gradum.

Ad ea verò argumenta, quæ *in principio*, contra causas Galeno traditas proposuimus, Respondetur omnium generum meminisse: alterantis, dum asseruit ab intemperie induci; corrumpentis, cùm à venenoso humore: nam venenosa qualitas quamuis de genere alterantium dicatur, corruptiua etiam est; denique & suffocantis mentionem fecit, dum dixit ab inflammatione, erysipelate, vel quouis alio tumore oriri: nempe quia in huiusmodi affectibus conculcatus humor, multudine sua opprimit & suffocat spiritus; vnde vel quia corrumpuntur suffocati, vel quia inepti redduntur ad cordis functiones, & vires sustinendas, sequitur ipsarum casus.

Aduerte porrò, quòd vt intemperies, vel quæcunque alia causa alterans syncopen promouere possit, præterquam, quòd insigni aliqua qualitate debet excedere, qua subitò spiritus corrumpat, vel saltem insigniter alteret: necesse est, vt primùm spiritus ipsos internos, cordíque vicinos, denique & internum calorem aggrediatur, & destruat; nam si paulatim alteret, sensimque corrumpat paulatim etiam vires deiicientur, non subitò,& repente, quod omnino ad syncopen requiritur, vt aduertit Paulus *lib.3.cap.34.*

Ex eo, in ardente febre non promouetur, nisi simul adsit transmissio biliosorum humorum ad os ventriculi: non in hectica, *lib.1.ad Glauc.* 14. nisi simul associetur tabes, hoc est pulmonis vlcus, vel distillatio ad pulmones, vel demum putrida febris, à quibus obstructio, & putrefactio inducatur. Inde plerique à colico cruciati, in animi deliquium non incidunt, quantumus à vitrea pituita omnium frigidissima orto, nisi aliquando vehementissimo dolore correpti, ratione cuius dissipantur spiritus à corde,& subitò deiiciuntur vires: id quod multo minùs accidere videmus in extrema ambientis frigiditate, ratione cuius multi non cum syncope, sed paulatim & sensim fuerunt extincti. Cum enim frigiditas sit agens per contactum, primò agit in partes proximas, deinde in remotas, & propterea paulatim incipiendo ab extremis partibus, spiritus & calorem illarum extinguit, quousque ad intimas, & cor ipsum perueniat. Vbi verò frigiditas, licet vehemens, extimas partes alterat,& earum calorem extinguit, non expanduntur spiritus à corde, nec calor ad eas confluit, quoniam in corde ipso est retractus, fugiens suum contrarium ambiens, videlicet actu aut potentia intensè frigidum: postquam autem peruenit ad cor, cùm extimæ partes refrigeratæ iam sint, & earum calor extinctus; insuper & viæ ac meatus spirituum, ratione frigiditatis condensantis, & obstruentis subsideant & angustentur, fieri non potest subita illa retractio in cor, quæ ad syncopen requiritur; quemadmodum vbi causa valida refrigerans, spiritus & calorem internum primò destruit. Quòd si nonnulli ob nimiam extremorum frigidatem, in deliquium inciderunt, hoc ratione doloris potuit euenire, præsertim quia passio neruosis partibus & ventriculi nonnumquam solet communicari, quo casu valde dolorifica fit; tum quia interna frigiditas constringendo,& densando, continuum soluit,& neruosas partes ac ventriculum conuellit, tum quoniam hæ partes exacto & acuto sensu præditæ sunt.

Ad tertium,& quartum patet ex dictis solutio: explicatum namque est, venenorum materias,& alterando tantùm,& simul etiam corrumpendo spiritus, posse syncopen excitare, nec dissimiliter suffocantes causas cuius generis sunt tumores. Ex quibus ad argumenta facilis resp. Hæc de syncope sint satis, in quibus paucissimi iuniorum industriam suam exercuerunt; & cum hoc arduum, & necessarium argumentum sit, plura post tot, támque celebres viros, de eo literis conscribere placuit, præclusa rimans, secretiora proponens, & antiquitatis reliquias anxiè conquirens: Video enim huius sæculi Medicos, Apitios, delicatioris palati, qui diaria fastidiunt, & quidquid quotidiani ac publici est iuris contemnunt, iccircò cupediæ quærendæ, & conchylia Eois intonata fluctibus inuestiganda.

HISTORIA LII. ORIBASII, De manu inflammata.

Manus ex pondere inflammata, altero pondere in altera manu gestato, persanatur.

Timocrates igitur Heracleotes, cùm iuuenis quidam ex agro non mediocre pondus in vrbem dextra manu tulisset, ob eámque causam inflammata,& impleta manus fuisset, iussit, vt pari pondere sinistra imposito tantundem itineris conficeret, ita fore vt manus tumor euanesceret. Qua re confecta statim tumor cessauit,&c. Oribasius lib.8.collectan. cap.19.

PARAPHRASIS.

De nulla alia corporis particula deberent esse Medici æquè solliciti, quam de curandis manibus; harum cùm sit præstantia multa: mira enim est artium numerositas, quam membri huius adiumento condiscimus, & exercemus. Harum enim ope homines agriculturam ministrant, viscera terræ, ac metallorum inde vim summè pretiosam eruentes, penetrant; pingunt, findunt scalpunt, scribunt, ex qua scribendi maiestate, tantarum rerum scientia nobis comparatur, vt quæ temporis, aut mortis auida rapacitate sunt interitura, ea hac arte fiant veluti immortaliora. Harum vi admittuntur maria, repelluntur, certis quoque limitibus, veluti extra præscriptum proferre pedem vetantur, obiectis molibus: penetramus aquarum ima: montium verrucas quantumuis senticosas nobis obnoxias reddimus: quidquid ferè mundi vastitas complectitur, manuum solertia nostri fit iuris; nam illæ aptæ, & ad omnem motum nullo labore faciles. Ausim dicere, seiunctis manibus, fuisse inermes nos futuros, sed vel brutis imbecilliores: nam rationis, ac sapientiæ sunt ministræ, nam iis poscimus, pollicemur, vocamus dimittimus, minamur, supplicamus, abominamur, timemus, interrogamus, rogamus: gaudium, tristitiam, dubitationem, confessionem, pœnitentiam, modum, copiam, tempus ostendimus. Quid? quòd inter agendum non vt cæteræ partes loquentem adiuuant, sed ipsæ quoque quodammodo loqui videntur.

Galenus non Medicinæ solùm peritissimus, sed in philosophia, cæterísque bonis omnibus disciplinis excellens, *lib.3.de vsu part.cap.1.* ait solum hominem philosophari inter pedestria animalia, & recta esse figura, & sedere; eámque ob causam accepisse manus à natura, quòd his duobus corporis statibus sit manuum opera necessaria. Cùm enim, inquit Gal. *lib.de vsu part.3.& 4.* sapientissimum animalium sit homo: ita manus sapienti animali organa sunt conuenientia; imò eas, si organum organorum appellaueris, vera propones. Manibus ergo affectis auxiliares manus citò adhibere oportet.

Cùm ergo in summa manu dextra non mediocre pondus in vrbem portasset iuuenis, & ob pondus, dolorem, calorem, & debilitatem, è toto corpore in eam irruet humorum confluxus, tumorem, & inflammationem passus est. Maximè quum pondus in palma gestasset, quæ pars cùm carnosior sit, si plures neruos recipiat, quàm pars externa, & instrumentum sit rerum

quæ tangi possunt, exquisitiùs qualitates quæ tactum feriunt, primarias & secundarias sentit; ideóque polita est, & depilis ea parte cutis: quapropter cùm exacto sensu prædita sit, à causis externis promptiùs offenditur; & sic facta ob graue pondus læsione,& dolore excitato, confluentibus ad debilem partem affatim succis, inflammatio facta est.

Cui quum multiplici posset opitulari auxilio, nullo alio, quàm pari pondere sinistræ imposito curandam esse sibi persuasit, spretis sanguinis missione, frictionibus, ligaturis in parte contraria celebratis, quæ tum impactum vacuare nata essent. Sed videtur hæc curatio fallax, & à priscorum mente aliena: Galenus enim *lib. 4. acut. com. 19.* cùm vehemens dolor hominem prehendit, B vel pars aliqua fracta est, vel os ex loco pulsum, vel alius articulus contractus, reductúsque, sanguinem illicò emittit præseruationis causa, ne scilicet pars inflammatione tentetur, licèt homo paulo antè sanus fuerit, prorsúsque redundantiæ sanguinis expers, vt ipse edocuit *lib. 4. meth. cap. 6.* Rursus. Si Gal. *13. meth. cap. 5.* manu laborante scarificat crus, cur illa inflammata, pondus non imposuit cruri, sed manui?

Dic ad primam obiectionem. Auctorem hoc præsidium tentasse cum vtilitate summa, quod primo inflammationis occursu tutius videbatur cæteris, quæ euacuando sanguinem & spiritum, cum virium dispendio morbum leuant, tentaturus & hæc, nî morbus priori cederet auxilio. Ad secundam. Illum de simplici reuulsione loquutum intellige, quare pondus non cruri, sed manui C sanæ imposuit: monet enim Præceptor. *lib. 13. meth. cap. 6. & 11. & in art. medic. cap. 99.* edoctus ab Hipp. *lib. 2. de natur. human. text. 9.* humorem longissimè à parte inflammata reuellendum esse, nequaquam ad eam trahendum; sic altero crure malè habente, reliquum crus scarificat. Si verò manu laborante sacrificat crus, de reuulsione mixta cum vacuatione eum intellige, quam vna eadémque venæsectione posse celebrari, fatetur ipse *lib. 2. acut. com. 11. & 13. meth. cap. 16. & lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 16.* Quare rectè fecisse auctorem arbitreris: pondus enim imponendum est procul à locis, in quibus sanguis colligi, & dolor concitari consueuit; assuescit enim natura sanguinem suapte natura in partem dolorosam, inflammatam, & debilem confluxurum, ad alias partes transmittere: quare reuulsio ex loco maximè distanti debet celebrari, iuxta Hipp. edictum *lib. de ossibus, num. 13.* D

HISTORIA LIII. PAVLI,
De ventriculi debilitate.

Ventriculi debilitas, ob pituitæ copiam, vomitu ex radicula parato, curatur.

Ego quãdoque ita affectum, noui, qui raphanis ex oxymelite sumptis, incredibili crassioris pituitæ copia vomitu egesta, integræ sanitati fuit restitutus, &c. Paulus lib. 1. cap. 41.

PARAPHRASIS.

Ventriculi morbos difficillimè curari, esséque multi faciendos arguunt plurima. Primùm. Quoniam alimenti est prima officina, & quum cibos recipiat nullo modo concoctos, ab illorum variis qualitatibus diuersimodè alteratur. Secundò. Eius coctio deficiés, aut vitiata, ab aliis membris coquentibus non ita emendari potest. Tertiò. Quòd constet substantia frigida, qua de causa imbecillis factus, crassos, viscidos, tenacésque succos gignere consueuit, quorum occasione morbi diuturni excitantur, & rebelles. Quartò. Quia cum partibus præcipuis plurimum obtinet consensum, cuius causa illis suas citò communicat affectiones. Quinto. Quoniam ob exquisitum sensum quo pollet ex Gal. *12. meth. 5. & lib. 1. de caus. symp. 7.* illicò noxam persentit. Sextò. In hac parte A varij humores pituitosi coaceruantur, & ex veluti lacuna pituitæ, auctore Auic. *13. 3. tract. 2. cap. 16.* generatur etiam in ventriculo bilis porracea, & confluit ad ipsum humor melancholicus ex liene. Septimò. Alimẽtum corruptum in eo, generat substantiam, quæ retinet indicibiles qualitates, ex Gal. *3. de caus. sympt. 1.* Quare non immeritò Auic. *loc. cit. cap. 4. debilitatem ventriculi esse causam omnium ægritudinum corporis* pronunciauit.

Cùm plurima pituitæ quantitas innatat in ventriculo, in eiúsque cauitate, tunicísque tenaciter est impacta, fastidium, inflammationem, nauseam, acorem, deprauatam coctionem ægri patiuntur; ob dictam causam, hos esse primò curandos, pituita à ventriculo absterfa, Paulus *hoc loco* admonuit. Quantum enim oporteat pituitam sic innatantem à ventriculo abstergere, & subinde vitiatos humores in eius cauitate infixos repurgare, docent Galenus *lib. 8. meth. 5. & lib. 8. de compos. medic. sec. loc. 3.* Auic. *loc. nuper cit. cap. 6. & 1. 4. tract. 1. cap. 35.* Aëtius *tetrab. 3. sermon. 2. cap. 9. & 10.* Ea enim coërcita, plurima damna, ob ventriculi cum præstantibus partibus consensum, suboriri, quotidiano experimento compertum est. Ob eam enim insitus ventriculi calor flaccescit, & debilitatur, quo imbecilliori facto, cruditas increscit, à qua omnis morborum farrago repullulare solet, cùm sit malorum omnium seminarium, atque origo, ex Auic. *16. 3. tract. 3. cap. 21.* Ab hac enim oriuntur mali habitus, podagræ, articulorum morbi, diuturnæ febres, apoplexiæ, paralyses, conuulsiones, peripneumoniæ, Ophthalmiæ, & vniuersa propemodum ægritudinum strues, ceu à fonte vberrimo originem ducit. Insuper cruditas obstructionis est promptissima causa, à qua irreparabiles morbos emanare lata oratione prosequitur Gal. *lib. de cib. boni, & mali succi. cap. 2. & 3.*

Quare pituitam in superiori ventriculi parte contentam vomitu vacuare oportet, *vt lib. 2. aliment. facult. 20.* ex professo *lib. 6. de sanit. tuend. cap. 10.* Galenus edocuit. Hæc enim vacuatio facilis est, & sine noxa, minimúmque negotium facessit, *vt lib. 5. de vsu part. cap. 4.* retulit Galenus, Sic Celsus *lib. 2. cap. 3.* vomitum prouocare iubet, quibus ventriculi ratione multa succrescit in corpore pituita: vacuatio enim per hanc regionem celebrata saluberrima est, & omnium præstantissima: noxios quippe humores ex ipsis fontibus synceros elicit, & euacuat omnem, quæ in ventriculi cauitate hæret, illuuiem, & ex cauis iecoris superuacuos humores; & caput, reliquúmque corpus consequutione quadam expurgat, vt docuit Præceptor. *lib. 4. aph. com. 2.* & probat post eum Fernel. *2. de purgand. rat. c. 2.* eloquenter.

Cùm autem plurima sint vomitoria, leuia, fortia, & mediocria, ex variis medicamentorum generibus parata; à leuibus inchoare, fortibúsque abstinere oportet Aëtij consilio, *tetrab. 1. serm. 3. cap. 119.* Inter illa primum locum tenent raphani semen, cortex, radix, imò & totus oxymelite paratus; ille enim vomitum sine molestia mouet, ob multas causas. Prima. Quoniam acrimonia sua irritat expultricem ventriculi. Secunda. Flatulentia sua distendit, & detergit, cùm acris sit. Tertia. Tetro suo odore ventriculum subuertit. Quarta. E Non digeritur, quare tanquam onerosus expellitur cum iis, quæ in ventriculo retinentur, ex Gal. *2. alim. 70.* Auic. *lib. 2. tract. 2. cap. 580. & lib. 1. tract. 1. cap. 1.* Rasio *lib. 4. aph.* Ishac. *lib. 4. diatar. cap. de radice.* Dioscorid. *lib. 2. cap. 103.* Quare Arabum axioma de Raphano, *raphanus digerit, & non digeritur*, est explicandum; nam ex eo genere est ciborum, qui diu in stomacho durant, & magna cum difficultate coquuntur: digerit autem, hoc est, suo acumine distribuit, vel grauitate sua reliquos cibos ad inferiora propellit. De quo negotio Amatus diligentissimè *lib. 2. centur. in schol. 32.* ratiocinatus est. Quinta. Fœtentes, putrésque ex se eleuat ructus, ad nauseam, vomitúmque facilè prouocantes, ex Galen. *lib. 1. de loc. affect. cap. 4.* quidquid causam tetri halitus in sumentis natura, non in radicula sitam esse, opinetur Aphrodisæus *lib. 1. probl. 42.* nam extra maceratus parem fœtorem aquæ conciliat. Quoniã, vt inquit Simeon Sethi,

radiculæ sunt facilis corruptionis, atque ideò ructus olidos efficiunt: par est igitur iis abstinere, qui post eorum vsum ructant, quando hæ, & reliqua cibaria secum corrumpunt. Ergo radiculæ, quia ructus efficiunt, ventriculum perturbant, ructus enim est ventriculi affectio, vt docuit Arist. *lib.33.probl.1. 5.9. 17.* fit enim ructus, cùm ventriculi humor recalescens inflatur, atque concoquitur: ex quo reddit causam, cur nec iumenta, nec cornigera, nec aues, nec ruminantia ructent, scilicet ex ventris siccitate; quia plures habent ventres, in quibus humor consumitur, qui cùm in flatum vertitur, efficit ructum. Declarant hoc luculentissima oratione Gal. *3.de caus.sympt. cap. 2. post. med.* Fernel. breuiter & politè *lib.6.de part.morb. cap. 3.* Altimarus *de medend. human. corp.malis, cap. 69.* & auctor eius voluminis quod *Philonium* dicitur, barbarus quidem, sed elegans, *lib.2. cap. 70. de oris & anhelitus fœtore, & lib.4. cap. 11. de eructatione.* His de causis raphanum concitare vomitum patet apertè. Consule Oribasium *lib. 8. collect. cap. 1. rubric.2.de vomitu raphanis prouocando,* & Mundellam *epist. 11.* De quo argumento nuper scripsit Petrus Morellus *in meth. præscribendi medicamenta, sect. 2. cap. 5. de Vomitoriis.*

Oxymel autem vomitum concitat, si sit copiosè sumptum, partim abluendo, partim detergendo; quare acetosi syrupi, ex dulci & acri constantes nauseam mouent, Auic.2. *canon.tract.1. cap. 3.* Cætera quæ de vomitoriorum forma, genere, agendi modo, aptitudine corporis ad vomitum, eius præparatione, tempore accommodato, ac denique de conditionibus ad vomendum requisitis, consultò prætereo, legenda apud Auic. *4.1.cap.11.* & eius interpretes, Arnaldum *in tract.de regimin.sanit.cap.43.* Nicolum *serm.2.tract.1.sum.2. cap.9.* Mercat. *lib.1.indicat.cap. 9.* Lupeum Cureleanum *lib. 2. enchirid.cap.4.* Bartholom. Perdulcem *lib. 3.vniuers.medicin.cap.27.& lib 5.sect.vlt. cap. 9.* Santorellum *lib.22. anteprax.à cap.1.vsque ad 5.* & nos *lib.3.in com.Histor.26.* scitu non indigna proponemus.

HISTORIA XLIV. GALENI, *De ventriculi debilitate.*

Ex ventriculi debilitate, & gulæ refrigeratione, mors subsequuta.

*Homo erat quadraginta annos natus: medio dum valebat, crassitudinis & gracilitatis habitu. Is siti vehementer affligebatur, ac calidam auersari se dicebat, cùm illi frigidam nemo daret, tametsi hanc impensè flagitabat: febricitare tamen Medicis non videbatur; & ventriculus quæ sumpserat, tribus aut quatuor horis post euomebat simul cum potione. Itaque gracilis iam effectus erat, & periculo propinquus, minimè videl. adiutus ab austeris, acerbisque tum cibis, tum medicamentis. Sumebat verò & post cibum, austerum vinum is homo, cùm nec vltrà sitim toleraret, ac (vt aiebat) mori mallet, quàm in cruciatu viuere, aquam frigidam * simul multam super cibum hauriens protinus sitire destitit: paulo verò post plurimum eius euomuit. Abhinc horrorem in toto corpore sensit, pluraque operimenta poposcit, quum prius omnia abiiceret. Tunc igitur reliquum totum diem, quo id fecit, noctémque totam in quiete egit, cooperimentis se fouens. Venter verò circa mediam noctem semel excreuit, quæ mediocriter erant cocta: itaque nec siticulosus præterea erat. Postero autem die tum * coloratior multò, tum firmior est effectus. Ac deliberabant iam Medici, an hominem lauare expediret, alij quidem suadentes, alij dissuadentes. Vicit autem sententia illorum qui lauare suaserunt. Itaque etiam lauatus citra offensam est, ac modicè cibatus, tum meliùs ei quàm pridie venter concoxit. Questus autem est quòd difficulter transglutiret, visúmque omnibus est propter vomitum, qui præter consuetudinem inciderat, vellicatam illi fuisse gulam, ac proinde malè habere. Cæterùm vt etiam secutis diebus symptoma permansit, constabat nobis omnibus ventriculi imbecillitatem esse sanatam, gulam autem esse perfrigeratam. Nec sanè mirandum erat, sicuti potione illa quod immodicè calfactum erat, ad mediocritatem est reuersum: sic quod mediocriter calebat, fuisse refrigeratum. Cæterùm gulam eius nemo potuit sanare: sed vitio in vitium mutato, tandem mortuus est, &c.* Galenus lib. 7. meth.cap.8.

A

PARAPHRASIS.

Vtile exemplum placuit Galeno recensere ad vnguem, olim, dum Medicinæ operam daret, à se visum, & à præceptoribus suis malè curatum, quum nec ipse, nec Medicorum quisquam affectum intelligeret. Proponit ergo hominem quadragenarium calida siccáque ventriculi intemperie laborantem; quam periculosiorem, & sanatu difficiliorem esse constat, quia ex duabus qualitatibus, & difficilioris ablationis, & longioris temporis, sit composita. Hac fuisse correptum, multiplicia probant argumenta, primùm sitis vehemens, qua vehementer cruciabatur, calidæ auersatio, nimium frigidæ desiderium: hæc enim partes internas æstuantes, mesenterium, hepar, ieiunum, pulmonem, ventriculum, & præsertim ipsius os, flagrare incendio significant, si Galeno fidem adhibemus, *lib.6.de loc.affect.3.& in art.med.c.64.*

B

Quo pacto mirari subit Præceptorum Gal. ingenium, qui in re tam manifesta ita cæcutientes, à vera affectus cognitione aberrarunt: & eò magis quòd æger tribus, aut quatuor horis post assumptum cibum vomeret; nam vomitus patientis ventriculi est euidentissimum signum.

C

Liberabis ergo à calumnia Galenum, vt qui nihil certi de se affirmare ausus sit, sola tunc vsus contemplatione: ille enim iuuenis erat, & nondum in arte satis versatus. Patet, quoniam procedente ætate audacior factus, quia magis expertus, similem casum, quum iam omnem ventriculi intemperiem discernere posset, perbellè curauit. Audi ipsum, dum *in sequenti historia* sic præfatur. *Posteà verò quum iam medendi methodum inuenissem, venit mihi in mentem, hunc, vtique illum esse affectum, quem olim fueram contemplatus.*

In hoc ergo agone cùm esset positus laborans, sitientissimus, & ob denegatum potum, exarescente ventriculo, sicque vi quadam à partibus tracto humore, corpore extenuato & gracili, in maximum periculum est redactus: (immodica enim siti cruciatos quandoque vitam hac de causa cum morte commutasse, plurimis exemplis comprobauit Galenus *lib.1.de caus.sympt. cap. 7.*) & maximè quum ob intemperiem calidam & siccam, vis retentrix adeò esset debilis, vt exhibitum alimentum retinere non posset; & sic cùm corpus conuenienti cibo orbatum contabesceret, factum est vt clamosa vrgente siti vexatus, citra consilium Medicorum, qui frigidam illi non concedebant, vtpote debili, vomenti, gracili & excarni, mori quidem mallens, quàm in cruciatu viuere, aquam frigidam simul multam, super cibum hauriret, qua epota protinus sitire destitit, & meliùs habere visus est.

D

Hunc fuisse præpotentem & diuitem, patet apertè, nam præterquam quòd insciis Medicis, vtpote inobediens, & minimè obtemperans, (cæterorum diuitum instar, ex Gal. *11. meth.cap.13.& 16.*) gelidam assumpsit, plurimos Medicos ad sui salutem conuocauit. Esse autem consultationem Medicorum optimam, & in proprium ægrotantis commodum sæpe finiri, tradit eleganter Hipp. *lib.precept.num. 7.* dum sic ait. *Nec verò indecorè se ille geret Medicus, qui in rei præsentis angustia circa ægrum aliquem, & imperitia tenebras offundente, alios quoque accersi iusserit, quò ex communi consideratione res circa ægrum inquirantur, ac cognoscantur, & illi cooperatores fiant ad auxilij ferendi facultatem: nam in afflictionis assiduitate, augescente affectione, ob consilij inopiam, plurima ad rem præsentem effugiunt, &c.* Quem locum polita oratione exponit eruditissimus Heurnius. Nam consultatio ægros obedientes reddit: quantum autem in curandis morbis prosit obedientia, ostendit Gal. *lib.1. prog. com. 2.*

E

&

& *lib.3.epid.sect.3.com.58.*& *lib.6.eiusd.sect.2.com.43.* qui plures non obtemperantes, in peste sæua obiisse; è contrà obedientes, assumentésque cibum, superstites euasisse affirmat. Quapropter lætetur semper Medicus, secum habere colloquutorem; miti enim, & diserta concertatione hauritur veritas, sicut ex ferro, & silice elicitur ignis; qui enim consilium renuit, is vult solus esse in præsepi equus, qui à cœtu Medicorum exsibilandus est. Non ergo frustra iuniorum doctissimi, de collegiandi seu consultandi ratione, elegantissimos libellos conscripserunt, nam vt scitè Theodorus Zuingerus interpretatur, *in Hippocratis com. Medicus eruditione, & experientia licèt sit pulchrè instructus, cùm homo sit, decipi, errare, labi potest, ob singularium circa quæ versatur incomprehensibilem varietatem.*

Ex gelidæ ergo potione intempestiuè, affatimque sumpta refrigerata gula, in deglutiendi difficultatem, & mortem incidisse, vnanimiter ipsi confirmarunt. Nam ab acerbis, tum cibis, tum medicamentis læsum fuisse, extra rem est, quum hæc roborent, sitímque leuent. Dulcis aquæ lauacrum obfuisse, non est affirmandum: nam *balneum sitientibus sitim aufert*, ex Galen. *lib. de marcore, cap.7.* Quare iis qui ob caliditatem, & siccitatem premuntur siti, balneum strenuum est auxilium, ex Aëtio *tetrab. 1. serm.3. cap. 106.* Causam ergo mortis totam in frigidæ potionem referendã esse patet, ex qua gulæ vellicatio, & ex hac deglutitionis impedimentum sequutum est manifestum; vbi namque pluribus diebus cibum quis deglutire non potest, mori hunc, necessarium est prorsus. Sed qua de causa frigidæ potio gulam refrigerando, deglutitionis impedimentum fecerit, & cur hæc refrigerata calefieri non potuerit, quum non sit in parte adeò longinqua vt ventriculus, qui refrigeratione leuatus est, sic accipe.

Quam partem, gulam Latini appellant, eam Græci œsophagum vocant, licèt qui post Aristotelem scripserunt, stomachum vocarint, auctore Galeno *lib. 5. de loc. cap.5.* falsò tamen, cùm stomachus significet eam corporis cauitatem, ex Plin. Celso, Græcisque, quorum Galenus sæpe meminit, in qua cibus recipitur, & prima fit concoctio, id est, ventriculum, vt Ioan. Manard. *lib.2. epist.3.* doctissimè probat: de qua re consule Mercurial. *lib.1. variar. 1.* & Marsil. Magnatum *lib. 1. variar. obseruat. cap. 15.* Est ergo gula meatus ille, qui inter fauces & os ventriculi interiacet, per quem cibus & potus ad illam cauitatem, cui committitur, deglutiendo deducitur, quem œsophagum Græci, Latini gulam nuncuparunt, Arabes meri: sic gula est via cibi & potus, guttur, spiritus via, Nam *lib.1. de histor. animal. 16.* gulam reddit Gaza pro œsophago, sed magis vniuersè sumenda videtur apud Arist. nam & gula pro ea parte tota sumitur, quæ à mento pertinet vsque ad stomachum. Ita Plinius dixit *lib.11. cap.37. summum gulæ fauces vocantur.* Probat Hieronym. Magius *lib. 1. miscellan. cap. 18.* œsophagum poculentis, esculentisque destinari, quem gulam Latini appellant.

Vtcunque tamen sit, *gula est via cibi, potúsque*, ex Galen. *lib.6. de vsu part. cap.5.* & *2. aph. 17.* Hæc pars duabus tunicis constat; alteram natura ad cibi, potúsque deglutitionem fabricauit; alteram ad eam, quæ vomendo fit expulsionem. Interna crassior, durior, neruosior, rectis fibris contexta: externa carnosior, transuersis fibris prædita; tota denique eius compositio constat ex his membranis, venis, arteriis, & neruis, cuius fabricam delineauit Andreas Laurent. *lib.9. de re anatom. cap.17.*

Insuper hanc partem vnà cum suis musculis habere quandam societatem per neruos, & ligamenta cum spinali medulla, membranis adiacentibus, & ossibus vertebrarum tradit Galen. *lib.4. aph.35.* Ex his facilè colliges, gulam à frigidæ potu multo fuisse valde læsam; nam frigidum inimicum neruis, ex Hip. *5. aph. 18.* quoniam frigidæ, exanguésque partes, ab intempestiuo, immodicóque frigidæ vsu impensè læduntur. A cuius potu, huius partis constrictæ, corrugatæque sunt tunicæ, villi, & musculi, potissimùm interni, qui deglutitionis muneri sunt destinati; frigidum enim auctore Galeno *5. simpl.26.* incrassat, A contrahit, adstringit, condensat, stupefacit, atque extinguit, ex ipso *6. epid. sect. 6. com. 4.* Qua propter à frigidæ potu nimio, gulæ extinctum fuisse calorem dicendum est, maximè quum debilis esset, & excarnis æger, & ob sitim diuturnam valde afflictus; nam in his calor natiuus ob humidi inopiam est exiguus. His verò hunc potum concedere, temerarium est, & à Galeno summopere reprobatum, qui solùm iis qui valido constant calore, esse propinandum sibi persuasit; denegandum verò iis qui imbellem calorem habent: celeriter namque ad solidas animalis peruenit partes, nulli quod eius vim frangat, occurrens. Hoc expresse docuit Auic. *13.3. tract.2.* de sitis medela dum sic ait. *Et non bibat sitiens aliquid plurimum subitò, neque aquam frigidam valde, & mortificet caliditatem, quam debilitauit siccitas, &c.* Haustus ergo frigidæ, intemperiem extinxit; at gulam insanabiliter extincto eius calore mortificauit, & deglutitionis impedimentum fecit. Demum gulæ refrigeratio, vitium primum fuit; B hoc in deglutitionis impedimentum mutatum: quare vitio in vitium mutato, extenuato corpore, absumpto humido, & ob priuationem alimenti, extincto calore, mortuus est.

DVBIVM XXXIV.

Num frigidæ potus ad satietatem ante coctionem concedendus.

COMMENTARIVM.

F*Rigidam simul multam hauriens.*] Quibus & quo tempore morbi, gelida sit ad satietatem vsque concedenda, explicat pluribus in locis Galenus: hic enim potus febribus ardentibus extirpandis, quæ intensissima siti, & C calore ardentissimo corpus fatigant, est accommodatissimus; quando enim insatiabilis sitis ex vehementissima caliditate, & siccitate, hoc est, humoris inopia suborta, in corpore præsertim squalido, & gracili, aliis auxiliis mitigari non potest, gelidæ vsu ad satietatem vsque leuatur, ex Galen. *lib.9. meth. cap.5.* & *lib.11. eiusd. cap.9.* immò *lib.10. meth.5.* & *lib.4. acut. 12.* plurimos hoc auxilio tempestiuè adhibito, igne correptos se persanasse gloriatur, & de hac re plura proferemus *lib. 4. in com. hist. 11.* Hanc positis nonnullis obseruationibus esse assumendam monet, quæ licèt ab ipso statuantur sex, *lib.4. acut. citato*, ad tres tamen reduci possunt, ex mente Galen. *lib. cit. 11. meth. §. Ergo si vires valentes fuerint, febris ardentissima, & concoctionis notæ planè euidentes, frigidã dare audacter debebis, &c.* D Huius potus commoditates sunt multæ: licèt enim aquæ, quæ in acutis bibitur morbis, nullam vtilitatem concedat Hip. *lib.3. acut. 40. nam tussim non sedat, sputum non mouet, sitim non placat, aluum non mouet, vrinam non ciet: facilè deinde bilescit, hypocondriis aduersatur, lienem, & iecur maximè lædit, supernatat etiam, & stercoris ducendi suapte natura expers est*, ob multas causas traditas à Gal. *in com.* & explanatas à Mercuriali, Antonio Musa, Vallesio, & Heurnio *in com.* luculenter: tamen hæc de aqua in parua quantitate exhibita sunt intelligenda, non de ea quæ affatim, & ad satiatatem vsque conceditur: illius enim potus parcus, si à stomacho bilioso amplectatur, à copia bilis corrumpitur, & eius naturam induit: ciborum purorum instar, qui si trudantur in stomachum cacochymum, E in prauos succos corrupti conuertuntur; & maximè si in pleuritide propinetur aqua, in hac ergo affectione, cæterisque thoracis inflammationibus oblatã, plura & maiora damna facit: sub quorum morborum exemplo, de aquæ potu loquutus fuit, *in lib. de rat. victus* Hip. vt notat Gal. *lib.1. acut.33.* & *6.* & *lib.4. com.42.*

Affatim verò ebibita vires recreat, naturam siti inextinguibili oppressam leuat, quæ alacrior facta, humores optimos, vtilésque retinens, inutiles per vrinam, aluum, & sudorem, aut quamlibet regionem potenter extrudit, vt referunt Paul. *lib.2. cap. 18.* Aëtius *tetrab.2. serm. 1. c.72.* Amatus *lib.1. centur. schol.3.* Sumendus hic potus quousque æger fiat viridis, mutetur color, & tremat, ex

Auic.1.4.*tract.* 2.*cap.*7. Cornel. *lib.*3.*cap.*7. Exhibendus A in febre biliosa, in qua vires valeant, coctionis signa adsint, quæ ferè status tempore in vrina apparent, nullum viscus internum debile sit; neque inflammatione quapiam occupatum, aut obstructione magna teneatur: nam in his noxas inemendabiles facit, quoniam obturat, incrudat, debilitat, fluxionem arctat, humorémque excerni prohibet. Eius loco, maioris attemperamenti causa, aqua medicata substitui potest, vt buglossæ, cichorij, hordei, &c. Et si internæ malignitatis vestigia adsint, consulunt Ferdinand Mena *lib. de feb. cap.* 38. Trincauel. *lib. de feb. pestilenti cap,* 201. propinari aquam pulpa tamarindorum benè decoctam, nec immeritò. Nam modicè refrigerat, humorum acrimoniam reprimit, sanguinis furorem, feruorémque compescit, hepatis odorem B extinguit, bilem purgat, acutis febribus remedio est, veneno & putrefactioni resistit, & malam qualitatem mirandum in modum compescit, vt refert Mizaldus *de composit medicament. cap. vlt.* maximè si temperetur guttulis iulep. violacei, vel limonis, aut mali punici succo misceatur.

Vnum solùm aduertere debes, febris vehementiam esse aliquando tantam, vt periculosa signa se prodant, quæ hecticam febrim, aut innati caloris extinctionem manifestè minari cōsueuerunt. Et sunt lingua nigra, & aspera, arida fuliginosa, ex Galen. *lib.* 1. *de loc. cap.* 5. *&* 4. *acut.* 4. *&* 13. calor enim immodicus in ardentissima febre inflammat sanguinem, & bilem, & horum humorum exhalationes fuligini similes reddit, ex Galen. 6. *epid sect.* 5. C *com.* 14. In his faucium nimia siccitas adest, ita vt ob siccitatem ægri loqui non possint, ex Galen. *lib.* 7. *de vsu part. cap.* 14. *in fin.* Ob hanc causam ex gutture valdè resiccato vox fit clangosa, vt *cit. de vsu part. c.*7. perbellè notauit Galenus. Hæc omnia in vehementissimis, & maximis partium internarum inflammationibus reperiuntur sæpe, in quibus internæ partes extimis frigidis incendio flagrant, ex Hipp. & Gal. 4. *aph.* 48. *& lib.* 7. *eiusd. text.* 1. in his enim ob magnitudinem inflammationis, eximiúmque dolorem, sanguis à circumferentia conuocatur ad centrum, ibique vnitus & conculcatus sitim intolerabilem parit, vel animi defectum, aut caloris innati extinctionem secum accersit. Hæc omnia demonstrant præter cætera, vrina nigra, & pauca, durissima aluus; nigredo enim ingentem humoris biliosi adustionem significat; D paucitas totius ferè humoris aquosi, ob retorridum ignem internum, consumptionem præostendit; quibus de causis aluum durissimam reddi, stercori caprarum perquàm similem tradit Gal. *lib.* 4. *acut. com.* 17. & post eum firmauit Auic. 16. 3. *tract.* 3. *cap.* 16.

Si ergo hæc exitialia signa appareant, ex Galen. *lib.* 1. *cris.* 12. & alibi passim, sitísque incompescibilis, & deurens caliditas hominem torqueant, citissimum interitum prænunciant, apud Gal *lib.* 3. *epid. sect.* 3. *com.* 3. quid ergo faciendum, nisi oblata frigida ante coctionem, vsque ad satietatem ægrum leuare? ni ergo hoc feceris, spretis cæteris indicationibus, illum præcipitem dabis in necem. Quod potest timeri, diuturnitas est affectus: at neglecta, quæ sumitur ex causa febris, indicatione, soli febri prouidere oportet; multò enim melius est, vt crudiori E facto humore, fiat febris phlegmatica & diuturna, quàm hectica. Nam, vt optimè dicebat Auic. 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 3. *febris quandoque est tantæ vehementiæ, & acuitatis, vt non liceat vti regimine causæ, immò necesse est vti infrigidatione multa,* & Galen. *lib.* 10. *meth. cap.* 6. quandoque adstante inflammatione interna, exhibet frigidæ potum ad satietatem vsque, negligens vnam indicationem ob aliam vrgentiorem: Sic enim ait. *Tutius esse ratus phlegmonas in præsens augere, quàm sinere hominem in hecticam febrim incurrere, &c.* Gal. mentem probat Alzarius à Cruce *lib.* 4. *centur.* 91. & eloquentissimè firmat Donatus Sanctorus *lib.* 4. *epistol.* 4.

His commotus Auerroës, summi iudicij Medicus, *lib.* 7. *collig. cap.* 8. quinque rationibus contendit, ante coctionem, frigidam vsque ad satietatem esse concedendam. Prima. Quoniam febris ardens ita depopulatur corpora nostra, vt si expectanda sit concoctio, periculum immineat, ne extinguantur ægri antequam materia concoquatur. Secunda. Quoniam experientia comprobauit, frigidæ exhibitionem etiam in materia cruda sæpe profuisse. Tertia. Bilem non propterea dici crudam, quia crassa sit, sed quia feruida nimiùm est, & valde acris; frigidæ ergo potus potiùs coquere bilem est dicendus; quàm è contra. Quinta. Expendendum esse ait, an in exhibenda frigida, maius fiat detrimentum iuuamento; quando enim administratur in materia cruda, id solùm detrimentum fit, ne morbus longior fiat, licèt mirum in modum incendium extinguatur: quare maius est nocumento iuuamentum. Postrema. Dicit Rhasium (locus est *lib.* 1. *diuision. cap.* 148. 149. 150.) testatum reliquisse, aliquando dominum, & seruum ægrotasse, atque illum exhibita frigida persanatum, seruum ea negata emortuum. Quare de cura coacta, in ardentissimæ febris præsentia, ætate feruida, sæuiente calore interno, non cunctandum vel citra coctionem, ob imminens ex procrastinatione periculum, gelidam ad satietatem vsque exhibere. De quo argumento, consule Abrahamum Neemiam *tract. de frigida potu,* qui de hoc negotio egit eleganter.

Consule Vindicianum, *in præfactione ad Valentinianum Imperatorem*, de quodam, qui retentis excrementis febri ardenti laborans, liberatus fuit contra omnium vota copiosissimo sudore, copioso frigidæ potu cum sale exhibitæ. Num autem gelida, subitò & affatim, an sensim & paulatim in febribus ebibenda, lege Septal. *lib.* 2. *caution. num.* 60.

QVÆSTIO XXXV.

Quòd aqua minimè nutrire possit. Cōtra Rondeletiū, Cardanum, Marcel. Augenium, Guastauin. Conciliator. Rorarium, Baccium, & Mercatum, Medicos doctissimos.

COloratior multò, tum firmior est affectus.] Mirum est, quod multi volunt, & plurium iuniorum peritissimorum auctoritate sancitum est, aquam nostram vsualem corpora nutrire. Firmat hoc Galenus *hìc* huius ægri historiam enarrans, qui gracilis, & periculo propinquus, nullo alio oblato alimento, quam potu gelidæ, & coloratior multò postero die, & firmior est effectus. Idem firmat Hip. *lib. de diat num.* 2. §. *Aqua omnia nutrit, &c.* Probat *lib. de affectionib. n.* 53. vbi proponens, quæ robur nostris corporibus addunt, numerat & aquam: & 3. *acut.* 19. mulsam aquam potentiorem esse affirmat. Subscribit Arist. *sect.* 1. *probl.* 13. quærens enim causam, quare corpora nostra magis alterentur ab aqua, quàm ab aëre, illam inter alias connumerat, quòd aqua nutrimur, non ab aëre. Subscribunt Guastauin. *in com.* Conciliator *dif.* 155. Celsus *lib.* 2. *cap.* 18. inter ea quæ sunt pauci nutrimenti, recenset & aquam, & *lib.* 4. *cap* 2. & *lib.* 6. *cap.* 6. idem affirmat: sequitur Auic. 2. 1. *doct.* 2. *cap.* 19. *in princip.* §. *Et neque attendenda sunt verba illius qui dicit, quòd aqua non humectat membra radicalia cùm bibitur, &c.* Albertus Magnus *in lib. de animalib.* vt refert Cælius Rodrigin. *lib.* 13. *antiquar. lect. c.* 24. narrat se vidisse melancholicum, qui multis annis vitam sola aqua peregit. Plutar. 6. *lib. probl.* 3. famem aquæ potu sedari asseuerat. Pisces aqua nutriuntur, & viuunt, ex Arist. 8 *de histor. animal. cap.* 2. quam opinionem multis argumentis vallare conatus est Rondeletius *lib.* 1. *de piscib. c.* 12. quin pisciculi multi aqua nitidissima nutriuntur, ex Ficino *lib.* 2. *de sanit. studiosor. tuend. cap.* 18. vt cicadæ, quæ aluntur aqua; ex Athenæo. *lib.* 2. *cap.* 2. Sic Plutarch. *lib. de Iside, & Osiride*, aquam Nili epotam corpus reddere pinguius, carniúmque incrementum efficere affirmat. Præterea, si aër nutrit 2. *aphor.* 18. cur aqua aëre corpulentior non alet? Ad hæc, quod appetitum naturalem sedat, vi nutriendi carere non potest. Sic plantæ aqua plurimùm nutriuntur; semina na solo aquæ beneficio creantur, & fouentur; sic olera, & maximè herbaceum genus aquæ irrigatione adolescunt, ex Theophrasto 7. *de histor. plantar. cap.* 5.

Itaque Ægyptios legimus aquæ diuinum adhibuisse cultum, vti rei admodum necessariæ atque vtili, vt refert Senec. *lib. 4. natural. quæst. cap. 2.*

Hoc pacto hectici, balnei beneficio substantificam deperditam humiditatem reparant: qua de causa aquam, aliquam nutriendi vim habere non denegauit, & *lib. de pulsib. ad tyrones, cap. 24.* eam exiguum alimentum præbere arbitratur. Sic aquæ potatores sunt longæuiores, & pinguiores. Denique si dulcedo nutritionis est causa, ex Gal. *lib. 2. simpl. 4. 19.* & *3. cap. 11.* cur aqua dulcissima non nutriet? Vltimò. Si ex aliis elementis nutriuntur animalia, cur non ex aqua? Nam chamæleontem hianti semper ore, solum animalium, nec cibo, nec potu ali, nec alio quàm aëris alimento, testantur totius naturæ indagatores summi, Arist. *lib. 2. de hist. animal. cap. 11.* Plin. *lib. 8. cap. 33.* Talpam nutriri terra, consentit auctor libri qui inscribitur, *Summa de exemplis & similitudinibus, c. 43. lib. 1.* Salamandram igne pasci, ac nutriri, scripsere Aristot. *lib. 5. de histor. animal. cap. 19.* Plin. *lib. 10. cap. 67. lib. 11. cap. 35.* Pyraustam, pennatum quadrupes in ærariis Cypri fornacibus volare per medium ignem, tradit. Viuere enim in igne animalcula quædam, magnarum muscarum instar, tradunt Aristot. *lib. 9. de hist. anim. c. 1.* Ælian. *lib. 2. de animal. cap. 31.* Paul. Iouius *lib. 32. hist. sui temp.* Petrus Pomponat. *in com. lib. 4. meteoror. dub. 62.*

Sed iam tempus est vt Galenicam veritatem proponamus, quam omnis Medicorum chorus amplecti summopere tenetur. Is enim *lib. 4. de vsu part. cap. 5.* deferendi humidum illud pingue, crassúmque per angusta vasa, & exiles meatus ad omnia membra, vsum aquæ concessit: *Neque enim ex ventriculo in venas comodè transsumi poterat chymus iā ex cibis factus, neque facilè pertransire venas, quæ sunt in hepate & multæ, & angustæ, cùm sua crassitie immoretur, lentore verò meatibus hæreat, nisi tenuis quædam, & aquosa humiditas, tāquam vehiculū fuisset ei admixta. Hunc* C *itaque vsum præstat mortalibus aqua, siquidem ex eā nutriri nulla particula potest: distribui verò ex ventre, quod nutritiuum erat, non poterat, nisi deductum fuisset à quopiam ita liquido.* Hactenus Gal. Hoc etiam probat *lib. 4. aph. 13.* *aquam neque interius epotam, neque extrinsecus applicitam posse animalis corpus humectare*, asseuerans, quod substantificè intelligendum est: nam aliquo modo, extrinsecè scilicet, id efficere posse, non est denegandum. Idem etiam asserit *3. acut. 17.* *aqua siquidem non vt alimentum vires recreat, sed bene vt medicamentum, ad temperamenti symmetriam corpus deducens.*

Hunc sequitur Auic. *2. 1. doct. 2. c. 16. in princip.* & *10. 3. tract. 1. c. 1. §. Sed aqua est ad nutrimentum corporis; hoc est, facit nutrimētum ad diuersa loca distribui, &c.* Eius sententiam approbant interpretes, *in com.* Gentilis, Vgo, Iacobus vterque Costæus, Ishac *lib. diætar. particul. tit. de aqua*, & eius interpres Petrus Hispanus, Haly 8. *theoric. 29.* Tral. *lib. 6. c. de pleuritide, tit. de victu.* Auer. *lib. 7. collig. cap. 2.* Anton. Gazius *cap. 250.* Vallesius *lib. 6. cont. 6.* Mercurial. *tract. de vino & aqua, cap. 6* Cardozus *in lib. de sex reb. non natural. cap. 4.* Hierem. Brachel. *lib. 3. acut. in com. 17.* & Theod. Zuuinger. *in com. Hip. in lib. de aliment. num. vlt. §. humiditas alimenti vehiculum est, &c.* Explicant eruditè Anutius Foesius *in com.* Lege Santorellum doctissimum, qui *lib. 16. antepraxis, cap. 4.* nostras partes acriter inter omnes tueri conatus est.

Scio quid ratiocinentur contrariæ partis defensores, nempe Cardan. *ad lib. Hip. de aëre, & aquis.* Marcel. Donatus *lib. 4. de med. histor. mirabil. cap. 20. in fin.* Andreas Baccius *lib. 3. de vinor. histor. c. 4.* Mercat. *lib. 2. de sanit. n. 90.* Horatius Augen. *tom. 2. epistol. lib. 2. epistol. 3.* Galenum scilicet loquutum de aqua simplici, & elementali, non verò de ea, qua quotidie vtimur pro potu, quæ cùm mixta sit, nutrire potest. Sic enim ait *lib. de ptissana, cap. 1. §. Siquidem eiusmodi aqua vsui accomoda est, natura verò haud quaquam syncera existit, perinde ac nec vllum quidpiā sensilium elementorum, &c.* & *lib. 1 de element. c. 10. §. Quare si quæris in animalibus terram, talem potes reperire, qualē terram in mundo; impermixtam autē, & integram, & solam, neque in illo facilè inueneris, sicuti neque aquā synceram, omnis* A *mixtionis expertem, neque ignem, neque aërem, &c.* Non cōcludit argumentum: vt enim rectè asseruit Albertus Magnus, *opusculo de nutrimento*, non celebratur nutritio, nisi retineatur inter continens, siue quod alitur, & id quod valet ad alendum, proportio, sic vt possit continens formam induere; ea verò proportio in eo maximè est sita, vt vel alimentum sit mixtum, quemadmodum & viuens, & vt ad viuentis temperationem maximè accedat, aqua verò vsualis nostra, simplex est corpus, aut si non ita simplex, vt vetus Galenus, tenuissimum tamen, fluidúmque est, & in solidam nostri corporis substantiam verti non potest, quum huius respectu simplicissima sit, & ab eius natura maximè recedat: nam fluida est, nihil habens lenti, quo affigi aut adhærere membris possit, auctore Magistro *lib. 10. simp. tit. de sudore.* Mixtionem autem summopere esse necessariam nutritioni, tradidit Galenus *lib. 2. de alimentor. facult. 64* & fusiùs ostendit *l. 1. de naturalib. facult. c. 11.* posito exemplo in hydrope: *in hoc enim affectu* B *nutritio non fit, non quod affluentis alimēti desit appositio, sed cùm aquosus sit, & ad siccum non sufficienter redactum, nec lentorē, glutinisque consistentiam, quæ natiui caloris ope prouenit, adeptum, cohærentiam consequi non valet, diffluente nimirum ac dilabente, ob tenuis crudique humoris abundantiam, à solidis partibus, alimento.*

Aqua ergo non nutrit, sed nutrimenti solùm est vehiculum. Licèt enim plurimus in hominum vita sit aquæ vsus, & ea optimi ac nobilissimi muneris loco mortalium generi sit concessa, quam diuinam appellauit Plut. *lib. 5. sympos. cap. 10.* quum nutrix & altrix omnium rerum sit, ab eaque tanquam à primo elemento sint reliqua tria; tamen ob dictas causas nutrire nequit. Deinde aqua reliquarum rerum principium est, Arist. *lib. 1. sapientiæ cap. 3.* Cicer. *lib. 1. de natur. Deor. & in Lucullo*, Plutarch. *lib. 1. de placit. philosoph.* Vitruuio, *lib. 2. cap. 2. & in proœm. lib. 8.* Nemesio *lib. 2. de phil. cap. 1.* Horum igitur omnium sensu, nobilitatem & vtilitatem aquæ celebrantium, hæc rerum omnium origo est, atque principium: Nec refert quod à Propertio *lib. 3. eleg. 14.* vilis nominetur:

Vilem ieiuna sæpe negauit aquam.

Cum ob copiam, & quia inuentu facilis. Sic & Horat. *lib. 2. serm. Satyr. 5.*

Vanit vilissima rerum Hic aqua.

Et quia vilissimo pretio emitur, cùm res natura sua sit pretiosissima, vnde Lactantius *lib. 1. cap. 5.* ita vocat, velut à qua sint omnia.

D Huius ergo necessariissimi elementi multiplex apud Medicos est vsus: nam ebibita aqua æstuantem calorem demulcet & contemperat, & ob oris ventris corrugationem, appetitum ad cibum excitat, calorem naturalem robustiorem efficit, actiones omnes roborat, ciborum assationem impedit, elixationi denique ciborum ita prodest, vt sine ipsa solida alimenta elixari minimè possint, nisi vinum, aut liquor alter eiusdem vices impleat. Licèt enim has habeat excellentes dotes, nutrire tamen non potest, vt tenuissimis rationibus falsò sibi persuasit Rorarius *in contradict. 1. Cornel. Celsi.*

Quæ verò his aduersari videntur, sic sunt excutienda. Nam æger hic aquæ potu, & coloratior multò, & firmior est effectus, quoniam alimentum præ nimio ventriculi, & aliarum partium calore, siccum & solidum E redditum, aquæ humiditate liquatum & distributum, penitissimas, & præ siccitate conniuentes penetrans corporis particulas, ipsas refecit, atque nutriuit. Sic apud Plutarch. fames, potu aquæ extinguitur. Locus deinde Hip. *ex lib. de diæta*, adulterinus est, ex Galen. *lib. 1. de alimentor. facult. cap. 13.* & *lib. 6. aph. com. 1.* & *lib. 1. acut. 18.* Vel si Hip. sicut & Celsum intelligas de aqua composita, nempe aqua mellis, hordei, sacchari, quæ alit; vel de aqua odorifera, vt naphæ, rosarum, quæ spiritus nutrit, rectè dissolues: Hæ enim odoratissimæ, quum dulcedinem, caliditatem, lentorémque participent, substantiam spirituosam alere sunt aptæ. Aqua ergo carnosum genus nutrire non potest, sed connutrit, quoniam per totū corpus alimentū distribuit: hoc modo interpretatur Arist.

Conciliator *in probl.* & Auic. Exponit Vega *lib. 2. art. med. sect. 3. cap. 1.*

Quid verò sit dicendum ad Magnum Albertum, sic accipite, Fabulosum est hominem multis annis sola aqua vitam prorogasse. Deinde pisces non nutriuntur aqua, sed aliis piscibus, esca, carne, vermibus, herbis, radicibus stercore, terræ excrementis, & aliis.

Cicadæ autem, & alij pisciculi, vt censebat scriptor minimè vulgaris Athenæus, non nutriuntur aqua, sed rore: nam ex humoribus cibum trahere scribunt Arist. *lib. de partib. animal. cap. 3.* & Plin. *lib. 11. cap. 26.* firmat Virgilius *eclog. 8.*

Dúmque thymo pascentur apes, dum rore cicadæ.

Nili verò aqua corpus reddit pinguius, sua enim tenuitate alimentum promptiùs distribuit, & cùm frigidissima sit, nutritionem iuuat; permxtione enim sua remoratur velocem alentis humidi ex calido inflammationem, quem vsu præstat cordi, ceu vehementer calido, vltra potum, aër; & oleo lucernæ admixtum sal, dum enim liquatur tenuis humiditas facit, vt multo magis duret oleum. Tanta fuit olim excellentia, & eam veteres inter regia munera adeò in deliciis habuerunt, vt Philadelphus eam ex Ægypto Berenicæ filiæ, quæ Antiocho nupserat, in Syriam dono miserit, sic referente Langio *lib. 1. epist. 31.* iure sanè; siquidem tanta illius fluminis dulcedo, vt accolæ vina non quærant, dummodo quiescens in domo, & subsidens ebibatur. Tu verò de aquæ Nili præstantia, & fœcunditate, Consule Pomponium Melam *lib. 1. cap. 5.* Diodorum Siculum *lib. 1. rerum antiquar. cap. 1.* Senec. *lib. 4. natural. quæst.* & *lib. 6. c. 2.* Strabon. *lib. 17. cap. 9.* Andream Libauium, *lib. 3. de iudic. aquar. mineral.*

Præterea Optima non infertur illatio, aër nutrit, ergo aqua aëre corpulentior nutrit. Nam ea cocta, hoc est, deuicta calore nostro, quidpiam nutriendis partibus simillimum præstare non posset; aër verò, ob substantiæ tenuitatem, & puritatem spiritus solùm alit. Pro cuius argumenti solutione, lege Theophrast. *lib. 2. de caus. Plantar. cap. 8.* & Auer. *lib. 7. cap. 12.*

Aqua appetitum naturalem sedat, quia æstuantem calorem compescit, & humectat. Omnia autem aquæ vsu pinguefiunt, quoniam sine ipsius ope alimentum, quo viuimus & nutrimur, ad distantissimas partes penetrare nequit. Sic olera, & herbacea omnia huius vi adolescunt, & reuiuiscunt; alimentum enim à terra acceptum, in focoque reseruatum, per minimos ramos, ac tenuissimas frondes, sine humoris vehiculo distribui nequit.

Hac ratione hectici, marcidi & extenuati, balnei vsu reficiuntur & pinguescunt, eiúsque vi connutriti ad pristinum nitorem ducuntur: hócque euenire puta, quòd aridus calor, iamiam marcescens, ac penè extinctus, substantificámque humiditatem diu, importunéque depascens humectatur; & sic per amplos meatus, qui antea præ siccitate conniuebant, patentésque poros, nutrimentum ad corporis extremas particulas deduci potest, quo attracto, ipsæ commodo fruuntur alimento, & nutriuntur. De cuius vi eximia pro impinguandis corporibus, lege Gal. 11. *meth. 9.* & 20. & alibi, & ex eius mente Mercatum *lib. 1. indicat. 13.* Fernel. *lib. 2. meth. cap. 20.* Bartholomæum Perdulcem *lib. 4. sect. 2. cap. 16.*

Aquæ verò potatores sunt salubriores, & longæuiores, quòd insitus à natura calor, exorbitans, aquæ frigiditate mitescit, temperatur, vnitur & coërcetur, ne exhalet aut euanescat; maximè quia in vini vsu excessus committuntur inemendabiles. Pinguescunt autem aquæ potatores, non, vt dicebat Alexand. Petronius *lib. de vict. Romanor. cap. 9.* quia aqua coctioni & nutritioni, vino sit commodior; hoc enim Arist. 4. *meteor. cap. 2.* putat apertè falsum, quum ea frigiditate sua, & humiditate obsit coctioni, quæ calore peragitur: sed quoniam citiùs alimentum distribuitur per membra aquæ vi; quare aqua dicitur edax, ab Hippoc. *lib. 6. epid. sect. 4. text. 20.* cuius accessu innatus calor roboratur.

Quid plura? aqua minimè dulcis est quum omnis qualitatis sit expers, & insipida, ex Theop. *lib. 6. de hist. plantar. 3.* Gal. *lib. 1. de simpl. medic. facult. 5.* & *l. 1. de sanit. tuend. 11.* & *lib. 4 eiusd. 3.* & *lib. 7. sec. loc. c. 2.* Dicitur autem dulcis, quoniam huius saporis aliquid, aliorum verò minimum admittit: & licèt dulcissima esset non aleret; nam nec actu, nec potentia viscida est, crassa aut lenta, sicut est pars quæ nutriri debet. De aquæ dulcedine hoc est suauitate lege Marcel. Virgil. *lib. 5. in Dioscorid. in com. cap. 10.*

Aëre deinde Chamæleontem nutriri, falsum deprehendit Ioan. Bród. *lib. 6. miscellan. cap. 21.* nam vel rore, ac vaporibus pasci, aut animalculis quæ per aërea volitãt, mihi persuadeo, vt eleganter ex mente Cardani retulit Ioan. Ionstonus, *in sua Thaumatographia, tit. de admirandis quadrupedum, cap. 13. de Chamæleonte.* Neque terra qua alitur talpa pura est, sed inquinata, sordida, & prorsus mixta, & vermibus quibus nutritur, valde referta.

De igne maior est hæsitatio, num ex eo viuant animalia, discussa iam à doctissimis, Mercurial. *lib. 3. variar.* 14. Iulio Cæsar. Scalig. *in lib. exercit. aduers. Cardan. exercit.* 194. qui hoc argumẽtum ad vnguem explicarunt. Ego autem ex igne nutriri animalia nugas puto, (quidquid contra Marcel. Donat. *lib. 4. de medic. histor. mirabili, cap. 26.* scripserit) & putauit Arist. *loc. cit.* quibus, & aliis retulit non suum, sed aliorum, & communem sensum vulgi; qui licèt *lib. 3. de generat. anim. cap. 11.* dicat sedem esse animalium, elementum in quo viuant, de igne tamen dubius apparet; qui 2. *de generat. & corrupt. text. 21* ex igne neque quidpiam viuere concludit, cùm ignis si exarsio caloris & siccitatis, quibus in symbolis consistere vita nequit. Nam materia eius quod alitur, alimentum est: at ignis ad naturam accedit formæ: sibi igitur quasi materiam reliqua applicabit. Iam verò de igne, præcipua quædam ratio nos cogit, vt existimemus ipsum alendo ineptissimum: nam suapte natura omni penitus humore caret, qui ex communi Philosophorum, & Medicorum consensu necessariò est tribuendus alimento. Receptui igitur canentes, vnum proponamus, verùm, aquam per se & ex natura sua, propriè veréque nutrire non posse. Et si fortè de aquæ vsu aliqua desint, supple ex Iacobo Fontano *lib. 1. de rebus non naturalib. cap. 11.* & pulcra vide apud omniscium Tiraquellum *lib. de nobilitat. cap. 31. num. 545.* & ingeniosissimum Ludou. Nonnium *lib. 4. de re cibaria c. 4.* Quæ autem sit salubrior poculorum materia ad epotandam aquam, disceptant Artemidorus *lib. 1. de somnior. interpretatione, cap. 42.* Langius *lib. 1. epist. 29.* Sanctorellus *lib. 16. anteprax. cap. 15.*

HISTORIA LV. GALENI, De ventriculi debilitate.

Ventriculi debilitas, ex calida siccáque intemperie suborta, frigidis medicamentis persanatur.

Alium verò huic similem non paucis annis post vidi, cùm omnem ventriculi intemperiẽ discernere iam possem. Visum igitur est mihi statim maiore conatu refrigerãdum esse, priusquam magis extenuatus, simile quidpiam priori ex refrigeratione pateretur. Tutius igitur visum est, primùm, refrigerantione medicamẽta, quæ præcordiis imponũtur, experiri. Quo facto æstus sanè ventriculi est remissus: cæterùm homo suspiranti similiter respirabat, tanquam ægrè totum thoracem moueret. Quin ipse quoque interrogatus, talem quampiam sentire se offensam fatebatur. Aduerti itaque illi transuersum septum refrigeratum esse: proindéque abiectis refrigeratoriis, foui locum oleo calido. Cùm autem respiratio statim naturalem sui motus ordinem recepisset, à fouendo destiti. Statui autem longiori temporis spatio moderatè refrigerare, Ergo & quæ extrinsecus refrigeratoria applicui, infrà magis imposui, à septo vmbilicum versùs recedens: & cibum, potionémque omnẽ (excepto lacte) sub fontanæ aquæ frigiditate exhibui. Atque ita longiore spatio sanatus est, nusquam alibi offensus, &c. Galenus lib. 7. meth. cap. 8.

PARAPHRASIS.

HVnc ægrum perbellè curauit Galenus, anteacti periculi memor;non enim subitò,sed paulatim, antequam extenuatus esset,refrigerauit. Ex quo exemplo patet apertè, quàm sit necessaria ad morborum curationem experientia, rerum omnium magistra. Hac enim Hip. auctore Galen.*lib.6.aph.com.* 31. omnia artis theoremata lustrare incipit, cùm illa præsidiorum instrumentum sit, *lib.1.aph. com.* 1. Huius namque ope variæ remediorum formulæ sunt inuentæ, cùm ipsa,omnia agenda manifestet,*lib.4.aph.com* 29. Et licèt ipsa ad morborum cautionem non sufficiat, nec ad temporum varietates, aut ægritudinum mutationes distinguendas satis sit, ex Galen. *lib. 3.aph. in præfat.* si tamen cum ratione sit coniuncta, plurima cõmoda secum afferre solet, ex Gal.*lib.2.aph.* 17.

Hac ergo suffultus, curationem à Præceptoribus suis malè actam corrigit, atque emendat: maximè quum omnem intemperiem discernere iam posset. Itaque causæ morbi non ignarus, maiori vi esse refrigerandum censuit,antequam homo ob calidam siccámque intemperiem extenuatus, simile quidpiam priori ex refrigeratione pateretur. Quapropter præcordiis refrigerantia medicamenta imposuit, quibus caliditatem ventriculi remisit. Nec mireris à leuioribus incepisse, & externis tantùm medicamentis vsum fuisse,quum hæc internè oblatis, & præsertim frigidæ potu,subitam mutationem faciente, & repentè innatum ignem extinguente, tuta sint magis: quapropter sensim, ac longiori tempore, securiùs tamen refrigerare,satius iudicauit.

Quamuis autem ex frigiditate à medicamentis contracta, æger totum thoracem difficulter mouerit, & septum transuersum fuerit paululum refrigeratum; hæc tamen respirandi difficultas, cum gulæ refrigeratione in alio homine collata,longè minoris periculi fuit. Sed cur ad mitigandum ventriculi æstum, refrigerantia infrà magis imposuerit,à septo transuerso vmbilicum versùs, quæ regio à ventriculi situ valde distat; ea est ratio, quoniam ad præcordia pertingit ventriculus, & à septo transuerso vmbilicum versùs procedit,ex Gal.*lib.4.de vsu part.cap.7*.

Curauit autem ægrum,cibum,potúmque omnem sub fontanæ aquæ frigiditate exhibens, hoc est,propinauit ea similem frigiditatem habentia, quàm habet fontana aqua in æstate, hoc est, tepida:nam si essent calida, æstum ventriculi augerent nimis; frigida verò, debilem ventriculum præterquam quòd læderent, frigiditate sua, incocta remaneret. Lac autem excepit: nam hoc neque frigidum,neque calidum,sed recens mulctum, hoc est, tepidum assumendum est, aliàs in ventriculo calido & sicco statim corrumpitur, ex Gal.*lib. 5. meth.cap.*12.& *lib. de bonit.& vitio succor.cap.*4.Quibus sic sensim,ac paulatim, securè tamen factis, æger sanus est factus. Disce ex hoc exemplo, quantum prosit ad morborum curationem, ipsius morbi cognitio: nam vt rectè dicebat Hip.*in lib.de art.num* 20. *Medicus qui suffecerit ad cognoscendum,sufficerit ad curandum.*Quapropter rectissimè illud à Gal.promulgatum *lib.3.aph.com.*1 .&*lib.*1 .*ad Glauc.cap.*1 .vt morborum causam Medicus priùs agnoscat, cùm à morbo prima ad curandum sumatur indicatio. Repetunt Auic. 4.1. *cap.*1. & 1.4.*tract.*2.*cap.*7. Rasius *lib. 30. continent. cap.*1. Num autem possit curari morbus, eius causa non cognita, disputat latè Carrerius *cap.6.ad libros,de loc. affect.disput.*62.

HISTORIA LVI. GALENI, De debilitate ventriculi.

Ventriculi imbecillitas,ex inæquali intemperie orta quomodo sit curanda. Contra Empiricorum amentiam.

*VIdisti igitur & tu quosdam vno die, * vel potiùs hora, frigida potione leuatos, quibus non aquam modò dedi*

A *fontanam recentem,sed niue refrigeratam:Cibos præterea ad eundem modum refrigeratos:& fructus similiter refrigerans, & ptissanam probè coctã ipsis dedi. In quibus vnam rem mihi proposui,ipsam scilicet refrigerationem.Veluti alios à refrigerantibus abstinui,calefaciens omni ratione,& exhibens vinum vetus valde calfaciens(Falernum,& Surrentinum)item nutrimentum,quod calfaciendi vim haberet,cum lõgo pipere. In nonnullis omne consilium curationis ad siccandum direxi: dabámque tum cibos, qui natura essent sicci,ac probè assati, tum prorsus exiguam potionem. Alium verò non pridem,qui iam adeò siccatus fuerat, vt simillimum habitum præferret iis qui marasmo marcescunt,sanaui,contrariis omnino exhibitis, cui egregij isti Medici absinthium,amaros asparagos,& bulbos edendos dabant;quæ cùm venter non contineret,mala cotonea, cestiana, punica dabant,immò & rhois succum bibere cogebant, quibus eum omnis madoris expertem reddiderunt. Hunc nos sanauimus omni ratione humectantes,&c. Galenus* lib.7.meth.cap.4.

B

PARAPHRASIS.

QVid rationalis curatio intemperiei quæ est in ventriculo, differat ab empiricorum curatione,*hoc in loco* proponit Galenus,debilitatem ex quatuor intemperantiis subortam enarrans, eámque auxiliis contrariis persanare docens: nam in quibus ob calidam intemperiem natiuus ventriculi calor debilitatur, iis frigida potio remedium est; quæ si sit niue refrigerata, æstuantem ventriculi calorem ampliùs contemperat; cui intemperiei si alimenta frigida, niuéque refrigerata exhibeas, ex arte facies. Licèt enim apud priscos varij sunt refrigerandi modi,vt refert Mercurial.*lib.1.variar.lect.cap.*8. tamen niue, alimenta aquámque refrigerare, salubrius multò iudicauit Gal *lib.2.sec.loc. cap.*1. explicuit Langius *lib. 1.*

C *epistol.*31. De quo modo refrigerandi aquam, plura diximus *lib.1.in com.histor.66.*

Qui verò ob frigidam intemperiem ventriculi debilitatem patiuntur,hoc est, non appetunt, attrahunt retinent,conficiunt, concoquúntue alimentum, quum hæc opera, caloris innati robusti & fortis ope peragantur, ex Galen. 2.*lib.acut.com.*22.quare Arist.4.*meteor.* 1. hanc coctionem elixationi similem esse dixit, quæ non solum ab innato, & proprio calore, sed à iecore, reliquísque membris circumuicinis mutuato perficitur: iis calida medicamenta maximo sunt ex vsu, vt vinum odorum, vetus, aromaticum, flauum, quod impensè calefacere vbique prodidit Galenus; nam odorum, ex Galen. 3. *acut* 20.calidum: & vetus etiam, est calidus, ex Galen.

D *lib.7.meth. 6.* quoniam vina antiquitate fiunt calidiora, & potentiora, quia partes aqueæ indies coquuntur,& fiunt aëreæ,& igneæ,ex Gal.4.*simpl.*11.& 12.*meth.*4.& *lib. de cibis boni,& mali succi,cap.*11.vnde Galen.8.*simpl. cap. de vino*,dicit vinum nouum esse in primo ordine calidum, & vetus in tertio caliditatem obtinere. Quod si sit cum piperis puluere respersum, iuuabit ampliùs; hoc enim medicamentum calefacit valenter, ex Galeno 8.*de simpl. medic.facult.cap.de pipere*, & *lib.1.eiusd.operis,cap.9.* quare ad cruditatem, imbecillitatémque ventriculi est accommodum valde,ex ipso *lib. 4.de sanit tuend.cap.*4. maximè si sit nigrum: hoc enim suauius, acrius, & magis aromaticum, ex Dioscorid. *lib. 2. cap.* 189. nam plurimùm coctionem iuuat, flatus discutit, ventriculum

E roborat, crassos humores ex debili coctione generatos incidit, aquosos ab eadem causa pronatos coquit, & frigidam intemperiem mirandum in modum corrigit, atque emendat. Hinc factum est, vt in hos vsus propinetur illud celebratissimum electuarium diatrion pipereon appellatum à Galeno, ex triplici piperis, nigri, albi, & longi genere compositum, cuius calor vltra primas venas non transcendit. De cuius vi lege Dioscorid. interpretes *cit. loco*, & alios qui de aromatum natura diligentissimè scripsere, & lecto poëmate describit Castor Durantes *in suo herbario,lib.P.*& de frigida intemperie ventriculi curanda, Galenum *lib.7.meth.cap.7.*cui persanandæ vinum cum pipere

epotum summopere conducit; nam illud non inflat præcordia, immo si inflata sunt, subsidere facit; inibi moram non trahit, ob caloris mediocritatem; digestionis vias aperit, alimentum in corpus celeriter deducit, est boni succi, & ad concoquenda, quæ in ventriculo, & venis sunt, idoneum; vires ventriculi adauget, vrinas mouet, & expellendis excrementis viam facit.

Ob nimiam ergo humiditatem si relaxetur ventriculus, & retinere non possit; vel ob humoris copiam, diminuto ac suffocato calore, alimentum concoquere nequeat, tunc siccantia iuuant: iis enim roboratur ventriculus, superfluàque humiditas, exprimitur; quibus alimenta sicca, & probè assata commoda sunt: licèt enim assa sint substantificè humidiora elixis, ex Arist. *lib.4. meteor.cap.3.* Galen. *lib.2. de aliment. facult. cap. 44.* & *lib. 3. simpl. 14. & 15.* quoniam in assatione, externa solùm humiditas; in elixatione, etiam interna, & substantifica extrahitur: tamen si alimenta sint probè assata, exhausta vtraque humiditate, & ab omni humore exucca, & priuata, exiccant, vt Ludouic. Lemosius *in com. huius loci*, & Vallesius *in com. cit. loci Aristotel.* doctè explicarunt. Hæc enim, pauco exhibito potu, qui suapte natura exiccat, humidam intemperiem eximiè curant.

Si tamen ob nimiam siccitatem, ventriculi vigor flaccescat, absumpta & expressa humiditate, ad cuius absentiam, calor noster marcescere incipit, & in cuius præsentia omnium partium calor, immò ventriculi viuacitas consistit, tunc substantificè humectare opus est, exhibitis iis, quæ primigeniam, insitámque humiditatem reficere queant, qualia sunt lac, dulcis aquæ lauacrum, & alia, quorum amplissimam syluam latè proposuit Gal. *in lib.7. meth. cap.6.* dum de curanda corporum siccitate, & de alimentis, quæ siccatis corporibus conueniunt, eligendis, agit eximiè. Euitare etiam oportet absinthium, & alia amara; nam hæc impensè calefaciunt *4. simpl. 7.* & sicciora sunt, *cap. 19. eiusd lib.4. cap. 22.* quæ cùm empirici siccatis corporibus exhiberent, & ægri reiicerent vomitu, tanquam nutrimento aduersa, quum hæc potiùs medicinalia quàm cibalia sint, ex Auer. *lib.5. collect. cap. 27.* & Auic. *lib.2. canon. tract.1. c.7.* in grauiora pericula ægros deduxerunt, rhois succum bibendum cogentes, qui cùm impensè exiccet, apud Dioscorid. *lib.1. cap. 147.* & Paul. *lib. 7. cap. de Rhu.* & expressione facta humiditatem resoluat, eos omnis humoris expertes, immò extremè siccatos reliquerunt, qui contrariis omnino adhibitis, Galeni ope reuixerunt.

DVBIVM XXXV.

Num intemperantiæ calidæ & frigidæ, citiùs & faciliùs humidis & siccis, & æquali tempore curentur.

COMMENTARIVM.

Vel potius hora.] Galenus non Medicus modo præclarus, sed eorum quoque quæ ad medendi rationem spectant, non incuriosus obseruator, *lib. hoc. septimo meth. cap.5.* promulgauit in lucem plurima, quæ ad huius historiæ explicationem valdè conducunt: ex quibus primum est, *Intemperantias calidas & frigidas, humidis, & siccis faciliùs curari*, redditque causam, quòd alterationes, quæ ex calido & frigido consistunt, qualitatibus maximè actiuis corrigantur. Secundum. *Ægriùs curari alterationes, quæ in humido & sicco consistunt*, propterea quod maximè ignauis, & materialibus seu passiuis qualitatibus eorum curatio perficitur. Quæ doctrina non de humectatione, & exiccatione priuatiua, quæ est effectus caloris & frigoris, sed humectatione, & exiccatione positiua, quæ fit ab humiditate, & siccitate venit intelligenda; hæc enim est quæ longo tempore fit, illa verò breui, veluti est calefactio, & refrigeratio.

Deinde. *Intemperantiæ calida & frigida, æquali tempore corriguntur, inæquali tamen securitate.* Reddit Galenus causam quoniam calefactionis, & refrigerationis tempus est æquale, securitas tamen impar; nam intemperantia calida cùm corrigatur refrigerantibus, cum maiori periculo curatur; nam sicuti caliditas, naturæ est vtilis, & amica, sic contrà frigiditas illi aduersa, ex Hip. *lib.5. aph.18.* Hæc tamen propositio secundùm vtramque partem falsa apparet; videtur enim quòd tempus calefactionis debeat esse multò breuius, quàm refrigerationis, quum caliditas frigiditate magis sit efficax, auctore Gal. *lib. de constit. art. med. cap.9.* & *lib.3. de caus. sympt. cap. 3. post. princip.* & *lib. 1. de temp. c.2.* quare minori tempore effectum suum producet. Secundò, corpus humanum maiorem propensionem habet ad clausas calefacientes, quàm refrigerantes: ergo minùs calefacientibus, quàm refrigerantibus resistet. Probatur antecedens, nam corpus humanum recedit à medio in tota substantia versus caliditatem. Præterea, causis refrigerantibus repugnat calor natiuus, non solùm vt naturalis, sed vt calor est; calefacientibus tamen, solùm vt naturalis est, resistit. Igitur si minùs repugnat, faciliùs à causis calfacientibus alterabitur: erit erit ergo tempus calefactionis breuius.

Vt verò huius dubij pateat solutio, aduerte primò: Alterationes quæ in calido, & frigido consistunt, aut considerari respectu cuiúsque corporis absolutè, aut respectu corporis humani. Si primo modo, tunc calefactionis & refrigerationis tempus, vnum est & æquale, dummodò seruetur paritas in quantitate agentis, in gradu illius, in densitate materiæ, in approximatione passi, in mora, & in omnibus aliis quæ ad actiones requiri, esséque necessaria Philosophi vnanimiter concedunt. Sicut enim caliditas vincit frigiditatem in actiuitate, sic superatur à frigiditate in resistentia. Si ergo velocitas actionis, nascitur ex proportione actiuitatis agentis ad resistentiam passi: & in calefactione & refrigeratione, reperitur æqualis proportio actiuitatis ad resistentiam, æquale tempus erit in vtroque; nam sicut in caliditate est maior actiuitas, sic reperitur minor resistentia; & sicut in frigiditate adest minor actiuitas, reperitur resistentia maior.

Instabis, & meritò sanè: nam videtur quòd resistentia debeat esse æqualis actiuitatis; resistere enim nil aliud est, quàm ab actione contrarij corrumpentis se defendere, illius actionem impediendo, & remittendo illius virtutem: hoc autem agere est. Igitur pro modo actiuitatis erit resistentia. Dic, resistentiam triplicem esse: quædam est negatiua, quæ vocatur ineptitudo subiecti ad recipiendam formam Alia, quæ dicitur positiua, seu passiua, quæ non est virtus actiua, sed naturalis quædam potentia, qua passum impedit actionem contrarij agentis, non remittendo illius virtutem contraria aliqua qualitate, sed tantùm difficulter cedendo. Vltima est, quæ dicitur contrarietas, quæ virtus actiua est, qua passum impedit actionem contrarij; per qualitatem contrariam illius virtutem remittendo. Hæc resistentia æqualis est actiuitati; resistentia tamen passiua, inæqualis est actiuitatis, nam interdum est maior, interdum minor; quare sicuti hic ordo constituitur in actiuitate, quod caliditas primum locum teneat, secundum frigiditas, tertium humiditas, postremum siccitas; sic in resistentia iste ordo obseruatur, vt primum retineat siccitas, secundum humiditas, tertium frigiditas, vltimum caliditas. Ex qua doctrina ad plenum primi argumenti solutio patet.

Quum tamen calefactio, & refrigeratio considerantur in corpore humano, vt sunt remedia ad recuperandam sanitatem, tunc tempus calefactionis breuius est, ob rationes dictas. Hoc inspiciens Galenus calefactionis, & refrigerationis tempus, non vnum & æquale, sed quodammodo æquale pronunciauit. At intemperantia frigida aliquantulum calida meliùs corrigitur, si de leui & recenti, non de antiqua & confirmata sermo sit; hæc enim ob defectum caloris & virtutis, difficliùs & tardiùs emendatur, quum non solùm auxiliis calefacientibus, sed his quæ suscitant & viuificant calorem innatum, & virtute regeneratione sanguinis & spiritus roborant, perficiatur; quod non tãtùm difficile, sed impossibile apparet multò

multò enim difficilius est, senectutem frigidam, quàm hecticam calidam corrigere.

Nunc secunda pars propositionis Galenicæ examinanda venit. Nam videtur, quòd non sit maius periculum in refrigerando, quàm in calefaciendo; sicut enim immodica refrigeratio est periculosa, sic immodica calefactio, ex, Hipp. *lib. 2. aph.* 51. vtraque enim si modica sit, est remedium ad sanitatem recuperandam. Deinde, quemadmodum homines pereunt ex morbis frigidis, sic ex calidis solent interfici, & citiùs; quoniam velociores sunt, & actiuiores. Igitur non est maius periculum in refrigerando, quàm in calefaciendo.

Nota, calefactionem & refrigerationem, sensim prudentérque à Medico docto, & per medicamenta mixta administratam carere periculo; contrario modo celebratam, periculosam esse nemo negat: vt quando in ardentissima febre propinatur gelidæ potus, imperatur frigidæ balneum; in doloris vehementia vtimur narcoticis; in frigidis affectibus, medicamenta nimis calefacientia exhibemus, quæ febrem concitare nata sunt; vtimur cauteriis: tunc maius in refrigerando, quàm in calefaciendo periculum est, frigiditas enim omnium partium actiones lædit, tollit, imminuit; illæ enim ad suas actiones obeundas indigent calore. Ea tamen quæ calefaciunt, solent excitare calorem, & fouere, & calor adauctus non lædit actiones, immò multoties iuuat, nisi quando ad eum gradum peruenit, vt colliquet, ex Galen. *lib. 3. de caus. sympt. 3. in fin.* in quem sensum dicebat Auicen. 1. 1. *doct. 3. c. 1. sanitatem & æqualitatem magis pertinere ad caliditatem, quàm ad frigiditatem*, quùm latitudo sanitatis angustiorem habeat terminum versus frigiditatem, quàm caliditatem: sic intelligendus est Hipp. 5. *aph.* 18. caliditatem esse vtilem, frigiditatem verò inimicam asseuerans. Ex his manet soluta difficultas.

Vltimam deinceps proponit Galenus propositionem, quæ est huiusmodi. *Intemperantiæ humida & sicca, æquali securitate, inæquali tamen tempore curantur.* Causam reddit Galenus, nã humiditas & siccitas qualitates remissæ sunt, cùm citra calidi & frigidi contactum violenter operari non possint, vt Galen. ait *lib. 1. de sympt. caus. cap. 6. in princ.* quapropter nec in exiccando, aut humectando aliquod periculum vertitur, auctore Galeno *lib. 6. de sanit tuend. c. 3. post med.* Inæquali tamen tempore curantur, quoniam quum humiditas sit maximè ignaua, & parum actiua, & siccitas resistat valde, intemperantia sicca multò difficiliùs, tardiúsque curatur.

Hæc tamen propositio pariter secundùm vtramque partem plurimas patitur difficultates; nam in exiccando maius est periculum, quàm in humectando, quia humiditas magis amica est naturæ, cùm sit vitæ principium, sicut & caliditas. Secundò, morbi sicci multò sunt deteriores humidis, quia conuulsio sicca humida est periculosior, ex Hip. 2. *aph.* 26. & 4. *aph.* 57. & 5. *eiusd.* 70.

Responde, humiditatem, & siccitatem bifariam posse considerari: vel secundùm modum operandi, & quia remissè agunt, nullum in exiccando & humectando periculum adest: Si tamen considerentur quatenus sunt introductæ, & modum excedunt, quum sint qualitates actiuæ, immutant substantiam in aliam speciem, & corrumpunt; & tunc licèt in vtrisque qualitatibus periculum vertatur, maius est in exiccando, quàm humectando; humiditas enim plus est amica naturæ.

Altera pars proposionis has habet instantias. Nam videtur, quòd tempus humectandi, & exiccandi sit æquale; nam sicuti siccitas vincit humiditatem in resistendo, sic humiditas vincit siccitatem in actiuitate. Secundò. Galenus *lib. 3. de loc. cap. 7. in fin.* dum de Epilepsia agit, probat non fieri ex siccitate, sed ex humiditate replente, quoniam subitò fit: ergo tempus humectandi breuius est. Solue hoc modo. Siccitas non vincit humiditatem in resistentia sola, sed etiam in actiuitate, ex accidenti ob densitatem materiæ; siccitas enim ferè cum materia sicca & crassa coniungitur, humiditas verò cum materia fluida & aquea. Deinde. Humectatio altera est qualitatiua, alia substantifica, accidentalis altera, quæ ex aliqua substantia humida præter naturam coaceruata originem ducit: illæ longo tempore indigent; hæc breuior est, nam fit ob caloris defectum: licèt enim substantia illa excrementitia paulatim coaceruetur, subitò tamen mouere potest, & morbum inferre, vt sub exemplo Epilepsiæ Galenus passim confirmat. Ex quibus patere arbitror quo tempore, & qua securitate omnes intemperies curari possint. Lege quæ de hoc dubio scripserunt, acutissimus Gentilis, & Iacobus de partibus *in com. cap. 2. 4. 1. Auic. §. Et debes scire, quòd infrigidationis, & calefactionis tempus est vnum, &c.* Et non siluit Ludouic. Lemosius *in com. cit. cap. Galeni.*

B

HISTORIA LVII. GALENI,
De attritione ventriculi.

Ventriculi laborantis, ab inuasione febris dignotio, eiúsque curatio.

ID verò quod nuper in ipso contigit Imperatore, procul dubio mirandum est: ipse enim, & Medici omnes arbitrantur febris initium extitisse, quum deciperentur vniuersi. Ille enim priore die, hora prima ex eo medicamento, quod amarum, & sacrum appellant, quipiam acceperat: deinde quemadmodum ipsi mos erat singulis diebus, eo quoque die theriacã assumpserat hora sexta ferè: postea lotus, circa Solis occasum, cibi parũ ceperat. Cũ itaque tota nocte torminibus, & ventris profluuio C *vexatus, ideò febricitaret; à Medicis inspectus quiescere iussus est; atque nona hora ab eisdem sorbitione sustentatus. His peractis accersitum nos venit Imperatoris nomine, nescio quis, vt ipse in palatio cubarẽ. Quamobrem ante solis ortũ, cùm tres essemus, qui Imperatorem inuiserent, & eius pulsum attingerent, cæteris febrilis cuiusdã annotationis principium adesse visũ est, mihi verò silentiũ seruare: atque ideò cõuersus ad me Imperator, quidnam esset, postulauit, quod cùm reliqui pulsum attigissent, solus ego non attigissem: cui respõdi, eos cùm bis iam tetigerint, ac forsitã ac aliàs sæpe, dũ cum eo in exercitu essent, expertíque sint pulsus illius naturalem habitum, me meliùs affectum cognituros, spero. His dictis, iubente illo vt pulsum tangerẽ, accessi, & perpenso ad ætatis, & naturæ mensurã pulsu, plurimum ab eo differre, qui febrilem annotationem significet, respondi: febris quidem insultum eum mihi non videri, sed eius stomachũ atteri ab assumpto cibo, antequam excernatur, æstuante. Tum ille dignotionẽ nostram laudans, ter hæc verba subiunxit: hoc est; hoc ipsum est quod dicis, sentio enim me* D *frigido cibo grauari: quæ cùm dixisset, quid opus esset facto, postulauit: cui ego respondi in hũc modum. Si quispiã alius esset, qui hoc morbo laboraret, bibendum ipsi dedisse, quemadmodum solitus sum, vinum pipere inspersum. Vobis autẽ regibus, quibus tutissima remedia Medici admouere consueuerunt, lanæ purpureæ manipulum nardino pigmento calido intinctũ, ostio ventriculi imponere sufficiet. Tum ille, aliàs quoque, subiunxit, solitus sum purpuream lanã, & nardinum pigmentum stomacho superimponere, quoties mihi molestus esse cœpisset. His dictis, Pitholaum facere imperauit, quæ præceperam, &* E *simul nos dimisit. Postquam verò, & vnguentum ventriculo impositum est, & pedes calidis manibus attrectati incaluere, vinum Sabinum poposcit, atque pipere insperso bibit &c. Galenus* lib. de præcogn. ad Posth. cap. 11.

PARAPHRASIS.

IMperatorem Romanorum Antoninum, cuius præsentem historiam Galenus scribit, frigida ventriculi intemperie laborasse, ex eo fit manifestum, quòd Medici qui primò illum inuiserunt, ab ea hora qua malè habere cœpit, amarum medicamentum, quod hiera dicitur, exhibuerint, calefaciens sanè & exiccans, ad frigidos flatulentósque humores in ventriculo impactos educendos quàm aptissimum: quo die theriacam pro more assumpserat, & post solis occasum, cibum parcum. Post quæ, tota nocte torminibus, & ventris profluuio vexatus, ideò febricitauit, quoniam intempestiuè hæc omnia ab ipsis Medicis acta sunt. Quis enim vel mediocriter in arte versatus, medicamenta

camenta sibi inuicem aduersantia, hieram per aluum vacuantem, & theriacam suapte natura vacuantis medicamenti actionem, retardantem,& naturæ excretionem impedientem, tam breui tempore propinare ausus fuisset? Theriacam autem aluum ex medicamento citatam cohibere,testis est locupletissimus Gal. *lib. de theriac. ad Pison. cap.* 4. dum exhibito medicamento aluum subducente, si qui absumpsit non purgetur, data theriaca, iudicat hanc esse optimam,quoniam purgationem prohibuit illius,qui purgantem medicinam sumpsit.

Ex hoc ergo motu,pugna,&inæqualitate,seu vi naturæ illata, medicamenti videlicet expellentis,& theriacæ retinentis, tormina, & alui fluxum euenisse non est dubitandum;ex quibus diariam,accensis & inflammatis spiritibus oriri, centies prædixit Galenus. Quam rem cùm non animaduertissent,seu potiùs ignorarent Medici illi, ex pituitosis humoribus; tam in ventriculo, quàm in genere venoso impactis, suscitatam fuisse humoralem, & sic hac de causa in pulsibus mutationem, & febrilis annotationis principium somniarunt.

At Galenus bene pensata re, febrem illam fuisse diariam aduertens,propriisque signis cognoscens,quæ ipse *in lib.* 1. *de dif. feb. c.* 7. *& lib.* 2. *de cris. cap. vlt.* promulgauit, *de* curando ventriculo solùm fuit sollicitus:qui licèt naturalem Imperatoris pulsum ad vnguem non agnosceret, quem per sanitatem esse tangendum, illiúsque symmetriam & proportionem obseruandam, docuit Galen. *lib.* de *pulsib. ad tyron. cap.* 9. coactus tamen,perpenso ad ætatis& naturæ mensuram pulsu,eius pulsum ab eo differre,qui febrilem annotationem significaret,inuenit.

Quamuis pulsus naturalis duobus modis possit considerari,vno modo absolutè & simpliciter,quia est causa & norma reliquorum,qui solùm in natura temperata, bono habitu, ætate, regione, & tempore temperatis reperitur: secundo modo respectu illius naturæ quæ biliosa, vel pituitosa est. Et licèt pulsus absolutè naturalis in omnibus differentiis mediocritatem debeat obseruare, quia quod naturale est,moderatum est,ex Gal. *lib. de dif. morbor. cap.* 2. *& lib.* 2. *de difficult. respirat. cap.* 1. *&* 2. *aph.* 51. sitque æqualis & boni ponderis, medius inter paruum & magnum, velocem & tardum,rarum & frequentem, durum & mollem;tamen his omnibus inter se collatis,habitóque respectu ad ætatem,& naturam, eum febrilis annotationis initium non habuisse significauit.

Celebratissimum enim apud Medicos est, duplicem esse febrilis annotationis differentiam, compressam vnam, alteram incompressam:in hac non ita contrahitur, pulsus, neque calor ita ab humoris copia obruitur, nec arteria ab illius copia,lentore, crassitiéve occupatur,quæ præsertim in humoribus biliosis,faciléque inflammabilibus apparere solet, qui ob sui tenuitatem facilè exhalant, & resoluuntur;in hac, monente Magistro *l.* 1. *de dif. feb.* 9. neque adest extremarum partium refrigeratio,dormitatio,aut pigritia, aut aliqua in caliditate, aut pulsu inæqualitas, neque paruitas neque debilitas, vt 3. *de præsag. ex pulsib. cap.* 7. Galen. admonuit. De hac non fuisse locutum Galen. patet,nam Medicos illos reprobauit, qui ex pulsus contractione, aut etiam omnimoda quiete eam cognoscere asseuerabant.

Atteri ergo ab assumpto cibo Imperatoris ventriculum affirmauit, hoc est,eius calorem grauari à copia, & sic distendi; nam debilis ventriculus alimentum, licèt non sit quantitate multa exhibitum, coquere non potest. Hæc imbecillitas cùm à frigido (tanquam calori, cuius ope coctio perficitur, contrario) faciliùs oriatur, dicendum hanc debilitatem,vel à frigida causa,vel à debilitate innati caloris ventriculi,vel ab vtrisque fuisse profectam.

Neque te ab hac expositione dimoueat Galeni contextus,asserentis Imperatoris ventriculum æstuasse, per quod verbum non intelligas calidum ventriculum, aut inflammatum, bilioso igneóque humore refertum,nam hac ratione calida medicamenta non exhiberet;sed fluctuantem; cùm enim debilis ventriculus, ingestum cibum quo grauabatur,coquere præ copia non posset,fluctuabat,torquebatur, & ad excernendum vehementer coactus æstuabat.

A Metaphoricè enim multoties à Cicerone sic verbum hoc vsurpatur 4. *Ver.* & Virgil. *lib.* 6. *Æneidos.*

Turbidus hîc cœno,vastáque voragine gurges
Æstuat,atque omnem Cocyto eructat arenam.

Et Plinius *lib.* 18. *c.* 1. §. *Quorum æstimatione, & gaudio nos quoque relictis æstuationi suæ (hoc est,exagitationi) istis hominum tubis,pergamus exoluere vitam,&c.*

Cui malo auxiliaturus, non vinum inspersum pipere, (auxilium frigido ventriculo summè proficuum) non interna medicamenta offerre ausus est, quia Imperatorem curauerat nunquam,neque de eius temperatura erat certior factus; idcirco tutius visum est illi externa præsidia apponere, in his enim personis cautè Medicus semper incedere debet. Securius ergo medicamentum excogitauit, ex nardo, medicamento pro roborando ventriculo primas
B tenente,ex Dioscorid. *lib.* 1. *cap.* 6. & pro hoc complendo opere valdè præstanti,ex Galen. *lib.* 7. *meth. cap.* 4. *& lib.* 8. *eiusd. cap.* 7. pigmentum componere. Est autem pigmentum, genus quoddam vnguenti, ex Plin. *lib.* 16. *cap.* 43. Nardinum autem vnguentum, ex Gal. *lib.* 7. *de comp. med. sec. gen. cap.* 12. *in fin.* coctionem ventriculi maximè iuuat, vtpote ex Nardo,Calamo aromatico,Casia lignea,Cypero, Opobalsamo, & aliis roborantibus præsidiis conflatum: hoc autem vnguentum lana quàm mollissima excepit, quum hæc tum(veluti spongia humores)vnguenta in se imbibat,& excipiat,ex Galen. *lib.* 11. *simpl. cap. de spongia,* tum mollitie sua partem,cui adaptatur lædere non possit, ex Galen. *lib.* 5. *eiusdem operis,* & vires medicamenti retineat,& conseruet.

D Purpuream autem elegit,nam hæc flaccido, languentique ventriculo auxilium est potentissimum. Purpurea enim lana,à Græcis Tyria,à Latinis Ostrum, ab Arabibus Chermes vocatur: dicitur enim illa, quæ succo purpuræ tincta est,ex Galen. *lib.* 8. *meth. cap.* 5. Est autem purpura, testibus Plinio *lib.* 9. *c.* 36. *&* 38. Vitruuio *lib.* 7. *de architect. cap.* 13. piscis quidam ex genere concharum, qui florem illum pro tingendis vestibus,olim maximo in pretio habitum, inter papauer dictum, & collum continet in vena quadam membranæ instar candicantis,reliquum verò corpus sterile est,cuius historiam Dioscorid. *lib* 2. *cap.* 3. Arist. *lib.* 5. *de hist. animal. c.* 15. & post eum Rondeletius, Bellon. *lib. de piscib. tit. de purpura,* & eruditissimus Montaltus *lib. de visu, c.* 17. *de purpureo colore,* exactissimè descripserunt. De cuius diuersis generibus, nominibus,præstantia mira, lege apud Cælium, Rhodigin. *lib.* 3. *lect. antiquar. cap.* 2. Ludouic. Lemosium *in com. c.* 5. *lib.* 8. *meth. Galeni.* Cardan.
C *lib.* 4. *de subtilit. fol.* 319. *edition. Basil.* & Matthiolum *ad cit. cap. Dioscoridis.*

Filum lanæ purpura marina infectum,vocatur Ostrum, quod,auctore Galeno *lib.* 7. *meth. cap.* 7. ad imbecillitatem ventriculi valdè est proficuum, & stomachum roborat, si quod alterum, vt *in com.* Fabius Paccius doctè explicuit. Quoniam verò cocco infectorio, nostris temporibus, in variis mundi regionibus lana inficitur, & eo tincta purpureum ex se emittit colorem,idcirco purpuræ loco, illo commodissimè vti possumus: nam easdem vires habet & fortè præstantiores, vt probant Dioscorides *lib.* 4. *cap.* 43. Galenus *lib.* 7. *simpl. tit. de grano tinctorio,* & Arabes ferè omnes, qui de eo sub nomine Chermes mira protulere. Isti enim præter roborantem, & adstrictoriam vim, illi plurimas alias attrabunt dotes; nam cardiaca vi pollere tradunt quia venenis resistere, & malignam humorum
E retundere qualitatem natum est. Quapropter Chermes, vt apud Græcos purpura in pretiosissima venit antidota; à qua celebratissimum illud electuarium è granis tinctorum,seu Chermes nuncupatur,quod officinæ Alchermes appellare consueuere:hoc enim ad cordis palpitationem, syncopen, mentis alienationem, venenum summopere prodest: nec immeritò, quum grana tinctorum cardiaca sint; nostri enim corporis facultates collapsas recreant, cor roborant,spiritus viuificant,sensus,mentémque exhilarant, tristitiam abigunt diuturnam, pestilentiam vnicè fugant,siue ea in potu cum vino, aut aqua Melissæ, Naphæue, siue cum cardiacis, & belzaarticis medicamentis permixta, epithematis modo supra læuum cordis sinum applicentur,

applicentur, prout refert Lacuna *in com.c.cit. Dioscoridis*. & eloquentissimè ex antiquorum, & iuniorum mente agitat Conradus Gesnerus *lib.4. de aquatilibus cap.prop.de purpura*: quidquid, perperam tamen, contrà sentiat Manardus *in annotationibus in cōposita Mesuë tit. de confectione Alchermes.*

Hoc ergo vnguento vires collapsas mirificè restituente, pedum calefactione, & vino assumpto cum pipere, restitutus est: calefecit autem pedes, vt sic pusillus ventriculi calor, extrementorum calefactione reuiuisceret, ex Aristot. *6.probl.6*. Partes enim frigidas, neruosas, excarnes, & remotas à fonte caloris, vel in febribus calefaciendas, tegendas, & fasciis inuoluendas, vt reliquo corpore frigidiores non sint, summa cum ratione docet Hippocr. *lib.4. acut.text.40. Vbi enim pedes frigidi sunt, vix fieri potest, vt dormiant ægri*. Quare ad conciliandum somnum non parum conferet pedes habere calidos; somnus autem coctionem iuuat, & excretiones promouet, naturam & calorem innatum roborando. In hunc sensum dicebat Aristot. *lib.2.probl.26*. Medicos consuetos esse in aduersa valetudine pedes diligenter cooperire, ne frigeant; non enim ea pars solùm refrigeratur, verum etiam est in causa, vt rigores toti corpori superueniant. Si verò de hoc raro affectu obseruationem legere concupiscis, vide Petrum Bayrum *lib. 11. pract.cap.9. de attritione stomachi ex conuersione cibi in phlegma*, & ex eius sententia transtulit Marcel. Donat. *lib.4. de medic.hist. mirabil.cap.4.*

HISTORIA LVIII. GALENI, De ventriculi debilitate.

Ventriculi languor, vini Absinthitis potu, sanatus.

AMicam verò mihi præ cæteris Arriam, eximiè commendatam & ipsam ab Imperatoribus, quòd philosophiæ diligenter operam daret, & præcipuè Platonis lectione delectaretur, non leuiter olim ægrotantem sanarunt. Laborabat enim ventriculi lāguore, atque ideò ita supinè decumbebat, vt ne cibum quidem accipere valeret: vnde periculum ipsi imminebat, ne defectu nutrimenti periret. Tunc itaque, sicut expertissimi solent Medici, mulierem curarunt, vinum Absinthio medicatum, me commonstrante, propinantes: mox enim vt tale vinum bibit, & stomachum roborauit, & cibi appetentiam recepit, &c. Galenus lib. de theriac. ad Pison. cap. 2.

PARAPHRASIS.

QVod liber hic *de theriaca ad Pisonem*, genuinus sit, duæ confirmāt rationes. Prima, quoniam in eo nullum dogma Galenicæ doctrinæ contrarium continetur: & hanc regulam dicebat Galenus multis in locis, esse veram ad libros Hippocratis explorandos. Secūdò quòd Serapio, Auicen. Rhasis, Rabbi Moses quorum auctoritas contemnenda non est, hunc librum, tanquam Galeni indubitatum sæpissimè citant, prout firmissimis rationibus, & auctoritatibus Mercurialis *in præfatione ad hunc librū* manifestè exposuit; quidquid Mathiolus *lib.2. epist. 2.* contrarium omnino asseuēret, Iulij Alexandrini rationibus succumbens.

Mulier ergo hæc ventriculi languore, hoc est, defectione, & nimia imbecillitate, cum deperdito appetitu laborabat cuius debilitatis frigidam & humidam intemperiem ventriculi fuisse causam, ex curationis modo facilè cuique patere potest. Nec dubites ex frigiditate posse oriri hoc malum: licèt enim illa corrugando os ventriculi, & comprimendo, appetentiam augere videatur, ex Galen. *lib.1. de caus.symp.cap.7. & lib.6. epid.sect.4.com.19.* quum per frigidas anni constitutiones, appetitus vel etiam nimius excitetur, vt *cit.loc.* Gal. & Arist. *lib.8.probl.4.* asseuerant tamen hoc de frigida & sicca intemperantia, non de humida, intelligendum est. Nam sicut frigidus modicum roborato ventriculi ore concoquit, & digerit alimenta, sicque appetentiam suscitat; sic immodicum solidas ventriculi partes dissoluit, relaxat, ad attrahendum reddit imbecilliores, & appetitum destruit, ex Gal. *2. aph.com.20* quum vires corporis emortuas reddat, & sic fastidij causa efficitur, ex Trall. *lib.7.cap.7.* Paul. *lib.3.cap.37* quod perbellè explicuit Auic. *15.3. tract. 2.cap.7.§. Et causa in hoc loco est, quòd caliditas est mollificatiua, faciens currere materias, & replens locum eis, & frigiditas est è cōtrario, quāuis quandoque sit causa magis nocens appetitui malitia complexionis frigidæ singularis, quando mollificat duas virtutes, scilicet sensituam, & attractiuam, quare debilitatur appetitus, &c.* Ex quibus patet, errasse Petrum Paulum Peredam, virum alioqui doctum, *in comment.cap.34. lib.1. meth. curand morbos*, Michaëlem Ioannem Paschalium, taxantem, quòd à frigida intemperie oriri aliquando inappetentiam asseuerat.

Cum ergo appetentia ad vitam sit maximè necessaria, ex Galen. *lib.6. aph.3* (nam non assumpto alimento perire animal, tabefacto corpore est necesse) summa cum ratione eniti debemus, vt ventriculus roboretur, & æger alimentum appetat, retineat & coquat. Huic vsui potentissimum est vinum testibus Tralliano, & Paulo *loc. cit.* Hoc enim ex Dioscor. *lib.5.cap.40.* vtile est stomacho, coctionem accelerat, fastidia discutit, hepar roborat, frigidam emendat internarum partium intemperiem, præcordiorum distentioni mirè succurrit, ventriculi inflationi opitulatur, & denique medicamentum stomachicum, si quod alterum, est præstantissimum. Hac ratione auctores, qui de medela ventriculi frigidi conscripsere, inter quos est Heurnius, vir omnium calculo doctissimus *lib.2. meth. ad praxim, tit. de remedijs ventriculi frigidi*, inter cætera vina medicata, illud summis laudibus efferre solent.

Hæc si vera sunt, illud verissimum, vinum cum Absinthio paratum, mirabiles ex se pro roborando ventriculo prodere vires: cùm enim Absinthium per excellentiam ventriculum vigoret, eiúsque collapsam valetudinem restituat, ex Galen. *lib.6. simpl.cap.de abrotano. & lib.7. meth. cap.4. & lib.1. ad Glaucon.14. & lib. de optima secta, cap.17.* fit vt eius languores persanet: tenui enim, & calida virtute sua, modicè adstringenti (hæc enim summè iuuat ad penetrationem) sese in ventriculi penitissimas partes insinuat, offendénsque in illis humores impactos & lentos, eos minutatim dissecat, sectósque, & sic expulsioni faciles excutit, & tenuitate sua crassos extenuat succos, quoquouersum ventriculi meatus facilè subintrans. Hac ratione humores in eo tenaciter infixos, abstergit, & aduersus dolores stomachi est aptissimum, ex Dioscoride *lib. 3.c.26.* Insuper fastidium arcet, suscitat emortuam appetentiam, & singultum sanat ex frigida causa contractum, vermes necat, Estque res adeò apud scriptores omnes receptissima, vt ad ipsos etiam vulgares deducta sit notitia, hoc auxilium languenti, flaccidóque stomacho, summo esse ex vsu: cuius conficiendi modum, pete ex Dioscor. & eius interprete Matthiolo *locis citatis*, quibus mirabiles huius vini vires describit.

Obseruatio X.

Importunus ventriculi dolor, vini absinthitis potu curatus.

LAborauerat trigenaria fœmina diu tertiana notha, & ob obstructiones viscerum interiorum, & vteri, restricta biennio omnino sunt menstrua, quæ ope conseruæ chalybis ritè postea fluxere, sed in vmbilico per annum ita sæuo pressa fuit dolore, noctu præsertim, vt omnium remediorum vim prorsus contempserit. Sæuiente dolore vmbilici regio eleuabatur, vt sphærula in eo ad tactum sentiretur. Adhibitum consilium. Alij vermem esse causam rati sunt. Alij lentos & frigidos succos, facientes obstructionem viscerum huic malo ansam præstare confirmarunt. Quidam flatum esse nebulosum & crassum, qui à calore lectuli, & quod verius est ob somnum adaucto, fusus & dissolutus, vna cum internarum partium frigida intemperie, dolorem hunc pertinacem excitabat, sibi persuasere.

persuasere. In hunc vsum vacuantia sæpius propinant. Affectæ particulæ adhibent topica innumera. Sudorifica ex Ebeno propinant, balnea naturalia consulunt. Demum sex mensium spatio nihil intentatum relinquunt. Tandem exhibito vino Absinthite pro continuo potu, à dolore immunis euasit, & recurrentibus menstruis, cùm antea esset sterilis, concepit, peperit.

HISTORIA LIX. GALENI, *De ventriculi debilitate.*

Ventriculi debilitas, ex abscissione omenti suborta, quomodo curetur.

Quod omentum calefaciendi gratia factum sit, euidenter discas licet, in illis qui vulnus in epigastrio, (id est abdomine) *acceperunt, in quibus per vulnus excidit omentum, deinde liuidum factum cogit Medicos partem læsam adimere: omnes enim frigidiorē sentiunt ventriculum,* * *minúsque concoquunt, ac pluribus operimentis extrinsecus egent, & maximè quando insigni fuerit magnitudine quod excisū est. Quemadmodum certè, & nos aliquando ferè totum ipsum abscidimus cuidam gladiatori ita vulnerato. Homo enim sanatus quidem confestim est, sed tamen adeò facilè, & patiebatur, & lædebatur à frigiditate externa, vt non sustineret nudum habere ventrem, sed lanis assiduè esset obuolutus. Gracilior autem à principio fuerat hic gladitor cum alijs partibus, tum ventre; ob idque celeriter, opinor, refrigerabatur, &c. Galen.* lib. 4. de vsu part. cap. 9.

PARAPHRASIS.

Omentum, cùm vocetur viscus, auctore Galeno *lib. 3. de facult. natural. c. 7.* & calidum sit, eo ad meliorem coctionem natura abutitur; eius enim vsu faciliùs, celeriúsque cibus concoquitur, ex Aristot. *lib. 1. de histor. animal. 16. & lib. 3. eiusdem, 14. & lib. 4. part. animal. cap. 3.* Cùm enim ventriculus ab adiacentibus membris foueatur, ab omento non minimam ad cibi coctionem accipit vtilitatem; quare hæc particula longissimè protensa est in intestina omnia, vt ipsorum coctionem iuuaret imbecillimam; nam solùm densitate sua, ventriculum, intestinaque ab externis iniuriis defendit, & factam ab ambiente prohibet dissipationem, sed caliditate sua (calidum enim est, cùm nihil pingue, & promptè inflammabile, frigidum sit, ex Galen. *hic*) partes has fouet, tuetur. Est ergo omentum, fulcimentum quoddam, aut, vt rectiùs loquar, operimentum, quod instrumentis cibum conficientibus, veluti operculum congenitum à natura est datum, ex Galen. *lib. 4. de vsu part. cap. 11.* Ex his manet aperta solutio ad quæsitum commune, cur scilicet frigescat ventriculus à calido hepate, quod 3. *alim.* 16. probauit Galen. quoniam incoris incumbentis caliditas nimia liquefacit pinguedinem omenti: quare ventriculus exanguis, hac veste quasi spoliatus deficit. Lege Rulandum *lib. probl. medico physicor.* 73. alias huius problematis rationes varias lege apud Castrensem Lusitanum *lib. de complexu morbor. cap.* 23.

Et cùm rarò accidat, vt omentum ex vulnere egressum non patiatur, videndum est, num refrigeretur, aut incipiat corrumpi, aut denigretur, & iam corruptum sit. Si incipit putrescere, ex ipsius pallore cognoscitur; tunc ergo spongiis vino dulci, potenti, nigro, vel albo, cum chamomillæ decocto fouere oportet, quod decoctionem factam, explorandum, num colorem proprium, naturalem, ac viuum recipiat, ita vt incalescat; si enim ita sit, intromittendum est. Si contrà accidat, ipsum amputare debemus. Plurimi hoc modo abscindunt, vt accipiatur pars corrupta, & filo circa partem sanam deligetur, postea in regione vinculi secetur, & deinde exurunt: intromittunt sanum omentum relictum. Non placet hæc methodus, nam de parte sana aliquid etiam ligari debet, & amputari; quoniam si aliquid corrupti omenti relinquatur, id postea corruptionis reliqui omenti est in causa. Melius ergo est totam illam partem denigratam accipere, & cum aliqua portiuncula partis sanæ ligare, & ipsam resecare ad vinum, omissa vstione, ne statum liquescat, vt doctè retulit Andreas Alcaçar, non infimæ notæ chirurgus *lib. 4. de vulnerib. ventris inferior. cap. 8.* lege Galen. *lib. 6. aph.* 58. & Hieronym. Fabric. ab aqua pendente *lib. 1. chirurg. cap.* 25. Ob dictas causas ij quibus è vulneribus excidit omentum, frigidiorem sentiunt ventriculum, ineptè concoquunt, ab extrema frigiditate facilè læduntur, & externis operimentis extrinsecus egent, maximè quando totum resectum est. Quare Philosophus omentum meliorem facere coctionem pronunciauit. De qua vtilitate videndus Cōstantius Varolius *tabula 1. anatomica, de omento.* Eius ampliores vsus lege apud Galen. *lib. 6. de anatom. administ. c. 5.* quo loco epiploï multiplicem vsum agnoscit; nam præterquam quòd tegumenti instar insitum calorem fouet, ac coctionem iuuat, venæ portæ ramos, in lienem, ventriculum, duodenum, & collum distribuendos suffulcit; arterias, & neruos sustentat; insuper vagantes per imum ventrem vapores retinet, & in adipem cogit; colo intestino à liene ad ventriculum, & iecoris cauum ascendenti mesenterij vicem gerit; & humorem copiosum ab intestinis influentem, quum à glandulis excipi, & absumi semel nequeat, in se, velut in æstuario asseruat, vt latè explicuit Laurent. *lib. 6. de re anatomic. cap.* 12. Quidquid Columb. *lib. 11. cap. 6.* priorem, de quo hoc loco Galen. egit, solum vsum agnoscat, cum Fernel. *lib. 1. de part. corp. hum. descript. cap. 7.* & Auic. 13. 3. *tract. cap. 1.* De cuius multiplici vsu, lege Adrian. Spigelium *lib. 8. de fabric. cop. hum. cap. 6.*

QVÆSTIO XXXVI.

Quòd ex decidētia mucronatæ cartilaginis, homines non solùm debilitatē ventriculi, & alios morbos pati, sed contabescere possint. Cōtra Sanctorium, Laurentium, Columbum, & communem Medicorum sententiam.

COMMENTARIVM.

Minúsque concoquunt.] Quoniam de ventriculi debilitate diu commentamur, age illustremus in parte hac, aliam debilitatis ventriculi causam ignoratam à veteribus, & idcircò indictam. Mirum enim est, quòd fidissimo experimento adinueni sæpe ventriculi debilitatem, nauseam, vomitum, ructus, deprauatam concoctionem, fastidium, alios insuper aliorum patium morbos, immò, tabem sequi posse, ex procidentia illius cartilaginis, quæ à Medicis Xiphoïdes, Scutiformis, Ensiculata, Mucronata dici solet, & ab Arabibus malum granatum nuncupatur. De cuius morbi causa, signis, prognosi, & curatione, tam vtilis & necessaria est cognitio, vt in eius inuestigatione, rationis gubernaculo non persistas, facilè, & cum aperto discrimine in scopulos, immò mortem miserrimos ægrotantes frequenter præcipites. Sic ergo in re tam seria me dicentem audire ne graueris.

In his, qui frigido, humidóque vtuntur alimento, ingluuiei, & comessationibus multis, crapulæque sunt dediti: & hac de causa, vel natiua sorte, frigida ventriculi intemperie, & imbecillitate laborant; vel ex morbo sæuo acuto, aut chronico conualuere, ob coctionis defectum, mucosus, lentus, viscidúsque succus in ventriculo, oréque præsertim ipsius gignitur, qui copia sua ita grauat, qualitate frigida debilitat, humiditate relaxat, vt ventriculum, coctionis primum organū, mirum in modum debilitet, & sæpè sit in causa, quòd immedicabiles oriantur in eo, vel aliis partibus morbi, ab ista intemperie pronati.

Cúmque ventriculi os plures circumdent partes, penes quarum læsionem varij morbi propullulant, ille frequentissimo experimento compertus est, qui ex decidentia illius cartilaginis oritur, Ensiformis à Galeno appellatur: hæc enim imo pectori ita connata est, vt os ventriculi

ventriculi tegat, & tanquam scutum & propugnaculum muniat, ac defendat. Lusitani hanc cartilaginem vocant *Spinhela*, hæc enim manu compressa, vel eleuata, spinæ oblongæ,seu gladioli parui figuram refert. Belgæ dicunt *Borst been*. Huius vsus primarius est, vt ventriculi os tueatur. Illum ridet Columb.*lib.2.de ossib.cap.*10. quia distare longo interuallo ab ore ventriculi, quod dorso applicatur, ratus est. At præterquam quòd falsum est in viuentibus ita distare, eius placitum multò anteà redarguerat Galen. *lib.7.de vsu part.cap.*21.dum in hæc verba prorumpit.*Ob eam igitur causam,& ad partem ossis pectoris vltimã,(quam ob ensis similitudinem Xiphoïdem appellãt) adhærescit:quam certum est propugnaculum esse oris ventriculi, & partis septi transuersi,quæ illic est, iam autem & cordis, &c.* Auicenna probat 1.1.*doct.*3.*c.*15.§. *Cùm inferiore prætereà parte thoracis os cartilaginosum latum contineatur, cuius inferior extremitas rotunditati attinens vocatur epiglottalis, eo quòd epiglottidi sit similis, & ipsum est tutamentum oris stomachi, &c.* Accepit à Galeno 6. *de vsu part.* 3. firmant Vesal. 1. *fab.* 19. Bauhin. 3. *anatom.* 49. Paræus *lib.* 1. *cap.*41.

Hæc ergo cartilago,cùm nimio mucore, humiditatéque excrementitia,ob infaustam ventriculi coctionem ex ipsius debilitate contractam, est infracta, emollito glutine, quo pectori hæret, decidit, & laxatur Valde. Neque putes absurdum,cum Laurentio.*lib.3.de re anatomic.c.*11. hanc cartilaginem decidere,quum ita imo pectori firmiter adhæreat, vt non nisi summa vi diuelli possit, vt *cit.loc.* obtrudit Columbus:nam hoc de statu naturali intelligendum est,quoniam vterus neruosus,& obsidentibus partibus,multis,variísque ligamentis obsitus,ita aliquando humoris copia laxatus procidit totus, elabitur, & flaccescit, vt virilem priapum mentiatur.

Et ne quis putet nostra hæc, figmenta esse anilia, aut meras nugas,vt citati firmauere recentiores, legat insignem Veigam(hic enim peritissimus Lusitanus omnium eruditissimorum Medicorum voto doctissimus, sit mihi mille instar)qui *in com.ad cap.4.lib.1.de loc.affect.num.*21. nostras partes lata oratione tuetur, *à verbo nonnumquam, vsque ad verbum,iccircò indicta.* Tãti viri sententiam Carrerius iisdem fermè verbis confirmat *disp.*52.*ad libros Galeni,de locis affectis*: dum enim plurimas tabis causas recenset, potissimam accidere putat, quando cartilago hæc, emollito glutine quo pectori tenaciter adhæret, laxatur & decidit. Habere autem quidpiam mucosum, quo pectori alligatur,docet Galenus *lib.*11.*de vsu part.*18.*& lib.*3.*de facult. naturalib.cap.vlt.*

Hunc affectum comitantur in ventriculo flatus, gurgulationes, ructus,singultus, oscitationes ab spiritu flatuoso pronatæ,quæ omnia à debili coctione,ventriculique imbecillitate originem ducunt: cùm enim cartilago hæc ventriculum ab externis iniuriis tueatur & defendat, si flaccida est,& muco oblita copioso, relaxatur, & flectitur introrsum; ventriculi os premit & debilitat,vnde reproba concoctio, nausea, & vomitus. Ægri difficilè respirant: nam ad diaphragmatis,quod eo loco nerueũ est,tutelam, constructam fuisse hanc cartilaginem.*lib.7.de vsu part.cit.* Galenus edocuit. Diaphragma autem esse princeps, ac primarium liberæ respirationis instrumentum, Galenus passim confirmat: nam tenditur in expiratione, laxatur in inspiratione. Insuper languet appetitus Os continuò madescit, sputo crasso, viscidóque respersum. Adest Cephalalgia ob maximum ventriculi cum capite consensum. In partium extremitatibus, totiúsque corporis habitu, nodi duri, indolentésque apparent, à frigido humore suborti, quem natura ex infausta coctione, velut excrementitium, ad partes extremas, tanquam ignobiles detrudit.

Affectus hic contumax est,& rebellis, & qui sæpissime spreta causa ob Medicorum incuriam, putantium huius cartilaginis decidentiam anicularum esse fabulas ac præstigias,contemptis præsidiis,diuturnus fit,& deinde auxiliis Medicis vix mitescit. Immò sensim ac sine sensu, furtimque habitualis ventriculi intemperies succrescit; ex qua tabescunt ægri, & pereunt: non enim ineptè cocto

A alimento nutritur corpus commodè, qui extenuatur, & arescit:Ex praua enim coctione non fit laudabilis hæmatosis, impurum sanguinem carnes non trahunt, ita suo genio,&nectare viuifico defraudatæ contabescunt: quoniam tantum habemus caloris quantum sanguinis. Quare ægri marcidi facti,sæpe hectica ventriculi correpti, vitam cum morte, commutant.

Curatio similis est in omnibus, illi quam Medici, pro ventriculi debilitate ab intemperie frigida pronatá, instituere consueuerunt.Vnum solùm habet huiusmodi affectus peculiare, quòd hæc cartilago manus opera ad suum locum delapsa reducatur. Quòd opus licèt pluribus modis celebrari possit, nullo meliùs picatione perfici posse existimo. Os ergo ventriculi modicè concutiatur ferula

B illita pice,ita vt leniter suauitérque caro attollatur,párique incalescens rubefiat. Imponatur deinceps cucurbitula cum magna flamma, (hæc enim incantamenti modo flatus discutit, 12.*meth.vlt.&* 2.*ad Glauc.* 6 & potentissimè calorem ad ventriculum debilem attrahit, 7. *aph.* 1.) strenuum enim auxilium est,vt quæ sunt in alto,foras euocentur, ex Gal.*lib.*13. *meth.c.*19.Qua ablata stomachica emplastra ex calidis, roborantibus tamen medicamentis parata,ori ventriculi adaptare oportet, addita semper terebinthina, cuius vi tenaciùs adhærent,& opus suum per moram complere queunt.

Et ne me sanè rudem, & de morbo hoc somniantem existimes, anicularum instar, quibus ferè hæc curatio, à vulgari Medicorum plebe,superstitiosa dicta,demandatur,

C de picatoribus, ex Galeni mente hæc paucula accipias rogo. Si quæpiam particula,ventriculus nempe, ex nutrimento ob debilitatem fructum non sentit inquit Galen. *lib.7.meth.cap.*7. optimum medicamentum est, quo picatores quotidie vtuntur.Accipiebant enim ferulas paruas, ac leues,modicè illitas pice,& flaccidis,gracilibúsque partibus incutiebant,donec modicè attollerentur,vt Magister edocuit *lib.*14.*meth.*16.ex qua iterata concussione,attracto ad partem sanguine & spiritu, ventriculus incalescit & roboratur, meliùs appetit,retinet,& concoquit. Nam hoc ad præstandum membro cuilibet vigorem,egregium medicamentum est,adeò vt siquod singulare membrum hoc vitio laboret, id hoc præsidio restituatur; nam calefacit, humectátque, ac vigorat sanguinis multitudine accita. Picationis autem terminum *lib.6.de sanit.tuend.c.*8.cutis ruborem statuit. De cuius vtilitate mira,pro roborandis, impinguandísque partibus, lege Hippocr. *lib.3.de officin. Medici,text.*32.Auicen.2.1 *tract.*2.14.*& tract.*3.*doct.* 4.

D *cap.*4.*&* 7.4.*cap.*2.*&* 10.3.*tract.*1. *cap.*30.*&* 2.3.*tract.*1. *c.*46.Aetium *tetrab.*1.*serm.*3.*cap.*180.Paul.*lib.*1.*cap.* 59. quorum mentem explicant Rasius *lib.3.ad Almans.c.*60.*&* 61.Guido *tract.6.doct.*1.*c.*4.Nico.*serm.*7. *tract.*6.*sum.*1.*c.* 1.Bartholomæus Eustach.*lib.*3.*praxis,cap.*35.*de tabe* Ludou.Lemosius *in com.c.*7.Gal.*ad l.* 7.*meth.*Mercurial. *lib. de decorat.cap.*7.Hercul.Saxonia *sect.* 1.*de phœnigmis,c.*11. qui de recto picationis vsu egere luculenter.

Picatores ergo erant,qui ferulis illitis pice partem debilem concutiebant,& sic motu & calore, sanguinem &

E nutrimentum ad partem attrahebant,& hac ratione membrum extenuatum impinguabant, vel hanc cartilaginem ad suum locum reducebant, ventriculúmque hac ratione firmabant.Sic docet Auic. 7.4.*c. cit.*§.*Et de impinguatiuis sunt linimenta,quæ administratur post motionem membrorum, & ipsorum rubrificationem, sicut est pix sola,ita vt si vehementer liquida,aut soluta cum oleo in quantitate qua faciat eam currere linimentum;& quandoque administratur sola super cutem approximata igni,donec liquefiat, deinde inuiscatur,& eleuatur:Quandóque congelatur ipsa, attrahit nutrimentum ad membrum,& retinet ipsum in eo,& remouet frigus eius,si fuerit causa eius debilitas virtutis, &c.*Non ergo vanum putes,cartilaginem hãc decidere,& picatione, cæterísque attrahẽtibus præsidiis in suum locũ restitui,quidquid contrarium Medici vnanimi ferè cõsensu,falsò tamẽ, hucusque fuerint opinati, vt refert Augustinus Vasquius *q.2.de ventriculi passionibus*, & non siluit eruditissimus Sanctorus Sãctorius *lib.3.de vitandis errorib. Medicor.c.*14. putantes nullo modo hanc cartilaginem decidere posse, quorum

quorum argumenta ficulnea esse, suprà satis prædiximus, & ex dictis facile solui possunt.

HISTORIA LX. PRASII, *De ventriculi dolore.*

Dolor ventriculi ex bile, & melancholia ortum ducens, congruis auxiliis sanatur.

D*Ico, quòd conquestus est mihi quidam de dolore ventriculi ex bile & melancholia, cum humiditate & caliditate superueniente velociter ad caput, quæ humiditas erat intensa, quem curaui recipiendo Rosarum tritarum ʒ.x. spicæ ʒ. ij mastichis, thuris, caryophyllorum optimorum, cymini, an. ʒ. j. Terantur quæ terenda sunt, & inde fiant trochisci cum succo Absinthij, & cortic. citriorum: appositóque oleo nardino, confecto ex cypero, chœnantho, & costo supra stomachum, conualuit, &c. Rhasius* lib. 11. continent tract. 1. cap. 2.

PARAPHRASIS.

A Multis causis oriri ventriculi dolorem, testatur multis in locis Galenus; quum enim ejus substantia amplissimis neruis sit contexta, qui à sexto cerebri coniugio, superiori eius orificio mutuo complexu implicantur, & in reliquum ventriculi corpus multiplici serie distribuuntur, idcircò maximè sensile est, ex Galen. *lib. 2. de rat. vict. com.* 11. & alibi passim. Doloris ventriculi aliquando causa est intemperies simplex, & sine materia, quãdoque cum materia: vtraque, vel calida, vel frigida. Harum signa satis supérque distincta inuenies apud eos, qui peculiare caput de dolore ventriculi conscripserunt, inter quos præcipui sunt, Alexander Massaria *lib. 3. de morb. intern. cap.* 3. Mercurial. *lib. 3. praxis cap.* 2. Leonardus Iacchin. *in 9. ad Almans. cap.* 45. Bartholomæus Perdulcis *lib.* 13. *medicin. cap.* 2. Ludouic. Mercat. *lib.* 3. *de morb. intern. cap.* 1.

Vnus solùm scrupulus eximendus, cur humiditas fecit dolorem, si ea apud Gal. *lib. 1. de caus. sympt. c. 6.* non potest violenter corpus contingere, & alterare? Dic verum quidem esse, intemperantiam calidam aut frigidam per se & solam, posse dolorem efficere, quia cùm sint maximè efficaces, confertim & violenter corpus immutant; humiditatem autem & siccitatem, ex accidenti concitare dolorem, quoniam sunt qualitates materiales, ignauæ, & languidæ, auctore Magistro 7. *meth.* 5. & *lib. 6. de sanit. tuend. cap.* 3 nam humiditas agit & corrumpit, licèt paulatim & sensim, maximè si cum affluxu humoris copuletur. Galeni verò locus, licèt prima facie videatur contrarius, de intemperie nuda intelligendus est, siue hæc sit simplex, siue composita.

Quúmque humiditas nimia caliditati copulata dolorem faceret; & ob vaporum ad caput copiam, cum quo maximè consentit ventriculus, 3. *de loc.* 5. timor esset, ne in cerebro, aliisque partibus, aliquod symptoma succresceret, timoris & periculi plenum, excrementitiam absumere humiditatem, ósque ventriculi roborare saluberrimum duxit: cùm nulla sit pars, quæ ita exactum habeat sensum, vel, principum partium vtramque, pro suarum affectionum modo perinde afficiat, atque vẽtriculi orificium; siquidem syncope, cardialgia, dyspnœa, apnœa, epilepsia, delirium, insania, huius partis occasione euenire consueuerunt. Mirandum enim non est, si ob oris ventriculi affectus, animalia maximis, iisdémque vehemẽtissimis affectibus affligantur, cùm nimirum pars illa, per neruos quidem cerebro, per arterias autem cordi vicino sibi, suas offensas communicet, vt non minùs latè, quàm doctè Galenus pronunciat *lib. 1. de caus. sympt. cap.* 7.

Maxima ergo est ventriculi dignitas, & ad omnium partium actiones summè necessaria. Maxima illius in totius corporis alteratione, & immutatione facultas: eam oraculo quodã patefecit Hippoc. *lib. 6. epid. sect. 4. text. 15. Ventriculo calidi, frigidi carne, & graciles. Isti venosi, & iracundiores*: in eius expositione mira protulit Vallesius *in comment.* Demum ex eo ventriculi necessitatem poteris arguere, quoniam vel si minimum afficiatur, aut diuturna officij vacuitate reddatur ignauior, tota corruit statim animalis machina, atque illius naturalis œconomia labascit.

Flaccidum itaque, & dolore afflictum ventriculum roborare oportet, ne præ doloris sæuitie, ad eum consortij lege, totius corporis concurrant excrementa, ex quorum prouentu, & confluxu diri possint suboriri affectus. Cùm autem pars citra totius prouidẽtiam sanari non possit, culpam auctori non imponas, qui citra expurgãtium vsum localia consuluit applicanda; nam vacuantia siluit, quoniam circa principium erat affectus, à quibus abstinere docuit Gal. *lib.* 13. *meth. c.* 11. quando dolor, aut phlegmone ventriculum exercent, *siquidem longissimè à tentata fluxione parte, quod redundat reuellere, nequaquam ad eam tahere conuenit:* nam purgantia plus trahunt in ipsum à toto corporis ambitu, quàm ab eo pellant, ex quo confluxu ita redditur venter languidus, ac dolor intenditur, vt vel ex noua fluxione noui emanent morbi, vel ita reddatur languidus, vt deinceps munus suum perficere nequeat. Quare purgantia in ventriculi affectibus summa sunt cum præmeditatione porrigenda; quæ si offerantur, maximè si caput condoleat, tunc summopere hieram laudauit, *lib. 7. meth.* 11. & 8. *sec. loc.* 2. & 2. *eiusd. cap.* 1. quod medicamentum citra molestiam ventriculum ab excrementitiis humoribus repurgat.

Dolorem itaque mitigare salutare consilium fuit, ex quo symptomate ægri in grauissima pericula labuntur, vt Galenus *lib.* 12. *meth. cap.* 1. & 8. luculenter edocuit: cui etsi vt symptoma est, non debeatur curatio, sed soli morbo, vt *loc. cit. meth.* & 11. *eiusdem, cap.* 12. Galen. edocuit; tamen si acerbus sit, & vehemens, ad se curationem vocat, & habet rationem causæ, sine qua alter affectus curari non potest, quoniam distrahit naturam, dissoluit vires, fluxiones mouet. Quare cordatè dixit Auiç. 4. 1. *doct.* 5. *c.* 1. *qúmque ad diuersum trahere volueris, membri à quo protrahis, dolorem priùs seda, &c.* & infrà. §. *Qúmque ægritudo dolori coniuncta fuerit, aut causa ipsius est dolor, aut ægritudo est causa doloris, sicut est percussio, aut casus, incipies sedare dorem, &c.* Si verò sit mitis, & lenis, aut mediocris, non vocat ad se curationem, nam remoto morbo symptoma remouetur: sic intelligendus est Auic. 1. 4. *tract.* 2. *c.* 7. §. *Et quando dolor capitis coniungitur cum febre, dignior est curatio febris, & non doloris, &c.*

Quapropter quum dolor vrgeret valde, & ventriculi debilitas adesset, ipsum roborare opus fuit iis, quæ tum dolorem, ex recrementitia humiditate ventriculum distendente pronatum mitigare, tum roborare nata essent: inter quæ primo loco numerauit rosas, quæ, auctore Galeno *lib. 8. de simpl. medic. facult. tit. de rosa*, adstringunt, & exiccant, maximè si sint siccæ, hæ enim ampliùs roborant, & superfluam humiditatem exprimunt, & absumunt, vt ait Dioscorid. *lib. 1. cap.* 130. & aromaticitate sua substantiam spiritus recreant & refocillant; quare syncopæ & cardialgiæ summopere opitulantur, ex Auicen. *lib. de virib. cord. tract.* 2. *cap. de rosa*, & sic vires, tum vitales, tum animales roborant, ex Matthiol, *in cit. cap. Dioscorid.* Eliguntur, quæ puniceo colore rubent; præstantes etiam suntquæ in rufum candicant; vilissimæ albicantes. De quarum vi eximia, lege Auicen. *lib. 2. tract. 2. cap.* 575. & Ruel. *lib. 1. natur. stirp. cap.* 127. Monard. *libel. de rosis, ferè per totum.*

Secundum medicamen est spica nardi. Nardum autem frutex est, graui & crassa radice, sed breui, nigra, fragilique, quamuis pinguis, aspero sapore, folio paruo, densóque. Aliud est Indicum, Syriacum alterum; hoc melius, quò recentius atque leuius, item comosum, colore rufo, odore vehementer iucundo, cyperum imitante, breui spica, sapore amaro. Illud viribus languidum, quòd vliginoso proueniat solo, proinde illam odoris

odoris gratiam exuit, calefacit & exiccat, nauseabundos iuuat inflationibus stomachi auxiliatur, prodest contra venena, & ventriculo robur conciliat. De cuius vtilitate mira, lege Dioscorid. *lib. 1. c. 6.* & alios qui de aromatibus Indicis diligentissimè disputarunt. Cætera verò corroborare ventriculum, & illius absumere madorem, adeò notum est, vt probatione non indigeat. Has enim vires obtinere mastichem, thus, caryophylla, cyminum, absinthium, cyperum, schœnanthum, & costum, rei herbariæ peritissimi passim confirmant.

Vnum solùm aduerte, vt hæc stomachica medicamenta non minùs parti anteriori, vt innuit hic auctor, quàm posteriori ventriculi apponas: vt Galenus docet *lib. 7. sec. gener. cap. 12. ad fin. & 13. meth. 17.* quoniam os ventriculi vertebris dorsi adhæret; licèt enim pars anterior sit carnosior, & minùs ossea, quàm spina, tamen posticæ parti imposita medicamenta summè iuuant vt explicant Matthæus Gradius *lib. 9. ad Almans. cap. de dolore ventriculi.* Amatus 1. *centur.* 98. Ergo stomachica medicamina debent esse modicè calida: quæ enim nimis calefaciunt, exiccant, & exprimendo humiditatem, debilitant. Hæc cum cera miscemus, vt diutius vires suas retineant. Actu calida imponi debent, non frigida: nam hæc ventriculi robur dissoluunt, vt ait Galenus 8. *meth.* 5. Auic. 1. 4. *tract.* 1. *c.* 26. tepida enim dilatant, liquant, emolliunt, resoluunt: calida, quantum æger tolerare possit, contrahunt, corrugant, adstringunt, roborant, & magis si in duplici vase priùs calefiant: tunc enim actione ignis vis medicamenti non euanescit. Quare si cum his conditionibus applicentur, præsertim ventriculo vacuo, ita vt ante assumptionem ciborum tempus notabile intercedat, multum prodesse poterunt. Emplastra in panno purpureo imposita, non sint admodum scuti, sed falcatæ lunæ, quia hæc est effigies ventriculi.

HISTORIA LXI. RASII, De dolore ventriculi.

Dolor stomachi diuturnus ex frigore originem ducens, vini generosi potu, curatus.

EVenit cuidam dolor chronicus in stomacho, & consului ei vt biberet vinum forte, purum, & iam in continenti dolor declinauit versus vmbilicum, & retenta est vrina eius, & sentiebat vesicam inflatam, & repletam, & medicamentis prouocata est vrina, & exiuit cum ea phlegma album, viscosum, & meditatus sum, quòd illud phlegma erat causa doloris, & retentionis vrinæ, &c. Rasius in lib. de mirabilib. curis.

DVBIVM XXXVI.

Num frigidis ventriculi doloribus, meri potus, salubris sit.

PARAPHRASIS.

ORiri ventriculi dolorem ex flatu, & pituita distendente, adeò notum est, vt probari non debeat: qui cùm euenerit, calidis roborantibus, intus & extrà applicitis debellandus est. Et cùm inter plurima medicamenta fusè ab auctoribus, capite de dolore ventriculi ex flatu proposita, primo loco vinum reponatur, meritò auctor illud assumendum consuluit; nam hoc refrigeratos mirificè calefacit, crassos humores dissoluit, ventosos discutit, vrinam mouet, emortuas præ frigore facultates reuiuiscere facit, est denique refrigeratorum vnicum leuamen.

Huius vi roborata natura viscidum humorem multo flatu permixtum ad vias vrinæ expulit, quo subitò confluente vrinæ suppressio contigit: pro cuius prouocatione plurima solent proponi auxilia; inter quæ præcipuum locum obtinent, quæ crassum, tenacémque succum extenuare, & modicè liquare apta sunt, de quorum genere sunt fomenta, & vnguenta varia, quæ passim reperies apud auctores.

Vnum solùm constat, vinum huius curationis fuisse basim ac fomentum: de cuius vi, ac facultate Laconicè quæpiam conscribere placet, ex tam multis quæ de huius potus admirandis commoditatibus retulerunt auctores Græci, & vnà proponunt recentiores. Vinum (vox ad succum, seu liquorem vitis, siue vuarum significationem iuuenta) tradit Varro *lib. 4.* à vi deductum esse, quòd eius potus citò venas repleat sanguine, inde Ouidij versus.

Vt solet infuso vena redire mero

Et Nemes. *Eccl. 3. de Sileno.*

Ex illo venas inflatus nectare dulci,
Hesternóque grauis semper ridetur Iaccho.

Vel quòd vim afferat rationi; eam sanè corrumpit, & è suæ naturæ statu deturbat.

Vtcumque sit, vinum maximas vires corpori præbet, nam citissimè nutrit, vertitur in sanguinem, & carnosas partes promptissimè alit, ex Galen. *3. acut. comment. penult.* & *3. de temp. 3. & 5. & 6. epidem. sect. 4. comment. 19.* Ego enim assumpto, in pulsibus quidem fortitudo, ac magnitudo, in motibus voluntariis robur adiicitur, quod est nutritionis signum, apud Galen. *lib. 2. aph. comment. 18.* Quidquid vinum non nutrire carnosum genus, efficaciter contendat doctissimus Mercurial. *tractat. de vino & aqua, à cap. 1. vsque ad 5.* explosus iam ab Horatio Augenio *tom. 3. epist. l. 9. epist. 21.* cuius rationes funditus etiam dissoluit clarissimus Ludouic. Nonnius *lib. 4. de re cibaria, cap. 8.*

Plutarchus *lib. 3. Sympos. cap. 5.* & Macrobius *lib. 7. Saturnal. cap. 6.* pluribus nituntur ostendere, vinum esse frigidum, eo potissimum ducti argumento, quòd videant à potu vini, frigidos affectus oriri. His breuiter respondet Galen. *lib. 3. de temp. cap. 2.* dum sic loquitur. *Sic igitur & vinum, vbi plus bibitur quàm vt vinci possit, tantum abest, vt animal calefaciat, vt etiam frigidiora vitia gignat, quippe apoplexiæ, & paraplexiæ, & quæ Græcè caros, & comata vocamus & neruorum resolutio, & comitiales morbi, & conuulsiones, & tetani immodicum vini potum comitantur: quorũ vnumquoque frigidum est vitium, &c.* Ex quibus patet vinum modicè sumptum, calorem natiuum roborare; si verò immodicè bibatur, suffocato natiuo calore, & ab igneo, absumpto & debilitato, frigidos parit affectus: nec enim oleum flammam accendit, tametsi est aptissimum ignis nutrimentum; immò si imbecillæ, & exiguæ flammæ confertim multum oleum infundas, suffocabis eam, potiúsque extingues quàm augebis: si calor noster à nimia vini copia grauatus & debilis, excrementa gignit multa, ex quibus tot morborum frigidorum prouentus. Vinum ergo in actiuis calidum est potentia: num autem reductum ad actum à calore nostro, per se exiccet, lege Manard. *lib. 14. epist. 3.* Christophor. à Vega *lib. 2. art. medic. sect. 3. cap. 2.* Vallesium *lib. 9. cont. cap. 6.* Cardozum *lib. 2. de sex reb. non naturalib. quæst. 2. cap. 5.*

Vino insunt multæ proprietates bonæ: nam puros reddit humores, facilè coquitur, sanguinem splendidum generat, viuificat innatum ignem, coloris præstantiam conciliat. Hoc, teste Platone *lib. 1. & 2. de legibus*, est timoris pharmacum, senectutis solatium, mœroris & inopiæ obliuio, somni illecebra, spiritus ex puriori sanguine geniti fomes, fortitudinis calcar, ingenij incitabulum, senum labores temperans, & aduersus illorum morbos vnicum leuamen, quibus si occupentur illis summum est præsidium; sicut enim in igne ferrum, ita vino senum corpora molliuntur, ac temperantur; vnde ab Auicen. 2. 1. *cap.* 8. lac senum dicitur: quare illis exhibet, quantum tolerare possunt. Somnum procurat, mentem exhilarat, quare subtristibus, melancholicis, & hominum consortia fugientibus, miro est auxilio; quod legitur *in lib. Iudic. cap. 9. §. Nunquid possum deserere vinum meum, quod lætificat Deum, & homines? & in Psalmo 103.*

§. *Vt educat panem de terra, & vinum, quod lætificat cor hominum, &c.* Sed quoad Deum attinet; inquit eruditissimus Vallesi. *in l. de sacra philosophia, in com. loc. suprà citati*, Theologis disputandum proponitur: quoad homines, ea inter alias potissima causa: Cùm enim nostræ naturæ simillimum sit, citissimè splendidos regenerat spiritus, quorum penuria qui laborant, tristes, & melancholici esse consueuerunt. Quantum autem afferat commodum melancholicis, vinum, luculenter ostendit Alzarius à Cruce *lib. 1. cent. cap. 2. quæst. vlt.* Demum si de vini differentiis, ætate, efficacia, plura scribere aggrediar, in his referendis ero multiloquus. Vide per otium Manard. Mercurial. & Augenium *loc. cit.* Fumanel. *l. 1. de natur. & facult. vini.* Andream Baccium *lib. 1. de histor. vinor.* Valleriol. *lib. 2. loc. com cap. 7.* Ruel. *lib. 1. de natur. stirp.* 143. Mathiol. & Lacun. *in com. cap. 1. lib. 5. Dioscorid.* Amat. *lib. 1. cent. in schol. curat.* 28. Mercat. *tom. 1. 9. 164. num. 96.*

Insuper. Non solùm in frigidis, verùm in calidis morbis maxima est vini potestas, & efficacia, vt ex Galen. mente colligunt Amat. *loc. cit.* & Fuchsius *in com. sent. 11. lib. 2. aph. Hip.* Quum enim in vehementissimis, malignísque febribus horrenda symptomata contingunt, quæ innatum ignem impensè diminuunt, & totam curationem ad se vocant, nisi priùs reficientibus auxilieris, ægros præcipites ages in mortem; ea sunt dolor, animi exolutio, syncope, & virium debilitas: iis ergo correptis dato vinum, quia natiuum calorem à febris vehementia, & malitia iamiam exhaustum refocillat, spiritus purissimos, quibus corpus ad sui alitionem opus habet, generat, ac emortuas facultates reuiuiscere facit, & præsertim illud quod cum modica, non tamen obscura dulcedine fragrantissimum ex se spirat odorem: hoc enim præterquam quòd febrientibus concedit Galenus, est amuletum, & venenorum tutissimum alexipharmachum, quibus omnibus vini spiritus summopere prodest; cuius extrahendi formam tradit Andreas Libauius *lib. 2. alchym. tract. 2. tit. de quint. essent. vini.*

Hoc venenis non tantùm frigidis aduersari, sed iis quæ à caliditate, aut occulta vi interimunt, testis est locupletissimus Galenus *lib. 1. de antidot. cap. 8. & 14.* dum inter alia alexiteria, id hoc nomine parandæ theriacæ probatissimum recenset. Quare ad omnia venena quæ exulcerando interimunt, summum esse auxilium tradit Dioscorid. *lib. 5. cap. 6.* per hæc verba: *faciunt aduersus venena, quæ exulcerando interimunt*; quod post eum firmauere Galen *lib. 6. epidem sect. 6. com. 5.* Auicen. 2. 1. *doct. 3. sum. 1. cap. 11.* Manard. *lib. 5. epist. 3.* Mercat. *lib. 7. de febrib. pestil. & malign. tit. de præcautione*, & ideò theriacæ assimilarunt antiqui, vt notant Fallop. *lib. de tumorib. præt. natur. cap. 14.* Ludouic. Septalius *lib. 5. de pest. & feb. pestifer. cap. 7.*

Aduertas tamen, ne in vino pueris propinando audax sis, his enim infestissimnm est. Celebris est historia apud Galen. *lib. 2. de loc. affect. cap. vlt.* de puero, qui vehementer sitiens, vinum antiquum bibens, febri correptus, & deinde vigiliis, obortóque delirio occubuit. His ergo vinum porrigere nihil est aliud, quàm ignem igni addere; quoniam non solùm calefacit corpus suapte natura calidissimum, sed mentem, animúmque deprauat. Quocirca *lib. 1. de sanit. tuend. 11. & lib. 5. eiusd. cap. 5. & 12.* & Plato *in Timæo, & lib. 2. de legib.* pueris vinum vsque ad annum vigesimum secundum interdicunt. De quo argumento pulchra dicemus, in huius historiæ *com. lib. 4. hist. 18.* & pro explicatione sententiæ Platonis, vide Gal. *lib. quòd animi mores, cap. 10.* & Lupeum *in annotationibus suprà hunc locum*, Cælium Rhodig. *lib. 15. sect. antiq. cap. 28. & 29.* Lang. *lib. 2. epist. 57.*

Deinde tanta est huius dulcissimi liquoris præstantia, vt vel pretiosissimis liquoribus sit æquiparandum, si cum modo, & tempestiuè eo quis vtatur. Ob quæ plura animalia suopte impetu in eius gratissimum potum feruntur: admirabilis enim vini vis in quasdam animantes est obseruata. Nullum enim est ferè animal, quod quatuor ingreditur pedibus, quod vino non vehementer delectetur, iuuetur, & in summa lassitudine non reficiatur: Ipsi quoque serpentes, quum datur occasio, vinum præcipuè appetunt, vt monet Plin. *lib. 10. cap. 72.* Sic sues, simiæ, corui, vrsi, elephantes. Videmus & nos aurigas ad continentius, & longius iter conficiendum, equis suis offam ex pane, & vino obiicere, aut saltem vinum in os, & nares eorum iactare: sic enim & firmiores redduntur, & alacriores.

Cum necessitas vrget, vinum purum, nulla admixta potione aquæ, exhibere salubre est; maximè si dolor, flaccidum langidúmque occupet ventriculum, cuius tonum potus ipsius aqua diluti summè dissoluit, auctore Magistro *lib. 2. acut. com. 28.* Et *com. 34.* in ventre superiore humiditatem, infirmitatémque facere, & flatum in inferiore asseruit. Meritò ergo fecisse Rasium hîc, qui ægro ventriculi dolore correpto, à frigida causa concitato, purum, hoc est, merum potandum consuluit; vehementiore enim calore crassos succos in ore ventriculi impactos dissoluit, flatus discutit, & ipsum roborat: præsertim si sit forte hoc est, generosum, & ex eorum genere quæ potenter calefaciunt, (polyphora Græci vocant) ex Galeno 3. *acut.* 20. vt sunt vina fulua, flaua, rubra, dulcia, vinosa, odora, quæ omnia sunt fortia, & nimis calefaciunt, ex Galen. 3. *eiusdem* 2. 6. & 7. *meth.* 6. & 12. *eiusdem, cap.* 4. De quo argumento præter cæteros, lege Amatum *loco citato.*

Sanitatis tempore vinum aqua diluere docuit Hippoc. *lib. 7. aph. 56.* & à veterum scientissimis est satis promulgatum, vt sic nimius vini ardor, caliditas, & vis, aquæ permixtione temperetur & obtundatur. Marina vinum diluere, vtile saluti humanæ iudicarunt Dioscorid. *lib. 5. cap. 20.* Cato *c. 24. & 106. de re rustica*, quòd infusa maris aqua permixtum, suauius sit, faciliùs ac diutiùs conseruetur, crapulam impediat, ventrem soluat, nec inflet, & conferat ad nutritionem. Potus vini res est vtilissima, pharmacum suauissimum; sed si aqua temperetur, longè præstantius euadit; quidquid enim est vino noxæ, aufert aqua, non aufert quod est vtile. Hinc vulgatus versiliculus.

Compedibus Venerem, vinculis constringe Lyæum.

Vinum aqua temperare primus omnium docuit Staphylus, vt refert Plin. *lib. 7. cap. 57.* qui istius mistionis varietatem tradit *lib. 24. & 23.* De vino miscendo, ex veteribus sæpe Athen. *lib. 1. cap. 29. lib. 2. cap. 2. lib. 10. c. 6. 7.* Si de modo quo sanitatis tempore, vinum aqua temperari debet, vario apud veteres miscendi modo, tum à natura vini, tum à natura bibentium, tum à tempore quo potabatur, scire cupis, lege Mercurial. *lib. 1. variar. cap. 18.* Quòd si quæras, num vinum penetrare aquam faciat, an aqua vinum? Respondeo, alterum in alterum operari: vinum in aquam sua caliditate, aquam in vinum sua subtilitate: nam aqua secundùm totum vino est subtilior, vinum verò secundùm aliquas partes subtilius aqua. Vide pulchra apud Santorellum doctissimum, *l. 16. anteprax. cap. 7.*

HISTORIA LXII. GALENI, De dolore ventriculi.

Dolor ventriculi ob pituitæ copiam, medicamentis ipsam incidentibus curatus. Idem ab acribus succis subortus, iisdem assumptis exacerbatus.

Noui autem & ipse quendam, qui de ore ventriculi querebatur, quod cùm ab aceruata in eo pituita pronenire, ex ipsius sermone coniectassem, consuluisséмque, vt cum sinapi betam, & porrum sumeret, eorum ope incisam pituitam largiter per aluum excreuit, omnibúsque symptomantibus est liberatus. Idem postea cùm post esum ciborum acrium non concoxisset, mordicationémque in ventriculo sentiret, sumpto rursus cum beta sinapi, non modo à mordicatione non fuit leuatus, verùm etiam longè deterius habuit. Tum protinus admiratus, quid esset, quod ab iis quæ antea summopore iuuissent, nunc grauiter læderetur, causam sciscitaturus

sciscitaturus ad me accessit: cui respondi, necessarium esse hominum pariter, ac ciborum tēperamenta considerare: nam sunt plurimi quibus saxatiles pisces concoctu sunt faciles, alij qui bubulam faciliùs conficiunt: quemadmodum de melle non simpliciter pronunciare conuenit, quibus ætatibus, naturis, anni temporibus, regionibus, ac vitæ rationibus vtile sit, aut noxium; nam calidis & siccis est aduersissimum, frigidis verò ac humidis vtilissimum, &c. Galenus lib. 1. de alimentor. facult. cap. 1.

PARAPHRASIS.

HAc historia ostendit Galenus, quantum oporteat hominum, ac alimentorum temperamenta contemplari; cùm enim hic de ore ventriculi, hoc est eius dolore quereretur, cuius causa, tenax mucocosáque pituita esse solet, in ore ventriculi congesta, ipsum distendens & grauans, assumptis medicamentis incidentibus, ipsam per aluum excreuit: eam enim in minimas partes attenuatam, & sectam natura deorsum in duodenum detrusit: nam orificium inferius, à Græcis pylorus, à Latinis ianitor dictus, ciborum promptuarium, alimentorum vasculum nuncupatum, pituitam incidentium ope concoxit, & diuisam in intestina expulit.

Inter incidentia numerat sinapi, betam, & porrum. Illud valde acre esse, probat experimentum; nam calefacit, & exiccat ordine quarto, ex Galen. *lib. 8. de simpl. medic. facult. cap. 4.* Paul. *lib. 7. tit. de sinapi*, éstque ita calidum & feruens mendicamentum, vt parti impositum pustulas excitet, & sua cautica vi noxios succos ex alto, profundóque corpore attrahat. Quare omnibus diuturnis affectibus, comitiali, vertigini, cephalææ, hemicraniæ, arthritidi, coxendicis dolori, & aliis quæ è frigidiori materia originem ducunt, vitiis, remedio est. Quo factum est vt in hos vsus, sinapismos, hoc est emplastra, aut cataplasmata ex sinapi confecta veterum scientissimi adinuenerint, vt constat ex Dioscorid. *lib. 2. cap. 183.* cuius vires, & conficiendi modum graphicè inter omnes proponit Ruel. *lib. 2. c. 86.* Quare præter innumeras dotes, quibus esse præditum antiqui prædixerunt, calore suo coctionem iuuat, & distributionem ciborum crassorum mirificè parat.

Betam numerat Gal. *lib. 2. de aliment. facult. c. 43.* inter ea quæ modicè ventrem ad excernendum proritant; nam, vt ait Dioscorid. *lib. 2. cap. 149.* nitrosum in se continet humorem: quare eius succus tenuium est partium, & abstergit, præsertim candidæ, quæ magis soluit, quoniam maiori acrimonia pollet, & licèt sit praui succi, in parua quantitate, & cùm porro & sinapi exhibita, redditur innoxia, & magis medicamentosa, vt imbellem flaccidúmque ob pituitæ copiam, lædere non possit ventriculum.

Porrum, apud Dioscoridem *lib. 2. cap. 189.* crassos, lentósque humores potentiùs incidit, calidum & siccum est ordine secundo: quod licèt Gal. *lib. 6. simpl.* & Simeon Sethi stomacho aduersari affirment, de crudo sunt intelligendi: coctione enim acris illa vis, qua neruos lædit deponitur, succique improbitas mitescit & remittitur. Nil ergo mirum, his tam proficuis assumptis medicamentis, tenacem, lentámque pituitam fuisse incisam.

Is acribus priùs sumptis cibis, non concoctis, eadem medicamenta assumens, peius habuit: argumentum sanè firmissimum, quòd humor calidus à cibis calidis & mordicantibus genitus, ab illis irritabatur valde: non enim oportet in eodem dolore, quum sit à diuersa causa concitatus, eadem auxilia adhibere, sed exactè speculari, quæ sit mali causa: quare plerumque contingit, vt calida assumpta noceant vehementer, contrà, frigida prosint. Rursus constat eadem cibaria diuerso tempore oblata, interdum lædere, & aliquando prodesse: nam homines non semper idem habere possunt temperamentum, quum sæpissimè ob ætatem, regionem, & pleraque multa variari contingat. In confirmationem veritatis huius, exemplum de melle proponit, quod in senibus in bonum sanguinem, in iuuenibus in bilem conuertitur, eodem

A auctore *lib. 3. de aliment. facult. cap. 38. & lib. 4. simpl. 16.* quoniam in temperamēto frigidiori nimium non excalfit, aut alteratur, sed modicè coctum suam dulcedinem seruat; in calido verò corpore dulcedinem exuit, & à caliditate vehementi amaritudinem contrahit, & secundùm partes tenuiores in bilem abit.

HISTORIA LXIII. RASII, De suppurata ventriculi inflammatione.

B

Quidam, ex suppurata ventriculi inflammatione, conualuit.

QVidā patiebatur in stomacho apostema magnum, quod curabāt Medici cum in frigiditatiuis sub diæta subtili, & deinde macilentus factus est nimis, & cum eo erat febris, quem transmutaui ad contrariam curam, postquam mitigata fuit febris, & cognoui quòd in stomacho erat exitura, quæ maturata est, & recollegit saniem, & per vomitum crepuit, &c. Rasius lib. 12. cont. tract. 3. cap. 2.

PARAPHRASIS.

MIrum exemplum enarrat hic auctor, quod ex suppurata ventriculi inflammatione æger hic conualuerit: nam *qui erumpit saniem ex stomacho suo, ad desperationem propinquior est, quàm ad spem*, monente Auic. 1 3. 3. *tract. 4. cap. 11.* quoniam, vt ait Hip. *lib. 7. aph. 8. à tuberculi introrsum ruptione*, hoc est, suppuratione ad ventriculum, *virium deiectio, vomitio, aut animi defectio fit*. Ad suppurationem immedicabile vlcus consequitur, quod esse malum grauius priori morbo, res est manifesta: nam spiritus vitalis multus exteritur, vt Gal. ait *in com.*

D

Ventriculi inflammationem, affectionem esse periculosam, & maximam necessitatem corpori inferre firmant Trallianus *lib. 7. c. 14.* Gal. *lib. 10. meth. cap. 5.* Hanc ad esse venaberis ex tumore, & dolore circa partem affectam, & si erysipelatis naturam referat, aderit multi caloris sensus, febris ardentissima concitabitur, sitis immoderata, ingens ardor, vt notat Auic. *cap. 2. cit. loci*

Hæc cùm nullis nec vacuantibus, reuellentibúsve præsidiis succumbit, aut mitescit, ad suppurationem vergit. Hæc ex signis ab Hip. *2. prog. 58.* propositis (sicut in aliis inflammatis particulis contingit) cognosci debet, ea sunt febris maior quàm antea erat rigor, pondus pro dolore: quorum omnium exactam causam scire si desideras, lege Christophor. à Vega, & eruditissimum Cardanum *in com.* Cùm ergo ob febrim, & maciem, quæ ad hunc affectum necessitate quadam consequitur, non rectè cocto alimento, frigida medicamenta alij Medici præciperent: neglecta indicatione quæ à febri desumitur, quoniam desumpta ex puris generatione, præstantia sua illam obscurabat, frigida abiiciendam consuluit; hæc enim præterquam quòd ventriculi suapte natura neruosi, & frigidi calorem insigni refrigeratione extingunt, arctant humorem, & concoctioni contumacem reddunt. Quare tunc modicè calida, tam interna, quàm externa applicari debent, quæ innatum calorem ad suppurationem robustum efficiant, ea sunt balnea, vnctiones, fomenta, emplastra, & siquæ multa in potum in hunc vsum exhibita, à Medicis proponuntur, quorum syluam vide apud Mercatum *lib. 2. indicat. cap. 11.*

C

E

Et licèt incipiente pure, maior dolor febrísque increscerent, ex vnione natiui caloris ad coquendum, ex conatu naturæ, ex nouo ad partem affectam confluxu concitata, magna auxilia, nempe venæ sectionem dimisit, quæ à parte tentata fluxione potentissimè reuellit; timor enim erat ne debilitato calore innato, vires ad tolerandum tantum morbum, ac expellendam materiam purulentam fierent inualidæ, & exhausto spiritu, & sanguine humor suppurantibus recrudesceret: nam *vna salus est*

virium robur, quando ventriculum phlegmone obsidet: dicebat Galenus *lib. 10. meth. cap. 5.* Huc alludit celeberrimum Auic. dictum, latum 10. 3. *tract. 5. cap. 2.* dum sic inquit. *Quùmque phlebotomas, & euacuas, & nō sedantur accidentia; tunc scias, quod prohibitio collectionis, quam quæris, est difficilis. Non ergo iteres phlebotomiam, vt non congeletur materia, quæ habitura est collectionem, &c.*

Enim verò quamuis ventriculi inflammatio funesta sit, quam febris lipyria, omnium malignissima, ac pessima comitatur, ex Aëtio *tetrab. 2. serm. 1. cap. 89.* & symptomata sint valde formidolosa, ob maximum quem habet ventriculus cum cerebro, & corde consensum, & ad eam consequantur illicò delirium, syncope, epilepsia *lib. 1. de caus. sympt. cap. 7.* Tamen ex ea, & vel ad suppurationem ducta ægros quandoque, raro tamen, liberari contingit: quoniam *naturæ potenti nihil est impossibile*, ex Galen. *lib. 7. aph. com. 54. Ipsa enim cùm valida est, materijs etiamsi crassissimæ sint, & per angusta foramina debeant permeare, viam semper inuenit, sic & per ossa fiunt abscessus. Sic pus inter thoracem, atque pulmonem contentum, in suppuratis expellitur per aluum aliquando, per vrinam interdum,* testantibus sic Gal. *6. de loc. 4.* Paul. *lib. 3. cap. 32.* Aëtio *tetrab. 2. serm. 4. cap. 65.* Auic. *10. 3. tract. 4. c. 1.* Natura enim si per varias, modò per vrinam, cutem, insensilem transpirationem, sudores, mariscas, menstrua, ventrem, & occultas partes vitiosos humores deturbat, vt *lib. 1. aph. 15. & lib. 3. com. 20. & lib. 7. com. 5. & lib. 6. epid. sect. 6. com. 1.* & millies Galenus prædixit, quid mirandum, si ipsa per amplas vias, & canales conspicuos, pus in capacitate ventriculi contentum per vomitum summa cum vtilitate euacuet, & eliminet?

Nec dubites desertos à Medicis conualescere, vt Celsus *lib. 2. c. 6.* doctissimè promulgauit, quòd arcani naturæ motus, quibus ipsa in seruando corpore vtitur, & à mortis iniuria vendicat ac defendit, non satis nobis perspecti sint. Ex quo accidit aliquando, vt quod signorum indicio futurum speres, non eueniat. Cur? quòd coniecturalis sit ars medica, rationémque coniecturæ talem esse, vt cùm sæpius aliquando responderit, interdum tamen fallat nos. Sic Matthæus Gradius *in lib. 9. ad Almans. prop. cap. de ventriculi abscessu,* bis térve toto tempore vitæ suæ, curatos vidit hoc affectu correptos: Probat Forest. *lib. 18. obs. 32.*

Vlcus ex abscessu derelictum febris lenta comitatur, adest pulsus creber & frequens, concoctio, omnísque ventriculi functio languet, sensim corpus marcescit, tandem iugi, tenuíque febri, deficiente humido, animal perit. Si aliter contigerit, id naturæ operantis beneficio tribuendum, quæ sola abstergere vlceratam partem, ipsámque conglutinare potens est, licèt non sit negandum, auctorem iisdem mundificantibus vsum: (horum materiam latè docuit Hollerius *lib. 2. institut. chirurgic. ferè per totum.*) sed non proposuit: *quæ enim vulgò patent, prætermittenda sunt,* ex Galen. *lib. 2. de dif. respirat. 7.* solùm enim obscura memoriæ commendanda, ex Galen. *4. acut. 72.*

HISTORIA LXV. AVENZOARIS, De ficu ventriculi.

Tumor in ventriculo natus, mali punici magnitudine, ægrum cum sæuissimis symptomatibus interficiens.

ET procreatur aliquandò in stomacho quædam species apostematis, quæ Arabicè dicitur Dubellati. *Et ego iam vidi tempore meo quendam qui patiebatur hanc ægritudinem, qui erat iuuenis in fine ætatis illius, & communiter erat bonæ virtutis, cuius complexio erat calida, & erat multa comestionis absque custodia aliqua: cui superuenit debilitas magna in suo corpore toto, cum multa macie, & extenuatione, & erat absque febre, & bene cibum suum digerebat; & cùm* A *non potuisset ambulare, decubuit: & cùm tandiu sic perseueraret, tandem ad speciem hecticæ deuenit cum magno calore, & vltimò febris illa conuersa fuit ad paroxysmos manifestos licèt inordinatos: & quando comedebat, non morabatur diu, quod pulsus eius ad duritiem conuertebatur, & exinde cœpit apparere in fundo stomachi corpus apostematis, & ex sua inordinatione cibi in breui apparuit apostema in grossitudine pomi granati magni manifestè, & cœpit habere fluxum ventris, & superuenit spasmus, & mortuus fuit ille cum prauis & fortibus accidentibus, scilicet cum dissolutione virtutis, & syncope frequenti & successiua, & nunquam illud apostema apertum fuit. Et miratus fui non modicum, quòd infirmus ille potuit tantum durare,* B *donec apostema dictum ad tantam magnitudinem peruenit, &c. Auenzoar* lib. 1. theïzir, tractat. 15. cap. 4.

PARAPHRASIS.

DE ficu ventriculi, Arabicè Dicto *Dubellati*, agit hoc loco Auenzoar. Alij *dubellat*, seu *dubellet*, hoc est apostema magnum vocare consueuerunt. Aliqui *Aldubellati* nuncuparunt, hoc est, exituram, seu apostema quod colligit saniem, vt notat Andreas Alpagus Bellunensis, de Arabicorum nominum translatione, & firmat Auic. 13. 3. *tract. 4. cap. 9. & 11.* nam in curanda inflammatione ventriculi statim phlebotomat, vt prohibeatur fieri *Dubellati*, & incipiat esse in via maturationis, & *14. 3. tract. 3. cap. 14. de* C *cura Dubellati.* Auctor ficum vocat, prout comprehendit eruptionem vlcerosam, subduram, rubentem, & doloris expertem, vt notat Paul. *lib. 3. cap. 3.*

Oriri quandoque in ventriculo tumores scirrhosos, & alias inflammationes ex pituita mucosa pronatas, probant Auicen. 13. 3. *tract. 4. c. 7.* Coïterus *lib. obseruat. anatomic. & chirurg.* Iacchin. *cap. de inflammatione stomachi, 46.* Hæc enim, & similia in hac parte promptiùs generantur, quoniam ventriculus debilis ex improspera coctione plurima gignit excrementa, ex quibus in ventriculo obstructiones miræ fiunt; nam, vt dicebat Hippocr. *6. epid sect. 3. text. 1. ventris torpor, omnium confusio.* A debili ventriculo omne propemodum morbi genus oriri solet, manant cruditates, è quibus malorum omnium seminarium, atque origo scaturit, ex Galen. *lib. de succor. bonit. & vit. c. 3.* D & Auic. *16. 3. tract. 3. cap. 21.* Et hac de causa, vnita & concreta viscida pituita, cuidam occalluisse mesaraicas, & stomachum, ita vt iunctis ex callo oris, ad imam ventriculi partem, nihil ad inferiores partes transmitti potuerit, & sic mortem fuisse sequutam, narrat Beniu. *lib. de abdit. cap. 36. & 37.* & Ioachim. Camerarius *lib. de obseruat. quendam ex abscessu duro circa fundum ventriculi refert emortuum, quo paulatim exitus omnis ad intestinum duodenum fuit prohibitus.* Lege de stomachi caruncul is, Forest, *lib. 18. obs. 18. & 30.*

Hæc præsertim vitia, in iis qui gulæ sunt dediti, & comessationibus valde obnoxij, succísque frigidis scatent, apparere solent. Cùm ergo tantam alimenti copiam æger hic ingereret, & à pusillo ventriculi calore superari non posse, neque concoqui, generatæ sunt E obstructiones multæ, quæ alimenti transitum ad membra nutrienda impediebant; & sic totus extenuatus, præ debilitate decubuit, hecticóque similis remansit: non quòd ex inflammatione interna (cuius causam in pus vertere conabatur natura) ac diuturna, febris hectica fieri non possit solidorum temperie euersa, ac continua putridarum fuliginum eleuatione suborta, & humiditate primigenia, à marcido retorridóque calore, iugi & assiduo, absumpta: sed ad speciem hecticæ deuenit, non nutrito corpore, & omnium partium coctione deteriore reddita, tractu temporis magis ac magis contabescebat. Sic Arabes hecticam quandoque nominant, non febrem hecticam, sed extenuationem, & atrophiam quæ affectum similem hecticæ senectutis repræsentat. Sic Auicen. *13. 3. tract. 1. cap. 29.* hecticam vocat ventriculi, quæ ex nimia siccitate ortum ducit: de qua Galen. *lib. 7. meth. cap. 6.* luculenter agit. Sic. *3. 1. doct. 2. cap. 1.*

ad fin. hecticam ex dimisso exercitio originem ducere affirmat.

Sed cùm plura sint signa incipientis suppurationis, ab Hip. proposita *2. lib. prog.* 58. nempe febris & rigor; habuit hæc ambo hic æger, & febrim, quæ non præfuit, ob puris generationem, iuxta oraculum Hipp. *2. aph.* 47. & rigorem, quem paroxysmum inordinatum ipse vocat. Vel si mauis, cum febri hectica coniunctam fuisse putridam, per circuitus inordinatos repetentem, non erit absonum iudicium tuum; qua posse applicari, *in com. hist.* 43. *lib.* 4. ex mente Galeni *lib.* 10. *meth. cap.* 5. *& lib.* 1. *de dif. feb. cap.* 10. dilucidabimus. Non enim obstat, quòd mordax halitus è parte inflammata eleuatus, & per sensibilia corpora delatus, accessiones committat inordinatas & erraticas, conante natura in vno tempore magis quàm in alio, coctionem humoris in parte affecta contenti aggredi, & in pus vertere; ex quo motu exacerbationes, & augmentum febris magnifestum sentiri, testatur. Auic. 3. 4. *tract.* 1. *cap.* 24. *de significatione exituræ extrinseca,* dum sic ait: *Quando accidit apostema calidum in visceribus, accidunt horripilationes, & febres, & non est in eis ordo, &c.*

Patet id ampliùs ex pulsu: nam duritiem cum modica velocitate habuisse affirmat quod verum est, si fides est habenda Auicennæ *loco nuper citato*, §. *Et scias quòd durities pulsus est testimonium magnum, & quando apparet signum exituræ aldubellati in visceribus, & non induratur pulsus, non iudices penitus quòd sit exitura interior, &c.* quoniam suppurationem pulsus durities comitatur; sícque Galen. *lib.* 4. *de caus. puls. cap.* 9. pulsum huiusmodi vocat hecticum, hoc est durum: Cùm enim ob humorum ebullitionem, vapores sursum eleuentur, & partes cordis magis comprimant, grauata facultate, & obstructis repletísque vasis, maior hac de causa tensio fit, ex qua fieri in pulsu duritiem *lib.* 1. *de dif. feb.* 7. *& lib.* 5. *simpl. cap.* 8. tradit Galenus non nego quod à siccitate etiam oriatur, extenuato corpore, absumptáque humiditate: nam licèt extenuatio in principio laxet, deinde indurat apud Hippocr. *6. epid. sect.* 1. *text.* 29.

Confluente tamen, ob partis calorem & efferuescentiam, noua humorum copia, iisdémque, ob eandem causam, liquatis & fusis, tumor in maiorem accreuit molem, cœpitque in fundo stomachi apparere: debilitatóque sic ventriculo, & tractis cerebro, & iecore in consensum, superuenere alui fluxus, conuulsio, & singultus. Cordéque à prauis vaporibus lancinato, syncope, & animi deliquium contigere, quæ omnia resoluto, & extincto innato calore, accidere tenet Auic. 3. 4. *tract. cap.* 26. Hic autem tumor nunquam potuit aperiri, hoc est, concoqui, ac in pus verti, quoniam ex terreo, melancholicóque humore habuit ortum, qui cùm ad scirrhi naturam proximè accedat, ad suppurationem vix deduci potest. Hæc fuit etiam causa, cur tamdiu durauerit, quin ægrum ad interitum perduxerit; non enim est hic humor ita acris & mordax, nec ita ventriculum vellicat, lacessit & pungit, vt celeriter ad perniciem deducat, quam inferre solent tumores à calidis, biliosísque humoribus orti; qui tunicas ventriculi distendentes, & ferientes, citissimam necem afferre consueuerunt.

HISTORIA LXV. AVENZOARIS, De Verruca ventriculi.

Verruca ventriculi cum virium debilitate, & diuturna sanguinis profusione, ægrum ad obitum perducens.

ET generatur quandoque in stomacho verruca, sicut in alijs membris, & ego quidem vidi hanc passionem in vno de familia Haly, & ipse non digerebat cibum, & febricitabat febre inordinata, quæ aliquando fortiter inualescebat, A *& interdum debilitabatur, & habebat solutionem non magnam, & illæ egestiones erant varij coloris: & cùm tetigissem pulsum eius, inueni ipsum inordinatum, & non magnum: cognoui ergo, quòd apostema erat in membro multorum neruorũ, & specialiter * qui erat serrinus. Quare isi a manifest abant verrucam esse in ipso stomacho: & quia non erat multa velocitatis pulsus, signum erat, quòd non erat de genere calidorum apostematum: & paulatim eius caro diminuebatur quotidie. Et cùm posuissem manum meam super fundum stomachi, inueni duritiem ibidem, ad quãtitatem vnius pomi absque sensu doloris, & cùm fortiter compressissem manum, tunc sensit modicum doloris, & quoties iterabam compressionem, fortiùs dolebat: cognoui ergo certissimè, quòd erat moriturus. Et quadam die cùm assellasset, assellauit quoddam rotundum, quod habebat formam pomi cum radice vna, & erat solidum, & quoties postea assellabat, egerebat sanguinem in magna quantitate; & sic perseuerauit pluribus diebus, quousque cecidit virtus eius manifestè, & mortuus est, &c. Auenz* lib. 1. B theïzir, tract. 15. cap. 3.

PARAPHRASIS.

PLurimis morbis esse ventriculum obnoxium, iis præsertim, qui à crassis, lentis, & mucilaginosis humoribus oriuntur, supra explicuimus, in quorum numero esse verrucam numerandam res est manifesta. Hanc licèt à pituita crassa ortum habere affirmat Auenzoar *lib.* 2. *tract.* 7. *cap.* 9. eam tamen ex humore melancholico fieri plerumque docent cum Oribasio Philothæus, & Thadæus *in com. sent.* 26. *lib.* 3. *aph.* Auicen. 7. 4. *tract.* 3. *cap.* 12. Alzaharauius *tract.* 29. *cap.* 24. Rasis 36. *com. tract.* 2. *cap.* 2. Manard. *lib.* 7. *epist.* 2. Vidus Vidius *tom.* 2. *de curat. generat. lib.* 6. *cap.* 4.

Has in interna corporis parte generari posse firmat C Auer. *lib.* 7. *collig. cap.* 31. Sic carnosum tumorem gigni in ventriculo, ciborum viam impedientem, docet Galen. *lib.* 3. *de caus. sympt. cap.* 2. Sic Beniuenius *cap.* 88. *de abdit.* narrat *mulierem præfocatam, & pro mortua habitam, molestissima tussi carnis frustulum eiecisse*, quam fuisse pensilem verrucam meritò quispiam suspicari poterit. Ipsas in membranis propinquis pulmoni oriri, tenet Auenzoar *lib.* 1. *tract.* 11. *cap.* 3. vt interim omittamus caruncular in vrinæ viis, vel citra Gallici morbi complicationem, quotidie euenientes, quæ vrinæ fluxum impediunt. Quid plura? nonne in meatu vesicæ felleæ carnea excrescentia oritur? ex Albulcasi *lib.* 1. *tract.* 13. *cap.* 9. Scribit Vesalius *lib.* 1. *fabric. cap.* 5. in cordis ventriculo sinistro, glandulosæ & subnigricantis carnis libras duas reperisse. D Esaïas Meichsnerus *lib.* 3. *de obseruat. prop.* & Gabuc. *lib. de lumbric. cap.* 13. ouiformem globulum ex pituita cocreta densatum, per vomitum, reiectum vidisse asseuerant. Vidit Coïter. *lib. obs. chir. & anat.* in fœmina octennio laborante, scirrhum ad ventriculi orificium adnatum. Aduertit Fernel. *lib.* 6. *pathol. cap.* 1. se in grauida, in ore ventriculi, tuberculum ita durum ingénsque vidisse, vt cibum, potúmque omnino impediret, quæ febri, desipientiáque confecta discessit.

Verrucam, ægrum hunc in imo ventriculi habuisse, ex duritie, imposita manu, cognosci poterat. Ipsum non concoxisse cibum, organo coctionis primario vitiato, res erat certissima. Febri corripi aliquando vehementi, inter- E dum lenta conante natura humorem illum superare, & in pus vertere, ex præcedenti historia satis liquet. Ex pulsus duritie, inflammationem hanc esse sitam in parte neruosa, infrà patebit. Ipsam non esse ortam ex tenui, biliosóque humore, pulsus qui non erat multum velox, ostendebat satis: Cùm enim flamma ingens, phlogosisque adest interna, pulsus velocitatem, ad parandum maius refrigerium, acquirit.

Periculosus est affectus, in quo egestiones visuntur variegatæ, ex Hip. *2. prog.* 23. *& lib.* 1. *cris.* 11. hæ enim varios affectus, ex diuersis causis concitatos significant, vt 2. 4. *tract.* 1. *cap.* 77. docuit Auicen. Ex quibus inconstantibus signis, affectus difficulter cognosci potuit, quousque

ad tactum in fundo ventriculi durities fuit percepta. qua animaduersa, certissimè mortem prædixit: nam in longis morbis extenuatio pessima: carnem enim, & sanguinem colliquari significat; præsertim si in periculosa ægritudine appareat. Cùmque natura vltimo conatu noxium expellere tentaret, corpus quoddam rotundum, (verrucam diceres) cum suo pediculo, quo ventriculo tenaciter alligabatur, eiecit; sequuta postea sanguinis effusione ex vlcere relicto, emanante: & sic vacuato sanguine, in quo calor, & vita perseuerantiam obtinent, & corpore ex diuturno morbo debilitato, viribúsque exhaustis, è vita discessit. Tu verò si plura de verrucarum nomine, differentiis, & causis scite affectas, adi Paul. *lib.7.cap.* 87. Cels. *lib.5.c.*14. Mercurial. *lib. de decorat. cap.*18. Marcel. Donat. *lib.3. de histor. mirabil. cap.*5.

DVBIVM XXXVII.

Num pulsus serrinus perceptibilis.

COMMENTARIVM.

Q*Via erat serrinus*] Scrutinio dignissimum dubium est, quo plurimi interturbantur, cur, si pulsus serrini causa assignatur, quando partes arteriæ inæqualiter tenduntur, & indurantur, ita vt partes quædam sint molliores, quædam duriores, serrinitas, vt dicam, pulsus inueniatur, inflammatis internis particulis, si inflammatio æqualiter indurat arteriam? Respondebis dubio, pauculis animaduersis. Pulsus serrinus velox est, frequens, durus, paruus & inæqualis in vnica pulsatione, in pluribus partibus arteriæ, ita vt serræ imaginem repræsentet cum aliqua vibratione: in serra videmus quasdam partes depressas, alias eleuatas; inter has, quædam minùs eminent. Quando igitur arteria secundùm varias partes eleuatas & depressas, digitos instar serræ, ferit serratus, serrans, & serrinus pulsus nuncupatur.

Hic tres habet causas, apud Galenum *lib.4. de caus. puls. cap.7. & lib. de pulsib ad tyrones, cap.*11. Altera est inflammatio principis partis, quæ suapte natura tensa est, qualis est membranosa, aut neruosa. Alia est intemperantia cordis & arteriarum, in calore, frigore, humiditate, aut siccitate: tunc enim ob inæqualitatem vsus, & inobedientiam instrumenti, quædam partes arteriæ citiùs & magis eleuantur, quæ feriunt digitos, aliis non ferientibus, veluti serræ contingit. Cùm enim inflammatio necessariò habeat coniunctam, vnà cum tensione, intemperiem calidam; & quando magna est, ambo hæc vniuersa corpori, & cordi communicet, & febrem concitet, maximè si in parte principe sita sit, augetur vsus, fitque pulsus maior, velocior, & frequentior: & cùm arteriæ præ duritie, & tensione nequeant dilatari, vt vsus expostulat, fit pulsus paruus, velox, & frequens, quum velocitate, & frequentia natura suppleat defectum magnitudinis. In inflammationibus partium quæ molles sunt, pulsus vndosus apparet, ex Galen. *lib.4. de caus. puls.* 12. & 13. Quando verò partes membranosas, quæ suapte natura tensæ sunt, occupat inflammatio, pulsus non solùm fit durus, sed serratus, quem in pleuritide exquisita apparere auctores vnanimiter confirmarunt. Postrema causa, est varietas illius substantiæ, quæ intra arterias continetur; nam aliquando secundùm aliam partem putrescit, & secundùm alias vel cruda, vel cocta est: tunc inæqualitatem parere solent vsus, & dispositio arteriæ in diuersis partibus, quæ ad generationem pulsus serrantis sufficiens est, vt 2. 1. *doct.*3. *cap.*6. docuit Auic.

His præhabitis, quæ huius pulsus naturam exactè demonstrant, responde, ob has causas in inflammationibus partium neruosarum fieri hunc pulsum, præsertim in pleuritide graui & difficili, ratione situs, & humoris exquisita, in augmento & statu, ex Galen. 4. *de caus. puls. cap.*8. in miti multo meliùs, in qua pulsus magnus est. Ex quo solues repugnantiam inter Galen. dicta: nam 2. *cris.* 10. in pleuritide apparere pulsum magnum, *& lib.* 5. *de loc.* 3. *ad fin.* paruum asseuerat; ipse enim dirimit controuersiam 4. *de caus. puls.* 7. hoc modo. *Quia vero ad eum modum febricitant, ideò habent pulsum celerem: Quòd neruosa etiam pars sit, hinc insigniter durus est. Iam quia ita habet, ideò minor est quoque quàm febri conueniat. Quare vt & creber fiat par est, quòd magnos pulsus calor postulet, refragetur durities, &c.* Perinde atque velit exponere, pulsum pleureticorum respectiue paruum esse, si nempe attendamus euentandi necessitatem; alioqui, si cum pulsu naturalis status conferatur, magnus haud dubiè dici potest. Hactenus itaque fuit hæc peregisse impendiò ardua.

Modò, num hic pulsus perceptibilis, altiori indagine; scrutandum. Serrinum pulsum necessariò in inflammationibus reperiri, Medici vt Philosophi concedunt: non posse tamen sensu cognosci, præter experimentum, plures suadent, eæque irrefragabiles rationes. Prima. Quia semper iis pulsibus accedit magna celeritas, quæ vitiat, & obscurat serræ effigiem. Secunda. Quoniam accedente alterius humoris à sanguine aliqua portione remittitur durities: nam si pituitæ aliquid commisceatur, ferè omnino delitescit serrantis imago. Tertia. Partis inflammatæ natura & conditio, serrantis conditionis plurimum detrahere potest. Primò ob partium laxitatem & mollitiem, cuius naturæ sunt, cerebrum, & pulmo; quæ partes nunquam viuo animali adeò tenduntur, vt pulsum manifestè efficiant serrantem: quibus addas lienem, quod cùm valde distet à corde, & nulla parte membranosa, aut neruosa constituatur, in eius inflammationibus etiam scirrhosis nunquam prædictam figuram reperies. Secundò, quando pars inflammata arteriis caret, aut cùm paruissima inflammatio est, vel licèt magna sit & in parte neruosa, ob animi deliquium, motum arteriarum conuulsiuum, & cætera superuenientia symptomata, non exactè perpendi potest durities, aut serræ figura, quod in ventriculi, pleuræque inflammationibus malignis sæpe contingit.

Nec dubitandum plurima in doctrina de pulsibus omnium præstantissima, dignissima, ac summè necessaria recondita, Medicos, vel peritissimos latere, quæ ipsi exacto iudicio, longæuóque fulti experimento percipere nequeunt, licèt acuto tactu, validáque cogitatione polleant: nam necesse est, vt præsentes pulsationes cum præteritis comparentur; hæ retineantur in absentia, quod munus solùm phantasiæ, & cogitatiuæ validæ opera exequi possunt; ex quarum fontibus exactam pulsuum notitiam originem ducere, testatur Auic. 1. 3. *tract.*1. *cap.*6. *in med.* quæ omnia, longo tempore, assiduo, vsu summáque diligentia tantùm comparari possunt, vt notauit Gal. *lib. de præcognit. ad Posthum. cap. vlt. & lib. de dignoscend. pulsib. cap.*1. *post med.*

Nonne maxima contentione certatum est apud veteres, vt refert Galenus *lib.* 6. *de de dignosc. pulsib. per totum*, an pulsus contractio possit tactu deprehendi? Et reuera arduum, & difficile est eam cognoscere, quam solùm in pulsu vehementi, magno, & duro percipi posse ostendit: & *in fine libri*, initium dilatationis arteriæ, & contractionis finem, quietisque internæ tempus, sensum nostrum effugere asseuerat. Explicat luculenter Auicen. 2. 1. *doct.* 3. *cap.*1. dum sic inquit. *Depressionis verò motus apud plurimos Medicorum nullo modo sentitur, sed apud aliquos, est quum aut in forti pulsu sua fortitudine sentitur, aut in pulsu magno propter eleuationem sui, aut in duro propter multam sui resistentiam, aut in tardo propter longinquitatem temporis sui motus. Galenus quoque dixit, longo tempore non fui sollicitus de depressione, postea verò non quieui tangendo, donec ex eo aliquid percepi, & postea illud compleui: nã postea porta pulsus mihi aperta fuerunt. Qui verò studerint, vt ego, percipient illud, quod consequutus fui. Et licèt ita sit, vt dicit, in plurimis tamen dispositionibus depressio non est sensu percepta, &c.* Quapropter si contractio sensu percipi non potest, quantò minùs pulsus serrinus, qui inæqualis est in vna pulsatione in pluribus partibus arteriæ? Si verò Auctor hic ex pulsu serrino inflammationem esse sitam in parte neruosa prædixisse gloriatur, communi Medicorum more loquutus est, qui in partibus neruosis,

& membranosis inflammatis similem pulsum reperiri contestantur, qui inæqualis est ob inæqualem tensionem partis inflammatæ, quæ arteriarum partes alias magis quàm alias tendi, & indurat: quo fit vt instrumenta quæ ad tensionem inflammatarum partium tenduntur, inæqualiter tendantur, ad similitudinem partium inflammatione obsessarum. Ex quibus dubitationis initio propositæ solutio patet.

HISTORIA LXVI. ORIBASII, *De debili coctione ventriculi*

Ventriculus vulturis, ad debilem coctionem iuuandam, strenuum auxilium.

*Nouimus autem nihil æquè iuuare coctionem, quam ventriculum vulturis, ad corpus humanum, ipsum contingens. Quamobrem nonnulli puellos noctu in sinu tenent, & summum inde commodum sentiunt: propiùs enim ad * naturalem calorem accedit, estque magis proprius & cognatus hic, quàm qui fomentis adhibetur. Quidam verò catulos paruos huius rei causa alunt, qui dum quiescunt, eosdem ventriculo admotos tenent, &c. Oribasius* lib. 14. collectorum, cap. 37.

DVBIVM XXXVIII.

Num coctio putredini contraria.

PARAPHRASIS.

De coctionis natura altiùs texenda oratio esset, ni tot præstantes viri ante me hoc negotium diligentissimè agitassent, inter quos palmam præripuere Thomas à Veiga, *in com. cap. 5. lib. 1. Gal. de dif. feb.* Argenterius *in com. c. 89. art. medic. Gal.* Vallesius *in com. c. 2. lib. 4. meteor. Arist.* Thomas Erastus *lib. de coctione, & putredine.* Carrerius *in 1. 1. Auic. cap. 13.* & alij Arist. interpretes *ad cit. cap. meteor.* Sed quoniam in illorum monumentis, plura sunt quæ ventilationem desiderant, iccircò nostram de hac re sententiam, *in com. histor. 15. lib. 4.* commodissimè patefaciemus. At cùm non possimus commoditates coctionis explorare, nisi putredinis illi contrariæ naturam exactè calleamus, iccircò disceptandum, num coctio sit putredini contraria. Est ergo coctio duplex, quædam quæ circa alimenta & proficuos humores versatur; altera quæ circa inutiles & alendo corpori ineptos. De illa in præsentia sermo. *Concoctio*, inquit Arist. *loc. cit. est perfectio à calore tum naturali, tum proprio, ex oppositis patibilibus; hæc autem sunt propria vnicuique materiæ.* Hæc comprehendit generationem substantialem, & viam ad generationem mixti: estque putredini contraria, quæ est via ad mixti corruptionem, & interitum. Nam illa roborat calorem innatum, cuius vigor putrefactionis causam tollit: illa oritur à robusto, & vegeto; hæc à debili & diminuto calore originem ducit. Agnoscitur pugnantia ex eo, quòd putredo sit communissimus omnium interitus; nisi enim mixta violenter corrumpantur, ad interitum veniunt per putredinem. Perire autem genita est omnino inuitabile; immò verò maximè compertum, quòd vbi primùm in lucem eduntur, mox incipiunt marcescere, diminui, desinere, senescere ac demum mori. Coctio est perfectio, ducens ad esse perfectum, siue à perfectione caloris, quem, quæ coquuntur omnia, etiam ipso coctionis motu recipiunt; qui quò est frigore præstantior, eo reddit id, quod coquitur, toto ipso coctionis tempore perfectius: nam coctionis causa est robur innati caloris (siue adsit, siue absit extraneus) vtiles, & necessarias alimenti portiones retinentis, & aptè præparantis; inutiles verò separantis, & expellentis.

Rursus coctio procedit à diuisis ad coniuncta, nempe ab humido & sicco separatis, quæ inter se vnit, exactè permiscet, tuetur, & gubernat. Putredo à coniunctis, ad diuisa: nam patibiles qualitates vnitas disgregat, & separat; quoniam robur caloris extranei, putredinis causa, innatum debilitat, qui sic affectus, ad passiuas regendas redditur ineptus, insufficiens & ita vt extracto, ob extraneum calorem, innato igne, frigida & sicca ad extremam putrescentiam deducantur, & in cineres conuersa, fimus, ac terra fiant, auctore Arist. *loc. cit.* Deinde, Putrefactio importat prohibitam ventilationem, sine qua ferè nunquam fit interna putredo: Coctio liberam difflationem præsupponit, cuius vi naturalis calor in symmetria sua conseruatur. Coctione omnia fiunt odora, & suauiora, ex Philosopho *ibi*, cùm in hac, caloris moderati beneficio, humidum aqueum, aëreúmque semper cum sicco terreo permisceantur, & vniantur: Putredine humidum à sicco separatur. Ex hac itaque agitatione humidi, quæ in vtraque alteratione fit, in coctione dum humidum sicco permiscetur, manat odor gratus ac iucundus, vt in fructibus omnibus palàm conspicitur, qui dum maturescunt, fiunt odoratiores: in putredine verò, dum ab ipso separatur, odor consurgit virosus & molestus, immò grauis, qui putredinis indicium est, ex Gal. *lib. 1. prog. vlt.* & *lib. 2. eiusd. com. 22.* & *lib. 1. cris. 11.* & *lib. de dif. sympt. cap. 4.* Explicat Zabarella *lib. 2. de ort. & interit. cap. 9.* eloquenter.

Licèt enim coctio ex natura sua, essentiáue putrefactioni non opponatur contrariè, cruditati tamen aduersari, in eóque oppositorum genere contineri, quæ priuatiuè dicuntur, compertum est: est enim cruditas coctionis priuatio atque defectus, vt *c. 2. loc. cit.* Arist. firmat. Coctio ergo de qua sermonem instituimus, est alteratio ciborum in propriam, ac conuenientem eius quod nutritur qualitatem, à calore natiuo celebrata, auctore Magistro *lib. 2. de nat. facult. cap. 4. & 3. eiusd. cap. 4. & 7.* & *lib. de sympt. dif. cap. 4.* & *lib. 3. de sympt. caus. c. 3.* vt in ventriculi coctione, & sanguificatione, priores alimenti qualitates vt odor, color, & sapor, à calore naturali partium mutantur in alias. Per mutationem autem qualitatum alimenti in aliti qualitatem, intelligendum est, ad istam mutationem vna etiam eiusdem alimenti substantialem formam mutari, quod his verbis significauit Gal. *lib. 1. epid sect. 2. com. 44.* dum coctionem vocat, deductionem eius quod concoquitur, in concoquentis substantiam.

Per deductionem verò, Gal. & Arist. perfectionis motum quendam, per quem id quod mouetur, perficitur, non terminum ac rem perfectam accepere, vt contra Auerrois sectatores, probauit disertissimè Manardus *lib. 15. epist. 1.* Sic Arist. *lib. 12. probl. 6.* per alterationem, coctionem manifestis verbis definiuit, dicens, *coctio est rei concoquendæ commutatio, siue alteratio.*

DVBIVM XXXIX.

Num alimentum suo, an ventriculi calore coquatur. Contra Vallesium.

Insuper. Coctionem à calore insito rei coquentis perfici, non à proprio alimentorum calore, cum Medicis Philosophi certant: nam hæc à suo ipsorum calore coqui nequeunt, à ventriculi calore queunt: alioqui cibi frigidi, vt lactuca, portulaca, lac, & alia non coquerentur, quoniam calorem non habent à quo coqui possint. Deinde sequeretur, quòd alimenta æquè benè concoquerentur in febricitantibus, ac in sanis, & extrinsecùs ipsa per se sine alterius adminiculo, in vasis in quibus continentur, eoqui etiam possent; quod falsum est, & contra Arist. mentem *lib. cit meteor. cap. 3.* dicente: *ciborum coctionem à corporis calore fieri. Maximè cùm cibi in corpore concoctio elixationi similis sit, quòd à corporis calore partim in humore, partim in calore præstetur:* cùm enim cibus per eam concoctionem corrumpatur, improbabile videtur à seipso id pati. Præthereà. Falsò Galenus, ac ab eo Medicorum schola edocta assereret, ventriculo esse facultatem concoctricem, si coctio non fit ab illo, sed à cibis ipsis. Adde, cibum non mutari semper in eandem substantiam, vbicunque coquatur, sed aliter atque aliter pro ratione membri in quo coquitur, mutatur semper ad substantiam similem ipsi membro, atque adeò in vltima

concoctione membri ipsius pars fit; quòd non contingeret, si cibus ipse seipsum concoqueret, ac non potiùs membrum mutaret in sibi simile; vt ignis lignum commutat, quod nullus dicet à seipso vri. Neque obstat, quòd fructus immutari, lecti & repositi maturentur, aut succus ex oliuis nuper expressus & seruatus, fiat oleum, aut mustum in doliis seruatum, fiat vinum: nam hæc non suo sed calore arboris, de qua præcisa sunt, coquuntur & maturantur, licèt ab ambiente iuuentur. Non ergo negandum, stomachum suo naturali calore, non ciborum cocoquere. Nec afferas pomi calore in ventre factum esse chylum; neque enim ex flore fructus, ex ramulo nos, ex nucleo ramus proprio calore nuclei factus est: nam sicuti ventriculi calore ex pomo chylus, sic fructus proprio arboris calore factus est. Ex quo patet errasse Vallesium, *in com. cap. 2. lib. 4. meteor. Arist.* arbitrantem coctionem ventriculi à calore rei coquendæ præstari: cuius rationes ex dictis fiunt manifestæ.

Ventriculi ergo proprio, ingenitóque calore cibus concoquitur; huius ope olimentum ingestum cogitur in vnum, humidum cum sicco permiscetur, frangitur, exteritur, comminuitur, & deposita omni qualitatum exuperantia, speciem quandam cremoris consequitur. Hoc primum est concoquentis facultatis opus, quod solo ventriculi calore præstari est manifestum, licèt etiam insita, & recondita proprietate perfici sit verissimum: nam struthiocamelus ferrum concoquit, quod leo calidissimus non conficit, sic pusillæ aues semina durissima coquunt, quæ ab hominis calore superari nequeunt. Sic coturnices veratrum coquunt inuictum, quod humani corporis conatus temnit, & respuit. De quo argumento lege Salustium Saluianum *lib. de concoctione*, & doctè disputat Carrerius, *in 1.4. Auic. cap. 7. de coctionis natura*, sed adeò fusè more suo spatiatur, vt quam partem amplectatur penitus ignores.

Ventriculi calor, à circumiacentium & vicinarum partium calore iuuatur; nam quemadmodum lebeti magno circumiectus ignis, sic proximæ partes, nempe iecur, lien, cor, diaphragma, vena caua, illi calorem inferunt, & omentum quod temperie & humiditate sua calorem illius mitigat, atque contemperat. Cùm ad chylificationem, ventriculi calor magis operetur, non vt calor solùm, sed vt est ventriculi instrumentum. Quod verò ad præparationem attinet, quæ attritionee fit, eò magis referenda est ad circumstantia, quò calor illorum est validior, quæ illum ambiunt, fouent, & calefaciunt, vt doctè Tobias Knoblochius *cap. 1. instit. anatomic. disput. 4. cap. 4. quæst. 2.* annotauit.

Et licèt à circumstantibus visceribus plus caloris, accedat, quàm insit ventriculo, huic tamen, eiúsque formæ, ac vi chylificanti, immò & minori ipsius calori conuersio alimenti in succum, quin & attritio principaliter attribuenda: lege Fernel *lib. 5. physiol. cap. 1.* quoniam fortiùs concurrit calor ventriculi, licèt sit remissior, quàm calor membrorum ipsum ambientium: nam calor ventriculi aliter applicatur obiecto, quàm membrorum calor. Num autem alteratio in ventriculo, sit maior reliquis alterationibus: Dic cum Galen. *lib. 6. de anatomic. administ. cap. 4.* Halyabbat. *4. theoric. cap. 3.* alterationem in iecore factam, esse maiorem alteratione facta in ventriculo: nam caliditas iecoris intensior est omni calore in ventriculo reperto, & ita coctio ventriculi ob debiliorem calorem longiori tempore durat. Si autem adhuc inquiras, vtrùm propria operatio ventriculi, sit coctio, an chylificatio. Dic esse chylificationem, cum Gal. *lib. 3. de natural. facult. 4.* Si verò *5. de vsu part. 4.* dicit esse coctionem, & sic ventriculum, coctionis organum appellat, ea est causa, quia coctio tendit in chylificationem. Vltimò si interroges, an in ventriculo sit duplex concoctio, altera communis, præparans ad generationem chyli, altera partialis, disponens ad transitum chyli ad partes ventriculi. Respondet Vesalius *5. fabric. ad fin.* in ventriculo esse duplicem coctionem: sed vnam tantum esse opinor, seu vnum motum alteratiuum continuum, qui tandem solus respicit nutritionem corporis ventriculi. Nec obstat, quòd in isto motu acquirantur duæ formæ, altera chyli versi in parte ventriculi: nam distinctio formarum non arguit diuersitatem plurium coctionum, quemadmodum alteratio iecoris vna est, per quam generatur pituita, & sanguis: & tunc non est dicendum, quòd in hepate sit duplex concoctio, in generatione horum humorum, altera per quam generatur sanguis, altera per quam generatur ex pituita sanguis.

Ventriculi calorem languidum plurimis auxiliis iuuandum esse, docuit Galenus *lib. de art. med. const. cap. 21.* inter quæ numerat hic auctor plurima quæ natiuum calorem fouent, & hæc non per se, aut primariò, sed secundariò, & natiui caloris interuentu coctionem moliuntur; natiuus namque calor in coctione molienda principij vicem obtinet, ex Arist. *cit. meteor. cap. 2.* & Gal. *1. aph. 3. & 15. & 6. epid. sect. 4. com. 13. & 25. & sect. 5. com. 5.*

Sed quo pacto vnumquoque auxilium ab auctore numeratum, hoc valeat efficere, enarrare aggredior. Nam si coctio à calore fit temperato, rationi consonum est, vt à temperatè calidis iuuetur. Quare mirum in modum conducit puluinus ex tenui, volatilíque pluma, aut ex lana quæ ex panno coccineo tondetur infarctus. Pellis leporina ventriculo admota valde prodest, quoniam Auenzoaris sententia *lib. 1. theizir, in prooemio, pelles leporum induere, confortat corpora senum, ac iuuenum.* Et cùm multa sint quæ foris admota flaccido ventriculo robur addunt, nullum est magis præsentaneum auxilium quàm vulturis tegmen, vel detracta pellis. Vel enim hæc est cæterarum pellium modo subacta, ac concussione complanata, vel plumosa pilorum serie ornata: vtroque modo, mira quadam ac natiua veluti proprietate, & calorifica vi, ventriculum humanum roborat & fulcit, ac fastidiosi nauseantísque stomachi vires firmat, vt inter omnes Leuin. *lib. 4. de occult. cap. vlt.* discernere edocuit. Est enim vultur, auis pacissima, vt miluus, quæ mirum in modum cadaueribus delectatur: cuius naturam, & mores luculenter exaratos lege apud Conradum *lib. 3. de auibus, cap. vlt.* in cuius *litera F.* ipse ex variorum auctorum sententia scribit, non solùm huius animalis pellem, axungiam, & stercus, ventriculum debilem firmare, sed etiam resolutis corporibus, & frigidis morbis detentis miro esse ex vsu.

Deinde nil æquè ventriculi coctionem iuuat, quàm corpus humanum, si ventriculum contingat: hoc probat Gal. *lib. 7. meth. cap. 7.* de curanda frigida sicca intemperie ventriculi, dum sic ait. *Ex iis verò quæ ventri extrinsecùs applicantur, boni habitus puellus vnà sic accubans, vt semper abdomen eius cõtingat. Sunt qui catellos pingues in hunc vsum habeant, neque id in aduersa modò valetudine, verùm etiam in prospera. Tales itaque iis, qui propter siccitatem quoque solam imbecillum ventriculum habẽt, sunt idonei, &c.* nullus enim calor, naturali nostro magis est conformis. Quæ verba ad vnguem transtulit Auic. 13. 3. *tract.* 3. *cap.* 5. solùm addito, quòd cattum masculum nigrum ad debilitatem digestionis amplexari iubet, sed ex aliorum loquitur sententia: nam vt scitè docet Auenzoar *in prooemio lib. 1.* & refert ex eo Rabbi Moses *partic. 22. n. 39. scitum, & probatum est; quò odorari anhelitum cattorum, habet consumere humiditatem radicalem pulmonis, & totius corporis.* Firmant Conciliat, & Eustach. *in suis libris de venenis, cap. de cerebro catti.* Nam respiratio felium malefica, venenosa; ex ea enim exurgit veneficus vapor, qui inspiratus, meatus cerebri obstruit, & spiritus animales tabifica vi congelat, vt aduertit Ponzettus *lib. 2. tract. 6. cap. 3.* ex cuius haustu, fatuitas, & phthisis; sic notante Matthiolo *ad lib. 6. cap. 25. Dioscorid.*

Insuper, vt ad pensum redeamus, omnia hæc ab auctore relata auxilia, coctionem iuuant, quoniam naturales actiones, quæ ab innato calore proueniunt, à simili iuuantur extrinsecùs. Nam quid æquè concoctioni ventris conferre nouimus, quàm illi humanum corpus admotum? inquit Galen. *lib. 5. de simpl. medic. facult. cap. 5.* vnde nonnulli tum puellos, tum catellos per quietem ventri imponunt. De quo argumento sat plura docuit Petrus de Peramato, *lib. de facult. cap. 8.* Hócque auxilium est magis proprium, cùm temperatum sit, (calor enim temperato

perato calore fouetur) naturæ humanæ simillimum cùm A sit ob id non negandum fomenta huic vsui esse inepta; ea enim Gal. *lib. 1. de dif. feb. cap.* 4. summopere laudat in iis, qui cruditate laborant, dummodò modica adstringendi vi polleant, temperato sint prædita calore, quæque naturam roborare; & coctioni suffragari queant: cætera laxantia fomenta, & cataplasmata nimiùm condemnat, *lib.* 11. *meth.* 15. *&* 12. *eiusd. cap.* 3.

Plura *in cit. cap. de const. art. medic.* refert Galen. quæ coctioni summè opitulantur. Ea sunt quies, calefactio moderata, boni succi ciborum mediocris vsus, vini modicè calidi potio, frictio moderata, moderatus aquarum calidarum vsus. Quies iccircò coctionem iuuat, quòd difflari corpora non sinat, spiritúsque ac naturalem calorem B seruet atque contineat, quos motus immoderatior dissipat & resoluit: est enim quies, teste Gal. 4. *aph. com.* 13. otium & ab exercitatione vacatio, seu feriatio quædam ab omni tum animi, tum corporis motu. A cibo enim ob id hæc interdicuntur, ne vel præcipiti motu, crudus & fluctuans cibus in viscera rapiatur, obstructiones, & cruditates in iecore & venis facturus, vel reuocato, curis, studiis, mentis intensione, ad caput natiuo calore, à ventriculo, iecore, officinísque, coctionis munus feliciter minùs procedat. Quòd probè cognoscens Celsus *lib. 1. cap.* 2. literarum studiosos monet, si lucubrandum eis sit, ne post cibum, sed post coctionem literis incumbant; quos esse debilis ventriculi, ob hanc, & alias multas causas, firmat eleganter Marsilius Ficinus *lib. 1. de studios. sanit. tuend. cap.* 4.

Porrò quemadmodum moderata quies coctioni prodest, sic exercitatio mediocris eidem non leue adiumentum præstat, quæ, Gal. testimonio *lib. 2. de sanit. tuend. cap.* 2. naturalem calorem suscitat, deducit in corpus alimentum, eius immutationem magis expeditam procurat, faciliorem coctionem, & meliorem nutritionem efficit, exiguos meatus repurgat, excrementa expellit, Boni succi ciborum moderatus esus iccircò coctioni confert, quòd euchymi cibi facili negotio à natura superentur, miniméque excrementosi sint, ac præterea cocti, nostri corporis substantiam adaugeant, & foueant. Ob eandem causam vini modici vsus coctionem promouet, quoniam probè celeriterque spiritus instaurat, sanguinem generat, vires omnes roborat, atque confirmat, & siquæ fortè ex frigiditate, & humiditate nata sit intemperies, eam securissimè, & citra molestiam persanat, ex Gal. 8. *de compos. medic. sec. loc. cap.* 7. dummodò non sit valde potens; hoc enim D calorem nimis accendit, spiritus dissipat, fluxiones excitat, & coctionem peruertit. Frictio lenis & suauis, auctore Galeno 2. *de sanit. cap.* 4. vitale robur adauget, natiuum calorem excitat, spiritum & sanguinem in partes trahit, & alimentum in corpus promptissimè distribuit. Dulcis aquæ lauacrum modicè calefactæ, calorem nostrum sympathia quadam fouet, & auget, cutem laxat, & fuliginosa excrementa expurgat, æqualem per totum corpus calorem diffundit, siccitatem attemperat; ventilat corpus, dummodò ab assumpto cibo non administretur; nam crudum alimentum intempestiuè in omne corpus distribuit, & obstructiones facit. Quomodo autem calore corporis humani nostri corporis calor foueri possit, E pro maiori historiæ explanatione, lege Vallesium *in lib. de de sacra philosophia, cap.* 29.

QVÆSTIO XXXVII.

Quòd calor naturalis non sit elementaris, sed cælestis, æthereus, atque diuinus. Cōtra Peramat. Argenter. Scaliger. Conimbricenses, Poncium, & communem Philosophorum, & Medicorum sententiam.

COMMENTARIVM.

CAlorem naturalem.] Illa verò concinnè admodum huic parti appingetur, ex Aristotelis, inter Philosophos haudquaquam postremi, de calore naturali coquente disceptatio, num scilicet is elementaris sit & igneus, an altioris originis, æthereus celestis, atque diuinus. Calorem nostrum naturalem, qui coctionum, & aliorum operum, quæ non sine magna admiratione in viuentibus fieri cernimus, auctor est, longè esse diuersum ab igneo & elementari multa demonstrant, eaque irrefragabilia argumēta. Nam ille est membris salutaris, mitis, benignus, animæ promptissimum instrumentum, originis valde præstantioris, viuificans demum, & supra elementorum naturam existens. Nisi enim ita concedamus, vnde viuet, nutrietur decrepitus, sentiet, ac mouebitur? vnde viuent serpentes? vnde increscet papauer, mandragora, ac vniuersum stirpium frigidarum genus? Quomodo, si calor opifex omnium functionum viuentis, vincente in illis frigiditate, vitales operationes referri possent calori, nisi demus natiuum nostrum primigenium, esse cælestem, & nimiùm elementaris caloris vires superantem, qui concoquat, humectet, roboret, vniat, & generet? lege Riolanum *in lib. Physiolog.* Fernelij mentem graphicè explanantem, quem cum Fernelio aberrasse, ad rauim vsque contendit Poncius, *in com. text. 1. lib. Hip. de diæta*, cuius argumenta, & alia illis similia infrà soluuntur.

Secundò. *Sol & homo generant hominem*, ex Philosoph. *lib. 2. physic. cap. 2. text.* 26. quod intelligi debet, propter caliditatem, quam ei tribuit: non enim aliud præstare potest. Huc alludit & illud *lib. 2. de generat. anim. cap.* 3. quo apertè nostram sententiam confirmat §. *Calor quo animantium vita continetur, quo pereunte omnis eorum actio intermoritur, neque ignis est, neque ab igne ortum ducit, sed in C spiritu calitus delapso insidet, &c.*

Huc spectat illud Ouidij.

Est Deus in nobis, sunt & commercia cœli,
Sedibus æthereis spiritus ille venit.

Et Virgilius inquit.

—Cælestis origo
Seminibus.—

Instabis. Aristotel. illuc dixisse, si considerentur admirandi effectus quos efficit, quia non agit secundùm vim elementi, sed secundùm vim animæ; & sumit vim, & vigorem cælestium causarum, à quibus dirigitur. Non placet solutio: ea enim opinionem nostram roborat: aliquando enim per effectum ad causarum cognitionem peruenimus, & quoniam Aristoteles effectus intellexit admirandos caloris, ideò inficiatus est hunc calorem esse igneum, sed cælestem ac perfectiorem.

Tertiò. *Calor in animalibus repertus, nec ignis est, nec ab igne originem ducit*, ex Arist. *lib. 2. de generat. animal. cap.* 3. *sed est proportione respondens elemento stellarum.* Ergo non igneus, sed cælestis. Si enim in recitandis, Solis & stellarum facultatibus paulisper immoreris, hæc ignem generare, & ad mixta generanda sufficere inuenies. Patet id manifestè, in speculo concauo à Solis radiis affecto, qui ignem in sibi proximo ligno, vel stupa generat, & accendit. Sed quod potest producere maius, poterit etiam producere minus. Ergo cùm Sol possit producere ignem, poterit etiam functiones ignis obire, calorémque generare, quem ignis in generatione mixti præstare dicitur: quare superfluè ponitur ignis, vt *infrà* latiùs agemus.

Hanc Solis caliditatem admirati prisci, eam flammis comparabant, & acerrimam esse dicebant, vt constat ex Virgil. *lib. 4. Æneid.*

Sol, qui terrarum flammis opera omnia lustras.

Et *lib. Georgicor.*

—Rapidiue potentia Solis.
Aerior.—

Quòd si dicas, aduersum esse calorem, quem præstat ignis, ab eo quem præstat Sol, falsa pronunciabis: quoniam calores hi sub eadem specie infima continentur; & omnes calores sunt eiusdem speciei, & eandem proprietatem sortiuntur essentialem; nam proprium caloris est congregare homogenea, & disgregare heterogenea, auctore Philosopho *lib. 2. de gen. & corrup. cap. 2. 3. & 4.* quare si hæ proprietates insunt calori ignis, Solis etiam calori conuenient.

Adeò enim hæc vera sunt, vt ignem ad mixtionem non concurrere

concurrere affirment veterum peritissimi, quos refert Dominicus Mannus Mirabellus *in sua polyanthea, fol.* 207. Sol enim accessu suo vberiorem calorem præbens, florescere plantas facit, fructúsque liberaliter producit, quare mundi oculus, seu cor appellari solet, vt notat Cælius Rhodigin. *lib.* 2. *antiq.* 18. & *lib.* 7. *cap.* 29. quòd omnibus mixtis vice cordis calorem impertiatur. Exemplo tibi sint animalia, quæ hyeme in terræ latibulis semimortua degunt, & remisso feréque extincto eorum calore præ ambientis frigiditate, velut inanima apparent, quæ vere & æstate reuiuiscunt, & excitato eorum calore à Sole vires suas recuperant: & non solùm hæc, immò corpora humana tabida, & natiuo calore ferè destituta, in hyeme accedente vernali calore, pinguescunt, & multò fiunt robustiora, vt notabili exemplo firmaui *lib.* 3. *de praxi admiranda, obs.* 115. Hoc Confirmant conciliat. *dif.* 48. & 59. Marcel. *in lib.* 2. *de anim.* 143. & 144. Mirandulanus *lib.* 3. *aduers. Astrologos, c.* 4. Bartholom. Anglic. *lib.* 3. *de rer. propriet. cap.* 1. Niphus *lib.* 1. *meteor. com.* 35. *quæst.* 2. Fernel. *lib.* 4. *physiol. cap.* 1. & luculenter multò antea confirmauerat Auer. *lib. de substant. orbis,* 2. & *lib.* 12. *metaph. com.* 18. *ad fin.*

Magna enim est Solis potestas in hæc inferiora, de cuius præstantia Cicero *lib. de somn. Scip.* sic ait. *Deinde subter mediam ferè regionem Sol obtinet, dux, & princeps, & moderator luminum reliquorum, mens mundi, & temperatio, tanta magnitudine, vt cuncta sua luce illustret, & compleat, &c.* Et *lib. de natur. deorum,* sæpe Solē esse calidum, & igneum confirmat, & non solùm magnam posse gignere caliditatem, sed etiam ipsum ignem contestatur. Neque est negandum, corpora cælestia maximam vim habere in hæc inferiora; nam non solùm per motum, sed per lucem, immò per fortissimas alias qualitates, & vires occultas, quas influentias vocant, mundum hunc inferiorem immutant. Nam ineunte vere dum Sol ad nos redit, arbores incipiunt fronde virere noua: Insecta, muscæ, scarrabæi ex sterquilinio, Solis tepore suscitantur, animalia omnia œstro veneris percita, ad prolem incitantur. Eodem verò recedente, defrondescunt arbores, marcescunt herbæ, insecta moriuntur, languet Venus, vt ex multorum retulit mente auctorum Ioannes Ionstonus, vir in auctorum lectione versatissimus, *lib. Thaumatograph. c.* 1. *de admirandis cæli, artic.* 7. *de Solis in hæc inferiora influxu.* Hæc fuit Platonis opinio, vt testatur Damascenus *in lib. de consolat. medicin.* éstque Mathematicorum communis. Eam defendunt magnus Albert. *in* 2. *distinct.* 14. Abulensis *lib.* 3. *Regum, cap.* 17. *quæst.* 9. Ioan. Maior. *in* 2. *dist.* 14. *quæst.* 5. Ferrariens. 3. *contra gentes, cap.* 84. Venetus 2. *meteor. cap.* 1. Saxonia 2 *lib. de cælo, quæst.* 12. Scias ergo, vt eruditissimè Stephanus Rodericus Castrensis notauit, *lib.* 2. *de meteor. microcosm. cap.* 14. & *lib.* 3. *cap.* 1. quòd à Sole omnis est vita: hic nos genuit, illuminat, calefacit, totius denique ignis fons atque origo; & cùm cœlesti virtute omnia consistant, ac fiant omnia, Solis virtute consistere, ac fieri dicenda sunt. Quòd autem sole medio sufficiens caliditas ad mixtionem gigni possit, insinuant Manardus 15. *epistol.* 5. & quòd Sole cuncta viuant, producantur, & conseruentur, firmat Vallesius *com. in lib.* 4. *epid. text.* 8. immò & ipse Galenus *lib.* 3. *de vsu part cap.* 10. & 3. *de temp.* 5. asserit Solem & ignem actu esse calida: & *lib. de compagin. membror.* Solem calidum esse & siccum, animámque, cor, hepar, & cerebrum creare affirmat: & *lib.* 3. *de dieb decret.* 2. ipsum esse auctorem quatuor anni temporum scripsit; quò alludere videtur illud Virgilij *lib.* 1. *Georg.*

—— Vos ô clarissima mundi
Lumina, labentem cœlo quæ ducitis annum.

Quanta autem sit ad naturas variandas Solis vis, ac potestas, ex veterum doctrina satis accuratè explicuere, eloquentissimus Lælius Bisciola *tom.* 2. *horar. succesiu. lib.* 12. *cap.* 7. Vallesius *lib. de sacra philosop. c.* 26. & notauit. Ioan. Guaninetus *lib.* 3. *de influxu planet. cap.* 3.

Quid plura? nónne Solis radij per aquam, & aërem intus mare penetrant caliditate sua, vt virtus transit per neruos, apud Galen. *lib.* 1. *de de sympt. caus. c.* 5. Nónne Galen. *lib.* 1. *de dif. feb. cap.* 3. 4. tandem esse Solis caliditatem affirmat, vt eius calore febres generentur? Nonne *lib.* 4. *de compos. medic. per gener. cap.* 3. Solem pro medicamentis concinnandis, & emolliendis, vel ignem, cùm Sol abest, conuenientem esse asseruit? immò in sole meliùs, quàm in igne præparari metella profitetur? Ex quibus patet, Solem maiorem calefaciendi vim igne ipso habere. Explicat eleganter Iustus Lipsius *l.* 2. *physiolog. dissertat.* 13.

Quartò. Calor ad generationem mixtorum moderatus debet esse, non absumens: atqui caliditas ignis immoderata est, & principiis vitæ valde aduersa. Ergo. Ob hanc causam Herodotus, ignem, beluam auidissimam, inexplebilémque vocat, quæ ad vitam, generationémque prodesse non potest, cùm omnia calore, & siccitate absumat, ex Arist. *lib.* 2. *de ortu & interit. cap.* 3. & referunt Conimbricenses, *com. in lib.* 1. *Arist. de cœlo, cap.* 2. *quæst.* 5. *art.* 2. *ad fin.* luculenter. Tanta enim est ignis immoderantia, vt impossibile quasi videatur, rem adeò voracem, ad actionem adeò modulatam, qualis est vitalis, per se concurrere: ignis enim omnia depascit, & corruptioni magis quàm vitæ inseruit; furibundus enim, & edax illius calor est.

Scilicet ignis edax summa ad fastigia vento
Voluitur: exuperant flammæ, furit æstus ad auras.

Contrà, solis calor tepidus, moderatus, benignus: tanta est eius in hæc inferiora potestas! Ob quam causam Plato, ipsius boni filium conspicuum nuncupauit, vt refert Cælius 13. *suar. antiquit.* 14. Demum plurima silentio inuolno, quæ de solis præstantia, ex veterum & iuniorum decretis proferunt Cassaneus 12. *part. catalog. gloriæ mundi, considerat.* 8. Tiraquel. *lib. de nobilit. cap.* 31. num. 366. nam ille tanquam elementalium virtutum dominus, caloris radios effundit, quibus vitam, sensum, motum sublunaribus abundantissimè elargitur sua salubri, viuificaque vi, ex Cælio 24. *antiq. cap.* 14. Denique cœlestium vires in Sole, & à Sole sunt omnes, & Solis lumen est ipsi Deo simile, ob multas rationes euidentes, quas eloquentissimè proposuit Marsillius Ficinus *libello proprio de Sole.*

Argenterius *com.* 2. *in art. medic. Galen. mihi fol.* 109. respondet, verum esse, Solem posse sufficientem calorem generare: attamen Solis caliditatem se habere, vt causam efficientem, ignis verò caliditatem, vt materiam. Hoc fictitium est: nam calor, elementalis qualitas est, & omnis qualitas expers est materiæ; quare neque materiæ rationem gerere debet. Præterea ex ipsius sententia sequeretur, idem respectu eiusdem esse causam efficientem, & materialem.

Solis ergo caliditas, miti sua, salutiferáque vi, vt ait Plin. *lib.* 2. *cap.* 6. omnia bona in sublunari regione contemperat, ac modificat. Hic tanquam principale naturæ regimen, ac numen, vices temporum, annúmque semper renascentem ex vsu naturæ gubernat. Hic cæli tristitiam mitigat, atque nubila humani animi discutit. Hic lumen suum cæteris sideribus communicat. Demum ex Platonis sententia, vt notat Rhodig. 13. *antiq. lect.* 12. ipse cælestis est ignis, animal sempiternum, astrum animatum, diuturnum, maximum, & *in lib.* 1. *Genesis, cap.* 1. luminare maius appellatur. Quapropter Assyrij, & Chaldæi Solem summo cultu venerabantur, vt tam multis auctorum testimoniis probat eruditissimus Ottho Heurnius *lib. de philosophia primordiis, tract.* 2. *cap.* 5.

Quintò. Si elementum ignis ad nostram generationem cōcurreret, ex sua regione purum, vt perfectissimum effectum efficiat, debet aduenire: sed hoc implicat, quoniam violenter ignis deorsum descendit; nam animal non est, vt versùs omnem positionem moueatur. Deinde. Si vnumquodque priùs suam, quàm vniuersi conseruationem intēdit, quomodo à reliquo segregatur igne, & gratia mixtorum suum deserit locum, inferiùs autem è contrà corrumpitur. Respondet Argenterius *loc. cit.* descendere portionem ignis à sua regione in hæc inferiora ad mixtorum generationem, crassiorem ab aëre sibi vicino redditam, & motu cæli depulsam. Sed hæc responsio meras sapit nugas. Nam quòd spectat ad illum impulsum, falsum est. Deinde motus cælestis est circularis, motus

motus verò quo ignis tendit deorsum, est rectus. Præterea. Sequeretur ex eo ignem perpetuò in hæc inferiora desilire sine intermissione vlla, nam cælestia corpora circulari illo motu continuò mouentur; atque proinde aër nunquam videretur sine flammis. Illud verò de particula ignis crassiori reddita à sibi proximo aëre, veritatem obtinere non potest: nam vel aër ignem allicit, & à sua regione præcipitat, vel ipse ignis grauis redditus, ratione grauitatis tendit in centrum. Si primum, erroneum est: nam aër contactu ignis rarior euadit, ac proinde & eadem, & maior ratio daretur, quod aër contactu ignis, qui maioris est quantitatis, ac actiuitatis sursum efferatur, quàm quòd ignis deorsum ab aëre minùs actiuo detrudatur; maximè cùm aër non sit ita actiuus, vt possit illam particulam in suo loco positam, & tantæ efficaciæ, à tam magna mole seiungere. Si secundum, inde te falsum protulisse deprehendes; nam hic ignis quem nos habemus, ponderosior multò cùm sit, non solùm aëri, & terræ, sed etiam aquæ, vel ipsius substantiæ quam depascitur, vaporibus commixtus, sursum, & non deorsum tendit, ob multas causas inferiùs assignandas.

Conimbricenses acutiùs ratiocinantur, *in com. lib. 3. Arist. de cœlo cap. 5. quæst. 1.* dicúntque ignem ideò suam regionem deserere, & in hæc inferiora violenter descendere, quia à quadam vi compellente detruditur. Corruit solutio. Nam quæ est hæc vis compellens, & vim faciens igni? Estne aliqua qualitas occulta, ad quam, dum non datur locus fugæ, etsi doctissimi promptissimè confugistis? Vel ergo hæc semper, vel per interualla exercet operationem suam. Si primum, sequeretur continuum esse prouentum ignis in hæc inferiora, ac proinde sine intermissione ignis vbique, vt ita loquar, plueret. Secundum stare non potest, cùm generationes rerum in hoc orbe continuò dentur, ad quas debeat ignis concurrere continuò.

Sextò. Maturatio coctio est, & à calore naturali perficitur, ex Arist. *lib. 4. de meteor. cap. 3. in init.* Sed fructus maturantur interuentu caloris cælestis. Ergo cùm non alia ratione fieri hoc possit, nisi quatenus auget, & perficit calorem innatum, sequitur hunc eundem esse cum Solis calore, & ab eo genitum. Quod verò de nostro calore in medium protulimus, id non de Solari solùm, sed de cælesti, Lunari scilicet, & stellarum intelligas, æthereo illo, atque diuino. Nam Lunæ in hæc inferiora maxima est potestas, cùm ea sit minor Sol, auctore Arist. *lib. 4. de generat. animal. cap. vlt.* & cùm sit inferiori mundo vicinior, magnam & assiduam effectuum varietatem ostendit. Hoc nobis, ipsa sine ratione animalia, luce clarissima ostendunt, quorum exempla affert ex professo Plin. *lib. 2. cap. 41.* Lunæ motus causa est omnium permutationum, quæ in corporibus accidunt, vt *lib. 3. de dieb. decretor. ferè per totum* Galen. ostendit: illa enim æstus maris causa est, ex Ptolomæo, *lib. 1. cap. 12.* Cicer. *lib. 2. de natur. deor.* Plin. *lib. 2. cap. 97.* Strabon *lib. 3. de situ orb.* Magno Albert. *lib. 2. tract. 3. cap. 6.* Albumasar. *lib. 2. maioris introductorij ad Astronomiam*, Ficin *cap. 6. ad Plotin. librum.* Licèt enim Lunæ opera, Solis operibus sint inferiora, auctore Galen. *cit. loc.* tamen his duobus luminibus vitam nostram moderari, & illorum beneficio constare testatur Macrob. *in somn. Scip. cap. 19. in fin.* nam mortalium corporum auctor est, & conditrix, eodem auctore *loc. cit. cap. 11.* Sed ne de re manifesta fastidium prolixa oratione generetur, ad ea, quæ de planetarum, & stellarum vi in hæc inferiora, veteres prodiderunt, breuiter transeamus: harum enim cursu res humanas disponi, firmat Macrob. *1. Saturnal. 17. in init.* hæ enim sunt cælestes ignes, apud ipsum, *in somn. Scip. cap. 14.* quarum plurimæ calidissimæ sunt, & siccæ; nam Mars, Aries, Sirius, & Canis vterque, ingentem caliditatem, & siccitatem in nobis producunt, immò & Scorpius, de quo Virgil. *lib. 1. Georgic.* & *lib. 10. Æneid. parum ante med.*

Ipse tibi iam brachia contrahit ardens.
Scorpius. ——

De quarum vi & efficacia sat plura dixere prisci, & poëtæ omnium vetustissimi auctores; de quorum numero sunt Iul. Firmic. *lib. 9. cpa. 9.* Plin. *lib. 18. cap. 28.* & alibi passim. Ioan. Pontan. *lib. 3. de stel.* Pierius Val. *lib. Hier. 44.* Galeot. Martius *l. 36. de promiscua doctrina*, Cælius *lib. 17. antiq. lect. 27.* quorum siderum, & præsertim canis effectus Plin. describit *lib. 2. cap. 42.* & *lib. 14. cap. 18.* nam feruent maria exoriente eo, fluctuant in cellis vina, mouentur stagna, canes maximè aguntur in rabiem: eo enim tempore exuritur natura, quia Sol & vertici nostro magis propinquat, & in nostro hemisphærio longiorem moram trahit, vt scitè docuit Manardus *15. epist. 5. in initio.* Si ergo Sol, dux, & moderator est reliquorum luminum, & stellis præstat necesse est vt solem, qui moderatur nostra, omnium quæ circa nos geruntur, fateamur auctorem: nec mirandum, nam terra respectu corporum superiorum est instar puncti, vt *lib. 1. meteor. cap. 14.* Philosophus firmat, & probant Ptolomæus *cap. 6. dist. 1.* & Macrob. *lib. 1. in somn. Scip. cap. 20.*

Vltimò Gal. *lib. de marasmo, cap. 3.* reprehendit omnes asserentes calorem naturalem similem esse igni: quoniam ignis corrumpit materiam in qua accenditur, at verò animalia non sic sortita sunt calorem naturalem, sed alio modo ab ipso sunt conseruanda, & gubernanda. Igitur caliditas naturalis non redolet conditionem elementi ignis, sed altioris originis est censenda, vt Lælius Bisciola *tom. 1. hor. successiu. lib. 16. cap. 19.* disertè contendit.

Sed soluenda sunt plura, quæ contendunt ignem concurrere ad mixtionem nostram. Quorum primum est Argéter. *lib. 2. in art. med. loc. cit.* Columb. *lib. 3. Arist. de cælo cap. 5. quæst. 1.* Scalig. *exercit. 9. in Cardan.* Vnum est corpus circulare quod mouetur. Ergo necesse est, vt habeat centrum, & circumferentiam; & vnum elementum sit quod ad centrum, alterum quod ad circunferentiam moueatur. Ignis ergo & terra necessaria fuerunt, quæ vniri debebant, vt vnum mundum efficerent: hæc, duo postularunt vincula; vnum enim non potest sufficere, nam illud tenderet ad medium, & simul ab eo recederet: duo ergo, aër & aqua quorum vtrunque & graue, & leue est, & à medio, & ad medium mouetur. Hæc est præcipua eorum machina, quæ solùm probat dari ignem in rerum natura. Dic, falsum esse, vnum esse corpus circulare mobile, nam plura sunt. Deinde in suprema regione non est ignis, vt latiùs *infrà*, qui circumferentia sit; quo posito aqua esset medium: nam neque adeò grauis est, vt terra, neque adeò leuis vt aër, sed satis est vt copulet aërem & terram, quòd continua sit centro, & circunferentiæ; nam aqua contigua est aëri, qui respondet superficiei, & contigua est terræ, quæ respondet centro.

Secundum. Calor naturalis est compositus ex calore, & frigiditate, ex Galen. *lib. de trem. cap. 6.* & *lib. 8. de placit. 7.* Ergo sicut frigiditas elementaris est, sic & caliditas. Dic nullum esse inconueniens, frigiditatem esse elementarem, & caliditatem esse Solis, quum hæc, eadem sit specie cum caliditate ignis; differant solùm inter se, quoniam hæc immoderantiam, altera mediocritatem importat.

Tertium. Sicut caliditas ignis calefacit, resistit refrigerantibus, extenuat, resoluit, sic calor naturalis. Ergo est ab igne. Dic, non rectè inferri consequentiam; maximè quum calor Solaris eosdem efficiat effectus, quos ipsi tribuunt igni, quum eius caliditas, & ignis sint eiusdem speciei.

Quartum. Calor naturalis conseruatur sanguine & spiritu, auctore Gal. *lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 5.* Sanguis tamen, & spiritus constant ex quatuor elementis: igitur & calor naturalis est elementaris. Dic sanguinem, & spiritum non solùm ex tribus elementis, sed ex calore Solari constare, quem præstantiores effectus producere igne, *suprà* explicuimus.

Quintum. Calor naturalis augetur, roboratur, & quum est languidus, admotis medicamentis calidis, quæ pollent ignea caliditate, redit ad pristinam naturam: igitur elementalis est: nam si gradus aliquis introducitur, & facit ipsum redire ad pristinum statum, est, quoniam iste est idem natura cum præexistente. Dic, illa medicamenta

non pollere ignea caliditate, sed Solari. Neque enim nos negamus ignis caliditatem à Solari differre; nam sub eadem specie infima continentur, sed ignem ad generationem mixti non concurrere, libenter asserimus.

Sextum. Ex duorum corporum collisione elicitur ignis, quod nulla alia ratione fieri posset, nisi ignis mixtorum generationes ingrederetur. Sic arguit Petrus de Peramato, *lib. de element. cap. 5. lib. 4.* Responde hoc ita fie i. quoniam aër inter illa duo corpora contentus, illo veloci motu rarefit, calefacit, inflammatur, ac tandem distractis eius partibus in ignem migrat, atque hæc est potior solutio Scaligeri *contra Cardanum exercit. 16.* exemplum sit de sagitta plumbea, violenter & magno impetu per aërem emissa, quam igniri, & liquefieri firmat Arist. *lib. 5. probl. 13. & 14. & lib. 2. de calo, cap. 1. text. 42. lib. 1. meteor. cap. 3.* motus ergo calefacit, quoniam sic extenuat & rarefacit aërem, vt sub propria forma cõtineri non possit; quare corrupto aëre generari ignem est necesse: licèt enim raritas, & tenuitas non sint qualitates actiuæ, quæ B calorem producere possint, vt ignis ignem; attamen ex dispositione materiæ, sine causa vniuoca, & particulari, generantur animalia ex putredine, quoniam disposita materia, causa particularis vicem subit vniuersalis, dicitúrque generatio ex accidenti. Hoc modo motus licèt non sit calidus, calorem generat. Ita Virgilius *lib. 5. Æneid.* introducit Acestem ad æthera sagittam contorquentem.

Namque volans liquidis in nubibus arsit arundo,
Signauitque viam flammis, tenuésque recessit
Consumpta in ventos.——

Sic soluunt Albert. Magn. *lib. 1. meteor. tract. 1. cap. 11.* Garbius *lib. 2. suæ summæ, tract. 2. quæst. 6.* Zimara *in suis theoremat. prop. 45.* Aphrodis. *lib. 1. probl. quæst. 59.* Soncinas 12. *metaph. quæst. 12.* Thom. à Veiga *lib. 1. de dif. feb. in com. 5. Gal.* Zarabel. *lib. de calore calest. cap. 3.*

Septimum. Sicut dantur quatuor qualitates primæ, & quatuor humores, sic debent assignari quatuor elementa, quæ illis ex æquo respondeant: hoc est præter alia superiùs posita, firmissimum Conimbricensium argumentum, *in lib. 3. Arist. de cœlo, cap. 5. quæst. 1.* At nil concludit similitudo: potest enim calor superiorum corporum extenuare materiam, ex qua fit bilis calida & sicca, nec ob id ad eius, sicut nec ad generationem mixtorum, ignem concurrere asserendum est. Quare si non concurrit calor elementaris noster, æthereus est, cælestis, atque diuinus. Hæc habui quæ de calore nostro concoquente, commentatione iusta promerem in literas: ea labore non paruo ex veterum scientissimis congesta, si quis paulò humanior vocauerit in lancem, fatebitur ad Philosophi Medicorúmque mentem esse prolata. Superest solùm explodere eorum opinionem, qui arbitrantes nostrum calorem igneum esse, ac elementarem, eum ab elemento ignis ad concauum Lunæ suam sphæram habētis, originem ducere, falsò sibi persuadent.

QVÆSTIO XXXVIII.

Quòd non detur ignis ad Lunæ concauum. Contra Peramat. Mercat. Conimbricenses, Scaligerum, Magirum, & communem Medicorum & Philosophorum sententiam.

ALtiùs hoc loco, generosiúsque excitandus animus, quærendúmque, Num detur ignis ad Lunæ concauum. Eum ergo, sicut nec ad mixtorum generationem concurrere, sic in suprema regione non collocari, res est manifesta. Nam si illic esset, splenderet saltem nocturno tempore, videretúrque à nobis; sicuti & nostratem ignem longissimè collucere intuemur, quum in sua regione in maiori quantitate sit, & magis perfectus. Hoc argumentum temnit & ridet Scaliger *exercit. 9. ad Cardanum*, dicens, ignem ibi esse rarissimum, multúmque materiæ expertem, quare rarefactus ignis non lucet. Sed hæ nugæ sunt, nam expertiores materiæ sunt Solis radij, & ni- A hilominùs lucent: nam aër qui est radiis materialior, & densior præ sua raritate non videtur: quare ignis licèt non videtur, cur non lucet? & quamuis illud libenter concederem, obstat tamen eius magnitudo, quo raritatem superat; ignis enim sphæra vniuersum ambit, vt rentur ipsi.

Secundò. Ignis noster idem est specie cum illo, quem in vltima sphæra aduersarij fingunt: sed ille nutritur. Ergo hic eo loco non datur: nam ibi quis dixerit habere pabulum? Respondent Conimbricenses *lib. 3. Arist. de calo, cap. 5. quæst. 1.* quòd hic noster cùm sit à contrariis obsessus, qui eum extinguere nituntur, ideò nutriatur. O Conimbricensium subtile inuentum! responsio inaudita! nam ad nutritionem nihil facit contrarietas, sed alimenti penuria, partiúmque indigentia: præsertim cùm in sphæra sua, qualitatibus contrariis, astrorum plurium frigiditate, & aëris humiditate, eiúsque vaporibus oppugnetur, vt falsò sibi persuasit Ioannes Magirus *lib. 3. cap. 2. physiolog.* Scaligeri sequutus opinionem.

Deinde simili modo cætera elementa nutrirentur, nam aër, terræ, aquæ, & ignis incursu semper alteratur, ab eorúmque contrariis qualitatibus obsidetur, ita etiam terra ab aëre, & aqua ab igne alteratur. Ergo falsum est dicere, ignem propter contrariorum occursum nutriri: cùm enim adeò fortis & actiuus sit, promptiùs aëre contrariis resistet; hic enim ita leuiter alteratur, & tam debilis est naturæ, vt maiori de causa ei nutritio esset tribuenda.

Petrus de Peramato, *in lib. suo eleganti, de element. quæst. de loco ignis*, hac solutione totam litem euanescere, arbitratur, quòd ignis elementaris, calidissimus & siccissimus sit; noster verò indigeat pabulo, quoniam subiectum eius est humidum. Conuellitur multipliciter solutio. Primò, quoniam ex hac ratione sequeretur ignem no- C strum, cùm humidissimum habeat fundamentum, non indigere pabulo, siquidem in se habet nutrimentum (nam humidum, ignis est alimentum.) At verò supremus ignis siccissimus cùm sit, humiditatem desiderat, vt conseruetur; nam color animalium si ita siccescit, vt humiditate destituatur, statim extinguitur. Secundò. Ipse Peramatus palinodiam recantat: dictorum enim immemor, probans ignem esse simplicissimum, asserit, hunc ob excellentiam qualitatum, omnia vastare, exurere, ac absumere; quare si vocarissimus est, pabulo indiget. Ita quidem respondens: sed quàm inaniter, iam exaudi nam si omnia qualitatum exuperantia exurit, cur hoc in loco neque vrere, neque calefacere affirmas? Deinde ignis, vt tu dicis, propter caliditatem & siccitatem minùs nutri- D tur: ergo ob frigiditatem & humiditatem nutrietur magis; & quantò frigidior, magis depascet ac nutrietur, nam contrariorum eadem est ratio. Sed hoc nullus confirmat, qui à limine philosophiam degustauerit: ergo nec illud.

Tertiò. Vniuersus mundus, immò omnia propter homines creata sunt; nam vt ex multis locis Genesis colligitur, Deus rerum sublunarium dominum, hominem constituit. Sed ibi hominibus ignis nullam præstat commoditatem. Ergo. Respondet Peramatus. conferre ad ornatum, sed si non conspicitur, neque lucet, quem confert ornatum? Dicunt alij calorem præstare, hoc falsum est: nam à media aëris regione vndequaque frigidissima impedietur, vt huc non deueniat, corrumpetur insuper ille E calor, & alterabitur. Si iterum non impediri insistas, ipsúmque calefacturum mediam regionem asseueres; hæc calefacta non semper erit frigida, contra communem philosophantium edictum. Vnum enim ex his est summè necessarium, vel quòd ignis priùs regionem illam calefacit, vel quòd huc non perueniat, & à frigiditate aëris medij corrumpatur, quum transitus de extremo ad ex-mum debeat fieri per medium: si enim eius caliditas ab aëris frigidissima regione non impediretur, partes terræ quæ ad eum proximiùs accederent, calidiores euaderent, (omne enim agens fortiùs agit in propinquum, quàm in remotum) cuius contrarium patet experientia; magis igni appropinquant non hyemali, sed æstiuo tempore,

frigidiores

frigidiores sunt, & albicant niue; quæ tamen, si caliditas ignis infra mediam aëris regionem permearet, vel ignis suprà esset, incalescere deberent. Si ergo ignis actiones in hæc inferiora non penetrant, neque aliqua sublunaribus ex eo paratur commoditas, cur ibi esse locatum affirmabimus?

Quartò. Natura nil in hoc modo patitur otiosum, ex Arist. *lib. 1. de part. anim. vlt.* Gal. *lib. 3. de vsu part. 10.* Cicer. *lib. 2. de nat. Deor.* Cum ergo ibi ignis nihil agat, nec vllam commoditatem præstet, neque ex aduersantium opinione, ibi luceat, neque calefaciat, videtur esse otiosus, & in suprema regione non locatur: natura enim sicut non negat necessaria, sic superflua abhorret.

Quintò. Ignis, si ibi esset, in maxima quantitate aërem exuperaret; nam elemento ignis tribuunt mathematici miliaria 120578. aëris verò profunditatem dicunt solùm esse 52. milliarium, vt probant Clauius *ad caput primum sphæra Sacri Bosc.* Barotius *lib. 1. comosgraph. cap. 2.* Plin. *lib. 2. cap. 13.* & non solùm quoad profunditatem multoties maior ignis, sed quoad extensionem; nam capit in concauo suæ intimæ superficiei aërem. Insuper cùm sit vigorosior, & fortior, aër verò sibi coniunctus sit obsistentiæ debilis, & faciliùs alteretur à quocunque è terra eleuato vapore, & à caliditate Solis promptiùs immutetur, facillimè & multo magis poterit ab igne sibi proximo alterari. Patet, nam tenuissimus terræ, & aquæ vapor potest duas eius regiones immutare, nempe hanc infimam, & mediam. Ergo multò magis ignis eas immutare poterit; efficacior enim est, & maioris actiuitatis elementis cæteris: præsertim cùm ab eo scintillæ in infimum aërem descendant auctore Philosopho *lib. 1. meteor. cap. 1.* & cometæ innumeri, qui igniti aërem etiam calfacere queunt. At si ignis has regiones calefacit, vnde grandinis, & pluuiarum copia? Conimbricenses nugantur, ex eo enim *loco cit. de cœlo*, ignem non corrumpere aërem rati sunt, quia ab astrorum occulta qualitate impeditur, (nisi enim astra occulta vi obstarent, libenter concedunt, ignem totas aëris regiones calfacturum, & ad nos vsque alteraturum.) His responsum præbeo, vt eam occultam qualitatem, seu proprietatem astra præstare probent, sed in arduis ad occultas confugere qualitates, est ignorantium asylum, ex Gal. *lib. 3. de præsag. ex pulsib. cap. 5.*

Sextò. Multi, ac ingentes sunt subterranei ignes, vt communis fert Philosophorum opinio, & probat Reinerus Solenander *lib. 2. de calore fontium, cap. 17.* & alij, qui de medicatis aquis libellos conscripserunt. Cur hi ad suam regionem supra aërem, tanquam ad suum locum conseruatiuum non transuolant? quibus vinculis hic ignis ligatus detinetur? Respondent Conimbricenses, ignem violenter in hac inferiori parte propter densitatem, & pondus materiæ detineri. Inepta responsio nam cur remota causa illam violentiam faciente, hoc est remoto pabulo non euolat sursum, sed corrumpitur, & emoritur? Deinde multò ponderosior est aër, & sursum fertur; nam si fortè sub aqua detineatur, statim scaturiendo emergit, quum ibi ab aquarum pondere, ponderosior quàm ignis, à suo nutrimento reddatur.

Septimò. Hipp. *in lib. de flatibus, num. 5.* (aureo, ac legitimo libello, ex Castrensie ruditissimo *lib. 1. de meteor. microcosmi cap. 10.* & Iacobo Alemano, qui hunc librum eleganti stylo, & facili fuit interpretatus, contra Valleriolam *lib. 3. enarrat. cap. 4.*) affirmat totum spatium, quod inter cælum & terram effunditur, aëre plenum esse. Peramatus ad libitum soluit obiectionem, dicens Hipp. verba etiam de igne esse intelligenda, quia tenuis etiam spiritus est. At contradicit Aristoteles *lib. 1. meteor. 4.* dum ait: *supra aquam esse aërem, & id, quod quamuis ignem consueuimus appellare, ignis tamen haudquaquam est.*

Octauò. Fulmen nil aliud quàm ignis est 3. *meteor. cap. 1.* seu exhalatio calida, in medio aëris interstitio, motu, vel antiperistasi inflammata, & in ignem conuersa. At cur fulmen inferiùs reperit, & sursum, cùm sit ignis, in suum locum non tendit? non ergo is in suprema sede, seu concauo Lunæ suum locum habet.

Vltimò. Si illic esset, cur diuina historia de eo, sicut de cæteris elementis, non facit commemorationem? nam Moyses, vir cælesti numine afflatus Medicus non doctrina solùm præclara instructus, verùm sacro spiritu dimanante adornatus, nullibi de hoc elemento est loquutus. Soluunt Conimbricenses: Diuinum vatem solùm duorum elementorum fecisse mentionem, quoniam hæc tantùm aspectu percipiuntur, & notiora erant: quasi incomparabilis Philosophus alia non posuisset obscuriora, vt aërem, qui externis sensibus non ita peruius est, ac patens.

Fortissima verò aduersantium tela sic sunt soluenda. ignis hic noster in modum pyramidis semper sursum fertur. Secundò, semper pabulo destitutus sursum repit. Tertiò, conueniens fuit ea sede locari, vt ab eo aër suam caliditatem mutuari posset. Horum facilis est solutio: nam primum accidit quoniam aëre frui desiderat, vt eius fuligines ac excrementa ventilatione purgentur, nam aër ei in pabulum cedit, iuxta illud Ouidij.

Mollis alit flammas, grandior aura necat.

In modum autem pyramidis fertur quia pars eius crassior pabulo detēta detinetur inferiùs, subtilior verò ad pabulum accedere cùm non possit, ob tenuitatem & raritatem, effertur sursum vt aëre fruatur, & ventiletur. Ex quo ad secundum solutio patet. nam aër non mutuatur ab igne caliditatem; quia in actiuis, & passiuis qualitatibus symmetrus, & temperatus est: maximè cùm elementa à reliquis suas non mutuentur qualitates, sed eas habeant insitas. Alia sunt argumenta, quæ nostram sententiam infirmare videntur, quæ ex professo afferunt Christoph. à Vega *lib. 1. de art. medend. c. 1.* Ludouic. Mercat. *tom. 1. clas. 4. art. 9. quæst. 25.* quæ solerter Castrensis *lib. 1. de meteoris microcosmi, cap. 6.* Non ergo datur elementum ignis ad Lunæ concauum, nec ad mixtorum generationem concurrit: quapropter calor noster, nec igneus nec elementaris est, sed cælestis, æthereus, atque diuinus. Hic est viuificus ille calor, qui cælestia cum terrenis ineffabili sympathia, & cognatione connectit, admirationeque dignos effectus producit, quos cælesti siderum calori, qui diuinum Solis, & stellarum fertile est vehiculum, acceptos referre oportet, vt non minùs eleganter quàm doctè Cicero *lib. 2. de natur. Deorum*, ex Cleanthis sententia confirmat, & graphicè, luculenterque illustrant Ioan. Langius *lib. 1. epistol. 13.* Picus Mirandula *lib. 5 prænotion. cap. 5.* Fernel. *lib. 1. de abdit. 8. 9. & 10.*

DVBIVM XL.

Num sanitas hominis sani communicetur corpori ægro. Contra Arist & Montanum

AC *corpus humanum ipsum contingens, &c.* [De coctione, caloréque coquente plura *suprà* recensuimus, nunc illud discutiendum, num sanitas hominis sani communicetur corpori ægro. Aristoteles *lib. 7. probl. 1.* quærit causam: *cur à morbis nonnulli ægrotant, qui appropinquarint à sanitate nemo sanari potest?* Respondet, quoniam morbus motio est, sanitas autem quies. Ergo ille mouere potest, hæc non potest. Deinde *sect. 29. probl. 10.* quærit *quare ex conuersatione cum iusto & bono, iustus & bonus homo efficiatur, & cum homine sano, homo non reddatur sanus, neque deformis cum pulchro, pulcher, neque cum valido imbecillis, robustus efficiatur?* Respondet, quòd virtus est bonum animi, & sanitas est bonum corporis: illud gaudendo & lætando imitari possumus, hoc verò nequaquam.

Contrariam sequuti sunt sententiam Oribasius *hoc in loc.* Galen. *loc citatis* in paraphrasi, qui valetudinarios, senes, & ventriculi imbecillitate ob frigiditatem correptos, ex amplexu pueri boni habitus, & ex calore catulorum ventriculo admotorum, iuuari, calefieri, & sanitatem recuperare asseuerant. Nullus enim calor naturali nostro magis est conformis, aut excogitari potest, quàm qui feruet in puerili, aut adolescentulæ corpore; & hæc est causa quare leprosi, & tabidi conuersationem cum sanis summopere appetant: nam

nam horum respirationem sibi esse valde commodam experiuntur. Demum si morbus ab vno corpore in aliud communicatur, cur non sanitas, si contrariorum eadem est ratio?

Ob hæc dicendum, sanitatem quæ consistit in temperamento, posse communicari: nam sicut morbus contagiosus ille est, cuius qualitates mediante seminario corporibus sani communicantur; sic sanitas temperamenti, mediante calore natiuo, & per halitus è corporibus sanis emanantes potest communicari. Est tamen inter sanitatem, & ægritudinem discrimen, quoniam hæc ob seminarij efficaciam promptiùs communicatur; illa verò difficilè, & post longum temporis interuallum: sanitas verò in conformatione, & vnitate, non est actiua, & ideò non communicatur.

Sed quid respondebimus Aristoteli asserenti contrarium? Clarissimus Montanus *part. 2. medic. fol. 373.* vt tantum auctorem à calumnia vendicaret, hunc innuit soluendi modum, dicens, sanitatem sensibiliter sumptam esse quietem, si verò insensibiliter consideretur, esse alterationem. Sed si veritas bilance ponderanda est, neque Aristoteles, neque ipse eius interpres problematis solutionem exactè pensitarunt; nam materia morbi, & sanitatis, cùm sint affectus, non in passione, sed in motione consistit. Et sicuti morbus, qui causam habet à qua dependet in conseruatione, assiduè mouet, sic sanitas pendet ex commensuratione primarum qualitatum, & humorum, quæ causæ semper agunt, & mouent contrà operando, ergò sicut morbus communicatur, sic etiam sanitas, cùm in motu consistat.

Rursus reddit causam Aristoteles, dum quærit, *quare virtus est communicabilis, & non sanitas?* Respondet, quia bona corporis imitari non possumus, animi verò maximè. Non quadrat responsio, nam gaudium & tristitia, sicuti intempestiuè adhibita morbum inducunt sic tempestiuè sanitatem efficiunt. Præterea. Non solùm bona animi, sed corporis possumus imitari, & consequi: nam quemadmodum homo virtuosè operando efficitur virtuosus, sic etiam æger ex approximatione corporis sani efficitur sanus; ex complexu enim pueri boni habitus, illi qui habent ventriculum debilem, aut paralysim, tremorémque patiuntur, sanari solent, quam vtilitatem alia vel calidissima medicamenta non præstant: nam si frigidum senem multis vestibus obruas, onerabis multùm, calefacies nihil, quia eæ nonnisi cohibito interno calore calefaciunt: si linteis calidis inuoluas, is calor citò euanescit: si frices, corpus exoluis. Solus humanus calor, cùm diu duret, mitis & suauis, alterum corpus calefacere potest.

HISTORIA LXVII. GALENI, De inappetentia.

Miua cydoniorum, ad deiectam appetentiam, mirabilis.

Nos autem & medicamentum, quod ex succo struthiomelorum conficitur, quódque iis, qui deiectam habent appetentiam, est accommodatissimum, quum fortè in loco conspicuo non esset positum, tandem post annos septem inuenimus, nihil in qualitate mutatum: crustam enim in ore vasculi densam fecerat, cuiusmodi in melle sæpenumerò, & aliis quibusdam accrescit. Componitur non ex melle solo, & malorum succo, sed piperis albi habet quidpiam, & zingiberis, & aceti, &c. Galenus lib. 2. de aliment. facult. cap. 23.

PARAPHRASIS.

Malorum cotoneorum multiplex esse genus, Plin. *lib. 15. cap. 11.* confirmat, quorum omnium succum deiectæ appetentiæ esse ex vsu, nullus Medicorum it inficias: austera enim cùm sint, adstringunt, *vt lib. 4. meth. c. 7. & lib. 4. de comp. medic. sec. loc. cap. 5.* comprobauit: quod enim Galenus, veterésque Græci austerum vocauere, id stypticum Arabes appellarunt, ex Auic. *lib. 2. canon. tract. 1. cap. 3.* Auer. *lib. 5. collig. cap. 27.* vt cotonea, mali punici genera, & reliqua esui apta, gustuíque gratissima, dummodò cum austeritate dulcedinem, aut iucundam aliam qualitatem habeant coniunctam: si namque amaritudinem obtinerent, vt aloë, & absinthium, ingratiora existerent, quàm si solùm amara forent: nam dulcia austera moram trahunt, & in parte cunctantur, compressionéque quadam in linguæ intimiora pelluntur: & hæc est causa, quare alimenta melancholica tantopere ad edendū nos inuitent, vt oliuæ, ceruina caro, caro ossibus adhærens, & ex visceribus lien.

Austera ergo contrahunt, constringunt, densant, repellunt, incrassant, refrigerant, exiccant, ex Gal. *lib. 4. sec. gener. cap. cit.* & Mesue *in canonib. vniuersal. theor.* 1 Sic melancholicus succus à liene ad ventriculi fundum delatus, frigidus, siccus, terrestris, & austerus cùm sit, ex Galen. *lib. 1. de natur. human. com. 39.* excitat appetentiam, quia ventriculum constringit, contrahítque, & ipsius os corrugat, ex Gal. *lib. 5. de vsu part. cap. 5. in fin.* & Auic. *1. 1. doct. 4. cap. 1.* Quæ enim hac prædita sunt facultate, ad appetentiam conferunt, ex Gal. *lib. 1. de caus. sympt. cap. 7.* Explicant Vallesius *lib. 1. cont. cap. 20.* Laurentius *lib. 6. de re anatomic. quæst. 26.*

Cotonea enim cùm sint austera, ex Plin. *lib. 23. cap. 6.* superiores affectus præstare non est dubitandum. Quare ex Dioscorid. *lib. 1. cap. 136.* stomacho sunt vtilia, cuius firmitudinem conciliant: cœliacis, dysentericis, cholericis, sanguinem excreantibus sunt ex vsu. Exprimitur ex iis succus, qui difficulter vetustatem sentit: cùm enim omnes succi frigido & excrementitio humore abundantes, acescant facilè, ab hac malorum conditione cotonea & struthea desciscunt, quæ nec fugacia sunt, nec facilè degenerant in acorem. Sic vinum quod ex iis tusis, expresísque fit, tandiu durat incorruptum, sicut & oleum, quod communi vocabulo melinum vocatur.

Cotoneorum caro per cribum translata, & sacchar0 condita, ad ignémque artificiosè præparata, easdem præbet vtilitates. Alij ex succo cotoneorum, & sacchar0 conditum efficiunt, ventri suaue, quod eius vires placidè roborat, & appetitum exiccat: in quos vsus aromata miscent; sic enim iucundius euadit, & ad vigorandum ventriculum magis aptum. Neque timendum quòd medicamentum ex permixtis aromatis caput tentet, quoniam à succo malorum in ventre detenta, non ita effumant in caput, quod obtrudit Vega *lib. 2. art. medic. sect. 3. cap. 6.* nam quum parum sit quod additur, & à succi partibus crassis vis calida aromatum retundatur, hoc incommodum timeri non potest.

Eligantur mala rotunda, parua, & odora, quæ struthea dicuntur. Si verò Dioscorides magna eligenda consulit ad edendum intelligas: nam cùm ante maturitatem maxima austeritate polleant, potentissimè adstringunt. Nihil æquè imbecillem ventriculum à causa calida firmat, ac vsus miuæ vocatæ cydoniorum, vt è Galeno colliges *lib. 6. de sanit. tuend. cap. vlt.* Sed ipsum de simplici intelligito, quam parat Galenus ex succo cydoniorum, aceto, ac melle decoctis; nos verò è sacchar0 eadem paramus. Alia dicitur cum aromate, quæ cum melle, zingibere, vino, & aliis aromatis parari solet; vtraque ventriculum roborat; hepar, & cætera viscera firmat; suscitat appetentiam; coctionem iuuat; vomitum, & alui profluuium cohibet: præcipuè verò si zingibere condiatur, quod ad flatus discutiendos mirum est auxilum; flaccido deinde ventriculo, & cruditati ex humoribus pituitosis contractæ summopere opitulatur. Quocirca oculorum caligines ex densis, crassísque humoribus ab stomacho sursum elatis natas depellit; vliginosum vdúmque ventriculum emendat; quem vehementi dolore ob pituitæ copiam oppressum, crebrísque ructibus infestatum leuat, & refocillat. Additur acetum ad penetrationem, cuius loco substituitur vinum. Quæ autem quantitas debeat esse mellis, sacchari, aceti, aut vini ad succum, ostendit Haly *lib. 10. praxis, cap. 20.* & exemplificant Ludouicus Veles, & Bernardus Dessenius *tract. de syrupis*, & non siluit elegantissimus Nicolaus Fontanus *lib. instit. pharmaceuticar.*

pharmaceuticar.tit.de Syrupis. Tu verò de cydoniorum vi, ac facultate, lege quæ graphicè conscripserunt eruditissimus Ludouic. Nonnius *lib.1.de re cibaria, cap.30*. Petrus Lopius *lib.de sex rebus non naturalib*. qui lectissimo poëmate eorum admirandam præstantiam patefacit. De horum alexiteria vi aduersus venena, miram protulit historia Philarcus *lib.6.Histor*. eam refert Athenæus *Deipnosoph.3.lib*.

HISTORIA. LXVIII. TRALLIANI, De fame canina.

Fames canina, ob lumbricum 12. cubitorum concitata, hieræ beneficio persanata.

*NOui mulierem quandam, quæ cum multa & immodica assumeret, omniáque concoqueret, & nunquam satiari se diceret, rosionem verò in stomacho experiretur, & capite doleret puluerem purgatorium accepit: erat autem is, * hiera. Facta autem vacuatione vermem proiecit, qui longitudine 12. cubitos, & plures habere putaretur, atque tunc immoderata, & furiosa appetentia conquieuit. Innotuit igitur non bulimon, sed bestiam fuisse, quæ ad cibum sumendum compelleret, omniáque consumeret, &c. Alexander Trallianus* lib. 7. suæ Medicinæ, cap.4.

DVBIVM XLI.

An canina fames à vermibus aliquando ortum ducat.

PARAPHRASIS.

CAninam famem à vermibus, præsertim maximis latísque oriri, auctor est Galenus *lib. de theriac. ad Pis. cap.15*. hi enim susceptum alimentum deuorando, insatiabile comestionis faciunt desiderium, & nisi corpus cibum assumpserit, intestina rodantur est necesse, auctore Paulo *lib. 4. cap. 57*. quod enim viuificatum est intestinis, vbi recens exhibitum cibum consumpsit, postea ipsa solida corpora arrodit, vt refert Aëtius *tetrab. 3. serm. 1. cap.40*. summè igitur vires comminuunt hæc animacula, ex Gal. *lib.3. acut. com. 54*. corpúsque extenuant & labefactant, quoniam alimentum, substantiam corporis nostri aliturum depopulantur. Auic. 13.3. *tract.2. cap.12*. asseruit, famem caninam sæpe fieri ob vermes, & serpentes longos, quum subitò incipiunt venire ad comesta, & appropinquant eis, & dimittunt corpus, & stomachum famelica. Scribit Nicol. *serm.5. tract.4. de dispositionibus stomachi, cap.32. de appetitu canino*. se vidisse Florentiæ mulierem quandam, quæ propter vermes plurimos, quos habebat in ventre congregatos, non stabat vna hora inter comestionem, & comestionem, & si propter aliquam causam dimittebat cibum vna hora, vehementer cruciabatur, vnde pluribus vicibus de nocte surgebat, & comedebat, & finaliter sumptis pilulis, ex Colocynthide, emisit phlegmata multa grossa, & vermes in pluribus diebus vltra centum longos satis, & cessauit ab ea apetitus ille.

Mirabile est, quod hoc loco enarrat hic auctor, nempe fœminam hanc, vermem 12. cubitorum expulisse. Qua nouitate adductus Matth. *lib. 9. ad Almans. cap. prop. de vermibus*, legit (duos cubitos:) quanquam superiori lectioni potiùs sit adhibenda fides, prout Gentilis, & Simon Genuensis fidentissimi eius interpretes contestantur, & fide digni auctores confirmarunt. Narrat Ioannes Michaël Paschal. *lib.1. meth. curand. morbos, cap.33*. puellam fame canina laborantem sanitati fuisse restitutam, verme 12. cubitorum, medicamenti purgantis ope, eiecto. Scribit Gesnerus *lib.3. epistol. ad Fabricium, pag. 90*. se vidisse non semel lumbricos, 13. cubitorum expulsos. Refert Rondel. *lib. de dignoscend. morb. cap.17*. vxorem cuiusdam mi-

A litis ex esu alliorum reiecisse vermem duorum cubitorum.

Quare non dubites de Tralliani dicto, nam in multis ludit aliquando natura, occulto quodam operandi modo, mira & prorsus incredibilia efficiens. Membranam enim tenuem, & valde longam, palmorum viginti, & paulo pòst alteram longitudinis palmorum octo, eiectam testatur vidisse Valleriola *lib.1. obs.9*. quod antea significauerat Plin. *lib.11. c.33*. Legimus apud Gabucinum *lib. de lumbric. c.13*. Recinæ Picentum, puellum, annum secundum, ac menses quatuor suæ ætatis agentem, egessisse latam tæniam, integram, miræ planè longitudinis, rostro acuto, acus piscis more præditam, quæ mouebatur, ac sese contrahebat, lumbricorum terrestrium more. Cornarius *lib.2. Gal. de compos. medicam. sec. loc.* vnum se vidisse firmat lumbricum, longitudinis cubitorum decem. Et Alex. Benedict. *in procemio lib.21. pract*. se vidisse, longitudinis 15. pedum: Et quatuor cubitorum conspexisse referunt Beniuen. *de abdit. cap.87*. Manard. *lib.3. & 4. epistol.1*. Gabucin. *cap.5. de lumbric*. Amat. *6. centur. curat. 74*. Nicol. Monardus 3. *simp. cap. de verbena*, Felix Platerus *lib. de obser. prop.* & alij, qui de lata tænia diligentissimè conscripserunt. B

Quapropter summa cum ratione asserendum est, lumbricum hunc in ventriculo non fuisse pronatum: sed fuisse latum lumbricum, qui teste Paulo *lib.3. cap.57*. mutatio est adnatæ interiori intestino membranæ, in materiam animalis modo mobilem, quæ sæpe tota redditur longitudine incredibili. Hic vermis, tænia à multis vocatur, continuos stomachi dolores infert, & ad cibos incorrigibilem appetitum: consequitur affectus corporis gracilitas, & imbecillitas cum tarditate, assiduúsque famis sensus, vt *citato loco* retulit Aëtius. Hæc ergo tænia in ventriculo suæ generationis non habuit principium, cùm tantæ esset longitudinis, & à natura ac capacitate ventriculi aliena valde, ab intestinísque eò ascendisse ad C capiendam escam verisimile est. Num autem verum sit Pauli, Aëtij & aliorum dictum, putantium latum lumbricum esse intestinorum interiorem tunicam, conuersam in figuram animalis; an potiùs sit animal ex humiditate oblita ipsis intestinis, hoc est, ex crudo, mucilaginosóque humore ad tuenda ipsa intestina ab asperitate stercoris à natura ipsis donata, generatum, disputant contra Paulum Amatus *lib.1. centur.6*. Mercurialis *lib. 3. de morb. puer. cap.7*. Auicen. 16.3 *tract. 5. cap.2*. illi suffragatur sententiæ, vt dicat, *latum progigni ex ipsis viscositatibus, fixis in superficie intestinorum, quas comprehendit panniculus mucosus velans eas, quasi ipsi generentur ex eo, & in ipso putrefiant*, quod veritati consentaneum est: nam D natus lumbricus etsi rarissimus sit, ex eadem materia, ex qua cæteri fiunt, originem ducit, & in intestinis, in quibus datur locus capax, & spatium idoneum, generatur solùm.

Obseruatio XI.

Tænia admiranda.

PVer quidam in 13. ætatis anno constitutus, quum vermibus esset obnoxius, vno die immani ventriculi dolore concutitur, qui ad duas horas ita increuit, vt ob dolorem ipse moriturus speraretur, præcedentibus syncope, animi deliquio, & anxietate summa. Colicum E dolorem suspicati Medici, clysteria parant, vomitum procurant, ventriculo admouent cataplasmata, & alia anodyna, quæ flatus discuterent, lenirent dolorem, pituitosúmque humorem per sedem vacuarent. Omnia frustra. Superueniens ego, qui eundem puerum sæuissimis doloribus conflictatum antea curaueram, omnem curam direxi ad enecandos vermes, quorum excretione dolor antea semper conquieuerat. Sed cùm multa biduo offero auxilia, nihil profeci. Æger viribus iam exhaustus, vigil, & inappetens ad oblata præsidia erat immorigerus. At cùm sitibundus esset, vinum album obtuli, lympatum cum aqua priùs ligno colubrino decocta, & cum succo allij sicci, & ℈. 1. theriacæ antiquæ medicatum. Post horam ab haustu aliquantisper quieuit.

Post quatuor horas excreuit per sedem præuiis torminibus diris, membranam latam (tæniam diceres) longam palmos viginti quinque, crassiusculam, quatuor digitorum latitudine, rubro & nigro colore infectam. Hæc iniecta in phialam aqua plenam sese contrahebat. Hac ergo expulsa puer conualuit: in posterum à tanto malo Absynthitis vini beneficio præseruatus.

Non nego etiam in ventriculo vermes gigni posse, quidquid contra sentiant Gabucinus *lib. de lumbric.* 8. *in med.* Vallesius *in com. Arist.* Mercurialis *loc. cit cap.* 3. fulti Arist. auctoritate *lib. 4. meteor. cap.* 3. qui eos in ventriculo gigni non posse, conceptis verbis affirmat quorum sententiam Amatus *loc. cit.* Altimarus *cap.* 81. *de lumbricis*. Donatus *lib. 4. de histor. mirabili, c.* 26. *prope fin.* amplectuntur: nam Philosophus est intelligendus de ventriculo sano, in quo non inest putredinosus calor, agens in materiam putredini obnoxiã, & ex qua possunt procreari vermes, quæ cùm tenax sit, mucosa, & lenta, ventriculi tunicis hærere potest, quod negabat Gabucinus, explosus antea à Conciliatore *dif.* 101. Sauonarola *tract. 6. cap.* 6. & aliis.

Nam si calor extraneus, in materias aptas generationi lumbricorum, quocunque loco sint positæ, ita agere potest, vt putrescant; non video, cur in qualibet corporis parte huiusmodi animalia procreari non possint, quidquid partes vitales excipiat Conciliator *loco nuper citato*, quem coarguit illustrium Medicorum experimentum: nam in pulmone genitos, & per tussim excretos videre Mundella *dialogo* 4. Beniuen. *cap.* 77. *de adhibitis*; Fernel. *lib. 6. patholog. cap.* 10.

Deinde si in variis corporis partibus ij innascuntur, cur ipsos in ventriculo progigni dubitabimus? Auic. *lib.* 3. *tract.* 2. *cap.* 3. ex sua, & aliorum sententia, eos in anteriore capitis parte oriri affirmat. Consentiunt Rasius *lib. 1. continent.* 9. Nicolus *serm.* 5. *tract.* 7. *cap.* 53. Arist. *lib.* 2. *de histor. animal. cap.* 15. In cerebro ex frequenti odoratu basilici herbæ vermem natum vidit Hollerius, *lib. 1. de morb. cap.* 1. Beniuen. *de abdit. cap.* 100. Cornel. Gemma 2. *comoscrit.* 4. Trincauel. *lib.* 9. *de curand. affect.* 11. Duretus *in cap. Holler. cit.* Fernel. 5. *patholog.* 7. In dentibus ex humore ibi putrescente generari, auctor est Alzaharauius *tract.* 7. *pract. cap.* 4. In auribus, vidit Vallescus in suo *Philonio, cap. de lumbricis*. Curationem verminationis in auribus, proponunt Celsus *lib. 6. cap.* 7. Paul. *lib. 3. cap.* 23. Tral. *lib. 3. cap.* 6. Auic. 4. 3. *tract. 1. c.* 23. *de aurium vermibus*.

Per vrinam expulsos vidisse, testantur Mercurialis, *lib. 1. Gymnastica, c.* 7. Rondeletius *lib. de dignoscend. morb. cap.* 17. Dodonæus *in schol. cap.* 77. *Beniuen.* In Hepate vidit Gemma *lib. 2. comoscrit. cit.* In vtero gigni fatetur Hip. *lib. 7. epid. in historia filij Diui*: quorum copiam per vteri collum excretam vidisse, refert Garzias Lopius, *de varia lectione cap.* 13. In corde enasci, mirabili quodam exemplo ostendit Ioan. Hebenstreit. *in suo libello de peste*: & Stockerus, Petrúsque Sphærerius, citati ab Schenckio filio *lib. 2. obseruat. de corde*, id confirmant, & nos exemplo quodam admirando notauimus *lib. 1. de praxi Medica admiranda, obs.* 139. *de verme cardiaco*.

Denique si in omnibus corporis partibus vermes gigni possunt, cur non in ventriculo, qui omnis impuritatis seminarium est, atque origo, materiæque pituitosæ receptaculum existit? Si tamen historias mirabiles, & monstrosas vermium legere concupiscis, adi doctissimum Beniuen. *lib. de abdit. cap.* 2. 85. 87. 92. Gabuc. *loc. cit.* Amat. 6. *cent.* 3. Paræum *lib.* 19. *de infant. variol. cap.* 3. & 4. *lib. nost. 2. de praxi admiranda, ab. obser.* 38. *vsque ad obser.* 44. Forest. *lib.* 21. *obseruat.* 26. Num autem aliquod signum certum sit lumbricorum, qui in hominis ventre generantur, disputant Syluaticus *cont.* 32. Trincauel *lib. 1. cons.* 24.

Plurima sunt, & propemodum infinita, quæ ab auctoribus ad vermes enecandos proponuntur auxilia, inter quæ primum locum obtinere amara, ab iisdem rata quadam lege sancitum est, quod longa disertáque oratione proponit Galenus *lib. 4. simpl. cap.* 20. in hunc modum: *nam amara minimè omnium putrescunt, miniméque vermes, aliáque nonnulla animalcula; qualia in radicibus, herbisque ac fructibus putrescentibus prouenire solent, procreant: maximè neque videmus in humidis nasci corporibus vermes ac putrilaginem. At quæ exactè amara sunt (voco autem sic ea, quæ nulla sensu notabili alia participat qualitate) omnibus propè animantibus, nedum hominibus, esui inepta sunt: quippe cùm animal omne plus minúsque sit humidum; amara autẽ sicca, haud aliter quàm cinis & puluis. Itaque nec cinerem, nec puluerem, nec fauillam, nec calcem animal vllum esitat, nec eorum quæ planè amara sunt, quidpiam.* Quòd deinceps lacus asphaltitis, seu bituminosi exemplo ostendit, *in quo ob amaritudinis nimietatem, nullum nec animal, nec planta inesse conspicitur: imò cum duo in eum fluuij confluant longè maximi, pisciúmque copia scatentes, præcipuè qui prope Ierichontem fluit, quem Iordanẽ nominant, nullus omnino piscium fluuiorum ostia excedit: ac si captos quis in lacum iniiciat, celeriter mori conspicit, &c.*

Hoc ipsum *infrà* manifestè confirmat, dum sic inquit: *Adeò est omnibus tum hominibus, tum plantis inimicum quod exactè amarum est, & quod squalidum pariter, ac siccum est, atque natura velut fuliginem ab assatione referens.* Quare Auic. *lib.* 2. *canon. tract.* 1. *cap.* 3. *amarum ait, est grauis substantia sicca, & propterea ipsius purum non recipit putrefactionem, ex qua animal generetur, nec purum ipsius nutrit animal, &c.* Cui sententiæ subscribit Auer. *lib.* 5. *collect. cap.* 27. dicens: *In aqua maris, quæ est multum amara, non potest viuere aliquod animal, propterea quia amaritudo est in extremo, nutrimento animalium aduersa, & est dulcedini contraria propter siccitatem solùm, ob idque interficit infantes, quando multùm ea vtuntur, eò quòd sunt in vltimo humiditatis; & vniuersaliter non ingreditur natura amaritudinis in re cibali, quia illa non est nisi medicinalis, & dulcis ingreditur in cibos, & medicinas, &c.*

Cùm ergo ex genere eorum quæ tota substantia præter naturam sunt, vermes existant, siue ascarides, & helminthes, siue teretes, siue etiam lati; diráque ac horrenda, imò miseranda mala secum afferant eos prorsus è corpore expellere opus est. Expelles autem, si priùs enecaueris, ait Gal. 14. *meth. cap. vlt.* Necabis autem amaris medicamentis, tum quoniam hæc vermibus sunt infesta, tum quòd ea esculenta non sint, ex Galeno *lib. 4. simp. cap.* 9. ac ideò iis assumptis moriuntur vermes.

Inter amara principatum obtinet hiera, quam obtulit Trallianus ratione summa, vt ventriculi rosionem, capitisque dolorem compesceret, vnáque humores in tunicis ventriculi immersos expurgaret, quòd medicamentum esse huic vsui præstantissimum, tenet Galenus *lib. 8. de compos. medicamentor. sec. loc. cap.* 11. & *lib. 6. de sanit. tuend. cap.* 2. quòd sacrum & amarum veteres appellarunt, vt refert Galen. *lib. de præcognit. ad Posthum. cap.* 11. *in init.* quibus locis varias refert hieræ descriptiones, quas Aloë, medicamentum amarissimum, & necandis lumbricis aptissimum adornat. Insuper vi etiam purgatrice vna cùm stercore pituitosam materiam euacuat, & generationi vermium fomitem subtrahit, vt notauit perdoctus Thomas Moufetus *lib. 2. insectorum, cap.* 33. *de curatione lumbricorum.*

Vnum aduertas quæso, quod monuit eruditissimus Septalius *lib. caution. num.* 109. & 120. vt postquam medicamenta ad enecandos vermes per os fuerint exhibita, illicò propinentur, quæ è corpore eos propellant: nam retenti vermes putrefactione sua, tetróque vapore partes superas inficiunt, & grauissima symptomata concitant: quibus, hoc est, virtute enecante, & expurgante, cùm Aloë prædita sit, non est mirandum, bestiam hanc huius medicamenti ope interfectam. Hoc auxilio fuisse per aluum aliam feram excretam, narrat Montuus *lib. 4. anasceues morbor. cap.* 19. Loco Aloës, proximum est Absinthium, Ponticum præsertim: non enim solùm amarore vermes interficit, sed ventriculum, & intestina à copia mucosi humoris exonerat.

Obseruatio XII.

Vermis admirabilis Absynthij ope interfectus.

INtolerabili ventris dolore premebatur quadragenarius alternis diebus, à quo factis variis præsidiis vix leuari potuit. Ecce vno die, ita truculento premitur circa os sacrum cruciatu, vt ob doloris sæuitiem, sine pulsu exanimis redderetur. Eo die multa parantur medicamina, fomenta, insessus, emplastra, clysteria, quæ flatus discuterent, & pituitosum humorem exhaurirent, sed incassum omnia celebrata: nam dirus dolor auxilia temnens, pubémque occupans, præuia lipothymia hominem ad mortis fauces penè deduxerat. Iterum inter Medicos consilium adhibitum. Hi cùm vermes adesse suspicarentur (nam æger in pueritia iisdem doloribus afflictus eos excreuerat) ad hos enecandos præsidia triduo præscribuntur. At multis tentatis, peruicax malum solùm Absinthij efficaciæ succubuit: nam ex puluere eius tenuissimo cum Syrupo eiusdem Absinthij paratæ decem pilulæ ciceris magnitudine, & deuoratæ ieiuno ventre feram enecarunt. Hæc post duodecim à pharmaco assumpto horas expulsa est per sedem mortua, palmi longitudine, pollicis crassitie, alba, & toto corpore lanugine obsita, in cuius fronte aderant cornicula duo tenuia cochlearum instar, qua excreta æger reuixit.

DVBIVM XXXVII.

Quòd dulcia, tam ad præseruationem, quàm ad curationem lumbricorum reproba sint. Contra Gabucinum doctissimum.

COMMENTARIVM.

HIera.] Legebam nuper ingenti studio aurea Hipp. scientissimi opera: indidem quum alia præclara præscripsi, quæ mihi egregiè suffragata sunt, illud fuit percelebre, quod *l.4. de morb. num.* 43. manifestè asseruit, *ex lactis vsu propter dulcedinem vermes generari.* Ratio firmat: nam si amara eos interficiunt, dulcia eos progignent; nam eorum generationi materiam subministrant, eósque genitos sua dulcedine fouent, & alunt. Vnicuique enim animali concessum est, dulcibus & iucundis delectari; nam succus dulcis gratissimus est, & nutriendis corporibus summè familiaris, ex Gal. *lib. 1. de cauf. sympt. cap.6.* quoniam dulcis sapor ex caliditate mediocri, & substantia non admodum crassa ortum ducit; quare linguæ appositus moderatè aperit, modicè calefacit ac humectat, & citra violentiam apertos linguæ meatus subintrans, diu ibi manet; quo fit, vt natura hæc temperie gaudeat, plurimúmque oblectetur. Quapropter omnium quæ nutriunt, communis dulcedo est, ex Gal. *lib.4. simpl.* 14. *& 5. eiusd. cap. 5. & lib. de alimentor. facult. cap.*64. nam nutriens, aut plus aut minùs est dulce, cùm hoc sit maximè naturæ delectabile, ex Auic. *lib. de virib. cord. tract. 1. cap.9.* idque appetitus sanus promptissimè eligat, ex ipso 13. 3. *tract.* 1. *cap.*17.

Cur verò hoc ita accidat in eodem, *de facult. natural. lib. cap.*10. causam attulit Galenus, dicens nutritionem esse vacuati repletionem: atqui quod vacuatum est, familiare erat: quamobrem quod nutrit familiare sit necesse est. Hac ergo dulcedine allecti lumbrici, huc illúcque per corpus insilientes oberrant, vt ea frui possint, in qua cursitatione vellicant intestina, & ad ventriculum capiendæ escæ causa ascendentes, pungunt ægros, lacerant, atque excruciant.

Quod verò dulcia ad generandos vermes sint aptissima, patet; nam ea succos crudos gignunt, quos esse materiam, ex qua promptissimè horum animalium generatio consistit, docuere Gal. 3. *aph. com.* 26. Paul. *lib.* 4. *cap.*57. Actius *tetrab.3. sermon.1. cap.39.* Auic. 16. 3. *tract.* 5. *cap.*2. Auenzoar. *lib.2. tract.7. cap.22.* Columel. *lib.6. cap.26.* Serap. *tract.3. cap.3.* Haly 9. *theoric. cap.28.* Arist.

A *lib.5. de natur. animal. cap.* 19. qui omnes ex cruda, crassaque materia, putredini accommoda generari vermes libentissimè concedunt: quorum sententiam vnanimis Medicorum confirmauit opinio, vno excepto Montano *part. 2. Medicin. lib. 1. de facibus, in med.* quem sequutus fuit Marcel. Donat. *lib.4. de hist. mirab. cap.26. in med.* qui ab omni humore animalia hæc posse gigni asserere cum illo ausus est, quorum argumenta ad plenum soluit Mercurialis *lib.3. de morb. pueror. cap.4.* & non siluit Gabucinus *lib. cit. cap.7.* quidquid contrà sentiat Sanctor. Sanctorius *lib.5. de errorib. med.*11.

Dulcia autem crassi succi esse, & ad crudorum succorum generationem aptissima, ex Galeno constare arbitror, qui *lib. de succor. bonit. & vitio, cap.4. in fin. Illud de dulcibus,* inquit, *ac crassi succi eduliis sciendum, ac memoria seruandum, horum scilicet succo, iecoris ac lienis vias impediri: quòd si viscera phlegmone praterea laborare cœperint, hanc ipsum valde augent.* Ratio est quoniam dulcia vt plu-

B rimùm crassæ sunt substantiæ, eo quòd per decoctionem dulcedinem acquisiuerunt, quæ teste Philosopho *lib.* 4. *meteor. cap.*4. omnia incrassat cogitque, & viæ per quas debent permeare sunt angustissimæ, & quæ in hepate, ex amplis portæ ad iecoris gibbas procedunt, per quas eorum omnium, quæ in corpus vniuersum distribuuntur, transsumptio fit: quapropter in iis maximè impinguntur, quoniam substantia crassa in itinere angusto facilè hæret.

His accedit alia potissima causa, quoniam vt amara, acerba, & acida non solùm ori, & palato, verùm aliis plerisque visceribus sunt iniucunda: ita dulcia, iucunda ac grata illis existunt; vt ab ipsis sæpe intempestiuè attrahantur. Hæc omnia adamussim, diligentérque complexus est Auic. 3, 1. *doct.2. cap.7.* dicens: *Res præterea dulces ad obstructiones faciendas sunt veloces, quoniam eas natura at-*

C *trahit, antequam concoquantur.* Et 14. 3. *tract.* 1. *cap.* 20. sic ait. *Dulcia conueniunt hepati, quare impinguatur, & magnificatur, & confortatur: verum velocia sunt vt faciant euenire obstructiones, propterea quòd hepar attrahit ea impetuosè, associans ea humoribus aliis; & propter hoc oportet, vt vitet dulcia ille, qui habet apostema in hepate suo, &c.* ex quo fit magnifestum, vitiũ omnibus dulcibus, tam crassis, quàm tenuioribus inesse, quòd viscera obstruant, quemadmodum docuit Gal. *lib.2. de alim. facult. cap.* 8. *&* 26. In hunc sensum intelligendus est Galenus 13. *meth. c.* 14. dicens, *dulcibus omnibus tum iecur, tum lienem maximè intumescere:* quum enim illis viscera delectentur, plurimúmque celeriter attrahant ex Gal. *lib.3. acut. com.*11. incocta à ventriculo rapiuntur ad venas, & sic præ crassitie ob-

D struunt: sunt enim cruda adhuc, & inconfecta, atque ob id promptè obstruere possunt.

Deinde. Sub pingui sapore dulcis continetur, ex Gal. *lib.6. epid. sect.5. com.*14. Pingue autem, oleosum, seu vnctuosum, Gal. teste *lib.5. simpl.*16. & Mesuë *lib.1. de re Medic. theoremat. eodem,* laxat, mollit, abominabile est & nauseabundum, flatúsque gignit, obstruit, & vt scribit Rasius *lib.3. ad Almans. cap.* 1. ventriculo incommodum est, quoniam stomachum emollit, & ventrem fluere facit, ac satietatem affert, antea quàm homo cibi quantitatem sibi necessariam assumat. Quod multò antea docuit Galenus *lib.1. de aliment. facult cap.* 30. dum sic inquit. *Sesami semen pingue est, ideóque repositum celerrimè fit oleo-*

E *sum, quamobrem eos qui ipso vescũtur, celeriter implet, stomachúmque subuertit, ac tardè concoquitur, pinguéque corpori prabet alimentum. Liquet ergo quòd ventriculi partibus vigorem, ac robur addere nequit quemadmodum neque aliud quoduis pingue, &c.* Addit Rhases, vnctuosa & pinguia pituitam augere, & Auic. 13. 3. *tract.2. cap.9.* obstruere posse affirmat: quæ causa est, cur illa plerúmque à ventriculo dilabantur inconfecta, vt notauit Ishac *lib. diat. vniuers. sect.* 18. *& lib. partic. cap. de pinguedine.* Quapropter cùm dulcia pinguia sint, & pituitam gignant, crudorúmque succorum copiam coaceruent, lumbricorum generationi sunt aptissima.

Gabucinus *lib. cit. cap. 7. in fin.* dulcia qua dulcia sunt, lumbricos non posse procreare affirmat, eo solùm ductus argumento

argumento, quòd constet eo temperamento, vt facilè in quouis corpore in bilem conuertantur, quæ generationi vermium est inepta. Quum enim à calore temperato dulcis fiat sapor, eoque vel insito, vel adscititio; proprio quidem veluti mel; adscititio verò, veluti sunt omnia, quæ ab igne præparantur; ac proinde dum calida sunt iis suauiora, quibus nutritione opus est, apparent: si dulce quidquid sit, venter commutare & concoquere debet, sui calore idipsum alterare necesse est; quod tunc vlteriori decoctione saporem adipiscitur amarum: hic verò bili rufæ similis cùm sit, facillimè in ipsam commutatur. Quum igitur ex bile nullum nec intus, nec extrà procreari animal possit: reliquitur, ex dulcibus rebus lumbricos procreari non posse.

Secundò. Dulcis sapor positus est in quadam partium, & succorum temperie, quum calore modico exactè permiscente, & concoquente oriatur, ex Galen. *lib. 4. simpl. cap. 7.* vbi temperies adest, putrefactio esse non potest: ergo dulcia hac mediante lumbricos procreare nequeunt.

Sed reiicienda est opinio hæc, ab Hipp. mente, communique Medicorum experimento aliena. Ille enim *in lib. 4. cit. de morb. ad fin.* de tertia specie lumbricorum faciens mentionem, latos, & rotundos, in intestinis infantium in vtero matris ex humore dulci putridóque ibi retento gigni asseuerat; quæ causa non solùm in his, sed adultioribus materia poterit esse generationis vermium: hoc methodus curatiua expressè confirmat, quæ per amara, acida, ac detergentia exercetur.

Neque eius argumenta quidquam concludunt: Licèt enim dulcia in bilem conuertantur, quæ lumbricorum generationi est aduersa, illa non in omnibus corporibus, sed in calidis & picrocholis naturis, hoc est, amaram bilem coaceruantibus, propriè in bilem conuertit; est asserendum, cum Gal. *1. de cris. cap. 12. §. In commentariis de potentiis naturalibus ostendebatur, quidquid alimenti supra modum calefit, præsertim si pingue, ac dulce fuerit, verti in amaram bilem, &c.* idem prædixit *2. de facult. natur. cap. 8. & lib. 6. epid. sect. 5. com. 14.* Imò, si fides est habenda Gal. *lib. 3. acut. com. 11.* & Auic. *13. 3. tract. 1. cap. 20.* dulcia, præsertim in morboso statu, & iecore phlegmone obsesso, in bilem conuerti asseremus: sic enim Galenus: *sensio verò manifesta continuò efficitur, & in ventris ore, quod dulcibus assumptis delectatur, modò animans secundùm naturam habuerit. Viscera igitur hoc pacto dulci gaudere succo, plurimúmque ipsius celeriter attrahentia, cùm valent frui, alique: cùm verò febriunt, & phlegmone obsidentur, in id quod biliosum est, dulcem succum conuertere par est, &c.*

Infantium autem, & puerorum corpora, in quibus ob multas causas vermes generantur, non sunt de illorum natura, quæ amaram bilem aceruare consueuerunt, cùm humidissima sint; in his enim cruda, crassa, pituitosáque materia, & putredini accommoda colligitur, *vt cit. loc.* Paul. confirmat. Addiderim, dulcia secundùm partem pinguiorem, & magis aëream in bilem degenerare in calidis naturis: (qua ratione sitim excitant) hoc enim modo aër fit ignis propter mutuum naturarum symbolum: Sed dulcibus multò magis acria, flammam veluti referentia, & amara atque salsa carboni similia, in bilem vertuntur, propterea quòd dulcibus multò sunt calidiora, & maiorem cum bile obtinent consensum. Crassa autem dulcium pars, tum lentore suo, tum, à partibus intempestiuè attracta, & crudior remanens, vermium generationi in omnibus naturis est aptissima. Vide Ioan. Matth. Herbornens. *in centur. difficult. 35*

Quod verò addit dulcia esse modicè calida humida, & temperata, verissimum est, attamen corrumpi sæpe non est denegandum. Ea enim quæ calida humida sunt, facillimè corrumpuntur, ex Gal. *lib. 11. meth. cap. 4.* & alibi passim: quum enim cruda ob rationes dictas permaneant, à naturæ regimine derelicta, & non gubernata, putrescunt, & materiam vermium idoneam subministrant. Patet in sanguine, qui licèt temperatus, modicéque calidus & humidus existat, tamen putrescit & corrumpitur: imò quando dulcia temperata corrumpuntur, in maiorem abeunt labem ac putrefactionem, ex Galen. *lib. 6. de loc. cap. 5.* Sic dulce nutriens corrumpit sanguinem aliquando, ex Auic. *3. 1. doct. 2. cap. 7. §. Scire praeterea debes, quod dulce nutriens capit natura, antequam marescat, & digeratur, & corrumpit sanguinem, &c.* Ratum ergo & firmum sit, dulcia ad vermium generationem esse promptissima, ipsósque genitos alere, & nutrire. Lege, si placet Ioubertum, *in com. cap. 8 Gal. de naturalib. facult. lib. 2.* Ioan. Brauum *in com. 18. text. Hipp. lib. 2. pronost.* Et Mercurial. *lib. 3. de morb. puer. cap. 4. de causa materiali lumbricor.* qui de argumento hoc, licèt non ita distinctè, & vbertim non inutilia literis consignarunt.

HISTORIA LXIX. GALENI, *De fame canina*

Fames canina, copioso vini generosi potu, curata.

EQuidem multos ipse sanaui, qui indesinenter fame ciebat, vinum ipsis abundanter exhibens; ex eorum genere quæ sufficienter calefaciunt, &c. Galenus lib. 2. aph. com. 21.

DVBIVM XXXIX.

Num solus ventriculus, an membra etiam famescant.

PARAPHRASIS.

GAlenum Pergamenum, quem vnicè mirantur omnes, & alieni, nostríque auctores celeberrimi laudibus efferunt vbertim, *in lib. 1. de symptom. caus. cap. 7. post princip.* eleganter de fame naturali disceptasse, illustris explanator Valleriola *in com.* conscripsit. Ad famem enim naturalem excitandam quinque necessariò concurrunt symptomata. Primum est naturalis partium inanitio ex auctione innati caloris in humidum. Secundum est partium naturalis appetentia ad resarciendū in quo inanitum est; nam membra vegetabili potentia attrahunt à propinquioribus partibus, donec ad ventriculum peruentum sit. Tertium est suctus ventriculi, ab eadem vegetabili potentia exortus. Quartum sensus illius suctionis. Quintum est animalis appetentia ad cibaria externa. Ex his omnibus solum quartum, sensum scilicet suctionis, vocat Galenus famem.

Hæc tamen sententia à multis non recipitur: Opinantur enim famem, esse vltimum symptoma, animalem videlicet appetentiam ad cibum externum: nam Arist. *lib. 2. de anima, cap. 3.* affirmat famem esse appetitum calidi & sicci, sitim verò frigidi & humidi. At Galeni sententia magis placet: quoniam fames est res molestissima, & multi fame perierunt, quæ omnia de animali appetentia nequeunt enuntiari. Aristot. verò definiuit famem per causam finalem, & à posteriori: Galenus verò per efficientem, & formalem. Differt enim animalis appetentia à priori naturali appetentia, vt docet Gal. *lib. 1. de sympt. caus. cit.* quòd illa sit opus facultatis animalis, hæc naturalis. Differt etiam à sensu suctionis, vt deducitur ex Arist. *lib. 2. de anima, cap. 3.* vbi distinguit appetitum à sensitiuo, demonstrans diuersa esse appetere, & sentire: ex qua doctrina patet solutio ad illam difficultatem, qua quæri solet, *vtrum fames sit affectus naturalis, vel animalis?* Respondet Gal. *loc. cit. de caus. sympt. post. princip. §. Cùm enim opus hoc vniuersum, &c.* dicens, affectum esse naturalem, sicut in plantis; differunt tamen, quia in animalibus fit cum sensatione, in plantis verò sine ea: nam plantæ sunt terræ affixæ, & sic perpetuò habent paratum alimentum, in animalibus contrà se habet: quoniam fuit necessarium quod haberent hanc indigentiam, vt ad percipienda alimenta mouerentur.

Rimatur Thomas à Veiga, *in com. cap. 61. lib. art. medic. Galeni,*

Galeni, cur non sentitur fames in membris, sed in solo ventriculo, siquidem in illis sunt causæ famis, defectus alimenti sentiendus, & facultas sensura? Respondet Turisanus *in com.cit.loc.Gal.* dicens in ventriculo suctum, & sensum suctionis, ab vna fieri facultate mixta, qua reliqua membra carent, & cùm non posset explicare hanc virtutis mixtionem, dixit, *hunc mixtionis modum solus cognouit Deus sublimis,& excelsus.* Veiga *loc.cit.* dicit causam esse, quia non adest in membris solutio, quæ cum dolore sentiatur: vasa enim facilè cedunt membris trahentibus, & sic non soluitur vnitas. Rursus iecur cedit vasis, & iecori ventriculus, in quo tanquam in postremo tantùm persentitur solutio,&sensus suctionis,quoniam ibi non est aliud membrum quod in suctione cedat.

Sed si hæc omnia adamussim contempleris, Gal. amplissimus Medicinæ Oceanus dubium perstrinxit *lib.9.de vsu part.cap.11.§.Postremò etenim quod ventriculo, &c.* quo loco, in ventriculo reperiri prædictum sensum deficientis alimenti arbitratur, propter exactissimum & acutissimum sensum,quo præditus est, & præsertim eius os. Secundùm hanc rationem *lib.4. simpl. cap. 1.* ipse asseuerat, linguam ob sensus acutiem, omnes saporum differentias percipere. Ad hanc sentiendi acutiem refert Gal. quamplurima, symptomata, (syncopen præsertim) quæ vitio ventriculi accidere solent, *12.meth.cap. 5.* probat *lib.3. de loc.affect.cap. 5.* Lege quæ perdoctus conscripsit Baptista Persona, *in com.Odyssea Homeri colloquio 30.*

Obiicies ita. Cur lingua non habet istum sensum suctionis,si ob sensus acumen omnes percipit saporum differentias? Dic. Acuties sentiendi denominatur ad obiectum,siue sensibile,ex organo in quo residet; nam facultas animalis sentiens vna cùm sit, variat pro diuersitate organorum quibus communicatur. Quare prædictus sensus suctionis soli ventriculo fuit concessus, vt docet Gal. *lib. 4.de vsu part.cap.4. in princip.* quoniam non erat alia particula, ex qua ventriculus alimentum sugere posset, quapropter ventriculus est quoddam promptuarium ciborum, ne animalia cogerentur semper sumere alimentum, quod intelligebat Hipp. *de humorib. text. 3.* dicens, quemadmodum terra arboribus, sic animalibus ventriculus.

Causa famis præternaturalis, à Gal.præscribitur *lib. 2. aph.21.* in hunc modum; *quum enim canini appetitus, vel propter solam intemperaturam frigidiorem,vel propter humores acidos fieri consueuerint, quos exorbuit os ventriculi, &c.* licèt enim plures causæ famem præternaturalem concitare natæ sint,corpus exinaniendo, vt balneorum vsus, parsimonia,diutina famis tolerantia, febres colliquantes, vacuationes immodicæ, immoderatum exercitium, & demum plurima quæ innatum ignem dissipare nata sunt: canina fames iure optimo dici non debet, quousque ventris os afficiatur, & frigido intemperamento vitiatum, alimentum ingestum retinere non possit; quò fit vt genuina caninæ appetentiæ ratio, in acidorum,frigidorum, crudorúmque succorum copia sit reposita,qui os ventris, eiúsque substantiam permeantes & vitiantes,accidens inferunt suctioni simile,simúlque illius vires premunt, & imbecillitant, licèt pituitosi sint, ex Gal. *6.epid. sect. 3. com.37.& lib.6.de loc.affect. cap.1.*

Percontaberis, num melancholicus succus naturalis, confluens à liene ad ventriculum,sicut in parua copia delatus,constringendo,& comprimendo ventriculum, infert aciditate sua sensum similem suctui, & naturalem famem excitat,sic in multa copia in os ventriculi confluens, famem caninam facere queat? Gal.*lib. 2.aph. cit.*respondet affirmatiuè: explicat eleganter Vallesius *lib.1.controu. cap.20.* subscribit Auic. 1. 1. *doct.4.cap.1. ante finem, & 13.3.tract.2. cap.7.& 15.3.tract. 1. cap. 2. de anatomia lienis.* Hoc modo dicit Hipp. *6.epid.sect.4.text.19* aquam edacem esse, quoniam frigiditate sua corrugat os ventriculi, & appetentiam excitat. Sed argutè insurges hoc modo. Cur humor melancholicus à liene ad ventriculum delatus iuuat coctionem, & est in causa vt retineantur cibi, perfectiúsque coquantur, ex Gal. *lib. 5. de vsu part.cap. 4.* & aciditate sua appetentiam mouet in parca A copia: quum verò liberaliùs influit, caninam excitat appetentiam, si humor melancholicus nulla acida qualitate præditus est? est enim textus eximius, apud Galen. *lib.3.de loc.affect.cap.5.longè à principio.§.Sed ea,&c.* quo loco hoc apertè confirmat. Multi textum mendosum esse rentur. Solue tu hoc modo. Melancholia naturalis nullam acidam qualitatem participat; hoc est, non eam habet aciditatem, quæ solùm conuenit atræ bili,qua fermentat terram. Hanc solutionem docuit primus omnium Galenus *lib.4. aph. 21. in init. §. De deiectionibus nunc ipsi est sermo, quæ à priscis quidem nigræ vocantur,bilis verò nigra exquisitè non sunt. Nam acrimoniam,mordacitatem, & aciditatem non habent: imò verò in terram effusa, ipsam non fermentant, &c.* quare succus melancholicus, B syncera, & exacta aciditate non constat, quæ soli atræ bili propria est, ex Gal.*lib.4.meth.9.*& *lib.3.acut.38.* cuius vi abigit muscas, & abradit terram, vt notat Gal. *lib.de atra bile,cap.3.*

Multi confundunt caninam famem cum bulimo quum distinguantur natura, & causa. Natura quia canina fit ab oris ventriculi punctione, & aliquando ab acidis & frigidis succis:bulimus, à frigiditate vires nimiùm deiiciente. Deinde bulimus ab extremo frigore originem ducit: canina appetentia à causa interna oriri solet. Hæc degenerat in maciem: bulimus incipit à frigore, penuria & macie. Caninam appetentiam ingens, & insatiabilis consequitur appetitus,& mox à saturitate euomitur cibus, & superstite eadem appetentia denuò ingeritur, quia causa C quæ ventriculo infixa est, reddit vires imbecilliores, vt copiam alimenti nequeant sustinere, & sic necessariò consequitur vomitus; & perseuerante affectu, nihil ampliùs retinet ventriculus, sed superuenientibus alui profluuio, cœliaca, & hydrope, nullo accedente animi deliquio,vt in bulimo accidere solet, ægri in peius ruunt, & moriuntur, vt aduertit Montanus *part. 2. Medic. cap. de fame.* Galenum non esse intelligendum de bulimo,patet: nam hæc passio est labefactatio facultatis à frigore externo,quæ à fame quidem inchoauit,sed non habet eam ampliùs adiunctam vt notat Alphonsus à Fonseca, *luminari 2. cap.de canina appetentia.*

Hanc caninam appetentiam ex frigidiori ventriculi intemperatura, vel succi acidi copia pronatam, vellicato, refrigerato, atque compresso ventriculo,ex Gal. *lib.1. de caus.sympt.7.* non sine ratione facit cessare vinum: nam fames sedatur nutritione, & repletione; hæc duo præstare D posse vinum,dubitat nemo: quoniam corpus citissimè reficit, roborat ventriculum,frigiditatem corrigit, humorem melancholicum lenit. Debet esse flauum, rubeum,aëreum, odorum,non adstringens; hoc enim superiores dotes habere *in com. histor.61.suprà* est prolatum:& *in lib.3. in com.histor.47.* fusè demonstrabimus

QVÆSTIO XL.

Quòd Galenus vinũ Creticum, Maluaticum, & moschatellinum agnouerit. Contra Vegam, & Mercatum, doctissimos.

COMMENTARIVM.

E SVfficienter calefaciunt.] Varia enim vinorum genera palam fatetur Dioscor.*lib.5.sui operis,à c.1.vsque ad 34.* diuersorum faciens mentionem amplam: nam quædam à frigidis herbis determinationem suscipiunt,ex cydoniis, rosis,myrto, & punicis: nullum ex maluis appellauit vinum;nam cùm ars præparet vina ad tuendas corporis facultates,apud omnes nullum medicamentum ex illis parari posse, est in confesso, cùm malua roborandi vim non habeat, sed lentore quem possidet,ex Gal. *lib. 2.de alim. facult cap.42.* relaxet, & virium firmitudinem dissoluat; ob quam causam apud Dioscor. *lib. 2.cap.49.* stomacho est infesta.

Quo etiam nomine à maluis dicendum non est hoc vinum, licèt hoc modo frigidius reddatur, & febribus curandis valde proficuum, quum malua frigiditatem habeat,

beat, & humiditatem, ex Gal. *lib.6. simpl. cap.* 67. nam sic maiori iure veteres eligerent rosatum, quia frigiditatem, vnàque robur visceribus conciliat, ex Dioscorid. *loc.cit.*

Neque optimum argumentum te confecisse putes, quòd in multorum scriptis videas, maluaticum esse propinandum iis, qui febribus malignis sunt correpti, vt maluæ frigiditate harum febrium ardor mitescat, ac temperetur: nam alia de causa id propinant, & nonnisi virium reficiendarum causa,& symptomatis vrgentis ratione, id concedunt, cui nî auxiliares manus adhibeas, in grauiora pericula ægros coniicies. Si enim in summa virium penuria, vinum, vel etiam præsente febre, non propines natiuus ignis à febris vi, & vehementia depopulatur,& veluti extinguitur. Non ergo à maluis, maluaticum vinum nuncupatur.

Est ergo vinum maluaticũ, Lusitano idiomate dictum *Maluasia*, Latinis *Passum Creticum* seu *Cretense* dictum, vt tentur Andreas Baccius *lib.* 1. *de natur. vinor.* & Manard. *lib.*14.*epistol.*2. Est suaue, odore gratum, flauum, inter crassitiem & tenuitatem mediocre, ad dulcedinem declinans. Hoc præter cæteras vinorum dotes, quibus præditum est, præstantissimum, & pretiosissimum cùm sit ad morbos ex frigiditate subortos est celeberrimum; nam eminentiori quodam modo virtutem vigorat, innatum calorem refocillat,&flatus discutit, vt Iacobus de partibus de eo asseuerat *in fin.* 15. 3. *tract.*2. *cap.*12. *de cura ventositatis splenis.*

Huius triplicem apud veteres inuenio differentiam. Primam sortitur illud vinum, quod ex vuis passis conficitur. Secundam, quod ex valde maturis vuis ac sponte stillantibus paratur. Tertiam, quod ab vuis odoris, ac dulcibus exprimitur, quæ vuæ, quia suauiter instar moschi, suauissimi aromatis, spirant, moschatulæ sunt dictæ, vt notat Manardus *lib.* 8.*epist.* 1. *&* 2. Primam differentiam agnouisse Galenum constat, quam vocauit passum Creticum, quod est verum maluaticum: isto namque pro conficiendis medicamentis fuisse vsum, constat apertè, ex eo *in lib.*1.*de compos.medic.sect.loc. cap.* 6. §. *Passi Cretici sextarium vnum,&c.& lib.*3 *eiusd. oper.cap.*29.§. *Expedit & modicum passum affundere, ne pharmacum exarescat, &c. & lib.*7.*cap.*2. *in init.*§.*Passi Cretici sextarium,&c.& lib. eodem cap.*3. §. *Vuæ passæ in vino passo, &c.* Passum autem vocari Creticum tradit Dioscorid. *lib.*5. *cap. cit.* per hæc verba, *Passum, quod vuis sole siccatis in area, aut in sarmento adustis exprimitur, Creticum cognomine,&c. dicitur passum, hoc est, succus expressus ab vua passa vel à patiendo, nam percutitur vua siccior, & decoquitur, & inde fit passum, vt lib.* 20. explicat Isidorus.

Veri passi plurimi sunt conficiendi modi, quos ex mente Columellæ, & Palladij refert Marcellus Virgilius *lib.*5.*in Dioscorid.cap.* 3. & non siluit eruditissimus Ruel. *lib.*1. *de natur.stirp.cap.*143. nam quidam passas vuas in area, vel sarmento siccatas exprimunt. Alij vuas præcoquunt ac siccant in sole, donec paulò amplius dimidium pondus susperfit, tusásque leuiter vuas exprimunt; deinde quantum expressere, adiiciunt aquæ puteanæ, vt secundarium passum faciant. Diligentiores autem siccatis acinos eximunt, ac madefactos vino excellenti donec intumescat, exprimunt, hócque genus inter cætera laudant. De cuius vario conficiendi modo lege Valleriol. 2.*loc.com.cap.*7. Manard.14.*epistol.*3. Horat. Augen. *lib.*1. *epistol.lib.*12.*epistol.*13. Andream Baccium *lib.*1. *de natur. vinor.* Ludouic. Nonnium *lib.*4.*de re cibaria,cap.*13.

Hoc vinum si sit ex vua bene matura, succosa,& exemptis acinis compositum, saluti humanæ, morborúmque curationi esse conuenientissimum, sibi persuasere antiqui, qui id omni sexui, & temperaturæ non denegabant, vt ex sententia Varronis, & Auli Gellij probat Mercurial. *lib.*1.*variar. lect. cap.*17. dummodò non bibatur recens, hoc enim dysenteriam generat, ex Auic. mente 14. 3. *tract.*4.*cap.*1. *in fin.* Modicè coctum, & à parte flatuosa repurgatum, calefacit, sanguinem temperatum generat, siccos humectat, impinguat tabidos, optimum colorem conciliat, putos gignit, spiritus, appetitum suscitat, roborat

A ventriculum, auget vires, prouocat aluum, sanat caninam famem,& valenter nutrit, ex Celso *lib.*2. *cap.*18. Demum est vitæ humanæ firmissimum fulcrum, & eas facultates sortitur, quas vuæ passæ priscorum scientissimi attribuerunt, vt constat ex Gal. 2. *de aliment. facult.* 10. Auic. *lib.*2. *tract.*2.*cap.*735. Ishac *lib.diatar.particul.tract.de vuis.* Hæ enim facilè coquuntur, & distribuuntur, optimum alimentum præstant, prouocant appetentiam, stomachum vigorant, succos concoquunt crudos, tussi, catarrhóque, ex communi Medicorum decreto, auxiliantur mirificè: adeóque hoc verum est, vt in earum laudes prorumpens Gal. *lib.*8.*de composit.medic.sec.loc.cap.*7. sic loquatur. *Vua passa licèt contemptibilis videatur, ob vsum familiarem; tamen roborat hepar, quantũ requirit affectum viscus, habétque vim aliquam concoquendi crudos humores, & coërcendi mali-* B *gna, existens etiam secundùm substantiã iecori familiaris, &c.* De cuius laudibus tam multa dixit Mundella, *epist.*2. Quare si passa ad acidos humores coquendos est præstantissima, multò magis erit passulatum vinum, quod suapte natura frigidas viscerum intemperantias corrigere est natum; nam nutrit,& roborat, concoquit,& putrefactioni aduersatur, & si intemperies ab humiditate & frigiditate proficiscatur, eam citra omnem molestiam, & securè persanat, *vt loc.cit.sec.loc.* retulit Galenus.

Audi Dioscorid. *lib.*5. *cap.*7. *Passum autem, quod vuis in cratibus sole siccatis, aut ipso sarmento torrefactis exprimitur, Creticum cognomine, aut protropum, aut Pramnium, itémque sapa, quæ fit musto igni decocto, omnia astringunt, languidos pulsus excitant, & faciunt aduersus venena, quæ exulce-* D *rando necant, ex oleo pota, vomitionibus reddita: itémque contra meconium, pharicum, toxicum, cicutam, necnon contra renum, ac vesicæ rosiones, & exulcerationes, &c.* Arnaldus *in tract. de vinis, tit. de vino passulato,* sic ait. *Vinum passulatum, factum ex passis sine acino, in infusione, est vinum optimũ senibus, decrepitis, melãcholicis, phlegmaticis, impinguat, lenit pectus, roborat stomachum, hepar, clarificat sanguinem, putrefactioni resistit; est vtile ad tussim, & asthma; prouocat ventrem; corroborat digestiuam, expulsiuam, retentiuam; absumit phlegma; est bonum illis qui frequenter in animi deliquia incidunt; & qui vsus fuerit eius potu, in ægritudinem phlegmaticam non incidet, &c.*

Secunda differentia maluatici, vocatur vinum protropum, quod ab vuis valde maturis sponte stillat, à Latinis dicitur lixiuium, à lixiuij similitudine per colum distillantis, madente cinere, vt notat Rhodig. *lib.*28. *antiq. lect. cap.*34. Ab Italis, & nostris dicitur *lagrima.* Hoc vi- C num agnouisse Gal. constat. *ex lib.*6.*sec.loc.cap.vlt.*§.*Cum vino protropo illine,&c.& lib.*7.*eiusd.operis,cap.*2.§.*Palmulas in vino mulso, aut protropo coquito,&c.& lib.*8.*eiusd.cap.*2.*de catapotiis hepaticis.*§.*Passi protropi sextarios tres, &c. & in lib.*9.*cap.*4.*in init.*§.*Vini dulcis, aut scibelitæ aut protropi sextarios tres,&c.*

De tertia differentia maior est controuersia. Christoph. à Vega *lib.*2.*art.medic.sect.*3.*cap.*2. Galenum moschatellina vina non agnouisse contestatur: sequitur Mercat. *lib.*1.*indicat.*2. At hunc tantum virum, qui de omni vini differentia fusè disputauit, hæc non latuit, posuítque sub genere dulcis aromatici, quod fieri certum est ex vua, quam vocant Latini Apianam, quòd apes eam populari gaudeant, hanc vulgò moschatulam interpretantur. Numerasse autem Galenum plurima aromatica, ex multis ipsius locis patere potest, & præ- E sertim *in lib.* 1. *de antidot. cap.* 8. 9. *&* 10. vbi hæc antidotis, & præsertim theriacæ parandæ aptiora esse sibi persuasit. Cuius conficiendi modum docet Plin *lib.*14. *cap.*9.

Habes ergo, de quo vini genere sit in hac historia intelligendus Galenus, quod satis prolixè Auic. 13. 3. *tract.*2.*cap.*14. Tral. *lib.*7.*cap.*5. Paul. *lib.*2.*cap.*52. tractauere, singulis huius affectus causis, seorsim curationem opponentes.

* *
*

HISTORIA LXX. GALENI, *De homine pituitoso vomente bilem.*

Casus pituitosi quotidie vomentis bilem.

Alterum autem vidi, cuius totus habitus pituitosus erat, quotidie tamen bilem pallidam euomebat. Censui igitur inspicienda alui excrementa, in quibus minimum bilis apparebat: quare coniectura quadam comprehendi, eum meatum qui biliosum egurgitat humorem, non paruam eiusdem partem ad imum ventriculi locum, quem Græci pyloron (id est, ostiarium) vocant, effundere, vt in quibusdam apparet animalibus, &c. Galenus in lib. art. medicinal. cap. 74. & lib. 2. acut. com. 29.

DVBIVM XL.

Num vas cholidochum aliquando ad ventriculi fundum implantetur. Contra acutissimum. Argenterium.

PARAPHRASIS.

Subtilissimus Argenterius, Neotericorum præcipuus antesignanus, plurima Dædaleis labyrinthis obscuriora in huius capitis commento explicuit, sed dum suam contra Galenum opinionem proponit, nouam profitetur Medicinam, Magistri limpidissimos fontes perturbat, & fundamenta firmissima funditus euertere conatur. Accusat ergo eum, quòd vas cholidochum aliquando ad ventriculi fundum implanari asseueret, duplici ratione errasse existimans: primò, quoniam non sunt imputandi naturæ errores citra necessitatem. Secundò, quoniam huius euentus causa attribuenda est, quòd totum corpus à bile per vomitum expurgetur, vel bilis porracea ex pituitosis succis orta quotidie in ventriculo regenita euomatur.

Sed cum Galenum erroris insimulat, miserè fallitur: nam exemplum Galeni summa industria est inuentum, admirabilique coniectura comparatum: videns enim hominem cuius habitus pituitam præ se ferebat, bilem pallidam quotidie euomentem, in cuius egestione minimum bilis apparebat (magnum certè bilis in alium locum regurgitantis indicium) in eam deuenit sententiam, vt crederet meatum regurgitantem in intestina bilem etiam ex natura ad imum ventriculi locum, quem pyloron Græci vocant, implantari, quod præterquam quod in animalibus dissectis experimento comprobauerat, superiores coniecturæ in veritatem deduxerunt.

Apud ipsum consimilis extat historia, *l. 2. acut. com.* 29. de Paulo Rhetore, *qui licèt toto temperamento pituitosus esset crebris tamē vomitionibus torquebatur, cui erat adstrictior aluus;* nam biliosi humoris portio, quam transmittit natura ad intestinum ieiunum, vt excretiones promoueat, ad ventriculum confluebat.

Hanc Historiam *artis paruæ* doctissimi interpretes, Iacobus Forolíuiensis, Turisanus, Akakia, & alij, vt verissimam recipiunt; & vel Vesalius, qui prurigine laborauit mordendi Galenum, semel se obseruasse affirmat *lib. 5. fabric. cap.* 8. non negarunt Bauhimus *lib. 1. theat. anatomic. cap.* 45. Ludouic. Mercat. *tom. 1. lib. 1. part. 4. quæst. 116. num. 2.* Andreas Laurent. *lib. 6. anatom. quæst.* 24. Sic Arist. *lib. 4. de generat. animal. cap.* 4. tres aut quatuor renes vidit. Et vtrumque renem, vel alterum saltem duas habere cauitates, & binos meatus vrinarios prope vesicam coëuntes viderunt Carolus Stephan. *lib. 2. de dissect. corpor. human. cap.* 15. Alexander Achillin. *in annotat. anatom.* Realdus Columb. *lib. 15. anatom.* Cor sine pericardio inuentum, ex Columb. *loc. cit.* cordis situm mutatum obseruauit Platerus *lib. de obseruat. prop.* & visum hepar in sinistra, sicut lien in dextra, à Petro Sphærerio *lib. de obseruat. prop.* Ceruo, & damæ fel deesse notatum, ab Arist. *2. de histor. animal. cap.* 15. Visæ sunt in

A eodem latere binæ iugulares, à Columbo. Si ergo hæc vera sunt, & tantorum virorum firmata testimoniis, cur meatum aliquem, per quem bilis in duodenum exoneratur, diuidi in geminum canalem ante insertionem, & ad fundum ventriculi implantari posse negabimus? Lege Fuchsium *lib. 3. paradox. cap. 3.*

Cur autem variè inseratur hic meatus in pedestribus, volatilibus, piscibus, tradit rationem Thomas à Veiga, illustris huius loci interpres, *in com. In volucribus venter spiritalis, propter alarum exortum pluriuùm descendit, quare non est locus multis intestinorum inuolucris: sicut nec in piscibus, ob corporis longitudinem, & nationis velocitatem. Ne ergo alimentum ante integram succi distributionem perreptaret pauca intestina, nouis excogitauit rationibus: videlicet*
B *auibus præstitit duo oblonga, & cæca intestina; piscibus verò ventriculum ipsum oblongum, & in mucronem cessantem: nec bilis meatum initio intestinorum inseruit (festinaret enim excrementi deiectio) sed prope rectum. In pedestribus verò, in quibus vacabat locus multis anfractibus intestinorum, meritò ibi inseritur, vbi primum intestina voluuntur; ne sopita natura faces morentur, & cum periculo obstruant.* Hactenus Veiga. Huic alia ratio iugenda. Nam quemadmodum aqua minùs sustinet grauitatem rei motæ, quàm terra, & aër minùs quàm aqua, ideò velocissimè voluit natura moueri aues, inde pisces, tardè pedestria; sic abstulit ab auibus, & piscibus, fœtus viuos, vbera lactantia, vesicam, inuolucra multa intestinorum.

Hæc fuit admirandi Galeni coniectura, qui hac ana-
C tomica consideratione ductus, in pituitoso homine euomente bilem opinatur meatum illum felleum, ventriculum conscendere, vel totum, vel maiore sui parte. At vbi tantus est sapientium virorum consensus, facilè moueor vt dicam, quòd Argenterius ingenij lasciuia dissentire videatur. Neque negandum est, naturæ esse imputandos errores; ipsa enim quandoque ludit in opere errans. Imò huius euentus causa minimè attribuenda est, quòd totum corpus per vomitum à bilioso recremento expurgetur, cùm ex præscripto, & lege naturæ, bilis ad ventriculum non confluat, vt efficacissimis rationibus *lib. 5. de vsu part. cap.* 4. contendit Galenus. Adde, in ea copia porraceam in ventriculo gigni non posse, vt per vomitum expelli queat.

Admittenda ergo est Galeni doctrina quam *2. de temper.*
D *cap. 6.* exposuit, superioribus obiectionibus tacitè respondens, dum quosdam se conspexisse refert vomentes bilem, qui alioqui erant toto corpore molles, candidi, glabri, adiposi, venis, ac musculis parum conspicuis præditi, exangues, nec tangentibus admodum calidi; cuius excrementi per vomitum reiecti copiam, oriri ex meatu cholidocho ad ventriculi fundum implanato pronunciat: quem aliquando ad hunc locum bifurcari, *in com. huius loci*, Iacobus Segarra doctissimus confirmat.

Hos infelices à natura, ob generationem choleræ rubeæ, vocat Auic. 4. 1. *cap.* 20. §. *Et tibi etiam caue, ne subtilitatem sensus oris stomachi habentem, aut ipsius debilitatem phlebotomes, & infelicem ex generatione choleræ rubeæ in ipso, &c.* Hi enim sunt, qui assiduè bilem euomunt, nauseam, & oris amaritudinem patiuntur & in perpetua
E sunt afflictione, quoniam meatum cholidochum ad ventriculi fundum habent implantatum, vel maiorem quàm sit ille, qui à iecore ad duodenum terminatur pro expurganda bile, vt doctissimè *in com. Auic.* Gentilis, Iacobus de partibus, Dinus, & Antonius Maria Bettus interpretantur.

In his ergo arcet Auic. phlebotomiam, quòd extracto sanguine bilis ad venas remeans ferueat ampliùs, & ebulliat. Et maximè cùm in his virium robur non adsit; hi enim picrocholi bile in ventriculo redundant amara, huius partis morsus ingentes patiuntur, prehenduntur cardiogmo, linquuntur animo, cruciantur siti, conuelluntur, rigent, sunt inappetentes, ad nauseam, & vomitum paratissimi, & demum frequenter ventriculi inflammatione corripiuntur.

HISTORIA LXXI. AVICENNÆ De satietate.

Saturitas, post transactam famem nocentissima.

ET scias quòd nihil est deterius saturitate, quando fames præcessit. Vidimus enim multos, quibus in tempore sterilitatis cibus defecit; postea cùm in tempore ferilitatis abundauit, repletos fuisse, & mortuos, &c. Auic. 3.1.doct.2. cap.7. in princip.

PARAPHRASIS.

REctè illud à Celso proditum *lib.* 1.*cap.*3. *mox in init. ex multa fame nocētissimam saturitatem esse*; licèt enim nimia satietas suffocando innatum ignem, subitæ morti obnoxios reddat; tamen si post famem, & nimiam abstinentiam sequatur, ingentia damna secum afferre solet, *Cùm vniuersam penè Italiam, tam ingens ac valida fames afflictaret*, inquit Beniuenius doctissimus *cap.* 57.*de abditis*, *vt passim multi publicis in viis, ac plateis deficerent; multi etiam ex malis ac noxiis nutrimentis, in varias inciderent ægritudines: vidimus ex iis quàm plurimos, qui ex diutina fame, escam abundantiorem nacti fuerant, dum pleniore victu vtuntur, paucis diebus vitam finiuisse: adeò noxia, ac perniciosa nimia satietas, quam multa præcessit inedia.*

Huius problematis facilis est solutio. Cùm enim ventriculus, ob prægressam inediam, absumpta rorida, substantificáque humiditate impensè sit debilitatus, & onerosum alimentum concoquere nequeat, semicoctum remanet, & crudum. Omnium autem morborum cruditatem primam esse radicem, testatur Auic. 13. 3. *tract.* 3. *cap.*2. *non enim ex iis quæ bibuntur, & comeduntur, sed ex iis quæ probè in vētriculo concoquuntur, fit nutritio* auctore Gal. *lib.*11.*meth. cap.*15.& cùm mutuò coctiones se excipiant *lib. de bonit. & vitio succor. cap.*5. ita vt animantis omnibus partibus alimentum præparet iecur; huic ventriculus; ventriculo os; ori assatio, elixatio, maceratio: fit vt cùm homines largiter cibis se impleuerint, eáque exactè confici ob copiam nequeant, crudi succi & incocti plurimum in corpus animalis rapiatur. Hócque multis de causis factum puta: & quòd deteriùs in ventre venisque concoquitur; & quòd multum in corporis molem ideò subit, qui multum superest; & quòd citius quàm par est, inconfectum venter à venis; hæ à reliquis animalis partibus inanitis rapiunt. Quod enim in ventre malè elaboratum est, in secunda coctione non ita emendari potest; sicut nec carnes, quæ ex venis attraxerunt, vbi rectè non sunt concocta, probè conficere queunt. Si ergo partes famelicæ crudum attraxerint alimentum, non paruam inde excrementorum copiam succrescere est necesse: ex qua causa obstructiones à crudo: crassóque succo oriri solent; ex quibus innatū ignem denegato partium inter se refrigerio, ac consensu, impeditóque transitu spiritus, & sanguinis ad membra, paulatim marcescere, diminui, & tandem à copia multa suffocatum extingui non est dubitandum. Et cùm prædictus malè concoctus succus ineptus sit nutritioni, relictus à regimine naturæ putrescit, & febres malignas accendit, aliásque partium internarum inflammationes accersit, vt *in com. cap.* 1.*Gal. lib. de suc. bonit. & vit.* notauit Sebastian. Scropha diligenter.

Sic inanitis venis post sanguinis missionem, multam alimoniam interdicit Galenus *lib.*4.*de sanit. tuend. cap. vlt.* ob rationes dictas. In quem sensum Galenus *lib.* 9. *meth. cap.*4. in iuuene synocho laborante, cui sanguis ad animi deliquium fuit extractus, post duas à sanguinis missione horas pauculum nutrimenti exhibet. Hoc exercendum est præceptum in iis qui quamlibet effatu dignam vacuationem sunt perpessi. Siue igitur spatiosum iter quis confecerit, siue illi sanguis largiter missus est, siue peperit mulier, siue ex vulnere copiosam quis patiatur

A hæmorrhagiam, his paucissima alimonia offerenda; quoniam multam debilis ventriculi calor concoquere nequit, & venæ inanitæ attrahunt, ex ventriculo crudum succum, loco eius qui fuit vacuatus.

Sic conualescentes, & qui contractam ex morbo gracilitatem cum virtutis imbecillitate coniunctam habent, & dissolutum natiuum calorem, ob prostratas membrorum vires, & exhaustum spiritum vitalem, ob morbi vehementiam minutum, ob præsidia vacuantia, vigilias immodicas, & inedias contraxerunt, parcissimè regendi sunt, neque oneroso cibo saturandi, ne à vasis exhaustis crudum alimentum intempestiuè sugatur è ventre, & sic fiant morbi noui curatis multò periculosiores, maximè cùm ij, ex Galeno 2. *de dif. feb. vlt.* promptè ex quouis delicto labantur: cùm enim famelica corpora humido natiuo priuata plus esuriant, quàm ventriculi facul-
B tas coquere possit, fit vt si pro appetentiæ ratione alimentum exhibeatur, morbi deinceps accidant inemendabiles. Sic Hippocrat. *lib.* 2. *acut. text.* 13. post purgationem, alimenti minus administrare iubet, taxans Medicos, qui postquam vacuauerunt ægros, copiosè nutriunt: *nam corporum, quæ purgata sunt, natura, purgatione agitata, labefactatáque, tolerare alimoniam non potest, neque probè eam conficere, nisi omnino pauca fuerit: purgatis igitur tantum alimenti exhibendum, quantum domare possint: deinde paulatim sensimque adaugere oportet.* Quapropter prudenter Mesuë. *lib.* 1. *de re medica, thoremat.* 4. *cap.* 1. iubet, *vt euacuatus non festinet ad multos cibos capiendos, ne natura eos incoctos trahat.* His ergo omnibus exhaustis, in principio paucissima danda sunt, quæ ven-
D triculum non grauent, gradatimque augenda, donec ad consuetam ventriculo quantitatem peruentum sit. Deinde alimentum coctu sit facile, nutriens, minimè glutinosum, non excrementosum, gratissimi & suauissimi gustus, citissimè alens, imbecilles vires mirificè reficiens, facilis distributionis, ventriculum roborans. Hoc modo sunt gubernanda corpora, quæ famem, vacuationémque perpessa sunt. Hæc documenta non obseruantes Romani, post famem ingentem, quæ multis deinceps sæuiit annis, auctore Galeno *lib. de succor. bonit. & vit. cap.* 1. praui succi eduliis, abundè ad saturitatem vsque vescentes, eáque citra delectum ingurgitantes grauissimis & periculosissimis morbis plures eorum correpti, aut, cum manifesta visceris alicuius inflammatione, aut cum vehementi aut maligna febri suborta, interiere. *Vasorum enim obstructiones ab hoc crudo, crassóque succo*
C *malè confecto subortas comitatur distributionis impedimentum, ac putredinis collectio in mesarai, simarúmque visceris partium venis; quo casu periculum rursus est, ne aut phlegmone insequatur partium, in quibus facta collectio fuerit, aut redundantium humorum ipsorum putredo: quandoquidem alterutrum sequi necesse sit crudos crassósque humores, vt aut in sanguinem conuertantur concocti, aut putrescant, sicuti reliquis quoque omnibus accidit, quæcunque locis calentibus diutius moram trahunt, vt cit. lib. cap.* 2. docuit Galenus. Quare famelici parcissimè regendi. Num autem repletio post famem, an hæc post repletionem sit deterior: Dic, longè deteriorem esse repletionem post inanitionem: nam hæc paulatim vires extinguit; repletio verò subitò suffocat. De quo argumento lege Montanum *part.*2.*medicin. cap. de fame.*

E

HISTORIA LXXII GALENI, De Siti.

Siti enectorum Historiæ.

INexplebili verò nouimus cruciari siti, ex qua etiam perire, tum eum qui viperam comederat (erat autem fortasse dipsas:) tum messores, qui vinum in quo talis serpens fuerat mersa, biberant: tum eum qui vetus vinum * *vsque ad ebrietatem hauserat: non minùs eum qui pertinaciter sustine-*

re sitim

stim sibi imperauerat: ad hæc alios in nauigio, cui deficeret aqua dulcis, quorum qui ausi sunt marinam bibere, cùm immodicè suprà cæteros sitirent, quidam etiam eorum & fluxa essent aluo, nec id sine morsu vehementi, celerius quàm alij perierunt. Vidi autem & ex iis qui ardenti febri laborarant, quendam cùm morbus inualesceret, & frigidam impudenter bibere nec vnquam, quoad moreretur, expletum, &c. Gal. lib. 1. de caus. sympt. cap. 7.

DVBIVM XLI.

Num sitis immediata causa, sit siccitas in ore ventriculi percepta. Contra Thomam à Veiga, Medicum insignem.

PARAPHRASIS.

A Corpus nostrum, ob substantiæ continuum effluxum, continuò perit, & dissoluitur; quare ad reparationem eguit humido pingui, inflammabilique: nam frigidum est inutile, quoniam calidum perimit: siccum verò calorem sustinere non potest; solùm igitur superest humidum lentum, calidi pabulum, quod fame expetitur, & humidum aqueum, potabile, cuius gratia sitis concessa est: nam sitis est appetitus frigidi humidi, cuius vsum multiplicem *suprà* ostendimus *in com. histor.* 54. Oportet ergo sentiri in siti, vel siccitatem magnam in ore ventriculi, vel suctionem, quam natura dignoscit, separátque à suctione qua appetitur substantificum pingue: nam in siti humidum roridum deperditur, molestat autem rarò, quum os ventriculi humore dulci, frigido, multóque perfunditur.

Quapropter sitis causam indagaturi, notamus cum Gal. *lib. de symptomat. caus. cap.* 7. vbi postquam docuit omnia quæ ad famem concurrunt, subdit, *in potionis verò appetentia totidem altera his similia, &c.* quæ verba variè solent ab auctoribus interpretari: nam plures arbitrantur sensum tactus in ore ventriculi reperiri, qui humidum roridum præsens, & illius defectum percipiat; sicut in visu reperitur sensus lucis, & tenebrarum; & in auditu, soni, & silentij: quare sitim immediatè fieri, ex defectu humidi roridi à ventriculo percepto, sibi persuadent. Hæc opinio duplici ratione coarguitur, & quòd priuationes à sensibus per se non percipiuntur, cùm non sint obiecta imprimentia; percipiuntur tamen ex accidenti, quatenus ad eliciendum actum superior potentia concurrit: nam hoc modo in auribus percipitur silentium, quoniam sensorium rectè se habet, aliquidque externum non sentit: cuius contrarium apparet in siti; quoniam siticulosi, velint nolint, sentiunt sitim, etiamsi superior potentia non aduertat. Et quòd in siti adest dolorifica sensatio, producta ab aliquo obiecto materialiter imprimente, vel solutione continui, vel intemperie. Quapropter affectus positiui, vtpote doloris, positiua causa esse debet, & non priuatiua, in cuius numero defectus humidi roridi esse censetur.

Thomas à Veiga, Clarissimus Galeni interpres, *in com. cap.* 61. *lib. artis medicinalis*, causam sitis immediatam, esse siccitatem magnam in ore ventriculi perceptam, vel suctionem sui generis, apertè contendit, quam natura dignoscit, separátque ab ea, qua appetitur humidum substantificum. Addit prædictam suctionem percipi à facultate oris ventriculi, vtriusque humidi defectum percipiente. Doctrina hæc muniri potest clypeo Galeni *lib* 1. *de sympt. cit.* §. *Quæ quidem veluti priuatio est, &c.* Vbi docet deficientis sitis duplicem esse causam, vel frigiditatis, vel humiditatis excessum, vel deficientem in ore ventriculi sensationem. Sed hoc placitum omnino admittendum non est, quia duplicem constituit sitis immediatam causam, siccitatem scilicet, & suctionem. Deinde non explicat suctionem, quam ipse sui generis vocat. Dic ergo immediatam sitis causam, esse siccitatem in ore ventriculi sensatam, mediatam verò humidi roridi defectum: Qua posita doctrina intelligendus erit difficilis Galeni locus *lib.* 1. *simpl. cap.* 32. *in init.* dum inquit: *Quippe cùm & sitis duplici ratione eueniat, altera caloris copia, altera humoris inopia, &c.* quare caloris exiccantis copia, sitis est immediata causa; humoris verò inopia, mediata.

Sed cur sitis non semper famem præcedit, si defectus humidi roridi sitim concitat, defectus verò humidi solidi famem facit, si roridum faciliùs absumitur, quàm solidum? Responderi aptè huic quæsito posse video, quia natura semper fugit id quod magis molestat; sitis autem, sensus licèt sit tristis, tristior tamen est quàm sensus famis, 28. *probl.* 5. & 6. & ratio est, quia sitis res magis anxia est, & sic siti ampliùs contristamur, quàm fame: calor enim quo viuimus, humidum magis, quàm siccum desiderat. Addunt plures causam aliam, quoniam humidum roridum est in maiori quantitate, quàm solidum; quare hoc, cùm sit paucum, illo citiùs absumitur. Hunc respondendi modum reprobat Thomas à Veiga *cit. loc. proposit.* 2. dicens, quòd humidum solidum licèt in minori quantitate abundet, tamen ob sui lentorem magis resistit, & tardiùs dissipatur: nam si vnam tantum libram sacchari, aut mellis, cum quatuor aquæ igni exponas, priùs vniuersa aqua absumetur, quàm saccharum ad sensum minuatur. Deinde non semper præcedit sitis, ob peculiarem facultatis oris ventriculi (quæ non appetit, nisi propter defectus) varietatem, non aliter quàm facultas pulsifica cordis, quæ solùm pro vsus indigentia arterias mouet.

Hæc solutio difficultatem non eradicat, nam sitis actionem facultatum naturalium consequitur, quæ præsente obiecto ad vltimum potentiæ operantur, & in hoc distinguuntur à facultate vitali, quæ solùm pro vsus necessitate operatur: ergo præsente humido rorido, cùm faciliùs dissipetur à facultate naturali, ad vltimum potentiæ operante, semper sitis famem præcedet. Dic ergo, quòd sitis non sequitur ad siccitatem, quæ accidit à suctione ad famem faciente: nam ex eadem ventriculi suctione sequitur siccitas ad appetentiam alimenti, & siccitas ad appetentiam potus. Quare fames naturaliter præcedit sitim, quia prior est suctio ventriculi, quàm illius exiccatio, quum præsertim potus sit in subsidium alimenti, vt sit eius vehiculum. Fames ergo, & sitis ab eadem suctione, diuersis tamen rationibus dependent: quoniam fames fit per se, sitis verò ex accidenti, concurrente siccitate ad suctionem.

Illa verò sitis, quam morbosam & præternaturalem vocamus, à calore incipit, & in siccitatem commigrat; hinc fit vt calida, & sicca dispositio promptè labatur in sitim, ex Gal. *loc. cit. art. medic.* repetit 6. *de loc. affect. cap.* 2. firmant Paulus *lib.* 2. *cap.* 52. Trallian. *lib.* 7. *cap.* 8. idcirco pueri non sunt perinde ac iuuenes, siticulosi, nec vinosi; ob humidi copiam, 3. *probl.* 7. Aliquando sitis præter naturam absque humidi defectu oriri potest, ob caliditatem solam, vt patet in temulentis, & omni vini calidi repletione. 5. *aph.* 27. Interdum accidit ob frigiditatem oris ventriculi, non potentis concoquere humorem, 1. 4. *tract.* 2. *cap. de siti, quæ in febribus contingit.* Aliqua fit à caliditate sola, aliqua à siccitate sola, 4. *aph.* 19. imò aliqua ex tabifica fit affectione, aliqua ex vrinæ profluuio, 6. *de loc.* 3. quin ex sola pulmonis, & cordis naturali caliditate oboritur, *art. med.* 64. Fit etiam à caliditate & humiditate, tanquam à causa distincta ab alis, 1. *simpl.* 30. & contingit excalfacto ventriculo, quo fit vt aues habentes pulmonem spongiosum, & natura calidum, ratione cuius multam attrahunt aëris portionem, per quam ventriculus refrigeratur propter pulmonis propinquitatem, non sitiant, inter quas aduncæ nullo modo sitiunt, 8. *de histor. animar.* 18. & 3. *de partib. animal.* 6.

Quæcunque ergo humidum roridum absumere possunt, ea sitim immoderatam inducunt, siue primariò os ventriculi afficiatur; siue per consensum alicuius membri vicini, quod connexionem cum ipso obtineat, cuius naturæ sunt pulmo, gula, iecur, & renes; siue ab externa causa vtpote,

vtpote ab alimentis calidissimis, si humida hæc substantia A exiccetur. Quorum omnium meminit Galenus hoc in loco, & nos singulorum faciemus commemorationem.

DVBIVM XLII.

Num vipera calida sit. Contra Mercurialem doctissimum.

Viperarum esum sitim afferre inextinguibilem, auctor est Galenus *lib. 11. simpl. tit. de vipera*; adeò enim ingentem obtinet desiccandi facultatem, vt ea vescentes vehementissima siti crucientur, & magis si sit dipsas, qua commorsos ardor intolerabilis vrget, & sitis tanta excruciat, vt nec extingui, nec intermitti possit: nam copiosè potum ægri hauriunt, eadem tamen siti conficiuntur tanquam nihil planè hausissent, similésque toto habitu sunt iis, qui antea potus nihil hauserint; vnde propter continuam potus assumptionem, dipsas à sitiendo B serpens appellatur, vt eleganter *lib. 5. cap. 16.* Paul. admonuit: & non solùm ab earum esu hoc contingit, sed à morsu, quo percussi satiari non possunt, sed priùs disrumpuntur, quàm siti liberentur. Nam vt Paulus prædixit *lib. 7. tit. de vipera*, caro viperina, calidam & siccam sortitur temperaturam, & præsertim si in locis aridis tempore æstiuo degat; nam hæc ad sitim inferendam multò est efficacior, auctore Aëtio, *tetrab. 1. serm. 2. cap. 170.* & impensè calefacit & exiccat. Hanc opinionem habuit Auic. *6. 4. tract. 3. cap. 21. & 2. 1. doct. 2. c. 15.* & Rasius *20. continent. 2. & 21. eiusd. cap. de tyro.* Constantinus *8. theoric. cap. de morsu tyri*, confirmant. Quare viperæ ipsæ calidissimæ sunt: nam earum oleum vehementer resoluit. Quin & viuiditas, agilitas, & ferocitas illarum, & nomen, hoc ipsum indicant: ideò namque appellantur viperæ, secundùm probatissimos auctores, quo- C niam viuidæ, & viuidissimum animal pariunt, excedentis caloris indicium manifestum.

Contrà sunt plurima quæ obiici possunt, nam Galen. *lib. de loc. affect. cap. vlt.* viperas frigidas esse firmat, dum sic inquit. *Caterùm animalia, quæ frigidiore sunt natura, per hyemem ob frigoris vim, ac si mortua essent, latitare solent; atque tunc viperas quoque videres, si manibus tractentur, deferantúrque, haudquaquam mordere, &c.* Idem tenet *lib. 1. aph. 15. & lib. de ven. sect. aduers. Erasistrat. 9. & lib. quod animi mores, cap. 3.* nec deest huic opinioni ratio: nam venenum viperinum frigidum est, & interficit cùm sopore profundo, apud Auic. *6. 4. tract. 1. cap. 3.* congelat sanguinem cordis, calorem naturalem mortificat, sudorem frigidum inducit: argumento est, quod à viperis D ictos nonnisi calefacientibus curandos imperat Galenus, & Arist. asseuerat *lib. 1. de generat. animal. 11. & lib. 8. eiusd. cap. 17.*

Mercurialis *lib. 2. de venenis, cap. 3.* viperas, & earum venenum frigidum esse constantissimè tenet, Arabésque in hac re longè latéque esse hallucinatos sibi persuasit. Primò, quoniam si æstate manibus tractentur, gelidissimæ apparent. Secundò, Galenum intelligendum putat cùm parantur cum Sale, Anetho & porro. Corruit solutio, nam Galenus *lib. 2. de loc. cit.* viperas æstate calidissimas esse, & furere asseuerat. Affirmatiuè autem Galenum, & auctores omnes de viperæ temperamento fuisse loquutos, & non respectiuè ad præparationem, adeò est no- E tum, vt probari non debeat.

Sic tamen cum doctissimo Veiga liceat opinari. Is enim *in com. cit. de loc. affect.* miratur Galenum viperas inter frigida numerantem, *quarum vis homini collata adeò est calorifica, siue caro edatur, siue oleum conficiatur*: nam aliud *est*, inquit ipse, *acrimonia, & intensione caloris pollere aliud innati calidi copia abundare: quæcunque ergo vel vtroque deficiunt, vt plantæ, & exanguia, vel altero tantùm calidi genere vt vipera, hyeme aut pereunt, aut torpent; eadem hac accessu caloris florent, & roborantur.* Ex quibus constat, quomodo viperas frigidas vocauerit Galenus. Lege Alphonsum de Fonseca, *in speculo medicinæ Christian. luminari 2. tit. de corde venenato.*

Obiecta verò ita sunt soluenda. Viperæ venenum cicutæ modo interimit, quoniam vel deficiente, vel ad intus reuocato calore ob veneni vim, partes extimæ algent; vnde somnus profundus, & depopulato calido innato sanguis concrescit, & frigida symptomata oriuntur. Curant autem morsos à viperis Medici calfacientibus præsidiis, vt allio, ruta, vino, quoniam hæc vel à proprietate viperinum venenum extinguunt, vel calorem innatum iamiam exhaustum refocillant. Si plura de viperæ, eiúsque veneni temperamento legere concupiscis, adi Leonicenum *libel. de Tyria*, & Pandulphum Collinutium contra eundem acutissimè disputantem, Ludouic. Lemosium *in com. cap. 3. lib. 4. meth. Gal.* Ioan. Camaram Bvolumentin. *lib. 3. de reptilib. sacra Scriptura.* Conrad. Gesner. *lib. 5. de reptilib. cap. de viper. liter. G.* Vlyssem Aldrouand. *lib. 5. de serpentib. cap. 17. 18. & 20.* Marcel. *lib. 2. in Dioscorid. cap. 16.* & plura nos *lib. 5. in com. Histor.* proferemus.

DVBIVM XLIII.

Num vinum viperinum sit venenosum.

Periere etiam, qui vinum in quo talis serpens fuerat mersa, biberant: nam hoc vinum nocentissimum est, & inficit corpora humana tabe dira, nam vipera animal est perniciosissimum, & venenosum, & morsu suo lethalia inferens symptomata, quod proprio experimento comprobauit Gal. *lib. 3. de loc. cap. 8. in med.* proponens plurium historias, qui morsi à vipera, solùm commorsa parte illicò abscissa, aut medicamento epoto ex viperis salui euaserunt, & refert Amat. *lib. 1. centur. 1.* firmant cum Dioscoride *lib. 6. cap. 47.* eius interpretes, *in com.* De qua re lege non inuenusta apud Rhodiginum *lib. 6. antiquar. lect. cap. 6.*

Instabis, & meritò sanè, cur si viperinum vinum est venenosum, elephanticis est saluberimum auxilium? Hoc ita esse celebratissimis historiis confirmant Gal. *11. simpl. cap. 1.* cum Aret. *lib. 2. chronion. cap. vlt.* eorum qui facie graui, fœdo aspectu, tuberoso vultu, humi morientium instar prostrati vini viperini vsu conualuere; & refert *lib. 2. ad Glauc. 10.* Galenus, & nos diximus *lib. 1 in com. histor. vlt.* & proferemus in lucem, *lib. 6. in com. Histor. 1. & 2.* Respondet Mercurialis *lib. 1. de venen. cap. 20.* vinum viperinum casu paratum esse venenosum; extinguuntur enim in ipso totæ viperæ, & cauda, & caput miscentur, neque fit fermentatio: artificiale verò, amputatis amputandis, vtile esse, & venenatis proficuum: Quare hoc vinum magnopere prodest aduersus venena, veluti & carnes viperæ huic vsui vtiles sunt. Hoc dato, vinum viperinum casu paratum veneficum cùm sit, hos ægros perimit, elephanticos verò iuuat, quoniam hic morbus venenosus est, venena autem aliorum venenorum sunt antidota. Sic vipera trita, & loco icto apposita, certa quadam proprietate, & latente vi venenum extinguit, *vt lib. de theriac. ad Pison. cap. 12. & 13.* admonuit Galenus. Quare vinum viperinum casu paratum cæteris lethale venenum, elephanticis verò saluberrimum, ob antipathiam quam vipera ad debellandum hunc morbum secum habet, prout *cit. loc.* Magister edocuit.

Similiter etiam sitiere, & periere, qui vinum vetus vsque ad ebrietatem hausere, nam feruore adaucto interno, febri correpti, mortui sunt: cùm negato humido potabili viscera gliscant, & excandescant, & vel à nimia vini copia suffocato, & obruto calore, ac ferè extincto occubuere, eo modo quo externus ignis multa lignorum strue conculcatus perit, & extinguitur. Sed cur *2. de loc. vlt.* in puero vini liberalis potus fecit vigilias, & delirium, & hîc sitim, si liberaliter sumptum frigidos morbos parit, ex Gal. *3. de temp. 5. lib. de caus. morb. 3. & 2 prorrhetic. com. 29. & 1. de caus. sympt. 8.* Dic vinum antiquum, nimis calefaciens, & exiccans apud Gal. *4. acut. com. 106. & lib. de præcognit. ad Posthum. cap. 2.* facere sitim, & vigiliam concitare; nouum verò semicrudos humores giguens, earum, somnum, & frigidos morbos accrescerat: nam

nam hoc humectat, cerebrum emollit, meatus, per quos animalis vis communicari debet obturat; vetus verò calefaciens, & exiccans, resiccato cerebri, & ventriculi humore, sitis, & peruigilij est causa. Tu verò de noxis vini nimium epoti, vide Hip. & Gal. *lib. 7. aph. 7.* & eius interpretes, præcipuè Cardanum *in com.*

Sic etiam mortuus est, qui pertinaciter sitim sustinere sibi imperauit; nam denegato humidi potabilis refrigerio, quo nostri caloris viuacitas temperatur, & absumpto illius pabulo, viscera humidum roridum depopulantur, & deinceps sicca & squalida primigenium absumunt, & depascuntur, ad cuius absentiam perire internum ignem, & extingui animal est necesse.

Deinde miserè vitam cum morte commutarunt, qui dulcis aquæ deficientis loco salsam epotarunt: hi enim postea immodicè præ cæteris sitiere, & aluo rupta obiere celeriùs; nam aqua marina desiccat *lib. 5. simpl. cap. 2.* & sitim concitat: quemadmodum enim marina aqua ignem externum minùs extinguere potest, cùm pinguior sit, calidior, & promptiùs inflammabilis, ex Aristotel. 2 3. *sect. probl. 7.* & sic hac de causa lucernas magis ardere facit, ex Plutarcho *lib. 1 sympos. 9.* & Macrob. 7. *Saturnal. cap. 13.* Sic ebibita inflammat, & sitim vehementiorem concitat, & nitrosa qua pollet vi, nimis aluum proritat, & ad diarrhœam corpora facillimè parat. Sic salsa aluum deiiciunt, ex Gal. *lib. de attenuant. vict. rat. cap. 3.* in hunc sensum *lib. 3. simpl. 15.* dixit cōchularum maris, cæterorūmque ostreorum succum planè tum salsum esse, tum ventrem soluendi vim habere, qua sanè ratione morsum, & acrimoniam inferunt.

Non minùs occubuit, qui imprudenter, hoc est intempestiuè, non iubente Medico, citra coctionem humoris cùm esset causode febre correptus, gelidam ebibit, cuius potu in bilem conuersæ, vsque ad mortem nec tantillum leuata siti recreatus est, adeò inextinguibili occupantur siti hac febri correpti; cuius signa pathognomonica sunt ardentissimus calor, & insatiabilis sitis, auctore Galeno *lib. 4. de rat. vict. com. 1.* quæ cum à vehementissima caliditate & siccitate febris oriatur, ab humore bilioso calidissimo & siccissimo, in venis putrescente suborta, neque potu, aliisue auxiliis mitigari potest, ex Galen. *lib. 3. epid. sect. 3. com. 34.*

Ex his disces, quàm periculosa sit sitis morbosa: qua detenti nimiam potus copiam ingurgitantes, in hydropem, & alios grauissimos affectus, minuto refrigerato, & suffocato interno igne, ob copiam multam, ocyssimè prolabuntur. Quibus autem auxiliis immodica sitis sit curanda, latè auctores proprio capite de morbosa sitis retulerunt, & tradunt Vidus Vidius *lib. 9. de curat. membrat. cap. 10.* Mercat. *lib. 3. cap. 4. de morb. intern.* Huic ergo citò succure, nam ea plus vexat, quàm fames, apud Rhodig. *lib. 28. antiq. cap. 33.*

QVÆSTIO XLI.

Quòd ebrietas nulli curando morbo sit ex vsu. Cōtra Philonem Hebræum, Platonicorum facilè principem.

COMMENTARIVM.

Vsque ad ebrietatem.] Ebrietatem voluntariam sanè insaniam ac manifestum furorem, non defuere è celeberrimis actoribus qui approbarint, immò si mense bis, aut semel admittatur, maximum ex ea sentiri emolumentum sibi persuadent. Nam Dioscorid. *lib. 5. cap. 6.* postquam dixit noxiam esse ebrietatem, quoniam cedunt nerui quotidiana obsidione laborantes, ingenerátque copiosus quotidie vini potus, acutorum morborum principia: vtilem tamen esse pronunciauit, præsertímque à potu aquæ vinositatem: in summum enim euocat, meatus laxat, laxatísque his, sensuum cæca excrementa expurgat. Paul. *lib. 1. cap. 95.* immodicam vini potionem diligenter vitandam consulens, longiore tamen temporis spatio interposito liberaliter bibendum prædixit; sic enim

A & vrina, & sudores largiùs promouentur. Rahsius *lib. 4. cap. 5 ad Almans.* duplicem in mense probat ebrietatem, cum Auic. 3. 1. *doct. 2. cap. 8.* §. *Quibusdam autem visum est, quòd semel in mense, aut bis inebriari confert, propterea quod virtutes alleuiat animales, & requiescere facit, & vrinā prouocat, & sudorem, & superfluitates resoluit, &c.* Sic enim vomitus prouocatur, & ventriculus à vitiosis humoribus grauatus exoneratur, & in hunc vsum ebrietatem consuluit vt salubrem, 4. 1. *cap. 11.* §. *Qui autem vinum biberit inebrians, ad hoc vt euomat, &c.* nam excitat appetitum deperditum, apud ipsum 13. 3. *tract. 2. c. 7. in fin.* Quapropter semel in mense ebrietatem commendauit, *in canticis, 2. part. num. 34.* Disputant Syluaticus *cont. 14.* Cardozus *lib. de sex reb. non natur. cap. 5. quæst. 3.*

Hoc canunt Græci, Latinique dum inquiunt, mœstitiam vino dissolui, quare in vita fruendum esse, genióque liberaliter indulgendum monent. Nescio stultiúsne, an lepidiùs ebriosus Senex Anacreo, Latinè conuersus ita
B cecinerit:

Teneris supérque myrtis,
Super & virente loto
Recubans, bibam lubēter:
Religatus at papyro
Tunicam Cupido collo,
Mihi poculum ministret.
Rota nam velut curulis,
Properat volucris ætas:
Tenuis iacebimúsque
Cinis, ossibus solutis.
Tumulum quid est, quòd vngas
Vel humo quod ebibenda
Peritura dona fundas?
Potiùs manente vita,
Roseas meo corollas
Capiti, ferásque odores:
Mihi & euoces amicam.
Etenim priusquàm ad Orci
Rapiar nigri choreas,
Volo dissipare curas.

Vinolentia namque multa bona facit. Primùm canunt Græci, Latinique Poëtæ, curas, mœstitiam, & animi molestias vino dissolui. Anacreo in hoc multus fuit, & famigeratissimus Poëta Horatius huc alludit, *od. 7. lib. 1.* inducens Teucrum socios hortantem:
C
Nunc vino pellite curas.
Et *lib. 1. od. 14.*
----- Sic tu sapiens finire memento
Tristitiam, vitæque labores.
Molli, Plance mero-------

Et alibi passim. Sed quid Poëtas laudo testes, cùm Socratem auctorem grauissimum habeam, sic apud Xenoph. *sympos.* alloquentem: *Sed & mihi planè videtur bibendum: verè enim rigans animos vinum, mœrores quidem sedat, vt mādragora somnum conciliat homini, iucunditatem, vt oleum flamma, excitat.* Vinum item spiritus mouet, & in spem erigit, quod & Poetæ cecinerunt, & Philosophi docuerunt. Horat. *od. 21. lib. 3.* de vino.
Tu spem reducis mentibus anxiis.
D Et *epist. 2. lib. 3. ad Torquatum.*
Quid non ebrietas designat? operta recludit,
Spes iubet esse ratas. ----

Plato *lib. 1. de legibus,* ex translatione Lambini: *hominem qui biberit primùm efficit placidiorem, quam erat antea, & quò plus de eo gustarit, tantò illi plures bonas spes præbet, tātò plus virium ad gloriam, & existimationem suppeditat: ad extremum igitur omni orationis licentia, ac libertate, quasi sapiens sit, omníque confidentia atque audacia completur, ita vt quiduis strenuè, atque impigrè, & dicat pariter, & agat,* & Arist. *sect. 30. probl.* probat latè & doctè, quando omnes animi spes bona vini copia afficit *lib. 3. eth. cap. 8.* & implentur eloquentia ebrij, quod testatur Horatius illo versu:
E *Fœcundi calices quem non fecere disertum!*

Hoc multis probare possem, sed habenas calamo. Seneca hanc omnino probat opinionem, *epist. 95.* dicens: *Habebitur aliquando ebrietati honor, & pluimum meri cepisse virtus erit.* Et *lib. de tranquil. cap. postremo, liberaliori potione* ait *dari vigorem: non nunquam & vsque ad ebrietatem veniendum, non vt mergat nos, sed vt deprimat, eluit enim curas, & ab imo animum mouet, & vt morbis quibusdam, ita tristitiæ medetur.*

Philo Hebræus doctè hanc quæstionem *lib. de plantat. Noë* pertractat, non tamen vt Hebræum decebat interdum, sed vt gentilem & profanum; & ex multorum sensu Philosophorum, duplicem constituit ebrietatem: quarum altera vino madeant homines, altera delirent & insaniant:

vtramque alienam esse à sapientis & boni viri officio, cùm vna si peccatum, & vitium, altera causa sit etiam vitij & peccati, non solùm peccatum: tertiam comminiscitur opinionem, nunquam videlicet sapientem modum in bibendo excessurum, nisi certa spe magni alicuius in patriam, aut parentes, aut liberos, aut valde necessarios, fructus & commodi: adiungit, vinum non adferre quidem interitum corpori, animi tamen esse perniciem, per insaniam & furorem. Addit, quòd cui vnum è contrariis conuenit, alterum etiam conueniet: at sobrietas tam malo, quàm bono viro inest: bono igitur, ac malo ebrietas conueniet.

Ante Philonem Platonizantem, Plato *lib.* 2. *de leg non longè à fin.* ita ebrietatem sapienti concedit viro, atque omnibus, vt ea tamen ad vim, & furorem non impellat. Consentit Mars. Ficin. cum eo, *in argumento ad hunc secundum librum lib.* 3. imperans iuuenibus, vt cum quadragesimum attingent annum, in conuiuiis epotent licentiùs, ac largiùs.

Detestandam tamen esse ebrietatem, tum veterum, tum iuniorum peritissimi monuerunt.

Galenus palam fatetur hoc in loco, dum eam sitis intensissimæ, & mortis fuisse causam inculcat: à nimio enim calore vini veteris, noster calor resoluitur: hoc modo maior flamma minorem absumit. Dioscorides *loc. cit.* noxiam esse omnem retur ebrietatem, præsertimque continuatam: Hip. *lib.* 5. *aph.* 5. ex ebrietate quandoque oriri aphoniam, & conuulsionem asseuerat idem affirmat *lib.* 2. *de morb. num.* 28. imò ex ea, præcedente vocis interceptione, mortem renasci affirmat, *in lib.* 3. *de morb. num.* 8. Galenus licèt pluribus locis vini modicè sumpti vsum commendet, ab eius nimio potu arcet tanquam ab ipsa peste; nam 3. *de temper.* 2. *vinum vbi plus bibitur, quàm euinci possit, tantum abest vt animal calefaciat, vt etiam frigidiora vitia gignat quippe apoplexia, & paraplexia, & quæ Græcè caros, & comata vocamus, & neruorum resolutio, & comitiales morbi, & conuulsiones, & tetani immodicum vini potum comitantur, quorum vnumquodque frigidum est vitium, &c.* Cætera de ebrietatis noxis, lege apud ipsum, ex mente Platonis, *lib. quòd animi mores, cap.* 10. quem locum elegantissimè Ioannes Baptista Persona fuit interpretatus. Nam vinum imperat animæ facultatibus, velut tyrannus quidam: Explicant eloquentissimè Macrob. *lib.* 7. *Saturnal.* 6. & 7. Cælius Rhodig. *lib.* 8. *antiq.* 30. & 31. Plin. *lib.* 14. *cap.* 22.

Auicenna *loc. cit. de regimine aquæ, & vini*, sic ait. *Frequens quoque ebrietas est mala, quæ hepatis, & cerebri complexionem corrumpit, & neruos debilitat, & ad neruorum ægritudinem perducit, & apoplexiã, & mortem subitaneam, &c.* Hæc omnia vitia sigillatim recenset Arnaldus, *in com. cap.* 15. *regiminis Salernitani*, & examplificat inter omnes Leuin. Lemn. *lib.* 2. *de occultis, cap.* 17. & 18. Nam vini intemperantia, quàm cibi nocentior, ex Celso *lib.* 1. *c.* 2. *in fin.* §. *Sæpe si qua intemperantia subest, durior est in potione, quàm in esca, &c.* quidquid per verbum (*durior*,) legant aliqui interpretes (*tutior*:) sed citra rationem, quoniam immodica vini potio plus damni, detrimentique affert corpori, quàm cibi ingluuies. Potus siquidem tenuitate sua meatus omnes confestim penetrat, atque incoctus venas subit, neruósque ac cerebrum tentat: cibus verò in ventriculo hæret dum concoctus est; qui si oneri est nimio, minimo negotio vomitu excutitur: argumento est, quòd canes, feles, glires si veneno medicatas offas deuorent, irritata ad expulsionem facultate, nulla molestia euomunt, quod in liquidis est difficillimum: hinc fit vt venena potu exhibita, plus quàm in esculentis noxia sint: rapitur enim citissimè in penitissimas corporis partes virus, & viscera interna corrumpit labe dira.

Deinde nemo probauit ebrietatem, vinolentiam non damnauit. Patet apertè, nam si vini modicè sumpti laudes sunt innumeræ, vt *suprà* citauimus, vt refert Paul *lib.* 1. *cap.* 95. cum Oribas. *lib.* 5. *collect. c.* 7. immoderatè hausti erunt damna plura. Hinc Seneca ebrietatem remouet à sapiente, *epist.* 84. & 85. in eámque inuehitur acerbissimè; ea enim videtur semper reprehendenda, neque ea commemoratur ab historicis, vt laude digna, sed vt non digna sapiente. Ad hanc euitandam narrant Plut. *in quæst. Rom. q.* 45. Polyb. apud Athenen. *lib.* 13. *cap.* 13. interdictum fuisse à Romanis, fœminis, & ingenuis adolescentibus potum vini. Sic Massilienses, & Lacedæmonij ab ebrietate sic abhorruerunt, vt seruos suos plurimo vino cogerent impleri, quò liberi eorum tam fœdo ebriorum aspectu ebrietatem aduersari docerentur, vt scribunt Valer. Max. *lib.* 2. *cap.* 1. Ælian. *lib.* 2. *var. histor, c.* 38. Clemens Alexandrin. *lib.* 3. *pædag. cap.* 8.

Ad hæc, ebrietas petulantissimos reddit, & in Venerem maximè pronos; nam voluptatis comes est, iuxta Silium Italicum *lib.* 15. *bel. Punic.*

Ebrietas tibi fida comes, tibi luxus, & atris
Circa te semper volitans infamia pennis.

Et Petrus Lopesius *lib.* 6. *de sex reb. non natural.* sic cecinit:

Est blandus dæmon, peccatum dulce, venenum
Suaue, bonum morem non habet ebrietas

Quare homines ad Venerem procliues reddit, auctore Ouidio *lib.* 2. *de remed. amoris.*

Quid tibi præcipiam de Bacchi munere quæris?
Vina parant animos Veneri——

Et alibi. Vnde illud Aristophan. apud Ath. *lib.* 10. *cap.* 15. *Vinum lac Veneris* Hinc versus ille Græcorum vetus: *Mortua res, non modò frigida Venus, Absque Cerere & Baccho.* Cur? exponit apud Ath. *lib.* 10. *cit.* Aristophan. quia dulce vinum, ac suaue lac Veneris: & Apul. *in asino aur.* propterea Veneri cœnam affingit ebriam. Huc alludit Ouid. *lib.* 12. *metam.*

Nam tibi sæuorum sæuissime Centaurorum
Euryte, quàm vino pectus, tam Virgine visa
Ardet, & ebrietas geminata libidine regn a.

Tametsi verò concitentur vino mortales in Venerem, vis tamen in eis procreandi, seminísque facultas hebetatur, quoniam vino diluitur, auctore Theophrasto apud Athen. *lib.* 10. *cap.* 11. qui Alexandrum Magnum in actu venereo, minimùm valuisse affirmat, quòd vinosus esset. Hoc docuit expressè Arist. *sect.* 3. *probl.* 1. 4. 11. 32. qui inutiles esse ad coïtum ebriosos affirmat, quòd eorum semen infœcundum sit, & liquescat in aquam: de qua re Tiraquel. infinitæ lectionis vir, eloquenter agitauit, *in lib.* 9. *legum connub. gl.* 1. *p.* 9. *num* 128.

Insuper ebrietas parua est insania, ex Chrysippo apud Stob. *lib.* 1. *de sentent. cap.* 18. nam vinum temetum apellatur quòd mentem tentet, & à statu suo dimoueat, & labefactet. Sic Fulgosius *lib.* 2. *mythol.* 1. *in Dionysio*, quatuor genera constituit ebrietatis: nam prima est violentia, secunda, rerum obliuio, tertia, libido, quarta insania: vt ex Catonis mente notat Marius Grapaldus *lib.* 2. *de partib. ædium, tit. de vino.* Ebrij enim nec mentis, nec corporis compotes sunt. Ebriis omnia geminata videntur, ex Arist. 3. *probl.* 29. explicant Trallianus *lib.* 1. *probl. num.* 121. & Rhodig. *lib.* 28. *antiq. cap.* 34. Hinc Virgilius Poëta eximius, *cum lib.* 2. *Georg.* genera vuarum recenset, de vna, aut altera tentare pedes canit, & linguam vincere.

Et Passo Psythia vtilior, tenuísque Lageos
Tentatura pedes olim, vincturáque linguam.

Immò & mentem, vt est apud Propert. *lib.* 3. *eleg.* 3. *in descriptione triumphi.*

Me iuuat & multo mentem vincire Lyæo.

Sic Theognides apud Stob. *loc. cit.* habet *Quisquis bibendo modum superauerit, non ampliùs sua lingua compos est, neque mentis, verba effatur balba, quæ sobriis dedecus fiunt. Nullo enim quolibet agendi pudore ducitur, quamdiu fuerit ebrius: qui priùs sapiebat, tum stultus efficitur. Hac tu animaduertens, vinum ne supra modum ingurgitaueris, sed priùs surge quà inebrieris, ne te sibi subiiciat venter, tanquam mediastinum improbum, quotidianis laboribus inseruientem, &c.*

Denique Euplius apud Ath. *lib.* 4. *cap.* 3. sic alloquitur.

Gaudia quanta suis Bacchus dedit, atque laborem!
Si quis multa bibit, fiunt insania vina,
Illa mentes, mentémque ligant linguámque, manúsque,

Ebrietatem execratur vehementer Sacra Pagina pluribus in locis, quæ citant Dom. Nanus *in Polyanthea*, Amantius, Langius, & And. Eboren. qui multis in ebrietatem inuehuntur argumentis. Primò, quòd seruituris origo sit, tum parit egestatem. In idololatriam impellit; Hominem exuit, hoc est, vsu spoliat rationis, & pudoris ludibrio exponit; libidinem prouocat; bellicosos, ac strenuos viros effœminat; fatuos efficit, & mendicos; perniciem corpori adfert extremam; quare venenum appellatur. Dehonestat, & contaminat omnium mores, & actiones. Viros mulieribus subiugat: Secretorum fidem prodit: & aliorum vitiorum altrix est, & origo.

Ac ne abeam longiùs, quæ vino attribuuntur laudes, ad vinum pertinent moderatè sumptum; quæ ei assignantur reprehensiones, eæ vini sunt nimij. Aptissimè probat id ab Alex. Clemente *lib. 3. strom.* sic à Gentiano Latinè factus versus.

Potatur nimium si vinum, est res mala: sed si
Vtatur benè quis, res bona, non mala res.

B

Pro vnius Dioscoridis interpretatione Marcel. Virgilius *in com.* insudat valde, vt dicat ipsum vinositatem quæ ex se mala non est, approbasse, ebrietatem damnasse: etenim nihil est aliud quàm relaxatio animi vino facta, qua calentes, & à torpore excitati toto corpore spiritus, ad agenda omnia vegetiores redduntur. Sed fallitur aperte, nam hæc, vt vidisti, non est recipienda. Dic ergo eam post aquæ potum, auctorem commendasse: cùm enim aqua frigida, subitò ac cumulatim epota, præsertim à balneo, cursu, validisque exercitiis, strangulatus & dolores concitans, veneni promptissimi instar, innatum extinguat ignem, apud Dioscorid. *lib. 6. cap. 34.* & Paul. *lib. 5. cap. 66.* nullo alio præsentaneo auxilio, quàm multo meraco epoto, citiùs succurritur, quoniam calefacit corpus, & aquæ frigiditas sic vinositate, hoc est, copioso potu vini retunditur.

C

Arabicæ verò familiæ sectatores, hoc modo sunt intelligendi; nam post nimium aquæ potum, nimia quantitate hausto vino, grauato ventriculo, vomitus cietur, & aquæ inducta malitia infrænatur. Vel si ex aliorum mente loquutos fuisse hos auctores, vt ibidem refert Auic. asseueres, explicabis rectè. Quidquid, falsò tamen, errasse ipsos contendant Gulielm. Placentin. *lib. 1. cap. 8.* Gordon. *particul. 2. lily, cap. 21.* Valesc. Tarent. *lib. 1. philon. cap. 8.* Sic in maiori copia epotum vinum, appetitum à valida frigida ventriculi intemperie deperditum excitat.

Vinum deinde omnes ex pectore molestias dissipat, epotum ad mensuram: sin minùs, noxium est. Poëtas nimio effici potu vini, an concedam, sum anceps. Libentiùs negabo, cùm summos poëtas videam non ebriosos fuisse, sed sobrios. Homerum, ac Virgilium fortè vinosos dices, iuxta illud Horatianum, *lib. 1. epist. 3.*

D

Laudibus arguitur vini vinosus Homerus.

Sed non alia de causa vinosi habiti sunt, nisi quòd vinum laudarunt, idémque Horatius isto versu indicauit. Ad Venerem impellit immodicus vini vsus: id cecinit Propertius *lib. 3. eleg. 16.*

Illic sæpe animos iuuenum rapuere puellæ,
Et Venus in vinis, ignis in igne fuit.

Senecam verò, & Platonem eximios sanè Philosophos, & modestissimos, quis ebrietatem commendasse asseuerabit? cùm eam abhorreant summopere; solùm monent aliquando ad eum vini potum accedendum esse, non vt mergat nos, (sic enim loquuntur) sed vt curas deprimat. Vinum ergo semper sobriè bibendum, vt notat Vallesius *lib. de sacra Philosoph. cap. 27.*

E

De Philone Hebræo maior est disceptatio, in qua quis non videt eius euerti sententiam? Concludit enim non repugnare sapienti, si cùm tempus & occasio fert, largiùs vino vtatur. Fulcit suam sententiam illorum testimoniis, qui de ebrietate scripserunt libros, & confutat eorum, qui dicebant, non licere viro bono ebrium fieri. Egregium tamen Philosophum, & sacrosanctæ Paginæ interpretem grauissimum atque præclarum valde miror, qui patrocinium suscipit ebrietatis, seu vinolentiæ, dum futili argumentatione nixus, bono viro, ac malo sobrietatem conuenire affirmans, eius contrariam ebrietatem etiam debere inesse contendit: nam hoc modo, cui conuenit castitas, etiam impudicitia conueniet. Ampliùs peccat ipse, in quo excusare conatur sanctum virum Noë, qui licèt ob incuriam, & ignorantiam naturæ, & efficacitatis vini, factus fuit ebrius, tamen peccauit. Sic Lothi ebrietas præcedens concubitum cum filiabus, reproba fuit, & damnata nimis, vt ex multorum mente Doctorum probauit Perrerius *in com. c. 19. Genes. disput. 7.* Ebrietas ergo semper detestanda, & nulli morbo curando est ex vsu. De quo argumento pulchra lege apud Petrum Andream Canonherium *lib. 2. de admirandis vini facult. ferè per totum*, qui copiosissimè simul, & ingeniosissimè de eodem inter omnes disceptauit.

HISTORIA LXXIII. RHASIS, De Siti.

Sitis orta ex phlegmate salso, salsis cibis curata.

Curaui quoque patientem sitim de phlegmate salso, dans ei cibaria, in quibus condominabatur salsedo, vt cappares cum sale, curatis omnibus cum suo contrario, &c. Rhasis* lib. 11. continent tract. 1. cap. 2

PARAPHRASIS.

Galenus *lib. 4. acut. com. 1.* refert sitim ex potu aquæ marinæ vehementem concitari, & ex phlegmate salso insatiabilem fieri; dicant ascitici, qui clamosa cruciantur siti vt *infrà* latiùs dicemus: nam salsa licèt amaris sint humentiora, & minorem obtineant calorem, magis tamen siticulosa sunt, quoniam liquefacta, & in ventriculo, eiúsque ore imbibita & impacta, partem ipsam vndequaque alterant, cùm tamen amara in extimam tantùm superficiem agant, nec intimiùs peruadere queant.

Sed cùm sitis oriatur ex humoris inopia, & caloris copia, & sapor salsus dulci sit calidior, ex Arist. *32. probl. 30.* & Auecr. *lib. 5. collig. 27.* fit manifestum à salsis concitari sitim, quæ licèt humida sint actu, potentia tamen impensè exiccant, supra quorum complexionem dominatur pars sicca, adusta, in qua mixta est humiditas pauca, ex Gal. *lib. 5. simpl. 26.* dicente, salsum terrestre esse, calidum, nondùm tamen igneum. Caloris ordinem expressit Ishac. *lib. diat. vniuers. cap. 12.* inquiens, in fine gradus secundi calefacere, & exiccare. Habet etiam salsus sapor aquei humoris non exiguam portionem, ita vt neque prorsus terrenus, nec tantùm aquosus existat, sed ex amborum permixtione materiæ quandam mediocritatem sortitur. Hoc ita esse, generatio eius apertè demonstrat: nam partes terrenas aqueæ materiæ permixtas calor externus præassans, & adurens, siccánsque, salsum saporem producit; fitque à terreno sicco, quod in aqueo humido caloris vi præassatum, attenuatum existit. Hanc salsi saporis causam tradere visus est Arist. *lib. 2. meteor c. 3.* de maris salsedine verba faciens: nam ait ob id mare ipsum salsum reddi, quia Sol tenuiores aquæ partes extrahens, & in vapores effundens, crassiores veluti torret atque adurit, quæ vnà cum crudioribus ipsius aquæ partibus permixtæ, salsedinem faciunt: de qua re, lege Scaligerum luculenter disputantem, *exercit. 51. aduersus Cardanum.*

Exigitur hic aqueus humor ad salsi saporis generationem: nam sine eo consistere, aut permanere non potest; quandoquidem eo absumpto non ampliùs salsus remanet, sed protinus amarus redditur, terrestri portione vnà cum calore tãtùm remanente. Idipsum sal manifestat, qui dum igni applicatur, mouere crepitum solet, quod nulla alia occasione euenire, Philosophus putat, *lib. 11. probl. 26.* nisi quia sal parum humoris in se continet, qui calore ignis cõuersus in spiritum, violento prosiliens impetu erumpit. Obiicies, cur salsa odora non sunt, si odorabilium vaporosa existit substantia, quæ ab humore semper eleuatur?

Respondet Galen. *lib.4. simpl.22.* id euenire, quoniam humidum quod habent, aqueum est, & nullum ex se vaporem emittit: nam aquea corpora hac de causa inodora sunt. Num autem pituita salsa, frigida sit, an calida, inter omnes agitant Mercat. *tom.1. clas.3. quæst. 78. num.4.* & Ioan. Brauus Petrafitan. *in com. cap.6. lib.2. Gal. de dif. feb.* Peramat. *lib. de humorib. cap.15.*

Sed iure inquires, cur salsis sitim à pituita salsa subortam persanauerit, si illa sicca sunt terrestria, calefaciunt & exiccant, & hic humor humectationem desiderat? Dic, Auctorem exhibuisse salsa ad humorem salsum abstergendum, & abluendum; has enim proprietates habere salsa, ostendit Auic. *lib. 2. tract.1. cap. 3.* Dic secundò, exhibuisse non quælibet salsa, sed cappares conditas sale; hæ enim solutione euacuant humorem melancholicum, salsuginosum, crudum, & grossum, qui est causa sitis, ex Auic. *lib.2. tract.2. c.141.* Nam Dioscorid. *lib. 2. cap. 164.* cum Paul. *lib.1. cap.74. in fin.* eas iecur, lienémque laxare, & pituitam per aluum deiicere affirmant, sic referente Marcel. Virgil. *in com.* Hæ ergo vacuant mucosum succum, quem priùs extenuant, aperiunt, abstergunt, incidunt, & mundificant, apud Paul. *lib.7. tit. de cappar.* & Plin. *lib. 20. cap.15.*

Neque auctoris verba te suspensum teneant, dicentis sitim ortam à pituita salsa, salsis esse medicandam, tanquam contrariis; cùm intelligendus sit, loquentibus nobis latissimo contrarietatis significato prout Mediciloqui consueuerunt, appellantes contraria, quæ quodammodo opponuntur, siue id sit mediatè potentia, vel ex accidenti: Sic Hip. *6. epid. sect.2. text.9.* dolorem, inquit, *curari dolore, fluxum fluxu, vomitum vomitu, tussim tussi.* Sic salsa, sitim curant factam ab humore salso, vacuando causam, vt *suprà in com. Histor.* 15. annotauimus.

QVÆSTIO XLII.

Quòd pituita salsa fieri possit, permixta cum dulci pituita, exusta bile. Contra Gentilem, Amatum, & Manardum, Medicos doctissimos.

COMMENTARIVM.

D*E phlegmate salso.*] De pituitæ salsæ generatione, etsi abundè plurima sint à iunioribus agitata, nihilominùs varia discutientibus, versantibúsque ostentant se pleraque, citra dispendium studiosæ iuuentutis, quæ præteriri nequeant. Conflatur itaque salsa pituita. Galeno auctore *lib.2. de dif. feb. cap. 6.* bifariam: altero modo ex putrefactione pituitæ; altero verò ob permixtionem salsæ serosæ humiditatis cum pituita dulci, aut insipida. Putrefactione quidem, nam ob ebullitionem, & præternaturalis caloris validam actionem, partes nonnullæ terrestriores redduntur, & quadamtenus torrentur, quæ licèt modicæ amaritudinis participes esse possint, vt aliqui cineres, si tamen commisceantur cum humore dulci, aut insipido, ex hac miscella salsus emerget succus; in hunc sanè modum, marinæ, & puteales aquæ nonnullæ saporem salsum præ se ferunt.

Concinnatur præterea salsa pituita ex salsa serosa humiditate, mixta cum pituita dulci. Hunc Galeni modum Auicenna 1. 1. *doct.4. cap. 1.* non admittit, sed nulla alia ratione, vt scitè *ibidem* notauit Gentilis, nisi quia Galeni contextum deprauatum legerat (*propter permixtionem serosæ humiditatis cum pituita dulci:*) debebat autem legere (*propter permixtionem salsæ serosæ humiditatis,*) vt in correctis codicibus modò animaduertitur. Colliges deinde incautè, immò imprudenter se gessisse Gentilem, qui *cit. locum* Auic. enarrans, Galenum rudem appellare non erubescit, propriam in hoc ruditatem apertè manifestans, qua adeò laborauit, vt sibi persuaderet Galenum per salsam serosam humiditatem, salsam pituitam accepisse; cùm serosa salsa humiditas apud Galenum, nedum pituitæ nomen, sed nec propriè humoris retineat appellationem, nec sanguis sit, bilis, aut melancholia, velut serum in lacte, quod neque butyrum est, neque caseus, vt eruditè admodum docuit Valleriola *lib. 1. enarrat. c.7.* qui de sapore salso, illius generatione, & natura affabrè conscripsit.

Auicenna allatis salsæ pituitæ causis, non veretur *citato loco* aliam subnectere: nempe eam fieri etiam ob certam commixtionem portionis bilis exustæ cum humore pituitoso dulci, aut insipido. Hanc Auicennæ sententiam palàm redarguere conatur Manardus *lib.18. epist. 5.* vno sanè munitus argumento, quòd experimento compertum sit vomentium pituitam, paucissima bile permixtam, in quibus etiamsi bilis sui paucitate sensum lateat, amaror, & non salsedo deprehenditur. Tam efficax est amarus sapor, vt vel minima quantitate, quæ sibi commiscentur omnia amara faciat: aloës exemplo, quæ exigua quantitate, copiosiori aquæ permixta, amaram prorsus, non salsam eam reddit. Quis ergo credat, ex admixtione bilis amarissimæ cum pituita salsum saporem resultare?

Ego verò huius auctoris experimentum ficulneum, commentitiúmque esse puto, quo nixus petulanter rei veritatem occultare ausus est: nam commixtis particulis terreis exustis cum dulcibus, aut insipidis, certa quadam commixtione, sapor conflatur salsus, auctore Arist. 24. *sect. probl.17.* quod in lixiuio interdum accidere idem meminit: sed in omni exusta bile assignantur partes hæ terreæ: ex certa igitur, & determinata mixtione bilis exustæ cum pituita dulci, concinnari potest salsa pituita. Licèt enim terreum illud exustæ bilis vtcunque amarescat, non inde tamen sequitur amarum relinqui saporem, & non salsum; salsus namque sapor amaro finitimûs est, eiusque generationis modus, penes maiorem exustionem, aut minorem, ab amaro dissidet, ex Galen. *lib.4. simpl.20.* Vis experimento perspicuo, & certo hanc rem intelligere? consule secretorum naturæ operum diligentissimos scrutatores, hi enim ex rebus combustis omnibus sal elici asseuerant, quantumuis duris, aridis, mollibus, humidis, nempe combusta re quauis, si eius cineres humore aliquo, vel ipsa insipida & dulci aqua diluas; atque hunc rursum humorem inclinato vase in alterum vas si collegeris, re ipsa disces, amarum quidem, sed salsum etiam humorem eum effluxisse; immò si ipsum deinceps igni tantisper admoueas, donec humidum omne calore absumatur, ipsum manifestissimè concretum salem subsidere deprehendes. Quare cùm hæc ita se habeant, doctissimè videtur, salsæ pituitæ causam in adustæ bilis, & aquosi humoris mixtionem retulisse, quod Auer. 3. *collig. cap.6.* eximiè explicuit. Quo pacto autem cognoscamus, quando salsedo in pituita sit per mixturam intus factam, & quando per mixturam humoris aliunde venientis, explicat acutè Sanctorus Sanctorius *lib.7. meth. vitandorum errorum cap.2.*

Quo igitur modo dilui potest Manardi argumentum contra Auicennam? Respondet Amatus 1. *cent.* 92. cum Augustino Nipho, non ex qualibet mixtione bilis flauæ cum pituita dulci produci pituitam salsam, sed ex certa & determinata, eáque à calore facta. Hæc dum scribit, eadem qua Manardus, imbuitur labe, censens profiteri & tradidisse Auicennam, ex flaua bile amarissima cum pituita dulci permixta, salsam pituitam oriri, cùm Auicenna de bile exusta, quæ minùs amara est, mentionem faciat; non de flaua, cui intensa inest amaritudo. Dic tu, quòd bilis flaua, & aloë adeò vehementem obtinent amaritudinem, vt pituitæ dulcedinem, aut aquæ insipiditatem ad amarum potiùs, quàm ad salsum saporem mutare queant: opus autem est, vt terreum quod permiscetur ad salsi saporis generationem, exigui remissíque sit saporis, minimè verò intensæ amaritudinis, vt doctè Conciliator aduertit, *in com. lib. 2. probl.4.* Ad istum profectò modum marina aqua salsa efficitur. Patet ampliùs euidenter, in marina aqua, quæ per ceram transcolata, dulcis efficitur, quoniam tenues & dulces partes permeant duntaxat, relictis crassioribus terreis exustis, quæ erant salsuginis causa. Præterea, vt Auicenna protulit *loc. cit.* decoctus in dulci aqua cinis alkali, calx, & alia, quæ exiguam amaritudinē præ se ferunt, salsu-

falsum producunt saporem: secus proculdubio accidit, vbi quæ commiscentur, amaro sapore intenso prædita sunt. Solue secundò, & fortasse meliùs, non ex quauis permitione amari cum aqueo fieri saporem salsum: nam requiritur permixto amari adusti, vt in sputo ieiunantium, in quo ob inediam bilis torretur, & saliua salsa redditur. Sic sudor, & vrina salsa sunt, ob mixtionem paucæ bilis adustæ cum humore ebibito, ex Gal. *lib.* 10. *simpl.* 15. De quo instituto pulchrè & argutè satis docuit Antonius Poncius, *in fen.* 1. 1. *opuscul.* 6. *de humorib. cap.* 20.

His prælibatis quæres. Primò. Quomodo, si salsum putredini aduersatur, & ab hac corpora omnia præseruat, possit quod putridum fit, salsum euadere? Secundò. Cur salsedo magis afficit pituitam, quàm reliquos humores? Tertiò. Cur ex aliis humoribus vstis aqueo mixtis, non fit in nostro corpore salsedo, sed ex sola bile amara? Dic ad primum. Acetum genitum per putredinem ex vino, putredini maximè resistit, quoniam dum putrebat, omnes partes putredini opportunæ, calidæ nempe & humidæ, fuerunt separatæ & absumptæ, relictis frigidis siccis putredini inimicis, quæ non modò non putrent, verùm à putredine præseruant, frigore, siccitate, & adstrictione. Sic salsa pituita putredine generatur, atque aliis pituitæ differentiis difficiliùs putret. Dic ad secundum. Serum salsum, pituitam omnis saporis expertem salsedine afficere, reliquos verò succos sic afficere non posse: reluctantur enim in sanguine dulcis sapor, in bile flaua amarus, in atra acidus; accedit, quòd de sanguine salso meminit Gal. *lib. de atra bile cap.* 2. sed hæc non est syncera salsedo, qualis in pituita salsa animaduertitur. Ad tertium. Dic. Frigidos humores non ita vri, vt eum saporem induant; sanguis verò eius est naturæ, vt priùs ferè vertatur in bilem. Quare sola bilis est, quæ salsedinem vlteriori vstione efficere potest.

HISTORIA LXXIV GALENI, De Siti.

Meri potus, sitim auget, non placat.

Scio equidem, me aliquando ex æstiuo itinere siticulosum redditum, bibisse vini veteris paulò synceriores calicem vnum, atque ex eo magis sitim auxisse, non placasse, &c. Galenus lib. 4. acut. com. 1.

PARAPHRASIS.

Ingentem sitim, aut ob humoris inopiam, aut ob caloris copiam, aut propter vtramque excitari constanter affirmauere auctores omnes, edocti à Galen. *lib.* 4. *aph.* 19. & 6. *de loc. affect. cap.* 2. & 1. *de caus. symp.* 7. Aetio *tetr.* 2. *b.* 2. *serm.* 4. *cap.* 119. Paul. *lib.* 2. *cap.* 52. Alexandro *lib.* 7. quare sitis est appetitus frigidi, & humidi actu. Certum enim est sitim ex defectu liquidioris & humidioris substantiæ concitari: vnde sitiens frigidum & humidum expostulat præsidium, quod non solùm deperditam substantiam reficiat, verùm & calorem (quem ad humidi defectum, acriorem & maiorem fieri est necesse) refrigeret & contemperet. Sitim adaugent, æstiuum tempus, calidissimi aëris inspiratio, nimium exercitium; quæ tum roridam substantiam absumunt, tum viscera, pulmonem, ventriculum, iecur, sanguinem, & spiritum calefaciendo inflammant: sic labor, ira, vigilia sitim concitant hac de causa.

Sitis hæc ab externa causa producta, vel potu, vel liquidiori frigidóque alimento mitescere solet. Sed cùm sitientes semper expetant actu humidum, & appetitus ventriculi cùm ratione careat, feratur in humidum quoduis obuium, non potens discernere insitas eius qualitates: iccircò Galenus exercitio, æstúque maceratus, & siticulosus, vinum vetus paulo syncerius ebibere coactus est, ex cuius potu sitis plus aucta est, quàm mitigata. Cùm enim A ex itineris labore corpus esset exiccatum nimis, caloréque confectum, assumpto mero exardescere cœpit; nam vinum vetus est calidum in tertio, & siccitas ex proportione respondet. Addiderim vina vetustate fieri calidiora, ex Galen. 12. *meth.* 4. & *lib.* 5. *de sanit. tuend. cap.* 5. & sicciora; nam vinum potentia exiccat, ex Galen. *lib.* 5. *aph. com.* 5. & *lib.* 3. *meth. cap.* 4. cum Hip. *lib. de vlceribus* affirmante, vlcera vino esse exiccanda: vinum enim dummodò non sit aquosum, sicut potentia calidum est, sic potentia exiccat; & reductum ad actum, per se calefacit & exiccat; biliosos morbos inducit, sitim concitat; & magis si sit merum, hoc est syncerum, nulla, vel minima lympha permixtum; citiùs enim tunc inflammat sanguinem, bilem adurit, humores acuit, humiditatem siccitate sua exprimit & resoluit, & promptiùs sitim inducit, quæ aquæ potu commodiùs leuari solet; nam vt dicebat Hip. *lib.* 6. *epid. sect.* 4. *text.* 15. *calidis naturis aquæ potus, refrigeratio, frigidi aëris inspiratio valde conducunt.* B Sed de vini differentiis dicemus plura, *lib.* 3. *in com. Histor. penultim.* Quibus autem præsidiis, & quo ingenio, siti ab æstiuo tempore, & exercitio profectæ, immò à variis causis subortæ auxiliari possimus, doctissimi scribentes explanarunt, & latè retulit Mercatus *lib.* 1. *indicat. cap.* 2. Interim lege Mercurial. *lib.* 3. *praxis, cap.* 9.

HISTORIA LXXV. TRALLIANI, De singultu.

Singultus ex caliditate ortus, frigidis curatus.

C *Novi autem quendam ex iis, qui ob hanc intemperiem singultiunt, frigida sorbitione conseruatum, &c. Trallianus* lib. 7. cap. 13.

PARAPHRASIS.

De singultu, eiúsque causis iuniorum doctissimi suas fecere quæstiones. Eum esse ventriculi motum conuulsiuum, & ab eisdem causis proficisci à quibus oritur conuulsio, firmant cum Hip. & Gal. *lib.* 6. *aph.* 39. cæteri Medicinæ principes, quorum mentem intimiùs explicarunt Marcel. Donat. *lib.* 2. *de medic. histor. mirabili, cap.* 5. Vallesius *lib.* 5. *controu.* 16. Christoph. à Veiga *lib.* 3. *art. medic. sect.* 1. *cap.* 21. & alij, qui aphorismum citatum D Hip. sunt interpretati. Num autem in singultu vehementiùs, quam in vomitu natura moueatur, vt propulset noxam sensatam, inter omnes agitant Mercat. *lib.* 3. *praxis, cap.* 5. Altimarus *lib. de curand. hum. corpor. malis, cap.* 66. Vidus Vidius *lib.* 9. *de curat. membrat. cap.* 14. Gentilis *in com. cap.* 20. *tract.* 5. 13. 3. Holler. *lib. de morb. intern.* 1. *in schol. cap.* 31.

DVBIVM XLIV.

Num singultus sit pulmonis passio, vt voluit Arist. Contra Lupeum, Medicum eximium.

E Porrò, an Aristotelis sententiam tueri possimus, qui à Medicis assertionibus recedens, arbitratur singultum pulmonum affectum esse, hoc loco videtur discutiendum. *Sect.* enim 30. *probl. quæst.* 1. singultum esse infrigidationem loci, qui est circa pulmonem, affirmauit: & *quæst.* 5. singultum fieri refert, quoties spiritus vacans ab humore, in loco spiritus detinetur. Respondet Lupeus *lib.* 3. *enchiridij, cap. de singultu*, fortè hoc in loco Arist. succinere Platoni voluisse, qui *lib. de natura* scripsit, arteriam asperam viam esse potus. Ego verò pro Platonis, atque Aristotelis tutela, reor potiùs, nec Platonem inibi, quod Lupeus forsan opinatus est, profiteri, nec Aristotelem *in problematis* tam turpiter deceptum vt iudicet, verum singultum ventriculi passionem non esse.

Quod verò attinet ad Platonem, satius quidem fuerit affirmare, apud eum asperam arteriam viam esse potus, non maioris eius partis, quæ dum bibimus, in ventriculum detruditur, sed duntaxat portiunculæ eius, quæ non obstante epiglottidis operculo in asperam illabitur arteriam. Hoc, non aliud profiteri Platonem multis testimoniis probat Galenus *lib.8. de placit. Hip. & Platon. cap. vlt.* Id sane Hip. ante Platonem professus est, *lib. de corde, num.* 1. & 2. & Gal. post eum *lib. cit. cap.* 8. quorum mentem intimiùs explicuit Andreas Laurent. *lib. 9. de re anatom. quæst.* 25. Verùm ad Arist. dicere meritò possumus, cum Conciliatore, *in com.* per singultum eo loco non intelligere verum singultum, qui ventriculi passio est, sed motum quendam partium spiritalium, qui fit dum irritatur tussis, sed non completur. Hunc motum, seu improprium singultum, assimilari alicui modorum motus tussis, quæ est in pulmone, & velamine ad expellendum humorem noxium; tenet Auic. 2 3. 3. *tract.* 5. *cap.* 19. *in princip.* Quare per consensum, non per se, à pulmonibus oriri posse singultum affirmabimus, quemadmodum Gal. *lib.* 2. *de caus. sympt.* 2. aliquos scripsisse tradit, singultum aliquando ex conuulsione musculorum, qui inspiratum faciunt, oriri posse. Sic singultum ex hepate inflammato superuenire propter neruorum communionem docuit Hip. *lib.* 5. *aph.* 58. & *lib.* 7. *aph.* 17. Sic ex gulæ affectu, originem aliquando ducere, docet Gal. *lib.* 2. *de caus. sympt. cap.* 6. Et nisi hoc modo Arist. interpretetur, quo pacto defendi possit, haudquaquam intueor.

Vtcunque sit, Trallianus hoc loco loquitur de singultu orto in febribus ex mordaci, acri, calidóque humore, quem humectantibus, & infrigidantibus obtundere conatur. Sic enim eius acrimonia hebetatur, mordacitas infrænatur, & vis pungens, ventriculúmque lacessens mitescit, & temperatur. Si enim hunc humorem non attemperes, ducto in consortium cerebro, neruorum principio, suscitabitur conuulsio, prout proprio experimento obseruauit Gal. *lib.* 12. *meth. vlt.* & *lib.* 5. *aph. com.* 1. Loquutum autem fuisse de singultu ex plenitudine orto, constat: nam qui ob inanitionem, fit, incurabilis est, ex Gal. *lib.* 5. *aph.* 3. & 4. cùm enim singultus sit stomachi conuulsio, ex Gal. *nuper cit. loc.* & *lib.* 7. *aph.* 3. & hæc, ex siccitate, & inanitione oriatur, curationem non admittat, ex Gal. *lib.* 2. *aph.* 26. Paul. *lib.* 3. *cap.* 19. & alibi passim: manifestum fit, hunc ægrum, deposita iam humoris acris, & biliosi maiori parte per medicamentum purgans, (vt par erat fecisse Trallianum) singultum ex repletione fuisse passum, & frigida sorbitione leuatum.

Grauis sanè affectus est singultus, qui in febribus, ab acribus venenosísque halitibus, & ventriculum nimis sensilem mordentibus cùm ortum ducat, maximum periculum portendit: nam sæpe vapor malignus in os ventris effusus, deteriorem, quàm quiuis humor acer & mordax, singultum inflixit, qualem sæpissimè comperimus, malignis & pestilentibus febribus, atque etiam iecoris inflammationi superuenire, & maximè cùm spes in angusto est, & cor morbi malignitate opprimitur, vt ait Fernel. *lib.* 6. *pathol. cap.* 3. Eum sæpissime contingere videmus in febribus laboriosis valde, inflammatione ilei, mesaræi, ventriculi, hepatis, ac cerebri in tertiana perniciosa, ardente, & quacunque continua, & singultuosa nominata, cuius meminit Hip. *lib.* 4. *acut.* 69. quæ ab humore rodente, acerrimóque originem ducit, ex Galen. *in com.* quo euomito fuerunt febrientium plures ab hoc symptomate liberati. Quare cùm singultus multas pessimásque significationes docuerint auctores, & cum eo obierit mulier, quæ decumbebat in mendacium foro igni correpta, apud Hip. *lib.* 3. *epid. sect.* 2. *text. vlt.* & in febribus adurentibus reprobus sit, apud Auic. 1 3. 3. *tract.* 5. *c.* 19. illicò illi, tanquã symptomati pernicioso, manus auxiliares adhibere debemus. At cùm multa sint, quæ passim citati referunt auctores, & citat Mercat. *lib.* 3. *de morb. intern. c.* 5. & *lib.* 7. *de feb. cap.* 2. *de feb. maligna, de symptomatum correctione*, quæ humorem istum mordentem, malignúmque reprimunt, ac emendant, ptissana omnibus his præsidiis antecellit; nam contemperat, & simul id quod rodit, abstergere potest: hanc esse frigidam sorbitionem tantopere à Tralliano commendatam, ipse *infrà* exposuit, & *loc. cit. acut.* Hip. firmat, qui in hunc vsum ptissanæ cremorem sorbendum exhibet. Frigidam autem consulit sorbendam potionem, vt biliosus, acrísque humor, suapte natura calidus mitescat ac temperetur, & febrilis ardor, vnáque internarum partium phlogosis, ac incendium infrænentur. Contrarium legimus apud Gal. 12. *meth. cap. vlt.* quo loco ad expellendum humorem deterrimum per vomitum, tepidam consulit ex aqua sorbitionem: nam timor erat ne cohibita frigida, humoréque præ mora lædente magis, ventriculi pusillus calor subitò posset extingui. Quare cùm à succo tetro tunicis ventriculi infixo, oritur in malignis febribus singultus, de salute ægri debemus esse solliciti, adeò vt dicat Mercurialis *ad citatam Hip. Historiam lib.* 3. *epid.* se neminem vidisse cum hoc symptomate seruatum; quod licèt sit paruum, non tamen, ex necessitate mortem affert, ex Gal. *lib.* 5. *aph. com.* 3. plures enim vidi singultu pertinaci, ac continuo in febribus malignis correptos, qui celebratis pluribus auxiliis cùm non curarentur, cucurbitula scarificata super ventriculi os imposita leuati sunt; de cuius vi eximia, pro curanda febri singultuosa, lege *obseru.* 20. *lib.* 3. *de praxi Medica admiranda.*

Obseruatio. XIII.

Ad singultum ex calore subortum, eximium auxilium.

Biliosus iuuenis vigente cane incidit in ignem. Febri hac retorrida oppressus, quam ingens oris amaritudo, sitis inexhausta, linguæ scabrities comitabantur, insuper singultu corripitur, cum bilioso vomitu concitato. Horum pathematum causa, erat acris & erodens humor, qui tunicis ventriculi impactus singultum concitabat. Medici varia præsidia parant: nam totum negotium leuibus clysteriis committunt; vtuntur iulapiis mordacem humorem infrænantibus; leniter vomitum concitant; biliosum humorem distrahunt ad partes ignobiles, crurum vinculis, frictionibus, cucurbitulis; eum contemperant ptisana, syrupo de ribes, de acido citri, aqua decocta tamarindis, syrupo papauerino, & aliis. Extrà, ventriculo apponunt refrigerantia emplastra, succo arantij, agrestæ, cotoneorum irrorata. At cùm omnia hæc opem vix ferrent vllam ad narcotica accedunt. Imperata requies Nicolai, Philonium persicum, quantitate drachmæ vnius cum aqua lactucæ dissolutum. At malum ferox solùm potu niuis est edomitum: hæc enim narcotici medicamenti instar, acerrimum humorem, & correxit, & infrænauit.

HIST. LXXVI. AVENZOARIS, De alui fluxu.

Alui fluxus ex debilitate vnius brachij subortus, auxilio corroborante persanatur.

Ego eandem rem similem feci in quodam fluxum patiente, qui medicatus à multis Medicis, & à me multo tempore, nihil profecit. Tandem percepi vnum ex suis brachiis alio frigidius, & macrius, & autumaui quibus fluxus ab alio brachio ortum habuit, eò quòd virtutes vnius membri, attractiua, & digestiua deperdita essent, propter malam complexionem frigidam non materialem super ipsam dominantem. Et ego intentionem meam ad illud membrum calefaciendum apposui, & cum fricationibus, balneis, & similibus localibus reducere bonam, & naturalem temperaturam conatus fui; & postea mentem apposui, vt calorem naturalem, & humiditatem hanc cum rebus conuenientibus conseruarem, donec ipsum ad omnes suas virtutes naturales reduxi, nec medicinam propriam aliquam fluxui curaui, & propter hanc rem breui tempore curatus est, &c. Auerrhois lib. 4. collig. cap. 45.

PARA

PARAPHRASIS.

INgeniosam curationem describit hoc loco Auerrhoë, cuiusdam alui fluxum patientis, qui curatus à multis, deinceps connaluit ab hoc diuturno fluxu, seu desperato morbo; nam dicebat Celsus *lib.4. cap. 19. vno die fluere, aluum sæpe pro valetudine est, atque etiã pluribus dum febris absit, & intra septimum diem id conquiescat: purgatur enim corpus, & quod intus læsurum erat, vtiliter effunditur. Verùm spatium est periculosum: interdum enim tormina, ac febriculas excitat, viresque consumit.* Si enim longo tempore perseueret, euacuato spiritu multo fatiscunt facultates, languet innatus calor, & contabefacto corpore moritur animal.

Cui malo occurrens auctor, & artificiosa coniectura morbi causam inquirens, in eam venit suspicionem, vt crederet brachij illius extenuati & frigidi facultatem esse læsam, adeò vt nec attrahere alimentum, nec id retinere, aut concoquere posset; quo dato natura illud, licèt futurum ipsius brachij alimentum, tanquam onerosum remittebat in aluum: ex quo continuo fluxu cùm timor esset, ne depauperato calore natiuo vires indies resoluerentur magis, curationem tandem incepit ab ea parte, quæ erat primari ò læsa.

Intemperie ergo frigida diuturna brachium affectum, commodè alimentum ad sui nutritionem attrahere non poterat. Ergo brachium calefieri debebat, & roborari? Hoc opus cùm multiplici possit celebrari auxilio, nullo promptiùs quàm frictione, & balneo, perfici potest: frictio enim ex Gal.*lib.5.de sanit.tuend.cap.3.* & alibi passim, parim calefaciendo, conuocat sanguinem & spiritum ad ipsam, vnde vigoratur, & rectè munia sua obire potest; quare tanta est frictionis pro nutriendis partibus vis, atque potestas, vt *cit. loc.* referat Galenus multos, quorum corpori nihil longo tempore ex alimento accesserat, eiusmodi frictione adhibita facilè paucis diebus carne impleuisse: & Galenus *lib.7. meth.cap.7.* frictionem mollem approbat, pro curanda totius corporis gracilitate, & macie summa; nam apud Galen.*lib.2.de sanit tuend.cap.3.& 4.* mediocris frictio carnem adauget, robur parti conciliat, eam robustiorem accito alimento efficit. Qualis autem debeat esse frictio, quis eius terminus, *nuper cit. loc.* explicuit Galen. edoctus ab Hippocr.*lib.3.de officina, com.32.* Tu de commodis frictionis pro impinguando corpore, & viuificando calore innato, plura vide apud Celsum *lib.2.cap.14.* Oribas.*lib.6.collect.cap.20.* Auicen. 3.1. *doct.2.cap.4.*

Similes vires præstare balneum, est manifestum, vtrumque enim auxilium à centro trahit ad circumferentiam. Licèt enim per balneum, apud Galenum *lib.11. meth. cap.9.& lib.7.de composit.medicam.secund.loc.cap.1.in med.* simpliciter prolatum, dulcis aquæ lauacrum intelligendum sit, non bituminosum, sulphureum, aluminosum, chalcantodes, salsum, aut ex marina aqua paratum; illud non esse cuius meminit auctor hoc loco patet apertè: nam balneum ad hoc ab ipso consulitur, vt partes roboret, ac calefaciat; dulcis autem aquæ balneum imbecillitat, & refrigerat, ex Gal.*lib.11.meth.cap.20.& lib.3.acut.59.* quoniam emollit, & relaxat.

Consuluit ergo balnea naturalia, quorum quædam sunt nitrosa, alia ferri, alia æris qualitatem possident, quædam ex iis composita sunt. Horum autem omnium vis roborat, exiccat: alia cum hoc quòd siccant, etiam strenuè calefaciunt, sanguinem & spiritum ad partes deducunt; quædam verò siccando, etiam adstringunt, vt aluminosa; ex parte verò etiam salsa, & quæ æris qualitatem obtinent: omnia tamen frigidis & humidis dispositionibus sunt accommoda valde, vt Auicen.*21.doct.2.cap. 29.& 22.3. tract.2. cap. 7.* cæterique Principes firmauerunt; quorum mentem dilucidarunt Cardan.*lib.2.contrad.tract.4.cont.3.* Sauonarol,*tract.de balneis*, Fallop.*tract.de aquis thermalib.* Andreas Baccius *eod.tit.* Mercat. *lib.1. indicat. 13.* qui de balneorum vsu, ac differentiis eximiè disputarunt.

Si desint hæc, artificialia parentur, quæ similia posse fieri naturalibus probat Galen.14. *meth.c.15.§.Sin minus,* A *ipsi similem aliquam moliemur, &c. & lib.1.de simplic.medic. facult.c.4.& lib.3.de alim.facult.cap.32.§.Infectis medicamẽtis, quæ similes vires obtineant.* Sed, cur balnea artificialia non ita prosint ac naturalia, (sciscitaberis) Dic. Illa non ita durantem, aut efficacem obtinere calorem: hæc fouentem, actualem, & permanentem, & non aliunde emendicatum. In quem sensum dicebat clarissimus Montanus *lib.1. consultat.* 51. quòd confectiones artis, ac mixturæ non sunt ita perfectæ, ac eæ quæ à natura parantur: quare licèt balnea artificialia similia possint fieri naturalibus, illa tamen multò sunt imbecilliora, quoniam calorem ex suæmet generationis principio insitum non habent, vt scitè notat Rondeletius *in method.curandi morbos, cap.23. de paralysi.*

B Hoc negotium perfici etiam potest emplastris, vnguentis, fomentis, & aliis etiam parti affectæ applicitis medicamentis, quæ præterquam quòd insitum, natiuúmque partis calorem conseruant, flatus discutiunt, frigidam intemperiem corrigunt, atque emendant. Hæc omnia cùm exequeretur auctor, brachium ad omnes suas virtutes naturales reductum est, attraxit alimentum, retinuit, coxit, & superflua expulit. Gloriatur in fine, & meritò, nullam se fluxui medicinam adhibuisse; aliter enim si faceret, adstringentiáque medicamina propinaret, alimentum crudum, & semicoctum coërcitum, ac diu retentum, putreret, & hac de causa fieret affectus primario periculosior, & ex simplici diarrhœa, dysenteria afficeretur æger, restrictis excrementis, quæ præ mora acriora redduntur, & C ad excorianda intestina, promptissima fiunt: quare in longum protraheretur curationis tempus, superueniente alio grauiore symptomate, quod ad intempestiuè coërcitum fluxum alui sequi consueuit: Nam si onerosum nutrimentum, quod brachij debilis facultas non attraxerat, nec aliis partibus iam saturis idoneum, reprimere, & medicamentorum adstringentium ope inhibere coneris: retentum & acre, in alias partes conuersum, prauos alios generabit affectus. Ad causam ergo, & causæ principium deuenire multo fuit consultius, impositis medicamentis, quæ partem affectam, à qua mali origo emanabat, roborarent, & calorem natiuum redderent vegetiorem: quorum materiam lege per otium, apud Rondeletium *loc.cit.* Mercat.*lib.1. de morb.intern. cap.* 14. Iacob. Horstium *in obseruationibus suis.*

D
HISTORIA LXXVII. RHASII, De alui fluxu.

Alui fluxus cerebralis, sinapismo in capite adhibito, curatur.

*AMicus meus à fluxu longo vexatus, multa remedia incassum expertus est, vnde vt curam ægritudinis certificarem, per vnam noctem secum mansi, & quia cognoui, quòd *post somnum fortius vexabatur à fluxu, perpendi causam ægritudinis esse humorem calidum, acutum à cerebro descendentem, & cùm ad stomachum veniebat, fluere cogebat.* E *Cùm verò patiens excitabatur, fluxu carebat, & spiritum assiduum habebat. Præcepi ergo ei, vt caput raderet, & vt ipsum cum sinapi, & moscho, fricaret, & sanitati fuit postmodum restitutus, &c. Rhasis* lib. 3. suor. aphorism.

PARAPHRASIS.

REctissimè à Celso, altero sanè post Hip. & Galen. Medicinæ magistro dictum est, *in præfationis fine, vtiliorem esse Medicum amicum, quam extraneum:* siquidem amicus amoris impulsu ductus, (res est solliciti plena timoris amor) attentè, accuratè solertérque omnia agit, futuris euentis prouidet, & magna cura præsentia profligat mala, & antenertit futura. Ne ergo beneuolentis hominis & amici Medici munus, atque officium prætermisisse videretur Rhasius, non lucri, sed pietatis causa commotus, amico,

amico malè habenti præstò fuit, apud eum pernoctans, laboribus minimè parcens, immò & intempesta nocte, & antelucano etiam tempore eum inuisens: nam amicus fidelis amico operam dare nunquam occupatus est, vt Plautus inquit *in Mercatore*; quoniam vt ait Salomon *Prouerb. 17. omni tempore diligit, qui amicus est*: & in malis amici sunt boni, vt ex veterum & iuniorum penu protulit Ioannes Stobæus *lib. 4. sent. cap. 11.* nam mortalium sapientissimus *Prouer. 17.* eos fratribus præfert: *Vir amicabilis ad societatem magis amicus erit, quàm frater*; vt iure, *Eccles. 24* scripserit: *Beatus qui inuenit amicũ verum.* Quare deserere amicum, præsertim in morbo, & aduersitate positum, turpe est, iuxta Ouid. *lib. 2. de Ponto, 6.*

Turpe erit in miseris veteri tibi rebus amico
Auxilium nulla parte tulisse tuum.
Turpe referre pedem, nec passu stare tenaci:
Turpe laborantem deseruisse ratem.
Turpe sequi casum, & fortunæ accedere amicum,
Et, nisi sit felix esse negare suum.

Hinc factum est, vt hac amicitiæ sollicitudine adductus, causam mali inquireret, certiórque de hora fluxus factus, hunc à cerebro manare iudicaret. Inter multiplices alui fluxus differentias ab auctoribus celebratas, & præsertim ab Auicen. *16. 3. tract. 1. cap. 2.* qui de fluxu cæteris meliùs disceptauit quandam esse, quando à cerebro humor tenuis salsus, putris, in ventriculum, & deinde in intestina prolabitur, alui profluuium effecturus, auctor confirmat hoc exemplo. Et licèt hoc vitium aliquando ex frigida dimanet cerebri distemperie, qui est in causa, vt cùm natura non possit rectè conficere alimentum, crudos relinquat humores: hanc autem ex continua defluxione per nares, aut cerebri emunctoria, somno profundiori, sitis absentia venaberis: tamen hunc ægrum distillatione ab humore acuto originem ducente fuisse correptum, series contextus manifestat. Calidam esse intemperiem, humoréſque esse salsos & mordaces, demonstrant acris, tenuísque humoris distillatio per os, nares; facies rubescit, & nasus exulceratur; febris adest magna ex parte; frons & tempora immodicè calent, vt Celsus *lib. 4. cap. 2.* Paul. *lib. 3. 28.* & cæteri confirmant, quorum mentem explicant Fernel. *lib. 5. pathol. 4.* Altimarus *c. 43. de medend. hum. corp. malis.* Vidus Vidius *lib. 2. de curat. membrat. cap. 20.* & latè priùs edocuit Galenus *lib. 3. de caus. sympt. 4. & lib. 5. de san. tuend. cap. 9. & lib. 3 de dif. feb. c. 11.* quibus locis, cerebrum in distillatione oblæsũ esse primariò ostendit ipsúmque excrementa sua in subiectas partes detrudere probat nempe in aures, oculos, nares, dentes, tempora, maxillas, paristhmia, laryngem, asperam arteriam pulmonem, ventriculum, & intestina.

Cognosces autem à cerebro fluxum proficisci, quoniam potiùs fit noctu quàm interdiu; & fit post somnum longum; & est conseruans paroxysmos, & cùm eo sunt signa catharrhorum, ex Auicen. *cit. loc. cap. 3.* insuper deiectio est spumosa, iuxta Hippoc. edictum *lib. 7. aphorism. 30.* dicentis: *Quibus in alui profluuijs excrementa spumosa sunt, ijs ex capite pituita defluit.* Transmittit enim natura in somno à cerebro per ventriculum ad intestina pituitosum succum, & defert pariter secum alimenta, & excrementa: & eo maximè quum ab isto mucoso humore descendente, facultas ventris, & intestinorum contentrix debilitetur. Hunc etiam fluxum indicant catarrhus, capitis grauedo, victus intemperatus, cerebri intemperies frigida, vt optimè notauit Sylvius *in lib. de medend. morb. cap. de fluore alui à catarrho.*

Quo in malo duplex curandi ratio insurgit; altera quæ caput respicit, præcauendo quominùs hæc generet excrementa: altera quæ ventriculum roboret, & euacuet quiquid in eo receptum. Primam complent roborantia capiti admota, quæ non solùm vigorare cerebrum nata sint, sed superfluum humorem discutere queant, quorum syluam sacculis, fomentis, emplastris, lotionibus paratam, iuniorum doctissimi *cap. de distillatione* perstrinxerunt.

Quoniam verò habitualis cerebri intemperies, quæcunque easit, difficiliùs curari consueuit; idcirco hanc

A compleuit auctor curandi rationem: & meritò sanè, cùm enim humor necessariò ex cerebri debilitate debeat regigni, melius est eum iam genitum facto sinapismo in capite extra euocare, vlceribus excitatis quorum vi putris, acrisque humor vacuetur, in intestina confluxurus, quàm hoc non celebrato ægrum grauioribus periculis exponere; nam ex acri defluente humore intestinorum exulceratio timeri potest. Hanc curandi rationem confirmauit Auicen. *loc. cit. tract. 2. c. 9. de cura fluxus cerebralis. §. Et quando excitatur à somno, oportet vt administretur illud quod diximus in capitulo catarrhi, de ratione capitis, & fricatione eius cum rebus asperis, & ex vaporationibus capitis, & administratione rubificantium, & cauterizantium supra ipsum, &c.*

B Admiraberis, cur oculatissimus Rhasius in fluxu diuturno cerebrali, acuto & calido, à capite ad intestina descendente, consulat medicamentorum applicationem, quæ calida sunt, irritant facultatem, humores acriores reddunt, attenuant, fluxui aptiores parant, inflammant, & caput suapte natura calidum exasperant; de quorum genere esse ea, quæ ex sinapi componuntur, nulli est non manifestum. Dic. Istum auctorem hæc summoperè commendasse, quia acris huius defluxus causa, erat capitis debilitas, & refrigeratio, cui, ceu primariæ causæ, non nisi calidis applicitis potuit occurrere, euocato humore ad externas partes, ne in intestina deflueret, ex quo assiduo fluxu corpus resolutum contabesceret. De quo argumento *suprà* ad Galen. mentem diximus plura *in comment. hist. 7.*

D

DVBIVM XLV.

Num somnus vacuationes omnes cohibeat.

COMMENTARIVM.

Post somnum.] Auicennæ Medicorum Principis interpretes fidissimi quæstionem excitare solent, num somnus vacuationes omnes cohibeat. Firmat Rhasius *hoc loco* dum fluxum post somnum huic ægro euenisse refert, & non in somno. Contrarium docet Auic. ipse *19. 3. tract. 2. cap. 5.* causam mictus in lecto esse profundum somnum asseuerans: cùm enim somnus humectet, retentricem facultatem imbecillitat, quæ siccitate perficitur, & hæc est causa, cur pueri frequenter ob humiditatis excessum, vomitum, & alui fluxum patiantur, auctore Magistro *lib.*
C *3. de caus. sympt. c. 3.* Quare si imbecillitas retentricis expultricem adauget, *11. meth. cap. 6. in med.* in somno hanc esse fortiorem, & robustiorem est necesse. Tertiò. Somnus omnes operationes naturales fortiores facit, ex Auicen. *2. 1. doct. 2. c. 13.* Igitur cùm vacuatio sit operatio facultatis expultricis naturalis, per somnum debet reddi fortior, & minimè impediri. Quartò. Somnus reuocat humores, à partibus externis ad internas, vigilia contrà: ergo cùm hæc humores vnà cum calore diuertat à partibus, ad quas natura vergit & inclinat, vacuationes impediet, contrà promouebit. Quintò. Ex eo in somno prouocatur sudor, & non retinetur, quoniam illius materia augetur: ergo eadem ratione si in somno augetur sanguis, & distribuitur, fluxus sanguinis concitabitur.

Sed præstat Auicennæ *loc. cit.* fidem adhibere, asserenti contrarium: nam si fluxus, & excretiones fiunt operante expultrice, & hæc non pellit nisi irritata; non irri-
E tatur, nisi sentiat: efficitur, vt torpescente per somnum sensu, deficiat minuatúrque vacuatio. Quare cùm somnus similis sit quieti, ex Hip. *4. aph. 15.* & vigilia motui, hæc mouet, agitat, & promouet vacuationes, somnus verò humorum remouet agitationem; qui minùs agitati minùs irritant, & sic somnus & quies retinent. Et cùm quamplurimæ vacuationes, velùti est vomitus, alui fluxus, excretióque per vrinam, motu & actione facultatis indigeant (perfici enim nequeunt, nisi abdominis musculi à facultate animali comprimantur:) constat impediri prædictas vacuationes, si tempore somni tollitur voluntarius motus.

Neque

Neque argumenta adducta quidquam obstant. Dic ad primum. Somnum per se mictum impedire, quando musculus vesicæ ceruicem claudens fortis est: at verò quando languet, & à copia multa vrinæ ob somnum profundum collectæ, irritatur natura ad expellendum, tunc tunc fit mictus in lecto; quoniam musculus a suo opere & à constrictione cessat, ob imbecillitatem. Deinde somnus humectat substantificè, facta regeneratione sanguinis, & spiritus; vnde sicut partes meliùs dispositæ nutriuntur, & roborantur, sic & retentrix: illa verò humectatio quæ qualitatiua dicitur; est quæ relaxat, & vires retentricis eneruat. Hac ratione omnes potentiæ naturales, & earum operationes fortiores redduntur, vt tempore vigiliæ, promptiùs & meliùs munia sua exequantur, vnde ad tertium argumentum responsio patet. Ad quartum respōde; Verum quidem esse in somni principio simul cum calore retrocedere humores ad partes internas; sed hi non manent agitati & moti, sed quieti & fixi: in vigilia verò humores ex corporis profundo ad partes externas mouentur, & agitati & moti à natura irritata expelluntur. Vltimum verò solues, dicendo in somno sanguinem augeri, & distribui; verùm mouetur lentè, & sensim: in vigilia verò expanso calore ad extra, vehementiùs, & impetuosiùs moueri; quare hæc causa est, cur hæc sanguinis fluxum concitet, somnus cohibeat.

Cur autem somnus sudorem plus prouocet, multæ sunt causæ. Prima. Quoniam recrementa halituosa, quæ sunt materia sudoris, augentur in somno, quàm in vigilia magis, ob feliciorem coctionem & nutritionem, quæ exhalantia tempore vigiliæ apertis poris perspirant & insensibiliter exhalāt; in somno verò densata cute, in ea detenta & condensata, in modū sudoris erumpunt. Secunda. Somnus recrementorum excretiones coërcet ac retinet, à quibus actione caloris vapores eleuantur, qui sicut ad partes superas eleuantur, (vnde apud Auicen. 2.4.*tract*.1.*cap*.68. in somno redditur deterior respiratio) sic ad extimas eos natura detrudit, aliarum vacuationum defectum supplēs, & compensans sudoris abundantia. Vltima. Humor serosus non solùm in venis maioribus, sed minoribus abundat, sic facta retractione caloris ad corporis profundum, partes externæ cutis comprimuntur, ad quarum compressionem venæ graciles comprimuntur; & sic expresso, ob substantiæ tenuitatem, sero, sensibiliter sudor erumpit. In hunc sensum intelligendus Galen.1.*aph*.14. superfluitates per somnum expurgari asseuerans, eleuatas à recrementis retentis, halituosas, & ad cutem tempore somni per sudorem erumpentes.

HISTORIA LXXVIII. ACTVARII, De alui fluxu.

Deiectio nigra ab assato sanguine ortum ducens, non semper pessima.

*Ego quinimò in quodā iuuene idipsum memini me vidisse. Namque ipse, amicique complures, sub canis ortum ab vrbe profecti, venimus ad nundinas quasdā: iámque meridies aderat, quum redire cogitauimus; & sole adusti, ad crepusculum domum perueniemus, maximo per eam diem labore tolerato: partim quia nemo nostrûm consueuerat fatigari longa via, & astu, partim etiam quòd vnusquisque erat molli corpore, vehemens astus nos corripuit. Vnus verò ex ijs qui nobiscum venerant, qui etiā molliori constabat corpore, quódque ex facili afficiebatur, nocumentum ob viā, & astum suscepit; nam postera dies demonstrauit, vt ipse ab itinere eo esset offensus: venter enim eum stimulauit. Quare subnigrum humorem excreuit: quem vbi aspexit, iussit absportari, ac veniens ad me, passionem enarrauit: rogauitque quidnam sibi vellet eiusmodi excrementorum mutatio. Igitur ipsum cum nouissem * consuetum esse secare venam, atque multo iam exacto tempore non vsum esse eo more: item esse calidum hominem atque ad patiendum habilem, addens quoque hesternum iter: tum certò cognoui eum* A *sudauisse, atque sanguine per superficies internas venarum assato, ac deinde attracto ad ventrem, ac tandem excreto per sedem, apparuisse eiusmodi excrementorum genus, &c. Actuarius* lib.1. de caus. vrinat cap.10. *Galenus* lib. de atra bile, cap.3. & lib.4. aph.21.

PARAPHRASIS.

Nigram deiectionem pessimam esse multis de causis, docet Hip. *lib.2.prog.22.& 4.aph.21.* cum Galen. *lib.2.cris.11.* nam vel sanguinis & bilis adustionem significat, vel nigri humoris commixtionem portendit; quem vel sursum, vel deorsum excerni in morbi initio, ad bonum B non posse, Hippocr. *cit. loc.* explicuit; cuius dicta ingenuè interpretatur Christoph. à Veiga *in cit. sent. com.* Si tamen bene exeat, & apparentibus signis coctionis excernantur, interdum ad bonum iudicat, vel ipso monente Galen. *c.3. lib. de atra bile.§. Nigrorum autem vacuationem non infrequenter bonis auspicijs fieri conspexi, &c.* nam si prosperè vacuetur deiectio nigra, bona est: indicia autem quòd benè excernatur, maxima sunt concoctio, & bona tolerantia, vt Galen. retulit *in com.* Hæc enim in omni vacuatione obseruanda refert, *lib.1.aph.2.22 & 25.& 4.aph.3.& lib.1. de rat. vict.23.* Hinc *aph.21. lib.4.* dicit Gal. *plurimas verò huiuscemodi deiectiones in pestilenti longo hoc morbo fieri conspeximus, quæ non magis in iis qui exitio proximi erant, quàm in saluandis apparebant; non tamē vel in principio, vel incremento morborum conspiciebantur.* Quas historias sepa- C ratim non explanamus, quoniam cum Actuarij historia relata coincidunt. Assumpto tamen medicamento, quod vim habeat purgandi nigra, talia deiici nihil mirum, vt Galen. *aph.21. lib.4.* aduertit.

Ab internis causis aduri sanguinem *locis citatis* Hipp. monet; ab his in hoc ægro, simúlque ab æstu, & labore, ipsum fuisse adustum, & subnigrum redditum, ex contextus serie facilè probari potest; nam præ æstu, exercitio nimio, solis incendio, non solùm spiritus accensi, sunt, sed etiam vehemens in sanguine facta est ebullitio, & adustio, cuius fæcem natura subnigram, vtpote tostam per aluum expulit. Accedit alia potissima causa: nam ob æstum summum, & calorem ex labore contractum, conniuentibus poris, retētísque fuliginibus adustis, sanguis adustionem & inflammationem perpessus, veluti tostus est, & in nigrum colorem versus: maximè cùm esset assuetus secare venam, & diu hanc vacuationem intermisisset. Hac ergo D de causa, sanguine in vniuerso genere venoso redundante, accedente causa externa nimis calefaciente, & inflammante, iecur excanduit, & sāguis per superficies venarum est adustus: præsertim cùm subiectum esset ad suscipiendum calorem extraneum nimis aptum, nempe impensè calidum, *nec* enim *agens sine patientis aptitudine agere potest*, vt *lib. de feb. c.4.* Gal. manifestè edocuit, alioquin omnes qui in Sole commorantur, febrirent, cùm contrarium quotidianum firmet experimētum. Ob quam intermissam phlebotomiam, in præsentia sanguinis melancholici & adusti, ad leuandam naturam, & præseruanda viscera summè necessariam, humoris melancholici copia accreuit; quod auxilium, sicut alia refrgerantia non memorauit auctor, quoniam eius institutum non erat, nisi solùm cau- E sas deiectionis nigræ in propatulum afferre.

DVBIVM XLVI.

Num prohibitum effluuium, seu vicinia rei calidæ sit causa caloris.

Ex longa statione ad Solem, præsertim inconsueta; ex adhæsu, vicinia, seu applicatione eorum, quæ vel arte, vel potestate calida sunt, spiritus inflammari, & calorem natiuum accendi, probat Gal. *lib. de caus. morb. cap.2.& lib.1. de dif. feb. cap.3.* At hoc mihi de veritate semper suspectum fuit; non enim mente cōcipere possum, quo pacto solaris caliditas mediante aëre febrem inducere possit, cum is quantumuis æstuosus, & calidissimus, corpori collatus, perpetuò refrigeret, auctore Galen. *lib.8. de vsu part. cap.2.*

Si tamen supponas, aërem validissimè corpora nostra immutare, facilè à prædicta obiectione te extricabis. Aër enim ineuitabiliter, & efficacissimè alterat; est enim omnibus communis, nec per interualla, sed continuò afficiens animalia, extrorsum, introrsum, dum quiescunt, mouentur, pulsant, inspirántve; quo pacto citissimè rapitur in viscera, & cor non solùm qualitate sua, sed & substantia facillimè peruertit, cùm spiritus nutriat. Deinde alimenta, potúsque alterat, ea sibi attemperando; & sic horum interuentu corpora animalium in contrarium statum transmutat: quare vitæ, mortisque auctor appellatur ab Hippocr. *lib. de flatib. & 2. de natur. hum. text.* 3. Gal. 1. *de sanit. tuend.* 7. Auicen. 1. 1. *cap. de complexionib.* imò morborum, & salutis vel ab arte, vel medicamentis desperatæ, apud Hippocr. 6. *epid. sect.* 5. *text.* 2. Hac ergo ratione corpus nostrum dupliciter ab aëre concalefacit; vel quoniam ipse calidissimus cum sit, inspiratus calefacit, hócque modo ad permixtionem calidæ substantiæ intra corpus susceptæ referri potest; vel quoniam sæuiente calore æstuans, spirituosæque substantiæ permixtus calorem generat præter naturam, sícque ad viciniam, seu contactum pertinet; & licèt non ita caleat vt cor, illius tamen præsentia, cum satis non ventiletur, innatus sponte gliscit, & efferuescit, & vel à remissiori redditur calidior.

Præterea à magno æstu conniuent meatus, & porositates cutis, constrictæ præ siccitate, ac densatæ, vt Gal. affirmat *lib. 7. meth. 7. & 11. eiusd. cap.* 20. & alibi: ad quam causam non tantùm intenditur calor internus, sed cuiusuis generis febres consequuntur. Cum enim ad refrigerantis aëris ingressum, & fuliginum, exhalationem, liberas esse oporteat, & patentes vias, si ipsæ occludatur, duplici de causa innatum ignem inflammari, & febres excitari est manifestum. Prima, quoniam excremẽtum vbi in corpore retinetur, calorem reddit acriorem & mordaciorem, & putrescentium excrementorum, fuliginúmque adustarum prohibet effluuium. Secunda, quòd constipata cute frigidus aër per ipsam attrahi nequit, quare calor naturalis excandescit, & magis ac magis intenditur.

Hæc est de hac causa caloris Galenica sententia, sed plura sunt quæ cogere videntur aliter opinari. Primò: Si refrigerij & difflationis inopia, ignis, flamma, & calor omnis marcescit, cur ex cutis constipatione calor augebitur, & præsertim ex immodico frigore facta? Hoc esse verum confirmant multa, faces accensæ, & ardentes prunæ ad radios solis emortuæ, flamma in Medicis cucurbitulis marcescens, & vniuersus in fornace ignis obturatus, qui illicò extinguitur. Secundò: Si cutis densitas febrium est causa, cur in hyeme, in qua tanta effluij prohibitio adest, calor non intenditur? Tertiò. Si id quod effluit, adustus est vapor, & terrea fuligo, & in hac calor noster seruari non potest, imò tanquam inutilis ineptáque materia, cordis & arteriarum contractione, & subsidentia extrà pellitur, cur ex prohibito effluuio intendetur calor? Quartò. Si vapor mordax est qui retinetur, vnde phlethora? cùm hæc non vaporum solùm, sed vel solius sanguinis, vel omnium simul humorum exuperantiam importet 13. *meth.* 6. & 2. *sec. loc. cap.* 2. Auic. 4. 1. *cap.* 20.

At hæc minimè nos deterrent argumenta, neque cogunt Galenicam deserere veritatem; tantum enim abest, vt calor ex cutis densitate marcescat suffocatus, vt potiùs totus iunctus, & vnitus æstuet, ebulliat, & increscat; sicuti enim ignis prohibitus difflari, augetur, sic calor noster, qui veluti ignis est *lib. de vsu puls.* 2. Nec in similibus exemplis est admittenda paritas: nam in cucurbitulis perit ignis ab omnimodo difflationis defectu; in cutis verò densitate non ita adest prohibita difflatio, quin aliquid semper transpiret. Simili modo hyemali tempore accidere certum est: adde, tunc dari paulatinum frigoris accessum: & licèt in visceribus per antiperistasim sequatur caloris augmentum, non tamen intensio, quoniam frigidissimus aër non solùm quæ contingit, refrigerat, sed penitissimè irruens per omnes diffunditur corporis meatus, ex Galen. *lib. 1. de natur. hum. com.* 36. Deinde. Dic. verũ esse vapores extrà pulsos acriores esse remanentibus; attamen ob cohibitum effluuium vniri, crassescere, & per moram ad pristinam redire naturam, & sanguinis copiam augere, vnde plenitudo. Minimè ergo dubitandum, est, quo pacto fuligines adustæ retentæ possint esse materia apta, in qua calor noster conseruetur, & sic cohibitæ plethoram inducere possint.

QVÆSTIO XLIII.

Quod pleniùs in melancholica, quàm pituitosa plenitudine sanguis sit emittendus.

COMMENTARIVM.

C*Onsuetum secare venam.*] Consuetudinem vacuandi necessitatem vacuationis inducere, vbique est à Galeno promulgatum. Cùm enim æger hic esset assuetus secare venam, & multo iam tempore hunc vacuandi morem intermisisset, nulli dubium erat quòd in copia humoris adusti & melancholici, ventilationis & vacuationis causa esset aperienda. Innuit hoc præsidium *hoc loco* auctor noster, si eius verba exactè rimentur. Et Galenus non prætermisit *lib. 6. epid sect. 3. com.* 29. quo loco illustris matronæ ex suppressis menstruis laborantis historiam celebrem censens, audacissimè sanguinem emisit, quoniam venæ sanguine melancholico, & liuido plenæ erant; & multò ampliùs vacuare ausus fuit, quoniam rescisso vasculo, liquidæ pici, & colore, & crassitudine similis sanguis emanaba: ad cuius imitationem, extenuatam fœminam, remorantibus menstruis, & in qua ob nimiam plenitudinem melancholicam, venæ nigriores factæ, admodúmque extentæ, liuido sanguine turgentes eminebant, copiosa phlebotomia se curâsse gloriatur Beniuenius, vir in facienda medicina celeberrimus *lib. de abdit. cap.* 44. & priùs edocuit Magister *lib. 5. meth.* 14. qui in phthisi sanguinem emittit, *præsertim quibus veluti limus, vitiosus, & crassus totus est sanguis.*

Sic in melancholica plenitudine pleniùs, audaciúsque sanguinem extraxit; nam in lienosis, sanguinémque tetrum & fæculentum habentibus, liberalius venam secuit, vt patet ex *cap. 11. lib. 1. ad Glaucon. & 3. de loc. affect. cap. 7. & 2. ad Glauc.* 10. in quibus locis, in cancro, carbunculo, quartana, melancholia, illicò curationem à venæ sectione auspicari iubet. Quare 14. *meth. cap. 4. & lib. de curand. rat. per sang. mis. cap.* 10. præsentaneum auxilium affirmauit, frictionibus, exercitio, aliísque motionibus celeriter plenitudinem sanguinis detrahere, qua præsente sanguinem mittere multò satius iudicauit: quod & ipse fatetur *lib. de melancholia.* Explanant ingenuè Leonardus Fuchsius, Mena, & Hieronymus Nonnius Olysip. *in com.*

Hanc medendi normam omnis Principum chorus amplectitur, obseruat, veneratur; de quorum numero sunt Paul. *lib. 3. cap.* 14. Aëtius *tetrab. 2. serm. 2. cap.* 10. Oribas. *lib. 7. collect. 2. prop. fin.* Tral. *lib. 1. cap.* 16. Auicen. 4. 1. *cap.* 20. & 31. *tract. 4. cap.* 20. & 15. 3. *tract. 2. cap.* 7. Haly 5. *pract.* 23. Rasius *lib. 9. ad Almans.* 13. & *lib. 1. cont. tract. 2. cap.* 3. Hi enim in plenitudine melancholica copiosiùs sanguinem emittere imperarunt, ob multas causas, & alij, quos refert Alphonsus à Cruce *opusculo de melancholia, dialogo* 5.

Prima. Quoniam melancholici sanguinem multum calidum habent, ex Galen. *lib. 3. epid. sect. 3. com.* 70. ad cuius ventilationem, & vacuationem saluberrima censetur venæsectio. Secunda. Humor melancholicus licèt sit crassus, non est lentus, quem lentorem cùm habeat pituita, & vasis plus adhæreat, non ita promptè cum sanguine facta phlebotomia extrahitur. Tertia, Ad vacuationem sanguinis humor etiam melancholicus vacuatur, quia est fæx sanguinis, non autem pituita, aut alius crudus humor. Quarta. Melancholia naturalis magis est conuenius naturæ sanguinis, quàm pituita, cùm à calore temperato generetur, ex Auic. 1. 1. *doct. 4. c.* 2. non autem pituita, cùm à diminuto calore oriatur. Quinta. Sanguis melãcholicus crassus est, & neque inedia, neque balneo absumi potest, consequens ergo est, vt minutione vacuetur, vt scitè notat Iacchinus *lib. 9. ad Almans.* 15. Sexta, & potissima, qua fit manifestum,

manifestum, pleniùs in plenitudine melancholica sanguinem esse mittendum, quam in pituitosa, est, quoniam pituita, si diutius maneat in corpore, corrigi potest, & per vlteriorem coctionem in sanguinem vertitur, ex Galen. 2. *acut.* 30. nam sicut natura nutritur ex succis crudis, 12. *meth.* 3. *& lib.* 1. *de præsag. ex puls.* 8. sic ex pituita, quæ maiorem affinitatem cum sanguine obtinet. Melãcholia verò in sanguinem transire non potest, ex Galen. 2. *acut. cit.* quæ deinceps in corpore manens, per adustionem fiet atra bilis, cum ferat, um etiam maligna, iuxta Gal. doctrinam *lib.* 3. *prog. com.* 27. *& lib.* 4. *aph.* 21. *&* 2. *feb. cap.* 5. *&* 14. *meth. cap.* 9. Hac ratione natura receptaculum proprium pituitæ non destinauit, vt sit delata per venas, ex ea aleretur corpus, ex Galen. 2. *de natural. facult. cap.* 9. *& lib. de atra bile, c.* 8. Adde melancholiam humorem esse suis qualitatibus valde vitæ aduersum, quibus calorẽ innatum debilitat, & oppugnat; hunc ergo ad vitæ prorogationẽ vacuare oportet, quo extra corpus expulso lætitia tristibus aduenit, vt doctè appunxit Mesuë *sect.* 2. *de simpl. c. de sena*: præsertim cùm is nec corrigi possit, nec facilè absumi præ crassitie, vt aduertit Iacchin. *c.* 43. *prop. fin.* Hoc consilio ducti Hip. & Gal. *lib.* 4. *acut.* 82. in redundantia sanguinis melancholici in venis, spirituum interceptiones, cum pulsuum priuatione facientis, nullo alio quàm venæsectionis vtuntur præsidio, quod antea prædixerant *text.* 27. *&* 28. eiúsque copiosæ, ex Auic. 3. 1. *tract.* 4. *cap.* 23. *de cutubut*: & vsque ad animi deliquium celebratæ, ex Paul. *lib.* 3. *c.* 16. Alzaharau. *cap. de cutubut.* Rhasis 1. *contin. penult. in fin.* explicat Gerardus de Solo *in com. cap.* 13. *lib.* 9. Rhasis *ad Almans.* per hæc verba. *Sed quare plus competit phlebotomia in melancholica passione? quia melancholia naturalis conuenientiam habet cum sanguine, immò magis competit: & propter hoc omnes melancholici debent phlebotomari multis vicibus, & maximè in autumno quia tunc melancholia dominatur, &c.*

Contrà in plenitudine pituitosa, ex præscripto Galen. sanguinem emittere valde timorosum est. Quare *lib.* 12. *meth. cap.* 3. in febre syncopali orta ex succis crudis, nullo modo sanguinem euacuat. §. *Nulli talium sanguis mitti sine maximo dispendio solet, cùm tamen vacuationem desiderent, &c.* Quo pacto crudis succis abundãtibus cautè vacuabis ex Gal. *lib. de curand rat. per sang. mis. cap.* 10. nam in copia succorum crudorum vires adesse non possunt, ex Galen. *cit. lib. cap.* 9. Hæc est causa, quare *lib.* 4. *de sanit. cap.* 4. si sanguis paucus est, & bonus, humores autem valde recedunt à natura sanguinis, non esse sanguinem mittendum sibi persuasit. Hac commotus ratione *lib.* 1. *ad Glauc.* 12. in quotidiana sanguinem non exhaurit, cùm in omnibus melancholicis affectibus, & in quartana hoc auxilium esse celebrandum sibi persuaserit. Tradit rationem Fernel. *lib.* 2. *de ven. sect. cap.* 4. dum sic inquit *Melancholica plenitudo parcius id auxilij genus tolerat: non enim eousque calida existit, vt refrigerationẽ postulet. Pituitosa omnium certè minimè quum enim impensè frigida sit, sanguinis missionem auersatur, quæ magis cruditatem refrigerans, ita conduplicat, vix vt vnquam concoqui, emendarique possit. Sed & huic ferè comes virium imbecillitas largam vacuationẽ minimè tolerat.*

Sed quæres, cur in pituitosa plenitudine tantopere sanguinem mittere recusamus, qui aucta pituita plus cæteris humoribus adauctis debilitat, si per vlteriorem elaborationem in sanguinem versa, roborat vires, & sanguinis extracti penuriam resarcit? Respondet insignis Thomas à Veiga *lib.* 1. *de dif. feb. in com. c.* 3. hoc variis de causis accidere. Prima. Quoniam cùm receptaculum pituitæ sit os stomachi sæpe illius iungitur læsio, ob quam, ob cordis viciniam sequitur syncope; euadit enim pituitosa febris syncopalis: sic dicta, quòd in paroxysmo vel exacerbatione, lipothymia, vel syncope superueniant; nam à pituita putrescente halitus eleuantur, qui innatum cordis ignem impensè exoluunt. Secunda. Frigiditas pituitæ est valde naturæ aduersa. Tertia. Cum melancholiam pituita vincat copia sua, innatum calorem obtundit, extinguit, & suffocat: cùm enim pituita si humor crudus, & in vasis copiosiùs abundet, prohibet accessum sanguinis ad membra nutrienda. Vltima. Cùm pituita habeat tres causas obstruendi, relatas à Gal. 11. *meth.* 13. nempe multitudinem, crassitiem, & lentorem, ob has causas orta obstructione, prohibetur sufficiens transpiratio aëris ad spiritus nutriendos, ex quorum defectu vires nostræ imbecillitantur valde.

In plenitudine ergo pituitosa adaucta parciùs est mittendus sanguis: nam in copia crudorum succorum vires adesse non possunt; ij enim eas opprimunt, calorem natiuum extinguunt frigiditate sua, onerant quantitate, obstruunt crassitie, & os ventriculi, córque consortij lege afficiunt quo pacto in syncopali febre nullo modo sanguis est emittendus ob dictas causas vt Gal. præcepit; sed tota curatio perficienda est inedia, frictionibus, & exercitio, quidquid repugnare videatur Trallianus 12. *meth. cap.* 3. cum Auer. 7. *collect.* 2. quos auctores cum Galeno esse concordes contra communem Medicorum sententiam, *in num. hist.* 39. *lib.* 4. latiùs exarabimus: interim constet in plenitudine molãcholica liberaliùs, quàm in pituitosa esse exhauriendum sanguinem. De quo dubio lege fidissimum Auic. interpretem Gentilem 4. 1. *cap.* 20. *dub.* 20. *in cõment.* §. *Ampliùs in corporibus, &c.* & post, *dub.* 34. qui inter omnes hanc quæstionẽ subtiliùs agitauit: nam auctoribus iustum suum præmium reddendum est, vt perbellè docuit Gal. *lib.* 2. *de dif. respirat. cap.* 1. *in fin.* quoniam vt ait Cels. *lib.* 2. *cap.* 14. *ea reddenda sunt domino suo, quæ bene ab eodem dicta fuere*: alioqui (vt Plin. ait *in præfat.*) *obnoxij profectò animi, infelicísque ingenij est, deprehendi in furto malle, quàm mutuum reddere: cùm sit tam vastus optimæ existimationis campus, vt inde vnusquisque maxima ornamenta, sine alienæ gloriæ detrimento, sibi colligere possit*, vt optimè dicebat Fallopius *lib. de obseruat. anatomic. prop. fin.* Quibus autem notis, exuberans melancholia, aut pituita cognosci possint, vide apud Fernel. *lib.* 2. *patholog. cap.* 16. *&* 19. Vidum Vid. *lib.* 7. *de curat. generat. cap.* 5. *&* 6. Barthol. Perdulcem *lib.* 3. *medicin. c.* 10. 11. Tu verò huius quæstionis solutionem ad Galeni mentem Laconicè prolatam perpende, & euitabis tot verborum ambages, quibus more suo, Gentilis in argumento hoc, licèt vtili fusè spatiatur.

HISTORIA LXXIX. GALENI, De alui fluxu.

Alui fluxum Galeni prædicentis Historia.

At paucis diebus apud ægrotum quendam cum multis alijs magni nominis Medicis, cùm de symptomatibus quæ tenerent ægrotum, omnes attoniti essent, ventris fluxum prædiximus. Mox illi, vnde id prædiceremus, requirebant: quibus respondimus, multum abesse ipsos, vt hoc intelligerent, qui ne leuissima quidem scirent. Paucis pòst diebus de sinistra nare præsagiuimus sanguinis profluuium, deinde etiã parotidas: postea alia, atque alia tum prædiximus, tum curauimus, quorum illi erant imperiti. Vbi cùm illi instarent, vt ex qua re eas commentationes prænunciatis, & obitis aperirem: perpetuò silui, nec quicquam illis responsi dedi: sed vobis ipsis dixi Comici illud.

Vt ligna tortuosa nunquam corrigas,
Virides nec arbor vetus, aliò si transferas,
Produxerit stolones

Galenus lib. 3. de different. pulsuum, cap. 3.

PARAPHRASIS.

Galenus, Medicorum in præsagiendo felicissimus, sæpe taxat eos, qui aliud in lingua promptum, aliud in pectore clausum gestare consueuerunt; de quorum numero fuisse Medicos Romanos, ex *lib. de præcognit. ad Posthum.* satis patere arbitror. Hi enim scienticuli cum essent fullones, medicinæ hypocritæ, omnis disciplinæ ac literaturæ exortes, tamen nomine quidem & fama erant celebres, re verò & opere insipientes, vt profert Hippocr. *lib. de lege, num.* 1. cùm signa critica perspicerent, eáque esse grauia & timoris plena, attoniti & perterriti arbitrarentur. lata ab Hip. 2. *aph.* 13. & *in l. prognost. Coacar. & prorrhetic.* explicita

explicita, & interpretata à Gal. *in lib. de crisib. & diebus decretorijs*, eáque rudes illi, & ignari minimè callerent, sciscitabantur obnixè, qua arte, quo modo, & qua doctrina instructus Gal. hæc posset præsagire. At horum protervniam, & genuinam superbiam cùm luce clariorem, manifestámque explorasset iamdiu Galenus, qui eorum peruicaciam, tricas, contumelias, & in Medicina ignorantiam cognoscebat, tacuit, nec responsum dedit: sciens illos esse vafros, inuidos, & qui palàm eum præstigiatorem, & fœdum librorum Hippocratis interpretem, conniuentibus oculis, submisso supercilio vbique passim, per vicos, plateas, fora, in concionibus prædicare solebant, vt *cit. de pręcognit. lib.* latè ipse confirmat. Horum enim stupiditatem nullus sanare cùm posset, cùm eò arrogantiæ & inscitiæ peruenissent, vt se Hippocratem superasse gloriarentur, ex Gal. *lib.* 1. *meth. cap.* 2. respondere illis adeò erat superfluum, ac si quis asino fabulam narret, auctore Magistro *lib.* 3. *de naturalib. facult. cap.* 10. Quare sequutus Hipp. *lib.* 3. *de articul. text.* 27. nullum his calumniatoribus responsum præbuit, qui turpe esse retur, sine vllo profectu multa verba facere, & maximè apud stultum Medicorum vulgus, apud quod doctus Medicus, & vel ipse Hip. ignarus fuit habitus, vt *lib.* 1. *de articul. text.* 3. sibi accidisse, fateri non erubescit. De quo argumento plura diximus *lib.* 1. *in com. Histor.* 64.

DVBIVM XLVIII.

Num futuri alui fluxus apud Hippocr. aliquod sit signum.

SEd cùm prædictio in Medicina, ardua sit, ex Hip. *lib.* 3. *de articul. text.* 103. & ipsi nullum viderent signum alui fluxus ab Hip. propositum, idcirco inflatis buccis, perfrictáque fronte, huius vacuationis notas à Galeno petebant. Quare aliquam videntur habere ignorantiæ suæ excusationem. Nam Hippocrat. & Galenus licèt fusissimè omnium futurarum vacuationum signa præscribant, nullum imminentis diarrhœæ indiciunt proponunt. Accedit quòd Galenus *lib.* 3. *cris. vlt.* asserat, huius vacuationis nec manifestum, nec proprium signum esse, ex eóque solùm esse præsagiendum, si signa coctionis & crisis adsint, desint alia signa, quæ alias vacuationes futuras ostendunt: tunc enim colligendum, crisim fortè per ventris perturbationem, & deiectionem subsequuturam. Quare si nullum est certum, atque proprium deiectionis futuræ indicium, cur gloriatur hic contra alios diarrhœam futuram præsagisse? Dic Galenum maximum fuisse Hippocraticæ doctrinæ imitatorem, quem vt diuinum quoddam numen coluit, & eius scripta, velut ab oraculo Delphico prolata, prædicente ac diuinante, obseruauit, vt paret 7. *meth.* 2. & 2. *eiusd.* 6. & *lib.* 9. *c.* 8. & 1. *de facult. naturalib.* 16. & *lib. de theriac. ad Pison.* 28. & *lib. de comat cap.* 4. & *lib. quòd animi mores, cap.* 9. (clamitet ad rauim vsque Valleriol. *lib.* 5. *enarrat. cap.* 2.) Cùm ergo Hipp. multis in locis huius vacuationis signa nobis ante oculos proponat, quid mirandum si eius doctrina, quam callebat ad vnguem, instructus, hanc excretionem prædixerit?

Est textus eximius apud Hippocrat. *lib.* 4. *aph.* 73. qui huius crisis futuræ signa tradens, sic inquit. *Quibus hypochondria suspensa murmurant, lumborum dolore superueniente ijs alui humectantur, nisi flatus erumpant, aut vrinæ multitudo proueniat.* Et antè *aphorismo* 20. *eiusdē libri* dixerat, *si tormina acciderint, & genuum grauitas, & lumborum dolor, purgari per inferiora oportere significatur.* Ex quibus cōstat, genuum grauitatem, tormina, & lumborum dolorem esse signum inclinantis naturæ ad aluum. Et *in Coacis* sic scribit. *Quibus ructus, flatus crepitus ventris, eiusdémque inflatio, his rapidè fertur aluus*: arguunt enim hæc omnia translatum humorem à maioribus vasis, & à toto corpore in mesenterij venas, & ab his in intestina, vnde rugitus, & vētris inflatio. Et *in lib.* 4. *aph. vlt.* addit vrinæ suppressionē: nam sicuti mixtio noctu plurima facta, paruam deiectionem denotat; ita si profusior futura sit aluus, aut supprimetur vrina, aut exigua erit illius quātitas; maximè si alterius

A futuræ vacuationis signa non adsint: quomodo *lib. de pręcognit. ad Posthum.* 3. *in fin.* in Eudemo triplici quartana laborante, alui fluxū contra plurimos se prædixisse gloriatur. Addunt Arabes notas ex vrina, & pulsu desumptas; pulsum paruum & frequentem esse volunt, vrinas verò tenues & albas apparere, transposita ad aluum & intestina copiosissima bile, vt patet ex Auic. 1. 3 *tract.* 2. *cap.* 30. & 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 7. & 2. 4. *tract.* 1. *cap.* 9. & 1. *part canticor. num.* 47. De qua re vide Paul. *lib.* 2. *c.* 10. & Barthol. Perdulcē *lib.* 3. *cap.* 5: *sect.* 3. Argenter. *lib.* 4. *de signis pronost. cap.* 22. *in fin.* Gilbert. Iacchæum *lib.* 4. *instit. med. cap.* 9.

B

HISTORIA LXXX. GALENI, De alui fluxu.

Adstringentia in prima mensam sumpta, aluum sistunt; in vltima, aluum prouocant.

CVm Protas Rhetor quidam ciuis noster narraret, ventrem sibi post esum pomorum, ac pyrorum austerorum deijci, re intellecta, atque in ipso per experientiam comprobata, audacius postea in alijs sum expertus. Rogaui enim hominem, vt mecum vel vnum diem viueret, vt scirem quo tempore, & quàm multis vesceretur adstringentibus. Ac primum hominem statimsum hortatus, vt more suo viueret, néve vlla in re consuetam sibi victus rationem immutaret: ipse autem cùm post balneum C *paucula aqua prabibita, fœnū gracum, radiculā, & id genus alia (qua ante alios cibos, omnes ferè sumere consueuerunt) similiter & ipse sumpsisset, vinúmque dulce quantitate mediocri adbibisset, comedit deinceps* * *maluas cum oleo, & garo, & pauco vini; & post illa, piscis quidpiam, suilla, & auis: deinde cùm secundò bibisset, pauco tempore intermisso, sumpsit pyra austera: postea deambulatum progressi, non multū deambulauimus, cùm venter illi maiorē in modum est solutus. Qua cùm essem conspicatus, pactus sum cum amico, vt postridie qua ad suam victus rationem pertinerent, mihi committeret. Qui cùm mihi promptè esset assensus, prima omniū post balneum, pyra exhibui: deinde alia deinceps, vt consueuerat: quibus peractis, non modò non vehementer, sed ne mediocriter quidem aluum deiecit. Mirabatur sanè (vt par est) rei euentum, causámque eius à me sciscitabatur. Cui ego hac qua nūc referam, exposui: nam cum garum (inquam) vnà cum ijs, qua cum eo sumpseras, aluum suaptè natura subducat, adstringentia postremo* D *loco sumpta, ijs potissimum, qui stomachum habent imbecillum, deiectionis sunt causa, ventriculum roborantia, & ad expellendum deorsum, qua in sese continet, incitantia: quod magis (inquam) fatebere, si cras prima omnium adstringentia sumpseris: secunda autem post illa, carnosa: omnium postrema, qua cū garo & oleo mādūtur, &c.* Gal. l. 2. de alimēt. facult. c. 22.

PARAPHRASIS.

HAc historia latè Galen. confirmat, iis qui ventriculum habent imbecillum, ventrem deiici, cùm postremis epulis adstringentium quidpiam fuerit assumptum; si verò prima mensa, aluum sisti. Garum enim, oleum, malua, piscis, cùm suapte natura ventriculum subuertant; adstringentia verò roborent ac firment, stipticitate sua & E compressione, exprimunt deorsum tenues cibos, eósque ante tempus per aluum propellunt. Hoc ita esse, eleganti quadam historia *infrà, in hoc capite* comprobauit, iuuenis cuiusdam, qui accepto scamnonio, cùm horis quinque post id acceptum præterlapsis, nihil deiiceret, immò stomacho pressus, tumidus, ac grauatus, pallidus, attonitus, atque animi incertus affligeretur, assumpto malo adstringente, punico, aut pyro, copiosissima ex ipsius ventre facta excretione, à tantis malis fuit liberatus; quam historiam vtpote huic similem idcircò non appunximus.

His edocti Medici, ad prouocandum alui fluxum, emollientia primo loco, ad sistendum verò adstringētia edenda suadent: illa enim ventrem lubricant, fluidúmque reddunt: hæc

hæc roborant, & corrugant fundum ventriculi, arctántque sua siccitate, vt alimentum descendere nequeat.

Maluam ventrem emollire, testis est Gal. *lib. 2. de alim. facult. cap. 42.* hæc enim facilè subducitur non modò propter humiditatem, verùm etiam propter lentorem, ex Paul. *lib. 1. cap. 74.* qua de causa veteres ad molliendam aluum vtebantur ea, vnde Martialis *lib. 10.*

Exoneraturas ventrem mihi villica maluas
Attulit, & varias quas habet hortus opes.

Maximè si cum oleo suapte natura ventrem molliente, ex Galen. *lib. 3. simpl. 18.* & garo edatur. Garum autem est liquor piscium salsus, qui olim conficiebatur ex pisce, quem græci garon vocabant: & quamuis nunc ex infinito genere piscium fiat, nomen tamen pristinum retinet, à quo initium sumpsit; qui liquor salis vi, ventrem prouitat. De cuius affectu, vi, & varia parandi forma, ad priscorum mentem disceptarunt ingenuè Hermolaus Barbarus *lib. 2. corollar. cap. 234.* & eruditissimus Ludou. Nonnius *lib. 3. de re cibaria, c. 41.* & non siluit omnigenæ lectionis vir, Lælius Bisciola *tom. 2. horar. successiu. in appendice lib. vltimi* Alimenta autem austera, adstrictoriam habere facultatem, nulli est non manifestum, & probat Galen. *lib. 4. meth. 7. & lib. 4. de comp. medic. sec. gener. cap. 5. & lib. 6. eiusd. cap. 3.* His factis, & ordine sic viuendi immutato, Rhetor iste euentum admiratus, nunquam ampliùs alui fluxum est perpessus.

QVÆSTIO XLIV

Quòd alimenta tenuia debeant præcedere crassa. Contra Conciliatorem, & Gentilem, Medicos acutissimos.

COMMENTARIVM

M*Aluas cum oleo, & garo.*] Qui sanitatis conseruandæ præcepta salubertima literis tradidere, illud in quæstionem vertere solent: num alimenta tenuia debeant præcedere crassa. Videtur non esse obseruandum vllum ordinem in assumendis cibis, nam si auctore Gal. *lib. 2. de sympt. cap. 3.* ventriculus non aperit orificium infernum, antequam cibus comminuatur, & ad perfectam coctionem sit redactus, parum refert hæc vel illa, primo, vel secundo loco absumere, si superiora cum inferioribus, & hæc cum illis exactè permiscentur, coquuntur, & ad vnicam cremorosam formam rediguntur.

Conciliator *diff. 119.* arbitratur, alimenta, qua alimenta sunt, & non aliquem lapsum castigent, accepta, quæ crassiora sunt, ac concoctu difficiliora præassumenda esse, quoniam ventriculi fundum calidius est, carnosius, sicque maiorem sortitur concoquendi vim, organúmque concoctionis nũcupatur; pars verò superior, frigidior, neruosior, calidísque visceribus minùs vicina, organúmque appetentiæ dici solet. Quare si debet seruari proportio inter calorem coquentem, & obiectum quod patitur, consentaneum videtur rationi, vt in parte ventriculi calidiore alimentum difficulter alterabile consistat, & in parte minùs calida, quod faciliùs coquitur immoretur: quo dato omnia in eodem tempore coquentur, & simul ab ipso post coctionem expellentur: aliter si coctu facilia ingeras prius, ob excessum caloris, ea in imo ventriculi corrumpentur diutius retenta.

Gentilis Fulginas, licèt subtilissimus, in eodem luto hærere videtur, *in com. c. 3. Auic. fen. 13. 3. tract. 4.* ampliùs referens, quosdam esse cibos crassos difficilis coctionis, qui tamen è ventriculo citò descendunt, vt carnes ceruorum, & olera; quosdam facilis coctionis, qui minimè lubricant. Tunc infert, si comparemus cibos labiles è ventriculo, non labescentibus, labiles esse præ assumendos, interposito tamen spatio temporis, ne vnà cibi labantur, & hoc ciborum dumtaxat ratione, & medelæ causa obseruandum censet. Si verò cibum facilis coctioni non facili comparemus, tunc si diuersitas vtriusque (quod ad coctionem spectat) modica sit, qui paulò difficilior concoctu est, permitti debet. Si verò multa diuersitas intercedit, vt inter pullinam, & vaccinam carnem, tunc qui facilè concoquitur, præmitti debet; nam si postponatur, cùm citò concoquatur, vlteriùs concocta corrumpetur, viam non habens: quare præassumi debet, vt postquam cocta fuerit, è ventriculo explodatur, remanente alio cibo, qui difficilis coctionis est. In sui confirmationem, asserit pylorum reserari toties, quoties cibi portio plenissimè concocta est. Quapropter etsi cibus vniformis sit, quia tamen faciliùs ac citiùs, qui in fundo est concoquitur, idcircò oportet pylorum aperiri, vt explodatur. Hæc est Gentilis opinio, quam nouam, ac suam esse gloriatur.

Galenus cibos tenues præassumendos esse non semel inculcat, seu soluere ventrem seu edere propositum sit, nisi ventrem cohibere, adstringeréve velimus, prout in hac historia ipse confirmat. Nam *lib. 3. acut. com. 22. & lib. 3. de sympt. caus. c. 10.* id confirmat, & apertissimè *lib. 2. de alim. facult. cap. 11. §. Satius enim fuerit scire, ex cibis qui subducuntur, posteriores quidem sumendos esse qui tardè permeant; omnium autem primos, qui celeriter quidem peruadunt, corrumpuntur tamen si in ventriculo moretur diutius, &c.* & *loc. cit. de sympt. causis,* inter causas propter quas corrumpitur coctio ventriculi, reponit ordinem præposterum ciborum, vt si v. g. primo loco assumantur mala cotonea, deinde verò olera cum garo & oleo. Et cùm alimenta tardi citiue transitus esse comperiantur, aliàs ob naturalem nostram ab initio constitutionem, aliàs ob ventris dispositionem adscititiam, nonnunquam ob peculiarem aliquam esculentorum ac potulentorum substantiam, hinc fit, vt non vno ciborum genere venter soluatur, tum omnibus, tum eidem homini perpetuò; nam quibusdam venter subducitur lentis, ac præhumidis, vt atriplice, blito, maluis, ac cucurbita; quibusdam acribus, incisoriis, ac abstergentibus, vt qui cùm sinapim, betam, ac porrum sumpsit, eorum ope incisam pituitam largiter excreuit. In his omnibus secundùm cuiusque indigentiam, qui citare ventrem possunt, priùs sunt offerendi.

Hoc placitum defendunt Auicen. *4. 1. cap. 1. & 3. 1. doct. 2. cap. 7. post princip.* dum inquit, *quòd sanitatis conseruator in ciborum assumptione ordinem seruare debet, ita vt id quod facilè digeritur, præcedat; sequatur verò deinde, id quod difficile digeritur.* Rhasis *25. contin. cap. 1.* retulit cibum, qui concoctu facilis est, præsumendum esse, per hæc verba. *Vnde si appetis in vno cibo, vti duobus cibariis, vno velocis digestionis, & alio tarda; illud velocis digestionis præcedat aliud tarda digestionis, vt tendat ad fundum stomachi, &c.* Et *in eodem capite refert, quoties sumis in vno cibo duo cibaria, quorum vnum velocioris alterationis est altero, vnum corrumpet aliud, impedito cibario velocis alterationis, per cibarium tardioris alterationis; & inde corrumpetur in totum nutrimentum ciborum, & hoc appellatur malitia ordinis, &c.* Hæc ille. Sequitur Isshac *lib. 6. de diet. vniuersalib. cap. 4. & 20.* Approbant Vallesius *lib. 2. controuers. 4.* Christophor. à Veiga *lib. 2. art. med. sect. 3. iuxta fin.* Horat. Augenius *tom. 1. epistol. lib. 1. epist. 1.* Ludouic. Mercat. *tom. 1. quæst. 164. num. 18.* Santorellus *lib. 15. antepraxis, cap. 14.*

Cæterùm, licèt in vniuersum cibi qui aluum mouent, sint præassumendi, illi tamen potissimum id exposcunt, qui suapte lentitie, & humiditate ventrem soluunt; hi enim si post alios cibos edantur, facillimè corrumpuntur; imum enim ventrem petentes, atque à reliquis cohibiti, in superficie natantes corrumpuntur, quoniam præhumidi sunt, ac praui succi: quare vltra generale præceptum hoc habent peculiare, quòd sua humiditate ventrem moueant, & praua qualitate ventriculum cibos amplecti prohibeant, qua de causa prauè concoquuntur. Hæc omnia perbellè expressit Galenus *lib. 2. de aliment. facult. 19.* de persicis sermonem habens, dicens. *Nunc autem discas, quò scilicet ipsorum succus, & caro facilè corrumpitur, prauáque omnino est; quocirca (quod quidam facere solent) non sunt post alios cibos mandenda: corrũpuntur enim in superficie natantia. Sed in omnibus, quæ praui quidẽ sunt succi, verùm humida sunt, & quæ subduci facilè queant, id cõmuniter tenendũ, ea ob id ipsũ ante alios cibos esse*

sumenda; ita enim fiet, vt & citiùs subducantur, & alijs cibis viam muniant, quæ si postremò sumpta fuerit, vnà secum alia quoque corrumpent, &c. Idem *cit. lib. cap. 31. de prunis* comprobauit.

A horum verò argumenta contendentium nullum esse spectandum ordinem in absumendis cibis, nihil concludunt; nam etsi verum sit coctionem fieri permixtione, non intelligendum est quòd superiora cum inferioribus misceantur; quilibet enim cibus in ea parte, in qua consistit alius tardiùs aliùs citiùs concoquitur.

Et licèt verum sit, quod obiiciebat Conciliator, adesse aliquod inter partes ventriculi descrimen, cùm pars inferior sit carnosior & calidior, tamen ferè nunquam hæc proportio inter cibos, & has partes reperitur, hoc est, non in æquali proportione vna pars excedit aliam, qua excedit crassum tenuis cibus in facilitate corruptionis. Et licèt inueniatur, alienum à ratione est concedere, quòd cibus difficilis coctionis debeat præcedere, cùm reuera periculum corruptionis ciborum immineat.

Pylorum autem reserari toties, quoties cibi portio concocta est, opinio est ad libitum inuenta, nec eam, quantum legere licuit, apud Galenum pro Gentilis defensione potui inuenire: illud solùm constat, eundem Auctorem *lib. 3. de facult. natural. c. 4.* contrariam Gétili habuisse sententiam de pylori apertione; quo loco propria experientia, eáque anatomica edoctus, *ventriculum non aperire inferius os, quousque cibi exactè sint concocti*, manifestè pronunciat: *peracta verò coctione ventriculum abundè saturum, reliquum vt onerosum à se depellere, tunc enim aperto fundo excidunt facilè cibi, etiamsi lapides, ossa, acinos, aliáve, quæ verti in cremorem no possunt, plurima secum habeant. Nam viuente animali, ventriculum non perpetuò* inquit ipse, *sed post assumptos cibos, supernè eos, infernéque, & vndique arctè complexum, ac immotum adeò vidi, vt cibis vniri, & ijs vndique adhærere videretur. Quo tempore etiam pylorum conniuentem, clausúmque ad vnguem inueni, non secus ac pregnantibus os vteri; at post concoctionem consummatam, reclusum pylorum inueni, &c.* Hæc si vera sunt, vt profectò sunt verissima, luce meridiana clariùs liquet, Gentilem virum cyclicè doctum, à Galeni mente prorsus aberrasse.

DVBIVM XLVIII.

Num varietas ciborum pro sanitatis tutella, vtilis sit.

M*Aluas cum oleo, & garo, pauco vini, suilla, piscis, auis.*] Varietatem ciborum reprobam esse, vtpote ex qua numerosa oriatur morborum strues, veterum scientissimi conscripsere. Galenus enim *lib. 1. de rat. vict. in morb. acut. com. 18.* ob duas causas ciborum varietatem maximè condemnat: & quòd ingesta ipsa probè concoqui prohibeat; cùm enim iucunda sit & delectabilis, appetentiam maximè excitat, & sic plus absumitur, quàm ventriculus retinere aut concoquere possit: & quòd diuersi cibi cùm repugnantes habeant facultates, ventriculum impensè perturbent. Quare idem Gal. *lib. de vict. priuat. com. 22.* affirmat, *vnicum vinum bibere, & vnicum cibum edere, esse conseruationi sanitatis salutare valde*; quoniam ventriculus magis retinet, & meliùs concoquit. Argumento sunt rurales homines, & laboribus dediti, qui simplici vtentes victu, robusti sunt: contrà variis epullis assueti, imbecilles, & morbis valde obnoxij. Confirmat hanc sententiam Horat. *lib. 2. Satyr. 2.*

————————————Variæ res
Vt noceant homini credas, memor illius escæ
Quæ simplex olim tibi sederit, ac simul assis
Miscueris elixa, simul conchylia turdis,
Dulcia se in bilem vertent, stomachóque tumultum
Lenta feret pituita. ------

Idem asserit Auicen. 3. 1. *doct. 2. cap. 7. in med. Et nihil quidem deterius est, quàm diuersa nutrientia simul adiungere, &c.* & *in fin. §. Cibaria quoque diuersa à duabus impediuntur partibus; vna earum est, propter diuersitatem eorum in digerẽdo: & quoniam quod ex eis est digestum, ei admiscetur, quod* A *non est digestum. Et secunda, quoniam aliquis plus potest comedere ex vno cibario, &c.* In eadem sententia est Plin. *lib. 2. cap. 5. Hominis cibus vtilissimus simplex, aceruatio saporum pestifera, & condimenta perniciosa.* Nam, vt ait Plato *lib. 3. de republic.* ex ciborum varietate varij nascũtur morbi, ob dictas causas, quas multo antea recitauerat Hip. *lib. de flati. num. 9.* quoniam varij cibi seditionem, hoc est, perturbationem in ventriculo mouent; alia enim citiùs, alia difficiliùs concoquuntur; cibi enim varij licèt faciliùs edantur, coctioni tamen summopere resistunt, teste Celso *lib. 3. cap. 6. iuxta fin.* sicque assumendi non sunt ex Paul. *lib. 1. cap. 72.* quoniam morbosi sunt, ex Philosopho *1. sect. probl. 15.*

Simplicem cibum, multiplici & vario esse præferendum, lata oratione contendit Disarius Medicus clarissimus, apud Macrobium *lib. 7. saturnalior. cap. 4.* cuius rationes in vnam redigemus summam. *Nam pecudes, quæ simplici, & vniformi cibo contentæ sunt saniùs degunt contrà altiles, quæ offis compositis, & varijs condimentis aluntur magis* B *implicãtur morbis; sicut & illæ quæ saginam composita varietate patiuntur, adeò facilior digestu est alimonia simplex. Qui simplicem cibum sumit facilè quo succo eius corpus vel iuuetur, vel grauetur, vsu docente, cognoscit. Qui multiplici cibo alitur, diuersas patitur qualitates, ex diuersitate succorum pronatas: nec concordant humores ex materia diuersitate nascentes, nec efficiunt liquidum purúmve sanguinem, in quem iecoris ministerio vertuntur, & in venas cum tumultu suo transeunt: diuersorum enim ciborum, diuersa natura est; simplex autem cibus non habet coctionis controuersam moram, dum in simplicem simul succum vertitur. Deinde alimentorum varietas varia recipit condimenta, quibus gula vltra quàm necesse est, lacessitur, & fit inde congeries, dum pruritu desiderij amplius vel certè de singulis parua libantur, quare alimentorum varietas repudietur, vel propter hoc quia voluptatis* C *plena est*: de qua quæstione Plutarch. *lib. 4. Sympos. quest. 1.* egit satis eleganter, & doctè.

Hæc est veterum sententia, ratione, experimentóque firmata: contra quam plura obiici possunt. Primò. Corpora contrariis & dissimilibus qualitatibus sunt composita, ex calido enim, & frigido, & sicco, & humido constamus. Cibus verò simplex, succum de se vnius qualitatis emittit: multiplex ergo assumendus est, vt quælibet pars simili, & proprio gaudeat temperamento.

Secundò. Varietas alimentorum iucunda est & delectabilis, & ob id maximè commendatur ab Hippoc. *2. aph. 38.* quare si ventriculus varia, & iucunda meliùs retinet & concoquit, ciborum varietas reprobanda non est.

D Tertiò. Sicut alimenta intemperata, coctione fiunt temperata, ex Gal. *4. simpl. 26.* sic alimenta varia & dissimilia, coctione & permixione in ventriculo solent attemperari, ita vt chylus temperatus, & sanguis nutritioni idoneus generari queat.

Vltimò. Gal. *lib. 5. de sanit. tuend. c. 4.* refert Antiochum Medicum, & Telephum grammaticum diu vixisse illæsis sensibus, & integris membris ad postremum vitæ curriculum peruenisse, quoniam ij artis Medicæ præcepta obseruabant: At hi, vt inquit Galen. variis cibis vtebantur, & in cœna oleribus, obsoniis, piscibus, & carnibus vescebantur. Ergo varietas ciborum tantum abest vt nocua sit, vt potiùs longæuos faciat. Exemplo sint frugales & sobrij, qui varia alimenta in prandio, & cœna edentes, opti- E ma valetudine fruuntur.

Aduerte varietatem ciborum aliquando esse paruam, & contemnendam, quia noxa illius facilè iucunditate corrigitur: interdum esse magnam, non solùm in facilitate aut difficultate coctionis, sed in temperatura, & aliis facultatibus; tunc si plures cibi æquè sumantur, nocere solent, nam in ventriculo perturbationem mouent. Hæc varietas vitanda est, tanquam saluti noxia, & aduersa. Si verò vnus, aut alter cibus sumatur potissimum ad nutriendum, & reliqui sumantur vt coadiuuantes, veluti salsamenta pro excitanda appetentia, & condimenta pro excessu intemperamenti alterius cibi corrigendo, & alia ad roborandum ventriculum, & absumendos flatus; tunc hæc varietas non euitari, sed commendari debet.

His

His positis, primum argumentum dilues, si dicas, semper ex vnico, & simplici cibo generari chylum in ventriculo, & sanguinem in iecore sano, in quo ea reperitur varietas, quæ necessaria est pro nutriendis partibus. Ad secundum dic. Ciborum varietatem iucundam esse, appetitúmque excitare, fastidiosis maximè necessariam; sanis & bene appetentibus periculosam, ob rationes dictas. Tertium dissolues hoc modo. Intemperata, coctione attemperantur: in ventriculo autem hoc perfectè fieri posse inficiamur; nam eorum, quæ dissimilibus facultatibus constant, occursu, ita ventriculus perturbatur, & illius actio adeò læditur: vt deinceps neque permiscere, nec coquere queat. Vltimum solùm probare contendit, varietatem ciborum esse vitandam, quando omnes æquè principaliter sumuntur ad nutriendum: eam verò esse approbandam, quando cum vno alimento, reliqua pro salsamentis, condimentis, aut medicamentis eduntur, quod non negamus. Sic *duo cibi prodesse possunt, si alter, alterius vitium emendet*, teste Auicen. 3.1.*doct*.2. *cap*.7. Ex quibus patet solutio argumentorum, quæ Macrob. *loc.cit.cap*.5. pro contraria parte adstruere conatur, quæ per otium legere ne graueris, & Antonium Pansam *lib. de proroganda vita cap*.32. qui argutulè de hoc negotio disceptauit. Cætera verò de ratione victus in sanis obseruanda, accuratiùs trademus *lib*.3.*histor*.24.

HISTORIA LXXXI. GALENI, De alui fluxu.

Celer à mordicatione excretio, inferiorum intestinorum dispositionem significat.

ITa in alio quoque, vbi celeriter à mordicatione sequebatur excretio, dispositionem ad inferiora retuli intestina: hunc igitur iniecto medicamento sanaui, quippè certò sciebam, quòd proxima ventriculo partes exhibitis supernè tum cibis, tum potibus; quæ verò non multum à sede distant, infernè iniectis medicamentis promptiùs adiuuarentur, &c. Galenus* lib. 1. de loc. affect. cap. 4.

PARAPHRASIS.

QVantum referat ad morbi curationem, situm partis affectæ internoscere hoc exemplo ostendit Galen. nam inter intestinorum mala, tormina esse consueuerunt, à mordaci humore, acri, & abradente ferè suborta ex Celso *lib*.4.*cap*.15. qui interdum diarrhœam, aliquando dysenteriam concitare solet. Licèt enim prouida natura, ne in perpetua passione versaretur animal, intestinorum sensum, qui ratione membranarum, & obiecti continuò irritantis, nempe sensatæ bilis acrimoniæ erat exquisitissimus, hebetiorem aliquantulum reddiderit; nam interiorem tunicam, pingui concretóque humore obliniuit, qui & læuitate obtundere, & crassitie prohiberet acrimoniam, eiúsque descensum lubricitate promoueret, tamen cùm interiùs neruulis sint contexta, vt bilis ad ea ex lege naturæ delabentis feritatem, ac mordacitatem persentirent, eámque à se depellerent, idcircò sensu prædita sunt acerrimo. At cùm bilis interdum acris in corpore in copia multa redundet, ad intestináque confluens, ea acrimonia sua abradat, vellicet & pungat, multoties inferiora, aliquando superiora vexat & premit.

Num verò malum in superioribus ac tenuioribus intestinis, vel inferioribus ac crassioribus consistat, hoc signo docet agnoscere Galenus: nam si multo post mordicationem tempore deiectio fit, in superioribus affectio est; at verò si mox à dolore deiectio sequitur, inferiora sunt affecta. Hoc enim signum magnum ad curationem afferre solet momentum: nam qui superiora intestina affecta habent, medicamentis epotis; infusis verò per clysterem sanantur, qui inferiora intestina læsa habent: & hoc est quod dixi in contextu, *iniecto medicamento*, hoc est infuso ipse sanaui.

His alia signa adiungit Galenus *lib*. 6. *de loc. affect. cap*.2. ostendens, num pingue quidpiam vnà cum stercore deiiciatur; quoniam si ita euenerit, in crassis affectionem consistere credendum est. Si verò cruor excernatur, intueri oportet, vtrùm is reliquis excrementis ita sit admixtus, vt vniuersus misceatur vniuersis, an pars eius aliqua reliquis supernatet. Etenim si admixtus est, in superioribus; si verò supernatet, in humilioribus vlcus esse portendit. Verùm vbi neque deiectiones, iis quæ ab vlcere emanant admodum permixtæ, neque omnino discretæ apparent, coniiciendum est in mediis potiùs intestinis affectum existere, Tralliano auctore *lib*. 8. *cap*.7. Nam cùm excrementa cruore multo confusa sunt, quia diu simul iter agunt, gracilia esse affecta coniectandum est; sicut crassa & infima, cùm seorsim, aut parum permixta cum sanguine apparent. Similis quoque ratio de crustulis habenda est. Nam si ramenta crassa & copiosa cum excrementis exeant, crassa intestina abradi dices; sicut tenuia, si pauca & gracilia. Ampliùs ex loco doloris supra vmbilicum, gracilia; sicut dum infrà vrget, crassa esse affecta coniicies. Item grauiores existunt tenuium, quàm crassorum dolores. Hæc & alia ex Aëtio, Paulo, Auicen. & cæteris, signa poteris mutuari, qui de diarrhœa, dysenteriáque proprium caput conscripserunt.

QVÆSTIO XLV.

Quòd in alui profluuio sanguinis missio sit ex vsu, vt voluit Gal. Contra Peredam & com. medic. sententiam.

COMMENTARIVM.

A *Mordicatione*. Inter plura, præstantissimáque præsidia, tum infernè iniecta, tum in potum exhibita, à Medicis vnanimi consensu, pro alui fluxu à mordaci humore concitato curando comprobata, nullum venæ sectione salubrius existit, de cuius administratione cùm ipsi inter sese digladientur, placuit de hac re censuram nostram imponere. Galen. *lib*. 4. *acut. text*.116. in hæc verba prorumpit. *Fluente aluo sanguinem non detrahes. Nam si post detractionem perseueret fluor, virtutem prosternit, &c.* Similem sententiam protulit *lib*. 1. *ad Glaucon. cap*.14.§. *Sed neque si fuerit febris cum profluuio ventris, alia est opus vacuatione: verùm hæc sola sufficit, quamuis non sit pro multitudinis ratione: quicunque enim his plus adimere fore necessarium putantes, aut sanguinem mittere, aut ventrem mouere tentauerunt, in grauiora pericula duxerunt, &c.* Huc alludit Auicen. 10. 3. *tract*.5. *cap*.2. *in fin*. qui præsente alui fluxu phlebotomiam condemnat. Deinde si sanguinis missio prouocat alui fluxum, apud Galen. *lib*.9.*meth*.4. *lib*.1.*aph*. 23. nam ea celebrata aluus rumpitur, cur in diarrhœa celebranda imperabitur? His testimoniis adducti plurimi prorsus à sanguinis missione in diarrhœa abhorrent, eámque vel etiam præsente febri, vehementer execrantur: nam & vires ex fluxu debiles ampliùs deiicit, neque bilem trahit, neque mordicationem curat.

Pro parte contraria plures sunt, eæque non contemnendæ rationes. Qui enim in symptomatica diarrhœa in initio febrium eueniente, venæ sectionem condemnat, is rectæ medendi normæ contradicit, & experimentum fidissimum impugnat. Si enim hæc vacuatio in initio morbi accidens, (cæterarum vacuationum instar) est symptoma præter naturam, earum quæ sunt in corpore dispositionum, ostendens naturam à causis morbum facientibus grauari, cur causa huius symptomatis amolienda non est? Deinde si in febrium initio sudores, & rigores à copia grauante suborti eueniant, quid faciendum, nisi extracto sanguine ægrum & à febri, & ab humorum sarcina naturam leuare? sic si humor mordax, igneus, & calidus ad ventrem corriuet à toto, saluberrimum est sangui

sanguinem aperto vase haurire. Hac facta ventilatur corpus, transpirant vasa, intestina acri humore occupata, ceu incendio oppressa leuantur, & ab vlcere præseruantur, retrahitur humor abradens & squalidus, qui dolore & calore continuò ad sese materias attrahens à toto, de nouo irritatis intestinis fluxionem accersit, refrigeratur iecur, à qua parte totius mali ferè scaturigo est, & sic cohibetur fluxus. In hunc sensum intelligendus Auicenna 4.1.c.20. dicēs: *Amplius phlebotomia, propterea quòd ad diuersum trahit, naturam secundùm plurimum retinet, &c.* & vt legit Iacobus Mantinus, *aluum valde adstringit.*

Quamobrem cùm magna febri torquentur ægri, quum acerrimus humor, à venis & iecore confluit in intestina, vlcera & inflammationes paraturus, constantibus viribus, consultissimum est sanguinem in biliosa diarrhœa detrahere. Nam si in dysenteria, tum ex veterum, tum B iuniorum sententia, sanguis est emittendus: cur in diarrhœa biliosa, quum initio morbi vires adsunt liberales, nec robur facultatum imminutum, securissimè non administrabitur? Sic Hippocrat.6.*epid.sect.*2.*text.*17. reuellenda esse monuit, quæ, quò non expedit, repunt. Sic Gal.*lib.de reuulsione cap.*2. in fluxione ad ventrem, ad manus reuellere docet: ex reuellentibus autem præsidiis præcipua est venæ sectio; nam materiam fouentem fluxum extirpat, malam membrorum qualitatem deponit, & humorum acredinem emendat.

Hæc si fit facta cum scissura tenuissima, minùs vires deiicit, nam sic minor spirituum copia exhauritur: & sanguis morosè, lentéque extractus, quasi riuulos aliò auertitur; & per vices sectio si partiatur, præstantior C reuulsio fit: *quantò* enim *maiorem numerum particulares auxeris detractiones, tanto efficaciorem efficies*, inquit Galenus *lib.de curand.rat.per sang.mis.cap.*11.*in fin.& lib.*5.*meth.cap.*3. Quare sic facta potentiùs reuellit, & calidam iecoris, & venarum intemperiem corrigit atque refrænat: nam extrahendo calidam substantiam refrigerat, ex Galen. *lib.*10.*meth.cap.*10.*& lib.quòd animi mores, cap.*3. Auicen. 2.1.*doct.*2.*cap.*17. Medicum autem quantum oporteat sollicitum esse in fluxibus de refrigerando iecore, hoc exemplo fit manifestum.

Obseruatio XIV.

Diarrhœa biliosa, sola saluatellæ sectione curata.

LAborauerat iuuenis quidam biliosus satis, vigente cane, biliosa diarrhœa, ex qua (omnibus celebratis D præsidiis, iisque non conferentibus) in tabitudinem summam, & mortis fauces erat delapsus. Tandem lacte chalybeato vsus, nullum leuamen sensit. Cur ita? quoniam Medici de cohibendo fluxu solùm erant solliciti, nulla de hepatis intemperie calida, commemoratione facta, quod monuit Galenus *lib.*4.*de articul. comment.*40. dum sic ait. *Plerique Medici neglecto iecinore, vlceri dumtaxat intestinorum medentur, atque iccircò ægrotantes præcipitant, &c.* Quare cùm diarrhœa biliosa sit finitima dysenteriæ, & à iecoris caliditate intensa oriatur, non dubitaui iecur roborare, & refrigerare vnguentis extra applicitis, & saluatella secta dextræ manus, à qua vena sanguis parcè extractus ita contulit vt post tres dies cohibito fluxu, paulatim vires æger resumeret: hæc vena secta furtim sanguinem exhaurit, parum debilitat, potenter reuellit, & incantamenti modo iecur roborat, & temperat. Nec mireris in ægro extenuato sanguinem emisisse: nam Galen. *lib.*6.*epidem sect.*3.*com.* 29. in extenuatissima Romana copiosè sanguinem emisit, *& lib.*5.*meth.*14. in phthisi sanguinem extrahit, edoctus ab Hippocr. qui *lib.*5.*epid.num.*2. tabescentem, secta in vtraque manu vena, quousque exanguis redderetur, à macie liberauit.

Proinde vbi dolor vehementissimus fuerit, ob acrium humorum copiam concitatus, ad præseruanda intestina ab vlcere, & inflammatione, phlebotomia præstantissima est. Hæc si expendisset Pereda *in com.cap.*36.*lib.*1.*Paschalij*, non ita redargueret eos, qui in initio diarrhœæ sanguinem emittunt: maximè cùm hæc doctrina à Galen. methodo non sit aliena, vt medici hactenus perperam sunt opinati. Audit ipsum *lib.*1.*prorrhet.sect.*3.*com.*49. *Distinctio autem est, quibusdam morbi in principio, si vires valentes, vel sanguinis redundantiā habeant, vel pituitæ, vel alterutrius bilis: nam si valenter excernantur, sanguinisque abundātiam habeant, quòd sectione venæ, non vomitu, aut ventris purgatione indigeant, neminē latet, &c.* Ex quo loco liquet, valenter fluente aluo sanguinis detractionem esse ex vsu. Probat eruditissimus Petr. Vaëtius *in com. med. cap.*20.

Nam Hip. vt ad primum argumentum patet responsio, fluente aluo criticè, sanguinem non detrahit: vel fluente symptomaticè, sanguinem non emittit copiosè. Mens ergo Hip. sicut Gal. *lib.*1.*ad Glauc.* quòd ex fluxu alui magna sumatur indicatio, ad sanguinis missionem vel prohibēdam, vel moderandam: non quòd in febre cum profluuio alui, ob copiam concitato, semper sit abstinendum à venæ sectione, cùm sæpissimè contrarium feliciter contingat, sed cautos reddit Medicos, ne præsente alui fluxu, cuius causa vires fatiscunt, tantum sanguinis emittant, quantum exigit dispositio, ne geminata vacuatione vires prosternantur; quum aliquid sit relinquendum symptomati, cuius causa sæpe sudores eueniunt, & vires debilitantur. Itaque (inquit ipse *cit.ad Glauc.loc.*) *si vehementissima vigilia, aut dolor intensus hominem infestent, cauenda est subita ac multa vacuatio. Sic in fluxu vētris, copiosa, & ad animi deliquium facta vacuatio est prohibenda, cuius ope rumpitur aluus.* Ergo ob dictas causas, amplectenda parca & moderata, cuius vi & beneficio alui profluuium compescitur. Demum *lib. cit prorrhet.* approbat venæ sectionem in fluore alui, si vires sint valentes: *cit. lib. ad Glauc. & de ratione vict.* reprobat, cùm alui fluxus ex partium debilitate oritur. Ex his patere arbitror, quàm meticulosi fuerint auctores omnes, in venæsectione in diarrhœa celebranda, qui eam sicco pede pertranseunt; de quorum numero sunt Iacchinus, Hollerius, Vidus Vidius, & alij, textu Galeni perterriti, qui perperam intellectus, multorum hominum millia ingulauit. Si tamen pulcra, de alui fluxu cum febre complicato, scire desideras, lege Castrensem *lib. de complexu morbor.cap.*5. Nostras partes acerrimè defendunt Altimarus *cap.*73.*de medend. morb.* Nicolaus Abrahamus Frambesarius *lib.*5.*consult. distinct.*3.*canon.*4. Sanctorus Sanctorius *lib.*15.*de euitand.errorib.med. cap.* 12. Nicolaus Piso *lib.* 3.*de curandis de morbis, c.*14. Carrerius i. 1.4.*Auicen.tract.* 2.*c.*14.*de superfluo alui fluxu in febribus*, qui nuperrimè fusè, at eleganter Auicennæ mentem exposuit. At nullus, hoc tantum auxilium, pro hoc sæuo domando morbo, ex Galeni mente prolatum esse hactenus asseruit.

HISTORIA LXXXII. GALENI, De alui fluxu.

Alui fluxux, nec alia vacuatio in febribus tentanda, priusquam ventriculi læsionem, ac debilitatem auferamus.

AGe enim, siquis febricitet, & adsit plethorica dispositio, verùm ex recentibus cruditatibus sit, ac morsum sentiat, afflictúmque os ventriculi: vel si etiam humorem E *aliquem malum euomuerit, & in huius transitu non parum fuerit offensus, adeò vt grauiter se habeat, atque anxiè: nunquid hîc ad febrem respicientes, solam multitudinem vacuare tentabimus? (quod alioquin sine molestia faceremus.) An priùs ori ventriculi prouidebimus, ac deinde postquam circa hoc bene se habuerit, quam licuerit, totius corporis vacuationem faciemus? Mihi quidem ita agendum videtur. Multos itaque sæpius vidi, qui ita affecti erant, quosdam interiisse, alios ad extremum periculum fuisse perductos, cùm Medici eos vacuare tentassent, antequam os ventriculi corroborassent, &c. Galenus* lib. 1. ad Glaucon. cap. 13. in principio.

PARAPHRASIS.

Ventriculi os in putridis febribus, (de iis enim agit Galen. *hoc in loco*) cruditatibus repleri, diuturna confirmat experientia. Cùm enim præternaturalis calor non sit naturæ operantis instrumentum, cùm non sit commensuratus ac proportionatus, (alioquin febrientes meliùs conquererent) fit vt ventriculus prauè affectus alimentum concoquere rectè haud possit, sed ex eo crudum succum gignat, flatúque plenum. Deinde sæpissime in febribus contingit, humorem acrem & mordacem in ventriculi os defluere è iecore, venosóque genere, vt ex transitu, vellicationéque ipsum grauiter stimulet, ad vomitúmque compellat. In hoc statu, si adsit plethorica dispositio, (hoc enim modo veriùs legendum contextum, cum Leoniceno, & Stephano Atheniensi puto, quàm negatiuè, hoc est, *non adsit plethorica dispositio*) neque medicamentum purgans exhibendum, neque venæ sectio imperanda, antequam ventriculi os roboremus. Non illud; nam præterquam quòd crudi humores in ventriculo tenaciter impacti, citra maximum damnum in initio expurgari nequeunt, ex concursu humorum, qui attractione medicamenti ad os ventirculi conuocantur, aucto nouo feruore & morsu, syncope, anxietas, lipothymia imminere solent.

Deinde. Crudis humoribus in ventriculo regurgitantibus nocua est venæ sectio. Primò, quoniam innatum ventriculi calorem debilitat, & ad crudi præexistentis coctionem, & biliosi mordentis impetum frænandum, & attemperandum, ineptum reddit; vnde crudi humores, extracto sanguine crudiores redduntur: hic enim eos præsentia sua, calore, & benignitate fouebat, ac tuebatur; in quem sensum intelligendus Auic. 4. 1. *cap.* 20. *& caue ne agrum ad frigidorum succorum frigiditatem perducas, &c.* Hæc est causa, ob quam 12. *meth.* 3. in febre syncopali sanguinem non emittit, nec vtitur medicamento expurgante *lib.* 4. *de sanit tuend. cap.* 5. dum sic ait. *Cæterùm cùm sanguis bonus exiguus est, crudi humores plurimi, huic nec sanguis mittendus, nec alui deiectio, aut exercitatio, aut omnino motus, aut balneum adhibendum: quippe incisa vena bonum sanguinem emittit; malum, qui in primis maximè venis circa iecur, & quod mesenterium vocant, colligitur, in totum attrahit corpus: deiectio verò in talibus tormina, & rosiones creat, animique deliquia, cum eo quòd nec notatu quidpiam dignum educit, quando omnes succi pigri, atque ad motum inepti, propter crassitudinem, frigiditatémque sunt, &c.*

Secundò, quoniam venæ inanitæ sectionis vi, crudum humorem rapiunt ex ventriculo, febrémque conduplicant. Audi auream sententiam Fernelij *lib.* 3. *meth. cap.* 8. §. *Sed graui sanè dispendio natura ordinem peruertit, qui impuritate relicta, purum syncerúmque sanguinem profundit è venis, quique venas sectione exinanitas implet fœda illuuie, rapta è primis sedibus, qua quasi sentina est omnis impuritatis, &c.*

Quapropter crudis succis abundantibus, cautè per venæ sectionem vacuabis, quoniam iis virium robur non adest, ex Gal. *lib. de curand. rat. per sang. mis. cap.* 8 nam crudi succi vires maximè opprimunt, natiuúmque ignem sua frigiditate extinguunt, & si in præsentia crudorum succorum superueniat febris, nullo modo aperienda vena, ex Gal. *lib. de curand. rat. per sang. mis. cap.* 10. Licèt enim febris de nouo adueniens, intemperiem frigidam, crudorum humorum causa contractam, emendare queat; tamen cùm febrilis intemperantia alteri iungatur, vires adesse non possunt, quoniam vires debiles ampliùs debilitantur, vt Mena doctè notauit, *in com.*

At quæres: Cur, si in præsentia crudorum succorum sanguis non est emittendus, ille *lib. de curand. rat. per sang. mis. cap.* 11. in iis quibus crudorum copia inerat, sanguinem non semel, sed bis, & ter exhausit? Sic enim ait. *Vbi verò multa vacuatione est opus, verùm vires sunt imbecilliores, in his euacuationem partiri expedit, vti nimirum & me fecisse vidistis, in iis quibus humorum crudorum copia inerat. Nam pauculo sanguine detracto, protinus melicratum exhibeo probè coctum cum incidẽtium medicaminum*

A *quopiam, velut hyssopo, origano, & interim etiam nepita aut pulegio; aut certe cum melicrato oxymel, aut oxyglycy, ac sic rursum sanguinem minuo, vel ipso eodem nonnunquam die: interdum die postero, in quo rursum exhibito propositorum medicaminum quopiam, iterum de sanguine quid aufero, ac rursum tertio die similiter his, &c.* Responde, redundantibus succis crudis sanguinem emisisse, quia ij non erant alieni valde à natura sanguinis, in cuius absentia nullo modo est vena secanda, immò purgatio exhibenda, ex illius præscripto, *lib.* 4. *de sanit. tuend. cap.* 3. §. *Quòd si vitiosi tantùm succi, iique citra sanguinis copiam subsint, purgatio petenda est, quæ vnicuique humori sit accommoda, &c.* Et *in cap.* 4. §. *Vbi quidem paululum vel citra sanguinem restitum, vel vltra processum est, audacter sanguis mittendus est; vbi autem plus, consideratius agendum;*
B *vbi autem plurimum; omnino nullus mittendus sanguis est, &c.*

Aduerte, Galenum hîc inhibere solùm purgationem fortem, violentam, & quæ ab ambitu corporis ad ventriculum humores conuocare nata sit, non eam quæ à solo ventriculo leniter, supernè aut infernè eos educere queat. Hæc ergo vacuatio præterquam quòd rationi est consentanea, quando cruditatibus, biliosísque humoribus ventriculus repletur, eam in febre syncopali, orta ex succis crudis 12. *meth. cit.* exercet; tunc enim, maximè si aluus commodè non deiiciat, audacter per inferius aliquid infundere iubet, & in potum, mulsam crudam, & ptisanæ cremorem assumere imperat; vt quæ in primis venis, circa iecur & mesenterium, sint collecta excrementa vacuentur. Hoc confirmat *lib.* 1. *ad Glauc. cit.* dum
C sic ait. *Qui verò ex vitiosis humoribus os ventriculi mordicantibus dissoluuntur, hos post aqua calida, aut hydrelai potũ, fac euomere. Quòd si difficulter euomant, priùs concalfacere oportet, quæ os ventriculi circundant loca, & manus, pedes. Quòd si neque hoc modo possint euomere, digitos, aut pennas immittendo irritare oportet. Quòd si neque sic euomant, rursus his oleum calidum quàm optimum exhibendum. Solet autem sæpius oleum non solùm ad vomitum irritare, sed etiam ventrem meliorem facere. Est autem hoc non parum vtile: quare nisi sponte accidat, arte procurandum est, præcipuè verò glandibus suppositis hoc tentandum est, facere. Quòd si ex istis faciliùs fiat, etiam absinthij comã in melicrato decoquens ad potandum exhibeas, atque deinceps vinum, deinde omnibus modis membra roborare oportet, partim iis quæ extrinsecùs apponuntur, partim absinthij potionibus, &c.* Vide quo pacto
D ventriculi ore, crudis & vitiosis humoribus scatente, non tantùm roborantia consultat Gal. quin blandè expurgantia, de quorum genere est absinthium, roborans sanè medicamentum, quod crudorum, mordaciúmque humorum eductiuum esse fatentur Dioscorid. *lib.* 3. *cap.* 24. Gal. *lib.* 6. *simpl.* 69. *&* 6. *de sanit* 10. *& lib.* 8. *de comp. medic. sec. loc. cap.* 3.

Sed soluenda sunt plura, ex quorum explicatione historiæ interpretatio fiet manifesta. Primum. Quæ est causa, ob quam medicamentis roborantibus, ventriculum primo curare intendit, quæ sua vi adstringente humores arctant, & resolutioni ineptos reddunt? Dic, Gal. roborantia interna consuluisse, & externa, quæ si applicentur flaccido, debilique ventriculo, & crudorum mordaciúmque succorum copia grauato, & lancinato, tantum abest vt noceant, vt
E potiùs ventriculo roborato, & horum ope vegetiori facto, meliùs præexistentes humores coquantur, attenuentur, domentur, expulsioni reddantur paratiores, & fluxuri à toto impediantur.

Secundum. Quare recentes cruditates ventriculi morsum facere queunt, si acrimonia carent? Dic, Recentes crudos humores morsum facere posse, cùm biliosi sunt, acres, & mordacitatis participes; hos autem vocari crudos, patet ex Gal. 2. *acut. com.* 44. §. *Biliosa cruda ita appellauit, nam quod à natura deuictum, ac superatum non est, crudum est, siue frigidus, siue calidus humor, siue etiam excrementum sit, &c.* & ex Aristot. *lib.* 4. *meteor. cap.* 1. §. *Quod crudum est, id à natura deuictum non est, &c.*

Tertium. Cur præsente plethorica dispositione, & vigente febre, arcet phlebotomiam, sic hanc *in meth. lib. de curand.*

*curand.*r*at per sang.mis. lib.de sanit.tuend.*& præsertim *in lib.de venesectione aduersus Erasistrat.* ad euitanda maiora damna illicò celebrandam suadet? Dic Dispositionis plethoricæ duplicem esse differentiam; vna, quæ est succorum omnium æqualis redundantia ad proportionem; altera est, synceriοris sanguinis summa vbertas, & affluentia: in illa aliquando vincit pituita, interdum bilis flaua, nonnumquam atra; non quòd sanguinem quantitate excedant, sed omnibus simul auctis pituita (gratia exempli) propriam mensuram ad proportionem aliorum magis excedit; hæc vocatur plenitudo secundùm quid, aut pituitosa, aut impura, nec exquisita dicitur à Fernel. 2.*pathol.*13. Et Galen 2.*sec. loc.cap.*1.*tit.de capit.dolore ex frigore*, non plenitudinem simpliciter, sed cum appositione pituitæ, aut bilis flauæ, aut nigræ appellat: reperit *lib.de plenitud.* 11. Aliam verò plenitudinem, talem absolutè dictam appellabis, quando purus ille sanguis, reliquos permixtione succos magnopere vincit, adeóque exuberat, vt venas quoquouersum inflet atque distendat, & facultatem grauet, in qua subitò & confertim expedit ducere, ex ipso passim. Nam hac plenitudine detenti periculo sunt obnoxij, quoniam à grauante copia interdum subitò occumbunt, vt ait Galenus *lib.*9.*meth.*5.*& 2.de natur. hum. com.*1.*& 4.acut.* 23.*& 1.de dif.feb.*1. Celsus firmat *lib.* 2. *cap.*2.§. *Ergo si plenior aliquis, & speciosior, ac coloratior factus est, suspecta habere bona sua debet, &c.* De hac non fuisse loquutum hoc in loco, ita clarum est, vt probatione non indigeat: loquitur ergo de impura plenitudine, quæ potiùs cacochymia dicenda est, quum ex vitiosis humoribus ortum ducat, & citra sanguinis argumentum concitetur. Meritò ergo in ea sanguinem emisit; nam *cacochymia purgatione, quæ cuique superanti succo sit accommoda, corrigitur*, vt 13.*meth.*6. eleganter docuit Galen. Nec obstat febris: cùm enim hæc sit ex vitiosis succis concitata, iis suo tempore, post roboratum ventriculum, vacuatis, cessat statim. Sic diuturnos affectus, immò acutos cum febri, quando hæc non multum vrget, nec sui vehementia, & acutie periculum præceps minatur, medicamur: tunc enim postposita indicatione, quæ à febri desumitur, causam à qua ipsa dependet, priùs submouemus, prout prudenter faciendum monet Auicen.4. 1.*cap.*24. posito exemplo in febri à visceris internis obstructionibus suborta: nam obstructionum præsidium est, multitudinis vacuatio, crassitudinis attenuatio, & lentoris abstersio, vt *in cap.*94.*art.med.* Magister edocuit. Hanc symptomaticam Fernel. vocat *lib.*4.*patholog.cap.*8. quæ latenter internarum partium obstructiones plerumque consequitur. Ex his patere arbitror, quantopere noceat in febribus, non roborato ventriculo, cuius actio est toti communis, ex Galen.7.*meth.vlt.* vniuersalia auxilia adhibere. Lege Castrensem Lusitanum *lib.de complexu morbor.cap.*27. qui de hac re egit eleganter.

HISTORIA LXXXIII. AETII, De cœliaca.

Cœliaca, commoda purgatione, curata.

Ego verò ad cœliacos, priusquam vires extremè deficiant, purgatione humoris contenti vtor. Aliquando autem acres quidam, aut serosi humores tuniculis ventris, aut magis intestinorum infarcti aut imbibiti, rodunt & irritant, atque ex omni corpore humores, ad locos circa ventrem & intestina aduocant, diuturnarúmque fluxionum causa fiunt, &c. Aëtius tetrab. 3. serm. 1. cap. 37.

PARAPHRASIS.

De cœliaca, eius causis, signis, differentiisque à lienteria, sat plura agitauere auctores omnes. Inter hos subit vehementer mirari acutissimum Fernelium *lib.* 6.*patholog. cap.*10. Is enim præter communem, & veram

A opinionem latam à Galeno *lib.*6.*aphor.comment.* 1. Paul. *lib.*3.*cap.* 40. asserentibus in cœliaca, languente ventriculi facultate, & imbecilla reddita, nec concoqui, nec digeri alimenta, sed imperfecta reddi; tamen huius affectionis causam esse asserit, non cruditatem, non imbecillam ventriculi coctionem, sed chyli imperfectam, malámque distributionem, quam mensenterij, lienis, aut iecoris obstructio, vel trahentis facultatis imbecillitas parit. Hæc quàm sint superiorum auctorum dictis aduersa, nemo non videt; & quam falsa, palam facit Galenus *lib.*6. *de loc. affect.cap.*2. quo loco tam lienteriam, quàm cœliacam, ab affectione ventriculi & intestinorum prodire asseuerat. Est verò hic affectus tum B ventriculi, tum intestinorum communis, ex Galen. 4. *aph.*12. Est ergo cœliacæ causa, non solùm impedita cremorosæ substantiæ digestio, verùm etiam (quod frequentiùs euenit) imminuta, & non absoluta ventriculi concoctio. Ex his docti perpendant, cautè huius viri, alioqui docti & eloquentis opinionibus esse fidendum.

DVBIVM XLIX.

Num in alui fluxu expurgantia torrefacta sint ex vsu. Contra Hollerium, Amat. Rondeletium & Sclanum eruditissimos.

C Licèt autem in vniuersum, prima & immediata cœliacæ causa sit ventris ferè totius frigidum cum excrementitia humiditate intemperamentum, & cum innati calidi, & humidi proprij immutatione: ex quo non leuis facultatis ventriculi impotentia sequitur, tum retentricis, itémque concoctricis, ac distributiuæ; tamen sæpissimè in natura calidis, biliosisque corporibus, bilis acris & mordax, à genere venoso & hepate, ad ventriculum confluere solet, quæ rodens irritat ad excretionem; quare ventriculus, & intestina non expectata concoctione, vt *lib.*4.*aph.com.*20. monuit Gal. chylosam substantiam expellunt. Ad hæc acris humor cùm pungat, lacessat, concitétque dolorem, est in causa vt ad has partes de nouo confluant excrementa.

Totus ergo curationis cardo in bilioso excremento D vacuando, vnáque in roborando ventriculo, ne deinceps nouam fluxionem susceptet, consistere solet. Huius humoris vacuatio multiplici licèt perficiatur medicamento, nullo tamen meliùs rhabarbaro tosto comparatur. Hoc enim, is humor promptissimè educitur, internæ partes roborantur, & facultates munia sua alacriter obire solent vigorosiores factæ. Similes vires ex omnium auctorum decreto dicuntur habere Myrobalani, & præsertim quæ citrinæ à Barbaris dici solent. Nihil enim est, quod magis mirabili quadam efficacia sigillet intestina, fluxui frænum imponat, & compressione quadam, causam facientem fluxum euacuet, quàm *suprà* recitata medicamenta. Audi Auicen.16.3. *tract.* 2. *cap.* 7. §. *Et si fuerit necessaria vacuatio propter malitiam humoris, fac eam cum timore & cautela, & stude vt sit solutiuum non* E *vehementer nociuum vlceri, immò sit sicut myrobalanus, &c.* Et infrà. *Et rheubarbaro quidem inest proprietas mirabilis in vlceribus intestinorum, & in fluxu algaras, &c.* Quamobrem in iis affectibus summè necessaria purgatio est, transacto initio, (contrarium licèt sentiat Fuchsius 2. *paradoxor.*13.) cum præmeditatione tamen, & cautione celebrata. Licèt autem *soluere ventrem supra ventris solutionem, valde timorosum sit*, Apud Auicen.4.1.*cap.*3. *in init.* quoniam plus iusto naturam irritare solet, & modum aliquando excedit, & resoluitur virtus, & præsente febre cum alui profluuio, alia non sit opus euacuatione, apud Galen.*lib.*1. *ad Glaucon.* 14. Tamen ex præscripto Hipp.6.*epid.sect.*2.*text.*19. *fluxus curandus est fluxu, & alui deiectio clystere est persananda*: sic enim iuuantur ægri, vacuata causa quæ fluxum concitare solebat. Sic soluere ventrem super ventris fluxum criticum, absonum est, & ab arte alienum: nam *quæ indicantur, aut indicata sunt integrè,*

neque

neque mouere, neque nouare, sed sinere oportet, & totum negotium naturæ committere fas est, ex Hip. *lib. 1. aph. 20.* Sic fluente aluo, vacuatione simpliciter ventrem deiicienti vti, extra normam Galenicam est; quoniam ex hoc concitato motu, & confluxu ad intestina, præcipitatur natura, & superpurgatione facta, ægri in animi deliquia incurrunt, exanimes, fiunt & moriuntur. Quapropter in febri cum alui profluuio, commoda sunt expurgantia, quæ paruam, morbosámque materiam tum facultate purgatrice tum compressione & expressione, educant, clementia sint, sedatóque iam fluxionis impetu exhibita; quo tempore, in dysenteria, cacochymiam, valente medicamento affatim expurgat Gal. 4. *acut* 110. nam si eis initio vtaris, maximè lædes, ex Gal. 13. *meth. cap.* 11. cùm longissimè à parte quæ fluxione tentatur, quod redundat B reuellere, nequaquam ad eam trahere conueniat. Quare initiante vlcere reproba sunt expurgantia, postea verò vtilia, & multi vsus; renuat licet Massaria *lib. 3. de morb. internis, cap. 22.* insolenter purgantium vsum in hoc affectu condemnans: cuius rationes, sicut & Fuchsij, dicta solutione fiunt manifestæ, & ad plenum dissoluit Donatus Santorius *lib. 5. epistol. 4.*

Num verò hæc medicamenta torrefieri debeant, vt scilicet eorum acris vis, & expurgans torrefactione mitescat dubitant auctores. Hollerius, Rondeletius *cap. de alui fluxu*, & Amat. *lib. 2. centur.* 44. cane & angue pejus torrefactum rhabarbarum reprobant, & repudiant, ob multas causas. Prima. Quoniam ambusta bilem pariunt, & sui acrimonia ventrem mordent, vt propterea fluxionum à toto corpore causæ fiant, vt *lib. 4. acut. com.* 102. protulit Hip. cuius sententiam confirmat eruditissimè Gal. *in com.* nam vsta ignis vi redduntur acriora, ex Gal. 11. *simpl. cap.* 50. quo loco *salem vstum digerere quidem magis, quàm non vstum affirmat, quantò scilicet subtilius ipsum corpus accepta ab igne facultate redditur, velut & in aliis quæ combusta sunt, frequenter accidit.* Quare partes terrestres rhabarbari, immò terrestriores corticum myrobalanorum torrefactæ, vel vstæ, ex igne acrimoniam acquirunt intestinorum vlceribus inimicam, quam mordere ipsa natæ sunt; & partes subtiliores, multò redduntur acriores. Secunda. Quoniam rhabarbarum torrefactum primas tantùm venas permeat: cùm enim tenuiores partes torrefactione sint absumptæ, quarum vi tum humor in foco putredinis situs, tum extra venas repositus, educitur, fit vt eo, hoc modo exhibito, humor acris & biliosus, vlcus continuò fouens extrahi nequeat, cùm eius vis vstione euanescat. Tertia. Humor vitiosus nimis adstringentibus D retinetur; quapropter salubrius cēsent, rheum bis aut ter in aqua macerare, & vltimam infusionem factam in decocto adstringente exhibere: sic enim partes exasperantes, & vlceribus aduersæ amittuntur, & medicamentum minùs acre, immò mitius ac securius multò redditur. His fortè conuictus Saluus Sclanus *in com lib. 3. art. med. Gal. in cap. 40. fol. mihi 670.* in dysenteria torrefactum rhabarbarum condemnat.

Hos redarguit Hippocratis veneranda auctoritas, *in lib. 3. de diæta, num. 24. & 25.* quo loco ad alui profluuium cohibendum, assata & tosta, optima esse asseuerat, nam ventrem retinent. Sic Auic. 16. *lib. 3. tract. 2. cap. 7.* pisces assatos, & oryzam torrefactam in alui profluuio propinat. Et quò magis senesco, eò audacior fio in exhibendo rhabarbaro torrefacto, ex cuius tempestiuo vsu millies ægros alui fluxum patientes, sanari ex tempore vidi, qui infinitis propemodum auxiliis excarnificati consanescere non poterant. Lege Valleriolam *lib. 3. obs. 4.* & Augerium Ferrerium, *in suis castigationibus medicis, lib. 2.* qui in dysenteria rheum torrefactum summopere laudant. Neque timeas empyreuma, & vt ita loquar, igneitatem à calore per torrefactionem contractam; hæc enim si leuis sit & modica, illam non relinquit. Et licèt rhabarbarum præter innatam acrimoniam, maiorem etiam acredinem ex igne susciperet, euadit tamen siccius, vlceri curando aptius, & ad roboranda intestina efficacissimum: nam acrimonia inducta postea facta lotione in aqua rosacea, aut plantaginis mitescit, ita vt iuuet, neque obsit. Modica autem torrefactio in totum tenuiores partes, quarum ope intimiùs penetrat non absumit; qua de causa nimis adstringens vstione non fit. Adde duplici infusione, quam ipsi instituendam docent, non ita posse tenuiores partes secedere. Quapropter cùm adstringere, & expurgare opus est, his medicamentis torrefactis est vtendum, quæ in alui profluuiis esse exhibenda magna cum ægrorum vtilitate, vniuersa Medicorum schola approbat, & confirmat, Quo autem tempore, & qua occasione dysenterici sint expurgandi, tradit Vallesius *lib. 4. in com. text. 96.* quo loco apertè contradicit iis, quæ *libro 2. eiusd. operis, sect. 6. in com. sent. 27.* prædixerat: nam expurgationem solùm in maligna concedit dysenteria; cuius opinionem acriter impugnat Petrus Paul. Pereda *in schol. cap. 38. meth. Michaël. Ioann. Paschal.* & Galenus *lib. 4. acut. com.* 110. multò antea reprobauerat, qui in alui fluxu bilioso cum torminibus, & mordicatione, vtitur medicamentis affatim, & valenter expurgantibus: quorum vi cacochymia educi potest: nam sic fluxus fluxum curat, vacuando causam, ex Hip. *lib. 6. epid. cit.* Lege eruditissimum Trincauel. *lib. 2. epist. ad Philippum Theodos.*

HISTORIA LXXXIV. AETII, & Galeni, De dysenteria.

Dysenteria ab intermissa vacuatione, aut C ab asperitate annuli deuorati concitata.

Tales etiā sanguineas dysenterias Hippocrates in iis accidere dixit, quibus artuum aliquis esset præcisus. Nos autē vidimus, non iis modò, sed etiam aliis quibusdā certo circuitu repetētes: omnes autē quos ita vacuatos vidi, ab exercitata priùs vita ad omnino desidiosam se transtulerant, &c. Galenus lib. 3. de sympt. caus. c. 2. *&* lib. 4. de articul. com. 40.

Ego verò, inquit Antyllus, quum quidam per iocum, aureum annulum deuorasset, & ramentosa, ac cruenta infernè egereret ob sculptura videlicet asperitatem: in ipse enim auro capitellum inerat asperè cōcinnatum. Non sum immoratus iis, quæ vias lubricas reddunt, sed confidenti animo ad ea quæ fortiter purgāt pharmaca sum progressus: quare contigit vnà cum excrementis annulum excidere. Quo facto, homo ex ptisanæ succo, ac sorbilibus ouis nutritus, tertia die sanus euasit, &c. Aëtius tetrab. 3. serm. 1. cap. 46. *Galenus* lib. 3. de facult. natur. 4.

PARAPHRASIS.

QVomodo sint curandi qui ex membri amputatione, intermisso consueto exercitio, cruenta deiiciunt, perbellè ostendit Gal. *lib. cit. de articul.* nam iis ex interuallis debet sanguis emitti: imperanda purgatio: tenuis præscribendus victus, & reliqua offerenda, quæ sanguinem minuere possint; nam sanguis generatus præcisum membrum non nutrit, neque exercitio absumitur. Inexercitati, exercendi, fricandi, ante cibum lauandi: In his enim omnibus cruentæ huius deiectionis curatio consistit.

De ea verò quæ ab annulo acuto, & aspero deuorato E accidit, recepto in ventriculo, ad intestina expulso, ibíque dilaceratione cruentam deiectionem concitante, vt Aëtius firmat, non mireris: nam præterquam quòd Galenus *lib. cit. de facult. natural.* probat propria historia, plurimos ossa fructuum valde magna, annullum aureum, nummum, & alia dura deuorasse, & nullo superueniente symptomate facilè excreuisse, multa accidunt monstra in arte, ex Auerrhoë *lib. 7. collig. cap. 31.* & naturæ potenti nihil est impossibile, ex Gal. *lib. 7. aph. 54.*

Nec desunt peritissimorum auctorum testimonia, quibus lubet veritatem hanc planam facere. Narrat Benedictus Veronensis *lib. 2. anatom. c. 2.* mulierem Venetam, acum crinalem deglutiuisse, qua cirri capillorum intorquentur, quatuor digitorum longitudine, & decimo tandem mense eminxisse. Scribit Beniuenius *lib. de abdit. morbor. & sanat. caus. cap. 20.* mulierem æneam acum deuorasse,

rasse,& post decem annos perforato stomacho detrusisse. Refert Amatus *lib. 2. cent 69.* puerum octo annorum, æneum quoddam numisma deuorasse, & post elapsum annum, nulla percepta noxa cum excrementis expulisse. Affirmat Rodericus à Castro *lib. 4. de morb. mulier. part. 2. in scol. cap. 26.* puerum sex annorum aciculam imprudenter deuorasse,& post 18. annum rubigine obsitam, nulla sequuta noxa per crus (mirum dictu) erupisse. Memorat Iulius Cæsar Claudinus *lib. 1. respons. medicinal. cap.* 40. à quodam acum fuisse deglutitam,& quinque annis in corpore retentam, & tandem per vrinam excretam. Langius *lib. 2. epid.* 40. literis prodidit, quod in gynecæo Ducis Iuliacensis, virgo dum se adornaret, perterrita, ingemiscens, acus quinque quas in ore mordicus tenebat, deglutiuit, & postea per vrinam illæsa reddidit. Idem referunt Mizaldus *lib. 1. centur.* 53. Forestus *lib. 15. de obseru. de agritudinib. gula, obseru.* 28.

In simili euentu, magna diligentia, quod per incuriam deuoratum est, ad inferiores partes propellere oportet, enematis, pharmacis, quæ violenter purgare, & ad excretionis vias, quidquid in ventriculo onerosum est, detrudere queant. Conueniunt etiam quæ lubricas vias parant, vt sunt alica, ptissana cum melle, cibi sorbiles. Hoc cùm fecisset Antyllus, ægrum, excreto annulo à morbi pernicie liberauit. Siquæ verò abrasionis noxa in intestinis, ob asperitatem annuli concitata remansit, eam facilè natura deinceps sanauit; nam quando corpora pinguia duntaxat excernuntur, & abrasa intestinorum superficie interiori ramenta deiiciuntur, primus gradus, & principium secundi adest dysenteriæ ex Gal. *lib. 4. aph. 24. & 26.* & *lib. 6. de loc. affect. cap. 2.* hunc affectum natura ipsa persanat absque externo auxilio, ex Gal. *lib. 1. de loc. affect. cap. 2.* maximè autem cito æger sanitatem recipiet, si alatur ptissana, abstergente exiguum vlcus; ouis sorbilibus, quæ tum lenire dolorem, tum ob albumen, cicatrice vlcus obducere queunt, simúlque quidquid in intestinis hæret detergere possunt. Insuper alia sunt consulenda præsidia, quæ vlcus abstergant, & consolident, vt in dysenteria facere consueuimus.

HISTORIA LXXXVI. RHASII, De dysenteria

Dysenteria, ex sordido vlcere concitata, clystere ex causticis medicamentis parato persanatur.

Denunciauit mihi quidam Notarius, quòd quidam nomine Ginazir clysterizauit eundem cum puluere citrino, in quantitate aur. pond. 1. admixto in ℥. 1. ol. ros. crudi: vnde pracepi, vt clysterizaret eum cum sublimato: Dixit quòd reuersus est fluxus de centum sellis ad decem, & conualuit per* 15. *dies. Deinde rediit passio, & per eandem curam iterum conualuit, &c. Rhasis* 13. continent. tract. 3. cap. 2. *Galenus* lib. 4. de vsu part. cap. 17. in fin.

DVBIVM L.

Num in conclamata dysenteria, caustica per sedem infundenda. Contra Rondeletium doctissimum.

PARAPHRASIS.

Quatuor sunt sanguinolentæ excretionis differentiæ, allatæ à Gal. *3. de caus. sympt. cap. 2.* quarum prima est solius sanguinis, quæ per circuitus repetere solet; hæc solet illis accidere, quibus aliquis artuum est abscissus, vel qui exercitationem dimiserunt vel menstruam purgationem suppressam patiuntur, vt *lib. 5. de loc. affect. cap. 7.* Gal. affirmat. Secunda. Cùm ex imbecillitate iecinoris aquosus sanguis deiicitur, quem vtique loturæ carnis similem dicunt. Tertia. Cùm melancholici, splendentísque sanguinis deiectio fit. Quarta. Cùm & minutim, & exiguo

A tempore expulsio fit, aliàs quidem veri sanguinis, aliàs concreti: in hac & puris non rarò exiguum aliquid excernitur, etiam vlcerum crustulæ eiiciuntur, & membranosa quædam corpora, quæ intestinorum sunt particulæ; sed & stercus super his collectum sæpenumerò excernitur, sanguinis in se guttas habens.

De hac in præsenti agit Auctor noster, per quam intestinorum vlcus significamus cum Gal. *6. de loc. 2.* & *2. de loc. 5.* cuius causam esse humorem acutum, acrem, erodentem, bilem videlicet flauam, atram, aut salsam pituitam, Medicorum schola asseuerat. Cùm ergo morbus hic chronicus sit, ex Hip. *6. aph.* 3. primò à mordaci humore abrasis intestinis, quædam corpora pinguia duntaxat excernuntur: deinde ramenta quædam intestinorum, abrasa horum superficie interiori, quæ densa & membranosa est, eiiciuntur: vltimò & ipsa abraditur intestinorum substantia, Ex quibus tres gradus dysenteriæ veræ, ac propriè dictæ colligit Gal. *4. aph. 26.* Primus gradus facilè

B curari potest, ablata causa ipsam faciente, natura videlicet persanante absque auxilio externo, ex Gal. *lib. 1. de loc. 2.* Secundus nonnisi magno negotio curari potest. Tertius, vbi iam facta est, atque constructa dysenteria, & partes adeò magnæ intestinorum excernuntur, vt veriùs eas, carnes appellare possimus, tunc est lethalis dysenteria, cùm neque caro concrescere, neque cicatrice obduci possit vlcus.

De hoc tertio gradu loquutum fuisse auctorem, res est manifesta: cùm enim certo & determinato morbo, certum & determinatum auxilium conueniat, fit vt vlceribus prauis intestinorum sola abstergentia sint ex vsu, magis depascentibus præsidia efficaciora conueniant. Quando tamen malum inueterauerit, ita vt ægrum è medio tollere possit, vt Celsus ait, *lib. 4. cap. 15.* tunc cacoëthici vlceris, & putrilaginosi malignitatem, & sorditiem, solùm

C vehementissimis præsidiis, velut in desperato casu, emendare conabimur: præsertim quando contumax is affectus auxiliis Medicis non succumbit: tunc enim valentissimis exiccantibus vti oportet.

Deinde si partis corruptio timetur, tunc cogente necessitate, summam putrilaginem absumentia, & vel caustica per sedem esse infundenda docet Gal. *lib. 9. de compos. medic. sect. loc. cap. 2.* & *lib. 9. de simpl. medic. facult. cap. 5.* Auic. firmat. 16. 3. *tract. 2. cap.* 7. Ea fiunt ex arrhenico, calce viua, auripigmento rubro, cadmia, ære vsto, alumine scissili, sandaracha, sulphure viuo, trochiscis de minio, puluere Ioannis Vigonis; hæc enim exiccant impensè, arctant, glutinant, à putredine arcere solent: maximè si

D in lacte diluantur priùs, & singulis drachmis illorum, opij g. j addatur: vt notarunt Holler. *lib. 1. de morb. intern. cap.* 40. Mercat. *lib. 3. praxis cap.* 12. quiquid aliter contendat Rondeletius *in meth. curand. morbos, cap. 20 de dysenteria*, increpans veteres, qui hæc per clysteria infundere imperant, quum in reliquas intestinorum partes omnes æquè agant, ac in ea. quæ vlcerata est. At cùm ex acerrimo humore maligno viscera erodantur, & aliæ partes exulcerentur, vt proprio experimento obseruarunt Beniu. *lib. de abdit. cap. 96.* & scholiog. *ad cap. cit. Hol. de morb. internis.* præstat in conclamato morbo caustica ad inducendam crustam, infundere, correcta tamen & macerata iis, quæ eorum malitiam retundere queant, & in parua quantitate, vt notauit Fallopius *lib. de morb. Gallico, cap.* 88.

E *in fin.* Quare maior est eorum vtilitas, quàm noxa; quæ ipsa melior est quàm mors, quæ ex vlcere cacoëthico, serpente magis ac magis, imminet ac impendet.

Maxima ergo cum ratione factum est, vt puluis citrinus per sedem iniiciendus consuleretur. Est autem hic puluis, arsenicum citrinum, quod vocatur auripigmentum ab Auic. *lib. 2. tract. 2. c. 49.* Permiscuit autem ipsum oleo crudo, hoc est, incompleto; hoc enim lentore suo, adstrictione, & frigiditate medicamenti effrænem vim retundere potest. Quid plura? nónne Auic. *loc. nuper cit.* in potum id exhibet medicamentum, in habentibus saniem in pectore, cum hydromelite, & commisceri cum pilulis, quæ sunt ad asthma, imperauit. Ex quo fit manifestum, nimis verbosè Ludouicum Lemosium reprehendere

Auicennam

Auicennam, *in com. cap 7 lib. 4. meth. Gal.* qui arsenicum propinandum suasit. Si enim in paucissima quantitate, & saccharo rosaceo permixtum exhibeas, prout faciendum suadet Auic. hunc à calumnia vendicabis, qui 10. 3. *tract.* 1. *cap.* 40. ad asthma cum gummi pini propinat.

Miscuit autem ad vnciam vnam olei, aureum vnum, hoc est, drachmam vnam cum dimidia, ex Saladino *lib. suo de ponderibus, particula* 3. Quid mirum? nónne Auic. 10. 3. *tract.* 5. *cap.* 6. pro curando vlcere sordidissimo pulmonis, vtitur suffumigio ex arsenico? quò dlicèt vrentis facultatis dicatur à Gal. *lib.* 9. *simpl.* cùm erodat, vlceráque caliditate sua irritet, humores inflammet, partes spiritales calefaciat, liquet, attenuet; cùm sit præsentaneum venenum, & toto genere præter naturam, vt ne halitus quidem, qui ex eo trito spirat, nobis innoxius esse possit; tamen suffumigium eius, maximè mixti cum cardiacis pulueribus exiccantibus, nocere non poterit. Quapropter vbi vlcera serpendo depascunt, & circa crassa intestina consistunt, iuxta Paul. *lib.* 3. *cap.* 42. Aëtium, & Trallianum, hæc medicamenta crustam inducentia probanda sunt; nam vel ipse Auic. 4. 4. *tract.* 2. *cap.* 5. ea in casu, & offensione exhibet in potum. §. *Et arsenico est virtus mirabilis, in omnibus quæ sunt necessaria de incarnatione, & resolutione sanguinis, & prohibitione nocumenti, &c.* Nec mireris hunc ægrum, carne obducto vlcere, horum præsidiorum vi fuisse persanatum; nam difficultate intestinorum miserabiliter afflicti, etiam putrescentibus intestinis, beneficio exterioris eorundem tunicæ regeneratæ sanati sunt, apud Gal. *lib.* 4. *de vsu part. cap.* 17. §. *Multos sanè ac sæpè vidimus, quibus cùm morbis grauibus, atque diuturnis essent conflictati, maxima intestinorum pars putredine erat tentata adeò, vt compluribus locis tunica omnis interior esset exesa: attamen vixerunt ij, & superstites fuerunt: quod non fecissent, nisi secunda quædam alia tunica extrinsecus corrupta tunica accessisset, &c.* quod post eum notauit Brasauolus *ad aph.* 16. *lib.* 4. *Hip.* Intestinorum enim corpus membraneum, simplex non est, vt *loc. cit.* monuit Gal. sed duplici tunica, eáque propria circumtextum, tum vt facultas expultrix validior esset: tum vt ipsa instrumenta ab iniuriis omnibus essent tutiora; postremò, vt si aliquando bilis orgasmo, & feritate interior putresceret, aut roderetur, exterior saltem tunica illacera, & incolumis permaneret, vt aduertit Laurentius *lib.* 6. *de re anatomic. cap.* 12. Tu verò curationem eorum, quibus tunica prima erat exesa, apud Gal. *cit.* 4. *de vsu part.* ex huius historiæ explanatione venari poteris; quare eam inexplicatam relinquimus.

QVÆSTIO XLVI.

Quòd lac, in diarrhæa aut dysenteria biliosa, præsente remissa febri, salubre sit. Contra Amatum Medicum præstantissimum.

COMMENTARIVM.

CLysterizauit.] Inueterata opinio, & plurimorum ore, librísque contrita sententia est lactis vsum pro intestinorum vlceribus sanandis, inter præstantissima auxilia primatum obtinere. Hæc mihi opinio refricat Gal. loci memoriam *lib.* 3. *de alimentor. facult. cap.* 15. quo, inter epicerastica, id est, temperantia succorum acrimoniam medicamenta, & ad adstringendum aptissima, lac connumerat; quod præsidium non modò vt serium, sed vt necessarium approbauit ipse, *lib. de theriac. ad Pison. cap.* 12. Auic. non obliterat 16. 3. *tract.* 2. *cap.* 7. & omnis Medicorum schola amplectitur, & firmat, edocta ab ipso Magistro, qui *lib.* 10. *simpl. tit. de stercore canino,* lac chalybeatum dysentericis summè esse proficuum, canino stercori commixtum, apposita historia confirmat, quam quoniam adduximus *lib.* 1. *huius operis,* 82. idcirco eam modò non amplius illustramus.

Hos omnes deterret Senis edictum *lib.* 5. *aph.* 64. *lac malum esse prædicentis, quibus biliosæ sunt deiectiones.* Facilè quidam putat dilui controuersiam posse, dicentes, in A diarrhœa, & dysenteria biliosis cum febre, meritò reprobari lactis vsum; at in ea, quam febris non comitatur, laudari. Hi in sui subsidium afferunt Hip. *lib.* 4. *acut.* 115. lactis asinini potionem in dysenteria porrigentem, si febris non fuerit. Contra hos pugnat è diametro Gal. auctoritas *lib.* 5. *aph com. cit.* iudicantis, tam cum febre, quàm sine febre deiectionibus biliosis lac esse nocuum.

Amatus hac nixus sententia, habentibus biliosas deiectiones prorsus lac esse interdicendum ratus est, 2. *centur.* 44. siue eæ cum febre, siue citra febrem consistant. Si verò Gal. *loc cit.* id probauit, verum esse fatetur in ea dysenteria, quæ non à biliosis succis, sed aliis acribus non biliosis nata est; nam in biliosa se assiduo experimento didicisse refert, plura damna, vel etiam non præsente fe- B bri, inferre, cùm facilè corrumpatur, cacochymiámque alat. Corruit responsio hæc, nam dysenteria, cui lac est vtile ferè oritur è bilioso, rarò ab aliis acribus non biliosis. Deinde sicut bilis parata est lac corrumpere, ita & alij acres non biliosi succi. Sed quid multis moror in re omnium lucidissima? nónne Galen. 10. *simpl. cap. de lacte,* non quibusdam, sed omnibus acribus ventris fluxionibus optimum esse remedium affirmat?

Hippocrates ergò in biliosis deiectionibus abhorret lac crudum, quia facilè vertitur in bilem, & cacochymiam auget, ventrémque soluit. Gal. verò probat apparatum, excoctum, & chalybeatum. Lege Hip. *lib.* 7. *epid. num.* 3. dum sic loquitur. *Eratolai filius circa æquinoctium autumnale dysentericus fiebat, & febris tenebat. Egestiones alui erant biliosæ, tenues, multæ, & moderatè subcruentæ. Do-* C *lor autem ventris vehemens. Vbi serum, & lac bibisset silice candefacta immissa, dolores & subcruentæ deiectiones moderatiores fiebant, & sæpe ad exonerandã aluum surgebat, sed minore dolore, &c.* Ex hoc loco fortasse Galenus lactis hanc præparationem decerpsisse visus est, dum *lib.* 10. *simpl. tit. de sero lactis,* in hæc verba prorumpit. *Porrò vbi aliam desiccatem facultatem lac habuerit adiunctam, optimum est remedium dysenteriæ, & omniũ ventris acrium fluxionum. Eam accipit à lapidibus, qui decocto ipsi iniiciuntur igni. Porrò eos esse oportet, quos vocant cochlacas; & lac eò vsque decoqui debet, dũ pleráque serosi in eo humoris pars absumpta fuerit. At nos iniectis ferreis in ipsum cylindris candentibus, eandẽ, aut etiam meliorem facultatem effecimus; nam ferrum adstrigentis quoque (vt dictum est) facultatis est particeps.* Hæc Galenus. Hoc modo præparatum lac, cùm tota serosa pars non sit absumpta, depurgat, & vlcus abstergit, succorum D mordacitatem temperat, lenit dolores, adstringit, & incrassat, cùm sit crassius ignis efficacia factum. Lege Septal. *lib.* 7. *caution. medic. num.* 96. nam lac serosa substantia abstergit vlcus, caseosa exiccat & adstringit, butyrosa contemperat, nutrit, lenit dolores. Vide Valleriol. *lib.* 3. *obseru.* 4. eloquenter disputantem.

Solue secundò, & fortasse meliùs, si dicas, lac esse interdicendum in his ventris fluxionibus biliosis, non vacuata biliosi humoris copia; post vacuationem autem maioris partis cacochymiæ, esse propinandum cum vtilitate summa. Hanc solutionem innuit Gal. *lib.* 2. *de simpl. medic. facult.* 12. & 13. *in princip.* Sic enim ait Gal. cuius monitis totam controuersiam euanescere putamus. *Vnumquodque temperantium medicamentorum, vbi valẽtius euaserit humoribus mordicantibus, morsum eorũ retundit. Verum si aut va-* E *lentioribus facultatibus, aut multis paucũ mixtum fuerit, vnà & ipsum corrumpitur, alitque cacochymiam, siue succi malignitatem. Quamobrẽ protinus euacuandi sunt, qui ab iis quæ temperandi naturã habent irritantur atque asperantur: vtpote qui multa, nec facilè mobili corruptione sint repleti. Sic sanè lac frequẽter, simul átque sumptũ fuerit aliis acescit, aliis in nidorem vertitur, priusquam probè cõcoctum corruptionem temperet. In quibus vtique primùm maxima cacochymia pars vacuari debet, atque inde sumendus chondrus, ptissana, lac, & alia.* Hæc Gal. quibus solutio Amati, eiúsque experimentum redarguuntur. Ille enim expertus est excoctum lac in biliosa dysenteria citra febrem summè nocere, fortè quoniam intempestiuè ante maiorem partem cacochymiæ expurgatam fuit oblatum. Nocet ergo lac, ante idoneam vitiosi succi expurgationem; iuuat post illam,

attemperando

attemperando, vires reficiendo, & adstringendo.

Quætes, an præsente remissa febri, lactis sic apparati vsus salubris sit? annuit Hip. *cit. loc.* dū longis, remissisque febribus eius potum tantopere commendat: sic Hip. in Eratolai filio, biliosa dysenteria cum febri laborante, salubriter lacte chalybeato vsus est, post idoneam cacochymiæ vacuationem. Primò enim serum exhibuit, ad humectandum corpus, ne ex febre lenta & iugi laberetur in extenuationem summam. Amatus *cit. loc.* citra rationem, perfricta fronte Hip. temnit & damnat, quum multa ab Hip. *in lib. 6. epid.* sint dicta, à quibus vt falsis se retraxit. Firmat positionem suam, Gal. dictis *in lib. 4. acut. cit.* quo loco, in torminibus, si febris non fuerit, lac asinæ bibendum præbet. Tu verò intellige, Gal. dixisse, si febris non fuerit magna, qua præsente lactis vsus reprobus est; nam vehemens febris calor, lac nidorosum reddit, & corrumpit. Librum autem septimum epidem. esse genuinum, & magno Hippocrate dignum, licèt non ausim dicere, cum Galeno *lib. 3. de difficult. respirat. cap. 1. & lib. 6. epid. sect. 2. com. 13. & 6. eiusd. in proœm. & sect. 1. com. 2. & sect. 2. com. 44.* tamen in eo plura sunt, quæ Hip. phrasim redolere videntur, & eximiam continent doctrinam, quam habere historiam Eratolai, firmauit eruditissimus Vallesius, qui ex professo singulas eius particulas explicuit, cum Anutio Foësio *in com.* Num verò lac in febribus exhibendum, lege Cardanum *lib. 2. contradict. medicar. tract. 4. cont. 2.* qui hanc quæstionem satis diffusè, doctéque pertractat.

HISTORIA LXXXVI. GALENI De dysenteria.

Quidam cæpæ esu, & muria per clysterem iniecta, plurimos à dysenteria liberauit, alios interfecit.

Quidam (vt sibi est visus) generosè dysentericos vehementissimo medicamento curans, multos vno sanauit die, quosdam verò iugulauit. Erat namque eius medicandi ratio eiusmodi. Cæpas id genus, quod Græci carton vocant, vno die comedendas cum pane dabat, tum potum parcum. Postridie manè muriam acerrimam per inferiora infundebat. Secundùm hanc etiam pharmacum validum. His igitur tolerandis quicunque sufficere potuerunt, prorsus sunt sanati: aliqui verò conuulsione, aut syncope ex dolore, vnà cum madore cutis oborto interiore, &c. Galenus lib. 12. meth. cap. 1.

PARAPHRASIS.

Licèt hæc historia non sit ex iis, in quibus Gal. suam industriam exercuit, quoniam tamen ab alio Medico refert curationem esse celebratam, & plura in se hic curandi modus continet scitu digna, idcircò eam placuit interpretari. Veterum nonnulli, & vel ipse Gal. *lib. 4. de artic. 40.* omnem cruentam deiectionem, dysenteriam appellant: tamen vt ex *2. lib. & 6. de loc. cit.* constat, dysenteria vera, vlcus intestinorum designat. Pro qua curanda, quando contumax est & rebellis, & aliis præsidiis non mitescit, vlcúsque nimis est sordidum, & putrilaginosum, ad vehementiora accedere auxilia necessitas cogit; nam *vehementi malo non potest nisi vehemens auxilium succurrere*, ex Celso *lib. 2. cap. 11.*

Primò videndum, quam vtilitatem possint præstare cæpæ, si sunt omnes auctore Dioscorid. *lib. 1. c. 145.* acres, & caliditate sua vlcus inflammare, & dilaniare possunt, immò mordaces succos incendere queunt, ex Paul. *lib. 6. cap. 76.* ex quarum morsu dolores vlcerum intensiores fieri dubitat nemo: & si in quarto gradu calidæ sunt, auctore Gal. *7. simpl. cap. prop.* qua ratione hæmorrhoïdes prouocat succus earum ano appositus, & maximè si sint acres, longæ, flauæ, crudæ, sale conditæ; hæ enim vehementiorem obtinent vim, quàm rotundæ, candidæ, virides, coctæ, & insalitæ, si fides est habenda Dioscoridi *loc. cit.* & Oribas. *lib. 2. collect. cap. 27.*

Rursus. Cur muria in sedem infundenda, maximè acerrima, si partem exasperat, fluxionem concitat, inflammationem auget, & siccitate caliditateque sua, humores biliosos, acriores reddit, ratione salis ex quo componitur, ex Gal. *lib. 1. simpl. 4.* quare valde incendit, attenuat, mordaces succos, fluxibilioresque reddit: præsertim asperrima, quam duram, seu maturam vocant Cels. *lib. 2. cap. 24.* Scribon. Larg. *cap. 10.* Columel. *lib. 12. cap. 6.* De cuius conficiendi modo inter omnes scripsere Marcel. Virgil. *in com. Dioscorid. lib. 5. c. 82.* Ludouic. Nonnius elegantissimè *lib. 3. de re cibaria, cap. 4. 2.* Hæc ergo dura muria, quam salsissimam auctores vocant, ita est calida & vrens, vt si eam parti cuipiam inspergas, ipsam adusseris, ex Gal. *lib. 3. de tem. cap. 3.* Hac ergo infusa, vlcera potentiùs dilacerari, non erit dubitandum.

Sed si res bilance ponderetur, à Galenica methodo non est aliena curatio hæc. Nam in graui, desperatáque dysenteria, acria medicamenta, leuissimis non iuuantibus, esse tentanda ipse edocuit, *lib. 2. simpl. 12.* quo loco muria vtebatur per sedem infusa: educit enim hæc nonnunquam mordentem succum, & mordacitatis redditur medela, perinde vt cætera omnia quæ abluunt, & abstergunt. Et licèt operatio hæc sit ex accidenti, quandoque prodesse solet, quoniam muria siccat, & incorruptum quidpiam seruat, ex Gal. *2. de facult. natur. cap. 9.* Quare cùm vlcera valenter abstergat, & depascentia à putredine tueatur, siccitate sua nimiam humiditatem absumendo, ex Auic. *lib. 2. tract. 2. cap. 493.* ad mundificandum est optima. Sic docuit Dioscorid. *loc. cit.* qui eam interaneorum exulcerationes ad cicatricem perducere affirmat: vnde Plin. *lib. 3. c. 8.* inquit, *siue illa salsugo spissat, mordet, attenuat, siccat, dysentericis vtilis, &c.* Cui affectui summoperè auxiliari, testantur Gal. *lib. 9. de comp. medic. sec. loc. c. 5.* Aëtius *tetrab. 4. serm. 2. cap. 29.* Cels. *lib. 4.* firmant Amatus *lib. 2. centur. 53.* Mercurialis *lib. 3. praxis, cap. 28.* & alij.

Muriam has dotes habere ratione salis, res est manifesta; nam sal adstringit, exiccat, expurgat, dissipat, reprimit, à putredine defendit, roborat, sorditiem, & putrilaginem abstergit, superfluam absumit humiditatem, cuius vitio indies magis ac magis vitiantur vlcera, fiúntque sordidiora, ex Auic. *lib. 2. tract. 2. cap. 623.* nam salsedinis effectus, ex Gal. *lib. 5. simpl. 26.* & Auic. *lib. 2. tract. 1. cap. 3.* sunt abstersio, ablutio, exiccatio, & putrefactionis prohibitio; cùm sal conditura sua corpora siccet, & à putredine defendat: quoniam docente Gal. *11. simpl. tit. de sale*, quidquid in corporibus humidum inest, quodammodo absumit, & quod reliquum est substantiæ solidæ, adstrictione contrahit. Quare muria per clysterem iniicienda; licèt enim ea attrahat mordacitate sua, humorem tamen attractum deinceps exiccat, & vnà vlcera persanat. De cuius parandæ modo, lege Mercurial. *2. variar. lib.* Lælium Bisciolam, *in appendice lib. vlt. tom. 2. horar. subsecivar.*

Hac ratione cæpas, has intentiones pro curandis vlceribus obtinere, in dubium verti haud potest; nam docente Auicen. *lib. 2. tract. 2. cap. 122.* ipsæ, & earum aqua, vlcera sordida abstergunt: quarum acriores dysentericis offerebat edendas Medicus ille, & fortasse crudas, tanquam magis acres, quoniam coctione, assatione, aut maceratione acrimoniam deponunt, Galen. *lib. 2. de aliment. facult. cap. 18.* cum eis verò panem adiiciebat; nam præterquam quòd hic nutrit, medicamentum cum alimento acceptum, sensim, furtimque sese in corporis partes insinuat, & intestinis vim suam hac de causa citiùs communicat. Potum paucum adiecit, vt efficaciùs exiccaret.

Quod verò attinet ad medicamentum illud, quod post muriam infundendum imperabat, erat eiusdem, aut saltem maioris quàm muria facultatis, de illorum sanè genere quæ crustam inducunt: vt arsenicum, calx viua, alumen, æs vstum, & alia caustica, de quibus *suprà, in hist. precedenti* meminimus. Priùs enim infundebat muriam, deinde validum medicamen, à leuioribus ad validiora procedens, & crustam hac ratione inducere sperans; & sic in maxima abstersione, exiccatione, & crustæ inductione totum curationis cardinem reponebat, satius esse existimans,

mans, hæc omnia augere, & periculosissimum morbum citò leuare, quàm sinere ægrum in obitum incurrere, vtilitate maiori minus damnum compensans: nam *melior est noxa, quam mors*, ex Gal. 12. *meth. cap.* 1.

Eos verò sanatos ait, qui doloribus tolerandis sufficere potuerunt, hoc est, qui ita viribus præditi erant valentibus, vt ingentes dolores virum firmitudine pertulerint: contrà mortuos esse refert, qui ob virium impotentiam doloribus ex curatione pronatis resistere non potuerunt. Difficultatem verò habet maximam, quòd vno die sanatos fuisse pronunciet, cùm ipsum tribus diebus integris absoluisse curationem asscueret; nam in primo cæpas præbebat, in secundo muriam acerrimam infundebat, in tertio validum pharmacum. At desines mirari, si possibile fuisse existimes, vt diei vnius spatio vlcera intestinorum fuerint persanata infusis crustam inducentibus, post muriam inditam in secundo, & cæpas in primo die oblatas. Sed licèt hæc curatio probetur à Galeno, in desperato morbo, tutius est ab illa tanquam violenta abstinere, & ad mitia medicamenta curationem totam conuertere, quæ præterquam quòd siccant, peccantem etiam humorem sine molestia educunt.

HISTORIA LXXVII. GALENI, De dysenteria.

Quidam dolorem animosè ferentes, nullis applicitis lenientibus dolorem auxiliis, viriliter emortui.

EQuidem noui quosdã, tum Medicos, tum ægros, qui dum animosi videri volebant, ob id ipsum perierunt, quod fortiter ac viriliter cõtra dolorem semper sunt renixi, nec quod eum leniret, quicquam ceperunt, sed in asperis, & (vt ipsi interpretabantur) affectum destruentibus auxiliis perseuerarunt. Quos sanè spatio longiore curatos esse satius fuisset, quàm breui viriliter mori, &c. Galenus lib. 12. meth. cap. 1.

PARAPHRASIS.

DOlorem esse symptoma, in quod maximè curantis consilium dirigi debet, testatur Auic. 4. 1. *c.* 1. §. *Et cùm ad diuersum trahere volueris, dolorẽ prius seda, &c.* nam *ob dolorem ægri sine pulsu redduntur, exanimésque fiunt*, dicebat Gal. 2. *de rat. vict. in morb. acut. com.* 48. & Auic. *loc. cit.* idem refert. §. *Quùmque ægritudo dolori cõiuncta fuerit, aut igitur causa ipsius est dolor, aut ægritudo est causa doloris, sicut est percussio, aut casus, incipies sedare dolorem, &c.* Dolor enim curationem ad se vocat, distrahit naturam, dissoluit vires, & attrahit, fluxionésque concitat, ex Gal. *lib. de curand. rat. per sang. miss.* 8. & *lib.* 2. *de dif. feb. c.* 15. non quòd dolor per se vim habeat attrahẽdi, aut inter tractionis differentias, numeratas à Gal. 6. *de vsu part.* 15. & 3. *de facult. natur. lib.* 15. Auic. 1. 1. *doct.* 6. *c.* 3. reponatur, à facultate, à vacuo, à calore; sed solùm fluxiones irritat, naturam concitat, vires exoluit, quoniam spiritus omnes ad partem dolentem facultates transmittunt, vnde cor spiritu priuatum relinquunt, & potentiæ dolori intentæ ab actione cessant, ex ipso *lib.* 5. *aph.* 27. & *in art. medic.* 95. Et *lib.* 5. *meth. cap.* 4 sic ait. *Vitandum ne dolor incidat, ac rursus profluuium cõcitet, cùm nihil sit, quod magis sanguinis profluuiũ quàm dolor cõcitet, & philegmonas augeat, &c.* Dolori ergo quàm celerrimè occurrendum, neque committendum, vt diutius crucientur ægri; in quo sedando, quum dirus est, & sui acerbitate, vehementiaque vires labefactat, magna celeritas, mora est. Neglectus dolor deiicit vires, & conuocata fluxione inflammationes incenduntur, conuulsiones rapiunt ægros, quæ ex nimio dolore oriri consueuerunt; aut certè madescunt, quæ sicca esse, seruata naturali ratione & vacua excrementis, necesse est.

Quapropter verius est dicere, humores in partem dolentem decumbere, quàm ab ipsis trahi. Cur autem ad partem dolentem confluant succi, explicat Galen. *lib.* 13. *meth. cap.* 3. natura enim triste aliquid sentiens, id expellere properans, magno conatu aliquid sanguinis & spiritus, in dolentem partem ex circumuicinis exprimit, atque eo confluente, partem in tumorem attolli est necesse. Accedit, quòd pars, quæ doloris sæuitie debilis facta est, ad suscipiendos humores aptior redditur.

Enimuerò si vires ex dolore resoluuntur, atque ex eo periculum impendet, mitigari dolor, & roborari vires debebunt, quò & morbo resistere, & curationis spatio sufficere queant. Qui enim animosè, & viriliter auxilia contra dolorem, eiúsque sæuitiem mitigantia contempserunt; sed solum in causa doloris amolienda perseuerarunt, ij doloris sæuitie victi occubuere. Quo pacto maximè reprehendit Gal. ægros, & Medicos, qui nulla facta, de doloris lenitione commemoratione, solum præsidia contra affectum consuluerunt, quo pacto spiritu resoluto ob doloris sæuitiem mortui sunt. Quibus autem præsidiis sedandus sit dolor, & in quibus morbis anodyna, seu sedantia dolorem, propria vel impropria sint applicanda, explicat, latè, doctéque Galenus *in hoc* 12. *meth. cap.* 1. & 11, *eiusd.* 12. & *lib.* 2. *de compos. medic. sec. loc. cap.* 1. *sect.* 5. *in fin.* & *lib.* 9. *eiusd. cap.* 4. *in princip.* Lege Trincauel. *lib.* 2. *de composit. medicam. cap.* 9. Mercat. *lib.* 2. *indicat. cap.* 16. Valleriol. *lib.* 3. *obs.* 4.

HISTORIA LXXVIII. TRALL, De dysenteria.

Dysenteria, cum tabe, balneis, & refrigerantibus auxiliis, curata.

EGo sanè quendam conspicatus, ex iis qui contabuerant, à pastillis ei oblatis magis irritari, iussi hæc quidem abiicere, balneis autem potius vti, & cibis refrigerantibus, vt pepone sine medulla, intybis, & bulbo: atque hoc victu refrigerante citra medicamentum, ægrum à morte ipsi expectata liberaui, &c. Trallianus lib. 8. cap. 9. in fin.

DVBIVM LI.

Num balneum in dysenteria aliquando possit esse ex vsu.

PARAPHRASIS.

PLura damna ex hepatis calida intemperie suboriri, res est manifesta: hanc pluribus signis venari licet, ex habitu gracili, oris amarore, siccitate, siti, oris ventriculi morsu, torminibus, vomitibus biliosis, ex calore sensato in plantis pedum, & manuum volis, capitis dolore, vigilia, iracundia, audacia, viuiditate, & aliis indiciis, quæ ex professo referunt Gal. *in art. medic. cap.* 41. Auic. 14. 3. *tract.* 1. *cap.* 14. Si tamen nimis squalidum hepar sit, & intemperamentum plurimum increuerit, colliquationes sequuntur biliosæ, fœtidæ, vstæ, & sanguinolentæ, donec caro hepatis colliquatione per cruentam deiectionem contabescat, & excernatur, vt firmant Galen. *lib.* 8. *sec. loc. cap.* 6. Amatus *lib.* 2. *centur.* 50. Quare excrementa apparebunt graueolentia, splendida, nimis calida, cum animi deliquio, angore, febricula, totius corporis macie & extenuatione.

Rursus ex transitu huius calidissimi humoris, mordacis, acris & erodentis, ab hepate generéque venoso ad intestina demandari, quis dubitat vlcera in ipsis concitari posse? quæ adstringentibus pastillis, seu trochiscis siccari, & curari debent; nam cruenta deiectio ab vlceribus concitata, adstringentia exposcit. Verùm cùm ex horum vsu acria excrementa retenta fiant acriora, ampliúsque erodant & irritent, vlcera exasperent, & fluxionem concitent, fit vt ex eorum administratione maior sit noxa vtilitate; & tantum abest vt abstergantur, siccescántque vlceratæ partes, vt potiùs maiori irritatione facta, &

vehementiori

vehementiori concitato dolore, attractáque de nouo maiori humoris copia, ampliùs sordescant.

Ex sordidissimo ergo vlcere, nónne cordi communicatur in propria substantia putrida fuligo, ita vt id suapte natura igneum, & excandescens ponat in calfacto esse? Sicque ex diutina actione & alteratione, potest concitari calor hecticus, fixus, & durans. Quippe si ex virulento externo, & antiquo vlcere, aut ex eo quod plurimum puris excernit, velut sunt, quæ propè magnos articulos existunt, prodit in cordis substantiam & caloris conditio adeò fixa, & ob putrilaginosam naturam adeò adhærescens, & interanea, vt facili negotio, ob causam dissipati humidi ac euacuatione, calore, vel vtroque; & rursus innati coloris deuicta resistentia, extraneus ille, vlcerosus, & præter naturam in cordis substantiam sese insinuet, firmetur, & radicetur: cur ab interno vlcere, hecticum calorem, fixum, permanentem, & habitualem oriri non dicemus? maximè si vlcus sit siccum, squalidum, quod moliri posse per continuitatem, calorem, & siccitatem in solidis membris hecticum calorem non est denegandum.

Si ergo oriatur à sordido vlcere contabescentia, cur balneum ad maciem summoperè necessarium, consulere verebimur? præsertim cùm habitualis calor sit iam independens, licèt ab vlcere foueatur, febri intensiori facta, tunc habita solùm indicatione, quæ à marcido calore desumitur, balneum summam præstabit vtilitatem. Nec te deterreat Hip. dictio *lib.3.acut.text.59.* prohibentis balneum, quibus aluus plus iusto fluxibilior est: nam ibi solùm respicit ad fluxum, cuius ratione balneum non conuenit, quia emollit, laxat, & ventrem prouocat: non negans præstare posse hoc auxilium magnam commoditatem, si aliquis alius affectus complicetur, in quem curantis consilium dirigi debet. Docet enim ipse *lib.10.meth. cap.1. interdum licere spernere vnam indicationem, ob aliam vrgentiorem.* Sic potum frigidæ ad satietatem probat, in phlegmone partium interiorum, ob hecticæ timorem. Sic balneum frigidum in hectico debili, *lib.10.meth.cap.10.* concedit. De quo si Trallianum intelligas, non errabis: Consule Massariam *lib.3.de morb.intern.cap.22.* constipat enim meatus, cohibet fluxum, biliosum frigiditate sua temperat humorem, & sic incrassat: quem etiam vsum, balneum ex stypicis medicamentis paratum præstare, vt rosis, cypero, myrto, balaustiis, & aliis omnibus compertum esse reor.

Deinde. Balneum tepidum præsente alui fluxu, vrgentioris indicationis habita ratione prodesse potest; nam partes extimas calefaciendo, dilatando meatus, & attrahendo fluxionem à partibus internis ad externas, solet cohibere humoris fluxum, & insuper humiditatem reficit & instaurat, tabidísque remedio est. Sic *lib.1.ad Glauc. cap.14. in med.* dicit balneas in fluxionibus ad ventrem aptissimas esse, quia auocant humorem à ventre ad cutem, & sic fluxum sistunt. Sic Auic. 4.1.*doct.5.cap.*8. cum Paul. *lib.7.cap.7.* in superpurgatione balneum consuluit; eius enim vi reuellitur materia fluens ad intestina, in vniuersum corpus. Quamobrem si tabescente corpore, humor vtilis, & vitæ necessarius ad vlcerata confluit intestina, balneum, ad cohibendum est vtile; hanc enim substantiam contineri, non excerni oportere, (ea enim vacuata corpus priuatur alimento, & contabesit) res est manifesta.

Hac ratione cùm tabe corpus afficitur, ob pulmonis vlcus, balneum mirificum est, ex Ludouic. Mercat. *lib.2.de morb.intern.cap.9.* nam siccas partes natiua quadam humiditate recreat, febrilem, marcidúmque calorem contemperat, natiuum ignem connutrit & refocillat, & pus ab igneo calore crassefactum liquat, expulsionique paratum reddit; retentum enim opprimit partes spiritales, eásque inficit labe dira. In hunc vsum Trallianus in dysenteria, frigida præsidia exhibuit, peponem sine medulla, hæc enim maiori humiditate subuertit ventriculum, internas partes relaxat & emollit, & fluxum concitat, de cuius viribus lege quæ diximus *lib.1.in com.histor.*28. Quare cùm ex vlcere intestinorum æger tabe esset affectus, & ex pastillis calidis siccis oblatis magis siccatus extenuaretur,

A commodissimè balneum, & alia refrigerantia sunt imperata, quæ iecur calidum roborare nata sunt.

HISTORIA LXXXIX. GALENI, *De colico dolore.*

Colicus dolor pestilens, ac contagiosus, frigidis curatus.

Puto autem colicam affectionem, quæ etiam nunc regnat, ex huiusmodi prouenisse humoribus, quæ ab Italia quidem regionibus incepit, in aliis autem multis Romanorũ Reipublicæ
B *locis* pestiferæ cuiusdam luis modo est grassata: ex qua plerique in morbum comitialem, alij in artuum resolutionẽ sensu incolumi, nonnulli in vtraque sunt prolapsi. Ac eorum qui in comitialem morbũ inciderunt, plures interierunt. Ex illis verò qui in resolutionem, plures euaserunt, tanquam in crisi, causa aliorsum ex loco quem infestauerat, conuersa. Sic igitur laborantes, Medicus quidam in Italia curauit victus quadam ratione infideli, refrigerante, & maximè temeraria. Lactucas enim non coctas, refrigeratásque ipsi porrigebat, intybúmque similiter supra satietatem comedendũ, item vuas, mala, pisces dura carne præditos, omniáque crustacea, pedes bubulos, bulbos, & similia, nõ solùm facultate, sed & tactu frigida. Vinum rarò præbebat: cùm autem dabat, frigida miscebat; ipsámque frigidam, vel etiam poscam frigidam exhibebat, ab omni alio calido, & medio cibo abstinens. Atque plurimos sic præter*
C *omnium opinionem * persanauit. Immò nonnullos qui iam in morbum comitialem, vel resolutionem prolapsi erant propemodum, sanitati restituit, &c. Paulus* lib.3.cap.43.

QVÆSTIO XLVII.

Quòd colicus color, pestilens ac contagiosus, sit morbus nouus.

PARAPHRASIS.

De colico dolore, veterum & recentiorum peritissimi, satis supérque disputarunt. Num eius fecerit mentionem Hip. vel ilei nomine descripserit, graphicè proponit Mercurial. *lib.5.variar.lect.cap.11.* quo morbo primò Tiberium Imperatorem fuisse tentatum narrat
D Plinius *lib.26.cap.1.* Marcel. *cap.29.* colicum vocat dolorem, & Celsus *lib.4.cap.13.* crassioris intestini dolorem, colicum appellat. At hunc morbum non agnouisse dicendum est Hippocratem? minimè quidem. Hoc modo ipsum, nec rabiem, sicut nec curationem animalium virus vibrantium descripsisse, asseremus, quos tamen affectus constat non ignorasse: nam Homerum Hippocrate vetustiorem, rabiem memorasse legimus, dum *Iliados* 8. Teucrum occisis octo, Hectorem non potuisse percutere scribit. Sic enim ait: *Hunc autem non possum percutere canem rabidum.* Quòd si dicas, præstantis huius Medicorum coryphæi multa volumina iniuria temporum periisse, vera pronunciabis.

Deinde, posse morbum aliquem denuò nunquam antea conspectum oboriri, neminem esse arbitror qui ambi-
E gat, præsertim cùm antiquorum præcipui ita fieri posse contestentur. Celsus *lib.1.in præfat.* nulla causa magis dicit, rationales Medicos empericis præstare, quàm quòd nouis morborum generibus queunt etiam auxilium ferre. Nam Plin. *lib.26.cap.1.* Lichenem seu mentagram Tiberij Claudij Cæsaris principatu primùm in Italiam irrepsisse memoriæ commendauit. Firmant Plutarchus *lib.8. sympos.cap.9.* Petrus Crinitus *lib.20.cap.10.* Et Lucio Paulo, & Quinto Marcio Consulibus primùm in Italiam carbunculum venisse, recenset ex annalium scriptis Plinius *loc.cit.*

Rigorem sine febre hac tempestate frequentissimum, temporibus Hippocratis, ob illius sæculi sobrietatem non apparuisse, multis in locis Galenus est auctor. Omitto Gallicam luem, puncticularem febrim, quas nouissimas esse

esse ægritudines contendunt plures, quorum sententiam latè refutamus *lib. 1. in com. histor. 73. & in hoc libro, in com. histor. 3.*

Quid commemorem duos illos rarissimos affectus à Plinio relatos *lib 25. cap. 3.* quorum alter erat putridũ oris malè olentis vitium, quod stomacaciam appellabant, cuius vi dira intra biennium omnibus dentes decidebant. Nostri *Scorbutum* vocant, seu *scelortyrben*. In hoc vlcerantur gingiuæ, dentes decidunt, scrotum inflatur, crura liuent, fœtet respiratio, tibiæ vlcerãtur, tumet lien, corpus ictero nigro premitur, febricula infestat, adest neruorum, tendonum, & ligamentorum rigor cum impotentia ad motum: cuius morbi notas legat qui velit, apud Balduin. Rősseum *prop. libel. de scorbuto.* Dodonæum *c. 33. obs. medic.* Gulielm. Lem. & Reusn. *prop. tract.* Olaum Magnũ *lib. 16. de gentib. septentrionalib. cap. 52. & lib. 9. cap. 38.* Mithob. *lib. de peste,* Lang. *lib. 1. epist. 41.* Forest. *lib. 20. obs.* & alios, qui de hoc morbo graphicè disceptarunt. Alter erat, qui neruos crurum adeò lædebat, vt compagines in genubus cum crurum vacillatione dissoluerentur.

Sic *Gemursa* apud Plin. *loc. cit.* inter digitos pedum nascebatur, qui morbus celeriter extinctus est. Sic insitatum morbi genus fuit illud, quo Arrium occubuisse testatur Ado. Viennensis *in Breuiario chronicorum, ætate sexta.* Hic namque cùm ad secessum accessisset, viscera prope mortem excreuit: quanquam Pomponius Lætus *in compendio Romanæ Historiæ,* dolore colico obiisse referat.

Adest *Sudor Britannicus,* circa æstatem post humidissimam cœli cõstitutionem, dira mortalium clade, paucis abhinc annis inualescens; quo correpti, maxima sudoris diluuie, intra viginti quatuor horas, febri incendiosa oppressi expirabant. Hæc sudorulenta febris multa millia mortaliũ iugulauit. De cuius causis & præsidiis luculenter egere, Cornel. Gemma *lib. 1. cosmocrit. 8.* Langius *lib. 1. epist. 19.* Brauus *lib. 2. de diff. feb. in com. cap. 5. Gal.* Ioan Hucherus *lib. 2. feb. 6.* Fernel. *2. de abdit. 12.* Laurentius Surius *in com. rerum in orbe gestarũ.* Polydor. Virgil. *lib. 20. Histor. Anglic.* Sennertus *lib. 4. de feb. 15.* Nam dari diariam pestilentem, & putridam, acriter probauimus, contra multorum mentem, *lib. 1. de com. Histor. 84.*

Nõnne *Dracunculus* tibiarum, nouus est morbus? nam Galenus *lib. 6. de loc. affect. c. 3* de eo obscurissimã fecit mẽtionem, eiúsque essentiam per vmbram quasi depinxit, *in introduct. & lib. finit. medicar.* narrauit, & vidit Aëtius *tetr. 4. ser. 2. c. 85* cum Paulo *lib. 4. c. vlt.* Curationẽ proposuere Auic. *3. 4. tract. 3. c. 21.* Auenzoar *lib. 2. tract. 7. c. 20* Alzaharauius *tr. 10. c. 2. Haly lib. 9. pract. c. 67.* Rhas. *lib. 9. ad Alm. tract. 7. cap. 24.* Iullius Pollux *lib. 4.* Amat. *7. cent. 64.* Monard. *lib. 7. epist. 2.* Thom. à Veiga *in c. 3. Gal. lib. 6. de loc. affec.* Morbus in Arabia frequens, ab aliis dictus *vena medena, ciuilis, vel saniosa,* à sãguine, atra bile, vel ab exusta, & valde sicca pituita pronatus: de cuius motu, & essentia controuertunt auctores, vbi generetur, & num vena sit, neruus, vermis, an animal viuum, in brachio, femore, tibia, & partibus musculosis enatum, imò (quod mirabile videtur, & notat Gentilis *3. 4. cit.*) si frãgitur, inquit Auenzoar, subitò emoritur æger; integer enim hic neruus est paulatim extrahendus. Lege de alio morbo, Dracunculo vocato, Mercurialem *lib. 2. variar. cap. 20.*

Sic superioribus annis visus est morbus nouus, quo pili retorti, conuulsionis modo inter se implicabantur, ita vt cum aliis sæuissimis signis plures perirent, qui morbus appellatus est *plica Polaca,* quòd in Polonia vigeat solùm, & exacerbetur. Nouum sanè, veteribúsque indictum, horridi & intricati capillitij tum barbæ, tum capitis, morbi genus, difficilium quorundam capitis morborum argumentum. De cuius morbi natura, & curatione, sat multa congessit Saxonia *proprio libello de plica Polonica,* & post eum Laconicè exarauit Fonseca *lib. 1. consult. 1.* Sennertus *lib. 5. pract. part. 3. sect. 2. cap. 9.* Forestus, & alij.

Noua *Lues Morauiæ,* ab aliis vocata *Brunus Gallicus,* quia Brunam ciuitatem, intra duorum triúmue mensium spatium depopulari plurimis horrendis symptomatis visa est. De hac egere Thomas Iordanus *lib. de lue noua Morauiæ.* Crato *lib. 2. epist. per Laurentium Scoltzium publicatarum, pag. 228.* Henricus à Bra Campensis *epist. 1.* Ioan. Sporichius *tract. de Bruno Gallico.* Huic morbus addendus etiã est Brunus Vagaricus, cuius naturam exactè explicuere Iordanus *lib. 19. de peste,* Balthazar Conradius, & Iacob. Suterus *prop. tract.* Sennertus *lib. 4. de feb. cap. 14.*

Scribit Albertus Krantzius *lib. 5. Histor. Saxonicæ,* circa Nineruam, mirabile morbi genus innotuisse, tacti namque homines igni inuisibili ardebant, qui facilè penetrabat præcordia. Alij pedes, alij manus ea occasione præciderant.

Tradit Pomponius Latus *in compendio Historiæ Romanæ,* Heraclitum imperatorem nouo cladis genere peremptum testium nempe folliculo sursum verso, simul cum virili membro semper tenso, adeò vt quoties meieret, nisi tabula vmblico admota prohibente, vultum lotio sparsisset. Nouum etiam Deliorum morbum, vide descriptum apud Mercurialem *lib. 3. variar. cap. 18.*

Visæ sunt præteritis annis pleuritides, peripneumoniæ, dysenteriæ, catharri pestilentes, de quibus conscripsere Rembert. Dodonæus, *c. 21. obseruat. medicinal.* Cornel. Gemma *lib. 2. comoscritic. c. 1.* Sic anno 1566. visa est *febris Vngarica,* quæ licèt eisdem ac Brunus Vngaricus, esset insignita symptomatis, vehementioribus tamen iugulabat. De qua Matthias Cornax *lib. 2. consult. medicar. cap. 9.* Apparuit etiam vitiligo pestilens, in qua pili albescebãt de cuius natura Mercurialis *loc. nuper cit.*

Mirabilis est etiam morbus, quem primus omnium vidit Albucasis *lib. 2. cap. 93.* ab eo *Flatus furiosus* nuncupatus, qui à materia flatulenta turgente intra venas, huc illúcque impetuosè mota, & ad ambitũ corporis transmissa, irrequietóque motu agitata scaturit. De quo flatuoso dolore, seu flatu vago disceptarunt eleganter Marcellus Donatus *lib. 1. de medica histor. mirabili, cap. 6.* Cardanus *consil. 5. de dolore vago,* Nicolus *serm. 7. tract. 3. sum. 2. cap. 45.* Beniuenius *cap. 40. & 81. de abdit. sanat. & curat. causis.*

Extat rarum quoddam morbi noui exemplum apud Celsum, *in præfatione sui operis,* dum ætate sua quandam, ex naturalibus carne prolapsa, & arente, intra paucas horas expirasse commemorat, sic vt Medici nobilissimi neque genus mali, neque remedium inuenerint. Quid dicã de Elephantiasi quæ ante Pompeij Magni ætatem in Italia accidit? Quid referam de tabe Romæ grassãte, anno. 1222. quæ omnes ferè depopulata est, auctore Blondo *lib. 7. decad. 2.* Dari ergo morbos nouos, nouum non est, prout *epistola vnica de morbis nouis,* eruditissimus Heurnius doctè confirmat, & nos *lib. 3. de praxi Medica admiranda, in fin.* aliqua morborum nouorum exempla proposuimus.

Huius census est morbus hic colicus, à Paulo solùm animaduersus, pestilens ac contagiosus, ex quo alij in epilepsiam, alij in resolutionem, nonnulli in vtraque mala sunt prolapsi; cuius euentus causam latè diximus *lib. 1. in com. histor. 45.* Posse autem dari colicum dolorem pestilentem probat Auic. *16. 3. tract. 3. cap. 6. in med. & tract. 4. cap. 30. §. Et ipse quidem vadit de quibusdam ad quosdam, permutatione quæ fit in aëre pestilentioso, & de terra ad terrã, permutatione ægritudinum venientium, &c.* Firmant Gentilis *super cit. loc. Auic.* Ratio dictat, nam quid obstat, quominus praua qualitas recepta in aëre, plurimas nostri corporis partes corigere possit, & primò colon intestinum labefactare lue dira? quoniam alia pestis ad cerebrum, alia ad pleuram, alia ad alia intestina, alia ad colon analogiam habet, ex qua diuersimoda & admiranda vi, phrenitis, hemitritæus cum cataphora coniunctus, pleuritis, dysenteria, & colica pestifera consurgunt: hæc autem colon exercens & fatigans, pestiferarum febrium more sæpe celeriter interficit, vt scitè notauit Leonus Lunensis *lib. 4. art. medic. sect. 3. cap. 7.*

Hunc autem morbum fuisse contagiosum, præterquam quòd ex Pauli dictis constat manifestè, dicentis ipsum à multis Italiæ regionibus ad Romanorum diuersos locos fuisse grassatum, annuunt prisci, qui omnes differentias contagij cognouerunt; nam Galenus *lib. 1. de dif. feb. cap. 2.* fecit commemorationem contagij ex conuersatione, & aëre inducti, §. *Et quòd pestilenti morbo laborãtium conuersatio*

conuersatio periculosa, ne inde cōtagium contrahetur, quemadmodum ex scabie, & lippitudine, nemo sana mentis dubitauit, &c. & *in cap.* 4. de seminario in aëre relicto, §. *Magna autem ex parte ex inspiratione incipit aëru circumstantis à putrescibili euaporatione infecti, &c.* Et *lib. de theriac. ad Piso. cap.* 16. de peste illa, quæ ab Æthiopia in Græciam translata, multa hominum millia iugulauit, ciuitates depascendo, vastando, & depopulando. Deinde Arist. contagium agnouisse patet, *ex sect.* 1. *probl.* 7. quærens enim, cur pestis sola ex omnibus morbis eos afficiat, maximè, qui ad laborantes propè accesserint? respondet, an quòd is solus omnium morborum communis, omnibus hominibus est? Et *lib.* 7. *probl.* 4. de contagio agit eximiè. Vt sanè Tiresia cæciores iudices Montanum *part.* 2. *sua medicina*, de contagij essentia optimè disserentem, & Cardanum *lib.* 1. *de venen. cap.* 14. Fabium Paulin. *in com. lib. Thucydidis, de peste*, asserentes, Græcos contagium nec per vmbram agnouisse. Nam, vt eruditè notauit Steph. Castrensis *lib.* 3. *de meteor. microcosmi, cap.* 5. Galenus de contagio scripsit in lib. Thucydidis de peste, qui non extat.

DVBIVM LII.

Num possit dari pestis citra perniciem.

SEd quæres hoc modo. Si colicus hic affectus fuit pestilens, & contagiosus, & pestis dicitur epidemia perniciosa plurimos interficiens, à Gal. *lib.* 3. *epid. sect.* 3. *com.* 20. & *lib.* 1. *acut. com.* 9. cur ex hoc affectu pestilenti plures euaserunt, præsertim qui in resolutionem inciderunt? Dic. De essentia pestis non esse, quòd sit morbus epidemicus, quantumuis ita communiter explicetur: plures siquidem inuadere, potiùs est effectus quàm ratio formalis morbi: sat enim est, vt morbus dicatur lethalis ac perniciosus, vt sua magnitudine possit inficere, magis enim & minùs non variant speciem: quoniam tamen magna ex parte, à communi causa ortum ducit, & plures corripit, epidemia nuncupatur, & describitur à veteribus. Quare vt pestilens dicatur affectus, cuiuscunque generis ille sit, non oportet per multos grassari, nec plurimos ex iis perdere, sed sufficit posse. Licèt enim pestis deleteria sit affectio, & ab efficacissima causa proficiscatur, parum interdum, aut nihil agit, si passum valde resistat; ita vt pro varia corporis dispositione non semel accidat, vt non patiatur vnum, ægrotet aliud, & moriatur illud: nec enim oportet pestilentem, aut venenosam affectionem, vt talis dicatur, omnes quos corripit, vel multos perdere, sed ex se exitium minari: de quo argumento inter omnes lege Antonium Poncium *lib. de peste, in initio*, de hac re eruditissimè disserentem.

Neque miteris colicum dolorem frigidis fuisse persanatum, & calidorum medicamentorum abstinentia curatum; nam ipsum à biliosis succis originem aliquando ducere, testes sunt locupletissimi Gal. *lib.* 12. *meth. c.* 7. Auic. 16. 3. *tract.* 3. *cap.* 1. & 6. Iacob. Oetheus *lib. obser. propriar.* Amat. *lib.* 1. *centur.* 2. quo in morbo, à mordaci humore, calido & pungente, suborto, frigida præsidia sunt ex vsu; si enim eius acrimonia obtunditur, & hebetatur, temperatur mordacitas, & caliditatis vehementia infrænatur. Quòd si epilepsia, & paralysis à bilioso, calidóque succo ortum ducant, frigida auxilia omnibus istis affectibus remedio sunt; quos affectus à bile aliquando oriri posse diximus *lib.* 1. *in com. hist.* 28. & 46. à quo humore colicū dolorem, cæterósque hoc loco relatos affectus fuisse pronatos, ex serie contextus, eorúmque curatione satis patere arbitror, & firmat Gal. *lib.* 1. *de loc. c.* 2. & *infra* proponemus latè.

COMMENTARIVM.

PEstifera cuiusdam luis.] De peste hoc loco agendum, morbo diro, funesto, exitiali, ob cuius labem diram, affecto inquinatóque corde, vires omnes, præcipuéque vitales infringuntur. Insuper est affectio deleteria, non vt cæteræ quæ communiter lethales dicuntur, ob sui magnitudinem, intensionem, partis nobilitatem, aut curandi difficultatem, sed & insuper mirabili quodam, insigni, & extraordinario perdendi modo. Hoc repentinæ indicant cædes, ac miri alij effectus manifestè demonstrant, quos refert eloquenter Fernel. 4. *patholog.* 17. & 2. *lib. de abdit. c.* 2. Petrus Salius *lib. de feb. pestil.* 15. & 16. *ad fin.* & Ioan. Georg. Schenckius, omnigenæ lectionis vir, qui ex Medicorum scriptis, *lib.* 6. *obseruationum* compendium colligit, & describit Palmarius *lib.* 6. *de morb. contagios. cap.* 5.

Nam veneni promptissimi instar, horrida inimicitia, animantium genus inuadit & oppugnat, & præcipua membra, imprimis cor vitæ sedem ac domicilium, spiritus eius deiicit & labefactat, vires prosternit, omnino superat naturam, & citra causam manifestam corrumpit & premit, quod est de ratione veneni à tota substantia talis. Denique tanta est corruptio intùs concepti pestilentis aëris halitus, vt non rarò ægros sideratorum more concidere videamus cum alioquin in eis nec pulsus exitialis, nec vrina à naturali statu mutata, nec vix vlla aduersæ valetudinis signa appareant, sanique videantur, ac statim, & loquentes & incedentes, tanquam fulmine icti pereant. Nec minora sunt, quæ in lethalibus carbonibus, ac aliis venenosissimis, ac fraudulentis huius mali signis accidere conspicimus; sic namque affectos, plerósque sublatos vidimus, toruo aspectu, liuenti facie, soporatos, delirantes, syncope correptos; tandem verò cum terribilissimis symptomatibus, pulsu paruo, debili, pusillo, assidua vomitione, inquietudine, corporis iactatione, virium imbecillitate, spirituum omnimoda iactura refrigerati, animam agentes, vt videas quàm sit huius veneni latentis mira vis, & cæca potestas.

Notauit Rhasis *lib.* 30. *contin. tract.* 13. *cap.* 1. sudorem sanguineum in maleficentissimis variolis. Vidit Georg. Agricola *lib.* 2. *de peste*, formidabilem pestis speciem, qua correpti triduum circa caput, & pectus sanguineum sudorem excluserunt. Cùm enim facultas retentrix, extincto spiritu, quo munia sua exercet, à præsentaneo veneno, lethalique pestifera aura sit lacessita, & victa, sanguinem retinere non potest, sed defluere permittit per poros cutis.

Quàm sint exanthemata nigra in peste apparentia, perniciosa, docuit Galenus *in historia Critonis*, apud Hippocratem *lib.* 1. *epid. sect.* 3. *text.* 26. qui pustulis nigris ad pollicem erumpentibus mortuus est. Sic Silenus *lib.* 1. *epid. sect.* 3. *text.* 19. variolis oppressus cum extremorum nigritie obiit: quod mortis instantis esse certum signum firmat Gal. *lib.* 3. *epid. sect.* 2. *text.* 5. agens de adolescentulo, qui in mendacium foro decumbebat: quæ in peste apparere, omnes norunt.

Demum huius tyrannici morbi est præseruatio difficilis, curatio difficillima. Pro præcautione, veterum & iuniorum scientissimi satis insudarunt, quibus est manifestum, illam solùm consistere in roborando passo, & debilitando agente. Firmabitur illud, si partes principes custodias, tuearis, ac firmes, quo minùs venenum queant persentiscere. In hunc vsum auxiliorum sylua inuenta est, quæ tum viscera interna roborare, tum pestilentem auram, occultis, manifestísque qualitatibus oppugnare possint. Ea sunt vacuantia diuersa multiplicique forma confecta, quæ corpus à superfluo mundent humore, cardiaca sint, alexiteriáque vi veneno mirandum in modum resistant. Domus ab omni inquinamento, seu fœtore sit immunis, aëri purissimo aquilonari exposita. Hic igni purificetur, conflato ex odoriferis lignis, olentibus coronis, ac suauissimis floribus, vt lauro, pinu, iunipero, oliua, lentisco, cupresso, rore marino, ligno aloës, myrto, rosis, aceto, cinnamomo, spica, & aliis iucundum fundentibus odorem; sic enim animalia aërem purum spirantia, ab imminenti lue redduntur immunia. Lege doctissimum Danielem Sennertum *lib.* 4. *de febrib. cap.* 5. *de praseruatione à pestilentia.*

Victus quantitate, qualitate, tempore, & ordine modum non excedat. Arcendi hominum conuentus. Roborandum cor alexipharmacis intus assumptis. In hunc vsum inuenta antidota ex auro, margaritis, lapidibúsque pretiosis confecta. Aquæ theriacales mira distillationis arte extractæ, tabellæ ex cardiacis medicamentis, opiatæ, pulueres,

pulueres, sacculi, epithemata, vnguenta, conseruæ, pilulæ, poma, quæ manibus tractata, suaui inspiratione in cerebrum delata, animalem facultatem, & vitalem recreante, vires reficiunt, putredinem arcent, & putris humoris, pestiferæque auræ qualitatem venenosam, ac corruptricem, mirabiliter corrigunt, domant, atque infrænant. Horum omnium formas legat qui velit, apud eos qui doctissimè de peste conscripserunt, Ioubertum, Paræum, Mercurial. Angelucium, Salium, Simonium, & Forestum. Inter cætera præstat antidotus probatissima contra venena Matthioli. Præstantissimum etiam est oleum de scorpionibus, eiusdem, seu Gregorij Garauitæ, fidissimo experimento aduersus pestiferas febres adinuentum, cuius vires tantis laudum præconiis ad cælum euehit Andr. à Lacuna *in præfat. lib. 6. in Dioscor.* cuius eximias facultates sæpissimè in febri lenticulari, summa cum ægrotantium vtilitate sum expertus, cùm ex eius supra cor appositione, variis symptomatis oppressos viderim restitutos. Vnde verò hæc omnia alexipharmaca habeant facultatem suam, pauci explicarunt, excepto Sthephano Roderico Castrensi, qui in huius causæ ratione reddenda *lib. 4. de meteor. microcosm. cap. 2.* cæteros antecelluit.

QVÆSTIO XLVIII.

Quò ad præcautionem, curationémue pestis, venena supra cor gestare non conueniat. Contra Baptist. Theodos. Mercat. Fallop. Paræum, Merindolum, & comm. Medicorum sententiam.

Mirum est quod multi volunt, & ferè in vsu receptissimum est, hydrargyrum, aut arsenicum sublimatum super sinistram cordis papillam, aut alam sinistram gestata, venena cuncta fugare, & genuino latentique odio, à veneno, venenosóque affectu præseruare. Tantum enim fidunt huic auxilio, vt solo hoc, à pestilẽti lue homines præseruari posse constantissimè asseuerent Paræus *lib. 21. de pest. c. 12.* Ludouic. Mercat. *tract. de feb. malig.* Ioan. Thom. Porcelle *lib. 3. contra pestem, c. 16.* Ioan. Pistorius Niddanus *lib. de peste, cap. 34.* & deinceps Anton. Merindol. *lib. de feb. cap. 12.* Simon Simonius, Fallop. Iordanus, & plures alij. Tantique faciunt hi, hoc illustre à Deo mortalibus concessum auxilium, quod diuinũ inuentum appellare solent, vt Lacuna *lib. 6. in Dioscor. in præf.* affirmet quendam Medicum Lusitanũ, in Romanno Xenodochio pestiferas febres curantem, solo sublimato iuxta sinistrum cordis ventriculum gestato a periculo 24. annis euasisse immunem. Sequuntur Ioan. Rhenanus, Petrus Droëtus *in tract. de pest.*

Ioan. Baptista Theodosius *epist. 2.* asseuerat, corpus veneno assuetum minùs lædi à venenoso, pestiferóque aëre: Sicut enim multo tempore assueta, licèt fuerint deteriora insuetis minùs molestare consueuerunt *2. aph. 50.* sic venena assueta gestari non nocent, imò muniendo cor cætera venena fugant. Sed cùm Arsenicum sit venenum per erosionem interimens, auctore Dioscoride, cur antequam cor consuetudinem contrahat, ipsum non interficiet? cum aëre per insensilem transpirationem attracto, venenum necessariò hauriamus. Hinc deduces, non esse standum opinioni dicentium, ex eo in constitutione pestilenti venena gestare optimum esse, quòd ipsa cùm fœtida sint, alia fugant venena; nam licèt aliquem in arcendo contagioso, pestiferóque aëre habere possint principatum, maius tamẽ ex illorum communicatione damnum subsequitur, maiórque pernicies. Lege Hermannum Follinum *lib. 2. cap. 7. de peste.*

Petrus Salius *lib. de feb. pestil. cap. 20.* & Antonius Porta *lib. 2. de pest. cap. 49.* totam causam in similitudine, quam habet vnum venenum ad aliud, inuicem se trahendo, esse sitam acerrimè contendunt. Asserunt enim, venenum externum interuẽtu similitudinis attrahere internum; quare in præseruatione, & curatione pestis, mirum auxilium esse censent, vt sic maligna & venenosa qualitas, altis in corde fixa radicibus, foras extrahatur ac venefici spiritus promptissimè extrà alliciantur: in præseruatione autem mirabiliter conferre arbitrantur: nam præterquam quòd venenosam qualitatem reddunt, & infrænant, sunt etiam summè sicca; & inquinamenta pestis absumendo, excrementitiam humiditatem discutere queunt.

A

Quòd autem hæc responsio sit extra rationem, patet. Nam vel de præseruatione est sermo, vel de curatione: Si de illa, reproba sunt hæc venena, & nullius vsus, imò inutilia, nocua, & incommoda: in hydrargyrio enim, & sublimato extant tum manifestæ tum occultæ qualitates; non illæ, quoniam hydrargyrium frigidum cùm sit, condensando poros, fuliginum putridarum prohibet exhalationem, quibus cor obrutum cùm suffocetur, feruet suapte natura, gliscit, & excandescit, & sic minùs resistit futuro, imminentique veneno. Deinde sublimatum calidum cùm sit, nimis calefacit, cordis temperamentum peruertit, spiritus acriores reddit, ipsúmque inflammat. Lege Castr. *lib. 4. de meteor. cap. 4.*

B

Simon Simonius doctissimus *2. lib. meth. curand. pestem, fol. 122.* ad qualitates occultas confugere est coactus, dicens arsenicum suaptè natura hoc habere, vt extrà appositum cor firmet, & venenum atterat. Sed quoniam confugere ad occultas qualitates, est asylum eorum qui nihil dicunt, monente sic Magistro *lib. 3. de præsag. ex pulsib. cap. 5.* huius opinionem cofirmare non possum: maximè cùm arsenicum venenum sit à tota substantia tale, cordi & spiritibus valde infensum, & aduersum. Quæ ergo qualitas benigna in eo aderit occulta, confirmans cor, vt in præseruatione conferre possit? Ad hæc. Si virtus horum intus penetrat, cùm labes in corde non adsit venenosa, nisi familiaritate, & similitudine substantiæ inueniet attrahendum. Estne (quæso) in his aliqua admiranda vis, vt illæsis substantiis internis sine aliquo damno, istorum facultas foras attrahatur? Cur si solus pestilens aër maiori ex parte per inspirationem attractus pestilentiam facit, continuo naribus non apponitur, ne scilicet aër ingressurus viam inueniat?

C

De curatione maior est dubitatio. Cùm enim duo adsint venena, internum, & externum; cur illud cùm pestilens sit, & in agendo efficacius non attrahet externum, si verum est inter attrahentia familiaritate, illa potiùs attrahere, in quibus maior est actiuitas, & efficacia, ex Gal. *lib. 3. simpl. 24. & 25.* pestilens autem venenum aliis venenis multò esse excellentius, deduci potest ex Gal. *lib. 6. epid. sect. 1. com. 29.* qui calorem pestilentem, ab aliis per putredinis excellentiam differre affirmat. At si tantoperè horum auxiliorum fidis tractioni, salubrius tibi sit multò, cucurbitulam regioni cordis admouere, vt siquid ibi veneficum latet, extrahatur. Et si Arsenici siccitatem tantoperè laudas, cur cordi caustica non imponis, quorum vi, & ope ichores virulenti absumantur?

D

Excellentissimus Fallopius *lib. de bubone pestifero, c. 15.* experientia edoctus, Arsenicum impositum cordi in sacculo tenuissimo, esse medicamentum factum à Deo contestatur. Sed videndum, num experientia sit bona; quum enim multa sint, quæ in pestis præcautione applicantur auxilia, videndum ad quæ referenda sit salus. Ego tunc credam, cùm videro hominem ad pestem incipiendam aptum, cum pestilentibus conuersantem, reprobo vtentem regimine, horum solùm antidotorum vi fuisse præseruatum. Bona tamen fide testari possum, me anno 1600. in vasta illa pestilentia, quæ Lusitanos, Cantabros, Gallæcos, Flandros, Afros, Hispanos citeriores, & non paucas, vt audiui, Orientales prouincias miserrimè afflixit, plurimos vidisse peste correptos, imò alios repentè, velut fulmine ictos emortuos, non sine liuore in regione cordis, in quorum parte læua iuxta cor, sacculus plenus arsenico diu fuit gestatus.

E

Securius ergo multo fit, belzarticis medicamentis, cardiacis vnguentis, & aliis probatis alexipharmacis, intus assumptis, & extrà appositis cor munire, quàm hoc ambiguum auxilium experiri. Lege eruditissimum Alexandrum Massariam, qui *lib. 2. de peste, cap. 4.* nostram sententiam approbat, & confirmat, simul cum Septalio *lib. 5.*

caution. medicar. num. 58. Saxonia *lib. de plica cap.* 53. Gemma, Gerardo Columba, & Augenio.

QVÆSTIO XLIX.

Quòd cadauera peste enecta valde sint contagiosa. Contra Fracastorium, & Rondeletium eruditissimos.

DE præseruatione in peste, illa soluenda dubitatio est, quam ieiunè ventilarunt recentiores: num cadauera peste enecta, sint contagiosa. Claudius Galenus, inter Medicos & Philosophos acutissimus, & in cuius libris legendis nullum finem facio, tam mihi videntur docti, grauiter, ingeniosè, prudenter conscripti! *lib. 1. de dif. feb. cap. 2.* pestilenti morbo laborantium conuersationem periculosam esse, ne inde contagium contrahatur, asseuerat. De hoc argumento cùm diebus elapsis apud Doctorem quendam Medicum celeberrimum, & virum non minùs illustrem, quàm doctum fortè in corona eruditissimorum colloqueremur plures, quidam non infimæ notæ Medicus, hanc veritatem luce ipsa meridiana clariorem summoperè approbans, & confirmans, de viuis corporibus hoc esse intelligendum clamitans, cadauera peste emortua, nullo modo contagiosa esse prædicauit.

Ego, vt verum fatear, cùm opinionem hanc generis humani saluti conseruandæ aduersam maximè esse, fuerim arbitratus, imò à ratione, experimento, illustriúmque Medicorum decretis longè alienam, summa admiratione affectus sum, præsertim in re, quæ maximum pondus semper habere visa est. Quapropter eum enixè etiam atque etiam rogaui, vt pro sua in nos beneuolentia, opinionem suam confirmaret, & seriis rationibus muniret. Ille cùm esset ingenuis moribus præditus, & in studiosos valdè propensus, sic est profatus.

Tanta est, inquit ipse, inter symbola sympathia, concedentibus omnibus cum Philosopho, vt solus viuus homo cum viuo eam obtinere possit, maximè cùm maior actiuitas sit in viuente, quàm emortuo. Nec enim mente concipere possum, quo pacto cadauer possit inficere hominem, quum in illo nulla sit actiuitas, nulla putrentis vaporis exhalatio, nullus innati caloris conatus; meatus præterea sint adstricti, & ob frigiditatem occlusi & constipati, per quos fuligo infectura transire debet.

Huius conditionis defectu, vulnera cætera venenosa, licèt lethalia sint, non ita sæua pariunt sympromata, quàm quæ ex animalium venenosorum morsu accidere refert Gal posito exemplo in scorpione, 3. *de loc. cap.* 7. nam vt inquit Celsus *lib.* 5. *cap.* 27. *sect.* 3. *venena non in gustu, sed in vulnere nocent*, ob quandam vim mortiferam, quam nobis contrariam habent, ex Gal. *lib. de inæqual. intemp.* 6. Dioscorid. *lib.* 6. *cap.* 35. Fernel. *lib.* 2. *de abdit. rer. caus. cap.* 11. Paræo *lib.* 20. *c.* 9. §. *Cæterùm ex commemoratis*, &c. Explicat eleganter Ioan. Andreas à Cruce, *lib.* 3. *de morsib. venenosis, tract.* 5. *tit. de curat. morsi. venenosi*, dum sic inquit. *Nonnulli opinantur, quòd vulnera illata ab animalis venenosi viuentis morsu, sunt multò grauiora ac periculosiora illis, quæ à venenato telo causatur: nam venenum quod ab animali prouenit, valde acutum, ac penetrabile est, cùm auctore Celso, quilibet morsus, virulentia quadam lædere soleat, quæ propria malignitate, membri cōplexionem turbat ac corrumpit, & intrinseca qualitate cordi nocumentum afferre quærit.* Hæc ille. Hócque ita fieri dicendum est, quoniam in partem demorsu apertam, vel saliuam, vel humorem caloris interuentu eructat, cum quo virus in arterias, in omne denique corpus obrepit, primùm spiritus, deinde humores, postremò ipsam partium substantiam inquinat, & labefactat. Vt ergo cadauer noxium sit, & contagiosum, in proximique corporis ruinam & damnum, sui furoris proferat incommoda, debet habere adminiculantem calorem, vt vapore emisso vicinum corpus breui admodum tempore afficeret, quo cùm careat, & contagionis seminaria sint finita, contagiosum esse non potest.

Fracastorius Medicus, & Poëta celeberrimus, nostram A positionem omnino confirmat *lib.* 1. *de contagion. cap.* 12. cùm sic inquit. *Mortuum autem animal contagem eam non seruat, qua tenebatur viuens, quoniam seminaria contagionis vnà cum dolore innato extincta sunt, &c.* & *in initio cap.* postquam dixerat, contagiones non vno modo se habere, nam aliæ promptissimè inhærent, & afficiunt, aliæ seriùs, aliæ statim se manifestant, subdit. *Omnes autem in viuo corpore nata infectionem disseminare, in mortuo non, &c.* Hæc est huius viri qui omnibus de contagio rectiùs fuit ratiocinatus, clarissima sententia.

Eius forsan consilio, & auctoritate ductus Rondeletius, manifesto experimento quæstionis solutionem patefecit *lib. de febrib. cap. de feb. pestilentiali*, dum hæc verba profatur. *Quare corpora illa mortuorum quæ ampliùs non* B *expirant, nullum venenum eiaculantur: quòd si aliquid contrahatur, id potiùs ab eorum pannis contrahitur, quàm vlla re aliæ: siquidem dissecuimus aliquando corpora mortuorum ex peste, multis spectantibus studiosis, sine aliquo damno, &c.* Concludens ait, *propterea quod mortuo animali perit omne venenum.* Hæc ille. Quòd autem venenum pereat extincto animali probant Langius *lib.* 1. *epist.* 69. Paræus *lib.* 2. *cap.* 4. qui *animalia veneno alta innocuè post mortem edi posse* asseuerant. Quamobrem si hæc vera sunt, & tot eruditissimorum expressis probata testimonis, cur cadauera peste emortua contagium posse importare, asseremus?

Placuit audiri docti viri responsum? nam si acutus Auerrhoës *lib.* 4. *collig.* 9. lepidè imperat, cribrandum esse sabuli modium, in quo fortè fortuna possit inueniri aliqua margarita, & nihil sit contemnendum, ex Hipp. 6. *epist. sect.* 2. *text.* 25. Et præstantes Medici vel imperito- C rum aliqua præsidia protulerunt in lucem, vt Cels. *lib.* 4. *cap.* 4. *sect.* 1. Paul. *lib.* 14. *cap.* 3. qui fœminarum remedia in propatulum posuere, & non sit cunctandum aliqua ab idiotis inquirere, siquid ad curationis occasionem visum fuerit, auctore Hipp. *in precept. num.* 2. *in fin.* & Gal. idem affirmat *lib.* 1. *acut. com.* 1. quantò magis istius viri sententiam, tanta doctrina, auctorúmque probatorum voto permunitam, quæ omnem de hac re dubitationem, & veluti caliginem dilucida interpretatione discussit, & animum meum à grauioribus curis, hilaritate, quietéque laxauit.

Sed reuersus altera die, & ad frugiferam fructuosámque disputationem accedens, re bene pensata, & redintegratis viribus sic sum exorsus. Notissimum est, vel etiam iis qui prima medicinæ limina salutarunt, ex cadaueribus mortuis in bello, pestem oriri posse; nam vnanimi con- D sensu Medici illa illicò esse cremanda imperarunt. In illis enim licèt cesset innatus calor, refrigeratum sit corpus, deficiátque expiratio arteriarum, & minor sit exhalatio; ratione tamen putrescentis materiæ in corde, in venis, arteriis, per transpirationem sit sufficiens euaporatio ad inficiendum aërem. Huius rei manifestum signum est fœtor ingens, nonnisi ab effumante calore, plurimáque vaporum copia exurgens, ex sordida circa viscera putredine natus, quæ ad absentiam natiui caloris, à quo antea coërcebatur, sese insolenter eructat. Quare si fœtentes vapores à cadauere eleuati aërem putredinosè inficiút, quid mirum si ipsi à cadauere peste emortuo elati corpora vicina inficiant peste dira?

Perniciosius ergo multò, ex pestilenti lue emortuum corpus, quàm ipsum ægrotantem attingere; illud enim cùm vehementiorem arguat causam, eminentiori quodam perdendi modo, inficiendi vim habet. Exemplum sit tibi E pestis illa Atheniensium, celebrata tantoperè à Gal. *lib. quòd animi mores, cap.* 5. & *lib.* 1. *feb.* 4. & *lib.* 2. *de caus. sympt. vlt.* & *lib.* 2. *de dif. respirat.* 7. & 6. *epid. sect.* 4. *com.* 12. & *lib.* 4. *de articul. com.* 40. in qua, vt referunt Thucydides, & Lucretius, aues & bruta, cadauera degustare non audebant, quasi pestiferam illam tabem mortuorum corporum perhorrescerent. Horum ergo plurima est inficiendi vis; nam quod in viuis calor effumans per patentes, miniméque occlusas vias, respirationem videlicet, & transpirationem efficere potest, id calor putredinosus per hanc partem peragere valet efficaciùs.

Deinde. Si corpora inanima contagium à cadaueribus peste

peste enectis suscipiunt, quantò magis animata, quæ veneficum vaporem vnà cum aëre quem inspiramus, continuò attrahunt? Extat celebris ad huius rei confirmationem historia TrincaueIij *lib. 3. consilior.* 17. qua confirmat chordas, quibus peste mortua cadauera sepulchris inferebantur, supra 30. annos delitescentes, tandem pestis contagium intulisse: vnde decem millia hominum absumpta sunt. Sic enim ait. *Iustinopoli, in maxima pestilentia, chordas quibus deferebant agros, aut certè mortuos ad sepulchrum, postquam illa cessasset, quidem post capsulam quandam proiecit: latuere ibi ferè per 20. aut 30. annos. Tandem cùm sacris quidam esset initiandus, & omnia purgarentur, simul & locus in quo scrinium quoddam erat, hoc remoto, seruus inuenit funes, eósque campanis aptos asseruare volens, incidit in pestilentialem febrem, contagióque illius, reliqui infecti, adeò sunt vt decem millia hominum; ex hac occasione, mortua sint, &c.* cuius verba etiam citat; & firmat Schenckius *lib. 6. obser. de peste.*

Insuper. Si canis rabidus emortuus inficit alios rabie dira, licèt extincta animali emortuo contagionis seminaria videantur, cur homo peste emortuus alios etiam non inficiet? Primum probant illustria eruditissimorum virorum testimonia. Nam Cælius Aurelianus *lib. 3. acut. cap. 9.* narrat sartricem quandam, quum chlamydem scissam rabidis morsibus sarciendam sumeret, atque ore stamina componeret, & lingua pannorum suturas lamberet assuendo, quò transitum acus faceret faciliorem, tertia die in rabiem venisse. Palmarius *lib. de morb. contagios. pag.* 266. *&* 267. animalia, stramentum in quo rabie perciti sues decubuerant, degustantia, contracta primò rabie, periisse vidit. Tanta est vis veneni, cuius efficacia dira per dies, nec annos exolescere potest. Quare contagionis seminaria extincto calore natiuo deleta non sunt, vt perperam dicebat Fracastorius, Lege Sennertum *lib. 4. de febrib. cap. 2.*

Quid verò sit respondendum ad Rondeletij experimentum, sic accipe. Nam licèt sit verissimum, attamen non concludit: nam vt bellè dicebat Gal. *lib. 1. de dif. feb. cap. 4. nulla causarum sine patientis, aptitudine agere potest, alioquin omnes qui cum pestilentibus conuersantur, morerentur*: quoniam *non quanis demorsa à rabidis, aguntur in rabiem, sed disposita tantum*, ex Nicol. *serm. 4. tract. 4. §. Ego enim vidi canem rabiosum mordere quendam anserem, & dilaniauit de cute eius multum cum sanguinis effusione, & tamen nullum malum accidens inde anserille passus est, & tamen erat canis ille valde rabiosus, quia post valde paruam moram momordit quendam iuuenem, qui inde factus rabiosus mortuus est, &c.* Multoties enim cum pestilentibus in eodem lecto decumbentes, securi euadunt; è contra alij, solo halitu & vapore inficiuntur. Exemplo sit infans, qui duabus nutricibus peste infectis lactatus, superstes remansit, vt obseruauit Ioachimus Camerarius relatus ab Schenckio *lib. 6. de obs. peste.* Quapropter ne mireris, si adstantes coram cadauere peste emortuo, lue pestifera non fuerint infecti, cùm ad recipiendum venenum pestiferum non essent dispositi.

DVBIVM LIII.

Num veneno enecta, aut nutrita, esui esse possint. Contra Langium, & Paraum, doctissimos.

QVod autem falsum sit, extincto animali omne venenum perire, & animalia veneno alta, edendo esse vsui, contra Langium euidentissimis testimoniis palàm faciam. Galenus enim ex coturnicum veratro nutritarum esui oriri neruorum distentiones, & veneno similia symptomata asseuerat, *lib. 6. epist. sect. 5. com. 35.* quod post eum obseruarunt Mundel. *epist. 6.* Bruyerin. *lib. 5. de re cibaria, cap. 35.* Cardan. *lib. 3. de sanit. tuend. 21.* Seidelius *lib. de morb. incurabil.* Lacuna *lib. 4. in Dioscorid. cap. 152.* Refert Surius *in com. rerum in orbe gestarum*, in Ducatu VVirtembergensi quosdam esitantes carnes porcorum rabidi canis morsu infectorum, versos in rabiem, mutuis se morsibus dilacerasse; & Fernel. *lib. 2. de abdit.* 14. hoc

A ipsum approbat hoc exemplo. *Hac æstate venatores quidam in lupum seniorem irruerunt, trucidatum in varia obsoniorum genera apparatum & coxerunt; omnes quicùnque esitarunt, non multo post tempore rabie correpti, alij perierunt, alij sociorum morte prudentes sibi prospexerunt, &c.* Non ergo mortuo animali perit omne venenum, neque veneno alta innoxia esui esse possunt: nam vis lethifera, & venenata remanet semper, quæ ignis vi omnino deuinci non potest, vt Salius *cap. 19. de affectibus particularibus* edocuit, cùm sit à tota substantia perniciosissima, imò cor, spiritus, viscerúmque firmitudinem fœda colluuie inquinat, venenosa qualitate conspurcat, & labe dira premit, ac ferit.

Neque bonum argumentum confecisse Langium existimes, de gallinis, quæ viperis ad curandos elephanticos saginari solent: nam his illæ ob certam antipathiam, & naturalem contrarietatem, antidoti, & alexipharmaci instar, auxilio sunt; homini verò; sano multam perniciem, si edantur, afferre queunt. Veneno ergo altæ feræ, aut

B toxico interemptæ, edendæ non sunt; nam in veru tostæ, aut in lebete elixæ, feruore ignis malitiam non deponunt; quare suspectæ sunt, & perniciosæ. Imò earum virus ignis calore non dissipatur, difflatur, aut euanescit: expertum namque est, referente Lacuna *lib. 4. in Dioscorid. cap. 152.* carnem cerui hasta succo veratri delibuta interfecti, extremè esse hac de causa laxatiuam. Malam enim qualitatem à veneno acquisitam, non ita facilè elui posse, Hippocrates. *lib. 6. epid. sect. 5. text. 35.* confirmat, dum lac purgatorium reddi asseuerat, si capra cucumerem syluestrem comederit: licèt enim lac sit sanguis coctus, qui innati caloris coquentis vi multas sit passus permutationes, nunquam tamen harum beneficio purgantem vim exuere potuit. Quare si hanc lac amittere non potest, quantò magis caro? Huius rei habemus exemplum in boue Indico, qui cùm Cassia vescatur, car-

C nem habet ventrem soluentem. Caro ergo animalis, telò venenato, aut veneno interempti, tuta non est, vt probat Cardanus *lib. 2. de venen. cap. 8.* Narrat Amatus 2. *cent.* 65. *filiam Aruba tabefactam fuisse, ac emortuam, quòd carnem gustasset gallinæ arsenico enecta.* Nec Celsi te moueat auctoritas *lib. 5. cap. 27.* dum venatoria venena, quibus Galli præcipuè vtuntur, non gustu, sed vulnere nocere refert: nam intelligendus est quasi dicat, non ita in gustu, ac in vulnere nocere: consueuisse autem Gallos vt ferarum carnes teneriores redderent, tingere sagittas Ellebori succo, testis est Plin. *lib. 25. cap. 5.* Quapropter veneno alta, vel interempta esui sunt noxia, vt probat Mathiolus *in prefat. ad lib. 6. Dioscoridis in med.* Nam si caro

D animalis, quæ fulmine percussa interierit, perniciosa est, apud Conciliat. *lib. de venen. cap. 69.* maiori iure ea erit, quæ alitur veneno, aut interficitur. Vnde errant qui Elleboro sagittas illinere consueuerunt; nam venenum exanimatæ feræ viscera altiùs penetrat, ex Aulo Gellio *lib. 16. noct. Atticar. cap. 15.* Licèt autem carnes hæ deuoratæ nihil ferè incommodi afferant, quod mirantur Mathiolus *ad lib. 4. cap. 141. Dioscorid.* Iulius Alexandrinus *lib. 10. salubrium, cap. 5.* Cyriacus Lucius *lib. de ligni cotonei natura, & viribus*, Antonius Ludouic. Olyssip. *lib. 3. de occult. propriet. cap. 3.* Ioan. Crato *lib. 2. pag. 227. ad Thom. Iordan.* Tamen tractu temporis, noxas edentibus inemendabiles faciunt. Hac de causa venatores experti vulneratam carnem latè circumcidunt, ne veneni virus citiùs pe-

E netralia feriat. Lege per otium pulchra apud Marcel. Donatum *lib. 6. de hist. mirabil. cap. 1. in med.*

Sed non longius abeam, accedo ad negotium, concludóque homines tractantes cadauera peste enecta, aut eorum horribilem fœtorem, ex sordida interanea putrilagine contractum inspirantes, vel peste affici, vel ea sola deuictos corruere, & occumbere. Inquirenda ergo est causa congruens dictis euentibus: quæ cùm alia non sit quàm quæ à cadaueribus originem habet, iccircò dicendum, hæc maximè esse contagiosa, & summa cautela, custodiáque esse sepelienda. Hæc est causa, ob quam apud Septentrionales pestis tamdiu durat, & sæuit; hi enim cadauerum peste enectorum nullam prouidentiam gerunt, ab his nullum incommodum sequi posse pertinaciter contendentes;

quòd quàm sit à vera, medicáque præcautionis norma alienum, supra explicui. Vos, quæ tumultuariè, imò obscurè, & confusè dicta sunt à me, eadem demonstrationis vi persequimini, qua arduis medicæ scientiæ dubiis dissoluendis sedulò incumbitis. Lege Ioubertum *lib. de peste, cap.* 3.

COMMENTARIVM.

PErsanauit.] Ex omnibus, quæ ad curandam pestilentem luem à Medicis proponi solent, auxiliis, tria sunt potissima: antidota, venæsectio, & purgatio. De hac, num in peste sit celebranda, ex professo *lib. 4. in com. histor.* 47. disceptabimus: nam in hunc commodiorem locum huius quæstionis decisionem reseruare satius duxi. Antidota, ab aliis dicuntur alexiteria, alexipharmaca, seu Belzaartica, hoc est, omnia quæ peculiari quadam antipathia veneno aduersantur. Duplicia sunt apud Galenum *lib.* 5. *de simpl. medicamentor. facult. c.* 18. nam *alia alterant, quædam euacuant ex corpore patiente, seu venenum corrumpens, seu deleterium medicamen. Alterant igitur aut vna qualitate, aut duarum coniugatione, aut denique tota substãtia, &c.* Hæc omnia occulta quadam vi qualitatem venenosam repellunt, & refrænant, viscera omnia, cor præsertim roborant, & defendunt, spiritus purissimos reddunt, sanguinem purificant, mentem exhilarant, putredini resistunt, venenosam contagionem eliminant, & factam, ne ampliùs serpat, domant ac retundunt. Inter hæc primatum obtinent Lapis Belzaar, de cuius temperamento, & vi tam multa diximus *in com. histor.* 36. *lib.* 1. & Gaspar Bauhinus, ex Arabum & iuniorum mente, eius facultates admirandas explicuit *lib. de lapide Belzaar, ferè per totum* Vnicornu verum, Armenia terra, lapides pretiosi, aurum, margaritæ, os de corde cerui, dictamnum, tormentilla, carlina, ebur, semen citri, Angelica, & alia; ex quibus antidota, conseruæ, tabellæ, & aliæ formulæ parari solent: vt sunt Theriaca, electuarium de gemmis, Alchermes, confectio hyacinthorum, oleum de scorpionibus Mathioli, electuarium de sanguinibus ab eodem auctore conscriptum, electuarium de ouo, & siquæ alia præstantissima auxilia, tum simplicia, tum composita, quorum formas inter omnes tradit Andreas Alcacar *lib. 6. de bubone pestilenti, cap.* 10. Belzaar ex ceruorum lachryma, cuius historiam Langius *lib. 2. epistol.* 24. exactissimè describit. Cornu asini Indici, de quo Ælianus *lib.* 5. *varia histor. cap.* 22. Cornu Camphurch, cuius vires Theuetus proposuit *tom. 5. lib. 2. cap.* 5. Fera Pyrassouppi dicta, cuius cornu, mirabile esse contra venenosos ictus, narrat ipse Theuetus *lib.* 1. *cosmograph. cap.* 5. Cornu ceruinum, de cuius laudibus mira vide apud Cratonem, *ad Thom. Iordanum consil. & epistol. lib. 4. pag.* 426. Andream Baccium *lib. de prolegomenis venenorum, & antidotorum, pag.* 61. Ruta, cuius vires pro veneno propulsando reperit Atheneus, *Deinopsoph. lib.* 3. Galega, de cuius admiranda vi contra venenum, lege Forestum *lib. 2. de incerto vrinarum iudicio,* & Petrum Sphæretium *obs. 99. pag.* 217. Scorzonera, de cuius efficacia contra venena, pestem, & febres malignas, graphicè disseruit Monardus *proprio tract. de radice Scorzonera.* Carduus benedictus, malum citrium, cotoneum malum, Anthora Mathioli, Contrayerua Monardi, Moringa Christophori à Costa, Drakena Clusij, Lignum Colubrinum Garziæ ab horto, Molucense Christoph. à Costa. Coccus Maldiuensis pro domando veneno, febribúsque curandis malignis, Antidotum pretiosum, cuius mirificas vires politè, ornatè, & doctè descripsit nupertimè Augerius Clutius, Medicus, & Botanicus Amstelodamensis eximius, *proprio de nuce medica Maldiuensi opusculo.* Et siquæ alia cõtra venena probatissima præsidia, quorum vires esse diuersas sæpè, ostendit Peucerus *lib. de præsag. medic. fol.* 548. & notauit Anutius Foësius Mediomatricus *in pharmacop. sect. 1. de antidot.*

Hæc prosunt supra cor apposita, ore contenta, annullis gestata, vel si sugantur; & quod magis probo, cibis admixta, priùs tamen in tenuissimum puluerem redacta, cum quibus liquores coqui possunt. Hæc enim venenum extinguunt, spiritúsque venenosos ad extimas depellunt corporis partes, ad quas propulsi viscera præcipua non ita inficere valent.

De venæsectione in peste celebranda hæsitant iuniores: quam esse reprobam, & valde nocuam acriter contendunt Cardanus *lib. 2. contradict. tract. 4. contrad.* 4. Petrus Salius *lib. de febre pestilenti, cap.* 21. quorum rationes ex professo enucleauit Massaria *lib. 2. de peste, in med.* & alij luculenter dissoluerunt, qui tibiarum scarificationes, ad imitationem Galeni, miris celebrarunt laudibus & encomiis: *Hic* enim, vt refert Oribasius *lib. 7. collect. cap. 20. cùm vehemens pestis Asiam prehendisset, ipsúmque attigisset, secunda morbi die, remissione febris facta, crus scarificauit, duásque ferè sãguinis libras detraxit, hácque de causa periculum vitauit:* quam historiam lege apud ipsum *lib. de cucurbit. & scarificat. cap.* 21. Adeò enim est præstans auxilium hoc, vt plerique peste affecti, eo vsi, superstites euaserint, vt notauit Claudinus *lib. 2. de ingressu ad infirmos, cap. 6. de scarificatione malleolorum,* & firmant Ludouic. Septalius *lib. 5. de post. & feb. pestifer. cap.* 19. Donatus Sanctorius *lib. 1. epist.* 2.

Hoc pacto iuniorum doctissimi in truculenta lue, tali sectionem tantopere amant; nam sic noxius & veneficus sanguis, ad inferas minúsque præcipuas auertitur corporis partes; qua facta vacuatione, superna viscera, in quibus focus consistit, & minera putredinis, ventilantur & transpirant. Hac tamen distinctione facta, partium inferiorum moliaris sanguinis missionem est necesse, vt si vires sint liberales, ex talo feriendam venam præcipias, háncque eò ampliùs aperiendam cures, si malum sit in principio, morbosus in corpore præsit apparatus, ex sanguinis, aut aliorum humorum copia congestus, tumores adsint dolorosi, pustulæ grandiores, tunc parcè, aut per vices celebranda, vt vires donec morbus consistat, sufficere queant; si tamen aliqua consueta vacuatio fuerit suppressa tunc audaciùs sanguinem emittes.

Si tamen vires non ita constent, meo, & doctissimorum Medicorum consilio, firmum ac ratum est præceptum, vel cucurbitulas cum scarificatione dorso, spatulísque apponere, quum hæ citra virium dispendium, morbum leuent, succum, aut spiritum venenosum à corde distrahant malámque qualitatem ab internis partibus præcipuis, ad externas ignobiles distrahant: vel hirudines venis hæmorrhoïdalibus apponimus, quarum suctu, euacuato adusto præ febrili calore, sanguine, interna viscera promptiùs leuantur, & virus ad minùs præcipuas, distantissimásque allicitur corporis partes, vt doctè admodum probant Ianus Antonius Saracenus *lib. de peste,* & Ioan. Guinterius Andernacus. *dialogo* 3. *de pestilentia*: vel harum loco, tibiarum scarificationes celebramus, quas in febre pestifera vtilissimas esse, multiplici vsu, experimentóque eruditissimi viri contestantur ob causas dictas latè, à Ioanne Carmona *lib. de peste, & febre cum puncticulis, cap.* 1. Fracastor. *lib.* 3. *de curat. feb. puncticul. cap.* 5. *prope fin.* Mercat. *tract. de febr. maligna, tit. de sang. mis. per cucurbitulas,* Mercurial. *in com. hist.* 22. Ioan. Iacob. Manno *lib. de malleolor. scarificat.* Claudin. *de ingressu ad infirmos, lib. 2. cap.* 6. Aloysio Toreo *proprio lib. de febre cum puncticulis,* Michaël Guauasset, *in epistol.* Ioan. Colle *lib. de morb. malig. cap.* 6. præsertim si post partum, aut aborsum ingruerit affectus, adsítque menstrui sanguinis retentio; quo casu in hac parte scarificationes exerceri debere, maximè in albidioribus fœminis, testis est locuplentissimus Galenus *lib. de curand. rat. per sang. missionem, cap.* 11. Ex hac enim parte sanguis extractus phlebotomiæ vicem gerit, apud Gal. 2. *aph.* 17. Profundam autem, mediocrem, aut superficiariam sanguinis extractionem, iuxta virium tenorem posse fieri, scarificationis vi, ex Gal. patet. 2. *ad Glauc. cap.* 7. sic docente. *Tentaui autem multas sæpius, & in superficie, valdéque tenues scarificationes: contrario autẽ modo alias profundiores magnas, & tertias, quæ medium tenebant in longitudine, ac profunditate. Quæ igitur in superficie fiebant, debile auxilium afferebãt. Quæ verò longa erant, atque profunde, plurimũ quidem sanguinis exhauriebant, adeò*

vt

vt ferè animi defectum afferrent: rursus verò ipsæ propriam curationem, velut vulnera, exigebant. Quæ autem earum ambarum medium tenebant, semper inueni ab inconuenientibus dictis esse remotas: atque eas in vsu ideo censui esse præferendas, &c. Ex quo loco scarificationis differentias manifestè colligere licet, & quando illarum quælibet sit exercenda. Demum magnam esse huius auxilij potestatem, ex superiorum auctorum mente patere arbitror, & probat Donatus Santorus *lib. 1. epist. 2.*

DVBIVM LIV.

Num in inflammationibus pestilentibus internis è cubito mittendus sit sanguis. Contra Manardum doctissimum.

DOctissimus Manardus adeò in peste, pestiferáque febri inferiorum partium euacuationi fidit, vt vel in internis inflammationibus pestilentibus, phrenitide, pleuritide; & aliis, è talo moliendam esse semper venæsectionem, constanter asseueret, *lib. 12. epistol. 5. in responsione ad primam dubitationem.* Cùm enim pestilentialis, inquit ipse, fuerit pleuritis, hoc est perniciosa, & vaga, quanto fieri potest longissimè à principalibus membris sanguis est detrahendus; quod opus meliùs per malleoli, seu tali, quàm per alterius venæsectionẽ perfici, nullus ignorat: hoc enim à Gal. mente non abhorret; *in lib.* siquidem *de curand. rat. per sang. mis. cap. 7.* crurum venas secat in comitiali, vertiginosoque morbo laborantibus, in quibus minùs timendum ex humoribus sursum latis est, quàm in pestilentiali pleuritide: nec hæc curandi ratio à Galeni dogmate recedit, qui 13. *meth. cap. 5. manu patiente, ex cruribus sanguinem euacuat.*

Admiror tamen tanti viri iudicium, qui in re momenti tanti ita cæcutit. Nam si auxilia debent contendere cum morbo in magnitudine, & celeritate, cur in internis pestilentibus affectionibus, quæ acutie sua & summa pernicie præceps periculum minantur, eæ venæ non eligentur, quæ prauum sanguinem à foco, profundóque corporis citissimè & reuellere, & vacuare queunt? Hoc autem opus præstare posse basilicæ sectionem ambigit nemo, qui Galeni sensa intimiùs perlustrauerit, *in com. 10. lib. 2. de rat. vict. in morb. acut. & lib. 13. meth. c. 11. & lib. 4. acut. com. 73. & lib. de curand. rat. per sang. mis. c. 16.* Licèt enim vacuationes ab vniuerso animalium corpore fieri noueris, tamen non ita celeriter, atque similiter ex omni vena fiunt. Cur ergo remotissimæ quærendæ venæ, vbi pars est particularis affecta, quæ pro sui medela ex propinquiori loco auxilium efflagitat? Si enim in his locis, Galenus nullam aliam tundendam venam præter superiores consuluit, quando vehemens interna inflammatio ægrum exercet, iure optimo in pestilenti interna inflammatione, in qua maior adest pernicies, maior feruor, & maxima ebullitio, eam oportet venam eligere, quæ cum parte affecta maiorem consensum habeat. Rursus si in peste cum inflammatione externa partes superiores occupante, vacuatio è superioribus venis est celebranda, cur eam faciendam ex hac parte dubitat Manardus, quum internas, præstantésque partes, sæua, acutáque inflammatio vrget, cui si ex propinquiori parte secta gibberi vena non medearis, in grauiora mala ruet affectus, vt proprio exemplo Franciscus Frizimelica apud Montanum *consil. 173.* expertus est.

Fatemur quidem, præcautionis gratia, in cerebri, thoracis, aliísque superiorum partium affectibus sectionem venæ, vt monebat Galenus, à distantissimis celebrari posse, vel quando affectus simplex est, vel venosum genus solùm occupat, vt ex adductis Manardi argumentis dilucidè patet: verùm quando non solùm reuulsionis, sed vacuationis causa, in præcipiti lethalíque morbo, vena est ferienda, eam eligere debemus, quæ citissimè à parte affecta noxium humorem vacuare queat.

Neque ex hac vacuatione timeas humorum ad superas partes recursum, quo titulo Auicenna 4. 1. *cap. 1.* transitum praui humoris per membra principalia summoperè cauit: nam licèt is humor per ea transeat, non immoratur, sed velociter sine damno, venæsectionis beneficio extrà educitur: testimonio sunt quæ de fracta pulmonis vomica scripsit Galenus *lib. 6. de loc. cap. 4.* cuius pus per leues arterias, & sinistrum cordis ventriculum sine noxa transit, deinde in renes, & vesicam, & tandem per vrinam expurgatur. Si autem veram curationem venenatæ internæ inflammationis pestilentis & contagiosæ per venæ sectionem scire cupis, adi VVierum *libel. rarar. obs.* & Andream Gallum *lib. 4. fasciculi de peste.*

HISTORIA XC. GALENI,

De colico dolore.

Colicus dolor, ex vitiosis humoribus curatur.

V*Nus enim, vt scis, quadragenarius erat qui cùm colo laborare putaretur, non modò nihil est à fomentis tam humidis, tum siccis leuatus, sed nec cataplasmatis, nec clysteribus, quibus scilicet publicè vti in huiusmodi affectibus solent, verùm etiam à plurimis eorum exacerbatus. Nam à rutaceo oleo per sedẽ infuso deteriùs habuit: itémque à castoreo: quinetiam vbi mel coctum cum pipere assumpsit, extremis doloribus est afflictus: iam cùm cremorem cocti fœnigræci vnà cum melle accepisset, vehementer est irritatus. Ipse igitur vbi mordentes succos in tunicis intestinorum immersos conieci, qui scilicet secum vnà corrumperent, tum ea quæ per inferiora essent infusa, tum ea quæ per os sumebat, exhibui homini alimẽtum quod non facilè corrumperetur. Deinde cùm minùs eum cruciatum intellexi * vitiosos humores purgandos iudicaui. Cùm verò aptissimum ad eiusmodi vitiosos humores esset medicamentum, quod ex Aloë componitur, quódque picram appellant, vtique semel hominẽ iustè purgare non sum ausus, quòd doloribus & inedia duobus mensibus confectus esset. Verùm ex quibusdam interuallis moderatè id faciens, quindecim circiter diebus hominum (vt scis) prorsus sanaui, idque nullo præterea adhibito præsidio, &c.* Gal. lib. 12. meth. cap. 7.

PARAPHRASIS.

PRoponit Gal. exemplum illius, qui colico dolore ex mordentibus succis enato est correptus, qui cùm valida experiretur auxilia, ab iis vel nihilo leuatus, ad alia tentanda accessit, qualia sunt fœnugræcum, mel, castoreum, & piper, quibus vtpotè calidissimis exacerbatus, in peius, vehementiori dolore afflictus declinauit; hócque duplici de causa factum puta, & quòd calida applicita, mordentes & acres humores exasperarunt; & quòd citra purgationem vniuersalem assumpta attenuatis succis, & concitata de nouo fluxione, immanem dolorem, in corpore præsertim impuro concitarunt: nam *calfacere præcordia cataplasmatis, & perfusionibus, non est perpetuò tutum, nisi in iis quibus corpus purum est, cæteris omnibus extrema est pernicies,* ex Gal. *lib. 11. meth. cap. 15.* Cùm enim calida sint, suapte natura hoc habent, vt quod in iis continetur partibus digerant, sic & quod redundat ex propinquis trahant, vnde dolores ex ipsorum applicatione increscere par est, prout elegantissimè protulit Gal. *art. med. cap. 95.* explanante Argenterio *in com.* Repetit Gal. 12. *meth. c. 3. 5. Sanè dictum à me etiam in superioribus est, qui cataplasmatis, & perfusionibus assiduè præcordia vexant, ipsos in eiusmodi affectibus phlegmonas accersere: minimè igitur eis est vtendum, priusquam superuacanea magna ex parte partim vacuata sint, partim concocta, &c.* Id confirmat Auic. 4. 1. *tract. 2. cap. 55. prope medium. §. Et non oportet vt fiat inunctio cum vnguentis resolutiuis, & nec embrochatio fiat cum embrochis subtiliatiuis, cùm ægritudo est in principio, & humor est in copore ambulans; ipsa enim mollificant sua calefactione humida, &c.*

Non est ergo mirandum, si fomenta tum humida, tum sicca intempestiuè apposita, & citra totius vacuationem

non profuerint, maiori de nouo ad partem affectam conuocata fluxione, quam cùm persentiret Gal. neglectis topicis ad nocuos humores expurgandos accessit. Hoc opere obseruauit *6.aph.com.31. & lib.4.acut.com.1.* quibus locis à fomentorum cessat applicatione, crescente dolore,& ad euacuationem se conuertit. Sic ergo exhibito nutrimento, quod non facilè corrumperetur, (nam *impura corpora quantò magis nutris, tantò magis lædis*, ex Hippocrat.*lib.2.aph.10.*(quoniam *alimentum, vt sano robur, sic laboranti morbus 7.aph.67.* ad superflui humoris expulsionem accelerauit.

Cúmque inter plurima medicamenta, quæ in hunc vsum circumferri solent, sit picra, hoc est amara, meritò id medicamen exhibuit: licèt enim modicè calidum ac siccum sit, vim tamen habet maximam, excrementa biliosa,& pituitosa à ventriculo, intestinis, & partibus naturalibus vacuandi, in quorum affectibus maximum leuamen afferre solet; sicque ipsum præ cæteris eligendum esse suasit *lib.1.de loc.cap.4.* in ægro, in cuius ventriculo mordentium humorum copia inerat; cuius compositionem pete ex ipso Gal.*lib.7.meth. & lib.2.sec.loc. cap.1.tit.de iis quibus caput ab stomacho dolet.* Hæc est hiera illa Galeni toties repetita, & nunquam satis pro meritis laudata: quamobrem Auic.*cap.de debilitate ventriculi*, ait: *Et cùm fuerit ambiguitas de superfluitate ventriculi, non transcēdas tale medicamentum, quale hiera est.* Hanc tamen commiscere oportet cum aliis medicamentis,quæ ipsius amarorem tegere nata sunt, quare sola propinanda non est, & frequenter pilularum forma assumi debet, quæ apud omnes ad roborandum caput,& ventriculum sunt celebratissimæ. Huius medicamenti aliam affert compositionem, quæ maiorem habet calefaciendi vim. Quomodo autem illa sit paranda, inter omnes tradit Ludouicus Veles *tract. de electuar.tit.de hier.simpl.Gal.*

Quamobrem cùm quadragenarius esset debilis, doloribus inediáque confectus, moderatè, & per interualla purgandus visus est, ne fortè ex aceruata vacuatione, humores præcipiti lapsu ad intestina ruerent; quare paulatim, & sic securè, at longiori tempore curatus, sanitatem recuperauit.

DVBIVM LV.

Num in colico dolore purgatio celebranda. Contra Lemosium, Massariam, & Septalium doctissimos.

COMMENTARIVM.

V*Itiosos humores purgandos indicaui.*]An in colico dolore vtendum expurgante medicamento, lis est maxima apud auctores: nam excrementa ad partem affectam trahenda non sunt,iuxta normam reuulsionis,latam *lib.4. meth.cap.6.* ita vt si pars inferior patiatur, per superiora instituenda vacuatio sit, quoniam longissimè à parte tentata fluxione reuellere oportet, vt eleganter docuit Gal. *lib.13.meth.cap.11.* Quare Gal.*lib.1.de loc.cap.2.* doctissimè monuit,vt medicamenta coli dolore vexatis solùm adhibeantur,quæ humores ex intestinis tantùm vacuare nata sint; quod etiam consulit faciendum *12.meth.cap.vlt.* acria enim, & exoluentia pharmaca dum in ventriculo morantur, vi sua & efficacia, è venis & corporis habitu attrahere possunt,quod timet Auic.*16.3.tract.4.cap.1.de canonibus vniuersalibus colicæ*, dum in hæc verba prorumpit. *Quādoque non oportet dare medicinam desuper in potu propter necessitatem; & sit contentus clysteri, & illud, quoniam secundū plurimū causa colicæ est humor grossus, viscosus adhærens adhærentia quæ non egreditur integrè per vacuantia: cúmque bibitur medicina desuper, euacuat nō ab vnoquoque duorū, videlicet stomacho, & intestinis tātùm: imò ex aliis locis, à quibus vacuatio omnino nō est necessaria; & illud facit acquirere debilitatē procul dubio,&c.* Et infrà ait: *Tunc melius est, vt sis contentus quantū possibile est clysteribus, & iis quæ currunt cursu eorū, ipsa enim dum inuenient in intestinis humorem, non attrahunt ex locis aliis, & non euacuant ex re-*

A *liquis membris plurimum, &c.* Hac de causa apud Gal.*13. meth.cap.cit.intestinis laborantibus, aluum ciere non conuenit.* Et Paul.*lib.3.cap.43.* tunc purgationem probat, quum pituita fuerit attenuata & concocta. Non ergo subductiua medicamenta per os sunt assumenda, antequam venter inferior sufficienter lenientium clysterum vsu sit factus obediens.

Ludouicus Lemosius in suis *ad hunc locum Gal.commentariis*, sic nodum soluit: dicit enim in coli doloribus vtendum esse clysmatis fortissimis, & exoluentibus, qualia sunt Diaphænicum,& alia etiam ex scammonio,& Colocynthide parata: per os verò solùm censet assumenda, quæ ex longinquo attrahere nequeunt. Reproba solutio hæc. Nam ex immissis per sedem fortibus medicamentis,

B eadem sequi incommoda res est manifesta, quæ ex exhibitis per os oriri consueuerunt; nam acria enemata potentissimè euacuant, & ad intestina vel ex remotissimis partibus attrahere queunt, vt expressè constat ex Gal.*2. de compos.medic. sec.loc.c.10.* ita vt ea naturam exoluant, ex Hipp.*lib.de med.purgantib.n.vlt.& lib.4.acut.76.*& vicem gerant sanguinis missionis,ex Gal.*lib.5.meth.cap.13.* Qua etiam ratione accusandus est Septalius *lib.7.caution. medicinal.num.71.* qui præcipitium humoris, ad affectam partem ex vsu pharmacorum fortium concitatum, non pertimescens, deridet illos qui sola hiera viscidam pituitam expurgant, in colici doloris initio.

Et his palàm fit, quo veterno teneatur Massaria, vir alioquin dexterrimus, qui *lib.3. de morb.intern.cap.18.* nimio furore in Auicennam excandescens, hunc contra Hipp.Gal. imò & seipsum loquutum fuisse asseuerat, dum

C *loco cit.* validissima medicamenta propinat. Sed falsò notam inurit auctori tanto, qui in initio solùm leuia approbat, & quæ tantùm ex affecto loco, ventriculo, intestinis, minimè verò ex distantissimis partibus attrahere nata sunt.

Solue tu quæstionem hoc modo. Dolore valde vrgente mitissimis solùm vacuandus humor; cessante, aut mitiori facta fluxione, valida sunt imperanda, vt rebellis crassúsque humor, vi attenuantium medicamentorum, quæ communiter in colici doloris curatione adhiberi solent, incisus & coctus educi possit, *vt lib.2.paradox.14.* Fuchsius monet. Sic Gal. picram exhibuit, medicamen sanè suaue, & ex intestinis vacuandi solùm vim habens, idque moderatè assumendum consuluit, ne tota machina humoris rueret ad partem. Hoc modo læsis intestinis, negat pur-

D gationem aceruatam, aut in initio morbi celebratam; quam sæpe concedit, quando maior humoris pars est vacuata, & eam in inflammationibus partium internarum exequendam suasit *13.meth.15.* Mitis ergo purgatio, præcedentibus clysteribus lenientibus, in colico dolore maximo est ex vsu. Sæpe enim accidit febris, vt doctè animaduertit Costæus *in cit.cap.Auic.* concalfacto iecore, ex potionibus, fomentis, & clysteribus, quæ deinde negotium facessit, expectantibus Medicis coctionem, & verentibus purgationem; qua celebrata post lenes clysteres, & vomitionem leuem, ægri sanitatem statim recuperarunt. Hoc modo mitiori facto dolore exhibita picra in modica quantitate hunc sanauit.

E

HISTORIA XCI. GALENI, De colico dolore.

Colicus dolor à mordacibus succis pronatus, Hiera assumpta, curatur.

S*Ic equidem quosdam colicos vocatos sanaui, dato in potu medicamento ex Aloë: quippe coniiciens mordacem humorem ad affecti intestini tunicas defluxisse, dato medicamento speraui omnino huiusmodi affectionem fore quietiorem. Quod vbi contigit, intelligens recta me ductū coniectura, rursus plus ipsius exhibui. Sed quid me ad hanc coniecturam promouerit, operæpretium fuerit enarrare. Vidi hominem à calidis tum cibis,*

cibis, tum medicamẽtis, atque ab omni calorifica victus ratione irritari, rursus * *iuuari ab alimentis boni succi, temperantibus nominatis. Insuper inediam ei noxam inferre; doloris verò speciem percontanti mihi, mordacem esse respondit. Quare multò magis sperans ad veram me peruenisse notitiam, ausus sum amarum ei medicamentum exhibere. Postremò conspiciens hominem mirificè adiutum, quæ fuerit dispositio, efficaciter me deprehendisse putaui, &c. Galenus* lib. 1. de loc. affect. cap. 4. prope finem.

PARAPHRASIS.

Licet hoc loco summis laudibus efferre Galenum, virum industrium, qui coniectura quadam artificiosa, ad morbi huius curationem accessit. Qui enim à calidis, vt inedia exicante, quæ bilem genitam acriorem reddit, læditur, à temperatis autem iuuatur, is procul dubio calidis, & acribus scatet humoribus; à iuuantibus autem, & nocentibus, magnam sumi indicationem ad remediorum applicationem, fatetur Gal. *lib. 10. de compos. medic. sec. loc. cap. 2.* præsertim cùm morbus occultus est, & manifestissima pro sui cognitione non præbet indicia: hoc ita esse ex doloris specie mordaci poterat coniectari, qui mordicans dolor, ab humoris acritudine, & acutie oriri solet, ex Gal. 2. *de loc. cap. 2. & lib. 1. ad Glauc.* 15. & Auic. 2. 1. *doct. 2. cap. 2.*

His perspectis, & attentè celebratis auxiliis citra vtilitatem vllam, ad purganda excrementa in intestinorum tunicis immersa accessit. Quantùm verò Aloë in ventriculo, & intestinis affectis conferat, vacuando simul, & roborando, dilucidè docuit Gal. *in lib. simpl.* firmant Dioscorid. *lib. 3. cap. 23.* Plin. *lib. 21. cap. 4.* Mesuë *cap. 1. simpl.* Varianda enim sunt aromata iuxta varias ventriculi affectiones. Nam aliquando ventriculus ipse flaccescit, & laxatur, præsertim nõ abundante humoris copia in ipsius ore, sed tenui quadam humiditate; in quo quidem casu conuenientissimus absinthij vsus, & aptissima auxilia adstringentia, intus, extráque apposita. Nonnunquam verò redundat tenuissimus humor, & ventriculi tunicis imbibitus, immersúsque adhæret; cui malo vtiliter auxiliatur Aloë; quæ quidem non lota valentiùs purgat, lota verò minùs, sed roborat ventriculum magis, vt Gal. *cit. loc.* affirmat, & aromatibus præparata tenuitatem, & penetrationem assumit: qua autem quantitate componatur, & quomodo sit assumenda, citati docuere auctores.

Aduerte tamen pro maiori historiæ expositione. Si adhibita coniectura de morbo Medicus auxilia adhibeat, & ab illis experiatur iuuamentum, non solùm exactè assequetur affectus dignotionem, sed & curandi methodum inueniet, quæ quidem perseuerans ægrum ad integram perducet sanitatem: tantam enim inter sese connexionem habent affectuum dignotio, & curatio, vt ostendit Gal. 12. *meth. cap. vlt.* vt promptissima fiat curatio ab eo, qui probè ægritudinem agnouerit; exactáque comparetur morbi notitia, si conuenienter fuerit adhibitum auxilium: affectus verò ipse exactè cognitus promptiùs & faciliùs curatur. Vtrumque confirmat Gal. historia hac. Illud ex præsenti serie colliges, quòd licèt ex malis non rectè cognitis, & in quibus ad infimam vsque speciem descendere non datur, quemadmodum necesse est, liceat Medico aggredi curam tentatiuam, vt expressè *lib. 2. acut.* 1. *& 6. aph.* 31. monuit Gal. non sunt tamen inconsideratè præsidia applicanda, iuxta coniectatam de morbo opinionem; quemadmodum non est quicquam à Medico temerè agendum, iuxta Hipp. decretum *lib. 6. epid. sect. 2. text.* 25. nec operabitur quis, incerto inconstantique iudicio ductus, quale est illud quod ex coniectura elicitur; contingit enim vt magnum inferat nocumentum, quum tamen illud inter operandum debeat obseruare, vt si non prosit, non noceat, vt prædixit Hipp. *lib. 1. epid. sect. 2. text.* 50 & quod maior vtilitas nocumento, ex suo opere consequatur, ex Gal. *lib. 1. aph. com.* 24. Constat autem sæpissimè nocere illa, quæ ex opinione suspicionéve emanant, ob sui incertitudinem, *lib. 1. aph. com. 1.* quamuis aliquando iuuerit. Cautè tamen procedere debet, si fortè in opinione de morbo habita decipi contingat: quare tutius est à leuioribus incipere, quomodo fecisse Galenum hoc loco, in propositi ægri curatione colligimus. Cùm enim ex prænarratis signis cognosceret affectum locum, ea moderatione processit, vt iuxta indicationes, ab exploratis illis, cognitisque generibus, parte scilicet affecta & calido intemperamento desumptas, curationem tutò aggrederetur. Quoniam verò certus non erat de calidi differentiis, num nuda esset intemperies, an cum materia coniuncta, sed indicia solùm apparebant, quæ coniecturam præbebant imbibitæ, immersæque bilis, non illicò operatus est iuxta opinionis dictamen, sed cautè à leuioribus incipiens, & diminuta quantitate ex euentu certitudinem sperans. *Sic sanè,* inquit, *dolores quosdam sanaui, qui tanquã colici à Medicis remediis calidis tractabãtur,* de quibus 12. *meth. 7.* Quare coniiciens ab acri, mordacique humore ortum habuisse, contemperante cibo vsus est, & qui emplasticam vim habet humorum acrimoniam obtundendi; à quibus cùm hominem iuuari vidisset, cruciatúmque diminui, & à calidis cibis, medicamentisque augeri, certò cognouit immersos esse in intestini tunicis mordaces humores, quemadmodum antea coniiciebat. Quare certior factus, prædictis cibis & medicamentis insistens exhibita hiera hominem sanitati restituit.

DVBIVM LVI.

Num per frequentem ciborum adiectionem possit fieri curatio per epicrasin.

COMMENTARIVM.

Ivuari ab alimentis boni succi.] Galenus *in com. 17. lib. 1. aphoris.* sententiam profert; quam lemnisco adornandam esse, vnanimi consensu Medici hucúsque confirmarunt. Dum enim humorum corruptionem, præsente virium debilitate, persanare intendit, in hæc verba prorumpit. *Si enim vires laborantis debiles fuerint, & ea quæ in corpore est dispositio, sit ex corruptione humorum vel defectu: parum alimenti, & sæpius talibus offeremus. Parum quidem, quia virium imbecillitas non potest totam simul multitudinẽ alimenti sustinere: sæpius autem, quoniam multis indiget dispositio: defectus siquidem exigit adiectionem, corruptio verò contemperamentum, &c.* His verbis asserit Gal. humorum corruptionem multis cibis indigere, & iisdem posse corrigi, ac sanari. Hoc etiam insinuauit Auic. 3. 1. *doct. 2. cap. 7. de regimine eius quod comeditur, & bibitur.* §. *Et quandoque conceditur ei, in cuius corpore mali sunt humores, vtrem bonam largiter bibat, &c.* & *in eodem cap. versus finem.* §. *Et quando corpus fuerit plenum malis humoribus, &c.*

Hæc doctina videtur aduersari Hipp. 2. *aph.* 10. dum sic ait: *Impura corpora quantò magis nutris, tantò magis lædis,* & *lib. 7. aphor.* 67. *Si quis cibum febricitanti dederit, sano quidem robur, laboranti verò morbus,* & Galen. 9. *meth.* 10. *ad fin.* vbi docet, *id quod affectus remedium est, cum virtutis custodia pugnare, quoniam is affectus vacuandum esse præcipit.* Ergo humorum corruptio non indiget contemperamento, seu frequenti ciborum adiectione. Nam *cibus morbosam affectionem iuuare non potest,* auctore Magistro *lib. 1. acut. com.* 44. & Auicen. 1. 4. *tract. 2. cap. 7. post princip.* dicente: *quòd sicuti cibus est amicus virtuti ex parte sui, est illi inimicus, quia est amicus inimico eius, nempe morbo, & causa morbifica.* Deinde corruptio non indiget contemperamento, sed euacuatione. Sicuti enim in exterioribus quæ non viuunt, id quod putre est, corruptúmque absciditur, reliquum verò quod initium putredinis concepit, refrigeratione, exiccatione, & ventilatione corrigitur: sic in animalis corpore, quod putruit & corruptum est, id vacuandum est; semiputre verò, concoquendum & emendandum, auctore Gal. 11. *meth. cap.* 8. quemadmodum enim illud, ad pristinam naturam redire non potest, sic hoc naturæ actione ad benignum reducitur, ex Gal. 2. *ap.* 17. & 9. *meth. cap.* 10.

In hac controuersia, quæ parua non est, dupliciter respondeti potest. Nempe primò, corruptionem & putredinem duplicem esse, alteram quæ est in fieri, & quæ nec intensiue, nec extensiuè adeò magna est, vt ampliùs non possit ad benignum reduci: aliam verò esse factam, & ita extensam, vel intensam, vt non possit ampliùs emendari. Hanc dici potest, sui ablationem extra corpus indicare, vt *cit. loc.* docuit Galenus, neque posse contemperamento emendari, imò id respuere; quoniam quando putredo non est copiosa, nec intensa, solis bonis alimentis sæpe exhibitis potest emendari.

Verùm hæc responsio non satisfacit, quoniam si putredo aliqua humorum, siue corruptio exigit ciborum adiectionem, ea est ex qua pestilens febris ortum ducit: nam ob eam causam Gal. *lib.* 3. *epid. sect.* 3. *com.* 18. docet illos, qui in febribus pestilentibus sibi vim inferentes, cibos comederunt, omnes fuisse seruatos: & Auic. 1. 4. *tract.* 4 *cap.* 4. *de curat. feb. pestilentis*, ait illos qui viriliter comedunt, & bibunt, euadere. Sed pestilens febris non est parua & leuis, sed ex magna & excellenti putredine humorum originem habet, cùm ab aliis febribus per putredinis excellentiam differat, vt docet Galen. *lib.* 6. *epid. sect.* 1. *com.* 29. *post. med.* Non est ergo perpetuò verum, solam leuem & paruam putredinem exigere ciborum adiectionem. Præterea putrescentium humorum remedia duo sunt; ex Gal. *in art. medic. cap.* 88. euacuatio, & alteratio: illa quæ totam substantiam ex corpore educit, & debetur humoribus ex toto putridis; hæc, quæ putredinem finit, manente adhuc substantia, & debetur humoribus semiputridis, qui possunt ad benignum reduci. Hæc alteratio fieri non potest per frequentem ciborum adiectionem, quia alimentum, vt alimentum est, corpus non alterat, sed ipsum tale conseruat quale accepit, in illius substantiam mutatum, auctore Gal. *lib. de alimentor. facult. cap.* 1. *post med.* at medicamentum est id quod corpus alterat, ex Gal. *lib.* 1. *simpl. cap.* 1. Quare alimentum humores leuiter putrentes non alterabit, imò naturam à coctione distraheт, ex Gal. 1. *aph. com.* 8. Non ergo humorum corruptela siue leuis, siue intensa sit, frequenti ciborum adiectione emendari potest.

Neque dici potest, corruptionem indigere contemperamento; hoc est cibis temperatis, & boni succi, quia ex illis virtus reficitur, & corroborata humores corruptos poterit concoquere, & ad benignum reducere. Nam virtus roborari non potest, nisi facta regeneratione sanguinis, & spiritus laudabilis; hoc autem in corporibus impuris fieri non potest, quoniam corrumpitur adueniens alimentum ab humorum prauitate corpus iam obtinente, ita quòd ipsorum quantitas augetur, qualitas verò seruatur, *vt* 2. *aph.* 10. admonuit Galenus. Deinde Galenus inquit, *quòd sicuti defectus indiget adiectione, ita corruptio indiget contemperamento*: sed adiectio contrariatur per se defectui, ita etiam contemperamentum debet repugnare corruptioni; & sic non gratia virtutis, sed per se intenditur temperamentum.

Verùm alio modo soluenda est antinomia hæc, nempe virtute languente dupliciter cibationem proponi posse, vel cum euacuatione, vel citra ipsam: hoc modo non conceditur, iuxta *aphorismum* 10. *sect.* 2. At verò cum ipsa, tanquam vtilis, & necessaria instituitur frequens cibatio, nam corruptio multis indiget, id est, ciborum adiectione, quoniam loco vitiosi, quod paulatim debet vacuari, frequenter debet vtile reponi per oblatum alimentum, quam vitiosi succi curationem Medici epicrasim vocant, *vt cit.* 9. *meth.* docuit Galenus.

Solui etiam potest hæc difficultas cum Gal. *hoc loco*, & *in superiori historia* dicente, curationem per epicrasin posse etiam fieri per alimenta, & medicamenta refrigerantia & humectantia, quæ acrium mordaciúmque humorum vim hebetare queunt; quæ cùm temperata sint, (Græcè dicuntur epiceraстita) succorum acrimoniam retundunt, putredinem arcent, rectè concoquuntur, vires reficiunt, & minimè corrumpuntur; maximè si eorum copia fuerit imminuta, aliàs eam augent; docet enim Gal. *lib.* 2. *simpl. cap.* 12. 13. & 14. quòd quando humores acres abundant,

A alimenta temperata nõ mitigant eorum morsum, sed potiùs corrumpuntur: contrà tamen si eorum abundatia fuerit vacuata, contemperant, quoniam tunc non corrumpuntur ab illis, cùm sint valentiora. Quare frequenti ciborum temperatorum adiectione, humorum correprio, hoc est acrimonia contemperatur. Ex quibus patet solutio ad argumenta.

HISTORIA XCII. GALENI, De colico dolore.

B Colico dolore quidam sæpe tentatus, accepto scammonio vehementissimè ab eodem dolore postea vexatus, adstringentibus auxiliis, theriaca, & aliis præsidiis curatur.

*AT alius iuuenis huic quidẽ ætate propè par, sed qui sæpe antè colicis cruciatibus fuerat affectus, accepto scammonia succo fuit purgatus. Cùm autẽ benè largiter fuisset vacuatus, primo quidem die vespere in balneo lotus, * mox ptissanæ cremorẽ sumens, pòst piscem quoque comedens, nocte ea quæ ceperat euomuit. Secundo die itidem leuatus, comedit primùm lactucam, mox auium carnis aliquid in albo iure elixæ: ab hac alicam ex aqua sumpsit, vino austero iniecto. Vbi verò ab iis mediocriter se habere est visus, etiã die tertio nutritus similiter est.* C *Reddidit tamẽ per aluũ plura, quàm pro ciborum portione, eáque cum morsu. Deinde quarto die etiã magis dolere sibi ventrem sensit: & cùm se in balneo alicubi frigus accepisse imprudentem putasset, rutaceum sibi oleum per sedem infundens, non solùm vehementissimè est vexatus, sed etiam liquidam deiectionem copiosissimã excreuit: quod facilè declarauit aliquid à toto corpore ad loca vẽtris deferri. Post deinde per circuitus similis redibat cruciatus. Audientes autẽ eius symptomata, intelleximus noxã ex scammonio in illis maximè intestinis procubuisse, quæ priùs etiã fuerant imbecilla, sic vt quasi fluxionis quidam exortus esset affectus. Ergo quemadmodum hũc quoque sanauerim, scis. Abiicere enim iussi præsidia colica: alicáque calẽte, quæ cocta in aqua esset, nutriri, immissis ei mali punici granis. Cùm autẽ tota nocte citra dolorem dormiuisset, miratus profectò est remedij nouitatem, rogauitque quid esset bibendum. Dedimus itaque bibendum dilutum rhois cremorem: quò videlicet, siue aliqua esset in summo intestino facta* D *vlcerosa affectio, eam adstringeret; siue etiam ex consuetudine aliquid ex superioribus locis in partem afflictam cõflueret, id reprimeret: prandióque eodem vti iussimus. Deinde ad vesperam cœnare pane puro madefacto in vino aliquo, naturaliter quidem austero, sed veteri. Concessimus præterea, vt austerum quemcunque vellet fructum sumeret, siue malum, siue pyrum, siue punicum. Simili ratione etiam die tertio, cibatus, in quarto theriacen bibit, sanúsque omnino est redditus: ac de cætero ad consueta reuersus, nullum sensit incommodum Galenus* lib. 12. meth. cap. 7. in fin.

PARAPHRASIS.

E IVuenem proponit, qui sæpe colicis doloribus fuerat oppressus, ac ad præseruationem, ne iterum in eundem cruciatum incideret, scammonium assumpsit, quod medicamentum ad mordentes, biliosósque humores (quorum causa frequenter colicum dolorem fuerat expertus) vacuandos, est potentissimum. Cùm autem iuuenis esset, calidi temperamenti, & nimiùm medicamenti vi esset vacuatus, ex motu & agitatione vacuationis, cùm humores nouum feruorem conciperent, & præsertim bilis à medicamento commota ebullitionem contraheret, ad partem natura sua debilem confluxit. Post vacuationem, balneum pro more ingressus, ptissanam assumpsit, quæ post medicamentum à veteribus præcipiebatur assumenda, vt illius vim effrænem corrigeret, reliquias ablueret, ex Hipp. 2. *acut.* 11. & ne ventriculum humoris copia grauatum crassiore alimento defatigaret, cúmque pleniore victu à coctione distraheret.

His factis, piscem (fortè saxatilem) attemperamenti causa esitans, conquiescere non potuit, quin ob copiam biliosi humoris ventriculum pungentis, & irritantis, omnia euomeret; hic enim regurgitans ad os ventriculi, vellicatione facta, ipsum ad excernendum alimentum necessariò compellit. At sedata efferuescentia, assumptóque iure albo, alica, & austero vino adiecto, triduo meliusculè habuit. Sed cùm iecur à medicamento calidissimo esset incensum nimis, alimentum in biliosam naturam conuertit, ex qua excrementum mordax & acre, in intestina confluens, morsum excitauit; quem cùm à flatu originem ducere arbitraretur, oleum rutaceum per clysterem immisit; post cuius infusionem vehementer increbuit dolor: signum manifestum, mordentes humores ab oleo calido fuisse exarcebatos, simúlque ipsos tenuiores factos, à genere venoso ad intestina confluxisse: quibus omnibus medicamenti violenti & calidissimi potus, occasionem dedit. Quapropter medicamenta colica, hoc est, frequenter ad colicam flatuosam in vsu habita, cogente necessitate abiicere iussit: timor enim erat, ne, si iterum exhiberentur, adaucto maiori feruore, & humore bilioso, tenuiore & acriore facto, in dysenteriam, aliámue inflammationem internam commigraret affectus.

Ad retundendos ergo mordaces & acres humores, Alicam calentem assumpsit, quæ cocta in aqua esset, immissis in eam mali punici granis; quo auxilio ita leuatus est, vt tota nocte citra dolorem obdormisceret. Est autem Alica, si Galeno fidem adhibemus puls frumentacea facta ex tritico, ptissanæ hordeaceæ perquàm similis, ex Gal. *lib. 1. de aliment. facult. cap. 6.* Hæc præbet victum crassum, lentum & viscosum, & Gal. *lib. de attenuant. vict. rat. cap. 6. & lib. 3. de aliment. facult. 15. & lib. de puero epilept. cap. 2. & 2. aph. 18.* Insuper est boni succi, ex Gal. *loc. cit.* quam ob causam eam offert in diaria 8. *metaph. c. 5.* & in tertiana exquisita *lib. ad Glauc. 9.* & in febre continua, *in eodem lib. cap. 13.* vt & in iis qui arterias habent inflammatas, *lib. 7. de comp. med. sec. loc. cap. 1.* quoniam bonum corpori præbet nutrimentum, vt ptissana, & in actiuis temperatum vt triticum: quare his qualitatibus infrigidat & humectat, furentem bilem coërcet, eius vehementes motus infrænat, lentore suo, crassitie, & viscositate cùm adhæreat vasis, obstruit, & bilem in intestinum descendere prohibet, *vt loc. cit. & 13. meth. 14.* Magister edocuit. Squalidum corpus demulcet, & adstringit. Calétem autem dedit, vt illicò calore suo longinquas corporis partes penetraret. Coctam exhibet in aqua, non permixtam vino, ne biliosum corpus incalesceret ampliùs. Hæc licèt cum multis aliis condimentis paretur, aduersus varios morbos, à Gal. cum pipere nempe, anetho, porro, pulegio, calamintha, vino, beta, iusculis accōmodatis, sale, & aliis, quæ perpetuò cum ea miscenda esse præsupponit *loc. cit.* in nostro tamen, ægro, vt similes compleret intentiones refrigerandi, humectandi, biliosum humorem attemperandi, fluxum compescendi, inter coquendum mali punici grana cōmiscuit, acida nempe, nam dulcia bilescunt, & corrūpuntur.

Ex his intelliges, quomodo sit conciliandus Gal. qui *locis citatis* varia de alica pronuntiauit: nam modò ad abstergendum, attenuandum, incrassandum ea est vsus, pro varia conficiendi ratione, ad varios morbos curandos necessaria; quare pro varietate compositionis, varias sortitur operandi facultates. Num autem alica, & chondrus diuersa inter se sint; & an semina, vel fruges, vel sint id quod nos Farrum vocamus, præter Marcel. Virgil. *in com. cap. 87. lib. 2. in Dioscorid.* Lege Ioan Guinter. Andernac. *in com. Pauli, lib. 1. cap. 78.* Vidisti, quo pacto Galenus de alicæ vtilitate eximia sit multiloquus. Quid ergo in mentem venerit Manardo *lib. 12. epist. 3. in fin.* & Ioan Agricolæ Ammonio *in com. cap. 6. lib. 7. meth. Gal.* vt dicerent tempore Galeni, rem obscuram fuisse, ignoro prorsus; de cuius multiplici parandi modo, vsúque vario sat plura congessit Plin. *lib 18. cap. 11. & lib. 22. cap. 25.* Sequuntur Hermol. Barbar. *lib. 2. corollario. cap. 319. in Dioscorid.* Ruel. *lib. 2. de natur. stirp. cap. 26.* & alij.

Transacta verò tanta nocte citra dolorem, necessarium erat propinare medicamentum, vt vlcerationem, siquæ

A facta esset, consolidaret. In hunc vsum rhois cremorem exhibuit: quod medicamentum, rhus voce Græca, sumach ab Arabibus nuncupatur; siccat in gradu tertio, & infrigidat in secundo: quare adstringit, incrassat, consolidat, sistit, fluxiones reprimit; quo cùm in prandio, hoc est prima mensa, ante alios cibos assumpto vteretur, meliùs habuit. Veteres enim, vt Theophrastus, Plinius, & Dioscorides, licèt eo, loco salis vsi sint, eius tamen dilutum in potum exhibuit, vt sic tenuitate sua citiùs penetraret, quod ad similes affectus complendos quàm sit necessarium, præter citatos docuit Paulus *lib. 7. cap. de rhu.* Vesperi verò solo pane puro in vino austero madefacto, at veteri ægrum nutriendum iussit: pane, vt vires ex præcedentibus cruciatibus labefactatas reficeret: vino austero, vt adstrictionem conciliatet: veteri, vt citiùs partes adstringentes, ipsius vini
B calore quoquouersum impulsæ, in omne corpus diffunderentur. Sicque exhibitis fructibus adstringentibus, vt cotoneo, pyro, punico, theriacam assumendam imperauit; quæ si recens sit, tum sistit, tum leuiter crassat, ex Gal. *lib. 5 meth. cap. 13.* quibus exequutis perfectam consequutus est sanitatem.

Sed antequam vltrà progrediamur, illud meritò dubitari potest, cur tantus auctor in copia aerium humorum, in temperamento calido sicco, tam violento, eóque calidissimo medicamento vsus est? Hoc si nostro æuo fieret, adscriberetur errori, cùm diuino beneficio factum sit, vt homines lenium medicamentorum vires experiantur. Quis enim cogitauit Galenum, summum Medicum, & in medendis humani corporis malis exercitatissimum, ad
C mordentes & biliosos succos in ventriculo impactos expurgandos, scammoniæ succo vsum fuisse, si alia lenia, apud ipsum, veterésque omnes, medicamina expurgantia erant in vsu? At huius medicamenti maxima est in attrahendo vis, & in nocendo efficacia fraudulenta; nam nocet stomacho, & hepati, quas partes spiritu flatulento, mordacique nimiùm conturbat, prouocat ad nauseam, caliditate & siccitate corpus inflammat, febres excitat, acuitate sua venarum ora immodicè dilatat, hácque de causa vehementes concitat fluxiones, & acredine abradit intestina, & sic tenasmum & dysenteriam mouet, partes principes lacessit vi deleteria, viscera lancinat, parit sitim, & alia innumera damna efficiendo, velociter interficit, si fidem adhibemus Mesuæ *tract. de simpl. cap. prop. de scammonio*, Auic. *lib. 2. tract. 2. cap. 636.* Cur ergo hæc non
D potuerunt Gal. ab eius vsu auertere? Quare factum est, vt eo oblato concitaretur in intestino vlcus, & ex eius effræni vi, confluentibus affatim ad imbecillem partem acribus succis dolor exacerbaretur.

Deinde. Cur in colico dolore, intestinorúmque debilitate, medicamentum propinat, quod ad partem debilem tam violenter noxios humores præcipitat? Hoc autem ita vehementer corpus euacuat, vt solùm antonomasticè dicatur purgatorium, quod aduertit Mesuë *loco cit.* & ab Hipp. multis in locis est dictatum, vt notauit Mercurialis *lib. 2. de compos. medic. cap. 8.* ex cuius succo innumera mala oriri refert Gal. *lib. 2. de alimen. fac. cap. 22.* Præterea, cum succum scammonij impermixtum exhibuit, & incorrectum, contra edictum Hipp. *2. acut. 11.* violenter purgātia permiscentis cum iis, quæ ipsorum malitiam infræ-
E nare possint? Hæc enim affligunt intestina, viscera conturbant, opprimunt facultates; quod in hoc medicamento notauit Paul. *lib. 7. cap. 4.* qui ad eius vim retūdendam, piper, & sal permiscet, cum Aëtio *tetrab. 1. serm. 3. c. 25.* Quare Actuar. *lib. 5. cap. 8.* aliquid odoratū miscendum meritò imperauit, vt notarunt Ioan. Brauus *lib. 3. de purgand. rat. cap. 16.* Fallopius *tract. de medic. purgantib. simpl. cap. 48.*

Galenum à calumnia liberabis hoc modo. Licèt medicamenta purgantia calida sint & sicca, & suapte natura symptomata concitare queant, iis tamen est vtendum ad maius periculum euitandum, præsertim cùm *nihil sit quod tam magnificè prosit, quod aliqua ex parte non noceat*, ex Galen. *lib. 11. meth. cap. 14.* *Non enim ob febrim purgamus ægrum, sed ob humores facientes febrim; vnde multò maiorem oportet fieri ex purgantibus medicamētis vtilitatē,*

quàm

quàm si quod ex caliditate ipsorum sequitur detrimentum, vt eleganter aduertit Gal *lib. 1. aphor. 24.* Quapropter etsi ad partem debilem medicamenti vi confluant humores, maior est vtilitas ex euacuatione comparata, quàm noxa.

Solue secundò, licèt Scammonium, purgatorium vehemens sit, potentissiméque euacuet, eo tamen correcto necessitate cogente est vtendum, prout par est fecisse Galenum, qui tantoperè semper insudauit horum effrænium medicamentorum acrimoniam corrigere iis, quæ eorum efficaciam infrænare possent. Res patet exemplo in ipso scammonio, quo semper præparato vsus est, & cocto priùs in Cydonio malo excauato, clibano, aut prunis inassato, pasta vndique circumlita, præsertim adiecto fœniculi, dauci, Apij semine, & galanga: quem parandi modum docuit *lib. 1. meth. cap. 7. & in præfat. ad lib. de alim. facult.* edocuit: quod nâque hoc modo præparatum est, absque stomachi subuersione aluum subducit, auctore Serapione, *cap. 303.* Alij macerant inter coquendum plura, quæ feruorem medicamenti extinguunt, vt psyllium, rosas, violas, tragacanthum, cotonea, myrobalanos: vt ex veterum mente inter omnes notauit Ludouicus Veles, *tract. de pilulis, tit. de pilul. aggregat in medio,* & vt nuperrimè, sic eloquentissimè edocuit Nicolaus Fontan. Ioan. Filiùs *in suis institutionibus pharmaceuticis, sect. 6. cap. 2.* Si verò vlcus assumpto scammonio fuit excitatum, id non per se, sed ex accidenti factum puta: nam biliosos humores expurgat, qui acrimonia intestina abradunt, & vlcus concitant; hac enim de causa à medicamentis venas reserari, testis est Gal. *lib. 6. aph. com. 47.*

Sed si totam vix eximere litem, Dic Galenum non propinasse scammonium; nam hominem purgatum inuenit, historiámque tantum narrat, & factum: hoc ex multis fit manifestum. Primò ex superiori historia, in qua ad eundem affectum curandum maximè hieram commendat. Secundò, quoniam si videret scammonium nocuisse oleum rutaceum infundendum non imperaret. Ergo curationem ab alio priùs factam fuisse intellige ex verbis: *Ergo quomodo hunc quoque sanauerim, scis; abiicere enim iussi præsidia colica, &c.*

QVÆSTIO L.

Quòd in morbis, victus ratio procedat attenuando. Contra Gentilem, Iacob. Vgon. Dinum, Brachelium doctissimos.

COMMENTARIVM

MOx ptissana cremorem.] Si te nostræ artis exploratorem sedulum, in illos Euripeos, & vadosos alimenti præscribendi reciprocantes vortices deduxero, nónne te hæc difficultas terrebit? & à medicina exercenda, nisi Medico præuio, auocabit? nonne tanti rerum apices te inscium, & per rei magnitudinem attonitum ab inceptis reuocabunt? dum indigitata Medicinæ difficultate, dubium de victus ratione moderanda, anceps inextricabile fatearis sit necesse, ob implicatos causarum, symptomatum, & indicationum nexus sine fine distentos, in quibus alia nonnunquam momenta, atque aliæ appendices temporariæ occurrunt, quæ curationem moderantur, & gubernant, & nunc ratam faciunt, nunc irritam. Iaceat in æternum cum Adriano Imperatore probrosa illa de Medicis querela, quorum turba discordante, præsertim circa victum instituendum querebatur se periisse.

Impudentissimus Thessalus tridui inedia ægros macerabat, sic referente Galeno vbique passim: fortè edoctus ab eo hoc in loco, qui in principio morbi ptisanæ cremorem exhibuit, hoc tenui victu breuiorem futurum morbum sperans: si verò virtus, processu morbi, magis ac magis (vt ferè semper accidit) redditur imbecillis, tunc auium carnis aliquid in albo iure elixæ, esitandum imperat; hoc consilio docens, in morborum principio, tenuiori victu

A vtendum esse. Ob quam causam, quæstionem illã arduam ac difficilem, olim à Barbaris, præsertim Medicis agitatam incudi reddere satius duxi: Num victus ratio debeat procedere incrassando, an extenuando; nam in ea explicanda plures hactenus naufragium fecerunt.

Galenus hoc loco incrassando procedere, manifestè affirmat. Ratio dictat, nam quò magis morbus recurrit, tanto pleniori victu vtendum est, quoniam virtus, ex morbo, & auxiliorum applicatione reddita imbecillior, magis videtur reficienda. Secundò. In initio morbi maior adest copia, & maior repletio humoris crudi & rebellis: ergo ne impediatur natura à causæ morbificæ valde resistentis, & indomitæ coctione, tenuiori victu tunc vtendum est. Tertiò Hipp. *lib. 1. aph. 11.* in accessionis principio à cibo ægros abstinere iubet: ergo si temporum vniuersalium, & particularium morbi eadem est propor-
B tio, minùs in principio, quàm in reliquis morbi temporibus est cibandum. Quartò. Quando morbus non cognoscitur, regimen subtiliare oportet, ex Auic. 1. 4. *tract. 2. cap. 7. in med.* Sed morbus in principio minùs cognoscitur, quia non ita sæuit, nec premit, vt in statu, ex Hipp. *lib. 2. aph. 30.* & non ita manifesta promit indicia. Ergo multò tenuiùs in principio est cibandum. Quintò. Hipp. *lib. 1. de rat. vict. text. 21.* de pleuritide agens, & morbis acutis, affirmat in principio nec multam, nec crassam esse offerendam sorbitionem; at *in sententia 23. si os madescit, & euidens, ac perfecta coctio in sputis apparet, sorbitionis quantitatem adaugendam* imperauit. Sequitur Auic. 1. 3. *tract. 3. cap. 3.* de calido capitis apostemate loquens, quo loco primò oxymel, dein aquam
C hordei subtilem, postea transactis duobus diebus, ipsam grossam, hoc est, cremorem ipsius propinat. Idem docet 2. 3 *tract. 1. cap. 4. in cura paralysis: & 1. 4. tract. 2. cap. 56. de curatione phlegmatica, & c. de curat. quartana,* in prima, & secunda septimana maximè subtiliat regimen, deinde incrassat. Præterea Gal. *lib. 6. meth. cap. 5. in med.* cùm agit de fractura ossis, in principio tenuissimè, postea pleniùs cibandum præcipit. Et *lib. 12. meth. cap. 6.* in febri syncopali orta ex tenuitate succorum, exhibet primis diebus Chondrum; coctione autem apparente, quæ solet accidere in augmento, & statu carnes offert, ex quarum alimonia victus plenior solet comparari. Nam vt Celsus dicebat *lib. 2. cap. 16. initia morborum, famem, sitimque desiderant.*

Pro altera parte validissima sunt momenta rationum, ex facundissima Hipp. & Galen. penu desumpta.
D Ille enim *lib. 1. aphor. 7. 8. & 10.* præcipit in principio pleniùs esse cibandum, vt virtus possit sufficere vsque ad statum; in statu tamen, & ante statum multò tenuiorem esse victum offerendum affirmat. Hæc dictio duabus firmatur rationibus validis. Morbus natura sua, & ob symptomata prohibet cibum ergo quantò morbus est vehementior, & symptomata grauiora, tantò magis cibi vsus est interdicendus. Sed morbus est maior in augmento quàm in principio, & multò maior in statu, & symptomata sunt fortiora, ex Hippocr. *2. aphor. 30.* Ergo morbus minùs prohibet cibum in principio, & magis in augmento, & adhuc multò magis in statu. Deinde. Tunc minus cibi est propinandum, quando natura citra causam morbificam est occupata, ne videlicet ab eius coctione distrahatur: sed natura magis aggreditur coctionem in augmento, quàm in prin-
E cipio, & multò magis in statu coquendo, separando, expellendo. Ergo quantò magis morbus procedit, tenuiùs est cibandum. Hoc expressè *in com. Hippocr.* affirmat Galen. amplectitur Auic. 1. 4. *tract. 2. cap. 8.* dum inquit: *Tempus magis conueniens ad incrassandum est principium, & tempus magis conueniens ad subtiliandum est status: & infrà* dicebat. *Verùm est tibi necessarium cùm in hoc, tum in omnibus speciebus, vt sit principium tui regiminis grossius, & postremum tui regiminis perueniens ad statum, subtilius.*

Tantis difficultatibus perterriti veteres Auicennæ interpretes, Gentilis, Iacobus, Dinus, Vgo, & alij *in com.*

citati

citati nuper capitis Auic. imò Conciliator *dif.*134. varios A excogitarunt respondendi modos, quibus auctores longè inter se distantes in veram reducere possent amicitiam. Dicunt enim victum in morbis debet procedere extenuando, adhibitis conditionibus septem. Harum prima est; vt sit morbus materialis; nam immaterialis cùm careat causa, & sit ex inanitione, non prohibet cibum, sed potiùs ipsum indicat; & propriè si in ipso non notentur tempora morbi, cùm nulla causæ alteratio reperiatur. Secunda. Vt morbus non sit pestilens, atque malignus; si enim in hoc summè vires atterente morbo tenuissimè cibes, ægri exhaustis viribus ob malitiam morbi pereunt citò: pleniori ergo victu vtendum est, quo vtentes frequenter liberantur, ex Gal. 3. *epid.sect.* 3.*com.*58.& Auic. 1.4.*tract.*4.*cap.*4. Tertia. Vt morbus sit simplex, & non complicatus; nam tunc vnius ratione tenuissimè, & ratione alterius crassè cibandum est quum morbus vergit B versus statum. Sic in fractura ossis, in paralysi, phrenitide, reliquis inflammationibus, vt prohibeatur fluxio & phlegmones generatio, victus tenuis in principio est ex vsu. Quarta. Vt virtus constet in statu: nam quando tunc, vel in augmento ob superuenientia symptomata dissoluitur, pleniori victu reficienda est, quàm antea: in hunc sensum Auic.4.1.*cap.*1. in statu maximè esse subtiliandum asseruit, nisi aliquid acciderit quod nos ab hoc prohibeat:& Gal.*lib.*1.*aph.com.*9.inquit: *quando casus interuenerit robur naturæ dissoluens, in ipso statu nutrire cogimur.* Quinta. Vt morbus sit cognitus; nam si non cognoscitur, subtiliandum regimen, ex Auic. 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 7. Si enim inordinatus est, & inconstans, cum nec idonea curatione, nec conuenienti victu quousque con- C stet, curari possit, ex Hip.4. *de rat.vict.* 52. tunc tenui victu æger in principio gubernandus; nam si crassior exhibeatur, aucta causa morbi, non leuia deinceps symptomata eueniunt. Sexta. Si non adhibeatur regimen tentatiuum; sæpe enim chronicos morbos victu tenuissimo curare tentamus, quoniam illorum causa, præsertim si non sit multa, illius beneficio dissolui solet, ac concoqui. Sic Auic.*loc.cit.*in curatione quartanæ, & quotidianæ subtiliat regimen. Septima. Vt morbus seruet materiam ad vnam criticam expulsionem: Sunt enim morbi materiales in duplici differentia; quidam enim sunt, in quibus tota materia simul coquitur, & tota ad vnum iudicium reseruatur, in quibus morbis omnia tempora coincidunt: nam quando morbus est in principio quoad alterationem, est etiam quoad essentiam & D quoad symptomata: & quando est in statu quoad alterationem, est etiam quoad essentiam, & quoad symptomata. Alij sunt in quibus non tota simul concoquitur, nec seruatur ad vnum iudicium, sed paulatim coquitur, & paulatim repurgatur, in quibus omnia tempora non coincidunt, quia quando sunt in principio quoad alterationem materiæ, sunt in statu quoad essentiam & symptomata; & quando sunt in statu quoad alterationem materiæ, sunt in declinatione quoad essentiam & quoad symptomata.

His ita constitutis, arbitrantur Hip.*in aphorismis* intelligendum, de morbis seruantibus materiam ad vnam criticam iudicationem, quales sunt morbi venosi generis In *primo* tamen *lib. de rat. vict.* intelligendum, de morbis non seruantibus materiam ad vnum criticum iudicium, E quales sunt pleuritis, peripneumonia, & alij thoracis affectus. At hæc doctrina licèt ab Auic. interpretibus, Iunioribúsque omnibus sit recepta, si adamussim pensetur, non videtur carere errore. Nam asserere morbos venosi generis seruare materiam ad vnam criticam indicationem, sicut morbos thoracis eam non seruare, absolutè est falsum. Quoniam in pleuritide, quæ inflammatio est thoracis, materia non semper paulatim concoquitur, & expurgatur; sed sæpe tota concoquitur, & ad vnum iudicium reseruatur: solet enim finiri crisi per sanguinis fluxum, sudorem, alui profluuium. Deinde eius materia interdum tota concoquitur, & tota seruatur, veluti quando inflammatio in suppurationem commigrat. Præterea febres, quæ sunt morbi venosi generis non semper ad vnum criticum iudicium materiam seruant, quinimo rarissimè. In eis enim paulatim materia expurgatur, vt constat in febribus intermittentibus, & continuis, in quibus exacerbationis tempore, vel insensibiliter per singulas accessiones materia paulatim resoluitur, vel sensibiliter expurgatur per sudorem, vomitum, alui fluxum.

Adhæc. Simpliciter pronuntiare in morbis thoracis victus rationem debere procedere incrassando, falsum etiam est, & euidenter constat ex Hip.*lib.*2.*acut.text.*15. dum sic inquit. *Melius siquidem esse dico, vt protinus à morbi initio sorbere incipias, quàm inanitis vacuatisque venis, vel die tertio, vel quarto, vel quinto, vel sexto, vel septimo, si ante hoc tempus morbus haudquaquam iudicatus fuerit, sorbitionem inchoare, &c.* In qua sententia docet, quod *in aphorismis* scripsit, in omnium morborum vigore, tenuissimo vtendum victu præcipiens, vt Galenuus expresè notauit *in com.* Demum Hip.*in lib.de rat.victus*, de omnibus morbis agit, posito exemplo in pleuritide, auctore Galeno *lib.*1.*acut.com.*33.& *lib.*3.*eiusd.com.*24.& 61. Ergo in omnibus morbis tam venosi generis, quàm thoracis, in principio pleniore victu, deinde tenuiore, & postea tenuissimo vtendum est, iuxta edictum Hip.*lib.*1.*aph.*8. dicentis. *Quando morbus in suo vigore constiterit, tunc victu tenuissimo vtendum est.*

Brachelius *lib.*1.*aph.com.sentēt.*10. rei difficultatem, & manifestam contradictionem persentiscens nouum conciliandi excogitauit modum. Dicit enim victus rationem nec extenuando, nec incrassando rectè procedere in morbis, sed in principio parum esse cibandum, in augmento pleniùs, in statu tenuissimè: nam in principio cruditas maximè affligit, quæ cibi oblationem interdicit. In statu etiam; cùm sit summa morbi & symptomatum vehementia, parcissimè offerendus cibus. In augmento neque cruditas viget, neque symptomata vrgent, ideo in hoc tempore pleniore cibo vtendum est, vt tempore status natura morbi vehementiam tolerare queat; explicátque Hip. *lib.*1.*aph.*10. quòd in particula illa (*prius*) non intelligat principium, sed augmentum.

Hæc solutio est erroris plena, Galeno, Auicennæque maximè aduersa. Hic enim auctor 4.1. *cap.* 1. asseuerat, quòd quantò ægritudo principio fuerit propinquior, & symptomata magis remissa, cibus liberaliùs offeratur; & quantò symptomata ampliùs increuerint, & ægritudo vergat versus statum, alimentū minuatur, Ille 1.*ad Glauc.* 13.*in princip.* postquam dixerat, quòd quando vigor intra septimā diem futurus est, tunc victus sit tenuis, & exquisitus:& quādo vltra septimā extendi debet, aut vires sunt inualidæ, tunc in principio solidior cibus sit offerendus, in augmento tenuior, in statu tenuissimus. Et *lib.*1 *aph.* enarrans vltimam particulam *sententiæ septimæ*, in vigore morbi tenuissimè cibandum confirmauit, ita vt quò morbus ampliùs distat à vigore, tantò pleniore victu vtendum sit.

Deinde falsitas opinionis huius conuicitur, primò ex Gal.*lib.*1.*aph.*7.& 8. hoc enim loco non alia ratione probat in vigore morbi tenuissimo victu vtendum, nisi propter magnitudinem symptomatum, & maiorem coctionem, ne oblato alimento copiosiore distrahatur natura. Ergo cùm in augmento morbus sit maior, & symptomata fortiora quàm in principio, minùs in augmento, quàm in principio, alimenti offerendum.

Non desunt, qui aliter loca Hip. conciliare intendant, vt notat Mercurialis *in com.sentent.*23.*lib.*2.*de rat.vict.* dicendo Hip. hoc loco, in augmento & statu augere sorbitionis quantitatem, non tanquam alimentum, sed vt medicamentum: nam *in textu* 8. prædixerat, ex pulmone expurganda, humectatione indigere, præsertim si crassa sint, tenacia, & viscida, auctore Galen. *lib.*7.*simpl. cap.* 6. & 3. *de rat.vict.* 2. *in med.* Hancque esse causam rentur ipsi, ob quam Galen. *lib.*5.*simpl.cap.* 2. *in fin.* præcipiat, omnia illa medicamenta, quæ expurgando thoraci conueniunt, permiscere cum melicrato, vino dulci, aut ptissana, quæ abstergendi, & humectandi vim habent. Hæc doctrina licèt sit vera, non tamen soluit difficultatem; nam Hip. *loc.cit.de rat.vict.* augendā monet sorbitionis quantitatē, vt roboretur virtus, & magis expurgationi suffi cit

sufficiat eorum, quæ exeunt è pulmone: igitur Hip. sorbitionis quantitatem, non solùm vt medicamentum, sed vt alimentum.

His reiectis, veram sententiam proponere licet, quæ duabus conclusionibus fiet manifesta, quarum prima est. *Quando morbus cognitus est, simplex, & virtus constat, sumpta indicatione à morbo, si seruat materiam ad vnam criticam expulsionem, victus ratio debet procedere extenuando.* Patet apertè conclusionis veritas. Tunc enim omnia tempora coincidunt, nam morbus quando est in principio, statu, augmento, quoad alterationem materiæ, est in principio quoad essentiam, & quoad symptomata: cùm ergo morbus, & symptomata sint in principio minora, & maiora in augmento, & adhuc vehementiora in statu, sumpta indicatione ab ipso morbo in principio pleniùs, in augmento tenuiùs, in statu tenuissimè est cibandum. Neque mireris tenuissimam cibationem esse præscribendam increscente morbo, & magis debilitata natura: triplici enim de causa ægri magis, & diù inediæ resistunt. Primò licèt ægri calor sit auctior, tamen plus resoluit sanorum calor, cùm sit multus, & resolutioni humidi magis accommodatus. Secundò, quia humores ægri multò magis renituntur consumptioni, ob sui lentorem, cruditatem, & viscositatem. Tertiò, quia æger non famescit sicut sanus, qui ob probitatem humorum facilè resoluitur, & proinde citiùs famescit, & ad famem sequitur resolutio, quæ ex molestia in ventriculo sensata oriri solet.

Secunda conclusio. *Quando morbus non seruat materiam à principio, sed paulatim incipit repurgari, victus ratio non debet procedere extenuando, sed ingrassando.* Ratio est, nam quando morbus est in augmento, vel in statu secundùm alterationem materiæ, iam periculum euasit æger, & iudicatus est, quoniam est in declinatione quoad essentiam & quoad symptomata: inde tunc pleniùs, quàm antea cibandum est.

Quæres, & meritò sanè, quo pacto possibile sit, vt morbus sit in augmento, vel statu secundùm alterationem materiæ, & non sit in his temporibus secundùm essentiam & symptomata; maximè cùm coctio quæ fit in venis, putredinis sit particeps, & similis illi quæ in inflammationibus contingit, ex Galen. *lib. 1. de dif. feb. cap. 5.* & sicut in illa alteratione, cùm sit media, ex Gal. 2. *aph. 47.* & *lib. 5. simpl. cap. 6.* intenditur coctio, sic etiam intenditur putrefactio: ergo si augetur putredo, augebitur morbus cum symptomatibus. Dic. In causa interna, quæ morbum excitat, fouet & auget, considerari duo, illius qualitatem, & quantitatem; illa est acrimonia, caliditas, aut mala qualitas ex putredine, & corruptione nata: hæc aut est eadem & æqualis, aut est maior, aut minor. Sola qualitas non potest determinatum affectum inducere, sine quantitate certa; & quantò maior est hæc, maior est affectus illius, quoniam nullum agens tam valens est, quod effectum suum possit imprimere sine quantitate certa; ignis enim, licèt maximè actiui scintilla, non solùm non vrit, quinimò nec calefacit, vt 3. *simpl. cap. 23.* asseruit Gal. Hæc ergo est causa, quare etiamsi in augmento & statu secundùm alterationem materiæ, intendatur qualitas causæ, cùm quantitas sit imminuta, non possit efficere morbum maiorem quàm antea, ob quantitatis defectum.

Neque partis aduersæ plurimum vrgent argumenta. Dic ad primum. In processu morbi verum esse virtutem imbecillitari, si tamen victus ratio, vt decet præscribatur, tunc in morbo salutari virtus semper est in statu potentior morbo: permittimus enim, ne accrescat morbus cum magnitudine symptomatum, vt aliquantulum vires dissoluantur, tunc enim non soli virtuti, sed morbo consulendum est. Ad secundum. In augmento & statu virtus magis est impedita, quàm in principio: nam caliditas, & acrimonia humoris ebullientis & rarefacti, magis irritant, lacessunt, & premunt; & ob hæc natura commota, maiorem absumit conatum ad agendum, quàm in principio: quapropter cùm adsit maior feruor, maior ebullitio, maior concoctio, magis est occupata, & ad expellendam causam morbificam distracta. Ad tertium. Magna est disparitas inter tempora particularia, & vniuersalia: nam in principio vniuersali semper morbus, & illius symptomata sunt minora; in particulari verò maiora, quoniam est tempus deterius totius accessionis, & maximè si compressa annotatio adest, qua propter magis inutile ad cibationem tempus censeri debet. Ad quartum. Conclusio intelligenda est de morbo cognito; nam si non cognoscitur, proba victus ratio institui non potest: quamobrem necesse est primis diebus victum tenuem instituere, vt agnoscatur. Si tamen cognoscitur, in principio pleniùs, deinde tenuiùs cibandum est.

Quod verò ad maiorem machinam attinet, nempe Hip. *in lib. de rat. vict.* augentem in statu pleuritidis sorbitionis quantitatem, sic accipe. Hip. agit *hoc loco* de pleuritide humida, in qua materia paulatim repurgatur, tunc victus ratio non extenuando, sed incrassando procedit. Si verò obiicias, non omnem pleuritidem paulatim finiri vacuatione, cùm crisi sæpius iudicetur, qualis fuit pleuritis Anaxionis, apud Hip. 3. *epid. sect. 3. text. 79.* qui bis crisi facta per sudorem perfectè fuit iudicatus. Respondet, conuenientem pleuritidis iudicationem fieri paulatim per sputum, vt millies Magister edocuit: Si verò crisi iudicatur, non est ratione sui, sed alterius morbi, qui cum ipsa complicari solet. Sic Anaxion duplici laborauit morbo, ex Gal. *lib. 1. cris.* 18. & humore cõtento in venis, & humore impacto in pleura: cùm enim ob morborum corporis apparatum complicetur febris, quam Medici morbum vocant, hæc crisi finiri solet. Solue secundò in pleuritide, & omnibus inflammationibus internis, in principio conuenit victus tenuissimus, ad prohibendam fluxionem, quæ inflammationem adaugere solet: partes enim inanitæ inedia, cùm indigeant, retinent succos, & non permittunt ad partem affectam defluere. Sic Gal. *6. meth. 5.* in fractura ossis tenuissimè cibat, & in vlceribus & vulneribus, præsertim quando recentia sunt, præcipit Hip. *lib. de vlceribus*, modico cibo vti. Hoc pacto in pleuritide, nec multam, nec crassam sorbitionem dare expedit. Cùm verò incipit fieri expurgatio, pleniùs cibandum; nam ad expectorationem, facultatis animalis opere indigemus, quæ maximè in acutis dissolui consueuit, ex Gal. 2. *aph. 29.* Tenuissimè ergo instituendus victus in statu, vbi vires materiæ & copia, & agitatione premuntur; non autem vbi ab exhausto, & expectorato humore resoluuntur. Quò plus ergo expectoratur, eò plus cibus augendus est, ne vires cadant, vt scitè docuit Laconicus Paraphrastes Heurnius *in com. sent. 8. lib. 1. aph. Hip.* Solue tertiò. Principium interdũ sumitur pro primo morbi insultu; sæpe pro primis tribus diebus; aliquando pro tempore cruditatis; multoties pro tempore opportuno, in quo primum auxilium celebrari incepit. Hip. neque panem, neque sorbitionem, neque aliud solet concedere ante tempus præfinitum, vt Gal. *lib. 1. de rat. vict. 25.* Si ergo in pleuritide pro victu conueniat ptissana aut potio, non debent mutari in sorbitionem crassam, quousque morbus sit in declinatione; & tunc ne subita fiat mutatio in repletione, danda est sorbitio, neque multa, neque crassa, sed paulatim est adaugenda, vt *cit. loc.* eleganter docuit Gal. Lege pro huius argumenti solutione Valles. *lib. 7. controu. c. 2.* & Ludouic. Mercat. *lib. 1. indicat. c. 1.* Si verò Cels. in initio famem exoptat, intelligendus est in iis, qui crudis scatent humoribus, in quibus tenuiori victu sæpe, quàm in statu vti licet, vt aduertit Septalius *lib. 2. caution medic. n. 16.*

Ad locum Gal. *ex lib. 12. meth.* Dic, Galenum *ibi* de febri syncopali verba facere, quæ ob succorum tenuitatem, pororum amplitudinem, inanitionem, oriri solet, in qua non constant vires, quas semper pleniore victu adaugere oportet nutrientibus succis. Hoc modo Galen. primo morbi insultu cibum non valde nutrientem hoc loco exhibuit: cùm verò ob doloris sæuitiem vires labefentur, coactus fuit pleniorem offerre. Perpetuum ergo & irrefragabile sit, indicatione sumpta à morbi temporibus, in summo vigore tenuissimè esse cibandum, maximè crassè in principio; ni accedat aliquod symptoma, quod hanc methodũ peruertere possit, & in quo curantis consilium

consilium dirigi debeat. Num verò in omnibus morbis plus periculi habeat peccatum plenitudinis, an tenuitatis, lege apud Hieremiam Brachelium *in com.cit.aph.* Vallesium 8.*controuers.cap.* 1. In cuius dubij solutione cæteros antecelluit Manardus doctissimus *lib.4. epid.2.*& non siluit Septalius *lib. 2. cautionum medicar.num. 21. & 22.* cum Santorello eruditissimo *lib.15.antepraxis, cap.6.* & Iacchino,*libello de morbor.acutor.curat.rubric.2.* Vtrùm verò morbus,an virtus indicet cibum,ex Galeni penu exponemus luculenter *lib.3.in com.histor.11.*

HISTORIA XCIII. GALENI, De colico dolore.

Colicus dolor à bile pronatus,frigida potione curatur.

Simili genere & alteri cuidam in æstate affecto, quum sitibundus admodum esset, supra alia quæ memoraui,etiam frigida potione vti permisi,&c.Galenus lib.12.meth.cap.7. in fin.

PARAPHRASIS.

EVndem colicum dolorem à biliosis,acribus,mordacibúsque succis pronatum,gloriatur se hoc loco curasse Galenus; cui persanando cùm cætera infrigidantia non prodessent præsidia, ad frigidam potionem exhibendam accessisse contestatur, aduertens quàm sit ingenuo artifice dignum,causas morborum rimari,præsertim illas, quæ non ita sciẽtifica agnitione percipi possunt,vt in dysenteria, & pluritide contingit, quorum morborum signa coniectura non assequuntur,sed certis, manifestisque notis sunt comprehensa.

Hunc affectum ex bilioso humore originem duxisse,ex siti vehementi euidenter patet; hæc enim ex ventriculi caliditate & siccitate, & amara bile in ipso congesta solet accidere,ex Gal.*lib.4.aph.com.19.& 2.simpl.cap. 30.& lib.6.de loc.med.affect.cap.3.& lib.1. de caus. sympt.c.7. in* Insuper anni tempus erat æstiuum, quod gignendo huic humori est accommodum valde, quum siccissimum simul,& calidissimum sit,ex Galen.*lib.2.cris.cap.1.*Deinde hoc cognosces ex vigilia, vomitu bilioso, vrinæ ardore, rubore, intenso dolore, oris amaritudine, & aliis quæ acrem biliosúmque humorem intus latere significant.

His præsentibus, cùm alia factitata essent, quæ suprà recitauit auxilia,quæ calorem refrigerant, bilis acrimoniam incrassant,& eius efficaciam obtundunt, aduersissima enim,si humor rodens affligit,sunt,quæ extenuant,& calefaciunt,ex Gal.*lib.12.meth.cap.8.*)& sic theriacam recentem offerret,quæ si sit recens, furiosos huius humoris impetus coërcet;lenit dolorem, quoniam stupefacit; somnum conciliat. Quare cùm alia essent celebrata auxilia, vt constat ex verbo, (*suprà memoraui*)meritò ad frigidam potionem accedere consultius iudicauit; huius enim potus vis omnes implet indicationes, quas pro domando hoc humore exoptamus: nam dolorem mitigat, torporem inducendo; humoris tenuitatem cogit; vehementem calorẽ refrigerat. Ob hanc necessitatem narcotica propinat, præsente huius humoris copia, immanem dolorem intestinorum concitante, 12.*meth.1.& 8.*At vbi humores crassi exuperant, torporem inducentia alienissima sunt. Licèt enim intestinorum tunicæ vehementi frigiditate fiant densiores, humoríque excernendo minùs aptæ reddantur: tamen melior est noxa quàm mors, quæ ob ingentem dolorem fieri consueuit, cuius causa ægri sæpe exanimes fiunt, in syncopénque incurrunt, vt disertè monebat Magister *lib.2.acut. com.* 48. Insuper impeditur intestini inflammatio, cuius hic morbus præludium est, quæ cùm sit sæua ac lethalis, vt docent Paulus *lib.3.cap.* 43. Trallianus *lib.* 10. *cap. de colica ex inflammatione*, in ileum transire solet. His rationibus coactus fortè Amatus *lib.1. centur.2.* contra quosdam magni nominis Medicos, colico dolore affectam ægram calidis medicamentis excarnificantes, grauiter insurgere ausus est,frigorifica auxilia propinans,qui dolor cùm à bile intestina rodente ortum duceret, solùm frigida oblata, siti valde premente conquieuit.

Quid igitur per frigidam potionem Galenus hîc intelligat, non satis constat. Nam plures sunt refrigeratoriæ potiones, vt aqua cocta simplex,vel cum succo limonum, granatorum, hordeo, & aliis refrigerantibus medicamentis parata. Immò Hip. *lib.3. de morb. à num 3. vsque ad 31.* Plures frigidas parat potiones ex aqua cœlesti, albuminibus ouorum in aqua concussis, & agitatis, hordeo, eius farina. At Galenum per frigidam potionem, solum aquæ frigidæ potum intelligere, res est manifesta ei, qui eius doctrinam intimiùs perlustrauerit: nam *lib.9.meth.cap,* 5. quum aquæ potum vsque ad satietatem in continentibus exhibet, illum vocat frigidam potionem §. *Maxima verò continentium febrium remedia, hæc duo sunt: detractio sanguinis, & potio frigida,&c.* & lib.10. cap.6. eiusd. operis. §. *Oportet autem quamprimùm ptissana cremore, & sorbitione ex alica nutritum, panéque pòst oblato, aqua frigida potione, &c.* Idem facit *in lib. de rat. vict.* Quem potum dolores leuare à bilioso humore concitatos, præsertim cùm intensa siti vexantur ægri,quæ viscerum internum ardorem euidenter demonstrat, omnibus compertum esse reor: quod eleganter comprobauit Amatus *libro 2. cent.46.* exemplo iuuenis, qui cum biliosis deiectionibus, sæuiente æstate, siti vrgente oppressus, citra Medicorum consilium gelidæ copiosiore potu vsus, à fluxu dysenterico, & dolore euasit immunis. De cuius potu ad satietatem exhibito, plura diximus *suprà dub.* 34. & exempla rara proponit Septalius *lib. 7. caution. medicar. num.* 81.

HISTORIA XCIV. GALENI, De colico dolore.

Colici doloris species rara, ex vitrea pituita suborta, perforantis doloris sensum inferens: & quomodo Galenus in eo cognoscendo fuerit deceptus.

Porrò memini, mihi ipsi accidisse dolorem vehementissimum, vt mihi viderer in intimo ventre terebro perforari, in eo potissimùm spatio, per quod à renibus ad vesicam vreteras scimus extendi. Iniecto deinde rutaceo oleo, quum id paulo post excernere tentarem, excreui simul grauissimo cum dolore, humorem vitreum à Praxagora appellatum. Quippe vitro fuso tum colore,tum substantia, haud absimilis erat. Atque id aliis quoque accidere conspexi. Equidem putabam lapidem in altero vreterum impactum, adeò mihi doloris ipsius species perforanti similis videbatur. Atqui excreto humore, doloréque sedato manifestè constabat, neque lapidem fuisse causam, neque vreteres, aut renes fuisse affectos, sed aliquod intestinorum, & fortè magis crassiorum. Neque enim veluti per tenue corpus, exitus eius breuis temporis fuit: sed tanquam à profundo quodam, & per crassius aliquod, quàm per tenuium intestinorum tunicam, ferebatur. Huiusmodi dolores, omnes propemodum Medici colicos, nominare mihi videntur, quanquam quod ad locum, in quo dolor sentitur, pertinet, nullum adsit indicium, colon potiùs, quàm tenuium intestinorum aliquod dolore affici,&c.Galenus* lib.2. de loc. affect.cap. 5.

PARAPHRASIS.

GAlenum Medicum,& Philosophum eximium, cuius scientissima plurima extant ingenij monumenta, quæ genuinam sapiunt eruditionem,ad senectutem vsque nullam passum in curando, & præsagiendo calumniam,

ex ore Pythij Apollinis (vt Romani dicebant) alloquentem, experientia insignem, veridicum, vsu dexterrimum, felicissimum, in hoc morbo proprio ita deceptum, licet admirari, nec mirum præstantissimos viros quandoque deerrare. Nec piguit tantum virum errorem suum libentissimè confiteri, præsertim in re, quæ semel intellecta, multam diiudicandi, & curandis morbos posteris præbet vtilitatem, ne quis ipsorum decipiatur eadem ratione, qua quis antea deceptus est. Quare decorum est Medico proprios errores confiteri, & in laudem vertit Cornel. Cels. *lib.8.cap.4.*& nos pulchra diximus *lib.1.historia 79.*

Suo ergo ipsius exemplo monstrat, fieri quandam doloris speciem ab intemperie pronatam, vsque adeò validam, vehementémque, vt per eam videantur ægri quasi terebro quodam perforari, vnde perforantis nomen accepit; de cuius causa, sicut de aliis dolorum generibus, quæ & species, & differentias appellant sat plura dixere Gal. *2.de loc.2.3 & 4.*& *lib.2. de compos.medic. secund.loc.cap.2.*&*lib.6.aph.com.5.*&*lib.1.ad Glauc.cap.15.* Paul *lib.2.cap.40.* Auic. 2.1 *doct.2.cap.20.* Hunc itaque perforantem dolorem cùm experiretur Galenus, in eo potissimùm spatio, per quod à renibus ad vesicam vrinarij meatus, vreteres appellati extenduntur, in profundo ventris se terebro perforari sentiebat: clysmate autem iniecto ex rutaceo, paulo pòst grauissimo cum dolore excreuisse ait humorem frigidissimum, & colore, & consistentia fuso vitro persimilem, atque adeò vitreum ab antiquis Medicis appellatum, ex Gal. *lib.2.de dif.feb.cap.1.* à quo intolerabilis ille concitabatur dolor, qui illico euanuit, vbi primùm gelidissimus humor, illius causa fuit excretus ab iniectione rutacei; in hoc genere mali, à Gal. *12.meth.vlt.* summopere commendari, vtpote quod tenuium sit partium, flatus dissoluat, strenuè calefaciat.

Neque culpam inuras Galeno, qui in semetipso laborante, colicum dolorem à nephritico non potuit distinguere: nam hos inter se desiungere admodum est difficile, & valdè laboriosum; maximè cùm Galenus esset ægrotus, & sui Medicus, qui immani cruciatu oppressus, colicum dolorem, quo acerbissimè premebatur, à renali distinguere non potuit; præsertim cùm ipse vtriusque notas proponat exactè, tum *hoc.loco*, tum *6.de loc.cap.2.*& *lib.6.epid.sect.1.com.6.*

QVÆSTIO LI.

Quòd Hip & Galenus, colicum dolorem à nephritico rectè distinxerint. Contra Gentilem, Matthæum, & Vallesium, Medicos celeberrimos

COMMENTARIVM.

E*Quidem putabam.*] Verumenimuerò, quia in priscorum scita de distinctione colici doloris à renali incidimus, placet parumper sepositis aliis, quæ plurima sese ingerunt, in easdem excurrere amœnitates; nec id tamen frustra, sed vt Magistrorum nostrorum profundissimam scientiã, Cimmeriis adobrutam tenebris promamus in lucem, sicuti ex limpidissimis eorum fontibus accepimus: nam recentiorum peritissimi hoc negotium arduum tentarunt, inter vtrumque affectum distinctionem, sicut à Galeno acceperant, ingeniosè proponentes, sed argumenta quæ contrà obiici possunt, ad amussim non explicarunt, quorum tela irrita esse iam exaudi.

Inter symptomata renibus cum intestinis communia, numerabant aliqui lapidis generationẽ; atque ex intestinali quidem & colicum dolorem concitari existimabant, & fluxum nonnunquam lapidosum, de quo Auic 16. 3. *tract.1.cap.2.& tract.3.cap.6.* Ishaac *4.feb. 16. ad fin.* Sed quoniam vel in solis renibus, & vesica lapis generatur, vel saltem alibi rarissimè, vt tam multis auctorum exemplis palam fecimus, *in lib.1.in com. histor.70.* & de particularibus scientia non habetur, idcircò Gal. *lib.6.de loc.affect.cap.2.* quo loco, de hoc negotio ex professo pertractat, sermonem ad frequentia conuertit.

Colicam ergo à nephritide, id est, renum dolore discer- A nit, eo quòd propter symptomatum similitudinem, & situs communitatem, non ita facilè internoscuntur, immò plerumque Medici non inferioris notæ in hoc decipiuntur. Porrò quanquam parum intersit, si protinus ab initio non dignoscantur hæc mala, eo quod vrgente vtrobique dolore similia ferè requiruntur auxilia, extrinsecùs & intrinsecùs adhibita, quibus leniantur dolores; quia tamen subsequente tempore diuersis indigent præsidiis; nephritis, quò lapis à renibus excutiatur; colicus, quò frigidus vacuetur humor: necessaria omnino internotio est, ex traditis ab Hip. & Gal. indiciis petenda.

Primum est vomitus: licèt enim hic vtrique dolori communis sit, ob magnam sympathiã intestinorum cum B renibus, & renum cum intestinis, atque vtrorumque cum ventriculo; maior tamen sequitur, atque assiduus in colica, ob maiorem viciniam, & communitatem, quam cum ventriculo habet colon intestinum. Cùm enim lapis ex materia crassa, & viscida generetur, & pituita præternaturalis generationem habeat in ventriculo, *1.de natur. hum. 39.* idcircò huius vomitum patiuntur ægroti, quia in ventriculo redundat: procedente verò tempore, bilis æruginosæ vomitus subsequitur, cùm ex dolore, vigilia, inedia, sanguis & bilis præassantur, ex qua origine hanc bilem proficisci tenet Galenus *lib.1.simpl.cap.12.*

Secundum. Ventris constrictio, quæ tanta aliquando adest in colico, propter obstructionem à crassis humoribus ortam, vt nec flatus quidem, aut ructus possint emitti.

C Tertium. Nephriticus dolor eodem loco firmus, & stabilis permanet, pro ratione exigui spatij, quod occupat renum corpus: Colicus è contra; sæpe enim diffunditur per amplum sui intestini spatium (à dextra enim ilium regione procedens per iecoris cauum, & ventriculi fundum vsque ad sinistram, cincturæ modo protenditur) vt loquitur Paulus *lib.3.cap.43.* sæpéque locum mutat, & ad pectinem nonnumquam secundùm vreteras descendit, prout de se memorauit Galen. quin & ex dextro in sinistrum vergit, vbi etiam aliquando infestat, quidquid negauerint aliqui ex antiquis; nam licèt frequentiùs eueniat in dextro latere, quod coli origo est, & pars magis distans à sede per quam excernuntur fæces? dubitari tamen non potest, in sinistro etiam accidere, iuxta multorum, & Auic. experimentum *16.3.tract.3.cap.10.*

D Quartum. Ex situ discrimen sumitur manifestum: nam si supra renum sedem dolor vrget, certum est intestinalem esse.

Quintum. In nephritide vrina primò alba redditur, & aquosa, propter renes obstructos; deinceps sabulosa, asperam quandam præ se ferens subsidentiam, renibus iam aliquantulum deobstructis, ac tandem arenosa, quæ certissimum lapidis indicium putatur. *4.aph.49.*& *lib. de ren. affect.cap.3.*

Sextum. In nephritide vrina apparet cruenta, ex Hip. *6.epist.sect.1.text.6.* quando sinuosus & angularis lapis in descensu diuidit vias, & sanguinis fluxum excitat: & si sinuosus non est, sed æqualis, ob magnitudinem dilatat vias, & cruorem mouet.

Septimum. In nephritide crus è directo patientis lateE ris stupet, & sæpissimè testiculus eiusdem lateris retrahitur, ob rectitudinem, & communitatem valorum cum renibus, & cruribus, de quo *infrà.*

Octauum. Nephritici exacerbantur post ciborum repletionem, vt Hip. *cit.loco* conscripsit, quoniam multitudine alimentorum grauantur renes; nam colon intestinum super renes est situm. Quorum signorum latè *infrà* proponemus causas.

Nunc contra prædicta, non pauca machinantur, & contra Hip. & Gal. mentem aduersarij. Et primò sic. Colicus dolor acutus, & vehemens est, vtpote excitatus in parte sensu acri prædita, ex Gal. *5.de vsu part.10.* Nephriticus non ita, sed grauis tantùm, ex Hip. *loc. cit.* quum enim in sola visceris carne calor generetur, prout colligitur ex *lib.2.de natur.hum.text.18.* & scribit Auenzoar *lib.2.tract.2.c.2.*& caro illa, sicut & aliorum viscerum, sensum non habeat acutum *5. de vsu part. cit.* quia non habet

dispersum

dispersum per suam substantiam neruum; non poterit etiam à magno lapide vehemens dolor in renibus concitari, sed quidam tantùm grauitatis sensus. Ergo rectè potest ex modo, & qualitate doloris, protinus à principio discerni, num sit colicus, an renalis; ob hoc ipsum enim qualitatem, & magnitudinem doloris considerandas monuit *prædictis in locis*.

Secundò. Leuior censetur vomitus, quo durante sola eiicitur pituita, quàm vbi consequenter etiam bilis euomitur *2. probl.* 54. & colligitur ex Hip. *6. epid. cit.* nec immeritò: pituita siquidem cum in ventriculo etiam naturaliter contineatur, nec infixa, facili agitatione mouetur; bilis nonnisi maiori agitatione, & conamine attrahitur à iecore. At licèt calculosis (ab initio siquidem) vomitus perinde accidat pituitosus, fit tamen processu biliosus, quin, & æruginosus, exusta doloribus & vigiliis bile, *cit. epid.* Ergo grauior erit, & laboriosior nephritidis, quàm colicæ morbus.

Tertiò. Amplum ac crassum intestinum, quale est colon, non potest ab humoribus, quantumuis tenacibus & crassis, ita obstrui seu angustari, vt nihil prorsus ad inferiora transmittatur, prout manifestè ex ipso Galeno colligitur, *6. aph.* 44. vbi ex communi sententia hoc tantùm in tenuissimo ileo admittit. Igitur perperam *6. de loc.* 2. ex omnimoda ventris constrictione, colicum dolorem à renali distinguit.

Quartò. Cùm sint duo renes locis satis distincti, dexter, & sinister, & duo vreteres in suo latere singuli; nec vnus lapis quantumuis magnus, possit in vtroque simul contineri: vnde lapide existente in vno rene, tenuis fiet & aquosa vrina; maximè si altero obstructo rectè potest tota in sanum deriuari, liberéque altero expedito transire: non alia siquidem de causa, iuxta sententiam Galeni partes fuerunt geminatæ, quàm vt amissa, vel impedita vna, vsui altera foret; alioqui quorsum duos renes natura fecisset, si alterutro impedito vtriusque actio vitiaretur?

Quintò. Non potest esse indicium lapidis, id quo excreto, & lapidis ipsius materia minuitur, & pauca, vel inepta ad illius generationem indicatur, quin & renum expultrix robusta, cuius imbecillitas non exiguam præstat calculi occasionem: sed hæc omnia significat crebra arenarum excretio: ergo potiùs nos tutos reddet à lapidis generatione, quod scripsit Auic. 18. 3. *tract.* 2. *cap.* 16. Probatur minor, quia præterquam quòd arenæ dicuntur etiam lapidis materia, si multus esset crassus, & lentus humor, à quo magna ex parte generatur, quia aptus est indurari, & in lapidem conuerti, *6. epid. in com. & de ren. affectionib. cap.* 3. in lapidem non in arenas abiret. Insuper & debilis renum expultrix, intra eos contineretur, & per moram lapidesceret.

Vltimò. Licèt renes propter sui distantiam à ventriculo, eo pleno non tantùm comprimantur, quantùm tenue, & colo intestinum; à primis tamen fæcibus, quæ confestim sumpto alimento descendunt in intestina, grauantur & premuntur; quin & protinus à compressis intestinis ex repleto ventriculo. Ergo quemadmodum colicus exacerbatur post cibum, ita & nephriticus: id quod expresè dixit Galenus cum Hip. *lib. nuper cit. epid.*

Hæc ferè obiici possunt, quæ quantum ponderis habeant, deinceps sigillatim expendemus. Dic ad primum. Non in sola renis carne, immò nec ita frequenter ac in eius cauitate, lapis generatur, iuxta probabiliorem sententiam, quam multi cum Gal. sequuntur; quidquid contrà sentiat, perperam tamen Fernel. *lib. 6. pathol. cap.* 16. de quo *infrà in com. hist.* 128. nec enim *2. de natur. human.* oppositum legitur, nec liber Hip. habetur, vt multùm mouere debeat illius auctoritas. Porrò vbicunque oriatur, dolorem procul dubio concitat, & nonnunquam acerbissimum, sed grauem tantùm, hoc est grauitatem quandam molestam, & veluti ponderis sensum infert, cùm in sinu gignitur, vel iam intra eum, vel carnem omnino genitus est, acutè autem, & vehemétissimè cruciat, & dum per angustas vreterum vias permeat, siue in sinu ortus, siue in media carne; & interim dum in hac concrescit, vel ab ea

A transit in sinum, vt pulchrè Gal. *6. epid. cit.* Cùm enim in ortu, & transitu, densa visceris caro à durissimo, inæquali, seu anguloso lapide proscindatur, cur non acutissimè à causa vsque adcò vehementi dolebit, licèt in se exiguo sit prædita sensu, & neruis destituta; ab externis enim suæ membranæ insertis, vim suscipit ad sentiendum, quia hæc etiam citra neruos per spatium exiguum potest accedere, vt *lib. 5. & 6. de vsu part.* affirmat Gal. augetur autem simul & doloris vehementia, à membrana ex tumente rene distenta, eáque valde sensibili. Nec verò par ratio est in phlegmone, à qua non acerbum, sed grauem tantùm dolorem renibus induci dixit, *6. epid. & 6. aph. cit.* nam à molli, leuíque humore nascitur; nephritis à durissimo lapide. Cùm igitur nephritis non minus acerbè, quàm colica discruciet, nihil mirum si dolente rene in parte coniuncta colo, non liceat dignoscere ex magnitudine doloris, colicus sit, an renalis.

B Ad secundum. In vtroque contingit vomitus, nausea, fastidium, &c. propter consentientem renibus & intestinis ventriculum, non tam ob imbecillitatem, (quod nonnulli putant) ex defectu sanguinis, & spiritus ad partẽ dolentem attracti, quia protinus ab initio, à quo vomitus accidit, tanta esse nequit; quàm ob agitationem à dolore factam, (commouet enim, & exagitat dolor) & cõcursu humiditatum ad ventriculum: quia cùm expeditum non habeant deorsum exitum, præsertim in colica, conscendunt, & vomitum ac nauseam concitant, stimulãte scilicet bile sursum vergente, ex prohibito descensu. Inducitur verò pariter fastidium, & subuersa ex iisdem causis appetentia, & quia natura vbi in expellendi opere constituta est, trahere obliuiscitur. Iunguntur etiam ructus, ex multa flatuũ copia, tam naturalium, quibus exitus negatur, quàm præ-

C ternaturalium, qui ex retentis humidis excrementis aceruantur. Porrò maiora fiunt dicta symptomata in colica, ob maiorem communitatem, quam suum intestinum obtinet cum ventriculo, vt diximus, & similiter vomitus pituitosi magis assidui, & copiosiores, tum ex contenta in ventriculo pituita, tum ex ea quæ à dolente colo (cuius affectus magna ex parte frigidus est) copiosiùs, & faciliùs, quàm à renibus, sursum vergit: in nephritide autem, licèt etiam ab initio vomitus adsit pituitosus, expellente primùm ventriculo id quod abundat; deinceps tamen alienus est, pro ratione materiæ, quæ à renibus, vel aliunde recurrit, & sæpe æruginosus ex adusta bile maiori velocitate auulsa, quia magis fixa, & in remotioribus partibus impacta. In hoc quidem sensu laboriosior est nephriticorum vomitus, sed non proinde maior & frequentior quam colicorum, nec adeò pituitosus.

D Ad tertium. In solo ileo, seu voluulo, dicit Gal. *in aph. & 6. epid. sect. 2. com.* 6. interclusa exitus via nihil prorsus per aluum deiici: cùm verò hoc ipsum *6. de loc.* 2 etiã colicæ adscribat, nec flatum in ea aliquãdo emitti, putant aliqui ilei nomine colicam simul comprehendisse illic, atque nihil repugnãs ibi tradidisse; quia sicut nomen habet commune, ita & symptoma hoc suppressæ vacuationis eorum, quæ per aluum excernuntur. Sed licèt ilei appellatione colica etiam aliquando veniat, & è conuerso, vt colligitur ex Gal. *6. aph. & 3. epid. citatis*, ileum tamen propriè sumptũ, per omnimodam ventris constrictionem distinguit *ibidem* à dolore coli. Quare dicẽdum, in hoc non ita retineri excrementa, sed tantùm cum difficultate egredi: & si nonnunquam accidat nihil prorsus reiici, rarius erit quàm in ileo; non tam propter angustationem viarum, quod tantùm Gal. videbatur contendere, quàm propter reten-

E tionem à vehementissimo dolore factam: præterquam quòd in præsenti comparatiuè ad nephritidem fuit locutus; certum est autem in colico magis retineri superfluitates vtpote propriis ipsarum instrumentis affectis.

Ad quartum. Vallei respõdet *lib. 7. epid. in com. text.* 59. in cuius interpretatione ad hos libros, meo, & doctissimorum voto, veræ, & secretioris praxis totũ cardinẽ semper reposui, tam mihi videtur apta, compendiosa, & tanto viro dignissima expositio, quæ si post Galenum non extaret, quo pacto Hippocratici sermonis præstantia, multa, eáque pulcherrima breuissimis dictiunculis significãtis, omnibus foret

foret conspicua, haudquaquam intueor: Is ergo fortissimus Medicinæ Atlas, hunc calculum mouens, sic ratiocinatur: Ideo lapide in vno rene contento sæpe vrinam supprimi, aut dilutam excerni, quia cùm emulgentes è caua vena simul oriantur, rarò accidit vnum renem lapidem congerere, quin alter à crassis succis, aut arenis pariter obstruatur; vnde per ambos colata, aut purior, aut aquosa excernitur, aut omnino supprimitur. Sed non satisfacit vir doctissimus: nam si natura duos renes fabricauit, vt vno affecto seruaretur alter, qui impeditam alterius actionem suppleret, quod ipse Vallesius *ibi* experimento confirmat in cane, ab eo fortè dissecto, cuius alter ren erat corruptus omnino, ita vt multo tempore rene vnico agnosceretur esse vsus, quod indies experimur, tam in renibus, quàm oculis, & geminis aliis partibus; fieri saltem non potest, vt maiori ex parte ambo pariter afficiantur, & pereant vel minuatur vsus vtriusque. Improbabile etiam videtur quod addit: scilicet illud tantùm locum habere in affectibus dolorificis, vt cùm in vreterem lapis descendit, ac si intra carnem dolorem non concitet: *quia enim*, inquit, *ad vrinam reddendam necessarius est musculorum abdominis nixus, & is natura refugiente dolorem tum pereat, suppressio sequitur, obstructo vno tantum vretere.* Nam præter alia est, quòd eadem ratione in colica nixus ille cessaret, & supprimeretur vrina, cuius excretio merè naturalis est, ab expultrice vesicæ absque musculorum ope dependens. Rectiùs ergo dices impossibile esse, quòd supprimatur à lapide vnius tantum renis, nisi vesicæ collo simul obstructo à crassis excrementis delapsis, & vrinæ transitum impedientibus. Sicut verò freqnens non est vesicam obstrui, calculo in vno tantùm rene existente, ita nec cohiberi in totum vrinam. Vnde ergo ab initio tenuis, & colata (quod Galenus docuit) apparet? Videtur ex permixtione illius, quæ transit per obstructum renem; sicut paulo pòst, fit tota turbida & sabulosa.

Ad quintum. Si eadem ferè est arenarum, ac lapidis materia, & efficiens causa, & in creatione lapidis simul arenæ creantur, quin & ipsæ paruo momento in lapidem concrescunt: quid mirum si ex arenis cum vrina excretis lapidis suspicio habeatur? & certissimum signum, si tenuis vrina, dolor, & alia calculi signa præcesserint, vel adsint, etiam ex Auic. 18. 3. *tract. 2. cap.* 17. quòd si nec adsint, nec præcesserunt, & crebra fit arenarum expulsio, iungiturque bonus habitus corporis, significatur non aceruari lapidem, ex rationibus adductis, idque voluit Auic. *cap.* 16. & *cit.* Porrò licèt frequentes arenæ ita cum vrina exeuntes, calculi timorem auferant, tutiores tamen nos reddit vrina pura, indicans nihil alienum in renibus contineri: quanquam fieri etiam possit, vt multa, lenta, & crassa obtineant, quæ tamen præ imbecillitate nequeant excernere; quo in statu magis timendum, quàm in arenoso. Hic enim, absque aliis signis, solùm indicat in membro vnde excernuntur arenæ, adesse paruam quandam lapidis aptitudinem, plerumque sine successu; ille maximam, & quæ sæpe in lapidem commigrat.

Ad vltimum. Hippocrates *lib. 1. epid. sect. 1. text. 6.* apertè docuit, nephriticis cùm cibo implentur dolorem vehementer increscere, minui per vomitum; idque ipsum affirmat Auicenna 18. 3. *loc. cit.* Contrà Auicenna 16. 3. *tract. 3. cap.* 10. hoc vnum connumerat, quòd *renalis dolor fit fortis hora vacuitatis, & colicus remittitur in ea, & fit fortis cùm sumitur aliquid.* Quæ tamen sententia monitionibus Hip. *lib. cit. epid.* perspicuè opponi videtur, vbi renum dolores grauiores excitari, & intensiores, dum cibo ægri replentur, palàm cum Galeno profitetur. Gentilis explicat, Auicennam loqui de vacuitate ventriculi, non intestinorum; ventriculo enim pleno, renes propter sui distantiam nec grauantur, nec comprimuntur, saltem antequam repleantur intestina; quin imò accedente alimenti humiditate leniente, & laxante, tensos illorum meatus leuari: grauari verò ac premi intestina distento ventriculo, satis manifestum est, priusquam ad ea descendat alimentum. Ac proinde nihil mirum, si protinus assumpto cibo colicus dolor exacerbetur: sicut & renalis repletis iam intestinis plena enim necessariò grauant comprimúntque renes, qui per peritonæum crasso intestino compulantur: & de intestinorum quidem repletione, intelligendum Hip. putat, cùm dixit, *acerbiùs dolere nephriticos, cùm implentur.* Sed quàm sit à Galeno aliena interpretatio hæc, constat ex illius verbis *in com.* apertè enim scribit, veridicam esse Hip. sententiam in vtroque significato cibi, ventriculi scilicet, & intestinorum, licèt à multitudine, & pondere excrementorum, hoc est cibi, & intestinorum magis ingrauescat dolor, remittatur vacuatione; quod nec siluit Auic. 18. *cit.* Ergo sicut vterque affectus, copia ac repletione increscit, sed colicus magis; ita euacuatione & sursum & deorsum, vterque minuitur, inæqualiter tamen. Nam colicus integrè aliquando soluitur, fæcibus omnino vacuatis, quia causa penitus aufertur: renalis autem quanquam etiam aliquantulum leuari videatur, quatenus vomitu, aut deiectione minuitur compressio; nihilominùs tamen etiam tempore inanitionis viget, quia per eam non excernitur lapis, qui est sui doloris causa. id quod expressit Galen. 6. *epid cit.* & *lib. 6. de loc. cit.* dicens: *clysteribus non sedari, sed lapide excreto.* Atque ita hos auctores in amicitiam reduces, scilicet vt tantùm velit colicam repletione deteriùs acerbari; nephritidem verò etiam inanitione, quia adhuc fortis manet quando illa alleuiatur. Hoc modo coarguendus est Matthæus Gradius *lib. 9. ad Almansorem, cap. de colica, tit de signis demonstratiuis*; qui gloriatus de expositione sua, Gentilis modo respondet; quæ solutio, & veritati, & Galenicæ (vt vidisti) opponitur sententiæ.

Iungit verò Hip. *loc. cit. epid.* aliud signum, nempe stuporem cruris è directo affecti renis, scilicet propter rectitudinem, & communitatem vasorum cum renibus, & cruribus. Cùm enim vena & arteria, à caua, & magna arteria descendentes, ad renes accedant, ab his rursus per femora ad crura progrediantur, rene aliquo lapidem habente, crus è regione positum (quin & dorsum, & lumbi; quibus priusquàm vasa illa descendant, inseruntur) necessariò ob consensum afficietur; & torpore quidem, seu sentiendi & mouendi difficultate, quia quando in rene generatur lapis, trunci illi à caua, & arteria descendentes, singulis renibus, testibus, & cruribus communes replentur, simul & germina quæ ad crus deferuntur; plenis verò & tumentibus vasis, iuxta positi compimuntur nerui, quibus compressis, vis & spiritus animales saltem liberè ad crura non transmittuntur, & inducitur illa sensuum & motuum impotentia, quam stuporem appellamus.

Addunt, quòd è directo affecti renis retrahitur testis. Ratio est in promptu; nam renum vasa cum testibus etiam communicant: quoniam vena ad inferiora delata tripliciter diuiditur: vnus enim ramus tedit ad renes, alius ad testes, & vasa seminalia, tertius ad crus; quare sicut ad plenitudinem venæ cruris sequitur stupor, ita etiam & contractio testis, ad repletionem rami, qui ad testem descendit; nimirum quia vena repleta tumet, tumens autem cùm ad latera extendatur, penes longitudinem abbreuiatur, & contrahitur, simúlque contrahit & abbreuiat membrum cui inseritur, perinde ac contractus neruus. Si verò pro horum signorum distinctione, plura inter tantos legere concupiscis, lege Carrerium *cap. 3. ad libros de locis affect. disput.* 62. Castrensem *lib. 2. de meteor. microcosmi, cap. vlt.*

Obseruatio XV.

Dolori nephritico, fonticulus in crure vtilissimus.

DVm hunc consensum inter renes, & crura contéplor, non possum non mirari excellentissimos Medicos, qui pro præseruatione à lapide renum, cauteria cruribus affigenda non curāt, vt spirent renes igneo calore affecti, suaq; excrementa per venas in crura deponant: quo auxilio multos à sæuo cruciatu nephritico leuaui, qui innumeris

præ

præsidiis conualescere haud poterant. Cuius auxilij ope, plures in longius tẽpus, non tam diris doloribus concussi, vitam produxerunt. Alij, quum recens esset malũ, ex toto curati. Quidam, cùm miserrimè immani dolore passim essent excarnificati, & illis diu esset vrina suppressa, hoc salutari auxilio, ab hoc tyranno morbo aliqualiter immunes sunt facti: nam in posterum per longiora interualla, minores lapides, & cum maiori facilitate excernebant. De cauteriorum vtilitate mira, consule Thomam Fienum *prop. lib. de cauteriis*, quem Hermannus Follinus, Medicus doctus in compendium redegit.

DVBIVM LVII.

Num pituita vitrea in corpore gigni possit.

SEd meretur admirationem, quo pacto ex alimento, in ventriculo, & in calidissima iecoris officina concocto, tam frigidus humor generari potuerit; & vnde tantam frigiditatem acquisiuerit, vt neque intra corpus ad tactum notabiliter calidum aliquantulùm calefieret; nec auxiliis calidis intrò, extràque applicitis; nec motu, ex violentia caliditatem reciperet. Nam si frigidissima aqua in cacabum immissa, ignis calore protinus calefit, cur longissimo tempore humoris frigiditas, à calore continentis loci aliqua ex parte non fuerit diminuta, ita vt calidus prodierit, dignum est speculatione.

Deinde, si asserente Galeno *6. epid. sect. 5. com. 27.* cibi, potúsque viuente animali à frigore gelari non possunt, vt alia frigore concreta repræsentent, cur vitream pituitam in corpore, vigente calore interno oriri affirmabimus? Sed præstat fidem adhibere Galen. eam in corpore gigni asserenti: *in lib.* enim *2. de feb. dif. 6.* epialam febrim ab ea generari asseuerat. Cùm enim frigidissima sit omnium, quæ in corpore reperiuntur, ex Galen. *lib. 1. prorrhetic. sect. 1. com. 35.* & crassissima, tenacissiméque ob viscideitatem partibus impacta difficulter putrescat & accendatur; qua de causa, epiala correpti vnà rigent & febriunt; & adeò contumacissima est, vt per sentientes partes delata, sine febri rigores progignat, sic vt vel ex vehementi motu calorem non contrahat.

Hoc ita esse, proprio experimento comprobauit Gal. *lib. de rigore, cap. 7.* illius iuuenis, qui rigore sine febri ab ea suborto correptus, calidis auxiliis sanitatem recepit. Posse autem dari rigorem sine febri, cõstat ex Hip. *lib. 1. epidem, sect. 3. text. 22. in historia vxoris Epicratis*, & *lib. 1. prorrhet. sect. 2. text. 31.* & Gal. *lib. de inæqual. intemp. cap. 8. & lib. de dif. morb. c. 5.* Auic. 1. 4. *tract. 2. c. 6. in med.* Rasio 30. *continent. tract. 1. c. 1.* Iacobo de Partib. *in com. cit. cap. Auic.* Simone Simonio *lib. de humoral. feb. natur. c. 6.* Vallesio lib. 5. *controu. 17. in fin.* quem à crasso succo, vel vitreo humore generari, citati auctores contestantur.

De hac intelligendus est Gal. *lib. 4. de sanit. tuend. cap. 4.* cùm sic ait. *Neque verò huic lentor inest: nam is si adsit, Praxagoras eiusmodi succum vitreum appellat, egregiè quidẽ frigidum:* & *lib. de atrabile, cap. 2.* viscidissimum esse apertè refert. Hæc pituita potiùs albuminea dici debet, quia cui albuminis consistentiam, colorem, & facultatem repræsentat; quam in corpore generari testis est locupletissimus Auic. 1. 1. *doct. 4. cap. 2. §. Et est species phlegmatis vitrei, grossi, vitro liquefacto similis, in sui viscositate, & ponderositate, &c.* explicat Gentil. luculenter *in com.* Sequuntur Halyabbas *lib. 1. thoric. 25.* Thom. à Viega *in comp. cap. 6.* Gal. *lib. 2. de dif. feb.* Fernel. *lib. 6. physiolog. cap 9.* Christoph. à Vega *lib. 1. art. medic. sect. 1. c. 2.* Mercat *tom. 1. clas. 3. quæst. 75. art. 4.* Valles. 1. *cont. 21.* Peramat. Segarra, Carrerius, Antonius Poncius, qui nuperrimè *fen. 1. lib. 1.* elegantissimis quæstionibus illustrarunt.

Hæc ergo pituitæ species cæteris frigidior est, & crassioris substantiæ esse censetur. Si verò pituitam acidam, quòd à validissimo frigore fiat, inter omnes pituitæ nõ naturalis species frigidissimam facit *lib. 4. aph. 12. & 3. eiusd. com. 2.* cum *cit. lib. de feb. dif.* pituitam vitream longè frigidiorem esse acida asseueret: Respondet Montan. *part. 1. suæ medicin. cap. de generat. pituitæ, tit. de visione phlegmatis*, vitream ibi cæteris facere frigidorem, si ista vitrea sit acida: nam si talis sit, cassior reddita, certum est, quòd frigidior etiam sit, quàm pituita acida absolutè.

Adde tu, cum Ioan. Brauo *lib. 1. de purg. rat. cap. 13.* vitream omnium frigidissimam, & crassissimam esse, & mora longa in nobis crassiorem, & viscidiorem euadere; nam hæc nota nulli alteri, quàm vitreæ conuenit, ex Gal. *lib. 4. de sanit. cap. 4.* & hæc est causa (inquit ipse) quare licèt humores in superpurgationibus tenuitatis ratione educantur, ita vt post bilem, pituita, & postea atra bilis exeat, ex Gal. *lib. 1. de natur. hum. com. 9.* tamen hæc ex Hip. *lib. 1. eiusd. oper. text. 2.* in superpurgationibus post melancholicum humorem in deiectionibus apparet: cùm enim hæc ob sui crassitiem, & viscideitatem nimiam, vehementer meatibus, quibus firmiter adhæret, sit impacta, in superpurgationibus post atram bilem excernitur.

Porrò in statu naturali non potest tanta adesse frigiditas, quæ sit huius generationis auctor: potest tamen in statu præternaturali reperiri remissus calor, à quo valde refracto & debili originem ducat; præsertim in partibus natura sua frigidis, in quibus pituitosa excrementa & viscida collecta, quantò magis immorantur in corpore, tantò plus, absumptis à calore nostro tenuibus eorum partibus, fiunt frigidiora, quæ in partibus, in quas decidunt, grauissimos concitant dolores. Neque mireris: nam sudor, & humor in corpore acutè febriente manant actu frigida, *4. aph. 37.* sentiens enim natura hæc vt incoctilia, ab eorũ coctione se diuertit: cúmque non agitentur à natura, resoluta parte ignea, indies redduntur frigidiora. Lege de argumento hoc, Holler. interpretem *lib. 1. de morb. internis, cap. de colico dolore*, & Mercat. *lib. consult. 17. in med.*

HISTORIA XCV. GALENI, De colico dolore.

Rusticus colico dolore correptus, allij esu sanatur.

V*Idimus namque ex agrestibus operis quempiam, qui vbi coli dolorẽ sensit, protinus se cinxit, cùm cingi antea non soleret. Comedit autem cum pane allium, nullum dimittens cõsuetum opus: nec toto die quicquam bibit, sed vesperi meracius: ab his, & tota nocte dormiuit, & manè ab omni dolore planè liber surrexit, &c. Galenus* lib. 12. meth. cap. vltimo.

PARAPHRASIS.

AD colicum dolorem propulsandum; ex frigidis humoribus, flatúque subortum, præfert inter cætera allium, quo assumpto rusticum ab eo immunem euasisse refert. Cùm ergo hic dolore premeretur immani, ventriculum cinxit, hoc est, operimentis muniuit, ne fortè ab ambiente læderetur. Cùm enim agrestes homines laboribus dediti, frigori citra ordinem exponantur, immò defessi laboribus, madentésque aërem frigidissimum tum inspiratione, tum transpiratione attrahant, facillimè viscera refrigerantur illis, & subortis flatibus dolore sæpissime tentantur. Hoc explicat ipse, per verbum [*cùm cingi antea non soleret.*]

Post hæc comedit cum pane allium; hoc enim cum illo assumptum à natura meliùs amplexatur, & maiori temporis spatio cum ipso commixtum, in ventriculo retinetur: & vt humores attenuarentur crudi, flatúsque dissoluerentur, laborauit, hoc est, nullum dimisit consuetum opus; sic enim motu, caloréque adaucto, exercitij ope incalescit corpus, succi coquuntur frigidiores, ventriculus robustior fit, & pituita viscida, tenáxque in probum sanguinem conuertitur: nec quicquam bibit, vt potus abstinentia, qui suapte natura incrudat, siccarentur humores, & absumerentur magis.

Accepit tamen merum, hoc est, vini syncerioris potum, & sine aqua permixtum: hoc ita fecit, an quia antiquissimis

simis sæculis in vsu fuit meracum bibere, vt refert Athenæus *lib.* 10. ex Herodoto? minimè quidem, sed vt hoc antiquo,& impermixto vino promptius flatus dissolueret, humiditatem absumeret, excalfaceret, exiccaret, crudos succos coqueret, & lentos humores, intestinorum inuolucris hærentes incideret, naturámque ad excernendos flatus roboraret, quæ pituitosum humorem in sui alimoniam postea conuertit, & maximè accedente somno, quem semicrudos concoquere humores à Gal. millies est decantatum. Nam allium calorificum succum generat: quoniam Aristoph. *in veteri comœdia*, cùm vehementiore hominem ingenio ac ferociore, & ad pugnandum promptissimum describit, appellat alliatum, seu alliis pastum. Allij enim esus ferociam excitat, iras acuit, incendit, inflammat.

Aduerte hîc Galenum de allio crudo intelligendum: si namque elixum fuerit parum, adeò vt acrimoniam deponat,ex Galen.*lib.2.de alim.facult.*71.vires imbecilliores ex se ostendit. Licèt enim hoc, quà alimentum, succi sit praui,inflammet,& caput tentet,tamen quà medicamentum,mirum in modum crassos humores attenuat, & cùm sit calidum & siccum versus quartũ,ex Auic.*lib.2.tract.2. cap.*77.lentos incidit,digerit, obstructiones aperit, flatus discutit.Si verò Hip.*lib.4.acut.*90.flatum parere affirmat, de viridi interpretandus; præterquam quòd contra auctoris huius libri mentem Galen.*in com.* non flatuosum esse affirmat, cùm exiccet & calefaciat vehementer: nam si eleuat flatus, ipsos deinde absumit. Hoc apertè docuit Gal.*c.vlt.lib.*12.*meth.*6.*Idem omnium planè eduliórum maximè flatum discutit,&c.* cuius vires lecto poëmate ad viuum expressit Petrus Lopius *in lib.de sex rebus nõ naturalibus, cap.de allio.* Quapropter *ad colicum dolorem curandum,& in sedando dolores à flatu subortos,allio inest proprietas bona,*vt docuit Auic.16.3.*tract.*4 *c.*14.Agricolis enim, nautis,immò Thracibus,Gallis, frigidásque regiones colentibus,vt Galenus ait,accommodatissimum, cuius vires inter tantos decantat Christoph.à Vega *lib.2.artis medic. sect.*3.*cap.*8. Balthazar Pisanellus *lib. de esculent. & poculentor.facult.tit.de allio*, & non siluit ingeniosissimus Ludouic.Nonnius *lib.*1.*de re cibar.cap.*19.quas eleganti carmine descripsit Castor Durantes doctissimus *in suo herbario,fol.*10.*lit. A.*dum sic ait.

Allia calfaciunt, siccántque, venenáque vincunt,
Visum hebetant, eadémque solent tum lædere cruda
Ventriculum,lotiúmque trahunt,mensésque,secundásque,
Humores crassos tenuant,lentósque: vetusta
Sunt tussi auxilio, præseruant peste, dolores
Persanant dentum, si stent intra ora retenta.
Allium alopecias replet: colique dolores,
Hydropicósque iuuat, coctus, & vota ministrat.
Vermiculos, lendésque necat, vocem expedit, ipsi
Splendorem reddens, serpentum deinde medetur
Ictibus impositum, liuentibus atque colorem
Restituit, delet tum sugillata, leuátque
Id renum vitia, tineas & ventris id aufert,
Concoquit, obsonium plebique videtur honestum,
Dicitur idcirco theriaca id rustica: acutus
Est cibus, atque malum succum gerit, atque ministrat.
Gustantémque ferunt illud serpentis ab ictu
Nil noxæ attrahere, nil ex haustúque veneni.

Allij mirabilem facultatem aduersus vermes non inuenusta historia confirmauit Ioan.Hebenstreit *libel. de peste*, & refert Sebastian.Meyerus *sect.2.secretor.medicinal.c.*12.dum vermem post dissectum cadauer cordi adhærescentem, viuum, in circulum ex allij succo in mensa figuratum,coniectum,ex allij nidore emortuum asseuerat. Aduersus viperam, & hæmorrhoï serpentis morsus in potu vtile est, ex Dioscorid.*lib.2.cap.*141. vel cibo vel illitu, vt proprio experimento firmat Amat. *lib.*1.*centur.*1. Demum venenis ita est aduersum, vt eius succus epotus, à venenatis morbis præseruare possit, vt auctor est Æmilius Macer.

Hæc ideò miscere cibis messoribus est mos,
Vt si fortè sopor fessos depresserit artus,
Anguibus à nocuis tuti requiescere possint.

A Dicitur autem theriaca rusticorum, quoniam sicut illa à veneno assumentes præseruat, sic hos allium à frigidis morbis immunes reddit, vt inquit Cælius Rhodig. *lib.*4. *cap.*14.*lect.antiq.in fin.* De cuius viribus admirandis, & medicamẽtariis facultatibus,lege Ruellium *lib.2.cap.*85.

HISTORIA XCVI GALENI,
De colico dolore.

Stercus lupinum,ad colici doloris præseruationem,& curationem,vtilissimum. B

AT lupinum stercus quidam colicis potandum dabat,non tantùm in ipsis paroxysmis,sed etiam interuallis, siquidem phlegmone vacarent. Quorum ego quosdam vidi nõ amplius inuadi:& qui erãt inuasi,nõ amplius id grauiter passos, sed nec post paucum temporis. Accipiebat autem ille albidius stercus,quale vbi ossa ederint, solent excernere. Verùm illud etiam in eo mirabar,quòd vel suspensum euidenter aliquoties iuuisset. Itaque hic stercus capiebat quod non decidisset in terram,id quod nõ erat inuentu difficile: ea enim est luporum natura, quæ canum, vt suspenso altero posteriorum crurum, & meiant, & cacent in eminenti quopiã ex terra. Itaque in spinis sæpe æstate stercus lupinum reperitur,& fruticibus, vepribus, C herbísque procerioribus. Inuenitur porrò in stercore illorum,& nonnihil ossium deuorati animalis, quod vt effugit commãsionem, ita & concoctionem: quod & ipsum cõtundens, ac conterens,bibendum præbuit colicis: miscebátque & salis quidpiã, aut piperis, aut quidpiam eiusmodi. Vt plurimum autem ex vino albo consistentia tenuis bibendum præbebat: interim verò etiam ex aqua. Hoc ergo stercoris quod patientis ilibus applicandum dicebat,nos in ollula ad magnitudinem maximæ fabæ repositum quibusdam suspẽdimus, nec potuimus non mirari, quum plurimos ipsorum videremus adiutos, & Galenus lib. 10.de simpl.medicament.facult.tit.stercus lupinum.

PARAPHRASIS.

STercora omnia excalfacere & exiccare, auctor est Gal. *lib.*10.*simpl.* non est ergo mirum, si affectui frigido & humido eximiè conueniant. Sed cur potiùs luporum, D quàm cæterorum animalium, pro hoc affectu præseruando vel curando, potissimum celebretur, respondent plurimi hoc medicamentum ab occulta proprietate colico dolori auxiliari; de quorum numero sunt Fernel.*lib.2. de abdit.*17. Fracast.*lib.*1.*de morb. contag.cap.*8. & alibi. Marcel.Donat.*lib.6.de histor.medic.mirabil.cap.*3.quorum sententiam ego quoque libenter amplector, nam & Gal. librum conscribere pollicetur, de iis quæ ab occulta proprietate iuuare solent,& *lib.*11.*simpl.cap.de cancris fluuiatilibus*,hos rabiei,ab occulta & specifica facultate prodesse asseuerat.Sic hepar lupi à tota specie humanum iecur roborat,ex Auenzoär.*lib.2.theiz.tract.*1.*cap.*2.

Hac ergo de causa stercus lupinum, siue epotum, siue super locum affectum alligatum, validum esse contra coE licum dolorem auxilium,firmant Paulus *lib.*7. *tit.de stercore*,& Auic.16.3.*tract.*4.*c.*14.per hæc verba. *Stercus autẽ adib,quod fit ex ossibus quæ comedit,(& eius signum est vt sit albũ,in quo color alius non permiscetur,& propriè illud quod eiicit super spinas)est res magis iuuatiua, & datur in potu in vino,aut in aqua mellis, aut lambitur in melle lambitionibus, postquam cum eo conficitur secundùm descriptionem: aut fit aromaticum cum sale,& pipere,aut cum aliqua specierum,& si inuenitur in stercore eius os sicut est,est mirabile etiam. Et dicitur quod eius suspensio est iuuatiua, & dictum est quòd corpus intestini adib, quum exiccatur, & teritur, est magis vltimum in iuuamento,quàm stercus eius,&c.*

Hoc auxilium à proprietate colicis auxiliari testantur Gentilis, & Iacob. de partibus *in com.*quod intelligas velim, dummodò phlegmone absit, qua præsente, cane & angue peius fugiendum est; nam calefacit, & inflammat.

In colico verò dolore est ex vsu, qui à flatu humoribúsque frigidis originem ducit, maximè si eius rei gratia misceas piper, salem, & mel: nam præterquam quòd redditur sic gustui gratius, citiùs ad affectam partem vires suas communicat, & eò ampliùs, si in vino, aut aqua mellis diluatur. Hoc præsidio sæpissimè vsum Amatum, pro colico dolore cum vtilitate summa, legimus apud ipsum *lib.3.centur.12.& lib.2.in Dioscorid.cap.75.* approbāt omnes qui de colico dolore scripserunt. Hollerius *lib.1.de morb.intern.cap.39.* Mercat. *lib.3.de morb.internis,c.15.in fin.* Michaël Ioan. Paschal. *lib.1.meth.curād.morbos, cap.40.* Christoph. à Vega *lib.3.art.medic.sect.7.c.16.* Vidus Vidius *lib.9.de curat.membrat.cap.26.* & alij: qui omnes hoc remedio vtuntur, tam epoto, suspenso, super partem affectam ligato, & emplastri modo cum aliis medicamentis admoto, quàm per clysteres iniecto: De cuius exhibendi multiplici forma, lege per otium Conradum Gesnerum *tom.3.de quadrupedibus,tit.de lupo,num.48.lit.O.*

HIST. XCVII. SCRIB. LARGI, *De dolore iliaco.*

Iliacus dolor clysteri ex oleo, priùs ruta & aphronitro decocto, parato sanatur.

Item in oleo domestico incoquere rutam quàm plurimam, & hinc admiscere aphronitri triti sescunciam, & ita per clysteria immittere. Hoc ego iam stercus per os deiicientē (quod si non mortiferum est) sanaui vnguentarij cuiusdam seruum. Est autem vitium ileos periculosissimum, & ideò inter præcipua refertur, &c. Scribonius Largus lib.de compos.medicamentor.composit.118.

PARAPHRASIS.

Plurimum debemus Petro Salio Diuerso, Medico in artis operibus exercitatissimo, quem ætas nostra, & venerari, & admirari debet, qui peculiari *libello, de affectibus particularibus, ab aliis ordinariis practicis non exhibitis, cap.11.* huic affectui, quem ileon Medicorum schola vocare consueuit, dicauit; quo loco de eius causa, signis, & curatione, eleganti methodo ex veterum penu, inter omnes mira descripsit, in quibus explicandis ieiuna veluti erat lectio auctorum. Est enim ileos superfluitatū cibi, quæ per inferiorem aluum excernuntur, retentio, ex Gal. *3.aph.22.* alij nuncupant iliacam passionem, Chordapsum, & voluulum. Huius affectus rationem consistere in obstructione intestinorum, ita vt nihil deorsum expelli possit, *7.aph.10. & 3.de facult.naturalib.* monuit Gal.

Obstructionis multiplicem causam agnoscunt omnes, tumores præter naturam, stercus induratum, flatum, mucosam, viscidámque pituitam, veneni potum, & demum omnia, quæ attenuando, exiccando, coarctando, opplendo obstruunt. Est affectio grauissimos dolores inferens, ex Paulo *lib.3.cap.44.* Aëtio, & aliis. Num autem hic, colico dolore vehementior sit, agitat Altimarus *lib. de medend. morb.cap.80.* In voluulo nihil exit inferiùs, nec si accerrimo vtaris clysteri, ex Gal. *lib.6.aph.44.& lib.7.com.10.& 3.de caus.sympt.2.in med.* In eo vomitus non adest semper, & si exitialis fuerit ileos, stercus quoque vomitur, vt *loc.cit.* docebat Galenus.

Pars affecta, licèt à Gal. constituatur, quòd sint tenuia graciliáve intestina, non autem crassa, vt ex superioribus locis satis patere arbitror; in crassis posse hanc affectionem consistere, defendunt Petrus Salius *loc.cit.* Mercat. *lib.3.de morb.intern.c.16.* Carterius *disp.56.ad libros de locis affectis*, Mercurial. *in com.histor.23.ad libros epid.* Hoc ita esse cōfirmat historia Fernel. *lib.6.patholog.c.9.* nam intestina ex copia pituitæ obstructa, ileon, & omnimodam fæcum retentionem induxerunt: dissecto enim corpore inuentum est colon ipsum, non intestina tenuia, hac ma-A teria oppletum, & obstructum: non est ergo negandum in ileo posse, & tenuia, & crassa affici intestina, præcipuéque colon. Hoc ipsum asseruit Gal. *lib.3.epid.sect.2. com.9.* in historia mulieris, quæ apud Tisamenum decumbebat, cui voluulus cum molestia excitatus est. Sic enim ait Gal. *Et cùm sit periculosus omnis voluulus; qui in sublimibus intestinis consistunt, iis qui in crassis, sunt deteriores, vt qui contagio iecur afficiant, & lienem, &c.* Licèt Scholiastes Paschalij hunc locum interpretetur, ita vt Galen. de crassiore parte intestini tenuis, quæ crasso intestino adhæret, sit intelligendus. Si verò hunc auctorem cum aliis concordem facere intendas, dic Gal. intelligendum esse de frequenti euentu, cùm rarò accidat, vt in crassis ileos consistat, nam rara non tollunt veritatem problematum Medicorum.

B Ileos accidit ex omnibus causis, ex quibus accidit colica, sícque oportet, *vt reditio fiat cum causis suis, & accidentibus, & cura, curatione ad illud, quod dictum est in capitulo colicæ*, vt scitè monebat Auicen. *16.3.tract.4. cap.29. in initio.* Cùm verò hic affectus à flatuosa substantia contorquente intestinum, anfractus, & sinus vehementer distendente habuerit ortum, meritò calidis persanandum esse indicauit. Inter quæ potissimum enumerat enema, emolliens fæces induratas, flatus discutiens, & intestina calefaciens, paratum ex oleo oliuarum (sic enim *domesticum* intelligo) in quo ruta, & aphronitrum priùs ferbuerint.

Oleum mollificare humiditate sua pinguosa, stercora dura, ambigit nemo, quapropter Hipp. *lib.3.de morb.n.15.* C emollientia pro hoc affectu curando parat ex malua, capite castrati, ptissana, & iuribus pinguibus. Deinde lenit dolores sua miti substantia, & facultate anodyna. Illicò enim in hoc affectu mitigare dolorem est opus, tantò citiùs, quantò colico est grauior & periculosior, nam intestina gracilia & tenuia acrioris sunt sensus, & propinqua partibus præcipuis, hepati, lieni, fundo ventriculi, & septo transuerso.

Cum ergo à crudo, crassóue flatu ortum duxerit morbus, in oleo decoxit rutam, & aphonitrum, quæ sunt medicamenta discutiendis flatibus potentissima, vt sic ex clystere facto, tunc flatus resoluerentur, fæcésque retentæ expellerentur. Ruta enim, & præsertim si sit sylustris, ex Dioscorid. *lib.3.cap.48.* vrit, exulcerat, vrinas pellit, flatus discutit, ex Gal. *lib.7.simpl.tit.de ruta, & lib.8.eiusd.eodem tit.* Auic. *lib.2.tract.2.c.598.* Nam agrestis quarto ordine excalfacit, domestica verò in tertio: quare crassos di-D gerit succos, lentos humores attenuat, & cùm sit tenuium partium, flatus absumit, cùm digerat, & strenuè exiccet. Cùm igitur intruso spiritu flatus mouentur, & cruciatus excitantur, tunc rutam præassumere, au medicamentum ex ea paratum, saluberrimum est consilium: nam suapte vi excalfactoria, vasa relaxat, & sic inclusus spiritus facilè per patentiores angustias euadit. De rutæ ad alios vsus, præcipuéque ad pestem, aut lethalia venena vi mirabili, lege Ruellium *lib.3.de natur.stirp.cap.28.* & Dioscorid. interpretes *loc.cit.* In eandem vtilitatem iniecit aphronitrum, quum ad nitri facultatem accedat, ex Gal. *lib.9. de simpl. medic.facult.cap.de nitro.* Nam crassos, & lentos succos secat, & extenuat: at nunquam deuorandum, nisi grauis vrgeat necessitas, cùm sit stomacho noxium, & nitro potentiùs incidat, & valenter detergeat, ex Gal. *in eodem lib.tit.de aphronitro.* Huius ergo enematis efficacia, æger, fæces per E consueta loca, absumptis flatibus distendentibus, & intestina contorquentibus, expellens, à periculoso morbo curatus est: quem esse lethalem, dubitari haud potest; quoniam ab eo pauci euadunt: nam miserabiliter stercus per os reddentes, citò occumbunt, vt Auicen. *16. 3. tract.4.cap.30.* præsertim si sudor emanet fœtidus, respiratio adsit fœtida, & ructus, crepitúsque fœtidissimi excernantur.

Sed mirari licet, Auctorem in morbo tam sæuo non consuluisse vehementiora auxilia, cùm *vehementi malo non possit nisi vehemens auxilium succurrere*, monente Celso *lib.2.c.11.* At cùm huic succubuisset affectus, potentiora tentare opus non fuit: nam si per initia morbi etiam in

præsentia

præsentia doloris diri, violentiora auxillia, corpore existente impuro administres, confluentibus humoribus ad locum dolentem positum in parte declivi, geminatur dolor, & amplius invalescit.

Obseruatio. XVI.

Ad desperatum volvulum, optimum enema.

Ex omnibus præsidiis ad hunc mortiferum morbum necessariis, nullum hoc est præstantius. Cùm enim quidam ex pyrorum crudorum ingurgitatione multa, in volvulosum affectum incidisset, & obturatis intestinis fæces diu excernere non posset, immò fœdis vomitibus cruciaretur, & contumax morbus pluribus celebratis præsidiis non succumberet, ad hoc enema accessi cum vtilitate summa. Cùm enim flatus nebulosus, & crassus in intestinis pertinaciter esset impactus, exitúmque ob stercora indurata non haberet, necesse priùs fuit hæc emollire iniecto clystere, cuius vi excrementa sicca, & retorrida excreuit. Deinde alterum curaui iniiciendum, ad absumendos flatus potentissimum. Paratur ex aqua vitæ, vrina pueri impubis, generoso vino, vncia Balsami; in quibus priùs decoquantur anisum, stercus capræ, semen fœniculi, dauci, cumini, & seseleos, cùm vnciis duabus olei rutacei, & drachma vna Castorei. Huius vi crepitus in magna copia excreuit, & à periculoso morbo immunis euasit.

Hippocrates iubet *lib. 3. de morb. num. 15. de curatione volvuli,* vt folle fabrili quo ignem accendimus, per imum ventrem intestina exufflentur, vt impetu aëris intestina redeant ad pristinam naturam, & ipsa stercore obstructa aperiantur, vt sic subsit locus emollientibus clysmis. Hoc auxilium feliciter expertus est Amatus *lib. 1. cent. vlt.* cui non multum fidit Petrus Salius *loco cit.* Attamen Trallianus admittit *lib. 10. cap. de curatione colici doloris, ex duri stercoris obstructione:* quod auxilium fœlicissimo experimento in desperato volvulo esse primarium, apposito exemplo firmaui *lib. 2. de praxi medic. admiranda, obs. 35.* Si à flatu crasso obturentur intestina, & fæces retineantur, vacuetur flatus enematis ingressum impediens; quare instrumentum clysteris habeat fistulam duplicem, vt vna via penetret liquor, altera flatus foras erumpat, vt monuit Paschalius *lib. 1. de curand. morb. cap. 40.*

Narrat Marianus Sanctus *cap. de colico dolore*, multos se vidisse, qui in ileo desperato, imminente morte, liberati sunt haustis argenti viui in aqua calida libris tribus, pondere enim suo intestinum expedit, & euoluit, & obstruentes fæces deorsum trudit: quod auxilium se etiam in colico dolore expertum fuisse refert, à quo desumpsit Paræus *lib. 20. cap. 38.*

In eundem vsum cõsulit Mercatus *lib. 3. de morb. intern. cap. 16. in fin.* limaturam chalybis deuorare in opiatæ formam redactam; nam difficile iudicat flatuosam substantiam grauitati chalybis posse resistere: quare hoc præstantissimum est præsidium, maximè si aliquod laborans possit efficere post chalybis potum, exercitium.

HIST. XCVIII. AVENZOARIS, De iliaco dolore.

Dolor iliacus à gelidæ potione subortus calidis medicamentis curatur.

*Et recordor cùm essem iuuenis, quòd hac ægritudo accidit cuidam rustico, qui post multum laborem in tempore calido biberat * aquam frigidam in magna quantitate: quare deuenit ad hoc quòd non poterat faces eiicere ab intestinis, & habebat dolorem tam fortem, quòd vix poterat sustinere. Quare laboraui circa curam ipsius, & supplicaui à patre meo, vt mihi apertè dicere vellet curam istam; & ipse tũc aperuit librũ, & ostendit verba Galeni, qua iam superius memoraui-* A *mus, & legi in illo libro tamdiu, donec cognoui illud quod suprà dixi, & laboraui in cura illius, donec fuit liberatus, &c.* *Avenzoar.* Lib. 2. Theïzir, tract. 1. cap. 2.

PARAPHRASIS.

Intestina à pituita crassa & lenta, crasso flatu, fæcibus duris, inflammatione, & aliis obturari, ita vt animal stercus expellere non possit, veterum, & iuniorum scientissimi obseruarunt. Rasius *lib. 9. continent.* se vidisse enarrat mulierem paralyticam, cuius venter constipatus est per mensem vnum, quam historiam vtpote huic simillimam non appunximus. Scribit Nicolus *serm. 5. cap. 37. tract. 8.* se vidisse grauidam, quæ in primis mensibus, quadragesimi quinti diei spatio, nullum habuit beneficium B ventris. Hollerius *in schol. cap. 40. lib. 1. de morb. internis*, se in duobus obseruasse refert, fæces retineri, quoniam colon, qua parte vicinum est reni sinistro, collecta veluti cartilagine dura, in scirrum obduruerat, ita vt cauitate eo tumore intercepta, nihil transcurreret. Simile exemplum vidit Beniuen. *de abdit.* 34. in religiosa, quæ ob intestinum callo obductum, non nisi cum doloribus, & ægrè stercus reddebat. Immò ex crasso humore, pituita lenta, caloris vi magis ac magis crassescente, & obstruente interdum obturari intestina, vt nihil omnino fæcis in aluum delabi possit, appositis historiis Fernelius docuit *lib. 6. patholog. cap. 8.*

Debilitari interdum virtutem expultricem intestinorum à frigida intemperie, & hanc à frigidæ copioso potu intempestiuo concitari, hac historia firmat Auenzoar. & C Galen. priùs asseruit *lib. 3. de caus. sympt. cap. 2.* (hũc enim librum huius auctoris pater patefecit, qui Medicus fuit, vt constat ex ipso *lib. 1. Theïzir, tract. 11. c. 1.*) maximè si ab exudantibus accipiatur, vt inquit Auic. 16. 3. *tract. 4. cap. 29.* qui *plurimum iliaci doloris, esse ex cõpletione frigida* inculcat, *& propriè cùm accidit, vt stomachus sit calidus valde, tunc enim obtorquet intestinũ, & oppilat ventositatem, & phlegma, & quandoque* (inquit ipse) *est potus aqua frigida nõ secundùm necessitatem eius, &c.* nam, vt Gal. dicebat *lib. 6. epid. sect. 5. com. 27. excretionis calore prouocantur.* Si enim à frigidissimo ambiente, partibus quæ in sede sunt, frigescentibus, atque ideò contractis, indurantur fæces & sequitur constrictoria intestinorum actio ab inferioribus partibus incipiens, qua sursum versus contenta expelluntur, vt *cit. loc.* scitè Magister edocuit: cur à frigi- D dissimæ aquæ potu post validum exercitium, penetralia corporis calore natiuo deserente, & ad extremas partes adacto, ob validam frigiditatem, emortua veluti, & resoluta expellente intestinorum facultate, idem symptoma non continget? si verum est inter iliaci doloris causas, sensum intestinorum obtusum esse numerandum, vt passim auctores affirmant: obtundi autem à frigiditate, testis locupletissimus Aëtius *tetrab. 3. serm. 1. cap. 28.* nam à gelidæ potu intempestiuo, natiuo igne valde debilitato, & ad externas sedes expanso, flatus plurimi, nebulosi, & crassi excitantur, qui interna obturare queunt. Sic ex frigido potu, in calido post exercitia corpore, ileon fuisse sequutum vidit Iacchinus in quodam, qui diei spatio occubuit, *lib. 9. ad Almansor. cap. 56.*

E Cùm enim à frigida causa ileus esset concitatus, per calida auxilia esse debellandum, res est manifesta. Quamobrem laborauit circa ipsius curam, calorifica applicando, quæ in eodem capite ipse proposuit; de quorum genere sunt cinnamomum, mastiche, eupatorium, glycyrrhiza, blasamum, ambarum, & cætera, ex quibus cum oleo antiquo nucum, & melle parari possunt auxilia multiplici lege confecta, quæ intestina, hepárque à quo vis partium expultrix foueri solet, roborare, & flatus dissoluere nata sunt: quibus secundùm rationem celebratis æger superstes euasit.

At quæres, cur ab ileo hic sanus remansit, si hic affectus exitialis est, à quo vix quispiam liberari vnquam potuit, præsertim qui stercus euomere conspicitur, auctore Galeno *lib. 6. de loc. affect. cap. 2. & lib. 6. aphorism. 44.* Dic, hoc quidem verum esse de lethalibus ileis, in quibus fæces per

per vomitum reiiciuntur, & adest absoluta intestinorum obstructio, quam cùm hic æger non pateretur, nil mirum si ex hoc periculoso morbo saluus remanserit; & maximè cùm ille à causa externa ortum duxerit, quæ cùm non inueniat apparatum morbosum in corpore, non ita lædit, ac si à causa interna scaturiat: nam tunc vehementiorem causam præsupponit. Dic secundò, lethale apud Galenum *lib.5.aph.com.2.* sumi aliquando pro morbo, qui admodum crebrò, non tamen ex necessitate mortem inducit: quare ileos exitialis est morbus, licèt interdum, raro tamen, ex eo homines saluari contingat.

Quæres secundò. Si iliacus morbus acutissimus est, ex Gal. *lib.3.epid. sect.2.com.6.* & Theodoro Prisciano *lib.2. ad Timoth.c.9.* quomodo tamdiu durauit hic affectus, ita vt moram dederit inquirendi cõsilium à patre suo, vt medicamenta præscriberet huic morbo accommoda? Dic. Duplicem esse voluulum, alterum legitimum & exquisitum, in quo adest omnimoda intestini obturatio, & sic totale impedimentum adest descensus excrementorum; & hic vel à stercoris indurati copia, vel tumore præter naturam oriri solet. Alterum spurium & nothum, in quo neque omnino via est interclusa, neque excrementorum descensus planè prohibetur; cuius causa est pituitosus succus, vel nebulosus flatus. Hic per similitudinem ileos appellandus, & diu perdurare potest, & ad plures dies protrahitur, vt *loc.cit.* Salius annotauit. Alius verò acutissimus est, ex inflammatione subortus, de quo intelligendus Gal. Et Celsus *lib.4.cap.13.* non siluit, cum Paulo *lib.3.cap.44.*

Quæres tertiò. Si iliacus dolor à gelidæ intempestiuo potu, debilitata, & veluti mortificata virtute expulsiua ortum ducit & calidis præsidiis curandus est, vt hoc loco firmat Auenzoar: cur strangulatus, & dolores ab eadem causa pronatos frigidis auxiliis curandos esse asseuerant Dioscorides, & Paulus? Est textus celebris apud Paulum *lib.5.cap.vlt.* qui in hunc modũ sonat. *Aqua frigida subitò ac cumulatim pota, vinúmque meracius copiosum, dulce, præsertim à balneo, aut cursu, validisque exercitiis, strangulatus, & dolores concitat, in quibus sanguinis missio protinus adhibita, & inanitio imminens periculum dissoluit, &c.* Hanc sententiam confirmant Dioscorides *lib.6.c.33.ex versione Ruellij.* Quare si subitus dolor à copiosa gelida subortus, calidis medicamentis tanquam contrariis curandus est, ineptè à Dioscoride sanguinis missio, quæ calidam substantiam, spiritum nempe & sanguinem exhauriens, refrigerat ex Galen. 10.*meth.cap.*10. à Paulóque consulitur. Pro quo dolore curando Auic. 6.4.*tract.*1.*sum.*1.*cap.vlt.* medicamen consulit Diacurcuma, & de moscho, quum à potu aquæ frigidæ in ieiunio, aut post balneum, aut coïtum fuerit concitatus. Responde. Dolorem ex potu aquæ, aut vini copiosè hausti post exercitium, & labores, nullo alio promptiùs præsidio, quàm venæ sectione curari, vt disertè idem protulit Auic. *cit.loc.sum.*2. *cap.*31. Sic enim inflammatio ab illo concitata sedatur, & interna viscera ex illius potu flagrantia, & excandescentia, vacuato sanguine nimis excalfacto attemperantur. Subitum verò dolorem, & incipientem, phlebotomia curandum esse docuere citati auctores, vt citissimè & sine cunctatione, ob præceps periculum suffocationis, caloris natiui ruina & extinctio impediantur, vel imminentis inflammationis ex nimio dolore contrahendæ noxa auertatur, & simul cum sanguine, qui in venis est, diuertatur aquositas, & reuocetur flatus, ne incidat in principes partes, dolorísque augendo occasionem præstet. Quo tempore, hoc est, in initio doloris iliaci, si vocaretur auctor, non dubito quòd vestigia Dioscoridis sequutus, ob vrgentem necessitatem reuulsionis causa venæ sectionem exequeretur: quam excernendam non consuluit, quoniam iam intemperies frigida erat facta, ratione cuius præsidia calefacientia erant ex vsu. Sic in initio palpitationis venæsectionem tantopere commendat Gal. *lib.5. de loc. affect.cap.*1. & vel in ea quæ fit ex aqua in pericardio contenta: quod præsidium in priapismo esse optimum, tanquam reuellens & euacuans, firmat ipse *lib.*14.*meth. cap.*7. quem affectum à flatu, & debilitate caloris natiui generari, ibidem Gal. inculcat. Et licèt sanguinis missio imbecillitet calorem, & sic videatur nocere, maior vtilitas minore noxa est redimenda; hæc enim potiùs eligenda est, quàm mors, ex Galeno 12.*meth.cap.*1.

Cùm ergo auctor noster in principio vocatus non esset, quoniam æger erat rusticus, qui homines diutius citra auxilium dolores perferre solent, idcircò calida remedia applicuit, maximè cùm facultas intestinorum expulsiua ex frigida intemperie nimis iam esset labefactata; quo tempore omni ingenio calefacere, roborare intestina, fæcúmque retentarum excretionem promouere oportet: his enim præ mora coërcitis, & caloris vi indurescentibus, corpus grauescit, coctio ventriculi læditur, cerebrum tetro vapore concutitur, & sic immedicabiles contingunt huius partis, ventriculique affectus. Et cùm intestina, nec pondus, nec acrimoniam (vt inquit Galen. *lib.3.de facult.naturalib.cap.*13.) tolerent excremẽtorum, hæc expellere quàm longissimè conantur: cúmque inferior via obstructa sit, ad suprà posita intestina, & ad ventriculum extrudunt, hincque stercoris vomitus, singultus, frigidus sudor, conuulsio, extremorum frigiditas, summus virium languor, mórsque contingere solent, vt Auicenna 16.3.*tract.*4.*cap.*30. *de retentione facum* asseuerat.

Quamobrem auxiliares manus mox adhibere oportet. Prosunt calefacientia tam extrà, quàm intus assumpta, inunctiones, balnea, emplastra, clysteres, fomenta quæ flatus carminandi, calefaciendi, roborandi intestina, vnaque mucosam pituitam vacuandi facultate prædita sint; quæ licèt non tam citam vtilitatem afferre possint, quoniam intestina paralysi veluti sunt affecta, tentanda tamen sunt, & vel in desperata salute omnia exequẽda, præsertim præsagito mortis periculo, vt monebat Magister *lib.*12.*meth. cap.*3. Vnde extrà olea apponenda sunt calidissima, similiáque, immò fortiora emplastra, quæ frequenter à Medicis pro curando colico dolore exerceri solent. Intus per os exhibentur vina generosa, aqua vitæ, decoctiones, conseruæ, antidota, theriaca, mitridatium, aquæ minerales, quæ ad tentandam excrementorum euacuationem non solùm per os propinantur, sed per sedem infunduntur. Clysteres parantur ex vino, aqua vitæ, medicamentis carminantibus, quorum syluam multiplicem, *capite de iliaca dolore* auctores passim tradidere.

DVBIVM LVIII.

Num intempestiuus frigidæ potus nocere possit.

COMMENTARIVM

A *Quam frigidam.*] Num intempestiuus frigidæ potus nocere possit, meritò in dubium vertendum. Nam vita stat per calorem, & calidis naturis aquæ potus salubrior est, apud Hipp. *lib.6.epidem.sect.4.text.*15. eiúsque frigidissimæ, ex Auic. 2.1.*doct.*2.*c.*16.§. *Aqua præterea temperatæ quantitatis frigida, sanis melior est aquis omnibus, quoniam appetitum excitat, & stomachum fortem facit, &c.* Aquæ potum frigidum tempore sanitatis esse commodiorem, res est manifesta, & probat Ludou. Mercat. *lib.*1.*indicat.cap.*2.

At nos hanc sententiam libenter amplectimur, sed intempestiuum frigidæ potum vehementer damnamus, à quo immedicabiles, repentinósque morbos, immò & mortem fuisse subortam, auctores vnanimiter contestantur. Extat in primis elegans historia apud Hip. *lib.6.epid. sect.8.text.*39. dum sic inquit. *Abderis palæstræ custos, qui Stheneus vocabatur, multùm luctatus cum alio fortiore, in caput cecidit, inde abiens aquam frigidã copiosè bibit, & tertio die mortuus est, &c.* Cùm enim caput fuisset collisum, & ad superas partes ob dolorem, & ad exteras ob validam luctam, sanguis & spiritus confluerent, internásque partes calore orbatas desererent, factum est, vt copiosa frigida ingesta, extincto veluti & mortuo natiuo igne, mortem afferret ineuitabilem; quidquid non læsum fuisse hunc hominem à potu aquæ frigidæ *in com.* asseueret Vallesius; ea

ea enim non malè bibitur à recenti casu, quippe quæ tardat motum sanguinis, prohibétque fluxiones fieri. Sed sinistra est interpretatio hæc, quam Gal. coarguit *in com. §. Probabile est cùm ex ictu concussum esset cerebrum, magnā ei noxam esse ex aqua potu allatam: vnde vigiliæ, & molestiæ sunt consecutæ, & extremæ partes frigore correptæ sunt, &c.* Nam vt Fuchsius notauit *in com.* etsi antea, ob casum in caput, cerebrum, aut saltem nerui læsi essent, tamen substantia ista aquæ frigidæ potione, multò maiorem, quàm fuerat antea, noxam effecit: cùm enim calidis fouendum esset caput, hic potiùs frigidam adhibuit, & eam copiosè ingessit, quæ quantam cerebro, aut neruis afferat noxam, ostendit Hip. 5. *aph.* 18 Quæ verò post casum commodissimè bibitur, in parua quantitate propinari debet, ob dictam causam: si enim in magna ebibatur, distracto ad partem dolentem calore, superstitem in internis partibus ignem mortificat.

In hunc sensum dicebat Auicen. 3. 1. *doct.* 2. *cap.* 8. valde nocere copiosæ aquæ frigidæ potum, præsertim ieiuno tempore, post exercitium, & balneum: adde coïtum, iram, aut aliquod validum animi pathema, & corporis motum, cuius causa internus calor intima corporis penetralia deserat; quo tempore affatim gelida epota ipsum pusillum extinguit, & aliquando minuit, vnde hydrops, vel alius frigidus morbus oriri solet, vt Gal. *lib.* 5. *de loc. affect. cap.* 1. inculcat: & *lib. de salubri diæta, com.* 12. frigidam potionem post exercitationes valde nocere refert, ni calida illicò superbibatur. Auicen. *part.* 2. *canticor. num.* 31. non esse assumendam frigidam post fortem exercitationem asseruit; & retulit *lib. de remouendis nocumentis in regimine sanitatis, tract.* 3 *c.* 9. *de nocumento aquæ frigidæ in balneo:* & *cap.* 15. sic ait. *Potare in balneo rem aliquam frigidam, sicut aqua frigida, & ceruisia, est timorosum valde. Quoniam res frigida quando peruenit ad stomachum in balneo, in quo iam porositates sunt apertæ, & meatus sunt rectificati, & aperti, subitò attrahitur ad hepar, & ad cor, quare infrigidantur ambo infrigidatione vehementi; aut debilitatur caliditas naturalis, & debilitantur omnia viscera, & disponuntur ad hydropisim, &c.* & *tract. eodem, cap.* 27. potum aquæ supra coïtum facere tremorem cordis, & debilitatem eius asseuerat.

Quid plura? nonne plurimis, iisque lethalibus affectionibus tentantur homines, quum potum frigidissimum intempestiuè hauriunt? immò plurimos mortem subiisse apud fidissimos auctores scriptū inuenio. Narrat Lacuna *in com. cap.* 34. *lib.* 6. *in Dioscorid.* magnatem quēdam in medio pilæ ludo, hausto frigidissimæ poculo, subitò extinctum fuisse. Refert Scaliger *exercit.* 32. *n.* 2. *in Cardan.* messorem è meridiana tritura sitibundum primo gelidæ haustu repente occubuisse. Scribit Beniuenius *lib. de abdit. cap.* 16. Antonium Parmensem iuuenem admodum robustum, cùm sub sole feruentissimo pluribus diebus versaretur, ardentissima febre correptum, vrgente siti, frigidissima aqua ebibita intra paucas horas obiisse: quam historiam commemorant etiam Nicol. *serm.* 7. *tract.* 4. *cap.* 35. Amat. 2. *centur.* 62. Mundel. *dialog.* 7. Ob quam causam affirmat Cels. *lib.* 1. *cap.* 3. *gelidā potionem ex itinere fatigatis esse inutilem, & ex labore sudantibus perniciosissimam.*

Cùm ergo ex gelida intempestiuè sumpta, lethalia symptomata, extincto veluti calore natiuo contigerint, quid faciendum in agone tanto, perbellè docuit Auic. *lib. cit. de iis quæ accidunt in regimine sanitatis, tract.* 3. *cap.* 15. dum iis, antequam emoriatur internus ignis, vinum purum bibendum consulit, cum Diamoscho, Mithridatio, aut Diacurcuma permixtum, aut aromatis conditum; & cor, hepárque pannis calidis fouendum imperat: in quem vsum commodissimè super cor, & ventriculum cucurbitulæ imponendæ, vt ex toto corporis habitu sanguis, & spiritus ad has partes confluere queant: postea eas cardiacis medicamentis actu calidis roborare oportet, ne vis vitalis flaccescat, aut pereat.

***

HISTORIA XCIX. ORIBASII, De Lumbricis.

Auriculæ muris succus, aduersus ascarides celebre auxilium.

AD lumbricos, qui ascarides dicuntur, faciunt muria, vel centaurij decoctum, vel Absinthij, vel Lupinorum, vel Aloës, vel Cedria cum alicuius decocto. Mihi vero vsu compertum est, Auriculæ muris succum triduo potui datum sæpenumerò quod opus erat, confecisse, datur sextarij quarta pars, &c. Oribasius lib. 1. Synopseos, cap. 19.

PARAPHRASIS.

TRes esse lumbricorum differentias, latos, teretes, atque ascarides, firmat Aristot. *lib.* 5. *de natur. animal. cap.* 19. approbarunt deinde Gal. 3. *aph. com.* 16. & *lib.* 4. *c.* 17. Paul. *lib.* 4. *c.* 57. & cæteri Medicinæ Principes Græci id confirmant. Quomodo verò Hip. & Celsus *lib.* 4. *cap.* 17. duas solùm, & Auic. 16. 3. *tract.* 5. *cap.* 2. quatuor constituerint, explicant diligenter Manard. *lib.* 4. *epist.* 2. Gabucin. *lib. de lumbric. cap.* 2. Mercurial. *lib.* 3. *de morb. puer. cap.* 7. quo loco iste auctor, pulchra docet ex antiquorum mente, & cur ascarides, de quorum vermium curatione hîc disputamus, frequentiùs in iumentis, quàm in hominibus generentur.

Sunt ascarides bestiolæ quædam, tipulas Latini vocant, quæ in pueris ferè, & vbicumque aqua se colligit terrena, subsidente concretione oriuntur: fit enim vt principio fæx ipsa putrescens colorem candicantem trahat, mox nigricantem, postremò cruentum: talis quum fuerit, minutissima quædam, & rubra, specie algulæ prodeunt, quæ ad tempus hærentia suæ origini mouentur, deinde absoluuntur: itaque feruntur per aquam tipulæ nuncupatæ, quarum *loc. nuper cit.* meminit Aristoteles. His similes in ima sede, hoc est, in extremo longanone procreatos vsitato nomine ascarides nuncupamus, qui vehementem harum partium pruritum excitant, assiduam pariunt egerendi difficultatem, & intestina vellicant, non absimiles iis qui in caseo, putridísque carnibus minutuli conspiciuntur, & quales iumenta quum malè cibum concoquunt, excernunt: quarum prauam concoctionem fœtor indicat excrementorum, Galeno auctore *in com. cit. aph.* Quapropter & eorundem indicia ex graueolentia excrementorum potissimum sumuntur: indicant enim hæc prauos assumptos cibos, ac eorundem corruptionem & frigiditatem, ex quibus species hæc lumbricorum generatur.

Licèt autem ex præcitatis auctoribus constet, inter omnes lumbricorum species minùs periculosos esse ascarides, tum quia tenues & exigui sunt; tum quoniam generantur in loco à partibus principibus remotissimo, intestino inquam recto, crasso, minimè omnium sensus participe & noxam sentiente; & cum alui egestionibus facilè excernuntur; & medicamenta statim ipsos attingunt: tamen horum non negligenda curatio est, nam vehementem pruritum inferentes, ad animæ quandoque defectionem ducunt, vt Paulus & Aëtius confirmarunt: assiduè enim commoti, animal continuò stimulant & exercent; quare ab his vexati, præcordiorum ac dorsi cruciatum persentiscunt. Qui si sint viri, mortuis sunt deteriores; quicquid hos esse illis periculosiores contendant Arabes: quam litem diremit doctissimus Mercurialis *loc. cit. de morb. puer. cap.* 9. & postea explicuit Ioan. Brau. *in com. sent.* 18. *lib.* 2. *prognost.* & de hac re nos *lib.* 2. *de praxi medica admiranda, obseru.* 40. plura Laconicè perstrinximus.

In ascaridum curatione, vnum solùm aduertas quæso, vt quoad potueris, medicamentis per sedem iniectis eos interficias; quare acri muria infusa, aut absinthij decocto admixto necandi sunt, vel centaurij decocto cum nitro, & melle. Infantes verò glandibus ex melle cum salis

momento

momento vacuari debent: & post excrementorum vacuationem, locus, id est, longanon illinendus simplicibus medicamentis amaris, adstringentibus, acacia, rhoïs succo alumine liquido; coacta enim ab adstringentibus affecta pars roboratur, aptitudinémque ad animalculorum generationem amittit, atque ascarides ipsos excludit. Demum hæc omnia ab auctore proposita amara sunt, quæ per clysteres iniecta ipsos interficiunt. Amara autem lumbricos enecare testatur Gal. 14. *meth. vlt. cap.* Cur autem amara vermes interficiant, diximus suprà *in comment. Historia 66.*

Ascaridum curationem validioribus egere medicamentis, quàm vllum aliud lumbricorum genus, *loc. suprà cit.* testatur Gal. & firmat Auic. 16.3. *tract.* 5. *cap.* 4. §. *Et medicinæ quæ interficiunt ascarides, fortiores sunt eis, quæ interficiunt longos; & illa quæ interficiunt ascarides, & rotundos, interficiunt etiam longos: & causa in hoc est, quòd ascarides sunt remotiores ab eis, quæ bibuntur, & sunt magis submersi in humiditatibus continentibus in eo, & quandóque sunt in cysti. Et quoniam ipsi sunt generati à materia grossa, & grossiore, & spissiore, & propinquiore ad complexionem calidam magis simili ei quod est venenum: quare non patitur à suo simili dum non superfluat, &c.* Ex qua serie patere arbitror, cur ascarides potentioribus egeant medicamentis: nam fiunt ex deteriori materia, fæculenta, & crassa, ac veneno proxima; & longè absunt ab ore, vel ventriculo, per quæ loca medicamenta ad lumbricos, vel necandos, vel educendos transferuntur; & non nisi imbecillia ad eorum sedem perueniunt. Vt igitur commodè interimantur, validissimis medicamentis vtendum est.

Inter plurima, quæ ab omnibus auctoribus, præsertímque à Gabucino *lib. de lumbric. cap.* 23. Mercurial. *lib. cit. cap.* 10. Mercat *lib.* 2. *de puer. morb. c.* 13. Altimaro *lib. de curand. human. corp. malis, cap.* 81. Iacchino, Messaria, Rondelet. Paræo, & aliis proponuntur auxilia, tam per os assumpta, quàm per aluum indita, alia censentur calida, alia frigida; quorum medicamentorum numerosam syluam Principes in suis libris descripsere. Oribasius *hoc loco*, auriculæ muris succum triduo potui datum sæpenumerò vermes enecasse tradit. Huius succum esse frigidum, lumbricósque interficere, firmat Gabucinus *lib. cit. cap.* 22. Auricula muris duplex est, vtraque *myosotis* vocatur; quædam *Alsine* nuncupatur, & à muribus nomen inuenit, quòd eorum auribus similia habet folia, humilior est, & breuioribus foliis constat; refrigerandi vim habet, ex Dioscoridis *lib.* 2. *cap.* 175 Alia verò muris auricula vocata, & quæ ab vna radice caules mittit rubentes, & concauos, de qua sequenti capite Dioscorides egit, & scolopendrio similis est; hanc ordine tertio resiccare prodidit Galenus *lib.* 4. *de simpl. medicament. facult.*

De prima specie loquutum fuisse auctorem, res est manifesta; quam etiam à tota substantia vermes interficere, mihi persuadeo: sunt enim plurima quæ à proprietate lumbricos interimunt, vt affirmat Ioan. Michaël Paschal. *lib.* 1. *de curand. morb. cap.* 51. nam cùm lumbricus sit pars in corpore addita, toto genere præter naturam, & sit auferenda; à medicamentis, quæ toto temperamento operantur, curari debet. Lumbrici enim cùm sint animalia, habent sua venena, corallum, cornu ceruinum, lumbricos terrestres, & similia, solo experimento cognita, vt doctè aduertit Pereda *in com.*

HISTORIA C. PAVLI, De lumbricis.

A lumbricis quidam exesi, conuulsi interierunt.

MVlti siquidem nulla lumbricorum cura habita, exesi ab ipsis sunt, & conuulsi interierunt, &c. *Paulus* lib. 4. cap. 53.

PARAPHRASIS.

HAnc historiam Auic. recenset, fortè ex Pauli mente, *fen.* 16. 3. *tract.* 5. *cap.* 2. dum sic ait. *Et iam retulerunt quidam, quòd viderunt eos perforasse ventrem, & exiuisse ex eo, & illud apud me maximum est, &c.* Nec desunt qui Pauli dictum verissimum esse, manifestis exemplis confirment. Narrat. Hippocr. *lib.* 7. *epid. num.* 56. *Diinij puerulo circa vmbilicum sauciato, exigua fistula relicta; per hanc exiisse aliquando lumbricum magnum.* Scribit Tral. *in epist. ad Theod. de lumb.* sæpe obseruatum esse, lumbricos ob alimenti inopiam ita intestina lacerasse, vt per cutim ipsam egredi visi sint. Hoc expeimentis approbant Paræus *lib.* 19. *cap.* 3. Forest. *lib.* 7. *in schol. obseru.* 35. Omnibon. *lib.* 4. *cap.* 15. *art. med. infant.* Conciliat. *dif.* 101. Nicol. *serm.* 5. *tract.* 8. *cap.* 54. Thom. à Veiga *in comment. cap.* 5. Galen. *lib.* 1. *de loc. affect.* Solenand. *lib.* 5. *consil.* 15. Balduin. Ronsseus *epist.* 10. *pag.* 31. & nos, vermes, inguina & vmbilicum perforasse, appositis exemplis firmauimus *lib.* 2. *de praxi admiranda, obs.* 39. & 40.

Mira sunt, quæ ab auctoribus de lumbricis proponuntur, indicia. Mirabilia quæ quotidie in hoc morbo visuntur symptomata, inaudita, & terroris plena. Vermes enim comitantur singultus, cordis morsus, vomitus, nausea, Iliacus dolor, intestinorum tormina, inappetentia, fames canina, cephalalgia, sopor, conuulsio, epilepsia, apoplexia, angina, febres incerto ordine repetentes, vigilia, inquietudo, tussis exigua cum siccitate irritans; insolitus clamor, ingens mœstitia, pulsuum inæqualitas, extremorum frigiditas, stridor dentium, impedimentum deglutiendi, carnium extenuatio, syncope, animi defectus, oris fœtor, ventris tumor, & alia demum horrenda symptomata apparent, quæ ægros miserrimè torquent, & Medicos expertos sæpe fallere solent.

Obseruatio. XVII.

Epilepsia ex vermibus orta, theriaca curata.

VOcatus vt inuiserem septennem puerum, qui ab anno Epilepsia sæua corripiebatur ex interuallis. Cessante accessione, immani vlulatu ac gemitu vexabatur, cum maxillarum rubedine summa, vt non solùm parentes, immò adstantes omnes ad commiserationem perduceret. Medici pro remouenda accessione remedia parant, & alia præscribunt extra paroxysmum, quæ ad morbum comitialem à sanguine melancholico ortum prodesse solent. De horum genere sunt venæ sectio, cucurbitulæ scarificatæ scapulis admotæ, hæmorrhoïdũ apertio hirudinum vi, purgatio frequens, cauterium in crure, quo occluso in nucha inustum, cucuphæ roborantes, tabellæ, & conseruæ, sicut & cardiaca, intus & extra applicita. His factis secundùm artem, insultus tamen epilepticus inualuit, & fortiùs est exacerbatus. Cùm autem omnia iam tentata essent, Theriacam, ad vermes necandos à veteribus laudatissimam propino; quæ licèt in pueris cautè sit concedenda, quoniam illorum debiles vires superat, caloréｍque insitum exhaurit: tamen in moderata, scrupuli videlicet, quantitate exhibita, in eorum morbis mirè prodest. Hoc antidoto quinquies assumpto deprehensus est totius mali auctor, qui toties irrita pharmaca contemnens, ac Medicorum operam illudens, anteactam tragœdiam excitauerat: nam semel post horam ab assumpta theriaca, cum aqua cardui benedicti dissoluta, præuiis torminibus diris, excreuit per sedem lumbricum rotundum, palmi longitudine, digiti indicis crassitie, ruberrimum, emortuum; quo expulso, qui suo tetro vapore cerebrum concutiens, sactum morbum concitabat, æger nunquam ampliùs malum persensit.

Summè ergo attendere oportet, inquit Paulus, vt vermes, antequam ferina symptomata accersant, interficiamus. Si verò febris ex putrida in ventriculo collecta humiditate complicetur, amborum similiter conuenit habere

habere rationem, eruntque auxilia simpliciora, maximè A si inflammationem viscera patiantur. Vbi verò febres non sint vehementes, calida frigidis miscenda sunt. Cùm ad integritatem ventum est, efficaciora quoque vsurpanda, vt *lib.4.c.50.* Paulus edocuit. Si verò symptomata admiranda vermis per nares excreti audire cupis, lege quæ ex doctissimorum voto scripsit Alzarius à Cruce *l.3.cent.quæst.31.*

HISTORIA CI. GALENI, *De hepatis inflammatione.*

Medicus Siculus pleutitide se affectum falsò credens, iecoris vitio laborare à Galeno conuictus est.

Equidem cùm primùm Romam venissem, magnificè admiratus est me Glauco Philosophus, ob huiusmodi quandam dignotionem. Etenim per viam mihi occurrens, opportunè (inquit) aduenisti; iungénsque dextera dexteram, proximi sumus (inquit) laboranti, quem nuper vidi: itaque oro, vt vnà mecum ad ipsum venias: est autem Siculus Medicus, quem non ita pridem mecum ambulantem vidisti. Itaque in primo statim aditu obuiam nobis venit quidam peluim è cubiculo efferens, continentē tenuem cruoris saniem, carnium nuper mactatarum ablutioni haud absimilem, euidentissimum affecti iecicinoris indicium: qua vix dum inspecta, vnà cũ Glaucone ad Medicum ingressus sum. Apprehendi itaque manum in carpo (id est, brachiali) quò intelligerem, vtrùm inflãmatio, an sola imbecillitas esset in viscere. Quia verò (vt diximus) Medicus erat: nuper (inquit) à deiectione decubui: itaque perpende arterias, ob id quod surrexeram, crebriùs pulsare. Hac quidem ille dixit: ego autem deprehendi inflãmationis indicium. Prospiciénsque ad fenestram, hyssopum ex aqua mulsa decoctum in olla consideraui: proindéque cogitaui Medicum se pleuriticum esse putare, dolore videlicet nothas costas infestante, qualis iecinoris quoque inflammationibus aliquando accidere cõsueuit. Hunc itaque cùm ipse se sentiret, essétque spiratio, & parua, & crebra, atque exgua tussi infestaretur, pleuriticum se esse existimabat: quamobrẽ hyssopum cum aqua mulsa praeparauerat. Intelligẽs itaque ego, quòd fortuna mihi viam praeberet, qua apud Glauconem, clarum nomen adipisci possem, manũ eius ad nothas in dextro laborantis latere costas detuli, indicatóque loco, dixi eum ibi dolere: quod cùm ipse fateretur, Glauco ex solo arteriarum pulsu existimans me sedem affectã inuenisse, planè admirari me cœpit. Verùm, vt vehementiùs stuperet, hæc quoque addidi: quemadmodum hoc in loco dolere te confessus es, ita velim fatearis etiam tussiendi cupiditate vexari te, & ex longis interuallis tussim exiguam, aridam, & ex qua nihil expuis, te molestare: atque ita me dicente, incœpit forte fortuna, huiusmodi quadam tussis specie, qualem iam diximus, tussire. Qua de re, tanta admiratione Glauco cõmotus est, vt continere sese non valens, magna voce exclamando, in laudes meas prorumperet. Tum ego: ne putetis, inquam, sola hæc ex arte medica circa ægrotos præsagiri: sunt enim alia quoque quæ nunc dicere aggredior, quibus & laborans ipse testimonium feret. Itaque rursus incipiens dixi: Quum magnam trahis inspirationem, dolor ea parte quam notaui, vehementiùs te cruciat, sentísque in dextra præcordiorum parte grauitatem. His auditis, ne infirmus quidem sese potuit cõtinere, quominus præ vehementi admiratione vnà cum Glaucone exclamaret. Itaque sentiens equidẽ arridentem mihi fortunam, de iugulo quoque, quòd videlicet ad inferiora trahi videretur, aliquid efferre volebam. At quia magnas inflammationes, quemadmodum & scirrhum id comitari soles, dicere non sum ausus, ne laudem quam antea de me excitaueram, sauciarem. Quúmque animum induxissem, tutò me aliquid eloqui oportere, aspiciens laborantem, haud ita multo pòst, inquã, iugulum ad infernas partes detrahi senties, nisi fortasse, id iam antea tibi euenerit. At cùm hoc quoque fateretur, conuersis equidem oculis ad ægrotantem mirificè attonitum, vna est addenda, inquam, prædictis diuinatio: etenim dicam, quam de morbo suo laborans ipse habuerit suspicionem. Tum Glauco nec de hac quidem diuinatione desperare se aiebat: laborans autem incredibili hac pollicitatione in stuporem adductus, & acriter me intuens, quid essem dicturus, attenta mente expectabat. Igitur, dicente me, quòd infestantem morbum, pleuritidem esse putasset, ille ingenti cum admiratione huius quoque rei se testem exhibuit: id quod etiam affirmabat ex adstantibus vnus, qui paulo antè latus eius ex oleo fouerat. Atque ex eo tempore Glauco, tum de me, tum de vniuersa arte, quam optimam concepit opinionem, quum antea nihil magni ab arte expectaret, vtpote qui nunquam cum consummatis in arte viris versari consueuisset, &c. Galenus lib.5. de loc.affect.cap.7.

PARAPHRASIS.

B Celeberrima est historia hæc, & Medici frequenter eam in praxi obseruant, quà docentur pleuritidem ab hepatis inflammatione distinguere. Cùm enim dolor in dextro latere nothas costas, cum tussi exigua, arida, & ex longis interuallis exercet, alia signa sunt quærenda, quibus pleuritidem ab hepatis inflammatione distinguere possimus. Vt verò affectum in primo statim intuitu cognosceret, obtulit quidam ex ministris videndam peluim, tenuem humoris saniem continentem, carnium nuper mactatarum ablutioni non absimilem, euidentissimum affecti iecinoris indicium.

Per hanc verò non intelligas saniem ab vlcere, vel phlegmone putrescente effluentem, quo nomine ipsam, pus vocant, quod à carne liquescente, & saniem degenerante emanat vel à thoracis spatio tussiendo excernitur in C suppuratis, vt ipse fatetur *lib.4.de compos.medic.per gener. cap.2. & lib.5. de loc. affect. cap. 3.* sed intellige serosam substantiam, iecorem, aut aquosam humiditatem, quæ in serum versa est, & colorem album aquæ similem retinet; quia verò aliqualiter concocta est, sanguinis colorem aliqua ex parte habet; hæc ergo (sanguinem crudum, seu semicoctum veriùs dicas) ex albo, & rubro mixtum colorem habet. Hunc retinet aqua, qua nuper mactatas abluimus carnes: eas enim sanguine adhuc aspersas si ablueris, euadet color rubeus ab album inclinans, quem sanguineum ichorem, non saniem appellare licet

Hoc signum infirmatæ coctricis hepatis est certissimum, & tanquam infallibile signum, vocant Medici affectionem hepaticam, frigidiorem eius intemperiem arguens manifestè, sanguinem perfectè generare non po- D tentis; ex qua imbecillitate sanguis crudus, tenuis, & semicoctus fit, aquosus, dilutus, & fluidus, vt nihil aliud repræsentet quàm aquam, cui parum sanguinis addideris. Hos hepaticos nuncupamus, quibus iecur in proprio sanguificationis munere aberrat, & quibus hepatis sanguifica vis imbecillior facta, licèt chylum trahat, & rudiorem illum sanguinem. quem à venis mesaræi accepit, conficiat, minimè tamen ad sanguinis perfectionem ducit, sed simile quid loturæ carnium efficit: quod vitium ab intemperamento solùm frigido hepatis oriri, vnanimis scriptorum confirmauit opinio. Licèt enim huius partis imbecillitas, à frigiditate, & à caliditate eundem innatum calorem dissipante proficisci possit, frigidam tamen intemperantiam per se, & immediatè esse causam impotentiæ sanguificæ facultatis est asserendum. E Ex his manifestè constat, veram & legitimam hepaticam affectionem, nil aliud esse, quàm imbecillitatem actionis propriæ eiusdem iecinoris, citra aliquod manifestum in viscere malum; cuius signum manifestissimum est, si aquosus sanguis excernatur, vt *3. de caus. sympt. 2. & 8. de compos.medic.sec.loc. cap.7.* Galenus affirmat.

Hoc ergo signo fretus Gal. statim ad ægrotantem ingressus, nulla præuia interrogatione, manum carpo admouit, vt artis dignitatem stabiliret. Cùm enim ipse non semel admoneat Medicos, vt diligenter ab ægris præterita, & præsentia inquirant, & necessariis interrogationibus non parcant, vt constat ex *lib.6.epid.sect.2.text. & com.43. & sect.4.com.9. & lib.de const.art.medic. c.17.* in hoc Siculi Medici morbo, vt quam conceperat Glauco de

de Galeno opinionem, magis confirmaret, & multam medicæ artis esse vim patefaceret, de singulis non interrogauit. Glauco enim vera artis prognostica ad diuinationem potiùs pertinere opinabatur: patet ex Galeni contextu. *Quoniam heri & Gorgias, & Appellas mihi nuntiauerunt, notiones, præsagiáque edidisse te, quæ ad diuinationem potiùs, quàm ad medicinam pertinere videantur, cupio equidē periculum facere, non adeò vt tuam experiar doctrinam, quàm vt sciam, num tanta sit in arte medica, tum cognoscendi, tum præsagiendi facultas.*

Imbecillitatem adesse in viscere, ex nuper recitato signo Galenus cognoscens, pulsum attigit, vt certò sciret, num inflammatio etiam adesset; quem non ita durum & rigidum, qualis in pleuritide deprehenditur, cùm inuenisset, non hunc affectum, sed hepatis inflammationem esse, qua Siculus vexabatur, verè cognouit. Neque difficile tibi sit, potuisse viscus idem, vno atque B eodem tempore, calido simul & frigido affectu laborare; inflammatione ex calida intemperie pronata, & frigiditate quam intemperies inferat: nam hepar refrigeratum, confluentibus calidis humoribus, inflammatione tentari potest; neque intemperies calida addita, præexistentem frigidam emendabit, immò de nouo adueniens, præternaturalis cùm sit, hepar iam ob frigidam intemperiem imbecille, ampliùs debilitabit. Deinde si in Siculo Medico simarum partium adfuisse inflammationem, & in gibba imbecillitatem dicas, pronunciabis vera; cum illarum partium inflammatio per alia potiùs accidentia, quàm per tactum inuestiganda sit; ex Galeno *in eiusdem capitis initio*, in quo historiam hanc descripsit; sed cùm sine tactus medio Galenus inflammationem cognoscere tentaret, verè dicendum est, in simis inflammationem, & in gibba imbecillitatem C adfuisse.

Neque negandum est, allata à Galeno inflammationis hepatis signa, cum pleuritidis incipientis & crudæ signis posse conuenire. At Galenum ex sanguineis alui excrementis primùm cognouisse non adesse pleuritidem; deinde ex pulsu, qui non erat serrinus, certiorem esse factum, verè affirmandum est: nihil enim apud eius doctrinam magis est decantatum, quàm in pleuritide adesse pulsum serrinum, & valde durum. De cuius causis *suprà in com. hist. 63.* plura ex Galeni mente prædiximus.

Si verò quæras, cur Galenus huius morbi proposuerit curationem? Dic ipsum à Glaucone solius cognoscendi causa fuisse accersitum: maximè quum locorum patientium libros non curationi, sed cognitioni destinauerit: D sufficiebat enim solùm rectam dignotionem patefacere, vt facilè quisque morbo cognito auxilia adaptet: quæ ex ipsius penu facundissima deprompserunt postea Aëtius *tetrab. 3. serm. 2. cap. 3.* Trallian. *lib. 8. c. 1.* Paul. *lib. 3. cap. 46.* Galenum summis laudibus extollentes, quòd hos affectus inter se, acri iudicio præditus, manifestissimis signis distinxerit.

Si verò secundò scisciteris, cur Galenus fortunæ aliquid tribuens, hanc sibi arrisisse pronunciauerit, si huius nulla in arte medica est vis, vt probat peritissimus Rodericus à Castro *lib. 2. de medic. politico, cap. 14.* Respondeo, Galenum flocci, paruique facere fortunam, cuius opera sine artificio sunt, & raro finem suum consequuntur, ex Galen. *lib. 9. de placit. cap. 8.* vtpote minimè tuta, ex ipso *lib. de ven. sect. aduersus Erasistrum, cap. 7.* Quare fortunam sequentes Empiricos condemnat, *in lib. de theriac. ad Pison. cap. 11.* nam illa temerè, & sine ordine operatur, ex Philosopho, *lib. 2. magnor. moral. cap. 9.* quoniam E est obscura, & instabilis, 3. *topic. cap. 2.* Idcirco turpe homini esse affirmat, *in orat. ad artes suasoria, cap. 2.* in arte nobilissima, & circa subiectum nobilissimum versante, se manibus improbæ fortunæ committere; cùm hæc sit cæca, vaga, inconstans, incerta, varia, volubilis. Quo pacto summa cum ratione in mortales inuehitur Plin. *lib. 2. natural. histor.* qui huic quicquam attribuunt, cùm ea raro quicquam rectè operetur ex Galen. *lib. 17. de vsu part. cap. 1. in med.* Nonne verissima sunt hæc, & Galeno maximè digna? Omitto plura, quæ A de hoc argumento à Philosophis, Oratoribus, Poëtis, Historicis latissimè recitantur, quæ expendit latè, & doctè, variæ lectionis vir Lælius Bisciola *tom. 2. horar. subsecinar. lib. 4. cap. 5.* Si ergo hæc vera sunt, cur fortunæ, in his quæ ad artem pertinent, ex mente Galeni est adhibenda fides? Neque Galenus hoc vnquam consuluit, sed tantùm monuit Medicos, vt oblatas ab ea sibi opportunas, & laudabiles occasiones prudenter arripiant, quod se aliquādo fecisse gloriatur. Id fassus est *lib. de subfigurat. empiryc. cap. 2.* cùm dixit: *Obtulisse fortunam, vt non incommoda tantùm, sed commoda quoque, ex quibus ars confici potest, conspicaremur.* Sibiipsi in hac historia huius Medici, oblatam à fortuna laudis consequendæ occasionem, prædictione & cognitione morbi media, prudenter Galenus est amplexus. Nactus itaque opportunam occasionem, magni, admirabilisque nominis acquirendi, nihil prætermisit, quod ad eam facere posset, omniáque sine ægrotantis interrogatione palam enuntiare conatus est, quibus clarum nomen sibi compararet apud Glauconem, qui Philosophus Platonicus fuit doctissimus, & Medicorum admirator summus: ob quam causam ipsius precibus adductus, præclaros illos de arte curatiua ad Glauconem libros duos Galenus edidit in lucem. Tu verò de hepatis inflammatione, pro pleuritide falsò curata, lege Beniuen. *cap. 75. de abdit.* & Forest. *lib. 19. obs. 3.* Sanctor. Sanctorium *lib. 1. de euitandis errorib. Medicor. cap. 24.* qui plura in hoc vtili argumento eleganter disceptarunt.

HISTORIA CII. GALENI, *De hepatis inflammatione.*

Theagenes Cynicus inflammatione hepatis laborans, ab Attalo Medico relaxantibus medicamentis interfectus.

PLacet autem nunc in memoriam reuocare tibi egregiam eorum curationem, quam Theageni Philosopho Cynico adhibuerint. Siquidem hanc norunt plurimi, propter viri famam, vt qui publicè disputare in Traiani circo quotidie sit solitus. Erat qui hominem curabat, vnus ex Sorani discipulis, nomine Attalus. Is imposuit quotidie iecinori cataplasma ex pane & melle, haud intelligens viscus hoc mediocriter adstringi debere, propterea quòd animalibus altricis facultatis principium sit, & venosum ab hoc oriatur genus. Ita igitur viscus curauit, sicut bubonas, meris scilicet & solis relaxantibus vtens, cataplasma ex pane & melle imponens: ac prius oleo calente perfundens: tum sorbitione ex alica cibans. Visum autem est mihi seorsum Attalum monere, vt adstrigens aliquid admisceret, nec nudis vteretur relaxantibus. Ac de visceris quidem natura nihil eram homini dicturus (id enim fuisset planè asino fabulam narrare:) sed quod me persuasurum homini arbitrabar, & cui omnes homines facillimè assentiri video, id tantum exposui; nempe longam experientiam Medicos docuisse, vt iecur mixta medicamentorum materia curarent. Si ergo, inquam, tibi videtur, misce aliquid de absinthij coma diligenter tunsa cataplasmati: oleo verò, totius herbæ aliquid; modicè id; quemadmodum alios cernis in illo incoquentes. Cataplasmati verò myrobalani piesma, & irim, & iunci florem, aut narditidos herbæ radicem, aut cyperi miscebis. Non inutile sit, & ex vino ea aliquando præparare, ac miscere interim etiam de face ipsa: quinetiam aliquid adstringentium incoquere malorum, cuiusmodi cotonea sunt, & quæ vocantur struthia. Præterea quæ Romæ abundant vocata cestiana. Oleum verò (nam id quoque video miscere te) non quodlibet esto: sed vel Hispanum, vel Histricum, vel crudum, vel lentiscinum, vel myrteum, vel melinum, vel nardinum vnguentum. Porrò aliam materiam plurimam esse dixi eorum, quæ incoquere liceret: nam & lentisci tenera germina & myrti, & rubi, & vitis, præsertim syluestris, à qua œnanthen vocatam decerpimus. Non alienum etiam sit, & Atticum hyssopum, tum cataplasmati, tum etiam ceratis miscere. Nam & cerata quæpiam illi ex eiusmodi materia

materia imponere post cataplasma suasi: & apponere illi tentabam vniuersam deinceps curationem, quo scilicet etiam, quæ à Medicis epithemata vocantur, ex mixta materia componeret. Nam melius, inquam, est sublato cataplasmate aliquid super viscus esse. Attalus verò sermonem meum interpellans: Nisi multum, inquit, tibi retribuerem, nihil horum tolerassem: nam in quibus superiores Medici passi naufragia sunt, priusquam vera medicina inuenta à nostris esset, ea mihi veluti ignaro suades. Cæterum tres (inquit) aut quatuor dies sine me Theageni ex mea sententia prospicere, & sanum eum penitus conspicies. Sed quid, inquam, si cùm subitò pauci, & hi lenti apparuerint sudores moriatur, recordaberisne quæ promiseris, ac de cætero sententiam mutabis? Atque Attalus post hæc abyt irridens, nec quidquam præterea respondens, sic vt neque de alica quicquam me consulere permitteret: sed nec quòd ex ijs, quæ vrinas cient, miscere aqua paulo pòst oporteret, quòd scilicet iecinoris gibba essent afflicta. Nam sicut iecinoris cauum per aluum purgatur, ceu paulò suprà diximus, sic gibba eius per ea quæ modicè vrinas mouent, cuius generis est apium. Procedente autem tempore, vbi phlegmone iam concoquitur, etiam valentioribus vti licet, assaro, & Celtica nardo, & phu quod vocant, & petroselino, & smyrnio, & Meo. Sicut etiam per ventrem vacuare, si cauum afficitur, cnico cibis admixto, & vrtica, & mercuriali, & epithymo, & polypodio, omnibus præterea quæ modicè aluum deyciunt: magisque in remissionibus, tum his ipsis audaciùs quàm antè vtendum, tum verò quæ his sunt valentiora, partim in ptissana incoctis, partim tunsis, ac in mollissimum puluerem redactis. Exhibenda verò & hæc sunt, vel ex ptissana, vel ex aqua: Ego namque etiam filiculæ aliquid in ptissana aliquando incoxi; & nigri veratri corticem. Etiam clystere vacuare eos conueniet, inter initia, vel sale, vel nitro, vel aphronitro aquæ mulsæ admixto, contentis: in remissione verò, potissimùmque si quid scirrhosum relictum è phlegmone est, etiam valentiora medicamenta miscentibus: quippe hyssopum eo casu aqua incoquimus, & origanum, & colocynthida, & minus centaurium. Opportunissima namque ad schirrum sunt iecur, & lien, siquis ipsa neglexerit, vel glutinoso cibo vsus fuerit, sicut Attalus, qui Theageni quotidie alicam exhibebat, ac nihil offerebat, quod tum obstructiones eximat, tum detergeat. Verùm quod contigit Theageni, vel potiùs Attalo, dici est tempus. Vt enim promiserat post tres dies daturum se hominem à iecinoris phlegmone liberatum, tum magis quàm priùs calente oleo viscus plurimum perfudit, tum cataplasmate frequentiùs est vsus: hac diligentia feliciùs sibi curationem cessuram sperans: respondítque percontantibus de Theagene gloriabundus, meliora. Cæterum contigit prout ipse prædixeram, subitò hominem mori. Et quod omnium maximè risu dignum fuit, ducebat Attalus secum ex ijs, qui de hominis statu rogassent quosdam, quibus ostenderet adeò rectè eum se habere, vt iam esset lauandus, latúsque cum multis ingressus est domum, in qua iacebat: cùm Theagenem mortuum quidam ex amicis, qui & Cynici quidem erant, & alioqui philosophi, lauare ex more pararent. Itaque etiam vsque ad mortuum accedere, idque vnà cum spectatorum cœtu Attalo contigit; vtpote cùm nemo intus lugeret. Nam Theageni nec seruus erat, nec puer, nec mulier, sed cum eo soli amici philosophantes versabantur: qui iusta quidem mortuorum, citra tamen omnem luctum obibant. Atque hanc laudem Thessalius asinus inter multos spectatores est consecutus, ostendens explicatum à phlegmone hominem, intra quatuor, (vt pollicitus est) dies, &c. Galenus lib. 13. meth. cap. 15.

PARAPHRASIS.

IVcunda profectò, & vtilis est historia hæc, nam præterquam quòd inflammati hepatis continet curationem rectam, docet etiam Medicos doctos, quomodo cum indoctis se gerere debeant. Deinde philosophorum Cynicorum Romæ tum viuentium vitæ institutum, mores, & in eorum morte officia obseruata ostendit. Proponit etiam in propatulum veri amici dotes, & quo pacto is alium A amicum errantem admonere debeat. De his vltimis pauca quædam erant expurganda, ni illorum philosophorum vitam priùs exactè delineassent Diogenes Laetius *lib.* 1. *de vita philosoph. cap.* 1. Atheneus *lib.* 3. *cap.* 34. Gal. *in lib. cuiusque animi peccator. notit. atque medela, cap.* 3. quibus philosophis mos erat, in circis, in hora qua ludi, aut spectacula non fiebant, publicè disputare. Romanos enim Imperatores, circos ædificasse ingentes, sumptuosos, & admirandos, vt populus ludos commodè prospicere posset, testantur Athen. *lib.* 13. *dipnosoph.* Cicer. *lib.* 3. *Philip.* Cornel. Tacitus *lib.* 14. *annalium.* Quomodo autem prisci corpora mortuorum lauarent, & lugerent, (hoc enim Galenus proponit in historiæ fine) tradit Cælius Rhodigin. *lib.* 17. *leg. antiq. cap.* 21. De veri verò amici dotibus, amicitiæ lege, partibus, vi, natura, pulchra scripserunt Langius, Dom. Mãnus *in Polyanthæa, tit. de amicitia;* collegit etiam Stobæus ex multorum mente. Et vt nouissimè, si eloquentissimè omnium de argumento hoc disseruit B Stephanus Rodericus Castrensis, vir excellenti ingenio & doctrina, Medicus, & Philosophus celeberrimus *libris tribus de Philomelia* elegantissimis.

Sed his relictis, ad historiæ explicationem accedamus. Galenus in hac vtili historia, venæ sectionis pro hepatis inflammatione tam necessariæ, ex Gal. 13. *meth.* 11. nullam fecit commemorationem, quoniam transactum erat inflammationis principium, quo tempore reuulsionis, & vacuationis causa conuenientissimum præsidium est. Cæterùm hoc loco Galenus agit de topicis, ad contentos humores absumendos necessariis.

Enarrat deinde historiam, dicens iecur ipsum adstringentia medicamenta ob id expostulare, quoniam animalibus altricis facultatis principium est, & venosum ab eo oritur genus. Licèt enim hoc inter Galenum, & Aristotelem sit controuersum, illius tamen partes esse tuendas & C amplectendas, ab omnibus Medicis est receptum, qui contra Philosophum, iecur, primam esse sanguificationis officinam, venarúmque principium acriter contendunt. Porrò propria hepatis substantia mollis est, ideóque ab his quæ laxant, prorsus dissoluitur: iis si adstringentia misceantur, laxans vis retunditur, pars vnita conseruatur, conniuentibus poris calor naturalis retinetur; nec exhalat, aut euanescit totus. Vt ergo hepatis calor conseruetur, eius substantia roboretur, spiritus non dissipentur, & sanguifica vis à propria ipsius hepatis substantia, & carne (est enim hæc sanguis velut coagulatus, ex Macrobio 7. *Saturnal. cap.* 4.) celebrata, non flaccescat; omnibus medicamentis hepati imponendis adstringentia permiscere oportet, D odora, & modicè calida; frigida enim viscerum calori natiuo sunt infesta, hepatis substantiam scirrhosam reddunt, & sanguinem spiritúsque frigiditate & siccitate sua ab ea repellunt, & sic innatus hepatis calor imbecillitatur nimis. Modicè ergo adstringentia sint ex Gal. 11. *meth.* 16. & odorata, ex ipso *lib.* 6. *epid. sect.* 6. *com.* 5. odorem enim à siccitate originem habere, res est prorsus manifesta, & *in lib.* 2. *de anim. cap.* 9. tradita ab Aristotele, quo loco odorem sicci esse, sicuti saporem humidi, ingenuè professus est: immò odoris effectricem causam semper existere calidam, scribit Gal. *lib.* 4. *simpl.* 22. nam quæcumque odorata, eadem & calida sunt, cùm vaporum copia à calore emanet.

In hunc sensum intelligendus est Galenus *lib. cit. meth.* E 11. dum pro inflammato iecore requirit medicamenta tenuium partium: tum verò etiam amara sint, & adstringant: nam odoratum, quin amarum sit, reperire difficile arbitrantur Theoph. *lib.* 6. *de caus. plantar. cap.* 13. Plin. *lib* 21. *cap.* 7. dicentes, odorato sapor rarò vlli non amarus: è contrario dulcia, rarò odora. Hoc ipsum experientia confirmat, nam rosa, agallochum, moschus, ambarum, zibetum, & alia huiusmodi odoratissima, amaritudinem non exiguam præ se ferunt: quicquid amarum, nunquam odoratum esse, scribat Gal. *lib.* 4. *simpl.* 22. quem textum mendosum esse, Alphonsus Lupeius confirmat *in annotatione huius loci.* Amara ergo, adstringentia, odora, tenuibus partibus medicamina, hepati inflammato, relaxantibus mixta sunt ex vsu.

Cur

Cùr ergo, si hæc ex veris medicinæ præceptis curatiuis A sunt deprompta, impudentissimus Attalus sola relaxantia imponebat? ignoro prorsus. Nam oleum relaxare pinguosa substantia sua, *lib.1.de simpl.medic.facult.* latè edocuit. Panem verò ipsum, ex triticea conflatum farina, similes habere facultates, firmat ipse *lib.2.ad Glauc.cap.6.*& alibi. Ab horum autem natura non distare mel, probat *lib.7.de comp.medic.sec loc.cap.2.*

Nunc de medicamentis iecori opportunis, ab ipso Galeno in hoc loco descriptis, singulatim paucula quædam proferamus. Absinthium primo loco proposuit: cuius comam cataplasmari miscet; herbæ verò totius aliquid in oleo modicè incoctum commendat. Non quodlibet absinthium præfert, sed Ponticum, odorem spirans suauem & aromaticum, si cum cæteris conferas, quibus omnibus odor est fœdus. Si obiicias, hoc calidum medicamen esse, B ex Dioscorid.*lib.3.cap.23.*Gal.*6.simpl.c.prop.* & sic in hepatis inflammatione, affectu sanè valde valdo, esse inutile. Dic, illius vsum à Galeno commendari, quum concoquitur phlegmone, caliditate iam valde remissa, quæ si sit intensa, tunc refrigerantia prosunt, ex Gal. 11.*meth.* 16. de quorum genere sunt rosaceum vnguentum, melinum, & lentiscinum: si verò febris fuerit exigua, calfacientibus vtitur, qualia sunt nardinum, & mastichinum.

Quare, ne mireris calida, & frigida secundùm hanc considerationem proposuisse Gal. medicamenta, ad componenda hepatica cataplasmata, epithemata, cerata, vnctiones. Nam myrobalani piesma, iunci flos, narditidis herbæ, & cyperi radix, vinum, eiúsque fæx, nardinum vnguentum, hyssopúmque Atticum, calida sunt medicamenta. Mala verò cotonea, & mala vocata Cestiana, C oleum lentiscinum, melinum, myrteum, lentisci tenera germina, myrti rubi, & viti syluestris refrigerare, cuilibet est notum. Ex his duo sunt, quæ explanatione indigere videntur, Myrobalani piesma, & OEnante. Per illos, non esse intelligendos, quibus purgatrix facultas inest, res est manifesta. Est ergo myrobalanus, fructus arboris magnitudine auellanæ nucis, extersoriam facultatem habens cum adstritione aliqua, auctore Aëtio *tetrab.* 1. *serm.*1. *cap. proprio.* Huius cortex odoris gratia premebatur, vt inquit Theoph. *lib.4.de histor.plantar.cap.prop.* Glande ipsa mollita, extrahi succum, (balannium oleum dicunt Græci) Dioscorides *lib.1.cap.35.* confirmauit. Oleo expresso, quod remanet terreum & crassum, amarum est, & vim habet incidentem, abstergentem, adstringentémque. Cætera de glande vnguentaria, ex veterum mente lege si placet apud Marcel. Virgil. *in comment.c.*154. *lib.* 4. *Dioscorid.* D Hanc Græci myrobalanum, siue balanum myrepsicam appellant. Huius oleum vocat *de Ben.* Auicen. *lib.* 2. *tract.2.cap.*322. quod adstringit, abstergit, & incidit. Hoc ex tusso, assatóque fructu isto affusa rosacea parari docet Mesuë *tract.de oleis, tit.de oleo balanino.* De cuius vi, & electione, vide Ruel. *lib.1.de histor.plant.cap.56.* At OEnanthen à vite syluestri productam, refrigerare & adstringere, docet manifestè Dioscorid.*lib.3.cap.*118. cuius gratia in hepatis inflammatione tantopere hoc medicamentum commendauit. Huius duplicem facit speciem Dioscorid.*lib.cit.cap.2.* vna, quarum est vua maturescens, paruis constans acinis, nigra, & adstringens: altera est vua pariter maturescens, flore tenus, œnanthe nominata. De hac loquutum fuisse Galenum patet, quoniam germina iussit accipienda.

Prosequamur cætera. Cur Gal. hepatis partem gibbam E per vrinam, cauam per aluum expurgandam esse docuerit; quod etiam consuluit faciendum Paul. *lib.3.cap.46.* cæterique Principes contestantur, ea est ratio. Cùm enim gibba pars, venis plurimis, iisque paruis abundet, ex Gal. 4.*de vsu part.*13. & in his sanguis in hepatis substantia genitus retineatur, & elaboretur, euenit, vt impacti in hac parte excrementitij humores per vrinas vacuentur. Cùm verò in visceris caua parte, vel prope ipsam constituta sit vesica fellea, hinc fit, vt hepatis pars hæc per aluum expurgetur: argumento est, quod obstructis his poris bilem flauam attrahentibus, regurgitet illa ad corporis superficiem, & non possit ad intestina permeare.

Cauum autem inflammatum euacuari per aluum iussit, cnico cibis admixto; purgantia enim cum alimento permiscere docuit Gal. *lib.6.epid.sect.5.com.29.* edoctus ab Hip. *in lib.de alimento, num.4.* dicens. *In alimento medicamentum optimum*, explicat Vallesius eruditè *in com.* Nam, vt doctè in huius loci interpretatione aduertit Theodorus Zvvingerus, pharmachum alimentosum, vel alimentum quod pharmaci vim habet, iunctam, vel id habet, à natura sua, vt brassica, lens, serum lactis; vel ab arte, vt quando lacti Ellebori radices incoxit Melampus, & nos quotidie in ptissana, vt hic fecit Gal. vel iure auis expurgantia infundimus. Quomodocumque ergo sit, in nutrimento medicina optima: sic enim eam suauiùs & auidiùs amplexatur natura, & sic attracta, & in remotissimas partes penitissimè sese insinuans eius vis, peccantem humorem fœliciùs & faciliùs attrahere potest. Si verò Hip. *in eodem libro* dicit, *In alimento medicina malum*, intellige, præsente cacochymia: nam eam auget, ex Hip. 2.*aph.* 10.*& lib.7.aph.67.* de qua re lege Donatum Sanctorum *lib.3.epist.4.*

Enim verò licèt Galenus hoc in loco plurima numeret medicamenta, quæ pituitosum, vel melancholicum humorem vacuare nata sunt, vt vrticam, mercurialem, epithymum, filiculam, & veratrum; & hepatis inflammatio à bilioso sanguine, nequaquam à pituita, aut humore atro ortum ducat, vt millies pronunciauit Galenus; tamen ipse docuit verissima, & rectæ medendi methodo consona valde. Nam sanguis biliosus duas habet partes, subtiliorem vnam, crassiorem alteram: illa facilè absumitur à natura, & insensibiliter localium medicamentorum vi in ichores conuersa, resudat & exhalat: hæc à retorrido hepatis calore terrestrior facta, ad atri humoris naturam vergens, fortibus medicamentis est expurganda. Hæc in mollissimum puluerem redacta voluit ptissanæ, vel aquæ admisceri, vt faciliùs & celeriùs à calore naturali ad actum deduci possent.

Ad partem sanguinis tenuiorem absumendam, & vacuandam, laudat clysteres ex aqua mulsa, sale, nitro, &c. In remissionibus verò, potissimúmque siquid scirrhosum relictum à phlegmone est, valentiora imponit medicamenta, qualia sunt hyssopum aquæ incoctum, origanum, colocynthis, & centaurium minus: cum iam inflammatio est remissa.

Relinqui aliquid ex phlegmogne scirrhosũ, & durum, quoniam igneus hepatis inflãmati calor subtiliores partes absumens, reliquas exiccat, & duriores facit, Gal. *hoc in lib.cap.* 16. auctor est, maxime cùm iecur lutosum quidpiam contineat, natura sua sit molle, & cuius pars gibba, multis & angustissimis venis sit referta, & obstructionibus multis obnoxia. Et hæc est potissima causa, cur ad scirrhum hæc duo naturalia membra sint paratissima: nam lien terrestri, & fæculento nutritur humore; hæc pars cùm rara sit, lento, crasso, limosóque succo facile infarciri solet.

Minùs aduertit monita, & documenta Galeni Attalus, contumax, & ceruicosus ex illius reprehensione factus, qui cùm promitteret post tres dies, daturum se hominem à phlegmone liberum, tum magis calente oleo quàm priùs, viscus perfundebat, magísque alicam exhibebat: cùm illo plus relaxando partem, imbecillitaret; & hac ampliores obstructiones faceret, cùm hæc glutinosum, crassum, lentúmque præbeat succum, ex Galen. *lib.* 1. *de alim.facult.6.& lib.3.eiusd.cap.15.& 2. aph. 18. & lib.de attenuant.vict.rat.*16. & alibi sæpe: & contraria sit morbo, qui attenuantia, abstergentia, & laxantia præsidia desiderat. Quid autem sit ipsa, *in histor.* 92. *huius libri* explicuimus.

Vltimò dicamus, qua nixus ratione Gal. terminum illum statuerit Theageni, cum paucis & lentis sudoribus moriendi, quem Attalus sanitati eiusdem præfixerat certum: maxime cùm esset acuto morbo detentus, cuius prænuntiationes esse incertas prædixit Hippocr. *lib.1.aph.*19. Facilè verò intelliges Galenum potuisse præsagire vera. Nam si hepatis inflammationem sequitur animi defectus, 1. *ad Glauc.* 14. hic verò, huiusmodi sudores facit, vt cuilibet patet, fit vt suborto animi defectu ob nimiam

facultatum debilitatem, pauci emanarent sudores, quia insensibilis resolutio maior fuit; lenti, quoniam hæc est hepatis substantia. Hos ergo esse mortis prænuntios, Galenus confirmat *lib.7.meth.cap.12.& lib.3.caus.sympt.cap.2.*

HISTORIA CIII. GALENI, *De hepatis inflammatione.*

Topica in vitiis iecoris imponenda, roborantia esse oportet.

ERat enim is qui ægrotabat, Medicus: quem iam lucernis accensis inuisimus. Ergò cùm inclinatam notabiliter febrem inuenissem, vtendum occasione quamprimùm censui, eò certè magis, quòd suspectam horam quæ gallicinio futura erat, alterius accessionis initium allaturã verebamur. Incoxi in oleo quidem absinthium: in aqua verò malum cotoneum. Dum autem hæc coquebãtur, myrobalani piesma, & ireos radicem, quæ intus inuenerã, contudi, cribrauique: dein olei, & aquæ quæ parauerã, portionẽ in lebetem immisi: ac vbi modicè coxeram, myrobalanum, & irim vnà cum exigua cera inieci. Coquimus autem cotoneum non in aqua modò, verumetiã persæpe in austero vino. Ac omnibus eiusmodi cataplasmatis, de ipsa quoque cotonei carne interdũ admiscemus, &c. Gal. lib.11.meth.c.16

PARAPHRASIS.

DE topicis inflammato iecori apponendis, agit hoc in loco Galenus, quæ vel solam obtineant adstringendi facultatem, vel amaritudinem, est necesse: & si ambas sortiantur qualitates, hæc maximè deligenda sunt: si hæc non adsint, amara adstringentibus mixta summopere prosunt. His ergo ex Galeni præscripto hic in hunc modum vteris, nimirum si phlegmone in initio sit, & fluxio copiosior, vim adstringentem adaugere oportet: vbi verò totum corpus purum est, nec membrum ipsum imbecillum, & parum fluit, tunc minimum adstringentium, copiosis relaxantibus permiscendum, mixtis cum amaris & acribus medicamentis. Humorem enim in initio inflammationis ad partem inflammatam confluentem, repellere debemus: hoc opus adstringentia commode perficiunt; horum námque ope pars roboratur, & humor ad interiores sedes fluens, fluxus, & fluxurus exprimitur. Cùm enim horum vi pars vegetior fiat, humorem non recipit; nam ad debilem partem solùm fluunt, qui per corpus vagantur humores. Deinde pars ignea, & inflammata, frigiditate adstringentium recreata, cùm magis attemperetur, non ita fluxum attrahit humorem; quæ enim morbosum continent calorem, potentiùs attrahunt, cùm calor vna sit ex præcipuis causis attractionis, ex Gal. *lib.5.de simpl.medic.facult.16. & lib.2. de dif.feb.cap.vlt. & lib.13.meth.cap.3.& 3.de facult.15.& lib.6.de vsu part. cap.15.*& alibi.

Frigiditate denique & siccitate adstringentium fluxus vacuatur humor, quoniam *vacuatur quod impletum est, non solùm medicamentis ijs quæ digerunt; sed ijs quæ adstringunt, & refrigerant*, vt perbellè monebat Magister *lib. 13.meth. cap. 6.* magísque profectò ad incipientes phlegmonas, frigidis adstringentibúsque, quàm iis quæ digerunt, est vtendum: sicut enim manus spongiam aqua plenam, compressione quadam exprimit aquam; sic adstringentia siccitate, & frigiditate comprimunt, & humorem ad interiores partes compellunt, dummodò corpus plenum non sit, ex Gal. *in art.medic. c. 95.* Explicant luculentissimè Valleriol. *lib.1.enarrat.cap.5.* Ludouic. Mercat. *lib.2. indicat.cap.4.*

In iecore ergo inflammato si relaxantia adhibeas, partem debilitas, fluxionem accersis, præsertim si corpus est impurum, iuxta Galen. normam latam *lib.11.meth.cap.16.* quoniam *calfacere præcordia cataplasmatis, & perfusionibus, non est perpetuò tutum, nisi vbi corpus purum est: cæteris omnibus extrema est pernicies.* Quo pacto cùm ad inflammatas particulas, caloris & doloris ratione attrahentes, ex vniuerso corpore confluant succi, hæ roborandæ sunt adstringentium vi, ne recipiant. Quare *cit.cap. art. medic. prius à parte repellendum, mox dispergendum esse*, monuit Galen. quem locum interpretantur Thom. à Veiga, & Argenterius eloquenter: *nam si calefacientibus resoluere tentemus, plus vi caloris ad partem attrahemus, quàm digeremus.*

Hepate ergo affecto adstringentia imponenda; nam hæc præterquam quod humores reddunt quietos & minùs mobiles, quia frigiditate & siccitate eos cogunt & incrassant, & sic resolutioni parant aptiores, quo titulo Galen. *lib.2.de compos. medic. per gener. cap.9.* cephalicis medicamentis ea immiscet: etiam (vt in superioris historiæ explicatione prædiximus roborant facultatem. Num autem expultricem, an retentricem vigorent: Respondet Thom. à Veiga *in comment. cit. cap. Galen. verbo, etiamsi*, à quo desumpsit Mercat. *loc.cit.* *Quòd adstringentia, quia contrahunt meatus, non secus quam vis expultrix facit, intrò pellunt, & fluxum à membro proritant: cæterùm id est pro varia partis, & medicamenti appliciti ratione. Nam si inanito membro accedant, roboratur retentrix, & fluxiones cessant: si verò pleno, ob vasorum, aut cauitatum contractum, expultrix operatur; quæ de causa adstringentia vltimo ingesta aluum mouent. Sic si toti ex æquo membro medicamenti vis accedit, sequitur retentio: si parte extima, non interna, expulsio promouetur. Cúmque in inflammatione accedat parti plenæ, eidémque non vniuersæ, sed multo potentiùs in extimam, quàm in intimam imprimat, fit vt inflammatum locum adhibita adstringentia non coërceant, sed exprimant*: præsertim cùm hæc siccis, & crassis partibus constent, viscosa sint ac tenacia, ex Galen. *lib.7. de compos.med.sec.loc.c.4.* sicque densent meatus, adstringant, contrahant, vinciant ac contineant partium sibi inuicem cohærentium substantiam, ex Gal. *lib.4.eiusd. cap 5.* qua facultate cùm sint prædita, noxios humores à se depellunt. In hunc sensum dicebat Mesuë *in canonib. vniuersalib.theoremat.1.* adstringentia cogere, densare, repellere, diuisa glutinare, ac roborare.

Hoc Galenus historia hac, aduersùs plurimos sui temporis Medicos probare contendit, qui nulla de facultatibus partium habita ratione, ipsis medicamenta adhibere solent: plurimum enim interest huic, vel illi membro adstringentia imponere: nam *nec colo laborante, nec reliquorum intestinorum quouis, nec musculis qui in præcordijs habentur, aut ipso peritonæo, miscenda adstringentia sunt: sed nec cùm vesica malè habet, vterúsve. Porrò renes, & pectus in media prædictorum conditione sunt: quantum scilicet à ventriculi, iecinorisque sollicitudine absunt, tantum reliquorum supergressa: siquidem in vẽtriculo, ac iecinore exolui robur est perniciosissimum: in illis minimè est periculosum*, vt *in cap.* in quo proponitur hæc historia, disertissimè admonuit Galenus.

Ob hanc causam si superuacua fuerint vacuata, iecinore affecto, relaxantibus semper mediocriter adstringentia miscere oportet: nam ex hac præcipua particula, accedit animalis partibus maximum incommodum, siue non probè concoctum alimentum sit, siue non rite in sanguinem conuersum. Sic inflammatione hepatis Medicum detentum cùm inuiseret, in cuius medela vniuersale auxilium, vt par est, esset celebratum: de imponendis topicis solùm fuit sollicitus; quippe hæc roborant, fluentes & fluxuros ad partem humores repellunt, & fluxum impactúmque digerunt. Ea sunt absinthium, quod miram habet adstringendi vim, & amaritudinis ratione manifestam habet calefaciendi potestatem, natiuáque sorte affecto iecori opitulatur ex Gal. *lib.13.meth.cap. 16.* Hoc fit Ponticum, nam reliquis est præstantius, nec ita calidum, & ampliùs roborat: cuius loco Romanum eligendum, quod bis coquendum, vt amaritudinem deponat; aut cum ipsis permiscenda, quæ dimidium eius pondus adæquent. Nam aliud quod à multis vocatur Seriphium, ab aliis marinum, vel Santonicum, quia in Santonia natum, non est in vsu, quoniam stomacho inimicum, ex Gal. *lib.6.simpl.cap.1.*& Dioscorid. *lib.3.cap.25.*

Ponticum verò est cardiacum, ex Auer. *lib. 5. collect. cap. 40.* & gratum, siquod alterum medicamen, & in corroborandis nostri corporis partibus excellens valde, non propter amarorem (nam amara visceribus sunt infesta, ex Auic. *lib. 2. tract. 1. cap. 3.*) sed propter adstrictionem. Patet apertè, nam succus, à quo terreæ partes, in quibus adstrictoria vis sita est, separatæ sunt, hac facultate destituitur, amaritudinem quasi solam obtinens ventriculo aduersam, vt eleganter protulit Manard. *lib. 19. epist. 2.* Porrò non aliam ob causam Galenus *hoc in loco*, tantopere in iecinoris, & ventriculi phlegmone hoc medicamentum, inter cætera vulgaria laudat, nisi quia in Pontico adstringendi facultas non parua est: in reliquis verò omnibus amara quidem qualitas est vehementissima, adstrictio verò aut planè obscura, aut prorsus nulla sentitur. Ergo non propter amaritudinem, sed ob adstrictionem, absinthium ventriculo visceribúsque gratum, beneuolúmque existit. Si verò Mesuë *in canonib. vniuersal. theoremat. 2.* amara stomachum firmare asseuerat, eum non absolutè intelligas, sed tunc solùm, quando vnà cum amaritudine adstringendi vim coniunctam sortiantur.

Quapropter cùm inclinatam febrem inuenisset Gal. & medicamenta, ob noctis incommoditatem, ab officina fortè deferri non possent, ne occasio (quæ præceps esse solet, ex Hip. *lib. 1. aph. 1.*) præteriret, hæc ad manum intra domum inuenta apposuit; maximè cùm suspecta hora accessionis in gallicinio speraretur, hoc est, ea parte noctis in qua galli cantant, quæ est quarta castrensis vigilia, apud Apul. *lib. 8. de asino aureo. §. Noctis gallicinio venit quidam iuuenis proxima ciuitate, &c.*

Frixum autem apposuit in oleo, non simplici, sed aut Hispano, aut ex frondibus oleæ parato, aut crudo, seu omphacino dicto, quod roborandi vires habet, 12. *meth.* 3. incoxitque cotoneum in aqua; ex qua, & oleo, facta decoctione, iniectísque pulueribus retrimenti myrobalani, & radicis ireos, quæ adstringentem vim habent, adiecta cera parauit vnguentum, ad dictos vsus admirabile. Non dissimilis facultatis est in roborando hepate cotoneum, & quæcunque ex eo parari solent auxilia, & maximè in vino austero immersum: cùm enim cydonium adstringat, & roboret, ex Dioscor. *lib. 1. c. 136.* & Gal. *lib. 2. alim. cap. 23.* si in vino styptico (austerum vocant Arabes, vt patet ex Auic. *2. canon. tract. 1. cap. 3.* Auer. *5. collect. 27.* Serap. *cap. prop.*) coquatur, præstantius erit. Hoc autem est natura sua austerum & adstringens, quod ventriculo robur addit, ex Gal. *lib. 12. meth. cap. 4.* & *lib. de bonit. & vit. succor. cap. 11.* quo pacto hoc vinum omnibus excretionibus opitulatur valde, ex Galen. *c. nuper cit.* & *lib. 3. acut. com. 7.* explicat Christoph. à Vega *lib. 2. art. medic. sect. 3. cap. 2.* Hoc non nisi ad sistendum aluum vti licèt; neque enim alimento deducendo confert, nec gignendo sanguini, nec succi bonitati, nec sudoribus promouendis, nec subducendæ aluo est ex vsu, sed solùm vt medicamentum partes firmat, ac fluxiones sistit, vt *cit. loc.* docuit Gal. Aliud fit austerum ex arte, iniectis, & coctis in vino medicamentis austeris, vt rosis, cotoneis, fructibus arbuti, ilicis, fagi, corni, syluestris pruni, balaustiis, &c. quæ omnia astringunt, & roborandi vires obtinent.

Quod si expostules, cur amara & calida medicamenta præsente inflammatione imponat? Dic, quòd hæc humorem impactum, fixúmque, declinante præsertim inflammatione resoluunt, vnáque visceri robur, ac firmitudinem inducunt. Quod si secundò perconteris, quam accessionem in hepatis inflammatione, à qua febris continua, ac minimè per exacerbationes repetens, sed inseparabilis oritur, expectabat? Responde, hoc verum esse in principio, non verò in declinatione morbi, quando sanguis per putredinem iam abiit in cacochymiam, & pars sanguinis putrescentis tenuis conuersa est in bilem, crassa verò in melancholiam; quo tempore febris assumit formam circuitus tertianarij, & quodammodo biliosa est, ex Gal. *2. feb. 9.* & *lib. 2. cris. cap. 12.* & ob hanc causam phrenitis, & peluritis per circuitus aliquando repetere solent, ex Gal. *lib. 1. aphor. com. 12. versus med.* Quare abs re non est, posse præsente inflammatione hepatis accessionem concitari, quæ licèt ab humore actu faciente inflammationem ortum non ducat, ab illo tamen qui in genere venoso consistit, oriri consueuit. Tu verò de roborantibus applicandis in hepatis inflammatione, lege Planerum *lib. 2. meth. in com. cap. 39. art. medic. Gal.*

HISTORIA CIV. RHASIS,
De hepatis inflammatione.

Hepatis inflammatio pro colico dolore habita, copiosa phlebotomia, & refrigerantibus exhibitis curata.

EHaleb Tabri passus est morbũ calidum hepatis ex labore, & dedi ei in potu ptissanã, & similia, vsque quò facta fuit extinctio; & superuenit nunc ei dolor hypochondriorũ, & inguinum, ex quo sustinuit magnum laborem, & nocumẽtum: & plures Medici opinati sunt, quòd esset colica, & præceperunt ei exhibere electuaria calida, quia putauerunt ptissanam ei nocuisse. Et tunc tetigi loca dolentia, & inueni ipsa calida, & dura: & quæsiui ab eo si sentiret aliquam repercussionem, & dixit satis magnam: & certificatus sum illa hora, quod in latere erat apostema calidum, & phlebotomaui ipsum de basilica sub assellari, & subtraxi ferè ducentas drachmas vna vice, & dedi ei in potu aquam vuæ vulpinæ, & endiuiæ cum pulpa casiæ fistulæ per aliquot dies, & liberatus est, &c. *Rhasis* libro de mirabilibus curis, in medicinalibus libris repertis.

PARAPHRASIS.

LIcèt laboris multiplex sit apud Gal. significatum, vt ex eius facundissima doctrina firmat Valleriol. *lib. 2. enarrat. 10.* tamen hoc loco laborem pro exercitatione esse intelligendum, res est manifesta, apud Gal. *lib. 6. epid. sect. 5. com. 10.* & interpretantur Vallesius & Fuchsius *in com. verborum Hip.* dum dicit, *labor articulis, &c.* confirmátque Auic. *1. part. cantic. tract. 1. text. 143. §. Exercitium immoderatum dicitur labor, &c.* certum enim est, corpus præ vehementi exercitatione laborare. Ex hoc enim motu valido, calidos, inflammatoriósque viscerum affectus oboriri concedunt omnes: nam ille non solùm sanguinem commouet ac spiritum, hásque substantias suapte natura calidissimas tenuat, acuit, incendit, sed in partes internas penitissimè distribuit, quarum præsentia & totum corpus inflammatur, & collisione, confrictionéque musculorum & articulorum, accenso in corporis latebris calore nimio, iecur gliscit, & excandescit.

Quo factum est, vt hac de causa iecur intemperiem pateretur calidam, ad quam auferendam, nullum aliud promptius poterat inueniri auxilium, quàm ptissana, quæ in feruore compescendo interno summopere prodest, omnibúsque præsidiis anteferenda venit, ex Hipp. *lib. 1. acut. text. 8.* biliosum enim humorem, ex motu & labore feruidum, & excandescentem, mulcebri humiditate contemperat, eius furiosum motum lentore compescit, squalidum iecur refrigerat, & demum cauma extinguit. Quo auxilio, citra sanguinis missionem ad refrigerandum hepar tantopere necessariam, vsus est solùm, quoniam à causa externa, extra morbosum corporis apparatum, affectus ortum habuit; & euentus postea comprobauit, quem explicat per verbum (*facta fuit extinctio:*) quæ phrasis, seu modus loquendi est apud Arabes peculiaris; quum enim volunt significare præsidia frigida, hæc vocant extinctoria. Patet hoc ex Auic. *4. 1. cap. 3. §. Cùm paralysis, & febris coniunguntur, oportet priùs curare febrem extinguendo, & phlebotomando, &c.*

Sed cùm iecur esset impensè calidum, & continuò, vel ex probo alimento biliosa regigneret excrementa, efferuescente humore bilioso, vnde dolor hypocondriorum, iterum recruduit malum. Scis enim apud doctrinam Galeni, vnam causam prorogationis morborum esse partem

curatu difficilem, nempe hepar, aut aliud interaneum membrum intemperie affectum, vnde fouetur indies magis, ac magis morbus: Quæ autem sit hæc pars curatu difficilis, interpretantur Henricus Cuelhar, & Christoph. à Vega *in com.23.lib.3.prognost.* Hæc ergo de nouo genita recrementa, ad inguina, tanquam ad emunctoria conabatur natura detrudere; ex qua causa factum est, vt harum partium ingente sequuto dolore, & molestia, nocumentum perciperet æger, nempe debilitatem, & incendium maius; nam dolor vires atterit & minuit, & alterando spiritus, sanguinémque mouendo, maiorem feruorem conciitat.

At cùm feratur intestinum colon ad iecoris cauum, & in hac parte nocumentum fortè sentiretur, non est mirandum, si alij Medici ad consilium huius curationis conuocati, opinarentur aliter, esséque dolorem colicum profiterentur palàm, cuius medelæ raro ptissana, & similia prodesse solent. Horum opinionẽ esse falsam, manifestissima signa arguebant; nam hypochondriorum durities, & ad tactum caliditas, ac pulsatio, quam repercussionem vocat, in parte dextra inflammationem adesse euidenter significabant. Aduerte tamen, nihil de febre ab inflammationibus internis inseparabili loquutum; quoniam de iis quæ manifesta sunt, & vel idiotis patent, sæpe non recordantur auctores; hæc enim prætermittenda sunt, ex Gal. *lib.4.acut.com.*72.& *lib.2.de dif.respirat.*7.& 8.& *lib.6.epid.sect.2.com.*10.

Sed cùm ad inflammationem hepatis, eiúsque augmentum prohibendum, nullum aliud sit præstantius phlebotomia auxilium, ex Gal. *lib.*13.*meth. cap.*11. quoniam in maximis inflammationibus saluberrimum est, ex Gal.1.*aph.*23. idcircò copiosè, subitò, & confestim sanguinem extraxit; quoniam viscera ex calidis exhibitis electuariis erant incensa valde: sic enim factum est, vt alij Medici hanc inflammationem pro colico dolore curantes, & medicamina propinantes calida, veluti aromaticum rosatum, diapipereon, diacyminum, & alia, concurrente ex calidorum applicatione maiori humorum copia ad partem affectam, tenuatis succis, & acrioribus factis, in grauiora pericula, inflammationem ampliùs exacerbantes, ægrum duxerint. Elegit autem basilicam præ cæteris venis, nam hæc promptissimè è vena caua copiam exhaurit, maiorem cum ea societatem habens, ex Gal.2.*acut.comm.*11.& *lib.4.de sanit.cap.*4. Licèt enim ab omni vena fieri vacuatio possit, non tamen ita æquè celeriter, ac similiter.

DVBIVM LIX.

Num in phlegmone hepatis, aliquando è talo ferienda vena.

Dubitabis, cur dolentibus hypocondriis, & inguinibus, è brachio, non ex talo sanguinem extraxerit, si inferioribus partibus affectis, vt vtero, vesica, pudendo, & renibus, per inferiora mittendus est sanguis, ex Gal.13. *meth.*11.& *lib.de curand.rat.per sang.mis.cap.*18. Auget dubitationem locus Gal.6.*epid.sect.*1.*com.*6. vocantis partes superiores, quæ supra iecur sunt, inferiores verò quæ sunt infra: neque solùm hoc distinguit, ad partium dignitatem explorandam, vt pro earum præstantia, magnitudinem aut periculum affectus diiudicet; sed situm partium in ordine ad euacuationem requirit. Sic enim ait, *eodem lib.6.epid.sect.2.com.*14. *Aliàs autem didicisti, mẽbra supra iecur cubiti vena sectionem postulare, infra verò crurum: in poplitibus nobis venas cadentibus, aut saltem iuxta malleolos, &c.* Hanc doctrinam cõfirmat *lib.6.aph.com.*36. §. *Videmus siquidem* (inquit) *in omnibus libris suis, in partibus quæ supra iecur sunt, è manibus sanguinem emittere; in inferioribus autem, venas quæ in popilite, vel talo sunt, secari iubet:* quod etiam Aëtius obseruauit *tetrab.4.serm.3.cap.*12. & Gal. *lib de curand.rat.per.sang.mis.*18. diuidit partes in superiores, inferiores, & medias: illæ dicuntur, quæ supra renes sunt, caput, facies, guttur, gula, os, pulmo, iecur, & lien: quæ verò infra renes, vocat inferiores, vt sunt

A vterus, coxendix, vesica, pudendum: medias vocat, quæ ambigunt, vt renes. Quæ partium diuisio licèt particularis, & exquisita sit, parum distat à superiori: nam, vt optimè dicebat Vallesius *lib.7.cont.4.* *partium superiorum vltimum est hepar, primum inferiorum renes sunt:* hi enim ex altera parte ab hepate non multùm distant, sunt namque siti prope venam cauam paululum sub iecinore, adeò vt ren dexter iecur ipsum sæpe attingat. Hoc pacto in hepatis inflammatione vena videtur in talo secanda, quoniam hepar ambigit, & tam superioribus, quàm inferioribus vacuationibus succumbit. Responde, hoc esse intelligendum, quando inueterata passio est, & particularis infestat membri affecti plenitudo: nam quando recens

B phlegmone hepatis est, copiáque sanguinis adfuerit, & plenitudo ingens, necesse est ipsam, & ipsius causam, priùs facta in superioribus partibus vacuatione, deponere. Sic inueterata renum passione, quam nephritim vocant, è talo: *Itaque etiam misso ex cubito sanguini interdum auscultant, vbi videlicet recens fuerit phlegmone, sanguinisque adfuerit multitudo,* vt perbellè monebat Gal. *cit.de curand.rat.per sang.mis.loco.* Explicat Mena ingenuè *in com.* Sic in genu inflammatione, corpore pleno existente, ex superioribus partibus mittere sanguinem consulit *lib.2.ad Glauc.*2. cùm fluxionis motum ad contraria retrahere expediat; cum vero inueterascit malum, è talo detrahere consultissimum est. Sic in ictero ex iecoris obstrictione suborto, è talo sanguis emittendus: sic in vteri inflammatione recenti, licèt inferior pars sit, Fernel. 2.*meth. cap.*7. cum Paul. Aët. *prop.capitibus,* & Auic. 11.3.*tract.*4.

C *cap.*12. è cubito sanguinem exhauriunt, & firmant Mercurial. *lib.4.de morb.mulier.cap.*16. Altimar. *lib.de curand. hum.corpor.malis, c.*116. Mercat. *lib.4.de morb.mulier.c.*12. & alij. Cùm verò deposita est plenitudo, in his morbis è talo sanguis est demendus.

Audacter ergo cubiti interna vena dextera, in affectu inflammatorio hepatis recenti est secanda, propterea quod è regione, & ampla via, cum vena quæ caua dicitur, societatem habet, & fluentem citiùs à vena tali, quàm ad iecur sanguinem reuellit, pariterque fluxum euacuat, vt Galen. *lib.*13. *meth.*11. non semel conscripsit: præsertim cùm huius partis phlegmonas vehementissima comitetur febris, non solùm ex humore actu committente inflammationem, sed ab eo, qui intra venas continetur, pronata, vt *lib.2.de loc.*8.& 2.*prorrhetic.*21.& 5.*de loc.*7. prædixit Galenus.

D Extraxit autem ita copiosè sanguinem, vt non solùm causa antecedens fouens inflammationem, sed etiam coniuncta vacuaretur: posse autem hanc, venæ sectionis beneficio educi, expresè confirmat Gal.2.*acut.*11. Hoc ita esse exequendum pluribus in locis Gal. asseuerat, nam in vehementissimis inflammationibus ardentibus febribus, subitò ac semel expedit ducere, priusquam dolor partis augeatur, qui hac de causa, & nimio calore continuò fluxionem accersit, vel febris caliditas increscat, commotis & ebullientibus succis, & in maiorem feruorem adactis; vel ad alias principes partes decumbant ij, qui nimiùm excalfacti furiunt humores. Hanc copiosam vacuationem, si adsint conditiones requisitæ, non modò in externis, verùm in internis inflammationibus esse celebrandam, inter omnes probat Ambrosius Nonnius elegantis-

E simè *in com.23.sent.lib.1.aph.* sunt autem eæ, auctore Gal. 4.*acut.com.*74. *si virtus robusta fuerit, viguerit ætas, sanguis abundauerit, & laborantis natura, tum densior, tum durior, atque ægrè magis perspirabilis, & sanguinis copiosi fuerit: anni etiam tempus, & constitutio bene temperata, sic sanè & regio. Nempe quòd ad animi vsque defectionem sanguinem auferre vereamur, nobis ex his accidit.*

Quantitas autem extracta fuit 200. drachmarum, quæ faciunt numerum vnciarum 26. cum dimidia, si fides est adhibenda Galeno, qui quamlibet vnciam octo constare drachmis asseuerat, *lib.6.de compos.medicam.sec.loc.cap.*1. *tit.stomaticum ex malis punicis Andromachi.* §. *Octo enim drachmæ vnciam efficiunt, &c.* quod confirmat *lib.8.eiusd. operis, cap.3.parum ante fin.* & *lib.1.per gener.cap.8.in fin.* Ex his constat vnica vice extraxisse duas libras cum vncia

vna

vna & dimidia. Libra enim tam mensuralis, quàm ponderalis in vncias duodecim diuiditur apud Romanos, Galeno teste *lib.3.de compos.medic.sec.gener.c.5.in med.* dum sic ait, *Porro mensura quidem apud ipsos est, qua oleū metiūtur, in secta, discretáque lineis, totam in duodecim partes diuidentibus, atque integra mensura ab eis libra nominatur, &c.* Hac de causa Gregorius Agricola *lib.1. de ponderibus & mens.* illos medicamentarios damnat, qui libram sexdecim vnciarum pondere constituunt, cùm Arabum & Græcorum medicamenta conficiunt. Hic ergo tam aceruatam vacuationem exercere ausus est, quam vrgente necessitate celebrandam esse docuit. Gal. dum *lib.6. epid. sect.3. com. 29.* in muliere illa nobili Romana, primò libram, deinde semilibram extraxit, & *lib.de curand.rat.per sang.mis.17.* pro pulsando dolore oculorum, Oeconomum Romanum infestante, quinque horarum spatio quatuor libras sanguinis extraxit.

Sic in inflammatione partis præstantis, qualis iecur est, ad inferendum ardorem internum, mitigandum viscerum feruorem, & extinguendum cauma, præstantissimum est auxilium hoc, præcipuè si inflammatio in parte iecoris gibba sita sit; nam præterquam quòd caua per aluum expurgatur, gibbæ inflammatio est periculosior, cui citiùs auxiliares manus adhibere oportet; certissimam enim opem efflagitat, quoniam maius periculum importat, vt firmant Gal.*lib.6.epid.sect.2.com.14.*& Auic.14.3.*tract.3. cap.1.9. Et apostema quidē quod est in gibbositate, deterius est apostemate quod est apud concauitatem, &c.* Quamuis enim partes iecoris inter sese continentur, & vna non possit affici, quin alia illicò compatiatur; tamen si inter diuersas partes fiat comparatio, pars ipsius conuexa affecta, concaua est periculosior, quidquid *lib.5.de loc.affect.7.* contrarium Galenus asserere videatur, quem cum Auic. & semetipso concordem facere conantur Thom. à Veiga *ad cit.cap.Gal.* Massaria *lib.3.praxis, cap.14. in med.* Mercurial.*cap.de inflam.hepatis,* Costæus *in com.cit.cap.Auic.* Carrerius *disput.59.ad lib.2.de loc.affect.Gal.*

Cùm verò causa esset vacuata, ad corrigendam intemperiem accessit, oblatis in potum aqua endiuiæ, & vuæ vulpinæ, quæ ab aliis spina nuncupatur, quæ cùm frigida sit & astringens, ex Mathiolo *lib.1.cap.105.* qui eius historiam exactè depingit; & Lobellio *in stirp. obs.aduersar.445.* calorem hepatis retundit, & visceri robur conciliat. Quamuis autem præceptum sit vniuersale, latum à Gal. 13.*meth.11.* vt cùm iecur phlegmone laborare cœperit, vitāda sint expurgantia; nam ex horum exhibitione vehementior excitatur inflammatio, humore euocato per eam partem, & magis commoto: quare Paul. & reliqui (prædicta damna verentes, scientésque nil posse ab inflammata parte purgantibus detrahi, neque à reliquis, quin ea magis lædatur, & febris caliditas increscat) vacuationem per aluum interdixerunt: tamen si febris remissa sit, inflammatio in coctionem vergat & resolutionem, purgationem consulere oportet, cum Galen. *lib.7. meth.vlt.*& *lib.8.de compos.sec.loc.c.de his, quæ Archigenes ad hepatis inflammationem cōscripsit,* leuissimam illam quidem, & medicamentis mitissimis celebratam; de quorum genere sunt manna, syrupus ex pluribus infusionibus rosarum, aut violarum, lactis caprini serum, aut siliquæ Ægyptiæ interaneus liquor, qui ex Arabum mente biliosum humorem contemperat, & refringit, eúmque suauissimè per secessum educit, & bilem retorridam, & incandescentem citra molestiam euacuat, ex Auic. *lib.2.c.193.* Mesuë *cap. proprio,* Rasio 3. *ad Almans.15.* Halyab. 2. *pract.38.* Auer.5.*collectan.55.* Serap.*lib.de simpl.tract.1.c.12.* Actuario *lib.de compos. medicam. aduersùs effectus qui febres comitantur.* Dedit autem dissolutum cum prædictis aquis per aliquot dies; nam retorridus iste humor cùm crassiusculus sit, vnica vice expurgari à medicamento clementi sufficienter nequit; & cùm siccus sit, & per humiditatem cassiæ debeat corrigi, hæc cùm pigra sit, & inertis actiuitatis, pluribus vicibus, vt opus suum compleat, propinanda est; nam quod agens forte velocissimo temporis spatio perficit, pigrum in agendo, nonnisi longissimo peragere valet.

QVÆSTIO LII.

Quòd plures ab affecto hepate, quàm à cerebro oriantur ægritudines. Contra Fernel. acutissimum.

COMMENTARIVM

Superuenit ei dolor hypochondriorum, & inguinum.] Quoniam de hepatis inflammatione satis multa non citra delectum congessimus, illud reticendum non est, quod & ipsum in eundem dirigitur scopum, num plures ab hepate, quàm à cerebro oriantur ægritudines: nam inter has partes solùm potest esse dissidium, à nullo Medicorum hactenus sedatum; pro qua dirimenda lite omnium nouissimus in palæstram literariam descendo. Plures ab affecto hepate, quàm ab alia principe parte oriri morbos, & tanquam ab vberrimo fonte emanare probari potest hoc modo. Iecur sanguificationis est primum instrumentum, auctore Gal.*lib.4.de vsu part.12.& lib.6.aph.12.& lib.5. de loc.c.7.* éstque ipsius facultas principalissima, & Galen. *lib.8.sec.loc.cap.7.* cùm vnum sit ex præcipuis nostri corporis visceribus, vt *lib 2.ad Glauc.cap.6.* admonuit Galen. sítque veluti fons ardens facultatis facientis humores, ex Gal.*lib.2.prog.com.37.& lib.de multitud.c.3.in med.* Quis ergo à iecore affecto plura, eáque innumerabilia mala, quam ab alia parte scatere negabit?

Hæc enim pars si immodicè calet, & veluti ignescit, maiorem quàm par est, bilis gignendo copiam, ipsámque exassando, biliosos primùm, deinde melancholicos morbos progignit. Iecore enim calida intemperie laborante colliquationes accedunt, vt *cit.lib. & cap.sec.loc.* notauit Galen. Sic ipso affecto, & in igneam naturam degenerante, superuenit sitis inexhausta, calor immodicus & deurens, ingens fastidium, vomitus tum synceræ bilis, tum eius quæ ouorum vitellis similatur, quæ postea vel porri, vel æruginis colorem referre aliquando conspicitur, aluus adstringitur, supprimitur vrina, accidit nausea, & totius corporis dolor contingit, vt *lib.5. de loc.cap.7.* monuit Gal.

Deinde à iecore calidam intemperiem patiente, omnes repullulant cutanei affectus, & tanquam à sua primaria origine scaturiunt; quorum adeò ampla est sylua, vt si eos numerare intendas, priùs in ipso lumine obruaris, quàm optatum finem attingere possis. Potissimi sunt ophiasis, alopecia, caluitium, porrigo, achores, tinea, cerion, ficus, psydracia, phagedænæ, exanthemata subrubra, & aspera, summæ cutis exulceratio, hydrocephalon, talpæ, aurium tumores, polypus, & ozæna; in lingua ancyloglossos, & ranula; in gingiuis parulis, & epulis: illud enim abscessum circa gingiuas factum significat, qui ni solutus fuerit, suppuratur; hoc superfluam ex inflammatione carnem in extremo molari dente, cui dolor quandoque, & febris iunguntur; In ore aphthæ, seu vuam, seu columelam, seu amygdalas, seu gargareonem occupent; In facie sunt sugillatio, varus, lenticulæ, ficus, fauus, ephelides, Stigma; In collo boœcium, In obscœnis partibus vtraque gonorrhæa, vlcera quæ à calido iecore originem ducunt: in horum morborum genere etiam censentur thymi, seu eminentiæ in ostio veteri adnatæ, modò albæ, modò rubræ, & condylomata, tubercula dicta, per ambitum vteri sanguinem fundentia.

In extremis membris, pedibus videlicet, ac manibus fiunt paronychia, pterygion, scabri vngues, perniones. Sunt deinde plurimi morbi à calida hepatis intemperie pronati, qui sedem sibi certam non determinant, sed in quaqunque parte gigni possunt: ex his quidam ad tumorum genus, quidam ad vlcera spectant: ij ab humoribus fiunt, qui quandoque sub cute, quandoque sub circumossalibus membranis, quandoque in ventre, interdum in intestinis, aliquando in medio horum & peritonæi, multoties in quolibet alio loco colliguntur, súntque erysipelas, ignis sacer, phlegmone, phygethlon, panus, phyma, & furunculus. Phlegmonem sequuntur carbunculus, & gangræna;

gangræna; prope illum est anthrax, hunc sequitur aneurysma. Ad erysipelatis genus possunt referri herpes tam miliaris quam estiomenus, & phlyctæna, & alia, si quæ biliosi humoris germina esse censentur, cuius naturæ est flamma volans, morbus sanè nouus ac mirabilis, ex iecoris igneo calore emanans, cuius descriptionem proposui *in lib. 3. de praxi admiranda, obs. 101.*

Si tamen iecur nimia caliditate humores exarasse contingat, & eos ad melancholicam naturam transmutet, ferinos morbos oriri non est dubitandum, de quorum numero esse censentur mania, lycanthropia, essere, psora, scabies, pruritus, vitiligo, lichen, morphæa, lepra, verruca, claui, myrmecia, & thymi.

Accidunt præter magnos hos, quos numerauimus, morbos, tumores in corporis superficie non infrequentes, paruas quasdam eminentias, vel maculas repræsentantes; illas, pustulas vel bothor; has, cutis vocant defœdationes. His accedunt variolæ, & morbilli, sudamina, epinyctis, pustulæ lacteæ, & glandosæ, mentagra & papulæ. Huc spectant cicatrices albæ, & nigræ, vibices, & regius morbus.

De vlcerum cæterua sunt, chironia, telephia, maligna, rheumatica, sphacelos, pladara, id est mollia, dysoda, id est fœtida, sinuosa, fistulosa, scissa, attrita desquammata, intertrigines, rhiema, caries, gutta rubra, lactamen, zerma, sangis mortuus, malum mortuum, cancer, lupus, natta, napta, folium; id est, caruncula in capite asperæ arteriæ nata, ignis sacer, & siquæ sunt his vicina alia innumera mala.

Ab hepate emanat truculentus ille affectus, morbus Gallicus appellatus, totius substantiæ morbus occultus, contagiosus, tuberculis, maculis, doloribus, vlceribus, miseros ægros exercens, solo concubitu, aut alio impuro contactu contrahendus; cuius multiplicem fecerunt auctores differentiam. Hic sæuissima secum afferre solet symptomata, & adeò fera, & detestanda sibi mala adsciscit, vt infestissimus humani generis hostis dici possit, immò scortatorum miserabile flagellum veriùs nominandus, ex Fernel. *lib. 6. pathol. 20.* & Valleriol. *lib. 5. obser. 7.*

Omitto varios, eósque grauissimos oculorum, palpebrarúmque morbos exteriores, & internos, quos ad plenum recensent Bernard. Gordon. *lib. 1. breuiarij, cap. de hebetudine.* Mercat. *lib. 1. de morb. intern. cap. 20.* Hos ab eodem fonte emanare nemo non videt; quum iecur sit fons, sedes, & origo mali huius, vt latè probat Ioan. Saporta *tract. de lue vener. cap. 5.*

Sileo inflammationes internas, præcipuas nostri corporis partes occupãtes, quæ quàm numerosæ sint, nulli est non manifestum, de quorum numero sunt inflammatio pleuræ, cordis, pericardij, cerebri, pulmonis, ventriculi, gutturis, lienis, renum, vteri, vesicæ, & mediastini, quæ quàm mortiferæ sint ac exitiales, diserta oratione comprobauit Galen. *lib. 10. meth. cap. 5.* quas à calido, feruentique sanguine, aut humoribus nimiùm excalfactis à iecore genitis oriri, non est operosum demonstrare.

Quid proferam de febribus à calidis humoribus originem ducentibus, quæ ferè gigni non possunt, nisi hepar ad earum generationem, materiam subministret? de quarum classe sunt, causus, vtraque tertiana, quatarna, quintana, sextana, septana, nonana. His accedunt synochos, diaria, hectica, pestifera, epiala, lipyria, syncopalis, singultuosa, anxiosa, erratica, horrifica, sudorifica, lassitudinaria, pemphigodes, de quibus peculiarem fecerunt prisci, Barbarique præsertim, commemorationem, & Iuniores ferè omnes: quarum febrium elegantissima proposuimus exempla *lib. 3. de praxi medica admiranda, in initio,* quæ quidem febres licèt maiorem securitatem importent, quàm continuæ, ex Hip. *4. aph. 43.* in illis tamen adsunt morbi acutissimi, maximi, grauissimi, & præ cæteris valde lethales.

Hi venosi generis morbi, etsi ad calidam cordis intemperiem formaliter reducantur, vt Gal. latè concedit *lib. 1. de dif. feb. cap. 3.* & *lib. de caus. morb. 3.* materialiter tamẽ ad iecoris calidam dyscrasiam sunt referendi; illud enim intemperatum humores generando calidissimos, ad febrium, assiduarúmque inflammationum generationem, materiam præstat. Deinde radicantur magis in hepate morbi, quoniam corde est imbecillius, auctore Magistro *lib. 3. de facult. natural. c. 13.* in corde autem nonnisi longo temporis interuallo; quoniam viscus est facultatibus robustissimum, & noxium à se depellere potest; nec natura patitur tantum membrum citra vitæ dispendium, grauissima damna occupare.

At cùm nulla simplex intẽperies diu duret, ex Gal. *lib. 6. de sanit. tuend. cap. 2.* sed calida adsciscat sibi sociam siccitatem: hinc calidum siccum hepar vitia ferè immedicabilia secum importat; generat enim feruidam bilem, sanguinem adurit, alios humores exassat. Quare cùm lapsus per siccitatem incurabilis veluti sit, quia hæc maximè resistiua est, & corrigitur per humiditatem, quæ natura sua pigra est, & in agendo iners, idcircò ad futuram siccitatem præcauendam, flaccidum ex nimio & adaucto calore iecur, frigidis & roborantibus medicamentis, intus, extráque applicitis; tuendum, viuificandúmque esse consulunt; nam plures noxas sicca intemperies afferre solet, ex Gal. *lib. 5. de loc. cap. 7.* hæc enim si valde excedat, dupliciter lædit iecur; vel enim calorem auget & acuit, vel humidum, caloris pabulum absumendo, ipsum debilitat, vt *3. 1. doct. 3. cap. 1.* Auic. edocuit. Ex hac debilitate plura incommoda oriri non est dubitandum: fit enim hydrops, cùm iecur calida siccáque intemperie laborat, vt cibum in probum sanguinem transmutare nequeat; sic enim sanguis minuitur, spiritus dissipantur, innatus calor dissoluitur; quare ad hanc priuatiuam frigiditatem, hoc est, caloris naturalis inopiam iecur redactum, hydropem committit, vt scitè retulit Auic. *14. 3. tract. 4. cap. 4.*

A positiua frigiditate non contemnenda vitia subsequuntur: accidit enim hydrops, peculiaris hepatis affectio, sine cuius vitio fieri non potest, auctoribus Hipp. *2. epid. sect. 1. text. 20.* & Gal. *lib. 2. prog. com. 1. & 6. aph. 43. & 5. de loc. affect. cap. 7.* Iecore frigida intemperie affecto, tres illi famosissimi affectus suboriũtur, variis symptomatis insigniti, quos Hip. *lib. de intern. affect. num. 32.* hepaticos vocat, fiúntque cùm iecur alterare sanguinem nequit, sed semicoctum gignit. Fit etiam dysenteria, quam Medici vsitato vocabulo hepaticam vocare consueuerunt; oritúrque quum iecur perfectè coquere non valet sanguinem, sed crudum gignit, carnium recenter mactatarum loturæ persimilem. Fiunt etiam alij frigidi affectus, quos breuitatis causa prætereo, de quorum numero sunt œdema, glandulæ, scrophulæ, & nodi, & alij, qui pituitosi humoris naturam sapere videntur, vt omnes chronici morbi, ex lentis humoribus, & flatu progeniti, à iecoris frigido intemperamento suborti, quorum numerum recensere superfluum puto.

Et cùm humiditatem illicò frigiditas sibi comparet, vt *2. aph. com. 20.* monuit. Gal. plurimis partibus communicato malo, varios succrescere morbos est necesse: sicque ob humiditatem, relaxato ventriculi ore, appetentia prosternitur; & læsa ipsius capacitate, concoctio deiicitur, acciditque cruditas, ex qua sola, omnis propemodum morborum farrago ortum ducit; quæ cùm ab imbecillitate ventriculi oriatur, & sit coniuncta cum ea, omnium vitiorum causa est, vt bellè notauit Gal. *lib. 6. epid. sect. 3. com. 1.* & *lib. de bonit. & vitio succor. cap. 3.* nam à cruditate obstructiones, mali habitus, podagræ, articulorum morbi, diuturnæ febres, paralyses, peripneumoniæ, conuulsiones, ophthalmiæ, & vniersi propemodum morbi, ceu à fonte perenni scaturiunt. Hac enim præsente illicò hominem adoriuntur supinitas stomachi, subuersio, nausea, vomitus, inflatio, & colicus dolor, & si damnum intestinis communicetur, eueniunt alui profluuia. Si lieni, fiunt ipsius durities, inflatio, obstructio. Demum innumera sunt damna, quæ ad frigiditatem, & humiditatem iecoris sequi solent, quæ *lib. 5. de loc. 7.* & *lib. 8. de compos. medic. sec. loc. cap. 8. iuxta fin.* recenset Gal.

Quid multa? nónne variis morborum generibus quati necessarium

necessarium est illud membrum, quod in medio corporis situm est, & tam inferiorum, quàm superiorum noxis est expositum, ex Gal. *lib.6.aph.36.* & *6.epid.sect.1.com.6.in fin.* Nónne viscus hoc naturalium spirituum auctor est, ex Gal. *lib.12.meth. cap.5.* quorum ope noxium toti corpori transmittit? Nónne est pars necessaria ad viuendum, 14.*de vsu part.vlt.* ex qua emanat virtus secundùm quam nutrimur, augemur, cibum appetimus, assumptum elaboramus concoctione, sanguificatione, & appositione? His ergo persuasus asserere cogor, plures ab affecto iecore, quàm ab alia nostri corporis parte oriri morbos; siquidem in tantarum functionum numero, quas hæc pars perficere debet, multoties labatur ipsius facultas, est necesse.

Fernel. *lib.5. pathol: cap.4.* de hoc negotio suam pandens sententiam, sic ratiocinatur. Cerebrum omnium morborum radix est, atque origo: Cùm enim cerebri ampla, copiosáque medulla, multo egeat alimento, & ex hoc plurimum gignatur excrementum, fit vt eo in inferiores partes delapso innumeri oriantur affectus. Quoties enim illud impensè frigidum est, imbecille, aut multo humore turget, hunc velut superuacuum in inferas sedes propellit, in oculos, maxillas, dentes, ceruicem, scapulas, brachia, latera, dorsum, lumbos, artus, crura, neruorum origines, nares, sensuum organa, fauces, asperam arteriam, pulmonem, & ventriculum: cùm enim sit laxum, molle, friabile, exangue, ex spiritibus vitalibus animalium refectionem habens, & assidua operationum præstantium actione, exhaustis animalibus spiritibus, ob tenuitatem resolutioni promptissimis flaccescat, & debilitetur, frigidum succum, lentum, ac viscosum gignere consueuit; quapropter ipsum frigidi & viscidi esse domicilium, atque metropolim disertissimè pronuntiauit Hip. *lib.de principiis, num.4.* cuius sententiam succinctè, & doctè explanarunt Zuingerus *in tabulis*, & eleganter Heurnius *in com.* Ex hac scaturigine propullulant lethales morbi, apoplexia, epilepsia, paralysis, vertigo, carus, catalepsis, cataphora, incubus, fatuitas, amentia, externorum sensuum affectus, & alij diri morbi emanant.

Deinde cùm cerebrum sit in altissima parte locatum, & sit velut tectum domus calidæ, sic monente Magistro *lib.9.de vsu part.cap.2.* cucurbitulæ instar trahit, absorbétque partium inferiorum expirationes, quas ab illius frigiditate concrescentes priùs, cùm præ debilitate discutere non possit, copia grauatum, in subiectas sedes detrudit. Huc alludit Hip. *lib.4.de morb.num.17.§. Caput autem, & splen maximè sunt mobis obnoxia, &c:* & *lib. epistol. in epist.ad Demetrium, num.38. caput omnium malorum esse fontem* asseuerat: explicat Gal. *lib.6.de sanit. cap.9.* & *2.de dif.feb. cap.11.* Oritur ergo ex capite innumerabilium morborum aceruus.

Rectè sanè isthæc prolata sunt, quæ nos non negamus: caput enim sicut recipit promptissimè, sic citissimè noxium à se depellit, vt notauit Galen. *lib.de curand.rat.per sang.mis.cap.8.* At cerebrum omnium morborum frigidorum causa est, cùm sit sedes frigidi, & glutinosi: ob dictas enim causas, lentum, crassúmque succum generare frequenter præ debilitate consueuit, qui capitis morbis periculosissimis materiam subministrat. Facta tamen inter vtramque partem collatione, plures ab affecto hepate, quàm à cerebo læso oriri ægritudines, non est dubitandum; & has paucas per primariam affectionem à cerebro; maiorem autem partem per consensum à iecore emanare, vsu experimentóque assiduo, citati priscorum doctissimi confirmarunt. At de hoc argumento tam multa dixisse sit satis.

HISTORIA CV. GALENI, De hepatis scyrrho.

Hepatis scyrrhus exquisitus, lethalis.

Scirrhum autem hepatis ab initio quidem sanauimus sæpius: vbi verò ad plures dies fortè foret extensus, neque

A *ipse potui sanare, nec alium vidi qui posset. Omnibus verò qui sic affecti sunt, ex necessitate sequitur aqua intercus. Pereunt autem plurimi in tempore longo. Quosdam vero noui etiam breui pereuntes, quibus aluus multa deiiciebat, &c.* Galenus lib.2.ad Glauc.cap.5.

PARAPHRASIS.

Duris tumoribus iecur esse opportunissimum latè ostendit Gal.*13.meth.cap.16.* nam limoso alitur sanguine, cuius pars, præcipuè gibba, multis, exilibúsque venis referta, obstructionibus idcircò fit obnia. Cum enim iecur sit viscus carnosum, & illius caro sit veluti sanguis

B concretus ex Gal. *lib.4.de vsu part.c.12. ad fin.* & *lib.6.de placit.cap.8. ante med.lib.de fœt.format.cap.2.ad fin.* Auic. 1.1.*doct.3.cap.2.* & 14.3. *tract.1. cap.1.* à vi formatrice, spirituum & calidi innati beneficio, ex purissimo sanguine, illuc summo naturæ artificio, effuso, & in substantiam iecori similem transmutato; de cuius mira præstantia & viribus, sicut de eius situ, figura, magnitudine, compositione, vasis, tunicis, neruis, temperamento, vsu, actione, ligamentis, tam multa dixerunt celebriores Anatomici; fit vt, cùm mollem habeat carnem, facilè tenues eius venæ, & deinde omnis visceris substantia, à crasso, viscidóque humore infarciantur, & obturentur, qui in dies magis ac magis induratus, tenuiori parte, vi caloris, resoluta, absolutam perfectámque duritiem acquirit.

C Hæc à veterum doctissimis dicta fuit scyrrhus, de cuius natura omnes Medici peculiarem fecerunt commemorationem; duplicem eius constituentes differentiam, quarum vnam, exquisitum scirrhum appellant, aliam, non exquisitum. Ille, tumor est præter naturam, durus, & indolens, ab humore glutinoso, crasso, viscido, frigido, vt est atra bilis, & superexiccata pituita, pronatus; omnes enim tumores scirrhosi, aut ex atra bile, aut pituita, aut vtrisque mixtis originem ducunt, vt ex Gal. mente latè, doctéque inter omnes firmauit Fallop. *in duobus tract.de tumorib.cap.1.* & *30.* Alter est non exquisitus, qui licèt sit durus, non est omnino insensilis: nam hepar exquisito sensu licèt non indigeat, cùm vndequaque inutilibus & noxiis excrementis, bile, melancholico succo, & sero, à vesica, liene, & renibus expurgetur, vt notauit Galen. *lib.4.de vsu part.13.* totam tamen eius carnem membrana quadam tenuissima à peritonæo exorta natura circumuestiuit, in quam exiles duo inseruntur nerui,

D vnus à sextæ coniugationis ramis, ventriculi orificio & mesenterio implantatis; alter ab eo exortus, qui per costas excurrit: tenues ambo fuere, quoniam hepatis actio naturalis omnino erat, non animalis, neque ad motum, neque ad sensum animali sanguinem præparabat. Ab his ergò neruis in proximas iecoris particulas quoquo modo vires distribuuntur, ac communicantur, qui satis sunt ad deferendum illum obscurum, & debilem sensum, quem illi fuisse necessarium, vt haberet sensum inflammationis, aut alterius morbi, (alioquin non differret à plantis) & noxam à se depellere posset, vt annotabat Gal. *loco de vsu part.cit.* & *lib.5.de loc.cap.3.* & *4.* non ergo ratione membranæ huius ipsum vestientis solummodo

E sentit.

Vtriusque autem scirrhi causa est humor crassus, partibus tenaciter impactus, qui interdum iecoris molem obstruendo indurat; vel ab igneo inflammati iecoris calore, tenuibus humoris partibus dissipatis, crassescit; vel talis redditur Medicorum imperitia, quando videlicet aut importuna auxilia, aut nimiùm refrigerantia, aut valenter discutientia inflammationibus adhibent, vt sic humor, vel frigore induratus, vel à calore exiccatus, lapidescat. Hunc à cæteris tumoribus distingues: ab inflammatione, quia dolet; ab erysipelate, quod non est durum; ab œdemate, quod tactui non resistit, sed cedit; à flatuosis, & aquosis tumoribus, quòd hi reddunt sonum, vt tympanum: quæ in scirrho non reperiuntur.

Tumorem autem hunc, lapidosum esse, durum, indolentem,

indolentem, immobilem, ac si esset clauo fixus, (in hoc enim à nodo, glandula, struma, glandio distinguitur) docuere Gal. 14. *meth* 9. & 2. *ad Glau*. 4. & *lib*. 5. *de simpl. medic. facult. cap*. 9. & *lib*. 6. *epidem sect*. 1. *com*. 2. & 4. *acut*. 21. & 4. *aph. com*. 34. Auic. 3. 4. *tract*. 2. *cap*. 11. Oribas. *lib*. 3. *de morb. curat. cap*. 50. Actuar. *lib*. 2. *meth. cap*. 12. Paul. *lib*. 4. *cap*. 32. Vigo *lib*. 2. *de apostemat*. 8. & iuniores vno ore pronuntiarunt: quod enim Græci scirrhum vocant, id Latini durum dicunt.

Causam, ob quam in initio scirrhus curationem admittat; antiquus verò & exquisitus nequaquam, sic exaudi. Inter initia humor non ita tenax, crassúsque est, neque insolubiliter visceri infarctus, neque iecur ita debile; tunc ergo appositis extrà medicamentis, aut intus assumptis sæpe curationem admittit: cùm autem est exquisitus, diuturnus, iecur imbecille est, & induratum valde, parum spei est, auctore Paulo *loc. suprà cit*. & 14. *meth*. 6. nec humor ob summam duritiem, admittit resolutionem. Actuarius *cit. loc.* cum Gal. *lib*. 7. *de compos. medic. per gener. cap*. 9. huius insanabilitatis aliam attulit rationem, dum sic inquit. *Qui sensu caret, iam sanari non potest: siquidem qui imposita medicamenta non persentit, ecquanam spes inde auxilij expectari potest? cùm qui sentiunt, eatenus spem faciant, quatenus etiam sensus sunt participes, &c.*

Quapropter si scirrhus insensibilis omnino sit, iecore debilitato valde, ipsius pusillus calor, nec medicamenta regulare imposita, nec ad actum deducere valet. Insuper nec ex chylo sanguinem, sed pituitosum humorem, flatúque refertum progignit: tunc enim à copia humoris frigidi, crassi, & lenti hepar obrutum, diminuto natiuo calore, & denegato refrigerio, impeditóque, obstructiones multas, transitu sanguinis & spiritus, sanguificandíque facultate vitiata, hydrops oritur, vt non minùs doctè, quàm fusè ad Gal mentem explicat Valleriola *lib*. 1. *obs*. 2. *de hydrope ad hepatis scirrhum sequuto*.

At cùm hydrops scirrho necessariò superueniens, morbus chronicus sit, monente Celso *lib*. 3. *cap*. 21. alia secum ducit symptomata, quæ licèt lethalia, diuturno tamen tempore corpus extinguere solent. Pereunt namque hydrope detenti, sitibundi, difficulter respirantes, inappetentes, lenta oppressi febricula; quibus, & aliis concurrentibus causis, commeatu proprij alimenti destituti, longo temporis spatio contabescunt, quòd neque cibus, læsa & iam summè prostrata naturali facultate, rectè confici, nec distribui, ob internas, easque scirrhosas affectiones commodè possit; quare priuatæ partes alimento extenuantur, marcescunt, & depopulato, vi caloris febrilis, humido primigenio, animal perire est necesse. Alios verò breui occubuisse refert, quibus alui fluxus superuenit, quo accedente, vires iam exhaustas, magis imbecillitari, & in deterius ruere certum est: fluxus enim hic ob naturales potentias, officinásque multipliciter vitiatas cùm accidat, breuissimè naturam deiicit, fatigat, & premit; euenit enim ob corrupta alimenta, quæ ante corruptionem imbecilles venæ attrahere non possunt, cùm sint habituali intemperie affectæ, & sic accidit fluxus lientericus, priuatúrque corpus alimento, cùm hoc per vasa obstructa, nec distribui, nec ab hepate imbecilli attrahi possit. Accedit alia huius fluxus vrgentissima causa, perennis biliosi excrementi coaceruatio, tam à putredine, tum ab inflammatione, & vehementi calore ieiuni, ex quibus morderi intestina, & irritari ad excretionem oportet: ex quo fluxu nec sedantur dolores, nec internus calor mitigatur, quum semper eadem hectica intemperies generet excrementa, sed labefactatis partibus, resolutisque viribus, citra morbi leuamen citissimè viros deiicit. Quapropter rectè notauit Auic. 14. 3. *tract*. 4. *cap*. 4. *in fin.* fluxum ventris in hydropisi mortalem esse ob dictas causas, & maximè in hydrope euenientem, ob duritiem hepatis; qui deterior est illo, qui ob duritiem splenis accidere solet, vt *supra, in eodem cap.* proposuit Auic. nam hepar pars est liene nobilior, & cuius actio toti est summè necessaria, qua pereunte, hominem mori est necesse.

Sed dices, cur ad hepatis scirrhum hydrops necessariò, & non alter affectus consequitur? prout Galen. *lib*. 5. *de loc. cap*. 6. & 2. *ad Glauc*. 5. edocuit, & Paul. *lib*. 3. *cap*. 46. asseuerat. 5. *At si tumor in scirrhosam affectionem deciderit, dolores quidem remittunt, sed tumor cum duritie est conspicuus; quæ ambiunt partes extenuantur, & tempore procedente difficulter poterunt discerni: quippe aqua inter cutem protinus comitatur, &c.* Ea est causa; nam per validas intemperies, & tumorem in parte obortum, natiuo calore veluti suffocato, propria hepatis facultas deiicitur, quæ sanguificationis, alentísque materiæ est organum, & ad frigidam præternaturalem intemperiem lapsa, minimè potest suo munere fungi: quare necessariò aquosum sanguinem, crudum, & alendo corpori minimè necessarium generat, qui tandem in ventris caua spatia detrusus ascitem gignit. Et hæc pro historiæ enarratione sint satis; ex tam multis quæ de scirrhi natura, signis, prognosi, & curatione referunt auctores omnes. Et nos de hoc negotio non inutilia proferemus in lucem *lib*. 3. *in com. hist*. 42.

DVBIVM LX.

Num hepatis scirrhus ab eius inflammatione oriri possit. Contra Fernelium doctissimum.

Antequam tamen hinc discedam, breuibus enitar Fernelij nouam quandam opinionem palàm facere, priscorum traditionibus aduersam valdè. Is enim scirrhum hepatis, ab inueterata sæpe & contumaci obstructione, rarò aut nunquam ab inflammatione oriri posse asseuerat *lib*. 6. *pathol. cap*. 4. Propterea quòd, inquit, in viscere natura calido & humido, omnis inflammatio in perniciosum potiùs desinat abscessum, quàm in scirrhum. Hoc est potissimum huius viri alioquin disertissimi fundamentum.

Hunc tamen ego vehementer admiror, qui inepta ratione, medicorum arcanorum scrutatores eximios, nimia peregrinarum opinionum petulantia nixus, temnit, & damnat. Quapropter cum Trai. *lib*. 12. *cap*. 1. *sect*. 7. priùs veritas est præferenda, cùm nobis cura imposita sit de veritate, non de fabulis, monente Magistro *lib*. 3. *de vsu part. cap*. 1. hic enim nudam ex patris præscripto semper habebat veritatem, ex ipso *lib. de curand. cognoscendísque anim. morb. cap*. 8. quare eam ingenuè proferre debemus, quando maximè de hominum vita res agitur, vt in Hipp. laudem affirmat Cels. *lib*. 8. *cap*. 4.

Sed quoniam qui reprehendit, debet errores detegere, ex Gal. *lib*. 3. *epid. sect*. 1. *com*. 4. miserè labitur Fernelius, irretitus ratione dicta. Quippè licèt iecur sit viscus calidum & humidum, alitur tamen crassiori sanguine, vt *cit. supra locis* Gal. edocuit: ex quo cùm necesse sit, eius inflammationem foueri, patet manifestè, non modò ex aliis causis opportunissimum scirrhosis tumoribus esse, sed etiam ex inflammatione: caloris videlicet vi, tenuioribus crassioris sanguinis partibus facilè exolutis, crassioribus terreis relictis, ex quibus scirrhus conflatur sæpe, antequam abeant in pus. Hoc Galenus probè expendens 3. *meth*. 15. meritò scripsit, sæpissimè, faciléque iecoris inflammationem in scirrhum mutari, si ea detentus cibis vtatur crassos succos gignentibus, cuius sententiam principum, cæterorúmque classicorum vnanimis comprobauit opinio.

HISTORIA CVI. GALENI, De hepatis debilitate.

Debilitatis hepatis, ex tenui & alba vrina præcognitio.

Adolescens præterea quidam excernebat cum febre imbecilla rubidam proluuiem non paucam: sæpiúsque die vno, noctéque cũ tepida febre: qui hinc mediocriùs habere visus est, ita vt tertio die immunis à febre esse videretur. Ego itaq; vrinas ipsius, quæ tum tenues, tum albæ instar aquæ essent, conspiciens, iecinoris infirmitatem permanere conieci, præcepique vt occurrerent

occurrerent huic idoneis tum epithematis, tum esculētis, & ratione viuendi vniuersa. Deridens verò me Medicus quidam à Thessalo edoctus, qui non solùm ipse nunquā vrinas contemplatus erat, sed & contemplantes, * *fullones appellabat, prohibuit ne homini præsidium ferretur, sola post inanitionem refectione vtendum esse inquiēs. Sed morbus septimo à principio die superueniens patuit omnibus esse hepaticus, &c. Galenus* lib. 1. prorrhetic. sect. 2. com. 17.

PARAPHRASIS.

De hepatica affectione est in hoc loco sermo, qua fuisse correptum adolescentem hunc, res est manifesta; duóque confirmant firmissima signa: quorum primum est, cruenta saniei deiectio; secundum, vrinæ aquosæ excretio, quæ insignem hepatis debilitatem apertè demonstrant. Adolescens ergo hic, febre debili, miti, & tepida laborans, multis scatens corruptis humoribus in venis, exonerante sese natura in aluum, & deponente aquosum illum, cruentúmque ichorem, ob hepatis imbecillitatem generatum, meliùs habere visus est. Licèt enim in initio morborum nihil ad bonum euacuari sit possibile, quoniam oportet præire coctionem, deinde discretionem, & tandē euacuationem vt bona sit crisis, atque iudicium: & si quid tunc euacuetur, symptomaticum sit, à natura irritata, vel à copia, vel à mala humoris qualitate lacessita, vt bellè 4. *aph. comm.* 22. & alibi passim monuit Gal. tamen hæ in initio morbi factæ vacuationes, vt causa, multoties leuant, quoniam maiori humoris parte vacuata, & diminuta, natura deinceps fortior euadit supra residuū, quamuis vt signum semper reprobæ sint, vt tam multis allatis priscorum sententiis eruditissimus cōprobauit Sylüaticus *cōtr.* 25. *&* 26.

Ex his patere arbitror, quæ fuerit causa, cur tenuibus his humiditatibus rubidis vacuatis, hic meliusculè à febri habuerit, licèt nunquam remansisset immunis ab ea, quod explicat Gal. per verbum (*à febre immunis esse videretur:*) sed cùm semper affectus ab initio esset hepaticus, ob hepatis imbecillitatem eueniens, septimo à morbi die clariùs patuit omnibus ægrum fuisse hepaticum. Vocantur autem hepatici, iecorarij, seu iecinorosi, *quando citra aliquod manifestum in viscere malum, iecur in propriis affectionibus debilitatur*, auctore Gal. 6. *de loc.* 7. *&* 8. *de comp. sec. loc. cap.* 6. *&* 3. *de caus. sympt.* 2. *in med.* & licet quatuor facultates lædi possint, attractrix, retentrix, expultrix, & alteratrix, quum hæ singulis corporis partibus communes sint, non de omnibus, sed de postrema, quæ alteratrix, seu sanguifica dicta est, propriæ facultatis imbecillitatem intelligimus: appellatur autem propria, quoniam nulli alteri corporis parti est communis, vt cæteræ dictæ: licèt autem contineatur sub alteratrice facultate, speciatim tamen sanguifica vocatur, ex propria iecoris essentia, & substantia, ac peculiari quadam eiusdē temperie emanans.

Hanc cruenti ichoris vacuationem ex frigida hepatis intemperie, præsente miti etiam febre, ortum duxisse, exoluto videlicet hepatis calore, Gal. ostendit *locis suprà citatis*. Vel enim alui sedimina, aquæ in qua nuper mactata caro abluta est, similia esse videntur, vel fæci sanguinis similia deiiciuntur: hoc superassantis sanguinem hepatis indicium est; illud, illius non potentis præ imbecillitate sanguificare. Nihil enim inconuenit quominùs frigida intemperie hepar laboret, & ex aquoso sanguine corrupto, tenuibúsque humiditatibus putrefactis cor ponatur in calefacto esse, vt in febri syncopali orta ex succis crudis, hydrope, diuturnis obstructionibus, *morbo Gallico quotidie experimur; per quos morbos febris concitatur lenta, ex viscerum internis obstructionibus suborta, maior aut minor, pro obstructionis magnitudine, vt disertè monuit Gal. *lib.* 8. *meth. cap.* 4. *in med.* & inter omnes agitat eleganter Fernel. *lib.* 4. *pathol. cap.* 8.

Rubentes has proluuies, aquoso simul & cruento ichore permixtas, debilis hepatis esse certissimum signum, suprà ex Gal. mente *in com. hist.* 101. prædiximus, easque malas esse in omnibus morbis, in hoc loco monebat Hipp. vtpore quæ huius principis membri summam debilitatem demonstrant; & in hoc adolescente etiam veritatē habet, qui licèt à febri meliùs haberet, hepaticus remansit, vrinas tenues & albas instar aquæ excernens, quæ hepar refrigeratum manifestè ostendunt: quæ omnia futurum euentum periculosum significant; nam temporis spatio colliquationes fiunt, primò humorum, deinde carnis ipsius hepatis, quinimò totum corpus absumitur, & corrupto in viscere sanguine febris intensior superuenit, quæ tractu temporis vel in tabitudinem immedicabilem, aut hydropem commigrat, vel interficit.

Hoc ita euenturum præsagiebant vrinæ tenues & albæ, quæ vehementem iecoris intemperiem frigidam arguunt, & extremam cruditatem significant, ex Gal. *lib.* 4. *aph.* 72. extinctionémque natiui caloris denunciant, ex Gal. *lib.* 1. *cris.* 12. de cuius causa, & præsagiis *in com. histor.* 133 *infrà* dicemus plura. At Thessalicus ille Medicus vrinarum contemplationem despiciens, homini auxilium ferri interdixit; inspicientes vrinas, fullones appellans: sunt autem hi, qui curanda, poliendáue vestimenta cum vrina curant, ex Plauto *in aulul.* Plin lib. 28. cap. 6.

Huius morbi sanandi scopum vnum esse Galenus prædicit *loc. suprà cit.* nempe vt intemperies eum faciens corrigeretur, quæ cùm frigida esset, calefactionem desiderabat. Epithemata ergo, esculenta, & viuendi rationem vniuersam calefaciendi vires habere debuisse, constabat apertè. Qualia sint epithemata iecori imponenda, adstringentia, & roborantia, & è qua materia parari debeant, *suprà in com. hist.* 103. ex mente Gal. pronuntiauimus. Sub esculentis etiam comprehendisse Galenum non solùm quæ in cibum assumuntur, sed esculenta medicamentosa, negare non possum, vt vuam passam, crocum, mel, vinum, quæ omnia cibi, & medicamenti conditionem subire, *cit. loc. sec. lec.* monuit Gal. nam hæc, & præsertim vua passa, adstringunt, & affectum viscus roborant, intemperiem sanant, succos crudos concoquunt, hepati sunt valde familiaria. Rationem viuendi vniuersam à Galeno pete *loc. cit.* cuius doctrinam examplificant ex priscorum mente Altimarus *lib. de curand. malis cap.* 81. Ludouic. Mercat. *lib.* 4. *de morb. internis, c.* 3. Vidus Vidius *lib.* 10. *de curat. membr. cap.* 7. Christoph. à Vega *lib.* 3. *art. medic. sect.* 8. *cap.* 1. Holler. *lib.* 1. *de morb. intern. cap.* 34. De causis verò huius affectus, lege apud eruditissimum Carterium *cap.* 1. *ad libros de loc. affect. disp.* 68.

QVÆSTIO LIII.

Quòd vrina præstantius signum sit, quàm pulsus. Contra Mercatum doctissimum.

COMMENTARIVM.

F*Vllones appellabat.*] Signum ab vrina desumptum magnificiēdum esse, vbique prædixit Galenus: *tanta* enim *est vis vrinæ in febribus, vt soli ipsi credendum sit*, ex Gal. *lib.* 6. *epid. sect.* 1. *com.* 10. Quum enim auctore Gal. *lib.* 2. *progn.* 26. in morbis iecoris, vasorum renum, vesicæ, atque vasorum vrinariorum nullum planè neque manifestū, neque euidens haberi signum possit, præter solam vrinam, fit vt hæc harum partium affectiones indicet, vasorúmque sanguinem continentium; & virtutis succos generantis, tum robur, tùm imbecillitatem ostendat. Quapropter ad iudiciorum dignotionem, prædictionem, concoctionem, aut cruditatem eorum quæ in vasis continentur, summè conferre solet. Ex his patet summoperè reprehendendos esse, quotquot in vniuersum vrinarum inspectionem, atque cognitionem, tanquam incertam, & inutilem damnarunt: hac enim ratione Hippocratem & Galenum, qui frequenter harum mentionem faciunt irrident; & rationi experimentóque vehementer aduersantur.

Vrina est serum sanguinis, & aliorum humorum, quod à renibus per venas emulgentes attrahitur, & in vesica coaceruatur, & deinde per penem excernitur, vt docuit Galen. *lib.* 3. *epid. sect.* 1. *com.* 6. Quare si hoc verum est, quidquid in ea præter naturam apparuerit, aut venas, aut vesicam malè se habere indicabit. Vrina ergo in venosi generis affectibus est signum cæteris præferendum,

vt 1.*crif.*7.& 12.& 3.*eiusd*.5.& alibi passim Gal.edocuit: omne enim quod deciditur refert naturam eius à quo deciditur. Hæc est causa, ob quam 3.*epid.sect.* 2.*com.*6. ex mente Hippocratis præcipiat Gal. non solùm in affectibus venosi & arteriosi generis, sed thoracis,cerebri,neruorum,ventris,& intestinorum, vrinam esse contemplandam:nam quādo bona est,non paruū ad salutem momentum habere solet;si tamen praua est, amplificat ægri periculum:si enim nō rectè se habent iecur & venæ,pluraque principia laborant,morbus malignior existit, vt rectè explicuit Duretus *in Coacas,lib.*3.*tr.*4.*de vrinis,in com.text.*1.

Hæc puto fore satis, ad refrænandam illorum contumaciā, qui signum ab vrina desumptum nullius esse momenti obnixè contendunt, pulsui soli tanquam signo minimè omnium fallaci animum adhibentes, signum ab hoc desumptum, tam ad prædicendam mortem, quàm salutem, illi præferendum quod ab vrina desumitur, arbitrantes. Pulsus enim cùm sit actio facultatis vitalis, illius dispositionem significat; vrina verò solùm facultatis naturalis statum indicare solet: quare cùm vitalis magis sit naturali vitæ necessaria, cuius actione cessante extempore animal extinguitur, & naturali cessante vita durare solet, ex Gal.*lib.*5.*de loc.cap.*1.& *lib.*2.*de rat.vict.in morb.acut.com.*47.fit vt signum pulsus vrinæ præferendum sit ex horum mente.

Ludou Mercat.*in præfat.ad libros de puls.arte,& harmonia*, quæstionem hanc sic dirimendam putat, vt pulsus morti prædicendæ certius signum præstare possit;vitæ autem vrina:nam pulsus quantumuis bonus sit,solùm virtutem constare significat, neque hoc satis ad salutis præsagium est;fieri enim potest,vt morbus qui in præsenti mitis est, deinceps ingrauescat, & vehementior virtute euadat: vrina verò optima non solùm virtutem rectè valere demonstrat, sed morbum, & illius causam esse deuictam, in quo salus consistit.Deinde.Vrina exitialis non tantam vim habet, ac pulsus pessimus ad prædicendam mortem, quoniam cum pulsu abolito, aut deficiente, aut intermittente per tempus duarum pulsationum,nullum vidit euasisse Gal.*lib.*2.*de præsag. ex puls.cap.*4. cùm vrina tamen nigra multi liberantur,ex Hip.1.*epid.sect.*3.*text.*20.& Epicratis vxor reddens vrinam subnigram vsque ad vndecimum,euasit,*in text.*2.& mulier morosa in Thaso *lib.*3.*epid.sect.*3.*text.*84.cum vrina nigra,& tenui seruata est. Sed cùm hi hanc vrinam redderent alia ex causa, quòd melancholicus humor esset suppressus, qui per menstrua,aut hæmorrhoïdes vacuari solebat, idcircò ij euasere, vt latiùs infrà *in com.hist.* 132. explicabimus. Vnum tamen aduertas quæso, Gal. huic opinioni contradicere *lib.*1.*crif.cap.*12.vbi affirmat neminem se vidisse cum vrina nigra liberatum. Igitur tantam vim habet vrina pessima,quantam pulsus pessimus ad prædicendam mortem.

Dicendum ergo est signum ab vrina desumptum, absolutè præstantius esse illo, quod à pulsu elicitur. Vrina enim vtilis est ad prædicēdam crisim,ipsius perfectionem, aut malitiam,ad cognoscenda tempora,indicandam morbi causam,& speciem illius distinguendam. Deinde in pulsu necessariæ differentiæ considerantur,quæ vix percipi possunt, & maximè si eas in vna pulsatione animaduertas: hæc enim omnia diuturnam exercitationem requirunt tactus, iudicij & memoriæ perfectionem præsupponunt, quæ vix in Medico queunt inueniri.Differentiæ tamē vrinarum facilè vsu comprehenduntur, & minus in earum cognitione Medicum aberrare contingit.

Neque signum quod sumitur ex pulsu præferri debet, quia sit signum actionis facultatis vitalis, quæ videtur esse magis necessaria vitæ, quàm naturalis; nam omnes virtutes ad tutelam vitæ sunt necessariæ, & quacunque earum pereunte reliquas perire est necesse, *vt lib.*7.*meth.vlt.* docuit Gal.Hoc tamen discrimen est, quòd facultate vitali cessante ab actione, protinus cessat vita: cessante facultate animali, reliquæ virtutes breui tempore cessant: oriante tamen naturali longo temporis spatio reliquæ virtutes permanent, *vt cit. loc.* docuit Gal. §.*Magna est cordis officij dignitas, &c.* Licèt autem ad vitæ conseruationē omnes virtutes necessariæ sint in morbis, non tamen omnium æquale robur desideratur; nam in febribus putridis, firmitudinem vitalis, & maximè naturalis requirimus: illæ enim coctione, & expulsione humoris debent persanari, vt insinuauit Gal. *lib.* 11. *meth. cap.*9.§.*Neque pulsu, &c.* In thoracis morbis, non vitalis, & naturalis, sed animalis robore indigemus, quoniam non coctione, sed expurgatione soluuntur, quæ huius opere perficitur. In affectibus capitis, & neruorum, vigorem facultatis animalis exoptamus. Quare in morbis, prout hæc vel illa facultas,magis aut minùs necessaria est, sic signum sumptum ab actione illius est certius:veluti in apoplexia, & epilepsia, maior fides habenda est sensui, motui, & respirationi,quàm pulsui,& vrinæ; & in morbis thoracis, potissimam respirationi, & sputo adhibemus fidem;veluti in febribus putridis, pulsui,& vrinæ, vt scitè notauit Iacchæus *lib.*4.*instit. medic cap.*4.

Quòd autem huic maiorem prærogatiuam adhibere oporteat,ex Hipp.auctoritate satis patere arbitror.Is enim licèt in præsagiendo peritissimus fuerit,& de hoc instituto plurima conscripserit sempiternæ memoriæ commendanda,tamen nec pulsus, nec facultatis vitalis,aut respirationis pulsui simillimæ reminiscitur, nisi rarissimè; etsi pulsuum notitiam exactè calluerit,prout *suprà in com.hist.* 12. latiùs enucleauimus; quum varios morbos proponens, vrinæ frequentissimam faciat commemorationem, manifestè docens, signum ab vrina desumptum præstantius esse,illo quod à pulsu depromitur.De quo argumento lege Vallesium *lib.*3.*cont.cap.*1.& priùs prædixit Gentilis 2.1.*doct.*3.*dub.* 2.

HISTOR. CVII. AVENZOARIS *De dolore hepatis.*

Hepatis dolor, vnguento ex oleo nucum,& de vitellis ouorum facto, persanatur.

EToritur aliquando in panniculo hepatis extensio, sicut in aliis membris consueuit euenire,vnde sequitur dolor fortissimus, quasi intolerabilis, & apparet patienti quòd hepar sit quod doleat, & est sensus huius panniculi acutissimus, propter multitudinem paruorum neruorum in ipso contextorum. Ego autem passus fui hunc dolorem, & curaui me inungendo locum cum oleo de vitellis ouorum, & nucum æqualiter mixtis, & liberatus fui in ipsa die, &c. Auenzoar. lib. 1. theizir, tract.13.cap.4.

PARAPHRASIS.

IEcur obtusè sentire, quoniam illi minimum neruum dedit natura, lata oratione confirmat Gal.*lib.*4.*de vsu part.cap.*13. nam neque ad motum, neque ad sensum futurum erat animali ex vsu: sentit tamen quàm plurimos morbos,non affatim,vt aliæ corporis particulæ, quòd neruus cùm sit paruus, qui in tunicam ambientem distribuitur,aut non omnino in viscus, aut non in totum sese insinuat,explicat Petrus Paulus Permumia *lib.*2.*de curation. arte in med.*

Ab auctoribus variæ causæ solent assignari, ob quas iecur dolere possit, quas summatim recenset Auic. 14.3. *tract.*2.*cap.*9. eæ sunt flatus inclusus distendens, crassus,contumax, & difficulter resolubilis. Intemperamentum calidum,aut frigidum,humorum copia grauans,acrimonia mordens,visceris obstructio,inflammatio,aut solutio continui.

In diuersis eius partibus dolorem excitari,nullus Medicorum it inficias. Quippe si doloris causa in profundo carnis ipsius hepatis vigeat,ratione sui, nullus aut paruus excitabatur dolor;nam iecur vi sentiendi hebeti præditum est.Verùm si in vasis ipsius visceris, doloris sit causa,pungens & tensiuus aderit dolor. Sicut dū pāniculus,seu membrana tenuissima totū iecoris corpus circumuestiens, dolitabit,acutus erit,& intolerabilis,ex Gal.*lib.*6.*aph.com.*5. ob

ob nerui portionem, quæ ex sexto ferè neruorum cerebri coniugio ad eius tunicam disseminatur.

Hunc autem doloré, quo vexatus fuit auctor hic, à flatu habuisse ortum, retento & inspissato sub panniculo patet, quoniam, vt *cit. loc.* docuit Auic. *quum non est febris, & dolor est vehemens, tunc causa doloris hepatis est ventositas:* & maximè quia applicitis anodynis cessauit subitò, quod est flatus proprium, maximè si non sit nebulosus, & crassus: tunc enim medicamētorū calidorum ope facilè discutitur.

Dolor hepatis illicò mitigandus, nam timor est, ne confluentibus humoribus, in inflammationem commigret affectio. Quare flatuosa substantia, qua frequenter fœminæ, ob vteri consortium, iuxta iecoris regionem premuntur, & viri potui nimio indulgentes, otiosi, & qui crudis succis scatere solent, absumenda anodynis, quæ resoluendi, & discutiendi vires habent.

Nec mireris localia, citra totius vacuationem, ipsum imperasse; nam acutus dolor est symptoma ad se trahens curationem totam, præsertim si corpus purum sit. Hac ratione Hipp. *lib. 2. acut. 1. lateris dolorem siue is per initia, siue posteà obortus fuerit, calidis fomentis resoluendum esse prædixit:* nam si materia est pauca, fotus ipsam resoluit, & minuitur aut cessat dolor; si multa, & plethoricum corpus, intenditur dolor, & signum est quòd corpus vacuatione indiget. Sicque fomentum fit signum curatorium, & diagnosticum. Hoc Hippocratis consilio ducti medici, fomenta tam humida, quàm sicca citra totius corporis vacuationem, in corporibus puris sæpissimè imponunt ad dissoluendos flatus, de quorum numero esse fotum ex aqua calida, furfure, sale, milio, ibi Hippocrates inculcat.

Inter tanta præsidia pro flatu resoluendo idonea, oleum ex vitellis ouorum, & nucum præcipuè elegit, quoniam mulcebri qualitate, & temperata vi, modicè resoluunt, tenuium cùm sint partium, & sic dolorem leniunt, materiam flatulentam digerendo per cutis spiracula in halitus: quæ licèt relaxent, adstringentiáque viscus desideret; tamen non ob id reprobanda, nam intensio solùm fuit sedare symptoma, styptica autem arctant, flatúsque excerni prohibent. His ergo auxiliis non sedaretur dolor, non dubito quin phlebotomiam, reuulsionis & præseruationis causa, exequendam imperasset.

De olei ex vitellis ouorum facultate, pro leuando dolore, plura diximus *in com. hist. 59. lib. 1.* quo loco, quomodo immani dolori, subitò omnibus neglectis sit occurrendum, ex veterū mente pronunciamus; de cuius olei vi mira, lege Ioannem de Boys Parisiensem pharmacopolam doctissimum *in tract. de oleis*, & Hieronym. à Touar Hispalensem *tract. de gradib. medicin.* qui eius dotes exactè delineāt.

Oleum verò nucum dolores sedare, auctor est Mesuē *tract. de oleis, tit. proprio*, quod ad exemplum olei amygdalini parare docuit Dioscor. *lib. 1. c. 34.* Hoc ergo modicè calefacit, penetrat, rarefacit, digerit concoquit, partem æquabiliter demulcet, & sic dolorem lenit; quæ omnia conueniunt etiam oleo de vitellis ouorum, & in anodynis medicamentis exoptat Gal. *l. 5. de simpl. medic. facult. c. 18.* Insuper flatus crassos dissipat, neruis attritis, vel punctis, præsertim cum calce lota cōfert eximiè, & scabiem sanat.

Ex his colliges manifestè errasse Mathiolum, eiúsque simiam Lacunam *in com. cit. cap. Dioscorid.* qui hoc oleum nullius esse in medicina vsus tenaciter contendunt. Nam oleum è nucibus iuglandibus expressum, eandem vim habere cum Balanino, quod est ad multa vtile, ipse Dioscorides apertissimis verbis confirmat. Et præter Mesuæ auctoritatem, Auic. *lib. 2. tract. 2. cap. 501.* hoc oleum herpeti esthiomeno, & erysipelæ, fistulisque in partibus oculi conferre, testatur. Plinius *lib. 23. cap. 4.* alopeciis, surditati auxiliari affirmat. Galenus *lib. 7. simpl. tit. de nuce*, hoc oleo Gangrænas, carbunculos, & ægilopas à pluribus sanari asseuerat. Doctè igitur scribunt Doctores omnes, id calore & tenuitate essentiæ flatus discutere: cuius vires in dolore colico pluries se obseruasse cum vtilitate, ait Sylvius doctissimus *in com. cit. Mesuæ contextus*. Præstat ergo illud in officinis paratum habere; de cuius potestate lege VVeckerum, & Bernardum Dessenium *tract. de oleis, tit. de oleo nucum.*

A

HISTORIA CVIII. GALENI, *De abscessu hypochondrij.*

Abscessus musculorum hypochondrij cognitio.

ETenim Stefianus cùm Medicorum iudicium subiisset nescio quo pacto eorum non pauci abscessum in ipsius hepa e, consistere crediderunt. Sed cùm postea longo temporis spatio nihil se in melius proficere sentiret, me quoque vocauit. Igitur simulatque domum vbi iacebat, fuissem ingressus, aspiciēs eum, hoc inquam scias velim, nullum tibi esse in viscere vitium: sed B *quid aliud te molestet, nudatis præcordiis declarare conabor. Inueni ergo in profundis musculis abscessum, contracto iā pure, in medio spatio eorum musculorum, qui per transuersum inceedunt, atque eorum qui obliquè ab infernis sursum tendunt, qui medij sunt inter eos, qui transuersi peritonæo incumbunt, atque eos qui sub externa cute obliqui deorsum feruntur, &c. Galenus* lib. 5. de loc. affect. cap. 7.

PARAPHRASIS.

IN methodica morborum curatione, ab affectis partibus magnam sumi indicationem, atque pro harum varietate auxilia excogitari, Galenus pluribus locis confessus est, & in hac historia confirmat manifestè: nam iecoris temperie mutata, humores quoque huiusmodi vitio afficiuntur, quoniam sanguinis officina est iecur; qua vitiata, sanguinem vitiosum per vniuersas corporis partes delatum, & distributum, cutis quoque inficere colorem est necesse. Sicque interdum herbis pallore candentibus totum corpus manifestè assimilatur; aliquando plumbi colorem induit, ita vt colores varij sint pro natura patientis loci: nam nigriores fiunt malè affecto splene; hoc enim viscere ad attrahendum ex hepate atræ bilis humorem, & ad repurgandum sanguinem debilitato, teter hic humor vna cum sanguine in ambitum corporis delapsus totius colorem nigredine conspurcat.

C

Coloris ergo cùm nullum vitium in Stefiano conspiceret Galenus, damnum ex eo nullum in viscere, hoc est, hepate, & liene adesse affirmauit. Sed cùm Stefianus in vētris inferioris regione dolorem, atque alia symptomata pateretur, & auxilia illi parti fuisse adhibita ab aliis Medicis, Galenus accepisset, præcordia, & ventrem ipsum tangendum admonuit. Eóque inspecto abscessum in spatio inter musculos, cum pure protinus agnouit; nam, *vt lib. 2. ad Glauc. cap. 7.* monebat Magister, abscessus cùm suppurantur, cedunt, digitis prementibus non resistentes, qui cùm in summa cute consistunt, facilè dignosci possunt.

D

Et licèt abscessus dupliciter sumatur apud Medicos, ex Gal. *6. epid. sect. 4. com. 39. & lib. 2. ad Glauc. cap. 7.* vel pro decubitu humorum in aliquam partem, vel pro humore collecto in suppurationē conuerso, vel conuertendo. Hoc secundo modo accepisse Galenum hoc loco, est verisimile. Huius curationem non apposuisse ex eo constat, vel quoniam in libris de patientibus locis de sola partium nostri corporis affectarum cognitione, sermonem instituit vel quia huius curatio omnibus manifesta est, & ab ipso *lib. cit. ad Glauc.* satis exposita. Nam primò oportet sola abscessus ruptione, & apertione, pus contētum extrahere; & si partes, quæ circa sectionem sunt, liberæ sunt ab inflammatione (dicebat ille *loc. cit.*) emplasticis vtere medicamentis, suauibus, & minimè mordentibus, & quæ citra doloris sensum resoluant. Si verò pars aliqua sectioni circumstans, inflammata fuerit, medicamentum quod ex Chalcitide constat, oleo liquefaciens, fit tibi ex vsu. Quomodo verò Epigastrij musculi, quatuor contenti coniugationibus, secundùm latitudinem, & longitudinem, per medium totius ventris extendantur, docent Gal. *lib. 5. de vsu part. & lib. de muscul. dissect. cap. 26.* Columb. *lib. 5. de muscul. cap. 22.* quibus autem notis inflammatio musculorum ventris deprehendatur, exponit Trall. *lib. 3. cap. 25.*

E

De nomine verò abscessus, differentiis, causis, si pulchra ex Hipp. & Gal. mente scire aues, lege Ludouic. Mercat. *tom.1.suor. operum, clas.4. de signis criticis, quæst.200. n.27.* & Vidum Vidium *lib.5. de curat. memb. cap.11. & 12.* qui inter omnes librorum prognosticon Hippocratis interpretes, de hoc argumento elegantiùs disseruerunt.

HISTORIA CIX. GALENI,
De hypocondrij murmure.

Murmur hypocondriorum sero lactis mitescit.

SErum tamen lactis, sale, & melle condientes, quibus hypochondria murmurant exhibuimus: & iuuantur citata ipsis aluo, &c. Galenus lib.5. aph. com.64.

DVBIVM LXI.

Num serum lactis hypochondriis murmurantibus sit ex vsu.

PARAPHRASIS.

HYpochondrium significat ventris superiorem partem à latere in latus sub costis, non tantùm ipsa latera, sed & mediam partem quæ ventriculo respondet; vt enim *lib.1. progn. com.26.* docuit Galen. intima hypochondriorum sunt, iecur, lien, ventriculus, & peritoneum, quod refert *lib.3. epid. sect.1. com.1.* Hoc debet esse in naturali statu, sine dolore, molle, æquale dextra, ac sinistra parte existens, *vt lib.1. prog. text.23. & 3. Coacar. text.* 1. firmauit Hippocrates.

Si verò hypochondria, plusquàm naturæ conueniat, ex flatu distendantur, & murmurent, quod colliges ex ventris strepitu, & motu; tunc serum lactis medicatum summopere prodest. Hoc expressè docuit Hipp. *lib.2. epid. sect.6. in init.* dum sic ait. *Si hypochondrium distentum fuerit, comprimere manu, & leuare: aqua recedentis à lacte, octo cotylas bibendas dare: si autem vomat, & non bibat, allij intritum acutum, &c.* Cùm enim hypochondriorum distentiones fiant à flatu, aut aqua, aut crudis succis eo loco redundantibus, serum lactis, quod aquam recedentem ex lacte vocat, mirum est præsidium.

Licèt enim medicamen hoc frigidum sit & humidum, auctore Galeno *lib.4 simpl.17.* cùm tamen nitrosa, acrique vi præditus sit, iccircò Galen. *3. de aliment. facult.15.* & Mesuë *tract. de simpl. tit. de sero lactis,* id calidum constituunt; quæ loca doctè conciliant Manardus 16. *epist.5.* Amat. *lib.2. in Dioscorid. in com. cap.64.* Ioan. Brau. *lib.12. de simpl. cap.20.* Quare etsi frigidum sit à prædominio, tamen acutis partibus modicè flatulentum humorem, salsum, & melancholicum expurgat, viscera roborat, & deobstruit. Quamuis autem frigidum calidum potest dici: sic violam, & maluam interdum Galenus frigidam, aliquando calidam, sicut alia plura medicamenta appellat. Consule acutissimum Ioubertum *lib.1 paradox. 6.* de hac quæstione argutissimè disserentem.

Vt tamen expurgatio sero lactis celebrata optatum finem consequatur, tria efflagitat: Primum, vt serum debeat esse lactis caprini; nam hoc cæteris temperatius est, ex Mesuë *loc. cit.* Sub dio exponatur; sic enim accepto rore à cœlo demisso, qui suapte natura purgare potest, redditur magis refrigerans, & expurgās. Nec serenus, nocturnúsque aër acrimoniam, quæ purgandi vim habet, absumere potest: tantum enim abest, vt hoc contingat, vt potiùs noctis, & aëris frigidi repercussu vis ipsa vniatur: vt videas quo in errore versetur Garzias Lopius *lib. de varia rei medica lectione, cap.18.* qui hac ductus ratione serum sub dio non esse exponendum pugnaciter contendit.

Secundum. Vt sumatur medicatum, & præparatum iis, quæ ipsius frigiditatem aliqualiter retundant, vnáque internas partes roborent, vel deobstruant, vel expurgent

A humorem, qui morbi causa esse solet. Cùm enim serum sit materia, in qua omnia medicamenta infundi possunt, tum quoniam facilè ob tenuitatem substantiæ vires medicamentorum in se imbibit, tum quia est temperatum, vel parum ab eo recedit per frigiditatem, tam morbis calidis, quàm frigidis, & ex crasso humore subortis, summo est vsui. Sic Gal. illustrem illam Romanam herpete in malleolo laborantem sanauit, sero exhibito, in quo clanculum scammonij minimum erat immissum *in lib.14. meth. cap.17.* Sic Mesuë ad biliosas febres rhabarbarum, summum esse auxilium asseuerat, *tract. de medic. simplicib. tit. de sero lactis,* si in aqua casei infundatur. Cùm enim biliosus, tenuísque humor, faciliùs quàm crassus, glutinosus, terrestis, & niger vacuetur, ex Galen. *lib. 14. meth. cap. nuper cit.* Serum illum facillimè expurgat, &

B maximè si in eo per noctem madescant cholagoga, vt violæ, rosæ, tamarindi, siliqua Ægyptia, rheum, myrobalani citrini, & plura alia, vt notauit Ioan. VVittichius *consil.33.*

Hoc modo pro melancholico humore expurgando, in Cancro, eo vtitur Gal. *lib.14. meth. c.9. & lib.2. ad Glauc. cap.10.* permixto cum epithymo, vel aliis quæ atram bilem vacuare nata sunt. Ad pituitosos humores educendos, infundimus quæ pituitam expurgare queunt, vt sunt agaricum cucumis syluestris, ebuli radix, hermodactylus, sambuci radix, turbith, & mechoaca.

Galenus verò hîc serum exhibuisse refert, cui sal & mel admixta erant. Cùm enim hypochondriorum murmur pro causa habeat spiritum flatuosum, ex Gal. *lib.4. cap.73.* hic autem non nisi à pituitosa, frigida, crassáque

C materia eleuetur, fit vt hanc serum expurget per aluum, præsertim si in eius societatem accedant sal, & mel; hæc enim non solùm seri frigiditatem infrænant, sed eius operationem efficaciorem reddunt. In hunc sensum intelligendus Auic. *lib.2. tract.2. cap.441.* §. *Et sal quidem iuuat ad solutionem aqua lactis, &c.* Sal enim flatus resoluit, calefacit, adstringit, siccat superfluam humiditatem, abstergit, & aperit, ex Galen. *lib. 9. simpl. tit. de sale.* & Dioscorid. *lib.5. cap.80. de sale.* & facilem efficit superfluitatis egestionem, ex Auicen. *lib.2. tract.2. cap.62.* & iuuat medicinas solutiuas, ad eradicandam melancholiam & phlegma, ex ipso Auic. *loc. cit.* quoniam irritat; & sic in enematibus frequenter apponitur: nam expultricem excitat ad vacuationem. Hinc salsa aluum deiiciunt, vt Galen. ait, *lib. de attenuante victus rat. cap.3. & lib.3. de simpl. medic. facult. cap.15.* affirmat, conchularum maris, cæterorúmque ostreorum succum planè tum

D salsum esse, tum ventrem soluendi vim obtinere. Mel autem plurimùm iuuare ad abstergendam ab hypochondriis pituitam, patet: nam detergit, ex Galen. *lib.7. simpl. tit. de melle.* Quare crudum, frigidis & humidis temperaturis optimum est, & subducit aluum, ex Paulo *lib.1. cap.96.* Dioscorid. *lib. 2. cap.74.* Auicen. *lib.2. tract.2. cap.496.* In summa abstergit, aperit, resoluit, humiditatem ex profundo corporis expellit, meatus liberat ab infarctu & vrinam mouet, ex Auic. *ibi,* & Galen. *lib.8. de compos. medicamentor. cap. 7.* quæ omnia acrimonia sua præstare, testis est locupletissimus Gal. *lib. 3. de aliment. facult. 39.* dum sic inquit. *Mel promptè in calidis corporibus in bilem vertitur: frigidis verò siue per ætatem, siue per morbum, siue natura talia fuerint, est accommodatissimum: ob id*

E *in sanguinem mutatū, nutrire ipsa potest: in calidis verò priùs in bilem, quàm in sanguinem mutatur. Cùm autem tenuium sit partium, acrimonia quiddam habeat est necesse, qua aluum ad excretionē proritet: quam certè adimentes, ipsum efficimus ad distributionem, & coctionem accommodatius: commodissimè autem ipsam adimemus, si primùm multum illi aquæ admiscuerimus: ac deinde tantisper coxerimus, quoad spumare desinat: oportet autem spumam statim vt emerserit, continenter ab ipso tollere: cùm enim hac parandi ratione acrimoniam deposuerit, neque ampliùs aluum ad excretionem irritet, haud cunctanter in corpus distribuetur, &c.* Vnde Mesuë *tract. de simpl. tit. de aqua lactis,* mel vigorare operationem eius admonuit.

Quapropter murmurantibus hypochondriis serum hoc modo

modo præparatum, optimum, si quod alterum, est auxilium. Quo pacto in flatuosa melancholia, quam hypochondriacam vocant, hac lege conditum exhibere magni semper fuit momenti: cùm enim hunc morbum pariant flatus hypochondria distendentes, ab inflammatorio naturalium partium affectu non raró pronati, vt latè Galenus edocuit *lib.3.de loc.affectis,cap.7.* fit vt serum sic paratum, partim contemperet, partim humorem retorridum euacuet.

Insuper fidissimo experimento compertum est, maximi esse commodi hoc auxilium, quando à nebuloso, crassóue flatu, in hypochondriis subsultus, & pulsationes adsunt, quas maniam, & mentis perturbationem significare, non semel cecinit antiquus vates *in prorrhetic.lib.1.* & *in Coacis*, dum sic ait. *Pulsus in hypochondrio cũ perturbatione dementia est: magisque si oculi crebrò moueãtur, &c.* nam vt graphicè explicat Ludouicus Duretus *in com.lib.2.t.11.n.12.* *cùm hypochondria, id est, ea partes epigastrij qua adiacent nothis coctis quaque viscera iecoris, lienis, diaphragma quoque ipsum, & stomachum circumplectuntur, dolore vexantur, ab oppressione flatuum crassorum, vel ingenti harum partium squalore, & phlogosi, tunc ob mirabilem earum cum cerebro sympathiam, tum generis similitudine, tum operiis societate, tum etiam vasorum cõmunione, ipsum in consensum trahunt.*

Enimverò si prædicta vrgeant symptomata ab eisdem causis pronata, tunc serum præsentaneum auxilium est, præsertim in iis fœminis, quæ vehementi pulsatione in arteriis dorsi vexantur; in quo vitio cùm in hypochondriis adsit fæculentus, adustus, nebulosus sanguis, flatúque refertus, vt Aretæus *lib.2. de caus. & signis acutor.cap.8.* manifestè edocuit, & post eum doctè explicuit Mercat. *lib.2. de virgin.& viduar.affect.cap.7.* serum ad ventilanda viscera, auferendum cauma, deobstruendum, humorem nigrum suauiter expurgandum, abstergendum mesaræi venas, quæ flatu turgent, calidáque intemperie laborant, summopere præstat.

Hoc enim medicamen attenuat, abluit, abstergit, *vt lib.2.distinct.1.c.9 de medic.simpl.purg.* Mesuë inquit, & nitrosa quæ præditum est, facultate, aluum absque mordacitate vlla leniter subducit, ac bilem tum flauam, tum atram ab adustis humoribus genitam deiicit, quo fit vt mirificè conferat maniacis, melancholicis, lienosis, & iis qui terrestri succo scatent, vt *cit.loco* prædicti auctores asseuerant, & non siluit Rhasius *lib.3.ad Almans.cap.15.*

Tertium præceptum in exhibendo sero est, vt sumatur in magna quantitate, *vt lib.2.epid.sect.6.* docuit Hipp. qui octo cotylas assumendas imperat in hypochondrij distentione: accipit verò cotyla vncias nouem, hoc est, octoginta circiter vncias. Veteres enim lacte vtebantur ad expurgandum, ex Hipp.4.*acut.7.* præsertim asinino, hoc enim cæteris est serosius, ex Hipp.*lib.2.de diæta,num.9.* seu camelino, & equino, quæ sunt maximè serosa, ex Arist.*lib.3. de hist.animal.cap.20.* Lac enim expurgat ratione seri, maximè si illi misceatur sal, & in magna quantitate assumatur. Super hanc iubet Hipp. ad præcauendum vomitum in ventre flatibus distento, vti intrito, quod ex allio paratur; hoc enim flatus discutit: & obstructiones aufert.

Percontaberis, cur murmure hypochondriorum vexatos, sero exhibito gloriatur hîc se adiuuisse Galenus, si tormina, & circa vmbilicum dolores à flatuoso spiritu suborti, medicamentis non cedunt, iuxta Senis oraculum *lib.4. aph.11.* Dic flatuosam substantiam duplicem esse in hypochondriis impactam, altera quæ à causa facta, habituali, & diurna ortum ducit, *vt cit. loc. in com. aph.* Galenus admonuit; hæc autem fit sine murmure, quoniam causam habet permanentem ac fixam. Alia quæ recens est, & murmure facto in hypochondriis mitescit, ac soluitur, de qua in præsenti loco sermonẽ instituit Galenus. Hoc ita esse *in Coacis* prædixit Hipp. dum sic dixit. *Qui verò tumor recens excitatus in hypochondriis, siquidem sine inflãmatione est, soluitur murmure facto in hypochondrio, &c.* Flatus ergo nebulosi & crassi in his partibus regurgitantes, cum strepitu & motu, facilè vacuata causa, nempe humore pituitoso ac lento, per infernam aluum soluuntur sero exhibito, præsertim si sal, & mel cum illo sint permixta. Si tamen plura de natura, & vsu seri scire aues, lege Claudinum *in appendice ad lib. de ingressu ad infirmos, sect.9.*

Vnum solùm pro colophone addam, vt in dolore hypochondriorum curando, ex quo melancholia hypochondriaca scaturit, sis sollicitus; nam ex hac ferini, & exitiales morbi propullulant, quos auctores latè descripserunt, citati à Marcello Donato *lib.4. de histor. mirabil. cap.8.* hunc enim morbum sæua symptomata comitantur: quorum omnium causas exactè proposuit acutissimus Castrensis Lusitanus *tract.de complexu morbor.cap.24.*

Obseruatio XVIII.

Dolor hypochondriorum sæpe lethalis.

DVm hæc interpretarer, accessit ad nos epistola eruditissimi Domini, D. Ludouici Nonnij Antuerpiensis, in qua referebat exempla duo non incelebria, quæ sunt huiusmodi. Susanna 11. annos nata à septennio, ventris & hypochondriorum assiduis doloribus est vexata. Tandem acuta superueniente febre, ventris diris torminibus correpta, quinto die obiit. Dissecto cadauere inuenta est tota ventris cauitas, fœtidissimo, & seroso pure referta. Omentum totum erat corruptum, & penè absumptum. Hinc acerbi illi cruciatus.

Obseruatio XIX.

Ex mirachiali affectu mira symptomata sequuta, Ebeno curata.

NObilissima Domina, hypochondriaca melancholia laborans, mirandis symptomatis premebatur. Post rigores enim inæquales, coxæ præsertim palpitatione corripiebatur, ita vt manifestè videretur moueri, & palpitare: quo sedato videbatur inferior venter vehementissimè attolli, & deprimi. Deinde in caput, & cerebrum raptus ille vapor, aliquando conuulsiones, sæpe deliria concitabat. Durauit hoc malum septimanis aliquot, maximè matutino tempore, adeò, vt veneficij suspicionem plerisque incuteret. Tandem Ebeni decocto ad 40. dies exhibito conualuit.

HISTORIA CX. GALENI, De hypochondrij dolore.

Dextri hypochondrij dolor, cùm paruitatem quamdam iecoris, tum meatuum angustiam ostendit.

VIdi enim aliquos, & quidem quàm plures, quibus venæ erant angustæ, & toum corpus colore priuatum. Quòd si plusculum cibi assumpsissent, qui præsertim flatibus excitãdis aptus esset, & crassus, & tenax; nonnulli quidem veluti põdus quoddã insidens, atque suspensum in profundo dextra hypochondij partis sentiebant, nonnulli verò quandã cum dolore intentionem. In his quidẽ verisimile est iecur esse paruum, atque angustos meatus habere, &c. Gal. lib. artis medicinalis, c.70.

PARAPHRASIS.

GAlenus, vtpote artis anatomicæ professor peritissimus, coniectura habita de partibus, quæ internæ sunt, earúmque compositione, in pluribus hepar indicauit paruum, quòd vltra venarum exiguitatem, & decolorẽ habitum, ex assumpto quouis alimento, vel lento, vel crasso grauabantur, dolebátque dextrum hypochondrium. Hanc Historiam affert 14.3. *tract.1. cap.30.* dum sic ait. *Et minoratur hepar in quibusdam hominibus, & est quandoque sicut ren paruus, &c.* Hoc ita esse demonstrat frequentia obstructionum, quibus tale iecur paruum ob angustiam aptissimum est. Accidit corporis debilitas, quoniam corpus

corpus indiget cibo plurimo. Totum corpus colore priuatur; ob obstructiones enim impeditur transitus sufficiens sanguinis ad membra, cuius commercio & vi, insitus cuiusque partis calor suas perficit operationes: quare nec hic pellucidos generat spiritus, pusillus cùm sit; nec floridum sanguinem alimenti gratia accipiens, ab hepate, faciem, totúmque animalis habitum pulchro rubore minime suffundit: vbi enim sanguinis ad cutem temperatam accedit puritas, color euadit modicè ex albo, rubróque permixtus, quem moderatæ temperaturæ esse certissimum signum, ostendit Gal. *lib. art. medicinal. cap.* 51. tritum enim est apud doctrinam Galen. colorem liuidum intermorientis caloris esse indicium, vt constat *ex lib.* 1. *cris.* 12. *& lib.* 2. *prog. com.* 8. *& lib.* 7. *aph. com.* 2. & alibi. Si ergo totum corpus colore priuetur, & liuescat, roseóque colore, qui optimæ temperaturæ proprius est, non decoretur, obstructum, & paruum hepar esse suspicandum est.

Rursus. Si alimentum flatuosum, crassum, & tenax hi assumant, ob venarum angustiam, non potest in se recipere hepar, sed retentum & conculcatum obstruit, & ob flatuum copiam grauat, & distendit, sicque tanto onere oppressum iecur læditur in operationibus suis, & cùm non possit chylum ob imbecillitatem attrahere, alui profluuium chylosum sequi est necesse. Hæc sunt quæ coniecturæ Galenicæ addidit Auicenna.

Subtilissimus Auerroës, licèt *lib.* 5. *collect. cap.* 31. magni faciat Galenum, propterea, quia fuit (vt ipse inquit) legalis, & verax experimentator, & nullus sit qui possit ei comparari, nisi is qui cùm clamat, non intelligit id quod clamat, tamen *lib.* 4. *cap.* 4. gloriatur se compleuisse signa à Galeno prætermissa, de iecoris compositione agnoscenda, dicens hepati paruo molles fæces inesse; quum enim exiguum sit, chylum ab stomacho attrahere non potest, sicque est necesse vt exeat deiectio mollis. Num verò ex breuitate manuum iecoris paruitas deprehendatur, vt addidere Arabes, Rasius 7. *contin. tract.* 1. *cap.* 2. Auic. 2. 1. *doct.* 3. *cap.* 1. §. *Quemadmodum curtitas digitorum, &c.* 14. 3. *tract.* 1. *cap.* 30. quorum doctrinam superiori loco impugnauit Auerroës, Vide apud Costæum *super Auicennam loc. cit.*

Galenus licèt de hac natiua hominum sorte nihil, quoad curationem attinet, meminerit, quoniam iecur paruum nullo modo arte maius reddi potest; tamen, vt in naturali hoc corporis vitio sanitas etiam conseruetur, ne frequenter obstructiones experiatur hepar, minùs inflatione, doloréque teneatur, optimum est consilium Auicen. *loc. cit.* dicentis, his cibum esse aptum paruæ quantitatis, & plurimi nutrimenti, velocis penetrationis, sæpiúsque esse exhibendum. Parum cibi propinandum, quoniam multum nec attrahi, nec retineri potest. Sæpe, quoniam multo indiget cibo nutriendum corpus, illóque velociter permeante; nam si incapacitate parua moretur ampliùs, distendit, obstruit, & grauat. In hunc vsum, salubre commendat præceptum, vt administrentur medicamenta diuretica, hepar mundificantia, subtiliatiua, aperitiua, & solutiua; hæc enim abstergunt, vacuántque humorem crassum, lentum, & multum, à quo obstructiones fieri, testis est Gal. *lib.* 8. *meth. cap.* 4. *& in art. med. cap.* 89.

Ex his obiter, & veluti raptim notandum duxi, Auicennam, cæterósque Mauritanicæ familiæ proceres scientissimos, plurima arti addidisse, quæ à Græcis partim prætermissa sunt, vel ignorata. Abeant ergo huius famigeratissimi interpretis Galeni calumniatores. Abeant Fuchsius, Manardus, & Leonicenus, qui in hunc eminentissimum Medicinæ Magistrum similia effutire inflatis buccis, imò perfricta fronte, tela directissima, irrita tamen & inania proiicere non erubescunt. Dicunt enim quòd fuerit erroribus caliginosus, artem nostram variis mendis fœdauerit, suum librum ab aliis transcripserit, de elephantiasi, carbone, anthrace, pruna, eupatorio, hedera prauè senserit. At hæc ridicula sunt. Nam Auicennam, aliósque Arabes scatere erroribus non nego, sed hoc in Arabicam linguam, quæ difficilè in Latinam transfertur, & in interpretum culpam est reiiciendum, quod horum auctorum æuo ob explanantium penuriam cùm contigerit, Auicennæ auctori grauissimo, & Galenicæ doctrinæ studiosissimo adscribendum non est, qui nostra ætate Andreæ Alpagi Bellunensis, Costæi, & Pauli Mongij virorum eruditissimorum castigatione, à mendis, quibus scatebat, est expurgatus. Quòd autem ab aliis plurima in suos canones fuerit mutuatus, hac ratione culpandus non est: hoc enim pacto vel Galenum ipsum damnabimus, qui ab Hippocrate, Archigene, Diocle, Asclepiade, plurima in suos libros transposuerit. Sic Paulum, Aëtium tantoperè in Scholis commendatos repudiabimus, qui ex Galeno, Herodoto, Philagrio, Rufo, omnia in doctrinam suam commutarunt. Hoc ita esse hæc historia testatissimam fidem facit, in qua quantùm Galeni mentem in præseruatione corporum, quibus paruum est iecur, superauerit, ex dictis sit manifestum. Simile iudicium proferri poterit de Rasio, auctore tanto, quem empiricissimum Fallopius *lib. de medic. purg. cap.* 14. nuncupare ausus est, eius libros ab scholis Medicorum esse ablegandos pertinaciter contendens. Hæc ego exaudiens (lacrymabile dictu) intimis angor sensibus, animi dolore disrumpor, cùm huius doctrina multo in pretio sit habenda, prout latè *lib.* 1. diximus, *in prolegomenis*, & eruditi omnes, plenissimis, vt aiunt, tibiis, eius laudes prædicant, & buccinantur.

HISTOR. CXI. AVICENNÆ, De spleneticis.

Spleneticus, vrina sua epota, sanatus.

Quidam homo spleneticus somniauit, quòd præcipiebatur ei in somno, vt vrinam suam biberet omni die tres pugillos, quantum in palma manus incuruata continetur, & inuenit mirabile, &c. Auic. lib. 2. tract. 2. c. 725. de vrina.

PARAPHRASIS.

Splenetici vocantur apud Galenum *lib.* 6. *aph.* 43. qui diu durum habent lienem, seu induratam splenis affectionem patiuntur, *vt lib.* 9. *de compos. medicam. sec. loc. cap.* 2. ipse admonuit. Hic affectus à crassis, lutosis, fæculentisque humoribus originem ducit, *quoniam lien scirrhosis affectionibus facillimè corripitur, propter nutrimenti quo vtitur speciem; alitur enim sanguine melancholico, qui veluti limus prioris existit,* vt *lib.* 13. *meth. cap.* 16. Galenus edocuit.

DVBIVM LXII.

Num vrinæ potus morborum curationi prodesse posit.

Inter plurima, eáque præstantissima, vsu assiduo, multiplicique experimento confirmata præsidia, quæ ad scirrhosam lienis dispositionem, tum veterum, tum iuniorum doctissimi literis commendarunt, nullum est vrinæ potu sublimius, aut excellentius. Galenus enim quamuis de eius vsu non ita rectè sentire videatur, *lib.* 10. *simpl. cap.* 15. cùm abominabilis, & execrandus sit ipsius potus, & multa sint ad manum auxilia quæ nobis conducere possint: attamen cogente necessitate potandam consulit caprinam, *lib.* 9. *de comp. medic. secund. loc. cap.* 3. & humanam in achoribus propinat, *lib.* 1. *eiusd. operis, cap.* 8. *tit. de iis, quæ Soranus ad achoras scripsit.*

Neque hoc extra rationem est, cùm huius etiam auxilij habeamus Hippocratem testem locupletissimum; hic enim *lib.* 2. *de morb. mulier. num.* 29. vrina veteri calida vterum fouet, quum hic in coxam incumbit. Et *lib.* 1. *eiusd. operis, num.* 96. vrinam veterem cum ferri recrementis ad impręgnationem bibendam offert; & *num.* 123.

vrinam

vrinam bubulam bibendam præbet ad purgandum sterilium vterum. Nec mireris, nam vrina vehementer abstergit,& maximè humana, quæ licèt omnibus infirmior sit, cæterùm potenter repurgat, *vt cit.loc. simpl.* monuit Galenus,id quod satis fullones indicant qui vsu illius sordidas vestes expurgant, atque abstergunt. Hoc ita esse,ipse ex aliorum mente confirmat *lib.cit.simpl.* Galen. qui cùm pestiferè ægrotarent in Syria, humanæ vrinæ potione sese liberatos profitebantur. Nec dèest experimento ratio: nam, auctore Dioscor. *lib.2.cap.73.* vrina humana antidotum est contra venenum præsentaneum, & viperarum morsibus mirè auxiliatur, & confert omnibus lethalibus venenis, canísque rabiosi morsum, virulentorúmque animalium puncturas coërcet & retundit, *vt cit.cap.in fine* Auicenna affirmat,& refert Crollius *lib.alchym.pag.214.*

Magna ergo est vrinæ epotæ vtilitas; & ad sanandos morbos efficacia vehemens, vt Dioscorides *cit.loco* confirmat; explicat luculenter Mathiolus *in com.* Hoc modo probat aquam ex vrina per distillationem extractam, ad B omnes obstructiones hepatis, inflammationes, Gangrænas, Quercetanus *in pharmacopœa dogmatica restit. pag.* 119. in Paralysi dicit esse vtilem Forestus *lib.8.obs.5.* vrinam pueri laudat Mullerus *in miracul. chymic.* ad visus conseruationem,eámque cæteris anteponit. Insuper eius potus lienosis saluberrimus est, quum enim calida sit & sicca,humorem lentum incidit,tenacem secat,crassum abstergit: sicque contra incipientem aquam inter cutem plurimùm prodest; quod de caprina,camelináque potiùs affirmat Paulus *lib.7. tit. de vrina*, & magis si cum Nardo assumatur,vt docuit Auic.*loc.cit.* redditur enim sic magis odorifera,& minùs horribilis ab bibendum.

Deinde plurimis morbis vrinæ potum auxilio esse citati auctores pronuntiarũt, quos sequutus Plinius *lib.28. cap.6.* variis allatis experimentis confirmat. Frigidos morbos curat, clysteris modo indita colicum cruciatum per- C sanat, & hydropicis miro est auxilio, vt proprio experimento obseruauit Valleriola *lib.2.obs.cap.5.* & eius vsum pro curanda cachexia laudat Salomon Albertus *consil.89.* nam valenter aquas derrahit, & magis si sit pueri impubis,venerem adhuc non experti: sorditiem, scabiem,pruritúmque abstergit, nitrosa, qua pollet, facultate, *vt cit. loc.simpl.* inquit Gal.& latè explicuit Aëtius *tetrab.2.serm. 1.cap.108.*& non siluit Georgius Valla Placentinus *lib.2. suæ medicinæ,cap.23. de vrina humana.* Sic nobilissimum medicamentum est pro pellendis arenulis, vt firmat Vntzerus *in simpl.antinephritic.p.202.*

Ad hæc morsui venenoso,illita eximiè succurrit, trahit enim cum fortitudine venenum, *vt 6.4. tract.4.cap.9.* de D curatione canis rabiosi protulit Auic. & post eum dixit Rhasis 35. *continent. tract.2. cap.3.* vt refert Mercurialis *lib.5.de febrib.cap.28.de pestis præseruatione.* Insuper. Apri vrina ad vesicæ,& calculi cruciatus est potentissima, apud Plin. *lib.28.cap.15.* & spleneticos iuuat, apud Auic.15. *3.tract.2.cap.4.* & maximè spiritus vrinæ per distillationem extractus, cuius vsus est maximus in peste cordis,& cerebri morbis,vt Libauius *in syntag.arcan. chym.lib.1.c.25.*& Philippus Vlstadius *in suo cœlo Philosoph.cap.21.* ex professo retulerunt. Ægrotantis enim vrina in hunc vsum est præstantior; cùm enim præ obstructione, & impedita transpiratione acrior sit reddita,lienis duritiem promptiùs mollire est apta, & crassos humores attenuat, eósque per secessum,vrinámque expellit. Hinc puto consueuisse Iberos vrina in cloacis inueterata se lauare, sibíque ipsis, ac E mulieribus eadem dentes abstergere: qua re permoti Barbari,teste Plinio *lib.28.cap.8.* vrina quinque annis inueterata ad ciendas aluos vtebantur: quod etiam Strabo *lib.3.* & Catullus *in Egnatium.* Volaterran. *lib.16. comm. vrb.* Alex. *lib.1. dier.genial.cap.9.* confirmarunt.

Mirabilem hunc vsum perspicientes Imperatores, ex vrina vectigalia faciebant, quod tanquam pudendum Suetonius non reticuit, *cap.23. de vita Vespasiani Cæsaris.* Sordida planè augendi ratio ærarij: Sicque cogebantur omnes habere in publico dolia, siue amphoras vrinæ in angiportis, ad eam excipiendam, quæ ad vsum purgandarum vestium à fullonibus vsurpatur, quò Mar- A tialis allusit *93. epigram. lib.6. in Thaïdem.*

Tam malè Thaïs olet, quàm non fullonis auari
Testa vetus, media sed modò fracta via.

Vrscitè probat Iustus Lipsius *lib.2.de magnitudin.Roman. cap.6. de vrinario vectigali.* Sed quàm hæc acerbitas, & sordidorum vectigalium inhumanitas principem dedeceat, ex antiquorum dictis doctè ac prudenter collegit idem Lipsius *lib.4.ciuilis doctrin.cap.11.* tyrãnorum enim hæc sunt,non principum,qui occasionem dederũt adagio, *Vel à mortuo Vectigal auferre.* Licèt autem Gal. *cit. simpl.* referat, Apollonium *lib. 1. parab.* consuluisse Asini lotium ad inflammatam columellam: *miror*, ait, *huiusmodi auxilium tradentes, certò enim scio omnes homines, paucis omnino exceptis,citiùs mori velle, quàm vrinam asini bibere.* Quamuis enim Aëtius *tetrab. 1. serm. 2. cap.84.* carpat Xenocratem,& alios qui de medicamentis vrinarum scripserunt; *qui namque hæc scribunt, non minori, sed maiori digni sunt odio, quàm qui perpetrant:* attamen cùm vel medicamentorum copia non suppetit, aut in itinere, venatione, rusticatione: aut homo rusticus fuerit, aut seruus, hæc, & alia similia propinare non est cunctandum,maximè cùm salute nihil charius sit, teste Cicerone *lib. 2. rhetor.cap.21.* nam, vt legitur in Ecclesiast. *cap.30. melior est pauper sanus, quam diues imbecillis.* Sic Galen. *10. simpl. tit. de stercore humano*, ipso, gutturi illito anginam persanat, & caninum exhibet in potum ad vlcera intestinorum summè inueterata. De quo argumento lege Tiraquell. *lib.de nobilit. cap.31. à num.359. vsque ad num.367.* ex Medicorum celebrium decretis eloquentissimè disputantem.

Quid mirandum? quando alia sordidiora pro vita seruanda mortales assumere non recusant; & idcircò ex stercore humano plura parantur medicamina, quæ hominis saluti mirificè conferre queunt. Sic aqua ex stercore humano per distillationem extracta, intus assumpta, auxiliatur comitialibus, hydropicis, calculum minuit, & expellit, contra rabidi canis, & virulentorum animalium morsus est præstantissima, auctore Libauio *lib.2. Alchym. p.142.* Hoc modo secundinæ torrefactæ puluis, mulieris primiparæ. filiũ enixæ,aduersus epilepsiam, strenuum est auxilium,vt firmat Finckius *in enchiridio Dogmat. Hermetic.p.41.* cur ergo si hæc vera sunt, & pro recuperanda sanitate censentur saluberrima,vrinam plurimis morbis esse proficuam non fatebimur? Ex hac contra insultus febriles fieri enema optimum, probat Hubertus, referente Duncano *tract. de feb. pag.806.* Tu verò de vario vrinæ vsu consule Danielem Beckherum Medicum eminentissimum, & apud Borussos Regiomonti Professorem celebrem, *lib.1. Spagyrica Microsmi cap.9.*

HISTORIA CXII. TRALLIANI, De lienis scirrho.

Lienis scirrhus, purgatione, & aliis auxiliis curatur.

*NOuisti curatum à me fuisse militem, qui dum ad me veniret, totam * lienis regionem barbaricis ferramentis candentibus inustam habebat, quem duobus, tribúsue diebus, medicamentis per os datis purgabam, & deinde diligentem ei curam in singulis conuenientibus remediis adhibebam, &c. Trallian.* lib.8.cap.13. in initio.

PARAPHRASIS.

ELegans sanè, & multi vsus est historia hæc, quæ morbi contumacissimi, nempe Scirrhi lienis exactam curationem breuiter proponit. Scirrhum lienis vocat Gal. tumorem durum,& indolentem. Huius causa est humor glutinosus, crassus, viscidus, vt est humor melancholicus naturalis,aut superexiccata pituita, vt Gal. edocuit *lib.14. meth.cap.5.& 6. lib. de tumerib. præter.nat.cap.9.& lib.2. ad*

*Glauc.cap.*5.& alibi passim. Communes itaque habet cum A hepatis Scirrho causas; nam vel à principio paulatim congregatur,& augetur, ac in magnum tumorem attollitur, vel Medicorum imperitia paratur, vbi vehementer inflammationes, & erysipelata adstringunt, refrigerant, & tumorem hoc modo lapidosum efficiunt.

Cùm enim lienis munus sit fæculentum sanguinem attrahere, quem mira quadam, & insita vi ad se allicit, vt Gal.*lib.*6.*de loc.affect.lib.*2.*de facult.naturalib.* & *in lib.de vsu part. cap.*4. non semel prodidit, & idcircò hunc ex aduerso hepatis locauit natura, vt limosa ac lutulenta succorum illuuie hausta purior redderetur sanguis, fit vt promptissimè scirrho tentetur. Quoniam, *vt cit.de facult. natur.cap.vlt.* Gal. edocuit, in sanguine generando quicquid abundè crassum, ac terreum ex ciborum natura in nutrimento fertur, nec commodè à calore naturali alteratur, id lien ad se attrahit. In hunc vsum, eum rarum fungosum, & solutum, solidioris spongiæ, aut leuioris pumicis instar, hauriendo, excipiendóque huic terreno succo opportunum fabricauit natura. Quapropter hoc viscus ex iis est, quæ sanguinem purgant, vt Fernel. *lib.*1. *meth.cap.*9. doctè conscripsit. Hac de causa lien ob nutrimenti quo vtitur speciem, facilè scirrho corripitur, *vt* 13. *meth.cap.*16. aduertit Galenus. B

At ego non video, quomodo hoc verum esse possit, si contrarium legimus apud Gal.*lib.*4.*de vsu part.cap.*15. §. *Splenis verò corpus, cùm tantò rarius hepate sit, quantò est crassius pulmone, meritò ex tenuiore sanguine nutritur, &c.* nisi intelligamus parte puriore sanguinis melancholici nutriri, & subtiliore quàm iecur, vt longa verborum serie explicat Amat. *lib.*3.*centur.schol.*48. & non siluit acutissimus Fernel. 6.*physiolog. cap.*3. Nam haustum hunc limosum sanguinem per splenicum ramum, copia atteriarum attenuat, coquit, & sibi similem reddit, tandémque puriore eius portione nutritur, reliquam verò impuriorem, vtpote onerosam, nunc in ventriculi fundum, nunc in venas hæmorroïdales detrudit. C

Huius visceris corpus à flatuoso, nebulosóque spiritu indurari quodammodo videtur: at à vero scirrho tactu manifestè distingues: ille enim tactui pertinaciter non resistit, imò imposita manu cedit. Verus autem scirrhus à terrestri humore tenaciter infixo ortum ducens, durus est, renitens valde, & indolens, in sinistro latere perceptus, cum angustia, molestia, ac distentione; accedit tensio in abdomine difficultas in potu, prauus in facie, & vniuerso copore color, qui liuidus, & nigricans esse solet, crebrior adest anhelitus, inflantur crura, temporis progressu cachexia accedit, pedes intumescunt, vlcerantur gingiuæ ob plurimum quem cum liene obtinent consensum, vlcera in cruribus excitantur, fœtet os, quæ omnia indicia collegit Auic. 15.3.*tract.*2.*cap.*5. D

Ex lienis scirrho, plurima, eáque irreparabilia damna oriri solent, hydrops, fluxus colliquans, ad tabitudinem extenuationémque maximam, imò & mortem ægros deducens. Quapropter omnes Medici tum prisci, tum iuniores, in eo curando strenuam operam imposuere. Si enim à flatu tumor sit, præter diætam idoneam, & humorum crassorum iteratam purgationem, flatus discutientia, tam interna, quàm externa sunt vsui, quorum amplam apud eos syluam inuenies. Si tamen ex humore terrestri & crasso oriatur, ob dictas causas sedula opera in eius curatione est impendenda. E

Licèt autem lien inter ea viscera non numeretur, quorum tanta dignitas est, vt iis vel leuiter affectis statim immineat mortis periculum, eius tamen conditionis est, vt facilè suas affectiones communicet ventriculo, iecori, & corpori vniuerso, hinc cachexia, melancholia, icterus niger, aliæque grauissimæ affectiones repullulant, quæ maiori ex parte in interitum finiuntur: de quarum sorte esse aquam inter cutem, firmat Galen. *lib.*1.*epid.sect.*3. *comm.*4.

Morbus hic contumax est, ac rebellis, & præsidiis vix succumbit, quoniam à crasso, glutinoso, terrestríque succo, visceri pertinaciter impacto, ac lapidoso facto originem ducit. Quamobrem ne mireris Medicos, qui ante Trallianum, militem hunc curauerant, diu in eius curatione insudasse: nam, vt par erat, sanguine priùs misso, & celebrata purgatione, ad ferrum accesserunt (vocat ipse *barbarica ferramenta.*) Nam perseuerante malo Archigenes, prisciique alij sinistri hypocondrij cutem multis locis scarificabant, cucurbitulis deinde impositis sanguinem crassum extrahebant, & vel hoc auxilio etiam sunt vsi, vt medicamenta extra applicita penitissimas possent lienis partes permeare. Ferramenta autem hæc poterant illo sæculo appellari barbarica, quum essent à Barbaro inuenta, vt Paulus *lib.*7. & alij Barbarica emplastra nuncuparunt.

DVBIVM LXIII.

Num lien aliquando vrendus.

COMMENTARIVM

R*Egionem lienis inustam.*] Offert sese modò non incelebre dubium: num ferramentis candentibus lien sit vrendus. Nam veterum scientissimi inustiones faciebant, vt humor tenax, & firmiter impactus liquaretur, & ad extrà attraheretur. Sic Hipp. candenti ferramento pro morbis capitis, vstiones celebrat in capite, circa aures, nasum, ceruicem *lib.* 2. *de morb.num.*15. & *in lib.de intern. affect.num.*5. in hunc vsum plurimas facit vstiones ad acetabulum coxæ, scapulam, nates, medium femur, genu, & malleolum: & *in num.*14. in eo morbo, in quo spinalis medulla præ Venere resiccatur, plures vstiones facit ad lumbos, dorsum, ceruicem: & *in num.*20. in coxendicis dolore hoc præsidij genus exequitur. §. *Vrere autem quidem oportet, carnosa quidem ferro, &c.* & priùs prædixerat *lib.*6.*aph.text.*60. vbi in diutino coxendicis dolore vstione prohibuit claudicationem. Ab hoc mutuatus fuit Celsus *lib.*3.*cap.*23. vbi morbi comitialis curationem instituens, sic ait. *Quod ad Medicum verò pertinet, vltimum est, iuxta talum ex vtroque crure paulū sanguinis mittere, occipitiū incidere, & cucurbitulas admouere, ferro candente in occipitio quoque, & infrà, quà summa vertebra cum capite cōmittitur, adurere duobus locis, vt per ea perniciosus humor euadat, &c.* Idem exequitur auxilium *lib.*4.*cap.*2.§. *Illa in omni vetusto capitis dolore cōmunia sunt, sternutamēta excitare, inferiores partes vehemēter perfricare, gargarizare iis quæ salinam mouent, cucurbitulas temporibus, & occipitio admouere, sanguinē ex naribus detrahere, resina subinde tempora peruellere, & imposito sinapi exulcerare ea quæ malè habēt, antè linteolo subiecto, ne vehementer arrodat, candentibus ferramētis, vbi dolor est, vlcera excitare, &c.* Et *c.*22. *de coxarum morbis*, sic ait. *Vltimum est, & in veteribus quoque morbis efficacissimum, tribus aut quatuor locis super coxam, cutem candentibus ferramentis exulcerare, &c.* Hunc modum loquendi, omnes mutuati sunt ab Hipp. *lib.de art.com.*1 *.text.*42.43. & 44. qui ferramentis vtitur candentibus, pro curandis illis, quibus humeri caput elabitur.

Sic in desperatis morbis, partes nostri corporis inurere candenti ferro priscorum sagacitas adinuenit. Quando enim cum dolore & grauitate, iecur vomica laborat, & carnea ipsa substantia vitiata ostenditur, purísque adest in tunica collectio, tunc adurere oportet, ex Paulo *lib.*6. *cap.*47. ita antiqui purulentum iecur adurebant, vt constat ex Hipp.7.*aph.*45. Si vstionem contempseris, magna copia puris hepate concepta effunditur in ventriculum, ac tetro suo vapore suffocat. Vtrum verò hoc opus actuali an potentiali cauterio sit peragendum, explicat Hollerius *in com.cit.aph.* Sic in longis stomachi defluxionibus, ferramentis candentibus mucronatis crustas moliri oportet, ex ipso *cap.*49.*eiusdem libri.* Et *in cap.*48. simili ferramento hepar pluribus crustis inurit, vt humor in intimo pertinaciter impactus liquetur, & per vlcera diu fluentia emanet. Accepit Paulus ab Hipp. *lib. de intern. affect. num.*26.

Hoc modo Andromachus, & Archigenes apud Aetiū *tetrab.*3.*serm.*4.*cap.*11. emplastra ex arsenico, & alumine

scissili

scissili, calce viua cum emollientibus spleni adaptabant, vt crustis excitatis virosus humor in profundo delitescens extraheretur foras. Securè verò super hanc partem vstiones celebrare poteris, nam lien non est pars princeps, nec principium alicuius facultatis existit: quare lienis vulnera non semper lethalia sunt, quoniam ipsum totum aliquando resectum vidit Franciscus Roussetus *sect.4.de partu cæsareo,cap.5.* Et quasdam ipsius particulas excretas fatetur se vidisse Aretæus *lib. 3. de caus. & signis acut.morb.cap.*14. & cursoribus ne obsit, vel inuri, vel excindi sæpe, testatum reliquit Plinius *lib.*11.*cap.*37. & non siluit Plautus *in Mercat.* Probat eruditus Georgius Bertinus Campanus *lib.*18.*sua medicin.cap.*1. Quid plura? nónne sine liene homines viuere possunt, vt positis exemplis explicat Laurentius *lib. 6. de re anatomic. quæst.*25. Exemplo sint pecudes in Creta, quæ sine liene viuunt, quòd scolopendrio vescantur, vt narrat Vitruuius *lib.*1.*cap.*4. quæ an sit asplenium, eruditè explicat Gulielmus Rouil. *lib.*11.*hist.plantar.c.*4.*&* 5. Nec hoc mirum videri debet, cùm lien sit per accidens necessarium, sicuti retrimenta tum alui, tum vesicæ, vnde fit vt nonnullis magnitudine deficiat, auctore Arist. *lib.*3.*de part.animal. cap.*7. sic referēte Cælio Rhodigino *lib.*4.*lect.antiq.c.*18. quod etiam obseruauit Celsus *lib.*3.*cap.*9. & notauit Beniuen. *lib.de abdit.*105. dum lienosos ferratæ aquæ vsu iuuari affirmat: vnde fit, inquit ipse, vt animalia apud fabros ferrarios educata, exiguos lienes habeant; ex quo facilè inferri potest, sine liene, aut eo exiguo, animalia viuere posse. Num verò absque vitæ periculo excindi possit, ob eius cum partibus præcipuis connexionem, negatiuè respondet Tobias Knoblochius *lib. instit. anatomicar.disp.*7.*de liene:* nam id sine vitæ iactura perfici nequit, vt refert Leuinus Lemnius *lib.*2. *de complex.cap.vlt. in princip.*

Sciscitaberis, si incassum ab aliis Medicis, præter generales vacuationes, ferramenta candentia spleni scirrhoso erant inusta, cur hic contumacissimus morbus purgationibus, & aliis auxiliis succubuit? Dic. Duplicia sunt vacuantia per os, nam aut euacuant per vrinam, aut per aluum. Illis posse lutulentam materiam in liene firmatam expurgari, Galenus auctor est 2.*ad Glauc.cap.*2. *prop. finem:* quo loco intestina per inferiores deiectiones expurgari vult, vt splenem, & renes per vrinas. Si verò *lib.*13. *meth.cap.*17. affirmat nullam patere viam à liene ad vesicam: Respondet Mercurialis *in com. Histor. prima epidemica, in com.verbi Hipp. (nigrum minxit)* à liene nullam esse viam manifestam, occultam tamen dari negandum non esse: hanc indicauit eruditissimus Laurentius *lib.*4.*de re anatomic.quæst.*27. qui priscorum, suísque experimentis lienem per vrinam posse expurgari contendit, cui adstipulantur qui transtulerunt Galeni locum ad Glauconem, Martinus Acakia, & Andreas Lacuna *in suo breuiloquio.* Leoniceni quoque conuersio est ambigua, licèt ab Augustino Guadaldino recognita. Ita enim habet vera lectio ex Græco contextu fidè deprompta. *Intestina autem per inferiores excretiones; quemadmodum & splenem, & renes per vrinam.* Sed historia ab Hippocrate recitata *lib.*2. *epid.* de Bione lienoso, qui mictu copioso, & crasso iudicatus est, splenem vacuari posse per vrinam, recurrentibus succis à mesenterio per cauam in vias vrinæ, manifestè demonstrat. Cui iungenda & alia Valerij, *exercit.* 40. *ad Holler. de morbis internis*, cuiusdam ægri, qui à lienis tumore annis continuis quindecim, annuatim bis aut ter, per vrinæ profluuium attramento simile sanus euasit.

Tanta est vis diureticorum in molliendo liene; nam deriuata crassiore parte sanguinis, quæ splenis duritiem fouebat, ad vrinæ vias, ille mollescit: nam propriè diuretica primò sanguinem attenuant, secundò fundunt, & seorsim cogunt partem crassam, & ita remanet serum secretum; sunt enim hæc valde calida, & tenuissima substantia pollent. Si verò à fortioribus, & seligentibus pharmacis, melancholicúmque humorem vacuantibus per se materia propria morbi vacuetur, sæpe his emollitur lien, quin localia imponere sit necesse: nam vt in plerisque *cit.locis* dicebat Galenus, lien fortiores vacuationes sustinet citra incommodum. At cùm humor impactus terreus sit, & tractu difficilis, & viæ arctiores, & longiores cæteris omnibus, crassissimi humoris vberem copiam vix suspicientes, si vehementia pharmaca propines, exasperatur affectus, moto, & non vacuato humore: leuia autem medicamenta pertinacem hunc humorem non expurgant, & pusilla eorum vis partem affectam non attingit. Quid ergo faciendum? Docuit bellissimè Hipp. *lib.*1. *de morb. num.* 30. dicens, *si verò spleniticus fuerit, neque purges lacte, neque suo sero, sed eo quod modicum ingestum, multùm purget, &c.* Hoc dicebat Auic. 1.4. *tract.*2.*cap.*7. *vtendum* scilicet esse *medicamento forti, debili,* illo ex natura sua; debili, quoniam in parua quantitate valde purgat.

His factis vniuersalibus auxiliis, diligentem curam huic ægro Trallianus in singulis conuenientibus auxiliis adhibuisse refert. Quæ autem sint, non explicat. Dic tu fuisse deobstruentia, ab infarctu liberantia: cùm enim hoc viscus sit eius naturæ, vt crasso humore abundet, ferè semper adsunt obstructiones curatu difficiles, quas auferre chalybis vsum assiduum, comprobauit experimentum, & nos *in com. Histor.* 82. *lib.*1. ex veterum, & iuniorum mente prædiximus: & firmat Claudinus *lib. de ingressu ad infirmos, in appendice sect.*2. Insuper hoc opus alia etiam posse præstare medicamenta, Galen. *cit.loc.* asseuerat, quorum latam syluam reperies apud eos, qui doctè de lienis scirrho conscripserunt.

Denique conuenientia auxilia indurato lieni, non alia possunt esse nisi malactica, seu emollientia, quorum naturam exactè describit Galen. 8. *lib.de medic.comp. sec.loc.cap.* 8. §. *Quæ verò ob frigidos, & viscosos humores in solidis corporibus imbutos indurantur, ex necessitate frigidam habent affectionem. Quare & calfacientibus, simúlque tenuium partium opus habent, hæc enim sufficientia sunt, & ad viscositatem humorum induratis partibus infarctorum extergendam, & ad secundam crassitudinem, & discutiendos humores ita extenuatos, &c.*

Hæc ergo, quæ congelatum humorem fundunt, & sensim per halitum digerunt, qua cautela sint applicanda, *in lib.meth.cit.* ostendit Galen. ne videlicet sint vehementia, ita vt ab eorum vsu absumpta tenuiori parte humoris, reliqua exiccetur, & lapidosa concretio, immedicabilísque durities gignatur. Explicat egregiè Hollerius *lib.* 1. *instit. chirurg. cap.*4. de mollientibus; quorum medicamentorum quot sint gradus, ex Galeni mente exposuit Mercatus *lib.*2. *indicat.cap.*6. Si tamen præsidiorum emollientium splenem refrigeratum, obstructum, & induratum; simúlque aliorum aperientium, & calefacientium numerum, & formulas scire desideras, ex omnibus auctoribus in synopsim redactas, lege Mercatum *tom.*1.*quæst.*216.

HISTORIA CXIII. GALENI,
De morbo regio.

Morbus regius, citra naturalium viscerum affectum, sæpe generatur.

QVidam enim acuta, biliosáque febri laborans, die septimo multa flaua bile ad cutem transmissa, à morbo liberatus est, mansitque sequētibus diebus* auriginosus. Itaque & excrementa, & vrinas considerauimus. Vtrisque verò secūdùm naturam habentibus, atque ob eam causam nullum visceris affectum declarantibus, venit in mentem fieri posse, quòd trāslata in cutem bilis crassior esset. Qua ratione permotus, discere volui qualisnam esset sudor. Illo autem apparente aquoso,*

A *aquoso, conieci esse bilem dissipari contumacem. Precepi itaque laboranti, vt aque suapte natura calida, & cui discutiendi vis esset, vteretur, ac praeterea victum adhiberet humidiorem, qui humorum crassitudinem paulatim posset extenuare. Hic autem bonam valetudinem consequutus est, &c. Gal.* lib. 5. de loc. affect. cap. vlt.

PARAPHRASIS.

ICterum citra aliquam visceris affectionē euenire posse, hac historia explicat Galen. Cùm enim in die decretorio, præcedente coctione, ab internis sedibus ad corporis habitum, natura biliosum humorem transmittit, soluitur febris. Internas partes liberas, & sanas remansisse, communia alui & vesicæ excrementa ostendunt manifestè. Nam, vt dicebat Gal. *lib. 2. aph. com. 15. animalium natura nonnunquam ex pricipalibus membris humores malos euacuans, alios per vrinas, vel vomitus, vel aluum inferiorem excernit, quosdam verò pellit ad cutem, sed cùm non potest euacuare propter eorum crassitudinem, ibi reponit. Tunc igitur considerandum ac distinguendum, numquid natura totam deponat in patientibus partibus superfluitatem, an adhuc etiam corpus vniuersum vitiosis humoribus superabundet: quod excrementa indicabunt; nam si sint similia sanis, totum corpus bonos habere humores indicium est, &c.* B

Nullo enim signo certiùs interiorum partium dispositionem coniectari possumus, quàm ab excrementis. Bilis ergo ad cutem translata, num esset tenuior, an crassior, ex sudore iudicauit Galenus; nam si subtilior bilis est, quæ auriginosum morbum committit, facilè sponte sua transpirat, & exhalat; si autem apparet sudor, sique aquosus, aut serosus resudat, bilem non tenuem, sed contumacem, difficilisque resolutionis ostendit euidenter. Neque inde arguas ex aquoso sudore, aquosum humorem in corpore redundasse, fuisséque ad cutem transmissum: non enim hoc signum indicauit Galenus, nisi vt bilis naturam inuestigaret: bilis enim si crassior sit, in cute condensata, in formam roris, aut sudoris erumpit. C

Hunc autem crassiusculum humorem per eandem partem, nempe cutem, in halitum digerere satius iudicauit. Cùm autem plura sint, quæ hoc opus præstare possunt, vt discutientia lauacra, ablutiones, innatationes, suffumigationes, quæ cutem densam laxando, & humorem crassum, impactúmque digerendo, ipsum dissipant; ad naturalia balnea (vocant aquas sponte nascentes) eum misit, quæ suapte vi cutem aperiunt, ipsius spiracula patentiora reddunt, & sic humorem crassum in cute impactum resoluunt; quas dotes mineralia balnea obtinere, ex antiquorum mente inter omnes, latè, doctéque probat Cardanus *lib. 2. cont. tract. 4. cont. 3.* Sed has aquas non iubet assumere in potum; nam præterquam quòd partes internæ sanæ erant, internóque non indigebant auxilio, post transactam acutam, biliosámque febrim erant suspectæ valde. Sic Aëtius *tetrab. 3. serm. 2. cap. 18.* icterum crisis ratione euenientem, aquarum potabilium lauacro aptè persanat. D

Deinde absumendus humor erat biliosus, & crassus, quapropter victum humidum, attenuantémque consuluit, vtrique indicationi satisfaciens. Sed cùm in ambitu corporis, crassioris bilis copia esset impacta, quàm ex aquoso sudore prodeunte cognouit, fortius auxilium ex balneo aquarum sponte nascentium vtilius esse iudicauit: ita monuit ipse *lib. 9. sec. loc. cap. 1.* dum icterum criticum persanare intendit. E

§. *Et facilè hi curantur balneis, &c.* & Medici postea vnanimiter confirmarunt.

***

QVÆSTIO LIV.

Quod Auriginosus morbus, citra Iecoris vitium, in omni indicatorio die eueniens, salubris sit, Contra Plinium.

COMMENTARIVM.

D*Ie septimo.*] Incidimus nuper in summos, Galeni *in libros de locis affectis* interpretes: apud quos scitu digna pleraque de ictero ingesserunt se nobis. Ergo & inde spicilegium fecimus, ne nobis tantùm, & Musis (quod dicitur) incineremus, atque hisce commentationibus conspersimus, vt quisque exigit locus. Nunc illud enotamus, biliosi recrementi per totum corpus refusionem, definiri eam affectionem, quam regium morbum, Auriginosum, arquatum, atque icteritium nuncupant: sic Gal. *lib. de dif. sympt. cap. 4. & lib. 3. de caus. sympt. cap. vlt.* Paulus, Aëtius Cornelius, & cæteri omnes, sumpta appellatione ab his quæ in morbo, ac eius curatione accidunt. Ex eo enim quòd corpus palleat instar auri, auriginosus dicitur: & regius, quoniam, vt notat Celsus *lib 3. cap. 24.* luxu, lasciuia, & ludis, denique & regio apparatu tractandus. Icteritia verò secundùm Aëtium, ab animalculo, quod ictis, seu mustela syluestris nominatur, oculos habente auricolores. Aliis ab ictero aue, Latinis Galbula nuncupatur. Hic vitiosus color magis apparet, vt inquit Aurelianus *lib. 3. chronion,* in albidis oculorum partibus, ob summam coniunctiuæ albedinem, & quia ibi cessat vasorum ductus; & venis quæ sub lingua sunt, propter illarum amplitudinem, & carneam linguæ laxitatem.

Non esse perpetuò in morbo regio affectum iecur, sed citra illius vitium nonnunquam accidere, demonstrat Galenus, hac historia in medium allata: nam sæpenumerò in morbis, vt tertiana exquisita, & aliis id genus à bile procreatis, nequaquam laborante hepate, bilis ipsa, iudicatione ad cutim effunditur, & efficitur aurigo, ex ipso *lib. 4. aph. 62. 2. feb. cap. 1.* ea ratione, qua interdum etiam pellente natura in crisibus peccantem humorem ad cutem, solent euenire sudores, & per defluxum humoris in partem abscessus, iuxta illud Hipp. *31. & 32. cit. lib.* & alibi. Secundò, quia aliquando etiam citra iudicationem, nempe deprauata sanguinis massa, & venenosa quadam alteratione in biliosam qualitatem conuersa; siue corruptio à veneno oriatur externo, epoto, aut ex ictu ferarum, siue ab interno, hoc est, intra corpus genito, quod generari posse monstratum est *lib. 1. in com. hist. 52.* Deinde ex eo, quòd prouenit etiam non rarò ratione viarum, per quas expurgatur bilis, aut vitio fellis præ imbecillitate non attrahentis, vel obstructione sui meatus ad intestina non pellentis.

Demum. De icteritia illa quæ ad felleam vesicam spectat, non agit hoc capite Galenus, in quo proposita est historia hæc, quia eo loco solius iecoris rationem habet; imò verò quia tantùm intendebat ostendere, non semper in huiusmodi morbo hepar ipsum laborare: & iccircò singulas differentias, quæ illius causa eueniunt, non prosequitur, sed frequentissimam tantùm proponit, eam videlicet quæ oritur ex calido, & adurente huius visceris intemperamento, ratione cuius tantam aliquando procreat bilem, quæ nequeat à felle expurgari; atque adeò cum sanguine delata per membra, ea ad pallidum colorat, & icteritiam concitat, idque nonnunquam citra inflammationem, scirrhum, aut obstructionem, à quibus etiam plerumque nascitur hic morbus; quanquam duæ priores causæ, etiam obstruendo concurrant, & obstructio quodammodo etiam inflammando: nam præterquam quòd prohibita per obstructionem bilis in felleam vesicam secedere, facilè in cutem deflectit, impeditus etiam in transitu sanguis, per moram bilescit.

Quòd tamen aurigo per morbi indicationem, aut sanguine in bilem verso ab extranea corruptione euenire nequeat citra hepatis læsionem, quod Galenus in præsenti contendit, ostenditur. Primò. Non sufficit ad tertianam, vel quamuis aliam biliosam febrem, bilis copiam in

in corpore redundare; nec requiritur insuper quod putreat; nec qualibet, sed insigni putredine, ex Gal. 2. feb. 1. & Auic. 1 5. 3. tract. 1. cap. 3. Atqui icteritia licèt à bile exuberante fiat, non tamen citra illius putredinem, ex Gal. ibidem, alioquin febricitarent intensè icterici omnes. Igitur fieri non potest in biliosis morbis per viam crisis, citra peculiare aliquod iecoris vitium.

Secundò. Si hoc ita esset, cum rigore necessariò accideret; is siquidem non aliter efficitur, quàm bile velociter mota per membra sentientia, ex Galen. 4. aphor. 58. & alibi. Non potest autem bilis ad cutem diffundi ad huius morbi generationem, nisi transeat per sentientes musculos; nec criticè, nisi motu velocissimo. Cùm verò sine rigore fiat, &c.

Tertiò. Si in aliis morbis etiam per viam crisis accideret, esset in iecòris inflammatione. Sed quamuis ab hac sæpe oriatur, criticè tamen nunquam, vt colligitur ex Gal. lib. 4. aph. 62. & probant ibi scribentes Hollerius, Heurnius, Fuchsius, & alij. Igitur.

Vltimò. Si ab externo veneno sanguinis massa aliquando bilesceret, ad huius morbi generationem, esset, vel quia instar chologogi medicamenti intra corpus remanentis in bilem conuertitur, vel sua deleteria qualitate humores ipsos pallefacit. Non primum, nam aduersatur veneno, pati atque immutari. Minùs secundùm, quia mortificans calidum innatum, & spiritus dissoluens, potiùs denigrat, quo colore infectos, veneno interemptos perpetuò ferè experimur. Igitur.

Sed hæc nihil concludunt. Dic ad primum. Quamuis putridæ febres bilis expulsione ad cutem, atque adeò icteritia aliquando finiantur, bilis tamen ipsa ad cutem delata absolutè putrida non est, sed putredinis tantùm initium habet; vnde auriginem, non tertianam facit: ad hanc enim putredo notabilis, & cordi communicata requiritur, prout rectè obiiciebatur. Quòd si insistas, non posse febrem putridam terminari, nisi materia à qua pendet omnino transmissa, quúmque hæc sit insigniter putrida, talem fore illam icteritiæ. Responde, coniunctam in ipso paroxysmo resolui: antecedentem autem nondum putrefactam, circa cutem remanere, & icterum gignere. Sed nec placet solutio Gentili in com. cap. 3. in 9. 3. Auic. Soluit ergo, etiam coniunctam materiam ad extimam cutem effundi in critica icteritia; ob loci verò distantiam febrem non efficere: de qua re lege Mercat. lib. 4. de morb. internis, cap. 5. in initio. Cæterùm Auic. loquitur indistinctè, & simpliciter pronuntiat, sine putredine à bile gigni, saltem momentanea.

Ad secundum. Licet aurigo ex bile transmissa ad cutem oriatur; tamen cùm in huiusmodi morbo bilis per vasa ferè ad corporis superficiem mandetur, illáque hebeti sint, vel exiguo sensu prædita, nihil mirum si rigor non sequatur, non aliter quàm in continuarum febrium accessionibus; requirit enim rigor materiæ delationem per mẽbra exactè sensibilia. Quòd si aliquando in regio morbo apparet, vt habetur 4. acut. 81. & testatur se vidisse Thadæus lib. 4. aph. 62. fit, quia per musculos bilis ipsa nonnũquam defertur: tam ad icteritiam, quàm ad sudorem; atque absonum non est, licèt rarum, iungi vtrobique rigorem. Consule Carrerium, qui disp. 34. ad libros de loc. affect. hoc argumentum ex professo agitauit.

Ad tertium. Quamuis hepatis inflammatio frequentiorem habeat sui terminationem per hæmorrhagiam narium, præsertim ea quæ gibbum obsidet, sudorem, vrinam, vomitum, & ventris fluxum, 14. 3. de apostemate calido, & 2. 4. cap. 2. vnáque ex frequentibus causis icteritiæ asseratur, 4. aph. cit. 5. de loc. 7. impossibile tamen non est, posse hepatis inflammationem per regium morbum etiam iudicari. Si enim per sudorem, exactè & completè iudicetur expulsa materia subtili extra corpus per cutem: cur non etiam via permutationis per icteritiam, in materia crassiori, ea ipsa ad cutem transmissa, & salubriter; prout docuit Hipp. 4. ap. 64.

Sed num in omni iudicatorio die, controuersum est, ob repugnantes veterum sententias, quas quia iuniorum peritissimi non ita ad plenum conciliarunt, nobis curæ erit:

A hos auctores tantos in veram amicitiã reducere. Nam plures, antiquorum dicta hostiliter impugnant, contra quos acriter decertarũt Conciliator dif. 78. Vallescus 10. cont. 9. Mercurialis lib. 3. prax. 23. & in com. hist. epid. 16. Marcel. Donat. lib. 1. de hist. mirabil. c. 9. Musa in com. cit. loc. de rat. vict. & alij, qui aphorismorũ ænigmata doctè extricarunt.

Hipp. ergo 4. aph. 62. icteritiam ante septimũ reprobat. 4. tamen acut. 81. eam cum rigore ante septimum euenientem laudat: nec defuerunt qui aphorismi sententiæ contradicere tentarũt. Plinius lib. 26. cap. 12. scribit vixisse multos à desperatione illa Hipp. ex icteritia ante septimũ euenientem. Quare sententiam Hipp. suo, & Persarum omnium experimento reprobatam testatur Auerrhoës lib. 4. collect. cap. 43. quia nihil inconuenit, vt bilis cocta vtiliter ante septimum excernatur; quod etiam significauit Auic. 2. 4.

B cap. 59. & 80. maximè si alia simul iungatur vacuatio, ex eodem, & colligitur ex cit. aph. in com.

Nec verò rationes desunt, quibus possit hæc sententia roborari. Si enim ante septimum dies iudicatorij numerantur, in quibus exactæ, & laudabiles crises contingunt; insuper, & ante septimum concocta potest esse biliosa materia, cur salubriter tunc temporis ad cutem transmitti non poterit, & cum vtilitate accidere icteritia, non minùs quàm sudor fit, cit. aph. 35.

Rursus. Magis tenuis huius morbi, quàm abscessus materia est (hi enim ex sanguine, quin & ex alio succo crassiori non rarò fiunt, aurigo ex tenuissima bile.) Sed abscessus in morbis concocta iam materia, & criticè quarto die fiunt, cit. aph. 74. Igitur & icteritia.

Denique. Quo pacto icteritia ante septimum iudicabi-

C tur symptomatica, non critica, neque laudabilis, si in morbis exactè peracutis efficit plerumque iudiciales vacuationes in quinta die, & ante, ex Hipp. 4. aph. 36. Nec dicas, septimum esse breuissimum terminum morborum, qui possunt aurigine terminari, propterea quòd oportet huius morbi materiam crassiusculam esse; tenuior enim si foret, latenter expiraret, aut per sudorem pelleretur: nam materia bilis est, vt constat, nec ea quidem crassa, alioquin (quod demirabatur Plinius) non posset in densissimas, ac subtilissimas oculorum tunicas subire: Insuper & fieri potest, quòd licèt tenuissima, non expiret, ob cutis densitatem, sed ibi impacta icterum gignat.

Cæterùm cùm bilis icterum faciens non exactè tenuis asseratur, imò verò prædita sit crassitie quadam, ratione cuius ad cutem terminatur, prohibetúrque in for-

D mam sudoris excerni: nec ita crassa materia infra dies septem possit in totum à natura superari; si priùs ad cutem pellatur, non criticè, sed symptomaticè excernitur, à turbata potiùs, quàm vincente natura expulsa; vnde perinde ac quæuis alia vacuatio ante signa coctionis facta, reproba censetur, & suspecta icteritia ante septimum. Si nihilominùs ea cum aliqua euacuatione iungatur, sudoris, sanguinis, ventris, aut vrinæ, idque iudicatorio die; possibile erit, quòd salubris vtilisque sit, & ad eam sanitas sequatur, quantumuis per expulsionem fiat materiæ adhuc incoctæ: accidit enim, vt crudam humoris portionem simul cum cocta, ad salutem natura excernat, & sanetur morbus, quod docuit Auic. vbi suprà, insinuauit Hipp. 4. aph. cit. & colligitur ex 4. acut. vbi ante septimum cum rigore eueniens, laudabilis pronuntiatur, fortè quia

E iunctus rigor vacuationem aliquam significat. Hoc probat Hipp. 1. epid. sect. 2. text. 65. quo loco Heraclidem apud Aristoclidem decumbentem, sexto die, morbo regio superueniente fuisse liberatum affirmat, maximè quia per nares sanguis effluxit, & per aluum, & vesicam excrementa sunt vacuata.

Quamuis autem Auerrhoës, suo, & Persarum Orientalium Medicorum testimonio scripserit salubre esse hunc morbũ quinto die apparentem, nõ ideò Hip. carpit, sed interpretatur, ac verè dixisse ait de his, quæ in Græcia contingunt, licèt aliter Arabia propter climatis calorem: nihil enim mirũ, si in calidis regionibus, citiùs quàm in frigidis, & temperatis, morbi terminẽtur, atque adeò ex cocta iam bile, vtiliter & iudicatoriè ante septimum icteritia eueniat: non sic in Hipp. patria, aut nostra frigidiori.

Licèt

Licèt autem quibusdam non placeat Auerrhoïs interpretatio, eo quòd Hipp. (aiunt) solis Græcis nõ scripsit, sed signa ab eo proposita, vera sunt & in Delo, & Scythia, & Lybia, ex ipso *3.prog.*40. nec perpetuum est in frigidis tractibus, regium morbum ante septimum esse symptomaticum, sicut nec in calidioribus criticum: obliuiscuntur tamen artis præcepta, pro tempore, ætate, & regione variari, nullósque in medicina esse terminos omnino certos, aut perpetuos, eo quòd valde natura à natura, ætas ab ætate distat, iuxta illud Hipp. *1.de fractur.*41. atque ita ad eum modum recipiendum est, quod Plinius ait suo orbe vidisse: quãquam nec si lethale foret signum, necesse erat omnes ex illo interire, aut mirum eo præcedente aliquos vixisse, vt notat Cardanus *in com.62.sent.lib.4.aph.* Vtcũque tamen excusari non potest, quòd parum perpendens vim & energiam verborum Hipp. quod ille dixit malum, ille desperationem appellauit: nec enim simpliciter desperata est icteritia ante septimum, aut omnino mortis prænuncia, prout describit Halyabbas 10.*theoric.*10. sed mala quędam, imperfecta, & symptomatica crisis, quam aut mors, aut difficile iudicium sequitur iuxta prædictionem decretorij non decernentis, positam ab Hip. *lib.2.epid.sect.1.in princip.* dicente, decretoria non decernentia, aut lethalia sunt, aut difficilis iudicationis: explicat axioma hoc Gal. *lib.7.aph.4.& 3.cris.4.& 1.epid.sect.3.com.*18. Quare modo explicato vera est sententia Hipp. habita scilicet distinctione climatis, temporis, & temperaturæ loci.

Nec enim adductæ rationes euincunt, laudabilem vtplurimùm habendam, licèt dies quarta & quinta inter iudicatorias habeãtur, & feliciter iudicent; non sufficit enim numerus dierũ, sed requiritur insuper & materiæ præparatio, vt facta in ea crisis, salubris pronuntietur, iuxta edictum Hipp. *2.aph.*27. explicat Gal. *4.aph.com.*22. Possibile autem non est, vt diximus, quòd concocta ante septimum sit materia morbi, qui per icteritiam finiri debet, eo quòd crassior, quàm quæ in formam sudoris excernitur. Iam verò abscessus criticos, non esse ante vigesimum vtplurimùm expectandos, constat ex Hipp. *3.prog.*25.

Denique symptomatica habetur per icteritiam crisis, quia fit per expulsionem materiæ incoctæ, præ crassitie enim ita celeriter superari non potest: nec tenuitatem sufficientem arguit, quòd sursum ascendens, oculorum tunicas penetret, cùm eò etiam sanguis multò crassior conscendat & permeet, vnde Ophthalmia. Non negamus autem etiam tenuissimam bilem ex cutis densitate aliquãdo prohiberi per sudorem excerni, sed vtplurimùm in naturis, temporibus, ac calidis morbis, cutis raritas datur, & meatuum apertio, qua liberè possit tenuis succus expirare. Hoc significauit Auenzoar *lib.1. theizir, tract.13. cap.6.* dum sic ait. *Et iam sciuisti, quod antiqui Medici dixerunt, quòd icteritia quæ fit in principio ægritudinis est mala valde, eo quòd fit ante digestionẽ materiei. Sed ego dico, quod eo quòd icteritia fit ex humore acuto, esse debet velocis motus in omnibus suis actionibus, & passionibus; vnde non videtur esse longinquum, nec extraneum, si recipit digestionem in secunda die, & magis in quarta, & maximè in iuuentute, & in regione calida; & in tempore calido, & quando flant venti orientales, & meridiani, &c.*

Ad quartum argumentum responde, purgantia medicamenta, ni soluant, humorem purgandum alere, prout sensit Galenus *3.simpl.*24. Vnde fortè Aurelianus inter auriginis causas, retulit chologoga à corpore non exclusa; quo casu etiam citra hapatis vitium, ex aucta nimium in vasis bile, hic morbus eueniet: sed non perinde potest ab externo veneno fieri, quia aduersante sua, & præpotente qualitate, cùm valde repugnet calori nostro, nec superari à natura, nec conuersionem pati potest, quin superat potiùs, immutat, & destruit, ex Arist. *1.probl.*47. idquod ex Gal. manifestè deducitur *cit. simpl.* vbi venenosa pharmaca statim excipit, eo quòd non digeruntur, neque in humorem, cuius generatio naturæ dominium arguit, sed in corruptionem potiùs conuertuntur: nam licèt audiamus concoqui aliquando venenum, præsertim in virtute robusta, & nutrire, vt constat ex Gal. historia *3.simpl.*18. Ab Auic. relata 6.4. *tract.1.cap.2. ad fin.* de quo latè

A Conciliator *dif.*142. *in responsione ad primum argumẽtum,* à toto genere venenum non est, id siquidem etiam exiguum, nullam coctionem admittit, sed superat, & interimit *cit. probl.* imò nec ea quantitate, qua digerit & nutrire dicitur, rationem subit veneni, etiam secundùm qualitatem. Vbi verò ab externo, vel intra corpus genito veneno Icteritia accidit, ex alterata fit sanguinis massa, & in biliosam qualitatem conuersa, à vi & natura veneni in colorem illum humores immutantis, prout Galenus *in lib.5. de loc.affect.cap.7.* apposita historia confirmat serui Imperialis, qui à vipera commorsus in Icterum incidit, in cuius interpretatione industriam nostram adhibemus *in lib.5. in com.hist.*29. Verùm hoc non tollit, corpora veneno infecta, plerumque liuido, viridi, atro, aut quouis alio colore suffusa, iuxta proprietatem, colorem, aut temperamentum veneni apparere.
B

DVBIVM LXIV.

Num vitiosus oculi color, morbus sit, an symptoma. Contra Argenterium, Fernel. & alios Neotericos præstantissimos.

A *Vriginosus.*] Residua de Ictero superest explicanda dubitatio, in cuius explanatione Medicos video esse discordes: num vitiosus oculi color, morbus sit an symptoma. Nam quidam putant non esse morbum, sed symptoma, & lædere visionem, non ratione alicuius C morbi; sed per seipsum, quoniam symptoma symptomati solet superuenire immediatè, veluti Galen. ostendit *lib.de dif.sympt.cap.4.& 5.* & quamuis vnum symptoma à morbo oriatur immediatè, quia remoto morbo omnia remouentur, sic deprauata visio à vitioso colore oculi emanat, & hic ab obstructione pori fellei, aut intemperantia calida iecoris & venarum scaturit, quibus remotis, statim vitiosus color, & visionis læsio cessare solent: hæc opinio Galen. sententiam euertit: nam vitiosus oculi color cùm sit qualitas permanens, affectus est; & cùm non sit secundùm naturam, & actiones lædat, morbus est, & non symptoma. Huic respondebis, dicendo cum Galen. *lib.de dif.morb.cap.1.in fin* morbo necessariò inesse duo, quòd sit affectus præter naturam, & quòd actiones lædat: symptomati verò, neutrum inesse necessariò, quia licèt interdum sit affectus præter naturam, non lædit actiones, vt vitiosus totius corporis color: sæpe lædit D actiones, & nõn est affectus, veluti est actio læsa, & vitium recrementi: aliquando vtrumque habet, vt vitiosus oculi color. Cæterùm quia hæc non insunt necessariò colori præter naturam, iccircò non datur morbus in colore. Sed non videtur recipienda ratiocinatio hæc; quia sequeretur ex illa, definitionem morbi esse vitiosam, traditam à Gal. *lib.de dif.morbor.cap.1.* vbi ex communi Medicorum decreto, dicit *morbum affectum esse præter naturã, à quo primò actiones læduntur:* quidquid contra eam plura obiiciat Argentarius *lib.de generib.morb.cap.1.& 2.* cuius tela irrita esse & prorsus nulla, satis supérque demonstrarunt Montanus, Vallesius, Valleriola, & alij viri in arte prælustres. Deinde remota obstructione & intemperantia, solet remanere in oculo vitiosus color visionem læ-E dens. Igitur si de natura symptomatis est, quòd remoueatur ad remotionem morbi, non erit vitiosus oculi color prædictarum ægritudinum symptoma.

Alij sententiam suam sic expendunt, vitiosum oculi colorem morbum esse secundæ qualitatis, & reduci ad morbum in temperamento, quia secundæ qualitates oriuntur ex primis. Verùm cùm in secundis qualitatibus constituatur morbus distinctus à morbo in temperamento, vt constat in asperitate, & læuitate, quæ nascuntur ex secundis, & constituunt morbum organicum in superficie, qui non reducitur ad morbum in temperamento: similiter de colore, & aliis secundis qualitatibus possumus respondere, quòd licèt nascantur ex primis, poterunt diuersum morbi genus à morbo in temperamento constituere. Accedit, quòd non potest explicari, qualis sit intemperantia ista, ad quam debeat reduci: illa enim ex colore agnosci

agnosci non potest; quilibet enim color in qualibet intemperantia reperiri solet: ideò ex colore facultates medicamentorum non esse agnoscdas, asseuerat Gal. *lib.4.simpl. cap. vltimo.*

Subtilissimus Argenterius *lib. de generib. morbor. cap. 1. in med.* acutiùs ratiocinatur, dicens, vitiosum oculi colorem non esse morbum, sed symptoma in genere mutatæ qualitatis sensibilis: nam Galenus hoc affirmat. *lib. de dif. sympt. cap. 5. & 2. de loc. affect. cap. 9. in med.* asseuerans vitiosum colorem, siue sit in toto corpore, siue in lingua, siue in oculo symptoma esse mutatæ qualitatis. Præterea Gal. *1. de sanit. tuend. cap. 5. in medio*, sanitatem in colore reponendam non esse asseruit, etsi interdum sit affectus secundùm naturam, quia non est actionum causa: igitur neque in colore morbus est constituendus; nam cuius symmetria est sanitas, eiusdem ametria est ægritudo; nam colorem, qui visionem vitiat, nullus morbum esse fatebitur: quare si vitiat, est interuentu morbi; vt dolor capitis, & vigilia lædunt actiones ventriculi, quia in ipso intemperantiam frigidam concitant. Hanc doctrinam etiam proponit Fernelius *lib. 1. patholog. cap. 9.* sed quoniam non explicat morbum cuius interuentu vitiosus oculi calor lædat visionem, non videtur recipiendus, sicut nec Vallesius qui *lib. 4. cont. 1. post. medium*, in eodem luto hærere videtur. Ergo si quispiam pro illis insurgat, affirmetque morbum cuius ratione lædit color, esse obstructionem corneæ ab humore pronatam, non extricabit dubium: nam si vitiosus oculi color ratione obstructionis visionem læderet, semper visio eodem modo læderetur, siue oculi color esset flauus, vel rubens, vel fuscus, quia idem est modus obstructionis, quod falsum est. Præterea vitiosum oculi colorem per se lædere visionem *lib. 1. de caus. sympt. cap. 2.* Galenus asseuerat.

Sed meo voto vitiosus oculi color, est proprius oculi morbus, & non aliarum partium: nam sicuti oculus optimam temperiem desiderat, conformationem optimam, & vnitatem, sic in humoribus & in cornea substantiam diaphanam desiderat, vt species penetrent, & humori crystallino repræsententur. Deinde oculus requirit, quòd in prædictis affectibus sit colore priuatus; nam si non esset ita constructus, visus iudicium corrumperetur. Quare quando in oculo est vitiosus color, illius ratione læditur visio, & sic verè illius partis, & non aliarum morbus est. Lege Costæum *in com. cap. 3. 9. 3. Auic.*

HISTORIA CXIV. ACTVARII, *De morbo regio*

Vrina passea, auriginosi morbi est indicium.

Ipse verò in quodam familiari aliquando similia accidentia vidi, quæ nunc opportunè referam. Erat hyems quum visus est à me familiaris meus, qui cùm magna iniuria affectus esset à quodam, surrexerat diluculo, atque circa regiam frequentabat, quærens solutionem iniuriarum inuenire. Atque hoc pacto agens multos dies inedia pressus est: & siquando eum oporteret coactum sumere cibum, comedebat frequentius acria, & sale macerata. Sed eiusmodi ciborum oblationes sustinens, anxius ne magno damno afficeretur, cœpit malè dormire, & quia pauper erat, prauis vtebatur alimentis. Quia verò euenit, vt vrinam spectaret exeuntē cum colore non naturali, prauam affectionem sentiens, rem omnem mihi narrauit, petitque facti causam. Ego verò videns eum sanum, & hanc vrinam in ægritudinibus pessimis apparere, iussi vt post mictum iterum eam mihi ostenderet. Et ego discessi. At ipse toto die sine cibo versatus, postero die detulit mihi matulam cum vrina passea, qualis est aquatorum. Ipse putabat etiam febre carere. Prædixi nisi caueret, casurum esse in auriginem. Ipse primo die cauens quietus mansit, pedetentim increscente passione. Postera eum vidi, neque quicquam mali patientem; neque enim sitis ei aderat, neque febris sensibilis, neque aliquod signum apparebat ex iis quæ in ægrotantibus videntur. Atqui nos reliquit, dicens A *nihil nos scire: atque cibum crassiorem sumpsit, & vinum infirmum bibit: & nondū nox erat, quum humor ille commotus est, atque conturbatio non parua hominem corripuit, nósque tum intelligens rectè indicasse, accersiuit, atque salutem nobis credidit. Ego verò verbis, vt visum est, castigaui vt Medicis iubentibus fidem haberet. Atque cum intelligerem humorem huiusmodi biliosum non adeò inflammatum esse, iussi vt caueret à cibis crassioribus, atque vino, vteretúrque victu tenuiore. Iam cutis corporis, atque oculorum album arquatum spectabatur. Et homine à morbo liberato, victúque non admodum tenui vso, prædixi humorē vacuatū iri sine dolore, &c. Actuarius* lib. 1. de præuidentiis ex vrinis, cap. 8. de præuidentia ex vrinis passeis.

PARAPHRASIS.

B Tædiosus essem ac prolixus, si de arquati, seu arcuati morbi variis causis, signis, & prognosi quidquam modò memoriæ commendarem, quum Hip. & Galenus, auctores tanti, & in morbis describendis non incelebres, & iuniores ferè omnes, de hoc negotio passim disputarint. Quidquid Iacobus Douinetus *lib. 3. apolog. cap. 1.* tempore Hippocratis non fuisse auriginosos pneumatodes asseueret, quod eius affectus origo sit ab imbecillitate ventriculi, quæ cruditates parit, à quibus obstructio, & icterus; nam humor multus, crassus, lentus, procumbens è cerebro in ventriculum, iecoris venas sensim obstruit; aut ab alimentis multis, & crassis, aut balneis, aut motu violento, mox à cibo ac si sapientissimus doctor *in epidemiis, Coacis prænotionibus, Aphorismis, libris de ratione victus*, icteri, ab obstructione, & partium natura- C lium scirrho orti, in quo hæ cruditates accidunt, non meminerit, auriginosíque morbi causas graphicè non descripserit. Sed his relictis, ad historiæ explanationem accedamus, quæ ex huius Dubij expositione patebit manifestè.

DVBIVM LXV.

Num mœror, febrem, tabem, & mortem concitare possit.

Quot damna tristitia afferre consueuerit, vel ex hac historia satis patere arbitror. Cùm enim hic ob iniuriam illatam mœstus esset, & vigilans, inediáque maceratus, extra domum perpetuò esset, & sic quærens vindictam, anxius & cogitabundus versaretur, acria & salita cibaria esitans continuò, factum est, vt hepate valde exic- D cato, & calidiori reddito, humidi nutrimentalis copia denegata, biliosi humoris quantitas nimia in ipso generaretur, quæ auriginoso morbo præbuit occasionem.

Quantum incommodum curæ, continuæ cogitationes, maximè ex tristitia pronatæ corpori afferant, ex eo fit manifestum, quoniam iis vis inest nimia absumendi spiritus; nam assiduæ curæ natiuum calorem, humidúmque primigenium absumunt, & sic exiccant corpus; at sanguine adusto humores acriores redduntur, iecur incalescit, & & inflammatur, & febribus acutis homo corripitur, vt docuit Hip. *6. epid. sect. 1. text. 6.* quoniam diutinæ meditationes exhaustis spiritibus vigiliam superfluam inducunt, quam *suprà* citata mala inferre, docet Hip. *7. aph. 18.* & *lib. 2. acut. text. vlt.*

E Quòd si accedat tristitia, quæ oritur ex opinione mali præsentis, quando succumbit & deprimitur animus, & veluti onere premitur, tunc irreparabilia mala succrescere non est dubitādum. In mœrore enim anima fugiens à malo quo affligitur, sensim & paulatim sanguinem, & spiritum retrahit ad cor; partes exteriores ob defectum caloris refrigerantur, in actionibus hac de causa pigriores euadunt, & non bene concocto alimento neque attracto, liquatis & dissolutis; recenter concretis carne & adipe, corpus extenuatur & marcescit, (qua ratione tristitia dicitur edax, vt notauit Gal. *lib. 1. de artic. com. 30.*) immò exiccatur & resoluitur; nam tristitia omnes naturæ actiones impedit, sicut gaudium perficit & auget, vt *lib. 10. ethic. c. 2.* protulit Arist. Sic retracto calore ad sedes intimas, facultates languent, & ad actiones edendas insurgere

non possunt, vt eleganter docuit Vallesius *in cap. 72. lib. de sacra Philosophia*, quare accidit pulsus tardus, paruus, rarus, & languidus. Qua propter ex tristitia corpora siccantur, & contabescunt. Huc alludit Salomon Prouer. 17. *animus gaudens ætatem reddit floridā: at spiritus tristis exiccat ossa*. Et *cap. 23. Sicut tinea vesti, & vermis ligno, sic tristitia nocet cordi viri*, & in Ecclesiast. *cap. 38. à tristitia festinat mors*. Huius varios effectus elegāti carmine leges descriptos apud Petrum Lopesium *in lib. 5. de sex reb. non natur. tit. de tristitia*.

Illa enim inter omnes animi passiones, plus vitæ affert incommodi; nam non solùm vehementia, & duratione, cæterarum passionum instar, sed natura sua vitæ est summopere aduersa; cùm caloris vitalis, influxúmque sanguinis & spiritus ad reliquas corporis partes, reuocato calore impediat: cùm hæ cordis influxu indigeant, operentur, & viuant; & pereunte actione cordis, reliquarum munia perire necesse sit, ex Gal. *lib. 5. de loc. affect. cap. 1.* Deinde aliæ animi passiones, quæ in appetitu prosequutionis consistunt, veluti est amor, desiderium, gaudium, ira non ita nocent: in his enim expansio, & influxus sanguinis & spiritus ad vniuersum corpus non impeditur: at verò passiones illæ, quæ consistunt in fuga, mali, ob contrariam causam impensè nocent, velut est odium, timor, tristitia, quæ præ reliquis sæuissima mala accersere solet; quum enim sit de malo præsenti, magis affligit & premit, ex Gal. 2. *de sympt. caus. 5. in fin.*

Hac de causa non immeritò dicit Auic. 1. 4. *tract. 1. cap. 13.* ex tristitia febrem concitari licet enim mœror ebullitionem secum non afferat, ex Galen. *lib. 1. de dif. feb. cap. 3.* cùm sit symptoma timori proximum, ex Gal. *lib. cit. de caus. sympt.* & in hoc motus minùs velox ac impetuosus conspiciatur, ac in timore, in quo affatim, & confertim spiritus ad interiora recurrunt: ex illo tamen febrem concitari duo confirmāt, spirituum videlicet vitalium vnio in corde, & propter annexam cogitationem, animalium in cerebro. Hinc fit, vt spiritus conculcati, difflaríque prohibiti, nimis incalescant, & præternaturalem concitent calorem. Exemplo tibi sit fœmina illa, cuius historiam recenset Gal. 10. *meth. cap. 5.* quæ autumno ex tristitia febricitare cœpit, & deinceps in hecticam incidit febrem, cum alia, quam humores excitauerant, coniunctam, vt etiam *lib. 1. de dif. feb. cap. penult.* affirmat Galen. & non solùm hæc vitia gignit, sed mētem obnubilat, animales facultates perturbat, sensibus ruinam minatur, coctionem vitiat, cerebrum debilitat, aciem mentis obtundit. Denique vt stomachus nauseabundus in probum chylum cibos ingestos minùs potest transmutare; sic confecti mœstitia, facultatum nullam probè norunt exerere functionem, nullum ministerium, ita vt qui præstabat habitu corporis validissimo, tabescat sensim, atque liquescat.

Nec contra hanc doctrinā bonum argumentum opponunt quidam, quòd tristitia, & mœror inter frigidos affectus pariter numerentur, ex Gal. *lib. de caus. morb. cap. 3.* & *lib. 2. de caus. puls. c. 4.* cùm reuocato calore innato ad intrà, hic potiùs suffocari videatur: vnde hi affectus quietem important, quod paruus, tardúsque pulsus demonstrant, ex Gal. 2. *de sanit. tuend. cap. 9.* quæ omnia potiùs deficientis, quàm aucti caloris sunt indicia: ad quorum pathematum extirpationem, iram, tanquam auxilium contrarium, quo omnes morbi curantur, excitare consulit Gal. 6. *epid. sect. 5. com. 9.* & postea docuit Auic. 1. *part. cantic. text. 155.*

At hæc licèt vera sint, prædictam tamen sententiam non euertunt; solùm enim probant, non ita frequenter ex mœrore, & tristitia febrem accendi, ac in iis animi pathematis, in quibus sanguis & spiritus incōpositè, ebullitione maxima feruent & mouentur. Nam si mœstitia longo tempore perseueret, licèt sit frigidus affectus, febrem concitare potest modo dicto, & sæpe mortem, auctoribus Valer. Maximo *lib. 9. tract. 12. de morte non vulgari*, Aulo Gellio *lib. 3. noct. Attic. cap. 15.* Plin. *lib. 7. cap. 32. & 57.* Valleriol. *lib. 4. de morb. & sympt. cap. 5.* Num autem hoc animi pathema aliquando ægris prodesse queat, disputat ingenuè Vascus Castellus *tract. 10. ad thoracis affectus, cap. 2. difficult. 6.*

A Etsi enim tristitia sit frigidus affectus, tamen febris ex ea concitata, passio calida est, in qua humor ad intra coërcitus & conculcatus, vnitus, ampliùs quàm antea incalescit, & calorem concitat præter naturam. Paruitatem & tarditatem pulsuum, tristitiam comitari, de statu naturali intelligendum est: cùm enim facultas non excitetur ad opus, sed veluti extinguatur; fit facilè vt multi rigeant, & toto corpore frigidiores appareant. Cùm verò hoc pathema diu durat, & sanguis conculcatus inflammatur, tunc fiunt parui, tardi, rari, demissi, depressi; sed cum eleuatione aliqua, seu diuersitate in dilatatione & constrictione, vt *cit. loc. & c. 14. infrà de febre ephemera ex cogitatione*, monuit Auic. vel si in tristitia dicas adesse hos pulsus tardos, non absolutè, sed comparatione ad pulsus, quos lætitia, gaudium, & aliæ febres magni feruoris, efficiūt, Galenū à calumnia liberabis. Quod verò addunt, tristitiam ita curari, nihil concludunt; nam & hydropici febrientes victu calido curantur, ex Gal. 1. *aph. 16.* & quartanarij pipere, & aliis calidis medicamentis iuuantur, ex Gal. *lib. 1. ad Glauc. c. 11.* sic mœstibundi, & anxij, vt humor frigidus, ex improspera eorum coctione progenitus, incidatur, ita, calidísque curari desiderant.

B

Hic ergo tristis & mœstus, multáque vigilia confectus, diu inediam hac de causa sustinuit. Quam esse in sicco corpore perniciosam nimis, *lib. 10. meth. cap. 5.* prædixit Gal. *nā calidis & siccis corporibus, aduersissima res inedia est, & febrium paratissima causa*, maximè si ex vigiliis, labore immodico, aut comprehensis animi motibus sit contracta; quippe vel in febres ardentes ex ea incidunt, à quibus nisi priùs mors occupet, in hecticas migrant, atque ab his in marasmum; vel protinus ab initio, ardentibus præteritis, in hecticam. Denegato enim humido alimentoso, corpora vigiliis & curis exiccata, siccantur ampliùs, & contabescunt. Nam exacta inedia impensè exiccat, ex Galen. *lib. 7. aph. com. 22. in med.* præsertim si salsorum, & acrium alimentorum subsequatur vsus. Hæc enim exiccāt, ex Auic. *lib. 2. tract. 1. cap. 3.* cùm sal conditura sua quidquid in corporibus humidum inest, id quodāmodo absumat, & quod reliquum est substantiæ solidæ, adstrictione contrahat, ex Gal, *lib. 11. simpl. tit. de sale*, & Arist. 21. *probl. 5.* Acria omnium sunt calidissima, vt allium, cæpæ, à quorum assiduo vsu tantoperè abstinendum iubet Gal. *lib. 2. de alim. facult. cap. vlt.* & potissimùm, cùm is qui ipsis vescitur, natura fuerit biliosus: solis enim, qui vel succum pituitosum, vel crudū, vel crassum, ac lentum aceruauerint, cibi eiusmodi sunt accommodati: nam acris sapor, Galeni testimonio *lib. 5. de simpl. medic. facult. c. 27.* extenuat, siccat, digerit, & escharam, siue crustam efficit. Hæc omnia complexus est Mesuë *in canon. vniuersalibus, theorem. 1. & 2.* dum inquit. *Acre medicamentum facilè inflammatur, mordet, penetrat, incidit, separat, resoluit, è longinquo attrahit, siccat, emaciat, sitim facit, & hæc omnia citò & valenter agit.*

C

D

Sed quid boni expectare poterat in homine his angustiis presso, oppresso vigiliis, iniuriis affecto, acribus, & sale maceratis, iisque reprobi succi cibis nutrito, paupere, & sollicito, curísque vehementer confecto; Dicerem certè omnia hæc simul copulata nonnisi perniciem summam minari, maximámque ruinam portendere. Quare iecore concalfacto nimis, sanguinéque biliosiore reddito, & cum sero commixto, auriginosus solùm apparuit affectus, hepaticus ille quidem, ex iecoris calida distemperie, aut venarum, totiúsque corporis exurente caliditate pronatus: quare cùm plus tunc bilis generaretur, vel præ obstructionibus (has enim in hoc ægro adfuisse, ob vigilias, infaustam coctionem, prauorum ciborum esum, debilem calorem, non est dubium) ea in aluum non conscenderet, fit vt in vniuersum corpus, & præsertim oculorum album irruens flauo calore has partes infecerit.

E

Ex nimia hepatis caliditate, & biliosi humoris prouentu arquarum morbum in hoc fuisse generatum, vel ex hoc signo tibi fiet manifestum, quòd vrinam passeam eminxerit regij morbi certissimum signum. Licèt enim in ictero vrina sit vehemēter flaua, adeò vt flauescant omnia quæ contingit alba: tamen si insigniter tingatur immersum linteum, color adest passeus, qui validam permixtionem

bilis

bilis valde flauæ, eiúsque maximam generationem ostendit ex Auic. *lib.* 2.1. *doct.* 3. *cap.* 2. *de coloribus vrinarum.* Nec mirum: cùm enim hic diutinam passus esset inediam, ob vigilias siccato corpore, biliosi humoris copiam aceruauit; quare vrina tincta est: fames enim est ex iis, quæ vrinam vehementer tingunt, & ipsam valde acuunt, vt *cit. cap.* dicebat Auic. Hæc vrina cognoscitur, quoniam in colore assimilatur vuis passis, vt Actuarius *hoc loco* ostendit vel cerasis nigrescentibus, vel vino decocto dicto sapa, ostendens bilis assationem, & in passeum colorem conuersæ. Quare cùm non expurgetur bilis per viam à natura destinatam, tendens simul cum sanguine per venas, suo calore ipsum adurit, & tum hac ratione, tum ex permixta bile cum sanguine, hic resultat color in vrina, qui in icteritia præsente, vel imminente est frequentissimus, cognoscitúrque, quoniam agitato vase, vrina & spuma, flaua apparent.

Hæc passea vrina, tendente nigredine ad citrinum colorem, in febribus malignis, acutis, & turbulentis eueniens, adustionem sanguinis, aut flauæ bilis ostendens, quàm reproba sit & perniciosa, magnum arguens à naturali statu recessum probant Actuarius *lib.* 1. *de iudic. vrinar. cap.* 17. Fernel. 3. *pathol: cap.* 13. qui vrinam vineam, & passeam, vuæ nigræ persimiles, deterrimas esse asseuerant, quæ vel sanguinem, vel bilem præassari, & in atram deuergere indicant. In nostro verò ægro, hanc vrinam salubriter fuisse excretam, ex ipso contextu patet euidenter, ex verbis (*homine à morbo liberato:*) & ex aliis (*prædixi humorem vacuatum iri:*) sed quibus auxiliis, non explicuit. Vt humor ergo biliosus, non valde inflammatus, crassus & vstus vacuaretur, néue ab eius excretione onerata natura distraheretur, victum tenuem consuluit, crassa cibaria, vinúmque interdixit, sciens humorem hunc antea commotum, secundùm rationem euacuari: quem criticè posse excerni cum laborantis commodo, vel in hæmorrhoïdibus, menstruísque retentis, vel in calculo renes obterente, quando crassus sanguis, paratus ad lapidis generationem cum vrina expellitur, cæterarum vrinarum nigrarum modo *lib.* 2. *de caus. vrinar.* Actuarius probat, & nos *infrà, in com. histor.* 132. explanabimus, vrinas nigras criticè posse excerni ex priscorum mente comprobantes.

HISTORIA CXV. GALENI, De morbo regio.

Morbus Regius, sola purgatione sæpè sanatur.

N*Os enim non paucos post curatum, qui in iecinore erat, affectum, vnica purgatione à morbo vindicauimus, cùm siquis medicamento * quod pituitam ducit purgauerit, nihil profecerit, &c. Gal.* lib. 1. de facult. naturalib. cap. 13. prope fin. & lib. de purgant. medic. facult. cap. 5.

PARAPHRASIS.

IN hoc capite reprehendit Asclepiadem Galenus, quòd sibi persuaserit omnia medicamenta purgantia, omnem humorem quem attigerint, in sui naturam conuertere, & deinde ipsum vacuare. Hanc opinionem dissonam refutat etiam *lib.* 2. *de element. cap.* 3. & *lib. de theriac. ad Pison c.* 3. quia tunc æqualiter, & indifferenter omnes humores vacuarentur à medicamento quolibet, quia hoc etiam illos in sui naturam transmutat; quare etiam sanguinem vacuabit, quia etiam occurrit massæ sanguineæ, & ipsam corrumpit, quod falsum est. Nam si, vt *hoc loco* Gal. admonuit, experientiæ, non rationi fides est adhibenda, monente etiam Magistro *lib.* 5. *simpl.* 18. illa, cui potissimùm Hippocrates confidit, contrarium apertissimè demonstrat: nam si bilioso homini medicamentum, quod pituitam purgandi facultatem habeat, exhibere tentaueris, sanè non dubito, quin sis hoc illius decretum non sine damno experturus. Et si laboranti arquato morbo medi-

A camentum dederis, quod pituitam ducat, ne quatuor quidem id cyathos educturum: & si medicamentum quod bilem trahat exhibueris, plurimum quidem vacuabitur bilis, totum verò corpus purum sic purgatis efficitur.

Purgans medicamentum appellatur, quoniam à vitiosis humoribus sanguinem purum reddit, ex Gal. *lib de purgand. medic. facult. c.* 4. illud vel lato & communi, vel presso & magis proprio vsurpatur significato. Latissimè dicitur purgans, quòd ex corpore superfluum pellit, siue per nasum, os, sputum, vrinam, vel aliam corporis regionem, & promiscuè ac sine delectu recrementa, siue sint huius, siue illius naturæ euacuat. Solum autem purgans, vera & stricta significatione sumitur pro eo, quod per aluum, & vomitum euacuat: si bilioso homini medicamentum quod facultatem habeat purgandi pituitam, exhibere tentaueris, nil sanè proficies. Deinde si hoc non esset verum, cur
B non omnibus venas secamus hominibus, qualescunque illi sint, graciles aut crassi siue regio morbo teneantur, siue atra bile vexentur? Atqui ex his plurimi, qui graciles erant, ex purgatione humoris à quo infestabantur, non parum præsidij reportarunt, quibus si sanguinem detrahere auderes, interitum protinus inferres. Medicamenta ergo purgantia ex natura sua certum & determinatum humorem expurgant. Hanc sententiam primus omnium adinuenit Hip. *lib.* 1. *de nat. human. text.* 31. firmauit postea. Gal. *loc. cit.* & *lib. de medicament. purgant. facul. per totum*, & *lib.* 3. *de simpl. medic. facul.* 24. & 25 & *lib.* 5. *eiusd operis. c.* 17. & in hoc loco apposita hac historia confirmat, & *lib. de purg. med. facult. c.* 7. refert Gal. exemplum hominis non stulti, *qui cùm pustulæ illi toto corpore erupissent vlcerosæ, & malè coloratæ, Medicum adiuit, existimans, se quam primùm ab illo purgatum iri: Ac eo sãguinis missionem protinus iubente: ne desipias, inquit, verisimile siquidem est vnà cum prauis*
C *bona quoque effluxura.*

Exhibito ergo medicamento cholagogo, se morbúm regium persanasse vnica purgatione gloriatur, vacuata bile, quæ huius morbi causa est. Hanc autem expurgant, aloë, manna, scammonium, centaurium, absinthium, thymelæa, thlaspi semen, quibus antiquitas summa cum vtilitate ad expurgandam bilem redundantem vtebatur. Nos ex siliquæ Ægyptiæ liquore interaneo, myrobalanis citrinis, prunis, arbusti fructibus, (sebesten vocant) tamarindis, & præsertim rhabarbaro, sæpe, immò securiùs (biliosus enim humor assumptis valde calidis excandescit, & exacerbatur) fructum maximum capere solemus. Aliqui addunt rhaponticum, de quo Dioscorid. *lib.* 3. *cap.* 2. & cæteri
D Græci, putantes hanc radicem ab alia, nulla ratione, nisi loco differre. Num verò hoc verum sit, certatim debacchantur Ruel. *lib.* 3. *de natur stirp. c.* 2. Monard. *lib.* 5. *epist.* 5. & Medici Florentini, qui rhaponticum Græcorum, & rhabarbarum Arabum, natura, viribus, natalique solo non differre sibi persuadent, quod modò, vt à nostro instituto alienum, non discutimus. Legat qui velit doctissimos Dioscorid. interpretes, & Syluium *lib.* 1. *meth.* qui in simplicium purgantium medicamentorum natura inuestiganda cæteros antecellunt.

At quæres. Si icterus, morbus sanè rebellis est ac contumax, à diuersis causis originem ducens, & cuius materia in habitu corporis sita est, oculis præsertim, in quibus, vt tenerioribus & nitidioribus præsertim apparet, quæ sunt partes à viis ductuum, ventriculo, & intestinis valde semotæ, cur vnica purgatione succubuit? Maximè cùm Gal. *lib.* 6. *epid. sect.* 2. *com.* 30. affirmet, *succos ad cutem vergentes per eam esse euacuandos: nam iterum ad intima corporis re-*
E *uulsio ipsis valde longinqua est: vt per aluum, & vomitum vacuentur.* Dic. Ex triplici icteri specie in vniuersum, fellei, hepatici, & critici, qui sanè omnes, iuxta diuersitatem causæ, in plures species subsecari possunt, omnes difficiles ad curandum sunt: quum felleus, ab immodica plenitudine vesicæ fellis, paruitate eius, aut imbecillitate facultatis attractricis eiusdem, aut à meatuum obstructione oriatur, siue eorum per quos allicitur bilis, siue eorum per quos pellitur ad intestina, quare regurgitat ad venas bilis, & icterus concitatur. Hepaticus ab hepatis obstructione, scirrho, inflammatione, aut phlogosi ortum ducit, ad

ad quam venarum & totius corporis exurens caliditas est reducenda. Criticus, vel est verè iudicatorius, præcedentibus signis coctionis, cum conferentia & tolerantia post septimum diem eueniens, natura humorem biliosum ad habitum corporis expellente. Vel iudicatorius non iudicans, ob irritationem naturæ, ob copiam oppressæ; & ante septimum diem, à motu maligni morbi concitatus, vt in pestiferis febribus, veneno, eóque vel epoto, vel à fera eiaculato accidere, auctores exararunt. Refert Gal. *lib.5. de loc. cap.6.* historiam serui Imperialis, qui à vipera ictus, & ictericus factus theriaca conualuit. Idem firmat Auenzoar *lib.1. theizir. tract.13. c.6.* nam vt Paulus *lib.3. cap.50.* inquit, ab extranea veneni corruptione sanguis in bilem vertitur. Sed aliquando aliter contingit vt icti ab animali venenoso, ictero nigro capiantur; si enim corpus bile nigra redundat, eam venenatæ rei occasione ad cutim natura affatim transmittit: quam rationem pluribus exemplis Marcellus confirmat *lib.1. de hist. medic. mirabili, cap. 9.* & hoc exemplo fiet etiam manifestum.

Obseruatio XX.

Icterus à veneno non semper flauus

MEssores duo ardente Sirio post meridianam trituram sitibundi, ad fontem accurrunt gelida plenum. Hi nudatis pedibus ob æstus feruorem, fatigati profundissimo somno sunt oppressi. Ambo ab vna vipera subitò iuxta pollicem pedis icti, in syncopen labuntur. Post horam epilepticis motibus, immò variis conuulsionibus concutiuntur. Horum alter in flauissimum icterum, post decem horas: Alter in nigerrimum, post. 14. horas lapsus est, ita vt Æthiopis formam repræsẽtaret. Vtrisque cardiaca administrata. Ligaturæ fortissimæ in tibia, & vincula admota. Ictero nigro affectus post diem emortuus; secto cadauere inuentum est hepar liuidum, nigerrimis maculis respersum, putridum, id quod sectũ, sanie erat respersum. Alter ope theriacæ sæpius repetitæ cum labore euasit.

Omnes hæ species, excepta verè critica, difficilis sunt eradicationis, cùm à variis diuersísque causis excitentur, & multoties in iis accidant, quibus viscera scirrhosa exesáque sunt, & latent obstructiones, ita præcipuis partibus contumaciter adhærescentes, & impactæ, vt ipsa membrorum substantia interdum labefactetur: Quo pacto *in Coacis, & Aphorismis* Hippocrates icterũ periculosum iudicauit, maximè si dextrum hypochondrium obduruerit. Cur ergo si Gal. *in com.* id prædixit, & alibi passim, hoc loco vnica purgatione sanasse fatetur? Sed attendenda sunt verba Gal. nam hoc accidit *post curatum*, vt ipse inquit, *qui in iecore erat affectum.* Tunc enim bilis, quæ per habitum corporis est disseminata, & in venis cum sanguine commixta, sublata obstructione, & iecoris intemperamento priùs per propria auxilia correcto, purgatione educi potest facillimè. Institutum enim Gal. erat, vt probaret biliosum humorem à medicamento cholagogo solùm educi, & non à phlegmagogo: & in eius rei confirmationem, in medium attulit historiam, non curans an deinceps reuertatur affectio, bile de nouo ob partium debilitatem generata.

Si verò tibi parit admirationem, quo pacto humor in cute existens per aluum possit vacuari, audi Galenum *lib.6. epid. sect.2. com.30.* dum sic profatur. *Sed forsan me dicere putabitis, nũquam purgatione per aluum in talibus vtendum esse? Ego verò non id dico: nam in libris de arte curandi, in quibus corporibus permulta humorum copia inest, iis vtiles esse purgationes didicisti. Priusquã enim ita redundãtem materiam, aut vena sectione, aut purgatione quis eduxerit, si fouens, hoc est calidis vtens, ipsam discutere conetur, plus attrahet, quàm per cutim vacuabit.* Ex quibus manifestè patet humorem in cute impactum per aluum etiam esse vacuandum. Quare si latæ pustulæ, quales Simon habuit, de quo loquitur eo loco Galenus, à crassiore succo subortæ, eæque non admodum pruriginosæ, vacuatione per imum ventrem facta sunt curandæ; quantò magis bilis in ambitu corporis impacta, suapte natura tenaci humore tenuior, purgatione educetur, præsertim, cùm bilis flauæ

A vacuatio sit facilior, vt 14. *meth.17.* monuit Galen. Quo pacto autem humor qui est extra vasa, purgationis beneficio iterum ad ea possit remeare, *lib.1. in com. hist.55.* explicuimus; quo loco, sola purgatione oculorum inflammationes se persanasse Galenus gloriatur. Quibus autem præsidiis, humore iam vacuato aut vi naturæ discusso, impediri possit, ne iterum de nouo generetur icterus, accrescátque denuo biliosi humoris copia, explicat inter omnes de regio morbo latè scribentes, omnium calculis eruditissimus Manardus *lib.6. epist.2.* sex rerum naturalium materiam graphicè describens.

QVÆSTIO LV.

B *Quòd medicamenta purgãtia, certos & determinatos humores attrahant. Contra Erasistratum, Aristotel. & Cardanum.*

COMMENTARIVM.

QVod pituitam ducit.] Prudentissimus Senex, *lib.1. de natur. human. text.31.* medicamenta purgantia, certos & determinatos humores vacuare accommodato stirpium & seminum exemplo illustrauit. Nam sicuti hæc attrahunt certum, & determinatum ex terra alimentum, vtpore sibi magis conueniens & familiare, sic medicamenta humores attrahunt sibi familiares. In terra enim reperitur dulce, acidum, salsum, nitrosum, & insipidum: quare vitis, & arundo dulcis attrahunt in ea quod dulce est; cucurbita
C insipidum; colocynthis, & cucumis agrestis amarum & adustum; lupini, & brassica marina, salsum & nitrosum; oxalis acidum. Si exhibito rhabarbaro in quantitate mediocri; sola flaua bilis attrahitur & expurgatur; exhibito agarico pituita; & absumpta senna, melancholia sola solet euacuar, vt *citatis locis, & in præsenti loco* Galen. confirmat. Nam si hæc sententia non esset vera, frustra Medici laborarent, vt cognoscerent quibus medicamentis quilibet humor esset vacuandus.

Hæc est firma; veráque Hip. & communis omnium Medicorum sententia concors, cuius auctoris tanti eloquium mihi semper arrisit plurimum. Clamitet ad rauim vsque Ioubertus *lib.2. paradox. 9.* qui *medicamenta non attrahere, sed fugare humores*, pertinaciter contendit. Sed cùm plures eum mordeant dente omnium mordacissimo & rabidissimo, placuit pro magistri tutela, illorum argumen-
D ta vellicatim appungere, & refellere, ne illius discipuli horum mentem postea amplectantur, eorum tricis & cauillationibus irretiti.

Summus ille Philosophus Aristoteles, & naturæ interpres mirabilis *sect.1. probl.41.47. & 48.* rem sic determinat. Medicamenta purgantia euacuant, quia non vincuntur, sed solùm extenuantur, funduntur, & corpus penetrant: sicque retrocedentia humores secum deferunt. Quare si ea quæ superari debent, quando non vincuntur, sed cruda manent, ob quantitatis excessum aluum subducunt, vt constat in melle, musto, & oleo; maiori cum ratione sentiendum est de iis, quæ qualitatis suæ ratione à corporibus superari nequeunt, qualia esse medicamenta purgantia, nulli est non manifestum. Hæc ergo (inquit ipse) cum amara sint & fœtida, humores exagitant & perturbant, &
E hac ratione eos purgant.

Verùm hæc Aristotelis, & Peripateticorum de hac re opinio, à Medicorum scholis debet explodi, siquidẽ falso innititur fundamento. Licèt enim medicaméta purgantia, si operari debent, nec vinci, nec transmutari à corpore debeant, nam tunc frustrantur purgatione; sed egeant reductione de potentia ad actum, quæ extenuatione & motu adscititio præstari solet, & distributione ad partes in quibus humores continentur; tamen delabi per easdem vias, per quas penetrauerant, & secum deferre humores, à ratione alienum est. Nam medicamenta non sponte relabuntur, sed partes irritæ & à medicamentis, & ab humoribus, solùm hos cum illis affatim expellunt. Deinde medicamenta non euacuant quia incoctilia, sed quoniam humores attrahendi potestate prædita sunt, neque mel,

oleum,

oleum, & mustum, quia remanent cruda aluum subducunt, sed quia facultatem habent emolliendi, & abstergendi; & ob quantitatis excessum ventriculi & intestinorum expultricem vim ex accidenti irritant. Denique si ob amarorem, & fœtorem medicamenta aluum soluerent, cur hac ratione absinthium Romanum, opium, cicuta, & alia, purgatricem vim non sortiuntur, cùm sint amara & fœtida, maximè cùm hæc non perturbent humores, sed sensus.

Erasistratus Hippocraticæ, immò Galenicæ doctrinæ accerrinus hostis *lib. 1. de facult. natural. c. 13.* medicamenta purgantia, humores æqualiter & indifferenter vacuare, pertinaciter asseruit, & in hoc conuenire cum venæ sectione: differre tamen, quoniam medicamentum purgans euacuat cum immutatione, & corruptela, primò tenuem, & serósum, deinde crassissimum; illum vacuari à medicamento solùm debili, à forti omnes humores promiscuè expurgari contendit.

Eius paradoxum aliqua sunt quæ confirment. Primò. Quoniam in curatione vnius morbi modò purgatione vtimur, modò venæ sectione, veluti *lib. 2. acut.* 10. & 11. in pleuritide faciendum edocuit. Igitur vtrumque auxilium idem præstare potest. Secundò. Si necessaria est venæsectio, & ob ætatem, imbecillitatem, vel timiditatem impeditur, ad purgationem confugit Gal. 4. *de sanit tuend. cap.* 4. & vice versa neglecta aut impedita purgatione, phlebotomiam exercemus. Igitur vtrumque præsidium idem præstat, aliàs frustra vnum aliud suppleret. Tertiò. Hip. in pleuritide descendente, quæ magna ex parte ex sanguine tenui & bilioso oritur, auctore Galen. 6. *aph.* 33. vtitur elleboro, & peplio *in lib. 2. acut.* 11. quæ humorem melancholicum euacuant. Igitur hæc medicamenta omnes humores indifferenter euacuant. Quartò. Hip. *lib. 4. aph. 21.* commendat purgationem factam à medicamento purgante, in qua plures colores apparent, à diuersis humoribus expurgatis pronati, Igitur medicamentum omnes humores vacuare potest.

Sed absurda, & plena erroris est opinio hæc, quippe quæ sensuum & experientiæ probabilitatem, auctoritati anteponit Erasistrati, & Asclepiadis, qui solùm in condendis sectis contra Hippocratem, ambitiosam gloriam ostentabant, vt *lib. de venæ sectione*, contra eum, eiúsque sequaces palam fit, quibus Galenus illorum vanitatem infregit luculenter. Huius ergo opinionis falsitas colligitur euidenter: nam, vt hoc loco asseruit Gal. Si hydropico hydragogum propinetur medicamentum, leuari solet vacuata aqua: contrà, si exhibeatur cholagogum, oblæditur valde, & sic de cæteris. Igitur medicamentum purgans non indifferenter omnes humores euacuat. Secundò. Si, succus tenuis, deinde crassus, postremò crassissimus euacuatur semper, melancholicus humor nonnisi, per immodicas vacuationes poterit vacuari, cùm sit tenacissimus, & terrestris valde, quod confiteri summum est absurdum. Tertiò. Sequeretur medicamenta vacuantia humorem melancholicum, necessariò debere esse validissima, & vacuantia humorem aquosum, esse debilia, quod est apertè falsum: nam senna, & epithymum euacuant humorem melancholicum, & sunt debilia, & clementia; & elaterium, & euphorbium euacuant humorem aquosum, & sunt fortissima.

Aduersæ verò rationes futiles sunt. Dic ad primam. Nam in curatione eiusdem morbi vtroque auxilio opus est, diuersa tamen ratione illo vtimur, sanguine quidem redundante, phlebotomiam: cæteris verò humoribus peccantibus, purgationē exercemus. Ergo idem non præstat venæ sectio, & purgatio. Ad secundam dic. Purgationem phlebotomiæ loco celebrari, & è conuerso, in his affectibus qui ex plenitudine, & cacochymia originem ducunt; quando sanguis ob putredinem, aut feruorem in alium humorem degenerat, tunc non ratione sanguinis, sed aliorum humorum, imperari purgatio debet; nam horum multitudine deposita purgationis vi, natura leuata præexistentem sanguinem corrigere, eúmque vel insensibiliter resoluere, vel in partium substantiam valet commutare. Ad tertiam. Licèt pleuritis à tenui humore ortum

A ducat, ex omni tamen, vel etiam crasso concitari potest, vt *cit. loc.* docuit Gal. Si tamen ex hoc generetur, qualis solet esse descendens, quæ ob grauitatem humoris ab illo ferè oriri consueuit, tunc prædicta medicamenta rectè conceduntur, vt ibi monuit Hip. Ad quartum. Responde, Hippocratem intelligendum esse de purgatione, non à simplici, sed composito medicamento, plures humores facultatem trahendi habente, celebrata, cuius vi diuersi humores vacuari queunt. Consule Tobiam Dorncrelium *tract. de purgation. cap. 1.*

Verùm *cùm indelebile malum sit, eluique non potens, ista circa sectas ambitio, ac scabie quauis ad sanandum rebellius*, monente magistro *hoc in cap. de facult. natural.* in quo est scripta historia hæc: iccircò inanis gloriæ aucupio allectus, insurgit contra Gal. subtilissimus Cardan. *lib. de subtilitate*, existimans à medicamentis purgantibus non posse fieri attractionem; nam hæc in re viuente reperitur solùm; illa autem non viuunt. Partes ergo viuentes, inquit ipse, qualitate purgatoria infectæ & imbutæ, humores ad se allicunt, & ipsos deinceps è corpore expellunt: cùm enim medicamenta purgantia in ventriculo, hepate, intestinis, & aliis partibus qualitates suas impressas relinquant, vt constat ex siti, anxietate, & æstuatione post purgationem, nulli dubiū erit, viuentes solùm partes medicamentorū qualitate delibutas, peccātes humores attrahere:

Proferam eius rationes tres. Prima. Nam medicamenta, in forma solida præcipuè assumpta, deinceps tota euomuntur sæpe, & tamen feliciter, deinde contingit purgatio: euidens argumentū, purgantia medicamentum, vim expurgatricem in ventriculo, & intestinis impressisse. Secunda. Medicamenta vmbilico, & ventri admota, in modum emplastri adhibita, valentissimè expurgant, & odorata purgantia strenuè euacuant, vt veteres vnanimiter confirmant. Hæc verò non possunt efficere, nisi alteratione per continuum facta, cùm suam virtutem ventriculo, & intestinis communicant, quæ partes, mediante illa qualitate, humores attrahunt. Tertia. Si fricatur acus cum magnete, illa acus ob virtutem à magnete impressam in illa, attrahit aliam acum, & hæc alias acus è longinquo. Ergo ventriculus, intestina, & aliæ partes simili purgatrice qualitate imbutæ, humores attrahent.

Sed à Lycæo Medico explodēda est inepta opinio hæc. Nam attractio, quā familiaritate, & similitudine substātiæ fieri, cum Hip. & Gal. cōcessimus *lib. 1. in com. histor. 25.* quo loco ardua plura de hoc negotio ad Cleanthis lucernam elucubrauimus, est communis viuentibus, & non viuentibus; nam magnes trahit ferrum, & succinum paleas, & alias quisquilias ad se allicit, hæc tamen non viuunt. Verum quidem est medicamenta purgantia, siue extrà applicita, siue intus assumpta, aut odorata, partem tenuem & vaporosam, in qua vis purgatrix præcipuè residet, partibus interioribus communicare. Quare euomito medicamēto, eo modo quo fuit assumptum, purgatio frustratur; si verò aliter eueniat, & portio aliqua medicamenti fuit intus relicta, purgatio celebratur. Quando verò fricatur acus cum magnete, ibi non est solùm vis magnetis, sed substantia relicta. Sic quando medicamentum assumitur propria substantia eius relinquitur in ventriculo expressa, quæ operari potest. Quare attractio humorum non in naturā ventriculi, & intestinorum, sed in substantiam medicamenti ibi impressam & relictam, est deferendò. Lege Valleriol. *lib. 3. locor. com. cap. 16.*

An tamen medicamenta purgantia maneant in ventriculo & intestinis, an potiùs sic distribuantur, vt penetrent ad partes distantes, in quibus humores continentur, altioris indaginis quæstio est, de qua licèt Aristot. *loco cit.* existimet, totum medicamētum purgans distribui, & peruenire ad humorem, & iterum per easdem vias relabi, secúmque deferre humorem; & quamuis Conciliator arbitretur *dif. 141.* medicamenta vsque ad certam distantiam distribui, vt promptiùs vis medicamenti communicetur humori distanti, & per partes intermedias communicata virtute non solùm realiter, sed intentionaliter, in modum odoris, & caloris qui per species solent communicari, humores attrahere: & licèt alij varia proferant, quorum

discrepantes opiniones refert; & refellit eruditissimus A Fallopius *lib. de medic. purgantibus, cap.* 2. Tamen probabilior est Fernelij sententia *lib.* 3. *de purgand. rat. cap.* 6. medicamentum secundùm partem maiorem, fortiorem, & crassiorem manere in ventriculo & intestinis, & secundùm partem magis vaporosam, & tenuiorem per totum corpus distribui: quando enim de potentia ad actum reducitur, actione caloris liquatur, & minuitur; ex qua actione subtiliores medicamenti partes ad omnes corporis meatus eleuatæ, & per venas & arterias delatæ, ad humorem expurgandum accedunt. Quo pacto autem interpretentur Auic. 4. 1. *cap.* 4. Mesuë *intent.* 1. *p.* 2. Serap. *lib.* 7. *breuiarij cap.* 10. existimantes medicamenta purgantia manere in ventriculo quieta, & in intestinis, & solùm transmittendo virtutem humores attrahere, sicut magnes attrahit ferrum, explicant elegantissimè Costæus *in com.* B Ioan Brauus Petrafitanus *lib.* 1. *de purgand. rat cap.* 9. Amatus *lib.* 1. *centur. curat.* 72.

Deinde medicamenta cum multis partibus habent plurimum consensum, & ad eas vapores emittunt, & sic ex determinatis locis proprietate quadam, & specifica vi humores attrahunt. Sic asplenium lienem respicit; absinthium ventriculum; adiantum thoracem; saluia, & stœchas, caput; eupatorium iecur; pilulæ lucis euacuant ex oculi; Cochiæ ex capite; agaricum ex thorace, vtero, & neruis: argentum viuum ducit humores ad fauces, & os. Sic deiectoria mouent humores ad aluum; vomitoria eos ad partem superiorem conuocant, vt probat Vallesius *lib.* 9. *cont. cap.* 10. magna tamen ex parte purgantia, per partem inferiorem expurgare nata sunt, tum quoniam medicamenta ad fundum ventriculi descendunt, & C orificio inferiori proxima sunt, quo ex naturæ ordine vtitur ventriculus ad expellendum, sicuti superiori ad attrahendum, autore Magistro 3. *de sympt. caus. cap.* 2. *ante med.* tum quia venæ, quibus attrahuntur humores, magis ad intestina, quàm ad ventriculum pertinent, & sunt multò maiores, quibus solet natura vitiosos humores expurgare; & intestina sunt ignobiliora ventriculo, & excernendis excrementis ampliora, & propinquiora, & ampliùs recipiendis sordibus consueta, vt aduertit Auic. 4. 1. *cap.* 4. & Mesuë *in canon vniuers. theorem.* 1. *cap.* 2. & humores ob insitam grauitatem, ad inferna ruunt.

Si verò quæras, quomodo medicamenta retenta in ventriculo, & in intestinis, attrahant humores, & magnes attrahat ferrum, quin moueantur: si (monente Arist. *lib.* 7. *physic. cap.* 2. dum de motu locali, qui fit à principio extrinseco agit) id quod trahit, & trahitur, debet localiter moueri. Dic cum Auerrhoë *lib.* 7. *physic. com.* 11. dupli- D cem esse tractionem; alteram veram, in qua trahens, & tractum mouentur, vt Aristoteles ait: non veram alteram, sed potiùs æquiuocè dictam: sic partes attrahunt alimentum, magnes ferrum, medicamenta humores: in hac, id quod trahit, non est necesse, vt moueatur. Quod tamen inter has tractiones sit discrimen, ibi Auerrhoës accuratissimè explicuit. Interim lege de hoc argumento Cardanum *lib.* 2. *contradict. tract.* 1. *cont.* 2. Vallesium *lib.* 9. *controu. cap.* 1. Fabium Pacium *in com. cap.* 6 *lib.* 1. *meth. Gal.*

QVÆSTIO LVI.

Quòd medicamenta purgantia integros humores quātitate peccantes euacuēt: natura verò putridos E *excernat. Contra communem Medicorū sententiā.*

PVrgauerit.] Immotū atque perpetuæ veritatis axioma est, & à priscorum scientissimis, neotericísque vnanimiter receptum: medicamenta purgantia putridos attrahere humores; quod licèt ipsi nulla ratione probent (illud tanquam principium inconcussum obseruantes) in lectorum gratiam aliquibus rationibus comprobabo. Prima sit. Gal. *lib.* 1. *aph.* 22. asseuerat purgationē fieri medicamento attrahente, & natura expellente. Sed ferè semper purgatio adhibetur, quando humores, putridi aut corrupti sunt. Ergo medicamentum attrahit hos humores, & natura iuuat eorum attractionem.

Secunda. Galenus *lib.* 11. *meth. cap.* 8. §. *Tanquam igitur in his corporibus, &c.* vtens exemplo carnis putrescentis, docet, quòd sic nos gerere debeamus in euacuatione humorum putridorum, ipsos euacuantes, reliquos verò perflantes & ventilantes, vt si in iis aliqua labes est, deperdatur. Sed hæc vacuatio per alui deiectionem, à medicamentis purgantibus celebratur. Ergo hæc putridos humores euacuant.

Tertia. Galenus *l.* 3. *prorrhetic. com.* 13. §. *Nempe cùm excerni contingit, &c.* purgationem, corruptorum humorum excretionem vocat. Sed hæc purgatio à medicamento fit. Ergo.

Quarta Galenus *lib.* 1. *aph. com.* 2. purgationem vocat, quando Medicus aliquam molitur vacuationem humorum, qui corpora nostra molestant. Sed humores putridi naturæ molestiam inferunt. Ergo hi à medicamento purgante attrahuntur.

Quinta. Si medicamentum attraheret humores integros, putridi verò exploderentur ab ipsa natura, sequeretur quòd etiam in principiis morborum expellerentur; cùm eadem sit ratio. Sed nunquam, nisi oblato medicamento purgante educuntur. Ergo.

Vltima. Mesuës hoc cōfirmat *tract. de simplicib. medicament. purgantib. cap. de agarico.* §. *Pituitam autem crassam, lentam, putrem purgat, &c.* integræ, & eius quæ secundùm naturam se habet, nulla prorsus mentione facta, & *in cap. de Bryonia,* sic ait. *Vtriusque radix, ac præcipuè succus, pituita etiam putri, cerebrum, neruos, partes respiratorias purgat, &c.* Et *cap. de senna,* sic inquit. *Senna bilem vstam à cerebro, sensoriis, pulmone, corde, hepate, liene expurgat.* Deinde *electuarium Hamech vocatum pituitam salsam expurgat.* Insuper *in tract. de pilulis, tit. de stomachicis,* sic fatur, *Catapotia stomachica alia cerebrum, & ventriculum corruptis humoribus purgant.* Idem repetit *tit. de pilulis ex rhabarbaro,* quas vacuare humores crassos, lentos, multùm putres asseuerat. Denique Actuarius *lib. de compos. medicament. tit. de potionibus medicamētariis, aduersus affectus qui febres comitantur,* siliquæ Ægyptiæ concretum liquorem, torridam bilem citra molestiam expurgare, centauriúmque minus, pariter & colocynthim, mucosum humorem deiicere, scriptum reliquit. Quare si salsa pituita, putris, mucilaginosa, humores corrupti, bilis retorrida, vsta, præter naturam sunt humores, cur putridos humores à medicamentis purgantibus euacuari negabimus?

Licèt enim hæc sint ex abditis veterum decretis exhausta, tamen contra vniuersam Medicorum scholam constantissimè teneo, purgantia medicamenta humores integros attrahere, putridos verò à natura expelli, & expurgari. Arduum est rem nouam, & à nullo comprobatam, ad communem hominum sensum accommodare: confido tamen me hanc conclusionem ex mediis medicinæ principiis ita demonstraturum, vt ei qui syncero, candidóque animo, totam præceptionem diligenter audiet, nulla irrepat calumniandi occasio. Vt verò hæc intimiùs intelligantur, aliqua priùs notare oportet, ad huius quæstionis expositionem valde necessaria.

Primū est. Humor corruptus est diuersæ speciei, & ab eodem integro existente maximè distat. Patet, nam hic est secundùm naturam, & corruptus est præter naturam. Sed secundùm naturam, & præter naturam differunt specie. Ergo & humores distabunt inter se. Hoc probat Galen. 2. *feb. cap.* 6. §. *Siquidem totum id, &c.* vbi docet pituitam corruptam, & integram, esse diuersæ qualitatis, id est substantiæ; siquidem Galen. multoties per qualitatem, intelligit substantiam, vt constat ex 5. *simpl.* 17. quo loco Gal. affirmat medicamenta attrahere qualitatis, id est, substantiæ familiaritate, & *lib.* 10. *meth. cap.* 8. ibi enim vocat putrefactionem, totius substantiæ corruptionem, & probat Arist. 4. *meteor.* 1. in febre sanguinis putrefacti patet euidenter, in qua sanguis integer à sanguine corrupto differt: *cùm enim sanguis putrescere cœperit, non ampliùs bonus remanet, sed illius pars tenuis conuertitur in flauam bilem, crassa verò in melancholiam,* ex Galen. 2. *cris.* 12. & 2. *feb.* 9.

Secundò. Animaduertere licèt, quod natura excernere

potest humores putridos, à medicamento purgante non adiuta. Constat hoc, quoniam si humores partibus nostri corporis molestiam inferunt, in quibus est facultas excernendi ipsos, sicuti retinendi id quod conueniens est, illos natura excernit, vt docet Gal. 3. *de natur. facult. cap.* 6. Sic in crisi putridi humores citra medicamenti opem à natura expelluntur; hæc enim est præcipua morborum medicatrix, vt ait Hip. 6. *epid. sect.* 5. *text.* 1. Sola sibi sufficit, separat vtile ab inutili, excrementitium, putridúmque humorem per varias regiones propellens, & hoc modo crises à natura fiunt. 2. *de vsu part. c.* 17. & 2. *Aph.* 13. §. *Crisis fit natura separante à bonis mala, & ad excernendum properante, &c.* quod innumeris sententiis *lib. de crisibus, de diebus decretor.* & alibi confirmat.

Tertiò. Præmittendum, medicamenta purgantia humores integros attrahere, & hoc solùm longa experientia potest confirmari, & manifestè Galen. in hac historia satis concludit, dum medicamento exhibito quod bilem flauam, vel nigram purgat, se Icterum citra iecoris affectum persanasse gloriatur: in Ictero autem flauo, vel nigro humor non est corruptus, quoniam non est mutata illius natura. Deinde præseruationis gratia sæpe celebrantur euacuationes, & tunc humor non est corruptus, quia corpus nullo modo laborat. Ergo medicamenta purgantia attrahunt humores integros, & non corruptos. Præterea Hipp. *lib.* 2. *aph.* 37. nostram positionem confirmat, dicens, *qui corpore valent, difficulter ferunt medicationes:* quam sententiam explicans Galen. *in com.* in hæc verba prorumpit: *In hoc autem, generaliori dictione de iisdem pronunciat, inquiens, hos difficulter ferre medicationem; nam & vertigines, & tormina patiuntur, & difficulter his purgatio succedit, & præterea celeriter exoluuntur. Fiunt autem hæc omnia, purgante medicamento proprium quidem attrahere humorem appetente, vel flauam bilem videlicet, aut atram, aut pituitam, aut aquosam superfluitatem: quia verò ille non adest, sanguinem colliquat, ac carnes, vt ex ipsis proprium attrahat humorem.* Quid autem de hac re verè & syncerè Galeno sit visum, relictis ambagibus, hæc vna sententia commonstrat, in qua per proprium humorem intelligit integrum & illæsum, quoniam corpus sanum est.

His iactis ad confirmandam conclusionem nostram accedamus; nam fidem maiorem accipiunt quæ comprobantur, ex Gal. 6. *epid. sect.* 4. ideò *lib.* 1. *de facult.* & 6. *epid. sect.* 2. *com.* 25. & *sect.* 4. 19. nulli temerè credendum citra rationem asseuerat. Primò. Si natura non attraheret humores integros, & corrupti ab ipsa natura euacuarentur, illud esset, quia nec medicamentum integros attrahere, nec natura corruptos excernere posset. Sed hoc est falsum, vt diximus in secundo, & tertio præmisso. Ergo liquidò constat, quòd medicamentum attrahit humores integros, corrupti verò excernuntur à natura.

Secundò. Rhabarbarum attrahit bilem, sed cùm bilis iam abeat in vitellinam, atram, vel isatodem, & in alias species, interrogo: Vel hæ omnes bilis species attrahuntur à Rhab. vnica similitudine substantiæ, vel pluribus. Non dices pluribus, quoniam sic in vno, & eodem medicamento erunt plures similitudines. Ergo vnica similitudine id efficere debent. Sed hoc dicendum non est, quoniam longo interuallo distant inter se huiusmodi species bilis; nam differunt specie secundùm primùm præmissum: ergo necessariò dicendum est, medicamentum purgans integram bilem attrahere, reliquas verò bilis species ab ipsa natura excerni.

Tertiò. Atra bilis ita fit ex bile assata, vt etiam ex melancholia generari possit, docente Galeno *lib.* 6. *aph.* 53. & *in lib. de atra, bile, cap.* 3. Tunc inquiro, quo medicamento vtendum sit ad illius vacuationem, cùm à diuersis causis generetur? Dices expelli à natura, exhibito medicamento vacuante humorem illum, qui transit in atram bilem; ac proinde Medicus considerare debet, ex quo humore bilis atra originem ducat, vt exhibendo medicamentum quod ipsum euacuet, natura atram bilem excernat: nam si, quando ex humore bilioso generatur, propinetur medicamentum quod euacuat melancholiam, maxima inde ægro noxa inferetur.

Quartò. Si medicamentum attraheret humores putridos, rogabo, quod sit medicamentum, quod humores pestilentes educit: nullum sanè. Ergo. Patet: nam sunt solùm quatuor medicamentorum purgantium classes, scilicet pro bile, pro melancholia, pro pituita, pro seroso humore. Quare cùm ignoremus, quo medicamento vtendum sit, fit vt ægrotis sæpius mortis causam afferamus. Quapropter contemplari oportet, qualis sit humor ille qui corrumpitur, & pestilens fit, vt oblato medicamento, quod talem humorem euacuat, pestilens & corruptus à natura excernatur. Si enim ignoretur hoc, casu & fortuna, bene, vel malè purgatio contingit.

Vltimò. Galenus *lib.* 2. *de humorib. com.* 8. §. *Hippocrates verò non hic tantum, sed in aliis suis commentariis, quãdo inuicem proportione seruata humores omnes augentur, missione sanguinis auxiliatur. Vbi verò vnus aliquis superabundat, illi purgatorium dat medicamen.* Sed humor auctus non est corruptus. Ergo medicamenta attrahunt humores integros. Est etiam sententia eximia, quæ nostras partes tuetur apprimè: nam *lib. de renunt. dignotiont, cap.* 4. *in princ.* sic inquit. *Ex Medico quidem purgans medicamentum; ex natura verò totum negotium pendet: hac etenim à purgante medicamento excitata, facultatem segregatricem aduocat, qua segreget inutilia ab vtilibus, ac vtilia quidem facultas retentrix detinet: inutilia verò facultas expultrix expellit, &c.* Sed humores corrupti inutiles sunt, integri verò vtiles, nisi quantitate peccent. Ergo.

Obtrudet forsan argutulus quidam, hunc librum non esse Galeni, sed Philagrij, vt *infra, in vltima historia* demõstramus. Hic forsan non negabit, Philagrium fuisse doctissimum, ex cuius scriptis plurima in suos canones, eáque selecta præsidia Aëtius transposuit; maximè cùm fides sit adhibenda Galen. *lib.* 1. *epid. sect.* 3. *com.* 1. consulenti, vt *iudicium Medici clari semper magnifaciendum sit, cùm sit dignum consideratione,* à quo sumitur probabile argumentum ad curandum: explicat Vallesius *lib.* 5. *epid. in com. text.* 85. & *lib.* 7. *eiusd. in com. text.* 26. Philagrij ergo Medici illustris sententia recipienda, dicentis naturam prouidam, & sollicitam de animantis commodo, inutiles humores expellere; nam integros quantitate redundantes medicamenta purgantia attrahunt; neque enim hi à natura retinentur, cùm nutritioni sint inutiles valde.

Sed aduersantium argumenta sunt discutienda. Dic ad primum. Auctoritas Galeni vera est: verumtamen ex ea medicamentum attrahere non posse humores integros, & naturam euacuare corruptos, non concludunt; quoniam medicamentum solùm cum integris, non autem cum corruptis familiaritatem substantiæ habet. Siquidem bilis, verbi gratia, quæ putrida est, tantùm distat à bile integra, quantum differunt bilis, & pituita inter se.

Eadem prorsus ratione respondendum est ad reliquas obiectiones à Galeno acceptas: hic enim putridos humores solùm vacuandos esse commonuit; non tamen prædixit eos à medicamento purgante vacuari, cùm hoc integros solùm attrahat, qui cùm quantitate abundet, etiam naturam molestant.

Ad quartum dic. Putridos humores in morborum initio non expelli, quoniam sunt commixti cum aliis, quorum ratione putridorum malitia obscuratur, ac proinde non multùm naturam vexant. In statu verò, præcedente coctione, ab vtilibus sunt separati, & ideò naturam fatigant & premunt, quare tunc viui excernuntur.

Vltimum hoc modo resolues, si dicas, verè quidem auctores firmasse, medicamenta purgantia vacuare humores putridos & corruptos; nam hoc modo sunt intelligendi: nec enim pituita mucosa putrida est, neque bilis retorrida, aut vsta. Longè siquidem vstionem à putredine differre, res est manifesta; quia fit à calore sicco, putredo oritur à calore humido: vnde in adustis non possunt generari vermes, in putrefactis maximè; de qua re lege Vallesium *lib.* 4. *meteor. in com. c.* 8. *in fin.* Putridi autem humores, non quando sunt in via, trahuntur à medicamento, quia adhuc formam suam retinent, quia putredo non est corruptio, sed via ad corruptionem; sed quando post corruptionem in alios humores degenerarunt, vt bilis corrupta, quæ

degenerat in atram, medicamento est vacuanda, quod A melancholicum humorem euacuet. Sic sanguis cum conuersus est per corruptionem in flauam, vel atram bilem, medicamento est educendus, quod flauam, vel atram educere potest. At biles has ex corruptione subortas vocabis putridas? minime quidem. neque enim ex re putri semper gignitur putre. Sic febris diaria ex putredine orta, putrida non est; neque acetum ex vino putrescenti genitum, putridum est; neque vermes ex putredine terræ, & putridis recrementis orti, putridi sunt: sic bilis, vel flaua, vel atra, in quam sanguis per corruptionem degenerauit, integra est, & à medicamento expurgante attrahitur. Et de hac quæstione satis, ad quam veritatis allectus amore explicandam accessi: num scopum attigerim, sub doctiorum censura maneat inuolutum, qui si apponant meliora, victus euadam; non enim sum de illorum numero, qui sibi placendo malunt errare, quàm alterius cedendo ingenio resipiscere. Ansam enim præbui doctioribus, vt post me in hoc argumento fœliciùs insudent.

HISTORIA CXVI. GALENI, De hydrope.

Hydrops, ex consueta menstrua, vel hæmorrhoïdali vacuatione suppressa, vel nimiùm excurrente, sæpe subortus.

*Siquidem ex diuturnis hæmorroïdibus, vel suppressis, vel immodica profusione hominem ad extremam frigiditatẽ ducentibus, non semel aut bis, sed sæpe iam *aquam intercutem collectam vidi; sicut mulieribus quoque tum mẽstrua purgationis omnimoda cessatio, tum immodica vacuatio, cùm scilicet vteri nimio sanguinis profluuio laborarunt, sæpe hydropem accersiuerunt, &c. Galenus* lib. 2. de facult. natural. c. 8. *Porrò ego quoque vidi non paucos, ob huiusmodi vacuationes, quæ Medicorum imperitia cohibitæ fuerant, aut atra bile, aut insania vexatos. Ipsorum quoque aliqui tum intercostali inflammatione, tum renali morbo correpti sunt: nonnulli verò ex ventriculo sanguinem vomebant, atque eundem tussiendo ex thorace spuebant; aut paraplegiis, aquáve intercute interibant, &c. Galenus* lib. de ven. sect. aduers. Erasistratum, cap. 6. in fin. & lib. 6. epid. sect. 5. com. 29.

DVBIVM LXVI.

Num solennium vacuationum suppreßio, vel vacuatio nimia, hydropem, & alia vitia concitare queat.

PARAPHRASIS.

A*quam intercutem.*] Quantam vtilitatem sanguinis modica excretio per hæmorroïdales venas corpori afferre consueuerit, oraculo quodam prædixit Hippocrat. *lib. 6. epid. sect. 3. text. 37.* dum sic ait. *Mariscis laborantes neque morbo laterali, neque pulmonario, neque phagedana, neque furunculus, neque terminthis, fortasse verò neque lepris, fortasse neque aliis, &c.* repetit *lib. 3. de humorib. com. 26. in init.* dum sic inquit. *Hæmorroïdes, quãuis omnes homines, omnémque ætatem, & omni in tẽpore anni vexare queant, reuera sunt affectus ætatis declinantis proprij, non secus quàm melãcholiæ. Fiunt enim ab atrabile, quæ ad venas sedis vberiùs, cumulatiúsque decumbit. Quocirca cùm melancholicis, & vitio renum laborantibus superueniunt curare eos solent, quod non solùm ratione euacuationis, sed etiam humoris qui euacuatur, qualitate faciunt. Effundere enim crassum sanguinem humoris melancholici plenum solent: qualem nos facem in vino appellamus. Itaque cùm hæmorroïdes veluti facem sanguinis euacuent, meritò fit, vt melancholiam curent.*

Denique conferre hæmorroïdas ei, quem atra bilis occupat, iam omnes norunt: quum hoc Hipp. apertè doceat. Hæc enim vacuatio per circuitus repetens, non solùm à morbis melancholicis, sed ab aliis etiam periculosissimis præseruat, quum omnis humorum abundantia eius vi repurgetur: quare *melancholia, & nephritide laborantibus, hæmorrhoïdes superuenientes, bonum,* ex Hipp. præscripto *lib. 6. aph. 11. & 21.* nam pellente natura ad partes ignobiliores, eos qui insaniam efficiunt humores, & præsertim cùm melancholici fuerint ac crassi, hæmorrhoïdum sequitur generatio, & insaniæ solutio, cuius est maximum remedium sanguinis ex his venis effusio, quam etiam si futura sit, prohibet, vt *lib. 4. aph. com. 25.* docuit Galenus, & proprio exemplo confirmat *lib. 6. epid. sect. 5. com. 29.* illorum qui clausis hæmorrhoïdibus in insaniam inciderunt sæpe, quos reseratis his venis ab ea euasisse refert; quam historiam vtpote huic similem idcircò inexplicatam reliquimus. Lege *hist. 39. lib. 1. huius operis*, & Moxium *lib. 1. de morb. mulier. cap. 45. & seqq.* B

Rursus menstrua purgatio, quum tempestiuè fit, & singulis mensibus ordinato motu recurrit, fœminæ valetudine fruuntur. Cùm enim hæ frigidæ sint, minimèque exerceantur, & crudorum succorum copiam præ debilitate natiui caloris quotidie accumulent, sanguinis menstrui vacuationem, tanquam remedium naturale ipsis indidit natura, vt sanguis ille excrementitius, inutilis & crudus purgaretur, eásque à plurimis, eísque periculosissimis morbis præseruaret, quos ex professo citat Galenus *lib. de venæ sectione aduersus Erasistratum, cap. 5.* in hunc modum pronuncians. *Velim itaque audias iam veritatem ipsam, me præcone, tibi denunciantem, quòd mulier, si probè expurgetur, neque podagris, neque articulorum doloribus, neque lateris inflammationibus, neque peripneumoniis capiatur:* C *sed neque epilepsiæ, neque apoplexiæ obnoxia sit; aut spirationis aut vocis ablatione ritè purgata vllo tempore infestetur, &c.* Et *lib. 6. de loc. c. 5.* plures addit morbos, qui ad menstrui retentionem sequi consueuerunt: & priùs firmauit Hip. *lib. 1. de morb. n. 6. & 7. & lib. de virgin. morb. n. 1. 2. & 3.* ij sunt *fatuitas, torpedo, delirium, horror, erronea febres, acuta inflammationes, caligo, timor, tristitia, anxietas, spectra, ac phantasmata varia, ventris durities, dentium stridor, tabes, lumborum dolor, vteri suffocatio, vigilia, fastidium, cordis morsus, animi deliquium, paralysis, alui fluxus, vrinæ difficultas,* & alia innumera damna, ex suppressis mẽstruis contingentia, quæ latè auctores describunt *cap. de menstrui suppressione*, vt acutè satis, & eloquenter proponit insignis Duretus *in Coac. Hip. prænotiones, tract. 3. de morbis mulierum, in com. text. 7.* D

Suadet ratio. Cùm enim *vteri, omnium muliebrium morborum causa sint,* auctore Hippoc. *lib. de loc. in hom. num. 59.* iique venas grandissimas habeant, & plurimas. Cúmque eos, aut menses, aut à partu purgamenta suppressa, aut phlegmone aliqua vtcumque orta, malè accipiunt, ipsos sanguine compleri necessum est, ex Gal. *lib. 6. epid. sect. 1. com. 2.* cuius rei causa multiplex eo loco citatur à Galen. Quid mirum, si vapore tetro, fœdo, & nebuloso, malignáque qualitate affecto, & ad superas partes ab vtero elato, duri superiorum partium affectus contingat immedicabiles? Ab hac origine, perniciosus, corruptúsque sanguinis vapor, seu aura quædam toto genere præter naturam, insurgit & emanat, quæ veneni promptissimi instar, horrida inimicitia totum corpus inquinat, & conspurcat, E & varios morbos, periculáque affert, pro varia natura partium, in quibus sanguis ille colligitur, vt monuit Galen. *lib. 1. prorrhet. com. 48.* Explicant inter omnes Mercat. *lib. 2. de morb. mulieb. cap. 5. 8. & 9.* Didacus Moranus *Apologia 3. de epilepsia hysterica* elegantissimè.

Deinde peregrina, admirandáque symptomata menstrui suppressio inducit, cuius causa Phaëtusæ, & Namysiæ, corpus virile, sátque omni ex parte hirsutum factum est, barba emissa, & vox facta est aspera, auctore Hip. *lib. 6. epid. sect. 8. text. 41. & 42.* Posse autem fœminas in virum conuerti, nostra, & patrum memoria obseruatum est: quidquid nympham interdum ad tantam magnitudinem excrescere Mercatus affirmet *lib. 2. cap. 10.* vt virile pudendum mentiatur, quod accepit ab Albucasi *lib. 2. cap. 71.* quam affectionem ipsi putant esse eam, in qua Medici

fœminas

fœminas in viros migrare existimant; de qua re plura dicemus *lib. 3. in com. histor.* 8.

Demum ob mirabilem, quam habet vterus cum omnibus partibus, sympathiam, & maximè cum hepate, recurrente crasso illo sanguine, & fæcali ad illius vasa, fieri hydropem, nulli est non manifestum, qui Galeni monumenta perlustrauerit, qui *in lib. 4. de rat. vict. in morb. acut. com.* 111.§. *Nempe hic solus cùm incipit, sanguinis eget detractione, cùm scilicet ex retentione, vel hæmorrhoïdum, vel muliebrium inceperit, propè accedente ad extinctionem naturali caliditate, vt igni contingit. Nempe, vt ignis propè extinguitur, immissis lignis, tum humidis, tum multis, nisi quis multitudinem sustulerit: sic & in frigidiore ob copiam sanguine, vbi calor natiuus propè extinguitur, præsentissimum est remedium sanguinis, &c.*

Vidisti quo pacto ex menstrui, & hæmorrhoïdalis sanguinis retentione oriatur hydrops. Licèt enim hæc solennis per mariscas vacuatio, si tempestiuè fiat, à diris morbis præcauere queat; & plures viri per menstruas periodos, (mulierum instar) sanguinem fæculentum per has venas expurgent cum vtilitate summa, vt propriis exemplis proponunt Antonius Zimara *in com. cap.* 10. *lib. de somn. Arist.* Amat. *lib.* 5. *cent.* 3. Vesal. *lib.* 5. *fabric. c.* 15. tamen consueta, si ex toto cohibeatur, hydropem accersit, iuxta Hip. oraculum *lib. 6. aph.* 12. *à diuturnis sanato hæmorrhoïdibus, si vna non seruatur, periculum est aquam intercutem, vel tabem aduenire.* Reddit causam Galenus *in com. & lib. cit. de humoribus,* quoniam *venæ illæ propter plenitudinẽ in sede aperiuntur, & ad ipsas sanguis fæculentus, & melancholicus à iecore reiicitur. Si quis igitur hanc viam illi præcluserit, tum scirrhum iecur contrahet, tum multitudine, ac crassitudine grauatum reddetur: vnde eius calor paulatim minuetur, & quasi extinguetur: atque ita bonum generare sanguinem ampliùs non poterit. Perspicuum autem est & aquam intercutem frustrata sanguinis generatione effici, &c.*

Hinc fit vt summa cum ratione in curatione hæmorrhoïdum, vna semper sit relinquenda, vt per eam effluuium fæcalis sanguinis possit expurgari, monente sic Paul. *lib. 6. cap.* 79. & annuente Celso *lib. 3. cap.* 7. Si verò Aëtius *tetrab. 4. serm. 1. c.* 5. videtur Hippocrati, & Galeno contrarius, hæmorrhoïdes omnes nulla seruata occludere consulens, eum ex aliorum mente loquutum arbitraberis; de qua re lege Vallesium *lib. 8. controu. c.* 6. Altimar. *lib. de curand. human. corp. malis, cap.* 76. Sic Arcippus apud Hip. *lib. 4. epid. n. vlt. cum haberet hæmorroïdas, à curatione prohibebatur, curatus insaniit.* Summa ergo cum cautela cohibendæ sunt, aliàs vel grauissimi morbi contingent, vel natura tanta nigri sanguinis copia grauata per alium locum minùs commodum; eum expellere conabitur. Scribit enim Amatus *loc. cit. & cent. 2. curat.* 13. *Ioannem Baptistam propolam, & Angelum de Prato, sanguinem copiosum per hæmorrhoïdas emittere consueuisse, quibus cùm multa peracta essent auxilia, ex toto cohibitus fuit, ita vt ineunte vere per os sanguinem absque tussi & febre, subflauum, & nigrum multum coaceruatim emitterent, qui deinceps adapertis hæmorrhoïdibus sanati sunt.*

Si verò menstrua supprimantur, aut hæmorrhoïdes, quarum vacuationum beneficio mortales vitam morbis minimè impeditam agunt, illicò hæ vacuationes reuocandæ: nam vt optimè notabat Auic. 4. 1. *c. 3. in fin. Cum suppressio alicuius vacuationis fuerit causa morbi, reuersio illius secundùm plurimum illi medicabitur.* Quapropter si menstrua cohibeantur, & morbi fiant, iuxta dictum Hipp. 5. *aph.* 57. & Aristot. *lib. 2. de generat. animal. cap.* 4. maxima cura adhibenda est, vt menstrua prouocentur: hanc enim fuisse spem illarum mulierum, inquit Hippocrates *lib. 6. epid. sect. 8. com.* 42. quæ ob menstrui retentionem in viros conuersæ sunt, vt effœminarentur, menstruæque purgationes naturaliter redirent: sed cùm Medici variis auxiliis tentatis, ob magnum à naturali statu recessum, nihil proficerent, breui tempore perierunt: non enim menstruus sanguis recurrens solùm à morbis præsentibus liberat, sed eos anteuertit; nam *decubitus, in quibus facta tollit, hæc antè facta prohibet,* sic monente Hippocrate *lib. 6. epid. sect. 3. text.* 40.

A Communissimus ergo scopus in prouocandis menstruis est, vt sanguis reddatur fluxilis, & cursus eius reuocetur: at quoniam hoc commodè perfici nequit, nisi causæ auferantur, idcirco omni ope eas submouere enitendum est. Deinde ad viscera reseranda accedere oportet. Quibus autem præsidiis id præstare possimus; satis doctè explanarunt, qui in curanda retentione menstruorum primas tenent; nam præter Gynæciorum auctores, Mercatus *lib. 1. indicat.* 15. Massaria, Rodericus à Castro, Heurnius, Varandæus, & Sennertus antecellunt, cum Moxio, qui in curandis fœminarum morbis strenuam operam nauarunt.

Accidit tamen multoties, vt menstruo sanguini excernendo ita pertinacissimè assuescat natura, vt si præsidia adhibita non prosint, illa corpus ab imminentibus malis
B tueatur, sanguinémque regurgitantem per alia loca eliminet, maximo cum hominum commodo. Quare sanguinem excernit mensibus singulis per angulos oculorum, aures, nares, os, dentium foramina, sputum, vomitum, vesicam, hæmorrhoïdes, sedem, mammillarum vbera, vmbilicum, minimum, & annularem manus digitum, inflictum vulnus, è quibus locis naturam vtiliter menstrua excreuisse, fidissimi auctores memoriæ prodiderunt, quos citant Marcellus Donatus *lib. 4. de histor. mirabili, cap.* 19. & Ioannes Schenkius *lib. 4. obseruat. tit. de menstruis.* & nos per vmbilicum, gingiuas, & inguina, menstrua binis fœminis erupisse vidimus, *lib. 2. de praxi medica admiranda, obseruat.* 100. 101. 102.

Quid de suppressis proferam hemorrhoïdibus, quas esse illicò prouocandas, vacuato sanguine melancholico,
C Saphænæ sectione, atram bilem expurgantibus, recta victus ratione, harum venarum apertione, fontanellis in cruribus affixis, & aliis præsidiis, auctores non contemnendi suasere, qui de prouocandis supressis hœmorrhoïdibus curationem instituunt. Idcircò humorem hunc melancholicum vacuare oportet audacter secta saphæna, quum melancholici pleniùs sint vacuandi, ex Gal. *lib. de curand. rat. per sang. mis. cap.* 10. melancholici enim sanguinem multum calidum habent, ex Galeno *sect. 3. lib. 3. epid. com.* 70. de quo argumento fusè *suprà* sumus loquuti *in com. histor.* 78. Loco venæsectionis vtiliter aperiuntur harum venarum ora hirudinum ope, mordentibus & acribus medicamentis, vt succo cæpæ, foliis viridibus perdicij herbæ, mercuriali trita, felle bubulo, foliis ficus,
D panno aspero, succo centaureæ minoris, brassicæ marinæ, felle porci, & aliis, præmisso tamen aliquo leniente decocto. Victus sit calidus & humidus. Fontanella etiam huius vacuationis defectum mirè supplet, & maximè si fœmina sit, cui suppressa sint menstrua. Prouocant etiam suppressas hæmorrhoïdes clysteria acria, suppositoria ex hiera superasperso puluere aloës. Lege Hieronym. Fabric. Hildanum *lib. de valetudine tuenda, in fin.* & Alphonsum à Cruce *opusculo de melanchol. obs.* 6.

Sicut autem vacuationes suppressæ hydropem accersunt; sic etiam nimium excurrentes, exhausta nimia sanguinis copia, hunc affectum concitare queunt: cùm enim calor noster in sanguine perseuerantiam habeat, quid mirum si ex hac superflua nectaris viuifici, cuius præsentia recreantur partes, vacuatione, minuatur natiuus ignis, frigefiat iecur, & destitutum sanguificationis mu-
E nere hydropem creet? quippe ex hac immodica vacuatione corpus frigidius, siccius, & mille aliis morbis implicitum euadit: nam eneruantur vires, vitiatur concoctio, inappetentia contingit, oritur syncope, fœdus totius corporis habitus accidit, color cutis cum virore albicat, mollescit caro, crura vacillant, oculi tument, laxatur facies, & alia signa accidunt relata ab Auic. 21. 3. *tract. 3. cap.* 2. Galen. 6. *de loc. cap.* 5. quæ omnia ex natiui caloris imbecillitate euenire non est dubitandum. Cur autem immodica mensium, aut hæmorrhoïdum suppressio, aut nimia vacuatio tot damna afferat, eleganter ostendit Alzarius à Cruce *lib. 1. centur. cap.* 3.

Hæc, & alia grauissima mala ex hæmorrhoïdum nimio profluuio oriri non incertum est: nam & deformitatem, & miseram vitam hæmorrhoïdes inducunt: illam quidem

propter

propter coloris totius corporis vitium ex euacuatione succedens: miseram verò vitam propter corporis debilitatem. Quandoque etiam periclitantur sic affecti, quum ob excedentem vacuationem, perfrigeratum hepar, aquam intercutem operatur, Aëtio teste, *tetrab.4.serm.4. cap.64.* Quibus verò auxiliis exuperans ex vtero, aut hæmorrhoïdibus fluor sit compescendus, & hydrops ab hac causa subortus curandus, veterum, & iuniorum doctissimi passim tradiderunt. Lege Mercatum *lib.1. indicat.cap.14.*

HISTORIA CXVII. RHASIS, De hydrope.

Hydrops, victu attenuante, & aliis auxiliis, curatus.

Dico quòd hoc regimine curaui hydropicum in ætate perfecta consistentem, dando ei in potu semel in quatriduo, de aqua cucullæ recentis rotulum vnum, cum drachmis x. *succhari albesar, etiam dando ei interim de trochiscis de berberis, lacca, & ari, & emplastrando hepar cum glutinatiuis, & faciendo eum vti exercitio, & pauco potu vini, &c. Rhasius* lib.1.continent.tract.19.cap.1.

PARAPHRASIS.

Hydropem affectum esse notissimum, & ab omnibus auctoribus vbique descriptum, frigidum, vtpote ex frigida hepatis intemperie ferè subortum, norunt vel ij, qui prima medicinæ rudimenta primis labris degustarunt. In eo adesse huius visceris debilitatem insignem, obstructionibus multis comitatam, à qua huius sæui mali origo deducitur, nullus ignorat. Adesse flatuum, succorúmque crudorum copiam plurimam à debili calore pronatam, concedunt omnes. Cúmque innatus ignis nimia humorum frigidorum copia sit obrutus, subitam auxiliorum, eámque confertim factam administrationem ferre nequit; si enim hæc simul exequi intendat, flaccescit ipse in opere languidior, assiduo medicamentorum vsu imbecillis factus.

Quare per epicrasin curationem instituit hic auctor: factisque priùs, vt par erat, vacuationibus vniuersalibus, ad cæteras complendas indicationes accessit. Nam postquam victu attenuante vsus est, qui in hac ægritudine propulsanda primas tenet, sine quo nullus alius morbus frigidus & humidus, nec hydrops rectè curari possunt, vt docuit Galen.*lib.de attenuante victus ratione.cap.1.* ad reliquos curationis scopos sermonem direxit. Sunt auté hi, totius corporis nimio humore madentis exiccatio, paulatina aquæ per ventrem solutio, vrinæ, & sudoris prouocatio, obstructionum per ea quæ infarctu liberant curatio: hepatis, per ea quæ viscus roborare solent, & intemperiem remouere, reductio. His scopis curationem huius atrocis morbi perfici, prisci vnanimiter docuerunt.

Hos omnes compleuit Auctor *hoc in loco.* Et quod ad regimen attinet, iubet vti victu sicco & calfaciente quod intelligi debet, plus aut minùs, pro ratione febris: ita enim & humor nimius præter naturam collectus absumitur, & intemperies corrigitur: omnibus enim hydropicis commune est, frigidis succis, & crudis abundare, seu pituita, seu aqua, seu flatu, seu omnibus, ob innati caloris in hepate debilitatem. Quapropter à iurulentis, humidis abstinendum. Nauticus panis pro vsu sit, cui inter pinsendum semina marathri, & anisi sint iniecta, quæ ad flatus discutiendos sunt aptissima: nam in ascite, perinde atque in tympania, tum aquosus humor, tum flatus abundant. Carnes sint auiculæ paruæ, & in dumetis agentes, assæ potiùs quàm elixæ, turdi, turtures, columborum pulli, merulæ perdices, quarum iuscula aliquando in parua quantitate propinanda, alterata priùs radice apij graminis, fœniculi, ciceribus rubris, lauere seu sio, quod vrinæ prouocandæ

A est eximium, auctore Dioscoride, *lib.2.cap.120.* Demum victus sit excalfaciens, & exiccans.

Quo factum est, vt potus aquæ interdicatur omnino, si fieri potest; sin minùs, quàm minimum vini sumendum est, eiúsque meracissimi; neque enim optimum consilium est aqua vinum diluere, quod non solùm ab illius potu, verùm ab aspectu interdicendi sint ægri, vt scitè docuit Auic.14.3.*tract.4.cap.13.* Nam præterquam quòd aqua sitim potiùs auget, quàm extinguit, nitrosa, salsáque redditur, sitimque intensiorem facit. Quapropter rectissimè ab Hipp.dictum 4.*acut.111. vt hydropici quam minimibant:* quoniam, vt Gal.aduertit *in com.* hic viuendi modus calefacit, & exiccat, cuius vi aquosi humores absumuntur: quare Celsus *lib.1.cap.21.* largiorem potum illis interdicit, quàm qui vitam sustineat.

B Post diætam, hydragoga secundum locum obtinent, quæ aquam, serosámque superfluitatem expurgant; quæ cum ventriculo, hepatíque sit propinqua, tenuis, & ad educendum prompta, coquenda non est: nam *serosos, & tenues humores inter initia vacuabis*, monente Galeno *lib. quos, quib. & quando, cap.4.* Sunt enim aquæ in modo substantiæ omnino similes, & idcircò incoctiles vacuandi. Sed cùm multa sint huic vsui vtilia, vt gratiola herba, succus radicis bryoniæ, sambuci, ebuli, cucumeris asinini; oleum vitrioli, radix Mechoacana, stibium præparatum, soldanella, & alia passim ab auctoribus celebrata, quæ inter omnes referunt Alphonsus Morescottus *tract. de simpl.medicam.tit.de hydrope*, Claudinus *lib.2. de ingressu ad infirmos, c.14.* VVierus *lib.obseru.de hydrope*, ex quibus

C electuaria, potiones, vnguenta, cataplasmata, pulueres, tabellæ, apozematáque parari possunt: tamen aqua cucullæ recentis, ad educendam aquam est præstantissima; sed loco (*cucullæ*) legendum est (*cuscutha.*) Hæc enim planta est capillaris, sine foliis, reliquias plantas inuoluens & enecans, flores edit albos quàm plurimos, à quibus semen tenue prodit. *Cassutha*, siue *cascutha* ab aliis appellatur. Excalfacit ordine primo, siccátque secundo, abstergit, & quadam cum adstrictione roborat. Iecoris obstructiones aperit, infarcti lienis vitia expedit, venas pituitosis ac biliosis exonerat humoribus, vrinam pellit, & regio morbo opitulatur, si Auic.fides est adhibenda, *lib.2.tract.2.cap.138.* Ruel.*lib.2.de natur.stirp.cap.131.* Sed diuturno vsu ventriculum grauat; quæ tamen noxa tollitur, si anisi momentum adiiciatur. Exhibetur absinthio permixta, in quem vsum decoquitur, & bibitur eius decocti libra, cum sacchari sesquuncia.

D Huius aquam ab herba recenti extractam propinare consultius visum fuit, permixtam cum drachmis decem Succhari Albezar, quod alij vocant *Alhuzar*, siue *Alhazar*, vt Bellunensis castigat. Verumenimverò quòd Alhazar apud Arabes sui generis arbor sit, & ab arundine maximè differat, & quòd eius saccharum, quamuis ab Auicenna, manna dicatur, quod fortasse granulis concrescat mannæ similibus, ex rore haudquaquam fiat, sed gummi modo ab arbore distillet, manifestè ostendit Serapio *cap.50.* sub his verbis. *Alhazar habet lata folia, & habet saccharum quod egreditur ab oculis ramorum suorũ, & à locis foliorũ eius, & colligunt de eo homines rem conuenientem, & in saccharo eius est amaritudo, & egrediuntur ab hac*

E *planta, mala quadã, sicut testiculi camelorum, è quibus liquor quidã emanat adurens, septicaque facultatis, ad cauteria peridoneus: & lignum quidem Alhazar est leue, crassum rectum, pulchrúmque.* Hæc Serapio. Sed cùm hoc sit fortissimum, calidissimúmque medicamentum, ad huius effrænem vim temperandam, lac camelæ permiscere, salubre est, vt Auic. *lib.2.tract.2.c.756.* de Succharo Alhuzar manifestè edocuit.§.*Confert hydropisi cum lacte camelæ nouiter facta, &c.* Hoc enim lac huius medicamenti malitiam corrigit, & attemperat, humorem aquosum etiam expurgat, & abstergit, & hydropi opitulatur cum proprietate sua, vt latè ostendit Auic.14.3.*tract.4.cap.13.in med.*

Quum tamen auxilia non prosunt, & summa necessitas cogit plures ad extrahendam hydropicorum aquam variis ingeniis vti solent. Alij crura, coxásque scarificant tenuiter, sola cute leuiter perforata, vt materia illa aquosa, quæ in

in ventre inferiori, & in ambitu totius corporis sita est, sensim vacuetur, quo præsidio hydropicum iam iam moribundum se persanasse gloriatur Nicolaus Massa 21. *epist. voluminis primi*. Cúmque natura per inferiores partes sæpe aquosam materiam detrudat, auctoribus Scholiographo Holler. *lib. 1. ad cap. 39. de morb. intern.* Vido Vidio *lib. 10. cap. 5. de curat. membrat.* Alexand. Benedicto *lib. 15. de curand. morb. c. 40.* qui effusa aqua ex præcisis vnguibus, per pedes, & ipsorum digitos, plures hydropicos immunes euasisse contestantur. Iccircò veterum, & iuniorum præstantissimi, excitanda esse in cruribus vesicatoria, phœnigmos, vstiones, scarificationes, & fontanellas sibi persuadent; & non immeritò, nam præterquam quòd serosum humorem clementer exhauriunt, naturam irritant, & prouocant, vt humorem aquosum deorsum detrudat.

Si natura non satagit aqueum hunc humorem extra corpus depellere per aliquam viam, quam ipsa cum valens est excernendis superfluis succis sæpe destinat, & parat, tunc hydragoga superiùs relata vsurpanda, quibus addendus cortex radicis frangulæ, quæ incidit, detergit, & coagulatam, obstruentémque substantiam resoluere, solutámque per vrinam, sudorémque propellere potest. Hæc enim medicamenta non solùm internos, sed externos corporis meatus aperiunt per aluum, & sudorem mouent.

In hunc sensum dixit Auic. *loco suprà citato, de curatione hydropicorum. In ascite purga renes.* Hoc opus clementer complent squinanthum, cinnamomum, asarum, mastiche, absinthium, anisum, fœniculum, spica nardi, aristolochia longa, petroselinum, caryophylla, crocus, rhabarbarum, calamus aromaticus, quæ omnia in aqua graminis decocta, addito melle, & puluere diacurcumæ, potenter hepar roborant, & mouent vrinam. Idem etiam efficiunt semen viticis, cicera rubra, semen hyperici, calamintha, pulegium, quæ omnia si in vino, vel decocto rubeæ cóquantur, addito anagallidis cæruleæ succo, plurimam afferunt commoditatem.

Aqua terebinthinæ Chymica arte extracta, vtilissima est, sicut eius oleum, vel pilulæ ex ipsius puluere cum rhabarbaro, aut puluere diarrhodonis paratæ, quod medicamentum in abstergendis partibus interioribus, vacuandóque humore per aluum mucoso & lento præcipuum locum tenet. Vel si ea in bolum cum speciebus diarrhodonis redacta vtaris, plurimum commodum ægrotanti afferes.

Trochisci dialacca, diacurcuma, syrupo aliquo permixti summè prosunt, sicut vocati de absinthio, de rhabarbaro, & de eupatorio; ex quibus cum conserua zingiberis, anthos, citri, eringij, additis diacymino, dianiso, diagalanga; diacinnamomo, parari potest electuarium huic vsui maximè proficuum, quibus si addas theriacam, & mithridatium, euadet præstantissimum: vt notarunt eleganter Curtius Marinellus *in sua Pharmacopœa, in fin.* & Casparius Pilleterius *in suis synonymis plantarum, litera E. tit. de Eringio.*

Quare ex arte faciunt Hippocratica, qui ad euacuandam aquam peracenteſi vtuntur in hoc morbo. Extat oraculum Hippocratis *lib. 6. epid. sect. 7. text. 11.* in hunc modum: *Tabescentes statim vrere, hydropicos citiùs secare oportet.* De hac magna fuit inter veteres contentio, apud Cælium Aurelianum *lib. 3. tardar. passion. cap. de sectione hydropicorum*, aliis vituperantibus, aliis laudantibus id genus curationis. Qui contemnebant, plurimis rationibus nitebantur. Prima, quòd peritonæum neruosum cùm sit, non ferat citra periculum punctionem, aut sectionem vllam: maximè cùm non tam facilè fiat, quin secetur vllum intestinum. Accedit, quòd aquæ eductio non videatur tollere affectionem, sed symptoma, cùm non tollat hepatis intemperiem. Vltimò, quòd periculum maximum sit, ne effusa tota aqua, vacuato etiam spiritu, moriatur homo.

Horũ rationes dissoluunt ex professo Holler. *lib. 6. aph. com. 27. & lib. 1. de morb. intern. c. 37.* & Aurelianus se vidisse quosdam, qui sectione euaserant, testatur. Quare probanda est curatio hæc, qua etiam Hippocratem vsum fuisse constat, & plures seruatos refert Holler. *loc. cit.* edoctus à Gal. *lib. 6. aph. 27.* qui hoc auxilium vehementer probat, seruatis præcipuè conditionibus, quas tradit Paul. *lib. 6. cap. 50.* imperans apertionem fieri ad latera vmbilici, qua parte ilia vacua, & inania sunt, & musculi ferè excarnes. Dummodò hydropicus in tabem non inciderit, vires sint languidiores, febris adiuncta, viscera habitualiter affecta, interna putredo ingens, ex aqua nimiùm putrefacta contracta. Hoc tempore interaneis corruptis si sectionem tentes, nihil aliud facies, quàm exhaustis spiritibus cum effusa aqua, corpus moribundum citiùs interficere. Quapropter temeraria est tunc curatio hæc, quo tempore nihil aliud fit, quàm quòd quæ tempestiuè suscepta contulissent, celebrata seriùs infamantur auxilia. Ne ergo mireris, ferè hoc celebrato præsidio plures occubuisse, quum seriùs tentetur semper, quando iam hectica naturalium partium intemperies adest, & morbus temporis diuturnitate factus incurabilis, & desperatus, omnino vicit naturam: nam si tempestiuè fieret sectio, & statim in initio morbi, antequam aquæ colligeretur plurimum, & hepar valde intemperatum esset, nullum periculum eorum quæ alij timebant, erat accessurum. Quo verò loco celebrari debeat paracentesis, certatum est apud Iuniores. Albucasis, Rhasius, Mesuë *cap. de hydrope*, Paul. & omnis propemodum Medicorum schola, hydropicos, paulò infra vmbilicum secant, & ad latera, alij ex aduersa parte visceris affecti. Laurentius *lib. 1. de re anatomic. quæst. 16.* rationibus validis, firmissimóque experimento munitus, commodiùs per medium vmbilicum celebrandam esse contendit; cuius placitum, illustrium Medicorum comprobant obseruationes, hydropicorum, qui per apertum vmbilicum, excreta aqua, sunt liberati; quas legat qui velit apud Beniuen. *de abdit. cap. 12.* Valleriol. *lib. 4. obseruat. 3.* Antonium Saportam *lib. 3. de tumorib. præter natur. c. 22.* Marcel. Donat. *lib. 4. de histor. mirabil. cap. 21.* Tu verò antiquam compunctionem, à priscorum scientissimis traditam sequere, quam decies in vita mea ad salutem celebratam vidi, qua, cæteris non conferentibus, ægros tanto malo superstites euasisse sum expertus.

Caue tamen, ne vel hoc auxilio, vel exhibito medicamento hydragogo vacuationem moliaris, quin hepar internis, & externis firmes auxiliis. Cuius causa factum est, vt plures educta aqua, vel sponte, vel ab artifice, occumbant, quoniam hepatis debilitas reparari non potuit, vt firmarunt proprio experimento Amat. *lib. 1. centur. in schol. curat. 30.* Forest. *lib. 2. de incerto vrinar. iudicio*, Capiuaccius *lib. 3. praxis, c. 19.* Baldin. Ronsseus *epist. 2. ad D. Petreium Tyara.* In hunc vsum trochiscos de berberis, & lacca auctor consuluit. Hi enim præterquam quòd hepatis obstructiones, & inde ortas febres diuturnas persanant, visceribúsque robur conciliant, asciticos vacuant purgando per vrinas: in quem vsum oleum è iuniperi baccis inter cætera commendatur, sicut cætera medicamenta, quæ huic operi esse proficua probat Holler. *in com. sext. 4. lib. 6. sect. 2. in Coacas.*

Puluis Bufonis vsti potenter prouocat vrinam. Celebris est historia apud VVierum *lib. 3. de prestig. dæmonum, cap. 3.* cuiusdam hydropici, cui cùm puluis bufonis in olla vsti ab vxore mala offerretur, copioso reddito lotio, & ventre ab aqua exonerato per vesicam, conualuit: vt etiam retulit Solenander *sect. 5. consil. 15.*

DVBIVM LXVII.

Num cantharides hydropi sint ex vsu, & num toto corpore sint venenosæ. Contra Lacunam, Amatum, Fuchsium, Langium, & Mercurial. doctissimos.

Cantharides ad prouocandam vrinam miro sunt auxilio; nam proprietate quadam vrinam mouent & hydropi opitulantur: in quem vsum conceduntur ab Hippocrate *lib. 4. acut. text. 122.* Habent tamen tantam vim erodendi, vt etiam viscera exulcerent, & partes per quas

pertranseunt, ita vt sanguinem fundant; exit autem cum deiectione sanguis, sed semper cum vrina: nam cantharides vesicam solùm præcipuè lædunt, & canales illi inseruientes, simulque renes, quos non mediocriter malignitate sua, veneficaque & acri vi exulcerant, vt auctor est Galenus *lib.4.simpl.c.17.& lib.10.cap.de sero.* Deinde ardorem vrinæ, pruritum in pudendo, intolerabilem mingendi cupiditatem, & veneris stimulos cum pudendi arrectione, & coëundi valido desiderio excitant, vt *lib.6. cap.1.* edocuit Dioscorides. Denique tanta est huius animalis contra vesicam contrarietas, & ad prouocandam vrinam, sanguinisque mictum excitandum efficacia, ac potestas, vt non solùm potui datæ, sed exteriùs in cataplasmate mixtæ, impositæque pubi, coxis, genu, & aliis corporis partibus, hoc opus promptissimè complere natæ sint, vt referunt Montagnana *consil.182.cap.10.* Andreas Baccius *in prolegomenis venenor. & antidotor. pag.22.* & quod omnem fidem excedit, est, quod narrat Brasauola *com.ad aph.17 lib.2.* quendam Vincentium Gremam, rhabarbarum in mortario tritutatum, in quo cantharides contusæ fuerant, deuorantem, sanguinis mictum cum vesicæ exulceratione passum fuisse. Immò narrant Ioan. Paschal. *in methodo curand.morb.c.44.* & Claudius Adolphus Occo *in suis obseruat.* quosdam cantharides in bursa, seu pera portantes, aut cauterium ex ipsis paratum, in sanguinis mictum incidisse.

Miscentur ergo commodè cantharides medicamentis diureticis, vt Galenus docet *lib.3.simpl.cap.22.* Immò modicè sumptæ, quibúsque oportet admixtæ, non modò nihil offendunt vesicam, sed renes etiam expurgant, vt ipse docet *lib.4.simpl.18.* Valascus de Taranta, sic referente Paschalio *loc.cit.* medicamento ex cantharidibus multos laborantes, & anasarca, & ascite sanitati restituit. Hoc ex veterum mente priscorum scientissimi tradiderunt, apud Dioscorid. *lib.2.cap.54.de cantharidibus,* qui has subeuntibus cutem aquis auxiliari, antidotis ad ciendam vrinam factis additas, iure optimo arbitrantur. Immò plures, eas incorrectas propinant, exemptis solùm alis & capitibus, vt ex mente Petri de Argelata refert Sebastianus Cortilio *lib.3. de apostematib. cap.11.* sed satius est eas præparatas offerre, & admixtas cardiacis, quæ illarum virus infrænare, & partes roborare queant. Præparantur autem hoc modo, iuxta Valasci Tarantini mentem. *Accipe vnam cantharidem absque capite & pedibus, quatuor seminum frigidorum mundatorum, ana vnciam semissem, sacchari candi violati, vncias duas, gummi crassi, vel Dragaganti, ℥.vj. misce, & fiat ad modum pulueris.* Dosis est vncia vna, summo manè. Sed defende vesicam, admouendo ei lac caprinum, vel oleum rosatum tepidum.

Sed pro cantharidum præparatione, varia discurrentibus, versantibúsque auctorum monumenta, ostentant se plura, quæ non citra dispendium studiosorum præteriri queant. Igitur non contemnendi auctores, caput & pedes, alij alas abscindendas esse constanter asseuerant: quoniam venenum in illa, aut hac parte esse arbitrantur.

Hippocrates *lib.4.acut.text.122.* sic prædixit. *Poculum hydropico: Cantharides tres, abiectis singularum tum capite, tum pedibus, tum alis, in cyathis aquæ tribus terantur, atque cùm bibens laborauerit, calida perfundatur, &c.* Hoc etiam asseruit *lib.de internis affectionib.n.41.* & *lib.de morb.mulierib.n.94.* quod etiam facit Rasis *lib.9.ad Almans.73.* Gal. *in com.* apposita historia cõtrarium affirmat, dum Medicum inscium & ignarum appellat, quoniam facit quod Hippocrates iussit, nempe vt auferantur caput, pedes, & alæ: cùm prædictæ partes non sint abiiciendæ, cum Dioscoride sentiens *loc.cit.* dicente solum ventrem esse venenosum & partes extremas esse alexiterias, pro iis qui corpora cantharidum sumpserunt; quod etiam firmat Plinius *lib.11.cap.35.* nec Galen. *lib.11.de simpl.medic.facult.tit.de cantharidibus,* ab hac sententia est alienus; eo enim loco scribit, licèt cæteri Medici abiicerent pro componendis medicamentis extrema cantharidum, se integras apponere consueuisse: nam in cantharidibus, vt ait Capiuaccius *lib.de venen.cap.11.* quædam sunt partes alexipharmacæ, & sunt caput, pedes, & alæ. Hac ratione Paulus *lib.7.tit. de cantharidib.* has nonnullos Medicos medicamentis vrinam prouocantibus admiscuisse affirmat. Ex quibus patere arbitror, vt monet Scaliger *exercit.184.num.2.* in hoc animali siccissimo, certis in partibus venenum esse, & in aliis aduersus id remedium, vt in alis. Huic sententiæ firmiter adhæret Costæus *suprà Mesuem dist.11.tract.de vng. tit.de vnguento ex canthar.* Qua ergo parte venenũ illud vesicæ tantopere aduersum lateat, nondum constat apud auctores: Lege Andream Cæsalpin. *lib.3.de ven.c.11.*

Viderunt controuersiam istam eximij medicinæ professores. Lacuna *in cit.cap.Discorid.* Amatus *eodem loco.* Langius *lib.1.epist.47.* Fuchsius *lib.1.paradox.3.* Mercurialis *lib.1.de morb.venenos.cap.14.* Primi antinomiæ difficultate perterriti, eam insolutam reliquere. Tertius, & quartus diuersas Galeni, & reliquorum sententias proponunt, sed hanc pacem componere non tentarunt. Mercurialis asserit venenum horum animalium esse in toto corpore, sed in capite, pedibus, & aliis plus esse exitiale, ac deleterium. Roborari potest sententia hæc: nam Rasis *citato loco* alas abiecit, & Nicolus *serm.4.tract.4. cap.27.* asserit iccircò Medicos, alas, pedes, & caput cantharidum reiecisse, quia sunt magis venenosæ; quo pacto non debemus mirari Hippocratem præcepisse, vt abiicerentur.

Sed sum ego alterius sententiæ, cùm sæpissimè viderim plures, eas cum alis, capite, & pedibus deuorasse ad coïtus illecebras, pharmacis permixtas, quæ illarum virus obtendere possent. Quare solum illarum ventrem esse venenosum, cum Galeno existimo. Hic enim *loco citato de rat.vict.* taxauit Medicum abiicientem alas, vocauítque audacem, quoniam auctoritate textus persuasus, id exequutus est; cùm apertè constet ex Galeno *in proœm. lib.4.acut.& 2.acut.38.& lib.4.com.5.* in quarto hoc libro à multis plurimas esse interiectas sententias, & Galenus suggillat manifestè auctoris dictum *in com.* & hac ratione Mercurialis ipse, hanc sententiam inexplicatam reliquit. Libri verò *de internis affectionibus, & morbis muliebribus,* spurij sunt, stilóque Hippocr. indigni, ex Galen. *2.acut.38. & lib.3.de artic.com.18.* Rasis verò alas abiecit, quoniam hæc extrema, magis sunt excrementosa, & acria. Ne ergo miremur Nicolum, qui sequutus auctorem *lib.4.de rat. vict.* contrarium asserere ausus fuit. De hac contradictione lege eruditissimum Nicolaum Rorarium *in contradict. 30.Galeni,* & Seuerinum Eugalenum *lib.de scorbuto, tit.de hydrope scorbutico.*

Inter hydragoga medicamenta primas tenet Thermalium aquarum potus, vt refert Vidus Vidius *lib.10.de curat.membrat.cap.5.* qualis est Tetucciana ex Valle Nebulensi, & Porrectanea ex agro Bononiensi: sed omnium præstantissima est in hoc casu Spacensis, seu Spadana, quæ multis morbis, hydropicis tamen vel confirmatis certam salutem pollicetur. Hæc enim redundantem aquam in abdomine per vrinæ vias deducit, & ventriculo, iecori, ac cæteris partibus naturalibus amissum robur mirificè restituit, ac restitutum adeò confirmat, vt homo post eiusmodi aquæ vsum pluries quotidie repetitum, deperditam prorsus recuperet sanitatem. *De cuius præstantia pro hydrope sanando,* lege Vidum Vidium *lib.10.de curat.membratim, cap.5.* Illius mirificam vim explicuit Henricus ab Heer Tungrus, *libello proprio, de admirandis Spadanarum aquarum facultatibus.* Cætera lege apud auctores, qui proprium caput *de hydrope* conscripserunt. Hadrianus à Mynsicht *in suo thesauro Medico chymico, sect.3.* Specificũ hydropicum describit, de quo pro ascite, & melancholicis morbis, cæterorum Chymicorum ritu, montes aureos pollicetur; sed hoc cùm iam sit recitatum à Paracelso, Crollio, Libauio, Vlstadio, & aliis, & Chymici apud Galenicos Medicos sint ridiculi, qui vno spreto Hippocrate, medicinam ex spiritibus vitæ construunt, idcircò horum nugas flocci facio, parui pendo, qui omnes ægros suis magisteriis, hoc est vno calopodio persanare conantur. Quo pacto demiror Sennertum, virum alioquin artis Galenicæ amantissimum, qui forsan in gratiam suorum Germanorum, pacem inter Chymicos,

& Galenicos conciliare tentauit, cùm ij nullam inter se admittant.

Summè etiam necesse est sudores excitare, iis quæ serosam substantiam resoluunt, solutámque per habitum corporis propellere queunt. Hoc beneficium præstant balnea naturalia, præsertim sulphurea, licèt salsa, & aluminosa sint etiam ex vsu. Si desint hæc, confugiendum ad euaporationes factas ex aqua, vino, in quibus priùs medicamenta discutientia coquantur. Vel fiat balneum artificiale ex arena, sale, milio, tritico. Commodissimè exhibetur triaca maluatico dissoluta, cuius potu, ægro bene cooperto prouocetur sudor. Decoctum ligni sancti, smilacis asperæ, radicis Chynatum, & ligni vocati sassafras, est præstantissimum, ex omnium decreto, & aduertit Amatus *lib. 1. centur. 90.* quo præsidio sanatum fuisse asciticum desperatum narrat Valleriola *lib. 2. obseruat. 5.*

B Clementer iecur roborant, & humorem per sudorem, & vrinam mouent Trochisci de Rhabarbaro quorum ope Ducem Mediolanensem curasse gloriatur Matthæus *in comment. cap. 9. lib. 9. Rhas. ad Almansor.* Sed cùm viscera in hydropicis scirrhosa sint, crudis humoribus referta, flatu distenta, & flaccida, oportet exhibere quæ viscera deobstruant, In hunc vsum Trochiscos de Aro assumendos imperauit Auctor, *hoc in loco.* Ari autem radix habet facultatem deobstruendi, & incidendi, auctore Auicenna *lib. 2. tract. 2. cap. 439.* Nostri syrupos deobstruentes, euacuantes, aperientes parant, qui aquosos humores expellere vnáque viscera roborare nati sunt, quorum formam descripsimus *lib. 2. de praxi medica admiranda, obseruat. 62.* Hæc medicamenta alternis diebus exhibentur: cùm enim vires debiles sint, frequentem vacuationem ferre non possunt: neque humores crassi impetuosè sunt mouendi, sed paulatim coquendi, & paulatim euacuandi.

C His omnibus completis, necesse est de robore hepatis nos esse sollicitos, emplastrando (vt loquitur Auctor) ipsum cum glutinatiuis, hoc est, adstringentibus, & quæ robur visceri indere possint. De horum classe censentur vnguentum rosaceum, santalinum cum puluere spicæ nardi, schœnanthi, absinth. Styrace calamit. permixtum: non enim oportet humorem peccantem solùm respicere, sed omni ope, naturæ viscerúmque robori attendere opus est. Taxat enim Galenus sui temporis Medicos *lib. 1. de humor. sect. 1. com. 12. in med.* quod solùm de vacuando humore erant solliciti, nulla de particulis roborandis consideratione facta: sic enim ait. *Quo pacto cernere est commune Medicorum erratum, quod in plerisque affectionibus plerumque committitur: nam quod superuacuum est, euacuant illi quidem, sed tamen ne ei quod vacuatum sit, persimile gignatur, nullo modo sibi curandum proponunt, &c.*

D Sed vt partes in vigore persisterent, exercitium summopere commendauit, sequutus Hippocratem *lib. 5. epidem. num. 27.* dicentem, *Hydropicum oportet defatigari:* hoc est, necesse est hydropicos plurimum exerceri, & laborare; exercitium enim natiuum calorem auget, crudos succos absumit. Attamen cum modo quodam exercendum corpus, vt ne magis, quàm ferre possit, debilitetur; magna enim est exercitij vis atque potestas, cuius ope dilatantur viæ, reserantur meatus, vacuantur excrementa, auferuntur obstructiones, resoluuntur flatus. Firmantur rursus facultates vini potu, quod prætérquam quòd nutrit, hydropicis summo est auxilio: nam crassos succos attenuat, frigidam intemperiem sanat, prouocat vrinam, & sudorem. Potum eius paucum offert: nam cuiuscumque liquoris potus nimius humectat, & in hydrope exiccantia iuuat. Album tenue imperauit Hippocr. *loco cit.* vt faciliùs secederet per vrinam. Huius tanta est facultas & præstantia, vt hydropicum desperatum eius potu fuisse sanatum, asserat, ex mente Alberti, Nicolus *serm. 5. tract. 5. cap. 25.* De victus. materia lege Celsum *lib. 3. cap. 21.*

HISTOR. CXVIII. GALENI, *De hydrope.*

Hydrops, venæ sectione sæpe curatur.

Ego autem non hæc solum, sed & spasmum, hydropémque sanguinis missione sæpius sum medicatus. In hunc enim modum erudiuit me tum longa experientia, tum ratio ipsa, quæ mihi suggessit vt occasionem ipsam, eiúsque momentum sic inuestigarem, &c. Galenus lib. de venæ sectione aduersus Erasistratum, cap. 5. in fin.

PARAPHRASIS.

Galenus ex professo empiricos hæmophobos vt meritò redargueret *in hoc capite*, primò ab ipsius naturæ opere, desumpto testimonio mulieres cunctas sanguine superfluo foras effuso singulis mensibus euacuantis, vsus est. Deinde rationalium Medicorum exemplo, & experimento, suum placitum roborare conatur: qui non solùm in allatis calidis, inflammatoriísque morbis, vt angina, pleuritide, & aliis internis inflammationibus sanguinem emittunt; sed in frigidis, aliísque affectibus ex multitudine subortis, eum summa cum vtilitate exhauriunt frequenter, & vt sententiam suam fulciret ampliùs, duos frigidos affectus ponit in propatulum, in quibus videtur eliminandum auxilium hoc. In hoc ergo si conuenit, cur in aliis à tenuissimo, feruentissimóque humore pronatis interdicetur? quod negabat aduersarij, accerrimi venæ sectionis hostes, clàm Galenum lacerantes, & aculeis pungentes, dira rabie perciti, & inuidia. Affectus autem frigidi sunt spasmus & hydrops.

In spasmo celebrandam esse venæ sectionem, non ita tamen vniuersum, vt exigit affectus, testis est locupletissimus Galenus *lib. 1. ad Glauc. c. 14. in initio. Sed neque si quis simul & distentione neruorum laborauerit, & sanguinis eguerit missione, huic tantùm semel mittere oportet, quantum exigit morbus; sed aliquid etiam accidenti est relinquendum, cuius causa sæpe sudores eueniunt, & vigiliæ molestant, & vires ægri debilitantur, &c.* Hanc sententiam omnes postea confirmarunt, veterum, & iuniorum eruditissimi, præsertim qui in medendis humani corporis malis primas tenent, asserúntque eam esse veram, ob causas multas quas latè expendunt Iacchinus *in lib. 9. ad Almans. cap. 13.* Altimar. *lib. de morb. curand. cap. 13.* Christophor. à Vega *lib. 3. art. medic. sect. 1. cap. 21.* Vidus Vidius *de curat. membrat. cap. 4.* Mercat. *lib. 1. de morb. intern. cap. 15.* & alij. Hoc tamen intelligas, velim, dummodò à plenitudine conuulsio oriatur; nam quæ ab inanitione originem ducit, adiectione, & non vacuatione curatur.

QVÆSTIO LVII.

Quòd in omni hydropis specie interdum sanguis posit emitti. Contra communem Medicorum sententiam.

E De hydrope maior est cõtrouersia. Hippoc. *lib. 4. acut. text. 111.* in hoc affectu commendat venæ sectionem, *si difficulter spirauerit æger, fueritque anni tempus vernum, & viguerit ætas, viribúsque fuerit valentibus.* Galenus eius dictionẽ approbat *in com.* dum sic ait. *Quod solus anasarca est, quem vt insanabilem prætermisit. Nempe hic solus, cùm incipit, eget interdum sãguinis detractione, cùm scilicet ex retentione vel hæmorhoïdum, vel muliebrium, vel ex quapiam, quæ ita plethorica sit causa, inceperit. Tympaniam verò, & ascitem nullus per sanguinis missionem sanare est ausus: nam licèt anasarca ex sanguine frigidiore oriatur, & frigiditatis ratione illa non indigeat: tamen quoniam copiæ detractio naturam leuat, vt hæc minorem illam effectam facilè superet, non alienũ immò rationi consentaneum est, venæsectione vti: cùm enim innatus ignis extinctioni proximus sit: nisi copia exhauriatur, ipse onere pressus peribit: quemadmodũ enim ignis propè extinguitur*

extinguitur immissis lignis, tum humidis, tum multis, nisi quis multitudinem sustulerit, sic & in frigidiore ob copiam sanguine, vbi calor natiuus suffocatur, præsentissimum est remedium sanguinis missio.

Hæc est Galeni sententia, quam Principes sunt amplexi, & iuniores omnes vnanimiter confirmant, qui in hydropis speciebus sanguinis missionem summopere renuunt, & in anasarca libentissimè cum Galeno concedunt, præsertim si ex sanguinis vbertate, suppressis hæmorrhoïdibus, vel menstruis, vel quauis alia vacuatione suppressa oriatur: nam, vt 6. *aph.* 12. Galenus aduertit, ob has causas sanguis retentus, prauus frigidiórque efficitur. Si ergo signa plenitudinis adsint, æger sit sanguineus, iuuenis laborantis natura densior, durior, & ægrè perspirabilis, anni tempus vernum, regio temperata, sanguis pituitæ sit permixtus, ad hanc exhauriendam quæ cùm sanguine in venis redundat, saluberrimum est celebrare phlebotomiam: nam natura ab humorum crudorum pondere subleuata, poterit reliquos, qui supersunt concoquere, & in sui alimoniam conuertere. Maximè cùm in anasarca, tanta ac in aliis speciebus, non adsit virium debilitas, & humor sit, in venis, vel circa ipsas; quo pacto faciliùs venæ sectionis vi educi potest.

Galenus longa experientia, rationéque nixus, in anasarca sanguinem esse mittendum sibi persuasit. Ego illius vestigia sequutus, ratione, longóque artis vsu munitus, quibus solùm confidit tantopere ille in arte nostra, 6. *epid. sect.* 8. *cum vlt.* in ascite, & tympanite, aliquando sanguinem mitti posse, constanter affirmo. Adest Hipp. *cit. lib.* 4. *de rat. vict.* qui in tympanite sanguinem emittit. At cùm auctor iste dicat (*si ætas vigeat, & robur adsit:*) & Galenus hæc duo cum morbo magno, statuat sanguinis mittendi scopos, non possum non subscribere huic sententiæ Hippocraticæ, in hydrope ex flatibus, hoc est, tympanite, sanguinem mittendum imperanti: nisi obiiciatur hydropem morbum magnum non esse, quod falsum est; nam hydrops morbus est vehemens & periculosus, quoniam partem principem affligit & labefactat: quidquid de magnitudine requisita ad venæ sectionem contentiosè digladientur inter se Argenterius *lib. de morb. dif. c.* 7. Augenius *lib.* 3. *de ven. sect. c.* 2. 3. & 4. Christoph. à Vega *lib.* 2. *art. medic. sect.* 5. *c.* 2. *in init.* Massaria, Moxius, & alij.

Auicenna deinde in ascite venam secandam præcipit. 14. 3. *tract.* 4. *c.* 13. dum sic inquit: *Phlebotomiam verò oportet vt deuitet omnis hydropisim habens quantum potest, nisi illi qui patiuntur hydropisim ex retentione sanguis, &c.* Ex quibus verbis vnum conficio argumentum. In anasarca orta ex vacuatione suppressa Galenus, & Auic. *in cit. loc. cap.* 12. sanguinem imperant emittendum, ne præ copia retenti sanguinis calor suffocetur. Sed omnis hydrops à retenta vacuatione oriri potest, vt tenet Auicen. Ergo in omnis hydropis specie interdum potest sanguis emitti. Hanc vacuationem, vel etiam in tympanite concedit Auicen. *loc. cit. cap.* 15. *de cura hydropisis tympanitis.* §. *Et phlebotomia quidē non ingreditur in hoc capite, nisi rarò, &c.* Ergo aliquando celebrari potest. Licèt enim nutrientium viscerum robur exhauriat, & sanguine, nectare partium viuifico, vacuato impensè debilitet, tamen maius damnum minori noxa est redimendum; nam hoc aliis omnibus frigidis affectibus commune est, in iis tamen ob multas causas sanguis emittitur. Sic Auicen. 4. 1. *cap.* 20. *in fin. in hydropisi secat venam in parte dextra suprà hepar.*

Deinde Hydrops tympanias ex flatu multo in abdominis capacitate concluso ortum ducit, qui ex imbecilla coctione, cruditate, & minuto natiuo calore genitus, in abdominis membranas magnis torminibus sese infert. Sed in multis morbis qui à flatulento spiritu oriuntur, venæsectio commodissimè exercetur. Ergo etiam in tympanite aliquando celebranda. Notum autem est apud Galenum *lib.* 14. *meth. cap.* 7. in priapismo, quando cauernosus neruus, qui propriam colis substantiam constituit, halituoso spiritu impletur, humore subfrigido, glutinoso, ab igneo & aucto calore in halitus crassos dissoluto, vti-

A lem & necessariam esse phlebotomiam, ad exuperantem calorem attemperandum, quam cæteri deinceps commendarunt. Dices, in hydrope læsam esse partem præstantem, nempe hepar. At cùm in palpitatione, quæ omnis à flatu originem ducit, ex Gal. 3. *de sympt. caus. cap.* 2. sanguinem emittat, *lib.* 5. *de loc. cap.* 5. in qua cor patitur, huic responsioni acquiescere non possum. Nonne in flatuosa vocata melancholia, in qua inclusus flatus in ventriculo, venis mesaraïcis, pyloro negotium facessit, sanguinem emittit libentissimè Gal. *lib.* 3. *de loc. cap.* 7. vt igneus adurénsque calor, & à sua mediocritate, & naturali temperie deflectens mitescat, & temperetur? Cur ergo si hæc vera sunt, in cæteris hydropis speciebus, anasarca excepta, tantopere à venæ sectione abstinebimus? maximè cùm tympanites, & ascites post ardentes, acutásque

B sequantur febres, vt Gal. est auctor *lib.* 6. *de loc. cap.* 1. Cùm enim non quicunque calor, sit naturæ operantis instrumentum, sed qui proportionatus est, & commensuratus, si calor noster præ febrili calore efferuescat & ebulliat, tum minuitur, quia à natiua temperie exorbitat, tum flatus generat, & fit tympanites: quo casu venæ sectio vtilis esse potest ad ventilandum.

Insuper. Quis negabit, in ascite adesse obstructiones, quarum occasione non transpirat iecur. Sed denegato, ob impeditum transitum sanguinis & spiritus ad membra, refrigerio, gliscit & exardescit, & hectica intemperie laborat. Sic iecore grauiter affecto, & nimio calore æstuante, sanguis aduritur, & caloris natiui substantia dissipatur ac resoluitur, quibus omnibus innati calori vires infir-

C mantur. Et multoties renes calida intemperie affecti causa sunt, vt vel oriatur, vel semel ortus increscat denuò, & exacerbetur hic affectus: quum enim sunt imbecilles, & sanguinis aquositatem, vt decet, non attrahunt, fit vt per genus venosum vagetur adeò copiosa aquæ vbertas, vt vel calor suffocetur, vel si natura potens sit, per dicta loca ad ventrem aquam protrudat Quod ergo præsidium præstantius venæ sectione excogitari potest, quum viscera interna exardescunt? Sic Lupeus grauissimus auctor, qui omnia opera Galeni succinctis annotationibus exornauit, *in com.* 89. *lib.* 4. *de rat. vict.* in ascite, & tympanite, quando ex hepatis æstu & inflammatione, hoc est phlogosi, & ardore interno oritur hoc malum, ex saluatellis sanguinem emittere, ad remittendum iecoris feruorem, consultissimum auxilium iudicauit. Firmat Petrus de Peramato *lib. de vacuand. rat. cap.* 29. & non siluit expertissimus Mercatus *lib. de morb. intern. c.* 6. *de ascitis curatione.* §. *Posthabita sanguinis detractione, quæ in ascite nulla lege exercenda*

D *venit, nisi iecore euidenter inflammato, idque parcè, & cautè, &c.* nam vt eruditè notauit Iacotius *lib.* 6. *in Coac. Hip. sect.* 2. *in com. sent.* 18. *inchoata caloris extinctione, vena sectione iuuatur per initia morbi quando per suffocationē accidit, vt in initio hydropis à suppressione hæmorrhoïdum, mensium, aut solemnis vacuationis.* Probat in hoc affectu phlebotomiam Ioannes Marquardus *lib.* 3. *praxis, cap.* 11.

Denique. Si Galenus *lib. de curand. rat. per sang. mis. cap.* 12. in crudorum succorum copia sanguinem mittit, venæque sectionem iterandam, vel etiam bis eodem die consuluit, adhibitis priùs incidentibus, subtiliantibus, & calefacientibus auxiliis, vt crassus, glutinosúsque sanguis extenuatus faciliùs possit vacuari: cur in ascite, in quo pituitosus humor exuperat, sanguis non emittetur? Maximè si pituitosa plenitudo non est valde remota à

E sanguinis natura, sed exactè, aut medicriter cum eo permixta, quo casu phlebotomia admittitur ab ipso *lib.* 4. *de sanit. tuend. cap.* 4.

Obiicies, & meritò sanè, non posse fieri, vt hoc morbo laborantibus virium robur adesse possit, cùm in tanta crudorum succorum copia vires constare nequeant ex Gal. *lib. de curand. rat. per sang. mis. cap.* 9. quare illud videtur frustra ab Hippocrate præscriptum. Hoc equidem puto, morbo quidem valde progresso, sed in incipiente non puto defuturas vires saltem pro exigua aut mediocri venæsectione: præsertim cùm malū non ingruerit paulatim intemperatis partibus, sed affatim, suffocari incipiente calore à suppressis mensibus, retentis hæmorrhoïdibus,

euacua

euacuatione aliqua consueta, aut intermissa exercitatione; quo sanè casu missio sanguinis necessariò expetitur. Licèt enim frigidus sit affectus, & in hoc nullus sanguinem mittere ausus sit, quoniam calefacientia desiderat, ex Galen. *lib. de rigore cap.* 5. tamen quoniam copiæ detractio naturam leuat, vt hæc minorem illam effectam facilè superet, consentaneum est parcam sanguinis missionem tempestiuè exercere.

A

Neque Galeni loca contrarium suadent: Anasarca enim cùm incipit, solùm indiget venæsectione, subintelligens, in hac hydropis specie, audaciùs & copiosiùs quàm in aliis esse venam secandam. Nullum verò ascitem, & tympanitem, sanare ausum fuisse per venæ sectionem, intellige, per solam venæ sectionem; nam hydrops solo hoc auxilio non curatur, quoniam expurgantia desiderat, & deobstruentia. Phrasis est hæc visitata Galeno. Sic enim loquitur, *in lib.* 11. *meth. cap.* 14. neque putredo, neque obstructio sanguinis missione curatur, hoc est, non sola, quoniam vacuantia, & abstergentia expostulant: aliàs enim euidens esset contradictio, cùm *lib.* 8. *meth. cap.* 4. & *lib.* 11. *eiusdem, cap.* 4. libentissimè in febre orta ex obstructione putredine, sanguinem emittat. At si dicas Galenum ex aliorum mente loquutum, totam auferes controuersiam; quod patet per verbum (*nullus*) Neque obstat, quòd ascites superueniat vt plurimùm morbis longis, & humor in hoc affectu redundans non ita sit aptus vacuationi, quoniam extra vasa consistit: Si tamen in initio accidat, vbi facultates non adeò languent ex Gal. 12. *meth. cap.* 2. non dubito, quin hoc tempore celebrata valde sit profutura: humor enim extra vasa receptus, iterum vacuationis vi ad ea remeare potest: retrocessum enim humoris esse possibilem, in variolis, & morbillis palam fit, in quibus repente acris accursu humor occultatur, & retrocedit, sæpe febres malignas accendés. Probat Gal. *lib.* 4. *de sanit. tuend. cap.* 1. §. *Dum aliquid eorum qui sunt in corpore humorum, remigret ad venas, &c.* Aliquando ergo in omni hydropis specie sanguinis missio celebrari debet.

B

HISTORIA CXIX. RHASIS, *De hydrope.*

Hydrops ex frigidæ potu subortus, medicamento diacurcuma dicto, persanatur.

Vidi quẽdam cum exercitio in æstate vsque ad meridiem cum abundanti sudore, & nocebat ei. Deinde surgendo sumpsit in potu de aqua frigida subitò superabundanter pluries. Sed hoc vtendo per triduum, passus est hydropem carnosum, & curatus est cum diacurcuma maiore, & conualuit, &c. Rhasis, lib. 1. continent. tract. 19. cap. 1.

PARAPHRASIS.

Ex intempestiuo frigidæ potu, præsertim post laborem, aut validum exercitium, non solùm grauissimos morbos, verùm etiam mortem contingere, *suprà in com. histor.* 98. ex auctorum mente prædiximus. Cùm enim nimis excalfacto corpore sanguis fluxilis fiat, hic impetuosè agitatus, frigidam qualitatem sibi aduersantem fugit, & remeans ad cor, tanquam ad arcem, calorem ipsius suffocat & extinguit: qui si apertis ob laboris vim poris, ad externas expandatur corporis partes, & pusillus in visceribus remaneat, occurrentique frigiditati minimè resistere queat, ab illa superatur, & perit; aut saltem frigore viscera interna penetrante, calorísque motum vi sua impediente ad membra, hæc mortificat, & sic in periculosissimos morbos ex refrigeratione contractos incidunt mortales; præsertim si gelida ab exudantibus hauriatur, vt aduertit Celsus *lib.* 1. *cap.* 3. & notauit Dioscorides *lib.* 6. *cap.* 33. qui frigidam abundè epotam, aut merum liberaliùs sumptum, post balneum, cursum, aut vehementem exercitationem, dolores & stragulatus inferre affirmat. Et Galenus *in comment. de salubri diæta num.* 12. gelidam post exercitium sumptam, nisi calida superbibita, noxa non vacare ait: firmat Auic. *lib. de remouend. nocument. in regimine sanitatis, tract.* 3. *cap.* 99. & 15. & 2. *part. canticor. num.* 31.

Ratio est in promptu: nam frigidum nimium lædit corpora nostra, ex Hippocr. *lib.* 5. *aph.* 24. quoniam calorem vehementer debilitat, quum illi sit aduersum, ex Auic. 3. 1. *doct.* 2. *cap.* 8. & 1. 1. *doct.* 6. *cap.* 3. & nulli functioni sit ex vsu, 3. *de symp. caus.* 2. immò facultates eneruat, coctionem vitiat, cruditatem generat, ex Auerrhoë 3. *collig.* 22. Qua de causa frigidæ potus frigidos morbos generat, ex Galen. 2. *de dif. morbor. c.* 3. & 3. *de temperament. cap.* 3.

Hinc factum est, vt ex frigido potus vsu, hepate refrigerato, æger hic in hydropem inciderit; ex qua causa hunc affectum interdum originem ducere, à Galen. proditum est *lib.* 5. *de loc. cap.* 3. & *lib.* 6. *de loc. cap.* 1. Auic. 14. 3. *tract.* 4. *cap.* 8. Hunc ergo post exercitium factum in æstate, sæuiente Solis feruore, copiosè sudantem, valde ex gelidæ potu læsum fuisse, non est dubitandum; sícque officinis coctionis vehementer refrigeratis, viribúsque prostratis, alimentum sumptum neque concoquitur, neque digeritur, neque in sanguinem permutatur, sed crudum remanet; & sic ab humore pituitoso per carnem subeunte, & iuxta carnem sparso & collecto, fit hydrops, quem Medici communi appellatione carnosum, anasarcam, hyposarcam, aut hyposarcidium appellare consueuerunt; quas omnes species leucophlegmatiæ nomine complexus est Hippocrates *lib.* 7. *aph.* 29. dicens. *Si leucophlegmatia detento fortis diarrhœa superueniat, morbum soluit.* Hoc enim hydropis genus à pituitoso humore, in vasis, & in ambitu corporis collecto, illúcque à iecore refrigerato, genito & transmisso oriri, testantur omnes.

C

Cùm ergo hac de causa, vel eisdem partibus corporis, & totius carnis vehementer infrigidatis, & in hanc substantiam ob habitualem intemperiem alimentum commutantibus, oriatur hoc malum, iccircò calefacientia, & roborantia consuluit, inter quæ primum locum obtinet Diacurcuma magna. Hoc enim electuarium, ventriculi, iecoris, lienis, morbos frigidos contumaces sanat, hydropem, & cachexiam curat, fœdum corporis colorem emendat, & prouocat vrinam, si Mesuæo huius confectionis auctori fides est adhibenda. Alia vocatur minor, ad eosdem affectus imbecilliùs agés, cuius descriptionem proponunt Serapio *tract.* 7. *c.* 8. Nicolaus Alexand. *c.* 221. Cordus, Myrepsus, & alij.

D

Sed miraberis, cur hic conualuerit, si hydrops anasarca cùm aggreditur, hominem interficit, ex Hippoc. *lib.* 4. *acut. text.* 11. Anasarca à principiis internis orta, vt hepatis inflammatione, scirrho, aliòve lienis, aut viscerum affectu interno, grauis est affectus, ferè lethalis. Aliter accidit, si à causa externa concitetur, neque confirmata sit: nã in hac, cùm non sit facta, viscera sana sunt, hecticáque intemperie non laborant. In recenti verò à frigido potu suborta, corrigenda est intemperies frigida, hepar roborandum, calefaciendum. Hæc est causa cur in tam graui morbo expurgantia non consuluerit, quia apparatus morbosus in corpore nõ præerat. Adde quòd Diacurcuma aliqualiter prouocat aluum, Rhab. Eupatorij, & mellis vi; & vrinam mouet, quæ vacuationes in hoc morbo tantopere expetũtur.

E

Optimum ergo est semper, partes internas roborare; nam hepar est infrigidatum valde, & cùm non præparet bene sanguinem, neque separet aquositatem, hæc retenta in mesaraïcis, hydropem carnosum gignit, vt Auicen. firmat, 14. 3. *tract.* 3. *cap.* 1. §. *Et omne apostema accidens in hepate, calidum, vel frigidum, per hoc quod oppilat, & non relinquit in corpore nisi sanguinem aquosum, & cum hoc debilitatur hepar in separando aquositatem, & cum hoc retinetur plurimum aquositatis in mesaraïcis, & istæ sunt causæ hydropisis carnosæ, &c.*

Hanc speciem hydropis, plurimi cæteris speciebus deteriorem, & periculosiorem censent, cum Hip. *lib.* 4. *acut. text.* 111. quoniam si fieri aggreditur, vitari non potest, ab ipso enim pauci liberantur; idque Dei potiùs, quàm artis auxilio:

auxilio: nam viscera mutata sunt, vt tentent Amat. *lib.* 1. A
*centur.*30. Christophor. à Vega *lib.*3 *art. medic. sect.*8. *cap.* 10. Vidus Vidius *lib.*10. *de curat. membrat. c.*5. & alij. Quidam tympanitem maligniorem esse sibi persuadent vt Altimarus *lib. de curand. human. corporis malis, cap.*91. Vallesius *lib.*8. *cont. cap.*10. Mercat. *lib.*4. *de morb. intern. cap.*6. Pereda *in com. cap.*44. *lib.*1. *Paschal.* At si res accuratiùs expendatur, ascitem cæteris esse priculosiorem inueniemus, vt rati sunt Costæus *in com. cap.*4. *Auic. in fin.*14.3. *tract.*3. Petrus Vaëzius *in com. Medic. cap.*19. & Alij. Nam præterquam quòd Auic. 14.3. *tract.*4. *cap.*4 & Rhasius *lib. diuisionum cap.* 65. ascitem, & periculosiorem, & curatu difficiliorem esse opinantur; in ascite adsunt inflammationes, malignæ febres, magis scirrhosæ obstructiones, sitis inexhausta, ingentes dolores, quæ omnia innatum calorem dissipant, spiritus resoluunt, iecur ad summum languorem, & debilitatem perducunt. Accedit quòd ascites à vehe- B
mentiori frigiditate oriatur, ex mente Gal. 4. *aph.*11. cum maior intensiórque iecoris illa intemperies censenda sit, quæ ex chylo aquam, quàm quæ aquosum sanguinem, aut flatum generat. Anasarcam facilioris esse curationis, & minùs periculosam acriter contendit Iacchinus *in Almans. cap.*52. & proprio experimento hoc ita esse confirmat; nam causa minùs est rebellis, nam proximè hi ad sanguificationem accedunt, & adhuc minor debilitas est, quæ vertit nutrimentum in pituitam crudam, quod in hac hydropis specie contingit. Hic verò, cuius auctoritate valde nititur Amatus, nostræ non opponitur sententiæ; nam ex Galeno *in com.* deprauatè legitur, *Anasarca cùm aggreditur protinus interficit*, cùm legi potiùs debeat, non *cùm aggreditur*. sed *cùm omnino facta est*, vt etiam *in comment.* Heurnius, neruosus sanè Hippocrat. interpres annotauit: quo quidem modo quælibet hydro- C
pis species, protinus lethalis est censenda. Negandum verò flatibus discutiendis nulla præsidia inueniri; ea sunt carminantia, & resoluentia, quæ curata priùs habituali intemperie à qua generantur, multo possunt esse ex vsu. Neque flatum discutientia, cum quibus curatur hydrops, calida cùm sint, de nouo flatum generant, sed potiùs absumunt, vt rebantur qui tympanitem esse periculosiorem arbitrantur: nam si hoc accidat, id ad partis hecticam debilitatem de nouo flatus generantem, reiiciendum puto.

Porrò quo pacto hydropicorum aqua inter peritonæum & omentum colligatur, plurimi hæsitant, quum nulla sensibilis pateat via, per quam tanta seri quantitas D
eò ferri possit. Fernelius *lib.*6. *pathol. cap.*8. turpiter illos hallucinari putat qui iudicant, per angustos, cæcósque poros serosum humorem à iecore transferri in capacitatem abdominis, cùm ipse *lib.*5. *cap.*11. fateatur, in hydrope ascite ex abdominis cauitate seorsum humorem per cæcos ductus, ad thoracis cauitatem penetrare, hydropémque pulmonis efficere. Qui auctor quàm fœdè lapsus sit, ostendunt Mercurialis *lib.*3. *praxis cap.*24. Marcellus Donatus *lib.*4. *de hist. mirabili.* Castrensis *lib.*4. *de meteor. microcosmi, cap.* 12. qui eius argumenta erudissimè confutarunt. Nam autem detur hydrops, iecore saluo, disputarunt Salius *de affect. lib. particularib. cap.*9. Mercat. *loc. cit.* Gregorius Horstius *lib.*7. *de histor. mirabil. cap.*7. & alij præstantes viri non siluere.

HISTORIA CXX. RHASII, De Hydrope.

Hydrops, laureolæ vi, persanatur.

Ego quoque curaui quendam senem hydropicum, de quo nunquam cogitaui, quòd conualesceret, in quo non erat caliditas, & dando ei de laureola in potu, cessauit inde per dies. Deinde reuertendo, dedi sibi de laureola secunda vice, & conualuit. Sed loculus testiculorum repletus erat aqua, vltra quàm existimari poterat, &c. Rhasius lib. 1. continent. tract. 19. cap. 1.

PARAPHRASIS.

Inter præstantissima medicamenta hydropicis valde consentanea, primum locum obtinere laureolam, à Medicis est exaratum. Hanc menses, & vrinam potenter ciere, firmat Dioscorides *lib.*4. *cap.*144. quæ ab illo Daphnoïdes vocatur; & de ea sub eodem titulo agit *lib. 6. de simpl. medic. facult.* Galenus, & Paul. *lib.*7. *tit. de daphne herba*, sic ait. *Laureola, quæ daphnoides Græcè nuncupatur, eiusdem facultatis est cum daphne herba, nam calida, acris, & subamara est; idcircò menses, & vrinas mouet.* Huius historiam explicuit Ruellius *lib.*3. *de natur. stirp. cap.*137. Cuius folia, linguam ac fauces feruido quoniam sapore erodunt, vrúntve. Quapropter cautè propinandum medicamentum hoc, cuius solum decoctum, aut puluis in iure auis exhiberi possunt. Si enim omnibus assumendum consulas timor est ne nimiùm inflammes. Imperandum ergo est, si æger sit senex, frigidi temperamenti, nulla omnino adsit febris, & in casu veluti desperato, quoniam validissimum medicamen est, & pituitosum humorem potentissimè expurgat, vt ex mente Theophrasti *in com. Dioscoridis*, Marcellus Virgilius satis confirmat.

Quantum oporteat Medicos de virium robore esse sollicitos, ne vacuato semel humore, intemperie adhuc permanente, iterum regenerato eo, denuò malum exasperetur, hoc exemplo satis patere arbitror: cùm enim hic laureolæ vi nimis esset ab aquosis humoribus expurgatus, ob hanc causam iterum, relicta intemperie, lapsus est in morbum: pro cuius extirpatione necesse fuit iterum ad laureolæ vsum accedere. Constabat autem hepar esse debile, ex tumore scroti aquoso humore referti; est enim scrotum, sacculus, bursa, seu testium vasculum, cuius cutis rugosa est admodum, & tenuis, ex cuticula & cute conflata: cuius historiam eleganter describit Vesal. *lib.*5. *fab.*13.

Hæc ergo pars si aquoso humore infarciatur, propullulat tumor ille, quem medici communi vocabulo ramicem, seu herniam aquosam vocare consueuerunt; quod vitium ex frigido iecoris intemperamento originem ducere, nulli est non manifestum: ab hac enim causa, aquosus crudúsque sanguis progenitus, promptiùs quam ad alia loca decumbit, quoniam locus hic suscipiendis excrementis amplam habet capacitatem. Deinde quoniam est positus inter anum, & virgam, hoc est in ipso sordium confluxu. Est in decliui parte positus, ad quam suopte pondere & impetu aquosus humor vergere solet. Est insuper pars longè distans à fonte caloris.

Tumor hic facilè cognoscitur. Nam pressis digitis caro flaccida mollescit, & remanet fouea, venæ in scroto inflantur, splendet tumor cum luciditate, ac si vitrum, aut cornu inspiciatur, candela ex opposita parte admota, abest dolor, non subitò, sed successiuè excitatur. Huius causa occulta est, è repletis vasis aquosa humiditate. Sed vniuersalis causa est vitium hepatis, vel lienis, cuius ratione colligitur liquor in hypochondriis, qui facilè descendit ob causas dictas, vt asserunt Auicenna 22.3. *tract.*1. *cap.*2. & Celsus *lib.*6. *cap.*18. Paul. *lib.*3. *cap.*53. diligiter annotarunt.

Curatio huius tumoris à superioribus partibus debilibus dependet: hæ roborandæ, virium hepatis, & lienis corrigendum; sudorifica exhibenda, quæ aquosum humorem absumant, & vnà imbecilles partes robustiores efficiant: in quem vsum plura à medicis parantur auxilia; at sunt saluberrima, balnea naturalia, & ligni sancti, seu smilacis decoctum est præstantissimum. Topica sint, quę impactam in testibus aquam euacuent. Plures repellentia, vt retrocedat humor consulunt apponenda. Alij per patientem partem eum educunt digerentibus, quæ cum sint calida & sicca humorem aquosum absumunt. In hunc vsum parátur vnguenta, emplastra, & fotus. Quidã post resoluentia, vtuntur scarificatione, aut vstione. Inuritur locus vbi aqua est. Prohibetur rursus, ne deinde colligatur, imposito medicamẽto siccante vehemẽter, ex pice, ammoniaco, alumine liquido cũ cera. Celsus in pueris apertionẽ in inguine exoptat, *loc. nuper. cit.* ac sursũ pellit aquã: in adultis in imo scroto, & sic educit aquã, facta priùs lotione ex aqua salita, aut nitrosa. Gal. *lib.*14. *meth. c.*13. diutius retinet apertã partẽ affectam, immissa

immissa cannula, seu Siphone argenteo, aut plumbeo. A Guido *cit. loco* sectione emittit, & diu detinet. Sed quomodo debeat curari hernia carnosa, allatis in medium veterum sententiis diximus *lib. 2. de praxi medica admiranda, obseruat.* 84.

Quoniam verò ex iecoris proprio vitio, diminutè sanguinem conficiente, & eum ad scrotum emittente, oriebatur hoc vitium, in hoc ægro satis fuit crudum sanguinem laureolæ vi vacuare; quo excreto cùm pars non reciperet amplius, infixus in ea humor cùm causam fouentem non haberet, sponte sua facile est discussus aut completa coctione, aut coadiuuante calore lecti: quod in conualescentibus quotidie obseruamus, in quibus natiuus calor ex prægresso morbo in ventriculo, & hepate languet valde, & tantum conficere nequit, quantum ægri appetunt; quo fit, vt cùm alimentum coquere non possint, cruda, crassáque excrementa congerantur, quæ pusillum calorem opprimendo, ipsum adeò debilitant, vt pro inculpato sanguine aquosus gignatur, qui in scrotum confluens, id in tumorem eleuat, hydropémque antecedit, aut subsequitur; quoniam sanguis hic crudior cùm non possit partibus assimilari, tanquam onerosus ad eam partem detruditur: qui si euanescit, iterum à partibus intemperatis progenitus, ad eandem debilem delabitur. Tantus est huius partis cum superioribus consensus!

Si his præsidiis contumax, & importunum malum non cedat, habitualisque adsit partium superiorum frigida intemperies, quæ corrigi nequeat, tunc in cruribus fontanellas aperire oportet, vt expirent viscera interna, & humores per eas vacuentur, qui ad scrotum suapte vi confluere solebant. Huius præsidij pro curatione, & præseruatione hydropis vis est mirabilis. Eam describit Hipp. *lib. de internis affectionibus, num.* 28 quo loco infligit vulnera scroto, tibiis, femoribus, quibus factis ægrum sanandum citò sperat, edoctus ab ipsa natura, quæ vtitur hoc auxilio, excitatis vlceribus in cruribus. At præsertim habet locum hoc auxilium in Anasarca, qui affectus ex tertiæ regionis vitio concitatur, quo fit vt affixis vtrique cruri fontanellis, facilè ad crura confluat, quod in partibus carnosis, totóque corporis ambitu continetur. Idem etiam beneficium præstant in ascite; nam quod intra omentum, & peritonæum recipitur, & ex partium imbecillitate regeneratur per occultas vias ad crura vlcerata delabitur. Caue tamen ne eas candenti ferramento aperias, quoniam ignis siccat, laxam partem roborat, ne vltra permeat. Ruptoria præter incertitudinem quantitatis ruptionis, summè partem debilitant. Qua de causa plurima, eáque irreparabilia damna, partis nempe mortificatio, & gangræna subsequuntur.

Obseruatio XXI.

Pro hydrope curando, fontanellæ mirabiles.

INuisebamus plures Medici illustrem matronam, quæ ex retenta menstrua purgatione in ascitem inciderat. Huic biennio laboranti infinita propemodum auxilia fuere, quæ frigidam hepatis intemperiem corrigerent, obstructiones auferrent, menstrua prouocarent, vrinam & sudorem mouerent. At cùm ex habituali partium debilitate humor aquosus de nouo accresceret magis, post sudorifica ex ebeno auxilia, chalybeata medicamenta, & balnea naturalia, ad fontanellas in cruribus apertas accessit cum vtilitate summa: cùm enim per hos fontes trium mensium spatio serosus humor in magna copia emanaret, detumuit venter, sitis quæ antea vexabat clamosa, est minuta, & tandem parco chalybeati vini potu vsa, lymphati cum aqua decocta eupatorio, & rhabarbaro, à morbo enasit.

Obseruatio. XXII.

Ambuena medicamentum exoticum, curando hydropi valde salutare.

ACcessi ad curandum Tympaniticum, in quo varia tentans auxilia, operam & oleum perdidi. Ille miserrimè morbo oppressus, spreta Medicorum ope a vulgaribus præsidia quærit. Ecce eum inuisit amicus, qui in India Orientali militans per multos annos stipendium fecerat, allatóque remedio salutem integram illi polliceitur, cuius beneficio plurimos hoc morbo detentos, nullis proficientibus, ad plenum fuisse restitutos fide inculcat. Nascitur in India orientali, in Molucensi regno, in asperis montium iugis, in Insula quadam nuncupata *Buena*, quæ fortissimo castello munita est, quod vocatur *Am* patria lingua; radix B quædam, ob id appellata *Ambuena* quæ eundem habet generationis modum ac Zingiber, & huic, colore, sapore, & odore similis est: nam colore est alba, odore acuta, sed sapore ita est acris ac feruida, vt dentibus comminuta gingiuas inflammet caustici instar, & si fortè in puluerem redacta deglutiatur, fauces & paristhmia, aspredine, acrimonia, aut vrente vi exulceret. Hoc est prope diuinum ad morbos omnium partium frigidos præsidium, sed præsertim hydropi tympaniti, asciti, & anasarcæ etiam medetur sed ita potenter, & cum fœlicitate tanta, vt eius ope obseruato regimine, omnes propemodum conualescant. Hoc medicamentum roborat hepar, flatus dissoluit, (est enim calidissimum) appetitum emortuum suscitat, coctionem ventriculi iuuat, & sic ad tympanitem est præstantissimum, & intemperamento frigido iecoris, & venarum mirè auxiliatur: mouet vrinam, valenter deobstruit, fœdum C vultus colorem corrigit atque emendat. Incolæ eo in puluerem redacto vtuntur, cum sacchara, & mero permixto. Exhibetur à granis decem vsque ad scrupulum. Assumitur viginti diebus continuis ieiuno ventriculo, per se, vel quod incolæ ignorant, cum aliis aromatis permixtum. Etiam radix hæc viridis, & succosa melle potest condiri; flaccido enim ventriculo mirificè auxiliatur. Hunc ordinem cùm obseruaret æger noster, sensim ac sine sensu, vacuato flatu crasso per vtramque regionem, detumuit venter, & omnibus symptomatibus lenitis ad pristinam sanitatem est redactus. Hoc prospero euentu audacior factus, ex puluere electuarium parans cum medicamentis huic curando morbo proficuis constructum, miscui D Theriacam, species diacinnamomi, dialaccæ, diacurcumæ, aromatici, trochisc. de eupator. de Rab. & sic cum conserua anthos, radicis enulæ, cum syrupo de eupatorio exceptis, parata est conserua: sed cum hoc obseruato, vt ad ℥. ij. reliquorum medicamentorum, adiiciantur Ambuenæ ℈. x. & ita possunt cum saccharo tabellæ efformari. Hoc auxilio plures ad sanitatem redacti, alij mirandum in modum adiuti. Sed caremus hoc pretioso antidoto, quod in parcissima copia ad nos adsportatur, adeò vt diligentissimi aromatum scrutatores, illius notitiam hactenus non habeant manifestam. Si Olysippone, Londini, Amstelodami, aut Venetiis inueneris, ad quos terrarum tractus naues onerariæ quotannis conueniunt: Vtere; nam magnum ægris solatium, & tibi non incelebrem gloriam comparabis. Ex cuius puluere cum saccharo possunt fieri tabellæ, pilulæ, boli. Et emplastris pulueres hi, & enematis flatus carminantibus possunt permisceri: nam roborant naturales partes, & vrinam mouent.

E

HISTORIA CXXI. AETII,

De hydrope.

Ex Ortopnœa, * hydrops.

NOuimus etiam quosdam, qui ex recta spiratione, quam orthopnœam vocant, in aquam intercutem sunt deducti, &c. *Aetius* tetrab. 3. serm. 2. cap. 20.

PARAPHRASIS.

TRiplicem esse spirandi difficultatis differentiam, dyspnœam, asthma, & orthopnœam, affirmant veterum peritissimi, & iuniores omnes, qui in harum causis, signisque præscribendis latissimè sunt spatiati. Ex illis grauissimam esse orthopnœam, ex nominis etymologia constare potest; nam recta spiratio à Latinis dicitur, ab hoc symptoma nomen assumens; in hac enim spirandi difficultate iacentes suffocantur, & vix recto thorace sufficiunt, nihil dilatato dorso, vt *com.45. lib.2. prorrhet.* Galen. & Celsus *lib.4. cap.4.* Paul. *lib.3. cap.29.* cæterique medicinæ duces confirmarunt. Quare cùm ægri iacent, suffocari videntur; tunc namque totus thorax supra spinam ipsam concidit; quo fit vt arctior reddatur via spiritus: cùm verò se erigunt extenso thorace, ac collo, rectè arteriam ipsam asperam dilatari contingit, vt *lib. 4. de loc. c.6. & lib.7. de comp. medicam. sec. loc. cap.6.* Galenus edocuit.

Morbus hic sæuus est, contumax, diu premens & importunè; ægrum vehementissimis accessionibus, vigiliis, partium spiritalium oppressione, angustia nimia, & virium prostratione summa conficit, atque fatigat: cùm enim thoracis musculi, lento mucilaginosóque humore, à cerebro præsertim, partibúsque vicinis defluente infarciantur, spiritúsque viæ eo sint oppletæ; ob angustiam hanc, denegato necessario refrigerio, vehemens accidit in corde, & pulmone æstus. Horum omnium causa frequens, licèt sit humorum copia, lentor, crassities, sæpe tamen est grando, lapis, tuberculum crudum, quæ obstruendo spirandi difficultatem faciunt grauiorem.

Quando enim hic affectus, ex viscido humore in musculis thoracis impacto; & imbibito originem ducit, & diu durat, (multoties enim comitatur ad mortem, *2. aph. com.40.*) præque sui sæuitie vires conterit, alios etiam grauissimos morbos accersit: cùm enim ex præscripto naturæ noctu dormiendum sit, interdiu vigilandum, *lib.2. prog. text.11.* vt sic roboretur calor noster, & hi vehementissimis accessionibus prehensi, magnáque angustia oppressi, in horas suffocari videantur, tunc vigilare coguntur; & sic consumptis, & dissipatis spiritibus, absumptóque humido natiuo, refrigerantur viscera interna, & coctionis officinæ debilitantur. Quare ventriculi calore diminuto, & ob improsperam deinde factam coctionem, hepate refrigerato, vis sanguificationis intercidit; quum natura ob crebras accessiones labefactata sanguinem probum non generet, sed aquosum, serosum, & fluidum. Ipsa enim excernendis tenacibus humoribus prorsus intenta, hepar, sanguificationis fontem, deserit; vnde hydrops quem ab orthopnœa originem posse ducere hoc modo, non ibo inficias. Impeditur autem hydropis generatio, si morbus prior curetur. Quibus autem præsidiis id perfici possit, explicarunt plures. Cùm verò hydrops genitus est, tunc ipse curetur, difficultate spirandi non neglecta; maximè cùm vterque affectus auxilia expostulet abstergentia, secantia, attenuantia, & incidentia.

Secundo modo explicari potest Aëtij sententia, (*Ab orthopnœa, hydrops oriri potest.*) Cùm enim affectio illa ab imbecillitate capitis ortum ducat, quæ crassos, glutinosósque humores in musculos thoracis, tanquam in debiliorem partem detrudens, orthopnœam generat: si indies magis ac magis intemperies inualescat, pituitosi humoris loco; aquosus, serosus, & ichorosus gignetur, qui in abdominis capacitatem detrusus à natura, per transmutationem hydropem committit. Neque dubitamus, ex humore actu faciente orthopnœam, transmutationis ratione, posse fieri hydropem: nam à superioribus partibus noxij humores translati, hydropem committunt, vt ex furore posse fieri aquam intercutem, concedit Hip. *lib.7. aph.5.*

Galenus *lib.6. epid. sect.6. com.8.* enarrans Hippocratis sententiam: *pro quibus, qui morbi*, summopere necessarium esse docet, inquirere morbos qui aliis superuenire solent, an salubriter, vel perniciosè, hoc contingat; nam partem prognosticam & curatoriam valde conducit. Auicenna *2.1. doct.2. cap.8.* docet morbos interdum in alios mutari, vt prior non maneat, cùm vna ægritudo alterius est medicamentum. Sic quartana est remedium conuulsionis, paralysis, Epilepsiæ, Varicum, ex Hippocrat. *5 aph.70. & lib.1. epidem. sect.3. text.4. & lib.6. eiusd. sect. 6. text.6.* Sic febris remedium est conuulsionis, & paralysis, ex Hippocrat, *lib.2. aph.26.* sic febris curat raucedinem, & grauedinem, & suspirium, ex Galen. *comment. in 6. epidem. sect.6. text.8.* sic hæmorrhoïdes sanant melancholiam, nephritidem, ex Hippocrat. *6. aph.11.* & leuant dolores sciæ, renum, & vteri, ex Auicenna *loc. cit.* Sic diarrhœa lippitudinem sanat, *6. aph.17.* sic lienteria sanat apostema lateris, ex Auic. *cit* & Galen. *lib. 6. aph.16.* sic diarrhœam spontaneus vomitus soluit, ex Hippocr. *lib. 6. aph.15.* sic singultum sternutatio superueniens liberat, ex Hippocr. *lib.2. aph.13.*

Aliæ sunt ægritudines, quæ in alias mutantur ad peius: sic pleuritis mutatur in peripneumoniam, & phrenitis in lethargum, ex Gal. *lib.6. epid. sect.6. com.8.* Sic Orthopnœa in hydropem transmutari solet: quæ transmutatio reproba est, nam vires ex præcedente morbo valde sunt deiectæ, quo tempore si periculosus & grauis morbus adueniat, vires validas expostulans, eas iam prostratas labefactat & extinguit. Quo tempore cùm soli hydropis curationi intentos nos esse oporteat, pro cuius medela vires valentes exoptamus ob multas causas, eæque langueant valde; cur hic morbus orthopnœæ superueniens, non erit ampliùs exitialis, quam si ex sua natura eueniret? difficulter enim potest tunc æger lassatus, vacuantia præsidia, & potus nimiam abstinentiam tolerare, quæ quàm necessaria sint in hydropis curatione, omnibus compertum esse reor. Sed quoniam de transmutatione morborum in alios, conscripsit Castrensis Lusitanus aureum opusculum, vocatum, *Quæ ex quibus*, ad eius lectionem te remitto.

QVÆSTIO LVIII.

Quod in hydrope pulmonis, thoracis sectio celebranda. Contra Petrum Salium, & Mercatum Medicos eximios.

COMMENTARIVM.

HYdrops.] Aëtij, celebris auctoris sententia, tertio modo venit interpretanda (*Ab orthopnœa, hydrops pulmonis ortum ducit.*) Cùm enim affectio illa ex capitis imbecillitate oriatur, quæ crassos, & glutinosos humores generans, eos in musculos thoracis, tanquam in debiliorem partem detrudit, & orthopnœam concitat: si indies, magis ac magis intemperie aucta, affectio inualescat, pituitosi humoris loco, serosum, aquosum, & ichorosum generari certum est, qui è cerebro per asperam arteriam, & pulmones, tenuitate sua affatim irruens, in thoracis capacitatem sese insinuans, hydropem pulmonis committit. Nam sicut in imo ventre materia aquosa collecta hydropem concitat; sic intra thoracis cauitatem fluctuans facit affectum, quem pulmonis hydropem, seu hyderon primus omnium vocauit Hip. *lib.2. de morb. num.66. & lib. de intern. affect. num.26.* Sequuti sunt Auic. *10.3. tract.4. cap.15. de aggregatione aquæ in pulmone*, Fernel. *lib.5. patholog. c.11*, Franciscus Michinus *obs.7. ad appendicem*, Fallop. *in com. lib. Gal. de ossib.* Coïter. *in obs. anatom. & chirurg.* Salius *in com. Hip. lib. cit. de morb.* Iacotius *com. ad aph.4. sect.2. lib.6. Coacar. Hippocr. & com.1. ad aph.79. sect.2. lib. 3. Coacar. Hippocr.* Marcel. Donat. *lib.3. de histor. mirabil. cap.9.* OEthæus *lib. de obseruat. prop.* Qui in dissectis corporibus, intra cauitatem thoracis, aquam in magna quantitate inuenisse gloriantur.

Hæc affectio præsertim apprehendit eos, quibus partes naturales frigida intemperie sunt affectæ, obstructionibus scatent, & ichorosis humoribus redundãt, qui si in pulmonem transmittatur, hunc morbum generant, quum thorax ob perpetuum motum facillimè fluxionem suscepter.

Signa huius affectus lætè proponit Hipp. *loc. cit.* Ea sunt, difficilis respiratio, pedum tumor, vnguium omnium contractio,

contractio. Aliqui etiam intumescunt ventre, scroto, ac facie. Oculi palpebra inferior inflatur. Grauatur thorax ob materiæ copiam. Sonitus in thorace percipitur ebullienti materiæ persimilis. Extrinsecùs latus acetum olet. Tussis sicca continuò affligit: humor enim ad excretionem proritat, sed quoniam tenuis est, & ab spiritu facilè disruptus facultatis expellentis vim subterfugit, tussi foràs extrudi non potest, vt *lib. 4. de loc. cap. vlt.* & alibi Galenus admonuit.

Periculosus est hic morbus, nam corpora in quibus prædicti gignuntur humores, languidum habent calorem innatum, facultates debilissimas, viscera habituali intemperie affecta, scirrhosa, & exesa, caput imbecillimum, & fluxionibus valde obnoxium. Et cùm patiantur cordis tremorem, animi deliquium, & respirationis facultatem, in perpetua sunt angustia. Hi licèt præsidiorum ope, à tanto malo videantur immunes, iterum progressu temporis (vt Hippocrates inquit) in eadem, deterioráque mala relabuntur. Quapropter vix curari, aut præseruari possunt, quin in hydropem vniuersalem, & tandem in mortem incurrant.

Curatio perficitur lentè, & paulatim; nam in tanta succorum crudorum copia, innatíque caloris penuria, per epicrasin est vacuandus humor. Viæ communes priùs expurgandæ. Fluidum faciendum corpus. Roborandæ internæ partes, vt alimentum sibi commissum vertant in bonum succum: néve præ debilitate onerosum humorem in spiritales partes debiles transmittant, morbúmque hac ratione foueant. Caput cucuphis, & lotionibus roborandum, ne à partibus infernis, cum quibus maximum consortium habet, fluxionem recipiat. Ventriculus firmandus vnguentis, emplastris, fotibus, sacculis, multiplici forma paratis. Iecur tutandum epithematis, & vigorantibus vnguentis. Demum corpus præparandum est tabellis, electuariis, pulueribus, apozematis, quæ flatus discutiant, deobstruant, vigorent, intemperiem frigidam corrigant atque emendent.

His celebratis, propinanda hydragoga, eáque sensim, & ex interuallis exhibenda, ne partium vires flaccescant. Inter hæc primum locum obtinent succus radicis cucumeris agrestis, sambuci, aut ireos, correcta tamen, & permixta iis, quæ horum effrænem vim temperent ac demulceant, vt est rhodomel. Longè tamen securior est aquarum expurgatio, quæ radice mechoacana perficitur, quippe quæ nec ventriculum, nec iecur lædit, sed exigua adstrictione firmat. Cauenda fortiora, vt tithymallus, & alia quæ cùm tenui, ignea, acri, & incidente vi constent, validam vim naturæ inferunt.

Cauteria in brachiis, & cruribus, tam ad curationem, quàm ad præseruationem optima sunt, quibus humor continuò ex hectica partium intemperie regenitus vacuetur, vnáque à thorace reuellatur. In eundem vsum decoctum ligni sancti vtilissimum est, quo, ægro stragulis bene cooperto, prouocare sudorem summè præstat. Semel aut bis in die, pro virium tenore sudor proliciendus. Hoc enim auxilium partes firmat, serosos humores mirum in modum absumit, per ambitum corporis liquatos detrudit, & corpus à flatuoso spiritu repurgat: maximè si in decoctum soldanella, aut ebulli radices iniiciantur. Potus parcissimus imperandus, paratus ex aqua, cinnamomo, aniso, & ligno sancto decocta. Merum bibant. Victu vtantur exsiccante, qualis in hydrope commendari solet.

Hippocrates *loc. cit. de morbis, & de internis affectionibus*, postquam hunc morbum exactè descripsit, eiúsque signa accuratè exposuit, nullum aliud præsidiũ præcipit, quàm sectionem facere inter costas. Sic enim inquit. *Et quidam ab inferna aluo id esse putant, quum videant ventrem magnum, & pedes tumentes: intumescunt enim hæc, si sectionis tempus transgrediaris. Hunc siquidem si extra intumuerit, intra costas sectum curare oportet. Si verò non intumuerit, multa calida lotum, velut suppuratos collocato, & qua parte strepitum perceperis, ea secato quàm potes infimo loco, quò effluxio facilis contingat, &c.*

Sicuti enim suppurati, aut hydropici, non alio quàm A sectionis auxilio, educto pure, aut aqua sanari solent, prout vbique ipse prædixit. Sic hydrope pulmonis laborantes, non alio quam eodem præsidio, vacuata aqua consanescunt. Hos iubet secare inter costas, velut in suppuratis exercendum monet *lib. 2. de morb. num. 50.* sic enim inquit. *Secato autem inter costas per nouaculam primum cutem, deinde scalpello acuto, quod panniculo sit alligatũ, ita vt summa ipsius pars ad vnguis magni digiti mensura expeditã restet, quam intromittas. Postea emisso pure, quantum visum fuerit, vulnus linamento ex lino crudo, alligato foras propendente filo, concludito: & quotidie semel pus educito, &c.* Ex quibus mens Hippocratis facilè percipitur, in pulmonis hydrope sectionem inter costas esse celebrandam, eo modo quo ipse in suppuratis exercendam docet.

Petrus Salius Medicus insignis, B *libro de curatione morborum ab aliis practicis nõ exhibitorũ, cap. 5. de hydrope pulmonis*, sectionem thoracis ab Hippocrate commendatam, non esse faciendam asseuerat, duabúsque rationibus ita inducitur opinari. Prima. Quoniam sectio hæc euacuat solùm aquam, non verò roborat partes, ne in posterum illam iterum regenerent. Secunda. Quia securiùs & tutiore via, serosi in cauitate thoracis fluctuantes humores hydragogis educi possunt. Adde citatos auctores, qui de hydrope pulmonis historiam pertexunt, hoc auxilium, vt infrugiferum tacuisse.

Ego autem sum alterius sententiæ, quam ratione, & experimento comprobabo. Si enim hi serosi humores in cauitate thoracis impacti, neque diæta exsiccante absumi, neque hydragogis vacuari queant: cur ad ferrum & ignem non accedemus, prout Hippocrates monuit? Secundò, C hic affectus finitimus est suppurationi, ex Fernel. *loco citato*. At in suppuratione, sectionem, seu vstionem commendat ipse *loc. cit. & lib. 6. aph. text. 26.* cum Galeno. Cur ergo in hydrope pulmonis securissimè non administrabitur? Experimentum illustrium Medicorum nostram firmat positionem. Hollerius *com. ad aph. 14. lib. 6. aph.* in duobus hydropem pulmonis se vidisse refert, quorum vnus sectus fuit, licèt obierit. Mors autem auxilium non condemnat: nam celebratis præsidiis opportunis ægri sæpè occumbunt, quoniam *morbus vicit naturam: vbi autem hoc accidit, æger remedium non habet*, ex Hip. *lib. 4. acut. text. 22. Non enim oportet, vt omnes quos Medicus præ manibus habet, sanos faciat*, ex Hipp. *lib. 1. prog. text. 2.* sed *sufficit facere quod ratio, & experientia suadent*, ex Gal. *lib. 6. sect. 8. com. vlt.*

D Salij verò rationes non multùm vrgent. Verum quidem est, sectione solùm vacuari aquam, non roborari viscera: At satius est illam exhaurire, quàm ea relicta ægrum suffocari, & omni spe adempta certò perire: nam facto hoc emissario, de roborandis partibus possumus esse solliciti. Sic sectio hydropicorum ab Hipp. Gal. cæterísque veteribus, & Iunioribus celebratur in hydrope; cuius ope solùm vacuari aquam, non roborari hepar certum est; quum deinde cæteris præsidiis locus supersit, quæ partes firmare nata sunt. Quod verò addit, tutiùs serosos humores hydragogis vacuari, licèt verum sit, tamen cùm hæc non prosunt, alia etsi cum periculo tentanda, quum *melius sit anceps remedium experiri, quàm nullum*, ex Celso *lib. 2. cap. 10.* Addiderim, vacuantia sæpius exhibita vires labefactare, & spiritalium partium robur dissoluere; E nam animi deliquium, & omnimodam pariunt virium iacturam, quæ etsi sint correcta, ea ab omni labe, effrænique vi exui in totum nequeunt. Si verò Mercatus *lib. 2. de morb. intern. cap. 4. in fin.* iisdem ferè rationibus, quas à Salio mutuatus est, eam reprobat, sufficit quod Hipp. tantus auctor eam exercendam consuluerit, quem fuisse Hippocratem Coum citati fatentur auctores, & ipse Salius, qui hunc librum ingenuè, & eloquenter interpretatur. Audi Philippum Menxelium *in obseruationibus suis, tit. de hydrope pulmonis*, qui historiam hanc describens, sic alloquitur. *A medicamentis purgantibus plus visus est lædi, quàm iuuari. Sectionem thoracis, in qua spes collocanda erat, magis ferè quàm mortem reformidabat, &c.*

Si verò cæteri auctores eam non appunxerunt, caussa multiplex reddi potest: nam curantes non cognouerunt, morbum

morbum, sed solùm postea in cadauere dissecto aquam inuenientes in cauitate thoracis, hydropem pulmonis fuisse, quem antea ignorarunt, fassi sunt. Deinde quamuis hoc auxilium à rei natura deductum videatur, cùm tamen plenum sit difficultatis ac timoris, idcircò ferè semper anxie expendendum, priùs quàm aggrediendum, nisi eò redacta res sit, vt cæteris non conferentibus æger periculo extremo sit expositus. Hoc ergo præsidium cum Hipp. aliquando exercendum: nam is auctor *nihil frustra conscripsit*, vt de eo refert Galenus *lib. 8. de vsu part. cap. 7.* Cùm verò hos, velut suppuratos secandos esse affirmet, quos inter tertiam, & quartam costam aperiendos iubet; hoc loco sectionem celebrabis versus sinistram partem: quidquid alij inter quartam, & quintam; quidam inter hanc, & sextam celebrandam affirment. De quo argumento plures videbis auctorum sententias variis labyrinthis inuolutas, apud Marcel. Donat. *lib. 3. de histor. mirabili, cap. 9.* Liebautium *in com. Hip. lib. 7. aph. 44.* Si vltrà, exemplum petas de sectione thoracis facienda in pulmonis hydrope, id lege *lib. 1. nostro de praxi medica admiranda, obs. 111.* quo præsidio ægrotum quendam hoc funesto morbo detentum persanasse, sequutus Hippocratem, testor atque profiteor. Consule Zoroastrum Tinellum *tom. 1. consultat. 23.*

HISTORIA CXXII. AVICENNÆ, De Hydrope.

Hydrops, frigidis auxiliis sæpe curatur.

ET non oportet vt attendatur illud quod dicitur, quòd hydropisis non sanatur, nisi cum medicinis calidis: multoties significat illud quod testificamur, & experti sumus, vt curemus nos, & qui fuerunt ante nos, apostema cum curatione sua, & complexionem calidam cum infrigidatione. Et ego quidem vidi mulierem, quam hydropisis attriuit, & magnificata est super eam. Et ipsa mulier comedit quantitatem malorum granatorum tam maximam, quòd eius relatio est incredibilis, & sanata est, &c. Auicenna 14. 3. tract. 4. cap. 13. iuxta fin.

DVBIVM LXVIII.

Num ex causa calida per se hydrops oriri possit. Contra Cardan. Marcel. & Iacchin. doctissimos.

PARAPHRASIS.

AVicenna, auctor sanè non ignobilis, aliam huic similem proponit historiam cuiusdam senis, qui cùm pateretur hydropisim calidam (sic enim loquitur) frigidis extrà applicitis, & intus assumptis curatus est. In his ergo exemplis comprobare nititur, non esse attendendam mentem dicentium, hydropem solùm calidis præsidiis esse curandum: cùm contrarium sæpissimè contingat esse verum; nam ex acutis febribus hydropem gigni nouum non est. Hoc ipsum firmat Galenus *lib. 2. prog. com. 1. & lib. 6. de loc. affect. cap. 1. §. Haud secus hallucinari consueuerunt in ea quoque aqua inter cutem specie, quæ ad acutos morbos sequitur: quippe ab his, iecur calida & sicca intemperie grauiter afficitur, vt cibum in sanguinem transmutare nequeat, &c.* Cùm enim omnis hydrops frigida sit passio, ex Gal. *lib. 2. de facult. natural. cap. 8.* & alibi passim: hoc de proxima causa est intelligendum, quam vtique esse frigidam semper oportet. Res perinde se habere videtur in hydrope, ac in aciditatis generatione, cuius causa continens, frigiditas est; æstiuus tamen calor acorem inducit, quod ostendit vinum in acetum transmutatum: tractis videlicet à calore æstiuo tenuioribus vini partibus, quibus exhalantibus fit acetum: nam veterum, & iuniorum opinio tenet, aciditatem & à calore, & à frigore concitari, & testatur Gal. *4. simpl. cap. 12.* Eadem planè ratione res se habet in hydrope: nam febrilis æstus calorem naturalem

A absumendi vim habet, qui cùm in spiritibus, sanguineque tenuiore consistat, nil mirum si iis dissipatis, eius temperamentum corrumpatur; quare infrigidari iecur est necesse.

Ex hoc apparet fieri hydropem à frigiditate, hoc est, naturalis caloris defectu: aucto enim extraneo, innatus minuitur, & in opere deficit. Sic Aristoteles lachrymam vocauit frigidam, *sect. 31. probl. 25.* quæ ita calida est, vt exulcerandi vim habeat. Hanc rationem indicauit Auic. 14. 3. *tract. 4. cap. 4.* dum sic ait. *Causa verò antecedentes sunt omnes ægritudines hepatis, aut complexionales, aut instrumentales, sicut paruitas, & oppilationes, & apostemata calida, &c.* & *infrà* ait. *Et inter causas quæ faciunt hydropisim, connumerantur complexionales inflammantes, mediante siccitate, cum gradatione resolutionis innati caloris, aut extractionis eius*

B *subitò, &c.* Quapropter Medici alterutri tribuunt, aquæ inter cutem generationem: ita vt fiat à calore, per accidens, & mediatè, per se, & immediatè à frigore, siue illud positiuum, seu priuatiuum, hoc est, caloris natiui inopia. Ita Iuniores interpretantur Galenum, in locis multis, & priùs notauit Gentilis *ad cit. cap. Auic.*

Verùm licèt facilis responsio hæc sit, nec probabilitate carens; tamen illa sententia mihi semper ampliùs arrisit, quæ affirmat, per se, & immediatè aliquando, ad hepatis calorem esse referendum hydropem, quanquam frequens illius occasio, frigus vniuersaliter asseratur: id quod ex Gal. colligi videtur *4. aph. 11. & loc. suprà citatis*, in quibus reprehendit antiquos, fortè quia eius originem in proposito casu à frigiditate arbitrabantur.

Auerrhoës acutissimus *lib. 3. sui collector. cap. 21.* in eo-

C dem puluere acriter dimicans, illud ipsum expressè testatur: quamuis enim frequentem hydropis occasionem, iecoris frigiditatem fateatur, non negat tamen per se à calore aliquando oriri, ex eo quia prima huius morbi radix est deprauata sanguificatio: sed hæc non minùs à frigore, quàm calore potest immediatè vitiari: igitur & hydrops gigni. Probatur minor, quia iecoris temperatura, siue innatus calor sanguificationis auctor, in humorum productione non agit absolutè vt calor, sed in ratione naturalis (*neque enim quicunque calor est naturæ operantis instrumentum, sed maximè commensuratus*, quem innatum dicimus ex Gal. *lib. aduers. Lycum, ad fin.* Auic. 1. 1. *doct. 6. cap. 3. & 2. 1. doct. 3. cap. 3.* neque ignis multò calidior humores generat.) Atqui moderantia illa sanguificantis caloris, tam frigoris quàm caloris excessu pariter amitti

D potest. Igitur & infirmari vis iecoris, deprauarique sanguificatio. Quæcunque siquidem valida intemperies, prout receptissimum est, & docet Galen. *3. de sympt. caus. cap. 1.* vires potest deiicere, & earum actionem tollere, non secus quàm mors ad quamcunque cordis intemperiem sequi, ex Galen. *lib. de marcore, cap. 1. & lib. 5. de loc. cap. 1.*

Quod si obiicias Auerrhoi iecore per calorem intemperato ita vitiari sanguificationem, vt non probi (sicut antea) generentur succi, sed biliosi ac calidi, non tamen frigidi ad hydropem requisiti. Tacitè respondet: si parum quidem hepatis temperatura à præternaturali calore corrumpatur, veluti quia fiens est, prauos quidem gignet, & biliosos humores: hi enim cùm per vlteriorem coctionem gignantur; & concoquens calor iuncto extraneo intensior reddatur, fit vt biliosa euadat sanguificatio.

E Si verò plurimùm iecur vitietur, humidum in flatum vertet, non aliter quàm ignis aquam; atque pro sanguine & humore flatum creabit & ex eo tympaniam, quam solam existimat Auerrhoës à calore posse immediatè prodire, quod & innuit Galenus *loco citato.* Nam tympanitici, ac proinde ascitici sæpe febriculam patiuntur, quam *laticam* Arabes vocant, Græci *typhodem*, & multi hydropici plurima bile redundant, non ob aliud, quàm ab obstructione, vnde putredo, & calor igneus augetur.

Quapropter non inscitè Auerrhoës monet Medicos, vt de ea sint valde solliciti, eo quòd à calido, & frigido pariter oriatur; & quanquam morbus ipse frigidus sit, non esse admodum calidis vtendum in illius curatione, consulit Trallianus *lib. 9. cap. 3.* quia ab illis nullum potest

potest sperari iuuamen, quin potiùs causæ morbi,& symptomatum incrementum: quare modicè refrigerandum, ratione causæ, vt attemperetur excedens calor, & iecur factum ab illo imbecille, ad bonam temperiem reducatur. Quòd si vehemens sit ardor,licèt aliqui,vt Montanus *lib.1.centur.7.& 8.* frigidissima exhibere non vereantur, tamen satius est modicè frigida offerre, sumpta indicatione ab effectu,in quo Gal.1.*aph.16.* calida exhibet. Icciscò securiora sunt, quæ refrigerant, & aperiunt, vt endiuia, eius stillatitia aqua, lac asininum, aut camelinum, & serum lactis. Est ergo hydropis causa non perpetua, sed frequentissima, intemperies hepatis frigida, licèt à calida multoties per se oriri possit: ita explicuit Trallianus *loc. cit.* dicens, *causam hydropis magna ex parte oriri ex hepate valde refrigerato.* Vtrùm autem intemperies generans hydropem debeat esse facta? Gal.5.*de loc.7.* fatetur esse habitualem,id est fixam,& solutionis difficilis; id enim per habitualem intelligit, non quòd omnino hectica sit, id est,æqualis in membro affecto.

Quapropter frigida aperientia sunt ex vsu, ob causas dictas: & sic granatorum succus(acidorum intellige:nam dulcia vertuntur in bilem, & febrem augent,ex Galen.3. *acut.11.& 2. de facult.cap.8.*) vel in maxima quantitate assumptus valde iuuat: nam sapor acidus roborat,incidit, & cùm sit tenuium partium, deobstruit, attenuat, penetrat, diuidit,& abstergit,ex Gal.in multis locis,quos *suprà in com.hist.5.* recitauimus.Neque obtrudas cum Iacchino *lib.9.ad Almanß.c 52.*& Marcello Donato *lib.4.de medic. histor. mirabil. cap.21.* quos sequitur Cardanus *in com. sent.1.lib.2.prog.* mulieri huic, de qua fit mentio in historia nostra, mala granata potiùs ex vsu fuisse,partes roborando adstrictione sua, quàm illius caliditatem remittendo. Et licèt hi à calida causa hydropem oriri non posse arbitrentur, quorum opinionem superiores rationes impugnant manifestè; tamen hanc ad Auicennæ historiam expositionem, ipsemet auctor redarguit euidenter, qui historiam affert ad confirmandum, hydropem à calida intemperie emanare, quia frigidis curatur; inter quæ succum malorum granatorum apposuit. Lege Christoph. à Vega *lib.3.art.medic.sect.8.c.11.* Bricium Bauderonum *lib.2.prax.c.63.*Gregor. Horstium *decad.7.probl.medic.7.*

Dubitandum tamen est: num præter tympaniam, aliæ etiam species possint à calore fieri. Et quanquam durius videatur, ab igne aquam progigni,cùm eam potiùs conetur destruere, atque adeò dissipet, & attenuet in flatus,vt aut perimat, aut in sui naturam conuertat, nec patiatur sub aquæ forma permanere; ascitem à causa calida nonnunquam admitto,hyposarcam minimè,sed semper frigidam reor. Ratio est in promptu: nam cùm flatus ferè aquei sint, à ventris frigore concreti, in aquam & ascitem transeunt, non aliter quàm vapores à frigido aëre, frigidóque cerebro, vnde pluuiæ, & catarrhi; atque ita febre detinente posse accidere,dixit Gal.4.*de caus.puls.14.* Licèt autem anasarca perindè etiam ad febres aliquando sequatur, nunquam tamen poterit esse caloris soboles; videlicet quia si extraneus talis sit, qui natiuum iecoris plurimum euertat, aget vt igneus, non vt innatus, atque adeò non humor, sed flatus gignetur: si verò parum opprimatur,parúmque vitietur, & tanquam innatus adhuc queat operari, sanguificabit quidem licèt vitiosè, sed vitio sapiente causam, hoc est, calidiores & biliosiores humores producet,non pituitosos,qui coctionis defectum,non excessum arguunt; excessus autem à calore nimiùm actiuo, defectus à frigoris ignauia,& ad coquendum ineptitudine occasionem habent. Quod si nonnunquam etiam durante febre, pedum, & totius corporis tumor sequitur, atque adeò carnosus hydrops,sarcitis,leucophlegmatia,siue hyposarca dictus, à frigido oritur dissoluto extraneo,& præternaturali calore simul cum innato (id quod sæpe accidit post longas febres;)tamen is ad summam debilitatem non peruenit, alioqui pro humore flatus, aut aqua generabitur,& ex iis tympania,vel ascites,non anasarca. Vtrùm autem hydrops febribus superueniēs sit lethalis, vt *cit.prog.* prædixit Hippoc.si frigidus affectus calido superueniens, huius malitiā corrigit, disceptabimus *lib.4.in com.hist.37.*

A

B

C

D

E

HISTORIA CXXIII. RHASII, *De hydrope.*

Hydropica pluribus auxiliis non leuata, expulsa per vuluam copiosa aqua,conualuit.

V*Xor ablutoris pannorum habebat signa hydropisis, & impossibile erat mihi scire causas euentus eius,quia mulier à me non videbatur:& præcepi quòd aliquo tempore vteretur diatrionpipereon, & aliquo tempore diacureuma. Et quadam die abluebat pannos extrà clam viro suo,& cùm inclinaret se super vas plenum aqua ad abluendum, defecit pes suus, & cecidit, & emisit per vuluam quantitatem viginti rotulorum aqua crocea, & alleuiata est, & vltimò conualuit, &c.Rhasius* in lib.de mirabilibus curis,in med.

PARAPHRASIS.

REctissimè illud axioma ab Hippocrate prolatum est *lib.6.epid.sect.5.text.1.naturam esse morborū medicatricem:*nam cùm sit *docta sine doctore,* ex Hip.*in lib.de alimento,n.21.*inuenit sibi vias,ex Hip.*in contextu epid.sequēti:* quæ loca vberrimè explanauit Valles.scientissimus,auctor sanè incomparabilis, immò bonarum artium vetus, nouáque bibliotheca, quoniam vt inquit Auicen. 16.3. *tract.5.c.1.natura est factor potens,& omnium opifex,*apud Hip.*lib.6.epid.sect.5.text.2.* expellit enim noxia,& seruat vtilia,ex Gal.*lib.1.de dif.feb.c.5.*Hæc cùm malū sentit,quālibet data occasione mederi summopere gestit,primùm lāguoribus succurrit, & inueniendo vias nobis incognitas, ægros à plurimis intricatissimis morbis facit immunes.

Cùm enim huic plura non prodessent auxilia, quæ crassos humores,flatus,aquosam materiam resoluunt, hepárque roborare nata sunt, natura per vterum,arrepta occasione,copioso humore excreto, ægram à tanto malo liberauit: quæ cùm electuariis diacurcuma, & diatrionpipereon antea diu vsa esset, quæ flatus discutiunt,& viscera firmant, hanc copiosam vacuationem potuit tolerare; quam fuisse excretam pondere viginti rotulorum,hoc est, librarum, id ille nouit, qui rotulum, ac libram idem esse sibi persuaserit, cum Rhasio *lib.12.continent.cap.1.* Serapion.*lib.3.Breuiarij,cap.15.*Explicauit eleganter Nicolaus Fontanus, Medicus eximius, *in proœmio institut. pharmaceuticarum,tit.de ponderibus,& mensuris.*

Huius exempli veritatem confirmauit Beniuenius *cap. 109.lib. de abditis curat. & sanat.causis*, recensens historiam illius, quæ cum aqua inter cutem laboraret, vt nulla de salute eius spes esset, nescio quo spiritu impulsa de eminenti quodam loco in terram deuoluitur, & vtero ad lapidem eliso,ita prorsus omnis effusus est humor, vt quæ puerum octimensem gestare videbatur, enixam crederes.

Obseruatio XXIII.

Hydropica, foramine in pollice dextri pedis aperto, excreta copiosa aqua,conualuit.

RVsticam vidi hydropicam, quæ plurimis auxiliis vsa nihil proficiebat.Hæc veluti desperata,exiccante victu, & continuo exercitio macerandum esse corpus sibi persuasit,hoc præsidio absumendam in ventre aquam sperans. At cùm in agro veloci cursu obambulat, ad acutum lapidem dextri pedis pollicem impegit. Ecce ex externa digiti læsi parte extrema, cutis tenuissima detracta est,ex qua cum vehementi dolore, octiduo, aquæ limpidæ, sensim ac paulatim tanta copia effluxit, vt riuulorum instar emanans, esset in causa, vt totus detumesceret venter. A tanto malo immunis, ne in idem labatur vitium, præsidiū quærit.Parcissimus imperatus potus. Merum exhibitum, lymphatū cum aqua asplenio, & eupatorio decocta. Congruum seruauit victum.Mechoaca semel in mense expurgatum

gatum corpus. Fontanella cruri dextro affixa. His per annum celebratis, nullum deinceps malum persensit.

Alij quibus in vastam molem venter intumuit, per vmbilicum sponte sua disruptum; alij per suras, pedes sponte apertos, vel in iisdem partibus excitatis vlceribus, vel vesiculis, ingentem aquæ copiam effuderunt, vt referunt Valleriola *lib.4.obs.3.* Beniuen. *de abdit.c.12.* Amat. *5.cent.37.* Forestus *19.obs.33.* Andreas Laurentius *lib.1. anatom.quæst.16.* Vidus Vidius *lib.10.cap.5.de curat.membrat.* Gaspar Hoffmannus *lib.3.consil.30.* Alexand. Benedict. *lib.15.de curand.morb.cap.40.* Ne ergo mireris, hanc viam fortuitò inuenisse naturam, vt tanti mali noxam à se detruderet.

Obseruatio XXIV.

Ascite laborans, perforato naturæ vi vmbilico, integrè curatur.

ANnus agitur vigesimus secundus, si rectè recordor, quo tractaui quadragenariam, ascite mirabili oppressam. Hæc infinitis propemodum præsidiis vsa in peius semper ruebat, adeóque tumidum, & in portentosam, vastámque molem extensum ventrem habebat, & vmbilicus extrà protuberabat cucurbitæ satiuæ instar, vt necesse esset ob ingens pondus, fasciam collo, & humero appendere, vt has partes adusque genua prolabentes subleuaret. In hac miseria posita, malle mori, quàm tam miseram vitam agere affirmabat. Hoc tempore vmbilicus prominens ita attenuari cœpit, vt membranæ instar tenuis, splendens transluceret, & rupturam minari videretur. Ecce vna nocte ex perforato naturæ vi vmbilico, triginta dierum spatio, sensim egressa est aqua in copia multa, & ventre subsidente vmbilicus sponte sua coaluit. Hæc assumptis roborantibus hepar, imposterum sana euasit, superuixítque annos totos viginti duos, munera sua domestica exercens; sterilis tamen, & decolor remansit.

HISTORIA CXXIV. ARETÆI, De hydrope.

Hydropis species rara, à Græcis, aliísque omnium ætatum Medicis, Aretæo excepto, incognita.

ALia quedã hydropici morbi species talis cognoscitur. In ea vesiculæ quedã pusillæ, crebræ, humoris plenæ, in loco vbi ascites fieri solet, excitantur. Caterùm quòd humore multo referta sint, illud indicio est, si abdomine perforato parum admodũ humoris effundes; ab interiori namque parte vesica occlusit: at si altius instrumentum impuleris, iterum succus emanabit. Hæc vtique aqua inter cutẽ species haud leuis est. Vnde enim id genus vesiculæ eruperint, via haud facilè reperitur, &c. Aretæus lib.2.de signis & causis diuturn.morbor.c.1.

PARAPHRASIS.

INfrequens est hæc hydropis species, recentiorum quorundam obseruationibus illustrata, in qua vesiculæ plures aqua refertæ in corporibus genitæ, symptomata, & tumorem hydropi similem, sine aqua, aut flatibus concitarunt, & mortem obruto innato igne, & suffocato intulerunt. Hanc hydropis speciem testantur vidisse Mauritius Cordæus *com.5.ad priorẽ Hip.lib.de morb.muliebrib.* Ioan. Aicholztius *in obseruationib. suis*, & nos eandem vidimus bis. Cuius exẽplũ proposuimus *lib.2.de praxi medica admiranda, obs.49.* Alterum hîc describere non grauabimur.

Obseruatio. XXV.

Hydrops mirabilis.

LAborauerat Illustrissimi cuiusdam Baronis coniunx quinquagenaria hydrope ascite, septennio, qui ex

A suppressis hæmorroïdibus ortum duxerat. Imperata diæta. Expurgatum sæpius corpus à melancholico succo. Secta saphæna bis: & ad maiorem tetri humoris expurgationem, & reuocandam ad originem suam, fluxionem, quater hirudines mariscis affixæ. Cauteria cruribus inusta. Omnia frustra. Nam malum adeò increuit cum siti clamosa, nimiáque ventris mole coniunctum, vt tabefacto corpore, & innato calore suffocato à copia multa, plura deinceps celebrata præsidia temnens, eam ad mortem deduceret. Secto cadauere, iecur putridum inuentum, ita vt solùm digitis impositis difflueret. Aperto ventre inter peritonæum, & intestina inuenimus numerosam vesicarum struem, quæ bullæ aquatilis instar, molles, & lucidæ, erant inter se coniunctæ. Et his curiosè separatis (quæ 52. numero erant, & oui magnitudinem non excedebant) &

B disruptis emanauit limpidæ aquæ, at salsissimæ copia tanta, vt duodecim libras adimpleret; ex huius humoris onere calor internus est obrutus.

Dubitat hoc loco Aretæus, à quo loco tanta aquæ copia in capacitatem abdominis emanauerit, cùm nulla sit conspicua via, per quam tanta seri quantitas eò ferri possit. Huic quæsito facilè responderet Fernelius *lib.6.patholog.cap.8.* qui turpiter illos hallucinari putat, arbitrantes, per angustos cæcósque poros serosum humorem in abdomen è iecore transferri. Immò victus, & implicatus absurdam commentus est huius transitus rationem, ita adiiciens. *In ascite ergo, quoniam exesum, apertum, ruptum, fissúmue aliquid est, serosus humor, vtpote tenuis, à sanguine separatus, excidit in abdominis capacitatẽ, haud secus atque pleuritis suppurans, exesa, aut discissa succingente costas mẽ-*

C *brana, affatim in thoracis capacitatem irruit.* Quam opinionem, aliis argumentis mea quidem sententia futilibus, vallare nixus est, quæ funditus euertunt Mercurial. *lib.3. praxis, c.24.* Marcellus *lib.4.de hist.mirabili, c.21.* & alij.

Dic tu cum Galeno, refluxionem illam seri in abdominis capacitatem, per cæcos meatus esse possibilem, & inde iterum per eosdem in venas resumi, resorberíque posse, demúmque excerni per vrinas & ventrem, ex Gal. *lib.7. aph.54.* Quinimò mirabilius est quandoque naturam per exiles, & inconspicuos meatus, materiæ crassissimæ ad illum inanem locum viam moliri, & inuenire. At si trassumptionem hanc admiratur Fernelius, cur non magis mirabitur crassissimum illud pus, quod in empyemate à thoracis capacitate ad pulmones, per cæcos ductus, & ambientem membranam traducitur? Potest itaque per exiles

D meatus, satis ampla seri quantitas è iecore, in spatium abdominis vacuum transferri; quod non inficiatur Auicenna 14.3.*tract.4.cap.5.* Conspicimus namque hydragogo hausto medicamento, ex cauitate abdominis idem serum ad venas, & ventrem affatim retrocedere, & absorberi, quod aliter fieri non posset, quàm per eandem latentem viam substantia tenuissima transsumpta.

Et vt videas, quàm vana somniauerit Fernelius, hæc exaudi. Nisi enim hepar afficiatur, hydrops non fit, vt millies veteres protulere. Ergo non est ascitis potissima causa, ruptio illa vasorum, quam rimarum plena Fernelij fert opinio. Præterea. Si opus est, iecoris vas aliquod, atque eius simul membranam in ascite rumpi atque findi; fixum sanè dolorem, ac stabilem, vt sic affecti in soluto loco sentirent, erat necesse, immò acutum, quum hepatis mem-

E brana acutiori sensu natura prædita sit. Deinde. Si fissuram illam temporis progressu amplificari contingeret; simul & sanguis ab hepate in vacuum illud spatium laberetur, quod nusquam visu obseruatum est: nam si in vasis necessariò serum cum sanguine mixtum est, si vel tenuissima sectione hydropici venam seces, vix solus serosus humor sine sanguine effluet. Quo pacto igitur fissum iecoris vas in rimas, simul cum tam ampla seri quantitate, sanguinem non profundet? Quin Fernelius ipse palidoniam recantans *lib.5.patholog.11.* fatetur in hydrope ascite, ex abdominis cauitate serosum humorem per cæcos ductus ad thoracis cauitatem penetrare, hydropémque pulmonis efficere. Exploranda ergo est isthæc Fernelij doctrina, ne in re medica lituram vnquam lapsu temporis producere queat, etsi phaleratis verbis eam nobis scriptam tradiderit.

rit: quam ingenuè aliis rationibus munitus euertit, non A incelebris auctor, Castrensis Lusitanus *lib. de meteor. microcosmi, cap. 12.*

HISTORIA CXXV. CELSI, De hydrope.

Hydropicus sibi indulgens, vrina sua epota, interiit.

SEd ne ij quidem qui sub alio sunt, si ex toto sibi temperare non possunt, ad salutem perducuntur. Ideóque non ignobilis Medicus, Chrysippi discipulus, apud Antigonū Regem, amicum quendam eius notæ intemperantiæ, mediocriter eo morbo implicitum, negauit posse sanari. Cúmque alter Medicus Epirothes Philippus se sanaturum polliceretur, respondit, illum ad morbum ægri respicere, se ad animum. Neque eum res fefellit. Ille enim cum summa diligentia non Medici tantummodò, sed etiam Regis custodiretur; tamen malagmata sua deuorando, bibendóque suam vrinam, in exitium se præcipitauit, &c. Celsus lib. 3. cap. 21.

PARAPHRASIS.

QVanti sit æstimanda Cornelij celsi doctina, in præfatione libri primi satis explicuimus, luculentérque exposuit Petrus Pauuius qui librum octauum huius Auctoris non infeliciter interpretatus est. Is ergo sūmus Auctor, vt probaret sitim in hydrope, meliùs & cum maiore patientia, à seruis quam à liberis tolerari, & ob id illos, quàm hos faciliùs & promptiùs sanari, hanc historiam in medium adduxit. Hydrope enim detenti, licèt aquam in se contineant, sitiunt intensissimè, quoniam illa est salsa atque nitrosa, & præ mora retenta, tum calidior, tum nitrosior redditur, vt firmat Aëtius *tetrab. 3. serm. 2. cap. 20.* cuius locum illustrat Mercurialis *lib. 3. praxis cap. 24.* Deinde Humiditas alimentaris absumitur, quia irrigantur partes. Accidit etiam, vt compressis partibus spiritalibus à nimio calore in ventre contento, cor non rectè refrigeretur, & eò magis, quoniam ob obstructiones, impeditur transitus humidi potabilis, & hac de causa denegato refrigerio, partes exiccatæ gliscunt, & excandescunt, ex quibus causis sitis inextinguibilis oriri consueuit. Quare meritò Auicenna pronunciauit 14. 3. *tract. 3. cap. 8.* non euacuari hydropicos à siti clamosa, hoc est, inexplebili, vt cui succurrere ægri ingenti potu quò plus in animum inducant, hac augustiosa siti vexati, vt Nicolus inquit *serm. 5. tract. 5. cap. 24.* eò plus sitiant.

Aduerte tamen ex Auicenna *ibi*, sitim clamosam & inextinguibilem, in confirmato hydrope solùm deprehendi, quando accidit constrictio anhelitus, vt Auicenna inquit. Si verò hydrops accidat ex frigido potu intempestiuo, tunc sitis incompescibilis non adest: quæ cùm vrget, tolerari non potest. Rectiùs fecisse arbitror Iulium equitem Romanum, apud Plinium *lib. 7. cap. 18.* qui interdicto, toto vitæ genere potu ab hydrope curatus est. Et Rusticum apud Beniuenium *lib. de abdit. cap. 13.* qui cùm ab hoc postulasset, quo pacto ab hydrope posset liberari, dixit, *abstine à potu*, quo facto per totum annum, curatus est. Hoc si vidisset Gal. admiraretur, cùm *lib. 6. epid. sect. 4. com. 8.* asserat, quosdam sanatos fuisse, quum per quindecim dies, iubente Deo, à potu abstinuissent.

Ex his clarissimè patet, quantum oporteat hydropicos à potu abstinere: & Auic. *loc. cit.* à visione aquæ eos arcere iubet. Quod præceptum si hic obseruasset, in mortem non sese præcipitasset, qui malagmata sua, hoc est, vnguenta deuorando, mortem sibi acciuit.

Sed inquires, si vrina pro curandis hydropicis, salubre censetur auxilium, ex Dioscorid. *lib. 2. cap. 7.* Auicenna *lib. 2. tract. 2. cap. 727.* cùm acritudine sua aquas detrahat cur ægri vrina epota ipsum tantopere læsit? Dic, propriam vrinam præ obstructione, febri, & prohibita ventilatione acriorem redditam, sitim augere, & affectum exasperare posse. Consule pro hydropis medela, quæ secundùm Galeni mentem scripsit Henricus Paschasius, *in prima decade, tit. de hydrope.*

HISTORIA CXXVI. RHASIS, De lumborum dolore.

Lumborum dolor, cum febri nocturna, à melancholico humore suppresso pronata, excreta vrina nigra cessauit.

B *VEnit coram me mulier quædam vrinans vrinam nigram, & * conquerebatur de dolore lumborum: & cùm incipiebat vrinare talem vrinam, cessabat dolor: & post incidit in febrim nocturnam cum rigore, & erat complexionis melancholicæ: & curaui ipsam cum rebus prouocantibus vrinam, & liberata est, &c. Rhasius* in lib. de mirabilibus curis.

PARAPHRASIS.

NAturam sæpissimè expurgare per vrinam vtiliter melancholicum succum, hac historia Rhasius satis confirmat: nam excreta vrina, cessabat dolor; & retenta, febris nocturna rigorifera increscebat. Hoc modo summoperè laudo auctoris consilium, qui iterum prouocare vrinam, & per regionem consuetam vacuare melancholi- C cum succum, consultum iudicauit. Sic monuit Auicenna 4. 1. *cap. 3. vt quando suppressio fuerit causa morbi, reuersio illius secūdùm plurimum ei medicetur.* Quod axioma in omnibus suppressis vacuationibus, morbūmque actu committentibus obtinet veritatem, vt in hæmorrhoïdali, menstruáque vacuatione, in iis quæ fiunt per nasum, palatum, aures, oculos palàm fit, quæ corpus à plurimis morbis præseruant. Si verò hæ vacuationes cessent, lethales noxas, ac ferinos morbos excitare consueuerunt. Idem sentiendum de aliis vacuationibus factis per vomitum, aluum, hæmorragiam, fistulas, fontanellas, varices, sudorem, in quibus ob diuturnam assuetudinem natura habitum iam contraxit.

Hanc doctrinam intellige de vacuatione virtuali: non enim est necesse, quòd quando ex suppressa vacuatione concitatur morbus, eademmet vacuatio redeat nam qua- D liscunque vacuatio modò illam adæquet virtute, poterit morbum soluere, illius causam remouendo, siue à natura, siue ab arte celebretur. Tu verò de recto vsu purgationis quæ fit per vrinam, lege Mercat. *lib. 1. indicat. cap. 10.*

QVÆSTIO LIX.

Quòd in lumborum morbis, venæ sectio ex talo externo sit celebranda.

COMMENTARIVM.

C*Onquerebatur de dolore lumborum.*] Occurrit hoc loco controuersia haudquaquam ex triuio: An in lumborum dolore, venæ sectio ex talo externo sit ex vsu. E Nam si medicamenta vrinam mouentia concessit summa cum ratione Rhasius, vt vrinam nigram retentam, ex qua lumborum dolor, & febris ortum ducebant, prouocaret, & retenti humores melancholici hac via vacuarentur, & fortè iis malum nō cederet; quid supererat faciendum nisi per infernam partem, apertis mariscis, aut secta saphæna sanguinem detrahere? Horum enim auxiliorum ope, humor terrestris deorsum suo pondere vergens, promptè vacuatur. Quare saphænæ sectio in lumborum dolore vtilissima, vt *infra* probabo. Num verò è parte interna, an externa sit ferienda vena, dissidium est à paucis discussum.

Sed priusquàm ad dubij explanationem accedamus, de lumborum etymologia, dolore, causis, signis, prognosi, & curatione, Laconicè quædam proferemus.

Lumborum nomine, intelligere oportet spinæ lumbares musculos, renes, intestina ipsis alligata, & membranas quæ his omnibus partibus connectuntur, arteriam, & venam lumbarem, spinæ vertebras; licèt illius partem tertiam lumbi constituant, qui quinque tantùm vertebris constant, si peritioribus Anatomicis est adhibenda fides. Demum ea subaudire oportet, quæ lumbus haud exiguus musculus complectitur. Hic dicitur *psoa* Græcè, & ab vndecima thoracis costa, cum anteriori eius portione, per validum ligamentum interiori coxendicis parti inseritur; eo præcipuè loco vbi os pubis vocatum incipit, os verò illud desinit; exterior autem in principium ossis ilium; reliquum verò ipsius psoæ vniuersum, iuxta internas ossis ilium partes progrediens, densum quendam ex illo etiam osse exortum carnosum suscipit; postea vnicus euadit, auctore Gal. *lib. de dissect. musculor. c.* 35. Vnde fit, vt lumbus sit pars psoæ, ex Galen. 12. *de vsu part.* 2. & in eo vertebræ quinque sint, ex Gal. *lib.* 3. *de articul. com.* 45. explicat Columbus *lib.* 1. *de re anatomica, cap.* 17. quæ sunt omnium maximæ atque crassissimæ, ex Gal. *lib. de ossib. cap.* 10. qui numerus vertebrarum lumbarium, nusquam alibi, quam in homine reperitur, ne in simia quidem, vt notat Duretus *lib.* 1. *in Coacas, in com. sentent.* 114.

Cùm ad lumbum sit arteria magna ex Gal. *lib.* 15. *de vsu part. cap.* 4. & superiaceat partibus, quæ plurimo, eóque calidissimo sanguine turgescunt, eo referta, iccircò plurimis, iisque grauissimis morbis est obnoxia.

Quare ex defluxu calidissimi humoris acris, & mordacis, in hac parte vehementissimæ inflammationes, & acerbissimi dolores concitari solent: sicut enim ex alimenti defectu pars quæpiam marcescit, & extenuatur, sic ex copia illius solet repleri, intumescere, & inflammari, ex Gal. *lib.* 5. *de compos. medic. sec. loc. cap.* 8. & Auic. 1. 3. *tract.* 3. *c.* 3. *&* 7. 3. *cap.* 1. Porrò vno è tribus modis partem hanc inflammari est certissimum. Primò, Cùm excalfacto sanguine plena, arteriæ quæ iuxta dorsum est, vitium communicat. Secundò. Cùm ex calidissimi humoris affluxu incalescit, quod non rarò in gracilibus, & melãcholicis corporibus, ex sanguinis, alterius humoris, aut excrementi adustione oriri conspicimus: quippe cùm in his omnibus, in viscerum & mesaraei præsertim venis, sanguis fæculentus, vel humor, aut excrementum quoduis, ab interna, aut externa causa aduratur, non est dubium quin hæc pars inflammetur, & excalfiat. Tertiò. Ex visceris alicuius, aut venarum quæ huic proximæ sunt, obstructione regignitur, quam in fœminis, quibus lochia retinentur, aut diminutè procedunt, fieri conspicimus: nam ex tumore humorum obstruentium pars hæc compressa dolet, & ex retentione & putredine incalescit, & inflammatur.

Huius doloris notissima sunt signa. Adest dolor circa lumbos, in initio grauatiuus, & si adest inflammatio, pulsatorius. Æger ascendere, aut descendere non potest. Calor circa totam spinam sentitur. Aluus reddit excrementa acria exigua, & biliosa. Lotium est acre, & mordax. Anxietas superueniente siti increscit: & aucto malo, cor per arteriam; & iecur, ventriculúsque per venas, & vasa mesaraica compatiuntur. Febriunt ægrotantes, & eò magis si ex magna inflammatione concitetur affectus: licèt sæpius aut non adsit febris, aut sit exigua: hæc enim pars non est præcipua, sed aliquantulum distat à corde, nec ita cum eo consentit: quare renibus inflammatis multoties iugiter febris interpolata, interdum parua, iuxta præceptum Auic. 1. 4. *cap.* 14. §. *Et membra quidem occulta diuersificantur in faciẽdo febres, & fortitudine earum, & cõtinuatione earum, & ipsarũ temporibus, secundùm magnitudinem eorum in se ipsis, & magnitudinem venarum eorum, & secundùm membra sua: nam in membris intrinsecùs sunt, quæ sunt propinqua cordi, & vehementis cõmunitatis, sicut velamen, & pulmo; & de iis sunt quæ sunt longinqua à corde, & debilis cõmunitatis, sicut renes, ipsi enim non semper faciunt propter apostemata suæ febres fortes, neque continuas, immò multoties quidem sunt interpolatæ, & sunt de genere febrium cõmixtarum, & febrium tertianarũ, & quartanæ, & sextanæ, & fiunt cum eis rigor, & horripilatio, & ambiguum fit esse earũ, &c.* Nam si Galenus *lib.* 2. *prorrhet. com.* 21. in hepatis inflam- A matione non semper oriri acutam febrem asseuerat; & Trallianus *lib.* 8. *cap.* 7. exiguam iecoris inflammationem, non statim febrem inducere arbitratur, quid sentiendum sit de lumborum inflammatione, patere potest, cùm sit pars longè dissita à visceribus, & à corde remota, in qua ob distantiam, aliquando intermittentem febrem, interdum nullam concitari, non est dubitandum.

Cùm vehemens dolor lumbares musculos prehenderit, auxiliares manus ilicò adhibere oportet; hæc enim pars, cùm ratione consensus præcipuis sit communis, non contemnenda mala portendere solet: ex lumborum enim vertebris plurimæ prodeunt neruorum coniugationes, ex Gal. *lib. de neruor. dissect. cap.* 16. quæ cum insignibus partibus communionem habent; quare hic dolor, capitis concitat affectiones, ex Gal. *lib.* 1. *prorrhet. sect.* 1. *com.* 12. B Hippocrates enim *in Coacis, n.* 14. *iactationem, & inquietudinem ex lumborum dolore periculosam esse affirmat, maximè si tremores, & alia praua signa accesserint.* Et *lib.* 2. *prorrhet.* 7. ait: *quibus lumborum dolor perseuerat, cum æstu fastidioso, & sudore, malum:* timor enim est, ne materiæ peccantis translatio ab ea parte incipiens, cerebrum, & alias partes consortij lege coinquinet; quod ipse præsagit *in Coacis, n.* 5. *Qui, inquit, ex lumborum doloribus recursus fit in caput, & manus torpidæ sunt, dolétque ventriculi os, & aures sonant, sanguis iugiter erumpit, & aluus fluit, his turbulenta mens est magna ex parte, &c.* Ad hæc, lumborum dolores cum symptomatis aliarum partium adiuncti, periculosissima mala significant; nam ex iis ceruix, & caput afficiuntur, & sæpissimè delirium, & conuulsio oriuntur. Lumborum ergo dolor periculo plenus existit, nam præcipuas partes in consortium ducit.

C Sicque cunctandum non est, mox ei opitulari, iuxta triplicem causam in initio adductam. Prima, & secunda, quæ ex lumborum inflammatione, ac phlogosi oritur, species, vt quæ grauissima sit affectio, sedulam operam prærequirit, in quo affectu, præter tenuissimam, ac refrigerantem victus rationem, totam curationem in sanguine detrahendo positam esse existimo. Hac ratione Aretæus, qui primus scripsit de venæ concauæ acuto morbo, *lib.* 2. *de signis & caus. acut. cap.* 8. & *lib.* 2. *de curat. acut. c.* 7. venas in cubito protinus scindendas consulit; quod consilium partitè & per vices exequendum monet. Quamobrem cùm ob huius venæ, & arteriæ iuxta dorsum viciniam, inflammantur lumbi, vel ex seipsis accepto incendij initio, vel aliunde confluente humore, tutissimum est è D gibbero sanguinem priùs detrahere, præsertim si in genere venoso febris adsit continua, ex ingenti plethora concitata: quoniam lumbi misso sanguine ex cubito auscultant, vbi febris viget, morbúsque adest in corpore apparatus, copiáque sanguinis adfuerit; ex Gal. *lib. de curand. rat. per sang. mis. cap.* 18. Nam hoc modo etiam in veteri inflammatione, licèt vterus sit pars infra iecur, & renes, ad deponendam totius plenitudinem, sanguinem è brachio emittunt Paulus *lib.* 3. *cap.* 64. & Auic. 16. 3. *tract.* 4. *c.* 12. Et Galenus *lib.* 2. *ad Glauc. cap.* 2. in genu inflammatione, è cubito venam secat: & *lib.* 10. *de composit. medic. sec. loc. c.* 2. basilicam tundit in coxendicis dolore. Nam hoc modo cohibetur fluxio, reuellitur humor, pars inflammata à fluxione præseruatur, & corpus plethoricum, in initio morbi sarcina refertum, exoneratur.

Cùm verò totum corpus venæ sectione sufficienter E exhaustum est, tunc vt corrigatur malum quod factum est, humórque impactus eximatur, tutissimum est venas secare inferiores. Hoc modo intelligendus est Galenus *lib. de curand. rat. per sang. mis.* 18. quo loco, vbi recens est inflammatio, plenitudine magna concitata, priùs venas in cubito, deinde in talo eas ferire iubet: quod etiam exercendum monet in coxendicis affectu, & in vteri inflammatione, *loco nuper citato, & lib.* 13. *meth.* 11. Quapropter in malis infra renes, summa cum ratione veteres semper consueuere secare venas in poplite, vt retulit Galenus *lib.* 6. *epid sect.* 1. *com.* 6. De qua re lege Altimarum *lib. de curand. hum. corp. malis, cap.* 94. Mercurialem *lib.* 4. *de morb. mulier. cap.* 18. Mercat. *lib.* 2. *de morb. mulier. cap.* 7. Explicant Auic. 22. 3. *tract.* 2. *cap.* 3.

cap.3.de cura doloris dorsi, Rotarius *lib.contrad. Galen.contradict.96.*

DVBIVM LXIX.

Num venæ sectio ex talo plus debilitet, quàm sectio basilicæ, vt voluit Auicenna. Contra Lazarum à Soto Medicum doctißimum.

AB eruditissimis Auicennæ interpretibus quæsitum, quidnam causæ sit, cur ille 4.1.*cap.20.prope finem* asseueret, *phlebotomiam venarum pedis magis debilitare virtutem, quàm phlebotomiam venarum manus.* Ex qua sententia liquet manifestè, in morbis renum, & lumborum, (sunt enim hæ partes mediæ inter infernas, & supernas) qui tam sectioni ex talo, quàm ex basilica succumbunt, si vires debiles sint, ex brachio sanguinem esse mittendum; si verò valentes existant, ex saphæna esse exhauriendum. Quapropter harum partium curationem describentes per venæsectionem, hoc dubium Laconicè exponemus. At cùm Auicenna Galeni se vbique fateatur interpretem, in hoc dogmate ab huius doctrina minimè discedit, qui *lib.de ren.dignot.atque medel.cap.4.* sic ait. *Quapropter cùm firma virtus est, conuenit ex vena quæ in poplite est, sanguinem emittere: quum debilis ea est, reuellere ad superiora, &c.* Ex his disces, Galenum firmiores vires ad sectionem venarum inferiorum, quàm superiorum expostulasse.

Primò. Quoniam sectio venarum inferiorum diuertit sanguinem à fonte caloris. Secundò. Partes inferiores sunt frigidæ, osseæ, neruosæ, exangues, & minus sanguinis in se continent, vt notat Hollerius *lib.1.de morb.intern.c.43.* & sic penuriam extracti sanguinis ampliùs persentiscunt, vt aduertunt Gentilis, & Dinus Florentinus *in com.Auic.* & post eos retulit Nicolaus *serm.2. tract.1. sum.2. cap.10.* Tertiò Venæ sectio in partibus inferioribus facta in balneo calentis aquæ celebratur, vt antiquissimi Græci, ac post hos, Arabes faciendum imperarunt, Oribasius *lib.7. collect.cap.9.* Auic.4.*cap.20.* & alibi: quo lauacro, patentibus venis, liquidiore sanguine facto, & maiori dolore, in neruosis & siccis partibus, à venæsectione, ligatura, & frictione forti contracto, tum amplior quantitas extrahitur sanguinis, tum spiritus virésque magis resoluuntur. Lege Rhasium *lib.7.de venæsectione, cap.21.* Quartò. Scissa vena in talo, ex ambitu sanguis totus ob grauitatem præceps deorsum ruit.

Si verò Galenus *lib.2.acut.com.10.* venas brachij velocissimè euacuare asseuerat, in causa fuit, quoniam extremarum partium venas in balneo non secabat. Patet apertè. Nam *lib.de curand.rat.per sang.mis.cap.14.* affirmat *ex vena secta manus summæ nihil effluere mentione dignum:* cuius contrarium accideret, si in balneo secaretur hæc vena, vt quotidiano experimento fit compertum; nam si permittatur effluere, priùs anima deficiet, quàm sisti possit. Deinde venæ inferiorum partium etiam sunt maximæ, ex mente Galeni *lib.6.epid. sect.1.com.2.§. Vteri venas grandissimas habent, &c.* quare ex harum vacuatione resolutis spiritibus citissimè vires fatiscunt Quapropter venæsectio tali plus debilitat, quàm sectio basilicæ. Ex his fit manifestum, Lazarum à Soto Hispanum, virum alioqui de re medica bene meritum, laude dignum non esse, qui *in initio animaduersionum medicarum,* ad libitum, imò petulanter Auicennæ dictum condemnat, qui hoc placitum maxima cum ratione inculcat: nec refert quòd superiores venæ magis elaboratum, magisque spirituosum sanguinem contineant, ex cuius vacuatione exhaustis spiritibus citiùs vires fatiscunt: nam in sectione tali plures debilitantes causæ concurrunt, quæ ampliùs debilitant. Vel si asseueres, sectionem factam ex talo plus debilitare partes infernas, hos auctores dissidentes, inter se concordes reddes. Nunc ad institutum.

Num in lumborum doloribus saphænæ sectio ex talo interno, an externo sit celebanda, nunc explicandum. Cuius dubij solutionem hoc ducto exordio enucleabimus. Ex celeberrima illa venæ cauæ descendentis diuisione

A constat, venam hanc per vtrumque crus vsque ad pollicem, & minimum digitum, in numerosam ramorum & propaginum sobolem disseminari, prout Galenus *lib. de arteriar.& venar.dissect.c.1.& lib.3.de anatomic.administ. cap.12.* promulgauit: & non siluit Vesalius *lib.3.de hum. corpor.fabric.c.10.* Nam diuiditur cruralis ramus in sex cōspicuos surculos: sunt autem hi, *Saphæna, ischias minor, muscula, poplitea, suralis, & ischias maior,* quas omnes ad varios vsus priscorum eruditissimi secabant. Verùm nostris temporibus, vel propter difficultatem, aut ignoratiam secari non consueuerunt, vel quia fœminæ ea parte sectionem non patiuntur; poplitea enim in morbis vesicæ, vteri, & testium à veteribus tantopere commendata secari non potest; sed illius vice secatur vena, saphæna dicta in talo interno, qua non apparente ramus illius ad radicem pollicis secari solet.
B In talo verò externo, & propè solet secari vena, quæ ischiatica dicitur, qua non apparente, ramus illius prope digitum minimum tundi solet.

Si ergo dolor lumbos occupet, tunc ad sectionem ischiaticæ accedere oportet, si verum est, vacuationes secundùm rectitudinem celebratas, citissimam afferre vtilitatem, ita vt sectis secundùm rectum venis, & patientes, & familiares ipsorum sæpenumerò obstupescant, sic monente Magistro *lib.de curand.rat.per sang.mis.cap.16.* nam si secundùm rectitudinem non vacuaueris, neque affectæ parti medeberis, & sanam semper lædes, *vt lib.de tremor. cap.5.* notauit Galenus. Cur ergo si ischiatica per partem externam porrecta, maiorem rectitudinem, & consensum habet cum lumbis, quemadmodum saphæna cum vesica, vtero, & testibus, illa in lumborum morbis, sicut & ischij
C affectibus securissimè non secabitur? Probat Manardus 12.*epist.5.in med.*

Deinde. Si in coxendico dolore, qui ischium, partem externam solummodò infestat, auctores in talo externo secandam esse venam monuerunt, de quorum numero sunt Auic.22.3.*tract.2.c.24.* Rhasius *lib.de ægritud. iuncturar.c.19.& lib.9.ad Almans.cap.32.* Serapio *tract.4.de ægritud.iunctur.c.2.* Mesuë *eodem tract.c.5* Guainerius *eod. tract.c.21.* Mercat.*lib.4. de morb.intern.cap.vlt. in fin.* Fuchsius *in com.c.18.Gal.in lib.de curand.rat.per sang.mis.&* alij. Cur etiam in dolore lumborum, venæsectio in talo externo tutissimè non administrabitur?

Neque putes hos auctores ad libitum fuisse loquutos, cùm extima cum extimis, intima cum intimis maiorem habeant consensum. Hunc aspiciens Dictator summus
D *lib.de ossium natura, num.12.* sic inquit. *Oportet igitur venæsectiones in doloribus in dorso, ac in coxendicibus, à poplitibus facere, & à malleolis forinsecus, &c.* Sentētiam eius amplectitur Gal.*lib.2.de natur.human. in com.8 §. Venam itaque ad coxarū, & dorsi dolores, in poplitibus secabis, & exterioribus malleolis, &c.* Hi ergo non ob aliam causam, nisi maiorem rectitudinem, hanc ex hac parte faciendam imperant vacuationem. Quantum autem operetur rectitudo in vacuationibus, quæ fiunt vel ab arte, vel natura, explicat luculenter Thom. à Veiga, *in com.c.95 lib.art.med.Gal.*

Obiicies Galenum contrà sentientem *lib.6.aph.com.36.* dum sic inquit. *Secare autem interiores: hoc dictum paruam vim habet. Ab vna enim ambæ nascuntur. in poplite trifariā diuisa quoniam & vna vena ad hoc peruenit membrum, non sicuti ad manum duæ, &c.* Hanc dicendi phrasim æmulatur
E Auic.4.1.*cap.20.* cùm saphænam, & ischiaticam, adsimilis esse iuuamenti confirmauit. Sed hi auctores originem venarum attendunt, non rectitudinem, cuius causa, externa cum extimis facilè consentiunt. Quapropter deposita grauante plenitudine, venæ basilicæ ope, è talo externo sanguis est emittendus.

Quòd si ad celebrandam hanc vacuationem, vel desint vires, vel sufficienter sanguis sit extractus, tunc incredibili efficacia, hirudinibus, hæmorrhoïdabilibus venis applicitis sanguinē oportet exhaurire. Lumbares enim venæ cum venis dorsi, & mesaraïcis, à quibus oriuntur hæmorrhoïdales, communes quodammodo existunt: Vnde fit, vt lumbaris hæc affectio, mira celeritate, extracta ex his venis sanguine leniatur, ac mitescat: maximè si fæcalis sanguis per has vanas purgari consuetus, aut vterum, ritè

non fluat, aut ex toto sit suppressus. In hunc sensum Hip. A lib.1. prorrhet. sect.3. com.13. *lumborum dolorem, sanguinem per hæmorrhoïdes fluxurum, præsagire affirmat*: nullo enim auxilio sanguis iste retorridus promptius vacuatur. Lege Hollerium *lib.6. aph. com.11.* cuiusdam nephritici historiam proponentem, qui omnibus celebratis auxiliis, non nisi hæmorroïde aperta potuit subleuari, & Hipp. priùs prædixit *in textu dicto*.

Post hirudinum impositionem, secundum locum tenent scarificatæ cucurbitæ, quarum ope interna viscera excandescentia eximiè leuantur. Eundem vsum complent epithemata parata ex succo agrestæ, pampinorum vitis, nymphææ, cucurbitæ, lacte muliebri, caprino, aut alio, aqua rosacea, oleo violaceo, nymphææ. Optima sunt clysmata refrigerantia, & quæ calidam lumborum intemperiem mitigare nata sunt. Purgatio cautè, declinante affectu, & maxima cum præmeditatione celebranda, iis quæ B refrigerant, humorémque adustum vacuare queunt, quoniam lumborum dolor purgationem per inferiora faciendam significat, docente sic Hipp. *lib.4. aph.20.* Nec displicet leuissimis diureticis humorem ad vrinæ vias diuertere; vt fecit *hoc loco* Rhasius, quoniam quæ in lumbis sunt, per vrinæ vias expurgantur, ex Gal. *lib.11. meth. cap.9.*

Si verò ex alicuius partis vicinæ obstructione, vel ex humore in ipsis lumbis infarcto & obstruente, oriatur dolor, verendum ne in hydropem commigret affectus, iuxta Senis edictum *lib.4. aph.11.* túncque ab auxiliis sanguinem exhaurientibus abstinendum, vel parcissimè eis vtendum: aduertendo nullum auxilij genus quicquam frugis allaturum, ni obstructionem priùs persanes. Quamobrem cuius visceris obstructio sit, expendes, & ablata obstructione partem roborabis. Sed quoniam ex veterum mente in curanda obstructione inter omnes palmam præri- C puit Mercatus, eum lege *lib.2. de virgin. & viduar. affect. cap.6. & lib.4. de morb. intern. cap.5.*

HISTORIA CXXVII. ACTVARII, De renum dolore.

Renum dolor, cum vrina nigra, à frigiditate subortus, calidis curatus.

Ego nimirum memini me vidisse vrinam nigram. Venit quidam matulam deferens, in qua vrina nigra spectabatur. Verumtamen vbi vrinam fecisset, nequiuit venire erectus, sed venit valde incuruatus: nam senserat circa renes, vehementes dolores. Retulit quoque priusquàm incisa fuisset vena, mediocriter doluisse ex renibus, atque satis sanguinis fluxisse: postea verò dolores vehementer exauctos, ita vt prauè D *affecerint hominem. Erat autem tum hybernum tempus, atque plusquam decebat frigidum. Igitur hæc videns, & audiens, consideraui * immodicam quandam frigiditatem in causa esse, dixique opus esse, vt calidioribus vteretur, &c. Actuarius* lib.1. de caus. vrinar. cap.13.

PARAPHRASIS.

Renes dolere ob calidam, frigidámve intemperiem, ita notum est, vt longiori indagine non sit opus. Ex flatu frigido, crasso, nebuloso dolorem concitari ostendit tensio in parte, quam magnam persentiunt ægrotantes, ita vt neque moueri, neque erecto corpore incedere possint. In hoc ægro dolorem à frigida causa habuisse ortum E argumento erat, quòd à venæ sectione malè habuerat, cùm hoc auxilium pro renum dolore mitigando sit præstantissimum, quando à calida intemperie proficiscitur. Cùm enim flatus doloris causa essent, phlebotomia nimiùm obfuit; cuius vi calor innatus languescit valde, & sic extracto sanguine, cuius penuria vires fatiscunt, & cuius præsentia absumuntur flatus, & ignis internus perseuerantiam habet, sæuior dolor ægrum excruciauit. Hoc modo flatu abundante, & exuperantibus succis crudis, tantopere abstinet à venæ sectione Galenus *lib. de curand. rat. per sang. mis. cap.10.* Nam sequitur frigidorum cruditas, apud Auic. 4.1. cap.20.5. *Et summopere tibi caue, ne agrum ad vnam duarum rerum perducas, scilicet frigidorum cruditatem, &c.* Quoniam secta vena in copia frigidorum succorum, hos crudiores ad sanguinis absentiam remanere est certum. Sic apud Auic. 4.1. *cap.20. colica, & phlebotomia rarò eueniunt*: ostendens nimirum in colico dolore, qui ferè à flatu, pituitosóque humore oritur, rarò esse sanguinis missionem exercendam, sicut nec in alio frigido affectu, quem sub colico dolore comprehendit: nam sub vno exemplo cætera intelliguntur, vt monuit Galenus *lib.1. acut. com.33. & 3. eiusd. com.42. & 61.* De qua re lege Dodonæum *lib. obs. cap.22.*

Cùm enim à iuuantibus & nocentibus, magna ad cognitionem morbi sumatur indicatio, ex Gal. *lib.10. de compos. medic. sec. loc. cap.2.* & facta venæ sectione dolor exacerbaretur magis, essétque hyems rigidissima, in eam deuenit opinionem, vt putaret à frigiditate natum esse dolorem, & calidioribus auxiliis fore oppugnandum.

Deterrebat ab hoc iudicio vrina nigra, quæ ferè caliditatis exassantis est soboles. Non obstat hæsitatio, nam huius vrinæ duplicem statuit in hoc capite causam; quoniam ob frigiditatem nigrescit vrina, vel ob caliditatem, materia contenta in venis assata. Vt ergo hanc litem dirimeret, ostenderétque aliquando à frigiditate hanc vrinam originem habere, hanc historiam in propatulum proposuit, censens hunc dolorem renalem calidis præsidiis fore debellandum. Quæ autem sint hæc, passim inuenies apud auctores, qui de doloris renũ curatione accuratè scripserũt.

QVÆSTIO LX.

Quòd vrina nigra à frigiditate oriri possit, vt voluit Galenus. Contra Mercurialem, & Brauum Petrasitanum, Medicos eximios.

COMMENTARIVM

I*Mmodicam quandam frigiditatem.*] Dum nuper recentiorum exemplaria, circa vrinæ nigræ efficientem causam sitienter versarem, desloratus quæ Principum historias polirent opulentiùs, in margine *libri 3. de excrementis* clarissimi Mercurialis, quædam adnotata comperi, quæ & transposuisse operæpretium censui, vt nulla non in re medicæ facultatis studiosos iuuare possem. Is enim illustris auctor *in cap.3.* licèt sit Galenicæ doctrinæ amantissimus, ab ea, argumento neruoso coactus, discedere cogitur.

Magister *lib.1. cris. cap.12. & lib.2. progn. com.29. vrinæ nigra generationem, aut ob vehementem frigiditatem, aut propter exuperantem calorem fieri* asseuerat. *Siquidem igitur priùs micta fuerit liuida vrina, deinde sic nigra fiat, frigiditatem causam habet. Si verò flaua præcesserit, & postea nigra inuenta fuerit, ab ampliore nimirum caliditate superassata, nigra facta est*, vt Gal. *c.23. lib. de vrinis*, & Aëtius *tetrab.2. serm.1. cap.44.* approbarunt. Nam sicuti videmus sanguinem congelatum nigrescere, atque etiam particulas corporis extremas mortificatas nigrere: sic contingit vrinam frigore interno euadere atram. Et quemadmodum experimur, sanguinem, aut aliam materiam morbificam combustam, nigredinem acquirere, & corpora diutius soli æstiuo exposita, nigra reddi: sic vrina nigra, vel excedentem calorem, aut vehementem frigiditatem præsupponit. Id significauit Auic. 2.1. *doct.3. cap.2. & part.1. canticor. tract.2. num.297.* Hanc doctrinam medicinæ proceres vnanimi consensu confirmarunt.

Illam tamen perobscuram esse, difficilem, non indignámque vt docti in eius explicatione vires suas exerceant, *loc. cit.* iudicat Mercurialis, *& lib.2. variar. lect. c.11. & in com. sent.29. lib.2. progn.* quoniam à frigiditate vrinã nigram generari, putat impossibile. Non enim potest fieri vrina nigra, nisi à frigore summo & intensissimo, vt in externis accidit nigrescentibus. Sed viuente animali hoc frigus in internis partibus reperiri non potest, alioquin interiret homo, priusquam ad eum statũ perueniret.

Ergo

Ergo vrina nigra non potest fieri à frigiditate. Maior est A Galeni, *citatis locis.* Minorem probat ipse *lib.6. epid. sect.5. com.26.* dicens. *Neque enim quod hanc partem interpretantes dicunt, verum est, frigidum scilicet, quæ attingat corpora, cogens atque congelans, ita duriora efficere. Hoc enim de refrigeratis partibus, quæ interiùs abstrusæ non sunt, rectè dici potest. Partes autem ventris adeò rigere nequeunt, vt cibi, potúsque congelati indurentur, sicut alia extra corpus nostrum hyeme frigore concreta durescunt: priùs enim quàm ita frigeret, homo interiret, &c. Quum enim duæ causæ sint, quibus corpora congelantur & obdurescunt, altera refrigerans, altera exiccans, causa quidem refrigerans, ad ea quæ in ventre continentur, viuis nobis peruenire non potest,* vt loco nuper citato commonefacit Galenus. *Non enim tanta in humano corpore frigiditas esse potest, vt aliquid in ipso concrescere in duritiem queat,* vt *lib.2. de temperam. c.3. in init.* monebat Galenus. Hoc est argumentum vnicum, quo munitus à Galenica doctrina discedere cogitur.

Secundò. Insurgit Ioannes Brauus Scholæ Salmanticensis Professor celeberrimus, contra Galenum hoc modo, *in com. sent. 22. lib. 2. prognost.* Nam frigiditas imbecillitat vires, & stupefaciendo, actiones naturæ impedit, quoniam nulli functioni ex vsu est, ex Auic. 1. 1. *doct.6. cap.3.* & Galeno passim. Ergo media frigiditate, vrina nigra generari non potest.

Tertiò. Vel vrina nigra oritur à frigiditate, quoniam substantia serosa alteratur à partibus; aut quoniam ob frigiditatem generatur aliquis humor à iecore frigido, qui permixtus cum substantia vrinæ significat intensam iecoris frigiditatem. Sed neutrum horum dici potest, Ergo. C Non primum. Cùm enim substantia potulenta, & pars aquosa alimentorum sit natura frigida, & elemento aquæ correspondens, ab extrema frigiditate inalterata remaneret necessariò: quare vrina fieret aquosa, alba, non nigra. Non secundum. Nam media frigiditate generatur magna copia pituitæ, & si illa intensa est, fit vitrea, quæ cum vrina pexmixta, faceret vrinam lacteam, aut charopam.

Sed antequam his durissimis nodis faciles imponamus cuneos: Aduerte primò. Calorem nostrum naturalem, potissimum animæ instrumentum, & quo mediante ipsius perficiuntur operationes, diuersorum vrinæ colorum esse causam, hos vel illos humores generando, qui ob suã cum substantia serosa (hæc enim natura sua coloris est expers) permixtionem, ipsam diuersimodè tingunt. Quapropter cùm in naturali statu est constitutus calor, bilem naturalem generat, quæ cùm latitudinem habeat in colo- D re, intra limites naturalis status, aliquando reddit vrinam pallidam, interdum rufam subrufam, flauam, subflauam, quoniam pro diuersitate temporis, & ætatis, totam hanc latitudinem patitur. Si verò prædictus calor à sua symmetria, temperieque recedat, ob qualitatis excedentis diuersitatem, varij humores præternaturales in iecore, & massa sanguinea exuperant, qui cum vrina permixti, suo colore intemperiem excedentem exactè demonstrant. Quare si excedat caliditas, limites naturæ egressa, humoris calidi & biliosi adest prouentus, vnde consurgit vrina crocea, flammea, aurea, rubea, &c. Quando excedit frigiditas, frigidi gignuntur humores, vt pituita, aut melancholia. Hæc ergo, quæ ob caloris natiui remissionem, & excessum frigidæ intemperiei gigni solet, est causa, vt liuida, aut nigra fiat vrina. Nam liuida non significat humores liuidos, sed nigros parum permixtos; & pro maiori vel E minori permixtione ipsius humoris melancholici, cum substantia serosa, nigra, vel liuida vrina consurgit.

Aduerte secundò. Humorem nigrum, ex cuius permixtione fit vrina nigra, generari vel propter vehementem caliditatem, à qua exuritur & nigrescit sanguis, humor biliosus, aut melancholicus, & tunc mediatè, hoc est, mediante prædicta adustione, & permixtione humoris adusti generari certum est. Hoc modo in frebribus ardentissimis, malignis, sæpissime eam excernit natura, internum incendium manifestè ostendens: in his enim innatus calor debilitatur, resoluitur, & veluti extinguitur. Tunc partes depopulato, & absumpto spiritu frigescunt, (etiamsi in illis excedat calor præter naturam) calore naturali veluti orbatæ: Hæc frigiditas dicitur priuatiua, & non positiua; nam partes sunt quasi exustæ, & ob immoderatum calorem proximæ sunt extinctioni. Quemadmodum enim exigua flamma, à magna extinguitur; ita internus ignis exiguus, ab immoderato calore resoluitur & absumitur. Hoc modo si intelligas Galenum, tutus incedes, qui ob frigiditatem priuatiuam, seu mortificationem, vrinam nigram oriri asseuerat.

Deinde. Si humor melancholicus generatur ob vehementem frigiditatem positiuam, ratione cuius magna copia humoris melancholici propullulat, qui permixtus cum vrina in magna quantitate, cùm sit ater, ipsam reddit nigram, cur color niger à frigiditate non orietur? Tanti est momenti hæc ratio, *vt in com. Auic. cit. loc.* acutissimus Gentilis, vnà cum Iacobo de partibus, & cæteris expositoribus asserat, hanc frigiditatem ad vrinæ nigræ generationem requisitam, coniungi cum siccitate debere, vt humor melancholicus generetur: aliàs si cum humiditate coniungatur, potiùs humor generabitur pituitosus. Quare si in corpore, & præsertim in iecore reperitur excedens frigiditas quam sub nomine mortificationis *lib.1. cris.12.* Galenus intellexit,) mediante generatione humoris melancholici, vrina nigra consurget. Lege eruditissimũ Montanum *part.2. medicina vniuersa, c.2. de colore vrinæ, post med.* & Ioan. Zecchiũ *tract. de vrinis, tit. de vrina nigra.*

Vltimò. Humor melancholicus, etiam in statu naturali, generatur in iecore per subsidentiam, quia scilicet in materia, ex qua generatur, calor remissè recipitur. Ergo in statu præternaturali, quando calor est imbecillior, maior copia humoris melancholici generabitur. Illud concedes cum Auic. 1.1. *doct.4. cap.1.* Nam si calor est remissus excedit frigiditas: tunc substantia crassa, & terrea alimentorum, ex qua humor melancholicus generatur, minus caloris naturalis recipiet, & illius magna copia generabitur. Ergo cùm color niger, ob maiorem prædicti humoris permixtionem generetur, ab intensa frigiditate eum oriri, sicut Galenus prædixit, non imus inficias.

Ad argumenta facilis est responsio. Dic ad primum. Verum quidem esse, colorem nigrum in partibus externis ob frigiditatem excedentem, extinguentem calorem naturalem, oriri, hoc tamen in partibus internis non contingere in generatione coloris nigri in vrina: cùm enim hic color ob permixtionem humoris melancholici fiat, debet generari à frigiditate, cum qua compatiatur vita; & sic non dicit omnimodam extinctionem caloris innati, sed maximam remissionem, sufficientem tamen ad vitam; & hoc modo *lib.1. cris. cit.* intelligendus Galenus. Ex solutione huius, secundi argumenti expositio patere potest: nam frigiditas maximè intensa & morbosa illos effectus producit, cum qua humor melancholicus minimè generari potest, quum nulla detur actio in iecore. At verò illa frigiditas, quæ ita excedit, vt non omnino extinguat calorem innatum, neque planè actionem naturæ impediat, est in causa, vt magna copia humoris melancholici cumuletur, ex cuius permixtione nigrescit vrina. Neque verum est (vt ad tertium pateat solutio) nigrum colorem per simplicem alterationem oriri, sed propter permixtionem humoris frigidi, & sicci. Ex quibus ratum fit ac manifestum, Galeni doctrinam summo cum iudicio esse prolatam, vanámque illorum, qui his argumentis fulti, huius mentem obscurare pugnaciter contendunt: quo homine, Hippocratis, seu, vt veriùs loquar, naturæ loquentis præceptis instituto, nihil statuo in medicina fieri potuisse diuinius.

HISTOR. CXXVIII. AVENZOAR.
De lapide renum.

Renum calculus, Balsami ope excretus.

Etiã recordor cùm essem in carceribus Haly, quòd ipse misit scriptorẽ vnum suum, qui erat in cõditione mortis à lapide, & præcepi ei vt biberet tertiam partem vnciæ de optimo

Balsamo,& eiecit lapidem cum vrina in ipso die,&c. Auenzoar lib.2.theizir,tract.2.cap.7. A

PARAPHRASIS.

INter morbos quibus renes quati solent, frequentior, & qui plus molestat, est ipsorum lapis, qui affectus etiam nephritis à Medicis nuncupatur, vt docet Galenus *lib.de ren.dignot.cap.2* dicens, quod licèt omnis affectus, quo renes laborant, nephritis dicatur, præcipuè tamen calculus, hoc nomen peculiare sibi vendicat. Est ergo calculus renum, corpusculum quoddam durum, toto genere præter naturam, instar lapidis, seu tophi in renibus productum.

Num hic affectus sit morbus, an causa morbi, certatim agitant iuniores: sed quæstio est dialectica, & ad curationem impertinens, auctore Galeno *lib. 5. de loc. cap.1. in med.* siue enim calculum dicas morbum, aut causam morbi, pronunciabis vera; nam quatenus replét & obstruit, morbi causa est; & quà lædit, & impedit actiones vesicæ per se morbus est. Tu verò quæ contra obiici possunt, solue ex Turisano *lib.3.techni,com.37.* Quidquid Argenterius *lib.de generib.morbor.cap.9.* aliter sentiat. B

An verò sabulum in interiori cauo, vel in propria renum substantia generetur, contendunt multi. Fernel.*lib.6. pathol.cap.12.* arenulas in substantia produci adstruit. At illi planè aduersatur Galenus *6.epid.sect.1.com.5.* tum calculos, tum illas in renum cauitate gigni asseuerans: non enim quòd rubræ sint, & duræ, renísque substantiam, colorémque retineant, in propria substantia produci dicendum est; hoc enim accidit, quoniam ferè contingit, cum sanguine illic pituitam permisceri: in vesica verò albi potius nascuntur calculi, quum pituita sæpè in eius cauitatem pura prolabatur, in renibus verò transcolata priùs, & subinde à sanguine prorsus secreta. C

Nullus est morbus adeò carnifex quàm lithiasis; quare in eius curatione & præseruatione Medicorum peritissimi indefessè insudarunt; & præter alios, qui de huius affectus curatione scripserunt, legendi Gerardus Bergensis *lib.de articulor.& renum morbis*, Kentmannus *lib.de calculis*, Fonseca *lib.de calculosis*, Eustachius *lib.de renibus*, celeberrimus Ioannes Beuerouicius *proprio tract.de calculo renum*, qui ex sua & magnorum virorum doctrina, de eodé argumento disceptat politè, eleganter, & doctè. Num verò lithotomia renum & vesicæ à veteribus celebrata, sit aliquando exercenda, reperies apud Schenckium historias miras, ex probatissimis auctoribus decerptas, quibus hoc auxilium non esse impossibile comprobatur. De hoc instituto lege Septalium *lib.7.caution.medicin.n.126.* D

Inter plurima variáque præsidia, quæ pro lapidis curatione à Medicis proponi solent, Balsamum est celebratissimum, securissimúmque auxilium. Hoc ab arbore quadam pretiosissima per incisionem extrahitur, de cuius ortu, ac magnitudine, tanta est inter auctores sententiarum varietas, vt si illos numerare intendas, priùs in ipso limine obruaris, quàm optatam metam attingere possis Iustinus Historicus *lib.36.* & Hegesippus *lib.4.de excidio vrbis Hierosolymitanæ,cap.17.* Augustani Medici *in pharmacopœa, in prolegomenis, tit.de balsamo*, balsamum verum in Iudæa nasci affirmant. Theophrastus *lib.9.de plantar.hist. cap.6.* & Plin.*lib.12.cap.25.* in Syria oriri arbitrantur. De quo argumento Sebastianus Munsterus *in descriptione Iericho,& lib.6.cap.prop.& lib.1.cap.31.* Strabo *lib.16.Geograph.* Ruellius *lib.1.de natur.stirp.cap.35.* & alij diligentissimi aromatum scriptores, plura literis consignarunt. Dioscorides *lib.1. cap.18.* inter arborescentes plantas locum obtinere affirmat, & perpetuis caudicibus, ramis foliisque constare tradit. E

Quidquid ergo sit de eius ortu, magnitudine, descriptione, verum balsamum probamus, si laneæ vesti instillatum, maculam nullam relinquat, si lacti, aut aquæ infusum coagulet. Sed non miror hoc modo hodierno tempore non posse probari, quum pretiosissimus hic liquor ad nos adulterinus afferatur, qua ratione Galenus, vt verum à falso dignosceret, in Iudæam nauigauit, vt constat ex ipso, *lib.1.de antidot.cap.2.& 13.*

Generosum hoc medicamentum, calidum cùm sit & siccum excessu secundo, ex Galen. *lib.6.simpl.tit. de balsamo*, est tenuium partium, menstrua prouocat, sudorem prolicit, secundinas extrahit, tenebras oculorum abstergit, horrores discutit, vlcerum sorditiem expurgat, cruda concoquit, vrinam mouet, ægrè spirantibus prodest, serpentum, & bestiarum ictibus virulentis medetur, pulmonum vitiis, tussique antiquæ auxiliatur, comitialibus, & vertiginosis remedio est, squammas ossium extrahit, obstructiones aperit, neruorum affectionibus succurrit, cerebrum roborat, emplastri modo applicitum easdem sortitur vires, arenosam substantiam epotum extergit, renum & vesicæ vias mundificat, harum partium lapidem comminuit, quum crassos & concretos humores per vrinæ vias expurget, & tenuitate sua, densas compacti lapidis partes penetrans, ipsum in minutissimas portiones diuidat. De huius præsidij viribus eximiis fusè egere, Auic. *lib.2.tract.2.c.84.* Serapio *tract.de plant.cap.140.* Dioscoridis interpretes *loc.cit.* Hermolaus *lib.1.corol.18.* Monardus, Fragosus, Prosper Alpinus *in suis dialog. de Balsamo*, Castor Durantes *in suo Herbario,lib.6.cap.de Balsam.* Saladinus *cap.penult.in Nicol.*

DVBIVM LXX.

Num solus homo inter cætera animalia calculo laboret.

MVlta siquidem *suprà in com.histor.37.* non citra delectum congessimus, cùm de efficiente causa generationis lapidis sumus loquuti: nunc de materiali causa agendum est. Nam cùm renes serò expurgent sanguinem, & quidquid tenue ac serosum, cum sanguine ipso permixtum existit in iecoris vasis, ad seipsos attrahant per vasa emulgentia, his latiùs patefactis nonnihil etiam ex crassioribus succis simul illabitur: si ergo id per vreteres facilè non descendat cum lotio, sed detineatur; vel propter expultricis imbecillitatem, renum densitatem, vel meatuum angustiam, diúque impactum hæreat cauitati, ab immodico visceris calore ita exuritur & arescit, vt partim humiditate serosa consumpta, partim ad vesicam descendente, residuum, densum, terreum & crassum euadat, ac lapidis instar durum ac concretum, quod pro ratione materiæ, & agentis intemperantiæ, aliquando in insignem magnitudinem, & duritiem accrescit. Atque is est calculi in renibus generandi modus, quem aptè assimilauit Trallianus *cap.de lapide renum*, Halyab.*9. theoric.34.* & alij, fictilium vasorum efformationi ex terræ luto, & solari vel igneo æstu. Quemadmodum enim figulina, vel vitrea vasa, ex idonea materia confecta, ad solem, aut ignem adeò exiccantur, vt tanquam in lapidem indurata, nec ab aqua emolliri vnquam, aut dilui possint: ita ab igneo renum calore, quem possunt concipere, ex viscidis, crassisque humoribus, lapilli. Quare causa lapidis, est crassus lentúsque humor.

Hoc modo lac, præsertim vaccinum, calculis gignendis est aptissimum, ex Galen.*5.de sanit.tuend.cap.7.& lib.3.de aliment.facult.cap.de lacte.* neque enim quia biliosum est, & ob hoc febrientibus interdicitur, *5. aph.64.* sed quia plurimum caseum habet, & sic secundùm partes caseosas, in stomacho vel iecore æstuante, in crassum abit succum, à quibus intra calentes renes adustis lapis generatur. Neque ex hoc inferas, fœminas, quia redundant crassis succis, frequentiùs calculo tentari, cùm contrarium asserant Auic. 18.3.*tract.2.cap.17.* Serapio *tract.4. cap.19.* Halyab.*9.theoric.vlt.* nam licèt fœminæ sint pituitosæ, & multas aceruent cruditates coagulationi aptas, quia tamen non retinentur, immò facilè excernuntur cum vrina, propter amplum breuéque vesicæ collum quod habent, non ita frequenter calculis, præsertim vesicæ sunt obnoxiæ.

Sed pro maiori explicatione, expediendum est dubium quoddam, quod superiorem doctrinam vehementer impugnat. Nam si crassitudo materiæ calculis occasionem præstaret,

præstaret, cætera animalia, excepto homine, calculis essent obnoxia: nam hæc crassis succis redundant, ex crudis cibariis, quæ citra delectum ingerunt, & turbidis quas potant aquis. At contrarium asseuerat Arist. 10. *probl.* 42. solum hominem calculo laborare asseuerans.

Vidit inter omnes dubium hoc Mercurialis *lib. 2. de morb. puoror. cap. 21.* dicitque cum Conciliatore *in comm. probl. Arist.* qui eum vidit extractum è vesica suis, aliquando cætera animalia, licèt raro, calculo laborare. Nec mirũ, nam Garzias ab horto, *in lib. de hist. aromat simpl. apud Indos nascentium, c. 5.* asserit, lapidem Belzaar generari in vẽtriculo cuiusdam animalis, quod persica lingua vocatur *Pazam*. Et Nicolaus Monardus *tract. de lapide belzaar*, (quem clarissimus Carolus Clusius ex Hispanica lingua in Latinam transtulit) non solùm in ventriculo, sed in variis corporis illius partibus internis, & renibus enasci. Immò Plin. *lib. 11. c. 9.* in iuuencarum ventre lapidẽ scribit inuentũ: & Scaliger *exercit.* 125. reperiri in vesica fellis tauri affirmat: & in cãcris, & testudinibus, & eiusmodi aliis generatur, sed potissimũ in homine, atque in renibus, & vesica.

Cur vero solus homo inter alia calculosus sit, Aristoteles refert ad canalis vesicæ angustiam, ratione cuius non ita facile prodire queunt terreæ & crassæ humoris portiones, quæ simul cum tenui, & serosa humiditate labuntur; retentæ enim à calore loci ampliùs crassescunt, & in se reuersæ cohærent, concrescũntque in lapidem. In aliis verò, quæ mingunt animalibus, ob patentiores vesicæ meatus protinus excernuntur, non retinentur, quod ad calculi generationem summè est necessarium.

Licèt autem de solo vesicæ lapide loquatur Aristoteles, ad renalem etiam potest extendi ratio. Latiores enim habent iumenta, & pecora vias omnes vrinarias, quàm homo, quod eorũ crassæ, perturbatæque vrinæ 4. *aph.* 70. manifestè demonstrant: sic fortè prouidente natura (quæ cunctorum saluti, & incolumitati prospicit) imminentibus morbis, ex crudis & crassis cibariis, quæ bruta ipsa ingerere solent. Alij frequentem calculi occasionem in homine putant, detentionem materiæ: sed non tam ob natiuam meatuum angustiam, quàm propter obstructionem ex lento, & crasso humore in renibus, quæ non solùm calculi, sed & plurium morborum origo est: quoniam enim homo ex alimenti copia, exercitij inopia, obstructionibus frequenter corripitur, & ex naturalium facultatum debilitate, propter distractum calorem, quo pollet ad diuiniores alias functiones obeundas: ideò quanquam proportione sui corporis, insito calore superet aliqua animalia, & temperamenti perfectione vltimum mixtorum sit, & finis miscibilium, crebèrrimè ægrotat, & calculo frequentiùs affligitur.

DVBIVM LXXI.

Num pueri, vesicæ calculis; senes, renum lapillis magis sint obnoxij.

CAlculos in puerorum vesica frequentiùs; in adultis verò, ac senibus in renibus generari omnium Medicorum consensu pro confesso habetur. Nam pueri lapides aceruant, quoniam edaces sunt, intempestiuè mouentur post cibum, vnde crudus succus gignitur, & incoctus in venas distribuitur. Lactentibus verò, & materia ipsa occasionem præbet; lac enim natura crassum est, & ad calculos creandos aptissimum, ex Gal. 6. *epid. sect.* 3. *com.* 15. Accedit alia causa, ex Gal. *lib.* 1. *cris.* 12. nam cùm vna ventriculi operatio non possit duobus similiter sufficere; augendo scilicet, & alendo, propterea antequam alimentum in ipso sit coctum, ipsum ad se corpus attrahit, atque hinc fit, vt plurimùm humoris coaceruet.

Sed cur in pueris in vesica calculi magis generentur, quàm in senibus, quod *cit. epid.* docuit Hipp. explicat Gal. *in com.* Ex hoc ergo deducere poteris non inualidum argumentum contra Fernelium *lib. 6. path.* 13. qui noua, falsa tamen, & fabulosa opinione, aliam occœpit causam calculi vesicæ inuestigare, ac comperiisse monet, omnem calculum in vesica conclusum, rudimentum quoddam è renibus traxisse, è quibus per nephriticum dolorem exiẽs, si grandiusculus est, in vesica aliquandiu hæret, ac plerumque persistit, illicque allatarum sordium adhæsu coagmentatur, quousque verus, ac confirmatus lapis fiat. Nam præter multa, quæ contra eum obiicit acutissimus Duretus *in com. sent. 6. cap. 22. Coacar. Hipp.* & alij qui eius argumenta dissoluunt, oblitus fortè fuit vir iste, pueros ferè omnes, calculo vesicæ laborare, quorum tamen vix vllus vnquam renum calculo antea est oppressus, vt probant Cardanus *lib. 3. aph. com.* 26. Brasauolus *lib. 4. aph.* 79.

Galenus ergo *loc. cit. epid.* causam huius euentus sic inquirit. Cùm enim renes, calore ampliùs quàm vesica abũdent, crassique succi & pituitosi in pueris, ob caloris innati inopiam fusi sint, & veluti liquati, in eorum renibus transcolantur, neque inibi immorantur, quia non crassescunt; in vesicam autem decumbentes, ita ob loci innati calidi languorem ipsos crassescere contingit, vt diutissimè parietibus vesicæ adhærentes, possint illic remorari, caloréque loci sensim lapidescere. Contrà in senibus accidit potiùs, lentos crassósque succos in renibus hærere per moram, ita vt ad vesicam vix pertransire queant: quoniam ob innati caloris remissionem, tenaces succi fusi, vt in pueris, esse non possunt.

Sed cur frequenter in pueris non generantur in renibus calculi, quum calor renum in omni ætate, & sexu, validior & intensior sit, quàm vesicæ; maiórque in illis, quàm in senibus, qui crassum, glutinosúmque humorem congestum, diu retentum exassare, & lapidis instar cõgelare potest? Dic, quia senibus maior copia crudorum succorum ad renes colligitur, qui præ sui crassitie, meatuum angustia, & debilitate expultricis colari nequeunt, aut deorsum ferri cum vrina; vnde renibus ipsis infixi remanent, & tandem vel ab exiguo senum calore torrentur, & lapidescunt.

Sed cur stricturæ viarum, durities partium, & debilitas expultricis non reddunt etiam senes vesicæ calculis obnoxios? Dic, quia renes non expurgantur, fæx crassa lapidis materia in ipsis relinquitur, non descendit ad vesicam, sed tantùm pars serosa tenuis, quæ percolari potuit. At verò in pueris, cùm validæ sint actiones naturales, non ita aceruantur, detinentúrque in renibus viscosa & crassa; tum quia humorũ crassitudo ex voracitate in pueris genita, à multitudine humoris funditur ac dissoluitur, & liquida, iam resoluta, & attenuata fertur in renes, atque ideò facilè per eos meat in vesicam (promptè enim etiam per angusta transfunduntur crassa, si priùs à calore liquentur;) tum licèt crassa materia, & ad lapidis generationem accommoda ad renes perueniat, in illis non permanet, sed à forti calore fusa, liquatáque velociter deorsum pellitur ab expultrice robusta, iuuante simul descensum mollitie; & viarum laxitate. Postquam autem ventum est ad vesicam, quæ frigida est, neruosa, & exanguis, amplæque cauitatis, in ea rursus crassities illa gelatur, & in lapidem cõcrescit, si diu immoretur, nec simul cum sero egrediatur; per moram enim fæx crassa descendit, & subsidet in canitate. At verò puerorum vesica habet sufficientem capacitatem ad crassum terreum subsidendũ, non renes, propter eorum paruitatem in exiguo corpore; nec grossum illud ita facilè cum vrina excernitur, quin ad interualla mingendi necessariò moratur & subsidet, tandem lapidescit pueris in vesica, senibus autem in renibus quoniam sua amplitudine locum præbet subsidentiæ, & concretioni, ita Gal. *cit. epid.* & inter alios Aphrodis. *probl.* 107.

Cur verò expultrix robusta à vesicæ calculis, perinde ac renum, pueros non liberat, vtrobique pariter effundens cũ vrina fæcem, non permittens in vesica congeri, ac morari ad concretionem lapidis? causa non est viarum angustia, (cùm secundùm Gal. *loc. cit.* multò angustiores in renibus puerorum transitus, vesicæ autem ceruix vsque adeò lata, vt cuiusque materiæ crassitudo per eam facilè transmitti possit,) sed vel maior tenacitas materiæ ex lentore per maiorem coctionem acquisito, ratione cuius magis in vnum coit, consistit, atque adhæret, propter quam causam crassæ reddũtur puerorũ vrinæ 2. *prog.* 33. vel languida expulsio vesicæ puerorum: quamuis enim illa merè naturalis dicatur, & omnium naturalium robur pueris inesse; quia tamen

tamen ad omnimodam vrinæ excretionem non parum A etiam iuuant abdominis musculi, qui interuentu facultatis animalis motiuæ operantur, cuius est omnium musculorũ operatio, & cùm hæc ipsa facultas pueris debilissima sit, quin & sensitiua ad expulsionem vesicæ omnino requisita: fit vt nunquam vesica mingendo pueris satis expurgetur, sed remanent sordes lentæ & crassæ in vesica ipsa, quæ deinde concrescunt calore loci: non aliter atque concrescere solent arenæ in matulis, ac multò magis in vasis angusti oris, quum non effunditur liquor magno impetu, sed paulatim, aut languidè.

Notabis ex Auic. 18.3. *tract*.3. *cap*.16. pueros obesos vesicæ calculis esse cæteris magis obnoxios, graciles verò & extenuatos, è contra: nam obesi, ex Hipp. 2. *aph*.44. *& lib. de sang. mis. cap*.11. angustas habent venas, & hoc modo viscidæ, tenaces, lentæque materiæ, nisi admodum attenuatæ, percolari non possunt, sed ibidem concrescunt in calculum, retentæ, & tostæ. B

Aduertes deinde, calculosos excarnes & graciles, maiori periculo esse expositos; nam ob vigilias, dolores, febrim, frequentem attenuantium medicamentorum vsum facillimo negotio tabescunt, & maximè si diu hac premantur affectione: nam intemperies illa fit habitualis, à qua de nouo, indies magis ac magis regenerata lenta materia fouetur morbus. Et dispositio ista non solùm fit habitualis, verùm aliquando est contracta à primordiis generationis, ex seminisque vitio acquisita, quare tunc reparari non potest. Calculosam enim affectionem, esse hæreditariam, primus omnium prædixit Hipp. *lib. de nat. puer. & lib. de loc.* Explicuit deinde Fernel. *lib.6. pathol. cap*.12. firmauit Marcellus Donatus *lib*.4. *de hist. mirabil. cap*.30. Quo pacto autem sit curanda, proposuit Mercat. *lib. de morb. hereditar. in princip.* diligenter, & sub exemplo Phthisis, confirmat grauissimus auctor, Valleriola, *lib.3. obseru.6.* C

HISTORIA CXXIX. AETII, De calculo renum.

Ad lapidem renum, passerculus troglodytes, remedium laudatissimum.

Naturalem autem vim omnino admiratione dignam habet passerculus troglodytes aduersus calculosos. Itaque sale conditus, & crudus in cibo acceptus morbum perfectè sanat. Et noui quosdam, ob eius vsum, nunquam ampliùs ab affectione vexatos, &c. *Aëtius* tetrab.3. serm.3. cap.11. *Et Trallianus* lib.9. cap.3. D

PARAPHRASIS.

Plurimùm laborare Medicos in nephritico dolore cognoscendo, quando videlicet colicum dolorem mentitur, *supra in com. hist*.94. ex Galeni mente ostendimus: maximè cùm nullum sit certum lapidis renum indicium, vt Syluaticus *controu*.32. & Carretius *disp*.53. *ad libros de locis affectis Galeni*, comprobarunt eleganter. Cùm verò cognoscitur affectus, vix auxiliis succumbit; nam renes calculosos arduum est præseruare à gignendis calculis, cùm hæc affectio homines comitetur vsque ad mortem, ex Gal. *lib*.2. *aph. com*.40. E

Veterum doctissimi, calculis renum, & vesicæ, inter præsidia omnium longè præstantissima, & efficacissima, hoc ex aue troglodytica paratum miris laudum præconiis, tam ad præseruationem, quàm curationem celebrarunt, quod a proprietate, seu tota substantia prodesse testantur Galenus *lib. de rer. dignot. atque curat. cap*.7. Marcellus Empyricus *lib. de medicament. c*.26. quicquid nullum dari medicamentum à tota substantia lapidem frangens, somnier Pereda *in com. cap*.47. *lib. de curand. morb. Paschalij*, quē Aëtius coarguit hoc in loco, & post eum cōprobauit Emmanuel Lupanus Basileensis *in theorica, c. de lap. ren.*

Auis troglodytes nomen habet à subeundis troglis, id est, cauernis, vt & Troglodytæ populi. Pyrgites verò vulgò apud recentiores Græcos passer communis domesticus est. Recentiores quidam Medici, & Arabes, pro troglodyte passere, caudam tremulam interpretantur, & ab aliquibus dicitur motacilla, & nomine cōrrupto, tanquam Arabico Auic. 18.3. *tract*.1. *cap*.19. *traguliridico* vocatur. Hæc auis iuxta sepes & muros victum quæritat, omnium auicularum minima, ea excepta, quæ Regulus appellatur: similis est autem regulo in multis, præterquam quòd in fronte auricolores pennas non habet. Est etiam troglodytes passer paulò maior regulo, & nigrior, caudáque semper subrecta, & albo colore, magisque garrulus quàm regulus est, & sanè iuxta summum alæ, lineamentum cinerei ampliùs coloris: breues item volatus facit. Huius descriptionem, & effigiem pete à Gesnero *lib.3. de auibus, proprio capite de passerculo troglodytico.*

Hic itaque & sale conditus, & crudus in cibo acceptus morbum perfectè sanat: nam calculos iam concretos per vrinam expellit, inposterúmque generari prohibet; cuius combusti cinerem, adiecto piperis momento, cum mero epotum, celeberrimum esse auxilium pro curandis, & præseruandis calculosis, memoriæ commendarunt plures, de quorum numero sunt præcipuè Auic. *loc. cit.* Serap. *tract*. 4. *de ægritudinibus renum, c*.21. Paul. *lib*.3. *c*.45. Matthæus Gradius *in com. cap*.14. *lib*.9. *ad Almans.* Nicolus *serm*.5. *tract*.9. *cap*.19. Baptista Theodosius *epist*. 19. Nicolaus Myrepsus *antidoto* 60. Horat. Augenius *tom*. 3. *epist*.4. Christoph. à Vega, Altimarus, & cæteri, qui de calculi renum curatione doctè conscripserunt.

Conditur optimè pennis euulsis, atque inde largo sale obrutus, & postea arefactus, editur. Melius autem est, si plures inueniantur, coctos eos edere. Exhibentur etiam alio modo. Passerculus non deplumis in ollulam coniicitur, ac deinde operculo addito vritur, animaduersione assidua habita, ne fallaris, cùm in cinerem sit redactus, & in aërem exhalans, vstione absumatur totus: consueuit enim hoc contingere, tum ipsi tum aliis quæ vruntur: quapropter præstat olla operculum non oblinire, vt per interualla, operculo dempto, vstionis modum intueamur. Exhibendus est autem semel omnis vnius passerculi vsti cinis per se, aut modico pipere admixto, vt saporis iucunditate ori commendetur. Vstus itaque passerculus peregrè proficiscentibus commodus est, licétque melle cocto exceptum in promptu habere. Melior autem mihi videtur condiendi modus, atque adhuc dictis præstantior, si quis euulsis pennis viuum sale obruat, quod & ego facio, inquit Philagrius. Arbitror enim & sanguinis naturam quiddam in se complecti, quod minimè vulgariter prosit: cui ampliùs stercoris efficacia accedit, quam ex vstione debiliorem reddi planè credo. Proderit etiam eis qui abundant, assatos edere integros, ita vt nihil ex iis præter pennas abiiciant. Atque hæc quidem sunt quæ secundùm proprietatem totius substantiæ efficacia existunt. Hactenus Aëtius *tetrab*.3. *serm*.3. *cap*.11. Lege Rodericum à Fonseca *lib. de calculorum remediis*, & Petrum Vaezium *in compendio medicament. cap*.15. qui inter selecta huic vsui medicamenta, hunc passerem reponunt.

HISTORIA CXXX. RHASIS, De vlcere vesicæ.

Vlceris vesicæ dolor, opiatis lenitus.

Et erat in filio Dauid, vlcus in meatibus vrinæ, ex quo patiebatur dolorem vehementem, similem dolori parturientis, cui dedi in potu de semine hyoscyami, quar.1. opij, cerat.1. sem. citrullor. ℨ.ij. sem. lactucæ ℨ.1. sem. portulac. ℨ.ß. & mitigatus fuit dolor illius: & hoc factum est, dum frequens fuit ipsorum bibitio per dies, & ipsa bibitione dimissa excitatus est dolor ipsius, & reuersa ipsa cura exinde mitigatus est dolor ipse, &c. *Rhasius* lib.23. continent. tract. 3. cap.1.

PARAPHRASIS.

Multis de causis contingit exulcerari vesicam, aut ob præcedentem abscessum, aut tuberculum quod præcessit, aut rupturam, seu ob fluxionis rosionem, ex materia acri, mordaci & abradente, à capite, aut à toto in vesicam confluente: quod vno è duobus modis fieri dicendum est, vno per venam cauam, trahentibus emulgentibus humorem prauum & vitiosum; alio fluentibus humoribus per venas, quibus vesica alimentum susceptat. Plerumque etiam vlcus in vesica concitari solet, ex aspero, duro, & magno vesicæ calculo.

Huius affectus signa latè proponuntur ab Auic. 19.3. *tract.1.c.16.* Aëtio & Paul. *lib.3.cap.45.tit. de abscessu, & exulceratione partium per quas vrina descendit.* Has autem partes præcipuè vocamus vreteras, seu vrinaria vasa, aut vrinarios meatus: hi enim à sima renum parte oriuntur duo, concaui, albi, crassique, arteriarum instar neruei, ad vesicam progredientes. Hi simplici constant tunica, sed densa, villis tantum obliquis texta: ita namque meatus illi distendi, ac contrahi facilè possunt, & iniuriis faciliùs obsistunt. Adhærent vasa hæc peritonæo, ab eóque communem accipiunt tunicam: hinc super lumborum musculos supertensa, deorsum ad vesicam prorepunt, eiúsque lateribus reflexu sinuoso, & in anfractus cõuoluto mirificè implantantur, ne in vesicam illapsa vrina remigret. Sed distinguenda est, vt Paulus inquit, renum exulceratio, ab ea quæ vesicam, vel meatus vrinarios exercet: nam renibus exulceratis, dolor in lumbis cum grauitate excitatur, & sine impedimento vrina redditur, cui pus mixtum reperitur, carnosis particulis innatãtibus. Vesica exulcerationem experta, tormentum vehemens in pectine, imóque ventre mouet, vrinæ difficultas vrget, pus, vbi reddita est vrina, subsidet, squammulæ adsunt cum odore fœdo, ex Hipp. *lib.4.aph.81.* Si verò meatus vrinarij sint exulcerati, etiam puris mixtura medio quodam modo habet, & pilis similia potiùs in lotio feruntur, dolórque mediam, inter renem & vesicam, regionem occupat. Si autem pus, aut sanguis excernatur, idque citra vrinam, nullius particulæ ex prædictis, sed pudendorum exulceratio significatur.

Ex fœtore autem, seu graui odore puris, vesicæ vlcera cognosces, nam cùm pars quæ putrescit in vesica, sit interna tunica, hæcque sit carnea, tardiùs putrescit: si autem hoc contingat, vel violentiorem & grauiorem causam significat, & sic vehementior concitatur fœtor. Secundò hoc euenit ob mixtionem partium aquearum vrinæ, quæ retentæ vehementiùs putrescunt: & vesicam corrumpunt & inquinant. Si autem vlcus serpat, & altiùs erodat, excernuntur mucosa, saniosa, cruenta, & graueolentia, nam, *vt in com.cit.aphor.* rectè notat Heurnius, ex vesica vlcerata excretum pus graue olet, quoniam excrementa retenta cum vrina, à calore ipsius debili non gubernantur, sed facilè per putredinem, tetrum odorem concipiunt: quæ ramentis intestinorum in dysenteriis simillima, cum dolore, & ardore expelluntur: & si ex collo, seu ceruice excrementa prorumpant, ea sunt crassiora, quoniam huius particulæ substantia carnosior est, vt Galenus *lib.6.aph.com.18.* & Realdus Columbus *lib.11.anat. cap.10.* cæterique docti Anatomici prædixerunt.

Vesicæ vlcus à quauis causa subortum, vel nunquam, vel rarò, & maxima cum difficultate sanescit, sed illo prehensi, indesinente dolore, febribus, vigiliis, & colliquatione, alij citiùs, alij tardiùs occumbunt: multis enim de causis huius partis vlcera fiant insanabilia, est necesse. Prima. Ob assiduam susceptionem excrementi, & eiusdem excretionem: quæ autem sanari debent, quiescant oportet, vt Galenus *lib.5.meth.cap.8.* proposuit. Secunda Excrementi natura acris est & mordax, & ob eius retentionem naturalem, acrius, & mordacius efficitur. Tertia. Quoniam medicamenta ob angustas vias vim auxiliorum non susceptant. Quare vesicæ morbi difficilis sunt curationis, quoniam ob longinquas vias medicamenta vires suas amittunt, & si per pudendum hæc iniicias, hoc ob debilem calorem illa ad actum deducere nequit: quare certum erit periculum in eius vlceribus; nam Hippocra-A tes vesicam discissam non coalescere affirmat, quod non solùm de vulneribus, sed vlceribus intelligendum esse, tenet Cardanus *in com.cit.aphorismi.* Licet enim vulnera sint lethaliora, sic tamen maiorem sanitatis spem habent, quoniam violenter inciderunt: vlcera autem vt sunt curatu difficiliora, ita lentiùs mortem inducunt.

Sed si omni sanationis spe carent, vt auctores testantur, & Cardanus *ibi* affirmat, cur opiatis, & stupefacientibus gloriatur hîc Rhasius hunc vesicæ vlcere detentum persanasse? Dic. Medicamentis citatis non fuisse curatum vlcus, sed dolorem mitigatum. In hac enim historia, immani dolori opitulari intendit, neglecta ipsius causa: sic cogit sæpe necessitas; nam vrgens dolor cùm virtutem valde prosternat, gerit vicem morbi, totámque curationem ad se vocat; ex Galen. *lib.4.de compos.medicam.sec.loc.cap.14.& lib.12. meth.cap.1.7. & 8.* Quare mitigandus est, B quum calorem naturalem maximè deiiciat, ex Galen. *2. aphor.6.& lib.4.de loc.cap.7.& 2.acut. comm.48.* Insuper fluxiones exacerbando, & proritando, reddit partem debiliorem, & ad suscipienda excrementa aptissimam; & sic sordescit ampliùs vlcus.

At cùm plura sint huic operi vtilia auxilia, narcotica, opiata, seu stupefacientia sunt reliquis præstantiora, quæ indolentia à Galeno nuncupantur, quæ præterquam quòd auferendo sensum, partem expertem doloris reddunt, acres etiam & biliosos humores, vlcus fouentes attemperant & incrassant. Inter hæc primum locum tenet opium, ex Galen. *lib.7. secund.loc.cap.1.& lib.9.einsd.cap.4.* quod cæteris stupefacientibus permixtum promptiùs operabitur. Quomodo autem hæc medicamenta sint permiscenda, ostendit inter omnes doctissimè Trincauellius *lib.2. de compos. medicamentor. cap.9. de narcoticis medicament. & lib. 1.consil.32. de vlcere in collo vesicæ, ac meatu vrinario.* C

Miraberis, cur Rhasius opium, cæteráque vt hyoscyamum, semen lactucæ, per se sola incorrecta propinet, contra Galeni edictum *lib.8.secund.loc.cap.3.& lib.3.einsd.c.1.* dicentis, opij, narcoticorúmque vehementem frigiditatem, esse castorio, pipere, & aliis calidissimis medicamentis, facultate contrariis corrigendam. Dic. Quod licet ex Galeni mente aliquando opium incorrectum possit propinari, vt latè *lib.1.in com.histor.61.* disceptauimus. tamen cùm partes longinquas hæc medicamenta debent penetrare, calida permiscenda sunt, ne in itinere exoluantur, & vribus deficiant; imò si sint diuretica & tenuium partium, promptius illa deferunt ad partem affectam, vt notauit Auicen. 18.3. *tract.2. cap.12.* Hoc modo, si calida D simul cum narcoticis misceas, vel post hæc exhibita, deinceps correctorium propines, ex arte facies, sequutus Aëtium *tetrab.4.serm.4.cap.31.* qui post opiata, castorium exhibet, vt fecisse Rhasium, ambigit nemo; nam nec oportet hoc, vtpote clarum, literis exarare; *quæ enim patent, sunt prætermittenda,* apud Galenum *lib.2.de difficult. respirat.cap.7.* nam & *Hippocrates reliquit dicere nota, pronuncians solum obscuriora,* vt Galenus in eius laudem adstruxit *lib.4.acut.com.72.& lib.6.epid.sect.2.com.30.* quæ repetere non grauatur ipse *lib.10.meth.cap.5.in med.* Adde non fuisse magnam opij exhibiti quantitatem, & maximè per plures dies, & non semel assumptam; nam cerat est semiobolus, obulus autem est pondus medij scrupuli, ex Saladino *in lib.de ponderib.& mensuris:* ita vt to-E ta quantitas opij sex constaret granis, si verum est, scrupulum ex 24. granis constare. Cætera verò non ita intensa pollent, ac opium, frigiditate. Quæ autem pro vlcere vesicæ proponuntur auxilia, inter omnes citant Vidus Vidius *lib.10. de curat. membrat.cap.16.17. 8.19.* Nicolaus Piso *lib.2. de cognoscendis, & curandis human. corpor. morb. cap.44.* & cæteri confirmarunt, qui de vlceris vesicæ curatione peculiare caput conscripsere.

***

HISTORIA CXXXI. TRALLIANI, De vlcere vesicæ.

Dolor ex vlcere vesicæ exortus, ouis crudis recentibus mitigatus.

EGo sanè noui quendam, qui oua quamprimùm essent posita, sorbebat citra coctionem: dicebátque se plurimùm adiuuari, & rosiones, ac dolores qui circa vesicam oriebantur, mitiores fieri affirmabat, &c. Trallianus, lib. 9. cap. 5.

PARAPHRASIS.

PArs vlcerata, quia debilis, & ex confluxu humorum intemperata, ob calorem, & debilitatem, ingentem humorum acrium copiam recipit, quorum plures in vlcerata parte retenti, acriores redduntur, & ampliùs exulcerant, sodidiúsque vlcus efficiunt. Deinde, patientes hunc morbum, febribus, vigiliis, doloréque summo premuntur, indies magis ac magis fiunt imbecilles, & contabescunt. His omnibus totum ouum mirè succurrit. Nam si dolorem spectes, ratione albuminis, & vitelli, illud medicamentum anodynum est: si maciem, reficit exhaustas vires mirificè, viscositate sua diuisas partes incarnat, fluxionem cohibet, lenit, & sorditiem vlceris abstergit. Hæc probè respiciens Manardus *lib.* 10. *epist.* 5. in tumore vteri, cum assidua mingendi difficultate, ingenti doloris molestia, renum dolore, stranguria, & dysuria, dolore pectinis; oua nuperrimè nata adhuc calida si sorbeantur, mirè conferre asseuerat; nec despiciendum remedium, quia vulgatum, cuius vtilitatem refert Ioannes Agricola Ammonius *in com. cap.* 4. *lib.* 6. *Gal. de loc. affect.*

Sed de medicamentariis ouorum crudorum viribus agendum, cùm videlicet integra (id est, cum albumine, & vitello,) citra coctionem sorbentur. Hoc enim modo si sumatur ouum, vlceri renum, & vesicæ, ac sanguinis mictui prodesse, testis est locupletissimus Dioscorides *lib.* 2. *cap.* 44. & non siluit Galenus 11. *simpl. tit. de ouis.* firmat Auicenna *lib.* 2. *tract.* 2. *cap.* 527. Deinde totum ouum crudum recenter assumptum, fluxum muliebrem sistit, hæmorrhagiam cohibet, ex superiori præsertim parte manantem, lenit atteriam, prodest ad inflammationem ani; rupturas, & omnem dolorem perfectè sanat, sitim prohibet, raucedinem emendat, ita vt si raucus oua incocta recentia per triduum ieiunus hauserit, statim sanetur, auctore Marcello *lib de medicament. cap.* 16. auxiliatur purulentis, humores in thorace contentos secat, pectus mundificat, & illis, quorum guttur clamore exasperatum est, vel acrimonia humoris concussum, summopere opitulatur; tenacitate enim sua partibus affectis inhærens, cataplasmatis instar, & substantiæ suæ pariter lenitate morsus mitigat, atque curat: qua ratione biliosos humores, vlcus fouentes, & dilaniantes infrænat, ac contemperat, excoriationibus internis remedio est, asperitates viscerum ab acri humore pronatas mitigat. Denique tussientibus, pleuritidi, phthisi, vocis raucedini, stricturæ anhelitus, vigiliis, dysenteriæ, & diarrhœæ biliosæ mirabiliter confert. Demum, nullus est alius cibus qui in ægritudine alat, neque oneret, simúlque vim potus ac cibi habeat, quam ouum; vt de eius facultatibus, & præsertim de crudis eruditissimè promulgauit Plinius *lib.* 29. *cap.* 3. Quorum vsu, licèt (vt dictum est) vlcera vesicæ non curentur, leuatur tamen ex eorum vsu æger; doloribus ampliùs mitigatis, & refectis viribus in longum tempus vitam producit. Num verò totum ouum frigidum sit, Galenus agitat *loc. cit.* Vitellum autem modicè calidum esse, latè contra Mathiolum, Acakiam, & Amatum probauimus *lib.* 1. *in com. histor.* 59. De ouorum verò facultatibus ad plures vsus, plura dixere Conradus Gesnerus *lib.* 3. *de auibus tit. de gallin.* Christoph à Vega *lib.* 2. *art. medic. sect.* 3 *cap.* 10. *tit. de ouis*, Ioann. Curio *in Arnaldum cap.* 8. & 9. *regiminis Salernitan.* Ludouic. Nonnius *lib.* 2. *de re cibaria, cap.* 37. qui in eorum virtutibus describendis cæteros antecelluit.

A

HISTORIA CXXXII. ACTVARII, & Galeni, De vrina nigra.

Vrinæ nigræ interdum mortiferæ, aliquando salubriter & criticè excretæ.

VErumtamen quem aliquando casum vidi in seruo meo, non pigebit ipsum enarrare: qui fortasse quoque aliquo pacto conferet disputationi prahabitæ, atque res auditu non ingrata est. Accessi ad quendam ægrum, sequutúsque me est
B *seruus meus, ea pharmaca deferens, quæ collatura existimaueram ægroto. Atque inibi manu capiens pharmacum (erat enim trochiscus amarus) miscui cum eo tantum oxymelitis, quantum satis esse putaui, atque infudi de feruente aqua, vt liquidius & facilius esset ad bibendum pharmacum, idque ægroto præbui. Ille verò calicem labris admouens, postquam sensit medicamenti insuauitatem, atque adeò amarus ipse factus; & cætera superbus, & morosus, quique ad medicamenta capienda non facilè Medico obsequeretur: volui etiam ipse ludere, atque redarguere abominationem medicinæ, quæ ingenita ei erat ab animæ mollitie. Itaque vbi dixissem, molesti nihil debere tolerare virum quenquam nisi ad vtilitatem comparandam, dedi seruo pharmacum ad bibendum, dixíque id non mediocriter collaturum esse corpori. Seruus acceptum calicem, manúque labris appositum, euacuatum ostendit: quo*
C *facto illinc discessimus. Ipse profectus sum quò decreueram: seruum verò misi ad amicum quendam ob rem aliquam necessariam, iussíque vt celerrimè reuerteretur. Erat iter breue; obedientē reperi, atque celeriter reuersum. Sed vbi ad meiendum coactus esset, ei visum est nigrum meiere: mihíque retulit idipsum malum, atque causam nesciens, summoperè contristatus est. Iussi itaque vt postera die in matula ostenderet vrinam: sic itaque egit, euentum discere expectans, verebatúrque ne fortè ignorata causa, repentè moreretur. Ego quoque vrina nigra inspecta primò miratus sum, oblitus pharmaci quod nuper dederam, neque quartanam in eo fuisse considerans, neque melancholiam: solummodò tamen videbam temperaturam eius vergentem ad quendam purum humorem nigrum. Sed hanc solam non credidi fuisse causam facti, nulla altera reddita causa Postquam verò recordatus fui medicinæ quam exhibueram, intellexi rem, atque risi: iussíque puerum confi-*
D *dere, ita vt ei nihil mali expectandum esset. Vrina autem plurimùm erat tincta nigrore: quoniam (vt puto) non sæpius vsus fuerat ea medicina. Postera verò die vrina apparuit veneta; & die quæ hanc sequuta est, mutata est ita vrina, vt ad eam quæ secundùm naturam est, concessisse spectaretur. Fortasse à principio non fuisset tincta vrina tam facilè ab ebibito pharmaco, nisi etiam labor magnopere adiuuisset, quòd ita facilè medicamentum distributum fuisset, & vigentem materiam, atque abundantem attraxisset, &c. Actuarius* lib. 1. de iudiciis vrinarum, cap. 20. *Galenus* lib. 3. epid. sect. 3. com. 73. §. Equidem quandam noui, quæ talibus vrinis magna copia vacuatis, auxilium percepit, &c.

DVBIVM LXXI.

Num vrina nigra aliquando ad bonum iudicet.

E

PARAPHRASIS.

GAlenus *lib.* 1. *de crisib. cap.* 12. *pessimam* iudicat *vrinam nigram, & neminem seruatum vidisse scribit, ex iis qui hanc vrinam minxerunt: nam vel maximum incendium denotat, vel partium mortificationem ostendit*, vt priùs prædixit Hippocr. *lib.* 2. *aph. text.* 32. & 33. & post eum asseuerant Paulus *lib.* 12. *cap.* 14. Aëtius *tetrab.* 2. *serm.* 1. *cap.* 44. Hac ratione inter signa lethalia febris ardentis Hippocrates vrinas nigras collocat: *lib.* 1. *epid. sect.* 2. *text.* 75. Cum hac vrina periit mulier, quæ apud frigidam aquam ægrotabat

ægrotabat in Thaso, *in lib.3.epid. sect.3.text.73.* Erasinus A quoque obiit 1. *epid. sect. 3. text. 25. & text.84.lib.3. sect. 3.* alius obiit. Ob hanc causam Auicenna 1.*part. cantic.tract.2.text.306.* hanc vrinam omnium deterrimam indicat.

Non est tamen ita temerè recipienda. Galeni de vrinæ nigro colore condemnatio, dicebat peritissimus Lusitanus *lib.1.de dif.feb.Gal.in com.cap.5.* nam & ipse vidit Hippocratem contra pronunciantem *in epidemiis.* Herophon. enim *lib.1.epid. sect.3.text.20.* igni correptus, cum vrina nigra, & tenui fuit liberatus: cùm enim cursus humoris adusti, inquit doctè Vallesius *in com.* in liene fecisset abscessum; licèt vrinæ nigræ tamdiu durauerint, seruatus fuit æger, quoniam crassus, melancholicúsque humor vacuatus, sine maligna corruptione, potest tales vrinas parere; atque idcircò cum hac vrina, facta ob mixtionem B succi atri, & melancholici, hic æger euasit, vt notat Mercurialis *in suis ad hunc locum commentariis,* & priùs dixerat Galenus *in com.* Sic Epicratis vxor, *in eodem libro, text.22.* cum eadem vrina superstes euasit, licèt morbus (vt ait Galenus *in com.*) fuisset periculosus. Sic Meto causo prehensus cum eadem vrina euasit, *in text.24.eiusd.loc.*

Quamuis autem vnum ex signis lethalibus febris ardentis indicium, sit vrina nigra, apud Hippocratem *lib.1. epid.sect.2.text.72.* quoniam ab humore bilioso præ febris incendio tosto originem ducit: tamen cum hac liberatus est Heropytus febre grauissima laborans *lib.3. epid. sect.3.80.* & Nicodemus *text. sequent.81.* Quapropter prudentissimè dixit Auicenna 2.4.*tract.2.cap.85.* *quòd non semper verificatur iudicium de morte, ob nigredinem coloris in vrina, in ægritudinibus acutis; licèt in seipso sit signum* C *malum, quamuis associentur ei aliqua signa mala: nam multoties natura fortis, ac potens facit euacuationes diuersas.* Hoc notauit Senertus *lib.3.pract. sect.2.part.3.cap.3.* maximè si excretione nigræ confertim excernantur, ex Hippocr. *lib.4.aph.47.*

Insuper in febribus longis, in copia humoris melancholici, in scabie rebelli, in lienosis, quartana, suppressis menstruis, vrinam nigram salubrem esse, testis est Galenus *lib.de atra bile.c.8.§.* *Quod igitur nigra, non facta purgatione menstrua, sæpe mingantur, quódque mulieres sic ægrotantes leuari ab his magis, quàm exacerbari contingat, &c.* Sic mulier in Thaso apud Hippoc. *lib.3.epid.sect.3.text.82.* cum hac vrina euasit, quoniam (vt Galenus rectè notat *in commentar.*) *color vrinæ licèt esset niger, nihil attulit periculi, quòd retenti menses essent magis melancholici.* D

Hoc modo potest cum vtilitate, vrina hæc apparere. Vel nigro sumpto edulio, aut potione diuretica nigrum humorem per vrinam vacuante, vt contigit *hoc loco* Actuario. In quartana prodest, vt Auicenna refert 2.1. *doct.3.cap.2.* quod Valleriola *lib. de constit.art.medica.fol. 355.* pluries obseruauit. In vlcerosa scabie hanc vrinam ad bonum iudicasse vidit Amatus 5.*cent.54.* In tumore lienis expertus est Antonius Valletius *exercit.ad cap.40. Holler. de morb.intern.* In lienosis obseruauit Laurentius *lib.1.de re anatonic.quæst.38.* In ictericia nigra cum salute ægri notauit Crato *lib.2.epistol.* Auriginosum morbum sanguinis aterrimi subitaneo mictu curatum refert Marcellus Donatus *lib.4.de histor.medica mirabili, cap.29.*

Auic.1.*part.canticor.tract.2.text.307.* optimè pronunciauit, *apparentem vrinam nigram post eius fuscedinem, in* E *morbis ex melancholia, esse bonam.* Hoc notarunt postea Fernel.*lib.3.patholog.13.* Mercatus *tom.1. lib.3. part.2.q. 190.num.49.* Christophor. à Vega. & Ioan. Brauus *in com: sentent.29.lib.2.prog.Hipp.* Non est ergo omnis vrina denigrata, in omnibus morbis adeò pessima, vt ea exeunte de ægrorum salute desperemus; cum ea micta plurimos saluari contingat: maximè cum pro varietate assumptorum multifariam tingatur, vt probat latè Adolphus Scribonius *lib.de inspectione vrinarum, pag.51.* Ex quibus historiæ explicatio est facilis. Cùm enim medicamentum ab Actuario oblatum, expurgandi humorem melācholicum, & nigrum vim haberet, non dubito quin ex transitu humoris atri per vrinam, hæc nigro inficeretur colore. Sed quod esset medicamentum hoc, ipse non explicat, dicens solùm esse trochiscum amarum, per quem si trochiscum factum è pulpa Colocynthidis correcta priùs intelligas, non errabis: nam hoc medicamentū licèt bilem, pituitamque expurget, ex Actuario *lib.5.de compos.med.* cuius doctrinam Arabum sententia confirmat; tamen ex Aëtio *tetrab.2.serm.1.cap.84.* nigros humores euacuat. Hoc autem ita est amarum, vt fel terræ ob immensam amaritudinem vocetur. Neque dicat quis, esse trochiscum ex Aloë amara factum: nam hoc medicamentum solùm bilem, & pituitam purgat, ex omnium auctorum decreto.

HISTORIA CXXXIII. GALENI, De vrina alba.

Vrina alba, in delirantibus lethalis.

Vrinæ tales, extremam cruditatem significant, quare & morbos longos significant. Quædam verò ex ipsis, cùm anticipauerint morbi vires dissoluere, sunt perniciosæ, veluti in deliriis. Nullum enim vidi delirantem, in quo talis vrina apparuisset, saluatum, &c. Galenus lib.4.aphorism. in com. sententiæ 72.

PARAPHRASIS.

De albo colore vrinæ hoc loco Laconicè agendum: cùm enim quatuor in vrinarum inspectione sint contemplanda, color, consistentia, quantitas, & contenta, color primum occupat locum. Præcipuorum autem in vrina colorum octo sunt differentiæ: albus, pallidus, rufus, flauus, ruber, viridis, liuidus, niger. Dicitur ergo res alba propriè, quoniam est disgregatiua visus, & ipsam visus non peruadit, sed cùm sit summæ albedinis, in ipsa terminatur, veluti lac, & nix. Dicitur secundo modo, impropriè tamen, res alba, quia tenuis & translucens, & quæ non terminat visum, sic aqua dicitur alba, Crystallum, Vitrum. Sic vrina dicitur alba, quando tenuis est, pellucet, & aquæ similis existit, substantia, & candore, hoc est perspicuitate, vt notat Galenus *lib.1.prorrhet. sect. 2.com.32.*

Hæc vrina cùm non dimanat ex multitudine humoris ebibiti, & celeriter mingitur, vel significat maximam iecoris, & renum obstructionem, quoniam non permittit, nisi id quod tenuissimum est transire, ac percolari; vel extremam iecoris, & ventriculi notat imbecillitatem, ex intemperie partium frigida subortam.

Quum vrina verè ac propriè est alba, crassa tamen, ac perspicua, vocatur Glauca, copiam pituitæ mucilaginosæ tendentis ad vitream significans. Quando tamen crassa est, & non relucens, lactea dicitur, succorum crudorum multitudinem ostendens, quæ vrina si perseueret, frigidas ægritudines minatur, de quorum numero sunt paralysis, conuulsio, appoplexia, epilepsia, vertigo, lethargus, carus, asthma, & colicus dolor. Si tamen in chronicis febribus vrina tenuis longo tempore perseueret, quartanam præsagit, humorum enim crassorum cruditatem præcidit.

Interdum vrina alba & crassa, pinguis est, quoniam pinguedo concreta alba est, veluti antiqua pallescere solet; quæ cùm à colliquatione oriatur, facta ab immodico calore, hecticam futuram præostendit.

Sæpissimè vrina alba & crassa, purulenta est, quæ quoniam fungis similatur, fungalis dicitur. Hæc ob renum, vesicæ, & meatuum vrinariorum vlcus euenire solet, sicut multoties ob vomicam pulmonis, thoracis, aut alterius visceris disruptam, monente Galeno *lib.6 de loc.affect.cap. 4.* cuius mentem *suprà in com.hist.26.* explicuimus, & exposuit Laurentius *lib.9.quæst.anatomic.quæst.12.*

Nonnunquam vrina alba & crassa, spermati similis est, *vt 2.1.doct.3.cap.2.* docuit Auicenna. Hæc crisis ratione plerumque contingit, *vt 4.aph.74.* docuit Hipp. & si hoc modo non eueniat, frigidas ægritudines prænunciat.

Est & alia vrina aquosa, quæ verè aquea est, & in

tenuitate substantiæ, & perspicuitate, aquæ est omnino A similis, hæc non solùm cruda, sed incocta est ad summum, quæ coctionem, & spem coctionis omnino denegat, ob facultatis alteratricis imbecillitatem; maximam enim extinctionem caloris præostendit, *vt lib. 1. crif. 12.* docuit Galenus. Nam sicuti ex miscella croci tingitur & coloratur aqua, & prout maior vel minor est, magis aut minùs coloratur: eodem modo ex miscella humoris biliosi cum humore seroso tingitur vrina, & secundùm maiorem aut minorem miscellam, intensiorem, & remissiorem colorem acquirit: nam humor serosus cùm ad aquæ naturam accedat, expers est coloris: mixtio enim illa fit à calore per coctionem, cuius munus est miscere. Quãdo igitur extremè languet calor, & facultas alteratrix est imbellis valdè, nec generatur humor biliosus, nec permiscetur cũ vrina, alba, & aquea apparet. Lege de albo vrinæ colore, Christoph. à Vega *lib. 2 prolog. in com. text.* 32. Fernel. *lib. 3. patholog.* 13. Mercat. *tom. 1. lib. 3. part. 2. clas. 2. quæst.* 109. *num.* 40.

Hieronymus Cardanus *in com. huius aphorismi*, plures causas affert, ob quas aquosa vrina mingatur. Prima. Potus aquæ copiosus, quum enim non possit euinci, prodit qualis bibitur. Secunda. Obstructio in renibus, & vicinis locis. Tertia. Intemperies hectica renum, & extenuatio locorum huiusmodi, vbi solet concoqui vrina. Quarta. Caliditas renum, ac iecoris, trahentium potum, & non concoquẽtium, vt in hectica. Quinta. Frigida sicca iecoris intemperies, præsertim habitualis. Sexta. Lapis in vesica, vel renibus. Septima, quæ maximè huius historiæ explicationi conuenit, quum bilis aliò fertur, præsertim ad caput, vt in phreneticis, sicut monet Galenus *in cõm.* Atque eò magis deterior est, si permutetur ex mala, & ad contrarium, velut ex vrina, fusca, nigra, cærulea, viridi, crassis, tunc enim ingens periculum citò portendit. In turbulentis febribus vrinæ tenues, crudæ, aquosæ, vigilias significant, & delirium, dicebat Hippocrates *in Coacis* sæpissimè; nam raptum biliosi humoris, qui solebat tingere vrinam, in caput, vel aliam partem significat.

Hac de causa non inscitè monuit Auicenna *loco citato* quòd existente dispositione calida & biliosa, vrina ob causam traditam alba apparet. Neque arguas, non posse sumi ex vrinis albis præsagium phrenitidis futuræ, quòd Galenus *lib. 2. prorrhet. com. 2.* asseueret, nullum esse in vrinis signum, quod delirium portendat: nam per se ex vrinis albis non potest quispiam de phrenitide pronunciare: si verò sequantur ad vrinas rufas, aut rubeas, in febribus maximè ardentibus, consonum erit rationi, humorem ad caput vergere, vnde prædictio non erit incongrua.

In phreniticis hæc vrina lethalis esse solet; nam malignam cerebri, eámque vehementissimam ostendit inflammationem, quæ bilem, tingentem vrinam, ad se ritu cucurbitulæ, attrahit, vt loquitur Galenus *lib. 7. aph. 1.* ex qua affectione pauci euadunt, cùm suapte vi sit mortifera, & exitialis, ex Galen. *lib. 1. epid. sect. 3. comm. 1.* præsertim si debilibus accedat, vt ipse docet *lib. 1. prorrhet. comm. 8.* *Siquis verò aliquando viderit ab exitiali phrenitide cum vrina alba ægros superstites euasisse, perpetuáque non esse Hippocratis pronunciata asseueret, illud tamen seruabit, quod magna ex parte solet accidere; nam commune est huic aphorismo cum aliis ab Hippocrate prolatis: quòd perpetuitatem quandam dicendi figura indicat, quamuis res ipsa non semper eodem modo eueniant, sed rarò aliquando aliter accidant*, vt disertè monebat Galenus *lib. 2. aph. 43. & lib. 6. com. 58.* Sic vtero gerentem corripi acuto morbo, lethale, apud Hipp. *lib. 5. aph. 30.* cùm plurimas acutissimis morbis prehensas saluari contingat. *Non enim ex iis quæ semel, aut bis homo vidit, debet pronunciata medica conficere*, vt monebat Galenus *lib. de fœt. format. cap. 2.* *rarò enim contingentia non tollunt veritatem problematum Medicorum.*

***

HISTOR. CXXXIV. GALENI, *De pilis vrinæ.*

Pilorum in vrina generationis descriptio, causa, curatio.

NVper quidam talia corpora tam longa mingebat, vt incredibilis longitudo videretur: nam quidam ex ipsis ad dimidium cubitum extendebantur. Hic autem toto fere anno qui antecesserat, orobum, & fabam comederat, sæpissiméque caseum, & tenerum, & siccum: omnibúsque aliis talia mingere contigit, qui cibis crassioribus vtebantur. Tali igitur humore B *in renibus aliquo modo vsto, capillis similes substantiæ generantur. Sanéque modus ipse curandi, rationi, quæ de causa habetur, attestatur: nam ab extenuantibus, atque incidentibus medicinis, adhibito etiam alio victu humectante, tales ægri curantur, &c. Galenus* lib. 4. aphor. comm. 76.

PARAPHRASIS.

EXcernuntur interdum cum vrina substantiæ, quæ capillos repræsentant, qui aliquando ita longi sunt, vt cubitum, aut pedem adæquent, & interdum ita breues, & angusti, vt in modum pilorum expellantur. vocant capillarem morbum, aut capillitium. Hi ex humore tenaci & viscido, ab adurente ignéoque calore, exusto C originem ducunt: nam præter Galeni auctoritatem *in com.* firmat etiam Rabbi Moyses, de capillitio in vrina, *in comm. 8. sent. lib. 24. aph.* Qui enim pilos mingere solent, crassiori vsi sunt victu, de cuius cœtu sunt, faba, orobos, à Latinis Eruum dictum: illud enim edulij genus ita crassum est, & ad coquendum contumax, vt si triduo id coquas, haud flatuosum minimè efficias, sic monente Galeno *lib. 1. acut. 13.* quare ad crassos, tenacésque humores gignendos est aptissimum: de cuius cibarij noxis, lege Hugonem Frideuallem *lib. 2. de sanitat. tuend. sect. 2. cap. 4.* Orobum autem similem facultatem habere tradit Galenus *lib. 6. epid. sect. 4. 13.* dum in magna fame homines ad hoc alimenti genus necessitate coactos confugisse asseuerat, ex cuius esu, renum dolores orti sunt. Et ex leguminum vsu morbosam constitutionem ortam D fuisse enarrat *lib. 2. epid. sect. 4.* In horum albo reponendum censeo caseum, tam tenerum quàm siccum, quoniam crassum facit succum, & melancholicum, ex Gal. *lib. 3. de loc. affect. cap. 7.* & maximè si sit vaccinus, nam crassissimus cùm sit, ad lapidum generationem est aptissimus, ex Gal. *lib. 3. epid. sect. 3. com. 15.* & probat Durantes Scacchus *lib. 2. de affectib. vesic. cap. 12.*

De loco verò generationis pilorum, licèt Galenus *lib. 6. de loc. affect. cap. 3.* in vasis eos generari asseueret, & *hoc loco* in renibus oriri affirmet, de vasis renum intelligendus est. Et si dicas, in vasis renum materiam pilorum præparari, & in renibus consistentiam accipere, respondebis rectè. Demum vbi est materia, & efficiens causa, ibi ob angustiam, & longitudinem loci gigni queunt, vt doctè firmat Veiga *in comm. cit. cap. Gal.* nam dum humor crassus prædicta E loca pertransit, assiduè adhærens, à caloréque exustus, pilorum figuram acquirit. Sic Fuchsius, & Cardanus, *in comment. cit. sent.* multoties se vidisse affirmant capillos, per vrinam ad palmi maioris longitudinem excretos, variis coloribus, pro humoris à quo generantur varietate, infectos: nam ex pituitosa materia albi; ex sanguinis miscella, rubri; ex bilis copia flaui, ex succi melancholici affluentia, fusci oriuntur. Hæc etiam varietas ex caloris assantis intentione dimanat; nam si est multùm exurens, pili nigri apparent; si parum, ad albedinem tendunt, vt notauit Ioan. Zacchius *tract. de vrinis tit. de vrina cõtentis.*

Hoc affectu vexantur, qui fœda gonorrhœa sunt correpti, vt aduertit Fernelius *lib. 3. de vrinis, cap. 16.* & iis mulieribus contingit, quibus albicantes menses emanant, aut vterus fœda proluuie laborat. Sæpe ex iis vasis

vasis deriuantur, quæ parastatæ dicuntur, in quibus longam sortiuntur figuram, ex seminis materia conflati, quæ vi morbi sensim defluens calore crassescit. Crassa verò hæc materia in lapidem, aut arenas non concrescit, quia in renum sinu parum magna ex parte immoratur, & cum vrina defluit; neque ita crassa est, vt lapidescere possit, nec ita tenuis, vt resolui queat. Sic ex vlcere renum, materia purulenta adusta, pili emergunt, vt Auicenna retulit 18. *3.tract.2.cap.11.* Deinde ita aliquando crassescit humor, vt interdum paleatum in modum excernantur, & aliquando in rotundam figuram excrescant. Plutarchus enim *lib.8.sympos.probl.9.* refert quendam, qui in vrinis paleas hordeaceis similes excernebat, & Cardanus *cit.loc.* narrat, se pluribus annis grumos atramento simillimos in magna copia, lentis maioris magnitudine per vrinam expulisse. Immò filamenta per hanc viam excreta notarunt Christoph. à Vega *cap.4.comm.de vrinis.* Ioubertus *cap.20.de vrinis*, Scholiographus *ad cap.50.lib.1.Holler. de morb.internis.* quæ excreta ab humore in venis renum adusto oriri, citati auctores vnà cum Galeno asseuerant. Schenckius *lib.3. obs. de vrina*, ex propria sententia, nouam & inauditam trichiasim, non in renibus, sed vesica obortam, in quadam fœmina obseruauit, quæ per vrinam ex interuallis integros pilorum fasciculos, cum diris cruciatibus, quibus tandem immortua est, excreuit. Alia mira exeuntia per vrinam, lege apud Marcel. Donat. *lib.4.de hist.mirabil.cap.29.* Si verò de morbi pilaris exacta curatione pulcherrima scire affectas, vide quæ Guilhelmus Fabric. Hildanus, ex sua, & Gregorij Horstij sententia, *lib.5.centur.50.* disceptauit. Num autem pili cum vrina excreti, sint veri, an apparentes, agitat Laconicè & ingenuè Santorellus *lib.8.antepraxis, cap.vlt.*

HISTOR. CXXXV. ACTVARII, *De trichiasi renum.*

Trichiasis renum, qua cum vrina pili excernuntur.

Quæ verò similia sunt capillis, in iis vasis quæ à renibus ad vesicam descendunt generantur. Atque quanta est longitudo vasorum internorum, tanta generatur humoris spissitudo, & assatio, atque illa veluti capilli similiter extenduntur. Proinde cùm sæpius hæc spectauerim in aliquorum vrinis, nec quicquam aberraui à iudicio & præuidentia, dicens illos malè habere ex renibus. Et illi veluti conuicti, confessi sunt passionem, atque confidentes, curationem mihi crediderunt, &c. Actuarius lib.1.de caus.vrinar.cap.21.

PARAPHRASIS.

Diximus de loco generationis pilorum in vrina, eorum efficiente causa, & materiali. Sed de longitudinis causa aliqua supersunt enucleanda. Nam Galenus *lib.6. de loc. affect. cap.3.* se vidisse refert aliquando pilos, qui semipedis longitudinem æquarent, interdum longiores, quos ex crassa lentáque materia, à calore exiccata & vsta oriri, *inibi* confirmat; verùm ipsorum longitudinis causam se ignorare, fatetur libenter. Occurrit hoc loco ingeniosè, Actuarius, inter Græcos scriptores grauissimus: Cùm enim mirum esset, in cauitate ipsa renum, quæ rotunda potiùs est, tam longa corpuscula efformari, subdit dicens, illa in iis vasis quæ à renibus ad vesicam descendunt, generari. Assatur ergo humor in renibus ipsis, vel in venis, & longam formam in vreteribus assumit: transmissa enim illa materia lenta & crassa, in venis, vel renibus exusta, vt ad vesicam per vreteras expellatur, glutinosa cùm sit, illis adhærens, longam, teretémque formam assumit, in pilique effigiem consurgit; pendet enim per meatus vreterum, & ad horum spatium protrahitur, vt docet Gentilis 2.1.*doct.3.sum.2. cap.6.* longi enim, & teretes sunt vreteres ipsi; in quem A sensum Actuarij verba hîc sunt accipienda. Tu verò pro maiori explicatione huius loci, lege Musam *in com. sent. 76.lib.4.aph.*

Si verò quispiam roget, cur subtilissimum illud corpusculum non disrumpatur, sed adeò longum persistat, tenacitatem & lentorem humoris, ex quo illud efficitur, esse causam, arbitretur. Cùm enim glutinosa sit materia, non ita facilè disiungitur, sed continuò per meatus vrinarios ad vesicam descendit. Quæ autem ab auctore curatio fuerit tradita, non satis constat. Eam absoluit Galenus *in hist. suprà citata*: nam extenuantia, & incidentia medicamenta, vnà cum victu humectante, proficua esse determinauit. Sed cur attenuantem victum approbat, si crassam pituitam, huius mali causam, arctat & impingit, quatenus resoluta parte tenuiore attenuantium vi, reliqua remanet indurata? Dic. Gal. attenuante, & humido B victu vtrique indicationi auxiliari: illum enim crassos succos & viscidos secare, incidere, vacuare certum est. Caliditatem verò & siccitatem renum, huius mali efficientem causam, humido corrigi nullus dubitauit. Cùm itaque capillata materia excernitur, tenuans medicamentum est necessarium cum humectante victu. Sic enim tenax discutitur, & vacuatur humor, & flamma, hepate, venis, renibúsque concepta consopitur. Hoc modo diuersas causas respiciens Galenus *lib.de ren.dignot.* & alibi sæpe, contrarias curationes instituit, quando homo in calculosæ coagmentationis periculo est. Sic Galenus *lib.6. de sanit.tuend.cap.5.* curans renum tophos præsente corporis macie, asininum lac consuluit, hoc enim cùm tenuitate, refrigerat, & humectat.

C Sed apud eruditissimum quempiam singularis erit admirationis, cur Galenus pro curanda exurente caliditate renum, victum solùm humidum, non frigidum consuluerit? Hippocrates ille omniscius, de quo persuasissimum est, indoctos esse, quibus ille non sapit, quum de victu febrientium ageret, ita prodendũ putauit *lib.1.aph. text.16. Victus humidus febricitantibus omnibus conuenit.* Adde tu, squalidis, exustis, & quibus viscera incendio interno exardescunt. Et licèt eruditissimus Heurnius *in com.* Hippocratem de prisana loquentem intelligat, tamen de omni victu humido, ad compescendam febrem accommodato, agere nullus ignorat, etsi de prissana veriùs possit interpretari textus, cùm illa admirandas sortiatur pro igne interno coërcendo facultates, vt ipse inquit *lib.1.acut.18.* & alibi passim Galenus inculcat.

D Dictatoris summi sententia (cuius aphoristicam doctrinam Mercurij quadratura stabiliorem, licèt Classici impugnent conatu omni, quum frigiditas assanti, febrilique calori magis sit contraria, quàm humiditas) ab omni sæculo, ceu diuinum oraculum exculta, & seriò accepta, semper amplectenda est. Tantus enim Auctor febrientibus frigiditatem esse vtilem existimauit: non eam autem apposuit, sed vt rem claram prætermisit; quæ enim vulgo nota sunt, non esse scriptis mandanda, monuit Magister *lib.4.acut.com.72.* Deinde, victu humido præcauit lapsum ex siccitate, qui curatu difficilis est, & summè periculosus; & maximè in trichiasi: in quo affectu ad compescendum igneum renum calorem, humiditas confert. Dic tertiò. Curat per qualitatem minùs violentam, & alterantem, qualis est humiditas, à qua noxa non absoluitur frigidi- E tas, quæ cùm intensa debeat esse, & curandæ intemperiei contraria, obstruit canales, crassos humores ampliùs incrassat, febris causam contumaciorem reddit, & calorem innatum debilem extinguit. Solue quartò. Posito calore maximo, siccitas ex necessitate adest socia. Posita humiditate subauditur frigiditas: nam humidum in partium internarum squalore exhibendum, non debet esse pingue; id enim bilescit, ex Hip.*6.epid.sect.5 text.14.* sed aqueum, quod frigidum est. Quare sub humido victu Hippocrates frigidum intellexit. De quo argumento lege Alzarium à Cruce *lib.4.centuriar.3.* Et de trichiasis renum præseruatione, Gregorium Horstium *lib.5. epist.in medio*, qui de huius morbi causa eximiè disceptauit.

HISTORIA CXXXVI. GALENI, *De vrina oleoſa.*

Vrina oleoſa, interdum criſis ratione excernitur.

Nam pinguem vrinam quidam ita cenſuit ab eo dictam eſſe, quæ liqueſcente pinguedine per morbum feruidum, & adurentem fit. Nonnulli colore, & craſſamento olei ſimilem. Equidem talem ſæpe vrinam nullo ægri detrimento redditam conſpexi: immò verò interim planè è contrario in morbi concoctione, &c. Galenus lib. 5. epid. ſect. 3. com. 74.

PARAPHRASIS.

Vrina oleoſa, & pinguis eſt illa, quæ colore, & craſſamento, vel vtroque oleum repræſentat, vt notat Galenus *hoc in loco, & in com. 76. in hiſtoria Pythionis*, qui tertio die minxit oleoſum: qui color, vt Auic. ait 2. 1. *doct.* 3. *cap.* 1. ex citrino, & liuido eſt compoſitus. Galenus *loco cit.* dicit, quòd ſicut color olei varius eſt, (nam licèt ſit pallidus, interdum vergit magis ad candorem, aliquando ad flauitiem) eodem modo vrinæ color variat in colore: nam quando pallida eſt vergens ad albedinem, humorum crudorum copiam, & morbi longitudinem ſignificat, qualis fuit vrina oleoſa Parij, cuius morbus in longum tempus fuit productus. Quando vergit ad flauitiem, colliquationem pinguedinis ab igneo C calore factam oſtendit; quare hæc vrina in febribus ardentibus apparet, & periculum portendit, iuxta Gal. mentem *lib. 7. aph. 35. §. Siue alui excrementum, ſiue vrina pinguis fuerit, ex colliquatione adipis fit, non magis in renibus, quàm in toto corpore exiſtentis: quare non propriè morbi renalis eſt ſignum, ſed commune adipis ab igneo calore colliquati, &c.* Sic vxor Dromeadæ *lib. 1. epid. ſect. 3. text.* 28. hac vrina micta occubuit. Huc reſpiciens Hipp. 2. *progn.* 35. dixit. *Si pingue deſuper natans tela araneorum ſpeciem referat, damnandum eſt, indicat enim conſumptionem*: quam ſententiam Galeni, pluribus auctoritatibus firmat Chriſtoph à Vega *in comm.*

Poteſt etiam cauſa varietatis coloris, ad pinguedinis colliquationem referri: nam quando recens eſt, candida apparet; ſi eſt antiqua, flaueſcit. Aliquando oleum ſolùm imitatur, quando exigua pinguedinis quantitas eſt colliquata; quando tamen minima, in ſuperficie vrinæ appa- D rent portiones quædam, quæ oleum repræſentant. Quando verò multa, tunc vrina oleo, colore, & craſſamento ſimilis eſt.

Galenus *loco cit.* vrinam oleoſam à pingui diſtinguit. Hanc vocari affirmat, in qua ſupernatat pingue telis araneorum, aut pinguioribus iuſculis refrigeſcentibus perſimile: cùm enim colliquata pinguedo naturam aëream retineat, neceſſariò ob leuitatem ſupernatat. Hæc eſt cauſa, ob quam Hippocrates *in libris prognoſticon*, in quibus exactè & diligenter, acutorum morborum curationem eſt proſequutus, de pingui ſubſidentia non egerit: nam, inquit ipſe *loc. epid. cit. Pinguitudines fluitantes vidimus frequenter, verùm nunquam in medio pinguia pendere, quominùs ſubſidere obſeruauimus. Nam ita eſt comparatum natura omne pingue, vt reliquis humoribus inuehatur.*

Num autem pingue perpetuò innatet in vrina, an poſ- E ſit cum vrina ita permiſceri, vt vrina tota pinguis ſit, affirmatiuè reſpondent Aëtius *tetrab. 2. ſerm. 1. c.* 37. & Auic. *loco cit.* Nec eorum ſententia eſt à ratione aliena: nam quando pinguedo leuiter colliquatur, ſupernatat; quando verò vehementer ebullit & agitatur, ſolet maximè cum liquore permiſceri, & tunc tota vrina apparet pinguis; veluti quando non ſolùm colliquatur, ſed exuritur; tunc enim quum naturam terream acquirat, grauitat, & ſubſidet, veluti quando pinguedo colliquata permiſcetur cum humoribus craſſis, & lentis, tunc cum illis mixta ſubſidere ſolet. Si verò pingue perpetuò innatare perſe-

A ueret, de pinguedine leuiter colliquata intelligendum eſt: quidquid contrariam habeant opinionem Valleſius *lib. 3. contron. 27.* & Vega *in comm. loc. cit. prognoſt.* Lege Actuarium *lib. de iudiciis vrinarum, cap.* 19. nam mihi dictæ rationes magis placent.

At dices, ſi vrina pinguis fit à colliquatione, & ab adurente retorridóque calore, vel in toto, vel in renibus ortum ducit, *vt citatis locis* priſci docuere, & idcircò hæc vrina damnatur ab his; cur criſis ratione, & in ſalutem animantis aliquando excernitur, vt in hac hiſtoria affirmat Galenus? Dic reprobam eſſe vrinam pinguem, quæ ex colliquatione emanat; nam quando ex crudi humoris concoctione proficiſcitur, ſine ægri detrimento, eunte morbo in iudicationem excernitur. Extat celeberrimus contextus apud Galenum *lib. 4. de ſanit. tuend. c. 4. in med.*
B *§. Ergo vbi crudus planè ſuccus eſt, vtique tenuis, aquoſáque vrina cernitur, nihil nec quod ſidat, nec quod pẽdeat, in ſe habens. At vbi is concoctus eſt, hæc in vrina apparẽt, atque etiã nubeculæ deſuper tenues ſuperſtant, veluti quod in ſummo lacte colligitur* (Græcè graus dicitur) *& quod in ſummo refrigerati iuſculi concreuit, &c.* Quum enim crudi ſucci coquuntur, & in ſanguinem tranſeunt, quum hic natura ſua partem habeat oleoſam & pinguem, tunc nubecula quædam pinguis in vrina apparet, victoriam & coctionem perfectam, præſertim in bilioſis manifeſtè oſtendens. Quare vrina pinguis non ſemper mala eſt, niſi alia praua ſigna adſint, & maximè ſi nigræ ſuccedat, vt Auicenna edocuit 2. 4. *tract. 1. c. 89. de ſignificationibus ex vrinis oleoſis.* Lege Actuarium *lib. de iudiciis vrinarum, cap.* 19.

HISTORIA CXXXVII. GALENI, *De diabete.*

Diabetes, rarus affectus, bis à Galeno viſus.

Ad Renes pertinere is affectus videtur, quem alij hydropem matellæ, alij vrinæ profluuium, alij diabeten, alij dipſacon appellant: Equidem eum hactenus bis duntaxat videre potui, ſupra modum ſitientibus infirmis, atque ſubinde bibentibus. Quare exuberanter quoque reddunt, id quod biberunt, eo à ſua qualitate non mutato. Atque hic renum, veſicæque affectus ſimilis eſt ventriculi, inteſtinorúmque lænitati, &c. Galenus* lib. 6. de loc. affect. cap. 3.

PARAPHRASIS.

Qvemadmodum infirmata ventriculi retentrice, contingit per aluum velociter excerni quæcunque ſumuntur, abſque aliqua ſui tranſmutatione, quem affectum lienteriam, ſiue inteſtinorum læuitatem appellamus: ita ob imbecillitatem renum, ſequitur aliquando tam velox, continuáque vrinæ excretio, vt quidquid bibitur, ſimul vt potatum eſt, nihil à ſua qualitate mutatum, exuberanter & plus iuſto mingatur; & paſſio oritur, quæ vrinæ, ſeu veriùs liquoris, potionìſve non mutatæ profluuium nominatur, & Diabetes, hoc eſt tranſitus, læuitas, & decurſus; eo quòd nihil prorſus immorantur in renibus ea quæ bibuntur, ſed velociſſimè, & tumultuatim tranſcurrunt. Dicitur & hydrops ad matellam, quoniam ſicut in hydrope naturalis venter aqua impletur, ita in huiuſmodi affectu matella. Denique & Dipſacus nominatur, ob ſitim inexplebilem, qua pertinaciter, & ſupra modum vrgentur laborantes, ex Gal. *lib. de diſ. ſympt. cap. vlt. & lib. 1. criſ. 12. & 6. de loc.* 3. Vnde Paulus, Aëtius, Trallian. Auicen. & omnes ſua hauſere. Quia enim quàm citiſſimè per lotium tranſmittitur potus, nihilque humectat vel reficit corpus, indies areſcunt, nunquam ſatiantur, ſed aſſiduè potare coguntur, ſine fine ſitientes, adeò vt ob immodicam, & inſatiabilem ſitim exhauriatur, attrahatúrque in renes, quod inſtar miraculi putat Aretæus, & definit affectionem hanc, carnium, ac membrorum in vrinam colliquationem.

At si hæc attentè perpendantur, non carent dubitatione maxima: nam licet colliquatio plerumque sequatur, mali tamen essentia in liquatione non consistit, sed in velocissimo illo per vrinam exitu potus non mutati. Passio verò eueniens lienteriæ similis, ex defectu & mortificatione retentricis pariter, & alteratricis virtutis eueniens, 1.*cris.*12.sequitur ad aliud symptoma, vehementissimam nempe, & deprauatam bibendi appetentiam, qua humidum affatim, & immodicè attrahitur, non aliter quàm cibus in canina fame.

Morbus ad quem sequitur, vt plurimùm est ingens, immoderatúsque calor, vehementer attrahens, & exhauriens. Porrò licèt in diabete vehemens sitis iungatur; quod tamen ad ventriculum, cui fames immodica tribuitur, proinde referenda non sit, sed ad renes potiùs, contra priscos confirmat Gal. *6.de loc. cit.* quia quamuis ex ventriculi, aut intestinorum imbecillitate potus etiam retineri non possit, non per vrinam tamen, sed per sedem demittunt, quæcunque retinere nequeunt: cùm igitur in proposito malo ad vesicam potus feratur, festinanter, & confertim mictu excernendus, ventriculo, aut intestinis attribui non potest.

Rursus & quòd nulli ex aliis vrinæ membris, prætèrquàm renibus, ostenditur: nam iecore, & mesaraicis infirmatis nihil ad iecur ipsum transmittitur, nec ab hoc ad renes, emulgentibus imbecillitatis (ita enim iecur à ventriculo per mesenterij venas attrahit, & renes per emulgentes, serum, veluti arbor per radicis fibras.) Igitur vehementissima tractio, seu humidi appetentia quæ iungitur in diabete, à iecore, mesaraïcis aut emulgentibus non oritur.

Cùm verò nec à vesica oriatur, quam constat vim non habere trahendi serum, sicut nec intestina chylum, sed recipiendi, transmittentibus per vreteras renibus; manifesta inductione colligitur, ad hos ipsos esse referendum dipsacon, id est, sitim vehementem, simul & diabetem, siue celerem vrinæ transitum, scilicet dum præ tractricis robore, seu potiùs immodico ardore, serositates & liquores ad se vehementissimè trahunt, & præ retentricis debilitate retinere nequeunt, sed quàm celerrimè, & absque mora vlla aceruatim in vesicam propellunt.

Adde, si propter iecoris, aut mesaraïcarum inflammationem potus ita festinanter exiret, distribueretur simul cum cibo: insuper nec ad solos renes, sed in totum corpus manaret. Igitur renibus ipsis, quibus vis inest trahendi serositates, immodicè sitientibus transmittitur, & propter debilitatem retinendi, confestim elabitur, alioquin cur tam celeriter permearet?

Nec mireris validam tractionem, (quæ partis robur videtur arguere) simul cum retentionis defectu, summáque imbecillitate in renibus dari; nam etiam in lienteria, quæ pariter fluor est velox, & confertim factus, ob imbecillem ventriculum, vehementissima excitatur appetentia ciborum, quos tamen protinus excernunt laborantes. Idem & in fame canina passim experimur. Quinimò in statu sano simile quidpiam contingere, confirmat exemplum auium, quæ à multis Seleúcides vocantur, quæ locustis insatiabiliter vescuntur eásque celerrimè excernunt, ac rursus voragine edunt inexplebili, quo pacto firmissimo præsidio sunt contra plagam illam fructus deuastantem, precibus sæpe ab incolis Casiæ montis impetrato, prout scribit Plinius *lib.*10.*cap.*27 De qua re pulchra proposuit, vt solet Valleriola *lib.*2.*obs.*1.

Cæterùm, quamuis lienteriæ persimilis sit diabetes, quatenus celerem vrinæ transitum importat; & caninæ appetentiæ, prout est affectus renum immodicè sitientiū: differunt tamen præterquàm locis; quoniam diabetes fit subitò, hoc est, facta iam, & veluti in vigore constituta affectio, non antea fit manifesta, duæ aliæ affectiones paulatim. Nam cùm renum tractio, siue appetitus sit omnino naturalis, nulla præcedente sensatione, renes sitientes à venis & iecore serositates attrahunt, quibus vasa & iecur prorsus ferè spoliata, ab intestinis & ventriculi venis, quin & ab ipsomet sugunt vehementissimè: suctionis autem ac exuccationis vehementiam sentiens ventriculus, fit sitibundus, & potum externum desiderat; oblatus autem per easdem venas in iecur, & ab hoc per emulgentes confertim rapitur in renes; à quibus rursus velocissimè propellitur in vesicam, & agnoscitur malum quasi subitò, & tunc eueniens, sed ingens iam & penè confirmatū, quanquam antea inceperit, & paulatim increuerit. Ventriculi autem appetentia, cùm sit animale opus, nec citra sensum, in cibū potúmque feratur, vbi immodicè excitatur, sentitur protinus, & agnoscitur à principio canina, atque adeò subitò accidere non videtur; sicut nec etiam intestinorum læuitas, licèt in ea cibus assumptus, ventriculum & intestina celeriter pertranseat, non secus quàm in diabete potus.

Adiungit deinde Galenus *loco cit. de locis affect.* conuenire quidem diabetem cum lienteria, non solùm in celeri transitu, sed etiam in dispositione ipsa, & in causa; vtraque namque passio oritur ex imbecillitate retentricis; vel partim cum lienteria modo explicato conuenire, partim cum canina; nam vtrobique eadem est dispositio, appetentia nempe insatiabilis, & tractio immodica.

Quòd si obiicias, non posse diabetem propriam renum dici, solùm siquidem ad se trahentes, quidquid attrahunt in caua existit, quod suo tempore trahent, & debitè retinebunt; quo pacto fieri nequaquam potest velox potionis transitus, nec diabetes. Responcet Galenus, ad vrinæ fluorem propriè pertinere tractionem partium, iecoris, mesaraïcarum, ventriculi, qui ante renes sunt; his siquidem immodicè trahentibus, exiccatæ iecoris & mesenterij venæ, vehementer sugunt à ventriculo, cogúntque vltra modum sitire, nec patiuntur in eo remorari potum ob assiduam renum tractionem, sed confestim rapiunt, indéque quàm celerrimè ad renes, & ab his in vesicam permeat. Longè verò aliter fit, vbi ex ventriculi vitio, calore scilicet aut siccitate sitis oritur; in hac enim ingestus vel euomitur, vel per aluum deiicitur, vel in ventriculo ipso moratur: si autem præsente siti huiusmodi symptomata adsunt, nos tutos reddunt à dipsaco renum: aut vt interpretantur alij, si ex ventriculi vitio sitis accidat, licèt etiam possit hausta potio confestim per vesicam excerni, & vrinæ fluor concitari, non tamen ea celeritate qua permeat in diabete, ebibita aqua ad renes, & vesicam.

Vltimò *in cap. cit. de loc. affect.* adducit Galenus affectionem quandam simillimam diabeti, quæ species vna est appetentiæ caninæ, verùm à priori distincta, quoniam in hac sursum, aut deorsum, quemadmodum in illa, citra distinctionem ingesta deiiciuntur, sed per corpus quidem distribuuntur, nec tamen nutriunt, quia velocissimè dissipantur; vnde meritò ciborum dissipatio nominatur: quia verò in ea corpus non probè alitur, perpetuò ad esum ferè insatiabiliter animal irritatur. Causam habet apud Galen. *lib.*1. *de caus. symptomat. cap.*7. vel infirmam retentricem, vel membrorum attractricem robustam, quæ ad membra ex dissipante calore inanita vehementer attrahens, ventriculi appetentiam alioquin incolumem excitat, ad immodicè famescendum. Est autem canina hæc magis similis diabeti, quàm prior, quoniam vtrobique cùm valida attractione iungitur velocissima distributio, discussio, & dissipatio, in vna per corporis partes, in alia per vrinam.

Denique ob symptomatum communitatem, ingentis sitis quæ citra diabetem accidit, causam esse docet, calidam, aut siccam, vel vtramque simul ventriculi intemperiem, de quo 1.*simpl.*30. præsertim cùm os ipsius supra modum æstuat, atque exiccatur, idque siue primigenia affectione, siue à iecore, vel pulmone inflammato communicetur incendium ieiuno intestino, mesenterio, ac stomacho ipsi: his enim partibus sic nimiùm æstuantibus non modò vehemens, & intolerabilis sitis oritur, sed & plerūque marcor, hoc est, tabes, & totius corporis exiccatio.

Porrò licèt sitis absque vrinæ fluore ad ventriculum referenda sit, vt *suprà, dub.*41. palam fecimus, non sic tamen vbi alia iunguntur, tunc enim diabetica passio fit renum propria, ortáque ex valida eorum appetentia, & debili retentrice, vt diximus; nisi enim illa immodicè appeteret, & robusta attractrix vehementer attraheret, quid

quid effatu dignum ad renes perueniret? vnde tota potio cruda quàm celerrime ad ipsos permearet? nisi etiam imbecilla foret retentrix, cur diutius in renibus ipsis non contineretur, cúrve tam confestim eiiceretur? Ex quibus patet, quomodo diabetes ad solos renes pertineat: nam licèt æstuans iecur inexplebiliter sitire faciat, & ex nimio ardore, roborata, auctáve tractrix, vehementer attrahat, & ventriculum celeriter exhauriat, non sugit tamen potum syncerum, perinde ac renes, quibus est innata proprietas proliciendi liquorem.

Lethalis propemodum est hic affectus: nam colliquatur corpus, viscera vri videntur, & corpus humida substantia orbatum contabescit, & tandem ægri miserabili siti oppressi supra modum, & sine cunctatione ebibentes, & illicò epotum liquorem excernentes, pereunt, & extinguuntur. Rarus tamen est affectus, quem in Occidente nunquam se vidisse narrat Rabbi Moyses *part.* 8. *aph.* Baptista Theodos. bis se obseruasse docet *epist.*48. Sæpe vidit Hollerij interpres *lib.*1. *de morb.internis*, *c.*58. notauerunt Trincauellius *lib.*10.*c.*11.*de curand.morb.* Amat. 2.*cent.*94. Vidus Vidius *lib.*10. *de curat.membrat.cap.*26. Dodonæus *obs.*32.

DVBIVM LXXII.

Num in diabete intensior concitetur sitis, quàm in hydrope, aut causo.

COMMENTARIVM

Svpra modum sitientibus infirmis.] Antequam hinc discedamus, legentibus proponendum est dubium iucundum, num inter sitiferos affectus, causum, hydropem, & diabetem, hic sitis vehementia, & intensione cæteros antecellat. In hoc enim morbo ægros inexplebili siti miserè torqueri probat Galenus *lib.* 6. *de loc. affect. cap.* 3. Sicut enim in canina appetentia insatiabilis ciborum cupiditas, ex vitioso humore, qui stomacho imbibitus est, contingit; sic inextinguibilis in diabete accidit sitis: nam & sicca renum, calidáque intemperies adest, vnà cum salsi acrisque humoris præsentia, qui renibus impactus assiduè irritat ad tractitionem, auctore Auicenna 16. 3. *tract.*2.*cap.*17. tanta enim corpus siti vexari conspicimus, vt non solùm sero, vel aquoso humore attracto, sed solidarum partium absumpto humido, viscera exardescant, & vniuersum corpus, diu & importunè exuratur, vt notat Aretæus *lib.*2.*de diuturnor.morbor.curatione*, *cap.*2. Quapropter pertinax sitis super sitim ægros inexplebiliter exercet, vt licèt potum assiduè assumere conentur, nunquam satientur: propterea quod epotum citissimè expellitur, vt retulit Aëtius *tetrab.*3. *serm.*3.*cap.*1. & non siluit Paulus *lib.*3.*cap.*45.*rubric.*6.

De hydropicorum siti, sat plura diximus *suprà in com. histor.*125. nam hoc affectu vexati, clamosa siti premuntur, & viscera interna, salsa nitrosáque aqua turgentia, gliscunt, exuruntur, excandescunt, & sic angustiosa siti cruciantur ægri.

Quid proferam de ardente febri, in qua accensa flaua bilis, natura sua acris & mordax, sitim excitat incompescibilem, ex Galeno *lib.*4.*acut.*1.4.*&* 13.&*lib.*3,*epid.sect.*3. *com.*3.*com.*34. Cùm enim causus vocetur ignis ab Hippocrate, *in libris epidemion, per multos ægros*: hic autem efficacia sua vrat, siccet, inflammet, & viscera reddat ignea, squalida, arida, fit ratum igne interno cruciatos vri, ac intensissimè sitire. Hac de causa in causo fit lingua nigra, ex Gal.*lib.*1.*de loc.cap.*5.& *lib.*6.*epid.sect.*5.*com.*15. nam vehemens, retorridúsque calor inflammat sanguinem & bilem, adeò vt exiccatis faucibus, æger præ siccitate loqui non possit, ex Gal.*lib.*7. *de vsu part. c.*14.*in fin.* & ex gutture valde resiccato vox accidat clangosa, ex Gal. *lib.*7.*de vsu part.cap.*7. sitis ergo inextinguibilis signum est pathognomonicum ardentis febris, ita vt asserat ipse *lib.*1 *de sympt.caus.cap.*7. causo correptum, nunquam potuisse satiari, donec moreretur.

Vidisti, quantam sitim salsa pituita in hydrope, bilis

A flaua in ardente febre, calida renum intemperies in diabete concitare queant; vt cunctis pateat, manifestúmque existat, cui affectui citiùs opitulandum sit: & licèt Ioannes Brauus per transennam de sapore salso agens *lib.de saporib.& odorib.cap.*6. non ausus sit determinare, num salsa pituita in hydrope, an bilis flaua in causo maiorem sitim concitet, videtur ob dictas causas in hydrope intensiorem fieri; & in diabete vehementiorem concitari quam in hydrope, & causo. Nam diabetes, cùm à calida renum intemperie originem ducat, maiorem excitat sitim quàm hydrops, qui à frigida hepatis intemperie emanat, & maiorem quàm causus; nam in hoc morbo non deficit potus, in diabete maximè, quoniam tanta siti torquentur ægri, ac à dipsade commorsi, quos sitis vsque adeò pertinax premit, vt satiari non possint, ex Dioscorid. *lib.*6.

B *cap.*10. Insuper in causo licèt humor biliosissimus, & mordacissimus redundet; & in hydrope ventriculi membranæ, aut venæ humore salso imbutæ sint; tamen potus ingestus, & retentus aliquantisper mitigat sitim: in diabete verò assumpta humiditas non retinetur, sed ea illicò expulsa, pertinaciter trahentibus renibus, caro liquatur, corpus contabesit, & sensim ac sine sensu extenuatur; vnde dipsacon à siti veteres appellarunt, ob inexplebilem sitim: assiduè enim coguntur ægri potum assumere, neque tamen satiantur, propterea quod citissimè per lotium expellitur potatum, ex Tralliano *lib.* 3.*cap.*41. quia vt scitè *lib.*6.*de loc.cap.cit.* retulit Galenus, renes trahunt sanguinis serum ex venis, quæ cùm totum attraxerint, videatúrque sanguis in venis huiusmodi humiditate spoliatus, exiccata tum vasa humorem trahunt ex

C hepate, deinde hoc ex intestinis, & ventriculo. Cùm verò exiccatæ fuerint venæ quæ in ore ventriculi sunt, potum desiderant: venæ deinde ex hepate ad ventriculum venientes, vtpote aridæ, totam humiditatem rapiunt; atque ex his aliæ deinceps, donec ad venas perueniat transsumptio per earundem attractionem facta; & sic corpus, humiditate priuatum, renibus ob imbecillitatem nimiùm eam trahentibus, neque retinentibus, siti premitur, cruciatur, & tandem perit, vt Thomas Erastus *consil.*5. luculenter edocuit.

Obiicies, non posse tantam sitim in diabete adesse, cùm affectus frigidus sit, ex Aretæo *lib.*2.*de diuturn.morb. curat.cap.*2. Sitis autem ex caloris copia, & humoris inopia ortum ducit. At Aretæum intellige de priuatiua frigiditate, quæ caloris natiui debilitatem designat. Sic Galenus *lib.*11. *meth.cap.*8. putredinem à nimia calidi-

D tate gigni asseuerat, quam à peregrina frigiditate, hoc est, natiui caloris inopia patibiles qualitates non regulante, proficisci, Philosophus firmat *lib.*4. *meteor. cap.*1. sic generatur diabetes ex frigiditate, pro causa frequentissima immodicam habens renum caliditatem. Lege pro Aretæi cum Galeno concordia, Carrerium *cap.*2.*ad libros de loc.affect.disput.*63. contra Augenium, qui *lib.*3. *epistol.tom.* 2.*epistol.* 21. reprehendit Aretæum, quòd diabetem à frigida & humida intemperie oriri affirmauerit. De quo argumento pulchra scripsere Syluaticus *controuer.*31. Trincauellius *lib.*6.*de ren.affectibus, sect.*14. *cap.*12.& *lib.*2. *epist.ad Theophilum Varinonium Brixiensem in init.* Andreas Christianus Ripensis, & Ioan. Fridericus Vverdenbergius, qui Trincauellij opera in Euchiridium redegere.

E *HISTORIA CXXXVIII. RHASII, De diabete.*

Diabetes infrigidantibus super dorsum adhibitis mitigatur.

Precepi cuidã laboranti diabete, quòd faciat habitaculũ eius in domo humida, & iaceat super terrã infrigidatam cum salicibus, foliis roratis cum aqua niuis, ponendo inferiora dorsi super ea: & teneat in ore eius de sero lactis: non moueatur penitus, ne subuertatur, & dissoluatur ab eo aliquid. Et si infrigidantur

infrigidantur renes, ex frequenti dormitione quam fecerat supra res frigidas, mitigatur pars maior ipsius passionis, &c. *Rhasius* lib. 23. continent. tract. 2. cap. 3.

PARAPHRASIS.

Extrinsecùs in diabete ad lumbos seu renes, pectinem & hypochondrium, præsertim dextrum, illitiones, vnguenta, cataplasmata refrigerantia esse imponenda, Paulus edocuit *lib. 3. c. 45.* nam aduersus immodicum renum calorem pugnandum est, refrigerando partem, & roborando, corpus contemperando, & humectando; hoc enim necessariò siccum, ob immodicam vrinæ excretionem, deprehenditur. Siue ergo nuda calida renum intemperies huius affectus causa sit; siue cum ea, biliosi salsique humoris copia sit permixta, huius acrimoniam delere, sanguinémque, ac cum eo permixtum serosum humorem ad motum tardiorem reddere, & renum intemperiem corrigere est necesse.

Miraberis, cur tantus auctor citra totius prouidentiam topica adhibenda consuluerit, cæterùm illum à calumnia liberabis, quòd adstringendi, & roborandi vim habentia imposuerit, quæ nimium partis calorem temperare nata sunt, quem si non mitigaueris, priusquàm expurgantia propines, fluxiones de nouo eius causa concitari certum est. Roborantibus applicitis, si vitiosi succi exuperant, purgante medicamento vtendum est, leui illo quidem, quod suauiter biliosum humorem vacuare queat.

DVBIUM LXXIII.

Num mitia expurgantia in curatione diabetis sint ex vsu. Contra Matthæum, practicum peritissimum.

Matthæus peritus *lib. 9. ad Almansf. cap. de diabete*, adeò reformidat pharmaca subductiua, vt nullum prorsus licèt mite, nec rosaceum succum, quem Auic. 19. 3. *tract. 2. cap. 18. de diabete* comprobauit, propinare ausus sit: propterea quòd (inquit) *timor erit, ne succi acres versus renes vi medicamenti tracti, ab ipsis renibus eo tempore summopere attrahentibus, rapiantur*; proinde supernam purgatione, leniáque enemata solùm proficua esse asseuerat. Sed hoc Matthæi consilium amplectendum non est, cùm sit præter rei euidentiam prolatum. Vbi enim diabetes, à bilioso acríque succo fouetur, cur mitia expurgantia subductiua respuenda sunt, quæ corporis molem agitare nequeunt, de quorum numero sunt aëreum mel, cassia fistula, rhabarbarum, tamarindi, myrobalani, syrupus ex pluribus infusionibus rosarum, saccharum violaceum, & siqua alia.

Deinde si Hippocrates *lib. de intern. affectionibus, n. 16.* pro nephritidis curatione scammonij succum propinat; & Aretæus *loc. suprà citato*, hieram in hoc affectu exhibet, cur nos leuissima formidabimus medicamenta? Ad hæc. Licèt Galenus 13. *meth. cap. 11.* in initio inflammationis hepatis, & partium obsidentium ventriculum & intestina, totóque fluxionis tempore pharmaca renuat electiua, tamen *in cap. 15. sequenti*, vbi iam phlegmone concoquitur, non veretur expurgantia suauia, vt vrticam, mercurialem, epithymum, polypodium; in maiori remissione, fortiora, vt nigri veratri corticem propinare. Denique si in diabetica passione, timor subest ex purgatione timor, quàm in inflammatione renum; & in hac, in declinatione, ex omnium decreto leuia medicamenta conceduntur, cur in illa erunt reprobanda? Argumentum autem Matthæi ficulneum esse nemo non videt: nam ex his lenibus medicamentis timor non est, ne ob agitationem nocui succi in renes decumbant, cùm hæc citra perturbationem, peccantem humorem cum ægri leuamine ad ventrem deriuent; quæ licèt mouerent, non ob id erant repudianda; *non* enim *propter febrim*, dicebat diuinissimus Galenus *lib. 1. aph. com. 24. purgationem adhibemus (hanc enim scimus sui ratione nocituram,) sed propter humores illam efficientes. Quare maiorem oportet ex noxiorum humorum euacuatione fieri vtilitatem, quàm (id quod necessariò consequitur) ex purgantibus medicamentis detrimentum. Est autem maior vtilitas, si absque molestia, omnis infestans ac molestans humor sit euacuatus.*

A

Quapropter cùm ex vitiosi humoris vacuatione maior sequatur vtilitas noxa, quæ ex motu, & aliquali agitatione purgantium medicamentorum comparatur, ea parui facienda est. Sic Medici in causo, viscerum, renúmque feruore purgantia administrant. Sic in vehementissimis febribus, cùm febris remiserit, medicamenta purgantia exhibere, non est à ratione alienum, vt monuit Hippocrates *lib. de medic. purgantib. num. vlt.* Quo autem tempore in febribus, calidáque internarum partium intemperie, cathartica sint propinanda, fusè diximus contra Veigam *lib. 1. in com. hist. 63. num. 5.*

B

Expurgato corpore, & biliosi salsíque humoris acrimonia refrænata, ad rerum intemperantiam corrigendam accessit, à continente initium sumens: nam habitatio in aëre humido viscerum squalorem attemperat; cùm enim ex purissima, & magis defæcata aëris attracti per inspirationem parte, spiritus alimoniam susceperint, si ij sint humidi, internarum partium feruorem, & biliosi humoris siccitatem valde retundunt. Similem vtilitatem recipiunt diabetici, & qui renum calidam siccámque sortiuntur temperaturam, si dormiant supra stratum, salicibus, & frigidis herbis inspersum, & irroratum aqua nauis; cuius loco rosacea summo est ex vsu: nam salix refrigerat, exiccat, & roborat apud Dioscor. *lib. 1. cap. 121.* & Paulo *lib. 7. tit. de salice.*

C

Non contemnendum commodum præstat, os decoctis aquísque refrigerantibus sæpe abluere, vt sero lactis, & aliis: cùm enim communis, vnáque sit tunica, quæ ventri interna est, & omnis ea quæ os subiungit, ex Galen. *lib. 4. acut. 6.* fit vt refrigerantia in ore detenta, ventriculi & partium vicinarum ardorem contemperent. Quantam autem oporteat in febribus continuis, præstantium partium ardore & phlogosi, curam habere gutturis & linguæ, vt internus calor attemperetur, ex veterum mente ostendit Amatus *lib. 7. centur. 96.* Vetat deinceps omnem corporis motum, & exercitium, idque duplici de causa factum puta, vel quòd exercitatio renes calefaciat, vel quòd sudorem prouocet, humiditatem exhauriat, & corpus exiccet; quæ omnia quàm nocua sint, in affectu qui humectationem desiderat, res est manifesta. Quod verò addit in historiæ initio, vt æger habitet in domo humida, latè explicabitur *lib. 3. in comment. histor. 34.* quo loco de habitatione ægri proponemus pulchra.

D

HISTORIA CXXXIX. RHASII, De mictu sanguinis.

Mictus sanguinis à nimia meri potione subortus, phlebotomia curatus.

Venit coram me quidam magnus ebrius, qui cùm esset vno die plurimùm crapulatus, minxit in quantitate duorum rotulorum sanguinis, & inueni oculos eius rubicundos, corpus repletum, & tunc mandaui quòd phlebotomaretur, & vteretur rebus stypticis, & liberatus est. *Rhasius* in lib. de mirabilib. curis.

E

PARAPHRASIS.

Nimium vini potum corpus inflammare, spiritus calefacere, sanguinem augere, quoniam in huius substãtiam citissimè conuertitur, non indiget probatione: nam carnosas partes verè nutrit, & alia plura commoda secum affert, si cum modo bibatur, vt *suprà* ex veterum mẽte diximus *in com. hist. 61.* Cùm ergo natura sanguinis mole oneratur, eum redundantem è corpore expellere tentat, per hæmorrhoïdes, vterum, hæmorrhagiam, vomitum, & sæpe per vrinam, maximè si præcessit consuetæ vacuationis sanguineæ suppressio, exercitij intermissio, membri alicuius mutilatio, vberior potus, lauta victus ratio.

Scribit Amatus 2.*centur.*63.iuuenem quendam sanguinea febri laborantem, sanguine per vrinam micto, sanitati fuisse restitutum. Nicolus *serm.*5.*tract.*5.*cap.*19.se vidisse refert apostema hepatis expurgatum per fluxum vrinæ sanguineum. Non silendum quod Aretæus *lib.*2.*c.*3. scriptum reliquit, esse nonnullos qui per quosdam circuitus sanguinem mingũt. Huiusmodi affectus hæmorrhoïdum profluuio similis est: similis est quoque corporis constitutio; nam valde pallescunt, torpent, ignaui sunt, cibum fastidiunt, cruditate laborant, & cùm excretus est sanguis, languidi fiunt, membra resoluuntur. At si per circuitum nihil sanguinis effluxerit, capitis dolore vexantur, oculorum acies hebescit, tenebræ ante oculos obuersantur, vertiginem patiuntur. Inde alij in comitialem morbum incidunt; tumidi, veluti caligine perfusi, aquam inter cutem patientibus similes; alij morbo atræ bilis, aut neruorum resolutione tentantur: nam ex consueti profluuij sanguinis retentione, huiusmodi mala proueniunt.

Ob hæc prouida natura in animantis commodum superantem sanguinem expellere satagit. Sic Volusius ille, apud Plin. *lib.*11.*cap.*38. vixit 94. annis, qui ingentem sanguinis copiam ex ore euomebat, quam per vberum mammillas exeuntem vidisse narrat Amatus *lib.*2.*centur.*21. Fallopius *lib. de vulnerib.cap.*73. refert se cognouisse hominem, qui singulis annis mense Maij, per iecoris regionem, integra existente cute, circiter libram vnam sanguinis emittebat. Rembertus Dodonæus *cap.*15.*obseruat. medicinal.* se sanguineas lachrymas obseruasse narrat, & nos sanguinis profluuium criticum factum per insensibilem porum in interfœmineo, & ex gingiuis excretum notauimus *lib.*1.*de praxi medica admiranda, obs.*92.& *lib.*2.*obser.* 78.& *lib.*3.*obs.*114.

Quid plura? nonne ob robur potentis naturæ, à nimia copia se exonerantis, sudor accidit sanguineus laxata cute, huius poris apertis? cuius meminit Arist. *lib.*3.*de partib. animal. cap.*5. & ex multorum celebrium Medicorum mente causas affert doctissimus Marcellus Donatus *lib.*1. *de histor. medica admirabili, cap.*2.

In iis ergo omnibus exemplis, ad leuandam naturam, ne vel præ onere succumbat ad excernendum, & sanguis retentus ad aliam regurgitet corporis partem, saluberrimum est, Rhasij exemplo, sanguinem emittere; maximè si per vrinam sanguis excernatur: sæpe enim sanguis in viis vrinæ concretus, vrinam immedicabiliter supprimit, & dira symptomata concitat, quæ ad sanguinis grumos consequuntur. Videmus enim, inquit Hieronymus Reusnerus, *in scholiis ad c.*22. *Iodoc. Villichij, de probatione vrinæ*, iuuenes plethoricos, neque vlli manifesto morbo obnoxios, quibus nec Falerna vina, nec lautus victus desunt, reseratis vasis mingere vrinam cruentam, qui sola phlebotomia curantur: hoc enim modo naturam onere pressam, facta minutione leuare oportet. Hac celebrata curatum fuisse quendam, refert Beniuenius *lib. de abdit. cap.*4. qui singulis mensibus sanguinis profluuium patiebatur per insensibilem porum infra iecur, qui omnium visus aciem effugiebat.

Obseruatio XXVI.

Cruenta deiectio, critica.

QVidam carnosus, & robustus, ingluuiei valde deditus, ex nimia saburra, potúsque meri liberali, in ignem sæpe incidebat. Hic triduo fortè, intestinorum venis præ copia adapertis, cruentum deiiciebat in copia multa, sine nixu, dolore, aut noxa vlla: qua abundantia excreta pancraticè viuebat, quousque multitudine iterum, ob alimenti copiam, adaucta, idem patiebatur infortunium, à quo dysenteriæ ope euadebat immunis. Huic, si fortè liberalis non erat vacuatio, vena secta in gibbero, remedio erat.

Vsus est Auctor post phlebotomiam adstringentibus, ad virium resolutionem impediendam. Qui enim facilè quauis de causa sanguinem mingunt, resoluto calore, in atrophiam, aut malum corporis habitum commigrant: licèt enim qui ex robore excernentis facultatis id efficiunt, aliquo modo leuari videantur, tractu tamen temporis nimiùm imbecillitantur, & in lipothymiam, syncopémque incurrunt. Ad præcauendum autem immoderatum sanguinis profluuium, adstringentia medicamenta esse salubria, firmat Hippocr. *lib.*5.*aph.*23. cum Gal. *lib.*1. *acut. com.*18.& alibi sæpe. Hæc enim cùm frigida & sicca sint, arctant vias, humores incrassant, eósque ad fluendum inhabiles reddunt. Quæ autem sit illorum materia, luculenter ostendit Mercatus *lib.*1. *indicat.*14. & *lib.*2.*eiusd. cap.*4.

HISTORIA CXL. RHASIS,
De vrina purulenta.

Saniosam vrinam expellens quidam, mundificantibus, & adstringentibus curatur.

ABdellam, quando vrinauit vrinam saniosam, curaui cum rebus mundificantibus vrinam; & facta est vrina clara, & mundificata à sanie: & postea exhibui ei in potu lutum sigillatum, thus, & sanguinem draconis, & fuit liberatus, &c. Rhasis in libro de mirabilibus curis.

PARAPHRASIS.

PVs à bona subsidentia distinguitur fœtore, iuxta Hippocratis oraculum *lib.*4.*aph.*81. Licèt enim pus, renum, vesicæ, pulmonum, aut partium quæ suppuratæ & ruptæ sunt, vlcerationem significet, vt *textu* 75.*eiusdem libri*, ipse docuit, tamen odor grauis & insuauis, proprium est signum vesicæ. Proponit rationem scitè Heurnius *in com.* nam *in pulmone si fiat suppuratũ, pus id ratione generationis, non fœtet: nam à pleno calore elaboratum fuit, & quoniam per lõgos anfractus emanat, antequã excernatur, etiamsi malè oleret, tetrum illum odorem amitteret.* Sic etiam purulentæ vrinæ non ita fœtent, si ex renibus decidantur, quia in itinere aliqualem graueolentiam amittit pus. Vesicæ verò exulceratæ pus graue olet: quoniam hoc in parte exangui, & debili, facilè putredinem concipit, & grauem illum odorem in breui via non amittit. Quamuis enim omne pus malè oleat ex Hip. *lib.*1.*prog. vlt.* id quod ex vesica exulcerata emanat, magis olet etiamsi minimè malum sit, quod in aliis partibus non contingit. Primò, ob substantiæ quæ corrumpitur, scilicet ob ipsius vesicæ naturam, quæ non est carnea, maximè in anteriore parte, ideò cum longiore tempore ad putredinem egeat, à violentiori causa magis putrescit. Secundò, ob admixtionem partium aquearum vrinæ, quæ corrumpunt, & corrumpuntur. Demum ob moram, quam ibi ob vrinæ naturalem retentionem contrahit. Differt à crudo, albóque succo pus: nam pituita quassata, non ita vt pus diffluit, nec ita fœtet, & periodis quibusdam emanat. Differt à semine, hoc enim pendulum est in vrina, cùm sit aëreum.

Dicit ergo Rhasis, hunc ægrum vrinam saniosam excreuisse. Sanies autem est quid distinctum à pure, nam est tenuior hoc, variè crassa, glutinosa, & colorata. Pus crassissimum, albissimúmque, glutinosius & sanguine, & sanie. Rursus, sanies non est idem quod ichor, quoniam illa aut est tenuis, aut crassa; ichor autem semper est tenuis. Deinde sanguis exit ex vulnere recenti, aut iam sanescente: sanies est inter vtrumque tempus: Pus ex vlcere iam ad sanitatem spectante, vt disertè Celsus edocuit *lib.*5.*cap.*26. *tit. de sanguine, sanie, & pure.*

Sanies mala est, multa, nimis tenuis, liuida, pallida, aut nigra, aut glutinosa, aut mali odoris, & quæ & ipsum vlcus, & iunctam ei cutem erodit. Melior non multa, modicè crassa, subrubicunda, aut subalbida. Cùm tamen multam sanies cum pure similitudinem obtineat, factum est vt Auicenna, pus, saniem appellauerit, tum 3.4. *tract.*1. *cap.*23.*de iudicio saniei*, tum alibi sæpe.

Pus aliquando mingi, vesica nequaquam affecta, *suprà citatis sententiis* monuit Hippocrates. In hoc autem ægro fuisse

fuisse vesicam exulceratam, ex textus serie manifestè constat; nam post abstergentia, consolidantia vlcus consuluit. Insuper vesicam vlceratam ostendunt, dolor in ea parte acutus, maximéque mictionis tempore, & excretionis puris. Assiduè decumbunt, neque erecti stare possunt, nam dolores acuti sunt, & vlcera iniucunda. Quòd si vlcus serpendo procedat, sanguinolentum & saniosum, cum vrinæ difficultate, penis erectione, & dolore iuxta pubem, excernitur. Adsunt mucosa excrementa, & cruenta, ramentis intestinorum in dysenteriis excretis simillima, cum dolore, & ardore. Hæc esse in collo distingues; nam præterquam quòd ex ceruice excrementa prorumpunt crassiora, cùm huius particulæ substantia crassior sit, à qua mucosus & viscidus humor emanat, etiam tempore mictus solùm hæc symptomata exasperantur magis, vt Galenus *lib.6. de loc.4. & 5.* Paulus, Aëtius, & Trallianus *prop.cap.de inflammat.vesicæ* docuere.

A

Licèt difficile sit dirimere, an pus hoc à renibus, an à vesica in hoc ægro afflueret, quum nullum de ramentis, aut vrinæ fœtore, præter saniem (cuius excretio vtriusque partis vlceri communis est) signum attulerit; tamen cùm vlcera harum partium, vel ex rupto abscessu, vel humorum acrium, erodentium, aut salsorum affluxu, vel à resoluente continuum vi & impetu, siue casus sit, siue percussio, aut vlcus, oriantur; eáque quatenus vlcera sunt, communem sibi vendicent curationem, nempe abstersionem, & exiccationem, eámque proposuerit auctor hîc, videndum num sit auxilium, quod his indicationibus ex æquo satisfaciat.

B

Quapropter præcedentibus vacuationibus vniuersalibus, quarum ope attemperentur partes, acres mordacésque humores vacuentur suauiter (hæ enim partes ob laborum, & dolorum molestiam illicò ex frequenti, aut violenta vacuatione exacerbantur, & excandescunt) ad abstergentia accedere necessitas cogit. Cui vsui nullum lacte excellentius est auxilium, ex omnium auctorum decreto; nam lenit dolorem, attemperat, abstergit vlcus, corpus reficit vigiliis & doloribus exhaustum, tabitudinem arcet. Est hoc præsidium, vt alimentum, & vt medicamentum efficacissimum: quippe serosa parte abstergit, caseosa conglutinat, butyrosa ac pingui dolores lenit, ac mirificè nutrit. In initio, vbi maiori abstersione opus est, vtere asinino, quod suapte natura serosius est, & magis abluit; postea caprinum; & minùs sordescente vlcere vaccinum eligendum. Id exhibe cum saccharo. Præstant quoque idem beneficium saccharum rosaceum, decoctum hordei cum saccharo, vel syrupo rosaceo, serum lactis caprini cum melle, amylum, prissana, aut ex farina hordei pultes, & denique alia quæ capite de vlcere renum, aut vesicæ, apud auctores reperies.

C

D

His factis, si vrina purior sit, púsque & minus, & albius, & non admodum fœtidum, videatúrque vlcus ab omni sorde immune, fluxio nulla sit, dolor minor, ad consolidantia, & vlcus carne implentia deueniendum est, cui operi efficacissima sunt ab auctore proposita, nempe terra sigillata, thus, sanguis draconis; quæ medicamenta hoc munus complere, omnibus compertum esse reor. His similia sunt quæ sanguinem cogunt, & inspissant, vt karabe, tragacanthum, spodium, bolus armena, oryza, fructus myrti, trochisci de corallo, balaustia, rosæ, amylum; quibus penetrationis gratia, saccharum, mel rosaceum, syrupum rosaceum, & vrinam mouentia admiscere oportet, vt semina melonis, citrulli, petroselini, & cætera multa.

E

Obseruatio. XXVII.

Vesicæ vlcus mirabile, lacte curatum.

DVm hæc scriberem, accessit ad manus nostras obseruatio illustris, Doctoris Rosales Medici Hamburgensis peritissimi, quam vt monstrosam hîc describere non grauabor. Fœmina quadragenaria biennio passa est ardorem vrinæ ita intolerabilem, vt mictionis tempore alta voce clamaret. Post hunc, sanguineos ichores per mensem excreuit. Hos sequuta per anni spatium, tanta fœtidi, crassi, & graueolentis puris copia cum squammulis permixta, cum vehementi in pube, imóque ventre tormento percepto, vt quotidie (mirabile dictu) quinque heminas per vrinam emingeret, in tantámque tabitudinem est lapsa, & carnium extenuationem, vt cum tenui febri, & vultus colore plumbeo, ventre contracto, reliquum corpus ita aridum sit factum, vt sceleton videretur. Hanc Medici pro Gallicata Guaiacinis remediis excarnicauerant, quæ per anni dimidium, lacte asinino primùm, deinde bubulo alta, ad pristinum nitorem pinguiuscula facta, est redacta.

Licèt vlcera vesicæ, & renum, curatu difficilia sint, ex Gal. *lib.6. de loc.3.* & maximè si ex erosione sint oborta, ita vt pauci ab eis perfectè liberentur, vt monuit Aëtius. nam harum partium opus indesinens est, ex Gal. *lib.6. aph. com.6.* quiete autem opus est, si quid sanari debeat; & quoniam excrementum acre exacerbat vlcera impensè vesicæ, quæ cùm neruosa sit, solidatur difficiliùs; nec per pudendum auxiliorum vim aptè suscipere potest; cúmque frigida sit, & exanguis, ipsa actuare non valet: tamen auxiliares manus adhibere oportet, præsertim si recentia sint vlcera, hæc enim, diutinis vlceribus, in iunioribus potissimùm, faciliùs consanescunt, sicut quæ in collo vesicæ sita sunt, vt *lib.6. aph.com.18.* Magister edocuit. Vlcera ergo vesicæ licèt lethalia sint magna ex parte, nihilominùs aliquando sanata legimus, apud Cardan. *lib.6. aph.com.18.* Anton. Beniuen. *c.78. de abdit.* Vallescum *in suo philonio, cap. de lapide vesicæ*, & alios.

HISTORIA CXLI. GALENI, *De vrinæ carunculis.*

Veræ carunculæ, per vrinam excretæ, nunquam à Galeno visæ.

NVnquam tamen talem vidi renum dispositionem: sed veluti carunculæ sæpius à me visæ sunt in illis febribus, in quibus etiam quæ sunt similia orobis sedimenta conspiciuntur, sanguine crasso in renibus, aut in hepate exusto: non tamen veras carunculas vnquam vidi cum vrina exeuntes, &c. lib.4. aph. com.76.

PARAPHRASIS.

PLura sunt quæ in vrina apparent contenta, praua, præter naturam, & vitiosa. Humor pituitosus, & crudus, arena, calculus, capilli, pinguedo, recrementa farinacea, laminea, furfuracea, squammosa, pus, carunculæ. De pilis, pinguedine, & pure, satis diximus *suprà, hist.130.134.136.* De reliquis breuiter nunc dicendum. Humor crudus contentus in vrina solet referre speciem laudabilis sedimenti, quoniam aliquando extenuatur à calore, & solet Medicis imponere; à bona tamen subsidentia distinguitur, quoniam inæqualis est, diuulsus, & in partes dissimiles distrahitur, morbúsque est in principio; & antequam perfectum appareat sedimentum, primò visitur nubes, deinde appendiculum, postremò subsidentia: contrà humor crudus primò concoquitur, extenuatur, tunc sublimamentum, deinde nubecula apparent, vt docet auctor *libri de vrinis, cap.vlt.*

Sabulum, seu arena in vrina solet etiam apparere, quæ auctore Hippocrate *lib.4. sent.78.* non solùm vesicam, sed etiam renes calculo laborare ostendit, vt notauit Galenus *lib.1. de loc. affect. cap.1.* dum agit de signis quæ partem affectam ostendunt. Quare Hippocr. *lib.6. epid. sect.1. text.6.* in lapidis generatione arenas rufas in vrina apparere affirmat. Arena, & calculus ab eadem materia oriuntur, & in eodem loco gignuntur; differunt solùm, quoniam materia calculi est magis lenta, arenæ autem lentorem non habet, nec cohæret, sed dissoluitur, & friabilis est, vt notauit Gilbertus Iacchæus *lib.4. institut. medicar. cap.5.*

Carunculæ etiam in vrina apparent, quæ, vt docet Galen. *lib.6. de loc. c.3.* renum exulcerationem ostendunt, & non siluit Celsus *lib.2. cap.7. in med.* edoctus ab Hippocr. *in*

in lib.4.aph.text.76. in cuius commẽto scripta est historia hæc. Sic enim inquit Hip. *Quibus cum vrina crassa, caruncula parua, aut veluti capilli vna exeũt, iis à renibus excernitur.* Illæ ex alia parte oriri non possunt cum vrina crassa: quæ enim excernuntur ab hepate, venis partibúsque diaphragmate superioribus, vt in febribus accidit ardentibus, cum vrina exeunt tenui; quæ verò à renibus prodeũt, cum magno dolore, labore, difficultatéque ob angustiam loci emanant, cum vrina purulenta, quum à magno vlcere, & sordido scaturiginem ducant. Præterea in vrina solent apparere contenta aut farinacea, aut laminea, aut furfuracea. Hæc omnia paruarum caruncularum modum repræsentant. Omnes deterrimas esse pronunciauit Hippocrates *lib.2.prognost. text.28.* sedimenta farinacea sunt similia farinæ hordei crassiori vel triticeæ, siue ex zea crasso modo molita. Et *in com. huius sententiæ* firmat Gal. farinaceas subsidentias esse illas, quæ assimilantur crassioribus partibus hordei frixi, & molliti, illis videlicet quæ molituram subterfugiunt. Hæ ob crassioris sanguinis adustionem, aut inæqualem carnis colliquationem oriri solent, ex Gal. *lib.1. cris. cap.12.* Quibus locis notauit hic auctor, ab igneo & adurenti calore pinguedinem recenter concretam, carnem, & partes solidas liquari, ac dissolui. Sicuti enim in herbarum, & aliarum rerum distillationibus, primò pars tenuis & aërea dissoluitur, deinde pars aquea, postea crassior, postremò terrea, & quæ velut glutino, & calce cohærebat: sic quando animalis substantia à calore immodico dissoluitur, primò incipit pinguedo recèns concreta, quum paratior sit dissolutioni; deinde antiqua, quia illa amplius resistit, postea caro recenter genita, quæ magis vtraque pinguedine resistit; deinceps resoluitur caro antiqua; postremò partium solidarum substantia colliquatur.

In his, quæ prius dissoluitur est superficies interna, quæ cuticulæ quodammodo respondet, deinde verò profunda substantia incipit dissolui. Quando liquatur pinguedo, quæcunque ea sit, apparet vrina oleosa, & pinguis. Quando exuritur caro, magna portio in sudorem resoluitur, aut vacuatur per vrinam: ea tamen portio crassa, & duriuscula, quæ manet veluti fricta in sartagine, expulsa per vrinam, constituit contentum farinæ tritici, aut hordei simile.

Hanc farinaceam subsidentiam, quam Auicenna 2.4. *tract.1. cap.38.* vocat orobinam, quoniam orobo, seu eruo excoriato similis est, dicit Galenus sæpius se vidisse in febribus, sanguine crasso in renibus, aut in hepate exusto, vel liquefacta carne. Si fiat ob sanguinis adustionem, ad rubedinem tendit, dicitur orobea subsidentia: si propter liquationem carnis contingat, tendit ad albedinem, & polentacea, seu similacea dicitur, & farinæ tritici, vel hordei crassiori similis existit. Hæc mala est, & perniciosa, vt constat ex *historia Sileni*, qui *1. epid. sect.3. text.19.* primo die hoc in vrina habuit contentum, & vndecimo obiit.

Contentum lamineum, laminosum, foliatum dicitur, quoniam in eo laminæ, seu folia apparent. Auicenna 2.4. *tract.1. cap.88.* vocat squammosum, quoniam squammis piscium assimilatur. Hoc non iam carnem, sed ipsorum solidorum membrorum intimas partes exuri significat. Furfureum hanc etiam cladem denotat. Differt tamen à lamineo sola latitudine, angustia, crassitudine, & tenuitate; nam hoc latius est, & tenuius, furfureum crassius, ac minùs latum. Omnium est consimilis efficiens causa, ex Galen. *loc. cit. & lib.6. epid. sect.5. com.15.* nempe calor immensus, igneus, exurens, colliquans.

Has ergò subsidentias, quas veluti caruncular vocat Galenus, multoties vidisse in æstiuis febribus asseuerat: veras tamen carunculas cum vrina excretas se nunquàm vidisse confirmat: & meritò sanè, quoniam quum vehemens febris vrit, interdum sanguis in renibus, & hepatis venis assatur, vnde quid simile carunculis mingitur; quando tamen profunda substantia solidorum, aut renum incipit dissolui, antequam dissoluatur, animal perit, vt *lib.10. meth. c. vlt. ante finem*, Magister disertè edocuit. Dum enim in febre hectica & marasmode, ab adurenti calore pinguis carnosáque portio liquatur, contabescit animal, attamen ipsis solidis liquatis ac siccatis, fieri nequit vt statim non iuguletur: nam, vt ipse inquit *in com. cit. aph. fieri non potest, vt manente vita, ipsa carnis renum frustula (carunculas veras vocat:) cum vrina descendant. Verisimile namque est, humanum corpus, vita superstite, non posse pati tantam labem, vt solida membra vel in farinæ pollinem redigantur, vel frustulatim decidant.*

DVBIVM LXXIV.

Num furfuraceum contentum sit deterius squammoso.

QVæ sedimenta ex his sint deteriora, vertit in dubium Vallesius *lib.3. controu. cap.27. & in Hippocratis loc. cit. prognost.* furfuraceum deterius esse affirmat, quoniam maiorem colliquationem, & noxam insinuat: nam peius est partes solidas colliquari, quam sanguinem & carnem aduri, & solidorum colliquatio profunda, deterior est superficiali. Auicenna 2. 1. *doct. 3. cap.6.* squammosum deterius iudicauit, quantò enim maiores dissoluuntur, tantò noxa est maior. Actuarius *lib.2. de iudiciis vrinarum, cap.20.* farinaceum prætulit in malitia, nam solidorum maiorem colliquationem significat: illa enim ita à calore igneo torrentur, vt partes glutino veluti cohærentes, in farinam dissolutæ conuertantur. Concilia hos auctores hoc modo. Prædicta recrementa excernuntur, vel propter adustionem humorum, aut recrementorum: quando hoc modo exeunt, minùs reprobari debent, & quantò crassiora, & maiora fuerint, minus periculum portendunt, quum sint præter naturam. Quando tamen ob colliquationem ex partibus deciduntur, sunt multò deteriora, & quantò maiora & crassiora sunt, tantò peiora: quoniam cùm sint res præter naturam, quò plus earum excernitur, eò maior est noxa. Recrementa ergò furfuracea, quando non propter adustionem sanguinis, sed propter dissolutionem partium solidarum excernuntur, ob prædictam causam sunt deteriora.

Neque hæc contenta ita perniciosa iudices, vt iis excretis nullum ægrum saluari contingat; quum contrarium aliquando, rarò tamen accidere narret Hipp. Qui in horto Dealcis decumbebat *lib.3. epid. sect.1. text.18.* habuit vrinam cum suspensionibus farinæ crassæ similibus, qui die 40. ad salutem iudicatus est. Si enim præsentibus aliis salubribus signis, morbus cum virium robore protrahitur, spes salutis est, quod omnibus signis prognosticis commune est. Ex his apparet, vera fuisse loquutum Hippocratem *lib.7. aph.31.* dum sic ait. *Quibuscunque febricitantibus in vrinis fiunt sedimenta veluti farina crassior, longam ægritudinem fore significant.* Sentẽtiæ veritatem probat Heurnius disertè *in com.* Nam hoc contentum citra virium robur exitiale est, quoniam coctionis difficultatem denunciat: Si vires non adsint, in graui calamitosóque morbo citam mortem significant; in mitioribus, diuturnitatem: nam quod natura breui tempore efficere non potest, absoluit longo.

Hæc omnia intelligas velim, modò morbus non sit in vesica, vt notat Hip. *lib.2. prog.37.* nam ob vitia renum & vesicæ, solet vrina vitiosa apparere, sine vitio totius. Hoc ita distingues: quum enim vrina est mediocris & cocta, prædicta contenta ex vitio vesicæ emanare solent, vt aduertit Hipp. *lib.4. aph. text.77.* quum autem ob vitium totius, & febris malignitatem prodeunt, vrina tenuis est, & cruda. Insuper si appareant ob vitium vesicæ, abest febris: licèt multoties hæc omnia confundantur, febris, cruditas vrinæ, cum vesicæ noxa, quæ omnia propriis signis venari oportet.

Ex his elice corollaria duo. Primum. Carunculas veras viuente animali per vrinam excerni non posse, vt Gal. firmat: licèt enim auctores mira viderint per hãc partem excreta, & citra valetudinis noxam, vt grumum, vermiculos, bestias, pediculos, formicas, vesicas, pituitam vitream, lentam, conglomeratam, ramenta, globulos crystalliformes, culmum hordaceum, pilos, horum fasciculos, & alia monstrosa, quorũ catalogum ex diuersis auctoribus desumptũ, legat

legat qui velit, apud eruditissimum Schenckium *lib. 3. obseruat. de vrina*, tamen caruncula veras nunquam visas fuisse ipsi enarrant. Secundum. Sedimentum furfuraceum reliquis deterius esse. Quomodo autem sedimenta hæc distinguantur, quando ob adustionem sanguinis, aut colliquationem carnis inæqualem oriuntur, pete ex Mercuriali, & Christophoro à Vega *in com. cit. sent. lib. 2. prognosticorum*, qui hunc Hippocratis contextum luculenter explanarunt. De qua re pulchra dixit Santorellus doctissimus 8. *antepax*. 22.

HISTORIA CXLII. RHASIS, De vrinæ incontinentia.

Vrinæ incontinentia, enematis, & aliis adstringentibus auxiliis curata.

Erat quidam puer patiendo mictum in lecto, qui curatus cum toto eo quo curant Medici, non contulit ei, sed fuit sanatus, dum clysterisatus est cum rebus quæ retinent vrinā, & immissum est in vesicam ipsius de eis cum calefactiuis, qualibet nocte penes dormitum, bibitis tunc drachmis duabus, aut tribus de granis myrti, quoniam hoc tollit abundantem vrinam, &c. Rhasius lib. 23. continent. tract. 2. cap. 1.

PARAPHRASIS.

Vesicæ partes duæ sunt, fundum, & ceruix: in fundo continetur vrina. Hoc sensim in angustiora coarctatur, & in ceruicem carnosiorem desinit: musculo cingitur qui ianitoris vicem gerit. Huius proprium munus est vesicæ collum fortiter claudere, & exitum intercludere, ne inuitis nobis affluat vrina, vt *lib. 5. de vsu part. cap. 16.* docuit Galenus. Quo pacto mirari non oportet, quomodo per bonam valetudinem volentibus nobis vrina excernatur, cùm musculus iam dictus ceruicem vesicæ circumdans, voluntatis nostræ imperio obtemperans, ab actione quiescit, fungente vesica suo munere, in excernendo naturaliter agens: De quo argumento *in comment. hist. vlt. huius libri* latè disceptabimus.

Vrinæ ergo incontinentia, est morbosa & præternaturalis actio, & muneris continendi vrinam cessatio; ad quam symptoma oritur in genere immodicè excretorum. Huius causa multiplex est. Nam vel accidit, neruos à sexta coniugatione, vel à spinali medulla ortum ducentes, ad vesicámque delatos frigida esse intemperie affectos, obstructos, compressos; vel ob luxationem vertebrarum contingit, quæ luxatæ, & comprimentes neruos, vrinæ incontinentiam efficiunt.

Frequentem tamen causam esse remur, quando hic musculus nimia humoris copia madesit, qua relaxatus collum vesicæ coarctare nequit. Sic pueri inuoluntariè mingunt: sic ebrij ob humiditatem multam, vrinam incontinenter reddunt. Causæ verò quæ noctu, & inter dormiendum vrinam fluere cogunt, in pueris, & humidioribus naturis, sunt debiliores & minùs efficaces iis, quæ prædictum musculum resoluunt, & comprimunt. Et ob hoc inter dormiendum meiere, signum est minoris mali prædicti musculi, & facilioris causæ, quàm dum inuoluntariè fit mictio.

Huius rei triplex ratio. Prima. Quia in profundiore somno affectis, minùs est animalis potentia actionibus intenta, & ob id minùs resistit actibus naturalis potentiæ expellentis. Secunda. Tempore somni humiditates intrò regurgitant, & vrina fit abundantior. Tertia. Profundè dormientes habent admixtam cum vrinæ copia acrimoniam & mordacitatem, qua persentita excitatur ad expulsionem facultas tempore somni.

Triste, & miserabile est hoc malum, nam homo negotiis vrbanis dicatus, in actu excernendi perpetuò existit. Cúmque tota causa huius mali in frigiditate, & humiditate musculi claudentis vesicam sita sit, & minimè in pue-

A ris, in quibus ob frigidorum, & humidorum humorum copiam oritur hoc vitium, medendi ratio consistit, vt firmetur musculus, & absumantur humiditates.

Primò vacuabis totum phlegmagogis. Firmabis partem, immergendo pueros vsque ad medium dorsi in aqua thermali, quæ si desit, artificiale balneum para ex carminantibus, calefacientibus, & exiccantibus herbis paratum, & decocto adde alumen, sulphur, & nitrum. Similem vsum præstant sudorifica facta ex decocto ebeni, smilacis asperæ, chynæ, & sassafrasæ Indicæ. Vnguenta imposita super perinæum, & pubem, facta ex oleis calidis maximè cum theriaca, & oleo vulpino, aut belzoïni, vtilia sunt. Calefacientia medicamenta per syringam in vesicam immittere, non est abs re. In potum tribuere adstringentia, vt myrtum, & alia, cum vino adstrin-
B genti permixta; summopere hîc ab auctore, & aliis commendatur. Clysteria parabis calefacientia, & adstringentia, quæ maximum in hoc affectu obtinent momentum. Fient ex decocto myrti rutæ, absinth. saluiæ, myrrhæ, stœcad. cum oleo de castor. & myrtino. Demum medicamenta ex myrto satiua parata, omnia sunt optima: nam puluis myrti cohibet, sistit, arctat, retinet vrinam, sicut fluxiones omnes immodicas compescit, cùm adstringat, ex Dioscoridis *lib. 1. cap.* 128. quare siue foliis, granis, semine, succóve vtaris, maximam in compescendo fluxu immodico vrinæ senties vtilitatem, quum vehementer siccet & adstringat, vt monuit Paulus *lib. 7. tit. de myrto*. & cæteri postea confirmarunt. Fontanellam, cæteris non conferentibus auxiliis, brachiis, aut cruribus affiges, si humor à capite, vel partibus inferioribus fluat. Reliqua verò quæ à proprietate vrinam cohibent, per otium lege apud Eu-
C stachium Rudium *lib. 2. praxis, cap.* 44. Mercurial. *lib. 2. de mor. pueror. cap.* 19. Vidum Vidium *lib.* 10. *de curat. membrat. cap.* 15. *in fin.*

HISTOR. CXLIII. GALENI, De vrinæ incontinentia.

Vrinæ incontinentia, ex luxatione externa vertebrarum, suborta.

Rursus alter luxatis ad externas partes vertebris vrinam inuitus profudit, nullo infestante vesicam dolore. In hoc
D *coniecimus, eius musculi neruum, qui vesicam claudit, fuisse affectum: proinde spinalem medullam curare voluimus, &c. Gal.* lib. 6. de loc. cap. 4.

PARAPHRASIS.

Incontinentiam vrinæ, seu illius inuoluntariam profusionem accidere, ob affectum musculum vesicam claudentem, docet hoc loco Galenus. Coafficitur autem is affecto neruo (hic enim ad illum pertingit) ab spinali medulla ortum ducente. Neruus hic multis modis læditur: vel obstruitur spiritu crasso, nebuloso; aut humoris copia imbuitur, & relaxatur; vel comprimitur, vt accidit huic ægro, cui luxatis vertebris è regione vesicæ, compressus fuit neruus proprius ad hunc musculum pertin-
E gens. Vel à resoluente dilaceratur. Interdum præ frigore, animales operationes, spiritúsque mortificante resoluitur. Aliquando obstructis prioribus neruis, à quibus hic diuaricatur. Qua de causa senibus inuoluntarius accidit vrinæ fluxus, & his qui in locis frigidis & humidis vitam degunt. Tunc in ipsis vigere mali causam arbitrandum est: nam frigido humore abundantes, nimiùm refrigerantur, & spiritu influente orbantur; & vel molliores, laxiorésque facti ad illustrationem recipiendam sunt inepti.

Constat spina non vno osse, sed pluribus, cuius pars principalissima est medulla, spinalis propriè appellata, fluuius veluti quidam à cerebro, quasi fonte manans: à qua locis omnibus quæ præterit, neruus emittitur, tanquam sensus & motus riuulus; semper enim propinquis

quibúsque partibus, ex parte eius propinqua productus A neruus immittitur: tota enim neruorum compago consumitur non aliter, quàm arboris truncus in ramos quàm plurimos; & in dictis ossibus, cauis existentibus, hæc continetur. Sunt ossa hæc, numero quatuor & viginti in hominibus, præter os latum, quod extremæ ipsi subiacet; vocatáque sunt ossa huiusmodi, spondyli, seu vertebræ. Habent hæc ossa cartilaginis substantiam ea circumdantem, qua teguntur, & tuentur. Huic ligamenta neruosa, lata, fortia, crassa indita à natura, totam spinam colligantia. Ossium horum forma est huiusmodi, vt quæ situm suprà habent, deorsum; quæ infrà, sursum spectent; ad formam ædificij fornicis dicti. Sunt inter se magnitudine distincta: circa lumbos sita, molem habent magnam; quæ infernè circa os sacrum, illam habent maiorem; superiora verò versus collum, omnium tenuissima sunt.

Per hæc ossa nerui exeunt, quorum triginta paria obseruant periti anatomici; septem ceruicis, duodecim dorsi, quinque lumborum, sex ossis sacri, vt docuit solertissimus Magister *lib. 12. de vsu partium*, à quo loco hæc sunt exhausta. Quare fit, monente ipso *lib. 5. eiusd. operis, cap.* 8. vt vesicæ vrinariæ nerui à spinali medulla, qua parte os sacrum dictum, situm est, prodeuntes, læsi fuerint. Cùm ergo ab aliqua externa causa, nerui illi circa illam partem exorientes læduntur, vesicæ officium, quod est vrinæ excretio, nullo infestante vesicam dolore, lædi omnino necessarium est.

Sed quæres, cur hic luxatis ad posteriores partes vertebris, vrinam inuitus profudit? Dic, quoniam neruus vesicam claudentis musculi fuit resolutus, non quidem ob propriam nerui passionem, sed ob læsionem spinalis medullæ; hæc verò læsa erat ob vertebrarum ad posteriora luxationem. Num verò ex casu, ictu, aut tumore præter naturam, hæc fuerit luxata, ex Galeni doctrina non satis constat: verisimile tamen est ex ictu, vel casu fuisse luxatam; nam si tumor adesset, eius curationem sine dubio proponeret.

At cùm ex dislocata, aut luxata spina, affectis neruis qui ad omnes partes demandantur, torpor, distentio, tremor, resolutio, & alia damna sequi possint, vt Hippocrates docuit *lib. 3. de articul. ferè per totum* & mors: cùm scilicet ob inflammationem, dolorem ingentem, & siccitatem lædatur medulla cum neruis; afficiatur cerebrum; auferatur, vel plurimùm minuatur sensus, & motus; supprimatur vrina, & deiectio; superueniat neruorum distentio, quæ hominem absumant: Videndum, quæ luxatio tanta mala parere possit.

Multiplices esse luxationis differentias, Hippocrates *loco citato* edocuit, cuius mentem fidissimus eius interpres *lib. 4. de loc. affect. cap.* 3 Laconicè illustrauit. Harum prima dicitur angulosa, in qua vnica duntaxat vertebra luxatur. Altera est circularis, quæ in orbem, & paulatim fit, plurimis scilicet quadantenus luxatis vertebris, sed non vehementer & omni ex parte à sua sede distractis. Tertia vocatur recta, quæ rectè ad interiora, aut exteriora procumbit. Vltima appellatur obliqua, quæ non rectè, sed obliquè & ad latera fit luxatio, in qua contingit neruos atteri, subiectásque partes lædi. Angulosa omnium periculosissima, propterea quòd contingit in ea vehementiùs, & cum maiore violentia spinæ medullam atteri, quàm in circulari, quæ etiam periculo non vacat: Hæc in gibbis fit, tam interiùs, quàm exteriùs, in qua nihil omnino patiuntur partes, quæ summotis vertebris supponuntur. Ægrum autem hunc obliqua luxatione laborasse, ex dictis est manifestum. Licèt enim angulosa, spinalis medullæ & neruorum compressionem possit efficere, tamen hæc, in qua vna tantùm, aut altera luxatur vertebra, subitò & affatim, à casu, aut percussione, & in superioribus colli vertebris contingens, periculosissima cùm sit, motu subiacentium partium, simul & respiratione impedita, hominem tollit, priusquam paralysim emittat, vt protulit Auicenna 3. 9. *tract.* 1. *cap.* 8. hæc enim, ipso auctore 5. 4. *tract.* 3. *cap.* 21. coarctat neruos anhelitus, & respiratione intercepta procul dubio interficit.

Rogabis vltimò, Cur Galenus luxationis huius curationem non exposuerit? Dic, illius minimè fuisse oblitum: patet ex verbis (*proinde spinalem medullam curare tentauimus.*) Auxilia autem huic operi accommoda, tanquam notissima sunt prætermissa, vtpote sæpius *in libris de articulis* recitata. Scopi namque in hac curatione sunt, vertebras in suum locum reponere, & neruos læsos roborare. Illud opus multiplici præsidio perficitur, extensione, repositione, deligatione, & collocatione. Hæc omnia in luxatione curanda esse obseruanda, monuit Hippocrates *lib. 2. de fractur.* cum Galeno *com.* 52. 53. 54. *& lib. 3. de art. com.* 21. explicant Auic. *loc. cit. cap.* 5. Ioan. Vigonius *lib. 6. cap. 1. de vniuersali curatione ossium luxatorum*, Paulus *lib. 6. cap.* 111. Celsus *lib. 8. cap.* 21. quorum mentem dilucidè explanant Hollerius *lib. 3. instit. chirurg.* Tagaultius *in suo compendio, de luxationibus*, ex variis auctoribus doctissimè collectam, B Hieronymus Fabric. ab Aq. pendente *lib. 5. de luxationib. cap.* 2. Vidus Vidius *lib. 5. de curat. membrat. c.* 6. Ex quorũ lectione fit manifestum, in reducendis spinæ vertebris, instrumentũ machinæ Hippocraticæ, qua olim luxatæ spinæ subueniebat, esse pro hoc cõplendo opere præstantissimũ.

Post repositas vertebras, neruos & spinalem medullam roborare oportet, maximè in ea parte, vbi è regione vesicæ neruus est compressus. Hoc facies asperis frictionibus, vnguentis calidis, roborantibus emplastris, in lũbis, perinæo, pectiníque applicitis, quorum copiam lege apud probatos auctores, *cap. de paralysi.* His omnibus anteponenda cẽseo medicamenta cum neruis sympathiam habentia, qualia sunt Rosmarinum, stœchas, betonica, herba paralysis, saluia, iua arthetica, aqua vitæ, euphorbium, sagapenum, opopenacum, & siquæ alia firmandis neruis aptissima. Horum materiam vide apud Holler. *lib. 1. de morb. intern. c.* 9. Mer- C cat. *lib. 1. de morb. intern. cap.* 14. Montaltum *tract. de capit. affect. cap. de paralysi.*

HISTORIA CXLIV. GALENI, De vrinæ difficultate.

Vrinæ difficultas, ex siccitate glandularum vesicæ adiacentium nata, humectantibus internis, & externis persanata.

D *Porrò qui humor in illis corporibus glãdulosis progignitur, quæ vtraque parte colli vesica locata sunt, is in meatum vrinariũ effunditur: atque in masculis quidẽ, vnà cum semine in matricẽ delabitur: in fœminis autẽ & foràs, & in muliebre pudendũ erumpit. Vtilitates autem eius in sexu vtroque sunt, quòd ad venerem excitet, in coitúque delectet, denique meatũ vrinariũ madore suo perfundat, habilioremque ad vrinæ trãsitum reddat.* At fœmina cùm masculo frigidior sit, incoctũ, tenuémque in glandosis parastatis hũc humorem habet. Quòd autem madefaciat, molliat, & viscositate quadam, olei instar, meatũ inungat, est notũ. At nunc nuper quidam quòd graciles, & penuria alimẽti partes has omnes laborãtes, & siccas haberet, ob eam causam visus est nobis nõ posse priùs meiere, quàm copiosũ in vesica lotiũ aceruasset, quòd meatus ipsi siccus esset, ac concidisset. Oportebat igitur meatũ ipsum à lotij multi, ac subiti supernè validè immissi impetu aperiri, alioquin haudquaquã homo ille meiere potuisset; eámque causa cõiecturã curationis euentus cõfirmauit: oleosis enim vnguentis locum omnẽ perfundentes, corpúsque vniuersum renutrientes (erat enim E summè gracile, & præsertim partes illæ) his remediis hominem restituimus, &c. Galenus* lib. 14. de vsu part. cap. 11.

PARAPHRASIS.

INter proprios vesicæ affectus numerandus etiam est, qui vrinæ difficultas dici solet, cùm videlicet æger meiere cupit, sed cum vi vrinam excernit, & cum dolore. Gal. *lib. 6. aph.* 36. & maximè *lib. 7. com.* 48. huius affectus conditiones, in vrinæ excretione cum dolore, aut cum difficultate, consistere asseuerat. Interdum vrina difficulter excernitur,

excernitur, quoniam ob dolorem, ardorem, & molestiam maximam perterrita natura vrinam cohibet: aliquando, quoniam meatus vrinarij sicci sunt præ humiditatis defectu, quam gignit natura in corporibus adenosis, quæ ad ceruicem vesicæ, lentum, sed non crassum progignunt oleosum humorem, quo lotij suapte natura acris mordacitas retundatur. Hanc causam difficultatis, & ardoris vrinæ, ex Galeno *hoc loco* proposuit inter omnes Auicenna *lib.3. fen.18 tract.2.cap.3.* Explicuere Mercatus *lib.4. de morb. internis, cap.13.* Ludouicus Duret. *in com.cap.50 lib.1. de morb. intern.*

Licèt enim hæ glandulæ, quæ sunt in vesicæ collo iuxta sphincterem, humorem contineant, qui in maribus & fœminis ad venerem incitet, in coïtúque delectet, huius tamen vi perpetuum impediri vrinæ ardorem, ne animal in continuo esset dolore, in ipso mictionis actu, Galenus hîc confirmat. Hic enim pinguis humor lentore suo, & oleosa mulcebrique humiditate, serum vrinæ acre, vesicam irrigando, contemperat.

Vrinæ difficultatem à plurimis aliis causis, vt ab vrina ipsa acriore reddita, ab acrium humorum affluxu, à salsorum succorum copia, ex vesicæ, vel ceruicis eius vlcere; ex vteri, aut vesicæ inflammatione oriri certum est, attamen ex consumpta harum glandularum humiditate originem ducere, superiores auctores cõfirmarunt, vt *in com. cit. cap. Auic.* Costæus notauit. Huius affectus causas perbellè explicuit Auicenna *loc.cit.* nam immodicè coëuntibus, absumpta illa humiditate ardor vrinæ superuenit; præcesserunt morbi corpus colliquantes, vt febris ardens, hectica, quarum causa, nimia macie extenuata corpora contabescunt, & glandulæ exiccantur. Hac etiam de causa ardorem patiuntur, qui habent vlcera in meatibus vrinæ propinqua virgæ: nam ex puris acrimonia excitatur ardor.

Curationem in hac historia præclarè proposuit Galenus, & absoluit Auicenna *loc.cit.cap.4.* nam potulentis pugnare oportet, & iis quæ serosam humiditatem ad vesicã protrudunt; hæc enim ob humoris inopiam, sicca & corrupta, huius affluxu ampliari, distẽdique potest. Quare extenuata, siccáque pubis loca fotibus humectanda, relaxandáque sunt balneis humectantibus, paratis ex decocto capitis castrati, Violar. Maluar. bismaluæ, sem. psyllij, & cydonior. Quòd si cum olei copia multa parentur, erunt præstantiora; hoc enim squalidum corpus humectat, ex Galen. *lib.5. simpl. cap.13* lacte etiam muliebri, vel quouis alio, pubem, os sacrum, & perinæum irrigare summoperè prodest, præsertim si addatur copia olei violacei, aut amygdalini. Per virgam iniicere humectantia, vt lac muliebre cum mucilaginibus cotoneorum permixtum, conducit valde. Humectante victu reficiendum corpus, lacte, ptisana, vitellis ouorum, iuribus pinguibus, & renutrientibus cibis. Consimilem historiam tradit Iulius Pollux, referente Alexandro Benedicto *lib.24. cap.3.*

QVÆSTIO LXI.

Quòd mulier sit calidior viro, vt voluit Hip. Contra Macrob. Parmenid. Laurentium, Vegam, Peramatum, & alios neotericos præstantißimos.

COMMENTARIVM.

AT *fœmina cùm masculo frigidior sit.*] Diuini Senis, summi Medicinæ Antistitis, supremi Dictatoris, *in lib.1. de morbis, n.3.* celeberrima sententia est, fœminã mare esse calidiorem. Sic enim habet scientissimus Auctor. *Habet enim mulier sanguinẽ calidiorem, & propterea calidior est, quàm vir, &c.* Quæ sententia quam sibi ipsa cõtraria sit, ex eius doctrina adstrui potest: nam *lib.5. aph.48. & 6. epid. sect.2. text.44.45.46. & sect.4. text.27. & lib.1. de diæt. n.28. §. Ex omnibus autem, masculi calidiores sunt, & sicciores, fœminæ verò humidiores, ac frigidiores, &c.* Est insuper hæc sententia aduersa Galeno, qui pluribus in locis ipsum asseuerat, tum *3. de caus. puls. c.1. & lib.2. de temp. vlt. & 6. de loc. affect. c.5. in fin. & lib.5. aph. com.38.48. & 69. & 14. de vsu part. c.6. & 6. epid. sect.2. com.44. & 45. & sect.4. com. 27. & lib.2. de semin. c.5. & alibi.* Repugnat etiam Aristoteli *sect.10. probl. & lib.4. de generat. animal. c.1. post med.* & Auicennæ *1.1. doct.3. c. vlt. in fin. & 2.1. doct.3. cap.7. in init. & 21.3. tract.1. cap.8. in fin.*

Tantorum virorum auctoritate freti recentiorum clarissimi vnanimiter iurant, masculum calidiorem esse fœmina. Inter hos extant duces strenuissimi, Insignis Veiga *in com. c.5. lib.6. de loc. affect. Gal. in fin. num.4.* acutissimus Gentilis *in fen.1.1. Auic. doct.3. cap. vlt. in §. Secundum verò diuersitatem.* Peramatus *lib. de temperam. c.13. in fin.* Mercurialis *lib.4. de morb. mulier. cap.1.* Christophorus à Vega *in com. sent.10. lib.3. prog. Hip. in init.* Andreas Laurentius *lib.8. de re anatomic. quæst.2.* Vallesius *lib.1. controuer.9.* Petrus Iacobus Esteue Valentinus *in com. lib.2. epid. sect.3. sent.41.* Ioubertus, Carrerius, Poncius, Iacobus Segarra, & alij.

Si enim rationes pensites ad vnguem, quibus illi muniti asseuerant, mares esse fœminis calidiores, falsam (vt illi rentur) esse Hippocratis sententiam arbitraberis, aut librum hunc de morbis esse adulterinum, tantóque auctore indignum iudicabis. Ne ergo in recitandis eorum rationibus sim prolixus, neu cramben tibi recoctam præbere videar, idcirco alia firmissima argumenta ex veterum fœcundissima penu palàm faciam, quæ fœminarum caliditatem impugnant euidenter. Nam, vt ipsi probant, mares generantur ex semine calidiore, in loco calidiore, nempe dextro, conformantur celeriùs, mouentur citiùs, excluduntur celeriùs, & post partum breuior est pugatio, si marem peperit fœmina: Mares habitu constant solidiore, vasa habent ampliora, vtuntur victu calidiore: debuit calidior esse mas, quia corpus ad ferendos labores illi erat necessarium, & animus intrepidus ad subeunda pericula. Ergo si hæc spectes, mares fœminis esse calidiores procul dubio concedes. Audi tamen rationes alias, quæ animum tuum mulcebunt apprimè.

Prima. Inferiora mulierum magna ex parte crassiora; virorum superiora: ita Arist. *lib.4. de generat. animal. cap.1.* Rabbi Salomon *in cap.1. Genes.* & ex eo Nicolaus Liranus *in com. cap. eiusdem.* Cælius Rhodig. *lib.4. lect. antiq. c.12.* Cùm enim frigidior sit mulier, alimenti minima portio sursum fertur, ob caloris defectum: in maribus autem præ caloris copia, alimenti pars maior altiora petit; & sic superiores partes augentur magis.

Secunda. Mulieres citiùs canescunt, ex Aphrodis. *lib.1. probl. cap.4.* quoniam sunt humidiores & frigidiores: nam canities, ex Philosoph. *10. prob.36.* oritur ex inopia natiui caloris, vnde Albertus Magnus *lib.3. de animalib. tract.2. cap.2.* debilem calorem, esse canitiei causam asseuerat: ita celeriùs mulieres fiunt canæ, quia paucum habent calorem, maiorem humorem qui concoqui non possit; ita putrescit humor circumsistentis aëris calore: putredo enim omnis calore fit, non quidem suo ac natiuo, sed alieno ex Philosoph. *4. meteor. cap.1.* de qua re consule Marcel. Donat. *lib.1. de histor. mirabili, cap.1.*

Tertia. Mulieris corpus non horrescit pilis, vt viri; habent enim poros, & spiracula densiora, quòd frigus compescat, & adstringat, ita Aphrodis. *lib.1. probl. c.5.* nam calor pilos educit, argumento sunt eunuchi, & hominis partes exteriores, quæ quò calidiores, eò magis, ac citiùs vestiuntur pilis: quamobrem læuius est fœminarum corpus, quàm virorum, ac proinde frigidius.

Quarta. Mares ferè grandiores sunt corpore, quia vis caloris in agendo consistit, ita Arist. *10. probl.10.* & Theophil. Protospatarius *lib.5. de fabric. corp. human. c.25.* Hoc esse verum in aliis animalibus, docent Arist. *4. de hist. animal. cap. vlt. & lib.5. cap.5. & 1. de generat. animal. cap.16.* nisi insecta excipias cum Plin. *lib.11. cap.29.* in quibus mares fœminis sunt minores.

Quinta. Maribus pulsus sunt maiores, & vehementiores, ex Gal. *3. de caus. puls. cap.2.* nam robori virtutis, & vsui adaucto vehementia pulsus, & magnitudo sunt familiares.

Sexta. Fœminæ citiùs viris senescunt, quia frigidiores; vita autem consistit in calore: contrarium si accidat, rarissimum est; sic notante Galeno *lib.5. aph.38.*

Septima. Fœminæ plerumque sunt pinguiores, & obesiores

siores maribus; frigus enim pinguefacit, tabefacit calor, ex Galeno 2.*simpl.cap.*20. Eandem sententiam tuetur sacra Hebræorum lingua, quæ virum *Isc* nominauit, à radice *Esch*, quæ ignem significat; licèt *Iscia* mulierem vocet, sed quia de viro sumpta, & parte viri frigidiore, id est, costa, quæ maxime est ossea.

Octaua. Mares fœminis audaciores, fœminæ meticulosiores; illud caloris argumentum, hoc frigoris: quare cùm sexum supergrediuntur mulieres, propterea calidissimæ dicuntur ab Aristoph. quæ fortasse ratio est, cur proniores in venerem, & concubitus appetentiores: nam materia appetit formam, potentia actum, ita frigus calorem, si modo vera est hæc opinatio, quam nunc non expendo.

Quápropter concludendum est, mares esse fœminis calidiores: nam si experimentum sequaris Plinij *lib.*7.*cap.*4. Varron.*lib.*1.*de re rustic.cap.*11. Columel.*lib.*6.*cap.*24. in hac sententia firmiùs persistes: cùm enim marem gigni pullum volunt, sinistrum admissarij testiculum funiculo ligant; cùm fœminarum dextrum. Firmat Albert. Magnus *lib.*18.*de animalib.cap.*1.*de causa differentiæ sexus fœminini, & masculini*. Ita docuit Aristotel. *in locis multis*. Sequuntur Serapio *tract.*5.*breuiar.c.*34. Philaret. *lib.de pulsib.in initio*, & fusissimè Conciliator *dif.*28.

Hæc si vera sunt, vt certè sunt, quid ad maiorem machinam respondebimus, Hippocratem nempe, asserentem maribus esse calidiores fœminas? Respondent quidam, illustrius esse hanc sententiam scindere, quàm dissoluere, quum in ea mendosum quidpiam esse existiment. Sed cùm veteres contextus, & scripturæ, quas tantopere obseruandas & eligendas, etsi difficiliùs explicentur, docuit Galenus 6.*epid.sect.*3.*comment.*31. citra necessitatem inuertendæ non sint, maximè si cùm codice Græco apprimè consentiant, horum firmare interpretationem non possum.

Ludouicus Mercatus *tom.*1.*q.*53. Mauricius Cordæus *in comment.lib.*1.*de morb. mulier. com.*1.*sect.*4.*ad fin.* licèt hanc sententiam vt genuinam agnoscant, eius tamen sensum multipliciter distorquent. Parmenides apud Aristot. *lib.*2.*de partib.animal. cap.*2. & Florus apud Macrobium *lib.*7.*Saturnal.cap.*7. Hippocratis sententiam citra vllam distinctionem admitterent, qui multis ibi contendunt, fœminarum naturam calidiorem esse, quàm sit virorum; quorum rationes solutas, lege apud Laurentium *loc.cit.* Ioan. Baptistam Montanum *part.*1. *vniuersæ medicinæ, tit. de temperam.sexus*, Rotar.*contradict.*38. *Hippocratis*, qui de hoc argumento ingenuè disceptarunt.

Superiores auctores rei veritatem appositissimè indagarunt, quod gratius est & facilius, quam auctoris mentem exponere. Nos vtrumque sequentibus propositionibus dilucidabimus. Prima. Perpetuum & irrefragabile, marem fœmina genitalibus esse calidiorem. Nam & hæc sexus causa potissima, recepta ab Hippocr. & Democrito, aucta & Aristot.*lib.*2.*de partib.animalium, cap.cit.* ex calore maiori genitalia extrà trudente. Contrarium si obtigerit, monstrosum. Obseruauit Plinius *lib.*7.*natural. histor.c.*4. Vidit Amatus 2.*centur.*39. & notarunt alij puellam in virum versam; quidquid huius rei causam alij existiment Laurentius *lib.*7.*controu.anatomic.quæst.*8. Ludouic. Mercatus *lib.*2.*de morb.mulier. c.*10. *&* 11. quorum rationes ficulneas esse, ratione, & Medicorum celebriúmque virorum auctoritate firmabimus *lib.*3.*huius operis, in com.hist.* 8. cuius euentus exemplum proposuimus *lib.*3. *de praxi medica admiranda, obseruat.*96.

Propositio secunda Perpetuum ferè etiam, de totius & principalium partium temperamento naturali, marem fœmina esse calidiorem. Contrarium si euenerit, monstrosum est; nam in arduis ludit natura aliquando in opere errans, vt obseruarunt nostri. Visum duplex hepar: Triplices venæ azygi: & à sinistris mutati lienis, & iecoris situs, & pleraque alia, ad quæ ius adaptari non potest, quod legit Celsus *lib.*1.*pandectar.tit.de legib.* Quæ enim semel aut bis accidunt, contemnunt legislatores: *ex iis enim quæ semel aut bis homo videt, non debet pronunciata medica conficere*, ex Galeno *lib.de fœtus format, cap.*2. Solùm frequentia pro perpetuis habentur in medicina. Ex his nota pro vsu lapsum vulgo receptum, asserenti, pullos gallinaceos fœminis frigidiores, & febrientibus esse magis accommodos. Nec obstat Auicenna 3.1.*doct.*2.*c.*7.*in fin.* pronuncians, ius pulli temperare humores, gallinæ verò nutrire, nam imparis ætatis exemplum est.

Propositio tertia. Perpetuum ferè in homine, mares fœminis maiores esse; rarissimum, contrarium. Quòd siquis obtrudat, fœminas partibus inferioribus viris esse crassiores: ob particularem crassioris sanguinis portionem, & sedentariam vitam, fieri credendum est. Si accidat contrarium, id cum Aristot.7.*de histor.animal.c.*2. de volatilibus ex raptu viuentibus intelligendum est; quod in accipitrum genere videre licet, in quibus immodicus maris calor humidum depopulatur, prohibétque incrementum; contrà, fœminarum temperatior promouet.

Memorandum illud est, Galeno sæpissimè commendatum, quòd mulieri ex summi Opificis præscripto generis propagationi consulenti, natura multum sanguinem gignendi vim indidit, qui non alitioni tantùm mulieris, sed & fœtus formationi, nutritioni in vtero, & educationi extra vterum sufficeret: hic verò dum in dictos vsus non absumitur, nec ob propriam sexus frigiditatem, impotentiámque discutitur, quantitate exuberans, & mole sua naturæ onerosior factus, à toto habitu in venas vteri truditur, menstruas purgationes mulieribus effecturus. Vide Gal.14.*de vsu part.*6. Auic.1.1.*doct.*3.*cap.vlt.*

Ex hac consideratione, Hippocrates aphoristicam sententiam profatus, sic inquit. *Quæ non peperit, grauiùs, & citiùs mensibus ægrotat, quàm ea quæ peperit*, ob triplicem causam. Prima, quoniam venæ fluidiores sunt ad menses. Secunda, quia dolores à partu iam experta, mensium decurrentium labores faciliùs patitur. Tertia, quoniam & non fluentium dolores, assueta iam vtero gestare, promptiùs fert.

Deinde præfatam doctrinam ampliùs explicaturus, & qua ratione labores illis fiant, & soluantur, inquit. *Mulier & molliore, & tenuiore carne prædita viro est, & sic ampliorē humiditatem à ventre trahit, ad corporis & carniū ambitū. Attractam ergo humiditatem si natura non secernit ab habitu ad vterum, vt à plenitudine sese exoneret, calor præter naturā, & dolor oboritur, & si diutius fuerit retardata, humiditatémque, hoc est, sanguinem forās non eruperit, morbū facit.*

Copiosum autem sanguinem, eúmque superfluum, ab eo vocari caliditatem, patet ex ipso *lib.*1.*de morb.mulieb. num.cit.§.Si verò ampliùs accedens*(supra vocabat humiditatem) *secesserit, dolor non fit à sanguine. neque calor, &c.* Et *in eod.lib.ante fin.§. Fœmina verò cùm humidioribus, ac pinguioribus diætis vtantur, caliditatis purgationem ex corpore singulis mensibus faciunt, &c* Quasi dicat, copiosi sanguinis, ex quo prouenit caliditas, purgationem ex corpore singulis mensibus faciunt. Lege Martinum Rulandum *lib.*2.*probl.medico-physicor.*66.

Calidior ergo virili fœminæ sanguis, ac ideò & mulier: non tamen propria carnium, solidorúmve temperie, in sanguinis generatione, in hepate, & venis accepta, sed quantitate. Cùm enim viro mulier sanguine magis abundet, illo est calidior, ratione copiæ, & quantitatis. Multus enim sanguis licèt ex frigidis cibis genitus, caloris naturalis in animali substantiam auget, non qualitatem intendit, ex Gal.3. *de temp.c.*4.*in fin.* & Auic.2.1.*doct.*2.*sum.*1.*c.*14.*ante fin.* hoc confirmat, quum loquitur de lactuca, dū sic dicit. *Cúmque eius conuersio in sanguinem completur, plurimū operationis eius est calefacere, propterea quòd in sanguine augmentum facit, &c.* & Iacobus de Partibus *in com.* sic ait. *Possibile est vt sanguis genitus ex alliis retineat sibi caliditatem maiorem debito; & sanguis, lactucæ frigiditatem: & nihilominùs dicetur calidus, non à caliditate excedente, sed quia reparando deperditū, augmentat substantiam caloris innati, &c. Sic qui crescunt, plurimum habent calidi innati*, ex Hip.*lib.*1.*aph.*14. & pueri iuuenibus sunt calidiores; quoniam calorem abundantiorem sortiuntur, ex Gal.*in com.*

Quare conciliari Hippocr. potest cum seipso(quod nemo fortasse animaduertit)ab Arist.2.*de partib.animal.c.*2. ex distinctione eius quod calidius, hoc vel illo modo dicitur:

tur: quare cùm fœminæ constent multa substantia calida, viris dici possunt hoc modo calidiores. Lege Galenum *lib.2.de simpl.medic.facult.cap.3.& 23.*

Solue secundò. Fœmina aliqua calidior est viro. Propositiones enim suprà relatæ, intelligendæ sunt seruata in multis paritate, in temperamento, indiuiduo, ætate, regione, viuendi ordine; nam biliosæ fœminæ collatus, in eadem ætate, regione, victu, consuetudine calidior est. Biliosam verò fœminam iuuenem, calido sub cœlo, calido & tenui victu, laboribúsque assuetam (viraginem vocant,) quis pituitoso sene, sub frigidiore cœlo, molliter educato, mirabitur calidorem? De istorum numero sunt viri in otio, & mollitie alti, totáque victus, & exercitij ratione prorsus effœminati, qui ordinata necessitate purgationes menstruas per hemorrhoïdas patiuntur, quales viuere in Lotharingia, & Germania refert Lacuna *libello de extirpandis caruncalis:* qui lac generant, & horum multum esse numerum, tradunt Aristot. *lib.1. de histor.animal.* 12. Vesal. 5.*fab.*18. Cardan.12. *de subtilitate*, Eugubius *libel.de lacte*, Marcel. Donat. *lib.2.de variol.cap.*8. Laurentius *lib.2. anatom.cap.2.* Multi ergo viri sunt fœminis frigidiores. Num autem fœmina absolutè ascititio calore sit calidior viro: contrà vir innato calore sit calidior fœmina, contendit, pro huius textus expositione eruditissimus Heurnius *lib.5.instit.medicar.cap.66.*

Solue tertiò, cum omniscio Tiraquello *lib. de nobilitate, c.31.num.309.* Mulier callidiorem habet sanguinem quàm vir, & propterea callidior est viro. Hic enim auctor legit verbum (callidior) cum duplici ll. Nam *melior est iniquitas viri, quàm mulier benefaciens*, ait Sapiens. *Prouerb.4.* explicat inter omnes Rab. Moses Ægyptius *lib.2.perplexor.*52. elegantissimè. Sortiuntur enim fœminæ astutiorem, & maligniorem sanguinem, & huic similem conditionem, & mores, (hi enim, teste Gal. temperamentum sequuntur) prout multorum attestantur testimonia. Et de hac iocosa interpretatione, de qua tot extant commentaria, silentium expostulo, ne tibi fastidio sim, & fœminis inimicitiæ: quidquid contrarium tam multis argumentis firmauerit Cornelius Agrippa *lib. de nobilit. & praexcellentia fœminei sexus, ferè per totum.* De cætero lege pro confirmanda caliditate virorum, Theophrastum *lib.1.de caus.plantar.cap.27.* Albert. Magnum *lib.23. de animalib. tract.2.c.6.* Flor. apud Plutarchum *lib.3.sympos.q.4.* Ioannit. *c.16. Isagog.* Hebræorum insignem Medicum Ishaac *cap.14.diatar. vniuersal.* Arnaldum à Villanoua *lib.de regimin.sanit.cap.3.* Rabbi Mossem *part.16.aph.* Didymum *lib.18.c.3.* Tu verò artificiosam magis, pro textu Hippocratico expositionem excogita: nam

Paruos parua decent, mihi iam non regia Roma,
Sed vacuum Tibur placet, aut imbelle Tarentum.

HISTOR. CXLV. GALENI, De suppressione vrinæ.

Vrinæ suppressio ex grumo, eo extracto, æger vrinam minxit.

Qvidam etiam cùm cecidisset, manente spina illæsa, imprimis quidem magnam sanguinis copiam cum vrina emisit; posteà verò omnino suppressa est vrina: cuius rei causam esse coniecimus, quòd concreti sanguinis grumus intus se opposuit. Quocirca dimissa per colem fistula, paulum vrinæ reddidit; extracta deinde fistula, apparuit in ipsius ore grumi indicium, &c. Galenus lib.6. de loc. affect. cap.4.

PARAPHRASIS.

Svppressionem vrinæ Græci Ischuriam appellarunt. Hanc tribus modis oriri posse, notum est apud eum, qui *lib.3.de caus.sympt.c.2. & loc.cit.nuper, de locis affectis* perlegerit. Aut enim corpus vesicæ in tantum tumorem attollitur, vt meatus inde occupetur, quemadmodum in abscessu, scirrho, inflammationéque quotidie fieri videmus; vel ob meatus conniuentiam, siccitate nimia, vt in ardentissimis, acutissimis, retorridisque febribus sæpe contingit; vel clauditur, quoniam vel aliquid præter naturam innascitur, vt caruncula, callus, vel obstruit, vt pus, arena, calculus, lenta crassáque pituita. A sanguine concreto, & grumoso, vreterum capita obstrui rarius est; hic enim diu non subsistit in via, sed facilè vrinæ cursu, ac impetu foràs propellitur, vt *lib.6.patholog.c.13.* Fernelius docet.

Si tamen hac de causa supprimatur vrina, agnosces ex prægressa sanguinis fluxione ad vrinarios meatus, vel quòd præcesserit ictus, casus, percussio, aut magni ponderis subleuatio; quibus de causis sanguinem rupta vena partim foràs effundi, partim intus condensari, & in grumos conuerti, iudicabimus. Sanguis enim, si ex vasis deciderit, in quibus tanquam in loco naturali conseruabatur, illicò in thrombum coïre, tum quia pinguis est, tum quia fibras habet, docuit Aristoteles *lib.3. de histor. animal.19.& lib.de partib.animal.cap.14.* firmat Fernelius *lib.6.physiolog.cap.7.*

Neque refert, quòd sæpius sanguinem è vena secta exhaustum, & profluentem, minimè concrescere obseruemus, in maleficentissimis febribus, & aliis corporibus valetudinariis, in quibus ob frigidum & humidum hepatis, & venarum intemperamentum, sanguis tenuis nimis est, & aquosus totus, miniméque habet partes crassas & terrestres, quarum absentia frigescens non coit: sic sanguis ceruorum, & damarum (hac de causa illa esse timida, docuit Philosophus *2.de partib.animal.4.*) non coït, etiam si effundatur. Sanguis iste morbidus est, & validam sanguificæ facultatis imbecillitatem ostendit. Huic proximè accedit ille, qui licèt omnino non coëat, modicè tamen in medio coagulatur, cui innatat multum seri expressi, vt è lacte solet. Hic quando totus serosus est, & è venis effusus, concretus, plurimum habet aquosæ humiditatis supernatantis, pessimus indicatur à Gal. *lib.3 de alim.facult. cap.26.* In febribus autem malignissimis non concrescens sanguis, perniciosissimus est; grandem enim internam corruptionem ostendit, & ardoris interni vehementiam, summámque malignitatem significat: ex quibus causis, sanguinis partes aëreas & pingues esse colliquatas, & fibras corruptas, validámque sanguinis in saniem, conuersionem, iudicabis. Quo fit, vt sanguinem in vasis non concrescere post sectam venam, in malignis & pestiferis febribus, maximam ruinam portendat, & mortem: in aliis verò, qui alia de causa febribus laborant, in quibus ex obstructionibus internis, nimio potu, frigida hepatis intemperie, aqueus & serosus sanguis redundat, cùm non sit bene coctus & elaboratus, maximam arguit debilitatem, quæ serum redundans generat, quum effusum in venas sanguini permiscetur, vt docuit Fernelius *lib.2.de ven. sect.cap.17.*

Insuper grumum vias obstruere, exitúmque vrinæ impedire coniectabis, si immisso cathetere parum vrinæ fluat, & cum ea sanguinis ramentum: adsint etiam symptomata grauissima, cum animi deliquio, & resolutione; quæ ita existunt perniciosa, vt finitima sint illis quæ ex veneno oriuntur: *ad grumos enim vocatos, qui vel in vesica continentur, thorace, ventriculo, intestinis, animi defectio, & pallor sequi solent; pulsus verò paruus, & obscurus frequénsque apparet, & laborans ipse cum anxietate resoluitur*, vt retulit *lib.6. de loc.cap.3.& 4.* quin etiam concretus ad hunc modum sanguis in vulneribus, in causa est, vt putredo celeriter vicinas partes corripiat, vt ait Galenus *lib.de bonit. & vit.succor.cap.4.in init.*

Sed quî fieri possit, vt humorum omnium maximè proprius & familiaris, postquam refrixerit, affectus afferat ingentes adeò, disquirendum. Sanè non parum istud miror, cum Galeno *loc.nuper citato*, qui licèt proponat quæstionem, non tamen soluit. Dic. Videtur maior mixtio, quam sequitur perfectio eius; est enim sanguis liquor remotissimus ab elementorum simplicitate, ex Gal. *lib.8. de placit.cap.7.* vniuersale est autē, pura omnia magis durare, ceu plus à contrarietate recedentia, vt elementa, lapides, metalla: Indicio est, quia lac citissimè corrumpitur,

cuius pars seorsim durat, ex Gal. *lib.7. de compos. medic. sec. loc. cap.1.* & homo inter animalia vltimum mixtorum frequentiùs ægrotat, & semen citiùs vitiatur, & inter humores sanguis exiens è vasis, quum bilis in ictteritia, & pituita in iuncturis diu durent: nam sanguis ad alendū è vasis exiens, ideò non corrumpitur, quia iam habet formam roris, cuius locus naturalis, sunt membrorum pori. Sed cur caro humana, licèt recenter mortua, antequam putrescat, cùm simillima nobis sit, multùm nutrit, immò est sapidissima, & suauissima (qualem experiuntur Indi, qui tanquam immanes feræ humanis carnibus vescuntur, & alij, qui vel inscij, vel fame coacti eas deuorarunt) in pessimam tamen non ducitur putredinem? Respondet Petrus Hispanus apud Ishac *lib. de vniuersal. diat. lect.1. ad fin.* carnem viuam ad præstantissimæ formæ præsentiam temperatam, mortuam tamen pessimam credi, & inutilem ad alendum: sed hoc de ea quæ est diu emortua, est intelligendum; hæc enim si edatur, sæua parit symptomata.

At cur hæc optima & perfecta, cùm putrescunt, deteriore labe fœdentur, scrupulus est maximus. Dic cum Theodosio *epist.23. in init.* (philosophentur reliqui suo modo) quòd sanguis, lac, & semen vertuntur per corruptionem in venenum, vt patet in sanguine in grumos conuerso, ex Auic. *6.4. tract.3. cap.20.* in lacte coagulato, ex Dioscorid. *lib.6. cap.31.* & Paulo *lib.5. c.72.* in sanguine menstruo putrefacto, & corrupto, ex quo symptomata suboriuntur veneno finitima, vt Hippoc. *lib. de virg. morb. num.4.* asseruit. In semine corrupto, ex cuius vi dira, venenosa propullulant accidētia, quorum sæuitie fœminæ oppressæ, veluti à præsentaneo veneno concussæ subitò occumbunt. Id euidenter patet in ouis putridis. In pomis odoratis, quæ putrefacta pessimum saporem acquirunt. Hæ ergo omnes substantiæ perfectissimæ & elaboratissimæ, quum putrescunt, fœtidiores & deteriores euadunt. Demùm optimum quodque in pessimum. Huius quæsiti triplex solutio excogitari potest. Prima. Quoniam omnis mutatio est à contrario in contrarium, hoc est, ex optimo in pessimum: omnes enim qualitates in pessimas mutantur; quæ enim optima naturaliter sunt, præternaturaliter lapsa, pessima erunt. Secunda. Multa mixtio cum à calore naturali roboratur, optima est; cum ab eo demittitur, & ab extraneo occupatur, pessima: sic cadauer humanum pessimè fœtet, & fæcalia recrementa multò ampliùs putrent. Nam vt valida illa mixtio cum à forma substantiali, innatóque calore coërcetur, optima euadit; ita calido innato dissoluta, & ab extraneo correpta, in pessimam abit constitutionem, quam ingentis putredinis indicia, odor, sapor, & color demonstrant. Potest addi & tertia validissima, quòd natura de optimis humoribus sollicita, non relinquit eos nisi à valida causa euinci: valida autem causa extranea magnam corruptionem inducit; sicut robustus homo nonnisi magno morbo succumbit.

Conandum illicò est, ægro ex hac causa Ischuria correpto auxiliares manus adhibere; à sanguine enim grumoso, vtpote corrupto halitus eleuantur, vires nostras diuersimodè prosternentes, vt eleganter *tetrab.3. serm.2. cap.27.* Aëtius docuit. In hunc vsum exhibe electuaria cardiaca, alexipharmaca, antidota, & belzaartica, iis siue intus, siue extra epithematum loco vtaris, vt sunt theriaca, mithridatium, electuarium de gemmis, aut alchermes, lapis belzaar, & alia quæ ab auctoribus contra venenum præsidia celebrantur. Necessaria sunt prætereà medicamenta, quæ ab auctoribus ad lapidem comminuendum approbantur, sempérque admiscere oportet calida & tenuia, vt concretus sanguis caliditate fundatur & liquetur; cuius generis sunt acetum mulsum, aut oxymel in potu datum, maximè permixtum cum decocto arthemisiæ, rubi, betæ, cum leporis, aut hœdi coagulo. Si nihil profeceris, necessitas tunc adest catheteris adhibendi, cuius vi cùm vrinas eduxeris, rursus prædicta in potu propinentur. Si verò nec sic dissoluantur grumi, ex auctorum præscripto, intercapedinem inter anum, & pudendum secare oportet. Sed si sanguinis grumus tot venefica parit symptomata, & sanguis concretus, nulla interposita mora, instar veneni procurandus est è corpore expelli clysteribus, & vomitoriis; vt Auicen. prædixit *6.4. tract.2. cap.20.* cur Gal. *6. de loc. cap.4.* incidentibus, & liquantibus tantùm remediis tractandum docet? Dic: non negandum est properandum esse ad grumi extractionem, non minùs quàm cuiusuis alterius veneni; tamen vt commodè, & tutò extrahatur, liquari debet, vt oxymelite cum aceto. Si autem in ventriculo contineatur, etsi vomitum commendet Auic. reprobatur ob suffocationis periculum: quare priùs dissoluendus grumus, quàm vomitus procuretur, ex Dioscorid. *lib.6. cap.25.*

HISTORIA CXLVI. GALENI, *De suppressione vrinæ.*

Ex torpido vesicæ sensu, vrinæ suppressio contingit.

Atque in alio similiter affecto suppressa fuit vrina, torpente ob affectos neruos vesica sensu. Cùm itaque inter dormiendum non sentiret homo vesicam impleri, ipsa extensa nihil excernere potuit. Etenim accidit interdum, vt hoc modo vrina supprimatur, &c. Galenus lib.6. de loc. affect. cap.4.

PARAPHRASIS.

Torpuisse solummodò vesicæ neruos, & hac de causa suppressam fuisse vrinam, hoc loco edocuit Galenus. Cùm enim torpet expultrix facultas vesicæ, cuius munus est vrinam excernere, hæc retinetur: nam prolapsa vrina vesica extensa nihil potest excernere; vt quotidie accidere videmus in sanis hominibus, qui publicis detenti negotiis, aut in concionibus, senatu, foro, conuiuiis occupati, deinceps meïere nequeunt: repleta enim, tensáque vesica, quantum ipsa distenditur, tantùm meatus eius euadit angustior, & impotens redditur vesica ad sese cōtrahendum.

Torpescit, & deficit naturalis potentia excretrix vesicæ, cui munus est se contrahere transuersarum fibrarum adminiculo; & sic otiantibus & laxatis obliquis, & rectis vrinam reddere non potest, ob læsos neruos. Hi vel resoluuntur, vel torpent, vel comprimuntur. Resolutionem non fuisse, Galenus confirmat. Non adfuisse compressionem, aut dilacerationem à resoluente, vel comprimente, constat, quoniam nullam causam externam præsupponit, vt prædixit *in histor.143. suprà descripta*, illius qui luxatis vertebris è regione vesicæ, compressóque neruo proprio ad vesicæ musculum pertinente, vrinam inuitus effudit. Torpuisse ergo vesicæ neruos dicendum est, ita vt animalis facultas ad ipsos non pertingeret, & hoc modo sensifica vis cùm esset obtusa, & pigra reddita ad expulsionem, molestiam, aut pondus minimè sentiebat, eò maximè si abdominis musculi pariter sint resoluti, aut torpidi. Ex hac causa oriri malum agnosces, quoniam licèt laborans ab vrinæ pondere molestetur valdè, nequit vrinam reddere: quòd si conetur musculis abdominis id efficere, quàm paucissimam emittet: si tamen manibus vesicæ regionem compresseris, longè maiorem extrahes vrinæ copiam.

Non est ergo mirum, si æger alter ex luxatione vertebrarum ad partem externam inuoluntariè vrinam minxit, cùm hic similiter affectus vrinam non excreuerit: licèt enim contrarij effectus ab vna eadémque causa non possint oriri; tamen in illo fuisse resolutos, in hoc torpuisse intelligas. Cùm resoluti sunt, actiones edere nequeunt, vesicæque ostium non claudentes, inuoluntariè exit vrina. Si torpent illi tantùm, ostium quidem claudent; sed expultrix vis suo non potest officio fungi; non enim ob torporem excitatur.

Torpor hic cùm à causa externa originem non duxit, nempe ictu, percussione, aut vertebrarum luxatione: à frigida intemperie & humida, vnà cum lentorum humorum affluxu oriri solet, à quibus neruus, qui ad musculum vesicam comprimentem demandatur, obstruitur aliquantulum, & hoc modo impeditur, quominùs spiritus descendat. Hoc ita esse haud difficulter ex prægressis agnosces, ex

ex intemperata laborantis vita, gulæ, potuique dediti; si ignauia,& frigiditas adsit vicinarum partium.

Cùm vrina suppressa est,& laborantem premit, aduersus causam pugnare à ratione alienum est; nam tunc excretioni solùm vrinæ prouidendum. Hoc fiet dilatatis meatibus,& viis laxioribus factis, vt vrina faciliùs exstillet, sicque omni arte conandum est stupefactos sensus excitare, ac humiditatem superfluam exiccare. Id efficiunt fomenta calida, roborantia, flatus discutienda. Ex his parabis insessiones, vnguenta, emplastra: quorum multiplicem syluam lege apud Mercatum *cap.14.lib. 2. de morb. intern.*& Rondelet.*cap.25.de vesicæ resolutione.* Ludouic. Gardinium doctissimum *lib.2.de medicam. purgantib.tit. de oleo diacolocynthidos.*

HISTORIA CXLVII. GALENI, De sphincteris, aut musculi claudentis vesicam, resolutione.

Vrina, & alui excrementa quibusdam inuitè fluebant.

PIscator quidam, cùm in fluuio pisces venans, circa sedē & vesicam infrigidatus esset, vt ipso inuito effluerēt alui excrementa, & vrina, per calida medicamenta affectis musculis adhibita, celeriter sanus euasit. Item alius iisdem molestatus accidentibus, sine tamen manifesta causa, læsis circa os sacrū neruis, multo tempore per multa præsidia sanatus est, &c. Ganus, lib.4.de loc affect cap.5.& lib.1.de loc.ad fin.

PARAPHRASIS.

AFrigore densante spiritus animales, canales, aut neruos, per quos ipsi deferuntur, comprimente,& neruorum fibras, quibus musculus sphincter, seu vesicæ intertexitur, resoluente,& maximè si cum humiditate adiūgatur; fieri vrinæ,& stercoris inuoluntariam excretionem, probat Gal.hîc. Et licèt Paul.*lib.3.cap.45.*& Auic. 16. 3. *cap.6.& 7.* dicant ad vesicæ paralysim, sequi retentionem vrinæ, propter defectum virtutis motricis in neruo, explicandi sunt cum Nicolo *serm.5.cap.prop.*quòd huius musculi parua paralysis efficit retentionem; valida, per quam constringi non potest, expulsionem voluntariam creat. Sed de his multa *in com.hist.vltima* dummodò tamen frigiditas hæc calorem extinguat, alioquin vrinæ retentionem molitur. Adesse musculum circa vesicæ ceruicem, illam claudentem,& vesicæ collum constringentem, tenuem, orbicularem: circularibus fibris constantem, ne nobis vrina inuitis exeat, certum est,& probat Galenus *lib.5. de vsu part.16.* Etenim si hic non esset musculus, lotium in horas singulas excerneretur, quemadmodum huic & multis aliis contingit, quibus musculus hic relaxatur; cuius historiam describit Columbus *lib. 5. de re anatomic.cap.26.*

Ano tres musculos contingere ex quibus vnus orbicularis est, qui sphincter appellatur, docet idem auctor *cap.sequenti*, in extremo recti intestini positus, hic latus potiùs, quàm crassus dici meretur, fibris constat transuersis,& cum cute admodum vnitur, à coccyge ligamentis mutuò acceptis. Eodem munere fungitur, quo fungi vesicæ musculum diximus. Fæces scilicet hic detinet, ne nobis inuitis exeant, vt ille vrinam. Reliqui verò lati quidem sunt, sed subtiles. Hi rectum intestinum sursum trahunt, ne nobis excrementa nimium excernere conantibus, illud exeat infrà. De quorum compositione,& natura si plura scire aues, lege quæ Ioannes Riolanus filius, vir stupendæ lectionis, raro, acutóque ingenio præditus, *lib.5. Anthropograph.*de musculorum vtilitate,& vsu graphicè inter omnes peritissimos anatomicos conscripsit: nam eius opera anatomica sunt dignissima cedro.

Rogabis, cur adhibitis calidis præsidiis, horum quidam vix sanari potuit? Dic in vitium firmitudine fuisse dispa-A rem rationem: nam vires fortes lethales morbos contemnunt, ex Gal.*lib.10.meth.c.4.& lib.1.epid sect.3.com. 19.* Dic secundò, quoniam à causa externa laborauit,& manifesta, cui tutò succurri potest, maximè cùm citra apparatum morbosum lædit. His potest addi tertia, nam læsi circa os sacrum nerui difficulter ex præsidiis opem sentiunt: hæc enim pars infima est, partibus excrementa recipientibus vicina, ad quas suapte natura ex toto corpore superfluitates confluere solent: præsertim cùm os sacrum sit omnium ossium totius spinæ maximum; quare ab Hip. *lib.2.epid.sect.4.num.1.* magna vertebra appellatur: in qua cùm humor impingitur, ac firmatur, vix medicamentis elidi potest; hæc enim ob eius crassitiem, commodè altiùs penetrare non possunt.

Aggredienda tamen curatio est,& calidis auxiliis celebranda. Victus sit calidior,& siccior. Humores frigidi, B crassi,& viscidi alterandi, expurgandi, prout *in cap.de resolutione*, vnanimiter auctores consuluerunt. Topica sint exiccantia, calefacientia, roborantia: quorum formam proponunt Aëtius *tetrab.2.serm.2.cap. 34.* Paulus *lib.3. cap.45.*de eodem affectu ex professo disceptantes.

HISTORIA CXLVIII. GALENI, De vrinæ suppressione.

Ex concreto pure, aut lapide vrina supprimitur.

C *PRæterea cùm alios quosdam diuturni dolores vnà cùm abscessuum notis infestarent, tenue pus finitis abscessibus cum vrina profluere visum est: deinde subsequens vrinæ retentio, cōiectura occasionem dedit, quod à crasso pure meatus obstrueretur. Atque in pueris etiam quos lapis vesica cruciabat, videmus sæpenumero vrinam retineri. Eos itaque resupino figurato corpore concussimus, ita vt à meatu lapis dimoueretur, &c. Galenus* lib.6.de loc.affect.cap.4.

PARAPHRASIS.

EX abscessu, vlcere, aut vulnere in renibus, vel vesica facto, pus emanare notum est. Cùm autem hæc purulenta excretio per vias vrinæ valde est copiosa, tenax,& viscida, in his partibus impacta; vrinam supprimit. In hoc casu tenuantibus,& abstergentibus vtendum est: tam intus assumptis, quàm per syringem immissis. Ea sunt aqua D hordei cum melle,& saccharo. Stillatitia ex hordeo, terebinthina,& saccharo. Lac seminum frigidorum. Aqua lactis cum saccharo, aut melle: Crassa pituita per aluum, vomitúmque repurganda. Roborandum membrum, cuius occasione humor descendit in vesicam. In hunc vsum roborantia, superfluámque humiditatem absumentia summopere præstant. De horum numero sudorifera esse censentur, quæ ex decocto ebeni, aut smilacis asperæ parari solent. His si non succubuerit affectus, fontanellam in cruribus affigendam cura, vt purulenta materia, seu viscidus pituitosúsque humor ad ignobiles diuertatur corporis partes, cuius vacuatione interna membra leuantur,& transpirant.

Si lapis causa est obstructionis, optimum est Galeni experimentum. Quare si nullum rei obstruentis, præterquam lapidis, indicium adsit, puerum resupino figu-E rato corpore concute. Scimus enim duplici corporis figura lapidem è vesicæ collo dimoueri: vnà plurimum inflexo corpore, qua calculus in vesicæ alueum seponitur: & mox vrina in decliui posita in fistulam subit vrinariam. Altera verò, dum corpus supinè positum, sublatis femoribus,& clunibus concutitur, quo in aduersam spinæ cauitatem calculus relabatur. Vtrumque si fueris expertus, lapis è meatu dimouebitur. Semotum minue, aut medicamentis extrà elide, quæ auctores *in c.de vesica lapide* obseruanda præcipiunt.

HISTORIA CXLIX. GALENI, *De vrinæ suppressione.*

Vrinæ retentionis, ex perinæi inflammatione subortæ, curatio.

PErcussus validè quidam in ea parte, quæ femẽ appellatur, (Græci perinæum dicunt) inflammatione suborta vrinã reddere non potuit: ac vesica ipsa, vtpote plena, manifestè secundùm circumscriptionem intenta erat. Huic ne irritaretur inflammatio, fistulam adhibere noluimus, sed aqua calida affusa, oleo perungere satius esse putauimus. Cúmque tribus horis eum sic tractassemus, tensione non parum relaxata, ac dolore (vt ipsemet fatebatur) non ita grauiter infestante, iussimus, vt vrinam reddere tentaret. Interim cùm nos vesicæ tumorem ad inferiores partes impellendo, sensim premerêmus, iuuenis vrinam reddidit, &c. Galenus lib. 1. de loc. affect. cap. 1.

PARAPHRASIS.

GAlenus causas extrinsecas vrinam retinentes explicaturus, hanc historiam proposuit, quam in hunc modum explicandam iudica. Est femen, quod Græci perinęum dicunt, intercapedo illa quæ est inter anum, & scrotum, ex Galeno *lib. 3. de articul. com. 45*, & Aëtio *tetrab. 3. serm. 1. cap. 42. & tetrab. 4. serm. 3. cap. 27.* Huic verò parti percussæ, & ob dolorem, conuocata fluxione, tumidæ, tensæ, inflammatæ, localia priùs auxilia adhibere satius iudicauit, citra venæsectionem, huic vsui præstantissimam; quoniam parua erat inflammatio, neque vrgebat multum, & à causa externa suborta. Vel si mauis dicere, Galenum tam signa inflammationis, quàm huius remedium celebratum per venæ sectionem, tanquam res notissimas præteriisse, non aberrabis. Nam verisimile est hanc celebrasse, in inflammatione partis, ad quam ex necessitate plura damna deinceps subsequuntur, quæ deinde difficilem habent correctionem; nam conuocata fluxione, ex fluxu irruentis humoris, supprimitur omnino vrina sæpissimè, coarctatis vrinariis vasis, & veluti obstructis, ob inflammationis molem; accidunt abscessus, vlcera immedicabilia, & fistulœ, nam hæc pars est posita in ipso sordium confluxu; ad quam decliuem suapte natura à toto decumbere solent excremẽta, quæ abscessuum curationem valde impediunt. Sed à qua parte sit celebranda venæsectio, *in sequenti historia* dicemus.

Topica ergo, & localia medicamenta imponenda iussit neglecta ænea fistula, ne irritaretur inflammatio, non quòd hæc in vesicæ collum immissa, pærinæi tumorem tangere posset, sed timor erat, ne cum difficultate immissa, sese magis compressissent vesicæ collum, & perinæi tumor, & necessariò inflammatio fuisset irritata. Est autem ænea fistula, (Græci catheterem vocant) quæ lapidem à ceruice repellit, & vrinam educit. Huius formam exactè describit Cornelius *lib. 7. cap. 26.* & alia multa de eius vsu necessaria, dum sic inquit. *Res interdum cogit moliri manu vrinam, cùm illa non redditur, aut quia senectute iter eius collapsum est, aut quia calculus, vel concretũ aliquid ex sanguine intus se opposuit. At mediocris inflãmatio sæpe eam reddi naturaliter prohibet, idque non in viris tantùm, sed in fœminis quoque interdum. Ergo ænea fistulæ fiunt, quæ vt omni corpori, ampliori, minorique sufficiant, ad mares tres, ad feminas duæ Medico habendæ sunt. Ex virilibus maxima decem & quinque est digitorum, media duodecim, minima nouem. Ex muliebribus, maior nouem, minor sex. Incuruas verò esse eas paulum, sed magis viriles oportet, læuésque admodum, ac neque nimis plenas, neque nimis tenues, &c.* Galenus verò peculiariter ostendit iniiciendi modum per catheterem *lib. 4. meth. cap. 7.* cum Paulo *lib. 6. cap. 59.*

Quare tutius iudicabit tumorem laxare, ac emollire, dolorem imminuere, ac sedare, quàm aliquo irritamento vrinæ exitum procurare: irritat autem semper fistula, & expertissimum Chirurgum desiderat. Totũ ergo curationis A cardinem in mixtura ex oleo. & aqua reposuit: hæc enim si non sit intensè calida, vt est balnei aqua, non calefacit, sed inflammatam particulam refrigerat, sedat dolorem, laxat, emollit, digerit; & eò plus si cum oleo sit permixta, ex oliuis maturis expresso, ex Gal. *2. simpl. 7.* quod similes tepidæ aquæ habere qualitates, à Galeno proditum est *lib. 4. de rat. vict. com. 49. §. Cæterùm olei, & aquæ mixtura, tepidã generat caliditatem, mollitque, & mitigat, vtpote moderatam habens facultatem, cuius potissimum esse debent quæ & maturant & per halitum digerunt, &c.*

His indicationibus satisfaciens Galenus, hoc medicamento vsus est: maximè cùm pars neruosa refrigerantia non admittat medicamenta, sed temperata, qualem temperiem habere oleum ostendit Galenus *lib. 2. simpl. 22. & 24.* vbi præsertim nec summè frigidum, nec calidum applicatur, vt monuit B *lib. 2. eiusd. oper. c. 18.* Quare mordicationes lenit, ex ipso *c. 13. eiusd.* & vlceribus cum inflammatione opitulari, *cap. 10. supra* asseruit. Ad hæc aqua calida moderatè laxat, modicè digerit, ex accidenti refrigerat.

Si verò oleum erysipelatibus, & inflammationibus infestissimum esse asseuerat, quoniam cùm sit pingue, ignis est aptissimum alimentum, ex Galenó *4. de vsu part. 9. & 3. de temp. 2.* & idcirco calefacit, & inflammat, ex ipso *3. de temp. 5. & 2. simpl. 12.* De oleo intelligas per se solo applicito, non mixto cum aqua calida, quæ eius actionem retardat. Vel id esse noxium asseuera, impositum in parte erysipelate arsiuo tentata, vel ab inflammatione, ex bile, calidissimóque sanguine orta, correpta. Neque aquam caliditate & humiditate sua relaxando, & eneruando, ad putredinem partem disponere, asserendum est, vt *5. simpl. 7. &* C *lib. 5. de sanit. cap. 3.* Galenus sentire visus est: nam tantùm abest, vt hoc contingat, vt huius beneficio, laxatis poris impactus humor meliùs transpiret; & pars robustior, & vegetior à putredine, minuto humore, & dolore sedato, immunis euadat.

At cur resoluto humore, & lenito dolore, detracto aliquantulum impedimento, iusserit vt vrinam reddere tentaret (nam periculum erat, ne compressione facta, ad locum inflammatum vicinum humores premerentur; (ea est ratio, vt scilicet musculi illi abdominis ad vrinæ expulsionem concurrentes premerentur, & maximè cùm infirma esset vesica; & sic sensim facta compressione, humorum confluxus non erat timendus, præsertim cùm in ipsis musculis non essent superflui humores. Quo factum est, vt retentam vrinam, suaui illa facta compressione, iuuenis expelleret, & ab vrinæ retentione immunis euaderet. D

HISTORIA CL. GALENI, *De vrinæ retentione.*

Vrinæ suppressio, ex vesicæ inflammatione ortum ducens, curata inflammatione, cessauit.

IGitur cuidam cùm cecidisset, spina sinuata est, quapropter vrinã reddere non potuit: nam id aliquando fieri solet, quẽadmodum ab Hippocrate dictũ est. Verùm non illico suppressa E *fuit vrina, sed perẽdie, ob afflictarum vertebrarum ad interna luxationem, inflammata vesica. Itaque dolebat in ea parte vel nemine tangente, sed multò magis, siquis manu eam tangeret: atque hanc curauimus inflammationi remedia adhibentes, &c. Galenus* lib. 6. de loc. affect. cap. 4.

PARAPHRASIS.

EX casu, vertebrarum luxationem; ex hac, spinæ imbecillitatem, & dolorem; ex hoc, humorum ad vesicam confluxum, & inflammationem fuisse excitatã, res est manifesta. Ex vnius autem doloris præsentia inflammatã vesicam cognoscere cùm non potuerit, necessarium est vt dicamus, ipsũ alia cõmunia vesicæ inflammatæ signa, vt notissima præteriisse, ab ipso, aliisque Medicinæ auctoribus tantoperè

tantopere celebrata: ea sunt grauitas, tensio, tumor in regione vesicæ, vomitus biliosus, ardor in parte, ac satis insignis dolor, cum pondere & grauitate circa pubem, & inguina; nausea. difficultas anhelitus; febris assidua, & acuta; & ob cerebri consensum interdum vigiliæ, motus conuulsiuus, & delirium apparent, quæ omnia expendunt Aëtius *tetrab.* 3. *serm.* 3. *cap.* 26. & Paulus *lib.* 3. *cap.* 45.

Per spinæ autem sinuationem, intellige vertebrarum spinæ ad interna luxationem, lordosin (id est excauationem) vocant. Nam nec dorso desunt sua mala, inquit eruditissimus Manardus *lib.* 7. *epist.* 2. sic referente Agricola Ammonio *in com. c.* 5. *lib.* 4. *de loc. affect. Galeni*, modò enim spina extrorsum flectitur, qui Græcè *Kybi, Hybi, Kyrti*, & Latinè *Gibbi* dicuntur, modò introrsum, qui regibbi, & lordi vocantur, de quibus nominibus elegantissima protulerunt Celsus *lib.* 8. *cap.* 14. & Paulus *lib.* 6. *cap.* 100.

Cæterùm spinæ sinuationem, ex se vrinæ suppressionem non effecisse, Galenus affirmat, sed ob vertebrarum ad interna luxationem, excitata inflammatione in vesica. Nonnunquam enim accidit, vt à vesicæ inflammatione angustior reddatur meatus, per quem excernitur vrina, vel etiam omnino obturetur, ex cõfluente ob doloris sæuitiem humore, qui vias arctando, & comprimendo, vrinam supprimit. In hac enim vertebrarum ad interna luxatione, non vnam, sed plures vertebras luxatas fuisse, tam quæ sub septo transuerso sunt, ossi sacro contiguæ, à quibus nerui ad vesicam perueniunt, quàm neruos omnes qui à spinali medulla oriuntur, & dictarum vertebrarum medio ad vesicã prodeuntes, & partes spinæ superincidentes fuisse pressas, asserendum est, cum Galeno *in lib.* 3. *de art. com.* 51.

Quare ægro dolore correpto, in regione vesicæ, quæ pubes est, vel nemine tangente, quoniam ab humoribus calidis, & inflãmationem facientibus distendebatur vesica, & adhuc magis, siquis manu locum illum tangeret, quia tunc magis premebatur vesica, & adstantibus aliis signis, inflammationi remedia solùm adhibere tutius iudicauit.

Quæ autem ea fuerint, non exponit, fortè quoniã *in lib.* 3. *meth. cap.* 2, *& lib.* 2. *ad Glauc. c.* 2. ea patefecit: his enim locis ortum inflammationum perpendens, has ex sanguinis influxu copiosioris, quàm pars postulet, generari tradit. Cùm enim excretoria facultas suo munere fungitur, & triste aliquid sentit, vt dolorem, ex qualibet causa contractum, expellat, omni conatu vehementer aggressa, sanguinem & spiritum, ex reconditis corporis sedibus in afflictam exprimit, & sic ex dolore, particula, pro portione confluentis in eam humoris, in tumorem attollitur.

Rursus. Fluentium humorum antispasis, id est retractio, medela est, hac posita animaduersione, vt in initio inflammationum longissimè parte tentata fluxione diuertendus sit humor, nequaquam ad eam trahendus, vt *lib.* 13. *meth.* 11. latè docuit Galenus. Si ergo ad vesicã fluxio deferatur, & corpus plenum sanguine appareat, valida sit labo antis vis, tempus autem anni sit ver, regio temperata, æger sit adolescens; is sanguinis missione ex superioribus partibus indiget. Sicut enim si aliqua pars superior patiatur, per inferiora ducendus est sanguis, sic si inferior laboret, per superiora extrahendus est, ex Gal. *lib.* 4. *meth. cap.* 6. & alibi passim. Semper enim motum ad contrarium retrahere expedit, sic enim meliùs pars inflammata à vehementia superuenientium symptomatum præseruatur; & non inflammata modò, sed solùm dolore, aut calore tentata, & affecta, tutiùs ab imminenti inflammatione præseruatur. Sic *lib.* 10. *de compos. medic. sec. loc. cap.* 2. in coxendicis colore priùs basilicam secat.

Ex hac consideratione, ex superioribus partibus sanguinem emisisse Galenũ in hoc ægro iudicabimus. Sed quid respondebimus Galeno *lib.* 6. *aph. comm.* 36. interpretanti aphorismum illum, *Difficultatem vrinæ venæ sectio soluit, secare verò interiores*, dicentique per interiores venas, non esse intelligendas brachiorum: nam *consueuit Hip.* (inquit ipse) *in omnibus libris suis, in partibus, quæ supra hepar sunt è manibus sanguinem emittere: in inferioribus verò venas, quæ in poplite, & malleolo sunt, secari iubet, &c.* Sunt autem inferiores partes, ex ipso, *in lib. de curand. rat. per sang. mis. cap.* 18. Coxendix, vterus, vesica: & Galen. *lib.* 13. *meth.* 11.

A adiecit renes, vesicam, pudendum, vterum; quas partes esse per poplitis, aut malleoli sectionem vacuandas, expressè ibi confirmat.

Auctores ferè omnes, qui de vesicæ inflammatione proprium caput conscripserunt, primò è brachio, deinde ex talo venæ sectionem moliuntur, licèt Paulus, Aëtius, & cæteri Principes locum sectionis non assignent: & meo quidem iudicio, rectè eam ex cubito moliendam imperarunt; promptiùs enim sic auertitur ad contrarias partes humor, ne in affectam partem decumbat, grauiora mala effecturus. Sed ad difficilem Galeni contextum, iubentis vesica affecta ex inferioribus partibus esse sectionem venæ celebrandam, vel nihil respondent, vel inutiles afferunt distinctiones.

B Fernelius *lib.* 2. *de ven. sect. cap.* 7. *prope fin.* in inflammatione podicis, partium obscœnarum, crurum, vesicæ, inguinis, ex superioribus cubiti venis ad inhibẽdam fluxionem, in initio sanguinem mittit, & deinde ex inferioribus sanguinem euacuat. Hanc sententiam hausisse Fernelium ab Auicenna, neminem latere potest: is enim auctor *lib.* 16. 3. *tract.* 1. *cap.* 11. illicò ex basilica sanguinem minuit, & cùm declinat, ad saphænæ sectionem accedit. Galenus enim in declinatione è talo sanguinem extrahit: cæteri in initio è cubito rectè quidem phlebotomiam exercendam monent. Hippocrates verò interiores, hoc est internas venas secari iubet, non crurum; & si id facit, in declinatione inflammationis, in eo loco sectionem celebrasse dicendus est. De quo argumento lege Ferdinandum Menam *in com. cap. cit. Gal. de curand. rat. per sang. mis.* de hoc negotio accuratissimè disserentem.

C Cur autem Auicenna tundendam imperet sinistri cubiti venam, & non dextri, qui sanguinis cedi proximus cùm sit, potest inflammationem magis auertere, explicat Mercurialis *lib.* 3. *praxis, cap.* 34.

Purgationem instituendam esse iam declinante morbo, lenibus & clementibus medicamentis, vt de totius corporis habita prouidentia, inflammata pars, tutiùs & securiùs medelam recipiat, firmant Medicorum præcipui. Post vniuersalia remedia sequuntur inflammationem sedantia auxilia. Licèt autem in omni inflammationis initio, vt millies protulit Galenus, repellentia optima sint, quorum vi roboratur pars, & fluens humor repercutitur, & sic phlegmones ortus, atque incrementa, vomica, maligna vlcera, febrium, dolorúmque causæ, aliáque permulta vitia declinantur: tamen hæc in vesicæ inflammatione cautè administranda; tum quia vesica est pars frigida, exan-

D guis, fibris intertexta, & frigidorum occursu facilè læditur; tum quòd in profundo sita est: quare extima parte inanita, & contracta repellentis vi, intrò pellitur humor in ima, & sic maior copia humoris in inflammatam partem confluit.

Digerentia ergo temperata sint, quæ dolorem leniant, laxent, humorem in halitum absumant; quare necesse est vti fomentis, insessionibus, balneis, quæ emolliendi, & resoluendi vires habeant. Hoc opus præstant viola, malua, chamæmelum, anethum, althæa, semen lini, anisum, fœnugræcum, si oleis anodynis & laxantibus, vt amygdal. dulc. anethin. liliaceo, illorum medicamentorum decoctum permisceas.

Vrinam verò prouocantia, noua, ex Galeno 13. *meth.* 11. hæc enim sua vi attenuante humores ad inflammatam partem mouent, & caliditate insigni inflammant, ex Ga-

E leno 5. *simpl. cap.* 22. Cætera verò quæ sine mordacitate vrinam mouent, & in declinatione inflammationis sint exhibita, Galenus non prohibet, *loc. cit.* hæc sunt semina melonis, cucurbitæ, & cætera, quæ seroso humore multiplicato vrinam ciere dicuntur. Quare illis vtendum non est, & maximè cùm ex inflammatione vesicæ, vrinæ suppressio contingit, ex Aëtij consilio *tetrab.* 1. *serm.* 4. *cap.* 111. præsertim si corpus vitiosis humoribus abundet; si enim ea temerè tentes, aliud grauius malum suboriri solet.

Quòd si his factis, adhuc non quieuerit dolor, cucurbitulam iuxta pectinem affixam scarifica, cuius vi impactus humor educi possit. Aretæus *lib.* 2. *de curat. morbor. acut. c.* 9. ventris partem laxam, quam keneôna vocant Græci, secandam,

candam, & multo oleo cum ruta & anetho, vesicam irrigandam præcipit: sed summa cum cautela celebranda est, aut quàm rarissimè; nam sectio hæc febrem ob dolorem augere est apta, sanguinisque profluuium concitabit maximum. Si inflammatio ad suppurationem vergat, eadem iuuanda erit, & abscessu disrupto vlceris curationem aggredi oportet.

HISTORIA VLTIMA, GALENI, *De vrinæ suppressione.*

Vrinæ suppressio ex lapide in virgæ extremitate impacto, glandis incisione curatur.

SÆpe namque præ magnitudine in collo vesicæ detenti lapides, in extremũ periculũ, doloris acumine, patiẽtes agũt, nec vrinas sinunt excerni. Vidi ego quendã, cui per alias vias elapsus, in virilium extremitate lapis hæserat, minimúmque abfuit, quin vrinæ difficultate, & dolore acutissimo homo interiret, nisi tandem angusto forcipe eximere potuissemus, sectionem per longum supernè moliti, &c. Galenus* in lib. de ren. dignot. & meditat. cap. 3. *Aëtius* tetrab. 3. serm. 3. cap. 4.

PARAPHRASIS.

HVnc librum Galeni non esse, patet manifestè, cùm sit Philagrij Medici antiquissimi Christiani, à quo historiam desumpsit Aëtius *loc. cit.* ex quo auctore integras paginas in suum librum transcripsit: & vt videas quàm miserè hallucinentur, qui contrariam sententiam defendere ausi sunt, vide *c. 23. lib. de ren. dignotione*, quo loco se Christianum fuisse profitetur auctor, ibi. §. *Non absurdum est nos ceu Christianos, &c.*

At cùm Aëtius referat historiam, & auctor hic sit vir eximius, & Medicus haud postremæ notæ, vtar Vallesij consilio *in præfatione ad libros Hip. epidemicos*, qui omnes historias, & sententias huius auctoris licèt nothas, & adulterinas se interpretari affirmat, quum hæ Medicis curaturis maximam vtilitatem ex se præbeant.

Cùm ergo lapis in pudendi extremitate, vel medio tenaciter, valido ad hunc locum naturæ conatu protrusus, & præ magnitudine excerni non potest, contumaciter pudendi parietibus adhæreſcens, mollire virile membrum balneis laxantibus oportet; qualia in retentione vrinæ ex lapide, grumo, viscidísque humoribus orta præscribi solent. Tumidæ, & dolenti parti anodyna imponenda. Balneum ex oleo iterandum. Vitanda diuretica. Abstinentia à potu imperanda.

His factis, si adhuc lapis sit impactus, & homo de vita periclitetur, pudendi sectio celebranda. Hunc curandi modum opere ipso obseruauit Stephanus Gourmelenus *lib. 2. chirurg. pag.* 149. approbant Rodericus à Fonseca *lib. 2. c. 10. de calculosis*, Iacchin. *in lib. 9. Rhas. ad Almans. c.* 64. Michaël Ioan. Paschal. *lib. 1. c. 47. de curand. morb. in fin.*

Et hæc de vrinæ suppressione sint satis. De illa verò vrinæ retentione, quæ fit non patiente vesica, lectu digna scripsit Petrus Salius, omnium in hoc difficillimo argumento primus *lib. de affect. particul. c.* 12. & ex eius mente trãscripsit Marcellus Donatus *lib. 4. de medic. hist. mirabili, c.* 28. & postea retulit Mercatus *lib. 4. de morb. intern. c.* 12.

QVÆSTIO VLTIMA.

Quòd vrinæ retentio sit actio animalis, excretio verò naturalis. Contra Andream Laurentium, Medicum acutissimum.

COMMENTARIVM

VRinas sinunt excerni.*] Iniurius essem, & à Medicorum cœtu eliminandus, si post tot de vrinæ retentione, A aut excretione historias diligentiùs in præsenti non examinarem, vtrum retentio, seu excretio vrinæ sit opus facultatis animalis, vel naturalis: nam in eius expositione plura latent scitu digna, quæ contradictionem in doctrina Galeni arguere videntur. Quare omnia ad amussim explicare difficillimum est, cùm tractatio hæc paulò sit obscurior: in qua præsertim industriam suam exercuit Thomas à Veiga grauissimus Medicus *in com. c. 1. lib. 1.* Gal. *de loc. affectus n.* 37. sed ita obscurè (more suo,) vt vix illius mens percipi possit, quo pacto, Delio (vt aiunt) natatore opus est. Sic ergo me clariùs, & vberiùs de hoc argumento disceptantem audire ne graueris, præsertim cùm plura rimari fuerim coactus, quæ ad superiores propositas historias enarrandas apprimè conducunt.

Andreas Laurentius, Medicus profectò celeberrimus proposuit quæstionem, sed ita per transennam, ac obiter
B eam agitat *lib. 6. de hist. anatomic. quæst.* 31. vt nihil frugis ex eius lectione eruere queas: nam & retentionem, & excretionem, mixtam esse actionem ex naturali, & animali asseuerat; & suam positionem inualidis argumentis confirmat, quæ luculenter infrà soluta videbis. Proponit ergo doctrinam Gal. *lib. 1. de loc. c. 1. & lib. 6. de loc. cap.* 4. quibus locis tantus auctor hanc quæstionem soluit, asseuerans retentionem animalem, & voluntariam esse, quum fiat mediante musculo vesicæ collo inserto, qui toto retinendæ vrinæ tempore contractus operatur, constringendo collum vesicæ. De excretione autem pronuntiauit, eam esse naturalem operationem expultricis vesicæ. Hanc Magistri positionem ego quoque libentissimè amplector: cuius auctoris doctrina in solutione argumentorum, ampliùs clarior euadet, quæ contra ipsum obiici possunt.

Qui ergo retentionem vrinæ, naturalem esse actionem
C contendebãt, his forsan niti poterant rationibus: & prima sit. Omnia villorum genera, etiam qui retentioni inseruiunt, reperiuntur in vesica, ex Gal. *lib. 5. de vsu part. c.* 11. ergo non minùs in ea quàm in reliquis corporis partibus, retinendi munus obibunt: cúmque illud potissimum fiat in vesica circa vrinam, videtur illius retentio non animalis, sed naturalis, quantumuis à constringente musculo iuuetur; quemadmodum expulsio eiusdem vesicæ, licèt nonnunquam abdominis musculis perficiatur, opus tamen naturale à Galeno appellatur.

Secunda. Omnis motus animalis voluntatis imperio fit. Sed vrinæ, quemadmodum omnium excrementorum retentio voluntati nostræ non subiacet. Ergo non est dicenda operatio animalis. Maior videtur constare, quoniam in eo actiones animales à naturalibus differunt: nam hæ cùm sponte, & nulla præcedẽte cognitione, aut electione fiant,
D nullius imperium expectant vt edantur, sed data materia necessariò exercẽtur, ex Gal. *lib. de vocal. instrument. dissect. c.* 2. vbi vult ex animali voluntarium colligi, & è contra.

Tertia. Resoluta vesica cohibetur aliquando vrina, ex Aëtio *tetrab. 3. serm. 3. cap.* 34. Paulo *lib. 3. c.* 45. Gal. *lib. 6. de loc. cap.* 4. priuatur enim sensu, & motu, & robore ad excernendum. Ergo vesicæ retentio non est animalis operatio. Probatur consequentia, quoniam cùm resolutio nihil sit aliud, quàm facultatis animalis ablatio, proculdubio cessabit vitiabitúrque ea ablata, retentio vrinæ, si ea illius virtutis sit operatio.

Sed hæc commodè solui possunt. Dic ad primum. Non negamus vesicæ inesse retentricem naturalem, & obliquos villos illi inseruientes: illis tamen non fit potissimum vrinæ retentio, quum ad tantam molem sustinendam non sufficiant; sunt enim gracillimi, tenuissimi, ac proindè
E valde imbecilles: sed mediante musculo osculum constringente, cui prædicti vlli etiam aliquem vsum præstant, quemadmodum etiam omnes, tam recti seu oblongi, quàm obliqui, & transuersi, sui contractione ad excretionem faciunt; licèt soli transuersi sint proprium instrumentum excernentis facultatis, vt constat ex *lib. 5. de vsu part. cap.* 11. Licèt verò Galenus ibidem asserat, ideò omne villorum genus vesicæ datum fuisse, vt omnes etiam motus species consequeretur, non sic verò intestinis, in quibus (inquit) nec attrahere, nec retinere erat necessarium; atque ita innuere videatur, naturalem retentricem

vesicæ circa vrinam retinendam potissimum negotiari (nec enim de retentione circa alimentum vesicæ intelligi potest, cùm illa etiam in intestinis detur,) & propterea obliquis fibris donatam fuisse; nam hoc licèt verum sit, non tollit hoc, præcipuum retentionis agens esse musculum cum facultate animali, qua sola mediante operatur, cui musculo reliqui villi subseruiunt: quemadmodum & *6. de anatomic. administ. & lib. 4. de vsu part. ad fin.* de intestinis loquens, quamuis nullam iis fæcum tractricem concedat, ait, oblongos villos ad firmitudinem reliquorum habere; id quod etiam de tractrice vesicæ intelligendum est, eam scilicet ei datam fuisse, veluti quoddam additamentum, ne scilicet vesicæ deesset, si aliquando prædicta facultate esset opus, & renes vrinam non transmitterent, cuius ferè tota demandatio renum expultrice perficitur, vt passim ex Galeno colligitur, vbi de vrinæ separatione loquens, semper eam à renibus secerni, & ad vesicam transmitti affirmat, vix vnquã facta mẽtione de tractice vesicæ. Ad id verò quod addebatur, negamus excretionem illam, quæ abdominis musculis perficitur, vbi vel vrinæ exigua est portio, vel vesicæ expultrix naturalis imbecillis, operationẽ esse naturalẽ; animalis enim est, vtpote à vi animali per musculos facta. Nec Galenus naturalem vim appellat excretoriam vrinæ, nisi illã quæ in corpore vesicæ sita est, & quæ totam vrinam semper excernit, atque residuũ vrinæ in pene relictum iaculatione quadam propellit, vel vesica imbecilli excernit, nam procul dubio animalis est, vt Gal. *lib. 1. de loc. affectis, c. 1.* affirmat; fit enim musculis, & virtute animali qua ipsi operantur. Quòd si excretiora virtus vesicæ maiorem vrinæ copiam expellere potest, & minimã non potest, id est quia parua copia subterfugit actionẽ virtutis, vnde musculi abdominis vrinæ expulsionẽ adiuuãt.

Ad secundam. Negatur maior, si per voluntarium motum intelligamus eum, qui necessariò volũtatis imperium exspectat vt fiat; plurimæ enim animales functiones fiunt, nulla voluntate præcedente, vt tussis, respiratio, & multæ aliæ quas exercent dormientes, quibus tamen nulla est voluntas, quemadmodum & nullæ actiones intellectus. Si tamen voluntarius motus sumatur pro eo, in quem potest habere ingressum voluntas, ad accelerandum, vel retardandum, tussis, & respiratio voluntarij motus dici possunt. Quare non sequitur, excrementorum retentiones, quantumuis animales sint, esse voluntarias, saltem primo modo: nec Galenus citatus vniuersaliter asserit omnes animales actiones secundùm voluntatem perfici, sed tantùm plurimas; immò verò (inquit) si quid est animale opus, ad id nõ omnino necessariam voluntatem esse; nec necessarium est, vt animales motus à naturalibus distinguantur per præcedentem cognitionem, & electionem; licèt enim sæpe ita fiat, semper tamen inter eos tale discrimen reperitur, sed satis est quod à diuersis fiant facultatibus per diuersa instrumenta, & cum aliis quæ ad talem distinctionem sufficiunt. Quòd si aliquando Galenus, & alij auctores, ex animali voluntarium colligunt, confundunt prædicta duo, & pro eodem accipiunt significato, cùm tamen procul dubio diuersa sint, nec mutuò conuertantur.

Ad tertiam. Negatur antecedens: constat enim ex Gal. *lib. 1. de loc. affect. c. 1. & in lib. 6. cap. 4.* à vesicæ resolutione non cohiberi vrinam, sed potius inuoluntariè excerni; cuius ea ratio est, quæ in argumento adducitur, nimirum quoniam cùm resolutio facultatis animalis ablationem importet, & illius interuentu vrinæ retentio perficiatur, procul dubio vesicæ resolutio retentionem vitiabit, non autem expulsionem; atque ita ad vrinam retinendam non habebit vim: sicut nec musculorum abdominis resolutio vitiabit retentionem, sed expulsionem, quoniam cùm ad excretionem faciat illorum resolutio, potiùs expulsionem, quàm retentionem incommodabit. Quo pacto verò Paulus, Aëtius, & Gal. sint intelligendi, paulo pòst dicemus. Quare retentio, animale est opus, à virtute animali factũ.

Quòd verò excretio, opus animale sit, potius quàm naturale, plura obstant, eáque valdè vrgentia argumenta: & primò arguere poterit quispiam hoc modo. Omnis actio quæ fit secundùm nostram voluntatem, animalis est, vt Galenus ait *cit. lib. de vocal. instrument. dissect.* Sed in sano

A corpore vrinæ excretionem præcedit necessariò voluntas. Ergo hæc operatio est animalis, & ab animali facultate proficiscitur.

Secundò. Non excernitur vrina, vbi vesicæ facultas resoluitur: cùm ergo resolutio cadat super animalem vim, ad eam videtur pertinere ipsius vrinæ excretio.

Tertiò. Quemadmodum ad vrinæ retentionem requiritur actio circumdantis musculi, constrictio scilicet; ita ad expulsionem necessaria est eiusdem operatio, laxatio nimirum: nisi enim relaxetur musculus, vrina non prodibit, quia læditur illius distẽtio: sed sola vi animali musculi omnes mouentur. Ergo illa est, quæ vrinæ excretionem facit.

Quartò. Naturales operationes nulla præcedente sensatione fiunt: patet in plantis, in quibus sensu omni priB uatis naturalia opera exercentur; & naturalis expultrix ex se fertur, ad innoxium, & inutile excernendum: sed ad vrinæ excretionem irritatio, & molestatio requiritur, quæ sensationem supponit, ex Gal. *5. de vsu part. vlt. & lib. 3. de facult. naturalib. cap. 12.* Ergo excretio vrinæ non est opus naturale, prout ab animali distinguitur, sed animale potiùs dicendum. Hoc videtur insinuare Auic. *19. 3. tract. 2. cap. 1.* dicens, tunc vesicam expellere vrinam, cùm constringit eam, & dilatat lacertum suum, ex cuius facultate resoluta Ischuria contingit. Musculi verò facultatem, animalem esse patet: ex cuius resolutione etiam in colo intestino paralysim accidere affirmat, *16. 3. tract. 3. cap. 7.* & Gal. *de motibus manifestis, & obscuris, cap. 2.* docet non fieri excretionem vrinæ, nisi accedente virtute animali.

At hæc argumenta non concludunt. Dic ad primum.

C Quamuis fateamur excretionem esse voluntariam, & non fieri in sano corpore, nisi præcedat voluntas, hoc est, sinat & permittat expultricem ipsam suum munus exercere, relaxatione musculi osculum vesicæ constringentis, qui imperanti voluntati obsequitur: Cùm tamen musculus se relaxando, à sua operatione cesset & ferietur, planè excretio vrinæ non erit operatio animalis facultatis, sed potiùs eius cessatio & feriatio. Et quoniam oportet necessariò facultatem ipsam animalem cessare à sua actione, qua musculum contrahit, facitque retentionem, vt vrina excernatur; dici potest vrinæ excretio in sano corpore, opus animale per accidens, nimirum quoniam non exercetur, nisi facultate animali accedente, non opere, sed operis quiete & otio. Et in hunc sensum potest admitti maior primæ rationis, qua impugnabatur, excretionem vesicæ esse opus naturale: aliter enim neganda, quoniam sola illa actio,

D quæ præcedente voluntate fit, est animalis, quæ per musculos exercetur: cùm enim musculi per neruos à cerebro animalem vim motricem reciperent, instituit natura, vt in suis motibus voluntati subessent, ne temerè & inordinatè mouerentur.

Pro maiori tamen euidentia aduertes, quòd licèt vesica ad vrinam excernendam, non recipiat à cerebro per neruos virtutem motricem, nimirum quia neruus qui in musculum inseritur, non præstat motum alicui particulæ, quia non est mouendi instrumentum; licèt etiam sit motiuæ facultatis delator: recipit tamen per neruos sensitiuam, qua mediante vesica ipsa sentiens morsum ab vrinæ acrimonia illatum, vel distensionem à copia factam, excitatur ad excernendum. Verùm cùm non possit exire vrina, nisi relaxetur musculus constringens vesicæ collum, accedit voluntas à vesicæ sensatione excitata, imperans animali

E motrici musculi, vt ab opere ferietur constringendi & claudendi. Fertur itaque animalis imperium in vim animalem musculi, illi subordinatam, & cùm ea feriante musculus relaxetur, & excretionis via libera sit, & non impedita, excernitur vrina ab expultrice naturali vesicæ, vnde excretio, opus naturale est, licèt vt fiat, necessarium sit quòd voluntas præcedat, & musculus relaxetur; propter quod, opus mixtum à Laurentio appellatur, ex naturali & voluntario, sed ineptè, vt vidisti: nam eius argumentum satis remanet explicatum, si dicta, & dicenda pensites ad vnguem,

His iactis, video te obiicientem, retentionem vrinæ, quam inuoluntariam diximus, absque voluntatis imperio nequaquam fieri posse: nam si musculi relaxatio non fit nisi

nisi voluntate præcedente, non aliter etiam fiet eiusdem constrictio; tum quia multò plus requirur ad operandum, quàm ad cessandum ab opere; tum quia voluntas fertur in diuersa, & opposita, super quæ cadit electio, quæ est actus voluntaris: eiusdem ergo imperio videtur subiici opus, cui subiicitur operis intercessatio; præsertim cùm illa musculi constrictio, qua perficitur vrinæ retentio, operatio sit animalis, mediante musculo facta: cuius actionem imperatam esse, & voluntati necessariò subiectam, docuit Galenus in locis multis.

Hanc instantiam solnere non est multùm operosum: nam diuersa ratio est in constrictione musculi, ad hoc vt fiat absque voluntate præcedente, non sic autem relaxatio: quoniam cùm musculus ille insertus sit vesicæ collo, vt tanquam ianitor quidam perpetuò aduigilaret, & sui contractione meatum vrinæ clauderet., nec pateretur ipsam prodire, nisi pro tempore, & occasione, vbi suum munus obiisset, satis erat animalem vim à cerebro per neruum recipere, nec voluntatis imperium expectare, siquidem absque eo, & conuenienter agere poterat, & fungi suo munere: ne verò ab eo temerè, & intempestiuè cessaret, necesse fuit non nisi pro arbitrio relaxari. Cúmque huiusmodi relaxatio, otium sit & intercessatio facultatis animalis; constrictio autem eiusdem operatio: licèt voluntas necessariò interueniat, vt musculus ille relaxetur, multò plus tamen requiritur ad eiusdem constrictionem, nimirum concursus mouentis, seu animalis facultatis, licèt absque voluntate. Nec obstat, quòd ea in diuersa fertur, & super opposita cadat electio; satis enim est quòd possit quouis modo habere ingressum in vrinæ retentionem, ad eam accelerandam, vel retardandam; non enim requiritur, vt æqualiter arbitrio nostro subiiciantur illa, super quæ voluntas fertur. Denique non obstat retentionem vrinæ fieri à musculo, vt voluntaria dicatur, ita vt fieri non possit nisi voluntate præcedente: hoc enim solùm habet locum in motu musculorum progressiuo, & perfecto, & quo locus mutatus.

Ad secundum. Negatur antecedens, potiùs enim immoderatè excernitur vrina vesicâ resolutâ, vt dictum est. Quòd si Gal. *lib.1. de loc. cap.1.* dixit, supprimi aliquando vrinam excretoria vesicæ resoluta, verbo resolutionis abusus est, accipiens illud pro defectu naturalis facultatis expultricis vesicæ: vel si resolutio propriè accipiatur, dici potest impediri excretionem vrinæ ad vesicæ resolutionem, hoc est, ad ablationem & defectum animalis facultatis, non quidem voluntariè mouentis, sed alterius, nempe sensificæ, quæ etiam animalis est; nam cùm illius ministerio sentiat vesica vrinæ acrimoniam, vel copiam, atque ita ad excernendum irritetur, ea deficiente vel ablata, necessarium est vesicam saltem plurimùm deficere à pristina excernendi vehementia: & in hunc sensum intelligendi sunt Paulus, Aëtius, & Galenus *locis citatis*, dicentes vesicæ resolutionem nonnunquam vrinæ tarditatem, retentionémque inducere. Negari tamen non potest, resolutionem musculorum abdominis, id est, defectum virtutis animalis mouentis, nonnunquam excretionem vrinæ impedire, & incommodare. Quoniam tamen illorum munus non accedit necessariò ad excernendi opus; sed vbi vrina, vel pauca est, vel vesicæ expultrix infirma, rarò contingit Ischuria prædictorum musculorum resolutione: nec ea si aliquando acciderit, dici potest vesicæ paralysis, sed ventris potiùs, cuius ipsi sunt musculi, & non vesicæ. Verùm licèt ita sit, cùm tamen exigua vrinæ copia, seu portio, quæ continetur in fistula vltra musculum circumdantem collum vesicæ, in ipso musculo contracto à vi animali pellatur: ea quidem resoluta, non potest retardari aliquantulum expulsio prædictæ portionis vrinæ: cùm tamen naturalis expultrix vesicæ totalem excretionem promoueat, nec in eam cadat resolutio, non cohibetur excretio vrinæ ad vesicæ resolutionem.

Ad tertium. Auic. *19.3. tract.2. cap.6 & 7.* in eam sententiam inclinat, vt existimet relaxationem musculi esse actionem, atque motrice lacerti resoluta vrinam supprimi: agens enim *in cap.6.* de causis vrinam remorantibus, ait: *& facta causa virtutis motiua est, vt non sit lacerto, vt soluat seipsam, & moueatur à sua constrictione ad dilatationẽ suam* Cap. verò 7. *Signum* inquit *mollificationis* (id est resolutionis) *lacerti, est debilitas pronocationis, absque impetuoso vrinæ exitu.* Videtur itaque illi ea mens fuisse, vt opinaretur, duplicem lacerto operationem tribuendam, constrictionem scilicet, qua vrina retinetur, & alteram qua modicè laxetur, ad exitum; rursus excretionem quidem tardam & leuem, munus esse expultricis naturalis vesicæ; festinam verò, acceleratámque (quam aliquando continuam, nonnunquam intermittentem paramus) ex musculi motrice pendere: subdit enim, resoluta motrice lacerti exire vrinam, sed paulatim & sensim, non cum impetu & eiaculatione. Poterat calumnia inuri Auicennæ, auctori tanto: vnica enim est tantùm musculi operatio, constrictio nimirum, vt *lib.1. de motu musculorum ferè per totum* Galenus edocuit; nam quando musculus relaxatur, feriatur ab opere, & cessat in eo vis animalis; nec illius resolutione vrinæ exitus impeditur, sed tantùm retentio, ob cuius vitium guttatim fluit. Nec excusat illum expositio Nicoli *serm.5. tract.10. cap.11.* quòd huius musculi parua paralysis, per quam non possit soluere constrictionem, efficit retentionem; valida verò, propter quam constringi non potest, expulsionem inuoluntariam creat. Non valet (inquam) quoniam laxatio constricti musculi non est animalis operatio, sed merum otium; quare quantò resolutio maior est, eò erit laxatio promptior. Cùm verò antiquorum dicta hostiliter non sint redarguenda, sed amicè interpretanda, ex Galen. *lib.2. de sympt. caus. cap.5.* iccirco in errorem incidisse euidenter ex contextu probari non potest: duplicem ergo lacerto attribuit operationem, præcipuam videlicet constrictionem, & alteram qua laxatur, & otiatur, quam si lato nomine cum Auicenna operationem appelles, explicabis rectè.

Ad vltimum. Tam plantis, quàm animalibus instituit natura, vt communia alitionis opera actione naturali fierent: verum licèt in plantis facultas ipsa naturalis, ex se, soláque innata doctrina absque sensu operetur, & expultrix in inutile, & innoxium feratur, non inconuenit in animalibus interuenire etiam sensum, quo pro tempore magis excitetur vegetabilis potentia ad operandum, & percepta sensatione illius operatio fiat acrior, & concitatior, atque ideò ad expellendum vesica est donata sensu, ventriculus ad attrahendum acutissimo. Quomodo verò sit interpretandus Auicenna, nuper diximus. Vbi tamen de coli paralysi loquitur iudicare licet, librarij vitio additum fuisse *coli*, nam cùm ea sententia ex Paul. *lib.3. cap.43.* sit desumpta, vbi refert colicum dolorem suo tempore vagantem, in paralysim fuisse transmutatum, probabiliter arbitrari possumus, illud voluisse Auicennam, non verò colicum dolorem in coli paralysim fuisse finitum: de qua transmutatione, *lib.1. in com. hist.45.* & de eius curatione plura proposuimus, *in hoc lib. in com. hist.89.* Concludamus ergo retentionem vrinæ esse opus animale, cùm vesicæ collo natura musculum inseruerit, cuius òpera vrina retineretur; musculi autem operatio à facultate prodit animali: excretionem verò opus esse naturale, vtpote ab expultrice naturali vesicæ factum.

Vtrùm verò musculus voluntarij motus sit organum, sitque immediatus, proximúsque motor, mobili cohærens, an verò mediante alio motum efficiat, poterat hoc loco controuerti, sed quoniam per amœnissimos Principum campos latiùs in hoc libro sumus spatiati, nunc habenas calamo. De hac re lege Iuniorum clarissimos, Thom. à Veiga *in com. c.1. lib.6. de loc. affect.* Valleriol. *lib.4. enarrat. 9.* Andream Laurentium *lib.5. de re anatomic. q.1.* Sed cùm hi plura prætermittant, quæ in hac ardua quæstione proponi possunt, hanc vastissimam, amplissimámque disputationis prouinciam reseruare satius duximus, ad *histor.27. lib.3.* quem post hunc in lucem emitto, Deo auspice, & nostrorum studiorum patrono, cui sit honor, & gloria in sæculorum sæcula æterna. AMEN.

FINIS LIBRI SECVNDI.

ZACVTI LVSITANI DE MEDICORVM PRINCIPVM HISTORIA.

LIBER III.

De vteri, genitalium, & inferiorum partium affectibus.

PRÆLOQVIVM.

NIVERSAM corporis molem in tres regiones distinximus, supremam quæ caput; mediam, quæ vitalia, & naturalia organa complectitur; tertiam, quæ partes externas comprehendit. De primæ partis affectibus, primo libro disceptauimus. De secundæ regionis morbis, in secundo egimus diffusè. In hoc, de vteri, partiúmque inferiorum vitiis, Laconicè proponemus pulchra.

Vterus est veluti hortus feracissimus, excipiendo muliebri, & virili semini ad sobolis generationem comparatus. Est nobilissima, ac prope diuina fauissa, ex qua naturæ thesauri conditi depromuntur. Est quasi animal errabundum, quod nunc mouetur sursum nunc deorsum, nunc ad latera, ad præcordia, ad coxas. Ex hoc inordinato motu, varia, eáque grauissima symptomata emergunt, dira, & terroris plenissima. Insuper mirabilis est huius partis cum omnibus nostri corporis partibus consensus, ob quem eleuata venenosa, & deleteria aura ab vteri ergastulo ascendente, superioráque membra feriente, & dira labe fœdante, miri & ferini propullulant affectus, qui sedulam Medici opem prærequirunt: quare non inscitè dicebat Hippocrates *lib. de loc. in homin. num. 59. Vteri omnium muliebrium morborum causa sunt.*

Huius partis arduos, Herculeos, insuperabiles morbos in hoc scrutamur libro, qui quàm sæui sint, truculenti, & funesti, vtpote ab spurcissimis substantiis, semine, & sanguine menstruo retentis, corruptis, & in veneficam naturam abeuntibus suborti, & in vtero, qui est stabulum omnis putrefactionis, & totius inquinamenti sentina, pronati, nouit vel mediocriter in arte versatus. Hinc morbi Gallici (miserabilis scortatorum flagelli) horrenda vitia emanant, & tanquam à perennissimo fonte, alij condigni huius insatiabilis libidinis fructus scaturiunt. Quæ omnia (Deo auspice) nunc velut in speculo quodam succinctè, & ornatè describere visum est, plura addentes noua, quæ nobis fidissimo experimento sunt comperta.

Extremas partes, vt coxam, genu, femur, talum, & totum pedem, licèt ignobiliores, ita vsu, & necessitate non multùm inferiores, ac principibus seruientes, earúmque importunos, & contumaces morbos rimari, etiam par est; quorum varietas, & obscuritas vel peritissimos Medicos sæpe deludere solent. In harum ergo partium ægritudinibus perscrutandis finem huic tertio imponemus libro.

HISTORIA I. GALENI, DE MENSTRVI SVPPRESSIONE.

Fœmina extenuatissima, diuturna menstrui suppressione laborans, copiosissima sanguinis missione, curata.

TQVE ego cuidam mulieri * *iam octo menses* * *purgationis menstrua suppressione laboräti,* * *extenuatissima cùm esset, haud exiguo detracto sanguine, breuissimo tempore proprium habitum restitui; sicut & alias non paucas eodem modo ad sanitatem reduxi. Sed quod illi mulieri accidit, fuit valde celebre, ipsi quidem rescissa vena, & Medicis ex eo remedio futuram vtilitatem constanter polliceri verentibus: quin etiam nonnulli mihi aduersari audebant, non solùm propter mulieris maciē, sed etiam propter inappetentiam, ex vena sectione sequuturam noxam affirmantes. In hac ergo* * *primo die sanguinis sesquilibram detraxi, rursum postridie libram, tertio verò non multo plus selibera, erant enim vnciæ octo. Scilicet ipsius eminebant venæ sanguinis plenæ, colore liuida, rescisso autem vasculo liquidæ pici, & colore, & crassitudine similis sanguis emanabat. Ob id ipsum sanè multò magis visus fuit largiter v acuandus, &c. Galenus* lib. 6. epid. sect. 3. com. 29.

PARAPHRASIS.

CElebris quidem est historia hæc, & in practico opere sæpissimè præ oculis habenda: nam docet exactè, quomodo curanda sit menstrui retentio diuturna in extenuata fœmina. Sed antequam historiæ explanationem aggrediamur, lectorem admonitum volo, ne à nobis exaratam, & expeditam commemorationem expetat omnium, quæ ad theoriam, & praxin pro muliebrium morborum curatione conducere videntur, cùm hæc à Iuniorum doctissimis latè, doctéque sint enucleata. Quapropter relicta in præsenti, inuestigatione naturæ menstrui, eius originis, temporis, quantitatis, qualitatis, & finis, quæ omnia ad satietatem ab omnibus agitantur, ad historiæ expositionem accedamus; ea solùm controuertentes, quæ vel ab aliis non ita dilucidè sunt explicita, vel in se admirationem, & vtilitatem ac difficultatem continent non aspernabilem.

Magister longè celeberrimus hoc in loco contra Romanos Medicos, medicinæ hypocritas, totius scientiæ exortes, arduam aggressus est curationem, quoniam fœmina hæc erat extenuata nimis, in cuius medela adiectio potius videbatur necessaria, quàm detractio. Sed cùm in ea adesset melancholici sanguinis summa vbertas, eam copiosa phlebotomia minuere non abs re fuit: sic enim plenitudo melancholica deponitur, ventilatur corpus, & sanguis vitiosus, niger, atrabilarius extrahitur, in arteriis, & venis contentus, qui est ineptus nutritioni, & probum sanguinem consputcat, quo detracto, corpus nutriri incipit. Hoc auxilium præsentaneum esse experimur in melancholia hypochondriaca, & in doloribus splenis. Cùm enim lien, vterus, visceráque interna atri humoris copia, menstruis suppressis abundant, & partes ob obstructionem impedito transitu alimenti ad membra, marcescunt, & tabent, commodissima est venæ sectio; quæ præterquam quòd naturam à sarcina leuat, obstruentem humorem euacuat, menstrua mouet, & interiora refrigerat: nam ex igneo iecoris calore humor aduritur, fit crassior, & magis obstruit. Ne ergo mireris Galenum, quòd

A tam copiosam fecerit vacuationem. Neque putes illum medendi peritia clarum, semper simultaneas, & aceruatas exercuisse vacuationes: nam ille iusto quodam ordine præsidia adaptabat morbis: aliquando enim in magna quantitate, sæpe in mediocri, interdum parcissimè sanguinem extrahebat, desumpto scilicet à virium tenore scopo, vt constat ex *cap. 13. lib. de curand. rat. per sanguin. mis.* quo loco vsque ad dimidium cotylæ sanguinem iubet extrahere. Est autem cotyla, mensura continens vncias nouem, ex Gal. *lib. 6. sec. gener. cap.* 8. Manardo *lib. 12. epist.* 1. Mercuriali *lib. 5. de feb. cap.* 6. Hieronymo Nonnio Olysip. *lib. de ponderib. & mensuris, in fin.*

In huius ergo fœminæ curatione, ita copiosam celebrauit, quoniam plenitudo erat melancholica; qua præsente pleniùs sanguinem mittere præstat, ex Galeno *lib. de* B *curand. rat. per sang. mis. c.* 10. probat Fernelius *lib. de ven. sect. 2. cap.* 4. nam melancholici sanguinem multum calidum habent, ex Gal. *lib. 3. epid. sect. 3. com.* 70. quem, vtpote crassum, nec frictionibus, nec aliis motibus, nisi sola phlebotomia commodiùs exhaurire possumus; licèt enim hic sit crassus, non est lentus, vt pituitosus; & cùm vasis non adhæreat, facilè venæ sectione extrahitur: maximè cùm sit fæx sanguinis, & huic plus sit conueniens quàm pituita, & ob alias causas: quibus, & aliis rationibus ducti, liberaliùs in plenitudine melancholica, quàm pituitosa esse sanguinem mittendum, firmauimus *lib. 2. in com. histor.* 78.

E talo in hac fœmina fuisse extractum sanguinem, non eo inficias: ex partibus enim inferioribus in suppressione menstruorum esse celebrandam vacuationem, suasit Magister *lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 11. & 18. §. Ple-* C *nitudines omnes ex suppressis mensibus ortas omnino per crura euacuabis, siue venam secare, siue scarificare conueniat: secta enim in cubito venæ mulierum reuellere purgationes assolent, &c.* quæ enim fiunt è partibus infernis, non solùm euacuant, sed etiam menses mouent, vt fusè contra plurium opinionem agitauimus *lib. 1. in com. histor.* 77. licèt enim ex huius historiæ serie non constet, ex quo loco Galenus phlebotomiam fuerit exequutus, quum ipse locum non determinet; rationi tamen, & Galeni doctrinæ congruum videtur, si dicamus ex talo fuisse celebratam; & auctores omnes, qui in suppressis mensibus è talo sanguinem emittunt, Galenum hoc in loco in suæ sententiæ confirmationem adducunt. Nec refert quòd antiqua esset suppressio, in qua non debemus de menstruo esse solliciti, nam in ea tutius est à venæ sectione in talo celebrata cu- D rationem auspicari.

Sed & illud magis mirandum, quonam pacto Galenus sanguinis extracti quantitatem potuerit explorare, si sanguis hic in balneo extractus, & totus cum aqua permixtus, confunditur, ita vt illius quantitas deinceps discerni nequeat? Solues facilè, si asseras, antiquiores Græcos in balneo calentis aquæ extremarum partium venas non secuisse. Patet apertè; nam Galenus *lib. de curand. rat. per sang. mis. cap.* 14. ex sectione venæ manus mihil mentione dignum effluere asseuerat, cuius contrarium eueniret, si in balneo secaretur hæc vena. Iudicauit ergo sanguinem pondere: ipse enim *lib. de pracognit. ad Posth.* 13. iuuenis historiam recensens, qui à febri hæmorrhagia est liberatus, affimat sanguinem excretum, librarum quatuor & dimidiæ pondus æquasse. Hoc modo iudicium esse ferendum de sanguine extracto, firmant Musa *lib. 2. aph. 41. & lib. 5. comm.* 23. Amatus *lib. 2. centur. vltim.* Quare scisso

vasculo poterat facilè Galenus de sanguinis colore, & A crassitie iudicare; hoc enim modo præclari Italiæ Medici facere consueuere, vt notauit Amatus *lib.1.centur.21.* Deinde si concedamus vetustissimos illos Medicos cõsueuisse secare venas extremarum partium in balneo, non erat arduum sanguinis quantitatem venari; nam cùm copiosa fit phlebotomia, ita sanguis proiectus in aquam crassescit, vt cultro dissectus ponderari possit. Vel si dicas, Galenum in omnibus vigilantissimum prius aquam, & postea sanguinem cum aqua confusum ponderasse, affirmabis vera.

Insurgunt tamen contra Galeni methodum quidam inscitissimè, & de illorum sanè numero qui fimbrias expandunt, & ostentui sua habent omnia, & pectus suum bibliothecam rentur, arguúntque hoc modo. Si sanguis ille crassus erat, & præ lentore effluere non poterat, cur attenuante victu, aperientibúsque medicamentis non B vtebatur prius, in muliere præsertim debili, & extenuata, quæ citra virium dispendium menstrua prouocarent? Audi ipsum *lib.5.aph.comm.36.* de eodem argumento sic loquentem: *Nempe & extenuante aliquando victu tales affectiones sæpe curauimus: quo descriptum à nobis habetis librum: vnà autem cum hoc victu, coniungi potest aromatum suffitus; & suppositity pessi, eandem cum eo vim habentes; & potiones medicæ quæ humorum crassitiem incidant, & tenuent, qualis est diacalaminthes, qua nos peculiariter vti solemus. & quæ sæpè commorantes menstruas purgationes mouit. Etenim indicatio, & scopus eorum prouocationis est, vasorum ad vterum peruenientium ora tum recludere, tum extenuare sanguinem, &c.* quare ille castorium vnà cum pulegio, aut calaminthe, exhibere non veretur, quæ medicamenta se semper expertum esse purgationem mouere, absque fœminæ C noxa, scripsit *lib.11.simpl.cap.prop.*

Verùm hi animis nostris fallaciarum nubila obiectant, quæ hoc modo discutienda sunt: nam sanguinem crassum, & melancholicum sola sanguinis missione esse absumendum, docuit Galen. *lib.de curand.rat.per sang.mis.cap.10.* his verbis. *Licèt enim frictionibus multis, balneisque, & ambulationibus, aliisque motionibus, ad hæc vnctionibus digerentibus, celeriter plenitudinē exhaurire, si vtique videbitur non esse crassi sanguinis redundantia. Talis est vt plurimùm maximè melancholici; raro verò crudorum, quos vocant, humorum. Cæterùm in redundantia humoris melancholici sanguinem mittere præstat, aut certè medicamento vti atram bilem expurgante, &c.* Quare cùm huius fœminæ venæ essent atro sanguine plenæ, iccircò eum exhauriendum vena secta præcepit. Sed quam scripsit Galenus *in cit. loc. aph.* mensium restrictorum ducendorum methodum per attenuantia medicamenta, & victum attenuantem, eam humori pituitoso venarum obstructiones facienti, non sanguini atrabilario accommodauit. D

Quòd si instes adhuc argutulè, quomodo fœmina hæc longo tempore extenuata, breuissimè potuerit refici, & ad naturalem habitum reduci, si ex Hip. præscripto, *2.aph.7.* *corpora longo tempore extenuata longo reficiuntur interuallo:* illis enim ex solidorum colliquatione contabescentia accidit, à quibus concoctio in animalibus, sanguificatio, distributio, atque nutritio perficiuntur, ex Gal. *lib.1.epid. sect.2. com.46.* quæ cùm vnà ægrotant, difficulter suam naturam recuperare queunt, quia in habitu videtur esse morbus? Dic., breuissimè curatam fuisse fœminam hanc, non absolutè, sed respectu illius extenuationis, quæ maxima erat: præsertim cùm naturalis illius mulierculæ habitus esset tenuis, qui citiùs poterat restitui; quod opus E in crassiore natura sua corpore, ita extenuato tam citò fieri non potest. Quare vacuato illo sanguine prauo, atrabilario, & nigro, calor innatus à sarcina huius tetri, & fæculenti humoris leuatus, ad pristinam redactus symmetriam, muniis suis functus est. Sagacissimè ergo Galenus vacuationem instituit, dum totum illum sanguinem vitiosum, & pessimum, minimè nutrire aptum, vena secta exhausit.

Neque negandum est, ex hac insigni vacuatione vires debilitatem contraxisse cum detrimento multo. Quoniam autem statim vacuato illo sanguine, corporis renutritioni, & virium instaurationi occasio sese offerebat opportuna, illud damnum Galenus paruipendit, nam maior erat vtilitas noxa, quæ ex virium iactura sequebatur, quæ potiùs æstimanda est, ex Gal. *1.aph.24.* præsertim *cùm nihil sit, quod tam magnificè prosit, quod aliqua ex parte non noceat*, ex Gal. *lib.11. meth. cap.11.* quoniam *melior est noxa quam mors*, apud ipsum *lib.12.meth.cap.1.* Sic sanguinem Galenus ad animi vsque deliquium iubet emittere in locis multis, licèt ex hac affatim facta vacuatione, vires summopere debilitari sit necesse. Sic admisit gelidæ potum ad satietatem vsque, cùm ex eius haustu nimio natiuus ignis periclitetur sæpe. Sic imperauit balneum frigidum in hectico debili cuius vi, pusillus hectici calor interdum extinguitur. Sic plurima alia consuluit auxilia, quæ licèt aliquantulum noxia sint, etiam insigniter p o unt.

QVÆSTIO I.

Vtrùm antiqua menstruorum suppressio, sit incurabilis, vt voluit Hippocrates.

COMMENTARIVM.

IAm octo.] Quæsitum à doctioribus medicinæ arcana rimantibus, tum vt sic perfectiùs ingenium expolirent, tum vt posteris se vixisse testarentur, sítne diuturna menstruorum suppressio incurabilis? Huic dubio non improbè respondere Hippocrates videtur *lib.1. de morb. muliebrib.num.4.* dum sic profatur. *Et in quintis porrò mensibus si non multi menses prodierint, dolor adhuc fortior accidit. In sextis verò incurabilis est, &c.* Ex qua sententia docemur manifestè, vltimos carceres menstrui retenti esse sextam lunationem: nam si per totum hoc temporis interstitium muliebria occultentur, tunc malum incurabile est.

Verùm hæc sententia, Hippocrati ipsi valde est aduersa; hic enim *lib.4.epid.num.22.* historiam enarrat ancillæ cuiusdam, cui cùm per septennium menstrua fuissent estricta, mox iisdem emanantibus integra valetudine est perfruita. Et *lib.5.eiusdem operis, num.5.* alteram Gorgiæ vxoris historiam refert, quæ per annos quatuor, menses habuit suppressos, & post ipsos redditos concepit, & peperit.

Soluenda tamen est ad mentem Galeni antinomia hæc, affirmantis post sex menses, accessionem menstruorum curationem recipere posse, & post eos obseruarunt plures. Narrat Iacchinus *in com.cap.66.lib.9.ad Almans. Rasis*, se curasse mulierem ligni Indici decocto, adiecto dictamno, quæ per annos quinque nihil purgabatur, & sterilis erat, & tandem euocatis menstruis concepisse refert. Scribit Alexander Petron. Traianus *lib.1. cap.9. de morb. Gallic.* mulieres nonnullas, triennium, quinquennium, septenniúmque menstruis carentes, postea habuisse menstrua, & concepisse.

Sed quid respondebimus ad maiorem machinam, Hippocratem nempe, dicen em contrarium, vt vidisti suprà? Respondet Mercatus *lib.1.de communib.mulier.affectionib. cap.9.* Hipp. sententiam adulterinam esse, conuictus fortè aliis Hipp. historiis, & Iuniorum experimentis munitus. Reproba solutio. Nam axiomata Hippocratica non unt citra necessitatem, vt illegitima explodenda, sed certis quibusdam limitationibus interpretanda.

Dic ergo cum Mercuriali *lib.4. de morb. mulier. cap.1.* mensium retentionem ab aliis causis pronatam, si producatur vltra sex menses curationem recipere posse; illam verò quæ ex colli vteri peruersione originem ducit, incurabilem esse. Quæ conciliatio menti Hippocratis est consona valde: nam eo loco tres recitauerat affectiones quæ in vteri accidunt figura, ex quibus vteri inuersio erat vna, quæ si perduret, fœminas iugulare solet.

Lege doctissimum Rorarium *contradict.35.Hip.*

***

QVÆSTIO II.

Vtrùm diuturna mensium suppressio, sit recenti periculosior, vt putauit Hippocrates.

MEnses.] Sed quia in Hippocratis diuini aphorismos peruenimus, in quibus pleraque reconditam habent doctrinam, ne illotis (vt aiunt) manibus discedamus, in studiosorum gratiam obscuriora nonnulla subtexamus. Ille enim inter medicæ veritatis assertores, doctrina, & sententiarum eloquiis maximè illustris *lib. 5. aph.57.* sic scriptum reliquit: *si menstrua non fiant, ab vtero morbi contingunt.* Vbi nota verbum [ab vtero] quasi dicat, à prima origine, & scaturigine morbi: nam *vteri omnium muliebrium morborum causa sunt,* dicebat Hippocrates *lib. de loc. in homin. num.59.* Admirãdam enim hæc pars cum omnibus habet sympathiam: cum cerebro enim consentit per neruos, ex Gal. *6. epid. sect. 1. com. 2.* explicat eleganter Mercatus *lib. 2. de virgin. & viduar. morbis, c.4.* cum corde per arterias, vnde eleuata deleteria aura, à menstruo retento & corrupto, cor lancinante & feriente, emanant diri affectus, ferini, & prorsus sæui, syncope, cordis dolor, anxietas, exolutio, & alia truculenta pathemata propullulant, quæ referunt Laurentius *lib. 7. de re anatom. quæst. 11.* Ludouicus Duretus *in appendice de vulneribus, comm. text. 44.* cum hepate obtinet consensum mirum, quapropter restagnante ad hepar sanguine retento menstruo, huius partis, & viscerum naturalium immanes exoriuntur morbi, vt icterus, cachexia, hydrops, ex Galeno *lib. 2. de facult. naturalib. cap. 8* & *lib. de ven. sect. aduersus Erasistrat. cap. 6.*

Quare si fœmina ritè purgetur, à multis vitiis fit immunis; si verò menstrua illi supprimantur, horrendis morbis fit obnoxia. Hi sunt podagra, articulares dolores, pleuritis, peripneumonia, epilepsia, apoplexia, respirationis & vocis ablatio, & alij quos recitat Hipp. *lib. 1. de morb. num. 6. & 7.* & *lib. de virgin. morb. num. 1. 2. & 3.* diuersimoda namque malorum grauissimorum genera, tum ipsi vtero, tum vniuerso corpori ita affectarum mulierum imminere prædicendum est: si quidem nulla fermè pars est, quam prauè retentorum mensium qualitas afficere non valeat. Inde enim primarum qualitatum excessus in vtero, tumorésque præter naturam, atque vlcera non rarò admodum praua, ac cancrosa oriuntur, quæ cum vteri corruptione mulieres perdunt. Ad hæc, si menses in venis vteri retineantur, facillimè putrescunt, febres malignas accendunt, ventrem distendunt, & cruciatibus intolerabilibus stomachum subuertunt, atque in neruorum distentiones, motúsque conuulsiuos mulieres præcipitant, vt notarunt fusè Galenus *lib. 6. de loc. cap. 5.* & Aetius *tetrab. 4. serm. 4. cap. 6.*

Quare hæc omnia in toto corpore, aut priuata parte imminentia mala vt auertantur, inquit Dictator summus *lib Coacar. prænot. num. 3. Salutare est muliebria non cohiberi. Nam inde eueniunt epilepsia, quibusdam autem profluuia longa ventris, vt arbitrer, nonnullis autem hæmorrhoides.* Deinde multis malis vexari fœminas est necesse, explicat Hildanus *lib. 5. centur. chirurgic. 43.* licèt enim aliquæ sint, quæ menstruas purgationes illas communes, quæ menstrua dicuntur, nunquam habuerint, & sanissimæ sint, & robustissimæ, vt inquit Petrus Toletus *lib. de morb. puer. cap. 1.* firmant Musa *lib. 5. aph. 36.* Fernelius *6. patholog. cap. 26.* cuius rei reddit rationem Trincauellius *lib. 10. de curand. particularib. affectib. cap. 3.* tamen hoc rarum est, quum frequenter contrarium accidere frequenti experimento ratum sit.

Menstrua enim si ritè purgentur, multis commodis mulieres beant: nam corpus vindicant ab excrementis, quæ ipsi sunt ægrotandi causæ, tum nutricatus, ac spiritus œconomiam, vitæ custodem, efficiunt bene moratam, & constitutam. Vigiliarum & somni adest certa, & constans vicissitudo. Denique quæ intus sunt inutilia, siue incommoda, transeunt in naturæ commoda, beneficio menstruorum. Quare vna spes medicandi, atque curandi mulieres, & sanitatis earum tuendæ fiducia, in liberali, &

A libera menstruorum purgatione consistit. Benè ergo res erunt mulierum menstruantium, si menstrua benè respondeant: nam vt dicebat Præceptor *lib. 1. de morb. num. 16. Mulier sana ex mensibus agnoscitur.* Explanat Cordæus eleganter *in com.* Ex his omnibus patet, funesta mala ex menstruo sanguine retento velut à fonte scaturire. De qua re legendus ingeniosissimus Moxius *lib. 4. de morb. mulier. cap. 8. & 9.*

Num verò hæc damna, menstruorum suppressio diuturna maiori cum periculo facere possit, nunc indagandum. Nam à recenti mensium retentione periculosiora symptomata oriri, mala ferina post partum de nouo concitata ex menstruo retento, satis demonstrant, & probat Galenus *lib. 3. epid. sect. 3. comm. 73.* historiam describens mulieris, quæ apud frigidam aquam in Thaso ægrotabat, B quæ cùm filiam peperisset, nec esset purgata, tertio à partu die febre correpta, tandem mortua est. Inquit ergo ille *in com. Quippe menstruorum suppressio offendit; tamen non perinde, vt si à partu supprimantur, efficit, quod non abundantiam modò, sed insignem etiam humorum pariant prauitatem, &c.* Repetit *lib. 1. epid. sect. 3. comm. 21.* quoniam sanguis effusus post partum haud inculpatus est, ex Gal. *loc. cit. & 2. prorrhet. 48. & lib. de atra bile, cap. 9.* sed teter, fæculentus, melancholicus, & deterrimus, vtpote per longum illud conceptionis interstitium in ipso vtero retentur, & labe fœdatus, ob prauorum alimentorum esum, ob picam, qua grauidæ ferè laborant, otium, & vitam sedentariam, & alia plurima quæ synceritatem, & puritatem sanguinis omnino vitiant, & corrumpunt. Si verò Hipp. *lib. de natur. puer. n. 12.* sanguinem laudabilem, qualis à victima, effluere dicit, & in hoc videatur Galeno ad- C uersus: Hippocratem intellige cum Cordæo *comm. 4. in lib. 1. de morb. mulierum, 62.* de sanguine qui in muliere sana à toto effunditur corpore, qui laudabilis est, cùm Galenus sit intelligendus de sanguine qui in vasis vmbilicalibus, & secundinarum est conclusus: dummodò tamen intelligas, sanguinem post partum effusum illaudabilem esse, & qualitate peccare, vt notauit Riolanus *lib. 1. physiolog. sect. 7. cap. 9.* & maximè in enixis fœminis, quia hæ pluribus abundant sordibus, & maiori expurgatione indigent, vt docuit Vallesius *lib. 3. epid. sect. 3. 14.* Ergo hæc retentio recens post partum, cùm sæuiora faciat mala, illis quæ à retento menstruo eueniunt, diuturna retentione erit periculosior.

Sed obstat veneranda Hip. & abhinc post multa sæcu- D la veluti per manus translata sententia, quam viua voce expressit *lib. 1. de morb. mulier. à n. 4 vsque ad num. 13.* dum sic eloquitur. *In tertiis verò mensibus optimè afficietur, si quæ prius insunt progressa, fuerint educta: sin minus mulier hæc patietur suffocationes alias, atque in ipsam irruet febris, ac horror, & lumborum dolor. In quartis magis affligetur, vrina erit multa, & crassa, venter fit durus, dentibus fremit, vigilat, cibum auersatur. In quintis si non descendant menstrua, dolor fortior accidit. In sextis incurabilis est, & dolor increscit, aderunt anxietas, animi defectus, pituita vomitus, sitis fortis, ventris exustio, dolor in pube, febris acuta, vteri inflatio, dorsi dolor, animi deliquium, aphonia, morsus stomachi, iactatio, ardor, inquietudo, vmbilici, & inguinũ dolor, vteri vlcera. Et si à sexto mense vitam ad octauum mensem producat mulier, in octauo emoritur.* Hactenus diuinus Senex. Ex qua serie deducuntur hæc funesta mala, intolerabilia, cala- E mitosa. Epilepsia, & apoplexia, grauissimi sanè morbi etiam comitari solent, quæ eò ampliùs solent exacerbari, & fieri sæuiora, quò retentio menstruorum magis est diuturna: cùm enim spurcus hic sanguis, in vtero tanquam in sentina omnis impuritatis coërcitus, retineatur, & non ventiletur, ob moram putrescit, & corrumpitur, in deterrimámque abit labem, & perniciem; & per venas, quas vterus grandissimas habet, ex Gal. *6. epid. sect. 1. com. 2.* per neruos, quibus præditus est, & per arterias, tum spermaticas, tum hypogastricas, partes principes illicò conspurcat lue dira. Quæ mala non ita fera increscere ex accisione recenti, nulli puto non manifestum. Lege acutissimum Duretum *in Coac. Hip. prænotion. tract. de dorsi & lumborum affectibus, in com. sent. 19. in princip.*

Hoc confirmat Galenus *lib.6.de loc.affectis,cap.5.* dum sic dicit, *Quòd si longiori tempore menstrua supprimantur, nullámque Medicus adhibeat vacuationem,tumor aliquis in inguine interdum exoritur,ostendens nimirū ex internis partibus aliquam inflammatam esse, &c.* quæ mala ex recenti suppressione non oriri, ipse hoc loco inculcat: patet ex verbo(*longiori tempore*) quasi diuturna, & antiqua menstruorum retentio hæc exitialia mala promptiùs facere nata sit. Cùm enim conetur natura extrudere peccantem humorem, eum ad inguina, velut ad partem viciniorem & debilem protrudit, qui abscessus viscerum internorum onus, incendiumque demonstrant,iuxta Senis oraculum, *lib.6.epid.sect.2.text.10. Abscessus veluti bubones, signum quidem sunt germina habentium, tum aliorum,tum præcipuè viscerum:maligni autem sunt hi.* In hunc sensum dicebat ipse *lib.4.aph.55.Ex inguinum tumoribus omnes febres malæ, præter diariam:* quoniam bubones febribus non diariis accedentes,morbum aliquem viscerum significant. Ergo ex longa mensium retentione non solùm interna, sed externa mala ,eáque periculosiora, quàm ex recenti oriri solent.

Argumento verò de retentione menstrui à partu ita satisfaciendum est, nam non mouet multùm. Retentio illa etsi videatur recens, antiqua tamen est: quoniam sanguis in vtero diu retentus, si non vacuetur, cùm sit vitiosus, copia premit, qualitate praua vterum conspurcat, & viscera interna maligna aura vehementer lancinat & ferit: fœtus enim dulcissimo sanguine nutritur, relinquens deteriorem,qui si à partu non vacuetur,multis malis fœminas corripi est necesse.

QVÆSTIO III.

Vtrùm extenuatis sit vena secanda, vt monuit Galenus.

Extenuatissima cùm esset.] Nequeo mihi temperare, quin hoc potissimùm loco subnectam vtile dubium, quod hanc intricatam historiam explanabit luculenter: nam interpretis officium solùm circa orationes obscuras versatur,auctore Galeno *lib.1.epid.sect.2.com.52.&3.aph. in præfat.* Mirum enim est, quo pacto Galenus, Medicus expertissimus,tam copiosam vacuationem,in muliere debili,& valde extenuata celebrare tentauerit, si fidem adhibere debemus Hippocrati *lib.2.aph.7.*dicenti, *ex longo tempore extenuata corpora, potiùs esse reficienda,quàm euacuanda:*nam Galenus vehementer extenuatos plurima adiectione,& refectione indigere affirmat *lib.2.de naturalib. facult.cap.6.*morbi enim qui ex inanitione fiunt,curantur repletione,ex Hip.*lib.2.aph.text.22.* nam *defectus indiget adiectione*,ex Galen.*l.1.aph.17.* quare Auicen. summopere vetat phlebotomiam in corporibus fortis maciei, 4. 1. *cap.20.*hæc enim corpora,marcore veluti confecta, illicò extracti sanguinis penuriam persentiscunt.

Hoc modo debiles, & extenuati sunt pertractandi; in iis enim præsidia vacuantia præscribi non debent, sed alimenta exhibenda concoctu facilia, nutrientia, minimè glutinosa, gratissimi & suauissimi gustus, quæ mirificè imbelles vires reficiant, citissimè alant, ventriculum roborent,facilè distribuantur. Huiusmodi sunt, vbi febris non adest, lac caprinum tepens, ab vberibus extractum, & modico saccharo permixtum,oua recentia & tremula, vino odorifero, & rosacea irrorata, & saccharo albissimo respersa.Placentulæ præterea ex amygdalis, pectore capi, vel gallinæ benè cocto, saccharo, & aqua rosacea concinnatæ. Tenuissimæ veluti escharæ,membranulæue, ex albissima farina, ouorum vitellis, & saccharo compositæ. Pulpa capi in tenuissima frusta redacta, additisque foliis apij satiui,semine sicco coriandri,& pauco croco in globulos aggregata,qui lento igne cocti,atque cum ouorum vitello,& saccharo conditi,non indecenter nutriunt. Sed id maximè vinum præstat:nam teste Galen.*3. de temp.2. & 2. aph.18.* vt assimiletur, mutationem desiderat minimam, quo fit, vt tum nutrat, tum roboret celerrimè, præsertim si sit colore rubrum,liquore tenue,aut mediocre cum leui quadam acerbitate. Conueniunt electæ carnes in liberis locis nutritæ: nam quæ lacus,aut stagna sequuntur,vitari debent,ex Gal.*lib.7.meth.6. & lib.8.c.2.* alimentum enim præbent extenuatis corporibus laudabile,sanguinemque minimè vitiosum generant. Et cùm partes solidæ ex morbi diuturnitate sint debiles, & languidæ,cibóque duriori coquendo nonsint idoneæ, tunc liquida ampliùs offerenda, quoniam celeriùs distribuuntur, & promptè nutriunt: nam *facilius est impleri potu, quam cibo*, ex Hip.*2. aph.11.* & humidum alimentum ad reparandas vires optimum est. Quapropter extenuatos mirè reficiunt liquidi cibi, vt colatitia,contusa, expressa, distillata,intrita. Adhæc. Ori, & naribus,regioni cordis, orificióque ventriculi odorata ad spiritus instaurandos admouenda sunt:virium enim substantia, ex spiritu, carnosa specie,tum solidis ipsis completur,ex Gal.*11.meth.3.* Denique extenuati,graciles,non vacuantibus auxiliis,sed somno moderato, congrua exercitatione, & animi tranquillitate sunt gubernandi.Per somnum enim quiescente animali facultate, naturalis validior quàm antea redditur, ope natiui caloris ad internas sedes collecti;quoniam exhausti per morbum spiritus reparantur, natiuus calor reficitur,humectatur totius corporis habitus,viscera muniis obeundis firmiora euadunt. Quamobrem extenuata corpora potiùs adiectionem postulant, quàm detractionem.

Sed mirari desine: nam Galenus imitatur Hippocratem, quem,vt numen quoddam,semper fuisse veneratum gloriatur,& cuius edicta, veluti à Delphico tripode prædicente, ac prædiuinante esse asserta inculcat *lib.7. meth. cap.1. & lib.9.eiusdem,c.8.& lib.1.de elem.16.& lib.1.de facult.natural.cap.13.& lib.de theriac.ad Pison, cap.28.* & alibi passim(renuat licèt Valleriola *lib.5.enarrat.2.*) Ille enim *lib.5.epid.num.2.*in Oeniadis virum tabescentem,& ab omni pharmacorum genere minimè adiutum, secta vena in vtraque manu, vsquedum exanguis redderetur, ab extrema macie liberauit. Quotus enim quisque Medicus, vt prudenter notat Vallesius *in com.*non abstinuisset à venæ sectione, ob virium imbecillitatem summam, quæ adesse videbatur, ob penuriam alimenti, & reliqua symptomata.Hoc modo Galenus *lib. 5. meth. cap. 14.* in phthisi sanguinem emittit, si sanguis sit limosus,vitiosus, & crassus.

Tantos auctores imitatur Beniuenius. *lib. de abditis, c.44*dum sic inquit. *Anno integro remorantibus menstruis mulier ad summam deducta est maciem;& vena eius ob nimiā plenitudinem,nigriores facta admodū extendebantur;cúmque nullum cibi genus desideraret,consequens fuit,vt totum tabesceret corpus : quare præsentaneum auxilium indicauimus sanguinē emittere,qui cùm primo die nigrior effluxisset,iubeo & altero id ipsū fieri,quo longè clariore manante,factùm est, vt profluentibus dein mensibus,mulier quæ per annum macie & tabe afficiebatur,idoneis tamē medicamentis resumpta, ad pristinam facilè redierit sanitatem.*Hanc curationem opere ipso obseruauit Dodonæus *in annotat. ad caput prædictum Beniueni*,

Enimuerò licèt fœminam hanc extenuatam, & debilem phlebotomare vererentur Medici ob dictas causas; tamen cùm extenuatio,& macies ex vitioso sanguine, nigro atrabilario,nutritioni minimè apto,in arteriis, & venis contento originem ducerent, iccircò eum oportuit vacuare,vt corpus eo detracto nutriri inciperet; nam partes hunc reprobum succum non attrahunt, sed respuunt: quoniam quemadmodum homines,cibos nidore, aut alia mala qualitate infectos, vbi primùm degustant,quamuis esuriant,ipsos renuunt, & extinguitur in illis appetitus, vt docet Galenus *lib.6.epid.sect.4.com. 26.* sic partes non attrahunt nisi probum sanguinem,quo tanquam simili & familiari alimento nutriuntur,& crassefiunt.

Auicenna autem,& cæteri auctores in extenuatis corporibus renuentes venæ sectionem,de macie orta ob defectum,ex sanguinis & spirituum penuria subortum, intelligendi sunt, quæ adiectione,non inanitione curatur, vt scitè docuit Galenus *lib. 1.aph.17.* Hoc modo in hecticis,& aliis febribusmarcidis, & tabificis reformidanda est

est venæ sectio, quia marcor hecticus ex inopia oritur, & non à copia.

Insuper. Auicenna, sic exponente Gentili, fidissimo interprete *in com.* explicandus est etiam de macie, & gracilitate naturali, quæ plerumque calidam siccam temperaturam comitatur, cuius signum inter alia est carentia pinguedinis, vt docet Galenus *in arte medic.c.*56.& *lib.*2. *de temp.cap.*4.& *lib.*8.*meth.cap.*2.& *lib.*9.*meth.c.*15.§. *Si namque natura gracilis, temperatura autem calida sicca, maximè ex vacuationibus offenditur, &c.*& *lib.*1.*ad Glauc,c.*14. huiusce temperaturæ homines à venæ sectione arcet, ita vt venæ sectio in illis celebretur cum præmeditatione multa; nam in iis non adest virium robur, vt Galenus inquit *lib.*10.*& cap.*5 *ad fin.* quoniam propter caloris excessum, & pororum amplitudinem, & tenuitatem sanguinis & spirituum, promptissimè resoluuntur sanguine missso, & animo linquuntur, & vix refici possunt. Quare ij parcè sunt vacuandi. Reliqui verò graciles, qui haud modica sanguinis copia redundant, ex Gal. *in com.historia huius*, quum vitiosi sanguinis copia abundent, liberaliùs sunt inaniendi.

QVÆSTIO IV.

Vtrùm in sanguinis missione iterata, prima vice sanguis sit copiosiùs extrahendus.

PRimo die *sesquilibram detraxi.*] Iactatum apud Græcos inuenio in locis multis, aliquando celebrandam esse vacuationem ad animi deliquium vsque, quam simultaneam Medici, & subitò confertimque factam appellare consueuerunt; eamque exequendam docuere, quando vires sunt robustæ, morbus vehemens, & efferuescentis sanguinis copia in corpore inest: nam tunc vnica requiritur ad morbum celerrimè extirpandum vacuatio, cuius vi humor superabundans semel tantùm & securè exhauriri potest: sed si tutum id non fuerit, quia vires debiles sunt, partiri & iterare vacuationem conuenit, vt eam natura ferre possit. Hanc doctrinam palam fecit Galenus *lib.de curand.rat.per sang.mis.c.*20.in hunc modum. *Quapropter præstat, nisi quid vrgeat, priori missione minus detrahere, iterùmque eam repetere, immò, si lubet, & tertiò. Vbi verò multa vacuatione est opus, verùm vires sunt imbecilliores, in his vacuationem partiri expedit, &c.* Repetit *lib.*10.*meth.*9. quo loco quãdo vires debiles sunt, paulatim & iteratè euacuat. Similem curationem exercet *lib.* 5. *meth. cap.*14.in acri ad pulmonem distillatione, quo loco minui primò sanguinem, & rursus reficiens ægrum, iterum sanguinem exhaurit. Sequitur Auicenna 4. 1. *cap.* 20. *post princip.* §. *Cum autem phlebotomia necessaria fuerit cũ debilitate virtutis, causa febris, aut aliorum humorum, partiri phlebotomiam, sicut prediximus oportet, &c.*

Sed perscrutandum, vtrùm in hac partita, & iterata venæ sectione, prima vice liberalior sit celebranda vacuatio: nam Galenus *hic*, primò extraxit sesquilibram, postridie libram, tertio, non multo plus selibra. Hanc methodum opere ipso obseruat *lib. de curand. rat. per sang. mis. cap.*17.quo loco Oeconomo ciuis Romani oculorum inflammatione laboranti prima vice tres sanguinis libras extraxit, secunda verò vnam. Et *in cap.*13.*eiusdem libri*, in pueris post 14. annum, prima venæsectione ad cotylam extrahit, deinde si vires permittant, dimidium adiicit. Approbat Auicenna 4.1.*c.*20.§. *Et quacunque vice minoratio fiat, quantum possibile fuerit, &c.*& *paulò infra*, syncopen timet ex iteratione copiosa, dicens: *Multa preterea in secundatione euacuatio syncopen affert, &c.* explanant Iacobus de partibus, Dinus, & Antonius Maria Bettus *in com.* luculenter. Nec dissuadet ratio, quia in initio morbi, humorum adest copia maior, & vires sunt magis liberales. Quare in sanguinis missione, prima vice copiosior vacuatio exercenda, siue euacuationis, siue reuulsionis gratia celebretur.

Sed maioris operis, & ingenij est, speculari quo pacto intelligendus sit Galenus *lib.*4.*de sanit.tuenda, cap.*10. qui huic omnino aduersam protulit sententiam, dum enim

A phlegmonosæ lassitudinis medelam proposuit, iubet vt prima vice extrahatur sanguis, ita vt homo animi deliquium non incurrat, in secunda verò copiosiùs extrahere imperat, ita vt animi deliquium non formidetur. Sic enim ait antesignanus auctor. *Optimum verò fuerit bis eodem die si fieri potest detrahere. Ac primùm quidem ita mittere expedit, vt animi defectum homo nõ adeat: secundo verò ne defectus quidẽ ipse est formidandus; quippe qui priori detractione resolutus est, secundam sustinere haud poterit: in hac verò, siquid tale homini incidat, facilè reuocabitur, &c.* Vides arduam antinomiam, in qua ieiuna est lectio auctorum. Sed satisfaciendum est obiectæ auctoritati, in hunc modum: nam prima vice parciùs sanguinem extrahit, secunda copiosiùs, quia cùm medeatur lassitudini phlegmonosæ, in qua multa sanguinis quantitas in carnes, & corporis molem delata est, nec iam est multa humoris vacuandi quantitas in venis, meritò prima detractio parcior

B erit; altera verò copiosior, vt per eam vacuetur, & residuum plenitudinis vasorum, & id quod post primam detractionem ex carnibus in vasa remigrauit iam corruptum, cuius ratione copiosior detractio necessaria est.

HISTORIA II. GALENI, *De menstrui supressione.*

Fœmina retentione menstrui laborans, neglecta phlebotomia, ob Erasistratæorum incuriam, difficultate spirandi

C oborta, interiit.

P*Orrò mulierculam quandam, quæ viginti vniúsque annorum ætatem agebat, ac ex menstrua purgationis retentione, faciem rubicundam obtinebat, tussiebátque paululum, & difficulter spirabat, Medici Romani tantopere à vena sectione abhorrentes, curare adorti sunt. Primum quidem membra illius laneis vinculis leniter excipiebant, & in inedia exigere iubebant, venam autem secare nolebant, nósque id facere, volentes, prohibebant. Quia verò domesticis ipsius mulieris familiariter vtebantur, & ætate me erant multò superiores, facilè ipsis est habita fides. Ego quidem tunc temporis venæ sectionẽ illis suadere non sum conatus, sed interrogaui, num mihi per eos liceret sanguinem ad vias vteri, remediis, quæ hoc efficere possent, prouocare: quod cum illi promptè concessissent*

D *adij familiarem ipsius ægrotæ obstetricem, quam & exhortatus sum, vt vsum illorum experiretur, verùm illa remediis huiusmodi, tempore, quo factum id oportebat, vsam fuisse se affirmabat, quando scilicet menstrua purgatio futura in expectatione erat, recitabátque remedia ordine, quæ mulieri obtulisset, & hæc quidem commoda alioqui erant, eámque ob rem quo minus efficacia fuissent, nequaquam illorum imbecillitate factum esse videbatur. Post quam igitur ego ita percepissem, simúlque à retentione sanguinis quartũ iam mensem præteriisse animaduerterem, denuò cum Medicis illis cõgressus, vt ad venæ sectionem se conuerterent, persuadere eis conabar. Quũ autem id facere noluissent, illorũ animũ demirabar, maximéque quia eniterentur, vt omni conatu apertis circa vterum venis quàm plurimis, sanguinem superfluum illinc vacuarẽt: si verò alia quapiam vena secaretur, noxiam ex eo vacuationem euenturam arbitrarentur. At respondentibus, quod vel absque tãti*

E *auxilij præsentia sanguis exuperans sola inedia vacuari posset, taciturnus discedebã, nihil bonæ spei de muliere propter tussim, ac spirandi difficultatẽ concipiens. Aut enim rupto vase, ipsam ex thorace, pulmonéue sanguinem sputo eiecturã, aut synanche, vel* * *laterali inflãmatione, vel peripneumonia correptum iri premeditabar, optabámque votis omnibus, velut in delectu malorum fieri cõtingit, vt mulier laterali saltem inflammatione corriperetur: incutiebat quippe mihi terrorem tũ acuitas periculi, quod ex synãche, peripneumoniáque subitura esset, tum ex ruptione vasis in pulmone lethale nocumentũ, id quod postea re ipsa est subsequutum. Dum enim illa vehemẽtiùs tussiret, sanguis etiam vnà extrorsum ferebatur. Atque etiam vulgares non parum Medicos obiurgabant; quòd illi*

muliercula venam incidere vetuissent, sperabántque omnino futurum, vt etiamsi id priùs non fecerint, hoc tamen tempore verecundia ducti, ipsum præfati auxilij concederent. Ceterùm cùm hi neque tum quicquam commouerentur, sed potiùs vincula membrorum fortiùs adstringerent, iuberéntque vterum remediis irritare, ac mulierem inedias sustinere: ego ob ætatem, & celebre nomen virorum, nihil me ampliùs profecturum credens, illinc discessi. Mulier quoque ipsa non ita multo tempore interiecto, insanabili spirationis difficultate correpta interiit, &c. Gal. lib. de venæsect. aduersus Erasistratæos, cap. 1.

PARAPHRASIS.

ERasistratum venæsectionis insensissimum hostem in hac historia euidentissimis rationibus redarguit Galenus, & absurdissimam eius opinionem, humano generi perniciosissimam, appositis in medium historiis conuellit, & ex consequenti Medicos Erasistratæos, Erasistrati disciplina falsa imbutos vihementer refellit. *Cum enim,* inquit, *Romam venissem, incidi in Medicos quosdam, qui à venæsectione tantopere abhorrebant, vt quum aliquando ager quispiam propter plenitudinem præfocaretur, ne tum quidem hoc auxilio vti vellent, &c.*

Sic & mulierem hanc iuuenem, summa sanguinis retenti plenitudine laborantem phlebotomare non audebant: cùm enim sanguis menstruus retentus ad superas partes restagnans tussim moueret, timor erat ne rupto vase per os cruorem excerneret, & sequeretur phthisis iuxta oraculum Senis *lib. 7. aph. 16.* aut alia horrenda vitia subsequerentur, quæ ex huius spontini sanguinis fluxu suppresso originem ducunt, quæ ad viuum expressit Hippocrates *lib. de virgin. morb. num. 1. 2. & 3.* & refert *in hoc capite* Galenus.

Vt ergo menstrua prouocarentur, laneis vinculis vtebantur, & hæmagogis, aliisque medicamentis, sanguinem ad vterum auocare conabantur, renuentes phlebotomiam, quum hæc facilè, tutò, & celeriter sanguinis copiam, vacuatis vteri venis promptissimè demat. Sic mortua est Ancilla Chiensis, & neglecta phlebotomia ab eodem Erasistrato interfecta. Sic Crito vitam cum morte commutauit angina oppressus, apud Galenum *lib. aduersus Erasistrateos, cap. 3.*

Quid ergo absurdius dici potest, quàm velle sanguinem redundantem in vtero, & ex hoc ad superas partes regurgitantem inedia sola minuere, quum hæc menses reprimat. Est textus eximius ad ipsũ *loco nuper citato*, ex quo patebit manifestè, quam falsa sit, perfida, & insolens horum medicastrorum præpostera curatio, qui licèt fama essent insignes, re tamen, & opere erant inscij, impudentes, præcipites, temerarij, qui Galenum neglexerunt rectorem in locis multis. Audi ergo ipsum sic loquentem. *Sed è diuerso siquis vena secta inediam sustinere imperauerit, non solùm menses priùs fluentes cohibebit, verùm etiam purgationes, quæ iam inculpatè euacuabantur, reprimet. Sanguis enim ciborum inopia arescit, & seipso crassior, ac densior efficitur, & ad fluendum euadit ineptus, &c.* Adde quòd ob inediam natura in transmittendo sanguine fit auara. Sed pigeat pluribus hos asinos, ceu lapidem verberare; nam citiùs sentiet tardus bos admotos stimulos, quàm isti amplectantur salubria documenta: quare hos lethiferos Cerberos cum sua inscitia relinquamus, quorum Agyrtarum superstitiosos mores vberrimè infrænant Ioannes Freitagius *in suis noctib. Medicis, tract. de abusu medicinæ, ferè per totum*: & Benedictus à Castro, Medicus eximius Hamburgensis, *in suo flagello calumniantium*, luculenter & doctè.

Sed circa historiæ explicationem percontaberis, cur spectatæ fidei auctor Galenus, fœminam hanc rubicundam esse dicat, si illæ quibus desunt menstrua, pallidæ esse solent, decolores, & subalbidæ, & maximè si per plures menses menstrua supprimantur, vt huic contigit? Rembertus Dodonæus *in com. cap. 44. Beniuen. de abditis,* respondet hoc modo, quod licèt verum sit, frequenter fœminas suppressione menstrui laborantes, recurrente sanguine ad superas sedes, & mole sua hepar, officinásque

A coctionis opprimente, & debilitante, flaccidáque reddita sanguificandi vi in opere, & sic copia aquosi sanguinis regenita, pallido & subalbido colore infici, quum antea roseo genarum, labiorúmque perfunderentur; quare febris hæc ex menstruo retento concitata, dicitur alba à Langio *lib. 1. epist. 21.* Mercato *lib. 2. de morb. mulier. cap. 6.* & ab aliis Icterus albus nuncupatur: Rarum tamen est has rubicundas esse, quòd affectus ex magna obstructione pronatus frigidus sit, & ob hoc, crudi, frigidíque humores suborti, cùm fluxiles sint & tenuissimi, cutaneas partes penetrant, & cutis tingitur albo colore. Sed hæc solutio mihi non arridet, nam vulgaris est, & commune sanè refugium ad omnia veterum oracula exponenda, quum appositè adaptetur cunctis: proinde nos accuratiorem multò iudicamus, fœminas non menstruantes albo

B colore, aut tetro vexari, quando ob pituitosi, aut melancholici humoris copiam menstrua supprimuntur: aliter verò accidere comperimus, quum ob sanguinis plenitudinem supprimuntur, tunc enim corporis tensio, grauitas, & totius corporis rubor apparent. Hoc ita esse, præter Aëtium *tetrab. 4. serm. 4. cap. 57. de iis quæ ob plenitudinem non purgantur,* firmant Mercurialis *lib. 4. de morb. mulier. cap. 1.* de signis menstruæ purgationis suppressæ ob calidam causam. §. *Aderit color corporis rubeus, &c.* & Mercato *lib. 1. de com. mulier. affectionib. c. 9. §. Sic primò vniuersum corpus huic affectioni consentire dignosces ex signis plenitudinis, quibus corpulentior, pulchrior, rubicundiórque fœmina apparet, &c.* nam *color similis efflorescit humoribus in corpore superabundantibus,* ex Gal. *1. aph. 2.* & apud Hipp. & Gal. *lib. 6. epid. sect. 5. text. 4. color ruber à sanguine oritur*: & maximè

C in hac fœmina iuuencula, & copioso sanguine plena.

Satis supérque opinor, demonstratum ex iis quæ diximus, in quibus fœminis menstrua purgatio retenta, cutis pallorem, aut ruborem inducat. Nunc operæpretium me facturum arbitror, si inquiram, quæ fuerint illa auxilia quæ ab obstetrice celebrata, menstrua prouocent, attrahendo sanguinem ad vterum: nam ea Galenus subticuit. Dic fuisse crurum lauacra, ligaturas, vincula, frictiones validas, quæ dolorem concitant, irritant naturam, & sanguinem ad vterum conuocant. Sed cùm vocata esset obstetrix, quæ dicta administraret auxilia, suspicor pessaria fuisse imposita: licèt enim apud Galenum *lib. 5. aph. 62.* munus præcipuum obstetricum sit, apta ad liberorum procreationem corpora conciliare, & partubus iuuandis operam præstare; tamen eis aliud officium concedit *lib. 14. de vsu part. cap. 5. & 3. de natural. facult. cap. 3.* vt scilicet

D locis muliebribus applicent vnguenta, vel pessulos: est autem pessulus, auctore Paulo *lib. 7. cap. 24. lana carpta ad formam magni digiti rotunda, in qua medicamenta excipiuntur, ac genitalibus mulierum induuntur.* Horum tres generales differentiæ existunt: nam emolliunt quidam, alij adstringunt, aperiunt alij. His vtimur, quando suppressam vacuationem irritare statuimus, aut vuluam conniuentem, compressámue emendare. Quæ in pessis, inquit Galenus *lib. 5. de simpl. medic. facult. cap. 20.* aut fomentis, aut quouis modo simili, vuluæ admouentur, ea duplici ratione agere consueuerunt; nam alia calefaciendo duntaxat prouocant, alia facultatibus attractoriis, & purgatoriis, quas demonstrauimus, trahendorum familiaritate peragere, &c. & *lib. 5. aph. 36.* Et *supposititij pessi eandem cum eo*

E *vim habentes, &c.*

Præparantur pessi multis modis: primò ex liquore aliquo glandis forma, melle, aut cera coacto. Fieri quoque possunt ex melle, artemisia, dictamno, brassica, porro, succo rutæ, scammonio, euphorbio, rubia, felle, nigella, puluere radicis ireos, capparum, aristolochiæ, calamintha, trochiscis de myrrha, styrace, ladano, galbano, sagapeno, ammoniaco, bdellio, asaro, agarico, cinnamomo, castorio, pulpa colocynthidis, & aliis, additis theriaca, moscho odorato, succo Mercurialis, aut terebinthina.

Pessos linteo obuolues tenui, vt vterus vires medicamenti suscipiat, mordacitatem tamen minimè degustet, ob quam causam filo ligari solent, neque sinenda vltra horam ibidem morari; postquam, ad retundendam, acrimoniam

acrimoniam ex calidorum medicamentorum vsu contractam, necesse est vterum abluere iis quæ mordacitatem contemperant, vt decocto maluarum, lacte, aut sero eius, hordeiue cremore. Ex iis medicamentis parari possunt nascalia, gossypio, lana, cerâ, resina, aut ficu aliqua exceptis, & pudendi osculo adhibitis. Similiter vterini clysteres conficiuntur. Differunt tamen nascalia à pessis, quod hæc in vteri collum penitus sese inserunt, illa verò tantùm os vuluæ attingunt. Si verò plura de modo conficiendi pessulos, & eorum materia scire aues, Consule eruditissimum Ioan. Renodæum. *lib.5.Instit.pharmaceutic.cap.2.*

Quare quis non magnoperè mirabitur, cur hi stupidi medicastri citra vniuersale venæsectionis auxilium, quod copiam demit citò, celeriter, & securè, hæc tam fortia, & calida medicamenta vtero indere sibi persuaserint: nam præter quam quòd fœminam hanc iuuenem, annum vnum & viginti natam, plus consueto rubicundam, solita mensium vacuatione destitutam, sanguine plenam, corporis grauitate, plenitudinéque summa laborantem, concitato calore, & feruore iis vtero admotis exagitabant, plethoricum corpus in discrimen adducebant: nam attenuatus sanguis, calefactus, motus, & non vacuatus, suo calore, & copia ad superas partes restagnans, dira aptus est symptomata concitare.

Videamus vltimò, num errauerit Galenus, quum primùm cum aliis Medicis congressus, sanguinis missionem non proposuit summè necessariam, immò à curatione abstinuit. Sed dum hæc animo contemplor, ipsum fuisse prudentem, & in artis operibus dexterrimum inuenio, cuius maturum iudicium commendo, & admiror: cùm enim è Græcia Romam adueniret, morésque Medicorum non exactè calleret, & iuuenis esset, vt retulit ipse *lib.1. de articul. com.23.* si cum senioribus, & celebrioris nominis Medicis acriter contendisset, eorúmque errores carpere, & extirpare conatus esset, superbus statim, gloriosus, & arrogantiæ plenus habitus fuisset: quas conditiones ille in Medico tantopere condemnat, *in lib. de subfigurat.emperic.cap.13.* & licèt sciret Medicum iuuenem, doctum, & in præceptis artis optimè instructum, seni indocto esse præferendum; quum tamen non ignoraret plebem senectuti multum tribuere, illos vtpote senes, ætate graues, nomine celebres, & ægrotanti familiares redarguere noluit, quoniam sciebat certò illis ægram magis obtemperaturam (nam ægri familiaribus ampliùs obediunt, ex ipso *lib.2.de officin. medic.com.2.*) Sed neque ob hoc suo defuit officio: quoniam iterum commendata venæsectione, eáque reiecta propter reluctantium adhuc magis Medicorum votum, à cura honorificè discessit: quia non multo pòst tempore, mulier difficili spiratione correpta occubuit: & eò magis, sequutus Hipp. *3.de art. text.37.* qui nullum calumniatoribus ignorantibus præbendum esse responsum admonuit, quia turpe esse retur apud stultum vulgus, sine profectu multa verba facere, apud quod vel ipse Hippocrates ignarus est habitus, vt constat ex eo, *lib.1.de articul.text.3.*

QVÆSTIO V.

Vtrùm pleuritis orta ex menstruo retento, sit mitis, an periculosus affectus.

COMMENTARIVM

L*Aterali saltem inflammatione corriperetur.*] Ex mēstruo suppresso, ad partes superas regurgitante, letales, ac penè funestos morbos in omnibus nostri corporis partibus enasci, suprà est demonstratum. His frequentiùs, & maiore cum periculo partes spiritales vexari, ex hac causa pronatis certa res est: nam vteri cum thorace magnus est consensus. Consentit cum corde, tum per arterias spermaticas, tum hypogastricas; hinc cordis dolor, syncope, lipopsychia, palpitatio, aphonia, angor, respirationis & pulsus priuatio: ex sanguine enim menstruo eleuatur aura noxia, venefica, quæ innatum ignem veluti exoluit. Cùm

A mammis manifestam habet societatem, hinc tubercula, ac carcinomata dira suboriuntur. Hunc consensum explicuit mirificè Galenus *lib.14.de vsu part.4.& 8.* nam quibusdam mulieribus ad mammas sanguis colligitur, ex Senis edicto *lib.5. aph.40.* & Brasauolus *in comm.* narrat se vidisse mulierem, è cuius vberibus fluebat sanguis lactis loco. Idem obseruarunt Paræus *lib.23.cap.52.* Amatus *lib.2.centur.21.* Cordæus *com.6.lib.1.de morb.mulieb.Hip.* sed quid mirum? nonne nutricibus, refluente ab vtero ad mammas sanguine, supprimuntur menses? Refluxum à mammis ad vterum, celebri historia confirmauit Andreas Laurentius *lib.7. de re anatomic. quæst.11.* plurium puerperarum, quæ per vterum, & vesicam, maximam lactis copiam exercuere. Denique ex mammarum inspectione vteri affectus dignoscuntur, vnde Hipp. *lib.6. epid.*

B *sect.5.text.18.* sic dicit. *Si mammarum papilla, & quod in eis rubet, pallescat, morbosum est vas:* nomine autem vasis vterum intelligit, qui Græcis dicitur conceptaculum. Insuper curatio affectuum vtriusque partis, sympathiam indicat: id docuit Hippoc. *lib.5.aph.50.* dicens: *si mulieri menstrua cohibere velis, cucurbitulam magnam ad mammas apponito.* Denique ex mammarum inspectione, fœtus in vtero contenti, & ætas, & sexus, & sanitas demonstratur ab Hipp. *in lib. de natura pueri, num.20.§. Simul atque moueri cœperit fœtus, tunc sui notam lac exhibet matri; statim enim attolluntur mammæ, turgéntque papillæ, &c.* Hunc consensum elegantissimis exemplis firmatum legat qui velit, apud clarissimum Duretum *in Coac. in appendice de vulneribus, ad com.text.44.* Vias huius com-

C munionis aperuit disertissimè idem Laurentius *loco citato.*

Ex hac doctrina fit manifestum, maximum esse consensum vteri cum spiritalibus partibus. Accedit, quòd velocissima illa thoracis dilatatione & compressione, copiosiùs conuocatur ad illas & citissimè sanguis retentus: ex qua causa, angina, tussis ferina, pulmonis inflammatio, & frequenter pleuritis oriri solent; nam pleura multo sanguine abundat, & infirma est, in locóque calido sita. Cor enim licèt copia sanguinis redundet, ob robur, morborum generationi valde resistit; ideò dicebat Arist. *3.de partib. animal.4.* cor nullum graue vitium pati: nam cor, & iecur sicut valent facultate attractice, sic expultrice vigent, ex Galen. *lib.3. de natural. facult.cap.13.*

Sed cur Galenus omnium calculis doctissimus, inter mala retentioni menstrui facilè ob dictum consensum

D superuenintia, tussim nempe, respirationis difficultatem, anginam, sputum sanguinis, peripneumoniam, lateris inflammationem minùs timendam, & sic potiùs optandam constituerit, meritò quis non incuriosus inquiret, si pleuritis est morbus acutus, & sæuitie sua citissimè interficit? Sic enim ait Hipp. *lib.1. acut.8. Maximè verò laudauero Medicum, qui in morbis acutis, vi quorum plurimi hominum enecãtur, insigniter præ cæteris meliùs procedat: sunt igitur hi acuti morbi, quos prisci nominatim perstrinxerunt, pleuritis, &c.* Deinde pleuritis lætos nō habet exitus, imò funestos, lethales, ex Hipp. *5.aph.8. Quicunque enim,* inquit, *morbo laterali laborantes in quatuordecim diebus non repurgãtur, ij ad suppurationem vertuntur.* Et suppuratione qui corripiũtur ferè intereunt, ex Hip. *2.prog.63. & 69.* quia *si in quadraginta diebus non repurgantur, ad tabem transeunt,* ex Hipp. *5.aph.15.* & phthisi vexantur, pulmone exulcerationem contrahente, ex Paulo *lib.3.cap.33.* Insuper Ga-

E lenus *lib.1.aph.12.* & *lib.1.de crisib.cap.6.& 7.* morbum lateralem crudelissimum vocat, in quo nihil expuitur: repetit *in lib. de constit. art. medic. cap.16.* & si excernatur nigrum, erit exitiale, ex Galen. *locis citatis.* perniciosissimus enim est humor melancholicus præpollens, nam assantis caliditatis index est; quare conquitur ægrè, difficilè expurgatur, & sic valde erodit, & maximè si pulsus nimia accedat durities, cum qua vix fuit seruatus vllus, ex Galen. *lib.4. de præsag. ex pulsib.cap.5. quæ, si cum debili facultate fuerit coniuncta, ineuitabile periculum portendit: si cum firma, aut tardè concoquetur, aut ad suppurationem deflectit, aut tabidus excipiet marcor,*

cx

ex Gal. *lib. de pulsib. ad tyrones, cap.* 11. & *lib. de cauſ. pulſ.* 8. Vltimò. Pleuritis in phrenitidem terminatur, ex Galen. *lib.* 6. *epid. ſect.* 6. *comm.* 11. *& ſententia* 9. *eiuſd. loci*, Phrenitis autem cùm ſit inflammatio cerebri, aut membranarum eius, ex Galen. 2. *de cauſ. ſympt. cap. vltim.* acutiſſimus affectus eſt, & maximè exitialis, ex Galen. *lib.* 1. *epid. ſect.* 3. *comm.* 1. *poſt princip.* præſertim ſi languidis accidat, ex Gal. *lib.* 1. *prorrhet. ſect.* 1. *com.* 8. nam *in inflammationibus internis vna ſalus, eſt virium robur*, auctore Magiſtro *lib.* 10. *meth. cap.* 5. Denique pleuritis transmutatur in peripneumoniam, ex Hipp. *lib.* 7. *aph.* 11. quæ inflammatio quàm ſit periculoſa, nemo non videt. Prætermitto pleuritidem peſtilentem, malignam, contagioſam, cuius ſæuitie plures perire, auctorum teſtimoniis conſtat abundè; de cuius ortu, cauſa, & curatione latè diſceptarunt VVierus, *lib. rarum obſeruationum*, Andreas Gallus *lib.* 4. *faſciculi de peſte*, & expertiſſimus Dodonæus *in lib. obſ. medic. cap.* 21. Si ergo pleuritis periculoſiſſimus eſt affectus, & tuſſi, reſpirationiſque difficultate pernicioſior, cur illam, & non hos morbos ex menſtrua retentione ſubortos potiùs exoptat?

Sed hæc diligenter, ac ſeriò examinanda: ni enim Galenum loquutum de pleuritide, in qua cruentum ſputum excernitur, quæ omnium mitiſſima eſt, & facta collatione ad cæteros morbos dictos eſt ſecurior, interpretemur, quo pacto eum tueri queamus, haud facilè intueor: hæc enim pleuritis in qua ſputum exit rubrum, eſt leuiſſima, vtpote à ſanguine generata, qui omnium humorum cùm ſit benigniſſimus, ac concoctu facillimus, pleuritidem committit minimè pernicioſam, adeò vt fomentis ſolis ſit curanda, ex præſcripto Hipp. 2. *acut.* 1. & citra venæſectionem ſit tractanda. Extat elegans hiſtoria Galeni *lib.* 6. *epid. ſect.* 3. *com. vlt.* ægroti, qui cruentum, ob lateris dolorem expuebat, quem citra venæſectionem perſanauit, dicens. *Sed cùm morbus lateris mitis admodum foret, neceſſe non fuit ad venæſectionem accedere, &c.* & *infrà* ſic inquit. *Mitiſſimi enim ſunt lateris morbi, in quibus cruenta ſputa eiiciuntur, &c.* De quo argumento lege eruditum Caſtrenſem *tract. de complexu morbor. cap.* 22. & nos de eodem ex profeſſo agitauimus, ex veterum, & Nouatorum mente, *in lib.* 2. *in com. hiſtor.* 22. Quo autem modo pleuritis ex menſtruo retento pronata, vel actu fluentibus lochiis, intra carceres purgationis, per venæſectionem ſit curanda, explicat perdoctus Moxius *lib.* 3. *de curandis morbis muliebribus acutis per venæſectionem, c.* 46. & nos *lib.* 1. *in com. hiſt.* 77. ſatis explicuimus.

HISTORIA III. GALENI, *De menſtrui retentione.*

Fœmina ex retento menſtruo febricitans, ſpreta phlebotomia, hæmorrhagia ſanatur.

Hos etiam inſequuta eſt mulier, numero quarta, quam illi venæſectionis hoſtes, retentione mẽſtruæ purgationis non pauco tempore grauatam, eodem pacto ad interitum ferè pertraxerant. Nam primis tribus diebus ipſam in inedia conſeruabant, febri enim continua laborabat. Quarta verò luce pauxillum quid ſorbitionis exhibentes, quintam ſine cibis tranſigere iuſſerunt, in qua illa grauiſſimè exacerbata, deſipiens proſiliebat, & clamore iam extra fores ab illa ſublato, vix tandem ab his qui eò confluxerant, retineri potuit. Verùm hanc natura copioſo ſanguine ex naribus effuſo ſeruauit, & dabatur occaſio, qua non ſine admiratione diſcere poteramus, quantam habeat facultatem ad huiuſmodi affectuum medelam ipſa ſanguinis ſubtractio: mox enim poſt ſanguinis è naribus eruptionem, mulier ab omnibus ſymptomatis libera euaſit, &c. Galenus* lib. de venæſectione aduerſus Era ſiſtratæos, cap. 1.

***

QVÆSTIO VI.

Vtrùm ſanguinis è naribus profluuium, menſtrui retentioni ſuperueniens, vtile ſit: vt fatur Hippocrates.

PARAPHRASIS.

Copioſo ſanguine è naribus effuſo ſeruauit.] Inter plurimas de hoc argumento quæſtiones, ingerit ſeſe quædam ſcitu non indigna, quam ſigillatim ac curioſè, contentéque ſiquis ventilare curet, vix reperietur finis vllus: cùm de ea Galenus, ditiſſimus Medicinæ Oceanus, tam multa variis locis literis commendarit. In actuoſa enim Medicina quotidiano experimento medentium compertum eſt, fœminas, quibus retenta ſunt menſtrua, aut poſt partum lochia non ritè excernuntur, regurgitante ſanguine ad partes ſuperas, hæmorrhagiam pati copioſam. Hoc euentu intricati Medici, ſanguinem exhaurire conantur ſectis poplitis venis, vt ſuperabundantem ſanguinis copiam ad vterum, ceu ad originis fluxionem conuocare queant: nam reuellendus eſt humor, ſi quò non oportet, vergat, ex Hippocratis præſcripto *lib.* 6. *epid. ſect.* 2. *text.* 11. & eò magis vacuationem hanc reprobam, & noxiam eſſe rentur, quia non eſt per conuenientem regionem: nempe vterum celebrata; in ſuáque opinione pertinaciter inſiſtunt, quoniam per ſanguinis è naribus profluuium, exit ſanguis tenuis, per capillares venas, exiguóſque ductus veluti tranſcolatus; at ſanguis menſtruus retentus craſſus eſt, viſcidus, lentus, & tenaciter vaſis impactus, *vt lib.* 4. *aph.* 28. & alibi paſſim docuit Magiſter. Quare in morbis ſolùm à calido, tenuíque humore ſubortis, hæmorrhagia vtilis eſt. Hoc modo neque lethargus, neque peripneumonia fluxu ſanguinis è naribus ſoluuntur, ex Gal. 3. *criſ.* 3. nam hi morbi ferè à craſſis humoribus oriuntur, & pituitoſis, ex Galen. 3. *meth. cap.* 21. Vnde Auic. 1. 3. *tract.* 4. *cap.* 10. de peripneumonia ſic dicit. *Et fluxus ſanguinis narium in ea non confert, ſicut in pleuritide, propter diuerſitatem duarum materiarum, &c.* id eſt, quia in peripneumonia humor craſſus eſt, & pituitoſus, ac proinde diuerſus ab humore excitante pleuritidem, qui tenuior eſt, ex Galen. 6. *aph.* 33. Quare phrenitis hæmorrhagia ſoluitur, apud Gal. *lib. de criſib.* nam tenuis humor, acris, & calidus ora venarum reſerare eſt aptus. Quapropter ſi humor craſſus in lethargo, aut peripneumonia, licèt ſit propinquior venis narium, non excitat hæmorrhagiam, cur in vtero, tanquam in parte diſtanti firmatus, cùm ſit grauis, ſurſum aſcendere poterit? Erit ergo reproba vacuatio hæc, ſi menſtruæ purgationi ſuperueniat; nam illa morbis acutis eſt propria, qui ſanguinis è naribus profluuio iudicantur.

Per hæmorrhagiam autem vniuerſum corpus expurgari, & grauiſſimorum virorum auctoritas, & experientia ipſa fidem facit. Multos acuto morbo laborantes, & retentione menſtrua fœminas vexatas, & ob lochia ſuppreſſa grauiſſimis morbis poſt partum implicitas, perfectè ſanatas hæmorrhagia obſeruauimus, in quarum curatione Medici temeritate ducti, è talo cruorem, contra Magiſtri mentem, exhaurire tentabant. Negamus enim ſolum ſanguinem tenuem, & veluti tranſcolatum per nares effundi, ſed craſſum, & limoſum excerni acriter contendimus, cui cùm ſit bilioſi humoris portio permixta, huius ope irritat, & copia ſua efferueſcens, & turgens vaſa diſtendit, & aperit.

Hanc ſententiam vnico oraculo complexus eſt Medicinæ phœnix *lib.* 5. *aph.* 33. dicens. *Menſtruis deficientibus, ſanguis è naribus fluens, bonum.* Addit ſolers ſpeculator *in com.* quoniam *facta per nares euacuatio innoxia eſt, & per hanc partem ſanguis vacuatus omnem corporis tollit læſionem.* Hoc ita eſſe, hiſtoria in medium allata confirmat Gal. *in præſenti.*

Venæ ferentes ad vterum menſtruam purgationem, comprimuntur lentore, craſſitie, & copia ſanguinis & ſic per eas obſtructas, & infarctas ſanguis tranſire nequit. Nam à Galen. 3. *de cauſ. ſympt. cap.* 4. octo ſuppreſſionis

mensium causæ assignantur, quarum prima est vteri soliditas, atque durities. Secunda, vitiosa venarum angustia à prima conformatione. Tertia, nimia vasorum compressio à coporibus adiacentibus, ob eorum crassitiem oborta, quam Galenus superiori respondere innuit. Quarta, vteri intemperies. Quinta, excreti sanguinis crassities, ac lentor. Sexta, vasorum vteri obstructio ab humoribus viscidis, & crassis originem ducens. Septimam, vniuersi habitus causam definit Galenus, aut quia ob multas exercitationes, aut victus tenuitatem inanitur corpus, & aliò humores repunt. Vltimum præscribit naturalium facultatum robur, præ quo menstruus sanguis ad alias ab vtero partes transmittitur. Cæteræ verò causæ siquæ sunt suppressionis mensium, ad alias possunt reduci.

Has causas Gal. *lib.5.aph.57.* ad minorem reduxit numerum: prima ad contenti sanguinis refertur naturam, vt si frigidus, crassus, lentúsue fuerit; reliquæ tres sub occlusione, obstructione, & conniuentia comprehenduntur; sub quibus & substantiæ densitas, & vasorum vteri robur continentur. Si verò Dictator summus, tum *lib. de natur. mulieb. num. 31. 36. 24. 36. 37. & lib. de sterilib. num. 1. & lib. de morb. mulieb. n. 3.* tres tantùm huius symptomatis signat causas, quas omnes in formationis vitio consistere putat, quarum prima est oris vteri occlusio, distortio, contractio, seu inuersio, hæ differentiæ sub quarta à Galeno proposita comprehendentur.

Ex his omnibus causis frequentissima est tertia, quarta, quinta, in quibus sanguis crassus, lentus, multus in vteri vasis stabulans, obstruit, cùm glutinosus sit, & pertinaciter adhæreat: nam hic viscidus humor si copia abundet, habet tres causas obstruendis vasis aptissimas relatas à Galeno *lib. 11. meth. 13.* nempe multitudinem, crassitiem, & lentorem, & sic foramina permeare nequit, imò facultati expultrici operanti resistens in vtero conculcatur, & retentus prohibitúsque difflari, putret, & febrem ardentem committit.

Hoc eleganti elogio demonstrat Gal. *lib. 6. epid. sect. 1. com. 2.* dum sic ait. *Inter omnes corporis partes, plurimas, grādissimásque venas vteri habent: quúmque eos, aut menses, aut à partu purgamenta suppressa, aut phlegmone aliqua vtcūque orta malè accipiunt, ipsos sanguine cōpleri necessum est. Quo deinde putrescente si febris excitetur, inter synchorum species ipsam cōnumerari opus est: nā id genus febriū ex putrescente sanguine accendi ostensum est, &c.* Repetit *6. de loc. c. 5.* dum enim symptomata narrat, quæ ad suppressos menses consequuntur, febres ardentes connumerat. Attamen febris non continuò comitatur suppressa menstrua, nisi retentio sit diuturna, & magna adsit obstructio, & hoc modo melius est interpretari Aëtium *tetrab. 4. serm. 4. cap. 50.* dicentem, *febres continuò comitari suppressa menstrua*, quàm respuere cum Mercuriali, *lib. 4. de morb. mulier. cap. 1.*

Cùm ergo sanguis in hac fœmina ob nimiam plenitudinem in vteri vasis redundaret, quo minùs permeare liberè posset, quúmque inedia imperata siccaretur magis, & crassesceret, denegata phlebotomia ad curationem tam necessaria, ad superas partes transuolans, & calentium vaporum vim haud paruam in caput transmisit, mentémque percellens, desipientiam peperit: nam crisim antecedunt symptomata horrenda, lata à Gal. *3. de crisib. c. 2. & lib. 1. de dieb. decretor. c. 1. Nam & anxietates, & vigiliæ, & dementia, & graues somni, & difficiles anhelitus, & hallucinationes, vertigines, & difficiles sensus, dolores capitis, colli, & stomachi, & multorum aliorum membrorum: nonnullis verò aurium sonitus, & vanæ ante oculos apparent imagines, & lachrymæ inuoluntariæ effluunt, & vrina retinetur, & labrum inferius agitatur, aut aliquid tremulū fit, obliuio, & præsentium ignorantia, & vehemens accidit rigor, & plurimùm accessio consuetam anticipat horam, & multus æstus, sitísque intolerabilis sequitur, clamant, & saliunt sicuti furentes, neque possunt in eodem situ recumbere. Deinde repentè multus sudor erūpit, aut vomitus aliquis non paucus insequitur, aut venter subitò soluitur, aut abundans fit fluxus sanguinis, aut hæc omnia simul contingunt, vnde non paruus inuadit timor aspicientes, &c.* Hæc multò antea præmeditauerat Laconicus vir, breuitate gaudens Hippocrates, *lib. 2. aph. 13.* dicens,

A *Quibus crisis futura est, iis nox grauis ante accessionem.*

Fœmina posita in agone tanto, ad maximásque angustias redacta, & abundantia summa venæsectionis ope non deposita, natura medicatrix per alia loca sanguinem redundantem expellere tentauit. At cùm quatuor sint viæ, per quas hæc plethora auersione amouetur, vt scitè notauit ingeniosissimus Heurnius *in com. cit. sent. lib. 5. Aph.* hæmorrhagia, vomitione, hæmorrhoïdibus, & cruenta dysenteria. Vomitio periculo non vacat; nam sanguis si concretur in ventriculo, lipothymiam, cardiogmum, & mortē affert. Auersio verò quæ fit per dysenteriam, reproba est, sicut illa quæ per hæmorrhoïdes celebratur; humor enim per has partes excurrens, sæpe mala sæua excitare solet. Sola quæ fit per nares auersio, optima est, & innoxia; & ita natura menstruo sanguine onerata eam affectat, vt per

B hanc viam, & vnà per vterum sanguinem peccantem eliminet, cum commodo summo, quod accidisse refert Hippocrates *lib. 1. epid. sect. 2. text. 68.* Detharsis filiæ virgini, cui laboranti & menstrua purgatio, & simul largè è naribus sanguis profluxit, & vnà aliis post partum contigisse affirmat hæmorrhagiam, nullámque ex his mortuam fuisse, quibus bene, & pro multitudinis ratione sanguis è naribus effluxit.

Hæc vacuatio febres ardentes persanat, apud Hipp. *4. acut. 10.* dum sic dicit. *Et si è naribus fluxerit sanguis, soluitur ægritudo, &c.* Repetit *lib. 1. epid. sect. 1. text. 9.* Nam vt in his locis retulit Galenus. *In acutis febribus quod ex sanguine feruet, ad caput fertur. Cùm igitur rescissis, ruptisque venis, natura idipsum vnà cum aceruatis vaporibus effuderit, cæteris promptiùs denominatur, ac imperat.* Nam *nihil habet admirationis, si disrumpantur, & recludantur huius regionis*

C *venæ à sanguine, qui sursum incitatus calore effertur, à quo necesse est ipsum inflari, tum reserari venas, ac rumpi ob spiritus copiam, qui disrumpit vel vtres, ac dolia, quum in musto efferuescente accumulatur, &c.* Hac commodissima vacuatione leuatur natura, quum superabundantem sanguinem in vtero retentum per hanc regionem expellit, vt proprio exemplo probat Hildanus *lib. 3. obseru. chirurgicar. 60.* imperforatæ puellæ, quæ ob hanc causam suppresso menstruo, in tormina, lipothymiam, vertiginem, epilepsiam singulis mensibus incidebat, & non potente sanguine per clausum vterum emanare, ad superas partes restagnans, copiosè per nares erumpebat.

Quare hæc excretio, critica est, & febrem ardentem finit, vt constat ex historia virginis Larissæ *lib. 3. epid. sect. 3.*

D *text. 83.* & Metonis, *lib. 1. eiusd. sect. 3. text. 24* qui ægri hæmorrhogia sunt indicati: & virgini, detracta copia ob largum sanguinis fluorem, post sudorem vniuersalem, menstrua eruperunt. Insuper sanguinis per nares effluuio inflammationes soluuntur interiores, vt ex plurium mente auctorum firmauimus suprà. Quare cùm hæc vacuatio menses retentos eximiè suppleat, non solùm vniuersalem, sed particularem plenitudinem demit.

Seruata autem est fœmina hæc, quoniam copiosum emanauit sanguinis effluuium: nam crisis facta per hanc regionem, cæterarum crisium instar debet esse effatu digna, *vt lib. 3. cris. 2.* & alibi passim Galenus confirmat. Hoc ita esse testatur disertissimus Senex *lib. 1. epid. sect. 2. text. 63.* dum sic profatur. *Febribus autem ardentibus hæc accidebant, quibus ritè, & largiter sanguis per nares erupit, ea de causa maximè seruabantur, nec vllum noui, si rectè erupis-*

E *set, sanguis, in hoc statu quenquam emortuum. Nam Philiscus, Epamenon, & Silenus, quibus parum quarto die, & quinto, è naribus stillauit, mortem obierunt, &c.* Vallesius acutissimus sic ratiocinatur *in com. Febres ardentes semper ferè solent afferre fluxum sanguinis è naribus, sanguine sursum lato præ calore, & admixta bile: & ea vacuatio in illis maximè prodest, quia ipsas venas, & arterias per se euacuat putrescente succo, & eo qui paratus est putrescere, & feruorem extinguit. Meritò ergo seruabantur, quibus sanguis fluxit benè, decretoriè scil. & tempestiuè: largiter, id est, pro multitudinis ratione, &c.* Hoc modo intelligendus est Hip. *4. aph. 74.* dicens: *quòd si ex naribus sanguis effluxerit, breui admodum morbi solutio fit.* probat Gal. *lib. eodem, aph. 25. & lib. de sectis, cap. 17.*

Hæc

Hæc omnia de copioso sanguinis effluuio sunt intelligenda: nam si lente parceque sanguis è naribus emanat quolibet tempore inutilis habendus est, & nō modo morbum non soluit, nec minuit, sed malum portendit, & lethale ac perniciosum existimatur. Nam vacuatio si exigua fuerit, pessima est; quo pacto stilla sanguinis est praua: sic enim habet Gal. *lib. 2. prorrhetic.* 47. dum Hippocratem exponens, sic inquit. *Excerni pauca in agris vnum quoddam ex signis est, qua ex toto prauitatem habent, siue sanguis per nares excernatur, siue quopiam alio modo superfluum expellatur. Nihil enim eorum, qua decretoria sunt, exiguè secerni conuenit; sed qua ita euacuantur, omnia duorum alterum subeunt, nam vel quod non queant tolerari ob copiam, ab affectis partibus effunduntur: vel imbecillitatem natura ostendunt, qua proponit quidē superflua expellere, sed nequit, &c.* nam *nariū stilla, perniciosum signum, maximè in febribus ardentibus, quibus esse perniciosissimū patet, siquidē eis est familiarissimum, sanguinis profluuium,* auctore Magistro *lib. 1. epid. sect. 2. com.* 75. refert *lib. 1. prorrhet.* 1. stilla ergo est de numero signorum, quæ sunt decretoria non decernentia, *qua aut lethalia sunt, aut difficilis indicationis,* auctore Hipp. *lib. 2. epid. sect. 1. post princip.* Sanguinis ergo stilla mala est, quocunque colore prædita sit: meri autem, hoc est, atri coloris pessima, vt de Philisco scribit Hippocrates *lib. 1. epid. sect. 3. text.* 18. *& lib. 3. eiusdem, sect. 1. com.* 26. firmat Galenus; nam sicuti vrina nigra, & pauca in febre ardente, ex bilioso adusto humore ortum ducit, ita ab intenso calore omnis ex sanguine humor in stilla torretur atque assatur. Num autem stilla in diebus paribus, an imparibus apparens sit perniciosior, Galenus explicat *in com. Hipp. lib. 1. prorrhet. text.* 1. dicentis, *stillatio è naribus perniciosa, tum aliàs, tum si quarto die cœperit:* repetit *lib. 3. prorrhet. com.* 32. De quo argumento pulchra prædixit Duretus *in com. sent.* 22. *cap.* 13. *lib.* 2. *Coac. prænot. Hipp.* quo loco superstillationem malam iudicat cum Hipp. ibi, *si stilla bis fiat, & redeat: nam quò sæpius frustra proritatur natura, eò peius est ægro.*

Quapropter vt finem huius dubitationis optatum consequamur, concludamus cum Hip. Sanguinis è naribus profluuium in internis inflammationibus, febribus ardentibus, & in menstruis suppressis esse optimum, & ad bonum iudicare posse; cæterarum vacuationum instar, quæ, si benè exeunt, perfectè iudicare solent. Ex iis apparet, quàm falso fundamento nixa sit Fernelij opinio, qui *lib. 2. de venesectione. cap.* 8. inanis gloriæ aucupio allectus, putat hanc vacuationem licèt criticam, salubrem non esse: cuius tela euertere conati sunt ante me, viri in palæstra literaria versatissimi, Christophorus à Vega, & Ioannes Brauus *in com. sent.* 32. *lib.* 2. *Aph.* Cur verò à facundissima priscorum mente, & frequenti experimento sic recedat, contra eum exarauimus plura *lib. 1. in com. histor.* 64. Interim lege Laurentium *lib. 1. de dieb. critic. cap.* 13.

Ex iis facile erit aduersas rationes demoliri. nam vacuatio hæc cùm innoxia sit, per conuenientem regionem celebratur; licèt enim natura sanguinem menstruum per varia loca eliminet vtiliter, per oculos, os, aures vrinam, sedem, vberum mammillas, digitos, vt variis exemplis cōfirmat Marcellus Donatus, *lib. 4. de medica historia mirabili, cap.* 19. & Schenckius *lib. 4. obs. tit. de menstrua purgatione,* & nos per gingiuas, inguina, vmbilicum, menstrua erumpentia conspeximus, *l. 2. de praxi admirāda, obs.* 100. 101. *&* 102. tamen per nares frequentissimè ipsum euacuat, vt proprio exemplo proponunt Musa *lib. 4. aph.* 25. *& lib. 5. in aph.* 32. Paræus *lib.* 23. *cap.* 52. Amatus *lib.* 2. *centur.* 17. qua vacuatione & corpus à morbis præseruat; & si fortè hi opprimant eos, excreto sanguine per nares, maximo cum ægrotantium commodo persanat.

Neque tibi mirum videatur, naturam per partem superam menstruum excreuisse sanguinem, vt fœminam hanc tantis malis obsitam à graui pernicie liberaret, qui licèt suapte natura sit crassus & lentus, suóque pondere ad imas vergat corporis partes; tamen quod feruet, & ebullit, cùm sit tenue, in superas regiones detrudit sagacissima natura, maximè cùm vterus cum capite plurimum obtineat consensum, quum hoc sit tectum domus calidæ, ex Gal. *lib. 9. de vsu part. cap.* 1. quare superabundantem sanguinem per narium venas expellere satagit natura nostra, quum sit docta, sola sibi sufficiat, sitque morborum medicatrix, & vel per ossis meditullium peccantem humorem expellat in animantis commodum auctore Galeno *lib. 7. aph.* 54. præsertim si vires validæ sint, quæ ex ipso *lib. 10. meth.* 4. omnia contemnunt, & tolerant: sæpe enim expertus sum, robustas grauidas plenitudinis morbo vexatas, hæmorrhagia excitata, à magnis morbis superstites euasisse.

Quapropter morbi ex suppressis menstruis orti, sanguine per nares effuso curantur: si verò natura hanc vacuationem per hanc, vel aliam regionem non moliatur, vel pigrè & diminutè se gerat, quid faciendum, nisi aperto vase ad eius imitationem cruorem exhaurire, maximè si febris adsit, qua præsente saluberrimum semper est sanguinem extrahere, vt oraculo quodam prædixit Galen. *lib. 11. meth. cap.* 15. & omnes postea felicici experimento confirmarūt, nisi sint Erasistratæi, Tiresia cæciores, qui aut stupiditate, vel maledicentia ducti contra Hippocratem, operum artis exploratorem sedulum, multa blaterent, & effutiant. Sagax namque natura & docta, terrestre corpus humanum conglomerauit harmonia summa, prudens architecta capacissimos construxit riuos, fontes non exiguos, ceu vias secretiores formauit, quorum omnium beneficio vniuersa humani corporis structura fœcundaretur irrigua. Hos canales conspicuos, purissimo sanguine, velut dulcissimo nectare repleuit, quo partes omnes fruerentur ad libitum, & per eosdem, si fortè à salubri statu liberetur corpus, imperante Medico incisos, ab omni pariter morboso apparatu vindicaretur. His ergo, artis ministerio, reseratis, sanguinis saburram, ex qua iniuriæ plurimæ fatali quadam necessitate mortalibus contingunt, deponimus, & inutilium humorum sarcinam leuamus. Est igitur sanguinis missio auxiliorum omnium præstantissimum, efficax, præsentaneum, & multiplici rerum vsu fœcundissimum. Huius necessitatem opera naturæ satis confirmant; nam in vtroque sexu canales singulis mensibus reserat, quibus typicè & securè sanguinis vbertatem excernit per vterum, sedem, nares commodissimè, ostendens quanti sit momenti sanguinem aperta vena effundere.

HISTORIA IV. GALENI,
De menstrui suppressione.

Fœminæ aqua frigidissima ex niue hausta menstrui retentione laborantes, vena secta tutò curantur.

Contigit enim cùm vulgò mulieres aquā frigidissimā ex niue potarent, vt aut nullo pacto, aut prorsus diminutè purgarentur: has tamen Medici venesectione adeò incolumes *conseruarunt, vt neque sanguinē spuerent, neque laterali inflāmatione, aut pulmonis, aut synanche caperentur, &c.* Gal. l. de venæsectione aduersus Erasistratæos, cap. 3. in med.

PARAPHRASIS.

Galenus vt Erasistrati sequaces acriter reprehenderet, quòd puellæ Chiensi menstruorum retentione laboranti, & ob hanc causam febricitanti, & sanguinē per os reiectanti, venam non secuissent, & superfluum sanguinem eo auxilij genere non vacuassent: nam solùm totum negotium in absumendo sanguine in inedia positum esse arbitrabantur, quum ipsa non citò, neque celeriter sanguinem imminuere queat, prout morbi necessitas, ingénsque plenitudo ex sanguine retento contracta efflagitant; inter alia argumenta, experimentum etiam adducit fœminarum Romæ degentium, quæ aquam niue refrigeratam cùm potarent, nihil aut diminutè per menstruas vacuationes purgabantur, quas Medici venæsectionis ope, adeò incolumes seruarunt, vt neque sanguinem spuerent,

spuerent, neque laterali, aut pulmonis inflammatione, aut synanche corriperentur.

Ex hac serie disce, Galenum non damnare, mediocrem potionem niue refrigeratam, sed immodicam, quæ lædere nimiùm potest, *vt 3. de temper. cap. 3.* ipse edocuit: & nos *lib. 1. in com. Histor. 66.* de modicæ potionis niue refrigeratæ vsu, & vtilitate, ex auctorum penu plura deprompsimus: quo loco, hunc potum, quoniam calorem naturalem robustiorem efficit, viscera temperat, roborat, & minori aquæ quantitate sitim compescit, & viscerum cauma restinguit, robustis, exercitatis, frigido potui assuetis, æstatis tempore salubrem esse contendimus, sicut reprobum debilibus, inexercitatis, obstructis, ægrotis, inassuetis, praua corporis dispositione præditis, hyberno tempore assumptum. Nam aquam niue infrigidare, salubre est, ob quas fortè vtilitates tãtopere Ægyptij niuem inter delicias habebant, sic referente Rhodigino *lib. 9. antiq. cap. 12.*

Si verò damna plura huic potui Galenus attribuit, de aqua nimiùm refrigerata, intempestiuéque assumpta, vel de niuis vsu, aut niuali aqua venit intelligendus. Hanc expositionem esse veram, ipse nos cogit asserere, dum *lib. de bonit. & vitio succorum, cap. 13.* sic præfatur. *Nam tametsi ipsa statim nix, noxa sensibili nõ videatur corporibus officere, increscente tamen tẽporis processu, occultè paulatímque noxa; vergẽte nẽpe ætate, articuli his, neruique ac viscera morbis corripiuntur, vix aut nũquam sanandis: ac verissimè certè fit, vt vnicuique ea potissimùm pars afficiatur, quæ natura omnium maximè infirma fuerit. &c.* Explicant Aulus Gellius *lib. 19. noct. Atticar. cap. 5.* & Langius *lib. 1. epist. 31.* Lege Hildanum *lib. 5. centur. chirurgic. 29.*

Rursus intempestiuum frigidæ potum impensè nocere, pluribus argumentis, & auctorum obseruationibus statuimus, *lib. 2. in com. Histor. 98.* nam assumpta ieiuno ventriculo, præsertim à debilibus, eneruat vires, innatum ignem debilitat, & sæpe subitò extingnit, & maximè si ab exudantibus epotetur: nam excalfactus sanguis frigidam qualitatem sibi aduersantem fugiendo, impetuosè ad cor, tanquam caloris arcem ita confugit, vt calorem suffocet, & vnà animal extinguat.

De aqua autem niuosâ, quòd sit deterrima, constat ex sententia Hipp. *lib. 5. aph. 24.* dicentis: *frigida, qualis nix & glacies, pectori inimica, tusses mouent, sanguinis profluuium, & distillationes.* Addit Galenus *in com.* quoniam cerebrum debilitat nix; quare & artus valde labefactat, & partes neruosas, nam est aqua frigida frigidior. Hoc ita esse significauit Macrobius *lib. 7. Saturnalior. cap. 12. prope fin.* dum enim quæreret, cur aqua quæ obsita globis niuium perducitur ad niualem rigorem, non minùs in potu noxia sit, quàm ex ipsa niue aqua resoluta? nam multæ noxæ epoto niuis humore nascuntur: sic respondet. *Aqua enim ex niue resoluta, etiamsi igne calefiat, & calida bibatur, æquè noxia est, ac si epota sit frigida. Omnis enim aqua habet in se aëris tenuissimi portionem, quo salutaris est: habet & terream facẽ, quæ est corpulenta post terram. Cùm ergo aëris frigore, & gelu coacta calescit, necesse est per euaporationem, velut exprimi ex ea auram illam tenuissimam, qua discedente conueniat in coagulum, sola terrea in se remanẽte natura. Nix ergo, quæ nihil aliud est, quàm aqua in aëre densata, tenuitatẽ sui, cùm densaretur, amisit, & ideò ex eius resoluta potu, diuersa morborum genera visceribus inseminantur, &c.*

Quapropter aqua niuosa, pessima; nam incocta est & terrena; exspirante enim parte subtiliore, dum vapor in niuem concrescit, crassa tantùm relinquitur. Hoc affirmat Hipp. *lib. de loc. aëre, & aqua. num. 20.* dum in hunc modũ inquit. *At verò aqua ex niue, & glacie producta, omnes malæ sunt. Quum enim semel concretæ fuerint, non ampliùs in pristinam naturam restituuntur. Sed quod quidem in ipsa clarũ, ac leue. & dulce est, excernitur ac disperditur: quod verò turbidissimum est, ac ponderosissimum relinquitur. Hoc verò cognoueris hoc modo. Si volueris, hyemis tempore, vasculum certa aqua mensura infusa, sub dio exponere, quò maximè cõgeletur: deinde postridie in locum calidum deportatum sinere, quò maximè glacies liquescat; & vbi exoluta fuerit, aquã metiri, reperies aquam multo pauciorem. Atque hoc signum est, quòd ex congelatione, id quod leuissimũ est, disperditur, & nõ quod grauissimum, & crassissimum existit. Hac igitur de causa has aquas quæ à niue, ac glacie eliquantur, pessimas esse puto ad omnes res.* Hactenus Hippocrates.

Miratur valde Santorellus doctissimus *lib. 16. antepraxis, cap. 8.* Auicennam, quòd 2. 1. *doct. 2. cap. 16.* scripserit, aquam niuosam esse bonam, dum sic inquit. *Nix verò & aqua glacialis cùm munda fuerit, & non commixta alteri rei virtutem habenti malam, siue soluatur, & ex ea fiat aqua, siue cum ea de foris infrigidetur aqua, siue ipsa mittatur in aquã, erit bona.* Sed facilè soluitur obiectio hæc, & Santorellus liberatur ab admiratione, si Auicennam de statu morboso intelligas, in quo, si aquam niue dilutam exhibeas tanquam medicamentum, non errabis; nam ipse Auicenna *lib. 2. tract. 2. cap. 24.* sic inquit, *Aqua niuis sedat dolorem dentium calidum*, & sic eam inter narcotica connumerat 7. 3. *tract. 1. cap. 8.* & niuis potum ipse consuluit, ad infrænandam veneni calidissimi acrimoniam, *6. 4. tract. 1. cap. 4.* cuius in ore detentæ vsu se dolorem dentium persanasse gloriatur Aëtius *tetrab. 2. serm. 4. cap. 27.* Quare licèt in sanitatis custodia sit fugienda, tamen æstuanti stomacho, quem potiùs curare, quàm conseruare est opus, summo est ex vsu, vt notauit Christoph. à Vega *lib. 2. art. medic. sect. 1. cap. 1.* Quapropter si febris retorrida sit, lingua scabra, arida, nigra, incendióque & ardore partes internæ occupentur, non abs re erit gelidæ potum, vt suadent prisci, vsque ad satietatem concedere, niuis portione irroratum: sic enim ardor febrilis extinguitur, recreantur viscera, & biliosi humoris acrimonia retunditur; quare pro præseruatione & curatione febrium ardentium, hunc potum esse præstantissimum firmat Clarissimus Ludou. Nonnius *lib. 4. de re cibaria, cap. 5.*

Cæterùm in statu sano, siquis ea vti consueuerit, noxas contrahet inemendabiles: nam hydrops, mali habitus, iecoris imbecillitas, coli dolores, articulorum cruciatus, ventriculi frigiditas, neruorum affectus, demum omne frigidorum morborum genus, tanquam à perenni fonte scaturit & emanat; & præsertim in vtero, in quo tanquam in parte frigida & neruosa, ex eius vsu tormina excitantur, ex flatu nebuloso, pituitáque lenta suborti, cuius generationi huius aquæ vsus viscera debilitando occasionem præbet. Demum inter plurima damna, quæ ex niuis potu in fœminis propullulant, est menstruæ purgationis suppressio. Ex frigidæ enim potu expultrix vteri facultas infirmatur valde, sanguis crassior redditur, & ineptus ad motum, canales conniuent, & ob hæc obstructio oritur his de causis contracta: nam *frigidum inimicum neruis*, dicebat Hipp. *l. 5. aph. 18.* immò *perimens*, apud ipsum *aph. 22. eiusdem libri.* Quòd si hæc eueniant damna, medeberis calfacientibus remediis, inter quæ primas obtinet aqua antihysterica, cuius descriptionem inuenies, *in Pharmac. Amstelrod. sect. 1. de Aquis.*

Quare frigida dolore vterum afficiunt, apud Hipp. *lib. acut. text. 39.* licèt enim apud Galen. *l. 6. epid. sect. 1. com. 2.* vterus verè neruosus non sit, sed per similitudinem quandam (quomodo intelligendum Galen. puto, qui *citato nuper loco acutorum*, eum ex omnium Anatomicorum mẽte neruosum vocat) vt aduertit Ludou. Lemosius eruditissimus *l. 6. meth. Gal. disp. 2.* cùm tota eius compositio ex multis aliis similaribus particulis, tunicis, venis, arteriis, vinculis constituatur, vt tentur peritiores Anatomici; de quorum numero sunt Laurentius *lib. 7. de re anatomica, cap. 11.* Columb. *lib. 11. cap. 16.* Vesalius *lib. 5. de fabrica, cap. 15.* & alij; tamen est fibrosus, ex Galen. *lib. 6. de vsu part. cap. 5.* & triplici fibrarum genere est contextus. Rectas habet conspicuas, quibus semen è sua ceruice allicit; obliquas, quibus fœtum retinet; transuersas & circulares, quibus fœtum, sordésque expellit. Hæ ergo fibræ à frigidissimæ niualis aquæ potu refrigeratæ, non excernunt purgamenta, quæ retenta morbos pariunt grauissimos, & exitiales.

Disceptatio potest esse non leuis apud Hippocraticos, cur nix, & frigida, vterum, & non ventriculum dolore afficiant, & menstruum sanguinem incrassent, vt hoc loco Præceptor admonuit, si ventriculus magis neruosus est, quàm vterus (à sexto enim coniugio cerebri nerui insignes

signes emittuntur, qui superiori orificio mutuo complexu implicantur) Auenzoar huic dubio respondet inter omnes, *lib.2.theisir. tract.5.cap.1.* dicens, ob tres causas hoc accidere posse: nam ventriculus callum veluti contraxit, vt non lædatur à frigidis: & licèt sit neruosus & sensilis, magis tamen carnosus est, quàm vterus; & sic acrium, & frigidorum vim ampliùs contemnit: maximè cùm in ventriculi capacitate adsint humores crassi, qui frigiditatem illorum impensè retundunt.

Vnum solùm certum est, frigida esse valde nocua vtero ex quorum vsu sanguis menstruus crassescit, arctantur viæ, & sic illo ad superas partes conuolante, ferini, & diuturni morbi contingunt: quos in compendium redegit Gualtherus Bruelle *cap. prop. de suppressione menstrui.* Nec mireris, hîc solùm numerasse Galenum sputum sanguinis, pleuritidem, peripneumoniam, & anginam, quum suprà alios frigidos morbos recensuerit, à frigida causa pronatos, vt sunt podagra, articulorum dolores, apoplexia, epilepsia, aphonia, lethargus, conuulsio, tremor, rigor, melancholia, mania: nam ea ratione illi numerati sunt, quia cùm sanguinei sint, & à sanguinis multitudine retenta faciliùs procreentur, frequenter fœminas infestant retentione sanguinis menstrui occupatas.

Fœminæ, quando ob sanguinem hunc suppressum immaniter diris morbis vexantur, ea remedia expetunt, quæ salutifera esse solent, sed ea quæ expetuntur, non rarò expectationem fallunt ægroti, & Medici, & sæpe adiiciunt ei periculo, quod à morbo infertur. Sed in menstrui suppressione, sola phlebotomia consolatur fœminas spe certa leuationis. Hanc proposuit Præceptor *lib. de virginum morb. in fin.* dum enim grauissimos morbos ex acciso menstruo ortos persanare doceret, concludit hoc modo. *Cæterùm curatio vt hinc liberetur, est sanguinis detractio, si nihil fuerit quod impediat, &c.* Hoc est, si virium adfuerit debilitas; qua præsente tutius est sanguinem malleolis scarificatis exhaurire, iuxta Galeni mentem, *lib. de curand. rat. per sang. mis. c.11.* quo loco in albidioribus fœminis, in quibus ob carnem facilè transpirabilem, & pororum amplitudinem, continua fit euaporatio & resolutio, crurum, aut tibiarum scarificationem amat; cùm enim hæ debiliores sint, sanguinis missionem citra noxam ferre non possunt: nam *scarificatio proxima est venæ sectioni,* ex Gal. *lib. 2. aph. 17.* & minuit plenitudinem, præsertim si sit profunda, ex ipso *2. ad Glau. cap. 7. & lib. de scarificatione, cap. 20.* Contrà nigriores fœminæ, quæ sanguinem magis crassum, & melancholicum colligere consueuerunt, cùm robustiores sint, vena secta in talo tutò curantur.

Insuper in suppressis menstruis saluberrima censetur phlebotomia, nam præstò & sine mora auxiliatur; damna enim imminentia anteuertit, materiali illorum causa vacuata; & sic incitatur natura, vt per locum conuenientem redundantem sanguinem excernat. Huius rei veritatem diuino quodam elogio promulgauit Hipp. *lib. 5. aph. 32.* dum sic inquit. *Mulieri sanguinem vomenti menstruis erumpentibus solutio aduenit.* Addit vberrimus explanator *in com.* hæc verba. *Non absque ratione: erit enim retractio simul, & euacuatio sanguinis ad superiora tendentis. Hoc autem experientia comprobat vtiliter fieri. Nos verò ex ipsa permoti, naturæ opera quæ benè geruntur, imitabimur: & mulieres hac passione laborantes, misso sanguine ex vena vacuabimus.* Venam autem poplitis, seu malleoli in retentione menstruorum tundendam firmant, Nicolaus Rocheus *lib. de morb. mulier. cap. de retentione menstruorum,* & perdoctus Mena *in com. cap.11. lib.1. Gal. de sang. mis.* Desinant ergo post hac plures ex secta Erasistratæorum hæmophobi, hoc nostro sæculo titulo solùm Medici luxuriantes, & insolescentes, qui in menstruis suppressis calida medicamenta solùm concedunt, aperientia, & deobstruentia, hoc tanto generoso spreto auxilio: & relicto Galeno, veritatis alumno, Erasistrati, & aliorum ignobilium Medicorum insequuntur quisquilias, & figmenta: nam si omnes morbi muliebres mitescunt apparente mẽstruo, vt Dictator summus protulit *lib. 3. Coacar. pranot.*

A *tract.3. sent.21.* dicens: *conuulsionis fi ,erunt muliebria, quæ primùm, aut statim apparen* cobat in suis aureis annotationibus Ludouicus D rs, vir cyclicè doctus, apposito exemplo in Larissæa virgine, apud Hipp. *lib.3. epid. sect.3. text.83.* quam prima eruptio menstruorum ab interitu vindicauit, expellente natura ad inferas partes noxium succum, qui sæuorum symptomatum quibus fuit oppressa, causa erat: cur nos instante, aut præsente malo, à menstruo sanguine emanante, tundere venam pertimescemus? Num verò in retento menstruo, ante eruptionem, an pòst debeat fieri phlebotomia, controuersia est; nam in hoc dubio veteres sunt discordes; quia Paulus *lib.3. cap.61.* secat venam, postquam decem dies prætererint; at Gal. *lib. de sang. mis. cap.61.* quatuor diebus antequam erumpant menses, sanguinem emittit.
B Dic, Gal. sententiam intelligendam esse de omnino retentis: Paulum verò explicandum, de menstruis minutis; nam quando natura diminutè agit, tunc Medicus supplere debet, ex Gal. *lib.1. aph. com.20.* De qua re alios soluendi modos lege apud elegantissimum Mercurialem *lib.4. de morb. mulier. cap.1. tit. de curatione.*

QVÆSTIO VII.

Vtrùm in suppreßione menstruorum, primò medicamentum purgans exhibendum, vt rentur iuniores.

COMMENTARIVM

C V*Enæ sectione*] Necdum à fœminarum menstruis digredimur, succurrunt enim adhuc quæpiam, interiorem redolentia doctrinam: arduum quippe superest discutiendum inuolucrum, num in suppressione menstruorum, spreta phlebotomia primò sit offerendum pharmacum: quoniam grauis est discordia inter duo nostræ artis coruscantia sidera. Galenus enim, inuictissimus Græcorum Coriphæus, Lernæus inuulnerabilis negat: dum enim menstrui retentionem persanare, intendit, propositis in medium allatis historiis, à sanguinis missione illicò curationem auspiciendam esse firmiter contendit. Si enim *cap.5. lib.9. meth.* perlegeris, *in §. Itaque si tempore mittendi sanguinis, &c.* libros *de vena sectione aduersus Erasistrat. & de curand. rat. per sang. mis.* seriò contempleris, in quibus ex professo agit de argumento hoc, saluberrimam semper iudicauit phlebotomiam pro prouocandis menstruis,
D vel loco illius inferiorum partium scarificationes approbat, & confirmat. Galeni mentem tutantur strenui duces, Græcæ, & Arabicæ scholæ primarij, & recentiorum peritissimorum cohors satis defendit quod experimentum, vsu longissimo fuit comprobatum, & à grauissimis viris, sedulis artis Phœbææ indagatoribus, à Galeni temporibus, ad hoc vsque nostrum æuum celebratum. Quid quod adeò est vsitata sanguinis missio in suppressis mensibus, vt fæminæ, & vulgares omnes, ad prouocandos menses, citra Medici consilium, eam ante omnia præsidia exequendam curent; cùm enim humor qui retinetur sit sanguis, solus hic exhauriendus secta vena.

Pro parte contraria occurrunt diuini Præceptoris non
E incelebres, imò bracteatæ sententiæ, quibus in retentione menstruorum, spretis cæteris auxiliis, purgatio celebranda esse censetur. Extat imprimis non contemnenda auctoritas *lib.5. aph. text.36.* dum sic dicit. *Mulieri mẽses decolores, nec per idem semper tempus venientes, purgatione indigere significant.* Et Galenus *in com.* dicit, quòd Hippocrates hoc, *in libro de mulieribus* docuerat: *contingit enim mulieribus quæ malos humores habent, in menstruis purgationibus tẽpus periodi non seruari. Crassi enim humores ad lõgius tempus eam protrahunt, & retardant, sicut tenuiores consuetum tempus anticipant.* Quare cùm sanguis in alium humorem vertitur, qui impedit menstruam purgationem, hic purgatione educendus. Ita *lib.1. epid. sect.3. ægroto 4. & 5.* duabus enixis malè habentibus, sola balano opem tulit, licèt cordis dolor grauiter infestaret, qui à prauis succis

succis in ventriculo coaceruatis, & in corpore toto, ortum ducebat: quare glande vacuationem per aluum moliri satius duxit.

Accedit alia eiusdem viri illustris auctoritas, *lib. 1. de morb mulieb. num. 11.* dum sic inquit. *Quum menses fuerint occultati, dolor habebit imum ventrem, & onus quoddam incumbere videtur, & lumbos, & laterum mollitudinem mirum in modum dolet: si verò omnino non procedunt præ morbo, aut crassi, aut viscosi, aut glutinosi fiunt. Primùm igitur ventrem purgare oportet sursum, ac deorsum, &c.* Quæ sententia, optima stabilitur ratione: nam sublato eo succo, qui impedimento est quò minùs sanguis erumpat, facilè eius eruptioni deinde possumus attendere.

Insuper, *in eodem lib. num. 55.* eiusdem auctoris locus est eximius, in quo post partum in retentione menstruorum ventrem solummodò expurgat: sic enim inquit: *Si verò ex partu non fuerit purgata, venter intumescit, & splen, & crura, & febris habet, & rigor corripit, & dolores prosiliũt ad lumbos, aliquando etiam ad viscera, & perfrigeratur, & febris habet: pulsus debiles sunt, & aliquando acuti, & aliàs attolluntur, aliàs deficiunt. Hæc patitur incipiente morbo, & sic habet: temporis autem progressu, caua faciei partes rubescunt. Quum sic habuerit, leues cibos exhibeto, & si turget pharmacum infrà purgans bibendum dato; si biliosa fuerit, quod bilem purget; si pituitosa, quod pituitam. Posteà verò vteros odoratis foueto, &c.*

Iam sic conficio argumentum. Tota ratio in celebranda phlebotomia in suppressis menstruis, consistit in eo, quòd eius ope sanguis ad inferas partes prouocetur; & tota ratio inhibendi medicamẽtum purgans est, quoniam huius vi noxius hic sanguis ab vtero retrahitur ad viscera. Sed in sanguine suppresso post partum, licèt malignior sit eo, qui statutis mensibus per vterum ex præscipto naturæ foràs propellitur, Hipp. exercendam iubet purgationem. Ergo maiori cum ratione in hoc erit exequenda: Maiorem medicinæ proceres confirmant, qui in fœminarum morbis curandis primas tenent: probat eleganter Alexander Massaria *in suis prælectionibus de morb. mulier. cap. 12.* Minorem firmant Mercatus, Hipp. consilio edoctus *lib. 4. de mulier. affectionib. cap. 11.* Valleriol. *lib. 4. obs. 6.* Moxius *lib. 3. de curand. morb. acutis mulier. per ven. sectionem, cap. 47.* De maligniore natura sanguinis, qui post partum excernitur, respectu illius qui singulis mensibus per vterum excurrit, satis multa diximus suprà, *quæst. 2. in comm. histor. 1.* ob hanc causam menstruorum suppressio indebito tempore contingens, multum offendit; tamen non perinde ac si à partu supprimantur menstrua, officit, vt Gal prædixit *epid. 3. sect. 3. comm. 73.* quare morbi à partu deteriores sunt reliquis, & ferè exitiales. Hoc peculiari cecinit oraculo Hipp. *lib. de natur. pueri, num. 13. §. Si enim non purgetur mulier in purgationibus partus, morbus magnus ipsam corripiet, & periculum vitæ incurret, nisi citò curetur, & quis conuenientem ipsi purgationem inducat, &c.* nam post partum deterior qualitas sanguinis reseruatur, & maior quantitas, quæ cùm repentè corruat & restagnet in partes superas, maiorem læsionem necessariò in visceribus excitat.

Solùm superest explorare, num libri de morbis mulieribus sint Hipp. magni, an illi falsò adscripti, & licèt ij ab Hipp. magno non sint conscripti, tamen cùm in illis sint sententiæ memorabiles, dicendum est ab aliquo Hipp. nepote, Thessali filio, aut Dracone, aut aliquo doctissimo auctore esse compositos. Quare Mauricius Cordæus suis doctissimis commentariis, eos vt genuinos illustrauit: neque enim auctores curant morbos, sed remedia, vt doctè notauit Ludouicus Lemosius, *in libello de iudicio operum magni Hipp. cap. 11. in fin.*

Ecce ante oculos posui duo clarissima Medicinæ lumina, quorum sententiæ licèt longo interuallo contrariæ sint, videantúrque nullo amoris vinculo posse conciliari, tamen vtræque maxima fruuntur veritate, gaudent methodo, rationúmque momento stabiliuntur, & frequentissimo firmantur experimento. Nostra interest modo, in hoc intricato gurgite, inter tantos viros, medicæ artis Legislatores de hac re promere sententiam. Ego enim cùm

A veritatis studio tantùm exardescam, hoc sum difficile aggressus iter; an metam attigerim, iudicent sapientes, qui si rectiùs quid nouerint, pandant libenter.

Galeni ergo doctrina, firmior Mercurij quadratura, de omni recenti menstruorum suppressione venit intelligenda: sicut Hippocraticam, de antiqua & diuturna si interpreteris, verè conciliabis, imò tutus incedes. Hanc solutionem horum auctorum dictis esse conformem, series contextus Hippocratis ita cogit asserere: nam *num. 55. cit. lib. de morb. mulieb.* medicamentum, post retenta à partu menstrua, non incipiente morbo, sed temporis processu propinat. Ratio dictat: nam in initio morbi sanguis integer redundat, qui venæsectione sola exhauriri debet, quoniam suam formam seruat, & in quantitate solùm exuperat. Vbi verò processu temporis (quando

B post diutinam retentionem, prohibetur difflari) ob putredinem, suam formam deposuit, haud alio præsidio, quàm purgatione demendus, quia in alium humorem per putredinem conuersus est, & à natura sanguinis est alienus; vt Galenus *lib. 3. de humoribus, com. 32. & lib. 4. de sanit. tuen. c. 4.* scitè edocuit. Axioma enim est apud Medicos frequentissimum, sanguinem per putredinem partim conuerti in bilem, partim in melancholiam; ita affirmat Galenus *lib. 2. feb. cap. 9. §. Sanguis quum putrescit, pars tenuis conuertitur in bilem, crassa verò in melancholiam, &c.* Repetit *lib. 2. de crisib. 12.* probat Auic. *1. 4. tract. 2. c. 42.* Explicarunt Conciliator *dif 89.* Fernelius *lib. 4. patholog. 5.* Vallesius *lib. 5. cont. 19.* Turisanus *lib. 3. art. medic. com. 38.* nam sanguis non potest diu tolerare putredinem,

C sicut humores reliqui: hi enim maximam putredinem concipere possunt, & eam diuturno tempore seruare, quia in substantiam alterius speciei degenerent; quoniam sunt intemperati, & imperfecti, & sub maiori latitudine formas suas conseruant; minorem enim dispositionem ad sui conseruationem requirunt. Contrà, sanguis leuiùs putrescit, nec tantam, nec tam diuturnam patitur putredinem; perfectior enim est, & plus attemperatus, & à moderato calore fit; quare illius forma ad sui conseruationem, exactam dispositionem expostulat, & sub minori latitudine, & angustioribus terminis putrescit. Hoc modo diu putredinem tolerare nequit, quin in alios humores degeneret.

Ex his colligitur, in pleuritide in qua apparet sputum rubrum, febrem ortam ex sanguinis putredine assumere formam circuitus tertianarij, ex Gal. *lib. 1. aph. 12.* ob hæc Arabes post quartum diem venam secare non audebant,

D quoniam sanguis per putredinem abiit in cacochymiam, quæ potiùs purgatione, quàm venæsectione demenda est, ex Gal. mente *lib. 3. meth. c. 16.* moniti fortè Celsi consilio *lib. 2. cap. 10. §. Sed vt aliquando etiam primo die sanguinem mittere necesse est, sic nunquam vtile post diem quartum est, quum iam spatio ipso materia & exhausta est, & corpus corrumpit, &c.* Quæ sententia Hippocratis menti consona est, dicentis *lib. 3. epid. sect. 3. text. 79.* pro curatione Anaxionis pleuritide laborantis, venam sectam fuisse octauo die, quoniam, vt inquit Galenus *in com.* antiqui vltra quartum venam non secabant.

Quapropter in recenti suppressione, secundùm Galeni mentem, sanguinem mittere præstat; in diuturna verò secundùm Hippocratis methodum, purgatio imperanda: nam sanguis, vt dicebat Conciliator *loco cit.* propter sui æqualitatem, & perfectionem, nec magnam, nec diu-

E turnam sustinet putredinem, quin in aliam substantiam commigret, vt doctè notauit Auerrhoës *lib. 3. collector. cap. 8.* Si verò quæras, an mulieri enixæ medicamentum purgans conueniat, lege Ioan. Syluaticum, *controuers 86.* qui quæstionem hanc ad plenum emedullat. Sed vtere distinctione nostra, qua auctores ab eo propositi, purgationem post partum renuentes, cum iis qui eam approbant, conciliari possunt. Lege Santorellum doctissimum *lib. 20. anteprax. cap. 9.* & Thomam Campanellam *lib. 6. de medend. morb. cap. 22. art. 1.*

***

QVÆSTIO

QVÆSTIO VIII.

Vtrùm ad prouocanda menstrua, vnguentum de chalybe poßit esse ex vsu.

C*Onseruarunt.*] Posteaquam de sanguinis missione,& purgatione, pro prouocandis menstruis abundè actum à nobis est: nunc in quasdam amœnitates diuertere collibuit, vt legentium animi, laxiùs, indulgentiúsque tractentur, ne nostræ lucubratiunculæ, quocunque genio prodierint, multum habere absinthij credantur, mellis parum. Cùm enim multa sint, quæ pro retentione menstruorum, à qua periculum impendet maximum, Medici parare solent auxilia, nullum chalybeatis medicamentis præstantius, aut excellentius esse, tum veterum, tum iuniorum scientissimi confirmarunt; de quorum numero Galenus, Græci, & Arabes satis plura dixerunt in locis multis, quos citant Nicolaus Monardus *tract. proprio de ferro*,& alij à me citati *lib. 1. in comm. histor. 82.* Quapropter ex chalybe præparato diuersimoda parant auxilia, pulueres, electuaria, tabellas, syrupos, quorum omnium exactam compositionem legat qui velit, apud Iulium Cæsarem Claudinum *lib. 1. sect. 9. in appendice libri de ingressu Medici ad infirmos.* Sed cùm hoc metallum graue sit, ponderosum, terrenum, & crassum, est necesse vt per corpus distribuatur, vt sic distantissimas partes penetrare queat; quapropter præter triturationem subtilissimam, & exactam præparationem, factam præsertim in vino, & aceto (nam hæc cùm sint subtilium partium, iuuant ad penetrationem,) exercitio valido opus fuit, vt sic ob calorem reseratis viis faciliùs permeare posset.

Si verò vires flaccescant, & debiles sint ægri, & ex diuturno morbo conualescant, exercitióque inepti videantur, nam id excarne corpus citra noxam tolerare nequit, frictio imperanda est, quam esse loco exercitij monuit Præceptor *lib. de puero epileptico, cap. 4.* Quare in hunc vsum vtere syrupo de chalybe, ex descriptione nostra, cuius formam proposuimus *lib. 3. de praxi medica admiranda obseru. 11.* vel tibi in pretio sit vnguentum de chalybe, à nullo (crede mihi) hactenus exaratum, qui in chalybeatis medicamentis recitandis insudarunt, quo fœliciter in curandis virginum obstructionibus, habita primò totius prouidentia, vsus sum, in iis præsertim quæ febri iugi correptæ, excarnes & tabidæ exercitij vim ferre non poterant.

At ego multoties rimari cœpi, quo pacto hoc metallum frigidum siccum cùm sit, terrestre, & adstringens, deobstruere & aperire posset, quo pacto ad prouocanda menstrua videtur respuendum. Nam Aristot. 4. *meteor. cap. 6.* dicit, ferrum esse de genere illorum, quæ concrescunt à frigore per euaporationem totius penitus caloris; quare si totus calor exhalat, sequitur quòd materia relinquitur tota frigida. Deinde Galenus *lib. 9. meth. cap. 17.* dicit, quòd metalla, vt aurum, æs, ferrum, habent suam consistentiam à frigore, maximè cùm ferrum sit corpus terreum, crassum, & siccum; quare vt terra, siccat & refrigerat: quapropter apud Gal. *lib. 10. simp. tit. de sero lactis*, siccat, adstringit, fluxiones sistit, & immodica sanguinis profluuia retinet & compescit, & aduersus diarrhœam, superfluásque alui deiectiones est medicamen vtilissimum, quoniam cohibet,& incrassat, apud Auic. *lib. 2. tract. 2. cap. 25. §. Et vinum in quo extinguitur ferrum, retinet solutionem antiquam,& dysenteriã, & confert mollificationi ani, & fluxui vrinæ inuoluntario, & fluxui menstruorum, &c.* Quare ex omnium auctorum mente, ferrum est frigidum & siccum, vt tam multis auctoritatibus probat Fallopius *lib. de metal. & fossilib. cap. 2.* & post eum Rodericus à Castro, Medicus celeberrimus confirmat *lib. 2. de morb. mulier. in schol. cap. 5.* Manardus subscribit *lib. 16. epist. 5. in med.* in quem vsum paratur ab Iacobo VVeckero *lib. 2. antidotar. specialis* Crocus Martis, factus ex limata ferri scobe, ad sistendas immodicas sanguinis fluxiones, qui ad omnes ventris fluxus est eximius.

A Ex altera parte sunt rationes euidentes, ex quotidiano experimento desumptæ, quæ satis probant ferrum calidum esse: nam eius vsu magnos lienes liquari vidimus. Quare prisci Medici tantopere vinum, aut aquam in qua ferrum candens extinctum sit, pro viscerum obstructione pertinaci,& iecoris, lienísque scirrhô perlaudarunt: quoniam ferri ad emolliendos duros tumores est vis mirabilis; vnde animalia apud fabros ferrarios educata, exiguos lienes habent, ex Celso *lib. 9. cap. 4.* & eleganti exemplo probat Beniuenius *lib. de abdit. cap. 105.* & sic ferrum aperit, ac deobstruit, quum calidum sit, & hoc modo Rasis *vlt. continent. cap. de ferro*, Haly 5. *theoric. cap. 14.* & alij Arabicæ familiæ proceres scientissimi, calidum constituunt.

Sed hæc si æqua lance ponderentur, leuia procul du- B bio lectis ingeniis videbuntur. Nam ferrum est dissimilare, & cùm contrarias habeat qualitates, valde inter se distantibus pollet facultatibus, cæterorum multorum medicamentorum instar, quæ ob diuersas partes diuersos effectus ex se emittunt, quia adstringunt, & aperiunt aloë, rhabarbarum, rhaponticum, psyllium; lentes, lac, brassica, squamma æris, endiuia,& pleraque alia. Sic ferrum frigidum cùm sit à prædominio,& habeat plures terrestres partes; dissimilare tamen est, & habet partes tenues & igneas, ratione sulphuris, & argenti viui, quæ sunt communia metallorum principia. Hoc modo metalla igneam habent substantiam, ex Gal. *lib. 9. simpl. c. 26.* explicat Albert. Magnus *lib. 3. de metal. tract. 2. cap. 4.* de qua re lege quæ diximus *in lib. 1. in com. histor. 7.* Nil ergo mirum, si auctores omnes varia de ferri temperamento C protulerint.

Mirabilis ergo est vtilitas ferri, aut chalybis, pro menstruis prouocandis,& aperiendis obstructionibus, quæ visceribus contumaciter adhærent. Sed quoniam pluribus in substantia hoc medicamentum propinari non potest, nam ea ob debilitatem exerceri nequeunt, & multæ adeò morosum habent palatum, vt nec syrupum de chalybe assumere possint, & vnguenta communia quæ ad viscerum obstructiones commendantur, nullam, aut non ita euidentem afferant commoditatem; tunc vtere vnguento hoc, quo si nocturno tempore, tribus horis post cœnam, præcedente frictione leui, molliter ventrem inferiorem illinas, mirabilem opem senties, idque reiterare toties opus erit, quousque durities ex toto emolliatur, aut obstructio visceribus pertinaciter adhæ- D rens absumatur, cuius vsu scirrhosas viscerum durities sæpè curaui. Huius forma esto hæc.

♃. *Capill.* ♀. *aspleny, eupator.* an. M. ß. *Sem. petroselin. sem. fœnicul.* an. ʒj. *Radic. endiu. eringij, gramin. rusci, asparag. apij*, an. ℥ß. *Nepita, puleg. origan. calamint.* an. M ß. *Radic. cucumer. agrestis*, ʒj. ß *Chamapit. chamadr.* an. P. ß. *Radicis rubiæ, rumicis*, an. ℥j. *Corticis radic. cappar. Cortic. radic. tamarisci*, an. ℥j. *Olei cappar. amygdalar. amararũ, & absinth.* àn. ℥ij. Omnia priùs bulliant in sufficienti quantitate aquæ, & vini generosi priùs bis chalybeatorum, ad consumptionem aquæ & vini, & facta colatura, & vehementi expressione adde: *Aceti acerrimi priùs septies chalybeati* ℥viij. *Cyclamin. optimè triturati, & mundi*, ʒiij. Iterum bulliant ad consumptionem aceti,& facta iterum colatura, adde: *Galbani, Ammoniac.* an. ʒj. *Vnguent. de-* E *oppilatiu. succor. & vnguent. Agripp.* an. ℥iij. *Vnguent. aregõ, & Mareiati*, an. ℥ij. *Olei de cappar.* ℥iiij. *Olei chamæmel.* ℥iij. *Trochiscor. de cappar. & trochisc. de absint.* an. ʒ j. ß. *Pingued. gallin. & anatis.* an. ℥. ß. *Pulu. cortic. rad. cappar. & pulu. cortic. rad. tamarisci*, an. ʒ ij. *Chalybis prepar. & ad exactum lauorem redacti* ℥ij. ß. *Balsami* ℥. ß. *Olei de thymo* ℥ij. Misce omnia,& cum cera quantum sat est, in dictis oleis liquata, redigantur ad formam vnguenti, quod per duos annos conseruari potest.

***

HISTORIA V. ACTVARII, De menstrui retentione.

Fœmina menstruis violenter adstringentium vi retentis, in grauissima damna, & mortem incurrit

*Mulier quedam diues atque mollis, tres aut quatuor filios peperit, quorum tres ferè infantes mortui erant, solùm vnum audiebat mater. Atque quodã tẽpore præterito, ipsáque ambigente, dũ videret omnem spem suam in solo vno filio, qui repentè tolli posset, fluctuare. Verebatur enim, ne si puer moreretur, cogeretur alienis bona sua tradere. Nãque (vt dictũ est) vbi amiserat alios, quærebat modum quo alterum filiũ pararet, a que spem seruaret. Ergo (vt mos est mulieribus) desiderium aperuit, atque solutionem quærebat. Quidã dixerunt hanc solutionem: si aliqua mensium fieret, natura vel arte retentio, (namque ipsi menses plus iusto profluebant) conciperet. Quod persuasa, rei operam dedit, ac vehementer retenti sunt menses, vnde conceptus spes magna eam tenuit. At verò secundus mẽsis erat, mulierque modicè conturbabatur: nãque cumulato sanguine menstruo per vterũ, neque locus exeundi habebatur. Accidentia, vt videbatur, poterant esse signa conceptus: namque in initiis conceptuum similia accidere solent. At tertius aderat mensis, & passiones processerãt. Vbi verò etiã quartus aduenit mensis, túmque quum grauidis mulieribus, si quid præfuisset molestiæ, illud sedatur: ipsi verò magis venter intumuit, atque accidentia peiora sentiebãtur. Igitur circa quintum mensem audiui vt mulier esset correpta ab ea passione: erat enim vna mihi ex maxime familiaribus. Quare ad eã accessi, atque intrans vidi ipsam supinam iacentẽ in lecto, & salute acta rogaui, vt haberet, ac pulsum tetigi. Illa verò subtili, ac pertenui voce respondit. Pulsus erant pratenues, ac diuersi, atque virtus genuina propè deuicta. Cutis veluti cortex mali granati, & color eius vergebat ad icterum, & omnia quæ ad faciem sunt, multùm attenuata, atque manus, & humeros satis hærẽtes pectori habebat, sed venter magnopere extuberabat. Quoniã verò oportebat & vrinam spectare, ea quidem erat tenuis, atque mihi visa est mediocriter subsanguinea: cõtenta verò, subsidebant in ea ad matula fundũ valde rubẽtia, atque veluti similacea. Atque tunc mihi non poterat facilè cognosci passio, quæ nõ multùm trita est in breuiariis libris Medicorũ; eo præsertim quòd nemo ex iis Medicis qui illuc frequentabant, passionẽ intelligeret, sed putarent omnes aquam intercutem esse. Quoniã verò paulo pòst legi de passionibus mulierum, doctúsque sum quàm graue esset retinere sanguinem menstruum, audi uerámque mulieri hunc retentum esse, deinde hac ratione super eius vrina ratiocinatus sum, illam recta ratione illiusmodi fluxisse: nam partim ob manifestissimam collectionem sanguinis in vtero, tumore effecto huiusmodi, partim ob vicinitatem vesicæ, sanguine commixto cum vrina, factum est, vt vrina colorarentur, sed ob assationem sanguinis, apparuerint cõtenta similacea, atque rubea. Hoc pacto ab immodica menstruorum retẽtione, præsertim si natura antea multa profluxissent, vrina alteratur, atque tractu temporis commutatur. Caterùm, vt omnẽ historiã finiamus, reliqua subiungamus. Sextus mensis aderat: quum in ilibus exterioribus factus est abscessus, atque mollitus est tẽpore procedente. Vbi verò septimus mensis aduenerat, defluxit ab eo*sanguineũ pus, *priùs mollito abscessu Medicorum emplastris, & deinde aperto. *Sed venter abundè euacuabatur: quamobrem*magna spes salutis & viro eius oborta est, & Medicis illuc frequentãtibus, quod non ita successit: sed paulo pòst euacuatio simul omniũ spem perdidit. Nã (vt arbitror) quatuor dies post tumoris aperturã, venter euacuatus est re omni affligente, atque commissus est. Mulier verò veluti exanimis redacta absque reluctatione aliqua vitam efflauit, &c.* *Actuarius* lib. 2. de prænidentiis vrinarum, cap. 12.

PARAPHRASIS.

Conatur hac historia Actuarius demonstrare, quantam vim habeat in alteranda vrina vterus: cùm enim A toti corpori consentiat, genus venosum, hepar, visceráque vehementer immutat, si morbosus est, & suas affectiones illicò illis communicat, quas à menstruo retento euenire *supra, in prima historia* prædiximus: & explicat Fabricius Hildanus *lib. 5. cent. chirurg.* 43. Si ergo hæc vera sunt, cur mirabimur si ex suppresso menstruo violenter, ope medicamentorum adstringentium, & constipantium, tot, támque sæua damna huic miserrimæ fœminæ contigerint, quæ muliercularum, aut alicuius insciti Medici dolo seducta, spe concipiendi, vitio in vitium mutato occubuit: nã quid aliud in tanto facultatum lapsu expectari poterat?

Sed insurget quispiam sciendi auidus, anxiéque inquiret, quæ fuerint medicamenta quibus ad supprimenda menstrua ipsa vsa est? Dic fuisse incrassantia, & adstringentia, quæ contrahunt, cõstringunt, densant, incrassant, refrigerant, exiccant, ex Gal. *lib. 4. de comp. medic. per gener. c. 6.* B dum sic ait: *Omnia adstringẽtia contrahunt, ac densant meatus: ad hac vinciunt, ac continent partium sibi inuicem cohærentiũ substantiam; atque minùs magísque hoc pro adstrictionis quantitate efficiunt. Cæterùm adstringendo ac densando summa corporis, quod adstringitur, virtus illorum excluditur, & in altum ire prohibetur, &c.* Optimè verò Mesuës adstringentium vires complexus est, *in canonibus vniuersalibus theoremat.* 1. dicens, *adstringẽs cogit, densat, diuisa glutinat, suáque crassa substantia ea omnia obtundit.* Adstringentium multæ sunt differentiæ: nam alia citra manifestam qualitatem id efficiunt, vt balaustiũ, galla, hypocisthis, glaucium, acacia, succus rhu: alia quæ cũ adstrictione aliquid etiam habent acre, aut pingue, aut dulce, aut amarum, aut salsum, aut acidum; quoniam sub adstrigenti materia diuersæ, ac C sæpè contrariæ reperiuntur indicationes, vt ex professo Gal. edocuit *lib. 3. simpl. cap.* 14. Deinde acre medicamentum sæpè adstringens reperitur, licèt calidum sit natura, vt æs vstum, atramentum sutorium, chalcitis, & alia, ex Gal. *lib. 2. aliment.* 1. Amara medicamenta adstringunt, veluti aloë, rhabarbarum, absinthium, nitrum, & numerosa seminum copia, vt rutæ potissimùm siluestris, melanthij, mali medici, sicut lupini, & orobi, auctore Gal. 4. *simpl. cap.* 1. Salsa cùm sint propinqua amaris, ex Gal. 4. *simpl.* 20. terrena contrahunt, constringunt, ex Gal. 5. *simp.* 25. Dulcia simul, & adstringentia sunt myrti fructus, & pyri agrestis, & roboris, & castaneæ, & palmæ. Ex his omnibus verisimile est affirmare, illi fuisse oblata frigida sicca, glutinosa, viscida, crassa, quæ frigiditate & siccitate arctãt meatus, canales obstruunt, humores incrassant, & ad motum ineptos reddunt; quorum syluam legat qui velit, D apud eos qui de immodico sanguinis fluxu per vterum proprium caput conscripserunt: de quorum facultate consule Mercat. *lib. 2. indicat. cap. 4. de astringentibus.*

Quapropter cùm sanguis menstruus diu adstringentiũ vi esset in vtero, sentina totius corporis, coërcitus, prohibitus difflari, non ventilatus, putridus, & spurcus, tetro suo vapore, cor, cæteráque viscera concussit, vnde facultate vitali languente valde, pulsus facti inæquales, diuersi, crebri, languidi; & cordis propullularunt grauia pathemata, funesta, & terroris plena; ex quorum sæuitie mortem fuisse concitatã natiuo igne valde minuto, non est cur miremur.

Rursus. Ab hoc fœdo sanguine restagnante ad partes superas & nutritionis officinas occupante, & debilitato iecore, sanguifica facultate vitiata, auctis obstructionibus visceribus pertinaciter adhærescentibus, & impedito tranE situ sanguinis, spirituum, & alimenti ad membra, hác prauo fuisse vitiatam colore, & circa partes extremas nimis extenuatam, excepto ventre nimis intumescente, certa res est, vt in hydrope quotidie proprio experimento conspicimus: nam si via per quam fæculentus sanguis crassus, & melancholicus emanat, intercludatur, durities in hepate fit; & simul multitudine grauans, ac crassitudine obruens, calorem in ipso natiuum extinguit, quum tale quid accidat, quale in flãmis exterioribus, in quibus multa ligna ingesta strangulãt ignẽ, vt verbis vtar Gal. *lib. 6. Aph. com.* 12.

Ex hac ergo scaturigine nõ solùm color in vultu in virorem, palloremque mutatus, & inflatio ventris, internæ obstructiones, hydrópsque emanare solẽt, auctore Galeno *lib. 2. de naturalibus facul. cap. 18. & lib. de venasect. aduers. Erasist.*

Erasist.cap.6.in fin. sed morbi immanes, truculenti, exitiales. Ex hac causa sequutam fuisse colli vteri inflammationem, vlcus cancrosum, gangrænam, & mortem, proprio exemplo confirmat Hildanus *centur.2.obs.chirurg. 62.63. 64.* Quare in hac ægra tumor ventris accreuit per vniuersam ipsius regionem extensus; quem à copia viscidi succi, omenti, mesenterij, venarum Hepatis obstructionibus ortum fuisse, res est manifesta.

Accedamus ad reliqua. Quis hâc hydrope laborare non affirmaret, cùm dictis symptomatis esset correpta, cum vrina tenui, subsanguinea, in qua aderant contenta rubentia? Hanc vrinam ob collectionem sanguinis menstrui, partim ob vicinitatem vesicæ cum vtero, sanguine commixto cum vrina, apparuisse, Actuarius arbitratur hoc loco, & firmat Duretus *in Coacas, tract.4. de excrementis, c.3.n.5.* qui tenuiori sanguinis portione ab vteri locis ad vesicam exudante, hanc fieri in retentis menstruis vrinam, vel sugente vesica ab vtero cruentum serum, asseuerat. Deinde, si hic suppressus sanguinis recurrit ad venas, & ad vesicam retrocedit, cur colore suo serum humorum non alterabit? Cùm verò sanguinis adest multitudo, qui prohibitus difflari acrior redditur, tunc ob sanguinis adustionem apparent contenta similacea, atque rubea. Insuper contingit vrinam apparere subsanguineam, conante natura confertim emittere sanguinem retentum per vrinæ vias, velut excernit per hæmorrhoides, vterum, ventriculum, nares; qua de causa subsanguineam apparere, excreto sanguine, tunica vasorum reserata, confirmant Eustachius *lib. 2. praxis, cap.49.* Mercatus *lib.4.de morb. internis, c.8.* Auic. 21.3 *tract.2.cap.26.*

In hac verò vrinæ rubræ mentione, addamus & aliqua legentibus futura non ingrata; qua in parte illud sit quæsitum, si vrina rubra aut subrubea à sanguine in corpore redundante originē ducit, ex Gal. *lib.3.epid.sect.3.com.72. & lib.6 eiusdem, sect.5. com.14. & lib.1.prog. 27. & lib. 4. aph.71, & lib.1.cris.12. & 2.prorrhet.25.* & vrina prærubra quam sanguinolentam vocat Christophorus à Vega, *in com.cit.loc.prog.* sanguinis feruorem ostendit, ex Gal, *lib.de vrin.8.* Actuario *lib.de praeuidentiis vrinar. cap.4.* probat Georgius Bertinus Campanus *lib. 17. cap. 2.* cur in hoc morbo frigido à retento menstruo concitato, imò hydrope quotidiana, & diuturnis obstructionibus visitur, si in his frigidis morbis sanguinis copia est imminuta valde, flatus cum pituita abundant, calor natiuus debilis est, & nullus adest feruor, aut ebullitio sentitur? Nos cum Auicenna 2. 1.*doct.* 3. *cap.*2. ob multas causas hoc accidere posse respondimus *lib.2.de praxi admiranda, obs. 63.* Sed est potissima, vt in retentione menstruorum vrina appareat rubra, quando menstrua cum vrina permiscentur. In hydrope verò hæc apparet, quoniam facultas debilis serum à sanguine separare non valet. Quapropter in pituitosis morbis persæpe apparet, vt in quotidiana, ex Gal. *lib. 1.ad Glauc. c. 7.* Imò in copia pituitæ putrescentis vrinam apparere rubram, notauit Vallesius *lib.7. epid.in com.sent. 59.* Lege Dodonæum *lib.obseru.medic.obs.31.*

At cùm tanta esset copia humoris crassi in intimis visceribus recondita, natura eum excernere satagens, ad ilia excitato abscessu transmisit, nam, inquit Galenus *lib. 2. aph.15. animalium natura ex principalibus membris humores malos euacuãs, alios per vrinas, vel vomitus, vel aluũ inferiorem excernit, quosdam verò pellit ad cutẽ, sed cùm non potest euacuare propter eorum crassitudinem, ibi reponit, atque hoc modo tubercula nascuntur in corpore.* Quapropter cùm inflammatio adesset interna, viscera opprimens, cum fæculenti sanguinis, & conculcati sarcina multa, hunc detrusit ad ilia natura. Hunc euentum multo antea præmeditauerat Galenus *lib.6.de loc.affect.cap.5.* dum sic ait. *Quòd si longiori tempore supprimantur menstrua, nullámque Medicus mulieri vacuationem promoueat, tumor aliquis praeter naturã in ilibus interdum oritur, ostendens nimirum ex internis partibus aliquam inflammatam esse: nonnullis panus in extrema ilium parte excitatur; veluti viris quoque in eodem loco nonnunquam oriri solet. Qui panus in quadã muliere fuit suppuratus, adeò vt opus fuerit sectione.* Factus ergo est tumor in ilibus, deponente natura ex nobili parte sua excrementa

A in externam, & ignobilem, qui viscerum morbum significabat, & interaneam malignitatem ostendebat, iuxta oraculum Senis *lib.6.epid sect.2.text.10.* dicentis: *Abscessus veluti bubones, signum quidem sunt germina habentium, tum aliorum, tum præcipuè viscerum: maligni autem sunt hi.* Nam vt legitur *in sentent.55.lib.4.Aph. Ex inguinum tumoribus febres omnes malæ, præter diarias.*

Notanter aduerte, quòd licèt nomẽ abscessus dupliciter accipiatur. Primo modo, cùm tumor abscedit, & pus intus continetur, ex Galen. *2.ad Glauc.1.* Secundò, pro decubitu humoris in aliquam partem, ex Hipp. &. Galen. *lib.2.progn.65.* Hoc loco in secundo significato accepit Actuarius, & Gal. *lib. 6. de loc. cit.* sub nomine tumoris, aut pani comprehendit. Est enim panus, *tumor non altus, latus, in quo quiddam pustulæ simile est*; & vulgò panus appellatur, seu verius dixeris Phygethlon, ex Celso *lib.5. c.18.tit.malagma aduersus panum, & phymata, §. Vt aduersus panum tum primùm oriẽtem (quod Phygethlon Græci vocant,) & omne tuberculum, &c.* vt ex Celsi mente probat Manardus *lib. 7. epist. 2.* Demum si panum prophymate, id est, bubone in inguine vsurpes, cum Paulo *lib.4.* Amato *lib.1.centur.29.* Marcello Virgilio *lib. 1. in Dioscorid. cap. 106.* ad mentem priscorum persolues. Est autem panus tramæ inuolucrum, quo panni texuntur, & quidquid sublonga, & subrotunda forma tumet panicula, & panus dicitur, vt probat Agricola Ammonius *in com.cap.1.lib.1. Gal.de loc.affect.*

Ex hac causa tumor in ilibus est exortus, qui deinde medicamentis emollientibus abiit in suppurationem. Ilia autem sunt auctore Celso *lib.4.cap.1.* partes quæ inferiùs circa pubem iacent: cùm enim inferior regio hypogastrica, quæ ab aliis imus venter, à quibusdam sumen appellatur, inter pudendum, & vmbilicum interiacens, habeat partem dextram & sinistram, hæ partes laxæ & flaccidæ, ilia dicuntur, quòd ileo intestinum contineant. Ex iis patet errasse Leonicenum, Heurnium, Cardanum, viros alioqui perspicacissimos, & alios qui ex Græca lingua Aphoristica oracula in Latinã linguam transtulerunt, qui pro iliis, hypochondria transtulere, vt patet *l.4.aph.73.& lib.6.aph.40.* vt rectè notauit Manardus *lib.8.epist.vlt.prope fin.* nam hypocondria propriè partes sunt regionis epigastricæ, quæ cartilaginibus notharum costarum subiacent, vt aduertit Laurentius *lib.6.de re anatomic.cap.2.* nam hypochondria dicta à Celso *lib. 2. cap. 3.* sunt loca vtrinque à lateribus ventriculi os attingentia; dextrum sub quo iecur, sinistrum sub quo lien iacet. Plinius exta vocat *lib. 11. cap.37.* & ab inferiore viscerum parte separantur membranis, quæ præcordia vocant, quia cordi prætenduntur. Ilia verò sunt inferiora; nam ilium os, ossi sacro, ligamenti cartilaginei interuentu, robusti quidem & membranei esse valde alligatum, ostendit Vesalius *l.2. fab ica, cap 61.*

Suppuratus est abscessus suppurantium medicamentorum ope, nam hæc debent esse calida, humida, similia calori nostro, & viscosa, quæ occlusis poris cutis calorem vniant, retineant & roborent, vt ait Gal. *5.simpl.8 & 9. & in lib.de med.offic.com.2.sentent. 30. & lib.1. epid. sect. 2. com.31.* & notat Auic. 1. 1. *doct.5. cap.2.* explicat Nicol. *serm.3.tract.5.sum.3.c.20.* Mercat. *2.indicat.13.*

Ad suppurationem conuerso abscessu, & aperto, defluxit ab eo sanguineum pus, quod prauum est, virium iacturam maximam, & materiæ inobedientiam planè ostendens: nam pus debet esse album; contrarium pessimum est. Cùm verò diuturnus esset morbus, & vires essent imminutæ valde, ob continuam puris effluxionem, quo diu vacuato, multi spiritus cum eo exeunt, atque excernuntur quorum vacuatione vires fatiscunt, ex Gal. *lib. 6. aph.27. quum è vestigio deficiat animæ, vires debilitentur, & postea debilitas ista remediũ non habeat:* factum est, vt naturalibus facultatibus valde lapsis, nimio alui profluuio excitato, ex retentricis debilitate originem ducente, aut ex obstructione partium naturalium suborto, exanimis fœmina è vita discederet.

***

QVÆSTIO

QVÆSTIO IX.

Vtrùm pus rubrum, liuidum, vel nigrum, aliquando ad bonum iudicet.

COMMENTARIVM

SAnguineum pus.] Qui pus rubrum grauiùs detestati sunt, ij mihi appositissimè videntur fecisse: nam in hoc sequuntur Hippocratem Medicorum tutelarem Deum, qui de hac re profatus, memorandam protulit sententiam *lib.1.progn.text.ult.* dicens: *Pus autem optimum, album esse debet.* Quoniam membra transmutantia sanguinem in pus, sunt alba: hæc sunt solidiora corpora, conceptaculorum tunicæ, nerui, copulæ, membranæ, cartilagines, ossa. At pus non est candidum instar seminis, quoniam hoc à pleno fuit elaboratum calore; pus verò ex natiuo pariter, & extraneo calore conflatur, ex Gal. *lib.5. simpl.cap.6.& lib.1.aph.47.* de cuius natura ac generatione abs re esset quicquam modò in propatulum proferre, quum in eo argumento peritissimi medicinæ professores strenuè insudarint, qui *libros de dif. feb. & prognosticon.* vberrimè sunt interpretati, & nos breuiter patefaciemus *lib.4.in com.hist.9.* Vnum tamen non prætermittam, Cardanum vt iniurium, sese opposuisse contra Galenum, dum asseuerat, colorem puris album non posse fieri ob partes solidas; cuius multiplicia tela contra Magistrum, vt irrita soluit Mercurialis, cum Stephano Atheniensi *in com. cit. prognost.* nam, vt optimè notauit Celsus *lib.5.cap.26.tit.de sanguine, sanie, & pure: pus albissimum est optimũ: quod verò huic contrarium est, pessimum est.* Nam illud potentiæ robur, & caloris natiui symmetriam significat; hoc actionem caloris præternaturalis, & materiæ inobedientiam præostendit *vt in com.cit.lib.prog.sent.vltim.* firmat Ioan.Butinus, ex Gal. mente. Quapropter subcruentum pus, prauum est, & mortem portendit, iuxta Senis oraculum, *lib.7.aph.44.* dicentis. *Quicunque suppurati vruntur, vel secantur, si pus purum fluxerit, & album, euadunt: si verò subcruentum, & feculentum, ac fœtidum, pereunt.* Subscribit Celsus *lib.1. c.8. §.Ex iecinore si pus cruentum exit, mortiferum est, &c.*

Quapropter si pus subcruentum est reprobum, quantò magis liuidum, aut nigrum; Et de liuore constans est sententia Hipp. *lib.2.prognostic.8.* quo loco liuidum colorem digitorum, & vnguium, mortem portendere asseuerat, & *lib.1.prognost.3.* in pictura faciei lethalis, liuidum colorem adesse asseuerat: & Galen. *lib.5. aph. 19.* hunc colorem faculratum mortificationem significare probat: & firmat Arist. *lib.4.probl.* 80. quare extinctionem caloris innati denotat, ex Gal. *lib.1. epid. sect. 3. com. 18.& lib.3.epid.sect.2. com.5.* Quare, inquit Hipp. *lib.7. aph. 2. In osse ægrotante caro liuida, malum est.* Et Gal. *in com.* sic dicit. *Non enim in mediocribus ossium læsionibus, sed fortibus putrilaginibus talis species coloris circunstantibus aduenit carnibus, extincto scilicet in iis calore.* Nam maximam virium arguit imbecillitatem, ex Gal. *1.cris. 12.& 1. epid. sect.2. comment.75.* quare hic color in febribus semper malus, ex Galen. *lib.6. epid.sect.1. com.29.* Hoc modo deiectio liuida, pessima, apud Hippoc. *2.prog.22.&4.aph.21.* Sic vomitus liuidus celerrimam mortem ostendit, ex Hipp. *2.prog.41.* Si verò instes, cur color liuidus nigro sit perniciosior? Respondet Mercurialis *in com.sent.8.lib.2. prog.* nam liuidus color semper fit ab extinctione caloris, nunquam ex abscessu humoris; quippe nullus est humor in corpore, qui eum colorem in cute informet; niger autem fit, & ab extinctione, & depulsione humoris nigri ad partes infernas, & debiles: deinde color niger & liuidus differunt in modo generationis, quoniam liuidus fit à putredine summa, in qua fracto calore natiuo, præternaturalis dominatur. *Itaque (inquit Heurnius ad hunc locum) liuor nunquam potest fieri ex materiæ decubitu, at nigror potest,* Hoc modo Hipp. *lib.1.prognost.18.* vlceris colorem liuidum, asserit esse lethalem.

De nigro autem colore puris, constans est sententia Hipp. esse pessimum; cùm enim color liuidus sit in mutatione, & in via ad nigrum, hic à maiore causa proficiscitur: ita vt cum vrina denigrata nullum saluari contingat, ex Gal. *lib.1.cris. 21.* Sic color cutis niger, pessimus, ex Hipp. *1.prog.3.* & excreta nigra deterrima. Sputum nigrum, lethale, ex Gal. *lib. 1.aph.12.& lib.2.prog.51.* Aëtio *tetr.2. serm.1.cap.44.* Demum si hæc sunt lethalia, cur nigrum pus non erit exitiale? Quapropter nullum pus rubrum, aut nigrum ad bonum iudicare potest, sed potiùs hoc pus vocandum est ichor, aut sanies cruenta, aut nigra; & hæc cùm maligna sit, immania mala, mortémque præsagit, ex Hipp. *lib.2. prorrhetic.num.21.§. At verò nomæ lethalissimæ sunt, quarũ putredines profundissimæ, nigerrimæ, ac siccissimæ existunt. Praua etiam sunt ac periculosæ, quæ nigram saniem remittunt.* Nomæ autem sunt vlcera, quæ serpendo per corpus, ipsum depascunt, & deuorant, ex Plinio *lib. 23. cap. 4.* alij nomata, & carcinomata appellant. Hinc factum est, vt è vita discederet Maliensis, apud Hipp. *lib. 5. epid. num.13. cui currus onustus inductus est super costas, & costas confregit, & per tẽpus substitit ipsi pus infra costas, & ex vlcere effluebat putridum, subnigrum, & graueolens:* nam vt notat Vallesius *in com. hic succus subniger malignã significat putrescentiam. Sanies* enim *nigra, aut liuida, sicut pus liuidum, exitium portendunt*, ex Celso *lib.5.cap.cit.* Hoc aliquando in lethalibus vulneribus effluere, proprio experimento docuit Valleriola *lib.2.obs.8.& 9.* cùm à grumoso sanguine, corrupto, & nequaquam in pus conuerso, & caloris natiui extinctione eueniat, qui ob multitudinem mali succi, transfusum sanguinem nec concoquere, nec in pus vertere potuit: sequitur itaque vt nigrescat, & corrumpatur, vt notauit Gal. *lib.2.de fract.com.32.*

Licèt autem hæc sint vera, & ex Principum mente hausta, ob quæ satis nobis, si modò in medicina aliquid profecimus, persuasum esse debet, pus album solum esse optimum, tamen tantorum auctorum mentem de frequenti euentu esse explanandam, firmiter tenemus; nam pus rubrum, aut nigrum aliquando ad bonum indicare potest. Si enim in lienis carne à fæculento sanguine excitetur inflammatio, quid mirum si hic ater humor in laxa, spongiosa, mollique huius visceris carne concoctus, abeat in pus nigrum, suppurata inflammatione, & salubriter exeat in animantis commodum? neque enim nigræ deiectiones reprobantur, si rectè exeant, & sint cum robore virtutis celebratæ, quòd monuit Hipp. *lib.4. aph.47. Excretiones in febribus non intermittentibus, liuidæ, cruentæ, fœtidæ, & biliosæ, omnes malæ. Sed si prosperè excernantur, siue per alui excretionem, siue per vrinam, bona, &c.* Galenus verò *in com.* sic ait: *fortè conuenientius fuerat dicere, omnes prauas excretiones cum prosperè excernuntur, in bonum contendere.* Præsertim si exeant cum tolerantia ægri, & conferentia, quæ maximè expetitur in euacuationibus omnibus, ex Hip. *lib.1.aph.2.23.& lib.4.aph.3.* Demum non ita condemnandus color niger, vt cum eo nullum saluari contingat. Neque enim vrina nigra semper lethalis est; siquidem aliquando cum ægri vtilitate excerni, testis est Galenus *lib.3.epid.sect. 3. com. 20. & 82.* nam in retentis menstruis, suppressis hæmorroïdibus, morbis melancholicis, quartanã vtiliter apparent, vt latè ex Principum, & Iuniorum mente probauimus. *lib.2.huius operis, in com.histor.182.* & vel Hipp. ipse *lib.2.prorrhetic.com.17. in vlceribus laudat colorem nigrum, §. Species vlcerum bona sunt leues, & commoderatæ; iuxta colorem verò sit species alba aut nigra, &c.* Ita Aëtius *lib.10.cap.4.* pus nigrum, puris nomine appellare docet: nam pus in se non est albissimum, sed in genere puris tale dicetur, quoniam pus est cinerei coloris, ex Galen. *lib.2.de fract.com.42.*

De rubro pure minor est hæsitatio: sicut enim in tunica iecoris, quæ ipsius corpus inuestit, potest oriri inflammatio, & emanante pure albo possunt euadere ægri ex Hipp. *7. aph.45.* Sic si in carne ipsa hepatis oriatur inflammatio, pus illud potest esse bonum, licèt sit rubrum nam humorem subiectum iecur non potest in pus album transmutare, cùm rubrum sit; quia coctio nihil aliud est, quàm eius quod coquitur, in concoquẽtis naturam transmutatio, & assimilatio. Sic omnia referunt ideam, naturam, temperiem partis à qua emanant. Sic chylus fit albus, quia à ventriculo fit albo, & spermatico: semẽ album, quia

quia in testibus; lac album quia in mammis adenosis generatur. Ex chylo albo fit sanguis ruber, quia à iecore rubro concoquitur. Sic pus album fit, quia in solidis coquitur. Sic pus in iecore rubro generatur: nam pus à iecore factum, debet esse rubrum hac de causa, monente Gentili *in com. c. 10. in 14. 3. tract. 3. Auic.* Si autem Galenus *loco nuper citato aph.* cum Hip. asseuerat, omnes perire, qui ex suppurata hepatis inflammatione pus emittunt fæculentum, fœtidum, amurcæ instar, incoctam putredinem hepatis manifestè ostendens, quando videlicet vsque ad carnem hepatis corruptio pertingit, de lethali hepatis inflammatione intelligendus est; in qua ob eximiam, & excellentem putredinem, quam fœtor ingens comitatur, pus apparet grauecolens; non de ea in qua pus rubrum benignum apparet, cum robore, tolerantia, & notis coctionis excretum, à qua aliquando ægri immunes euadunt, vt referunt Capiuaccius *lib. 3. c. 23.* Erastus *part. 3. disp. de febre putrid.* Immò abscessus hepatis sæpe per vomitum, aluum, & vrinas, aut in abdominis capacitatem expurgari, docet Fernelius *lib. 6. pathol. c. 4.* Quin ex vomica hepar putrefactum, ad suras putrilaginē transmittit, vt testantur Caspar Bauhinus *in obs. prop.* Iacotius *com. ad Coac. Hip. pag.* 349.

Nec pariat tibi obstaculum veneranda Celsi sententia, *lib. 2. c. 8.* dum dicit. *Ex iecinore si pus cruentū exit, mortiferum est,* & Hip. 7. *aph.* 45. dicit *pereunt.* nam Hip. in oraculis suis, semper ex figura dictionis perpetuum docet, licèt res ipsæ non semper eodem modo eueniant, quamuis eæ aliter, licèt rarò contingant, vt notauit Gal. *lib. 6. aph.* 58. Sic lethale, seu mortiferum sumitur pro morbo, qui admodū crebrò, non tamen ex necessitate mortem inducit, ex Gal. *lib. 5. aph. 2.* Sic grauidam capi acuto morbo, lethale esse pronunciat *lib. 5. aph. 30.* cùm tamen assiduum experimentum aliter nos cogat asserere; illæ enim sæpe ex acuto morbo euadunt. Ergo pus liuidum, nigum, vel rubrum aliquando ad bonum iudicare potest. Consule eruditissimum Ioan. Brauum *lib. 1. prog. in com sent. vlt.*

QVÆSTIO X.

Vtrùm confecto pure, illicò abscessus aperiendus.

P*Rius mollito abscessu, & deinde aperto.*] Etiamsi operis instituti initio certissimum nobis propositum fuit, chirurgica minùs, medicinalia magis consectari, quum de medica materia solùm hoc agat opus vniuersum, vix tamen stilo interdum valemus temperare: nam ingerunt sese plura ardua à celeberrimis Gæcorum notata auctoribus, quæ inter nostrates classicos non ita ad plenum sunt exposita. Sic igitur pro huius historiæ explanatione in literis videor comperisse. Puris incipientis signa ab Hip. *lib. 2. prognost.* 58. connumerari febrim, rigorem, dolorem, & pondus. De febri extat ipsius oraculum *lib. 2. aph.* 47. nam ob vnionem caloris in parte inflammata, & conatum naturæ coquentis, ebullitionem, & confluxum humoris ad partem inflammatione obsessam, febris concitatur: sicut excitatur rigor, vbi mordens halitus per sensibilia corpora eleuatus sua acrimonia, ac stimulis partes vellicat ac ferit: quòd si accedat pondus, pro dolore antea percepto, humorem in pus verti, res est manifesta. Cùm igitur humor suppuratur, colligitur in partem vnam, & sic æger tunc pondus sentiet magis; collectus enim humor in cauitatem vnam magis grauat, quàm vbi in poris contentus, fuerit dispersus. Dolor fit, auctore Galeno *lib. cit. aph.* extenta simul, ac calefacta præter naturam inflammata particula. Facti puris indicia certa sunt, si hæc omnia cessent: Nam *si dolor, febris quæ præcessit, rubor, pulsus & reliqua inflammationis signa minora tunc appareant, tunc confectum est pus,* ex Paulo *lib. 6. c. 34.* & Auic. 3. 4. *tract. 1. cap. 25.* Ex tactu etiam certæ notæ deprehenduntur, *vbi tumor in acutum fastigiatus est, & pus digitis innixis occurrat, præsertim cùm summa occupat abscessus.* Explicat Auic. *eo loco, cap.* 29.

Suppurationem esse præstantiorem resolutione contendunt multi: nam apud Gal. *lib. 5. aph. 22. §. Vlceri pus generanti nihil mali accidere potest:* & ex Hip. *lib. 6. epid. sect. 3. text. 11. suppuratio est sine recidiua. Ipsamet enim concoctio, & indicatio simul, & abscessus.* Et *in sect. 4. text. 1.* sic ait: *Quibus secundum aures indicationis tempore genita non suppurauerint, hoc inanito, reuersio fit secundum rationem reuersionum, &c.* hoc est, suppurans non retrocedit, nam hoc periculi est, & timoris plenum. Quare suppuratio non potest esse curatio fallax, vt resolutio. Sed ex altera parte obstat Galeni auctoritas *lib. de inæqual. intemperie, c. 3.* vbi de ortu inflammationum verba faciens, comparansque inter se resolutionem, & suppurationem, sic ait: *Esto prius victa fluxio, duplex hîc incidit curationis genus: quòd vel discutietur quicquid humoris in particulam procubuit, vel coquetur: verùm discussio optanda maximè curatio est, &c.* Et meritò præferenda est resolutio suppurationi; illa enim est morbi sublatio, suppuratio verò est in alium morbum commutatio. Controuersiam hanc solues hoc modo. Resolutio præstantior est suppuratione, quoniam potentiorem, & robustiorem arguit calorem innatum, & materiæ obedientiam præostendit: verùm suppuratio est securior. Vel si dicas resolutionem esse magis optandam, quum humor tenuis est, suppurationem verò quum crassus, auctores concordes reddes.

Abscessu ad suppurationem conuerso, ne differas apertionem, inquit Auic. 3. 4. *tract. 1. cap.* 29. nam plura damna sequuntur ex pure diutius in parte retento. Sic enim inquit: *Quum inueneris exiturā grossa cutis, cum maturatione, cuius non speratur ipsius eruptio, & sunt illic venæ, & chordæ, & nerui, tunc oportet vt perfores, quoniā si dimiseris saniem, corrumpetur, & corrumpet, & corrodet venas, & villos neruorum, &c.* Sed si hoc axioma verum est, cur Guido *in tract. de apostematibus,* ex mente Auic. iubet expectare, vt natura abscessus apertionem moliatur: *nam apertio quæ fit à natura, melior est ea quæ fit ab arte;* hæc enim immodicam puris copiam gignere solet, & in vlceribus excitat sorditiem, virulentū, sordidúmque reddit vlcus, & malè olens. Sed nisi Guidonem intelligas de abscessibus, in quibus nullo modo Chirurgus debet facere apertionem, vt in abscessibus cauitatem vteri occupantibus, & in illis qui internas partes corripiunt, ignoro, quomodo cum cæteris principibus eius auctoritas possit conciliari. Quæ enim fit in his abscessibus à natura apertio, est sine dolore, & illa meliorem locum eligit quàm Chirurgus: sed si vniuersaliter eius sententia accipiatur, non est recipienda; quoniam si differatur apertio, quousque natura eam moliatur, plura, eáque irreparabilia subsequuntur damna: nam præter ea, quæ ab Auicenna proponuntur suprà, ex eis sequitur corruptio ossium, cutis viridi colore inficitur, & in longum tempus curatio producitur. Melior ergo est apertio quæ fit ab arte, ea quæ à natura celebratur, si confecto iam pure, & vt decet, à perito Chirurgo administretur.

His propositis ad quæsitum properemus. Licèt enim confecto pure, illicò si apertio exequenda, tamen aliquando pure facto, & maturo abscessu, notabilíque puris copia in parte contenta, resolutio tentanda. Id affimat Galen. *lib. 13. meth. c. 5.* dum sic dicit: *Quin si pus aliquod notabile in suppurante particula sit contentum, non expedit (quod nonnulli faciunt) protinus incidere, immò exhalationem moliri medicamentis ad id valentibus, quorum vsus ex affectu sit coniectatus, &c.* Idem asserit *lib. ad Glauc. 7. in fin. §. Rursus igitur ad suppuratos tumores accedamus, quos vbi posse resoluere desperaueris, ex farina triticea vtere cataplasmatibus: nam ad celeritatem suppurationis plurimùm conferunt, &c.* Et *suprà* dicebat *in eodem cap. Et cùm suppurari incipientem inflammationem curaturus, suppurationem prohibere posse speraueris, tunc plurimum panem ebullire permittas, &c.* Subscribunt Paulus *lib. 4. c. 22. §. Cùm tumor ad suppurationem spectauerit, non promptè diuidere, sed medicamentis quæ cerati speciem referunt, discutere nitemur, &c.* Adstipulatur Aëtius *lib. 6. c. 89. de parotidibus. §. Vbi verò suppurati fuerint, discutere ipsos aggrediemur, &c.* Et *lib. 14. c. 31. §. Si locus affectus nimia materia turgeat, non mox ad chirurgiam prorumpere oportet, velut quidam faciunt, sed conari, vt materia collecta per pharmaca discussoria digeratur, &c.* Horum mentem confirmat Rasius *lib. 14. continent. cap. 1. §. Cùm maturum fuerit apostema calidum, procedere debes ad dissoluendam saniem cum medicinis, &c.* Ergo in abscessibus,

sibus, in quibus pus confectum esse indicamus, non illicò celebranda apertio est, maximè si sint parui, & sint sub cute, & paucum sit ac tenue quod continetur pus, corpúsque rara sit prædium contextura. Has omnes conditiones eleganter exposuit Cornelius Celsus *lib.7. cap.3.§. Si pus maturuit in alis quidem, & inguinibus, rarò secandum est. Item vbicunque mediocris abscessus est. Item quoties in summa cute, vel etiam carne vitium est, &c.*

Sed scitu non iniucundum erit, si exponam, cur aliquando in suppuratis particulis resolutio tentanda; nam multi fuit momenti apud priscos cutim non incidere: cùm enim tota ratio reductionis partis affectæ ad pristinum statum, dependeat ex viribus naturæ, quas in calore naturali & spiritu sitas esse, res est manifesta; fit vt incisa cute hæc substantia elaboratissima exhalet, & spiritus nimiùm dissipentur, ex Gal. *lib.6. aph.27.* Et icircò cutem diuidere, quæ est totius corporis fulcimentum, & tutela, prisci non audebant. Hanc causam luculenter ostendit *lib.3. de fractur, com.43.* dum sic alloquitur. *Scire enim licet, quacunque cute conteguntur, hac eadem delectari, nihilque nudari innocenter. At quid mirum est, si ea quibus cutis propriũ, atque innatum velamentum est, semper velamento gaudent innato, caterísque omnibus læduntur? Equidem quum nihil ex cute preciderem, sed eam ab vlterioribus partibus super locũ inducerem, à quo detracta erat, agglutinatam vidi, & (quod magis admiratione dignum est) quum locus iam nigritie occuparetur. Illud item longè admirabilius, quòd non modò adolescentibus, sed senibus non paucis cutem ita detractam protinus, vt in plaga nigresceret, sæpe agglutinaui, &c.* Et vt videas quantopere cutis corpus nostrum tuetur, audi ipsum *eo loc. infrà. §. At nuda caro, si sine cute relinquatur, agrè ad cicatricem perducitur, praterquam quòd morsum omnino sentit, & sordida redditur, sed vbi pars, à qua detracta cutis est, eadem contegatur, nulli eiusmodi noxa patet: quod simile est, atque vbi pustula sub variis causis orta in tumorem assurgunt, & interdum grauem afferunt dolorem: acuta enim acu (vt nosti) eas aperio, vt exitum habeant, collectóque ibi humore leuiter expresso, superiectam cutem ibi relinquo. Ha deinde implentur praclusò foramine, impleta eodem modo aperiuntur: humore expresso cutis ad carnem compellitur, seruatúrque, dum quod sub ea exulceratum est, ad cicatricem perueniat. Hac dixisse volui, vt apertè ostenderem, vlcus quodlibet innata cute contegendum esse, &c.* Consule Fallopium *tract. de tumoribus prater natur. c.23. de secando abscessu.*

QVÆSTIO XI.

Vtrùm ante perfectam suppurationem, abscessus apertio molienda.

QVi ante suppurationem perfectam aperit abscessus, suam in arte chirurgica fatetur inscitiam, & priscorum edicta parui facit, & temnit. Illi enim vnanimi consensu perfectè suppuratos tumores aperire consulunt: nam si aliter feceris, timor est ne pars morticinium patiatur; cùm enim crudus sit humor, & adhuc conetur natura eum in pus transmutare, dolor adest, & confluente humore ob nouum ex apertione dolorem, ingentes inflammationes concitantur, & debilitato calore natiuo, & non benè ventilato, neque transpirante, mortificatio accidit. Quapropter abscessus ante perfectam suppurationem, nec cauterio, nec scalpello est aperiendus.

Sed quia in Chirurgorum phalanges peruenimus, in quibus pleraque reconditam habent doctrinam, ne illotis manibus adeamus, subtexamus obscuriora nonnulla, ab vertice ferè ad vnguem extremum. Sed heus tu, inquies, manum de tabula: nam Chirurgi adsunt citiùs quàm putabam: Desine ergo ex illorum pomœriis flores delibare; at vtile est, si velis, hæc paucula perspicuè agere. Ergo præbe aures Cornelio Celso, chirurgicæ familiæ duci strenuo, qui in suis vltimis libris, non perfunctoriè, sed firmissimis rationibus, & experimentis, ingenio raro, iudicio admirando hanc artem illustrauit. Hic proponit primum exemplum, in quo liceat crudos tumores, & adhuc perfectam suppurationem non expertos aperire: cùm

A videlicet calor natiuus debilis est, & ob ingentem dolorē, & vigiliam timor est, ne antequam humor totus vertatur in pus, possit occumbere, aut pars mortificatione tentetur. Sic enim habet Celsus *lib.7. c.2. Si pus maturuit in alis quidem, & inguinibus, rarò secandum est. Item vbicunque mediocris abscessus est. Item quoties in summa cute, vel etiam carne vitium est, nisi festinare curantis imbecillitas cogit, &c.* Firmat Rhasius *13. continent. c.2. §. Si videris caliditatem innatam esse debilem, & humorem esse malum, noli maturare eum, quia si hoc feceris, generabitur in membro putrefactio, &c.* Et *infrà* ait: *Sed operari debes tunc scarificationes fundales, & figuras profundas in loco eius, superponendo ei medicinas velocis exiccationis, & dissolutionis, &c.*

Secundum exemplum, quando pus est in copia tanta, vt id non possit regulare natura, & hoc modo proposuit
B Auicenna 3.4. *tract. 1. c.27.* dum sic inquit: *Et quando agritudo est pertransiens in magnitudine sua, illud quod consuetũ est, & timetur magnificatio rei in expectatione maturationis in ea, & scitur quòd virtus nõ sufficit in maturatione illius, etsi administrãtur maturatiua, perducet illud ad vestigiũ immaturationis, tunc necessaria est perforatio cum cautela, ne ferrũ tangat illud quod sequitur exiturã de membris nobilibus, &c.* Lege Dinum, qui hanc sententiam exposuit diligenter.

Tertium exemplum. Quum materia est crassa, profunda, conculcata. Hoc confirmat Auic. *loco nuper cit. §. Quum senseris, quòd materia est talis grossitiei, quòd non maturabitur, & quòd calor naturalis in membro tanta est paruitatis, quòd non maturabit: aut timueris quòd ipse propter suam diminutionem est talis, quod alterabitur alteratione non maturationis vera, tunc necessaria est perforatio cum cautela, &c.*

Quartum exemplum. Quando membrum incipit mor-
C tifiari, ita firmat Auic. *c.25. §. Qui autem maturationem efficit cum aliquo, quod sit sicut huiusmodi maturatiuum, attendere debet, vt si viderit calorem innatum debilem, & quòd membrum declinet ad hoc vt corrumpatur, remoueat ab eo glutinosa, & oppilatiua, & ponat aperitiua, & scarificationem faciat profundam, deinde adhibeat medicinas in quibus existit resolutio, & desiccatio, &c.*

Quintum exemplum. Quando abscessus est venenosus, & malignæ, veneficæque qualitatis particeps. Si enim crudum tumorem non aperias, timor est, ne natura succumbat, à mala qualitate prorsus deuicta. Sic ait Auic. *loco cit. Cùm timueris quòd ipsa propter suam qualitatem malam, & venenosam, per quam est talis non alterabitur, alteratione maturationis vera, quia natura non poterit supra materiam,*
D *immò materia poterit supra naturã, & maximè si adhibitum fuerit auxilium ex maturatiuis: tunc perfora, &c.* Confirmat Vallesius *in com. sent. 16. lib.5. epid. §. Ego quoque in parotidibus, qua ex morbis aliis nõ leuibus fiunt, citò, vel nulla expectata suppuratione, vstione vtor in ipso tumore: nulla enim ratione meliùs prouidetur ne ipse recurrat, sed materia, per ipsum vlcus quod infligitur, expurgetur, &c.* Subscribit Mercat. *lib.7. de feb. tract. de feb. pestil. in fin. §. Sin aliter, hoc est, si laborans deteriùs se habuerit, & morbus sit ex his, qui celeriter interimunt, citra vllam maturationem, tumorem aperire oportebit, quò faciliùs per formam expiret vniuersa veneni vis, &c.* Et *in c.2. de feb. maligna, in fin.* sic ait: *Quod si compertum fuerit, aut tantùm crescere, aut venenosa esse natura, vt laborans suffocatione periclitetur, antequam aut discussioni, aut suppurationi sufficiat natura, consultissimum est, candente auro, aut leui aliquo ferro eas vnico foramine*
E *aperire, vt veneni vis, aut immodica humorum copia faciliùs expiret: quo sanè auxilio plurimos veluti deploratos sanitati fuisse restitutos compertum est, &c.*

Sextum exemplum. Quum abscessus est iuxta membrum princeps: si enim ibi pus retineatur, tetro suo vapore, illud lancinat, conspurcat, & ferit, metúsque est ne humor retrocedat, & in alias partes restagnet, quod maximè periculosum est, vt monent Hip. & Gal. *lib.6. epid. sect.4. text.1. lib. de indicationibus, num.10. & lib.2. prog 68. & lib.5. aph.65.* Et notat Paulus *lib.6. cap.34.*

Septimũ. Quando est circa iuncturas abscessus: si enim retinetur pus, ligamenta afficit putredine sua: ita asserit Paulus *loco nuper cit. §. Sciendũ verò est crudos interdũ ipsos, priusquã ex toto in pus mutati sint, incidi; si in articulis sint,*

ne ligamentum, aut aliquid eis necessarium assidua putredine pariter contabescat, &c. Si aliter feceris, inquit Auic. *loc. cit.* in longum tempus curatio abscessus producetur, & æger claudus in posterum remanebit.

Octauum exemplum. Quando abscessus est super ossa, neruos, tédones, articulos. Sic Hip. *lib. 2. de morb.* prædixit. §. *Quæ prope digitos accedunt, ante integram maturationem aperienda sunt, ne in corrosionem ossis, perforationémque procedant.* Nam si his partibus perfectā suppurationem expectemus, damna irreparabilia contingent; cùm enim digiti, parui sint, exangues, & remoti à fonte caloris, faciliùs corrūpuntur, quia minùs resistūt. Quo pacto potiùs sequenda est sententia Hip. quàm Celsi contrarium asserentis; *lib. 7. c. 2. §. Inter neruos verò vltima expectanda maturitas est, quæ cutem extenuet, eique pus iungat, quo propiùs reperiatur, &c.* Quare abscessus in neruis subcrudi aperiendi, vt Hip. monuit. Sicut & illi qui excitantur in perinæo, hoc est loco qui est inter anū, & testes, sic docet Paulus *loc. cit.* §. *Porrò abscessus ano proximos, crudos antequam in totum ematurerint, dissecari Hip. præcipit, veritus ne perforationē experiantur, &c.* Et Hip. *lib. de fistulis, n. 1. Primùm igitur cùm tale quoddam tuberculum nascens fuerit crudum, quàm citissimè secare oportet, priusquàm suppuretur ad rectum intestinum.*

In calce quæstionis huius notanter aduerte, per crudos tumores, intelligendos esse qui habent tensionem, & duritiem: nam maturus, est mollis. Ita dixit Hip. *lib. 5. aph. 67. Molles boni, crudi verò mali.* Et Gal. dicit *in comm. Propriè autem molli opponitur durum, atque renitens, &c.*

QVÆSTIO XII.

Vtrùm abscessus in neruosis partibus, cauterio, an scalpello aperiendi, vt prædixit Celsus.

CÆterùm iis explicitis, fortè præstiterit Corneliana subtexere placita in aperiendis abscessibus qui iuxta neruos consistunt, sed antequam eius mentem enodemus, non erit indignum vti notetur hoc potissimùm loco, præcepta circa abscessuum apertioné necessaria. Primū. Vt fiat apertio in loco vbi est pus. Hoc cognosces, quia cutis ibi est attenuata plus, & abscessus sublimis. Hoc præceptum proposuit Gal. *lib. 13. meth. c. 5. §. Sin aliquando puris copia medicamenta superet, nec ea videantur tibi totum digerere posse, quod sic abscessit, secare exitum ei, quod digestioni non cessit, eo potissimùm loco oportet, quo est editissimum: quippe tenuissimam etiam illic inuenies cutim, &c.* Auic. 3. 4. *cap. cit.* sic inquit. *In perforatione quære locum saniei, & cùm inueneris eum, illic perfora, & perforatio tua sit in loco maturiore.*

Secundum præceptum. Vt apertio sit facta in loco inferiore, tunc enim pus prōptiùs effluere solet: nam si retinetur, & non rectè exit, retentum corrodit. & ampliorem cauitatem efficere solet, monente Galeno *lib. 13. meth. c. 5. §. Memineris præterea in sectione, &c.* Explicuit Auic. 3. 4. *cap. cit. in princ. §. Et sis sollicitus, vt cadat porta perforationis inferius, &c.* Sic enim pus commodiùs expurgatur. Hoc pacto, inquit Celsus *lib. 7. c. 2.* vt *imus sinus exitum habeat, ne quis humor intus subsidat, qui proxima, & adhuc sana rodendo sinuet:* & priùs dixit Hipp. *lib. 2. de morb.* de hydrope pulmonis verba faciens.

Tertium præceptum. Vt apertio sit facta secundùm rectitudinem fibrarum: tradit Gal. *in lib. introductor. cap. 8. §. Simplici sectione in abscessibus vniuersis vtimur, diuidendum verò membrum est recta linea, non transuersa, &c.* Firmauit Auic. *loc. cit.* cum Paulo *lib. 6. cap. 34. §. Inciduntur ergo non omnes simili linea: nam in fronte si hanc sectionem faciamus, nocebimus, nam secabimus musculum qui sub cute est, &c.* Quapropter si in fronte rectā aperias, sequitur ciliorum casus. Ita Gal. *lib. de cucurbitulis, cap. 4.* iubet vt scarificatio facta in cruribus, abdomine, pectore, collo, fiat secundùm rectitudinem longitudinaliter: nam in collo sectio transuersim facta, multa affert incommoda, quum vasa, & nerui porrigantur rectè.

Quartum præceptum. Vt in magnis abscessibus tota puris quantitas non educatur simul: nimiùm enim hac subita vacuatione eneruantur vires, multa spirituum copia effusa: nam præterquam quòd plurimum vacuare est periculosum, ex Hip. 2. *aph.* 51. Hoc simultaneo puris effluxu, *multi spiritus vna cum eo exeunt, atque excernuntur, vnde periclitantur ægri, quum è vestigio deficiat anima, & vires debilitentur, & postea debilitas ista remedium non habeat,* vt ex méte Hip. *lib. 6. aph. 27.* dictabat Galenus. Quo pacto ipse *lib. 1. ad Glauc. c. 14.* potissimā causam syncopes esse refert, si totū simul pus euacuetur. Sic enim ait: *Et si quādo etiam nos abscessus secantes, totum simul emittere pus tentauerimus, animi defectum subsequi est necessarium, &c.* Explicat Martinus Acakia, & Stephan. Athenienſ. *in com.* luculenter.

Quintum præceptum. Vt tutò, velociter, & cum minore dolore apertio fiat: vt Celsus profert *lib. 5. c. 4. in princ.* transtulit Gal. *lib. 14. meth. cap. 13. §. Siquidem talia omnia amouere oportebit: atque id semper agere, vt rationibus, quibus id fiat, pensitatis, optimā semper earū eligas. Sanè optimæ rationes tripliciter indicātur, tum ex tēporis curandi breuitate, tum ex curando citra dolorem, tum ex maximè tutò curando. Rursus vt tutò cures, tria propria sunt; quibus intētus sis oportet: vnum primúmque, vt omnino absolutionem operis cōsequaris, alterum, vt sicubi hunc non consequaris, saltem cubantem non lædas: tertium, vt vitium non facilè reuertatur, &c.* Hoc præceptum multo antea præmeditauerat Hip. *lib. 1. epid. sect. 3. text. 50.* dum inquit: *In morbis in duobus te exerceto, vt prosis, & non noceas:* nam vt dicebat fidus Scholiastes *in com.* *qui ita remedia ægris præscribūt, ac illi qui aleā iaciunt, quorū inutilia præcepta magnum ægrotis afferre solent incōmodum.*

Sextum præceptum. Vt emissarium fiat in ea quantitate secundùm abscessus magnitudinem, ita vt si sit magnus, magnum fiat foramen; si paruus, paruum. Si multa copia puris, maius fiat orificium; si minor, minus. Hoc docuit Gal. 13. *meth. cap. 5.* reprobans illos, qui maximas sectiones facere solent, quarum occasione particula, vbi ad cicatricem est perducta, nō solùm turpissima redditur, sed etiam fit imbecillior, solùm ergo incisio fieri debet ad myrtei folij similitudinem. Et Cels. *lib. 7. c. 2.* monet, vt si scalpellus adhibetur, quàm minimæ, & quàm parcissimæ plagæ sint.

Septimum præceptum. Vt post apertionem mitigetur dolor, quem sectio fecit, deinde necesse est abstergere, euacuare, ad cicatricem perducere, vt *citato loco meth.* docuit Galenus.

Octauum præceptum. Vt sit Chirurgus sollicitus, ne faciat apertionem nerui, venæ, aut arteriæ. Quapropter vt hæc damna auertantur, iubet Albucasis *lib. 1. de cauteriis,* vt fiat apertio cum cauterio. Nam præterquam quòd ab imminenti hæmorrhagia præcauet, etiam partem à prauis symptomatis præseruat: sic enim, si accidat punctura nerui, à futuris grauissimis damnis præseruatur corpus. Contrà cōtinget, si in neruosis partibus abscessus aperiātur scalpello, nam tunc dolores, & conuulsiones contingere solent. At cùm versaremus nuper Cornelij Celsi, Medici summi *cap. 2. lib. 7.* eximium quidem, elegans, & doctum, incidimus fortè in huius auctoris circa hoc negotiū prætextatam sententiam, quæ superiori è directo repugnat. Sic enim habet medicæ facundiæ antesignanus auctor. *Si autem altius malum est, considerari debet, neruosúsne is locus sit, an nō sit. Nam si sine neruis est, candenti ferramento aperiri debet. At si nerui iuxtà sunt, ignis alienus est: in his periculum est, ne vel distendantur hi, vel membrum debilitent, necessaria verò opera scalpelli est, &c.* quoniam *ignis est neruis inimicus,* vt optimè dicebat Hip. *de artic. com. 1. text. 54.*

His positis, tantorum virorum inter se tam longè contrariis sententiis, ita difficile est hos in veram redigere amicitiam, vt nihil sit in actuosa Chirurgia difficilius. Quamuis autem acutè, & doctè eloquentissimus ille Orator, & celebris Medicus, mentem suam circa hoc negotium aperuerit; tamen Albucasis sententiam ampliùs tutandam, & roborandam arbitramur: nam damna sæua suprà relata frequētiùs accidere comperimus, si abscessus circa partes neruosas scalpello aperiantur, quàm si cauterio; neque enim tunc neruorum fient conuulsiones, neque debilitabitur pars, cùm ignis roboret. Hic, vt dicebat Hipp. neruis est inimicus, si profundè penetrat; sic enim habet Hip. *eo loco: Traiiciatur autem cutis candenti ferramento, sed non nimis altè: ignis enim neruis est inimicus*

Ex hoc loco mutuatus est Albucasis sententiam similem, A dum sic ait, *lib. de cauteriis, c. 1. Et scitote quidem filij, quod ex secretò curationis per cauteriū cum igne, & bonitate ipsius super medicinam comburentem est, quia ignis est simplex, & eius actio non peruenit ad membrum quod cauterisatur, & non nocet membro alij coniuncto cum eo, nisi superfluat, &c.* Vel si dicas, mendosum esse contextum Celsi, pronuntiabis vera: de qua re interpretes Celsi, vt Petrus Pauuius, & Brachelius, nec verbum quidem protulerunt.

QVÆSTIO XIII.

Vtrùm in morbo diuturno, alui fluxus vtilis sit.

SED *venter abundè euacuabatur.*] Qui Hippocratica instituta medicæ integritatis normam certam constituunt, verum pronuntiant; nam ex huius summi auctoris doctrina eximia, velut ex equo Troiano, innumera prodierunt documenta. Quum enim plurimas recitasset sententias, *in libro suo octauo Aphorismorum*, quintam proposuit, ex qua Medici erudiuntur hoc modo. *In diuturno morbo, alui fluor, malum,* aut vt legunt Rodolphus Magister, & Nicolaus Fontanus, qui Aphorismos Hipp. in compendium, politè & doctè redegerunt: *Ex diuturno morbo, alui fluor, malum:* quoniam hic vt causa, & vt signum reprobus est. In hunc sensum dicebat Auic. 16. 3. *tract. 1. cap. 2. Et omnis fluxus ventris, post ægritudinem vehementem, accidens subitò, est significatio mortis, quoniam significat corruptionem subitam, &c.* & 2. 4. *tract. 1. cap. 77.* sic ait: *Et fluxus ventris multus post signa mala significat casum virtutis, & præter hoc quòd succedat leuitas, est significatio mortis, licèt febris sit etiā eradicata, &c.* Fluxus enim hic non fit ex ordine naturæ expellentis, sed ex imbecillitate naturæ retinere non potentis: nam perniciosa sine signis leuantia mortem indicant, apud Hip. *lib. 2. prorrhetic. 17.* cùm sit *decretoria non decernentia, quæ partim lethalia sunt, partim difficilis indicationis,* vt dictabat Hip. *lib. 2. epid. sect. 1. in med.* repetit Gal. *lib. 1. epid. sect. 3. com. 18.* & *lib. 7. aph. 4.* cùm iis *quæ sine ratione leuant, fidere non oporteat,* ex Hip. 2. *aph. 27.* hoc est, iis quæ sine coctione, seu vacuatione rationali, & sequuta tolerantia leuant, non est fidendum; quum *morbi qui sine signis finiuntur, malignius, retrocedant,* ex Gal. *lib. 3. cris. c. 2.* nam tolerantia ægri maximè in euacuationibus expetitur.

Hac ratione alui fluxus in diuturno morbo eueniens, calamitosus est: retentricis enim facultatis nimiam debilitatem significat, & cùm in morbo chronico, exhaustis D spiritibus & sanguine, fatiscant vires, & minuatur internus ignis, crudorum succorum copia succrescit in corpore, quæ obstructiones promptissimè generat; ex qua fluxus oritur, quem opilatiuum Arabicæ familiæ sectatores nuncuparunt, qui ex se funestus est, & difficilis curationis; nam fluxus quatenus fluxus, incrassantia expostulat, obstructio autem apertionem: si illa propines, auges obstructionem; si offeras incidentia, prouocas fluxum: ita vt ob varias, eásque contrarias indicationes, fluxus hic veluti immedicabilis sit, & ex quo pauci euadere solent: immò vitio in vitium mutato, quum debilitas partium velut habitualis corrigi nequeat, & in morbo longo facultates omnes lapsæ sint, propullulat fluxus, quem Arabes omnium modorum vocitarunt, qui quàm periculosus sit, exactè proposuit Auic. 16. 3. *tract. 1. cap. 2.*

Proponamus exemplum in hydrope, (qua affectione vexari fœminam hanc arbitrabantur Medici) in quo, durante diu, multiplisiter ad malum alui fluxus contingit, nam accidit ob imbecillitatem venarum, quibus tanquam manibus iecur ad se trahit alimentum, & sic debiles id retinere nequeunt; sunt enim habituali frigida intemperie affectæ, & sic corrupta alimenta confestim labuntur deorsum. Accedit alia potissima causa, quòd in hydrope detentis, ob obstructiones scirrhosas, visceribúsque contumaciter adhærescentes, putredinem internam, inflammationem, vehementem calorem partium naturalium, interceptam distributionem, hepar est valde debile, gliscit, & excandescit, & sic biliosum excrementum coaceruatum profluit in intestina, ea vellicat, & mordet, & prorita ad excretionem, qua vacuatione nec dolores sedantur, nec incendium internum, vllum postea remedium habet, cùm remaneat eadem facta inuiscere generéque venoso intemperies, quæ semper eadem generat excrementa: hic fluor alui in hydrope periculosus est, neque soluit dolorem, vt ait Hip. *lib. 2. prog. 2.*

Ex iis deduces, notabile ad praxim summopere necessarium, nempe euacuationem sine coctione reprobam esse, & inutilem. Hoc multò antea prædixit Galenus *lib. 3. de crisib. c. 3. §. Primum quidem, ac maximum bonæ crisis signum, sunt coctiones, &c.* Hæc in omni vacuatione per quamcunque regionem eueniente obseruari debent; postea debet subsequi vacuatio: coctio enim sine vacuatione, & hæc sine illa, certam saltem non portendunt. Id expresse docuit Gal. *lib. 4. aph. 22.* dum sic ratiocinatur: B *Quando aliquis incipit morbus, siquid tunc excernitur, nihil tunc excernitur natura ratione, sed sunt omnia symptomata earum, quæ præter naturam sunt in corpore dispositionum, quo enim in tempore à causis morbum facientibus natura grauatur, & adest cruditas humorum, tunc aliquid vtiliter euacuari est impossibile. Siquidem oportet coctionem praire, subsequi verò discretionem, & postea vacuationem, vt bona siue crisis, siue indicium, &c.* & *lib. 2. prog. 67.* sic ait: *Itaque necesse est & concoctum esse morbum, & excerni rectè screationem, per affectionem quæ in sanitatem itura est.*

Vtrùm verò magis sit fidendum coctioni, quàm euacuationi, quid senserit Medicorum longè clarissimus Hippocrates, iam ex interpretatione Galeni *lib. 4. cap. 22.* promere ingrediar. *Planè,* inquit, *coctiones iudicij celeritatē, salutísque securitatem significant: cruda autem, & incocta, &* C *ad malos abscessus conuersa, indicationis carentiā, vel labores, vel diuturnitatem, vel mortes, vel eorundem malorum reditus. Quando igitur post morbi coctionē aliquis humor vitiosus excernitur, tūc corpus à natura expurgatur. Et propter hoc atra bilis, & alius omnis huiuscemodi humor, vbi signa coctionis in morbi processu apparuerint, bonam significant euacuationem. Si verò aliter excernātur sine signis coctionis, exitialis est casus.* Hactenus diuinissimus Galenus. Idem confirmat *lib. 1. aph. 12. §. Illud scire oportet, quòd signa coctionis quidem semper sunt bona, vt quæ morbi solutionem haud ita multò post futuram ostendunt:* & *lib. 1. crif. 13.* & 14. immò millies id comprobare videtur, edoctus ab Hipp. *lib. 1. epid. text. 45.* & 46. Ergo magis fidendum est coctioni soli, quàm euacuationi, secùs quàm Medici opinati sunt, qui hanc fœminam pertractantes summè sunt lætati, & bonam spem de morbo conceperunt, quòd nimio excitato alui profluuio, à periculo immunem futuram arbitrarentur, quum hoc sit contra Hipp. & Galeni mentem, qui euacuationi soli non confidunt, sed coctioni: nam ferè virtus quæ potuit integrè, & plenè materiam morbificam coquere & superare, sufficiens erit illam excernere. Ex hoc fit manifestum, in vera & vniuersali declinatione neminem vnquam vi morbi periisse. Hanc sententiam præclaro elogio firmauit Gal. *lib. 11. meth. cap. 15.* dum sic profatur. *Saluberrimum igitur est in febribus venam scindere, non continentibus modò, verùm etiam aliis omnibus quas putrescens concitauit humor, vbi præsertim nec ætas, nec vires prohibent. Leuata namque quæ nostrum corpus regit natura, exoneratáque eo quo velut sarcina premitur, haud egrè, quod reliquum est, vincet. Itaque proprij muneris haud oblita, & coquet quod* E *concoqui est habile, & excernet quod potest excerni.* Vides quo pacto Galenus tanti faciat concoctionem, quam semper euacuationi præferre visus est. Vtrùm verò concoctio securitatem omnino portendat, explicat disertè Cardanus *lib. 2 contrad. tract. 16. cont. 4.*

QVÆSTIO XIV.

Vtrùm alleuatio prope mortem interdum Medicos deludat, vt monuit Galenus.

MAGNA *spes salutis Medicis oborta est.*] Quoniam Medicorū castra, non vt transfugæ, sed vt exploratores ingressi sumus, nauanda opera strenuè est, vt publico studiosorum bono, electius aliquid, cultiúsque proferamus in lucem.

lucem. Quæramus itaque vndenam sit, quòd medicæ artis non imperiti interpretes, apud Hip. *lib. 3. epid. sect. 1. text. 5. in hist. Hermocratis*, anxiè rimetur, cur Hermocrates hepatis inflammatione correptus, prope mortem fuerit sine febre, & cum sana mente, à dolore, & anxietudine factus immunis, rectiùs habuerit, cùm antea esset delirus, surdus, vigil, & siticulosus. Hoc modo mulier in Thaso, decumbés iuxta frigidam aquam, apud Hip. *lib. 3. epid. sect. 3. text. 73.* cùm ex partu, suppressis lochiis, in febrem acutam, horridam incidisset, grauissimis concussa symptomatis, voce priuata, prope mortem resipiscebat, & loquebatur. Sic Apollonius in Abderis, *in eodem lib. epid. text. 84.* antequam obiret, erat cum solatio. Demum vix vllus emoritur vnquam, quin aliquando antequam decedat, videatur sibi, & assistentibus meliùs habere.

Huius quæsiti multiplicem tradunt rationem, qui in explicando Auicenna primas tenent: nam hic auctor *can. 4. tract. 1. cap. 4.* sic profatur. *Et multoties accidit apud mortem dispositio, quæ est sicut declinatio, & est quasi æger euaserit, & non oportet vt tu occuperis in hoc, immò cognoscas dispositionem pulsus, & an magnificetur & fortis fiat, &c.* Primam colligunt ex Gal. *suprà, in historia Hermocratis*, dum sic ait: *Quos quidem affectus ignorat vulgus, & gaudet si quæ indicatur alleuatio: tametsi hæc de exitiosis signis, & symptomatibus prioribus proficiscatur, nesciunt, cùm natura enecatur, extinguitur insitus calor, tales solere affectiones incidere: non secus ac partes, quæ defluxione mala in tumorem assurgunt, vbi natura præ infirmitate haud quaquã attingit cõcoctionẽ humoris, qui excitauit tumorẽ. Nam cùm generatur, inquit, pus, dolores fiunt, & febres, quòd natiuus calor humores, tumoris auctores immutet. Quare quando hæc omnino à concoquendo abstinet per imbecillitatem, nec laborant, nec febricitant, nisi perparum, &c.* Vides quomodo emoriẽte per partes internas sensu, cessat natura præ imbecillitate à coctione, & à pugna; & tũc otiante facultatum actione mitescere videntur symptomata, & hoc ipsum, est ipsum mori. Secunda causa est, quoniam naturalis facultas ob imbecillitatem excrementa non mouet, quæ immota minùs partes principes concutiunt vapore suo. Tertia est, extremus naturæ conatus, qui si non expellit, facit tamen, vt abscedant excrementa à partibus principibus ad tempus, in quas nouo impetu illa irruentia inopinatò mortem afferunt; quum spes aliqua salutis sese cœperat insinuare.

Quo pacto, hæc mitities symptomatum sæpe vel peritissimos Medicos deludere solet, qui hac lenitate irretiti, salutem præsagiunt, quum non multo pòst mors subsequatur. Hoc significauit Galenus, in eadem historia Hermocratis, per hæc verba. *Mihi verò animum diligenter aduerte: ac caue mireris, quî sæpe ego, quum quempiam perniciosè se habere dixissem, qui interim repentè haberet bellè, adeò vt lauaret, illuderérque non à plebeiis tantùm, sed & à Medicis quibusdam, in prædictione tamen constarem. Posteà cùm repeteretur ille à morbo, qui videbatur rectè habere, moreretúrque, ex diuinatrice, non medica speculatione habitus sum prædixisse, quum hæc præclari isti ipsi Medici nusquam esse affirmauerint literis mandata, &c.*

Quanam igitur ratione hæc à Medicis sint obseruanda, ne ita miserè decepti infamiam incurrant, Auicenna explicuit *suprà* dicens: *Non est necesse vt Medicus occupetur in hoc, neque sit contentus cum quiete hac, sed anteacta signa rimetur, ex quibus, an hæc alleuatio symptomatum sit vera, an fallax, indicare queat, & conferat signa omnia inter se, videátque num morbus sit finitus cum abscessu aliquo. Quæ enim sine signis finiuntur, malignius retrocedunt*, ex Gal. *3. crif. c. 2.* Omnia hæc, vario, & fidissimo vsu nixus vbertim explanat Gal. *l. 6. epid. sect. 2. com. 11.* dum hæc aurea verba profatur. *Dolor lateris quempiam inuasit, vt signa quæ affectum indicantia nominantur, nobis declarant, quod etiã grauis transitus morbi attestatur: quare sæpe fit, vt Medicus repentè ingressus, & morbi, & doloris leuationem esse factam, & adstantes lætos comperiat, ipse tamen lætari temerè nõ debet, sed quærere factáne sit iudicatio, aut abscessus eruperit, quorum nullum si factum inuenerit, sed ægroti oculos perturbatos, signáque delirij adesse intueatur, tunc magnum esse malum pronuntiabit; tunc enim sedata quidem pleuritis est, sed* A *ad perniciem, propterea quòd materia ad cerebrum impetum fecit, &c.* Ex quibus verbis constat manifestè in morbis exitialibus non esse temerè spem salutis pollicendam, si fortè aliqua elucet leuatio, ne si forte recrudescente morbo mors contingat, vel fefellisse, vel ignorasse Medicus videatur, vt scitè notauit Celsus *lib. 5. c. 26. in initio.* Auicenna *suprà citata sententia*, ex pulsu docet distinguere hanc declinationem mortalem, à vera: nam in hac redditur pulsus magis ordinatus, æqualis, & vehemens; in illa verò fit pulsus debilior, inordinatus, ac inæqualior.

Ex iis apertè apparet Medicos hanc fœminam curantes fuisse deceptos: nam licèt abscessus esset apertus, & ab eo pus emanaret in copia multa, quum tamen cætera signa, ruinam, naturæque debilitatem, & omnimodam extinctionem portenderent, euidens erat, ægram necessariò B perituram. Caue ergo ab istis qui irrationalem experientiam colunt, atque hæresim methodicam amplectuntur, omnia artis nostræ theoremata destruentem, quæ rationes quasdam dogmaticas quidem, sed multis erroribus implicitas consectatur, vt verbis vtar Gal. *lib. 2. ad Glauc. cap. 2. in fin.*

QVÆSTIO XV.

Vtrùm Galenus symptomata ex suppressis menstruis orta rectè descripserit.

DVm curiosiùs Græcorum monumenta versarem, pro harum historiarum, quæ de menstruo suppresso sunt propositæ, explicatione, in quibus quæpiam sunt scripta, Medicis auribus (vt reor) non indigna; pergratum me studiosis facturum opinatus sum, si hisce commentationibus C illustria insererem, addendo etiamnum ex veterum scientissimis nonnihil, ne in hac parte mutilæ, ac quasi asymbolæ videantur. Quamobrem reiecta omni vesica, sic cum Gal. claudere partem hanc satius duxi.

Fœminis, ex consulto naturæ, locus est concessus, efformando, alendóque fœtui accommodatissimus, & cum pro his vsibus materia esset necessaria vberrima, consonũ omnino fuit, plus sanguinis illis inesse, quàm conficere possent: cùm verò in eam vtilitatem non expenditur, aliquid eius superest & redũdat, præsertim in corpore, quod nec caloris copia, nec ex vitæ studio, & instituto satis aptũ est, resolutioni eorum quæ supersunt. Vnde rectè Gal. *lib. de venæsectione aduersus Erasistratum, c. 5. Muliebre, inquit, genus, quòd domi agat, nec vehementibus laboribus exerceatur, aut sub claro sole viuat, humorũ coaceruat multitudinem.* D

Vt ergo sagacissima natura fœminarum incolumitati prospiceret, & plurimos, eósque ferinos morbos anteuerteret, ex menstruo sanguine retento pronatos, quos suprà liberali stilo descripsimus, illis menstruam purgationem concessit, vt quod sanguinis superest, certis quibusdam, statutísque temporibus per vterum excerneretur innoxiè, tum vt ad locum conceptioni idoneum assuescat, tum vt à superfluo per commodam regionem corpus expurget. Hanc sanguinis expurgationem tam Medici, quàm Philosophi menstrualem nuncuparunt, edocti ab Hipp. *in lib. de morbis mulier. in locis multis*, & Arist. *lib. 7. de histor. animal. cap. 1.* & alibi.

Quamuis autem fœmineum genus vniuersum plus superfluitatum, quàm masculinum aggregare constet; non omnibus tamen viuiparis, sanguineísque animalibus mẽ- E strua succrescunt: superuacua namque in corporis alimentum conuertunt, aut in corium durum, squammas, pilos, pennas, demum in crassas & multas vrinas. Huiusmodi enim purgatio mulieribus inter fœminas euenit vberior; equabus minor; & parcior adhuc iuuencis; nulli, vt mulieri, ex Arist. *lib. 6. de hist. animal. cap. 18. & 20.* Deinde, omnium maximè mulieres menstruas purgationes habent, quoniam bruta parcissimè viuunt, vno victus genere vtuntur, laborant, exercentur: mulier verò liberaliori, eáque varia esca vti solet, otiosa est, sedentaria, & sanguinis copiam non conterit.

Inter symptomata, quæ ad menstrua retenta sequi solent, numerat Galenus *lib. de loc. affect. cap. 5.* lac, cum Hip. *lib. 5. aph. 39.* Verùm, quia etiam nullo in mãmis lacte

apparente menstrua retinentur; quin & grauidis, & fœtis procreatur, alia adiungit, scilicet molestum quendam grauitatis sensum toto corpore perceptum, quem sequi necesse est, ex defectu purgationis redundantium superfluitatum; & ex eadem causa inquietudinem, qualis euenire solet iis, qui præ ingesti cibi multitudine, grauiter, molestéque habentes, implacidi atque inquieti fiunt, & dum in lecto iacent, sese huc illúcque proiiciunt, crebróque permutant, ex Gal. 2. *acut. comment.* 22.

Oriuntur deinde ciborum inappetentia, ac fastidium, propter ventriculi cum vtero consensum: horrida inæqualitas, hoc est quam horror comitatur, de qua *lib. 2. de sympt. caus. cap. 2.* nam si citra horrorem inæqualitas fiat, simúlque fastidium incidat, & rerum alienarum, seu vitiosarum cupiditas; datur suspicio gestationis, ex Hipp. 5. *aph.* 61. & omnimoda ferè certitudo, si os vteri internum citra duritiem clausum sit, ex Hip. 5. *aph.* 51. Si crebet vomitus infestet, vel terræ, carbonum, & similium appetentia, quæ grauidis est familiaris, & Pica vocatur, de qua Galenus *lib. 1. de caus. sympt. c. 7.* Quòd si præter dicta symptomata, & mensium suppressionem, vteri ceruix cum quadam duritie claudatur, non grauidatio, sed præternaturalis aliquis vteri affectus protenditur in illa sui parte, quæ tangenti obstetrici retracta apparet, sursum, in dextrum, vel sinistrum; confirmante simul dolore, & grauitate sensata, cuius certissimus index est dolor. Is insuper vtero affecto in coxam nonnunquam decumbit; quin & per incessum crus claudicat è regione positum, ex *lib. 6. epid. sect. 1. text. 2.*

Porrò si menstrua retineantur, tumor præter naturam in ilibus exoritur; sequuntur lumborum dolores, colli, & syncipitis, tractis in consensum illis partibus. Febres ardentes, ex retento, ac putrefacto bilioso sanguine in venis. Nigricantes aliquando vrinæ redduntur, aut rubra quadam sanie commixtæ, pellente natura ad lotij meatus portionem quandam menstrui suppressi. Nonnunquam vrinæ difficultas, aut omnimoda accidit suppressio, vias ipsas vrinarias crassis excrementis obturantibus. Interdum sanguinis spuitio per os 5. *Aph.* 32. aut per quamuis aliam partem. Phlegmonæ, & erysipelata pari ratione excitantur. Hæc igitur cùm accidunt, menstrua esse suppressa coniiciendum est: neque enim probè purgatis (inquit Galenus) talia eueniunt. Quapropter *vterus omnium muliebrium morborum in causa est*, vt dicebat sapientissimus Senex *lib. de loc. aër. & aq. num.* 76. & Gallenus allatis in medium testimoniis, *in cap. cit. de loc. affect.* vbertim confirmat.

Sed multa sunt, quæ lectorem à Galeni lectione auertere possunt. Et in primis sic insurgo, contra signum ex lacte in mammis collecto desumptum. Nam vel dicitur quædam albi, necdum concreti adipis portio, ab omento sursum distillata, ex veteri compressione retentis mensibus turgidi, quòd putauit Hip. *lib. de natura pueri, ad med.* vel secundùm Aristot. 4. *de generat. animal.* 8. albus ille, dulcis, & percoctus liquor in vberibus genitus, & ex sanguine illo in toto corpore redundante, & præcipuè in corde, atque inde tanquam è fonte ad vbera facilè permeante, ob loci vicinitatem, & inanem laxámque contexturam, ad recipiendúmque promptissimam. Demum, vel iuxta Galenum *lib. 14. de vsu part. cap. 8.* & *lib. 5. aph. 37.* quia & vtero, & mammis communia quædam sunt vasa, per quæ sibi mutuò materias impertiuntur: sic prouidente natura, vt commoda paretur fœtus alitio: & sicut quamdiu in vtero existit, ad ipsum ex vniuerso corpore sanguis confluit, quia in vtero continetur; ita postquam in lucem exit, ad vbera transmittitur 7. *de vsu part.* 22. Sed quocunque modorum illorum generatio lactis consideretur, admitti nequaquam potest, præterquam in grauidis, & lactantibus. Igitur ex lacte apparente iudicium sumi nequit menstrui præternaturaliter retenti. Probatur, quia licèt menses retenti materia sint lactis, ex ea tamen sola, effectus nequaquam sequitur, & maximè si causa deficiat finalis. Cùm igitur hæc ex omnium consensu, sit prolis nutritio intra vterum, vel extra; nequaquam poterit generari lac, nisi in his quæ conceperunt, idque debito

A conuenientíque tempore, scilicet prope partum, ex Hipp. Arist. & Gal. ideò enim tunc temporis vbera insigniter intumescunt.

Secundò. Quemadmodum in præternaturali mensium suppressione, totus ille sanguis corruptus, & naturæ superfluus in corpore colligitur: ita & cùm menses ipsis gratia conceptus sistuntur. Igitur similia patientur symptomata, fastidium, horrorem, tam quæ in vtero gerunt, quàm aliæ; immò verò illæ grauiora ex derelicta impuriore, & magis fæculenta sanguinis parte separata à præstantiori, quam ad se fœtus pro sui alitione alliciunt; inde enim toto ferè gestationis tempore pessimè habere fœminas, Medici edocti ab Hipp. *lib. de morb. mulier.* passim confirmant. Atque adeò insufficienter videtur Galenus

B distinxisse per ea accidentia, retentos menses à conceptu, & aliis causis. Nec minùs per indicium illud ex vteri clausura, ita vt si eius os tangenti obstetrici clausum citra duritiem occurrat, credatur cessare purgationes, quia grauida sit mulier; si autem durus & clausus appareat, ex phlegmone: nam præterquam quòd tangi ab obstetrice non potest, cùm modica vteri ceruicis longitudo, vndecim digitorum sit, *lib. de dissectione vulua, cap. 2. & 21. 3. tract. 1. cap. 1.* si grauidis os vteri clauderetur, & nequaquam aperiretur, superfœtatio fieri non posset, contra id quod expresè docet Hip. *lib. de superfœtat. in init.* & euentus confirmat. Deinde, quæcunque pars suscipit humorum affluxum, tumet, & notabiliter distenditur, tantùm abest quòd contrahatur. Ergo pariter & vterus, siue gerens, siue inflammatus, multò magis distendetur, & ape-

C rietur, & habebit magis, non secùs quàm vuea oculi tunica, cuius inflammatæ foramen magis patescit.

Tertio. Licèt flatus à toto corpore & vtero exhalantes, sursum ascendant, supremum verticem petentes, per eam tamen caluariæ partem, vtpote quæ tenuior est, & suturarum ferax, facilè exhalant, & parum aut nihil immorantur: ideò enim natura per sanitatem eò mittere solet, quia per eum locum habent exitum festinum, & commodiorem difflationem sortiuntur. Igitur & hac de causa, & ex consuetudine minor molestia, ac noxa in syncipite percipietur, & per consequens, &c.

Quartò. Si vrina nigra in suppressis menstruis appareret, omnes ferè interirent, quibus illæ purationes cohibentur. Atqui nec multæ inde intereunt, nec valde periclitantur. Igitur. Probatur sequela, quia ex 2. *prog.* 32. exitialis est illa vrina, ita vt 1. *cris.* 12. nullum cum tali vrina

D vidisse sanatum affirmet Galenus.

Vltimò. Si memorata symptomata benè purgatis non acciderent, ipsis apparentibus prædicere certò posset Medicus mensium defectum, antequam laborantem audiat. Sed Galenus insuper iubet interrogare, num menstrua retineantur. Igitur suppressionis eorum non sunt illa omnino certa indicia, alioquin quorsum in re certa interrogasset.

Sed nos, quoniam à Galeni doctrina tam reuelli nescimus, quàm nolumus, quod hic nunquam non fidem tueatur suam, literarum magnitudine, ac recondita supellectile, iccircò quidnam parte hac coryphæus Galenus senserit, quídve cæteris præstiterit, astruamus. Huius ergo tanti Medici ingenium profundissimum admirantes, argumenta contra eum proposita dissoluamus. Ad primum. Quemadmodum corium, scripsit Hip. multo oleo illitum,

E si fortè comprimatur, huc illúcque oleum effundit; sic grauidæ venter pinguior per conceptum factus, à tumente vtero compressus, sursùm & deorsùm pinguedinem exprimit: hæc ad vbera deueniens replet, & attollit, & lactando puero præbet nutrimentum; nec enim aliud, lac opinatur, quàm adipem liquatum à calore, ex albedinis, pinguedinis, & dulcedinis similitudine inductus. Sed quanquam pecora (quod ipse ait) dùm vtero gerunt, pinguescant, ex cibo copiosiore quem ingerunt, propter absumpta excrementa, quæ tempore sanitatis in proprios vsus reseruant, non excernunt per menses: mulieres tamen grauidæ vt plurimùm gracilescunt, & malè habent, ob retentam copiam excrementorum.

Præterea, multò magis turget, & comprimitur venter per

per hydropem, quàm per fœtum. Atqui in maiori illa hydropis compressione, nihil ferè è ventre ad vbera distillat, quia potiùs decidunt, contrahuntur, & attenuantur, quàm repleantur, & tugeant. Igitur, & multo minùs in conceptu, & per consequẽs, &c. Aristoteles verò, etsi magis artificiosè lactis generationem tetigerit, ex sanguine nempe fluere consueto, gestationísque tempore retento, & vberum facultate per coctionem quandam in lactis formam vertente; satis tamen non explicuit sanguinis commeatum in mammas: immò nec Galenus ipse, licèt exactiùs quàm priores; nam fatemur quidem communionem aliquam dari inter vteri vasa, & ea quæ alunt vbera, id quod etiam significauit Hip. *lib. de natura pueri*.

Rursus, conuenientissimum quidem fuit grauidis, in fœtus materiam & alimoniam, sanguinem ex vniuerso corpore ad vterum cõfluere, parientibus ad vbera moueri, & redire: verùm tam exigui sunt ramuli illi ab vtero conscendentes, vt nî magnus aliquis conatus accedat, prouidentia, & industria, cuius vi crassus menstruus sanguis opportunè in superiora trudatur, frustra ex sola vasorum societate speres illius conscensum ad vbera, maximè propè partum; immò verò promptiorem decubitum in crura, & quia horum vasa extant grandiora, magísque cum illis vteri communicantia; & quia sanguis ipse præ innata crassitie, & grauitate deorsum inclinat; & fœtus loca superiora occupans, conscensum prohibet, & ad inferiora propellit quidquid de alimento superest. At si grandior fœtus pluri indiget alimento, atque ideò ex omni parte trahit, maximéque ab vberibus; & præ illius inopia, illud extrà quæsiturus calcitrat, dicente Hip. *cit. de pueri natura*, atque in lucem prodit nonnunquam intempestiuè 5. *aph.* 31. quomodo postremis mensibus sanguis ad vbera sponte remeabit, ea repleturus? Insuper, si post partum fluente ex vtero sanguine, ipsa etiam replentur; qua probabilitate credemus ante partum repleri, quia prohibetur sanguis extrà prodire?

Dicendum ergo, non ex ista vasorum societate, non casu, aut fortuna sed arte eximia, quod ipse Galenus perbellè prædixit, & summa naturæ prouidentia, sanguinem prope partum à virtute informatrice ad vbera ipsa mandari, vt lacte turgeant, tumeántque ad fœtum aliturum; non secus quàm illius formandi, & alendi gratia, ad vterum antea mittebat; & in plantis, certis quibusdam temporibus, deorsum ad radices mittit; aliis, sursum ramis; aliis, floribus & fructus producendis. Post partum iuuat sanguinis conscensum valida infantis suctio, roborata exercitio tractrix, & partis inanitio seu vacuitas.

Cur verò fœtus ipse iam grandior intra vterum, vehementer non attrahat, copioso indigens alimento, vel non prohibeat vberum incrementum, ac turgentiam, inquit Aristoteles, quia quò magis perficitur, plus superest excrementi: quum in solam nutritionem absumatur, non in membrorum formationem, sicut ab initio. Adde, vel quia absolutus iam, & perfectus lucem exoptans, parum sibi iam in vtero curat alimoniam, vnde non ita continuò trahit. Iunge, quòd licèt validè trahat, tamen magis turgeant vbera prope, & post partum, quia minor menstrui copia celeriùs potest, & faciliùs concoqui in lac; nam magna opprimit coquentem vim.

Quare autem volucres lac etiam non generent, quo pullos alant, petendum ex Galeno *cit. de vsu part.* Nam quia siccæ naturæ ob volatũ esse oportebat, docuit etiam superfluitates non congerere, quibus grauarentur, impedirenturque volare. Verùm lactis penuriam compensauit natura maiori in filios amore, quo stimulatæ victum illis conuenientem sollicitè quærunt, vndequaque parant & suppeditant, quamdiu præ corporis mollitie, sua industria quærere non possunt. Porrò quamquam lactis promouendi finis in gestantibus, & puerperis sit nouæ prolis educatio, gratia etiam vberum alendorum gignitur, non secus quàm testium semen; ac proinde nihil mirum, si etiam in non prægnantibus appareat, & turgeant mammæ in mensium suppressione, pellente natura sursum, id quod sibi superuacuum est, & alienum, cùm extrorsum per vteri canales excernere nequit: immò verò & maribus

A interdum etiam gigni, & effluere dixit Aristot. *lib. 3. de histor. animal.* 20. finis autem talis prouentus est etiam partium alitio, & nocumenti remotio. Ex quibus ad argumentum patet responsio.

Ad secundum, Galenus respondet 5. *Aph.* 61. commune esse fastidium omni mensium retentioni, ob oris ventriculi læsionem, sed in eo distingui cùm ex alia causa, quàm propter conceptum sistuntur, quòd in illa horror, ac febris simul superueniant. Cur verò hæc pariter non infestent ratio est; quoniam in iis, docente Galeno *in com.* citra causam manifestam menstrua repentè supprimuntur, & separata vtili, optima, & dulciori portione pro fœtu alendo quod superest, fæculentum quidem & impurum, partim in vbera & ventriculum transmittitur, propter naturalem consensum earum partium cum vtero; vnde rursus euaporans in ventriculum ipsum, & iecur, impuritate sua vitiat ciborum appetentiam, atque multa alia symptomata gignit; rigorem autem, ac febrem minimè, quoniam propter crassitiem, nec ita dimoueri potest, vt rigorem efficiat nec putrere in dictis locis, ad inducendam febrim.

In non grauidis autem, quibus retinentur menstrua, totus ille sanguis paulatim in vasis aceruatur, ac proinde fit necesse, quòd eo putrente rigeant, & febricitent mulieres, quod dixit Hippocr. *loc. cit. aph.* Quod attinet ad vteri clausuram, eam Galenus putat firmissimum gestationis indicium, dummodò citra duritiem fiat, ex Galen. 3. *de facultat. natural.* 3. Ideò enim ferè putãt purgationes sisti concipientibus, quia clauditur, siue comprimitur os vteri, necquicquã prodire sinit, nisi in partu, quo tempore aperitur ad exitum fœtus; reliquo, hoc est, extra conceptum

C & partum, hiat instar calami inanis. Verùm quanquam grauidis ita occludatur, vt nec cuspidem acus admittat, & prædictæ longitudinis habeat ceruicem, tangi tamen rectè potest, & superfœtatio fieri, scilicet quia ab illecebroso immissi digiti contactu, vterus ipse ex innata doctrina descendit, veluti concupito semini occursurus, & in congressu illo recepturus, perpetuò aperitur, quantumuis gerat, quemadmodum opinantur aliqui; nec aliud voluisse Hip. & Gal. quàm grauidis claudi, id est, sponte non hiare; recludi tamen, vt virilis iniiciatur genitura.

Addunt alij, dummodò sit dennò conceptura mulier, ita enim à conceptu vterus naturaliter contrahitur, coarctatur, & comprimitur, quomodo dum venter cibum & fellea vesica bilem amplectitur, ex Gal. 3. *de facult. natural. cit.* vt nequaquam aperiatur, nisi in superfœtatione, hoc

D est secundá, vel altera imprægnatione, quod nomen ipsum palàm indicat: non enim simultaneè vno in congressu, sed diuersis fit superfœtatio, neque illis valde distantibus, sed vbi paululum temporis à primo conceptu intercessit, si sit fœtus perficiendus, ex Hip. *lib. de superfœtat. num.* 1. §. *Quæ gemellos gestat, eadem die parit, provt concepit, &c.* Aristot. 7. *de histor. animal. cap.* 4. *& lib.* 4. *de histor. animal. c.* 5. §. *Si autem coitus proximè ab altero accessit. &c.* Vide Plinium *lib.* 7. *hist. natural. cap.* 10.

Nonnulli interpretantur, coarctari os vteri prægnantibus, vt plurimùm, & ferè semper, nec ampliùs nisi parientibus aperiri, atque ita esse veteres intelligendos: superfœtare verò, quibus non ita ab initio valde clauditur, provt expressis verbis testatur Hip. *citato libro.* Quia tamen raro accidit non exactè claudi, ideò etiam rarissimè super-

E fœtatio contingit, quoniam post primum conceptum magna ex parte ad partum vsque se comprimit, docente Arist. 4. *de generat. animal. cit.* Obstrui autem membra à materiæ copia, præsertim crassa, poros, cauitates, & meatus replente; ab inflammatione, & re corpulenta distendi, obturari, & claudi satis manifestum est. Quòd si vuea inflammata ex humoris affluxu magis hiat, fit istud quia tensa cùm sit, vbi per inflammationem repletur, contrahitur, corrugaturque, vnde magis patescit foramen: at verò vterus laxus præ humoris copia distenditur, & tumet, atque adeò os suum comprimit.

Ad tertium. Quare in vteri affectibus caput doleat, & inter illius partes sinciput magis infestetur, & ad verticem potissimum, Galenus explicat, *lib.* 6 *epid. sect.* 1. *cit.* non quòd vterus sit neruosus, neruorum origo cerebrum,

& plurima eius pars in syncipite locetur, vel inde ad vterum nerui deriuentur, atque ideò eo patiente simul afficiatur neruorum principium, & illo maximè loco, provt arbitrabantur quidam. Minùs, quòd illa capitis pars infirmissima sit, atque ideò magis quàm aliæ vitiis obnoxia: sed quia vteri vasis, quæ plurima grádiaque sunt, ex phlegmone, vel mensium suppressione repletis, calidi vapores à putrente sanguine sursum eleuatur, eam potissimum cerebri partem replentes, in qua terminantur vasa cerebrum ingredientia: cúmque hæc ad synciput, anterioréśque cerebri ventriculos cessare videantur, ibidem magis viget dolor, in plenitudine capitis flatulenta. Secunda causa. Natura sanitatis tempore, ad synciput solet mandare, quæcunque tenuia, & halituosa excrementa in cerebro aceruantur, scilicet quia eo in loco suturæ laxissimæ sunt, & ipsa caluaria subtilissima, pluribúsque meatibus peruia, quibus facilè difflari queunt: igitur eò etiam mandabit, vbi præternaturaliter redundauerint in capite excrementa, & per consequens, &c. Tertia. Maior sensibilitas partis facit, vt à pari dolendi causa, dolor maior sentiatur. Atqui in syncipite sensus magis viget, ob membranas & vasorum multitudinem, quæ iuxta suturam sunt. Igitur, &c. Additur etiam à Rhasio *lib. de dolore iuncturarum, cap. de sciatica*, causa, quæ etiam à priscis, referente Galenò, ex rectitudine syncipitis cum vtero: hic enim cum in medio vesicæ, & recti intestini locetur, rectè habet positum è regione synciput, nihil igitur mirum si ad ipsum facilè conscendant ex vtero vapores, & ibidem maiorem inferant molestiam, interim dum retinentur, & non erumpunt. Nec verò eò mittendi consuetudo, quod obiiciebatur, noxam minuit, quin potiùs augmenti præstat occasionem, nempe quia docta, & facilitata ex consuetudine, ad eam tantùm partem, vel magis transmittit superfluitates: hæ autem licèt habeant faciliorem per suturas difflationem, præ multitudine tamen, & loci angustia non ita facilè permittuntur exire.

Ad quartum. Licèt nigra vrina ab exurente calore, qualis est acutarum febrium, superassante bilem, ac in atram conuertente, vel ex frigiditate mortificante, ac denigrante humores, oriatur; eáque reproba sit, perniciosa, & ferè lethalis: tamen aliquando ex melancholici humoris permixtione, accidit interdum citra noxam, vt in mensibus retentis, hæmorrhoïdibus suppressis, critica vacuatione quartanæ, melancholia morbo, splenicis, cutaneis affectibus, & similibus, ex decreto Gal. 1. *cris.* 12. *lib. de atra bile, c.* 3. & 3. *epid. sect.* 3. *com.* 82. Actio *tetrab.* 2. *serm.* 1. *cap.* 44. Actuario *lib.* 1. *de iudiciis vrinarum, cap. vlt.* quæ incolumis sæpe apparet, & citra periculum in productis febribus, diurnis, nocturnis, erraticis, testante Auicen. 2. 1. *doct.* 3. *cap.* 2. ex sumpto edulio, vel diuretico medicamento humorem nigrum vacuante, provt accidit seruo Actuarij, cuius historiam lege *in lib.* 2. *in comment. histor.* 132. quo loco plura inuenies de argumento hoc ex priscorum penu facundissima deprompta. Immò in acutis, ex magnoque incendio ortis, potest etiam aliquando, quanquam rarissimè salubriter excerni, præsente virium robore, coquente virtute, criticéque per vesicam, atram bilem excernente, vel ad ignobiliores partes deriuante, quemadmodum in ægro illo 1. *epid. sect.* 3. *text.* 20. de quo Galenus dixit, præter rationem superuixisse, quoniam nigrum eminxerat. Licèt enim ille neminem viderit seruatum, qui eam excerneret, viderunt alij cum Hipp. nec enim is voluit semper esse exitialem, sicut nec deiectionem nigram, 4. *Aph.* 22. sed vt plurimùm, & frequenter, in quo sensu etiam artis theoremata recipiuntur, & ita dicit Auic. 2. 4. *tract.* 1. *c.* 85. *non verificatur iudicium penitus de morte, propter nigredinem vrinæ.*

Ad vltimum, perinde ferè dicendum, quia integrè purgatis ita memorata symptomata non euenire dicuntur, vt tamen aliquando, licèt rarissimè possint: ideò ne præfando deludatur Medicus, ad maiorem certitudinem præcipit Galenus interrogare, num omnino supprimantur, vel diminutè fluant purgationes.

***

A

HISTORIA VI. RHASII, De vteri procidentia.

Vterus extrà prolapsus, putrefactus, & citra periculum totus ferè abscissus.

Vxor filij tinctoris patiebatur aliquid colica, & dedi ei ad iuuandum, electuarium multæ caliditatis; & sentiebat dolorem in matrice, & propter apostema quod erat in matrice, intestinum rectum coarctabatur, & ex hoc erat non modicè constipatum: & dolor augmentabatur, cùm stercus descēdebat, & natura conabatur ipsum expellere, & non poterat: & cùm incepi illi has medicinas exhibere, visū fuit quòd appareret in B *vulua aliquid simile secundinæ: & iussi tunc obstetrici, vt tangeret quod apparuit, & diceret duritiem eius, & cuius tactus erat: & dixit quod erat molle, & insensibile: & mandaui ei quòd ligaret cum crure, & post duos dies præcepi, quod incideretur totum id quod erat insensibile, & ter idem apparuit, & similiter fuit ligatum vicissim. Rhasius* lib. de mirabilibus curis.

PARAPHRASIS.

Licèt vterus vndique sit alligatus, antè, retrò, supernè, infernè, dextrè, sinistrè, obliquè, ossi pubis, ilio, & sacro, & per tunicam à peritonæo, dextra, & sinistra parte sit connexus, magnis vasis per arterias, & venas, præsertim C spermaticas, & apophysin Peritonæi, spinali medullæ per neruos, recto intestino per quasdam tenues fibras, vesicæ per alias, sed plures, & laxiores, ossi pubis per vincula laxa: tamen procidere posse, & ob varias causas è sua sede prolabi, priscorum peritissimi, tum Hip. *lib.* 2. *de morb. mulieb.* tum Galenus, cæterique medicinæ principes, & Arabicæ familiæ proceres confirmarunt, qui peculiare caput de vteri procidentia, prolapsu, seu descensu conscripserunt.

Dicitur ergo vteri prolapsus, quum ita deorsum euertitur, vt foras promineat; estque morbus in situ, vteri omnes operationes lædens. Huius causam Auerrhoës *lib.* 3. *collect. cap.* 29. ad tria genera reducere conatur, ád casum, percussionem, & humiditatem lubricatiuam. Auicenna 21. 3. *tract.* 4. *cap.* 4. plures huius affectus causas proposuit. Aliæ internæ sunt, quædam externæ. Illæ ex sola repletione D oriri solent: nam vterus repletus, onerosus, ac grauis factus, totus deorsum ruit. Mucosa, & humida substantia in corpore vteri collecta, & in acetabulis ipsius imbibita, est in causa, vt ipse laxatus, in propria sede vinculis contineri nequeat. Auicenna, apostemata omnia esse causam præcipitationis vteri asseruit: nam vterus nimio pondere labitur ad ima. Externæ causæ numerantur, frigus pedum, saltatio, terror, nimium exercitium, praua fœtus extractio, violenta secundinæ depulsio, spiritus cohibitio, immensi oneris sublatio, plaga, partuum frequentia, animi affectus, præsertim ira ita vehemens, vt in peritonæo aliquid dirumpatur, laxetúrve aliquod vinculorum ad ossa pubis.

Signa sunt manifesta, sanguis plurimus erumpit: adest dolor ingens ilij, lumborum, ossis sacri, hypogastrij, & pu- E dendi. Tumor oui forma, sed magnitudine varia, pro affectus vteri, & colli eius amplitudine, visui & tactui apparet. Stercus, & vrina supprimuntur, à tumore vteri, rectum intestinum, & vesicæ collum comprimente. Febris comitatur interdum. Si ligamenta humore multo madescant, & laxiora facta huic morbo principium præstent, ex anteacta vita, & excreto per vterum, patebit manifestè. Si verò nimia humoris copia relaxatus vterus, & eius vincula putrescant, tunc sanies putris, virulentaque materia emanare solent.

Ex iis triplex in hoc affectu insurgit curandi ratio. Prima, quæ vterum ad proprium locum reducere docet. Secunda, quæ redactum tuetur, ne iterum decidat, hócque ablata causa perficitur. Tertia, quæ vterum adstringit, firmat, & roborat. Has omnes curatiuas indicationes, quum

quum ante me Iuniorum peritissimi, qui de morbis internis, & muliebribus seorsim scripserunt, propositis in medium variis præsidiis exararint, non est cur modò in eis describendis tempus conteram. Lege eruditissimum Fabricium Hildanum *centur. 4. obseruat. chirurg. 60. 61. & 62.*

Vt ergo ad historiæ explicationem accedam, existimo fœminam hanc, vteri inflammatione laborasse, quæ ex pituitoso humore originem ducebat, simulque habuisse aliquid colicæ, hoc est, passam fuisse dolorem colicum, ob flatuum copiam enatum, qui ab vtero ad intestinum colon sæpe eleuari solent. Non fuisse intensum, ac vehementem dolorem asseuerat, quod explicat per verbum (*aliquid colicæ*,) quasi diceret, habuit aliqualem dolorem scilicet patuum, & in regione coli perceptum: nam, vt Auicenna *loc. cit. cap. 13.* asseuerat, *Apostema phlegmaticum matricis comitatur dolor, de quo non sit curandum.* Hæc fuit causa, cur obtulit electuarium multæ caliditatis, quod ad dissoluendos flatus, lentúmque humorem vacuandum erat eximium: & licèt in vteri inflammatione febris semper adsit, vt pluribus locis testatur Galenus, præsertim *l. 6. epid. sect. 1. com. 2. & sect. 5. com. 14. & 3. prorrhet. com. 27.* quoniam vterus cum corde maximum consensum habet per arterias insignes, tum spermaticas, tum hypogastricas: & Paulus firmat *lib. 3. cap. 64.* tamen in vteri inflammatione à pituitoso humore pronata, aliquando debilis est febris; quum enim vterus tumore œdematoso tentatur, tūc febris lēta apparet: ita dicit Auic. 21. 3. *tract. 4. c. 13. §. De apostemate phlegmatico in matrice. §. Et quãdoque comitatur ipsum febris incipiens cum lenitate, &c.* Pro cuius inflammationis curatione victus, medicamenta, & reliqua quæ offeruntur, calidiora esse debent; vt inter omnes notat ex principum mente, Vidus Vidius *l. 11. de curat. membratim, cap. 19.* & maximè quum non adessent signa alia, quæ ardorem internum viscerum ostenderent, quæ latè proponunt auctores, edocti ab Hipp. *lib. 1. de morb. mulieb. n. 66. & lib. 2. num. 54.* nempe calor ingens, sitis vehemens, dolor circa syncipur sæuus, aluus turbata, & male olida, vomitus, & refrigeratio extremorum.

Tumor cùm esset in posteriore vteri parte exortus, intestino recto compresso, ob molem inflammationis, retinebantur fæces: & maxime quoniam vterus cum recto intestino maximum obtinet consensum, ex Hip. *lib. 5. aph. 58.* fit autem consensus hic tum per viciniam, tum communionem. Communio & per membranas peritonæi fit, quæ vterum his partibus alligant, & per vasa communia, ab eodem enim ramo hypogastrico riuuli ad vterum, & intestinum feruntur. Quapropter fæcibus retentis, & vtero molestato, acerbior excitabatur dolor.

Hinc factum est, vt exhibitis medicamentis calidis, quæ frigidum & mucosum, in toto, & vtero contentum humorem euacuant, natura forti conamine, & vehemente nixu ad fæcalia excrementa exturbanda prosiliens, cohibito spiritu, vuluam ob excrementitiam humiditatem laxiorem factam extrà expelleret; & tunc apparuit in ore vteri quid simile secundinæ, seu corpus quoddam membrana contectum, quod secundinæ est simile valde: nam hæc, auctore Galeno *lib. 15. de vsu partium, cap. 4.* nihil est aliud quàm vasorum multitudo membrana tenui contectorum, quæ haud facilè numerare queas.

Cùm mucosis humoribus vterus madescit, totus laxatus procidit, & extrà prolabitur: cùmque ab aëre ambiente refrigeratus, factus esset insensilis, & mortificatione affectus, vel vinculis laxatis, aut putrefactis deorsum ruit, quoniam in proprio loco contineri non potuit, mollis, & sine sensu redditus: mollitiem autem, & insensibilitatem, membri mortificationem ostendere, à Galeno proditum est, *lib. 2. ad Glauc. cap. 9.*

Vterus sic corruptus, & gangræna occupatus, abscindendus; reliquam verò curationem velut in esthiomeno administrabis, vt docent Paulus *lib. 4. c. 73.* Aëtius *tetrab. 4. serm. 4. cap. 76.* Hanc operationem proprio exemplo exercuit Beniuenius *cap. 11. de abditis sanation. caus.* qui vuluã corruptam, & in frustula comminutam, totam præcidit. Quantum enim vteri corpus putre iudicaueris, tantum excidendum est audacter, vt refert Sylvius *lib. de mensibus mulier. cap de vteri præfocatione*: firmat Christoph. à Vega *lib. 3. aph. 18.* repetit *lib. 3. art. med. sect. 10. cap. 10.* De hoc curandi modo lege Paræum *lib. de homin. generat. cap. 41.* Esaiam Meichsnerum *lib. de obseru. prop.* Rousset. *de partu Cæsareo, sect. 4. cap. 5.* Gaspar. Bauhin. *in appendice ad hunc locum.*

Non est tamen ita temerè hæc sectio aggredienda, nisi priùs satis constet, vterum, seu aliquam eius partem adeò computruisse, vt nullo prorsus pacto valeat consanescere, immò manifestum periculum adsit, ne malum, quod partem aliquam occupat, paulatim cæteris quoque eiusdem visceris partibus communicetur, vt aduertit Vidus Vidius *lib. 11. de curat. membrat. cap. 19. in fin.*

Verùm si prædicta excisio non fuerit satis, ne corruptio vlteriùs serpat, caustico medicamento partem putridam vres, quò citius secedat; aut candenti ferramento id facies. Caue tamen ne imprudenter hoc opus exequaris: nam etsi superiores auctorés, vterum prolapsum putridum, incidi, aut vri posse affirment, multiplici experimẽto suffulti: tamen si hoc opus summa cum prudentia non administretur, in grauia pericula fœmina deducitur; & cùm per neruos vterus maximum cum cerebro, cæterisque partibus habeat consensum, conuulsio, & alij cerebri affectus sæui exoriuntur sæpe.

In vteri ergo procidentia curanda oportet vt sit Medicus sollicitus: licèt enim rarò accidat hic affectus, tamen cùm accidit, calamitosus est ratione vteri, qui suo prolapsu facilè corrumpitur, gangrænam concipit, & cancrum: nunquam enim expertus est appulsum aëris frigidi. Quòd contigerit, vt ex frequenti prolapsu, aliqua vteri, seu potiùs ceruicis eiusdem pars natiuo calore destituatur, ac computrescat, audacter ad putrescentis excisionem pergendum est, quum aliquando acciderit, vt vniuerso ferè vtero putrefacto, & propterea à perito chirurgo exciso mulier adhuc plures annos superuixerit, vt Paulus *lib. 3. cap. 72.* memoriæ commendauit, & sequenti Historia probat Auenzoar. Non est tamen eiusdem sectio temerè aggredienda; nisi priùs satis constet, vterum, seu aliquam eius partem adeò computruisse, vt nullo prorsus pacto valeat consanescere, imò manifestum periculum adsit, ne malum quod partem aliquam occupat, paulatim cæteris quoque eiusdem visceris particulis communicetur.

HISTORIA VII. AVENZOARIS, *De vteri procidentia.*

Mulier sine vtero diu viuere potest.

ET recordati sunt Medici quidam, quòd aliquando putrefiunt ligamenta matricis omnia, & exit matrix omnino, & permanet mulier absque matrice, & viuit sine diminutione aliquarum operationum suarum: & dixit mihi quidam amicus meus, de quo, & eius veritate multum confido, quòd vidit mulierem, cui omnino matrix exiuerat, & remansit viua, faciendo omnes operationes naturales suas integrè, & perfectè, & sic debet esse absque dubio, &c. Auenzoar. lib. 2. theizir, tract. 5. cap. 4. *Paulus* lib. 6. cap. 88. & lib. 3. cap. 72. *Aëtius* tetrab. 4. serm. 4. cap. 76.

PARAPHRASIS.

AVenzoar non Medicus modò insignis, sed philosophus quoque adeò celebris, & peruulgati nominis, vt eum acutissimus Auerrhoës *lib. 4. cap. 40.* per quandam exochen gloriosi, & admirabilis nomine persæpe significet, licèt ex sua sententia historiam non proponat, ab alio tamen Medico, vel viro veridico sibi narratam esse asseuerat. In hoc ergo exemplo, vterum, vel ex procidentia, vel gangræna, vel aliter vitiatum totum, aut per partes sine vitæ periculo decidere posse confirmant: nam *vterus* (vt ipse ait hoc in loco) *non est membrum princeps, nec aliquibus membris aliquas præstat vtilitates, nec præstat aliquod iuuamentum in conseruando vitam, nec inuentum fuit ad illud.*

Si

Si verò Paulus *loco citato*, vterum viscus appellat, vt in Græco codice legit Andernacus Pauli interpres, per viscus intellige *(interaneum,)* vt ibi ille animaduertit; solum enim cor, iecur, lien, pulmo, sunt viscera, & apud quosdam renes, vt *lib.3. de facult. natural. cap.12.* notauit Galenus.

Quare cùm vterus non sit pars præcipua, visceribus non est annumeranda. Ex hoc præcepto docemur manifestè, vt vterum ex desperata procidentia, vel quacumque occasione corruptum, ne in alias partes corruptio serpat secemus, vramus, ligaturis præscindamus, & à corpore auferamus, quum operatio hæc sine vitæ periculo celebrari queat. Hoc consilium expertissimi Medici postea confirmarunt, vrentes. & abscindentes citra vitæ iacturā illam. Matthæus Peritus *lib.9. ad Almans. cap. de exitu, & dispositionibus matricis*, id affirmat: Nicolaus Florentinus *serm.6. tract.3. cap.26.* Marcus Gattinaria *in com. nuper citati cap. Rhasis*, Guaïnerius *lib. de ægritudinibus matricis, c.13.* Carpus *in Isagoge anatomica*, Langius *lib.2. epist.59.* imò Auicenna 4.4.*tract.2. cap.10.* totum vterum abscissum vidisse referunt vita salua; quod opus à Rhasio, superiori historia est celebratum, cum vtilitate multa.

Quid dubitandum? Nonne sine partibus principibus vel abscissis, vel vi mobi corruptis, extra corpus prodeuntibus per multos annos vixere plures citra noxam vllam? Narrat Carpus Berengarius *in suo tractatu aureo, de fractura cranij*, plures historias illorum, qui ex prodigiosis, & deploratis vulneribus, notabilem quantitatem medullæ cerebri citra iacturam vllam perdiderunt. Id ipsum affirmant Musa *in com.18. lib.6. Aph.* Massa *tom.1. epist.10.* Fallopius *l. de curandis vulneribus capitis, c.45.* Christoph. à Vega *lib.6. Aph. com.18.* Franciscus Arcæus *lib.1. c.6. de curat. vulner.* Gemma *lib.1. Cosmoc. cap.6.* Andreas à Cruce *lib.1. cap.14.* Paræus *lib.9. cap.22.* Augenius *lib.9. epist.2.*

Sine corde animalia posse viuere, disceptatum inuenio apud Plin. *lib.11. natural. histor. cap.37.* & notatum à Rhodigino *lib.4. antiq. lect. c.16.* cuius sinistrum ventriculum desideratum refert Columbus *lib.15. de iis quæ raro in anatome fiunt.* Et quendam pericardio destitutum scribit secuisse auctor idem *eo in loco*, qui dum viueret mortuo erat persimilis, & in syncopen frequenter incidebat, quo genere morbi deinde exanimatus occubuit.

Sine liene inuentam fuisse fœminam, numerat inter rara Hollerius *n.2.* & firmat Arist. *lib.4. de generat. animal. cap.4.* Renum alterum aliquando deficere memoriæ commendarunt Carolus Stephanus *l.2. de dissect. corpor. humani, c.14.* Fernel. *lib.1. physiolog.7.* Vesalius *lib.5. fabric. c.10.* Andernacus *lib.1. instit. anatom.* Eustachius *lib. de ren. structur. cap.10.* Solenander *sect. consil.16.*

Sine vesica fellis animalia posse vitam traducere, manifesto exemplo ostendit Fernelius *lib.5. pathol. cap.5.* Sine pulmone inuenit cadauer Columbus *eodem loco.* Et Hildanus *centur.2. obs. chirurgic.30.* frusta pulmonis per vrinā excreta vidisse testatur, quod priùs firmauit Galenus *lib.4. de loc. cap.8.* Et nos de hac re admirandum exemplum proposuimus *lib.1. de praxi admiranda, obseru.110.* Sine hepate, & liene inuentum corpus fuisse ex Ioachimi Camerarij, & aliorum sententia tradit Schenckius *lib.3. obs. de iecore.*

Quapropter si sine partibus præcipuis animal. viuere potest, cur sine vtero non viuet; Illæ enim ita sunt necessariæ ad vitam, vt ipsarum præsentia natiui caloris symmetria conseruetur, illarum robore & vigore cæteræ recreentur & functiones suas obire queant. At verò vterus, præterquam quòd non est pars princeps, & solùm sit vas fœtum conseruans, cùm ante conceptioné sit veluti campus, & hortus feracissimus, excipiendo virili & muliebri semini, ad sobolis propagationem comparatus, non est ad indiuidui conseruationem necessarius. Cùm enim ad perfectam generationem, seminis vtriusque miscella concurrat, & in vtroque semine, singularum partium idea, non actu, sed potestate contineatur: facultas hæc consopita & latens, alieno indiget, vt excitetur, principio. Semina vt permisceantur, in aliquem locum, quasi aruum fertilissimum, effundi debent. Fuit ergo in fœminis necessarius omnino, excipiendo, concipiendo, nutriendo semini, & fœtui conseruando locus, vt Galenus *lib.3. de facul. natural. cap.3. & lib.14. & 15. de vsu part.* mirificè edocuit.

HISTORIA VIII. ALBVCASIS, *De ægritudine caudata.*

Caro in orificio vteri quandoque adnascitur, vt virile pudendum mentiatur.

Et caro nascitur in orificio matricis aliquando, donec impleat ipsum, & fortasse egreditur ad exteriora, secundùm similitudinem caudæ, & propter illud primi nominant ægritudinem caudatam, & quandoque magnificatur in quibusdam mulieribus, adeò donec expanditur sicut in viris, & peruenit vsque ad coïtum, &c. Albucasis* lib.2. cap.71.

PARAPHRASIS.

De morbo à veteribus vocato Cauda, seu caudata ægritudine, est in hoc loco sermo. Fit autem ea quando caro in vteri orificio progignitur. Est morbus in via; & symptoma quod hunc morbum sequitur, est læsio coïtus, qui deprauatus est, cum impedimento ingressus, & egressus seminis. Auicenna 21.3. *tract.4. cap.23.* profert fieri æstate secundùm latitudinem, hyeme verò diminui. Alij hunc effectum vocant Cercosin, quando videlicet caro ab vteri ore ita propagatur, vt muliebre pudendum repleat, & foràs caudæ modo promineat, vt notat Paulus *lib.6. cap.20.* explicat Gaspar Bauhinus *lib.1. theatri anatomici, cap.40.* firmant Seuerinus Pinæus *lib.1. de notis virginitatis, cap.3.* Adrianus Spigelius *lib.8. de fabric. corp. hum. cap.18.* cuius opera posthuma nuperrimè Daniel Bucretius, vir de re publica medica bene meritus, in lucem emisit.

Causa statuenda est, ipsius naturæ luxuries in gignenda carne, atque etiam humoris redundantia in partibus naturalibus, qui paulatim à toto ad vterum corriuans, sensim ac sine sensu hanc carunculam gignit.

Alia est affectio huic consimilis valde, quæ Nympha à Græcis vocari consueuit; ab Hipp. columella; ab Albucasi *hoc loco* tentigo nuncupatur; ab Auicenna virga; à Moschione dicitur symptoma turpitudinis. Hæc caruncula est musculosa, aut membranosa super alarum pudendi commissuram sita, quo loco vrinarius est meatus. Hæc in quibusdam fœminis in tantam magnitudinem augetur, vt deformitatem, ac pudorem inducat, quin à vestium contactu continuò arrigitur, & ad Venerem, ac coïtum proritat, vt notat Aëtius *tetrab.4. cap.4. cap.103.* Particula hæc virili membro respondet, & solet aliquando ad tantum incrementum peruenire, vt fœminæ hanc habentes coëant cum aliis, ac si essent viri: vt referunt Fallopius *in obs. anatom. ad Petrum Mannā.* Vesalius *in examine obseruat. anatomic. Fallopij*, Coïter *in tabulis anatomicis*, Platerus *de corp. human. structur. & vsu, pag.169.* firmat Ioan. Riolanus Filius *in suo elegantissimo 2. Anthropographiæ lib. cap.21.* qui plura in anatome inuenit, & illustrauit, ab aliis nec notata, nec obseruata quidé. Differunt cauda, & Nympha, quòd illa intus iuxta vrinarium meatum, hæc verò in vteri orificio sit adnata; de cuius vsu plura prædixit Varolius, Arantius *lib.4. anatom. cap.4.*

Curatio instituenda: nam præterquam quòd hæc affectio mulieribus horribilis est & odiosa, etiam congressum inpedit cum viris, & ex se sæpe pruritum, aut furorem vterinum accersit, & conceptionem impedit, quoniam seminis virilis ingressum prohibet.

Nymphæ apophyses sunt, & veluti cutis musculosæ productiones, quæ vtrinque ex parte superiore ossis pubis, deorsum vsque ad ceruicis vesicæ orificium descendunt, sæpe in tam turpem molem excrescentes, vt virilis membri instar arrigantur. Quare iis à primis annis sunt amputandæ, magna tamen cautela hoc faciendum: nam si audaciùs rescindantur, tanta sequitur hæmorrhagia,

vt mors, vel sterilitas subsequantur: nam ob immodicum sanguinis effluuium, vterus refrigeratur nimiùm, vt monuit Paræus *lib. 2. cap. 34.*

Hanc curandi viam docuit Paulus *loc. cit.* in Nymphæ amputatione: & in Caudæ curatione Aëtius *loco cit.* dum sic ait. *In quibusdam mulieribus carnosa quædam substantia ab vteri osculo oritur, & muliebre pudendū replet. Aliquādo etiam extrà progreditur, vnde etiā nomen habuit. Mulier itaque velut in nympha amputatione dictum est, locetur, & prominens caruncula forcipe extēdatur, & tota ex basi resecetur. Post chirurgiam, curatio sicut in Nympha peragatur, &c.*

QVÆSTIO XVI.

Vtrùm fœminæ in viros verti possint, vt contra Plinium, Mercatus, Laurentius, & Seuerinus Pinæus pernegant.

COMMENTARIVM.

Et peruenit vsque ad coïtum.] Constans opinio est inter eos, qui naturalium rerum secreta rimantur, & annotatum à scientissimis auctoribus inuenimus fœminas in viros verti posse; clamitent quicquid velint Laurentius *lib. 7. controu. anatomic. quæst. 8.* Ludouicus Mercatus *lib. 2. de morb. mulier. c. 10. & 11.* Seuerinus Pinæus *lib. 1. de notis virginat. cap. 9. probl. 2.* qui tenuissimis rationibus muniti, huius euentus causam aliam esse sibi persuadent. Nam vel mulieres ab ortu ita à natura sunt comparatæ, vt earum clitoris, mentulæ formam referens ita promineat, vt quia penis instar distenditur, moxque flaccescit, virilem priapum mentiatur, rudioribusque imponat; quæ fœminæ laborant hac affectione, de qua in præsentia est sermo: nam, vt diximus, cauda, seu virga ad tantam magnitudinem increscunt, vt deformitatem, ac pudorem inducant, & pudendi virilis speciem referant. Et aliquando quibusdam viraginibus, nimio coeundi desiderio, aut viduis longiore Veneris abstinentia, ita procidit vulua, monente Aristot. *lib. 7. de histor. animal. c. 2.* vt eas viros fuisse factas Medici arbitrentur.

Sed horum opinio, auctorum experimentis est aduersa cùm alia magis monstrosa oriantur in rerum natura. Nonne dentes non solùm viris in vltima ætate, sed & mulieribus octogesimo ætatis anno, imò centesimo renati sunt, ex Alexandro Benedicto *in proœmio lib. 7. morb. part.* Vallesco de Taranta *lib. 6. cap. 12.* Nonne virtus formatrix dentes in vtero matris generat, quos postea variis temporibus extrà emittit natura, vt docuit Eustachius *in suo de dentibus libello, cap. 15. & 17.* Nonne Auicenna spripsit *in com. 5. 6. & 7. cap. 4. de generat. animal.* ex mente Aristot. fœtum, narium, auriúmque meatibus obturatis, in septimo fuisse natum, qui mox exteriùs aperti sunt? Quid ergo prohibet, quominùs & mulieri membrum virile in prima formatione efficiat, quod postmodum temporis tractu statuto perfectum prodeat?

Si ergo apparent monstra in rerum natura, ex Auerrhoë *lib. 7. collect. cap. 2.* & ex huius errore multa admiranda cernuntur, ex Arist. *lib. 2. physicor. text. 82.* cur ex muliere virū posse fieri denegabimus? De hermaphroditis non est cur agamus, quos reperiri in rerum natura, præter oculatam fidem, testantur Plinius *lib. 7. cap. 3.* Arist. *lib. 4. de generat. animal. c. 4.* Haly Rhodoan. *in com. l. 3. techn. Gal. text. 38.* Columbus *lib. 15. anatom.* Iacob. Rueff. *lib. 3. cap. 3. de conceptu, & generat. homin.* Paræus *lib. 24. c. 4.* Bauhinus *libello proprio de hermaphroditis.* immò eos generare, & parere firmant Montuus *de medicin. theoresi, lib. 1. c. 6.* Veinrichius *com. de monstris, pag. 7.* nam in iis posse reperiri aliquem, qui hæc duo membra æqualiter perfecta habeat, arbitratur Auicenna *20. 3. tract. 1. cap. 43.*

Quid mirum? nonne Vellescus *in suo philonio lib. 6. cap. 12.* tradit religiosam, & honestam monialem Priorissam, cui cùm ob senectutem defecissent menses, & tempestiui venissent in vertice cani, & ferè omnes cecidissent molares, vberum verò nullo, aut paruo apparente vestigio, & rugæ essent in facie profundissimæ, factum est, vt

A quidquid de capillis deciderat, repullularet, & exirent dentes, vt in infantibus, fluerent menstrua, mammillæ, veluti in virginibus eleuarentur, rugæ euanescerent, & facies pulchra fieret? Quæ de anu ista reiuuenescente, si hic spectatæ fidei auctor non assereret, creditu essent difficilia.

Deinde, fœminas factas fuisse barbaras, præterquam quòd illustri exemplo apud Hipp. *com. 8. l. 6. epid. aph. 45.* ratum est: firmat Alexander Benedictus *lib. 26. cap. 4. de curand. morb.* Auicenna etiam docuit *21. 3. tract. 3. c. 26. de accidentibus, quæ sequuntur ad retentionem menstruorum. §. Et quandoque accidit in complexione sua quum retinentur menstrua, quando est fortis creationis, cuius vis est potens ad excernendum superfluitatem retentam, vt assimiletur viris, & multiplicentur pili eius, aut nascatur ei quasi barba: quare*
B *exasperatur vox, deinde moritur, &c.*

Sic Phaëtusæ ab Hipp. propositæ, ex hac causa corpus virile, & omni ex parte hirsutum factum est: licèt enim vt Cælius Rhodiginus, ex Macrobio *lib. 14. antiq. vlt.* scribit, caloris inopia sit in causa, cur muliebre corpus, vt viri, pilis non obsideatur, læue autem est mulierum corpus, veluti innato constipatum frigore, quando algorem comitatur densitas, lęuitas raritatem; medicæ tamen doctrinæ dogma est, ab Arist. comprobatum, subsistente menstruorum redundantia, nec non seminis, mulieribus quandoque barbam contingere; quod in viduis castitate præsignibus se vidisse, Auicennæ interpres scriptum reliquit. Ego bona fide testari possum, vidisse me effigiem fœminæ sexagenariæ, à maioribus meis fide dignis, proprijs oculis conspectæ, quæ olim vixit in oppido vocato *Penheranda.*
C quod triginta milliaribus distat à *Matrito,* aula Regis Hispaniæ, cui à iuuentute in tantam molem barba excreuit, vt os ventriculi attingeret, vocabatúrque *Brizida de Penheranda,* & quod mirandum est, huic nunquam menstrua defecerunt. Si ergo ex retentione menstrui, aut ex viscerum robore, & calore immenso, fuliginum copiam ad superas partes emittente, in fœminis barbitium contingit extrà prominentibus pilis: cur pudendum intus latitans in fœminis, calore forâs trudente, in ætatis processu extrà prodire posse negabimus?

Fœminæ ergo in viros verti possunt: licèt enim à Poëtis, & historicis tam multa poëticè, & historicè tradantur, tamen tot seriis, & peritissimis scriptionibus non est deroganda fides. Iouianus Pontanus, magnæ auctoritatis vir, *in historia Neapolitana,* binas in huius rei
D confirmationem recenset historias, & quod magis est, mulierum per plures annos nuptarum. Aliam affert Torquemada, doctissimus Iurisconsultus Hispanus. Aliam de altera cuiusdam rustici vxore, describit Phlegon. *lib. de mirabilibus, & longæuis.* Antonius Liberalis *lib. 2. alteratorum Nicandri,* quinque nihilominus in viros versas dinumerat. Dalechampius, Medicus, & Philosophus præclarus *in com. c. 4.* Plin. *lib. 7. natural. histor.* plures ad hunc pensum recitat historias, cum Martino del Rio *lib. 2. tom. 1. quæst. 22. magicar. disquisit.* Vidit Amatus Lusitanus *2. centur. 39.* firmant Albert. Magnus *lib. 8. de animal. tract. 2. cap. 7.* Raphaël Volater. *lib. 24. commeni. urbanor.* Fulgosius *lib. 1. cap. 6.* Paræus *lib. 24. c. 5.* Georgius Bertinus *lib. 4. cap. 10.* Exempla verò, fœminarum in mares conuersarum, lege in Plinio *lib. 7. cap. 8.* T. Liuio *lib. 4. se-*
E *cundi belli Punici,* Luciano *in Gallo, & de saltatione.* Mutationis huius causas legat qui velit, apud Cardanum *lib. 8. de varietate, c. 43.* VVierum *lib. 4. de præstigiis dæmonum, cap. 24.* Gemmam *lib. 1. cosmocritic. cap. 7.* Galeottum Narniensem *cap 8. de promiscua disciplina.* Num autem viri in fœminas verti possint, fabulosum puto: rarissimè enim accidit, vt gradus fiat à perfecto ad imperfectum; de qua re si pulchra scire desideras, adi Marcellum Donatum *lib. 6. de histor. mirabili, cap. 2* Ionstonum *lib. thaumatograph. sect. vlt. artic. 3.*

***

HISTOR.

HISTORIA IX. GALENI, *De vteri strangulatu.*

Vteri strangulatio,& alia sęuissima symptomata in fœminis & viris,ex veneris abstinentia sequuntur.

*COgitanti itaque mihi aliquãdo super hac re,tale quoddã accidens apparuit in muliere ex longo iam tempore vidua,quæ præter cætera mala neruorum quoque distentione vexabatur. Ac dicente obstetrice*vterum esse retractũ remediis ad huiusmodi affectus consuetis vti decreuit. Quibus adhibitis,partim ob ipsorum calorem,partim etiam quod inter curandum manibus tractarentur partes muliebres,oborta titillatione,cum labore,& voluptate,veluti per coitum vsuuenire solet,excreuit crassum,*plurimúmque semen,atque ita à molestia sua liberata est mulier,&c. Galenus* lib.6.de loc.affect. cap.5.in med.& lib.2.de semin.cap.1.

PARAPHRASIS.

SOlertissimus Galenus,vt probaret maiorem noxam ex semine retento,quàm ex menstruo suppresso fœminis oriri, ex industria quatuor in medium allatis historiis id confirmat,quas,quoniam aures delicatulas radere sumus veriti,compendiosè proponemus,vt sic singulatim dispositas,& explicitas,minore fastidio,immò iucundiùs, auidiúsque non somniculosus lector percurrat.

A viduæ ergo proposita historia initium sumamus, quam proposuit Galenus, vt etiam confirmaret fœminas semen effundere,adiiciens ipsam vterinis morbis vexatam lumborum,manuum,& pedum distentione fuisse oppressã,ita vt conuulsa videretur. Quapropter adhibitis auxiliis calidis,&oborta,manuum obstetricis ope,titillatione, excreuit semen crassum, & copiosum, propterea quòd multo iam tempore non fuerat vacuatum. Nam viduas à concubitu longo tempore abstinentes, virgines plenis nubiles annis,viróque maturas,ex natiua sorte semen copiosum retinere,res est manifesta, præsertim si sint ætate florentes,vitam agant otiosam,temperaturæ sint calidæ & humidæ,optimis nutriantur cibis, in deliciis viuant. Ita dixit Hippocr.*lib.de virgin.morb.n.*1. §.*Virgines nubiles,& maturæ viro,hoc magis patiuntur,vnà cum mensium descensu,antea non valde afflicta,&c.*

Semen cùm sit excrementum, retentum copia lædit, & à natiuo calore non gubernatum, facilè ab extraneo corripitur,& maximè in fœmineo sexu imbecilli, in quo innatus calor putredinis causis non ita resistit. Cùm ergo semen extra vteri cauitatem corrumpitur, in conceptaculis,seu vesiculis illis,in quibus secundùm naturam coaceruatur,& tempore coïtus diminat,si inibi putrescat,in venenosam abit naturam, & coërcitum, grauiora excitat symptomata, quàm sanguis corruptus facere consueuit: si enim ex sanguine gignitur semen, & ex illo dira oriuntur pathemata, quæ lata oratione prosequitur Galenus, in cap. vbi est descripta historia hæc, cur ab hoc,vtpote substantia puriore, magis lethalia non emergent? si verum est magis elaboratam substantiam dum corrumpitur,in maiorem abire corruptionem, quoniam ad magis contrarium ob violentissimam causam mutatio fit, vt latè *lib.2.in com.hist.*145.comprobauimus.

A semine ergo in vtero retento, ob consensum vteri cum omnibus præcipuis partibus, eleuantur vapores humidi,crassi,virulenti,qui pernicie sua,& lethali vi,cor,neruosúmque genus concutiunt,lancinant,& premunt;vnde cùm cerebrum auram venenatam valido conatu excludere satagat, ventriculi cerebri fortiter comprimuntur, vt media compressione noxium vaporem à se depellant; & in hac dimicatione, ac pugna accidit aliquando epilepsia ab vtero orta,& miræ manuum,brachiorum,& aliarum partium conuulsiones contingunt.

Hoc modo præter cætera mala, nempe grauitatem totius corporis,inæqualitatem horridam,vteri duritiem, retractionem:vidua hæc neruorum distentione est correpta. Et aliis grauioribus malis & sæuissimis symptomatis posse huius fortis fœminas premi, & magis virgines, eleganti oratione comprobat Hip.*lib.de virgin.morb.ferè per totum.* vt sunt fatuitas, torpor, delirium, clamor, tristitia, angor, desperatio,& alia,quæ omnia ob sanguinis,& seminis copiam euenire ibi dictat Hip.quod ex curatione ab eo adhibita patet apertè:nam iubet vt sanguinem ex talo exhauriant,cùm retentus sanguis menstruus malo occasionem præbet:cùm verò ex semine coërcito oritur affectus, consortium cum viris summopere probat.

Ex semine enim suppresso, & non vacuato, eleuantur vapores tetri,quorum copia turgentes, ad eius expulsionem irritantur,& vterino furore,rabidáque insania fœminæ percitæ, in desperationem aguntur, in puteósque se præcipitare volunt amentia vexatæ. Hæc fuit abstrusa vis morbi,qui oppressit Crotonienses virgines, aucto Petro Crinito *lib.3.de honesta discpilina,c.9.*vt cùm nullum extaret in ipsis morbi leuamen, in præaltos puteos se proiicerent. Huic furori similis fuit is qui Milesias inuasit, vt est apud Plutarchũ *lib.de claris mulieribus,exẽplo.*21. Gellium *lib.*15.*noct.Atticar.cap.*10.quæ repentinæ mortis incensæ cupidine se strangulabant,neque ab hac insania potuere vllo alió remedio coërceri,quàm virginum, quæ iã sibi mortem consciuerant, cadaueribus nudis in medio foro relictis. Par item fuit Prœti filiarum à Melampode curatus furor,quem *secundo suæ biblioth.l.*Atheniensis descripsit Apollodorus: & qui Argiuas corripuit à Melampode item sanatus,vt narrat *in Corinth.*Pausanias, qui eas non sinebat domi consistere, sed palantes cogebat per ægros vagari: nam similem Lacedæmoniarum furorem Bacis depulit, vt *lib.8.histor.de Philip.rebus gestis*, tradit Theopompus. Quæ omnia naturali mulierum tribuuntur affectioni:nam ob semen retentum, & menstrua, partes principes occupantur labe dira.

Si ergo ex semine retento tot symptomata oriantur terroris plena,quæ latè post Hip.*lib.de virgin.morb.* recenset Mercatus *lib.de morb.mulier.c.*2.necesse est exhibere pharmaca semen comminuentia,præsertim cùm nullum detur medicamentum à proprietate semen euacuans. Sunt ergo cannabis satiuæ semen, coriandrum, agnus castus, radix asparagi,peponis caro, ruta,nymphæa,&alia quæ refrigerant,siccant,cogunt,incrassant; quorum copiam leges *infrà,in com.hist.*20.Repugnãdum insuper est alexipharmacis virulentam qualitatem infrænantibus,pessis acribus,ac mordacibus,ac aliis pharmacis vtendum,quæ corpus à superfluo humore exonerare nata sunt.

At licèt hæc auxilia fortè possent esse,quibus obstetrix pro viduæ curatione vsa est; tamen ego alia fuisse existimo,quæ nempe sunt ad affectus vterinos consueta, vt ait Galenus *lib.5.simpl.cap.*14.vt amaracinum, aut irinum vnguentum, cyclaminus, cæpæ, & alia quæ crassis partibus constant, & caliditatem non mediocrem sortiuntur, quibus pessarij forma vti possumus. Adde odorata, & aromata;hæc enim muliebria ducunt, apud Hip. *lib.5. aph.*28.quibus inditis in vterum,semen ipso aperto forás effluit. Num autem hæc ante totius, & vteri prouidentiam debeant imponi,contendit contra Hollerium Theodorus Collado *cap.*75. *in errores Hollerij*. Inter odorifera primatum obtinet Ambarum,Moschus, Gallia, quam vsitato nomine Zibettum nuncupamus; etsi enim hæc sordidissima sint,& ex sanie, tetráque colluuie conflata, vt Arabes, & Iuniores tradiderunt; tamen stercoribus & lotiis viuentium suum munus adesse,operationem & virtutem ponderosam,cuique est manifestum. Quamobrem licèt Moscho,& Zibetto nihil videatur vilius & abiectius inter odoramenta tamen vtero indenda principem habent locum. Vnde Moschus,medicamentum est odoratissimum & pretiosissimum,immo præstantius Zibetto, & ecastor longè magis necessarius; de cuius viribus ex priscorum mente tam multa diximus *lib.1.in com.hist.*9.

Secunda historia à Galeno proposita est huiusmodi. *Sunt,*(inquit)*nonnulli, quos protinus à iuuentute concubitus imbecilliores effecit. Alij nisi assiduè coëant,capitis grauitate molestantur,*

molestantur, cibos fastidiunt, febribus obnoxij fiunt, malè appetunt, minùs concoquunt; alij præ pudore à libidinis vsu abstinentes, torpidi, pigríque facti sunt; alij melancholicorum exemplo, mœsti, & timidi. Quidam vxoris mortem lugens, & à concubitu frequenti abstinens, cibi cupiditatem amisit, & ne exiguum quidem concoquere potuit: vbi verò seipsum ad edendum cogebat, protinus vomebat, citra occasionem etiam mœstus apparebat. At hic celeriter liberatus est, ad pristinam consuetudinem reuersus.

A venere summopere læduntur suapte natura excarnes graciles, sicci, frigidi, ex Galen. *in art. medic. cap.* 86. & Paulo *lib.* 1. *cap.* 35. hi enim exhausto spirituoso semine, & spiritu primigenio vacuato, purissimis his substantiis orbati citissimè exoluuntur. Compertum est veneris vsu maximam oriri corporum imbecillitatem: in eis autem præcipuè excitari, qui melancholici sunt natiua sorte, est manifestum: cùm enim flatu abundent, pudendorum meatus distendente, magis pruriunt, & cum sint debiles, vsu veneris læduntur, & fiunt flatuosiores. Hi sunt hypochondriaci, qui ob hoc à Medicis flatuoso morbo laborare dicuntur.

Veneris enim vsus, præsertim assiduus, vires exhaurit, spiritus extinguit, innatum mortificat calorem, vacuata elaboratissima, ac oppidò defæcata substantia, & quæ magis accedit ad membri formam, spirituosissima, syncerissima, tenuissima. Causam quæris? accipe ex natura seminis, vt diuersi diuersa tradiderunt philosophi, apud Plutarchum *lib.* 5. *de placitis philosoph.* 3. & 4. Est enim semen spuma vtilissimi sanguinis, & superfluitas, seu retrimentum alimenti, vti Pythagoras sensit: pars cerebri, vt Alcmæo: quiddam à dorsi spina deriuatum, vt Plato: particula à corpore, animáque auulsa, vt Epicurus, sed malè: à totius corporis partibus quid deductum, vt Sphærus apud Laertium *lib.* 7. Excrementum vltimi alimenti sanguinei, vt Aristoteles *lib.* 1. *de generatione animal. cap.* 18.

Fit enim ex sanguine optimè confecto, ac digesto: sic Auic. 20. *tract.* 1. *cap.* 3. Albertus Magnus *lib. de anim.* 15. *tract.* 2. *c.* 5. & 6. Soranus Ephesius *c.* 16. *Isagog. Gal.* Theodorus Priscanus *lib.* 4. *rer. med* semen vocauere sanguinem ritè in venis confectum. Sic Conciliator *dif.* 34. de cuius natura, & viribus, sit vnus instar omnium qui de hoc argumento disceptarunt Fernelius *lib.* 7. *physiolog. cap.* 5.

Quòd si magna pars vitæ hominis, & roboris corporis, in sanguine, & semine est quod ex illo fit; quò plus detraxeris seminis, plus etiam detraxeris de vita. Deinde si venus nimia omnes nostri corporis partes debilitat, cur non eneruabit cerebrum, quod suapte natura frigidum est, exangue, laxum, friabile, molle, & ex spiritibus vitalibus in animali refectionem habens, qui cùm sint tenuissimi, facillimè resoluuntur; quare debilitato cerebro, quod suapte natura est neruosissimum, & omnium morborum radix, ex Hipp. *in epist. ad Demetrium Regem, num.* 40. multæ ægritudinum repullulant myriades. Lege Sebastianum Trauum *in suis Theorematis*, 13. *fol.* 760.

Hinc fit, vt qui nimia vtuntur venere, citò caluescant, apud Arist. *lib.* 5. *de generat. animal. c.* 3. & Locrensem Tymæum *lib. de anima mundi.* Quo pacto damnosam venerem Poëtæ canunt, Horatius *lib.* 1. *epist.* 19. & *lib.* 2. *epist.* 1. Ouidius *lib. de Ponto*, & 4. *metamorph.* & meritò; nam vt scitè notat Clemens Alexand. *lib.* 2. *pæd.* 1. superflua venus vsum obtundit rationis: spumosi enim seminis, ac spirituosi substantia crebrò vacuata corporis vires impensè exhaurit, & causam naturalem assignat Diogenes Apolloniata apud Clementem Alexandrinum *lib.* 1. *sui pedag. cap.* 6. nec vllo vitio tantopere mentis, & rationis acies obtunditur, atque venere, ex Aristot. *lib.* 6. *ethic.* 5. quæ ingeniis valdè est infensa, vt doctè ex Hippocr. & Platone, Marsilius Ficinus exposuit *lib.* 1. *de vita sana.* Lege pulchra apud Tiraquellum *lib.* 15. *Leg. connubal. glos.* 1. *part.* 15. qui in hanc sententiam plurima congerit, è Poëtis, Philosophis, & Theologis exhausta: & nos diximus etiam in hanc rem plura *lib.* 1. *in com. hist.* 36. & dicemus *infrà, in com. hist. penult.*

Sed percontaberis, si ex concubitu nimio, frigidi, sicci, melancholici exhaustis spiritibus læduntur, ad quorum absentiam corpus tristitia afficitur; cur refert Galenus hoc loco, quendam à venere abstinentem, factum fuisse mœstum, ac melancholicum, quasi innuat veneris vsu lætitiam comparari? Dic hoc verum esse, quando scilicet ex corruptione seminis morbus scatorit: nam ex congressu, accito calore, flatus cum semine discutiuntur, & ex hypochondriis protruduntur. Accedit ex venerea voluptate, ipsos metu, & mœstitia afflictos, reddi alacriores, hilariores, atque adeò meliùs habere: quare venus, melancholicis remedio est. Nec obstat, quòd ij sint frigidi, sicci, ichorosi, flatuosi, & spirituum penuria laborent: nam venus moderata, & rara illis obesse non potest, & maximè si ex retentione corrupti seminis, tristitia melancholica premantur, quoniam tunc illis est salutaris valde, ex Paulo *lib.* 1. *cap.* 35.

Confert etiam parcus veneris vsus inculpata sanitate fruentibus, ex Hippocr. *lib.* 6. *epid. sect.* 6 *text* 4. dicente, *labor, cibus, somnus, venus, omnia mediocria, &c.* examplificant Gal. *lib.* 2. *de semin. c.* 2. & *lib.* 6. *eiusdem, cap.* 7. & *lib.* 6 *epid. sect.* 5 *comment.* 26. Aëtius *tetrab.* 1. *serm.* 3. *cap.* 8. Oribasius *lib.* 6. *collect.* 37. Auic. 1. 2. 3. *tract.* 2. *cap.* 10. probat latè Gal. *in cap.* 86 *art. medic.* & ibi interpretes *in com.* Argenterius, Veiga, Montanus, & Acakia: nam repletionem euacuat, corpus agilius, alacriúsque reddit, idémque ad augmentum promouet, viriléque magis efficit, mollit organa, meatus dilatat, pituitam expurgat, impeditam intelligentiæ vim dissoluit, iratos mitigat, & corpus ad functiones omnis generis obeundas, promptius, alacriúsque reddit. Denique non solùm sanis, verùm etiam ægris, dummodò vires constent, summo est auxilio.

Quapropter atra bile percitis, subtristibus, hominúmque consortia fugientibus commodissima existit, ex Hip. *lib.* 6. *epid. sect.* 5. *text.* 27. idem prædixit *lib.* 5. *epidem. n.* 27. §. *Timochari hyeme distillatio, maximè in nares: quum venere vsus esset, resiccata sunt omnia: lassitudo, calor successit: caput graue, sudor à capite multus, defluebat autem & per totũ corpus. Erat autem etiam sanus sudare adsuetus: tertia die euasit sanus, &c.* Quum videlicet nulla resolutio sentiatur, & seipso homo quodammodo leuior factus, & meliùs spirare videatur: si enim ex longioribus interuallis celebretur, furiosos ad saniorem mentem reducit, comitiali prehensos sanat, capitis grauitatem, ad vigorem & integritatem permutat. Plurimi enim ex eius vsu, ex morbo alimentum non sentientes refecti sunt, alij ex ægrè spirantibus rectè spirantes facti sunt, vt docent Auerrhoës *lib.* 3. *collig. cap.* 16. Vallesius *lib.* 6. *controuers. cap.* 9. Christoph. à Vega *lib.* 2. *art. medic. sect.* 5. *c.* 4. Cùm enim semen sit excrementum, copia lædit, & nisi vacuetur, nocet & morbos inducit: quare cùm morbos, quos fecit repletio, vacuatio sanet, ex præscripto Hipp. *lib.* 2. *aph.* 22. fit vt eius vacuatione leuetur corpus, & imminentibus morbis minùs obnoxium reddatur. Quapropter Aëtius *loco cit.* dixit, coïtum, naturale opus esse, naturalibus operationibus minimè nocium, nisi sui immoderantia, & vsu intempestiuo corpus oblædat.

Obiicies contra asserta hoc modo. Venus corpus efficit laxius, frigidius, imbecillius, siccius, ex Galen. 3. *de sanit.* 11. & *lib.* 1. *de sem.* 16. & *lib.* 6. *epid. cit.* Deinde. Ad venerem requiritur certa corporis dispositio, quantitas moderata, & tempus opportunum, quæ omnia rarissimè coniunguntur. Adde, quòd illa quæ sunt necessaria ad sanitatis tutelam, plus, minúsve in omni ætate conueniunt: cùm ergo venus solùm conueniat ætate florentibus, ex Galen. 2. *de sanit. tuenda, cap.* 2. quibus minùs nocet, non erit ad sanitatis conseruationem necessaria. In hunc sensum intelligendus est Aristot. *lib.* 7. *Politicor. cap.* 16. consulens non esse nubendum, nisi in ætate perfecta: sic enim homines fiunt robustiores, & corporis non impeditur augmentum, fœminæ sunt continentiores, vita in longius tempus protrahitur, & sic idem Aristot. *lib. de longit. & breuit. vita* protulit, animalia multo vtentia coïtu, vt passeres, citiùs senescere; contrà verò tardiùs, equum, asinum, & castos continentésque viros: nam in venereo congressu difficulter admodum ob annexam voluptatem potest seruari modus.

Sed isthæc facillimè solui possunt, si ea de nimia, & intempestiua venere, & celebrata ab illis, qui debiles sunt, intelligas: nam venus aliquando est causa salubris, ac vtilis, quando in ea modus retinetur, vt aliarum omnium causarum, quæ nunc prosunt, nunc lædunt, fert natura: quoniam debilibus magnam debilitatem est allatura; cæteris verò, qui redundantia humorum scatent, súntque salaces, & semine turgent, permittendum est, vt vtantur venere moderata in adolescentia ipsa: debilibus verò, ac biliosis iubendum, vt omnino abstineant, sed solius ætatis beneficium expectent. Quapropter venus increscentes morbos exacerbat, apud Hippocr. *lib.6. epid. sect.5 text.26.* si nimia sit, & hi morbi non est humoris redundantia, sed ex spirituum resolutione oriantur, vt perdoctus interpretatur Vallesius *in com.* Morbos autem increscentes eos intelligo, ait Gal. *in com.* qui procedente tempore augentur, sempérque, nisi priùs soluantur, labuntur in peius, vt podagras, articulorum dolores, renum vitia, comitiales, melancholias, qui omnes coïtu exacerbantur. Sed de immoderato est Galen. explicandus: nam moderatus siccatione, & vacuatione potest conferre, vt luculenter Santorellus, ex Veterum, & Iuniorum mente confirmat *lib.10. antepraxis, cap.10.*

Hac ratione veneris vsu quàmplurimi soluuntur morbi, vt pituitosi, ex Hip. *lib.6. epid. sect.5. text.23.* dicente: *Venus in morbis à pituita, vtilis:* firmat Arist. *lib.1. probl.51. & sect. 4. probl.17.* quoniã præ motu, lenti & mucosi dissipantur humores, & roboratur calor, dummodò vires constent: nam, vt Gal. inquit *in com. Non cunctis ex pituita laborantibus, sed quibus vires firmæ sunt, veneris vsus prodest; imbecilli namque ab ipsa in extremam debilitatem redacti magnopere læduntur: at qui viribus excellunt, non dissoluentur, sed contrà iuuabuntur, veneris vsu, pituita copiam resiccante. Didicistis enim cõcubitum, quemadmodum & vigiliam exiccare, quoniam scilicet humores abundè digerant. Quinetiam coïtus robustorum corpus calefacit: infirmorum autem continuò quidem calefacit, sed postea vehementer refrigerat.*

Insuper pluribus naturis diuersa ratione summopere prodest, maximè illis qui ob ætatem, alimentorum vbertim nutrientium copiam, substantifico humido abundant, & semine turgent: Ij præ pudore ab vsu veneris abstinentes, in pessimos, exitialésque morbos sæpe incurrunt, & nisi concumbant, summopere læduntur. Sicut enim sanguis superabundans, etsi inculpatus, nisi vacuetur, corpori damnum facessit, sic seminis exuberantem copiam, nisi excernatur, valde nocere certum est: ex quo retento vapores crassi, & à sanguine adusto elati melancholicæ mœstitiæ sunt causa: nam tetri, nebulosique flatus, cùm partibus superis sint infensi, eas vitiant, & labefactant labe dira; quare spiritus animalis, qui suapte natura splendidus esse solet, turbidus redditur, neque ita aptus fit pro sensu & motu & sic torpor & pigritia accedunt.

Ex hac causa, ventriculi tonus & firmitudo dissoluitur, & in officinis nutritionis naturalium partium vigor prosternitur, coctio non integrè fit, distributio alimenti improspera euadit, immò ventriculi retentrice infirmata accidunt vomitus, nausea, inflatio, & ructus, quia omnia excreto semine conquiescunt. Tanta est à natura ipsa, indita animalibus ad concubitum concitatio, vt ad materiam hanc turgentem describendam, nullo manifestiore exemplo vti potuerint Medici, quàm animalis ad venerem incitati; ex quo calidos, ferméque ignitos spiritus esse illos, qui semini vim ad sui excretionem concitantem tribuunt, manifestum est. Hoc docet apertè Galenus *lib. de sanit. tuenda cap.4.* his verbis: *Sunt enim qui genitale semen copiosum, calidúmque gignunt, quod eos ad sui expulsionem proritat.*

Historia tertia est Diogenis Cynici, *quem narrant, virum alioqui omnium constantissimum, quod ad continentiam attinet, libidini tamen indulsisse: non à copulata illi dũ effunditur semen voluptate, veluti bono aliquo illectũ, sed vt noxam quæ à retento semine prouenire solet, euitaret. Eum meretrix adire pollicita, quum diutius cessaret, ipse manu pudendis admota, semen proiecit, ac venientem deinde mulierculã remisit, inquiens, manus hymenæum celebrando te præuenit.* Has ergo

A noxas à retento semine vt euitaret Diogenes, ex interuallis ad coïtum accedebat, non venereæ voluptatis illecebris irretitus, sed excutiendæ molestiæ gratia allectus. Neque enim libidinis œstro percitus Philosophus ruebat in venerem, quo in hanc animalia semine turgentia sese præcipitant. Non nego voluptatem semper esse annexam, quam admirabilis naturæ prouidentia, ne mortale indiuiduum extingueretur, ad specierum conseruationem singulis animalibus iniecit, vt his stimulis irritata concubitum tantopere appeterent. Quare Diogenes Cynicorum Philosophorum instar, ob animi virtutem & constantiam, voluptatem sibi pro fine non proposuit. Horum autem placita, mores, viuendi legem describit Galenus *lib. de cuiusque animi peccatorum notit. atque medel. c.3.*

B Sic modesti viri voluptatis solùm lenocinio inescati non coëunt, sed Venerem exercent generationis desiderio capti, aut euitandæ molestiæ causa, quæ à retento semine ferè oriri consueuit.

Sed quomodo Galenus hunc vocauerit continentissimum, si scortum non expectans, manu propria semen excernens necessitati satisfecit? Dic, illum ob longam scorti tarditatem, de huius aduentu desperantem, hymenæum manu celebrasse. Quæ operatio ab omnibus debet detestari, tanquam omnium ignominiosissima, & execranda; quam ex Veterum, & Iuniorum decretis damnarunt Rhodigin. *lib.20. sect. antiq.14.* Rodericus à Castro, Medicus celeberrimus *lib.1. de vniuersa mulier. medicina, cap.15.* & rigidè condemnat Martialis poëta Ethnicus, & lasciuus *in lib.9. epigam. ad Ponticum.*

C Quarta historia à Galeno descripta, *est amici cuiusdam cui præter eam, quam antea habuerat consuetudinem, omnino à concubitu abstinenti, rigidus adeò, tumidúsque factus est penis, vt ipsi Galeno tale quid manifestare coactus esset, quærens vnde eueniret, quòd Athleta cuidam continentiam pariter seruanti, non rigidus, tumidúsque euaserat penis, sed rugosus collapsúsque. Huic quæsito respondit Galenus, plurimos semine abundantes, à concubitu abstinentes interdum priapismo vexari, præsertim si venereis imaginibus molestentur, nec studeant, vt multa exercitatione sanguinis abundanti dissipetur: At Athleta, qui iam inde ab initio, nullam vitæ partem veneris illecebris contaminarunt, nullam admittentes eiusmodi vel cogitationem, vel imaginationem, iis pudenda & exilia, rugosáque fieri, velut senibus, consueuerunt. Siquidem præter cætera, quæ accidere solent iis, qui protinus à iuuentute, immodicè sese libidini permiserunt, id etiam euenit, vt horum*

D *locorum vasa amplius patentia, maiorem ad se sanguinis copiam alliciant, & coeundi cupiditas magis increscat: ignáuia, siquidem exoluit, proprij autem officij exercitatio, robur augere solet.*

Huic rei causam dedere arteriarum ora, quæ ad pudendum deueniunt: cùm enim hæc callidiora redduntur, patentiora fiunt, & sic multa copia spiritus in fistulosum neruum effunditur, qui paulatim affluens, colem implere solet. Semen enim, quà semen est, hunc affectum non excitat, sed à moderata caliditate excalfactum, ora venarum aperit, vnde eleuantur spiritus vaporosi, qui colem extendunt, & priapismum excitant. Hoc explicuit Auic. 20.3 *tract.1. c.37.* dicens: *Et quandoque priapismus accidit, qui demittit coïtum ad tempus, ex quo mouetur in eo sperma, & ventositas cum fortitudine.*

E Accidit autem hic affectus iis, qui multo semine abundant, & præter consuetudinem à coïtu abstinent, præsertim cùm non student, vt multa exercitatione seminis copia dissipetur. Athletæ verò, Rurales, & vitam laboriosam agentes, exercitatione vehementi, sanguinis & seminis copiam absumunt; in quibus cùm causa materialis priapismi deficiat, non est mirum, si in duobus à coïtu abstinentibus, exercitato seminis multitudine dissipata, rugosus penis fiat; inexercitato, copia seminis coaceruata, tumidus appareat: maximè cùm illi vitæ suæ partem venereis imaginationibus non contaminerint. Hac de causa amico Galenus consuluit, vt postquam genitale semen excreuisset, à narrationibus, spectaculis, & meditationibus libidinem concitantibus caueret omnino; hæc enim naturam ad agendum excitant, huícque morbo originem præbent.

Licèt enim in viris, hæc, & alia similia ex retento semine accidant symptomata; tamen in fœminis frequentiùs cõtingunt, quæ horrendis vitiis hac de causa subortis premi solent, sed præcipuè strangulatus vteri eas apprehẽdit & ita immaniter vexat, vt sine pulsu, & respiratione vlla, vel insensibili eas prosternat. Licèt autem respiratio adeò sit vitæ necessaria, vt viuentem non respirare, ac respirantem non viuere sit impossibile, auctore Galeno, *in loco hoc, vbi sunt scripta historia ha*, tamen exiguus in vtero suffocatis calor transpiratione seruatur: nam percunte ob vteri affectum respiratione, quoniam vniuersum corpus refrigeratur, fieri potest, vt nullo attracto per os spiritu aut reddito, transpiratio quæ per arterias fit, perseueret, quamuis interdum exigua, vt sensum omnino effugiat, cùm enim muliebre semen, & frigidius sit, & humidius, promptissimè corruptionis labem susceptat. Accedit quòd fœmina est debilior, & infestantibus causis minùs resistit; vt tam multis exemplis (præter Medicos, qui de hoc argumento passim disceptant) probant Vlpianus *lib. 1. de senator. libr. P. tit. 9.* Papinianus *in l. in multis 9. de statu hominis, in P.* Accursius *in dicta lege*, satis copiosè, & eleganter, & alij, quos eruditissimus citat Benedictus Pererius *in cap. 4. Genesis, quæst. 2. & 3.*

Vnum tamen pro coronide aduertam solùm, vt si fortè fortuna mulier vtero strangulетur, eóque miseriæ deueniat, vt iaceat velut mortua, sine pulsu, & respiratione vlla, & nullũ adsit vitæ signum, illicò non sepeliatur, prout *in com. hist. 34. lib. 1.* prædiximus: si enim peste extincti mox non sunt inhumandi, vt Guilhelmus Fabricius Hildanus *centur. 2. obs. chirurg. 95.* ex clarissimi Gregorij Horstij sententia, pluribus allatis sententiis confirmat, quantò magis quæ repentinis affectibus sideratorum instar concutiuntur. Audi celeberrimam historiam, quam refert Ambrosius Paræus *lib. 23. c. 46.* cuidam eximio Medico, & in anatomica facultate versatissimo contigisse, & est huiusmodi.

Anatomica commentationis iacentis, & propè neglecta parens, ac restaurator in Hispania, ad nobilem mulierem, que ex hysterico strangulatu mortua credebatur, dissecandam vocatus. Ecce ad secundam adacta nouacula compressionem, derepentè ad se illa redire, & artuum, corporísque, quod pro cadauere habebatur, motu ac clamore, vita adhuc superstitis signa prabere cœpit. Qua res circumstantes amicos in tantam admirationem horrorémque rapuit; sic prima & melioris nota Medicum illum infamem, odiosum, & detestabilem reddidit, vt parum abfuerit, quin vnguibus omnium è vestigio discerperetur, & lanigretur, nihilque prius sibi esse duxerit, si saluus esse vellet, quàm prouincia quàm citissimè excedere, séque fuga inuidia subtrahere. Sed nec sic quidem intestinum tortorem, ac carnificem, quo iudice nemo nocens absoluitur, malè nempè rei gesta conscientiam effugere potuit. Itaque non ita multo pòst mœstitia confectus, magno rei, & publica, & Medica detrimento interiit. Horroris plena est historia hæc, sed vera: nam vtero strangulatæ pro mortuis habitæ, & sæpe quoque elatæ, ac tumulatæ reuixerunt: vt exemplis constat Georgij Pictorij *lib. sermon conuiual. pag. 20.* Alexand Benedict. *lib. 10. practic. 10.* Paræi *lib. 24. cap. 19.* Forest. *lib. 10. obs. 79.* Albertin. Bottoni *lib. de morb. mulier. cap. 44.* & aliorum, qui in fine sequentis quæstionis sunt referendi.

QVÆSTIO XVII.

Vtrùm vteri strangulatus symptomata, oriantur ab vna radice, vt voluit Fracastorius.

COMMENTARIVM.

V*Terum esse retractum.*] Altiùs hoc loco agendum de vteri strangulatu, affectu sanè sæuo, & qui fœminas frequenter premit, diu & importunè; in cuius essentia indaganda doctissimi etsi strenuè insudauerint, latent tamen plura adhuc scitu non indigna, quæ exactiorem explicationem præequirunt. Quemadmodum ergo inter membra quibus natura corpus ministrat, ea est vteri efficacia in fœminarum corporibus, vt si pro naturæ lege suo

A munere vtatur, non solùm incolumis viuat mulier, sed etiam conceptui apta; ita vtero malè affecto, innumeris ferè affectionibus prematur. Vterus enim præter peculiare illud officium, & sibi tantùm proficuum, quo in propriam alitionem sibi sanguinem trahit, cùm aliud contineat cõmune vniuerso fœminæ corpori, & toti speciei subseruiens, nempe statutis quibusdam temporibus excrementitium, seu menstruum sanguinem expurgare, & semen tempestiuè excernere, pro vtilitate, & beneficio salutis in aliis; continere omnia intra seipsum, vt fœtui subsit materia, & locus: quare si in altero, vel vtroque excedat, aut deficiat vterus, infinita propè mala euenient, vt rectè Hip. *lib. de virgin. morb. & de loc. in hom.* & Aretæus *lib. 2. chronion* asseruit, dicens: *Mulieribus vterus ad purgationem & partum bonus, sed morborum infinitorum aceruum congerit.*

B Et licèt hoc ita sit, tamen vterum tanquam conuenientissimum selegit meritò natura ad procreandam prolem, ex Gal. 14. *de vsu part. cap. 7.* vnde & naturæ ager, & quòd ex ipso animantia omnia veluti à matre oriantur, matrix fuit appellata, & metra Græcè, seu hystera, quoniam situ posterior sit omnibus visceribus, ex Galen. *lib. definit. medicar. post init.* nam inter vesicam, & rectum intestinum sita est, ex Galen. *cit. de vsu part. cap. 13. & 14.* vnde affectiones quæ vteri vitio contingunt, vterinæ, seu hystericæ omnes nuncupantur, quemadmodum & patientes ipsæ.

Inter has tanquam omnium grauissima, frequentissima, & soli vtero propria, non cum aliis morbis communis, simpliciter vterina nuncupatur, in qua ex vteri consensu

C patiens veluti strangulari, ac suffocari videtur, ob respirationem prohibitam, vt & apnœa, vteri strangulatio, ac vteri præfocatio dicitur, indito nomine à grauiore huius morbi symptomate, ex communi omnium consensu.

De vteri igitur affectibus acturus Galenus *cap. 5. lib. 6. de loc. affectis*, à præfocatione orditur, eius essentiam, & causas primò inquirens. Et quamuis vniuersa tanti mali ratio in difficili quadam respiratione potissimum cõsistat, sentit tamen Galenus præfocationis nomine non vnum tantùm morbum, aut symptoma intelligi, sed multa simul ab vna exorta origine, vteri nempe vitio, seu deleteria qualitate emanantia. Tres verò præcipuas huius affectionis differentias agnoscit: primam, ac vehementissimam, in qua laborantes fœminæ veluti attonitæ, sensu ac motu destitutæ iacent, respiratione priuantur, & vel obscurissimum pulsum, aut nullum habent, cum totius corporis refrigeratione. Alteram, in qua licèt sensu, &

D motu non priuentur, illæsáque ratione vtantur, difficilem tamen respirationem, hoc est paruam, & frequentem, tanquam pectore compresso, simul & animi defectum patiuntur. Tertiam, in qua prædicta etiam membra, brachia scilicet, & crura conuelluntur, cuius meminit Galenus *lib. 1. prorrhet. sect. 3. com. 27.* quarum quidem specierum varietas suboritur, iuxta vehementiam causæ, & diuersitatem membri, cui ab vtero tanquam à foco, & minera, hystericæ accessiones præstantur.

Porrò causam à qua suscitatur, docet Galenus esse corruptum semen, vel menstruum sanguinem intra ipsius vteri vasa retentum, sed illud præcipuam ac maximam: eo potissimum argumento, quoniam cum fœminæ multò magis huic malo, quàm mares subiiciantur, paucissimæ vel rarò eo corripiuntur, quæ & integrè purgantur, & viri commercio fruuntur: quæ contrario modo se habent, creberrimè. Vnde & innuptæ virgines, & viduæ

E sæuissimis, & frequentissimis hystericis symptomatibus infestantur, præsertim ob seminis retentionem: cùm enim superabundat, nec excernitur, vim maximam obtinet ad nocendum, vt in citatis exemplis palàm fecit Galenus; idque tam masculis, quàm fœminis; sed his magis, quoniam semen habent humidius, & frigidius, & minùs regulatum à calore; ac proinde cùm redundat, tanquam noxium quidpiam ad sui excretionem stimulat, vel ex naturæ instinctu & doctrina, non tam voluptatis gratia, quàm in subsidium molestiæ, quo primo bruta semine turgentia ad coïtum concitantur: *Nec* enim (ait Galenus) *Venerem appetunt, quòd putent aliquam voluptatem illi subesse,* sed

sed à natura docentur, vt fugiant retenti seminis molestiam, A *non secus quàm ad stercoris, aut vrinæ excretionem mouentur.* Quamuis enim bruta alia, quæ etiam suas habent recordationes, non solo naturæ instinctu, ad trahendum vtile, pellendum noxium, sed illecebroso etiam appetitu in alimentum, & libidinem ruant; quia tamen minùs quàm homines voluptatis recordatione feruntur, ideò dixit Galenus *loc. cit. de loc. affect.* bruta Venerem appetere, non vt delectentur, sed vt à molestia liberentur, quam retentum semen inferre solet.

Quoniam verò sibi persuadebant nonnulli, fieri non posse, vt à tantillo semine in vtero contento, tam sæui & repentini excitentur cruciatus, quales in hystericis quotidie experimur. Falsam horum opinionem Galenus *loc. cit. de loc. affect.* confutat, adductis in medium exemplis B phalangij, scorpionis, & aliarum ferarum, quibus vis mira inest nocendi vniuerso corpori, immissa exigua spirituosa, vel insensili substantia; quin & solo contactu ingentes efficiendi alterationes, vt torpedini marinæ. Cúmque intra humanum corpus, ex humorum corruptela venenum possit innasci, non minùs perniciosum, quàm quoduis aliud externum, vt *lib. 1. huius operis, in com. hist.* 52. notauimus; quid mirum si vitiosum semen, aut menstruum cum intra corpus retinentur, & putrescunt, possint paruá transmissa portione per corpus, vehementissima inducere symptomata, qualia sequi solent à veneni lethalis potione?

Num verò ab externo, epotóve veneno, an intra corpus genito acciderit, discernendum *ibi* docet Galenus, ex corporis habitudine, præcedentique regimine, subsecuto colore, &c. *Nam si quis rectè sanus cùm sit, bonísque humoribus præditus, salubri assuetus victui, repentè moriatur, &* C *corpus subinde liuidum, aut nigrum confestim fiat, prauéque olidum,* nec pestilens adsit aëris constitutio, *magna habetur hausti veneni coniectura,* quemadmodum etiam testantur alij. Insuper quòd vitiosus humor in corpore, vel aliqua illius parte procreatus, atque adeò semen, menstrúumve in vtero retentum, & corruptum sensim possit vicina inficere, donec tandem ad nobile membrum commigrans lethalia inferat symptomata, præsertim iis corporibus quæ ad patiendum sunt apta, rursus confirmat Galenus, canis rabidi exemplo; is enim si rabie corripiatur (ad quam solus idoneus est inter reliqua animalia, propter sui temperamẽti aptitudinem) tantam induit humorum corruptionem, vt vel exiguæ spumæ contactu rabire faciat hominem, & quæcumque tetigerit omnia, latente D diutiùs malo, nec nisi post longum tempus apparente, scilicet vbi paulatim serpens iam ad principem partem deuenit, & ab ea per totum corpus, donec tandem vniuersum in malignam qualitatem commutetur.

Supposito ergo, quòd ad vterum pertineant hysterica vocata symptomata, quoniam & viduis potissimum accidant, quæ præ cæteris ex vtero laborant, & quibus menstrua supprimuntur, vnde vteri morbi, 5. *aph.* 57. & potissimum ex retento semine: tum quia viduas grauiora infestant, etiam rectè procedentibus menstruis; nuptas vel leuiora, vel ratò, aut nunquam abolita respirationis premit, quantumuis satis non purgentur: tum quia in his, quibus præter assuetudinem semen retinetur, vterus tangentibus obstetricibus ferè totus sursum retractus interdum videatur, nonnunquam in latus declinans, vt nihil mirum si inde graues animi defectiones, & E apnœam patiantur.

Antequam Galenus suam interponat sententiam, quomodo tam sæua, & varia symptomata ab vtero inducantur, refert simul, & confutat antiquorum opiniones, de præfocatione vuluæ: de qua lege quæ diximus *lib. 2. in com. hist.* 47. Eæ ergo in medium sunt afferendæ, & in examen trahendæ, simul cum his quæ Galenus de proposita affectione edocuit. Plato igitur *in fin. Timei*, cuius verba à Galeno *cit. loco* recitãtur, cùm opinaretur vterum ad sobolem propagandam destinatum, esse animal quoddam peculiariter in corpore viuens, & iuxta Aretæum 2. *acut.* 11. & alios, & Aphrodisæum 2. *probl.* 60. se vndiquaque mouens, affirmauit ipsum conceptionis auidum, denegato virili semine, veluti succensum, vel potiùs indignabundũ, per totum corpus vagari, vel pœnas de continente matre sumpturum, vel semen, cuius desiderio perpetuo flagrat, quæsiturum: eo verò ad superiora conscendente ita septum aliquando comprimi, & musculos respiratorios impediri, vt insigniter lædatur respiratio, quin & interdum subsequuta aphonia penitus auferatur, angustetur cor, & fiat strangulatio. Inducebantur autem ita de vtero sentire, quoniam sensus & motus particeps, instar animalium videtur, dum iucundis delectatur odoribus, ad eos accurrit, prauos refugit, demum tristibus & lætis mouetur, & bonis suppositis odoribus ad suam sedem reuertitur.

Sed quanquam animatus sit vterus, animaliúmque ferax, non ideò potest anima appellari, cùm pars sit vnius animalis, quod ex multis constare non potest, nisi velis aggregatum esse, nõ vnum vere, & per se: perinde verò ventriculus, cor, & cerebrum odoribus reficiuntur, non quasi iucunditatem percipiant ex odoris qualitate, quæ solis naribus sentitur, sed quia odoris vapor accommoda est spirituum materia, quibus illæ partes abundant, verùm nec ideò eas dixeris animalia. Fieri autem in sibi similia & familiaria, aduersa fugere, à natura est elementis, mixtis, plantis, & animalibus commune: immò verò licet vterus sentiat, delectetur, quin & moueatur etiam, cur animal dicetur, non membrum, perinde ac quoduis aliud eandem formam per easdem functiones cum toto habens.

Enimverò si vterus nec ventriculum, nedum septum pertingit, ex Gal. *lib. de dissect. vuluæ, c.* 2. vnde tribues respirationis difficultatem, aut priuationem in strangulatis? præsertim cùm etiamsi daremus conscendere, & septum ac thoracem premere, nihil ampliùs efficeret, quàm satietas, aut gestatio, à quibus licèt respiratio libera impediatur, non tamen aufertur omnino quemadmodum interdum accidit suffocatis. Denique, quorsum conscendet virilis seminis auidus, si aliunde, non à septo trahendum, quum fortè huius gratia procliuior natura reddatur ad inferiora? Ita ferè Galenus Platonis inuentum refellit de vteri suffocatione. Illorum verò opinionem, qui vt animal quidem errare non credebant, mensibus tamen excitatum, humectationis desiderio, ad viscera conscendere opinabantur, atque dum ad septum peruenit, suffocationem, & apnœam inducere, facilè confutat Galenus, quoniam si irrigationem quærit, paratiorem habet humorem in suis propriis vasis, in sibi proxima, incumbentéque vesica, quàm in superioribus, præterquam quòd potiùs ad hepar, quàm septum moueri oportebat.

Fatetur ergo Galenus, in strangulatione quidem vterum sursum interdum moueri, seu potiùs retrahi, & conuelli, aliquando in latus, & consentire videtur Aetius. Efficitur autem ascensus, seu retractio vteri ad superiora, non vt veluti indignabundus (quia priuatur his quæ concupiscit) corpori noceat, minùs vt suppressis mensibus exiccatus humectetur; sed quia dum menstruo, vel semine retento eius vasa nimiùm replentur, ipse sursum versus conuellitur, ita vt ad superas partes conscendisse, & proprium situm mutasse videatur. Verùm licèt ita retractus vterus morbum habeat in situ, seu figura, ex Galen. *lib. 3. de artic.* 100. ex retractione ipsa non oriuntur symptomata, quæ in hystericis apparent, sed à virulenta putridi seminis, vel menstrui exhalatione, vitæ principiis, cordi, inquam, cerebro, aut iecori communicata; ratione cuius innumeri fere apparent morbi, in vteri præfocatione: atque ideò non vnus affectus, sed multorum simul congeries nuncupatur: nam apoplexia, epilepsia, melancholia, syncope, apnœa, aphonia, & alij truculenti affectus, illis quàm simili possunt in strangulatu iungi, & ex deleteria vteri qualitate oriri, non secus quàm à peste, ex venenosa aëris constitutione, ab epoto veneno, Gallica lue, &c. quæ mala fœminas grauissimè afficiunt, quia omnia morborum genera possunt progignere, intemperaturæ, compositionis, & solutionis. Appellatur tamen hæc affectio, de qua agimus, vteri suffocatio, quoniam potissimum eius symptoma est respirationis priuatio, assumpto nomine, tum à parte affecta, tum à superueniente symptomate fortiori.

Deinde tanti mali causa non est perpetuò censenda vteri

vteri retractio, immò nec sola, vt aliqui autumant: nam licèt ex Aretæo, Gal. Paulo; Aëtio, & communi omnium consensu semper comprimatur, opprimatúrve septum in præfocatione, atque ita videatur necesse; non semper tamen adest vteri peruersio, ex Gal. *lib.6. de loc. affect. cap.5.* maximè si è retento semine morbus concitetur, quia ex sola vasorum seminalium distentione vterus ita retrahi nequit, immò nec ipse retractus opprimere tantùm potest, coarctaréve septum, vt ea tantùm de causa, apnœa, & reliqua hysterica accidentia sequantur, quæ irruente sursum vtero, & septum ac vitæ principia opprimente sequuntur: sed non sola peruersione, nec ea semper, immò verò potissimum prauis simul, & interdum solis halitibus, qui ita venenati, maligni, ac perniciosi nonnunquam sunt, vt partium quas attigerint facultates offendant, earúmque functiones intercipiant, vel vitient, & versus septum irruentes respirationis instrumenta vi sua ita comprimunt, & stupefactiua quadam qualitate obtundunt, vt vel parum, vel nihil moueri patiantur; vnde vel nulla fit, vel vix, aut ita difficilis respiratio, vt laborans quasi suffocari videatur: pulsus nullus, vel obscurus, refrigerato, obstructo, aut suffocato corde: vnde etiam & respirationis priuatio, deficiente scilicet principaliori vsu. Extremorum refrigeratio, denegato caloris influxu à corde, & retrocedentibus ad ipsum spiritibus ex toto. Denique nonnunquam mors frigidi veneni ritu. Malo altiùs in fauces irruente, eæ quasi vinculo constringi, aut manu præcludi videntur, vnde & omnimoda ferè spiritus interceptio inducitur, & suffocationis periculum imminere videtur. Hanc ad fauces fieri vaporibus ab vtero subleuatis, & laryngis musculos replentibus nonnulli opinantur, & ab apnœa distingui; iisdem verò cerebri arcem conscendentibus, modò furores excitantur vterini, aliàs sopores profundissimi pro varietate, & magnitudine causæ. Demum & nonnunquam ille sensuum stupor, & immobilitas: nam stupida manent, & immota membra omnia, ac si affusa torpedinis frigiditate torperent: frigidus enim est, frigidíque veneni naturam habet vteri morbus, ex retento & corrupto semine, vel menstruo, à quo vapor ille eleuatur prædicta symptomata inducens.

Fracastorius, Medicus & Poëta celeberrimus *lib. de sympath. cap.15.* licèt admittat reliqua membra coafflci, vi irruentis vaporis ab vtero; opinatur tamen referri etiam posse ad consensum, sympathiámve, quam à natura habent nerui, ac musculi omnes crurum, septi, pectoris, dorsi, capitis, & reliqui cum matrice; qua affecta, nerui ac ligamenta quæ ad ipsam pertinent, contrahuntur. Sed non videtur recipiendum inuentum, si enim plurima membra in corpore, multò magis inter sese, quàm cum vtero communicantia, vt ferè neruosa, & musculosa, omnia ab vno principio vim & spiritum recipientia, dum conuelluntur, aut resoluuntur, non se mutuò trahunt in consensum; qua probabilitate potest credi de vtero, qui verè neruosus non est, aut musculosus, ex Galen. *lib.6. epid. sect.1. com.2.* vt retractus, siue conuulsus, in similem dispositionem trahat partes ferè omnes, neruis ac musculis præditas? Præstat ergo opinari, strangulatus symptomata modo explicato euenire, à maligno vapore vitæ principiis transmisso, ex retento semine, vel menstruo, concurrente simul nonnunquam vteri retractione ex vasorum plenitudine.

Cæterùm possunt hîc nos quædam meritò remorari, quæ expedire oportet. Primum. Conuulsio accidere non potest, nisi à repletione, aut inanitione neruorum quorum propria passio dicitur. Atqui menstruus sanguis, & semen non aceruantur in neruis, qui perexigui sunt in vtero, sed vel in vasis, vel in ipsius corpore, & in iisdem similiter deficiunt. Igitur vterus nequaquam conuelli potest in strangulatu.

Secundum. Si sanguis intra vteri vasa putrefiat, febrem concitat, ex Gal. *lib.6. epid. sect. cit.* non totius infrigidationem: si semen in vteri cauitate fuerit, nequaquam detinetur in illa, quin celeriter per eius os effluit, præterquam in conceptu. Ergo ab his, vel quolibet eorum hysterica symptomata induci non possunt. Nec dicas in vasis spermaticis putrescere semen: nam illa sunt propria, & naturalia seminis conceptacula, in quibus conseruatur, aut in eorum alimentum absumitur. Si verò adhuc instes, sanguinem intra vasa totius putrescere, atque ideò nihil mirum, etiam in vasis ac vteri, perinde semen in suis spermaticis putrescere, facilè obiectio hæc solui potest: nam sanguis non est substantia vsque adeò pura, nec tam expers humiditatis excrementitiæ; semen è contra perfectè coctum ab excrementis mundum, demum non ita putredini obnoxium, vt tam facilè intra propria, & naturalia loca corrumpatur.

Tertium. Si ab illis substantiis intra sua vasa retentis, ac putrefactis, tantum malum oriretur, magis infestaret virgines, quàm viduas: nam illis ob meatuum constrictionem magis retinentur, & deteriùs purgantur. Rursus magis gestantes in vtero, quibus tanta menstrui copia toties nouem mensibus occluditur, & detinetur. Insuper si à semine interna symptomata fierent vehementiora, non minùs continentes viros, quàm fœminas molestarent; quin & illos magis, acrius siquidem semen habent, magis irritans, magísque aptum per moram vitiari. Atqui secundùm Galenum, virgines, grauidæ, ac masculi rariùs, & leuiùs patiuntur memorata accidentia. Igitur, &c.

Quartum. Si ea deteriora acciderent symptomata ex semine, id assumptum foret exitiosius, quàm menstruum, cùm tamen intrò sumi possit semen innoxiè, non menstruus sanguis, vt Conciliator, Ponzettus, & alij *cap. de sanguinis menstrui veneno* proponunt: ex cuius potu, multi amentes, fatui, deliri, immemores facti sunt, immò subitò occubuerunt.

Quintum. Si vterus dicitur corporis sentina, & veluti quoddam conceptaculum, ad quod ex toto putrida confluunt excrementa; cur suffocatio non fiet ex quolibet humore putrefacto, & in similitudinem veneni in vtero conuerso, non minùs quàm à sanguine, aut semine, quemadmodum dixit Auic. 21.3. *cap. prop.* cum Auer. *3. collig. 29.*

Sextum. Si à respiratione, & pulsu vita est inseparabilis, ex Gal. *lib. de vsu pulsc. c.1.* quomodo viuent hystericæ, nihil prorsus respirantes, aut pulsantes. Quòd si dicas posse viuere citra respirationem per aliquod tempus, dummodò cordis pulsus seruetur, prout docuit Gal. *lib.4. de dif. pulsf. cap.2.* quorsum *lib.6. de loc. cap.5.* mortem ab apoplexia, aut præfocatione secernit, lanæ vel gossipij appositione naribus, aut vasis aqua pleni ad ventriculum, quæ potiùs sunt argumenta abolitæ respirationis, quàm mortis.

Vltimum. Si frigida est huius morbi natura, atque ideò soporem, tristitiam, metum, silentium, apnœam, stuporem, & refrigerationem totius inducit, vnde iracundi furores, concitamenta, inquietudines, & audaciæ, æstuantis caloris effectus? vndéve inappetentiæ, & ciborum fastidia, si potiùs fames, ac inexplebilis edendi cupiditas à frigido concitatur? præsertim melancholiæ, cuius naturam sapiunt menstruum, & semen vitiata.

Sed non ita ardua hæc sunt, vt euincat. Dic ad primum. Quemadmodum ventriculus, quia musculus non est, ac eius ostiolum conuelli propriè non dicuntur, vt constat ex Gal. *lib.5. aph.4.* & accuratiùs *lib.3. de caus. sympt. cap.2.* ita nec vterus, sed impropriè, & metaphoricè: hic enim quia natura durus, & veluti neruo similis, plenis suis vasis, & fibris, quibus aliis partibus alligatur, aliquando incolumis ad similitudinem neruorum conuellitur, seu potiùs retrahitur sursum, vbi ex æquo omnia ligamenta distenduntur, vel ad latus, si vnius tantùm partis vasa repleantur. Dubitari etiam potest, an ex sola vasorum seminalium distentione præ copia, vuluæ peruersio contingat: & licèt aliqui negent, quia pauca admodum sunt, nec à tantilla materia vteri moles ita distendi potest vt peruertatur; ipse tamen Galenus *loc. cit. de loc. affect.* testimonio obstetricum hystericas viduas tangentium, significat interdum etiam istud euenire: nec immeritò: nam si ad infarcti nerui contractionem integrum membrum aliquando conuellitur, cur non perinde vterus ad repletionem vasorũ seminalium? Iam verò magno impetu, ac nixu, nonnunquam contrahi posse, ad excutiendam putridi seminis virulentiam, atque adeò veluti ex morsu conuelli

satis manifestum sit, ex contractione cerebri ac totius corporis, in accessione epileptica, à sola exhalatione ab vtero in cerebrum ascendente. Addunt multi, ex Veneris appetitu posse etiam vterum tumere, & retrahi; atque hinc fortè viragines, & libidinosas fœminas præfocatione nonnunquam fatigari. Sed meritò improbantur; tum quia cùm matrix scroto respondeat, ex Gal. *lib. introduct. cap.* 10. *&* 14. *de vsu part. cap.* 6. non secùs quàm ipsius matricis ceruix, virorum coli; sicut in his præ libidine colis, non scrotum inflatur, ita nec in fœminis vterus: tum quia is ex congressus desiderio potiùs descendit, & versus collum, quod sua gula est, porrigitur, quàm contrahitur, quemadmodum Galenus *lib.* 1. *de sem. cap.* 3. ostendit, similitudine ex ventriculo desumpta, qui vehementer appetens cum fundo ad stomachum, & gulam recurrit.

Ad secundum. Sanguis intra vteri venas, quæ multæ, & magnæ sunt, detentus & putrescens, etiamsi febrem plerumque excitet, aliquando tamen per corruptionem, vsque adeò venenatam induit naturam, eámque frigidissimam, vt vel solo vapore expirato, cordis calorem, ac totius corporis, instar veneni, vel celeriter extinguat, vel obtundat, vnde refrigeratio, interceptio pulsus, respirationis, & ferè omnium functionum abolitio: certum est autem huius affectus materias intra propria vasa, suáque loca naturalia detineri, & putrescere, quum præ copia à natura non regulantur. Quantò verò seminis probitas maior est, eò faciliùs, & deteriùs putret, si præ multitudine grauans, non excernitur, sed retinetur.

Ad tertium. Viri capitis grauitatem, corporis languorem, pigritiam, inappetentiam, & nonnulla alia symptomata hystericis similia patiuntur, sed non ita crebra, ac vehementia, ac fœminæ: nam cùm huiusmodi morbus inter frigidos numeretur, frigidáque sit materia venenosa ex qua oritur, multò faciliùs in frigidam malignitatem corrumpetur muliebre semen, quod magis inclinat ad frigidum, quàm virile suapte natura calidum, atque adeò crebriùs mulieres hoc malum incurrent, tanquam sibi proportionale. Iunguntur & in illis causæ aliæ, quibus aptiores redduntur prædictis symptomatibus, & sæuioribus, maior nempe cacochymia maiori corruptioni obnoxia, minor innati caloris copia ad resistendum putrefacientibus causis, demum & ipsa vteri conditio; cùm enim (præter alia munia, vt diximus) dicatus etiam à natura sit totius corporis expurgationi, ex toto suscipit excrementa, quæ inter sese commixta facilè deleteriam concipiunt qualitatem, qua & vterum ipsum inficiunt, & corpus vniuersum innumeris reddunt affectionibus obnoxium, ex proprietate illa in vtero relicta, simul & in eo aceruatis excrementis, præsertim menstruo, aut semine retentis; sed ab hoc maximè, vtpote quod deteriùs putret, quia perfectiùs, & exactiùs elaboratum, vt diximus. Hinc fit vt viduæ, quibus præter consuetudinem semen detinetur, vterinis malis grauiùs vexentur, quàm virgines; quantumuis ob naturalem meatuum angustiam non purgentur bene, & ex concluso intra vasa semine hæc eadem mala non rarò patiantur; & frequentiùs quidem quàm grauidæ, quia in his sanguis intra vterum gestationis tempore morans, prohibetur à natura ne putrescat, scilicet quia circa illum negotiatur, partem concoquens & emendans, aliam in vteri & fœtus alimoniam absumens, partem ad vbera transmittens, partem vomitu diminuens: denique citra vsum detineri non patitur, atque adeò non putrescit; maximè quod intra membranam fœtum continentem, chorion scilicet, tanquam in suo naturali loco, nec sine dispensatione naturæ seruatur, non aliter quam in fellea vesica bilis: quòd si putrescere contingat, suffocationem inducet, præsertim vtero iam facto grandiore, qui nimium in tumorem elatus septum magis comprimit; & eleuatis malignis, perniciosísque vaporibus à frigido sanguine per corruptionem sic facto, ad respirationem redditur ineptum.

Ad quartum. Maiorem vim corrupto semini inesse ad nocendum, quàm menstruo, constat ex dictis; & si vitiatum quidē intrò sumeretur, non dubito quin læderet perniciosiùs. Nec obstat quòd menstrua, extrà & intrà, insigniter A efficiunt, non sic semen; res namque exteriùs positæ, non idem semper possunt, quod interiùs, sicut nec è conuerso, 3. *de temp. cap.* 4. *&* 5.

Ad quintum. Quamuis ex quouis humore, in frigidam substantiam, eámque deleteriam mutato, vterina oriri possint symptomata, iuxta Auic. Auer. & alios, frequentiùs tamen ex menstruo sanguine, & corrupto semine; quod monstrat frequentia euentus, in iis quæ improbè purgantur, ac viri consortio non fruuntur. Adde quòd menstrui nomine, humores omnes comprehenduntur, non solùm sanguis à reliquis separatus; nec enim ab vno tantùm humore integro, & puro efformatur fœtus, inquit Galenus *lib.* 1. *de natur. human. com.* 27.

B Ad sextum. In Apoplexia, apnœa, & præfocatione, citra respirationem & pulsum, vitam seruari testatur Galenus *lib.* 4. *de loc. cap.* 7. *& lib* 6. *eiusdem, cap.* 5. & licèt respiratio, pariter ac pulsus, ad conuertentiam cum vita dicantur, nec perire possint in totum manente animali, nec momento quidem temporis vita superesse possit citra respirationem; tamen fatemur necessariò etiam in forti apoplexia, apnœa, præfocatione, & similibus, quamdiu viuit animal, saltem latentem respirationem adesse: dici verò in dictis affectibus amissam, seu priuatam, quia sensum effugit, non quia in totum pereat. Quòd si magis placet, dic solum pulsum esse à vita inseparabilem, prout docuit *lib.* 4. *de dif. puls. cap.* 2. soláque transpiratione posse exiguum in animalibus calorem, quemadmodum & in plantis seruari; atque ita in apnœa, & similibus, in totum respirationem auferri, quod sub dubio reliquit Galenus *lib.* 4. *de loc. affect. cap.* 7. dicens, posse vtrumque C probabiliter defendi. Dic in aliis locis adductis, tantùm velle sic vitam à respiratione pendere, vt diu non duret animal, si illa ex toto auferatur: non quasi illicò pereat, etiamsi non respiret; viuet enim, quamdiu motus non defuerit, a quo velut ad momentum vita est inseparabilis. Nec obstat, quòd *ad initium lib. de vsu puls.* scripsit, tantò magis esse necessariam respirationem pulsu, quantò cordis calor magis necessarius est ad vitam, quàm membrorum: *ibi* enim de pulsu membrorum loquitur, cuius collatione non negamus magis esse necessariam respirationem: quomodo autem ea calorem refrigerando tueatur, non est huius loci demonstrare. Quòd si solo cordis pulsu, etiam nullo exteriùs apparente, vitam aliquando seruari contendas, difficillimum erit in forti apoplexia, præfocatione, & apnœa vitam à morte discernere; & ideò incerta D quidem habenda sunt documenta auctorum, & vulgi: nam gossipium naribus impositum, corpore resupino, clausis fenestris, & remota anhelantium turba, vt si modo aliquo moueatur, suspicio vitæ sit, sin minùs mortis: & si agitetur aqua in cyatho ori ventriculi admoto, quia pariter cum septo in respiratione ventriculus mouetur: demum & nitidum speculum ori approximatum, vt si inficiatur nubecula, iudicemus anhelitum adesse, respirationis nullius sunt indicia, non mortis, prout obiiciebatur; & confirmant multorum experimenta, qui pro mortuis habiti reuixerunt, & iamiam sepeliendi fuissent, nî in domum reuocati essent, alij tumulati iam, inuenti sunt reuoluti, de quibus apud auctores, Valerium Maximum *lib.* 1. *de miraculis, in histor. Attilij*, Plin. *lib.* 7. *cap.* 52. explanant E Gentilis *in Auic.* 13. *tract.* 5. *cap.* 12. Haly *lib.* 5. *pract. cap.* 22. Leuinus Lemnius *lib.* 2. *de occult. natur. miracul. cap.* 3. & inter omnes nunquam satis laudatus Zacchias, indefessæ lectionis vir, *lib.* 4. *quæst. Medicolegal. tit.* 1. *quæst. vlt. num.* 50. *vsque ad finem.*

Vltimum verò argumentum de iracundo furore, audacia, &c. Potiùs calidam causam, quàm frigidam attestantibus, facilem habet expeditionem, consideranti frigidam substantiam, seu potiùs semen, & menstruum frigida qualitate, eáque deleteria vitiatum, esse frequentem strangulationis materiam: licèt verò nonnunquam in suffocatis symptomata vlla conspiciantur, perrara tamen sunt, frequentissima quæ à frigido oriuntur; frigidum enim est simul, & deleterium huiusmodi vitium, vt diximus, ac proinde etiamsi à frigido promoueatur appetentia, propter adiunctam tamen venenosam qualitatem in hoc morbo,

morbo, deiicitur; nam etiam à melancholia fames excitatur, verùm vbi ea qualitatem aliquam naturæ horridam concipit, vires omnes & appetentiam prosternit, atque ingens fastidium inducit.

QVÆSTIO XVIII.

Vtrùm fœminæ semen fœcundum generent, vt contra Aristotelem asseruit Galenus.

PLurimúmque semen.] Vtrùm fœminæ semen generent, idque prolificum sit, ac fœcundum, Galenus cum Philosopho ad rauim vsque decertat, sed adhuc sub iudice lis est: nam Peripateticorum tela ita ardua sunt, vt ea declinare licèt Iuniorum doctissimi tentauerint sæpe, & illustrissimi Philosophi hanc prouinciam strenuè fuerint aggressi, tamen illa, ni fallor, sunt insoluta adhuc: mecum ita senties: cùm legeris Conciliatorem *dif.* 37. Iacob Dinum, & Thomam de Garbo *super Auic. de generat. embryonis.* Eundem Garbum *lib.* 1. *sua medic. tract.* 5. *quast.* 58. Turisanum, Thadæum, Forliuium, & alios interpretes *lib. art. medic. cap.* 45. Thomam à Veiga *in com. c.* 5. *lib.* 6. *de loc. affect.* Fernel, *lib.* 7. *physiolog. c.* 6. Cardan. 2. *contrad. tract.* 6. *contrad.* 18. Valleriol. *l.* 1. *loc. com. c.* 17. Valles. 2. *cont.* 7. Roderic. à Castro *lib.* 1. *de mulier. morb. part.* 1. *cap.* 3. Peramat. *tract. de semine.* Mercat. *lib.* 1. *de affect. mulier. c.* 1. Laurent. *l.* 8. *de re anatomic. quast.* 5. Syluat. *contron.* 79. & alios. Sed diutius his institi, quia intricata, & maximè necessaria, in quibus ferè nituntur omnia, quæ de strangulatione vteri dicta sunt. Attamen nec acquiesco, immò hæreo, fluctuoque ampliùs: conabor tamen potiora Aristotelis argumenta in propatulum ponere, nitidè & distinctè, ex quibus alia lucidiora fient, quæ à suis hinc inde afferri solent.

Primum. Quemadmodum semen excrementum quoddam est postremi alimenti, vtile, & exquisitè confectum; ita menstruum superfluitas quædam eiusdem dicitur minùs perfectè concocta. Atqui fœminæ ob caloris imbecillitatem menstruis abundant, hoc est, cruenta illa, & incocta superfluitate. Igitur semine careant est necesse, Hoc siquidem ex optima coctione fit: vel etiam secundum Gal. menses ex incoctione: nec par videtur, duo esse eiusdem rei vltima & tam diuersa excrementa; ac proinde quemadmodum maribus solum semen ex vltimo sanguineo alimento ducitur, ita solum menses fœminis: quæ quidem inter sese respondere, & proportionem habere ex eo satis indicatur, quòd eadem ferè ætate, 14. anno peracto 7. *de hist. anim.* 1. semen maribus, fœminis menstrua effluant; consimiliter etiam in senio finiantur, iisdémque symptomatibus incipiant.

Secundum. Pueri, eunuchi, & mulieres, in habitu, in voce, & pilis sunt similes. Atqui illi non generant semen, Ergo nec mulieres.

Tertium. Si procaces, libidinosæue fœminæ multoties pariant, sedantur, temperantúrue. Atqui per partum sanguis, non semen excernitur. Igitur ille est qui turgens, ad libidinem fœminas excitat: quod & illarum experimentum confirmat, quæ præ venereo appetitu sanguinis profluuium intra mensem sæpe habent, pellente scilicet natura id à quo ad congressum stimulatur.

Quartum. Si mulier semen haberet, & in congressu emitteret, vel esset necessarium ad generationem, vt agens, vel vt materia, denique vel vt vtrumque. Non primum, quia cùm virile integrè coctum sit, solum sufficit ad generandi munus; tum quia licèt in aliqua rerum procreatione, vnum idémque videatur efficiens & materia, vt in fructibus, &c. in animantibus tamen perfectioribus, non passa fuit natura gignendi principia misceri, sed voluit cum sexuum diuersitate, distinctas etiam apparere actiuam, & passiuam facultates: cúmque mas efficiens in generatione sit, fœmina patiens, agentis hæc rationem subire nequaquam poterit; siquidem præterquam quòd duo eiusdem rei principia, secundùm idem genus non admittuntur, immò verò (vt concludit Auerrhoës *infrà referendus*) vbi duo ad vnum finem commiscentur, oportet vnum esse formam, hoc est agens, alterum, materiam siue patiens; tum quia cùm alterum principium, nempe materiam ex sanguine menstruo mulier contineat, si semen fœcundum gereret, citra maris congressum ex seipsa posset concipere, & fœtum edere. Non secundum, siquidem ad omnia membra formanda menses sufficiunt & siquid aliud requiritur, virile semen sat est. Constat autem sine excretione, aut voluptate sæpe concepisse multas, & testatur Auerrhoës *lib.* 2. *collig. cap.* 10. quo loco addit nouisse fœminam in vicinia cohabitantem, probis moribus, & fidei integræ, quæ iureiurando confirmauit, concepisse infantem semine ex balneo attracto, quod profudisset lasciuiens mastrubator: firmat Amatus *lib.* 4. *centur.* 36. cui historiæ alia annectenda ipsius Amati *lib.* 7. *Centur. curat.* 18. in qua narrat mulierem à muliere fuisse grauidam factam: cùm enim binæ mulieres Turcæ mutuis coïtibus sese contaminarent, vidua à coniugata, quæ ea hora cum marito rem habuerat, attraxit semen virile, à quo grauida facta est. Denique non vt materiam simul & vim generantem præstaret; nam præter dicta id in seipsum ageret: in proprium damnum, & interitum. Quòd si Aristoteli obiicias, eo etiam consentiente *cap.* 20. *lib.* 7. *de generat animal. cit.* fœminis etiam in actu venereo magna cum voluptate substantiam quandam effundi spermati, simillimam, eámque in vasis max mis manifestè concipi. Responde, illud nec semen esse, sed quandam vteri humiditatem, nec quicquam ad generationem conferens, quoniam nec omnibus talis excretio euenit; nec ad eam sequitur conceptus, mensibus deficientibus; nec introrsum ad vterum fit; & quia sine ea seminis emissione, & quæ ad eam sequitur, voluptate, plerumque concipiunt, si menses debitè fiant, nec verò inquit, ab excretione illius humiditatis fœminas delectari, sed ex frictione & titillatu; quo pacto pueri, & eunuchi delectari solent: nihil alioquin seminis habentes.

Addunt. Arboris semen in terram effusum, sola materia ex terra mutuata, citra alterius seminis accessū, sat est ad arborem proceram gignendam. Igitur & virile semen absque alio fœminini concursu, saltem quod vim aliquam, aut opem præstet in fœtus constitutione; sed solum inquam menstruum tanquam materiam, & veluti lac coagulandum exhibere, masculi autem esse principium coagulationis. Sicut verò lacte concreto coagulum effluit; ita 2. *de generat. animal.* 3. virile (inquit) semen in vtero receptum, vi præstita menstruo sanguini, confertim aut dissolui, & in flatus abire, aut extra vterum mitti solet, videlicet quia nullatenus fit materia fœtus, sed tantùm vt efficiens causa concurrit. Aristotelis verò sententiæ, præter Auerrhoëm *lib.* 2. *collect. cap.* 10. & alios Peripateticæ doctrinæ, assentiri putant Auic. 21. 3. *c. de generat. embryonis*, *Capinac. tract. de fœt. format. cap.* 3. & alij primæ notæ Philosophi, Durand. *in* 3. *dist.* 3. *quæst.* 1. Capreol. *dist.* 4. *quæst. vnica*, *art.* 3. Paludan. *quæst.* 2. Heruæus *in tract. de vnitat. form. quæst.* 8. Socinas 8. *meth. quæst.* 16.

Sed rectiùs Medici ferè omnes, Hip. & Gal. veriorem opinionem sequuntur, ea huiusmodi conclusione explicabitur. *Non generat solus masculus semen, sed & fœmina etiam. Vtrumque materiam simul, & efficientiam præstat: fœmineum tamen minùs fœcundum, nec omnino ad generationē necessarium.* Priorem partem tum ratio, tum sensuum testimonium, ac experientiæ fides satis confirmant: nam si (quæ nihil frustra condere solet) natura, fœminis suos testes attribuit perinde ac maribus, item & seminalia vasa variis, flexibus ac circuitibus inorta, quæ stam in testes, alia ab ipsis in vterum terminata: atque partes illæ in masculis, nulla alia de causa sunt factæ, quàm vt semen generarent, & in congressu emitterent: quo iure ipsis denegabitur similis facultas in fœmineo sexu.

Nec refugias cum Auer. *loc. cit.* ad exiguas mammæ papillas citra vsum aliquem datas, seu notas, mammarum in fœminis; ad sacrum, siue coccygis os hominum ad vltimum fastigiatum, caudæ brutorum index; ad occlusos talparum oculos, &c. Quoniam licèt verum sit, plerumque naturam absque vllo vsu, similitudinem quandam quibusdam animalibus inurere, tanquam notam, seu

vestigium partis alicuius, quam cum magno emolumento A alteri speciei concessit, vbi tamen simile opus non exoptat, diuersimodè fingit, aut quidpiam minuit:testes verò, & vasa seminalia cùm in mare, & fœmina similia ferè omnia fabricasset,numero,magnitudine,anfractibus, par est credi, eiusdem momenti gratia condidisse. Id quod rerum euentus,& fides oculorum demonstrauit: nam semine intra vasa illa turgente, fœminæ procliues feruntur in Venerem; eáque si non vtantur, vterinis capiuntur affectibus, à quibus, semine ipso excreto liberantur.

Rursus non minùs quàm mares,gonorrhœam,& priapismum patiuntur fœminina bruta, quæ statis temporibus concipiunt, & quasi furentia mares quærunt; nec aliunde,nisi retento stimulata semine eo verò per concubitum excreto protinus conquiescunt, adeò vt ampliùs B mares non admittant, donec rursus accruent; quod sanè non ita eueniret,nisi semen progignerent,& in congressu proferrent.

Adde.Si fœminæ castrentur(quod in porcis quotidie conspicitur)ampliùs non coëunt, nec vlla ratione sustinent accessum. Igitur illarum testes semen progignunt, & eo turgentes, ad libidinem, & conceptus faciunt: id quod & per illarum partium dissectionem ad oculum demonstratur;atque ita ex sententia Hippoc. *lib. de natura pueri ad initium*,Galanus *lib.1.& 2.de sem.* latè,& *l. 6. de loc.cap.5.* confirmat.

Quod autem virile semen,non vt opifex tantùm, sed vt materia etiam,in fœtus procreatione seruiat (quidquid Arist.*lib.1.de generat.animal.cap.2.*& alibi censuerit)prçterquam quod ex Hip.colligitur,*cit. de natur.pueri*, dum C vult ex vtriusque seminis miscella; menstruo postea accedente sanguine fœtum consistere, multis ostendit Galenus*lib.1.de sem. cap.5.* Cùm oporteat semen ab vtero comprehendi, ac retineri,vt conceptio fiat, provt *libello illo,& de genitura* Hip.& Galenus obseruarũt, nam vterus sentiens suauitatem,seminis,huic totus fit obuiam, quod ipsum plena fide nomen cõceptionis indicat. Præterea, si nulla geniti pars,ex ipso virili semine, tanquã ex proxima materia procreantur, quò vertitur corpulenta ipsius substantia, (vt verbis vtar Philosophi *2.de gener.animal.3.*) postquam motionis principium, generantémque virtutem semini præstitit? Nec enim intra vterum diutius immorari, retinerive potest, præterquàm ad generationem quin morbos excitet grauissimos, & symptomata perniciosa. Minùs extra vterum pelli, eius siquidem osculum D valde occludi scripsit Hip.*5.aph.21.*& alibi: immò Galenus multis argumentis ab experimento desumptis confirmat,concipientibus nequaquam excidere genituram, sed intus necessariò manare. Superest ergo quod dicit Arist. in halitus,abire,si nullam præstat materiam. At si ita fieret, protinus à conceptu vterus nimiùm inflatus,ac elatus sentiretur, immò distenderetur, & doleret; cùm tamen oppositum appareat,ipso sese contrahente, & circumquaque conceptus materiam comprehendente, vnde in primis mensibus vterus minor apparet: præterquam quòd necesse foret, aut partus tempore, aut priùs flatus illos per pudendum cum sonitu emitti,non secus quàm excernuntur illi,qui in ventre colliguntur.

Deinde.Solida membra, & quæ à Medicis spermatica nuncupantur,ossa,nerui,arteriæ,venæ,sicut distant à san- E guinis substantia, ita exanguia,sunt,& nullam ferè illius similitudinem referunt;seminis autem maximam, colore,consistentia,crassitie, lentore, & specie. Ergo probabilius est ex semine,quàm ex sanguine efformari. Nec cum Philosopho dicas,partes omnes ex sanguine fieri, sed illas eo priùs à natura multùm alterato,& è rubro in album, è tenui in crassum mutato, non secus quàm ex eodem perinde elaborato nutriuntur, iam in lucem edito infante:nam si sanguis ita alteratus, & in album succum conuersus, semini prorsus similis efficitur, quorsum natura alioquin artificiosa,& quæ nihil superfluè,aut frustrà machinatur, semen, quod habet à principio paratissimum, expellat,conetur sanguinem ad seminis similitudinem ab initio elaborare?

Insuper. Si ex plantarum semine, cui inest sua opifex virtus, iunctis terræ portionibus planta ipsa procreatur, præstante semine ipso generantem vim, simul & materiam; cur hoc ipsum non admittemus in semine animalium ad sui fœtus formationem, asserentes vtriusque parentis semen esse solidorum materiam?

Esse autem muliebre semen prolificum, & vim etiam habere efficientem; nec mulieribus duntaxat datum, vt materia foret generationis, aut solum impetum illis, & quasi stimulum ad congressum adderet,apertè etiam colligitur ex Hip.*cit.de genitura,& de natur.infantis*:& multis Gal.*lib.2.de semin.*comprobauit; atque ex eo potissimùm quoniam si eiusdem speciei sunt mas & fœmina, & persimile ferè semen in similibus organis gignunt, illudque similiter cum libidine, & oblectatione per concubitum effundunt; cur similes habere facultates,similésque agendi vires denegabimus?

Ad hæc. Ni fœmineo semini vis actiua inesset, nunquam liberi matribus similes procrearentur. Atqui sæpenumerò partus matri assimilatur. Igitur earum semen suã habet efficaciam, & agendi virtutem, qua ingreditur generationem:non enim sola materia,solúmque principium passiuum,causa esse potest assimilationis: cùm enim assimilatio ad vnum,vel alterum parentem, docente Hip. *cit. de genitura*,ex vnius, vel alterius superantis seminis portione sequatur,quomodo in actione superabit fœmineum si agendi vi omnino destituitur?

Nec vim rationis infringes,dicẽs cum aduersariis,plerumque ob materiæ ineptitudinem non posse agens sibi effectum assimilare, sed vbi quod nititur obtinere non potest, in proximam formam degenerare absque vlla reactione materiæ,atque ita accidere in fœtus assimilatione ad matrem.Nam licèt verum sit, hoc & sæpe terræ vitio, absque vlla vi & concursu actiuo terræ, linum in lolium migret,& triticum in typham:id tamen solùm ostendit, ex passi rebellione,irritam fieri agentis vim,& interdum impediri quo minùs effectus ipsi assimiletur: at verò quòd fœtus matri simillimus fiat,eamque solam,etiam in minimis,& aduentitiis repræsentet, accidere nequaquam potest,nisi,ipsa suo semini vim imprimat informantem,cum suorum accidentium idolis, quæ alterius seminis oppositum conantis efficaciam vincat. Consule Ioannem Gallego de la Serna *lib.1.de principiis generation.cap.25.*

Denique,Nisi sua vi generante fœmineum semen polleret,meritò foret accusanda natura, quòd solas fœminas eo beneficio priuauerit, quo reliqua corpora corruptibilia donauit:omnibus siquidem vires quasdam indidit, vt & elementis etiam suas qualitates actiuas, quibus agunt, & dum suam imprimunt similitudinem,gignunt, & alterum sibi simile substituendo,viuunt, & durant:natura siquidem exoptat vt perpetuentur,quod cum per se ob fragilem mortalium rerum conditionem obtinere nequeant, tamen diu permanent.

Demum.Si vel ipso testante Aristotele,vtriusque sexus vires natura in fruticibus miscuit, non committens soli masculæ vi (licèt terra materiam ei conferat) procreationem fruticis, sed fœmineæ simul; atque ita per totum stirpium semen formatricem diffudit, nempe quia ita totam materiam communicans,& permeans, meliùs, & faciliùs fingit, & materia ipsa obsequitur;cur id multò magis in animantibus, quæ perfectioris sunt ordinis, non efficeret, maris fœminæ vires mutuò coniungens, non duntaxat vt fœmina materiam suppeditet,sed vt copulatis ac confusis actiuis amborum viribus, semen vnum ex vtrisque aptius generationi euadat.

Esse verò masculinum præstantius,ac fœcundius,nemo inficiatur;fœmina enim cùm sit frigidioris temperamenti,frigidiúsque semen eius, æquali fœcunditate cum masculo calidiore pollere non potest,sed minori ex Gal. *13. de vsu part.6.* Atqui illud citra maris opem sterile quidpiam,& imperfectum progignere tantùm potest; gallinæ & aues subuentanea oua, gressibilia,molas, &c.

Non requiri autem omnino fœmineum semen ad conceptum (quidquid citati auctores repugnent) expressit Arist. *1.de generat.animal.c.19.& 20.& lib.2.c.4.* asserens

concipere

concipere sæpè fœminam absque vlla profusione, & quæ ad eam sequitur, voluptate. Ratio suadet: nam cùm virile semen prolificum absolutè dicatur, integrè coctum, & perfectum, si copia sufficiente effundatur pro gignendis membranis, intra quas fœtus formandus, tegendusque est, simul & pro primis solidorum lineamentis; cur per se solum non æstimabitur sufficiens muneri generationis, cúrve tunc non excusabitur fœmineum, dummodò mensium vsus adsit in fœtus materiam & alimentum? Nec aduersantur Hip. *lib. de natura puer* & Gal. *cit. de sem. & 14. de vsu part. 7.* asserentes in conceptu, vtriusque parentis semen in medio vuluæ misceri, iaculatione, & fortè simultanea, atque ex vtroque ita mixto vnum confici principium: intelligendi enim sunt, melioris vsus gratia ita fieri, & ita magno quidem vsui esse ad fœtus constitutionem, sed non omnino requiri vt simul concurrant, & misceantur. B Atque eodem sanè modo accipiendum est illud lasciui poëtæ, detestantis tanquam infœcundum concubitum, in quo mas, & fœmina pariter non excernunt; & aliud, in quo tarditatem à viro requirit, vt fiat & simultanea vtriusque eiaculatio, vtpote quæ ita facta vim maximam habet ad conceptum, sed non proinde necessariam. Porrò licèt non excernat fœmina, adhuc etiam actiuè concurrit, & fœtus productionem adiuuat cum informatrice vteri, cui etiam sua vis inest. Lege Bonauentur. *quæst. 1. num. 31.* Maior. *quæst. 3. art. 4.* Ocham. *quæst. 3.* & alios quos refert Mirandula *lib. 1. de examine vanitatis, cap. 16.* qui nostras partes acerrimè tuentur.

Superest solùm Peripateticorum fundamenta, conuellere. Et primum sic. Seu semen cum Galeno *lib. 2. de semin.* sanguinem definias, in venis quæ ipsum continent, exactè confectum; vel cum auctore *finit. medicar.* C genitiuum humorem calido spiritu constantem, & in seminariis vasis contentum; aut succum familiarissimum matrici, *14. de vsu part. c. 11.* siue cum Arist. & Medicis etiam, vtilem superfluitatem vltimi alimenti, non quasi absolutè superfluitas sit, sed pars quædam vltimi alimenti nondum in membrum versa, quæ superfluit, aut eripitur naturæ, antequàm in membri nutritionem abeat, siue cum Neotericis finias, quòd sit corpus humidum, spumosum, & album, ex reliquis alimenti vltimi & spirituum vbique oberrantium permixtione, vi sola testium excoctum, elaboratumque idque ad perfectam animalis generationem: quid prohibet ab eadem re diuersas separari superfluitates, si nullum mixtum vsque adeò homogeneum reperitur, quod partes inter se diuersas non obtineat, nullúmque tam simile D alimentum, in quo varia non reperiantur excrementa. Immò verò si à puriori sanguine, iam intra poros membrorum recepto, exactè concocto, & iamiam in substantiam commutando, superfluitates separantur; cur non ab impuro in vasis totius redundante, vnde crudas & excrementitias portiones consultò ad vterum transmittit, vt & corpus purgetur, & præstetur materia, & alimentum? Nec ideò superfluit semen, aut menstruum ex parte matris; sola siquidem sine mare fœtum alit, paritérque cum eo efformat & gignit, & carnosarum partium ~~ipsa~~ sola materiam præstat, præter alios sui seminis vsus, de quibus *infrà* atque ideò cùm ad pubertatem deueniunt, masculus tantùm semen fundit, fœmina menstruum simul sanguinem, & cum vtroque ad generantem concurrit.

Secundum parum etiam vrget, nec aliud euincit, quàm E pueros eunuchos, & mulieres, perfectum & exactè coctum semen non progignere, ex caloris, & virilis habitus defectu; propter quem imberbes etiam sunt, fragiles, & pusillanimes quos etiam fricatione, & congressu humiditates quasdam albas aliquando excernere non negauit Aristoteles.

Ad tertium Ideò libidinosæ crebro partu temperantur, & ad sobrietatem redeunt, quia vacuato sanguine exhauritur seminis materia; vnde & ipsum minuitur, simul & libido, quæ à turgente semine excitabatur. Fluunt verò salacibus menses frequenter, & nonnullis ex turpi conspectu, quoniam conante natura ex Venere imaginata semen excernere quod suum est incitamentum, & vteri vasa in eum vsum comprimente, profluit sanguis, vtpote quifaciliorem habet, & magis expeditum descensum; semen difficiliorem, ob vasorum seminalium circuitus, & anfractus: qua de causa iumenta etiam libidinis œstro correpta frequenter reddunt vrinam.

Ad quartum. Constat quid sit respondendum, nec verò dissonum fuit generandi principia simul misceri: quin potiùs conuenientissimum, vt ab vtroque parente materia quædam emitteretur, in qua ita illorum vis & potestas contineretur, vt à neutra per se, sed ab vtriusque miscella, soboles procrearetur, ex adductis causis. Quoniam verò ita separatæ hæ, siue discretæ vires, generandi munus nequeunt explere, ideò alter suo semine stimulante, alterius copulam, societatem, & coniunctionem desiderat, ex qua mutua (vt rectè dixit Empedocles ab Arist. relatus *1. de generat. animal. 8.*) veluti symbolum quoddam fit, totale principium generationis, passiuum & actiuum: nec superfluit vllum, quanquam à mare & fœmina materia simul, & efficacia præstetur; à neutro siquidem sufficiens præstatur, nec perfectum quidpiam edi potest, vt diximus. Mas namque licèt polleat gignendi efficacia, nec materiam habet sufficientem, nec locum in quo formari queat, effingíque conceptus: fœmina verò, etsi locum habeat idoneum, seminis tamen copia, & integra vi ac fœcunda destituitur, eámque consequitur ex permixto virili semine.

Huius enim fœcunditas, illius accessu etiam promouetur, & aptius redditur ad membranarum, & solidorum efformationem: nam vsus seminis in fœmina multiplex est. Primus, vt stimuletur ad coïtum. Secundus, vt mulier ipsa quodammodo perennet, traducta in fœtum similitudine. Tertius, isque maximè necessarius, vt augeat semen masculinum, & sufficiat generandis membranis. Nec obstant argumenta Vesalij *lib. 5. de fabric. cap. 17.* quòd semẽ ex Gal. sufficit formandis membris omnibus solidis, quare multò magis membranis, citra fœminæ subsidium. Addit, quod suprà tetigimus, fieri ex exiguo semine ingentem arborem; cur ergo nõ ex masculino semine membrana fœtum obuoluens? Dic ad primum. Solida gignuntur ex semine, id est, ex attracto sanguine in semen verso. Ad alterum. Plantarum semina cortice continentur, quo rupto confestim trahunt ad efformationem materiæ: semen verò virile antequam tractu operetur, membranam gignit, intra quam veluti corticem, vis illa tractura clauditur, ex Hip. *lib. de natur. pueri. in init.* hanc membranam, & venulas formandas, quibus fœtus cohæret cum vtero, fœmineum semen auget, & nutrit virile.

Porrò licèt in fœmina sit facultas informatrix, licèt adsit materia, citra virum concipere non potest; nam hæc vis non est perfecta, quæ sola sufficiat. Quod verò addunt ex Auerrhoë, & Amato, citra seminis excretionem concepisse multas, difficile creditu est, ne dicam figmentum merum: quo pacto tantum Philosophum miror, quòd dicat maximè sibi placuisse rationem Medici vocati Auencladis, *in lib suo de semin.* dicentis hoc impossibile non esse, *quia vulua trahit sperma propter vnam propriam virtutem quam habet cum eo à tota specie, & ad hoc nõ est necessaria delectatio. O quàm bene placet mihi!* licèt enim non impossibile sit, fœminam citra voluntatem concipere posse; tamen semen debet esse calidum, spirituosum, non frigidum, vt efformando fœtui apta sit materia. Deinde semen, teste Philosopho *2. de generat. animal. 2.* spumosum est: si ergo in aqua permaneat, liquescat est necesse. Insuper vrget illa ratio: nam si semen extra vasa effunditur, illicò corrumpitur, ex Gal. *7. meth. 6.* multò magis si ab aëre alteretur: tunc enim vis eius omnino euanescit. De quo argumento consule Casmannum *lib. 1. psycholog. cap. 8. quæst. 4.* Demum animalia quæ habent penem longum, sunt infœcunda, *lib. 1. de generat. animal. c. 6.* nam in longo illo ductu semen refrigeratur, & generationi ineptum euadit: quomodo semen viribus suis priuatum, per longum aquæductum Poterit attractum ingredi vterum, vt sit conceptui aptum. Scotus *3. sentent. distinct. 4. cap. 1.* cum Caietano *ibi*, & aliis, nouum soluendi modum innuit, vt tueatur Auerrhoëm, dicit enim fœminam non posse concipere citra oblectationem; at non potest bene oblectari,

oblectari, nisi effundat: quare ad ingressum iucundum seminis virilis in balneo, sequuta titillatione & motu, semem fœmineum ad vterum est excretum. Futilis solutio immò inanis trica: nam semen non titillat vterum, spiritu & calore omnino orbatum, & in totum ab humiditate aquæ, & aëre ambiente frigidius factum. Lege Paul Zacchiam *lib.3. quæst. medicolegal. tit.1. quæst.8.* qui multis rationibus huius historiæ vanitatem impugnat euidenter cum Laurentio *lib.8. de re anatomica, quæst.11.*

Vltimò. Non effluit semen, aut euolat in flatus, vt dixit Arist. immò intus permanens, agente tenuiore spiritalique parte, in qua vis opifex continetur ac viget, secundùm crassam & corpulentiorem (vt ita demus agens à patiente diuersum, nec quicquam in se ipsum agere) in membranas illas, & solidas partes abit, quibus efformandis non ita conueniebant menstrua. Nec verò in ipsa seminum miscella, necessarium est, vnientis vnum, alterum vniti rationem habere, aut tertium aliquod dari in quo vniantur, quod instabat Auerrhoës: per se siquidem vniuntur liquores eiusdem generis similes, aut omnino easdem facultates habentes, quales sunt masculinum, & fœmininum; non enim masculino tantùm coagulandi principium, & actiuam virtutẽ, sed fœmineo pariter tribuimus: quicquid repugnet Aristot. cum suis. Ita ad propositam quæstionem responsum esto: de qua plura si requiris, præter Hip. Gal. Arist. Auic. & Auerrhoëm. Lege Leuin. *lib.1. de occult. c.6.* Montanũ *lib.1. medicinæ vniuersæ, tit. de morbor. diuisione, quæst. 2.3.4. mihi fol. 207. edition. Francofurtensis.* Clementem Timplerum *lib.2. empsycholog. c.6.* Rotar. *in contradict. Gal. num.137.* & Castrensem Lusitanum, medicinæ phœnicem *lib. 5. de meteor. microcosm. cap.2.*

HISTORIA X. AVENZOARIS,
De corrosione matricis.

Ad corrosionem matricis mors subsequuta.

Generatur quidem hæc ægritudo in matrice, ex vberantia humoris acuti, & corrosiui; & quando fit in aliquo alio membro cum difficultate curatur: ergo cùm oritur in isto membro, multo difficilius. Et iã recordatus sum, quòd cùm essem iuuenis, ad me venit quidam senex, & dixit mihi, quòd quædã Domina de qua multùm curabat, & eam multùm diligebat, hanc patiebatur ægritudinẽ. Et ego diu in eius curatione laboraui, donec fui fessus; & quia eam multùm diligebat, feci scire hoc patrem meum, qui senex erat, & ipse me desperare fecit de hac curatione, dicens quòd hæc passio eam ad mortem deducere debebat naturaliter, & docuit quod, ei facere deberem. Et aliquando hæc ægritudo alleuiabatur, & aliquãdo intendebatur donec sanguis in quantitate maxima emanauit, & corrosio dilatabatur: & in tantum augmentata, & dilatata fuit corrosio, quòd corrosit vnam ex magnis venis, & inde tantum sanguinis exiuit, quòd inde mortua fuit, &c. Auenzoar* lib.2. theizir, tract.5. cap.3.

QVÆSTIO XIX.

Vtrùm vlcera vteri insanabilia sint.

PARAPHRASIS.

Hæc ægritudo.] Vterum, cæterarum partium ritu, vlceribus conspurcari, quæ ab acutis, biliosis, acribúsque humoribus originem ducunt, res est manifesta: nam sæpe humores ab aliis partibus in vterum confluunt, vel in ipso generantur, ita mordaces & maligni, vt ferinam induant naturam, & sortiantur erodentem vim, in cancrosamque naturam facillimè degenerent. Si enim iecur feruidum & igneum, humorem biliosum exassat & adurit, cúmque exiccando crassiorem reddit, & atræ bili simillimum, tunc hic ad vterum corriuans, ibique stabulans, cancrum gignit, maximè in iis, quibus diu suppressa sunt menstrua; quæ retenta, excalfacta, ac retorrida huic malo vberrimam materiam præstant, vt *lib.6. cap.45.* Paulus admonuit.

Vlcera omnia vteri difficilem sortiri curandi viam, indicat neruacea ipsius substantia, quæ semel exulcerata rarò coalescit, ac regeneratur. Accedit ipsius vteri natura, & conditio, quam in suscipiendis totius corporis excrementis idoneam fuisse constat, ratione humidioris, sordidiorísque loci, cùm vterus sit positus in medio sordium confluxu, & totius corporis sit veluti sentina, ac receptaculum, quæ omnia esse curandis vlceribus aduersa, nemo non videt. Accedit recondita loci sedes, ad quam facilè medicamenta penetrare nequeunt.

Si vlcera sint sordida, & post inflammationem aut erysipelata supersint, virulenta ac depascentia fiunt. Quæ post scirrhum, in gangrænosa, dysepulotica, & chironia commigrant. Ab vlcere inflammato, exiguum quid fæculentum, & sanguinolentum, cum ingenti dolore procedit. Si sordidius sit, ichores cum minore labore emanant. Si sit depascens, teterrimi odoris fluxum emittit. Si vlcus à bile oriatur, aut à sanguine, dolor erit acerbissimus, pungens cum ardore, & febri. Ex salsa pituita, pruritus intolerabilis contingit, & excrementum cum fœtore: acrimonia, paucóque sanguine permixtum effluit. Si ab inundante humiditate vlcus sit concitatum, maior aderit fœtor, excrementa erunt tenuiora, & copiosiora. Si veluti fæx vini ab vtero stillet, vlceris cancrosi suspicio est. Si exit sanies instar loturæ carnis recenter mactatæ, menstrua ad suppurationem vergunt. Si excretum sit viride, liuidum, nigrum, & cum dolore, vlcera sunt corrosiua cacoëthica fistulosa. In vniuersum verò vterum esse exulceratum cognosces, si sanies emanat tenuis, aquosa, nigra, fulua, & grauiter olens. De quorum causa, signis, & curatione sat multa exarauit Valerius Baldutius *peculiari tractatu de vlceribus.*

Quo pacto, si vlcera vteri magna sint, in profundis partibus posita, valde putrida, & corrodentia; adsit dolor in pube vehemens, in lumbis, capite, & præsertim syncipite; in excretis sentiatur fœtor horribilis, hæmorrhagia ingens corrosis vteri venis emanet, ob quam debilitentur ægræ, & in animi deliquium incurrant; hæc insanabilia sunt, nam sanguine orbatum corpus contabescit, & extinguitur. Quæ verò contrario modo se habuerint, ea sanare ne desperes, vt *lib.1. de morb.* passim docuit Hip. Rectissimè ergo pater Auenzoaris prædixit, quòd hæc passio erat desperata, & quæ fœminam hanc necessariò debebat ducere ad mortem; nam hac correptæ, suborta febricula iugi, fastidio, inquietudine, animi angore, syncope vitam cum morte commutat. Pater autem Auenzoaris Medicus fuit eruditus, vt constat ex ipso, *lib.1. theizir, tract.11. cap.2.*

Si vlcera sint cancrosa, incurabilia sunt apud Hipp. *6. aph.38.* & firmat Gal. *in com.* sub his verbis. *Quòd enim illi qui sunt in partibus penitioribus, talibus nõ curãtur remediis, etiã experientia docet. Etenim scio omnes, qui huiusmodi cancros curare tẽtauerunt, magis illos exacerbasse, & breui homines interemisse. Nam qui cancrum in palato constitutum, & in sede, & in sinu muliebri, vel vsserunt, vel secuerunt, non potuerunt vlcera ad cicatricem perducere, & homines per curationis afflictionem vsque ad mortem excarnificarunt, qui nulla curatione adhibita, longiori tempore vitam cum minori molestia transegissent, &c.* Et Paulus *loc. cit.* sic ait: *Quoniã verò partes putrefactæ, aut quæ, vt simpliciter dicam, naturæ modũ excesserunt, ablationẽ sui postulant: cancris vulua, manus opera nec potest; nec vtile est admoueri, &c.* Cancer enim vlceratus in quacunque parte consistens si incurabilis est, quantò magis in vtero? in quo ob dictas causas, corrosis venis magnis vteri, quibus ipse præditus est, ex Galen. *lib.6. epid. sect. 1. com. 2.* difficillimam, aut nullam curationem admittit. Si enim leuia tentes, ea affectus contumax contemnit; si acria applices, & violenta, humor atrabilarius irritatur, & excandescit, vnde insanabilis redditur affectus, ex Gal. *lib.4. c.24.* & nos *lib.2. in com. histor. 28.* proposuimus. Quapropter ad preseruandum ne vlcus amplius sordescat,

sordescat, fidissimo experimento compertum habeo, cauteria in cruribus excitare, vt spiret vterus, & putridi humores ad ignobiles partes trudantur.

Blanda ergo curatio instituta est, vt par erat à patre, Auenzoar, & mitibus medicamentis celebrata. Cùm ergo arbitraretur vlcus hoc cancrosum esse: quia hic peruicax humor, venis magnis arrosis excitata nimia hæmorrhagia, ad mortem perduxit, idcirco solùm filio suo consuluit, vt administraret victum. Et hoc est quod significauit, cùm dixit: *Et docuit quid ei facere deberē.* Ergo præmissa totius prouidentia, si vires ferant, & vlcus sit in initio, secanda vena, clementia expurgantia offerenda, humor mordax retundendus, partes principes roborandæ. Vlceri anodyna, abstergētia, exiccantia applicanda, quorum amplam syluam legat qui velit, apud Mercatum *lib. 2. de morb. mulier. c. 20.* Hieronym. Fabricium ab aqua pendente *lib. 2. de tumorib. cap. 22.* Guilhelm. Fabricium Hildanum, & alios. Vlceratus cancer illicò vas grande abradit, & sequuto copioso sanguinis effluuio corpus tabefacit, colliquat, & tandem ad interitum deducit. Aliquando vas paruū corroditur, & sanguis emanat in quantitate exigua, hoc modo intelligendus est Gal. *lib. 5. meth. c. 5.* narrans historiā mulieris, quæ ex vtero sanguinem excreuit & succo plantaginis, huic vsui vtili, oblato, conualuit; quam historiam, vt parui momenti, inexplicatam reliquimus.

Si vteri vlcera sordida, dolosáque sint, & Gallicæ luis sapiant naturam, nullo alio præsidio promptiùs quam antidotis pugnare debemus, & quæ à tota substantia prauam humoris qualitatem retundant: de quorum genere sunt, ebenum, smilax aspera, & radix chinæ, non spretis localibus præsidiis, quæ vlcerum sorditiem abstergere, & exiccare queunt; quorum præsidiorum farraginem lege apud Mercat. *de morb. Gallic. cap. 7.* & *in Appendice, cap. de morbo Gallico*, proponemus latè.

At quia delicatulæ fœminæ sudorificis præsidiis non ita obtemperant, præsertim debiles, & febre tenui detentæ, & in quibus ob prostratum virium robur hæc celebrari nequeunt, tunc iisdem, sed mitioribus est pugnandum, quæ calorem igneum contemperent, deleteriam morbi Gallici naturam infrænent, & vlcera cacoëthica exiccent de quo curandi modo, lege *obs. nostram 134. lib. 1. de praxi admiranda*, & *lib. 2. obs. 128.* quibus in locis illustria tabis Gallicæ exempla descripsimus.

Si verò hæc non prosint, & vteri vlcera radices agant, & præ sui contumacia, intemperie, dira vi auxiliis non succumbant. Mercurio debellanda, quem pro huius morbi medela esse præstantissimum, contra plurium opinionem, expugnatis illorum argumentis *lib. 1. in com. hist. 37.* demonstrauimus, nam si febricitent, hydrargyrium cùm frigidum & humidum sit, calidorum humorum feruorē atque impetum coërcet, calida & sicca viscera humectat, quo fit vt tutò omnis generis vlcera sanet, scabiem demulceat, pruritum compescat, impetiginem, psoram, lichenes, lepram, & alia huius naturæ radicitus euellat. Hoc auxilium si tempestiuè celebretur, corpore, vt docet, præparato, non leue leuamen afferre solet: licet enim malam qualitatem morbo Gallico insidentem non corrigat, tumores tamen comminuit, & facta vacuatione per sputum, aluum, aut sudorem, vlcera abstergit; si verò incautè administretur, sæua symptomata accersere solet: narrat enim Fabritius Hildanus *cent. 3. obs. chirurg. obs. 92.* quendam ex improspera vnctione Mercurij subitò fuisse emortuum.

HISTORIA XI. GALENI,
De fluxu muliebri.

A desperato vteri profluuio, mulier, Galeni opera liberatur.

BOëthi uxor cùm in muliebrem, quem vocant fluxum incidisset, obstetricum familiarium, quæcunque in vrbe Roma optima habebantur, remediis vsa, cùm nihil leuaretur, vir eius

A *præcipuos Medicos conuocat. In eam sententiam ab omnibus itum est, vt ea remedia adhiberentur, quæ ab Hip. & aliis post Hip. Medicis optimis descripta fuissent. Voluit Boethus sēper interessem mulieribus, quoties aliquid ægrotanti ministrarent vxori, probarémque singulas medicamētorū materias, quarum intentio summatim erat, non vterum modò, sed vniuersum etiā corpus siccare: vnguēta insuper admouere, quæ muliebres locos adstringerēt. Sed ita faciendo, cùm deterior indies morbus videretur, iure mecum, & reliqui dubitare cœperunt. Et quāuis omnes requireremus ad aliū sanandi modū transire, melius tamen quicquam, aut ratione inuentum, aut experientia repertū non occurrebat, quàm in quod optimi Medici paulo antè cōsenserant. Interea verò tumor in ventre, qualis in prægnātibus suboriri solet, apparuit. Quamobrem ex ministrantibus nonnulla reuera prægnantē esse ægrotantem credidere. Non tamen*

B *Medicorum aliquis id verum esse arbitratus est: nā muliebris fluxus indicia, quæ singulis diebus excernebantur, earū opinioni refragabantur. Cùm igitur ægrota mulier ab ancilla sibi fieri permitteret, quæ in prægnantibus fieri solent, & singulis diebus lauaretur, contigit vt in prima thermarum cella, vehementissimis doloribus correpta, quales parturientibus aduenire solent, humoris aquei vsque adeò multum excerneret, vt animo defectam è thermis ipsis extulerit. Inclamantibus ergo, & vociferantibus ancillis, verùm neque pedes, neque manus, neque os ventriculi fricantibus, ipse qui casu ante fores balnei constiterā, audito clamore intrò me proripui, conspiciénsque frigentem, manu nardino vnguento admota, stomachum laborantis ex eo confricui, ancillásque iussi pedes calefacere, manus fouere, odorandum aliquid naribus supponere, tunc itaque ipsam* celeriter refocillauimus. Subsidente verò ob inanitionē*

C *ventre, summopere verecundia affecta est obstetrix, quoniam eam esse prægnantem, contra Medicorum votum opinabatur. Dubitantibus itaque singulis quid factu opus esset, noctu mihi de ea re cogitanti tale quiddam nouum occurrit: nam quando, vt dixi, animo defecit, ipséque nardi vnguento præcordia (nihil iuuantibus, sed clamantibus ancillis) confricui, recordatus sum me tantam mollitudinem illic reperisse, vt cùm animaduertissem postea, me violentiùs à principio præcordia fricuisse, timens ne carnem liuidam redderem, à violenta cōfrictione destiterim: partes enim omnes circa præcordia siquis exactè comparare velit, lacti quod coagulatur, nondū tamen in caseum obduruit, similes erant. Prorsus itaque mihi visum est, insistendū nimiæ humiditati exiccandæ, morbi qui aquosus esset, excogitandúmque talem sanandi modū quo nō solùm humiditatē siccaremus, verùm etiam ita calefaceremus, vt æsta-*

D *tis præsertim tēpore ægrotantis corpus non liquesceret, quod frigida & humida temperatura supra modum erat: huius tamen contrariū tunc faciebamus, quum ipsam in arenā magis calidam decumbere præciperemus. In aliud quoque erroris genus, quod plerisque in morbis occurrit, tum nos etiam incidere collegi: labuntur enim sæpe Medici, dū id quidē quod redūdat euacuant, ne tamē illi simile aliud gignatur non prohibēt. Atque adeo mecū decreui, vt vniuersa victus ratio ad duo inclinaret, potus paucitatē, & totius corporis frictionē, quā non ex pice & resina subsequeretur inunctio, sed ex melle solo, multùm quidē cocto, tantùm tamen refrigerato, vt fontanæ aquæ similis æstiuo tēpore foret. Ac quemadmodum per cutem humorē redundantem euocare melius esse cognoui, sic medicamentis vrinam cientibus eundem per vesicā educere deliberaui, dandámque operam censui, vt per aluum etiam detraheretur. His animo præsumptis Boëthum sic sum alloqutus. Me, quē probè nosti in hodiernū vsque diem, ne in vna quidem re ad medi-*

E *cinā spectante deliquisse, tecum ipse considera, an totos hos decē dies circa vxorem tuam, operam quam velim, præstare sinas; ac si meliùs interim se habere videbitur, totidē rursus diebus aliquid denuò circa eamdē agere iubebis: sin tibi nihil profecisse visus fuero, tū denique ab ea prorsus & ipse discedā. Hoc mihi cùm propitè Boëthus concessisset, medicamento* aqueum humorē per aluum ducente primò vsus sum: pòst aquā in qua asarū, & apium inferbuerant, bibendam exhibui. Cùm itaque duobus primis diebus, vterus minus fluere cœpisset, tertio die rursus haud multum medicaminis illius exhibui, quod per aluum trahebat ea, quæ per vterum repebant: cùm non solùm per vrinā, sed per aluum etiam humorem deriuare vellem. A beo die postea quotidie & melle ipsam perunxi, & corpus confricui*

se cui mollissima primò, tum asperrima sindone. Montanarum A *etiam auium carnes*, *& pisces saxatiles comedendos obtuli. Cùm igitur diebus quindecim hisce remediis vsus essem, nullũ prorsus morbi vestigium apparuit, quod cùm aduertisset Boëthus, quia etiam plus, quàm promiserã, me præstitisse videbat vt prorsus vxorem suam liberarem postulauit, præceptáque exhibere rogauit, quibus in posterum ampliùs eo morbo non ægrotaret. Cùm itaque mense transacto, & bene colorata mulier adeò foret, vt ad naturalẽ habitũ nihil penitus desiderari posset, nec ampliùs fluxus indiciũ aliquod superesset, quadringentos aureos, ad me Boëthus misit, & nobiliũ Medicorũ inuidiã auxit, &c. Galenus* lib. de præcognit. ad Pohstum. c. 8.

PARAPHRASIS.

Celeberrima est historia hæc, & à Medicis ad curan- B das miseras fœminas, hoc sæuo, & tædioso morbo detentas, semper in pretio habenda: multa enim in ea inueniuntur pulchra, ac vtilia, quæ circa morbum natura sua difficillimum, & frequentissimum controuerti possunt, quem cùm omnes de morbis muliebribus scribentes, accuratè ex Gal. *hoc loco* descripserint, idcirco nos pro textus explicatione, quædam ex multis arduis quæ sese offerunt, Laconicè perstringemus.

Fluxus muliebris dicitur à Galeno *lib. 6. de loc. affect. cap. 5. & 3. de sympt. caus. cap. 4.* Paulo *lib. 3. cap. 63. vniuersi corporis per vterum expurgatio, ipso haudquaquam affecto.* Et licèt alicuius determinatæ particulæ non sit morbus, cùm sit affectio in genere excretorum immodicè, & in ea vitiosum sit quod expurgatur; à menstrui tamen sanguinis eruptione differt, quòd in hac syncerus sanguis procedit, C in muliebri verò profluuio, fluxus corruptus apparet, Aëtio auctore *tetrab. 4. serm. vlt. cap. 65.* siue ruber, saniosus, purulentus, albus, viridis, pallidúsue exeat, vt Oribasius notat *lib. 9. synops. cap. 48.* & Auic firmat *27. 3. tract. 3. cap. 23.* & aliquando liuidus, vel niger, vt *lib. 2. de causis, & signis diuturnor. morb. cap. 13.* retulit Aretæus; cuius humoris, vtpote infrequentissimi, peculiariter non meminerunt auctores.

Deinde. Hic fluor interdum tenuis, crassus, concretus, grumosúsue emanat. Aliquando excretum est fuliginosum, acre, erodens, nimis fœtidum: quos omnes diuersos fluxus, iuxta varios putredinis, & corruptionis modos euenire, auctores præsertim Arabes confirmarunt.

Fluor hic, quo fœmina hæc illustris premebatur, aquosus erat, vt Galenus *in textu* confirmat manifestè, qui ex D alteratricis potentiæ debilitate, & partium frigida intemperie originem ducebat. Quare periculosissimus est affectus hic: nam ex eo aliquæ in vteri procidentiam, tabem, & deiectis naturalibus potentiis, & ob spirituum copiam ex nimio fluxu exhaustam, debiliori iecore facto, in hydropem frequenter labuntur. In hac fœmina rudimentum adfuisse cachexiæ, ex historia deduci potest, quoniam circa præcordia tanta carnium mollities aderat, vt lacti coagulato, nondum tamen in caseum obdurato similia essent: si verum est quod scripsit Hip. *l. 7. aph. 74. alba* scilicet *pituita aquam inter cutem superuenire:* vt enim rectè Galenus notat *in com. Quibus plurima in vasis, totóque corporis habitu aceruata est pituita, his leucophlegmatias hydrops superuenit, &c.* Huius rei argumentum efficax est, quia in prima thermarum cella, deposita humoris copia, venter, E quem habebat inflatum, detumuit.

Cùm ergo vrgeret malum, curationem aggredi coacta est, sed priùs conuocatæ obstetrices: nam ob verecundiam, & pudorem viris has partes tractare est indecorum, & sic insuetum; illis enim pudibunda loca illinire, fouere, fricare, vngere, vel in vterum digitos immittere est concessum, dummodò de admouendis auxiliis Medici cõsilium accedat. Maximum fuisse obstetricum numerum in vrbe Roma, refert Galenus *lib. de caus. morb. c. 7. & 15. de vsu part. cap. 5. & 3. de facult. naturalib. c. 3.* quæ omnes nulla facta consideratione auxilia adhibent, medicamenta eligunt, & officium Medicorum exercere solent, cùm tamen illarum præcipuum munus sit, in iis quæ ad muliebria pertinent, se exercere.

Vxor ergo Boëthi, cùm nullum ex his imperitis fœminis leuamen sentiret, primarios vrbis Medicos conuocauit, qui in eam vnanimes sententiam conuenerunt, vt ea præsidia adhiberentur, quæ ab Hip. & aliis post Hip. Medicis erant conscripta. Hæc omnia proponit Hip. *lib. 2. de morb. à num. 1. vsque ad 14.* dum mulieribus album fluorem patientibus dandum esse pharmacũ fluxiones reprimẽs asseuerat, sorbitionésque ex panico, lenticula, farina hordei, ac recentis tritici coctæ, alica cocta sorbili, & zea cocta, quo loco plura alia scribit, vsque ad *num. 75. & lib. de loc. in homin. & l. 5. aph. 36.* dum sic ait: *Mulieri menses decolores, nec eodem semper modo, & tempore prodeuntes, purgationẽ indicant esse necessariam, &c.* Medici verò, quos refert Gal. post Hip. fuisse optimos, præcipui ab ipso in suis libris citantur, præsertim *in lib. secundum genera, & locos, de pulsibus, & alibi,* nempe Cornelius Celsus, Archigenes, Diocles, Herophilus, Herodotus, Pelops, Lycus, Capito, Attalio, Musa, Democritus, Asclepiades, & alij.

Verùm cùm ab obstetricibus, medicisque consultum esset, vt non vterus modò, sed vniuersum corpus siccaretur, & vnguenta admouerentur, quæ muliebres locos adstringerent, humorémque crassiorem redderent; & iis celebratis in peius rueret affectus, quia adstrictis locis, humore ampliùs incrassato, & ad superas partes retrocedente, idcircò regurgitante etiam ad internas sedes, ibique coërcito, repullulauit tumor, qualis grauidis accidere consueuit; ob quam causam obstetrices, eam grauidam esse prædicabant. Medici verò rebantur contra, tumorémque ex intempestiuo adstringendum vsu citra totius prouidentiam oblatorum, retento intus humore, & ad intimas partes restagnante accidisse existimabant: nam hac de causa, monente Aëtio *loc. cit.* plura non contemnenda damna accidere solent, vehemens cephalalgia, cardialgia, epilepsia, neruorum resolutio, &c. Et quamuis fœminas hoc albo fluore vexatas posse concipere non sit denegandum, cum Hip. *lib. 5. aph. 60.* qui grauidas posse pati menstrua asseuerat: tamen cum humoris esset quantitas vacuata insignis: absonũ erat conceptionem imaginari: nam in vtero humente, læui, mucoréque obsito semen retineri nequit; & natura præcipitata, & assueta fluxui, illicò omnia à se depellit; & semen à frigidorum humorum copia vel infrigidatur, vel extinguitur: quare rectè dicit Hip. *5. aph. 62.* bene temperatos vteros ad conceptionem esse idoneos.

Ad ventris tumorem accedamus, cuius causa cùm esset aquosus humor, adstringentium medicamentorum vi coërcitus, factum est vt laxato ventre, & ex balneorum vi emollito, vnáque retentrice debilitata (illa enim ventrem, & partes internas eneruant, & relaxant, apud Hip. *3. acut. 59.*) natura tantam humoris copiam retinere non posset: qua de causa tam ingens aquosi humoris copia est vacuata, qui cùm ad vterum partem sane neruosam esset depulsus, distentione facta vehementissimum dolorem concitauit. Ex hac copiosa vacuatione, resolutis spiritibus, animi deliquium oboriri, res est manifesta, & firmat Gal. *lib. 6. aph. 27. & lib. 1. ad Glauc. cap. 14.*

Huic virium lapsui, animique defectui opem allaturus Galenus, nardino vnguento stomachum inunxit: maxmè cùm fortè esset ad manus, cùm semper Matronæ Romanæ id domi paratum haberent; nam roborat, & calefacit ventrem, præsertim si in eo pituitæ crudæ copia redundat. Huic indicationi satisfaciens, pedes, manusque, ob animi deliquium retracto ad interiora calore frigentes, calefacit. At cùm plurimi spiritus ex subita vacuatione essent resoluti, odorata naribus admouere iussit, vt sic reparatis spiritibus vires celeriter reficeret: odores enim citissimè nutrire, & naturam recreare, probat Hip. *in l. de aliment. n. 6. & 2. aph. 11.* Cùm ergo fœmina citò fuisset reuocata, neque frictionibus, ligaturis, frigidæ aspersione, balneis (in fluxionibus ad ventrem aptissimis) neque narium apprehensione opus fuit, quæ præsidia Galen. *lib. nuper citato ad Glauc.* pro hoc affectu curando summopere probat.

Sed cùm ipse ob necessitatem præcordia confricaret, & partes illas omnes lacti coagulato, nondum tamen in caseum indurato similes reperiret, & aquoso, crudo, & multo humore repletas esse intelligeret, collegit statim, omnem

omnem curationis scopum eò dirigendum esse, vt nimia humiditas absumeretur & exiccaretur, ne fortè æstatis tempore, corpore debili & molli vehementer excalfacto, tabesceret mulier; idque procul dubio euenisset, si in arenæ maris incepto auxilio perseuerasset: licèt enim habeat balneum ex arena vim exiccandi tumentem carnem, ægrotante scilicet in illis arenis calidis circumuoluto, si fides est adhibenda Galeno *lib. 9. simpl. cap. de lapide pyrite*, Dioscoridi *lib. 5. cap. 1.* Lacunæ *in com.* Sauonarolæ *tract. de balneis*, Mercat. *lib. 1. indicat. cap. 13.* quo pacto hypropicis, podagricis, ischiadicis, suspiriosis, lienosis, asthmaticis remedio est: tamen auxilium hoc nimiùm colliquat, & molle, facileque resolubile mulieris corpus resoluit. Hoc ita esse, argumento cognouit Galenus: nam præcordiorum partes adeò erant flaccidæ, vt timor esset, ne durante frictione, resoluto calore natiuo, ex liuore morticinium sequeretur; quo pacto à frictione sese retraxit: nam si dura sit, corporis molem deprimit, ex Paulo *lib. 1. cap. 18.* lenis verò licèt impleat, tamen in corporibus laxis ac mollibus, resoluit, & debilitat.

Hac de causa totam curationem in eo reposuit, ne pituitosi humoris copia generaretur. Hoc vt assequeretur, duo consuluit, nempe potus paucitatem, & frictionem ex melle multùm cocto celebratam: nam parcissimè bibentes, paucam humiditatem acetuant, & sic in corpore contenta humiditas potus abstinentia absumitur. Mel autem cùm sit exiccantis facultatis, coctioneque aridius factum, maiorem exiccandi facultatem acquirat, abstergit & discutit vehementiùs; æstateque præsente, frigiditatis illud particeps esse voluit, ne fortè ex frictione partes nimis calescerent, ardorque induceretur molestus: consuluit autem frictionem, quia hæc ab vtero reuellit.

His factis, & parte tenuiore humoris per cutem discussa, crassiorem per aluum, & vrinam expellere decreuit. Illis vsus est priùs, vt particularis per vrinam vacuatio facienda, corpore vniuersaliter vacuato faciliùs succederet; & sic post vacuantia per aluum, asari, & apij decoctum libenter propinauit: hæc enim diuretica sunt, calida, sicca, tenuia, ex Gal. *lib. 5. simpl. cap. 13.* sicque exiccandi facultate sunt prædita, sanguinem cogunt, exiccant, & excretum ab eo serum fluere faciunt. Ab his pituitosi succi fusi, ac liquati, fluxum muliebrē facientes, in vrinam mutati, deriuatione, vacuationeque per vesicam, locum vtero diuersum expelluntur: nam vt rectè monet Gal. *5. meth. 3. per vterum naturaliter fluentia, vel per vrinas, vel per aluum sunt reuellenda.*

Arguet hoc loco acutior aliquis, reprobam esse Galeni curam incidentibus, aperientibus, & dilatantibus venas celebratam: nam fluxus muliebris hac de causa mouetur magis, menstrua cientur, & ad vterum humor à toto corpore attrahitur magis vbertim. Obiectionem sic facilè dilues cum Gal. *lib. 5. simpl. c. 22.* dicente, vera diuretica, aperientia, penetrantia sanguinis crassitiem auferentia, tãtùm abesse vt menses moueant, vt potiùs illos coërceant; nam quæ menses mouent, calida quidem sunt, non tamen adeò sicca, vt diuretica: & *infrà* ait. *Verùm & hæc vtraque vrinas prouocant, & ad hæc cumprimis ea quæ calefaciunt, & desiccant: eapropter ea peculiariter dicuntur diuretica, siue vrinam mouentia, non quia sola moueant vrinas, sed quia solas, & non etiam menses, aut lac mouent, &c.* Quoniam hæc peculiari quadam ratione per vrinam euacuant. Quapropter his aquosos humores ad vrinæ vias deriuauit, quibus, siccateq; victus ratione vsus, fluxus paulatim fuit diminutus.

Sola ergo superest soluenda dubitatio. Si affectus hic exiccantem victum expostulabat, cuius efficacia se hunc morbum persanasse gloriatur, cur pisces saxatiles exhibuit, quos frigidum, & humidum præstare victum, nullus ignorat? Dic, quòd licèt saxatiles sint facilis coctionis, & distributionis, sanguinem generent laudabilem, & consistentia medium, & tam in morbis frigidis, quàm calidis videantur posse concedi, quoniam mediam naturam habent, vt fusè ex veterum, & iuniorum mente comprobauimus *lib. 1. in com. histor. 28.* tamen petrosi pisces semper frigidum, & humidum præbent victum; quare si asseras, in hoc morbo præsertim chronico, voluptatis causa fuisse oblatos, Galenum à calumnia liberabis: suauia enim etsi deteriora, minùs nocere solent, *2. aph. 38.* aliquando enim *laborantibus gratia cocedende*, vt Hip. dixit, *6. epid. sect. 4. text. 8.* iucunda enim & cum voluptate assumpta faciliùs coquuntur, ob multas causas latas à Gal. *lib. 6. de sanit. tuend. 3. & 2. alim. 27. & 4 meth. 7. & 3. de temper. 2.* Solue secūdò dicendo concessisse Galenum in hoc morbo saxatiles, conditos aliis rebus medicamentosis, quæ attenuare crassum succum queunt, vt sunt porrum, anethum, sal, ex Galen. *1. acut. 27.* Hoc modo præparatos concedit puero suo epileptico, *in cap. 4.* quos attenuare, exiccare, abstergere, aperire ob condimentum, probat Gal. *lib. de attenuante victus ratione, cap. 8.* Lege elegantissimum Rorarium *contrad. 111.*

Hanc ergo fœminam, vacuato aquoso humore per aluum, & vrinam, & retracto ad cutem per frictionem, & ope regiminis exiccantis, absumpto potus parcimonia, se cum maxima sui nominis fama persanasse gloriatur Galenus, cuius industriam, & miram in curando solertiam post eum omnes vnanimiter celebrarūt. Ob quam curationem, in illustrissima fœmina, & inter Matronas Romanas nobilissima, celebratam, Boëthus vir in vrbe insignis, qui Galenum liberasse à tribus quartanis Eudemum, & filij sui Cyrilli ægrotantis commissum erratum mirificè detexisse obseruauerat, deque eius excellentia, acutie, & curandi peritia planè edoctus erat, & alios Medicos tanquam medicinæ imperitos vituperabat, Galeno quadringentos aureos misit, & præstantissimorum Medicorum inuidiam auxit, qui mille coronatis solaribus æquipollent, vt notat Lacuna *in vita Galeni*, & ex eo firmat Amatus *1. cent. 3.*

Nec magnum prò tanto morbo curato oblatum à viro Consulari locupletissimo donum iudico; nam maiora munera Medicis fuisse concessa, veteres, & nostri obseruarunt, quorum exempla legat qui velit apud Plin. *lib. 29. cap. 1. & lib. 26. cap. 3.* Erasistratus Antiocho Rege sanato centum talentis donatus est à Rege Ptolemæo filio eius, id est, sexaginta millibus aureorum nostrorum, vt supputat Budæus *lib. 2. de asse.* Charmis ex Massilia ægrum ex suis Massiliensibus sanandum conduxit sestertiis ducentis, id est, quinque millibus aureorum, vt referunt Dubrauius *lib. 23. rerum Bohemicar.* Anton. Bonfinius *lib. 2. decad. 3.* Æneas Siluius *cap. 35. & 42. suæ Bohemiæ.* Thaddæus Florentinus cùm ex patria curationis gratia exibat, in singulos dies non nisi quinquaginta aureis operam locabat. Idem ferunt de Petro Aponense. Garzias ab horto, qui scripsit de simplicibus apud Indos nascentibus, à Rege Nisa Malluco in India plus duodecies mille pardaos pro curatione accepit, & si aliquot annis apud eum manere vellet, in stipendium annuum quadraginta mille offerebat: est autem pardao, moneta habens nouem drachmas Hispanicas. Cognoui Mercatorem Lusitanum ditissimum, qui conuocatis quatuor Medicis, & octo Chirurgis (laborabat enim vehementissima penis inflammatione, cum valida, & maligna febre coniuncta) singulis pro die duodecim aureos locabat, ita vt finito morbo, in vigesimo die, exhibitis muneribus manu liberali, præter quotidianum stipendium, duo millia aureorum omnibus impenderit. Denique si de magnis Medicorum stipendiis plura scire aues, lege Dubrauium *lib. 23. rer. Bohemiacar.* Roderic. à Castro *lib. 3. de med. politic. cap. 22.* Antonium Bonfinium *lib. 2. decad. 3.* Æn. Siluium *cap. 35. & 42. suæ Bohemiæ*, & alios quos citat Canonherius Medicus celeberrimus, & in auctorum lectione versatissimus *lib. 7. Aph. cap. 1. num. 17.* De hoc argumento multa lectu digna proferunt Ioan. Benerouicius, Medicus elegans, & doctus *in Oratione de laudibus medicinæ*, & Accursius, insignis Iurisconsultus, *in proœmio Digestorum, super versiculum illum.*

Dat Galenus opes, dat Iustinianus honores.

QVÆSTIO XX.

Vtrùm Virtus, an Morbus, victum indicet.

COMMENTARIVM.

Celeriter ipsam refocillauimus.] Siquidem in hunc locum, in quo de ægrorum restauratione per alimenta agendum

agendum est, incidimus, rem latiùs exequemur, flores modò rerum, quod & in cæteris consueuimus, præcerpentes. Nam qui accuratiùs victum instituendum introspicere enixi sunt, duas alimentorum classes deprehenderunt: alia enim circa spirituosam substantiam reparandam; altera circa carnosas, & solidas partes nutriendas versatur. De prima classe loquutum fuisse Galenum in præsenti, patet ex contextu, ex verbis: *odorandum aliquid naribus supponere*: nam spiritus odoribus nutriuntur, & mirum in modum instaurantur; de quo argumento plura diximus *lib.1. in com.hist.9.* Consule de hoc instituto Marsilium Ficinum *lib.2. de vita producenda, cap.18.*

De altero nutrientium alimentorum ordine, cuius ope ac vi, nō solùm spirituosa substantia, sed etiam solidæ partes citissimè reparantur, breuiter peragendum. Sunt enim quædam edulia, quæ in pauca quantitate oblata multùm nutriunt, in flaccido tenellóque ægrotantium, & conualescentium ventriculo ocyssimè coquuntur, & distribuuntur, minimúmque illi negotium facessunt, & iccircò instaurantia Medici vocare consueuerunt. Horum potissima ex iuniorum mente nunc proponam.

Hæc in duplici sunt differentia, alia sunt in forma solida, alia in liquida. De illorum numero sunt tabellæ perlatæ, aut sine perlis, damulata, pulmētum albū, cuius varios conficiendi modos referunt Bened. Victorius Fauentinus *lib.1. empiric. cap.4.* Valler. *lib.5. obs.6.* Panis dulcis, gelata, quæ fiunt ex rosacea, taberzet, & margaritis; canulata parantur ex iisdem, additis santalis, & granis moschi. Nonnunquam paramus morsellos ex pulpis caponum, aut gallinarum minutim incisis, cum saccharo, rosacea, farina oryzæ, tragacantho, penidiis, semine cucurbitæ, amygdalis, & granis moschi: additur enim commodè tragacanthum, vt in membris cibus retineatur, sicque lentore suo per moram affigatur magis, & adhæreat.

Restaurantia in forma liquida, sunt in quadruplici differentia. Prima sunt iurulenta. Secunda, stillatitia. Tertia, cōtusa. Quarta, succi expressi. Primum est Rasis *lib.3. Aph.* & potissimùm in morbis frigidis, ab ipso frequenter expertū, fit expullastrula, & pullis columbarū decoctis in æquali quantitate aquæ, & vini odoriferi, quousque ossa à carne separentur, & in fine addātur grana moschi: nam pulli colūbini sunt mirifici in imbecillitate caloris innati, *vt lib.2. in com.hist.45.* ex veterū mente proposuimus. Alij ex pullastra optimè decocta in vino maluatico, iurulentū parant.

Alzaharauius *tract.13. cap.4.* facit ex pullis coctis in rosacea, cum succo pomorum, & vino odorifero, & deinde aromatizat cum moscho: nā poma odorifera suaui suo vapore vires recreant, & spiritus substantiam adaugent. Alij vtūtur pullastra iuuene minutim incisa, in cuius decoctione indantur aureæ monetæ, aut tenuissima auri scobs, vel folia, deinde iuri addantur puluis margaritarum, maluatici momētum, aut saltem vini odoriferi portio, & grana moschi. Si times calorem, adde rosaceam, corallum, & santala.

Inter stillatitia primum locum sibi vendicat illud Hollerij *lib.1. de morb. internis, in schol. cap.27.* quod describit Mercatus *lib. 2. de morb. intern. cap. 9.* & est refouendis viribus vtilissimum; eius formam legat qui velit apud eosdem auctores; cuius sæpe feci in restituendis collapsis viribus experimentum, & est pro hoc vsu mirum, si quod alterum auxilium. Montanus *consil.136.* Lutea ouorum distillata summoperè commendat: nam emanat humidum pingue, aëreum, & glutinosum, quod caloris est commodum pabulum. Valleriola *lib.9. obs.6.* miris laudibus effert, pro virium defectionibus restaurandis, succum è corde Veruecis per sublimationem, vel eliquationem extractum, qui sympathia quadam, & tacito naturæ consensu cor roborat. Manardus *20. epist.1.* laudat liquorem à Gallinaceo oppleto malis odoris in testa panificia exudantem. Montagnana *consil.120.* extollit aquam sublimationis caponis, vel gallinæ iuuenis, exhibeatur cum octaua parte generosi Maluatici. Bauerus *consil.51.* præfert stillatitium ex capone, vel pullastra lota cum rosacea, minutim incisa, & bracteis aureis priùs operta. Idem decoquit exquisitè carnes, quæ postea contunduntur, & permiscentur iuri, & omnia simul ponuntur ad distillan-

A dum in Balneo Mariæ. Quibus si vinum odoriferum addas, aquam naphæ, cinnamomum, margaritas, corallum, poma odora, confectiones cardiacas, hyacinthor. alchermes, theriacam, vnicornu, rasuram eboris, os de corde cerui, santala, succum agrestæ, limon, & granator. cortices citri, folia auri; ex arte facies: ex quibus positis in vase vitreo, aut balneo, stillat succus quidam pretiosissimus, febribus malignis, & pestiferis vtilis valde; & si in postrema parte, per quam exit succus distillatus, ponatur petia rara, moscho, & ambaro delibuta, erit tunc liquor præstantissimus, vt notat Antonius Carthaginensis *tract. de peste, c.5.* Auic. *1 1.3. tract.2. c.8.* pro roborādo corpore præbet aquā carnis animalis laudabilis, aromate conditam; & *1.4. tract. 3. cap.7.* parat ex lateribus hœdi, cum succo pomorum, & odorifero vino. Gal. *lib.8. sec. loc.* nō semel restaurat stoma-

B chicos, & hepaticos, cum mica panis in vino, ouis sorbilibus, bulbis, & cochleis. Marsilius Ficinus *lib.2. de studiosor. sanit. tuend cap.11.* cum Montagnana *loc. cit.* Guainerio, & Sauonarola *cap. de debilitate cordis*, saluberrimum esse cēset liquorem distillatum ex sanguine iuuenis temperati, qui si saccharo, & rosaceæ misceatur, mirificè vires auget, ob multas causas quas *lib.1. in com. histor.23.* ex auctorum mente protulimus. Si verò de variis formis contusorum, succorum expressorū, & stillatitiorum, pulchra scire aues, adi Ioan. Baptist. Syluaticum, *qui contr.7.* inter omnes copiosè simul, & eloquenter hoc negotium exarauit.

Aduerte cum Montano *lib.2. consult.137.* Manardo *15. epist. vlt.* Mathiolo *lib.1. in Dioscorid. c.113. & lib.3. c.24.* non esse faciendas distillationes in vasis, quæ vulgò sublimatoria nuncupantur; nam plurimam noxam pectori,

C ventriculo, iecori, visceribúsque omnibus inferunt, quum à metallicis organis, à quibus succi distillant, perniciosa metallorum qualitas communicetur: quoniam metalla igneam habent naturam, ex Gal. *9. simpl. cap.26.* ratione sulphuris, & argenti viui, quæ sunt metallorum communia principia; de qua re lege quæ diximus *lib.1. in comm. hist.7.* Iure ergo commendatur stillatitium, quod per balneum calentis aquæ vitreis organis elicitur.

Hæc & alia pro reficiendis viribus parare solent Medici celeberrimi, qui longo artis vsu, & doctrina studia cōpleuerunt: nam virtus expostulat cibum, ex Gal. *lib.11. meth. 14. & 1. aph.9. & lib. acut.44. §. Nempe morbus suæ affectionis indicat auxilia, phlebotomiā videlicet, clysma, cataplasma, purgationē, oxymeli, aquā mulsam, atque aliorum vnumquodque: virtutis verò custodia solā indicat alimoniā. Si igitur morbosam affectionem nullo pacto offenderet alimonia, nos*

D *virtuti soli attendentes, ægros vt sanos aleremus: sed quoniam sæpius noxā, vti ostendimus, affert, ob id morbi affectionē, non tanquam cibi indicatricem, sed tanquam prohibitricem contemplamur. Vbi ergo non prohibuerit, facultásque perceperit, tunc nutrimus: nunquam enim cibus morbosam affectionem sui ratione iuuabit, &c.* quoniam *alimentum, vt sano robur, sic febrienti morbus*, ex Hip. *lib.7. aph.6. & lib.2. aph.10.*

Sola ergo virtus pro sui custodia cibum indicat, quum enim sit res secundùm naturam, sui conseruationem efflagitat, quæ cibo perficitur, ex quo spiritus, sanguis, & partium substantia inanita, in quibus virium essentia consistit, reparantur, ex Gal. *12. meth. cap.5.* præsidia enim vacuantia, sicuti tollunt causam morbi, sic & virtutem dissoluunt: simul enim cum morbosa causa, aliquid natiuæ, & congenitæ substantiæ educunt, vt notat Gal. *lib.9. meth. cap.10. post. med.* Quare si virtus permittat, tunc celebranda auxilia; sin minùs, contrà.

E Deinde, licèt virtus indicet cibum, morbum tamen cōtemplari debemus: cibus enim sicuti auget vires, sic auget morbū; quare Gal. *11. meth.14.* dicebat: *si nutris, febrē auges, si nō nutris, vires deiicis*: & *lib.1. ad Glauc. c.10.* asserit, quòd *cibus sicuti robur virtutis adauget, sic morbū fouet*; (vt loquitur Auic.) *sicuti est amicus virtuti, sic est amicus inimico illius, scilicet causæ morbi, & morbo*; quod insinuauit priùs Hip. *lib. de alimento*, dicens: *Alimentū amicum, & inimicū.*

Sed aduersus Gal. sententiam sunt dubitationes maximæ. Nam victus diuiditur in tenuem, mediocrem, & plenum, apud Galen. *1. aph.4.* Tenuis est ille, qui vires deiicit; & hic est triplex: alius tenuissimus in extremo, & cum

cum omnimoda inedia concidit; alius tenuissimus tantùm, veluti sunt syrupi, decocta, & succus duorum granatorum; alius est exquisitè tenuis, & per alimenta parũ nutrientia perficitur, vt sunt olera, fructus. Plenus est, qui vires adauget. Mediocris, qui solùm vires cõseruat. Tunc sic arguitur. Virtus non potest indicare victũ tenuem, & tenuissimum; nam hic vires cõminuit: nec victum plenum; hoc enim exhibito accrescit morbus, & virtus opprimitur.

Secundò. Si hoc esset verum, sequeretur, quòd quantò virtus debilior est, tantò pleniorem victum indicaret; sicuti morbus, quantò maior est, tantò maiora auxilia expostulat. Hoc autem falsum est: nam quò debilior est virtus, eò minùs est cibandum, quia minùs tolerat, & quantitas cibi debet esse proportionalis virtuti, & coquenti calori, ex Gal. *lib. 1. aph. 15. ante fin.* Ergo.

Postremò. In statu virtus est imbecillior, quia ob morbi B vehementiam, symptomatum durationem, vacuantia auxilia, tenuem victum, vires sunt imminutæ. Sed tunc victu tenuissimo vtendum est, sic monente Hipp. 1. *aph.* 8. Ergo virtus pro sui custodia victum non indicat.

Antequam verò has rationes soluas, attende, quòd in sanis à sola virtute pro sui custodia indicatur victus, quia nihil est quod cibi oblationem impediat, quare pro tenore virtutis, tunc in illis alimentum exhibendum: si enim liberales sint vires, largior offerenda esca; si debiles, modica debet esse, & parca. At verò in ægrotantibus non indicatur victus à virtute sola, sed simul considerato morbo: nam victus sicut custodit vires, sic morbum auget; quare morbus, vt prohibens, est contemplandus, & victus hoc modo est instituendus, vt vtrique succurramus, virtuti C scilicet, & morbo: virtus enim debet custodiri, & morbus non debet augeri, sed ita debet institui victus, vt in statu morbi salutaris, virtus superet morbum.

His iactis: Responde ad primum: victum plenum prohiberi, non ratione virtutis, sed ratione morbi, victum autem tenuem, & tenuissimum offerri in morbis, non quòd hic à virtute pro sui custodia indicetur. Secundum solues, si asseras, virtutem quò imbecillior est, maiorem sui custodiam indicare; quare tunc pleniore victu esse custodiendam, res est manifesta, non in quantitate continua, sed discreta; cùm enim multum non possit tolerare, parum, & sæpe est refocillanda, auctore Galeno *lib. 1. aph. 17.* Dic ad tertium. In statu, morbi, virtutem quoad essentiam esse debiliorem, quàm in augmento, & in principio: respectu tamen morbi, & causæ illius, esse fortiorem, quàm in præcedentibus temporibus. In statu autem, victu tenuissimo vtimur, non ratione virtutis, sed morbi, qui cùm celerrimè D declinet, & in declinatione sit locus ad reficiendas vires; idcircò in statu potiùs consulimus morbo, quàm virtuti.

Sequitur vt inquiramus, num morbus indicet Victum. Quòd non indicet, latè suprà ostensum est. At pro contraria parte sunt efficacissimæ rationes. Prima. Morbus siccus, vt febris hectica, & morbus ex inanitione contractus, ex vsu immodicæ Veneris, vigiliis, fame, nimia aliqua vacuatione; repletione & cibo curari debet, iuxta Senis oraculum 2. *aph. 22.* dicentis: *morbos qui ex inanitione fiunt, curat repletio, & aliorum contrarietas.*

Secunda. Febris inuadens naturas calidas, siccas, cibum, & humectantia, vel etiam in accessione expostulat, ita monente Galeno *lib. 10. meth. 3. & 5.* nam inedia in his imperata, febrem adauget; quare hac correpti febre, nî cibentur, in hecticam transeunt, aut superueniente syncope occumbunt. Ergo illa febris, quæ has naturas premit calidas & siccas, pro sui remotione cibum indicat. E

Tertia. In morbo pestilenti plenior victus offerendus, quia malignus morbus victum indicat: si aliter feceris, exhaustis spiritibus, & liquata carne, resolutis viribus, ægros præcipites dabis in mortem. Quare ita cecinit Auic. 1. 4. *tract. 4. c. 4. de febre pestilẽti,* dũ inquit: *qui viriliter bibit, & viriliter comedit, à peste liberatur.* Et priùs prædixit Galen. *lib. 3. epid. sect. 3. comm. 58.* scribens, eos in statu pestilenti euasisse, qui sibi vim iniecerunt, & fortiter comederunt.

Extricabis quæstionem totam hoc modo. Morbus immaterialis, siccus, ex inanitione subortus, humectatione substãtifica, repletione, & regeneratione sanguinis & spiritus, curandus, pro sui curatione cibum indicat, vt in citatis argumentis palàm fit. Morbus tamen materialis, non victum, sed præsidia vacuantia expostulat, in quo si cibum offeras, maximè in principio, vehementer lædes: nam cibus ob quinque causas vehementer nocet. Prima, opprimit vires. Secunda, auget maiorem resistentiam in causa morbifica, quoniam calor innatus difficiliùs duplex obiectum transmutat, quàm vnicum. Tertia, distrahit naturam à coctione, & à suis operationibus diuertit: nam distrahitur instrumentum commune, hoc est, calor influens, qui cum sanguine & spiritu partibus distribuitur. Sic Galenus *5. aph. 53. & 2. de caus. sympt. cap. 2. ante fin.* agens de animi affectibus, sanguinem, & spiritum vocat instrumentum animæ. Hoc modo ob motus inordinatos, validas cogitationes, vehementes animi affectiones, cessante influxu cordis, ab omnibus actionibus natura distrahitur. Sic ob dolorem sæuum, aut internam inflammationem, quæ ritu cucurbitulæ sanguinem, & spiritum allicit ad sese, in coctione alimenti perturbatur natura. Insuper accidit etiam hæc distractio non ratione organi, sed obiecti: si enim vitiosi humores, intra, aut extra venas sint impacti, & offeratur alimentum; tunc natura ad illud, tanquam ad obiectum iucundius, & minùs molestum se conuertit, illud retinet, concoquit, & humores vitiosos ad nutritionem valdè ineptos à suo regimine relinquit, nec ipsos concoquit. Quapropter rectè à Galen. 1. *aph. 7. & 8.* est assertum, oblatum cibum à coctione humoris naturam distrahere. Additur & Quarta, quoniam exhibito alimento accrescit cacochymia. Quinta alimento à calore febrili occupato, & corrupto, augetur morbus, & symptomata non solùm communia, sed propria fiunt fortiora.

Quapropter in morbis materialibus diæta primum locum vendicat; & licèt de ea nihil effatu dignum veteres conscripserint, vt monuit Hipp. *lib. 1. acut. text. 6.* tamen hæc est nobilius, & magis præcipuum artis instrumentum: nam Plato, referẽte Galen. *lib. de sanit. ad Thrasybul. cap. 33.* antiquos Asclepiadas diæta non admodum fuisse vsos asseuerat, & Celsus *lib. 1. in proœmio, sub initio* refert, veteres, ex Homeri testimonio, ferro tantùm, & medicamentis vti solitos, *vt cit. loc.* affirmat Galenus: qua Hip. *in Aph. in lib. de rat. vict.* & aliis locis, & Gal. *lib. 11. meth. per totum,* & alibi passim, summa vtilitate vsi sunt: quin Diuinus senex *lib. 3. de diat. num. 12.* se fuisse diætæ inuentorẽ gloriatur: Anteponitur autem hæc medicinæ pars quæ victum præscribit, aliis omnibus ex quibus medicina conflatur, quas longa serie explicuit Galenus *lib. de constit. art. medic. cap. 19. & lib. de sanit. ad Thrasybul. cap. 31.* nam ægros conseruat, instaurat, reficit, morbos præcauet, & sic cæteris multò est præstantior, ex Gal. *lib. introductor. cap. 8.* Deinde diæta tam sanis, quàm ægris est necessaria, ex Gal. *lib. 1. de aliment. facult. c. 1.* sic Damascenus *in aph. 160,* dicebat: *Diatetica medicina præstantior est pharmaceutica, & chirurgica,* & priùs prædixit Gal. *11. meth. 15. in init. §. Sed eùm ars ipsa tota.* Insuper diæta est veluti firmissimum fulcrum, sine quo reliqua artis præsidia parum, aut nihil conferre possunt, docente Galen. *lib. de theriac. ad Pamphilian. cap. 4. & lib. de sang. mis. cap. 7. §. Nam intemperantes, &c.* quo pacto 2. *aph. 9.* firmat Galenus fœlicissimas fieri purgationes in illis, qui antea diætam, & tenuem victum obseruarunt. Denique experimento compertum est, morbos periculosissimos, & natura sua difficillimos solius diætæ vsu, & ope fuisse deuictos, quos non Medicorum opera, non artis præsidia debellare potuerunt.

Vltimò, salubris victus ratio medicamentis est præstantior; quare Alnardus *in parabolis, cap. 2. num. 4.* sic ait: *Quando sanitas alimentis procuratur, penitus est abhorrendus vsus medicamentorum.* Celsus in hunc modum inquit *lib. 3. c. 4. optimum verò medicamentum est, cibus opportunè datus.* In hunc sensum protulit Hip. *6. epid. sect. 4. text. 22. Possessio tuendæ sanitatis, non satiari cibi, &c.* à quo accepit Aristot. *lib. 1. probl. 47.* & experimento etiam probauit Galen. *lib. de bonit. & vitio succor. c. 1. in fin.* Huc alludit Auic. 1. 4. *tract. 2. c. 14.* dum dicit. *Caue ne cures febrem, nisi cognoueris eam; quòd si nõ cognoueris, subtilia regimen:* quasi dicat, si

si morbus neque secundùm genus, neque speciem cognoscitur, tunc victum tenuem, & diætam præscribere oportet; nam humor qui est morbi causa benignitate alimenti destitutus, syncerior redditur, & suam vim euidentiùs demonstrat, & vehementiora symptomata concitat. Adde quòd inedia imperata, cùm sit species euacuationis, apud Galen. *lib.* 1. *aph.* 17. *& lib.* 4. *aph.* 2. ex accidenti euacuat.

Fernelius elegātissimus dietæ in morbis & in sanis cōmoda, & præstantiam eloquenter describit *lib.* 1. *patholog. c.* 14 dum sic ait: *perniciosa admodum sentina est abdomen insaturabile, omnium tum corporis, tum animi vitiorum fons, atque origo. Intemperantia est Medicorum nutrix: nam cibus moderatus spiritus, natiuum calorem, corporisque substantiam tuetur, & reficit, facultates omnes, earúmque functiones corroborat, coctionē alimenti, distributionem, humorū æqualitatem, & excrementorū propulsionē, motus denique, sensus mentisque vires integras incolumésque conseruat. Vna temperātia totius est iucūda, salubrisque vitæ moderatrix. Nulla calamitate, vel ærumna premetur, qui vitæ fundamentū iecerit temperantiā. Inedia corpus peruium, paténsque reddit, obstructiones expedit, flatus alui, fæces, vrinas, cerebri, omniúmque partium excrementa mouet, & excludit, cruditates concoquit, tenues humores, ac inutiles exhaurit, & halitu dissipat, crassos parti tenaciùs hærentes proritat, & mouet.* Magna ergo est diætæ in curandis morbis materialibus potentia, ac efficacia.

Sed obstant plures Medicorum celebrium rationes. Multi enim materiales morbi non diæta, sed victu, eóque pleno, & copioso curantur: nam in fractura ossis quando generatur callus, quo ossa cohærere debent, victu copiosiori vtendum est, qui multum sanguinem generet, crassum, & lentum, qui generationi calli est aptissimus, monente sic Gal. *lib.* 6. *meth. cap.* 5. explicat Thomas à Veiga *in com. cap.* 91. *art. medic. Gal.* disertissimè.

Secundò. Patientes suffusionem, crasso, plenóque victu sunt alendi, vt celeriter concrescat, & perficiatur suffusio; sic enim meliùs, & tutiùs solet remoueri: ita iubet Rasis *in lib. diuision. c.* 70. & alij citati à Syluatico, *controu.* 56.

Tertiò. Melancholici liberaliùs, vberiùsque sunt alendi, quàm sanitatis tempore, ex Rasio *lib.* 9. *ad Almans. cap.* 13. Auic. 1. 3. *tract.* 4. *cap.* 20. nam in his tota spes curationis reposita est, vt humectentur, ex Gal. 3. *de loc.* 7. hoc autem fieri non posse, nisi per cibos laudabiles, quorum vi moles corporis augeatur, & pinguescat, proditum est à Gal. 3. *de loc. cap.* 7.

Quartò. Pestis est morbus materialis, à venenoso humore, putrido, multóque subortus, in quo si cibum tenuem exhibeas, eneruantur vires, resoluuntur spiritus, & ab aura pestifera viscera promptiùs occupantur; quare peste oppressi, quum virtus ex morbi deleteria, & malefica qualitate sit dissoluta valde, & ob superuenientia symptomata, syncopen, animi deliquium, cardialgiam, vigilias, capitis dolorem, anxietudines, debilior sit facta, pleniùs nutriendi; ita monent Auic. & Gal. *loc. suprà citatis.* Quare *fame non sunt cruciandi ægri,* sic monente Celso *lib.* 3. *c.* 7. sed leuissimis cibis alendi.

Sed hæc argumenta haud difficulter extricabis, si dicas, aliquando in ægris vberiùs esse nutriendum propter superuenientia symptomata, quæ totam curationem ad se trahunt: quare in peste, & melancholia, seruandarum virium gratia copiosè nutrire cogimur, ne videlicet à maleficentissimo humore virtus concussa flaccescat, vt notat Septalius *lib.* 2. *animaduersion. medic. n.* 19. Mercatus *lib.* 1. *indicat.* 1. Sic in suffusione, aut generatione calli, crassum plenúmque victum exhibemus.

QVÆSTIO XXI.

Vtrùm in Muliebri profluuio, vterus lædatur, vel vniuersum corpus: & an hoc affectu grauidæ tententur?

A *Queum humorem.*] Superioribus historiis egimus de suppresso vteri profluuio, modò de nimio & superfluo disceptandum. Nam muliebris fluxus tot sunt differentiæ, quot sunt humores in corpore superantes, vt ait Paulus *lib.* 3. *cap.* 63. probat Galenus *lib.* 6. *de loc. c.* 5. & cæteri cōfirmant. Fluor enim muliebris alius est ruber, veluti sanguinis sanies, candidus, pituitæ soboles; pallidus, qui bilem testatur; niger, qui est melancholiæ germen. Addit Aretæus *lib.* 2. *de signis, & causis diuturnor. cap.* 11. rubrum fluxum, & exit sanguis, qualis victimæ recens mactatæ, vt prædixit Hipp. *lib.* 2. *de morb. num.* 6. liuidum, concretum, grumosum, purulentum, malè olentem, & serosum.

Has omnes fluxiones immoderatas, esse nimium periculosas, nulli est non manifestum: nam si omnis nimia vacuatio etiam noxij humoris est reproba, 2. *aph.* 51. *& lib.* 4. *aph.* 25. *& lib.* 6. 27. quoniam cum inutili humore, vtilis vacuatio contingit, vnde deficiunt vires, & sequutis irreparabilibus damnis, vacuato spiritu multo, vires fatiscunt, & æger nullum postea remedium habet; cur euacuato copioso humore, non prosternentur facultates, & resoluta humiditate corpus non siccabitur, tabefiet, & extinguetur, & ad minus refrigerato iecore superueniet hydrops ex frigiditate, & alia scaturient damna ab Hipp. prolata *lib.* 5. *aph.* 57.

Rursus, si cuiuscunque alterius humoris nimia facta vacuatio hæc pericula secum accersit; cur immodica sanguinis per vterum excretio, grauissima non concitabit symptomata, siue menstrua nimiùm excurrant, siue alia de causa immoderatè perfluant? nam sanguis est naturæ nostræ familiarissimus, & ad obeundas operationes accommodus valde, in quo calor noster perseuerantiam obtinet. De hoc ergo menstruorum fluxu, qui fœminas miserrimè affligit frequentiùs, hoc loco paulò altiùs dubitandum, & singula à Galeno allata in examen trahenda.

Superfluus menstruorum fluxus, summum periculum portendit; nam ex eo terribilia symptomata sequuntur, vt docuit Hipp. *lib.* 5. *aph.* 3. *&* 56. Inter symptomata, verò menstrui sanguinis nimium excurrentis, refert Galenus *lib.* 6. *de loc. affect. cap.* 5. *de vteri affectibus,* fœdum corporis colorem, ciborum inappetentiam, vitiatam coctionem, pedum tumores, domum & illa omnia quæ ad immodicas, & intempestiuas sanguinis vacuationes solent euenire, citata à Galeno 2. *de facult. naturalibus, c.* 8. qualia sunt hydrops, conuulsio, animi defectus: cùm enim in immodico menstrui fluore, in maiori quantitate, & pluribus diebus vacuatio fiat, quàm conueniat, ex Gal. 6. *epid. sect.* 1. *com.* 7. seu, vt alij definiunt, præter modum, & consuetudinem peculiaris naturæ, ætatis, & viuendi instituti, mirum non est, si priuato corpore sanguine, & spiritu, quibus cutis efflorescit, & innatus continetur calor functionum omnium instrumentum, defœdatio coloris, inappetentia, coctionis vitia, œdemata pedum, aqua intercus, & mille alij, iique ferè immedicabiles enascantur morbi, toto corpore infrigidato, ventriculo & iecore imbecillitatis, nec satis munus suum potentibus efficere, 4. *aph.* 27. & aliis locis citatis.

In horum morborum numero reponendus est affectus, de quo in præsenti Historia agit Galenus, & meminit 3. *de caus. sympt.* 4. nempe muliebris fluor; alij, menses seu flores albos, vteri purgamenta, & fluxus humiditatum appellare consueuerunt. Malum sanè diutinum, & nonnullis etiam continuum, in eo à menstruo profluuio distinctum, quòd in hoc sanguis non excernitur syncerus, sed aut ruber, aut rubra quædam sanies, vel alba, flaua, aut cum pallore mixta, tenuis, aquosa, atra, quæ ex vniuerso corpore, vel variis locis emanat, vt ab insigni aliquo membro, quod sese à prauis quos continet humoribus expurgans, huiusmodi symptoma molitur. Quòd si purus effluat sanguis, non ex corpore, sed vtero censendus est prodire, vel eius ceruice, idque aperto, vel eroso vase aliquo; quod per puris absentiam, vel præsentiam diiudicabitur: sanies enim permixta sanguini, certissima est erosionis, vlcerationisque nota, 4. *aph.* 51. Nam qui ex toto ad vterum delabitur, non solet esse syncerus, aut inculpatus, sed excrementitius, & alieno colore infectus: quanquam enim sola quantitate interdum redundans è membris pellatur, possibile tamen non est à suo loco separatum, ac in longo transitu, non vitiari, & suum non amittere colorem.

Nihilominus

Nihilominus hoc loco exurgit dubitandi occasio, qua ratione dicat *6.de loc.affect.cit.* in muliebri profluuio, locum affectum, esse vterum, si Hipp.*lib.5.aph.57.* contrarium firmat, dicens: *Menstruis largius fluentibus morbi eueniunt: non fluentibus autem, ex vtero morbi contingunt.* Et firmat Galen. *in com.§. Quare fit verisimilius, in sola retentione menstruorum, dixisse Hipp. morbos contingere ex vtero:* quo loco morbos ex immodica vacuatione, non ad vterum, sed ad corpus pertinere asseuerat. Ratio dictat: nam si in superfluis mensibus vtilis sanguis necessariúsque è corpore aufertur, planè in illis corpus ægrotat; sicut in retentis menstruis, vterus, in quo superflui, & excrementitij inutilis congeries aceruatur.

Nec refugias ad vlcera, quæ à fluentis sanguinis acredine, & mordacitate possunt in vtero fieri, à quibus aliæ grauissimæ affectiones in corpus redundant: nam præterquam quòd mala, quæ eueniunt fœminis fluxibus laborantibus, ab vtero vt plurimùm nō fiunt, sed ab immodico fluxu: illa vteri vlcera non ab ipso fluxu, qui quantitatem immodicam importat, sed ab illius causa contingunt.

Deinde. Affectio ad eam partem videtur attinere, cuius læsam actionem importat, cuiúsve symptomata nuncupatur. Atqui profluuium muliebre est symptoma quoddam in genere excretorum ab vtero immodicè fluentium, *lib. de sympt.dif.cap.vlt.* immò verò non rarò eueniens, ob imbecillitatem venarum menstrualium, vt loquitur Auic. 21. *3.tract.3.cap.21.* Igitur negari non potest, in huiusmodi malo vterum esse locum affectum.

Dic, quòd vterus in mensium fluore per se non afficitur, sed corpus vniuersum vnde profluit sanguis; neque morbi, qui ex immodico profluuio succrescunt, ex vtero, aut per vterum oriri dicuntur. Quòd si aliquando ex immoderato fluxu maligna vlcera in vtero fiant, ex quibus deinde in vniuersum corpus alia mala redundent, ad acredinem & mordacitatem sanguinis sunt referenda, non ad ipsum fluxum: ex hoc enim potiùs, quàm vterus ægrotat; atque ideò rectè Galenus *in aph.* dixit, ex sola retentione morbos in vtero fieri: nec tamen proinde *lib.6. de loc.affect.* agens de vteri affectibus, mensalis profluuij, & morborum qui inde nascuntur, sermonem fecit; vterini namque reuerà sunt, vtpote occasione vteri pronati; immò verò omnes ferè, vel plurimi muliebres morbi, ex vtero sunt, quia cùm corporis sentina sit, & putridorum excrementorum conceptaculum, ad quod perpetuò confluunt ex toto superfluitates, non solùm prauè se habet, sed corpori etiam communicat innumeras affectiones: omnis enim consuetus fluxus morbis obnoxius est, & periculosam habet vtramque immoderantiam, siue supra modum sanguis excernatur, siue ex toto supprimatur; quapropter dicebat Gal.*4.aph.25.* non esse ei assuefaciendum, nisi ingentis mali vitandi gratia, ob imminens ex fluxu consueto periculum: nam si excedat, vires omnes dissoluit, mille parit ægritudines, & interitum: si vel semel moretur, difficillimas etiam, & periculosissimas, vtpote ex separato, & maligno excremento, non cum bono sanguine permixto, quod natura ad diffluxus partem transmittere solebat.

Insuper certum est, muliebrem fluorem symptoma vteri esse, vt constat ex Aëtio, Paulo, & cæteris, qui dicitur vteri distillatio diuturna, vel ex Galen. *cit.de loc.affect. & 3.de causis sympt.4.* vniuersi corporis per vterum expurgatio, & muliebrium locellorum fluxus. Quia tamen Galen. ait, vtero nihil laborante accidere, sed corpore sese per illum expurgante dubitant Mercurialis *lib.4.de morb. mulier.c.6.* Donatus *lib.de curand. hum.corp.malis, c.109.* & alij, num aliquando ipsius vteri vitio contingat; & licèt negent aliqui, oppositum tamen probatur ex Auicen. dum dicit: *fieri etiam, cùm propter imbecillitatem digestionis in venis vteri, corrumpitur sanguis, & corruptus effluit:* nec Galenus contradicit, imò annuere videtur, cùm habet: *interdum vtero haudquaquam affecto accidere*, quasi velit vtplurimùm affici, sed non semper. Non est autem syncerus & inculpatus, sed corruptus potiùs (vt dicit Aëtius) sanguis, qui in huiusmodi fluxu prodit: tum quia excrementum est, & portio vitiosi humoris in corpore redundantis; tum quia (vt diximus) in longo transitu vitiatur. Menstruus autem non sic: quamuis enim absolutè purus non sit, critico tamen, & muliebri collatus, syncerus est: dummodò excipias qui patientibus excernitur; hic enim nequaquam prodit inculpatus; sed eò deterior, quòd bona eius pars, puriórque abiit in fœtus formationem, & alimoniam, ex Gal. *lib.1.epid.sect.3.com.21.* de qua re suprà *in com.Hist.1.quæst.2.* plura prædiximus.

Est & altera mox exponenda non leuis difficultas: Num vtero gerentes hoc affectu etiam tententur. Si enim protinus à conceptione ita os vteri clauditur, vt nihil prodire queat, atque adeò gestationis tempore purgationes sistuntur; quomodo grauidis euenire potest defluxus sanguinis, aut aliorum humorum, qui secundùm omnes, ab vtero, internísque illius vasis effunduntur, quibus omnibus hæret chorion fœtum comprehendens? Dic, grauidas vteri fluore etiam laborare, & pati omnium humorum purgationes. Id constat apertè ex Hipp. *5.aph.60.* dicente: *Mulieri vtero gerenti si purgationes eant, impossibile est fœtum esse sanum.* Quo loco multi non solùm menstruale, sed muliebre profluuium intelligunt: licèt enim ex sanguinis mensalis vacuatione defraudetur fœtus pastu suo, tamen ex aliorum humorum vacuatione abortum sequi non est dubitandum, quoniam cum inutili, benigna & vtilis etiam humoris portio exhauritur; & sic diminuto calido innato, & resolutis spiritibus, subtrahitur alimentum fœtui.

Si autem vltrà pergas, & inquiras, ex qua parte prodeat sanguis ille, qui grauidis excernitur, & purgationes variæ quas illæ frequenter patiuntur: Galenus *lib.nuper cit.Aph.* respondet, non prodire ex vteri sinu, nec per venas, quæ interiora vteri contingunt, posse quidpiam in vteri cauitatem effundi: tum quia vtero gerentibus os vteri occluditur; tum quia ab internis ipsius vteri vasis, vasa chorij oriuntur, atque ita omnibus vniuntur, vt vnius finis, sit principium alterius: cùm verò vniuersus sanguis intra membranam illam contineatur, nihil in vteri sinum peruenire potest, nec ex hoc quicquam profluere, etiamsi recluderetur. E venis ergo (ait,) quæ in collo matricis sunt, grauidis fit sanguinis excretio: quin & visum est nonnullis, hac etiam via mensales purgationes virginibus fieri, scilicet quòd propter hymenem, hoc est membranulam in ipsa vteri ceruice retis formam obtinentem (claustrum, siue interseptum virginale vocant) menstrua ex vtero effluere non possint.

Aliis tamen magis placet, tam grauidis, quàm virginibus, quin & fœminis omnibus, ex vtero per internas sui corporis venas sanguinem prodire, qui propriè menstruus dicitur, símulque muliebrem fluorem in illis frequenter euenientem: ex illis verò quæ in ceruice, & collo matricis sunt, si aperiantur, & multam sanguinis copiam effundant, fluxum alium concitari, à mensali distinctū, Græcis, & Barbaris hæmorrhoïdes vteri nuncupatum, de quo meminit Arist. *lib.2.de generat.animal.c.4.* dicēs, affectū hunc esse similem mariscis; ita Auic. *22.3.tract.1.c.20.* & alij.

Vesalius Anatomicus admodum peritus, *lib.5.fabric.c.15.prope fin.* determinare nō audet, num ex fundi, aut ceruicis venis, semper, aut alternatim, vel vtrisque simul effluant menses; licèt indubitanter affirmet, sanguinem non in fundi sinu (quod perperàm visum est nonnullis) toto mensis interuallo sensim aceruari, ac mensis periodo, turgente iam vtero promanare, sed in vteri venas paulatim ex toto corpore admitti, eásque nimiùm oppletas, suis oris apertis sanguinem illum statis periodis eructare: nam præter alia quæ adducit, si in vteri cauitate, siue sinu colligeretur paulatim, quis non videt, non sine vitæ discrimine in grumum coire posse, aut in flatum verti, & concretum frustillatímque educendum, non tenuem, fluidum, ac perquàm similem illi qui è naribus distillat? At quomodo ergo ab internis vteri vasis, quibus fœtus per chorion vnitur, prodire grauidis potest, maximè vtero occluso, in quem defluere est necesse, priusquàm foràs erumpat? quomodóve virginibus, prohibente exitum hymene?

Quemadmodum Chorion (Latini vocant secundinam, seu secundam, alij Loculos, Galen. *5.aph.60.* locum appellat)

appellat) toti vteri superficiei non adnascitur, sed duntaxat tantæ, quanta est ipsius inuolucri exterior superficies, vt scribit Vesalius *cit. lib. cap.* 17. ita nec omnibus vteri vasis adhæret, sed lateralibus tantùm ac proinde ex aliis poterit emanare; præsertim quòd necessum non est, ora internarum venarum aperiri vt effluat sanguis, sed externarum tantùm, quo in narium hæmorrhagia constat, nec enim in ea capitis vena aperitur, sed extrema ad nares accedens; nec in sanguinis missione omnes quæ inaniuntur, sed illa tantùm quæ secatur. Vterus autem sicut grauidis bene habentibus clauditur, sic laborantibus interdum recluditur; cúmque profluuium hoc euenire illis non soleat, nisi cùm malè habent, quid mirum si hìcr ad profluuium? Iam verò hymen non vsque adeò densa est, & impertusa, vt omnino prohibeat sanguinis exitum, licèt non ita liberum permittat; ideò enim forte virgines, & ob mensalium viarum stricturam debitè non purgantur. Et de muliebri profluuio satis.

HISTORIA XII. GALENI, De conceptione.

Fœmina intenta imaginatione formosum puerum depictum intuita in concubitu, non patri, sed picto similem peperit.

Porrò mihi vetus historia indicauit, quòd cùm deformis quidam opibus potens, formosum vellet procreare filium, depinxit in læto ligno elegantem alium puellum, dicebátque mulieri inter coëundum, vt illam picturæ effigiem inspiceret: hæc autem defixis intuens oculis, & vt ita dicam, totam illuc mentem aduertens, infantem non patri, sed picto similem peperit, &c. Galenus lib. de Theriac. ad Pison. cap. 14.

PARAPHRASIS.

Maxima est in procreando fœtu, & aliis agendis, imaginationis vis, atque potestas: nam hæc si sit fortis, ac vehemens inter concipiendum, vel in toto formationis tempore, quo sanè dominatur formatrici naturali seminis, imperátque eo modo quo inferiores potentiæ parent superioribus, imprimitur potiùs idolum imaginis vehementer comprehensæ, quàm paternum in semine reseruetur, quoniam ex inepta materia quæ hominis formam adipisci nequit, fit aliquando sensitiuum; eius tamen speciei, cuius est animal, quod fœmina in imaginatione apprehendit, & tantæ efficaciæ est imaginatio, vt ad speciem imaginatiuam mutetur spiritus corporeus ad testes fœminæ, & vterum perueniens, qui maioris actiuitatis est, quàm spiritus genitiuus, qui in semine paterno fuerat.

Hac de causa Iacob, vt legitur *in c. 30. Genesis, parauit sibi virgas populeas virentes, & amygdalinas, & ex castanea, & decorticauit in eis decorticationes albas, denudando alborem qui erat in virgis illis: & statuit virgas, quas decorticauerat in canalibus, in aqualiculis aquarum, ad quas veniebant pecudes vt biberent, è regione pecudum, vt incalescerent cùm venirent ad bibendum: & incalescebant oues ad virgas illas, & postea pariebant pecudes variatas pedibus, punctatas, & maculosas.* Hoc artificio vsus est Iacob, vt euaderet diues è domo Laban soceri sui virgas variis coloribus depictas in canalibus ponens, ad quos oues bibendi causa ducebantur, vt dum illæ cum arietibus coïrent varios fœtus conciperent, vt reuera accidit: procreabant enim agnos, non parentibus, sed virgarum, quas præ oculis habebant, coloribus variis similes.

In his omnibus obseruant omnes interpretes huius loci, rationes physicas fuisse à Iacob intellectas, quibus posset, pecora diuersi coloris sibi acquirere, obiecta coëuntibus pecudibus specie virgarum varij coloris: ita vt dum biberent oues, simúlque mares in fœmellas salirent, species illa directa virgarum decorticatarum, & versicolorum in aquis iacentium, speciei reflexæ, vel vmbræ marium ineuntium in aquis mixta, vnam quasi speciem variegatam fœmellis ingereret, quasi cernerent suos mares ita coloribus variantes: vnde vi phantasiæ eosdem colores suo fœtui, quem tunc concipiebant, imprimebant. Mares enim ex simili fœmellarum vmbræ aspectu, permixtæ virgarum speciei formam versicolorem suo fœtui imprimebant.

Id ita natura comparatum esse, Physici docent, & experientia probat. Cùm enim in admissura, phantasiæ vis soleat esse maxima, quia tunc anima omnem suam vim exerit, consequitur etiam talis impressio in fœtu; non quòd potentia imaginatrix, per se, ac vi sua vllam producere queat qualitatem, sed quatenus spiritus, sanguinem, ac humores mouet, ex quorum vario motu, variæ in corporibus qualitates existunt. Nisi etiam dicamus, quemadmodum substantia interuentu accidentis substantiam gignit; ita animam per intentionale, & adumbratum esse rei, quale est imago coloris in phantasia ab anima expressa, verum ac perfectum eius esse producere posse, in certis quibusdam subiectis ad id aptis, vt in fœtus materia, quæ tenuis & fluxibilis est: sic effigies, & color, & alia huiusmodi accidentia præconcepta in materiam fœtus inducuntur.

Accedit alia ratio ex Auerrhoë *in lib. 4. physicor. Arist. com. 97.* dicente, imaginationem & cogitationem esse quasi res, quæ parant materiam artifici, ad recipiendam actionem desiderij. Imaginatrix igitur vis, quæ est vna ex principibus animæ facultatibus, cùm moueatur à visu ex Gal. *lib. 8. de vsu part. cap. 7.* patiantúrque ad inuicem maximè corpus, & anima; & ex animi perturbatione qualibet, corporis & sanguinis ingens eueniat sæpe perturbatio, fit vt visus medio, facto in mulieris imaginatione motu, dum concipit, fiat in ea rei imaginatæ, desideratæque impressio, quæ sanguini illius communicatur, ex quo sanguine fœtus nutritur; & hunc ex illo eam formam suscipere, liquet abundè.

Hæc omnia accepta referenda esse imaginationi, præter Plutarchum 10. *probl.* 12. Plin. *lib. 7. natural. histor. cap.* 12. Albert. Magnum *lib. 9. de natural. animal. cap. 7.* illustribus exemplis confirmant luculenter Michaël Medina *lib. 2. de recta in Deum fide*, Cataneus *lib. de intellect. & causis miror. effectuum*, Ægidius Romanus *quæst. 2. 5. quodlibeti*, Henricus Gandauensis *in suis quodlibetis*, Conciliator *in sect. 7. probl. Arist. comm. 6.* Thadæus Florentinus *in comm. ad Isagog. Ioannitij*, Thomas Garbius *lib. 1. sum. med. tract. 4. quæst. 11. & lib. 1. tract. 5. quæst. 31.* Mercat. *lib. 3. de morb. mulier. c. 7.* Heurnius *lib. 3. instit. c. 6.* Fracastor. *lib. de sympath. & antipath. c. 23.* Fernel. *lib. 7. physiolog.* 12. Iacobus Foroliuiensis *3. techni, q. 11.* Costæus *in com. fen. 2. 1. doct. 2. cap. 14. §. 2.* Subscribunt & alij in Genesin peritissimi expositores, Benedictus Pererius, Vallesius *lib. de sacra philosophia; in com. cap. 11.* Conimbricenses *lib. 1. de generat. cap. 4. quæst. 30. art. 2.* Ioannes Camara Busthemantinus *lib. 2. de reptil. lib. sacra Scriptur. cap. 4.* Leonardus Marius *in Genesin*, Rabbi Ishac Atias ingeniosissimus *lib. 2. præcept. 33.*

Non desunt qui hunc Iacob euentum contigisse tentur, non per imaginandi vires, sed per diuinam virtutem, vt mysteriis correspondere: nam si naturæ via actum id fuisset, hodie quoque eorum opinione fieret, & tamen quamplurimos id tentasse affirmant, & nihil simile vnquam contigisse: quare nihil ad generationem, quantum ad prolis similitudinem, & sexum imaginationem conferre sibi persuadent; de quorum numero fuit Leonardus Vairus Beneuentanus *lib. 2. de fascino, cap. 7.* cuius argumenta quum citati auctores expenderint, ingenuè, & solidè, non est modò cur nostram censuram in eorum solutione exponamus.

Neque enim negamus illud *Genesis*, à Iacob factum, mysterij causa Deum Optimum Maximum eius medio fecisse; attamen certum est Omnipotentem, vim talem imaginatrici brutorum virtuti tribuisse, vt positis virgis,

gis, variis coloribus depictis, & iis in imaginatione susceptis coloribus, & facta in sanguine impressione, semen sic effectū in coïtu emitterent. Quòd autem hodie talia non fieri dicunt, à ratione alienum est: nam hoc tempore, qui artem pastoritiam exercent columbarúmque sunt ingenui dilectores, ponunt pulcherrimas colūbas iisdem in locis, quibus illæ versantur, quò videlicet rapiente visu similes generent. Denique & hoc ipsum equorū magistri obseruāt: nam in equarum grege generosos obiiciunt equos visibus concipientium, quò similes eorum concipere, ac creare possint. Hoc confirmat Isidorus *lib. 12. etymologiar. in fin. c. 1.* Lege Delrium *lib. 1. disquisit. magicar. c. 3. quæst. 3.*

Denique pluribus argumentis deprehensum est, parentū imaginationem ad temperamentum, & ad vim formatricē modificandam mobilem vim habere, prout notarunt Algezar, citatus à Gentili *in com. c. 14. fen. 21. 3. doct. 1.* Arist. 10. *probl. 7.* Iuuenalis *satyr. 6.* Maphæus Vegius *lib. 2. de educat. liberor. c. 9.* Alexand. Alensis *2. part. quæst. 89. memb. 4.* Abulensis *in c. 30. Genesis.* Cælius Rhodigin. *lib. 20. lect. antiq. c. 15.* Ionstonus *classe 10. thaumatographia, c. 7. art. 2.* Leonardus Vairus *lib. 1. de fascino, c. 2.*

Quid mirandum? nonne alienam, & planè peregrinam rei cogitatæ formam aliquando materiæ induci experientia comprobatum est? Sic accidit, vt ex vtroque parente albo ater filius generetur, quòd mater Æthiopem, quem in cubiculo depictum habebat, imaginatione versaret. Quinimò gallinam, quę inter concipiendum aspectu milui territa fuit, pullum miluino capite exclusisse citati referunt auctores. Hac de causa fœminæ monstrosos pariunt fœtus, quoniam in cubiculo in quo conuenerant, monstrorum aderat pictura. Sic refert Marcus Damascenus, in loco quodam, Petra sancta vocato, mulierem peperisse puellam syluestrem, pilis camelorum similibus vndique circumseptam, idque ea de causa euenisse tradit, quòd mater imaginem similem in thalamo fuerit contemplata, & sic similem infantem peperit. Paræus *lib. de monst. 24. c. 27.* describit effigiem virginis, quæ ob parentum imaginationem, pilosa, informis, & nigra nata est.

Scribit Scaliger. *lib. de subtilit. aduers. Cardan. exercit. 14. num. 2.* alterius historiam, qui pilis candidis tectus erat, quòd mater dum concepit, pilosum quoddam fuerat imaginata. De hoc instituto, miras, rarásque proponunt historias Cornelius Gemma *lib. 1. de admirand. spectacul. cap. 6.* Matthæus Villanus *lib. 5. histor. cap. 12.* Guainerius *lib. de peste.* Leuinus Lemnius *lib. 1. de occult. natur. miracul. cap. 4.* Petrus Pomponat. *lib. de immortalit. animæ*, Gaudentius Merula *lib. 4. memorabil. cap. 14.* Retulit mihi Doctor Valle Lusitanus, Medicus eximius, & expertus, se vidisse fœminam, quæ plures infantes pepererat pallore vultus ita infectos, vt cadaueris imaginem referrent, quòd illa inter coëundum, infantem mortuum in lecto ante oculos depictum intueretur, quo remoto alios deinceps peperit viuidos, formosos, & rubicundos. Ob hanc causam nolebat Hesiodus Philosophus præclarus, coniuges dare operam liberis, dum è funere redirent, sed è conuiuiis, & ludis; probátque Themistius *lib. 3. de anim. cap. 68.* Thomas Erasthus *lib. de occultis pharmacor. proprietatib. cap. 34.* refert, mulierem adulterij suspicione non carentem, eo quòd infantem enixa esset marito nullo modo similem, se se hac arte liberasse, quòd picturam infanti similem in cubiculo habuerit. De hoc argumento plures extant apud Iurisperitos quæstiones. Legat qui velit, Iustinianum *de verbor. signification. L. quæret, cum glossa, Barthol. cum Doctor. in L. Gallus ff. de liberis, & posthumis.*

Amplius. Res est peruulgata, & experientia communi comprobatur, sæpe ex forti matrum imaginatione infantibus varias rerum formas induci, næuos, lentigines, verrucas, lituras, species aliquando, & figuras fructuum, maculas, & similia imprimi. Refert doctissimus Gregorius Horstius, apud Fabricium Hildanum *lib. 3. centur. chirurg. obs. 55. Pragæ monstrosum partum accidisse, & puerum fuisse natum, cui iecur, intestina, & lien cum mesenterij maxima parte extra vmbilicum propendebāt, qui horas paucas viuens, vitam sat miserè cùm morte mox*

A *commutauit. Huius corpus præsente spectatorum Medicorum & Ioanni Kepleri, Mathematici Cæsarei, & Peripateticorū principis corona dissectum est. Interiùs in infimo ventre paruus inueniebatur iecoris lobus, ex quo vena caua sursum, ac deorsum progrediebatur, qui continuus erat cùm iecore externo, & peculiaribus membranis circumdatus per vmbilici foramen eidem iungebatur. Externum iecur plenariam iecoris formam habebat, venam portam ex mesenterio externo recipiebat,* & subdit: *Sed si causam huius deformitatis scire gestis, externam ex relatione matris tibi refero, quæ cùm interrogaretur, num fortè partui huic occasionem præbuisset, cum lachrymis respondit, quòd tribus mensibus ante partum, vitulum mactandum præter voluntatem detinere coacta; eóque partim aperto procidentibus illicò visceribus ex abdomine, quodammodo commota fuisset. Tantum potest imaginatio, quam ego partus huius monstrosi causam primariam* B *fuisse statuo.*

Mirabilius est quod refert idem auctor, *in eodem loco, infrà*, dicit enim filium Dn. Kepleri natum esse præputio ferè inciso, & inuerso, propter cogitationem vehementiorem matris, qua hospitem quendam peregrinum tunc temporis obseruabat, qui quomodo matutinis illis horis circumcisionem Iudaicam Pragæ peractam viderit, referebat. De quo argumento in sequenti obseruatione plura proposuit exempla Fabricius: necnon ipse Gregorius Horstius, vir eruditissimus *lib. 7. de histor. mirabili, apud Marcellum Donatum, cap. 3.*

Insuper idem Hildanus *lib. 4. centur. chirurg. obser. 55. & 56.* binas prægnantes describit morbillis correptas, quæ infantes pepererunt eisdem morbillis contaminatos. C Lege apud eundem auctorem binas, at memorabiles obseruationes, *in responsione ad Epistolam cultissimam Michaëlis Doringij Medici nobilissimi de rara, & noua partus Cæsarei historia.* Prima est grauidæ, quæ cùm duos inter se confligentes videret, & ex iis vnus gladio perfossus in terram rueret, supra modum perterrefacta, & perturbata exclamans, & inuocans nomen Domini, manu dextra oculos obuelauit: eadémque die doloribus partus concussa, fœtum mortuum est enixa, cui caput ab oculo ipso, ad occipitium vsque perfossum erat. Altera est grauidæ, quæ ob incendium terrefacta, post triduum, infantem visum vndique maculis igneis contaminatum edidit. Hoc modo ob prauam imaginationem monstra produci probat. Ioan. Remellinus *lib. 2. catoptri microcosmici. in fin.* Hildanus *lib. 2. obs. chirurg. 25.* hominem cornutum se vidisse refert, cui in medio frontis, cornu simile arieti- D no retortum ad futuram coronalem supernè ad verticem in vtero natum est; num tamen fuerit exortum ob matris imaginationem, ibi non explicat. Lege exemplum admirandum hominis cornuti, hoc est, habentis in fronte cornu, ex deprauata matris imaginatione inter coëundum enatum, quod *lib. 3. de praxi admiranda, obs. 9.* proposuimus.

Demum tanta est imaginationis potestas, vt Auic. 21. 3. *tract. 3. cap. 2. & 14. & lib. de anim. sect. 4. cap. 4.* pronunciet, ipsam alienum corpus immutare posse; in quem acerrimè inuehuntur Ficinus *lib. 11. de immortalit. animar. cap. 4.* Christoph à Vega *lib. 2. art. med. sect. 6. cap. vlt.* Thomas à Veiga *in com. cap. 84. art. medic. Galeni.* Marcel Donatus *lib. 2. de histor. mirabil. cap. 1.* Carrerius *in* E *fen. 11. Auic. doct. 7 sum. 1. cap. 2. disput. 37.* qui omnes imaginationis varios proponunt effectus. Vtrùm autem imaginatio valeat inuehere morbos, explicat eleganter Santorellus *lib. 2. antepraxis, cap. 13.*

***

HISTORIA XIII. GALENI, Fœmina vtero gerens, sanguine misso ex venæ non semper abortit.

IAm etiam * propter sanguinis missionem,& sanguinis ex vulnere eruptionem, aut ex nimia hæmorrhöide quadam abortierunt. *Galenus* lib. 3. epid. sect. 2. com. 8.

QVÆSTIO XXII.

Vtrùm in grauidis è talo aliquando mittendus sit sanguis, vt contra meam sententiam acriter interdicunt Plempius, Fontanus, & Bruschius, Medici eximij.

PARAPHRASIS.

SAnguinis missionem.] Nullus est auctor, qui ad doctrinæ Hippocraticæ splendorem proximiùs accedat, quàm Galenus, eò maximè, quoniam vberrimus est diuini auctoris intepres; idcircò eum lego auidè, & iucundè. In hac ergo historia sunt duo, quæ merentur admirationem apud eos qui huius auctoris dicta incessanter lustrant. Primum, tempore Galeni consueuisse Medicos in grauidis sanguinem emittere, & nisi ipse hanc rem hoc exemplo faceret manifestam, nullus esset, arte medica licèt apprimè imbutus, qui iuraret in verba magistri; præsertim cùm oraculum Hippocraticum huic methodo contrarium sit, & repugnans, latum *lib. 5. aph. 30.* quo quadam veluti lege sancito eos detestatur, qui vtero gerentibus sanguinem imperant emittendum: *Vtero gerens sanguine misso abortit, & magis si fœtus sit maior.*

Secundum: non omnes facta venæsectione abortum fecisse, vt videas quo in errore versentur; qui phlebotomiam in grauidis celebratam ex se abortum concitare asseuerant; quod quam aduersum sit menti Galeni, videbit qui eius mentem pensauerit ad vnguem, dicentis eas solùm abortum fecisse, quæ ex nimia hæmorroïde emanante vel ex vulnere nimis sanguifluo, aut ex vena secta copiosè, resolutis sic viribus, & exhausto sanguine, nec retinere, nec alere fœtum potuerunt, quarum quædam ob summam debilitatem abortum fecerunt.

Quare in multis secandas esse venas, permittentibus viribus, postulante affectu, res est frequentissimo experimento confirmata. Hippocratem, Medicorum tutelarem Deum, hoc auxilium omnium primum docuisse, proposuimus contra communem Medicorum sententiam *lib. 1. in com. hist. 32.* Ille enim *lib. 2 epid. sect. 2. in med.* Lyciam vtero gerentem prope partum lienis inflammatione laborantem vena secta curare conatur. Cui sententiæ addidimus & alias momenti magni, quibus ratum fit, in illis parce esse venæsectionem exercendam: neque vnquam ex hoc præsidio, tempestiuè, & pro morbi ratione celebrato vidimus quampiam abortum fuisse pepessam. Quod si aliquando contigit, non huic auxilio salutifero, sed aut vi morbi, eiusdem cacoëthiæ fœtum corrumpenti, febris vehementiæ ipsum occidenti; ex Gal. 5. *aph.* 30. aut alicui graui symptomati superuenienti, aut animi pathemati, quo frequentiùs ipsæ vexari solent, imputandum est, vt scitè notauit Sennertus *lib. 5. instit. cap. 7.*

Vera sunt hæc omnia, & ex summorum Medicorum monumentis exhausta. Vtrùm autem in vltimis mensibus, pro grauissimorum morborum curatione, qui ab vtero originem ducunt, sit in talo secanda vena, nempe epilepsia sæua, vteri suffocatione vehementi, aut truculenta apoplexia, experimento diuturno muniti, præclarisque grauissimorum Medicorum sententiis freti, firmauimus eam esse salubrem, tutam, & vtilem; & ex in inferis par-

A tibus celebratam, ad præcauendum abortum summo esse ex vsu, postea *lib. 2. de praxi medica admiranda, obs. 160.* comprobauimus.

Sed cùm post primum librum, in cuius *historia* 32. conscripta est disceptatio hæc, plures doctissimi viri in me fuerint per literas veluti stomachati quòd hoc auxilium, aut potiùs paradoxum vulgarem, ex quo tantùm ab. est vt miseræ fœminæ tanto agone prehensæ iuuentur, vt potiùs certum ex eo abortus periculum immineat: placuit in veritatis gratiam, præsertim in re momenti tanti, meam industriam cum illis exercere, licèt ij ingenij sui perspicacitate, & rerum medicarum scientia insigni antecellant. Neque reprehensiones metuo, quum nullus imminentium iudiciorum expectationē exhaurire queat; namque ego non quid multi, sed quid boni iudicent, ex-
B quiro. Mihi verò hoc satis est neminem me voluisse lædere. Obtestor tamen te, humanissime Lector, per candorem animi tui, ne hæc in deteriorem accipias partem aut putes maledicentiæ igniculis agitatum, à qua longè abest animus meus, in palæstram litterariam descendere: nam sicut ex mutuo silicis, & ferri attritu elicitur ignis, sic ex diutina concertatione, in profundis tenebris plerumque sepulta eruitur veritas.

Enimuerò cùm tres sint viri peritissimi, qui meam sententiam ex toto subuertere conati sunt, eorum scripta seriatim proponam. Extat inprimis Fortunatus Plempius, meritissimus Scholæ Louaniensis Professor, vir subtilissimi ingenij. Secundus est Nicolaus Fontanus, Medicus Amstelodamensis perdoctus, *qui in florilegio suo* facundo, & docto, *quæst.* 51. plura spicula in me coniecit, veritatis
C amore potiùs, quàm meum nomen lacerandi studio impulsus. Tertius appellatur Antonius Bruschius Gallus, in Academia Andegauensi Professor celeberrimus, illustris Medicus, & egregiè in Galeni doctrina versatus. Ergò meæ tam repugnantibus opinionibus, non obruor, sed efferor, quas hoc ordine descriptas audire ne pigeat, quum ad huius præsidij exequutionem conferant apprimè.

Excultissimo Viro Zacuto Lusitano, Medico percelebri, Fortunatus Plempius Scholæ Louaniensis Professor.

Quòd in vtero gerentibus venæsectio ex talo non sit ex vsu.

D HOc nempe Philosophi est omnium sanè mortalium liberrimi, nulli sacramentū dare, immò verò eò dirigere studia sua, vt factiones, ac sectæ penitus extinguantur. Quàm esset expetendum, si vicissim absque contentione, sed humanè, atque liberaliter vnusquisque conferret remedium quod haberet, ad litterariæ Reipublicæ incrementum! Quid enim nobis potest esse beatius quàm scire? discendum verò, vt sciamus. Ego quidem sapientiæ ambitum, tanquam animi nostri ærarium semper iudicaui, in quod communia commentationum nostrarum vectigalia referenda censeo, sed proba, vnde sibi suum quisque in vsum sumat, sine inuidia, atque simultate. Vnū enim corpus sumus, vnusque spiritus huius corporis, qui
E à Deo profectus pro communi excubet vtilitate. Porrò non vanè vereris, aduersùs hæc tua scripta otiosorum loquutuleiorum simultates, atque obtrectationes. Ita est hoc nostrum sæculum, vt pro curiosis damnet peritiores veritatis indagatores, & nihilo seciùs de quacunque re proposita, tum disputare, tum iudicium facere audeat. Certè ambitio vbi accessit ad ignauiam, arrogantiam parit ex inscitia. Hominum genus hoc in marcido otio suo negotiosissimum, dum fastidit omnia, semper aliud agens, sui quisque dux existit. Quid ergo; ab hisce nebulis doctissimæ lectissimorum virorum lucubrationes obscurentur? discutiant potiùs illas, atque dispergant, quò denuò toti orbi clariùs illucescant. Sed mittamus hosce rabulas, qui, vt comicè iocemur, solentes insolenter faciunt.

Quanto

Quanto cum applausu accepta fuerit apud peritos totius Europæ Professores disceptatio tua conscripta in *primo lib. de Medicor. Princip. Histor. in com. hist.* 32. & quanto studio eam exceperim, verbis referre nequeo, isque demum probè norit, cui compertum fuerit, quanto eius habendæ flagrarim desiderio, aliquot enim abhinc mensibus iam eam exoptabam, vt huius paradoxæ opinionis mihi panderetur veritas. Recepi tamen librum, vidi, legi, relegi, imò pænè deuoraui: ita fermenti similem, aut etiam fermentatam tuam reperio eruditionem: quoquò enim me confero, turget vndequaque auctoritatibus. An verò mihi liceat inter vos heroës, ac præsides veritatis quidpiam balbutire? sanè etsi nihil ad hasce subtilitates, & firmatissimas rationes addi posse videatur, tamen haud tanquam iudex, sed perinde ac dubitator audiendus sim fortasse, quod meditantem ipse me impulisti, dum publicè profiteris, te lætari gratis, & vtilibus disceptationibus, quas certè quilibet cordatus affectat sapientiæ cultor. Itaque eò audentior factus, in tuis hisce exercere me volui, vt quæ ad expugnandam veritatis arcem videbaris, & studiosè molitus esse, & laboriosè stabiliuisse, vicissim mutuo allisu impeteremus; non enim contradicendi, aut contendendi ambitione motus, sed communi omnibus sapientibus iure adactus, hæc produxi coram te maximo Medicinæ Mysta iudicanda: quæ nonnisi tua opera mihi esse plana possint. Quamobrem qui hæc videas, quasi tuo sese subiugare patrocinio: haud committes confido, vt vel animi nostri candorem negligas, vel despicias contemplationem. Age igitur exerceamus nos.

Ne tamen omnia in hac quæstione à te proposita percurrere videar, referam ea in compendium, quæ potiora expugnanda mihi visa sunt, & ex quibus conclusionem tuam firmare videris, nempe in vtero gerentibus interdum in talo esse venam secandam, quando acutissimis, & lethalibus morbis premi solent, qui ab vtero, tanquam ex primario fonte scaturiunt. Sic enim *primo loco* habes. *Si fœmina sit in septimo, octauo, aut nono mense, & suffocante apoplexia, acutissima epilepsia ab vtero ortis, immò truculentissima vteri strangulatione corripiatur, quis superiores venas tundere audebit?* Audebût plurimi, immò sic fieri debere contendent, maximè in septimo & octauo mense, supposita, (vti semper supponis) massæ sanguineæ in corpore muliebri phlethora, quæ per superioris venæ sectionem, citius, & securiùs, tutiusque tollitur, quàm per inferiorum venarum apertionem, quippe ex qua abortus imminet. Si enim Dictator noster, mulierem vtero gerentem quauis secta vena abortire pronunciat, quantò verius est eius oraculum diuisis inferis venis?

Firmas secundò. *At nullum iuuamentum ab illis consequitur.* Immò verò maius, quàm si infernæ tunderentur: citiùs enim, & celeriùs per supernas exoneratur nimia sanguinis moles, sub qua mulierem fatiscere ex hypothesi statuimus; sed ex inferioribus non nisi pedetentim, & sensim exhauritur plenitudo, nec nisi copiosissimo euacuato sanguine reuulsio potest fieri à capite, loco nempe à pedibus remotissimo. Atqui in allegatis casibus, morbis scilicet acutissimis periculum in mora est, extremoque opus habent remedio. Vis rationi huic auctoritatem adiici, & ipsam ratione circumseptam? Petrus Salius, quem ego, & multi docti viri maximi faciunt *lib. de affect. particularib. cap.* 23. in puerpera morb o aliquo particulari acuto correpta, si grauis is sit, valdéque instet, & indicet de sectione venæ, siue expurgetur ab vtero sufficienter, siue non, statim deuenit ad sectionem venarum superiorum è directo loci affecti existentium, & ei proximiorum, quoniam ita à loco affecto euacuans, morbum facilius se sublaturum confidit, imò *inferiores secans* (inquit,) *virtutem ex euacuatione labefactabo, & materiã in particulari loco cõculcatam non minuam.* Exemplo sit vestra apoplexia grauidæ, in qua si inferiores secueris, vel totum ferè sanguinem educes ad reuellendum, & euacuandum materiam suffocantem, vel ex sectione adeò tarda succedet vtilitas, vt priùs mulier ex apoplexia ea extincta sit, quàm persentiat reuulsam esse materiam. Hanc maximam huius Medici sententiam plenissimo semper prosecutus sum

A assensu, tuentúrque omnes genuini rationalis medicationis assertores. Itaque sic insto: Si in morbo acuto puerperæ, proueniente ex retento naturæ debito fluxu, rectè, ac methodicè superiores secantur venæ, rectissimè, summaque cũ methodo, immò necessariò in vestris allegatis acutis affectibus venæ superiores scindi debebunt. Probatur consequentia, quia si indicatio incidendi superiores venas præualet fluxui illi naturali contraindicanti, præualebit maximè in vestris casibus, vtpote in quibus nullum adsit contraindicans.

Dicis tertiò *Ad occasionẽ necesse est deuenire, & occasionis initium,* vt monuit Gal. *lib. de ven. sect. aduers. Erasist. c.* 5. & *lib. de rigore. cap.* 8. ne verbum quidem de occasione. Ita autem occasio respicienda est, vt tamen vrgentioribus semper indicantibus obtemperemus. Galenus *loco cit.*
B Hippocratem laudat, quòd occasionem animaduertit in secando venas tali, & meritò, me iudice, sic enim & materiæ morbificæ prospiciebat. & cohibitam reuocabat fluxionem. At quid hoc ad vestros casus, quum in iis non debeat cieri tale profluuium? Non inquam, nisi cum fœtus certa pernicie. Sed & superiores secãdo, ad occasionẽ equidem deuenimus; nam occasio hic est sanguinis exundãtia, quæ non tam in vtero, quàm in toto est corpore, quippe qui copiosior est, quàm vt fœtus possit conficere. Igitur superiores diuidendo venas, & ma imum iuuamentum consequimur, & ad occasionem nihilominùs deuenimus.

Epilepsiam ab vtero fieri posse, nemo Medicus ibit inficias, & ante vestros adductos Recentiores, effatus fuerat Hipp. tum *in Coacis*, tum 2. *de morb. mulier.* Ex tota verò auctorum strue apoplexiam sanguineam asserentium,
C nullus vterinæ meminit. Si mihi inter doctos gliscere licet, apoplexiam à te suppositam, non à sanguine ex parte determinata, vtero scilicet, eleuato procreari existimarem, sed à sanguine in toto corpore restagnante cerebrum opprimi, atque oppleri; cuius occasionem eatenus dedit vterus, quatenus eius contentum, embryo inquam, superabundantem nequiit digerere succum. Vteri suffocationem in grauidis contingere posse, diu ante Mercurialem docuit Hipp. *lib.* 1. *de morb. mulier.*

Quartò sic probas. *Quare satius est fœminas, tot tantísque malis obsitas, tali venis scissis moderatè, ab orci faucibus liberare, quàm omni spe adẽpta, vnà fœtum, & matrẽ perire.* Malo nodo, malus cuneus: magnó morbo, magnũ debetur remedium. An putas moderata sanguinis missione affectus illos cessuros, quos nõ solùm acutos, sed acutissimos con-
D stituis? Moderata tua illa malleoli sectione, ne guttula quidem de cerebro reuelletur. Longè aliter Hipp. nos erudit oraculum, quod non solùm extremis morbis extrema adhibenda esse auxilia iubet, sed & exquisitè extrema. Quod si hîc exquisitè extremam per talum euacuationem moliaris, ægrotantem in maius longè discrimen præcipitas, laborem labori addendo, quippe abortum concitando.

Quintò confirmas. *Neque talis phlebotomia ex se abortiua est; nam quod potest timeri, infantis est emissio, quæ cùm naturalis sit, partus, & nõ abortus vocari, cẽserique debet.* Quid hoc; omnis infantis emissio est naturalis? omnis infantis emissio est partus? (nam indefinita æquiualet vniuersali) credo irato Apolline te id commentatum esse. Longè plura ad essentialem partus delineationem requiruntur. Itaque partum definimus, emissionem infantis in caput
E tempestiuè factam ab expulsione vteri, concurrentibus infante, & matre, & cum vtriusque salute, propter speciei conseruationem. An quia in vltimis mensibus expulsio fieret, ideò partus censeri debet? sanè septimo, & octauo, immò & in principio noni potest fieri abortus, dummodò intempestiuè fiat expulsio. Porrò Hipp. *lib. de morb. mulier.* sic inquit: *Mulier si sit iuuenis, robusta, & multi sanguinis, & grauius laboret in partu, prodest missus sanguis è malleolo, vt tota natura concurrat, & expellat fœtum.* Laudãdum Hipp. actũ, & imitandum, vt qui non in grauidis sanguinis instituit detractionem, sed tantùm ad partum faciliorem. Quare instante partu talem vacuationem machinabimur, minimè autem quouis vltimorum trium mensium tempore.

Sextò tuam opinionem strenuè munis, & defendis, dum

dū sic arguis. *Et tantum abest, vt facta vena sectione ex talo abortus sequi possit, vt potius depta plenitudine, qua fœtus nō indiget, hic vegetior fiat, & robustior.* Vegetior fiet, si superiores secueris: si enim inferiores ferias, deorsum trahis, vt simul concurrat, & fœtum expellat. Othæi auctoritas iubentis secare in grauidis venas in talo, nō tanta est vt nos ad imitationem cogat; & quamuis tanti valeret, tamen sub finem ita nos anxios reddit ipse, vt meritò ab incœpto deterreamur: tam cautè, & maturè dicit hoc præsidium esse celebrandum.

Septimò sic ratiocinaris. *Vt videas quòd nullo pacto sanguinis missio ex talo in grauidis obesse potest, argumēto est, quòd obseruatū est malas quasdam fœminas, vt celarēt vteri gestationem, bis, ter; immò pluries sanguinis missionē ex talo procurasse citra abortum.* Quid tum, quasdam hoc factitasse? an propterea nos tutò semper in talo grauidas tundemus? inefficax sanè angumentū, ab inductione omnimodè imperfecta depromptum. Seca in centum prægnantibus, copiosè satis educendo, talum, vix quinque non abortient. Atque hæc omnibus monstra sunt, miracula sunt. Quòd si hoc egerint, vt peccatum suum celarent, tamen iusto Dei supplicio non consequuntur intentum; rara non sunt artis.

Octauò sic arguis. *Quotidiano experimento compertū est, grauidas plenitudinis morbis vexatas, sāguinis fluore per nares & hæmorrhoïdas citra fœtus periculū fuisse liberatas.* Per nares sæpissimè, & cōmodissimè, & tutissimè; nam venæ superiores sunt: per hæmorrhoïdas rarissimè. Neque séper, & vbique, & in omnibus est nobis imitāda natura. Habet ea sapiētissima Hera secretiores recessus, profundiora adyta, & occultiores impetus, quam vt nos assequi valeamus. Eò ruit quandoque in salutē ægri, quò si vi morbi, aut remedij trahatur, certa laboranti impendet nex: nos tunc solùm ipsam ducemus, quum aliquopiā eam vergere videbimus. Atqui in vestris allegatis casibus non vergit deorsum natura, immò si vergeret, ipsam retraheremus. Quorsum igitur infernæ secandæ venæ? Porrò de hæmorrhoïdibus hoc accipe. Cùm eæ duplices sint, externæ, & internæ; per hasce expurgari grauidas tutò etiam posse existimo, eo quòd a ramo mesenterico, atque adeò à vena portæ suam ducant originem, cum qua vterus nullam habet communionem, vtpote qui à venæ cauæ surculis nutriatur: non tutò autem secatur vena tali, quia ex caua educis sanguinem, adeóque ipsum vterum euacuas.

Nonò ita concludis. *Si ergo grauida acutissimo morbo laboret, & sit in vltimis mensibus, nullum aliud potest salubrius excogitari auxilium tali sectione.* Ex quibus præmissis hanc elicis consequentiam? ex antepostito auctorum agmine? enimuerò nullus ex congesta illic à te Scriptorum caterua, tali in grauidis sectionem somniat, nedum in actum deducit. Vide ergo bellam sequelam: Omnes præfati auctores quandoque in grauidis sectionem venæ comprobant: ergo nihil in grauidis salubrius, quàm sectio tali. Sanè omnes illi prolati Neoterici nihil tibi fauent. Quis enim in praxi medica vel mediocriter versatus, in prægnantibus interdum vtiliter sanguinem mitti reclamet? sectio venæ in vtero gerentibus iam inde à temporibus Celsi desiit reformidari; at venæ, per Deum immortalem, superioris; nisi ipso præsente, aut instante partus legitimo tempore, vt antè notaui.

Decimò ex Hipp. auctoritate sic insurgis. *In primis mensibus grauida mēstruas habēt purgationes citra abortus discrimen, docente sic Hipp.* Tantum abest, vt hoc nos doceat Hipp. vt potiùs contrarium ex ipso eliciatur. Inquit enim *l.5. Aph. text. 60. Si menstrua purgationes pragnāti eant, impossibile est fœtum esse sanum.* Iam verò ad debilem fœtum quid magis consectarium, quàm abortus? vt optimè indicauit Aphorismorum optimus commentator Hollerius *in com.* Id ipsum auic, inculcat, *1 3.3. tract. 2. c. 10. Quando menstrua, inquit, fluunt, timetur in eis quòd abortum faciant.* Nolo hîc innumeros alios idem repetentes conuocare, ne chartam auctoribus citandis infarcire videar. Solenander, quem adducis, duas solùm aduertit, earúmque exempla inter rarissimatum suarum obseruationum numerum retulit. Indéne effatum vniuersale eruemus? rara artis limitibus non circumscribuntur.

A Vndecimò sic colligis. *Si Hipp. 4. l. aph. 1. turgente materia cathartica grauidis propinada iubet, cur nos nō imperabimus vena sectionē ex talo, cum sanguinis missio tutius auxilium sit purgatione ipsa, ac naturam minus præcipitet?* Quo tempore id iubeat Hipp. cùm reticeas, patefaciam ego. *Quadrimestres* (inquit) *purgabis ad septimum vsque mensē: à minore, aut grandiore fœtu abstinebis.* Vbi omnes cōmentatores: In prioribus, & posterioribus mensibus purgare religio sit. Quid igitur hic pro te Hipp. Si in vltimis mensibus abstinendum à pharmacis, vtique potiori iure cauendum à sectione tali. Equidem ita sentio, cæterorum omnium paritate seruata, multo promptius sectionem tali abortum ciere, quàm propinatum catharticum: hoc enim cùm prauos educat humores, fœtum suo non defraudat genio. Neque citatus à te Vallesius aduersatur

B mihi; ipse enim cum medicamento comparat venæ sectionem in brachio, quàm securius esse auxilium medicamenti exhibitione, planè assentior. Quid hoc ad nostram rem?

Magis demiror, quòd Matthæum Gradium in tuam sententiā coneris detorquere, quū verbis conceptis phlebotomiam in grauidis se non laudare asserat, eò quod sit pronocatiua abortus, *nisi, inquit, in tempore proximo partui.* Quod tempus tu ad latitudinem trium mensium extendis, præter, & contra auctoris mentem, qui cum suo Hipp. instantem mox partum intelligit; tunc enim eiusmodi iuuabit sectio, quippe quæ & curabit affectum, & tempestiuè educet fœtum. Eodem modo audiendus alter auctor Magninus, mihíne de nomine quidem antehac notus.

De Rondeletio quod ais, ipsum applicare in grauidis cucurbitulas in inguinibus, *cap. de epilepsia grauidarum,*

C quanquam ipsas infirmius remedium esse rear, quàm vt abortum causent, maximè in robustioribus: attamen mihi locum allegatum attentius perpendenti, hoc tandem visum est. Vltimum illud pessarium, & cucurbitulas præscriptas pertinere ad caput præcedens, quod inscribitur, curatio epilepsiæ ab affectibus vteri, quod me moueat, est hoc, quia in huius capitis fine iubet semen corruptum, & secundinas eiici, nec tamen ad hoc præscribit remedium; atqui ad id ipsum præstandum efficax est, quod in sequenti (quod tu citas) legitur capite, pessarium, in illo sanè modo grauidis adhibendum, vtpote certissimè & occidens, & deturbans fœtum. Præterea in priori capite non meminit cucurbitularum, quibus tamen in casu sibi proposito nihil salubrius. Cæterùm hic error fa-

D cilè admitti potuit, quum ipsius opera frustillatim à discipulis conscripta, edita sint. Itaque Rondeletius nequidquam pro te.

Duodecimò sic argumemētaris. *Nónne in vtero gerētibus bubone pestifero in inguine correptis, è talo mittendus est sanguis?* Cordato, ac religioso Medico nefas est illud agere, ob quod magni mali magnum timetur periculum. Itaque non dubito, quin quilibet Hippoc. doctrina nutritus tali sectionem in eo casu abhorrebit, & solis validioribus epispasticis auxiliis rem aggredietur. Ad vapores pestiferos euocandos tot ad manum sunt antidota. Nolim itaque prægnantem tanto exponi periculo, cum quo fortè solùm curari possit, quandoquidem sine illo non minus fortè restitueretur.

Decimotertiò sic dissertas. *Nónne iisdem bubone Gallico in inguine afflictis, è saphana mittendus est san-*

E *guis?* Dicam quod à Professoribus meis, maximis Italiæ practicis suxi, in qua regione cùm plurimi sint eo tabo sordidi, maximam quoque habent eius amoliendi exercitationem. Statuunt illi in bubone Gallico, quoad totius procurationem, neque venam secandam, neque purgans adhibendum, neque diætam ordinandam, sed sinendos esse patientes vti consueto victu. Id Aquapendens retulit in commentariis suis *lib. 1. de tumorib. præter nat. cap. 24.* Igitur si in iis à venæ sectione abstinendum, in quibus tutissimè secari aliàs posset, quanto ampliùs in grauidis ab opere isto supersedebimus?

Itaque nulla tua ratio tam efficax, nullum tam adigens argumentum, nulla tam firma, inducensque auctoritas quæ

quæ nos ad periculosam adeò vrgerent operationem, nedum impellerent. Porrò vnus restat prægnantis affectus, in quo an talus diuidi debeat, multi, & iure merito dubitabunt, qui quoniam à te adductus non fuit, efferam illum ego, quò nihil in hac disquisitione sit prætermissum. Oborta sit phlegmone in vtero grauidæ. Quid tunc? an ad saphænam confugiendum? Galenus profectò pluribus locis nos docet, affecto vtero semper inferiores partes secandas esse. Nihilominus si hunc casum sibi præfixisset, non dubito, quin Hippocraticæ doctrinæ fidus expositor inferiores deseruisset, quòd Paulus *lib.3.cap.64.* & Aëtius *lib.16.cap.83.* in hoc casu in non grauida iubent, sed in grauida, non est cur eam attentemus.

Hæc erant versatissime Zacute, quæ in tuam sententiam mihi dicenda occurrebant, in quibus si quid vrbaniusculè lusum est, da hoc æstui, & Enthusiasmo literario. Testor nobis communem Apollinem, non clarissimum tuum nomen mea crassiuscula Minerua obscurandi studio hæc sum commentatus, sed solo scientiæ amore impulsus, quo omnes docti pruriunt, vt non fucata veritatis agnoscatur integritas. Vale.

Clarissimo D. Doctori Fortunato Plempio, Louaniensis medicæ Scholæ Professori eminentissimo, Zacutus Lusitanus, Medicus. S. P. D.

EPistolam tuam, scientissime Plempi, summa refertam eruditione potiùs deuoraui, quàm legi. Ea nescio plúsne mihi voluptatis, an doloris attulerit: nam & gauisus mirificè sum res eas, quibus hominum salus, vitaque continetur à te esse agitatas, quem quidem ego semper ingenij, disciplinarumque merito plurimi fecerim, & maximè postquam à te in lucem est emissus liber de Ophthalmographia, in quo ingenuè, doctè, acutè, & vt grauem Medicum, & philosophum decet, de oculi fabrica, etsi contra receptissimam Peripateticam doctrinam disceptasti. Indolui rursus, quòd meam sententiam circa sectionem tali in grauidis, non fueris amplexus: etsi enim ego in hoc argumento primus laboriosè insudarim, tamẽ erudiuit me diuturnum experimentum per tot annorum curricula, in quibus in amplissimis Europæ ciuitatibus actuosam medicinam exercens, plurimas (testis mihi est Deus, quòd non mentior) truculentis dictis affectibus ab vtero ortis miserrimè concussas, facta, immò repetita in vltimis mensibus saphænæ sectione, ab orci faucibus liberaui.

At modò parum abfuit, quin tuis validis argumentis quasi prostratus manus dederim, iisque ac pedibus in tuã venerim sententiam, palinodiam recantans, ac meam firmatam sententiam, fido, prosperóque euentu stabilitam deserens, nisi me deterreret veneranda Magistri antiquitas, & ad hæc vsque sæcula quasi per manus tradita sententia, *in lib.6.epid.sect.2.com.25.* monentis, vt non temerè; nec Hipp. dictis fidem adhibeamus, sed priùs verúmne sit, an falsum obseruemus: nam quis se vnius auctoris doctrinæ veluti seruos, aut libertinos addixerunt, simulatque ab eo scriptum aliquod inuenerunt, inconsideratè, ac temerè credunt. Nam *incredibile est quod probatione caret*, ex Galen. *lib.1. epid. sect. 1. com.19.* & *maiorem fidem accipiunt quæ comprobantur*, ex Galen. *lib.1.epid.sect.1. in præfatione.* Tuas ergo argutulas rationes, licèt alta mente perpendam, eas non conuincere mihi persuadeo; quo pacto illis, eo ordine quo proposuisti, sigillatim satisfaciam.

In prima ergo obiectione supponis, me in suffocante apoplexia, acutissima epilepsia ab vtero ortis, immò truculentissima vteri suffocatione, sanguinem è talo emittentem, semper massæ sanguineæ in corpore muliebri (sic enim loqueris plethoram supponere, quum contrarium expresserim semper, dixerimque nihil obstare, quominùs aura quædam venenosa, ab vtero ex sanguine menstruo eleuata, cerebróque infensa, hos affectus committere possit, (nullo de apparatu morboso, in genere venoso, facta commemoratione) quam per superiorum venarum sectionem tolli non posse, quum malum ab vtero scaturiat, foueatur, & incessantur vexet, dubitat nemo. Quum enim plenitudo particularis vterum infestet, à quo tanquam à prima radice epilepsia emanat, quis vel in medicinæ principiis leuiter initiatus, sanguinem secta gibberi vena, nulla adstante vniuersali plenitudine sursum reuellet, & auocabit? Si enim hoc auxilium celebretur in cubito, attracto ad superas partes sanguine, malóque duplicato, & accessionibus crebrioribus, & sæuioribus infestantibus, aut ex epilepsia fiet apoplexia, aut ex hac, mors subita eueniet, prout sæpe mihi repugnantibus Medicis contingere notaui. Contra plures vixere, quibus tempestiuè, & intrepidè secta est vena poplitis interna, hæmorrhoïdes hirudinibus apertæ, & non ita liberalibus viribus existentibus, crurum scarificationes celebratæ.

Posse autem inferioribus venis sectis particularem vteri plenitudinem exhauriri, fatentur omnes: nam vteri venas grandissimas habent, ex Gal. *6. epid. sect.1. com. 2.* immò vniuersalem deponi probat Galenus *lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 18. §. Plenitudines omnes ex suppressis mensibus ortas omnino per crura vacuabis, &c.* Ab hirudinibus hæmorrhoïdalibus venis admotis idem beneficium præstari posse, constanter monet Auic. *4.1.cap.21.§. Extractio sanguinis quæ fit cum sanguisugis profundior est extractione quæ fit cũ ventosis.* Quòd autem crurum scarificatio, si vires sint debiles, plenitudinem minuat, constat ex Gal. *2. aph. 17. §. At verò quæ fit per tibiarum scarificationem, proxima est venæ sectioni, &c.* Et *lib.2.ad Glauc. cap.7.* quo profundas scarificationes, aut saltem mediocres plenitudinem leuare inculcat.

Quamuis autem, vt ingenuè instas, qualibet vena secta totum corpus exhauriatur, ex Gal. *2. acut. com.11.* tamen cùm ingens plethora fœminam diuexat, citiùs, tutiùs, & securiùs hæc, superioribus dissectis venis tollitur, quàm inferioribus, ex quarum sectione imminet abortus. Hoc verum est, si eam in toto adesse supponeremus: & licèt ita esset, præstaret ad originem fluxionis reuellere, quàm spreta ex inferna parte phlebotomia, in sæuiora damna ægram deduci. Oportet ergo ab vtero reuellere, & vacuare, qui horum malorum fons est, & scaturigo.

Neque timeas abortum: nam præterquam quòd detracta copia fœtus reuiuiscit, ex exhausto humore, quo non indiget, alacrior fit, & vegetior, & etiamsi contingat abortus, satius est fœtum, quàm hunc, & matrem vnà certò perire. Neque enim Dictator summus grauidam quauis vena secta abortire pronunciat certissimè, sed cautos nos reddit, ne intempestiuè, & solùm maxima vrgente necessitate sanguinem emittamus: nam alioqui mendacij esset arguendus senex *5. aph. 30. & 31.* grauidis mortem ex acuto morbo, & ex venæ sectione præsagiens, cùm sæpissimè ab acuto morbo ipsas citra mortem liberari, & phlebotomiam celebrari cum vtilitate contingat. Est ergo harum propositionum sensus, vt ab vteri gestatione maxima sumatur indicatio, ad prohibendam venæ sectionem, & vt sit in grauidis morbus acutus magna ex parte lethalis: nam veritatis Hippocraticæ perpetuitatem non notant, sed frequentiam, vt perbellè docuit Hipp. *2.aph.43. & 6.aph.58.* Ergo grauida non semper vena secta facit abortum, vt Galenus *historia hac* satis confirmat.

Ad secundam obiectionem. Petrus Salius, tuo, & peritissimorum calculo doctissimus (Æsculapius ipse meus) loco à te citato, in apoplexia post partum, siue lochia rectè procedant, siue non, cubiti venam secat; quod præceptum commendant Fernelius *lib.2.meth.cap.8.* Valleriola *5.obs.10.* Rodericus à Castro *lib.4.de morb. mulier. cap.16.* Mercatus *lib.4. de puerper. affectib. cap.11.* Moxius *lib.1. de morb. mulier. cap.36.* éstne igitur ob hæc confirmanda contra me argumentatio tua? minimè quidem, nam hi de apoplexia facta, confirmata, perpetuò affligente, in qua tota cerebri cauitas obstructa est, sunt intelligigendi;

gendi; in qua è talo sanguinem mittere, ob certum ex dilatatione periculum, nefas est, cùm è brachij, immò nasi, frontisque venulis, & ex aliqua viciniori parte, vt syncipite, occipite, temporibus affixis cucurbitulis, aut hirudinibus, citra moram sanguis sit extrahendus, nulla de vtero consideratione facta. Nos autem de periodica apoplexia, per interualla repetente verba facimus, quæ à sanguine ab vtero ascendente ad cerebrum periodicè ortum ducit. Neque tibi durũ, aut impossibile videatur concedere apoplexiam periodicam, quum hæc vel subito interficiat, vel in paralysim finiatur, nam eam concedit Auic. 1.3 *tract.5. c.12.§. Verùm apoplexia periodica cum acceptione medicinarum calidarum; est festinatio faciẽs humores tardos velociter moueri: periodorũ autem apoplexia iam diximus, &c.* Hac ratione Gal. *lib. de curand. rat. per sang. mis. c.7.* Sãguinis missione præseruat eos, qui promptè in apoplexiam incurrũt, Et *lib.6. Aph. com.47.* Apoplexiam facit diuturnã affectionem. Lege Auic. interpretes *loc. cit.* Gentilẽ scilicet, & Iacobum de partibus, qui hunc locum eleganter explanant.

Ad tertiam. Nulli est non manifestum, immò in dictis te esse implicitum quispiam fatebitur, dum in toto corpore sanguinis copiam facis epilepsiæ occasionem, si ab vtero contingere supponimus, & in genere venoso in nostra hypothesi abundantiam sanguinis non reperiri, ex mea farie dilucidè patet. Ex tota auctorum strue apoplexiam sanguineam asserentium, de quorum numero sunt Salius *cit. loc.* Iacchinus *9. ad Almans. 9.* Mercat. *1. de morb. intern. 13.* Garrerius *disp.8. ad libros de locis affectis, cap.3.* Fernel. *lib.2. de abdit. 13.* & alij, nullum vterinæ apoplexiæ meminisse pro certo supponis. Vide quid dicas; nam contra te habeo argumentum firmum, quod est huiusmodi. Apoplexia sideratio dicitur ab Aëtio, *tetrab.2. serm.2. cap.29.* ob multas causas, sed ex menstruis retentis, & ab vtero sideratio gignitur, eodem auctore *tetrab.4. serm.2. cap.52.* ergo apoplexia ab vtero oriri potest. Rursus. Si à flatibus, nebulosóque spiritu concitatur, qui motu errabundo in cerebrum sublatus, venas, & arterias carotidas, plexúmque retiformem intercipit, teste Douyneto *lib.3. Apolog. cap.1.* & sic ex carbonum fumo originem ducit, vt non minùs eleganter, quàm doctè ex iuniorũ decretis scribit Marcellus Donatus *lib.2. de hist. mirabili, c.6.* cur à sanguine melancholico in vtero impacto, & in cerebrum elato non gignetur? Quare si nõ ita clarè de apoplexia hysterica meminerunt auctores, in causa fuit, quoniam ea quæ nota sunt, & omnibus patent, prætermittenda, vt probat Galenus *lib.2. de dif. respirat. cap.7. & lib.6. epid. sect.2. com.40. & 4. acut. com.72.* Frequens autem est ex retentis menstruis, sicut alios plurimos cerebri lethales affectus, vt Epilepsiam (de cuius causis, & curatione præter Gynæciorum auctores, solidè egit, & doctè Didacus Moranus Medicus peritissimus *in Apologia 3. de epilepsia hysterica*) sic apoplexiam oriri, vt latè confirmat Galenus *lib. de vena sect. aduersus Erasistratum, c.5.* & eam aliquando infestare vtero gerentes proprio exemplo notauit interpres Hollerij *ad cap.6. lib.2. de morbis internis.* Quando ergo hæc euenerit, secta vena in malleolo, recurrendo ad originem, nempe vterum, erit persananda; quia à sanguine in vtero retento, & ad cerebrum, cum quo maximè consentit, eleuato, originem ducit.

Ad quartam. Grauidas acutissimis licèt morbis implicitas, parcè & moderatè per sectionem venæ esse vacuandas docuere omnes, qui facundissimam illam, germanámque medendi methodum, ex limpidissimis Galeni fontibus exhaustam combibere solent. Quæris causam? hanc tibi protulit Celsus *lib.2. cap.40. §. Mulieri quoque pragnanti post curationem viribus opus est, non tantùm ad se, sed etiam ad partum sustinendum, &c.* maximè cùm vtero gerens habeat auxilium internum, nempe fœtum, qui absumendo sanguinem, etiam euacuat. Quare rectissimè Galenus notauit *lib. de ven. sect. aduersus Erasist. cap.5. fœturam esse speciem euacuationis.* Si ergo epilepsia grauidam corripiat, intentio Medici non est, humorem ex cerebro reuellere, & euacuare, sed ab vtero, à quo eleuatur aura, quæ lancinans, & feriens neruos, cerebrúmque concutiens, epilepsiam concitat, quam sym-

A pathicam Medici vocare consueuerunt, in qua cerebrum non laborat per primariam affectionem, sed per consensum. In hoc ergo difficili Euripo si versetur Medicus, frustra ad cubiti venas recurret, quum iis sectis nulla sequatur vtilitas, immò ex superioribus partibus celebrata phlebotomia citra morbi leuamen vires deiicit. Ergo nihil refert, si è cerebro nec guttulam sanguinis exhauriamus, cùm pars mandans vterus sit, à quo teter hic vapor eleuatur, epilepsiam paraturus.

Ad quintam. In vltimis tribus mensibus, in quibus debet è talo exerceri phlebotomia, fieri partus ferè vitales, res est apud omnes Medicos confirmata, nam partus est perfecti fœtus in vtero editio, siue vitalis exeat, siue non, adeò vt quocunque mense, die, ac hora, exeat B fœtus perfectus, ea editio verè & propriè partus dici possit. Sed cùm ad eam perfectionem non solùm requiratur partium dearticulatio, (hoc enim modo quadrimestris editio, partus vocaretur) sed etiam earundem robur, & corpulentia, quam cùm ante septimum mensem non assequatur puellus, nullam ante hunc mensem fœtus exclusionem, partum appellare licet; quæ omnia nî tædiosus essem, ex senis scripto *lib. de natur. pueri* comprobare possem. Vides, vt omnis infantis emissio in his tribus postremis mensibus sit naturalis? quoniam est facta in tempore à natura determinato, & sic omnis in hoc tempore fœtus exclusio, partus, & non abortus, aut effluxus dici debet: nam septimestres partus vitales sunt, vt inter omnes probat Laurentius *lib. de re anatomic. quæst.19.* Et priùs prædixit Hippocr. C *lib. de septimestri partu.* Oportet ergo minuere è talo, vt fœtus vegetior fiat: neque timeas humoris præcipitium, quum in nostra hypothesi in toto non adsit plenitudo.

Ad sextam. Si classicorum experimento standum est, vt certè fieri debet, quia iudicium Medici docti magnifaciendum est, quum sit dignum consideratione, ex Gal. *1. epid. sect.3. com.1.* explicat Vallesius *in com.* Ipse Othæi, viri doctissimi sententiam sicco pede pertransis, vel inexplicatam relinquis, qui expresè in grauidis venæ sectionem ex talo administrat. Et si huic, nec mihi fidem adhibes, qui sæpe cum vtilitate maxima in his diris morbis grauidarum, è talo venam secuimus, lege Schenkium *lib.1. obseruat. tit. de epilepsia grauidarum,* quo loco in hanc rem mirabiles historias ex peritissimis auctoribus inuenies decerptas, quibus lectis animus tuus huius se- D ctionis timore perculsus conquiescet. Si verò Othiæus cautè, & maturè in hac parte phlebotomiam celebrare iubet, ea est causa, qua in postremis mensibus vires sunt debiles, & fœtus senior maiori indiget alimento; quare summa cum præmeditatione, & vrgente necessitate sanguis debet emitti.

Ad septimam. Ab his quæ sæpe sine damno fiunt, sumi aliquando auxilij indicationem, res est apud proceres medicinæ certissima, redditque Medicos in celebrandis auxiliis audaciores: quum enim plurimæ sint, in quibus, vt celarent vteri generationem, hoc præsidium sæpius ex talo repetitum, abortum non concitauerit, & aliæ non fecerint abortum, in quibus ex naribus, & vel ex ipso vtero larga sequuta est hæmorrhagia, quia fœtus non tantam sanguinis copiam conterere potuit, fit vt alacriori animo, imitandi naturam, ad tali sectionem accedamus. Non ne- E go artis opera à naturalibus differre, ob multas causas; attamen ipsam rectè operantem nos debere imitari, prisci vnanimiter docuere.

Ad octauam. Plurimæ emanante copioso sanguine per hæmorrhoïdas in quinto, sexto, & vltimis mensibus, à sæuis euasere morbis. Ergo cùm hi recurrerint; impositis super internas hæmorrhoïdas hirudinibus, ipsas ab illis vendicabimus: non (vt asseris,) quoniam extrahitur illarum ope sanguis, per ramum mesentericum, & venam portæ, quia hæ venæ à vena caua originem ducunt, vt latè probat Altomarius *lib.1. de curand. human. corp. affectibus, cap.76.* Et licèt rami mesenterici distributio internas pariat hæmorroïdas, cùm ille in descendentis venæ cauæ ramum, qui vterum etiam perreptat, infinitos propemodum

surculos

surculos ex se promat, fit vt ab vtero, cùm quo habet ramus mesentericus communionem, etiam euacuet, vt notauit Andreas Laurentius *lib. 7. de re anatomic. quæst.* 11. Quare robustæ copioso fluxu per hæmorrhoïdes, vel etiam in vltimis mensibus, à periculosis morbis liberantur.

Ad nonam. Affers exemplum de sectione cubiti in grauidis celebranda, de qua nullus hæsirauit vnquam, & de ea non est dubitatio nostra. Negas auctores ex talo celebrasse: iam citaui Othæum, & Schenkium, qui ex sua, & aliorum mente id confirmant.

Ad decimam. In primis mensibus grauidæ menstruas habent purgationes citra abortus periculum, firmæ, & robustæ: nam si debilibus purgationes eant, impossibile est fœtum esse sanum: sunt enim plurimæ ita succulentæ, & gignendi sanguinis feraces, vt à primis mensibus ad vltimos, sanguinis excretionem per vterum patiantur citra damnum vllum; alioqui timor est ne suffocetur fœtus: in iis, si vrgentibus dictis morbis, & aliis quibus venæ turgent cocto sanguine plenæ, sanguinem ex talo non emittas, symptomatum sæuitie pressæ occumbunt. Solenander id confirmat, duásque solùm aduertit, & licèt inter raras obseruationes connumeret, id verum est: nam rarò accidit etiam vt gignantur hi morbi truculenti, pro quorum medela venæ sectio è talo administrari debeat.

Ad vndecimam. Hip. turgente materia, à quarto mense vsque ad septimum, purgationem concessisse norunt omnes: sed hic auctor de cura ordinaria, & humore turgente intelligendus est, nec renuit in Aphorismo, vt in extremis morbis, in vltimis mensibus purgationem necessitate cogente concedamus. Quare si omnes auctores in morbi præsentis angustia, in vltimis mensibus purgationem consulunt, cur ex talo phlebotomia interdicetur, quæ minùs perturbat, & exagitat?

Ad iuniores accedamus, quorum voto stare promittis, & licèt eorum mentem in tuam opinionem ad libitum detorqueas, non tamen effugies. Quare si per tempus proximum partui, iam instantem intelligis, tunc contrà. Si in tempore viciniore partui, in quo fœtus maiori & copiosiori indiget alimento, sanguis è talo, ex Matthæi de Gradi sententia, (quam tu in hoc sensu approbas) est emittendus, cur in cæteris, ex hac parte celebrata phlebotomia impedietur, cùm fœtus minor sit, & non ita copioso indigeat alimento? Si insuper reluctéris, hunc auctorem ad prouocandum difficilem partum è talo vacuasse, non rectè soluis: nam ille loquitur de vteri prurítu, & sic ad euacuandam causam coniunctam è saphæna minuit. Magnum siles: qui auctor floruit Conciliatoris tempore, qui *lib. 2. de regimine pregnantiũ,* sic habet: *Ampliùs euitare debes phlebotomiam, specialiter de saphænis, nisi in casu magnæ necessitatis, &c.* hoc est, quando vehemens morbus ab vtero ortus, ad celebrandum hoc auxilium nos compulerit.

Insuper non bene te extricas ab argumento strenuo Rondeletij, imponentis cucurbitulas in inguinibus, *cap. de epilepsia grauidarum* Licèt enim infirmius sit remedium phlebotomia ipsa; tamen auctor conatur solùm ad originem fluxionis, nempe vterum reuellere, audaces nos faciens, vt non solùm hoc, sed aliis potentioribus vtamur auxiliis in partibus inferis & vel phlebotomia ipsa, quando malum non succumbat. Neque cucurbitulæ pertinent ad caput præcedens, in quo agit auctor de Epilepsia ab affectibus vteri.

Ad duodecimam. Licèt cordato, & religioso Medico, ad euocandum venenum ad partes infernas, ad quas natura detrudere conatur, sanguinem è talo emittere, quando bubo pestifer & lethalis in inguine est: ita sentiunt illi, quos citaui, qui in curanda pestilentia primas tenent. Quamuis autem ad vapores pestiferos euocandos plura sint auxilia, sunt minùs efficacia minutione ipsa, quando vapor venenatus à copioso sanguine in vasis maximis contento eleuatur, & cor premens, ipsum prosternit, spiritúsque resoluit, & extinguit. Ergo in peste cum charactere venenis sanguis est emittendus, quando à plenitudine, & putredine, & non solùm à maligna, & venenata qualitate ortum ducit, vt notat Manardus *lib. 5. epist. 3.* eductus ab Auenzoare *lib. 3. Theizir, tract. 3. c. 1.* & Gal. *lib. de scarificat. cap. 4.* qui sibi ipsi pestilentia affecto, & plenitudine correpto, sanguinem emisit ex crure, cum vtilitate multa, & omnes qui hoc auxilio vsi sunt, eodem morbo tentati, euasere. Vtrùm autem apparente bubone pestifero sit secanda vena, & num sanguinis missione excurrat humor ad intimas sedes, disserui *lib. 3. de praxi admiranda, obs. 123.*

Ad decimamtertiam. In bubone Gallico mittendum esse sanguinẽ certius est, quàm vt probari sit opus. Obstrepant licèt Fallopius, & Aquapendens: nam vt ait Galenus *lib. 2. de vsu part. c. 3. quando vnus discordat, & plures consentiunt, rationabilius est existimare vnum potiùs deerrare, quàm omnes alios.* Nam è talo venam secant in hoc tumore Fernelius *lib. 2. meth. cap. 7.* Ludouic. Mercatus 1. *indicat. 4.* Vallesius *lib. 5. epid. in com. sent. 7.* Vergesacus *lib. 1. Enchirid. c. 50. de bubone venereo.* Putásne hoc auxilio humorem ad interiores sedes posse recurrere? absit hoc à mente tua: detracta copia natura potentiùs excernit ad extrà, & virulentum humorem ad infirmas, minúsque præcipuas detrudit corporis partes.

Quod verò de vteri inflammatione in grauidis affers exemplum, extra nostrum institutum est: nam hic morbus ab vtero non emanat, sed ex sanguine à toto in vterum confluente, & inflammante scaturit. Quare si eueniat in vtero gerente, basilica tundenda: nam hanc inflammationem comitantur febris ardentissima, ex humore feruido in vasis ebulliente pronata, cui cubiti vena secta mirificè succurrit. Si verò vtero affecto venam tali tundendam alibi docet Gal. id facit, prout maior, vel minor est in toto corpore, vel vtero plenitudo. Explicant perdoctè Mercurialis *lib. 4. de morb. mulier. cap. 18.* Mercatus, Altimar. Hollerius, Heurnius *prop. cap. de vteri inflammatione.*

Hæc sunt (vir eruditissime) quæ pro veritatis tutela habui dicenda, quæ si tibi placuerint, gaudebo nimis: sin minùs, tu venis accusandus qui petiisti, non ego qui tibi scientissimo obtemperaui, ardentibus tui ingenij radiis hæc minutula opponens. Expecto tamen quid ad hæc nostra qualiacunque respondeas: nam si omni seposito affectu, non tanquam tui patronus, sed potiùs meæ sententiæ iudex, hanc pensites, eam facilè approbaturum spero.

EPISTOLA

Nicolai Fontani Medici, Ioannis Filij, Zacuto Lusitano Medico incomparabili,

Scripta tua, Zacute Clarissime, quibus Medicorum ignorantiam redarguis, docésque iuniores, quanta in caligine versentur, quòd in sæuissimis affectibus ab vtero ortis, in grauidis è talo sanguinem non fundant attenta mentis acie dum contemplor, ingenium tuum demiror, vt qui in re noua tantos conuocaueris patronos, quorum votum amplectendum est, maximè cùm hæc methodus à te, diutino (vt ais) experimento sit firmata, qui aleæ Galenicæ es Dux, & Primipilus, ob quas arduas quæstiones spero, vt tibi immortalem gloriam parias, & omnibus verè hactenus mortalibus ægris, vitam, salutémque concilies. Sed sicut tua opera mihi arrisere semper, in hac quæstione, vt liberè agam, & amicè, longè à te dissentio, nec enim verebor contrariæ sententiæ patrocinium suscipere audacter, quando aduersus te, hoc est eminentissimum Medicum, cui nihil veritate ipsa debeat esse antiquius, dissero. Quare sic primò insurgo.

Si in vtero gerentibus, apoplexia grauissima, epilepsia sæua, truculenta vteri strangulatione correptis, phlebotomia est celebranda, debet esse ex parte magis tuta, & ex vena, qua secta vires minùs exhauriuntur. Sed phlebotomia ex brachio habet has commoditates. Ergo cubiti vena ferienda semper. Maior est Galeni 2. *acut. com.* 11. Minorem probat Auic. 4. 1. *cap.* 20. §. *Et scias quòd venæ sectio tali plus debilitat quàm basilica, &c.*

Secundò. Ex illa parte debet fieri sanguinis missio, ex qua non potest timeri abortus. Sed ex saphænæ sectione sequitur periculum abortus. Ergo. Maior patet ex Hip. 6. *aph.* 31.

aph.31. minor probatur, quia sectio ex parte inferiori celebrata, concurrente affatim sanguine ad infernas sedes, & vterum subitò occupante, hic fœtum suffocat; accedit balneum, frictio, vinculum, quorum ope venæ sectio celebratur, quæ fœtum præcipitant, & naturam irritant ad excernendum natura suapte.

Tertiò. Ex illa parte debet fieri sanguinis missio, ex qua vacuatur causa morbi, sed in vasis maximis maior copia sanguinis adest in vterum confluxura, quàm adsit in ipso vtero. Ergo non à talo, sed à cubito longiùs est detrahendus.

Quartò. Ex ea parte mittendus est sanguis in affectibus his vbi communiter vena secari solet. Sed in cubito Hip. feriendam esse venam imperat. Ergo. Patet hoc ex Hip. 4. *acut. 23. quòd si quis repentè obmutescat, id venarum occlusiones, interceptionésque faciunt, si sano absque occasione, vel forti alia de causa id contingat: venam igitur brachij dextri secare oportet, &c.* Nam vt Gal. firmat *in com. hac velocissimè, & plurimùm ex iis quæ principes sunt partibus, corpus euacuat, atque ob id in acutissimis morbis ad eã se cõfert, &c.*

Clarissimo Domino Doctori, Nicolao Fontano.
Suus Zacutus Lusitanus.

Vix dici potest (Vir amicissime, & doctissime) si quicquam mihi magis in mẽte est, quàm eruditorum virorum vtilis disceptatio; nam homo sum, & fallere & falli possum. Vt verò hæc à corde meo auertantur, ad discendum in vita à peritis viris operam colloco in quorum catalogo te iamdiu reposui, maximè cùm Gal. monumenta nocturna verses manu, versésque diurna, sísque summa eruditione exornatus. Ego sanè, etsi nihil me esse sciã, tuæ tamen orationis persuasione, ac lepore ductus, aliquod iam nomen, ac decus possidere censeo. Immò à mea sententia ipse planè discedere vellem, quando te in ea cerno mihi aduersum, qui semper fuisti erga me maximè pronus, hoc est mei honoris, ac studiorum acerrimus defensor. Sed quia veritatem ipsam in obscuro iacere non pateris, iccircò vt ea elucescat, argumenta tua in veritatis gratiam, & mei nominis tutelam, ita soluenda puto.

Dic ad primum. Saphænæ sectionem esse tutissimam, quum vires valent, minúsque corpus debilitare, quam si superior vena secetur; nam ex hac spirituosus, ac magis defæcatus sanguis exhauritur, ac spirituũ copia refertus; ex talo, crassus, & pænè turbidus. Si verò Auic. asserit, tali sectionem plus debilitare, de partibus infernis explanandus est; quia hæ cùm exangues sint, & remotæ à fonte caloris, penuriam sanguinis magis persentiscunt. Ad secundum. Tantùm abest, vt ex saphænæ sectione sequatur periculum abortus, vt potiùs deonerata natura, & vacuata particulari vteri plenitudine fœtus alacrior fiat, dummodò vtero gerens firmas sortiatur vires, in quarum præsentia hoc præsidium celebrandum est. Quòd si frictionis, balnei, & vinculi ratione, sanguis ad vterum à toto concurrit, deinde venæ sectionis ope vacuatur. Insuper, vt ad tertium accedamus, causa morbi in nostra hypothesi, non est sita in vasis maximis, sed in vtero: quare hæc saphænæ sectione commodè eliditur. Neque nego adstante plenitudine in vasis superis communiter secandam esse basilicam, vt Hip. monuit: quando tamen in veteri cauitate sanguis copiosus stabulatur, à quo aura tetra in cerebrum excurrit, epilepsiam, aut vteri strangulationem effectura; aut substantia sua conuolat in cerebrum, vnde apoplexia, tunc in talo ferienda vena. Ex quibus ad quartum argumentum solutio patet. Hæc diligentiùs perpendere, atque examinare velis, enixè rogo, & ea (nî fallor) firma inuenies, & tu in eodem erga me amore firmus persistas, expostulo; cùm enim vitæ custos sit amor, si vis amari, ama. Vale, & me tui obseruatorem, amatorem, admiratorem suscipe.

Accedamus ad doctissimum Bruschium, qui humaniter similibus argumentis me adortus est, adiiciens vnum fortissimum telum. Miror (inquit) acutissime Zacute, quòd cùm iunior sis, licèt nimis emunctæ naris vir, ita contra priscos hanc de venæ sectione tali sententiam in vtero gerentibus celebranda, tuearis ac defendas, quum illi ne verbum quidem de hoc auxilio tam periculoso protulerint. Quare recedis ab omni antiquitate, quum ad eam propiùs deberes accedere? quippe veterum Medicorum, & Principum nostræ artis sententias, & historias apprimè interpretari gloriaris.

Doleo, atque vehementer doleo, vir famigeratissime; quòd in ea obdurueris hæresi, vt me, aduersus Principes, & Veteranos Duces, quos summopere veneror, & explano, aliqua promulgasse arbitreris: nam cùm illi homines essent, & suo tempore adhuc inchoata esset Medicina, plura prætermiserunt, quæ Medicorum solertia postea sunt inuenta. Quid commemorem aromatum Indicorum numerosam copiam, quorum illi nec nomina callebant, vsus, & facultates miras ignorabant. Sileo plurimos, eósque intricatissimos morbos, quorum curationem Classici disertissimè descripserunt. Taceo infinitas propemodum, eásque rarissimas, & incognitas variorum morborum obseruationes, quas illi etsi exercitatissimi nec per somnium cognouerunt. Antiquitus nefas erat sanguinem mittere in grauidis, hodie nullus est ex infima sorte Medicus, qui sæpius in omnibus mensibus sanguinem, non effundat, & cathartica, licèt materia non turgeat, audacter propinet. Dat siquidem meliora dies, & omnia præsidia sedula Medicorum opera sunt inuenta.

Quod verò me, vt iuniorem taxas, valde miror, cùm hoc virtuti esset condonandum: nam labor, & ingenium supplet tempus, & ætatem: licet enim sexagenarius sim, respectu illorum, iunior possim, & debeam appellari, qui longo artis vsu consenuerunt, tamen vt Ausonius ait:

Non quia mille annos viuit Gangeticus ales,
Vincit centum oculos regia pauo tuos.
Cedimus ingenio, quantum præcedimus æuo.

Explanat luculentissimè Omniscius Tiraquellus *in præfatione de iure primogeniorum, fol. 454. n. 210.* Sed ne mihi vitio vertatur, quòd in hoc argumento tam multus sim, licèt habeam excusationem in promptu bonam, quòd in eo ieiuna adhuc est lectio auctorum: tamen ad sequentem quæstionem iam accedo, dummodò me inter eruditionis, & nominis tui admiratores, & æstimatores posthac numeres.

QVÆSTIO XXIII.

Vtrùm venæ sectio in grauidis, sit periculosior in vltimis mensibus, quàm in primis, & mediis, vt prædixit Hippocrates.

COMMENTARIVM.

Propter *sanguinis missionem.*] Siquidem ad vtero gerentium curationem per venæ sectionem celebrandam accessimus, & miscellaneam pro historiarum expositione in his libris doctrinam consectamur, operæpretium me facturum opinatus sum, si flores aliquot commaticè ex iuniorum amœnioribus hortulis præcerpserimus, quibus candidatorum exhilarentur obtutus, & rerum fragrantia nonnihil afficiatur anima. Igitur Galenus inquit *lib. 5. aph. comm. 31.* ex eo grauidas misso sanguine pati abortum, quoniam subtrahitur alimentum fœtui, & vt notat Laconicus paraphrastes Heurnius *in comm.* quia defraudatur fœtus pastu suo; quapropter hoc auxilium periculosum est, quod non negamus: sed exercendum cogente necessitate, vt monuit Auic. 4. 1. *cap. 20.* §. *Pregnans verò non minuatur, nisi propter maximam necessitatem:* nam *maior vtilitas noxa semper præferenda est*, ex Galen. *lib. 1. aph. 24.* maximè *cum nihil sit quod tam insigniter prosit, quod aliqua ex parte non noceat,* monente Magistro *lib. 11. meth. cap. 11.* Quare si in morbo sæuo, acuto, sua vehementia periculum minãte, celebretur, valde conferet, si vires adsint: quoiam *vehementi malo, solum vehemens auxilium succurrit,* ex Celso *lib. 2. cap. 11.* *Si enim via vna est, eáque dubia, est (licèt cum periculo) tentanda: quoniam satius est aliquid cum periculo agere, quàm ægrum spe adempta certò perire,* vt rectè docebat Galenus *lib. 10. meth. c. 10.*

Quapropter si venæsectio est periculosum auxilium quoniam sanguinem euacuat, cuius ope, & alimonia fœtus nutritur, videtur periculosior in vltimis mensibus, quàm in primis, & mediis: fœtus enim tunc maior est, & ideò copiosiori indiget alimento: & hoc vult significare Hip. *cit. loco Aph.* dicens: *& magis si fœtus sit grandior.*

Ex altera parte videtur aduersari Aristoteles *lib. 4. de generat. animal. cap. 8.* dum sic ait: *Sed cum fœtus magis magisque perficiatur, plus excrementi superest; minùs enim absumitur, idque dulcius est, cùm non æquè detrahatur, quod bene concoctum sit: non enim insuper ad fœtus informationem consumitur, sed ad incrementum mediocre, quasi iam fœtus constet adeptus finem suum.* Quare si fœtus quò maior est, minùs absumit, & plus sanguinis superest, minùs tunc in vltimis mensibus læditur grauida sanguine misso.

A Verùm hoc non obstante, standum est doctrinæ Hip. & Galeni, dicendúmque maius verti periculum aborsus sanguine misso in postremis mensibus, quàm in aliis: & hoc ex ratione Aphorismi, & ratione Galeni *in comm.* apertè colligitur: nam quò maior est fœtus, copiosiore eget alimento: quòd si eo tempore exhaurias, impensè nocebis, & abortum concitabis. Arist. verò locus licèt difficilem habeat explicationem, & plures in eius expositione insudarint, vt notarunt Santorellus *lib. 19. antepraxis, cap. 6.* Moxius *lib. 2. de morb. mulier. cap. 24. in med.* ita explanandus est. Dic ergo in primis, & mediis mensibus, fœtum pro corporis mole plus accrescere, & plus sanguinis absumere, quàm in vltimis: verùm cùm hoc tempore multò maior sit, & sic minùs accrescat, nihilominùs ad mediocre illud incrementum, & ad sui nutritionem propter maiorem corporis quantitatem, plus sanguinis absumit in prioribus mensibus; & propter hanc rationem non plus sanguinis superest in postremis mensibus, quàm in antecedentibus. Arist. autem *loco citato* inquirit causam, quare lac in vltimis mensibus crescere incipiat, & reiicit eam in maiorem copiam sanguinis, qui iam tunc incipit confluere ad mamillas: quod quidem verum est, sed hoc non accidit, quoniam tunc fœtus minus sanguinis absumat, sed quia ex intentione naturæ tunc in maiori quantitate confluit in mammas, vt ibi in lac conuersus, præstet alimentum fœtui in lucem edito: hic autem confluxus adiuuatur etiam, quia in vltimis mensibus sanguis ille, qui ad vterum ex partibus superioribus confluebat, in vasis contentus, quæ communia sunt vtero, & mammis, incipit ad has regurgitare, propter compressionem factam à fœtu grandiori, vt docet Galen. *lib. 14. de vsu part. cap. 8.* & sic quamuis in vltimis mensibus minus sanguinis in vtero redundet, nihil mirum si plus illius tunc feratur ad mammas. Lege doctissimum Santorellum *lib. 19. anteprax. c. 11.* & Iacchinum *tract. de curat. morb. acut. rubric. 7.*

QVÆSTIO XXIV.

Vtrùm venæ sectio periculosior sit in mediis mensibus, quàm in primis, vt contra Hippocr. Fernelius voluit.

POstea verò quàm, non temerè quidem, sed consilio certo huc perducti sumus, vt grauissimorum Medicorum inter se litigantium sententias perpendamus, nequeo temperare mihi, quin ex ipsorum sacrariis in medium afferam dubium perutile, quod in curatione grauidarum sæpe ab illis proponi solet: quare perscrutandum, num venæ sectio sit periculosior in mediis mensibus, quàm in primis: dubium sanè sedulò, ac seriò expendendum. Inuictissimus Græcorum Coryphæus repentè, & Laconicè dubium explicuit, dicens *cit. 5. aph. 31.* sanguinis missionem esse periculosiorem in mediis, quàm in primis: quod absolutè colligitur ex vi Aphorismi, ibi (*& magis si fœtus sit maior.*)

Hippocratis sententiam confirmat Fernelius *lib. 2. de ven. sect. cap. 12.* sequitur Amatus Lusitanus *lib. 1. cent. 57.* subscribit Augenius *lib. de sang. miss. c. 3.* Rationes Fernelij proponam: Nam fœtus minori indiget alimento, quia tenellus est, & sic prioribus mensibus maior copia sanguinis in corpore redundat, quam vtiliter natura excernit vt superfluam, sæpe per nares, os, hæmorrhoïdes, & non rarò per vterum expurgat: nam cùm per priores illos menses genitura exigua indigeat sanguinis copia ad sui nutritionem, redundabit in matre omne ferè illud, quod per typicas periodos excernendum erat; in reliquis verò mensibus contrà aucto fœtu, qui copiosiore indies eget alimento.

Sed hæc opinio, licèt plurimis aliis expositoribus arrideat, qui Aphorismos Hip. interpretati sunt, & balantum more Fernelium sunt sequuti, mihi haudquaquam placere potest. Quoniam cùm membrum oppositum vel illi cum Galeno constituant, sanguinis missionem, & purgationem, videtur quòd, sicut Hip. à quarto vsque ad septimum concedit purgationem, vt minùs periculosam, sic etiam concedit in hoc tempore sanguinis missionem: maximè cùm medium tempus sit illud, in quo fœtus magis resistit, & robustus est: at in primis est tenellus, & flaccidus, & vincula quibus vndequaque alligatur, valde sunt fragilia propter mollitiem: quod probat Galen. *lib. 4. aph. com. 1.* posito exemplo in arborum fructibus, qui in prima generatione, & cùm iam perfecti sunt, facilè decidunt; at verò medio tempore firmiùs hærent. Hoc nomine Hip. in grauidis admittit purgationem mediis mensibus, non tamen in primis, & vltimis.

Sed breuiter expedienda est obiectio quædam, qua prædicta doctrina infirmari videtur: cùm enim venæsectio sit causa abortus, quia subtrahit alimentum fœtui; purgatio verò ob commotionem factam à medicamentis purgantibus eum conciret, sed non ita breuiter, quia peccantem humorem educit; phlebotomia, sanguinem & spiritum: videtur quòd purgatio meliùs à natura toleretur in mensibus mediis, quia tunc acetabula firmiora sunt; & sanguinis missio imprimis, quoniam tunc fœtus pauco alimento indiget. Sed hæc redargui facilè potest: nam sanguinis missio non solùm est causa abortus, subtrahendo alimentum fœtui, sed etiam agitando, & commouendo: nam ex mente Auic. 4. 1. *c. 20. Phlebotomia est conturbans, donec quiescat.* Fœtus autem in primis mensibus adeò tenellus est, vt ex quacunque commotione possit periclitari: quare meliùs in mediis, quàm in primis venæ sectionem tolerabit. Audi Halyabatem Arabicæ familiæ primarium ducem *in lib. 1. pract. cap. 19. & lib. 9. theoric. c. 39. Si prægnans aliquo tempore sanguinem eget minui, aut cathartico purgari, propter aliquā passionem, nō oportet hoc accelerare in primordiis, donec sit mensiū quatuor, &c.* Vides, vt hic tantus auctor non timeat in primis mensibus sanguinis defectum ex venæ sectione, sed solùm commotionem, & agitationem, quæ ex hac vacuatione oriri consueuit?

Cæterùm cùm maior noxa sequatur, ex commotione facta à venæ sectione in primis mensibus, quàm sit ea quæ sequitur ex defectu alimenti, quia in tertio, aut quarto fœtus adhuc paruus est, & pauco eget alimento, & meliùs tolerat agitationem à venæ sectione inductam, iccircò tutior est phlebotomia in mediis, quàm in primis. Hac ratione increpandi sunt vehementer Medici, qui ad præseruationem aborsus sanguinem mittentes, hanc in primo, & secundo mense exercent; quum adhuc fœtus tenellus sit, & facilè commoueatur, neque tanta in corpore tunc succrescat sanguinis copia. Et hoc maiorem veritatem habet in illis fœminis, quæ à venæ sectione commouentur valde, & leui de causa abortum facere solent, in quibus vsque ad quartum mensem ampliùs commotionem, quàm sanguinis defectum vereri debemus.

Sed quid nos respondebimus Hip. suadenti contrarium in loco dicto ibi: *& magis quò fœtus sit maior?* nam ibi agit Hip. de abortu, qui fit à venæ sectione, tantùm ob alimenti defectum, non verò ob commotionem ab ea inductam: & sic verùm est, ob aliquem defectum, venæ sectionem magis abortum parere, quò fœtus est maior; licèt ob commotionem, magis ab ea contingat in mensibus primis.

Rationes Fernelij, & aliorum sic extrica. Nam prima ficulnea est: licèt enim concedamus in prioribus mensibus minori egere fœtum alimento, & per consequens maiorem

maiorem tunc redundare sanguinis molem; tamen non inde sequitur tutiùs tunc sanguinem hauriri: quoniam virium robur non adest, cùm tunc flaccescat fœtus, minùs firmiter hæreat, facilè à leui causa decidat, & abortiatur. Quare quantum ad hoc auxilium exequendum suadet sanguinis copia maior, tantùm dissuadet lenis coalitus, & teneritas fœtus; quæ cùm adsint ambo mensibus mediis, idcircò in iis opportuniùs, & minore cum periculo celebranda venæ sectio est.

Neque solùm (vt ad secundam rationem accedamus) sub primis mensibus vtiliter natura redundantem sanguinem deponit per nares, & regiones multas; sed sub mediis tutò & securè, vt assiduo experimento certum est. Si verò contrarium accidit, ea est causa, quoniam post priores menses est iam retentioni assueta; aut grandiori existente fœtu, maiori iam indiget alimento, & in excernendo fit auara. Lege Rodericum à Castro, Medicum percelebrem *part. 2. de morb. mulier. lib. 3. cap. 21.*

QVÆSTIO XXV.

Vtrùm trimestris fœtus iniuriis, magis resistat, & citiùs seruetur, vt voluit Galenus.

EXplicuimus quæstiones duas, pro fœtarum morbis curandis vtiles valde. Altera mox excipit, quæ hanc proximam quæstionem prorsus illustrat. Si enim trimestris fœtus magis iniuriis resistit, & citiùs seruatur, cur in tertio tutior non erit venæ sectio, quàm in primis? Audi Galenum *lib. 1. epid. sect. 3. comm. 3. Iam illud quoque meminisse par est, fœtum trimestrem præ aliis, iniuriis maximè resistere, ac citiùs seruari, &c.*

Iuniorum clarissimi accusare Galenum non desistunt, quòd tanquam sui immemor, varia & repugnantia de hac re proferat, aut contra Hippocratem (quem tantopere semper colit & reueretur) sese è directo opponat. Ille enim in suis Aphoristicis oraculis, à quarto vsque ad septimum purgationem consuluit, tertium mensem excludens: Galenus verò à tertio vsque ad septimum, vacuationem in fœtis imperandam monet, quia trimestris fœtus validior tunc est, & magis præ robore tunc resistit.

Hac tanta antimonia perterriti plures, qui Galenicam doctrinam multi faciunt, ipsam hoc modo cum Hippoc. conciliare conati sunt. Ludouicus Mercatus in suis elegantissimis de morbis mulierum libris, *in cap. vlt. 3. lib.* sic persoluit, vt Hip. de purgatione, Galen. de sanguinis missione sit intelligendus. Facilè reiicitur: nam Galen. nunquam de venæ sectione in grauidis exercenda quicquam pronunciat, prout ille cum Neotericis confirmat.

Horatius Augenius, vir perdoctus, & elegans, *tom. 2. epist. lib. 12. epistol. 4. mihi fol. 675.* subtiliùs nodū extricare intendit, dum Galenum de fœtu qui septimo mense est futurus, intelligit. Hippocrates verò boni artificis munere, regulam ponit vniuersalem, quum partus in nono mense frequentiùs contingant. Si verò ex illo quæras, an cōiectura aliqua diiudicare possit qui sit futurus septimestris, an nonimestris, respondet aliam non esse, quàm quæ à formatione fœtus desumitur, quam motus illius manifestè demonstrat. Licèt enim hæc solutio eleganti stilo ab illo latè proponatur, vera tamen non est, cùm nullā, aut certè incertam de formatione fœtus possimus habere coniecturam.

Manardus, neruosissimus auctor *lib. 15. epist. 1. iuxta fin.* multis vltrò citróque allatis rationibus probabilibus, quibus tamen eius intellectus minimè acquiescit, & solùm (vt ipse inquit) in clamorosis disputationibus defendi possunt, vltimò proponens sententiam suam, sic concludit: aut tertium mensem *in Aphorismis* non rectè prætermissum; aut *in lib. epid.* temerè, tacitis quinto & sexto, laudatum. Sed licèt illi videatur arguta responsio, non tamen est vera; nam dum Hippocratem tueri conatur, ipsum, & Galenum apertè reprehendit.

Nicolaus Rorarius, vir in principum Medicorum contradictionibus conciliandis versatissimus, & qui plures, licèt non omnes contradictiones in illorum monumentis repertas proposuit, & ingenuè explicuit, *in contradict. 60.*

A *Galen.* loca repugnantia attulit, & sic explicuit: trimestres magis iniuriis resistere, quoniam à nutrimento deficiente, atque interno aliquo corporis vitio minùs patiuntur; paruuli enim cùm sint, exiguo egent alimento. Sed non rectè explicuit: nam præterquam quòd auctores non conciliat, rem non emedullat: quoniam hoc modo trimestris aptior esset ad venæ sectionem perferendam, quàm cæteri, quod est falsum; nam in omnibus vacuationibus iuniores vereri oportet.

Christophorus à Vega *in com. sent. 1. lib. 4. Aph.* postquam plurimas de hac re recensuit Medicorum opiniones, suam sic pandit, dicens: illud trimestre *Epidemion*, non esse intelligendum ad ferendas commotiones pharmacorum, aut venæ sectionis; quoniam tunc fœtus mollis est,
B & vincula, quibus vtero alligatur, tenella, sed ad tolerandas iniurias morbi. Acuta quidem responsio, sed non firma: nam si fœtus morbi labores faciliùs fert, cur cathartici aut venæ sectionis labores non tolerabit?

Hæc cùm meditarer, & pro expositione harum Historiarum, doctorum virorum sententias de hac re perpenderem, quando animus meus æstu iuuenilis ætatis impulsus, totus studio literarum conflagrabat, inueni solutionem rectam, & nî fallor, tantis ambagibus conformem: nam pro tertio mense finito & absoluto, intelligendum est quarti principium, quoniam finis vnius mensis est principium alterius, vt rectè notabat Galenus *lib. 4. acut. com. 1.* & retulit etiam *lib. 1. de temp. cap. 4.* Patet apertè: nam Galenus *cit. de morb. vulgarib. libro*, ad suæ rationis confirmationem, Hippocratis Aphorismum adducens, nec
C verbum quidem de tertio mense loquutus est, quod non fecisset nisi sub tertio mense quartum intelligeret. Hanc postquam conscripsissem, vidi appunxisse clarissimum Mercurialem, qui *in com. cit. Histor. epidemic.* sic inquit: *Quod autem ait Galenus in com. grauidas mense tertio multo difficilius pati, quàm aliis mensibus, videtur esse contra ipsum Hip. qui quarto Aph. 1. scripsit, à quarto mense vsque ad septimum posse remediis tractari, ob fortitudinem: ante verò, & post hos menses formidandum, eásque verendas. Et certè nisi dicamus, pro tertio mense Galenum intelligere ipsum iam finitum atque absolutum, quomodo tueri ipsum valeamus haud facilè intueor, &c.* Hoc modo, non citato Mercuriali, à quo solutionem hausit, soluit elegantissimus Moxius, qui *lib. 2. de curand. muliebrib. morb. per venæ sectionem, cap. 22.* de hoc argumento grauiter disceptat: & priùs prædixit doctissimus Petrus de Peramato, *lib. de va-*
D *cuandi rat. cap. 16.*

QVÆSTIO XXVI.

Vtrùm venæ sectio in grauidis nullo præsente morbo solùm ad præcautionem aborsus sit celebranda, vt monent iuniores. Contra Donatum Antonium ab Altomari, Medicum Galenicum peritissimum.

VT absoluta, omnique ex parte perfecta sit doctrina hæc, quam pro curatione grauidarum circa sanguinis missionem proposuimus, liceat exactiori calculo hanc quæstionem rimari, qua quæri solet: Vtrùm in grauidis nullo morbo præsente, solùm ad præseruationem aborsus sit secanda vena. Donatus Antonius ab Altomari, vir eru-
E ditissimus, & in doctrina Galenica percelebris, *peculiari tractatu de hac re*, multis rationibus contendit probare, in grauidis ad præseruationem abortus phlebotomiam non posse esse ex vsu. Cuius rationes hæ sunt præcipuæ.

Prima. Si venæ sectio pro præseruatione abortus esset vtilis, esset in mensibus primis, in quibus sanguinis copia maior in corpore redundat. Sed quando grauidæ abortum patiuntur in primis mensibus, id contingit quia acetabula sunt plena mucoribus, ob quam causam ipsa disrumpuntur, neque possunt fœtum continere, ex Hipp. *lib. 5. Aph. 45.* at prædicta excrementa non potest vacuare venæ sectio. Ergo nec poterit præseruare ab abortu.

Secunda. Si venæ sectio posset præseruare ab abortu, esset

esset quia abortus posset contingere; vel propter sanguinis redundantiam, vel ob sanguinem vitiosum. Sed primo modo non contingit. Ergo. Nam diuerso modo sanguis fertur ad vterum fœmina vtero gerente, & non gerente: nam dum non gerit, sanguis in vterum fertur à reliquis partibus expulsus, vtero ad illius delationem non conferente, vt docet Gal. *lib.* 5. *simpl.* 22. Quando verò vtero gerit, fœtus sanguinem sensim attrahit, quantum sibi necessarium est, ex Gal. 1. *de sympt. caus. c.* 7. §. *At primis duobus mensibus, &c.* Quare licèt vtero gerens plena sit sanguine, non videtur posse periclitari fœtum ex plenitudine matris, nec ex vitioso sanguine: nam ex eo non attrahit fœtus, nisi dulcissimum, vt docet Hipp. *lib. de natur. puer. n.* 4. & ex eo retulit Galen. 5. *aph.* 32. & *lib. de atra bile cap.* 8. *in princip.*

Tertia. Omne id quod per se facit abortum, nequit ab eo præseruare. Sed phlebotomia est huiusmodi. Ergo. Maior est nota, & sensuum ratiocinio satis conspicua: nam auxilium quodpiam non parit morbum, si ab eo præseruat. Minorem probat Hip. 5. *aph.* 31.

Quarta. Ex quacunque causa fœtus per se destruitur, ab eadem non potest conseruari. Sed ex venæ sectione, extracto alimento fœtus per se destruitur. Ergo.

Quinta. Si de quo minùs videtur inesse, inest, ergo de quo magis. Sed minor noxa videtur inferri ex inedia, & tamen hæc inter causas abortus recensetur à Gal. 5. *aph.* 31. & 37. Ergo cùm maior noxa inferatur ex venæ sectione, magis citiùs, & frequentiùs ex ipsa sequetur abortus.

Sexta. Si ex alui profluuio, vacuationis solùm ratione fœminæ in abortum incurrunt, *cit. lib.* 5. *aph.* 34. quæ cæterorum humorum à sanguine vacuatio est; quantò magis, & efficaciùs sequetur ex sanguinis vacuatione, in quo calor noster perseuerantiam obtinet.

Septima. In copia succorum crudorum, inutilis est venæ sectio, ex Gal. *lib. de curand. rat. per sang. mis. cap.* 20. & *lib.* 9. *meth. c.* 5. Sed in vtero gerentibus huiusmodi humores redundant semper, ex quorum humorum congerie propullulant Anorexia, & Pica, quæ symptomata cùm sequatur inedia, fœtus detracto alimento imbellis redditur.

Octaua. Si venæ sectio ab abortu grauidas præseruaret, iuniores vsu dexterrimi literis consignassent, præsertim Græci, in sanguine mittendo audacissimi. Quare cùm hoc auxilium silentio inuoluerint, existimandum est, illis pro præseruatione non posse esse ex vsu.

Cæterùm experientia, rerum omnium magistra, Medicos edocuit, eas hoc celebrato auxilio ab abortu præseruari: ad quod tentandum videtur ex eo inducti, quia aliquãdo sanguine misso propter morbum aliquem in primis mensibus, vsque ad fœlicem partum fuit seruatus fœtus, in aliquibus grauidis, quæ antea iisdem mensibus semper abortum facere consueuerant; quo prospero euentu freti, id præsidium citra morbum præsentem tentare sunt ausi.

Si rationes quæris, hæ sunt firmissimæ. Nam Auic. 2. 1. 3. *tract.* 2. *cap.* 8. *iuxta principium*, ingentem plenitudinem vnam esse ex causis abortus euidenter pronuntiat. Hæc autem nullo auxilio meliùs, & promptiùs educitur, quàm sanguinis vacuatione, cùm alia remedia multò periculosiùs adhibeantur illis, vt patet de balneo, exercitatione, frictione, inedia, & purgatione, quæ licèt totum corpus possint euacuare, ex Gal. 4. *aph.* 2. tamen non ita celeriter, tutò, atque securè.

Si instes, plenitudinem non esse causam abortus, falsa propones: sicuti enim alimenti defectus fœtum interimit, ita & redundantia eum suffocare poterit, vel saltem acetabula disrumpere, vnde contingit abortus. Si adhuc insistas, Galenum non admisisse multitudinem sanguinis inter causas abortus, nihil concludis: nam licèt diuinus fuerit Galenus, homo tamen fuit, & multa prætermisit, quæ monumentis literarum cæteri postea tradiderunt; & vel Hippocrates plurima omisit, quæ deinde vberiori stilo, & eleganti facundia poliuit, auxit, locupletauit Galen. Inscitiæ ergo hi, aut ignorantiæ arguendi sunt? minimè: nam artes omnes, atque scientiæ per gradus & additamenta perfectionem sunt adeptæ: neque enim solùm fœtus multitudine, aut copia sanguinis obruitur, quia attrahit alimen-

A tum copiosum, sed quoniam ex eo copioso retento, & in vtero adaucto, vel ad illum expulso, & obruente copia sua, fœtus suffocatur; quam sæpe in primis mensibus natura, vt fœtum & matrem tueatur incolumem, expurgare tentat per nares, os, hæmorrhoïdes, & vterum, & multoties per cutem, subortis rubris maculis, & efflorescentiis, & per vniuersum corporis habitum pruritu excitato, qui biliosus sanguis ni ad has partes restagnet, & ad vterum confluat, acri vi sua pungit, irritat, & lacessit naturam, vt fœtum intempestiuè detrudat; nam labefactata retentrix officio suo non fungitur.

Hunc ergo feruidum & biliosum sanguinem, si exhibitis frigoriferis temperare coneris, & eius feruorem compescere studeas, licèt ex arte facias, iuuabis nihil: sunt enim fœminæ multæ in gignendo sanguine adeò feraces,

B natura, ætate, aut viuendi modo, vt nisi sanguinem aperto vase per interualla exhaurias, patiantur abortum. Hanc methodum longo annorum decursu in quæstuosa medicina sæpissimè obseruaui, in iuuenculis, quadratis, succulentis, carnosis, & quibus turgebant venæ calido sanguine plenæ, bene educatis, rubro colore suffusis, assuetis sanguinem excernere per nares: has, multoties ob sanguinis nimiam copiam fœtum suffocantem fecisse abortum, in primis, & mediis mensibus frequentissimè sum expertus, quæ extracto sanguine fœlicissimè sunt præseruatæ. Alias priùs misso sanguine, ab abortu præcauit natura expulso per vterũ, & nares cruore multo, quem illa phlebotomiæ beneficio leuata, tanquã residuum, & inutilẽ foras eduxit.

Si enim omnes vacuationum differentias rimeris, ex iis damnum potiùs, quàm noxam euenire vtero gerenti-

C bus inuenies. Nec enim balneum vlla ratione illis conuenit: nam laxat, emollitque vincula quibus fœtus alligatur, & vterum eneruat. Exercitatio vtilis non est: quoniam laborantibus partibus inferioribus, & valdè commotis, præcipitatur fœtus. Frictio licèt sit loco exercitij, tamen longo temporis spatio, sicut & inedia sanguinem absumit. Purgatio verò non est admodum tuta, & solùm in humore turgente ab Hip. conceditur: sed quo interuallo distet à sanguinis missione sequenti capite explicabitur; nam ista tutius est auxilium, & sanguinem copia sua redundantem promptè educit, & sursum trahit; purgantia verò fœtum præcipitant, aborsúmque concitant. Secanda ergo est vena in vtero gerentibus pro præseruatione aborsus; siquidem est ratio curationis, & præcautionis, Galeno auctore *lib. de curand. rat. per sang. mis. cap.* 9.

Rationes Altimari sic sunt soluendæ. Dic ad primam, quòd quando in primis mensibus abortus contingit ob

D mucosa excremẽta in acetabulis vteri imbibita, vt insinuat Hip. 5. *aph.* 45. abortus præseruatio non in venæ sectione, sed in purgatione, & resolutione illorum excrementorum consistit: contrà tamen si plenitudo fuerit causa abortus, tunc sanguinis missio necessaria est, quæ celeriter, & tutò plenitudinem demit, neque fœtui alimentum subtrahit; nam plurima copia sanguinis in corpore redundat.

Ad secundam. Licèt, quando fœmina vtero gerit, fœtus attrahat sanguinem menstruum ad sui nutritionem, & incrementum; & partes omnes simul, pro consuetudine & lege naturæ, sanguinem redundantem ad vterum transmittant: tamen etsi ex attractione, fœtui periculum non eueniat, contingit tamen, quia reliquæ partes in vterum sese exonerant, & sic sanguinis copiosi ad vterum confluxu, fœtus suffocatur, & acetabula disrumpuntur: maximè

E quoniam quamuis fœtus attrahat dulcissimum, & sibi familiare alimentum; reliquæ partes expellunt vitiosum, redundantem, reprobum, qui fœtum interimit.

Ad tertiam. Venæ sectio ex se abortiuum auxilium non est: id verò per accidens aliquando fieri contingit, quando immodica sit, & citra virium robur celebrata. Sic venæ sectio ad animi deliquium à priscis tantopere laudatur 1. *aph.* 23. & 9. *meth.* 4 & 5. & alibi: ex qua intempestiuè celebrata plures perierunt, vt notat Gal. *lib. de curand. rat. per sang. mis. cap.* 12.

Ad quartum. Ex venæ sectione fœtus non destruitur, immò conseruatur: nam si fœtus plurima sanguinis copia obruatur, perit & emoritur. Vt enim ex multa lignorum strue

strue ignis extinguitur; si verò copiam demas, fulget & A relucet: sic ex confluxu sanguinis multi & vitiosi, fœtus suffocatur, immò detracta copia floret, & reuiuiscit.

Ad quintam. Inedia multò infensior est grauidis quàm venæ sectio: nam illam non ferunt ipsæ, quoniam ob assiduum suctionis sensum in ventriculi orificio excitatum, assiduè alimenta assumere coguntur; aliter enim animo deficerent. Deinde inedia morosè plenitudinem exhaurit, vt *suprà* notauimus.

Ad sextam. Ex nimio alui fluore concitari abortum, Hippocrates firmat *in aphor. dicto*: nam concitat humores ad vterum, agitat, perturbat, tormina excitat, implacabiles nixus, & surgendi frequentiam mouet; ob quam causam partes vtero vicinæ commouentur, & demum fœtus defraudatur genio suo, virésque summè languent, & cùm intestinis incumbat vterus, à tetro excrementorum vapore fœtus extinguitur. Sectio autem venæ tutò, celeriter, & B securè sanguinem exhaurit. Et sicut præsente alui fluxu, qualibet alia vacuatione, aut symptomate vires prosternente, in minori quantitate sanguis est detrahendus, quia aliquid symptomati est relinquendum, vt bellè *lib. 1. ad Glauc. cap. 14.* prædixit Gal. sic in vtero gerentibus parcè celebranda est; nam aliquid relinquendum est fœturæ, quæ est species vacuationis, vt *lib. de ven. sect. aduers. Erasistratum, in cap. 5.* aduertit Galenus.

Ad septimam. Si humores in vtero gerentibus adsint crudi, iique exuperent, cane & angue peiùs vitanda venæ sectio est, nam tunc purgatione pugnandum: aliter si feceris, in discrimen matrem ipsam adduces; nam phlebotomia bonum sanguinem rapiet, qui paratior est euacuationi, malum relinquet; & præterquam quòd exhausto spiritu imbecillitatur mater, absumpto pabulo perit fœtus, orbatus pastu suo. Si verò exuperet sanguis, & omnia adsint quæ venæ sectionē dehortantur, vt temperamentum, ætas, regio & victus præcedens, tunc intrepidè vena secanda.

Ad vltimam. Hip. Apollineæ scientiæ celebris gloria, *in limine aph.* artem longam esse prædixit, adeò vt vitam hominis longo superet interuallo. Quare Hip. licèt senex *ad medicinæ finē non peruenit*, vt de seipso testatur *in Epistolis*, & omnia videre non potuit, quæ à posteris sedula diligentia, industria mira, & labore indefesso fuerunt inuenta. Si adhuc pertinaciter insistas, & asseras priscos doctissimos omnia calluisse, contra te in propatulum proponam auxilia mira ab Arabibus inuenta, exotica, & peregrina ex Indiis aromatum præsidia, quæ ipsi nec per vmbram agnouere. Plura sunt in anatome reperta à Vesalio, Fallopio, Siluio, & aliis peritis anatomicis, quæ priscos sine dubio D latuerunt. Primus omnium Hipp. diuino afflatus lumine, multa quæ ad artem Anatomicam spectabant, publicis consignauit monumentis. Galenus poliuit, auxit, locupletauit verè, doctè, solidè. Aristoteles breuiter illustrauit. Hoc argumentum veterum scientissimi exornarunt. Iuniores elegantes, & docti, in frequenti corporum humanorum sectione satis versati, plurima summa cum laude addiderūt. Quare si hæc vera sunt, cur phlebotomiam pro præseruatione abortus non admittemus, à Classicis tantopere commendatam, etsi à Græcis fuerit prætermissa? Si quæras auctores eos, renuas licèt, numerosa serie recitabo. Offert sese inprimis eloquentissimus ille Orator Fernelius, iuniorum Coryphæus *lib. 2. meth. c. 2. §. Multa, nisi vena circiter quartum mensem reserentur, abortiunt; fœtus enim copia obruitur, &c.* Sequuntur Sylius *tract. de mensibus mulier. in init.* Frambesar. *lib. 1. canon. medicinal.* Peramat. *lib. de vacuandi rat. 15. & lib. de regimine pregnantium. c. 2.* ex Rondeletij, & Sauonarolæ mente, Eusebius *circa fin. part. 1. tract. de vsu lactis*, Anton. Maria Bettus *in com. cap. 20. 4. 1. Auic.* Amatus *centur. 49.* Senertus, Salius, Claudinus, Augenius, Moxius, & plures alij, & nuper proprio exemplo firmauit perdoctus Santorellus *lib. 19. Antepraxis, c. 10.*

QVÆSTIO XXVII.

Vtrùm vena sectio in grauidis sit periculosior purgatione.

PRopter maximam præstantiam, & vtilitatem, quam sortitur venæ sectio in grauidis, liceat modò hanc quæstionem retexere, ob plurimos qui contrariam sententiam defendere sunt conati. Hipp. enim videtur horum partes libenter tueri: nam prohibet omnino venæ sectionem, *in lib. 5. aph. 31.* purgationem verò suis medicamētis factam constāter admittit *lib. 4. aph. 1.* quoniam sanguinis missio detrahit alimentum fœtui; purgatio vitiosos humores euacuat: accedit quòd purgatio minùs debilitat, quàm sanguinis missio; & ob hanc causam hæc magis virtutis robur requirit, vt Colligitur ex Gal. *lib. 4. de sanit. c. 4.* dicente: *In agris, qui propter debilitatem, aut timiditatem, sanguinis missionem recusant, largiùs aluum soluendam esse.* Ergo vtero gerentes meliùs tolerabunt purgationem, quàm sanguinis missionem.

Pro parte contraria, multæ obstant, eæque irrefragabiles rationes. Nam remedium illud quod absolutè magis periculosum est, erit & magis periculosum in grauidis. Sed purgatio magis periculosa est, ex Gal. *2. acut. 11.* quia sanguinis missio, licèt minus auxilium, tutius tamen remedium est; quoniā, vt inquit Gal. *lib. de vena sect. aduers. Erasistratum, c. 7.* si sanguis nimiùm profluat, aut linquatur animo æger, possumus sistere sanguinem imposito digito in vulnere; at quod semel deuoratum est, ampliùs extrahi non potest, neque possumus partem oblati auferre, vt *lib. de sang. mis. 12.* notabat Gal. Demum ex purgatione sequuntur pericula plura, quæ *in c. sequenti* proponuntur.

Quare si vtriusque remedij necessitas adest, venæ sectio vt tutior est eligenda: nam præterquam quòd leuat naturam sarcina deposita, disponit ad purgationem, quia vacuando causam, vias deobstruit, per quas humor peccans vacuari debet, vt ait Gal. *lib. de ren. dignot. & curat.* C *cap. 4.* vnde semper præferenda venit, ex Hip. *4. acut. text. 21.* & Gal. *6. epid. sect. 1. com. 6. ante fin.* Audi aurea verba Fernelij *lib. 2. meth. cap. 4.* dum sic profatur: *In omni igitur impura plenitudine à secta vena auspicienda est vacuatio, sine qua vix tutò purgatio decernatur, etenim medicamentum quod præsertim validius est, tum calore, tum trahendi facultate humores exagitans, perturbánsque plethoricum corpus, in grauius id discrimen adducit: In vniuersum autem, plenis, turgentibúsque venis, si non prosit, obesse tamen non potest moderata sanguinis missio.*

Conciliator *dif. 166.* respondet ad quæstionem, in primis mensibus purgationem esse periculosiorem venæ sectione; in intermediis, & vltimis è conuerso. De primo non videtur dubium. Secundum ostenditur: quoniam in mediis mēsibus propter firmitudinem acetabulorum maximè est tuta purgatio; in vltimis mensibus propter magnitudinem fœtus est maximè periculosa venæ sectio: ergo in mediis, & vltimis mensibus tutior erit purgatio. At hæc ratio solùm ostendit, in mediis mensibus purgationem esse tutiorem, quàm in primis, & vltimis.

Licèt autem Horatius Augenius *tom. 2. epist. lib. 12.* eandem sententiam confirmet: (quicquid *lib. 6. de sang. mis. cap. 2. & 12.* oppositum sentiat) cum Amato *1. centur. 51.* tamen huic quæstioni aptè respondere oportet, securiorem esse venæ sectionem purgatione, si par necessitas adsit; tum ob rationes latas, tum quia diuturnum experimentum id confirmat.

Sed satisfaciendum est obiectis aduersantibus, quæ remorantur multos. Ad primum, licèt Hip. concedat purgationem in mediis mensibus, non tamen prohibet sangui-E nis missionem omnino, sed reddit nos cautos in ea exercenda, ne scilicet tantum sanguinis emittamus, quantum exigit dispositio, quoniam aliquid sanguinis relinquendum fœtui, vt eo deinceps possit nutriri. Deinde Hip. non vetat sanguinis missionem in brachio celebratam, sed eam quæ in partibus inferioribus fieri solet, & sic Aphorismus facit hunc sensum: Mulier sanguine misso ex saphæna abortit, & magis si fœtus sit maior: nam ex hac parte facta phlebotomia è propinquiori loco sanguinem exhaurit, & promptiùs alimentum fœtus detrahit, maximè quoniam præcipitatur fœtus humoribus deorsum conuersis.

Ad secundum. In vtero gerentibus phlebotomia extrahit sanguinem vitiosum & inutilem, eo modo quo in purgatione humor peccans educitur, & sic in vtroque auxilio solùm nocui vacuātur humores: hoc tamen est discrimen,

nam

nam venæ sectio citra agitationem; purgatio, verò cùm maxima perturbatione, & cum periculo abortus id præstat.

Ad tertium. Omne auxilium Medicum, vt debitè administretur, duplici constat scopo, nempe morbo postulante, & virtute permittente, vt colligitur, ex Galen. *lib. de optim. secta ad Thrasibul.* 38. & sic scopi venæ sectionis sunt morbi magnitudo, & virium robur, ex Galen. *lib. 4. meth. 6. & 4. acut.* 19. & cùm auxilia medica cum magnitudine quadam sunt coniuncta, vt ipse inquit *lib. ad Thrasybul. c.* 34. ad illa toleranda robur virium est necessarium, maius, aut minus, provt auxilia maiora sunt, vel minora: quare ad clysteris vsum exoptat Hipp. 1. *acut.* 45. validam vim; sed non idem virium robur ad omnia auxilia requiritur. Quare cùm purgatio maiorem habeat in virium robore latitudinem, debiliori virtute existente poterit celebrari: sed hoc non tollit quin in grauidis tutior sit venæ sectio purgatione; nam intelligimus, si virtus constet ad ferendum vtrumque auxilium, & æqualis vtriusque remedij necessitas adsit.

HISTOR. XIV. AVENZOARIS, De grauidatione.

Grauida per errorem cathartico expurgato, citra fœtus, vel ipsius incommodum, fœliciter peperit.

Volo dicere in hoc loco, quood mihi successit cùm essem in carceribus de Haly. Vxor mea erat pragnans, & hoc ignorabam, & ipsa infirmata fuit tali passione, quòd necesse fuit* dare ei medicinā laxatiuam, quæ fuit talis, quòd nullus posset æstimare, quòd aliqua pregnans etiam ex assumptione modicæ quantitatis, fœtus in ea posset remanere: & postea declarata fuit impregnatio eius, & me pœnituit valde de errore quem feceram, quare misericordiam quæsiui ab Altissimo Creatore de eodem, & peperit filium masculum, quem mecum habeo, &c. Auenzoar* lib. 2. Theizir, tract. 3. cap. 1.

QVÆSTIO XXVIII.

Vtrùm detur aliquod certum, & infallibile conceptionis signum, vt Fernelius, Ioëlius, Varandæus, & alij Classici arbitrantur.

PARAPHRASIS.

Circa explicationem contextus, amplissima nobis sese ostentat disputationis sylua, quæ vel cogitatione animum, quantumuis difficultatibus obluctantem, etsi non fatigare at solicitum, anxiúmque efficere saltem potest. Verumtamen haud dubitandum: nam & dij facientes adiuuant. Illud ergo inextricabile apud Medicos est dubium, quod de notis certis conceptionis quæri solet. In consultationibus enim ad rauium Medici inter sese depugnant, dum quidam ob alias causas menstruis suppressis, in morbis acutis fœminarum, è brachio sanguinem hauriendum suadent, falsa grauidatione decepti; poplitis enim venas scindere pertimescunt, ne deorsum præcipiti lapsu ruentibus humoribus abortus concitari queat. Contra sæpissimè sanguinem exhauriunt è saphæna, aut purgationem instituunt, certam conceptionem ignorantes. Quo factum est, vt dexterrimi Medici in hoc difficillimo negotio sæpe vacillent, vt doctè probauit Santorus Sanctorius *lib. 2. meth. vitandor. error. cap.* 28.

Quare ne mireris Auenzoarem, Medicum licèt expertissimum, in cognoscenda conceptione vxoris suæ deerrasse, cùm res hæc plena sit ambiguitatis, & fallaciæ, quoniam Medici scientissimi sæpe deerrant, vt *lib. 1. in com. hist.* 79. latè prædiximus: cùm *supra captum hominis sit nunquam errare*; ex Gal. 3. *prog.* 41 quoniā *aliquando, licèt rarò, Medicus optimus deerrat*, 2. *aph.* 29. & alibi. In hoc ergo dubitationis labyrintho versari alij peritissimi, multoties naufragium fecerunt, rarásque historias proponunt, ne posteri eodem modo decipiantur, quo ipsi decepti sunt. Consule Auic. 21 3. *tract. 2. c.* 8. Rhasium *lib. 9. ad Almans. cap.* 39. Matthæum Gradium *in com. -mat. 1. cent.* 27. Palchal. *lib. 1. de curand. morb. cap.* 58. Vallerior. 1. *obs.* 1. & 10. Forest. *lib. 28. de morb. mulier. obs.* 6. Leonem Roganum *l. 2. de caus. vrinar. cap.* 15. Nam in vtero plura gigni possunt, quæ veram grauidationem Medicis doctissimis falsò persuadeant, vt Mola, aqua, flatus, mucus, lenta, viscidáque pituita, calorísque vi indurata: de qua re legat qui velit rara quæ proposuimus exempla *l. 2. de praxi medic. admiranda, ab obs. 150. vsque ad* 156. firmat Dodonæus *lib. obs.* 49.

Dubia ergo sunt, & incerta conceptionis signa: maximè cùm prisci illi, horúmque antesignanus Hippocrates nullum de hac re certum signum per multas sententias discurrens conscriptum reliquerit, etsi huius rei dignoscendæ fuerit studiosissimus: nam in Aphorismis fusiùs quam pro suo more agnoscere docet an mulier vtero gerat, quod venatur ex suppressione menstrui, fastidio, nausea, torminibus. De vrina autem, quam certi quidpiam demonstrare posse experimentatores constanter affirmant, non fecit commemorationem vllam, neque enim hæc in vtero fit, aut locis vtero vicinis, neque per illa commeat, sed est solùm signum affectuum partium in quibus fit, & per quas meat, vt eruditè confirmat Iacobus Fontanus *part. 1. vniuers. medicin. cap.* 11.

Auic. 2. 1. *doct.* 3. *c.* 3. & 21. 3 *tract.* 2. *c.* 11. *pregnantium vrinam, turbulentā esse, malo vino, aut aqua ciceris simillimū* asseuerat, & *in grauidationis initio apparere vrinam claram, & puram, supra quam est aliquid simile nubibus*, manifestè ostendit. Sed ne tanto auctori calumniam inuramus, ipsum ex aliorum mente loquutum fuisse asseremus, quod patet ex verbo, & *quidem dicunt*: quidquid huius signi ab Auicenna propositi peculiarem conentur reddere rationem Varandæus *lib. 2. de affect. mulier. cap.* 2. Franciscus Ioëlius *tom. 1. vniuers. medicin. lib. 4. sect. 3. de vrinar. significationibus.*

At inquires, cur Fernelius. 6. *patholog.* 17. proferat grauidarum vrinam, citreo, aut subliuido esse colore, crassam, turbidam, quæ leuiter concussa bullulas, seu granula è summa corona demittit, in qua quod subsidet, & innatat, crassum est, & malè cohærens, carptæ lanæ haud absimile. Sed cùm hæ notæ in gerentibus molam, aut in iis quibus retenta sunt menstrua, apparere possint, iccircò dicendum est, Fernelij coniecturam nullam esse. Adi Valles. 3. *cont. cap.* 28. Forest. *lib. de incerto vrinar. iudicio.* Santorel. *lib. 8. anteprax. c.* 8. Roderic. à Castro *l. 3. de morb. mulier. part. 1. cap.* 7.

Deinde si alia signa, quæ certam conceptionis spem polliceri videntur, attentè rimeris, ea irrita esse, & prorsus nulla, fatearis est necesse: nam conceptionem deprehendere, difficillimum indicauit Aristot. *l. 7. de histor. animal. cap.* 4. Quapropter excusandus Auenzoar, qui in re ardua, & perplexa, & quæ non certò, sed probabiliter præcognosci potest, deceptus est, vt notant Laurent. *l. 8. anatom. cap. 4. in fin.* Codronch. *in suo meth. testif. cap.* 11. Varand. *lib. 2. de morb. mulier. cap.* 2.

Ventris tumor, à Medicis signum conceptionis dicitur esse certum, & ita probat Sacra pagina *lib. Genesis. cap.* 38. *uers.* 24. *Fornicata est Thamar nurus tua, & videtur vterus illius intumescere.* Sed cùm hic tumor in plurimis ex aliquo morbo, & præcipuè ex menstruorum retentione euenire possit, vel ex hydrope, aut flatu, iccircò ex tumore certò conceptio prædici non potest, maximè cùm vterus ferè post quartum mensem in tumorem increscat.

Lac in mamillis cum earum tumore apparens, non est certum conceptionis signum: nam citra grauidationem lac in mammis sæpe innascitur, asserente Hipp. 5. *aph.* 39. *Si mulier lac in mām̄is habet, neque grauida est, neque peperit huic menstrua defecerunt.* Deinde lac in mammis post aliquos menses colligi solet, ex Galen. 5. *aph.* 32. & apparet sæpe in virginibus adhuc virum non expertis: firmant Ioubertus *lib. 3. error. popul. cap.* 3. Laurent. *lib. 8. anatom. quest.* 2. Neque dicas lac in virginibus, viris, & iis quæ nec

nec conceperunt, nec pepererunt, non esse album, neque consistens, & optimi lactis conditione destitutum: nam in grauidis lac prauæ est qualitatis, & quantitate paucum miniméque aptum nutritioni censetur, ex Gal. *lib. 2. de sanit. tuend. cap. 9.*

Menstruorum retentio non est veridicum conceptionis signum: nam plures grauidæ menstrua statis periodis experiuntur, & plurimæ citra ea conceperunt, vt ex priscorum, & iuniorum mente eleganter probat Marcel. Donatus *lib. 4. de medic. histor. mirabil. cap. 23.* & multo antea prædixerat Hippocr. *5. epid. num. 5.* dum de vxore Gorgiæ verba faciens, eam quatuor annis menstruorum retentione laborantem, tandem concepisse refert, subscribit Aristot. *lib. 7. de histor. animal. c. 2.* immò lactentes mulieres concipere quotidie comperimus, in quibus menstrua diu fuerunt suppressa.

Macula in facie etiam conceptionem certò non indicant. Has descripsit Hip. *lib. de sterilib. n. 7.* dum sic ait *Quæ vtero gerunt in facie maculã habent, quam Ephelin vocant, &c.* Et *paulò infrà*, tales maculas habentes, fœmellas gestare testatur. Sed hoc signum fallacissimum est: nam præterquam quòd plures grauidæ eas non habent, etiam non grauidæ iis deturpantur: præsertim quæ febri alba ex menstrui retentione laborant, quarum facies, fœdo, pallido, & viroso inficitur colore. Hip. autem maculas ferè in vtero gerentibus apparere in facie affirmat.

Pica, hoc est, extranearum rerum appetitus, conceptionis certæ censetur esse signum, sed non est; quum in non grauidis aliquando reperiatur, vt *infrà* patebit manifestè; neque in grauidis perpetuus sit, sed ad tertium, aut quartum mensem tantummodò perduret, à secundo incipiens, vt Galen. *1. de caus. symp. 7.* Alexand. *3. probl. 74.* Auicen. *13. 3. tract. 2. cap. 10.* affirmarunt. Neque enim hoc signum omnibus grauidis est commune, sed iis præsertim familiare, quæ vel primiparæ sunt, vel in quibus vitiosi humores in ventriculo cumulantur, vt *5. aph. 61.* Galenus asseruit.

Motus in vtero ab omnibus iudicatur signum conceptionis certissimum, sed falluntur: nam motus ille ex humoribus, flatu, & mola concitari potest, qui vel expertas fœminas, prudentes obstetrices, peritos Medicos decipere solet, vt manifestè testatur Hipp. *lib. 2. prædiction. num. 34. §. Quæcũque in vtero se concepisse putant, & non conceperũt, & per multos menses falluntur, menstruis purgationibus nõ apparentibus, & ventres augeri, & moueri vident, &c.* Et hoc præsertim accidit in mola, cuius motum similem esse motui embryonis, tradit Auic. *21. 3. tract. 2. cap. 18.*

Denique experimenta ad explorandam grauidationem quæ à Medicis proponuntur, sunt fallacia, & ambigua Ex quibus vnum est ab Hip. propositum *lib. 4. aph. 51.* dũ sic ait. *Si velis scire an conceperit mulier, quum dormitura est, ei aquã mulsam potandã da, & si alui tormina patiatur, concepit; sin minus, non concepit.* Quod signum dubium est, quia in non assuetis, & obstructis facillimè tormina excitat, & est periculosum: nam oblato hoc remedio, & subortis torminibus abortus facilè sequi potest: maximè cùm mulsa menstrua prouocet, & vrinam, ex Hip. *lib. 3. acut. 11.* Eandem fallaciam, & incommoda afferunt alia experimenta, Aristolochiæ, Galbani, aut huiusmodi medicamentorum appositio. quæ afferunt Hip. *lib. de sterilib.* & Auic. *21. 3. tract. 2. c. 14.* Ex his constat, quàm coniecturalia, ac dubia sint conceptionis signa: nam nullum signum reperitur in grauidis, quod ab aliqua præternaturali causa originem non ducat, nec vllum tam certum, & indubitatum experimentum, cui indubitatam fidem præstare possimus.

Quum ergo tam arduum, & difficile sit, conceptionis notitiam habere, & facilè Medici, obstetrices peritæ, & quicumque alij decipiantur: necessarium mihi visum est omnes notas apponere, quibus coniectura quadam artificiosa possimus huius rei cognitionem habere. Inprimis ergo mulieris ætas, temperamentum, vterique ferendi consuetudo contemplanda: quædam enim faciliùs in vna ætate, ac in certo temperamento clariora sunt. Sic in iuuenculis vtero ferendo non assuetis, ea symptomata &

A numero plura, & euidentiora apparent, & longiori tempore durant, & maiorem multò molestiam afferunt, quæ omnia in adultis, & assuetis contrario modo eueniunt quoniam & pauciora sunt, toleratu faciliora, & minori tempore eas vexare solent.

In calido temperamento diuersa apparent signa, quàm in frigido. In illo adest oris amaritudo, cephalalgia, oculorum obtenebrationes, syncope, cardiogmos, bilis vomitus, sitis intensa. In frigido apparẽt ructus acidus, nausea, subuersio ventriculi, pigritia, corporis languor, oscitatio, torpor, capitis grauedo, vomitus pituitosus.

Perscrutandum deinceps est, quot mensibus ipsa videatur sibi in vtero habere: cùm quædam signa in primis mensibus, quædam in intermediis, alia in posterioribus appareant. Recentioris conceptus hæc sunt potissima, in coïtu

B multa, maiorque quàm antea percepta delectatio, suctio seminis virilis ab ipsa fœmina percepta; maximè si vel illicò à coïtu, vel postride perhorrescat, atque vterum in semetipsum contrahi percipiat; si dolor leuis inter vmbilicum, & pudendum illam vexet; si concubitus fastidium accesserit. Hæc si ita contigerint, non paruam conceptionis spem præbere possunt.

Addiderim fœminas quæ conceperunt, illicò morosas euadere, ac tetricas; & quauis de causa facilè excandescunt, presertim si melancholico sint præditæ temperamento, & sanguinem erant consuetæ emittere per menstrua fœculentum, & nigrum: in his enim apparet angor, insolita tristitia, & metus, adsunt, insomnia vaga, eas comitantur torpor, pigritia, & cibi fastidium, nausea, vomitus, malacia.

Menstrua si apparere debent, vel exitum remorantur.

C vel omnino supprimuntur, iuxta Senis oraculum *lib. 5. aph. 61. Si mulieri cessent purgationes, neque febri, neque rigore superueniente, & fastidia cibi incidant, iudica ipsam in vtero habere.* Nam fœminæ experientia ipsa edoctæ, quum menstrua supprimuntur, & fastidium experiuntur, putant certè in vtero habere: Quapropter mẽstrua in grauidis stillant, & in modica quantitate exeunt, colore subalbida, citra lumborum dolorem, aut grauamen vllum. Hæc signa nonnullis intra mensem, aut vsque ad secundum apparent. Quòd si fœminæ iam vtero gestauerint, fuerintque assuetæ vterum ferre, hæc signa sunt certiora: nam post concubitum illicò contrahi vterum persentiscunt, vt ait Hippocr. *lib. 5. aph. 51. Quæ vtero gerunt, iis vteri os comprimitur:* quoniam, vt Galen. ait *in com. Maximum est mu-*

D *lieris quæ concepit indicium, si obstetrix potuerit immisso digito os vteri tangere. Statim enim cùm semen intra seipsum acceperit, totam suam capacitatem contrahit, & claudit, &c.*

Prouectioris conceptus signa multa sunt: nam quædam ex parte matris, alia ex parte vteri & ventris, alia ex aliquibus symptomatibus, aut affectibus eliciuntur. Ex matre hæc sese primò offerunt: facies colore solito pallidior, ac magis extenuata citra euidentem causam, vt prægressum morbum, inediam, ieiunium, vigiliam, timorem, tristitiam. In fronte adsunt maculæ liuidæ, vel aliquo externo colore cutem fœdantes. Oculi fiunt consueto contractiores, ac magis caui, quorum album ad liuidum, aut citrinum declinat colorem; cui signo plurimum fidit Hip. *lib. de superfœtat. & lib. de sterilib.* Oculorũ pupillæ multò clariores euadunt, præsertim in iis quæ

E mares, aut fœtus robustos gestant.

In tertio, vel quarto mense, mammæ dolere incipiunt, & paulatim intumescunt, quarum venæ patentiores fiunt crassiores, & colore liuidæ, vel citrinæ apparent. Arteriæ iugulum perreptantes vel ex modico exercitio plus solito pulsant, & cor aliquando palpitatione afficitur, Mammillarum papillæ denigrantur, verguntque sursum, si fœmina gerat masculum: deorsum verò inclinant, si fœmellam, ex Hip. *in lib. de sterilibus, num. 7.* & circa papillas circulus colore nigriusculus, & magis consueto fuscus animaduertitur, & lac emanat, licèt serosum, & tenue.

Hoc tempore cibi fastidium accedit, quod comitatur oris ventriculi morsus, vomitus, nausea, ac ieiunium, os frequenti saliua madescit. Adest eructatio acetosa, incoctio

ciborum

ciborum, infestat pica, cum syncope sæpe, vel animi deliquio coniuncta, præsertim in iis quæ prauis humoribus scatent: licèt plerisque rerum acerbarum, salsarum, acidarum, fructuum immaturorum, ac præcocium irrationale, ac inexplebile desiderium oboriatur. Demum grauidationis signa omnia varia sunt, ita vt plures cibos qui antea illis erant suauissimi, auersentur: aliæ amplectantur illos, quos antea summopere abhorrebant. A

Venter indies magis ac magis intumescit, ac consueto magis calens percipitur. Tumor nec durus, nec laxus apparet, immò cum leni quadam renitentia mollis percipitur. Dolor lenis inter vmbilicum, & pectinem aliqualiter excruciat: ac procedente tempore motus quidam suauis, ac ordinatus tangenti persentitur. Os vteri in conceptionis principio facilè tangenti, & absque manifesta duritie conniuere videtur; hoc enim maximum est mulieris quæ concepit indicium, apud Gal. 3 *de facult.* 3. *&* 6. *de loc. c.* 5. *&* 5. *aph.* 58. Menstrua retinentur: superuenit hæmorrhagia recurrente menstruo sanguine ad partes superas, quare aliquando vomitu reiicitur. B

Ex vniuerso corpore plura depromuntur signa. Habitus corporis ad citrinum; vel liuidum vergit colorem, præsertim in iis quæ fœmellas gerunt, ex Hip. 5. *aph.* 42. Accedit grauitas corporis cum pigritia coniuncta, ex Arist. *lib.* 7. *de histor. animal. c.* 4. Tumores adsunt in cruribus œdematosi, ab aquoso humore pronati. Venæ in toto corpore incrassantur, & liuent. Infestant grauedo, vertigo, oculorum obtenebrationes. Pili ex consuetis locis defluunt, & in non consuetis repullulant, ex Arist. *vbi suprà.* Hæc signa si in vnum aceruum colligantur, simul iuncta, fallacia non erunt, immò certiora euadunt, ex quibus Medicus veluti manu ductus, conceptionem certò præsagire poterit. Reliqua lege apud Hip. *l. de genitur. superfœtat. n.* 8. *quæst.* 10. *sterilib.* Auic 21. 3. *tract.* 1. *c.* 13. Aëtium *tetrab.* 4. *serm.* 4. *cap.* 8. Rasium 22. *continent. tract.* 6. *cap.* 1. quorum mentem explicant Marinellus *lib.* 3. *de medic. mulieb. c.* 2. Mercurial. *lib.* 1. *de morb. mulier. cap.* 1. Mercatus *lib.* 3. *de morb. mulier. cap.* 6. C

Sed cùm duo sint affectus, qui similia grauidationi ex se præbent symptomata: menstruorum retentio frequentiùs; mola verò rariùs, iccircò hæc inter se distinguenda sunt. Menstruorum defectum præcessit morbus, crassus cibus, frigidæ potus intempestiuus, & alia, ex quibus exoritur obstructio. Sequitur horror inæqualis cum febri. vteri grauitate, ac dolore coniunctus, præsertim cùm imminet menstruationis tempus; quæ omnia in grauida remittuntur sensim, in non grauidis exasperantur, in quibus maculæ in facie post longum tempus apparent; nam in grauida illicò adueniunt; quoniam fœtus meliori parte sanguinis nutritur, cuius deteriorem in ambitum corporis detrudit. Demum in vtero gerente, vna mamma magis quàm alia tumet, gracilescit, dolet, prout fœtus in dextra, aut læua parte commoratur: in non menstruata vtraque mamma æqualiter dolet. Grauida abhorret concubitum: quæ menstruis destituitur ob aliam causam, eius desiderio flagrat. In hac tumor illicò non apparet: in grauida sensim increscit, qui nec durus est, nec protensus, nec sonum, si percutiatur, edit. Si verò percusseris non menstruatæ ventrem, ob collectum flatum, sonum intus exaudies, & murmur. D

Molam ab vteri gestatione distingues: nam si fœmina ad alterum latus conuertatur, simul cum mola pondus veluti inhærens prolabitur. Lac si apparet, est paucissimum, & colore liuidum. Mola magis quàm fœtus grauat, cuius tumor durus est, & magis renitens, & si illum comprimas, manum effugiet. Molam deprehendes, si fœmina sterilis sit, annosa, vir valetudinarius, aut longo morbo confectus; ex his enim paucum semen, ac morbosum decidi, est necesse. Molam etiam coniiciens, si constet virum sua natura sterilem extitisse; mulierem autem fœcundam, ac calidi temperamenti: viuida enim natura potius aliquem conceptum, quàm nullum procreare studet. E

QVÆSTIO XXIX.

Vtrùm purgatio citra turgentiam vtero gerenti commoda, vt contra Galenum, Salius, Mercat. & alij confirmant.

COMMENTARIVM.

Dare medicinam laxatiuã.] Inter Æsculapicæ familiæ viros qui celebre apud Medicos nomen sunt adepti, vnus egregiè memoratur Hip. prædictionibus multis sanè illustris. Is ergo diuinus vir, diuino veluti spiritu afflatus vt mortalium languoribus opem ferret, oraculum prope diuinum est profatus *lib.* 1. *suor. Aph. text.* 1. dum sic ait: *Vtero gerentes sunt medicandæ, si materia turget, quarto mẽse, & vsque ad septimum: sed hæ minùs. A iuniore autem fœtu, & seniore abstinere oportet, &c.* repetit *lib.* 5. *aph.* 29. Vbertimus interpres, vt Hippocratis mentem, quem tantopere veneratur, exponat, appositissimo exemplo rem totam sic emedullat. *Cum vtero fœtuum connexus, eandem habent proportionem, quam fructus cum plantis. Hi siquidem in prima generatione debilioribus pediculis continentur, & ideò facilè decidunt, quando vehementior ventus ipsos concusserit: postea verò aucti difficilẽ habent à plantis dissolutionem: sicuti rursus cum perfecti sunt, sine vi extrinseca decidunt. Eodem modo & conceptus, in primo quidem tempore à seminis iniectione, siquando saliare contigerit mulierem, aut in lubrico cadere, siue quouis alio modo, vel secundum animã, vel secundũ corpus moueri vehementiùs, facillimè abrumpuntur. Sic etiam quando iam perfecti sunt. Tempore verò intermedio firmiorem habent coalitum: quare mulier vtero gerens potest fortiores motus sustinere sine fœtus offensione. Quæ omnia* Hip. *noscens, rectè inquit: Vtero gerentes sunt medicandæ, si materia turget, quarto mense, & vsque ad septimum,* nempe à tertio completo, vsque ad septimum inchoatum, seu (vt alij loquuntur) à quarto inclusiuè vsque ad septimum exclusiuè: nam tunc coalitus firmiores, nempe vincula densiora sunt, & firmiora, non fragilia aut laxa, vt erant in principio, & fœtus est robustior.

Purganda ergo est mulier grauida à quarto vsque ad septimum, si materia turget: cùm enim turgens humor sit mobilis, tenuis, & irrequieto motu per corpus agitetur, ex Gal. *lib.* 1. *aph.* 22. *&* 4. *aph.* 1. & alibi passim, irritet naturam, & ad sui excretionem, naturam incitet, fit vt facillimo negotio, leuissimóque expurgante medicamento è corpore vacuetur, & eum vt subtilem natura, citra commotionem fœtus, & matris, per aluum propellat, Ita asserit Gal. 4. *aph.* 1. §. *Nam quũ superabundantes humores mouentur, & per totum corpus feruntur, nondum in aliqua parte firmati, tunc ad eos expellendos natura incitatur, & aliquo indiget manum porrigente, & hunc humorum motum ad aluum deducente.*

Hanc curandi methodum tam veterum quàm iuniorum sententia confirmat, sed vnum excipiunt Auerrhoëm qui *lib.* 7. *colliget, cap.* 4. sic inquit: *Pharmacia ad bonum finẽ peruenire nequit, quoniam in se habet substantiã venenosam, & fortasse faciet malos humores fluere ad embryonẽ, vt ipsum lædant; propterea quod medicinæ purgãtes sunt medicinæ prouocantes vrinam, & quod prouocat vrinam est de genere prouocantium menstrua, & quod prouocat menstrua, abortire facit, &c.* Ex quibus verbis constat manifestè, Auerrhoëm Hip. contradicere, qui à quarto vsque ad septimum in grauidis purgationem concedit. Probat ergo tribus rationibus Auerrhoës, eam in vtero gerentibus celebratam, nocuam esse, & nullius vsus.

Prima. Medicamenta purgantia sunt nobis aduersa, & venenosa, ex Gal. 2. *acut.* 11. §. *Purgantium omnium natura, corporum quæ purgantur naturis contraria est, atque vt quispiam dixerit, lethalis & deleteria, &c.* Sunt natura calida febrem accendunt, ex Galen. 4. *acut.* 7. & idcircò *lib. de medicament. purgantib. num.* 4. ea in ardentibus interdicit.

Secunda. Medicamenta purgantia mouent humores ad vterum, perturbant, alterant, exagitant, & mille in morbis acutis pariunt offensas, ex Gal. *l. de curand. rat per sang.*

*sang.mis.c.*12.explicat eleganter *lib.de venæ sect. aduersus Erasistratum,cap.*5.

Tertia. Medicamenta purgantia prouocant menses, quoniam sanguinem fundunt, liquant, attenuant, & sic menses prouocantur, & subtrahitur alimentum fœtui; maximè quia vrinam moueat. Præter istas rationes, adiungendæ & aliæ.

Quarta. Vel medicamenta grauidis exhibenda, sunt fortia, vel lenia: illa non esse offerenda, suprà prædiximus; hæc laxant, emolliunt vincula, quæ cotyledones, acetabula, seu meatus appellant, quæ carnea cùm sint, non ossea, & sint satis fragilia, relaxationi sunt obnoxia: quo pacto pulpa casiæ fistulæ, tamarindi, syrupi ex multiplici rosar. aut violar. infusione, manna, & siquæ alia, hoc nomine videntur inepta.

Quinta. Si aliquod medicamentum est huic vsui proficuum, est Rhabarbarum, quod retinet fœtum, roborat siccitate sua, & suauiter euacuat; aut Aloë, quæ leniter soluit, viscera firmat, & euacuat cũ astrictione: ob quas causas ab omnibus hæc ferè conceduntur, quúm tutò grauidas expurgare est in animo: & Agaricum. Sed hæc medicamenta sunt amara; hæc autem fœtum interimunt, ex Gal. *lib.*8.*simpl.cap.de cucumere agresti*, §. *Cucumis agrestis, tum fructus ipsius succus, quem vocant elaterium, tum non minimè radicis, & foliorum; ad medicationes perutilis est. Elaterium itaque mẽses ciet, & fœtũ interimit appositum, ceu alia omnia amara, & subtilium partium, maximè siquam habeant caliditatem, &c.* confirmat deinde Gal *lib.*4 *simpl.c.*9.*&c.*20.

Sexta. Purgantia, spiritus, humores, & vterum conturbant, acetabuláque dissoluunt; quare Hipp.5.*aph.* 34. sic dixit: *Mulieri vtero gerenti, si aluus plurimùm profluat, periculum est ne abortiat*: & *aph.* 60. sic ait: *Si mulieri vtero gerenti purgationes procedant, impossibile est fœtum esse sanũ*: & *l.*7.*aph.*27. *Mulieri vtero gerenti, si tenesmus superuenerit, facit abortum.* Nam non solùm ob immodicam vacuationem, exhaustis spiritibus concitatur abortus, sed ob maximum consensum vteri cum intestinis, cuius ratione totum corpus laborat; *nihil autem mirum, si propter vehementes, atque frequentes exurrectiones conceptus abortitur, quando & ex aliis omnibus fortibus motibus, atque doloribus mulieres grauidæ solent abortire.*

Sed harum rationum non est multùm operosa explicatio. Nec enim omnia medicamenta expurgantia deleteria sunt, ac venenosa; nam Galenus 3.*simpl.*24. triplicem facit classem medicamentorum: quædam sunt valida & effrænia quæ si non expurgant, & fine suo frustrantur, vehementer alterant, & in humorem vertuntur veneno finitimum, vt peplium: elleborus, turbith, scammonium, tithymalus, euphorbium, agaricus niger, colocynthis. Alia sunt leuia, suauia, quibus etiam antiquitas vtebatur, quicquid (perperam tamen) contradicant plures, quæ si non purgant, in alimentum abeunt, ob eam quam cum corpore habent familiaritatem, vt sunt serum lactis, ptissana, lac in magna copia exhibitum, & præsertim asininum, manna, quod mel aëreum dicitur à Galeno 3.*aliment.* 39. pulpæ casiæ interaneus liquor, ex Actuario *lib.de composit.medicam.ad initium*, *tit. de potionibus medicamentariis aduersus affectus qui febres comitantur.* Rosarum succus, fumariæ decoctum, & alia. Nam Dioscorides *lib.*1.*c.* 42. de oleo rosaceo notauit, quòd potum soluit aluum. Inter hęc sunt quædam priscis nota, quæ si frustrantur opere suo, in humorem conuertuntur, quem attrahere debebant, quum illi sint valde similia: hæc non dicuntur medicinales cibi sed verè medicamenta tantùm appellantur, non tamen habent permixtam vim venenosam, vt sunt rhabarb. cognitum Paulo *lib.*7.*cap.*11.*in fin.* in tribus illis compositionibus, quas aduersus podagram scribit, quarum primam vocat Diacorallum, secundam Antidotum Agapeti, tertiam Antidotum atacton; in quibus compositionibus ipsius meminit, de quo etiam eum facere verba credendum est *lib.*1.*cap.*43. quando offerens terebinthinam dormituris ad deiiciendã aluum, subdit: *At cùm magis subducere eam cogitamus, Rheu momentum admiscebimus.* Hæc sunt loca, quæ sibi monstrari petit Manardus *lib.* 9. *epist.vlt.* scribens quòd post multiplicem Pauli lectionem

A non inuenerit: cuius certè causa fuit, quod ipsum locum corruptè legerat *lib.*6.*epist.*2. Hæc ergo si non expurgant peccantem humorem, in eum conuertuntur, vt 3.*meth. c.*4. Fernelius docuit eleganter: licèt Auicenna videatur Galeno contrarius 4.1.*cap.* 4. & Gal. sibi ipsi, qui *lib.* 1. *de facult.natura lib.c.*18. Asclepiadem redarguit, quòd dixerit à pharmacis ipsis purgantibus vacuatorum quodque tale fieri. Ex quo loco ansam arripuit Valleriol. *de const. art.medic.Gal.in com.c.*18. vt morderet Galenum, & multi alij temerè eum reprehendere ausi sunt, quorum rationes solutas legat qui velit apud doctissimum Ioan. Brauum Petrafitan. *lib.*1.*de curand.rat.per medicam.purgans, c.vlt.* De horum censu est etiam Agaricum, cognitum Gal. *lib.*6. *simp.c.*8. & eo vtitur pro purganda pituita. Polypodium cognouit Galenus 13.*meth.cap.*15. Vrticam etiam, epi-
B thymum, & Mercurialem. Vt hinc constet priscos illos vetustissimos, & iuniores Græcos medicamenta benigna satis agnouisse, quibus securè vtero gerentes expurgari queunt.

Deinde Auerrhoës non contradicit Hip. vt hactenus Medici sunt opinati, de quorum numero sunt Vallesius *lib.*7.*controu.c.*7. Musa *lib.*4.*Aph.com.*1. Conciliator. *dif.* 166. Moxius *lib.*2. *de morb. mulier.cap.*26. & plures alij quum hoc ab huius auctoris mente sit valde alienum: nam hic solùm vetat pharmaca violenta, effrænia, & deleteria, quæ venenosa sunt, & fœtum interimunt: nam ipse si hoc modo non intelligatur, secum consentire non potest, qui *lib.*5.*collig.c.de Rabet*, sic scribit: *Et Galenus, & alij Medici dicunt, quòd constringit ventrem, & nos videmus quòd purgat, & est mirabilior aliis medicinis purgatiuis*
C *quia frænum suum est cum eo; quoniam nulla medicinarũ purgatiuarum est sine veneno aliquo in aliqua parte sui, ipsa excepta, eo quia confortat omnia membra corporis, ideò possumus dando ipsam pro purgatiuo, refrænare alias per ipsam medicinas, &c.* Quare vel ipso auctore non omnia purgantia sunt venenosa; & licèt essent, ea erant offerenda ad maius periculum euitandum, nam *melior est noxa, quàm mors*, ex Gal. *lib.*12.*meth.cap.*1. explicat Galen.1.*aph.*24. Etsi enim vxor Antimachi exhibito catapotio ex elaterio mortua fuerit, vt constat ex Hipp. *lib.*5.*epid.n.*9. erat tamen grauida secundi mensis. & non ex pharmaco, sed ex vi morbi occubuit, nam igni correpta est, & aliis symptomatis grauibus oppressa.

Secundæ rationis ex his quæ diximus, robur infringitur; nam medicamenta non attrahunt ad vterum, sed ab
D eo retrahunt ad aluum: & si leuia sunt, & clementia, vt sunt quæ suprà citauimus, medicaminà, citra agitationem suum opus complent; & licèt commoueant, & aliquantulum alterent maiori commoditate minor noxa est redimenda, maximè cùm *nihil sit, quod tam magnificè prosit, quod aliqua ex parte non noceat*, ex Gal. *lib.*11.*meth. cap.*11.

Tertia soluenda est hòc modo. Non omnia medicamenta prouocant menses, licèt vrinam prouocent: nam quæ mouent menstrua, vrinam prouocant, non tamen è conuerso; vt colligitur ex Gal. *lib.*5.*simpl.c.*22.*in fin.* §. *Proinde ea peculiariter dicuntur vretica, siue vrinam mouentia, non quia solùm moueant vrinas, sed quia solas, absque vt etiã menses, aut lac, &c.* Præterea non omnia quæ menses mouent, abortum faciunt; multis enim copiosè menstrua flu-
E unt citra abortum, immò seruato in tempus commodum fœtu, quod sæpius obseruaui, vegeto ac viuido fœliciter pariunt: maximè quum benigna medicamenta non prouocent vrinam: hæc enim ex acrium genere sunt, ex Gal. *lib.*5.*cap.*13.

Quartam explicabis in hunc modum. Hippocrates valida purgantia negat prægnantibus: nam Philotheus *lib.*4. *Aph.com.*1. aduertit, medicamentum ab ipso prolatum; non quoduis purgans, sed solùm validum designare: lenitiua verò tantùm abest vt relaxent, quin vacuato humore noxio firmiora reddant corpora: quapropter mannam, & casiam præbemus, quibus potentius medicamentum exhiberi non potest, nempe vtero gerẽtibus, vt Actuarius aduertit *lib.de cõpositione medicamentor.tit.de myrobalanor. generib.* ita sentiunt Mesuë, & Auic.*c.prop.* Rhasius *lib.*3.

ad

ad Almanſ.cap.15.Haly 2.practic.c.38.Auer.lib.5.collect.cap.55.Serap.lib.de ſimpl.tract.1.c.12. Tamarindi impermixti raro offerendi; nam & vterus acetoſis male habet quia hæc illum dolore afficiunt, ex Hipp. 3.acut.39.& ob magnam doſim qua propinantur, ſine vomitu, anxietate, & horrore vtero gerentes rarò poſſunt ebibere: eſt enim apud Meſuëm doſis ab vnciis duabus vſque ad quinque; quare media erit, vnxiæ tres. Auicenna vberiùs propinat, & inquit, *ſit potio ex decoctione eorũ propinqua media libræ.* Serapio exhibet libras quinque, ſed nimius videtur; quare librarum loco legendæ ſunt vnciæ, vt cum Meſuë conueniat. Quapropter meliùs eſt vt cum caſia, roſarum ſucco aut manna permiſceantur.

Quintam dilues ſi dicas, non omnia amara fœtum interimere, ſed ea quæ exquiſitam amaritudinem ſortiũtur. Hoc manifeſtè ſignificauit Auerrhoës lib.5.collect.cap.27. dicẽs: *In aqua maris, quæ eſt multùm amara, nõ poteſt viuere aliquod animal, propterea quia amaritudo eſt in extremo, nutrimento animaliũ aduerſa, & eſt dulcedini contraria propter ſiccitatẽ ſolùm: ob idque interficit infantes quando multum ea vtuntur, eo quòd ſunt in vltimo humiditatis, & vniuerſaliter nõ ingreditur natura amaritudinis in re cibali, quia illa non eſt niſi medicinalis; & dulcis ingreditur in cibos, & medicinas.* Hactenus Auerrhoës. Exactè ergo amara interficiunt fœtum, tum quia nutritioni ſunt inepta, tum quia naturæ contraria, maximéque quòd ſubtilium partium, & caliditatem habeant multam, aperiant, & menſes moueant. Has rationes veriſſimas eſſe, inuenies, ſi Galeni loca exactè perpendas, in quibus de amari ſaporis generatione, viribus, & efficacia pulchra conſcripſit, 4.ſimpl.9. 20.& 21.& lib.6.eiuſdem operis, tit.de Abrotano, 3.ſec.loc. cap.1.& alibi paſſim. Sequuntur Aëtius tetrab.1.ſerm.1. cap.9.Auic.lib.2.tract.1.c.3. Explicant luculenter Syluaticus controuerſ.85.Mõtanus part.3.vniuerſæ medicinæ,tit. de dif.ſapor.Ioan.Brauus in ſuo eleganti de ſapor.dif.lib. c.7.Valleriol.lib.1 enarrat.4.&alij. Alia verò quę non exactè ſunt amara, cùm partes habeant frigidas, aliquãdo frigida sũt, vt roſa, intybus, amygdalæ amaræ, quas inter ea quæ ad frigiditatem inclinãt, Galenus repoſuit, 3.ſec.loc.c. nuper.citato, quæ quanta cum vtilitate grauidis propinentur, ſi nauſeabundæ fuerint, ac flatuoſis ventris doloribus tententur, cuique eſt manifeſtum: nonne in Diamargaritone vtroque plura amara continentur, quorum ratione plurimæ grauidarum ægritudines mirificè iuuantur? nonne Auicen.21.3.tract.2.c.10 vtero gerenti pilulas fœtidas propinat, in quas colocynthis, Aloë, & alia amara ingrediuntur, ſi meſuë, & Auicen. compoſitionem percurras. Quare licèt amarus ſapor à calore oriatur, vt loc.cit. aſſeruit Gal. tamen cum amaro ſapore, alias adeſſe euincentes frigidas qualitates, à quibus medicamẽtum denominatur frigidum, non negamus cum Gal. lib.4. ſimpl.c.7.§. *Quin etiam nonnulla ex iis, quæ qualitatibus mixta erant: nẽpe quæ modicè dulcia, aut amara, aut acria, apertè quoque refrigerantia reperi, ſcilicet cùm in eis adſtringendi refrigerandique facultates ita vincerent, vt alias obſcurarent, &c.* Et Galenus roſam in exemplum aſſumpſit. Quando ergo Galenus, amara fœtum enecare ſcripſit, 8.ſimpl.cap.de cucumere agreſti, de iis quæ ſummè, ſimpliciterque amara ſunt, eſt intelligendus, vt Myrrha, Cedrea.

Hoc modo non eſt deteſtandum Rhabarbarum, quod in grauidarum morbis ſummo eſt ex vſu, ex Meſuë, firmat Muſa, 4.aph.1. quoniam materiam peccantem educit, fœtum roborat in vtero, & acetabula firmat, quæ quia mucoribus ſæpe impleri conſueuerunt, abortus occaſionem præbent ex Hip.5.aph.45. Renuit Arnardus cap.61. ſpeculi ſui, quia vis aperiens quæ eſt in ipſo, ducit aſtringentem, vt expreſſione eiiciat fœtum: ſed facili argumento conuictus, à recta medendi norma receſſit. Primò, nam ſicut Rhab. non adſtringit, niſi poſt purgationem humoris, ita non deberet adſtringere, niſi poſt expulſionem fœtus: ſicque adſtrictionem ſemper deberet præcedere abortus, non eam ſequi. Secundò, non pari facilitate expellitur fœtus, ac humor, vt perperam lib.4.Aph.com.1. ſibi perſuaſit Fuchſius. Tertiò, licèt adſtrictio iuuet expurgationem Rhabarbari, purgatio à partibus acribus,

A non adſtringentibus prodit: nam aliter non eligeret humorem purgandum, ſed quemuis obuium vacuaret; nec etiam per aſſationem imminueret vim purgantem: ſi ergo purgatio non fit ab adſtringente parte, ſed ab acri, fruſtra timet adſtringentem; cuius vi expellendum fœtum ratus eſt. Idem dicendum de myrobolanis: nam cardiaci ſunt, adſtringunt, firmant fœtum, & ſic securè grauidis concedi poſſunt, licèt inefficaciùs purgent. Agaricum, medicamentum ſanè cardiacum, familiare, ſalubre, & innoxium, neque exactè amarum, quum primo guſtu ſit dulce, quis prægnantibus morbis grauiſſimis correptis negare audebit, & maximè permixtum aliis quæ illius vim infrænent vt notat Conciliator dif. cit. neque Aloë præſertim lota & mixta adſtringentibus eſt illis interdicenda; nec enim, vt falsò multi opinantur, potentiſſimè prouocat menſes,

B quum ad eos reprimẽdos, ſimulque ad nimium cõpeſcendũ ex hæmorrhoïdibus profluuium, à priſcis propinetur, quia non aperit ora venarum, vt Varandæus exiſtimat lib.2. de morb.mulier.c.4.& iccircò eam vtero gerentibus denegat, vt doctè probat Valeſius lib.9. & nos plurimis exemplis palam facimus lib.2.in com.hiſt.42.

Sexta nullius eſt momenti. Nam immodicus, & diuturnus alui fluxus in grauidis, ob citatas rationes debilitat vires, exhaurit ſpiritus, & ſanguinem hac ratione minuit detrahitque alimentum fœtui, vterum conturbat, & concitat abortum. Expurgantia verò benigna non agitant. nec alterant, immò roborant & firmant, citraque moleſtiam peccantem humorem ad aluum detrudunt.

C Ea ergo in grauidarum morbis ſunt admittenda, quibus etiam vtebantur priſci, correctis, & permixtis iis, quæ illorum malitiam redarguerent, & aliis quæ cùm ſint boni odoris, & ſuauia, ventriculum, fœtúmque roborarent, & ſuperbibita priſſana quæ acrimoniam illorum retunderet, vt prædixit Hipp. 2.acut. 11. dum in pleuritide Peplium exhibuit. His ergo vtendum eſt, quando morbus grauis grauidas occupauerit, & ſua pernicie periculum minabatur, quorum minor quantitas offerenda, quàm affectus plenitudo deſiderant: nam fœtura loco accidentis habenda eſt, quod vires comminuere poteſt: grauidatio enim purgationem prohibet, non tanquam ex ſcopis qui eam omnino dehortantur, ſed eſt ex illorum numero, qui coindicantes à Medicis vocati ſolent. Quemadmodum enim cùm datur ſymptomata vires debilitans, cum neceſſitate vacuationis, cum maiori cautela, & in minori quan-

D titate vacuamus, vt l.1.ad Glauc.14.& alibi prædixit Gal. ſic quando mulier vtero gerit, & ſæuo morbo corripitur cautè expurgatio celebranda. Hanc non ſolùm in mediis, ſed aliis menſibus eſſe exercendam morbi vrgentia expoſtular manifeſtè, ſed à quarto vſque ad ſeptimum appoſuit Hip. vt doceret nos quo menſe ſecuriùs purgantibus medicamentis vti poſſemus. Licèt enim tribus primis menſibus, ac duobus vltimis, ſit periculoſum aggredi purgationé, etſi minùs inconueniens ſit in ſeptimo, tamen *quãdo ſalutis via eſt, eáque vnica & dubia, tunc ea etſi cum periculo tentanda; ne agri omni ſpe adempta certò pereant*, vt notauit Gal. 10. meth.cap.10.

Sed inſurget hoc loco quiſpiam, & quæret, vtrum ſolùm in humore turgente medicamenta porrigenda grauidis? Hip. annuit loc.cit. approbant eius mentem Petrus Sa-

E lius c.22.de affectib.particular. quo loco de morbis acutis mulierum vtero gerentium egit eximiè: ſequuntur Mercatus lib.3. morb.mulier.cap. 22.Roderic.à Caſtro part.2. lib.2.de morb.mulier.c.ſuprà cit. qui ſolùm in materia turgente approbant purgationem. Sed eorum votum non amplector, quum detur occaſio curandi morbos grauidarum, qui à quieto multóque humore originem ducunt, eóque præſertim qui eſt iuxta membrum princeps, aut vehementi ſuborta inflammatione illud vexat, & occupat, venenoſáque qualitate fatigat. Cùm enim rarò turgeant humores, ex Hip.1.aph.22. & frequenter grauidæ morbis acutis corripiãtur, quia deterioris ſunt habitus, viribus non conſtant, pallidæ ſunt, decolores, & plurima deterrima excrementa aceruant, quid faciendum ſi humor non turget? licétne à curatione abſtinere? minimè quidem

Petrus

Petrus Salius, plurimis ingeniis posse educi pecantes humores citra expurgationem, asseuerat. Adsunt præparantia humores, victus ratio, clysteria lenia, & alia quæ materias ad vias ductuum duducunt, quibus vsus est solùm Galenus, pro curatione febrium pharmaco relicto. At hæc noxa non carent, neque morbum celerem, & acutum, vt efflagitat illius vehementia, leniunt aux eradicant Si enim adsit sæua inflammatio interna, dolor sit ingens, & febris vehementia increscat, quid faciendum, nisi auxilia magna adhibere? nam *non potest vehementi morbo nisi vehemens auxilium succurrere*. ex Celso *lib.2.c.11*. ea enim *quæ celeritatẽ desiderant, celeriter adimplere oportet*, vt aduertit Gal. *l.1.acut.com.* Diæta præterquam quòd non potest præscribi in grauidis exactè, quia perditur fœtus, ex Gal. *lib.1.epid sect.3.com.8. penult.* est morosa euacuatio, & non ita citò vrgentiæ morbi succurrit. Præparantia alterãt, non euacuant. Clysteria lenia attrahunt ad vterum, neque causam morbi coniunctam eradicant. Falsum autẽ est, venosi generis morbos clysteribus, & aliis auxiliis, spreto pharmaco, à Galeno fuisse curatos, vt contra plurium opinionem, allatis in medium sententiis Galeni, probauimus *in lib.1.in com.hist.63.*

Verùm, vt ad institutum accedamus dicendum est etiã non turgente materia grauidas esse expurgandas leuibus medicamentis dictis. Hoc clarissimè apposuit Gal. *in com. cit. Aph.* cùm dicit. *Non tamen omnes, quæ hoc tempore indigent purgatione, permittit purgari, sed si materia turget, hoc est, vrget, & premit.* Vides quomodo Galenus sub turgentia includit vrgentiam, sciens frequenter vrgentibus morbis vtero gerentes premi, quas si solùm habito respectu ad turgentiam persanare velimus, nihil præter victum instituentes, eas in certam ruinam deferemus: nam Hipp. boni Legislatoris munere, pro exemplo posuit humorem turgentem, quia hic facillimè ob tenuitatem educitur, & tanquam molestus à natura irritata illicò expellitur. Et licèt plures legant textum sub alio codice, in quo locus iste ita legitur: *sed si materia turget, hoc est cogat accelerare*: tamen ego aliam lectionem magis probo, quum magis medicinalis sit, & ad curandos morbos frequentes grauidarum vtilior; quicquid eam reprobet Santorellus *lib.20.antepraxis.cap.8.*

Eam confirmat Galenus *lib.5.aph.55.* quo loco reddens causam, quare vtero gerentes febre detentæ, vel abortiunt, vel cum periculo pariunt, inquit, *quòd hæ mulieres corripiuntur febribus adeò vehementibus, vt ex necessitate abortiant; aliquando tamẽ corripiuntur febribus mediocribus, in quibus cùm à Medicis non purgentur sufficienter, aliquid superest reliquiarũ humorũ in corpore vitiosorum, ex quibus febres constiterant, vnde vel abortiunt, vel difficulter pariunt vtpote non potentibus Medicis mulieri grauidæ aliquod validum auxilium adhibere.* Ex quo loco patet in grauidis citra turgentiam lenes purgationes admittere, vbi febris est mediocris, humor non turget; nam turgens humor acutiem inducit. Ergo Galenus lenia medicamenta in illis approbat, fortia & valida contemnit. Respondet Petrus Salius *loc. cit.* ex hoc contextu contrarium sensum elici posse: quoniam Galenus clarissimè excludit pharmacum per ea verba, dum habet: *Mulieri grauidæ nullum validum auxilium adhiberi posse*, validum autem auxilium est pharmacia. Cùm autem inquit, *quod mulieres vtero gerentes in febribus mediocribus non sufficienter purgantur*, confirmat in his excludendum esse pharmacũ: non enim purgantur sufficienter, quoniam in eis illa tantùm purgatio adhiberi potest, quam docuit *lib.2.meth.cap.9.* in febribus putridis administrandam esse, per medicamenta prouocantia sudorem, vomitum, & clysteres, quorum vi leniter humor truditur ad aluum.

Verùm hæc interpretatio est ad libitum prolata: nam Galenus non renuit pharmaca in grauidis, verùm dicit ipsas non sufficienter purgari; quoniam medicamenta leuia etiamsi propinentur, offerri nequeunt in copia tanta, vt eradicare queant peccantem succum, quia semper illis pharmaca exhibenda sunt in minori quantitate, quàm expostulat plenitudo, quum aliquid fœturæ sit relinquendum, quæ species vacuationis esse censetur; & hoc modo A nullum validum auxilium adhiberi potest, quod totam materiam peccantem semel exhauriat. Deinde, vt diximus falsum est in febribus, & acutis morbis Galenum medicamentis purgantibus non fuisse vsum, quum expressè contrarium doceat *lib.1.aph.24.& lib.quos, quib.& quãdo*, & monuit Hipp. *lib.1.aph.22.* cocta medicanda asseuerans, hoc est, vti medicamento expurgante cum Galen. *in com.* imperans, in omnibus acutis morbis, in quibus id est vtilissimum, si conuenienti tempore administretur, hoc est in remissione febris, & coctione peracta, vt *lib. de med. purgantib. num.4.* notauit Hip.

Quapropter fidissimo experimento compertum est, nõ solùm in materia turgente, sed quieta & firma, si necessitas cogit, in omnibus mensibus purgationem clementem esse vtilissimam. Hoc peculiari elogio decātat Fernelius *lib.3.* B *meth.c.11.§. Prægnans quoque integris viribus licèt purgantium vim tolerare possit, quia tamen illi qui intus geritur, quẽ seruare volumus, vehementer obsunt, benignis solis est expurganda, &c.* Qui tantus auctor tẽpus non determinat: nam si ligamenta vsque adeò valida sint, vt nunquam abortierit fœmina, vel suapte natura sit fortis & robusta, quouis mense expurgari potest, & Hip. præceptum vt plurimùm, sicut cætera omnia aphoristica oracula seruare oportet. Si verò ligamenta adeò laxa sint, vt leui de causa disrumpantur, & fœmina sit debilis, hæc nec in mensibus ab Hip. præscriptis est expurganda, licèt tunc fœtus reliquorũ mẽsium collatione facta videatur esse validior. Ita adstruit Auicen. *21.3.tract.2.c.10.* dum sic profatur: *Et pharmacũ quidem solutiuũ est de summa illarum causarum: quare oportet vt caueatur eius dispositio ante mensem quartum, & post septimum, & in eo, quod est intra illa iterum; veruntamen in* C *eo quod est inter illa est salubrius, & ad ipsum peruenitur, quum necessarium est; & fortasse non erit excusatio in quibusdam harum horarum, quin soluatur, & mundificetur sanguis eius vt non corrumpat embryonem, propter malitiam complexionis: quare oportet vt fiat cum facilitate, & subtilitate, &c.* Censet ergo Auic. medicamentum etsi periculosum, cogente tamen necessitate in quouis tempore, licèt salubriùs in mediis mensibus, posse concedi: quem locum vberrimè exponunt Gentilis, & Iacobus de partibus *in com.* Syluaticus *controu.85.*

Ex iis disces, grauidas morbo acuto, vel chronico detentas leuibus pharmacis esse expurgandas, turgente, vel concocta materia, quando ob cacochymiam maius imminet periculum, quàm ex agitatione, & insuauitate medica- D mentorum sequi possit. Tædio essem omnibus, si obseruationes, & consilia Medicorum illustrium in propatulum ponerem, qui in grauissimis morbis acutis, chronicis, & Gallico præsertim, in omni mense, curandas esse grauidas expurgantibus sibi persuadent, sicque non solùm cathartica propinant, immò vnguenta ex hydrargyrio admouent, quæ in aliis, & vel in robustis hominibus esse nocua plures rati sunt. Potest itaque Medicus, vtiliter illa vsurpare in grauidis, purgationi potissimùm assuetis, quocumque grauidationis mense, securiùs tamen mediis, vt doctè admonuit noster Coüs.

Sed prosequentes cœptam de purgatione in grauidis tractationem, quæramus aliqua ex multis, quæ in calce sese offerunt, non citra vtilitatem discutienda, & primò sic. Si morituri solis præsagiis sunt relinquendi, ne præsidia insano consilio infamentur, & grauidæ morbo acuto E oppressæ (in quo solo materia turget,) lethaliter laborant, *5.aph.30.* cur in iis frustra vtimur purgante pharmaco? Dic., valde distat lethale à deplorato; nam hic dicitur, cui nulla salutis elucet spes, sed certò ex eo æger est moriturus: ex lethali verò plurimi, licèt cum magno mortis periculo, euadunt: nam lethale apud Gal. *5.aph.2.* sumitur pro eo qui admodum crebrò, non tamen ex necessitate mortem inducit: & interdum cum maligno confunditur, ex Gal. *3.prog.1.& lib.de bonit.& vitio succor.c.1.* à maligno autem morbo plures euadunt. Ergo lethali morbo correpti non omnes occumbunt. Sic Meto cum vrina, & suspensione nigra sanus euasit apud Hip. *1 epid. sect.3. com.24.* Sic iuuenis Smyrnæ, cui vulnus in cerebrum penetrans fuit illatum, sanitatem recuperauit, vt constat

ex Gal. lib. 8. *de vsu part. cap.* 12. Sic vtero gerentes acutis morbis vexatæ, etiamsi lethaliter habeant, in summóque vitæ discrimine versentur, non sunt deploratæ, immò artis beneficio adiutæ conualescunt.

Secundò. Si humor turgens primis, & vltimis mensibus etiam exacerbatur, & inualescit, & timor est ne ex eo febris caliditas augeatur, vel dolor partis increscat, vel ad aliquam principem, vel in ipsum etiam fœtum possit decumbere, quæ pericula timuit Galen. 4. *aph.* 10. cur expurgatio in primis, & postremis non est celebranda: Dic. Antiqui in primis, & vltimis, etiamsi humor turgeret, ferè non expurgabant, quoniam fœtum tenerrimum ob fragilia vincula, & maturum iam ad exitum properantem, pharmaci agitationem ferre non posse existimabant, & sic consultiùs fortunæ humoris turgentis se committere, quàm certum ex medicamento abortum ob causas dictas expectare, rati sunt. At nos frequenti experimento nixi, clementes purgationes in omnibus mensibus, vrgente necessitate fœliciter propinamus. Sic veteres, dicebat Celsus *lib.* 2. *cap.* 10. sibi persuaserant, *grauidam in qua sanguis mitteretur, abortum esse facturam: postea verò vsus ostendit, nihil ex his esse perpetuum; nam non interest quid in corpore intus geratur, sed quæ vires sint; quare grauida mulier valens tutò per venæ sectionem curatur.* Sic Hippocrat. & prisci tantopere in illis purgationem tenuerunt, hoc est monuerunt, & cautos nos fecerunt, nec hoc auxilium citra præsentem necessitatem celebremus; at postea vsus ostendit, nihil ex his esse perpetuum, aliásque potiores obseruationes esse adhibendas, ad quas dirigi curantis consilium debeat. Ergo si vires sint, & morbus vrgens adsit, qui ex humore oritur, in quo purgatio sit necessaria, eam concedunt iuniores omnes in mensibus aliis, vsu multiplici edocti: nam monet Galen. *lib.* 1. *epidem. sect.* 3. *comm.* 1. *vt iudicium Medici docti magni faciendum sit.* Quare quod hi grauissimi viri ratione, & experientia compararunt, & ego indies magis ac magis obseruo, præmissa phlebotomia parca, id citra timorem amplectendum est: nam experientiæ, & rationi plurimùm est fidendum, vt infrà ex præclara Galeni doctrina *in comment. histor.* 37. dilucidabimus.

Tertiò. Humor coctus, & à natura deuictus meliùs paret pharmaco, quàm turgens. Ergo hic etiam citra turgentiam vacuandus? Dic, licèt dubium grauissimum excitari possit à paucis agitatum, num humor coctus meliùs cedat medicamento expurganti, quàm turgens, tum quia edomitus per coctionem euasit, tum quia est quietus, nec stimulat naturam acrimonia sua; turgens verò est tenuis, irrequietus, irritat, lancinat, & prouocat naturam ad sui expulsionem: tamen cùm *vacuatio fiat natura expellente, medicamento attrahente,* ex Galen. *lib.* 1. *aph.* 22. illa autem magis excitetur ad expellendum coctum, quàm turgentem, ex Galen. *lib.* 2. *Aph. comment.* 22. idcircò coctus humor, licèt crassior, magis obedit, & naturæ, & pharmaco, quàm turgens: sed non est ita celeriter purgandus, ex antiquorum mente, quoniam nullum periculum anteuertimus in expurgatione cocti, sicuti in expurgatione turgentis.

Quartò. Sanguis potest turgere, & acrimonia sua irritare naturam, furibundósque motus edere: si ergo hic turgeat, quid faciendum? Expurgatio reproba est, nam sanguinis efferuescentia sanguinis missione curatur, ex Galen *lib. de curand. rat. per sang. mis. cap.* 12. *lib.* 13. *meth. cap.* 6. & alibi passim. Sed hæc in turgente humore non est amplectenda, ex priscorum mente, vt latè probat Hippocrat. cum Galen. 4. *aph.* 1. & 10. Si tamen vtero gerentem tantis malis obsitam citra remedium relinquas, prudentis Medici officium non exequeris, nec Galeni præcepta obseruabis, qui generosum Medicum non debere perterreri, sed imminentibus malis obuiam ire, illisque vehementer reluctari, *in lib. de crisib. in præsag.* non semel prædixit. Dic. in præsentia turgentis sanguinis, sanguinem esse mittendum; quoniam minori cum periculo suscipitur venæ sectio, vt *supra* ostendimus: nam sæpe alia vrgentia symptomata, ex hoc sanguine ebulliente

A succrescunt, vt sitis, vigilia, capitis dolor, quæ vi sua, & atrocitate ad sanguinem mittendum nos compellunt. In cacochymia autem ob multas causas posse vtiliter, & secundùm mentem Galeni, sanguinem emitti, res est confessa: eas ad plenum allatis plurimis priscorum testimoniis referunt Peramatus *lib. de vacuand. rat. c.* 6. Augenius *lib.* 4. *de sang. missione, cap.* 4.

Quintò. Videtur Hippocrat. in oraculo suo esse obscurus, & dubius: nam quartum mensem videtur excludere, cùm dicit, *à quarto mense*; & septimum includere, cum dicit, *vsque ad septimum*; & cum subdit: *Minùs verò has* (scilicet quæ septimum agunt) *purgare oportet.* Cùm tamen quartus mensis sit firmissimum tempus fœtationis, & septimus sit ex postremis, in quo maturi partus exeunt in lucem. Dic, in hoc dubio hæsitant multi: quoniam

B non videtur satis explicuisse Hippocrat. an à quarto inclusiuè, an exclusiuè, ad septimum vsque exclusiuè, an inclusiuè sint grauidæ medicandæ. Conciliator, *loc. cit.* Mercurialis 4. *aph.* 1. & alij plures, includunt septimum, commoti ratione dicta. Fuchsius, Vallesius, Christoph. à Vega, negant septimestres purgandas esse. Sed falluntur illi, quoniam quartus mensis non est excludendus. Septimum verò exclusit Hippocrat. Primò, nam vsque ad illum, non in illo purgare præcepit. Secundò, est extra medium tempus fœtationis, si partitio æqualis sit futura. Tertiò, quoniam trimestres quæ iniuriis magis resistunt, non licèt purgare, ex ratione Aphorismi. Ergo multò minùs septimestres, quæ minùs resistunt. Accedit, quòd plurimi partus in septimo mense fiunt. Nec obstat, quòd Hippocrat. addat, *sed has minùs.* Non enim per ea verba concedit purgationem minorem in mense septimo,

C sed potiùs vult vtero gerentes, media fœtatione, & turgente materia minùs esse purgandas, quàm si non gestarent vtero, vt aliquid semper grauidationi tribuamus. Si verò omnē vis auferre controuersiam, lege sicut est notatum in Græcis codicibus, & ita sonat textus: *Vtero gerentes sunt medicandæ, à quarto vsque ad septimum, nequaquam verò has. Iuniores autem, & seniores abstinere oportet.* Quo pacto Hippocrat. quartum inclusit, septimum exclusit. Si verò scire cupis, quo mense abortus sit securissimus ex se, pro vita matris, si abortiat, & pro vtroque, numerum proponit Cardanus *in com. cit. sent.* & retulit Mercatus *loco suprà citato.* Pro abortu securissimus est quintus, & sexti initium, quartus, & sexti finis: septimus: tertius: secundus: primus: nonus: octauus: decimus. Pro vita ma-

D tris, primus: secundus: tertius: quartus: quintus: sextus: septimus: nonus: decimus: octauus. Generaliter pro vtroque, quartus: quintus: sextus: primus: secundus: tertius: septimus: decimus: nonus: octauus.

Sextò. Sermo de acetabulis fictitius videtur, nam si ea essent, cur postremis mensibus non erunt firmiora, si ab initio siccantur, & durescunt magis? quo tempore ob hanc causam fœliciùs multò purgatio esset celebranda. Dic, ligamenta primis mensibus gestationis tenerrima sunt ob mollitiem, & humiditatem spermaticam, quam ab initio magis ac magis deponunt, & solidiora redduntur adeò, vt integram firmitudinem media fœtatione acquirant: magis verò exiccata vltimis mensibus eam amittunt, & defectu humiditatis continuantis, fragilia & friabilia redduntur, adeò vt sponte sua citra vim extrinsecam decidant. Habent sanè ligamenta, sicut & cuncta viuentia,

E ætates suas, adolescunt, & sex primis mensibus vigent; senescunt, & tandem obeunt tribus vltimis, in quibus cùm fœtus sit maior, & pluri indigeat alimento, non relinquit ligamentis tantam alimenti copiam, ac antè. Quare nutritionis etiam defectu, vltimis mensibus imbecilliora redduntur, & fœtus ipse grauior factus, calcitrat, & sine vi extrinseca, ipsa ligamenta disrumpit. Tu verò de ligamentorum, quibus fœtus vtero alligatur, generatione, & incremento, lege Fabricium ab Aquapendente *lib. de formato fœtu, cap.* 3. Ioan. Riolan. Filium *lib. Anthropograph. cap.* 2. qui præexcellenti stilo, eximia doctrina, & facundia mira de cotyledon, compos. & natur. inter omnes subtiliùs disceptauit, dignus vt cum priscis doctissimis comparetur.

QVÆSTIO XXX.

Vtrùm in pica, similia, an dissimilia edulia appetantur, vt contra Auicennam Vallesius probat.

COMMENTARIVM.

Tali passione.] Verùm, vt incudem eandem subinde quod dicitur, porrò tendere pergamus, notabimus Auenzoarem nec verbum quidem de morbo, quo fuerat oppressa sua vxor, protulisse. Sed cùm omnes auctores hanc passim citent historiam, in hac re describenda, mandragoram mihi videntur bibisse, qui velut aspide icti somniculosa, nimis desides, eam rimati non sunt: & ne ego in eodem luto hærere videar, codices Arabicos consulere cœpi; vt ex iis aliquam lucem haurirem, tandémque inueni fuisse illum affectum, quem picam, malaciam, seu cittam Medicorum schola nuncupauit; nomen enim Arabicum *Staer*, hoc ipsum significat solùm. Sic enim politiores Arabes diuersorum alimentorum appetitum varium vocare consueuerunt.

Sed illicò te video obiicientem hoc modo. Si pica solet euenire vtero gerentibus præsertim, & vsque ad quartum mensem durat; & virginibus quibus supprimuntur menstrua; aut viris, quando os ventriculi prauo aliquo excremento est imbutum, & tunc adest concupiscentia quædam vitiosarum qualitatum ciborum, quæ omnia cùm essent sponte suapte, partim quòd vomitione vitiati humores expurgentur, coquantur, & eorum copia, augescente fœtu, minuatur, quid auctorem nostrum coëgit, vt in leui morbo tam effræne medicamentum porrigeret; Dic, humores viscosos aliquando ita tenaciter impingi in tunicis ventriculi, vt difficillimo negotio eradicari queant; & licèt in ventriculi morbis, ne lædatur partis præstantia, néve humor medicamenti attractione valida ad affectam partem conuocetur, clementia medicamenta sint offerenda, tamen morbi rebellis, & contumacis natura aliud sæpe celebrandum monet; si enim ita non feceris, & malum insolescat, accidit vt si res desiderata negetur, fœtus emoriatur, & mater de vita periclitetur. Lege Langium *lib. 2. epist. 12.*

Deinde in prægnantibus ita aliquando hoc malum excrescit, vt languescat ventriculus, eneruentur partes naturales, continuis vomitionibus, crebra nausea, spuitionéque vexatæ, & tandem prostratis viribus, denegato alimento perit fœtus, vel mater difficulter parit. Habemus exemplum apud Hip. *lib. 4. epid. num. 58.* Filiæ edilis apud Thecomæum, quæ cùm in ventre habere sine signo cœpisset, secundo mense vomitus pituitosus, aliquando autem biliosus fluebat, difficulter peperit. Insuper pica, imaginationem, animúmque ita perturbat, vt nisi appetitui satisfiat, sæpe eueniant animi deliquium, syncope, abortus, & mors.

Nominis causa diuersa à diuersis traditur: Aristoteles *lib. 7. de histor. animal. cap. 4.* nomen huic morbo, scilicet ab aue quæ pica dicitur, assignat: exponit Alexand. *lib. 2. probl. quæst. 73.* vel quia glebam semper comedit, vel quia diuersorum est colorum. Vocatur malacia, vel citta, vel cissa, à Dioscoride *lib. 1. cap. 136.* & firmant Aristophanes *in fabula cui titulus est Vespa*, & Marcellus Virgilius *in com.* quæ nominis notiones cur illi sint attributæ, explicat Amatus *lib. 3. centur. 86.* & alij.

De causa Gal. *lib. 1. de sympt. caus. cap. 7.* sic pronunciat: *Prauas autem qualitates appetunt hi, quibus ventriculi tunica, prauo aliquo excremento sunt imbutæ. Atque consueuit quidem huiusmodi affectus mulieres vitiosis humoribus refertas infestare, idque cùm vterum gestant: vocatur pathos pica.* Explicant Altimarus *lib. de curand. morb. c. 62.* Peramatus *tract. de regimin. pregnant. cap. 5. de pica.*

Hoc affectu correptos, varia, eáque monstrosa edulia appetere certúm est, & probat Marcellus Donatus *lib. 4. de medic. hist. mirabil. cap. 1.* nam alij appetunt terram, carbones, calcem viuam, tartarum, lanam, gossipium farinam, cicera, salem, niuem, pisces crudos, carnem

A humanam. Sed circa hoc negotium insurgunt rerum medicarum exploratores seduli, & inter eos Mercurialis *lib. 3. de morb. internis, cap. 6. de pica:* iudicat enim difficillimum, & admirandum esse asseuerat, explicare, vnde oriatur appetitus rerum adeò alienarum, vt scilicet aliæ mulieres appetant carbones, aliæ gypsum, aliæ calcem, &c. & propositis variis sententiis, tanta antinomia veluti perterritus, nihil de hac re certi affirmare ausus est; quare ad sacram anchoram occultarum refugiens qualitatum, hos mirabiles, deprauatósque appetitus oriri ab occulta qualitate humorum exortorum in corporibus, & stomacho prægnantium asseruit; quam opinionem sequutus est Ionstonus *sect. 10. Thaumatograph. cap. 2. art. 2.* qui causam huius insoliti appetitus satius putat occultæ tribuere qualitati, quàm in manifestis committere absurdum.
B Sed cùm ratio sufficiens problematis huius possit assignari, ad occultas confugere qualitates, Medico est indecorum, vt bellè notabat Galen. *lib. 3. de præsagit. ex pulsib. cap. 5.*

Dic ergo, & fortasse meliùs, varia à grauidis appeti edulia, insolita, peregrina, quoniam corrupti humores, & tetra labe fœdati, in tunicis ventriculi impacti, maiorem cum hoc, vel illo reprobo alimento habent familiaritatem, vnde natura cibaria pessima appetit, similia illis, quæ in suis finibus reseruat. Hæc est concors omnium Medicorum sententia, qui de hoc dubio rectiùs ratiocinantur.

Sed ex hac solutione emanat dubitatio alia penè inextricabilis, quàm licèt acutè proponat Vallesius inter omnes *lib. 5. controuers. cap. 7.* eam ad plenum non soluit.
C Addubitat enim vir iste doctissimus hoc modo: cùm in huiusmodi affectione, pro varietate vitiosi humoris in ventriculo redundantis, varia edulia appetantur, & ea quæ præter naturam sunt, quia medelam, & sui remotionem expostulant, ad contraria potiùs, quàm similia prouocant; quomodo in similia his quæ præternaturaliter se habent, ventriculus ipse feretur, si verum est quod dicit Galen. *lib. art. med. cap. 63.* ventriculum in sua naturali dispositione existentem perpetuò similia appetere, præternaturaliter autem affectum, contraria?

Ergo primò proponit aliorum solutionem asserentium præternaturales intemperies factas, & habituales, tanquam naturales similia appetere; factam verò iam esse illam, quæ in picam deducit. Non placet Vallesio solutio: nam magna ex parte grauidæ protinus à conceptio-
D nis initio vsque ad secundum, vel tertium mensem hoc appetitu deprauato infestantur, quarto subitò liberantur, vt Aëtius, Paulus, & Gal. *1. de caus. sympt. 7.* affirmant, maximè cùm non tam subitò fieri, tollíque possit facta intemperies; quare appetitus similium in pica, ad illam referri non potest.

Vallesius sic ratiocinatur, causámque putat succi redundantiam in ventriculi tunicis admodum impacti, quia subitò imbibi, subitóque auferri potest: & licèt noxius & præternaturalis, prouocaret appetentiam ad absurda, sibíque similia edulia; eo quòd vbi humor iam totas tunicas penetrauit, quietus existit, nullam iam molestiam, & alternationem inferens, atque ideò non est cur ad contrarium, suíque expulsionem excitet appetitum, non ali-
E ter quàm in hectica, & quouis alio habituali affectu experimur, à quibus nec dolor, nec molestia incutitur, quoniam hæc cùm in fieri, motúque consistant, non adsunt, nisi quamdiu durat alteratio. Dictum verò Galeni *in arte medica* restringit ad nudas, immaterialésque intemperies; in illis enim quæ cum succorum redundantia fiũt, quantumuis præter naturam ingesti sint, similia potiùs succis ipsis appetuntur. Addit denique, succum denuò aduenientem, quia similis est ei qui totam antea tunicam imbuebat, nihil immutare, sed perinde afficere, ac si de nouo non adueniret. Quòd si dissimilis, & contrarius accedat, cùm agitet & moueat eum qui quietus præexistebat, dolorem excitat, quem natura abhorret, atque adeò tale alimentum. Si verò quæras, vnde ergo quamprimum fastidiunt simile illud quo delectantur

quodque

quodque paulò antè appetebant? Respondet, quia fortè iam excedit: nam & intemperatæ etiam naturæ, quamuis sibi paria appetant, primóque occursu illorum vsu delectentur, *lib. art. med. cap.* 60. eò quòd ab illis conseruari expetant, ea tamen fastidiunt, vbi moram excedunt, quia ab eisdem offenduntur, propter quod licèt contraria respuant, meliùs, & tutiùs per ea gubernantur.

Cæterùm si humor ille præter naturam morbosè infarctus est, & vt talis grauat, molestátque vẽtriculum ipsum, quin & fientem affectionem inducit, qualis pica est, cur instar aliarum affectionum præter naturam, ad opposita, suique inanitionem quã exigit, 1. *aph.* 17. & 22. non promouebit appetitum, sed ad similia, quibus potiùs augetur? præsertim cùm Galen. de omni ascititia, & præternaturali dispositione, (dummodò in habitum conuersa non sit) siue nuda, siue cum materiæ affluxu vniuersaliter pronuntiarit, contraria omnino appetere. Lege Franciscum Ranchinum *lib. de virginum morbis, sect.* 3. *cap.* 2. *de virgin. pica.*

Videtur ergo dicendum, quòd licèt vitiatis excrementis imbibitis in ventris tunicis, fiat deprauata hæc cibariorum appetentia, (de qua, præter Galen, 1. *de caus. sympt.* 7. *lib. finit. medic. prope finem*, 5. *aph.* 61. & 1. *de compos. sec. loc. cap.* 4 & 5. *de loc. cap.* 6. meminit Hippocr. *lib. de superfœt. num.* 8. §. *Si quæ prægnans terram edere concupiscat, aut carbones, &c.*) & alienæ illæ quæ appetuntur, qualitates, quatenus vitiosæ, & præter naturam, cum humoribus ipsis, huius pessimi appetitus causa, videantur conuenire; illis tamen omnino, & propriè contrariæ sunt, atque in eorum remedium, & expulsionem expetuntur, prout ex Galen. colligitur *lib.* 1. *de caus. sympt. cap.* 7. & docet Auicen. 13. 3. *tract.* 2. *cap.* 10. dum clarissimis verbis rem sic determinat. §. *Quando in stomacho aggregatur humor malus, diuersus à consueto in qualitate sua, natura tunc requirit aliquid ei contrarium diuersum à consueto. Fugantia namque sunt extrema, & è contrario, quapropter accidit quibusdam appetitus luti, immò carbonum, & terræ, & gypsi, & rerum huius generis, propter qualitatem quæ in eis est, exiccantem, aut incidentem contrariam qualitati humorum, &c.* Quam sententiam luculentissimè explanant *ibi* Gentilis, & Iacobus de Partibus, adeóque hoc est verum, vt in medelam, desiderata ipsa, lutum, carbones, lapides, & similia concedantur, non aliter quàm in canina fame (quæ alia est deprauatæ appetentiæ species, in cibi, potúsque immoderantia excedens) concupita quantitas sæpe offertur, quamuis tutiùs remotione causæ curentur.

At si illa contraria sunt, & ad statum naturalem reducunt, in quo vitæ suauitas continetur, insuper & expetuntur, cur non delectabunt potiùs, quàm fastidium subitò inducent, recreant enim expetita etiam praua, & sui fruitione augent voluptatem, nedum simul iuuantia? Dic, plenus, maléque affectus ventriculus, & deprauatè appetens, etiam in eo aberrat, quòd concupita confestim abhorreat; vel cùm ex proprietate mali appetitus in obuia omnia, & ad varia simul feratur, neque omnibus simul quæ cupit, potiatur, necesse sit oblatum fastidire, & obuium, vel aliud diuersum statim concupiscere: variis enim simul, vt diximus, in huiusmodi affectione duplicatur appetitus, non secus quàm pica auis, colorum, ac picturæ varietate induitur, ad cuius similitudinem nomenclaturam morbus accepit, vel quia eo eadem auicula sæpissimè laborat, vt Paulus *lib.* 1. *c.* 1. confirmauit. Si de picæ curatione plura scire aues, consule Trall. *lib.* 4. *c.* 6. Mercatum *lib.* 3. *de morb. mulier. c.* 10. quod malum etiam viros infestare solet; narrat enim Ioan. Agricola Ammonius *in com. c.* 5. *lib.* 5. *de loc. affect. Gal.* Medicum quendam fuisse, qui caseos vaccinos purulentos, & grauissimè cadauerum instar putrescentium olentes, omnibus turdis, perdicibus, attagenis, & phasianis, quoad vixit, præponere fuit solitus, sed hoc rarum est.

Quapropter *pica*, vt ait Gal. *lib.* 1. *de caus. sympt. cit. est affectio propria vtero gerentium, quæ in primis mensibus sunt constitutæ; appetunt enim hoc ipso tempore acida, acerba, interdum vel cimoliam terram, vel testas, vel extinctos carbones, aut alios huiusmodi cibos absurdos. Et complures earum hoc vitio laborant vsque ad secundum, & tertium mensem, in quarto verò quiescunt, partim quod vomitione vitiosi humores expurgentur, partim quòd in hoc tẽpore concoquuntur, vtpote exiguum cibi, ob fastidium, tum sumente muliere, partim etiam quod multitudo sit euacuata. Quippe primis duobus mensibus fœtus paucum ad se sanguinẽ attrahit, eo quòd minimus adhuc sit, quando ne fœtus quidem hoc tempore nominari debeat, sed potiùs conceptus. Maior autem iam factus, tum plurimo indiget alimento, ideóque non solùm quod optimũ est è venis, vt antea allicit, verùm quia maior, aliquid vitiosi attrahit, vnde corpus minùs vitiosis humoribus vexatur.*

HISTORIA XV. AETII, *De mola.*

Mola sanguinea, prouocantibus menstrua expellitur.

Philosophus verò, detentis, inquit, vxoris amici cuiusdam mensibus, arbitrabar primò ipsam concepisse, postea aucto ampliùs tumore hydropem suspectum habui, quia totum corpus, ac pedes tumescere videbam. At vbi tandem id affectionis genus esse deprehendi, quod alij laterem, alij molam vocant, rutam, & anethum in vino veteri fuluo odorato coxi, & abiectis herbis, vinum calidum bibendum dedi, & fermè aquæ loco exhibui, statímque mulier excreata sanguinis copia salutem adepta est. Aëtius tetrab. 4. serm. 4. cap. 80.

PARAPHRASIS.

De generatione molæ, causis, signis, prognosi, & curatione, tam multa veterum, & iuniorum clarissimi memoriæ commendarunt, vt si eorum de hac re varias opiniones penses ad vnguem, in immensum accrescat oratio. Legat qui velit practicos insignes, *proprio cap. de mola*, & præsertim Mercatum *lib.* 3. *de morb. mulier. cap.* 8. Iacob. Ruffum *lib.* 5. *de conceptu, cap.* 1. & 2. Altimar. Holler. Trincauel. *cap. prop.* Moxium *lib.* 2. *de morb. muliebrib. sanandis per venæ sect. c.* 26. Iacob. Segarram *in lib.* 1. *Hip. de natur. hom. com.* 9. & alios.

Mola, dicente Aëtio hoc loco, sic vocata à grauitate, & pondere, quòd tanquam moles quædam, grauissimi ponderis instar, prægnantes grauat. Est hic affectus, vt habemus apud Moschionem, Hipp. *lib.* 1. *de morb. & lib. de steril.* Gal. *lib.* 14. *meth.* 13. & 14. *de vsu part. cap.* 7. *post med.* Auic. 21. 3. *tract.* 2. *c.* 19. Arist. 4. *de generat. animal. cap.* 7. Paul. *lib.* 3. *c.* 69. caro quædam inutilis, informis, inarticulata, dura, in vtero mulieris genita, instar veri conceptus, & variarum figurarum ab vtero excreta.

De causa vtrinque certatum apud Recentiores: cùm enim molam sola mulier concipiat, auctore Alberto Magno *lib.* 10. *de animalib. tract.* 2. *c.* 2. quia ipsa sola abũdat copia menstruorum, vt Auerrhoës firmat *in comment. cap.* 4. *lib.* 6. *de generat. animal.* & priùs prædixit Aristoteles *lib.* 6. *de histor. animal. cap.* 18. tamen materia est semen, & sanguis; vtrumque enim miscetur vnà, & in carnem duratur, ex eo quòd vitiosi sunt menses, aut ineptius, debile, & frigidiusculum viri semen ad efformandum fœtum. Num verò virile semen ad molæ generationem requiratur semper, ita vt citra viri commercium gigni non possit? respondet Mercurialis *lib.* 1. *de morb. mulier. cap.* 3. affirmatiuè, nam mola cùm sit caro, non habet aliam generationem, quam habet ipsa caro, quæ fit ex sanguine: ergo ex calore ipsius, sanguis iste conglobatur, deinceps addito sanguine pedetentim fit nutritio, accretio, & augmentum. Si verò Hippocr. *locis cit.* citra virum concipi molas negauerit, concilia cum doctissimo Marcello Donato *lib.* 4. *de hist. mirab. cap.* 25. qui molam nullam, quæ sensum aut motum habeat, sine viri cum fœmina coïtu vllo pacto generari posse, sicuti motu & sensu carentem sine maris semine posse procreari asseuerat. Consule Paulum Zacchiam *lib.* 1. *tit.* 3. *quæst.*

quæst.medic-olegalium,q.6. qui doctè simul, & copiosè, ex omnium auctorum penu, de hoc argumento disceptauit.

Signa proponuntur ab Hipp. *loco cit.* nam adest tumor durus circa vteri partes, corporis gracilitas, partium superiacentium contractio, prostratio appetitus, coloris vitium, menstruorum suppressio, mamillarum tumor, subuersio stomachi, lumborum grauitas. Hæc primis mensibus conceptus suspicionem ex se præbent: verùm temporis progressu distinguuntur; nam molam comitatur punctionis dolor, deest motus ille qui in vteri conceptu percipitur, & cùm manibus comprimitur, mouetur, & quum mulier de latere in latus vertitur, pondus illud etiam mouetur: & licèt toto corpore imminuto, ac ventre ampliato, tumor, hydropis imaginem præ se ferat, discernitur tamen, quia in hydrope si venter pulsetur, tympani sonum edit, fluctuatio intus sentitur, & tumor ad digitorum pulsationem cedit, quæ omnia contrà accidunt in mola, vt rectè inter omnes notauit Antonius Guainerius *com. de ægritudinib. matricis, cap.32. de mola:* & horum signorum causas doctè proposuit Valleriola *lib.1. obs.1.*

Vtcumque sit, molæ signa sunt fallacia, illusoria, & ambigua, quum mulier possit gestare lentam, mucosámque pituitam, massas informes ex tenaci succo conflatas, putridas membranas, puris copiam caloris vi induratam, monstra, belluas, quæ omnia vterum eleuasse, & falsam mentita fuisse conceptionem, auctores fidissimi contestantur, quorum numerum post Marcel. *loc. cit.* Ioan. Schenckius refert *lib.4. obs. de molis.* tamen efficacius omnes putant signum, si post mensem decimum, qui est verus terminus partus humani, adhuc intumescat venter, nec vlla hydropis appareant indicia.

Molarum multæ sunt species. Prima est *aquosa.* Audi vnam mirabilem descriptam à Vesalio *lib. 5. de fabric. cap.9.* refert enim se secuisse mulierem, in cuius vtero serosæ aquæ nonaginta libræ inuentæ sunt. Alia est *carnosa*, quando carneum quoddam frustum per vterum excernitur, de qua molæ specie plures historias narrant auctores, vt Arist. *4. de generat. animal. c.7.* Aëtius *tetrab.4. serm.3. c.8.* Matthæus de Gradi, & Gattinaria *in com. cap. penult. lib.9. Rhas. ad Almans.* Alexand. Benedict. *lib.15. de curand. morb. cap.14.* Amat. *7. cent. 54.* Alia est *membranosa*, ex membranis compacta, quam vidit Hollerius *lib. obs. propriar. num.20.* Ad hanc potest reduci & illa, quam *pulmentariam* vocat Harculanus *in com. Rhas. in 9. ad Almans. c. de mola*, & ab humore crasso pituitoso originem ducere, ibidem inculcat, & ita appellari ad similitudinem pultis, factæ per superfluam milij decoctionem in aqua, arbitratur.

Alia est mola *ventosa*, seu flatulenta, de qua, sicut de eius curatione, aliisque speciebus molarum elegantes fecimus obseruationes *lib.2. de praxi admiranda, ab obser. 150. vsque ad obser. 156.* Ventosam obseruauit Vallascus Tarentinus *lib.6. phlon. sui, c.5.* viderunt Auic. *21.3. tract. 2. cap.18.* Matthæus *in com. Rhas. ad Almans. cap. de mola*, Paræus *lib.25. c.34.* Dodonæus *c.49. obs. medicinal.* Marcel. Donat. *lib.4. de hist. mirabil. c.25.* Alexand. Benedict. *lib.26. de morb. c.34.* Thaddæus Dunus *lib. miscellan. c.8.* Iason. *lib. de pariente, & partu, cap.2.* & alij.

Alia est *mola sanguinea*, de qua in hac historia Aëtius agit. Hanc concedit Auic. *21.3. tract.2. cap.18.* quam fieri ex plurimo menstruo sanguine retento in vtero, *ibi* inculcat. Illam se obseruasse tradit Alexander Benedictus *lib.4. cap.36.* Cùm ergo primò Aëtius hydropem esset suspicatus, deinde signis dictis molam adesse deprehenderet, qua premebatur fœmina ista, vinum vetus, fuluum, odoratum bibendum dedit, in quo priùs ferbuerant ruta, & anethum.

Hæc cùm calida sint, tenuium partium, carnem compactam incidunt, attenuant, & commouent: nam vinum quò vetustius, eò calidius, & magis si sit odoratum, & fuluum, quòd ex Galen. *7. meth. 6. & 3. acut. 18.* & alibi calore polleat vehementi. Hoc modo Hippocr. *lib. de sterilibus, num.20.* dictamnum creticum cum vino bibendum censet. Ruta humorem lentum, sanguinémque concretum extenuat, aperit obstructiones, menstrua mouet, ex Dioscoride *lib.3. cap.43.* quam facultatem etiam habere anethum, est in confesso.

Hæcque omnia ab Auctore celebrata fuisse existima, euacuationibus vniuersalibus præmissis. Ergo primò corpus purgare oportet, quo facto, si ferat, vena tali secanda. Pubi cucurbitulæ cum multa flamma adhibendæ, & omnia sunt peragenda, quæ auctores ad prouocandos menses, fœtum mortuum educendum, extrahendas secundinas, imperant, vt notat inter omnes Iacchinus *in com. Rhas. cap. de mola.*

HISTOR. XVI. AVENZOARIS, *De sterilitate.*

Sterilitas præ calore eueniens, frigidorum vsu persanatur.

Et ego cùm essem iuuenis, vsus sum regimine calido, & nõ generabam, & nesciebã causam. Demum habui causum, & vsus fui cucurbitis, & odorabar nenuphar, & camphoram cum pomis, & cum à febre fui liberatus, genui filios quos habeo, & alios præter ipsos, plures. Et sic habes curã huius, scilicet quia seruare debes istud regimen, & dare debes ad comedẽdum ei cucurbitã decoctã cum portulacis, & cũ pane benè fermentato, cõsiderando quòd modica quantitas harũ rerum confert ei multùm, &c. Auenzoar* lib.2. Theïzir, tract.3. c.1.

PARAPHRASIS.

CVm singularia omnia à summo naturæ opifice creata, principia in se habeant corruptioni obnoxia, sublunaria saltem, in quibus elementa in se inuicem pugnantia sunt coniuncta, idcircò hæc omnia cunctis certam quandam præsagiunt ruinam. At sapientissimus orbis gubernator, admirabili quadam arte, ne suo frustraretur opere, rerum omnium species propagatione ineffabili, vt docet Aristot. *lib.2. de generat. animal. cap.1.* æternitati addidit, & sic in nobiliori perfectorum animalium specie duplicem constituit sexum: in qualibet autem illarum hos sexus distinxit ita, vt maris extra, fœminæ verò in proprio vteri claustro germinet. Denique vterque horum animalium sexus venereis quibusdam concitati illecebris, & velut turgentes ab igniculis commoti, mutuo appetitu se inuicem aggrediuntur, quo insigni artificio conceptio fit.

Quamobrem artifex ille diuinus, Veneris vsu confecto senio animali, cunctorum perfectorum animalium species conseruat, dum nouos iterum emittit partus ad auras. Venus enim, quam ab spuma maris natam fabulantur Poëtæ, tanquam Dea præest apud homines, generationi, & parum honestis amoribus. Huius ope, homo, diuinum animal, operum summi artificis periocha, & perfectissimarum eius actionum extremum, tanquam totius vniuersi decus, mutuis animi, & corporis nexibus exornatum, in lucem exit.

Nec dubites è mari esse exortam Venerem: nam concupiscentia ex humore prodit, ex qua humidos incontinentes vocamus: nam ex humida constitutione corporum, nascitur cupido miscendorum, licèt alteram causam assignet naturalem Diog. Apolloniata apud Clementem Alexand. *lib.1. sui pædagogi, cap.6.* quòd seminis substantia spuma est sanguinis, qui innato masculi calore in coniunctione cum fœmina turbatus, & agitatus in vasis seminariis spumescit, atque reponitur, à quo fortè mutuatur Arist. *lib.2. de generat. animal. cap.2.* semen esse natura spumosum asseuerans. Lege Octauium Horatianum *lib.3. ad Victoriam, cap.3.*

Veneris ergo medio, Omnipotens inter reliqua beneficia, hoc conseruationis donum per propagationem cunctis viuentibus, & præsertim hominibus communicauit, cùm sub matrimonij fœdere, mutuus ille diuersorum sexuum amplexus, magno, & indissolubili nodo sanciuerit; quo

quo rato, maréve fœminam ingrediente, prolifica effundentibus semina, homo generatur nouus, reparatúrque nunquam his naturæ legibus deficientibus, occultatio,& speciei humanæ mortalitas. Hoc modo diuinus ille Architectus, quandam inclinationem, propensionémque ad generis sui propagationem cuique indidit, ne breui temporis spatio corrueret. Quare noua prole facta, omnia quotidiana generatione, quæ est omnium operationum perfectissima, indies propagantur, Veneris, & conceptionis adminiculo; hæc autem nihil est aliud, quàm attracti ab vtero seminis commixtio in sanguinis menstrui priori parte, in quam calor natiuus ita agit, vt viuificato seminis genitalis calore, demum fœtus generatio sequatur.

A

Si igitur tot sunt conceptionis commoda, cur Auic. 21. 3. *tract.* 2. *cap.* 17. aliquando sterilitatem inducendam esse consuluit? Cùm enim sint plures, quæ ob confirmationis vitium non possunt absque manifesto vitæ periculo fœtum vsque ad maturitatis tempus conseruare, *necesse est vt his sterilitas inducatur, in his videlicet quæ sunt parua, & exiguam obtinent corporis molem, & in ea in cuius matrice est ægritudo, & in ea in cuius vesica est debilitas.* Responde cum Moxio *lib.* 2. *de curandis morb. muliebrib. acutis per venæ sectionem, c.* 16. dicente, in dictis exemplis licere Medico sterilitatem inducere, ad euitandam fœminæ perniciem, quasi necessariò iuxta moralem certitudinem consequuturam. De qua re lege eruditissimum Castrensem Lusitanum *lib.* 4. *opusc. quæ ex quibus, cap.* 4.

B

A multis causis in viris sterilitatem concitari, manifestis, docuere ex veterum mente Mercatus *lib.* 1. *de morb. mulier. à c.* 1. *vsque ad* 4. Mercurialis *lib.* 1. *de morb. mulier. cap.* 2. Sennertus *lib.* 9. *de curand. morb. sect.* 3. *part.* 2. *cap.* 1. Capiuacius *lib.* 4. *de vteri affectibus, c.* 5. *&* 6. Iacob. Ruef. *lib.* 6. *de conceptu & generat. homin. à cap.* 1. *vsque ad* 7. Nicol. Rocheus *lib.* 1. *de morb. mulier. cap.* 20. Akakia *lib.* 2. *de morb. mulier. cap.* 16. Ambros. Paræus *lib. de hom. generat. cap.* 37. *&* 38. & alij: licèt virorum sterilitas non ita frequens sit, ac mulierum, quæ facilè sterilitate tentantur: nam in illis vna tantùm ratione contingit, spermatis nempe vitio; in fœminis verò ab innumeris ferè causis nempe vtero, semine, menstruo, vterinísque sæuissimis morbis ortum ducit. Accedit, quòd illæ sunt frigidiores viris, & sic temperamenti ratione sterilitatem sæpissimè patiuntur.

C

Manifestæ ergo qualitates eandem inferre natæ sunt: nam *lib.* 5. *aph.* 62. postquam dixit Hippocrat. fœminas habentes vteros siccos, & præcalidos, propter defectum alimenti non concipere, hæc proportionabiliter ad viros accommodanda esse, censet vberrimus interpres *in com.* dum sic ait: *Quare cùm testium temperatura nimio excedit calore, semen est paucum, & aduritur, fitque tosto simile; & ob siccitatem quando primò excidit in vterum, extendi non potest, quod maximè est necessarium, si mulier debeat concipere: ostensum namque est in sermone de semine, nisi per vteri cauitatem parte plurima semen extendatur, mulierem non concipere, &c.*

D

Quapropter sicut viri ob temperaturæ frigiditatem steriles fiunt, quia semen non benè concoquitur, aquosius, & serosius est, & generationi inutile; sic ob temperaturæ caliditatem aduritur semen, assatur, & fit tosto simile, & absumpto genitali spiritu, fit inhabile: nam vt ait Fernelius *lib.* 6 *pathol. cap.* 13. virilitas extinguitur ex causis omnibus, quæ insitum spiritum, robúrque dissoluunt, inter quas numerari immodicum calorem enucleat Gal. *lib.* 5. *aph.* 63.

E

Ex his liquidò patet, Auenzoarem casu fuisse curatum: cùm enim in iuuentute, quæ ætas suapte natura calidissima est, calido vteretur regimine, quo sanguis arescit, & siccatur semen, & hac de causa sterilis esset, causo correptus, & frigida humidáque ad auferendam febrim assumens, refrigerato sanguine, & magis hoc modo attemperato semine, fœcundus euasit. Quo pacto, quanto sterilitas ex intemperie calida oritur, & sicca, tunc refrigerantia sunt ex vsu, sed in quantitate modica ea propina: nam in immodica si offerantur, tantùm abest vt prosint, quin nocere possint: nimia enim frigiditate calorem extinguunt, genitales partes debilitant, spiritus cogunt, & incrassant, seménque expressa primigenia humiditate exiccant.

Moderatam frigiditatem obtinere cucurbitam, poma, nenuphar, portulacam, omnibus compertum esse reor: odor enim nenupharis, camphoræ, & pomorum redolentium cùm neutriat spiritus, eos etiam frigida qualitate afficit, qui sic affecti, sanguinem, & totum corpus alterant, & ad contrarium statum permutant. Portulaca verò, ad incendium internum mitigandum præstantissima, & licèt ex Dioscorid. *lib.* 2. *cap.* 116. veneris impetus exoluat, quia minuit semen, & sic steriles reddit, cùm frigida sit in excessu tertio, ex Paulo *lib.* 7. *tit. de portucalaca,* hoc de cruda est intelligendum; coctione enim eius frigefactoria vis corrigitur. De camphora maior est hæsitatio, quæ licèt frigida sit apud Arabes, multæ tamen esse participem caliditatis, rationes probare videntur, quas *infrà* leges *in com. hist.* 20.

At cur panem bene fermentatum cum his frigidis alimentis assumptum commendet, meritò rogabis? Dic, quoniam panis cùm sit alimentum, cum quo cætera alimenta eduntur, sitque ad nutriendum saluberrimum, bene fermentatus, hoc est, vbi fermenti quod sat est habuerit, promptiùs à natura amplexatur, meliùs coquitur, & tenuitate sua, ac subtilitate est in causa, vt reliqua alimenta citiùs coquantur, & angustissimas penetrent corporis partes, vt auctor est Auerrhoës *lib.* 5. *collig. c.* 26. firmat Rhasius *lib.* 3. *ad Almans.* 3. edoctus à Gal. *lib.* 3. *alimentor.* 26. De qua re pulcha diximus *lib.* 2. *in com. hist.* 32.

Addiderim, sine fermento reprobum esse, & vel in exigua quantitate exhibitum, grauem, ponderosum, & difficilis coctionis: quamuis autem multa alia reperiantur edulia concoctu faciliora, celeriùs roborantia, & sanguinis copiam augentia, in proposito casu exiguus panis obtinet principatum, ex Galen. *lib.* 1. *de sanit. tuenda c.* 6. & Auicen. 3. 1. *doct.* 2. *cap.* 7. Trall. *lib.* 1. *cap. de epilepsia.* Vnde panis fermentatus cùm sit consuetus, & simillimus naturæ nostræ, promptiùs concoquitur, faciliùs assimilatur, & citiùs nutrit, ex Auer. 5. *collig.* 31. Ras. 3. *ad Almans.* 9. Auic. 3. 1. *doct.* 2. *cap.* 7. Celso *lib.* 2. *c.* 18. quare Gal. 1. *acut.* 18. in prandio gladiatoribus panem offert, in cœna carnem, quia hæc difficiliùs pane coquitur, & sic noctu ob somnum, & vberiorem calorem meliùs conficitur, & 1. *de sanit. tuend.* 20. infantibus post lactis vsum exihbet panem.

Sed hic obiter quæres, cur vsus carnis actu calidæ laudatur, & panis calidus recenter à furno extractus nocet, apud Auic. 3. 1. *cap.* 7. Dic, quia caro cùm difficiliùs coquatur pane, indiget actuali calore quò coqui possit: panis verò calidus ponderosior est, & inflammat; frigidus verò, licèt durior, est rarior, quoniam secedentibus vaporibus, pori inanes fiunt. Lege doctissimum Ludouicum Nonnium *lib.* 1. *de re cibaria, cap.* 1. Syluatic. *cont.* 6.

Rursus ex contraria causa, nempe frigiditate oriri sterilitatem in viris frequenter, auctores tradunt: nam frigiditas innatum seminis calorem extinguit, sanguinem efficit aquosum, semen fluidum, & spiritum implantatum absumit. Demum frigiditas crudos, pituitosos, & aquosos humores generat, quorum copia semen suffocatum minuitur, & refrigeratur, spiritúsque prolificus absumitur.

QVÆSTIO XXXI.

Vtrùm fascinatio sterilitatem inducat, vt Theologi, Iurisconsulti, Medici, & Philosophi confirmant.

COMMENTARIVM.

ET *non generabam.*] Relictis iis obscurioribus inuigilemus, diuertamúsque in ea vireta, vbi inenarrabili varietate floribus passim nitescentibus, coronamenta nobis compingamus, quæ opellam hanc rudem non ornent modò, sed halitu fragrantiore, & succulentia quoddammodo alant,

alant, impleántque animos lectorum ratione mira. Sterilitatis causas communes plurimi scitè sunt rimati: De occulta verò, & abdita, quam vi fascinationis præstari firmarunt Medici, hoc loco agédum nobis est, quærendúmque primò. An sit fascinatio naturalis. Secundò, quid sit. Tertiò, qualis sit. Quartò, quæ eius differentiæ. Quintò, an aliqui natura fascinatores nascantur. Sextò qui fascino magis obnoxij. Septimò, an sint remedia fascinationi contraria. Vltimò, an detur fascinatio pacto dæmonum celebrata, & an hæc, sterilitatem, aliósque mirandos effectus inducat. A primo ergo exordium sumamus.

Quæsitum à doctioribus naturæ arcana rimantibus, possítne fascinatio sterilitatem inducere: nam nonnulli acutè admodum, ac scitè de hoc argumento agentes, in varias dispersi sunt sententias, quas antequam in medium proferamus, Fascinationis natura priùs est explicanda. A fasce, vel fascia videri potest dicta fascinatio, fascinus, fascinum, quia ligat, & quasi fasciat quem læsit; nec desunt qui à fando velint deriuare; nam & oratione fascinatio fit.

Fascinatio duobus modis contingit, animali virtute, vno: cacodæmonis maleficio, altero. Illam dari, recentiorum communis ferè comprobauit opinio: non enim Græci, solùm, sed Latini, & Arabes, dari fascinum in rerum natura, argumentis euidentissimis coacti constanter asseruere: Plinius enim *lib. 7. cap. 2.* in Africa familias quasdam esse fascinantium, affirmat, hoc tradente Isigono, & Nymphodoro, quarum laudatione intereant probata, arescant arbores, emoriantur infantes. Idem Plinius tradit *eo in loco*, eiusdem generis esse in Triballis, atque Illyriis, qui visu quoque effascinent, interimántque quos diutiùs intueantur, iratis præcipuè oculis, quod eorum malum faciliùs sentire puberes: itaque hi oculo, illi fascinabant lingua. Idem narrat *lib. 9. cap. 4.* Hoc fascinandi maleficio præcipuè fœminæ pollent, duplices in oculis pupillas habentes, vt *lib. 7. cit.* Plinius commemorat.

Eandem sententiam Plutarch. *lib. 5. sympt. quæst. 7.* ex Phylarcho narrat, Thibios, gentem Ponticam fascino obesse, non pueris modò, verùm etiam adultis, ac viris: aspectum enim, & respirationem, & linguam ipsorum adferre mortem, & mercatores qui admisissent seruos ab illis emptos, tabefieri, & ægrotare. Et licèt tactu, lingua, atque aliis membris fiat fascinatio, tamé præcipuum fascinationis organum, est oculus; nam ab oculis animalium, noxij quidam, ac maligni afflatus vibrantur, siue prodeunt ad res quæ videntur: non quia apprehensio vnius immediatè, vi imaginationis corpus immutet alterius, vt plurimis visum est, sed per motum cordis, cuius immutatio transit ad oculum, à quo infici potest aliquid extrinsecum, præsertim mutationi facilè obnoxium: quemadmodum méstruatæ mulieris oculus inficit speculum, maculisque aspergit; eodem modo infecti, & tabidi, quorum oculis aër inquinatur, flores corrumpuntur, & bestiolæ quædam aut enecantur, aut vehementer offenduntur.

Quapropter Tral. Alexand. *lib. 2. prob. quæst. 7.* Aristot. pluribus locis de fascino meminere, & fascinationem oculis siue aspectu, & anima siue halitu fieri voluerunt; nam animæ imaginatione spiritus immutatur corporis coniuncti, quæ quidem spirituum immutatio maximè in oculis fit, ad quos subtiliores spiritus perueniunt. Itaque Arabes iure affirmant, mulieres menstruatas solo aspectu præsertim intento, infantes, teneriorésque pueros, puberes, adultos, maximéque pulchros valde lædere. Oculis autem maximè fascinatio fit, quòd quæ venenum habent, magna ex parte in extremis gestant, quæ morsu feriunt, in capite, vt chersydrus, hæmorrhoïs, muræna, vipera, &c. quæ ictu in cauda, vt scorpius. Deinde quia faciliùs conceptum venenum intenti ad nocendum ex oculis eiaculantur, quod sine cute sint. Lege Ramirum Pratensem elegantissimum *in suo Pentecontarcho, cap. 31.*

Fascinatio ergo morbus est, qui ex spiritu fascinantis per oculos fascinati, ad cor ipsius ingressó peruenit: qui quidem spiritus à calore puriore ex sanguine progignitur; & hic quidem huiusmodi spiritus est, cuiusmodi est in nobis sanguinis humor, qui similes sibi radios per oculos, A quasi per vitreas fenestras emittit. Suo enim quodam motu perpetuo cor proximum sibi agitás, sanguinem diffusis in corpus spiritibus quasi scintillas quasdam luminum per membra dispergit, & verò maximè per oculos, ad altissimas partes, quòd leuissimus, properans quódque oculi maximè perspicui, & nitidi sunt. Esse autem lumen aliquod in oculis, ex eo patet, quod quarundam animantium oculi in tenebris micant; & Oct. August. Suetonio referente *in eius vita*, adeò perspicua fuerit oculorũ luce, vt quum acriùs quempiam intueretur, cogeret eum quasi ad Solis iubar oculos submittere: & auctor est idem Tranquillus, in tenebris vidisse Tiberium, & legisse, præsertim cùm somno primùm excitatus esset. Adde perspicuum esse, radium ab oculo emissum secum vaporem quendam spiritalem ducere, qui & sanguinem attrahat: B nam lippi, rubentésque oculi, radij sui emissione, sæpe quos mortales vident, eodem morbo laborare cogunt: quod sanè indicat, ad obuios illos porrigi, & cum radio vnà corrupti sanguinis vaporem emanare, atque ea contagione oculos spectantis infici. Huius argumentum quod iam retulimus ex Arist. quòd mulieres menstruo affectæ sanguineis guttis speculum sæpe fœdent. Est enim vapor sanguinis tenuissimi, qui aspectum fugit oculorum, qui in speculi superficie crassior factus apparet: cùm in rariore, aut minùs tersa materia non appareat: estque vt violentus aculeus, sanguineus ille vapor, quem spiritum nominamus, qui oculos diuerberat, & cum à percutientis incitatur corde, percussi præcordia quasi sedem propriam repetit, & cor repercutit, & vt peregrinus sanguis, atque alienus proprium fascinati inficit sanguinem, vnde ægro- C tatio fascinationis, quæ iccircò teneriorem ætatem magis lædit, quòd molliore sit corpore, & minùs ferienti queat resistere.

Quare fascinationem naturalem concedit Sacra pagina *in lib. Sapientiæ*, & multis locis, & *ibi* interpretes *in com.* Abulensis, Richardus *quodlibet. 3. quæst. 13. c. 16.* & Rabbini, qui eam dari allatis plurimis locis, & historiis vberrimè confirmant. Rabbi Aqueda *tract. 24. in Genesin, fol. 61.* Rabbi Rasis *in com. Genes. c. 48.* Rabenus Salomon Ephraën *in Genesin, fol. 33.* & alij. Ita sentit Olaus Magnus, Dionysius Carthusianus *lib. 1. de venenis, cap. 17.* Fracastor *lib. de sympath. & antipath.* Vallesius *lib. 4. cont. c. vlt. & in lib. de sacra philosoph. in com. c. 68.* Hucher. *lib. 4. de sterilit. cap. 1.* Ioan. Brauus *lib. de Psyllis, & Marsis, fol. 81.* Mercurialis *lib. 1. de morb. puEror. c. 3. in med.* qui ex mente Varronis id confirmat. Valleriol. *lib. 2. obs. 4. §. Sic & fascinatrices* D *mulieres solo obtutu in quempiam vehementiùs intento, emissitiis oculis plures fascinare (pueros præsertim, quibus mollior caro est, & ad mala excipienda pronior) conspicimus, &c.* Explicat elegantissimè *eodem lib. obs. 7.* Probant eruditissimè Antonius Carthaginensis *lib. de fascinatione, ferè per totũ.* Thomas à Veiga *lib. 1. de dif. feb. cap. 4.* Muretus *lib. 1. variar. c. 3.* Paulus Zacchias *lib. 2. q. medicolegal. tract. 2. q. 6.* Obstrepant licèt Fernel. *lib. 2. de abdit. cap. 16.* Christoph. à Vega *lib. 2. de art. medend. sect. 6. c. vlt.* Santorellus *lib. 2. antepraх. c. 14.* Fortunatus Plempius *lib. de ophthalmographia, problemat. 7.* quorum rationes proponit Rodericus à Castro *lib. de medic. politic. c. 1. de fascinat.* & contrarias ex aliorum mente persoluit. Quæ opinatio philosophis aduersatur penè omnibus: nam fascinationis naturalis aucto- E res præter citatos habemus Arist. *20. probl. 34.* Albert. Magnum *lib. 22. de animal. cap. 5.* Ægidium *contra errores philosophorum*, Cælium Rhodig. *in antiquit. lectionib.* plurib. in loc. præsertim *lib. 20. c. 15.* Si tamen aduersæ factionis solutas legere concupiscis, lege Marsil. Ficin. *in comm. conuiuij Platon. orat. 7. cap. 41.*

Ad secundum. Fascinatio est perniciosa quædam qualitas, intensa imaginatione, visúve, propter odium, vel amorem inflicta. Quãta sit vis imaginationis, *suprà in com. hist. 12.* retulimus, & manifestissimis exemplis probant Cardanus *lib. 2. contrad. tract. 2. cont. 7.* & Pomponatius *in suo de incãtationibus libro.* Quod verò visu præcipuè fascinatio fiat, *suprà* docuimus: nam sicut cerebrum est humani corporis arx, sic res sensuum est visus, & animæ nostræ familiarissimus: animi enim affectus euidentissimè demon

demonstrant oculi, siquidem mœstitia suffusi, animi dolorem non dissimulant, contrà gaudente animo hilares subrident; metu inualescente turbantur; ira flagrante exasperantur, & rubescunt; in audacia prosiliunt; in reuerentia subsident; in amore blandiuntur; in odio efferantur; denique omnes animi affectus mirè exprimunt: de quorum excellentia mira lege apud Cælium Rhodig. *l. 3. lect. antiq. c. 26.* Leuin. Lemnium *lib. 4. de occult. nat. miracul. cap. 6.* Denique in sanitate ex oculorum obtutu, animi propensionem, mentisque indicia eliciunt Medici: sunt enim oculi animi indices; nam internos affectus, cogitata, conceptus, etiãsi lingua cesset, foris produnt. Quapropter Hip. *lib. 6. epid. sect. 4. sent. 28.* sic dicit: *Vt oculi valent, ita & totum corpus:* nam ex oculis eliciuntur notæ physiognomonicæ, & totius corporis temperamentum arguitur, vt *in cap. 25. 26. 27. art. med.* Gal. edocuit, & Hip. priùs significauit *lib. 2. epid. sect. 6. in init.* Horum oculorũ gratia, lucem rerum omnium præstantissimam Deus Optim. Maxim. creauit, quia sine luce videri non potest, vt firmat Philo *in lib. de confusione linguar.* nam illi sunt animi fidissimi duces, nam hoc gaudente oculi hilariter subrident; eodem mœrente ipsi quoque hebetantur, ac languescunt; grauiori premente molestia, lachrymas exprimunt; per iram tumescunt; in mansuetudine remittuntur; in contemplatione hærent; denique omnibus animi affectibus statim respondent. Ita Galenus *lib. 16. de vsu part. cap. 3.* oculos vocat diuina membra, & visum omnibus sensibus præstare affirmat: de qua re eruditissimè conscripsit Veronensis Gabriel. *in lib. 1. Aristot. de prima philosoph. quæst. 6.*

Si ergo oculi variis mutationibus naturalem quandam animi cognationem declarant, manifestum fit, quod si fascinum, per imaginationem (quæ est animi vis) fiat, per oculos quoque, qui animi ministri, & affines sunt, fieri potest. Ex quibus radij quidam emittuntur, qui veluti iacula, ac sagittæ ad effascinandorum corda deferuntur, totúmque corpus inficiunt, atque ita nulla interposita mora, arbores, segetes, bruta, & homines perniciosa qualitate conspurcant; vnde pecudes partu, & lacte priuantur, equi contabescunt, segetes vruntur, arescunt arbores, ac tandem omnia ruunt in interitum. Consule Greuinium *in præfat. ad lib. de venenis.*

Ad tertium. Fascinum omne perniciosa qualitate præditum esse, ex definitione satis patet, quæ quidem qualitas ad veneni naturam proximè accedit: nam sicut venenum, totum quod inuasit ad sui virulentam naturam conuertit, ita quæcunque corpora fascino correpta sunt, in venenatam, & corruptam transeunt substantiam. Qualitas in fascinatione duplex est, alia occulta, quam internam vocamus, alia manifesta, quæ in primis quatuor qualitatibus sedem habet. Calida vel calefaciendo corrodit, & vsque ad cor penetrans, corpus dissoluit; vel inflammat, & paulatim tabefacit. Frigida stuporem inducit, cor immobile reddit, viscera obstruit, & refrigerat. Sicca humiditatem absumit. Humida, per putredinem, partem à parte separat. Ex quibus omnibus ad quartum solutio patet.

Ad quintum. Enasci aliquos à natiuitate fascinatores, apud me dubium non est: nam præter Plinij auctoritatem *lib. 7. cap. 2.* dicentis in Africa familias quasdam esse fascinantium, quorum obtutu pessimo animalia emoriantur. Ratio dictat: nam sicut reperiuntur plures homines qui ingenita facultate, & natiua quadam contrarietate ferarum morsibus obsistunt, earúmque venena infringunt: & sicut in herbis, lapidibus, & animantibus inueniuntur admirabiles virtutes sanandi; sic in aliquibus hominibus, malefica & noxia qualitas nocendi à natiuitate est ingenita; vt visu & aspectu nocere possint; in quibus, vt ait Plin. *cit. loc.* in oculis, & eorum corpore toto venena gignũtur, è quibus (vt notat Heliodorus *lib. 3. histor. Æthiopicæ, parum ante med.*) eleuatur vapor nobis circumfusus, per oculos, nares, anhelitum, & alios meatus intus penetrans, & vnà secum exteriores qualitates, quibus imbutus est, ferens, qualis influxerit, qui talem quoque affectum iis, qui illum acceperint, inseminat. Nam si sunt homines, & pleraque in rerum natura, quæ visu, atque interuentu tantoperè prosunt, erunt & alij qui simili modo possunt nocere; nam Philosophorum omnium concors est assertio, si in natura rerum reperitur vnum contrarium, debere dari reliquum.

Quod verò reperiantur Psylli, & Marsi, quibus gratia à Deo iuuandi, & benefaciendi à Deo est concessa, probauimus *lib. 1. in com. hist. vlt.* Refert Plin. *lib. 7. cap. 2.* in Hellesponto circa Parium genus hominum fuisse, Ophiogenes vocatos, serpentum ictus contactu leuare solitos, & manu imposita venena extrahere è corpore. Hanc Psyllorum vim naturalem morbos sanandi, & resistendi venenis, confirmant Ælianus *lib. 16. de histor. animal. cap. 27. & cap. 28.* ex Calliæ monumentis recenset, morsui Cerastis serpentis pestiferi, à quo non bestiæ tantùm sed & homines intereunt, nihil æquè succurrere posse, ac Lybicum natione Psyllum. *Hic namque*, vt ille ait, *initio plagam saliua fouebat, atque curabat, deinde malo increscente multam intra dentes aquam hauriens, eáque os suum colluens, eiectam in poculum vulnerato absorbendam tradebat. Quod si fortè veneni acerbitas inualesceret acriùs, nudus ipse nudo ægrotanti accubans, proprio suo corpore morbi vim ita debilitabat, atque frangebat, vt in totum hominem liberaret, &c.* Omitto multa, quæ à Plinio, & ab aliis pro confirmanda benefica vi Psyllorum sunt conscripta: nam Mathiolus *lib. 6. in Dioscorid. cap. 40.* nouit complures, qui simpliciter, nullo artificio, nullísque verbis, Aspides viperas prorsum citra incommodum capiebant, quamuis serpentes ipsos pedibus calcarent, & manibus comprimerent, aut diutiùs in nudo pectore gestarent.

Non est igitur mirum, si aliqui homines ingenitam sanandi facultatem sint adepti; neque est cur nos eorum salinæ, aut corporis contactus admiranda virtus attonitos teneat, cùm multò maiora, magísque stupenda quotidie euenire cernamus. Punctis ab scorpione scorpium ipsum qui ictum inflixit tritum, & percusso loco impositum, suæ plagæ ob cæcam quandam naturæ proprietatem remedium esse, *lib. 6. cap. 44.* docuit Dioscorides. Sic tritus mus araneus contra suos ictus commodè bibitur, ex Dioscoride, *eodem lib. cap. 16.* Sic dens ille, qui caninus dicitur, à cane qui momordit exemptus, aquæ pauores arcet, ex Dioscorid. *lib. 2. cap. 39.* si folliculo indatur, pro amuletóque brachio annectatur. Sic iecur canis, qui rabie exagitatur, tostum, & in cibo à demorsis sumptum, ne aquæ pauore tententur, tueri, eo loco prædixit Dioscorides. Quare si hæc miracula inueniuntur in natura, cur in hominibus similes vires iuuandi, & nocendi non reperientur, ipsis à natura insitæ? Non ergo negandum, in natura inueniri Psyllos, & alios natura fascinatores enatos.

Ad sextum. Apud Aristot. *in lib. de anima*, & Gal. *1. de dif. feb. cap. 5.* axioma est inuiolabile, *nullum agens sine patientis aptitudine agere posse; alioquin omnes, qui sub sole versantur, febrirent, & cum pestilentibus conuersantes, peste afficerentur.* Vnum certum est, tenuem substantiam faciliùs alterari, quàm crassam, ex Gal. *lib. 1. feb. cap. 1.* quare rara corpora promptiùs fascinationi sunt obnoxia; nam per meatuum raritatem facilè perniciosa qualitas penetrare potest; solida verò corpora ob contrarias causas difficillimè à fascinatione læduntur. Calida humida, frigidis corporibus & siccis, faciliùs fascinatione inquinantur: nam promptiùs vnà cum aëre inspirato malignum vaporem attrahunt. Hoc modo tenelli, rara contextura præditi pueri citiùs inficiuntur; qui quò venustiores, & pulchriores, in fascinationem celeriùs incurrunt; sicut ingenio, & natura diuites; fœminæ decoræ aspectu, opimæ pecudes, equi torosi, & visu delectabiles, lætæ segetes, luxuriantes arbores.

Ad septimum. Plura esse antidota, quæ fascinationi naturali aduersentur, Dioscorides asseuerat *lib. 3. cap. 87.* de Alysso; nam hæc herba domibus appensa salutaris esse creditur, & hominibus, atque animalibus fascini amuletum, vt probat Ruellius *lib. 3. de natur. stirp. cap. 38.* qui fascinationem dari disertè multis allatis exemplis cõfirmat. Hoc modo Angelicam valere contra fascinationes affirmant, si quis eam secum gestarit. Sic ruta fasci-

nationis remedium est, ex Arist. 20. *probl.* 34. Varro morem fuisse veterum prodit, ad omnes fascinationes auertendas, de infantium collo res turpes suspendendi. Mercurialis *loco cit.* pro re turpi intelligit quamcunque rem turpẽ, & hoc non sine ratione erat factum; quia si vlla sit fascinatio in infantibus, secundùm Medicos, & Philosophos ea est, quæ fit per oculos, quotiescunque aut viri venenati, aut mulieres attentè intuentur ipsos infantes. Veteres ergo illi sapientissimi, vt auerterent oculos istorum ab aspiciendis infantibus, iure voluerunt res turpes appendi collo ipsorum, vt hæc fœda, & turpia spectra facerent, sicque mulieres attentè non aspicerent.

Plinius *lib.* 14. *cap.* 4. palmarum quarundam osseum, lunatúmque lignum contra fascinantes valere scribit; dente tamen religione polito nihil superstitiosus. Nec illud credibilius, quod refert *lib.* 28. *cap.* 8. frontis hyænæ pellem fascinationibus resistere; & quod eiusdem *lib. cap.* 4. saliua hominis ieiuni arceri fascinationes & *cap.* 2. vsitatum Romanis, peculiaris adoratio Græcam Nemesin inuocantibus. Illud multò est naturæ conuenientius *lib.* 26. *cap.* 10. fascinis vtilem esse radicem illius Satyrij, quæ Orchis dicitur, sed videtur confudisse Ruellius cum testiculis, qui dicuntur canis, vt facilè ex iis constat, quæ Mathiolus *in Dioscorid.* scripsit *lib.* 3. *à cap.* 135. *vsque ad caput.* 139. Serenus cùm emaciantur pueri, si fascinatione id putetur accidisse, tradit allium maximè prodesse ex collo appensum, quia fascinationes arcet, vt & sapphirus, & carbunculus. Mulieribus non desunt peculiares ipsarum medicinæ, verbi gratia, vsus suffumigationis ex cypero, caryophyllis, cinnamomo, ligno aloës, frequentissimè thure; Consule Cardan. *lib.* 3. *de venen. cap.* 15.

Ad vltimum. Dæmones ab antiquis vocari Lemures, Faunos, Satyros, Laruas, Manes, Penates, Nymphas, Semideos, Musas, & Genios, latè ex iuniorum Historiis probant Paulus Grillandus *tract. de Sortilegiis, quæst.* 3. *n.* 19. Baptista Codronchius *lib.* 3. *cap.* 6. *de morb. venefic. ac benefic.* Ioan. Hucher. *lib.* 4. *de maleficiis.* Vuierus *lib.* 3. *de præstigiis dæmon. cap.* 18. Horum commercio, & pacto fieri fascinum, maleficia, incantationes, præstigiaturas, ligari homines, fieri impotentes, philtris, poculis amatoriis, verbis prolatis, orationibus, appensis, gestatis, figuris, coniurationibus characteribus, & aliis mille modis, mille doctus experimentis, ac testimoniis certissimis confirmatus, verum esse non dubito.

Horum omnium dæmon est auctor, aut adiutor, pactis nempe, conuentis inter cacodæmones, & præstigiatrices, seu fascinatores. Tanta enim istorum vis est, quantam nullis in corporibus scimus inesse, quam flatui, oculi radio, cæteris membris, verbis etiam tribuunt per incantationes, id est certas verborum, aut gestuum formulas: inde nasci morbos trans naturam, probant Gemma *lib.* 2. *de diuinis characterismis, cap.* 4. Langius *lib.* 1. *epist.* 38. *& lib.* 2. *epist.* 34. Fernel. *lib.* 6. *patholog.* 13. *& lib.* 2. *de abdit. cap.* 16. Cardan. *lib.* 2. *contrad. tract.* 2. *cont.* 7. Santorel. *lib.* 2. *antheprax.* 15. *&* 16.

Has artes dæmonum pacto exercere maleficas quasdam mulieres, quas lamias, seu striges vocant, aut veneficos homines, quos strigones dicimus, ligare mortales, impotentes facere maleficiis, & præstigiis, testantur euidentissimis exemplis, ex nostris Marcel. Donat. *l.* 2. *de medic. hist. mirabil. cap.* 1. Carrerius *disput.* 37. *ad libros de loc. affect.* ex alienis testes sunt Paulus Æmilius *lib.* 2. *histor. Franciæ*, Martinus Cromerus *lib.* 8 *de reb. Polonis*, Ioan. Crispianus *in Cæsaribus, in Anastasio*, Franciscus Venetus *lib.* 1. *probl. sacræ Scripturæ*, 216. 228. Trithemius *lib.* 1. *breuiarij Annalium Francor.* 18. Plinius *lib.* 9. *histor. natural. cap.* 3. Cassiodorus *lib.* 4. *variar. epistol.* 23.

Deinde si amor induci potest magicis artibus, incantamentis, carminibus, vt firmant Nicephor. Calistus *lib.* 5. *hist. Ecclesiast. cap.* 27. Theocritus *in pharmaceutria, Idyllio* 2. cur iisdem artibus non poterunt ligari homines, vt cum propria vxore non concumbant, cum aliis maximè; & si cum propria misceri possint, steriles fiant? Sic magi, sagæ, sortilegæ, multos pene priuant, alios in virilium imbecillitatem cum virium languore summo deducunt, vt ad Venerem inertes remaneant, quos solæ, quæ afflixerant, precibus, & muneribus restituere queunt. De quo argumento legendus Matthias Vntzerus *lib.* 1. *de peste, cap.* 17. Victor de bona gentibus *lib. de febre pestilenti, tract.* 2. *cap.* 1.

Insuper si poculis amatoriis incendi potest libido, elementa magicis artibus mutari, aqua de cælo incantamentis pluere, venti leniri, vt ex multorum sensu auctorum testantur Lilius Gyraldus *syntagm.* 13. *de idolis gent.* Polydor. Virgil. *lib.* 23. *histor. Anglic.* Ioan. Gothius *lib.* 6. *hist. Gothic. cap.* 24. cur his artibus sterilitas non inducetur? Denique, si aër, & sidera mutantur, homines in alia corpora transponuntur magicis præstigiis, vt testantur vberrimè Petrus Tolosanus Iurisconsultus eximius *lib.* 34. *syntagmat. vniuersi, cap.* 14. Abulensis *in cap.* 21. *numeror.* & ex Theologica magis, quàm naturali penu auctor eius operis, qui dicitur *malleus maleficarum*, Cardan. *loco cit.* cur iisdem maleficis cærimoniis steriles non fient homines, & ad Venerem ineptissimi? Num verò maleficarum imaginatio à dæmonibus moueatur, & agitetur, non quidem nouam formam in organa imprimendo, sed formas in sensuum organis receptas localiter, ad vim apprehensiuam transmutando, vt inde tales apparitiones, ac visa in somnis fiant, quales ab illis desiderantur, & à dæmonibus inferuntur, Theologis disputandum relinquo. Interim de remediis contra fascinationem dæmonum pacto celebratam, Consule Ioan. Hagium *lib.* 5. *de passionibus mulier. tit. de concumbendi impotentia.* Vtrùm verò homines in veros lupos, & bestias vi dæmonum transformari possint, latè explicat Casmannus *lib.* 2. *psyopolog. distinct.* 3. *quæst.* 8.

HISTORIA XVII. ALBVCASIS, De fœtu mortuo.

Fœtus mortuus, & putridus, aliquandiu gestatus, & putrescente vtero, circa vmbilicum tumorem excitans; ex quo sponte, vel arte suppurato, putridus fœtus cum ossibus est exemptus & consolidato vlcere mulier absque sterilitatis noxa conualuit.

Vidi mulierem, fœtum motuum etiam vtero gerentem nihilominus denuò impregnatã, eundémque fœtum ex secundo conceptu genitum, mortuum. Huic multo tempore post, apostema in vmbilico obortum, & inflatum, suppuratum est. Vocatus itaque ad curationem, diu eiusdem medicationi institi, neque tamen ad consolidationem vlcus deduci potuit. Itaque emplastra vehementia attrahentia adhibui, quorum beneficio paucis post diebus ossicula prodierunt. Admiratione igitur ductus, quum ventrem ossibus carere scirem, rem diligentius, & multifariàm expendi, deprehendique ossicula illa, nonnisi ex fœtuum mortuorum cadauerulis prouenisse. Causa itaque morbi certò cognita, medendique ratione inuenta, ossicula plurima per interualla ex apostemate eduxi, muliere indies meliùs habente, quæ postmodum diu adhuc superuixit; vlcus verò subinde nonnihil putrilaginis ex sese remisit, &c. Albucasis lib. 2. de chirurg. cap. 76.

PARAPHRASIS.

Qvanta ex fœtu mortuo in vtero retento, & impacto, dum eum imbellis vteri vis expellere satagit, oriantur symptomata, horrenda, metus & terroris plena, cùm suo vapore tetro & maligno, à sanguine etiam menstruo suppresso, & in vteri ergastulo coërcito, eleuato, partésque superas, cum quibus summam obtinet sympathiam, & consensum, premente, lancinante, & prosternente labe dira, nec mente concipi, nec verbis explicari potest. Quapropter licèt Hippocrates, Medicorum antiquissimus

antiquissimus Magister, *in lib. de morb. mulier.* Galenus, & classici illorum filij, de fœtus mortui curatione caput accuratè conscripserint, nos omnia in angustam redigemus summam, plura addentes, quæ vtilitatem afferent non aspernabilem.

Miseret profectò, vt cum Plinio loquar, *lib. 7. cap. 7.* quàm friuola sit animaliū superbissimi origo, quum plerumque abortus causa sit odor è lucernarum extinctarum fumo exhalans. Quæ enim miseria maior, aut magis miseranda sors, quàm vt in ipso vitæ limine, nascens, & pariens miserabili voce Medicorum opem implorent! Sed hæc est muliebris naturæ conditio, vt cum dolore pariat, & in partu de vita sæpe periclitetur: nam si instante partu naturali, sæuissimis oppressæ symptomatis fœminæ, metuunt, pauent, mœrore conficiuntur, lancinantur, tabescunt, exoluuntur, quantò magis in violento, ac præter naturam, in quo ipsæ in agone positæ, ad mortis fauces deductæ, exanimantur, & de salute sua desperant, vigiliis, nixu frequenti, torminibus diris vexatæ, & proinde debiles, & fœtus motu destitutæ, qui ad fœlicem partum summè conducit, quoniam, vt bellè dictabat Galenus *lib. 5. aph. 55. ad partum, robore matris, & fœtus opus est:* hic enim calcitrans, & disrumpens membranas, ad excretionem viam parat.

Causa fœtus mortui multiplex est. Emoritur enim ob alimenti penuriam, malitiam, plethoram ingentem, nimiam sanguinis copiam, ob quam, vt ignis multa lignorum congerie suffocatur, fœtus obruitur, & extinguitur. Perit solutis acetabulis, ob saltum, tussim, ictum, sternutamentum, vel humiditatem superfluam laxatis, ex nimia inedia, ingenti hæmorrhagia, alui fluxu diuturno, 5. *aph.* 32. phlebotomia intempestiua, medicamento valido expurgante oblato, prouocantibus menstrua exhibitis amaris, morbo incendioso, & acuto; hic enim absumit pabulum, sanguinem comminuit, vires eneruat, & tandem fœtum occidit 5. *aph.* 31. Moritur ob partus difficultatem, vt disertè monuit Auic. 21. 3. *tract.* 2. *cap.* 21. quæ ad fœtum sæpe est reducenda: si enim imbellis sit, & neque vincula disrumpere possit, neque ad exitum vehementer eniti, laboriosus partus subsequitur.

Difficilis deinde partus ex multiplici causa emanans, fœtus mortui est causa. Fit difficilis, vt toties *lib. de natur. puer. & de morb. mulieb.* Hip. prædixit, vel quia debitum tempus anteuertit, tunc enim potiùs abortus, quàm partus dicendus est; vel ex mœrore, timore, tristitia diuturna, lætitia immodica, vigilia, pauore, terrore horribilium spectrorum. Ex parte fœtus difficilis fit partus, si exeat deprauata figura, in manus, pedes, cum altera manu, vel pede, in ventrem, in latus, obliquus, contortus; ex quibus omnibus periculosissimis figuris descriptis ab Hip. *in lib. de morb. mulier.* partus difficultas contingit.

Perit fœtus ex parte matris; nam si ex longo morbo, labore multo, ingenti vacuatione est exhausta, nec fœtum retinere, nec in enixu seipsam iuuare potest, maximè si gibbosa sit: huius enim sortis fœminæ anhelosæ sunt, difficulter spirant, ex Hip. *lib. 6. aph.* 55. & sic spiritum cohibere nequeunt, opus alioqui ad partum summopere necessarium. Hoc malum quoque affert mala vteri, ac vicinarum partium constitutio, veluti est vteri magna distentio, ipsius strictura, nimia omenti obesitas, vlcus in partibus genitalibus relictum, tumentes hæmorrhoïdes: excrementa dura & diu retenta hanc etiam cladem afferunt; nam comprimunt vterum, & fœtum exire impediunt.

Extinguitur fœtus ex parte acetabulorum, quoniam si sint plena mucore, & laxata, fœtum retinere nequeunt; nam debilia sunt, & retentrix gaudet siccitate, ex Hip. 5. *aph.* 45. Sicca etiam ligamenta, chordæ exiccatæ instar, disrumpuntur. Corpus nimis gracile, aut excarne facit abortum, ex Hip. 5. *aph.* 44. Ex parte membranarum difficilis fit partus: quia ob crassitiem non dehiscunt, ob tenuitatem intempestiuè diuelluntur, & ob hanc occasionem, humore vacuato partus ob siccitatem redditur difficilior, quòd fœtus per collum vteri difficulter elabitur. Humorem autem hunc prodesse vijs lubricandis, dilatando vterum, quum à prædicto humore ipsius collum humectatur, & mollius redditur, & facilitando partum, testis est locupletissimus Galenus *lib. 15. de vsu part. cap. 5.* Cur autem sola mulier inter cætera animalia partus difficultate laboret, explicat variæ lectionis vir Mercurialis *lib. 2. de morb. mulier. cap. 3.*

Signa fœtus mortui, sunt priuatio, & defectus motus ipsius infantis, venter matris frigescit, dolor grauis adest iuxta vmbilicum, labiorum color liuescit, oculi obstupescunt, nasus horret. Decumbente fœtu in latus, in id reuoluitur, ac decidit puer, mammillæ extenuantur, humiditates ab vtero emanant, fœmina fit inepta ad motum, eius corpus cum virore albicat, languet, mollescit, caput dolet, oris fœtor sentitur, obtenebratur visus, inflantur palpebræ, inappetentia contingit. Putrescente fœtu, ichores ab vtero emanant, tempora pulsant, malæ rubent, excitantur febres, insomnia fiunt turbulenta: his enim signis fœtum mortuum cognoscere docet Hip. *lib. 1. de morb. mulier.* & refert Aëtius *tetrab. 4. serm. 4 cap. 11.* lege Franciscum Portum *lib. 4. decadis medicæ, cap. 25.*

De præsagio quid dicendum? Hoc esse funestum, & mortem extemplò minitans, plures ostendunt irrefragabiles rationes; cùm enim per totum conceptionis tempus fœtus dulcissimo sanguine alatur, impuriorem respuat, vt Hip. docuit *lib. de natur. pueri, num. 39.* & firmat Galenus *lib. 3. epid. sect. 3. com. 73.* ob hanc causam maxima in vniuerso mulieris corpore prauorum, & crassorum exuberat succorum colluuies, qui diu in vteri cauernula, tanquam in sentina retenti, in maleficam abeuntes naturam, cor, visceráque præcipua fœdant & inquinant, & vniuerso corpori suam cacoëthen impertiuntur vim. Hinc grauis sopor, epilepsia, conuulsio, animi deliquium, virium resolutio, cardialgia, syncope, & ex humiditatibus retentis, fœtúque putrescente febris non ignaua exoritur, quæ ipsas ad necem citissimè deducit. Deinde licèt fœtus à natura, vel arte expellatur, remanet tamen vterus tanta labe fœdatus, vt vix corrigi deinceps, & emendari possit, quum ex demortuo fœtu vterus insignem contrahat frigiditatem, ob quam varia deinde & sæua oriuntur symptomata. Si verò fœminas aliquando fœtum mortuum per multa annorum curricula gestasse, eúmque naturam sensim, frustillatímque excreuisse, auctores non contemnendi, vt Albucasis hoc loco, & alij commemorant, id tanquam monstruosum, & limites naturæ excedens, est recipiendum.

Mira enim sunt, vt ad historiæ explicationem accedamus, naturæ opera, quæ quotidie circa fœtum mortuum obseruantur. Plurimæ enim fuere grauidæ, in quibus vel ob partus difficultatem, vel casum aliquem, morbum acutum, aut alias causas suprà citatas, fœtus est emortuus, & aliquandiu etiam putrescente vtero gestatus, qui circa vmbilicum, abdomen, imum ventrem, & inguina, tumores, aut vesicas excitauit; ex quibus vel sponte, vel arte suppuratis, apertísque, putridus fœtus cum ossibus exemptus, consolidatísque vlceribus, mater absque sterilitatis noxa conualuit. Hoc ita esse fidissimi, peritissimíque Medici confirmarunt, Gregorius Horstius *lib. 7. de medic. histor. mirabil. apud Marcel. Donat. cap. 2. & vltim.* immò ipse Marcellus *lib. 4. eiusdem operis, cap. 22.* hoc ita esse variis allatis historiis contestatur: subscribunt Alexander Benedict. *lib. 25. de curand. morb. cap. 33.* Roussetus 21. *part. de partu Cæsareo, sect. 4. cap. 4. histor. 6.* Caspar Bauhinus *in appendice ad partum Cæsareum Rousseti*, Rondeletius *in method. curand. morbos, cap. 65.* Matthias Cornax *citatus à Marcello*, Langius *lib. 2. epist. 30.* Marsilius Cagnatus *lib. 4. variar. obseruat. cap. 9.*

De curatione nonnihil commaticè dicam, in qua perficienda, quum necessitas vrgeat, non debet Medicus perterreri, etsi symptomata adsint horrenda, & fera. Quare aggredienda est curatio in conclamatis morbis, & in salutis spe dubia aduersus sæuientia pericula potentibus præsidiis bellum gerendum, vt bellè docuit Galenus *lib. 10. meth. cap. 10.* nam *multi citra spem mirabiliter sanantur*, vt monuit Auic. 44. *tract. 2. cap. 10.* & Celsus *lib. 5. cap. 26.* Quo fit vt in hoc desperato casu, non leuia, sed fortia

fortia illicò sint administranda, maximè cùm solùm à matre expellente habeamus auxilium, quoniam fœtus cùm sit mortuus non calcitrat, nec membranas disrumpit, nec quærit exitum: extrema ergo sint, & violenta est necesse.

Galenus *lib. 2. de caus. symptomat. 3.* docet medicamenta quæ viuos fœtus excludunt, etiam expellere mortuos: nam ad vtrumque fœtum excludendum, facultatis expultricis ope indigemus. Quare cùm in mortuo fœtu facultas magis sit sopita, quoniam ille non motu suo, sed solùm pondere naturam stimulat, iccircò matris vires augere debemus cardiacis, vt theriaca, mithridatio, confect. alchermes, hyacinthor. Prosunt mirè lapis Belzaar, puluis diambræ, & alia, quæ vaporis tetri ab vtero exhalantis maliciam retundunt. Exhibenda sunt alimenta electa, quæ in parua quantitate multùm nutriunt, vt vinum, quod vires collapsas citissimè omnium refocillat, oua recentia, hepata gallinarum, contusa, ex præstantissimis carnibus extracta. Fœmina leniter deambulet: nimius somnus illi interdicendus; nam fœtum retinet.

Euocant fœtum, quæ irritandi vires habent. Omnium maximè iuuant sternutationes, ex Senis edicto *lib. 5. aph. 35.* dicentis: *Mulieri quæ vterinis molestatur, aut difficulter parit, superueniens sternutatio, bonum:* nam, vt ait fidus interpres *in com. hic motus vehementiori concussu, atque feruore, partim quidem naturam excitat, partim verò excernit, quæ partibus corporis firmiter infixa adhærent.* Parentur sternutationes ex castorio, elleboro, pyrethro, pipere, sinapi, assa fœtida, & nicotiana. Frictiones optimæ sunt in partibus inferioribus celebratæ, fortes, & asperæ, cùm sale, & aceto calido administratæ. Fiant ligaturæ dolorificæ in cruribus, pollice, & minimo digito. Cucurbitulæ siccæ in femore in parte domestica iterum atque iterum repetantur: quia potentissimè attrahunt, ex Galeno *lib. 7. aph. 1.* prouocant menstrua, & naturam ad inferiores partes præcipitant, ex Gal. *lib. de sang. mis. cap. 11.* Hac ratione ad extrudendum lapidem deorsum, vtitur hoc auxilio *lib. de renum dignot. cap. 4.* Nec displicet venæ sectio in talo celebrata, si vires adsint: Si enim sanguinis copia, & crassitie vterus prematur, & per vasa obstructa fœtus descendere nequeat, tunc commodissimam opem præstat venæ sectio, maximè si fœmina fuerit assueta tempore grauidationis secare venam, qua omissa, aut fortè extracto sanguine in minori copia, fit vt ob eam suffocatus emoriatur fœtus; quapropter hic adstante in vtero copia percolare non potest, nisi priùs particularis vteri plenitudo dematur: inanitæ enim venæ vteri, ac vicinæ aliæ, concidunt & locum fœtui egredienti cedunt, & natura exonerata ad eius exclusionem redditur potentior.

Vtero apponenda sunt, & inferiori ventri, vnguenta quæ calefaciunt, vias aperiunt, & dilatant; nam sic facilius fœtus exire potest. Hæc parantur ex calidis oleis, vt castorij, rutæ, lilior. albor. lumbricor. ex quibus cum vnguento Agrip. Marciat. & succo rutæ, aut colocynthidis, fiat vnguentum. Vel impone vnguentum Arthanit. maioris cum myrrha permixtum, quod mirum in modum fœtum præcipitat. De horum classe sunt fomenta, insessus, lauacra, quibus partes infra vmbilicum foueri possunt: fiunt ex decocto myrrhæ, rubiæ, matricariæ, artemis. sabin. puleg. thymi, calamenthi, lauri, lupinor. althææ, sem. lin. parietar. melilot. aristoloch. cyclamin. ellebor. flor. chamæmel.

Hydrelæum optimum est: nam vasa dilatat, vias emollit: fit ex herbis, & medicamentis dictis, & aliis quæ suapte vi menstrua prouocare nata sunt, vt inter omnes proprio experimento probat Thaddæus Dunus *lib. miscellaneor. cap. 21.* præsertim si sit cum oleo paratum; hoc enim, aut eius fæce calente, pubem, vicinásque partes fouere, mirum est præsidium: ab oleo namque collum vteri humectatur, ac mollius redditur; quo auxilio, molas detrudi, facilitari partus, & mortuum fœtum excludi in propria vxore magna celebritate se obseruasse gloriatur Valleriola *lib. 1. obs. 1.* & post forum, vel baneum, vnguentum imponendum.

Post hæc, exequenda suffumigia, quæ vteri vim expul-

A tricem irritant, & ipsam cogunt fœtum expellere, viásque dilatant, aperiunt, potenter attrahunt, fiúntque hoc modo. ℞ *thymiamat. aneos, opopanac. galbani, sulphur. viuio castor. cinnamom.* an. ʒ j. *myrrhæ* ʒ ß. *veratri nigri* ℈ ij. *succi cucumer. asinin.* ℥ j. ß. *fellis taurini, quod sit sat.* Vt fiant formulæ cicerales, ex quibus ad ardentes prunas elatus vapor per infundibulum in vterum recipiatur.

Insuper exhibita in potum, optima sunt, siue in forma solida, siue liquida offerantur. Hoc decoctum vtile est, ℞ *sabinæ, artemis.* an. m. ij. *dictamini, adianthi.* an. m. ij. *cinnamom. fœnugræc.* an. ℥ j. ß. Cum ʒ 1. trochiscor. de myrrha, & ℥ iij. syrup. de artemisia, & g. iiij. croci, fiat potus.

Pulueres hi si in vino exhibeantur, prodesse valdè poterunt. ℞ *myrrhæ, castor. assæ fœtid. galbani. dauci, dictamni,* an. ʒ ß. Qui etiam in iure, vel aliquo decocto aperienti
B oblati, valde prodesse queunt.

Si verò fœtus excerni non possit, inferenda est vis naturæ, & violenta medicamenta tentanda: nam vt *lib. 5. meth. cap. 15.* notabat Gal. *vbi semel moriendum est, à leuibus inchoare præsidiis est inutile,* quoniam vt Hip. ait *lib. 1. aph. 6. extremis morbis, extrema remedia optima sunt,* quapropter pilulæ tres, aut quatuor ter in die offerendæ, quæ potentissimè fœtum mortuum expellunt.

℞. *myrrhæ, castor. assæ fœtid. galbani, dictamni,* an. ℈ ß. *euphorbij,* ʒ j. *Scammonij,* ʒ ß. *trochisc. albandal.* ʒ ß. *ammoniac. opopanac. ellebor. nigri,* an. ℈ ß. *pulp. colocinthidis* ℈ j. Cum succo allij, & felle tauri fiant pilulæ ad modum ciceris. Pessaria fortia in vterum indita summo sunt ex vsu, facta ex nuper dictis medicamentis secundum artem.

C Balsamum in hunc vsum, optimum est, ex Dioscoride *lib. 1. cap. 18.* chrysocolla, admirabilis (Boracem officinæ dicunt) quam si in quantitate drachmæ vnius exhibeas cum vnciis tribus aquæ stillatitiæ sabinæ, artemisiæ, aut generosi vini, iuuabis vehementer.

Neotericorum clarissimi hæc fortia, & violenta auxilia aspernantur, fortè quod calida sint, acria, febrem accendant calidiiate sua, lacessant naturam. Quamobrem vt vterus minimè vitietur, & postea semen possit admittere, & retinere, alia via ingeniosa incedunt, sola manuum solertia & industria, siue chirurgicis auxiliis, instrumentisue muniti, qua confisi, fœminas propè desperatas, & ab obstetricum ope inani destitutas, fœtum mortuum gloriantur extraxisse Carolus Stephanus doctissimus *lib. 3. de dissect. corpor. human. cap. 2.* Caspar Bauhinus, ex Ioan-
D nis Bauhini mente; nam manum oleo delibutam sensim in vterum immittunt, & fœtum ipsa apprehendentes, ipsum leniter extrahunt.

Si verò res eò miseriæ deueniat, vt medicamenta non iuuent, & mulier in agone sit, & ad orci fauces deducta, quam in tam obscuro, & intricato labyrintho certam Medicus aggredietur viam? Certè res diuino indiget auxilio. Hinc medentium tot dimanant opiniones, tot in consultationibus Medicorum doctissimorum, latè longéque discrepantes sententiæ, tot inextricabiles controuersiæ, dum singuli probabili, ac coniecturali quadam ratione, ob rei grauitatem, ac difficultatem incomprehensibilem, votum suum tueri contendunt.

His pressus angustiis matrem sic iubet redimere Hippocrates, medicæ facultatis vnicum ornamentum, & sic
E hanc controuersiam rescindendam putat; nam fœtũ iubet amputare ferro, vt sic in minimas partes dissectum in vtero, vel Medici minutim educant, vel eum natura facilius possit extrudere. Sic enim ait *lib. 1. de morb. mulieb. num. 27.* *Quicunque verò fœtus mortui, aut crus, aut manum foràs protendunt; eos optimum quidem fuerit, si id fieri posset, intrò retrudere, & ambas has partes in caput vertere: Si verò hoc fieri non potuerit, verùm intumescit, secare hoc modo. Dissectum per scapellum caput, cum contusorio instrumento, vt ne in ramenta findatur, contundito, & ossa per ossium volsellam, aut tractorium instrumentum, iuxta clauiculam immissum, prout habuerint, extrahito, non multis simul, sed paulatim exemptis, ac rursus ablatis. Quum verò hæc foràs extraxeris, & in ipsis humeris fueris, ambas manus in articulis cum ipsis humeris secato. Et vbi hæc extraxeris, siquidè fieri potuerit*

poterit vt exeant, etiam reliqua facilè extrahitur: si verò non obediant, totum pectus vsque ad iugulum findito. Verùm caueto ne ventrem seces, & aliquid de intestino denudes, &c. Vides, vt peritissimus auctor modum incisionis, & instrumentorum formam solerter describat.

Si verò hoc opus tibi videatur inhumanum, & multis calamitatibus, dolorúmque rigoribus obnoxium, quoniam longo temporis spatio perficitur, & vires ex nimia hæmorrhagia iam prostratæ ampliùs exoluuntur; neque fœminæ tantum remedium possint admittere; neque artifex huic operi perficiendo dexterrimus inueniatur: tutissimum est, si adsint vires, & omnia alia reperiantur, quæ Paulus *lib. 6. cap. 74.* & Celsus *lib. 7. cap. 29.* prærequirunt, nempe vnco fœtum extrahere; quod opus in plurimis in agone positis fœlicissimè sum expertus. Huius præsidij auctores extant Aëtius, *tetrab. 4. serm. 4. cap. 23.* Celsus, & Paulus *loc. cit.* Auic. 21. 3 *tract. 1. cap. 14.* confirmant Beniuenius *lib. 1. de abdit. 29.* Paræus *lib. 23. cap. 26.* Vidus Vidius *lib. 11. de curat. membrat. cap. 34. prope fin.* Mercat. *lib. 4. de morb. mulier. cap. 5.* Bauderonus *lib. praxis, cap. 80.* Aquapendens *part. 1. chirurg. cap. 86.* Forest. *lib. 28. obs. 78.* Capiuac. *lib. 12. de curand. morb. cap. 9.* Rodericus à Castro *lib. 4. de morb. mulier. cap. 2.* Iacobus Rueff. *lib. 6. de homin. generat.* & proprio experimento obseruauit Valleriol. *lib. 1. obs. 2.*

Sed ne quid indecisum pro historiæ explicatione remaneat, notanda sunt verba in principio historiæ allata: dicit enim *se vidisse mulierem, fœtum mortuum etiam vtero gerentem, nihilominus denuò impragnatam.* Quibus verbis superfœtationem concedere, est manifestum. Hanc dari, fatetur expresè Hip. *lib. de superfœtat. num. 1.* qui liber Hip. esse videtur, vt notat Galenus *lib. 6. epid. sect. 7. com. 27.* quæ enim in eo continentur, in aliis germanis ipsius libris Hip. reperiuntur. Deinde vxor Gorgiæ in Larissa apud Hip. 5. *epid. num. 5.* superfœtauit: concepit enim fœmellam, & cùm iam instaret tempus partus, superfœtauit. Auicenna hoc confirmat 21. 3. *tract. 1. cap. 17.* cum Arist. 4. *de generat. animal. cap. 5. & 7. de hist. animal. cap. 4.* Auerrhoës *lib. 4. de generat. animal. cap. 7.* Rasis 22. *cont. tract. 6. cap. 1.* Plin. *lib. 7. cap. 11.* Solinus *de situ orbis, cap. 3.* Approbant Fernel. *lib. 7. physiolog. cap. 11. in fin.* Bonaciolus *in ennead. mulier. cap. 3.* Massa *epist. 25.* Syluaticus *contrau. 81.* Paræus *lib. 23. cap. 52.* Rousset. *de part. Cæsar. sect. 6. cap. 7.* Bauhinus *in dict. tract. Rousset.* Ioubert. *lib. 3. error. popular. cap. 1.* Pereda *in Schol. ad Paschal. de curand. morb. lib. 1. c. 55.* Marinel. *lib. 3. de medicin. mulier. cap. 4.* Andreas Laurentius *l. 8. quæst. 22.* & alij quàm plurimi, quos refert Schenckius *lib. 4. obs. tit. de superfœtat.* apud quos pulchra leges superfœtationis exempla, & cur sola mulier grauida coïtum admittat, & frequentiùs superfœtet animalibus cæteris: nam multi cum Fernelio canem superfœtare affirmant. Lege quæ diximus *suprà, in com. hist. 5. in fin.*

Loquimur de superfœtatione vera & propria, vt notat Mercatus *lib. 3. de morb. mulier. cap. 6. in fin.* quando videlicet vno conceptu iam facto, secundus proximè sequutus, denuò nouam domum sibi parat: nam impropria dicitur, quando plures fœtus vno concubitu generantur, quoniam superfœtatio vera non fit ex vno coïtu, cui non est destinatum certum dierum spatium post priorem conceptionem, sed ferè hoc tempus intelligi debet pro termino quadraginta dierum, licèt etiam ad sexaginta extendi possit, vt citati confirmant auctores.

Superfœtationem ergo dari nouum non est, vt communis Medicorum confirmat opinio. Contra hos grauissimos auctores, quorum indubitata est fides, insurgit acriter Valuerda *lib. 3. de re anatomic. cap. 14. in fin.* ridiculos vocans, qui superfœtationem dari arbitrantur, & nixus quibusdam argumentis, superfœtationem, commentitium quid esse asseuerat. Primò, quoniam vterus recepto semine supra illud ita recolligitur, idque ita validè amplexatur, vt vacuus in eius cauitate locus nullus relinquatur. Secundò, os vteri post conceptum semen ita comprimitur, & conniuet, vt ne specilli quidem tenuissimi mucronē admittat, ex Gal. *lib. 5. aph. 51. & 15. de vsu part. 7. & 2. de sympt. caus. cap. 3.* Iungit dictis argumētis exemplum, quod ipsi appositissimum videtur: nam sicut in spicis, ex vno eodémque tritici grano emergentibus, vna celeriùs altera maturescit, sic in fœtibus accidit; hi enim licèt vno eodémque veneris congressu, & vno eodémque semine fiant, tamen vnus altero celeriùs ad perfectionem peruenit, & celeriùs etiam nascitur.

Sed abeat cum suo commento Valuerda, qui in hoc condendo dogmate aliena increpat, & ab aliis discrepat, cuius argutias, ineptásque nugas ad Cynosarges abire iubeo. Dic ad primum, sagacissimam naturam nouo conceptui alendo locum reseruare semper, ne fœtura de nouo accedens, alterius præexistentis onere suffocetur. Secundum explicat Laurentius, dum ex mente Hip. *lib. de superfœtatione*, post secundum, aut tertium conceptionis mensem posse os vteri aperiri asseuerat, dum sic ait: *Superfœtant autem mulieres, quarum vteri os post primum conceptum non exquisitè clauditur.* Vterus enim libidinis œstro percitus, denuò aperiri potest, vt semen excipiat, nec tamen prior conceptus iam conformatus, & grandior excludetur, si sana sit mulier, & fœtus validus, quoniam firmiter adhæret, & adhuc exitum non quærit. Tertium, quo ipse conuictus à præfata Medicorum doctrina discedere cogitur, est irritum; nam dispar in similitudine ratio: quoniam cùm plures spicæ ex vno eodémque grano pullulant, non potest omnibus æqualiter ab ipso grano alimentum subministrari, quo fit vt quædam spicæ citò, aliæ tardè ad maturitatem perueniant, non quia defecit à terra alimentum, sed à semine ipso. In exemplo autem nostro terræ proportione respondet ipsa mater; semen verò in plures partes diuisum granis tritici, & non vni tantùm; ita vt quemadmodum vnum tritici granum seorsim pullulans, non impedit aliud granum, quò minùs suas spicas ad maturitatem perducat, quia terra quantum est ex se, vnicuique sufficiens alimentum suppeditat; sic etiam & in matris vtero semen, quod in vna parte conceptum fuerit, aliud adolescere minimè prohibet: nam mater vtrisque sufficiens potest præbere alimentum, quod quotidiano patet experimento: nam vbi fœtus in vtero manet, totus sanguis qui singulis mensibus ab vtero emanabat, retinetur.

Immò verò contra Valuerdam tela retorque hoc modo. Si alter ex conceptibus vniuersum matris sanguinem in sui alimentum absumit, & sic fortior conceptus alium adolescere non permitteret, hoc veritatem haberet vbi gemelli sexu dispares essent: cùm enim mas calidior sit fœmina, ac plerumque fortior, omne alimentum ad se alliceret; sed cùm ferè gemelli sexu distincti nascantur, fœmina inabsoluta in lucem exiret, quum contrarium quotidiana comprobetur experientia, nam gemelli pariter absoluti exeunt in lucem. At hæc solùm pro Valuerdæ opinione impugnanda satis sint. Lege Dodonæum *in schol. cap. 91.* *Beniuen.* Cardan. *lib. 5. aph. 36.* Roderic. à Castro *part. 1. lib. 3. cap. 13. de morb. mulier.* Gordonium *cap. 2. particul. 7.* Nicol. *serm. 6. tract. 1. cap. 22.* Marcel. Donatum *lib. 4. de medic. histor. mirabil. cap. 16.* Ioan. Colle *in suo elucidario anatomico, cap. 60. de superfœtatione.*

HISTORIA XVIII. AETII, *De ignauis partibus genitalibus.*

In coïtu non semen, sed ventris crepitus aliquando excernitur.

Adolescens quispiam ad nos accessit, & se vehemēter coïtum appetere confessus est: verùm vbi commisceretur, semen emittere non posse, sed flatus plurimos sibi per sedem erumpere. In hoc itaque coïecturam feci, vasorum seminariorum siccitatem adesse, quod ipsum etiam adepta sanitas demonstrauit: nam postquam humida, & boni succi diæta esset vsus, semen emisit. Aëtius tetrab. 3. serm. 3. cap. vlt.

***

PARAPHRASIS.

De seminis natura, præstantia, ac viribus hoc loco differendum non est, quum de hoc instituto sat plura veteres, & iuniores ferè omnes literis promulgarint. Et nuper de hoc argumento conscripserit Ioan. Gallego de la Serna, *lib. de principiis generationis, in principio.* Semen enim est elementum, tam actiuum, quàm passiuum corporis humani, ex parte sanguinis aërea, oleosa, & pingui, vi testium in se, & seminariis vasis elaboratum, & tanquam excrementum quantitate, & non qualitate grauans expulsum, intercedente concubitu, à mare, & fœmina eiaculatum, vim habens tale quidpiam generandi, quale est à quo deciditur, ad speciei propagationem. Vel si mauis breuiùs definire, dic quòd semen est sanguis in venis exquisitè confectus, & elaboratus in testibus ac vasis seminariis.

Vasa autem seminaria sunt venæ, arteriæ, nerui, quòd ex his tanquam riuis diffluant in omnes corporis partes sanguis, calor, spiritus, vita, nutritio, motus, sensus; propterea ab Hip. *lib. de corde,* vocantur flumina, quibus totum corpus irrigatur. Seminalia vasa duplicia sunt: nam alia materiā ad testiculos deferunt ex qua semen elaboratur, dicuntúrque præparantia, quæ in viris quatuor sunt, duæ venæ, totidémque arteriæ, quorum exortus in vtroque sexu similis est. Alia duo sunt deferentia semen, quæ à præparantibus oriuntur, & eiaculatoria etiam dicuntur, vt doctè notarunt Columbus *lib. 11. de anatomia, cap. 13.* Vesal. *5. fabric. 19.* & alij.

Cùm semen sit calidum & humidum, multóque constet humido primigenio, & spiritu implantato abundet, constat manifestè à calore moderato fieri, ac elaborari, vt inter omnes probant Fernelius *lib. 7. physiolog. cap. 5. & 6.* Leuinus Lemnius *lib. 4. de occult. natur. miracul. cap. 23.* edocti à Galeno *in lib. de semine.* Multis enim conditionibus debet esse præditum, vt perfectionis gradum adipiscatur, qualem describit Arist. *de histor. animal. cap. 22.* nam debet esse album, splendidum, globosum, florum sambuci modo odorum, quod in aquam iniectum, fundum petat.

Quare non mirabimur hunc iuuenem natura sua frigidum, imbellem, vt sunt, qui totius corporis mollissima carne, & multa pinguedine constant, quæ effœminatam reddit neruosam pudendi substantiam, semine plurimo & crasso carentem, ob flatus copiam fistulosum neruum distendentem, coïtum licèt appetentem, attrecto virili, loco seminis, quod ob penuriam innati caloris gignere non poterat, excreto flatu per intestina, hymenæum citra delectationem celebrasse, fuisséque sterilem, quales senes sunt, quibus protinus pudendum detumescit excreto flatu: quoniam cùm comprimeretur à flatu in recto intestino, exire non poterat spiritus ex pudendo, & sic perstabat tentigo, quòd locus redderetur angustior, quo dilatato tensio cessat.

Coëuntibus nonnullis etiam ventris crepitus emitti, primus omnium memoriæ prodidit Hip. *lib. 6. epid. sect. 3. text. 12. & 26.* quum in hunc modum profatur: *Aliquibus cùm Venere vtuntur, inflatur venter, vt Damagoræ: Aliquibus verò in eo strepitus: Arcesilao tumebat.* Quæ omnia à debili viscerum interiorum calore, à testium, vasorúmque seminalium imbecillitate, & siccitate originem ducere certum est: nam hi, loco seminis, quod ex debilitate generare nequeunt, flatus creant: at deterior dispositio dependet à tumore ventris à coïtu, quam excretione flatus in ipso coïtu: illa enim crassiorem flatum, & debiliorem expultricem; hæc, contrarium significat; atque ita crepitus in ipso congressu, leuior est passio ventris tumescentia, vt notauit Vallesius *in com.*

Hi, de quorum numero æger est in historia nostra propositus, flatu abundant, in venerémque proni sunt, vt sunt hypocondriaci, & melancholici, qui cùm natiua sorte hac de causa sint libidinosi, ob frigiditatem tamen semen non generant, sed tanta flatuum copia in ventre redundant, & multitudine pituitæ crassæ inferiori intestino hærente, vasáque seminalia coarctante scatent, vt hæc vnà

A cum flatu, motu, ac concussione corporis vehementi in coïtu facta, in flatus vertatur, qui crassi cùm sint, & nebulosi, facilè acquisita caliditate ex motu tenuantur, & abeunt in strepitum, vt *in com.* Fuchsius doctè explicuit.

Vtcunque sit, adolescens debilis erat, & pituitæ tenacis copia, flatibus in vasis seminariis, partibúsque circa anum erat refertus, quos à calore debili originem ducere monet Gal. *lib. 3. de caus. sympt. cap. 2.* nam flatum cum strepitu, sonitu, aut bombo exire, non est bonum, apud Hip. *lib. 2. prog. text. 24.* quoniam; vt Heurnius, arte medica clarissimus interpretatur *in com.* crassiorem materiam cum meatuum angustia præsupponit, quæ à debili calore vix solui potest.

De curatione antequam faciamus verba, illud primò præfari licet, datorem omnium rerum, & naturæ vniuersæ opificem summum, rebus singulis ita prouidisse, vt B perpetuò superessent; quocirca cuique rei vim generatricem concessit, vt habeant sua semina ad suæ speciei conseruationem in semetipsis benè dispositis: sic perpetuæ res factæ per propagationem, & similium subrogationem; nam omnia quæ radiis Lunæ subiiciuntur, corruptioni sunt obnoxia, & mutationi, sicque corrumpi solent, quum mouentur, teste Philosopho *sect. 22. probl. 4.* Et sicut in plantis semen, sic & animalibus conseruandi sui generis causa indita est cupiditas congressus, atque in omnibus necessaria maris & fœminæ coniunctio, cuius terminus est, vt sibi immortalitatem procurent: nam vt ait Plato *in conuiuio,* ad perpetuitatem nobis parandam incredibile est naturale studium, quòd solùm consequimur coniunctione, qua gignimus nobis consimiles, ex C Arist. *lib. 1. politic. cap. 1.*

Hoc bonum vt assequamur, necesse est nosse causas, ob quas ignauia partium euenire solet, quas *in scholio* fusè referemus. Sed cùm in nostro ægro ex debilitate caloris innati impotentia originem duceret, meritò Aëtius humida, & boni succi diæta vsus est, quā cùm semen copiosum gigneret, roboratis viribus, in concubitu deinde semen emisit. Hac commoda victus ratione se impotentem persanasse gloriatur Christoph. à Vega *lib. art. medic. sect. 10. c. 50.* Purgato ergo corpore, & roboratis partibus præcipuis, de victu instituendo sis sollicitus. Viscera fiunt robustiora tabellis, conseruis, & aliis medicamentis quæ flatus discutiunt, & frigidam genitalium partium intemperiem corrigunt atque emendant, quorum copiam legat qui velit apud Mercat. Hollerium, & cæteros, qui de D impotentia coëundi scripserunt: & nos ea Laconice conscripsimus *lib. 2. de praxi admirand. ad obs. 120. vsque ad obs. 125.*

Sed præcipuè iuuant, quæ semen generant alimenta, quæ calida sunt & humida, optimè nutriunt, sanguinem generant, spiritus adaugent, totisque viribus naturæ nostræ familiaria sunt, dommodò siccitatis nihil obtineant, & flatuosa sint, ex Gal. *4. simpl. cap. 22.* vt vinum, lac, butyrum, dactyli, vitella ouorum, carnes columbarum, turturis perdicis, lingua anseris, testes gallorum, pistacia, cerebra passerum, cicer, bulbi, fabæ, nux pinea, amygdalæ dulces, saccharum, mel, vuæ recentes, asparagus, napus, anisum, fœniculum, concharum genera, erucæ semen, rapa, oryza, & siquæ alia, quæ per otium lege apud Auic. *tract. 1. cap. 18.* Paul. *lib. 1. cap. 36.* Fonsec. *1. consult. 10. & lib. 2.* E *consult. 47.*

A proprietate semen augent, vim genitalem robustiorem efficiunt, flatus discutiunt, nasturtium, scincus, semen napi, bauciæ, vrticæ, erucæ, piperis genera, pyrethrum, priapus tauri, pistacia, lingua auis, zingiber, been album, & rubrum, cæpa, & eius semen, porum, scariola, cinnamomum, ambarum, agallochum, zibettum, moschus odoratus, testiculi vulpis; ex quibus parari possunt conseruæ ad excitandam tentiginem, generandúmque semen præstantissima. Consule Holler. *obs. 22.* quibus addas oleum formicarum, caryophylla, cubebas, puluerem penis ceruini, boracem, asparagum, auellanas, napum, rapam, nucem Indicam, oryzam cum lacte coctam, horminum, oua recentia, & alia.

QVÆSTIO XXXII.

Vtrùm sint plures causæ in viris impedientes coïtum, & generationem.

COMMENTARIVM.

Semen emittere non posse.] Legebamus nuper auctores, qui de genitalium membrorum vitiis conscripserunt, antequam inde digrederemur, summopere quùm alia, tum illud quoque non est visum omnino incuriosum argumentum, quod circa causas impedientes coïtum, & generationem versatur, in quibus cognoscendis, & auertendis Medicus sollicitus esse debet, vt homini omnium animalium nobilissimo, cui præcipuè generandi ratio incumbit, opem ferat. Sed cùm causæ impedientes coïtum, & generationem, sint in viris propemodum infinitæ, & ab auctoribus perplexè proponantur, eas ego in compendium Laconicè redigam.

Coïtus est applicatio maris, & fœminæ in membris generationis, qua superfluum expellitur, quantum ad finem speciei, vel indiuidui ordinata ex Auic. 21. 3. *cap.* 1. explicat Sauonarola *in practica magna, tract.* 2. *cap.* 1. Impotentia verò generandi vitium est naturale, vel accidentale, quo quis legitimo, vel naturali coïtu vtens, inhabilis est ad sui similis generationem.

Impotentia ergo coëundi, vel ex causa accidit connaturali, vel accidentali. Naturalis causa vel ex parte totius est, vel ex vitio partium oriri solet. Illo modo accidit, quoniam vir frigido pollet temperamento, & hic cùm semine calido, & pruriente careat, ad Venerem non irritatur. Si sit ex defectu vel partium principum, cordis, hepatis, cerebri, & testium, vel genitalis, cognosces, quoniam viscera frigida intemperie laborant, ex qua sanguis aquosus, & semen fluidum gigni solet; & membrum virile est nimis magnum, paruum, oblōgum, obtortum, breue; maximè si testes sint flaccidi, non seruent naturalem situm, vel nimis extuberent, aut omnino desint.

Accidentalis causa, alia est intrinseca, alia extrinseca. Illa, sunt humores superflui, calidi, frigidi, sicci, humidi. Calidi, innatum calorem resoluunt, spiritus dissipant. Frigidi partium calorem extinguunt. Sicci humidum primigenium exprimunt, & absumunt. Humidi relaxant, calorem suffocant, virtutem obtundunt. Externa causa est aër, quando videlicet in actiuis præcipuè qualitatibus excedit. Et licèt frigiditas aëris, viscera refrigerando, innatum calorem ampliùs debilitare queat, & iccircò videatur quòd vigente bruma corpora veneri sint magis inepta: tamen hoc tempore collecto ad interiores sedes calore internæ partes optimè valent, somni sunt longissimi, sanguis in commoda quātitate generatur, & coctiones integrè fiunt, & seminis copia exuberat; æstate calor ad externa expanditur, apertis cutis spiraculis spiritus resoluuntur, vires sunt debiles, & ob exuperantem siccitatem semen absumitur. Quo pacto viri æstate ad ludum Venereum sunt imbecilliores, fœminæ hoc tēpore salacissimæ, & in Venerē magis pronæ, cùm enim natura suâ sint humidiores, sanguine acutiore per æstus, & siccitatem tunc abundant, qui cùm biliosus sit & acris, titillat, & eas ad coïtum ampliùs stimulat, vt probat Arist. 4. *prob.* 26.

Inter extrinsecas causas numerantur animi passiones: nam mœror, & tristitia spiritus mortificant, sanguinem congelant. Ira distrahit, & resoluit. Inassuetudo concumbendi, viros pigros facit, & ad coïtum inertes. Alimenta etiam hanc facultatem habent; nam plurima semen à proprietate extinguunt, vt *infrà* dicetur. Huc spectant vacuationes immodicæ tam sanguinis, quàm aliorum humorum, ex quibus sanguis minuitur, spiritus resoluuntur, & viscera debilitantur atque flaccescunt. In muliere, à Medicis solùm causa statuitur clausura, seu angustia oris externi, & ceruicis ipsius vteri, vt rectè notauit Augenius *lib.* 10. *epist. med. consil.* 2. *cap.* 4.

Causæ impedientes generationem sunt plures, præter eas quas commemorauimus: nam quæ coïtum impediunt, generationi etiam contrariæ sunt, quum generandi

A spes ex coïtu habeatur, quas latè connumerat Mercatus *lib.* 3. *cap.* 5. *de mulier. morb.* nam ad generationem inepti sunt ob genitalium partium ignauiam, aut propter vitiatam figuram, seminis vitium aliquod, aut ob vitium excretionis, aut ob totius, vel genitalium intemperamentum, vt testatur Mercurialis *lib.* 1. *de morb. mulier. cap.* 2.

Ætas etiam impedit generationem: nam pueri neque ad coëundum, neque ad generandum sunt apti, quia semē non emittunt perfectum, & ad generationē aptum; quod demum generant, ex mente Arist. 7. *de hist. animal. cap.* 1. anno bis septimo peracto: si verò aliqui citra tempus pubertati constitutum, & coïuerint, & generauerint, hoc accidit extra vniuersalem ordinem naturæ, & rarum est, vt probat pluribus in medium allatis historiis Marcellus

B Donatus *lib.* 4. *de medica hist. mirabili, c.* 14. Sicut si viri generent post sexagesimum quintum, monstrosum est.

Rursus vitium naturale impedit coïtum, & generationem. Hoc in viris sæpe oculis conspicuum est; nam apparet membrum nimis crassum, flaccidum, rugosum, aut colore deterrimo fœdatum. Testes quoque aut nulli, aut exigui, aut situm naturalem non seruantes. Aliquando hoc vitium non apparet, vt si ex aliqua interna causa habeat ortum. Huc spectat, si vir vino impensè indulgeat, à cuius copia multa calor obruitur natiuus, & succorum crudorum copia emanat, & semen extinguitur, fitque fluidum & aquosum; vnde ebrij, & vinolenti infœcundi, apud Arist. *sect.* 3. *probl.* 4. 11. 33. quare modicus vini potus, si quis alius, ad coïtum, & generationem summè conducit, *vt lib.* 2. *in com. hist.* 72. prædiximus, *& infrà, in hoc lib.*

C *in com. histor. penult.* referemus. Iccircò abstemij quòd gelidæ potu frigidam temperaturam semini concilient, ferè sunt infœcundi: si verò Tiraquellus iuris consultus grauissimus, & vir omniscius, cùm abstemius esset, triginta tamen liberos ex legitimis nuptiis suscepit, vt refert Commanus *de miracul. viror. tit. de parent. multos liberos habentibus, hoc rarum est.*

Morbi etiam numerantur inter causas, quæ impediunt coïtum, & generationem. Licèt enim non inficiemur morbos nonnullos esse, qui homines reddunt pronos ad venerem, vt satyriasis, & priapismus, in quibus effrænatū adest, licèt inuoluntarium concumbendi desiderium, & calculus renum, in quo partes genitales calefiunt, & podagra, vt notat Leuinus Lemnius *lib.* 2. *de occult. cap.* 45. immò febris superueniens frigidæ intēperiei, vnde coïtus

D impotentia oriebatur, & frigida intemperies superueniēs calidæ, vt de se ipso testatur Auēzoar *suprà, in historia* 16. qui cùm esset vsus in iuuētute regimine calido, generare non poterat: qui deinceps causo correptus, frigida victus ratione vsus, fœcundus factus est: tamen cùm morbus sit res præter naturam, ipsique naturæ è directo cōtraria, eius operationes destruit & labefactat, & præsertim eas, quæ robustiorem calorem, & meliorem animantis constitutionem prærequirunt, inter quas præcipua est generatio. Quapropter febres ardentes, acutæ, malignæ, pestilentes, colliquantes, coïtum, & generationem impediunt, quoniā immodicus febrium calor, & venenata qualitas spiritus substantiam depopulatur, facultates eneruat, viscera labefactat, semen minuit: nam vt dicit Auic. 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 2. *ab ægritudine saua non fit euasio absque contractione mēbri.*

E Denique morbi partium genitaliū impediunt generationem, vt gonorrhœa. Demum qui partium principū temperiem labefactant, vt marasmus, cachexia, hydrops, & alij chronici, ex quibus viscerum temperamentum euertitur.

Frigidi, & maleficiati etiam sunt inepti ad coïtum, & generationem (ita vocant Medici Latino-Barbari illos qui sunt ad concubitum impotentes.) Frigidi ergo sunt, qui in ætate habili, ad venerem exercendam sunt omnino inepti: nam neque pueri, neque decrepiti, dicendi verè, & propriè frigidi. Hæc frigiditas & à natura, & à morbo aliquando contrahitur. Qui à natura huiusmodi vitium patiuntur, nunquam, aut rarò vsum venereorum experiuntur: qui autem à morbo, aut alia accidentali causa, antea ad coïtum erant aptissimi, mox ab eius causæ aduentu ad concubitum fiunt inepti.

Maleficiati sunt, qui vel ob malorum medicamentorum applicationem, per se, vel arte, & dæmonis auxilio adiuncto, ad Venerem redduntur inhabiles, de quibus *suprà, in com. hist.* 16. cur autem viri solùm, aut frequentiùs maleficio tententur, vt notauit Delrius *lib.* 3. *disquisit. magicar. quæst.* 4. *sect.* 8. ea est causa: quoniam viri pluribus de causis ad Venerem impotentes redduntur, dæmoniis solummodò causis vtens, multifariam eos illaqueare solet; mulieres nequaquam, aut raro, quia eæ ex parte sua semper ad coïtum promptæ sunt, & solùm ex coarctatione vuluæ ad coïtum fiunt ineptæ.

Distinguitur frigidus à maleficiato, ex Augenio *lib.* 10. *epist. medicinal. cap.* 7. *tom.* 2. nam frigidi semen non generant, neque arrigunt. Frigiditatem venaberis ex carentia pilorum in pube, & barba, ex membri virilis exiguitate, mollitie. Maleficiatus verò semen emittit, & habet alia signa, per quæ à frigido distinguitur.

Spadones etiam sunt inepti ad coïtum, & generationem: sunt enim ij quibus viæ seminis adeò inuersæ, atque inflexæ sunt, vt illud emittere non valeant; quod propter vinculum quod ad virgam habent, & penem contorquens, illis euenit; verbum enim *spao*, conuellere significat, atque inde dici certum est spadones, quòd illis virilia conuellantur.

Eunuchi ad Venerem sunt inhabiles. Alij natura sunt eunuchi, qui sine testiculis nati sunt, vel cum vno solùm; hos commemorant Rhodiginus *lib.* 4. *lect. antiq. cap.* 7. & Holler. *lib.* 7. *aph.* 28. hi steriles sunt, vt probat Andreas Laurentius *consil.* 11. Alij arte fiunt eunuchi, quibus in manibus obstetricum contorti sunt testes, & huius sortis homines, dicuntur Thlibiæ. Aristoteles 3. *de histor. animal. cap.* 1. & Paulus *lib.* 6. *cap.* 68. alium modum tradunt, quo eunuchi fiunt, nempe excisione: nam aliquando vnus tantùm testis, aliquando ambo præciduntur. Frequens modus est apud Turcas, sed atrox & crudelis: nam non modò testes, & scrotum, sed colem præcidunt, & ne ex tam graui vulnere perire possint, castrandis multam copiam opij offerunt, vt sic profundissimo somno correpti doloris acerbitatem euitent, vt refert Luithprandus *lib.* 6. *de rebus per Europam gestis, cap.* 3. Et hi ad seruandas regias concubinas in pretio habentur: nam eunuchi sunt lecti custodes. Alij voluptatis causa pueros faciebant eunuchos, vt Nero Sporum. Alij fidei gratia, illi enim corpus regium fide custodiebant: sic Rex Ægypti habebat eunuchos, vt constat ex sacra pagina, *cap.* 39. & 40. Genes. Sic Iuliano Imperatori erat eunuchus spado, eximiæ fidei perfectus cubicularius, vt refert Marcellinus *lib.* 16. *histor. cap.* 11.

Castrati ad coïtum sunt inepti: Castrare dicitur amputare, seu recidere. Sunt ergo castrati, quibus testis vnus, vel ambo sunt amputati, vel ipse colis est exectus, vt notat Mercurialis *lib. de morb. mulier. cap.* 1. Castratione homines plurimam virilis vigoris iacturam faciunt, & in muliebrem naturam degenerant, ex Aristot. 3. *de generat. animal. cap.* 3. & 7. & 10. *sect. probl.* 38. Galeno 6. *aph.* 18. & 1. *de sem. cap.* 15. nam animal redditur frigidius, flaccescit quoque robur, non secus ac senescentibus, venæ coarctantur, sanguinis flos hebescit, minuuntur arteriæ, pulsus elanguescit; ad hæc glabro sunt corpore, venereorum restinguitur appetentia, teste Cælio Rhodigino *lib.* 4. *lect. antiquar. cap.* 7. Castrantur etiam mulieres: refert enim Xanthus, vt tradit Cælius Rhodigin. *lib.* 20. *lect. antiq. cap.* 14. Andromitem Lydorum regem primum fœminas castrasse, & constat ex Gal. *lib. cit. de sem.* qui fœminam exectis testibus mari castrato similem esse affirmat, & fœminas camelorum castrari, ex Aristot. & Plinio tradit Æmilius, *de ruminant. nat. synt.* 3. Quo tamen modo operationis possint fœminæ castrari, licet in iis hoc opus magis operosum sit, quàm in viris, ob testium positionem, explicat Ioannes Riolanus Filius breuiter, & ornatè *lib.* 2. *Antropographiæ, cap.* 34.

HISTORIA XIX. AETII, *De impotentia venerea.*

In coïtu semine destituti ob gonorrhœam in somno.

*Adolescens domesticus minister confessus est, quãdo cum muliere rem haberet, semen effundere nõ posse; cùm verò dormiret, plurimũ ei semen prodire * citra voluptatem. Visum itaque mihi est, vasa eius seminaria, propter humiditatẽ vnà cum frigiditate calefieri non posse, propterea quod caliditas in coëundo ad corporis superficiem diffunderetur: in somnis verò ampliùs calefieret, propterea quòd somni interna calefaciunt, & refrigerant exteriora. Quare hunc infernas partes exercere iussi, atque id maximè per equitationem. Castorium etiam bibendum prebui, & diætam omnem calidam, & siccam constitui, &c. Aëtius*, tetrab. 3. serm. 3. cap. vlt.

PARAPHRASIS.

Medicorum scientissimus *lib. de genitura, num.* 2. ex eo per somnum seminis effusionẽ sequi affirmat, quoniam semen effusum, & excalfactum dum secernitur, coïtus imaginem repræsentat: in iis enim qui temperamento sunt frigidiore, & semen plus iusto frigidius est, in coïtu, debilitato calore, & ad exteriores partes ob calorem expanso, effusis spiritibus multis, internæ partes frigescunt, & semen motui fit ineptum: contrà accidit in somno, atque manuum exercitio: in illo enim ampliùs viscera calescunt, & redacto ad interiores sedes calore, & minimè debilitatis viribus, hæ redduntur robustiores, sicque liquatur semen, & calefactis vasis seminariis ad motum fit habile. Hunc calorem acquirere testes, ac vasa seminaria, ex assidua manuum confricatione, membro virili incalescente, minoríque spirituum copia deperdita, dilucidè liquet.

Auicenna inter Arabes primæ notæ auctor, & qui Græcorum Principum monumenta perlustrauit ad vnguem; hoc modo Aëtium interpretatur 20. 3. *tract.* 1. *cap.* 15. dum sic profatur: *Et quandoque propter paucitatem motus spermatis, & defectum eius à mordicatione excitante, itavt quandoque fiat in quibusdam sperma plurimum, & cùm coëunt, non descendit propter congelationem suam, & polluuntur cum hoc in nocte, quoniam vasa spermatis calefiunt in eis in nocte, quare calefit sperma, & subtiliatur, &c.* Quare ex somno, ex decubitu, concalfacto corpore, præsertim circa renes, semen hic æger noctu effundebat.

Cùm ergo hic esset temperamenti frigidi, inermis, fragili sanguine & spiritu viuifico veluti destitutus, semen gignebat aqueum, frigidum, minimè spirituosum, quod cùm spiritus copia non sit refertum, non titillat, nec ad venerem irritat. Quare huic similes ad concubitum inepti, si fortè concumbunt, dissolutis ob motum & laborem viribus, & calido innato ob patentes poros resoluto, & expanso in concubitu, marcescente & contracto pudendo, in opere languent, & semen eiaculari nequeunt. Lege pulchra de coïtus symptomatis admirandis, apud Marcel. *lib.* 4. *de medic. histor. mirabili, cap.* 18.

Meritò ergo huic Aëtius victum calidum & siccum præscripsit, qui siccaret, calefaceret, nimiam humiditatem absumeret. Partes infernas exercendas esse consuluit, illarúmque calefactioni attentus, equitationem præcipuè imperauit: nam cursus, saltatio, pilæ ludus, & alia inferiorum partium exercitia, accito ob motum calore, agitato sanguine, commotis spiritibus, has partes calefaciunt, & roborant, corpúsque firmant: nam, vt dicebat Hipp. *lib.* 6. *epid. sect.* 5. *text.* 10. *labor articulis & carnibus; cibus, somnus, visceribus.* Labor enim, & motus articulos roborat, & delato sanguine per vniuersam corporis molem, calefacit, & carnem auget; ex caloris augmento omnes naturales functiones fœliciùs perficiuntur, attractio præcipuè, cõcoctio, nutritio: spiritu verò vehemẽtiùs concitato pelluntur excrementa frigida, quæ anteà copia sua

semen

semen obrundebant, quare semen calidiusculum euadit, meatúsque dilatantur, per quos semen eiaculari debet.

Partium superiorum exercitatio calorem à partibus genitalibus attrahit, vt lucta, pancratium, pugilatus, armorum strepitus, disci iactus, & alia exercitationum genera; de quarum vsu post priscos, eleganter egit, clarissimus Mercurialis *in suo ornatissimo de arte gymnastica libro*: In his exercitiis, quum superæ, & inferæ partes multùm laborent, corpus dissoluitur: quare ob hoc equitationem inter cætera exercitia imperauit, in qua & spina erecta tenetur, & lumbi laborant, sicuti & cruris musculi, quibus costis equi corpus affigimus, mouetur quoque totum crus, & viscera omnia agitantur & concutiuntur, & sanguis in totum deducitur corpus. Hac ratione probata est ab ipso equitatio, non valida, ne inæqualis, sed lenis, & in equo suauiter progrediente peracta; hæc enim vel ambulatione leni commodior est, quoniam minùs corpus debilitat & soluit. Insuper partes genitales inter equitandum veluti attritæ & fricatæ, calorem & robur acquirunt. Denique equitatio, ex mente Antylli apud Oribas. *lib. 1. collect. cap. 24.* inter omnes exercitationes, totum corpus, & præsertim stomachum firmat.

Attenuato humore frigido, & roboratis partibus, equitationis, & regiminis calidi ope, ad expurgandum humorem pituitosum accessit, quod opus exequutus est oblato Castorio cum ratione summa: nam hoc medicamentum, Castoris, seu Fibri testes sunt; & sicut vnum membrum, aliud adiuuat sibi simile, vt pulmo vulpis pulmonem humanum roborat in potum assumptus; cranium humanum pro roborando cerebro primas tenet, quare Andernacus, & Rubeus oleum ex cranio humano aduersus comitialem morbum summè laudant; & sicut ossium humanorum puluis oblatus, ossa flaccida roborat, & sic articulariis morbis remedio est, ex Gal. *11. simpl. tit. de ossibus*: sic Fibri testes (hoc est Castorium) testes humanos firmant ac roborant: nam præterquam quòd hoc medicamentum calefacit, flatus discutit, frigidis & humidis internarum partium vitiis remedio est; quia vt inquit Trallianus *lib. 1. c. 14. corpus quod perfrixit, & prope est vt emoriatur, recalefacit, fouétque*: & sic à priscis, Galenóque passim, contra inclementem opij, aliorúmque frigidissimorum medicamentorum, vt hyoscyami, mandragoræque frigiditatem, innatum calorem extinguentem est celebratissimum: etiam pituitosum humorem expurgat, qui huius morbi frequens solet esse causa. De cuius mirabili vi pro curandis frigidis affectibus, sat multa diximus *lib. 1. in com. hist. 16.*

Addiderim, Castorium aluum soluere, & pituitosos humores è distantissimis partibus vacuare: quo pacto in frigidis cerebri, & neruorum morbis curandis primas tenet, ex Plin. *lib. 32. c. 3.* quod etiam vo[l]uit Gal. *lib. de theriac. ad Pison. c. 9.* dicens: *Castorij testiculi poti, conuulsionem sanant.* Et *lib. de ven. sect. aduers. Erasistratum, c. 3.* sic ait: *Catapotia ex Castorio aluum soluunt.* Cui sententiæ adstipulatur Serapio *c. 135.* inquiens, *ob id illud conuulsioni ex repletione mederi, quia euacuat, & purgat neruos ab eo, quod in eis præter naturam continetur.* In hunc vsum fiunt pilulæ de Castorio, quæ in dictos vsus sunt mirabiles, vtero etiam conferunt, & impeditas menstruas purgationes eliciunt. Eligi debent, Dioscord. testimonio *lib. 2. cap. 22.* qui ex vno ortu connexi sunt; fieri enim potest, eo auctore, vt gemini folliculi in vna membrana coniuncti reperiantur. Præditi intus liquore veluti ceroso, odore graui, & virus redolente, gustu acri, mordente, ac friabili, naturalibus tunicis circumdato. Cætera verò præsidia ad genitale semen corroborandum, lege apud Valleriol. *lib. 5. enarrat.*

QVÆSTIO XXXIII.

Vtrùm inter causas voluptatis in coïtu, præcipua sit, repentinus reditus ad naturalem statum, vt contra Galenum firmat Turisanus.

COMMENTARIVM.

Circa *voluptatem.*] Cùm apud amicum quendam Medicum, nō solùm doctrina conspicuum, sed ingenuis moribus illustrem, cum doctis meæ professionis viris, multa hactenus nondum animaduersa, ex variis, abditioribúsque locis extracta, quibus possem ruinosam medicinam erigere, procunciarem, casu incidi in bibliothecæ libros veteres Medicos, & semirosos, in quibus reperi codicem antiquissimum Aëtij Græco-Latinum: legi capita aliquot: postremum arripui, in quo erat scripta historia hæc: in qua secundùm versionem Cornarij, expunguntur verba illa (*cura voluptatem*,) quæ in hoc codice summa cum ratione erant reposita: nam semen quod per gonorrhœam profundi solet, voluptatem nullam parit. Huius ergo rei sciendæ, cùm illi flagrarent desiderio, rogarunt, vt hunc campum salebris vndique respersum, planum redderem: non enim, inquiunt illi, huc accessimus, audituri quid alij, sed quid tu sentires. Quare stimulis illorum agitatus, rem sic sum aggressus, & quod illi expostulabant de causis voluptatis in congressu venereo, ad Gal. mentem argumentum paulo attentiùs sum rimatus.

De causa voluptatis in coïtu, varij varia literis promulgarunt. At secundùm Arist. *4. probl. 15. & 14 de vsu part. cap. 9.* ita ferè potest assignari: Cùm vniuersa suauitas animantibus comparetur, vbi ab excessibus ad moderantiam protrahuntur, quia (vt etiam inquit Aristot.) suauis est via omnis pertinens ad naturam, idque non solùm sumptione necessarij ad reparationem deficientis, (quo pacto delectatur famescens, sumens alimentum; sitiens, aut febricitans, vbi potant; calens frigidi aëris inspiratu) sed expulsione excrementorū: nisi enim in excretionibus voluptas etiam foret annexa, valde periclitarentur animalia, torperent siquidem eo in opere, ac subinde ex retêtis in calido humido loco, qualis ferè est totius corporis, ac per moram putrefactis fæcibus, frequenter ægrotarent. Cúmque à natura cautissimè prouisum sit, vt tam vterus & seminalia vasa in fœminis, quàm in viris testes, alimoniam exciperent multo quàm egerent vberiorem, quò semē viris quidem potissimùm in fœtus procreandos cederet, fœminis verò præter semen, sanguis & lac in alendos: vbi copia illa seminis redundans non exhauritur, seu quantitate grauans, seu iam per moram quantitate noxia, cruciat, & molestat: contrà quando euacuatur, instar reliquorum excrementorum, deonerat, dolore liberat, & oblectat.

Sed cur maiori suauitate procedit, quàm aliorum excrementorum vacuationes? Arist. *cit. probl. & 1. de gener. 8.* & Gal. *cit. de vsu part. & de caus. sympt.* referunt ad quantitatem, qualitatémve materiæ, festinum motum ipsius, constitutionem, & sensibilitatem viarum. Turgens enim semen, & suapte natura calidum, spirituosum, mordax, & pruriginosum, non solùm quantitate distendit, tensionéque, & dolore cruciat, sed qualitate molestat, irritátque ad sui expulsionem; cúmque propter angustiam, & inflexionem vasorum protinus non excernatur, quin sic instituente natura, frictione quadam morosa partium attenuetur, & in flatum, vaporémve conuertatur, spumat & intumescit, magísque distendit partes ad generationem pertinentes, nec patentes inueniens meatus, liberúmve exitum, titillationem & pruritum inducit in membris per quæ transit, atque adeò voluptatem, & tantò maiorem quantò maior est copia humoris, magísque prurientis, magísque confertim facta, quàm omnium excrementorum vacuatio. Reliqua verò vbi sua copia vel grauant, vel mordent, confertim insurgente expultrice per amplos canales expelluntur, non ita tamen repentè, ac semen; huius enim intumescentia distendens cum dolore partis, & molestans acrimonia tam insita, quàm per moram, & frictionem, ac vrinæ mixtione contracta, sicut repentinè fit, ita & ipsius excretio subitò, & confertim; v[ind]e & major delectatio, quæ in celeriori reditu ad naturam consistit.

Contrà tamen instat acutissimus Turisanus *lib. 3. art. medicin. comm. 17.* contendens, propositæ oblectationis causam non esse repentinum reditum genitalium membrorum ad naturalem statum, vel excretionem molesti in illis locis percepti. Primò, quia pro ratione doloris ac molestiæ, seu lapsus à natura, ita sequitur excretio magis

magis aut minùs velox rei noxiæ, citiórque aut tardior reditus ad naturam. Sed nulla ferè sensatio molestiæ, aut doloris præcedit actum venereum, nullúsque aut perexiguus lapsus. Ergo minimus fit reditus ad naturam, & per consequens si ex hoc oritur voluptas, illa perexigua futura foret; cúmque omnium maxima asseratur, alia causa quærenda est. Quod verò nulla molestia præcedat, Galenus ipse fatetur *lib.1. de sympt.caus.cap.6.* tum quia semen sicut paulatim aceruatur, ita sensim imprimit, non subitò, & confertim, quod ad dolorem inducendum requiritur; tum quia vtilis superfluitas cùm sit, dum colligitur, sola quantitate molestat, qualitate autem non contristat, aut lædit, instar aliarum superfluitatum.

Secundò. Cùm multò maior copia vrinæ excernatur, & materiæ quidem acrioris, magísque molestantis, atque adeò celeriori expulsione, nec per dissimiles vias, maior & celerior erit reditus ad naturam in mictu, ac proinde maiorem voluptatem inducet vrinæ, quàm seminis excretio. Insuper & si exigua vrinæ portio semini permixta, tantam efficit delectationem, cur similem saltem non efficiet multa confertim, & simul exiens?

Tertiò. Qui coïtu immodico vtuntur, tantum abest vt semine in genitalibus abundent, quin eo deficiente, pro semine sanguinem effundant. Sed ij in accessu etiam oblectantur. Causa igitur non est abundantis excretio, & huius interuentu reductio ad naturam.

Quartò. Licèt ex euacuatione superflui sequatur reditus ad naturam, & interdum etiam voluptas; hæc tamen tunc inde oritur, cùm percipit sensus se ab illis deonerari quibus aggrauatur. Atqui emittentes per somnum semen, etiam delectantur torpente sensu ob vinculum primi sensorij. Igitur delitij venerei causa non est reditus ab innaturali ad naturalem statum, sed potiùs (vt inquit Auicenna, & cum eo multi) apprehensio, seu perceptio obiecti suauissimi, quale semen dicitur: sicut enim perfectis sensibilibus sensus alij delectantur; oculus, pulchris spectaculis; auditus suauitate harmoniæ; gustus, dulcedine saporis; olfactus, odoris iucunditate; ita tactus genitalium, semine: quod consonum etiam videtur Aristoteli, dum *lib. 10. ethic. cap.4* voluptatem definiuit operationem perfectam cognoscentis potentiæ non impeditæ, hoc est, perfectionem conuenientis in suo genere obiecti à bene affecto instrumento; atque adeò requirit ad voluptatem, non solùm obiecti præstantiam, sed & apprehendentis potentiæ incolumitatem.

Verùm Arist. ipse *lib.1. de generat.animal.& 4.probl.citat.* specialem huius voluptatis causam refert ad pruritum, & titillationem (quæ mulcebris quidam tactus est) ortam ex multi spiritus in vasis seminariis inclusi tardo motu, & dissolutione, tandem festina, simultaneáque seminis emissione, quam potissimum comitatur voluptas, hoc est, in congressus fine, 1.*de gener.animal.cit.* nam quòd lentus spiritus motus, soláque effusio non exigua afficiat voluptate, ostendit quòd titillatio earum partium, in quibus multus spiritus, qui non resoluitur, delitescit, vt in mento, sub alis, pedum plantis, suauis est; & puerulis, quibus nondum semen excedit, redundat, aut emittitur, delectabilis etiam est frictio genitalium; immò & natu grandioribus, & eunuchis, & iis qui semen emittere incipiunt, suauissima etiam est Venus, quia ob viarum angustiam seminis vapor, seu spiritus magis lentè mouetur, magísque prurit: contrà verò parum delectantur, qui citissimè emittunt, (atque ideò fortè lasciuus poëta tarditatem expetit: *Crede mihi veneris non est properanda voluptas:*) & (vt inquit Arist. 1.*de generat.animal.*& Auic. *lib. 9.animal.cap.5.*) qui frequenter coëunt, tum quia ex nimio congessu viæ ampliantur, parúmque immoratur spiritus, atque adeò delitiarum causa minuitur; tum quia parum coctum, minúsque prolificum fit semen; vnde assiduus vsus generationem impedit.

Adiicitur etiam causa alia nec contemnenda huius voluptatis, vis scilicet indita à natura membris ipsis genitaA libus mutui congressus appetentissima, cum maxima delectatione, ob germinationem animalium: nisi enim summa cum voluptate coïrent propter turpitudinem actus, & subsequens tædium, possent abstinere, cum magno, vel totali generationis detrimento. Argumento autem est huius ardoris, seu appetitus ad congressum inditi partibus illis, etiam citra peculiarem vsum sanationis, aut noxij exercendi, vel redeundi ad natiuam, pristinámque constitutionem, sed sobolis propagandæ gratia, & voluptatis congressui annexæ, quòd cum maiori damno magis oblectat, & allicit; plus enim debilitat eos, inquit Auic. 20.3.*cap.11.* qui plus delectationis habent: & quòd singula animalia summa voluptate, & impetu feruntur ad sui generis animalia, licèt visu turpia & fœda sint, licétve multa interim occurrant fœminei generis animantia multò B pulchriora. Quòd auium fœminæ ouis incubant, ventrem nudantes, & à cibo abstinentes, quò pullos excludant. Quòd pisces mares, fœminas sequantur, vt semen fœmineum iam exclusum inspergant, & fœcundum reddant, quia enim intra aluum maternam profundi masculinum semen non poterat (eo quòd nec intra se fœminæ plurimos fœtus concipere queunt, quos simul à piscibus edi voluit natura,) summo impetu, & voluptate ad fœminas accedunt, vbi primùm illæ suos edunt partus, vt veluti incubantes fœcundent. Demum & quòd bruta, vbi primùm in lucem prodeunt, veluti speciei magis, quàm propriæ conseruationis sollicita, quamprimùm in congressum rapiuntur, ac si primus ille, & magis stimulans appetitus foret inditus à natura, quem etiam in plantis, elementis, & mixtis omnibus experimur: tantus est in omnibus ad sui similia, vnionis, & coniun-C ctionis amor, non tam ob propriam conseruationem, quàm propter germinationem, multiplicationem, & incrementum; tantúsque in parentibus ad liberorum educationem affectus, citra peculiarem vtilitatem, vt credere par sit, vim illam generandi, vires suas, & efficaciam præ aliis habere; summúmque illum amorem, & congressus appetitum, fuisse generationis instrumentis à natura inditum, quò etiam citra proprium vsum sanitatis, aut se à superfluo deonerandi, auidissimè, & voluptuosissimè in coïtum ferantur.

Cæterùm licèt prædictas causas etiam admittamus, non proinde tamen illa Galeni *lib.1. de caus.sympt.cap.8.* ab excretione noxij, seu superflui, & reditu ex innaturali ad naturalem statum, reiicienda: nec enim ita vr-D gent adducta Turisani obiecta, vt solui nequeant. Ad primum respondetur cum Galen. ipso *cit.de caus.sympt.* quòd licèt noxia causa non sentiatur aliquando, propterea quod paulatim aceruetur, sensímque imprimat innaturalem affectum; non tollit tamen hoc, quòd conferta sit, & suauissima illius excretio: nam si dolore non afficit, quia celeritate caruit imprimendo, cur celeritate expulsionis voluptatem non inducet? ex vacuatione scilicet, celeriter & simul facta, velocíque reditu ad naturam, cuius celeritate magis respondet delectationis vehementia, quàm magnitudinis reditus, iunctis aliis de quibus suprà, exitu nempe tardo valde prurientis materiæ, angustia, & sensibilitate viarum, festino eiaculatu per exiguos, ac sensibiles meatus, &c. Fit autem ista velox excretio, tum ob validissimas, expultricem seminalium vasorum, ac-E cedente etiam ope musculi circumdantis testes, & tractricem vteri; tum ob seminis acrimoniam, & spirituum copiam ex frictione auctam, vehementer stimulantium ad excretionem, nec dissimiliter mouentium, quàm ignis in bellico tormento ad puluerem sulphureum admotus. Adde quòd cùm ex frictione, vt diximus, spumante semine partes illæ genitales nimiùm extendantur, non mediocris dolor, & molestia in illis concitatur, idque non sola copia, sed mordicante etiam qualitate; quia verò sequente celeri excretione sanantur, & ad pristinam constitutionem subitò reducuntur, pro ratione antecedentis doloris voluptas magna conciliatur.

Ad secundum. Diuersissima ratio est in vrina, quantumuis

tumuis repentè, & confertim excreta: non enim in ampla vesicæ capacitate contenta ita turget, nec inter excundum per liberos meatus sine mora, & retentione, cum voluptate titillat, vt eam conciliare possit suauitatem, quam semen ex adductis causis. Nec verò exigua illa vrinæ portio, quæ ex consulto naturæ à renibus ad testes descendit, & cum semine permiscetur, potissima est deliciarum causa, etsi etiam pruriat, & nonnihil stimulet; immò nec in vsum augendæ illecebræ principaliter data, sed magis ad frigefaciendum semen in sinistro teste, 14. *de vsu part. citat.* & ad facilem seminis exitum per angustos meatus.

Ad tertium. Etiam in libidinosis, qui Veneri immodicè indulgent, exiguum semen spumescens distendit, fitque superfluum, & turgere facit genitalia, corpore licèt exhausto; dum verò funditur, erumpit, & pro ratione doloris sequitur voluptas, præsertim cùm truditur ad colis angustiam, qua parte superfluum fit grauans, & pungitiuum. Verùm quia in illis semen nec copia satis distendit, nec per moram qualitate molesta vitiatur, qua excitet ad celerem expulsionem, vnde oblectatio, multò minùs delectantur.

Ad quartum. Quæ in seminis emissione in somniis percipitur voluptas, non exterioris est sensus, quum omnes tum temporis ligentur, sed imaginationis: hæc enim imaginata venere, & colis erectionem, & eam vacuationem promouet, atque in se oblectatur, & interdum multò magis quàm fieri soleat in congressu; solet enim & per somnia, & delirantibus plus veri fingere, multóque maiora proponere obiecta, quàm ipsa sint, ex causis aliunde petendis.

Verùm, vt in recentiorum diuertamus hortulos, qui de hac re plura literis prodidere, placet pro Hippocratis tutela controuersiolam componere: *Vter magis in coïtu delectetur, vir, an mulier?* Hic enim auctor *lib. de genitur. num. 6. in fin.* minorem voluptatem concedit fœminæ, maiorem viro. *Cæterùm multo minùs delectatur fœmina, quàm vir in coïtu, & vir etiam tempore longiore.* Nam fœminæ semen est aquosius, tenuius, minùs coctum, & minùs titillat; viri autem semen est calidius, crassius, amplius, perfectius, atque ideò magis pruriens; rursus & per plures, longiores, angustiores, & magis inuolutos meatus transit, vnde & tardiori motu. Denique & velociùs, & magis confertim excernitur, ob validissimum eiaculatum robustioris expultricis virorum, & tractricis vteri, quæ omnes sunt immensæ voluptatis causæ, iuncta etiam maiori exolutione quæ datur in viris.

Sed obstat grauissimorum virorum auctoritas, nam Ishac *lib. 6. thoric. c. 17.* contrarium sentit: sequitur Leuinus Lemnius *lib. de occultis natur. miracul. cap. 6.* dum sic profatur: *Quæ mihi potissima causa visa est, quòd mulier in complexu, mutuóque amplexu semen conferat, & viro plus voluptatis concipiat. Cùm enim natura comparatum sit, vt genitalis seminis excretionem, propter turgidi spiritus eruptionē, neruorúmque tentiginem ingens comitetur voluptas, ipsáque mulier geminum munus obeat, atque vtroque modo patiatur (elicit enim virile semen, súmque cū eo permiscet) verisimile est illā plus gestire, ac voluptatis cōcipere, perfundíque affluētiùs, &c.* Quoniam mulier ex frictione, intromissione membri virilis, emissione tardiori proprij seminis, receptione virilis in coïtu, ampliùs quàm vir oblectari videtur.

Andreas Laurentius *lib. 8. de re anatom. quæst. 7.* hanc quæstionem ridiculam putat, sed immeritò, nam Hippocratem accusat, qui, vt scribit *Gal. lib. 6. aph. 17. nihil scripsit temerè*, nisi velis librum de genitura, Hippocrati Thessali filio adscribere: nam Galen. *lib. 6. de morb. vulgarib. sect. 1. com. 29.* ex sententia Dioscoridis, vult librum de morbis esse Hipp. Thessali filij: quòd si hoc verum est, liber de genitura, huius quoque Hippocratis erit, hoc sanè argumento, quòd veluti *in lib. 4. de morbis*, enumerantur quatuor humores iis nominibus, sanguis, bilis, aqua, & pituita, sic & *in lib. de genitura*, referuntur, vt nomine aquæ quæ in splene continetur, melancholia intelligatur: nam Hipp. hunc humorem non solet hoc nomine appellare, vt con-

A stat *ex lib. 1. de natur. human.* & ex illo *libello Galeni*, quem inscripsit, *Breuis denotatio dogmatum Hippocratis*, veluti refert Stobæus *serm. 101.* Ergo si liber quartus de morbis, à magno Hipp. fuit conscriptus, seu potiùs ab Hip. Thessali filio, qui fuit in arte peritissimus, liber quoque de genitura est laudandus, nec eius præcepta temnenda.

Concilia ergo hos auctores hoc modo: nam mulieris voluptas maiori temporis spatio durat; viri autem intensior est, & vehementior, ob causas dictas, quidquid poëta effrænatam dixerit, fortiorem, & magis insatiabilem earum libidinem: intelligendus enim est de coëundi appetentia, quæ vehementissima vtero est, atque ideò semper sitiens nuncupatur, sed non proinde maiorem suscipiunt ex congressu suauitatem, & voluptatem, quanquam non ita citò
B satientur; voluptas enim magis ad obiectum, & modum recipiendi, vel expellendi, quàm ad desiderium consequitur, intensior, vel remissior: quamuis ad oblectationem non parum etiam faciat rei fruendæ voluntas, seu appetitus. Consule si placet, Auic. 21. 3. c. 2. Aponensem *dif. 34. & 4. probl. 15.* Thom. à Viega *lib. 6 de loc. affect. in com. cap. 6.* Marcel. Donat. *lib. 4. de. medic. histor. mirabil. c. 17.* Galeot. Mart. *lib. de promiscua disciplin. c. 18.* Rorar. *in suis contradict. Hipp. num. 14.* His adde nouissimum Paulum Zacchiam, Medicorum Romanorum decus, qui *lib. 3. quæst. Medico-legal. tract. 1. quæst. 7.* de hoc argumento inter omnes ingeniosissimè disseruit.

HISTORIA XX. RHASII, De minuendo coïtu.

C

Coïtus assiduus, camphoræ vsu minuitur.

PHlegmaticus quidam sumpsit ter in potu in quindecim diebus aur. pondus sex de camphora, & eo incisa fuit luxuria ipsius penitus, tamen debilitatus est stomachus ipsius, ita quod digerebatur cibarium ipsius per menses, deinde corrupta fuit ipsius complexio, & aliud malum præter hoc non fuit passus, sed deinde curatus est cum calidis, &c. Rhasius* lib. 24. continent. tract. 3. cap. 1.

PARAPHRASIS.

AB immodico & frequenti veneris vsu plurima, eáque irreparabilia mala oriri, latè diximus *lib. 1. in*
D *comm. histor. 73. & in hoc lib. in comm. histor. 9.* probántque Auicenna 19. 3. *tract. 1. cap. 11.* Paulus *lib. 1. cap. 37.* Celsus *lib. 1. cap. 1.* Nam corpus rarius, frigidius, debiliúsque reddit, spiritum & sanguinem resoluit, virtutes mortificat, & substantia nobilissima corpus defraudat, adeóque hoc verum est, vt sæpe plures in ipso concubitus actu, exhaustis viribus, expanso ad externas partes calore animam efflasse, veterum, & iuniorum scientissimi memoriæ promulgarint: de quorum classe sunt Galenus *lib. 1. de sem. cap. 16.* Valerius Maximus *lib. 9. cap. 11.* Plinius *lib. 7. cap. 53.* Alexand. Benedict. *lib. 24. de curand. morb. cap. 22.* Fulgosius *lib. 9. cap. 12.* & alij, quos citat Rauisius Textor *in officina sua, tit. de iis qui in venereo actu mortui sunt.*

E Huius rei causa licèt sit manifesta, illustratur tamen ab Hipp. *lib. de genitur. n. 2.* dum sic ait: *Sic autem in homine ab humido spumescente, id quod robustissimum est, & pinguissimum secernitur, &c.* Ex hoc loco apertè colligitur, valentissimum, hoc est, semen in venere excerni, hoc enim ex robustissimis substantiis, sanguine nimirum valde elaborato, seminali humiditate, spirituque implantato ritè conficitur, in quibus corporis robur, vigor, & firmitudo consistunt. Quo pacto spiritu multo vacuato plures animo deficiunt post venerem, præsertim qui in coïtu nimiùm oblectantur, vt notauit Auic. 20. 3. *tract. 1. cap. 11. & 21 tract. 3. cap. 15.* Assiduus enim concubitus viscera eneruat, cerebrum exhaurit, spiritus suapte natura tenuissimos resoluit, & ventriculum suapte natura neruosum, & frigidum debilitat.

Hoc quoque probat Galenus *lib.1. de sem.cap.16.* hoc modo. *Omnes animalis partes non tam seroso humore, quàm vitali etiam spiritu priuantur; siquidem hic quoque ex arteriis vnà cum genitali humiditate excernitur: nihil igitur mirandum est, si ij qui immoderatiùs coïtu vtuntur, imbecilliores euadant, quum & vniuersum corpus vtrorúmque horum purissima parte fraudetur, & accedat etiam voluptas, quæ vel sola idonea est ad vitales vires dissoluendas, vt nonnulli iam nimia voluptate affecti interierint, &c.*

Non immeritò ergo auctor noster, ad minuendum coïtum auxilia præbuit, in phlegmatico, qui cùm ob copiam pituitosi, & serosi humoris flatu turgeret, hac de causa ad concubitum erat procliuis. Quare ne ex superfluo veneris vsu, vires exhausto humido primogenio, & resolutis spiritibus euanescerent; & sic huius purissimæ substantiæ absentiam persentiscens, in deteriora, eáque sæuissima vitia laberetur ista de causa contracta, illi ad minuendam concubitus appetentiam auxilia apta præscripsit. Huius enim sortis homines quum sint caloris innati inopes, à frequenti concubitu extremè læduntur. *Multitudo* enim *desiderij*, inquit Auic. 20. 3. *tract.1. cap.25. quando est cum fortitudine corporis, & sanguineitate, & sanitate complexionis, & adolescentia ætatis, & potentia super coïtum, absque successione debilitatis, non est necessarium, vt occupatio sit in regimine eius, & fractione ipsius, &c.* Contrà, si debiles sint, & frigidi, ex frequenti concubitu læduntur valde.

Camphoram elegit inter cætera: nam cùm sit frigida & sicca in tertio gradu, ex Auic. *lib. 2. tract.2. cap.133.* seminaria vasa refrigerat, semen cogit ac inspissat, & sic abscindit coïtum: quare testibus & lumbis illita, Veneris stimulos coërcet, & extinguit. Hoc medicamentum ter per interualla exhibuit, timens, si continuis diebus exhiberet, ne viscera læderentur. Propinauit autem qualibet vice aureos duos, hoc est, octo scrupulos, quoniam aureus licèt sit pondus drachmæ vnius cum dimidia apud Saladinum *part.3. de ponderibus, & mensuris*, & Benedict. Massar. Vicentinum *eodem tract.* tamen ego sextam vnciæ partem, hoc est, scrupulos quatuor pendere arbitror, cum clarissimo Nicol. Fontano, Medico Amstelodamensi, *qui in suo eximio lib. institut. pharmaceutic. sect. 1. cap.1.* aureum à solido, hexagio, & sextula solùm nomine differre admonuit.

Hic, camphora exhibita, cùm esset pituitosus natura suapte, postea de debilitate ventriculi est conquestus, ita vt coctiones non ita essent prosperæ, & faustæ: nam ex frigiditate medicamenti ventriculus læsionem contraxit: cùm enim natura animalibus vice terræ ventriculum, velut promptuarium cibi fabrefecerit, ex Galen. *lib.2. de caus. sympt. cap.3.* & vniuersum alimentum excipiat, illud accuratè elaboret, & quod in eo recrementitium & inutile est, infernè pellat, benignum verò & vtile, per venas, quæ tum ad ipsum ventriculum, tum ad intestina perueniunt, distribuat, ex Galen. *lib.4. de vsu part. cap.1.* cibósque totus complectatur, ex Gal. *lib.3. de facult. naturalib. cap.4.* & alimentum concoquat, cur mirabimur, si ex camphoræ frigiditate nimia ventriculus frigiditatem contrahat, & ad coctionem reddatur ineptus, si coctio perficitur calore, ex Arist. *lib.4. meteor. cap.2.*

Huic malo occurrens Rhasius, frigidum ventriculi intemperamentum correxit, medicamentis (vt par erat) contrariis, calidis nempe, & roborantibus, edoctus à Gal. *lib.7. meth. cap.6. & 7.* docente, ventriculi intemperantias esse corrigendas contrariis; quo loco plura recenset, quæ ventriculum firmant, ac roborant: ea sunt oleum mastichinum, opobalsamum cum purpura, nardinum vnguentum. Per os verò administrat vinum, & mel. Et si fortè cruditas adsit ex debili coctione orta, stomacho apponit vnguenta, emplastra ex aloë, mastiche, oleo nardino, & purpura, & *lib.8. meth. cap.5. & 1. ad Glauc.14.* varia exhibet in potum medicamenta, quæ robur ventriculo conciliant.

Frigida & humida intemperies, calefacientibus & exiccantibus curanda est; hæc enim præterquam quòd naturæ sunt familiaria, quia hæc meliùs sustinet calorem, etiam ventriculum roborant, ac firmant. Sed cùm multa sint in hunc vsum inuenta auxilia, potiora in compendium redigam, quæ si priùs purgato corpore exequaris, erunt vtiliora.

Vinum refrigerato ventriculo est antidotum præstantissimum, inflationes enim præcordiorum discutit, vt multis exemplis confirmat Ruellius *lib.23. de nat. stirp. cap.9.* vnde iulapia ex vino naturam nostram roborant, vitam conseruant, atque producunt, teste Quercetano *lib.1. diætet. tit. de vino.*

Iuuat aqua absinth. fœnicul. origan. cinnamomi, serpilli, calendulæ, anisi, caryophyllor. menthæ, melissæ, hyssopi, anethi, betonicæ, & radicis Angelicæ, quarum aquarum vncias quatuor ieiuno ventre exhibebis, oblata priùs tabella vna aromatici rosati, diarrhod. diagalang. diacinnamom, aut theriaca antiqua, aut conserua ex flore stœchados, rorismarini, aut betonicæ.

Vtilia sunt artificialia vina, vt hyssopi, absinth. anisi, fœniculi, passularum, rorismarini, origani, euphrasiæ, nucis moschatæ, guaiacinum, passulatum, cuius conditionis sunt vinum Hippocraticum. His adde aquam vitæ, vel anisi cum saccharo. Varia clareta etiam sunt saluberrima, quorum vnum, aut alterum cochleare, vt ait Quercetan. ventriculum roborat, eiúsque cruditates, & flatulentam materiam tollit.

Decocta præstant parata ex pauco aniso, cumino, caruo, flor. camomil. absinth. galanga, cinnam. cubebis, caryophyl. ligno aloës, radice chin. smilac. asper. ebeno, mastich. & radice vocata sassafras.

Fomenta cum spongia imponuntur summa cum vtilitate stomacho, quæ flatus discutiunt, coctionem iuuant, & flaccidi ventriculi vires collapsas firmant: fiunt ex decocto melilot. absinth. calament. nardi, anisi, cumini, fœnicul. caryophyl. menth. puleg. origan. calaminth. serpil. aneth. rosar. rubear. calam. aromatic. galang. zedoar. calam. aromat. mastich. lign. aloës, coral. rubri, nucis moschat. rhapont. Decoctum autem in vino parari potest, quod collapsas ventriculi vires strenuè refocillat, cuius vsus in ablutionibus, extractis, odoribus, & aliis quæ vino conficiuntur, atque propinantur, est vtilissimus: nam medicinæ, quæ tardæ sunt operationis, si in vinum infundantur, vigorem sumunt, acuuntúrque vt ait Alphonsus Ferreus *cap.1. de vini exhibit.* quare nec cibus, nec medicina vino vnquam priuari debent, nam est simile calori nostro, & medicamenta penetrare facit vt Auicenna inquit *3.1. cap.2. de regim. aq.*

Olea etiam roborandi ventriculum vires habent, vt oleum menth. absinth. nard. mastich. anisi, fœnicul. caryophyl. nucis moschat. cinnam. balsam. sulphur. croc. costi, ebeni, terebinth. naphæ, belzoini, maceris, piperis, de corticib. malor. arantior.

Pulueres offeruntur in vino, aut è iure gallinæ, aut extrà apponuntur in sacculis; nam calefaciunt ventriculum, exiccant, & roborant. Præcipui sunt rosar. absinth. coriand. anisi, fœnicul. cinnamom. zingiber. caryophyl. nucis moscat. macis, galang. cubebar. calam. aromatic. gentian. zedoar. mastich. radic. tormentillæ, galliæ moschat. ligni aloës, mosch. ambar. piper. origan. pulegij, cymin. carui, myrtil. coral. rubri.

Electuaria etiam calefacientia ventriculum roborant, vt sunt aromaticum rosat. aromat. caryophyllatum, dianthos, diaxyloaloës, diagalanga, dianisum, diacyminum, diacinnam. diazingib. diaspoliticum, diatrion pipereon, electuar. ex citro, rosata nouella, dirrhod diamargarit. calidū: ex quibus speciebus cum miva cidonior. cum aromate, & syrupo de corticibus citri, aut rhodomelite, possunt parari antidota ventriculo roborando vtilissima.

Vnguenta ex dictis oleis, & pulueribus cum cera construi possunt, quæ cum euidenti vtilitate ventriculo imponuntur. Ex his possunt parari emplastra, seu cataplasmata, quæ ori ventriculi admoueri queunt. Roborat ventriculum calor manus eiusdem laborantis, vel alterius hominis sani, vel catulus, aut puerulus ventri admotus; quomodo autem à calore externo caliditas interna iuuetur, & foueatur, lege *hist.66. lib.1.*

Cùm

Cùm autem ex immodico Veneris vsu sæua damna propullulent, immò aduenient tabes, & mors meritò hæc præcauere satius putauit, exhibito medicamento frigidissimo, ex cuius vsu licèt ventriculi calor minueretur, tamen ampliùs optanda est noxa, quàm mors, vt rectè dicebat Gal. 12. *meth. cap.* 1. & *minus damnum maiori vtilitate est redimendum*, ex Gal. *lib.* 1. *aph.* 24.

QVÆSTIO XXXIV.

Vtrùm camphora sit frigida, an calida, vt contra Auicennam Mathiolus sensit.

COMMENTARIVM.

DE *camphora.*] A sapientissimis medicorum, diu & importunè quæsitum, num camphora sit frigida, vel calida. Sed in hac dirimenda lite sunt ancipites: nam pro vtraque parte æqualia videntur esse momenta rationum. Eius frigiditatem arguit adstrictio, congelatio, quoniam capitis dolores mulcet illitu, incandescentes inflammationes restinguit, iecoris ardorem compescit, sanguinem cogit, renes, & seminaria vasa refrigerat, & venerem sic extinguit, erysipelata mitigat, aduersus gonorrhæam, & alba vteri purgamenta efficax est. Idem præstat pubi, seu imo ventri, testibus, renibúsque admota, sanguinem è naribus profluentem sistit, collyriis ad calidas oculorum ægritudines vtiliter imponitur, corpora à putredine sua frigiditate præseruat, diarrhϾ opitulatur, febribus remedio est, somnum conciliat, ex Auic. 3. 1. *tract.* 2. *cap.* 10. quo pacto est frigida, & sicca in ordine tertio, ex mente Auic. *lib.* 2. *cap.* 133. subscribunt Serapio, & Platearius *cap. prop. de camphor.* Garzias ab Horto, *lib. de aromat. quæ ex India adsportantur, colloq.* 32. Cristoph. à Costa, *eodem tract. cap.* 25. Andreas Lacuna *lib.* 1. *in Dioscorid. cap.* 75. & Patres *in Mesuem*, *in com. trochiscor. de camphora.* Hos trochiscos, sicut & oleum eius conferre ad febres ardentes monuit Mesuë; compescunt enim sanguinis feruorem, ventriculi, & hepatis calidam intemperiem corrigunt, sitim mitigant, hecticæ, & phthisi conferunt.

Contrà faciunt multa, quæ eius caliditatem arguunt manifestè, gustus, qualitas, odoris acrimonia, aërea substantia, pondus, raritas, & siccitas. Insuper si sententiæ Galeni standum est *lib.* 4. *de vsu part. cap.* 9. dicentis nullum frigidum promptè comburi, videtur camphora calida esse & sicca, nam igni imposita ardet, & in flammam citissimè conuertitur. Audi *loco cit.* Galenum, dum de pinguedine loquitur: *Quæ certè quòd calida res sit, dignoscitur & sensu ipso, vtentibus ea nobis vice olei: indicat autem id non minimùm, quòd facilè in flammam transmutetur, tanquam ad flammæ naturam proximè accedat: nihil enim frigidum promptè comburitur, &c.* repetit *lib.* 3. *de temp. cap.* 5. §. *Verbi gratia si oleum calidum est, non id inde spectabitur, quòd glutinosum, aut pallidum, aut leue est, sed quòd facilè inflammatur: id namque erat illi calidum potestate esse, quòd celeriter in energia calidum mutatur, &c.* Quare Pandectarius, *cap.* 119. & Proprietarius, superioris sæculi Medici eruditi, calidam & siccam in secundo ordine proponunt.

Vidit istam controuersiam Mathiolus *lib.* 1. *in Dioscorid. cap.* 71. *de Lentisco*, argumentorúmque difficultate perterritus, camphoram esse calidam & siccam arbitratur, codicésque Auicennæ esse mendosos sibi persuasit. Sed errat, nam in antiquis Auicennæ codicibus, & in germana versione legitur, quòd camphora sit frigida & sicca in gradu tertio.

Doctissimus Renodæus *lib.* 1. *de materia medica, sect.* 9. *cap.* 2. *de Caphura*, rectius dubitationem explicuit, dicens: camphoram diuersis constare partibus, nam cùm mixtæ sit facultatis, frigidis & siccis partibus constat, & sic cogit, retinet, inspissat, & contemperat; odore verò, spirituum tenuitate, & partium aërearum ope calefacit, & sic subtilibus partibus constans, reposita in auram euanescit, & ardet, vt notat Scaliger *exercit.* 104. *num.* 8. *in Cardanum.* Nec dubites: plura enim sunt, quæ cùm variis partibus prædita sint, varias, & longè contrarias ex se promant vires. Sic opium frigidum est, licèt amarissimum sit, & ita acre, vt linguæ impositum exulceret. Argentum viuum frigidissimum est, quum in perpetuo sit motu ob tenuissimas partes, quibus constat, quarum merito resoluit, calefacit, penetrat, viscidam, tenacémque pituitam attenuat, incidit, & per sputum, aluum, sudorémque expurgat, & eam firmiter adhærescentem è distantissimis partibus attrahit. Sic alia quamplurima, ob diuersas quibus pollent, vires, varios effectus producunt, vt lentes, aloë, rhabarb. psyllium, ferrum, chalybs, rosa, lac. Solue secundò cum Manardo *in com. Trochiscor. de Camphor.* Legitima Camphora est frigida; factitia, quæ præsertim ad nos ex India adulterata affertur, & bitumine infecta, calida est. De Camphoræ electione, lege Mathiol. *loc. cit.* Medicos Colonienses *in com. Mesuæ*, *tit. de Trochisc. Camphor.* & elegantissimum Cronemburgium *lib.* 6. *de compos. medicam. in com. Trochisc. de Camphora*, Abhenguesit Arabem, qui *in suo de simplic. medicinarum libro*, de Caphura rectè conscripsit. Iuberam *in reformatione medicamentor. cap.* 95. & nuper Tobias Aldinus proposuit *in suo lib. de plantis horti Romani.*

HISTORIA XXI. GALENI, De colis palpitatione.

Colis palpitatio, Carminantibus auxiliis curata.

IN *illo enim cui assiduè colis palpitatio præcesserat, causa erat * spiritus flatuosus, ad quem cùm omnem curationem conuertissem, hominem sanaui, &c. Galenus* lib. 6. de loc. affect. cap. vlt.

PARAPHRASIS.

MIserabilis profectò est colis ignauia, & ad congressum venereum impotentia: miserabilior ob labores, & pericula multa, eiusdem partis contraria constitutio, hoc est immoderata distentio citra appetentiam veneris contingens: cùm enim Paulus *lib.* 3. *cap.* 56. Satyriasim, naturalium palpitationem esse proferat, quæ vasorum seminariorum inflammatoriæ dispositioni superuenit, vt firmat Auic. 20. 3. *tract.* 1. *cap.* 37. eueniátque ob genitalium partium feruorem nimium, vt ex priscorum mente explicant Mercurialis *lib.* 4. *de morb. mulier. cap.* 10. & Mercatus *lib.* 2. *de morb. mulier. cap.* 10. hunc ægrum priapismo laborasse mihi persuadeo, de quo affectu latiùs infrà: nam, vt *cit. loco* notauit Paulus, satyriasis ex phlegmonosa seminalium vasorum dispositione ortum ducit, in languorem, & resolutionem eorundem vasorum migrat, & neruorum distentionem, conuulsionémque minatur. Accedit quòd morbus rarus est, & sæpe cum alui fluore, & frigido sudore interficit. At verò Galenus hunc carminantibus oblatis persanauit.

Hoc manifestè asserit Aurelianus *lib.* 3. *tardar. passion. cap.* 18. qui satyriasim à priapismo distinguit, licèt hi affectus conueniant in rigida, & inuoluntaria penis tensione; quoniam Satyriasis, acutum malum est ex conuulsione ortum, breui hominem consumens cum immensa veneris libidine, cui mors ferè superuenire solet. Priapismus verò tarda passio, ex plurimo flatu, nec facilè solubili, intra fistulosum neruum contento. Hoc ergo affectu laborasse hunc ægrum firmat Thomas à Veiga *in com. huius loci, num.* 6. dicens: *Frigida affectio est palpitatio, quare non ab arteriarum spiritu, sed à flatu in fistuloso neruo, & genito, & densato.* Explanata namque causa naturalis erectionis, de qua eleganter agit Laurentius *lib.* 7. *de re anatomic. quæst.* 6. inuestigat Galenus morbosam, quam magis in fistuloso neruo, quam in arteriis esse constat.

Neruum hunc, quem colem dicimus, multis nominibus antiquitas decorauit: nam multoties penem, hastam, mutonem, caulem, virgam, fascinum virilem, scapum, veretrum, verpam, mentulam, caudam salacem, neruum fistularem, genitale, aut membrum virile nuncuparunt, *vt cit. loc.* prædixit Laurentius, & pluribus nominibus insigniri, ab otiosis, pronis in venerem, meretriculis, lenonibus testatur Columbus *lib. 11. anatom. cap. 15.* ob quam causam ab amantibus priapus dici solet, de cuius etymologia plurima prisci poëticè fabulantur, & notant Eustathius *in lib. 2. iliad. cap. 22.* Athen. *lib. 1. cap. 27.* Diodor. Sicul. *lib. 4. cap. 2.* & de eius apud Ægyptios simulachro, pulchrè, & ad naturæ vires consentaneè disputat Suidas.

Virile ergo membrum, corpus est neruosum ex pubis ossibus ortum, cui simile in toto corpore non inuenies, & cui venæ, & magnæ arteriæ inseruntur. Insuper hoc nec tensum semper esse oportuit propter molestiam, & periculum; nec perpetuò laxum, quòd foret omnino inutile; sed vicissim flaccescere, contrahi, & quiescere, & pro vsibus tendi, dilatari, ac moueri opus fuit. Naturalis erectionis causam docet esse innatam pudendi facultatem, quæ sui muneris non ignara, instar aliarum corporis facultatum, vbi primùm animal ad coitum incitatur, ex insita doctrina penem distendit, aptéque ad congressum disponit; licèt enim operis inscia, & indocta natura sit, hoc est, carens omni externa disciplina, omnium tamen opifex est, 3. *art. med.* 87. & sponte suas inuenit, atque exequitur motiones, vt solerter dictauit Gal. *lib 6. de loc. cap. vlt.* & prædixit *Hipp. 6. epid. sect. 5. text. 2.* quicquid Asclepiades, scribente Gal. 3. *cris.* 8. affirmauerit naturam esse inertem, quam vniuersa illius opera, vtpote mirabili industria, & summo artificio plenissima admirentur sapientes; de quo passim Gal. *in lib. de vsu part.* præsertim *lib. 1. cap. 3. & lib. 3. cap. 10. & 15.* Plinius *lib. 11. cap. 2.*

Quamuis autem à flatuoso spiritu per arterias influente turgeat etiam pudendum, dilatetur, atque in tumorem attollatur, præcipua tamen naturalis tensionis causa in neruo fistuloso consistit, tum quia actiones à propriis partium essentiis oriuntur; tum quia arteriæ quantumuis pressæ, exprimere non possunt flatum in fistulosum neruum, nisi is distenderetur; ideò namque repletur, quia distenditur, non è conuerso; quod similiter in pectoris, cordis, & arteriarum motibus agnoscimus, ad quarum partium distentiones sequitur aëris ingressus, & repletio.

Cùm ergo neruus fuerit distentus, sequitur ex arteriis spiritus, quemadmodum pulmo thoracem sequitur, ob eam quam habet ad motum ipsius sequelam. Distenditur autem sponte neruus, aut stimulante desiderio, vt diximus, ex meditata venere, vel mordicatione; aut acquisito calore; irruente deinde spiritu vaporoso impletur, rigidúsque fit, & insigniter intumescit; eodem verò dissoluto, contrahitur rusus, concidit, & flaccescit: nam ab spiritu, non humore inflari indicat celer eleuatio, & subsidentia. Cæterùm longè aliter contingit in morbosa erectione; huius enim causa, flatus cùm sit ventosus ex crassis, & viscosis humoribus cum mediocri calore genitus, 3. *de sympt. caus. 2. & 9. sec. loc. cap. 9.* vnde Paulus, Aëtius, & omnes sua hausere, magis in arteriis quàm neruo ipso existit: facilius namque est illis apertis, spiritus flatuosus, quibus arteriæ turgent, in corpus fistulosum effundi, quàm in hoc ipso gigni, quod etiam euentus crebritate confirmat Galenus. Dignosces verò ex præcedenti palpitatione, oriri priapismum à genito, & densato flatu in fistuloso neruo: palpitatio enim cùm frigida affectio sit, vtpote causam habens materiam ventosam, à calido arteriarum spiritu fieri non potest.

Cur colis, osseus, solidus; ex arteria sola constructus non fuerit, explicat Vesalius *lib. 5. fabric. 14.* Penem enim ita fabrefecit natura, spiritu repletum, vt insigniter turgere possit, & rursus eodem spiritu dissoluto concidere: nam hoc modo ad venereos congressus, seminis eiaculationem, & libidinis stimulos summus rerum opifex creauit, atque constituit. Is ergo neruus cauernosus, & fistulæ modo excauatus, constat ex duobus neruis cauis, meatu vnico membranoso, semini & vrinæ communi, quatuor musculis, venis, arteriis, & neruis plurimis, membrana neruosa, & cute miro artificio fabricata, vt Galenus *14. de vsu part. 13.* edocuit manifestè: explicat eruditissimus Spigelius *lib. 8. de fab. corporis humani, cap. 17.*

A

Huius affectus causam esse vaporosum, flatuosúmue spiritum firmat Gal. *14. meth. cap. 7. & lib. 3. de caus. sympt. cap. 2. & 9. de composit. medic. sec. loc. cap. 9.* qui ex humoribus viscosis, ac crassis per moderatam caliditatem gigni solet. Verùm vbi in eodem fistuloso neruo flatuosus spiritus fuerit genitus, ex continua eiusdem, quæ præcessit, palpitatione dignosces: quemadmodum è diuerso, vbi supra modum arteriarum ora, quæ ad pudendum deueniunt, fuerint patefacta, ac propterea affatim spiritus multitudo ad ipsum colem affluat, nullum tale symptoma præcedere solet. Ex quibus constat affectum hunc à vaporoso, nebulosóque flatu in hoc neruo genito originem duxisse. De hoc argumento consule Fernel. *lib. 6. pathol. cap. 13.* Altimar. *lib. de curand. human. corpor. malis, cap. 105.* Christoph. à Vega *lib. 3. art. medic. sect. 10. cap. 4.* Vidum Vidium *lib. 11. de curat. membrat. cap. 12.*

B

Plurimæ sunt causæ, quæ calorem nostrum imbecillitant, à cuius debilitate flatuum copia gigni solet in corpore nostro. Causa efficiens, primaria, & immediata est debilitas natiui caloris. Secundaria, & remota, est humidum quoduis; ex quo, cùm viscidum fuerit, & crassum, debilis calor flatus eleuat, quos præ impotentia discutere nequit. Ad horum ergo resolutionem, cùm Galenus omnem curationem conuertisset, ægrum persanasse gloriatur. Sed quæ præsidia adhibuerit, non explicat. Dic. Spiritus flatuosi causa, est humor crassus, & lentus, ex Gal. *loc. cit.* Offerenda ergo sunt alimenta boni succi, facilis coctionis, nam hæc vel à remissiori calore facilè superantur: maximè si sint aromatis condita, quæ natiuum calorem egregiè restituunt, flatúsque absumunt. Hunc vsum complet optimi mellis vsus, quod auctore Galeno *7. meth. cap. 7.* & alibi, in naturis frigidioribus probum succum gignit, & leuiter calefaciendo nonnihil detergit, & cruda excrementa concoquit, & per aluum expellit.

C

Pro potu prodest vinum antiquum, odorum, generosum, in quo præsertim absinthium, & aromata calida infunduntur. Aqua sit cocta cinnamomo, aniso, aut radice chinæ. Aër sit calidus siccus. Humorem pituitosum Galenus imperat vacuandum per vomitum, cum Paulo *lib. 3. cap. 56.* timens ne ex præcipiti lapsu humorum in infernas partes, geminetur malum: at de violenter vacuantibus est intelligendus, vel quando purgatio initiante fluxione celebratur. Quapropter ex vsu sunt clementia, quæ suauiter humores per aluum deriuent, velut sunt agaricum, mechoaca, pruna sennata, syrup. ex multiplici infus. ros. persic. syrup. de sen. epithym. polipod. quæ si cum carminantibus misceantur, strenuè proderunt; dummodò flatus resoluentia non sint nimis intensa, nam sic flatu plusquam oportet attenuato, maior fit inflatio, & grauiores dolores propullulant, quod præceptum in omnibus flatulentis affectibus, præsertim intestinorum, est obseruandum.

D

Mandantis quoque partis ratio est habenda, quæ sæpe ventriculus esse solet, interdum lien, aliquando hepar, quæ viscera cùm intemperie frigida laborant, flatus creant, quos ex ructu, rugitu, fluctuatione, & dolore circa has partes percepto facilè venaberis: maximè si adsint cruditas, tarda, difficilísque concoctio, inflatio ventriculi, nausea, vomitus; ex quibus causis flatus suboriri, certissimum est.

E

Oportet ergo officinas coctionis roborare, & flatus genitos absumere. Hoc opus efficiunt clysteres ipsi, qui parantur ex oleis, ac decoctis digerentibus, & carminantibus, vt ex semine anisi, carui, dauci, fœniculi, an. ʒß. sem. apij, & aneth. an. ʒiij. flor. chamæmel. melilot. sambuci, rut. anthos, an. P. ij. & facta decoctione in aq. & vino cretico, cum aq. vitæ ℥ij. & ℥ij. mellis anthosati, & ℥ij olei

olei rutac.& ℥.ß.hier.fiat clyster,qui calidus iniectus, & diutissimè in ventre retentus, mirè flatus discutit. Hunc si pares ex iure galli veteris, cum iisdem medicamentis priùs decocti, adiectis ℥iij. vrinæ pueri impubis, & ℥j. fermenti acris, erit præstantior.

Ex iis medicamentis cum sacchato, adiecta nuce moschata,& caryophyllis, possunt fieri pulueres, tabellæ: & cum conserua flor.anth. & saluiæ, parantur electuaria; quæ potenter discutiunt. Linimenta fiunt,emplastra,culcitæ,fomenta, ex plurimis roborantibus medicamentis, quorum syluam in superiori historia descripsimus. Iuuant sudorifica ex ebeno,smilace aspera,& radice chinæ: Balnea Thermalia summo sunt ex vsu, & cætera quæ partes naturales tuentur,& roborant.

QVÆSTIO XXXV.

Vtrùm flatuum generatio oriatur à debilitate caloris innati, vt opinatur Galenus.

COMMENTARIVM.

Spiritus flatuosus.] Non censebitur à medica facultate alienum, vt Galenica ingressi pomœria, per transennam licèt,præscribamus, quæ huius flatuosi spiritus causa sit primaria: nam de antecedente suprà ostendimus, esse humorem crassum,viscidum,qui num à debili,moderato, aut immodico calore vertatur in flatus, nunc enodandum. Artis medicæ fulgentissimum iubar rem sic determinat *lib.3.de sympt.caus.cap.2.*dum sic ait: *Est autem & horum generatio in ipsis,quæ in ventre sunt, locis, succis quibusdam pituitosis,vel cibis inibi à deficiente calore in halitum solutis:quippe syncera frigiditas prorsus halitum non facit,quòd scilicet ea nec attenuat,nec conficit,nec alimentũ dissoluit:fortis verò calor, cùm longo interuallo nutrimentum superet,ampliùs quàm pro halitu generando id attenuat, nisi tamen flatuosum sit natura:tunc enim gignitur spiritus quidam turbidus,ac vt sic dicam,nebulosus,cæterùm exiguus,& breuis temporis,ita vt vno,vel altero ructu vacuetur. At calor qui in cibos agit,cæterùm diminutè,is eos quodãmodo dissoluit,non tamẽ prorsus conficit,atque hinc oritur flatuosus spiritus.* Explicat ingenuè Valleriola *in com.*& exponit Ludouicus Lemosius affabrè *in com.c.8.lib.12.meth.Gal.disp.4.*

Sicut enim,inquit Galenus ibi,*extrinsecùs tum frigidissimi status sunt sereni, soléntque maximè flante borea fieri; tum calidissimi,qui æstatis tempore incidunt,ambientem aëra purum reddunt:qui verò inter hos sunt,nebulam gignunt:ita in animalibus,neque in caloris summa imbecillitate,nec cùm idem nimium est vehemens,sed in iis,qui inter hos sunt flatibus,flatuosum excrementum gignitur. Atque id cùm per os excernitur, ructum creat: cùm per sedem, sonorum, silentémue flatum: cùm verò neutra parte emittitur, symptoma creat,quod inflatio vocatur. Iam is flatus in tenuibus gignuntur intestinis,& in iis quæ circa ieiunum sunt locis, maximè consistunt.*

Deinde Galenus *lib.4.acut.com.42.*de flatuum generatione verba faciens,sic ratiocinatur: *Conatur siquidem caliditas natiua corporis humores tum dissoluere, tum effundere,sed tenuare ipsos,& per inuisibilia foramina excernere nõ potest. Cùm verò perfectè languet, neque soluere incipit,atque ob id spiritus flatuosus non summè languente natiua caliditate ortum habet,&c.*probat *lib.4.acut.com.11.& lib.6. epid.sect.3.com.12.§. Prorsus enim flatu repleri, ab ingeniti caloris debilitate prouenit: eo namque rectè valente, horum nihil exoritur.&c.*firmat *lib.6.aph.1.& 3.aph.com.vlt.* sequuntur Paulus *lib.3.cap.38.*Oribas. *lib.9.synops.cap.11.* Auic. 13.3. *tract.5.cap.1.* Auerrhoës *lib.3.collig.cap.16.* Mesuë *tract.de ægritudinib.stomachi,cap.11.*Serap.*tract.2. cap.18.* & omnes propemodum recentiores satis confirmant,nixi Arist.doctrina,*2.meteor.cap.4.* qui flatus non à calido vehementi,sicut nec à frigido, sed à languido calore gigni asseuerat.

Sed hæc sententia patitur obiectiones plures. Cùm enim calor à multis causis debilitetur, plurimæ quoque erunt inflationis causæ: Primò, calor à frigore per se minuitur, tanquam à verè contrario, quo nomine frigida epota flatus generat,& hydropem accersit, apud Gal.*lib. 6.de loc.cap.1* Secundò,à prohibita transpiratione, qua sponte marcescit calor omnis. Tertiò,à defectu materiæ, qua denegata innatum ignem perire est necesse. Quartò, ab ineptitudine materiæ,quam,ob crassitiem calor conficere nequit, sed in flatus vertit. Quintò, à suffocante copia,ob quam obruitur innatus ignis,& extinguitur. Sextò, à nimia siccitate, humidum, caloris pabulum absumente. Septimò,ab ignea caliditate, vt accidit in priapismo,ex Gal.*14.meth.cap.7.* imponente in hoc affectu frigida lumbis, venámque refrigerij causa secandam imperante; & in mirachiali, flatuosáque melancholia experimur manifestè, cum Galeno *lib.3.de loc. affect.cap.7.* in qua flatus imminui oblatis refrigerantibus, refracto immodico pylori calore, *inibi* ex Dioclis sententia asseuerat. Quo pacto aliquando spiritum calidum flatuosum in corpore gigni testis est Galenus *lib.4.acut.com.42.§. Verùm cùm spiritus calidus,flatuosúsque ad caput fertur ob humorum prauitatem,&c.*

Hæc verò facilè solues, si priùs aduertas quòd sicut in magno mundo,solis, & stellarum actione duplex exhalationis genus eleuatur,auctore Aristot, *lib. 2. meteor. cap. citato,*alterum humidum, pluuiæ materia; siccum aliud, ex quo venti,& ignitæ impressiones oriuntur: sic in animalis corpore, actione caloris, duplex recrementorum genus eleuatur,alterum humidum,& vaporosum, insensibiliter per cutis spiracula effumans, aut sensibiliter per sudorem erumpens;aliud est siccum, & fuliginosum, ex quo pili,vngues,sordes generantur,ex Gal.*lib.1. de sanit. tuend.cap.12.* Præter hæc sunt recrementa flatuosa, quæ Galenus flatum, aut spiritum flatuosum appellat, quem vbique generari,præsertim in locis ad ventrem pertinentibus, *lib.2. ad Glauc. cap.6.* testatur Galenus: Auic.1.3. *tract.2.cap.5.* hunc distinguit à vapore, quia hic ex omni humore; flatum verò ex pituita, & atra bile generari prædixit.

Flatum ergo oriri à debilitate caloris innati, exempla demonstrant: nam fructus qui non integrè maturuerunt, Sol Martij, & lumen Lunæ iccircò noxia sunt, quia flatus generant. Deinde pars refrigerata flatibus distenditur, quoniam diminutus calor partis, agens in succum subfrigidum,crassum,glutinosum, sæpe est causa flatuum diuturnorum; quam causam commendat Gal. 12. *meth. cap.1.& 8.* tanquam Medico curaturo summè necessariam. Insuper flatus sub membranis, musculis,circa intestina, ventrem, & partes frigidas generantur, qui illas rumpendo frangunt,vt ait Auic.2.1.*doct.3.cap.9.* nam ex magna vaporosæ materiæ copia, vel crassi flatus abundantia, in caluariæ cauitatibus contenta, & vehementi motu expultricis facultatis,ipsam aliquando rumpi testatur Andreas à Cruce *lib.1. chirurg.cap.2.* lege Albucasim *lib.2.cap.25.* Nicol. *serm.7.tract.3. sum. 2.cap.45.* Beniuen.*cap.40.& 81.*

Causas plures assignari calorem nostrum debilitantes, non negamus; hæ autem non sunt immediatæ,primariæ,& efficientes,sed remotæ, secundariæ, & ex accidenti: nam calor adurens flatus non eleuat,si agat in humidum quoduis;at verò debilis calor in quoduis agens, eos generat, quos attenuare ob imbecillitatem nequit. Curat autem frigidis priapismum *in methodo,*vt sic igneus calor mitescat, & temperetur. Sanat autem venæ sectione in iuuene robusto, vt reuellatur humor in colem inflatum,& dolorificum delapsurus. Quo pacto debilis calor innatus flatus generat,qui si immodicus,& excedens sit;vt in melancholicis hypochondriacis sæpe reperitur, debilis etiam est, quoniam ab antiqua temperie deflexit, & non est commodum naturæ operantis instrumentum: immò ab eo calor insitus debilitatur,coctio vitiatur, succrescunt cruditates, & flatuum copia propullulat: hoc modo ab igneo calore innatum depopulante fiunt frigidi affectus, immò oritur hydrops ex acutis morbis. Lege Costæum *in com.cit.loc.* Auic. & Sennertum *lib. 2. instit. med.part.2.cap.7.*

De flatuũ nominibus,ac differẽtiis consule Christoph.à Vega,

Vega, & Ioan. Braunum *in com. sentent.* 24. *lib.* 2. *progn.* A Mercurialem *lib.* 2. *de excrementis, cap.* 5. *post med.* Nam si per os excernantur, faciunt ructum: si per anum, vel sunt silentes, & minimè sonori, vel exeunt cum strepitu, bombo, sono; quorum causas citati ex Galeno retulere auctores: & eas luculenter protulit Ioan. Fienus *lib. prop. de flatibus humanum corpus molestantibus* in quo flatuum natura, causæ, & symptomata describuntur, corúmque remedia facili, & expedita methodo indicantur.

HISTORIA XXII. GALENI, *De priapismo.*

Priapismo laborantes, vena secta, & B frigidis super lumbos impositis, sanantur.

Acciderat autem cuidam, vt mali succi alimentis, acribúsque vteretur. Alij etiam, vt duobus mensibus præcinctus peregrè proficisceretur, quum ante nunquam cingi cõsueuisset. Coniecimus itaque arteriarum ora nimis patefacta, aliis quidem ob humorum vitia, & acrimoniam; aliis verò ob flatuosum spiritum generatum, & sine ordine, & vehementer commotum. Scio enim ipse quendam à me curatum, tribus diebus naturalem habitum recepisse, sanguine primum misso, deinde medicamento hoc adhibito. Ceratum ex simplici rosaceo factũ ita liquidũ, sicut ad fracturas vti solemus, aqua frigida imbuẽs, ac simul cũ ea subigens, (nã æstatis initiũ erat) C *pudendo, ac lũbis imposui, atque ita quidẽ hunc percuraui. Simili modo & alium, qui post missum sanguinem, humido medicamento quod ex chamæmelo conficitur, est vsus, &c. Galen.* lib. 6. de loc. affect. cap. vlt. & 14. meth. cap. 7.

PARAPHRASIS.

Qvemadmodum Gonorrhœa, symptoma est seminalium instrumentorum, ita & colis priapismus, hoc est, rigida, & inuoluntaria penis tensio, tumescentia, & inflatio, ex Gal. *lib.* 6. *de loc. cap.* 5. *&* 3. *de caus. sympt. cap.* 4. seu stabilis pudendi auctio, in longitudinem, ac orbem tumefacti, citra rei venereæ appetentiam. 9. *sec. loc. cap.* 9. *&* 14. *meth. cap.* 7. Vnde Paulus *lib.* 3. *cap.* 57. inquit: *Priapismus est firmum genitalis incrementum, quod* D *in longum, latúmque intumescit citra veneris appetentiam.* Ita ferè Aëtius, Trallianus, & omnes. Apud Aurelian. *lib.* 5. *tardar. passion. cap.* 9. sine vlla fit coëundi voluntate, in quo discernitur à satyriasi (quæ præternaturalis etiam est erectio veretri, 2. *meth.* 2. sed cum immenso libidinis ardore, deducto affectus nomine à satyris, *lib. de tumor. præternatur. cap.* 14. propter impudentem, ac inexplebilem veneris appetitum:) insuper & quia in satyriasi semen cum voluptate emittitur, *lib. finit. medic.* & post coïtum detumescit virga; cæterùm non proinde diminuitur desiderium, quia insatiabile, & ardentissimum, adeò vt ad mentis turbationem, & tabem perueniat, ita referente Sorano apud Aëtium. Addit Aurelianus, præceps esse malum, & acutum, immò verò interdum hominem breuiter consumere, & corpus vniuersum conuellere; priapismum E verò tardam esse passionem, neque vsque adeò affligentem, quanquam & non parum molestam, ex Auic. 20. 3. *cap. prop.*

Licèt auctores omnes, hunc affectum ex flatuoso spiritu, qui particulam in tumorem attollit, ex humoribus crassis & viscidis, modici caloris ope procreato, oriri asseuerent; alias tamen causas sortiri 6. *de loc. cit.* confirmat Galenus: Nam à seminis copia, & turgentia aliquando originem ducere probat, adducta historia cuiusdam amici sui, cui præter eam quam antea habuerat consuetudinem, omnino à concubitu abstinenti, rigidus adeò, tumidúsque factus est penis, vt Galeno tale quid manifestare coactus fuerit. Cuius explicationem quære *suprà in comm. histor.* 9. dum quartam eo loco historiam summus interpretati.

In huius ergo rei confirmationem, aliam affert historiam cuiusdam, qui cùm praui succi alimentis, acribúsque vteretur, in eum incidit affectum. Huius euentus multiplices causas assignant citati auctores cum Auicen. *loc. cit. cap.* 37. nam aliæ sunt procatarcticæ, antecedentes aliæ, quædam coniunctæ, & aliæ efficientes. Procatarcticæ sunt lumborum excalfactio, ex supino decubitu præsertim suborta. De hac causa loquutus est Galen. 6. *de loc.* §. *Calefactis lumbis par est, vt arteriæ calidiores reddantur, & magis etiã pateant ipsorum ora: quamobrem non exiguam tunc spiritus quantitatem in fistulosum neruum effundant, qui paulatim impletus, colem intendit, &c.* & Auic. *loc. cit.* sic ait: *Multitudo dormitionis super lũbos, ex qua liquefit sperma, & cõuertitur in ventositatẽ, priapismi causa est, &c.*

Alia est causa, succus prauus, viscosus, & crassus, qui vel acrimonia sua dilatat arteriarum ora, vel sensim, lentéue excalfactus in flatum vertitur. Causa coniuncta, flatuosus est spiritus, qui fistulosum neruum distendens, ipsum tumefacit, & erigit. Ab hac causa oriri persæpe hunc affectum probat Galenus, quoniam penis celeriter admodum intumescit, & residet. Efficiens causa est immodica caliditas, vitiosos humores in halitus vertens.

Quapropter priapismum ab his tribus causarum differentiis, suæ generationis ortum ducere, est affirmandum. Nam in primo ægro morbus ex causa antecedente, nempe ex vitioso succo ortum duxit. Secundus, qui duobus mensibus præcinctus, & peregrè proficiscens in hunc affectum incidit, ex causa primitiua ægrotauit: Nam lumborum præcinctus nõ antea assuetus, longo tempore gestatus, lumbos calefacit, & venarum orificia dilatat. Sic enim ait Auic. *cit. loc. structura lumborum duorum, seu iliorum, cum corrigiis, aut institis, quare dilatantur orificia venarum. In aliis verò in quibus flatuosus spiritus, & vehementer commotus morbum fecit, causa propinqua multitudinis tensionis virgæ, est multitudo ventositatis grossæ in partibus membrorum coïtus, &c.* In eo verò, in quo ob caloris excessum lentos succos in halitus vertentis, hic affectus est ortus; causa efficiens, calor erat. Hanc præter alias etiam Auic. *loc. cit.* doctè adiunxit, dum dixit: *Et quandoque adiuuant causam materialem, & efficientem causæ instrumentales, &c.* Lege Hieronym. Fabric. ab aq. pendente *lib.* 1. *chrirurg. cap.* 10. *de tumore flatuoso.*

Accedamus ad curationem vniuscuiusque ægri. Quantum oporteat in huius affectus curatione Medicos esse sollicitos, docuit Aëtius *tetrab.* 3. *serm.* 3. *cap.* 22. Namque diu non potest æger cum eo vitam traducere; siquidem cùm molestam neruorum distentionem repræsentet, vbi diutius perseuerat, vires admodum conuellit ac prosternit, & superueniente frigido sudore, & syncope, celerrimè interdum hominem abripit. Malum enim insolens est, teste Fernelio 6. *patholog. cap.* 13. ex quo præcipiti casu perire solent, nisi confestim eis auxilium feratur.

His ergo instituendus est victus, ex citatis auctoribus, ex Tral. *lib.* 9. *cap.* 12. qui flatui aduersetur, & siccet. Vitanda edulia calidiora: hæc enim humorem in spiritum vertunt, pudendíque arterias dilatant. Cauenda acria, viscosa, crassa. In latus decumbant. Venereas narrationes auersentur: necnon alimenta semen generantia, turpes consuetudines, lasciuas amicitias, spectacula quæ ad libidinem concitant; nam his ad Venerem excitantur ægri: nullíque horum veneris imaginatio prodest, nisi ex quibus ex huius abstinentia semen abundare coniicimus vt Paulus inquit.

Primum ægrum, acribus, prauíque succi alimentis nutritum, ex quo praui generatur humores, crassi, & viscidi, purgatione esse curandum, omnibus compertũ esse reor. Hanc per vomitum esse celebrandam, vnanimiter confirmant cuncti. *Quòd si euacuatione vti licet, administretur per vomitum,* inquit Gal. *lib.* 9. *cit. sec. loc.* & Paulus sic ait. *Si vacuatione vti liceat, per vomitum id facies, &c.* Causa autem, ob quam omittenda sunt per infernas partes purgantia, *loc. cit.* affert Auic. §. *Canon verò curationis priapismi est euacuatio cum vomitu, propterea quòd timetur, quòd*

ventris

ventris solutio descendere faciat materias desuper, &c. Sed cùm vomitoria violenta plerumque sint, præsertim quæ à partibus, à viis communibus remotis, humores tenaces attrahere debent, & calore suo moueant, exagitent, & attenuent, sicque flatus pariant, quid faciendum?

Aëtius rem sic determinat, nempe in hoc affectu abstinendum esse à fortioribus, & efficacioribus pharmacis, eligendaque mediocriter expurgantia, quæ sensim, lentéque humorem noxium per aluum deturbent; quapropter hac leni purgatione celebrata humores in partem affectam præcipiti lapsu non ruunt. Dic tu cum Galeno 13. *meth. cap.* 11. in initio affectus partiũ inferiorum, medicamenta purgantia esse interdicenda: cùm verò malum præterierit statum, irruentisque in partem affectam humoris impetus conquieuerit, tunc citra noxã, medicamenta sunt ex vsu. Audi ipsum *loc. nuper cit. Hac itaque ratione, nec si ventriculum, aut intestina phlegmone occupare iam cœperit, medicamine quod aluum deiiciat, vti conueniet. Eandem cum his indicationem sortitur vterus, sicuti cum vrina vasis pudenda. At vomitu vti pudibundis laborantibus, in diuersa reuellens auxilium est. Siquidem longissimè à tentata fluxione parte, quod redundat reuellere, nequaquam ad eam trahere conuenit, &c.* Ex quo loco clarissimè patet, pudibundis læsis, initiante affectu, Galenum reprobasse expurgantia: nam si quis facere in iecinore tentaret, quum phlegmone laborare incipit, maximam excitabit phlegmonen. Quoniam si in hepatis inflammatione expurgat per aluum declinante malo, & fluxionis impetu iam sedato, vtitúrque cnico, vrtica, mercuriali, epithymo, polypodio, filicula, & nigri veratri cortice, 13. *meth. cap.* 15. quia timet humorum confluxum ad infernas partes, cur pudendo affecto, maiori iure in initio ea non erunt interdicenda?

Consulendus Gal. *lib.* 4. *meth.* 6. qui pudibundis partibus affectis, expurgantia per aluum summopere vetat. §. *Neque igitur cùm vel circa sedem, vel aliquam vicinam partem initiũ phlegmones incidit, aluum deiicies, neque cùm in vesica, vel cole, vel renibus est cœpta, pharmaca dabis quæ vrinas prouocent, sed ad partes quæ maximè longinquæ sint, semper reuulsionem facies, æstimata scilicet tum phlegmones magnitudine, tum corporis totius statu.* Quare initiante affectu, fluentibúsque humoribus, retractio medela est, ait Hipp. *lib.* 1. *de humorib. num.* 1. explicat eius mentem Galenus *lib.* 2. *ad Glauc. cap.* 2. *in med. & lib.* 1. *de humorib. sect.* 1. *com.* 14. dum sic ait. *Quare si vehementer fluxio feratur, ad contrarium reuellemus, vt si in superioribus vlcus sit, per inferna purgemus, si in inferioribus consistat, superiorem ventrem vacuemus. Quòd si fluxio ipsa cessauerit, & in membro fixa sit, deriuare fuerit melius, eò quòd translatio sit in propinquiora, & quod tunc attractio è vicina parte promptior medicamento purgante suppeditetur, &c.* Ex quibus verbis Gal. totam litem euanescere putamus.

Secundus æger passus priapismum ob flatum multum, vehementer commotum, quomodo sit curandus, diximus in præcedenti historia latè.

Tertius æger à Galeno descriptus, iuuenis fortè erat: Nam postquam dixit, *incidit verò vitium hoc nõ sanè multis, sed iuuenibus magis, quàm aliis ætatibus*, subiungit: *Scio enim ipse quendam à me curatum, tribus diebus natulem habitum recepisse, sanguine primùm misso, deinde medicamento hoc adhibito.* Cùm enim iuuenes calidissimi sint, & innato calore polleant robustissimo, ob quam causam biliosis morbis sunt obnoxij, quoniam flaua bilis, humor inter omnes humores calidissimus, ex Galen. *lib.* 10. *simpl. tit. de felle*, hac ætate superabundat, 3. *aph.* 29. iccircò aggregatis etiam cruditatibus ob errorem victus, ex Gal. *citat. nuper Aph.* auctior, & immoderatior illorum calor, glutinosum crassúmque succum vertit in halitum turbidum, & nebulosum.

Ob hæc, ad compescendum viscerum cauma, ad ventilandum iecur, ad reuellendum ab affecta parte, ne scilicet humores commoti, & ab adurente calore agitati præcipiti lapsu in partes naturales ruant, saluberrima censetur venæ sectio, cuius ope pars inflammata præseruari solet: præsertim si corpus sit carnosum, multo sanguine abundet, tempus anni sit ver, & aliqua consueta vacuatio sit suppressa, aut exercitium dimissum; & ægri præter consuetudinem à venere abstineant, tunc audacter cruor exhauriendus.

Secanda dextri cubiti interna vena: nam hæc, partes inter alas, & inguina, vbi maxima vasa continentur, ex Gal. 9. *meth.* 3. promptissimè euacuat, si fides est adhibenda Magistro *lib.* 2. *acut.* 11. & 4. *eiusd.* 24. & 4. *de sanitat. tuend.* 4. & *lib. de curand. rat. per sang. mis.* 16. quæ sectio præterquam quòd ab inferioribus reuellit, partes internas, phlogosi & incendio affectas leuat, & refrigerat, quia vaporosum sanguinem exhaurit, ex Gal. 10. *meth.* 10. Hoc modo ad sedandum feruorem internum summè commendatur à Gal. *lib.* 3. *de loc. affect. cap.* 7. in hypochondriaca, mirachialique melancholia, quando scilicet pylorus calore æstuat, & phlogosi tentatur, hoc est caloris, ardorísque excessu opprimitur: nam apud Galenum 2. *ad Glauc. cap.* 1. & *lib.* 14. *meth. cap.* 1. aliquando inflammatio pro sola phlogosi accipitur: id colligitur ex Galen. 5. *aph.* 65. §. *Quamuis hoc ipsum nomen inflammationis, antiqui omnes, magis inflammationibus quæ sine vllo sunt tumore, adaptant.*

Deinde si Gal. *lib. cit. de loc.* non solùm ob hanc causam, sed ob pulsationem valde magnam in mesenterio, ex calore adaucto subortam, sanguinem emittit, cur in palpitante cole hac de causa commodissimè non administrabitur? si non adsit basilica, vel vires sint debiles, & æger iteratam sanguinis missionem ferre nequeat, tunc saluatella ferienda, quæ in feruore compescendo summoperè iuuat, quidquid alij velint, quorum opinionem, vtpote Priscorum dictis valde aduersam refutauimus *lib.* 1. *in com. histor.* 54.

Hoc modo in palpitatione cordis mirificè iuuat venæ sectio, è gibbero celebrata, auctore Galeno *lib.* 5. *de loc. affect. cap.* 2. licèt enim hic affectus ex frigidiore sanguine, vnà cum flatuosi spiritus copia oriatur, tamen naturam leuat, cor melancholici humoris sarcina onustum deonerat, & peccantem hunc humorem reuellit, & euacuat. Ob has causas, vel in merè frigida causa, nempe potu gelidæ post exercitium validum, quando calor internus minuitur, & veluti extinguitur, præsentaneum auxilium est sanguinis missio, apud Dioscorid. *lib.* 6. *cap.* 34. Paul. *lib.* 5. *cap. vlt.* Auic. 6. 4. *tract.* 1. *fen.* 1. *cap. vlt.* & *fen.* 2. *cap.* 31. licèt enim venæ sectio educendo calidam substantiam refrigeret, & calorem nostrum debilem ex aquæ frigiditate, videatur ampliùs extinguere; tamen vt partes principes deonerentur, & copia, quæcunque ea sit, citò dematur, saluberrima est venæ sectio; nam etsi noceat, magis prodest: si enim aliter feceris, & aliis præsidiis ægrum curare tentaueris, ipse strangulatus citò occumbet.

Vacuato corpore, & detracta copia, & æstu interno attemperato, extrà frigorifera applicuit, inter omnia vnguentum liquidum ex cera, & simplici rosaceo factum (ceratum Græci dicunt;) priùs frigida subactum, prout suum refrigerans parabat vnguentum Gal. *lib.* 10. *meth.* 9. & *lib.* 1. *simpl. cap.* 6. pudendo, & lumbis imposuit, vt harum partium ardor mitesceret, & si deinceps quum modicè coïuerit ipsum, totum vas in quo continetur, in aquam frigidissimam immittas, ex arte facies: & si illud niue circumdes, optimum deinde, ac magis refrigerans euadet: cuius penuria si adfuerit, sub dio illud exponendum prædixit Galenus *lib.* 2. *sec. loc. tit. de capitis dolore ex ardore*, & esse obuertendum per noctem integram, ad auræ alicuius afflatum, *inibi* inculcat.

Huius vnguenti loco alia substitui possunt, quæ epithematum instar hoc opus efficacissimè complent, veluti est solanum, portulaca, hyoscyamus, semperuiuum, nymphæa, rosa, viola, intybus. ex quorum succis, aquis, & oleis, linimenta & fomenta parari possunt, quæ partibus affectis admota, illarum incendium mitigant; præsertim si intercapedo inter anum, & pudendum iis illinatur. In potum exhibenda sunt quæ refrigerant, & affectui huic à tota substantia prosunt, vt est nymphææ semen, & radix, semen agni casti, ac etiam rutæ, lactuc. portulac. aneth. cucumer.

cucumer. hyoscyam. coriandri. lumbis lamina plumbea perforata admouenda: nam Veneris stimulos vehementer cohibet. Demum plura sunt, quæ squalidos, ac igneos renes demulcent, quorum syluam exaratam lege inter omnes, apud Mercatum, *in physiolog. quæst. 247.*

Quartus æger sanguinis missionis ope etiam euasit, adhibito etiam cerato ex chamæmelo, & cera confecto; fortè quoniam in hoc, ob dictas causas, maior erat flatus discutiendi necessitas à calore adurente eleuatos, & in neruo fistuloso imbibitos; quod opus perficiendum est iis, quæ sine calefactione vehementi eos dissoluunt. *Et post minorationem materiei ventositatis, oportet vt administretur quod subtiliat sine calefactione vehementi, sicut sunt embrochæ camomillæ,* dicebat Auic. *loc. cit.* nam chamæmelum suaui quodam calore attenuat lentum succum, & in halitum vertit, si fidem præbemus Galeno *lib. 3. simpl. cap. 9. & lib. 6. eiusd. tit. de chamæmel.* Paulo *lib. 7. eodem tit.* Auic. *lib. 2. tract. 2. cap. 120.* Gal. *lib. 3. simpl.* sic ait. *Est & chamæmelum tenuitate quidem rosæ persimile, calore verò ad olei vires magis accedens, homini tum familiares, tum temperatas; quo pacto lassitudini, vt siquid aliud, inprimis confert, doloresque sedat, tensa remittit, & laxat, mediocriter dura emollit, constipataque rarefacit, discutit, dissoluit, digerit, desiccat, & calefacit in primo ordine, éstque tenuium partium: &c.* vt de eo scripserunt auctores omnes: quare ad discutiendos citra vehementiam flatus, est præstantissimum. De priapismi curatione, Vide Vidium *lib. 11. de curation. membrat. cap. 12.* De resoluentium præsidiorum vsu, consule Mercat. *lib. 2. indicat. cap. 10.*

HIST. XXIII. CÆLII AVREL. De priapismo.

Ex priapismo senex quidam, veretrum, cornu instar, intensum aliquot mensibus sustinuit, nihil proficientibus medicamentis.

*Eius est memor in libro signorum Demetrius Attalæus, dicens, quòd hoc in quodam viderit sene. Tensionem autem fuisse nimiam veretri cum paruo dolore, * vt cornu putaretur, & ita perseuerasse multis mensibus, nulli quoque adiutorio medicinali cessisse; sed tardo, atque longo tempore acquieuisse. Cælius Aurelianus* lib. 3. acut. passion. cap. 18.

PARAPHRASIS.

A Flatu crasso & nebuloso, in pene retento & genito, vel aliunde transmisso, ipsum veretrum tendi, auctores confirmant: nam si flatus non ita contumax est, sed facilè dissolubilis, priapismum creat; si rebellis, turbulentus, & crassus, difficultérque resoluitur, pudendum ita cum duritie tendit, vt cornu instar appareat. Quare hunc morbum fuisse tumorem flatuosum, à flatulenta materia in neruo fistuloso copiosè collecta, & præ crassitie tenaciter impacta, pudendum in tumorem eleuante, meritò quis dicere poterit: de quo tumore egere Gal. *lib. 3. meth. 4. & lib. 14. cap. 7. & lib. 2. ad Glauc. cap. 6.* Paul. *lib. 4. 28.* explicat Aquapendens *lib. 1. de tumorib. præter natur. cap. 10.*

Hoc malum sæuum est, & cum ex habituali partium intemperie oriatur, ex qua continuò flatulentus vapor regenitus confluit in pudendum, difficile remedium habet, & maximè in senibus, qui ob caloris debilitatem, succorum crudorum copiam coaceruant. Quod si omnia præsidia expurgantia, roborantia, & resoluentia tententur, quæ proprio exemplo notaui *lib. 2. de praxi medic. admiranda, obs. 115.* vt sunt sudorifica ex ebeno, chyna, fomenta, & vnguẽta ex herbis, medicamentis, & oleis conflata, & non prosint; tunc aliquando quiescere oportet, iuxta Aëtij mentem *tetrab. 2. serm. 2. cap. 10. de melancholia:* Si aliter feceris, debilitas calorem, & insolescit malum, quo biduo iugulatum quendam fuisse, & ab excessu è vita, intentum rigidúmque habuisse penem testatur Fernelius *lib. 6. patholog. cap. 13.* Hic morbus, ad priapismum reduci potest. Et si inflatus coles dictis auxiliis, quæ priapismo auxiliantur, non succumbat, timor est ne ægri conuulsione prehensi, ex præcipiti occumbant.

Hoc malo, vt puto, obiit Heraclitus Imperator, qui nouo cladis genere est peremptus, teste Pomponio Læto *in compendio historiæ Romanæ:* habebat enim testium folliculum sursum versum, simul cum virili membro, & semper tenso, adeò vt quoties meieret, nisi tabula vmbilico admota prohibente, vultum lotio sparsisset. Aliquando penis durities, ac rigor ad ventris abstinentiam sequitur, ex Gal. *lib. 6. de loc. cap. vlt.* cuius causam *in com. hist. 9. suprà* tradidimus. Interdum penis non secundùm se totum, sed secundùm partem induratur, & ad glandulæ speciem conuertitur; de cuius tumoris curatione lege eruditissimum Varolium Arantium, *lib. de tumorib. præter natur. cap. 50.* Horum omnium tumorum causa est crassus, lentus, pituitosúsque succus, à quo eleuatur flatuosus spiritus, nebulosus, & turbidus, qui virile membrum distendit, & in priapismum deducit.

QVÆSTIO XXXIV.

Vtrùm spiritus turbidus sit admittendus, vt voluit Hippocrates.

COMMENTARIVM.

V*T cornu putaretur.*] Dum hæc versabamus, exciderat à mente, de spiritu turbido, huius mali causa, perpulchra Galeni disceptatio, quam olim dilucidandam proposuit Ioannes Antonides Vander Linden, Medicus Amstelodamensis eruditissimus, nunc illustris Academiæ Franekeranæ Professor eximius, ex qua velut ex facundissima penn deprompi potest arduum dubium, quo Medicorum supellex instructior fiet. Habet Hipp. inter summorum Medicorum phœnices antesignanus, *lib. 1. de humorib. sect. 2. text. 24.* hæc verba: *Deiectionem, siccitatem, si corpus non concidit, spiritum turbidum expectabis, &c.* repetit *lib. 1. prorrhetícor. sect. 2. text. 4. & in Coacis præsagiis, num. 49.* Quid autem intelligat Hipp. per spiritum turbidum, nec Galenus, nec alij exponere tentarunt. Ille enim *in com. ad hæc loca* hanc dictionem *spiritus turbidus*, inter obscura collocandam esse retur, immò ab alio, operi interiectam, maximè cum ipse in nullo legitimo libro huius vocis meminerit: nam *nullus dicit* (inquit Galenus) *spiritum turbidum, seu aërem turbidum, sicut dicit aquam turbidam, vrinam turbidam.*

Quatuor in hoc intricato dubio quæri possunt. Primum. Quid sit spiritus turbidus? Secundum. Cur Galenus Hippocraticam sententiam ita perfricta fronte temnat, & respuat, si eius interpretem se esse fatetur vbique? Tertium. Cur asserat in nullo germano libro Hippocratem appellasse spiritum turbidum, si *in libro de humoribus,* ab Hipp. magno conscripto, ex Gal. *lib. 3. epid. sect. 2. in præfat.* illius, *vt suprà* notatum est, expressam facit commemorationem? Quartum. Cur proferat aërem à nemine vocari turbidum, *si lib. 2. progn. 47.* contrarium asseuerat? *§. Tum aër turbulentus, ac nebulosus, &c.*

Ad primum. Spiritus turbidus in præternaturali statu frequenter reperitur in corporibus nostris: si enim spiritus naturam, cuiuscunque sortis ille sit, & proprietatem adamussim perpendas, inuenies, illum vtpote conflatum ex nitidiori, ac magis perspicua & pura, sanguinis, & seminis parte, ex Gal. *lib. 5. simpl. cap. 9. lib. aduers. Lycum, cap. 7. lib. 6. de vsu part, cap. 17. lib. 11. meth. cap. 3.* & alibi passim, debere esse perspicuum, lucidum, nitidum, clarum, durum, cùm sit animæ instrumentum, ex Gal. *lib. 7. de placit. cap. 4. & 7.* Si ergo spiritus omnis debet esse fulgidus, & transparens, vt inter omnes probat Altimarus *tract. de spiritu naturali*, cur huic contrarius, & aduersus non reperietur in corpore in statu morboso, confusus, caliginosus,

caliginosus, nebulosus, tenebricosus, opacus, obscurus, A ater, teter, & turbidus? his enim nominibus tenebrosum spiritum appellat Galenus.

Huius copia qui laborant, tristes, & melancholici esse consueuerunt: sicuti enim externæ tenebræ pauorem homini inducunt, si atræ bilis color (qua redundante spiritus nigri propullulant, qui mentis sedem tenebris offuscant, & timorem incutiunt,) mœstitiam concitat, ex Gal. 3. *de loc. cap.* 7. Si enim ob multas causas mutetur spiritus splendidus ad tenebras, suóque lumine & perspicuitate priuetur, colore suo agit, & per se immutat principum functionum organa, licèt simpliciter & absolutè actiua qualitas non dicatur, quidquid Auer. 3. *collect.* 40. Galeni sententiam irrideat, cuius tela suo loco acriùs infringemus. Interim lege Valles. *lib.* 5. *contr. cap.* 14.

Hi turbidi spiritus vehementer insolescunt in virginibus, præsertim quibus menstrua retinentur, vnde angor, formido, desperatio, & alia succrescunt symptomata fera, & terroris plena, quæ ex professo retulit Hipp. *lib. de virg. morb. ferè per totum.*

Hic spiritus vexat melancholicos hypochondriacos, & quibus lien atri humoris copia turgescit, maximè si sit suppressa aliqua vacuatio per hæmorrhoïdes, cuius ope, tristis nigérque sanguis per interualla manabat. Ex hoc tanquam ex fonte perenni scaturit pulsatio illa hypochondriorum, quæ circa lienem animaduertitur in illis, ex hoc tetro, turbidóque spiritu pronata; in quem sensum protulit Hippocrates hæc verba, *lib.* 2. *progn. Pulsus in hypochondrio delirium significat:* nam hic tenebrosus spiritus distendit ilia, & sic variè agitatus, & commotus ad cerebrum, actiones principes vitiat, & excitat delirium. Hic turbidus, & nebulosus spiritus opprimit cor, & palpitationem creat, ex Galen. *lib. de rigor. & palpitat. cap.* 5. *& lib.* 5. *de loc. cap.* 2. *&* 3. *de caus. sympt. cap.* 2. Explicant eleganter Fuchsius, & Valleriola *in comm.*

Ad secundum. Hollerius magni nominis auctor *in comm. sent. cit. Coacar.* sic Hippocratem interpretatur, vt per spiritum turbidum intelligamus respirationem, vel graueolentem, vel magnam, vel vaporis plenam; sed menti Hippocr. non consonat explicatio hæc; nam dum Hippocratem tuetur, Galenum deserit. Quare si per spiritum, intelligit respirationem, vera loquitur, cùm passim Galenus nomine respirationis significet spiritum, & è contra, vt aduertit Galen. 1. *de rat. vict.* 31. Hinc ipse dixit *lib.* 6. *epid. sect.* 8. *text.* 3. *spiritus irrumpentes, intrantes exeuntes*, vbi spiritum intrantem, exeuntem, nihil aliud vocat, quàm inspirationem, & expirationem, quòd scilicet in inspiratione aër intret, in expiratione aër exeat, vt solerter admodum aduertit Fuchsius *in com.* cum prædicto Ludouico Lemosio *lib.* 3. *de optima predicend. ratione, cap.* 12. & sic interpretatur Galen ad Hippocratem *in comm.* & hæc interpretatio magis quadrat menti Hipp. quàm Vallesij, qui per spiritum, ventum intelligit, quum magis Medico necessarium sit considerare aërem, qui continuò per inspirationem hauritur, sitne calidus, aut frigidus, quàm ventum. Deinde si vera esset explanatio Hollerij, quare tam ceruicosè Galenus Hippocraticam sententiam, vt notham excludit?

Dic tu, Galenum, magni semper fecisse Hippocratem, nostræ artis legislatorem summum; hunc enim tamquam numen quoddam reueretur, & colit, 9. *meth. cap.* 8. *& lib.* 1. *cap.* 2. *& lib.* 2. *cap.* 6. *& lib.* 1. *de facult. natural.* 13. *& lib. de theriac. ad Pison. cap.* 28. *& lib. de comat. cap.* 4. *& lib. quòd anim. mores, cap.* 9. Si ergo Galenus, Hippocr. edicta veluti à Delphico tripode prædiuinante, ac prædicente prolata, ceu ab ipsamet loquente natura asserta, multi facit *lib.* 1. *de sem.* 9. *& lib.* 1. *de element.* 16. quibus locis parentem medicinæ, diuinum, summum Medicum, & philosophandi scientia clarum prædicat, quem nec fallere, nec falli posse, Macrobius firmat *lib.* 6. *in somn. Scipion. cap.* 2. cur illius sententias peierare audebit? Præsertim cùm ille Hippocraticas dictiones illustrasse, & illius semina, bonorum agricolarum instar, coluisse, auxisse, perfecisse glorietur, *lib.* 7. *meth. cap.* 2. quem ante eum nullus fuerit amplexatus, sed corruperit, nam omnes in eo interpretando lapsi sunt, vt ipse refert *lib.* 3. *epid. sect.* 1. *com.* 4. *post med.*

Quamobrem statuendum est, vera & legitima præcepta à magno Hipp. edita, nunquam Galenum reprobasse, fremat licet Valleriola *lib.* 5. *enarrat.* 2. Si verò multis locis refutasse Hippocratem visus est, ea est causa, quòd viderit plures post magnum Hippocratem, fuisse eo nomine appellatos. Habuit enim vir hic eximius nepotes duos ex filiis, Thessalo, & Dracone, qui Hipp. nomine erant insigniti, vt refert Gal. *lib.* 1. *de humorib. com.* 1. *& lib.* 2. *prorrhetic. com.* 8. *& lib.* 2. *de dif. respirat. c.* 8. *& lib.* 2. *de natur. hum. com.* 1. & sic passim plurima lacera, inutilia, nec Hipp. digna sub ipsius nomine circunferuntur, immò ridicula, stulta, falsa, ex Gal. *lib. quòd anim. mor. cap.* 4. Cælio B Rhodig. *lib.* 25. *lect. antiq.* 16. alia deprauata, mutila, mendosa ipsius monumentis sunt inserta, ex Galen *lib.* 6. *epid. sect.* 2. *com.* 41. *& sect.* 3. *com.* 19 Cùm ergo multa sint adulterina, & notha à discipulis adiecta, vt testatur Mercurialis *in lib. illo aureo de iudicio operum magni Hipp. in præfat.* prorrhetica, & Coacas *prænotiones*, in quibus nomen spiritus turbidi est repositum, eiusdem sortis esse arbitraberis: magni enim Hipp. non sunt, sed Draconis, Thessali, aut nepotum, qui Hipp. nomine decorabantur. Nam hæ sententiæ sunt erroribus plenæ, ex Galen. *lib.* 2. *prorrhet. com.* 8. *&* 59. *& lib.* 3. *eiusd.* 12. *& lib. de præcognit. ad Posth. cap.* 4. *& lib.* 3. *epid. sect.* 2. *in præfat.* 5. *Si verò omnia quæ sunt in prædictionum libro scripta, quis accipiat pro generalibus, longè hunc latéque erraturum. Huius etiam generis esse partem eorum plurimam, quæ in Coacis præsagiis sunt prodi-* C *ta, demonstrabam, commixta cum quibusdam, quæ in Aphorismis dicta, vel in præsagiis sunt: cum quibusdam item quæ in libris de vulgaribus morbis, quæ profectò illorum, quæ libri illi habent, vera sunt sola: quæ reliqua sunt in prædictionibus, & Coacis præsagiis, erroribus sunt plena, &c.* Ne ergo mireris Galenum, auctorem horum librorum obiurgasse de spiritu turbido loquutum.

Instabis, & meritò sanè, hoc nomen (*spiritus turbidus*) licèt sit positum ab alio, à Dioscorid. tamen esse adiectum, vt Gal. affirmat *in com. sent. de humorib.* qui auctor quanti sit faciendus, & eius auctoritas quo elogio, & honore sit celebranda, non est operosum demonstrare. Dic, Galenus non statuit hoc nomen à Diosc. fuisse interiectum, nam dubitanter loquitur, vt patet ex verbis contextus, nam dicit *fortasse* ab ipsomet interiectum. Solue secundò. Licèt Dioscorides plantarum historiam accuratissimè tradiderit, D vt de eo sæpe prodidit Galenus, tamen in medica materia describenda illi non multùm tribuit, immò eum suggillat, *lib.* 2. *simp. cap.* 34. *& lib.* 8. *eiusd. tit. de cinere.* Ex quibus constat, hoc nomen ab Hipp. non esse adiectum, sed ab aliis, ipsius operibus insertum.

Ad Tertium. Quamuis dubitet Galenus, an liber de humoribus genuinus sit, & non desint qui hunc à Thessalo Hipp. filio, aut Polybo, eius genero conscriptum esse affirment: tamen eum, veluti proprium, & germanum citat Galenus, & laudat, tum *lib.* 3. *epid. sect.* 2. *in præfat.* tum alibi. At in hoc, veluti aliis à magno Hipp. conscriptis, multa esse inserta negabimus? Patet apertè in Aphorismis, qui vt refert Gal. 3. *de dif. respirat. cap.* 1. *&* 13. ob eximiam, & reconditam doctrinam, apud Græcos, ex studiosissima E Hipp. Coï opera, & sollicita indagine inclaruerunt. Sed si in his plurima ab aliis sunt interiecta, vt testatur Gal. *lib.* 4. *de rat. vict. in proœmio*, cur in libro de humoribus plurima spuria non inuenientur? In Aphorismis hoc ipsum reperies manifestè; nam in fine *lib.* 7. nonnulli nothi adiecti sunt, *vt in lib.* 5. *aph.* 62. 63. & *in lib.* 6. *aph.* 26. 44. & *in lib.* 7. *aph.* 47. 63. Quamobrem in sententiis germanis, latis *in lib. de humorib.* nec verbum quidem de spiritu turbido est prolatum, sed processu temporis, librariorum, seu transcriptorum vitio, qui libros Hipp. peruerterunt, fuit adiectum, quod conqueritur Galenus *lib.* 1. *de morb. vulgarib. sect.* 2. *com.* 83. *& lib.* 3. *de humorib.* 29. *& lib. de libris prop. cap.* 1. 5. *Nam libros Hipp. multi multifariam læserunt, alij in aliis gentibus legentes, quædam tum demendo, tum addendo, tum immutando, &c.*

Ad Quartum dic. In vtrisque locis sibi non contradicit Galenus; quando enim profert aërem à nemine vocari turbidum, ex aliorum sententia loquitur, patet ex verbo (*à nemine.*) *Lib.* verò 2.*progn.* ex sua mente asseuerat. Dic Secundò. In *libro de humoribus* aërem vocat turbidum, hoc est confusum, opacum, vapore plenum, in *lib.* verò *progn.* appellat turbulentum, hoc est irrequietum, commotum, & variè agitatum, vt ex Galeni contextu apparet euidenter. Ex quibus ad obiecta expedita est responsio: in quorum explanatione si fortè defecerim, tardo meo parcas ingenio, quod vltra metas actiuitatis suæ agere non potest, præsertim in iis quæ scientificam expositionem non admittunt, auctore Galeno *lib. 6. epid. sect. 3. comm. 3.*

HISTOR. XXIV. RASIS ET GAL. De gonorrhœa.

Gonorrhœa nocturna, balneo & aliis remediis persanata.

Quidam conquestus est, quòd patiebatur fluxum spermatis in somno vehementer, & in æstate cessabat penes abundantiam sudoris: vnde feci ipsum sequi balneum, & cessauit quod in eo nocivum erat, * *& feci post sanitatem perfectam assiduare bonam diætam: & in totum curatus est à gonorrhœa, &c. Rasis* lib. 24. continent. tract. 3. cap. 1.

Horum cùm quidam mordax, præcalidúmque semen inter emittendum sentire non solùm se, sed etiam mulieres, cum quibus rem haberet, referret: suasi homini, abstineret à cibis, qui semen genitale augerent: sumeret autem non cibos modò, verùm etiam medicamenta, quæ id extinguerent, (quorum tradita nobis materia est in iis libris, quos de alimentis, itémque quos de simplicibus medicamentis conscripsimus) tum verò exercitationibus vteretur, quæ supernas partes potiùs exercerent, cuiusmodi est quæ parua pila, & quæ folle fit & quæ per halteres: à balneo verò lumbos totos vngeret vnctione quapiam frigida. Talia sunt & crudum & acerbum oleum, quod ὠμοτριβὲς & omphacinum vocant, & rosaceum, & melinum; vtique quod ex eiusmodi fit oleo. Ipse verò crassioris substantiæ vnctiones nonnullis compono, ne facilè à corpore defluant. Est autem compositio earum ex cera, & aliquo eorum quæ refrigerent. Primùm autem vbi Ceratum, quod à Medicis Græcè κηρέλαιον dicitur, feceris; dein in mortario manibus affatim subegeris, infundes refrigerantem succum, quem etiam quàm maximè cum cera sic permiscebis, vt vnitas fiat. Succorum verò id genus descriptam materiam habes in simplicium medicamentorum libris: Quorum obuij maximè, faciliméque parabiles sunt, & semperuiui, & solani, & vmbilici Veneris & psyllij, & polygoni, & tribuli, & portulacæ. Hæc verò succum non remittit, nisi dum in mortario tunditur, affusum sit humoris quippiam, qui tenuis, aquosaque, non lentæ, & crassæ substantiæ sit, qualis vuæ immaturæ est, & rosarum. Verùm hi æstate, reliquorum non pauci etiam aliis temporibus habentur, veluti lactuca, qui ipse quoque ex refrigerantibus est. Quinetiam lini semen, si in aqua coquas, refrigerantem cremorem efficit. Porrò gymnastarum quempiam vidimus, ex iis qui athletis præfuerat, qui athletæ cuiusdam renibus plumbi laminam superposuit, quò nocturnis imaginibus careret. Idque cùm è plebe cuidam, qui sic esset affectus, indicarem, aditus gratias egit. Alter verò cui carnis natura imbecillior erat, non tulit plumbi duritiam: Huic ergo suasi, earum quas suprà dixi, herbarum reliquas substernere, ac cum ipsis molles amerinæ frondes, & rutæ: sensitque illicò ex his fructum itaque vsus deinceps assiduè est. Quin vbi amerina semine assiduè vesci suasi, etiam ob id gratias egit, sicut etiam pro ruta. Galenus lib. 6. de sanitat. tuend. cap. 14.

* *

A PARAPHRASIS.

Gonorrhœa, quam Barbari gomorrhœam vocant, est affectio, viris, ac fœminis communis, grauis illa sanè, & quæ viam multis ad paralysim strauit, teste, Aretæo *lib. 2. de diuturn. morb. cap. 5.* quin & ad interitum non solùm indiuidui, sed etiam speciei ipsius: nam cùm genituræ profluuium sit, quod gonorrhœæ nomen insinuat, ex Galen. *lib. 6. de loc. 6.* definiatúrque inuoluntaria seminis excretio, & ea quidem assidua, seu, vt loquitur Aretæus, continens profusio, fit vt si diu duret, hominem tabe consumat, auctore Celso *lib. 4. cap. 21.* neque enim, inquit Aurelianus *lib. 1. chronicon, cap. 3.* quicunque seminis lapsus gonorrhœam importat; nisi iugiter, & cum corporis incommoditate fuerit affectus, prout Galenus *lib. de finit. Medic. asseuerat.*

B Accidit ergo hæc nimia seminis emissio, sine imaginatione, siue concitatione veneris, qualibet hora exercens ægros, in quo à nocturna pollutione distinguitur. Malum sæuum, & quod sensim, ac sine sensu homines ad tabitudinem deducit, quia virilitas, animositas, robur, audacia in genitura continentur; quod monstrant continentes athletæ, qui quia semine turgent, hirsuti sunt, pilosi, robusti, & audaces, nec feras expauescentes; alij contrà debiles, imberbes, effœminati, & vocis acutæ. Quare nihil mirum si resoluto, infrigidatóque corporis habitu per gonorrhœam, paralysis inducatur, tabes, defœdatio coloris, & alia vitia sæua repullulent.

Porrò vt constet de loco affecto, quem potissimùm *6. de loc. cit.* inuestigat Galen. duas vacuationis, quam illa importat, differentias memorat, totidémque retentionis, C naturalem scilicet, & præternaturalem, siue symptomaticam. Naturalis tunc fit excretio, cùm sibi constans natura, superflua & noxia tempestiuè excernit, aperto expulsionis meatu, reliqua autem capacitate contracta, & ad illum propellente. Præternaturalis verò, vbi nihil agente natura, contenta excrementa sponte effluunt, ob retentricis imbecillitatem continere non potentis, 3. *de caus. sympt. cap. 4.* vel propter aliquem lapsum morbosum, qui non secus quàm naturalis ipsa facultas expellit, vt accidit in epilepsia, vel conuulsione aliqua, in qua violenter vasa seminalia contrahuntur, & sequitur profusio seminis: quarum specierum etiam meminit Gal. 2. *de caus. sympt. cap. 2.* vbi indicia tradit, quibus gonorrhœam ab vna, vel altera causa dignoscamus.

D Tertium symptomaticæ vacuationis genus elicitur ex *3. cris. 7. & 4. aph. 22.* vbi nempe quidpiam vacuatur ab irritata, turbataque natura, nec leges suas, constitutúmque operandi ordinem seruante. Ergo sicut vrinæ incontinentia fit retentrice vesicæ infirmata, aut sphinctere resoluto, ita vasorum seminalium imbecillitate, vel conuulsione sequitur gonorrhœa, seu inuita seminis effluxio, vt interim pateat in huiusmodi affectione sola ipsa spermatica membra affici, non penem, quod *6. de loc. cit. & 14. de vsu part. cap. 10.* docuit Galenus.

Sed contra dicta obiiciuntur duo. Primum. Si voluntaria est seminis excretio in corpore sano, quomodo inter naturales functiones numeratur, cùm 1. *de placit. vlt.* multis contendat omnem motum arbitrarium per musculos fieri, & hos quidem non nisi à facultate animali moueri, immò *lib. de dissect. instrument. vocal. cap. 2.* ex voluntario E colligit animale, ita vt si aliquid secundùm nostram voluntatem fiat, id omninò sanè facultatis animalis fuerit, & è conuerso.

Secundum. Licèt resoluta vesica stillicidium vrinæ sequatur, gonorrhœa tamen ex resolutione nequaquam potest accidere. Igitur perperam Galenus *6. de loc. 6.* sibi ferè contradicens asseruit, interdum oriri hoc malum resoluta facultate seminis contentrice: nam cùm vrinæ retentio, opus animale sit, ex Gal. *lib. 1. de loc. c. 1. & 6. eiusd. cap. 4.* soliúsque animalis facultatis ablationem resolutio importet; hæc quidem vitiabit retentionem vesicæ, & vrinæ profluuium concitabit; seminis verò non, nisi etiam velit à virtute animali semen contineri, cuius oppositum paulo antè docuerat.

Dic ad Primum. Voluntariam esse seminis excretionem in sanitate, ex eo constat, quoniam sicut in vrinæ excretione voluntas locum habet ad sphincteris otium, qui pro arbitrio nostro, & quiescit, & operatur; ita in excernendo semine ad viarum amplificationem, ex testium eleuatione, & colis tensione, quæ voluntariæ sunt, & musculis factæ, *lib. de dissect. musculor. c.* 27. *&* 29. & ad stimulantis seminis tenuitatem ex mora, & tarda frictione; denique & quia musculi contractione testes circumdantis excretio seminis efficitur. Nec obstat, quòd apertè 6. *de loc.* 6. naturale munus dicatur: nam de expulsione loquitur, quæ ab expultrice naturali vasorum fit, quæque principale agens est, nulla habita consideratione de musculi inhærentis ope: ita enim merè naturalem dixit tam retentionem, quàm excretionem partium omnium; quamuis vrina ab sphinctere potissimùm contineatur, vel illius B retentio animale opus omnino sit, & meiendi officium etiamsi voluntarium, non tamen omnino animale, sicut nec ad solam naturam referendum. Quòd si *lib. de dissect. musculor. vocal*, ex voluntario colligit animale, & è conuerso, ita vt mutuò reciprocentur, confudit illa, & pro eodem accepit significato. Sicut enim multi sunt motus, quos constat esse animales, vt dormientium locutiones gressus, &c. nec tamen voluntarij, (cùm nulla sit dormientibus voluntas, sicut nec aliæ principum facultatum functiones) ita & arbitrarij nonnulli absque eo quod animales, aut per musculos facti, vt ex imaginato vomitu, contractio ventriculi ad vomitum, & multi alij etiam locales, licèt imperfecti, & animalium imperfectorum. Iam verò 1. *de placit.* de perfectis motibus animalium perfectorum intelligendus est: maximè quod etiam virtutis animalis C ingressum, & musculorum opem in emissione seminis voluntaria concedimus.

Quomodo verò, vt ad secundum pateat solutio, sequitur gonrrhœa, hoc est, inuoluntarium seminis profluuium, quùm valde dissimilis sit retentio seminis, & vrinæ; hæc enim à virtute animali per musculum, illud à naturali continetur; ac proinde ex resolutione musculi nequaquam possit aboleri spermatis retentio, immò potius excretio? Dic nomine resolutionis, *cit. loc.* imbecillitatem esse intelligendam: nam quemadmodum laborante retentrice vesicæ inuoluntariè profluit vrina, sic & semen imbecillitata contentrice vasorum seminalium. Rursus & sicut resoluto musculo in vesica, ita & resoluto in testibus, sic vt analogia quadam sibi respondeant D inuoluntaria seminis, hoc est, sine cupiditate, & sine arbitrio, & vrinæ excretio; sed non vt in omnibus sibi conueniant.

His prælibatis ad historiæ explanationem accedamus. Non rarò ab inundante in vniuerso corporis ambitu humiditate gonorrhœam concitari, laxatis, & imbecillioribus factis prædictis vasculis seminariis, suprà dictum est: nam humiditate multa, vi calidi ambientis æstate vacuata per sudorem, quæ in testes promanabat, cessauit effluxus: cùm verò hæc seminis excretio ex retentricis debilitate consequatur, quæ siccitate roboratur, ex Gal. 3. *de facult. naturalib. cap* 3. *&* 4. fit vt à redundante humiditate, ad vasaque seminaria confluente, hæc relaxata retinere nequeant.

Enimuerò cùm humiditas illa, causa mali, apertis spiraculis cutis, ad superficiem, totúmque corporis habitum æstiui caloris ope attracta, abiret in sudorem, cum E vtilitate, & leuamine ægri, per eandem regionem, ipsam vacuare excrementitiam humiditatem studuit. Et cùm multa sint, quæ hoc opus efficere sunt apta, & tenuem substantiam perspiratu digerunt, aperiendo, extenuando humores, sudorem prouocando, vt frictio, exercitium, euaporationes, laconica, æstuaria, balneo tanquam tutiori, & magis accommodo auxilio vsus est; nam frictio si lenis est, & moderata attrahit, non digerit; dura, absumpta humiditate meatus conniuentes reddit, & poros occludit; si mediocris, cùm extremis participet, easdem vires obtinet, neque superfluam humiditatem vacuare nata est, vt testatur Paulus *lib.* 1. *cap.* 18. Exercitium licèt humores extenuet, molliat, colliquet, diffundat, dissoluat, cutis poros laxet, ductus omnes reseret; & oborto sudore copioso superfluam humiditatem ad extimas partes excernat; tamen non ægrotantium, sed bene valentium est quæ exercitatione fit, sudorum eruptio, vt Fernelius inquit *lib.* 2. *de purgat. cap.* 20. Euaporationes, laconica, æstuaria, licèt ad cutem euocent, nimis inflammant. Balneum suauius est, & cùm non solùm à partibus extimis, sed intimis regionibus peccantem humorem exhauriat, iccircò totum corpus euacuat, ex Gal. 4. *aph.* 2.

Balneum absolutè prolatum significat dulcis aquæ lauacrum, ex Gal. *lib.* 1 1. *meth. c.* 9. *& lib.* 7. *sec. loc. c.* 1. *in med.* sic enim ait *in methodo* Galenus. *Quòd si appositum aliquãdo in dictione vocabulum dulcis non sit, vtique id subaudire debebis, certò sciens de eo nos in febricitantibus lauacro dulcis aquæ semper loqui, non bituminoso, aut sulphureo, aut aluminoso, aut chalcantoso, aut ex marina ipsa, &c.* Sed cùm dulcis aquæ balneum eneruet, relaxet, & sic humiditate sua retentricem debilitet, qua de causa Hippocr. 3. *acut.* 59. id interdicit debilibus, & Galen. 11. *meth.* 20. in partium inferiorum imbecillitate denegat, quia mouet, liquat humores, & aptiores reddit, vt in partem debilem procumbant, quo pacto Rasius balneum consuluerit, pensandum est.

Dic primò, intelligendum esse Rasium de gonorrhœa orta ex seminis vitio in vasis contracto cùm enim semen vitiosum acre est, calidum, & mordax, tunc vasa excitat ad expulsionem, & corpus colliquat, cuius calorem mirum in modum balneum attemperat, & humorum feruorem compescit.

Dic secundò, Rasium consuluisse balnea naturalia, quæ fluxiones retinent, 1. *ad Glauc.* 14. roborant, nimiam humiditatem absumunt, & adstringunt, auctore Galeno *lib.* 1. *de sanit.* 7. *& lib. de tremor. cap.* 5. *& lib.* 1. *simpl.* 7. & præsertim aluminosa, ex Galen. 4. *sec. gener. cap.* 5. *&* 6. His proxima sunt ferrea, nitrosa, *ex* 4. *simpl.* 20. *&* 22. Paulo *lib.* 1. *cap.* 52. Auicen. 2. 1. *doct.* 2. *cap.* 19. De quorum efficacia consule Fallop. *tract. de thermis*, Mercat. *lib.* 1. *indicat. cap.* 3. Balneorum loco, sudorifica ex ebeno, smilace aspera, & radice chinæ sunt ex vsu. De curatione verò inter omnes latè describit remedia selecta Andreas Laurentius *lib. consil. consil.* 10.

His explicatis, Historiæ Galeni sunt interpretandæ. Pollutiones nocturnas distingui à gonorrhœa certum est: nam in hac continuò semen inuitè per genitalia excurrit; in illa, noctu solùm. Immodica seminis exuberantia, ex copia seminis, vitio, acredine, & coniunctis flatibus, vasorúmque seminalium debilitate scaturit, & ab eisdem causis, à quibus gonorrhœam oriri suprà prædiximus, vt Auicen. 20. 3. *tract.* 1. *cap.* 25. asseuerat. Malum graue, præsertim si diu duret: ex eo enim vacuata elaboratissima substantia, corpus redditur pigrum, molle, effœminatum, tumidum, incuruum, & imbelle. Curatur iisdem remediis, quibus gonorrhœa. In hunc vsum prosunt, quæ semen exiccant & extinguunt. Vitanda quæ seminis copiam in corpore adaugent, quorum syluam suprà *Histor.* 20. protulimus, & exarauit Auic. *loco cit. à cap.* 20. *vsque ad* 30.

Sanguis est detrahendus: huius enim præsidij ope vacuato sanguine, materia seminis minuitur, refrigerantur viscera, renes attemperantur. Purgatio clementibus medicamentis celebranda: Victus parcus, isque frigidus imperandus. Renes refrigerantibus fouendi. Lectus violis, rosis, & floribus nymphææ aspergendus. Summè opitulantur insessus, balnea, & lauacra, quæ similem refrigerandi sortiantur facultatem. Lamina quoque plumbea multis in locis perforata, lumbis alliganda. Subscribit Auicen *loco cit. cap.* 33. dum sic ait: *Et strinctura laminæ plumbi super dorsum, est impressio magna; Verum quandoque nocet renibus, quare oportet vt attendatur hoc in eo iterum, & similiter sternere in lecto infrigidantia, & dormire super folia salicis, & similia, &c.* Lege Christophorum à Veiga *lib.* 3. *de arte med. sect.* 10. *cap.* 3.

***

QVÆSTIO XXXV.

Vtrùm sani debeant obseruare varium ordinem in assumendo cibo, vt opinantur Græci.

COMMENTARIVM.

ET post perfectam sanitatem assiduare bonam diætam,] Corpora sana, & temperata, vt conseruentur egere præside, qui rectam victus rationem præscribat, partémque artis conseruatricem esse vtilem, allatis plurimis Galeni, & priscorum sententiis, & argumentis fusè confirmat insignis Thomas à Veiga, *in com.cap.*85. & disputant latè Valleriola *lib.*4.*enarrat.*1.*&* 2. Thomas Erastus *epist.* 1. agentes, num commodius sit mortalibus, ad producendam vitam, vti naturæ impulsu, quàm Medicis præsidiis gubernari. Nec enim plebeij, & rurales homines, sordido, vili, prauóque vtentes cibo, insalubriùs degunt magnatibus, quorum alimentum selectum est, & viuendi ratio exactissima; nam ij sani viuunt sine Medico, sed non sine medicina, hoc est exercitio, quod ad conseruationem vitæ, abigendósque morbos est accommodum valde, vt oraculo quodam cecinit Hipp. 6.*epid. sect.*4.*text.*22. *homo edens sanus esse non potest, nisi laboret*, & Arist. 1.*probl.*46. ad sanitatis tutelam, optimum consilium esse ait, *imminuere cibum, & augere laborem.*

Nec in contrariam abeas sententiam, quòd videas Celsum *lib.*1.*cap.*1. reprobantem illos, qui cùm bene valentes sint, Medicis præceptis obtemperant: sic enim ait. *Sanus homo, qui & bene valet, & sua spontis est, nullis obligare se legibus debet, ac neque Medico, neque Iatralipta egere: hunc oportet varium habere vitæ genus: modò ruri esse, modò in vrbe, sæpiúsque in agro, nauigare, venari, quiescere interdum, sed frequentiùs se exercere.* At Celsus monet, ne medicinæ quispiam debeat esse adstrictus, ne consuetudo contrahatur: Nam Hip. 2.*aph.*50. ad insueta iubet homines transire; quia *vniformis consuetudo est periculosa*, vt notat Gal. *in comm. quum omnes homines inopinatis rerum sortibus subiiciantur; ne igitur aliquando derepente incidentes in nobis insueta, magnopere lædamur, satius est omnia tentare. Fiet autem hoc, non inhærentibus nobis semper in iis quibus assueuimus, sed & nonnunquam contraria tentantibus.*

Insuper. Natura singulis animantibus tribuit appetitum, & gustum ad ciborum electionem & facultatem, quin somnum, & reliqua non naturalia præscribit: hæc ergo non indiget Medicis præsidiis; quamobrem rectè appellatur *natura docta sine doctore* ab Hip. *lib.de aliment. num.*4.*&* 6.*epid. sect.*5.*text.*1. & probat Galen. ex Hipp. *lib.*5.*de loc.cap.*6. Sed licèt hæc vera sint, & natura proprio impetu in similia feratur, non tamen debitam quantitatem præscribere potest, præsertim cùm ab animi accidentibus moderetur.

Deinde. Non vrget edictum Hipp. 2.*aph.*38. dicentis præferendum esse alimentum gustui gratum, etsi deterius; nec enim dixit simpliciter deterius, sed parum deterius. Sic est interpretandus Auicenna 1.3.*doct.*2.*cap.*7. § *Oportet præterea te scire, quòd nutriens melius est quod meliùs sapit, &c.* nam hoc præstantius est, si ex toto reprobum non sit. Ex his apparet, pro conseruanda sanitate, tutius esse Medicis præceptis obtemperare, quàm naturæ impulsu gubernari.

Oportet ergo qui sanitati suæ consulere debet, vt præceptis Medici obediat, qui exactam alimenti rationem præscribat. Sed cùm alimentum variè sit offerendum, penes calorem coquentem, ætatem, anni tempus, regionem, & ægri temperamentum, quomodo Medicus certam viuendi normam proponere possit, nunc explicandum. Pro quantitate caloris cibum esse exhibendum patet: nam Galen. *lib.*1.*aph.*15.*& lib. de marcor. cap.*3. ad vnam indicationem reducit, nempe quantitatem coctuti: sicut enim igni ligna debent respondere, alioqui vel suffocabitur flamma, vel extinguetur, sic alimentum innato calori: si enim est plurimum, licèt calidum, vt vinum, frigidos morbos generat, 3. *de temp. cap.*4. minus moderato, ob defectum alimenti semper infrigidat: A solum moderatum quamuis frigidum, vt lactuca, calefacit, ex Gal. *cit.loc.*

Sed hæc vna indicatio non videtur sufficiens, tum quia ipse addit, nisi immineat periculum plenitudinis, tum quia ex fine alitionis debet variari quantitas exhibenda. nam *lib.*3.*de sanit.tuenda*, 12. minus alimentum dandum est, vel quia non eget, vel quia non coquit: ergo multum dandum est, vel quia eget, vel quia potest coquere.

Porrò Galenus quandoque addit indicationes ab ætate, ab anni tempore, ac consuetudine, quas tamen reducit ad illas priores. Videntur ergo omnes indicationes per se, & immediatè eam moderantiam demonstrare, tres quidem ex parte corporis, nempe copia calidi innati, vsus alitionis, dispositio facultatum alentium, & multæ aliæ ex parte circumstantium, quæ præcedunt, aut sequuntur cibationem. Est ergo prima indicatio in sanis, copia B caloris in officinis coctionis: nam quò alimentum plus auget spiritus, & membra, eò est præstantius, si fidem adhibemus Gal. *lib.*12.*meth.*13. dicenti, corporis robur non solùm constare ex temperie humorum cum spiritibus, sed & esse auctam quantitatem humorum, carnis, & solidorum. Id manifestè patet in Athletis, in quibus per valida, & continua exercitia, plurimùm innatus calor augetur, quoniam alimentum est crassum, multum, & calori coquenti proportionatum valde; vnde robur, rubor in vniuerso corpore, & pulchritudo. Sed Hipp. & Galen. quibus scopus est sanitas, hunc bonum corporis habitum non recipiunt, quia obnoxium apoplexiæ, hæmoptoisi, & synochis, vt 2.*aph.*3. retulit Gal. ij enim in eodem statu quiescere non possunt, quia cùm copiosum assumant alimen- C tum, ob validam appetentem vim, quæ in illis, sicut aliæ, valida est, non possunt proficere in melius; non enim iam est locus distentioni vasorum, vnde reliquum est, vt decidant in deterius, id est ægrotent; & vsque adeò non laudatur ea victus ratio, vt doceat illam illicò esse curandam vacuatione. Sumenda est ergo indicatio exhibendi cibum in sanis à copia innati caloris, prima & maxima, quantum possunt conficere, dummodò plenitudinis vel præsentis, vel imminentis periculum non adsit.

Secunda indicatio sumitur ex alimenti vsu, qui quadruplex est. Primus, absumpti reparatio. Secundus, perfectio eius quod deficit in prima formatione. Tertius, correctio cacochymiæ. Quartus, repugnantia dissolutioni internæ, cui addi potest repugnantia externo frigori. De primo vsu. Cùm constemus multis contrariis, quæ perpetuò dissoluuntur, consequitur alimenti indigentia, D magis in viuentibus, quorum essentia consistit in calido & humido, ex Philosopho, *lib.de mort. & vit.* & inter ea magis in animalibus, quæ pollent calore actuali, non potentiali, vt stirpes multæ 3.*simpl.*6. & inter animalia præcipuè homo: quia animalium calidissimus, ex Arist. 10. *probl.*55. ideò alimentum sumit magis humidum, quàm siccum, contra reliquorum animalium institutum. Secundò, quoniam habet cutem tenuissimis foraminibus plenam, ex Arist. 3.*de histor.animal.*22. vnde perpetua euaporatio, & dissolutio; ex eo Hipp. *lib. de salubri diæta* 26. præscribit raræ cute præditis alimẽtum magis alens. Tertiò, sicut concessa est à natura immodica appetentia alimenti suibus, ob obesitatem; sic hominibus, ob copiam spirituum, & sanguinis tenuissimi vbertatem, ad animi E opera; quæ continuò ob subtilitatem, & motum perpetuum resoluuntur. Quartò, quoniam homines, præsertim decrepiti debilem habent facultatem retentricem, 1.*aph.* 13. & iccircò continua refectione indigent. Quintò, huc facit labor immodicus, aut continentis calor. Increscente ergo resolutione à quauis harum causarum, cibus augendus est sumpta indicatione à resolutione.

Secundus vsus alimenti, est perfectio eius quod defecit in prima formatione, vt in adolescentibus, aut quod corruptum est per morbum in conualescentibus. Tertius vsus, est correctio cacochymiæ: sumpto enim probi succi alimento, migrat cacochymia in probum succum, sicut enim menses in fœtis, per mixtionem sanguinis mamillarum vertuntur in lac; aut sicut alimenta vitiosa, per mixtione panis, & vini salubria euadunt, sic *corruptio indig et*

indiget contemperamento, ex Galen. 1. *ap*. 17. hoc est, cibis boni ſucci, qui corrupti humoris, acris, & mordacis prauitatem corrigant, atque infrænent, ex Auic. 4. 1. *cap*. 3 §. *Et ſcias quod non omnis repletio, nec complexionis malitia ſuo medicatur contrario, ſed ſæpè ſufficit multa regiminis bonitas, &c. &* 1. 4. *tract*. 2. *c*. 7. ſic ait. *Et eſt neceſſe vt ille in cuius corpore mali ſunt humores, bonam rem largiter bibat*: de qua re plura diximus *lib*. 2. *in com. hiſt*. 91.

Quartus vſus alimenti, vt repugnet diſſolutioni profectæ ab interno calore, ſicut aqua affunditur ſaccharo ad ignem, quod ſignificauit Hipp. 1. *aph*. 14. *alioqui corpus abſumitur*. Quintus vſus, vt repugnet externo frigori; ideò enim dicente Gal. *in com. cit*. qui per hyemem ieiuni laborant, perfrigerantur. Ergo increſcente quouis vſu alimenti ex quinque relatis, augendum eſt; diminuto, minuendum.

Tertia indicatio ad quantitatem alimenti, ſumitur à ſtatu facultatum naturalium trahentium; ſi enim quis ſit edax natura, ſiue conſuetudine, copioſiùs eſt nutriendus. Vltra has tres indicationes, ſumptas ex diſpoſitione cibandi, indicant etiam per ſe, ea quæ præceſſerunt cibationem, & quæ ſequutura ſunt. Si enim præceſſit labor modicus, augendum eſt alimentum: ſi immodicus, minuendũ, vt in purgatis, 2. *acut*. 13. & in lapſis, 4. *de ſanit*. 4. nam purgati plurimam alimoniam tolerare, nec conficere poſſunt, quoniam natura ab expurgantibus medicamentis eſt labefactata, & ex motu, ebullitione & ſurgendi frequentia diſſoluta, ita dicit Auic. 4. 1. *cap*. 3. *vt vacuatus non feſtinet ad cibos multos capiendos, ne natura eos incoctos trahat*. Itaque quod etiam docuit Meſuës *lib*. 1. *de re medic. theoremat*. 4. *cap*. 1. principio pauci dandi ſunt quanti ſcilicet ventriculum non ſunt grauaturi, gradatimque augendi, donec ad conſuetam ventriculo quantitatem peruentum ſit; quod meliùs aſſequetur adoleſcens, quàm puer, quoniam, vt Celſus ait *in præfat. prope fin. famem facilius fert adoleſcens, quàm puer, & facilius adhuc in denſo cælo, quàm in tenui*. Conualeſcentes parcè ſunt nutriendi: nam ob præſidia vacuantia, vigilias immodicas, inedias, debili pollent calore innato; quare pauco, cóque minimè oneroſo alimento ſunt reficiendi. Qui ſecùs faciunt, errant contra artis præcepta; in iis ergo commodè qualitas alimentoſa augetur, licèt diminuta quantitate. Ab iis verò quæ ſequutura ſunt, etiam ſumitur indicatio ad nutriendum: ſi ſequuturus eſt ſomnus, abundantiùs exhibeatur, quia ſomnus coquit, roborat, reficit: ſi labor quiuis plurimus, vt iter agentibus, parciùs offeratur, quia labor reſoluit, diſtrahit, perturbat, apud Auic. 3. 1. *doct*. 2. *cap*. 17. Raſium *lib*. 3. *cap. de iter agentibus*.

Enimuerò licèt hæc indicent in ſanis alimenti moderantiam: multa alia illorum interuentu indicant, nempe anni tempus, ætas, temperatura, quæ quomodo ad illa reducantur, explicandum eſt. Primò, cibus diuerſimodè exhibetur iuxta anni tempora; nam ex ſententia Gal. 3. *de cauſ. pulſ*. 5. in vere vires noſtræ ſunt robuſtiſſimæ, ſicut & corpus temperatiſſimum. Autumnus ſecundum locum obtinet, aut propè parem temperiem ſeruat, niſi quod quidam in eo recedunt debiliores, 1. *aph*. 18. & 3. *aph*. 9. videlicet qui prauo vtuntur victu per æſtatem, & nonnulli graciles, qui ampliùs læduntur inæqualitate autumni, quàm iuuentur temperamento eius. Tertium locum roboris habet hyems. Imbecillimi ſumus per æſtatem reſoluto ſpiritu per patentes poros, & auocato calore innato ad cutem, & officinas coctionis deſerente.

Ex iis non rectè inferunt plures, non eſſe ſtandum opinioni Auerrhois, 2. *collect. vlt*. aſſerentis, vires autumni tempore eſſe minùs robuſtas, nec Raſio 10. *ad Almanſ*. 33. affirmanti, in autumno fieri pulſum minùs velocem, non tamen robuſtiorem: nam hi auctores ſunt intelligendi facta collatione ad hyemem, & ver, in quibus vires ſunt robuſtiores. Quod autem pertinet ad alimentum conueniens, quatuor anni temporibus exhibendum, ſcribit Hipp. 1. *aph*. 15. & 18. plurimum alimentum eſſe offerendum hyeme; ſecundò, vere; tertiò, autumno: minimum, per æſtatem: nam in illis primis temporibus calor noſter eſt fortis. Cur autem in iis æquè innatus calor ſit robuſtus, ſi ver & hyems à ſe inuicem longè temperie diſtent, explicat Martinus Rulandus filius *lib*. 1. *probl. Medicophyſic*. 150.

Contra mentem Hippocratis, non obſtat primò, quòd in vere vis eſt robuſtior, & homo temperatior, quibus de cauſis videbatur eſſe conueniens alimentum amplius: nam concurrunt ex parte hyemis rationes plures, quoniam tunc vnitus calor innatus ſubiectum ſuum abſumit, ſicut quoduis aliud combuſtibile, ex Ariſt. *lib. de vita, & morte, cap*. 3. Si autem Galenus *lib. de marcore, cap*. 3. dixit innatum calorem reparare humidum, non diſſipare: dic, verum quidem eſſe, ſi adeſt copia alimenti, qua deficiente, ab innato calore corpus abſumitur. Deinde, in hyeme eſt neceſſitas repugnandi externo frigori, maximè quum non immineat periculum reſolutionis virium propter circumſtans frigus, & ſic valentes vires alimentum copioſum conterunt.

Nec obſtat ſecundò, quòd reſolutio hyemis minor eſt, quare minor alimenti neceſſitas. Hæc obiectio difficilima eſt Medicis illis, qui (vt refert Gal. *lib. de tremore, ad fin.*) opinabantur calorem actualem hominum non eſſe ante noſtram formationem; ſed ſequi pòſt, ad motum cordis, & arteriarum, qui nós calefacit. Galenus facilè reſpondet 1. *aph*. 15. Hippocratica doctrina inſtructus, innatum nempe calidum ane noſtram formationem, omniúmque naturalium functionum eſſe inſtrumentum aſſeuerans; quod quia per hyemem intùs copioſum eſt, ideò à nobis multo alimento conuerſari debet; ita enim copioſum ſanguinem per hyemem gignit: argumento eſt, quoniam hyems excipit corpora exanguia, & tradit illa veri plethorica, ita vt accedente vere plures ex plenitudine laborent, & æſtatis initio niſi hanc ſumant, ſibi, & iumentis miſſo ſanguine, & ſic vacuata plenitudine præcauerent. Conſule doctiſſimum Ambroſium Nonnium *lib*. 1. *Aph. com*. 15.

Nec obſtat tertiò. Ver, & autumnus reſpondent ſibi in temperamento, & ſtatu caloris innati, maximè ſi conferatur initium veris cum fine autumni, & finis veris comparetur cum initio autumni. Ergo ſi offerenda eſt alimonia iuxta proportionem caloris coquentis, æqualis eſt in autumo, & vere exhibenda. Dic, autumnus corpus excipit gracillimum ex æſtate, & ſic non poteſt habere copioſum innatum calidum in viſceribus, ſicut ver excipiens ex hyeme corpus plenum.

Nec obſtat quartò. Sententia Auic. 31. *doct*. 3. *cap*. 1. §. *In veris quidem principio nutriens eſt ſubtiliandũ, cibo quoque nõ repleatur quis, immò ipſum partiatur, &c.* Fauet Gal. *lib*. 1. *aph*. 11. §. *Verè autem adhuc medio exiſtente, atque adhuc magis æſtati proximo, paucis, & ex longo interuallo nutriemus: nam tempus id periclitatur, ne proximè accedat ad plethoricã diſpoſitionem, propter humorũ, qui hyberno tẽporis frigore concreuere, fuſionem, &c.* Et *in regimine Salernitano* legitur: *Temporibus veris modicum prandere iubebis*. Aliqui interpretes difficilem hunc Auic. locum explanantes, aſſeuerant, in vere non eſſe partiendum alimentum, quoniam nulla cauſa concurrit infrà dicenda, vt diuidatur alimentum: ſi verò ſubtiliandum eſſe hoc tempore imperauit, falſam eſſe illius ſententiam rentur ipſi: nam victus ſubtilis, & tenuis, eſt calidus ſiccus, augens feruorem ſanguinis. Sed ſolue hoc modo, ſubtilius alimentum porrigendum in vere, ob præſentem copiam innati calidi, ne ebullitio increſcat multa oblata alimonia, & ſic diuidendum, non abſolutè, ſed præcedentis hyemis collatione facta. Arnaldus autem *de regimine, part*. 2 *sext*. 10. intelligit Hipp. de alimento, quod ventriculus in hyeme tolerat, Auic. verò de eo, quod in lapſis conuenit ad præcautionem: ſicut intemperati poſſunt per ſimilia conſeruari, ſed præſtat quòd præſeruentur per contraria.

Nec obſtat quintò. 1 4. *tract*. 2. *cap*. 8. quo loco in æſtate auget cibum, ſic enim ait: *Et æſtas quidem propter ſuam reſolutionem indiget additione cibationis, &c.* Multi explicãt quòd in æſtate conuenit additio cibi, contra ſuprà tradita: ſed dicendum cum Gentili, verum id eſſe, ſi de prima æſtatis parte intelligatur Auicenna, nam hæc coincidit cum

cum vltima veris, ex Gal.4.*acut.com.* 1. Lege elegantissimum Rotarium,*in contradict.* 13.*Auic.*

De ætatibus,calida humida, mollisque temperatura nõ tolerat, vt pueritia 1.*aph.*16. *&* 4. *de artic.* 24. quæ est ineptissima ieiunio,sicut senectus aptissima, intermediæ ætates, mediocriter: nam pueri abundant multo calore valde resoluente; constant multa, & molli humiditate carnium facilè resolubili, & egent alimento, non solius nutritionis gratia,sed augmenti: contrariæ verò rationes concurrunt in sene. Si verò obiicias, iuuenes difficiliùs pueris tolerare inediam, quoniam habent calidum acutius: Dic, iuuenes minùs resolui: nam calidum illud est minus quantitate, & illi sunt pueris robustiores, resoluentibúsque causis ampliùs repugnant. Si iterum instes; ex Gal.1.*aph.*13. Senes ieiunium innoxiè non ferre. Dic. Vel ieiunium dicit paucitatem alimenti cum dilatione eius,vel solam paucitatem: si in hoc secundo significato intelligatur Hipp. verus est Aphorismus;vel in primo explana Hipp. de senibus non vltimis: nam decrepiti licèt habeant easdem causas tolerantiæ, nempe frigiditatem & siccitatem, illorum tamen retentrix est imbecillima, & iccircò corpora ipsorum citissimè extenuantur,ex Gal. 2. *aph.*28.

Obiicies contrà.Si decrepitus minùs tolerat quàm primus senex, & hic magis reliquis ætatibus: ergo aliquis decrepitus æquabiliter cum vergente. Dic. Primi senes cùm sani sunt,plus vergente tolerant; in fine autem primæ senectæ æqualiter:decrepiti minùs, in primo significato ieiunij.

Obiicies secundò. Humidum amplius facit ad longitudinem vitæ,ex Arist.*lib.de longitud.vit.cap.*2.ergo non ad velocem resolutionem. Dic. Abundantia calidi cum humido pingui ideò facit ad durationem, quia reparat multum alimentum: nam simpliciter copia calidi & humidi, si prohibeatur alimentum apponendum, facit ad multam resolutionem.

Obiicies tertiò. Homines latorum vasorum cum minore noxa ieiunium ferunt,ex Gal.2.*de temper.*9. hi autem sunt sanguinei, quia humidi. Dic. Galen. *ibi* sumit indicationem à sola copia sanguinis, quæ potest conuenire cum vario temperamento membrorum, 2.*de temper.* 2.

Obiicies quartò. Ventriculus frigidus bene appetit, ex Gal.*lib.art.medic.cap.* 62. Senibus hic ventriculus est naturalis. Ergo plus famescent. Dic. Licèt à multis dicatur, quòd frigidus ventriculus meliùs appetat, quàm concoquat; tamen non simpliciter bene appetit; & si hoc concedamus, intelligendum est si facultas appetendi est robusta;si verò debilis,vt in senibus, non sufficit ad appetentiam multam;quare senes debiliter appetunt, coquunt,distribuunt.

De numero cibationis dubitandum, num exhibenda sit simultanea, an partita? respondet Galenus *lib.* 1. *aph.* 13. *&* 17. vt debiles, & qui habent imbellem virtutem coctricem, per interualla alimentum assumant. Sicut enim robustus pondus licèt magnum benè defert, & librat; debilis verò nec partitum sustinet: sic ventriculus fortis plurimam conficit alimoniam, debilis vel minimam vix conterere valet. Deinde in quibus continua adest dissolutio membrorum,oportet vt per interualla accedat nouus ros ad membra,eorum prohibens exiccationem. Hoc pacto in pueris, decrepitis, naturis calidis, & humidis multiplicandus est cibandi numerus. Insuper Celsus *lib.* 1. *cap.* 3. sumit à natura alui indicationem ad multiplicandum cibum: nam durus venter requirit numerosiorem cibationem, vt non exiccetur immodicè cibus semel assumptus. Deinde post longum ieiunium, famem, prolixum morbum, immodicam euacuationem factam per ventrem, hæmorrhagiam, sudorem, maximè cauenda est simultanea alimenti oblatio: nam ventriculus ob nimiam vacuationem exhaustus, & debilis, totum semel oblatum alimentum coquere nequit.Sic saturitas post transactam famem nocentissima,ex Auicen. 3.1.*doct.*2.*cap.*7. de quo argumento plura lege *lib.*2.*in com.histor.*71.vasa enim, & eorum cauitates con-

A niuentes,non molliuntur copioso alimento,sed valde partito; sicut arida terra exiguis pluuiis sæpe repetitis commodè humectatur. Consule Ioan.Pincierum *lib.*4.*variar. meditation.cap.*7.

De tempore assumendi alimentum,maximè definiendum est ex coctione ventriculi peracta: est enim vniuersalior nota, quàm sumpta ex fame præsenti, & sic plures rentur assueuerasse Auicennam 1.1.*doct.*2.*cap.*7. illa enim solùm habet locum in sanis temperatis; fastidiosi verò non famescunt etiam peracta coctione ventriculi; pueri verò, & conualescentes ante eam famescunt. Deinde Auic.*loc.cit.* concludit, nihil esse deterius quàm sumere crudum super incoctum.Obiicit Ishac *lib.de diatar.vniuersalium,cap.*4.sicut in vna mensa,præcedente subtili, si sequatur crassum,non perturbatur coctio,quia tenue præcedens descendit, sequitur crassum; B sic idem sequetur. vbi crudum sumetur super incoctum. Responde, non esse eandem rationem in similitudine; nam ex crudo,& semicocto generatur crassus humor, quod non accidit in crasso,& tenui. Si instes, saltem tunc licere sumere crassum supra semicoctum, quia hoc multò tenuius est: Responde negatiuè;nam ex hac alimonia distrahitur ventriculus ab opere vniendi, & assimilandi, & ex hac permixtione licèt aliquid descendat,remanet tamen multa portio corrupti alimenti in ventriculo,& crudi, ex quo damna non contemnenda sequi solent. Quòd si adhuc instes, hoc dato nunquam ciborum varietatem admitti posse. Dic, nunquam conuenire. nisi gratia medicamenti, videlicet exiguum lubricum in initio ad molliendam aluum, & exiguum austeri in fine mensæ ad promouendum descensum,aut C in alios vsus,quos latè explicuimus *lib.* 2. *in com.hist.*80.

Si verò percunteris, quis statuendus sit numerus cibationis in die, Ficinus *lib.*1.*de triplic.vita, cap.*7.quaque hora edendum præcipit, sed præsertim studiosis.Celsus *lib.*1.*cap.* 3. consulit pluribus bis in die edere. Arabes in duobus diebus ter præbent alimentum, videlicet decima sexta quaque hora.Ita Rhasius *lib.*4. *ad Almansor. cap.*4. Halyab.*lib.*1.*pract.*13.Alzaharauius *lib.*1.*theoric. tract.*2. *cap.*1.Auic.3.1.*doct.*2.*cap.*3.Verùm iudicium variandum est penes ætates, temperaturas, tempora anni, & dies. Penes ætates quidem: quoniam pueri, & senes ter cibandi sunt; vltimi autem senes; & primi pueri, quater; mediæ ætatis, bis. Iuxta temperaturam autem humidis bis offerre cibum,nocet; sicut iuuat graciles:iuxta oracu- D lum senis, 7.*aph.*60. dicentis, *Corporibus carnes humidas habentibus, famem adhibere conuenit, fames enim corpora siccat,&c.*Et affirmat 2.*acut.*29.Iuxta tempora:apud Celsum *loc. cit.* per hyemem non est prandendum, nisi quis ventrem habeat validè astrictum; in reliquis temporibus bis cibus offerendus. Iuxta vires: Antiquis robustioribus ferè erat satis semel in die edere; nobis debilioribus bis in die comedere est necesse. Mensura illa Arabum media: recipienda erat pluribus hominibus, nisi quòd habet molestiam ex varietate horæ cibandi, dum vna die bis, altera semel cibus sumitur, Præterea habet noxam, quia iuxta varietatem vigiliæ,& motus, oportet secundam cibationem accelerari magis, vel retardari: quare non perpetuo seruanda est hora decima sexta pluribus. Ergo nobis conueniet bis in die comedere. Consule Valleriol E *lib.*3.*loc.com.cap.*13.Gulielmum Insulanum *lib.de ratione. victus salubris,cap.*39.

De proportione autem prandij ad cœnam,hoc sit præceptum vtile,vt exercitandi ad noctem,minùs cœnent, & exercitandi ad diem, minùs prandeant: ita docuere Gal. *lib.*1.*aliment.* 2. Rhasis 1.*ad Almans.*11. Haly. 1.*theoric.* 13.quoniam ex labore sequente alimẽtum copiosum,hoc intempestiuè rapitur crudum ad venas. Lege Mercurial. *lib.*5.*variar.cap.*21. & M.Ant.Muret. *lib.* 4. *variar. lect. cap.*12.Cardanum *lib.*1.*cont.tract.*5.*com.*18. Vtrùm autẽ in sanis cœna debeat esse liberalior, respondet Galen. 1. *acut.* 18. dicens, exercitatos solùm panem comedere in prandio, in cœna carnes, quapropter prandium parcius sit,cœna vberior; nam quies, quàm motus magis concoctioni prodest: sic frigidus aër, magis quàm calidus, quoniam

quoniam ob noctis frigiditatem retrocedit calor ad interna; calor autem diurnus attrahit innatum ad extima, & resoluit. Deinde somnus concoquit, vigilia digerit: maximè quum maius spatium intercedat à cœna ad prandium, quam à prandio ad cœnam. Ergo lautiùs cœnandum, quàm prandendum: ita sentiunt Auicenna 3.1. *doct.* 2. *cap.*3.& 6. Auerrhoës 1.*part.canticor.comment.*122. & 2. *canticor.com.*20. Rhasius 4.*ad Almans.cap.*2.& 4. Halyab. 1.*pract.*1. immò Galenus *lib.* 7.*meth.cap.*6. præcipit validiores cibos in cœna comedendos; quem morem non ratione tantùm, sed longo experimento Athletas comprobasse asseuerat: Nec est dicendum, quod multi affirmant, quòd prandij & cœnæ nomine, aliud ab Hippoc. & Galeno significatur, quàm vulgò à nobis intelligitur; nam eos doctè refutat Bernardus Paternus *epistola sua de prandio, & cœna.*

Nec obstat Aristoteles, 32. *probl.* 3. qui concubituris præcipit copiosum prandium, & parcam cœnam. Id ipsum mulieri virum admissuræ Hipp. edicit *lib. de superfœtat. num.*11. *mulier sine cibo sit, vir item, sed paulò dissimilius, ne scilicet ebrius sit, & cõmodo, & salubri vsus sit cibo:* id enim monet tum ob dictam causam, ne tum ex motu subsequente attrahatur intempestiuè nimium alimentum ad venas: nam labor debet præcedere cibum, non è contra. Idem etiam firmat Celsus *lib.*1.*de re medic.cap.*3. dum sic ait. *Si prandet aliquis, vtilius est exiguum aliquid, & ipsum siccum, sine carne, sine potione sumere, &c.* Et æstate, *in eodem loco* prandere quidem iubet, parciùs tamen. Sed quoniam hanc de proportione prandij ad cœnam, controuersiam in sanis, latiùs disceptabimus *in sequenti libro, in com. histor.* 6. hæc pro complemento quæstionis nostræ nunc sint satis. Interim de veterum comedendi more, & varietate cœnarum, Consule Hadrianum Turnebum *lib.* 8.*aduersar.cap.* 11. Alexand. ab Alexand. *lib.* 3.*cap.*11.& *lib.*5.*cap.*21. & nos fusè *cit.loc.* patefaciemus.

HISTORIA XXV. GALENI,
De herpete in malleolo.

Fœmina herpete in malleolo laborans, topicis applicitis exacerbata, purgatione tandem adhibita conualuit.

ETenim Romæ mulier quædam illustris, quum herpetem in malleolo haberet, primò quidem medicamento quod algã recipit, est vsa. Hoc cùm protinus cicatrix induceretur, proxima illi cutis est excoriata, veluti ex desquammatis. Cui cùm deinde superpositum medicamẽtum est, rursus illi cõtinua est exulcerata: idque ita assiduè perrexerit, donec ad genu exulceratio perueniret; quum interim quiduis potiùs pati, quàm medicamento quod bilem traheret, purgari parata esset. Itaque etiam (quod fieri in talibus assueuit, quoniam plerique culpant non culpanda) damnato ex alga medicamento, aliud admoueri iussit. Deinceps igitur quod ex sandice componitur, vtebamur. Vt verò id quoque quod exulceratum iam fuerat, sanauit: quod verò nunc exulcerabatur, non inhibuit, sed iam ad bubones vsque vitium ascenderat, ipsa necessitate coacta, serum se lactis sumpturam annuit. Immittentes igitur clanculum minimum scammoniæ, inuitam purgauimus, atque sanauimus, &c. Galenus lib.14.meth.cap.17.

PARAPHRASIS.

FRequenter quidem exemplum hoc in arte contingit, & est ad praxim summopere necessarium, quo docemur, quàm parui, & ferè nullius sit momenti, topica citra vniuersalium auxiliorum administrationem adhibere. Herpes ergo dicitur sic à symptomate, quia serpit, ex Gal. 2.*meth.*2. Auic.3.4.*tract.*1.*cap.*6. Formicam vocat. Si ergo humor biliosus præternaturã calidior, tenuior, acrior, & mordacior reddatur, herpes fit vocatus exedẽs, à Celso

A *lib.*5.*cap.*28. *tit. de igne sacro.* Auicenna appellat Formicam corrosiuam, quoniam corrodendo semper serpit. Si tamen bilioso humori admixta sit portio pituitæ, herpes generatur, qui excitat pustulas quasdam in cute summa milio simillimas, & herpes miliaris vocatur, de quarum inflammationum causa sat multa dixere Vigo *lib.* 2. *de apostemat.cap.*6.& 8. Aquapendens *lib.*1. *de tumorib.cap.* 20. Fallop. Andreas à Cruce, & alij qui in chirurgica facultate primas tenent.

Miliari color inest ex rubro, & pallido permixtus, vt Gal. *lib.*2.*ad Glauc.cap.* 1. edocuit, cum Paulo *lib.* 4. *cap.* 20. ex cuius pustulis ruptis effluit medium quid inter saniem, & pus, ex Galen. 14.*meth.cap.*11. Vlcus serpit cum cutis exulceratione, altum, subliuidum, inæquale; hoc verò herpetis exedentis nomen habet: nam tantùm cutem

B erodit; quo laborasse hanc fœminam, ex contextu patet manifestè, quùm à genu ad bubones vlcus serpendo peruenerit.

Cùm herpetis causa sit bilis flaua in parte quapiam impacta, hunc affectum cholagogis esse curandum docuit Gal. *lib.*4.*meth.cap.*7. sed antequam bilis expurgetur, videbis Medicos in harum inflammationum, aliarúmque pustularum curatione sæpe delusos. Illicò enim ad adstringentia medicamina tanquam ad sacram anchoram confugiunt, sed quanta ægrorum pernicie, ostendit *hoc loco* Galenus: nam licèt curetur vlcus, pustulæque exiccentur, & inducatur cicatrix, aliud in alia parte repullulat vitium, adstringentium vi coërcito humore, & ad interiores sedes repulso; quare febres, & interna vlcera excitantur.

C Hoc ita esse priscorum doctissimi satis confirmant, Auicenna enim 3.4.*tract.*1.*cap.*7. sic inquit. *Cùm non incipis in ea, cum euacuatione humoris secundùm quod oportet, immò medicaris vlcus cum eo quod sanat, redit ex alio loco propinquo, & ex loco ipso, & non cessat corrodere cutẽ corrosione post corrosionem, &c.* Nam, vt inquit Aëtius *tetrab.*4. *serm.*2.*cap.*6. *qui cuti solidandæ statim à principio intentus est, hanc quidem sanabit, verùm humorem influentẽ non prohibebit, sed etiam prioribus vlceribus solidatis, contigua cutis rursus velut prior in superficie erodetur, &c.* Idem sentit Oribasius *lib.*7.*synops.cap.*33.§. *Ergo qui priùs totum corpus purgat, deinde repellentia particulis affectis admouet, is herpetem, vt par est, curat. At qui statim vtitur iis quæ cuticulæ cicatricem inducunt, is cuticulam quidem sanat, caterùm non prohibet, quin de integro priori similis affectus exoriatur, &c.*

D Quoniam vt rectè dictabat Hipp. *lib. de vlceribus, num.* 4. *Purgatio per aluum plurimis vlcerum prodest.* repetit Gal. 4.*meth.*5.& 6.

Ne ergo ad curanda vlcera festines, neque sis de illorum numero, qui intempestiuè adstringentibus humorẽ coërcent, atque hinc euenit, vt non solùm corpus, sed ipsa vlcera in peius ruant, maléque exerceant ægrotantes. Lege Rabbi Mossem de Ægypto *particul.*4.*aph.sent.*115.§. *Non refrigeres, neque reprimas erysipelam, nisi purgatum corpus sit per solutionem ventris priùs, cum medicina purgãte choleram, quia si permittis refrigerationem, & repercussionem ante vacuationem, fit fortis expulsio à membro habente erysipelam, ad membrum nobile nobilitatis magnæ.*

Operosum esset recensere numerum eorum, qui neglectis vacuationibus vniuersalibus, ad topica indistinctè accessere, quod huic Romanæ fœminæ accidit: nam à

E medicamento exiccante consolidatum est vlcus, deinde maiori cum insultu depascendo recruduit. Medicamentum autem impositum fuit Alga marina, refrigerans sanè, & exiccans, ex Dioscoride *lib.*4.*cap.*101. à Latinis dicitur Fucus marinus, de cuius viribus inter omnes eleganter agit Constantinus Amati interpres, *ad citatum Dioscorid. locum.*

Hoc medicamentum adstringit: habet enim quidpiam acerbum, vt Galenus est auctor *lib.*8. *simpl.tit.de Phyco,* quare inflammationes cataplasmatis modo arcet. Sed cùm citra totius vacuationem esset impositum, mirum non est si reuerteretur malum, causa antecedente non vacuata. Quamobrem illud ex Alga paratum condemnatur, & aliud illius loco ex sandice compositum imponitur: est

enim sandix, cerusa usta, si fides est adhibenda Dioscoridi *lib.5. cap.63.* qui ibi utendi modum exactè docuit. Sandix ergo emplastica est, refrigerat, occludit, emollit, explet, & excrescentia leuiter reprimit. Hac ergo imposita ita ob dictam causam inualuit malum, vt vsque ad bubones, hoc est glandulas inguinis ascenderit. Tandem ipsa, cogente necessitate, vitio in vitium mutato, inuita purgantia admisit.

Purgatio instituenda iis, quæ vnà iecur refrigerant, roborant, & biliosos humores educere nata sunt. Sed inter hæc meritò elegit lactis serum, in quo priùs scammonium sit infusum. Illud enim refrigerat, humectat, 4. *simpl.* 17. & nitrosa qua pollet virtute, retorridum, biliosúmque humorem suauiter expurgat; quare biliosis, & melancholicis affectibus remedio est. De cuius vi, temperamento, præparatione, vtendi modo, ex veterum, & iuniorum mente, tam multa diximus, *lib.2. in com. hist.* 110. De medicamentis verò ad ignem sacrum accommodatis, egregiè disceptat Trincauellius *lib.1. de composit. medicam. cap.* 21. Sed in affectu calido serum lactis mitissimum est, & clementer expurgat: de cuius vi lege eruditissimum Castrensem Lusitanum *tract. de lactis sero*, Ludouic. Nonnium peritissimum *lib.1. de re cibaria, cap.*19.

Supersunt tamen dissoluenda plura, quæ contra Galeni traditam curationem obiici possunt. Primum. Cur rebellem affectum sola purgatione leui curasse gloriatur, si ille non nisi forti succumbit? Dic biliosos humores, cùm sint tenues, & fluidi, vnica purgatione posse educi, vt firmat Gal. 1. *aph.* 2. nam (vt ipse docet *lib. hoc, & cap. in quo scripta est historia hæc*) *flaua bilis vacuatio est facilis, pituita verò, & potissimum eius, quæ crassior, glutinosiórque est, itémque nigra bilis difficilior.* & magis à medicamento attrahente, multæque actiuitatis, quod suapte natura, vel in parua quantitate exhibitũ multùm purgat. De correctione intemperiei Galenus non meminit, tutius esse ratus vitiosos humores expurgare, licèt intemperies calida partium, à qua ipsi originem ducunt, esset tantisper adaucta. Audi ipsum *lib.1. aph.* 24. *Non igitur ob igneam febris caliditatem, purgationem adhibemus (hanc enim scimus sui ratione nocituram,) sed propter humores illam efficiẽtes. Quare maiorem oportet ex noxiorum humorum vacuatione fieri vtilitatem, quàm id quod necessario consequitur ex medicinis purgantibus detrimentum. Est autẽ vtilitas maior, si absque molestia omnis infestans, ac molestans humor sit euacuatus, &c.* Intemperiem ergo, oblato scammonio, medicamento calido, quadamtenus ob maiorem ex vacuato humore sequutam vtilitatem, neglexit: maximè quoniam intemperiem corrigere, potiùs ad præseruationem, quàm curationem pertinet, de qua solùm agebat hoc loco Galenus. Licèt ergo intemperies hæc remaneret, sero lactis emendari deinceps poterat, quam etiam corrigit scammonium ablata causa: Nam hoc modo sanguinis missio, calidam substantiam extrahendo refrigerat, *lib.10. meth. cap.10. & lib. quod animi mores, cap.3.*

Secundum. Cur in affectu calidissimo maximè diuertendi causa sanguinem non emisit, si Paulus *lib.4. cap.21.* in erysipelate venam secat. §. *Quod simulac fuerit deprehensum, protinus ab initio vena in cubito præsertim humeraria debet incidi, sin autem hæc non appareat, ea quæ se cõspectui obiicit.* Dic, ex mente Galeni, in herpete, erysipelate, alióue bilioso tumore sanguinis missionem non esse celebrandam, quoniam calefacit euacuando sanguinem, qui est frænum bilis; quoniam melius est seligente pharmaco eum vacuare, quàm exhausto sanguine puriori qui facilior est euacuationi, biléque relicta intra corpus, vires debilitare. Hoc pacto in affectu bilioso reprobat phlebotomiã, & in erysipelate præsertim *lib.2. ad Glauc. cap.2. & 14. meth. cap.2.* sic in tertiana nõ emisit sanguinem Galenus, *lib.1. ad Glauc. cap.9.* quoniam bilis non sanguinis missione, sed purgatione educenda est, vt latè ex priscorum mẽte retulimus *lib.1. in com. histor.* 63. Paulus autẽ de erysipelate cerebri, aut à tenui, feruentissimóque sanguine concitato est intelligendus; nam tunc quoniam affectus occupat partem præstantem, illicò reuulsionis causa sanguis est emittẽdus, vel si Galenum de erysipelate externo,

A Paulum de interno intelligas rectè persolues: nam in hoc venam secuit Paulus *lib.3. cap.8.* præsertim si bilis in præsentia sanguinis abundet, cum illóque sit exactè permixta, ex Gal. *lib.4 de sanit. tuend. cap.4.*

Tertium. Cur in affectu partium inferiorum, & iuxta sedem suborto, purgationem per aluum consuluit, contra præcepta reuulsionis, lata *lib.4. meth. cap.6.* §. *Quare nunc quoque, si etiamnum fluxio valenter irruat, reuellere ad contraria studebimus: itaque si in superioribus vlcus consistat, per inferna purgantes, si autem in inferioribus sit, superiorẽ ventrẽ vacuantes, &c.* Nam ex præscripto Galeni 13. *meth.* 7. & 11. *longissimè à parte tentata fluxione reuellendus humor, nequaquam ad eam trahendus: nam nec cùm vel circa sedem, vel aliquam vicinam partem phlegmone incidit, aluũ deiicies.* Dic, malum in hac fœmina fuisse inueteratum, in

B quo per proximam partem vacuare conuenit; sic enim loquitur *lib.4. meth. cap. cit. At si iam fluxio restitit, atque in membro inhæsit, deriuare per vicina magis expedit, quum & in propinquiora translatio sit, & purganti medicamento promptior tum accessus, tum attractus à vicino detur: nam in affectu inueterato cessat fluxionis impetus, & doloris vehementia conquiescit, &c.* Et maximè cum serum leniter expellat humores ad aluum: de cuius efficacia plura diximus *lib.2. histor.*109.

Quartum. Cur in affectu cutaneo purgationem exercuit, si hæc à circumferentia ad centrum attrahit humores noxios, & viscera fœda colluuie conspurcat? Dic, in affectibus superficiem corporis occupantibus, vt scabie, pruritu, inflammationibus externis, saluberrimam esse purgationem, ob multas causas: nam humor à cute reuellitur ad partem contrariam, & sic expurgatur causa ante-

C cedens continuò affectum fouens, & natura potentior reddita humorem in cute impactum discutit, & absumit. Deinde purgatio causam coniunctam euacuat: nam si humor extra venas positus, & in distantissima parte impactus, actu oculorum inflammationem committens, potest purgatione vacuari, vt proprio exemplo notauit Galenus *lib.13. meth. cap.11.* cur purgationis beneficio non vacuabitur humor in cute infixus? sic in Simone latis pustulis oppresso, purgationem concedit Gal. *lib.6. epid. sect.2. com.* 30. Hoc opus celebrandum esse in cutaneis affectibus elogio quodam commendat Gal. 2. *aph.*15. dicens, tuberculis existentibus in cute, si natura totam superfluitatem ad cutem non transmisit, tutissimam esse purgationem. Audi Gal. *lib. nuper cit. epid. Sed forsan me dicere putabi-*

D *tis, nunquam purgatione per aluum in talibus vtendum esse: ego verò non id dico, nam in lib. de art. curandi, in quibus corporibus permulta humorum copia, iis vtiles esse purgationes didicisti, &c.* De herpetis curatione, ex priscorum mente, Consule Forestum *lib.2. de tumorib. præternaturam*, qui Galeni curationem maximè commendat.

HISTOR. XXVI. RHASIS,
De testiculorum inflammatione.

Testiculorum inflammatio, vomitu curata.

E *EGo passus sum apostema in testiculo dextro, & vtendo * vomitu, sentiebam ipsum diminui penes vomitum manifestè: tamen non finaliter tollebatur, verumtamen non dolebat, & frequenter faciendo eum pluries extirpaui cum eo * causam continentem, nempe radicem ipsius, & non vidi aliquid magis perfecti, & velocis, & manifestioris iuuamenti quàm est istud, &c.* Rhasis 24. continent. tract.3. cap.1.

PARAPHRASIS.

QVanti sint faciendi morbi qui testes infestant, demonstrat eorum præstantia, maxima in immutando corpore efficacia, admirabilis vsus, & excellens cum cæteris partibus sympathia: nam semen conficiunt, quidquid

contrà

contrà sentiat Arist. 3. *de hist. animal. cap.* 1. & 1. *de generat. animal. cap.* 4. cuius rationes soluunt subtiliter Thomas à Veiga *in com. cap.* 45. *lib. art. medic. Gal.* Andreas Laurent. *lib.* 7. *de hist. anatomic. quæst.* 2. quo pacto ad solius speciei propagationem, seu ad procreationem, quæ semine perficitur, necessarij quidem sunt, & inter principes partes numerantur à Galeno, *in lib. de semin. & in art. parua.* de quo argumento consule Argenter. Ioan. Tuilium *in com. cit. cap. Gal. in art. medic.* Columb. *lib.* 11. *de re anatom. c.* 14. Quare autem corde præstantiores eos faciat Gal. *lib.* 1. *de sem.* 15. *in med.* Laurentius *lib.* 1. *de re anatom. quæst.* 4. reprehendit Gal quia sine testibus viuit animal, nemo sine corde: sed immeritò ipsum accusat, quem excusat Valleriola 3. *enarrat. vlt.* dicens, testes esse corde nobiliores, non simpliciter, sed in sua actione, id est, procreatione virtutis genitricis, & seminis.

Hanc penè incredibilem vim facilè negaret Aristoteles 1. *de generat. cit.* existimans testes non esse necessarios; cuius opinionem Peripateticorum cœtus plurimis machinis tuetur. Primò. Quia in omnibus animalibus inuenirentur. Secundò. Quoniam visa sunt animalia coëuntia habere meatus plenos semine. Tertiò. Taurus à castratione iniens impleuit vaccam. 3. *de histor. animal.* 1. Quare vsus testium primus est, vt tempore coïtus suo pondere aperiant vasa seminaria, vt lapides in telis, quia vasa seminaria per ambitum circum testes tardiùs excernunt semen, neque impetu effundunt. Secundus, vt virga tendatur ex pondere testium, vti fit in machinis, 24. *probl.* 4. Tertius, vt cor tensum à testibus, euadat robustius.

Primum vsum refellit Gal. 1. *de semin.* 12. nam non possunt testium pondere ampliora vasa reddi, cùm sint miro artificio intorta, & labyrinthæis anfractibus implicita. Secundus, inutilis est: quoniam verus vsus est, vt sanguis in testium gyris aliquantulum moratus, & præparatus, in verum, & elaboratum semen conuertatur, maximè quia testes tempore coïtus magis ascendunt, & adhærent peni, vnde potiùs ipsum penem deprimunt, quàm tendunt. Tertium reprobat Gal. *lib. cit. de semin. cap.* 12. Testes ergo sunt necessarij ad generationem: nam exectis testibus, ita vt vasa seminaria remaneant, animal priuatur facultate seminis generatrice, & fit infœcūdum.

Secundò, quia pars, qua abscissa aufertur incitamentum ad coïtum, sine dubio est origo successionis generis: tales autem sunt testes. Vesalius, qui semper laborauit pruritu mordendi Galenum, sic huius rationem refellit, 5. *fab.* 13. ideò quia ligatis vasis ex peritonæo descendentibus ad testes, animal manet infœcundum: igitur illa va a sunt principium, & origo facultatis generatricis. Dic, vasa ligata auferunt coïtum, scilicet quia demunt materiam coïtus; non tamen auferunt incitamentum ad coïtum, quæ erat ratio Galeni.

Tertiò. Vnumquodque transmutat in suam substantiam, nihil autem testibus similius est semine. Quartò. In animalibus à coïtu temperantibus testes visuntur semine pleni, vti in coëuntibus inaniti. Quintò. Testibus ablatis remittitur robur, virilitas, pulsus est vti fœminarum, venæ angustæ, pulsus obscurus: subscribit sententiæ Galeni tanquam verissimæ, Auer. 2. *collig.* 10. & Auic. 25. *animal.* 1.

Nunc ad obiecta dicendum, & ad primum quidem, quòd animalia imperfecta vti non fiunt ex semine exquisito, sed imperfecto: sic neque testibus eguerunt. Ad secundum. Coïtus est veluti exercitamentum testium, vnde potiùs opplet, quàm inaniat, nisi fuerit valdè continuus. Ad tertium. Post ablationem remansit aliquid seminis in meatu deferente semen, à quo concepit vacca: nam ad grauidationem paucissimū semen sufficit. Sed cur iniuit? Dic propter consuetudinem, quia phātasia mouebatur inspecta vacca ante castrationem. Lege Mercurialem *tract. de homin. generatione, c.* 12. acriter contra Arist. disputantē.

Deinde, quid commemorem indicibilem mutationem ex castratura? nam siue auferantur testes, siue rumpantur, siue intorqueantur seminalia vasa testes ingredientia, pili non ampliùs nascuntur, siue in mento, aliàue corporis parte, carnes mollescunt, labuntur vires, animositas cessat, segnia, & timida redduntur, vox acuta fit, caro suauis pro nidorosa, pinguescunt, frigida fiunt, & humida, denum tota in fœmineam naturam transmutantur. Cur autem tam subita mutatio fiat in castratis quære per otium apud Laurentium *lib. cit. quæst.* 1. & latè probant Philip. Ingrassias *com.* 52. *in art. med. Galen. fol.* 261. Fernel. *lib.* 7. *physiol. cap.* 3.

Ob hæc testibus affectis auxiliares manus adhibere oportet. Inflammari sæpe eos sine scroto, apud omnes in confesso est, Paulum *lib.* 3. *cap.* 54. Celsum *lib.* 7. *cap* 19. Auic. 20. 3 *tract.* 2. *cap.* 1. Vidum Vidium *lib.* 11. *de curat. membrat. cap.* 2. Christoph. à Vega *lib.* 3. *art. med. sect.* 10. *cap.* 1. Si ergo calidus, tenuísque humor in testes cōfluat, tunc intumescunt, ac dolent; acri enim, & exquisito sensu præditi sunt: dolor hic lancinans est, & leui contactu exacuitur, teste Fernelio 6. *patholog.* 14. Si verò immoderata sanguinis copia ad eos fuerit delapsa, aderit tumor durus, cum calore, & rubore coniunctus, febris est assidua; nam vt *citato loco* docuit Auic. testis est membrum nobile continuatum cum corde: & licèt testes extra inguina sint, statim tamen febres propter vicinitatem accendunt, vt notabat Gal. 4. *de præsag. ex pulს. cap.* 10. Huius inflammationis curationem proponunt citati auctores, & amplificant Ioannes Vigonius *lib.* 2. *de apostem. cap.* 1. Fallopius *tract.* 9. *de tumorib. cap.* 36.

Auctorem autem nostrum non fuisse passum inflammationem ex tenui, calidóque sanguine subortam, ex cōtextus serie dilucidè patet: nam nec adfuit dolor, immò defuit febris, & alia signa non apparuere quæ illam significabant. Quapropter hanc inflammationem, quam Arabes vsitato vocabulo apostema vocant, ex crasso humore originem duxisse, in substantia, tunicis, & vasis testium impacto, certa res est.

Testibus ergo humore, aut inflammatione tentatis illicò opitulari opus est: nam male curata inflammatio à quocunque humore eueniat, in morbos pessimos, duritiémque immedicabilem commigrat: cùm enim sint positi inter duo receptiua membra superfluitatum, scilicet inter virgam, & anum, & sint siti in parte decliui, vt Nicolus explicuit *serm.* 7. *tract.* 5. *sum.* 2. *cap.* 26. fit vt omnem partium superiorum colluuiē exhauriant; sunt enim spongiosi, rari mammísque in omnibus simillimi, vt monuit Gal. *lib.* 1. *de sem. cap.* 15. & *lib.* 14. *de vsu part. cap.* 10.

Cui malo occurrens, humorémque noxium ad contrarias, longinquásque partes auertere satagens, non venæ sectione, in præsētia humoris calidi solùm necessaria vsus est; ne extracto sanguine vires fatiscerent, humor crassus recrudesceret magis, & spiritu exhausto coctioni rebellior euaderet: non cucurbitulis in superiori corporis parte adhibitis; nam hæ licet attrahant, peccantem tamen humorem, vt decet, non euacuant. Hoc modo purgationem per aluum non instituit: nam inferioribus partibus laborantibus per superiora vacuandus est humor, ex Galen. 4. *meth.* 6. & 13. *meth. cap.* 11.

Quare vacuatio antecedentis causæ morbum fouentis, immò & coniunctæ nullo alio præstantiori poterat celebrari præsidio, quàm vomitu, *cuius attractio, & eradicatio pracipua est ab inferioribus*, monēte Auic. 4. 1 *cap.* 11. Huius ope humor nō solùm in prima regione situs, caua iecoris parte, pancrea, omento superuacuus, syncerus elicitur promptissimè, quē plerumque nec hiera, nec aliud vehementissimum vllum, etiam frequens pharmacum in aluum exturbare potest, vt doctè Fernelius notat *lib.* 3. *methodi, cap.* 2. sed à longissimis, maximéque remotis particulis, vt artubus, pedibus, cerebro exhauritur.

Nā morbi in quibus vomitus est ex vsu, sunt chronici, & à crassis humoribus suborti. Audi Paulū *lib.* 7. *c.* 10. *At medicamētis vomitū faciētibus neque sani, neque acuta agritudine occupati, vti permittūtur, sed in lōgis prosunt affectibus, & præsertim induratis, qua validā cōmotionē desiderant, qualis est podagra, morbus comitialis à stomacho originē ducēs, elephātia, aqua intercutē, melancholia, &c.* Auic. *loc. cit.* sic inquit. *Et egritudines quidem qua sunt digniores eo, vt in eis fiat vomitus, sunt chronica, sicut hydropisis, & epilepsia, & melancholia, & lepra, & podagra, & sciatica, &c.*

Sed hoc mihi de veritate semper fuit suspectum: nam humores crassi, ex quibus oriuntur morbi diuturni, sunt graues,& per inferiora commodissimè vacuantur; contrà verò humores tenues, biliosi, è quibus morbi acuti emanant, facillimè per superiora à natura excernuntur, vt constat 4.*aph*.4.& 9. Ergo vomitus plus conuenit acutis, quàm diuturnis morbis. Dic, licèt ratione humoris peccantis, in morbis acutis maximè conueniat vomitus; ratione tamen febris,& noxæ quæ potest inferri, timorosus est: calefacit enim corpus,agitat, & bilis acrimonia sua mordet ventriculum, quod in morbis diuturnis non contingit. Hippocratem tamen de curatione intellige, nam in præseruatione humores calidi, biliosi aptissimi sunt,vt per vomitum vacuentur: contrà verò melancholici & pituitosi per aluum.

Maxima ergo est vomitus ad diuturnos morbos curandos,& præseruandos potestas: nam pituitosi humores in ventriculo impacti, qui est sentina omnis impuritatis,& parati committere prauos morbos, vomitus ope foras excernuntur. *Quo pacto veteres Medici*,inquit Gal.5.*de vsu part.c.4.prope fin.inter multa præcepta salutaria,vomitum à cibis in singulos menses repeti præcipiebant, alij quidem semel,alij verò bis:omnes tamen qualitates ipsas eo casu comedendorum acres, atque abstersorias deligere consulebant, vt pituita omnis è ventriculo purgaretur,neque prauo succo corpus afficeretur. Benè igitur & ab illis sine totius noxa,vētriculi purgatio est præscripta,& à natura ipsa præcognita fuit.*

At si vomitoria periculosa sunt, & deiectoria periculo vacant, quum fiant per partem à natura destinatam & cōsuetam,cur *lib* 5.*de vsu part.cit*.contrarium protulit,dum dixit.*Ventriculi quidem purgatio est facillima, intestinorū autem,tū difficilis,tum etiā noxia nōnihil.* Solue dupliciter. Primò cum Celso *lib*.1.*cap*.3. Vomitum esse facillimum, si leuibus medicamentis prouocetur: cætera enim quæ antiqui Medici præceperunt, stomachum infestant, in quibus propinandis Galenus fuit timidiusculus. Dic secundò.Intestinorū vacuatio difficilis est,vētriculi facilis, quādo crassi humores in ore vētriculi cōtinētur;hoc enim eo loco probabat Galenus;nam vt dicebat Hipp. 4. *aph*. 7.*Sicut in febre fastidiū,& morsus oris vētriculi, & vertigo fit,& os amarū,purgatione per inferiora indigere significat.*

Auctor noster quum vomitorij formam nō præscribat, eam fuisse existimo,quæ humorem tenaciter in testiculorum tunicis impactum electiuè vacuare posset, nam pars hæc erat à viis ductuum valde remota. Paratur ergo ex medicamentis variis,vt Genistæ floribus, bulbo vomitorio,sambuci,aut ebuli foliis, syluestris raphani radice,semine cæpæ,& nasturtij;radice cyclamini,& succo, puluere herbæ eupatorij Mesuæ, vulgò gratiola dicta, agarico pro concitando vomitu celeberrimo,veratro albo, veteribus pro hoc complendo opere vsitatissimo. His enim cùm fortè vsus esset, à morbo immunis euasit: iccircò enim tantopere iuuit vomitus,quoniam malum à superis partibus etiam fouebatur, & consequutione quadam humor actu committens inflammationem,vomitus ope fuit eradicatus,quod explicat per verbum,*& extirpaui cum eo causam continentem,hoc est,radicem eius.*

Licèt autem hoc verum sit,præstat tamen lenibus medicamentis vomitum tentare: est enim hæc vacuatio periculosa,& vacuatio per aluum est magis consueta,& naturæ manifesta,vt docuit Auerrhoës *lib*.6.*collect*. *cap*.11. & ideò si fieri potest semper eligenda: nam *humores sua grauitate descendunt ad intestina faciliùs, quàm conscendāt ad ventriculum;suntque multò plures, latioresque mesaraicæ venæ à porta ad intestina,quàm ad ventriculum delatæ:tum intestina natura ipsa excrementorum susceptioni parauit; cùmque sint membra ventriculo ignobiliora, incolumiùs eò deferentur noxia: adde quòd breuior est via à corporis mole per mesaraica vasa ad intestina,quàm ad ventriculum*, vt *Thoma à Veiga verbis vtar,in com.cap.94.art.med.Gal.*

Sic Hipp. 7.*aph*.63. robustiorem naturam expostulat ad vomitum, quàm ad deiectionem, dum sic inquit. *Abducere igitur oportet,robusto quidem supernè,debili verò infernè.* Quare si Galenus sæculo suo cautus erat in exhibendis vomitoriis,quum homines tunc temperantiùs vi-

A uerent, cur nostro non erimus nos,qui illorum respectu intemperantiores sumus? Audi ipsum *lib*.2.*de fractur.com*. 27. hoc modo profantem. *Hippocratis sæculo veratrum album fortasse tutò sumebatur ob rationem victus eorum hominum qui curabantur, qui vitæ genus non otiosum sequebatur,aut intemperans, sed laboriosum, paucisque alimentis erant contenti, sic vt crassos succos nulla ratione contraherent, neque enim nos latet fieri hos cum otio, & abundantia. Quod si vim æstimaueris corporum eius sæculi, quam ex eiusmodi victu comparabant, magis adhuc dari veratrum permiseris,quum quæ vomitus affert incommoda,ferre homines illi facilè potuerint,&c.*

Cauendum ergo est à fortibus vomitoriis, quibus agyrtæ, & circulatores corpora exagitant, vt elaterio, chrysocolla, ære vsto, ricini semine, stibio in copiosa

B quantitate exhibito, præcipitato, & aliis violentis: eorum enim vsu corpora debilitantur,caput concutitur, febris superuenit, vigiliæ infestant, languescit appetentia, nausea fatigat, & ruptis vasis ex vomitus vehementia sanguinis sputum emanare solet, & aliquando rapto humore ad caput, suborta apoplexia mors occupat:nam rusticus cùm saniùs valeret, assumptis ad vomendum granis decem cataputiæ,suborto vomitu enormi, apoplexia oppressus, intra septem horas occubuit:vt ter in robustis colonis sum expertus.

Sed multa sunt quæ explicationem desiderant. Primum.Quod fuerit medicamentum, quo Rhasius ad vomendum vsus est? Dic.Multa sunt, quibus prisci ad prouocandum vomitum vtebantur,sed nullum fuisse elleboro magis vsitatum,ex ipsorum doctrina patet aperte.Nam

C præterquam quòd hoc contumacibus morbis remedio est,*vt lib.2.in com.hist*. 29. ex veterum mente demonstrauimus, quo loco huius medicamenti ope gloriatur Oribasius *lib*.7 *collect.cap.vlt*. vlcus cancrosum vacuato nigro humore persanasse, Hipp.*lib.suo, de veratro, & lib.4.aph.* 13.& 14.in hunc vsum illud summoperè laudat, & alibi passim:& Gal.*in com*.& *in lib.quos purgare conueniat,cap*. 4.& aliis multis in locis,docet modum quo debet corpus præparari,antequam ad assumendum elleborum se accingat,& post eum docuere Principes,præsertim Paulus *lib*. 7.*cap*.10.& Oribas.*loc.cit*.

Nam primò assuefaciendum est vomitioni leuioribus medicamentis celebratæ: corpora sunt perhumectanda priùs quiete, & cibo: sic enim corpus humidius factum, ab imminenti conuulsione redditur immune,cui ex elle-

D bori potu erat obnoxium,teste Hipp.5.*aph*.1. Secundò, iubet vt offeratur alimentis commixtum, vt sic minore cum violentia corpus alteret, & sic malo Cotoneo permixtum propinat,vel radiculas oxymelite infusas, vbi elleborus maduerit,præbendas docet: vt iubent Dioscorid. *lib*.4.*cap*.134.Plin.*lib*.25.*cap*.5.Paul. *lib*.7.*cap*.10. Aëtius *tetrab*.1.*serm*.1.*cap*.120.& eleganter firmat Ludouicus de Ouiedo *lib*. 2. *meth.cap*.12. Neque enim nouum est apud Galenum,medicamenta offerenda esse ægris, cibis permixta;ita docuit Hipp.*lib.de aliment.num*.4.dicēs: *medicamentum in alimento optimum*. Sequitur Galen. 13. *meth.cap*.15. polypodium, & veratri corticem alimentis commixta propinans:idem facit Trall.*lib*.12.*cap*.7. Paulus *lib*.1.*cap*.14. qui melancholicis expurgantia medicamenta alimentis obuoluta præbere non dubitarunt.

E Nec obstat huic doctrinæ elegans Hipp.contextus, ex ipso *lib. de alimento*, infrà, dicentis: *Medicamentum in alimento malum.* Neque Paulus *lib*.7.*cap*.4. *in princip*.5. *Aloës drachma cum aqua mulsa manè datur: qui vesperi eam exhibent,aut secundùm cibum,noxam inferunt, quippe alimentum in membra digerit,&c.* Hoc est,vt notat Ianus Cornarius *in com*.corrumpit alimentum,vel hoc crudum adhuc & incoctum, in corpus distribuit. Nec obstat tertiò Auicen. 4. 1. *cap*. 5. medicamenta ieiuno ventre assumenda imperans. Nam approbat medicamenta cibis permixta iam vacuata causa, alioqui impensè nocent; quoniam conuertuntur in cacochymiam: *cibus enim vt sano robur,sic ægrotāti morbus*,dicebat Hipp. *lib*.7.*aph*.67. Deinde alimentum crudum in corpus distribui nequit, si enim cum medicamentis simul deuoretur, cum illis concoquetur.

concoquetur. Auic. verò meritò non pasto ventriculo iubet assumenda medicamenta, ne ex adueniente pharmaco alimentum præexistens conspurcetur. Consule de hac re Donatum Sanctorum *lib.3.epist.4.*

Demum cùm periculosum sit, citra præparationem corporis elleborum exhibere, vt docuit Gal. *6.epid. sect.1. com.6.& lib.2.de fract.com.27.* eam imperabat Hipp. quiete, & cibo; illa enim ex accidenti, hic per se humectandi vires obtinet. Si verò Aëtius *tetrab.1.serm.3.cap.119.* attenuante victu præparat corpus, quam sententiam, videtur confirmare Gal. *2.de fract.cit.* dicens, *antiquis fuisse tutissimum ellebori vsum, quia cibi parsimonia, & victu tenui vtebantur:* Dic, hunc esse offerendum, si ex crassitie, & multitudine humorum innatus calor suffocetur, & extinctionis periculum immineat. De vario modo præparandi corpus ad assumptionem ellebori, & de huius correctione, legendus Dioscorides *lib.4.cap.55.*

Secundò quæres. Qui sint inepti ad vomitum? Respondet Auic. *4.1.cap.11.* multos esse, qui ex vomitu maximum incommodum persentiunt. Habentes enim strictum pectus, ex vomitu in grauissimos morbos incurrunt, sicut ægrè spirantes, ceruice gracili præditi, proni ad sanguinis reiectationem, gutturis inflammationibus obnoxij, nam ij sunt paratissimi ad phthisim, ex Hipp. *1. epid. sect.1 text.18.* Et sic per vomitum non debent euacuari, *4.aph.8.* firmat Oribasius *7.collect.23.* vomitus enim cùm sit actio naturæ ventriculi contraria, ex Mesuë *in canonib. vniuersal. intent.1.cap.2.* & contra illius institutum celebrata, & fortior alui deiectione, & in qua ipse ventriculus simul cum musculis intercostalibus vehementi motu mouetur, septum transuersum grauissimè opprimit, quo dilatato, ruptionis vasorum periculum imminet: vt hinc pateat ineptè expositores Auic. *4.1.cap.11.* asseuerasse, huius euentus referendam esse causam ad gulæ dilatationem, quoniam hæc non ita distendi potest. Gutturis inflammationibus expositi, vomitu sunt interdicendi, quoniam ob vomitum distenditur pulmo, qui venam cauam, & magnam arteriam comprimit, è quibus quasi expressus sanguis, in partes superas, vt debiles promptè excurrit, & angina superuenire solet; argumento est, quòd post vomitum faciei color in rubrum permutatur, & caput grauatur, quare post vomitum, crurum frictio ad reuellendum salubris est.

Stomacho imbecilles, à vomitu prohibendi: nam ex hoc vehementi motu ventriculus valde oblæditur. Sed hoc videtur impugnare Auic. *4. 1. cap. 4.* quo loco docet medicamentum solituum fieri vomitorium, propter ventriculi imbecillitatem: ergo stomacho debiles facilè vomunt, nec ad illum inepti apparent. Dic, aliud esse promptitudinem, & facilitatem ad vomendum, aliud ex vomitu noxam contrahere; quare ventriculo debiles facilè vomunt, de qua causa intelligendus Auicen. *cap. 4.* de alia *in cap. 11.*

Num autem graciles, an obesi sint aptiores ad vomitum dissidium est apud auctores. Celsus *lib.1.cap.3.* inutilem docuit esse vomitum gracilibus: contrà Hipp. *4.aph. 6.* gracilibus vtilem esse asseuerat. Dic, obesos esse ineptos ad vomitum; nam & habent exilia, & angusta vasa, quæ facilè ob motos humores abrumpi possunt, & scatent humoribus crudis, qui hac vacuatione excerni possunt. Celsi verò sententia explicanda est de gracilitate morbosa, Hipp. autem de sana, est interpretanda. Neque obstat, quòd *ibi* Celsus tradat documenta sanorum: nam gracilitas illa morbosa intra limites sanitatis etiam consistere potest. Responde secundò cum Brasauolo *in expositione sent. Hipp.* Celsum esse intelligendum de gracilitate melancholica, qua ratione dictabat Hipp. *aph. 9.* sequenti, *melancholicos plenius esse vacuandos per inferiora.* Hipp. verò exponendum esse de gracilitate biliosa; & sic graciles per superiora vacuari debent, non quia graciles, sed quia biliosi: posuit autem Hipp. verbum *graciles*, vt vnico verbo, signum, & naturam corporum biliosorum comprehenderet. Solue tertiò, quòd cùm Hipp. suprà *2.aph. 35.* asseueret purgationem per vomitum deteriorem esse in gracilibus, quàm alui deiectioné, ne aliquis arbitraretur nunquam esse in biliosis vacuationem per vomitum celebrandam, adiecit, *si facilè vomant.* Celsus verò transfert Hipp. *lib.de salubri diæta, text.15.*

Hipp. *4 aph.6.* facile vomentes purgandos superiùs asseuerat, quoniam facilitas ad vomendum maximè optanda. Si contra Hipp. obiicias Auicennam, qui *4.1.cap.3.* in parato ad Diarrhœam, non conuenire alui fluxum confirmat, & sic eadem ratione neque in facilè vomentibus purgatio per vomitum videtur exercenda: Dic. Auic. voluisse, Diarrhœæ obnoxios, cautè & clementibus medicamentis esse vacuãdos, quod præceptum obseruari debet etiam, in iis qui facilè vomunt. Solue secundò, & forrasse meliùs, si dicas, aptitudinem illam esse duplicem: alia enim est morbosa, in qua semper purgatio per aluum prohibetur, ex Auic. *1. 3. tract. 4. cap. 20.* Celso *lib. 1. cap. 3.* alia est aptitudo sana, quæ potiùs promptitudo, & facilitas dici meretur, quam Medicus in omni purgatione contemplari debet, ex Hipp. *lib. de medicam. purgantibus, num.3.* dicente, ægrum semper esse interrogandum de facilitate purgationis.

Ex qua doctrina constat, oraculum Hippocraticum verissimum esse, quo monet, difficulter vomentes purgandos esse per inferiora: nam ij vomitoriis exhibitis in grauius discrimen frequenter incurrunt. Sed cur mediocriter carnosos prohibet à vomitu *cit.loc.* Hipp. Dicunt plures cum Brachelio, & aliis in expositione illius sententiæ, per modicè carnosos, intelligendos esse modicè pituitosos, id est frigidos & humidos, in quibus caro mediocriter accrescit. Falluntur tamen: nam intelligendi sunt eucrati, id est, temperati, sicut verbum sonat, sic affirmante Gal. *in com.* hi enim licèt per vtramque partem possint vacuari, commodius tamen per inferiorem ventrem vacuantur, ob ineptitudinem quam habent ad vomendum. Vgo enim *in explanatione illius aphorismi* eleganter, plurimas causas affert, ob quas fiant homines inepti ad vomitum. Prima, est ventriculi crassities, & robur. Secunda, debilitas expultricis. Tertia, pectoris angustia. Quarta, colli longitudo. Quinta, gracilitas venarum pectoris, & pulmonis. Vltima, dissuetudo.

Vtrùm autem pueri, senes, & alij frigido temperamento prædici, & qui licèt sano constent corpore, multa sanguinis copia redundant, à vomitu sint arcendi, vt voluere Aëtius *tetrab.1.serm.3.cap.124.* Paulus *lib.7.cap.6.* & num æstate vtilior sit vomitus quàm hyeme, vt Celsus docuit: & num hora matutina sit aptior vomitioni: & quæ præcepta sint obseruanda post vomitionem, Consule Cælium Rhodigin. *lib.21.antiq.lect.cap.9.* Christoph. à Veiga *lib.2.art.medic.sect.2.cap.3.* Mercat. *1.indicat.9.* Santorellum doctissimum *lib.12.anteprax.à cap.1. vsque ad 5.* & interpretes Auic. *in locis dictis.*

QVÆSTIO XXXVI.

Vtrùm vomitus salubris sit, & an sit motus naturalis, animalis, an præter naturam, vt docuit Vallesius.

COMMENTARIVM.

VOmitu.] Non erit arbitror indignum scitu, si ex viretis diuersissimis auctorum, præcepta aliquot de vomitu inspergamus, quò floridiùs commentaria nostra arrideant: nam summus Medicinæ Antistes *lib. 5. de vsu part.cap.4.* summè extollit vomitum, quoniam ventriculus non habet à natura aliquid, quod eum ad pituitæ excretionem stimulet, sicut intestina ad quæ continuò confluit bilis, quæ acrimonia sua ad fæcalium recrementorum expulsionem ipsa proritat: maximè cùm ventriculus sit mucosi humoris sedes, ac domicilium, in quo plurima recrementa naturaliter aceruari solent. Conuenientissimus ergo fuerit vomitus vsus, singulis quibusque mensibus celebratus. Neque Celsus *lib.1.cap.3.* eum condemnat, dicens: *commoneo tamen, ne quis, qui valere & senescere volet, hoc quotidianum habeat.* Nam frequentem eius vsum condemnat, ne illi assueta natura, per alias ignobiliores

ignobiliores corporis regiones excrementitium hunc humorem emittere obliuiscatur. Sic *in eodem cap. infrà*, purgationes frequentes condemnat, dicens: *Sed purgationes quoque, vt interdum necessariæ sunt, sic vbi frequentes sunt, periculum afferunt. Assuescit enim non ali corpus, & ob hoc infirmum erit, cùm omnibus morbis obnoxia maximè infirmitas sit.* Præcautionis ergo ratione vomitus est vtilissimus: nam humidioribus ter in mense, siccioribus verò bis vomere cōsuluit Hipp. *lib. de diæta*: eius enim vsu ab omni immunditie exoneratur ventriculus, qui sentina est omnis impuritatis, *vt lib. 2. in com. hist.* 53. latè notauimus.

Nec obiicias, quomodo ad tuendam valetudinem tantoperè in simpliciter sanis, à Galeno, priscísque auctoribus, commendatur vomitus, sit temperati, quum tantum concoquant, quantum appetunt, excrementa vacuanda per vomitum non accumulent? Dic. Pauci temperati reperiuntur, & licèt inueniantur, sæpe recta victus ratione non vtuntur, neque præcepta sex rerum non naturalium commodè obseruant; quare in iis sensim, ac sine sensu humor recrementitius in ventriculo excrescit, qui vacuationem per vomitum prærequirit: quamuis autem alantur victu selectissimo, hic tamen omni ex parte inculpatus non est, nec vniusmodi, sed partibus constat diuersis, quarum quædam terrestriores cùm sint, vomitu sunt expurgandæ.

Dubitabis secundò. Cur frequenter per vomitum, bilis, aut pituita vacuantur, non sanguis, aut melancholicus humor? Nimirum vel bilis sua leuitate ascendit, vel in ventriculo regenita facillimè vomitu reiicitur. Sanguis verò per gulam non excernitur, immò *ipsum suprà ferri, malum*, 4. *aph.* 25. eum enim superfluum, & nimia copia in corpore redundantem natura per hæmorrhagiam, mariscásue euacuat; si verò in modica copia existat, eum tenaciter ad sui nutritionem reseruat.

Sed cur melancholia vomitu non euacuatur, præsertim quæ à liene in ventriculum eructatur, ad retinendum alimentum, ex Gal. 5. *de vsu part. cap.* 4. ad iuuandam coctionem, ex Auic. 1. 3. *tract.* 2. *cap.* 1. ad excitandam famem, ex Paulo *lib.* 3. *cap.* 49. cùm enim frigida & sicca sit, astrictione sua contrahit ventriculum, cogítque alimentum amplecti, & acerbitate corrugat os ventriculi, & appetentiam mouet: nam quod ars salsamentis acerbis præstat ad excitandam appetentiam, id natura compensat, dum eructat à liene melancholiam in ventriculum: explicant Vallesius *lib.* 1. *controuers.* 20. Laurent. *lib.* 6. *de histor. anatomic. cap.* 26. Vnde si canalis obstruatur, & melancholiæ demandatio impediatur, fastidium sequitur; sicuti si in magna quantitate eructet, in ventriculóque abundet, vt in affectibus melancholicis, fames & appetentia augetur. 1 3. 3 *tract.* 2. *cap.* 7. Dic, quia sua grauitate deorsum tendit: in paruissima quantitate in corpore abundat: & in minima portione à liene ad fundum ventriculi eructatur.

Quæres tertiò. An vomitus sit vacuatio naturalis, vel præter naturam. Galenus enim 2. *de sympt. caus.* 4. vomitiones, & tusses inter symptomata refert; hæc autem præter naturam sunt. Secundò. Galenus 3. *de sympt. caus.* 2. asserit, ventriculum cùm secundùm naturam se habet, à supernis partibus ad sese trahere, ac per inferiores deiicere; ex quo patet, vacuationem per superiora, quæ per vomitum fit, esse ventriculo præternaturalem. Tertiò. Gal. 5. *meth.* 11. docet, ventriculum vtrinque expurgari posse, sursum per vomitum, deorsum secundùm naturam: ergo vacuatio sursum per vomitum facta, non est secundùm naturam. Vltimò. Plurimi homines innoxiè viuunt citrà vomitum; id quod neutiquam facere possent citrà incommodum, si vacuatio naturalis esset. Ergo.

Pars opposita suadetur hoc modo. Vnicuique membro naturale est expellere noxium, quod fit per vomitum. Secundò. Gula habet duos vsus à natura, ex Gal. 5. *de loc.* 1. alterum deuorandi, alterum vomendi; & pro his vsibus duo habet instrumenta à natura affabrè concessa, *vt cit. loc. & 3. de facult. naturalib.* 8. retulit Galenus.

Etsi in hac controuersia plura afferant argumenta iuniorum peritissimi; & Vallesius 5. *contr.* 1. in iis proponendis multus sit, arbitretúrque solutis vtriusque partis argumentis problematicè posse defendi: tamen commodiùs eam, sic dirimendam puto. Si naturale accipiatur pro vtili, quemadmodum *lib. de dif. feb. vlt. & 14. meth.* 14 aut pro eo quod opponitur artificiali, vt 1. *aph.* 2. accepit Galenus, vomitus potest dici vacuatio naturalis. Si verò naturale, dicat vsum partis potissimùm à natura intentum, vomitus est euacuatio præternaturalis: præcipuus verò vsus à natura institutus, est attrahere per villos rectos tunicæ internæ, & expellere deorsum per villos transuersos tunicæ externæ.

Sed vt videas quàm sint varia auctorum & ingenia, & iudicia, plures solerter se extricasse rentur dubium, dum affirmant, in vomitione duo animaduerti, & actionem, & id quod actione excernitur: actio quidem naturalis est, vtpote ab expultrice ventriculi facultate emanans, quæ vna ex naturalibus est, 2. *de sympt. caus.* 4. & passim alibi, & propter hanc actionem, Auctores vomitum naturalem appellarunt, vt doctè inter Latino-barbaros firmauit Nicolus *serm.* 5. *tract.* 4. *cap.* 51. modò effrænis non sit, aut quantitate immodicus, & in hoc significato dicebat Gal. *lib. de sect. ad eos qui introducuntur, cap.* 18. *sudoris, vrinæ, & quidquid per aluum, aut vomitum ruit genus quidem non præter naturam est, multitudo tamen nonnunquam.* Si verò id quod excernitur, consideretur, præternaturalis dicenda est; in hoc sensu dicit Gal. 2. *de sympt. caus.* 4. *Vomitiones ad illud symptomatum genus esse referendas, in quibus causa præter naturam, ad huiusmodi functiones naturam irritat.*

At si actio hæc accipiatur pro opere à natura intento, vtili, & corpori accommodo, vomitus dici potest actio naturalis: nam vt notat Ioannes Brauus doctissimus *lib.* 2. *progr.* 38. vomitus est vacuatio præter naturam ratione opificiorum quibus peragitur, eo quòd os, gula, & reliquæ partes supernæ, ad ingerendum fuere à natura fabricatæ, infernæ verò ad egerendum.

Neque obstat, quòd 5. *de loc. & 3. natural. cit.* asseritur, ventriculum habere etiam vsum vomendi, cui tunica inseruit villos transuersos habens: nam huius potissimus vsus est, vt per inferiores partes expellat. Simpliciter itaque vomitus est vacuatio præter naturam, licèt fiat operante natura: nam hæc non operatur liberè; sed coactè, ab aliqua causa præternaturali irritata; & sic actio hæc est præter naturam, ex Gal. 2. *de caus. sympt.* 3. *circa fin. & cap.* 4. *in princip.*

Altioris negotij est discutere, an vomitus sit motus voluntarius: nam multi pro imperio voluntatis euomunt; de iis loquitur Gal. *lib. de motu liquidor. cap.* 6. & hoc sufficit, vt aliquis motus voluntarius dicatur, vt constat ex 2. *de motu musculor. cap.* 7. & *lib.* 10. *de vsu part.* 9. Oppositum suadetur, quia nullus est musculus à quo fiat vomitus: omnis autem motus voluntarius operante musculo fit, ex Gal. 1. *de motu musculor.* 4. & 1. *de placit. vlt. & 1. de loc. vlt.* & sic Auic. 1. 1. *doct.* 5. *cap.* 14. vt doceat motum linguæ quo foras pellitur, esse voluntarium, assignat musculum quendam per quem fiat. Addit Fernel. *lib. de part. human. corpor. descript. cap.* 5. præter musculos linguæ octo, nonum dari, qui linguam contrahit, atque reducit, & qui laxatus atque porrectus eā exerat, & foras expellat, quod cæterorum musculorum nulli datum est, vt motuum sit opifex contrariorum. Hæc tamen sententia recipienda non est: nam ope vnius musculi lingua extrorsum, & introrsum non mouetur, quoniam his contrariis motibus, duo adsunt musculi ab interiore mento pronati, vt probat Laurentius *lib.* 5. *de histor. anatomic. cap.* 18. repetit *lib.* 9. *cap.* 18. cuius opinionē multò antea firmauerat Galenus 10. *de vsu part.* 9. & 12. *eiusd. cap.* 8. & *lib.* 1. *de motu musculor.* 3. docens partes voluntario motu præditas duobus ad minimum egere musculis sibiipsis oppositis altero extendente, flectente altero. Deinde ex Gal. *suprà citatis locis*, operatio musculi est contractio versus suam originem: ergo idem musculus non potest linguam contrariis motibus mouere.

Vgo *lib.* 1. *aph.* 2. concedit quosdam vomere voluntariè, sed non vomere operante ventriculo, sed operantibus musculis abdominis ventriculum comprimentibus.

Dic,

Dic etiam in his qui videntur liberè, & voluntariè vomere, vomitum non esse motum voluntarium, nec esse operationem facultatis animalis: licèt enim ob conceptam præcedentem imaginationem ad vomitum prouocentur, & illa facultas animalis sit; tamen quatenus ad causam coniunctam attinet vacuationis illius, vomitus nunquam erit motus facultatis animalis, sed naturalis: nam perpetuò emanat à facultate aliqua irritata, vel ab aliquo prauo humore in ventriculo contento, vel ob aliquam conceptam imaginationem, quæ molestare, & interturbare ventriculum nata est, quod sæpe contingit. Qui itaque voluntariè videntur vomere, mediam constitutionem seruant, inter illos qui perpetuò vomunt, nihil in ventriculo retinere potentes, & illos qui nunquam vomunt.

QVÆSTIO XXXVII.

Vtrùm secundùm Galeni doctrinam, in morbis sit constituenda causa continens, vt contra eum Curtius, Leonicenus, Fuchsius, & alij confirmant.

COMMENTARIVM.

Causam continentem.] Celeberrima quæstio est, in qua explicanda non adhuc capit dissensio finem: Vtrùm in morbis secundùm Galeni doctrinam sit assignanda causa continens. Video enim in eius explicatione Neotericorum Antesignanos longè discordes. Concedūt Valleriola *lib. 6. enarrat. 1. & 3. loc. commun. 3.* Argenter. *lib. 1. de caus. morbor. c. 9.* Fernel. *lib. 1. patholog. 11.* Contrà opinantur Matthæus Curtius, Leonicenus, & alij, quos refert Marcus Antonius, *in suis quæstionib. à quæst. 5. vsque ad 9.* quorum votum amplectitur Fuchsius *lib. de caus. morbor. c. 2. in fin. & lib. 2. paradoxor. 1.* Alij causam continentem in morbis concedunt, qui in generatione suam essentiam habent, in permanentibus autem negandam esse asseuerant; de quorum numero sunt Cardanus *lib. 1. contradict. tract. 4. cont. 14.* Ioan. Langius *lib. 1. epist. 15.* Musa *lib. 7. aph. 30.* Thom. à Veiga *lib. 1. de loc. in com. c. 3.* Sed auctorum sententiis relictis, partem affirmatiuam confirmabo, difficilem viam aggressus, quum post tot celebres viros meam promere sententiam audeam, quare litus potiùs legens, ac optans, elephantum more, (qui etsi amnibus delectentur impensè, eos temerè non ingrediuntur, ceu natandi inscij) hanc cautè arduam prosequar nauigationem.

Et primò sic. Non solùm morbi, sed omnia quæ apud nos sunt, suæ generationis, ortúsque causam obtinent. Sed continens causa est illa, quæ in rei generatione suam essentiam habet, ex Galen. *lib. aduersus Iulian. cap. 6.* Ergo non solùm morbis, sed rebus omnibus genitis causa continens tribuenda videtur, & maximè si per continentem causam formalem intelligamus; propriè enim forma est quæ rem ipsam continet, & cuius ablatione confestim tollitur.

Secundò. Si de efficiente causa sermo sit, minùs etiam negari potest: nam continens causa, quidquid illa sit, eadem omnino est, ac coniuncta, *lib. 1. de sympt. caus. 5.* Sed in vnaquaque re producta datur proxima, & coniuncta causa sine medio producens: aliàs enim daretur causarum processus in infinitum. Ergo & in morbis, & in reliquis omnibus continens admittenda est.

Tertiò. Vrinæ suppressio, meatus obstructio, ex *lib. de dif. morb. cap. 7.* ægritudo est; sextus digitus similiter, in numero addito: cessant tamen ablato humore, lapide obstruente, & sexto digito superabundante; & putrida febris sublato ex toto humore non ampliùs durat. Neque enim concipi, aut intelligi potest, quòd febris remaneat, & cuius speciei illa sit, vbi vniuersus putridus humor (in cuius putredine, & calefacto esse putrida ipsa febris consistit) fuerit euacuatus. Confirmatúrque, quoniam cùm sæpe putrida febris finiatur crisi, & hæc repentina sit ad salutem, vel mortem mutatio, repentè purgato per crisim humore, cessabit confestim febris, & consequenter sanitas consequetur. Ergo,

A Quartò. Nonnulli morbi fientes, & qui per consensum fiunt, solius causæ remotione, & curatione earum partium cui consentiunt, sanantur, vt constat ex Galen. *lib. 1. de loc. affect. cap. 2.* quia saltem ij morbi habent causam continentem.

Quintò. Galenus *lib. 1. de caus. puls. cap. 1.* non solùm in pulsu, sed & in omnibus rebus continentem causam agnoscit, & in morbis quidem *lib. definit. & lib. 1. de caus. sympt. cap. 1.* de stupore agens, dicit causam continentem stuporis esse morbosum affectum, vel obstructionem. Et *1. de caus. sympt. cap. 2. 2. aph. 22. & 2. prog. 44. & lib. 7. aph. 30. & lib. aduers. Iulianum, c. 6.* quibus subscripsit Celsus *in proœmio.*

Sed vt in hac explananda antinomia optatum consequaris finem, obseruare debes primo causæ continentis B nomen, prout refert Galen. *contra Iulian. suprà relatum, & compend. de pulsibus*, Stoïcorum fuisse inuentum, quorum Princeps fuit Zeno, duas rerum omnium causas constituens; materiam scilicet, & Deum per omnia permeantem, & omnia penetrantem, quem ipsum esse propriam rerum causam continentem asserebat, quòd supera omnia contineret, gigneret, augeret, perficerétque. Hinc Arist. *lib. de mundo, ad Alexandrum: Vetus*, inquit, *fama est, & hæreditaria, vniuersa à Deo, & per Deum nobis esse constituta.* Vnde dicebant veteres omnia esse Deorum plena, nimirum quoniam opinabantur nihil posse in orbe propria forma constare, sed esse necessarium ab aliis sustineri, ac conseruari.

Alij verò eiusdem sectæ ad inferiores causas descendentes, crassa corpora ab aliis tenuioribus illa occupantibus, & permeantibus conseruari, & contineri existimaC bant, quibus continentis causæ nomen imponebant. Sic aquam, terram, & reliquas mundi densas, crassásque partes, per se totas ab igne, & aëre penetrari credebant, & ita ab illis occupatas manere, & durare, tanquam à sua continente, & conseruante causa; & non aliter ignem, & aërem ab æthereo quodam longe tenuissimo spiritu. Sed cùm huiusmodi corporum penetratio à nullo sapientum admittatur, non est cur in refutanda opinione Stoïcorum immoremur.

Alij Herophili dictis de quo Galen. *lib. de plenitudine, cap. 3.* persuasi, contendebant necessarium esse, dari aliquid quod contineat, diuersum à suo contento: sed quidquid illud esset ignorare fatebantur: quoddam tamen causæ genus dari affirmabant in quibusdam apparentibus rebus, D quæ tantam cohærentiam, & affinitatem cum suo effectu haberent, vt data quacunque in causa mutatione, confestim effectus ipse mutetur, ita vt ea posita statim ponatur, & sublata auferatur effectus, quo pacto se habet luminosum corpus ad lucem.

Arabes Auic. sequuti, qui vltra antecedentes febrium causas, alias coniunctas posuit, continentem cum coniuncta confuderunt, appellantes causam communem sine medio producentem coniunctam, vel continentem: de quo argumento legendus eruditissimus Santorell. *lib. 2. Anteprax. cap. 6.* licèt verò Gal. *lib. 1. de caus. sympt. lib. 5.* idem sentire videatur; longè tamen diuersæ censendæ sunt continens, & coniuncta, vt paulò *infrà* constabit, & notat Petrus à Fonseca, Philosophus eximius *lib. 5. metaphys. c. 2.*

Obserua secundò, non satis inter Medicos constare, in quo causæ continentis ratio, & essentia consistat. PluriE mi existimant in eius essentia duo hæc includi, vt ea præsente ponantur, & desinente euanescant effectus, prout definitur *lib. finition. medicar. & lib. introduct. cap. 8.* idémque ex eo colligunt, quoniam si causa continens in generatione suam essentiam habet, hoc est, in agendo, & generando, prout ex Galen. dictum est *lib. aduers. Iulian. cap. 6. & compendio de pulsibus*, planè vbi illa adfuerint, effectum adesse necesse est, & è contrà; alioquin actio sine termino daretur. Idem expressè videtur ab ipso Galeno significari, *prædicto lib. aduers. Iulian. cap. vltim.* vbi ait, nullam aliam continentis causæ rationem posse reperiri, quàm quòd ab ea aliquid fiat, & cum ea pariter cesset: idque ipsum colligere nituntur ex Galen. *1. de loc. cap. 1.* quo loco causam continentē definiisse credunt, dum dixit, id

id quo tangente tangimur, & quo separato statim cessat effectus, causam esse, apud omnes in confesso est.

Sed non videntur duo illa necessaria ad causæ continentis rationem, sed alterum tantùm, nimirum vt ea ablata effectus auferatur, ita vt nec momento temporis possit perdurare: id quod confirmari potest, quoniam, vt ex Gal. constat, 1. *de caus. puls. cap.* 1. facultas, vsus, & instrumentum, tres sunt continentes causæ pulsus, & tamen vnaquaque illarum posita non statim ponitur pulsus, quoniam vt fiat, necesse est omnes tres illas causas coïre; quacunque tamen ablata cessat: ergo, &c.

Nec aduersantur Gal. loca in contrarium adducta: nam *lib. def. & introd.* (præterquam quòd cum quibusdam potest dici non esse Galeni) latiùs accipitur causæ continentis nomen, quàm propriè vsurpatur; quemadmodum latè etiam vsurpauit Celsus, quamcunque causam abditam, continentem appellans, quum tamen strictè sumpta illud tantùm importet quod diximus. Habere autem suam essentiam in generatione, nihil aliud est quàm necessariam esse, & requisitam ad hoc vt effectus generetur. *Cap.* verò *vlt. aduers. Iulianum*, dum inquit de ratione continentis esse, quòd ab ea aliquid fiat, non ponit necessitatem effectus ad causæ absentiam, sed potiùs ablationem ipsius effectus ad causæ absentiam: perinde enim est, ac si dixisset, causa continens est causa in qua pariter tollitur effectus: causæ verò definitio est quòd ab ea aliquid fiat; idque Galenus voluit significare *lib.* 1. *de loc. affect. c.* 1. & non causæ continentis, sed causæ in communi notionem explicare: quamuis enim continens causa sit id à quo aliquid fiat, & in generatione suam habeat essentiam, & ea ablata auferatur res, falsò tamen dicitur, quòd causa posita necessariò ponatur effectus: nam vitalis facultas pulsum efficit, & ad eius generationem concurrit, demum & cum ea simul tollitur pulsus ipse, nec tamen necessariò ponitur, ipsa facultate posita. Quapropter ea tantùm dicenda est causa continens, qua ablata effectus auferatur, nec ampliùs duret, existatue.

At obiicies contrà sentientem Galenum, qui *in compendio de pulsibus, cap.* 9. causas à se dictas continentes, generationis, non subsistentiæ causas esse asseuerat. Ergo magis videtur esse de ratione causæ continentis, vt ea præsente effectus detur, quàm vt ipsa absente auferatur; quæ quidem res per generationem producuntur, & sunt, & non desinunt existere ad absentiam illius, quod suæ existentiæ non est causa. Dic, Galenum tantùm velle continentem causam, licèt causa efficiens sit generationis, non dare tamen semper existentiam simpliciter, quoniam eam non habent illa quibus ipsa continens conuenit; sed tantùm existere, & essentiam possidere dicuntur, dum fiunt, & generantur. Producuntur itaque res, & sunt per generationem, eo modo quo illarum conditio, & natura patitur: quæ verò sint hæ, subsequenter explicabitur.

Obserua tertiò, quòd licèt omnia quæ apud nos reperiuntur, causam aliquam sui ortus, generationísve habeant, suámque essentiam aliunde obtineant, iuxta illud vulgare, *nil sine causa fit*: postquam tamen à suis causis esse receperunt, per seipsa, constitutione sua se tuentur & conseruant, nec causæ à qua producta fuerunt, auxilio opéve indigent, ad hoc vt conseruentur, & durent. Alia verò è contra, non modò in generando aliunde manant, & pendent, sed tam fragili, fluxa, & caduca natura sunt prædita, vt nisi à sua causa perpetuò influxum recipiant, protinus aboleantur, desinántque esse: Ex quibus priora appellantur permanentia, posteriora successiua. Successiuorum verò duo sunt genera; quædam enim suam essentiam, suásque partes iunctas simul obtinent, & earum integritate fruuntur: alia non, sed illas successiuè tantùm, hoc est, vnam post aliam recipiunt & possident; hæc cùm constent partibus quæ iunctæ non dantur, sed aliæ aliis succedunt, continua egent causæ actione; quoniam quamdiu illa agit, producẽdo semper partes de nouo, quæ simul dari non possunt, in hoc genere rerum durant ipsæ, pereunt verò & abolentur cessante causa, huiusmodi sunt motus omnes, tempus, locutio, deambulatio, &c. Demum & omnia quæ tantùm, dum fiunt & generantur, essentiam suam possident, de quibus Galen. sæpe relato *libello compend. de puls.* 9. Illa autem priora, licèt partes omnes suas iunctas habeant, tam fragili tamen natura, & conditione constant, vt nullo tempore permaneant, & durent, ad suarum causarum absentiam.

His præhabitis, sit prima conclusio. Nulla res permanens causam habet continentem. Successiua tamen tam primi, quàm secundi generis habent. Hæc ex primo præmisso satis manifesta est, & paulo pòst magis confirmabitur. Secunda conclusio. Cùm inter morbos, quidam permanentes res sint, alij, successiuæ, in permanentibus causa continens non datur, in successiuis autem sic. Secunda pars, ex prima conclusione apertè deducitur. Prima verò in hunc modum explicatur. Nihil potest simpliciter denominari, nisi ab eo quod factum est iam, & essentiam suam habet productam, suísque partibus constantem, ex Arist. *lib.* 5. *physicor. c.* 1. non verò ab eo quod fit, & quamdiu non est, 4. *topicor. cap. vlt.* Sed morbus est affectus quidam, seu dispositio secundùm suam essentiam corpus denominans; calidum enim, vel frigidum, humidum, vel siccum iuxta ægritudinis speciem denominatur, & denominari debet ægrũ corpus, 2. *topic.* 5. Ergo morbus de genere est illarum rerum, quæ suam essentiam productam habent, & minimè quoad fieri à causa pendentẽ. At cùm non omnia quæ suas partes iunctas habẽt, suámque essentiam productam, per seipsa se tueantur & conseruent, quod proprium est permanentium, vt diximus; sed quædam propter fragilem, & caducam quam habent naturam, continuò producentis causæ influxu indigeant, & hoc ipsum inter morbos reperiatur, fit vt morborum quidam, permanentes sint res, alij verò, successiuæ, secundi quidem, non primi generis successiuarum: nam cùm primùm in nullo instanti essentiam suam integram habeant, & completam, non possunt denominationem corpori dare, quod ad morbum requiritur,

Dari verò vtrumque morborum genus, colligitur primò ex Gal. *lib.* 1. *de loc. c.* 2. dicente, *in morbis ablata causa adhuc dispositionem permanentem dari, qua morbus est*: quod tamen de omnibus intelligi non potest, sed de his quæ de genere permanentium sunt. Idem innuit *lib. art. medic. cap.* 89. & 2. *aph.* 22. & 8. *meth.* 1. & *lib.* 11. *cap.* 4. vbi in febrium putridarum curatione causam iubet auferre, deinde intemperiem curare, nimirum quoniam cùm putridæ febres morbi sint in genere permanentium, remota ablatáque causa adhuc durant, & perseuerant.

Esse autem morbos nonnullos de numero successiuarum rerum, constat: Galenus siquidem *lib. de dif. morb. c.* 7. obstructionem appellat morbum, pupillæ dilatationem, manus extensionem, & flexionem, quæ tamen omnia per se non durant, sed ad causarum præsentiam; quantumuis producta sint, & suam essentiam integrè possideant. Nec obstat quòd Galenus 1. *meth.* 3. & *de dif. sympt. cap.* 1. & *lib.* 1. *de loc. affect. cap.* 3. significare videtur, morbum omnem de genere esse permanentium; illud enim constituit discrimen inter passionem, & morbum, quòd passio cùm motus rei sit, tunc solùm habet esse, cùm fit, alteratur, & mutatur; ac propterea fluxum quidpiam est, mobile, & imperfectum, ac veluti ad affectum via, morbus autem permanens quoddam fixum, stabile, perfectum, & passionis finis. Non (inquam) obstat, quoniam tantùm significat, passionem, cùm motus sit, solùm durare dum res mouetur, & alteratur: at verò morbum cùm terminus sit passionis, ea cessante permanere adhuc, siue illud habeat esse, quod proprium est permanentium rerum, siue ad causæ præsentiam; quæ successiuarum. Itaque cùm permanentiam ad morbum, vel sanitatem vult, durationem intelligit. Quòd verò morbi illi, quos inter permanentes numeramus, continentem causam non habeant, constat ex Galen. *loc. suprà adductis*, vbi causa ablata iubet ad remanentem morbum respicere: & patet in diaria febre, quæ independens est à causa producente; & in hectica, quæ ex se fixa est, & habituata: quidquid verò permanet sua causa subtracta causam continentem non habet, siquidem illa est ad cuius remotionem abolescit, & perit effectus.

Deinde

Deinde, nulla res quæ per morbum producitur, potest repentè, & momento temporis corrumpi ad alterius rei corruptionem. Sed morbi v.g. intemperiei, quos permanentes nos dicimus, motu, & alteratione acquiruntur. Ergo ad suarum causarum ablationem, cessationémve, repentè non auferuntur, & ex consequenti causam continentem non habent. Cùm vero alij morbi instar successiuorum primi generis, absque alia sui corruptione, ad remotionem causæ euanescant, meritò illis causa continens tribuitur. Ergo sumendo febrem pro materiali, id est, pro calore, vt à Medico accipitur, nullam habet continentem causam, sicut nec frigidi morbi, nec solutio continui: habent verò extensio, vel flexio manus, pupillæ dilatatio, tumefactio membri, obstructio à lapide, additio sexti digiti, &c. Nimirum quoniam causarum ablatione, auferuntur repentè, & cessant morbi illi, absque alia sui curatione. Idem etiam dici potest de febribus, & omnibus aliis morbis, si non materialiter, sed formaliter sumantur, id est, pro dispositione primæ speciei qualitatis, resultante ex calore, vel frigore aucto, vt morbus à Philosophis accipitur; tunc enim omnibus liberè causa continens concedi potest.

Sed contra hanc doctrinam obiicies hoc modo. Causa continens in generatione tantùm suam habet essentiam, tantúmque illis rebus conuenit, quæ existere dicuntur dum fiunt. Sed successiua illa primi generis, fientia non sunt, sed facta, & secundùm se tota producta, nec successiuè generantur. Ergo licèt inter morbos nonnulli reperiantur, qui res successiuæ sint illius generis, nullus tamen habet causam continentem. Dic, quòd licèt successiua primi generis, in sua generatione essentiam suam simul, partésque ex quibus illa integratur, iunctas consequantur, ac propterea in quadam significatione factum quidpiam dicantur, quia scilicet secundùm se tota producta sunt; cùm tamen non dicantur esse simpliciter, & absolutè, & aliquando per sé consistentiam habeant, sed ita à suis causis oriantur, & pendeant, vt iis ablatis confestim cessent, meritò, & maximè propriè postquam sunt, fientia dicuntur, quemadmodum illa quæ successiuè gignuntur, de quibus Galenus *lib.* 1. *de loc. affect. cap.* 4. *&* 8. *meth.* 1. dicens: *at si in generatione febris est, solius causæ ablatione cessat.*

Ex quibus ita constitutis, non erit operosum soluere argumenta, in limine quæstionis adducta. Ad primum, admissa maiori dicendum est, quòd licèt continens causa sit generationis, ac propterea ex Galen. *compendio de pulsibus*, nulla alia detur prior; vt ex eo tamen ibidem constat, non quidquid generationis est causa, illud etiam continens est: vnde licèt omnia quæ apud nos sunt, sui ortus obtineant causam, non sequitur proinde omnia continentem habere; haberent tamen si per eam, formalem intelligeremus, cuius ablatione res ipsa procul dubio tollitur: verùm nobis de efficiente est sermo.

Ad secundum. Si eadem esset continens, & coniuncta causa; non modò in morbis, sed in rebus omnibus, illa concedenda foret: necesse siquidem cuiusque rei causam proximam quandam, & coniunctam dari, à qua sine medio producatur, ne causarum processus trahatur in infinitum. Esse verò diuersas diuisiones coniunctæ, & continentis causæ, vel ex eo constabit, quòd cùm in omnibus coniunctam, immediatámque causam admittamus, paucissimis continentem tribuimus. Nec aduersatur Galen. 1 *de caus. sympt. cit.* vbi asseruisse videtur, eandem omnino esse coniunctam & continentem causam: cùm enim ibi ageret de causa cuiusdam symptomatis, torporis scilicet, seu stuporis, proculdubio continentem habet, absentiam scilicet sensificæ facultatis, & spirituum animalium: Cúmque causa quæ est continens, eademmet sit coniuncta, placuit aut continuam, aut continentem dicere.

Ad tertium. Nihil mirum si vrinæ suppressio, meatus obstructio à lapide, sexti digiti additio causam habeant continentem; siquidem de numero rerum sunt successiuarum, in quibus illam concedimus: in putrida verò denegamus, qui morbus est ex permanentium numero, quique causa ablata adhuc permanet, & durat, vt patet ex

A *c.* 89. *lib. art. medic. & aliis locis suprà citatis.* Pro cuius maiori explicatione sciendum est, in febri putrida, quæ morbus fiens dicitur, quoniam partem factam habet, partem verò futuram fieri, tria posse considerari, præter putridum ipsum humorem: intemperamentum scilicet factum & productum, quod quidem verè morbus est; deinde futurum fieri, quod durans & stabile non est, sed motus quidam & passio; tandem & putridi adiectio. Sublato ergo ex toto putrido humore, futurus ipse fieri confestim euanescit, simul & adductio putridi, quoniam passiones quædam erant, & quidpiam successiuum, à putrido humore, tanquam à causa continente dependens. At verò calidum intemperamentum factum & productum, hoc est febris ipsa, quæ permanens est dispositio, quantumuis auferatur humor, manet & perseuerat, nec causam habet continentem: continetur verò huiusmodi febris sub putrida, licèt

B iam non adsit putredo, nec humor putridus; quoniam vt putrida dicatur, sufficit quod à putredine ortum, dependentiámque habuerit, (dummodo iam aliud febris genus non constituat: hectica enim à putrida orta, putrida non est dicenda) quemadmodum etsi ros, vel aliqua ex humiditatibus ab Arabibus inuentis, ex diaria febri ebulliant, sub diaria continetur; si ex putrida, sub putrida; propter quod dixit Auerthoës, 3. *collect. cap.* 4. duplices esse putridas febres, quasdam ex humoribus, alias ex tertiæ coctionis humiditatibus.

Sed meritò dubitari potest, quomodo remanere queat humoralis febris, humore ex toto euacuato, vel alia quæcunque: nam si ratio humoralis febris consistit in calefacto esse humorum, proculdubio illis ablatis auferetur

C etiam calor in ipsis existens, atque non potest intelligi, quòd remaneat genus aliquod febris, nisi concedamus dari semper febrium complicationem, quarum vna ablata, alia remaneat. Dic, quòd licet, vt detur febris, requiratur aliquid contentorum in corde positum in calefacto esse, quoniam alioqui non dabitur calor durans in corpore; ipsum tamen calefactum spirituum, vel humorum non est febris ipsa, sed aliquid reale lædens functiones distinctum ab humore, & spiritu calefactis, scilicet calor immodicus membrorum, cui conuenit nomen morbi, quíque permanet & durat: & sublatis humoribus calefactis, quoniam calor res permanens est, cúmque in eo febris ipsa consistat, quæ calida est dispositio totius, vltra humoris vacuationem, peculiarem requirit prouidentiam.

Quinimò aduerte, quòd licèt febris consisteret in calefacto esse spirituum, vel humorum; & huiusmodi esset

D febris subiectum; non sequeretur adhuc febrem habere causam continentem, quantumuis ad illorum remotionem confestim cessaret, quoniam non aufertur ad ablationem causæ efficientis, de qua loquimur; sed ad definitionem subiecti, quo pacto pereunt, & euanescunt omnia accidentia, & de genere permanentium, & quæ causas continentes non habent.

Minùs obstat, quòd purgato per crisim humore confestim cessat febris; nam illud confestim non ita accipiendum est, quasi subitò, & temporis momento euacuato humore desinat febris, sed intra vnum, plus minúsve diem, ex Gal. 2. *prorrhet. text.* 17. ac proinde non sequitur habere causam continentem: nam vbi illa datur, ita cum effectu cohæret, & è conuerso, vt ne momento quidem temporis

E diuelli patiantur, quemadmodum se habet fulgor ad solem, ad cuius absentiam nullo tempore manet, licèt aliquando permaneat calor ab ipsómet sole productus, vt ait Gal. *lib.* 7. *de placit. cap.* 9.

Ad quartum. Non consideratur Medico tanquam morbus, id quod particularem prouidentiam non requirit: quare cùm effectus illi per consensum, adhuc à causa pendeant quoad fieri, & ea ablata cessent, morbi non dicuntur, sed passiones, quibus continentem causam non negamus. Denique ad Galen. 1. *de caus. puls.* dic, illum non asseruisse in omnibus rebus, cuiuscunque generis illæ sint, prædictam causam inueniri, sed in omnibus aliis pulsui (de quo ibi) similibus, id est successiuis, quod potest intelligi *lib. finit. & in lib. introduct. & lib. de sect. cap.* 7. vel quòd causam continentem latè accipit,

per eam intelligens antecedentem, quæ nonnunquam ab antiquis confundebantur, & continens ipsa impropriè, & latè accipiebatur, quemadmodum à Celso relato. Quòd si Gal. ipse 2. *meth*. 3. tumores, quos diximus esse de numero rerum successiuarum, & causam habere continentem, numerat inter res permanentes, in quibus prædicta causa non datur, illud est, quoniam in tumoribus considerari possunt intemperamentum, solutio continui, simul & tensio ipsa; cùm verò intemperamentum, & solutio continui de numero permanentium sint, ratione illorum dicitur tumor nonnunquam res permanens; aliquando verò successiua, vt *lib. aduers. Iulian.* ratione tensionis, quæ à replente humore pendet. De quo argumento si fortè plura requiris, adi Valles. 4. *cont*. 3. Suarium *part*. 1. *metaphysic. quæst*. 17. *sect*. 1. qui de causarum differentiis inter omnes elegantissimè disceptauit.

HISTORIA XXVII. AETII, *De sphincteris resolutione.*

Sphincteris resolutio curatur, ob quam alui excrementa inuitè fluebant.

INtestino rectè resoluto omnino, inuoluntariè stercora excernuntur. Ego verò etiam aliquando acopon (lassitudinem eximens) ex euphorbio paratum dilutum, per clysterem cum fœnugræci decocto immisi, & bene successit, &c. Aëtius tetrab. 2. serm. 2. cap. 36. de intestini recti resolutione.

PARAPHRASIS.

QVàm necessarium sit ad curationem morborum, & eorum præsertim qui per consensum fiunt, locum primariò laborantem cognoscere, docet Galen. *lib*. 1. *de loc. c*. 6. *&* 4. *de loc*. 5. & historiis appositis confirmat, quas nos *lib*. 1. *histor*. 48. *& lib*. 2. *hist*. 147. explanauimus, & hoc loco vberiùs explicabimus. Hoc ipsum ex præsenti historia expressè colligi potest: nam nemo exactam notitiam potest comparare, nisi in anatomica disciplina sit apprimè exercitatus, & maximè in musculorum neruorúmque dissectione, vt locum affectum agnoscere possit; solus enim hic accuratè callebit cuiusnam musculi, neruíque actio fuerit deperdita in parte, nulla interim noxa ipsam infestante, & tantùm ob spiritualem, incorporeamve facultatem mutatam. Accidit enim plerumque vt musculi actio pereat, sine eo quòd eius corporalis essentia aliquo morbo vexetur, sed tantùm quia per neruum vis non accedit, ac proinde necesse est cognitos habere ex dissectione, neruos singulis partibus inseruientes, & illorum origines, vt sedem primariò affectam venemur, & sic possit illi applicari auxilium.

Ergo cùm fæces in hoc ægro inuoluntariè excernerentur, resolutis músculis intestini recti, fortè ob obstructionem ex humore crasso, & pituitoso pronatam, vel intemperamentum frigidum ex refrigeratione aliqua externa inductum, vt balneo frigido, submersione in frigida aqua, vt sæpe natatoribus contingit, & sic influxum à cerebro non reciperent, impedita videlicet via, per quam defertur facultas ad sentiendi, mouendíque organa, factum est vt medicamentis calidis malum consanesceret.

Ex tribus musculis ani, vnum esse orbicularem qui sphincter appellatur, in extremo recti intestini positum, latum potiùs quàm crassum, fibris transuersis constantem, peritissimi anatomici docuere. Hic fæces detinet, ne nobis exeant inuitis, constrictórque appellatur, & cùm spinæ iunctus sit, nec ab interna solùm causa possit resolui, fit vt frequenter præcedat externa aliqua occasio, vt ictus, refrigeratio. Quæ occasiones dignoscuntur etiam referente ægro: & ex eo quòd vbi ex ictu noxa accedit, non vnica tantùm pars offenditur, sed plures, quoniam scilicet cùm ictus ad profunda penetret, in quibus plures nerui simul coniuncti sunt, & disseminati, & non vnicus tantùm, sed plurium musculorum, multos simul contundit

A & offendit: vulneratus verò musculus ex eo resoluitur, hoc est, mouendi actione priuatur, quoniam ad ictum generatur phlegmone, ex qua postea in scirrhum mutata, sequitur in neruo obstructio, & in musculo resolutio.

At verò vbi externa causa est refrigeratio, cui nerui suapte natura frigidi obnoxij sunt, vna tantùm, non plures partes simul læduntur, quoniam cùm frigus non ita penetret, sed tantùm musculos cuti viciniores potissimùm attingat, sequitur noxa solùm in illo, qui magis sublimis est, magísque cuti propinquus, cui potissimùm accedit frigiditas, atque ita ex varietate læsarum partium, non mediocris etiam elicitur coniectura, ad mali causam discernendam: nempe si vnica tantùm læsa appareat, suspicio incidit refrigerationis, dummodò ea vniuersale principium non occupauerit.

B Cùm ergo frigus lædere soleat musculos, qui potissimùm in corporis superficie sunt, & quibusdam ægris quos Gal. *loc. cit.* retulit, resolutus sit à frigiditate musculus, qui extremam recti intestini sedem ambit, vt huic ægro etiam contigit, de quo scripta est historia hæc, fit vt frigidam intemperiem contrariis remediis corrigere sit necesse, de quibus infrà.

Sed dubitabis, quo pacto resoluto intestino recto, alui excrementa excernantur inuitè, si hæc generantur in intestinis tenuibus, ex Gal. 3. *de facult. natural. c*. 7. vbi disputans aduersus Asclepiadem, qui putabat nullam fieri in ventriculo coctionem, hac ratione vsus est, quòd fieri non possit, vt panis nisi concoquatur in ventriculo, fiat subitò in intestinis tenuibus stercus. Idem videtur voluisse *eodem lib. cap*. 12. *ad fin*. Patet, quoniam si hæc recrementa non generarentur in tenuibus intestinis, sed in

C ventriculo, eadem symptomata efficerent quæ efficiunt in lethalibus voluulis, in quibus dicit Gal. *lib*. 7. *aph. com*. 11. stercus ascendere ad stomachum; quare quotidie homines fierent ileosi, singultirent, & vomerent, quod absurdum est. Præterea si generarentur in ventriculo, non esset necessarium quod de ileo scribit Galen. 3. *de natural. facult. cap*. 13. nempe in hoc morbo non posse stercus exire per os, nisi priùs transeat totum tenue intestinum, pylorum, ventriculum, ac gulam: nam si in ventriculo generaretur, posset illicò per ventriculum excerni: non generatur ergo nisi in intestinis.

Verùm ex Galeno, & rationi magis consonum videtur asserere, in corpore naturaliter disposito, stercoris formam substantialem acquiri in ventriculo, licèt separatio illius

D à chylo fiat in intestinis, simul cum acquisitione accidentalium dispositionum, nempe coloris, odoris, & figuræ, quibus stercus à chylo discernitur. Hæc posterior pars ab omnibus conceditur, vt explicat Valleriola *lib*. 3. *loc. com. cap*. 2. Prior auctoritate Galeni fulcitur, 4. *de vsu part. cap*. 1. vbi docet in venticulo fieri separationem partium nutritioni ineptarum, à partibus benignis, & alendo idoneis. Præterea illud etiam habet expressè Auic. 16. 3. *tract*. 1. *c*. 1. *parum post princip*. §. *Penetrans autem in intestino primo patitur à duabus virtutibus, quarum vna est expulsiua, quæ est in stomacho, & altera attractiua, quæ est in intestino, & adiuuat eam fæx, quæ prouenit propter summam cibi, & fit facilis propter illud expulsio eius per viam temperatæ amplitudinis, &c.* quibus verbis docet, facere ad facilem descensum chyli in ventriculo, permixtas etiam cum ipso chylo fæces, quæ attrahuntur ab intestinis: putat ergo generari

E eas in venticulo.

Deinde sic validissimè insurgo. Idem agens tribuit formam vtili, & superfluo. Sed tribuens formam vtili, nempe chylo, est ventriculus. Ergo ipse præstabit formam superfluo, nempe recrementis ipsius. Maior constat ex Galen. *lib*. 1. *de sanit. tuend. cap*. 3. dicente, in omni coctione necessariò sequi excrementa, quæ per ipsam separantur, & ab eadem formam recipiunt; quod patet manifestè in iecore, quod non solùm formam tribuit sanguini, sed etiam ipsius excrementis, vtrique scilicet bili, & vrinæ. Tandem si in ventriculo non susciperetur forma substantialis stercoris, ex illo non sumeremus indicium de affectibus ventriculi, cuius contrarium suscipit Galen. *in princip. cap*. 11. *lib*. 1. *de crisib.* nam vt ille ait,

cuiusque

cuiusque partis superfluitas eam quæ illi inest dispositionem ostendit,&c.

Ad Galen. verò *lib.3. de facult. natural.* dic solùm ibi velle, cibos aliquam recipere coctionem in ventriculo, ex eo quòd statim in tenuibus intestinis appareat stercus, vbi à substantia vtili separatur,nec aliud vult *cap.* 12. sequenti. Ad rationes dic, quòd stercus licèt in ventriculo recipiat substantialem formam, cum substantia tamen vtili ibi confusum est, nec fœtorem, nec putredinem concipit in intestinis; vnde antequam ad ea descendat, non potest ea symptomata efficere quæ in ileosis conspiciuntur, immò oportet quòd post descensum cum chylo, iterum ascendat putridum & fœtidum ad ventriculum, vt euomatur. Et hæc assertio de loco generationis excrementorum, confirmatur à multis, qui in interpretando Auicenna primas tenent, quidquid contrà sentiat Vallesius *lib.6.cont.cap.* 10. Num autem chylus à ventriculo solùm in intestina propellatur, an verò etiam ab intestinis ipsis trahatur, controuertit Mercurialis *lib.2.de excrement.cap.3.*

Vnum solùm constat, generationem excrementorum quæ per aluum excernuntur, ineuitabilem esse: nullus enim etsi temperatus,optimis, selectísque vtens alimentis, vitæque exactum regimen obseruans, ab harum superfluitatum generatione immunis esse potest; quoniam vt constat ex Gal. 1. *de sanit.tuend.cap.2.& 3.* animantis natura perpetuò digeritur, & dissoluitur, tum ab interno, natiuóque calore,tùm etiam ab aëre externo, aliísque exteriùs occursantibus occasionibus; quod etiam innuit Galen.1.*aph.*1. cui incommodo volens natura sucurrere, instituit, vt non animalibus solùm, verùm etiam stirpibus insitæ quædam vires,deficientis, ac desiderati semper appetentes ab initio statim tribuerentur;non enim vesci, bibere, aut respirare à quouis vsquam discimus, sed statim à principio facultates in nobis habemus, quæ hæc omnia citra docentem perficiant. Cibo igitur quidquid ficcioris substantiæ effluxerit,restituimus, potione quidquid humidioris Ita aëreæ,ignæque substantiæ modum respiratu, arteriarúmque pulsu tuemur. Et *infrà* subdit ipse Galenus: *Cùm enim quotidie propter insitum ipsis calorem,cunctis animalibus nonnulla substantia portio defluat, & hæc reparetur, cibi.potionis, respirationis, & arteriarum motus ope,necesse est ex his contrahi excrementorum prouentum:nam si quale erat ipsum quod defluxit,tale prorsus animal iungere,agglutinaréque ei per totum liceret,optimum id, saluberrimúmque planè esset, verùm id quod singulis particulis defluit tale natura est, qualis ipsa est particula; nihil autem eorum quæ eduntur, bibuntúrue, eiusmodi prorsus est: necessarium itaque naturæ fuit,priùs ea mutare,& concoquere,ac efficere corpori alendo,restituendóque similia:*& statim infert:*cùm igitur esse.& bibere animantibus necessaria sint, iccircò has res subsequitur excrementorum generatio.* Hinc colliges,aluina excrementa esse necessaria,quæ necessitate quadam materiæ in ipsis animantibus generantur, siue bene valeant,siue ægrotent;siue polleant optimo temperamento, siue prauo: quæ excrementa citra morbosam causam semper ortum habent.

Sed aduertere debes, quod licèt intestinorum corpus vnum sit,& continuum, ab imo ventriculo ad vnum vsque protensum,cùm tamen in varios ac multiplices,figuráque differentes anfractus, spirásque circumducantur, neque omni ex parte eandem situs, substantiæ, & formæ naturam sortiantur, ac denique alia alij hominis parti contigua efficiantur, neque præcipuus omnium vsus par sit, idcircò periti Medici hæc ceu plura enumerant, de quorum numero est Gal. *lib.6.de anatomic.administ. cap.* 10.& 5.*de vsu part.*3.& Auicen.16.3.*tract.*1.*cap.*1. Gentilis,& Iacobus,*ibidem.* Halyabbas 3.*theoric.cap.*26. Nicol.Florent. *serm.*5.*tract.* 8.*cap.*1. Columb. *lib.* 11. *de re anatomic.cap.*5. eleganter. Andreas Laurent. *lib.* 14. *cap.* 13.& 14.Fernel.*lib.*1.*de part.human.corp. descript.cap.*7. Bauhinus *lib.*1.*theat.anatomic.cap.*17.

Diuiduntur ergo in tenuia,& crassiora. Ex illis primum est *duodenum*,ita nuncupatum,quia duodecim digitorum longitudinem habet, ex quo pars chylosa attrahitur à iecore per venas mesaraicas, & quod remanet, descendit ad secundum intestinum, *ieiunum* nuncupatum, in quo pars maior separatur à deiectionibus, propter mesaraicarum multitudinem, eò à iecore prouenientium. Appellatur verò *ieiunum*, quia ferè inuenitur substantia chylosa vacuum; & ob venarum sugentium copiam, & suum quem recipit cremorem ocyssimè transmittit, quippe dum bilis adhuc cremori non mixta intestini lateribus affluit,acrimonia sua id ampliùs stimulans, ad ea quæ in eo continentur velociùs propellenda: descendit enim bilis à duodeno in ieiunum, & ob viciniam impermixta fluit. Vnde colliges errasse interpretes Auicen.asserentes meatum bilem deferentem, ad ieiunum terminari, cùm contrarium asserat Galen. 5.*de vsu part.cap.*4. & 2. *de temp.cap.*8.vbi meatum bilem euomentem, duodeno, non ieiuno insertum esse tradit. Fortè errori huic occasionem præbuit Gal. 13.*meth.cap.* 13. nam in curatione inflammationis iecoris docet, priùs excernendam esse flauam bilem,deinde saniem ex phlegmone resudantem; id verò fieri non posse, nisi vasa quæ sunt in viscere detergantur,& meatus qui in ieiunum bilem demittit,sit apertus:quoniam locus hic non probat meatum bilem deferentem ieiuno inseri, sed solùm bilem ieiuno suppeditare,licèt duodeno inseratur,vt optimè aduertit Fuchsius *l.* 3.*sua epitom.c.*5.& 6.& probauit latè 3.*paradox.cap.*3.

Tertium intestinum appellatur tenue, aut gracile, in sinus, varióque flexuosos orbes, perinde atque ieiunum implicitum, dicitúrque *Ileon*;in quo grauissimus morbus gignitur,à quo pauci euadunt, volulus, & Iliaca passio nominatus, ad quem lethalia subsequuntur symptomata, vomitus,singultus,desipientia.conuulsio,ex Hipp.7.*aph.* 10. in quo, si vehementiùs distorqueantur ægri, stercus per os excernitur,vt Gal.ait *in com.& lib.6.de loc.c.*2 Sed cur hæc duo intestina tenuia in orbes, & anfractus rediguntur,& à natura ita sunt constituta? Dic, vt quicquid alimenti concoctum esset, ad vnguem distribueretur, ne scilicet alimento celeriter permeante, atque subinde exeunte,corpus ex templò fame vrgête,in necessitatem sumendi de nouo alimentum adigeretur,atque ideò semper animum in patinis habentes (vt Plautus inquit) homines vitam ducerent: nam animantia, quibus nullus est anfractus, sed intestinum à ventriculo vsque ad anum simplex,ac rectum protensum habent,insatiabilia, ac gulosa,& in perpetua edendi cupiditate viuunt, vt Arist.3. *de partib. animal.* 14. *prope fin.* asseruit. De qua re lege Gal.4.*de vsu part.*17.Fuchsium *lib.*3.*sua epitom.cap.*6.

Quartum intestinum post tenuia collocatum, est crassorum primum *cæcum* ideò dixere veteres, quòd vno sit tantùm ore donatum; quo pacto ab Auic.& recentioribus orbum nominatur, & monoculum, licèt non desint qui duo orificia cæco attribuant, è quorum numero est Fernelius *loc.suprà cit.*§.*Cæcum iccirco dixere, quòd egressui introitum aduersum non acceperit, sed hos vicinos adeò, vt plerumque in vnum coire videantur,&c.*dicuntur crassa, quia crassas habent tunicas,& crassiorem chyli partẽ continent.Cur natura ea machinata fuerit intestina, Galenus respondet *lib.4.de vsu part.c.*18.quem sequuntur Fernel. Fuchsius *loc.cit.* Gueuara *in tract. suo de erroribus Vesalij,* qui Galenũ à Vesalio defendit:licèt enim ea ad succorũ distributionem conducant,peculiariter tamen quia maior est illorum amplitudo, adeóque multa colligere possunt, eò conferunt, ne continuò, sed per longa interualla egeramus; hæc enim tanquam venter aliquis siccis excrementis subiiciuntur,ne egerentur assiduè, vt longa serie probauit *cit. loco* Galenus; & meritò quidem hoc fuit à natura institutum, nam sicuti indecens erat hominem, animal perfectissimum, gulæ, & insaturabili abdomini subiugari, iccircò quòd tunc hominis vita,& à Musis, & ab studio Philosophiæ esset aliena, sic indecentius multò foret, si sordido deiiciendi crebriùs ministerio, indignæ hominis dignitate seruituti, mortales natura manciparet.

Quintum intestinum, & secundum ex crassis, *Colon* dicitur, in quo fiunt truculenti, & atroces dolores adeò vt patientes torqueri videantur, vbi mucosa, lentáque pituita,

pituita, albuminea, vel vitrea multo flatu respersa ipsum A occupat; nam humoris crudi est veluti officina, quæ ob coli amplitudinem refrigerata, lethales dolores parit: licèt aliquando dolor colicus ex calido, mordaci, & acri humore concitari possit, vt communis tenet Medicorum opinio, qui docti à Magistro suo *lib.12.meth.c.7.* & alibi, ex bilioso humore, & vitioso succo hunc affectum emanare posse non denegarunt: de qua re egimus latè *lib.2. histor.91. 92. 93.* Sed hic euentus non ita est frequens: nam hoc intestinum per iecoris caua primò obrepit, vbi folliculum bilis attingens, luteum colorem contrahit; vnde nonnulli putarunt, vt refert Fuchsius *loco cit.* colon peculiarem meatum è bilis vesica prodeuntem excipere, falsò tamen, vt superiores anatomici confirmant. Idem intestinum paululum exurgens ventriculi fundo insternitur quò noxius humor teste Gal.2.*de loc.3.* si ventriculum in consensum rapiat, appetentiam, & concoctionem B deteriorem efficiat: hinc ad sinistrum hypochondrium contendens lieni accumbit, mox in posteriora demergitur cohærétque reni sinistro, quem cùm pertingat, nihil mirum si dolorem nephriticum Medicis imponat, & contrà renum cruciatum aliquando hi colo attribuant, vt perbellè docuit Gal.6.*de loc.cap.2.* licèt in semetipso, laborante colico dolore fuisse deceptum, ingenuè fateatur *lib.2.de loc.cap.5.* cùm enim ilium dolore premeretur, & putaret esse nephriticum, iniecto oleo rutaceo per clysterem, doloréque sedato ad vitreæ pituitæ excretionem, constitit fuisse colicum dolorem, & malo calculum non præstitisse causam, quare operosum est renalem dolorem à colico distinguere, vt latè prædiximus *lib.2.quæst.51.& in com.hist.94.*

Sextum est omnium infimum intestinum, quod *rectum* dicitur, & *Longaon.* Dicitur rectum, quia nullis orbibus est implicitum. Ad hoc ex colo, in quo fæces figurantur, excrementa descendunt, ibique tanquam in aluo capaciore, quemadmodum vrina in vesica tantisper detinentur, dum laxato musculo qui podicem ambit, ea iubeat extrudere. Sed quorsum in describendis intestinis me macero, quando habent Medici fontem perennissimum, Riolanum nempe filium, ex cuius lipidissimis aquis, riuuli vbertim profluunt in Medicorum scholam, ex quibus saluberrimum liquorem haurire possunt: Consulamus ergo hunc grauissimum Medicum, & peritissimum anatomicum, qui *lib.2. Anthropograph.c.12.* in eorum descriptione emicat inter omnes, veluti inter ignes Luna minores.

Si ergo à nimia frigiditate densante spiritus animales, & canales aut neruos, per quos deferuntur spiritus & facultates, musculus afficiatur, & fibræ neruorum quibus musculus hic intertexitur, frigido humore inundentur, tunc nerui spiritu influente destituuntur, & sensu priuatur pars, ac resoluitur: nam neruus motui non fit aptus, quia hoc opus siccitate perficitur; neque illustratio liberè fieri potest: quare relaxatis hac de causa musculis, excrementa retineri nequeunt.

Curabis hoc malum præmissa vniuersali vacuatione, illis auxiliis quæ paralysi vtilia auctores docuere, inter quos palmam præripuit Valleriola *lib.1.obser.23.& lib.2 obs.4. & lib.4.obs.4.* & graphicè proposuit Reinerus Solenander *lib.2. consil.13.* simul cum Trincauellio *lib.4.de composit.medicam.cap.7.de aptis medicamentis neruosis partibus imponendis.* His factis ad particularia auxilia deueniendum est, quæ partem respiciant, roboréntque, vt sunt insessus, fomenta, lauacra, vnguenta, ex calidis medicamentis parata, quæ calefaciant, exiccent, & superfluam humiditatem absumant, quorum syluam latè exaratam legat qui velit apud Rondeletium, *cap. de paralysi,* Mercat. *lib. 1. de morb. internis, cap. 14.* Amat. *2. centur.7.*

Aetius relictis iis, aut fortè priùs celebratis, acopon ex euphorbio paratum cum fœnugræci decocto per clysterem immittendum curauit, hócque auxilium plurimùm profuisse affirmat; intellige tamen, factis priùs vacuationibus vniuersalibus, citra quas non erat ex arte tam forte medicamentum adhibere: sed vniuersalia auxilia siluit, tanquam manifesta; quæ enim nota sunt, ea prætermittenda, ex Gal.2.*de dif.respirat.cap.7.* obscura enim solùm sunt repetenda, *lib.10.meth.cap.5.*

Ergo euphorbium ad frigidos neruorum affectus curandos confert eximiè: cùm enim subtilem, adurentémque sortiatur vim, ex Dioscorid. *lib.3.cap.78.* Paulo *lib.7. tit.de Euphorb.* partem resolutam calefacit, & viscidam tenacémque pituitam, seu eporum, seu infusum expurgat, ex Actuario *lib.de composit.medic. tit.de simpl medic.in fin.* Paul.*lib.7.c.4.tit.de medicam. quæ aquam ducunt. §.Quare educit soluendo phlegma viscosum retẽtum in vtrisque anchis & dorso, & intestinis, &c.* Sequuntur Auic. *lib.2.tract.2. cap.235.* Serapio *c.343.* Mesue *lib.1. de medic.purgantib. tit.de Euphorbio.* Sed cùm medicamentum calidum sit, & siccum in quarto gradu, & omnium lachrymarum tenuissimum, vrit, rubrificat, vlcerat, penetrat, tergit, & tam violenter agit, vt præ angustia, & labore syncopen, & sudorem frigidum accersat: nam vehementer conturbat, & sitim maximè mouet: quapropter ei permiscere est necesse odorata semina, vt ventriculum, & intestina ab eius noxis tueantur: vtile est etiam cum melle cocto id in catapotia redigere. Manardus *in com. Mensue,* id cum mastiche, & tragacantho coctum in pane dedit, in Gallicis artuum doloribus, & sine manifesto nocumento iuuit; cùm enim mordaci flatu ventriculum opprimat, carminantia permixta, & infusa cum eo valde prosunt. Hoc probè callens Aetius, id cum fœnugræci decocto per clysterem indidit: cùm fœnugræcum lentore quo pollet, ex Paulo *lib.7.tit. de Fœnugræco,* eius acrimoniam obtundat, & moderato calore leniat, & ad vacuandos vitiosos humores qui in intestinis sunt immersi, sit accom- C modum, vt monuere Galen.*1.alim.24.* Auic.*lib.2.tract.2. cap.250.*

Ex euphorbio potest fieri vnguentum, quod acopon nuncupatur Græcè, auctore Galen. *lib.3.sec. genera, tit.de medicament.ex euphorbio confectis.* Acopon autem pariter, & vnguentum, & medicamentum est, teste Plin. *lib.29. cap.3.* vocabantur autem acopa, medicamenta lassitudines, & fatigationes leuantia, vt ait Paulus *lib.3. cap.58. §.Communiter igitur medicamentis, quæ à lassitudinibus reficiendis acopa dicuntur, ad solutionem inscriptis, hîc quoque vtendum est, &c.* Copos enim dicitur Græcè lassitudo, ex Paulo *lib.7.cap.19.* de acopis, quo loco varias describit acoporum formas. *Alia enim,* inquit, *calefaciendi vim habent, alia lancinandi. Quæ calefaciunt, pipere, pyrethro, semine rorismarini, & consimilibus constant, neruorum vitiis, per-* D *frictionibus validis, & quæ vix vllo calore possunt euinci, accommodata. At lancinantibus, quæ adarce, semine rorismarini, euphorbio, cocco, gnidio, & id genus aliis componuntur, in diuturnis affectibus, & qui agrè possunt elidi, quibus etiam sinapismus congruit, vtimur, &c.* Lege Galenum *lib.7.sec. gener.c.vlt.* qui varias acoporum differentias ibi describit.

QVÆSTIO XXXVIII.

Vtrùm musculus, præcipuum sit, & immediatum motus voluntarij instrumentum, vt contra Galenum statuit Auerrhoës.

E Examinanda est hoc loco illustris controuersia, de primo motus voluntarij instrumento, vtrùm sit musculus, neruus, cerebrum, an tendo: nam Galenus in hac dirimenda lite varius fuisse videtur, ob varia quæ scripsit in locis multis: & licèt inter omnes, tria coruscantia Medicinæ lumina de hoc argumento scripserint doctè, ac solidè, Insignis nempe Thomas à Veiga *lib.1. de loc.affect. in com.cap.6.* Valleriola *lib.4.enarrat.c.9.* Andreas Laurentius *lib.5.de hist. anatomic.quæst.1.* attamen tantorum virorum pace aliqua sunt addenda, quæ doctrinam Galeni intimiùs illustrant, quæ ad huius historiæ explanationem summè conducunt.

Porrò cùm ad motum voluntarium, præter obiectum mouens, ad sui prosequutionẽ, vel fugam, concurrat virtus quædam imperans motum, nempe volũtas sequẽns rationis iudicium; alia quæ motum ipsum imperatũ exequitur, mediante

mediante organo ad illud munus destinato: superest enodare, quodnam sit hoc mouendi organum, primum & immediatum, & quod vltimum: non enim sufficit anima, quæ primum mouens & principale est; nec motrix facultas; sed requiritur præterea corporeum instrumentum, quod eiusdem ordinis sit cum corpore mouendo, vt colligitur ex Gal. *lib.* 1. *de vsu part.* 3. & Auerrhoës quidem 3. *collect. cap.* 18. ita musculum constituit mouendi organum, vt omnium primum esse arbitretur, nec alium admittat priorem motorem corporeum, siue ille neruus sit, siue cerebrum à quo musculus moueatur; nimirum quoniam si à cerebro, vel neruo musculus moueretur, necesse esset illa ab alio corpore similiter moueri, vt constat ex 7. *Physic. cap.* 3. Atqui cerebrum, & nerui prorsus immobilia sunt, nec est corpus à quo moueantur, alioquin res in infinitum procederet. Ergo non possunt musculum, vel alia membra mouere.

Præterea ad voluntarium motum non quoduis, & vulgare robur, sed validissimum requiri, cum Arist. fatetur Gal. *lib.* 1. *de placit. cap. vlt.* Sed cerebrum vtpote mollissimum, & nerui ab eo exorti, membra quædam sunt valdè debilia. Ergo, &c. Quòd si primum Auerrhois fundamentum in musculum retorqueas, scilicet quòd si musculus corpus quoddam sit, & corpus moueat, necessariò similiter sequeretur & quòd habeat aliud à quo moueatur, atque ita in infinitum non minùs res procederet, quàm si asseramus musculum, à neruo moueri. Respondet, propter hoc ipsum non esse admittendum, musculum à neruo, vel cerebro moueri, quoniam conuinceret quidem ratio, si motus fuisset à corpore, sed non, si ab ipsa virtute motiua in ipso musculo contenta, quæ cùm non sit corpus, ita musculum mouet, vt non sit necesse ipsam moueri. Huius autem virtutis, quam primum motorem appellat, cor esse principium, & originem affirmat, cum Aristotele, & Peripateticis.

Cæterùm non obtinet Auerrhoës, quantumuis conetur euertere Galeni mentem, & Medicorum opinantium primum organum mouendi voluntariè cerebrum, deinde neruum, tertiò musculum, vltimò tendinem, quem Galenus 12. *de vsu part. cap.* 3. tradit esse immediatum motorem mobili cohærentem. Quòd autem cerebrum sit primum arbitrarij motus principium, ex eo constat, quod cùm motus ille fiat mediante spiritu animali in cerebro, & facultate ab eo per neruos emanante, cur illi tanquam principio non tribuetur, neruo autem vt deferenti virtutem simul & spiritum?

Deinde in motu voluntario, iungitur imaginationis imperium ad prosecutionem, vel fugam obiecti, & contractio membri exequentis imperatum motum: cùm ergo oporteat imperium præcedere, & illud præstet cerebrum per neruum, planè negari non potest, cerebri, neruíque actionem præcedere actionem musculi, vel cuiusque alterius organi, & ex consequenti cerebrum esse primum mouens. Nec obstat quòd non mouentur cerebrum, & neruus, immò apparent quiescere moto quouis membro. Illud Aristotel. omne quod mouet, & ipsum moueri est necesse, de corporibus impellentibus est intelligendum, non autem de eo quod mouens appellatur, propterea quòd motricis facultatis origo est, vel delator, quo nomine cerebrum, & neruus mouentia dicuntur: atque in eis non requiritur robur illud, quod ad motum voluntarium exigitur; sed à cerebro vt eum largiatur, & imperium; à neruo autem vt deferat: quorum primum rectè potest præstare cerebrum, quod motricis virtutis fons est atque origo, quódque exactè cogitat, & iudicat de quouis obiecto, sítne prosequendum, an magis fugiendum. Cerebrum ergo tanquam primum organum vim, & imperium largitur; musculus tanquam instrumentum exequitur motum in imperata parte.

Fuisse verò necessarium musculum, vt eo omnis volũtarius motus fieret, innumeris ferè in locis asserit Galenus, præsertim 1. *de motu muscul. cap.* 1. 4. 7. *&* 10. *de placit. vlt. &* 1. *de vsu part. cap.* 10. & alibi sæpè, sequuntúrque omnes. Ita verò necesse fuit musculum fabricari, & ossi connecti, vt aliter motus progressiuus fieri nõ posset,

A 12. *de vsu part. cit.* neruus enim licèt vim motoriam deferat, cùm mollis sit, & à molli, tenero, & infirmo cerebro originem trahat, imbecillior est, quàm vt artus mouere, transferréque possit. Ligamentum quamuis robur obtineat, vtpote à durissimo osse exortum, motorium tamen instrumentum ex se esse non poterat, cùm à principio animal mouente non oriatur, destituatúrque mouendi facultate, 1. *de vsu part.* 17. *& lib.* 12. *cap.* 3. *&* 1. *de motu musculor. cap. vlt.* Oportuit ergo infirmum neruum qui motor futurus erat, iuxta mouenda ossa, cum duro validóque ligamento iungi, vt mutuas vires compararent; neruus quidem robur, & fortitudinem: vim autem motiuam, ligamentum, quod cùm in diuersas fibras, villósque partiatur, conueniens fuit illorum inanitates interferciente carne repleri, inserique venas, & arterias.

B Ex his ergo compositum appellamus musculum, arbitrarij motus auctorem, 12. *de vsu part. cit. lib. art. medic.* 50. Auicen. 1. 1. *doct.* 5. *sum.* 5. quæ quidem partes cùm omnes musculi compositionem ingrediantur, & ex illis prædictum organum tanquã ex similaribus componatur, solet definiri, quòd sit *pars instrumentalis, ex neruo, ligamento, carne, venis, & arteriis composita, & organum peculiare motus voluntarij:* cuius respectu cùm potissimùm consideretur musculus, & ad motum ipsum soli nerui faciant, & ligamenta, vel saltem potissimùm, reliquas partes à musculi finitione nonnunquam reiicit Galen. *in art. medic. cit.* quantumuis arteriæ ad illius vitam, venæ ad durationem magis faciant.

Num autem musculus sit immediatus, proximúsque C motor mobili cohærens, an verò adhuc mediante alio motum efficiat, valdè controuerti potest, ob loca Gal. inter se pugnantia, *lib.* enim 1. *de vsu part. cap.* 10. scripsit musculum proximum esse motorem: at *lib.* 2. *cap.* 3. affirmat tendinem esse, qui citra medium mouet, musculum autem antecedere. Nec sanè dici potest, 1. *de vsu part.* locutum fuisse Galen. de toto organo motus; *lib.* verò 12. de parte eius principe: atque ita sine repugnantia posse appellari musculum, immediatum, proximúmque motorem, similiter & tendinem; non secus ac oculum dicimus proximum videndi organum, loquentes de organo totali, & sine errore etiam proximum, & immediatum appellamus crystalloidem, qui pars est in oculo principalior, cui actio illa videndi refertur. Non inquam recipi potest solutio, tum quia tendo musculi pars non est, sed particula D quædam ab eo longè diuersa, conflata ex nerui, ligamentíque fibris inter se coëuntibus, & commixtis: tum quia operationes habet longè diuersas; musculus quidem ligamenti contractione mouet ossa, tendo autem mouentes musculos, mouendis ossibus colligat, licèt etiam aliquando moueat, 1. *de vsu part.* 17. *& lib.* 12. *cap.* 3. Licèt enim hæc loca videantur inter se contraria, tamen aptè ita concilianda sunt, dicendúmque *in initio lib. de vsu part.* cùm non singulas musculi partes, nec illas quæ ab illo oriuntur, recensuerit, crassè confuséque musculum descripsisse, proximum & immediatum mouendi organum, etsi sæpe immediatè non moueat, sed tendonis interuentu: cùm verò processu operis musculi partes explicasset, & *cap.* 17. *eiusd. lib.* tendonis naturam, & originem declarasset, exactiùs postea *lib.* 12. proximum, & sine medio motorem E dicit esse tendinem: nimirum quoniam cùm sæpe sine ipso musculus non attingat mouenda ossa, necesse est priùs tendinis actionem magis immediatam esse, tendinémque proximum motorem; id quod Galen. *lib.* 1. *de loc. cap.* 6. exposuit, dicens musculum nonnunquam manifestè sæpe tendinis interuentu mouere, quod etiam placuit Auerrhoi, 2. *collect. cit.* licèt falsum esse statuat, quod Galenus vniuersaliter docet, omni motui voluntario paratum esse à natura musculum, omnémque musculorum motum fieri voluntate imperante.

Sed debilibus sanè argumentis Galeni placita nititur euertere, firmissimis fundamentis, & rationibus innixa; cùm enim neruus, vt diximus, præ sui debilitate sufficiens non sit, ad transferendam molem partis mouendæ, quæ suo pondere, & grauitate à loco mutari resistit, necessum

fuit vires, quibus destituebatur, aliunde comparare; quùmque meliùs ab alio præstari non possent, quàm à crassa carne, duróque ligamento, hæc simul natura coniunxit neruo, in partibus omnibus mouendis, ad quas neruus ipse accedit, vt illorum accessu, crassitie, & firmitudine ad mouendi munus proficeret; atque necesse fuit omni motui progressiuo, voluntarióque, parari à natura musculum.

Nec obstat quod obiicit Auerrhoës, de imperfectis quibusdam animalibus, quæ suos motus arbitrarios solis neruis faciunt, nullo musculo auctore: nam in illis potest quidem neruus debilis mouere, quoniam debilia sunt musculis destituta, & sine illis stabilia, illorúmque motus imperfecti, quemadmodum & sensus. At verò in perfectis, ad quorum motus plus roboris requirebatur, quíque perfectiores longè erant futuri, oportuit plura, validioráque excogitari instrumenta: quemadmodum enim natura exactiùs elaborat, perfectiorémque tribuit formam, vbi opus exoptat perfectum: ita & nonnunquam cumulum etiam addit instrumentorum.

Multò minùs vrget adductis virgæ, ac ventriculi motibus, qui in animalibus perfectis citra musculos fiunt, & tamen voluntarij sunt, sequentes imaginationem, & appetitum; ad venerem enim imaginatam, & concupitam, colis inflatur: ad turpis obiecti imaginationem, præcedente appetitu, ventriculus quamprimùm excitatur ad vomendum. Negamus námque motus illos arbitrarios esse, qui magis imaginationem, quàm voluntatem sequũtur, imò & sine hac sæpe fiunt, & vel inuito homine, venere tantùm imaginata, vel horrido conspectu; nempe ita edocente natura membra illa ad excernenda, quibus quæque corpori possunt noxam inferre: quare cùm motus illi voluntarij non sint, musculis non indiguerunt.

Quòd si deglutitionis motum, & vesicæ excretionem obiicias, quibus, cùm voluntate fiant, nulli tamen musculi insunt. Respondemus, actiones illas cùm naturales sint, musculis non fieri, sed solis villis; deglutitionem quidem, quæ tractio quędam est alimenti, oblongas, siue rectas internæ membranæ gulæ fibras; vrinæ excretionem potissimùm transuersis vesicæ villis: licèt verò animalis appetentia deglutitionem antecedat, 1. *de caus. sympt. cap.* 7. nec fiat naturalis vrinæ excretio, nisi præcedat voluntas, non ideò tamen motus voluntarij sunt, nec de genere eorum, quibus exercendis natura musculos parauit. Nam quamuis in sano, temperatóque corpore non sit alimentum debitè sumendum, nisi præsente vero, naturalique appetitu: cùm tamen eiusmodi appetitus animalis in absentem, externúmque cibum feratur, motus ille ad quem primò concitat, vt distans quæratur alimentum, animalis est, progressiuus, & voluntarius, ac proinde per musculos factus: non verò deglutitio, quæ naturalis est, & fit tantùm circa præsens obiectum, nec eo præsente vnquam cessat, quantumuis non detur appetitus. Itaque tractio alimenti propriè non est voluntarius motus, quemadmodum nec vrinæ excretio, vt apertè Galen. *lib.* 1. *de loc. cap.* 1. edocuit, & nos latè firmauimus *lib.* 2. *in com. hist. vlt.* quantumuis vt fiat, prærequiratur voluntas, quia illius imperio non obsequitur vesica, sed musculus qui eius collum constringens prohibet exitum vrinæ, ac proinde relaxari est necesse, vt ipsa vrina prodeat, quam vesica excernit sua vi naturali, quia à copia grauatur, non quia voluntas imperat. Sicut ergo non omnis actio, motúsve, in quem modo aliquo ingressum habet animalis appetitus, aut voluntas, simpliciter voluntarius est: ita non omnis musculum habet auctorem, sed illi tantùm quos voluntate imperante, exequitur animalis facultas motrix per neruos diffusa, cuius operatio ne temeraria foret, & ad inutile noxiúmque tenderet, instituit natura, vt præcedente rationis iudicio, voluntatis arbitrio subesset, & per musculos fieret.

Non dissimiliter verò instituit etiam natura, ne mouerentur musculi, nisi quando imperasset voluntas, ne suo appetitu temerè ducerentur, sed pro voluntatis arbitrio: ob prædictam causam, vt ait Galenus 1. *de loc. cap.* 1. & 1. *de motu musculor. cap.* 5. & 8. quod quidem nisi de necessi-

A tate esset obseruandum, à cerebro neruum non reciperet musculus: nec enim alia de causa videntur nerui ad musculos deducti, nisi quia oportebat illos influxum, & imperium à cerebro, virtutis, iudicij, & appetentiæ auctore expectare.

Porrò aduertendum hîc est, quòd cùm duobus modis possit aliquid dici voluntarium, primò, quia vt fiat, necessariò expectat præcedens voluntatis imperium: Secundò, quia in illud potest habere ingressum voluntas, ad accelerandum, vel retardandum, vel omnino cohibendum. Si posteriori hoc modo voluntarium sumatur, dubium non est voluntati subiectos esse omnes musculorum motus: priori autem voluntarij significatione, negat Auerrhoës *lib. præcit. cap.* 19. obiiciens oculorum, palpebrarúmque motus, & dormientium respirationes: immò verò addi B possunt eorum locutiones, & deambulationes, & vrinæ retentio, qui motus per musculos fiunt nulla præcedente meditatione, aut voluntate; tum quia hæc dormientibus non adest, tum quia eam imperare sentiremus, aut saltem recordaremur postea, conscij cùm simus eorum quæ sponte voluntariè facimus; quinimò & vigilantium respirationes non pro voluntate, sed pro necessitate fiunt; & de illis locus Galeni intelligendus.

Pro quo aduerte vltimò, quòd quemadmodum inter musculorum motus, quidam faciliores, crebrioresque sunt, & magis consueti in nobis; quidam verò in loci, sitúsque mutationem tendunt ad prosecutionem, vel fugam; alij autem non sic, sed quiescente, & immoto animali fiunt: sic ad quosdam maior intensio, maiórque consideratio, & promptius, euidentiúsque voluntatis impe- C rium requiritur; ad alios sufficit obscurum, tenuéque, ac non ita promptum. Cùm ergo motus illi frequentissimi in nobis sint facillimi, & consueti, nihil mirum si obscura, & nos prorsus fugiens voluntas sufficiat vt fiant, ac propterea eius imperium non sentimus, nec recordamur, licèt reuera imperauerit. Nec etiam mirandum est, respirationem variari pro vsu, & necessitate naturali; cùm animales motus etiam vsibus naturalibus inseruiant, de quo Gal. 1. *de motu musculor. cap.* 6. Cætera verò argumenta, quæ pro Auerrhoë contra Galenum obiici possunt, legat qui velit apud Andream Laurentium *loco suprà cit.* Num autem neruus, tendo, aut caro, quæ sunt tres partes motui inseruientes, ex quibus componitur musculus, sit pars præcipua motus, tradunt eleganter Thomas à Veiga *in com. cap.* 50. *lib. art. medic. Galen.* & idem Laurentius *lib.* 5. *de re* D *anatomica, quæst.* 2.

HISTORIA XXVIII. RASIS, *De ischiade.*

Ischiaticus dolor tempestiuo enematum acrium vsu, & sinapismo persanatur.

QVidam de magnatibus patiebatur * *dolorẽ Ischiaticũ, & Medicus suus exhibuit pilulas fœtidas, quia vrina eius erat alba, corpus eius plethoricum, & vsus fuerat grosso regimine, & ex hac cura augmẽtatus, & fortificatus est mor-* E *bus, ita quòd non poterat sedere, nec mouere se. Tunc me consuluit, & prouocaui sibi vomitum pluries, & post hoc emplastraui Ischiaticam cum sinapi, vsque quò locus fuerit ampullatus, & ex hoc dolor est alleuiatus; deinde clysterisaui eum clysteribus acutis, & liberatus est, &c. Rasis* in lib. de mirabilibus curis.

PARAPHRASIS.

A Fœminarum morbis ad articulorum morbos descendimus, (Guttam communi vocabulo appellant, quia humor guttatim veluti in artus distillat) qui quàm difficiles sint ad curandum, & Medicos sæpe deludant, experimento omnium comprobatur, ita vt Fernelius *lib.* 6. *patholog. cap.* 18. Guttam Medicorum opprobrium

vocet. Ex hoc constat nimis gloriosulum fuisse non ignobilem Medicum, Amatum Lusitanum, qui *lib.4.centur.in præfat.* allata in medium epistola Ambrosij Nicandri, podagricos se perfectè posse sanare profitetur, contra Ouidij tamen: nam articulares morbi, diri sunt, violenti, atroces, rebelles, & feri, qui auxiliis Medicis vix succumbunt, præsertim si habitualis, & hectica articulorum debilitas adsit.

Huius euentus plures sunt causæ. Prima. Vbi semel in his coarticulationibus infigitur humor, difficulter eluitur. Secunda. In partibus frigidis, crassus mucosúsque humor nec coquitur, nec resoluitur. Tertia. Inter articulares dolores, ischiaticus durat, & ampliùs affligit: nam longus est, ex Gal.1.*cris.*4. Aureliano *lib. 5.tardar.passion. cap.1.* cùm enim vtrique coxendici prægrande acetabulum insit nexu validissimo copulatum, & os coxæ sit maximum quod est in corpore, ex Auicen.1.1.*doct.5.cap.27.* & continuò moueatur, ob motum, & ob cauitatis magnitudinem, totam à superis partibus humorum colluuiem attrahit, maximè cùm sit positum in medio sordium confluxu, & ob viciniam vasorum promptissimè fluxionem suscepet, auctore Gal.2.*de vsu part.cap.9.§. In coxa sunt venæ magnæ, quibus læsis vix animal viuit, &c.*

De arthritidis origine, & causis latiùs *infrà* agemus. Nunc ad historiæ explanationem accedamus. Tutum non est, licèt crudi exuperent succi, in initio ischiatici doloris aluum ducere, & maximè si vacuatio medicamentis sit celebrata, vt pilulis fœtidis, in quarum compositionem ingrediuntur turbith, scammonium, & colocynthis: horum enim medicamentorum violenta vi, humores præcipiti, & irrequieto motu in inferiores labuntur artus. Hinc factum est, vt humore suopte impetu delapso in partem debilem, augeretur dolor, ita vt nec sedere, nec se mouere posset.

Cùm ergo humor longissimè ad contrariam partem sit auocandus, meritò frequens vomitus est imperatus, quod præsidium esse potentissimum testatur Galenus *lib. de remed. paratu facilibus, cap.23. de coxendicum dolore. §. Cæterùm coxendicum dolore affectos, vomitus, quàm alui deiectio iuuat magis, quòd humorum ad inferiores partes defluxum retrahat: prouocandus autem in initio vomitus ab accepto cibo, &c.* repetit *lib.10.sec.loc.cap.2.* firmāt Auic.23.3.*tract.2.cap.24.* Alzaharauius *lib.11.pract.cap.5.* Oribasius *lib.9.synops. cap.58.* de cuius præsidij præstantia plura diximus *suprà, in com.hist. 26.* & probat Trincauellius *lib.1. de compos.medicam.cap.vlt.*

At cùm morbus iis non cederet auxiliis, quoniam ex intemperie partium habituali continuò ad partem debilem confluit humor, qui in hac parte tenacissimè impactus difficulter resoluitur, tunc an fortiora accedere necessitas cogit: quare vacuato exquisitè iam corpore catharticis, & vomitu, ad eradicandum, & attrahendum humorem ad partes externas, medicamentis vsus est calidis, attrahentibus, quæ ex sinapi parari solent (Medici sinapismos vocant,) quæ parti apposuit cum vtilitate summa. Sed antequam hæc parti apponantur, vtendum est priùs fomentis, lauacris, vnguentis, emplastris, & aliis attrahentibus auxiliis.

Si ergo hæc non prosint, rubrificantia medicamenta principatum obtinent, quæ ex sinapi, & aliis calidissimis medicamentis componuntur, vt ait Paulus *lib.7.cap.19.* Hæc absumunt humorem lentum, & crassum, & nimio calore parte in feruorem adacta, excitantur pustulæ, per quas nocuus humor, virulentíque ichores emanant, & vacuata causa conquiescit dolor. Hæc ergo eò debent esse fortiora, quò humor profundiùs fuerit immersus, vt Gal. ait *lib. de const. art. med.cap.17.§. Quæ latent in profundo, tantò acriora requirunt medicamenta, quàm ab exterioribus recesserunt, &c.*

Vt hæc promptiùs operentur, priùs cucurbitam super ancham admouere oportet, præsertim si humor acrium medicamentorum vi fuerit spissior redditus, & sic resolutioni sit valde rebellis, vt *cit.loc.* Galen. admonuit. Galen. *lib.10.sec.loc.cap.2.* sic formam describit. ℞.*piper. castor. euphorbij, an.*ʒ.j.ß.*pyrethri,*ʒ.iij.*olei,*℥.j. Misce.

Vel hoc modo. ℞.*sterc.columb.syluest.*℥.ß. Misce cum lacte pro delicatis: pro robustis cum aceto. Vel sic: ℞. *ceræ* ℥.iiij.*terebinth.ammoniac.an.*℥.j.*succi tapsiæ* ℥.j.ß.*olei* ℥.vj. Misce.

Galenus *lib.7.secund.genera*, aliud describit, ℞.*olei com. olei lilior.albor.ol.baccar.lauri, ceræ, an.*℥.iij.*terebinth.piper. euphorb. castor. opopanac. galban. an.* ℥.j.*ammoniac.*℥.j.ß. Misce.

Gal.7.*simpl.tit.de calaminth.* & Paulus *lib.7. eodem tit.* hanc herbam emplastri modo applicitam efficacissimum esse contra coxendicem præsidium affirmant. Sic enim ait Paulus. *Nepita tertio ordine calida & sicca temperamento est, tenuis, acrisque, mentha longè valentior, siquidem est veluti syluestris mentha. Facilè igitur quæ altè hærent ad se trahit, rigorésque finit, extrinsecus cum oleo infricata strenuè. Quinetiam ad coxarum dolores ab inferioribus iniicitur, & vitiosos humores in cutem erumpentes abstergit, &c.* Consule Douynetum, ex multorum mente *lib.4.apolog.cap.5.*

Apuleius Macaurensis *lib. de virtutibus herbarum, cap. 50.& 92.* Pulegium cum pipere summoperè probat, si iis mixtis fricetur. Dioscorides *lib.2.cap.14.* approbat folia Iberidis, aut lepidij, quod syluestre nasturtium appellant. Hoc auxilium attrahit potenter humorem ad partes externas, sed excitat tumorem cum ardore graui, & rubore coniunctum; quare necesse est vt post hoc auxilium balneum sequatur: nam & humoris acrimoniam lenit, & à centro attrahit ad circumferentiam, vt notat Actuarius *lib.4.cap.6.*

Hippocr. *lib.de loc.in homine, num.19.* laudat cucurbitulam parti impositam, *§. Cùm coxendicum morbus à fluxione fiat, cucurbitulam modicam affigere oportet, & foràs trahere, &c.* hoc enim auxilio humor in profundo tenaciter impactus extrà elicitur: nam hoc præsidium potentissimè attrahit, ex Galen.7.*aph.1.& lib.12. meth.cap.vlt.* & ampliùs si sit cum multa flamma admota, & cum profunda scarificatione imposita, vt Paulus *cit.loc.* edocuit: firmat Auicen.22.3.*tract.2.cap.4.& 4.1.cap.20.* Eius loco hirudines impositæ mirè iuuant: nam suctu validissimo crassum, terrestrémque humorem extrà alliciunt. Quanta autem sit vomitus efficacia, & pro Ischiatico dolore, cæterísque inferiorum partium affectibus curandis mira potestas, suprà *hist.26.* exposuimus. Acutos autem clysteres, quorum vsu coxendicis dolorem, hic auctor curasse affirmat, articulorum doloribus mirificè auxiliari, infrà *in com.hist.30.& 34.* exponemus fusè.

QVÆSTIO XXXIX.

Vtrùm dolor sit sensatio tristis, an sensibile; vt contra Galenum tenet Conciliator.

COMMENTARIVM.

Dolorem Ischiaticum.] Dum de dolore argumentum arduum contemplor, illius difficultate perterritus, hæreo, contremisco, immò horret mens, stupefit animus, cerebrum vacillat. Quare si eius explicationem aggredior, deterrent me Philosophorum, & Medicorum de hoc instituto scripta, inter quos palmam præripuere, insignis Thomas à Veiga *lib.2.de loc.affectis, in com.cap.1.2.& 3.* Clarissimus Montaltus Lusitanus *in Archipathologia sua, tract.1, à cap.1.vsque ad 16.* Vallesius *lib.5.cont.c.5.& 6.* Valleriola *lib.3.enarrat.2.* Conciliator *dif.77.* Argēterius *lib.de caus.symp.c.14.15.16.17.* Cardanus, & alij, qui de capitis dolore, eruditè conscripserunt, & Galen. *lib.2. de loc. & 12.meth.* luculenter explanarunt. Ex altera parte cerno viginti duas subsequentes historias, quæ adiutricē interpretis manum expostulant; nam in omnibus de dolore agitur, quæ sine eius cognitione explicari haud queunt. In vastissimum ergo hunc campum si semel descendamus, vndique salebris, immò aculeis asperis respersum, eum licèt spatiosissimum, inueniemus plenum litibus, & controuersiis, quæ hactenus malè torserunt Medicorum primarios etsi doctissimos. Sed me alacriori animo præditum ita dicentem exaudi; nam rationes eorū

afferam

afferam in medium,& aliqua etiam addam, vt stabiliora, & firmiora sint omnia: maximè cùm non sit neganda laus Quinto Curtio, quòd ante illum Clitarchus, Polycratus, Antigenes, Aristobulus, Plutarchus, Ptolemæus, & alij de gestis scripserint Alexandri; neque tamen probro dabitur mihi, quòd postremus eandem telam retexam. Licèt enim labyrinthus hic diuerticulis innumerabilibus sit sectus, vt semel quis ingressus exitum inueniat nunquam, tamen hanc rem inexplicabilem explicare me posse confido. Sed quia iamdudum huius contemplationis efferor desiderio, rem sic aggredior.

Quatuor circa doloris essentiam occurrunt inter sese differentes sententiæ. Prima est Conciliatoris *dif.77.* existimantis dolorem rem esse sensui subiectam, id est, sensibile quoddam, non verò sensus actionem. Ea verò his potissimùm nititur fundamentis. Illud est verè sensibile, quod à bene disposito organo percipitur. Sed dolor rectè habente homine sentitur in parte dolente, vt colligitur ex Galen. 2. *aph.6.* Igitur est de genere sensibilium. Secundò. Qui parte aliqua dolet, acutissimè, & vehementissimè sentit, & nihil aliud percipit quàm dolorem. Igitur nihil aliud sentitur quàm dolor, & in illum sensatio terminatur: nam si causa alia eliciatur subiecta sensui, proculdubio ab ipso sensu agnosceretur, nec eum lateret, quum debitè approximatum sensibile agnoscat, nec circa illud possit errare. Tertiò. Impressiones, & alterationes sunt sensuum obiecta; patiendo enim, & alterando immutantur organa, prodeúntque in actiones. Sed dolor est quædam violenta impressio contrariáque, ac subitò facta alteratio. Ergo. Quartò. Sensus dati sunt propter salutem, & conseruationem ad contraria dignoscenda, fugiendáque. Sed dolor quædam res est molestissima, & naturæ nostræ aduersissima. Igitur poterit ab aliquo sensu dignosci, percipíque, vt illum tanquam summum malum declinare posset; alioquin accusanda natura esset, vtpote quæ de minoribus sollicita, frigori, calorique percipiendo sensum tribuit, grauiora verò contemnens nullum dolori. Quare, &c.

Verùm licèt huius sententiæ fundamenta satis efficacia non sint, nec illa quibus solet impugnari, adeò vrgeant, vt prorsus euincant, tamen ex fortioribus vnum subiungam. Primum. Si dolor esset sensibile, inter propria, vel communia numeraretur. Ad nullum autem potest referri genus, quoniam 2. *de anima, cap.6.* agés Philosophus de communibus sensibilibus, doloris non meminit; nec similiter cùm de propriis singulorum sensuum ageret: præterquam quòd sensibile proprium illud dicitur, quod ab vno tantùm, & non ab alio sensu potest sentiri, & circa quod errare sensus nequit; dolor autem sensibus omnibus communis est, ex Galen. *lib.1. de caus. sympt. cap. 6.* & sæpe sensus circa illum errat; non enim sentitur intra corpus existens, vbi mens ægrotat, 2. *aph.6.* Igitur. Secùdò. Si sensibile in ipso sensorio ponatur, nequaquam vel languidè sentitur, 2. *de anim. cap. 7. 9. & 11.* Atqui dolore intra sensus instrumentum latente validissima sensatio fit. Igitur nec est alicuius sensus obiectum: præsertim cùm sensibile omne antecedat perceptionem sensus, imaginari verò non potest, vbi præfuerit dolor antequam sentiretur. Tertiò. Necessariæ essent sensationes duæ eiusdem ad dolorem percipiendum eiusdem sensus, prima quando causa doloris sentiretur, altera quando dolor; alioqui non daretur operatio sensus citra suum obiectum debitè, conuenientérque approximatum. Denique nullus sensus exterior potest percipere suam, vel alterius actionem, 3. *de anima, cap. 2.* Ergo non erit dolor de numero sensibilium, siquidem à grauissimis auctoribus sensatio quædam molesta asseritur, quod subsequenter inquirendum est.

Eam verò fuisse mentem Galeni, vt existimaret dolorem esse quandam sensus speciem, id est, sensationem exterioris sensus sub forma contristantis, manifestè constat. ex Galen. *lib.2. de loc. affect. cap.2. & 1. de caus. sympt. cap. 5. 6 & 7. de placitis, cap. 6.* Sequūtur Auic. 2. 1. *doct. 2. cap. 19.* Auerr. 3. *collect. cap. 31.* vbi dolor appellatur molestus sensus, qui tunc demum fit cùm aliquid præter naturam affatim, repentéque corrumpens sentiunt. Tria itaque, inquiunt, ad dolorem requiruntur, membrum sensibile, immutatio ad contrarium naturæ suæ, & quòd subita sit talis immutatio; vnde licèt dolor sensatio dicatur, non omnis tamen sensatio est dolor, sed sola sensatio rei contrariæ affatim mutantis, ideò autem cum tristitia, & molestia fit, quia natura à re obiecta subitò corrumpitur: & *lib.1. de causis symptomatum, & lib. de inequal. intemper. cit.* dicit, quòd violéta passio, alteratióve, quæ præter naturam est, vbi multa simul, & celeriter fit, sensum illum efficit molestum, quem dolorem dicit esse.

Nec rationes desunt, quibus hoc ipsum confirmetur: nam quemadmodum recreantur sensus, vbi conueniens, & perpetuum, & immediatum obiectum percipiunt; ita molestari necesse est ad violenti, immoderatique perceptionem subitam: Sed ipsa recreatio posita est in sensationis modo. In eo igitur similiter dolor consistit. Minor probatur, quoniam cùm singulis sensibus singulæ tantùm sint actiones, quæcumque passiones illis aduenerint, penes ipsas actiones contingent. Secundò. Sensus faciunt apprehensiones suas, prout ab obiectis immutantur. Ergo si impressio fuerit violenta, multáque, & subitò facta à re corrumpente, fiet apprehensio correspondens tali alterationi, vel impressioni, sensationi nimirum rei contrariæ subitò alterantis; hoc autem dolor vocatur, 7. *de placit. cit.* Igitur, &c. Tertiò. Sensibilia cognoscuntur à sensibus, qualia ipsa ex se sunt. Ergo si inimica, & contraria fuerint, talia à sensibus percipientur. Sed perceptio rei contrariæ molestans est, & contristans. Ergo in ipsamet sensatione doloris essentia consistit.

Conciliatoris verò argumenta sic diluės. Ad primum namque, negamus dolorem in parte dolente sentiri, quoniam si sensatio est, modúsve sentiendi, quomodo ab ipso sensu externo percipi, sentiríve poterit? 2. verò *Aph.* per dolorem, causa intelligitur, qui modus loquendi Hippocrati est consuetus, vt admonuit Galenus *in illum textū com.* Idem ergo est ac si dixisset, quicumque dolentes, hoc est, causam doloris intra corpus habentes, dolorem non sentiunt, hoc est, causam ipsam non percipiunt, his mens ægrotat: in quo sanè innuit, dolorem tanquam obiectum ad exteriorem sensum non pertinere. Atque ideò licèt fateamur, acutissimè dolorem sentire illos, qui aliqua perte dolent, non tamen sensu exteriore, sed interno, communíque, cuius obiecta sunt sensuum omnium sensibilia, & apprehensiones. Iam verò externum sensorium, quamuis causam doloris percipiat & sentiat, cùm tamen vis sentiens sæpe ad exactam cognitionem non accedat, nihil mirum si illam aliquando perfectè non discernat, nec ille qui dolet, sciat quid sentiat exprimere, maximè dolore præsente, qui adeò sentientem potentiam stimulat & lacessit, vt causæ sensationem prorsus obscuret, non aliter quàm vehemens dolor minorem obscurare solet.

Quòd si adhuc insistas, dolorem esse potiùs sensibile, quàm actum sensus, quoniam fieri non potest, vt percipiatur molesta illa, adeóque expressa sensatio, quæ dolor dicitur, nisi cognita causa & percepta, vt contraria naturæ. Ergo si delitescit, & non sentitur, non erit causa illius tristis sensationis, quin potiùs dolor ipse erit id quod sentitur, & in quem fertur sensatio. Dic, quòd quamuis causa molestans, exactam & indiuiduam obiecti formam non exprimat, nec eam sensus exactè assequatur, vt quòd frigida sit, vel calida, rectè tamen potest vt aduersa iudicari & percipi, & vt talis molestiam inferre, dolorísque causa existere: quemadmodum enim color eminùs apparens, etiamsi satis non percipiatur, situs tamen, & figuræ cognitionem præstat; ita causa doloris licèt non distinctè, sed confusè agnoscatur, sub ratione contristantis sentiri potest.

Ad tertium. Neganda est minor: non enim dolor est ipsamet alteratio, vel impressio violenta, sed alterationis perceptio, vt expressit Galenus *lib.7. de placit. cap. cit.* Ad quartum. Si dolor est actio, necessarium non erat destinari à natura sensum aliquem, quo perciperetur, ad hoc

vt vitiari possit, quoniam cognitio obiecti non lædit, nec est aduersa naturæ, sed ipsamet obiecti malitia, ac proinde satis fuerat sensoria creari ad obiecta ipsa percipienda, ac dignoscenda; maximè quod nec in eo defecit natura, quinimò potentiam destinauit qua dolor perciperetur, sed non illam quidem externam, vt paulo pòst constabit, cùm ab ea non percipiantur actus, sed obiecta exteriora.

Enimuerò licèt omnes ferè Medici, Galeni sententiæ acquieuerint, existimantes dolorem reuerà esse sensus actionem, multa tamen ab ea deterrent, & illud primò. Omnis sensatio tanquam actus, potentiam perficit à qua elicitur, illámque reddit meliorem. Sed nullus dolor sensum perficit, quin potiùs corrumpit. Igitur non potest ad sensationem referri. Secundò. Sensuum actio transiens est, & ferè momentanea, ac repentè mutans. Atqui dolor sæpe durat, & diutissimè permanet. Ergo nullo modo potest esse sensatio. Tertiò. Si dolor sensus actio esset, cùm ea sit præter naturam, ad aliquod trium symptomatum actionis læsæ referretur. Sed non pertinet ad illud diminutæ actionis, quia sensibilitas est vehemens, & acuta; nec similiter dici potest actio ablata, vt patet; nec corrupta, quia tunc verè, & non corruptè fit sensatio, quoniam per eam fit iudicatio rei, qualis ipsa est. Cùm ergo causa doloris vt nocua iudicetur, proculdubio talis actio non erit dicenda corrupta, & ex consequenti. Ergo, &c. Quartò. Dolor non fit in nobis nisi percepto obiecto, sub ratione mali aduersi, & contristantis, ex Auicen. 2. 1. *cit. de caus.* 15. *doloris.* Sed sensus externi non percipiunt obiectum sub tali forma. Igitur non potest dolor esse alicuius sensus actio. Minor patet, quia potentiæ sentientes in verum, & falsum, tanquam in proprias naturas, & non in bonum, & malum feruntur. Quintò. Si dolor esset sensatio tristis, prout à Galeno asseritur, duo hæc in se includeret, tristitiam nempe, & sensationem: tunc sic. Ergo lætitia, quæ dolori contraria est iuxta præceptum oppositorum, duo similiter complectetur, sensationem scilicet, & lætitiam tristitiæ oppositam. Atqui hoc manifestam arguit contradictionem, quia lætitia esset totum, & pars sui ipsius. Igitur, &c. Vltimò Dolor vnam tantùm actionem, vnámque simplicem animi affectionem significat. Sentire autem, & tristari sunt res valde diuersæ. Ergo non potest dolor duo illa simul comprehendere, nec vnus sensus externus sentire simul, & dolere. Quare alterius potentiæ munus est huiusmodi passio: nec enim credendum est duas res inter sese adeò, & fortè genere distinctas (quales nimirum sunt sensatio, & dolor) passiones, ab vna animæ vi fieri; quum duæ facultates constituantur ad colorum, & sonorum sensationes perficiendas, quæ tantùm specie differunt.

Cùm igitur dolor sit affectio quædam sensus, motúsve animæ, qui interuentu alicuius facultatis fit in nobis, non pertinet ad vegetatiuam, quum plantæ nec voluptate, nec dolore afficiantur; nec ad rationalem, quia etiam bruta delectantur, & dolent; nec similiter ad loco motiuam, quoniam fuga licèt sæpe ad dolorem sequatur, non est tamen idem cum dolore, vt patet. Supersunt ex animi potentiis solæ illæ, sentiens videlicet, & appetens, quarum functio censeri possit; cúmque ex paulò antè adductis constet, non posse inter sensuum externorum actiones numerari, videndum est num interni alicuius sit, aut potiùs appetentis facultatis.

Vgo inter Latino-barbaros non infimæ notæ Medicus, 2. *aph.* 6. arbitratur dolorem esse operationem phantasiæ sensui exteriori coniunctæ. Pro cuius confirmatione supponit imaginatiuam virtutem, simul & appetitiuam, per organa sentiendi extensas esse, & coniunctas cum sensibus ipsis, ex Aristot. 2. *de anim. text.* 20. §. *Quòd vbi sensus, ibi contristans, & delectans*: & expressiùs *lib.* 3. *de anim. cap.* 11. idque confirmari potest exemplo lacertæ, cuius cauda præcisa dolet, & nititur dolorem excutere. Deinde stabilit sententiam suam hoc modo. Dolor existit in organo sensus exterioris, quia ibi dolet. Igitur fit ab aliqua virtute inibi existente. Cùm verò non sit operatio ipsius-

A met externi sensus, nec phantasia imperfecta, qualis est illa quæ in membris reperitur, quæ mouere appetitum possit, superest vt ad phantasiam referatur, cuius munus dicit esse, percipere rem sub forma conuenientis, aut disconuenientis.

Verùm quamuis ad imaginationem pertineat iudicium ferre supra rem sensatam, non percipit tamen res ipsas, nisi sub ratione veri vel falsi, eo quòd cognitiua quædam est potentia. Sed affectio hæc quam quærimus, fit in nobis percepto obiecto sub forma mali & aduersi. Ergo non ad imaginantem vim referenda videtur, sed potiùs ad appetentem, quæ in bonum vel malum fertur, & ex bono quidem, voluptatem, ex malo, dolorem contrahit. Ab appetitiua igitur potentia dolor emanat, illique tribuendus est, tanquam peculiaris operatio, non quasi sit
B ipsa appetitus apprehensio, sed passio quædam, motúsve consequens in appetitu, ad rem in ipso apprehensam: quam sanè sententiam Peripatetici ferè omnes sequuntur, tanquam magis consonam Philosophi doctrinæ, 2. & 3. *lib. de anim. cit.* & 2. *ethicor. cap.* 9.

Nec ideò improbandus est Galen. cum Medicis asserentibus, dolorem esse sensus sensationem, hoc est, sensus externi actionem. Quamuis enim dolor formalis actio non sit, cùm tamen sit quiddam consequens ad sensationem rei præternaturalis, subitò & vehementer imprimentis, constat, rectè per sensationem, tanquam per sui causam posse definiri; quemadmodum febris apud Medicos, per conuersionem innati caloris ad igneam naturam, licèt febris non sit ipsamet mutatio, sed tantùm per eam generetur. Quòd autem dolor à rei præternaturalis sensatione
C oriatur, etiam philosophis ipsis in confesso est, quoniam ex eo constare potest. Sicut ad delectationem requiritur boni coniunctio, ita & perceptio alicuius mali ad dolorem. Atqui malum non potest à parte dolente percipi, nisi interuentu sensus. Igitur necessariò ad dolorem prærequiritur exterior sensatio. Quoniam tamen externus sensus, boni & mali speciem non format, quia hæc sub illum non cadunt, nec sui imaginem sensibus imprimunt, necessaria est insuper imaginationis actio, qua obiectum ipsum vt aduersum iudicetur; cùm tamen in illum sub tali ratione feratur appetitus ipse, sequitur in eo motus ille molestus, quem dolorem appellamus, qui quidem propria ipsius appetitus passio dicendus est, quamuis triũ simul facultatum opera interueniant, sensus nimirum externi dolorem, v.g. percipientis; imaginationis iudicantis
D aduersum, & naturæ inimicum; demum & appetentis facultatis, quæ auctor est huius passionis, sicut & cuiuscumque alterius sequentis ad apprehensionem.

Rectè igitur definietur Dolor, actio, motus, vel passio quædam molesta appetitus sensitiui. Diximus molesta, non verò tristis, quoniam latiùs patet dolor, quàm tristitia, immò de hac dicitur tanquam de parte sibi subiecta: tristitia enim appellatur dolor ille, qui ab exteriori apprehensione emanat, quíque ad intellectualem pertinet appetitum, cuius etiam est propria passio; nam gaudium non minùs opponitur tristitiæ, quàm delectatio dolori; ratione cuius ad appetitum pertinet sensitiuum, non autem ad naturalem, quia inclinatio, seu motus appetitus naturalis non consequitur.

Iuxta hæc, facilè soluentur rationes, quibus suaderi vi-
E debatur, dolorem esse formalem sensationem: & ad primam dicendum. Quemadmodum sensuum delectatio est actio appetitus in organo existentis, simul cum imaginatione coniuncta, ex Aristot. 3. *de anim. cap.* 119. Ita & dolor ab ipsomet appetitu fit, præcedente sensatione. Ad secundam. Similis ferè est responsio: cùm enim sensibilia non percipiantur à sensibus externis, nisi secundùm imagines quas imprimunt, non imprimant autem boni aut mali, aduersi vel familiaris, planè non fiet sensatio supra rem vt aduersam aut molestam, atque ideò non erit sensus externi actio.

Ne tamen à Galen. & Medicorum ferè omnium sententia, tanquam omnino improbabili recessisse videamur, aduertendum ducimus, rectè etiam sustineri posse, dolorem esse formaliter actionem sensus, fierique cùm percipitur

p.tut aliqua res affatim, repentéque corrumpens naturam vt diximus: ex eo enim quòd immoderatum obiectum ad membrum accedit, illúdque subitò, & præternaturaliter immutat, absque eo quòd sub forma mali percipiatur, sensitiua virtus actionem illam faciet molestam, quam dolorem Medici appellant, quæque vna simplex actio dici potest; ex tali verò sensationis modo imaginatio in ipsomet organo coniuncta speciem format, & iudicium habet; appetitiua autem fugam appetit, & percipit.

Ad rationes verò quibus dicta sententia impugnabatur, in hunc modum respondetur. Ad primam. Licèt doloris causa præter naturam organum corrumpat, actio tamen ipsa licèt perfecta non sit, adhuc tamen habet potentiam, ipsam perficiendi, melioremque reddendi, & quia per eam ad actum reducitur, & in causa est, vt res ipsa corrumpens declinetur, siquidem nisi cum tali modo sentiretur, fuga non appeteretur: vel aliter dici potest, non ab omni actione potentiam persici, sed tantùm ab ea quæ moderata est; immoderata siquidem, & valde excedens lædit, & aliquando destruit. Ad secundam. Dolor siquidem repentè fit; si autem permanet & durat, est ob causam quæ manet, vt in aliis sensationibus contingit.

Ad tertiam. Cùm in dolore membrum lædatur à re præternaturali, necesse est actionem fieri læsam, sed quo genere læsæ actionis comprehendatur dolor, controuersum est. Dicendum tamen, ad deprauatam actionem referri posse. Prò quo aduerte, quòd sicut ad veram, & incorruptam sensationem duo requiruntur, nempe sanum, benéque affectum sensus organum, & moderatum, debitéque proportionatum obiectum; ita ex cuiuscumque defectu deprauata euadet sensatio. Quamuis ergo ad perceptionem immodici, v.g. caloris subitò, & violenter imprimentis hanc molestam sensationem, sentiat obiectum, quale ipsum est, non tollit hoc, actionem illam esse de genere actionum deprauatarum, propter ipsius obiecti immoderantiam.

Ad quartam. Si hac via insistimus, neganda est maior, dicendúmque est, sufficere, quòd res cōtraria percipiatur, non quidem sub ratione mali, sed tantùm quòd immoderata sit, & naturam corrumpat, eo modo quo dictū est, idque significasse videtur Auicenna dicens, quòd dolor est sensibilitas rei contrariæ. Ad quintam. Negandum similiter est, dolorem includere duo illa, sensationem scilicet, & tristitiam, quum tristitia potiùs dicatur interna quædam animi affectio, dolor autem motus sentiendi: quædam verò externi sensus actio molesta, & ea sanè vna & simplex, ac proinde ab vna tantùm potentia dependens: ex quo sextæ, & vltimæ rationis solutio patet. Lege Nicolaum Kleinfeldium *lib. 2. patholog. cap. 8.*

QVÆSTIO XL.

Vtrùm dolor, & voluptas in motione consistant, vt acriter contra Aristot. contendit Galenus.

ACutissimus Argenterius *lib. de causis symptomat. cap. 14.* difficilem iudicat huius rei explicationem, eo potissimùm argumento ductus, quòd nec inter philosophos, nec inter Medicos conueniat, quænam, & quot sint doloris, voluptatísque causæ: & hac ratione, accusat Platonem, & plura congerit argumenta, quæ eius opinionem voto suo refellunt. Aristotelem arguit, vt diminutum; Auicennam, & Auerrhoëm tanquam superfluos condemnat; Galenum reprehendit, qui toties sententiam mutat de causis doloris, quoties de illis agit. Sed abeat Argenterius superbus, & arrogans, qui sibi licere putat iniustè proceres conuellere, leuiculis argumentis conuictus. Quo pacto nos excutiamus singula, ex quorum explicatione Galenica veritas illustrior euadet.

Etsi voluptatis remedia non quærimus, tamen cùm doloribus mederi studeamus, plurimùm interest cognoscere, quid voluptatē parere, aut alium dolorem excitare possit; sic enim quæ grata sunt naturæ auxilia eligemus, alia verò euitabimus, quæ nouam molestiam inferre sunt apta. Siue ergo doloris essentiam, iuxta Galenum, & Medicos, in sensatione constituas; vel iuxta Peripateticos, magis placeat esse appetitus actionem, quam sensatio antecedit, illud ab omnibus fermè receptissimum est, non posse fieri in nobis affectionem hanc molestam, nisi repentina detur, violentáque rei præternaturalis impressio, repentè, & subitò ducens ad statum contrarium.

Quod verò tam dolor, quàm voluptas per alterationem in nobis generentur; magisque in motu, quàm in mutato esse, & termino consistant, sintque veluti successiua, non permanentia, vt Plato *in Timæo*, & post eum Galen. *lib. 1. de caus. sympt. cap. 6. & lib. de tremor. cap. 6. & 7.* suadetur ex eo, quoniam non datur in nobis, nisi quamdiu durat & alteratio, vt patet in putrida febre, quæ dolorifica est ob eam causam; hectica verò indolens, ob pugnæ, & alterationis defectum: sic etiam sitiens, aut febricitans tunc solùm delectatur, quum potat; famescens, cùm alimentum sumit; algens, cùm calefit: vbi verò ab opere destiterunt, non iam ampliùs percipitur voluptas. Igitur ea in ipsa mutatione ad bonum, non in mutato esse; dolor autem in motu consistit ad malum.

Hinc dici solet voluptas, quidam præceps motus, mutabilis, & parum durans, vtpote quæ ens quoddam successiuum sit, in perpetua mutatione constitutum, nec firmam, stabilémve essentiam habens. Vnde communiter definitur: reditus quidam à statu præternaturam, ad statū secundùm naturam. Dolor è contra, à naturali statu ad præter naturam: non quasi vnaquæque passio harum sit ipsemet reditus; aut alteratio, sed quòd ab illa, tanquam immediata, continentéque causa oriatur: cùm verò paulatim, sensímque facta sensum effugiat, nec percipiatur, ex Galen. *lib. de tremore, cap. 6.* non sufficit quæcumque alteratio, impressióve, sed illa quæ celeriter, cū impetu, & affatim accedens, sensum mouet: & dolorem quidem excitabit, si naturam ad corruptionem, vel morbum ducat; voluptatem verò, si ad sanitatem, vel perfectionem: quemadmodum enim dixit Hipp. *lib. de loc. in homin.* relatus à Gal. *lib. de caus. sympt. cit. Dum alterascit, ac corrumpitur natura, dolores fiunt: dum reditur ad naturam, voluptates.*

Communis hæc Medicorum resolutio, de doloris, & voluptatis generatione, multis subiicitur difficultatibus; & quòd in ipso reditu, motionéve non consistant, ostenditur. Primò. Quia illa quæ à motu, alterationéue dependent, paulatim, ac per partes acquiruntur, & simultaneam naturam non habent. Atqui dolor, & voluptas simul sunt, à quocumque obiecto percipiantur, ab ipso sensationis initio. Ergo.

Secundò. Sensibus omnibus externis suus inest dolor, & voluptas. Sed hæc cùm oculis percipitur à conspectu pulcherrimi obiecti, auribus, auditu suauissimi concentus, non ducitur corpus ad naturalem habitum, cùm sæpe non præcesserit innaturalis; nec similiter cùm dolent, ab immoderatis tantùm obiectis natura sensuum corrumpitur. Ergo non consistit voluptas in reditu eo ab innaturali ad naturalem habitum; nec dolor in mutatione à naturali ad præter naturam.

Tertiò. Qui præ frigore vehementer rigent, si ad ignē accedant, & repentè velocitérque calefiant, à præternaturali statu ad naturalem subitò reducuntur. Sed hi tum temporis magis dolent. Ergo non oritur voluptas à subita doloris mutatione ad naturam; nec dolor ab opposito, id quod expresè asseruisse videtur Galen. *12. meth. cap. 7.* vbi apertissimè testatur, quòd reditus velox & repentinus ad naturalem, ab eo qui præter naturam est, dolorem, & non voleptatem facit; immò verò, si non minùs sensum effugiunt illa, quæ velocissimè fiunt, quàm quæ sensim & paulatinè, quomodo subito, & repentino motu passiones hæ fient, si vel sensuum actiones, vel ab illis antecedentibus oriuntur?

Ad primum. Controuersum est num dolor, & voluptas à motu, tanquam causa continente dependeant, an verò ab ipsius motus termino, hoc est, num fiant in nobis huiusmodi passiones solùm cùm immutamur, an potiùs in

in ipso mutato esse, in quo quidem dissident Plato cum Galeno ex vna parte, Aristoteles cum Peripateticis ex altera. Plato enim *in Timeo* arbitratur, continentem causam harum passionum esse motiones, idémque Galenus dicit *lib. de inequal. intemper. cap.* 3. quòd cùm mutata temperies iam est, seu in ipso mutato esse, non dolemus, sed cùm mutamur, & 1. *de caus. sympt. cit.* in ipso reditu ab extranea affectione ad naturalem, & moderatam, collocat voluptatis causam; doloris autem, in mutatione naturalis, & moderatæ ad extraneam.

Aristoteles verò 7. *ethic. cap.* 14. & *lib.* 10. *cap.* 4. contrà opinatur, non consistere voluptatis, aut doloris rationem in ipso reditu, vel mutatione, nec ab ipso motu pendere, sed potiùs ab operatione animalis circa moderatum, vel immoderatum obiectum apprehensum, vel possessum: sentit ergo quòd quemadmodum sanitatem & bonum habitum sequitur pulchritudo sanitatem perficiens; ita voluptas operationem animalis optimam, & perfectam, quæ scilicet apprehendit naturale, & conueniens obiectum à sana, & non impedita potentia; vnde definitur voluptas ab Aristotele, operatio naturalis non impedita: nimirum quoniam ad eam sequitur, & cohæret cum ea operatione, quæ fit circa aptum, & conueniens obiectum, à bene affecto sentiendi instrumento; dolor verò è contra.

Non sequi autem voluptatem (id quod de dolore etiam intelligendum est) ad motum, tanquam ad continentem causam, sed potiùs ad apprehensionem obiecti perfecti, moderatique, validissimis argumentis contendit, ex quibus vltra ea quæ suprà adduximus, illud est efficacissimum, ex 10. *ethicor. cap.* 4. Quemadmodum motus omnis in tempore, nullus in instanti perficitur, ita quæ à motu dependent, momento non fiunt, nec dantur. Sed is qui voluptatem percipit, per vnius horæ spatium, ex pulcherrimo v.g. aspectu, in quouis horæ momento voluptatem sentit; & similiter qui dolet: cùm tamen qui per horam mouetur, in nullo illius instanti moueatur. Ergo non consistit doloris, aut voluptatis ratio in motu.

Deinde quæ per motum acquiruntur, simul non sunt, sed per partes, vt diximus, & motu durante perficiuntur magis, & increscunt. Sed voluptas confestim simul tota est, & perfecta, non aliter ac visio, & tempore magis exolui ac languescere videtur, quàm increscere & perfici. Ergo non sequitur ad motum. Adde quòd res non parit voluptatem, vel dolorem, nisi nobis coniungatur, vel secundùm esse reale, vel obiectiuum; velut bona & conueniens, vel è contra apprehendatur. Sed non potest nobis coniungi, nisi in quantum habita, vel facta. Ergo quatenus talis, delectabilis est, vel dolorosa, & ex consequenti à mutato esse, potiùs quàm à motu dolor, & voluptas pendent, simul & ab operatione qua bonum præsentialiter acquisitum comprehenditur, vt cùm delectamur visione pulchri obiecti, harmoniæ perceptione, & fragrantia odorum, vel ex oppositis dolemus. Si verò dum immutamur adhuc, in ipsomet motu aliquando delectamur, est ratione illius quod iam productum est, & factum; quoniam licèt id quod mouetur, nondum habeat perfectè id ad quod mouetur, iam tamen incipit habere aliquid illius, ratione cuius, prout iam factum est & habitum, motus est causa delectationis.

Quòd si obiicias, magis nos in ipso motu, quàm mutato esse delectari, ac dolere, quod cùm ad salutem, vel morbum ducimur, magis sentiamus quàm reducti: immò sicut mala iam facta & constituta, vt hectica febris, dolorem nobis non inferunt; ita nec bona præsentia voluptatem aliquam inducunt, vt sanitas antiqua iam, & vita ipsa, vnde magis in acquisitione, quàm in acquisito esse, dolor, & voluptas consistere videntur; alioqui præsente bono, vel malo semper delectaremur, & doleremus, contra experimentum.

Respondet Aristoteles, duplicem esse causam, propter quam continuò non delectamur, nec dolemus, præsente scilicet delectabili, vel contristabili obiecto: prima, quoniam cùm huiusmodi passiones ab operationibus proficiscantur, voluptas à boni, dolor à mali perceptione; humana autem operatio continua esse non possit, immò limitibus sit circumscripta, necesse fit, vt non durent in nobis, nec permaneant prædictæ affectiones, quamuis adsint obiecta delectabilia, vel contristantia, sed indies minuantur, succedente operandi defatigatione, & excessu. Altera causa, nouus accessus rei conuenientis & bonæ, vel malæ & aduersæ, nouitate sua mentem allicit, & incitat ad operandum: cùm verò per moram cessante nouitatis illecebra minùs intenti simus, & languidior operatio fiat, diminuitur voluptas, & dolor, quæ ab operationibus dependent; hinc fit vt magis in reditu ipso ad salutem, quàm reducti delectemur. Hinc & omnis humana natura præceps est, parúmque constans, & indies minuitur, ac intercipitur, immò in dolorem, ac molestiam conuertitur; nimirum quoniam in operatione consistit, ad quam animales spiritus consumuntur; ad illorum autem dissolutionem operum minutio sequitur, & fatigatio, quæ dolor quidam est, & molestia.

Sentit ergo Aristoteles, quòd à mutato esse, non à motu, hoc est, à bono, vel malo, facto iam & constituto, consecutiuè, & vt tali apprehenso, dolor, & voluptas in nobis oriantur: atque ideò voluptatem, tanquam per suam causam definiens, dicit esse operationem perfectam cognoscentis potentiæ non impeditæ: perfectam vocans illam, quâ apprehenditur naturale, & conueniens obiectum: non impeditam autem, quâ sentiens instrumentum bene affectum est, vt diximus. Requirit igitur voluptas, sicut obiecti nobilitatem, & perfectionem; ita agnoscentis potentiæ incolumitatem, & præstantiam: & quò hæc nobiliora, præstantioráque fuerint, ita augebitur voluptas, maiórque erit, quò nobilior fuerit potentia, obiectúmque præstantius & conuenientius; quemadmodum & dolor, ex oppositis.

Sed non habere locum Aristotelis sententiam in omni voluptate, multis ostendi potest. Et primò sic. Ex multis comparatur voluptas in nobis, quæ non sunt operationes nostræ. Ergo operatio non est perpetua voluptatis causa. Probatur antecedens, quoniam cùm esuriens delectatur ex cibo, sitiens ex potu, refrigeratus ex igne, nulla adest operatio, ad quam sequatur percepta voluptas: non enim sequitur ad masticandi, aut deglutiendi opus, siquidem ex eo sæpe dolemus, & affligimur, quum tamen ex deglutito delectemur; & dum refrigeratus calefit, patitur potiùs, quàm agat; quemadmodum pluriens dum scalpitur: quare in propositis exemplis, non sequitur voluptas ad operationem, qua acquiritur. Nec verò dici potest oblectationem ibi sequi ad operationem sequentem, quoniam scilicet cibatus, & refrigeratus operari possunt, quæ antea non poterant: nam cùm ea operatio præsens non sit in memoria, nullo modo erit oblectationis causa. Quòd si adhuc aliquis contendat, in dictis voluptatibus locum habere operationem nostram, nimirum apprehensionem boni quod acquirimus: Redarguitur ex eo, quòd sæpissimè refrigeratus delectatur ex igne, sitiens ex aqua, nullo formato conceptu de operatione aliqua. Quare ad nullam operationem sequuntur tales delectationes, & ex consequenti, &c.

Secundò. Otium, & quies fatigatos oblectant. Sed qui otiatur, & quiescit; non operatur, quum illa potiùs importent cessationem ab opere, quàm opus. Ergo non omnis voluptas in operatione consistit.

Tertiò. Gelidæ potus sitienti valde est suauis, plurimùm etiam delectatur intemperatus homo in tepidum balneum ingressus, & non minùs etiam refrigeratus ex percepto calore. Sed in illis potentiæ operantes impeditæ sunt, nec benè dispositæ, & obiecta immoderata; nempe in operatione potādi, os ventriculi aridum, & obiectū tactu ventriculi valde frigidum, humidū, & sic in aliis. Ergo non est vna oblectationis causa, optima dispositio operātis potentiæ, cum obiecti præstantia, & moderatione.

Quartò. Passiones hæ inditæ sunt animalibus ad durationem, & tutelam, nempe vt illis tanquam stimulis quibusdam vrgeremur ad necessaria, ac conuenientia quærenda, & fugienda aduersa. Sed maximè conuenit ad vitam, immoderatum obiectum intemperatæ potentiæ

tentiæ, vt ita reducatur ad medium, in quo sanitas, & vita consistit. Ergo non percipitur solùm voluptas ex operatione moderatæ potentiæ circa naturale, moderatúmque obiectum, & hoc præsens semper, & constitutum, nec dolor è contra ex facto tantùm, & consecuto malo: potus siquidem sitienti, aër respiranti, cibus famescenti suauissima sunt, dum appetuntur, & trahuntur, non sic verò attracta, & acquisita iam: corpus item dum alteratur, dolet, nempe in ipsa mali acquisitione, non autem eo iam facto, & acquisito.

Quare cùm aliunde etiam nobis voluptas comparetur, quàm ex operatione circa moderatum obiectum, à bene affecta potentia, nempe ex mutatione ad melius: dolor autem è contra: dicendum videtur, non fuisse locutum Aristotelem de omni voluptate, & dolore, sed de illis tantùm quæ magis ex sensu, & intellectu oriuntur, quæque magis propriæ sunt alterius vitæ status, quàm huius humani, & elementarij: in illo enim cùm nulla iam detur immutatio à bono, vel malo, ex sola apprehensione boni vel mali, facti iam & præsentis, oriuntur voluptas, & dolor: in corruptibili, mutabilíque statu, magis ex acquisitione boni vel mali, quàm ex illis iam factis, & acquisitis.

Ex triplici autem fonte colligunt Philosophorum peritissimi, Platonici præsertim, magis delectabiles nobis esse in hac vita mutationes, quàm mutata esse. Prima causa, ex parte naturę nostrę, cui, quia mutabilis est, magis proportionatæ sunt transmutationes, & ex eo quòd mutata iam non delectatur, immò dolet, eo quòd paulo antè delectabatur, cùm ratione mutationis iam aliud requirat. Secunda causa desumitur ex parte obiecti: nam cùm agentis actio continuata effectum augeat, accidit vt tractu temporis pręsens obiectum assimilet sibi corpus, & intemperet, fiátque dolorificum, quantumuis à principio fuerit delectabile; remotio autẽ talis excessus, qua quędam mutatio efficitur, iucunda fit. Tertia demum causa elici potest, tam ex modo acquisitionis boni, quàm ex apprehensione ipsius: nam cùm totum bonum exoptemus, nec acquirere semper simul possimus, delectat transmutatio, vt vna parte comparata alia succedat: sic similiter cùm apprehensio boni, vel mali ad voluptatem, & dolorem requisita, ita sæpe fieri non possit, sed successiuè, non aliter quàm dictionis pronuntiatio, in qua syllaba post syllabam transit, necessaria est aliquando successio, & motus, vt in nobis generentur prædictæ affectiones. Demum, cùm illæ datæ sint ad tutelam, & conseruationem, vt diximus, magis autem conueniat prosequi auxilia, lapsum corpus ad natiuum habitum reducentia, amissámque recuperantia sanitatem, quàm ea habita, & præsente quærere temperata media, planè oportuit summam voluptatem nobis in via nasci, ex reditu ad naturalem habitum, ex mutatione autem ad præternaturalem, summum dolorem, vt eo stimulati vitemus frequentia mala, tanquam dolorifica, & magis lædentia, quàm facta iam, & impressa, quæ quia fortè in naturam versa sunt, multò minùs lædunt. Harum ergo insignium, & manifestarum passionum originem Galenus inquirens, eas ad mutationes, non ad mutata esse retulit, nimirum quoniam tunc vel delectamur, cùm à morbo ad sanitatem reducimur, & à molestiis, excessibúsque leuamur, quibus in hoc sæculo continuò ferè vrgemur, & affligimur; dolemus verò vel maximè cum à naturali habitu ad præternaturalem ducimur, vt eloquenter docuit ex Platone Marsilius Ficinus *lib. de voluptate, à cap. 1. vsque ad 12.*

De altero autem voluptatis genere natura sua perfectissimæ, quæ in operatione perfecta circa moderatum, conueniénsque obiectum, & factum iam consistit, Aristoteles tanquam philosophus egit. Hanc verò licèt in nobis aliquando etiam sentiamus, in suo perfectionis gradu, vt cùm suauia percipimus visu, gustu, reliquísque sensibus, vix eam tamen priorem magis experimur, ac propterea de ea Galen. cum Hip. & Platone locutus est tanquam Medicus; cuius est illa propriè tractare, & inquirere, quæ frequentoria sunt, sensuíque magis manifesta. Vtraque autem voluptas, vt obiter dictum sit in misero hoc vitæ cursu imperfecta est, nullius permanentiæ, ac stabilitatis; & illa quidem quæ ab apprehensione perfecti, moderatique obiecti pendet, tum quia sensibilia ferè omnia, immoderata sunt, & imperfecta, sensoria intemperata, maléque affecta, & exactam rerum cognitionem non assequentia, tum quia cùm in opere consistat, in quo resoluuntur spiritus, succedente fatigatione minuitur, & in dolorem abit. Altera verò, quæ nobis sensibilior est, & optatior, voluptatis nomine digna videbitur sana mente iudicanti, siquidem antecedentem dolorem semper ferè habet permixtum, & consequentem: antecedentem quidem, quoniam malum supponit, à quo redditur permixtum, quia reditus ille voluptatis causa tamdiu durat, quamdiu malum ipsum, cessátque prorsus à cessatione molestiæ: demum & consequentem, quoniam necessariò subsequitur fatigatio ad reditum illum, seu motum, in quo continetur ratio huius voluptatis, de qua Galenus.

Nec verò rationes Aristotelis aliud euincunt, quàm voluptatem aliquam non esse motum, quod planè non diffitemur; de omni tamen non probat, quum nonnulla ita à motu tanquam à causa continente oriatur, vt eo desinente pereat, quantumuis remaneat terminus, vel mutatum esse: hanc autem non dicimus dari in quouis acquisitionis momento, sed motus conditionem sequi, & eo durante perfici, quamdiu tamen fit iuxta mensuram proportionatam, & conuenientem naturæ; si enim illam excedat, non iam voluptatis, sed doloris causa erit. Porrò illud existimo, quamuis contradicant plurimi, nullius generis voluptatem aut dolorem, in nobis posse generari, absque apprehensione, operatione vè nostra: nam si dictæ passiones sunt formaliter sentationes, quemadmodum multi cum Galeno putarunt, manifestum illud est. Si iuxta Peripateticos, appetitus motiones dicamus, cùm ille non operetur nisi præcedente phantasia, & aliquando sensus externi apprehensione, planè negari non potest, requiri actionem nostram ad voluptatem, & dolorem. Quare dicendum, quòd cùm oblectamur ex motu, aut quietę, famescens ex cibi deglutitione, sitiens ex frigido potu, algens ex calefactione, licèt patiantur, agunt apprehendendo bonum, vnde & voluptatem contrahunt, vel dolorem apprehensione mali. Quamuis autem huiusmodi apprehensio, operatióque nostra, sit circa illud vel de illo quod per motum perducitur, adhuc tamen dolor & voluptas, dicentur potiùs ab acquisitione & motu, quàm ab acquisito, & mutato esse dependere; motu & alteratione cessante non ampliùs sentiuntur.

Iam verò, vt ad secundum soluendum argumentum accedamus, si aliquando sensibus nostris omnibus percipiatur voluptas, ex suauibus, moderatisque obiectis, absque eo quòd præternaturalis status præcesserit: similiter & si contrahitur nonnũquam dolor ex improportionatis, absque corruptione, euersionéque naturæ, non repugnat iis quæ hactenus resoluimus, cùm ex duplici occasione huiusmodi passiones in nobis fieri asseramus, nempe ex apprehensione moderati obiecti à bene affecta potentia, & è contra cum Aristotele: vel cum Galeno voluptatem ex reditu à præternaturali statu ad naturalem, ab hoc ad præter naturã, dolorẽ; & à reditu quidẽ, non quocũque, sed eo qui cum celeritate, & festinatione fit, ita vt nisi subita fiat, & repẽtina mutatio, nec delectatio, nec dolor efficiatur, *1. de caus. sympt. lib. de inequal intẽp. lib. de tremor. lib. 7. de placitis, 2. de rat. vict. 1.* Vbi ad vtriusque naturam id præcipuum esse vult, vt violẽta fiat immutatio: nimirum quòd quemadmodũ illud quod sensim, paulatímq; fit remissam habet & languidã motionẽ, qua vehemẽter afficere nõ possit, sic ferè sensu nõ percipitur. Adde quòd cùm inditæ sint huiusmodi passiones, vt diximus, ad tutelam & conseruationẽ, ne in malis torperemus, & tandẽ adhiberemus remediũ, voluit natura in reditus celeritate rationẽ voluptatis & doloris cõsistere, vt sine cũctatione incitaremur ad quærẽda auxilia reducẽtia ad natiuũ habitum, & ad fugienda celeriter molestantia, & dolorifica.

Sed cùm *12. meth. 7. suprà cit.* scripserit ipsemet Galenus, adeò in paulatino, gradatimque facto progressu voluptatem

ptarem sitam esse, vt etiam ad naturam regressus, si subitò confertim, & affatim fiat, cruciatus potiùs & doloris, quàm voluptatis sit causa; arbitrantur multi in manifestam de eadem re repugnantiam incidisse, & ad eam quidem sedandam, vendicandúmque Galenum à contradictionis calumnia plura excogitarunt, quibus ita dissidentes loci ad concordiam possent reduci: at omisso illo conciliandi modo, Galenum, dum 1. *de caus. sympt.* asseruit, repentinum ad naturalem habitum regressum, voluptatis esse causam, non ex sua, sed Platonis sententia fuisse locutum, cùm illa paulò pòst, & plurimis aliis in locis scripserit, quatuor potissimùm occurrunt qui recipi possint; & primus ex Platone elicitur, à quo videtur Galenus, omnia de voluptatis, & doloris natura, & causa mutuasse. Cùm ergo docuisset Plato, coniunctam esse voluptatem dolori, & è contra, causam reddit cur id fiat, dicens, quòd natura, vbi molesto quopiam, ac præternaturali affectu vexatur, cùm illum remoueri cupiat, & ad natiuum habitum reduci, contrarium vehemẽter appetit, & desiderat, à quo illius excessus remotio, corruptióque speratur; cúmque contrarium accedens nitatur è subiecto pellere, funditúsque corrumpere præexistẽs, hoc autem similiter maximè illud adueniens, neque id sine pugna aliquo pacto fieri possit, necesse est vtriusque in eodem tempore simul sensum percipere, vnius videlicet molestiam inferentis, quia oppositione, & vicinitate sui contrarij vehementiùs insurgit, alterius item molestiam pellentis, vnde dolor & voluptas simul sentiuntur: sed voluptas quidem perpetuò expulsione contrarij molestantis, reditúque in naturalem statum, si affatim, & celeriter fiat; dolor autem per accidens sequitur, ob contrariorum pugnam, quæ in illo reditu datur. Adde quòd accessu vehementis, & repentini contrarij, aliud in corpore præexistens aliquando in se colligitur, & fortificatur, maiorémque infert dolorem, qui tamen sedatur postquam applicitum remedium contrarium debellauit. vnde in reditu, mutationéque ad salutem, dolor contingit, sed tamen per accidens: in quo sensu intelligi potest Galenus 12. *meth.* asserens, ex regressu ad natiuum habitum confertim facto dolorem creari, nempe vel ob contrariorum pugnam sese mutuò corrumpere conantium, vel quia præexistens aliquando augetur, vbi vehemens, & repentinum oppositum occurrit. Potest etiam hæc causa reddi, cur valde refrigeratus, ad ignem copiosè, & repentè accedens magis doleat, nempe quoniam ignis approximatione magis vnitur frigus, magísque introrsum ad vnguium radices vergit, vbi vehementiores, grauiorésque infert dolores.

Alij pugnantes illos locos conciliare conantur, asserentes voluptatem non comparari à nobis ex mutatione quacunque, reditúue ad salutem, sed ex eo tantùm qui nec propter moram, tarditatémque sensum effugit, nec præ celeritate terret, sed moderatus est, seruátque in progressu modum: cùm verò modus iste, seu ipse constitutus sit in medio extremorum, nempe velocis, & tardi, & vtriusque appellationem subire possit, nihil mirum, si *in lib. de caus. sympt.* experiuerit festinum reditum ad salutem, *in meth.* autem tardum & morosum, absque vlla repugnantia; vtrobique enim modum illum requirit.

Tertiò soluunt quidam dicentes, lapsus omnes mediocres, vel exiguos, quò velociùs, eò suauiùs sanari; solos eximios, & extremos velocitate suæ curationis, dolores & cruciatus parere, nempe quoniam requirunt vehementia contraria, quæ simul applicita partem etiam intemperant, & dolorem ingeminant; de iis autem (inquiunt) loquutus fuit Gal. *in meth.* de primis *in aliis locis*, vbi docuit parari voluptatem ex festino ad salutem regressu. Hi tamen supponunt contrarium, dum excessum aliquem corrumpit & emendat, contrarium inducere intemperamentum, quod placitum à communi Medicorum schola non recipitur.

Solue tu faciliùs, & fortasse meliùs, nam ex Galeni verbis colligitur ex repentino, confertímque facto etiam ad salutem reditu dolorem inferri, vbi violentia, & noxa naturæ infertur, non ex intemperamento præcedente acuto, sed ex ipsamet veloci & festina mutatione, quod tunc fit, cùm à malis iam factis, & per consuetudinem in naturam, habitúmque conuersis fit immutatio: horum enim mutationes cùm natura grauissimè ferat, non potest non dolere, & molestari cùm fiunt, ac proinde non nisi lentè & paulatim, in similibus malis, faciendas esse mutationes, admonuit Hip. 2. *aph.* 51, quòd non nisi de illis sit intelligendus, constat, ex serie præcedentis textus, vbi de consuetis ait, quòd minus molestant, licèt deteriora sint, illud verò expressit. 6. *epid. sect.* 3. *text.* 27. & colligitur ex *text.* 7. *lib.* 2. *aph.* Quòd si recentia mala fuerint, nec naturam adhuc immutarint, sed fiant nunc, & immutent, nihil erit naturæ iucundius, quàm velocissima mutatio. De horum ergo mutatione loquitur *lib. de caus. sympt.* de illorum autem mutatione, *in meth.*

Hinc solutio elici potest illius quod quærebatur, cur valde rigentes ad ignem repentè approximati magis doleant, nempe quoniam valde fixum cùm frigus iam sit, non patitur natura semel, sed per partes abigi, tunc verò delectatur, cùm paulatim à leni, blandóque calore pellitur. Quòd si obiicias, manum in sinum immissam, & à miti pectoris calore tepefactam ampliùs dolere: responderi solet, ideò dolere quia ex pectoris calore temperiem comparauit, qua sentit frigiditatem, quam anteà non sentiebat; non aliter ac stupidum crus, quod licèt cùm iam mouetur, minùs frigeat, magis tamen dolet, ob reparatam ad sentiendum temperiem. Sic & sanè ambustus digitus in frigidam mersus, grauiùs molestatur, quia aquæ frigiditate temperatur calor, qui temperatus sentiendi instrumentum cùm sit, sentire tunc facit ignis caloris excessum. Aristoteles etiam prædicta problemata soluit: videlicet tepefacta manus magis dolet, quoniam nerui antea densati, calore autem pectoris rarefacti, spiritum recipiunt sensificum, quem anteà non suscipiebant. Similiter cùm stupidum crus mouetur, conatu illo mouendi per angustias neruorum pellitur spiritus, quo membri stupidi frigus, & labor sentitur, vnde fit dolor. Demum ambustus digitus aquæ frigidæ contactu magis dolet, quia densatur cutis, nec calidus vapor exire permittitur, intus autem coërcitus magis exacerbatur, & molestat; vnde multò melius est, quemadmodum fieri solet, vt magis rarefiat cutis, & caloris ignis ope, calidus vapor extrorsum trahatur. Hæc de voluptatis, & doloris essentia, & occasione qua prædictæ passiones in nobis oriuntur, satis sint. Deinceps prosequamur cæterar. Lege Ioan. Philip. Ingrassiam *in com. cap.* 75. *art. med. Galeni.*

QVAESTIO XLI.

Vtrùm intemperies sola, circa solutionem continuitatis sit immediata causa doloris, vt contra Galenum Auerrhoës & Cardanus asseuerant.

DE natura doloris, etiamsi abundè multa recensuimus suprà, nihilominus supersunt plura quæ Galeni ope, vel Delio (vt aiunt) naratore indigere videntur. Cogitaui enim diu mecum, cur Galenus Philosophus eximius, & Medicus præclarus, quum de doloris causis agit, duas præmittit, nempe continui solutionem, & intemperiem: Cùm enim *cap.* 5. *lib.* 2. *de loc. affectis*, de doloris causis disceptauerit diffusè, earúmque differentias fuerit exactè rimatus, præoccupauit priùs quod sibi obiici poterat: referens enim illo loco varios doloris modos, sibi videbatur repugnare cum aliis locis ibi referendis; nam tensionem dolorem efficere ibi affirmat. At non sibi contradicit: tensio enim dolorem efficit, non alia de causa, quàm quòd partis quæ tenditur continuitas soluitur, quia distrahitur ac segregatur eius substantia, quoniam dum comprimitur, in seipsam cedit: neutrum verò sine continui solutione fieri posse constat: vulneratio autem siue à repungente, seu erodente, ipsamet continuitatis solutio est; in eo tamen diuersa ab illa quæ intentione, siue compressione fit, quia modens, solutionem præstat pungendo ad acus similitudinem, extendens autem rumpendo. Intemperies verò causa est

diuersissima doloris, & illum efficiens absque continui solutione, quod in præsenti accuratè examinandum.

Sed priùs inquirendum, quomodo ex solo inæquali, & fiente intemperamento in nobis gignatur dolor, quod Gal. *loc. cit. de loc. affect.* & alibi sæpe edocuit, non verò ex facto, & æquali: ratio dubitandi est, quòd si dolor (vt suprà diximus) dirigitur ad præcautionem mali, multò autem periculosiora sunt facta, & inæqualia intemperamenta, quàm inæqualia, & fientia, cur similiter, & multò magis ex illis non dolebimus? Deinde, cùm varia membra corporis opposita inter se, per totius vitæ discursum sese mutuò inæqualiter intemperent, perpetuò doleremus, & in perpetua molestia dum viuimus, versaremur, si inæquali, fientíque intemperiei dolor fuisset annexus.

Dic ad primum. Præter ea quæ suprà dicta sunt, vbi de doloris essentia egimus, cur ad facta iam, constituta, & æqualia mala dolor sequatur, nulla ratio est, quoniam nec possibile sit, nec necessarium: immò incommodum magnum fuisset, si illa cum dolore sentiretur. Et primum quidem constat ex eo; quoniam vbi intemperamentum iam factum est, & æquale, vnum tantùm adest, quod omnes partes corporis nostri occupat, quódque operantis naturæ instrumentum est. Sed id quod sentitur, oportet esse diuersum à sentiente. Non potuit ergo præstare natura, vt sentiretur intemperies quæ abiit iam in factam, & æqualem. Et licèt quidem posset, incommodaret valde si præstitisset: si enim infixum iam, & inæquale intemperamentum dolorem inferret, doleret perpetuò biliosus percepto suo calore, & suo frigore pituitosus; Germanus, & Indus in suis partibus; & piscis in aqua, & calida animalia in calidis tractibus: cuius contrarium, præterquam quòd expertum fit, si ita eueniret, nihil in vita molestius, & ærumnosius contingeret, quàm ab iis quæ propria iam sunt, & radicata, dolere. Adde quòd facta iam, & æqualia intemperamenta, quum veluti naturalia sint, potiùs illa fouere tanquam amica, quàm expellere conatur natura.

Ad secundum. Inæqualitas illa intemperamenti, quæ fit in membris sese mutuò alterantibus, exigua admodum est; vnde nihil mirum si indolorifica: quamuis enim continua videatur variorum membrorum inter se mutua alteratio, quamdiu durat vita, cùm tamen natura, formáque substantialis totius, illam temperamenti varietatem in variis partibus requirat, proprium cuiuscumque quoad potest, tuetur; & si in totum non assequitur, prohibet saltem ne eo immutetur, néue cum dolore fiat alteratio; præsertim quòd perpetua alitio, quæ in parte fit, confestim restituit quidquid immutatum fuit de natiuo temperamento. Fit itaque dolor non à facta iam, & æquali, sed à fiente, & inæquali intemperie.

Sed num ea per se absque continui solutione dolorem valeat efficere, maximè controuersum est: & plurimi quidem, non fieri nisi solutionis interuentu, eámque perpetuò esse doloris causam proximam, & immediatam, hancque fuisse Galeni sententiam, constanter affirmant; cuius meminisse videtur *lib. 1. de caus. sympt. cap. 6.* vbi postquàm docuit in sensibus omnibus dolorem contingere, concludit, dolere omnes quidem, & tristari cùm à suis sensatis diuelluntur: at manifestum est per diuulsionem continuum solui. Apertiùs tamen *lib. de inæquali intemp. cap. 6.* vbi ex Hip. docente *3. de fract. 34.* morbum omnem vlcus esse, monstrat non priùs intemperiem dolorem efficere, quàm continuum soluat. Idem testatur *4. simpl. cap. 2.* dicens, *frigidi proprium esse condensare; fundere verò, ac liquari, calidi; vtriusque verò commune, mordicare*; quod quædam est solutio continui: In eo itaque sitam esse putat doloris causam proximam, & per se: id quod sentire visus fuit Aristoteles, dum *lib. topicor. cap. 3.* dolorem appellat separationem partium cum violentia.

Nec verò rationes desunt, quibus firmari possit prædicta opinio. Sicque primò. Non omnis intemperies dolorem efficit: nec enim humida, vt infrà patebit, aut remissa. Ergo non potest intemperies esse per se, & immediata causa doloris. Probatur consequentia, quia omnis causa per se est etiam de omni.

A Secundò. Illa quæ sunt causa vnius, & non sunt ex eodem genere, ordinem quendam habent inter sese, ita vt vnum vel sit causa alterius, vel ambo vnum efficiant, à quo effectus resultet, v. g. si ignis ab igne, motu, & sole producitur, est quia calor à quo ignis fit, omnibus illis communis est. Cùm ergo à solutione, & intemperie dolor asseritur oriri, credendum est vnum ex his esse alterius causam, vnúmque esse proximum, & immediatum dolori, solutionem scilicet, quam intemperies valida fecit.

Tertiò. In febre ardentissima adest maxima intemperies, similitérque in ingenti aëris æstu: Atqui non ideò dolorem percipimus, quemadmodum à minima cutis diuisione. Diuisio ergo seu continui solutio, proxima est ea doloris causa.

B Quartò. Non alia ratione calor dolorem facit, quàm quòd partium substantiam segregando, & dissoluendo incidit; frigus autem, quòd densando eas quas attingit, ab aliis diuellit: Sed tam diuellere, quàm segregare, est ipsum continuum soluere: Ergo non excitat dolorem intemperies, nisi mediante solutione.

Contrà tamen omnino sentit Auerrhoës *lib. 3. collect. cap. 31.* vbi solam intemperiem putat esse immediatam doloris causam, nec fieri à continui solutione per se, & immediatè, sed à mala qualitate, intemperiéque, quæ sequitur ad solutionem ipsam, ratione motus quem habet annexum. His verò fundamentis Auerrhoïs sententia à multis recepta, potissimùm nititur, quoniam sicuti delectantur sensus, ad moderantiam suorum sensibilium, ita dolent & tristantur, ad illorum immoderationem vt oculi à vehementi luce, splendoréque, aures ab acuto sonitu,

C &c. Atqui qualitates primæ sunt propria, per se, & immediata tactus sensibilia. Ergo vbi modum, & commensurationem excesserint, per se, & immediatè dolorem in tactu excitabunt. Quòd verò & solùm per se, probatur, quoniam sola propria sensibilia per se, & immediatè à sensibus sentiuntur, reliqua nonnisi illorum internentu: cùm verò continui solutio proprium sensibile non sit, non poterit per se sensum immutare, nec dolorem facere, absque qualitatum interuentu, in quibus consistit intemperies.

Deinde continui solutio priuatio quædam est. Sed sensus per se, & primò circa priuationes non operantur, sicut nec ab illis immutantur. Ergo non potest fieri tristis illa sensatio, à qua doloris ratio dependet, ab ipsa solutione, saltem primò, & per se, maximè quia dolor non magis in tactu, quàm in reliquis omnibus sensibus contingit, licèt

D in ipso maior. Sed vnum, idémque sensibile non potest esse omnibus sensibus proprium. Ergo non potest fieri dolor in omnibus sensibus à continui solutione, tanquam à propria, soláque causa. Adiungunt. Durante continui solutione sæpissimè non datur dolor. Ergo non dependet ab illa, tanquam à sua, proximáque causa; hæc enim si fuisset, perseueraret dolor ipse, quamdiu solutio duraret. Dicendum ergo videtur, gigni potiùs ab intemperie, eáque cessante euanescere dolorem, nec dari in parte aliqua antequam intemperetur: non enim ratio alia potest assignari, cur multi vulnerati non sentiant se vulneratos, nisi quia nondum intemperiem contraxerunt, doloris efficientem, immediatámque causam.

Ex prædictis rationibus in vtramque partem adductis, censent plurimi, ab vtraque causa, solutione nempe, &

E intemperie, posse dolorem proximè, & immediatè generari, cuius sententiæ fuit Auic. cum asseclis, *2. 1. doct. 2. cap. 19.* Quæquidem confirmari potest ex eo, quoniam tunc sensatio tristis, dolórque fit, quum aliquid occurrit, subitò, & affatim naturam corrumpens, ducénsque à naturali ad præternaturalem statum. Sed non minùs natura nostra corrumpitur vehementi alteratione, quàm continui solutione. Ergo credendum est ab vtraque causa posse dolorem excitari. Minor manifesta est, siquidem & temperamento, & vnione constat natura nostra, ac propterea vbi aliquid inciderit quodcumque eorum euertens, dolebimus, & tristabimur, licèt alterum remaneat illæsum. Hoc ipsum verò existimasse Galenum, (licèt Auicenna & Auerrhoës contendant, eum solùm voluisse solutionem continui esse immediatam causam doloris)

ex

ex multis locis elicitur, vbi non vnius, sed duplicis illius causæ meminit: expressè námque *in lib. de loc. affect.* vnam, & alteram commemorat, *1. de caus. sympt. 6. 2. de rat. vict. text. 1. lib. art. med. c. 80. 12. meth. 7. & lib. de inequal. intempet. cap. 3.* vbi referens dictum Hipp. *lib. de loc. in homine*, apertis verbis testatur, tam intemperiem, quàm solutionem efficere dolorem: verùm num vnaquæque immediata sit, aut non sufficiat, nisi alicuius interuentu, non satis expressit; vnde tota oritur controuersia.

Qui primam sententiam sequuntur, affirmant alterantia efficere dolorem, quia continuum dissoluunt, & ex sola continui solutione dolorem oriri. Galenum verò his paulo antè adductis asserentem aut ex solutione, aut alteratione fieri, intelligendum putant, ac si diceret, fieri quidem semper ex solutione sola, sed ea aut per se facta, aut ex alteratione, nimirum quoniam ipsa continui solutio aliquando per se aduenit, vt cùm incisio fit; aliquando ex magna, & violenta alteratione. Hi tamen fateri coguntur propter argumenta Auerrhois, continui solutionem proprium esse tactus sensibile, licèt *2. de anima, & lib. de sensu, & sensili*, ab Aristotele non fuerit expressum, quum sensibilia communia per se non percipiantur. Deinde dolorem esse solius tactus symptoma, nec in aliis sensibus sentiri, nisi ratione tactus per omnes dispersi, nempe quia si sola continui solutio immediata est doloris causa, & proprium tactus obiectum asseritur, alio sensu sentiri non poterit, nec nisi ratione illius dolor in aliis fieri, id quod à Gal. dissonum non est, cùm expressè doceat *1. de caus. sympt.* ea quæ per visum, odoratum, auditum, & gustum mutant, cùm excedentia sunt, dolorem efficere continui solutione, quæ quia naturã corrumpit, & violẽter immutat, cum molestia & dolore sentitur.

Iam verò non sentiri dolorem tanto tempore, quo solutio durat, non valde vrget à prædicta ratione recedere; nam cùm dolor à fieri potiùs, mutationéque, quàm à facto esse, & mutato dependeat, nihil nimirum dicent, si vbi aliquid ruptum iam, diuisúmque est, dolor semper non adsit: quòd si is aliquando sequitur, facto iam, & inflicto, aut durante vulnere fit, propter superuenientem causam continuum de nouo soluentem, humorem scilicet acrem, mordentem, vel vlcerantem partem, phlegmonen distendentem, vel quodcumque aliud potens continuum soluere.

Denique si obiicias, validam intemperiem immediatè, & per se corrumpere naturam, atque adeò dolorem facere, admittent quidem, sed non proximè, & immediatè: nam cùm intemperies morbifica continui solutionem quam efficit, habeat annexam, vt constat ex Hip. à Galeno relato *cap. 6. de inequal. intemperie*, vbicumque violenta adfuerit intemperies, & subita, aderit etiam ipsa solutio, doloris causa immediata. Nec verò necessum est, vt quod per se, & nullius interuentu, subitò, & affatim naturam corrumpit, per se, & immediatè dolorem efficiat, quoniam etiam nec omnia quæ per se ad aliquid concurrunt, per se etiam sunt causa omnium effectuum, vt innumeris ferè argumentis potest confirmari.

Cardanus *lib. 2. contradict. tract. 3. cont. 1.* arbitratur solutionem, & intemperiem simul sumptas esse doloris causam; nec ab vna sine altera fieri posse in sensu tactus, semperque in dolore, ait solutionem intemperiei coniungi, & è contra; & vnam ab alia nonnunquam produci: sed ita ab his duabus causis simul concurrentibus dolorem fieri putat, vt à solutione tanquam à causa proxima, id est, adæquata fiat, vt ipse explicat, in eo differens à priori sententia, quòd necessariò vtramque causam requirat simul. Cogitur verò ita existimare ex eo, quoniam cùm dolor (vt ille retur) sit quidam sentiendi modus, duóque in se comprehendat, sensationem, & modum, nec sine proprio obiecto fiat sensatio, planè fit vt hæc in tactu detur intemperies, maláve, & disconueniens qualitas, qua ad præternaturalem statum mutemur, atque adeò omnino requiri videtur simul & continui solutio, tanquam proxima causa illius modi sentiendi, non solùm in tactu, sed & in reliquis omnibus sensibus; vnde cõmune quoddam dicitur obiectum, & sine quo dolor nequaquam fit.

A Quoniam verò solutio hæc continui, quandoque intemperiei causa est, nonnunquam autem ipsa intemperies solutionis, ac proinde alterum modò proximius altero, modò remotius videtur, ideò Galenus continui solutionem, & intemperiem ex æquo quasi statuit causam doloris in sensu tactus, licet ipsa continui solutio semper sit adæquata, & proxima, quamuis nonnunquam antecedat intemperiem, ipsámque producat. Nec mirum si intemperies mediante solutione producatur, ob vehementem motum, cum quo solutio fit: apparet enim vel ex leui duorum lapidum collisione ignem nonnunquam excitari; immò & aliquando ex sola fricatione lignorum hederæ, & lauri: & pueri cùm flagellantur, manifestam sentiunt caliditatem, & etiam postquam vapularunt, ingentẽ dolorem, ob solutionẽ à contracta intẽperie de nouo generata.

B Adiungit autem Cardanus, ideò magnum adesse dolorem, vbi qualitas est intensa, quia hac præsente magna datur continui solutio, quamuis non è contra; quoniam licèt nunquam detur mala qualitas efficiens dolorem sine solutione continui, nec absque mala qualitate dolorifica solutio: hæc tamen rectè potest esse magna, vt cùm sensim fit, & qualitas ipsa remissa; & hinc fieri inquit, vt sæpe dolentes qualitatem non percipiamus, quamuis ea adsit, & reuera ibi sentiatur, sed obscura; aliter enim dolor non fieret, quia deesset sensatio ad modum requisita, in quo doloris essentia consistit; ac propterea à duabus illis causis simul concurrentibus, solutione scilicet, ac intemperie dolorem dependere ait, & nequaquam dari ad cuiuscumque defectum; ideóque vulneratum aliquando non sentire, nec dolere, propterea quòd deest intemperies, quam nondum contraxit.

C Verùm licèt artificiosa sit Cardani interpretatio ad propositam difficultatem, quòd tamen vtraque causa, simul, tanquam efficiens, non requiratur ad dolorem, sed alterutra sufficiat, multis comprobari potest; & eo maximè quoniam non minùs intemperies potest naturam subitò, & affatim corrumpere, quàm continui solutio. Ergo vna sine alia poterit dolorem efficere. Deinde dolor, vel est sensus molestus, vel quædam appetitus passio sequens ad rei contrariæ sensum; sed causa ipsa sensationis cuiuscumque est ipsum obiectum: cùm ergo intemperies sit proprium tactus sensibile, per seipsam efficiet sensationem molestam, aut nullius alterius interuentu causa erit passionis in appetitu.

D Nec verò obstat, quod ex sententia Galeni *loc. in initio adductis*, obiicitur: *& 12. meth. 7. Intemperies quæ dolorem facit, continuum soluit, nec aliter potest esse dolorifica, quàm si solutionem habeat annexam:* nam licèt illud fateamur, non euincit perpetuò solutionem interuenire, tanquam causam efficientem: quod manifestè ostenditur, quia si causa subitò, & vehementer refrigerans, aut vehementer calefaciens continuum non solueret, procul dubio tamen dolorem excitaret, corrumperet enim naturam. Ergo non requiritur solutio continuitatis tanquam causa necessariò efficiens, licèt semper sit coniuncta intemperiei dolorificæ, idque solùm credi potest voluisse Galenum *prædictis in locis*, non quòd, vt efficiens, in dolore semper concurrat: immò verò aliquando à solutione, nõnunquam ab intemperie per se euenire, significasse, videtur, quum vtramque causam doloris disiũctiuè apposuit.

E Ergo licèt cum intemperie efficiente in tactu dolorem, necessariò iuncta sit continui solutio, ea tamen non concurrit necessariò ad omnem dolorem tactus. Dicimus necessariò, quoniam si solutio semper intemperiem dolorificã comitatur, & causa etiam est generatiua doloris, planè negari non potest eam in omni tactus dolore effectiuè concurrere, saltem partialiter, licèt non necessariò, cùm intemperies ipsa possit dolorem efficere, vt diximus: verùm quoniam solutio tam exigua est, vt nequaquam sentiatur, sine errore dici potest à Medico, illam non semper in tactus dolore dari, nec semper esse causam efficientem illius, sed aliquando solam intemperiem per se, quemadmodum Auicenna, & eius interpretes affirmant.

Sed quæres, num quemadmodum in tactu primæ qualitates, proprium illius obiectum, vbi excedunt, & fiunt impro-

improportionatæ naturæ, per se dolorem efficiunt absque continui solutione, possint etiam aliorum sensuum obiecta similiter immoderata, ipsos destruere, nulla interueniente continui solutione? Multi affirmant dolere auditum, quà auditus est, ex acuto sono, visum ex fulgore, & sic reliquos sensus à suis qualitatibus excedentibus; quia vbi valde excedunt, fiunt sensuum naturæ improportionatæ, & disconuenientes: quatenus verò habent tactum coniunctum, dolere à continui solutione; idque ex Galeno colligi putant 1. *de caus. sympt. cap.* 6. dicente, in reliquis sensibus à tactu, dolorem generari à familiaribus sensibilibus, & duplices in singulis dolores accidere, quosdam affecto in illis proprio sensu, quosdam affecto tactu.

Alij negant, asserentes non aliter amara gustum tristare, quàm quia rodunt; adstringentia, quia comprimunt; splendida, & candida, quia disgregant; nigerrima, quia congregant; acutum sonum, quia disrumpit auditus organum; atque ita semper in doloribus reliquorum sensuum à tactu, necessariò interuenire solutionem continui, tanquam causam efficientem, quoniam non aliter possunt illorum obiecta quamuis immoderata naturam corrumpere, quàm continuum soluendo, quod testatissimis verbis Galenus expressit *cit. de caus. sympt. l.* Quamuis autem dolor in auditu, visu, gustu, odoratu, non fiat per se à suis obiectis quantumuis immoderatis, nisi quatenus continuum soluunt, non ideò tamen asserendum est, prædictos sensus dolere solùm ratione tactus; nec enim continui diuisionem proprium tactus obiectum esse asserimus, sed potiùs omnibus commune, ac proinde si ea in vnoquoque sensu ad proprij obiecti immoderationem sequatur, dolorem efficiet vnicuique sensui proprium.

Instabis sequi ex dictis, non soli tactui dolores vehementes accidere, nec reliquos sensus dolere posse, & ad tactus passionem, & ad propriam, contra ea quæ à Galeno docentur, *prædicto loco de causis symptomat.* Nam si continui diuisio aliis sensibus ratione sui etiam contingit, & ea grauissimorum dolorum est causa, planè in aliis etiam fient acerbissimi dolores, immò verò acerbiores aliquando quàm in tactu, prout vnusquisque perfectior fuerit, acriúsque sentiens. Deinde nulla relinquitur causa, ob quam doleant affecto tactu, vel saltem ad continui solutionem tactui contingentem, si illam ex se habeant.

Dic, quòd licèt continui solutio sensibus omnibus communis sit, magis tamen in tactu, quàm in cæteris percipitur; & quia causæ illam potissimùm efficientes, vt asperum, acutum, durum, excedentes qualitates propriæ sunt tactus; & quia ab eo cùm præcipuè dependuat vitæ conseruatio, magis propriè percipiet & sentiet causas corrumpentes, ac proinde nihil mirum si grauiores dolores in tactu contingant: eò maximè, quòd cùm duo illa, intemperies nempe, & solutio continui sese mutuò vt plurimùm comitentur, & ad inuicem sequantur, necesse sit dolores in tactu augeri, fierique acerbiores.

Ad secundum. Afficiuntur sensus proprio dolore, quoniam solutio fit à propriis obiectis immoderatis: quando verò sequitur ad tactus obiectum, dolent ratione tactus; quemadmodum etiam quatenus illo præditi reliqui sensus, dolebant ad intemperiem, &c. Lege alios soluendi modos apud Fernel. *lib.* 1. *patholog. cap.* 7. Scaliger. *exercitat.* 299 *aduersus Cardan. num.* 2.

Illud verò hac sententia retenta vrget potissimùm, quomodo continui solutio per se possit doldrem efficere, si obiectum commune est, quod nunquam per se sine proprio sentiri potest, iuxta Philosophorum placita. Nec satisfacit quod quidam asserunt, causam scilicet soluentem sentiri, solutionem autem tristare; esset enim in Cardani opinionem incidere, asserentis dolorem in sensu tactus à solutione solùm fieri non posse. Præterea cùm dolor in sui ratione includat sensationem rei contrariæ corrumpentis naturam, vel ad illam sequatur, si solutio nullo interueniente dolorem facit, videtur quòd sola sine alio sentiri potest.

Dic, quòd licèt sensibilia communia primò, & per se sensus non immutent, sed ratione propriorum, quia sunt qualitates potentes immutare organa sensuum; nihil tamen inconuenit sentiri aliquando commune obiectum, proprio non sentito, quando scilicet, hoc propter sui exiguitatem, aut distantiam, exactam sui formam organo non imprimit, aut propter aliquod interueniens impedimentum non sentitur: atque ideò quamuis continui solutio non accidat ad sensum absque causa soluente, sæpe tamen sentitur, & dolorem facit causa non sentita: quemadmodum è contra nonnunquam euenit, fieri scilicet dolorem ab intemperie, sine eo quod sentiatur solutio, quamuis sæpe comitetur dolorificam intemperiem.

Ex his patebit solutio argumentorum, quibus cum Auerrhoë pugnant multi, ex sola intemperie produci posse dolorem. Ad primum namque dicendum, quòd licèt qualitates primæ constituentes intemperiem, immediatè, & per se tactum moueant, quemadmodum & reliqua propria obiecta suos sensus: solutio autem continui, tanquam sensibile commune, nonnisi proprij interuentu, rectè tamen sentiri potest, & molestare causa non percepta, vt diximus. Quamuis autem, priuatio sit, cùm naturæ corruptionem importet, oritur in nobis ex ea molesta illa sensatio, & dolor.

Ad secundum. Cùm non asseramus continui solutionem esse sensibile proprium, nec ab ea sola fieri dolorem, non euincit argumentum. Denique quamuis à diuisione continui etiam fiat, non est necesse vt semper doleamus durante solutione, ob causam suprà assignatam; dolemus enim dum soluitur continuum, licèt non adsit adhuc intemperies. Quòd si vulnus dum fit, aliquando non sentimus, est quia nonnunquam ita velocissimè & inopinatò infligitur, vt sensus non sentiat, nec mens aduertat: paulo pòst verò dolemus vulnere iam inflicto, ob superuenientem humorem, vel intemperantem, vel erodentem vlceratam partem: verùm hoc non tollit, ipsam solutionem etiam per se dolorem posse inferre, quemadmodum sine solutione intemperiem ipsam.

Argumenta verò in initio adducta, pro prima opinione asserente solam continui solutionem esse causam immediatam doloris, sic sunt soluenda. Licèt hoc asseramus in propriis sensibilibus à tactu, in hoc tamen etiam ab intemperie fieri, efficaciter monstratum est. Nec Galenus aduersatur *lib. de caus. sympt. cit.* solùm enim ibi docet, dolere visum, gustum, auditum, & odoratum, cùm à suis obiectis immoderatis diuelluntur, hoc est, continui solutionem patiuntur, quod non diffitemur. *Capite* autem 6. *de inæquali intemperie*, referens Hipp. dictum, & in reliquis locis adductis, tantùm vult intemperiem morbosam, & dolorificam, semper habere annexam continui solutionem: verùm quamuis ita sit, non ideò concludit etiam, ab intemperie sine solutione dolorem per se non fieri, cùm per se sola sit sufficiens naturam corrumpere. Minùs obstat, quòd non omnis intemperies dolorifica est, ac proinde per se non erit causa doloris: nam solùm id quod per se, id est, essentialiter conuenit, de omni dicitur; non verò id quod per se, id est, sine interuentu alterius. Num autem omnis intemperies possit dolorem efficere, *infrà* dicetur.

Ad secundum dic, quòd cùm non requiratur subordinatio inter solutionem, & intemperiem, ad hoc vt dolorem efficiant, sed vnaquæque per se possit, non est necessarium vnam semper esse causam alterius, vel alteram immediatam alteri. Ad tertium. Negari non potest, dolere laborantes ardenti febre, ratione intemperiei, & solutionis continui annexæ, dummodò mens non ægrotet.

Ad quartum. Quamuis excedens calor segregando, & frigus densando, atque ita continuum soluendo dolorem efficiant; etiam intemperando molestant dolorificè, quia corrumpunt euertendo temperamentum quo potissimùm natura constat. Quare negari non potest ab vnaquaque causa, per se sine alia, intemperie scilicet, & solutione, posse dolorem inferri, quemadmodum docuit Hip. citatus *cap.* 3. *lib. de inæquali intemperie*, dicens *fieri dolores, dum alteratur, vel corrumpitur natura*, intemperiem intelligens, per verbum alteratur, solutionem autem, in verbo corrumpitur: ab vtraque enim fit naturæ immuta

immutatio, & corruptio; & propterea definiens dolorem, dixit esse violentam partium naturalium separationem, in quo sanè vtramque causam comprehendit: siquidem non minùs separatur, immutatúrue res à suo naturali statu, ducitúrque ad violentum, & præternaturalem, amittens naturalem temperiem, quàm partium vnionem & continuitatem, quibus natura integratur & constat. Consule pro maiori explicatione Conciliator. *dif.* 73. & Iulium Guastauinum *lib. de loc. medicin. selectis, cap.* 1. & 2.

QVÆSTIO XLII.

Vtrùm ab omnium qualitatum intemperie dolor concitari possit.

QVoniam paulo antè doloris mentionem fecimus, sed breuiter admodum, ac magis concisè, quàm arduum hoc argumentum exoptabat, modò adnectemus alia, quæ indagatione varia sunt deprehensa nobis. Cùm enim ratum sit, posse validam, immoderatámque intemperiem per se in sensu tactus dolorem efficere: superest inquirere, num ab omnium qualitatum intemperie concitari possit, aut à qua non: quæ sanè difficultas non minùs controuersa est, quàm præcedens, ob varia quæ à Galeno scripta reperiuntur.

Si enim eius loca attentè rimeris, mecum ita senties: *Lib.* siquidem *de inæqual. intemper. cap.* 3. ab omnibus qualitatibus dolorem procreari asseruit; nam *dolor fit, quum alteratur, aut corrumpitur, vel calefit, vel frigefit, vel siccatur, vel humefit*, dixit Hip. Idem docuit *lib. art. med. cap.* 80. & 2. *acut.* 1. dicens fieri dolorem, quum immutantur corpora immutaríque quandoque ad calidum, frigidum, siccum, & humidum, & *lib. de nat. hum. text.* 6. apertè testatur, quòd ea quæ vehementer calefaciunt, infrigidant, siccant, atque humectant, suapte natura dolores excitant. Sequitur Auerrhoës *lib.* 5. *collig. cap.* 31. & *lib.* 4. *cap.* 46.

At verò ipsemet Galenus 12. *meth. cap.* 7. duas tantùm qualitates expressit, (dum ibi causas doloris exponit ex professo) à quibus generatur dolor, calorem nempe, & frigiditatem, nullam de humiditate, & siccitate faciens commemorationem, ac si per se ab illis generari non possit: idque sensisse creditur 1. *de caus. sympt. cap.* 6. dicens, *has qualitates, quia citra violentiam corpus contingunt, dolorem non inferre absque frigore, aut calore*; & *lib.* 2. *de compos. med. sec. loc.* 1. scripsit, quòd calidam, & frigidam intemperiem vehementissimi capitis dolores sequuntur; siccam, moderati; humidam, nulli omnino: quam sententiam sequitur Auic. 2. 1. *doct.* 2. *sum.* 2. *cap.* 19. & 1. 3. *tract.* 2. *cap.* 10.

Quidam ex dictis suprà, antinomiam soluunt hoc modo, & duplex constituunt genus doloris, magni scilicet ad se curam trahentis, & leuis exiguíque, qui ad se curam non trahit. Tunc ex qualitatibus solas actiuas per se causam esse doloris arbitrantur; illius verò qui mediocris est, & paruus, etiam passiuas, licèt minor ab humiditate generetur, propter eius tarditatem in agendo. Adiungunt etiam, quòd licèt humiditas ex se posset acutum dolorem procreare, quia tamen nunquam ad insignem intensionem peruenit, (cùm iuxta Mesue sententiam, *cap. de psyllio*, gradum secundum non excedat) dolorem nunquam procreat. Cùm ergo asseruit Galenus, fieri dolorem, vbi subita contingit mutatio, & hanc à calido, sicco, humido, frigido fieri; comprehendit (inquiunt) causas doloris per se, quales sunt omnes qualitates, quamuis humiditas eum non efficiat, quia destituitur excessu illo, qui ad dolorem inferendum requiritur; propter quod 2. *sec. loc. cit.* Gal. & Auic. asseuerant, nullum dolorem fieri ab humiditate, quam tamen ex se efficeret, si augeretur. Quòd si 12. *meth.* caloris, & frigoris solùm meminit, de dolore agebat curam ad se trahente. 1. autem *de caus. sympt. cit.* sentit tantùm, qualitates passiuas non posse per se grauem dolorem efficere, sine actiuarum coniunctione, quod non diffitetur.

At licèt hæc opinio defendi possit, multò probabilius est existimare, considerando intemperiem nudè, hoc est, sine materia, à solo calore, vel frigore posse dolorem per se generari, à siccitate autem, & humiditate nonnisi per accidens, aut alterius interuentu, qualitatis nempe, aut humoris. Suadetur, quoniam illæ tantùm qualitates per se dolorem inferre possunt, quæ nullius adminiculo, ita violenter, subitò, & affatim alterant, vt naturam corrumpant. Sed caliditas, & frigiditas illud solùm efficere valent; reliquæ enim, siccitas, & humiditas, etsi non omnino actionis sint expertes, non tamen nisi sensim, tardè, & paulatim alterant & immutant. Ergo, &c.

Confirmari hoc ipsum videtur, ex Gal. 12. *meth.* 7. vbi ex professo agens de causis doloris, actiuarum tantùm meminit, & 1. *de caus. sympt.* sæpe relato, vbi docet siccitatem, & humiditatem, si absint calefactio, & refrigeratio citra violentiam corpus contingere; ac proinde innuens, ex se dolorem non inferre, nisi aliqua ex actiuis qualitatibus interueniat, aut quidpiam aliud.

Nec sanè difficile erit, reliqua Galeni loca in hanc sententiam reducere, nihil enim ei aduersum continent: Non diffitemur enim ab omnibus primis qualitatibus alterari, aut corrumpi naturam; quemadmodum ipse docuit *cit. de inæqual. intemp.* Verùm quoniam non omnes violenter, & subitò immutant, id quod ad dolorem inferendum requiritur, non ab omnibus per se induci asserendum est.

Quòd si *lib. de rat. vict. com.* 1. profert, siccitatem & humiditatem, confertim, & subitò immutare, atque ideò dolorem ex se facere, perinde ac caliditatem & frigiditatem: non ita intelligendus est, ac si de humiditate, & siccitate nudè sumptis, hoc est, sine materia loquatur, sed de illis prout cum materia, & humore coniunguntur; agebat enim de pleuritide, quæ ex nuda qualitate non fit, sed ab humore influente; vnde dolor, qui hic viget, propriè loquendo potiùs humori distendenti, & continuum soluenti, quàm passiuis qualitatibus adscribendus.

Denique, si 2. *sec. loc.* 1. de nudis qualitatibus loquens, testatur mediocres dolores ex siccitate generari: non per se intelligendum est, sed per accidens, nempe ratione tensionis, quæ immodicam sequitur siccitatem; cúmque tensio ipsa sit quædam continui solutio, ad eam potiùs per se, quàm ad siccitatem dolor referendus est. Vel aliter explicare possumus, loqui ibi de siccitate, quæ fuit à calore inducta, à qua nihil mirum si dolor per se inferatur; quoniam vbi siccitas à calore producitur, potest repentè ingruere, & subitò corpus alterare, immutaréque violenter, ac proinde dolorem per se inferre, licèt ipsamet siccitas à calore producatur. Et de doloris natura, & causis hæc sint satis.

De eius verò differentiis plurima explanant interpretes, ad citatum *lib.* 2. *de loc. affect. Galeni.* Eas collegit *cit. loco* Galenus contra Archigenem, & sunt numero quindecim, vt Auicenna retur, 1. *doct.* 2. *sum.* 2. *c.* 20. Prima est dolor stupidus, qui non est verus dolor, de cuius natura, causis, & generatione, *lib.* 7. *Praxis historiarum, cap.* 10. fusè disceptabimus. II. differentia dicitur dolor pulsatorius, inflammationibus proprius. III. exasperatorius, vt in tussi, & immoderata vociferatione, quando aspera arteria inæqualis reddita est. IV. pruriginosus, vt in scabie, & pruritu. V. mordicatiuus, vt quando partes humore acri mordentur. VI. Frangens, vt in ossibus, & quando inter periostum flatus retinentur. VII. perforans, vt in colico dolore, & est proprius intestinorum crassorum. VIII. acualis, vt quando intestinum velut acu pertunditur, & est proprius gracilium intestinorum, differtque hic à superiori, remissione sola. IX. fatigatorius, vt quando partes ex causa manifesta, aut ex labore dolent. X. relaxatiuus, vt quando stomachus relaxatur, & dolet. XI. compressiuus, vt quando partes comprimuntur. XII. tensiuus vt quando partes inflammatæ tenduntur. XIII. Vlcerosus, quando partes vlcere tentantur. XIV. grauans, quando ex nimia copia humoris grauantur partes XV. punctorius, vt in pleuritide contingere solet. Sed quia in his recitandis multus fui, habenas calamo.

HISTOR. XXIX. AETII, Vstio, Ischiadicis vtilissima.

NOuimus * *Ischiadicos, inquit Archigenes, qui ex prædictis vistionibus opem senserunt, &c. Aëtius* tetrab.3. ferm.4. cap.3.

PARAPHRASIS.

CVm affectus hic rebellis sit, humórque crassus & contumax lateat in profundo, & immani dolore corpus excruciet, debiliter, & sæpe interficiat, vt ait Celsus *lib.4.cap.22.* tunc si remedia non prosunt, vesicatoria & rubrificantia parti adhibere oportet, vt eorum ope humor lentus liquescat, & ad superficiem attrahatur. At cùm ex iis nullum sæpe sequatur leuamen, ad cauteria accedere oportet (prisci vstiones vocant:) præstantior enim est cauteriorum vsus, quoniam citiùs perurunt, vt monuit Aëtius *tetrab.3.serm.4.cap.25.* Quare, inquit Paulus *lib.3.cap.77. cùm vitium longius se prorogat, articulum, tribus quatuórve locis adurere oportet, vt in chirurgia dicetur, ac plusculis diebus vlcera adaperta sine cicatrice seruare, &c.* & *lib.6. cap.76.* sic ait. *Quemadmodum humerus, sic etiam coxa propter humiditatis copiam nonnullis excidens, vstionem postulat, &c.* Hippocrates hunc curandi modum omnium primus edocuit *lib.6.aph.60.* dicens. *Quibuscunque à coxendicum dolore molestatis diutino excidit coxa, iis crus tabescit, & claudicant si non vrantur:* & Galenus *in com.* sic interpretatur: *Hippocrates suadet aduri coxam, vt id quod mucosum est, absumatur, & laxitas cutis, ad quam articulus lubricabat, magis ex vstione contracta, arctet, & prohibeat articulum transponi, &c.* nam, vt *in com.* firmat eruditissimus Heurn. *Vredo madorem exhaurit, & laxitatem contrahit: foras trahit materiam etiam phœnigmus. Cauteria diu aperta fluant: tribus locis admoue: caue à tendinibus, & neruis, &c.* Celsus *loc.cit.* sic inquit. *Vltimum est, & in veteribus quoque morbis efficacissimum, tribus aut quatuor locis super coxam, cutem candentibus ferramentis exulcerare, &c.*

Duplex est vrendi modus. Primus, quando profundè cauterizamus, & hoc opus vocatur vstio: Secundus, quando hoc opus superficietenus exequimur, dicitúrque inustio. Primo cauterio vtimur quando humor profundiùs latet. Secundum celebramus sine penetratione vlla, cuius operationis beneficio humorem peccantem ad externas partes transmittit natura, pars mucoris copia imbuta, & laxior facta roboratur, & fluxio intercipitur: nam post cicatricem inductam pars rugosior, & durior euadit: de hac vstione intelligendus est Hip. *lib.6.aph.cit.* Lege eundem *lib. de loc. aëre, & aqua, num.47.* & elegantissimum Septalium *in com.*

Ancham cauterizandi multiplex est modus, quem proposuit Albucasis *lib.1.cap.41. & 42.* quo autem loco cauteria sint affigenda docuit Dioscorides *lib.2.cap.72. Vtilem Ischiadicis vstionem hac modo accipiunt: in eo interstitio vbi pollex brachiali committitur, caua veluti lacuna subsidet, in qua lana oleo imbuta substernitur, deinde sigillatim stercoris caprini feruentes pilulæ imprimuntur, dum per brachium ad coxam vapor sentiatur peruenire, & coxendicis dolorem mitigare: adustio id genus Arabica appellatur, &c.* licèt quod ad Ischiadicorum vstionem pertinet, rectiùs loquatur Plinius *lib.28.cap.10.* sub his verbis. *Quin & Ischiaticos vri sub pollicibus pedum eo fimo feruente vtilissimè tradunt, &c.* Nam, vt scitè notauit eo loco Marcellus Virgilius: *hæc vstio præstantior est, & magis vtilis. Siquidem faciliùs à pede per totum crus caloris sensus ad coxendicem, quàm à manu per brachium peruenire potest. A coxendice præterea per fermora, genua, tibiásque ad infimos talos perueniens coxendicis dolor est, quod in superiore hominis parte non fit, &c.* Sed Græci, Paulus, Celsus, aliíque, aliter vri in eo malo hominem voluerunt, vt *suprà* ex eorum mente comprobauimus. Monet tamen Celsus, vt vlcera diu aperta seruentur. Sic enim ait: *Cùm verò sæpe aliquid exulcerandum candenti ferramento sit, vt materia inutilis euocetur, illud* A *perpetuum est, non vt primùm fieri potest huius generis vlcera sanare, sed ea trahere, donec id vitium, cui per hæc opitulamur, conquiescat, &c.*

Ex his locis patet manifestè, in Ischiadicis vtilissimam esse vstionem: de cuius efficacia, & vsu consule Doüynet *lib.4.apolog.cap.2.* Erast. *part.4. disputat. Paracels.* Arculan *in lib.9. ad Almans. Rhas. cap. de dolorib. iunctur.* Nicol. *serm.4.tract.2.cap.14.* Alcaçarem *lib.5. de morb. Gallic. cap.3. in fin.* Benedict. Victor. *lib. empiric. cap. vlt.* Vidum Vidium Iunior *lib.5. de curat. membrat. cap.3.* Paschal *lib. de curand. morb. cap.60.* & inter omnes elegantissimè Hollerius *lib.3. instit. chirurgic. c.5.* de hoc negotio disceptat.

Vstio præsertim exercenda est, si materia malignitatis B sit particeps, horrendos, terrificósque paroxysmos excitans; quam esse præstantissimam, grauissimis exemplis confirmat Paræus *lib.17.cap.2. de Arthritide:* Hic enim venenatus, malignus, occultus, & in profundo submersus humor, vi ignis refrænatur solùm, & ad externas partes euocari solet. Licèt autem hoc auxilium sit efficacissimum, non defuere tamen qui illud improbare ausi sunt, quoniam candens ferrum densat, & constrictione facta venenum reprimit, ac intra cutem cohibet, & ne foràs spiret, impedimento est: eschara enim, & crusta genita crassitudine sua virulentum humorem retinet.

At ij cæcutiunt manifestè, nam cauteria, calore, & dolore, versùs partem vstam, deleterium, aut quemuis alium humorem foràs euocant, cui difflationi, & spirationi exigua illa densitas non obsistit. Adde veterum C testimonio, ignis actionem alia qualibet esse valentiorem. Quapropter ignis vi sua efficacissima cùm venenum absumat, hoc refrænat, vastat, atque profligat, quoniam, vt inquit Cicero *lib.2. de natur. Deor. Hic noster ignis, quem vsus vitæ requirit, confector est, & consumptor omnium, idémque quocunque inuasit, cuncta disturbat, atque dissipat, &c.* subscribit Galen. *lib.1. simplic.15.* dicens. *Ignis, vt qui omnium est tenuissimus simul, & calidissimus, & in profundum facilè permeat, & comminuit, vincit, extenuat, atque transmutat, ac in suam denique naturam conuertit, vndique scilicet contingens, & quod contingit exuperans.* Quæ omnia in virulento humore optima sunt. Accedit alia non vulgaris vtilitas, quòd pars ignem experta, manere diutiùs apertam exulcerationem facit; nam id summopere est studendum, ne citò vlcera coalescant, & cicatrice obD ducantur, sed ad multos dies sordida, & manantia prorogentur, in quibus deleterij humoris venenum egredi queat.

Hoc præceptum obseruat Galenus *lib.2. de antidot. cap.11. & lib. de theriac. ad Pison. cap.16.* cui adstipulatur Auic. 6,4. *tract.4.cap.9.* Carnis cicatricem remorantur allium syluestre detritum, cæpæ succus, tritici grana, iam mansa, quàm integra: hæc enim vlceris humore imbuta, & tumefacta oras eius dilatant. Vstam partem etiam vellicare, & reserare potest, medicamen descriptum à Gal. *lib.3. sec. gener. cap.5.* ex pice, aceto quàm acerrimo, & opopanace constans. Oleum vetus, aut balsamum idem præstant. Alij partem ebuli oleo fouent. Alij vesicas excitant post inductum cauterium.

Si verò quispiam delicatiorem cutem habeat, vel ob timiditatem cauteria admittere recuset, septicis, & exurentibus medicamentis vtendum est, cuiusmodi sunt E puluis præcipitatus, vitriolum, argentum sublimatum, quod in hac re maximè probatur, quoniam non solùm valentissimè inurit, sed exusta ab eo caro, obductáque crusta citò decidit, quod in omnibus causticis summopere est curandum, quò veneno facilior pateat exitus; quippe ea diu in vulnere retenta omnes obducis meatus, magno ægrorum incommodo. Hoc vtor fœliciter, loco cauterij.

℞. galbani, sagapen. opopanac. an. ℥. ß. *euphorbij*, ʒ.j. *iridis, aristoloch. gentian.* an. ʒ.j. *nitri, sulphur.* an. ʒ.ij. *ceræ, quod sit satis vt fiat vnguentum.*

Denique si hæc non ferat ægrotans, vtere aliquo vnguento ex discussoriis, vt irino, amaracino, aut cyprino, quorum descriptionem *cit. lib. sec. gener.* apud Galenum inuenies. Vnum tamen aduertas, vt semper vtaris cauterio: nam

nam ignis est simplex, & solum empyreuma in parte relinquit; at septica venenatam, qua pollent, imprimunt qualitatem, & spiritum resoluunt, tardè agunt, & diu excruciant, & sic lenta actione, dolore, & fluxione partem debilitant.

Sed de vstione pro coxæ dolore persanando, offert sese Hippocratis sententia, singulari digna admiratione; sic enim habet scientissimus auctor *lib. 6. epid. sect. 5. text. 22. Cùm adsunt fluxiones, venæ in auribus posteriores scindendæ sunt, &c.* Quo eloquio, non venas capillares, sed sectionem grandiorum venarum intelligit, quia scarificatione externæ cutis aurium, inopinabile est aliquid emolumẽti capi posse, quoniam exiguum erit, quod ex parte extrema, excarni, & frigida vacuari potest. Licèt autem hoc auxilium rarissimè exequamur, vt Vallesius docet *in com.* tamen secare venas retrò aures non erit abs re, quando fluxio à cerebro ortũ ducit; cùm enim hoc sit frigidum, friabile, & exangue, pituitæque metropolis, & domicilium, *in epist. ad Demetrium num. 40.* copiam excrementorum plurimam ad inferiores partes detrudit, ex Gal. *lib. 6. de sanit. tuend. cap. 9. & lib. 2. de dif. feb. cap. 11.* & affectus nõ solùm in inferis partibus radicatos fouet, sed in splene, hepate, aliisque remotioribus locis generat, auget, ac per circuitum exacerbat; explicat luculenter Fernelius *5. patholog. 4.* nam & Hip. *lib. 2. epid. sect. 1.* sic ait. *Si caput doleat, ad pectus descendit, deinde ad præcordia, posteà ad coxam, &c.*

Cerebrum cùm sit in altissima parte locatum, sitque tectum domus calidæ, ex Gal. *lib. 9. de vsu part. cap. 1.* sicut ex toto corpore vapores absorbet, sic ob debilitatem crudos humores generat, quos cùm non possit absumere, ad inferiores partes, ad coxam, & ad extremos pedum articulos depellit. Licèt enim Fernelij opinio generaliter accepta reproba sit, vt *infrà* notabimus, statuentis à capite omnem articularem dolorem per defluxum concitari: quando tamen fluxio ab hac parte originem ducit, non erit abs re vrere venas retro aures, vel eas scarificare; vt scitè asserunt Mercatus *lib. 1. indicat. num. vlt.*

Hoc ipsum manifestè edocuit Hip. *lib. de glandulis, num. 10. Aliàs morbus oritur ex defluxione capitis per venas in spinalem medullam, inde autem in sacrum os impetum facit, quò medulla ipsa fluxionem perducit, & in coxendicum acetabula, seu iuncturas deponit, &c.* firmat *lib. de loc. in homin. num. 19. Si autem modicus fluxus fuerit* (loquebatur de septem defluxionibus quæ à capite fiunt) *coxendicum, & articulorum diuturnam affectionem facit, &c.* Ergo si aliquem coxæ dolor, manante ex capite fluxu, corripuerit, aliquã ex venis quæ post aures sunt, incidere oportet, & quum harum tres sunt numero, vna cæteris magis conspicua est, quam sanè præ aliis secare oportet, vt Fuchsius *in com. 22. sent. 6. lib. epid. sect. 5.* monuit.

Quòd verò coxæ dolori harum venarum sectio auxiliũ præstet, manifestè edocuit Hip. *lib. de loc. aëre, & aqua num. 50.* sic enim inquit *Ab equitatione ipsa defluxus eos in coxã corripiunt, nimirum propendentibus semper ex equis eorum cruribus, deinde claudi fiunt, contrahunturque coxarum vertebræ, quum inualuerit morbus. Medicantur autem sibi ipsis hoc modo. A principio morbi vtramque venam retrò aures incidũt, quo facto sanguine multo promanante, somnus eos corripit præ imbecillitate, sicque obdormiscent; quorum quidã aliqui depulso somno sani exurgunt, aliqui verò minimè, &c.* Vstio ergo, aut sectio venarum retrò aures, intercepta via per quam humor à capite ad coxam decurrit, coxendicum dolores leuat; sed hoc auxilium posteà homines infœcũdos reddit, & hoc dicebat Hip: *cit. de loc. infrà. Mihi sanè videntur ea meditatione se ipsos perdere: venæ enim post aures sunt, quas si quis secet, sterilitatem infert his quibus secantur, &c.*

Hanc sententiam approbat Hip. *lib. de genitura, num. 3.* sub his verbis. *Quibuscunque retrò aures venæ secta sunt, hi coeũt quidem, & genituram emittunt, verùm modicam & debilem, & infœcundam: nam plurima genituræ pars à capite iuxta aures in spinalem medullam procedit, ipse autem transitus cicatrice sectioni inducta consolidatus est, &c.* Nec dubites: nam hæc Hip. sententia experimento est confirmata: licèt enim semen materialiter ex cerebro non descendat, confluit tamen formaliter: nam vt semen fœcundum sit, oportet à cerebro, & multis principiis plurimam spirituum quantitatem transmitti: spiritus enim genitiuus, qui est instrumentum facultatis formatricis, omni spirituum genere constat, & sic sequuta sanguinis effusione debilitatur cerebrum, & spiritui animali, facta cicatrice transitus impeditur. Lege Mercat. *lib. 3. de morb. mulier. cap. 5.* Langium *lib. 1. epist. 10.* Num autem sectio venarum retrò aures sterilitatem inducat, explicat Gentilis *in Auic. 4. 1. doct. 5. cap. 20. & 24. 3. tract. 1. cap. 3.* Septalius *ad cit. loc. Hip. lib. de loc. aër. & aq.* Andreas Laurentius *lib. 8. de hist. anatomic. quæst. 4.* qui alias causas sterilitatis Scytharum rimatus, neque equitationem, coxendicum dolorem, sanguinis fluxum, ab Hip. doctrina recedere cogitur, sed quàm debilibus nixus rationibus opinionem suam tueatur, probat eruditissimus Castrensis Lusitanus *lib. 4. opuscul. Quæ ex quibus, c. 5. de sterilitate, quæ venarum sectione inducitur,* nobis sat sit monstrasse locum.

QVÆSTIO XLIII.

Vtrùm vna sit Arthritidis causa coniuncta & efficiens, vt contra Gal. asseuerat Fernelius.

COMMENTARIVM.

ISchiadicos.] Quoniam verò de arthritico dolore mentio nobis in sequentibus plurima est, in cuius causa rimanda Iuniorum clarissimi decertant, sæpiùs veritatem inuoluentes, corollarium adiiciamus illud: Fernelium communia priscorum decreta perturbasse, exilibus rationibus, ne dicam nugis permunitum. Sed audiamus eius inuentum, cuius ignoratione, iactabundus, & gloriosus opinatur, hactenus dolorem articularem pro immedicabili esse relictum, opprobriumque Medicorum nuncupari.

De coniuncta causa, hactenus vnanimis Medicorum comprobauit opinio, edocta à suo magistro Galeno *lib. 10. sect. loc. cap. 2.* eam interdum esse sanguinem, vt plurimùm verò pituitosum, aut ex pituitoso, & bilioso mixtum. Quòd siquis bilance rem trutinare velit, non pituitosũm humorem, sed qui propriè crudus appellatur, vt plurimùm circa articulos prædominari dixerit: nam ab humoribus mixtis, frigido sæpe superante calidum, interdum (licet non ita crebrò) calido frigidum, euenire hunc dolorem testatur Galenus: immò *6. epid. sect. 6. com. 4.* articulorum dolores nonnunquam contingere affirmat, in quibus fluxio tum biliosa, tum calida est, eisque infrigidatione mederi docet.

Fernelius *lib. 6. patholog. 18.* aliter opinatur, censetque non tam variam causam coniunctam esse assignandam, vt Medici tradunt: non enim à sanguine, aut pituita, aut melancholia dolor hic originem ducit, sed perpetuò à pituita, & seroso humore. Hinc deducit nullam calidam esse arthritidem, cùm omnis frigida sit, & ex frigido humore suborta. Quòd si rubor, aut calor, præsertim in chiragra, prodagraue cernitur, is non ex morbi essentia, sed ex doloris vehementia concitatur, qui ruborem, calorem, & nonnunquam febrem accersit.

Sed miserè labitur Fernelius, dum limpidissimos synceræ Medicinæ fontes perturbare conatur: nam nec ex calore, rubore, aut febre peritus Medicus calidum esse dolorem arguet: hæc enim exsuperantis caloris symptomata, calidæ arthritidis perpetua sunt, propria, magisque intensa; frigidæ verò longè remissiora, accidentaria, & temporaria, ita vt contingat, rubore, aut calore sublatis adhuc affectionem vigere. Qui percurrere cupit signorum distinguentium notitiam exactam, legat Auic. 24. 3. *tract. 1. cap. 4.* ibique, si vacat, Matthæum fusissimè cuncta hæc suis commentariis illustrantem.

Deinde si dolor arthriticus à pituitoso humore semper emanaret, non essent dolores intensi, quia illi non fiunt à frigida causa; nam humor pituitosus suapte natura iners est, neque duram substantiam articulorum

penetrare

penetrare potest. Lege Mercat. *lib.4. de morb.intern.c.18.* Andreas Laurentius *tract.de arthritide.* Frambesar. *lib.6. consult.canon.8.* Alzarium à Cruce, *centur.1 de quæsitis per epistolam fol.81.*

De loco affecto nouissimam idem Fernelius adstruxit opinionem, humano generi infestam valdè: statuit enim caput esse arthritidis originem, à quo sanè pituitosus humor, ísque tenuis profluit in articulos: non quidem cerebrum, aut anteriores eius ventriculi, in quibus pituitosum excrementum cumulari solet (hoc enim foràs, vel per nares, palatum, in asperam arteriam, aut in ventriculum, interioréſque sedes illabitur) sed partes capitis externæ, aut extra caluam positæ, origo sunt arthritidis, è quibus superuacaneus humor per summa corporis sub cute deorsum decurrit.

Hac opinione irretitus, retur omnes deerrare, qui ex intimis partibus per venas vitiosum humorem in articulos confluere putant. Quomodo enim ex visceribus, interniſque sedibus potest humor syncerus sine sanguine per venas deferri, & qui sanguine permixtus erat humor, illinc per ora venarum in artus purus excidere? Insuper, si etiam cum humore sanguis emanat, cur in articulis collectus phelgmonem non excitat? Deinde si crudus humor per alios ductus internos in articulis arthritidem facit, cur in cachexia à visceribus in pedes decumbens, podagram non facit?

Corruit ridiculum eius inuentum. Primò, si tam manifesta in hoc affectu pars influens foret, cur eius medela alioqui difficilis, non facilè absolueretur, cute nimirum capitis præuisa. Secundò. Si à capitis partibus externis, crassissimus succus per summa corporis suopte impetu deorsum decurrit in artus, cur æquè per eandem viam, tenuis & serosus in hydrocephalo, in artus non irruit, cùm tenuior sit? aut cur arthritis non contingit in œdematoso tumore, qui musculos cutis capitis infestat? Tertiò, Articuli cum externis capitis partibus nullam obtinent sympathiam. Quartò. Si tanta copia lenti succi ab externa capitis parte deorsum ruit, cur in arthritide, aut ante eam, quum humor ibi cumulatur, dolor capitis externus non adest, aut tumor œdematosus partes illas capitis non inuadit? Sextò. Vteri dolores in coxam finiuntur, ex Hip. *6.epid.sect.1 text.1.* & colicus dolor in coxam finitur, ex Hip. *6.epid.sect.4.text.3.* dicente: *Cui intestinum à dextra parte, cùm articulorum morbo laboraret, erat quietior: postquam verò id curatum fuit, erat dolentior.* Subscribit Actuarius *lib. 1. cap. 21.* Probat Laurentius *lib.4. de histor.anatomic.quæst. 9.* & apposita historia confirmat Vallesius *in com. cit.loc. Hip.* Immò ex acutis morbis, articularis dolor emanat, ex Auerr. *7.collector. cap.3.* Ergo non semper à capite arthritis emanat. Septimò. Si ipsius opinio esset vera, semper ante inuasionem doloris, præire deberent capitis symptomata, grauamen, somnolentia, dolor. Sed arthritici nullo capitis affectu occupantur sæpe. Octauò. Sequeretur non posse arthritidem curari, nisi per auxilia capiti adhibita; quod quàm falsum sit probat experimentum, & quiuis nouit vel parum in arte versatus.

Amplectendum ergo est Galeni, priscorúmque Medicorum decretum, qui humorem noxium per venas, naturaléſque ductus internos, in imbecilles artus defluere asseuerant: quare efficiens arthritidis causa aliquando colligitur in intima, sæpe in extima parte capitis, interdum in intimis visceribus, sed plerumque in iecore, & ventriculo; cùm enim frequentior causa arthritidis sit pituita, & bilis, hæc in iecore, illa ferè in ventriculo, & capite colligitur.

Miratur Fernelius, quomodo cum sanguine permixtus in venis humor per ora venarum in articulos excidere possit: sed non expendit, arthritidem decretoriè febribus superuenientem acutis, diuturnioribus sæpiùs, è quibus solùm è venis nocuus humor decumbit in artus, nonnunquam magis biliosus quàm pituitosus, interdum è contra, & quandoque etiam cum iis sanguis emanat, qui phlegmonen in articulis excitat, vt *lib.6.aph.49.* Hip. & Gal. memoriæ prodiderunt. Demum pro coronide legen-

A da est non incelebris historia Auerrhoïs, qui *lib.7.collect. cap.31.* refert se febre fortissima laborasse, quæ crisi facta ad testes, & articulos, arthritidem, & podagram diuturnam excitauit: de cuius historiæ explicatione disceptabimus *lib.sequenti quarto, in com.histor.14.* Non ergo semper ex capite, sed ex venoso genere humor noxius decumbit in artus, arthritidem effecturus. Contemne ergo Fernelij illud admirabile inuentum, quod vt ludicrum haud dubiè parui faciendum est; neque enim ego illius falsitatem infringerem, ni ille nimia petulantia, nouarum, peregrinarúmque opinionum amore inescatus, omnes Medicos vt falsitatis reos libenter coargueret. Lege contra Fernelium Mercurialem, Mercatum, & alios *propria cap. de arthritide.*

B

HIST. XXX. RHASIS, De dolore ancha.

Anchæ dolor, clysteri ex muria parato, curatur.

Soror cuiusdam facientis chartas bombacinas patiebatur dolorem ancha, & quærebat sumere medicinam laxatiuam, & ego feci ipsam clysterisari cum aqua piscium salitorum, & ex hoc prouocata est dysenteria, & liberata est. Rhasis lib. de mirabilibus curis.

PARAPHRASIS.

C

Ancha dicitur à Plinio *lib.20.cap.3.& 9.* articulus ille, in quo ossis femoris caput cum coxendice osse appellato alligatur, ab aliis vocatur iunctura, estque omnium maximus, varias prominentias habens, & perforationes. Is cum osse sacro coniungitur per symphysim. Cùm verò in hoc affectu patiatur coarticulatio hæc quæ ancha nominatur, meritò ab Arabibus dolor anchæ dici consueuit. Sic enim ait Auic. *23.3.tract.12.cap.5.* *Ischiatica verò est de summa doloris iuncturarum, & est dolor, qui incipit à iunctura ancha, & descendit retrò coxam, & quandoque extenditur vsque ad genua, & ad calcaneum, &c.* Articulus hic sæpe dolore tentatur, & ipsum coxæ os, & illi hærentes carnes, quia profundissimus est, & asperitatem quandam habet, & interiùs quasi in centro ligamentum quoddam, quod fluxionem quam ob magnitudinem articulus ipse recipit, imbibit.

D

Affectus hic ob diuturnos dolores, vires eneruat, vigilias excitat, facultates prosternit, vt notat Celsus *lib.4. cap.22. §. Quosdam non dimitti: eoque id genus difficillimè curatur.* Multoties fluxio in pus abit, quod ni tempestiuè, educatur, sponte extrà erumpens, fistulas eo loco facit aut interiùs mauens, acerbiùs excruciat; nam febriculæ propullulant, ex quibus ni citò liberentur, tabescunt, ægri, & pereunt marcore detenti, vt accidit Eupolemo, cuius historiam describit Hip. *lib.5.epid.num.3.* qui ex coxa suppurata tabidus occubuit, vocatúrque Phthisis Ischiadica, seu tabes coxaria, cuius illustre exemplum proposuimus *lib.1.de praxi medica admiranda, hist.135.*

E

Cùm humor frigidus, & pituitosus, qui ferè est huius mali causa, in hanc coarticulationem incidit, difficulter eluitur ob dictas causas. Et si anodyna non iuuent, roborantia intus, & exità oblata, tunc vacuatio humoris crassi per aluum est necessaria. Sed cùm æger aut ex suo, aut alicuius Medici consilio vellet assumere medicamentum laxatiuũ, hoc est, per aluum ventrem expurgans, & humorem pituitosum euacuans, id interdixit, & meritò sanè: nam cùm vitiosus humor à ventriculo, aut splene in coxam decumbat, tutius est eum per clysterem vacuare, quàm pharmaco præcipitare naturam, humoremque ad affectam partem deorsum subitò attrahere: clyster autem non ita violenter deturbat, licèt sit acutus: quare medicamentum purgans inclinante maximè affectu porrigendum.

Clyster ergo medicamen est nobile, vt ait Auic. 4. 1. cap. 17.

cap. 17. Et licèt enema propriè significet decoctionem quæ inijcitur, & clyster instrumentum per quod decoctio intromittitur, ex Gal. 4. *meth. cap. vlt.* tamen hæc duo vocabula communiter confunduntur. Clysterem igitur, vt refert Galenus *lib. de ven. sect. aduers. Erasistratum, cap.* 6. ciconiæ referunt acceptum, quæ aqua collecta maris, aduncum collo procero rostrum podici aptando excrementa expurgat, & sic viscera abluit; licèt Plinius aliam causam referat *lib.* 3. *cap.* 27. Cùm itaque plurima incommoda ex alui suppressione contingant, & tractu temporis prolixiora, atque perniciosiora reddantur, hoc omnia clysteris vsu remouentur: est enim remedium ad varios vsus adiuuentum, omnibúsque morbis summè proficuum, ac necessarium; in quibus enim venter ægrè descendit, ac stomachus imbecillis medicamenta ad subducendam aluum efficacia non sustinet, clysteria optima sunt, vt inquit Paulus *lib.* 1. *cap.* 44.

Plurima enim mala, quæ in animalis perniciem generantur, propinat ventris retentio: sequuntur enim ad ventris suppressionem capitis grauitas, vertigo, stomachi subuersio, lancinatio, vomitus, nausea, prostratus appetitus, oris siccitas, amaritudo, ructus iniucundi, ac virosi, spiritus graueolens, obstructiones, somni suspensi, inflationes, tormina, volulli: generátque plenitudines, articulares, podagricósque morbos: nam, vt ait Celsus *lib.* 1. *cap.* 8. *ex ventre suppresso oriuntur inflammationes, caligines, capitis dolores, aliáque superioris partis mala increscunt.*

Tam necessarium est homini excrementa quotidiè deponere, vt gloriosus Auenzoar *in proœmio sui operis*, in hæc verba prorumpat. *Conuenerunt omnes Medici, quòd in habendo ventrem mollem, conseruatur sanitas nutu Dei, &c.* In hunc sensum dixit Plin. *lib.* 26. *cap.* 8. magnam esse alui necessitatem, cuius causa, ac beneficio maior pars mortalium viuit: nam cibum capit, continet, conficit, & expurgamentum alimenti, in coctione consummata discretum, & inutilem, terrestrémque cibi partem magno cum mortalium commodo excernit. Quapropter sapientes Ægyptij, teste Herodoto *in Euterpe*, singulis mensibus gratia conseruandæ sanitatis triduo intestina clysteri abluebant; vt notauit eleganter Langius *lib.* 1. *epist.* 80. *de clysterum vsu.*

Clyster in vitiis intestinorum præsertim crassorum est vtilissimus, eò enim integris viribus pertingit: quot ergo sunt intestinorum vitia, tot clysterum genera sunt. Alij dolores leniunt, alij morsus & humorum acrimoniam compescunt, alij vlcera detergunt, aut siccant, alij fluxiones cohibent, alij euocant & expurgant: horum rursus alij flatus discutiunt, alij fæces emolliunt, alij alterant, alij nutriunt: de horum vsu plura diximus *lib.* 1. *in com. hist.* 9. De illorum vario parandi modo latè agit Mercatus *lib.* 1. *indicat. cap.* 3. quo loco plures alias differentias inuenies: nam alij carnem generant, cicatrice obducunt, lumbricos necant, crustam inducunt, somnum conciliant, & venenis resistunt.

Rursus clyster aut est mollis & lenis; aut acutus & acris. Ille fæces emollit, attemperat, somnum conciliat, nutrit, & citra virium dispendium, ea quæ in primis viis continentur extrahit. Acris, fortis est, & ex medicamentis valde attrahentibus paratur, quo vtimur quando adest aliquod symptoma, ad quod curantis consilium solùm dirigi debet, aut quando ex profundo corporis attrahere, aut consopitam facultatem excitare opus est. Hic maximè inflammat, perturbat, humores agitat, hepar debilitat, & ad febrem perducit, ex Auic. 4. 1. *cap.* 17. vnde illius vsum periculosum esse monuit Hip. *lib. de medic. purg. in fin.* nam purgationis vicem supplet; quare ad eius administrationem vires validas prærequirit, *lib.* 1. *acut. text.* 45. dicens. *At si nuper cibato cibus prior non descenderit, virtúsque valida fuerit, & floruerit ætas, subluere oportet, &c.* Ex qua sententia notabis, quàm cautus sit Hip. & quàm longè absit à temeritate, qui ad clysteris vsum exigit, vt facultas sit fortis, & ætas firma. Certè veteres fortioribus clysteribus vti consueuerant; & longè plus quàm nunc, infundere, illis mos erat; proinde vires robustas expostulabant, & illis vt potentiori auxilio fidebant: nam prisci in difficillimis morbis ad hoc præsidium libenter confugiebant, ad quod hodierni Medici solùm in morbi vrgentia accedere consueuêre: nam etsi nihil acre, aut malignum in se habeant, satis tamen virtutem exoluunt, & debilitant, ita vt animi deliquium inducant, ex Galen. 1. *ad Glauc. cap.* 14. Sed iis vtendum est in longis morbis, qui ferè à crassis humoribus oriuntur.

Dubitant auctores, vtrùm clyster debeat præcedere phlebotomiam? Respondet Auenzoar *lib.* 1. *tract.* 8. *c.* 18. vt clyster non infundatur, nisi vacuata sint priùs excrementa: & Auic. 4. 1. *cap.* 20. sic ait. *Caue ne phlebotomes fæce sicca existente in intestinis, ne deferatur in partes principes, & post quam fæx humida est magis parata fluxui, non plebotomes, donec natura sit exonerata vtroque excremento.* Contrariam sententiam firmat Hip. 4. *acut.* 75. dum inquit: *post copiosam phlebotomiam clysterem postea exhibebis.* Et Auic. 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 7. facta phlebotomia clysterem infundendum monet, & 1. 3. *tract.* 2. *cap.* 3. iubet vt post phlebotomiam vtantur Medici clysteri valdèleni. Nec obstat, quod Dinus explicat ibi Auicennam, non de clysteri lenitiuo, sed de vacuante proprium humorem, quoniam ex exemplis Auic. oppositum constat. Dic ergo clysterem semper esse necessarium ante phlebotomiam, dummodò aliquid non adsit, quod cogat nos ad venæ sectionem properare: nam acumen mali moram non concedit, vt ingeniosè explicat Heurnius *lib. cit. acut.* nam ob procrastinationem phlebotomiæ sæpe sequitur siccitas alui: natura enim deonerata humores aliquos excrementitios ad intestina detrudit, ad quos expurgandos vtilis est clyster; & hoc modo *in com.* explanat Gal. dicens: *si non sponte deiecerit aluus.* Si ergo morbus est saluber, & minimè periculosus, præstat vt præcedat clyster venæ sectionem, ne venæ inanitæ ab intestinis excrementa, & prauos humores exhauriant: Hoc modo dicebat Paulus *lib.* 2. *cap.* 21. cum Auerrhoë *lib.* 7. *collig.* 1. ne fiat sanguinis missio nisi post corporis mundificationem. Si verò morbus sæuiat, suíque acutie periculum minetur, vt pleuritis, angina, cæteræque internæ inflammationes, tunc post phlebotomiam rectè infundi potest. De clysterum vsu, quantitate, qualitate, differentiis, tempore, & modo, consule inter omnes Trineauellium *lib.* 1. *de compos. medicament. cap.* 20.

Parauit autem ex muria facta ex aqua piscium salitorum, quoniam cùm calida & acris sit, ex Gal. 1. *simpl. cap.* 4. validam habet attrahendi vim, cùm enim sale, & aqua conficiatur, abstergit, incidit, attenuat, ex Gal. *lib. de attenuant. vict. rat. cap.* 11. & demum salis effectus præstat, ex Dioscoride *loc. cit.* nam si acris sit, & cuti imponatur, eam exulcerat, ex Gal. 3. *de temp.* 3. Quamobrem vbi dolor vrget, & cætera non prosunt, enemata acria infundere oportet; nam crassum humorem ab ancha educunt, expurgant, & eradicant. Hunc vsum complet muria: nam pungit, irritat, aperitque ora venarum, & ad dysenteriam ducit. Audi Dioscoridem *lib.* 5. *cap.* 26. *infunditur Ischiadicis veteribus:* & Paulus *lib.* 7. *tit. de muria,* sic ait: *At salitorum piscium, & oliuarum colymbadum muria valentius abstergit, contra intestinorum tormina, & coxendicum dolores clystere infunditur, &c.* Auic. sic habet *lib.* 2. *tract.* 2. *c.* 495. *confert dolori ancha, & Ischiadica, &c.* Ex his collige, petulanter nimis Dalechampium, virum alioqui perdoctum, vocasse Plinium ineptum, qui *lib.* 31. *cap* 8. muriam esse pharmacum, ac medicinam arbitratur, dum sic inquit. *Muria, siue illa salsugo spissat, mordet, attenuat, siccat, dysentericis vtilis est, etiamsi nonnihil intestina corripit, Ischiadicis, & cœliacis veteribus infunditur, fotu quoque apud mediterraneos aqua marina vicem præstat, &c.* nam Plinius transtulit priscorum verba, quare muria medicamentum est.

Ergo si dolor inualescat, & ex eo vires fatiscant, quia ob illius acumen, & diuturnitatem ægri in animi deliquia incurrunt, exanimésque fiunt, ex Galen. 2. *acut.* 48. necesse est vt illi opitulemur, euacuato humore qui est doloris causa; quare non conferentibus cæteris, ad clysterem ex muria accedere necessitas cogit, quem humorem à coxa potenter attrahere notauimus *supra.* Nam si Galen. clysterem parat ex muria acerrima, pro contumaci

dysenteria curanda, 12. *meth. cap.* 1. quæ à mordaci, calidóque humore ortum ducit: quam curandi methodum ipse probat *lib.* 1. *de humorib. com.* 12. *in fin.* subscribunt Paulus *lib.* 3. *cap.* 42. Cels. *lib.* 4. *cap.* 15. Aëtius *tetrab.* 3. *serm.* 1. *cap.* 45. cur in Ischiade, quæ ab humore frigido ortum ferè habet, hunc clysterem securissimè non administrabimus? quoniam licet noceat, melior est noxa quàm mors, & maior est vtilitas noxá, quæ illi est postponenda, 1. *aph.* 24. *meth.* 1. Hoc modo in sæua, & periculosa dysenteria caustica per sedem infundenda, vt *lib.* 2. notauimus, *in com. histor.* 85.

Si verò quæras, quid sit muria, quis conficiendi modus, quæ huius nominis notio. Dic, Muria Caroni *lib. de re rustic. cap.* 38. est salsilago, salsugo, aqua salsa: nescio an rectè salsedo possit verti. Quidam liquorem ex sale resolutum interpretantur; quem ab aqua salsa separat Columella *lib.* 12. *de re rustic. cap.* 25. Muriæ conficiendæ modus est aquæ salsæ non primæ quidem, natiuæ, sed arte factæ, siue resolutus ex sale liquor; neque enim aqua marina dicitur muria. Ita Isidorus *lib. etymolog.* 50. dicit. *Muria, quam salamuriam, siue salis muriam vocant, propriè dicitur aqua sale commixta, effectáque gustu in modum salis, in qua aliquid maceratur, siue seruatur. Secundo modo sumitur, & fit ex iure siue liquamine, aut liquore ex piscium mixtione, & vocatur ius piscium*; vnde Plinius *lib.* 32. *c.* 4. *monet, Polypum ex sese muriam emittere.*

Ex his omnibus colligitur, duplicem esse muriam, alteram viliorem, quæ ex aqua marina fit; alteram nobiliorem, quæ ex piscibus constabat, & aqua salsa, in quam tamen inderentur varia condimenta ex odoratis herbis, & aromatis. Et quæ ex piscium iure conficiebatur, gradibus suis differebat: nam quæ ex thynno erat magis abiecta, quæ ex scombro præstantior, vt refert Martialis *lib.* 13. *epigram.* 109. Hæc fortè thunina est, quam Columel. *lib.* 12. *cap.* 60. duram muriam appellat, quæ coacta etiam dicitur. Hæc non solùm ex thynno, sed aliis piscibus fieri solet, teste Horatio *lib.* 2. *sermon. Satyr.* 4.

Quare cùm muria ex piscibus, herbis odoris, & succis conficeretur, fit vt non modò esculentum quid sit, sed etiam pharmacum. Ita laudatur muria capparis; & oleam albam, & portulacam ex dura muria, & quàm asperrima concedi ægrotantibus, imperat Celsus *lib.* 2. *cap.* 23. Muria verò liquida est, qua olus siccum aspergitur. Alia est muria acida, siue acetum salsum, & quæ thynno condiebatur, & est confectio medica, apud Dioscoridem, *lib.* 1. *c.* 21. & describit factam ex thynno, aceto, auctore Columel. *lib.* 12. *cap.* 28. Plutarch. *lib.* 6. *sympos. quæst.* 2. Si verò hæc omnia penitiùs emedullare aues, consule Marcel. Virgil. *in com. cap.* 76. *lib.* 5. *Dioscorid.* Hermol. Barbar. 2. *corollario in Dioscorid. cap.* 234. Lang. *lib.* 1. *epist.* 46. & elegantissimum Ludouic. Nonnium *lib.* 3. *de re cibar. cap.* 42.

Iuuit ergo clyster ex muria paratus, quoniam prouocata est dysenteria, & sanguis crassus & fæculentus ab ancha attractus, per intestina fuit euacuatus: nam dysenteria lato modo sumpta, quamlibet ex intestinis proluuiem designat, ex Gal. 4. *de articul. com.* 4. & *lib.* 3. *de caus. sympt. cap.* 2. Hoc enim modo furorem sanat difficultas intestinorum, hydrops, aut mentis alienatio, apud Hip. 7. *aph.* 5. Sic morbos plures ex copia sanguinis retenti subortos, qui accidunt in iis quibus artuum aliquis est abscissus, vel exercitationem dimiserunt, dysenteria sanat hoc est, larga sanguinis excretio per intestina, apud Galen. 5. *de loc. cap.* 7. Porrò non est nouum in doctrina Galeni, morbos morbis curari, qui vel illis superueniunt, cum commoditate summa à natura excitati, vel ab arte inducti. Hoc pacto rigor febrem ardentem soluit, ex Hip. 4. *aph.* 58. Morbus regius tollit febrem, 4. *acut.* 27. Conuulsionem febris superueniens sanat, 4. *aph.* 59. Sic quartana est illius remedium 5. *aph.* 70. Sic alui fluxus lippitudinem curat, 6. *aph.* 17. Sic lienteria sanat apostema lateris, 2. 1. *doct.* 2. *cap. vlt.* Deinde morbi ab arte excitati, præexistentes curant. Hac ratione febris arte inducta frigidos morbos sanat, 4. *aph. com.* 51. & nos *lib.* 1. fusè agitauimus *in com. hist.* 34. Sic morbi ex solutione continui morbos alios curant. Sic punctum neruum totum præscindimus, quia ex punctione conuulsio timetur. Sic arteriam totam abscindimus, vt sanguis ab ea impetuosè effluens compescatur. Sic hydropicum secamus; vrimus empyematicum; cauteria, & fonticulos ad varios affectus curandos in variis partibus corporis excitamus, cum emolumento maximo. Sic alij morbi aliis à natura, vel arte excitatis perbellè curantur, quorum numerum patefacit Vallesius eruditè, vt solet semper, *lib.* 8. *cont. cap.* 10. & post eum graphicè proposuit Castrensis Lusitanus *in suo eleganti opusculo, Quæ ex quibus, lib.* 4. *cap.* 8. & 9.

HIST. XXXI. RHASIS De coxendicis dolore.

Coxendicis dolor, colocynthidis vsu curatur.

Filius significatoris claudicabat propter Ischiaticam, & noluit clysterizari, sumpsit tamen de pulpa colocynthidis, & quia Ischiatica erat * *proportionata, liberatus est. Rhasius* in lib. de mirabilibus curis.

PARAPHRASIS.

Licèt in initio doloris Ischiatici purgatio suspecta sit, quoniam impetu, & ebullitione medicamenti humores in partes inferiores debiles decurrunt, quod firmat Gal. *lib.* 10. *sec. loc. cap.* 2. & *lib. de medic. paratu facilibus cap.* 23. §. *Cæterùm coxendicum dolore affectos vomitus, quam alui deiectio iuuat magis, quòd humorum ad inferiora defluxum retrahat, &c.* quod firmat Auic. 22. 3. *tract.* 2. *cap.* 7. *in init.* tamen declinante malo, & mitescente dolore tutò medicamentum purgans exhiberi potest, vt notat Symphorianus Campegius *lib. de omnibus morbor. different. tit. de dolore coxæ.*

Si tamen hic sit contumax, leuibúsque auxiliis non succumbat, tunc vel fortia administranda, vt Auic. *cit. loc.* edocuit. Hanc priscorum methodum sequutus est Rhasius in curatione hac, dum pro curatione coxendicis, colocynthide vsus est (peculiare priscorum medicamentum) quæ à Mesuë proprio capite dicitur cucurbita syluestris, ab aliis fel terræ, ab Arabibus mors plantarum nuncupatur, eò quòd herbas sibi vicinas, veneni modo interficit, & licèt immensa amaritudine polleat, hæc cæterorum amatorum ritu, à natura non persentitur; illicò enim, & velociter per aluum expellitur, vt notarunt Galenus *lib.* 5. *simpl. tit. de colocynthide.* Auic. *lib.* 2. *tract.* 2. *c.* 130. nam sic dicit. *Et propter velocitatem sui exitus ex intestinis, non vltimantur impressiones eius, quò expectantur ex amaritudine sua.*

Immatura pessima. Venenosissima quæ sola nascitur in planta sua; etsi enim abradat intestina, vasorum ora aperiat, fauces, guttur vehementi incendio vexet, corpus vniuersum inflammet, ventriculum magno dolore vexet, singultum exciter, continuas alui egestiones moueat, vniuersum perturbet corpus, tormina dira inducat, & cruentam deiectionem moliatur, vt referunt auctores omnes *proprio cap. de colocynth.* quam ob causam Curtius, & Marinellus asseuerant *lib.* 2. *de vera methodo præparandorum pharmacor. com.* 8. *de trochiscis Alhandal:* fugiendos esse hos trochiscos, quoniam hoc medicamentum deferunt in quantitate magna: tamen si non sola, sed correcta sumatur, eiúsque malefica vis refrænetur mixtura cum aliis cardiacis, quæ non solùm eius malitiam retundere nata sunt, sed lentore glutinandi vim habent, eiúsque furiosos impetus coërcent, vt mastiche, & Gallia moschata, vt Mesuë docuit, & Manardus firmat *in com.* plurimis morbis diuturnis, & desperatis remedio est.

Hoc enim medicamentum auctoritate Actuarij *lib.* 5 *de compos. medicam. tit. de colocynthide*, pituitam, bilem, humorem mucosum expurgat, & in neruosis partibus tenacier

tenaciter impactum peculiariter exhaurit. Propinatur in A omnibus quæ caput obsident incommodis, coli coxęque cruciatibus, orthopnoïcis, conuulsis, & omnibus frigidis thoracis affectibus cõmodissimè auxiliatur. Auic. *lo. cit.* sic ait: *solutione educit phlegma grossum ex iuncturis, & neruis propriè, & soluit etiam choleram, & confert colica humida, &c.* Inditur, Dioscoridis, testimonio *lib. 4. c. 158.* clysteribus & balanis. Frequentior eius hodie est vsus in hiera Diacolocynthidos, & si præparetur, vt decet, & docet Aëtius *tetrab. 1. serm. 1. cap. 84.* potentissimè humores etiam nigros, & terrestres educit, & sic morbis melancholicis remedio est, & adeò perturbat, vt non solùm per os sumpta, verum naribus admota immodicè ventrem conturbet, quod Brasauolo contigit coram matre, & sorore eam manibus tractante: nam ipsum ex solo attactu, illas ex solo odore adeò solutas fuisse scribit, vt nullus B illorum fuerit, cui decies venter magna perturbatione non deiecerit.

Prisci plurimis violenter expurgantibus medicamentis vsi sunt, non quòd mitibus carerent, vt multi opinantur falsò, vt suprà *in com. hist. 14.* notauimus, sed vt morbos rebelles, qui aliis clemẽtibus curari non possunt, fortibus auxiliis persanarent; extremis enim morbis extrema remedia congruunt: de horum classe sunt elleborus, scammonium, cucumis syluestris, thlaspis, euphorbium, cataputia, elaterium, & alia; sed in curandis morbis pertinacibus articulorum excellit cætera colocynthis, quoniam pituitam, & bilem euacuat: qui humores in hoc sęuo morbo redundant: crassus humor compactam articulorum substantiam penetrare nequit sine bile, quæ vt vehiculum, viam ad remotissimos, & densissimos artus aperit: quare cùm pharmaca in hoc affectu accommoda, necesse sit vt bilem, & pituitam euacuent, idcircò præstat colocynthis. Hoc perbellè monuit Auic. 22. 3. *tract. c. 8. in initio*, dum sic inquit. *Oportet vt in eis non educant phlegma solùm, immo cũ cholera: nam cùm iis solùm phlegma solutione educitur; iuuantur statim, & redit cholera, & facit currere ad membrũ phlegma vice alia, &c.* Qua causa Epiphanius *in sua empirica chymica, litera C.* in anchę dolore expurgantia approbat, parata ex iis medicamentis, quæ bilem, & pituitam euacuant; & hoc consilium communis Medicorum sententia probat.

Colocynthis eligenda fœmina, magna, exactè matura, alba, læuis seu glabra; quò enim leuior, eò melior; collecta autumno, ex agro laxo, arenoso, libero, quũ languescente virore cœperit in luteum mutari colorem, & constet medulla interiore albissima, rara leui.

De quantitate, qua debet exhiberi, variant auctores. Mesuës exhibet à siliquis sex ad decem Actuarius solius scrupuli quantitatem offert. Dioscorides quatuor obolorum pondere porrigendam censet.

De trituratione aliquid addendum. Cùm vtendi tempus instat, vel aliis medicamentis est permiscenda, ab interaneis granulis, & exteriore cortice expurgetur, sic vt pulpa pura relinquatur: ita docuit Serapio *cap. 272.* Mesuës, & Actuarius tenuissimè triturandam præcipiunt, vt eius vis malefica, dum multum in puluerem euolat, obtundatur, & permeet citiùs per intestina. Si enim portiones eius crassiores fibris ventriculi, & spiris intestinorum adhæreant, fauces exulcerant, quod Paulus asseruit *lib. 7. cap. 4.* Audi Auic. *loc. cit. Et oportet vt in eius trituratione ad summũ perueniatur, & ne decipiatur aliquis credendo, quòd ipsa sit valdè trita, pars enim minima eius in sensu, cùm inuenit humiditatẽ, inflatur, & adhæret parietibus stomachi, & inuolutionibus intestinorum, & apostemat: Quare oportet vt cũ teritur, hydromel infundatur, deinde siccetur, & conteratur, &c.* De colocynthidis efficacia, & viribus, cõsule Fallopium *tract. de medic. purgantib. c. 51.* Massariam *eodem tract. cap. 26.* Costæum *in Mesuëm.* Mathiol. *ad cit. c. Dioscorid.* Nicolaum Fontanum Medicum eximium *in suis instit. pharmaceuticis, in com. trochisc. albandal, sect. 10. c. 3.*

* *
*

QVÆSTIO XLIV.

Vtrum morbi improportionati sint periculosiores proportionatis, vt prædixit Hippocrates.

COMMENTARIVM.

PRoportionata.] Esse morbos similes dissimilibus securiores, vniuersus Medicorum chorus, in quorum ore nullum est frequentius axioma, cum suo Magistro Hipp. constanter asseuerat: subscribunt Græci, Arabes & Rhasis in hoc loco confirmat; licet renuant multi pluribus argumentis muniti, quæ referunt Gentilis *in extrauãgatib. q. 50.* Conciliator *in appendice, dif. 74* & expositores *in c. 8. fen. 2. 1. doct. 1. Auic.* & interpretes *ad aph. 34. lib. 2. Aph. Hipp.* explicuit etiam Vallesius *lib. vlt. cont. cap. vlt.* sed illi ita perplexè & confusè, hic ita succinctè & breuiter, prout arduum negotium & necessarium expostulat vt nisi plura alia firmissima in propatulum referamus, timeam ne Hippocratica sententia absurdissima videatur, & minimè omnium demonstrari possit, vt scitè notauit Heurnius, acutissimus *in com. citati Aph.*

Ergo audi scientissimum senem, qui sic loquitur: *In morbis minus periclitantur, quorũ natura, aut ætati, aut cõsuetudini, aut anni tempori magis conuenit morbus, quã vbi nulli istorum congruit.* Probat & explicat eleganter hoc pronuntiatum Galenus *lib. 7. meth. c. vlt. & lib. 1. prog. 7. & lib. 3. prog. 39.* nam morbi proportionales ex minori causa generantur: sic dicebat Gal. 3. *de caus. puls. cap. 4. ante med. qui habitu sunt valenti, & raro in morbos incide-* C *runt, si incidant in morbos, periclitantur.* Et hoc loco desumpsit Auic. 1. 4. *tract. cap. 28. §. Et scias quod quando infirmatur sani pauca infirmitatis, significat mortem.* Idẽ docuit Arist. *lib. 1. probl. 28. §. Quod idem in athletis, & in iis qui secunda valetudine esse solent, licet perspicere: aut enim nullo modo premuntur, aut pressi celeriter è vita, decedũt quippe qui nisi magna cũ causa ægrotare nequeãt.* Explicat *in com.* Guastauinius, & Septalius vbertim. Nec obstat, quod *lib. 5. probl. 22.* asserat corpora commensurata faciliùs ægrotare, quoniam loquitur *eo loco* de corporibus mollibus, raris, & delicatis. Hoc modo febres acutæ in senibus sunt periculosæ valde, ex Hipp. *lib. 1. aph. 14.* & Galenus *in com.* sic ratiocinatur. *Ob hanc igitur causã neque senes magna ex parte febricitant acutás febres, sicuti iuniores, & siquando, quamuis rarenter, talis iis accidat* D *febris, qualis iuuenibus, omnino hæc ad interitũ ægrotantis terminatur. Indicio enim est, immensam quandã esse causæ febrem facientis magnitudinem.* Pari ratione in hyeme febris si accidat, periculosior est, quàm in æstate, ex Aristot. 1. *prob. cit.*

Sed contra hanc doctrinam primò sic insurgo. Corpora impura, & quæ obstructionibus scatent, facilè incidunt in pestilentem febrem, & difficulter ab ea sanantur; cõtrà corpora pura difficilè corripiuntur à pestilenti febre, & ab ea facilè liberantur, vt constat ex Gal. *lib. 1. de dif. feb. 4.* Sed febris pestilens est proportionalis impuris corporibus, & in iis difficilius curatur, quàm in puris, quibus est improportionalis Ergo morbi improportionales non sunt proportionatis periculosiores.

Secundò. Conuulsio sicca, est proportionalis iuueni, E qui siccus est, & improportionalis puero, qui est humidus. Sed in iuuene est periculosior quã in puero, qui ab ea solet liberari: in iuuene verò est letalis, ex 3. *prog.* 14. Auic. 2. 3. *tract. 1. c. 2.* ergo &c.

Tertiò. Pulmonia biliosa magis est proportionalis pulmoni, quàm pituitosa, quia pulmo pars calida est, & ex sanguine subtili, spumoso, & bilioso nutritur. Sed biliosa est periculosior pituitosa. Ergo. Maior est certa. Minorem probat Auic. 11. 3. *tract. 4. cap. 10.* nam in biliosa pulmonia adest maior febris, vrgent vehemẽtia symptomata. Confirmatur ampliùs, quoniam inflammatio calida magis est proportionalis cordi, quàm frigida, & velociùs interficit, vt docuit Auic. 11. 3. *tract. 1. cap. 3.*

Quartò. Apoplexia morbus est hyemalis, Sed hæc citiùs

citiùs internecat hyeme, quàm in æstate. Ergo. Minor probatur:nam apoplexia necat suffocando, & frigiditas hyemalis coarctando canales, per quos spiritus ad partes sentientes deferri debent.

Quintò. Quartana est morbus proportionalis autumno,& improportionalis æstati,ex Gal.1.*crif. c.* 4. & alibi passim.Sed quartana æstiua meliùs curatur quàm autũnalis,ex Hipp.*l.* 2.*aph.*25.*Æstiuæ quartanæ magna ex parte breues,autumnales longæ,& maximè quæ hyemẽ attingũt.* Igitur morbus similis,& proportionalis deterior est, & difficiliùs curatur.

Sextò.Morbi frigidi partibus frigidis sunt similes,& tamen deteriores sunt quàm calidi:nam frigiditas partibus frigidis est inimica,caliditas autem vtilis, & amica, ex Hipp.5.*aph.*18.Igitur

Septimò. In natura calida morbus calidus facilè, & promptè generatur.Igitur difficulter curabitur, & deterior erit. Patet sequela:nam quidpiam cùm vnico motu facilè mouetur,contrario motu difficulter mouetur : ita grauia quia facilè descendunt, difficulter ascendunt; contrà leuia. Igitur si partes calidæ, quia promptè incalescunt,facilè incidunt in morbos calidos, difficulter auxiliis frigidis curantur.Ob hanc causam morbi calidi difficilem curationem habent. Confirmatur, quia bilioso, & pituitoso æqualiter febricitantibus, frigidiora præsidia conueniunt bilioso,quàm pituitoso,propter resistentiam maiorem. Igitur morbi similes, & difficiliùs curantur,& sunt deteriores.

Octauò. Sicut morbus calidus est proportionalis naturæ calidæ, sic & frigidus; & sicut frigidus est improportionalis,sic & calidus.Igitur ratio maioris,aut minoris periculi,non est petenda ex similitudine, aut dissimilitudine cum natura.Patet antecedens : nam sanitas naturæ calidæ consistit in mediocritate quadam, quæ sicut corrumpitur per excessum caloris, & fit morbus calidus, sic corrumpitur per remissionem caloris,& excessum frigoris. Igitur & morbi frigidi,& calidi eadem est ratio, quoniam vterque æqualiter corrumpit naturam: & sicut in morbo calido natura redit ad pristinum statum, sic in frigido.Ergo in proportione, & improportione æqualis est ratio.

Nonò.Raucedo, & grauedo senibus similis est, & in illis non curatur ex Hipp.2.*aph.* 40. & iuuenibus est dissimilis, & tamen in illis curatur.Ergo.

Decimò. Tabes est proportionata tabidis. Sed in illis plus habet periculi. Ergo. Sic enim habet Hipp. *lib.* 1. *epid.sect.* 1.*comm.*18. *Maximè verò moriebantur, quorum natura vergebat ad tabem.*

Vndecimò. Aciditas in naturis calidis & siccis, rarissimè accidit,& minùs nocet,licèt sit dissimilis,ex Gal.*lib.* 8.*meth.cap.*5.

Duodecimò. Febris ardens in Indo, & Æthiope est multò periculosior,quàm in Anglo,quoniam illi sunt debilis virtutis,Angli verò fortes.Sed illis vt pote calidioribus est proportionalis.Ergo.

Hæc tamen fortissima tela vt extricare possis,notabis primò: Vocari morbum proportionalem dupliciter,vno modo formaliter,sic morbus calidus naturæ est proportionalis. Dicitur alio modo virtualiter, quando videlicet ratione alicuius dispositionis facilè generatur;veluti conuulsio sicca pueris est proportionalis, non formaliter, sed virtualiter, quia eorum substantia est tenella, & mollis. Nota secundò : Morbum proportionalem posse esse æquaem improportionali, vel secundùm sensum,vel secundùm rei naturam.Nota tertiò: Hanc quæstionem intelligendam esse,seruata in omnibus paritate, præterquam in sola proportione, vel improportione, in qua fit comparatio : hæc enim est lex comparationis, vt in omnibus paritas obseruetur, præterquam in eo in quo comparantur, vt asserit Galenus *lib.* 2. *de temper. cap.* 2.agens de calore pueri, & iuuenis,& 3. *de alim. facult.cap.*2.agens de carnibus,& eas inter se comparans. Nota quartò:Morbum aut esse materialem, aut immaterialem : Ille est qui pendet ex materia, tanquam ex causa efficiente,& non tanquam ex causa materiali;quia morbus est accidens, & cùm sit accidens, est forma simplex carens causa materiali,& solùm habet materiã subiectiuam cui inhæret,vt Galenus docuit *lib.*7. *meth.c.*8. Immaterialis est,qui non pendet ex materia, sed solùm qualitas est, partibus tanquam subiecto inhærens. Vltimò nota:Morbum vocari periculosum, aut quia sua magnitudine, vel malignitate periculum vitæ minatur, aut quia difficulter curatur: difficultas autem curationis accidit,vel quia morbus est in habitu,vel propter imbecillitatem virtutis,quæ adæquata remedia non tolerat, vel complicationem contrarij affectus, qui curationem impedire solet.

His præhabitis sit prima conclusio. *Morbus improportionalis materialis,seruata paritate in robore virtutis, in magnitudine,in malignitate, plus habet periculi, quã proportionalis.* Hæc conclusio explicatur per suas partes. Dictum est quòd debet seruari paritas in robore virtutis, quoniam morbus proportionalis cum virtute languida periculosior est,quàm cum robusta : nam ob virtutis debilitatem, quilibet morbus tam proportionalis, quàm improportionalis, periculosior est, vt firmat Auic. 2. 1. *doct.* 2.*cap.*4. Debet seruari paritas in magnitudine, & malignitate,quoniam sine dubio tertiana vehementissima,acutissima,& maligna,periculosior est in homine bilioso, cui est proportionalis, quàm tertiana remissa, & mitis in homine pituitoso, cui est improportionalis. Et conuulsio sicca in iuuene,& respectu neruorum,est proportionalis, & est deterior, ac periculosior conuulsione humida,ex natura sua.

Deinde prædictæ conclusionis ratio in eo consistit, quòd morbus improportionalis materialis difficiliùs soluitur, & maiorem habet causam quàm proportionalis; quia si vterque morbus sit æqualis secundùm sensum, improportionalis multò maior existit, cùm in eo multò maior sit recessus à naturali statu;& quantus est recessus, tanta debet esse reductio ad pristinam naturã, si morbus curari debet,vt aduertit Galenus *lib.*7. *meth. cap. vlt. in princip.* nam curatio nihil aliud est,quàm affectus præter naturam præsentis in naturalem habitum mutatio, auctore Gal.*lib.*9.*meth.cap.*4 maiori igitur, & diuturniori alteratione curabitur. Et quando non est æqualis secundùm sensum,sed secundùm rei naturam,ita vt æqualiter ab statu naturali recedat,tunc non proportionalis habet maiorem & efficaciorem causam, quia morbus proportionalis promptè generatur à causa morbosa;nam nulla aut exigua est resistentia,quæ ex leui, & parua causa poterit generari:contrà verò morbus improportionalis nõ generatur promptè,quia est magna resistentia, & maiorem, & efficaciorem causam prærequirit; ideò morbus improportionalis habet plus periculi.

Hæc doctrina non solùm veritatem habet in morbis vt seruant proportionẽ,vel improportionem cum natura,ætate,anni tempore, regione, & corporis habitu,sed etiam in symptomatibus,& aliis quàm plurimis.Symptomata enim quando sunt proportionalia,minùs sunt periculosa, improportionalia verò deteriora. Sic in homine cõposito,& modesto iracundia, & ferocitas est pessima quia significat deliriũ: & in taciturno loquacitas est periculosa,quia improportionalis. Contrà verò in iracundo,& loquaci,modestia, & taciturnitas, mala : sic notat Hipp.1.*prog.*9.& 1,*epid.sect.*3 *text.* 1.dum explicat quomodo morbi sint cognoscendi ex ægrotante.

Sic in febre ardẽti sitis vehementia,quum illi sit proportionalis, paruum habet periculum; illius verò defectus, & priuatio, reproba valde; nam vel mentis læsionem, vel facultatis extinctionem portendit, ex *lib.* 1. *prorrhet.text.*22.*sitis in acutis nõ ex ratione leuãs,mala,& lib.*3.*epid.sect.*1 .*text.*5 .in historia Hermocratis,& *sect.*2. *text.*3.in historia filiæ *Euryanactis*, modò tussis non adsit leuiter irritans,ex Hipp. 4. *aph.*45.Sic facies cadauerosa,quã describit Hipp.2.*prog.text.* 5.in iuuene acutè febriente,& in principio morbi, pessima;in sene verò extenuato, ex morbi magnitudine, diuturnitate, alui fluxu, vigilia immoderata, minùs periculosa, vt bellè notabat Gal. 12. *meth. cap.* 6.Sic morbi consueti minùs habent

habent periculi, & minùs lædunt, dissueti ob causas contrarias, periculosiores, ex Auic. 16. 3. *tract.* 1. 2. *prope fin.* dum assuetos passioni cholericæ minùs periclitari affirmat. 6. *Et illa cholerica passio, cuius causa est corruptio cibi, incolumior est ea, cuius est frequentia corruptionis post corruptionem, &c.* Sic primiparæ ob inassuetudinem magis læduntur, vt docet Hipp. *lib. de natur. pueri, num.* 11. 9. *Caeterùm maximè laborant, ac dolent in partu, & partus purgationibus, mulieres primiparæ; & quæ rariùs pariunt, magis dolent, quam quæ sæpiùs, &c.* Similiter illi qui dolorem colicum, nephriticum, arthriticum, aut alterius partis frequenter experiuntur, minùs dolent & læduntur, illis qui de nouo experiuntur dolores. Cur autem morbi consueti, minùs graues sint, explicant Argenterius *lib. 2. aph.* 49. Vallesius *lib. 8. cont. cap.* 5.

B Secunda conclusio. *Morbus proportionalis alicui dispositioni præter naturam, plus habet periculi, quàm improportionalis.* Iuxta hanc doctrinam febris pestilens in impuris corporibus plus habet periculi, etiamsi illis sit proportionalis; & tabes in iis quorum natura vergit ad tabem, est periculosior; & vlcera in hydropicis difficiliùs curantur, licèt sint illis proportionalia. Probatur conclusio: quia sicut morbus facilè generatur propter dispositionem illam præter naturam, sic difficiliùs soluitur; quia dispositio illa manet, & non habet virtutem corrumpendi morbum, sed fouendi, & augendi: & hoc insinuauit Galenus 2. *aph.* 33. vbi docet Hippocraticam sententiam esse intelligendam de natura, vt dicit temperiem, & non vt significat conformationem; quoniam vitiosa conformatio manet, fouens & augens morbum; at verò temperatura non manet, quia immutatur in ægritudine, & in reditu ad sanitatem, & temperies habet virtutem corrumpendi morbum; cùm enim consistat in omnium qualitatum mediocritate, est causa vniuersalis curationis omnium morborum, & ideò Hipp. *lib. 6. epid. sect. 5. text.* 1. naturam vocat morborum medicatricem, quia tanquam aduersatrix omni morbo opponitur ex Gal. *lib.* 11. *meth. cap.* 3. hæc est causa, ob quam alij morbi citra externorum præsidiorum opem soluuntur, vt monuit Gal. 11. *meth. cap.* 1. dum asseruit fortunam, artem, & artificem operari mediante materia præsidiorum, naturam verò per se operari, licèt ars sæpe illi opem ferat, dum remedia medica adaptat. Sicuti enim aqua calida redit sponte ad frigiditatem pristinam remota calefaciente causa, sic partes tam ex morbo calido, quàm frigido ad pristinam naturam redire solent, ab intrinseco, remota alterante causa, quam sæpe natura remouere solet.

Tertia conclusio. *Morbus immaterialis proportionalis plus habet periculi, & difficiliùs soluitur, quàm improportionalis.* Patet conclusio: nam febris hectica primæ speciei, quæ sæpe solet curari, meliùs soluitur in hyeme, quàm in æstate: in morbo enim immateriali, ratio difficilis curationis non est petenda à magnitudine causæ: nam ea caret; neque ex magnitudine, quoniam tam morbus improportionalis, quàm proportionalis debent seruare paritatem in magnitudine, vt dictum est; sed difficultas curationis emanat ex eo, quòd morbi sicuti ad similia benè se habent in generatione, sic malè in solutione: contrà tamen aliqui ad contraria malè se habent in generatione, hoc est, difficulter generantur, & benè se habent in solutione, quia facilè curantur: nam vnumquodque à simili conseruatur & augetur, à contrario corrumpitur, *vt lib. 3. Aph. com.* 3. monebat Galenus.

Modò argumenta soluenda, quorum explicatio ex dictis facilè constat. Ad primum, responde ex secunda conclusione, febrem pestilentem proportionalem esse impuris corporibus, & sicuti propter impuritatem, quæ dispositio est præter naturam, facilè in illis generatur, sic difficulter soluitur.

Ad secundum. Conuulsio sicca proportionalis est pueris, non formaliter, sed virtualiter, & iuuenibus improportionalis existit, licèt denominatiuè proportionalis appareat: nam puerorum substantia cùm calida & humida sit, tenella, & mollis, facilè resoluitur, & exiccatur: contrà iuuenum substantia cùm sit compacta, & solida, ac resolutioni resistens, difficiliùs exiccatur, & conuellitur, quia conuulsio sicca siccitatem consequitur, quæ ad euacuationem substantiæ neruorum subitò introducitur. Deinde conuulsio sicca ineptè cum humida comparatur, quia natura sua est deterior, & periculosior, & sic non seruatur paritas, quam esse obseruandam suprà retulimus, quando morbus proportionalis, & improportionalis comparantur in magnitudine, & malignitate; qua ratione perperam in homine bilioso comparatur febris ardens cum febri pituitosa, quum impares sint magnitudine, & periculo: nec enim debent comparari duo morbi impares cum vna natura, sed vnus ac idem morbus debet comparari cum diuersis naturis; ideò febris ardens in homine bilioso, & pituitoso conferri debet, & febris similiter pituitosa in homine bilioso, & pituitoso; hoc enim insinuabat Gal. *lib.* 2. *aph.* 34. & notarunt *ibi* Brachelius, & Vega *in com. lib.* 3. *progn.* 39.

Ad tertium. Hoc modo pulmonia biliosa non est comparanda cum pituitosa, quia est deterior, & periculosior, grauioráque infert symptomata; sed solùm pulmonia biliosa conferenda est in pulmone calido, vel frigido: & pituitosa non est comparanda cum biliosa, sed in pulmone calido, vel frigido. Eodem modo inflammatio calida cordis non debet comparari cum inflammatione frigida ipsius, quia acutior est, & velociùs interficit, sed solùm inflammatio calida debet comparari in corde calido, & in corde frigido; in illo enim non ita velociter interficit.

C Ad quartum. Ex dictis apparet, quomodo argumentum de apoplexia nihil concludat: nam apoplexia velociùs interficit æstate, quàm hyeme, quoniam cùm internecet ob respirationis defectum, & in æstate vsus est magis adauctus respirationis, ita minùs durant Apoplectici, & citiùs moriuntur: nam ex vehementia læsionis respirationis, colligit Galenus magnitudinem affectus, 2. *Aph.* 42. & 3. *de loc. affect. cap.* 7.

Ad quintum. Obiectio illa de quartana, nulla est: quoniam febris quartana proportionalis est æstati: humor enim melancholicus ex quo generatur, efficitur etiam per modum adustionis à calore immodico: ideò ob adustionem flauæ bilis & sanguinis, æstate inualescere, & generari solet, & quia faciliùs concoquitur, & euacuatur humor melancholicus genitus per adustionem, quàm ille qui producitur per subsidentiam, ex eo æstiuæ quartanæ faciliùs soluuntur. Accedit etiam temporis natura, quæ maximè iuuat resolutionem humoris, caliditas nimirum humorem crassum extenuans, pororum cutis apertio, maior corporis difflatio; ob quas causas transpirat natura & discutitur humor.

Ad sextum dic. In partibus frigidis duplex temperamentum reperitur, alterum natiuum, contractum ex primordiis generationis, & hoc frigidum est; alterum est influens, ob præsentiam sanguinis, spiritus, & humidi natiui, quo actu calent. Vtrumque temperamentum seruari debet calidis actu, frigidis potentia: nam si actu frigida adhibeas, exiguum calorem partium extingues; vnde morbus frigidus non absolutè proportionalis dicitur partibus frigidis, nec morbus calidus improportionalis: & quia difficile est excogitare materias, per quas actus iste perficiatur. ideò Responde secundo modo, neruum, & reliquas partes frigidas non esse conseruandas per similia, sed potiùs præseruandas, & corrigendas contrariorum vsu; ex similium enim vsu periclitantur ne congelentur, & parua earum caliditas euanescat, & exhalet. Tertiò solue, quòd sicuti quando concurrunt contrariæ indicationes, via media curationem instituere debemus, vtrique condonando, licèt vrgentioris habeamus rationem, altero non neglecto; sic quia in partibus frigidis contrariæ indicationes concurrunt, & ad conseruationem vitæ, functionésque obeundas caliditas actualis magis necessaria sit, ideò frigidis partibus non admouemus frigida, neque temperata, sed quæ modicè calida sunt. Quòd si aliquando vehementer calida applicamus, est causa, vt illa tenuitate sua partium frigidarum

frigidarum substantiam solidam, & compactam penetrare queant.

Ad septimum dic. Quod quando primus motus est naturalis, & contrarius est violentus, tunc res quæ facilè vnico motu mouetur, difficulter mouetur motu contrario, vt constat in grauibus, & leuibus. Verùm si primus motus est violentus, & contrarius naturalis, sicuti difficilè primò mouetur, sic facilè contrario motu solet moueri. Tunc sic, quando natura calida, quia promptè incalescit, facilè incidit in morbum calidum, quando refrigeratur, vt redeat ad naturalem statum, hic motus non est violentus, sed naturalis. Igitur sicut facilè corripitur morbo calido, sic facilè ab eo sanari solet. Sed hæc solutio non videtur esse congrua menti Galeni: nam hic 3. *aph.* 3. dicit, morbos ad similia in generatione bene se habere, in solutione verò malè, hoc est, morbos facilè generari, difficulter resolui. At verò male se habere in generatione, & bene in solutione, hoc est, tunc difficilè generari, & facilè solui, quia vnumquodque à suo simili incitatur, & conseruatur, & à contrario augetur. Igitur morbus calidus in natura calida, in tempore calido facilè generatur, & difficulter curatur: contrà tamen morbus frigidus difficulter generatur in illis, & facilè curatur. Hæc erat obiectio Dioclis, quam adducit Galenus 2. *aph.* 34. vbi docet, Dioclem, & alios fuisse deceptos, existimantes hac ratione febrem ardentem hyeme generatam faciliùs sanari, quàm eam quæ fit æstate, ignorantes febrem ardentem hoc tempore factam, maiorem, & vehementiorem habere causam: nam si temporis contrarietas non potuit vincere causam, neque impedire generationem febris ardentis, multo minùs poterit febrem iam factam soluere. Si enim febris ardens generetur æstate, & fiat subitò deinceps mutatio ad constitutionem frigidam, tunc vtraque constitutio vtilis est, prima velut signum, quia significat ex moriri causa ortam fuisse, secunda vtilis est, veluti causa curatoria febrem corrigens.

Hæc doctrina non videtur omni ex parte satisfacere obiectioni: nam si in morbo proportionali minor est causa, si hæc semper augetur, difficiliorem habebit curationem; at verò morbus improportionalis, etiamsi maiorem habeat causam, hæc aliunde corrigi potest. Quo pacto dicendum est, vt rectè Hipp. & Galeni intelligatur doctrina, hos auctores 3. *aph.* 3. tantùm agere de habitudine naturarum, ætatum, & morborum ad anni tempora, regiones, & victus rationem. Et intemperatæ naturæ in contrario tempore, contraria regione, & victus ratione contraria, rectè se habent; at verò in similibus, quoniam intemperantia intenditur, malè viuunt, & ægrotant: sola temperata & symmetra natura, & ætas, similibus bene afficitur; nam hæc solùm sui conseruationem desiderat: reliquæ verò naturæ intemperatæ potiùs sunt præseruandæ, & reducendæ, quàm conseruandæ. Sic etiam morbi ad contraria tempora, & loca, & victus genera malè se habent in generatione, quia raro & difficulter accidunt, & bene se habent in solutione, quia magis ac magis intenduntur: at verò in generatione bene se habent: nam facilè solent generari, quia similes sunt. Non agit ibi Hipp. de habitudine morborum ad naturas, & ætates, quoniam de hac egerat suprà *lib.* 2. *aph.* 34. in quibus morbi similes sicuti facilè generantur, sic facilè soluuntur; natura enim morbum iam genitum non incitat, immò cùm expetat redire ad naturalem statum, & se conseruare, morbum, siue sit similis, siue dissimilis, corrumpere contendit.

Insuper aduerte, quòd morbus similis tempori, aut regioni minus habet periculi, & faciliùs curatur, modò legitima, & recta curatio administretur, in qua semper aër ambiens debet esse contrarius, & dissimilis morbo: nam, vt Galenus docet *lib.*9.*meth. cap.* 14. quando concors & similis est morbo, semper est causa morbifica augens morbum, & quando discors & dissimilis, ex præsidiorum numero vnus est; quare præcipit semper aërem immutare, *lib.*10.*meth.cap.*8.

Ad Octauam, Natura calida non minùs corrumpi-A tur morbo calido, quàm frigido; & sicuti natura contendit corrigere morbum frigidum, sic etiam calidum: nam dum egreditur natura extra proprios limites, siue excedente calore, siue adaucto frigore, semper appetit reditum ad naturalem statum: morbus tamen frigidus in natura calida, quia improportionalis est, difficiliùs curatur, non quia minor sit propensio naturæ in morbo frigido, quàm in calido, sed quoniam insinuat maiorem causam calefacientem propter maiorem resistentiam: quando enim morbus calidus, æqualis secundùm rei naturam, producitur in natura calida, & natura frigida, sine dubio est maior causa in natura frigida, quàm in calida, & maior resistentia non potest vinci, nisi à maiori causa.

Ad nonum. Respondet Gal. 2. *aph. cit.* dicendo, quòd aliud est raucedines, & grauedines esse periculosas, aliud non concoqui. Dic secundò, quòd non seruatur B paritas in virtute, & ideò dicit Hipp. in valde senibus, in quibus ob imbecillitatem virtutis morbi omnes sunt periculosissimi, quoniam, vt dicit Auic. 2.1. *doct.*2. *cap.*4. *in initio*: *In valde debili proportionale, & improportionale lædit.*

Ad Decimum dic, quòd ibi Hipp. per naturam, intelligit temperiem, non verò conformationem, aut habitudinem corporis: nam conformatio, sicuti est causa vt morbus similis generetur, sic etiam est causa conseruationis illius: & nostra quæstio solùm reducenda est ad morbos in temperamento; nam morbi in conformatione etiamsi magnitudine sint æquales, semper tamen difficiliùs curatur proportionalis, vt constat in tabe, cuius curatio debet fieri sputione, quæ difficilior est in his, C quorum natura vergit ad tabem, ob thoracis debilitatem, & angustiam. Ex iis patet Vallesium *loco cit.* sedulò reprehendentem Galenum, & infrà petulanter nimis, Brachelium, (hunc enim tacitè citat) esse dignum reprehensione, nam Galenum vocat immemorem falsum Hipp. interpretem, non diligentem: non taxo illius ingenium, sed superbiam, licèt enim fit perdoctus, in exprimenda mente Galeni cæcutit, & sub mandragora obdormiuit: neque enim Galenus ineptè, vt ipse falsò sibi persuasit, Hipp. textum adduxit: quoniam Hipp. eo loco non solùm asserit in ea tempestate frequenter tabem accidisse, & in his præcipuè, quorum natura vergebat ad tabem, sed, vt *textu* 19. addit, maximè moriebantur illi quorum natura vergebat ad tabem.

Ad vndecimum dic, cruditatem acidam interdum D fieri ob intemperiem ventriculi, sæpe ob alimenti malitiam. Galenus autem *eo loco* non loquitur de aciditate illa quæ fit vitio ventriculi, sed ex vitio alimenti, ob ipsius immodicam quantitatem, aut qualitatem, in qua solùm causa nocens consideratur, & non similitudo, aut dissimilitudo morbi. Ob hanc causam succus acidus plus nocet in naturis calidis & siccis quàm succus amarus, quoniam corpora lapsa à similibus plus læduntur, ex Gal. *lib. art. med. cap.* 63.

Ad vltimum dic, in Indis, Æthiopibus, & Anglis non seruari paritatem in virtute, quod ad veritatem quæstionis necessarium est, vt suprà in notabili tertio monuimus. Hoc modo intelligendus Auic. 2. 3. *cap.* 11. *in fin.* E dicens: *tremorem lateris sinistri esse peruersum*: & 22. 3. *tract. cap.* 24. *ante med.* asserens, Ischiaticam in latere sinistro esse difficiliorem, quàm in dextro, licèt morbus sit magis proportionalis partibus sinistris, vtpote debilioribus; tamen in virtute, & robore non seruatur paritas, quoniam partes dextræ sunt robustiores sinistris. Idem iudicium ferendum est de Hemicrania, Angina, colico dolore, nephritico, padagra, paralysi, & aliis qui latus vtrumque infestare solent: nam orti in parte sinistra sunt difficiliores. Lege Santorellum doctissimum *lib.* 10. *antepraxis cap.* 19.

HISTOR.

HISTOR. XXXII. GALENI.

De ischiadico dolore.

Coxendicis dolor à sanguine ortus vena secta curatur.

Memini me ischiadas, siue coxendices vno die facta ex crure euacuatione curasse, nimirum vbi non ex frigore, sed impletis sanguine, quæ in coxa sunt, venis prouenissent, &c. *Galenus* lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 18. in fin.

Excitatus est in quodam vicino meo, cuius complexio erat cholerica, dolor Ancha: & facta minutione in vna manu mitigatus est dolor ipsius, & excitatus est in ancha alia: & sic post quatriduum facta minutione de manu: mitigata est pars maior doloris, tamen per biduum conualuit perfectè. Rhas. 26. continent. tract. 1. cap. 2.

PARAPHRASIS.

ORiri quandoque coxendicis dolorem à sanguine in hanc coarticulationem delapso, suprà citati auctores memoriæ prodiderunt. Auicenna *loco cit. cap.* 5. sic ait, *Materia verò sunt sanguis singularis, aut sanguis phlegmaticus, aut sanguis cholericus, aut sanguis melancholicus, &c.* Accepit à Gal. *lib.* 10. *sect. loc. cap.* 2. *de Ischiade*, §. *Aliquando quidem igitur irruens humor sanguineus est, vt plurimùm verò pituitosus, aut ex pituitoso, & biliosa mixtus, aut etiam sanguine cum ipsis permixto, &c.* Patet ampliùs euidenter ex Aëtio *loc. cit.* §. *Generant autem hunc affectum hæmorrhoïdes suppressa, & vomendi consuetudo intermissa, & purgationes menstrua, &c.* ita Hipp. *lib.* 5. *epid.* inquit. *Polemarchi vxori in morbo articulari coxa dolor quidam vehemens, causa erat quòd menses non prodirent.* Si ergo sanguinis copia irruat in coxam, aut aliquis humor cum sanguine permixtus dolorem excitet, reuulsionis, & vacuationis causa, est ferienda vena, hoc enim præsidio etiam præseruatur pars ab inflammatione: nam ob dolorem attrahentem, in debilem partem irrunt succi, & impetu quodam in eam furiosè veluti decumbentes, vel inflammationem de nouo regenerant, vel adaugent.

Sed circa contextum plurima sunt difficilia, quæ expedire oportet. Primum est. Num in coxæ dolore solùm redundante sanguine, non aliis humoribus, mittendus sit sanguis? Dic. Articularium affectuum curationem graphicè proposuerunt prisci, & iuniores omnes, fecit etiam Trallianus *lib. toto* 11. elegantissimè. Omnes in sanguinis missione celebranda consentiunt. Ita Auic. *loc. cit. cap.* 7. *& si fuerit sanguinea, aut cum dominio sanguinis, oportet vt administres phlebotomiam, &c.* Hanc methodum priùs patefecit Galenus *lib.* 10. *sec. loc. cit.* §. *Tanquam igitur maximam vim ad affectionis curationem habeat totius corporis euacuatio, ab ipsa incipiendum est, non solùm à cruribus, sed etiam à cubito, primùm sanguinis detractione facta, &c.* Paulus *lib.* 3. *cap.* 77. in pituitosa etiam, & melancholica protinus venæ sectionem exercet. Sic etiam Aëtius. Neque hi auctores aduersantur Auicennæ, solùm in sanguineo coxendicis dolore hoc præsidium admittendi: nam Auic. tam exercet vacuationis causa, cæteri reuulsionis gratia eam celebrant: in omni enim recenti dolore, præsertim intenso, præseruationis causa sanguis est emittendus, & magis in præsentia sanguinis, iuxta oraculum Galeni, 4. *de sanit. tuend. cap.* 4. §. *Vbi paululum, vel citra sanguinem restitum, vel vltra processum est, audacter sanguis mittendus est. Vbi plus, consideratiùs agendum. Vbi plurimùm, in his nullus omnino mittendus est, &c.* Solue secundò. In iis omnibus, qui tunc primùm id morbi genus experiuntur, vena est secanda. In iis verò quos fluxio frequenter infestat, solùm in sanguinea, vt ait Auicenna. Hoc edocuit Paulus *loco cit.* §. *Statim igitur cùm quis morbum experiri primùm cœperit, sanguinis missio erit tentanda: nam quos fluxio frequenter infestauerit, ipsi plus inde noxæ, quàm auxilij sentiunt; præsertim quibus*

A *corpus natura frigidius est, aut imbecillius, &c.* Explicant dilucidè Mercatus *lib.* 4. *de morb. intern. cap.* 20. Septalius *lib.* 8. *caution. num.* 179. Quapropter si vel transactum sit initium morbi, quo tempore reuellere ampliùs non licet; vel alij humores sanguinem superent; aut illi qualitate potiùs, quàm plethora premant, tunc laudatissima Auicen. sententia amplectenda, vt probant Gentilis, & Iacobus *in com.* Galenus hoc loco sanguinis missionem summoperè probat ob causas dictas; pro cuius maiori explicatione, lege Menam, Fuchsium, & Hieronymum Nonnium, vberrimos huius loci interpretes.

Quæro secundò. Vtrùm ex opposito latere vena sit secanda? Respondet Auic. *loc. cit.* §. *Oportet vt administres phlebotomiam ex parte contraria.* fauet Celsus *lib.* 2. *cap.* 10. B qui venam secat ab humero ad humerum. Hoc modo Galen. 13. *meth. cap.* 5. *manu laborante, scarificat crura; altero crurum male habente, reliquum crus.* Dic, ex eodem latere in coxæ, cæterisque articulariis doloribus secandam esse venam, vt Aëtius monuit, *loc. cit.* §. *Secanda autem vena ex directo cruris fluxione infestati, in brachio interna. Quòd si hac non appareat, media. Quòd si manus dextra dolore infestetur, venam in dextro crure secabis.* Nam magni semper Galenus fecit rectitudinem, & ampliùs hanc amat, quàm vasorum communitatem. Hoc tibi fiet manifestum, si expendas mentem Galeni, *qui* 13. *meth.* 11. non apparente interna, mediam eiusdem lateris secat, & hac non apparente cephalicam. Ex quo colligis, rectitudinem communitati prætulisse. Si verò Auicenna, ex contraria parte sanguinem emittit, per hanc, non intelligas oppositam secundùm corporis latitudinem, sed C longitudinem; quo pacto laborante dextro pede, dextrum cubitum secamus, & sinistro, sinistrum. Celsum verò de præseruatione explica, quando ex aduerso latere fluxio emanat. Ita interpretandus Galenus 13. *meth.* quando in annuis, & per circuitum recurrentibus manuum affectibus, præcautionis gratia à distantissimis partibus, à parte tentata fluxione valdè remotis, sanguinem exhaurit, vt scilicet assuescat natura sanguinem ad alias partes transmittere. Quo pacto autem in hac venæ pedis sectione, alio pede dolorem patiente, seruetur Hipp. decretum vbique ab eo prolatum, dicentis secundùm rectum debere semper fieri euacuationes, præterquam quòd intelligendus est Hipp. de curatione, cæteri verò de præseruatione, vt monuimus *lib.* 2. *in com.* D *histor.* 19. *in fin.* non est huius loci demonstrare. Lege pro soluendo hoc dubio momenti tanti, quod multorum hactenus malè torsit ingenia, Manard. 14. *epist.* 1. Menam *in com. Gal. lib. de curand. rat. per sang. mis. cap.* 18. *fol.* 121. Brissotum, Trincauel, Acakiam, Turinum, Curtium, qui *in tract. de secanda vena in pleuritide*, hoc argumentum vbertim explanarunt.

Quæro tertiò. Num in coxendicis dolore, ex talo, an gibbero sit hauriendus sanguis? Hæ repugnantes in his historiis, Galeni, & Rhasis sententiæ, interpretem reddunt dubium, & ambiguum: nam in coxæ dolore ex sanguine orto venam secat in crure Galenus; & in eodem affectu ab eadem causa concitato, Rhasis è manu sanguinem exhaurit: per manum autem, non intelligit summam E manum, sed totum illud quod ab humero ad summos digitos protenditur, *vt* 13. *meth. cap.* 5. §. *Manu laborante scarificabis crura: & infra*, *in cap.* 11. per venas manus, brachij venas intelligit: firmat Auicenna, 4. 1. *cap.* 20. *in fin.* §. *Vena præterea manus quæ phlebotomantur, &c.*

Sed si methodum horum auctorum (quam multi multùm celebrant) attenta mente rimeris, eius vim maximam, & vsum præstantem commendabis. Partes Galeni tutatus primò est Hipp. *lib.* 6. *de natur. human. text.* 8. è poplite celebrandam esse docens: reperit *lib.* 5. *epid.* in Epolemi curatione, dicens. *Huic sanguis detractus est è talo, multus valde, niger, ac crassus.* Explicat Vallesius *in com.* sic dicens. *Nam ob partes hypochonariis humiliores, ex crure eiusdem lateris vacuare oportet; velut ob superiores ex brachio. Itaque & ob nephritim, & ob Ischiadem, & ob inflammatas hæmorrhoïdas, & bubonum tumores, oportet ex*

crure affecti lateris sanguinem mitti. Ita Auic. 4. 1. cap. 20. ex talo venam secat: firmant Actuarius lib. 3. meth. cap. 1. Audi Galenum *lib. 6. Aph. com.* 36. dum exponit mentem Hipp. dicentis, *difficultatem vrinæ venæ sectio soluit, secare verò interiores*, adiecit: *Quod autem dicitur, secare verò interiores, si de venis manuum dicitur, caret veritate, neque consentaneum est Hippocrati: videtur siquidem in omnibus libris suis, in partibus, quæ supra hepar sunt, ex manibus sanguinem mittere, in inferioribus verò venas quæ in poplite, & malleolo sunt, secari iubet, &c.* Si autem inquiras quæ sint partes inferiores, respondet Galenus in hunc modum *lib. de curand. rat. per sang. miss. cap.* 18. §. *Porrò quemadmodum dictæ omnes partes in cubito secta vena iuuantur; sic quæ his inferiores sunt, illis quæ per poplites, & malleolos decurrunt. Sunt autem dictis inferiores, coxendix, vterus, vesica, &c.* firmat *lib. de const. art. medic. cap.* 17.

Rhasis sententiam firmat Cælius Aurelianus *lib. 5. tardar. passion. cap. 1. §. Item plurimi ex talo, atque ancha eiusdem partis, quæ fuerit passione possessa, venam diuidentes, sanguinem detraxerunt, sed magis partes impletæ grauantur, &c.* Ob hanc causam dicebat Auic. 22. *tract. cap. 24. & non fiat phlebotomia ex pede, nisi post phlebotomiam ex manu:* Subscribunt Alzaharauius *lib. pract. tract.* 18. *cap.* 6. Idem firmat Rhasius *lib. de ægritudinibus iuncturarum, cap.* 19. & 29. Exponit Guainerius *tract. de ægritudinibus iuncturar.*

Certum sit in dolore recenti, in cubito: in inueterato autem, in talo venæ sectionem esse celebrandam; nam in initio maior est dolor, repletio maior, quare si tunc in talo venam seces, totus humor præcipiti lapsu ruit in affectam partem, & geminatur dolor: quando autem corpus multo sanguine non est refertum, sed solùm coxæ crasso sanguine ibi impacto premuntur, tunc inueterato dolori venæ sectio tali summopere prodest: ita nos docuit faciendum Galenus *2. ad Glauc. cap. 2.* posito exemplo in genu tumore tentato, dum sic inquit. *Veluti in ea, de qua nunc agitur, dispositione fluxio ad genu deferatur, atque hoc subitò plurimum attollatur, tibi verò totum corpus sanguine repletum appareat, & valida laborantis vis, tempus autem anni sit ver, regio temperata, æger verò sit adolescens, aut iuuenis, is sanguinis vacuatione ex superioribus partibus indiget, oporteatque incidere eius in cubito venam, aut scilicet interiorem, aut mediam. Si verò aliqua pars superior pateretur, per inferiora sanguis est educendus; semper enim fluxionis motum ad contraria trahere expedit, &c.* Quare hoc modo intelligendus Galenus, qui 10. *sect. loc. cap. cit.* primò è cubito, vt fecit Rhasius, deinde è talo sanguinem euacuat. Consule Altimarum *lib. de medend. human. corpor. malis, cap. penult.* Vtrùm verò in hoc affectu, lumborúmque morbis sit venæ sectio celebranda à talo interno, an externo, quæstio est ad praxim vtilis valdè: eam lege *lib. 2. in com. histor.* 126.

Redundantis sanguinis indicia sunt totius corporis plenitudo, cum cutis tumore, rubore, & venarum pulsatione coniuncta. Pulsus adest in alto inflammationis mediocris. Vrinæ fuluæ sunt, & mediocri crassitudine præditæ. Ætas generando sanguini est accommoda, ab adolescentia vsque ad ætatem vigoris. Præcessit vita lauta, cibis nutrientibus, & vini potui assueta. Tempus anni, ver, regio temperata. Suppressa est aliqua euacuatio consueta. Ex iis sanguinem redundantem coniectabis, & magis si febris accedat; quæ omnia proponit Gal. *lib. de medic. parat. facilibus, cap.* 7. Trallian. *lib.* 11. *cap.* 1. & 10. *sec. loc. cap.* 2. Quomodo autem vnusquisque humor in corpore redundans sit cognoscendus, explicat Ioan. Brauus. *lib. 2. de purgation. cap.* 7.

HISTOR. XXXIII. AETII.

De genu tumore.

Genu tumor antiquus, emplastro ex stercore caprino parato, curatur.

Stercoris caprini vsus frequentissimus est: acrem, & discussoriam vim habet: induratis tumoribus conuenit, non lienis tantùm, sed aliarum partium. Itaque ego in genuum tumore inueterato, & ægrè solubili, ipso vsus sum ex posca, cataplasmate parato ex hordaceâ farina stercori admixta; & qui curabatur homo, mirificè adiutus est, &c. Aëtius tetrab. 1. serm. 2. cap. 54.

PARAPHRASIS.

Genu articulus plurima ligamenta habet, ex Galen. *lib. 2. de anatomic. administ. cap.* 10. Cùm enim quatuor sint regiones circa genu, anterior, posterior, dextra, sinistra, vt auctor est Galenus *lib. 3. de vsu part. cap.* 15. in his partibus robustum adest ligamentum, adsunt musculi, & aliæ partes duræ, osseæ, neruosæ, quæ facilè ab humoribus frigidis infestantur; in quas cùm humor semel decumbit, & in hac coarticulatione imbibitur, vix resolui potest, ob partium duritiem, soliditatem, & motum frequentem, qui excrementa continuò, accito calore, ad partem suapte natura decliuem attrahit, in quam humor grauitate sua facilè inclinat.

Et hac de causa in hac parte accidunt tumores, præsertim ventosi, à flatu nebuloso & crasso suborti, accidit cutis densitas, & meatuum adstrictio. Ita dixit Auic. 4. 1. *cap. 25. causa in apostematibus inflatis est ventositatis crassities, & pororum clausura, &c.* & 4. 1. *tract. 2. cap.* 19. sic ait. *Et ventositas remanet, & retinetur propter spissitudinem suam, & propter grossitiem suam, & propter spissitudinem eius quod continet eam, & constrictionem insignem, &c.* & priùs prædixit Gal. *lib. 2. ad Glauc. cap. 6. adiuuat autem ne huiuscemodi spiritus difflet, etiam densitas corporum.* Subscribit Paulus *lib. 4. cap. 28. §. Membrorum autem densitas, tum spiritus simul crassities efficit, vt idem spiritus non dissipetur.* Eleuantur flatus ab humoribus crassis, pituitosis, & lentis, qui à debili calore vertuntur in flatum; hunc autem generari à diminutione caloris innati, ex Galeni mente suprà satis explicuimus.

Hic tumor cognoscitur primò ex tactu: nam si manu tangas, ac comprimas, intus murmur sentitur, & sonus: ita dicit Paulus *loc. cit.* & Auic. 3. 4. *tract.* 2. *cap.* 10. §. *Et fortasse causat sonitum percussio ipsius cum manu.* Deinde palpitatio sentitur: ita inquit Gal. 1. *prorrhet. sect.* 1. *com.* 31. *Palpitationem ergo à flatuoso spiritu proficisci demonstrauimus*, Distingues ab œdemate; nam si hunc tumorem comprimas, fit fouea, in tumore ventoso minimè. Audi Galen. 14. *meth. cap. 7. Differunt quoque ab œdemate, quod & pressa digitis non retinent vestigium, & sonitum velut tympanum reddunt.* Denique cognoscere hunc tumorem in genu subortum, est facillimum; sicut difficilimum, an intus aqua, flatus, aut pus contineantur, distinguere: id quod perbellè significauit Auic. 3. 4. *tract.* 2. *cap.* 10. §. *Et quandoque existimat homo, quòd super membrum eius sicut genu sit apostema indigens perforatione; quare perforat ipsum, & egreditur ventositas tantùm, &c.* & nos notabili exemplo etiam firmauimus *lib. 2. de praxi admiranda, obs.* 172.

De prognosi quid proferendum? Respondet Galenus *lib. 2. ad Glaucon. cap. 6. §. Quæ longiori tempore durat, ac tum præcipuè, quum fuerit articulationi vicina, &c.* Quare hi tumores diuturni sunt ob causas dictas, & licèt resoluantur flatus medicamentis aptis, remanet tamen quædam habitualis intemperies, ex qua de nouo regenerantur, & ad partem debilem confluentes, malum fouent, & augent. Denique hi tumores ægros excarnificant, & remedia medica deludunt, vt inquit Aëtius *loc. cit. §. Súmque huiusmodi musculorum affectiones difficiles, quoniam in omnes ferè musculi partes, flatuosus spiritus dispergitur, constringitúrque, ac intercluditur ab ambientibus pelliculis, & plurimis aliis corpusculis vsque ad cutem prætensis.*

Curabitur hoc vitium, licèt ægrè & difficulter, exiccante victu, vacuato humore ex quo flatuosus hic spiritus eleuatur. Ita censuit Gal. 13. *meth. cap. 22. §. Atque extensiones scilicet ex flatuoso spiritu curabimus, vacuato priùs in his quoque toto corpore, & humorum momento deorsum auerso, &c.* Auic. 4. 1. c. 25. sic inquit. *Studium quoque est adhibendum in prohibendo materiam, ex qua ventositas prouenit vapor &c,*

Nec

Nec obstat Hipp. locus *ex lib.4. acut. text.* 15. qui flatuosis non esse medicamentum porrigendum asseruit: nam loquitur de causa coniuncta ipsius tumoris, quæ solùm resoluentibus flatus perficitur.

Vacuato ergo bene corpore, iis quæ pituitosos humores expurgare nata sunt, & aliis quæ roborandi viscera, & resoluendi flatus vim habent, vt sunt sudorifica ex smilace aspera, & ebeno parata, balnea sulphurea, ad resoluendum flatum in tumore contentum, accedere opus est: ita asseruit Galenus *lib.*14.*meth.cap.*7. dum sic loquitur. *Communis indicatio est, vt euacuetur, quod ibi continetur. Propria verò post hanc, vt tenuissimis, & calidis medicamentis pori cutis rarefiant, per quos spiritus facilè exhalare possit, &c.* Sed ita suauia sint, neque mordacia, vt dolorem leniant, neque irritent, vt aduertit Gal.2. *ad Glauc.* 6.§. *Curatio autem communis omnibus per subtiliorem substantiam, & quando passioni dolor adiunctus sit, talem habentem naturam, vt dolorem queat sedare, &c.* Transtulit Auic. 3.4.*tract.*2.*cap.*20. *Quòd si fuerit illic dolor ex principio, tunc administrentur desuper olea, in quibus est sedatio doloris, &c.* Auxilia autem sint quæ laxent, & ad extra euocent: ita docuit Gal. 13 *meth. c.*22. §. *Mox localibus remediis vtendum, non tamen medicamentis his quæ repercutiant, ac reprimant, immò his quæ euocant, &c.* & 2. *ad Glauc.*6. sic inquit. *Quare huiusmodi curatio vnam communem habebit intentionem, ad laxanda ea quæ stricta sunt corpora, atque ad crassos spiritus extenuandos.* Si medicamentorum materiam scire aues, consule Gal. Paul. Aëtium, Auic. *loc. cit.* & doctissimos Hieronym. Fabricium ab aqua pendente, *lib.*1. *de apostemat. cap.*11. Forest. ex multorum mente *lib.*4. *de tumorib. præter natur.cap.*1.& 2. Vidum Vidium *lib.de curat. membrat.* Eustachium Rudium, Andream à cruce, *proprio c.de tumore ventoso.*

Sed cùm in diuturno hoc affectu plurima citra leuamen tententur, vt par est in morbo rebelli celebrasse Aëtium, meritò ad hoc ex stercore caprino auxilium accessit cum vtilitate summa. Et licèt nihil sit in hac mundi machina tam pulchra, tam concinna, à quo tantopere abhorreant sensus, quod fastidiosiùs refugiant ipsi, quàm stercora, & lochia viuentium: iis tamen inest suum munus, sua operatio, & virtus ponderosa. Stercus bubulum, præterquam quòd prærogatiua fœcundandi terram, præstans est, & laudabile, ex Varrone *lib.*1. *de re rustica, c.*38. quam efficaciam humano attribuit Columella *lib.*2.*cap.*15. quoniam est naturæ feruentioris, & terram fermentat, etiam Galenus illi maximam attribuit facultatem, 5. *simpl.* 17. quoniam ob putrefactionem vehementi pollet attrahendi vi, & sic quæ sunt in alto tenaciter impacta, promptè foràs euocat: nam stercus humanum omnium pessimè olet, apud Alexand. 1. *probl.*29. quoniam homo vescitur eduliis variis, & multis, & illa reprobè coquit, & calido humido constat temperamento; vnde inodora stercora fiunt à siccitate, ex Philosopho 13. *probl.* 1. quoniam calida & humida corpora putredini sunt valde obnoxia, ex Gal. 11. *meth.* 13. & alibi: quare fæces hominum illicò fœtent; fœtor enim ex putrefactione oritur, 1.*progn.vlt.*1.*cris.* 11. explicant Auerr. 1. *part. Physic. text.* 333. Andreas Laurentius *lib.*6.*de histor. anatom. quæst.* 15. Rodericus à Fonseca *lib.* 2. *de excrement. cap.* 5. Quapropter humanum stercus gutturis tumores exiccat, & Anginæ strenuè medetur, prout celebri historia confirmat ipse Galenus, 10. *simpl.tit.de stercore humano*: cuius explicationem lege *lib.*1. *in com. hist.* 81. Panthera enim vbi faucium dolore vexatur, sibi humano stercore medetur, ex Plinio *lib.*8. *cap.*27. Insuper humanum, venenorum est tutissimum alexipharmacum, ex Arist. *lib.*9. *de hist. animal.cap.*6. & Auic. 6. 4. *tract.*1.*cap.* 11. De cuius admiranda efficacia lege Danielem Beckerum Medicum omnium scientiarum genere ornatissimum, *in sua spagyrica Microcosmi, cap.*10. *de stercore humano.*

Stercus lupinum insigne leuamen affert colicis cruciatibus, & basanismos lancinantes artuum mitigat. Suilli recens egesti fœtor, & odor profluenti impetuosè sanguini è naribus remedio est. Anginam curat spurcus, & luto velut glutine obsitus nidus hirundinum, & canum fæx exiccata gutturi per fistulam insufflata, si excepta fuerit

A eo anni tempore, in cuius medio caniculam exoriri contingit: de cuius vi eximia pro curandis multis morbis plura diximus *lib.*1. *in com. hist.*82. Asininum hæmorrhagiam cohibet. Columbinum impensè calefacit, & resoluit. Demum omnia suam obtinent facultatem ex Dioscoride *lib.*2.*cap.*73. Gal. *lib.*10.*simpl.* Paul. *lib.*7.*tit. de stercore*, Auic.*lib.*2.*tract.*2.*cap.*613.

Quapropter stercora omnia excalfaciunt, vt Galenus edocuit *loc. cit. de sterc. lupino.* Cæterùm caprillum digerentis est facultatis, & acris adeò, vt induratis scirrhosis tumoribus non lienis modò, sed etiam aliarum partium vnicè auxilietur. Digerit, resoluit, abstergit, quo pacto prodest Hydropi, & diuturnis bubonibus remedio est, vt citati omnes prodiderunt auctores, & Galenus edocuit *loc.cit.tit.de stercore caprillo.* Crematum valentiùs abstergit, & extenuat, & miscetur digerentibus emplastris quæ dissoluendis tumoribus crassis vtilia sunt.

B

Miraberis, cur Aëtius dissoluerit stercus in posca, cùm hæc ex aceto, & aqua simul mixtis constet, ex ipso, *tetrab.* 1. *serm.* 1. *cap.* 1. & acetum adstringentis facultatis particeps sit, ex Galen. 1. *de simpl.* 18. quare videtur posca induratis tumoribus inepta: nam adstrictione quadam arctat humorem, excernique prohibet. Dic, acetum esse acidum prorsus, acida verò quatenus acida minimè adstringunt: licèt enim acidus sapor vincente semper interna frigiditate oriatur; quum tamen ex putredine fiat, caloris præter naturam energiam reseruat: etsi enim vinosæ partes, dum ipsum in acetum transit, refrigerentur, aqueum tamen excrementum adscititiam obtinet caliditatem, veluti cætera omnia quæ putrescunt; quæ sanè cuncta, si Galeno fides est adhibenda, *lib. de caus. morbor. cap.*2. & 1. *de dif. feb.cap.*7. ob putredinem calidiora redduntur. Hinc fit vt acetum, reliquorum acidorum modo penetret, aperiat, incidat, diuidat, tenuet, tergat, caloremque extinguat: nam has qualitates sortiuntur acida, ex Gal. 2. *de facult. natural.cap.*21. & Mesuë *lib.*1. *theorem.* 1. quoniam sapor acidus frigidus est, simul & tenuium partium, ex Gal. 4. *simpl. cap.*3.7. & 8. & maximè si stercus aceto subactum miscueris cum farina hordeacea, quæ discutit, & exiccat, ex Gal. 2. *ad Glauc. cap.*7. §. *Nam farina triticea maximè ad suppurationem valet; hordeacea verò plurimum resoluit, &c.* quoniam hordeum exiccat, vt ex tam multis Galeni locis probant, Iulius Alexandrinus apud Mathiol. *lib.* 1. *epist.* 2. & 3. Valleriola 1. *enarrat.* 6.

C

D

Hoc ergo modo paratum emplastrum, ad scirrhosos tumores attenuandos est nulli secundum. Id summè laudat Ioannes Vigonius *lib.*2. *de apostematib.tract.*8.*cap.*3.*de tumore genu*, cuius descriptio, hæc est.

℞. Farin. fabar. farinæ hord. an. ℥. iiij. *furfur. bene triturati*, M.ij. *stercor. caprin. bene triturati*, ℔. ß. *camomil. melilot. triturat.* an M.1. *olei camomil. olei anethini*. an. ℥. ij. cum lixiuio, & sapa fiat emplastrum.

Hoc mirabiliter tumorem ventosum resoluit, & dolorem sedat: cuius laudes decantant citati actores, & extollit maximè Gulielmus Varignata *tract.*19. *de dispositionibus iuncturarum, cap.* 3. Nec mirum: nam stercus caprarum, ex mente Dioscoridis *loc.cit.* præsertim in montibus degentium, potum in vino, regium morbum emendat, menses mouet cum odoramentis haustum, & partus euocat: tritum in farinam, & impositum lanis cum thure, fœminarum profluuia sistit, cæterósque sanguinis impetus ex aceto cohibet: medetur Alopeciis exustum, & cum acero, aut oxymelite illitum: cum axungia verò impositum his qui podagra tentantur, auxilio est, &c. Quæ omnia explanant Mathiolus, & Amatus, *in com.* & luculenter, huius stercoris vires eximias, ex Priscorum, & Iuniorum mente retulit Conradus Gesnerus, *lib. de quadrupedib. cap. de capra, tit. de stercore caprino.*

E

* *
*

HIST. XXXIV. RHASIS, *De genuum dolore.*

Genuum dolor diuturnus, acuto enemate, & prouocantibus vrinam, persanatur.

QVidam laborans genuum dolore antiquo sumpsit medicinas multas. At clystere vsus est cum Centaurea, non solùm vna vice. Cui consului quòd * *habitet in domo calida, & frequenter vtatur medicamentis attenuatiuis, prouocantibus vrinam, eo quòd complexionis erat frigida, & humida. Rhasius* lib. 26. continent. tract. 1. cap. 2.

PARAPHRASIS.

GEnua dolore præsertim à frigiditate, & flatu in cauitate huius coarticulationis incluso, probat Auicenna 22. 3. *tract.* 2. *cap.* 25. Hunc dolorem esse diuturnum ob causas suprà dictas firmat ipse auctor, hoc loco dum sic profatur. *Dolorum huius partis curatio difficilis fit in frigore, & in tempore frigido, & in pingui, & in parte sinistra est difficilior, &c.* Maximè si partium superiorum habitualis intemperies adsit, quæ crudum, & flatu plenum humorem generando, eum ad dolentem, debilémque partem excernere solet.

Auicenna intimiùs hanc curationem absoluit, *loc. cit. in princip.* dum sic inquit. *Cura quæ magis propria est doloribus genuum fixis, est, quòd oportet, vt redeatur in curatione eorum, ad canones vniuersales in doloribus iuncturarum. Et tu quidem scis, quòd ipsi defferunt ab aliis doloribus iuncturarum: nam repercussio in principio nocet eis quandoque nocumẽto vehementi: quoniam materia profunda est, & repercussio retinet eam illic, & ponit eam taliter, quòd difficilis fit eius resolutio, & præparat eam ad hoc vt dislocet iuncturas absque reprehensione similiter. Immò oportet si volueris sedationem dolorum in principio, vt sedes eos cum mollificatiuis, & lenificantibus, &c.* Idem prædixit Vigo *lib. 2. de apostematibus, cap. 2.*

Necessaria ergo sunt tam vniuersalia, quàm peculiaria, & topica auxilia, quæ in coxendicis dolore à causa frigida concitato auctores celebranda monent, vt sunt venæ sectio, expurgantia, roborantia, superfluam humiditatem absumentia, calefacientia, quæ parantur ex decocto ebeni, smilacis asperę, radicis chinæ. Balnea naturalia, præsertim sulphurea, aluminosa summo sunt auxilio. Topica parti imponenda fiant ex anodynis temperatis, absumentibus flatus; quorum copiam legat qui velit apud Vigonem *loc. cit.* vt sunt fomenta, lauacra, vnguenta, emplastra. Et cætera quæ latè proponit Vidus *lib. 5. de curat. membrat. cap.* 2. Sed cùm omnia essent ab auctore nostro celebrata, quod patet ex verbis (*sumpsit medicinas multas*) clysteribus vsus est acutis, quorum vsus in coxæ, genuúmque diuturnis doloribus summè prodest, prout *suprà, in com. histor.* 30. monuimus; hæc enim clysteria acuta potenter humorem tenacissimè impactum exhauriunt ex iuncturis, humorémque ventosum resoluunt, & absumunt. Inter cætera tamen quæ proficua sunt, est illud quod ex Centaurea paratur. Hæc duplex est apud Dioscoridem *lib. 3. cap. 6. & 7.* maior, vel minor. Vtraque calida & sicca est in gradu tertio, abstergens, exiccans; quare ad crassos humores, bilémque crassam educendam in partibus neruosis impactam est efficacissima; & coli, coxæque affectibus summoperè auxiliatur, ex Auic. *lib. 2. tract. 2. cap.* 161. Huius decoctum in iuncturarum doloribus per clysterem infusum esse vtilissimum Paulus edocuit *lib. 7. tit. de centaurea.* Quando ergo vacuantia per aluum satis non sunt, ad acuta clysteria ex centaurea, & aliis fortissimis medicamentis parata accedere, morbi diuturni, & diri conditio expostulat, quibus non semel vtendum est: cùm enim hic humor viscidus sit, ac tenax, vnica vacuatione educi non potest; quare paulatim est præparandus, & paulatim per clysteres vacuandus, *vt 9. meth. cap.* 11. admonuit Galenus. Quod autem medicamentum sit centaurea, & quæ A illius electio, & vires, explicuit Mathiolus *in com. cit. lot. Dioscorid.* & priùs edocuit Mesuës, & eius interpretes *cap. de centaur.*

Si hæc non prosint, optimum consilium est vti medicamentis attenuantibus, prouocantibus vrinam, quæ iuncturarum doloribus mirificè auxiliari, testantur Guido *tract. 6. doct. 1. de arthritide*, ex mente Rhasis *lib. de ægritudinibus iuncturar. cap.* 22. Auicenna sic habet 22. 3. *tract. 2. cap. 7. in med. Veruntamen plures habentium dolores iuncturarum frigidos, & complexiones humidas, non vacuantur cum solutione plurima, facta potione, & clysteri & cum medicinis cum diureticis sanantur, &c.* Diuretica enim si vera sunt, acria, vehementérque calida sicca, sanguinem incidunt, discernúntque à crassioribus partibus eas quæ aqueæ sunt, tenues, ac serosæ, quas renes attrahentes in vrinam conuertunt. Hanc vacuationem commandat Gal. *3. prog. com.* 25. B si crassis succis abundent, sic enim ait. *Sæpe enim dictum iam est, vt humores corporis calidiores, tenuiorésque paratissimi sint ad excretionẽ: crudis verò, & crassis aut per abscessum, aut per concoctionem natura medeatur. Porrò id ipsum vt per concoctionem medeatur, excretio quadã est, quæ ex vrina magna ex parte, rarò per aluum efficiatur, &c.* Verè diuretica in morbis diuturnis exhibita, non solùm humorem crassum, & viscidum præparant, & coquunt, sed attenuatum per vrinam expellunt, & demum frigidis omnibus affectibus, diuturnis, & qui paulatim finiri debent, valdè congruunt. Plurimos enim morbos finiri vacuatione facta per vrinæ vias locupletissimè firmat Hippocrates in locis multis, præsertim *lib. 3. epidem. sect. 3. text.* 61. dum sic ait. *Vrinæ multæ erant, neque erant illæ ex potu ingesto, sed illum excedebant: multúmque etiam vitiosæ erant vrinæ redditæ; neque enim inerat crassitudo, vel concoctio, vel purgatio* C *proba. Nam purgationes per vesicam commodæ bonum multis portendebant, &c.* Hinc factum est, vt vniuersalis fiat vacuatio per vrinam: quare quando celebrem facit Galenus sæpe commemorationem vacuationum, quæ totum corpus expurgant, nempe per ventrem, vomitum, sudorem, hæmorrhoïdas, vterum, sanguinis profluuium per nares, posse quoque per vrinam vniuersum corpus expurgari non it inficias. Diureticorum enim vsus multorum morborum curationes rectè facit. Licèt enim diuturni morbi extra venas sedem habeant, vnde vrina non distillat, tamen cùm illi causam antecedentem, in venis habeant, quæ velut radix fouet causam continentem, iccircò plurima, copiosáque vrina solui possunt. Quæ autem dicantur prouocare vrinam, & quot eorum differentiæ, explicant Paulus *lib. 1.* D *cap.* 44. Mercatus. *lib. 1. indicat. cap.* 10.

QVAESTIO XLV.

Vtrùm commoda ægri habitatio, ad morborum curationem sit necessaria.

COMMENTARIVM.

ET *habitet in domo calida*] Quanta si ad conseruationem vitæ, curandósque morbos aëris non ambientis necessitas, & in corporis nostri alteratione efficacia mira diuino oraculo significauit Hippocrates *lib. de flatibus, n.* 6. dum sententiam memorabilem profatus sic inquit. *Mor-* E *talibus autem vitæ, & morborum ægrotis solus aër est auctor. Tantaque omnibus corporibus spiritus necessitas extat, vt siquidem omnibus aliis abstineat homo, neque cibum sumat, neque potum, possit tamen dies duos, vel tres, & plures ducere: si cui verò spiritus in corpus via intercipiantur, in breui parte vnius diei intereat, vt vel hinc quanto vsui spiritus corpori sit, liceat æstimare. Ampliùs autem ab omnibus operibus aliquando immunes quiescunt homines, verùm ab hoc opere nulla omnibus mortalibus animantibus requies contingit, vt cessent spiritum adducere, ac rursum exhalare.* Hactenus Hippocrates.

Nec immeritò: nam aërem continuò inspiramus, & illius vsu viuimus, ita vt si desit attractio illius, illicò animal occumbat: quoniam *adeò respiratio ad vitam est necessaria, vt viuentem non respirare, & respirantem non viuere sit impossibile*, ex Gal. *lib. 6. de loc. affect. cap.* 5. necessitas enim

enim aëris summa est, quū vsui sit multis modis proficuus, A & commoditate longo interuallo reliquas res non naturales superet: nam calor cordis exæstuans illius refrigerio attemperatur, & ipse est idonea spirituum materia, vt mille in locis prædixit Galenus, quos legat qui volit *lib. 1. in com. hist. 9.* quo loco spiritus aëre nutriri prædiximus.

Deinde aër nos ineuitabiliter alterat; quin *lib. 1. de sanit. tuend. cap. 3.* dum inquirit, quamobrem senescimus, & perimus: propterea (ait) quòd aër variè immutat sanitatis nostræ statum, modò quidem siccans, modò humectans, & similiter in actiuis efficiens: reliquæ res non naturales per interualla in corpus operantur, aër continuò agit, tum per inspirationem, tum per transpirationem attractus, & penitissimè irruens, corporis penetralia velocissimè subit, & deinde alimenta, & potus sibi attemperat. Demùm, non solùm in acutis morbis B curandis, sed in diuturnis summè præstat, vt monuit Hipp. 6. *epid. sect. 5. text. 5.* dicens: *solùm vertere in morbis longis conuenit.*

Hæc si vera sunt, verè plurimam indicationem ab aëris statu Medicus desumat est necesse, vt monuit Galenus *lib. 8. meth. 7.* vt commodam habitationem, & congruam curando morbo consulat ægrotis. Hæc probè expendet, si priùs rectè agnoscat, quibus de causis aër immutetur: nam aer moderatus, cordis, & cutis, membrorúmque omnium temperiem tuetur; mutuæ enim vicissitudine, complexúque attracti aeris, & expulsi, vita nostra ab iniuriis vindicatur, & sanum corpus efflorescit, & viget. Lege Fernel. *lib. 1. patholog. cap. 13.*

Ergo immutatur aër ex varietate climatis, ventorum, maris, situs eius, fluminum, situs terræ, cubationis, tem- C porum anni, quæ aërem reddunt noxium & suspectum, aut salubrem & salutarem. De omnibus sigillatim agendum. Mutatur aër maximè ex varietate climatis, id est, paralleli. Galenus 3. *aph. 14.* opinatur, temperatissimum esse quartum, in quo sita est Coos, Hippocratis patria. Auerrhoës *lib. 2. collect. 22.* præfert quintum, in quo sita est Corduba patria sua. Manardus *lib. 7. epist. 1.* extollit sextū, in quo Ferraria patria sua. Sed verè temperamentum loci multa alia faciunt, sicut situs, venti, quatuor anni tempora, & plura alia præter solem particularim mutant. Experimento autem quartum, & quintum, complectentia ferè Hispaniam & Lusitaniam, temperatissima sunt. Quòd autem scribitur *in lib. de aëre, & aqua*, in Asia minori loca esse temperatiora Coo, intelligit ob particulares circumstantias loci: neque quod legitur apud Auerrhoem 2. *collig. cit.* temperatam scilicet regionem esse, cuius ver prolixum est, autumnus breuissimus, non omnino consentit cum vulgari finitione, describente temperantiam loci. ex remissa frigiditate hyemis, & modico calore æstatis. Si verò conditiones loci ad amussim explicatas scire desideras, lege *loco cit.* Auerrhoëm, & Mercatum *lib. 1. part. 1. physiolog. clas. 4. de temperament. quæst. 56.* Valleriol. *lib. 1. loc. com. cap. 10. in med.*

Sumit aër magnam varietatem ex ventorum flatu: & cùm ventorum alij sint particulares, alij vniuersales; hi salubriores, quia in longa via deputantur, sicut aqua fluminis quò remotior est ab origine, eò purior. Inter vniuersales autem Boreas saluberrimus est, ob vehementiam autem flandi minùs suauis. Zephyrus ab Occidente mi- E nùs salubris, sed ob lenitatem suauissimus. Praui sunt, & vehementes Euri ab Ortu. Austri vehementes, & caput grauantes.

De temperamento ventorum, illud est certum, quòd omnis ventus infrigidat & siccat, quatenus tollit vaporem calidum humidum cuti proximum: licèt alia misceantur ventis, quæ illorum temperiem mutare queant: vnde frigidi sicci euaserunt Aquilonares, quia ad nos accedunt à nebulosis partibus poli Arctici, & quia impetuosè efflant, & à Septentrione minimum mare interiacet. Austri calidi humidi, quia ad nos accedunt ab adusta Zona, & quia ad meridiem plurimum mare est. Recipienda autem sunt hæc tanquam frequentia: nam Auster aliquando nos refrigerat & siccat, ex Gal. 3. *epid. sect. 3. com. 3. & 2. meteor. cap. 5.* sed parum durat, & ferè initio veris appellatur Leuconotus, quia eius flatu albet aër, & Ornithias, quia flat aduentantibus auibus: verùm quia hoc est rarum, & semper est Auster, minùs Aquilone refrigerat; ideò solet dicere Hip. *in epidemiis*, flatus austrinus, id est, calidus humidus. Ita est recipienda sententia in Hispania, vbi à meridie plurimum est mare: nam aliis quibus est ad Septentrionem mare, contrà accidit, & illis qui incolunt partes poli antarctici: nam hos Auster perpetuò refrigerat, vtpote flans ab antarctico. Lege Rhodigin. *lib. 15. lect. antiq. cap. 7.* Consule Libertum Fromondum. Philosophum insignem, *in com. cap. 5. lib. 4. Meteoror. Aristot.*

Deinde recipiendum est quod habet: Austrum flare à zona torrida incolentibus climata septentrionalia: vniuersaliter enim agens de ventis perflantibus totam terram, dixit *cap. 4. meteor.* Austrum spirare ab antarctico polo, sicut Boreā ab arctico, & sic liberatur à calumnia quam illi pertexuit Valleriola *lib. 5. enarrat. cap. 1.* Orientales autem, & Occidentales Hispanis sunt temperatiores superioribus, quia causis immodici intemperamenti destituūtur. Inter eos blandissimus est Zephyrus, vehementissimus Eurus. Causa lenitatis Zephyri duplex assignatur à Philosopho. Prima. Venti ferè sequuntur solem; ideò frequentiores sunt interdiu: cùm ergo Zephyrus intercedat Boream, & Austrum, illorum impetus vehementissimos sedans, iudicatur lenissimus. Eurus verò flans oriēte sole matutinam tempestatem non cedat, & sol inferiùs non solet nobis excitare ventos. *Altera* causa, quia ad occidentem adest plurimum mare, quare Zephyrus caret montium obicibus, augentibus eius impetum. Ob duo contraria Eurus est vehementissimus apud Aëtium, excitans morbos ex siccitate: maximè enim humores mouet, vnde arboribus fœcundus est, & piscium capturæ accommodus, & arthriticos morbos præsagit.

Apud Celsum *lib. 2. cap. 1. optimi dies hyeme, qui omni vento carent; æstate, quibus perflant Fauonij.* Nec obstat quòd hyems sit secundùm naturam ventosa; quia alia est moderantia debita toti tempori, alia diei, nempe recreare moderantiam totius temporis. Quare ordo salubritatis ventorum relatus ab Aëtio præferendus videtur ordini Auicennæ, numeranti Boream, Eurum, Zephyrum, Austrum. De temperie autem horum duorum, licèt neuter recedat à temperamento, calidior videtur Eurus, quoniam ferè flat Oriente sole, à quo calorem susceptum conseruat, quum tota die eo fruatur; tamen quia per mediterranea accedit ad nos, in hyeme valdè friget, in æstate valde calet: est etiam siccior quia Oriens mari caret. Ob duas causas contrarias, recedit parum Fauonius ad frigidum humidum, quia incipiens flare vesperi, cum calorem non seruat.

Ex parte viciniæ, qui à campis spirant, boni sunt, ex Oribasio, *lib. 9. collect. cap. 9.* Qui à mari salubriores hyeme, & vere; æstate calidiores quàm par sit, maximè propter repercussum solis ab arenis ardentissimum. Ex fluuio contrà æstate boni, hyeme praui. In paludibus autem vel prauis locis, vel antris, vel mineralibus, vel thermis, vel occlusis domibus, pessimi. Consule de ventorum natura, & causa, Scaliger. *exercit. 285.* Cardan. *in lib. 3. Aph. in com. sent. 5. & in lib. de varietate.* Et vt breuiter, sic politè, & ornatè disseruit Castrensis Lusitanus *lib. 4. de meteor. microcosm. cap. 9.* nec non stupendæ eruditionis vir, Clarissimus Claudius Salmasius *in com. cap. 56. in Solinum.*

Mutatur etiam aër ex mari: aër enim inducit varietatem loco, primò in ratione maris, secundò in ratione situs maris, tertiò in ratione situs terræ. In ratione maris, ob quatuor causas, apud Auerr. *lib. 2. meteor. cap. 2.* est salubris habitatio maritima, Primò salsugine renititur putredini. Secundò humiditate producit vitam. Tertiò, purgatur aër per frequentes flatus à mari. Quartò, modica crassities aëris ex communicato vapore aquæ prohibet immodicum calorem æstatis, & immodicum frigus hyemis. Sicut enim aqua tenuis citò calefit, & citò refrigeratur; crassa verò è conuerso: sic tenuitas aëris mediterranei vtramque immoderantiam facilè suscipit; crassities verò maritimi aliqualiter renititur; quare

quare temperata habet vtraque tempora. Nec obstat A primò, quòd oportet damnari aërem maritimum, ceu crassum: nam crassities aquæ salsæ minùs noxia est propter mixtam salsuginem, & adhuc minùs, quia continuis ventis tenuatur, ac purgatur. Non obstat secundò etiam, quòd in ponto hyemes sint frigidissimæ, ex Arist. 21. *prob.* 6. æstates verò feruentissimæ, ob aëris crassitiem, quia quod *ibi* Arist. insinuat, crassities multa iuncta cum longitudine noctium, facit vt per breues dies non deponatur frigiditas multa nocturnæ hyemis; & prolixitas diei in æstate, non deponit per exiguam noctem feruentissimum calorem diei. Nec obstat tertiò, quòd asseratur producere vitam per humiditatem, apud Gal. *lib.* 1. *de dieb. decretor. cap.* 3. apud Oribasium autem *loc. cit.* contrà conferre neruis, & morbis propter siccitatem, quia ea est natura mixti ex contrariis, vt effectus sequantur con- B trarij pro varietate passi, & temporis; quare vapor maris humectat, & facit facies lenes, & bene coloratas maritima loca incolentibus, quod est indicium aëris humidi; & tamen propter salsuginem tuetur à febrebus putridis, & chronicis morbis. Nec obstat quartò, quod legitur apud Aristotelem 24. *probl.* 39. natantes in mari gracilescere, ob vaporem maris calidum siccum exiccantem: nam intelligendum est de aqua ipsa maris, non de vapore aëri communicato, aliàs non produceret vitam, & corporis cutem leniret.

Mutat etiam nos maximè mare, in ratione situs eius apud Alzaharauium *lib.* 1. *theoric. cap.* 3. nam regio si habet mare à Septentrione, frigidior redditur, quoniam ingrediuntur vapores maris habitationes flante Borea: si verò ab Austro, calidior est, propter oppositam causam: Est C etiam secundò ex parte situs maris consideratio: nam si mare vel flumen meat inter solem, & regionem, matutini radij inferunt vapores per noctem concretos capitibus incolarum; quare redditur habitatio catarrhosa, & cerebri distillationibus obnoxia; vnde tabes, phthisis, & ceteræ defluxiones.

Mare mutet in ratione situs terræ: nam loca Septentrionalia cùm sint omnia frigida, maritima tamen in illis sunt temperatoria, quoniam, auctore Galeno *lib.* 3. *aph.* 14. maritima loca sunt humidiora mediterraneis, & ita flatibus Aquilonaribus minùs obnoxia, poterat etiam afferri supradicta causa, quia mare vtramque intemperiem remittit. Addit Oribasius *loc. cit.* maritima accommodatiora esse curandis diuturnis malis, quia calefaciunt, deobstruunt, neruis prosunt; mediterranea au- D tem acutis. Consule Christoph. à Vega *lib.* 2. *de art. medend. sect.* 1. *cap.* 1.

Aër immutatur à præterlabente flumine: nam si moderatum est, inundationibus carens, & terra sicca est, saluberrimum reddit aërem; si contrà, pessimum, & magis si aqua stagnat, quoniam multa humiditas corpus humectans parit putredinem, & fructus ob immodicam humiditatem non maturantur, & cùm hæc terra sit arboribus consita, addit hoc ad crassitiem aëris. Postremò ob exhalationes fluuiorum matutinas, & vespertinas, in illis diei partibus valde friget aër, & meridie ob aëris crassitiem valde calet, quare habitatio instar autumni morbida euadit. Terræ verò citra mare, & flumen aridæ aërem habent tenuiorem, sicut & fructus magis maturescentes. Terra verò ipsa si argillosa est, sicca, & magis rubra, optima est; E nigra pessima; sic paludosa, quia putrens.

Agnoscitur gleba terræ apud Oribasium *loc. cit.* his notis. Primò, Si odorata sit, siue exploretur ex defluentibus autumnalibus pluuiis, siue ex vasis figulinis ex ea paratis. Si verò terra praua est, madefacta pluuia, spirat ex se fumum, qui à carbone extincto exhalat, sicut salubris gleba suauè auram efflat. Secundò. Si quis in ea humi cubet, lætior excitatur, & cibum magis appetẽs; somnus super eam suauis est, & citra perturbãtia somnia. Tertiò. Plantæ omnes suauiter virescũt, suo colore saturæ, placidæ, benè nutritæ, citò maturescẽtibus fructibus, & odoratis turgẽtes. Quartò. Infantes, & catuli floridi sunt, viuidi, benè colorati. Quintò. fructus, legumina, frumenta reposita diu durant. Vide Leuinum Lemnium *lib.* 1. *de natur. miracul. cap.* 18.

Immutatur aër ex situ loci. Primò penes sublimitatem, & humilitatem: Sublimiora enim loca frigidiora sunt, quia radiorum reflexionibus carent, & quia tenuiori aëre gaudent, propter facilem ventorum vndique perflatum: idcircò sublimis habitatio est salubrior, sed in hyeme morbis ex frigiditate est obnoxia. Cõtrà habet humilis, id est, in parte ima oppidi, & maximè caua; quare senibus, & syncopen patientibus confert, pro reliquis præfertur, sublimis. Secundò, mutatur ex plantis: regio enim plantis consita hyemem perfrigidam habet, propter solis inopiam; æstate suffocantem, propter recursum eius; quare deteriorem efficit habitationem. Ex varietate autem plantarum, quæ fructum ferunt odoratum, aut flores, aut folia, aut vim habent tenuantem, aërem purificant, & reddunt familiarem spiritibus nostris, vt arbores pomiferæ, laurus, ruta, thymum, rosmarinus, melissa, melissophyllum: quæ verò his dotibus carent, reprobantur. Ex oleandro, & cicuta prauus aër exurgit: noxius etiam ex nucibus, & ficubus: ex oleribus etiam propter fimum, & facilem corruptionem, vt notabat Galenus *lib.* 11. *meth. cap.* 5. Olíueta, & adhuc magis pineta aërem incrassant, propter flatum oleosum, & resinosum; & ita Plinius *lib.* 17. *cap.* 12. omnem arborem, cuius folia adeò densa sunt, vt vmbram opacam reddant, condemnat: nam eius vmbra noxia est, vt iuglandis, pineæ, piceæ: neque existimes vmbram ipsam nocere posse, vt notat Cardanus *lib.* 1. *de venen. cap.* 16. cùm sola sit carentia luminis, sed vapores ex arbore pestilentes, qui caput grauant, & sua humiditate lenta feriunt, & concutiunt.

Deinde vbi multi bufones creantur, vel ranæ cum pluuia descendunt, tunc vapor terræ noxius aëri communicatus capiti & oculis est infestus valde. Plurimùm nocet aër segnis, maximè ex suffocatis carbonibus, præsertim si non habuerit exitum: nam ex illo vapore crasso & nebuloso, aër inspiratus, subitò suffocat spiritus vias, vnde cor non sufficienter ventilatum, fuliginum copia obrutum marcescit, & animal perit; & ita firmat Galenus *libro de vtilitate respirat. cap.* 4.

Laudatur aër punicorum, vinearum, arborum medicarum, propter perpetuum foliorum odorem. Insuper si pars Septentrionalis oppidi vergit in sublime, reddit oppidum calidius, quia tuetur à flatu Aquilonio; si verò deorsum, frigidius. Si planus est locus, minùs infrigidat, parum verò ad Austrum vergens, è contrario. Loci inclinantes ad Orientem, & Occidentem minùs mutant aëris temperiem. Regio spectans Austrum optima est: Septentrionem, contrà. Lege Valleriol. *lib.* 2. *loc. com. cap.* 5.

Variat aër ex decubitu. Primò, ex Oribasio *cit.* Cubatio in domo subterranea, nocturnus aër, & diurnus nubibus obsitus valde noxia sunt, quia incrassant, & turbidum spiritum reddunt; quare oportet tunc intra domum se continere. Optima constitutio est serena; minùs pluuia, pessima nubila, ait Celsus *loc. suprà cit.* quare 3. *epidemion, in initio*, status anni in totum à ventis silens pesti corpora parat; ventus enim longiorem aëris fruitionem nobis exhibet, motu suo introducens aërem: non tamen sit violentus; nam is sæpiùs humores turbat, & caput etiam replet.

Secundò. Terrestres domus conueniunt iis qui refrigerio indigent, vel viribus sunt debilibus, hæmoptoïcis, & cephalalgicis, reliquis meliora sunt tabulata, maximè inter duo solaria, quia tuta sunt etiam à supernis excessibus. Tertiò. Magna domus præstat, vbi materia multa discutienda est, & in æstate: in contrariis flatibus, parua. Quartò Sublimes domus respirationem facilem efficiunt, & caput leuant: humiles reprobantur. Quintò. Ex fenestrarum situ, quæ respiciunt meridiem, optimæ sunt, vbi calefactione opus est, toto enim die sole illustrantur: in illis qui egent refrigeratione, præstant Aquilonares, secundo loco Orientales, pessimæ Occidentales sunt, quia manè quando lux suauissima est, ea carent, & vesperas cum nocte, præsertim æstate, æstuosissimas habent.

Sextò. Ex parietibus præstant crassi: nam tenues intemperantiis continentis patent. Parietes ex lateribus mitiores

initiores sunt,& minùs frigidi quàm ex lapidibus. Pauimenta ex lateribus valde frigida. Parietes calce illiti splendore visum tentant,ornati verò picturis, vel tapetibus non valde tinctis visum fouent. Domus recenter calce,aut gypso illitæ,valde noxiæ, quoniam turbidum reddunt aërem,& asthma parit earum vapor, & mortem subitam,ex Gal.7.*de vsu part.cap.*8.Septimò. Decubitus super terram iniucundus est,& corpus flatu replet.Supra lectum magis immunis à sordibus,aptiórque confabulationi,& surrectioni. In tabulato aliquando eligitur propter mutationem, & quia pondere stragulorum minùs grauat.Octauò.Lectica humilis exhalationi terræ ob noxia est:excelsa; timoris plena,quasi pendens: opportuna est modicè alta.Sic parua molesta est,nimis magna lassat; optima mediæ magnitudinis.

A

Sit lectica firma,& non vacillans; lassat enim, & turbat somnum:& si funibus substrata est,intenti sint. Non sit admodum mollis,quia valde calefacit,& in vtramque partem conuersionem æger habebit difficilem. Modicè mollis conuenit senibus,& debilibus. Est autem mollis ex culcitris duabus laneis:mollissima ex plumaceis,substratis funibus. Substrata linteamini coria,licèt statim refrigerent,paulo pòst valde calefaciunt.Stragula splendida,aut valde tincta feriunt sensus;figurata mentem debilem perturbant.

B

Ceruicalia in febribus non plumacea sint, sed lanea frigidiora verò sunt,& odora ex rosis siccis minutim incisis.Situs longitudinis lecti planus ferè vtilior est,quia non lassat corpus; quod facit sublimis ad caput; licèt hic morbis capitis conferat,& fluxiones vterinas promoueat; quare patientibus aptus, suppositis capiti multis ceruicalibus:ita Oribasius *lib. 6. collectan. cap.* 1. ex Antyllo.Figura autem decubitus eorum quibus caput laborat,in sublime vergat, præterquam in phreniticis; quoniam in iis humilem, atque inclinatum decubitum volumus, quia decubitus in sublime elatus quodammodo eos perturbat: quare figura decubitus eleuata laborantibus salutaris,quoniam(vt notat Conciliator, *dif.*122.) in hoc decubitu superflua ad partes viliores decumbunt. Quomodo verò sit conciliandus Auicenn.5.3.*tract.* 1.c. *vlt.* qui iubet catarrhosis, vt dormiant capite minimè eleuato,sed potiùs demisso.*§. Et oportet secundùm omnem dispositionem,vt assiduet demissionem capitis,& teneat decliue puluinar,vel capitale*: lege Matthæum Gradium *in lib.9.ad Almans.cap.de catharro*,Gentilem *in com.*Mercurial.2.*variar.lection.cap.*15.Iulium Guastauinium *lib.* 1.*de locis medicin.selectis,cap.*8.

C

D

Æger habitet in lecto,& dormiat ore clauso,cohibitisque labris:nam hiante, apertóque ore dormire,saluti est incommodum,quoniam aër turbidus,qui sub nocte ferè infestat per inspirationem haustus, meatus spiritus spiranti imbuit,raucam efficit vocem & obtusam,spiritualia membra refrigerat; & sic ex frigiditate fuligines retentę inflammant cor,exasperant fauces,& sitis superuenit intensa.Occluso verò ore dormiendo, sensim,& non confertim, aër per nares anfractuosas rapitur in viscera, cordis calorem attemperans,vt eleganter docuit Leuinus Lemnius *lib. de occultis nat.miraculis*, c. 27.

Linteamina, & interulæ mundæ sint:sed siccitate sua mouent sanguinem introrsum, quod experiuntur menstruantes fœminę,nam earum vsu prouocatur menstrua, vnde in febri puncticulari,morbillis,& variolis suspectę, nam exanthematum eruptionem impediunt; quare noxiæ sępe,nam sudorem impediunt. Quare in iis morbis, in quibus ad cutem expectantur abscessus, valde munda indusia, reprobat:in aliis morbis contraria optima sunt; & sic mutanda, & renouanda,vt ingenuè probat inter omnes Leuinus Lemnius *lib.4.de occultis,cap.*8.

E

Tegumenta in debili membro, siue à natura, siue à tempore,ea sint oportet, vt corpus ab aëris intemperantia tueantur,non ea copia vt rarefaciant,aut trahant,aut effœminent,aut grauent,aut prouocent sudorem, & debilitent.

Aër suspectus vitandus, præsentissimo emolumento summorum malorum:& si non potest fieri reditus ad patrium aërem,paretur arte similis:Ita infantes si non possũt nutriri materno lacte,cui insueuerunt, optimè aluntur saltem simili materno; quod enim circumferunt,lac puellæ commodius esse puero,& è conuerso,non est verum in conseruatione,sed in curandis affectibus exigentibus cõtrarium:saltem fiat ad aliam regionem mutatio, vel vicum, vel cubiculum,quia tractu temporis inficitur habitatio ægri.Addit Celsus *lib.*1.*cap.*3. à prauo aëre ad salubrem mutatio fiat per æstatem,à salubri ad prauum, non nisi hyeme,propter incolumitatem hyemis, & perexiguam eo tempore perspirationem.

De aëris electione in natura sua optima vltimò agendum. Esto, sicut & aqua,purissimus. Præstant puritatem lux,flatus, absentia externæ mixtionis: ideò loca aprica meliora sunt vmbrosis, & aër diurnus nocturno; ob quam causam ægri noctu ampliùs affliguntur,& aër villæ præstat aëri vrbis: inanit enim corpus,& meatus fluxiles facit,vnde augentur appetitus ad cibum,coctio, & sensatio:vrbis verò aër multò est crassior,quia non similiter agitatur ventorum flatibus;quoniam vmbrosus est, & mixtas habet vrbis exhalationes.In villa, potissimùm offendit aër noxius membra debilium, propter facilem impressionem continentis,& ita læduntur cutis, pectus, cerebrum. Vtilis est autem aër salubris in longis morbis; ij enim vt motu sunt tardi, ità & tarda exigunt medicamenta;hæc autem velociter imprimunt, aër autem tardè.

De salubritate aëris ex parte anni explicandum est primò,num pręstet totum annum esse æqualis temperamẽti,deinde si inęqualis,qua proportione erit saluberrimus De primo dic, facilè fuisse Creatori nostro indere toti orbi cœlesti influxum,vniuersũ terrę ambitum perpetuò æqualiter temperantem,sole modò accedẽte ad nos,modò recedente à terra superna & illustrante hemisphęrium nostrum;sed placuit ita condere,eo quòd in orbe sublunari,omnia tanquam peritura,quadam contrarietate cõstent, discordia enim elementorum in omnibus visitur; in elementis quidem separatim,in mixtis autem iũctim, & cùm humo mixtis similiter cõstet quatuor elementis, si Aristoteli, & Peripateticis standum est; vel tribus,& loco ignis,Sole,vt probauimus *lib.*2.*in com.histor.*63. & ex sacris eloquiis nuper confirmauit Rabbi Menassech Ben.Israël,*lib.de creat.mundi,prob.*14. proportione quadam coëuntibus; oportet quatuor anni tempora variè temperata esse,in quibus proportione mutua illa augeatur.Præterea per hyemem crescunt stirpium radices, per ęstatem fructus, & sic ex his mutationibus temporum anni,fit terra fertilissima;& vicissitudine hac, diei & noctis, somni & vigilię proportio fit commodissima, quę omnia magnam commoditatem mortalibus pariunt.

Ergo summa aëris bonitas in tribus cõstituitur.Primò quando iam annus etiam saluberrimus,includit in se excessus frigoris & caloris, dummodò non sint immodici, quod maximè reperitur in quarto, & quinto climate, quando annus est temperatus,vel legitimus; nam etiam in iis ipsis climatibus,quando non seruatur lex quatuor temporum anni,sequuntur morbi plurimi,& grauissimi. Reliquorum autem climatum aër improbatur:in Septẽtrionalibus propter excellentiam frigoris hyemalis; in Orientalibus propter excessum caloris ęstiui. Et adhuc magis reproba est habitatio extra climata;nam sub Septentrione crassissimus aër, cum longitudine diei æstiui durantis horas viginti,reddit feruentissimam æstatem & eadẽ crassities in nocte hybernâ, durãs viginti horas, reddit algidissimam hyemẽ. Sub ęquinoctiali autem demonstrauit experientia, nec recipiendam esse priscorum sententiam,opinantium habitari non posse propter summum calorem; nec aliorum, esse temperatissimam: habitatur enim, sed cum insalubritate magna, & calore.Licèt enim aliquid possit ad temperiẽ æqualitas illa perpetua diei & noctis,& remissiò caloris,quę paratur ex duplici hyeme in quouis anno; vel vicinitas illa perpetua solis,& directio,quæ faciunt eam regionẽ eximiè calidam; tamen Sol ex circundante mari attrahit perpetuam nubium copiam,ad locum ęquinoctiali subditũ,& sic

sic redditur morbosissima habitatio, ob pluuiarum, & nubium continuitatem cum multo calore sociatam, & sic hic status putredini, & febrib. pestiferis valde est obnoxius. Lege Guliel. Insulanũ *tract. de rat. vict. salubris, cap. 5. & 6.*

Est alia conditio salubris aëris in toto anno, vt non sit validus excessus, aut hyemis, aut æstatis; propter quam causam Hipp. *lib. de aëre, loc. & aquis*, præfert Asiam minorem, & aërem suæ patriæ. Altera est, vt duo illa tempora diu non durent: nam qualitas etiam moderata per moram immodicè intemperat, non minùs quàm si in qualitate excederet. Vnde fit vt præstet, vnicuique quadræ anni interponi dies aliquot contrarios naturæ temporis, vt naturam nostram incipientem labefactari refocillent, & ab imminenti morbo tueantur, dummodò sint pauci, qui debitam temperiem non euertant: & non sint insignes mutationes; nam illæ propter repentinum accessum lædunt, 3. *aph.* 1. & 2. *aph.* 51. & *lib.* 6. *epid. sect.* 3. *text.* 27. Ex hac ratione pēdet, quòd Celsus laudat dies hyemales sine ventis, & æstiuos cum Fauoniis. Ex eadem intelligitur doctrina Auic. 3. 1. *doct.* 2. *cap. de natura tempor.* dicentis: *in multitudine pluuiarum consistit sanitas*, si sint moderatæ; nam hæc interpositio maximè necessaria est, quoniam intemperies durat per quadras duas, vt siccitas per totam æstatem, & autumnum. Vel intelligatur Auic. de salubritate ipsius autumni, non de salubritate totius anni: nam autumnus dicatus augmento melancholiæ, siccitatem aëris requirit: quare non videtur recipiendum, quod Brachelius ait *in com. cit. Aph. Hipp.* quòd vnumquodque tempus anni eò sit temperatius, quò magis ad temperiem veris accesserit. Consule Vallesium *lib.* 1. *meth. cap.* 17.

Tertia, & postrema conditio aëris ad anni salubritatem est, vt respondeant sibi proportione æstas, & hyems: siquidem æqualis illa proportio, sanitas est. Refertur autem legitimus annus, *lib.* 1. *epid. in initio, & lib. de aëre, & aquis*, & Plinio *lib.* 2. *cap.* 47. Initio autumni pluit, & venti frigidi spirant: sequitur hyems nec valde procellosa, nec serena: in vere aliqualiter pluuia descendit, & adest aëris moderatio, & temperies: æstate calor, & siccitas abundè crescunt: sed ante canem dies octo efflant Austri vocati percurrentes: circiter diem duodecimum Iunij sequuntur Aquilonares vocati anniuersarij, qui ferè perpetuò comitantur caniculares dies, & pluuiæ respondentes proportione anniuersariis. Causam refert Auerrhoës, 2. *metheor. cap.* 5. eo quòd post solstitium æstiuum, Sol magis potest, quàm in solstitio æstiuo, glacies Aquilonares liquare, & ventos excitare; sicut calor pomeridianus plus potest quàm meridianus: eo fit vt noctes canicularium ferventiores sint diebus, propterea quòd per noctem deficiunt Aquilones ij deficiente Sole. In hoc igitur anno saluberrimè degunt homines, 3. *aph.* 8. Si autem totus annus declinat ad vnam ex quatuor qualitatibus, Hipp. habet, deterrimam esse constitutionem humidam, 3. *aph.* 13. & 16. tam in aëre, quàm in corpore ipso, 3. *aph.* 2. Licèt autem actiuæ qualitates per se sint efficaciores in mutando, passiuæ magis imprimunt per accidens, quoniam mutant humorum copiam, ex qua mutatione potissimùm emanat sanitas, aut morbus. Adde quòd actiuæ qualitates magis mutant, secundùm varietatem climatum. Hipp. verò supponens vnum clima, primum locum salubritatis, & insalubritatis tribuit passiuis. Lege Cardanum *lib.* 2. *contract.* 1. *cont.* 9.

Cur autem humida tempestas sit morbosa, & humidæ temperaturæ homines morbis sint obnoxij, causa est, quia illa abundant copia humorum, quæ est origo omnium morborũ: copia enim illa difficulter exhauritur exercitio; insufficienter balneo, quoniam balneum externas tantùm partes inanit; purgatione autem periculosè, quia omnis purgatio nocet membris præcipuis, quare purgantibus Hipp. miscet odorata, 2. *acut.* 12. altera causa, quia 3. 1. *doct.* 2. *cap.* 1. *omne purgans, purgat & inueterat*: deinde nocet, quoniam debilitat vacuando spiritum: nam simul cum inutili, vtilis spirituum portio excernitur, 6. *aph.* 27. Neque obstat, quod describit Mesuës, quòd *plura expurgantia faciunt reiuuenescere*, vt de Ellaboro, sena, tryphera, & aliis; hoc enim est per accidens, in illis qui propter copiam melancholiæ ante tempus senescunt. Tertia causa apud Galenum est, quia inducitur mala consuetudo, sicut ex frequentia clysterum. 4. 1. *cap.* 11. *de enemate*. Huc spectat celebris sententia Celsi *lib.* 1. *cap.* 3. §. *Sed purgationes quoque vt interdum necessariæ sunt, sic vbi frequentes sunt periculum afferunt; assuescit enim non ali corpus, & ob hoc infirmum erit, cùm omnibus morbis obnoxia maximè infirmitas sit, &c.* Cur ita? Respondet Brachelius, quòd crebra purgatio facit concidere poros, vt postea natura non possit fæces expurgare: quæ hominis imaginatio non est admittenda; nec enim conniuent pori, nisi propter ingentem vacuationem, quæ hîc locum non habet. Adde quartam causam noxæ frequentis purgationis, ex Celso *lib.* 1. *cap.* 4. quòd tales non habent quò confugiant, cùm ægrotauerint.

Cùm igitur aëris sit necessitas tanta, cùm in eo semper versemur, comedamus, bibamus, vigilemus, dormiamus, eúmque continuò ambientem, ad æstuantis cordis incendium, & totius compescendum, & alendos spiritus, cùm per inspirationem, tum per transpirationem hauriamus, vt Gal. 9. *meth.* 14. & *in art. medic.* 85. & alibi edocuit; necesse est vt pro sanitatis custodia, & morborum curatione, sit lucidus, clarus, temperatus, mundus, exquisitè syncerus, purus, nullis vaporibus inquinatus minimè fœtidus, neque crassus, aut nebulosus; nam ille est vitæ salutaris, benignus, & spirituum commoda materia, ac appositissimum pabulum: quem à tot suprà numeratis immutari iam prædixi. De aëris electione consule Gal. *lib.* 1. *de sanit. tuend. cap.* 16. & inter omnes clarissimum Montanum *part.* 2. *medicin. vniuers. titulo, de signis quibus bonitas, aut malitia aëris æstimari debet*, Ludouicum Septalium doctissimum *in com.* 1. *lib. Hipp. de aëre, & aq. & in oratione inaugurali ad libros de cœlo*, proposuit Belgicus Varro, Gaspar Barlæus, omnium scientiarum vetus, nouáque bibliotheca eloquenter, *à textu* 2. *vsque ad* 9.

HISTOR. XXXV. GALENI, *De genu rigore.*

Genu rigor ex frigore ortus, caustico medicamento curatus.

Profectus ad me quispiam hyeme vehementi, ostendénsque genu, facilè, dicebat, rigore id affici, statim verò calefacientibus iuuari. Rogabat igitur huiusmodi aliquod medicamentũ darem, vt qui profectus frigore inalgeret, dolerètque vehementiùs, quàm alias. Nunc igitur, inquit, loturus discedo, mittam autem ex balneo, qui medicamentum accipiat. Hæc cùm dixisset, abiit. At ego cùm tale nullum medicamentũ ad manus haberem, Euphorbium cum oleo triui, & cerâ liquefactum immiscui. Cùm verò amicus pharmaco ferendo puerũ misisset, exhibui, dolore protinus cessante, &c.* Galenus lib. 3. de compos. medicament. sec. gen. cap. 2. post princip.

PARAPHRASIS.

Cvm humor contumax exclusus è venis, in aliquam partem debilem, scilicet genu articulationem magnam decubuit, in ea parte frigida & exangui minùs coquetur, qui in calidiori concoqui non potuit: est enim huiusmodi articulus; quia osse multo, & neruo constat, natura frigidus. Hic ergo coaceruatus, magísque præ frigore condensante impactus, in genu rigorem, hoc est, conuulsionem concitabat. Hoc modo dicitur à Celso *lib.* 4. *cap.* 3. rigor neruorum, qui modò caput scapulis, modò mentum pectori annectit, modò rectam & immobilem ceruicem reddit. Vel si de rigore facto ab externo frigore intelligas, non de eo qui agnoscit causam internam sui effectricem, non errabis. De multiplici rigoris significato, lege eruditissimum Marcellum Virgilium *lib.* 1. *in Dioscor. in com. cap.* 1. & 46.

Genu refrigerato calefacientia medicamenta, vnguenta

vnguenta, lauacra, fomenta, & emplastra, & alia esse imponenda, quę tum frigiditatem arcerent, flatuosum spiritum discuterent, & partem roborarent, *suprà* satis ostendimus. Hæc omnia vsus euphorbij extrà appositi, rectè priùs (vt par est) purgato corpore, manifestè complectnam *calefacit, abstergit, & confert Ischiadicis, & innungitur ex eoparalysis, & stupor & confert valde* vt *lib. 2. tract. 2. cap. 235.* prædixit Auicenna: de cuius vi sat plura diximus *in com. histor. 27.*

Insuper extrà appositum, humorem potentissimè euocat ad extrà, quum sit calidissimum medicamentum, apud Paulum *lib. 7. tit. de euphorbio*: quoniam adurentem sortitur vim, causticique medicamenti instar à centro ad circferentiam peccantem succum deducit. Aliquando enim in hoc affectu, vt *suprà* notauimus, cogit necessitas ad vesicatoria deuenire, quando affectus rebellis est, & aliis præsidiis non succumbit: quo auxilio solertissimus in chirurgica facultate Hildanus *lib. 3. centuriar. chirurgic. obs. 98.* dolorem in calce pedis immanissimum persanasse gloriatur: de quo auxilio consule Michaelem Ioan. Paschal. *lib. 1. meth. curand morbos, c. 61.* Cardan. *lib. de curat. admirand. num.* 17. Douynet. *lib. 4. apolog. cap. 15.* & alios proprio capite de arthritide, Leonardum Turnesium *lib. 1. de histor. plantar. tit. de euphorbio.*

Galenus euphorbio, vt puto, ad refrigeratum genu refouendum, calefaciendùmque vsus est: & cùm hic dolor à causa forte primitiua, & externa, citra apparatum morbosum duxerit ortum, iccircò hoc auxilio citra totius purgationem vsus est. Nam in perfrictionibus vsitatum erat Galeno cerotum, dieuphorbium appellatur, factum ex oleo tenui & calidò, adiecta cera cum recenti euphorbio; vt ipse auctor est, *lib. 3. sec. gener. titulo, de medicamentis ex euphorbio paratis.* Eius compositionem tradidit Paulus *lib. 7. cap. 19. de acopis, dropacibus, & sinapismis, tit. de euphorbio*, in hunc modum.

℞. opopanac. ℥. j. *ceræ tyrrhenicæ*, ℔. j. *euphorb. castor. piper. albi, an.* ℥. ij *medul. ceruin.* ℥. iiij. *œsypi* ℥. iiij. *adarce.* ℥. ß. *olei styracin. laurin. irini. amaracin. an.* ℥. vj. *olei veteris*, ℔. ij. *resin. terebinth.* ℔. ij. & ß. *galbani* ℥. j. *stillæ ammoniac.* ℥. ij. *hedycroi* ℥. vj. fiat ceratum.

Hoc mirabile est pro dolore coxæ, cæteràsque partes dolentes mirificè iuuat. Si non sufficiat, ad ignem accedere doloris inclementia nos compellit. De pyroticis, phœnigmis, septicis, causticisque medicamentis, consule Hollerium, strenuum Chirurgiæ ducem, *lib. 3. instit. Chirurgic. cap. 5.*

QVÆSTIO XLVI.

Vtrùm frigus alicui functioni sit ex vsu, vt contra Recentiores firmat Conciliator.

COMMENTARIVM.

F*Rigore inalgeret.*]. Celebratissima quæstio est, & à priscorum scientissimis agitata, vtrùm frigus alicui functioni possit esse ex vsu. Gal. *lib. 3. de caus. symptomat. c. 3. fin.* sic suam expendit sententiam. *Calor adauctus valentius alterat, modò tamē non eo incrementi perueniat, vt iam colliquet, tum nāque ad omnia est inutilis. Frigus verò nulli functioni est ex vsu.* Subscribit Auicenna 1. 1. *doct. 6. c. 3. §. Et frigus non intrat in seruitiū harū virtutum, nisi per accidēs Si enim in ipsū ingrederetur, operationibus noceret, & motiones debilitaret. &c.* nam natiuus calor in omnibus operationibus primus est auctor, & præcipuum agens nuncupatur ab Arist. *lib. 4. meteor. c. 2.* sic enim ait: *Atque perfectionis exordium à natiuo calore prouenit, &c.* Itaque calor naturalis primò, & per se coctionem operatur, quandoquidem docente Gal. omnium operationum quæ in corpore fiunt, ipse auctor est & causa, ex *lib. 1. aph. 3. & 15. & lib. de art. medic. const. c. 12. & 16. epid. sect. 4. com 13. & 25.* Viuentia enim calore operantur, & viuunt, omnésque suas exequuntur functiones. Frigus prohibet vaporum resolutionem in corpore, putrefacit, debilitat viscera, extinguit calorem innatum, denique cùm vita consistat in

A calido & humido, frigus valde nocebit corporis operationibus, quum sit calori ex diametro contrarium.

Conciliator *different. 61.* multis conatur ostendere, frigus plurimis functionibus esse ex vsu; & nos aliquas addemus rationes firmissimas: Nam si calor, & frigus miscent in coctione, & sunt actiuæ qualitates, cur operationes non tribuentur vtrisque? quare coctio rectè potest definiri, perfectio natiui frigoris. Sed definitur per calorem, tanquam per digniorem qualitatem.

Secundò. Coctio in hyeme est fœlicior, non tam ob magis vnitum in visceribus, ob circunstans frigus, calorem, quàm quia frigus, immodicum illum, & ardentem in intimis partibus calorem attemperat, & modificat. Hoc modo hyeme ventres calidissimi, somni longissimi, appetentia maior, nutritio melior, ex Galen. *lib. 1. aph. 1.* Audi
B Auic. *lib. de remouēdis nocumentis, quæ accidunt in regimine sanitatis, c. 2. Et frigus quidem quando operatur inspirationē, solum quæ non fuerit multū distans ab eo, causat prohibitionē vaporum à resolutione. sed in corporibus mundis inspiratio moderata causat retentionē, vel retractionē caloris innati ad interiora; quare aggregatur caliditas innata, & fortificatur; vnde reperitur in eis digestio cibi, & maturatio humorum plurima, & magis completa, &c.* Ergo frigus promouet coctiones, & ingreditur opus, & vsum naturæ.

Tertiò. Frigus, sicut reliquæ facultates, est causa temperamenti agentis. Ergo erit causa actionis à tēperamento prodeuntis: nam quod est causa causæ, est causa causati.

Quartò. Putredo fit à peregrina frigiditate, ex Arist. *lib. 4. meteor. cap. 2.* Ergo cōcoctio putredini contraria, fiet
C à moderato frigore: nam frigus coctionem attingit, vt efficiens causa: ad coctionem enim non solùm est necessarium, vt vtilis materia coquatur, sed simul vt aliæ partes rerum quæ coquuntur, densentur, coagulentur, vniantur, quæ operationes à frigore præstantur. Ergo necesse est, vt sicut calidum, sic frigidum in opus incumbat in generatione nostra, & humorem ac siccitatem misceant, ac gubernent. Ergo frigus alicui functioni naturali est ex vsu.

Quintò. Coctio fit à calore, non absoluto quidem, nec igneo (nam si ab hoc fieret, testimonio Gal. *lib. 8. de placit. Hip. & Platon. c. 7.* multo citiùs, & meliùs in febrientibus absolueretur, sed à moderato, benigno, & halituoso, qui in pueris copiosissimus est, ex Gal. *lib. . de simpl. medic. facult. c. 9.* & omnes facultates adauget. Ergo quæcunque refrigerando in febribus ardentibus, ingentem illum ca-
D lorem remittunt, & de eius intensione detrahunt, faciunt, vt natiuus noster calor moderationem consequatur. Sed hoc facit per se frigus infrigidando. Ergo per se in operationes vitæ ingreditur.

Sextò. Propter putredinem coctio impeditur, quum illa huic sit contraria. Sed frigida sicca putredinem arcent, & coctioni opem ferunt, non vt sicca, & excrementitiam humiditatem absumentia, sed quà calori extraneo reluctantur, vnde putredo. Ergo frigidum coctioni adminiculatur, & per consequens, &c.

Septimò. Respiratio est opus ad vitam maximè necessarium, & ita dicitur cum vita ad conuertentiam, vt *viuentem non respirare, & respirantē non viuere sit impossibile*, ex Gal. *lib. 6. de loc. affect. c. 5.* Sed sine aëre frigido inspirato, caloris nostri symmetria non durat; nec temporis mo-
E mento æstuans cor conseruari potest. Ergo, &c. Quare cùm insitus calor noster, moderato frigore per respirationem attracto seruetur, ac foueatur, illi non est contrarium, vt eloquenter probat Valleriola *lib. 1. de loc. com. c. 15. in med.*

Octauò. Non quicunque calor est naturæ operantis instrumentum, sed ille qui proportionatus est, & commensuratus, ex Gal. Sed non potest attemperari, nisi à frigore moderato, vt obeundis functionibus commodus existat. Ergo, &c.

Nonò. Nisi intercederet frigoris operatio, natiui nostri caloris, ne exorbitet, æstum compescens, ignis internus, cùm sit flamma ardens, liquaret, immò vreret. Ergo frigus per se agit. Hæc est causa, cur tantopere iuuat contra operantia illa mutua membrorum inter se, quam summè extollit Galenus in locis multis, vt scilicet partes

partes frigidæ actionem calidarum retundant, & infrenent.

Decimò. In plantis, & animalibus non minora opera videntur in æstate, quàm in hyeme, ita Hip. 3. *aphor.* 1. *Mutationes temporum potissimum pariunt morbos, & præsertim insignes mutationes frigoris, aut æstus*; quia frigus excedens, & sæuiens calor mutant ventos, nubes, nebulas, & aërem, eúmque diuersimodè alterant. Ergo sicut calor excedens, & frigus, externa immutant; sic si temperiem seruent in corpore, plurimis functionibus sunt ex vsu.

Vndecimò. Adeps calore soluitur. Ergo frigore concreuit: nam, vt ait Auic. 4. *meteor. cap.* 3. quæ à calore liquantur, frigore concreuere: vt tam multis contendit Laurentius pro Galeni tutela, *lib.* 6. *de histor. anatomic. quæst.* 5. Sed adipis vsus multus est in corpore: nam iuuat coctionem, humectat corpus, & arida ossa lenit, ne exiccentur in motu. Ergo frigus concrescens alicui functioni est ex vsu.

Duodecimò. Frigus facit ad retentionem, quatenus constingit villos omnes, & iuuat ad expulsionem, quando constringit circulares. Sed retentio, & expulsio fæcum v. g. aut vrinæ, est actio à natura intenta, qui effectus per se sunt frigiditatis. Ergo.

Vltimò. Frigus immodicum caninam appetentiam excitat, vt constat ex Gal. 2. *aphor.* 21. Ergo modicum famem naturalem excitabat. Sed appetentia est functio intenta à natura. Ergo frigus sicut generat aliquas partes, vt calor, etiam per se, se habet ad conseruationem mixti: Nam docente Arist. 2. *de generat. animal. cap.* 4. actiones partium à frigore, & à calore sunt. Hæc sunt potissima argumenta, quibus conuictus Conciliatoris sententiam amplector, qui *loc. cit.* nostras partes tutatus est acerrimè.

Renuunt Christophorus à Vega *lib.* 1. *art. med. sect.* 1. *cap.* 5. Doctissimus Veiga *lib.* 1. *art. medic. in com. cap.* 62. Vallesius 5. *controu.* 11. Dicunt ergo omnes, tam retentionem, quàm appetentiam à frigiditate iuuari, sed ex accidenti tantùm, hoc est, media corrugatione, adstrictione, & diuulsione: ex quo intelligitur, non esse appetentis facultatis ministram frigiditatem, sed præparare tantùm os ventriculi sensuræ facultati, quia scilicet densat, cogítque partes ventriculi, & secundùm partem superiorem, cui appetentia inest, arctat, & diuellit. Quare calor solùm essentia sua per se functiones naturales ingreditur: Sed hæc solutio est ficulnea, & tantis viris indigna. Ita enim calor non aget per se, quia frigus per se non agit, sed alterius interuentu. Quare liceat argumentum colligere in hunc modum. Frigus non agit de per se, sed secundariò, hoc est, constringendo, condensando, contrahendo partem cui inest: Ergo calor de per se non agit nisi inanitendo, & dissipando; si verum est contrariorum eandem esse legem, aut quod vni illorum conuenit, eius contrarium similiter, ac eodem modo alteri debeat conuenire.

Quæ verò obiicit Vallesius, & sic demonstratione quadam putat concludere, nihil vrgent, solùm probant adaucto frigore, & intensiore facto, ad portionem actiones minui; quod nos non negamus, qui non loquimur de intenso, sed de moderato, cuius præsentia actiones perficiuntur: quemadmodum cum eo concedimus, crescente frigore non corrumpi actiones, quia natura nostra magis accedit calori extremo, quàm extremo frigori, quo pacto non est dubium, quod à frigore excedente tot damna scaturiant, quæ Auicenna retulit, quæ ex modico frigore non oriuntur, cuius vsus ad vitæ conseruationem per se etiam est necessarius.

Neque ob hoc damnandus est Galenus aut Auicenna, qui frigus nulli functioni esse ex vsu prædixerint: quos auctores non erit multum operosum in nostram amicitiam admittere, (quod obnixè Vallesius à Conciliatore expostulat) nam frigus nulli functioni ita promptè vt calor est ex vsu, quia caliditas est qualitas magis amica naturæ, & à partibus auidè amplexatur. In hunc modum intelligendus Hip. 5. *aph.* 18. dicens: *frigidum esse inimicum dentibus, ossibus, neruis, cerebro, spinali medulla.* adde tu, tendonibus, ligamentis, & aliis partibus exanguibus: nam hæ frigidæ partes, vt nerui, modico frigoris vsu ad sui conseruationem indigent; licèt cùm sunt lapsæ, calidis actu, & facultate gaudeant, quarum intemperantiis calor remedio est. Ergo cùm omnes ferè operationes naturales cum motu dispensentur, celeriùs calore, qui motionis auctor est, perficiuntur; quare calore magis, quàm frigiditate, aut qualitatibus cęteris, tanquam potissimo instrumento, ad obeundas functiones vtitur natura. Vel dicas, frigus adauctum nulli functioni esse ex vsu: nam, vt dicit eo loco Gal. caliditas adaucta carnem, & sanguinem colliquat: sic frigus immobilitatem facit, stuporémque inducit, & vt summatim dicam, de per se omnes actiones impedit: vt algorem fecit in ægro, de quo est scripta historia hæc: sicut moderatum eas mirum in modum promouet, atque excitat. Consule Carrerium doctissimum *in com. cap.* 1. *fen.* 1. *Auic.* qui *doct.* 7. *cap.* 3. acutè, at fusè pro more suo, hoc argumentum emedullat.

HIST. XXXVI. GALENI, *De articulorum dolore.*

Dolore articulorum laborantes quidam, ossium humanorum puluere assumpto curantur.

N*Oui nostrarium quosdam ossa potui exhibuisse, haud scientibus quidnam ebibissent, ne videlicet auersarentur, ac multorum arthritidem curasse. &c. Gal.* lib. 11 simpl. tit. de ossibus.

PARAPHRASIS.

AVicenna 21. 3. *tract.* 2. *cap.* 9. sic inquit: *Et existimauerunt quidã, quòd de expertis, quæ non diuersificatur, omnino est, vt in potu dentur ossa hominis adusta, & iã quidem vsi fuerũt eis quidã de famosis, & sanati sunt, ex podagra, & doloribus iuncturarum omnino, &c.* Idẽ firmat Paulus *lib.* 7. *tit. de ossibus.* Hoc præsidium prodesse confirmant, quoniam ossa digerentem, exiccantémque vim sortita sunt. Hac ratione Aubertus *exercit.* 50. *in addit. Fernelij*, fœlicissimo euentu ea in puluerem redacta, cum conserua rorismarini, & betonicæ commixta, non paucis arthriticis exhibuisse refert.

Hac de causa Crato *lib.* 8. in catarrho frigido sistendo puluerem ex ossibus humanis in fornace combustis, & in læuorem redactis maximè probat. Ita Donzellinus *consil.* 52. puluerem ossium humanorum, paralysi esse firmat salutarem valde. Plurima vnguenta parat Petræus ex ossibus humanis, pro variis morbis curandis, in Nosol. *tract.* 1. *pag.* 151. Crollius facit antipodagricũ ex iis, *lib.* 2. *fol.* 243. Quapropter Euonymus *in antidotario suo*, mirũ in modum laudat oleum ex ossibus humanis extractum: nam ex ossibus mortuorum frustulatim concisis, & positis in igne, quò excandescant, extinctísque in oleo vetustissimo, & contusis, distillat oleum ad omnes iuncturarum dolores efficacissimum. Deinde in dolorificis alui profluuiis, nec non hęmorrhagia compescẽda, cum aquis aut decoctis exhibita, quantitate drachmæ vnius, valde iuuant.

Quæris causam? Galenus ad manifestas qualitates confugit, nempe ad exiccantem qualitatem, cuius ope excrementitia humiditas, quæ ferè in diuturnis affectibus exuperat, absumitur, & partes roborantur. Sed si quispiam ad sympathiam recurrat, qua vnum membrum adiuuat aliud, vera proponet. Sic multæ partes cum aliis sibi similibus mutuum obtinent consensum. Omentum veruecinum natiua quadam proprietate simul cum mulcebri calore, humani omenti dolorem, qui ventriculum & intestina opprimit vehementer, recenter ab animali extractum, & parti dolenti impositum, lenit atque contemperat: quare in diarrhœa, & dysenteria summo est auxilio, vt experimento fidissimo experimur, & notauit Amatus *lib.* 6. *centur.* 2. Pulmo vulpinus humani pulmonis vires collapsas restituit, quare Asthmaticos iuua

iuuat, ex Galen. *lib. 11. simpl. tit. de pulmone*: quo factum est vt Mesuë, cæterique Arabicæ familiæ proceres scientissimi, loco de pulmone vulpis tot celebrent laudibus, & encomiis, pro roborando pulmone, abstergendis pectoris cauitatibus, vlceribus pulmonis consolidandis. Sic ossa cranij humani ab omnibus ferè ad præseruationem, & curationem epilepsiæ collaudantur. Nam vnum membrum, sibi simile sympathia quadam, & tacito naturæ consensu respicit, & roborat. Si verò pro leniendis doloribus articulorum præsidia quæris, vnum proferam eximium, & est lapis Nephriticus, quem si parti topho oppressæ imponas, mirum ex tempore leuamen senties: nam sicut hic lapis renales dolores lenit, sic omnem cruciatum abdita quadam proprietate mitigare, fidissimo experimento adinueni, in Prorege Orientalis Indiæ, qui diuersarum partium doloribus sæuis tentatus, solo hoc conualuit B semper: de cuius efficacia mirabili pulchra conscripsit Augerius Clutius, Medicus Amstelodamensis celeberrimus, & secretorum naturalium acerrimus indagator, in suo eleganti *de lapide Nephritico libello*.

HIST. XXXVIII. GALENI.

De tophis articulorum.

Articulorum tophi, caseo acri in cruris suilli salsi decocto macerato discussi.

Cvm mihi olim caseus allatus esset bubulus, quem ex odore grauem esse coniiciebam, abieci, & iam à famulis absumptum putabam. Cæterum illi talia seruare soliti, longo post tempore ex promptuario afferentes, quidnam de illo fieri iuberem, rogabant. Cùm igitur edendo non esset propter acrimoniam, ludicrum nobis problema extitit, proponentibus cui rei quis illum posset accommodare. Intereà cùm ad me arthriticus quispiam in curru conuectus esset, tophos, quos Græci poros vocant, in articulis habens, subiit mihi crure suillo salso decocto, caseum eo decocto macerare, ac probè in mortario subigendo vnitum tophis imponere. Et sanè arthriticus ab hoc medicamento mirificè adiutus est: nam rupta sponte sua cute, absque incisione videlicet, effluxere quotidie citra dolorem tophorum particulæ. Vbi verò totus qui apud me erat caseus fuisset absumptus, talem sibi alium comparans arthriticus in posterum seruauit, & posteà rursum vsus est inueterato: atque vbi tunc quoque idem percepit commodum, sæpius deinceps vti perseuerabat, & quosdam amicorum similiter affectorum docuit, Atque id quidem nos excogitauimus, cæterùm comprobauit experientia, &c.* Galenus lib. 10. de simpl. medicament. facult. cap. 9. de Caseo.

PARAPHRASIS.

FRequentissimo experimento constat, plerósque quibus dolores articulorum diu durant, & malum diuturnitate temporis fit habituale, tophos deinde in manibus, & pedibus pati. Est autem tophus, tumor durus præter naturam, ex crasso, terrestrique humore pronatus. Hic aut statim tumoris initio talis existit, vt cùm vel gypsea pituita, vel naturalis melancholia in parte aliqua congesta est; aut propter immoderatum discutientium, resiccantiúmque medicamentorum vsum resoluta tenui portione, reliqua magis crassa remanente, & ad immedicabilem duritiem degenerante.

Deinde in tantam duritiem sæpe conuertitur humor, vt concrescat in lapides, quos exemptos esse à podagricorum iuncturis testatur Musa *lib. 4. aph. in com. sent. 79.* Ioan. Kentmannus *lib. de calculis*, Vvierius *lib. 3. de prestig. dæmon. cap. 15.* Iulius Alexandr. *lib. 14. meth. cap. 13.* Pituita enim in corpore nostro reperitur muco similis, quæ si caloris vi, & appulsu (inquit Fernelius *lib. 6. physiol. cap. 9.*) tantam adipiscatur crassitudinem, vt iam partibus conclusa possit adhærescere, vitrea appellabitur, quæ ex A concretione ita durescit, vt à lapidis, aut gypsi natura non procul absit. Hanc sæpe deprehendisse refert in pulmonibus, & in digitorum articulis, accepto quidem ex distillatione principio, tandem in extremam tophi, aut calculi duritiem euasisse.

Hunc humorem induratum priùs medicamentis, vt faciliùs cedat, emollire oportet: sin autem tophacea durities perseueret, malam figuram affectæ partes adipiscuntur, ita vt distortis, & thrombosis digitis vix incedere possint: & adeò hæc materia est tenaciter in articulis impacta, vt necesse sit sæpiùs cutem incidere, & subiectum humorem radere, vel vrere; paulatímque ferramento extrahere; sed securius est medicamentis emollire, quò faciliùs cedat, à carnosáque substantia separetur.

Emollientium, & discutientium varios esse gradus B censet Galenus *2. ad Glauc. 4. & 5. & lib. 14. method. cap. 4.* vt ex Galeni doctrina probat Mercatus *lib. 2. indicat. cap. 6.* Hæc concretum humorem fundunt, & sensim per halitum resoluunt. Inter hæc optimum indicauit medicamen, caseum vetustum, qui si in cruris suilli salsi decocto maceretur, & particulis affectis imponatur, pro eradicandis poris est præsidium præstantissimum, auctore Paulo *lib. 3. cap. 78. rubric. 4. tit. de tophis, quos Græci poros vocant*: quod auxilium esse potentissimum ad tophorum particulas sine ferro detrahendas & sanandas, tradit Hollerius *lib. 1. instit. Chirurgic. cap. 4. de emollientibus in med.*

Omnis caseus acris est, apud Paulum *lib. 1. cap. 89.* & Galen. *lib. 3. de alimentor. facult.* Nam dum paratur, assumit ab iniecto coagulo acrimoniam, humiditatemque C omnem deponit, vt asseruit Galenus *loc. cit.* Nam coagula omnia sunt sicca, ignea, ex Auic. *lib. 2. tract. 2. cap. 118.* & vetustior, acrior est, ex Auic. & Galen. *loc. cit.* Hic ergo si sit bubulus, cùm crassior sit, adstringit, & firmat, & eo ampliùs si salso decocto sit maceratus: nam præter adstrictionem, salsedine amplius exiccat, ex Galen. *4. aphor. 13.* & siccitate qua pollet, ratione salis. *2. acut. 6.* humiditatem absumit, ex Galen. *lib. 6. epid. sect. 6. com. 5.*

Elegit autem crus suillum ad decoctum, quoniam pinguius est, & viscosius: nam eo nomine etiam adipes vetusti emolliunt, quoniam viscositate adhærentes meliùs operantur. Hac ratione caseus bubulus plus prodest, quia pinguior, ex Galen. *lib. de bonit. & vitio succor. cap. 4.* Galeni experimentum laudarunt posteà Trallianus *lib. 11.* D *cap. 1.* Auic. *loc. cit.* Oribas. *lib. 9. synops. cap. 59.* hoc enim medicamentum maximè penetrat, & acrimonia, ardore, caliditate rumpit cutem, & tophum exhaurit: nam vt Paulus inquit *loc. cit. sua sponte topho dehiscente, humor qui intus coierat, eructatur.* Hoc auxilio se vsque ad miraculum vsum fuisse refert Petrus Bayrus *lib. 4. de duritie, & nodosit. iunctu rar. tit. de tophis.* Ambrosius Paræus *lib. 17. cap. 20. de nodis, seu tophis qui in articulis concrescunt*, addit pyrethrum, sulphur, & miscet euphorbium, vt efficacius ruptorium paretur. Quo præsidio, vnà cum pyritæ vsti scobe, rupta cute ex podagricorum iuncturis plurimos tophos extraxisse duritie inuictos, gloriatur Scaliger *exercit. 108. ad lib. de subtilit. Cardani.* Quæ autem deinceps tophorum generationem impediant, docet Paulus *cit. loc. rubric. 2.* Explanat eloquenter Franciscus India Veronensis, *lib. 1. de gutta, cap. 4.*

E

QVÆSTIO XLVII.

Vtrùm rationi citra experimentum magis, quàm experimento citra rationem fidendum sit, vt hactenus Medici sunt opinati.

COMMENTARIVM.

COmprobauit experientia.*] Quum de ratione, & experientia, qua celebratum est hoc tam proficuum pro rebelli morbo curando, auxilium, in hac historia facta sit

sit mentio, placet nobis Principum historias enarrantibus per amœnissimos medicæ facultatis campos discurrere; præsertim in quæstione hac, quam ieiunè & Galenicæ doctrinæ obliti ventilarunt Iuniores, quos honoris causa in propatulum non referam, ne semper vt iniurius eorum doctrinam conuellere videar. Expendamus ergo, vtrum horum principiorum quibus constituitur ars nostra, præcipuum sit, experimentum, an potiùs ratio; cui scilicet magis fidendum. Et firmiùs quidem esse experimentum suaderi potest hoc modo.

Experimentalis cognitio vsque adeò certa euidénsque est, vt vel ea sola prima artium principia agnoscantur, reliqua ex illis deducta confirmentur, ita vt ab experimento fiduciam, & certitudinem accipiant. Igitur illud præferendum est rationi.

Secundò. Licet vna sit veritas rei de qua agitur, cùm eius tamen inuentio difficillima sit, & valde abscondita, frequenter labatur intellectus noster in ea indaganda, atque sensus in suis sensibilibus cognoscendis errorem non committat. Igitur nec experimentum à sensationibus deductum, fallax ac incertum erit, & ex consequenti, &c.

Tertiò. Modus cognoscendi qui à sensibus procedit, magis proportionatus est nobis, quandiu in corpore sumus. Ergo illi maiorem fidem præstabimus, quàm rationibus ab intellectu inuentis, si sensui, & experimento repugnent.

Quartò. Communia artium præcepta raciocinatione, & discursu inuenta, sæpe in indiuiduis deficiunt, ob particulares eorum naturas, & proprietates, ex Auer. *lib.6. collig. cap.1.* Igitur potiùs sequendum est illud, quod in vnoquoque experimur, quàm quod ratio in communi dictat.

Vltimò. Sensualis artifex magis sensu, & experimento, quàm intellectu mouetur. Cùm igitur Medicus sit artifex sensualis, magis secundùm sensum, & experientiam, quàm secundùm rationem, illi iudicandum est, quemadmodum apertis verbis firmauit Gal. *lib.art.medic.cap.*88. præsertim cùm experientia ipsa, fidissima sit omnium iudicatrix, 1. *simpl.cap.vlt.& 6.epid. sect.* 3. *com.*19. & sit index eorum, quæ iuuant & prosunt, 9. *de placit.*6. & vsque adeò certa, aut quæ ipsa comprobat, sine causa nouisse sufficiat, 2. *aph.*24. sintque aliis stabiliora, 5. *de compos. med. sec.loc.c.*1. *prope fin.* nec distinctione indigeant, 4. *simp.* 18. atque vbi ratio pugnat, experimentum sequendum, 3.1. *doct.* 2. *cap.*7. *&* 4. 1. *cap.* 20. nam illi qui ratiocinantur, falsa pro veris frequenter accipiunt, 1. *simpl. cit.* & sophisticum esse ait, propter apparentium rationum similitudinem sensibus fidem abrogare: & 1. *de natural. facul.*13. Asclepiadem delirare asserit, qui illis prohibet fidem habendam.

Ob hanc causam Auenzoar *lib.2. tract.2. cap.5.* scribit: *se experientia iuuari, & saluari tam in vita, quam in morte, factis, & scriptis, eo quòd iusta sit, & æqualis statera, libráque & id à quo ratio ipsa fidem accipit,* 5 *de sanit.tuend.*11. *& lib.6.cap.*14. *&* 3. *cris.cap.*8. ita vt rationi experimento destitutæ nullatenus credendum sit; quod innuere videtur Hip. 2. *aph.* 7. probationem addens ab ipso experimento, & Galenus apertè docet, *in proœm.epid.ad fin.* Quare, &c.

Denique medicina incepit ab experimento. Nam Medicorum diligentissimus Hippocrates Cous, hoc modo medicinam à tenebris in lucem reuocauit, & quodam veluti partu genuit, per omnia membra aluit, eduxit, vestiuit, atque ornauit. Cùm enim tunc mos fuisset liberatos morbis scribere in templo eius Dei qui auxiliatus esset remedia, vt posteà similitudo proficeret, ea experimento inuenta scripsisse traditur: ex quibus hanc artem excepisse refert Plinius *lib.3.cap.*37. *& lib.*26. *cap.*3. firmat *lib.*29. *c.*1.

Pluris verò esse faciendam rationem, non leuioribus argumentis contendi potest. Et primò sic. Artificiosa ratio, qua iudicatur taliter, aut taliter operandum, vel demonstratio est, vel vsque adeò probabilis discursus, vt ad eam proximè accedat. Sed qualiscunque fuerit, scientiam, & certitudinem gignit secundùm plurimum, vt *paulo suprà* Galenus docuit: experimentum autem cùm non rarò fallax sit, plerumque inducit errorem. Igitur illi præferenda est ratio.

Secundò. Agendi methodus, quæ ex corporum naturis, morbis, eorum causis, remediorum facultatibus elicitur, magis accurata est, quàm experimentalis, vt *suprà* ostensum est, & colligitur ex Arist. 1. *metaphys.*1. Atqui illa discursu, & ratiocinatione acquiritur. Ergo his magis fidendum, quàm experimento.

Tertiò. Illa quæ ratione in artibus inueniuntur, vt certò sciantur, experimento non indigent. Sed experimentum ratione destitutum, vel nullum est, 2. *meth.*6. vel saltem infirmum, parúmque tutum & fidele, 9. *de placit.*6. Igitur multò præstantior est ratio. Maior constat, quia quæ in vnaquaque arte reperiuntur, principia sunt, & conclusiones: ad illorum verò scientiam comparandam, sufficit cognitio terminorum, ex quibus constant principia ipsa: his autem euidenter cognitis, & rectè applicatis, absque alio requisito, protinus intellectus iudicat alterum extremum alteri conuenire, & scientiam illius assequitur.

Quartò. Non minùs sensibilium multa sensum effugiunt, quàm rationabilium rationem ipsam, ex Gal. *lib. an sanguis in arteriis contineatur, cap.5.* Sed magis aptus, magísque perspicax intellectus ad rationabilia, & occulta indaganda, inueniendáque, quàm sensus ad sua sensibilia; cùm hic sola præsentia, & manifesta agnoscat, sæpéque labatur, vbi planè non sunt manifesta. Igitur.

Vltimò. Non solùm maior medicamentorum copia methodo rationali comparatur, sed ea quæ ratione inueniuntur, præstant experientia inuentis, 6. *de compos. med. sec.loc. &* 3. *sec.gener.cap.*2. *&* 3. *de loc.affect.cap.*2. Dubium ergo non videtur, sequendum potiùs rationis dictamen, posthabito sensu, & experimento; præsertim cùm multò certior sit demonstratio inductione, etiam testante Galeno *lib.4.simpl.cap.7 ad initium.*

Cæterùm ambo hæc esse necessaria, & vnum sine alio esse inutile, firmat in hac historia Galenus, *in fine.* 5. *Atque id quidem nos excogitauimus, cæterùm comprobauit experientia,* quasi diceret: hoc auxilium ex caseo acri nos ratione inuenimus, & firmauit experimentum, & meritò sanè: nam experientia, & ratio duo instrumenta sunt ad artes inueniendas necessaria, & veluti crura quædam quibus illæ firmantur, ex Hip. 1. *aph.*1. *&* 8. *sec.loc.*1. *&* 7. *&* 1. *meth.*3. *& lib.2.cap.1. & lib.9.cap.6. & lib.num sanguis in arteriis contineatur, cap.5.* & innumeris ferè aliis in locis: non omnia tamen, aut sola experientia, aut ratione inueniri posse testatur 3. *meth.* 1. Verùm etiamsi quædam sola ratio excogitet, alia experimentum inueniat, *lib. de theriac. ad Pison. cap.* 3. semper tamen quoad fieri potest, experientia, & ratio iungenda: ita vt in medicinis, vel theorematis ratione exploratis experimentum sequatur; ratio autem in illis quæ sunt experimento inuenta, 2. *meth.cap.* 6. *&* 6. *de sanit. tuend.* 14. Sic enim illa connectuntur, vt mutuò inter sese firmentur, mutuámque fidem vicissim accipiant; nec possit dari vera ratio quæ oppositum habeat artificiosum experimentum, nec è contra: ambo siquidem vera sunt, quæ sunt ab illis rectè excogitata, 2. *aph.* 17. Quare firmiter sequendum id quod vnum inuenerit, aliud confirmauerit. Vbi verò illa pugnauerint, necesse est aut inartificiosum esse experimentum, aut oppositas rationes tantùm apparenter veras, quibus standum non est, nec propter eas à sensibus, & experimento recedendum, id quod fundamenta in principio adducta confirmant. Ergo hæc duo medicinæ crura omnino necessaria sunt, & quilibet soli non fidendum, quia experientia citra rationem est inualida; & hæc citra illam fallax & captiosa. Quare vtriusque partis rationes sunt soluendæ, & percurrendæ, ne omnino conuincere videantur.

Primum verò argumentum, quod suadebat magis esse fidendum experimento, rectè concludit, præferendam videlicet esse experientiam aduersanti rationi, quia scientifica non erit, nec demonstratio: & ab euidenter cognitis recedere non oportet, ob ea quæ dubia sunt, & nondum comperta, *cit. lib. & cap. num sanguis in arter. contineatur.*

Ad

Ad secundum. Negari non potest difficultas veritatis per intellectum, & rationem inueniendæ; inde siquidem errores, sectæ, variæque in scientiis discordiæ, 1. *aph.* 1. & 9. *de placit.* 6. sed cùm non minùs etiam sensus decipiantur frequenter, præstat quidquid sensu, & experimento assequimur, ratione firmari.

Ad tertium. Licèt anima nostra quamdiu corpori immergitur, ita sensibus corporeis alligata existat, vt illorum interuentu intelligat, non ideò tamen sensuum cognitio nobis etiam inuia magis, vel sola propria est, quàm rationis; ac proinde sensibus solis, brutorum instar, moueri non debemus.

Ad quartum. Experimentum etiam circa ſindiuidua quædam acquisitum, deficere potest in aliis, ob non omnimodam similitudinem, vel occultas proprietates: vnde quamuis in se ambiguum non sit, & incertum, quemadmodum nec sunt artium theoremata; relatione tamen ad operationem fallax esse potest, & timorosa eius operatio, ac proinde in singulis firmandum, iuncta tamen ratione.

Ad quintum. Non considerat solùm Medicus illa quæ sensibus subiecta sunt; cùm innumera ferè alia contempletur, & ratiocinando assequatur; nec minùs vera, & scientifica ratione mouetur, quàm experimento, quibus medica ars integratur. Artifices verò reliquarum artium, quæ multo sensuum habitu, pauca tamen theorematum cognitione constant, solo sensu, vel magis ducuntur, Medico verò perpetuò iungenda est intellectus ratio. Vbi tamen ea repugnauerint, sensuum euidentia, & experientia sequenda; quia vera si sit, & multo vsu acquisita, contradicentem demonstrationem non habebit, propter quod dixit Galenus 2. *aph.* 24. quæ ipsa comprobat, sine causa nouisse sufficit: nempe quoniam licèt non occurrat, saltem non repugnabit vera ratio; nec omnino necessaria est in euidenti experimento, cui ipsa conformis erit, quod significauit Galenus 4. *simpl.* 18. dicens, demonstratione non indigere: quamuis firmius tutiúsque sit, experimentum ratione firmari, à qua maiorem euidentiam, nec minorem fidem recipit, quàm ab eo ratio ipsa.

Quòd si Auicen. 2. 1. *doct.* 1. *cap.* 7. de regimine eius quod comeditur, & bibitur, scripsit recipiendum experimentum, vel posthabita ratione, eam non omnino contemnit, sed præfert illud rationi, quæ ab assuetudine desumitur, indicationiue ex natiua complexione desumptæ. Iam verò 4. 1. *cap. de phlobotomia*, si in Ischiatica, vel saphæna secanda, neglecta ratione sequi iubet experimentum, dixit quia ibi ratio completa non est, sed deficiens; quia quamuis considerata origine venarum, æquale iuuamentum sequi videatur in coxendicis dolore, ex Ischiatica, vel saphæna scissa, experimentum tamen fortiori, & integra ratione, ex rectitudine Ischiaticæ cum affecto loco, demonstrat maioris esse iuuamenti Ischiaticæ sectionem.

Denique in aliis adductis locis, tantùm suadetur non esse fidem abrogandam sensibus, & experimento ob apparentes rationes, quod non diffitendum, licèt tutius sit experimentum, cui simul cum ratione coniuncto fidendum: nam altero deficiente non omnino certum iudicium sit. Medicinam verò incœpisse ab experimentis, verum est ex quibus non nudis, sed cum ratione coniunctis, nostra medicina magis ac magis inclaruit.

Eodem tenore respondendum est ad argumenta, quibus ostendi videbatur, pluris esse faciendam rationem, nec curandum experimentum. Et ad primum dicendum, quòd quemadmodum scientifica ratio, certa & infallibilis est, sic artificiosum experimentum, nequit inter sese mutuò aduersari, atque ideò vno illorum dato, tanquam suspectum habendum est alterum repugnans.

Ad secundum. Fatemur magis accuratam esse rationalem methodum, quàm empiricam & experimentalem, vt *infrà* dicemus: sed illa ratione quidem inuenitur, & experimento firmatur, quod non minorem etiam vim habet, & certitudinem in iis quæ solo sensu, & experientia inueniuntur, quàm ratio in rationalibus.

Ad tertium. Sicut ea quæ experimento inuenta sunt, firmari oportet ratione; ita ratiocinatione, & iudicio excogitata, experimento probanda sunt, antequam in vsum trahantur: Nec argumentum euincit, plurima siquidem principia communia in aliis artibus, præter terminorum notitiam, indigent aliquando experimento, vt illis fides præstetur; & multò frequentiùs conclusiones ab illis, & in bona consequentia deductæ, quibus sæpe non assentimur, antequam euentu confirmentur; quòd sanè maiori cum ratione in medicina obseruandum, ne circa nobilissimum subiectum operatio fiat cum damno irreparabili.

Ad quartum, & quintum. Quamuis ratione, & sensu omnia comprehendantur, quæ in cognitionem veniunt, ratióque multis nominibus sensu sit præstantior; quum tamen sæpe erret, & labatur in rationalibus cognoscendis standum illi omnino non est, nec eius inuentis acquiescendum, citra sensus iudicium, & experimentum, maximè in medicamentis ratione exploratis, à quorum vsu multis in locis Galenus ipse nos deterret, antequam experta sint, ob suprà assignatas causas. Nec obstat, multa esse ratione inuenta, siquidem multa etiam illam subterfugiunt, solóque sensu illa dignoscuntur; sed vtriusque inuentum mutuo alterius iudicio confirmari oportet. Si tamen non coëant, omittendum non est id quod sæpe sensu cognitum fuerit ob contradicentem rationem; quoniam si demonstratio esset, minimè contradiceret. Nec mirum, si 4. *simpl. cit.* Galenus demonstrationem, tanquam certiorem, prætulerit inductioni; hæc namque experimentum non est, & ob aliquot indiuiduorum incognitum, à quibus ad vniuersale progreditur, peccare potest; non sic autem vera demonstratio, licèt etiam in particulari deficere possit, ob peculiarem alicuius indiuidui proprietatem; atque adeò præter illius certitudinem. Non immeritò ergo Dogmatici Medici sensus euidentiam requirunt, & è conuerso intellectus rationem in experimenti inuentis, quoniam duobus illis cruribus, & artes, & artifices perficiuntur. Ergo rationi non fidendum citra experimentum, nec huic citra rationem assentiendum. De experientiæ necessitate appositè conscripsit Ioannes Baptista Persona *colloquio* 31. & 32. *in suis noctibus solitariis, siue, de iis quæ scripta sunt scientificè ab Homero, in Odyssea.*

Illud etiam consequenter expendendum, Vtrùm ab experimento, an à ratione potiùs in artibus inchoandum sit: in qua discutienda antinomia inuenio Galenum, & Aristotelem fuisse discordes. Hic enim *lib.* 1. *metaphysic.* 1. experientiam priorem facit, asserens ab ea principiò artes emanasse, & rationem subsequutam compleuisse. Galenus contrà, rationem vult anteire, iubens 6. *de sanit tuend. cap.* 14. vt ea vniuersum inueniat, de inuentis iudicium ferat experimentum: & 10. *simpl.* 1. necessarium esse ait ad confirmationem eorum quæ ratio inuenit, 6. *meth.* 2. Sed in hunc modum conciliandi sunt. Aliud est constituere artem, aliud secundùm artem operari: artium quidem constituendarum initium experientia fecit, à singularium enim experientiis vniuersalia theoremata, atque adeò ars ipsa incepit, ideóque illius statuendæ origo, experientia dicenda est, quo pacto intelligendus Aristot. Quòd si sermo sit, vnde agendi principium sumendum, quum quæritur quid circa corpus ægrum agendum, quidue circa sanum, dubium non est, quod Galenus voluit, iudicium primò ex ratione sumendum esse iuxta artis præcepta, sed ob suprà allatas rationes non audacter illi fidendum, antequam confirmet experimentum, verum huius principium, illóque prior est sermone expressa doctrina, vel saltem librorum lectione acquisita, qua integrè valere oportet Medicum, vt docet Galen. 3. *cris.* 8. antequàm ad medicinam faciendam accedat: cuius loco, vsu & exercitatione perficietur; exercitatio enim disciplinas confirmat, & absoluit, nec sine ea potest quispiam appellari eruditus, quantumuis in librorum lectione sit satis versatus. Verùm autem dogmaticus præstet empirico, & doctus parum exercitatus, minùs docto, satis tamen in curationibus versato, ex superio-

superioribus satis patere arbitror, & explicant Hugo, & Turisanus *in com. cap. 3. lib. 3. de loc. affect. Gal.*

HIST. XXXVIII. TRALI.
De tophis articulorum.

Antidotum ad curandum, & præseruandum à tophis, præstantissimum.

AT quibus non adest calida intemperies, sed frigidiores, crassiores, crudioresque potius humores in articulis inseruntur, his omnia quæ extenuare, & calfacere possunt, opitulantur: & siquis ipsis vti velit, hic etiam natos iam lapillos consumere, & ne alij renascantur, prohibere poterit. Ego sanè noui quendam magnos tophos in articulis habentem consanuisse, adeò vt etiam citra impedimentum incederet, eò quòd antidotum continuò assumeret. Antidotum verò quod per totum annum ebibebat, hoc est.

℞. Centaurij ℥. v. chamadr. ℥. ix. hyperici, totidem: Aristoloc. rotund. gentian. petrosel. agarici, phu dulcis, mei, an. ℥. iij. spicæ nardi ℥. j. Excipito melle, datóque ex aqua dulci. Trallianus lib. 11. cap. 1. titulo, de remediis quæ locis inflammatis imponuntur.

At alium noui, qui cùm tophos habere incepisset, non alios amplius nasci permisit, eò quòd decoctum biberet, cruda, crassáque recrementa extenuans. Erat autem decoctum quod bibebat, ex eiusmodi herbis compositum, origano, & chamæpity: quarum neutra calido, & bilioso recremento præditis confert, &c. Trallianus in eodem lib. cap. & titul.

PARAPHRASIS.

NVllus est morbus, in cuius curatione maiorem Medici curam impendant, quàm in eradicandis tophis podagricorum; nam si semel humor ex frequenti defluxione, in parte conculcatus neruosa, frigida, exangui, in duritiem commigret, immedicabilis profectò reddetur affectus: tunc enim articulis distortis & incuruis, pereunte motu, frustrà deinde medicamina tentantur, incassúmque imperantur purgationes, vomitus, clysteria, fomenta, vnguenta, emplastra, lauacra, euaporationes, & aliæ medicamentorum formulæ quæ parti imponi consueuerunt, vt caustica, cauterium, scarificationes, hirudines, quorum vsu & efficacia hic pertinax, & resiccatus humor absumi, & exhauriri solet, quæ pro hoc miserabili leuando morbo, priscorum, & recentiorum solertia adinuenit.

Horum quædam sunt vniuersalia, particularia alia. In illis describendis operam omnem imposuit Paulus *lib. 3. cap. 78. rubric. 2. & 4.* plurima recensens quæ tophos concrescere prohibent. Ea sunt expurgantia valida, quæ non solùm humorem in venis, superioribusque partibus impactum, & restagnantem, sed actu facientem tophum educere nata sunt: *nam* (vt inquit Auic. *4. 1. cap. 3. in fin.*) *purgatio à superioribus euacuat, ab inferioribus eradicat:* fortia enim medicamenta, violenta attractione in corporibus præsertim frigidis exhibita, crassos, frigidos, & terrestres humores è longinquo natiua quadam proprietate attrahunt, vt pilulæ arthriticæ, de hermodactylis maiores, & alia medicamenta expurgantia, quæ efficacissimè hunc rebellem humorem à iuncturis exhauriunt.

Quid dubitandum? nonne talpæ Gallicanæ, tophi, nodi ex tenaci gypseaque pituita pronati, & in remotissimis partibus impacti, validissimis expurgantibus, vt stibij, aut præcipitati efficacia euanescunt? Horum enim morborum causa, etiamsi tenacissimè infixa, violenter tamen attracta, sputo, vomitu, secessu, & sudore vacuatur.

In hunc vsum Trallianus hîc, ad expurgandam, crassam, viscidámque pituitam, hæc præsidia proponit, ex quibus cum melle potest fieri electuarium ad expurgandos crassos humores, simúlque roborandos articulos præstantissimum; post cuius assumptionem exhibere oportet aquam dulcem, hoc est mulsam, vel sacharo concinnatam: nam hoc modo ob dulcedinem meliùs electuarium amplexabitur ventriculus, & ob mel citiùs liquabitur, & in penitissimas partes distribuetur medicamenti vis; hoc modo mel tantopere commendat Gal. *4. secund. loc. 5.* commixtum cum medicamentis expectorantibus, vt scilicet sit vehiculum eorum, quæ ab stomacho ad partes spiritales accedere debent.

Primum medicamentum est centaurium, quod si sit minus, ex Dioscoridis mente *lib. 3. cap. 7.* bilem, crassósque humores per aluum expurgat, & Ischiadicis conuenientissimè infunditur; attrahit enim sanguinem, & dolorem leuat. Chamædrys, aliis chamædrops, Latinis trissago, recens in aqua decocta in potum exhibita, tussibus, indurato lieni, incipienti hydropi, tophis & articulorum doloribus auxiliatur, auctore Dioscoride, *lib. 3. cap. 94.* cùm sit tertio ordine calida, ex Paulo *lib. 7. tit. de chamedry.*

B Hypericum, alij chamæpytin vocant: calefacit ex Gal. *lib. 8. simpl. tit. de chamepity*, & Dioscorid. *lib. 3. cap. 150.* in gradu secundo, & siccat in tertio. Huius semen quadraginta diebus haustum, Ischiadicis medetur: nam præter tantas facultates, quas illi omnes attribuunt, quas inter omnes describit Ruellius *lib. 3. de natur. stirp. cap. 15.* sanguinem densatum, crassósque humores potentissimè attrahit, ex Auic. *lib. 2. tract. 2. cap. 135. §. Confert Ischiatica, & propriè quando bibitur cum aqua mellis, & dixerunt quidem quòd quando bibitur cum hydromelite quadraginta diebus, sanat Ischiaticam, & resoluit duritiem podagræ, &c.*

Aristolochiæ species omnes, quas describit peritissimus Dodonæus, calefaciunt, & exiccant ad tertium caliditatis, & siccitatis gradum, incidunt, attenuant, crassos humores educunt, ex Gal. *lib. 6. simpl. tit. de Aristoloch.* Mathiolo *in com. cap. 4. lib. 3. Dioscorid.* Gentiana calefacit, & neruorum doloribus frigidis opitulatur, ex Dioscoride *lib. 3. cap. 3.* Auic. *lib. 2. tract. 2. cap. 278.* Petroselinum, origanum, spica nardi, præterquam quòd roborant, humorem crassum, lentúmque præparant, vt faciliùs, promptiúsque ab expurgantibus educi possit.

C Agaricum pituitam crassam clementer expurgat, præcipuè in vtero, thorace, cerebro, neruosísque partibus tenaciter impactam, vt Græci, & Arabes fusè tradiderunt. Phu, Officinæ Valerianam vocant, Dioscoridis testimonio *lib. 1. cap. 10.* excalefacit, humores crassos expurgat, & frigidis neruosarum partium affectibus remedio est; de cuius viribus lege Ruellium *lib. 2. de natur. stirp. cap. 9.* Méum à Græcis vocatum, herbarij anethum dicunt D syluestre; de cuius viribus Dioscorides *lib. 1. de natur. stirp. cap. 3.* Hoc potum ex aqua vrinam mouet, inflationes stomachi mirè discutit, tormina, vulnerúmque noxas tritum illinctu sistit, & cùm calidum sit & siccum in tertio ordine, frigidis & humidis vitiis est ex vsu. De quorum facultatibus lege citatos auctores, & alios Dioscoridis interpretes doctissimos.

Ex his potio facta, crassam, mucosam, viscidámque pituitam à toto, articulisque ipsis firmiter adhærescentem attrahit. Caue ne febri præsenti, aut in calida viscerum intemperie eam propines: nam partes internæ excandescunt, humor calidorum vi exassatus ampliùs durescit, & absumpta tenuiori parte in tophaceam naturam priore duriorem commigrat. Pro eradicandis tophis, & vacuanda causa antecedente, quæ malum continuò fouet, consule Mercurialem, Massariam, *prop. cap. de arthritide.*

E De medicamentis topicis plures conscripserunt, & vnusquisque suum pro felici euentu iactat experimentum. Mathiolus *lib. 1. cap. 87.* balneum è Iuniperi ligno summoperè laudat. Altimarus *tract. de vinaceis*, horum vires, & vsus admirandos ad ischiadem, podagram, articulorum tumores, & dolores memorabilibus historiis decantat Sauonarola *tract. de balneis*, mineralia, & sulphurea laudat. Oleum ceræ præfert Crato. Oleum ex mace paratum extollit Focsius *lib. 1. pharmacop. fol. 149.* Oleum axungiæ humanæ comprobat Daretus. Oleum ex semine nicotianæ expressum expertum esse tradit Porta *lib. 8. magia cap. 11.* Manardus *lib. 7. epist. 4.* pro contu-

contumacibus podagricorum poris, & diuturnis articulorum doloribus, mitis encomiis celebrat semen, & folia vrticæ cum adipe vrsi commixta. Oleum vulpinum, stercus caprinum cum farina hordei permixtum, & aceto subactum. Radicem Althææ coctam cum adipe anatis. Rapam in iure pingui bene coctam. Sacculum Sale contrito plenum in vino ebulliente sæpe calefactum. Stercus bouinum calidum, vt exit, aut cum oleo Irine permixtum. Decoctum salicis, & medij corticis sambuci. Chamæpityn in vino coctam, si ex vino locus dolens abluatur, & herba ipsa calida ligetur.

Ego, vt verum fatear, omnibus his tentatis, solo vnguento ebulorum dolorem ex tophis contractum, sicut articularem, & coxendicum sæpe leuaui, cuius auctor fuit Andreas Lacuna *lib.4. in Dioscorid. cap.155. de Ebulis*, cuius descriptio esto hæc. ℞. *succi radic. ebulor.* ℥.ij. *olei camomil.* ℥.j. Coque quousque absumatur succus. Adde *aceti, aut vini quod sit satis, cum cera* fiat vnguentum. Hoc est nobile, & tutum vnguentum, præsertim si præcedat fomentum factum ex decocto ebulorum, & foliorum sambuci.

Iis ferè omnibus, præstantius est vnguentum pro leniendis podagricorum doloribus, quod ex Aëtio affert Petrus Vaëzius Lusitanus, Medicus doctissimus *lib.2. compendij medicamentorum*, & ego fœlicissimè in tophis emolliendis, & eradicandis expertus sum. Sic describit Aëtius *tetrab.3. serm.4. cap.36.* ℞. *galban. thuris, an.* ℥. ij. *aceti* ℥. vj. *croc.* ℥.j *ammoniac. thymiamat.* ℥.iij *picis aridæ* ℥.v. *ol. rosſ.* ℥.j. *ceræ* ℥.vj. Ceram, picem, rosaceum lento igne liquefacta excolato: Galbanum, crocum, ammoniacum, & thus cum aceto terito, & ad liquefacta ad igne ablata adiicito.

Cæterùm valde præstat pro emolliendis tophis, & sedandis doloribus articulorum, decoctum smilacis asperæ, & radicis chinarum, ad multos dies excitato sudore, assumere; ex cuius decocti spuma soleo facere vnguentum in hos vsus mirabile. ℞. *spumæ decoct. radic. chinar. & smilac. asper. an. cochlearia duo: Olei vulpin.* ℥. ij. *stiracis liquid.* ℥.j. *olei laurin.* ℥.ß. *pingnedin. vrsi* ℥.j. *axungiæ humanæ* ℥.ß. *Ceræ quod sit satis*, vt fiat vnguent. Si verò particularem medicamentorum ab auctore descriptorum naturam, vires, & efficaciam scire cupis, consule Ioan. Bodæum *in Theophrastum de histor. & causis plantar.* qui acri suo ingenio, artis botanicæ callentissimus, in hunc auctorem locupletissima, & elaboratissima commentaria conscripsit, dignus, vt cum priscis illi comparetur.

HIST. XXXIX. GALENI, *De articulorum doloribus.*

Quidam gracili corpore præditus, calidissimis medicamentis ab Empiricis siccatus, & in vehementissimos dolores, & tophos incidens, Galeni industria liberatur.

AD aliam inæqualem compositionem transire par est, in qua renes calculum gignunt, aut tophos, quos Græci poros vocant: totius verò corporis habitus gracilis est. Hi namque medicamenta, victúmque quæ extenuare possint, requirunt. At ea gracili corpori sunt inimicissima, adeo vt quidam, qui propter renum vitium vsus his fuerat, vbi digitos moueri deterius, sentiréque sensit, communicauit rem Medicis. Hi tanquam eo affectu laboraret, qui paralysin id est, neruorum resolutionem minaretur, medicamentis, quæ ex euphorbio, & limnesi constant, vtebantur. Vt autem affectus ei in deterius cessit, & symptomata cùm vehementi dolore ad superiores partes semper ascenderent: mihi, qui id temporis in Campania fortè eram, rem indicauit, opémque rogauit. Ego verò eum, ex iis medicamentis quæ memorauit, siccatum in hunc affectum venisse intellexi: quærentique qua maximè victus ratione siccitati suæ citra renum noxam mederi quis posset, ptisanæ cremorem excogitaui, & A pisces tum saxatiles, tum qui in alto mari degunt, aliósque, in quibus nihil esset glutinosum. Lac verò sic affectis reliquorum quidem animantium est prohibendum: vnum tamen asininum concedendum, propterea quòd cæteris omnibus est tenuius, &c. Galenus lib.6. de sanit. tuenda, cap.11.

PARAPHRASIS.

EXemplum proponit Galenus, de gracili corpore tophis correpto, in quo si medicamentis calidissimis, quæ ferè in articularis doloribus ad crassi humoris resolutionem exhiberi solent, vtaris, non modò totum corpus sed etiam pedes ipsos, interim verò & manus in grauissimum statum siccando perduces, quum hæc medicamenta attenuent, siccent, calefaciant, & si accedat B naturalis, vel adscititia corporis gracilitas, quæ excedentis caliditatis est indicium, ob caloris excessum, coadunata fluxione, & in tophum commigrante, in difficilem motum & sensum incidit æger. Ex his manifestè colliges, hos Medicos in exhibendis, & admouendis pharmacis vrentibus insistentes, in grauissima mala, immò in mortem præcipitem hominem hunc daturos fuisse, nî Galeni solertia, eum ab Orci faucibus liberasset.

Gracilitatem non solùm præternaturalem, sed naturalem, plerumque comitari temperaturam calidam & siccam, plurimis in locis ostendit Galenus. Huius signum inter alia est carentia pinguedinis, & gracilitas, vt docet Gal. *cap.36. lib. art. med. & lib.2. de temp. cap.4.* dum sic ait. *Quibus namque in corporis temperatura siccum prauale: humido, & calidum frigido, his corporis habitus gracilis, hirsutius, & nigrior est, & reliquis tribus intemperamentis; quæ* C *hoc sunt minus calida, tactu calidior aduertitur, plurima his quoque flaua est bilis, vterinâque, ac deiectio bili satura, & pulsus magni, & somni leues, & pauci, & animi impetus vehemens, &c.* Idem firmat *9. meth. cap. 15.* §. *Si namque gracilis natura, temperatura autem calida & sicca, maximè euacuationibus offenditur.* Confirmat *lib.10. cap. & lib.1. ad Glauc. cap.2.*

Cùm ergo in corpore calido & sicco, medicamenta hæc extenuantia parti imponerent Empirici, in deteriorem sortem ægrum duxerunt. Quamobrem vt corpus exsiccatum humectaret, lapsúmque siccitatis, qui ferè immedicabilis est, corrigeret, vrgentiori succurrens, prisanæ cremorem in hunc vsum, laudatissimum sanè medicamentum, & alimentum humiditatem deperditam restaurans, D renésque contemperans, illicò offerre conatus est. Has enim vires præstare ptisanam, probat cum Galeno Hip. *lib.1. acut.18.* per multas sententias: quare eam inter commodissima alimenta, calidis siccísque naturis vtilissima *lib.8. meth.2.* summis laudibus extollit; de cuius vi, & facultate tam multa prisci protulere, & iuniores omnes, quorum loca vide citata per otium *lib. 2. in com. hist. 32.* Pisces verò saxatiles, siccum squalidúmque corpus humectare, probúmque succum præbere, latè confirmat Galen. *8. meth.2. & lib.1. ad Glaucon. c.9. & 4. de sanit. tuend. 8. & 2. ad Glauc. 12. & 3. alim. 25.* de quorum inculpato nutrimento plura notauimus *lib.1. in com. hist. 28.*

Sed cur exhibuerit lac tam contrarium tophis, cùm E crassi succi sit, & viscidi, ex Gal. *lib.3. de alim. facult. cap.15.* meritò inquires? Dic, ob gracilitatem, ne scilicet siccatum corpus, & excarne in tabem incideret: multoties enim licet spernere vnam indicationem, ob aliam vrgentiorem. Hoc monet expressè Galen. *lib.10. meth. cap.1.* quo loco præsente inflammatione interna, in cuius præsentia gelidæ potus ad satietatem vsque reprobus est, *9. meth. & lib.11. cap.9. & 4. acut. 12.* ob timorem febris hecticæ, ipsū concedit, dum sic ait. *Sanè plerūque causæ maior est vis; fieri tamen aliquando potest, vt ea sit febris magnitudo quæ præsentem perniciem, nisi occurras, afferat. Quo casu oportebit hac prius submota, deinde ad causam submouendam accedere, &c.* ex quo loco transtulit Auicenna *1. 3. tract.2. cap.7. in init.* dum dicit. *Et scias quòd febris quandoque est tanta vehementia, & acuitatis, quod nō libet vti regimine causæ, immò indiget infrigidatione multa, &c.* & Galenus manifestè edocuit *10. meth. cap. 6.* §. *Oportet autem quamprimum ptisanæ cremore*

& sorbitione ex alica nutritum, panéque post oblato, frigidæ potione hominem cures: quippe protinus extinguitur, ac cessat omnino febris, modò (vt dictum est) nec phelgmone aliqua ei sit adiuncta, nec putredo humorum: nam si horum vtrumuis sit, attendere diligenter oportet, ac discernere, quo primùm tempore dare homini frigidam sit audendum. Ego enim talium quoque non paucis dedi, tutius esse ratus phelgmonas in præsens augere, quàm sinere hominem hecticam febrem incurrere. Quare vrgentiori succurrens Galenus, lac exhibuit, vt siccitatis lapsum futurum anteuerteret. Solue secundò, si dicas, Galenum exhibuisse lac asininum; quod cæteris est tenuius, ex Galen. *lib. 7. meth. 6. & 10. simpl. tit. de lacte, & lib. 4. acut text.* 109. Num autem asininum camelino, aut equino sit tenuius, consule Manardum *lib. 6. epist. 5.* Roratium *in contradict. Gal. contrad.* 89. Ioannem Brauum Petrasitan. *lib. 2. de simpl. medicam. delect. cap. 19. de lacte.*

HISTORIA XL. GALENI, De podagra.

Podagricus mediocriter incedens, Medici imperitia, medicamento applicito, in totum sine motu remansit.

EXtitit Medicus, qui temerè, ac citra distinctionem medicamenta podagrico vtebatur, quúmque ille huius medicamenti mirificam laudem iactasset, atque etiam nunc loquente forte fortuna aduenisset podagricus quidam, qui tam mediocriter laborabat, vt incedere etiam posset, nósque insistissemus in illo primùm præbere experimentum, ille ac quiescens, pedi pharmacum apposuit. At vir ille totam noctem insomnem egit, ac postero die tantum abest, vt commodè sicut anteà incederet, vt ne gestri quidem posset. Adeò citra vllma explorationem, ac temerè, tum aliis quidem fidem habent, tum alios alij scientes, ac sponte fallere gaudent, &c. Gelenus lib. 1. de simplic. medicament. facult. cap. 27.

PARAPHRASIS.

QVantum intersit inter doctum Medicum, & indoctum, in hac historia explicat Galenus: nam ille ratione ductus, veráque fretus methodo, pro more maiorum adinuenit præsidia, quæ deinceps cum morbi leuamine vtilia esse confirmat experimentum; hic verò citra rationem empiricorum more, applicat auxilia cum detrimento multo, perinde ac illi qui aleam iaciunt, quorum administratio magnum affert ægrotis incommodum, docente Galeno *lib. 1. epid. sect. 3. com. 50. Nihil itaque* (inquit ipse *loco cit.*) *vnquam institui, quin apud me prius periculum facerem, ne quid, si votum non obtinerem, offenderem agrum.* Cuius edicti immemor hic Medicus, omnes eodem calopodio calceabat, quod summè detestatur Galenus *lib. 10. meth. cap. 16.*

Sed rogabis, quod fuerit medicamentum parti impositum, ex quo tanta noxa est sequuta? Dic, fuisse nimis calidum, quod circulatores, & Chymici admouere solent, ignorantes arthriticos dolores à causa calida, immò ex siccitate posse quandoque oriri, prout Galenus in pluribus locis asseruit, & explicuit Petrus Salius *lib. de affectibus particularibus, cap. 16. de Ischiade, & articulari morbo à materia biliosa suborto.*

Quapropter medicamentum vel poterat esse frigidum, vel calidum. Si illud, refrigerauit articulos, & crassum impegit humorem. Si calidum nimis, innatum partis calorem resoluit, & vehementer attraxit, vnde in corpore præsertim debili, & dolore vexato, subditi, & repentini fiût humorum confluxus ad debilem, & dolore oppressam particulam. Quapropter cùm hoc ab Empirico, & irrationali nebulone esset inculcatum præsidium, citra præuia vniuersalia præsidia, nil mirum si confluentibus humoribus ad artus, insolesceret malum.

Pestem hanc semper habuit, & habebit ars medica, A nempe hos Chymicos, qui sua secreta, quintas (vt vocant) essentias, magisteria, & elexir vitæ, contra morbos circumferunt, & tot laudibus prædicant, ac instantaneam sanitatem pollicentur, non sine maximo ægrotantium damno, nonnunquam etiam cùm summa virium iactura. Neque verò reprehendas Galenum, quòd permiserit ignaro medicamentum imponere: nam multioties ægri vel temeraria remedia amplectuntur salutis suæ auidissimi, qua nihil est pretiosius in vita, auctore Galeno *lib. 7. meth. cap. 6.* Adde, licere multoties, ad confundendos hos circumforaneos, experimenta eorum permitti: & eò magis quia multum præstat noxa vnius hominis, plurimorum, qui in illorum manus possunt incidere, vitam redimere.

Narrat doctissimus Hildanus *lib. 4. centur. chirug. obs.* 81. B exemplum nobilis cuisdam, qui varia expertus auxilia cùm podagra esset affectus, iussu cuiusdam Empirici Mercurio vnctus, in sæua symptomata est delapsus, & vix vnxerat artus, quando sequuta faucium, linguæ, gingiuarum, totiúsque corporis tumefactione, & exulceratione, cum summa virium iactura occubuit. Mercurij enim vi, pituitosus, lentúsque humor, ex omnibus corporis partibus impetuosè delatus ad artus, ingrauescente dolore, & resoluto spiritu, innatum ignem extinxit. Idem quoque idem Hildanus scribit *lib. 3. centur. chirurg. obseru.* 82. de quodam, cui cùm ob podagram ex fluxu humoris, tumor scirrhosus in tibia propullularet in parte interna, ab Empirico reciso tumore, in ipsa operatione animam efflauit. De Chymicorum inscitia, temeritate, & arrogantia, legendus elegantissimus Rodericus à Castro *lib. 1. de Medico politico, cap. 6.* C

HISTORIA LXI. PAVLI, De artrithide.

Arthriticus Hermodactylorum ope curatus.

NOtus mihi est, qui non hermodactyli substantiam, neque aliquod ex ea compositum medicamentum, sed herbæ ipsius decoctum cum aliquo consueto medicamine, vtpote aniso, apio decoquens, ipsum potui exhibuerit, ac mirum est quam resoluta sæpe aluo desfluxionem sedaret. Verùm quia stomacho inimicum est, iis postea quæ stomachum confirmant, viresque eius recolligunt, mediocri calfactione os ventriculi corrigere oportet, &c. Paulus lib. 3. cap. 78. rubric. 2.

PARAPHRASIS.

VT notissima radix est ea, quam Officinæ Hermodactylum vocant; ita ignotum, obscursúmque est quo nomine sit apud antiquos recitata, & quam rem voluerint ipsi Hermodactyli nomine significare, vt ait Manardus *in com. cap. 6. Mesua lib. de medicament. violenter purgantibus:* nam adhuc sub iudice lis est. Alij Colchicum, & Ephemerum esse Græcorum asseuerant: negat Ruellius *lib. 3.* E *de natur. stirp. cap.* 115. Vtcumque sit, eligitur Hermodactylus candidus, corpulentus, plenus, grauis, non cariosus. Nascitur in montibus, colligitur vere, siccatur in vmbra, & conseruatur per annos tres. Pituitam crassam attrahit & à iuncturis eradicat; ob id podagræ, & aliis vitiis articulorum à Paulo, Serapione, cæterisque Arabibus conceditur. Vnde Auic. 22. 3. *tract. 2. cap. 8.* ex sua, & aliorum mente affirmat, esse vtilitatis maximæ, licèt debilitet stomachum, sic enim ait: *Verùm Hermodactyli sunt nocui stomacho, quare oportet vt misceantur cum eis quæ sunt, sicut piper, zingiber, & cyminum, & quandoque ea quæ sunt sicut aloës, &c*

Et licet roborent, euacuent humorem frigidum à iuncturis, & prohibeant ne ad affectos confluant articulos redundantes succi, tamen noxa non carent debilitandi ventriculũ, quæ facilè aromatis corrigitur; & sic correcti valenter,

valenter operantur, & ex iis parat Mesuë pilulas, quas maiores vocat, ad vacuandum humorem tenacem, in partibus remotissimis vehementer infixum, mirabiles: Et quamuis Costæus *super Auicen.* & Manardus *loc. cit.* ab hoc medicamento abstineant, cuius origo incertissima est; tamen ex eo nullam noxam conspexi, imò frequenter obtuli in decoctis, apozematibus, expurgantibus, & cum saccharo ex eius puluere tabellas, & electuaria paro; & pro morbis frigidis cerebri, Gallico præsertim, summam semper sensi vtilitatem: nam ægri largiter per aluum vacuato humore citra molestiam, à morbo mirificè sunt leuati, maximè si cum puluere Mechoacæ, fol. sen. ainsi, cinnamon. radic. chin. tr. smilacis asper. & sacchar. sit permixtum, & desuper assumatur decoctum smilacis. De cuius medicamenti vtilitate, lege Iacob. Fontan. *lib. 4. pharmac. general. cap. 8.*

HISTOR. XLII. GALENI, *De femoris scirrho.*

Femoris tumor durus ex Erysipelate malè curato subortus, emollientibus, & resoluentibus curatus.

*ICcirco tibi in memoriam reuocanda sunt, quæ inuicem commentabamur, quando Cercilij puerulum curabam, cui ex * Erysipelate nimis * infrigidato, atque adstricto tumor scirrhosus in toto femore relinquebatur. Existimauimus enim medicamenta, quæ ipsum curare deberent, tenuia esse oportere: quare femur oleo perfundebam, in profundam peluim posito puero, quæ multum Sabini olei continebat, eo quòd omnium tenuissimum ipsum esse sciebam. A balneo verò abstinebam, nisi in longo interuallo dierum, totius corporis curandi gratia. Postquam verò partem fouimus, medicamenta ex prædictis medullis, & adipibus confecta adhibuimus, miscendo nonnunquam bdellium scythicum, mastichen Ægyptiam, atque ammoniacum thymiama vocatum, quod pingue, & non vetustum esset: similiter & Chalbanum. Et postquam per hæc præparatum fuerat, soluens ammoniacum pinguissimum in aceto acerrimo, circumliniui totum femur circumcirca: deinde per aliquot dies opopanacem pinguissimum miscui aceto acerrimo, & huius videlicet exoluens id, quod recens erat, alioqui pinguis non permaneret, quemadmodum nec bdellium, nec ammoniacum, nec chalbanum. Iussique puerum alteri cruri innixum saltare, vt plus cibi ad illud ferretur. Postea vbi repulsus erat iam scirrhosus tumor, timens ne eius residuum maneret, omnia è contrario facere aggressus sum, femur ex aliquo medicamento eorum, quæ pice constant, perungens. Manifestè itaque clarebat, quòd ex aceto linimenta egregiè tumorem comminuerant: laxatiua autem molliorem reddiderant, minorem autem nequaquam: vicissim tamen eis vtendo, adhibito conuenienti moderamine puerulum curaui. Nam si altero dumtaxat medicamentorum genere quis curationem attentasset, nihil ad scirrhi solutionem profecisset, &c.* Galenus lib. 2. ad Glauc. cap. 4.

PARAPHRASIS.

SOlertissimus Medicorum Magister exemplum proponit scirrhosi tumoris, qui est contumax sanè, & rebellis: nam si exquisitus sit, incurabilis prorsus existit: quum enim pars priuetur sensu, & facultas per neruos non influat, medicamenta non operantur, quoniam à facultatibus suppetiæ non feruntur. Si durus est factus, medicamentis non cedit: nam mitia nihil efficiunt, fortia plus indurant. Non exquisitus, quum à terrestri oriatur humore, difficulter curationem suscepat, ex Galen. 3. *acut.* 12. & 2. *progn. com.* 46. & 2. *ad Glaucon.* 4. & 7. *sec. gener. cap.* 9. Paulo *lib.* 4. *cap.* 32. Auicen. 3. 5. *tract.* 2. *cap.* 11. Rasio 27. *continent. tract.* 2. *cap.* 2. Guidon. *tract.* 2. *doct.* 1. *cap.* 5. Alzaharau. *lib. pract. tract.* 39. *cap.* 15. Explicant eleganter Hieronym Fabricius ab aq. pendente *l.* 1. *de tumorib. præter natur. cap.* 11. Vidus Vidius *lib.* 5. *de curat. generat. c.* 10.

A Hic ergo pertinax tumor ex glutinoso, terrestri, & exiccato humore generatus, difficilis est curationis: & si curandus est, oportet vt totum quod in parte affecta tenaciter impactum est, vacuetur, ex Gal. 14. *meth. cap.* 5.

Hoc opus perfici non potest, nisi emolliatur durities, & attenuetur; quod præstant calefacientia & exiccantia; sed vtraque non debent esse valida, quoniam violenter digerentia, superfluitatem reliquam omnem exiccant, & sic pars ad summam duritiem deuenit. Frigida humorem incrassant, incrudant, impinguunt, & tenaciorem reddunt, vt accidit huic puero, cui erysipelate tentato cùm nimis infrigidantia super partem inflammatam essent applicita, humor crassior est factus, & ad scirrhosam naturam conuersus.

B Vt tamen curatio ordine suo procedat, humórque cedat, & per halitum digeratur, primò emolliendus est iis, quæ tenuia sunt, partem intimiùs penetrant, humorem concretum fundunt, liquant, & tandem resoluunt. Hoc monuit Galen. *lib.* 8. *sec. loc. cap.* 8. dum sic ait. *Quæ verò ob frigidos, & viscosos humores in solidis corporis partibus imbutos indurantur, ex necessitate frigidam habent affectionem; quare calefacientibus, simúlque tenuium partium pharmacis opus habent, hæc enim sufficientia sunt, ad viscositatem humorum, in induratis particulis infarctorum extergendum, & ad secandam crassitudinem, & ad dissoluendos humores ita extenuatos, &c.*

Audi Galenum *lib.* 14. *meth. cap.* 4. de curando scirrho. *Siquidem humor vnde eiusmodi vitium nascitur, aut glutinosus est, aut crassus, aut vtriusque rationis particeps. Curandi verò* C *eius communis indicatio est, vt quod præter naturam in particula est, totum vacuetur. Modus autem eius vacuationis proprius est: nam detergere id vbi contumaciter inhæret, oportebit. Quòd si quis iis, quæ vehementer trahunt, digerúntque medicamentis vacuare tentet, nec iis quæ humectent, & excalfaciant, molliat, ac liquet, huic paucis primis diebus egregiè processisse curatio videbitur: cæterùm quod de affectu restabit, veluti lapidosa concretio linquetur. Quippe etiam qui in articulari morbo visuntur pori, ex humore crasso, glutinosóque proueniunt, quando is non paulatim est digestus, sed violentis medicamentis totus simul siccatus. Ad eundem modum, & calculi generantur in renibus, asso scilicet in his crasso, glutinosóque succo. Hac igitur de causa ad scirrhosos affectus nullum vehementer excalfaciens, siccánsve medicamentum est aptum, sed* D *ea tantùm, quæ cum molliendo digerere queunt, &c.*

Hanc eximiam curandi methodum post Galenum, omnes principes obseruant. Aëtius *tetrab.* 4. *serm.* 3. *cap.* 3. Paulus *lib.* 3. *cap.* 31. Auic. 3. 4. *tract.* 2. *cap.* 12. Quare oleum Sabinum cùm hac facultate pollere asserat Galenus *lib.* 1. *sec. loc. cap.* 2. & 10. *method. cap.* 9. immò ipsum tenuissimum esse dicat, si sit bimum, trimúmve *lib.* 6. *meth. cap.* 2. & facilè penetret, ex Paulo *lib.* 7. *tit. de oleo*, relaxat, emollit, & resoluit, ex Gal. *lib.* 3. *de sanit. tuend. cap.* 6. & *lib.* 4. *eiusd. cap.* 6. quo pacto partem inflammatam, vt rectè oleo perfunderetur, in peluim immitti iussit, & ægrum à consueto balneo abstinuit; hoc enim ex Gal. *lib.* 1. *ad Glaucon. cap.* 9. & alibi passim, potentia refrigerat, & crassum humorem incrudat. Sed ob consuetudinem, ne eius abstinentia E aliquod afferret detrimentum, id consuluit. Post olei vsum, emollientia imperauit ex adipibus, & medullis confecta. Hæ quò recentiores fuerint, debiliùs emolliunt, vetustiores fortiùs. Quoniam verò adipes, axungiæ, & medullæ parum emolliunt, gradatim ad fortiora peruenire, salubre iudicauit, & sic adiecit bdellium, mastichen, ammoniacum pingue non vetustum; hæc enim validiùs emolliunt, & in robustis corporibus, aut inueterata duritie prosunt, vt retulit Galenus *lib.* 7. *sec. gener. cap.* 3.

His celebratis, ad aceti applicationem accessit, quoniam femur neruis caret; ob quam causam in tendonibus, & ligamentis vtitur aceti vapore, *lib.* 4. *meth. cap.* 6. quare quando particulæ neruis sunt orbatæ, aut exiguo sensu pollent, vt iecur, splen, & carnosæ musculi partes, tunc tutior est aceti vsus: nam penetrat, incidit, & crassum humorem citra molestiam extenuat; & eò ampliùs si sit ammoniaco dissolutum. Quare in vteri duritie, & ea

quæ

quæ ventriculi os attingit, acetum renuit. Auxilia indies vicissim mutauit, ne assidua mollitione, & digestione tumor durescerert magis. Altero cruri innixum puerum saltare iussit, vt ob motum, calore excitato, plus cibi ad illud deferretur: nam cùm pars est malè affecta, quantò minùs sanguinis, & nutrimenti ad eam transmittitur, citiùs sanabitur. A

Post emollitionem repulso tumore scirrhoso, ne eius residuum remaneret, contrariam methodum obseruauit medicamentis ex pice constantibus partem perungens, vt graciles partes nutrirentur. Quantam autem partes, appositis medicamentis ex pice, seu picatione, suscipiant vtilitatem, & attracto cibo ratione caloris, ad partem debilem & excarnem, sic fœliciùs nutriantur, docuit Galenus *7. meth. 7. & 14. cap. 16. & lib. 3. de officin. medic. cap. 32.* & alibi. B Si enim alio medicamenti genere vsus esset, nimiúmque exiccasset, & emollientia non præmisisset, vel inuerso ordine eius vsus esset, vtique vel nihil profecisset, vel in immedicabilem duritiem, tumorem perduxisset. Hæc & succincta, breuísque huius historiæ explanatio.

Rogabis, quæ fuerit causa, cur ex Erysipelate nimis infrigidato, atque adstricto scirrhosus propullulauerit tumor? Respondet Galenus *lib. 2. ad Glauc. cap. 1.* quoniam humoris biliosi pars crassior adstringentium vi coërcita in duritiem abiit. Adde tu, quoniam repellentium vsu superfluo pars tenuior fuit expressa & vacuata, remanente terrestri adusta, & crassa. Repellentia autem cùm frigida, & sicca sint, adstrictione sua posse repellere, & vacuare humorem in parte inflammata contentum, appositissimè probat Galenus *lib. 13. meth. cap. 6.* C §. *Vacuatur autem quod impletum est, non modò medicamentis iis quæ digerunt; sed etiam quæ adstringunt & refrigerant, &c.* Probat Galenus *in art. medic. cap. 95.* explanant graphicè Andreas Planerus *in com. cit. cap. Gal.* & Valleriola *lib. 1. enarrat. 5.*

QVÆSTIO XLVIII.

Vtrùm in celebranda phlebotomia in Erysipelate posito inter duas cutes, errauerit Auicenna, vt firmat Valleriola.

COMMENTARIVM.

E*Rysipilate.*] De Erysipelatis natura, causis, & duratione, veterum, & iuniorum doctissimi satis multa scriptis promulgarunt. D Illud hinc non ita censebitur abiunctum, quod Arabum, & præsertim Auicennæ, Medici eximij ingressi pomœria præcerpsimus. Cur tantus auctor sanguinem emiserit liberaliùs, in Erysipelate posito inter duas cutes: & in profundo, ab ea abstinuerit. Ita enim habet Auicen. *34. tract. 1. cap. 5. Et phlebotomia quidem non multùm confert, nisi quando materia est inter duas cutes: si autem profunda fuerit, tunc eius iuuamentum mineratur, & fortasse attrahit.*

Sed hæc sententia maximas patitur difficultates. Nam in Erysipelate sanguis mittendus non est, quia à sola syncera bile oritur, ex Gal. *13. meth. cap. 21. & 3. de loc. 7. & lib. 1. prorrh. 1. & 6. aph. 33. & 2. feb. 3.* Paulo *lib. 3. cap. 6.* quare Galenus *lib. 2. ad Glauc. 3. & 14. meth. cap. 3.* in Erysipelate renuit venæ sectionem. E §. *Porrò in talibus sanguis mittendus non est, sed ventrem tantùm expurgare sufficit; dandum autem medicamentum quod bilem flauam educat, &c.* Cùm enim cacochymia biliosa in habitu corporis redundat, alienissima venæ sectio est; nam ducitur æger ad cholericorum ebullitionem quod tantopere timuit Auicenna *4. 1. cap. 20* Hanc methodum secuti sunt Paulus *lib. 2. cap. 21.* Aëtius *tetrab. 2. serm. 1. cap. 80.* Trallianus *lib. 12. cap. 6.* Haly *3. pract. cap. 12.* Rhasis *7. continent. cap. 3.*

Deinde cur concedit venæ sectionem in Erysipelate posito inter duas cutes, & renuit in eo, qui est in profundo? siquidem phlebotomia promptiùs euacuat humorem, qui in trunco corporis redundat, quoniam magis efficax, necessaria, & vtilior censetur sanguinis missio, quando interiores partes phlegmone infestat: cur ergo si hoc auxilium peccantem humorem ex profundis corporis partibus promptiùs euacuat, tunc securiùs non administrabitur?

Valleriola non incelebris auctor *lib. 3. enarrat. 4.* Auicennam erroris insimulat, eiúsque edicta temnit, & damnat, falsúmque inflatis buccis appellare non erubescit: nam Erysipelas in habitu corporis propullulans, à tenuiori oritur humore, & bilioso, in cuius præsentia sanguinis missio est inutilis, quia tunc Erysipelas est exquisitum.

Andreas à Cruce, Chirurgus famigeratissimus *lib. 1. de tumorib. choleric. tract. 3. cap. 2.* varias pro huius tenebricosæ sententiæ sensu affert expositiones, tandémque iis relictis, contextum Auic. esse corruptum, tollendámque particulam (*nisi*) asseuerat. Costæus *in com.* legit: *quando materia est inter duas cutes:* & dum dicit Auicenna: *si autem est profunda*, vertit ille *pura*. Sed hi miserè decipiuntur; nam prior nullo habito respectu de tanti viri fama, aut dignitate, balantum more sequutus Manardum & Leonicenum, qui perfricta fronte Arabes tot iniuriis lacessunt, eum errasse, veram tanti loci conciliationem ignorans asseuerat. Alij ad libitum veteres scripturas permutant, quas tantopere esse obseruandas Galenus commendat, *6. epid. sect. 3. com. 31.* §. *Cæterùm ego veteres scripturas, etsi difficiliùs explanentur, semper eligo, &c.*

Solue tu hoc modo. Erysipelas aliud est exquisitum, à sola bile syncerè pronatum; aliud, cùm flaua ipsa bilis sanguini feruentissimo, & tenuissimo permiscetur, quod non simpliciter Erysipelas, sed cum addito phlegmonosum appellatur à Gal. *14. meth. 3. & lib. 2. ad Glauc. cap. 1. & 2. & lib. de tumorib. præternatur. cap. 7.* in vtrisque præstant sanguinis missio, & purgatio. Sed in tanto feruore quis audebit citra præuiam phlebotomiam, istam exercere, ob hepatis & viscerum feruorem, & ob agitationem quam vel benigna pharmaca inferre solent: nam sanguinis missio reuellit à parte fluxione tentata, euacuat, transpirat, & biliosum sanguinem, vt iacet in venis, promptissimè educit.

Neque enim sola pura bilis, aut separata in totum à sanguine, concurrit ad partem, sed dicitur syncera, & pura, quòd minimum alterius humoris admittat, ex Gal. *2. prog. 38. & lib. de dif. morbor. 12.* Audi Auenzoarem *lib. 1. theizir, tract. 3. cap. 5.* dum agit de erysipelate cerebri. *Et scias quòd non generatur apostema in hoc panniculo, nec in alio loco, ex vno simplici humore, cui etiam alius humor non sit adiunctus, sed denominatio fit à maiori: v. g. quando dicimus quod est ex cholera, non intelligas quòd est ex cholera pura, sed cum aliis humoribus mixta, sed eam choleram nominamus, quia aliis humoribus præualet in quantitate, virtute, & natura, &c.*

Cessent ergo infamare Auicennam, cuius salutaria præcepta tam multis fuere saluti. Concedit ergo hic auctor venæ sectionem, tam in materia posita inter duas cutes, quàm in profunda: sed non tantam in ista, quàm in alia vtilitatem afferre, ex contextus serie patet manifestè, quia materia est profunda; & per hoc verbum *profundum*, non intelligit quòd sit in profunda corporis parte reposita, quia tunc maius commodum afferret, sed intelligit quòd profundetur in membro, ipsúmque exulceret, & altiùs penetret, quia est biliosa, crassa, atque adusta; nam si subtilis esset, non adusta, & naturæ sanguinis valde propinqua, non profundaretur, nec altiùs penetraret, sed aliam inflammationem faceret, quàm inter duas cutes; nempe cutem, & cuticulam ipse appellat, in qua phlebotomia est vtilis; in profunda non tantam affert vtilitatem; quoniam bilis in maiori copia redundat, in cuius præsentia sanguinis missionem non ita esse proficuam asseuerat; quoniam vacuato sanguine, qui est frænum bilis, hæc furit & excandescit, & ab extimis sedibus ad intimas attracta venæ sectionis vi, febris exasperatur, & fit cholericorum ebullitio, quod explicat per verbum (*& fortasse attrahit*) vt fusè diximus *lib. 1. in com. hist. 63.* Lege Gentilem, & Dinum, acutissimos Auicennæ interpretes, qui de hoc argumento apposité disceptarunt.

QVÆSTIO XLIX.

Vtrùm in imponendis topicis in Erysipelate, frigidis & siccis, Auicenna fuerit acceptus, vt retur Valleriola.

A

VEhementer infrigidato, atque adstricto.] Verumenimverò quia veterum Medicorum scita, de topicorum administratione in Erysipelato patefacimus, placet parumper, sepositis aliis, in easdem excurrere amœnitates. Dum enim Galenus causam scirrhosi huius tumoris assignat, eam fuisse potissimùm refert, quòd super partem Erysipelate effectam nimis adstringentia essent applicita, censens nimirum in initio affectus huius, repellentia propriè dicta reproba esse, & nullius vsus, frigida nempe & sicca, quæ adstrictione sua impensè infrigidant, & cohibent exhalationem vaporis mordacis, & acris, qui ex feruida bile in inflammata parte contenta retentus, prohibitus difflari, cùm sit calidissimus & siccissimus, innati caloris substantiam resoluit, spiritus absumit, erodit, vlcerat, atque ita natiuo partis calore depopulato corrumpitur pars, & sequuntur liuores, nigroresque, magnum certè, & irreparabile erysipelatibus malum, ex Gal. *lib. 1. sec. gener. cap. 4.*

B

Quapropter prudenter Galenus *lib. 2. ad Glauc. 2.* illa pro Erysipelatis curatione amplectitur, quæ sine forti adstrictione infrigidant. Sequuntur Dioscorides *lib. 5. cap. 54.* Aëtius *tetrab. 4. serm. 2. cap. 59.* Oribas. *7. synops. c. 32.* Rhasis *lib. de diuision. c. 126.* Alzaharau. *lib. pract. tract. 39. cap. 5.* Paulus *lib. 4. cap. 21.* Hæc est concors omnium Medicorum, & Chirurgorum sententia ab vsu ipso edocta. Nec dissuadet ratio, quoniam bilis est calidissimus & siccissimus humor, omnium qui sunt in corpore, ex Galen. *10. simp. tit. de felle:* quare cùm feruet, & ebullit, contrariis, frigidis & humidis est infrænandus.

Sed quid respondebimus Auicennæ, asserenti ex diametro contrarium, dum *3. 4. tract. 1. cap. 5.* sic profatur *Et oportet vt sit infrigidatio eius in principio fortis stipticitatis, ad hoc vt forsitan augmentetur eius stipticitas super ipsius frigus vehementius stipticitate sua, &c.* & *infra* sic ait, *Et si fuerit Erysipelas super cutem, curetur ex scoria plumbi cum vino pontico ebullito cum foliis sicla bullita cum vino & curetur cum eo in quo est resolutio, & exiccatio fortis cum infrigidatione, &c.*

C

Vidit istam controuersiam Valleriola *lib. 3. enarrat. 4.* qui vltrò, citòque discurrens, Auicennam deserere, quàm interpretari maluit. Andreas à Cruce *lib. 1. de tumorib. cholericis, tract. 3. cap. 12.* mutando contextum, Auicennam conciliare conatur, & legit verba (*fortis stipticitatis*) ita vt sonent (*fortis exulcerationis:*) sed cùm textus citra necessitatem non sint inuertendi, illius solutioni acquiescere non possum; & licèt rectè essent translata verba, secunda Auicennæ sententia adhuc insoluta manet, nec minimùm stare potest cum Galeni mente; nam infrà sic ait, *& curetur cum eo, in quo est resolutio, & exiccatio fortis cum infrigidatione.*

D

Solue tu dupliciter. Primò cum doctissimo Costæo, qui *in com. cit. cap. Auic.* hunc auctorem de Erysipelate vlcerato intelligendum putat. Cuius explanationem alta Vigonis sententia sic confirmo; hic enim *lib. 2. de apostematibus, cap. 5. in fin.* sic nodum soluit. *Repercussiuum itaque apostematis cholerici, testem adducendo Rhasim, debet esse frigida & humidæ cōplexionis, nisi Erysipelas reperiatur cum vlcere, quia licèt ratione mateira, ipsa medicina deberet esse frigida & humida complexionis, ratione tamen vlceris debet esse frigida & sicca.* Quapropter de Erysipelate simplici Galenus est intelligendus, Auicenna de vlcerato explanandus. Lege Petrum Pigræum *lib. de 1. de tumorib. præter natur. cap. 10. de erysipelat.*

E

Solue secundò, cum eruditissimo Dionysio Daca *lib. 2. de apostemat. cap. 2.* nam Auicen. imponit medicamenta fortis stipticitatis, non ea quidem sola, sed cum maiori humectantium copia permixta: hæc enim roborant, repellunt, & biliosum humorem contemperant. Ita intelligendus est Celsus, qui *lib. 5. cap. 26.* in hoc affectu imponit reprimentia. Accedit, quod si Auicennæ mens esset, in simplici erysipelate sola stiptica adhibere impermixta, nō tantopere in huius tumoris curatione, humoris retrocessum ad partes internas pertimesceret, quem recursum valde formidat Hip. *6. aph. 25.* Nec instes, Galenum *14. meth. cap. 3.* in erysipelate, post totius corporis euacuationem repellentibus fuisse vsum: nam per ea intelligit frigida & humida, vt sunt malua, viola, & alia, quæ contemperando calorem innatum, & biliosi humoris acrimoniam retundendo, latè repellere dicuntur, quæ in Erysipelate summo esse ex vsu, ob dictas causas, *supra* monuimus.

HIST. XLIII. TRALLIANI, De œdemate pedum.

Pedum œdema, salis fomento curatum.

SI laxi tumores sint, in quibus humor qui influxit, neque crassus & terrestris existit, sed laxus & mollis, tangentibus statim digitis cedens, spiritum flatuosum, & pituitā humidā aquosámque fluere suspicamur. In his conueniunt potissimùm & ceratum quod ex sale paratur, & inunctiones. In quibus autem illitus, aut inunctiones nihil proficiunt, his etiam fomenta ex sale torrefacto frequentius mutata, aptè accōmodātur. Etenim ab ipsis non modò leniuntur, sed etiā plurimū adiuuantur. Ego sanè noui Romæ virū quendā longè clarissimū, qui fomento ex sale semper vteretur, atque hinc valde mitigaretur. Quòd autem hoc opituletur, omnibus manifestū est: nunquam enim læsionē aliquam articulorū, neque tophū excitasse visum est, &c. Trallianus lib. 11. cap. 1. tit. si pedes tumoribus pituitosis, laxisque infestentur.

COMMENTARIVM.

PEdes, extremásque corporis partes sæpe pituitosis, laxísque tumoribus infestari, res est manifesta. Cùm enim hæ remotæ sint à fonte caloris, frigidæ sint, osseæ, exangues, præ natiui caloris inopia crudum, aquosúmque humorem generant, & flatus multos, quos præ debilitate absumere nequeunt. Accedit quòd in febribus chronicis, frigidisque morbis, natura crisi quadam pituitosa excrementa ad eas, tanquam ignobiles; & à visceribus longè remotas detrudit, vt Hippocr. *2. prog. 3.* scitè edocuit.

Hinc factum est, vt proferat Aristoteles *lib. 2. probl. 16.* pedes minimè omnium sudare, quoniam cùm ossibus, venis, atque aliis partibus duris constent, humorem infixum elidere nequeunt. Qua ratione sæpe cessante morbo, & deletis symptomatis, dolores pedum diutissimè durant, vt monuit Gal. *lib. 3. epid. sect. 3. com. 78.* in historia virginis Abderitanæ, quæ cùm à causo euasisset, pedum dolores diu sustinuit. Cùm ergo humor aquosus est, ex partium frigido intemperamento, hepatísque debilitate genitus, vt in hydrope, & conualescentibus accidere solet, vel in aliis partibus, vt in capite, & scroto, ísque flatu plenus in pedes, aut alias imbecilles partes confluit, fit mollis, laxúsque tumor, ex Galen. *lib. 10. sec. loc. cap. 2.* qui tangentibus digitis facilè cedit, foueámque facit, & vocatur à Galeno œdema, *10. meth. cap. 4. & 2. ad Glauc. & lib. de tumorib. præter nat. c. 11.* Aëtio *tetrab. 3. serm. 4. cap. 16.*

Pro hoc tumore curando licèt plurima parentur auxilia, quæ latè prisci, & iuniores descripserunt, nullum est commodius, quàm quod ex salis fomento paratur. De sale solùm historiam retexere est opus, tanquam re in plurimos vsus laudabili; nam symbolum est sapientię in sacris literis; & prophani scriptores eandem sapientiam, ac prudentiam salis nomine afficiunt, vt testatur Vallesius *lib. de sacra philosoph. cap. 16. & 34.* & priùs dixit Rhodiginus *lib. 6. lect. antiq. 1.* qui sale, & sole nihil vtilius esse corporibus asseruit.

De effectibus salis, sat plura prædixere Discoridis interpretes, *in com. c. 80. lib. 5.* Sed præcipuus est, vt eius vsu

corpora à putredine præseruentur: nam, vt ait Gal. *lib.* 5. *simpl. c.* 26. *salsum contrahit, constringit, condiendo seruat, & desiccat, citra apertam, aut caliditatem, aut frigiditatem.* Auicenna similiter *lib.* 2. *tract.* 1. *c.* 3. *Operationes salsedinis sunt absterfio, ablutio, exiccatio, & putrefactionis prohibitio nam quæ putrescunt, excrementitium continẽt humorẽ, substãtiámque minimè compactã. Quibus ergo corporibus nulla prorsus est humiditas superflua, ceu melli optimo, aut corpus solidum est, atque compactum, ceu lapidibus, ea à putredine aliena sunt omnino, ac proinde in his salis non probatur vsus, sed in iis quibus suspecta est putredo.* Alteram istarum causarum protulit Aristot. *lib.* 21. *probl.* 5. dum quærit, cur panes non saliti plus ponderent, quàm saliti, cùm contrarium sit verisimilius, cùm sal adiiciatur, & grauior sit quã aqua. Respondet, quia sal exiccare potest, ex quo incorrupta seruantur, quæ condita sale reponuntur; absumitur enim à sale, resiccatúrque humor, qui ex calore putrescat: in pane igitur humor à sale consumitur, extraque efflatur. Quocirca panes postquam refrixerunt, leuiores, quàm calidi sunt: contrà iis qui sale vacant, humor largior insidens, efficit grauiores. Hanc prærogatiuam salis contra putredinem, Ægyptiorum comprobant instituta; quibus mortuos sale cõdire moris fuisse planè Herodoto credimus, testante Cœlio Rhodigino *loc. nuper. cit.* sed ne te suspensum teneam, in describendis salis effectibus, consule Leuinum Lemnium, qui *lib.* 3. *de occultis natur. miracul. c.* 9. de salis conficiendi modo, natura, effectu, & viribus, vsu, & differentiis egit eloquenter.

Cæterùm rectiùs fecerimus, si hisce nostris commentationibus aliquid de nutrimento salis inseramus: nam aliqui vsu salis tabescere corpora, alij pinguescere asseuerant. Primum mihi semper arrisit plurimùm: quoniam hoc est verissimum Medicorum pronuntiatum: Quidni? cùm alimentum suppeditetur ex dulci, ex Arist. Deinde sal pinguiores partes, quà siccus, & acer rodit: ideóque necesse est gracilescant membra; acribus enim & salsis humoribus in thoracem confluentibus, & erodentibus pulmonem, tabefieri corpora docet Cornelius Celsus *lib.* 3. *cap.* 22.

Tertiò. Animantes sicco nutriuntur & humido, si credendum Aristot. 2. *de partib. animal. cap.* 3. Sal verò siccus est, parui autem humoris, mox vt calore resoluatur, vt ait Aristot. 11. *sect. probl.* 26. hanc rationem assignans, cur in ignem iniectus edat crepitum; neque tamen sal omnis hoc patitur: nam ignium patientem esse Agrigentinum testatur Plin. *lib.* 31. *cap.* 7.

Accedit, quòd alimentum restituit eas partes quæ quotidie absumuntur. Sal verò ineptus restituendo, nam potiùs auferet. Igitur extenuabitur corpus. Inde Plinius *loc. cit. Omnis locus in quo reperitur sal, sterilis est, ita in arenis plantæ non sunt ob exuperantem salsedinem*: quare sapor salsus edendo idoneus non est, ex Theophrast. *lib.* 6. *de caus. plantar. c.* 14. Sal enim, vt inquit Plato *in Timæo*, fit ex mixtione aquæ, sed parua; sed ita est terrestris, vt sit maximè siccus cum acrimonia; ita impeditur ex co nutritio.

Obiicies primò. Pisces mari nutriuntur. Sed hoc verum non est, nam in mari nutriuntur, non mari, id est aqua salsa, succis omnino salsis, sed dulcibus; nam piscium esca sunt pisces, & sordes maris, cœnum, limus, & alia præter sordes.

Obiicies secundò. Plinius *lib.* 31. *c.* 7. pecudes, armenta iumenta sale maximè sollicitantur ad pastum. Plut. 3. & 4. *quæst. natural.* huius rei quærit causam, & reddit, multorum sententia ampliùs nutriri, & pinguescere, quòd cibi appetentiam sal acuit, & poris aperiendis digestionem iuuat; sic Apollonius Herophili discipulus dulcibus vesci animantia vetabat, sed salsamentis, & salsioribus cibis vti iubebat, vt pinguescerent. Huic dubio aptè respondet Marcellus Virgilius *in com. cit. c. Dioscorid.* quoniam salis acrimonia excitatur auiditas cibi, & alimentum in membra ipsa, partésque corporis defert, vt sit quasi vehiculum, & cuneus deuehendi commodiùs. Adde quòd salsa gustui saporosiora sunt, & sic promptiùs amplexata à ventriculo, fœliciùs coquuntur, faciliùs distribuuntur, & citiùs nutriunt. Deinde armentarij, & pastores pecori suo sal cum aqua delibutum lambendum proponunt, vt minuatur pinguedinis copia, quæ pecori morbosa est, quoniam sal, & salsa absumunt, & propter siccam intemperiem, vel acrem siccitatem radunt. Quòd si rei pecuariæ magistri, armentis salem in cibis, vel aquam apponunt, vt fiant fœcundiora, id efficiunt. Hac de causa mare terra fœcundius, & animalibus plenius, & diuersorum magis generum, ac formarum; quamobrem non insciè veteres Poëtæ, salaciores finxerunt marinos Deos, vnde Arist. 6. *de histor. animal. cap. vlt.* mures affirmat impleri absque coitu, salem lingendo: enimverò libidinem irritat, vim seminalem excitando, opinor, quia calefacit, acuit, & penetrat acrimonia sua: Ita Venus dicitur salax; & libidinosi vocantur salaces, quibus salacium nomen à sale impositum. Hæc causa fuit, cur apud Ægyptios Sacerdotes, sal non erat in vsu, eúmque auersarentur ipsi, ac si Typhonis esset spuma, neque mensæ, ac cibis adhiberent, cùm tamen in sacrificiis vterentur, non quidem è mari, sed è fonte quodam Ammonis petito, vt auctor est Plutarch. *lib. de Isid. & Osir. qui l.* 5. *sympt. quæst.* 10. tradit Ægyptiorum sacerdotes castissimos abstinere à sale, adeò vt pane etiam sine sale vescantur. Quantus verò semper fuerit in vita hominum salis vsus, habes à Plut. eruditè explicatum *quæst.* 8. *lib.* 8. *sympt.*

At ne longior de sale oratio insulsa videatur, de eo agamus tanquam medicamento multis morbis, & præsertim œdemati valde proficuo.

Galenus enim *lib.* 14. *meth. cap.* 4. & 2. *ad Glauc.* 3. oleo salem admiscet ad discutiendum; quod auxilium huic vlui esse præstantissimum, tenet Aëtius *tetrab.* 3. *serm.* 4. *c.* 16. Horum suasu monitus Hildanus *centur.* 1. *epist.* 35. Vnguentum parat ex sale ad roborandos artus vtilissimum, cuius ope ac efficacia podagram se sanasse gloriatur, & est huiusmodi. ℞. *salis marini in furno exiccati, & tenuissimè puluerisati* ℥. ij. *olei lumbric. olei vulpin. an.* ℥. iij. Misce diligenter, & in mortario marmoreo fiat vnguentum.

Hunc vsum complet Oleum salis, cuius descriptionem proponunt Andernacus, Rubeus, Querceranus, & Septalius *lib.* 7. *caution. medic. num.* 184. quod dolores podagricos egregiè sedat, tophósque discutit.

Nam fotu salis insitus partis calor roboratur, noxius discutitur humor, absumuntur excrementa, resoluuntur flatus, affecta membra robustiora fiunt, & maximè si sacculi pleni sale benè triturato coquantur priùs vino, & sic madefacti actu calidi parti imponantur, quod auxilium in frigida fluxione, humoréque pituitosiore existente nunquam me fefellit. Quo pacto Paulus *lib.* 3. *cap.* 87. *tit. de tophis*, inter cętera præsidia discutientia, fomentum ex sale connumerat; nam calore suo crassum humorem extenuat, & adstrictione particulam firmat, ex Galen. *lib.* 3. *aliment. c.* 21. & *lib.* 6. *secund. gener. cap.* 2. *tit. de emplastro ex scilla.*

Hæc est causa, cur contra Hydropicorum tumores tantopere sal laudetur à Dioscoride *loc. cit.* & Auicen. *lib.* 2. *tract.* 2. *cap.* 613. ex ipso cum farina & melle parat emplastrum podagræ vtilissimum, Galen. *lib.* 6. *per gener. cap.* 9. ex sale fieri emplastrum asseuerat quod valde digerat; & *in eodem lib. cap.* 7. ex eo plurima emplastra discussoria proponit. Quapropter *lib.* 3. *acut.* 6. fomentum ex sale ad dolorem lateris ex flatu plurimùm laudat: nam auctore Auicen. *loc. citat. Sal est calefactiuus, resolutiuus, carminatiuus, & roborans*: explicat Ioannes Sphronius *in sua anatomia vitali cap.* 37. *de morbis sulphureis.*

Ob has facultates, balneum ex sale summè commendatur à Medicis, cuius admirandas vires confirmant Gabucinus *lib. de podagra, cap.* 40. Sauonarola *tract. de balneis, rubric.* 3. Mercat. *lib.* 1. *indicat cap.* 13. Sic balnea ex aqua marina, salsuginosa vocata, salis vi, prosunt aquæ inter cutem, tumoribus laxis, & pituitosis, ex Galen. *lib.* 14. *meth. cap.* 15. & 1. *simpl.* 4. & 3. *aliment.* 31. Paulo *lib.* 1. *cap.* 52. Aëtio *lib.* 1. *serm.* 3. *c.* 168. Auicen. 2. 1. *doct.* 2. *cap.* 29. si desit aqua marina, fiat artificiale, iniecto sale in

in aquam, quousque lignum innatet; quod similes naturali balneo salso vires habere, *in meth. cit. loc.* Galenus inculcat.

Vltimò laxis tumoribus salis fomentum optimum, vt partem à putredine præseruet; nam humor hic frigidus, lentus facilè putrescit, & copia sua innatum calorem suffocans, mortificat: quapropter prudenter Galen. 2. *ad Glauc. c. 9. de gangrena*, medicamentis contra putrediné salem commiscet; quare ad partes nimia humiditate grauatas, fidissimo experimento compertum habeo emplastrum hoc, quod ad exiccandum, & præseruandum à corruptione, est nulli secundum. ℞. *salis minutissimè triturati* ℥. ij. *aluminis pulueris at.* ℥. j. *stercor. caprini* ℥. ß. *stercor. columbin.* ʒ. ij. *farin. orobi. farin. lupinor. an.* ℥. ß. cum aceto pauco, melle, & lixiuio sarmentorum, fiat cataplasma.

B Cetera verò præsidia selecta pro œdemate curando, lege apud Dionysium Dacam chirurgum celeberrimum Hispanum *lib. 2. de apostematib. c. 59.* Vtrùm autem salsa adstringant, an deiiciant, lege disputationem non incelebré apud Septalium *com. 3. lib. Hip. de aëre & aq. text.* 15. An verò sal, & salita cibaria à febrientium mensa sint ablegãda, vt superstitiosi autumant, controuertit Alzarius à Cruce eleganter, *centur. 3. quæst. fol.* 250.

HISTOR. XLIV. AETII, De podagra.

Podagricus, frigido balneo, leuatus.

V*Idi etiam alium hac affectione occupatum, qui immissis in frigidã aquam pedibus, & a iquãdiu in ea detentus preclaram opem tulit, &c. Aetius* tetrab. 3. serm. 4. cap. 28.

PARAPHRASIS.

A Bilioso humore arthriticum dolorem originem ducere, certa res est, & firmat Galen. *lib. 10. secund. loc. cap. 2.* & cæteri Principes *loc. supra cit.* confirmant, explicat ingenuè Chalmetæus Vergesacus *lib. 4. chirurgic. enchirid. c. 3.* de arthritide à causa calida. Redundãte bilioso humore dolor est acerrimus, & pungitiuo similis, exacerbationes alternis diebus sæuiùs recurrunt, præcessit victus calidus & siccus, exercitia valida, adest habitus gra- D cilis, temperatura biliosa, ætas iuuenilis, regio, & tempus calidum, dolor à calfacientibus exasperatur, antecessit biliosi humoris soliti vacuari suppressio, sitis viget, & febris premit.

Abundante ergo bile, ad reuulsionem, & corrigendam hepatis calidam intemperiem secetur vena, administrentur declinante affectu chologoga. Infundantur clementia enemata, quæ biliosum humorem contemperent, eúmque suauiter per infernam aluum propellant, lenientia topica imponantur, postremò applicentur lauacra, innunctiones, fomenta leniter discutientia. Demum omnia administrentur, quæ intemperiem calidam corrigant, & humoris biliosi generationem impedire nata sint.

Si verò his malum non consanescat, quid faciendum? A Medicis peritissimis obseruatum legimus; vt frigida E aqua loco affecto admoueatur; quando ea vbertate bilis in artubus redundat, vt copia lædat, qualitatéque acri, & mordaci dolores immanes exciteт: nam Galenus *lib. 6. epidem. sect. 6. com.* 4. articulorum dolores nonnunquam euenire inculcat, in quibus fluxio biliosa, calida est, eísque infrigidatione mederi docet: firmat Auicen. 22. 3. *tract. 2. c. 7. §. Et si possibile est, vt cesses ab euacuatione vsque ad maturatione, & sis contentus embrochis cũ aqua frigida, &c.* Bilis enim calidissimę fluxio solius gelidæ affusione mitescit: nam frigidæ balneum, præterquam quòd apud Paulum est securissimum *lib. 3. c. 78.* & Trallian. *lib. 11. cap.* 1. quoniam lenit dolorem, etiam bilis siccissimæ qualitatem refrænat, vt proprio experimento firmauit Hollerius *lib. 5. aph. 25.* Sicuti enim in biliosissima febre balnei frigidi vsus, & in hectica est saluberrimus, vt A *in lib. 4. in com. hist.* 47. latiùs confirmabimus; sic in affectu particulari est mirificus.

Hoc tamen cautè vtaris consulo, neque in eo diutiùs insistas, quàm vt doloris vehementiam dumtaxat lenias: alioqui plus nocebis, quàm iuuabis: quoniam impactam bilem in articulis impinges ita, vt in tophaceam naturam crassior facta concrescat: & pars ob dolorem debilis, frigidæ lauacro ad motum plerumque inepta euadit, & languidus partis affectę calor ita debilitatur, vt contingat mortificatio, quam accidisse cuidam, qui incalescente corpore ob exercitium, quum corpus frigida perfudisset, suborto sphacelo in tibia occubuit, refert Hildanus *lib. 3. centur. chirurg. 46. & obs. 50. eiusd. lib.* exemplum narrat alterius, qui immersione corporis calefacti in frigidam, est emortuus. De balneo frigido lectu non indigna conscripsit Ioannes Franciscus Bracaleo Neapolitanus *in suo eleganti Dialogo de Balneis, aduersus Medicos recentiores.*

HISTORIA XLV. AETII, De podagra.

Podagricus, opiatis applicatis, curatur.

A*Lium etiam vid', qui ostreorum carnibus cum argenti spuma, & viridib' Hyoscyami foliis, ac oleo veteri diligenter tritis vtebatur, & tum illinendo, tum imponendo ea,* C *protè restitutus est, &c. Aetius* tetrab. 3. serm. 4. cap. 28. de his, qui ob bilis influxum laborant.

PARAPHRASIS.

D Olor si leuis est, & mediocris, non attrahit ad se curationem totam, quoniam symptomati, vt symptoma est, curatio non debetur, sed soli morbo, quo remoto aufertur symptoma, ex Galen. 11. *meth. cap. 12. & 12. meth. cap.* 1. Dolor vehemens semper leniri debet: nam siue sit symptoma alterius morbi, siue distinctum quidpiam ab illo, tunc attrahit ad se curationem totam, quoniam vires exoluit; cùm enim natura spiritum vitalem ad partem dolentem transmittat, cor relinquit spiritu priuatum. Deinde animalis facultas tam est intenta dolori, vt conuersa ad partem dolentem, & ad sensum vehementer contristantis, cesset ab omni functione, ita vt neque sentiat, neque moueat; & ob irrequietum motum humorum, plurima humoris portio ad partem affectam concurrit, quo pacto doctor habet rationem causæ, sine qua alter affectus curari potest: sic docet Auicen. 4. 1. *c. 20. §. Quacumque ægritudo dolori coniuncta fuerit, aut causa ipsius est dolor, aut ægritudo est causa doloris, sicut est percussio, aut casus, incipies sedare dolorem, &c.* Si verò Auicenna contrarium asserere videatur 1. 4. *tract. 2. cap. 7.* quo loco febre, & dolore vnà affligentibus, illius curationem esse digniorem præscripsit, de leui dolore intelligendus est.

Sed notabis primò, sedantia dolorem in triplici esse differentia; cùm enim in dolore concurrat affectus morbosus dolorem efficiens, & dolor ipse, & sensus percipiens causam dolorificam, quouis illorum extincto dolor cessat; tamen quæ euacuant causam morbosam, & quæ stupefaciendo sensum partis dolentis auferunt, ex accidenti dolorem sedant, nec propriè anodyna vocantur; sola autem verè anodyna censeri debent, quæ calida sunt in gradu primo, & simul tenuium partium, vt docet Gal. *lib. 5 simpl.* 19.

Obiicies primò. Si simile non agit in simile, quomodo ea quæ nobiscum eiusdem temperamenti sunt, verè anodyna, id est, sedantia dolorem esse possunt? Dic, temperata tripliciter possunt sedare dolorem, primò quia licèt habeant idem temperamentum cum cute, tamen cùm hæc ex aëre ambiente densetur, appositione temperati rarefit, & ita sedatur dolor. Secundò, quia temperata augent calidum innatum, quod ad noxij expulsionem, & ad leniendum dolorem multùm iuuat. Tertiò, quia

temperata attrahunt spiritus extrorsum, quo impetu noxia transpirant, & dissipantur.

A

Obiicies secundò. Quomodo anodyna asseruntur esse certę temperaturæ, cùm dolor ortus à solutione continui, solum per vnientia consanescat, & ex intemperamento immateriali sanetur per intemperamentum contrarium, & ortus ab humore frigido per euacuantia cum calore? Dic, frequētissimi dolores oriuntur à vapore, vel humore noxio retento, quare commodè sanantur per ea quæ modicè calida sunt, & tenuium partium, ex Auer. 5. *collig*. 13. eo quòd membrum dolens ex resolutione refrigeratum est, quare indiget medicamento inclinante ad calidum, vt sic per calorem intensiuum, reparetur defectus quantitatiuus innati caloris. Solue secundò, & videtur certior ratio, quia quæ modicè calida sunt, & tenuium partium, rarefaciunt membrum, & attenuant humorem, ita vt facilè dissipetur, ad quod opus doloris cessatio sequitur.

B

Obiicies tertiò. Quomodo Galenus determinat anodyna ad certum temperamentum, scilicet calidum in primo, quum ea debeant esse diuersa pro varietate temperamenti humoris, & ægri? Dic. Anodyna explicantur à Gal. collatione facta ad temperatum tantùm, quod etiam fecit agens de primis qualitatibus: anodyna igitur vera, collatione facta ad humorem temperatum, & corpus temperatum, debent esse calida in primo.

Alia verò anodyna, quæ opiata, seu stupefacientia dicuntur, & narcotica, sunt quæ immodicè refrigerant, extinguunt partis calorem, & comprimunt neruos, obstruúntque vias per quas spiritus ad partes sentiētes peruenire solet, & suo valido frigore sensum auferunt, & sic dolorem sedant: hæc solùm necessitate vrgente, ob magnum euitandum periculum, sunt intus porrigenda, vt 12. *meth*. 1. *& vlt*. 6. *aph*. 31. *&* 2. *sec. loc. c*. 1. *rubric*. 5. *& lib*. 9. *eiusd. cap*. 4. Galenus admonuit. Vtrùm in causa calida an frigida liberaliùs concedantur, ex Gal. mente discussimus *lib*. 1. *in com. hist*. 61.

C

Nec instes, dicendo narcotica esse propriè anodyna, quum auferant dolorem citra ablationem causæ: Deinde quæ calida sunt in primo, & tenuium partium, cùm auferant dolorē, propter ablationem causæ doloris, non esse propriè anodyna, hæc enim diuersa sunt ab illis, quę sedāt dolorem auferendo eius causam, vt constat ex Galen. 5. *simpl. cit*. Dic. Narcotica ex Galen. non esse anodyna, quia non auferunt dolorem ipsum, sed solùm vim sentiendi dolorem: Ea autem quæ calida sunt in primo, & tenuium partium, peculiariter auferre dolorem, quia dissipant immediatam doloris causam, scilicet noxium retentum, licèt eorum vi quandoque augeatur morbus ipse; vnde in initio defluxionum, propria sedatio doloris fit per laxantia calida, curatio verò per adstringentia frigida. Tu verò de anodynorum vsu, pulchra lege apud Mercatum *lib*. 1. *indicat*.

D

Meritò ergo fecisse Aëtium iudicabis, qui in præsentis doloris angustia, præsertim à causa calida concitati, stupefacientia parti apposuit, quoniam præterquam quòd bilis calidissimæ acrimoniam cōtemperant, & frigiditate sua eius furorem infrænant, etiam stuporem inducunt, & dolorem sedant; quam Aëtij sententiam confirmant Paulus, Trallianus, & Auicen. *loc. citat*. Elegit autem Hyoscyamum, tanquam magis incolumem, qui pedum, cæterarúmque partium neruosarum dolores sedat, ex Auicen. 22. *tract*. 2. *cap*. 7. *& in cap*. 15. cum psyllio, opio, acacia, & lacte vaccino emplastrum parat. Refert clarissimus Duretus *in suis eruditissimis enarrationib. adc*. 63. *lib*. 1. *de morb. internis Hollerij*, se curasse quendam ęgrum sæua arthritide correptum, ex affluxu humoris biliosi enata, phlebotomia, clysteribus, abstinentia vini: qui his non conferentibus, cataplasmate admoto ex foliis Hyoscyami coctis in lacte, à tormento euasit. Hoc enim auxilium est anodynum, & humorem acrem incrassat, ac summam suam refrigerandi vim coctione amittit. Consule Gulielmum Budęum *lib. de curandis articularibus morbis, fol*. 25. & Dioscoridem *lib*. 4. *cap*. 59. qui Hyoscyamum ad omnes calidas defluxiones, & partium dolores ex tenui humore pronatos esse salubertimum asseuerat. Explicat

E

eius naturam Ferdinandus Pintianus, illustris Plinij interpres, *lib*. 27. *cap*. 11. qui pro arthritide eius vsum extollit vehementer.

Quoniam tamen horum medicamentorum vsus in partibus frigidis, neruosis, & exanguibus suspectus esse solet, iis correctoria admiscere oportet, ne alias in posterum lędere posse cōtingat. Quare Aëtius cum Hyoscyamo oleū vetus miscuit: nam hoc etiam est anodynum, & moderatè calefacit, apud Galenum *lib*. 2. *simpl. c*. 21. & Paul. *lib*. 7. *tit. de Oleo*. Argenti autem spuma roborat, & sic ad collyria est aptissima, vt retulit Dioscorides *lib*. 5. *c*. 53. *in fin*. Carnem ostreorum adiecit, iis enim inest salsus succus, qui partem roborat, & calefacit: quia ratione eorum caro valentiùs subducit, apud Gal. *lib*. 3. *alimentor. cap*. 53. *& lib*. 11. *simpl. tit. de ostreis*. Sedato dolore, confestim partes hæ neruosæ, & debiles, ne in posterum sensu, & motu orbari contingat, foueantur iis quæ roborare, & modicè calefacere nata sunt, vt citati monuere auctores.

HISTORIA XLVI. CELSI,
De articulorum dolore.

Asininum lac, ad arthritidis præseruationem, vtilissimum.

QVidam etiam cùm asinino lacte epoto se aluissent, in perpetuum hoc malum, euaserunt, &c. *Celsus* lib. 4 cap. 27.

PARAPHRASIS.

NOn solùm à crasso, frigido, sed etiam subtili calidóque humore arthritidem concitari, suprà diximus, firmatque luculenter Petrus Salius *lib. de affectib. particularib. c*. 16. Pro huius humoris expurgatione, nullum poterat lacte asinino præstantius parari medicamen: nam præterquam quòd iecur refrigerat, à parte reuellit, expurgata copia, quę ex humoris intemperie, & calore quotidie generari solet, etiam humoris acrimoniam retundit, corpus ex dolore, vigiliisque exhaustum reficit, & instaurat, & ita alimoniæ, & remedij vicem supplet. De cuius saluberrimo alimento pro renutriendis phthisicis, plura ex Gal. mēte diximus *lib*. 2. *in com. hist*. 35. & de eius varia differētia ex tempore partus, corporis habitu, anni tempore, ætate, pastu, non indigna scitu proferemus *lib*. 4. *in com. hist*. 44. Nunc de illius expurgante vi breuiter disserendum.

Lac aluum mouet, liquidius quidem magis, crassius autem minus. Hanc expurgandi vim habere lac ratione seri, notum est, & firmat Galen. *in loc. multis*, & præsertim *lib*. 3. *de alimentor. facult. cap*. 15. quo loco ad retinendam aluum vtitur lacte bene chalybeato, quousque ignis vi tota serosa pars quæ aluum mouet, sit absumpta. Sic enim ait. *Iniectis verò lapillis ignitis, tantisper dum serum omne consumatur, præterquam quòd sic paratam aluum non subducit, contrarium etiam efficit, ipsúmque iis exhibemus, quibus venter acrium excrementorum demorsu infestatur: id ipsum autem efficiunt lapilli, aut etiam efficacius ferrei orbiculi igniti, &c.* Quare serum nitrosa, qua pollet qualitate, non solùm biliosum & tenuem, sed adustum & retorridum humorem, immò frigidum, tenacem expurgat, vt Mesuë *cap. de sero lactis*, affirmat, & nos ad priscorum mentem tam multa diximus *lib*. 2. *in comment. histor*. 109. Hinc fit vt lactis asinini potores, iis expurgatis excrementis, à cruciatu arthritico reddantur immunes, quia hoc lac serosissimum, & liquidissimum est, auctore Galen. 6. *alim. cit. &* 7. *meth*. 6. quod fide sit, camelinum, equinum, ouinum, sero cùm abundent, hanc etiam præstant commoditatem. In hunc vsum, prisci asinino vtebantur in magna quantitate, ad expurgandam aluum, vt constat ex Hippocrat. 7. *epid. num*. 4. ibi. *Eratolai filio biberi lactis asinini excocti quasi nouē cotylas Atticas, duobus diebus biliosa purgatio vehemēs oborta est, &c.*

&c. probat *lib. acut. 4. text. 19. & 109. §. Verùm si dolor non* A *cessauerit, asinæ lac bibendum, vt purgetur, dabis*: & Galen. *in com.* sic inquit: *Lacte asinæ vtendum præcipit, quòd purgantia inter medicamenta omnia, mitius, tranquilliúsque existat, &c.*

Sic Plinius *lib. 28, cap. 9.* refert, plurimos asinini lactis vsu ab articulari morbo fuisse liberatos: quare veteribus creditum est lac asinæ arthriticis salutare, auctore Hollerio *lib. 5. Aph. in com. sent. 64.* nam biliosum humorem expurgat, vires fouet, & sic articulariis morbis mirificè succurrit, vt ait Douynetus *lib. 4. apolog. cap. 2.* Hóc modo serum caprinum tantæ efficaciæ est in hoc præseruando morbo, vt eo vtentes, ab illo in posterum immunes euadant, vt notauit Amatus *lib. 5. centur. 29.* Quod auxilium miris celebrat encomiis Stephanus Laureus apud Schenckium *lib. 4. obs. de arthritide.* Consule Vlyssem Aldroandum *lib. 1. de quadrupedibus, cap. 2. de Asino, tit. vsus in medicina.*

B

Sed si hoc verum est, & lac omne ratione seri expurgat, ita monente Auicen. *lib. 2. tract. 2. cap. 441. §. Aqueitas lactis est subtiliatiua, lauatiua, & solutiua*: cur Hippocr. *4. acut. 7. & 109.* lacte asinæ decocto vtitur ad expurgandum? quod firmat Aëtius *tetrab. 1. serm. 2. cap. 30. de carbunculo*, si per decoctionem absumpto sero, lac minùs subducit? Dic cum Mercuriali *lib. 4. acut. in com. sent. 29.* duplicem esse coctionem, aliam insignem, mediocrem aliam, Illam reprobat Hippocrat. eius enim vi aquosa humiditas absumitur; hanc probat: nam ea serosam lactis partem non exoluit, quin potiùs est in causa, vt lac ex ignis commercio acrimoniam aliquam acquirat. Hæc solutio C menti Galeni est consona: nam (vt ipse *3. alim. cit.* prædixit) *si quis lac priùs elixando, serum omne consumpserit, nihil prorsus subducit.* Lege Rorar. *contradict. 30. Hip.* Demum asinini lactis vsus, tutior est in articulari dolore, qui à calido humore ortum ducit: nam lac omne cùm crassi succi sit, & serum frigidum, crassum generat humorem & intemperiem frigidam auget. Si de lactis asinini facultate plura scire aues, lege Gulielmum Ballonium *lib. 1. consilior. medicinal. 50.*

HISTORIA XLVII. CELSI,

De articulorum dolore.

Quidam abstinentia vini, & veneris, in perpetuum à cruciatu arthritico præseruati.

Qvidam cùm toto anno, à vino, & venere sibi temperassent, securitatem totius vitæ consequuti sunt, &c. Celsus lib. 4. cap. 24.

PARAPHRASIS.

Licèt vinum modicè sumptum plurimas secum afferat vtilitates, quas ex veterum, & iuniorum mente proposuimus *lib. 2. in com. hist. 61.* & refert inter omnes omniscius Canonherius in suo eloquentissimo *primo de vini miraculis libro cap. 3.* tamen si cum modo non ebibatur, grauissimos, cósque irreparabiles morbos excitare solet, ex quorum genere præcipuus, podagra est, & fusè notauimus *lib. 2. in com. hist. 72.* quo pacto prudenter monuit Auic. 22. 3. *tract. 2. cap. 7. in fin.* vt in hoc affectu ab eo abstineamus, dum sic fatur. *Et oportet vt dimittat vinum omnino, vsque quo sanetur ex eo sanatione integra, & veniant super ipsum quatuor tempora, &c.* quod consilium approbat Trallianus *lib. 11. cap. 1.* immò huius abstinentia se vidisse aliquos, & sanatos, & præseruatos refert: nam vinum neruos emollit, ferit, penetrat, percellit; quare inter causas podagricæ affectionis præcipuè cōnumerat Gal. vini potum *lib. 6. Aph. com. 20.* neruos enim facilè replet, vtpote calidum temperamento, tale siquidem promptè penetrat omnia, præsertim si non ita crassis partibus constet, &c.

Nec mirum: nam vinum dissoluit vires, artus debilitat, cruditates parit, frigidos morbos gignit, vt Galen. auctor est *lib. 3. simp. c. 4.* vnde incertus auctor *Anthol. epigr. lib. 2.* podagram hoc epitheto exornat, hoc disticho, quo podagræ exponit originem.

Membra resoluentum Bacchi, Venerisque podagra
Corpora dissoluens filia iure vocor.

Opinor, quia priuat eorum vsu membrorum, atque articulorum quos inuadit. Alius ita reddidit.

Soluere membra solet Bacchus, solet & Venus ipsa,
Soluere & ex illis nata podagra solet.

Ob eandem causam vinum, seu Bacchus appellatur, vt etiam Lysius, & Lyæus; nam ex eo non nisi vacillatio, ac tremor: sic & Venus, ex quo & Amorem eodem epitheto affecit Sappho, illis qui apud Hephæstionem leguntur, versiculis.

Amor rursus me membra soluens
Dulciter, inexpugnabile reptile.

Vnde plures à vino penitus abstinent, quia turbat mentem, & instigat ad venerem. Quare Poëtæ vinum vocarunt fel terræ, principem tenebrarum; vitem dicentes è semine diaboli in specie serpentis germinasse, cuius acini velut veneni guttæ sunt, quæ de vino nimiùm sumpto sunt intelligenda, vt notant Diotimus *2. epigram. lib. tit. 6* Theopompus *lib. 26. suar. hist. ferè per totum.* Consule omniscium Tiraquellum *lib. 15. leg. connub. gloss. 1. part. 15. num. 20. 23. & 24.*

Contrà aqua est saluberrima, vt docuit Galen. *lib. 1. simpl. cap. 4. in princip. §. Est conueniētissima omnibus hominibus, tam sanis, quàm ægrotis, & ad vitam maximè necessaria, &c.* Ideóque primi illi parentes, 800. 900. annos vixerunt, quòd hoc solo salutifero potu vterentur, ídque ex sacra pagina liquet manifestè; nam qui post vitem à Noë plantatam vixerunt, breuiùs vitam cum morte commutarunt. Lege Plutarchum *in lib. qui inscribitur, Vtrum aqua, an ignis sit vtilior*: & nos plura notauimus *in lib. 2. in com. hist. 54.* & disserit eloquētissimus Ludouicus Nonnius *lib. 4. de re cibaria, cap. 1.* & maxime si in immoderata sumatur quantitate, quia remanet incoctum, & frigidos morbos parit, tentat artus, & vires eneruat. Quo pacto prudenter asseruit Vallesius *in comm. cap. 29. lib. de sacra Philosoph. in fin. §. Iam verò nihil arbitror stultius, quàm senibus caloris augendi gratia vinum abundanter, meracum præcipuè indulgere. Quanto enim vinum calidius est per sese, tantò* D *maiori ventris, ac viscerum omnium calore opus est, vt superetur, alioqui à minori acescit, crudúmque succum auget, vnde & calorem naturalem suffocat, & morbos innumeros parit, ac mortem properat. Quare vinum esse lac senum non valdè probo: censeo enim potius senibus sensim esse dādū dilutius, vsquedum in extremo senio constitutis toto vino detracto, detur pro eo mulsa, aut decocta aqua. Satius enim est permittere calori naturali sensim venire ad naturalem interitum, quàm vino obruere, & senectam facere miserabiliorem, & breuiorem.* Hactenus Vallesius. Vt videas, quot noxas pariat vinum immodicum, vel etiam in senibus, quibus ab omnibus iudicatur salutare valde.

Quidni? nonne tempore Galeni eunuchi podagra vexabantur sæpius, qui Hippocr. sæculo ea non laborabant? Audi ipsum *lib. 6. Aph. com. 28.* hæc verba profantem. *Nocent autem & potus multorum, & fortium vinorum,* E *præsertim cùm aliquis ea ieiunus potauerit: hæc enim neruosā substantiam promptissimè offendunt, sicuti & coitus. Ætate quidem Hippocratis, pauci quidam podagra laborabant, propter vitæ moderantiam: nostris verò temporibus vsque adeò auctis eduliis, vt nihil eis addi posse videatur, infinita est podagrarū multitudo; quum nonnulli sint qui nihil exercitentur, & cruditatibus, atque ebrietatibus offendantur, & ante cibum assumptum bibant vina potentia, venereis vtantur immoderatis &c.* De cuius potus varia differentia penès colorem, odorem, saporem, modum substantiæ, latè proferemus multa *lib. 4. in com. hist. 18.*

Quare ad generandos morbos articulorum vinum strenuè iuuat; cuius potus magna est vis ad venerem, quoniam parit libidines, & alios turbulentos affectus excitat, vt legitur apud Ecclesiasticum *cap. 31. & 39.* Deinde vinolentia

lentia concitat furorem, & iram, ex quibus irrequieto motu agitati humores in articulos debiles decumbunt. Irá autem sæuos procreari affectus corpus diuersimodè agitantes, diximus *lib.2.in com.hist.*13.& testis est locupletissimus Ioannes Gerardus Vossius, auctor sanè incomparabilis, scientissimus, & dicendi facundia clarus *lib.2.instit.oratoriar.cap. 7.de Ira.*

Insuper temulentia cum Venere plurimum consentit, ita vt vinolenti sint lasciui, ob multas causas citatas à Tiraquello *l.cit.* Hæc vitia si copulentur vnà, morbi propullulant exitiales, truculenti, funesti: exemplum habemus apud Hip.*lib.3.epid.sect.3.text.*81.& 82. *Nicodemi, & adolescentis Melibœa,* qui ex nimia venere, & poculis multis ægrotarunt, & ex illis vnus igni oppressus euasit. Nam, vt Galenus ait, *in com.multa quidem pocula neruis nocent, & origini eorum cerebro*, vt Vallesius explanat luculenter *in com.* Quare ex hoc perennissimo fonte, morbi præsertim neruosarum partium, perculsis, & debilitatis neruis, scaturire solent, dummodò excipias ventriculo debiles: nam si illis parcè non exhibeas tenue vinum, durare nequeunt, vt notat Solenander *sect.4.consf.*24.

Deinde Veneris vsus exhausto spiritu, dissipato interno igne, excreta elaboratissima substantia artus eneruat; quare ex eius immodico vsu corporis vacillatio, ac tremor. Venerem sequuntur concussio, motus & concalefactio articulorum, quibus de causis crudus, & noxius succus in artus decumbit, vt notarunt Amat.1. *cent.*99. Crato *lib.1.consil.*17.quo pacto vsu crebriore veneris debilitas oritur in corpore; nam vacuatur nobilissima substantia quæ ex sanguine fit optimè decocto, confecto, ac digesto; nam ex omni corporis parte verè, & formaliter secernitur semen, ex Aristotel. 4. *sect. probl.* 22. ex qua sententia sumitur explicandi ratio, cur morbi quidam sint hæreditarii, quos videlicet parentes in liberos generatione transfundunt, quales censentur phthisis, epilepsia, splenis affectus, podagra, calculus renum, surditas, & alij propositi ab Hippocrat.*lib.de morb.sacro,* quòd bona pars seminis à cerebro deriuetur. Ob hæc execranda damna ex Veneris immoderato vsu, monet Aristot.*lib.7.politic.cap.*16.iuuenculas non esse elocandas, & firmat elegantissimus Paraphrastes Daniel Heinsius, nostri æui phœnix *in com.*

Hac de causa vini, & veneris abstinentia à podagra plurimos fuisse præseruatos, exemplis illustrant Trincauellius *lib.12.de curand.morb.c.2. & lib.3. consil.* 37. Guainerius *lib.de ægritudinib.iunctur.cap.*27. Legimus (inquit Rhodiginus *lib.13.antiq.cap.25.*) quosdam morbo articulari, & podagra vexatos, proscriptione bonorum, ad simplicem mensam, & pauperes cibos redactos conualuisse: nam diuites podagrici, luxu, deliciis, atque otio affluentes, vino, libidinique dediti, à vino, veneréque abstinentes, à podagra fuisse vendicatos memoriæ prodiderunt, Porphyrius *in vita Plotini*, Franciscus Alexander *in Apollinis radio primo, in descriptione electuarij Diacorallij,* Vtrùm autem in articulorum affectionibus aliquando porrigendum, disceptant Conciliat. *diff.*185.Matthæus *in com.cap.7.tract.2. Auic.22.3.in §. Et oportet vt dimittat vinum, vsque quò sanetur ex eo sanatione integra, & veniant supra ipsum quatuor tempora.* Pro cuius sententiæ explicatione, varia proponit, contra Amat.1. *cent.* 82.Petrus Vaezius Lusitanus Doctissimus *in com.medic.cap.8.in fin.* lege Cardan.*lib.1.contradict.tract.4.contradict.2.*

HIST. VLT. RHASIS ET GAL. De podagra.

Podagrici, repetitis euacuationibus, & attenuante victu, persanati.

Erat quidam obesus, frequentis quietis, & superabundantis comestionis, qui passus est ex motu dolorem articulorum, cui præcepi quòd in quibuslibet nonaginta diebus faceret A *minutionem, & in qualibet hebdomada purgationem leuem, facientem assellare quater, aut quinquies, & in quibuslibet duobus mensibus laxationem, potentiorem laxatione illa, & procederet in temporibus interpellatim cum minutione, & laxatione; quibus sequutis alleuiata est passio eius, appropinquando sanitati, ita tamen quòd nullo vtatur balneo, &c. Rhasis* lib.20. continent.tract.1.cap.2.

Siquidem etiam podagricos, & arthriticos omnes veris initio vacuabis, exhibito videlicet aut medicamento purgante, aut sanguinis missione. Equidem complures ipse sanaui, qui tribus quatuórve annis per interualla laborassent tumoribus, exundante humore, veris initio vacuato, aut sanguine misso, &c. Galen.* lib.de curand. rat. per sang. B mis.cap.7.

Sed & podagram, & morbum articularem adhuc incipientem, & nondum poros circa articulos facientem, ex tali vacuatione multis iam annis fieri prohibuimus, &c. Galenus lib.6. Aph.com. 47.

Vidi etiam non paucas arthritidas; alias quidem hac victus ratione in totum persanatas, alias mitiores fuisse redditas, &c. Galenus lib.de attenuante victus rat.cap.1.

PARAPHRASIS.

De præcautoria euacuatione est in hoc loco sermo, cuius ope, & efficacia, mortales vacuato noxio succo, qui ex partium debilitate, vel præpostero viuendi ordine progignitur, pacatam, tranquillámque vitam traducunt, Hi enim præsertim si sint pingues, & obesi, & præ C frigiditate crudos humores aceruent, sunt præseruandi: nam pinguedo, & obesitas frigidioris, & humidioris temperaturæ est indicium, *lib.art. med.cap.* 58. ob quam succrescit cruditas, quæ est omnium morborum radix, atque origo, ex Gal.*lib.de succor.bonit.& vit.cap.5.*

Hæc damna patiuntur præcipuè inexercitati, & qui ob otium, & quietem, excrementorum copiam non resoluunt, quæ ex multiplici coctione fuliginosa, vaporosa, & crassa relinqui solent; exercitatio enim calorem adauget, dilatat vias, coctionis instrumenta viuificat, obstructos reserat meatus, ex Galen.2. *de sanit.tuend. cap.* 2.& Auicen.3.1. *doct.2.cap.*1. quare *homo edens, sanus esse non potest nisi laboret,* dicebat Hip. *lib.1. de diat. num.* 1. nam *otio tabescunt corpora, firmantur labore,* apud Celsum D *lib.1.cap.*1. probat Aristot.1.*probl.*46.

Deinde hic cùm esset gulæ, ingluuieique deditus, plurimam excrementorum copiam congessit, quæ indies magis ac magis aucta, in debiles artus confluens, articulorum generauit dolores. Quantum autem noceat ciborum varietas, proposuit Gal.1.*acut.*16.firmat Plutarchus 4.*sympt.*1. Accedit, quòd doloribus articulorum occasionem dedit motus, qui si fit post nimiam alimenti copiam celebratus, noxas inemendabiles facit. Audi Galen.*lib.de succor.bonit.& vit.cap.3. quemadmodum enim omnium maximè commendatur ad sanitatem exercitatio ante cibos, sic à cibis motus vnusquisque vel inprimis damnatur, eo quòd à ventre alimentum ante concoctionem distribuatur, crudorúmque ita humorum vis colligatur in venis, vnde genus omne morborum progigni soleat, nisi priùs aut laboribus pluribus dissipentur* E *ipsi, aut concoquantur, inque sanguinem vertantur, à iecoris, venarúmque facultate, &c.* Hoc ipsum docet Auicen.*lib.de remouendis nocumentis, quæ accidunt in regimine sanitatis, tract.4.cap.*25. Fortis ergo motus, & exercitium nimium post cibum nocet impensè, quia distrahit naturam à coctione, & intempestiuè attrahit alimentum à ventriculo semicoctum ad membra; præsertímque ad artus ex motu concalefactos, qui crudus cùm sit, articularis doloris deinceps causa existit. Si verò Hipp. 2.*acut.*23. & Galen. *ibi, & lib.de dissolut.continua, cap.*1.Auicen. *doct.* 2. *cap.*1. motum consulunt post cibum, de paruo, & leui motu sunt intelligendi.

Hanc crudi humoris copiam in corpore congestam, antequam rueret in artus, vacuandam esse consuluit sanguinis missione & purgatione; quæ vacuationes ex interuallis factæ vacuata copia ita naturam leuarunt, vt æger alacriùs viuens, sanorum munia veluti perageret.

Vacuationem autem per aluum æstimauit ampliùs, quia nullum vitium erat in artubus; nam si dolor actu vigeret, à forti deiectione abstineret prorsus: nam eius vi humores præcipiti lapsu confluunt in dolentem partem. Abstinuit etiam à vomitoriis, nam hæc vacuatio minùs est familiaris, & violenta magis.

Cæterùm multis videbitur difficile, cur in podagrico obeso, crudis succis referto, natiua sorte frigido, quater in anno phlebotomiam consuluerit, si hæc spiritu resoluto, caloréque exhausto, artus exangues debilitat, & eneruat? Auget dubitationem locus Galen. *lib. 2. aph. 44.* dicentis, obesos paucum omnino sanguinem habere, cùm totum alimentum vertatur in pinguedinem. Insuper obstructionibus facillimè tentantur, & frigidis vitiis sunt obnoxij, quæ ex professo citant Haly *lib. 1. pract. cap. 16.* Auicen. 7. 4. *tract. 4. cap. 6. in med.* vt sunt Paralysis, Apoplexia, Asthma, Syncope, & mors subita, quæ omnia in tenui corpore vix eueniunt, ex Celso *lib. 2. cap. 1.* nam plurima sanguinis copia redundat, ex Galen. *6. epidem. sect. 3. comment. 29.* Quare si articuli venæ sectione debilitantur, & ad eos imbelles fluxio decumbit, & venæ sectio corpora disponit ad ægritudines frigidas, ex Rhasi 4. *ad Almans. cap. 4.* cur ea, præsertim in obesis, pro præseruatione tam frequenter repetita administrabitur? Adde, quòd hic morbus diuturnus est, nec ex sua natura periculosus, vt assiduo experimento comprobatum est; & notauit Mercatus *lib. 4. de morb. infernis, cap. vlt.* denegato hoc auxilio, corpora difficiliùs in hunc morbum incidere: quod prisci monuere in locis multis, maximè Paulus *lib. 3. c. 78. rubric. 2. §. Statim igitur quum quis morbum experiri primùm cœperit, sanguinis missio erit tentanda: nam quos iam fluxio frequenter infestarit, ij plus inde noxæ, quàm auxilij sentiunt, presertim quibus corpus est natura frigidius, aut etiam imbecillius, &c.*

Huius argumentationis tenebras discute hoc modo. Verum quidem est, hæc salutaria circa venæ sectionem præcepta pro præseruatione podagræ generaliter esse obseruanda: sed cùm non curetur homo in communi, sed vnusquisque nostrûm aliud temperamentum habens, vt disertè protulit Galenus *lib. 3. meth. cap. 8.* quum cuiusque naturæ proprietas ineffabilis sit, nec exacta scientia comprehensibilis, fit vt præcautio facta in hoc ægro, à communi degeneret. Erat enim gulæ deditus, otiosus, crudis succis refertus. Hæc omnia, vt ille asserit, frequentem expostulant vacuationem; hæc vt prosperè eueniat, citra præuiam phlebotomiam celebrari nequit; quæ cùm sit ex interuallis facta, non ita debilitat, quia vires in spatio intermedio refocillantur. Hoc monuit Galenus *lib. de ren. dignot. cap. 4.* & notauit Fernelius *lib. 2. de ven. sect. cap. 4.* dum sic ait. *In omni igitur impura plenitudine, à secta vena auspicanda vacuatio est, sine qua vix tutò purgatio decernatur. Etenim medicamentum quod præsertim validius sit, tum calore, tum trahendi facultate humores exagitans, perturbánsque, plethoricum corpus in grauius discrimen adducit, &c.* Vt verò fausta fieret purgatio hæc toties repetita, in homine obeso, cui angustæ sunt venæ & arteriæ, ad fluidum faciendum corpus necessaria fuit præuia phlebotomia, & maximè in homine lautè viuente in quo nimia sanguinis copia redundat; nam tunc ad præseruandum à podagra summè laudatur, vt aduertit Septalius *lib. 7. caution. num. 178.*

Obiicies secundò. Cur Auctor interdicit ægrum ab omni balneo, si Auicen. Arabicæque familiæ proceres scientissimi, in articulariis morbis vt saluberrimum concedunt, vt Auicen. 22. 3. *tract. 2. cap. 7. §. Et non fiat balneatio nisi in aqua thermarum?* Dic, quòd balneum simpliciter prolatum significat dulcis aquæ lauacrum, ex Galen. *11. meth. 6. & lib. 7. sec. loc. cap. 1.* Hoc reprobat auctor, tanquam Mauritanis hominibus assuetum, quia neruos emollit, relaxat, debilitat, ex mente Galen. *lib. 11. meth. cap. 20.* vnde Auicen. *loc. citat. cap. 25.* sic ait. *Et minorentur in balneationibus, quoniam ipsa liquefaciunt humores, & faciunt eos currere ad iuncturas, &c.* Ærea verò, ferrea, aluminosa, articulorum morbis frigidis summo sunt ex vsu: nam roborant, resoluunt, frigidam intemperiem sanant, A ex Paulo *lib. 1. cap. 62.* Aëtio *tetrab. 1. serm. 3. cap. 167.* Oribas. *lib. 1. synops. cap. 29.* explicant Cardanus *lib. 2. contrad. tract. 4. cont. 3.* Fallop. *tract. de aquis thermalib. in princip.* Langius *lib. 2. epist. 52.*

Thermarum verò aquas ab Auicen. vocari balnea naturalia, præterquam quòd nomen ipsum ostendit manifestè, Gentilis, & Iacob. de partibus etiam testantur, *in com.* Sunt autem Thermæ, aut balnearia, ea loca, quæ aut calentibus aquis, aut ipso sine fornace igne calefacta, lauandi, sudandíve vsibus sunt destinata. Ea vocat Seneca *in epistolis* sudatoria, vt notat Antonius Nebrissensis, Cicero Hispanus *in suo Latino dictionario, litera T.* Consule Senecam *lib. 3. quæst. natural. cap. 24. & in epist. 90. & lib. de tranquillit. cap. 9.* Plin. *lib. 28. cap. 12. &* B *lib. 31. cap. 4.* Antiqui etiam vocabant vnctuarium, hypocaustum, vaporarium, & aliis nominibus nempe præfurnij, piscinæque insigniebant; de quorum apparatu, etymologia, & vsu lege non aspernanda apud Mercurialem, Medicum præstantissimum *in lib. de art. gymnastica,* in qua, de vngendi ratione post thermas, ex veteribus colliges scitu dignissima. De conditionibus verò ad balnea necessariis citati auctores diligentissimè conscripserunt, interim consule elegantissimum Septalium *in com. 3. lib. Hippocr. de aër. & aqu. text. 15.* Cardanum *lib. 2. cont. tract. 4. cont. 3.* & Gabrielem Frascatum *lib. 2. de aquis Returbiensibus, cap. vlt.*

Ad secundæ & tertiæ historiæ explanationem accedamus. Podagram non confirmatam, & nondum tophos habentem sanari posse, hoc exemplo docuit Galenus: cùm enim in corpore paulatim est congestus humor, C præ debilitate partium genitus, eum antequam in artus decumbat, vel venæ sectione, si sanguis abundet; vel purgatione, si alij humores exuperent, extra corpus vacuare oportet. Verè hanc præcautoriam vacuationem esse celebrandam monuit Galen. *6. aphor. 47.* ob plures causas citatas *lib. 1. in comment. histor. 39.* & infrà *in comment. huius historiæ* latiùs referemus: nam humores sunt fusi, & vires rectè valent, & ver est tempus saluberrimum.

Pro quartæ historiæ interpretatione assero, plurimas, eásque non contemnendas vtilitates ex attenuante victu comparari: nam nullum tam efficax remedium medicina habet, quod solitum auxilium afferre queat, nî ratio victus ei non cooperetur; & eo plus, si sit attenuans, quam D plurimis, iisque diuturnis morbis præsidio fuisse, eo loco Galenus inculcat. Cibus enim attenuans incidit, aperit, deobstruit, penetrat, crassos secat humores, exiccat, lentos coquit, terrestres diuidit, eósque tenuatos, per vrinam, aluum, & alias corporis regiones natura alacrior facta, & ab humoris excrementitij copia libera detrudit; quo pacto diuturnis morbis confert eximiè, Arthritidi, Dispnœæ, lienis tumoribus, hepatis scirrho, obstructionibus internis, aquosis tumoribus, comitiali morbo, & demum omnibus frigidis morbis remedio est. Victum attenuantem ab omni alimentorum materia desumi posse, latè ostendit Galenus *lib. de attenuante victus ratione, per totum.* De cuius præstantia, & efficacia, si meliora legere concupiscis, adi Ludouic. Lemosium Lusitanum, virum in Galeni doctrina versatissimum *in com. cap. 15. lib. 11. meth. medend. Galen. disp. 8.*

E De curatione, & præcautione ab articulariis doloribus, consule per otium, quæ ex facunda veterum, & iuniorum penu proponunt Nicolaus Abrahamus Frambesarius *lib. 6. canon. & consult. medic. tract. de arthritid.* Demetrius Pepagomenus, Gulielmus Budæus *prop. tract. de arthritid.* Ioànes Hagius *eod. tit.* Lobera, ab Hispanica lingua in Latinam conuersus, *lib. de quatuor ægritudinibus aulicis,* Forestus, Spigelius, Claudinus, Andreas Laurentius, Æmilius Campolongus, Gualtherus Bruellius, Henricus Garetus, Ioannes Bochelius, Fabius Summerus, Gabriel Frascatus, Nicolaus Dortomanus, Conradus, Gesnerus, & alij propemodum innumeri, qui de arthritidis medela conscripserunt. Nos pro historiarum interpretatione epilogum facimus, non tractatum, per varios Medicinæ campos amœnissimos discurrendi occasionem nacti.

QVÆSTIO VLTIMA.

Vtrùm in veris initio, aut fine, vacuatio præcautoria celebranda, vt voluit Galenus.

COMMENTARIVM.

VEris initio.] Etsi *libro primo, in comment. histor.* 39. de præcautoria vacuatione in vere celebranda, obscura (vt reor) facta nobis mentio sit; quia tamen non ambigimus rem multis fore obscuriorem, quem vt facilè illius assequantur intellectum, iam hinc, vt quis satisfactum omnibus velimus, attexere pergamus argumentum, vnde nubilum doctrinæ Galenicæ discutiatur. Ex eo enim coniectatio erit facillima, quoniam inter anni B tempora, ver ad præcautoriam euacuationem tempus est aptissimum, iuxta Hippocrat. *6. aphor.* 47. *& 7. aphor.* 53. *& lib. 5. de loc.* 2. & alibi, quam sententiam omnes confirmant, nec immeritò: nam opportuna censetur vacuandi occasio ad præseruandum, in qua nondum consistente morbo humores abundant, insuper & mobiles existunt, nec aëris temperamentum, aut natura quidquam resistit. Sed in vere abundant succi, quos hyems antecedens produxit, ob innatum calorem tunc temporis redundantem, & coctiones plusquam in reliquis promouentem; ver ipsum fusione auget, ebullitione mouet, nec suo temperamento aduersatur, quia omni ex parte iuuat, & feliciorem reddit vacuationem, quam robustæ tunc vires ferunt. Ergo conuenientissima est occasio præcauendi à morbis, per vacuationem verno tempore C celebratam, antequam morbus sequatur ex humorum abundantia, æstatis fusione multò magis aucta, & viribus debilioribus factis.

Deinde vires conseruantur in vere robustissimæ, (quod pulsus vehementia monstrat, 3. *de caus. pulsf.* 6.) & temperatissimum intrà, & extra est corpus, quod sua temperie mulcebri æqualiter disponit, vnde salubre redditur, & succulentum; secùs quàm in aliis anni temporibus, in quibus diminutionem, vel excessum corpora debilia euadunt. Quo pacto in reliquis anni quadris, hyeme, & æstate, prædictæ commoditates cùm non dentur ad euacuationem præseruantem, inde constat, quia hyeme innatus calor, quem naturæ opera temperatum exigunt, frigescit qualitate, & intensione superatur; æstate in qualitate excedit, quantitate deficit, atque ita vires deficiunt notabiliter. D

Rursus hyemale frigus humores ad interiora trudens, in viscera adigens, incrassans, meatus angustans, corpus vacuationi reddit ineptissimum; fluidum námque esse oportet, 2. *aph.* 9. & fluidos vacuandos humores. Contrà æstas corporis dissolutione, & valido humorum tractu ad cutem, purgationi repugnat, simul & temperie sua calidissima omni vacuationis generi resistit, quod significauit Hip. 4. *aph.* 5. vnde aëris temperiem docent obseruandam omnes, & in immodica abstinendum, ipsius Hip. consilio, 1. *aph.* 2. *& 9. meth. vlt. & 1. ad Glauc.* 14. & alibi, Auic. 4. 1. *cap.* 3. 20. & alibi.

Insuper præter dictas rationes, peculiares quædam concurrunt, ver esse eligendum ad vacuationem corporum, quæ moram patiuntur ob morbum nondum præ- E sentem; quarum prima aëris dispositio, plethoræ similis propter humorum fusionem, 1. *Aph. com.* 17. Atqui in plethora, etiamsi morbus non adsit, vacuatio necessaria est, *lib. de sang. mis.* 7. & alibi. Igitur & in vere expedit vacuare, saltem his quibus ex succorum redundantia morbus timetur, quique ex ea ægrotare solent. Secunda. Ver est medium inter hyemem humores augentem, & æstatem ita fundentem ipsos, vt in vasis contineri non possint citra putredinem, aut saltem cutaneorum morborum generationem. Igitur antequam æstate liquentur, & periculosè augeantur, minuendi sunt in vere, vt ab imminentibus præcaueatur morbis. Tertia. In vere extrorsum mouetur, quiescens per hyemem humor. Ergo ne cum noxa decumbat ad partem illam imbecillem ad A quam fluere solebat, commodè tunc temporis vacuationis artificio ad organa vacuationis deducetur, atque inde extra corpus.

Porrò quoniam plerumque vna non sufficit vacuatio, & ob magnam, & frequentem ægrotandi occasionem, & vehementiam causæ, res ampliùs vrget, exigitque bis, aut pluries vacuationem in anno, vt prudenter auctor noster huic ægro consuluit, vel secta vena, vt in plethorico vitio; vel purgatione, vt in cacochymia, eam potiùs in autumno, quàm æstate, aut hyeme exequendam auctores tradiderunt omnes, cum Hipp. *6. aph.* 46. præsertim si melancholia abundet, cuius ferax est autumnus.

Cur verò autumnus illis duobus temporibus præferendus, partim ex virium robore desumitur, partim ex mediocritate, in quibus veri ferè assimilatur, vt auctor est Gal. *cit. de caus. pulsf.* Licèt enim autumnus vires reddat debiliores, 1. *aphor.* 18. *& 3. aphor.* 9. his qui per autumnum fructibus implentur, & qui ob immodicam gracilitatem, magis inæqualitate huius temporis offenduntur, quàm temperamento iuuentur, tales tamen perpauci sunt: atque ideò à multis reprehenditur Auerrhoes 2. *collect. vlt.* asserens vniuersaliter cum Rhasio 3. *ad Almans.* 33. vires in autumno summè debilitari, immò & per illud tempus, quàm in reliquo anno infirmiores esse: nam quamuis inæquale dicatur autumni intemperamentum, & in eo frigiditas & siccitas dominentur, vitæ nostræ principiis aduersæ, qua ratione mouebatur Auerrhoes; excessus tamen super temperamentum minor est, quàm vt vires vniuersaliter labefactet, licèt quibusdam, vt diximus cum Galen. 3. *aphor.* 9. pariter ac in æstate, gracilibus videlicet, parum abstinentibus, & in victu intemperantibus, debiles seruentur.

Conueniens ergo videtur occasio vacuandi, in qua vitiosi humores intrò se ad viscera, nobiliáque loca incipiunt recipere, nempe vt ad exteriora, ignobiliáque trahantur. Sed in autumno humores per æstatem vitiati, simul & quos ipse ex prauis alimentis gignit, ad interiora trahuntur, 1. *aphor.* 18. *& 3. aphor.* 9. internos, ac periculosos generaturi morbos. Ergo præstat eos tunc temporis vacuante remedio ad exteriora ciere. Præterea in cacochymiæ morbis opportunissima est purgatio. Atqui autumnus morbis ex cacochymia assimilatur, 7. *aphor.* 17. Igitur in autumno aptissima erit vacuatio, maximè per purgationem.

Cæterùm quamuis dictæ commoditates ad vacuandum in autumno inuitent, & concurrente simul necessitate cogant; quoad fieri tamen potest, excusanda, tunc temporis vacuatio, præsertim per venæ sectionem, id quod admonuit Auicen. 3. 1. *doct.* 5. *cap.* 1. *de regimine temporum* & multa, nec contemnenda incommoda suadent. Primum, quòd autumnus æstatem sequatur, exhaurientem vires simul cum humorum copia. Secundum. quòd humores non auget fusione, quin potiùs concretione minuit, præ frigore cogens ad viscera: Tertium, introrsum mouet humores, 1. *Aph. & 3. cit.* pharmacum extra corpus trahit, vnde si exhibeatur, parum feliciter natura repugnante tentabitur vacuatio, & medicamenti ope miscentis, si quid in corpore relictum est sanum, & incolume, exusti commercio vitiatur, & simul corrumpitur. Quartum, humor per autumnum redundans, tum ex adustione præcedende, tum concretione frigoris autũnalis, vt plurimùm crassus est; is cùm non cedat leui medicamento, validum requirit, à quo magis aduritur, & inflammatur; præterquam quòd pharmacum forte, vires, quas autumnus excepit ab æstate dissolutas, non patiuntur.

Iam verò quantum phlebotomia in autumno verenda sit, ostendit paucitas sanguinis per æstatem exhausti, necdum in autumno ipso reperati; insuper & aëris inæqualitas ostendens imbecillum corpus; denique & frigida, & sicca intemperatura temporis, temperiei sanguinis omnino aduersa, atque eius generationi inepta: quare licèt plusquam hyeme, & æstate concedatur vacuatio autumno, quoad fieri tamen potest vitanda, nec nisi re valdè vrgente, & cautè celebranda, post pluuiæ descensum, quod

quod significat Auicen. *vbi suprà*, virtute aliquantulum A
roborata, nec priusquàm deponatur humoris ariditas,& meatus laxentur; ver autem tanquam accommodatius eligendum.

Nec obstat quod anteà obiiciebatur, hyeme nempe atque autumno inuadere morbos internos, ac proinde tunc temporis,vel saltem in æstate ab illis esse præcauendum; oportuna siquidem est proximè ante morbum præcautio, quemadmodum opportuna imminente accessione per vacuationem reuulsio, vt notauit Auerrhoës *6.collect.15.* quando iam aliquod signum ægritudinis sese ostendit: nam licèt autumnales, hyemalésque morbi maiori ex parte interni sint, ob humorum recursum ad viscera, & interiora corporis; sint è contra plurimi eorum qui vere, & æstate accidunt,exteriores, propter humorum tractum ad exteriora, & cutem, atque B
adeò tunc curari oporteat, non expectato vllo anni circuitu: præcaueri tamen tunc per euacuationem non debent, nec commodè possunt, ex causis suprà adductis,& commoditatum defectu quibus ver præ omnibus pollet; atque ideò autumnum etiam timemus ad euacuandum, etiam præsente cacochymia, prauorum humorum copia, & ægrotandi periculo.

Hæc ita recipienda sunt, vt intelligantur de his, quæ vt plurimùm obseruari oporteat, (nam vt plurimùm etiã morbi per interualla aggredientes,in vere pullulare solent *6.aph.55.*)non perpetuò, & semper, si fortè in aliis temporibus morbus per interualla, ac frequenter adoriatur, non semel tantùm in anno per ver,sed & per autumnum etiam,immò & si res ampliùs vrgeat,pluries, & C
quocunque tempore vacuandum, prout exigit necessitas, cui aliæ leges succumbunt. Licèt enim requisitæ conditiones in aliis tẽporibus non dentur æqualiter,nec omnino opportunæ ad purgandum, vel sanguinem mittendum, ipsa tamen necessitas eas operationes quouis tempore facit opportunas; quin & opportuna, tempestiuáque censetur morbi per vacuationem cautio,quæ ægrotaturo iam homini, & aucto humori ad generationem adhibetur, sicut imminente accessione conueniens etiam per euacuationem censebatur reuulsio. Vnde non contemnendum, sed recipiendum potiùs,& in opere obseruandum iudicium Auerrhoïs *6.collect.14.* existimantis ferè per annorum hebdomadas, vel dimidias, præcautionis gratia, non semel,aut bis tantùm in anno, vacuandos illos qui frequenter ægrotare solent,videlicet quia rarum (inquit)est, vt quis quotannis ægrotet, fre- D
quens vt per annorum hebdomadas, saltem ij. qui cùm ad morbos sint procliues,intemperanter viuunt,exactam regiminis rationem negligentes;reliqui non ita frequenter ægrotare soliti, sanitatis tempore contenti sint vna vacuatione, eáque in vere celebrata. Consule de argumento hoc inter omnes Ioannem Brauum Petrafitanum, celeberrimæ Salmaticensis Scholæ Professorem eximium *lib.2.de purgand.rat.cap.4.*

Sed quænam potissimùm veris pars eligenda, dubitatio est non exigua, apud Hip. interpretes, *6. aph.47.* Sed inter omnes, recitanda est primò Galeni sententia,dum *eo loco* docet, veris initium accommodum esse, tam ad sanguinem mittendum, quàm ad pituitosos, melancholicósque humores expurgandos; solùm tamen in biliosis finem præfert. Causa vna est, quoniam tunc cùm E
abundant, nec deest sufficiens præparatio, vacuandi sunt humores. Sed melancholici, pituitosi, & sanguinei humores multiplicantur,& augentur per hyemem; præparantur, & funduntur sufficienter veris initio. Igitur tunc commodè sunt vacuandi. Bilis autem è contra, cùm paucissima generetur in hyeme, accrescat autem veris progressu, in illius fine purganda, antequam per æstatem nimis aucta solitos morbos inducat.Altera causa. Tempestiuè fit (vt diximus) per euacuationem cautio proximè ante morbi inuasionem. Atqui pituitosi morbi,& melancholici post primam veris fusionem eueniunt, sanguinei paulo pòst, biliosi ad æstatis initium. Igitur hos ad veris finem, illos ad initium opportunè cauebimus vacuando.

Nec obstat, quòd *lib.de curand. rat.per sang.mis.cap.7.* vniuersim in omnibus siue purgandum sit, siue sanguis mittendus, veris principium eligit: nam ibi frequentem occasionem docet; *in aph.* autem vnamquamque seorsim exactiùs definit. Quòd si obiicias, humorem crassum longiori attenuatione per veris calorem indigere, ad hoc vt commodè vacuari possit, atque adeò seriùs quàm biliosos, purgandos esse melancholicos humores, & pituitosos. Dic,hos magis attenuari, magísque paratos reddi processu veris:sed quia maior est ea quæ sumitur ab imminente morbo indicatio,vacuantur in initio ante morbi euentum; nam tunc iam sunt sufficienter fusi, & commodè parati. Bilis autem purgatio non differtur in finem, vt maior attenuatio expectetur, sed illius generatio; paucissima siquidem in hyeme multiplicatur, quòd si aliquando multa hoc tempore aceruetur, (fieri námque potest, *4. aph. 4.*) atque eius attenuatione, & augmento,morbus ineunte vere timeatur, opportunè etiam tunc expurgatur.

Nec obstat secundò, si opponas Galeni sententiam, *lib.1. aph.15.* referentis, vulgus sibi, & iumentis sanguinem in fine veris detrahere, ad cauendum periculum,ne æstate fundantur succi, quamuis enim in iumentis id vtiliter obseruetur, propter ebullientem tunc ex viridi pastu serosum, & tenuem sanguinem, perperam tamen homines obseruant, venam ad finem veris secantes,iumentorum exemplo delusi.

Nec obstat tertiò, quòd veris initium simile sit hyemis fini, *4. acut. 1.* & prohibeantur ab Hip. tam *in epid.* quàm *in lib. de aëre & aqua*, cauteria, & purgationes in duobus æquinoctiis: nam sat erit duos, vel tres dies obseruare, in quibus non moueamus, ob exiguitatem mutationis in æquinoctio; licèt Auic.non cauerit,immò præcipiat, quòd si per autumnum vacuandum est, fiat vel in æquinoctio, vel proximè: quod recipiendum, dummodò necessitas vrgeat, quia eius indicatio fortior est, vt doctè explicuit Vallesius *lib. 7. cont. vlt.* & scitu non indigna protulit Cardanus *lib. 2. contradict. tract.5. cont. 5.*

Porrò cùm præcautio ante morbum conueniat, & sanis debeatur,vt illius beneficio impendentes morbi prohibeantur, quærendum est quibusnam sanis conueniat vacuatio,& à Gal.quidem in explicatione *cit.aph.& lib.de curand.rat.per sang.mis. cap.7.* quadruplex recensetur differentia sanorum, qui per sanitatem vacuari postulant. Primi sunt,quos aliquot iam retrò annis morbus aliquis per interualla corripuit, arthritis, podagra, comitialis, pleuritis,&c. mirè enim in talibus anteuertens per sanitatem vacuatio morbũ prohibet,& vetat generari.Secundi sunt, quos insignis, & metuendus morbus tentauit,vt elephantiasis,sed propter adhibitam curationem firmatus non est: verum licèt à præcipiti immedicabilis morbi periculo euaserint, nisi tempestiuis vacuationibus impetum humoris aliò diuertamus, & seminaria mali extra corpus pellamus, non leue periculum est, ne denuò inuadens occupet, & obtineat. Tertij, nec morbo aliquo sæpe correpti sunt, nec magno aut immedicabili tentati, aliquo tamen habitu sunt ad morbum apposito, quia hæreditate contraxerunt seminaria articularis v. g.morbi, phthisis, vel comitialis; aut ipsa corporis structura, aut valida cuiuspiam partis intemperatura eos constituit morbis obnoxios, & pati faciles, atque in his quidem cauendi, timendíque sunt lapsus, qui in prioribus experimentis visi sunt. Quartò, sanorum genere comprehenduntur illi,quibus suppressa est consueta aliqua vacuatio mensium,hæmorrhoïdum,aut diuturni vlceris; vel restitit solitus fluxus; vel insigne membrum est abscissum: par enim est, vt retenta abundantia decumbens in partem aliquam corporis insigniter offendat.

Quæ quatuor hominum genera, si incolumitati, vitæque suæ consultum volunt, dum adhuc sani sunt,impendentes morbos anteuertere oportet, & cauere ne fiant, expectando tamen aliquod plenitudinis, vel morbi symptoma, quod monent Galenus *cit.de sang.mis.7.&* Auer. *6. collect. 15.* Adde præter sanos, quatuor dicti

generibus comprehensos, vacuatione etiam aliquando A tractandos, qui licèt incolumi, & robusta valetudine fruantur, tamen ostendunt in se modò, vel plethoræ, vel cacochymiæ indicia, ex Hip. *1. aph. 3. & cit. loc.* & alibi passim.

Num verò & illi, qui integra omnino inculpatáque fruuntur sanitate, non soliti incidere in periodicum morbum; non tentati insigni, atque immedicabili; non proclives à natura ad morbum; non assuetam vacuationem intermittentes, sed integra & totius, & partium valetudine præditi, non hæreditario iure contrahentes latens morbi seminarium; denique neque cacochymiæ, aut plenitudinis vitia ostentantes, num (inquam) tales per quædam annorum spatia expediat vacuare, erat consequenter differendum: sed quoniam tibi, Lector optime, nimis iam sum fortasse molestus, iccircò ab hac quæstione explicanda supersedeo. Qualiacunque tamen sint ludicra hæc, velim diligenter explores, quorum (nî fallor) dulci sapore delinitus, animum tuum recrea, foue, refocilla: nam ego ad quarti libri historias explanandas iam accedo, in quibus de febrium essentia, differentiis, causis signis, præsagio, & curatione apprimè dissero.

FINIS LIBRI TERTII.

ZACVTI

ZACVTI LVSITANI, DE MEDICORVM PRINCIPVM HISTORIA,

LIBER IV.

De febrium essentia, differentiis, causis, signis, prognosi, & curatione.

PROLOGIVM.

INTER plurimas affectiones quibus subsunt mixta, frequentissimus morbus, febris est, omnique ætati, regioni, morbo, tempori, sexui, complexioni valde familiaris, vt eleganter *lib.3. sui operis, cap.3.* Cornelius firmat; immò hostis infestissimus, diligens, irrequietus, audax, temerarius, vitæque fontis auidus, per vniuersum corpus sæuiens, nemini parcens, abdita & abstrusa claustra penetrans, & adeò humanam compagem depopulans, vt huic soli prisci inter morbos reliquos, diuinos ac sacros tribuerint honores, & ceu numini cuidam placabiles hostias immolarent asiduè, vt ab eius tyrannide vindicarentur. Hæc, ex Galeno *6. epidem. sect.1. com.29.* non secundùm Hippocratem modò, verùm secundùm omnium hominum intelligentiam, est præter naturam caliditas, in totum animal extensa; sin minùs, in plurimis, & maximè in præcipuis partibus eueniens: & *lib.1. aph.16. & 1. de rat. vict. com.18.* febrem ait esse conuersionem natiui caloris in igneam naturam: & *lib.8. meth.1.* febrem vocat, quum adeò immodicè calor auctus est, vt hominem offendat, & actiones lędat: & *lib. de caus. morb. 2.* calorem in totum sparsum, appellat febrem: & *lib.4. de caus. puls. cap. 2.* calorem immodicum, totum corpus occupantem, febrem dici, disertissimè inculcat. Aristoteles *lib. 1. probl. 2.* totius corporis superantem calorem, appellat febrem. Auicenna 1. 4. *tract. 1. cap. 1.* rectè definit, *quòd sit calor extraneus accensus incorde, ab eo procedens, mediante spiritu, & sanguine per venas, & arterias in totum corpus.*

Cùm ergo calor pręter naturam cordis vitalem firmitudinem lędens, cum omnibus morbis complicetur, & maximè cum acutis, quorum vi plures occumbunt, 1. *acut.* 8. fit meritò, vt post omnes affectus, qui humanum corpus infestant; de eo dignam celebremus commemorationem. Quo pacto quartum hoc volumen à febribus exorsi, singula eo ordine quo paulò antea recensuimus, prosequi consilium est. Et licèt non ignoremus vniuersales morbos particularibus, lege methodi, haud postponi debere, visum tamen est mihi auctorum ordinem sequi, argumentum hoc post reliquorum morborum tractatus, proponentium. Deinde in febribus varia historiarum illustrium exempla, & plura alia admirabilia contingunt, vt si hæc in rectum artis vsum contempleris, plurimam lucem tuis medicationibus afferas, & his munitus, debellantium, sæuorum, malignorúmque morborum impetus, cum quibus ferè semper complicatur febris, præest, aut superuenit, coërcere, & insilientium symptomatum effrænes vires retundere, illorum furiosam efficaciam refrænare, atque mira sagacia & dexteritate Principum facunda doctrina instructus, auertere possis.

Nam

Nam excellens omnino fuit priscorum Medicorum ingenium, ex quorum monumentis historiæ, pro salute mortalium pari excellentiæ laude dignissimæ, exierunt in lucem; ex quibus ingeniosis, breuibus, argutis summam hauries vtilitatem, ex tam multis, quæ illi expertissimi auctores per historias aut fecere scribenda, aut scripsere legenda. Ergo, charissime Lector, non cesses ad illius opem confugere: nam præterquàm quod est gratissima, & iucunda, est etiam Medicis vsibus apprimè vtilis, & pernecessaria.

HISTORIA I. CELSI,

DE FEBRI DIARIA.

Diaria febris ex ebrietate orta, aquæ frigidæ potu, sanata.

ERGO *etiam ingeniosissimus sæculi nostri Medicus (quem nuper vidimus) Cassius,* * *febricitanti cuidam, & magna siti affecto, quum post ebrietatem eum premi cœpisse cognosceret, aquam frigidam ingessit: quia illa epota, cum vim vini miscendo fregisset, protinus febrem somno, & sudore discussit, &c. Cornelius Celsus* in præfat. ad libros de re medica suos, iuxta finem.

PARAPHRASIS.

Execrandam esse ebrietatem, ex qua omnis morborum farrago scaturire solet, latè ex veterum, & iuniorum mente prædiximus *lib.2. in com. hist.72.* Ex nimia enim potatione non solùm omnis generis febres, sed grauissimos affectus suboriri, docuit Hippoc. *lib.7. aph.7.* Nam non solùm capite oppleto multo sanguine, ac spiritu calido, sed toto corpore efferuescente, febriunt ægri, & deinceps (vt explicat scitè Heurnius *in com.*) si reuiuiscant, morbis frigidis tentantur ægri, obruto nimia copia calore natiuo, vnde conuulsio, stupiditas, & alia damna emergunt, quorum syluam legat qui velit apud Arist. *lib.3. probl. ferè per totum,* explicant Laconicè Hollerius, & Duretus *lib. 1. de morb. intern. cap.5.* fusissimè, & appositissimè Canonherius peritissimus *lib.3. de admirandis virtutibus vini, ferè per totum.*

Hoc enim vitium est tam nefarium, vt potentias omnes conturbet, cerebrum concutiat, & vaporibus continua fuligine ex repleto ventriculo exhalantibus vellicet, ac feriat, vnde spiritus animalis turbatur, vitalis ebullit & efferuescit. Hinc vagabundi, & instabiles cogitationum motus sine iudicio, sine ordine scaturiunt, impediuntúrque omnium sensuum, & membrorum actiones; quare nec oculus, nec manus suum munus exercent. Quapropter non est denegandum, multis modis præcludi, crudis illis, densísque fumis, quos membra nutritioni seruientia à nimio potu exhalant, quominùs ad partes inferiores transmittantur; ex eo temulentia, cerebri, naturalium, & animalium partium firmitudinem labefactat.

Hæc multis firmare possem, quæ licèt à summis illis Philosophis sint agitata, modò ea Laconicè perstringam: nam Stromateus *lib. 2. pædag. cap. 2.* necessarium potum naturalem ac sobrium, aquam esse tradit, vino vtendum temperatissimo statuit, denique hic auctor grauissimis verbis inuehitur in ebrietatem: nam aqua est concessa ob necessitatem; vinum, iuuandi corporis gratia; quare Barbari, hoc est Thraces, Celtæ, Iberi, Scythæ, nationes efferæ ac bellatrices vehementer abhorrent vinum. Ebrietas enim fatuos reddit, & insanos; quare Plutar-

A chus *lib. de garrulit.* insaniæ contubernalem vocat ebrietatem: vnde sapienter apud Chinas vetitum iudicibus esse, antequam causas audiant, vel definiant, vel guttam vini absque Regis imperio bibere, refert *histor. Chinens. lib.3. cap.10.* explicant Plut. *lib.2. sympos. quæst. 1.* Cyrus *lib. pædag.1.* Samius *lib. hist.7.* apud Athen. *lib. 10. cap.11.* Dionysius Areopagita *epist. quadam ad Titum, non valdè longè à fine.* Menander apud Athen. *lib.10. cap.14.* Anacharsis *lib. de ebrietate,* Nonnus *lib. 13. de vinolentia.* Sed quid plura consector, ac colligo, quando ex ebrietate morbi contingunt funesti, exitiales, & qui citissimam opem Medici expostulant. Quamobrem sapienter Callisthenes apud Plut. *1. decad. quæst.6. symp. & lib. de frænand. ira, & lib. 10. cap. 11.* Athen. cùm ei poculo grandi meracum in Alexandri conuiuio ordine suo bibendum offer-

B retur, recusauit hac ratione, nolo in Medicorum per temulentiam manus incidere, aut nolo Æsculapio indigere: ô Alexander. Denique nullus esset finis orationi nostræ, si omnia quæ ab auctoribus de noxis ebrietatis sunt prolata, narrare aggrediar. Quare velut te manu duco ad *lib.2.* elegantissimum Pauli Zacchiæ Medici omnium calculis doctissimi, *quæst. 11. medic. legal.* & Arnaldum *in regimine Salernitano, cap. 15. de incommodis nimia vini potationis.*

Hanc ergo febrim fuisse diariam ex duobus patet apertè, & quòd à causa primitiua, & externa ortum duxit, à qua diarias oriri *infrà,* ex Galeni mente confirmabimus, *in com. hist.6.* & quòd citò alterantibus cessauerit. Et licèt Cornelius Celsus *lib.3. c.5.* existimet diarias, vtpote simplicissimas, vix dicendas esse morbos, quoniam sponte

C sua, & vel nullo adhibito præsidio cessant, quia spiritus suapte natura tenuissimi, qui in hac febre accenduntur, facillimè resoluuntur: tamen magna diligentia esse curandas, ne in corporibus præsertim impuris & calidis, in putridam, vel hecticam transeant, monuit Galen. *in lib. 8. meth.* & alibi sæpe, & omnes auctores eius mentem vnanimiter confirmant.

Plura sunt auxilia ad curandam ebrietatem, quæ à Medicis præscribi solent: sed aduertere primò debes, crapulam distingui ab ebrietate, ex Galen. *lib.4. acut. com.90.* nam etsi confundantur inter se multoties, tamen ebrietas significat eam turbationem, quæ vno tantùm die durat, crapula quæ pluribus premere solet. Rursus ebrietas est duplex, alia in qua neque animus, neque corpus quicquam operari potest, & de hac intelligendus Hip. *5. aph.5.* alia est, in qua licèt animus sit sopitus, corpus tamen aliquid operatur, de qua intelligendi Arist. *3. probl.2.*

D *& 28.* & Plutarch. *3. quæst. conuiual. cap.8.*

Ex his omnibus solet oriri diaria, eo quòd calore à vino inducto, ita spiritus incalescunt, vt febris concitetur. Curatur, vt inquit Auic. *1.4. tract. 2. cap.42.* clysteri, vomitu, phlebotomia, somno, fame, quiete, & corporis tranquillitate, lenientibus aluum, & prouocantibus vrinam. Sed Auic. 1. 3. *tract.* 2. *cap.* 24. de soda, ex ebrietate

ebrietate, si adest incendium internum, sanguinis missionem laudat ad attemperandum cauma internum. Cassius, vt refert hoc loco Celsus, incendiū in visceribus persentiens, nullo alio potuit citiùs, & promptiùs succurrere auxilio, quàm aquæ potu: & meritò sanè: nam si post aquam subitò haustam, & lethales dolores efficientem, meri potus salubris est, ex Dioscoride *lib.6. cap. 3.* Auic. *6.4.tract.1.sum.1.cap.vlt.* Sic post copiosum vini potum, frigida est ex vsu. Ita Paulus *lib.1.cap. 33.* ad ebrietatem, aquæ liberalem potum superbibere iubet, & *lib. 3. cap.4. rubric.6.* idem confirmat. Ita Galen. *lib.2.sec.loc.c.1.tit.de iis quæ Apollonius ad capitis dolorem, ex ebrietate, & meri potu scripsit*, aquæ potum vehementer extollit, quoniam sua frigiditate febrilis æstus ardorem compescit, & sic refocillat naturam, quæ roborata vel superabundantem copiam vini per vomitum expellit, vel eius tenuiorem partem per sudorem detrudit.

Multa sunt quæ præseruant ab ebrietate, vel occulta vi, vel qualitatibus manifestis, vt brassica, hederæ ramuli, rosaceæ, laureæ, myrtheæ, & hederaceæ coronæ, quæ vim habent vapores reprimendi, quia mitis aura florum naribus hausta succurrit, capútque ab ebrietate propugnaculi vice tutatur; nam si calidi sint, laxant spiracula, à quibus vinosus euadit vapor; si frigidi, noxios halitus repellunt, somnos mulcebres alliciunt, & ad placidam quietem potos perducunt. Puluis pumicis, cremor absinthij, portulaca, crocum, lactuca, folia lauri, amygdalæ amaræ, (quarum ope, multa vini copia ingesta, madidos arcere ebrietatem, Plutarchus Chæroneus putauit *lib.1.symp.quæst. 6.* qui apud Drusum Tiberij Cæsaris filium, quendam Medicum comessari solitum retulit, qui omnes bibendi certamine prouocabat, neminíque cedebat in vini potu. Is tandem deprehensus est antequam biberet, quina, senáue amara comesse amygdala, quominùs temulentia tentaretur: porrò cum deuorare vetuissent, ne pauxillum quidem in huiuscemodi potu resistebat. Nam hoc auxilium amaritudinis vi desiccat, & humorem absumit, vt Athenæus putat *lib. dipnosoph. 2. pag. 41.*) betonica: quæ omnia præseruare ab ebrietate, protulit Arist. *sect. 3.probl 17.*

Deinde ebrietatem inductam plura sunt quæ persanant, quorum ope, ac beneficio ebrij commodè ad sobrietatem reducuntur: ex horum numero est oxycratum, hoc est, acetum aqua mixtum, quæ à Latinis posca, Græcis recentioribus phusca appellatur; quæ si simplici ratione construatur, refrigerat, & humectat, & frigidum natura cerebrum, ab ardore & incendio vini, tuetur ac defendit. Radix ari ebrietatem discutit; & alia quæ passim à Medicis describuntur. Consule Iason. Pratensem *lib. de morb. cerebri*, & Ioan. Ionstonum *classe 10. thaumatograph.art.5.*

De brassica vulgaris fama est, ab antiquissimis Medicis deducta, quòd summo cibo sumpta crapulam discutiat, & vini noxam restinguat: hoc ita esse primus omnium prædixit Dioscorides *lib.2.cap.112.* quoniam vitis, & brassica tanta laborant discordia, vt si in agris olus hoc affixum viti prosiliat, vel ipsa confestim emarcescat, vel certè sarmenta eius elanguescentia contabescant. Si brassica fuerit vicina vtii, luxuriantes eius palmites potiùs repandi curuabuntur, quàm recti velint propiùs accedere. Similiter siquis feruescenti in olla brassicæ vini paululum guttatim instillauerit, ne ampliùs quidem excoquetur, sed suis viribus defuncta ad perniciem trahetur: quare qui multum hauriunt vini, vt qui certamine potandi se prouocant, ne temulentia tententur, brassicam crudam cibis anteponunt. Sunt etiam qui frequenti syrupo vtuntur ex brassicæ succo cum saccharo parato.

Quæris causam? Adi Arist. qui *3.sect. prob. 17.* rationem subdidit, *quod dulcem succum, discutientémque contineat: eáque in plenum excocta, & expurgato caule refrigerata, Medici vehementes vētris deiectiones moliuntur; quo fit vt iis qui crapula tentantur, succus humores in aluū eliciat. Crudis etiam humoribus, temulentisque suprà in ventriculo remanens, corpus refrigerat, fitque vt humores per vrinarios* A *meatus euadentes ad vesicam delabantur: qui cùm vtrinque abigantur, refrigerato corpore, eos liberari certa, nia conspicuū est, præsertim cum sequax vini vapor, humoribus deorsum conuersis deuocetur, & praeceps ad ima deuoluatur, qui sese efferens in caput, mentis arcem obsidet, & temulentiam, grauitatémque creat.* Lege Villanouanum *in Schola Salernitana, cap.57.*

Porrò licèt hæc sint vera contra ebrietatem amethysta, quando scilicet merum caput occuparit, arcémque sensuum obsederit, & sic mirum in modum conturbatur homo, quia ab eis expirat lenis aura, ac blandum odoris effluuium, quo in temulentorum corporibus inæqualitates obortæ, asperitudinésque sensim dissipantur, ac ita exteruntur, vt conciliata tranquillitate crapula retundatur, ac excoquatur; tamen aqua frigida superbibita furentes vapores in cerebrum elatos compescit, cauma internum mitigat, & somnum placidum inducit, cuius ope B recreata natura superfluum vaporem per sudorem eliminat. Audi Dioscoridem *lib.5.cap.6. Noxia omnis ebrietas, præsertímque cōtinuata; cedūt enim nerui, quotidiana velut obsidione laborantes: ingenerátque copiosus quotidie vini potus, acutorum morborum principia. Oportet tamē post vinositatem hanc aquam bibere, ab ea enim veluti contraria curatione, auxilij ratio aliqua quærenda est, &c.* & vt doctè exponit Marcellus Virgilius *in com. post vinositatem superbibita aqua, & ea quidem copiosa, summum remediū est, vt vomitu quamplurima reiiciamus, & erosiones stomachi ea ratione hebetemus.* Si tamen de curatione ebrietatis, & vitiis ab ea subortis, plura legere aues, lege quæ proponunt Iacobus Orthæus *in obseruationibus propriis c. de ebrietate*, C Langius *lib.1.1.epist.30.* Holler. & Duret. *lib. 1. de morb. intern.cap.3.*

Sed his prælibatis, plura sunt, quæ explanationem desiderant. Primum, quo signo ductus Cassius, hunc ægrum ex ebrietate febrire cognouerit? Dic, multa esse quæ ebrietatem ostendunt, vt citati protulere auctores. Ea sunt sudor longè consueto copiosior, respiratio difficilis, corporis grauedo, cephalalgia, tremor, vertigo, visus geminatio, vt Arist. recitat *in probl. 10 sect. 3* lachrymæ inuoluntariæ, linguæ incontinentia, balbuties, in risum procliuitas, importuna locutio, inflatio venarum capitis, oculorum rubedo, propensio in somnum, desidia, stupiditas, frequens oscitatio, febris, delirium, & alia, quæ omnia varia in variis apparent, secundùm temperamentum, humorum qualitatem, copiam, ætatem, temulentiæ gra- D dum, vini quantitatem, qualitatem, ebrij naturam, consuetudinem, stomachi debilitatem, ac robur. Lege Cælium Rhodiginum *lib.28.lect.antiquar.cap.33.*

Secundò quæro; Num sicut vir hic tentatus ebrietate, in febrim incidit, possit etiam fœmina inebriari? Respondet Macrobius *lib.7. Saturnal.c. 6.* Aristotelem *voluisse in libro de ebrietate, mulieres rarò ebrietate tētari, crebrò senes: nam contrariā naturā sortita sunt muliebre corpus, & senile. Mulier humectissimo est corpore, quod leuitas cutis, splendor, assiduæ purgationes, superfluo exonerantes corpus humore, ostendunt manifestè: cùm ergo vinum in tam largum humorem ceciderit, edomitum, vim suam exuit, & fit dilutius, nec facilè cerebri sedē ferit, deuicto, & prorsus extincto eius vi-* E *gore. Demum fœmineum corpus pluribus consertum foraminibus, vias præbet vapori vini, celeriter sic euanescenti. Senes autem omnium minimè copiam ferunt; cùm enim arido sint corpore, atque exsucco, caloréque debili, largiore vini potu offēduntur, & sic haustum vinum senile corpus non expirat, sed ad ipsam mentis arcem ascendit; quare senes vitiis ebriorum laborant, membrorū tremore, lingua titubatu, obliuione, loquacique garrulitate, quibus tam subiacent iuuenes ebrij, quàm senes sobrij. Si ergo leuem pertulerint impulsum vini, non accipiūt hac mala, sed incitant, quibus ætatis ratione, iā capti sunt.* Sed pace tanti viri, hæc solutio à veritate abest: nam etiam senes crudis succis scatent, & redundant pituitæ copia, à cuius humiditate dilui potest vinum. Deinde ebrietas concitatur à vino, quia sua caliditate, tenuitate, & euaporatione cerebrum perreptat, quæ in senibus non ita facilè contingunt: nam præ debilitate innati caloris non ita vinum ebullit in stomacho,

nec halitus in cerebrum emittit, & hæc ratio superat aliam, quæ ex debilitate cerebri, in senibus facilè vapores recipientis, à Macrobio pro firmissima habetur. Quapropter asserendum est, fœminas vini potui assuetas, faciliùs senibus ebrietate tentari, quia calidiores: nec vapor vini, per raram corporis contexturam, ita citò exhalat, vt simul sursum in cerebrum non penetret. Ergo contrarium asserit Philosophus, naturalem mulierum consuetudinem respiciens: nam eæ parum, aut minùs bibunt, quàm viri. Lege Forest. *lib.* 9.*obs*.28.*in schol*. Tiraquel. *de legib. connubial. glos*. 1 *part*. 9.*num*. 210. Canonherium elegantissimum *lib*. 3. *de vini facult. admirand. cap*. 1. *num*. 17. qui aliis machinis contra Macrobium inuehitur.

Tertiò quæro. Si diaria, est febris veluti immaterialis, & habet pro materia spiritus tenues, calidos, siccos, qui ob subtilitatem resoluuntur, & ob siccitatem, humoris sunt exortes, cur calor diu durat in illis, cùm facilè euanescant? Dic, sumpto altiùs dicendi exordio. Licèt multiplex sit febrium differentia ab accidentibus desumpta, quas Galenus commemorat eleganter *lib*. 6. *epid. sect*. 1. *com*. 29. differentiam à materia desumptam omnium esse celeberrimam, & vsitatissimam, eo loco, *&* 1. *feb*. 1. cum Auic. 1. 4. *tract*. 1. *cap*. 1. inculcat. Quare cùm tria sint, quæ nostrum corpus constituunt, ex Hip. 6. *epid. sect*. 8. *text*. 8. vt *citato de dif. feb. loc*. retulit Gal. *cōtinentia, cōtenta, & impetum facientia*, hoc est, solidæ partes, humores, & spiritus; sic erunt tria febrium genera, in his tribus substantiis accensa: nam si immodicus, ac præternaturalis calor in spiritibus accendatur, fit diaria; si in humoribus, putrida; si in solidis, excitatur hectica. Et hæ sunt propriæ, & essentiales febrium differentiæ, immediatæ, proximæ, & principales: aliæ verò si dantur, à calore in aliis partibus accenso desumptæ, mediatæ sunt, remotæ, secundariæ, & ad cæteras febres reducendæ, vt illa quæ concitatur à calore præter naturam, vel putredine lactis, seminis, ichorosæ substantiæ, puris, stercoris, vermium, grumi, vrinæ, membri putrentis, quatuor humiditatum quas inuexit Auicenna 1. 1. *doct*. 3. *cap*. 1. Consule Gentilem *in extrauagantib. quæst*. 20.

Diaria ergò dicitur, quia vno die durat; appellatur etiam ephemera, à similitudine cuiusdam animalis ephemeri vocati, cuius meminit Arist. *lib*. 5. *de hist. animal*. c. 19. est animal volucre, & quadrupes, à quibusdam veluti folliculis erumpens, quod in pomeridianum vsque tempus diei viuit, & volat, mox descendente sole marcescit, & occidente languet, & emoritur. Assimilatur hæc febris vento calido vtri incluso; vt enim ille vtrem, cui includitur, calefacit, sic spiritus plus iusto excalfactus, vniuersum corpus, in quo continetur, accendit; & cùm sit subtilis, & in opere resoluatur, alios de nouo genitos tandem inflammat, & sic vna die calorem sustinent durantem, & fixum, qui ad rationem febris huius satis est.

Quartò quæro. Si febris est passio viuentis, quomodo illa potest accendi in spiritibus, si hi non viuunt? Siquidem verum est, in carentibus vita impossibile esse fieri sanitatem, & morbum, prout protulit Philosophus *lib. de sensu, & iis quæ sentiuntur*, c. 1. Spiritus autem viuere non posse constat, quia nullam ex se depromunt virtutem, sed tanquam delatores facultatum, vires ad membra deferunt, excepto tantùm genitiuo, seu implantato, quem alente vita viuere affirmat Arist. *lib*. 2. *de generat. animal. cap*. 3. ob id quòd vim habeat generandi, & iam genitas partes nutriendi, & augendi. Dic, quòd licèt spiritus non viuant, dicuntur tamen subiectum inhesionis, quamuis subiectum denominationis partes solidæ constituantur.

Quintò quæro. Cur ex calore vini, & efferuescentia interna potiùs spiritus sunt inflammati, & orta diaria, quàm humores, vnde febris humoralis originem ducit? Dic, quòd licèt febris humoralis, & hectica, in initio possint incipere nulla præcedente diaria, quia hæ substantię aptissimæ sunt ad suscipiendum incendium; & nullum agens sine passi aptitudine agere potest, ex Gal. *lib*. 1. *feb. cap*. 4. tamen ferè semper præcedit diaria: nam priùs calefiunt spiritus, quia tenuiores, & promptiùs alterantur; *omnis* siquidem *substantia tenuis, faciliùs alteratur, quàm crassa*, ex Gal. *lib*. 1. *feb*. c. 1. Deinde quicquid calidum est natura, primò à quouis calfaciente calefit, ex Galen. *lib. de inequal. intemper*. c. 4. Quare diaria excitata est potiùs in hoc ægro, quia à calefaciente causa, spiritus citissimè calorem concipiunt, ob rationes dictas.

QVÆSTIO I.

Vtrùm febris poßit dari absque calore, vt contra Galenum arbitratur Fernelius.

COMMENTARIVM.

FEbricanti.] Quoniam Medicorum principum historias, illarúmque interpretationem, tuo fauore, beneuolentia, & auspiciis, accuratissime Lector, quotidie prosequor, & crebrioribus, longioribus, & (nî fallor) vtilioribus argumentis, quantum res ipsa postulat, explano: idcircò cùm nuper, ad argumentum de febribus, tantopere Medico vsui necessarium, peruenissem, placuit illud aliquanto latiùs explicare, præsertim cùm in eo plurimæ sint controuersiæ arduæ, & scitu dignæ, quæ in theoria, & praxi Medicum instruunt apprimè.

Et vt à prima exordium sumam, difficile semper mihi visum fuit, quod Auicenna (qui præ omnibus febrim rectiùs definiisse visus est) 1. 4. *tract*. 2. *cap*. 1. à Galeno mutuatus protulit, febrim esse calorem, quum febris essentia à calore videatur aliena. Primò. Auicenna 1. 3. *tract*. 1. *cap*. 1. *in fin*. sic ait. *Febres aliæ sunt frigidæ, habentes rigorem, &c*. Ergo excessus caloris, non est semper de ratione febris.

Secundò. Febris ex omnium Medicorum consensu, morbus est. Igitur & mala corporis dispositio (definitur namque morbus, per dispositionem præter naturam, quæ functiones sensibiliter ledit;) dispositio autem ad primam pertinet qualitatis speciem, quæ definitur qualitas, bene aut malè afficiens subiectum; & huiusmodi est febris, & quiuis alius etiam morbosus affectus. Calor autem, cùm patibilis sit qualitas, quæ sensum apta sit mouere, ad tertiam pertinet qualitatis speciem. Vnde non rectè ab Auicenna, febris per calorem definitur.

Tertiò. Datur febris absque calore, immò cum caloris penuria & defectu. Ergo febris essentia in calore non consistit. Assumptum suadetur ex colliquante febre, in qua datur caloris defectus, cuius ratione vinum, & oua exhibemus, quæ calorem adaugere nata sunt.

Quartò. Moriens ex febri, verè febrit, quia patitur maiorem calorem, quàm in statu naturali, in partibus internis, & externis; & tamen frigida cordis, & corporis intemperie laborat, ex Hipp. 6. *epid. sect*. 4. *text. penult*. Vnde expiratio prope mortem frigida, 4. *aph*. 48. *&* 2. *prog*. 24. Ergo.

Quintò. Si calor esset de essentia febris, nunquam ab ea separaretur. Sed in principio quartanarum, & tertianarum, tantum adest frigus, vt omnes corporis partes rigeant. Ergo. Confirmatur ex Auic. 1. 4. *tract*. 1. *cap*. 3. §. *Et principium quidem est hora, &c*. vbi docet quòd principium est tempus, in quo caliditas naturalis suffocatur. Ergo calor non est de essentia febris.

Sextò. Sunt quamplurimæ febres, in quibus partes vnà calent, & frigent, vt in epiala, & lipyria, ex Gal. *lib. de inequal. intemper. cap*. 8. Ergo datur febris sine calore.

Septimò. Febres plures auxiliis calidis curantur. Ergo frigidæ sunt: si verum est illud axioma, contraria contrariis curantur, vt 8. *meth. cap*. 1. & alibi prædixit Galenus.

Octauò. Febris syncopalis, verè febris est. Sed in ea multoties neque in interioribus, neque exterioribus caliditas percipitur, vt constat ex tarditate, raritate, & paruitate pulsus. Ergo.

Verùm sententia Galeni, cæterorúmque Medicorum est amplectenda, qui communi consensu febrem per calorem esse definiendam comprobarunt; quare Græci illam appellarunt pyreton, ac sæpius pyrexiam. Sic. Hip. *in epidemiis*

epidemius vocauit ignem: & etymologia nominis id apertè demonstrat; dicta namque est febris à feruore. Hæc fuit A causa ob quam Galenus *lib.1. feb. c.* 1. priùs diuisit febrem quàm definiit, quoniam manifestum erat, eam in calore consistere.

Quæ verò proposita sunt, & aduersæ parti fauere videntur, nihil vrgent. Dic ad primum. Auicenna vocat aliquas febres frigidas, ratione causæ, id est humoris à quo originem ducunt; qui antequam putrescat, frigidus est, postquam verò putruerit, calidus.

Ad secundum. Communior ad praxim videtur responsio, febrem ab Auic. non definiri pro formalitate sua, & iuxta nudam, absolutámque veritatis considerationem, vt Philosophi rentur; qua ratione febris verè dispositio est, prima scilicet qualitatis species, vt & quiuis alius morbus meritò censebitur, vt colligitur ex Gal. doctrina *lib.1.* B *meth.cap.7.& 2.meth.cap.7.iuxta finem*, Auic. 2.2.*doct.1. cap.2.* Arist.5.*physicor.7.& 7.physicor.cap.3.* Sed definitur febris essentia à Medicis per materiam; in qua febris ipsa consistit; cuiúsmodi est calor, & iuxta quam patitur sensibiles in morbi progressu mutationes, in humani corporis vtilitatem aut perniciem, sanitatem aut morbum, bonum vel malum euentum, quæ sunt iuxta curationis munus contemplabiles ad operantem Medicum passiones, quemadmodum calor (si ipsam spectes caloris formam) qui cùm species infima à Medicis, & Philosophis censeatur, nullámque patiatur specificam diuisionem; in plures tamen diuiditur caloris febrilis species, & à Galeno, & ab omnibus medicinæ Professoribus vnanimiter consentientibus, iuxta materiæ varietatem, in C qua calor ipse consistit, & ad cuius mutationem varios subit intensionis, malitiæ, rebellionis, acutiei, magnitudinísque terminos, diuersa temperamenta, dubiósque euentus. Quare cùm febris non formaliter quidem, sed per materiam, in qua veluti sua basi consistit, consultò, & ad medendi opus definiatur, nihil mirum si ad primam qualitatis speciem non pertineat, sed ad tertiam, in qua materia per quam definitur, habet locum; hæc enim solùm à Medicis necessariò inquiritur, sub qua duntaxat ratione, variam subit febris ipsa in opere curationem.

Ad tertium. Dic, in colliquante dari quidem calorem; ad quem ipsa colliquationis consumptio est referenda: vnde falsum est argumenti antecedens, quòd scilicet detur febris absque calore. Ad probationem verò neganda est consequentia: nec enim rectè infertur, ex eo quòd in D quantitate deficiat, deficere etiam in intensione, & qualitate: non enim pari commensurantur gradu caloris quantitas eiusdémque qualitas, ita vt ex vnius accretione, aut defectu, alterius etiam inferatur accretio, & augmentum; cùm vtraque suam peculiarem, longéque distinctam sequatur viam atque legem, vt in præsenti cernitur exemplo vbi caloris intensio, & in qualitate augmentum, cum quantitatis inopia, & defectu concurrit: vnde duplex datur morbosus affectus, & caloris in intensione qualitatéve augmentum, in qua febris consistit; & defectus in quantitate, ratione cuius vinum, & oua exhibentur. Quare non sequitur, quòd ex quantitatis absentia qualitas etiam necessariò deficiat.

Ad quartum. Dic ex eodem Hipp. citata auctoritate, E morientem non febrire eo tempore, quo vltimò moritur, siquidem verum est, quòd ex frigido corporis intemperamento vita finitur, ex Hipp. *cit.* sed dicitur ex febri tunc temporis perire, quia ex febre, antè interitum sua actione minante perit æger, ex eo quòd totum cordis calorem naturalem, præcedente illo tempore, consumpserit; quemadmodum dicitur hydrops ex calida iecoris intemperie, sæpe proficisci, cùm non à caliditate proximè, sed ab ipsius potiùs frigiditate ortum habeat, ex Gal.2.*de natural.facult.7.& 6.de loc.affect.cap.2.& lib.introduct.cap.13.* Dicitur tamen hydrops ex caliditate iecoris oriri, eo quòd calor antecedenter, & dispositiuè causa sit sequentis hydropis, quatenus scilicet frigiditatẽ hepati parauerit per caloris naturalis priuationem: est tamen frigiditas proxima, & immediata hydropis causa.

Ad quintum. Fernelius *lib.4.patholog. cap.1. in princip* respondet, rigorem, siue horrorem esse febris principium non tamen ægrotantes eo tempore febrire. Sed hæc solutio est contra Galenum *lib.2.de dif.feb cap.11. multò post med.§. Ostendimus, vbicunque accenditur, & augetur caliditas, istuc ab aliis partibus sanguinem solere confluere. Quo verò tẽpore confluit, illas quidẽ refrigerari priuatas sãguine est necessarium: quòd verò patitur membrum, grauari, ac distedi, ac sanguinẽ ipsum confluentẽ alterari: hoc quoque duplici ex causa, & quia aliis quæ putrescũt superfluitatib⁹ permiscetur, & quia intrusũ diffIari non potest: quo fit vt instar lignorum humidorum, quæ paucam super flammã vniuersim proiiciũtur, succẽdatur; atq; hoc tempus, accessionis principiũ nuncupatur, &c.* Quo pacto eam acriter impugnat Donatus Anton. ab Alto mari *part.1.de feb.cap.5.in med.* Dic ergo, quòd licèt in exterioribus frigiditas adsit, sufficit tamẽ ad febris essentiam, quòd in interioribus, immoderata caliditas vigeat. Non nego tamen, interdum rigorẽ sine febri contingere posse, ex Gal. *lib.de inæqual. intemp. cap.8. post med.* & nos infrà *in com.histor.22.* agitabimus. Eodem modo ad confirmationem Auic. respondendum est.

Ad sextum. Dic. Intemperies frigida in his febribus cum calida permixta est. At in Lipyria viscera vruntur, cor incalescit, corpus exardescit. In hepiala verò, quæ fit ex pituita vitrea putrescente, calida intemperies vincit frigidam; vt probant Vallesius *lib.5.contr. cap.24.* Mercatus *lib.6. de feb.c.de febre Epiala, & Lipyria.* Fonseca *lib. de curat.feb.quas Iacchinus omisit, cap.de Epiala;* & alij

Ad septimum. Dic, licèt remedia calida interdum in febribus exhibeantur, ea offerri ratione causæ, & non febris: nã hæc præsidia frigida semper expostulat: cùm enim sunt febres ex succis putridis, & crassis, obstructionéque viscerum subortæ, calida præsidia, extenuantia, aperientia efflagitant; vt monuit Auic.4.1. *cap.24.* & frequenti experimento compertum est; in curatione morbi virginei, retenti menstrui, scirrhi lienis, duritiei hepatis, in productis venosi generis morbis, ac quartanis, in quibus morbis, vt humorem lentum vacuemus, à quo febris scaturit, vtimur diureticis, & aliis, quæ eum ad aluum, & vrinam detrudunt.

Ad vltimum. Dic, quòd sufficit ad febris essentiam, adesse calorem supra moderatum, tametsi non euidenter sẽtiatur, ob frigidorum humorum commercium; ex acrimonia tamen tactus cognoscitur: Deinde si pulsus exactissimè perpendatur, calidior erit magis quàm naturalis temperies requirit. Lege Argenterium *in lib.de febrib.ad Glaucon.c.1. fol.mihi 2186.* Melchiorem Sebizium *tract.de febrib.disp.1.* Vidum Vidium *lib.1.de febrib.cap.2.*

HISTORIA II. GALENI, De febri diaria.

Diariæ ex meatuum constipatione curatio, & Historia illustris contra Diatritarios.

EGo namque reliquis omnibus omissis, eum tibi in memoriam reuocabo, qui in aquis aluminosis, quæ Albulæ vocant: lauerat: ac ex eo cute densata post cœperat febricitare quippe satisfaciet is prò claritate sermonis nostri, veluti exẽplum. Sanè hominem inuisebant Medici quidã non incelebres alter Erasistratius, alter Methodicus. Visum autẽ est ambobus hominem à cibo cõtinere. Quod tamen nos, cùm post illos digressos superuenimus, non permisimus, sed statim in balneũ perductum, & tepenti oleo largissimè perfusum, tum blandissimè perfrictũ, quamplurimùm temporis in calidi solij aqua versari iussimus. Mox egresso, ac frigida ex consuetudine vso iam sindone cooperto, considere paululũ, ad vires recreãdas præcepimus. Posteà denuò in balneum perducto, ac rursus similiter tũ vncto, tũ perfricto, ne in calida morari iusso, dein rursus educto, ac frigida merso, detersóque, exhibuimus cibũ: protinus quidem, vt egressus est, atque aquam bibit prisanæ cremorem: dein paruo interuallo lactucam: ac post hanc*

ex simplici albo iare pisciũ aliquid eorũ qui molli sũt carne, cuiusmodi saxatiles sunt omnes, & aselli quos vocant. Porrò non alienum sit, quo nihil narrationi desit, omnia recensere. Tempus anni erat quo hæc agebantur, paululum post caniculares, quos vocãt dies. Homo ipse circiter quinque & triginta annorum, colore nigello, & habitu corporis gracili, atque hirto: tum qui tangentibus, etiam cùm valeret, manifestè calorem exhiberet mordentẽ. Vrinas quoque habebat abundè flauas, ac si plusculum à cibo abstineret, etiã mordentes. Aluus assiduè sicca erat. Tum quæ excernebat, exigua, acriáque & sicca. Mores animi ad iram, & cogitationem propensi. Ipse pauci omnino somni, & qui perpetuò de vigiliis quereretur. Hic quodam loco, quò negotiorum gratia cõcesserat, Albulis (quæ haud longè aberant) est vsus, septima (vt aiebat) diei hora: ac ter quatérque se lauit, salubriter sibi consuluisse ratus. A

B *Hinc quoque vbi rursus in agrum se recepisset, ac cibũ sumpsisset, & paululum indormisset, venit ad vrbem sero vespere: vbi destitutus idoneo balneo, nocte febricitauit. Cùm autem tertia ferè diei hora, contẽplati eum Medici essent, iusserunt non eum modo diem, verùm etiã posterum totum, per inediã transigere, quò tertia diei noctẽ obseruarent, atque his dictis abierunt. Nos tum lauato, tum (vt prædictum est) cibato, ministris præcepimus, si Medici vesperi venirent, quiescere hominem dicerent: eósque statim remitterent, ac postridie manè redire iuberent. Vt verò abierunt, rursum hominẽ simili modo lauatum, ac cibatum, iis ipsis quæ egimus, dormire probè fecimus. Accedentes autem manè postridie Medici, censuerunt etiam eo die cibo illi abstinendũ, etiamsi quàm maximè sine febri prorsus esset. Illo verò promittente se facturũ quod iuberent, scis quantus illis digressis risus sit excitatus, quẽ nos paulo post superueniẽtes deprehẽdimus. Non fugit verò,*

C *nec quomodo cum laborante ipso sit actum: nam quoniã (inquã) cùm valeres, bis lauare solebas, ac Medici tibi omnino cibum circuncidunt: nec illis iure in totum obsequendum esse, & aliquid eorum, quibus per sanitatem es vsus, immutandũ arbitror. Eo vero putante me sibi suadere, vt lauaret quidẽ, sed nos bis: tum paratum se affirmante quicquid iusserim exequi. Ergo (inquam) neque inediam tolerabis, neque lauabis bis; siquidem & laborasse mihi videris iam triduo, & calefactus vehementiùs à sole fuisse. Propter igitur laborem, & vstionem, vnam te adiicere lauationem ad duas oportet, ac ter mihi audientem lauari: quoniam id mihi te facturũ pollicitus es. Ille subridens, dura (inquit) imperas, caeterùm quoniã stare pactis est iustum, faciam quæ iubes. Quæ verò Medici post hæc egere, nosti planè, quanto erant digna risu. Bis iam lauatus fuerat, pransúsque dormierat, cùm circa occa-*

D *sum solis, ministrorum quispiam adesse Medicos denuntiat. Hic verò febricitare se simulat: ac veste circundatus, inuolutúsque, quo minus bibisse vinũ ab ipsis deprehẽderetur, amico cuidam mandat, Medicis, si quid percontentur, pro se respondeat. Erant autem de more, vbi inuolutum curiosè hominem, etiam cum capite viderent, primum illud solenne ipsi rogaturi, quota hora accessio inuasisset. Cùm autẽ amicus respondisset, fermè ne vnam quidem integram, ex quo cœpisset, intercessisse horam; cũ horroréne, an frigore cœpisset, rogant. Eo cum horrore respondente, tangunt hominem, iam corpore, propter risum & operimentũ madentem. Itaque vbi hominẽ laudassent: quòd sibi obtemperasset, nec quicquam ante tertiæ diei accessionem deliquisset: ob id ipsum (inquit) nunc te deseruit horror, éstque sudoris indicium, ac multa humiditas circa cutem: quæ haudquaquam euenissent, nisi inediam tolerasses, & triduũ transmisisses. Iussis igitur propinquis, siqua*

E *guttula illi manarent, diligenter detergerẽt, ne frigore afficeretur: tum manè se redituros præfati discedunt, ne tum quidem post sudores iusso homine nutriri. Visa namque sunt illis noctes eo tẽpore breues, vt illúsque esse postridie manè nutrire. Digressis igitur illis, perfusus sudore iuuenis, ita vt inuolutus vestibus fuerat, in balneum cucurrit, ac tertiò lauit, & similiter est cibatus. Postridie priusquam aduentarent Medici, egressus domo dedita opera est, ne se deprehenderent. Itaque cùm paulo pòst venirent, & egressum intelligerent, mirati inter se sunt, quid tandem hominem egredi subegisset, iam bidui passum inediam, &c. Galenus* lib. 8. meth. cap. 2. in med.

Similem historiam affert Galenus lib. de causis procatarcticis cap. 1. *Menandri, qui post certamen exiens, æstu fatigatus, dolore capitis, & febri diaria correptus, oleo rosaceo syncipiti admoto, & balnei vsu, contra Diatritariorum votum, curatus est.*

PARAPHRASIS.

Mirari subit Galeni acutum ingenium, vt qui in confutandis pseudomedicorum erroribus, tempus consumat: id tamen consultò ab ipso factum existima, in re tam seria, in qua ipse Diatritariorum Medicorum inscitiam redarguit luculenter, qui ægros tridui inedia excruciabant, febri etsi valida prehensos. Hanc ergo præposteram curandi normam, vt nocentissimam condemnat: nam si diatritaria lege obseruata ægri gubernentur, & præsertim qui sunt calido sicco temperamento, & habitu squalido præditi, facilè in hecticam febrem, aut marasmum incident, quoniam, ipso auctore *lib. 10. meth. cap. 5. calidis & siccis naturis aduersissima res inedia est, & febrium paratissima causa:* fames enim corpora exiccat, ex Hipp. 7. aph. 59. quare denegato alimento corpora exarescunt, & ob pororum excessum, & amplitudinem, sanguinis tenuitatem, spiritus subtilitatem citissimè resoluuntur, ita vt vix deinceps refici possint.

Præfatus ergo æger, in diariam incidit, ex meatuum constipatione subortam, cui balneum aquarum aluminosarum originem dedit, quas in Italia dicit vocari Albulas Galenus 1. *simpl.* 17. suapte natura calfacientes, & adstringentes aluminis instar, ex Dioscoride *lib. 5. cap. 82.* quarum lauacrum multoties febrem concitare, immò ad putredinem perducere, docet Auic. 1. 4. *tract. 2. cap. 39. de febre orta ex aquis stipticis.* Cùm enim cutis nostra sit foraminulenta, & cribi instar meatibus sit circumtexta, per quos fumida fuligo contiuuò exhalat, & aër ingreditur innati caloris symmetriam conseruans, fit vt densata cute, acribúsque fuliginibus retentis, natiuus ignis, cohibito effluuio exardescat.

Hoc veritatem si obtinet in subiecto omni, quantò magis in calido sicco? maximè quoniam id quod transpirabat, mordax erat, acre, & fuliginosum, vt pote ex corpore bilioso eleuatum; nam retentum maiorem acrimoniam acquirit.

Hæc omnia ita esse, signa quæ biliosam naturam comitantur, ostendebant satis: nam tempus erat paulò pòst caniculares dies, quo tempore corpus est exuccum nimis, tum ob ambientis conditionem, tum ob multæ humiditatis defectum, ob calorem temporis præcedentis resolutæ. Nec enim te latet, quantopere Sirius ardor nostra corpora alteret, & exagitet, quando canis sæuit: cùm enim in cœlo sint duæ stellarum constellationes, vnam canem maiorem, alteram minorem vocant: maiorem canem ex 29. stellis constare, minorem ex duabus duntaxat, Rex Alphonsus memoriæ prodidit. Maior, stellam habet in mandibula, quam caniculam Latini vocant, vt ex Galeno constat *lib. 1. epid. sect. 1. com. 1.* Ab hoc sidere dies caniculares dicuntur, qui secundùm Gal. opinionem *lib. 2. de alim. facult. in initio, & lib. de puero epileptic. prope finem,* 40. sunt, viginti quidem antè, totidémque post caniculæ exortum. Oritur hoc sidus, teste Plinio *lib. 18. c. 28.* ardentissimo æstatis tempore, Sole primam leonis partem ingrediente; quanquam pro varietate locorum, hic exortus, à quibusdam varius constituatur. Quantam verò illud rebus sublunaribus afferat mutationem, probat Plinius *lib. 2. cap. 4.* nam *hoc exoriente feruẽt maria, accendũtur solis vapores, fluctuãt in cellis vina, mouentur stagna, canes etiam eo tempore maximè aguntur in rabiem.* Quo pacto *hoc tempore ingentissimi æstus infestãt, & corpora admodum calida sunt,* vt Gal. protulit *6. epid. sect. 4. comm. 44.* Vnde *in eodem lib. sect. 2. com. 7.* hoc tempore, semper vigere febres ardentes asseuerat, & *5. aph. 62.* sub cane semina iacta non nasci, ob caliditatis excessum, scriptum reliquit: exuritur enim eo tempore natura, vt Manardus notat, *15. epist. in med.* non quòd stella, canis vocata, adurendi aliquam vim habeat, sed quia, dum illa oritur, Sol & vertici nostro magis appropinquat, & in nostro

nostro hemisphærio longiorem moram trahit. De cuius sideris efficacia in hæc inferiora, lege Manilium *lib. 1. astronom. circa finem.* Pierium Valerial. *lib. hier.* 44. Pers. *init. 3. satyr.* Proclum *ad Hesiodum; in operibus, & diebus.* Iul. Firmic. *lib. 8. cap. 9.* Pontan. *in sua Vrania, siue de stellis, lib. 3.* & ex nostris Lang. *lib. 1. epist. 13.*

Insuper erat iuuenis, siccus & excarnis: nam carentia pinguedinis, caliditatis signum est manifestum, ex Gal. *in art. med. cap. 76.* Tempore sanitatis tactum habebat mordacem, vrinas flauas, quæ omnia biliosi humoris prouentum apertè ostendunt: Deinde si à cibo abstinebat, hæ erant mordentes: quoniam denegato alimento, iecur hac de causa nimis retorridum, & igneum humorem acrem generat, cuius naturam serum repræsentat: biliosis enim naturis impransis hoc accidit, vt calidum mingant, & viride, ex Hipp. *2. acut. 24. & 29. & in com. 29. sententiæ, eiusdem lib.* asserit Gal. in his enim naturis calor ad igneum vertitur: quoniam non oblato humido nutrimentali exarescunt partes.

Ob hanc causam absumpta humiditate, & ob retorridum calorem scybalis combustis, excrementa siccantur, & capratum stercori similia apparent, ex Gal. *4. acut. 4. & 13.* & Auic. firmat. *16. 3. tract. 3. cap. 6.* & maximè si cogitationibus vexetur homo, quæ sanguinem cum spiritu resoluunt, & absumunt: nam vstione nimia bilis flaua in atram transit, vnde cùm corpus suapte natura esset nimis calidum, feruidum, & ad iram propensum, & ex sanguinis, & spiritus vehementi agitatione, & motu concuteretur, fit ratum, vt ille esset pauci somni, & vigilare sæpe cogeretur, si verum est, somnum fieri cerebro humectato, & vtili vaporum copia irrigato: at vigilia præsente totum corpus siccescit, quum sanguis non ita generetur, nec coctiones fiant, quæ opera tempore somni affluentiùs perficiuntur.

Pro cuius curatione cùm duo essent Medici vocati, vtrisque visum est, ipsum à cibo esse abstinendum, aliter censente Galeno: post ipsos ad curationem accersito, qui cùm cerneret ægrum ex pororum stipatione, & sic prohibito effluuio febricitasse, eum in balneum perduxit, repenti oleo perfudit, ac molliter perfricuit, vt sic per cutis patentes meatus, fuligines interiùs congestæ resoluerentur: vbi enim vehemens causa condensando cutem, prædictos meatus occludit, sæpe plethoram inducit, præsertim quibus vaporosa materia priùs effluebat, acris & mordax: nam hoc modo refrigerans aër nec intrò attrahitur, nec corpus transpirat, *vt lib. 1. de dif. feb. cap. 4. & lib. de causis morbor. cap. 3.* notabat Galenus: qua de causa frigidissimum aërem abdicat Galenus febrientibus, quoniam cùm exteriùs ægrum contingit, densat, arctátque cutem, ac calidorum vaporum exhalationem cohibet. Quo pacto autem prohibitum effluuium possit febrem concitare, protulimus *lib. 2. in com. hist. 77.*

Ob hanc causam Galenus eum ad balneum deduxit, & febris ratione, victu frigido, cremore ptisanæ, lactucæ, & piscibus saxatilibus in simplici albo iure decoctis nutriendum imperauit. Nam vt pisces saxatiles prætereat, quorum vsus in febribus à Galeno conceditur, in locis plurimis, ob multas causas latas *lib. 1. in com. hist. 28.* & ptisanam, biliosis calidis & siccis corporibus vtilissimam, lactuca, & præsertim cruda est accommoda valde, ex Gal. *lib. 2. de aliment. facult. cap. 40.* sua enim frigiditate & humiditate, bilis feruorem retundit & infrænat. Parum autem & sæpe illum nutriuit, quoniam semel oblatum alimentum vires debiles superare non poterant. Ex quo exemplo constat manifestè, quantopere necessarium sit, vel in primæ accessionis insultu, ægros siccos, biliosos, & excarnes nutrire, vt Paulus edocuit *lib. 2. cap. 2.* aliter si feceris, & inedia ipsos macerare coneris, in hecticam febrim promptissimè commigrant, *vt infrà* apposito celebri exemplo Galenus confirmat. Lege excellentissimum Capiuaccium *lib. de febrib. cap. 14. de curanda diaria ex adstrictione.*

Quæro primo, pro historiæ explicatione. Cur Galenus hunc ægrum post balneum calidæ aquæ, iussit in frigidum balneum immergere, contra præceptum Hipp. *Lib. IV.*

A *acut. 9. & 54.* quo loco sanos à balneo calido debere protinus immergi in frigidum asseuerat, nequaquam ægros. Dic, Galenum hoc loco per balneum calidum, non prorsus calidum intelligere, sed tepidum, maximè cùm ille diaria laboraret, ac firmas vires haberet; de cuius balnei vtilitate, lege *infra, in com. histor. 25.*

Quæro secundò. Cur protinus à balneo cibum exhibuit, si Hipp. & Gal. *lib. 3. acut. 56.* cibum, & potum post balneum reprobant? Sic enim ait Hipp. *Neque confestim à balneo sorbendum, neque bibendum, &c.* Non offerendus potus, quoniam expanso ad exteriores partes calore, innatus à potu oblato offenditur. Non cibus, quoniam distracto ad superficiem calore, internus pusillus alimentum non rectè conficit. Addit Gal. *in com. sedata, quæ ex balneo est, turbatione, tum esse, tum bibere melius est, veluti &*

B *composita ea, quæ ab exercitatione oritur. Nam cibum protinus, vel potum sumere, caput replet, deuoratúmque superfluitate facit, &c.* Dic, præceptum Hippocraticum esse intelligendum in sanis, vel in robustis ægris, qui post balneum sine cibo per aliquod temporis spatium perdurare possunt, citra virium dispendium vllum. At verò in nostro ægro calido, sicco, excarni, attendenda erat maior vtilitas, ex concesso cibo, quàm damnum: si enim in arefacto corpore, cibum non propines, ex diaria, hectica consurget, & magis, si non sit alimentum refrigerans, & humectans. Hanc methodum obseruat Gal. *lib. 7. cap. 6.* de curanda siccitate, & hectica febri, dum sic ait: *Ab eiusmodi lauacro statim asininium exhibui lac, &c.* Quare, si in hoc resoluto ægro differretur cibus, plurima damna euenire erat necessarium.

C Quæro tertiò. Quid sit ius album, quo hunc ægrum nutriendum imperat, quis parandi modus, qui illius vsus? Dic, quòd ius album, apud Gal. *lib. 7. meth. cap. 6. & lib. 3. de alim. facult. cap. 30.* conficitur ex copiosiori aqua, oleo sufficiente, sale, pauco anethi, & porro. Hoc ius ægrotis maximè est accommodum, ex Gal. *4. sanit. 10. & 12. meth. cap. vlt. & 1. ad Glauc. 13. & 1. acut. 27.* quibus locis, præter salem, marrubium, & oxymel, adiicit piper. Præparat autem in albo iure pisces, vt calidorum mixtione frigiditas, & humiditas piscium emendentur, meliùs ipsi coquantur, faciliùs secedant, fiant suauiores, stomacho gratiores, & minùs noxij, *vt cit. de alim. loco* prædixit Gal. *6. Qui enim condimentum accipiunt, meliùs coquuntur, & deiectio nihil eis deteriùs procedit, cuius potissimum gratia ex vino, & garo quidam frixos pisces mandunt, plerisque piper*

D *immittentibus, paucis oleum: nonnulli autem ex memoratis piscibus, cùm frixi fuerint, pauco sale inspersi, in cibo sunt suauissimi; præterea ad concoquendum sunt meliores: ac stomacho vtiliores, quàm si quouis alio modo essent apparati, &c.* In quem sensum dixit Auic. *lib. 2. tract. 2. cap. 553.* meliores esse illos, qui sunt conditi cum aceto, & cum rebus condientibus cibaria: quod etiam legitur *in regimine Salernitano,* quo loco Anguillam coctam cum vino esse minùs noxiam, asseuerat Villanouanus *in com.* nam vinum frigidiorum cibariorum malitiam corrigit; instrumenta coctionis roborat, crassos & viscosos humores extenuat; quare Auic. *3. 1. doct. 2. cap. 7. prope finem,* frigidorum nutrientium impedimenta remouet cum diacymino. Ex quibus patet variam esse iuris albi præparandi rationem: variè enim Galenus id præparat, ob diuersas, ad plurimos morbos intentiones, Sic pro victu extenuante piperis meminit; ad penetrationem acetum apponit; hoc

E non admittit in pleuritide, vt contrarium pectori, & neruis. Erat quoque antiquis Medicis in frequenti vsu ius nigrum, quod ex sapa, vel defruto conficiebatur, adiectis sanguine hœdi, aut alterius quadrupedis, melle, aceto, lacte, caseo, cumino, laserpitio, vt notat Hermolaus ex mente Iulij Pollucis *lib. 2. corollar. in Dioscoridem; cap. 298.* Lege Platinam *lib. 6. de honesta voluptate,* quo loco diuersa proponit iuris albi conficiendi artificia.

QVÆSTIO II.

Vtrum ad febris essentiam, necessaria sit caloris naturalis intensio, vt contra Galenum, Gentilis, Vega, & Vgo asseuerant.

COMMENTARIVM.

Febricitare cœperat.] Inter ea quæ dissertatione multiiuga, ingenioque excusso, ab Auicennæ interpretibus, & à classicis tractari solent, illud non est neglectum, vtrum febris calor sit extraneus, hoc est, excedens, immoderatus, intensus: sic enim videtur, in ea quidem sententia, in explicanda illa particula, *extraneus*, explanandus Auicenna, quoad præsentem attinet intentionem, auctorisue institutum, si propriam vniuscuiusque naturam spectes; duobus námque modis, quæuis dicitur caliditas extranea, quemadmodum & quæuis alia qualitatis species; vel prout sumitur pro caliditate à vitæ functionibus omnino aliena, quæ nulla in re sit naturæ operum instrumentum: huiusmodi caliditas ignea, solaris, aut quæuis alia externa, respectu corporis nostri nullam habet in suis actionibus à corpore, sed à causa externa dependentiam, & radicem; qua ratione non dicitur calor febrilis, quoad præsens attinet opus, extraneus, quum naturales nonnunquam ingrediatur operationes, sitque aliqua ex parte naturæ instrumentum, vt infrà patebit. Dicitur ergo & alia ratione extraneus, quia solet naturalis caloris limites transcendere, terminósque ad naturæ opera necessarios, sua intensione excellere.

De huiusmodi ergo intensione dubitandum; vtrùm ad febris essentiam sit necessaria caloris intensio? Quòd verò non requiratur, suadetur primò ex Gal. *lib. 3. de præsag. ex pulsib. cap. 2.* vbi docet: quòd si cum hectica febre iungantur frigidi notabiles humores, non sentitur tunc temporis, caloris excellentia vlla, & intensio. Ergo absque febris intensione, febris manifestè reperitur. Nam si in pulsu non apparet caloris excessus, nec in corde dari est impossibile, ac per consequens datur in corde febris, absque caloris intensione. Non absimile etiam potest inferri argumentum, de febre syncopali, ex frigidis humoribus concitata, in qua ex mente Gal. *12. meth. cap. 3.* pulsus est tardior, & rarior naturali. Ergo in hac febre non datur caloris intensio in corde. Quare, si absque caloris intensione, in corde datur febris, dari etiam in vniuerso corpore rectè infertur.

Secundò. Febris, ex Gal. auctoritate *lib. 1. aph. 16. & 1. acut. com. 18.* est caloris natiui ad igneam naturam conuersio; per conuersionem autem non intelligit terminum conuersionis vltimum, in quo solùm vera, & integra consistit caloris intensio: nam si terminum intellexisset, sequeretur omnem febrem esse hecticam, vt inter omnes notauit Turisanus *lib. art. med. cap. 89.* cùm febris sit motus & via, cuius terminus, hectica, & marasmus constituitur: significauit ergo per conuersionem, conuersionis motum & viam. Sed hæc non pariter caloris intensionem, quia in conuersionis actione calor non est versus in igneam naturam, neque est factus igneus, quia in facto termino non consistit. Ergo absque caloris intensione febris consistere potest.

Tertiò. Calor in febricitantibus, non est aptus lædere virtutum operationes. Ergo nec habet in febre intensionem naturali calore maiorem. Patet consequentia. quia, nec calor, nec aliud quodcunque præternaturale agens, aptum est, actiones in eo gradu impedire, nisi sub ratione excessus supra naturæ requisitum moderamen, ratione cuius, agens ipsum dicatur extraneum, & naturæ infestum. Non habet autem aliud quippiam calor extraneum, quàm intensionem. Ergo si non lædit, non est intensior pristino, & antea præhabito calore. Antecedens suadetur; nam febris non habet quippiam, per quod apta sit minuere naturæ actiones, præterquam humoralem materiam, in qua febris ipsa subiectatur: si námque ratione alicuius symptomatis aduenientis, videatur læsio in morbifico corpore aduenire, id contingit ratione materiæ, quam ipsum symptoma in morbo concomitatur. Ergo febris, ratione solùm materiæ, actiones naturales apta est impedire: quod & ipsa testatur manifestè experientia, docétque frequentissimus medentium vsus, qui in morborum propria medela, aptáque medicamentorum administratione, per euacuationem, ægritudinum curationem integrè, & exactè perficere conantur. Vacuatio autem nonnisi in excedente noxiæ materiæ quantitate habet locum, iuxta illud Hip. aphoristicum principium *lib. 2. aph. 22. Quicunque morbi ex repletione fiunt, curat euacuatio, &c.* Suadetur ex eo, quoniam in morbis immaterialibus, nullum datur, à calore in actionibus naturalibus impedimentum: nam in febribus hecticis operationes naturales integrè fiunt. Igitur si non impedit calor in hectica laborantibus coctiones, aliásque naturæ actiones, optimè inde poteris inferre, quòd actiones in corpore lædere ex se nequaquam est potens.

Quartò. Probant Vgo *in com. Auic. 1. 4. tract. 1. cap. 1.* Gentilis *in extrauagantib. quæst. 2. & in 2. 1. doct. 1. cap. 2.* ad essentiam febris sufficere, quòd calor non vt naturalis operetur, hoc est, à natura in opere gubernatus, eiusdémque aptum instrumentum; sed vt igneus, extraneus, vel (quod idem est) qualitatiuus, & elementalis, iuxta opus, quod secundùm suam naturam exequi perpetuò assueuit. Licèt autem communiter & frequenter, calor eiusmodi sortiatur igneam naturam, elementalémque operationem, per additam maioris, pristini, & naturalis caloris intensionem: plurima tamen verè ex illorum sententia existunt, ratione quorum eam potest subire calor naturam, & quæ naturali calori adiuncta possunt absque intensione efficere, vt calor non vt naturalis, & sub dominantis naturæ imperio, sed vt qualitatiuus, elementalis, & præternaturalis in corpore operetur. Eiusmodi potest esse siccitas aliqua, duntaxat citra intensionem calori adiuncta; praua in humoribus, aut in corpore vniuerso, vel speciatim membro existens qualitatis proprietas, venenum, aut malitia; vapor aliquis ad cor ascendens, putridus, fœtidus, tenuis, acer, salsus, aut quacunque alia affectus qualitate, virtute & dispositione; quoduis tandem in principali membro lædens symptoma, & id genus alia.

Hanc ergo contendunt fuisse Galeni mentem, *1. aph. 16. & cit. de rat. vict.* quibus in locis febrim definiuit per conuersionem caloris naturalis in igneam naturam: vbi non solùm voluit intelligere caloris intensionem; nam si hoc vellet, poterat sic definire: calor naturalis intensus, non verò calor naturalis conuersus in igneũ. Quare si Galeno placuit hoc modo definire, & calor naturalis verti in igneum, ab alio, præterquam ab intensione, possit, sequitur quòd non in sola intensione febris natura est constituẽda.

Sed inter varias opinantium ambiguitates, satius est sequi magistrum Galenum, è cuius perenni fonte Classici ferè omnes hauriunt conclusionem, quæ operis exercitio, & rectæ curandi methodo est consona valde. nempe, febrem in essentia sua includere caloris intensionem, naturali calore antea in corpore præexistente, maiorem.

Suadetur hæc conclusio ex ipsa nominis proprietate, & etymologia; dicitur námque febris à feruore, sicut Græcè Pyretos ab igne. Deinde, quia ipso Galeno auctore, *4. de dif. pulsf. cap. 2.* nominis definitio, & etymologia, testimonium debent habere à vulgari hominum assuetudine, à quibus nomen est rebus, iuxta ipsorum naturam, non sine ratione impositum: Ex communi autem hominum consensu, febrem nominauit Gal. *lib. 6. epid. sect. 1. com. 29.* calorem immodicum, aut totius, aut viscerum, hoc est, membrorum principalium, per hæc verba: *Essentia verò febrium, est non secundùm Hipp. modò, atque præclarissimos Medicos, sed etiam secundùm communem omnium hominum notionem, præter naturam caliditas, &c.* Idem asserit *1. prorrhet. com. 7.* ex Hipp. consensu magis febrire eum, qui immodicè in solis visceribus calet, quàm qui in toto: *& lib. de dif. morb. cap. 5.* febrem definit per calidam intemperiem, quæ caloris intensionem manifestè includit: *& lib. 8. meth. c. 1. Est, inquit, febrilis intemperantia excessus* in

in caloris abundantia; huic ergo ad temperamentum via erit, per id quod refrigeret, ex eiusdem tradita doctrina *lib. de marasmo, cap. 5.* Ex quibus colligitur manifestè, quòd si æger in tactu, pulsu, respiratione, caloris excellentiam non demonstrat, non febrit: nam, *vt 2. de natural. facult. cap. 8.* & multis aliis in locis confirmat Gal. febrim esse immodicum calorem, adeò manifestum est, vt nullo rationum robore, nullâque argumenti vi indigere videatur.

Sed præstat aduersariorum argumentis respondere, vt sic Galeni placitum firmum maneat, & inconcussum. Dic ad primam Gal. auctoritatem, *3. de præsag. ex pulsib.* in febre hectica, frigidis humoribus copulata, non indicari, vel sentiri calorem excedentem in pulsu, quoniam caloris immoderantia impeditur, in corde existens, à copia humorum illam caloris excellentiam occultante, & suffocante; & sic sensibiliter non iudicatur: ex eo autem non proinde inferas, non dari in corde caloris excessum, qui tangenti minimè sentiatur. Ad probationem dic, necessariò in pulsu deprehendi calorem in corde residentem, nî aliunde adueniat impedimentum: illa enim frigida in corde superabundans materia, præternaturalis caloris, ibi verè existens, sensationem, in pulsúque notitiam, & apparentiam impedit, & iccircò in syncopali febri hac de causa efficitur pulsus rarus, & tardus: nam frigidi succi motum arteriarum impediunt copia sua, vimque minuunt.

Ad secundum. Galenus locis citatis, per conuersionem non intelligit viam, atque medium in intensionem, sed terminum motus, conuersionísque finem, quo scilicet calor dicitur intensus simpliciter, factúsque igneus. Neque ideò sequitur, quod infert Turisanus *cit.* omnem scilicet febrem, si ita Galenus intelligatur; esse hecticam: nam aliud omnino, distinctúmque nimis est, factum igneum, & intensum: aliud factum hecticæ, quem vltimum caloris in febricitantibus terminum constituit Galenus *lib. de inæqual. intemp. cap. 5.* cùm factum igneum, vt ex ipsius doctrina colligitur, solùm dicat recessum à naturali calore, & exuperantiam in tali actione terminatam: factum verò hecticæ, notat excellentis caloris æqualem in membris expansionem, occupatis scilicet adeò omnibus, & singulis corporis partibus illo caloris excessu, vt nulla maneat pars caloris expers, & libera, nec vlla corporis pars habeat maiorem, aut minorem caloris intensionem, sed omnes æquè caloris immoderantiam participent, ideóque à Medicis æquale, & factum intemperamentum nuncupatur: in reliquis námque ab hectica febribus, partium quædam calefactæ existunt, quædam notabiliter intensum calorem participant, quædam mediocrem, aliæ minimum, aliæ tamen à calore liberæ, & prorsus immunes euadunt: Quæ est causa cur quodcunque febrilis caloris genus, præter hecticam, ab intrinseco curari possit. Ob quam caloris in partibus singulis diuersitatem, inæqualémque in membris intensionem, quæuis febris ab hectica species, fiens solet à Medicis nuncupari. Sub hac fientis caloris consideratione, appellatur à Gal. *lib. de inæqual. intemp. cap. 5.* hectica febris aliarum febrium terminus: reliquæ autem febres, mediæ in huiusmodi terminum ab eodem Galeno constituuntur: hecticus autem calor factus, & ob dictam in morbis æqualitatem, æqualis, atque ideò æqualis membrorum morbus, atque habitus à Medicis appellatur, difficilémque ideò curationem in corpore patitur. Cùm igitur aliud omnino sit factum hecticæ, qui vltimus est reliquarum febrium terminus; & factum igneum, quod solummodò caloris intensionem, versionémque naturalis caloris in igneum supponit, in quo febris essentia consistit, facile tibi erit huic argumento respondere. Lege Valleriolam *in appendice locor. com. cap. 1.*

Ad tertium. Negandum est antecedens: & ad confirmationem de morbis quotidianis, respondendum, quòd ideò in morbis materialibus, in quibus febris coniungitur, nitimur expellere è corpore febrilem materiam, quia ad materiæ defectum, febrilem calorem deficere consultò existimamus, iuxta illud Gal. *lib. 6. de sanit. tuend. omne medicamentum inducit corpori contrariam intemperiem humori, quem educere est aptum.* Ad secundam verò, de morbis immaterialibus obiectionem, oppositámque de hecticis instantiam, dic, non minùs dari in hecticis, à febrili calore læsionem operationum, ac in aliis febribus, vt experienti patebit manifestè, licèt illud in naturalibus operationibus non adeò manifestè, ac in aliis appareat, propter habitualem iam, & veluti naturalem in hecticis calorem febrilem, vt frequens est Medicorum vsus: non tamen est omnino in hecticis naturalium actionum abneganda læsio, licèt non tam sensibilis, ac in aliis febrilibus passionibus appareat.

Ad quartum dic. Requiri ad essentiam febris, quòd calor operetur in corpore, vt igneus, & elementalis, non tamen vt naturalis, secundùm suam naturam resoluentem, igneam, elementalémque vim, à qua perpetuò deficimus, in exitúmque assidua tendimus humiditatis exiccatione: Verùm non sufficere huiusmodi elementalis caloris opus, ad propriam febris absque intensione constitutionem; vnde nec agens vllum calori adiunctum, potens erit calorem vertere in passionem febrilem, sine eo quòd illum naturali intensiorem reddat, licèt alios innumeros ægritudinis affectus, variíque generis morbos parere possit. Nec quicquam aliud voluit Galenus *lib. 1. aph. 16. & 1. de rat. vict. 18.* per igneum, & Auic. *cit. loc.* per extraneum, naturali intensiorem, vt ex suprà citatis locis patet manifestè: alioqui sequeretur, omnes homines perpetuò febrire, cùm sortiantur calorem elementalem, si Philosopho & Peripateticis fidem adhibemus, qui calorem nostrum esse elementalem arbitrantur, à quo continuò exiccamur, & resoluimur, iuxta illud *de marasmo cap. 4. idem calor qui nos generat, nos perimit.* Insuper sequeretur, iuuenes semper febricitare: habent enim cum calore siccitatem coniunctam. Deinde sequeretur, corpus quoduis quod comburitur, febricitare; vrentémque calorem, febrem existimari, quod valde à ratione alienum est.

Dic secundò, quòd licèt siccitas, venenum, fœtor, acrimonia, aut quodcunque aliud calori adiunctum possit calorem reddere præternaturalem, & febrilem, non tamen calor ille, febris iure appellabitur, quum non sit permanens, & independens in suo esse, & conseruari, cùm ab adiuncta illa, quæcunque sit causa dependeat: permanentiam autem ad morbum esse necessariam, omnibus compertum esse reor. Consule Christoph. à Vega *lib. 1. de different. feb. cap. 1.* Mercatum *lib. 1. de feb. in princip.* quorum argumenta exactè soluit Cardanus *lib. 2. contrad. tract. 5. cont. 18.*

HISTORIA III. GALENI. *De febri diaria.*

Premigenes Mitylenæus, à balneo abstinens, febricitabat.

Nam de Premigene cùm audirem, nisi lauaret, omnino * *febricitare: collegi ratione, eum fumida excrementa gignere, quæ transpiratu emitti postularent: caterùm cùm densior cutis esset, quàm vt ea transmitti omnia sineret, collecta sub cute calorem excitare. Itaque etiam balneum eiusmodi naturis vtilissimum esse, non ob id modò quòd fumidum euocet, sed etiam quòd humectet, idque dulci humore. Ergo placuit, explicata quoque manu Premigenis thoraci iniecta, cuiusmodi esset caloris qualitas, explorare. Vt verò acrem, mordacémque comperi, non dissimilem calori illorum, qui capas ampliter comedissent: multò adhuc magis euentus causam probè coniectasse mihi persuadens, percontabar, ecquid sudoris illi citra balneum incideret: negantéque id, iam firmiorem habere me notitiam affectus eius mihi persuasi. Quinetiam alios quosdam vidimus, quibus mordax calor erat similiter, vt huic: non tamen hi vna balnei intermissione febricitabant, propterea quòd per sudores excre*

excrementa vacuabantur. Premigeni præter naturalem habitum, etiam victus ratio, vel semel intermisso balneo febricitandi occasio erat. Nam plurimùm domi versabatur, ibique scribens, vel legens perseuerabat, propterea quòd Peripatetica doctrinæ incumbebat. Itaque etiam alteri cuidam, cui aquè, atque illi, mordax calor erat, tametsi balneum vno die intermitteret, contigit non febrire, propterea quòd nec studiis deditus erat, & negotia sua per vrbem inambulans obibat, emens, vendénsque multa, etiam pugnans subinde: in quibus sudare coactus est, &c. Gal. lib. 5. de sanit. tuend. cap. 11. in med.

PARAPHRASIS.

Febrem diariam ex prohibito effluuio in cutis densitate concitari, res est manifesta, & firmaui *in superiori historia*, cùm enim necessarium sit, vt libera sint cutis spiracula, per quorum patentes meatus, fuligines adustæ interiùs congestæ debent expurgari, quas natura ex coquente calore, ad cutem continuò transmittit, si hæc fumida recrementa retineantur, calorem exacuunt internum, & interdicto ingressu aëris ad partes internas, viscera non ventilantur, nec transpirant, immò denegato refrigerio gliscunt, & excandescunt: maximè si corpus sit curis, & studiis deditum; nam curæ exiccant corpus, primigeniam humiditatem absumunt, & sic febribus paratissimum reddunt.

Quapropter licèt Galenus huius Philosophi vitæ institutum agnosceret, tamen vt exactè magis huius rei certitudinem exploraret, thoraci manum imposuit, num fortè occurreret tactus suauis, an mordax, ex quo caloris acrimoniam, ex fuliginosis recrementis contractam, percipere posset: nam promptiùs hoc experimentum fit in thorace, qua parte sunt spiritalia membra, & fornacis internæ, calorísque natiui efficacia viget. Quum ergo caloris qualitatem mordacem reperiret, similem illorum calori, qui cæpas largiter comederunt, certior est factus fuligines interiùs adustas esse congestas, quæ balnei ope quotidiani expurgabantur foras.

Sola ergo soluenda dubitatio, cur assimilet Galenus calorem acrem, in cute perceptum, illorum calori, qui cæpas largiter comederunt? Dic: cæpas præstare alimentum calidum, attenuans, ex quo sanguis acris progignitur, & vapor eleuatur ad cutem fumosus, & acris, qui manum insuauiter mordet: nam cæpæ sunt acres, ex Dioscorid. *lib. 2. cap.* 145. maximè si sint longæ, flauæ, siccæ, crudæ, sale conditæ, ex Paulo *lib. 6. cap. 76.* Oribas. *lib. 2. collect. cap.* 27. quapropter si hæmorrhoïdibus apponantur, aperiunt, ex Gal. *lib. 5. simpl. cap. prop.* Oribasio *lib. 5. de natura simpl. cap. prop.* nam ex hoc reprobo cibo generatur vitiosus humor, qui delatus in cutem, non solùm eam reddit squalidam, & exulcerat, sed variis biliosis & melancholicis vlceribus conspurcat, *vt 3. de temp.* 3. docuit Galenus.

Sed quia in hunc locum incidimus, non dissimulanda est calumnia, quam prætexere tentat Galeno Cardanus *lib. 2. de valetud. tuend. cap.* 42. Cur nempe cæpæ sint ab eo, in quarto excalfacientium ordine repositæ *lib. 7. simpl. cap. prop.* cùm tamen opinione sua vix secundum ordinem attingant, si gustum, effectus, & noxas quas producunt, respiciamus: *libram (inquit) caparum deuorare licet, piperis verò neque semunciam sine noxa.* Nam lachrymas excitant. Appositæ hæmorrhoïdes aperiunt, si præsertim aceto fuerint imbibitæ. Alopeciis tritæ pilos alcyonio citiùs restituunt, qui effectus eorum non sunt medicamentorum, quæ in quarto caliditatis gradu constituta deuunt.

Obiectio reproba, & tanto viro indigna, quam multò anteà præsensit Galenus *lib. 3. de temper. cap. 3.* dum lata oratione contendit, & probat, plurima foris imposita exulcerare, intus verò assumpta non nocere, quia mutantur, alterantur, coquuntur, in vno loco non permanent, succis, & cibis in ventriculo contentis miscentur; & eorum partes separantur, ita vt quod conueniens est, assimiletur; quod superuacuum, & acre per aluum, vrinas, & sudorem expellatur: propter hæc (inquam) omnia, quæ foris imposita exulcerant, ea comesta non exulcerant. Ex qua doctrina Galeni constat manifestè, cur cæpæ in quarto excalfacientium ordine existentes, si comedantur, non vrant internas partes: si verò hoc efficiunt nonnulla, in eodem caliditatis gradu existentia, est, quia nullam habent partem nutrientem, & cum nullo alio cibo assumuntur.

Vt verò de causa morbi certior esset, num sudaret, percontatus est; quum verò hanc per sudorem vacuationem negasset, cuius ope excrementitia humiditas expurgatur, ex intermisso balneo in febrim incidisse côiectauit: nam balneum humectat, fuligines expurgat, aperit meatus, ventilat viscera, corpus præ febrili calore siccum, madefacit, & alias secum affert vtilitates, quas ex professo proponit Gal. *lib. de marcore, cap. 6. lib. 11. meth.* 20. *lib. 3. acut.* per multas sententias. Explicat diligenter Fernelius *lib. 2. de vena sectione cap. vlt.* licèt enim exercitatio, & validus motus sudorem proliciat, & balnei vices gerat: tamen balneum cutis spiracula potentiùs laxat, remollítque, humores calefacit, extenuat, fluxósque colliquat. Curatio autem febris, quæ exercebat Premigenem, facilem habebat expeditionem, si ad pristinam balnei consuetudinem reuerteretur: cùm enim *suppressio alicuius vacuationis est causa febris, reuersio illius secundùm plurimum ei medicabitur*, auctore Auicenna, 4. 1. *cap. 3. in fin.* Sed quoniam de balneorum differentiis, & vtilitate plura dicenda sunt *infrà*, quum de febri hectica sermonem instituemus, iccircò ab eorum commodis describendis supersedemus.

QVÆSTIO III.

Vtrum caloris intensio ad febrem requisita, ad aliquod ex quatuor temperamentis sit referenda.

COMMENTARIVM.

Febricitare.] Quamuis affatim paulo antè, ac multo sermonis axiomate, de caloris intensione ad febris essentiã necessaria tractauimus, adiici non inscitè tamen & ista possunt, quæ hoc argumentum arduum explanant luculenter. A paucissimis ergo agitatum inuenio, quænam sit illa caloris naturalis mensura, & mediocritas, ad quam eiusmodi intensio sit à Medicis conferenda: nam excessus in quo febrilis passio verè consistit, alicuius rei excessus est æstimandus: cùm ergo naturalis calor in certo consistat moderamine, sub quo aptum est naturæ in suis operationibus instrumentum: temperamentum autem non vnum, sed varium in diuersis existat naturis; iccircò quærendum, nec immeritò, ad quod ex quatuor temperamentis, quæ humanum corpus ex prima sui formatione sortitur, bilioso scilicet, pituitoso, melancholico, & temperato, sit hæc febrilis intensio referenda.

Quod ergo ad naturalem temperati duntaxat hominis calorem, sit febrilis intensio commensuranda, potest & inprimis suaderi, ex Gal. doctrina 3. *de simpl. med. facult. cap. 7.* qui optimam præcipit adiudicare temperiem cuiuscunque medicamenti, si similem habeat medicamentum mediæ naturæ complexionem; media autem temperatura non nisi in temperato homine reperitur, ex Galen. *lib. 3. simpl. ferè per totum*, Auic. 1. 1. *doct. 3. cap.* 1. Deinde Gal. 3. *simpl.* 13. medicamentorum vires, & temperaturas ad hominem temperatum esse commensurandas asseuerat: quare ad eundem scopum est morbus, seu cuiusque generis præternaturalis affectus referendus, ad quem medicamentum ipsum commensuratur, proprium scilicet morbosæ affectionis remedium: nam hoc ex ipsa colligitur Galeni doctrina, 3. *simpl. cap. 12. §. Vt autem vno verbo exprimam, tantò abesse à medio quod medebitur, quantò ipsum cui medela adhibetur, oportet nimirum cùm in contrarium vtriusque vergat excessus, &c.* Cùm ergo medicina ad mediam hominis temperiem, quæ optima est, referatur, & quæ in homine solùm temperato reperitur, sequitur vt & in

& intensio, in qua febilem calorem consistere asseruimus,quæ morbus est, ad mediam temperiem consultò referatur.

Secundò. Intemperies quæuis, & cuiusque affectus immoderantia, non ad aliud, præterquam ad simplicem moderantiam, & temperiem est referenda:nam ex omnium Medicorum, & Philosophantium consensu,intemperamentum non consistit nisi in excessu,& immoderantia supra temperatum.Atqui febrilis intensio supra naturalem calorem,in intemperamento manifestè existit.Ergo non ad aliud,præterquam ad temperiem est eiusmodi intensio consultò commensuranda.

Tertiò. Febrilis hæc intensio,non potest referri ad biliosum, pituitosum,aut melancholicum hominem. Ergo ad temperatum est reducenda. Probatur antecedens:nam si ad biliosum conferas,sequitur nullum prorsus cuiusque complexionis hominem posse per vnum gradum febrire, præterquam ipsummet biliosum: siquidem temperatus à suo naturali recedens temperamento, per vnum caloris gradum, sub biliosi hominis naturali temperie manet,in qua,facta suppositione,non datur febris. Pituitosus autem similiter,si per vnum caloris gradum, à suo naturali excedat temperamento, sub temperati hominis complexionem cadit, sub qua febrem nequaquam dari non est obscurum. Deinde, si ad pituitosum febris intensio referatur, apertè sequitur,& temperatum, & biliosum perpetuò febrire,cùm in sua quisque naturali dispositione perpetuò à frigida pituitosi natura per calorem, manifestè, licèt inæqualiter,recedant,vt discurrenti facilè patebit. Si verò ad superiora argumenta animum aduertas, similiter de melancholica natura pronunciabis.

Quartò. Nisi ad temperatum hominem fieret comparatio, sequeretur complexiones omnes, præter ipsam solùm, ad quam talis relatio fiat, perpetuò aut vno, aut altero morbi genere ægrotare. Sequela probatur: si námque ad biliosum, aut sanguineum, temperatus, pituitosus, & melancholicus perpetuò frigiditatis ægritudinem patientur, cùm à biliosi, sanguineique natura calida, per frigiditatem manifestè recedant: etenim quidquid ab optima symmetria recedit, morbus est. Si verò ad pituitosum febris ipsa referatur, reliqua temperamenta, pituitoso excepto,morbosos patientur continuò caloris affectus; per colorem námque, à pituitosi frigida natura manifestè deflectunt.

Vltimò. Similis hæc febrilis intensio, non nisi à rectè iudicante hominis tactu percipitur, ita vt quidquid à tactus temperie recedit,intensum,& intemperatum iudicetur. Sed ad perfectam, & nequaquam fallacem æstimationem necessum est, vt tactus optima, media, & inculpata constet temperie, quam in homine temperato duntaxat, tactus sortiri est aptus. Ergo per temperatum solùm hominem,apta fit & inculpata,iuxta febrem,commensuratio.

Sed antequam nostram proferamus sententiam, in re momenti tanti, & ad curandum summopere necessaria, aliqua memoria comprehendere debes, quæ ad huius quæstionis explanationem conducere videntur: quorum primum est, duplicem dari in naturalibus complexionibus excessum; alterum naturalem, & intra sanitatis statum; alterum morbosum, & extra debitæ sanitatis terminos constitutum. Illa complexio dicitur pati naturalem excessum, quæ in ipso integræ sanitatis statu recedit ab optima, mediáque temperie, quæ homini temperato ita debetur, vt sub illa duntaxat temperatus reperiatur homo. Huiusmodi lapsum temperamentum, seu recedens ob optima complexione temperies, ideò intemperamentum à Medicis appellatur, & excessus simpliciter censetur, quia in hoc aut illo, deflectit ab optimo, medióque temperamento, in quo solummodò consistit perfecta simpliciter, & debita humanæ naturæ temperies,& quæ sola, media simpliciter, & optima appellatur; & quod ab ea deflectit intemperamentum, excessus,intemperies,& lapsus simpliciter appellatur: temperiamentum autem non simpliciter,sed secundùm quid. Dicitur verò eiusmodi lapsus naturalis, quia sub eodem

A dantur quamplures in sua optima sanitate complexiones, cum quo permanent, viuunt, bene habent, & quoad suæ naturæ proprias,& debitas operationes conseruantur;extra verò illum lapsum, infirmantur & ægrotant, eo quòd lapsus ille, immoderantia, & excessus, sua est cuiusque propria natura & sanitas, ideóque naturale appellatur in eisdem intemperamentum. Huiusmodi est complexio biliosa, & pituitosa: vtraque námque ab optima & media recedit temperie, hæc per vnum frigiditatis, illa per vnum caliditatis gradum, sub qua cuiusque intemperie, integra consistit biliosi & pituitosi hominis natura; & sic idem erit de reliquis,singulisque complexionibus ferendum iudicium. Illa autem complexio dicitur pati morbosum excessum,ægritudinisque immoderatum statum, quæ à sua naturali sanáque temperie,in hanc vel illam immoderantiam recedit, tantúsque iure censebitur excessus & morbus, quantus fuerit à naturali cuiusque hominis temperie recessus. Ideò autem lapsus is morbosus nuncupatur, quia sub eodem sanitas vlla nequit consistere,immò perpetuò secum concomitanter excitat ægritudinis affectus & passiones,adeò vt ipsummet intemperamentum, à Medicis morbus consultò iudicetur. Primus ergo naturalis excessus,ad mediam optimámque temperiem,seu ad temperatum hominem, in quo solùm optima temperies reperitur, erit referendus. Secundus verò,hoc est morbosus, ad ipsiusmet ægrotantis naturalem temperiem erit demetiendus, & in sua magnitudine aut paruitate commensurandus: nam quidquid extra naturalem cuiusque temperiem in corpore ipso existit, morbus est; quidquid autem extra optimam temperiem in corpore humano exiterit, excessus, non tamen morbosus dicendus est.

Nota secundò Longè aliud est,magis aut minùs ad tactum incalescere, ac magis aut minùs febrire: in vno námque temperamento, datur sæpenumerò maior cum minori caliditate febris, vt patet in pituitoso homine, in quo,cum minori multò caliditate,datur magis intensa febris, quàm in bilioso, cum maiori ad tactum calore:febrire enim vnumquemque hominem, dicit excedere naturalem suum sanitatis in calore statum,atque ita morbosum importat, ac præternaturalem caliditatis excessum: calere autem solùm, dicit in calore recessum à medio, moderatóque temperamento, absque vlla morbi ratione; potest enim sub tali caloris recessu à media temperie, integra & perfecta corporis alicuius sanitas consistere; vt in bilioso homine contingit,qui per vnum caliditatis gradum,ab optima mediáque temperie,in sua sanitate deflectens, sub eodem caloris gradu viuit, & in sanitate sua conseruatur;quod similiter de aliis temperamentis ferendum iudicium est. Ex his fit manifestum, duos posse homines æqualiter febrire, & simul inæqualiter ad tactum calescere; vel vice versa, quod in prædicto biliosi, & pituitosi hominis exemplo satis patet: nam pituitosus calidus vt duo (ad tactum scilicet,) febricitat verè vt tria, quia per tres gradus caloris, à sua naturali temperie distat: biliosus autem sub iisdem duobus ad tactum gradibus, vt vnum solùm febricitat:per vnum námque tantummodo caliditatis gradum,à suo naturali,& sanitatis statu recedit, calido scilicet vt vnum. Si verò vise versa, duo hi homines æqualiter febricitent,& ita vnusquisque febricitet v.g. vt duo, inæqualiter inter sese ad tactum incalescent:cùm pituitosus febricitans vt duo, vt vnum tantùm ad tactum incalescat: biliosus autem similiter vt duo febricitans,incalescit ad tactum, vt tria.Ex quo manifeste patet: duos homines posse æqualiter febrire, & inæqualiter ad tactum incalescere, vel è contra. Vnde cùm tactus solummodò sit tanti,vel tanti præcisè caloris iudex,sub quo possunt diuersi febrilis intensionis gradus in diuersis complexionibus consistere,fit vt tactus non sit verus, ac firmus huius febrilis intensionis iudex: potest námque sæpenumerò falli; iudicans scilicet suo modo caloris quemcunque gradum, febrem,& morbum in corpore humano existere, quod à veritate est alienum valde,vt exemplis adductis dilucidè patet.

Nota tertiò. Licèt ex Arist. & Philosophantium sen-

tentia, viuentia omnia per excessum calida sint, atque ita perpetuò in homine, ea ratione qua viuens est, immoderata & excedens caliditas vigeat, ob quam causam asseritur homo, omnium animalium calidissimus, ab Arist. 10. *probl.* 55. vnde non videtur dari tactui locus, iudicādi moderatam, & intensam caliditatem, quum prædictum caliditatis excessum moderatus calor non patiatur, quem possit tactus sentire; nihilominùs tamen Philosophorum sententia est intelligenda de actuali solùm calore, qualitatiuo, & influente, qui in viuentibus reperitur, & qui aut à corde influit, & membris communicatur, vt in perfectis animalibus; aut ab aliquo deriuatur, quod cordis vicem subeat, vt in imperfectis animalibus, plantis, herbis, & aliis huius generis viuentibus insensibilibus: influens námque caliditas, excedens quidem est, & vt sit ad tactum intensa, sub actualique eiusdem caliditatis opere & influxu, omnimoda consistit viuentis operatio, vitæque permanentia; vnde solet à Physicis vita definiri, permanentia caloris in humido; in qua definitione, per calorem, calor intelligitur actualis, qualitatiuus, & à corde continuò influens & emanans.

Arist. autem 10. *problem. cit.* cùm hominem animalium omnium determinat calidissimum, de caloris solummodò quantitate, seu calidi innati materia, sanguine scilicet, & spiritu est intelligendus. Sic Gal. cùm iuuenem calidiorem esse puero pronunciat, 6. *epid. com.* 5. de sola qualitate, actualiue calore est intelligendus: cùm verò 3. *simpl.* 2. & 1. *aph.* 14. puerum iuuene determinat calidiorem, de quantitatiuo solummodò calore recipitur. Sic interiora corporis membra propriæque caloris officinæ, vere & hyeme, cum Hipp. 1. *aph.* 15. calidissimæ à Medicis quantitatiuè censentur; æstiuo autem tempore qualitatiuè calidiores iudicantur. Sic cor calidius hepate, quoad qualitatem, calorisue intensionem. Sic pars dextra quantitate, sinistra verò qualitate calidior existit. Demum plura sunt exempla quæ confirmant, eundem hominem, posse dici simul habere moderatum, & excedentem calorem, iuxta variam caloris habitudinem, & significatum.

Nota quartò. Triplex datur in humanis corporibus temperamentum. Primum, innatum membrorum ex componentibus elementis, ratione cuius hominis corpus dicitur frigidum, & terreum: in omnibus námque, ex vnico Philosophorum consensu, quæ apud nos sunt, vincit terra, & pondere, & mole. Secundum, influens & actuale, à corde communicatum, cuius respectu homo dicitur calidus per excessum, cunctáque in animalibus viuentia. Tertium, compositum ex vtroque, natiuo scilicet, & influente, quod appellatur naturale temperamentum, ratione cuius dicitur homo in temperamento optimus, & medius inter animalia cætera, inter substantias generabiles & corruptibiles, & ratione cuius dicitur humana temperatura moderatum habere inter reliquas substantias calorem. Iuxta variam autem horum temperamentorum in corpore vnionem, & concursum, quo mediante tertium constituunt naturale temperamentum, varias sortitur natura humana naturales complexiones, biliosam, pituitosam, temperatam, &c. Ita vt temperamentum quod quisque homo ex huiusmodi duorum principiorum coniunctione sit sortitus, propria sit suiipsius, & naturalis complexio, in qua eiusdemmet sanitas perfectè consistit, & à qua suam subit vnusquisque homo naturalem simpliciter denominationem, isque denominatur temperatus, aut biliosus homo, ille pituitosus, aut sanguineus. Quemadmodum ergo in sola temperata complexione, optima temperies, & perfecta simpliciter reperitur, quæque sola temperies simpliciter solet à Medicis appellari, quam ponderalem temperiem, seu quoad pondus nuncupant: in reliquis verò naturis non simpliciter temperies inuenitur; sed temperies secundùm quid, hoc est, illius tantùm naturæ determinatè, quam temperamentum iustitiale, seu quoad iustitiam vocant: Sic moderatus simpliciter calor in perfecta solùm, & optima complexione reperitur, & in eadem tantummodò, solet tactus moderatum præcisè calorem experiri; in reliquis verò immoderatis complexionibus, non simpliciter moderatus existit calor, sed moderatus secundùm quid, hoc est, ipsius particularis complexionis duntaxat, & naturæ respectu. Licèt autem tactus, temperati solùm hominis calorem moderatum soleat indicare, reliquorum autem hominum immoderatum, & excedentem: nihilominùs propter suauitatem, & veluti cum tactu ipso familiaritatem, quam ipse tactus intemperatis complexionibus certo quodam modo in calore consequitur, in sanitatis scilicet statu, quia nimirùm naturalis existit calor ille, & sub tali intensione, aut remissione sanitati congruens; certa quadam ratione tactus eundem calorem moderatum censet, licèt non tam verè atque perfectè, atque in homine temperato. Quare illud sit firmum, quòd in omnibus naturalibus tam temperatis, quàm intemperatis complexionibus, moderatus calor habet locum, licèt diuerso in quauis complexione modo, atque respectu.

Nota vltimò. Duobus modis potest dicit actum super caloris mediocritatem, aut intentionem diiudicare, vel simpliciter & ratione sui proprij muneris, vel concurrente simul intellectione, & discursu in iudicando: Primo modo, solet tactus per cutem, proprium scilicet suum tangibilium qualitatum instrumentum, sui proprias efficere in corpore sensationes: qua ratione, tanti, vel tanti præcisè caloris, aut frigiditatis, verus & firmus est iudex, & qui non mentitur, iuxta illud Philosophorum axioma, *Sensus circa proprium sensibile non errat*: Secundo modo, potest tactus, præsente scilicet in opere intellectu, non paruum ferre de sensibilibus qualitatibus iudicium, sub naturalis, aut præternaturalis ratione, licèt & illud opus sub vario intellectus auxilio diuersimodè efficiat: duobus námque modis, iuuante intellectu, super morbosos qualitatis affectus, tactus iudicare potest; vel mediante cute, vel mediante pulsatione, in quibus diuersum requirit ab intellectu concurrente auxilium: etenim multò maius exigit tactus intellectionis subsidium, ad hoc quod possit eiusmodi ferre suo modo iudicium, de morbificis passionibus per pulsationem, quàm per cutis sensationem, quum celeritas, frequentia, magnitudo, vel his oppositæ in pulsatione differentiæ intellectui magis, quàm tactui propriè sint perceptibiles. Verùm vtroque modo huiusmodi præbendi iudicis opus tactui adscribunt, eo quòd magna sit tactus similis perceptionis pars, & in eodem opere sese offerens agens, concurrénsque principium; quare solent febres æquales ad tactum in diuersis subiectis vendicare, quodcunque ex his duobus modis iudicium ad tactum simul cum intellectu præbeatur: nunquam tamen solent febrium petere æqualitatem, aut inæqualitatem à tactu, suo simpliciter modo, & ratione, absque intellectus concursu iudicante: sub qua solummodò consideratione volunt plures, iique non infimæ notæ Medici, febres, in diuersis complexionibus æquales, aut inæquales, mediante tactu solùm commensurari, in quo sanè longè à veritate aberrant, nec poterunt, assiduam in iudicando fallaciam subterfugere.

Deniquè pro coronide addo: solum temperatum tactum (qualis est ille, qui in temperato solùm homine reperitur) posse aptè, simpliciter, & perfectè circa quascunque qualitates vera sensatione iudicare: quo pacto ille tactus iudicat perfectiùs, qui propiùs ad temperatum accedit. Dicitur autem temperatus, non solùm qui in homine duntaxat temperato reperitur, sed qui naturali, & sanæ debetur cuiusque hominis complexioni. Sano ergo, & naturali tactui, adiuuante simul intellectu, concredere oportet: nam non paruam ad curationis methodum fidem præstat.

His iactis fundamentis, concludendum hoc modo est de quæstione proposita. Caloris intensio in qua febris essentia consistit, quemadmodum & cuiusque generis morbus, tam vniuersalis, id est, totius, quàm particularis, hoc est, cuiusque speciatim membri, non ad temperatum simpliciter corpus, aut membrum, sed ad suam cuiusque ægrotantis corporis, aut membri naturalem temperiem, sanitatisue

sanitatisue statum est referendus, & ad eundem tam absolutè, quam quoad gradus commensurandus.

Hæc sententia poterit inprimis ex communi practicantium vsu, seruatáque optimè inter eos assuetudine confirmari, qui aliud quicquam in medendi rectè ordine præscripto non intendunt, præterquam ægrotantis egressum ad suum naturalem pristinum, & deperditum sanitatis statum, qualiscunque æger in sua sanitate extiterit, reducere. Fauet deinde Galeni doctrina *lib.* 8. *meth. cap.*9. vbi curatrices indicationes desumendas præcipit à morbo, ætate, & naturali ægri temperamento, qualecunque illud temperamentum in ægrotante extiterit, siue temperatum, siue intemperatum: *nam naturale*, inquit, *temperamentum basis est, à qua & sanitas, & morbus veniunt consideranda.*

Insuper idem Galenus *9. meth.* 14. morbi quantitatem auspicari præcipit, ex collatione morbi cum naturali habitu patientis; nam quantum æger à naturali habitu recesserit, tantum opus est eum refrigeres, & humectes. Deinde colligitur ex Gal. qui *lib.* 3. & 4. *de sanit. tuend.* varia tradit documenta, quorum ope naturalis seruetur integrè cuiusque habitus, qualemcunque sit homo in sua temperie sortitus; in eo enim solummodò sanitatem ægrotantis consistere auspicatur, & extra illum, quemcunque statum morbosum Galenus arbitratur.

Idem etiam non inconcinnè potest firmari ex Gal. *in lib. de morb. & simpl.* quo loco, morbi essentiam, in cuiusque generis extra naturalem habitum egressu constituit. Hoc conspiciens Gal. *in libris de facult. natural.* docet, corporis, aut cuiusque membri actionem atque munus, ab integro & naturali corporis, aut membri statu proficisci, qualiscunque ille in sua natura existit.

Ad hæc Hipp. & Gal. 3. *aph.* 2. hoc confirmant manifestè, quum pro conseruando naturali lapsu in intemperatis naturis, hyemem biliosis naturis, pituitosis verò æstatem sanabilem constituunt: sic enim meliùs vtriusque temperamenti naturalis habitus seruatur, in quo solùm ex eorum mente sanitas consistit. Ex quo patet, à naturali habitu solummodò, morbosam cuiusque generis dyscrasiam, & intemperiem esse petendam. Quare morbus quiuis in recessu extra naturalem habitum consistit, & ab eodem naturali habitu morbi quantitas, & qualitas est coniectanda. Ita Hipp. *3. aph.* 34. & Galenus *in com.* proportionales morbos minores improportionalibus prædixerunt, quia maiorem hi arguunt à naturali habitu recessum.

Enimuerò hoc non obscurè probatur ab Auic. 1. 1. *dect.* 3. qui *in tribus capitibus*, varia tradens in humano corpore, & in quouis etiam speciatim membro temperamenta, iuxta varias cuiusque corporis, aut membri complexiones, ætates, domicilia, tempora, regiones, aëris tandem influentias, & concursus; particulares proponit cuiusque complexionis, ætatis, regionis naturales status sub quibus integra, & perfecta sanitas consistit; docétque paculiarem cuiusque sanitatem, ita in suo particulari statu, qualiscunque sit, naturalíque habitu consistere, vt siquis ab illo in quemcumque alium licèt meliorem immutetur, necessariò sit ægrotaturus, dicítque *si corpus inde fiat quale est sclaui, aut infirmabitur, aut morietur.* Inde colliges, morbum quemuis & in quantitate, & in qualitate, esse à naturali præsentis ægrotantis habitu metiendum.

Si verò deinde febris definitionem exactè rimeris, ab ipso Auic. propositam, hoc ita esse inuenies: nam inflammatur in eo inflammatione quæ nocet operationibus naturalibus, quoniam naturales operationes in naturali habitu iuxta perfectionem suam consistunt: nec potest quicquam naturales cuiusque corporis, aut membri actiones lædere, nisi priùs illud à suo naturali habitu in præternaturalem statum immutet. Patracinantur huic expositioni Auic. interpretes, & præsertim Nicolus Florentinus *serm.* 2. *tract.* 2. *sum.* 1. *de generalib. considerat. circa feb. cap.* 12. *iuxta fin.* qui per operationum læsionem in definitionem Auic. intelligunt læsionem independentem à causa externa, & ratione sui in corpore permanentem, & à naturali habitu egressum. Igitur morbus cuiuscunque generis sit, & in quouis temperamento reperiatur, ad naturalem temperiem, sanitatísue statum est commensurandus. Ita enim 7. *meth. cap.* 3. dirimit hanc litem Galenus, dum sic ait: *Semper enim pro eo quod exuperat, inducendum eo vsque contrarium est, quod particulam in symmetriam, & naturalem habitum vindicaberis.*

Sed relictis aliis auctoritatibus, ad rationes accedamus. Inde est petendus morbus, vnde sanitas, & integra salus expectatur. Sed ab habitu naturali est sanitas expectanda, & in eo consistit integer sanitatis status. Ergo ab eodem naturali habitu est morbus in corpore coniectandus, & in qualitate, & quantitate commensurandus. Consequentia legitima est. Minor satis patet ex suprà allatis rationibus, & auctoritatibus: nam si sanitas in actionum perfectione consistit; perfectio autem operationum ab integra, & optimè constante natura proficiscitur; colligitur apertè, sanitatem in constanti, integro, & optimo naturæ habitu consistere. Maior ex communi deducitur Medicorum principio, estque illud inter eos receptissimum, videlicet contrariorum eandem esse scientiam, eandem perscrutationem, eandem in acquirenda disputatione notitiam: nam morbus consistit in naturalis temperamenti propriíque habitus alteratione; sanitas è contrario, in integro naturalis habitus & temperamenti statu, absque vlla in quemcunque exitum immutatione, & deflexu. Hoc ita esse contestantur signa sanitatis, & morbi, licèt sub vario bonitatis, vel malitiæ respectu, vt probat Gal. *lib.* 1. *ad Glau.* 2. nam pulsus, & vrina significant, si bona sunt, supra naturalem hbitum; ita si mala, supra præternaturalem statum demonstrant, & eiusdem corporis, aut membri passionem ostendunt.

Secundò. Sanitas, & ægritudo de eodem vicissim corpore, aut membro, à quo sese mutuò de more contrariorum expellunt, dicuntur; ratione scilicet boni, aut mali corporis habitus, & dispositionis; sub quo bono, vel malo habitu in eodem corpore, aut membro recipiuntur, & ab eodem expelluntur. Igitur & sanitas, & ægritudo ab eodem expectantur, & in essentia sua, quantitatéue, & qualitate commensurantur.

Sed satisfaciendum est obiectis aduersantibus, quæ lectorem remorari possunt. Dic ad primum: Galenus 5. *simpl. cit.* per mediam temperiem significat optimam simpliciter, qualis est solùm illa, quæ in homine temperato reperitur. Neque ex hoc inferas, ad hanc solam esse commensuranda reliqua, quæ à Medico in medendi opere considerantur: neque enim commendauit medicamentorum temperamenta iudicare, si similem habeant mediæ temperaturæ temperiem, quòd existimarit in sola media, & optima temperie humanam sanitatem integrè consistere: sed quòd media temperies optima sit inter reliquas, atque ideò quæcunque medicamenta simile habent mediæ temperiei temperamentum, illa optima, & temperata medicamenta censeri. Ad 2. Gal. auctoritatem. Dic, medicamētorum facultates ad temperatum hominem esse commensurandas: non tamen rectè inferri, ad eundem etiam temperatū hominem esse morbosam passionem metiendam. Et ad vltimam Galeni auctoritatem, ex *cap.* 12. *simpl.* Dic primò: per medium in præsenti doctrina intellexisse Galenum, naturalem habitum, sanitatísue statum, quem ideò medium appellauit, quòd medium verè sit inter ægritudinem, & medicamentum. Solue secundò. Licèt per medium *cit. loc.* Galenus intellexerit optimam, & mediam temperiem illam, id fecit, non quòd in optima solùm, & media temperie hominis sanitatem consistere arbitretur, sed quòd per allatum in media temperie exemplum, cætera ab optimi Medici æstimatione perpendantur. Solue tertiò. Longè aliud est inquirere cuiusuis medicamenti vires, in ordine ad curationis munus, vt scilicet cognoscatur quisnam effectus, ex quauis medicamenti in corpus humanum applicatione speretur; aliud verò examinare, quale, & quantum conueniat in quolibet curationis actu medicamentum, ad integram peculiaris morbi expulsionem, præsentisque affectionis medelam: cùm námque diuersæ sint in opere ipso intentiones, diuersi

diuersi ægritudinis & sanitatis status, diuersus scopus, diuersúmque medium, diuersa etiam ea à quibus eiusmodi considerationes gubernantur, & dependent; quare non rectè infertur, ex eo quod Galenus doceat, medicamentorum vires ad temperatum hominem in sanitatis statu referri, quòd inde iubeat in morboso statu, curationisue actu & progressu, & medicamentorum effectus ad eumdem commensurari.

Ad secundum. Fatemur intemperiem, quæ simpliciter naturalis aliquando dicitur, eo quòd sub ipsa humani corporis sanitas integrè conseruatur, ad optimam, mediámque temperiem referri; non tamen inde infertur intemperiem morbosam & præternaturalem, ad eandem scilicet temperiem esse referendam, sed ad ipsius ægrotantis naturale temperamentum.

Ad tertium. Dic concesso antecedente neganda est consequentia, dicendúmque febrilem intensionem, & quemcunque etiam morbum, ad sanam quidem, & naturalem humani corporis temperiem esse coniectandam, verùm indeterminatè, hoc est, ad sanitatem, naturalémue ægri corporis habitudinem, quod medendum actualiter offertur, quodcunque illud in sua natura & sanitate, quoad suum naturale temperamentum existat.

Ad quartum. Non concludit argumentum: nam eodem modo potest fieri similis ratio, si ad temperatum huiusmodi fiat mensura, atque si ad intemperatum: nec enim aliter sequitur, si ad temperatum solum commensuretur morbus; eo quòd in solo temperato datur sanitas, in reliquis verò nequaquam. Ad confirmationem respondetis sequi quidem omnes homines perperuò ægrotare, præter illum ad quem fiat commensuratio, si determinatè fiat ad vnam temperiem, quáliscunque illa existat; si verò indeterminatè ad quamcunque fiat mensuræ iudicium, falsam esse omnino sequelam pronuntiabis.

Ad vltimum dic. Licèt verum sit, quòd solùm temperatus simpliciter tactus, & qui in homine tantummodò temperato reperitur, possit exactum, verum, & perfectum ferre circa quamcunque moderantiam iudicium; nihilominùs intemperatus, dummodò naturalis sanus, hoc est in sano corpore existat, intellectus ope, & concursu potens erit, sufficienter, & ad medendi rationem congruè, morbosam intemperiem in humano corpore notare, quam per se, & citra intellectus iuuamen iudicare non poterat, & hoc iudicium de cæteris sensibus est ferendum. Quapropter distinguenda tibi erit maior argumentationis propositio: neque enim vera est, si solùm de tactu simpliciter absque vllo intellectus subsidio intelligatur: tactus námque in se simpliciter spectatus non est verus morbosæ, aut sanæ & naturalis qualitatis iudex, licèt suprà tangibilis cuiusque qualitatis simplicem intensionem, aut remissionem propriè iudicare possit, iuxta illud citatum Philosophorum axioma: *Sensus circa proprium sensibile non errat*: si autem propositio de tactu intelligatur, non secundùm se solùm, sed ab intellectu concurrente ducto, & illustrato, veram fateberis esse maiorem. Similiter minorem propositionem explicabis: si dicas verum esse, quòd ad perfectam, & exactam omnino mensuram, tactus requiratur exactus, & optima inculpatáque temperie præditus: verùm mensura hæc, & ponderatio inartificiosa est, & ad curationis opus impertinens: cùm námque rarissimus sit, & ferè impossibilis exactus in optima temperie tactus, rarissimè etiam poterit exacta simpliciter mensuratio contingere: medicina autem non est de raris, sed de iis quæ sæpius contingunt: nam *frequentia pro perpetuis habentur*: vt monuit Gal. *lib. de fœtus formatione, cap. 6. & lib. 6. aph.* 58. Verùm si ad congruum, & exactum curationis finem, ordinatè fiat mensura, sufficit intemperatus tactus, dummodò sub sana & naturali intemperie existat, & ab intellectu, vt diximus, adiutus sit.

Ex iis deducere poteris corollaria plura, ad Medicos vsus vtilia valde, quorum primum est. Quando Medici contendunt febrem esse calorem intensiorem moderato, per hunc non intelligunt moderatum simpliciter, & qui in optima simpliciter temperie reperitur; sed calorem

A naturalem ægri intelligere debent, qui sub naturali & sana temperie continetur, quæcunque ea sit: qui ideò moderatus appellatur, quia cuiusque temperamenti verum, & ad suas perfectiones commodum moderamen constituit.

Secundum corollarium. Quemadmodum febris, & quicunque calidus morbus, ad naturalem ægrotantis calorem est commensurandus: ita frigidus, ad naturalem ægri frigiditatem, siccus ad naturalem siccitatem, &c. & quiuis in vniuersum morbus, siue in intemperie, siue in compositione, siue in vnitate, ad ægrotantis corporis, sanitatisue naturalem habitum referendus.

Tertium corollarium. Sicut tactus ad morbosam tangibilis qualitatis intensionem, & remissionem iudicandam, opus habet intellectu, sine quo non est potens, verum & exactum præbere circa morbosas passiones iudicium: ita reliqui sensus, non poterunt per se absque intellectus concursu & ope, supra suas sensibiles qualitates, verè in ratione naturæ, aut præter naturam iudicare, licèt easdem per se simpliciter, & absolutè valeant infallibiliter agnoscere, veluti suum proprium, & à natura sensile constitutum.

Quartum corollarium. Per temperatum tactum, sicut & per reliquas temperatas à corpore dependentes potentias, intelligendæ sunt non simpliciter temperatæ, sed temperatæ secundùm corporum naturas, quibus insunt, & sub naturali eorum temperie; licèt in se corpora ipsa cum suis potentiis intemperata simpliciter existant, hoc est, in ordine ad optimam & mediam temperiem conferendo, iuxta quam solùm corpora simpliciter temperata nuncupantur.

Quintum corollarium. Vnum & idem corpus, sub eodem numero temperamento; potest simul verè & artificiosè temperatum, & intemperatum nuucupari; sub diuerso tamen temperiei, & intemperiei respectu & consideratione: qua ratione intemperata corpora omnia, simpliciter intemperata nuncupantur, ad simpliciter temperatas naturas collatione facta: eadem tamen temperata appellantur, in ordine ad suam cuiusque naturam, & temperiem. Ex his colligetur, non esse redarguendos Medicos, qui solent intemperata naturaliter corpora, modò temperata, modò intemperata nuncupare, quum temperata ideò iudicent, quia sanat, intemperata autem, quoniam ab optima temperie recedunt. Concludo ergo, vt ex suprà tradita doctrina fit manifestum, morbosam intemperiem ad quamcunque temperiem, sub qua humana sanitas sit apta conseruari, optimè, artificiosè, & accommodè ad medicinæ praxim esse commensurandam.

HISTORIA IV. GALENI, De febri diaria.

In calidis naturis exercitij intermissio febrem accendit.

*Equidem quosdam noui, qui si triduo ab exercitatione se abstinebant, proximus * febriebant. Alios in perpetua quiete degentes, tamen secundam valetudinem tueri, &c. Galenus*, lib. 5. de sanit. tuenda, cap. 11.

PARAPHRASIS.

Proposuerat Galenus capite, in quo est descripta historia hæc, præscribere victus rationem, quæ cuilibet intemperiei corrigendæ sit vtilis. Sed quoniam contrarij inter se multorum hominum corporis sunt status, nihil mirum si ab iisdem plures vtilitatem, detrimentúmque accipiant: quo pacto Medicus vnam omnibus vitæ speciem exhibere non potest. Ita alij abundè quotidie exercitantur, alij in quiete vitam transigunt, quidam in balneum descendunt, plures ab eo abstinent, & ita in cibi, potúsque vario ordine tutissimè viuunt. Quare Premigenes, de quo suprà facta est mentio, abstinens

abstinens à balneo, febricitabat. Alij ab exercitio iuuantur, alij summè læduntur.

Iuuantur frigidi, humidi, voraces, gulæ dediti, & qui ob caloris debilitatem, & ingluuiem, plurimam succorum copiam coaceruant: nam exercitatio attenuat, calefacit, resoluit, excrementitiam humiditatem absumit; quæ si retineatur, non gubernata à natura morbos concitat, & corpus ad putridas præsertim febres reddit paratum. Quocirca *dimittens exercitium incidit in hecticam*, dicebat Auic. 3. 1. *doct.* 2. *cap.* 1. hoc est, in atrophiam, & extenuationem: nam calor insitus partium à copia crudorum humorum obrutus, non potest alimentum sibi commissum coquere, neque ipsum per angustos, & minimè patentes meatus, vias, & poros commodè pertransire, aut assimilari potest; & sic denegato alimento partes tabescunt, spiritus influentis, & viuifici sanguinis illustratione priuatæ. Hæc respicientes priscorum doctissimi, pro auertendis morbis exercitium summopere commendarunt: vt Hipp. 6. *epid. sect.* 4. *text.* 22. & in multis locis, quos ex professo *lib.* 1. *in com. hist.* 28. proposui. Demum ab intermissa exercitatione, grauissimos morbos, immò & dysenteriam concitari, probat Gal. 1. *feb.* 11. *&* 3. *de sympt. caus.* 2. *& lib.* 1. *de articul. com.* 40.

Sed si hæc vera sunt, & exercitium tot ex se præstat vtilitates, cur alij in quiete degentes, sanissimè viuunt? Dic: quia calidi & sicci sunt, & sic ob motum & exercitium inflammantur, excandescunt, & in febrim promptissimè incurrunt. Hos enim impensè calidos in quiete esse continendos, miniméque exercendos, & resoluendos, illustri oraculo docuit Gal. *lib.* 8. *meth.* 15. §. *Si nãque natura gracilis, temperatura autem calida & sicca, maximè euacuationibus offenditur, &c.* Exercitium autem vnam esse ex vacuationum numero, probat Gal. 2. *aph.* 17. *&* 4. *aph.* 2. hæc enim corpora propter caloris copiam, & meatuum laxitatem, sanguinis, & spirituum tenuitatem, promptissimè ob exercitium resoluuntur, & ad humiditatis absumptionem siccitas acuitur magis, & corpora hoc modo in febrem & sæpe hecticam labuntur.

Calidæ ergo & siccæ naturæ quiete sunt conseruandæ; hæc enim difflari corpora non permittit, naturalem calorem minimè dissipat; contrà motus immoderatior attenuat, & resoluit. Deinde quies hac de causa humectat. Quapropter Hipp. *lib.* 6. *epid. sect.* 3. *text.* 33 sic ait, *siti carentem, os claudere, tacere, ventum cum potu frigido introducere, &c.* & sic in febrientibus, & in aliis qui calidi natura sunt, frigidum potum consuluit, qui humectat, & squalidum corpus irrigat. Si enim quispiam premitur affectu aliquo siticuloso, & calidum est temperamentum sortitus, præsertim si adsit æstiuum tempus, hic domi se contineat, quiescat in cubiculo temperato, taceat: nam sermo excitat in oris partibus caliditatem magnam; claudat os, quo occluso humectantur fauces, cùm oris saliua conseruetur meliùs, quæ loquendo plurimùm dissipatur. Sic aër inspiratus sit frigidus, vel per se, vel arte paratus.

Porrò, si tantam cautionem exposcit Hipp. ad moderandam sitim in corpore calido & sicco, cur similis temperaturæ homines, ab exercitio non abstinebimus, maximè quod tum corporis, tum humorum perturbatione absumit, resoluit, calefacit, incendit, sanguinem acriorem reddit, spiritus inflammat, & tandem exiccat, febrémque accendit?

QVÆSTIO IV.

Vtrùm febrilis calor sit idem cum naturali, vt contra Galenum, Gentilis asseuerat.

COMMENTARIVM

FEbricitabant.] Amplissimi sese ostentant dubitationum fluctus, vastissimus controuersiarum oceanus, vada sese offerunt impenetrabilia; in quæ si semel ingrediatur quispiam, etsi ingenio Philosophico, lectionéque multiiuga sit præditus, vereor ne tantis irretitus labyrinthis, ab his salebris euadere nequeat. Multa quidem à Latino-barbaris abundè sunt congesta de quæstione hac, plurima satis supérque à Philosophis, & recentioribus Medicis prolata: sed illorum placita hodie veluti squalore obsita iacent; horum dogmata, ita sunt tenebricosis dissensionum ænigmatis obscurata, vt ex iis vel mediocrem doctrinã haurire vix possis. Ea omnia nitori suo pro tempore conabimur restituere, in Medicorum, & Philosophorum pomœria ingressi, variis doctrinæ flosculis ornata, & peramœna.

Neque putes leuiculam esse disceptationem hanc, vt rentur plures: cùm enim dupliciter sumatur febris, vno modo pro formali, altero pro materiali; si illo modo febrem contempleris; non ita vtilis est tractatio hæc: nam febris pro formali accepta, & secundùm suam propriam & formalem essentiam, non est calor, sed dispositio & intemperies, quæ ad illum excedentem gradum caloris consequitur; cuius cognitio non ad medicinæ, sed dialectices perscrutationem conducit, cùm logici sit nudam, & absolutam veritatem rimari: Medicus autem non absolutè veritatem perscrutatur solùm, sed in ordine ad curationis opus: quare diuersi sunt vtriusque fines, diuersa circa quodcunque quod in speculationem venit, consideratio, diuersus contemplationis modus.

Cùm ergo febris, secundùm suam propriam & formalem essentiam, sit dispositio qua corpus humanum ægrè afficitur, quę ex diametro naturali dispositioni aduersatur; & cùm hæc sit constans & permanens qualitas, à qua subiectum ad suas debitas operationes aptè afficitur, quæ sanitas nuncupatur: patet manifestè, naturalem, aut præternaturalem dispositionem, in qua sanitas & febris consistunt, si secundùm suas proprias formas accipiantur, diuersas esse omnino, & contrarias qualitates in se includere.

Sed hæc consideratio parum, aut nihil prorsus ad medendi rationem conducit; quo pacto si hoc modo febrem accipiamus, idcircò de febrilis caloris identitate, Medici parum sunt solliciti. Si tamen febris pro materiali, id est, pro materia in qua febrilis passio consistit, & per quam febris essentia solet definiri, accipiatur, tunc hæc quæstio est plurimæ vtilitatis, & multi vsus, cùm solùm Medicus illam è corpore remouere conetur: maximè quod varietas in materia varietatem in opere exigit, licèt vna, aut diuersa sit affectionis forma, atque essentia. Hoc præsupposito ad reliqua accedamus.

Acutissimus Gentilis *in extrauagantibus, quæst.* 4. proponit quæstionem ventilandam, multísque machinis probare contendit, calorem febrilem specie distare à naturali, quæ omnia in medium proponam, allatis aliis quæ eius placitum confirmant. Et primò facit pro illo, Galenus in multis locis, *vt in lib.* 6. *epid. sect.* 4. *comm.* 17. §. *Quandoquidem caloris in corpore humano duplex genus est, vnum familiare & congenitum, alterum præter naturam, &c.* Deinde 2. *aph.* 47. puris generationem refert esse opus medium inter calorem naturalem, & præternaturalem: nam *pus neque à solo calore extra naturam, nec à solo secundùm naturam conficitur, sed ab vtroque, cùm mixtus sit inflammationis calor.* Insuper 4. *aph.* 37. eos calores apertè facit distinctos, dum sic ait: *Dari aliquando in corpore humorum multitudinem tantam habentium frigiditatem, vt neque à calore natiuo, neque à febrili calefiant.*

Hæc sententia suadetur primò. Diuersæ operationes non possunt iuxta Philosophorum decreta, ab vna agente causa proficisci. Arqui operationes ab his duobus caloribus euenientes, diuersæ penitus existunt. Igitur diuersi erunt censendi calores, à quibus proueniunt. Maior patet, quia diuersæ actiones diuersa formæ requirunt temperamenta. Minor facilè probatur, si vtriusque caloris opera contempleris: nam naturalis, vtpote mitis, salutaris, & vitalis concoquit, ex Gal. *lib.* 1. *progn. comm. vlt.* conseruat, roborat, generat, ex Gal. *lib.* 11. *meth. cap.* 8. immò nutrit, humiditatis substantificæ incrementum promouet, naturales actiones perficit, & intendit: præternaturalis verò putrefacit, destruit, debilitat, corrumpit, tabefacit, & actiones

deteriores

deteriores reddit. Ergo specie differunt. Quapropter cùm calor naturalis, & præter naturam contrarientur inter se, ex Gal. *lib. de inæquali intemper. cap.* 3. & contraria differant specie, ex Arist. *cap. de oppositis*, fit vt calores hi specie differant: quod firmat Galen. *3. de præsag. ex pulsib. cap. 2. §. Cordis calor, &c* Ergo, si diuersi actus diuersas arguunt potentias, quia potentiæ per suos actus distinguntur, ignes, & calores inter se erunt diuersi.

Secundò. Diuersi sunt inter se febriles calores, qui in humoribus, spiritibus, & membris recipiuntur, (immò cælestes quatuor, vt placuit Cardano *lib. 2. de subtilit.*) ex Gal. *lib. de dif. feb.* 1. quo loco diuersas febris differentias, & species constituit, penès varias materias, in quibus calor febrilis accenditur. Ergo sunt omnino distincti inter se calores, & calor qui datur in humoribus, erit specie distinctus ab illo, qui accenditur in spiritibus.

Tertiò. Sic se habet calor febrilis ad calorem naturalem, & morbus vniuersim calidus ad caliditatem antea secundùm naturam in corpore præexistentem, vt frigidus morbus ad frigiditatem naturalem, & morbus in compositione præter naturam ad naturalem corporis compositionem, & morbus denique in sola continuitate ad congruam, & requisitam naturaliter corporis vnitatem, & sic de reliquis morbis. Sed nullus horum morborum est idem cum naturali antea præexistente. Igitur nec febrilis calor potest esse idem cum præhabito in corpore calore. Maior patet, quià nulla datur maior ratio in vno quàm in alio morbi genere, ad hoc quòd morbus seruet realem cum naturali habitudine, identitatem, aut distinctionem. Minor suadetur, quia vnitatis solutio eadem dici non potest, cum ipsa integra, & naturaliter debita vnitate; frigiditas præternaturalis, & morbosa (cuius proprium est naturalem calorem suffocare, & extinguere) non est eadem cum naturali; & congrua corporis frigiditate, quæ ipsum calorem naturalem aptè moderari, & contemperare valet. Ergo si nulla est maior in vno, quàm in alio morbo ratio; sequitur quòd nec febris est eiusdem speciei cum calore naturali.

Quartò. Calor febrilis, & naturalis, à diuersis pendent omnino in sua cuiusque generatione principiis, tam in causa, quàm in effectu. Ergo distincti erunt calores. Naturalis enim, intrinsecus, eiusdémque viuentis calor, in ipsis naturæ primordiis, primóque sui ortu & formatione, generatur & coalescit, ex sanguine & spiritu, aptè ad generati corporis vitam coëuntibus, & optimè secundùm quantitatem, & qualitatem dispositis: febris autem à putrida, corrupta, & extra naturæ requisitum moderamen affecta, & indisposita materia suum habet ortum.

Quintò. Calor solaris, à quo cuncta mixta producuntur, specie distat à calore elementali, siue igneo, siue extraneo, ex Arist. *2. de generat. animal. cap. 3.* probat Thomas à Veiga *lib. 1. de dif. feb. cap. 1. quæst. 3.* Igitur febrilis, & naturalis calor maiori cum ratione specie distinguuntur. Patet, quia multò minùs distant calor solaris, & elementalis, quàm calor naturalis, & præter naturam, quum sæpenumerò illi ad mixtorum generationem concurrant, si fides est habenda Philosophis, qui cum suo Magistro Aristotele elementum ignis concedunt; de quo negotio satis multa protulimus *lib. 1. in com. hist. 66.*

Sextò. Si calor febrilis vnus esset cum innato, & non tantùm aduentitium, sed vniuersum calorem dicas febrem, omnis febris esset habitualis, nulláque ab intrinseco sanabilis, quia sanitas restitui debet mediantibus actionibus secundùm naturam, at eæ sunt vitiatæ, quia calor factus est præter naturam, & non est principium à quo sanari possit laborans, aut ad pristinam sanitatem restitui.

Septimò. Calor naturalis, & præter naturam in eodem subiecto se inuicem corrumpunt; experimento enim compertum est, plurimas febres à solo calore naturali citra aliquod externum præsidium fuisse persanatas.

A Sed antequam hanc dirimamus litem, aliqua adnotare libet, quæ ad quæstionis explanationem summè conducunt, & plurimam doctrinam inuoluunt, ad argumentum de febribus valdè necessariam. Et primò quod ad medicam speculationem attinet, duobus potissimum modis dicuntur duo vel plura distingui, vel essentialiter, vel accidentaliter: essentialiter differunt, quæ secundùm suas proprias & essentiales formas, re, & essentia, verè & absolutè sunt distinctæ, siue ipsæ sint substantiæ, siue accidentia, & hæc nulla ratione eadem esse possunt. Accidentaliter distinguuntur, quæ ob suorum accidentium varietatem ita sunt distincta, vt nullam in suo esse mutationem, sed aliquam, immò variam à variis accidentibus subeant mutationem, iuxta illam à Philosophis latam sententiam: *accidens est, quod adest, & abest sine subiecti corruptione*, hoc est, sine subiecti essentiali alteratione.

B Nota secundò. Quæstio quam frequenter Medici iactant, vtrùm calor febrilis, & naturalis distinguantur, multiplicem potest habere sensum. Primum, vtrùm diuersæ illæ (vt ita dicam) naturalitatis, & præternaturalitatis formæ, aptæ sint, & sufficientes, duos constituere, diuersósque reipsa calores. Secundum, vtrùm accidentales illæ caloris formæ, & qualitates, in calore ipso distinguantur, aut illum faciant reipsa, quà naturalis est, aut præternaturam, distinctum. Tertium, vtrùm illum faciant calorem & in se, & in suis operationibus distinctum, hoc est, illum reddant diuersimodè affectum. Quartum, vtrum calor febrilis, & naturalis sint vnicum naturæ instrumentum, aut duo diuersa in opere (naturalis, & præternaturalis ratione) instrumenta reddantur.

C Nota tertiò. Licèt verum sit, febris essentiam consistere in caloris extra naturam intensione, vt suprà firmaui, hoc est, in gradu, aut gradibus naturalis caloris requisitam mensuram, & mediocritatem excedentibus: attamen non ille solùm determinatè gradus, (vnus scilicet, aut plures) qui additus sit antea in corpore præexistentibus, & corpori de nouo superueniés, est febris. Deinde nec omnes habiti caloris in corpore gradus, sed vnusquisque, & quiuis indeterminatè ex his omnibus, in corpore tunc temporis habitis, gradus indifferenter consideratus, vt additus, est præternaturalis, & febris. Si namque solùm ille indeterminatè gradus, qui naturalibus in corpore præexistentibus de nouo additur, esset febris, sequeretur quòd si alius à corpore, & non ille determinatus auferretur, qui de nouo est additus, caloris gradus, nequaquam per illius gradus ablationem sanaretur æger, sed duplici morbi genere premeretur, excessu præternaturalis caloris, per illum superadditum gradum adhuc in corpore remanentem; & defectu naturalis caloris per gradum illum caloris antea in corpore præexistentis extinctum; quod non ita, sed aliter contingit, vt assidua testatur experientia: nam quocunque caliditatis gradu, ex omnibus qui in corpore pro illo nunc reperiuntur, ablato & extincto, in suum pristinum statum ægrum corpus reducitur: quod manifestum sanè est indicium, quòd non in vno determinatè illo superaddito de nouo caliditatis gradu, sed in quolibet indeterminatè consistat.

D Insuper non obscurè hoc potest suaderi: nam sanitas corporis consistit v. g. in duobus caloris gradibus in corpore existentibus. Si ergo addatur tertius, iam verè aderit morbus, quum iam plures adsint caloris gradus quàm duo, ad integram corporis sanitatem requisiti. Atqui per quemlibet caloris gradum à corpore ablatum, siue ille sit, qui de nouo superuenit, siue quiuis alius ex his qui in corpore præextiterint, manet corpus à tertio caloris gradu excedente liberum, manétque cum duobus solummodò caloris gradibus, in quibus perfecta eiusdem sanitas consistit; ac proinde per cuiusuis gradus extinctionem, corpus in naturalem statum restituitur. Igitur febrilis morbus, non in vno determinato caloris excedente gradu, sed in quouis indifferenter consistit.

E Huc facit & illud: nam si omnes tam naturalis, quàm præternaturalis caloris gradus, qui in febriente calore reperiuntur, essent febris, in qua sententia videtur esse

Auerrhoës

Auerrhoës 3. *collect. cap.* 3. definiens febrem, per calorem A compositum ex calore naturali, & extraneo putredinali, sequeretur quòd priùs extingueretur vita; quàm quæuis posset febris integrè curari. Cùm namque integra cuiusque morbi curatio ab omnimoda morbi extinctione; eiúsque in corpore absentia depédeat, iuxta Gal. 3. *simpl. cap.* 12. non poterit perfectè & integrè febris curari, nisi omnes caloris gradus, in quibus febris consistit, extinguantur & euanescant. Si ergo tam naturales, quàm preternaturales gradus, qui in febriente corpore reperiuntur, essent febriles, essent quidem ad febrientis corporis sanitatem, & naturales, & præternaturales gradus è corpore omnino expellendi; quod opus superstite vita fieri non potest. Igitur non in omnibus habitis in febriente corpore caloris gradibus consistit febris, sed in gradu, aut gradibus de nouo in corpore additis, & superuenientibus. B

Hoc modo intelligendi sunt auctores, cum doctissimo Thoma à Veiga *loc. cit.* asserentes, febrilem intensionem fieri per maiorem caloris fixionem in subiecto illius indiuisibilis qualitatis. Sic etiam intelligendus est subtilissimus Auerrhoës *lib.* 3. *collect. c. cit.* vbi febrem constituit, calorem compositum ex calore naturali, & prẹter naturam: etenim cùm omnes, & quiuis indifferenter gradus possit dici naturalis, & præternaturalis, in quo quædam videtur cerni compositio; poterit cum Auerrhoë totus ille calor, omnes, & singulos continens gradus, quodammodo compositus appellari: quo pacto Auerrhoës à communi, & nostra non discedit opinione; opinentur alij vt velint, qui in varios sensus huius auctoris mentem distrahunt more suo. C

Et hac doctrina patet explicatio ad alium obscurum locum eiusdem auctoris, qui 7. *collect. c.* 2. docet, *febrilem calorem à naturali ramificari*, hoc est, ad omnes & solas partes febrem communicari; ad quas calor naturalis se extendit: indéque in omnibus, & singulis partibus, in quibus febris reperitur, coniungi simul & coïre naturalem calorem, & febrilem, in quo certa quodammodo videtur dari vtriusque caloris compositio: licèt plurimi interpretum, Auerrhoëm *loc. cit.* de caloris intensione, non autem de extensione intelligant: asserunt enim quòd febrilis calor, in vnoquoque corpore, aut membro, pro naturalis caloris quantitate aut intensione, tantus vel tantus accedatur, & magis aut minùs in sua intensione efferuescat; afferúntque Gal. auctoritatem *lib.* 1. *aph.* 14. qui sic fatur. *Verùm tantam euenire senibus conuersionem, vt aqua sit ei qua iunioribus accidit, vix fieri potest. Multum enim calidum promptè in immensum attollitur; paucum verò non facilè, sed maximam exigit causam qua cogat ad hoc, &c.* D Iacobus de Forliuio *supra cit. aph.* sic ait. *Si enim febris nihil aliud est, quàm calor in igneum mutatus, cōstat hunc non tantùm mutari in senibus, quantum in iuuenibus, in quibus multitudo caloris facilè ad vltimitatem deuenit, &c.* Hugo Senensis *aph. cit.* quem ibi refert Hieremias Brachelius, hanc Auerrhois exponens sententiam, sic asserit, *quòd calor præter naturā ideo ex Auerrhois sententia, mensuratur calori naturali, quia membra naturaliter calidiora aliis partibus, ab æquali causa vtrorumque calefactiua, plus calefaciunt.*

Verùm quocunque modo velis Auerrhoëm intelligere, illius mens & intentio *locis citatis* non est alia, quàm ita febrilem calorem, & naturalem in febriente corpore vniri, coniungi, & ad compositionis modum coïre, vt vnus & idem calor sub diuersis gradibus, possit naturalis, & febrilis censeri; immò vnus & idem gradus, naturalis, & præternaturalis, sub diuersa consideratione dici possit: hoc est, si vt additus vnus gradus consideretur, verè iudicetur febris; si autem idem, vt moderatus percipiatur, & intra debitos naturæ terminos atque fines, naturalis censeatur. Non est ergo exponendus Auerrhoës circa febris essentiam, quasi velit febrem constituere in vera caloris naturalis, & preternaturalis compositione seu in aggregato ex his duobus caloribus, quod idem est ferè; sed de gradu, seu gradibus caloris suprà explicatis. E

His iactis accedo ad negotium. Calor febrilis, & naturalis, vnus est penitus calor, vna & eadem essentia, vnica forma, singularísve qualitas, nec vllam recipit à naturali, & præternaturali; natiuo, & extraneo; temperato; & intemperato; intenso, & remisso; in sua essentia differentiam, & mutationem. Eiusmodi verò formæ, maximè temperies & intemperies, naturalitas & præternaturalitas, quæ ad nostræ quæstionis explanationem præcipuè cōducunt, etsi caloris essentiam nequaquam immutent, diuersos verè, & re ipsa distinctos in vno calore gradus præsupponunt; quare calorem in accidentibus diuersum hoc est, diuersimodè affectum (accidentaliter scilicet) diuersóque modo, & ratione operantem reddunt; & sic diuersa constituunt naturæ ad suas operationes in calore instrumenta.

Si testes pro huius assertionis confirmatione legere cupis, extant inprimis tractatæ venerandi Gal. sententiæ, ab omni Medicorum cœtu vnanimiter receptæ, *in lib.* 1. *aph.* 16. *&* 1. *acut.* 18. *&* 8. *meth. cap.* 1. *&* 2. *meth. c.* 7. *& lib. de caus. morb. cap.* 2. & aliis in locis *suprà cit.* in quibus definit febrem, per calorem naturalem in igneum mutatum; calor autem naturalis non vertitur in igneum, nisi mediante intensione, seu (quod idem est) per gradum de nouo corpori superuenientem; & additum præexistenti. Quare Auicennæ definitio de caloris augmento, & intensione est explicanda; nam Galenus *loc. cit.* aliquando calorem naturalem auctum, vocat accensum, intensum, immodicum. Si ergo febris solùm per intensionem à calore naturali differt, & non arguit diuersam caloris formam, essentiámque distinctam; ita nec calor febrilis, & naturalis vllam patientur in caloris essentia distinctionem.

Secundò. Ea conueniunt specie, quibus vna est differentia essentialis. Sed hoc modo se habent calor naturalis, & præter naturam. Ergo. Maior patet ex Arist. *lib.* 2. *de generat. cap.* 2. *§. Calidum est quod congregat homogenea, & disgregat heterogenea.* Sed hæc proprietas conuenit vtrique calori, vt constat in ligno quando aduritur; & in calore nostri corporis, quando humores generantur; & in calore seminis, diuersas portiones pro diuersis partibus ad generationem separante. Ergò conueniunt specie, siquidem hi duo calores solùm differunt secundùm magis & minùs.

Tertiò. Si calores differrent specie, sequeretur quòd necessariò consideranda essent duo frigora, specie etiam differentia, quæ illis duobus caloribus ex æquo essent contraria. Sed hoc dicendum non est, quia frigus opponitur calori naturali, & extraneo. Ergo nec illud.

Quartò. Febris oritur, ex mente Gal. 1. *febr.* 3. ob prohibitam ventilationem calore naturali intensiori reddito: similiter ex ira, & exercitio sequitur febris, quoniam, vt *suprà* diximus, caliditas naturalis præexistens intenditur. Sed per intensionem non resultat noua species caloris à præcedente differens. Ergo

Quintò. Calor naturalis, & febrilis in eodem subiecto cùm vnum intensius efficiant, & omnes effectus pariter inducant, sunt eiusdem speciei: nam calefaciunt, comburunt, attenuant, liquant, resoluunt, aperiunt, frigus corrumpunt. Ergo.

Sextò. Mixtum redditur calidius ex approximatione, ad solem, & ignem. Ergo suus innatus calor fit vnus intensior cum cælesti, & igneo, ac proinde omnes sunt eiusdem speciei: quæ enim diuersa sunt, vniri nequaquam possunt, nec se in opere iuuare, oppositum cùm diuersa intendant, & vnumquodque sibi simile producere conetur, vnde alterum omninò impedit, & quod præualet in mixtione operatur.

Septimò. Specifica calorum vnitas per effectuum identitatem arguitur, quia naturalis deficcat, 1. *aph.* 16 quod opus præstare igneum, nulli est non manifestum. Deinde sol per se calefacit animalia, plantas producit etiam calidissimas, in quibus igneus calor viget ab ipso sole productus. Neque hanc sententiam parum cōfirmat, experimentum ignis geniti à solari luce in cauo speculo, dum ad eius centrum stupam comburit, & flammam concitat;

concitat;manifestum indicium calorem solarem ab alio non differre. Ergo calor naturalis, & febrilis eiusdem sūt speciei, & in eodem subiecto, ritu aliorum accidentium quæ solo numero differunt, vnum intensius efficiunt, & sese mutuò in opere vniunt, & iuuant.

Nunc, vt hæc firmiora euadant, soluendæ sunt obiectiones. Dic ad auctoritates, solùm velle Galenum, calorem naturalem, & febrilem diuersos esse in actione, non autem in essentia sua, hoc est, diuersa esse agentia, non autem diuersas formas: neque ex illa validiori prima auctoritate infertur rectè, duos esse distinctos in sua essentia calores, distinctásque formas, sed solùm esse diuersa in actione instrumenta. Solue secundò. Galenus per alienum calorem & præter naturam, extraneum seu ascititiū calorem intelligit, non verò febrilem: per congenitum autem eum intelligit calorem, qui in ipso formationis principio in viuente congeneratur: neque hoc tollit, quo minùs acquisitus calor cum naturali, & congenito in corpore coniungatur, vt vna prorsus caloris forma ex extraneo, & naturali calore constituatur, licèt in actione diuersi quodammodò videantur calores. Galeni verò *lib.2. aph.* 47. auctoritas non aliud concludit, præterquam quòd naturalis, & febrilis calor sint diuersa instrumentalia agentia, quod libenter fatemur. Tertia verò auctoritas, ex 4.*aph.*37. de frigido sudore, solùm probat calorem præternaturalem, esse maioris actiuitatis, quàm naturalem, quod non negamus: cùm enim febrilis calor per caloris additionem in corpore generetur, additus autem calor in opere fortior reddatur, satis patet febrilem calorem maioris esse efficaciæ, quàm naturalem.

Ad primum argumentum dic, maiorem non esse veram: fieri námque potest, diuersas immò & oppositas actiones ab vnico agente, vnicáque forma sub diuersis dispositionibus proficisci; hoc námque nos docet quotidianum experimentum: vnus námque aër, aut aqua sub variis dispositionibus verè corpora nostra immutat; immò vnica aëris, aut aquæ caliditas, seu frigiditas, iuxta varias intensionis, aut remissionis dispositiones, humiditatis, aut siccitatis consortium, aliásque quotquot potest subire varietates, diuersas imprimit in corpore nostro affectiones.

Deinde. Vnus & idem calor iuxta maiorem aut minorem distātiam, maiorem vel minorem lucem, iuxta rectitudinem aut obliquitatem, aliásque multas differentias, potentiam visiuam variè afficit. Vnus calor modicè calefaciendo, concoquit, & humectat; immodica autem calefactione comburit, extinguit, & exiccat. Vnica lux iuxta varias receptas affectiones, substantiam vnam reddit ignitam, aliam nimis calidam, aliam nimis tepidam; aliam solummodò lucidam, & sic de reliquis. Vel dic. Esto, quòd distinctæ operationes non possint ab vnica prodire causa, hoc de prima, & immediata causa, non de remota est intelligendum, cuiusmodi est calor in ordine ad prædictas actiones: mediatè enim & remotè ab vna solummodò causa diuersi possunt prodire effectus: sic se habet concoctio, & putredo; conseruatio, & interitus ad calorem. Quare minor proposito est inualida.

Ad secundum, dic. Actus primarij sunt, qui distinctionem, aut vnitatem arguunt in potentiis, non autem secundarij: primus autem, & immediatus caloris vniuersi actus vnica est calefactio; reliqui verò qui ad calefactionem consequuntur, generatio scilicet & corruptio, concoctio, & putredo, secundarij & remoti existunt, qui licèt diuersi, tamen distinctionem caloris à quo secundariò emanant, nequaquam inducunt.

Ad tertium. Concessa maiori, neganda est minor, & ad confirmationem respondendum, verum quidem esse solutionem, & vnitatem in vno corpore, particularíue membro varias esse dispositiones, diuersáque accidētia; nihilominùs non esse verum, naturalem habitudinē sanam, quæ in vnitate consistit, aliam esse à sua forma & essentia, ab habitudine quæ datur in corpore, aut morboso membro, ratione aduenientis solutionis: idem A námque est cum vnitate, & solutione corporis, aut membri habitus, secundū suam propriam, & formalem essentiam: est tamen diuersus accidentaliter, id est, bonus vel malus, sanus vel æger, naturalis vel præternaturalis, & idem de frigiditate, cęterísque cuiusque generis affectionibus morbosis est ferendum iudicium.

Ad quartum dic. Verum esse, illa quæ à diuersis efficientibus principiis dependent, diuersa esse: non tamen ita differre, quę à diuersis in generatione sua materialibus principiis proficiscuntur: nam materia non est apta moliri in rebus quibuscunque distinctionem, aut vnitatem, quum se habeat ex parte passi, sítque nudum, & receptiuum principium: calor verò naturalis & præternaturalis à diuersis dependent in sua generatione materialibus, non verò efficientibus principiis: sanguis enim, & spiri- B tus sub optimo, & quantitatis, & qualitatis moderamine, probíque & inculpati humores, & benigna materia sunt caloris naturalis subiectum receptiuū: putridi námque excedentes, & vitiosi humores, propria febrilis caloris, materia, non sunt generantes causæ, efficientiáque principia naturalis, & præternaturalis caloris, sed solùm materialia suo quouis modo subiecta, in quibus febrilis, & naturalis calor recipiuntur, & sic in pluribus distinctis materialibus subiectis vnum potest accidens, vnáque specifica natura, & forma recipi. Quapropter distinguendum est antecedens: nam verum est si propositionibus sēsus sit, quòd naturalis, & febrilis calor à diuersis materialibus principiis dependent; & sic consequentia falsa: siverò de principiis efficientibus intelligatur, illud est negandum.

C Ad quintum, Negandum antecedens: neque enim solaris calor, & igneus diuersas includunt caloris species, & naturas: nam vnica est vtriusque caloris natura, vnica species, forma, & essentia vna. Ad confirmationem dic, diuersas specie naturas, siue materiam, siue formam, siue compositum ex vtroque, non necessariò arguere diuersas efficientes in specie causas, diuersósque producentes effectus: & licèt hoc aliquando accidat, non tamen ex naturæ necessitate contingit, quod quotidiano experimento ratum est; quoniam mures, & cuiuscunque generis vermes, & alia quàm plurima eadem in specie, à diuersis omnino specie, & genere formis procreātur. Deinde experimur vnam, & eandem frigiditatem in specie, ab aëre, aqua, & quamplurimis mixtis corporibus nostris induci; vnum & eundem specie ex inferioribus calorem D à variis causis congenerari, & produci; ab igne námque propriè calor tanquam à sua propria forma generatur, vt omnibus Philosophis est in confesso; deinde à motu, & fricatione, collisionéque duorum corporum inter se, calor producitur. Quare calor solaris, & igneus licèt in materia, forma, & compositione à diuersis causis oriantur, non ideò sunt diuersi specie, atque natura. Philosophus autem 2.*de generat. animal. c.*3. natura diuersos appellauit calorem igneum, & cælestem, seu animalibus naturalem, quia diuersos habent generationis modos, à diuersis natura causis, & formis productos, quum diuersos nonnunquam, iuxta varia quibus iunguntur, fines attingant.

E Ad sextum. Non exeo quòd calor febrilis, & naturalis eiusdem sint speciei, rectè infertur, omnem febrem esse habitualem, nullámque ab intrinseco sanabilem: non enim in omni febre vniuersæ, & singulę partes ponuntur in calefacto esse, nec perinde totus calor factus est igneus: Deinde non omnis est ab intrinseco insanabilis, quum adhuc remaneat calor naturalis, & non totus sit factus præter naturam, & aliquæ remaneāt partes frigidę, quæ in calidas agere, & corpus ad pristinam naturam deducere possint.

Ad septimum. Dic in febribus quæ hecticæ non sunt licèt totum corpus denominetur calidum, tamen calor nō occupat inhæsiuè omnes, & singulas corporis partes; quare in quibusdam eius partibus permanet solus naturalis calor: qui cùm temperatus sit, & ita frigidus, collatione ad calorem præter naturam & febrilem, qui intemperatus est, diutina actione hunc tanquam sibi contrariū

&

& aduersum, vincit, & corrumpit, adiuuante præsertim A forma, & natura febrientis, quæ calorem naturalem conseruare nititur, & extraneum expellere, à quo ipsa destruitur. Neque obiicias, tunc non adesse vires, nam habes contra te Galenum 3. *de præsag. ex pulſ. cap.* 2. qui pulsus excitari magnos asseuerat, quando cor nimis incalescit: licèt enim cor tunc sit intemperatum, non est tamen factum intemperamentum, sed fiens, cum quo virium robur potest consistere; vires enim ab intemperamento facto debilitantur solùm vehementer.

Hæc sunt potiora argumenta, quibus aduersarij nituntur confirmare opinionem suam, quæ, vt vidisti, nihil concludunt. Si tamen alios auctores de hoc argumento legere concupiscis, consule ex Medicis Conciliator. *dif.* 59. Cardanum *lib.* 2. *contrad. tract.* 5. *cont.* 18. Doctissi- B mum Castrensem Lusitanum *lib.* 3. *de meteor. microcoſm. cap.* 7. Ioan. Brauum, & Christoph. à Vega *lib.* 1. *de dif. feb. com. cap.* 1. Mercatum *lib.* 1. *de feb. in init.* Catterium *in Auic.* & alios. Ex Philosophis Marcel. *lib.* 2. *de anim. text.* 143. Bartholom. Anglic. *lib.* 3. *de propriet. rerum*, 1. Niphum *lib.* 1. *meteor. com.* 35. *quæſt.* 2. Ægidium, *ad text.* 41. *lib.* 2. *de anim.* Albert. Magnum, *lib.* 20. *de animalib. tract.* 2. *cap.* 4. Bonauentur. *in* 2. *distinct.* 17. *quæſt.* 2. Marsil. *lib.* 2. *de generat. quæſt.* 4. Saxoniam. *quæſt.* 5. Achillinum *lib.* 3. *de element. dub.* 10. & alios, qui fusè quæstionem hanc sunt speculati: sed maior & melior horum auctorum pars nostram sententiam approbat, & confirmat: nam naturale, & innaturale addita calori, non dicunt entia realia varia, sed solas relationes, vel intensionem gradualem caloris important; quare cùm iidem calores in subiecto vnum faciant intensius, & varietas, quam alij fingunt, nec iudicetur tactu, nec intellectu, consonum est rationi, ac Philoso- C phiæ, & Medico vsui est valde conforme, vt calor febrilis, & naturalis sint eiusdem speciei. Quare cùm hoc ita sit, non curabimus quid nouatores quidam perperam, & longè ab Arist. Hip. & summorum Medicorum mente interpretentur, quorum argumenta si refricare velim, in infinitum procedet oratio: quæ omnia ex dictis facilè solui possunt.

HISTOR. V. GALENI, *De febri diaria.*

Diariæ febris, ex motu, & exercitio subortæ, balnei ope curatio.

*Nec obliuioni preterea mandauerat Menander, ea quæ peracta erant, quandò iuuenis ille qui ex motu, & labore * febricitauerat, balneis adhibitis, reclamantibus tamen Medicis aliis, confestim integritati restitutus est, &c. Galenus* lib. de cauſ. procatarctic. cap. 1. post init.

PARAPHRASIS.

Galenus *suprà in historia secunda*, vt conuinceret Medicos Diatritarios, attulit in medium historiam Menandri, qui cùm ex æstu capitis dolore laboraret, in febrim incidit diariam, & neglecta diatrito, rosaceóque capiti imposito conualuit. Hic autem æger præbuit fidem Galeno, quòd priùs de ingenio eius, rectáque curandi E methodo factus fuisset conscius, habita curatione in iuuene, ex motu & labore, seu exercitio febri correpto, quem cibo, & balneo ad sanitatem perduxerat: nam *malum febriculosum est inimicum fami*, vt dicebat Hip. *lib.* 6. *epid. sect.* 3. *text.* 22. quia *fames corpora exiccat*, ex ipso *lib.* 7. *aph.* 59. diæta enim, & omnimoda cibi abstinentia, sicuti corporibus humidis conferunt valde, sic extenuatis, ac laboriosis impensè nocent; nam calorem natiuum acriorem, reddunt, & inflammant hepar: alimento enim denegato viscera vruntur, & exiccatur corpus: febris ergo curationem totam repones cum Gal. in humectante victu, & balnei vsu, de cuius laudibus pro siccis humectandis corporibus, ibi ab eo multa dicta sunt satis.

Illud dubitationem facit maximam, cur ex labore, motu, & exercitio febris concitetur, si motus non est causa caloris: nam cùm sit formaliter calidus, vt ignis; neque eminenter, vt sol; neque potentia, vt piper, calefacere non potest. Adde iuscula, & quælibet alia liquida calidissima, tantò magis refrigerari, quantò plus mouentur. Deinde. Aquæ stagnantes, & immotæ plus solent calefieri, quàm velociter decurrentes.

Dic, quinque esse causas caloris, vt testis est locupletissimus Galenus, tum *lib.* 1. *de dif. feb. c.* 3. tum *lib. de cauſ. morb. cap.* 2. à quo desumpsit Auic. 2. 1. *doct.* 1. *cap.* 1. súntque motus, putredo, prohibitum effluuium, vicinia rei calidæ, eiusdem rei calidæ permixtio. De motu hoc loco agendum est. De putredine, *in hoc loco, infrà* agemus, & *in lib.* 1. *in com. hiſt.* 84. disceptauimus. De prohibito effluuio, & reliquis causis caloris, plura diximus *lib.* 2. *in com. hiſt.* 78. *&* *infrà* latiùs peragemus.

De motu autem, neganda foret propositio illa Aristotelica, nisi certissimis, manifestissimis, frequentissimísque, exemplis sui certitudinem, euidentiámque exhiberet, vt est illud de serra inflammata inter secanda ligna; de igne à ferro, & silice excusso; vel quauis mole ferrea ad lapidem, vel quodlibet aliud durissimum corpus collisa; quibus experimentis allatis ab ipso *lib.* 5. *probl.* 13. *&* 14. *& lib.* 2. *de cælo, cap.* 1. *text.* 42. *& lib.* 1. *meteor. cap.* 3. motum non solùm natura comburere, verùm etiam ignire ligna, lapides, & ferrum apertissimè confirmat; quæ omnia exemplo sagittæ patent manifestè, quæ per aërem delata in motu sic ignitur, vt plumbeus mucro liquefiat.

Causam ob quam motus calorem generet, rimatur solertissimè Scaliger *exercit.* 16. *aduerſus Cardanum*, & in ea vestiganda ita Philosophi sunt discordes, vt illorum solutio nihil aliud sapiat quàm rixas. Inter plures hi sunt potissimi. Quidam ex attritione illa inter dura ignem concitari putant, quoniam partes igneæ intus delitescentes foràs extrahuntur: ita sentit Thomas Garbius *in ſum. med. lib.* 2. *tract.* 2. *quæſt.* 6. Corruit solutio: nam hæ partes non ita corporibus solidis, & compactis extrahuntur: aut enim per eas intelligunt eum ignem qui in partibus mixti internis permixtus est cum elementis cæteris, aut solùm caliditatem: si primum, sequitur mixtionem ignis cum aliis elementis in intimis partibus solidi corporis moti, ac collisi dissolui, igne ab ipsis secedente: & hoc stare non potest, quia ignis non actu, sed potentia in mixtis manet. Si tamen caliditatem sic extrahi D dicant, id est impossibile, quum qualitas de subiecto in subiectum migrare non possit. Deinde ex motu non posset calor generari, nisi adesset confrictio vehemens: nam ex Arist. sagitta per aërem impulsa citra attritionem incalescit.

Alij sic philosophantur. Motus cùm omnium motuum sit præcipuus, potissimam gignit qualitatem primam, quæ calor est. Explicatio hæc Philosophorum placitis maximè repugnat: sic enim simili ratione diceremus, motum generare dulcedinem, quoniam hæc est prima qualitas gustabilium.

Quidam ratiocinantur hoc modo: nam ex tali corporum confrictione aër intermedius rarefit, ad quam rarefactionem, calorem sequi opinantur. Ratio inualida: raritas enim cùm sit qualitas secunda, & de genere agentium minimè sit, primam qualitatem generare nequit.

Motus ergo calefacit, quia sic extenuat, & rarefacit aërem, vt sub propria forma conseruari non possit, quare corrupto aëre generari ignem est necesse: licèt enim raritas, & tenuitas non sint qualitates actiuæ, quæ calorem producere possint, vt ignis ignem; attamen ex dispositione materiæ sine causa vniuoca, & particulari, generantur animalia ex putredine, quoniam disposita materia, causa vniuersalis subit vicem causæ particularis, dicitúrque generatio ex accidenti. Consule Vallesium *lib.* 4. *controu.* 3.

Hoc modo motus, etsi non sit calidus, calorem generat: maximè cùm quæstio sit intelligenda de motu, qui fit inter corpora solida, & dura; ex quo patet responsio ad

ad secundum argumentum. Deinde liquida motu refrigerantur, quoniam partes calidæ euolant, & rarefiunt, & remanentes ad frigiditatem externam recipiendam redduntur promptissimæ. Aquæ autem immotæ motis citiùs incalescunt, quoniam radij solares in eis ampliùs reflectuntur.

Insuper animata corpora vno è duobus modis ex motu calefieri comperio: tum quoniam sanguis, & spiritus motu ebullientes ab intimis partibus ad extimas expelluntur, & per totum corpus ob sui tenuitatem permeantes, cæteras partes concalfaciunt; tum quia solida articulorum ossa confricantur.

Neque solùm corporis, sed animi motus febrem excitant manifestè; nam irâ feruet sanguis, spiritus inflammantur, accenduntur humores irrequieto motu agitati, vt *lib. 2. in com. hist.* 13. latè ex veterum, & iuniorum mente firmauimus.

Iræ proximum est gaudium, ex quo febrem oriri certum est: licèt enim in eo non ita sanguis, & spiritus velociter ac in ira moueantur, nec introrsum, ac extrorsum ebulliant, ac incalescant, hoc solùm arguit quòd gaudium rarò febrem concitare possit, vt docuit Auic. 1.4. *tract.* 1 *cap.* 21. nam si immodicum sit, vel mortem inducit: Ex nimio quippe gaudio, præsertim pusillanimes vitam cum morte commutarunt, haud aliter quàm timentes, vt 2. *de caus. sympt. cap.* 5. docuit Gal. quod variis antiquorum testimoniis probat Plinius *lib.* 7. *cap.* 32. & 33.

Post gaudium sequuntur mœror, tristitia, timor, quæ animi pathemata febrem concitare conscripsimus, *lib.* 2. *in com. hist.* 110. Sed cùm in illis non ita sanguis, & spiritus ebulliant, vt in iratis; & hi animi affectus potiùs quietem, quàm motum inducant: ita ab illis non ita frequenter, ac ex ira concitatur febris: nam ira præsertim cùm biliosas naturas corripit, acutas febres facit: cum hoc concedendum, has animi passiones diu perseuerantes symptomata admiranda parere, & sæpe mortem, vt referunt Valerius Maximus *lib.* 9. *tract.* 11. *de morte non vulgari*, Aulus Gellius *lib.* 3. *noct. Atticar. cap.* 15. Plin *lib.* 7. *cap.* 57. & Valleriola *lib.* 5. *de morb. & sympt. cap.* 5 *in med.* appositis historiis, ex priscorum mente satis confirmat.

QVÆSTIO V.

Vtrum febris sit intemperantia simplex calida, an composita ex calore, & siccitate; vt contra Galenum voluit Altimarus.

COMMENTARIVM.

FEbricitauerat.] Hippocraticæ doctrinæ studiosi, nullam de febrium curatione notitiam haberi posse asseuerant, nisi ipsiusmet essentia intimiùs agnoscatur; immò Galenus inter Medicos veteres summè celebris, hoc etiam confirmat in locis multis: quo pacto operæpretium me facturum opinor, ne in argumento de febribus quippiam maneat indecisum, si nos hîc, quæ ex multis (quod dicitur) magistris didicimus, in medium attulerimus, vt labores nostri proficiant omnibus; eò ferè ampliùs, quoniam pro vtraque parte, in hac quæstione Medici ad rauim vsque decertant.

Quòd verò ad propriam essentiam febris, excedens, & immoderata siccitas cum excedente calore iungatur, potest suaderi inprimis ex communi medentium vsu, ritu, & consuetudine, qui vulgarem, & assiduam in febrium curatione normam, per humectantia, & refrigerantia medicamenta præscribunt, quæ solùm sicco, & calido affectui aduersari, omnibus compertum esse reor. Deinde Galen. 1. *aph.* 16. & 1. *acut.* 18. febrem, & acutos morbos, quos febris continua consequitur, in ignea constituit natura; & Hip. *in lib. epid.* febrem Ignem vocat, & definit per conuersionem caloris in igneam naturam, quæ calida & sicca est. Hoc firmat. *lib.* 1 *meth. cap.* 6. & 8. & *meth. cap.* 9. & *lib.* 9. *cap.* 14. & *lib.* 1. *de temp. cap.* 3. & *lib.* 2. *acut. com.* 22. quo loco coctionem fieri à calore vaporoso & humido asseuerat, non verò squallente & sicco qui in febribus reperitur.

B Secundò. Nulla in inferioribus corporibus datur substantia, quæ vnica tantùm qualitate in sui constitutione formetur, vnicáque in sui essentia contineatur: nam neque elementa, quæ omnium substantiarum simplicissima sunt, vnicam solùm, sed duplicem sibi vendicant qualitatem: cuicunque enim elemento, vnica ex Philosophorum decreto debetur qualitatum combinatio, sine qua elementi forma nequit consistere, & naturaliter permanere. Igitur nec mixta corpora possunt vnica tantùm qualitate conseruari. Consequentia legitima est: nam quò corpora simpliciora sunt, eò paucioribus in suo esse consistunt. Si ergo simplicia elementa non possunt vna solùm qualitate iuxta suam propriam naturam permanere, optimè inde infertur, quòd nec mixta, quæ maiori ad sui integram naturam egent compositione, persistere queant. Atqui febrientis corporis mixta est, & composita ex elementis substantia. Ergo vna solùm qualitate consistere nequit. Neque hanc rationem conuellas, quòd in exemplo hoc non detur paritas; quoniam febris, non corpus, sed passio corporis existit: nam idem potest fieri argumentum de passionibus tam simplicium elementorum, quàm mixtorum corporum, in quibus perfecta, & absoluta mixtio conspicitur. Ergo qualitas febri adiuncta, nulla alia est quàm siccitas, quæ cum excedente calore ad febrem requiritur.

C Tertiò. Propria, & naturalis virtus caloris, propriúmque eiusdem munus est resolutio, & exiccatio; ideò námque naturaliter asseritur mors viuenti contingere, quoniam humidum primigenium, quo necessariò viuit, absumitur. Ergo nulla ratione potest in subiecto aliquo reperiri calor, quin siccitas ad eius propriam actionem necessariò sequatur. At qui primum calor in quouis subiecto recipitur, non potest non operari: est námque naturalis virtus & potentia, quæ ita de necessitate naturæ agit, vt actionem suam retinere, & aliqua ex parte retardare nequeat. Ergo necessariò siccitas ad calorem immodicum, qualis in febriente reperitur, consequetur.

D Quartò. Calor non potest operari, nisi in subiecto & materia, in qua siccitas humiditati præualet, & quæ iuxta superantem siccitatem, sicca apta sit denominari. Ergo nec potest existere, aut permanere, nisi in sicco similiter subiecto, exiccatáque materia. Patet: neque enim calor reperiri potest in subiecto aliquo, in quod non possit iuxta suas vires operari; ideò námque ex omnium Medicorum sententia, qui in substantifica, & radicali humiditate calor existit, durat, & ad vitæ permanentiam conseruatur, quia in illam perpetuò humiditatem operatur, quam continuò depascitur, & ex qua nutritur, iuxta illud Medicorum, & Philosophorum axioma, *Humidum est pabulum caloris*; quo pacto vita definitur, quòd sit caloris in humido permansio. Ergo si calor non potest operari, nisi in subiectum in quo dominatur siccitas; sic permanere nequit nisi in subiecto, quod siccum possit denominari. Antecedens assiduo firmatur experimento: nam ignis in lignis siccis ardet, viridibus suffocatur, & obruitur: siccitas caloris actionem dirigit, & acuit, iuxta Philosophorum placitum, *Siccitas est lima caloris*; humiditas coërcet, hebetat, & infrænat: ita E aquæ potores sunt viuaciores, quoniam ab aquæ humiditate morosa, caloris actio retardatur, & impeditur.

Quintò. Causæ quæ assiduè, & magis frequenter febrem in corpore generare solent, aptæ sunt siccitatem simul cum calore inducere; immò non possunt calorem corpori inferre, quin simul siccitatem in excalfacta materia congenerent. Ergo vtraque qualitate simul reddetur affectum corpus, febrili calore correptum: Antecedens ex Galen. doctrina suadetur *lib.* 1. *de dif. feb.* 2. 3. & 4. vbi tam interiores, quàm externas recensens causas, concludit, ideò febrem producere, quia ipsum inflammant, & aliquam ex contentis in eo substantiis excalfactam incendunt: nulla autem potest accendi, quin ab

eademmet

eademmet accedente causa exiccetur. Ergo causæ inducentes siccitatem in febrienti corpore, cum febrili calore ipsam necessariò producunt, & congenerant. Neque instes dari posse febres cum excedente humiditate, in quarum numero humorales, & putridæ reponendæ, quæ ab exuperante humore scaturiunt: ita Arist. 1. *probl.* 25. febres in austrina tẽpestate subortas, à caliditatis, & humiditatis excessu generari affirmat; nam licèt hæ à quantitate humidæ materiæ ortum ducant, tamen hæc qualitate siccior est reddita, & indies magis ac magis siccior euadit, quoniam calor exiccat. Ergo, &c.

Vltimò. Cuiuscunque febris communis, apta, & conueniens curatio solùm humiditate inchoatur, & perficitur, minimè verò siccitate, quæ nullum habet in febrium curatione locum. Ita Hippocrates admirandus *lib.* 1. *aph.* 16. victum humidum febrientibus præscribit, tanquam siccitati, quæ necessariò in omni febre reperitur, contrarium. Ergo si ab humiditate corrumpitur febris, & in omnibus, & singulis febricitantibus humiditatis beneficio extinguitur & resoluitur; consequens est vt à siccitate perpetuò conseruetur. Ergo, &c.

Tu verò, vtramlibet opinionem amplectaris, semper febris curatio humidis est celebranda, sed probabilius, & vsui magis conueniens est, arbitrari posse febrem in humano corpore generari, diúque permanere, absque vllo siccitatis excessu. Immò cum humiditate qualitatiuè, & intensè excedente consistere, suadetur primò. Etsi caloris proprium sit (vt argumenta proposita suadent) non solùm calefacere, sed etiam exiccare, potest tamen nonnunquam ex ipsa caloris actione, non siccitas, sed humiditas in corpore parmanere, siue illud caloris beneficio, siue per accidens in corpore contingat: parum enim Medicos reddit sollicitos, permanens in cuiusque actionis fine affectus, quicunque ille sit, siue directè & per se, siue per accidens & indirectè ab agente sit productus, dummodò post absolutam actionem firmus, & durans in corpore persistat. Manere autem humiditatem, ostendit illud firmissimum argumentum, quòd calor possit humores crassos, & lentos in corpore exuperantes liquare, & attenuare; ad cuius liquefactionis opus sequi humectationem, licèt per accidens nullus Medicorum it inficias. Hoc modo calor in æstate, liquando tenues humiditates, somnum mouet: sic balneum attenuatis caloris ope, quoscunque inuenit, humoribus, corpus reddit humidius. Hac de causa solaris calor post gelu, niuem, grandinem, crassámque nebulam, humentem reddit terram. Sic calor maximus licèt comburat, & exiccet, moderatus tamen concoquit, & humectat. Sic oleum à frigore concretum, & aliquantulum exiccatum, ad ignem liquescit, humidiúsque in opere euadit, quod similiter in quouis gummi genere palam fit.

Secundò. Si febris esset intemperies calida sicca, semper in ea reperiretur siccitas. Sed contrarium accidit in febri, quæ excitatur in natura pituitosa, & frigida. Ergo. Nam tantùm abest, vt febris excedentem siccitatem importet, vt potiùs ad gradum siccitatis mediocrem corpus deducat: quare tunc humiditas non erit febris aptum medicamen, sed per siccitatem caloris beneficio acquisitam, integra & absoluta curatio perficietur. Explicat Thomas à Veiga *lib.* 1. *de dif. feb. cap.* 1. satis doctè & ingenuè.

Tertiò. Humorales febres, ob quantitatiuum humiditatis excessum, solent in corpore generari. Ergo non repugnat dari febrem cum humiditate in qualitate excedente: nam quò corpus, & membrum est in quantitate humidius, eò humidiorem in se aceruat materiam, & humidiores parit in qualitate effectus, vt constat de febribus humidis, quas perpetuò sudor comitatur, quæ typhodes appellantur, *lib. aduersùs Lycum, cap.* 2.

Quartò. Durities in pulsu verum est, & perpetuum excedentis in corpore siccitatis testimonium, ex Gal. *lib.* 1. *de dif. feb. cap.* 9. & 5. *simpl. cap.* 8. Sed in omni febre non reperitur in arteria durities, vt firmat Gal. 1. *feb. cit.* Ergo non semper siccitas febrim comitatur; ac proinde febris solùm in caloris intensione, & immoderantia consistit.

Quartò. Si febris etiam in siccitate consisteret, difficilem, aut saltem impossibilem haberet curationem: nam siccitas valde resistit, & corrigitur per humiditatem, quæ iners est & in agendo pigra: si autem consummata sit, immedicabilis est, ex Gal *lib.* 7. *meth. cap.* 6. Sed quamplurimæ febres facillimè curantur. Ergo.

Sextò. Si febris consisteret in siccitate, ineptè Galen. *lib.* 1. *aph.* 14. *ad fin.* pronuntiaret, in senibus difficulter febrim accendi: nam etiamsi ratione exigui caloris rariùs in febrem incidant, ob siccitatem tamen illa corriperentur faciliùs, quàm pueri; quod quàm falsum sit, nemo non videt.

Vltimò. Naturalis, & prædominans in quouis subiecto caliditas, non perpetuò cum prædominante iungitur siccitate. Ergo nec excedens caliditas & præter naturam, secum habet admixtam excellentem siccitatem. Consequentia est vera: nam ratio propter quam aliqui primam opinionem sequuntur, non est alia, quàm quòd calor non operatur nisi exiccando, hoc est, non potest non sua calefactione exiccare corpus in quo residet, & operatur. Ergo illatio optima est. Patet ampliùs exemplis multis: nam in plurimis tam mixtis, quàm simplicibus, elementalibúsque corporibus, caliditas cum prædominante humiditate potest consistere, vt aëre, sanguine, sanguinea temperatura, ætate adolescentiæ, temperata regione, vere. Ergo non repugnat, in quouis subiecto caliditatem vincentem cum prædominante humiditate existere; ac per consequens non perpetuò in febri caliditas cum siccitate coniungitur.

Hanc sententiam amplexus est Galenus, in locis multis, in quibus febrem, intemperantiam simplicem vocat, vt *lib. de dif. morbor. cap.* 5. & *lib. de caus. morbor. cap.* 2. & 1. *de dif. feb. cap.* 3. & 8. *meth. cap.* 1. & 6. *aph.* 5. *ad fin.* sequitur Auic. 1. *part. canticor. num.* 159. firmant luculenter eximij medicinæ Professores, Vallesius 5. *cont.* 18. Christoph. à Vega, 1. *de dif. feb. in com. cap.* 3. Cardan. *lib.* 2. *cont. tract.* 5. *con.* 25. dummodò tamen intelligas, ferè semper siccitatem comitari febrem; intemperies enim simplex nunquam diu durat, quin illicò sibi adsciscat sociam qualitatem, ex Gal. 6. *de sanit. cap.* 2. Auic. 1. 1. *doct.* 3. *ta.* 1. *ad fin.* §. *Caliditas námque maior*, &c. Quare omnis febris per se, & ratione suæ caliditatis, quam essentialiter importat, perpetuò reddit corpus calidius & siccius, quam antè; & ob eam causam Galen. 8. *meth. vlt.* febrem semper indurare affirmat.

Contrariæ verò factionis argumentis ita satisfaciendum est. Dic ad primum. Humectantia à Medicis commendantur, quoniam siccitas suspecta est: nam in febribus semel introducta, difficulter expelli potest, vt in hecticis, melancholicis, immò scirrhosis dispositionibus demonstrat experimentum: Galenus verò & alij auctores non ideò febrem appellant calidam & siccam passionem, quasi caliditatem & siccitatem morbosam, ad febris essentiam requisitam arbitrentur, sed quòd has qualitates in febri vincere, & prædominari putent. Hip. verò febrem vocat ignem, quoniam corpus calidum & siccum reddit, ignis instar: quare febrilem calorem, igneum hac de causa veteres nuncuparunt.

Ad secundum. Licèt quodcunque tam simplex, quàm mixtum corpus, non vnica, sed duplici qualitate contineatur, non inde sequitur, vtrámque in febre qualitatem præternaturalem, & excedentem esse necessariam: satis námque est quòd febris bina qualitate contineatur, quemadmodum & quodcunque naturale corpus, seu passio, quæ excellentia sua potens est denominare subiectum in quo recipitur: febris in caliditate præternaturali consistit, non quia affectus sit compositus, sed cùm morbosus sit, in eius immoderantia & excessu reponitur.

Ad tertium. Etsi calor necessariò exiccet corpus, & febris siccitatem corpori inducat, non icircò siccitas à febri inseparabilis: quamuis enim concedamus febrem sua actione maiorem excitare in corpore siccitatem, quàm anteà; non tamen morbosam, & quæ apta sit actiones corporis lædere, & vires labefactare.

Ad quartum. Esto, concedamus calorem non posse operari, nec existere, nisi in corpore in quo detur prædominans, & validior sibi contraria humiditate siccitas (quod modò non controuerto) non tamen inde sequitur, illam siccitatem fore morbosam, & quæ operationes perturbare queat.

Ad quintum. Fatemur causas febrem generantes, siccitatem etiam in febriente corpore comproducere, simul cum caliditate, & vtrámque simul in febrili corpore reperiri: verùm non sicut caliditatem morbosam producunt, ita etiam siccitatem intensam, quæ operationibus nocere possit. Ad instantiam dic, quòd licèt possit reperiri in corpore, materia in quantitate, & qualitate, humidior, quàm par sit, quæ ob huiusmodi excessum præternaturalis facta, apta sit febrem recipere, & conseruare: cum hac tamen nunquam potest siccitas excedens, & morbosa in corpore compati; ad vnius námque contrarij excessum, & furorem in quouis subiecto, alterum deficere & refringi est necessarium: nam contraria mutuò à subiecto se expellunt, quia videlicet nequaquam aliter increscere possunt.

Ad vltimum. Icircò humiditas tantopere commendatur in febribus ab Hip. quia præcauet à siccitatis lapsu, quæ si semel introducitur, difficilè eradicatur. Dic secundo. Hip. humidi, & non frigidi fecit commemorationem: quoniam licèt hoc ratione febris semper conueniat, ex Gal. *lib. 8. meth. c. 1.* tamen frigida obstructiones pariunt, humores incrassant, & natiuum calorem à præternaturali depopulatum minuunt. Dic tertiò. Humiditas constrictos ex febrili calore meatus emollit, aperit, per quos patentiores promptiùs penetrat alimentum, & perfectiùs humectatur, feliciúsque corpus nutriri solet. Ex quibus fit manifestum, quo interuallo à Galeni mente, immò veritate ipsa, recedat Donatus Antonius ab Altomari, qui *in prima parte de febribus, cap. 10 ad initium*, febris essentiam in caliditate, & siccitate esse reponendam, dictis argumentis conuictus, pertinaciter contendit.

HISTORIA VI. GALENI, De febri diaria.

Casus febrientis ex copiosa cœna.

*NVper enim è plebe quidam, qui in splendida cœna prolixius sibi epulis, potúque indulsisset, venit domum errabundus, & manu deductus. Cùm autem ea quibus grauabatur, in ventriculo eius fluitarent, omnia ea euomuit; & per noctem quidem * febricitauit. Dormiuit autem in magnam partem sequentis diei. Posteà surgens, ac paululum inambulans, lauit, risit eũ qui sibi diatriton manendam suaserat: illo námque auctore etiam postero die inediam tolerare debuisset. Vt autem (res ipsa monebat, & ipse sua sponte faciebat) lotus, & modicè cibatus, post somno deditus, eóque inoffensè fruens, manè surrexisset, ad consuetáque rediisset, etiam in ipsa diatrito, in qua eum tolerare inediam oportuisset, si diatritariis Medicis paruisset, &c. Galenus* lib. 8. meth. cap. 6.

PARAPHRASIS.

DE febre diaria ex satietate & crapula agit hoc loco Galenus; ex quibus causis, inflammatis spiritibus, concalfacto corpore febrem concitari testatur Auic. 1. 4. *tract. 1. cap. 34.* cuius curationem ibi docet doctissimè, & explicat Mercatus inter omnes *lib. 4. de feb. num. 68.* Curatur vomitu redundantis materiæ, excretione per aluum, somno, inedia moderata, roborantibus stomachum, & probam coctionem procurantibus. Noster verò æger somni, vomitus, & balnei ope euasit, inediam trium dierum non expectans: nam in calidis naturis hæc viuendi forma periculosa est, & plurimis morbis reddit corpus obnoxium, vt *infrà in com. histor. 10.* proferemus.

Quia verò de cœna mentio nobis est facta, placet de eius vocabulo, vsu, ordine, & varietate tantisper disceptare; quare priùs commonendi sumus, quod interpretes; A Medicinæ memoriæ mandarunt, super Galenum in locis variis: & primò sic. Si cœna in statu naturali debet esse maior prandio, cur copiosa cœna excitauit febrim? Primam quæsiti partem grauissimi testes confirmant, quibus non assentiri nefas est; nam post cœnam sequitur quies, somnus, & tempus longius, quæ omnia ad exactam ciborum concoctionem summè conducunt: exemplo sunt athletæ; hi enim cùm corporis robur solùm seruare studerent, solo pane manè vescebantur, vesperi verò in cœna, carne suilla, & crassioribus cibis vtebantur, vt docuit Gal. *lib. 1. acut. 18. ante fin.*

Deinde Gal. *lib. 6. de sanit. tuend. cap. 7.* de sene, & aliis verba faciens, ipsos in prandio solo pane, aut obsonio vsos, vesperi verò pleniùs comedentes, longæuum vitam protraxisse, affirmat; & Hip. *lib. 1. acut. 25.* mane potionem, vesperi verò sorbitionem præbere præcipit. Nec B dissuadet ratio: nam alimentum debet esse proportionatum calori coquenti, ex Hip. & Galeni doctrina *lib. 1. aph. 15.* Sed vesperi, & noctu fortior est caliditas naturalis, vtpote magis vnita, & retracta in visceribus, ob noctis frigiditatem, tenebras, & somnum. Ergo tunc copiosiora alimenta exhibenda. Ob hanc causam *lib. 1. de caus. simp. 8. & 3. de caus. pul. cap. 9.* somni tempore non solùm in intimis partibus, sed in corporis habitu fieri perfectiores coctiones asseuerat, vt colligitur ex Hip. *lib. 6. epid. sect. 5. text. 10.* Accedit quòd vesperi, & noctu maior est resolutio, ob ampliorem calorem coquentem. Si verò cœna febrim excitauit, in causa fuit, quia copiosè alimenta sunt ingesta simul cum potu multo.

C Sed quæres primò, cur apud Galen. *de sanit. tuend. cap. 4. in fine*, Telephus Grammaticus diutissimè vixit, qui in prandio vescebatur piscibus saxatilibus, & carne; quæ viuendi ratio à recta norma valde recedit, vesperi verò solùm vtebatur pane cum vino? Dic quia erat assuetus tenuissimè viuere in cœna, & consuetudo semper est seruanda, quæcunque ea fuerit: nam leuis mutatio in senibus, noxas inemendabiles facit, vt *ibidem* docet Galenus. Dic secundò. Senes parciùs cibum debent accipere noctu, quoniam ob solis absentiam, eorum calor languidus minùs concoquere potest: nam ex Galeno *lib. 1. aph. 15.* senes hyeme aut torpent, aut pereunt; ita nocte, quæ hyemi respondet, sunt inualidi.

D Quæres secundò. Si matutino tempore ob solis aduentum, & quia tempore longiori in visceribus vnitus, factáque maiori regeneratione sanguinis, & spiritus, calor noster factus est vigorosior, cur eo tempore copiosior cibus non est propinandus? Dic, assumptum verum esse, sed quò dies magis procedit magis ac magis dissoluitur ac distrahitur natura: contrà accidit in nocte, nam quò nox magis procedit, eò ampliùs in visceribus augetur calor, & perfectiores fiunt concoctiones.

Quæres tertiò. Si homines interdiu laborant, & noctu quiescunt, cur ad reficiendum corpus copiosiùs non debent prandere, quàm cœnare, si verum est illud oraculum Hip. *lib. 2. aph. 16. vbi fames, laborandum non est?* Huic obiectioni facilè respondet Conciliator *dif. 121.* qui postquam varias retulit sententias antiquorum de hac re, & propositiones proposuit, firmat laboribus assiduis E dissolutos, vt fossores, messores, & alios qui victum labore quærunt, lautiùs debere prandere, quàm cœnare, vt possint laboribus sufficere: nam alimentum non solùm ad reparandam substantiam deperditam exhibetur, sed vt humectet, irroret, prohibeátque resolutionem, quæ ex labore, & vehementi motu concitari solet. Sed non rectè distinguit controuersiam hanc, quoniam hi, ob motum distracto calore sunt debiles, & copiosam alimoniam concoquere nequeunt: parciùs ergo sunt interdiu cibandi, & copiosiùs noctu, vt sic ob dictas causas fœliciùs alimentum concoquant, vt notauit Fuchsius *lib. 2. paradox. 21.* Hip. autem intelligendus est, de corporibus quæ famescunt cum inanitione totius, in quibus post exercitationem, cibum subsequi est necesse: si verò cibus non sit accipiendus, vt in ieiunantibus,

non

non conuenit exercitium, quoniam corpus vehementer A exiccat.

Quæres quartò. Si vigilia digerit, sicut somnus concoquit, ex Gal. 12. *meth. c. ip.* 3. cur tempore vigiliæ, sicut tempore somni copiosiùs non edendum, quia vigilia edax, ex Hippocr. *lib. 6. epid. sect. 4. text.* 20. & per eam alimentum aptiùs distribuitur? Dic, vigiliam distributionem iuuare, euocando sanguinem, & calorem ad partes extimas: verùm hæc distributio solùm post coctionem commodè perficitur, cui potissimùm debemus esse attenti: & quia hæc præcipuè fit, & magis fausta, ratione somni, & distributio in die propter vigiliam, idcircò liberaliùs cœnandum, parciùs prandendum. Vtrùm verò in ægrotantibus sit copiosior consulenda cœna, quàm prandium, disceptant Conciliator *loc. citat.* Langius *lib. 1. epist.* 54. Valesius *lib. 6. cont. cap.* 7. & eleganter Santorellus *lib.* 14 *antepraxis, cap.* 9. B

His iactis, ampliùs perscrutandum, quoties in die veteres comederint: neque enim Medicis hoc dubium inutile esse reor, qui eos imitari, variam sanis poterunt præscribere viuendi normam. Persuasum est apud omnes, veteres olim Græcos, & Romanos, solitos in die semel tantùm comedere, sed hanc opinionem vanam esse deprehendit Athenæus *lib.* 1. *c.* 4. qui antiquis varia fuisse in die comedendi tempora adstruit: nam erant qui pauciora habebant, erant qui plura; qui enim vitam agebant contemplationi addictam, vt studiosi, parciùs comedebant, ne multa cibi copia ventriculus obrueretur: qui verò laboriosam ducebant, copiosiori cibo vtebantur, vt negotiatores, agricolæ, milites, & sic plures morem habebant edendi ientaculo, prandio, merenda, & C cœna, vt apud Athenæum notauit Philemo. Ita Strabo *lib.* 15. docet, non vnam omnibus cœnandi, & prandendi horam fuisse, sed vt cuique erat libitum, cùm tamen victu frugalissimo vterentur, ac simplicissimo.

Hoc ex Hipp. patet manifestè: nam *lib. 2. acut. text.* 12. & per alias multas sententias præscribit, quibus semel, quibus bis, aut etiam sæpius sumendus cibus, ex differentia ætatum, exercitationum, constitutionum corporis, naturæ locorum in quibus viuitur, temporum quoque, & varietatis anni, quia certus omnibus modus nequit præscribi; nam grauia pati solent qui prandent non soliti; vel soliti, si non prandeant, vt probat Arist. *lib.* 3. *probl.* 32.

D

Prandisse autem veteres, & Græcos, & Romanos, constat ex eo quod narrat Apoll. *in mir. hist.* ex Arist. *in physicis quæst.* qui semel edunt, acerbioribus esse moribus, quàm qui bis: & Plin. *lib. 27. c.* 5. ex Hipp. affirmat non prandentium exta celeriùs senescere: & Celsus *lib. 1. c.* 3. assuetis bis comedere, si semel solùm cibis impleantur, aluum adstringi. Auctorem sanè vterque habet Hip. *lib. 2. de diæta: semel in die comedere, attenuat, & exiccat.* Quanquam veteres prandium temperatiùs sumebant. Cicero, de priuato prandio *lib.* 5. *ad Att. epist.* 1. *prandimus in Arcano.* Mox: *Antecesserat Statius, vt prandium nobis videret, &c. lib. 2. in Ver. quid ego istius prandia, & cœnas commemorem?* & 2. *Phil. apparatus prandiorum.* De publicis item prandiis, *pro L. Murena.* Probant Horatius *lib. 2. serm. sat.* 3. Senec. *epist.* 123. Sed quid opus est longiùs progredi, vt demonstremus bis vesci solitos fuisse priscos, quum essent tamen qui vel semel, vel ter, & quater ederent? E

Sic Hebræi bis die, potu, cibóque reficiebantur, *Tob. 6. Daniel.* 4. quem morem sumendi cibum obseruasse Medos, Persas, Assyrios, probant Valerius Maximus *lib. 2. cap.* 1. Macrob. *lib.* 3. *Saturnal. cap.* 17. Cur autem tantopere increpauerit Plato, referente Cicerone *lib.* 5. *Tusculan.* bis in die comedere (dum sic ait: *Quò cùm venissem, vita illa beata quæ ferebatur, plena Italicarum, Syracusiarúmque mensarum, nullo modo mihi placuit, bis in die saturum fieri,* (explicant eleganter Cælius Rhodiginus *lib. 7. lect. antiq. cap.* 9. & ingeniosissimus Mercurialis *lib.* 5. *variar. cap.* 21.

Accedamus ad reliqua, & aliqua antiquitatis loca, obscura satis explicemus. Cœnæ vocabulum non ipsam modò solidam cœnam significat, id est, fundum cœnæ, & fundamentum, vt Agell. nominat *lib. 17. cap.* 8. hoc est, totum apparatum; sed etiam missus, & fercula ip sa solidæ cœnæ, vt missus piscium, cœna piscium, missus auium, cœna dicebatur, ex Varrone *lib. 3. de re rustica, c.* 5. Deinde cœna tripartitò diuiditur, in antecœnam, cœnam, & bellaria: ita Martialis 11. *epigram.* 32.

Has prima feret, alteráve cœna,
Has cœna tibi tertia reponet.

Prima cœna gustus erat, in qua apponebantur lactucæ, oliuæ, echini, ostreæ, & alia minutiora. Secunda cœna quæ caput cœnæ, seu flos dicitur, in qua carnes, pisces. Tertia cœna, in qua bellaria, caseus, placentæ, mozæ, dulciaria, & id genus cupediæ.

Locum vbi cœnatur, vocabant veteres cœnationem, seu cœnaculum, ex Plin. *lib.* 12. *cap.* 1. Valla distinguit *lib.* 4. *eleg. cap.* 22. ita vt cœnaculum sit locus ad cœnandum in loco superiori, cœnatio in inferiori. Sed cœnaculum dicitur magis vniuersè, locus ad quem scalis ascenditur, id est, locus sublimius à terra: ita Martialis *lib.* 1. *epigram.* 162.

Et scalis habito tribus, sed altis.

Quinetiam Plautus *Amphitr. act. 3. scen.* 1. cœnaculum partem vocat cœli supremam.

Cœnarum multiplex est varietas: Alia dicitur aduentitia, seu aduentoria, siue exceptitia. Ita nominatur, quia aduentanti amico, aut Principi erat parata, quæ & viatica dicta Plauto, quia peregrè venientes conuiuio excipiebantur ab amicis. Ita Suetonius *in Vitel. cap.* 13. *famosissima super cæteras fuit cœna aduentitia ei data à fratre, in qua* 2000. *lectissimorum piscium,* 7000. *auium apposita traduntur.*

Est & ambulatoria cœna, siue ambulans. Hinc Martialis *lib. 7. epigram.* 47. sic ait,

Non offendimur ambulante cœna.

In qua nihil ferè potest comedi, propter ministrorum velocitatem, inferentium portiones in lancibus, & mox auferentium.

Cœna adiicialis sacerdotum erat propria, quæ & pontificalis dicta: Cicero *lib.* 7. *familiar.* augularem vocat. Varro *lib. 3. de re rustic. cap.* 6. & Plin. *lib.* 29. *cap.* 20. & 41. ita appellari putant, quòd extra ordinem multa, & vltra iusta fercula adiicerentur.

Adipalis, cuius erat multus in sacrificiis vsus, siue quia erat valde pinguis, vncta, & delicata, qualem describit *lib. 3. Saturnal. cap.* 13. Macrob. & Horatius *lib.* 2. *Ode* 14. quasi cœnam ditissimorum, & potentissimorum eam celebrat, cuius fuerunt immensi, & non credendi luxus, à præexcellentibus ganeonibus inuenti, de quibus Martialis 12. *epigram.* 48. & *lib.* 3. *epigr.* 22. Consule Plinium *lib.* 9. *cap.* 17. & *lib.* 10. 48. Senecam *lib. de consolat. ad Heluiam Albinam*, Budæum *lib. de asse*, 2.

Vitellianæ, à duobus Vitelliis, patruo, & nepote ambobus Aulis inuentæ. De patruo, ita Suetonius *cap.* 2. *sui Vitellij. Aulus famosus cœnarum magnificentia,* De nepote, qui Augustus fuit, idem, *cap.* 13. de cuius extrema lautitia Plinius scribit, *lib. 35. cap.* 12. earum pretia collegit maximi iudicij, & doctrinæ vir Budæus *lib. 2. de asse.*

Centenariæ cœnæ, id est, frugales, in quibus non plus quàm centum asses impendebantur, qui nummi erant ex ære breues, de quibus Petrus Crinitus *lib.* 14. *de honest. discipl. cap.* 6.

Cereales cœnæ, quæ lautæ atque opiparæ, & multis ferculis onustæ, similes adiicialibus, sed illæ Cerealibus feriis agitatæ, quum veteres illi populariter genio liberiùs indulgerent, & sacra facerent, ante messem epulantes Cereri, quæ vt nutrix, educatrixque mortalium, alma est Virgilio, cæterísque Poëtis. Terentius dubiam cœnam vocat, *scen. 1. act.* 2. est variis epulis instructa. Horat. *serm.* 2. *sat.* 2.

—— Vides, vt pallidus omnis
Cœna desurgat dubia? ——

Lege eruditissimum Matthæum Raderum *in huius loci expositione, ferè per totum.*

Cœna exequialis, quòd in exequiis daretur mortuorum: eadem etiam copiosa, quòd exciperetur eorum multitudo;

multitudo, qui cadauer sequebantur. Funebris dicitur A à Persio *sat.* 6.

——— Sed cœnam funeris heres
Negliget iratus. ———

Iuuenalis vocat feralem, *sat.* 8.

Ponitur exigua feralis cœna patella.

A morte, quam feram veteres appellarunt. Consule *Syntagma* 17. *de diis gentium*, *Giraldi Ferrariens.* Festus Pomp. *lib.* 6. silicernium vocat funebre conuiuium. Cur autem? vel quòd istud silentes vmbræ cernerent, vel quòd qui inferebant, cernerent tantùm, non degustarent.

Cœna popularis, quòd populo daretur: vocatur etiam publica, ex Plaut. *trin. act.* 2. *scen.* 4.

Cœna recta vocabatur ea, quæ Augusti instituto dabatur à diuitibus, quæ magnæ erat liberalitatis, & impensæ, ex Sueton. *cap.* 19. §. *Conuiuabatur assiduè, ac sæpius rectè, ac dapsilè*: vbi vides per vocem dapsilè, explicari vocem rectè; rectè enim viuere, est viuere delicatè & lautè, & rectus apparatus sumptuosus. Seneca *epist.* 123. de cœnis luxuriosis. *Hanc petunt omnes isti, qui, vt ita dicam, rectè viuunt.*

Saliares cœnæ, siue dapes, in prouerbium abierunt, pro lautis, & magnificis conuiuiis. Vocantur & pontificales, sed in Saliaribus maior erat apparatus, maior & gula, ex Varrone *lib.* 6. *de ling. Latin.* Turnebo. *lib.* 11. *aduers. cap.* 7.

Cœna terrestris, in qua olera, & alia quæ è terra nascuntur, offeruntur, ex Plaut. *cap. act.* 1. *scen.* 1.

Cœna ferina, qua humanæ inferuntur carnes, ex Martiali *lib.* 3. *epigr.* 25.

Cœnæ Deorum, hoc est, modestæ & frugales, sed iucundæ & suaues, apud Horat. *sat.* 6 *lib.* 1. *serm.*

O noctes, cœneque Deûm!

Quas anteponit nocturnis, & opiparis: epulæ enim in honorem Deorum olim Romæ in templis appositæ erant tenues, & parabiles, vt ex priscorum mente docet Turnebus *lib.* 13. *aduers. cap.* 17. quomodo & Lambinus *in Horatio* sumit: at Cælius *lib.* 27. *cap.* 24. *antiq.* pro lautissimis accipit, in quibus non ambrosia desit, non nectar.

Cœna etiam vocatur pura, ita credo appellata, quòd esset simplex, & frugalitatis antiquæ laude insignis, sed propriè cœna Iudæorũ pura dicitur, vt notat Tertullian. *lib.* 5. *aduers. Marcionem, cap.* 4. *Dies obseruatis, & tempora, & annos, & sabbata, & cœnas puras, & dies magnos. Et maximè in Paschate, quando ad vesperam primò incipiunt azima comedere.* Cur ita? quia puro pane ipsi puri, hoc est, absque fermento, quod impuritatis est symbolum, vescuntur.

Cœna etiam dicitur canina, à Varr. *in Menipp.* apud Agell, *lib.* 13. *cap. vlt.* in qua nihil potatur, quoniam canis vino caret. Si de pluribus antiquarum generibus cœnarum legere plura aues, docet multa Athenæus *suis dipnosoph. libris*, qui in manibus versantur eruditorum.

QVÆSTIO VI.

Vtrum Galenus Ephemera signa rectè descripserit, vt contra eum existimant Harculanus, Vega, Brauus, Mercatus, Iacobus, & alij Medici doctissimi.

COMMENTARIVM.

Febricitauit.] Non cessant plures, iique non infimæ notæ Medici, accusare Galenum, quòd prolixus fuerit & multa citra necessitatem sæpe repetat, qui dicendi stilus potiùs parit lectoribus obscuritatem, quàm lucem: nam libri de crisibus eandem habent doctrinam cum libris de diebus decretoriis: libri de locis affectis, cum libris de symptomatum causis: libri prorrheticorum cum prognosticis: libri de bonitate, & vitio succorum, cum libris de alimentorum facultatibus. Et vt videas quantopere hæc opinio vera sit, proposita de febre diaria signa attentè rimator: quorum seriem tum *lib.* 2. *cris. cap. vlt.* & *lib.* 1. *de dif. feb. cap.* 7. tũ *lib.* 1. *ad Glauc. cap.* 2. proponit. Sed si hæc omnia pensites exactè in bonam partem esse referenda arbitraberis: cùm enim Hippocrates oracula sua ænigmatis velaret, & in omnibus suæ doctrinæ operibus Laconicè præcepta referret, aut ipso Hippocrate, aut Galeno explanatore opus erat, qui nî vberrimus esset, & in dicendo fusus, quo pacto illius mens obscurissima intelligeretur, vix percipere queo: maximè cum balbutiens tunc esset Medicina, & eloquia Hippocratica plures in varios sensus distorquerent.

Hic ergo fœcundus auctor, dilucidè, facundè, & perspicuè, totam artem firmissimis rationibus tunc orbam fulciuit, & summi dictatoris recondita sensa aperuit. Quare locis citatis inter signa Ephemeræ primum numerat, quòd omnis febris diaria perpetuò habeat ortum à causa externa, quam iuniores procatarcticam, siue primitiuam, seu præincipientem vocant. Hoc signum à diariis B est inseparabile, adeò vt nulla sit diaria febris, quæ à causa manifesta non excitetur. Firmat *lib.* 1. *ad Glauc. cit.* Auicen. etiam 1. 4. *tract.* 1. *cap.* 5. explicat inter omnes Argenterius *lib.* 2. *de caus. morb. cap.* 2. non tamen soli illi est proprium: nam ab eadem hecticæ, & putridæ pestilentes originem ducunt.

Sed contra hanc doctrinam obiicies primò. Diaria oritur à bubone 4. *aph.* 55. catarrho, obstructione, inedia, vigilia, dolore. Sed hæc & similia, intra corpus consistunt, & tamen ab illis diariæ febres concitantur. Igitur, &c. Harculanus 1. 4. *tract.* 1. *cap.* 5. his rationibus victus, confirmat diarias ex bubone, aut obstructione subortas non esse verè diarias, primò quoniam ex his causis pronatæ sæpe vltra vnum diem extenduntur, cùm C tamen vera diaria ratione sui vnico tantùm die duret. Secundò, quoniam in curatione dictarum febrium habetur intensio ad causam, quam in vera diaria non obseruamus.

Sed eius opinior eiicienda, quoniam Galenus 9. *meth. cap.* 4. concedit diarias ex bubonibus ortas vnica tantum die durare ratione sui, nisi quid delinquat ægrotans. Deinde diaria orta ex densitate cutis, & ex obstructione meatuum, in prima die persanatur, & vera diaria appellatur, vt *citat.* 9. *meth.* docuit Galenus. Secunda verò ratio eiusdem, manifestè refellitur, ex Galen. 10. *meth. cap.* 1 docente, in febribus diariis quando præsens est causa, illius esse habendam rationem, secus verò quando causa abest.

Vt tamen huius dubij possis assequi solutionem, dic D causas morbificas quasdam in corpore gigni, quasdam verò extrinsecùs aduenire. Rursus earum quæ in corpore gignuntur, alias abditas esse, & antecedentes vocari; alias manifestas, quas Galenus etiam procatarcticas vocat, de quarum numero sunt quæ extrinsecùs occurrunt, vt colligitur ex Gal. *lib.* 1. *ad Glauc. cap.* 2. quas Auicenna 1. 4. *cit.* primitiuas appellat: per has non intelligit solùm externas, sed & manifestas, siue in corpore, siue extra corpus consistant, & sic nomine causæ primitiuæ, externas etiam inflammationes comprehendit.

Hoc modo bubones, vigilia, inedia, & similia, in causarum manifestarum numero sunt reponenda, atque sub procatarcticis numeranda. Quare mirum videri non debet, si ab illis febres diariæ, ex mente Galeni generentur; adeò enim manifestæ sunt, vt extrinsecùs aduenire E videantur.

Neque hanc doctrinam euertit, quòd aliqua sit diaria, quæ nec à causa externa, nec à manifesta oriatur, nempe obstructione, quæ nobis manifesta non est, sed intus in corpore latet: nam, relicta eorum sententia, qui diariam ortam ex obstructione non esse veram diariam affirmant, quum vltra diem extendatur, concedendum est obstructionem esse causam internam, & ab ea diariam oriri posse: quo pacto ad Galen. respondendum, quòd licèt diaria à causa primitiua, & manifesta ferè originem ducat, interdum etsi rarissimè, contingat veram diariam à causa externa non oriri: quare Auic. 1. 4. *cit.* postquam vniuersaliter protulit, omnem diariam à causa primitiua concitari, subiungit aliquando etiam oriri ab obstructione, & hanc à causa primitiua non produci.

Secundum

Secundum diariarum signum, quòd statim prima die concoctio in vrina appareat, nihil aut minimum ab integra sanitate distans: cùm enim hæc febris omne vitium humorale excludat, à quo inquinari possit, statim prima, vel secunda die excernitur in ea, vrina cocta, colore subrufa, substantia mediocris, & quod in ea subsidet, album est, læue, & æquale; quæ omnes conditiones optimam coctionem ostendunt, ex Galen. *1. crisi.12. & 2. prog.26.* quod quidem indicium proprium est, & inseparabile diariarum: cùm in nulla alia febre statim prima die hæc vrina appareat: & ita Galenus *lib. 1. feb. 7.* sic ait; *Inseparabile verò, ac proprium est coctio in vrina, statim prima die, &c.*

Sed hæc doctrina dubiis patet ob multas causas: Nam vrinæ sanorum sæpe non sunt boni coloris, nec sedimentum habent; quare si accedat febris diaria, erunt crudiores: Deinde vt ex Galen. *1. crisi.12.* & experimento constat, in diaria orta ex cruditate vrinæ apparent subalbidæ, & in ortis ex ira rufæ, qui colores præternaturales sunt. Dic, hoc signum dici inseparabile, quia conuenit omni diariæ, ratione sui, & per se: nam coctio perficitur à membris, & id quod coquitur, sunt humores; quare cùm diaria neutrum horum occupet, fit vt per se non lædat coctionem; per accidens tamen contingit, vt vrina prauè cocta sit, & colorata, vt propter affectus præexistentes in sanitate: vtcunque tamen sit; in febre diaria ratione sui, nulla fit mutatio in colore, nec in coctione vrinæ ob causam dictam; & hoc solùm significat Galenus, dum coctionem vrinæ statim prima die apparentem diariæ esse signum inseparabile pronuntiauit; nisi ex cruditate oriatur, quoniam tunc apparebit alba, cruditatis quidem indicium certum: rufiores verò conspiciuntur, quando ex affectibus animi, præsertímque ex gaudio, & ira generantur: nam ob bilis agitationem, humores inflammantur, & spiritus ignescunt: quoniam, vt dicebat Galen. *lib. 1. de sanit. tuend. cap. 1.* sicut moderati animi affectus ad conseruandum sanitatem maximè conducunt; sic immoderati incendunt corpus, & excalfaciunt humores.

Obiicies secundò. Multi morbi statim in primo die ad statum perueniunt, & cum signis perfectæ coctionis finiuntur; in quibus in prima die vrinam coctam apparere par est, & docuit Galen. *lib. 1. crisi.17.* cum Auicen. *1. 4. tract. 1. cap. 3.* Ergo hoc signum solius diariæ non est proprium, sed aliis etiam febribus conuenit. Dic, licèt in ægritudinibus dictis vrina appareat probè concocta, non tamen hoc contingit in primo morbi insultu, sed in processu primi diei, in quo iam ægritudo, finito vero principio, peruenit ad statum; cùm tamen in diaria statim in primo die, id est, in primo insultu febris, & in toto illius processu, vrina appareat optimè cocta. Quòd si in febribus putridis aliquando statim in primo insultu vrina cum sedimento conspicitur, hoc non est verum sedimentum, sed humor crudus sedimento similis.

Obiicies tertiò. In prima inuasione febris pestilentis, sæpe apparet vrina bene colorata, & cum sedimento, Dic ex Galen. *1. feb. cit.* solam coctionem integram, & absolutam in primo die apparentem, dici signum proprium diariæ: nam ipse fatetur in initio putridarum, vrinam apparere debiliter coctam. Sic in pestilentibus in initio, non est perfectè, sed tenuiter cocta: natura enim veneni vi oppressa, ad plenum concoquere non potest.

Obiicies quartò. In Anaxione rediit febris, & statim vrina habuit optimum sedimentum, vt referunt Hipp. *3. epid. sect. 3. text. 79.* Galenus *lib. 1. crisi. 18.* Dic, omissis aliorum interpretationibus, tunc temporis fuit status totius morbi; licèt fuerit principium recidiuæ, vt eius historiam intuenti facilè patebit.

Obiicies quintò. In febre putrida, facta ex permutatione diariæ, in principio apparet magnum, aut effatu dignum coctionis signum, vt firmant Galenus, & Auic. *1. 4. tract. 1. cap. 8.* Dic, varij variè respondent: prætermissis tamen illorum sententiis, verior est solutio quæ affirmat, tunc reperiri posse signa coctionis copiosa, tum ob benignitatem humoris, qui tunc nondum est valde putrefactus; tum quia obstructiones adhuc in vasis non vigent: attamen hoc sedimentum perfectum non est, quemadmodum in sanitate, quod est proprium febris diariæ; non enim ob conceptam putredinem humor tam integrè potest coqui, sicut anteà.

Tertium diariarum signum. Pulsus æqualitas, & liberum incrementum in calore: quippe in diariis neque humorum abundantia, neque obstructio existunt, tanta saltam quæ motum remoretur; neque tanta arteriæ durities, quam valida facultas vsu efflagitante non nisi magna vi distendere queat. In diariis ergo pulsus exquisitè seruat æqualitatem, secundùm naturam, atque mollitiem, & ordinem: nam vt *2. cris. vlt. & 1. ad Glaucon. 2.* inquit Galenus, *pauca admodùm ex illis, eam quæ secundum vnam percussionem est, inæqualitatem ostendunt, &c.* quod additum puto propter aliquas diarias, quæ pulsum quodammodo permutãt, veluti putridæ, cuiusmodi sunt ortæ ex bubonibus, & obstructione. Quoniam igitur omnibus diariis communis est pulsus æqualitas, proinde *lib. 1. feb. 7.* dictum est, pulsus inæqualitatem esse signum proprium febrium putridarum.

Sed contrà obiicies quod Galenus, *1. ad Glauc. 5.* quandam pulsus inæqualitatem propriam febrium esse; & *cap. 6. eiusdem lib.* inquit: *omnibus febribus communis est inæqualitas in vno pulsu arteriæ.* Dic, quod ad præsens attinet (nam de hoc argumento latiùs egimus *lib. 2. in com. hist. 12.*) duplicem esse pulsus inæqualitatem, collectiuam aliam; alteram verò in vno arteriæ ictu, quam propriam febrium appellant. Illa in eo cernitur, quòd prima pulsatio differat à proximè sequentibus in magnitudine, vel celeritate, vel frequentia, quod contingit propter arteriarum obstructionem, aut compressionem, aut duritiem, vel propter humoris multitudinem, aut arteriarum, & cordis inæquale intemperamentum, vt docet Gal. *2. de caus. puls. cap. 2.* Altera pulsus inæqualitas in eo consistit, quòd vnica dilatatio arteriæ, in principio & fine celeriùs fiat, quàm in medio; quod fit quia vrgente statim in principio necessitate, arteria velociter mouetur; in medio tardiùs, quia natura à copia humorum virtutem mouentium impeditur, vel à multitudine vaporum, aut humorum obstruentium, & ita aëris ingressum impedientium; & tandem in fine, vrgente nimis necessitate velociùs dilatatur. Quod verò hæc sit inæqualitas, quam Galenus *locis citatis* propriam febrium, & omnibus communem appellat, constat ex Galen. *lib. 1. ad Glaucon. cap. 6.* cùm de signis quartanæ agens, inquit, *Nam quæ omnibus communis est febribus pulsus inæqualitas, in quartana manifestissimè comprehenditur; multò enim velocius principium, & finem motus inuenies, quàm medium, &c.* Idem colligitur ex *4. de caus. puls. cap. 14. de pulsu phreniticorum*, cùm inquit. *Etenim febrium proprium celeritatis symptoma hic obtinet clarissimè, in vtroque termino distentionis, præcipuè externo.*

Quare diaria nullam ex dictis habet inæqualitatem; non collectiuam: nam vt Galen. ait *2. de caus. puls. 1.* ex sola vsus alteratione non potest in pulsibus collectiua inæqualitas constitui: cùm igitur in diaria ratione sui, solus vsus ob auctam caliditatem immutetur, patet in ea hanc inæqualitatem non reperiri; sicut nec secundam, quam propriam febrium diximus appellari, quoniam causæ eam efficientes non adsunt. Secundò, quia *9. meth. 3. & 4.* in synocho pulsus asseritur æqualis, & *lib. 1. ad Glauc. c. 5.* in tertiana exquisita nulla adest in vno motu arteriæ inæqualitas, nec in collectione plurium. Si ergo in humoralibus non reperitur sensilis inæqualitas, multo minùs reperietur in diaria, quæ à simplici oritur intemperamento: & icircò Gal. *2. cris. vlt.* asseuerat, harum febrium pulsus exquisitè seruare eam inæqualitatem, quæ secundùm naturam est.

Si verò quæras, cur *locis citatis* Galenus asseruit, quamdam pulsus inæqualitatem propriam febrium esse, & omnibus communem? Responde, ipsum de febribus putridis esse intelligendum, in quibus fuliginũ, aut humorum copia eam solet efficere, vt suprà explicuimus, licèt in tertianis adeò exigua sit, vt fermè sensum effugiat; in diariis autem nulla reperitur, quam si velis concedere, ea cùm

ferè

ferè insensilis fit, neque doctrinam habet, neque medicæ considerationis est, vt 2. *de caus. puls. cap.* 1. docuit Galenus.

Auicenna inter omnes intimiùs diariarum ex pulsu signa proposuit, 1. 4. *tract.* 1. *cap.* 6. & de hac re statuit propositiones quinque; quarum prima est. In diariis pulsus mutatur ad spissitudinem, fortitudinem, & magnitudinem, id est, fit frequens, vehemens, & magnus. Velox est saltem secundùm dilatationem, vt aduertit Galenus 1. *feb.* 7. & 2. *cris. vlt.* & 7. *de præsag. ex pulsib. cap.* 7. Quæ propositio si non intelligatur, dummodò febris diaria à causis vires debilitantibus non oriatur, veritatem habere non potest, in quarum numero reponendæ sunt curæ, vigiliæ, tristitia, immodicum exercitium resoluens, & nimia fames, vt dicebat Galen. 3. *de præsag. ex pulsib. cit.* Quòd si cum febre diaria alius affectus concurrat, mixtam esse in pulsu mutationem ex illo, & ex febre iudicabis, & 2. *cris. cit.* inquit: *pulsum in diaria nonnunquam esse magnum, aliquando paruum.*

Explicabis propositionem hoc modo, quia cùm in febre diaria vsus sit auctus, instrumentum obediens, facultas non sit debilis, eo quòd febris diaria natura sua vires non debilitat, pulsus mutabitur in magnitudinem, & velocitatem. Quod verò ait pulsum esse frequentem, non est intelligendum secundùm quietem externam: nam non est frequentior momentaneè moderato; sed secundùm internam, quia secundùm eam augetur frequentia: quod propterea fit, quia cùm motus contractionis in pulsu non sit momentaneè velocior moderato, dilatatio verò sit velocior, necesse erit vt quies antecedens contractionem, nempe externa, non sit minor naturali; antecedens verò dilatationem, nempe interna, sit minor; & sic pulsus diariæ erit frequens secundùm internam quietem, non verò secundùm externam. Quare quando Galenus ait 1. *feb.* 7. *ad initium*, in pulsu diariarum frequentiam à proportione deficere secundùm quietem externam, vult pulsum diariarum non seruare proportionem in frequentia, quia quoad internam quietem est frequentior, quoad externam verò frequentior non est. Huius rei ratio petenda ex Galen. *lib.* 1. *de difficult. respirat.* 24. vbi docet quòd quælibet quies in respiratione (quod etiam intelligendum est in pulsu: cùm pulsus, & respiratio inter se mutuò consentiant) insequitur mutationem illius motus quem præcedit: nam vtrum ex motibus, inquit ille *ad finem capitis*, ipsa vtilitas vrgebit, is præcedentem cessationem cunctari non permittit: & sic cùm in diaria necessitas dilatationis vigeat, minimè verò contractionis, quies interna breuis erit, ac proinde quoad eam pulsus fiet frequens: quæ expositio conformis est menti Galeni. Explicat insignis Thomas à Veiga *in com. cap.* 7. *lib.* 1. *de dif. feb. Gal. sect.* 3. §. *Causas autem.*

Secunda propositio. In febribus diariis pulsus non est diuersus, id est, inæqualis; & si est inæqualis, semper est inordinatus; & si inæqualis est, hoc non contingit propter febrim, sed propter causam aliam antecedentem febrem, aut associatam ei, vel his similia. Auicenna autem causam internam non intelligit, quia hæc febris ab ea ortum non ducit: intelligit ergo causam euenientem ante febrem; vt sunt vehemens labor, & fortis mordicatio, quæ possunt etiam esse causæ associatæ ei. Per similia his, intelligit angustiam, & animi passiones, in quibus spiritus, & humores variis motibus agitantur, & sic fiunt pulsus inæquales.

Tertia propositio. Quandoque dilatatio pulsus est velocior, & contractio minimè. Hoc signum tradit Galenus 1. *feb.* 7. §. *Est autem magis inseparabile, & proprium, quòd nullo modo ad celeritatem, ea pars pulsus quæ systole dicitur, tendit: & si aliquando contingit, hoc minimum, ac vix perceptibile existit, parúmque à naturali tenore mutatum.* Huius rei causam reddit Auic. quoniam in diaria vrget necessitas dilatationis, aucto scilicet illius vsu, non sic necessitas contractionis. Quare augmentum celeritatis fit in dilatatione, manente contractione naturali, quod diuerso modo fit in principiis accessionum febrium putridarum; nam in his inuadente accessione, & paulò ante ipsam, manente adhuc dilatatione naturali, vel etiam diminuta velocitate, contractio est velocior quàm solebat; quo signo solo 3. *de præsag. ex puls.* 7. principium febris putridæ distinguitur, ab aliis affectibus consimilibus, vt frigiditate totius corporis, affectione oris ventriculi, delatione sanguinis in profundum, præ mœrore, metu, vel alia causa, quia in his omnibus affectibus similis tarditas est in pulsu, & in dilatatione, & contractione: at verò in inuasione accessionis febris putridæ, semper contractionis velocitas augetur.

Verùm vt hoc signum, etsi vtilissimum agnoscas, magna artis exercitatione opus est, vt asseuerat Galenus *lib. de morbor. temporib. cap.* 7. *post med.* & licèt Galenus conetur exercere generosum Medicum ad sensationem eius, 3. *de præsag. ex pulsib. cit.* rarò tamen hoc percipitur: quoniam cùm celeritas, & tarditas contractionis solùm in pulsu vehementi, vel in pulsu moderato in vehementia, & languore percipiatur, ex Gal. *lib.* 1. *de dignoscend. pulsib. cap.* 5. & in principiis accessionis, propter frigus & humorem obruentem vires, ferè pulsus sit paruus & languidus, rarissimè in principiis accessionum febrium putridarum hoc percipietur signum.

At contra hanc propositionem obiicies primò, ex Gal. *lib.* 3. *de præsag. ex pulsib. cap.* 7. dicente, in febre hectica, quamuis augeatur celeritas in dilatatione, non augeri tamen in contractione. Ergo hoc signum non est proprium diariarum. Secundò Galenus *lib.* 1. *de dif. respirat. cap.* 24. tradit notam separandi calorem innatum auctum ab extraneo, videlicet, quòd aucto calore naturali, in dilatatione velocitas augetur; at verò calore extraneo aucto, velocitas in contractione augetur. Sed febris diaria, calor est extraneus. Ergo in ea augebitur contractionis velocitas, ac proinde defectus celeritatis in contractione, non erit signum proprium diariæ.

Sed hæc ita solues. Dic primò hoc signum tradi, ad dignoscendas febres incipientes: cùm autem inter febres diarias, & hecticas, solæ diariæ fiant incipiendo, ideò hoc signum diariarum erit proprium; licèt autem hecticæ in primo insultu generari queant, hoc rarissimè contingit, & frequentia pro perpetuis habentur in medicina, vt probat Galenus *lib.* 6. *aph.* 18. 20. & 58. Dic secundò. Defectum celeritatis in contractione esse signum proprium diariarum, non simpliciter, sed simul cum magnitudine copulatum, quod significauit Gal. 1. *de dif. respirat.* 7. *in princ.* Quod signum in hecticis non reperitur, quoniam etiamsi in illis cum defectu celeritatis in contractione, augeretur celeritas dilatationis, non augetur tamen magnitudo, immò ob virium debilitatem minuitur. Ad secundum dic, Galenum per calorem extraneum, non quemuis calorem extraneum intelligere, sed putredinosum, vt ex contextus serie patet manifestè; ait enim: *abundantia verò caloris præter naturam, & fumosi, &c.* At in diaria fumosus calor non datur. Quare in ea celer contractio non reperitur.

Quarta propositio. Quando pulsus difficulter cognoscitur, tunc respiratio considerari debet, quia inter se proportionantur: nam *parùm abest* (inquit Galenus *lib.* 1. *de dif. respirat. cap.* 5.) *quin omnis respiratio ad pulsuum proportionem, proprietatem habeat*; & tam pulsus, quàm respiratio, ex iisdem causis vsum variantibus, similes mutationes accipiunt, auctore Gal. *lib. de vsu puls. cap.* 1. explanat eloquenter Vallesius *lib.* 3. *cont. cap.* 2.

Vltima propositio. Post diariæ eradicationem pulsus ad suam reuertitur naturam, quod in nulla alia febre contingit, ex Gal. *lib.* 1. *ad Glauc. cap.* 2. *ante med.* quare Auic. *cit. loc.* concludit: *quando pulsus est bonus, & vrina bona, tunc necessariò febris illa est Ephemera.* Exponit inter omnes Thomas Garbius *in com. cit. loc. Auic.*

Neque obstat, quòd etiam in putridis intermittentibus, cessante paroxysmo, nulla relinquatur febris, vt experimento constat, & ex Hip. & Gal. 4. *aph.* 63. & 1. *ad Glauc.* 4. vbi asseritur, cùm in quartana febris cessauerit, pulsum reddi tardiorem, & rariorem naturali; quæ verba ostendunt, in interuallo quartanæ non modò non relinqui febrem, sed etiam nullum eius vestigium: id enim ostendit pulsus

pulsus tardior, & rarior naturali, qui non calorem, sed frigiditatem excedere demonstrat. Dic. In interuallo febris putridæ, licet nulla relinquatur febris, in pulsu tamen aliquod eius vestigium manet, quod docet 1. *ad Glauc.* 2. hoc tamen excessum aliquẽ caloris non importat, vt 1. *ad Glauc.* 6. docuit Galenus, sed solũ quia quies externa est frequentior naturali, & systole velocior: nam in interuallo febrium intermittentium, vaporũ putridorum reliquiæ adhuc manent, ad quorum expulsionem sequitur celeritas contractionis, & frequentia quietis externæ. Proprium igitur asseritur febris diariæ, quòd ad integram infebricitationẽ finiatur, quia illius accessione cessante, arteriarum motus omnino assimilatur ei qui in sanis deprehẽditur, cùm tamen in nulla alia febre ad naturalem habitum reuertatur, etiãsi multum temporis intercedat inter primæ accessionis finem, & secundæ principium, quemadmodum in tertiana, & quartana, quod apertè docet Galen; 1. *ad Glauc. cap.* 2. *in med.*

Quartum diariarum signum: caliditas ad tactũ suauis & vaporosa, non acris & mordax, qualis apparet in exercitatis, & ebriis. Sed hoc signum non videtur esse veridicũ: nam primò obstat Galenus 6. *epid. sect.* 1. *com.* 29. §. *Febrilis igitur caliditas febricitantia corpora tangentibus, aut acrẽ mordacémque, aut mediocriter molestã sese offert, suaue enim illud, atque familiare, quale calori naturali inest, nequaquam habet, &c.* Calor ergo diariæ non potest esse suauis. Secundo Galenus 2. *cris. vlt.* sic inquit: *Adest autem iis quidem, qui ob tristitiam febricitant, acritudo potiùs quàm multitudo caloris, &c.* Ergo, &c.

Dic ad obiectionem primam, caloris suauitatẽ solùm in sanis temperatis reperiri: biliosi enim per sanitatem, calorem habent aliquantulum mordentem; verùm sanis omnibus magis mordacem habent, qui diariam patiuntur; & magis qui ex sanguine putrido febricitant; & magis qui ex pituita, & melancholia putrescentibus; & omnium maximè qui ex bile: & sic calor laborantis febre diaria acris est & mordax, facta collatione ad sanos; per comparationem verò ad reliquos febrientes, suauis est, & vaporosus. Ad secundam dic. Significare ibi Galenum, ex tristitia febrientes, comparatione ad eos qui ex ira febricitant, acrimoniam repræsentare, id est, minorem suauitatem. Nam suauitas caloris in omnibus diariis reperitur; maior tamen, vel minor in variis speciebus persentitur.

Sed non grauabitur Galenicæ doctrinæ studiosus percontari, cur febris ex tristitia habet calorem acriorem & parciorem, quàm febris ex ira? Dic, causam esse, quia tristitia absũpta corporis humiditate, illud reddit siccius: calor autem in subiecto sicco, tangenti occurrit parcior & acrior, quàm si in subiecto humido repræsentaretur, quod de calore pueri, & iuuenis docuit Galenus 2. *de temp.* 7. Ira autem cùm importet feruorẽ sanguinis circa cor, calorem copiosiorem, & suauiorem facit. Omnis itaque febris habet calorem acrem & mordacem; hic tamẽ minimus reperitur in diariis, maximè in putridis, & hecticis; in putridis quidem, quia ab eis non solùm prodit calor, sed tactui sese offerunt vapores putridi, qui suapte natura acres sunt & mordaces; in hecticis autem, ob siccitatem subiecti, quæ efficit vt calor magis molestus, & acrior sentiatur, iuxta doctrinam Gal. 2. *de temp. cap. cit.*

Quintum diariarum signum: mitities, seu lenitas vigoris, hoc est, defectus symptomatum: cùm enim in aliis morbis hæc sint fortiora, ex Hippocr. 2. *aph.* 29. & 30. in statu diariæ non sunt vehementia, neque intensione, neque numero; vel maligna, ex Gal. *lib.* 2. *cris. vlt.* & 1. *feb.* 7. neque dolores valde molestant. Quòd si aliquando ea contingant, cum febre ipsa sedantur, ex Galen. *lib.* 1. *ad Glauc.* 2. Hoc modo principium diariarum est leue, & toleratu facile; calor enim in iis à materia non opprimitur, sed augetur solùm, sicut in balneo contingit, vt docet Trallianus *lib.* 12. *cap.* 1. *rubric.* 2. Augmentum similiter breue est, substantia enim spiritus subtilissima cùm sit, facillimè inflammatur, & resoluitur.

Sextum signum diariarum, est desumptum ab experimẽto, & proponitur *loc. cit.* ab Auic. & Gal. *lib.* 1. *ad Glauc. cap.* 2. *in med.* Si enim aliquis febre laborans balneum ingrediatur, & horrorem sentiat, febris diaria non est; si verò non sentiat, febris diaria est. Ratio est, quia cùm in febre putrida humores balnei calore fundantur, mẽbrisque sentientibus vapores acres eleuati communicentur, horror solet accidere: in febre verò diaria minimè, quoniam in ea humor non redundat. Hoc tamen signum intelligendum est cum limitatione quadam, quam *citato loco* proposuit Auicen. dum apposuit verbum [*non consuetum,*] quoniam in aliquibus statim dum balneum ingrediuntur, horror vel propter repentinam mutationem, vel humoris motum, vel acutissimum cutis sensum concitari solet.

Septimum signum diariarum, est quòd non incipiant cum rigore, pulsus coarctione, nec cum aliis quæ rigorem antecedere solent, aut comitari: cùm enim rigor impetuosum humoris motum, aut vaporis per musculos requirat, extra humorales febres non reperietur, vt infrà latiùs patebit, cùm de signis febrium putridarum sermonem instituemus. Et licèt aliquando possint incipere cum similitudine rigoris, aut frigoris, id est, cum leui frigore, & rigore, tamen hoc in ea contingit, quæ ex obstructione ortum ducit, præsertim si corpus sit cacochymum, in quo ob densatam cutem detenti vapores acres & mordaces, & per musculos impetuosè delati, leues rigores efficiunt, qui facilè propter ipsorum vaporum tenuitatem soluuntur. Aliquando etiam verus rigor accidere solet; ex accidenti tamen, & rarissimè, quum maxima mordacium vaporum copia adest, qui incipiente diaria mouentur, à quibus verus rigor concitari potest. Consule Vidum Vidium *lib.* 2. *de feb. cap.* 5.

Vltimum signum, & in praxi frequentissimè obseruatum est, quòd soluatur cum sudore, madore, aut aliquo bono rore, dummodò sudor similis sit naturali, hoc est, illi qui fit in exercitio temperato; neque sit multus, acris, aut naturam alicuius humoris redolens: nam hic non in diaria, sed in humorali febri frequenter reperitur. Et hoc signum ita à diariis est inseparabile, vt asserat Auicenna 1. 4. *tract.* 1. *cap.* 8. diariam absque huiusmodi sudore declinantem, in alias febres transire. Sed hoc signum non videtur esse proprium diariæ: quî enim fieri potest, vt hæc febris, immaterialis veluti cùm sit, per sudorem finiatur? Deinde si sudor fit, humiditate ad cutem transmissa: ex Galen. 4. *aph.* 38. & 56. quo pacto in diaria eueniet sudor, si habet pro causa spiritus, qui sunt calidi, sicci, facilè resolubiles, & minimè apti, vt possint conuerti in sudorem?

Videre istam dubitationem Stephanus Atheniensis, & Acakia *in com. lib. cit. ad Glauc.* Christophor. à Vega, & Ioan. Brauus *in com. lib.* 1. *de dif. febr. cap.* 7. Thadæus, & Iacobus de partibus *in cit. loc. Auic.* & eam hoc modo soluere conantur: nam vehemens calor in spiritibus semel ebulliens, humiditates in membris colliquans, expultricis beneficio ad partes extimas detrudit, quæ iuxta cutem densatæ in formam sudoris erumpunt, non secus ac in sanis, & inculpatis corporibus: quemadmodum enim in his ab immodico exercitio, vniuerso corpore incalescẽte, liquantur intus humores, qui euocati ad cutem sudorẽ generant; ita ab spiritibus calefactis in arterioso & venoso genere, corpus & humores incalescunt, attenuantur, propulsantur, & concitatur sudor. Hanc solutionem affert etiam Ludouicus Mercatus *lib.* 4. *de feb. num.* 63.

Sed illa falso nititur fundamento: nam febris soluitur ad solutionem causæ: quid ergo oportet liquari humiditates corporis, & iuxta cutem condensatas in modum sudoris abire, vt hac vacuatione diaria remitti possit, si eius materia non est humiditas in sudorem conuersa? Galenus enim laudat diariam cum sudore declinantem, quia soluitur ex toto ea, soluta, & extrà pulsa causa, à qua ipsa diaria ortum ducebat. Rectiùs ergo solues hoc modo: Nam spiritus licèt sicci sint, humiditatem participant, in sudorémque verti possunt: nec mirum; nam ex tenuissima parte sanguinis, & subtilissimi aëris inspirati portione sũt fabrefacti, humiditatémque primigeniam in se continẽt, ab eáque non sunt exuti & spoliati: quare in sudorem abeunt,

abeunt, vt ipse sanguis, si subtiliores, in rorem; si crassius- A culi, in sudorem. De quo argumento consule Gentilem *in com. c. 6. Auic. 1. 4. tract. 1. dub.* 10. & Ludouicum Lemosiũ *in com. c. 4. Gal. lib. 8. meth.* Carrerium *in com. 1. 4. tract. 1. c. 6. de signis diaria*, qui etsi doctissimi, vltrò citóque discursantes, tantum dubium dissoluere non potuerunt.

HISTOR VII. GALENI, *De febri diaria.*

Galenus ex lassitudine in diariam febrim incurrit.

ITa cùm à cauillatibus obiicitur: aliis medens, at ipse vlceribus scates, *hoc imputat Medici æstui, frigori, lassitudini, & aliis occasionibus: si ita sit, illos vindicare à culpa decet; sin alia qualibet, minimè. Quippe nec ipsi omnino sine febri exegimus, immò ex lassitudine nonunquam* febricitauimus, *nullum aliàs morbũ multis iam annis experti. Quinetiã percussus certis corporis partib⁹, vnde alij phlegmonib⁹, bubonibúsque contractis febricitarunt; ipse nunquam phelgmonẽ, bubonémve sensi, nec febri laboraui nõ aliunde certè, quàm alioqui nec salubrem corporis statũ ab ortu ipso sim nactus; nec vitam planè liberam sortitus; sed in qua tum artis officiis seruierim; tum amicis, cognatis; & ciuibus in pluribus inseruierim: tum plurimam noctium partem, non-* C *nunquam ægrotantium ipsorum causa, semper autem dulcedinis studiorum gratia peruigilauerim: nec tamen vllo sensi me eorum; qui è corpore originem ducunt morbo tentatum multis iam annis, excepta (vt dixi) diaria quandoque febri; quæ tamen & rarissimè, nec nisi ex lassitudine incidit, &c.* Galenus lib. 5. de sanit. tuend. cap. 1.

PARAPHRASIS.

PRouerbium est gratissimum, & vetustissimum; *Aliis mederis, cùm ipse vlceribus scateas*: vnde abiit in scõma, *Medice, cura teipsum*: ad quod illustrandum, ex veteribus multa concinnator adagiorum doctè traduxit: nam si morbi in Medicis ex intemperato vitæ regimine nascantur, hoc turpe est, & illis indecorum. Si verò ex lassitudine, labore, æstu, frigore, aliáve occasione externa D oriantur, tunc hoc reprehensionem nullam meretur.

Vt ergo demonstret Galenus, quantopere vitiosum sit, Medicum ex gula, ingluuie, comessationibus in morbos incurrere, cũ pluribus animi, & corporis dotibus debeat esse instructus, vt latè proposuit Hippocr. *lib. de Medico*, & illustrat Septalius *lib. 1. caution. ferè per totũ*, & ipse Galenus hæc vitia nimiùm detestatus est in locis multis, præsertim *lib. 1. meth. c. 1. & lib. de præcognit. ad Posthum.* iccircò se diaria sæpe laborasse ex labore inuisendi ęgros, lassitudine, studio, vigiliis, & sic concalfactis spiritibus in eam incidisse affirmat.

Sciens ergo conseruatricis artis ope homines à morbis immunes fieri, ideò ille cùm esset Medicus singularis, prę- ceptis medicinæ obtemperans, ita sanum se præseruauit, E vt nullo morbo tentaretur, qui à causa interna ortum ducit, & sic tanta in cibo, & potu abstinentia est vsus, vt ad satietatem nunquam comederit, biberitve, nec crudum quicquam gustarit, vnde est factum vt odoriferum semper anhelitum spiraret, & citra vllam omnino affectionem, longęuam vitam traducens, sola defecerit senectute, quod est in humanis rarissimum, vt probat Cælius Rhodiginus *lib. 30. lect. antiq. cap. 12.*

Et licèt in pueritia, & adolescentia in magnos morbos inciderit, tamen post annum vigesimum octauum, cùm exploratum illi esset, sanitatis esse artem aliquam, cuius præceptis qui vtens, à morbis custodiretur immunis, morbos declinauit, excepta diaria quę ex labore, & lassitudine erat suborta. Quamuis autem valetudo Galeni plurima esset, ita vt adagium obreperet, vt Galeni valetudinem dicamus, pro ea quæ vltra humanum captum nimis sit prospera, nimísque inoffensa: attamen aliquibus morbis, etsi rarò, est prehensus, vt cõstat ex *2. de loc. c. 5. & l. 3. de alim. facult. & lib. de curand. rat. per sang. mis.* quibus locis se passũ fuisse alios morbos præter diariã palàm profitetur.

Concludit ergo, hanc febrem ex lassitudine fuisse progenitam, sed quæ fuerit lassitudo, non explicat. At cùm triplex sit lassitudinis species, ex Galen. *2. aph. 5. & 1. de sanit. c. 5.* tensiua, vlcerosa, inflammatoria (licèt Auic. *2. 1. doct. 2. cap. 12.* aliam addat, quæ neque vlceris, tensionis, aut phlegmones refert affectum, & vocant arefactiuam) vlcerosa correptum fuisse eum, ratio dictat: nam tensiua est in qua corpus distenditur, cuius causa est plethora; vlcerosa fit à labore, ex qua qui eam incurrunt; in superficie corporis tactus vlcerum similitudinem sentiunt; & hæc fit ab B exercitio, æstu, motu, &c.

Lassitudo ergo est affectio corporis, in qua si vel minimum quis moueatur, sensio quædam excitatur, phlegmonosa, aut vlcerosa, aut tensiua, de cuius causis, & differentiis, lege Auic. *cit. loc.* Gal. *4. de sanit. 2. & 7. meth. 12. & 2. de sympt. caus. c. 2. & 4. aph. 31.* Christoph. à Vega *lib. 2. art. medic. sect. 2. cap. vltimo*, Valles. *lib. 6. cont. 11.*

Sed inquires, quonam auxilio sibi ipsi opem tulerit: Dic balneo, cuius vis apud Romanos in curadis febribus, prę- sertímque diariis erat maxima. Hoc modo strenuè iuuant quies, vnctio ex hydrelæo, mollis frictio, cibus reficiens, si nempe exercitium validum fuit. Ita monent celebrandũ Gal. *loc. cit. de sanit. tuend.* & Paulus *lib. 1. cap. 20.* Explanat luculenter Auic. interpretes *ad cap 5. Auic. 1. 4. tract. 1.* & omnes qui de curatione febris Ephemeræ disceptarunt.

QVÆSTIO VII.

Vtrùm possit ab aliquo principali corporis membro, præterquam à corde, febrilis caliditas proficisci, vt contra Medicinæ proceres Ioannes Brauus contendit.

COMMENTARIVM.

FEbricitauimus.] Auicennam inter omnes auctores rectiùs, & vsui Medico accommodatiùs febris definitionem proposuisse; ab eminentissimis viris proditum est, qui vnanimi voto confirmant, febrim esse calorem extraneum; accensum in corde, sed ita, vt à solo corde habeat febrilis passio originem suam, propriámque in suo actuali esse dependentiam, & cõseruationem. Quo pacto febris in sui generatione, & conseruatione à solo corde, primò, & immediatè progignitur, nec ab aliquo membro præterquam à corde, potest calor in corpore, sub duratione, & permanentia persistere, in quo natura febris, & essentia consistit.

Hanc sententiam hausit Auicen. à Galeno *lib. 1. feb. 1. & 3.* quibus locis febris radicem in aliqua cordis substantia calefacta constituit; & iuxta variam illius substantiam inflammatam, varias febris differentias enumerat; quare febris essentia peculiaris in hoc consistit, quòd calor præter naturam in corde accendatur: probat etiam *lib. de inæqual. intemper. c. 4. & lib. 10. meth. c. 8. & 7. meth. cap. 8.*

Galeni votum amplectuntur Fernelius *lib. 4. patholog. c. 1.* Thomas à Veiga *lib. 1. de dif. feb. in com. cap. 4.* Christoph. à Vega *in cit. c. com.* Donatus ab Alto mari *part. 1. de medend. feb. cap. 6.* Vallesius *lib. 5. cont. 18.* Conciliator *dif. 87.* Thom. Garbius *1. de dif. feb. c. 1.* Vgo Senensis, Dinus, Harculanus, Gentilis *in cit. c. Auic.* Nicol. Florentin. *serm. 1. tract. 2. sum. 1. cap. 2. & 3.* Auerrhoës *lib. 3. collig. c. 3.* & alij, quos citat Carrerius *in Auic. in principio.*

Quæ sententia sensui manifestior, rationique consentiens magis, sic probatur primò. Inde procedit morbus, à quo sanitas proficiscitur. Sed sanitas quæ in calore cõsistit, à solo corde scaturit. Igitur à solo corde emanat morbus, qui in calore continetur. Maior est manifesta, quia sanitas, & morbus quatenus termini oppositi sunt, in vna eadémque qualitate consistunt, sub temperamenti

intempera-

intemperatiue ratione, ita vt sanitas, prout à calore dependet, in optimo caloris temperamento, iustitialique æqualitatis perfectione consistat, morbus autem à calore subortus, ab eadem caliditate extranea suboriatur. Sed ab eodem emergit principio cuiusque qualitatis intemperies, à quo eiusdem qualitatis temperies. Ergo ab eodem proficiscitur morbus, à quo sanitas eidem opposita. Minor suadetur ex eo, quia integra & absoluta caloris perfectio, in qua sanitas caloris consistit, à corde perpetuò influit, dependet, conseruatur, vt docuit Trallianus *lib. 12. cap. 1.* Quare Medici calorem à corde in singula corporis membra deriuatum, temperamentum naturale appellare consueuerunt: ea solùm ducti ratione, quoniam membrorum adæquata & perfecta sanitas, maximè & præcipuè ab illo influente conseruatur, qui natiuum membrorum calorem auget, tuetur, & perficit. Ergo si à solo corde singulorum membrorum sanitas emanat, ab eodem & morbus, &c.

Secundò. Ex omnium Medicorum sententia, febris dicitur propria, & pecularis cordis affectio, & non aliorum membrorum. Ergo aliquid diuersum habet à membris, cuius meritò febris illius passio nuncupatur. Hoc autem non fit ex eo, quòd cor sit proprium inhæsionis, & denominationis febris subiectum, hoc enim habet cum reliquis membris commune. Ergo eiusmodi peculiarem denominationem sortitum est cor, extra cuiusuis alterius membri morem, quòd sit febrilis affectionis principium, opifex, & origo; & sic nulli alteri membro, excepto corde, hoc munus conceditur. Ergo necesse est ad perfectam constitutionem febris, vt caliditas illa primò in corde accendatur: quare in febre hectica in cordis corpore accensa est, in putrida in humoribus, in diaria in spiritibus. In hunc sensum dicit *5. de lo. cap. 2.* quòd quemadmodum totius corporis sanitas ex cordis temperamento dependet, sic vniuersalis morbus omnes corporis actiones lædens, veluti febris, debet primò occupare cor: nec immeritò, nam hoc viscus cùm sit calidissimum, *1. de temper. cap. vlt.* illicò accenditur, & cùm toti corpori calorem communicet, statim vniuersis corporis partibus, spirituum vitalium ope, extraneum, præternaturalémve calorem impertitur. Hoc probat *lib. de marasm. cap. 1.* dicens: *nullum affectum vniuersum corpus afficere posse, nisi prius cor occupetur.*

Ex his vide, quàm inepto fundamento innixa sit Ioannis Braui opinio, *lib. 1. de dif. feb. c. 3.* qui ex eo Auicennæ definitionem reprehendit, quòd in febribus symptomaticis, calor in foco, vel inflammata particula accendatur, & febris cōcitetur. Sed non aduertit vir eruditissimus, quòd tunc, licèt calor adsit immodicus, febris non denominabitur, quin cor prehendat; & adusta vel putrefacta fuligo, vel calor alteratione continua cordi communicetur, & id ponat in calefacto esse.

Tertiò. Si totius sensus, aut motus læditur, læsio est in cerebro: si deficit nutritio in toto, vitium est in hepate, à quo prauum alimentum gigni solet. Ergo si temperies totius læditur, vt in febri, cor est læsum. Nec aliud significauit Gal. *lib. de sang. mis. cap. 5.* docens caliditatem, aut frigiditatem non posse in totum corpus extendi, quin priùs immutent cor.

Vidisti quo pacto necesse sit, vt febris denominetur, quòd calor accendatur priùs in corde, membro natura sua æstuante valde, immò calidiore, quàm pro sui conseruatione esset opus; quare indita est à natura perpetua inspiratio, cuius beneficio, aëre nempe attracto, excedens illa & intensa caliditas coërceretur, ne videlicet membrū ipsum corrueret, & extra naturam ab ipsa sua caliditate excandesceret: est enim naturalis cordis caliditas, velut flamma, ita docente Magistro *lib. de vsu pulsf. cap. 2.* Quo pacto cor est actualis caloris radix & principium, à quo primo velut à perpetuo, perennique fonte assiduè deriuatur. Quamuis autem hepar, cerebrum, & quodcunque aliud corporis membrum, naturaliter sit calidissimum, nunquam tamen cor, quantumuis frigidissimum sua caliditate superabit, ita asserente Galeno *lib. art. 1. med. c. 28. §. Vtcumque enim exiterit cor natura frigidius, multò sanè calidiorem naturam possidebit calidissimo cerebro, &c.* Demum, cùm nullum membrum sit calidius corde, nec citiùs à quauis causa inflammetur, & immodicum calorem toti communicet, fit vt febris meritò passio cordis sit assignanda.

Sed ne temporis iacturam sub inutili silentio faciamus, liceat mihi disputationem hanc in epilogum colligere, & multis, efficacibúsque argumentis traditæ doctrinæ reluctari. Et primò videtur, quòd possit calor præter naturam in corpore durare, qui ab alio præterquam à corde originem ducat: nam Galen. *in art. med. cap. 37.* ex calidiori hepate colligit vniuersi corporis excedentem caliditatem, nisi cor frigiditate obstiterit, hoc est, nisi cor frigidius sit natura suapte. Ergo iecur calidum, sanguinis ab eo geniti calidissimi ope, poterit partibus vniuersis, quæ eo nutriuntur, citra læsionem cordis, calorem immodicum, & permanentem communicare, ad essentiam febris requisitum: nam vt scitè notat Thomas à Viega, illustris huius loci explanator, hepar immutat totum corpus, quia tangit singula membra instrumento à se demandato, & sic tenuitate sanguinis sui, meatus omnes membrorum penetrat, & quia alimentum à se genitum transit in membra omnia corporis.

Secundò. Hydrops ab hepatis frigida intemperie ortum ducit, ex Gal. *5. de loc. 7.* & alibi sæpe: quare in hoc affectu, hepar vniuerso corpori frigiditatem communicat vt patet in Anasarca, in quo ob refrigeratioñe corporis, habitus subalbidus apparet; & in ascite, & tympanite membra ob defectum facultatis sanguificæ extenuantur. Ergo si hepar permanentem, & morbosam frigiditatem corpori communicat, à fortiori communicabit caliditatem, si igneum sit; nam hæc agilior est, & promptius penetrat.

Tertiò. Cerebrum in statu naturali, immittit virtutem animalem mediante spiritu in corpus vniuersum, sicut cor per arterias vim vitalem toti communicat. Ergo cerebrum præternaturaliter calefactum, caliditatem suam per membra distribuet citissimè, durantem, & lædentem actiones, quia spiritus animalis est tenuior vitali. Hoc modo in paralysi vniuersali, totum corpus redditur frigidum & torpidum, quia sensitiua virtus, ob cerebri læsionem in corpore vniuerso deficit, quæ ab eodem cerebro originem habet. Igitur sicut cor præternaturales affectiones corpori dispensat, sic & cerebrum.

Quartò. Omnis febris à corde non deriuatur semper. Ergo non semper ab eo originem habet. Patet maior, in hectica febri: nam si febris non potest à corde procedere, nisi mediante spiritu, & sanguine; in quibus veluti in proprio inhæsionis subiecto consistit; & spiritus, & sanguis constituunt diariam, & humoralem, fit manifestum ab alio principio præterquam à corde, hecticam generari.

Quintò. Febris est affectus lædens naturales operationes. Sed non potest illud nocumentum præstare, nisi originem ipsam lædat, à qua naturales operationes veluti à radice emanant. Ergo febris est passio hepatis, quod est naturalium actionum principium, atque origo.

Sextò. Inde morbus expectatur, vnde sanitas procedit. Sed corporis sanitas non solùm à corde proficiscitur, sed à cerebro, hepate, ventriculo, pulmone, & à pluribus corporis membris. Ergo febris non solum oritur à corde. Nam à sano cerebro, in sensu & motu integritas emergit: ab illæso hepate, perfecta hæmatosis, in qua membrorum salus, & viuacitas consistunt: à ventriculo bene affecto, totius corporis harmonia dependet. Ergo membrorum sanitas, & morbus ab aliis partibus emanant.

Sed hæc licèt prima facie fortia videantur, facilè tamen solui possunt. Dic ad primum: Licèt possit hepar suam naturalem caliditatem reliquis membris infundere, quia illam permanentem habet, fixam, & durantem, non inde sequitur præternaturalem posse impertiri, quia eam non habet; quæ videlicet possit actiones lædere. Adde quòd calidam hepatis intemperiem, sanum

sanum cor illicò corrigit, atque emendat: nam cor actioni à calido hepate profectæ vehementer reluctatur, & hoc est quod firmabat Galenus dicens [*nisi cor obstiterit,*] Demum cor immutat totum corpus instrumenti sui ope, hoc est spiritus vitalis adminiculo, qui cùm sit tenuior, & sanguine, & spiritu naturali, celerrimè per totum corpus oberrat: hepatis autem influxus, morosus, & paulatinus existit.

Ad secundum dic. Quemadmodum incipientis hydropis iecur est sedes atque origo; sic febris referenda est membro omnium calidissimo, quale est cor. Adde frigiditatem illam in hoc affectu repertam, (etsi primò, & immediatè ex hepatis vitio oriatur,) ex assiduo nutritionis defectu, ex prauo sanguine ab hepate confluente, ex vitioso habitu ob hepar malè affectum contracto, in aliis membris regenerari; postquam illam ab aliquo vniuersali susceperint principio. Dicitur ergo hydrops hepatis propria affectio, quia hæc pars sanguificæ facultatis, nutrimentalisque sanguinis est principium.

Ad tertium dic. Paralysis, & quicumque alius affectus ex sensus, aut motus priuatione subortus, non ideò contingit, quia à cerebro aliqua vitiosa qualitas emanat, sed quoniam animalis illa virtus in vnoquoque membro, in quod à cerebro influit, deficit; cuius ratione in membris morbosa affectio generatur, vt Epilepsia, morbus attonitus, &c. Neque refert quòd cerebrum possit caliditatem membris impertiri, mediante spiritu per neruos omnibus partibus communicato: nam cor positiuam, fixam, & durantem sicut distribuit per totum corpus sanitatis tempore caliditatem, sic in statu morboso, præternaturalem diffundit, quæ cum hac eadem est, in intensione duntaxat diuersa.

Ad quartum dic. Hectica febris non minùs à corde, mediante sanguine, & spiritu deriuatur, quàm reliquæ febres. Neque enim Galenus 1. *feb.* 1. constituit varias febris differentias penès varia caloris subiecta, vt spiritus, humores, & solida mēbra, quæ in variis nostri corporis partibus sunt reposita, sed penès has substantias ad excalfactū esse cordis deductas: quæuis enim substantia, ex quibus cor cōponitur, posita in excalfacto esse, propria causa est, & radix præternaturalis caloris permanētis in corpore, qui ad febris naturam, & essentiam sequitur necessariò.

Ad quintum dic. Auicennam per naturales operationes, non solùm naturales operationes intellexisse, quæ animalibus, & vitalibus opponuntur; sed naturæ actiones in vniuersum, sub quo nomine vitales, & animales etiam comprehenduntur, & quæcumque aliæ quæ in vtilitatem, & conseruationem totius à natura sunt institutæ.

Ad sextum dic. Maiorem esse falsam: nam sanitas quæ in calore consistit, non ab alio membro præterquàm à corde primò deriuatur, licèt ab aliis, remotè tamen, possit originem ducere. Et de hac quæstione satis.

QVÆSTIO VIII.

Vtrùm ad integram febris essentiam requiratur immodica caliditas in toto; an sufficiat in corde.

ARgumentum de febribus eximium, vtile, vel inenarrabile potiùs, contemplari mihi subit quandoque; quare existimo dignissimum, vt in eo explicando docti industriam suam imponant. Ergo exactiùs pensitare id totum cùm hoc libro profitear, quo hæ præstantes historiæ proponuntur, iccircò illud, interpretis officio fungens, emedullare cogor. Proxima ergo his dubitatio est, quæ non iniuria inuestiganda: Vtrùm præternaturalis caliditas, quæ priuatim in corde reperitur, quin vniuerso corpori communicetur, iure possit dici febris, aut sola illa mereatur nomen febris, quæ per vniuersum corpus, aut eiusdem singula membra sit ab eodem corde diffusa, & communicata.

Constans est sententia Galeni *lib.* 1. *feb. cap.* 2. qui penès triplicem cordis substantiam, triplicem febris differentiam constituit; ex qua doctrina colligitur ad perfectam febris essentiam sufficere, quòd cor præternaturali caliditate dicatur affectum: nam nulla facta mentione de excedenti in totum corpus caliditate, in sola & nuda cordis substantia integram febris essentiam reponit. Deinde *in cap.* 3. *lib.* 1. *feb.* definit febrem, quando calor præter naturam in corde accenditur: & *lib.* 7. *meth. cap.* 8. febrem descripsit in calida affectione, quæ vel in toto animali, vel in corde reperitur: & *lib. de inæqual. intemper. cap.* 4. docet calorem qui in vnoquoque, vel pluribus membris præternaturaliter reperitur, nequaquam febris subire rationem, nisi in cor, tanquam in febris radicem transmittatur: & *lib.* 6. *epidem. sect.* 1. *com.* 29. asserit, febrem esse caliditatem immodicam totius, aut viscerum. Similiter 1. *prorrhetic. comment.* 7. firmat, magis febrire eos qui immodicè calent in solis visceribus, quoniam deteriùs febriunt: cor autem internum membrum, principaleque viscus existere, nullus vnquam dubitauit. Et *lib. de marasmo, cap.* 4. asseruit, quòd si æger in pulsu, & respiratione, non monstret excessum caloris, non febrit, quasi dicat, caloris excellentiam cognitam per pulsum, & respirationem, integram febris rationem, essentiam, eiusque actualem in corpore existentiam significare. Cùm ergo pulsus, & respiratio, sint febrilis caloris, & cuiusque affectus in corde existentis testimonia manifesta (orta namque suis principiis attestantur;) fit vt, siquidem Galenus ex pulsu, & anhelitu, caloris excessum iudicat, quæ solius cordis affectiones denotare solent, nos existememus, excedentem in corde calorem ad integram & completam febris essentiam sufficere, quin corpori eiusmodi caloris excellentia communicetur.

Nec desunt rationes, quibus hæc sententia corroboretur. Et primò sic. Cor recipit in se naturalem calorem, absque eo quòd quicquam caloris corpori communicetur. Ergo & febrilem calorem poterit recipere, illumque in suo esse conseruare, absque vlla eiusdem caloris in corpus communicatione. Consequentia patet: nam fundamentum, & principium febrilis caloris, est naturalis ipse calor; quoniam vterque calor, febrilis scilicet, & naturalis eundem seruant in corpore ordinem, eandem formam retinent, atque legem; neque potest dari calor febrilis, nisi in corpore, aut membro in quo calor naturalis reperiatur, ita vt quoduis corpus naturali calore destitutum, ad febrim recipiendam ineptum censeatur, iuxta illud axioma Auerrhoïs *lib.* 7. *collig. cap.* 2. existimantis *calorem febrilem ramificari ad proportionem caloris innati*, quoniam febris viuentis solius passio est: sola enim viuentia naturalem recipiunt calorem, quo mediante viuere dicuntur. Ergo si cor potest calorem naturalem recipere absque corporis communicatione, eodem potest consequenter modo febrilem caliditatem admittere, licèt hæc nequaquam in corpus extendatur. Maior patet, ex communi Medicorum, & Philosophorum sententia: nam cor dicitur principium vitæ, quia primò inter reliqua membra naturali calore mediante viuit. Ergo illo tempore quo primò viuit, in se calorem naturalem recipit, qui naturalis verè & propriè appellatur, quin in corpus extendatur; ac proinde febrilis caliditas in corde, absque eiusdem in membra distributione est concedenda.

Secundò. Immodica, & præter naturam caliditas, quæ in corde potest dari, antequam reliqua membra viuant, caloremve participent naturalem, verè morbus est. Igitur febris non dicit actualem caliditatis in vniuersum corpus communicationem, sed sufficit quòd eiusmodi immodica caliditas in corde resideat, siue corpori communicetur, siue non.

Tertiò. Moriens ex febre, eo tempore quo viuit, verè dicitur febrire: nullus tamen tunc datur in vniuerso corpore calor, immò omnia, & singula membra frigent excepto corde. Ergo datur febris absque caliditate per corpus, seu membra diffusa.

Quartò. In quocunque particulari membro potest cuiusque generis morbus reperiri, vt diutino constat experimento. Ergo & in corde potest quælibet morbosa affectio

affectio peculiariter consistere, absque vlla in reliqua membra communicatione.

Quintò. Hip. & Galenus, cæterique medicinæ Duces, febrim vocant propriam, & specialem cordis passionem; quod non fecissent, nî in corde solùm posse perfectè, & integrè febrilem affectum efformari, citra vllam in reliqua membra dispensationem, intelligerent.

Vt tamen huius quæstionis veritas pateat, aduerte, morbum esse affectionem notabiliter, diu, permanenter, & manifestè operationes lædentem, ex Gal. *lib. 1. de dif. morbor. cap. 1. & 2. de natural. facult. cap. 9. & 1. meth. cap. 3.* in cuius cœtu reponendam esse febrim, nullus ignorat. At hæc nequaquam eiusmodi potest sortiri munus. Patet, cùm nōn sit permanens qualitas, sed de genere successiuorum à Philosophis numeretur: quare non potest per se independenter conseruari citra cordis calorem, qui febris rationem ingreditur, eiusdémque formam attingit; qui adhuc integram febris constitutionem & essentiam non attingit, nisi eodem temporis momento membris communicetur, nisi aliquod adsit impedimentum, quod eius per corpus expansionem impediat. Hoc modo in lipyria febre, rigore, febribus malignis, extrema frigent. In hectica, in primo insultu inuadente, calor ob temporis angustiam ad omnes non expanditur corporis partes, sed in solo cordis corpore consistit: nam definitiones potentiam notant, & aptitudinem: quare febris dicitur calor procedens à corde, vel aptus procedere. Sufficit enim quòd calor immodicus, & præter naturam adsit in corde, & deinde sublato impedimento possit toti communicari. Sic in lipyria impedimentum est calor inflammationis in visceribus vigens, quæ ritu cucurbitulæ à toto corporis ambitu calorem ad se attrahit, quo pacto frigent extrema, vt docet Hip. *4. aph. 48. & 7. eiusd. 1.* Sic in rigoris initio, in febribus intermittentibus, & malignis, calor ad externas partes non expanditur, quoniam in profundo corporis, veluti in foco est coërcitus, & vnitus.

Verùm ergo sit, ad essentiam febris, cùm sit morbus vniuersalis, necessariò requiri, quòd calor præter naturam in quo febris consistit, corpus totum vniuersaliter afficiat; nec sufficit quòd peculiare aliquod membrum lædat, aut cor tantummodò calore præternaturali corripiat, nisi corpus eadem excedente caliditate vnà cum corde patiatur. Ita asseruit Auicen. *loco cit.* cùm febrim definiuit, & explicant interpretes *in com.* Hoc Galenus *lib. de caus. morbor. c. 2.* confirmat, dum sic ait. *At si in totum extensa fuerit corpus aliena caliditas, tunc eiusmodi affectus febris nuncupatur, quæ est quædam totius corporis immmoderata caliditas, &c.* & *2. meth. cap. 7.* sic fatur. *Deinde calorem ipsum, qui adeò auctus sit, vt occasione eius corpus laboret, nec probè persungi actione possit, permittite volenti appellare febrem, siquidem omnes homines eum, qui ita sit calidus, febricitare dicunt.* Quo pacto Medici febrem, vniuersalem corporis affectum vocare consueuerunt, non ignorantes, singularem calorem præter naturam in quouis particulari membro, ad febris essentiam non sufficere. Ergo tam in corde, quàm in corpore, febris formalis essentia, atque sedes est constituenda.

Neque difficilis est ad oppositas rationes responsio. Nam Galenus *in citatis locis* ideò febris essentiam in excalfacta constituit cordis substantia (iuxta quam triplicem assignat febris differentiam, nulla facta de corpore, reliquísque membris mentione.) quoniam certum erat, necessariò dari in corpore calorem præter naturam, vbi primùm ob aliquam calefactam substantiam in corde generatur.

Ad primam rationem dic. Cor illo tempore, quo primò reliqua membra in sua generatione præcedit, non propriè dici vitæ principium, calorísque naturalis originem, quum nec generet naturalem calorem pro toto, immò eundem participet; ideóque, esto, sit febrilis caloris capax, non est tamen potens vt calorem præternaturalem, aut naturalem pro reliquis membris generare queat; nec enim adhuc proprio cordis vtitur officio, cùm non sit actuale viuentis membrum, sed matris vtero gerentis; quo pacto non actu cor, sed potentia solet appellari.

Ad secundam dic. Calorem præter naturam, qui in corde ante membrorum generationem datur, esse quidem febrem communicatam ab vtero gerentis corde, in membrum illud quod potentia est cor.

Ad tertiam dic. Dari in moriente ex febri, tempore mortis febrem, & in corde, & in membris; ob defectum tamen caloris naturalis in toto, in membris non sentiri. Dic secundò, nullam dari tunc in corpore febrem, quoniam in omnibus partibus, & in corde frigida intemperies reperitur: quoniam animantia frigida cordis intemperie occupata moriuntur.

Ad quartam dic. Non posse dari calidam in corde passionem, sub ratione facti caloris, quin statim corpori communicetur; vel si adest calida affectio in corde, esse quidem morbum, verùm non esse febrem.

Ad vltimam dic. Ideò febrem appellari proprium cordis affectum, quia in corde primò efformatur, & in eo primam sui existentiam refert, indéque per vniuersa corporis membra diffunditur; quare cordi solùm febrilis passio non debetur, inibique dumtaxat inhæret, illúdque peculiariter denominat, licèt durans & permanens calor, à corde, tanquam ab origine & radice conseruetur; aliàs statim euanescet, nec permanebit, vt febris nomen sortiri queat.

HISTOR. VIII. GALENI, De synocho imputri.

Synochus imputris, sola sanguinis missione vsque ad animi deliquium, persanatur.

Ergo qui palæstra peritus iuuenis erat, vbi febricitare hora prima noctis cœpisset, postridie eum manè circiter horam diei tertiam vidimus. Cùm autem inuenissem febrem admodum calidam, sed * *pulsus æquales, & maximos, & celeres, & frequentes, & vehementes, tum caloris qualitatem quæ tactum minimè morderet, iam verò & vrinas, tum crassitudine, tum calore à naturali habitu non multum alienas: audiens prætereò hominem circiter triginta dies exercitationis consuetudinem intermisisse, pridie tamen exercitasse se vehementiùs, cæterùm non multum: sumpsisse autem solitos cibos, atque eos concoxisse, quamuis tardè & egrè, vtpote cùm febris vespere occupasset: cùm interim rubicundus, plenúsque homo appareret, atque etiam plenitudinis sensum se percipere diceret: faciente interim quodam eorum qui aderant, de vena secanda mentionem, visum nobis est eius auxilij considerationem in aliud tempus remittere, simul vt certiùs sciremus, cuius generis febris esset, simul necessariò propter eam quæ præcesserat concoctionis tarditatem. Cùm autem vesperi similem vigorem tueri febris est visa, ceu nihil sensibiliter remittens, suspicio iam erat, Synochon esse, háncque ex obstructione, & sanguinis abundantia, & præ carnis copia, stipatione. Ac cùm parem magnitudinem per totam noctem febris seruaret, postero die visum est Medicis omnibus, qui eum inuiserant, sanguinem esse mittendum. Discordia verò orta de tempore: & vincentibus, qui id in sequentem diem differendum suaderent, febris per totum eum diem euidenter visa est vigorē suū augere. Mox tertia sequenti nocte, alia quidē accessio minimè incidit, quæ primæ ad portionem responderet: erat tamen æstus ipse laboranti intolerabilis; vrgebátque cùm tensio totius corporis vtpote repleti, tum capitis pulsatio; atque ob hac grauis vigilia, iuuene in aliam aliàs se figuram iactante. Itaque cùm vltrà ferre non posset, hora noctis circiter octaua mittit ad me ministrum, rogatque ad se ocyùs veniam. Ipse annuo, atque abeo: inueniòque febrem calidissimam, pulsúmque qualem prædixi. Quoniam autem nec in hoc, nec in lotio, nec in ipsa caloris qualitate indicium aliquod humorum putrescentium apparuit, optimum factu visum est venam incidere, antequam putredo inciperet. Aufero itaque ab homine eò vsque*

de industria sanguinem, quoad animo linqueretur: maximum planè vbi valentes vires sunt, continentis febris remedium, id quod tum ratione, tum experientia didici. Primùm námque in contrarium statum agitur corpus, celerrimè ex animi defectu refrigeratum: hoc verò nemo inuenire potest, neque quod ipsis ægris, neque quod naturæ quæ animantes gubernat, iucundius, vtiliúsue sit. Postmodum in huiusmodi corporibus necessariò superuenit alui deiectio, nonnunquam etiam bilis vomitio; quas res statim à toto corpore madores, sudorésue excipiunt: quæ nimirum omnia cùm huic quoque contigissent, protinus febrim extinxerunt: vt quidam ex iis qui aderant, iugulasse me febrem per iocum dicerent, vnde omnes risimus. Verùm quò narrationem omnem absoluam, nihil mali erit paucula addidisse. Post duas namque à sanguinis missione horas paulo nutrimenti dato, ac iusso quiescere, discessi. Quinta verò hora reuersus, iam profundo somno indormientem inueni, B *vt tangentem me prorsus non sentiret. Cùm verò & ministri adeò illi altum somnum fuisse dicerent, vt nec cùm madores eius abstergerent, expergisceretur: suasi ita facerent; esse námque hominem iam prorsus à febri liberum. Reuersus autem & decima rursus hora, etiam tunc dormientem inueni. Egressus autem iterum ad alios visendos ægros, redeo hora prima noctis, non tamen vt antè tacens, sed voce de industria sublata, quò ægrum à somno excitarem. Quod cùm ita accidisset, vbi solo ptissanæ cremore ipsum nutriui, abij. Cuius modum postero die augens, tertio lauatum dimisi. Ac quæ ad hunc pertinent ægrum, ita sunt gesta, &c. Galenus* lib. 9. meth. cap. 4.

PARAPHRASIS.

GRauissima est historia hæc, quoniam grauem in ea obseruo doctrinam: continet enim in se continentis febris citra putredinem signa, causas, & curationem appositè delineatam à Galeno, qui pro hoc iuuene libero sanando, plurima diligentia vsus est. Vocatur Synochos, vna accessio, quæ ab initio ad finem perpetuò manens, in multos dies porrigitur, quam febrem, continentem Medici appellare consueuerunt. Arabes inflatiuam dicunt, quoniam sanguis multitudine sua efferuescens venas inflat; aut quia pars tenuior copiosum vaporem emittens, inflationem repræsentat. In hac in magnis vasis, & cordi proximis accenditur sanguis, siue id ex suppressa vacuatione eueniat, siue ex immoderato calefacientium alimentorum vsu contingat; qua de causa præ copia denegato refrigerio, & commoda ventilatione prohibita, sanguis sponte gliscit, & efferuescens, synochum imputrem concitat.

Hac febre iuuenem hunc fuisse correptum dubitari minimè potest, quam fuisse de illarum natura, quas Græci homotonas vocant, Galenus 8. *meth. cap.* 3. asseruit: nam semper similem tenorem seruare visa est. Huic intermissa exercitatio præbuit occasionem: cùm enim exercitationi vehementissimæ esset assuetus, & crassioris succi cibis vesceretur, vt corpus palæstritarum more in magno robore conseruaretur, factum fuit, vt ipse ætate florens sanguinis saburram congereret, quam intermisso exercitio resoluere non potuit, quæ in vasis maximis stabulans, febri continenti materiam suppeditauit conuenientem. Hos autem palæstritas, hoc est, exercitatorio in ludo versatos, habuisse morem, varios, eósque valentis materiæ cibos edendi, testatur Galenus *lib. 1. de aliment. facult. cap. 2.* Sic Athletæ, Pancratiastæ, pugiles, omnifariis palæstræ exercitiis, crassioris alimenti victu, obesiorem corporis habitum, & robur sibi comparare studebant, & in cœna liberaliùs genio indulgebant, & præcipuè carne suilla, quæ copiosè nutrit, vtebantur.

Febrim fuisse validam, & ex sanguine copioso subortam, signa à Galeno proposita ostendunt manifestè: nam pulsus celeres & frequentes, sanguinis superabundantis excalfacti quantitatem nimiam, & natiui caloris incendium maximum significant, ex Gal. *lib. de vsu pulsf. cap. 1.* Sed erant æquales: cùm enim hæc in genere diariarum reponatur, ex Gal. 9. *meth. cit.* pulsum in magnitudinem, A celeritatem, & crebritatem mutat, diariæ instar, ex Gal. 3. *de præsag. ex pulsf. cap.* 7. contrario modo febres putridæ in vigore vtrumque habent motum celerem, & distensionis, & contractionis, & ex æquo crebritatem mutant tam in interna, quàm externa quiete, vt *in com. sequentis historiæ* latiùs disceptabimus, cùm de signis putridarum sermonem instituemus.

Deinde huius febris naturam apertè demonstrabat calor minimè mordax, & insuauis, qui sese tactui repræsentabat: nam sanguis copia sola abundans, & alienam qualitatem non induens, mitis est, & eius vapor suauis, & non acris. Sic & vrina à statu naturali non multùm distabat. cùm sanguis solùm esset excalfactus, & non putris, vt Galenus *lib. 1. ad Glauc. 2. & 3. & 1. de dif. feb.* 7. asseruit. Quare in crassitie, & colore non vehementer excedebat: B aliquantisper enim crassam, & rubram fuisse iure merito quis dicere poterit, qui contenta ex humore superabundante generari non negauerit, cùm Gal. *lib. 1. crisf. cap. 12.* & hoc modo vrina erat crassa, ex crasso sanguine generata; & ab excalfacto, rubra, vt probat Gal. 6. *epid. sect. 1. com. 19. §. Rubra autem à sanguine, &c.* & *sect. 5. com. 14.* Quare si in venis ebulliunt humores, eis vrinam respondere est necesse.

Ex hoc sanguine crasso, inflammato, igneum calorem adepto, elati sunt vapores, qui cerebri membranis communicati, & è vasis exilientes, oberrantésque per corpus totum, concitarunt vigilias, inquietudinem, capitis pulsationem, æstum; calorem ingentem, quæ omnia simultaneæ phlebotomiæ ope, leuatáque natura à copia, qua velut sarcina, & onere magno premebatur, fuisse C discussa, crassa parte humoris vacuata per aluum, & per vomitum; tenuiori per sudorem, & per insensilem transpirationem, ex serie contextus dilucidè patet. De cuius venæ sectionis mira vtilitate tam multa diximus *lib. 1. in com. histor.* 9. & referunt Græci, Arabes, & Classici ferè omnes. Lege Auic. interpretes *in com. cap. 3. fen. 4. lib. 1. & 1. 4. tract. 2. cap. 43.* Conciliator. *dif. 164.* Cardan. *lib. 1. cont. tract. 4. cont.* 13. Valles. 7. *cont.* 8. Iacchin. *in methodo feb. cap. 26.* & alios præstantissimos viros.

Sed plurima sunt in hac historia dubia, & valde controuersa, quæ expedire oportet, cùm ea possint lectorem ingenuum remorari. Et primò quæro. Si omnis intemperies deiicit actum virtutis, vnde languet virtus, & fit pulsus paruus, cur in hac febre adfuit pulsus vehemens? Dic primò cum Gal. 3. *de præsag. ex pulsib. cap. 2.* tunc fieri D pulsum magnum in febribus, quum humores incalescunt; tunc paruum, quando substantia cordis incaluit quam ventriculi continent, quoniam tunc adest debilitas facultatis: ita intelligendus est Galenus 1. *de præsag. ex pulsf. 7. & 1. de causf. pulsf.* 7. dicens, calidorum affectuum proprios esse magnos pulsus, & quamuis in febriente virtus debilior sit, quàm antè, tamen ob magnum conatum aucta necessitate refrigerandi robustior reddita, facit magnum pulsum: ita iratorum pulsus est vehementissimus, 4. *de causf. pulsf.* 2. Solue Secundò. Licet dicatur pulsus vehemens, non absolutè id est intelligendum, sed respectiuè ad alias febres, & maximè ad hecticam, in qua maior debilitas adest: simpliciter enim pulsus vehemens in sanitate solummodò visitur.

Quæro secundò. Cur manifestissimis signis iam propo- E sitis Galenus ductus, prima die febrim continentem non cognouit? quod fecisse sæpius gloriatur 1. *feb.* 7. & 10. qui febris speciem, & cum aliis complicationem primis diebus se agnouisse enarrat. Sic enim habet *lib. 2. crisf. 1. Et quoniam eas ex multis fieri demonstrauimus, quorum vnum est, ipsius ægritudinis natura: quo pacto & hanc optimè quispiam possit internoscere, ad hunc secundum librum tradere distuli. Itaque si quispiam nobiscum affuit in curatione ægrotantium, ex prima accessione, & quotidianã febrem, & tertianã, & quartanã, & semitertianã, & eam quæ ab ardore causos vocatur, plurimósque alios morbos præcognoscentibus, ex ipso opere huius contemplationis habuit experientiam. &c.* Dic, non semper Medicus prima die febris speciem cognoscere tenetur: quoniam *si prima statim die hoc fieri non potest* (inquit ipse *lib. 1. ad Glaucon. cap. 4.*) *in secundo saltem*

formam

formam inuenire est tendandum; quòd si nec in hoc aliquid firmum sciatur, in tertio manifestiùs apparebit: quod & *lib. de typis, cap.* 2. affirmat. Solue secundò. Galenus certus erat de genere febris, sed prudenter certiorem desiderabat cognitionem, quam in alio sequenti vespere, obseruatis certioribus signis est assecutus, quia habebat socios qui eius doctrinam carpebant vehementer, & fortè erant de illorum numero, qui spreta venæ sectione, triduana inedia ægros cruciabant, de quibus suprà egimus; & sic cautè se gessit Galenus, ne fortè celebrata phlebotomia copiosa, quæ vnicum huius febris remedium erat, & ægro in peius ruente, sinister euentus, aut mors illius adscriberentur errori.

Quæro tertiò. Si Galenus non erat ita certus de specie febris, quare illam sanguinis missione curauit: nonne rectius erat sequi consilium Auic. 4. 1. *cap.* 1. *&* 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 7. dum monet, ne curetur febris, nisi priùs cognoscatur. Sic enim ait. *Et caue ne cures febrem, nisi cognoueris eam: quòd si non cognoueris, subtilia regimen: nam natura aut curabit eam, aut manifestabit*: quoniam cùm inedia, aut victus tenuis adhibetur, quum non distrahatur natura à coctione, & fit species euacuationis ex accidenti. 4. *aph.* 2. concocta, & dissoluta materia morbifica, aut superatur morbus, aut fit manifestior: & humor qui est morbi causa, alimenti benignitate destitutus, syncerior redditur, & sui vim euidentiùs demonstrat, vt Fernelius eleganter notat *lib.* 1. *patholog.* 14. Quare quando morbus secundùm speciem non cognoscitur, vt si v.g. cognoscatur, quòd si febris putrida, ignoramus tamen an sit biliosa, vel pituitosa, victum tenuem præscribere oportet, Quod præceptum omnibus morbis est commune: nam vt Galen. docet 9. *meth. cap.* 14. medicatoriæ indicationes à morbo ipso desumuntur: quoniam, vt ipse dicebat *lib.* 1. *de aliment. facult. cap.* 1. *ad fin. affectuum cognitio est remediorum materia, & lib.* 3. *meth. cap.* 7. *in init.* monuit, remediorum inueniendorum initium ex morbi natura desumi, quum absurdum sit aliud esse quod curatur, & aliud quod curationem præscribit. Hoc pacto docet *lib.* 2. *meth. cap.* 4. *ad fin.* exemplo posito in affectibus ventriculi, dicens, quòd nisi priùs inueniatur ventriculi affectus, fieri non potest, vt remediorum sis compos: & 1. *acut. comment.* 3. *ante med.* profert, quòd priùs cognoscere oportet, quisnam sit morbus, deinde verò ipsius aggredi curationem: quod placitum hac ratione potest deduci. Morbus ad sui curationem contrarium requirit. Sed impossibile est vnum contrarium cognosci, quin alterum cognoscatur. Ergo impossibile est cognoscere remedium contrarium, quin morbus ipse cognoscatur. Quapropter sequendum est Auicen. præceptum 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 9. *post med.* cùm monet. *Et cùm ambiguum sit tibi dispositio in ægritudine, & non cognoscis eam, tunc vt declines ad subtiliationem est melius, quàm vt declines ad additionem, &c.*

Dic. Vera sunt hæc, & ex recta curandi methodo desumpta, sed in procrastinatione erat periculum; maximè cùm signa manifestæ plenitudinis adessent, & inedia sit morosa vacuatio, & solùm sensim plenitudinem exhauriat, & non ita celeriter, vt morbi acuties efflagitat. Dic secundò. Medicus, antequam exquisitè innotescat morbi species, vti potest auxiliis aliis communibus, quod opere ipso exercuit Galen. *lib.* 2. *de loc.* 5. *§. Porrò memini mihi ipsi, &c.* qui cùm ex doloris specie existimaret se habere lapidem in altero vreterum impactum, tunc oleo rutaceo cum vtilitate vsus est per clysterem iniecto, quia doloris colici, & nephritici præsidia communia sunt, & quidem calorifica omnia, siue intus, siue extrà sint applicita: nam hi duo affectus, antequam in initio exquisitè internoscantur, similibus præsidijs leuantur. Hoc modo antequam certus esset de plenitudine totius, 6. *aph.* 31. *&* 2. *acut.* 1. in Ophthalmia, & Pleuritide vtitur fomentis. Sic in præsentia humoris calidissimi in iuuene hoc sanguinem vsque ad animi deliquium emisit, licèt de exquisita specie febris certus non esset. Vtrùm verò morbo ignorato quicquam Medicus agere debeat, agitat Syluaticus eleganter *controu.* 16.

A Quæro quartò. Cur oculatissimus Galenus, præsente tam manifesta plethora, omiserit venæ sectionem, & in sequentem diem distulerit, huic febri tantopere necessariam? Respondebit quispiam Galenicæ doctrinæ amantissimus, quoniam præcesserat concoctionis tarditas, & cibus adhuc præexistebat in ventre, quo tempore si venam seces, alimentum semicrudum intempestiuè attrahes ad venas, loco illius quod euacuasti, quod cauet Auicen. 4. 1. *cap.* 20. explicant Dinus *in com.* Santorellus *lib.* 19. *antepráx. cap.* 21. sic enim iubet Hippocrat. 4. *acut. text.* 36. *si febris hominem prehenderit, vtere excremento descendente, vel nuper cibatum, siue cum lateris dolore, siue non, is quieti tantisper permittendus, donec cibus ad ventrem imum primùm descenderit, &c.* Sed hac solutione tantùm abest, B vt tueamur Galenum, vt potiùs eum condemnemus: nã vt notabat grauissimus auctor Aëtius *tetrab.* 3. *serm.* 4. *cap.* 23. si cibus in ventriculo continetur, qui nequit clystere vacuari, non debet venæ sectio differri, sed præcipiendus est vomitus, & post vomitum vena est secanda: quo pacto nullam videtur habere excusationem Galenus, qui in hoc iuuene plethorico, & in quo timor erat, ne præ copia crassi sanguinis ignis suffocaretur internus, in tertium diem phlebotomiam differendam imperauit, quoniam cibum ob febrim prauè concoxerat; nec enim hoc ad periculosam dilatationem videtur sufficiens, quum cibus in ventriculo, vel intestinis contentus incipiente febre, vomitu, vel enemate posset expelli, & ita confestim ad venæ sectionem accedere. Deinde quando quis cadit ab alto, percussus est, aut vehementi dolore C opprimitur, in omni diei hora vena secari potest. Ergo si affectus vrget à sanguinis copia excitatus, mox debet aperiri vena: sic enim monet Galenus *lib. de curand. rat. per sang. mis. c.* 12. *§. Vbi efferuescentis sanguinis copia inest, acutissimam febrim accendens, subitò & cõfestim expedit ducere, &c.* Hoc erat faciendum in hoc iuuene in die prima, ne posteà intempestiuè ob nimiam efferuescentiam, & implacabilem æstum cogeretur sanguinem emittere. Si tamen historiæ seriem attentè contemplemur, solùm vnico die eius voto fuisse dilatam venæ sectionem inueniemus, in febri præsertim miti, & quam nulla putredinis comitabantur signa, & cuius genus adhuc notum non erat. Aliorum tamen Medicorum consilio, qui cum Galeno ad curationem sunt vocati, in tertium diem venæ D sectionem fuisse dilatam, patet ex verbis, *& vincentibus, qui id in sequentem diem differendum suaderent.* Non ergo redarguas Galenum cum Augenio *lib.* 8. *de sang. mis. cap.* 23. qui si explicetur hoc modo, cum seipso valde consentit.

Quæro quintò. Cur obstructio vnà cum sanguinis abundantia non excitauerit putredinem, si illa huius est potissima causa, ex Gal. *in meth. & lib. de feb. dif.* & locis multis, & sanguis est calidus & humidus, & erat in loco calido & humido constitutus? Nam pori cutis præ carnis copia erant stipati, & in vasorum internorum finibus, inter alas & inguina existentium, in quibus transpiratione impedita conculcatus sanguis incaluit multùm, febrímque excitauit, aderant obstructiones, quas par est à E sanguinis crassitie, lentore, & copia fuisse subortas; firmat Galenus *lib.* 8. *meth. c.* 4. *& lib.* 9. *meth. c.* 1. *&* 11. *meth. c.* 4. quibus locis continentium febrium causas inquirit. Dic in hoc ægro obstructiones non fuisse magnas, neque sanguinis crassitiem insignem, quum hæc febris intra diariarum fines constiterit: Nam si magna esset obstructio, ex necessitate humorum putredo eueniret: hanc enim timens Galenus, iccircò sanguinem copiosissimè emisit, antequam putredo inciperet.

Quæro sextò. Cur ex pulsu venatur concoctionem, aut putredinem, si hic solùm est signum facultatis vitalis? Dic, Pulsus primò & per se indicat de facultate vitali, secundò de naturali; si enim est robusta vitalis, quæ est norma, & regula cæterarum, ex Gal. *lib.* 7. *meth. vlt. & lib.* 5. *de loc. affect. c.* 1. naturalis etiam constat, à qua proba concoctio. Dic secundò. Coctio ex pulsu significatur priuatiuè, quia videlicet non adsunt putredinis indicia, nec velocitas contractionis magis quàm dilatationis auge-

augetur, quia non adsunt interiùs putridæ fuligines expellendæ; sed dilatatio est maior contractione, vsus enim maioris refrigerij causa vrget magis, quod signum ephemeræ, aut imputris febris sanguineæ est indicium. Consule Gal. 4. *de præsag. ex pulsib. cap. vlt.* & Ioannem Lupum *lib. 4. de pulsib. ad tyrones, dialog. 9.*

Quæro septimò. Si in febri imputri sanguis calidissimus in vasis redundat, sola copiosa, confertímque facta venæ sectione auferendus, ad quam subsequitur aliqua tenuissimi humoris excretio à natura celebrata, vt per sudorem, vomitum, hæmorrhagiam, cur exoptat alui profluuium, si per inferiorem ventrem crassi solùm humores, & non sanguis efferuescens vacuari solet? Dic, sanguinem licèt tenuissimum etiam suam habere fæcem, cùm in eo, velut in lacte, terrea, & lenta humoris melancholici, & pituitosi pars sit commixta, vt patet in sanguine per venam extracto, in quo subsidet lutulentum, innatat pituitosum, & biliosum. Quare non est mirum, si venæ sectionis beneficio deonerata natura, spirituosum, & feruidum sanguinem per nares quandoque, interdum per sudorem eliminet cum ægrotantis commodo; sæpe rumpatur aluus, crassiore eius parte per infernam regionem expulsa; multoties subsequatur vomitus, exonerante sese natura, & excernente sanguinis tenuiorem partem, quæ ad bilis naturam proximè accedit. Quare in febri sanguinea primò post factam phlebotomiam mouetur aliqua vacuatio, per quam sanguis foràs extruditur, vt per nares, vomitum, vterum, mariscas, vrinam cruentam; secundariò verò cæteras per diuersas partes victrix natura vacuationes promouet.

Quæro octauò. Cur post duas à sanguinis missione horas exhibuit cibum, si virtus tantopere erat ex præcedenti venæ sectione exausta, quæ oblata alimonia illicò erat reparanda? Dic, quoniam vires ex præcedenti venæ sectione debiliores factæ alimentum concoquere nequeunt: hoc enim si exhibeas, id vasa inanita intempestiuè à ventriculo rapiunt, antequam concoquatur, vt Galenus retulit 4. *de sanit. tuend. cap. vlt.* probat Rhasius *lib. 7. ad Almansor. cap. de phlebotom.* Hæc methodus deducitur ex simili doctrina Hippocrat. 2. *acut.* 13. vbi inquit: *at vbi purgatio desierit, tunc sorbitio detur,* sed *consueta minor, deinde liberalius perpetuò exhibeatur.* Sed contrà obiicies, quod 1. *aph.* 18. scribitur, virtutem debilem indicare nutriendum esse parum, & frequenter; quod verò post phlebotomiam vtile sit copiosius alimentum, colligitur, ex Hippocrat. 2. *aph.* 10. dicente: *impura corpora quantò magis nutris, tantò magis lædis.* Ergo à contrario sensu, corpora pura, & iam rectè vacuata per phlebotomiam, quantò magis nutriuntur, magis iuuantur. Hæc solùm ostendunt post purgationem, & copiosam phlebotomiam exhibendam esse quantitatem cibi discretam, & ampliorem; & vtilem esse cibum magis alentem, tamen in quantitate minori. Sed si ita est, quomodo Hippocrat. *cit.* 2. *acut.* post purgationem non mutat qualitatem cibi, & minuit quantitatem illius? Dic causam esse, quia plurimùm fidit maximo robori virtutis sui tẽporis, quo constabant tunc homines, ob rationes quas affert Galenus *l. 2. de fract. com. 27. §. Hippocratis sæculo veratrum album fortasse tutò sumebatur, ob rationem victus eorum hominum qui curabantur, qui vitæ genus non otiosum sequebãtur, aut intemperans, sed laboriosum, paucísque alimentis erant contenti, sic vt crassos succos nulla ratione contraherent; neque enim nos latet fieri hos, tum otio, tum abundantia. Quòd si vim æstimaueris corporum eius sæculi, quam ex eiusmodi victu comparabant, magis adhuc dari veratrum permiseris, quum, quæ vomitus affert incommoda, ferre homines illi facilè potuerint.* Repetit *lib. 6. Aph. com. 28.* Quapropter rectissimè fecisse Galenum arbitrator, qui post phlebotomiam paucum alimentum offerendum imperauit, quod firmat Auic. 4. 1. c. 20. *post princip. §. Et oportet ne phlebotomatus in se replendo sit audax, sed secundum ordinem nutriatur, & cibum primò subtiliet, &c.* Nam, vt *cit. 4. de sanit.* dicebat Gal. *nec venter externa, quæ sumpsit, exactè concoquit; nec venæ hæc, quæ à ventre excipiunt: sed nec carnes, quæ ex*
A *venis, vbi probè antè non sunt confecta, atque interim excrementi copiam in corpore prouenire est necesse, &c.*

Quæro nonò. Si somnus in declinatione valde iuuat, quoniam scilicet debilis facta natura ex resolutione, & ex statu febris prægresso ratione somni reficitur, & roboratur, immò non nocet apud statum, ex Gal. 2. *aph.* 1. §. *Nam aliquando etiam consistente morbo somnus manifestam attulit vtilitatem, quandoque etiam in extremis partibus augmenti, quæ ad consistentiam, copulantur, &c.* cur Galenus hunc ægrum iam à febri liberum, è somno de industria excitauit? Dic Auic. 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 7. sic habet. *Et prohibe eum à somno in principio febris, &c.* & præcipuè quando adest rigor, vel horror, vel frigus, somnúmque nocere triplici de causa affirmat, quas desumpsit ex Gal. 2. *Aph. cit.* Prima, quia rigor, horror, & frigus per somnum pro-
B trahuntur, sanguine & spiritu ad interiora collecto, qua ratione non ita citò occupatur materia febris à natiuo calore; quare Galen. dixit. *Et propterea si in principiis dormierint, casus illi protrahuntur, & vix febres ad consistentiam perueniunt, &c.* Secunda causa, quia somnus adiuuat materias, si fuerint commotæ ad quædam viscera: nam si aliqua in visceribus inflammatio adest, vt in iecore, ventriculo, & similibus, fluxio retrocedente sanguine, & calore ad internas sedes per somnum, magis augetur. Tertia, quoniam humorum concoctio prohibetur; ex concursu enim sanguinis ad intima calor suffocatur, ad externásque impeditur expandi corporis partes.

Sed sententia hæc Gal. & Auic. videtur redarguenda: nam hic ipse 2. 1. *tract.* 1. *c.* 49. videtur oppositum sentire, §. *In principio verò paroxysmi multoties fit, & non nocet.* Deinde 1. 4. *tract.* 2. *c.* 12. §. *Et in agarico est iuuamentum, &c.*
C In rigore vehementi commendat Agaricum permixtum cum opio, ad conciliandum somnum. Tertiò, quoniam per somnum omnes operationes naturales roborantur, vnito calore in partibus interioribus, & sic alimenta, & humores perfectiùs concoquuntur. Ergo somnus in nullo putridarum febrium tempore debet prohiberi.

Ad primam rationem dic: Auicennam ibi velle, læsionem, quæ in principiis accessionum ex somno aduenit, non esse maximè pertimescendam, si contingat; de ea enim profert Galenus 2. *Aph. cit. Illa enim neque mortem, neque aliud graue significat, quum naturam temporis consequatur, &c.* & sic ratione signi deterior est læsio, quæ ex somno contingit in aliis temporibus, quàm quæ in principio accessionis accidere solet. Ad secundam rationem
D dic: quòd in principio aliquando conceditur somnus, ob vtilitatem quæ ex mitigatione rigoris sequi solet, non tamen quia non noceat. Ad tertiam dic: quòd somnus roborat omnes operationes naturales, quando naturalis est, in principiis verò accessionum non est secundùm naturam, & ex eo actiones naturales non roborantur, immò impediuntur, quoniam ex aucto spirituum, & sanguinis ad interiora motu, calor natiuus suffocatur; hinc *cit. Aph.* dicebat Galenus: *sique humores aliqui ad ventrem confluant, non vt in aliis somnis concoquuntur, sed multò plures fiunt, incocti permanentes, &c.*

His iactis: Galenus in huius iuuenis curatione, post exhibitum cibum, quinta hora reuersus, à profundo somno eum non excitauit, non ignorans ex somno plures vtilitates sequuturas: nam reliquiæ humorum partim co-
E ctione, & insensili transpiratione, partim per sudorem resoluuntur; vacuatio enim in somno fit præstantior: licèt enim hic omnes vacuationes cohibeat, tamen sudorem magis prouocat, auctore Auicen. 2. 1. *doct.* 2. *c.* 13. & 2. 4. *tract.* 2. *cap.* 68. ob rationes plures, præsertim quia fit maior coctio, & multus vapor ex alimenti coctione fertur ad cutem, qui transit in sudorem, & sic factum est vt ob somnum prouocaretur sudor. At verò rediens hora prima noctis somnum interdixit, quoniam longus iam erat, & profundus, & timor erat ne in corpore ex copiosa phlebotomia debiliori facto posset nocere, & sic impedita expansione caloris ad partes extimas, tota corporis moles flaccesceret: nam ex Gal. & Auicen. *locis citatis*, somnus in statu multoties nocet, quia à magna causa concitari solet; tunc enim ob vehementiam caloris

caloris expansi per corpus, æger multo minùs procliuis A eit ad somnum.

Quærò vltimò. Si *maxima continentium febrium remedia duo sunt, detractio sanguinis, & potio frigida,* vt notat Galenus *lib.9.meth.cap.5.* cur frigidam non exhibuit? Dic: quoniam sanguinis missio in hac febri anteponenda est frigidæ potui: cùm enim plenitudo vacuationem expostulet, si iis quæ refrigerent vtaris, copiam intra corpus coërcebis, quare frigida non est exhibenda, venæ sectione neglecta: Sin aliter feceris, & vasa non transpires, ventilésque præuia phlebotomia, innatus ignis à sanguinis multi, & crassi copia retenta obrutus, & suffocatus extinguetur prorsus.

QVÆSTIO IX.

Vtrùm aucto, aut minuto vsu, aliquis seruetur ordo, in pulsuum differentiis comparandis, & amittendis, vt contra Galenum plurimi Barbarorum cum Fernelio opinantur.

COMMENTARIVM.

P*Vlsus & maximos, & celeres, & frequentes, & vehementes.*] Plurima ardua, & in intimis veræ medicinæ sacrariis recondita poterant in hac historia controuerti: sed quia ea in sequenti ad vnguem sunt exponenda, iccircò modò ea consultò prætermittimus. Hoc loco agitanda est illustris antinomia, quæ hactenus scribentes plurimùm torquet, atque fatigat: Vtrùm scilicet vna ex differentiis pulsuum immutata, aliæ duæ quæ sequuntur, necessariò immutentur: vel quo ordine acquirantur. Quod dubium grauissimum est, & à paucissimis iuniorum ad amussim agitatum.

Magnitudini enim semper velocitatem, crebritatémque accedere, quidam Barbarorum arbitrantur: alij vel nullum ordinem seruari in dictis differentiis comparandis, & amittendis: vel increscente calore, primò crebritatem acquiri: diminuto, paruitatem, sibi persuadent. Horum sententias, eo quo proponuntur ordine, suis fundamentis firmare conabimur. Et primam sic.

Natura vrgenti necessitati non modò succurrit, sed quoad fieri potest meliùs, & celeriùs. Atqui excedenti calori, tribus illis differentiis simul immutatis, commodiùs, & celeriùs succurritur. Igitur ex necessitate simul omnes augebuntur.

Præterea vis pulsifica merè naturalis est; respiratoria licèt animalis, secundùm exigentiam, & tanquam merè naturalis agit. Ergo vbi primùm vrgente vsu operantur, secundùm vltimum quoad possunt operabuntur, & ex consequenti, &c.

Deinde, si vna & eadem est causa à principio, quæ & posteriùs, & aliquando tandem omnes differentias simul auget, cur non semper augebit? aut qua cognitione pulsifica vis irrationalis, & similiter respirationis agens, quæ illi aucto vsu conformatur, suorum motuum species poterunt modò cohibere, modò minuere, aliquando augere, non semel edere?

Insuper crebritas tam in pulsu, quàm in respiratione, reperiri nunquam potest sine magnitudine, & velocitate, si virtus sit constans, & instrumentum obediens, ex Gal. passim, & præsertim *lib. de puls. dif.* & Auic. 2.1. *doct.3. cap.6.* Sed aucto vsu necessariò fit immutatio ad frequentiam. Igitur & ad alias simul differentias, sine quibus illa dari nequit. Probatur minor, quia si vsus refrigerij increscat, corde & arteriis internè quiescentibus; confestim, & citiùs quàm anteà incipient dilatari ad frigidi aëris captum; & rursus ob copiam fuliginum, à multo calore festinabunt contrahi: ídque tandiu efficient, quamdiu durauerit necessitas; quare minor erit quies inter systolen & diastolen media, & ex consequenti maior frequentia, quæ ex tempore minoris quietis desumitur. Igitur, &c.

Denique. Vsus ex causis continentibus respirationis, & pulsus vna est, & ad quem aliæ ordinantur, ex Galen. *lib.1.de caus.puls.1.* & illius gratia omnes differentiæ immutantur. Ergo facta mutatione in vsu, fiet & in differentiis, & ex consequenti vsu aucto omnes differentiæ quæ illi inseruiunt, simul augebuntur, magnitudo, velocitas & crebritas. Nec ita putare, alienum existimant à Galeni doctrina, cùm ipse *lib. art. medic. cap.29. & 33.* tria illa calido cordi perpetua faciat, etiam in dispositione naturali; vnde à fortiori inferunt, in statu præternaturaliter calido, nunquam vnam differentiam sine aliis posse reperiri, sed secundùm omnes, simul respirationem, & pulsum immutari.

In eiusdem confirmationem adducitur etiam locus ex 1. *de caus.puls.cap.5.* vbi inquit, aucto calore, opus esse tum respiratione, tum pulsu maioribus, & quia maioribus, continuò etiam celerioribus, & crebrioribus: ac si B inseparabiles sint prædictæ differentiæ, idque sitientium exemplo ibidem confirmat, non modò multum, sed celeriter, & crebrò potantium.

Nec minùs etiam facit pro prædicta opinione quod scribit 1 *de dif.respirat.cap.22. & 24.* dicens, abundantiam caloris magnam reddere, & densam respirationem; & vt magnam effici, ita & præcedentem cessationem breuis temporis reddi, hoc est, frequentem, ac si nunquam vna simplex differentia reperiatur. Quòd si asserit sentiri primò magnitudinem, non inficiatur omnes simul acquiri, sed illam veluti superiorem, & magis insignem percipi, reliquas in initio occultari.

Et videtur confirmari, ex 1. *de præsag. ex puls. paulò post princip.§. At verò si paruus fiat à natura flexus ob vsum, sola perspicua erit magnitudo, nondum autem celeritas: si maior,* C *increscet magis magnitudo, & clarè celeritas apparebit. Si amplificetur adhuc, magnitudo, celeritásque augebuntur, atque accedet crebritas:* euidenter scilicet, quasi omnes tres differentiæ simul cōparentur, sed duæ primū non appareant.

Cæterùm licèt Iacobus de Forliuio *lib. 2. art. medic. quæst.25.* dictam opinionem cum multis Barbarorum sequatur, tanquam probabiliorem, licèt minùs communem dicat; contraria tamen verior est, & communior, etiam inter Arabes ipsos, vel præcipuos, ex Auic. 2.1. *doct.1. de pulsib.cap.6. & 10.3.tract.1. cap. 20.* & Auerroë 4. *collect.* 18. cum aliis: quæ affirmat non omnes tres differentias simul acquiri, sed acquiri pro necessitate. Firmat Galenus expressè in multis locis, 1. *de præsag. ex pulsib.* 1 scribens quod iam alibi dixerat, vsu non multùm mutato, maiorem duntaxat fieri: & *lib. 3. eiusd. operis, cap. 2. Si* D *calor* (inquit) *solus increuerit, & in naturali statu maneat facultas, instrumentáque, cùm mutatio est parua, magnitudo tantùm in pulsu augetur; cùm maior, etiam celeritas; cùm insignis iam, etiam crebritas.*

Ratione verò suadetur ita. Natura eo modo pro vsu, & necessitate sua applicat instrumenta, & variat actiones, vt quoad fieri potest, nec in opere deficiat, nec excedat. Sed modico caloris augmento supra naturalem, vel moderatum, sufficit plerumque sola magnitudo. Igitur penes illam tantùm immutabit natura pulsum: penes duas, vel omnes simul, vbi nimis adaucto vsu requiruntur; agit siquidem pro ratione indigentiæ. Quæ sententia ex solutione argumentorum firmior euadet.

Dic ad primum. Naturam quidem bonum semper intendere, & in malis subuenire cum celeritate: verùm ex eo non proinde sequitur, per omnia illa cuiuis augmen- E to perpetuò occurrere; excederet enim in opere, quod non minùs abhorret, quàm deesse; & licèt celeriùs, non æquè bene, aut tutò; maximè quod sicut non paritur, ita nec subitas mutationes solet efficere, sed paulatim procedere, & paucioribus instrumentis, quia ita melius, præcipuè si non vrget necessitas, cui suas functiones accommodat.

Neque obstat, quòd actio pulsandi merè naturalis dicatur; respirandi autem ad modum illius pro indigentia fiat, & ambæ ad necessitatem pariter ordinentur: quia licèt pulsatio à natura sit, & operatio quædam de genere vegetabilium, non ita tamen veluti illa plantis simul, & animalibus communis, purè naturalis dicitur, sed media quædam inter hanc, & animalem; videlicet, quia cum naturali

naturali conuenit in eo, quòd sine cognitione fiat à virtute pulsatili; cum animali, quia non semper secundùm vltimum, sed pro vsu varietur, quandoque ad magnitudinem, nonnunquam ad celeritatem etiam, & sic de aliis. Lege Conciliat. *dif.*57. Ad tertium, sequitur Forliuius, vbi *suprà* ad solutionem secundi: respirationem autem, quamuis vsibus naturæ inseruiat, euidentissimum est ex mera necessitate non nasci, quum pro arbitrio inchoari, terminari, accelerari, tardari, & ideò retineri possit: atque ideò, &c.

Secundò, etiamsi operationes illas merè naturales diceremus, non magis mirabimur vsui, & tempori inseruire, quàm plures alias, quæ à virtutibus naturalibus in corpore efficiuntur, stata corpora suarum actionum obseruantibus, se mutuò inter agendum non impedientibus quamdiu constant, nec secundùm vltimum semper operantibus, sed pro ratione indigentiæ: nec enim se tota applicat expultrix, nisi opportunè, & valde stimulatur; naturaliter mouentur grauia, & leuia, non semper quàm celerrimè possunt, sed in fine suorum naturalium motuum celeriùs, quàm in initio, & sic de multis.

Minùs vrget, quòd si aliquando in subsidium aucti caloris tres dictæ differentiæ simul comparantur, perpetuò comparentur; natura siquidem licèt plura habeat ad eundem finem parata auxilia, non semper vtitur omnibus simul, sed ex multis vnum eligit quod sufficiat, possítque præsenti necessitati succurrere. Sic naturalem respirationem solo septo exequitur: vbi maior requiritur, intercostalibus etiam musculis: in necessitate extrema, superioribus quoque, immò & narium pinnis. Verùm non perinde æquum est, vt omnibus vbique vtatur, modum enim excederet, & sibi constans vltra intentionem ageret, & destruendo potiùs, quàm fouendo calorem innatum.

Ad aliud: num prima mutatio in pulsu, & respiratione, aliquando fiat ad crebritatem, paulo pòst videbitur: sed licèt admittamus, quòd constante virtute, & obediente instrumento huiusmodi differentia ab aliis separari non possit, non proinde euincit argumentum omnes simul comparari: negamus enim in proposito casu, naturam necessariò festinare ad distentionem, & contractionem: vel quia interim dum cor à motu quiescit, tam subitò non oritur necessitas, (cùm calor sensim, & paulatim increscat) quæ cogat ad intermedias quietes, saltem sensibiliter abbreuiandas; vel quia quouis vsu aucto non statim moueri satagit, cogitúrque suarum quietum tempora interrumpere; vt patet in calido corde, quod quamuis etiam quiescens, calidius sit temperato pariter quiescente, non tamen necessaria quietis tempora anteuertit. Nec verò ex hoc sequitur, aut causa continente mutata nullam dari in pulsu mutationem; aut penes crebritatem fieri, quæ sola cordi, & arteriis quiescentibus accidit: nam præterquam quòd non oportet confestim naturam mala nascentia, & quæ nondum constiterunt emendare, suo tempore per magnitudinem subuenit aucto vsui; de quo paulo pòst.

Ad vltimum, negamus consequentiam: vsus námque licèt vna sit ex continentibus causis pulsus, quem tres memoratæ differentiæ complent; sicut tamen non omnes simul cuiuis inseruiunt, ita vsu ipso immutato non omnes simul necessariò immutantur: quanquam necessariò fiat vna ex illis; omnes, vbi nimis increuerit calor, neque sola vsui magnitudo sat est, siue calor ipse adauctus præternaturalis sit, siue secundùm naturam.

Ideò *lib. art. medic. cit.* omnes illas calido cordi perpetuas fecit, licèt, vt explicant alij ibidem, in corde ab ortu excedenter calido non est solus vsus auctus, sed & facultas ob contractam intemperiem imbecilla, atque adeò in opere deficiens, immò & instrumentum ex siccitate inobediens: vnde cùm sufficiens magnitudo fieri non possit, reliquis duabus differentiis compensatur, iunguntúrque celeritas, & crebritas, quia magni simpliciter pulsus non fiunt; tales enim præter calorem copiosum postulant facultatem validam, & mollia instru- A menta, vt ipse Galenus scribit, 1. *de caus. puls.* 4. & 5.

Quòd si ibidem, sine distinctione celeritatem, frequentiam, & magnitudinem familiares facit aucto calori, de plurimo loquitur, à quo omnes exiguntur, nec vna sufficit differentia, vt ex contextus serie euidenter constat, & confirmat sitientium exemplo, nonnisi cùm vehementi siti vrgentur, magno haustu, celeriter, & crebrò potantium: vel, vt alij interpretantur, in initio tractationis illius, quum nondum exactam traderet doctrinam, omnes differentias aucto vsui inseruientes simul apposuit; paulo pòst verò eam absoluens, docet ordinem quo singulæ acquirantur.

Adductus autem locus, ex *primo de dif. respirat.* huiusmodi sententiæ non repugnat: quum enim Galenus *ibi* nihil aliud intendat, quàm discrimen tradere, quo auctus B calor innatus ab extraneo excedente separetur, hoc vnum potissimùm, & ex professo suadere conatur, docens, naturali aucto magnam fieri inspirationem, ob aëris copiam necessariam in multi spiritus alimoniam; præternaturali autem redundante, increscere expirationem, ad retentas fuligines purgandas; & vltra intentionem, quanquam minùs elaboratè, adiungit quietem antecedentem vtrumuis motum, statim breuem euadere, significans parum durare magnitudinem citra frequentiam: quod quidem fatemur, dummodò vsus ipse duret, ac magis increscat; omnes tamen simul comparari inficiamur.

Nec admittenda est solutio illorum, tres simul ab initio C quamprimùm acquiri, sed solam magnitudinem percipi: nam si aliæ sensibus delitescunt, vnde sensualis artifex adesse iudicabit? aut si mutatio in velocitate, & crebritate ab initio occultatur, quamuis iam detur, & sola se magnitudo profert, quomodo stare poterit, quod Galenus toties affirmat, & demonstrat experimentum sensu acquisitum, vsu diminuto primùm crebritatem minui, deinde celeritatem, tandem magnitudinem? quod inferiùs latiùs ostendemus.

Ex eo autem, quòd *lib. de præsag. ex pulsib.* doceat, in paruo recessu per calorem, solam conspici magnitudinem; deinde vsu magis adaucto celeritatem apparere, &c. potiùs inferes differentias illas simul non acquiri, D nec Medicis censendas nasci, nisi quia percipiuntur, cùm ex iis quæ sese offerunt sensibus Medicus iudicet, reliqua, ac si non essent, arbitretur. Corruit ergo Barbarorum opinio, asserentium perpetuò magnitudini celeritatem, & crebritatem accedere.

Sed quo ordine huiusmodi differentiæ comparentur, magis controuersa est quæstio quàm prima, in qua soluenda veteres, & iuniores strenuè insudant. Et Galenus quidem censet, vt constat ex 1. *de dif. respirat. cap.* 7. & 1. *de vsu puls. cap.* 3. & 1. *de præsag. ex pulsib. cit.* crescente vsu, primùm magnitudinem acquiri; deinde, vbi ea non sufficit, celeritatem; vltimò crebritatem; dummodò cum aucto vsu causæ aliæ inuariatæ permaneant, facultas nempe, & instrumentum: hoc autem siue vsus ipse auctus sit, & spiritus animalis exhaustus, quod in fatigatis E euenit; siue auctus calor, quod in diariis; siue purganda fuligo, quod in putridis febribus.

Suadetur hæc sententia. Natura inter agendum ab eo primùm exorditur, quo meliùs & citiùs propositæ necessitati subuenitur, & sua opera minùs euertuntur. Atqui ita contingit per magnitudinem. Igitur prima mutatio in pulsu, vsu imminuto, fiet penès illam. Probatur minor, quia magnæ distentionis ope maior aëris copia attrahitur, in exhausti spiritus reparationem, & excedentis caloris refrigerium; magna contractione, plures fuligines meliùs expurgantur.

Rursus. Spirituum concoctio quietem desiderans, vsque adeò per magnitudinem non impeditur, nec iis defatigatis, aut pellitur spiritus frigidior quàm oporteat, nec edomitus ad cor, sicut per celeritatem, & frequentiam. Igitur, &c.

Deinde. Viri ad fœminas collati, & omnes ferè per ver collatione ad alia tempora, ob vsum auctum pulsus habent maiores, non necessariò celeriores, aut frequentiores.

riores. Ergo verisimile est naturam sæpe, sola magnitudine increscente, calori primùm satisfacere.

Denique. Quod necessitatis tempore in motu voluntario experimur, probabiliter credendum est in aliis similiter fieri. Sed vbi vrgente necessitate festinare est animus, primùm passus prolongamus; si id non videtur satis, acceleramus etiam; vbi maior est causa, nequaquam in itinere quiescimus, quantumuis defatigati. Igitur, &c. Lege Montan. *part. 2. medicin. in fin. tract. de pulsib.*

Fernelius, quoniam iurauit in omnibus Galeno contradicere, in hoc dogmate ab illius mente valdè dissentit, dum *lib. 3. patholog. cap. 5. de causis pulsuum*, opinatur aucto calore primò augeri crebritatem, secundò celeritatem, tandem magnitudinem: sic enim ait. *Quum vsu & necessitate cor lacessitur, stimulatum id, primum quidem pulsum edit crebrum, idque siue valida, siue imbecilla sit facultas: creber enim omnium primus est, quia facillimus. Si necessitati non satisfaciat crebritas, huic etiam celeritas accedet: atque etiam si ne duo illa quidem satis sint, addetur & magnitudo, modò non imbecilla sit facultas; tum quippe totis hæc opitulatur viribus. Ita quidem artis vsu, & exercitatione obseruamus, per febres omnes, frequentem, necnon celerem pulsum edi, at non perpetuò magnum, &c.*

Cæterùm non aduertit causam, ob quam sæpe in febribus non reperiatur pulsus magnus, esse virium debilitatem propter inediam, & vacuationes: quare febrientes vim habent quàm sani imbecilliorem, ideò non sola magnitudine succurrit natura, sed magis celeritate, & frequentia. Neque miretur Galenum, quasi asserentem, primam pulsus mutationem aucto calore, in magnitudinem fieri, idque siue robusta, siue debilis sit facultas; Hoc enim vltimum nusquam pronunciauit Galenus, immò *1. de caus. puls. 3. & 3. de præsag. ex pulsib. 2. & lib. de vsu puls. circa finem*, docuit contrarium, aucto scilicet calore augeri pulsus magnitudinem, dummodò robusta sit facultas, & instrumentum obediens.

Neque instes pro Fernelio, quòd Galenus *lib. de typis, cap.* 30. scribat, tertiana laborantibus pulsum frequentem, sed exiguum superuenire: & *cap.* 5. docet pulsum tertianæ esse minorem pulsu quotidianæ. Cæterùm hæc intelligenda sunt, non præsente iam febre, sed in accessionis initio, vt constat ex Gal. 2. *feb.* 4. cùm inquit: *quotidianam febrem paruos, & debiles pulsus efficere, quum primùm febris inuadit:* & statim subiungit. *Fieri itaque in biliosa febri in accessionis initio, dicta circa pulsus symptomata, scilicet paruitatem, & debilitatem, sed statim sedari:* Quòd autem prædicta sententia non possit intelligi præsente febre, patet, quoniam experimento videmus quod tradit Galenus *lib. 1. ad Glauc. cap.* 7. in putridis febribus maximum esse pulsum tertianæ, minimum quotidianæ, mediocrem quartanæ.

Sed relictis opinionibus, ne in tractatum quæstio excrescat, in medium afferamus rationes, quibus victi plures, sanam Galeni mentem interturbant: & primò sic. Natura perpetuo, & naturali ordine semper à facilioribus, & minoribus incipit, atque ex iis ad difficiliora procedit; nec contrà insurgit, nisi perturbata, & coacta. Sed multùm pulsare, multùmque respirare est maius opus, & difficilius, quàm celeriter, aut crebrò. Igitur aucto vsu non apponet natura magnitudinem, priusquam aliquam ex aliis differentiis. Minor ostenditur, quoniam magnitudine plus aër attrahitur, maiúsque paratur refrigerium. Rursus maius exigitur virtutis robur, proinde enim eo deficiente ad celeritatem recurrit natura, deinde ad frequentiam, quæ inter alias facillima est, & debili facultati familiaris.

Secundò. Si vrgeat vsus tempore distensionis, aut contractionis, non potest non immutari pulsus penès celeritatem ante magnitudinem, cùm hæc non detur nisi arteria progrediatur ante consuetum terminum, needum ad eam perueniat quamdiu mouetur, saltem in initio, aut medio. Si verò increscat calor, arteria quiescente, sola crebritas potest comparari, quæ ex quietis breuitate desumitur: cùm igitur aut motus, aut quietis tempore, necessariò vsus incipiat augeri, & eo aucto quamprimùm oporteat vsum immutari, non videtur magnitudo alias mutationes antecedere. Addunt si in prima parte dilatationis calor subitò crescat, & in altera medietate minuatur, prodire non potest magnus, cùm toto distensionis tempore necessitas non durauerit; superest igitur, quòd in prima medietate pulsus fuerit velocior, & ex consequenti, &c.

Tertiò. Si pulsus constituatur magnitudine mediocris, tardior autem aut rarior moderato; calore increscente, prima mutatio fiet ad celeritatem, deinde ad frequentiam, vltimò ad magnitudinem: si verò magnitudine, & celeritate mediocris existat, & cùm hoc rarior, primùm ad crebritatem mutabitur. Igitur. Probatur antecedens, quia naturales, & perfectiores differentiæ quam maximè à natura retinentur, & seruantur, nec immutari patitur, antequam reliquæ mediocritatem attingant. Igitur, &c.

Quartò. Si crebritas compararetur vltimò, videlicet postquam vsus nimiùm increuit, maius ad refrigerandum auxilium, quàm aliæ differentiæ afferret, extremis siquidem extrema, & magnis magna proportionantur. Atqui ex nulla minus paratur refrigerium, quàm ex crebritate. Igitur hæc priùs, non posteriùs adhibetur. In cuius confirmationem quidam suum iactant, & febrientium experimentum, quo sibi persuadent primò monstrari frequentiam, posteriùs reliqua. Alij nullam certam, & determinatam differentiam primò acquiri, sed pro naturali varietate modò ab vna, modò ab alia exordium sumi, vsu increscente, idque progressiui motus comparatione satis confirmari putant: sicut enim (aiunt) quidam longum iter etiam lentè nequaquam facere possunt; breue autem facillimè, licèt celeriter: alij contrà celerem motum non patiuntur, tardum autem sic, quantumuis longum: alij breuium quietum potiùs, quàm longi itineris, aut breuis cùm celeritate sunt patientes: ita de vitali motu existimant iudicandum.

Cæterum parum vrgent rationes dictæ. Ad primam enim fatemur, plus quidem magnitudinem præ reliquis attemperare, insuper & crebritatem esse faciliorem, celeritatem mediam inter illam, & magnitudinem; sed non proinde sequitur à crebritate, aut velocitate inchoandum, quoniam ita natura solet à facilioribus & leuioribus exordiri, vt meliora, & proposito vsui necessaria non postponat: agit enim secundum rationem exigentiæ, vt *suprà* diximus, & eorum quæ potest semper optimum in ordine ad necessitatem: cùm verò non solùm maior, sed & melior fiat per magnitudinem attemperatio, & parato refrigerio, & fuliginum expurgatione, nihil mirum, si constans natura, vsu aucto, & aliis causis inuariatis, primò magnitudinem efficiat.

Ad secundam, ex dictis suprà ferè constat, quid sit dicendum: non enim tam repentè potest calor crescere in vna quiete, vnáue dilatatione, vt vsum sensibiliter augeat, & aliquam pulsus differentiam, saltem quæ sentiri queat, efficiat: quòd si tantùm incipiat vsus ipse augeri, cùm nondum vigeat, nec cogitur naturæ quietem interrumpere, nec motum accelerare. Si verò iam ad notabile incrementum perueniat, & maioris refrigerij, vel excernendarum fuliginum necessitas adsit, paulo pòst ei satisfaciet natura per magnitudinem, qua meliùs, & commodiùs aucto vsui paratur subsidium, ea deficiente ad reliqua properatur. Nec mirum commodiorem agendi occasionem naturam expectare, quum id passim in illius operibus experiamur, maximè quòd licèt cor cùm mouetur, adhuc ad iustum dilatationis terminum non peruenerit, nedum vltrà (quod ad magnum pulsum requiritur:) quamprimùm tamen vsu vrgente magnitudinem tentare videamus, latiùs, & altiùs seipsum extendendo. Si autem calor in medio itinere cesset, longiùs non progredietur, sed tentatam magnitudinem intermittet.

Ad tertiam. Putant aliqui in propositis casibus, ad velocitatem, aut frequentiam fieri primam mutationem, & præscriptum à Galeno ordinem comparandi dictas differentias,

sentias, solùm habere locum, cùm vel omnes naturales sunt, vel omnes præter naturam. Sed non placet limitatio, quoniam cùm magnitudo multò meliùs, & commodiùs aucto vsui subueniat, deinde celeritas, & eorum quæ potest semper optimum agat natura, vt diximus, quamdiu constiterit, magnitudinem ante celeritatem, & hanc priùs quàm crebritatem apponet. Nec obstat, quòd ea quæ naturalia sunt, & perfectiora plus retinet, vtpote sibi magis dilecta, & à celeritate, aut crebritate incipiens differentiam naturalem retinet, & alias ad mediocritatem reducit: nam cùm naturæ actiones pro exigentia regulentur, nec ita bene velocitas, aut crebritas attemperet, cogitur natura illam priùs immutare, à qua melius vrgente necessitate subsidium sperat, cuius gratia à naturali symmetria ad non naturalem secedit, paulo pòst ad natiuam debito parato refrigerio reditura.

B Ad vltimam. Negamus sequelam: non enim vltimò crebritas adhibetur, quasi potentissimum afferat ad refrigerandum auxilium, sed quasi prioribus superueniens, aliquid etiam iuuatura, non secus ac narium pinnæ in extremis agitantur, à quibus vel nullus ferè, vel exiguus aër attrahitur. Minùs vrgent suo, & febricitantium testimonio, quo exactissimum Galeni iudicium contemnunt; fallax enim putandum est, nec Galeni iudicio anteponendum: cùm constet hunc auctorem fœlicissimo, & acutissimo sensu præditum: nam in febricitantibus si quandoque simul velocitas, vel crebritas percipiuntur, vel ante magnitudinem fiet, aut quia sola hæc non sufficiet ob vehementem calorem, quem habent, aut quia iungitur virium imbecillitas. Denique animalis cum vitali motu comparatio valde aliena est; animali siquidem potest quis assuescere, vt volet, minimè autem vitali; quia cùm naturalis sit pulsandi actio non à consuetudine, sed à natura est, nec aliter fieri potest.

C Præterea elaborandum nobis est, ne hoc argumentum indecisum maneat, num tres illæ differentiæ vsui nimis aucto inseruientes, eo decrescente simul minuantur; vel si vna tantùm aliis immotis, quo ordine incipiant deperdi, & oppositæ succedere. Multi opinantur (siue vsus decrescat in eo, cuius naturalis calor fuerat auctus; siue in sano, temperatóque homine, quia fortè præternaturaliter infrigidetur) primùm magnitudinem amitti, secundò celeritatem, denique frequentiam, &c. Simili ordine oppositas comparari, paruitatem primò, deinde tarditatem, vltimò raritatem.

D Mouentur potissimùm, quia calor auctus, vt ostensum est, pulsus magnitudinem primùm omnium auget. Igitur diminutus remittet, & inducet paruitatem. Probant consequentiam, quia si vnum extremum aliquid in obiectum operatur, contrarium illius in idem obiectum inducit oppositum, sic albedo disgregat, nigredo congregat, &c.

Deinde, si ex tribus causis ad pulsum magnum requisitis, de quibus 1. *de caus. puls.* 5. & alibi plus potest ad magnificandum necessitas aucta, cur illius priuatio non faciet ad paruifaciendum; præsertim cùm pulsu, & respiratione, mutationes omnes pro fine regulentur.

E Tertiò. Pauco, diminutóue calori paucum debetur refrigerium. Atqui hoc non meliùs quàm paruitate comparatur. Igitur hæc vsu decrescente primùm acquiritur. Obiiciunt & fœminas, quæ cum viris collatæ pulsus habent celeres ac frequentiores, simul & paruos, ob minorem, quo constant, calorem. Igitur, &c. Denique Galenum adducunt *lib. 1. de caus. puls. cap. 6*, vbi calore decrescente primum locum paruitati concedit, secundum tarditati, postremum raritati. Et *lib. art. med. cap. 30.* quo loco frigido cordi paruum pulsum addixit. Igitur paruitas videtur esse peculiaris differentia vsus diminuti.

Cæterùm primùm crebritatem amitti, deinde velocitatem, tandem cum magno defectu, aut omnimodo magnitudinem, fierique vsu deficiente primùm pulsus rariores, secundò tardiores, vltimò minores, doctrinæ Galeni magis consonum est. Nam 1. *de dif. respirat. cap. 7.* insigniorem aliis docet fieri raritatem calore diminuto, ac si in ea prima fiat, & potissima immutatio. Idem etiam colligitur, *ex 1. de caus. puls.* passim, & 4. maximè, *c. 6. quia frigidus est affectus, adiuncta est raritas*, quasi sit peculiaris, & prima pauci caloris; quod paulo post *cap. subsequenti* explicat, loquens de frigidis affectibus, *quia enim*, inquit, *frigidi sunt, pulsum habent rarum: nam dissoluto vsu idem gigni ostendemus, &c.* Idem expressè asserit Auic. 2. 1. *de pulsib. cap. 6. & 10. 3. tract. 1. cap. 20.*

Confirmatur, quia illud natura, deficiente necessitate primum relinquet, quod in defectu aliorum subierat, & à quo plurimùm lædebatur: è contra verò illud retinebit diutius, & quamdiu durauerit necessitas, quod illius gratia tanquam meliùs, & conuenientius assumpserat. Sed mutatio ad crebritatem fit in necessitate extrema, vbi aliæ differentiæ non sufficiunt, vel in illarum defectu, 1. *de dif. respirat. cit. & 4 de caus. puls. 20.* nam vires nimiùm dissoluit, non patiens quiescere; magnitudo autem melioris vsus gratia primùm comparatur, nec vsque adeò fatigat. Ergo hæc vltimò deponetur à natura, illa priùs, secundo loco celeritas, & tali ordine acquirentur oppositæ.

Deinde, dum tentatum iter moderari placet ob diminutam necessitatem, quæ anteà vrgens cogebat properari (vt progressiui motus exemplo non semel vtamur) non confestim passus contrahimus, aut lentiùs progredimur, sed paululum in diuersorio moramur. Igitur probabiliter credendum est, idem similiter efficere naturam, diminuto vsu, in cordis arteriarúmque motu, priúsque sibi quietem longiorem parare, relicta frequentia à qua magis debilitabatur. Atqui ita fieri par erat: quoniam sicut calor ex sibi inseruientibus differentiis (quæ omnes vires debilitant) illam priùs inducit, quæ meliùs attemperat, & minùs dissoluit, ita conueniebat eam primò euerti, à qua maius damnum, maiorémque fatigationem percipiebat natura: quúmque illa sit crebritas, vt diximus, hanc primò perimet, quamuis vltimò fuerit adhibita, tandémque magnitudinem minuet, licèt primò acquisitam. Nec mirum: quia sic plantæ fructus quos vltimò comparant, primò deponunt, segetes aristas.

Nec verò rationes aduersæ hanc sententiam euertunt. Ad primam. Non negamus oppositos affectus, ab agentibus inter id subiectum contrariis posse produci, paruitatem, tarditatem, & raritatem à calore diminuto, opposita tribus illis, magnitudini, celeritati, & frequentiæ, quæ ab aucto inducuntur; quòd si in ordine agendi dissidere etiam conuenit, in eo magis pugnare conspiciuntur, si primùm perimat frigus, quod calor vltimò induxit.

Ad secundam. Quemadmodum ob vsum adauctum, ad magnitudinem immutatur pulsus; ita ob diminutum ad paruitatem, licèt non primò, aut præcipuè, quia paruitas magis virtutem debilem, quàm diminutum vsum consequitur. Cur verò perinde ac magnitudo ad necessitatem potissimùm non referatur, aliunde commodiùs petendum. Lege Gentilem 2. 1. *doct. 3. cap. 6. de pulsib. dub. 3.*

Ad tertiam. Etiam minus paratur refrigerium deposita crebritate, quanquam magis proportionabiliter ex paruitate: sed cùm sit necesse adhuc remanenti satisfieri, meliúsque per residuas alias succurratur, oportuit eas diutiùs seruari, & ad vltimam magnitudinem.

Ad postremam. In fœminis, & frigido corde, per vsum diminutum datur etiam virium defectus, quo præsente quamprimùm cessat magnitudo. Sermo autem nobis est de vsu diminuto, aliis inuariatis causis: atque ita Galenus *ex arte medica.*

Pro explicatione verò alteriùs loci, *ex 1. de caus. puls. 6.* vbi paruitas, & tarditas raritati anteponuntur, aduertendum in his collocandis differentiis duplicem considerari ordinem, naturæ scilicet, & operis; & si illarum quidem naturam spectes, negari non potest, vsui diminuto primùm respondere paruitatem, deinde tarditatem, remotiùs & vltimò raritatem: cuius ratio est, quia minori, diminutóque vsui paucum refrigerium debetur, quod primò & per se, pauco aëre, paruo, tardóque pulsu paratur:

raro

rariò per accidens, & secundariò, quatenus scilicet per rarum pulsum paucus aër accedit parum infrigidans. Verùm in opere res aliter se habet, quoniam antecedit raritas, priúsque acquiritur ob rationes assignatas. Cùm verò Galenus *cit. loc.* naturæ ordinem in huiusmodi differentiis indagasset, primò paruitatem fecit familiarem deficienti calori, posteriùs raritatem, cui tamen in opere priorem locum concessit. Si verò aliorum opiniones in hac quæstione controuersa scire affectas, consule Vallesium 3. *controu.* 10. Mercat *lib. 2. de pulsib. tract. 3. cap. 3.* qui etsi plura proponant, à tantis salebris extricare sese non potuerunt.

HISTOR. IX. GALENI, De synocho cum putredine.

Synochus putris, venæ sectione vsque ad animi deliquium curatur.

QVæ verò ad alterũ (infirmum pertinent) nunc dicã. Is cùm toto die multũ laborasset, deinde lauatus paucula comedisset, cœpit noctè febricitate, totum etiã cõtinuans sequentẽ diem. Hunc nos post secundam noctem vidimꝰ in cæteris quidem omnibꝰ iam dicto iuueni similiter affectum; verùm putrescentiũ humorum* euidentes prabentẽ notas. Itaque vena quoque huic protinꝰ incisa, vsque ad animi deliquiũ vacuauimus. Post id, idoneo interposito spatio, cibauimꝰ primũ mulsa, deinde vna interposita hora, ptissanæ cremore. Atque hæc omnia intra quintam acta sunt horã. Cùm autẽ similis sibi perseueraret febris, synochon eã fore ex putredine expectauimus: ita atque accidit. Quippe cùm eam secunda noctis hora pari magnitudine cerneremꝰ, tertia diei accessionem, futuráne esset, an secus, diligenter obseruare volebamꝰ; cuius in septimã horam noctis suspicio erat. Itaque cùm sommo manè superuenissem, inueni quod expectauerã.* Nã nec tertiana inciderat accessiuo, febrisque remissior paululò quã vesperi fuerat apparuit. Vt autem rursus hominem meridie vidi, erátque iam certissimũ & febrẽ decreuisse, & synochon febrem esse, sed quæ assiduè decresceret: satius visũ est, tum quoque hominẽ similiter nutrire. Quarta verò exacta nocte, manifestè minor etiam quarto die erat. Quo rursus quoque ad eundem modum homine cibato, aduertimus, tum die illo toto, tum quæ hunc sequuta est quinta nocte magnitudinem remittere, sic vt quinto die liquido planè appareret, minor esse febris quàm antè. Itaque ad portionem minuentis se febris, vrina quoque concoctio processerat; erátque haud obscurum, septimo (id quod factum est) finiendam. Hanc igitur continentem ex humorum putredine febrem, & quæ assiduè decresceret, vidimus; &c. Galenus* lib. 9. meth. cap. 4.

PARAPHRASIS.

NVlla est febris, quæ frequentiùs premat mortales, quàm synochus cum putredine: nam imputris rarò accidit, & si corripit, parum durat; quoniam sanguis licèt sit thesaurus naturæ, & filius eius dilectus, cùm sit mitissimus, benignissimus, & familiarissimus humor, ex Gal. *lib. 3. simpl.* 27. tamen cùm humidus sit & calidus, si copia abundet, crassitie, & lentore obstruat, arctat canales; quare non ventilatus facillimè conspurcatur; & in deteriorem abit labem, & corruptionem, vt notat Galenus *lib. 11. meth. c.* 8. Quare solertissimè ipse in superiori historia hoc aduertens, sanguinem tam copiosè emisit, antequam putredo inciperet. Ergo ne mireris, si hanc historiam visui tam necessariam lentè fuerim interpretatus, & alia proposuerim de putredinis natura, causis, loco, signis, & curatione in generali, quæ ad illius explicationem pertinent apprimè: nam febres frequenter ex putrescentibus humoribus generantur, licèt perperam arbitretur Iobertus 2. *paradox.* 1. nullam dari febrem ex putredine sanguinis, sed omnes ex humoribus efferuescentibus, vel exustis oriri contendens; cuius rationes repulit Bruno Seidelius, acerrimo vir ingenio, *proprio de hac re contra Ioubertum tractatu*, & multò antea præmeditatus fuerat Galenus 1. *feb.* 7. & doctissimi illius interpretes *in com.*

In ea agit de synocho cum putredine, éstque secunda febrium differentia, dicta humoralis, & assimilatur aquæ calidæ vasi alicui infusæ; vt enim hæc, vas cui infunditur, calefacit, ita & humores calefacti corpus inflammant; qui si putredinosè cor ponant in calefacto esse, humoralis putrida concitatur, cuius triplex constituitur differentia: vel enim est semper accrescens, quæ Græcè dicitur epacmastica, vel anabatica, vel est semper decrescens, quæ vocatur paracmastica; vel semper eodem modo perseuerat, quæ acmastica, seu homotona noncupatur, ex Gal. 2. *feb.* 2. & 2. *cris.* 6. & 9. *meth.* 3. quę diuisio nô solùm febribus ardentibus, sed etiam synochis conuenit, quæ ardentes quantitate caloris dici solent, vt optimè notat Christoph. à Vega *lib. 2. de dif. feb. cap.* 2. de quibus intelligendus est Gal. *aph.* 23. dum in ardentissimis febribus sanguinem vsque ad animi deliquium imperat emittendum.

Ratio verò huius diuisionis, sic à Galeno *cit. lib. meth.* constituitur. Quando calor continetur in vasis maximis, hæc febris continens manifestis circuitibus carens concitatur, quoniam materia aliunde non confluit, sed in iis locis accenditur, ob putridas fuligines cordi continuò communicatas, in quas materia, putredine, & vstione accensa extenuatur, ita tamen vt non tota simul accendatur, vt accidit in inflammatione, sed potiùs cùm vna pars est putris & accensa, statim altera incipit accendi; quod quia aliquando fit æqualiter, hoc est, tantùm resoluitur partis putridæ quantum additur materiæ quæ putrescit, tunc febris æqualem magnitudinem seruat, & dicitur febris homotona, hoc est, seruans eundem tenorem; Quando verò propter dispositionem humoris vitiosi, inæqualiter procedit putredo, ita vt quod additur, sit plus quàm id quod est resolutum, tunc febris semper accrescit, quia illius causa semper augetur, & tunc febris fit acmastice, siue semper accrescens. Quando tamen contrario modo accidit, tunc febris semper decrescit, quia causa illius semper minuitur, paracmasticáque appellatur.

Videns ergo Galenus febrim, in qua magnus erat feruor, & incendium maximum in vasis internis erat excitatum, ad sanguinis missionem tam copiosam accedere ausus est: quoniam vt ipse refert *lib. de curãd. rat. per sanguinis missionem, c.* 12. *cùm efferuescentis sanguinis copia inest, acutissimam febrim accendens, subito ac confertim expedit emittere.* Explicant Gal. *lib. 4. de sanit. tuend. c.* 4. Ferdinandus Mena, & Fuchsius *in com. cit. lib. Gal. de sang. mis.*

Nobis autem singula hæc, & omnia paulò diligentiùs contemplantibus, eorum aliqua propter obscuritatem, alia ob difficultatem, certiùs & lucidiùs esse explananda visa sunt. Illud ergo primò dubitationem facit maximam, cùr sanguinem miserit vsque ad animi deliquium; in febre ex sanguinis putredine orta, si in ea vires sunt debiles, quæ vacuationem tam subitò factam ferre minimè queunt, si verum est putredinem fieri à debilitate caloris innati: cùm enim imbellis est, patibilésque qualitates gubernare nequit, humidum dissoluitur à sicco, & subiectum à calore extraneo occupatur, & hoc modo concitatur putredo; quare si vis non est robusta, in principio tantum sanguinis detrahendum est quod sit satis; deinde quod deest, iteratione supplere oportet. Dic, Licèt maiori cum fiducia accedendum sit ad sanguinis missionem vsque ad animi deliquium, in synocho imputri; quoniam vires sunt valentes, vt in *supra citata historia* Galenus prædixit, sanguis enim tunc integer est, & nulla putredinis labe fœdatus: tamen in synocho sine putredine, in initio, quum sanguis solam leuiter putrescere incipit, & seruat suam formam, & potest actione naturæ ad benignam pristinamque naturam reduci, vt probat Galenus 2. *aph.* 17. viresque adsunt fortes, quæ largam hanc vacuationem possunt sustinere, illam esse celebrandam non eo inficias, maximè cùm ex corrupto sanguine sumatur indicatio ad sanguinem mittendum,

dum, vt *lib. 2. in com. histor.* 19. latè firmaui.

Secundò. Illud obscurum est enucleandum, cur in febre putrida ita audacter sanguinem emiserit, si putredo sanguinis missione non curatur, vt ipse Galenus admonuit *lib. 11. meth. cap.* 14. ex quo loco patet, neque in synocho putri, neque in omnibus aliis febribus putridis vtilem esse venæ sectionem. Et Auic. iubet 1. 4. *tract. 2. cap. 56. §. Et quoties videris vrinam grossam, &c.* in febre pituitosa sanguinem non esse mittendum, nisi quando vrina fuerit rubra & crassa. Ergo non conuenit in putridis omnibus sanguinis missio, præsertim tam copiosa. Deinde Galen. *lib. de venæ sectione aduersus Erasistrat. 6. ad init.* monet maximè ęgros offendi ab illis Medicis, qui omnes febres in principio venæ sectione indigere putabant. Ergo si in principio non conuenit in omnibus venæ sectio, multo minùs in aliis febribus conueniet; maximè cùm doceat Hip. *3. aph. 29. Si quid tibi videtur mouendum, moue.* Rursus *lib. 12. meth. cap.* 3. in febre syncopali, orta ex succis crudis, sanguinis missionem prohibet: & 1. *ad Glaucon. cap. de tertiana exquisita curatione*, sanguinem non mittit, & *cap.* 10. sequenti, agens de tertiana notha dicit: *quòd si sanguinē mittere oporteat, neque hoc esse omittendum*, significans in omnibus venæ sectionem vtilem non esse: quod potest etiam deduci ex eodem, *lib. de constit. art. medic. cap. 19. ad fin.* firmante, solam plenitudinem sanguinis missione curari, reliquos verò humores coctione, & vacuatione. Vltimò, si sanguinis missio in omnibus febribus haberet locum, vel id esset ratione febris, vel ratione putredinis: non ratione febris, nam huic solùm debetur refrigeratio, ex Gal. 10. *meth. cap.* 10. aliàs in diariis, & hecticis posset celebrari, quod est absurdum: non conuenit etiam ratione putredinis, quoniam hæc, vt *suprà* diximus, venæ sectione non curatur. Ergo in febribus putridis sanguinis missio, non semper necessaria est.

Sed obstat celeberrima Galeni auctoritas *lib. 11. meth. cap.* 15. monentis; in omnibus putridis sanguinem esse mittendum. Idem etiam firmat *lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 8. & 9.* probat Auic. 4. 1. *cap.* 20. dicens: *Multoties phlebotomia in febribus, licèt necessaria non sit, efficit vt natura fortis fiat suprà materiam, propterea quod eam efficit paucam, &c.*

Antiqui Auic. interpretes, & Horatius Augenius inter omnes *lib. 4. de sanguin. mis. cap. 9. & 10.* affirmant, in omnibus febribus putridis necessariam esse sanguinis missionem, id est, in omni specie febris putridæ, non tamen in omnibus febribus putridis sigillatim, nisi cùm sanguinis adfuerit redundantia; & sic intelligunt Galenum 11. *meth. cit.* vt patet ex *cap. 9. in fin.* nam hoc pro hypothesi sumere Galenum asseuerant, in verbo, *vt prædiximus*, Locum autem Auic. 4. 1. *ap.* 20. ita explicandum arbitrantur, quando febris est biliosa, vel pituitosa, aut melancholia redundat; tunc enim non extrahitur sanguis, neque ratione febris, neque ratione causæ, cui potiùs expurgatio conuenit; sed solùm fit, vt leuata natura à plenitudine qua grauabatur, propriam febris causam magis deuincat; Consule Clementium Clementinum *tract. de febrib. tit. de plebotomia.*

Verùm hæc sententia minimè est recipienda, quare vt huius quęsiti intimiùs naturam perpendas (in cuius enodatione; cum Augenio tantopere digladiatur Massaria, *tract. proprio de sanguinis missione*, & alij strenuam operam nauarunt:) notabis cum Galeno *lib. 11. meth. cap.* 10. febrem putridam non esse simplicem affectum, sed compositum ex febri; & putredine; & ideò in febri putrida duæ consurgunt indicationes, altera ex febre, altera ex putredine. Illa dupliciter diuiditur; prima vt febris portio quæ iam genita est, sanetur; altera, vt id quod est in generatione, prohibeatur: similiter à putredine duæ indicationes sumuntur, altera, vt id quod factum est, sanetur; altera, vt id quod est in generatione; sistatur: & cùm id quod est in generatione, ex prohibita transpiratione dependeat, rursus ab hac aliæ duæ emanant indicationes; primò vt id quod factum est, curetur; id est, re-

A tentum euacuetur; altera, vt id quod retinendum est, prohibeatur, hoc autem fit præsidiis quæ obstructionem auferunt, cuius etiam sunt duæ aliæ indicationes, altera, vt id quod factum est, per medicamenta deobstruentia vacuetur; altera, vt id quod futurum est, inhibeatur, quod fit si effluxum obstruentium succorum compescamus: de quarum indicationum vsu, & necessitate, lege doctissimum Ludouicum Colladum *lib. de indicationibus, cap.* 23.

Quo pacto coarguendus est Augenius, qui prociduo argumento munitus, sibi persuasit, in febribus putridis, ab inutili & vitioso sanguine subortis, venam non esse secandam, nî plenitudo adsit; nam *lib. 11. meth. cap.* 8. docet curare, & euacuare quæ putruerunt, nulla sectionis venæ mentione facta: & *cap.* 9. monet, expellenda esse quæ putruerunt, per vrinas, aluum, sudores, & aliquando per vomitum. Sed hoc mihi ridiculum argu-
B mentum videtur, (licèt alij aliter respondeant) quippe in præsenti contextu tacet in particulari venæ sectionem ad vacuationem putridi, & corrupti sanguinis, quam satis superque iam in superioribus commendauerat, *lib. 9. cap. 10. & 11. & 7. meth. 4.* quo loco ad vacuandum corruptum, iubet vacuationem esse celebrandam; vacuationum autem potissimam esse sanguinis detractionem, ambigit nemo, & ipse Galenus eam summis laudum encomiis prædicat. Speciatim autem meminit vacuationis per vrinas, secessum, vomitum, & per sudorem, quoniam de iis hactenus mentionem non fecerat, & vt latenter insinuaret non solam sanguinis detractionem superiùs laudatam, sufficere ad euacunda quæ putruerunt; sed aliis etiam opus esse. Deinde *in cap. 89. art. medic.*
C priori loco refert venæ sectionem, gratia vacuandi ea quæ putrida sunt. Addit insuper Augenius aliud ficulneum argumentum, quòd venæ sectio euacuet vtile, & inutile; ac si purgatio synceros, & vtiles cum putridis non vacuaret; & tamen maius sequitur commodum ex purgatione putridi, quàm ex euacuatione innoxij, & spirituum dissipatione detrimentum, vt rectè monebat Magister *lib. 1. aph. com.* 24.

Ex superioribus indicationibus constat apertè, maximè esse laudandos, qui methodum hanc resolutiuam obseruantes, ab vltima indicatione curationem incipiut,
D antequam ad purgationem, coctionem, attenuationem, & alia præsidia accedant, quæ medicamentis calidis perficiuntur: quare purgationem, vt valde suspectam condemnat Galenus 8. *meth.* 4. cùm ante eam deobstruentibus vti non liceat, & tunc sanguinis missio necessariò præmittenda est, vt fiat humorum obstruentium reuulsio, & vt tutò auxiliis deobstruentibus vti possimus; cùm enim obstructio ex humorum multitudine, vel crassitie, vel viscidiate generetur, vt toties Galenus *in methodo* prædixit: prima, sanguinis missione demitur: crassities, & visciditas attenuantia, & incidentia præsidia expostulant; quibus siquis ante venæ sectionem vti conetur, attenuatus, & calefactus sanguis, & alij humores ampliùs inflammati ad partes obstructas fluent, & hoc modo obstructiones augebuntur.

Si verò contra hanc doctrinam obiicias Galenum *lib. 10 meth. cap. 2. ad fin. §. Iam verò obstructionum, &c.*
E quo loco docet obstructiones ex plenitudine ortas sanguinis missione curari; ex crassis verò, & viscidis succis generatas, attenuantibus curandas esse auxiliis. Dic, Gal. *ibi* de remediis propriè curatiuis obstructionum fuisse loquutum, quæ indicantur ab eo quod ex obstructionibus factum est; non verò de remediis præcautoriis, quæ indicantur ab eo quod futurum est obstructionum. Quare quod est factum in obstructione orta ex plenitudine, sanguinis missione curatur; quod verò factum est in aliis obstructionibus, præsidiis attenuantibus curari debet. Cum hoc tamen stat, in his febribus sanguinis missionem, reuulsionis causa, multo esse ex vsu, ad cohibēdum id quod futurum est, in obstructionibus à crassis succis subortis; licèt gratia illius quod factum est, remediorum attenuantium vsus præferatur semper.

Quapropter

Quapropter in omnibus putridis febribus, etiamsi plenitudo non adsit, vtilis est sanguinis missio, ratione obstructionis, reuulsionis, præcautionis, & refrigerationis, vtque corruptus sanguis educatur, & qui corrumpitur, alteretur, quæ duæ indicationes humoribus putrescentibus sunt communes, ex Gal. *lib. art. medic. cap.* 88. §. *Esto enim si ita contigerit, &c.* Deinde venę sectio fluidum reddit corpus, quia humorem euacuat, quo vasorum cauitates infarciuntur, quare ad medicamenti purgantis operationem vtilis est: nam medicamentum ex venis, aut plenioribus, aut obstructis nihil attrahere sine nocumento poterit. Quæ omnia intelligi debent, dummodò nec ætas, nec vires prohibeant, nec aliud ex iis quæ venæ sectionem remorari solent, vt notauit Syluatic. *cont.* 40.

Iccircò Galenus 11. *meth.* monet, putredinem non sola ságuinis missione curari, quoniam aliis indiget remediis abstergentibus, & euacuantibus. Idem verò *lib. aduers. Erasist.* reprehendit Medicos, qui omnes febres in principio venæ sectione copiosa indigere putabant, quum sæpe parca vtilis sit. *Lib.* autem 12. *meth. & cit. ad Glauc.* cur non mittat sanguinem, in syncopali, & in notha tertiana, in sequentibus historiis explanabimus. Num autem ratione febris, an causæ eius sit celebranda phlebotomia, infrà inuestigabimus *in hoc capite.* De quo argumento lege latè disserentem Moxium, *in spicilegio, de curandi ratione per venæ sectionem, febres quas humor putrescens accendit,* & nuperrimè agitauit *in* 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 7. Ioannes Mata Moros, Medicus doctissimus Hispanus, qui librum de febribus à Petro Garcia Carrerio in Auic. conscriptum, in compendium redegit, & ex suo ingenuo Marte plura addidit scitu dignissima.

Tertiò illud difficillimum semper mihi visum est, cur Gal. sicut in sanguine efferuescente, celebrauit sanguinis missionem vsque ad animi deliquium, sic in putridi & vitiosi sanguinis abundátia summa, non exercuit purgationem vsque ad animi deliquium, quam *lib.* 1. *aph.* 23. concedit Hipp. nam ipsum loquutum de purgatione, patet per verba (*talia, qualia:*) sic enim inquit. *Deiectiones non multitudine sunt æstimandæ, sed si talia deijciantur, qualia deiici oportet, confert, & leuiter ferunt: & vsque ad animi deliquium faciendum, si æger possit tolerare.* Arduũ dubiũ, & in quo ambiguus videtur Galenus: nam cùm Hippocrates de euacuatione per aluum loquatur, ipse exponit de sectione venę, vt notat Cardanus *in huius loci commento:* maximè cùm ipse *lib.* 2. *de humorib.* 17. Hippocratem loquutum fuisse de deiectione asseueret.

Dic, Galenus non est anceps in expositione Hippocraticæ sententiæ: neque enim ibi Senex de alui deiectione solùm, sed de omni alia vacuatione, tam per venæ sectionem, quàm per aliam regionem facta, est intelligendus, vt perperam contra Galenum somniauit Cardanus, & aduertit acutissimus Argenterius *in com.* In hoc autem ęgro synocho putri laborante purgationem vsque ad animi deliquium non administrauit, quoniam sanguis putrescere incipiebat, neque erat insigniter in alios humores mutatus; aliàs illam sine dubio exercerêt. Et licèt ex immoderata, copiosáque purgatione, irreparabilia pericula subsequatur, quæ *lib. de venæ sectione aduersus Erasistratum, cap.* 7. *&* 2. *acut.* 11. *& lib. de sang. mis. cap.* 12. ipse refert luculenter, & firmauit Mesuës *theoremat.* 3. *de re medica:* Explicat Santorellus *lib.* 18. *antepraxis. cap.* 4. tamen in pluribus morbis esse imperandam non negamus, quoniã *acutus, & periculosus morbus multa cogit moliri temere,* auctore Celso *lib.* 3. *cap.* 9. in quo *melius est anceps remedium experiri, quàm nullum,* ex Gal. 10. *meth. cap.* 10. Nec enim in omnibus morbis hoc tantùm præsidium exequendum; nam in longis nulla conuenit effusa vacuatio, cùm potiùs iteratam optemus, cùm in iis nimia deiectio citra morbi leuamen vires prosternat, quas firmas seruare oportet. Ergo in acutis solùm erit necessaria: neque in omnibus, quoniam in apoplexia, & morbo comitiali, ea vti non licet, sed duntaxat in calidis merè atque iis præsertim, in quibus est copia humorum vberior, & vires magis liberales: subito enim & extremo morbo, subitum & extremum præsidium vtile est, Lege Brachelium *in com. sent.* 23. *lib.* 1. *Aph.* Horat. Augenium *tom.* 2. *epist. lib.* 8. *epist.* 50. qui nostras partes acriter tuentur, quidquid superioribus argumentis munitus Valesius contradicat *lib.* 7. *cont. cap.* 8. neque enim contextus Galeni corrigendus est, vt aliqui falsò opinantur.

Quartò dubitandum est. Cur in altero iuuene, post sanguinis missionem superuenere vtiliter vomitus, & alui fluxus, si sanguis peccabat inflammatus, tenuis, & efferuescens, qui potiùs sudore, aut hæmorrhagia excernitur à natura? Et cur in seruo non sequuta est vacuatio per vomitum, aluum, sudorem, sicut in libero? Dic. Sanguis venarum non est simplex, & vniusmodi, sed ex pituitæ, & vtriusque bilis, ac puri sanguinis permixtione conflatus. Quare nihil mirum, si deonerata natura venæ sectionis ope, tenuis pars per sudorem, & vomitum, crassior per infernam aluum fuerit euacuata. In seruo non contigerunt hæc, quoniam sanguis erat magis lentus, & crassus, qui cùm putridus esset, erat ad motum ineptus, expulsioníque minùs paratus; hunc autem adfuisse, ex putredinis natura colligere licet, quæ cùm ab obstructione oriatur, & hæc à crasso, lento, & multo succo, is non potest ita facilè extra corpus expelli: nam *tenuis humoris vacuatio est facillima; crassioris verò, & lenti; difficillima,* vt monuit Galenus 14. *meth.* 17.

Quintò. Videtur reprehendendus Galenus, quòd in febris validæ præsentia mulsam obtulerit, quæ calida est, & biliosis naturis inutilis: nam facilè vertitur in bilem. ex Hipp. 3. *acut. text.* 9. Dic; Galenus exhibuit mulsam dilutiorem; nam syncera ratione mellis maximam habet vim generandi bilem; quare diluta, quia habet multam portionem aquæ, magis humectat, æstúmque compescit, neque est siticulosa, neque bilem generat, neque caput ferit, ex Hipp. 3. *acut. cit. &* 11. quin penetrat, ac obstructiones aufert. Si verò quæras, cur ante ptisanæ sorbitionem, mulsam propinet? Respondet Mercurialis *lib.* 2. *acut. in com. sent.* 22. *fol. mihi* 478. quoniam perpetuò priùs ingerenda sunt, quæ faciliùs coquuntur, & subducuntur, posteriùs verò contraria: ptisana autem difficiliùs concoquitur, & tardiùs descendit. Accedit, quòd si ptisanæ misceatur mulsa, fit repletio, quoniam hæc ab illius viscíditate retenta obruit calorem, flatus eleuat, inflat hypochondria. Hæc est causa apud Arist. 24. *probl.* 19. cur potiones dulces si misceantur farinæ, dulciores percipiantur, quoniam illæ, farinæ lentore in ore detentæ, dulcedinem linguæ communicant. Deinde mulsa sola exhibita, etsi diluta, acrimonia aliquali irritat, & prouocat deiectionem. Ob has causas Hip. *lib.* 2. *de morbis,* dolorem capitis à bile factum curaturus, mulsam propinat dilutam. De mulsæ viribus, differentiis, & conficiendi modo præter Dioscoridis interpretes *lib.* 5. *c.* 9. scitu digna profert Mercurialis.

Sextò. Illud est inuestigandum. Si febris ipsa curationem indicat, cur post sanguinis missionem alteratione non est vsus; & remedia non obtulit quæ ventilarent, coquerent, refrigerarent, quod monuit Gal. *in art. medic. cap.* 89. Ex natura morbi sumi indicationem curatoriam, verum est, & est illius remotio; & est principium à quo emanat ea indicatio quæ contrarietatem præscribit, sumpta ex peculiari natura morbi, qua inueniuntur ea quæ conferunt. Quòd autem hæc indicatio curatoria sumatur ex morbo, constat, quia remotio causæ, siue aliquid actu efficiat, siue parata sit efficere, præseruatio est, auctore Galeno 4. *meth. cap.* 3. *ad fin. &* 11. *meth. cap.* 2. quia præcautio fit ablatione causæ, quemadmodum vera curatio soli morbo debetur, & hæc solùm morbis factis vtilis est. Si verò *lib. de optima secta ad Thrasib. cap.* 23. 24. 25. contra Methodicos contendit, morbos non indicare curationem, illud non negauit, sed solùm illos reprehendit, qui communissima morbi indicatione, quæ illius ablationem indicat, erant contenti. Dic, omnes indicationes facta phlebotomia compleuisse Galenum: nam sanguinis missio ventilat detrahendo copiam, & calidam substantiam vacuando refrigerat; qua deonerata natura putridos humores

humores excernit, semiputridos verò coquit, & ad mediocritatem reducit.

Septimò. Ex hac dubitatione, alia non minoris momenti insurgit, cui nempe potissimùm conueniat curatio, febrine, an causæ? nam Galenus *lib.* 8. *meth. cap.* 4. agens de febre ex obstructione, docet, priùs causam, hoc est, obstructionem esse auferendam, & sic priùs vtendum esse reserantibus: *& lib.* 10. *meth. cap.* 1. ait, in febribus quæ originis suæ causam intus habent, primam indicationem ab ipsa causa sumendam esse, ac proinde priùs putredinem esse sanandam, habendam tamen esse rationem ipsius febris. Idem docet 5. *meth.* 14. dum vlcus in pulmone exiccantibus esse curandum præcepit, quæ febri contraria sunt: & sic *lib.* 7. *meth.* 11. *&* 12. monet, priùs esse expurgandos humores in ventriculo contentos, quàm intemperies tollatur. Huc alludit commune illud pronuntiatum, ex *cap.* 85. *lib. art. medicinal.* vt *vnamquamque priùs quæ efficit causam rescindamus, deinde ad illam, quæ ab eadem causa facta est, ægritudinem accedamus.*

Pro parte contraria videtur esse Galenus *lib.* 8. *meth. cap. vlt.* dicens, indicationem à febri desumptam esse digniorem, & cæteras obscurare: & Auic. 1. 4. *tract.* 1. *cap.* 7. *in princip.* idem affirmat. § *Et quandoque febris est tantæ vehementiæ, & acuitatis, vt non liceat vti regimine causæ, sed necesse est vti infrigidatione multa.*

Tu autem huic quæstioni breuiter responde: in cura ordinaria, & legitima, à causa esse incipiendum; in cura tamen coacta, & extraordinaria, interdum à febre; & sic omnia quæ adducta sunt, facilè consentiunt. Quando tamen Galenus inquit 8. *meth. vlt.* febris indicationem esse digniorem, intelligit facta comparatione cum ætate, natura, & consuetudine, de quibus *ibi* loquitur, non tamen facta collatione cum causa. Quòd si quæras, quo pacto febri, & causæ, quando sunt contraria, possumus occurrere? eleganter respondent Galenus *lib.* 8. *meth. cap.* 4. agens de oxymelite, & Auic. 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 7. §. *Multoties quidè inuenitur res, &c.* Quòd si rursus quæras, quo pacto febris possit esse intensa, si causa illi contrariatur? nam acutissima febris solùm ex humoribus calidis, & siccis videtur posse generari, non ex frigidis; ac proinde nunquam febris, & causa habebunt indicationes contrarias, sed semper idem expostulabit febris, & causa. Dic interdum contingere febrem, & causam sibi aduersari, vt accidit in causo notho, & hemitritæo. Dic secundò, quòd licèt causa conueniat in qualitate cum febri, gratia tamen demendæ obstructionis, & euacuationis sensilis, & insensilis, remedia infrigidantia valde minimè conueniunt, vt patet in inflammatione, & erysipelate, quæ licèt ab humore calido fiant, calidis tamen præsidiis resoluuntur, & admotis frigidis indurantur.

Octauò. Admiratione non caret, cur in valida febris accessione, & augmento, remissionem non expectans Galenus, ita copiosè sanguinem emiserit? maximè cùm febris esset de genere earum quæ assiduè decrescunt, & Hipp. in accessione ab omni auxilio abstinendum esse imperauerit, firmat Gal. *lib. de curand. ration. per sang. mis. cap.* 21. quo loco in continuis, ad sanguinis missionem, tempus remissionis expectat. Dic hoc præceptum obseruandum esse in cura methodica & legitima; in coacta verò, & illegitima, in qua prohibitorium non attenditur, in accessione ipsa potest sanguis emitti, vt in inflammationibus internis, vehementi dolore, febri periculosa; in quibus si spreta phlebotomia nullum præsidium consulas, vel dolor partis augebitur; vel caliditas febris intendetur; vel ad aliquam partem principem decumbent ij, qui per corpus vagantur humores; vel ex copia multa, suffocatus innatus ignis, & obstructis canalibus non ventilatus, peribit subitò, & extinguetur. Ita in tantæ plethoræ præsentia extemplò huic iuueni opem tulit Galenus, & saluberrimo phlebotomiæ antidoto, vel in feruore febris celebratæ; à mortis faucibus liberauit.

Nonò posset quærere non incuriosè aliquis, hoc modo. Si putredo sola sanguinis missione non curatur, ex Gal. 11. *meth.* 14. si fortè febris putrida phlebotomiæ præsidio non succumbat, quod deinceps auxilium faciendum Galenus respondet in multis suæ doctrinę locis hoc modo, inprimis *lib.* 11. *meth. c.* 9. dum de febribus putridis curandis sermonem attexuit, sic ait. *Ergo à corporibus, quæ sic affi iuntur, expellenda quæ putruerunt, per vrinas, & aluum, & sudorem sunt: quòd si ad os ventriculi aliquando sua sponte impetum capiant, etiam per vomitiones, &c.* Auicenna 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 7. *de curatione febrium putridarum, in princip.* sic ait. *Quòd si fuerit virtus fortis; & fuerit illud quod vincit sanguis, aut cum humore qui vincit, sanguis, tunc phlebotomia est magis conueniens, & propriè cum vrina est rubra, grossa. Deinde fac sequi phlebotomiam, solutionem ventris subtilem, propriè si fuerit ibi siccitas, &c.* Et ad leuiter soluendum, approbat aquam hordei, mannam, (vocat *siracost*) syrupum acetosum, & violaceum: Aqua hordei, id est, prissana, est suauis, lubrica, & ventrem emolliens, ex Hipp. 1. *acut.* 18. 28. 29. *&* 30. Manna, non est purgamentum thuris, quod manna thuris vocauit Gal. 5. *meth. cap.* 4. *&* 13. *meth. cap.* 6. Paul. *lib.* 7. Explicat Manardus *lib.* 1. *epist.* 4. sed est mel aëreum, de quo *lib.* 3. *de aliment. facult. cap.* 39. ipse disseruit, & Arabes, præsertim Mesuë, de manna purgatrice rectiùs ratiocinati sunt. Tertium medicamentum est syrupus acetosus. Quartum est syrupus violaceus, ex violis recentibus paratus, vel ex pluribus infusionibus earum: hoc enim modo paratus ampliùs refrigerat & lenis, & febribus ardentibus miro est auxilio.

At cùm plurima sint medicamenta, quæ humores peccantes è corpore excernunt, & alia primam corporis regionem exonerent, neque iecur transcendant; alia ex partibus longinquis, & venoso genere attrahant, de illis intelligendum esse Auicennam eo loco, interpretes firmant. Vtrùm verò in febribus putridis illa sint exhibenda per os, an solùm per clysteres, acriter contra Thomam à Veiga contendimus *lib.* 1. *com. hist.* 63. quo loco in febribus tam acutis, quàm chronicis, purgantia medicamenta ex Galeni mente esse propinanda, non solùm lenientia, sed quæ soluendo euacuant, determinauimus. Nam præter plurimas auctoritates eo loco recitatas, Galenus *lib.* 13. *meth. cap.* 15 in inflammatione iecoris, quam febris comitari solet, purgat vrtica, mercuriali, cnico, polypodio, & cortice veratri. Deinde, si in affectibus à calidissimo biliosoque humore concitatis, vtitur medicamentis purgantibus, cur in febribus ea non imperabit, lenia, & quæ suauiter retorridam, & excandescentem bilem euacuent? Hanc methodum proprio exemplo notauit 14. *meth. cap.* 17. quando in muliere Romana, quæ herpetem in malleolo patiebatur, scammonio vsus est; & in erysipelate medicamentum consulit quod bilem attrahat, *lib.* 14. *meth. ap.* 3. *&* 2. *ad Glauc. cap.* 1. *post princip.*

Decimò. Quæri etiam posse arbitror. Num licitum sit in principio febrium putridarum, ante syrupos aperientes, & phlebotomiam, medicamentis lenientibus vti per os assumptis, etiamsi humor crudus sit, quam purgationem minoratiuam, seu minorantem vocant iuniores, moniti oraculo Hipp. *lib.* 2. *aph.* 29. dicentis: *Cùm morbi inchoant, siquid mouendum videtur: moue: cùm verò consistunt, ac vigent, melius est quietem habere.* Quam sententiam explanans Galenus, sic inquit. *Circa initia verò illorum morborũ, in quibus speratur ægrotus conualiturus, tẽtanda maiora sunt remedia, de quibus Hipp. dixit, Siquid videtur mouendum, moue. Sunt autem hæc præcipuè quidem vena sectio, nonnunquam verò & purgatio, quorum neutrum oportet morbo iam cõsistente adhibere: vt enim in libro de crisibus manifestauimus, coctiones morborũ tunc maximè fiunt vt igitur hæc citiùs eueniãt, melius est circa principia euacuare, quò minorẽ iam factã materiã faciliùs natura concoquere possit, &c.* firmat Auic. 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 7. §. *Et similiter si times victoriã humoris, magis necessaria cautela est euacuatio, & non moueas nisi in principio, &c.* approbat Auerrhoës *lib.* 7. *collig. cap.* 1. docens pleuriticos phlebotomatos à Rhasio in hospitali, sine hac lenitione, omnes interiisse: & Auic. *loc. cit.* purgantia exhibet statim in initio febrium, ante aperientia, prouocantia vrinam, & sudorem: & *cap.* 55. *de cura quotidiana*, §. *Et omnes eius species communicant in*

in hora principij in tribus rebus, in necessitate lenificationis æqualis: & Auenzoar *lib.3. theizir.tract.1.cap.14.* non solùm ante vsum aperientium, sed ante phlebotomiam in febre sanguinea medicamenta per os administrat. Et Gal.8.*meth.4.* ante syrupos deobstruentes purgantia propinat: nam si illi primò offerantur, obstructiones augentur. Itaque humor crudus, & multus minuendus est, vt natura à multitudine leuata, exoneratáque faciliùs concoquat, & ne humor incoctus derelictus à regimine naturæ, deteriori labe & putredine inquinetur, & præ copia calorem obruat. Ita sentit Manardus 15. *epist.1.* hostiliter contra recentiores dimicans, qui contrarium asserere ausi sunt: cùm ex hac minorante purgatione clementibus medicamentis celebrata, nullum vnquam sequutum fuisse incommodum firmiter asseueret.

B Ex diametro dissertat Antonius Musa *in com. lib.1. aph. com.22.* pluribus rationibus fretus. Nam Hip.4. *acut.43.* sic ait. *Quòd si vrina inter initia tenues fuerint, tales non purgabis: at si videatur, clysterem exhibebis*: & *lib.4. acut.12. in initio*, vsum medicamentorum purgantium summopere reprobat: & ea solùm approbat *lib. de medicament. purgantib. in fin.* quandò remiserit febris: nam si ea exhibeas in principio, magna vis infertur naturæ, liquatur caro, & sanguis: quoniam *purgatio fit medicamento attrahente, natura verò expellente*, ex Gal. 1. *aph.* 22. & natura non excernit in principio, sed post coctionem, quæ in statu fit ex Gal.3. *crif.*10. & 4. *aph.*2. omnis enim excretio quæ naturæ lege perficitur, coctionem sequitur, vt bellè dictabat Galenus *lib.4. de præsag. ex pulsib. cap. vlt.* Scio quid contrariæ partis defensores asseuerent: Hippoc. & Gal. *in com. & 8. secund. loc. cap.5.* & alibi passim, reprobasse medicamenta electiua, calida, fortia, vehementia, & quæ à venoso genere intempestiuè attrahere humores nata sunt, & magnam vim corpori inferunt, quum perturbent, exagitent, & corpus inflamment, quæ suo tempore erant in vsu; non verò lenientia, & clementia pharmaca, quæ materias in prima corporis regione adhærescentes, sine vlla perturbatione euacuant, qualia sunt Manna, pulpæ cassiæ atramentum, syrupus rof. & violac. ex plurib. infus. cathol. & cætera mitissima electuaria, quæ citra motum virium dispendium, & agitationem vllam, peccantes humores ex prima regione exhauriunt; quibus si in principio febrium non vtaris, & fomentum morbi non extrahas, damna irreparabilia subsequentur: nam humores hi putredinem concipientes, & in statu morbi efferuescentes, furiunt & ebulliunt, fiúntque causa morbi, & eum sæuiorem pariunt, quàm ex natura sua esse deberet.

His, & aliis quamplurimis argumentis irretiti iuniores, huc illúcque Euripi modo agitati, inter sese digladiantur; de quorum numero præter Manardum, & Brasauolum, cæterósque Auicennæ, & Galeni celeberrimos veteres interpretes, extant Augenius *lib. 1. epist. tom.1. epist.2.* Valles. *lib.7. controu.13.* Saluus Sclanus *lib.1. aph.22.* Cardosus *lib. de sex reb. non natural. quæst.5.* Altimarus *cap. prop. tract. de purgatione.* Ioan Brauus *lib.3. de purgand. rat. cap.8.* Mercatus *lib.1 indicat. cap.6.* Trincauellius *episto.1.* Santorellus *lib.20. antepraxis. cap.14.* Syluaticus *controu. 19.* & alij. Sed maxima admiratione dignum est quòd tam generosum, & præsentaneum vitæ humanæ præsidium, tantis obscuritatum labyrinthis inuoluatur, pluribus hostibus oppugnetur, tandémque tam variis censuris, Neoterici scriptores de eo hactenus iudicarint. Sed cùm infinitum propemodum sit, recitare quæ illi pro vtraque parte in sui subsidium afferunt, aliquando ineptè, immò distortè Galenicam sententiam interpretantes, iccircò ne actum agere videar, animosa veritate cogente, vt tantis sedulò præuideam incommodis, methodum tradam breuiter exactam, qua febres putridæ hoc præstantissimo præsidio aliquando sint curandæ, & quo spreto feliciter earum curatio absoluatur sæpe: & sic inextricabiles mæandri, durissimi nodi patefient, & dissoluentur, quos si rectè perpendisset Garzias Lopius *lib. de varia rei medica lectione, c.15.* non ita minorantium pharmacorum vtilitatem redargueret.

A Falsissimum ergo est existimare, in omnibus febribus putridis in principio esse hanc minorantem purgationem offerendam: licèt verissimum sit, in aliquibus non vtiliter tantùm, sed necessariò esse propinandam, & sic inter hos auctores soluta est rixa, & pax oborta. Quando enim in ventriculo, intestinis, vel vicinis partibus, ea est recrementorum, vel vitiosorum humorum redundantia, quæ clystere demi non potest, tunc medicamenta lenientia per os sunt exhibenda, nulla facta per syrupos, vel phlebotomiam vacuatione. Hoc modo Hipp.4. *acut. 6.* in curatione febris ardentis, si os amarum fuerit, hoc est, si bilis in ventre redundauerit, eam per vomitum, & clysterem euacuat. Et *textu sequenti* sic inquit. *Verùm si adhuc non soluatur, lacte asinæ cocto purgabis, &c.* quibus verbis innuit, quòd si ea sit bilis redundantia in ventre, quæ vomitibus, & clysteribus extrahi non possit, tunc medicamentum leniens per os exhibendum esse. Elegit autem lac asinæ, quoniam serosum est, & sic intestina abluit, & ratione seri expurgat. Quare si bilis copia in ventriculo, & primis venis adest, aut crudi hoc loco in multa quantitate redundant succi, tunc à pharmaco leniente incipiendum est, vt in tertiana exquisita sæpe contingit. Hoc ita esse ostendunt magnus oris amaricatus, vomitus biliosus, nausea, ventriculi vel intestinorum morsus, & murmur, maximè si hæc extra accessionem infestant. Hoc etiam obseruandum est in tertiana notha, & quotidiana; quare Galenus *lib.1. ad Glaucon. cap. de cura quotidianæ*, primò humores in primis venis positos expurgat: si verò plenitudinis sese ostentent signa, tunc à phlebotomia inchoanda curatio est. Quare ne omnes vno

C calcees calopodio, quod maximè detestatur Galenus *lib.9. meth. cap.16. & lib.5. de sanit. cap.11.* neque indiscriminatim nulla morborum habita ratione, nec ab apparatu corporis, aut humoris indicatione desumpta, quarta die, quadam veluti sancita lege, cum auctore *lib.4. acut. text. 76.* expurges: Nam sæpe prima die, vt Galenus admonuit *in com.* aliquando nonnisi concocta materia, & transacto statu, purgante medicamento vti opus est. Lege Vallesium *lib.4. meth. cap. 2. in med.* & Vidum Vidium *lib.4. de febrib. cap.5.* de quo argumento luculenter Massaria *tract. de purgat. in initio morborum celebranda.* Cardanus *lib.1. contradict. tract.6. cont.16.*

D Vltimò percontaberis. Si hæc non satis sint, vt febris putrida eradicetur, quid restat peragendum? Respondet Gal. *lib.11. meth. cap.9.* humores putrescentes vacuandos esse per aluum, vrinam, sudorem, & vomitum. Ita *cit. loc.* firmat Auic. dum humorem ad ventriculum vergentem, per eam regionem esse vacuandum asseuerat, neque naturam esse diuersificandam, id est, non esse illius motum impediendum, sed imitandum. Vomitus autem lenibus medicamentis est prouocandus, vt est syrupus acetosus cum aqua tepida; nam tepidum ventrem laxat, ex Galen. 8. *meth. 7. §. Esto autem abundè calens; quodcunque ventriculo imponitur; quæ enim tepida sunt, ventriculi firmitudinem dissoluunt, &c.* Confirmat Auic. 1.4. *tract.1. cap.26.* Vomitum esse prouocandum, significant nausea, subuersio ventriculi, & alia signa proposita à Gal. & Hipp.4. *aph.* 17. cuius vacuationis quanta sit præstantia, & vsus, leges *lib.3. in com. hist.26.*

E Galenus *lib.11. cap.8.* docet non posse curari febrem ex putredine ortam, nisi priùs putredo remoueatur. Hæc autem corrigi debet, inquit Gal. veluti solet emendari in corporibus putridis non viuentibus, in quibus id quod putruit, incidimus; id verò quod semiputre est, vt ad naturalem redeat symmetriam, in aërem frigidum defertur: sic in viuentibus exequendum est: nam putre vacuandum; semiputre, mediocri motu, & transpiratione refrigerante castigandum. Et *cap.15.* inquit, quòd quemadmodum reclusioni opponitur obstructio; sic putredini, excretio, ventilatio, refrigeratio, & coctio. Et *in art. medic. cap.89.* docet, in curanda febre accensa ex putridis humoribus, duplicem esse habendam intentionem, alteram, quæ ex toto corpore materiam educat: aliam, quæ dicitur alteratio, quæ manente substantia putredinem finit.

Sed dubitabis, qua ratione refrigerantia, ventilantia, & concoquentia putredinem sistant? Dic. Putrefactio ex actione caloris extranei, & debilitate innati emanat: refrigerantia ergo illius excessum corrigunt; ventilantia, & concoquentia natiuum roborant calorem. Et quamuis coctio, à calore naturali fiat, & non à medico, aut medicamentis, auctore Gal. *lib de constit. art. med. c.* 12. tamen Medicus, quatenus disponit materiam, vt facultas alteratrix possit concoquere, & fouet, augétque calorem naturalem, iuuat coctionem: sic febrilis calor concoquit, quia humores crassos extenuat, & hac ratione ad coctionem disponit. Sic frigida humores biliosos coquunt; quoniam remouent ea quibus eorum coctio impeditur. Sic. Gal. *lib.* 5. *simpl.* 6. & 7. *meth.* 7. coctionem ventriculi ab extrinseco calore iuuari affirmat. Hoc modo apud Gal. 5. *simpl.* 9. suppurantia coquunt, quia quantitatem caloris adaugent. Hac ratione, calore solari maturantur fructus, mustum feruet, & fit vinum, non solùm ex ingenito, sed ex acquisito à sole calore ex Gal. 4. *simpl. cap.* 11. Ità fomentum, balneum, vnctio, quies moderata, frictio, exercitium, vsus cibi boni succi, vini modici potus, iuuant coctionem, quoniam calorem naturalem adaugent, & facultatem roborant, à quibus potissimùm concoctiones fiunt, sic monente Gal. *lib.* 1. *epid. sect.* 2. *com.* 44. & *lib.* 4. *acut. com.* 44.

Post hæc Galenus, & Auic. humores putridos deturbandos esse per vrinam asseuerant: nam hæc vacuatio est vniuersalis, qua non solùm vesicam, renes, & partem simam iecoris euacuat, sed consequutione quadam omnes venas, & totum corpus exhaurit; quapropter pars serosa sanguinis superflua, & simul cum ea vitiosi humores, tam à natura, quàm arte hac via expurgari solent.

Hæc medicamenta solùm post vniuersales vacuationes exhiberi debent, ne scilicet ex primis venis intestinis, & corpore vniuerso, confluentes succi, ad angustas vrinæ vias, eas obstruant: ita docuit Gal. 7. *meth. cap. vlt.* quare Auic. 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 7. *post med.* docuit: *in curatione febris putridæ fac sequi phlebotomiam, deinde lenificationem ventris, posteà exhibe quæ vrinam prouocant*, &c. Hæc vacuatio paulatina est, & morosa, vt asseruit Gal. 4. *aph.* 14. & 3. *prog.* 23. quare solùm in chronicis morbis, & febribus productis est tentanda, & non in acutis, quæ præsidiis citò, & celeriter operantibus indigent.

Porrò prouocantia vrinam in triplici sunt differentia: quædam acria, exiccantia, extenuantia, & quæ coaguli instar partem serosam à sanguine secernunt, & pituitam, cæterósque humores liquant, partique serosæ permiscent, de quibus agit Gal. 5. *simp.* 22. Alia augent seri quantitatem, vt vinum aquosum; aut ad vias vrinæ humores deferunt, vt Rhab. Alia quæ vias vrinæ abstergunt, vt terebinthina, semina frigida. In acutis morbis his frigidis vtimur in productis, ad humorum reliquias expurgandas, concedenda sunt propriè diuretica, quæ humores crassos extenuant, liquant, & obstructiones auferunt, à quibus febris foueri solet. De quorum vsu, & efficacia, consule Mercat. *lib.* 1. *indicat. cap.* 10.

Quando verò febris his præsidiis non succumbit, prædicti auctores sudorem prouocandum consulunt, vt si aliqua serosi humoris quantitas in corporis porositatibus fuerit relicta, sudore euacuetur. Auic. *cit. loc.* tripliciter sudorem mouere docuit: primò, cum inunctione ex oleo camomillæ, & fricatione. Secundò, cum vino albo, aquoso, ebibito. Tertiò, cum aqua dulci tepida, qua æger abluatur, vel foueatur. Quæ sententia ad Galeni mentem est exponenda, 11. *meth. cap.* 9. *in princ.* vbi ita inquit: *sanè totum corpus priusquam vacuaueris, rarefacere non expedit. Vbi vacuatum est, vtique licebit id medicamento aliquo, cui calor tepidus insit, rarefacias, cuiusmodi est quod ex chamamelo conficitur. In hoc tempore, si vinum quoque aquosum bibatur, id omnes vacuationes promouerit: idem faciet & temperatum dulcis aquæ lauacrum*, &c. Quibus præsidiis vt tutò vti possimus, totum corpus debet esse exquisitè euacuatum, non solùm sanguinis missione, sed & purgatione, si ea opus sit: si enim aliter feceris, humores subitò ad cutem irruentes, eius angustos obstruunt meatus: neque febris debet esse intensa, vt *loc. cit.* aduertit Galenus, dicens. *Cæterùm vbi magnitudo febris obstat sicut in continentibus, nec vino est vtendum, nec lauacro, nec iis quæ habitum rarefaciunt vnctionibus*, &c.

Hæc vacuatio quæ per sudorem celebrari solet, licèt immediatè habitum corporis euacuet, & ideò nota sit succorum, qui in ambitu, & superficie consistunt, vt ait Galenus *lib.* 4. *de sanit. tuend. cap.* 4. *in med.* mediatè tamen, & consequutione quadam, venas & reliquas corporis partes inanit, & ideò vniuersalis est vacuatio, cuius ope febres soluuntur, vt ait Gal. 4. *acut.* 10. & alibi passim, *in cris. libris, & prognost.* quibus locis notas tradit, quibus vtilem & optimum sudorem internoscere possimus; nam non solùm ea pars seri, quæ vehiculi instar alimentum ad singulas partes deduxit, & functa est officio suo, per sudorem expellitur, vt ait Gal. *lib. de sanit. tuend. cap.* 12. sed simul cum sero, tam à natura, quàm ab arte reliqui humores expurgari solent: necesse tamen est, vt priùs serum, & humores cæteri à calore extenuentur, vt sic in halitus conuersi ad partes extimas deferantur, in quibus ob cutis densitatem, aut ambientis frigiditatem, in formam sudoris erumpunt.

Si vltrà expostules: quare medicamenta quæ sudorem mouent, debeant esse fortiora his quæ vrinam prouocant? Dic, quia multò difficilius est humores in halitus transmutare, quàm eosdem extenuare, & à sanguine partem serosam separare. Præterea materia vrinæ attrahitur à renibus; sudoris autem materia non attrahitur, sed impellitur versus cutem. Simili ratione dicebat Gal. 5. *simpl.* 22. medicamenta quæ menses prouocant, efficaciora sunt iis quæ lac mouent, quoniam menses non attrahuntur ab vtero; sed feruntur; at sanguis ex quo fit lac, non solùm ad mammillas fertur, sed ab eisdem attrahitur. Accidit tamen pro varia inclinatione naturæ, vt quæ mouent vrinam, prouocent sudorem: si enim natura ad cutem vergat: à diureticis medicamentis prouocatur sudor; si ad vias vrinæ, ab iis quæ mouent sudorem, vrina multiplicatur: raro enim vnum medicamentum à virtute alterius exuitur.

Sudorifica, alia intùs exhibentur, alia extrà cuti admouentur. Illa, quorum syluam tam in acutis, quàm chronicis morbis variè describunt auctores, ieiuno ventriculo assumi debent, vt monuit Arist. 1. *sect. probl.* 25. ne fortè alimenta cruda & semicocta, simul cum medicamentis ex ventriculo distribuantur. Tu verò de ordine exhibendi sudorifica, consule Mercat. inter omnes, *lib.* 1. *indicat. cap.* 12.

Quòd si interroges: vtrùm prouocantia vrinam debeant præcedere prouocantia sudorem? Dic, quòd aliquando siue prouocatione vrinæ potest sudor prouocari, præsertim quando humor solùm in vasis extremis continetur, sed securius multò est, vt medicamenta diuretica præcedant. Primò, quoniam medico certò non constat, vtrùm humores serosi in vasis maioribus retineantur, an solùm in extremis. Secundò, quoniam facilius est vrinam prouocari quàm sudorem, & semper à facilioribus est inchoandum; & hoc modo intelligendus Galenus 11. *meth. cit.* qui non solùm post sanguinis missionem, & purgationem, sed post vrinam prouocantia, sudorifica propinanda consuluit. Si ergo naturam rectè operantem medicus imitari debet, sudorem prouocabit; nam ipsa onere grauata hanc vacuationem promouet cum emolumento summo. Illa liberatus est Pericles igni oppressus *lib.* 3. *epidem. sect.* 3. *text.* 77. Anaxion quoque sudauit vigesima, & remisit febris. Deinde Nicodemus, & illa mulier quæ in Thaso decumbebat: & *lib.* 1. *eiusdem operis* Herophon, Cleonactides, Meton, & alij, qui in indicatoriis sudarunt, & à febri facti sunt immunes. Hinc optimè dixit Hip. *lib.* 4. *Aph.* 36. *sudores bonos esse, euenientes in tertio die, &* 5. 7. 9. 11. 14. 17. 21. 27. 31. & 34. hi enim sudores, indicant morbos. Quæ verò conditiones ad sudorem optimum sint necessariæ, explicat Gal. 3. *cris.* 3. edoctus ab Hip. *lib.* 1. *prog.* 22. Cuius mentem explanat luculenter Christoph. à Vega *in com.*

Si verò vacuationibus vniuersalibus, & aliis præsidiis quæ ventilant, concoquunt, refrigerant, reserant, aperiunt, prouocant sudorem, & vrinam febris putrida non remittatur, monet Auic. *loc. cit.* vt si febris sit multæ caliditatis, corpus dissoluens, & perducens ad hecticam, inunctiones, & embrochationes fiant cum rebus frigidis, v. g. supra iecur. Et licèt Bellunensis in nouis codicibus affirmatiuè legat: quòd quando febris fuerit valde acuta, non conceditur aliquid ex inunctionibus, & embrochationibus, scilicet sudorem prouocantibus, & poros aperientibus, quale est oleum chamæmelinum, & cætera cutem rarefacientia, tamen prior lectio magis amplectenda est, quæ cum Galeni mente ampliùs consentit, qui in æstuosis, vel productis febribus, iecur & cor occupata incendio, refrigerantibus epithematis, & roborantibus medicamentis extrà applicitis attemperanda esse docet, tum *lib. 11. meth. cap.* 15. tum 13. *eiusdem*, 15. in quem vsum suum parabat refrigerans vnguentum *lib.* 10. *meth. cap.* 8. & *lib.* 1. *simpl. cap.* 6. quando in febribus ardentibus totum corpus exardescit, & viscera excandescunt. Quare si membra hæc calidissima non refrigeres, hecticus superueniet marcor, & vel absumpta humiditate primigenia extinguetur innatus ignis, vel febris in longum protrahetur tempus, ad quam retorrida subsequetur febris: nam scitum est in Galeni doctrina *lib.* 3. *progn.* 23. quòd triplex est causa prorogationis febrium, aut propter aliquam partem affectam curatu difficilem; aut propter humores crassos, crudos, incoctósque; aut propter aliquod commissum. Vocat autem partem curatu difficilem *in com.* Christophorus à Vega, illustris *librorum prognosticôn* explanator, iecur inflammatum, à cuius intenso calore febres excitantur; vel alias partes principes intemperie calida affectas, à qua febres originem ducunt. In hunc vsum ad temperandum cauma internum, optimum consilium est dorsum, per quam partem arteria magna perreptat, vnguentis refrigerare, quorum copiam leges apud Mercatum, *tom.* 1. *quæst.* 217. Sed cùm febris, qua iuuenis hic premebatur, paracmastica esset & decrescens, & quarto, & quinto die manifestè magnitudinem remittere visa fuisset, & præcessisset concoctio in vrina, aliis præsidiis præter sanguinis missionem opus non fuit, quoniam in septimo finita est, iuxta oraculum Senis *lib. 4. aph.* 71. dicentis: *Quibus septimo die fit crisis, iis nubecula rubra quarto die in vrina apparet, & alia ex ratione*; nam leuata natura venæ sectionis ope, humorem residuum per insensilem halitum excreuit. Si tamen generalia, & peculiaria præsidia pro curanda putredine, & symptomatibus ab ea ortis, memoria retinere vis, adi Vidum Vidium *lib. 4. de feb. cap.* 7. & 8.

QVÆSTIO X.

Vtrùm putredo ab Aristotele, & Galeno rectè definiatur, vt contra eos Argenter. Thomas à Veiga, & alij peritissimi opinantur.

COMMENTARIVM.

P*Vtrescentium humorum.*] Quia ex hac historia promi plurima poterant, quæ ad curandas febres putridas necessaria sunt, & hæ recta methodo curari nequeunt, nisi putredinis essentia, natura, & causæ examinentur ad vnguem, placet de hoc argumento Laconicè disserere, ex tam multis quæ Philosophorum, & Medicorum primarij controuertunt, ad *cap. 1. lib. 4. meteor. & lib. 1. de feb. cap. 6. & in medendi methodo, & arte medica*: sicut clarissimi Auic. interpretes *ad cap. 7. tract.* 2. 1. 4. & alibi.

Adnotemus ergo illud loco primo, doctiusculè prolatum à Philosopho 4. *meteor.* 1. quòd *putredo est natiui caloris in humido existentis ab extranea caliditate corruptio.* Quæ definitio non per corruptionis terminum, seu finem, sed viam tradita est, de qua Galen. *2. acut. 44. & in art. med.* 89. loquutus fuit, dicens: *Coctio facit cessare putredinem.* De completa verò, & in termino, fecit commemorationem ipse Gal. *11. meth. cap.* 8. cùm inquit: *Putredo est totius putrescentis substantiæ ab extranea caliditate corruptio*: de qua *5. simpl.* 14 quam insignis fœtor comitatur, putredinis manifestum indicium *1. prog. vlt.* nam quò plus putredo intenditur, eo maior, & deterior fœtor arguitur: hic enim ab humido exuperanti contingit, à natura non regulato, nec cum sicco exactè permixto.

Loco generis in definitione ponitur [*corruptio.*] Traditur per materialem causam, nempe [*calor innatus*,] cùm enim hic solus, aut saltem præcipuus, sit generationis auctor, ita corruptio ab illius defectu dependet. Traditur & per efficientem causam, nempe [*calor extraneus*;] hic enim natiuum calorem ad superficiem attrahendo, est in causa, quòd patibiles separentur qualitates, & accidat putredo.

Deinde putredinis natura altiùs est indaganda, & primò sic. Si vtraque qualitas generationis, & coctionis causa est efficiens, cur putredo, etiam frigoris non dicetur corruptio? Sed cùm calor innatus solus sit actiuior, præstantior, & solus mixtionem conseruet, nihil mirum si per illius defectum definiatur putredo, quod in hac definitione intelligi par est, illius scilicet moderati, quia antea in mixtione præexistebat: partes etiam calidæ, auctore Philosopho *cit. loc.* cùm diminuto calore natiuo infrigidentur, & frigidæ præternaturaliter incalescant, constat frigiditatem illam moderatam etiam diminui & corrumpi. Lege de hoc dubio Simonem Simonium, *disputatione de putredine, contra Thomam Erastum, ferè per totum.*

Secùndo. Si siccum etiam in coctione miscetur, & dissoluitur ab humido in putredine, cur solius humidi fecit commemorationem Philosophus, cùm in sicco etiam calor contineatur, & non minùs in hoc, quàm in illo operetur, quum ambo pariter permisceat? Dic: Caloris energia, & vis ampliùs in humido apparet, quàm in sicco: licèt enim hoc vniendo, generationis, coctionísque sit materia, præcipua tamen est humidum non solùm quia aptius est ebullitioni, cuius ope fit commoda permixtio, sed quoniam in ipso notatur quod definitum, aut indefinitum sit. Adde humidum esse ignis, calorísque propriam materiam; ambo enim prosiliunt in humidum, in quo concipiuntur facilè, & conseruantur, fugiunt à merè siccis. Consule Duncanum Liddelium *lib. 2. de feb. c. 1. de putredinis essentia, & natura.*

Tertiò. Adustio, putrefactio est: nam res quæ comburitur, sui innati caloris corruptionem patitur ab extraneo, & tamen in definitione non comprehenditur. Ergo hæc totum non comprehendit definitum. Dic. Plurimis modis putredo ab adustione separatur: primò, quia per adustionem calor innatus propriè non corrumpitur, sed absumpto humido intenditur, atque adeò potiùs calefactionem & exiccationem, quàm corruptionem, effusionémue caloris & humidi importat. Secundò. Putrefactio, non defectum humidi, sed ipsius separationem ostendit, in qua ratio putredinis consistit. Tertiò. Putrefactio dicit prohibitam ventilationem, sine qua nunquam fit interna putredo. Quartò. In putrefactione apparent omnia humidiora; in adustione, sicca & combusta. Quintò. In adustis non possunt generari vermes; in putredine maximè. Sextò. In putrentibus adest insignis fœtor, ob humidum non regulatum; in adustis, leuis. Septimò. Putrefactio est à calore humido; vstio à calore sicco. Octauò. In adustis fit carbo, & verus cinis: in putredine autem puluerulentia excitatur. Vide Vallesium *lib. 4. meteor. in com. cap. cit.*

Quartò. Non videtur definitio omnem putrefactionis modum comprehendere: cùm suppuratio, quæ etiam est putrefactio, in ea non contineatur. Hanc autem actionem, putrefactionem esse, constat ex Gal. *1. prog. vlt.* Deinde puris confectio valde assimilatur sedimenti generationi, ex Gal. *nuper cit.* quum ergo sedimentum ex putrentis humoris portione generetur, quæ per insensiles poros præ crassiori modo substantiæ natura excerni non potuit, ex Gal. 1. *feb.* 6. meritò suppuratio, putre-

putrefactio erit: & maximè cùm Gal. *lib. 4. meth. 5.* Hippocratis sententiam *l. de vulneribus* confirmans, asseueret, carnem cæsam ac telo contusam quamprimùm suppurantibus esse putrefaciendam, vt in pus versa liquetur, & alia de nouo generetur, apertè significans suppurationem, putrefactionem esse, quod *2. aph 47.* ipse testatur: quoniam in pure adsunt præternaturalis caloris vestigia, nempe fœtor, qui putredinem semper comitatur.

Dic. Hac de causa suppurationem quodammodo sub putredinis natura contineri, licèt in suppuratione vterque calor concurrat: mixtus enim est calor inflammationis, ex Gal. *2. aph. cit. & 5. simpl. 15.* Quare non est negandum, agens effectiuum, & principale, solum esse calorem naturalem, vnde fit vt Gal. *5. simpl. 9.* asserat, idem esse agens coctionis, & suppurationis; & ea dicenda sint suppurantia, quæ vim habent augendi operationem caloris innati: calor enim præternaturalis habet ingressum in suppuratione, id est, non quia supputat, sed quia vitiat, & putrefacit materiam, quam calor innatus concoquit, sine quo materiæ vitio suppuratio non fit: nam quemadmodum docet Galenus *lib. 1. epid. sect. 2. com. 44.* coctio, & putrefactio distinguuntur penès materiam in quam agunt, quia coctio operatur circa materiam benignam; suppuratio verò circa vitiosam, & ineptam vt transmutetur in naturam membri. Quare licèt in vtrisque idem sit agens, scilicet calor naturalis, & idem finis intentus, scilicet nutritio, hanc tamen assequitur natura in coctione; in suppuratione verò minimè. Denique si materia circa quam versatur suppuratio esset benigna, quemadmodum illa in quam operatur coctio, non sequeretur puris generatio, sed potiùs vera coctio, & nutritio.

Quòd si in suppuratione solùm requiritur calor extraneus, & putredinalis, tanquam vitians materiam, quum hæc possit esse excrementitia, & vitiosa sine calore putredinali, videtur sine hoc posse fieri suppurationem. Dic, licèt ad suppurationem solùm requiratur caloris naturalis coquentis actio in materiam non benignam, id est, vitiatam; tamen hanc necessariò putrere: cùm agitatur à dicto calore coquente, ab hócque in loco humido contenta non rectè obtineatur, ob quam causam fit vt calor extraneus semper habeat ingressum in suppuratione.

Sed vnus superest scrupulus, quo pacto eadem materia, à calore innato, & à præternaturali simul possit alterari, quum quidpiam motibus contrariis moueri non possit. Cæterùm cùm ambo agentia in eadem materia non operentur, nihil mirum si vterque calor agat. Et licèt in eadem materia operarentur, diuerso tamen tempore agunt: qua de causa ob horum agentium varietatem, pus, & sedimentum interdum optimas notas habent, interdum putrefactionis signa ostendunt. Num autem coctio, & putrefactio in humore simul intendantur, disserit acutissimè, vt solet Thomas à Veiga, *lib. 1. de dif. feb. Gal. in com. c. 6.* Lege Vallesium *lib. 5. cont. c. 4.* Mercat. *lib. 2. indicat. cap. 11.*

Quintò. Philosophus *loc. cit.* putrescentia primò fieri humidiora, deinde sicciora asseuerat. Hoc videtur rationi dissonum. Nam aër, & aqua putrescunt. At hæc non possunt fieri sicciora, quia semper humida manent. Ergo. Dic. Putredo propria & exquisita, licèt omnibus rebus natura constantibus communis sit, solùm tamen mixtis perfectis conuenit, vt sunt cadauera; in quibus ob mixtionis perfectionem dominium qualitatum actiuarum in passiuas reperitur solum. Elementa, & metalla corrumpuntur, non per putredinem exquisitam, quia in illis dissolutio humidi à sicco non reperitur, sed solùm veluti infectio, & per vapores suspectos vsque ad penitissimas partes inquinatio. Sic metalla quando rubiginem contrahunt, impropriè dicuntur putrescere; nam alia putrefactio in illis non animaduertitur. Hoc dicebat Arist. *loc. cit. propriè putredo fit in his, quæ ex parte intereunt, & à natura sunt distracta,* vt sunt cadauera, quæ dicuntur secundùm partem corrumpi, quoniam viuentia anima constant & corpore, & separata anima cadauer relinquitur, quod est corpus. Iccircò omnia possunt putrescere, quia hanc partium distractionem pati possunt. Aqua sanè, aër, & terra, quia in suis naturis impura sunt, putrescere possunt, ratione mixtionis quam participant: nam si elementa pura essent, putredine non afficerentur, quoniam hæc propria est mixtorum passio: maximè quia in illis est calor, qui obtinetur ab extraneo. Excepit autem ignem, quoniam omnem humiditatem depascitur alienam, & propria caret, & ob alias rationes quas eloquenter proponit Buccaferreus *in com. cap. 1. lib. 4. meteor. Arist.*

Sextò. Inuestigandum: An putredo per corruptionem, an potiùs per alterationem sit definienda? Nam putredo est actio caloris præter naturam, fitque ab extranea caliditate, & est passio caloris natiui. Ergo corruptio esse non potest, cùm non sit mutatio secundùm substantiam, sed secundùm qualitatem. Deinde Gal. *5. simpl. cap. 6.* inter alterationes, putrefactionem reponit; vnde *c. 15. sequenti,* dicit, medicamenta putrefacientia esse calefacientia & humectantia; & quæ putredini resistunt, esse frigida & sicca: & hoc modo constitutio calida & humida, est pestilens, & putredinosa, apud Gal. *l. 1. de temp. cap. 4. post. med.* quo etiam pacto Gal. *3. epid. sect. 3. com. 1. ad fin.* caliditatem, & humiditatem causas esse putredinis, efficientem, & materialem asseruit. Ergo putredo per alterationem definiri debet, non per corruptionem, aut totius substantiæ mutationem.

Pro parte contraria habemus Aristotelem, & Galenum, qui eam per corruptionem, & per mutationem totius substantiæ corporis putrescentis definiunt. Dicendum ergo, rationem putrefactionis non in sola alteratione consistere, quia interdum humores putridi euacuatione indigent, quoniam nequeunt ad pristinum statum redire, auctore Galen. *2. aph. 17. ad fin.* & si solùm aliqua qualitate essent intemperati, alteratione per contraria corrigi possent: quia tamen sunt præter temperiem immutati secundùm substantiam, ideò sola alteratione corrigi non possunt. Sic partes putridæ indigent sectione: vnde præter intemperiem, ad putredinem, mutatio totius putrescentis substantiæ ad corruptelam necessaria est, ideò Gal. *11. meth. cap. 8.* & Auic. *1. 4. tract. 2. cap. 43.* putredinem esse corruptionem non in via, sed in termino asseuerant: quapropter in definitione Gal. per mutationem substantiæ, non debemus intelligere mutationem formæ substantialis, nec totius compositi penès formam substantialem: cùm enim non recipiat magis aut minùs, successiuè immutari non potest: res autem quando putrescit, successiuè immutatur: non ergo immutatur secundùm formam. Hoc firmari potest doctrina Galeni *2. aph. com. cit.* quo loco sanguinem putrescentem, esse sanguinem asseruit. Ergo putrefactio non est mutatio formæ. Ideò per mutationem intelligere debemus non solùm secundùm primas qualitates, sed etiam secundas, & modum substantiæ: per putredinem enim necessariò fit separatio partium humidarum à partibus siccis, in qua putredinis essentia consistit: quare quæ putrescunt, non solùm calefiunt, & humectantur, sed etiam in colore, odore, sapore, & aliis qualitatibus immutationem suscipiunt, quæ proximè ad rei substantiam accedunt; & iccircò putredo per corruptionem, & mutationem totius substantiæ definitur.

Ex iis patet, non esse recipiendam illorum interpretationem, qui asseruere iccircò putredinem ab Arist. dici corruptionem caloris proprij & natiui, quia per calorem natiuum intelligit spiritum, & calidum innatum, substantiam scilicet calidam & humidam, quam firmant in putrefactione corrumpi; qua ratione putredo dicitur corruptio caloris, id est, substantiæ calidæ.

Sed hæc interpretatio defendi non potest: nam Arist. non appellat putredinem, corruptionem calidi natiui, sed caliditatis natiuæ: quemadmodum autem calidum de substantia calida dicitur, *l. 1. aph. 14.* ita caliditas solam qualitatem significat. Deinde frustra addidisset verbum [*in vnoquoque humido.*] Insuper quia cadauera, & plantæ iam demortuæ, & reliqua mixta inanimata non putrescerent, cùm calido innato destituantur.

Dicendum ergo est, Aristotelem per calorem naturalem intelligere calorem contractum ab elementis,

mixtum reliquis qualitatibus elementalibus, proportionatum, & attemperatum, vt conuenit formæ mixti, qui calor frigiditate commodè attemperatus, agens mixtionis est. Nam cùm mixta fiant commodè permixtis qualitatibus passiuis, humido scilicet, & sicco, dum scilicet elementa in minima diuiduntur, & diuisa, certa quantitate, qualitate, & ordine vniuntur, & miscentur, sequitur vt illud sit proprius mixtionis opifex, quod has diuidendi, & vniendi operationes efficit; & quoniam diuisio, & vnio citra motum non fiunt, nec motus citra calorem, constat quòd immediatum mixtionis agens non sit frigus, sed calor frigore determinatus, qui calor natiuus dicitur.

Denique sicut hic, quando fit mixtio, pro indigentia formæ mixti patibiles qualitates permiscet, & eam mixtionem conseruat; sic etiam quando improportionatus, neque reliquis qualitatibus attemperatur, vt decet & fit extraneus, humidum à sicco separari incipit, & per putrefactionem dissoluitur mixtum, & ad corruptionem vergit. Vt igitur Aristoteles istam necessariam consequutionem explicaret, definit putredinem per corruptionem naturalis caloris; siquidem ad eius corruptionem mixtionis sequitur dissolutio, & ex ea totius corruptio: calor tamen non dicitur propriè corruptus, aut putrefactus, sed solùm compositum: dicitur tamen calor vitiatus, qui separat, dissoluit, & putrefacit. Ex quibus constat, qua ratione putrefactio dicatur corruptio.

Septimò. Etiam videtur difficillimum, sítne hæc corruptio naturalis, an præter naturam: quoniam Aristoteles *loc. cit.* inquit, putrefactionem esse contrariam simplici generationi; & senectutem, & ariditatem ad eam ducere, & esse naturalem finem omnium natura constantium, nî violenter corrumpantur. Ex qua doctrina constat, putredinem esse naturalem corruptionem, & mixta omnia naturaliter per putredinem desinere.

Hæc tamen doctrina nec rationi, nec Aristoteli, aut Galeno videtur consentanea. Primò, animata morte naturali pereunt, quæ tamen putrefactio non est. Ergo putrefactio non est finis omnium natura constantium. Patet: nam quæ putrescunt, id à calore extraneo patiuntur; quæ autem senescunt, & naturaliter desinunt, à calore naturali, & proprio patiuntur: nam sicut calor natiuus fuit principium actiuum generationis, sic est principium senectutis, & mortis, vt colligitur ex Gal. *lib. de marcore, cap.* 3. Deinde Arist. *lib. de respirat. cap.* 10. in eo distinguit mortem naturalem à violenta, quòd huius principium extrinsecum sit, illius verò intrinsecum, & in ipsomet animali. Sed principium putredinis extrinsecum est, quum fiat à calore alieno, & præter naturam. Ergo putredo non est corruptio naturalis.

Vt verò hæc fiant manifesta, aduertas simplicem generationem appellari ab Arist. *loc. cit.* eam per quam mixta ex elementis immediatè generantur: cùm autem ea sit mutatio à passiuis seiunctis ad coniuncta; putrefactio verò contrà à passiuis coniunctis ad diuisa, siue seiuncta, erunt mutationes contrariæ, vtpote à contrariis terminis in contrarios; vnde meritò vocat Arist. putrefactionem, contrarium maximè commune generationi mixti, quoniam per putredinem mixtio dissoluitur, & mixtum in elementa soluitur. Consule Matthiam Flacium *in suis disputat. Medicophysicis, disp. 2. de Putredine.*

Deinde notabis, putrefactionem aliquando naturalem esse, aliquando violentam: illa dicitur naturalis, quæ rebus non antè accidit, quàm calor natiuus ita seipsum temporis processu debilitarit, vt corruptus ab extraneo, ad conseruandam mixtionem impotens fiat. Violenta illa nuncupatur, quæ vitiato calore proprio, ante legitimum tempus à natura præfinitum contingit.

De priori intelligendus est Aristoteles, dum asseruit putrefactionem esse finem omnium natura constantium, & simplici generationi contrarium esse commune. Hac ratione desinunt plantæ: & animalia post paulatinam arefactionem naturaliter intereunt. Dicitur autem naturalis, etiamsi fiat à caliditate præter naturam, & principio extrinseco, quoniam propter debilitatem caloris naturalis,

A ter contingentem, accidere solet; & quia ad operationem naturæ consequitur, quo nomine etiam nuncupari potest naturalis, ex Gal. *lib. de marcore, cap.* 2. Lege Argenterium, *com.* 1 *in art. medic. fol. mihi* 601.

Ad obiecta verò dicendum est, animata perire morte naturali, quæ non est putrefactio: nam ea mors est corruptio animati quatenus animatum, non verò quatenus mixtum, quod post mortem naturalem per putrefactionem desinit; & sic est intelligendum, quod ait Arist. *cit.* arefactionem, senectutem, & corruptionem ad putredinem ducere, quoniam videlicet post interitum animatorum sequitur putredo.

Octauò. Dubitandum est: vtrùm putredo à caliditate ambientis oriatur semper? Contrarium enim videtur consonum Aristoteli, 4. *meteor. cit.* qui quærens, quare per hyemem res minùs, quàm per æstatem & calorem putrescant; respondet, quia tum temporis calor in aëre, &
B in aqua paucior est. Ergo non oritur solùm putredo à calore aëris ambientis, sed etiam à calore aquæ, immò & terræ. Deinde, putredo quæ fit per contactum putridi corporis, vera putredo est; & tamen non fit à calore aëris ambientis. Ergo non semper ab aëre oritur putredo. Insuper, quando à frigiditate aëris ambientis prohibita transpiratio putredinem inducit, hæc à caliditate aëris non emanat. Non est ergo semper caliditas ambientis efficiens causa putredinis.

Dic. Aristoteles vocat calorem ambientis siue continentis, omnem qui proprius & insitus non est, sed alienus & extraneus, siue is sit aëris, siue aquæ, aut terræ, vel cuiuscunque alterius rei. Immò quando putredo ab vna parte eiusdem rei in aliam serpit, à calore ambientis fit,
C quoniam non fit à calore insito & proprio, sed à calore alieno. Philosophus autem exemplum in caliditate ambientis proposuit, quoniam hæc est maximè corruptiua; vel quia quæcunque res calorem insitum reddit extraneum, habet se respectu illius, instar ambientis externi, quum illi sit extrinseca; denique omnia quæ continent, & ambiunt rem quæ putrefit, nomine continentis intelligit Philosophus. Ita putrent metalla, carnes, pisces, fructus. Ex quo ad primum, & secundum argumentum solutio patet. Tertium dilues si dicas, in aëre frigido putredinem ex prohibita transpiratione, non ab ipsius aëris frigore, sed à fuliginum calore, quæ à frigiditate constipante detinentur induci: illæ autem nomine ambientis in definitione putredinis etiam comprehenduntur. Lege Eustachium Rudium, *lib. 3. de feb. cap.* 11.
D Vltimò. Non minùs controuersum est apud Philosophos, & Medicos. An calor extraneus sit perpetua putredinis causa, vt Arist. & Gal. asseruere. Primò Obstat ipse Arist. qui 4. *meteor. cit.* asseruit putredinem esse frigiditatis propriæ, & caliditatis alienæ communem affectionem. Secundò, Renuere videtur. Gal. 1. *de loc.* 2. vbi à frigore corruptos fuisse, & putruisse pedes manifestè affirmat. Tertiò. Sequeretur, res in temporibus, & locis frigidis nulla ratione putrescere; quod est contra experimentum. Quartò vrget & illud. Si causa immediata putredinis est debilitas caloris innati, cur à frigore potiùs non orietur putredo, quàm à calore extraneo, si ampliùs innatus calor à frigore, quàm à calore debilitatur, & ad patibiles qualitates regendas redditur ineptus: debilitari etiam calorem
E insitum ab humidi copia, inopia, & ineptitudine, certum est. Vltimò. Omnes febres essent putridæ, quum omnes præternaturalem, extraneúmue calorem secum importent: quod falsum esse nemo non videt.

Vidêre istam controuersiam inter alios Argenterius *lib. 3. art. med. fol.* 338. & Thomas à Veiga *in com. cap. 3. lib. 1. de dif. feb. Gal.* ille his conuictus, non semper à caliditate extranea putredinem proficisci arbitratur; hic liberum relinquit vnicuique quod velit opinari. Sed standum sententiæ Philosophi, & Gal. arbitrantium, causam efficientem putredinis semper esse calorem excedentem, & præter naturam, vt ex vtraque definitione colligi potest, & docet Gal. 3. *epid. sect. 3. com. 1. ad fin.* dicens: *& videtur putredo omnis ex materia quidem gigni humida; ex causa verò efficiente, extraneo, & præter naturam calore, &c.*

Hic calor naturalem calorem educit, quoniam proprium humidum continere nequit, in quo consistit: res enim putrescens caliditate extranea funditur, & ebullit; & calor naturalis propter feruorem exolutus secum educit humidum: ob quam causam res putrescentes exteriùs humidiores apparent, interiùs sicciores, humido cum ipso calore à centro ad circumferentiam attracto; quo nomine putrescentia etsi in principio reddantur humidiora, tandem in fimum, & cinerem soluuntur, ex Arist. 4. *meteor. cap.* 1.

Ex iis manifestè patet, quid ad auctoritatem Arist. sit respondendum: nam Gal. 2. *de temp. cap.* 6. asseuerat, illa quæ putrescunt, quamuis alieno calore calida sint, proprio tamen esse frigida: ideò Arist. nihil aliud eo loco asseuerat, quàm in rebus putrescentibus concurrere debilitatem caloris natiui, & excessum caloris extranei. Ad secundum respondet Vallesius *loc. cit.* frigus ambientis per se non deduxisse pedes ad putredinem, sed ex accidenti, refrigeratione enecante membra, vel cutis meatus constipante; quare innata ventilatione prohibita subiectum putredine occupatur. Hoc modo cadauera sub terra sepulta putrescunt, licèt citra calorem continentis, suo tamen facto alieno, & extraneo, quo occupata primò defluunt tabo, pòst in terram abeunt cum fœtore eximio, & planè cadauerali. Ad tertium. In temporibus, & locis frigidis, res à frigiditate non putrescunt, sed ab excessu caloris extranei, reperti vel in vaporibus, & fuliginibus detentis, vel in aëre existente in porositatibus rei putrescentis. Ad quartum. Essentia putredinis consistit in separatione humidi à sicco, & eius ad circumferentiam attractione, præcedente feruore, & ebullitione humidi. Sed separatio, extractio, & ebullitio non possunt fieri à frigore, sed à calore. Ergo. Et licèt frigus magis aduersetur innato calori, quàm extraneus calor; prius tamen est passiuas qualitates separari, ac humidum attrahi ad extrà, quàm debilitari calorem. Quamuis autem plurimæ causæ adsint, quæ natiuum calorem debilitant, hæ sunt mediatæ, & secundariæ. Nec inde omnes febres appellabis putridas: nam calor diariæ, & hecticæ est siccus, humoralium verò, & putridarum, humidus. Consule Santorellum *lib. post praxis, fol.* 127. qui hoc argumentum ingeniè agitauit.

Solus ergo extraneus calor est primaria, immediata, & perpetua causa putredinis. Nam coctio fit à calore naturali; putrefactio à frigiditate propria rei putrescentis, hoc est, minutione & debilitate natiui caloris, & excessu extranei: putredinem autem coctioni esse contrariam probauimus *lib.* 2. *in com. hist.* 66. Nam cùm res putrescunt, partes frigidæ præter naturam incalescunt, partes natura calidæ dissipatione calidi innati refrigerantur: vt cùm ex vino acetum fit, pars aquea, & frigida, putredinis calorem comparat; vinosæ verò, & calidæ extincto calore frigidæ manent. Sed cùm calor extraneus ebulliat, efferuescat, & insiliat in humidum, omnia putrescentia, antequam in cineres redacta sint calent præter naturam: putredinem autem esse causam caloris, manifestis exemplis patefecimus *lib.* 1. *in com. histor. vlt.* Sed de putredinis definitione hæc sint satis, modò de eius causis disputemus. Consule pro explicanda putredinis definitione, Thomam Erastum *disputat. de putredine*, & Argenterium *in com. cap.* 89. *art. medic. Galeni*: de quo argumento elegantissimè disceptauit Petrus Æneas Caprillius, Medicus Ferrariensis doctissimus, *lib.* 1. *de febrib. putridis, in med.*

QVÆSTIO XI.

Vtrùm putredo præter varias causas, perpetuò à prohibita transpiratione oriatur, vt contra Gal. asseuerant Gentilis, Dinus, Vgo, Harculanus, Lemosius, Vallesius, Thomas à Veiga, & alij Medici scientißimi.

ARduum est post tot, támque celeberrimos viros, de putredinis causis promere sententiam, sed quia A cogente stilo nostram proferre est necesse, aduertimus, post doctissimum Galenum, qui abundè in *lib. meth. & de dif. feb.* hanc exoluit difficultatem, nullum auctorem magis concinnè, & appositè eas descripsisse quàm Auicennam: hic enim facundus auctor 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 1. numerosas febrium putridarum causas enarrat, quarum prima est causa efficiens, nempe calor extraneus, vel præter naturam, qui, vt ipse inquit 2. 1. *doct.* 2. *sum.* 2. *cap.* 1. *in med.* calorem innatum ad exteriores partes educit; quare debilis innatus passiuas regere non potest, & sic separatur humidum à sicco, & subiectum in exteriori parte redditur humidius, & non cessante putrefactione in cinerem conuertitur: quod ferè intelligendum est; nam metalla quum putrescunt, potiùs cariosa fiunt, & rubiginosa. Ex iis constat, multo minùs putrescere res B in locis, & temporibus frigidis, quàm in calidis. Certum est etiam, quòd ea quæ ex sua natura calida sunt, multò difficiliùs putrescunt, veluti piper, zingiber, cinnamomum, & alia huiusmodi. Verum etiam est, magnas res difficulter putredinem contrahere, quia virtus vnita fortior est.

Secunda causa est humiditas, & pro materiali causa ab omnibus constituitur, nihil enim sine humiditate putrescere potest, & ideò putredo quiete augetur: motu enim, & exercitio ampliùs illa absumitur, monente Galeno *lib.* 3. *epid. sect.*, *com. vlt.* quoniam quod omni ex parte siccum est, putrescere nequit, vt experientia constat, & Aristoteles firmat *lib.* 4. *meteor. cap.* 1. *cit.* vbi docet omnia putrescere, excepto igne: neque obstat quòd *lib.* 26. *probl.* 20. etiam aërem non putrescere asserat: nam etiamsi C Christoph. à Vega *lib.* 1. *de dif. feb. in com. cap.* 6. *part.* 2. asserat hanc sententiam non esse Aristotelis: tamen errat: nam loquitur de aëre syncero, & puro, qui putrescere non potest. Hinc constat, corpora quò sunt humidiora, eò putredini ampliùs esse obnoxia, maximè si humiditas illa calori sit coniuncta, vt voluit Gal. 8. *meth. cap.* 7. *& lib.* 1. *de dif. feb. cap.* 3. *post med. & lib. art. medic. cap.* 57. & inductione probat Gal. *lib.* 1. *de temp. cap.* 4. *post. med.* qua etiam ratione 4. *simp. cap.* 14. docet, vinum, & mustum propter humiditatem superfluam facillimè putrescere, præsertim si aëri, aut vento calido exponantur: quo etiam pacto nihil à frigido, vel à sicco putrescere posse, exemplo posito in carnibus *cit. de temperam.* Gal. confirmat.

Causa formalis putredinis est ipsa corruptio, monente Galeno *lib.* 2. *de dif. feb. cap.* 9. Finalis causa est incineratio: quæ enim putrescunt fimus & cinis fiunt; huc enim D putredo dirigitur: licèt enim in combustione, quæ fit à calore vehementi & forti, qui simul alterat, & corrumpit, incineratio accidat, ex Arist. 4. *meteor. cap.* 3. & Aphrodis. 1. *probl.* 64. tamen illa quæ euenit in putredine est remissa; quia quæ putredinem efficiunt, pigrè & morosè agunt. Ex his constat causam fœtoris in putredine, esse humidum à calore non rectè gubernatum; quare contraria ratione flores suauiter olent, quoniam humidum exactè à calore obtinetur.

Porrò Auicenna *loc. cit.* præter has vniuersales putredinis causas, alias constituit, quarum primam profert cibum, seu alimentum, de quo probat septem modis putredinis causam esse posse, quos *infrà, in com. histor.* 13. tanquam in commodiori loco explicabimus. Secunda putredinis causa, est obstructio, ex Gal. *lib.* 1. *de dif. feb. cap.* 3. E *post med. &* 11. *meth.* 4. quæ vel est angustia meatuum, quum pori redduntur angustiores, & propriè dicitur stipatio, siue constipatio, siue adstrictio; vel est infarctus, seu plenitudo meatus vel pori ab aliquo replente, & verè vocatur obstructio. Latiùs tamen de vtraque affectione dicitur obstructio, vt quando diuiditur in coarctatoriam, & attenuatoriam. Obstructio ergo latè sumpta, causa est putredinis, quoniam ventilationem prohibet: difflatur autem duplici modo corpus, auctore Gal. *lib.* 1. *de dif. feb. cap.* 3. effusis ad exteriora vaporosis, ac fuliginosis recrementis, ac rursum intro attracta refrigerante aërea substantia, cuius ope calor innatus transpirat: qua ratione duplici modo prohibita difflatio contingit, & calor extraneus augetur, quoniam

naturalis

naturalis non rectè attemperatur, fuligines non expurgantur, & sic cor, visceráque, gliscunt, & excandescunt, ad quorum calidam intemperiem sequitur putredo. Deinde calor innatus, cùm ob obstructionem prohibeatur difflari, minuitur & debilior fit, & sic non potens regere humidum cum sicco, subiectum à calore extraneo obtinetur, & sequitur putredo. Insuper intemperies ab obstructione suborta humores vitiosos generat, qui citissimè putrescunt.

Tertia putredinis causa est aër, qui dupliciter inquinari potest, ex Gal. *lib. art. medic. cap.*85. vel secundùm qualitates, vel secundùm substantiam. In substantia dicitur immutari, cùm putrescit, vel acquirit deleteriam, aut malignam, à cælo, vel aliunde communicatam qualitatem: putrescit autem aër ob plures causas, inter quas assignandæ sunt prauarum rerum exhalationes, quæ cum ipso permisceri solent, vt ex aquis stagnantibus, & rebus quæ in aquis macerantur, vt probat Baptista Theodosius *epistol.*53. à vaporibus eleuatis à terra, & aqua; ab iis quæ per ipsum aërem deferuntur, cuiusmodi sunt grandines, pluuiæ, pruinæ, ventorum varia genera, nubes, tonitrua, fulgura, hiatus, ardores, stellæ currentes, voragines, necnon ab iis quæ oculis nostris conspicua videntur, vt Iris, Halo, Area, Virga, ex quibus aër ipse inficitur, ac redditur impurus: sicut à cadaueribus, corruptis frugibus, leguminibus, oleribus, paludibus, barathris, & ab aliis putridis exhalationibus: quas ex professo numerat Montanus *part.*2. *vniuers. medic. tit. de aëris bonitate, aut malitia*: & Galen. priùs proposuit *lib.*9. *meth. cap.*5.

Deinde Aër corrumpitur à cæli influxu, vt communi Astrologorum, & Medicorum consensu ratum est, hoc est, à maligno, & occulto siderum, & planetarum omnium aspectu; vel ab eius mutatione secundùm qualitates manifestas, vt in ortu caniculæ, vigente maximo æstu frequenter conspicimus. Sed quid respondebimus Philosopho *lib.*25. *probl.* 20. aërem non putrere asserenti? Dic. Aër prout sumitur pro elemento puro, non putrescit, quia putredo mixtorum est passio: si verò corrumpitur, id accidit ratione mixtionis, cuius est particeps.

Quarta putredinis causa, sumitur ex parte humorum, à quibus fit obstructio, à qua emanat putredo. Obstructionis causa triplex est, humorum multitudo, crassities, lentor, ex Gal. 9. *meth.* 1. & 11. *meth. cap.*8. & *lib. de caus. morbor. cap.* 7. Auic. 1. 4. *tract.*1. *cap.*33. & 2. 1. *doct.*2. *sum.*2. *cap.*6. Obstructio prout constipationem significat, ab aliis etiam causis emanat, ex frigore ambientis, balneis, rebus exiccantibus, tumoribus præter naturam, vel aliqua re adnata, vt callo, carne, calculo, vt firmat Gal. *lib.* 1. *de loc. affect. cap.*1. posito exemplo in retentione vrinæ.

Deinde diuersitas putredinis desumitur, ex varietate quatuor humorum, qui putrescere possunt, quorum putredo cognoscitur ex vaporibus eleuatis, qui naturam redolent humorum à quibus eleuantur: numerantur autem humores solùm, licèt alia etiam putrescere possint, vt vermes, stercus, pus, membrum, chylus, excrementa tertiæ coctionis; & spiritus, quia frequentiùs putredine occupantur, maximè cùm febres ab aliis substantiis exortæ, ad putridas sint reducendæ.

Insuper diuersitas putredinis ex parte loci est desumenda auctore Auicenna 1. 4. *tract.*2. *cap.*1. nam putredo quandoque est communis vniuerso corpori, quandoque in vno membro determinato reperitur. Appellatur autem communis, non quòd in toto corpore, & in vnaquaque parte reperiatur, sed quòd existat in venis omnibus, vel in maximis, & præcipuis, vt docuit Gal. *lib.*11. *meth. cap.*4. §. *Quoniam putredo vel inæqualiter in omnibus subsistit vasis, vel in maximis, maximéque principalibus, ea porrò sunt inter alas, & inguina; vel in vna quapiam particula, quæ vel phlegmonen in se habet, vel etiam citra phlegmonen principium febris in se continet, &c.* Quo pacto est intelligenda doctrina ipsius *cap.*8. sequenti *ad fin.*

Putredinem verò quæ in aliqua parte consistit, vt in febribus intermittentibus, & tumoribus præter natu-

A ram, quatuor de causis accidere certum est. Prima, ob partium debilitatem, cuius ratione partes excrementa aliarum partium corporis recipiunt, vt docet Gal. *lib. de sang. mis. cap.*8. & *lib. de caus. morbor. cap.* 6. *post. med.* quare imbecilles partes excrementitios humores in ipsis receptos à se expellere nequeunt, & tunc per paulatinam congestionem excitatur putredo. Accidit etiam, quoniam pars debilis alimentum sibi commissum concoquere nequit, quare semicrudum relictum à regimine naturæ putrescit. Secunda, ob caloris exuberantiam, cuius ratione partes immodicè attrahunt: nam calor attrahit, ex Galen. 6. *de vsu part. cap.*15. & alibi. Tertia, ob caloris acrimoniam, vt quando cum calore coniungitur siccitas, cuius causa calor mordacior fit, & magis attrahit. Quarta causa dolor est, ob quem pars debilis vehementer attrahit, ex Gal. 2. *de dif. feb. cap. vlt.* & 5. B *aph.*53. & alibi.

Ampliùs, varietas febrium putridarum ex parte humoris putrescentis desumenda est: nam ex bile generatur tertiana; ex pituita, quotidiana; ex melancholia, quartana; ex sanguine verò gignitur conclusa, *vt loc. cit.* firmauit Auicenna: quod etiam docuit Gal. *lib.*2. *de dif. feb. cap.* 1. Ex dictis colligitur deceptum fuisse Ioubertum, frustrà contra maiorum placita debacchantem, qui 2. *paradox.*2. nullas febres salubres ex putrescentibus humoribus, sed efferuescentibus, & adustis concitari; immò *paradox.*3. omnes febres putridas ex bile potissimùm generari asseuerat: cuius argumenta eleganter dissoluit Thomas Erastus, *disputat. de febrib. part.* 1. & 2.

Necessarium pariter, & inexcusandum argumentum est, & ad curationem febrium putridarum vtilissimum: C possitne putredo citra prohibitam transpirationem generari. Galenus 11. *meth. cap.*4. eam semper à prohibita transpiratione oriri pronunciat. §. *Ergo ostensum est, vbi morborum causas reddidimus, illa tantùm putrescere corpora, quæ cùm calida humidáque natura sint, neque perflata, neque ventilata, in calido & humido loco maneant, &c.* Similiter etiam *lib.* 1. *feb.*3. docet, putredinem à prohibita ventilatione semper habere ortum: & 5. *simpl. cap.* 15. asserit, non omnem corruptionem esse putredinem, sed corruptionem cum fœtore: & 1. *prog. vlt.* graueolentiam signum esse putredinis confirmat: Sed fœtor solùm à prohibita difflatione contingit, auctore Arist. *lib.*13. *probl.*8. & 10. dum enim quærit, quare inter omnes corporis partes axillæ magis fœteant, & cur gibbosi expirationem grauiter olentem reddant; respondet, quia habent impeditam transpirationem. Eandem sententiam videtur con- D firmare Gal. *lib.*9. *meth. cap.*4.

Pro parte contraria plurima sunt, eáque validissima argumenta. Extat inprimis celebris Galeni locus, *ex lib. de inæquali intemperie, cap.*7. dicentis: *neque enim ea solùm quæ conculcata sunt, & perspiratu prohibita putrescunt, verùm celerrimè ea, maximéque; cæterùm putrescunt & alia multa, quæ putredini sunt opportuna, &c.* & *lib.*2. *feb. cap.*9. inquit: sanguinem putrescere, aut quia non difflatur, aut quia non gubernatur à natura: & *lib.*1. *feb.*3. asserit, in plenitudine quoad vires citissimè putredinem euenire, quia vis quæ regit, inualida est: & *cap.*4. sequenti docet, corpora quæ adstrictionibus, & obstructionibus carent, & bene difflantur, raró in febrem pestilentem incidere. Ergo præter prohibitam transpirationem, alia causa putredinis est assi- E gnanda. Et *lib. de caus. morb. cap.*8. non solùm putrescere quæ non transpirant, sed putredinem à medicamentis putrefacientibus oriri affirmat.

Deinde, si putredo semper oriretur à prohibita transpiratione, ineptè Galenus *lib. de caus. morb. cap.*2. & *lib.*1. *de dif. feb. cap.*3. putredinem à prohibita difflatione distingueret.

Secundò. Si prohibita transpiratio esset perpetua causa putredinis, includeretur in definitione putredinis, ab Arist. & Gal. proposita; Ergo, &c.

Tertiò. Putrefactio est naturalis corruptio mixti, ex Arist. *loc. cit.* Sed mixta plurima possunt prohiberi à mala difflatione. Ergo si sola prohibita difflatio esset causa putredinis, posset euitari naturalis corruptio mixti.

Quartò. Putredo est corruptio innati caloris ab extraneo. Sed potest hæc corruptio à calore extraneo contingere multis aliis de causis, præterquàm à prohibita difflatione, auctore Auic. 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 2. Ergo. Nam à contactu rei putridæ emanet, vt in vuis, pyris, & aliis fructibus experimur; deinde oritur ab aëre putrido, & pestilente inspirato.

Quintò. Res solidæ externæ, quæ magis resistunt putredini, bene ventilatæ citra prohibitam difflationem putrescunt. Ergo interni humores similiter etiam putrescere possunt.

Sextò. Non solùm in plenitudine quoad vasa, sed etiam in plenitudine quoad vires putredo contingit: in illa propter prohibitam difflationem; in hac minimè, quia non includit obstructionem, sed ob debilitatem innati caloris, humorem gubernare non potentis. Ergo, &c.

Septimò. Ventilatio iccircò præseruat à putredine, quia calorem naturalem moderata sua frigiditate conseruat, & eius prohibet corruptionem ab extraneo calore: sed carnes, pisces, & alia putrescunt, quando ventilantur ab austro, vento calido & humido, ex Gal. 4. *simpl.* 13. *&* 14. & non solùm in cerealibus, fructibus, herbis, imò & in omnibus aliis obseruare præcipit Mathiolus *lib.* 1. *in Diosc. in proœmio*: & tempore pestis generatur in corporibus putredo. At tunc temporis respiratio est libera. Ergo.

Octauò. Plures sunt causæ conseruandi calorem, quàm perspiratio. Ergo plures erunt causæ putredinis, quàm prohibita ventilatio. Maior patet; nam medicamentum mediocriter calidum, aut tegumentum ventriculo impositum coctionem iuuat: & calorem naturalem roborat.

Vltimò. Corpora latorum pororum, & contexturæ raræ, si à caliditate aëris ambientis superentur, in febres incidunt putridas, & tamen in his corporibus non prohibetur transpiratio. Ergo.

Hæc tam repugnantia argumenta auctores cùm rimarentur varios excogitarunt soluendi modos, Dinus, Harculanus, Vgo, & veteres Auicennæ interpretes *loc. cit.* quos sequitur, & explicat Vallesius *lib.* 5. *cont. cap.* 26. Galenum asserentem putredinem perpetuò oriri ob prohibitam transpirationem, interpretantur de putredine humorum, quæ oritur à causa interna, quasi ab hac non possint humores putrefieri, aut in toto, aut in parte corporis, quin adsit prohibita transpiratio. Sed hæc explanatio recipienda non est: nam putredinis humorum causa etiam asseritur plenitudo quoad vires in qua citra obstructionem, aut prohibitam difflationem humores putrefiunt, ea solùm de causa, quoniam non bene à natura reguntur: plenitudinem autem quoad vires, efficientem putredinem, esse causam internam, nullus ignorat.

Gentilis *cit. loco* aliter interpretatur Galenum, asserens prohibitam difflationem dici perpetuam causam putredinis, non quia huius sit semper efficiens causa, sed quia semper concurrit cum ea, vt communicans, vel coagens, id est, quia etiamsi putredo fiat non præcedente prohibita difflatione, tamen humor ex putredine redditus calidior incongruè difflatur, quoniam attractus aër eum sicut oportet non attemperat, quare cùm non sufficiat difflatio, vt calor auctus refrigerari queat, ad humorum putredinem coagens est: quia cùm putredo oriatur à calore alieno, & calor dum agit in substantiam humidam, semper eleuat fumos & vapores, qui meatus internos, & externos obstruunt, & prohibent transpirationem, fit vt putredo tam à causa interna, quàm externa, citra prohibitam transpirationem concitari possit, nunquam tamen citra ipsam reperiatur, quia ad calorem putridum necessariò prohibita transpiratio consequitur. Hanc opinionem omnes Latino-barbari posteà sunt sequuti.

Sed non satisfacit viri alioqui doctissimi interpretatio hæc: nam præterquam quòd peruertit significationes verborum, repugnat manifestè Galeno *in lib.* 1. *de dif. feb. cap.* 4. vbi ait, quòd *ea corpora quæ adstrictionibus, & obstructionibus carent, & pura sunt, difficulter incidunt in febrem pestilentem, & cùm incidunt, facilè sanantur, quia bene difflantur*: quare sicuti putredo febris pestilentis citra prohibitam transpirationem concitatur, si hanc secum

A non compatitur. Prætereà quando alimentum putrescit in ventriculo, vel propter intemperantiam calidam, vel quoniam est putrefactioni idoneum, ea putredo sine prohibita transpiratione incipit, neque deinceps ob capacitatem ventriculi prohibita difflatio sequitur. Deinde, quando in dolium vini semiplenum res putris proiicitur, ob illius rei contactum vinum putrescit citra prohibitam transpirationem, neque hæc deinceps impeditur. Ergo.

Thomas à Veiga *lib.* 1. *de dif. feb. in com. cap.* 3. arbitratur, prohibitam transpirationem non esse perpetuam causam putredinis, sed frequentem, ita vt in generatione putredinis obtineat rationem causæ sine qua non; & ita Galenus non affirmat, putredinem habere perpetuò pro causa prohibitam ventilationem, sed solùm asserit, putredinem maximè, frequenter, & facillimè ab illa concitari, & hanc ab obstructione, quæ vel est in re quæ putrescit,
B vel in loco vbi putrescit. Sed huius opinio non est vndequaque vera: Nam flante subsolano vinum in doliis citra aliquam obstructionem putrescit; & hæc in vino assignari non potest, quoniam tenuius multò, & rarius efficitur, quum acescit, & acetum tenuius est vino. Rursus in dolio, siue pleno, siue semipleno, vinum acescit, si est languidum. Ita experimur sanguinem putrem multò magis esse fusum, quàm anteà, ita vt ex venis extractus concrescere nequeat. Ergo obstructio pro generanda putredine necessaria non est, neque in re putri, neque in loco vbi putrescit.

Sed relictis aliorum expositionibus, me Græcorum candore illustratum audias rogo, qui illorum Mineruæ ingenuæ minimè reluctor: nam semper putredinem cum illis, à prohibita transpiratione concitari affirmo. At vt
C meam mentem rectè percipias, aduerte tria. Primum, quòd per difflationem, intelligimus eam ventilationem, quæ fit attracta aërea substantia frigida, & expurgatione fuliginum, quæ non solùm à facultate vitali, sed etiam à naturali expultrice perficitur. Secundum, quòd per impeditam difflationem, intelligendum non est vt cesset omnino, aut quòd minor, quàm sanitatis tempore fit; nam interdum multò maior est: sed quòd ad naturam corporis non sufficiat, aut humoris, aut spiritus, qui in ipso continentur; debet enim esse corpus fluxile, & transpirabile, vt Hipp. retulit *lib. de aliment. num.* 4. & non minùs humores, & spiritus, quàm corpus difflationem, vt conseruentur, expostulant. Vltimum, quòd prohibita difflatio, & transpiratio non solùm oritur ex obstructione, sed etiã
D ex adstrictione, & densitate cutis, copia humoris qui facultatem vitalem, aut naturalem opprimit, siccitate arteriarum, dilatationem & contractionem impediente, augmento caloris, fuliginum copia, ex quibus prohiberi transpiratum, Galenus *locis citatis* manifestè edocuit.

Porrò rationem meæ assertionis ita perpende. Calor præter naturam, qui principium est putrefaciendi, non putrefacit quia imminuitur, ita vt hac ratione asseratur putredo, affectio propria frigiditatis, id est, remissi caloris; nam quamuis verum sit, in fine putredinis diminui calorem, ob humidi absumptionem; & finita putredine calorem extingui, separato humido à sicco, & euanescente; toto eo tempore quo fit putredo, & viget, non imminuitur caliditas, sed potiùs intenditur, vt ostendunt febres putridæ, inflammationes quando ad suppu-
E rationem vergunt, putrescentia stercora, in quibus propter putredinem accenditur caliditas. Hic calor non putrefacit, quia intensior est: nam hac ratione caliditas ignis, aut feruentis solis, febris diariæ, hecticæ, medicamentorum vrentium, quæ septica vocantur, putrefaceret; quod est falsum, quia nunquam darentur hæ febres sine putredine. Putrefacit ergo hic calor, quia vitiatur, & impurior redditur; quod contingit, quia substantia cui inhæret, nebulosa, vaporosa, aut maligna qualitate, & recrementitia humiditate inficitur: quum enim adiunctam habet siccitatem, liberè permeat, & non impeditur, tunc non putrefacit, sed potiùs à putredine præseruat; & si corrumpit, quia modum excedit, illud facit exiccando, & comburendo: nam prohibita difflatio non solùm intendit calorem, quia hic attracta aërea substantia

commodè

commodè non attemperatur, sed etiam impedita purgatione fuliginum, illius vitiat qualitatem.

Ex hac doctrina dilucidè constat, quomodo contactus rei putris vim habeat putrefaciendi, quia communicantur vapores putridi, qui cùm sint calidi & humidi, non solùm augent calorem rei quæ putrescit, sed eius qualitatem vitiant, & inficiunt; quare ob impeditam transpirationem, tum à vaporibus externis meatibus rei adhærescentibus, tum etiam ab his, qui actione caloris naturalis eleuantur, caliditas rei non ita vt anteà difflari potest. Eodemmodo humoris copia virtutem opprimens, vim habet putrefaciendi, quando tanta est, vt neque transmutari, neque expelli possit: tunc enim fuligines remanentes cùm commodè non expurgentur, transpirationem impediendo qualitatem caloris vitiare natæ sunt.

B Si ergo iis instructus, argumenta contempleris attentè, ea facilè solues. Nam Galenus quando distinguit putredinem à prohibita transpiratione, est, quando hæc ex obstructione, & cutis densitate emanat. Neque ille intelligendus de prohibita transpiratione vniuersali, sed particulari, à qua putredo solet distingui, quia non semper ab illa oritur. Quando verò affirmat, non solùm putrescere quæ non transpirant, sed aliis modis, ita explicandus est: Non solùm res putrescunt, quando continentur in locis, in quibus non difflantur, sed etiam propter rei putris contactum, aut facultatis imbecillitatem, etiamsi loca in quibus sunt, optimè difflentur: quia caliditas quæ inhæret rei, non rectè ventilatur.

C Ex iis patet solutio illius problematis, quod proponit Philosophus *lib. 4. metaph cap. 1 iuxta fin.* quòd mota minùs putrescunt, quàm ea quæ quiescunt: nam soluit Arist. quia motus qui excitatur à calore ambientis, minor est illo qui est in re quæ mouetur. Quæ verba duplicem sensum habere videntur; alter, quòd sit maior calor in re quæ mouetur, quàm in ambiente; sed non explicat mentem auctoris; quoniam sæpe multò maior caliditas est in re quæ mouetur, vt constat per æstatem, & quando exercitatio est moderata. Præterea multa sunt, quæ ex motu calorem acquirunt, vt patet in aëre, & aqua. Secundus sensus est, quòd res quæ mouetur, minùs patitur ab impressione aëris ambientis, quàm res quiescens propter moram: & hic licèt verus sit, omnino tamen problemati non satisfacit; multa enim citra impressionem aëris ambientis putrescunt. Dic ergo, & fortasse meliùs, quoniam quæ mouentur, commodiùs difflantur, & à suis recrementis purgantur. Hæc responsio firmatur experimento: vestes enim agitatione, & concussione facta cum virga, solent à putredine præseruari, quia sic à puluere, & aliis superfluis solent repurgari, quę transpirationem impedire nata sunt.

D Quòd si post motum sequatur putredo, vt accidit quando post laborem, aut exercitationem consequitur febris putrida, non contingit solùm propter intensionem caloris, nisi simul prohibita transpiratio accedat, vt experimur in iis qui post laborem incalescentes aëri frigido se exponunt; aut manent in loco frigido, bibunt gelidam, aut tunicam sudore infectam non mutant, aut si illorum corpus humoribus sit repletum, qui extrorsum commoti cutaneos meatus obstruunt.

E Nihil verò te moueat, quod idem Aristoteles profert *22. probl. 4. & 25. probl. 16.* quærens, quare ea quæ in vtribus, & vasis plenis obturatis continentur, non solent putrescere. Nam respondet, quia manent immota, & ea quæ putrescunt, necesse est moueri. Igitur ea quæ mouentur, magis putrescunt. Soluit, dicendo duplicem esse motum, localem & alterationis: ea quæ mouentur motu locali, minùs solent putrescere; motus verò alterationis putredini est necessarius, ita vt omnia quæ putrescunt, necesse sit priùs alterari: quare cùm in vasis plenis obturatis non pateat aëri ingressus; à quo possint res alterari, non solent putrescere, quia manent immotæ, hoc est, inalteratæ. Contrà autem in vasis semiplenis aëri datur ingressus, & sic res contentæ alterantur, sed cùm neque ingressus, neque egressus liber sit, prohibetur earum difflatio, & putrescunt. Lege Christoph. à Vega *lib. 1. de dif. feb. Galeni, in com. cap. 3. part. 1.* Argenter *lib. 3. art. medic. Gal. fol. mihi 605.* qui prohibitam transpirationem perpetuam esse causam putredinis constanter affirmant. Hoc modo aluina excrementa grauiùs fœtent, quàm vrina, quoniam intestinorum substantia crassior est, & ob eorum reuolutiones, & sinus liberè moueri nequeunt, nec transpirant. Si verò de hoc argumento plura legere desideras, consule Ludou. Lemosium *in lib. 11. meth. Gal. c. 3. disp. 3.* Gasparum Lopium *in lib. 1. Gal. de temper. in com. c. 9* Fridericum Schroterum, *tract. de putredine, prope fin.*

Cæterùm priusquam ab hisce digrediamur, non ineptè videmur facturi, si quæpiam adhuc ex veterum Philosophorum thesauris, delibatim carptimque degustemus, & explicemus quanta sit ventilationis necessitas, primò in igne cuius ope conseruatur purus: secundò in animalibus: tertiò in plantis: postremò in solidis corporibus, qualia sunt lapides, metalla, &c.

Ergo conseruando igni faciunt quatuor, nempe refrigeratio, ventilatio, continuum alimentum, & aptum ellychnium. Refrigeratio quidem, quia cùm ignis per se coërceri non possit, duratio eius, est perpetua alterius substitutio, generatióque, non aliter quàm in fluminis alueo. Et quia ignis generatio ex materia licèt apta, moram requirit qua attenuetur, igniatúrque materia, nisi modica illa complectentis aëris refrigeratione detineatur, euolabit leuitate sua qua pollet, ante nouæ flammæ generationem, quod flammæ extinctionem vocamus. Huius refrigerij inopia, faces, vel ardentes prunæ ad radios solis marcescunt, quoniam citiùs à continentis calore flamma dissipatur, quàm noua substituatur. Oportet autem refrigerationem tantam esse, quæ respondeat igni conseruando, non quæ superet & extinguat, sed retineat tantùm, & retardet: ideò exiguam candelam obiecto tegumento velamus; idcirco etiam paucas prunas per hyemales noctes ignem conseruaturas cinere obducunt mulierculæ, cineris raritati fidentes, per quam portio aëris ingrediatur, quæ sufficiat refrigerare, non extinguere.

Ventilatio, ob quinque causas conseruando igni commoda est. Prima: nisi flammula continuò ascendens, ventilatione dissipetur & minuatur, subiectæ materiæ vaporem ignitioni aptum in fuliginem vertit, nouæ flammæ substitutioni ineptam: hinc fit vt flamma in cucurbitula, vel quouis alio vase, licèt adeò increscat, vt vniuersum vasis spatium occupet, tamen statim tota deficiat, pereatque exusto, & in fuliginem verso vapore ignitioni apto. Eo etiam fit, vt si candelæ extinctæ fastigium in mediam magnam flammam admoueatur, non accendatur, sed si accedat tantùm ad ignis latus, ita vt flammæ vis ellychnium attingat, non exurat contentum in ellychnio vaporem.

Secunda ventilationis commoditas, quia ignis vim ad inflammandam materiam impellit, vt tantò citiùs attenuet & inflammet, quantò viciniùs ad eam accedit. Eo fit vt candela etiam nuper extincta igniatur, & carbo totus promptè ardeat, si è valida flamma exiens insuffletur, & introrsùm aëris impetu pellatur.

Tertius ventilationis in flammis vsus, nec cōtemnendus, est expurgatio vsti vaporis, quem vocamus fuliginem; cùm enim hæc, terrea, exusta, humorisque expers sit, ignem concipere non possit, & occupet igniendi vaporis locum, nec duorum corporum idem locus capax esse queat, fit vt nisi quidquid flammarum vi exustum est, ventilatione purgetur, locus nouæ flammæ nullus supersit, oppletus scilicet fuliginum copia. In hunc finem mulieres fornacibus suis foramen expirandæ fuligini: retto moliuntur. In eundem figuli suis ampullis quibus figulina vasa coquunt, aut lapides calcinant: Architecti caminis aperta relinquunt fastigia: omnia scilicet huic ventilationi, expurgationique fuliginum parata, quæ si semel obturentur, vniuersum ignem perire, extinguique videmus.

Quarta ventilationis vtilitas est, ne ignis exiens in circumfuso aëre aceruetur, adeò vt non sit naturalis rei vnde exit, sed extraneus & præter naturam; ob quam causam innatum rei calorem, ipsamque rem putrefieri non

non erit mirum. Hinc fit, vt domus occlusæ cariæ obducantur, & citò vestes intra arcam reconditæ, nisi per interualla insolentur, tinea occupentur; & carnes, ni aëri exponantur, putreant; & partes nostræ cauæ, intra quas exiens flamma moratur, quoniam ventilationem sufficientem non excipiunt, molestum odorem concipiant, vt alæ, & interfeminea.

A

Postremus etiam addi potest ventilationis vsus: est enim admodum verosimile, flammæ, & innato calori alimentum suppeditari, non ex solo subiecto vapore, sed adiecta etiam aliqua aëris portione, ex qua simul cum vapore alimentum, & materia præstetur. Eam aëris, & vaporis permixtionem ad ignitionem, ventilatio præstat: argumentum est, quòd arbores vento expositæ fœcundiores surgunt; immò & agricolis receptum est Subsolanum, quoniam est ventorum violentissimus, plurimùm promouere plantarum incrementum. Est & illud non leue argumentum, quòd vbi ignis vase quopiam inclusus est, datur rimula per quam multo impetu aër ingreditur, quasi vi flammæ ad alitionem trahatur, non secus quàm ex ellychnio oleum.

B

De refrigeratione, & ventilatione dictum iam est, superest vt videamus quid flammis conferant alimentum, & ellychnium; cùm flamma omnis ex mixtis habeat substitutionem, quæ in ignem citissimè transferantur, alimēta eligi oportere certum est, non quidem terrea, vt lapides, & metalla; nam quæ exactè sicca sunt, ignem non concipiunt: argumentum est quòd cinis, & exusta quæuis, admoto licèt crebro igne, inflammari nequeunt. Deinde non aquea; cùm enim aqua vtraque qualitate repugnet igni, facilè, & sine medio in ignem transmutari nequit. Non aërea; nam etsi aër in ignem facilè transmutari queat, tamen quia lentoris omnino expers est, pari celeritate labitur, defluítque; & ideo ignem diu retinere non potest. Eligenda ergo est materia aërea, aquæ vehementer permixta, ita vt huius permixtionis beneficio lentorem plurimum obtineat, quo veloci resolutioni renitatur valde. Hæc sunt pinguia, oleosa, resinosa; Adeóque hoc verum est, vt etiam inter animalium alimenta, ea potentiùs dicantur alere, quæ huiusmodi naturam habent, vt triticum, & suilla: hoc enim mansum si tangatur summopere glutinosum est; & inter carnes, suilla.

C

Ellychnium verò ideò igni conseruando confert, & lampadibus, & cereis candelis necessitate quadã accedit, quoniam proxima & immediata flammæ gignendæ materia, est vapor ex humido lento attenuatus. Is vapor non minus periclitatur dispergi, quàm flamma ipsa euolare: & quemadmodum flammæ, ne citiùs euolet, refrigeratione succurrimus; ita vapori ne dispergatur, carbone, ligno, & ellychnio; hoc enim est solida quædam materia, sed intus rara, cauernosa, & foraminulenta. Oportuit autem talem esse, vt interna raritate exhalantem vaporem susciperet inflammari aptum, & soliditate sua vsque ad ignitionem retineret. Hinc fit, vt bombax, aptissima sit ellychnij materia; habet enim internam raritatem, cum externa aliqua soliditate. Stuppæ, lintea attrita, quò sunt vetustiora, rariora euadunt. Ideò verò ellychniũ per interualla resecamus, quia quod exustum est, caret humore, ac proinde ignitioni ineptum esse iudicatur. Deinde quæ vehementer rara sunt, vt aër, quia non retinent vaporem; & quæ immodicè densa, vt lapides, metalla, quia non facilè soluuntur in halitum, non igniuntur, nisi longa mora in calcinatione.

D

Consequens est vt animalia, & aquatilia secundo loco proposita in medium afferantur, & in illis explorandum, similibúsne an variis ingeniis vita conseruetur, quídque illis vtilitatis ex respiratione accedat. Nam animalium vita similibus remediis, vtpote refrigeratione, & ventilatione, quamuis minoribus ac ignis purus, conseruatur; alimento verò per quædam temporum interuallo sumpto. Nam inter omnia mixta, nullibi tanta ignis copia aceruata est, quantam in animalibus videmus: piper enim, & sulphur, licèt habeant flammeas quasdam intermixtas portiones, quæ vbi ab illis separantur, & animalibus approximantur, eorum carnes deurunt; nihilominùs tamen tam multis terreis constant, vt tota ipsa mixta si extrà tangas, siue integra, siue trita, & puluerata, frigida sentias, non feruentia, aut calida. At verò animalium caro, sanguis, & spiritus non solùm intus ebulliunt, sed extrà adeò calent, vt facilè tangi nequeant, tantò est amplior animalium calor, quàm ille qui vel stirpibus datus est, vel seminibus, vel solidis quibusuis, aut corporibus, aut metallis! aliàs diu citra eam opem durare non possent, quare multo eguerunt calore ad operationes suas, nempe vegetabilia ad sui nutritionem, & reparationem; animalia ad sensationes, & motus perpetuos, quibus operibus omnibus multa caloris copia necessaria absumitur; & maximè in hominibus, quippe qui alias exercent actiones nobiliores, vt sunt meditationes, cogitationes, & ratiocinia, in quibus spiritus plurimi resoluuntur.

Insuper minoribus remediis animalium vita conseruatur, quàm purus ignis, quantò calore ab igne animalia deficiunt; ob quam causam aër, & aqua ex quibus refrigeratio animalibus accedit, per respirationem, & membrorum pulsum, priùs in pectore, & membrorum meatibus temperantur, & à suo frigore mitescunt, vt tantò moderatiora accedant animalibus, quantò ipsa in calore flammæ; seu igni puro cedunt; ad cuius refrigerium durationémque, purus & minimè refractus aër est necessarius.

Sicut ignis quatuor modis præsertim conseruatur, sic animalium vita. Refrigeratio prædicto modo eam conseruat, & tuetur. Ventilatio verò per exiguos meatus animali accedit; suctione non exufflatione vlla externa comparata. Alimentum, non vt in flamma continuum; sed per longa spatia sumitur. Ellychnij verò vsum quarto loco relatum, corpus ipsum præbet vaporem sanguinis, & aërem per inspirationem attractum, ad spiritus & innati ignis nutritionem.

Cæterùm quæret aliquis, cur natura aquatilibus, quorum minor est temperies, parauerit refrigerium ex aqua, tantò aëre frigidore, quum exigat ratio, vt calidiori animanti ex aqua minùs calido ex aëre refrigeratio comparetur. Dic, aërem potentiùs aqua refrigerare; licèt aqua id se frigidior sit, quia aër substantia sua, & mole cum spiritu nostro conuersatur, non sic autem aqua cum piscibus sed solùm qualitate, & insensili halitu eorum calorem refrigerat, quum accedat tantùm ad locum quendam branchiarum communem, cuique vicinum, non verò intrò mittatur.

Vltra has rationes vniuersales de necessitate respirandi, addit Galenus *lib. de causis morbor. c. 3.* duas alias particulares, quæ in vnam coëunt, nempe cordis ventilationem; quare membra, pulsu refrigerantur; cor respiratione; ignis ventilatione promouente motum, modò infernè, modò sursum. Iedò vtroque modo confert exufflatio igni tam deorsum, quàm sursum per interualla. Hinc fit vt lucerna operta denigret vas, & corda præfocatorum, combusta appareant; quia defuit ventilatio, nec proinde consumptus est in totum vapor, aptus calefieri, & inflammari. Sic à magna face minor extinguitur, & extincta lucerna missa in magnam flammam non extrahitur inflammata, quòd multus calor continentis, in his omnibus dissipat materiam, quæ substituenda erat ascendenti flammæ. Demum, quod Gal. ait *lib. de vsu respirat.* cùm flamma requirat vicissim motum sursum, & deorsum, deficiente alterutro ex illis, necessariò extinguitur.

E

Hæc cordis ventilatio, inspiratione perficitur, attracto aëre frigido ad nutritionem animalis spiritus, & contemperamentũ vitalis; ac expiratione, ad expurgandas fuligines: fuligo enim cùm sit fumus ex adustione sicca, cineris instar, calorem continere non potest, ideò occupas locum flammæ; extinguitur: fit autem fuliginum purgatio expiratione, conferente etiam non parum inspiratione: sicut enim sordes abluto linteo facilè euanescunt, ita fuligines permixtione inspirati aëris purgantur: nam id quod aqua pollet in expurgando linteo, idem confert permixtio aëris puri, expurgando aëri fumoso intra cor contento.

Patitur tamen instantias hæc doctrina. Prima Si conseruatio omnium requirit similia, cur ventilatio facit ad conseruationem? Dic, ventilatio vtilis est ad durationem ignis specificam, per continuam successionem: quemadmodum autem calor æstatis primò calefacit omnia, deinde per moram siccat, & extinguit; sic innatus calor in omni mixto citò per moram consumeret humidum, nisi ventilatione moderata immodica illa mora impediretur.

Secunda. Si cor creatum est cum sua illa quam exigit temperie, non secus quàm cerebrum, & reliqua membra, cur in eius tutelam parauit respirationem, si illud refrigerio non indiget? Dic, quòd natura refrigerio respirationis, non conatur remittere, ac minuere cordis calorem, sed dum circunstans refrigerium prohibet velocem ignis discessum, conseruat, & in officio retinet, vsque ad sequentis ignis ex apto vapore substitutionem; quare non parat innato calori in corde diminutionem, sed durationem.

Tertia. Respiratio non semper vtilis est, aut necessaria refrigerando cordi, cur ergo à natura intenta? Hoc patet experimento, in eo affectu, in quo ægri frigidum ex ore, & naribus exufflant cum periculo summo, ex Hipp. *lib.* 2. *prog.* Tunc enim cordis conditio calefactionem magis, quàm refrigerationem exigebat, quæ per respirationem paratur. Dic, id facit attractio aëris frigidi, ad eum qui frigidum expirat, quod facit in exiguo foco flabellatio, & modica refrigeratio; retinet enim modicum illud ne euolet, & expiret, quo præsidio abeuntem animam natura remoratur, vt in omnibus morientibus est manifestum.

Accedamus ad plantas, in quibus etiam respiratio locum habet. Illæ similibus conseruantur remediis ac animalia, nihilominus tamen languidioribus, quantum earum calor ab animalium calore recedit. Ergo refrigeratio, & alimentum similiter faciunt ad plantarum vitam conseruandam: cæterùm hæc minùs potentia sunt; nam refrigeratio, & ventilatio parte tantùm externa accedunt, non intrò per os, bronchia, aut cutem attrahunt, sicut, in animalibus. Deinde alimenta rariora accedunt plantis: & per maiora temporum interualla, quàm in animalibus nam solari calore, licet ferè per æstatem fruantur, tamen hyeme rarò, & exiguo; pluuia contrà hyeme sæpe, rarò æstate. Insuper terræ quàm exiguum absumunt, quod indicat substratæ terræ moles non detumescens; aut in se subsidens; cùm animalia nec die quidem integra, citra cibum, & potum transeant.

Quòd verò ventilatio, & refrigeratio nonnihil ad plantarum faciat conseruationem, compertum est. Nam quæ in opacis, & conuallibus adolescunt, minore proceritate surgunt, quàm quæ in apricis, & aëri expositis locis. Deinde lapidosi terrarum tractus fœcundiores sunt. Denique radicibus, lapidum frequentia vtilem refrigerationem conciliamus. Si verò interroges, quomodo lapides frigiditate sua fœcunditatem, & durationem promoueant, si segetum & arborum radicibus stercora applicantur, & aquā calidam affundant olitores, accelerandis, maturandísque fructibus? Dic, illā calida benefacere, dum caloris natiui quantitatem augent; frigida verò circumstantia, natiui ignis halitum remorantia, vitam tuentur, diuturnioremque efficiunt. Sic ignem ligna alunt pinguia, & ventilatio, quorum alterum calidum, alterum verò frigidum est.

Nunc ad solida, duráque corpora. Quædam vegetabili principio pollent, vt semina, quæ partes plantarum dicuntur: alia verò illo carent, vt lapides, & metalla. In iis sola sufficit refrigeratio exigua, quoniam omnium minimam igneæ permixtionis portionem obtinuerunt, siquidem omni motu carent. Eam autem refrigerationem iis quæ super terram sunt circumfusus aër præbet, illis verò quæ intra adyta terræ, aut maris viscera latent, apertè, aut terræ aut aquæ commeatus. In seminibus autem non solùm refrigeratio, sed etiam ventilatio requiritur: semina enim cùm partes plantarum sint, ampliori igne reliquis duris prædita sunt: quo fit vt nisi per interualla quædam agi- A tentur, & boream excipiant, ignigantur, vitientur, & intereant.

Ex hac doctrina constat, igni puro conseruando quatuor illa facere, refrigerationem, ventilationem, alimentū, & ellychnium. Animalibus tria priora, eáque vehementia. Stirpibus totidem tria, sed languidiora. Duris, & vetegabili principio abundantibus, duo tantùm, refrigerationem, & ventilationem. Duris verò, omnis animæ, & vegetabilis principio expertibus, solam sufficere refrigerationem. Et hæc est potior de necessitate ventilationis explicatio, quàm interpretum *ad artem medicam Gal. in comm. c.* 33. *& lib. de caus. morbor. cap.* 3. Lege Laurentium *lib.* 9. *de re anatomic. quæst.* 19.

QVÆSTIO XII.

B *Vtrum Galenus, & Auicenna, signa febrium putridarum rectè proponant.*

EVidentes *præbentem notas.*] Galenus Pergamenus, Medicorum Princeps, cuius operam, ingenium, ac prudentiam in medendo, non rarò Roma Antonino Pio imperante experta est, postquam *in lib.* 1. *de differētiis febriū*, febris essentiam, causas, & differentias proposuit, de signis febrium putridarum elegantem sermonem *lib.* 1. *cap.* 7. instituit: Hunc post Græcos æmulatus est Auicenna, Arabum Princeps, qui *fen.* 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 2. illorum seriem exactè descripsit, quo loco non solùm signa, quæ sequuntur febres putridas, sed quæ ipsas antecedunt, affabrè deli- C neauit.

Primum ergo est, non tamen inseparabile, quòd nulla earum quæ præincipientes causæ dicuntur, eas antecedat. Dicitur hoc signum proprium, quia solis putridis conuenit, non tamen est inseparabile, quia non conuenit omnibus: possunt enim febres putridæ generari à causis procatarcticis, nulla alia febre præcedente, vt constat ex Galeno, *1. epid. sect.* 3. *com.* 19. quando videlicet corpus est morbis opportunum, morbosúsque præest apparatus. Deinde, si febris hectica potest fieri, incipiendo à causa procatarctica, ob agentis robur, ex Galen. 3. *de præsag. ex pulsib. cap.* 4. cur non humoralis, cùm humores faciliùs alterentur, quàm solida? Insuper potest esse externa causa putrefaciens, vt aër, cui vitio sunt multò magis obnoxij humores, quàm spiritus. Denique, quoniam ex erro- D re victus aliquando statim sequitur putrida febris, ita Trallianus *lib.* 12. *cap.* 2. febres putredinis non solum ex causa prægressa, sed ex diariarum genere oriri admonuit. Vltimò, ab inflammatione externa putrida concitantur, ex Hipp. 4. *aph.* 55. Sed hoc est rarum, putridas nempe febres à causa primitiua generari, quum ferè ab interna oriantur. Solue secundò, febres putridæ à causa interna immediatè; ab externa autem mediatè originem ducunt.

Secundum signum est, velocitas pulsus, & respirationis in contractione, magis quàm in dilatatione: nam necessitas expellendi fuligines maior est in hac febre, quàm sit in diaria refrigerij; quod signum est proprium, & inseparabile, debétque intelligi facta comparatione ad dilatationem in eadem febre, vel ad contractionem in aliis E febribus, vel ad statum naturalem, vt docent interpretes *in com.* Hæc velocitas contractionis, in augmento accessionum manifesta est; in principio, & statu non admodum obscura: eam necessariò consequitur externæ quietis frequentia. Hoc signum constituit Gal. 3. *de præsag. ex puls. c.* 7. *non multùm post principium*, dicens esse perpetuum, & præ cæteris proprium inuasioni febris putridæ, ob dictam causam.

Sed à quibusdam non recipitur hoc signum. Primò, nam frustraneum est, quum contractio sit imperceptibilis, ex Galen. *lib.* 1. *de præsag. ex pulsib. c.* 3. *&* 5. adeò vt hic eius cognitionem impossibilem iudicauerit, & solùm in vehementi, magnóque pulsu posse deprehendi arbitretur. Dic, licèt arduum & difficile sit, pulsus systolen per tactum percipere, cognosci tamen posse non imus inficias, tum propter defectum dilatationis, tum quoniam

affectus imprimitur tactui, modò arteriæ non leui, sed forti impressione tangantur, quam solam in paruo pulsu difficilem agnouit Gal. egereque diuturna exercitatione ipse prædixit. Melius enim est hoc modo Galenum tueri, quàm deserere cum Cardano, *lib. 2. cont. tract. 2. cont. 9.*

Secundò aduersatur sibi Galenus: nam *lib. 12. meth. c. 3.* affirmat, in febre syncopali orta ex crudis succis, pulsum esse tardum, paruum, & rarum. Ergo in putridis aliquando velocitas contractionis non apparet. Galenus eo loco persentiens difficultatem, dupliciter respondet, asseritque experientia esse compertum, in his accessionibus syncopalibus pulsus esse tardiores, quàm in statu naturali; ex quo patet in febribus putridis, velocitatem contractionis non reperiri, in omni tempore febrilis accessionis, sed solùm quando humores incenduntur, vt monuit Galen. 3. *de præsag. ex pulsib. cap. 7. post med. §. Ac in de linationibus, &c.* Quando verò non incenduntur, fumum non edunt, ac proinde non accelerabitur contractio; quo pacto loquitur Galenus, 12. *meth. cit.* quoniam in primo insultu humor non incenditur, præsertim si fuerit frigidus, & crassus, eo enim tempore sanguis ad interiora recurrit, & calor opprimitur, velut ignis strue lignorum viridium obrui solet. At verò cùm febris accenditur, statim pulsus velocitatem acquirit in contractione, vt ait Galen. *loc. cit. de præsag. ex pulsib. §. Clarissimè enim recedit, &c.* & parum infrà. *§. In solis enim inuasi onibus, &c.* Quare ex mente Galeni, celeritas contractionis est signum proprium, & inseparabile febrium putridarum, quod omni tempore accessionis adest, quum primùm humores incenduntur. Respondet secundò Galenus, pulsus esse tardos, paruos, & raros, facta comparatione ipsorum, accessione iam transacta, ad alios febricitantes, quum sunt extra accessionem: ex quibus nulla inter hæc loca Galeni est contradictio.

Tertium signum est, quòd caliditas putridarum in tactu sit acris, insuauis, & mordax, ob caloris, & fuliginum adustarum copiam. Hoc modo persentitur, primò ratione intensionis: secundò, quia velociùs imprimitur: tertiò, propter densitatem subiecti: quartò, quia coniungitur siccitati. Hoc signum illis non est proprium, quum hecticis etiam conueniat, in quibus ob siccitatem calor exurens redditur; nec est inseparabile, quum non in omni tempore, sed in augmento, & vigore conspiciatur: nam in principiis accessionum, ob retrocessum caloris ad internas sedes, tactum immorari oportet, vt caloris acrimonia sentiatur.

Quartum signum ex Auic. *loc. cit.* quòd febres putridas antecedit *Almeliletu*: & statim explicuit Auic. quid sit, dicens esse dispositionem cui admiscetur caliditas, non perueniens ad hoc vt sit febris, & associantur accidentia plura, quę Galen. enarrat *lib. 1. de dieb. decretor. cap. 6. in init. & 2. de sympt. caus. c. 5. in princ. §. Præterea incipientib⁹ morbis &c.*

Primum symptoma, quod concurrit cum Almeliletu, est lassitudo spontanea, ex Hipp. 2. *aph.* 5. Secundum, fractio membrorum, & pigritia ratione lassitudinis. Tertium, alycæ, id est, pandiculationes, ob vapores expultricem membrorum irritantes. Quartum, saltus, id est, palpitatio: Quintum, commotio somni, & vigiliæ, id est, permutatio eorum à dispositione naturali. Sextum, difficultas anhelitus, vel ex humorum crassitie, vel plenitudine suborta: qua etiam ratione fit septimum, tumor venarum; & octauum, tumor hypochondriorum. Nonum, & decimum sunt dolor capitis, atque pulsatio eius, ratione humorum seu vaporum ad caput ascendentium. Deinde, si hæc dispositio producitur, significat febrem putridam, & Auicenna in contextu alia symptomata recenset, quæ istam dispositionem comitantur, vt debilitas, caloris citrinitas, neusea, vrinæ copia, deiectio putrida, grauitas capitis, & *Tebegi*, hoc est, tumefactio quædam vt in oculis ex nimio somno, vel quæ alia quauis de causa contingere solet.

Quoniam verò istam dispositionem antecedentem subsequitur febris, aduertit Auic. *loc. cit.* quòd vnicum est signum, distinguens eam à principio accessionis febrilis, A nempe coarctio pulsus, per quam intelligit submersionem, & paruitatem diuersam, id est, inæqualem, in qua accidunt pulsationes magnæ, fortes, & non est velocitas eius fortis. Hoc signum scribit Galen. 1. *feb. 7. ante med. §. Sicut & pulsuum afflictatio, seu compressio, (sic enim nominant, quando incipiente accessione satis paruos, & inæquales habent:)* quo loco hanc coarctationem, pulsus compressionem vocat; & sic febres quæ cum hac pulsus submersione incipiunt, cum annotatione compressa inuadere dicuntur; quemadmodum quæ sine ea incipiunt, dicuntur inuadere cum annotatione incompressa.

Hæc pulsus coarctatio febrium putridarum signum est proprium; nam illis solis in initio accessionis, sui ratione conuenit: non tamen est inseparabile, quia illis non conuenit semper, nec omnibus; nam ex Gal. *lib. 3. de præsag. ex pulsib. c. 6. aliquæ sunt febres quæ incompressas habẽt accessiones, in quibus (inquit) prima permutatio in magnitudinem, & celeritatẽ fit, mox his succedit augescentibus crebritas*: in quibus calor cum humoribus ad interiora non recurrit, nec hac de causa suffocatur internus ignis, neque instrumentum præ humorum copia est inobediens, neque facultas debilis adest, & sic accessio fit incompressa, & febres sine pulsus, & caloris compressione excitantur, cuiusmodi sunt illæ quæ à tenuibus, & facilè inflammabilibus humoribus ortum ducũt; quæ omnia cùm in principio accessionis, in aliis febribus contrario modo eueniant, ob imbecillitatem virtutis, humorem grauantem, & obstruentem arterias, iccircò apparet pulsus paruus, & inæqualis.

B

Ex quibus notabis, Galenum *lib. 3. de præsag. ex pulsib. 7. §. Nam si laboranti tale nihil acciderit, &c.* vera pronuntiare, dum asserit, pulsum in principiis accessionum aliquando esse velocem, nonnunquam tardum, nam si magis augetur calor ob putredinem confluentis humoris, quàm præ copia, & frigiditate suffocetur, fit pulsus velox; si verò maior est suffocatio, ob plenitudinem, fit paruus.

C

Deinde colliges, id quod habet Auic. *loc. cit.* in pulsu coarctato accidere pulsationes magnas, fortes, non esse ita intelligendum, quasi solùm tales in eo reperiantur; nam ita sibi contradiceret, affirmanti pulsum coarctatum esse paruum, & inæqualem. Sed cùm pulsus in principiis accessionum sit inæqualis, ob debilitatem ex aggrauatione, aliquæ pulsationes paruæ sunt & languidæ, aliquæ magnæ & vehementes. In eo enim, inquit Gal. 3. *de casu. pulſ. cap. 16. in med. §. Atque hoc scilicet ipsum, &c.* distinguitur pulsus facultatis debilis per aggrauationem, à debili per resolutionem, quia in hoc pulsus sunt parui & languidi, æquales tamen, quia illis non permiscentur pulsationes aliquæ magnæ, & vehementes. At verò in debili per aggrauationem, pulsus sunt inæquales; aliæ enim sunt pulsationes paruæ & languidæ, aliæ magnæ & vehementes.

D

Ex iis intelliges locum obscurum Galeni, qui *lib. 1. feb. 7. in med.* asseuerat, in putridarum febrium initio pulsũ adesse paruum, & velocem: quæ sententia non ita simpliciter recipienda est; nam constat aliquando esse tardum, licèt sæpe sit velox: vel si eam intelligas de contractione, quæ semper est velocior distentione, Galenum à calumnia liberabis. In hunc sensum dicebat Auic. *loc. cit.* agens de pulsu principij accessionis: *& non est velocitas eius fortis*, cũ aliquando eo tempore pulsus sit velox, interdum tardus, vt *suprà* prædiximus.

E

Quintum signum. Pulsus in principio, & augmento putridarum est diuersus, & inæqualis. Hoc signum proposuit Galenus *lib. 1. feb. c. 7. & 3. de præsag. ex pulsib. cit.* Pulsus inæqualis est, quia virtus maximè suffocatur, & grauatur in augmento, quia etiam humor nõ vniformiter calefit; & sic in tertiana, hæc inæqualitas minor est propter humoris tenuitatem, virtus parum grauatur, & humor citò vniformiter calefit.

Galenus hoc signum refert esse proprium putridarum, quia nulli alteri generi febrium conuenit: nam hæc inæqualitas consurgit, vel propter multitudinẽ quoad vires, vel obstructiones, vel ob inæqualem cordis intemperiem,

intemperiem, ex intemperie calida, & frigida constantem, quorum nullum in diariis, aut hecticis reperitur, illarum scilicet ratione; licèt ob aliquod symptoma possit hæc inæqualitas in diariis inueniri, vt ex acrimonia humoris ad os ventriculi decumbentis: cùm enim oris ventriculi cum corde maximus sit consensus ex Galen. 1. *ed sympt. causis, cap. 7. & 5. de loc. affect. cap. 6.* nihil mirum si illo affecto cor etiam afficiatur, & sic pulsus immutetur, & propter humoris mordacitatem os ventriculi lædentis, immutetur ad inæqualitatem, quia facultas pulsum magnum efficere conatur; quare grauata desistit, & sic fit inæqualis.

A

Hæc inæqualitas tam est collectiua, id est, in pluribus pulsationibus, quàm in vnica pulsatione: cùm enim aucti caloris vsus vrgeat, accelerat natura principium, v.g. distentionis; in medio autem ob vapores, vel grauantes humores, aut obstruentes, motum remoratur: quæ rursus irritata ab vsu, distentionis finem accelerat. Eodem modo fit in multis pulsationibus, quoniam ob easdem causas vna fit velocior, & altera tardior.

B

Quo pacto autem distinguatur pulsus paruus & inæqualis, qui fit in principiis accessionum, à pulsu paruo & inæquali, qui fit ratione alicuius symptomatis, docet Gal. *lib. 3. de præsag. ex pulsib. cap. 7. ante medium, §. Nam cæteris quidem omnibus, &c.* Hæc pulsus inæqualitas est signum proprium febrium putridarum, quia solis putridis conuenit ratione sui, ex Gal. *l. 1. de dif. feb. cit.* quod vt verum sit, de magna inæqualitate intelligi debet: nam parua pulsus inæqualitas, omnis febris commune est signum, vt docet Galen. *lib. 1. ad Glauc. cap. 6. in med.* Verùm euidens inæqualitas in solis putridis reperitur: immò ex putridis, tertianæ pulsus æqualis dicitur à Gal. *2. cris. 3. prope fin.* & pulsus synochi, *9. meth. 3. in fin. & 4. ante med.* quod collatione facta ad alias putridas intelligi debet: nam si conferantur ad pulsum diariarum, vel pulsum sanum, omnes illi pulsus inæquales sunt. Solis ergo putridis conuenit hoc signum, non tamen est inseparabile, quia non conuenit omnibus; de quarum genere sunt illæ, quarum principium habet annotationem incompressam, in quibus minima inæqualitas apparet, ex Galen. *3. de præsag. ex pulsib. c. 7. §. Verùm hos neque rigor, &c.*

C

Sextum signum est euacuatio primæ periodi, sudoris, & humectationis. Id est, quòd non finiatur prima periodus cum sudore, aut rore, vt in diaria contingit. Hoc signum proposuit Auic. *loc. cit.* excipit tamen tertianam, in qua ob humoris tenuitatem, in prima accessione solet adesse sudor; nisi quia tertianæ augmentum est promissum, non proportionatum, non simile: vbi per promissum, intelligit longum; per non proportionatum, quod non gradatim in calore ascendat; per non simile, quod non sit vniforme. Tertiana ergo, facta comparatione ad diariam, habet augmentum magis prolixum, minùs proportionatum, & minùs vniforme.

D

Septimum signum est productio augmenti, & non est veluti diariæ, quod duas horas non transcendit. Sed signum augmenti est augmentum in magnitudine pulsus, nam increscente calore augetur vsus; quo aucto, si instrumentum obediens est, & facultas valet, prima differentia pulsus, est magnitudo. Lege Richardum *lib. de signis febrium, cap. 5.*

Octauum signum. Febris putrida, vel est intermittens, vel continua: illa incipit cum horrore, vel rigore, vel frigore, & finitur per sudorem, & sic repetit per periodos. Hæc signa simul in nulla diaria, aut hectica reperiri possunt. Si febris est continua, vel est proportionalis, vel continens, & tunc constituit nonum signum Auicenna, dicens quòd distinguitur primò à diaria in vrina: nam, vt Galenus docet, *1. feb. 7.* in diaria, vrina parum à naturali statu recedit, in putrida verò multum. Secundò in pulsu, quoniam in diaria pulsus non est paruus, nec inæqualis. Tertiò, quia licèt febres continuæ imminuantur, non tamen omnino cessant, quemadmodum diaria. Quartò, quia in hac symptomata penitus conquiescunt, non sic in remissione continuarum.

E

Decimum signum sumitur à symptomatis, quoniam plura in putridis in statu contingunt, vt prædixit Hip. *2. aph. 30.* quæ omnia ex conatu naturæ, pugna, humoris ebullitione emanare, Galenus prædixit *in com.* quæ in quocunque tempore si appareant, eandem significationem ex se præbent. Primum symptoma est sitis, quæ ex fuligine acuta & adusta, ex pulmone & corde, ad fauces & linguam eleuata oritur. Secundum, dolor capitis. Tertium, linguæ nigredo, quæ ex eisdem causis oriuntur. Quartum, & quintum sunt inquietudo, & angustia, id est, cordis oppressio. Quid autem sit anxietas, docet Galen. *7. aph. 56. & 4. acut. 47.* Hæc omnia vim morbi sequuntur, & si natura victrix euadit, pulsus fit vehemens; sin contrà superat humor, fit paruus, languidus. Hoc signum licèt sit proprium febrium putridarum, non tamen est inseparabile: nam aliquæ febres putridæ sine his symptomatis constant. Alicui tamen speciei febris putridæ hoc signum est proprium, & inseparabile, vt patet in febre ardenti exquisita, cuius signa pathognomonica sunt sitis intensa, & calor immodicus, vt monet Galen. *5. epid. sect. 3. com. 34.*

Vndecimum signum sumitur ex pulsu duro, qui in febribus putridis aliquando reperitur. De hoc signo asserit Auic. *cit. loc.* quod non est proprium febrium putridarum: accidit tamen aliquando propter causas quas Auic. recenset, & docuit *2. 1. doct. 3. sum. 1. cap. 6.* & accepit à Gal. *lib. 1. de dif. feb. cap. 7. & lib. 1. de caus. puls. cap. 9. & 1. de præsag. ex puls. cap. 4.* Galenus *lib. 1. de dif. feb. cit.* reprobat Archigenem, quòd pulsum durum metaphoricè vocauit insuauem, & molestum, in qua significatione omnis febrientis pulsus durus erit, reprehenditque ipsum hac ratione: nam durities propriè est obiectum tactus; & sic propria significatione pulsus durus dicetur, cui tactus cedit, docente Galen. *1. simpl. cap. 4.* Secundò pulsus durus nulli febri conuenit: quoniam hæc solùm includit calorem, cuiuscunque generis illa sit; siccitas verò accedit ex accidenti, quia licèt cum calore coniungatur, non tamen tanta est, vt arterias, & reliquas corporis partes exiccet, & induret. Si verò aliquando in hecticis durities in pulsu conspicitur, id accidit quando marasmo hectici sunt oppressi. Notum enim est in doctrina Gal. *1. de præsag. ex puls. cap. 4.* tripliciter arterias fieri duras, vel propter congelationem, vel propter siccitatem, vel tensionem. Concretio exiccat, tensio parit renitentiam, *5. simpl. 5.* Concretio fit ex vehementi frigiditate: tensio ex inflammatione, vel scirrho, vel aliqua dispositione neruorum, vt accidit in epilepsia, conuulsione, tetano. Siccitas ex multis causis emanat, ex immodicis vacuationibus, febribus ardentibus, & similibus. Hæc ergo omnia, vel singula, in omnibus febribus fieri cùm possint, ideò pulsus durus aliquando in febribus putridis potest reperiri.

Duodecimum signum addit Auic. *loc. cit.* nempe quòd quamdiu pulsus non est fortis, nec fit velox in contractione, adhuc febris diaria non permutatur in putridam. Sed dubitabis, quomodo sine fortitudine pulsus, diaria non permutatur in putridam, si in diaria virtus fortior est? Dic, legendum esse contextum Auic. affirmatiuè [*& dum pulsus est fortis, &c.*] Vel dic, in transitu diariæ in putridam, plerumque calorem augeri, quo aucto pulsus apparet magnus, velox, & fortis.

Vltimum est cruditas in vrina: cùm enim illa ab imbecillo oriatur calore, in putridis est manifestior, quæ à debilitate generantur caloris innati: quod signum illis non videtur proprium, quum hecticis etiam conueniat, in quibus solida membra, à quibus fiunt coctiones, vehementer sint labefactata. Vrina in putridis non est cocta, sed debiliter cocta, ex Gal. *lib. 1 feb. 7.* qualis autem sit vrina debiliter cocta, explicat Gal. *lib. 1. de cris. cap 17. ad fin. §. Debilis autem coctio. &c.* Auic. *loc. cit.* addit, quòd vrina sit acuta, pungens, mordicans, quoniam cum sero aliqua humoris calidissimi portio permiscetur.

Vltra signa à Galen. *lib. 1. de dif. feb.* citata, aduertit Auicenna, alia duo esse adiungenda putridis febribus, ex quibus certior harum notitia potest desumi. Primum est paruus, & fœtidus odor febrientis, ex Galen. *6. epid. sect. 4.*

sect.4.com.9.in fin. cùm enim fœtoris causa vniuersalis sit putrefactio, oris fœtor ex vapore putrido per expirationem è visceribus, pulmone, ventriculo elatus, febris putridæ erit signum certissimum; quare Gal. 4. *de praesag. ex pulsib.cap.3.* halitum fœtere in pestilentibus febribus, ob spiritus putrefactos asseuerat, vt notant Mercurialis *lib.de decorat. cap.29.* Fernel. *lib.4. patholog.cap.17.de febre pestilenti.* Cui signo adiungit & aliud, nempe inæqualitatem subsidentiæ vrinæ, propter virtutis oppressionem, quæ ex copia, & varietate humoris putrescentis emanat.

QVÆSTIO XIII.

Vtrùm ex sanguine putrescente generetur febris sanguinea, distincta à pituitosa, biliosa, & melancholica, vt contra Galenum Turisanus, Conciliator. Fernel. Valles. Veiga, & alij arbitrantur.

NAm nec tertiana inciderat accessio.] Satis superque à Classicis agitata quæstio est, num detur febris ex putredine sanguinis, an verò sit pituitosa, biliosa, aut melancholica. Quæ controuersia maximi est ad curationem momenti; in qua illi variè tanquam varium interpretantur Galenum, immò multiplicibus telis instructi reprehendũt, & accusant. Nam *l.2.cris.c.12.* sic ait. *Liquet autem quòd cùm is putrefit, non ampliùs bonus remanet; pars enim tenuis vertitur in flauam bilem, & pars crassa, in melancholiam, & lib.2.de dif.feb.c.9.* Postquam affirmauit sanguinem in vasis, & extra vasa putrescere, putat febrem ortam ex sanguine putrescenti biliosam esse, & assumere accessiones circuitibus tertianariis maximè similes: nam cùm sanguis putrescit, pars tenuis conuertitur in bilem, crassa verò in melancholiam.

E diametro pugnat sibi ipsi in historia hac, dum in hoc adolescente synochum, seu febrem sanguineam, cum manifestis putredinis notis curaturus, sanguinem emisit vsque ad animi deliquium: quod auxilium non celebraret, si non esset febris sanguinea, sine eo quòd assumeret accessiones in circuitu tertiano. Indicium certum, sanguinem putrescentem, ex quo febris illa habuit ortum, non fuisse versum in bilem, sed adhuc remansisse sub propria sanguinis forma. His tam diuersis Galeni auctoritatibus conuictus Auerrhoës *lib.4. collig.cap.31.* ipsum varium fuisse, asserere non dubitauit.

Nos quid medicinæ heroës, ac præsides, de hac quæstione fuerint commentati, primò proferemus in lucem. Deinde Galeni mentem interpretabimur eo modo, vt deinceps iuniorum calumnias effugiat, qui eius sana doctrina sit munitus. Auicenna 1.4.*tract. 2.c.43.de febre sanguinea*, latè videtur refellere Gal. *loc. cit.* asserentem non dari febrem ex putredine sanguinis, quia sanguis cùm putrefit, fit bilis, & non remanet sanguis; quare febris ex putredine sanguinis orta, biliosa, & non sanguinea est dicenda. Et licèt hæc Galeni ratio duplicem sensum possit habere; in vtroque sensu illam impugnat.

Primus sensus illius sententiæ, *sanguis dum putrefit, fit bilis*, id est, sanguis postquam putrefactus est, manet bilis. Secundus sensus est. *Sanguis dum putrefit, fit bilis*, id est. cùm primùm incipit putrefieri, & simul incipit conuersio illius in bilem, ita vt illo tempore quo sanguis est in putrefieri, verum iam fit esse bilem (illud enim sic intelligendum est.) Primam igitur expositionem tripliciter damnat, primò quia sanguis per putredinem omnino in bilem non vertitur, sed secundùm partem tenuem: nam secundùm crassam conuertitur in melancholiam; quare febris ex sanguinis putredine orta, inter biliosas non est connumeranda. Secundò, quia si sanguis post putredinem fit bilis, sequitur quòd illo tempore quo putrefit, & adhuc non est conuersus in bilem, faciat febrem putridam, quæ tamen biliosa non erit. Tertiò: dato quòd sanguis post putredinem vertatur in bilem, tamen non est necesse eam bilem genitam ex putredine sanguinis, putrere: plurima enim ex re putrida genita, non putrent, vt patet in aceto ex vino putrescenti generato, & in vermibus, qui ex putredine terræ, & putridis recrementis generantur, qui tamen putridi non sunt. Ergo ea bilis quæ ex putredine sanguinis gignitur, non erit necessariò putris, neque biliosam febrem putridam accendet. Quare concludit [*hoc igitur est illud,*] quasi dicat, hæc sunt incommoda, quæ ex Galeni sententia consequuntur, iuxta primum illum sensum.

In secundo verò sensu, tripliciter Galeni doctrinam euertit. Primò. Putredo est via ad corruptionem; quare sequitur quòd sanguis dum putresit, tendit ad corruptionem. At non est adhuc corruptus, vnde non erit iam bilis, quum hæc per sanguinis corruptionem generetur. Secundò. Putredo fit in instanti, At conuersio sanguinis in bilem fit in tempore. Quare putredo sanguinis non erit conuersio illius in bilem. Aliqui hanc rationem, vt debilem redarguunt: nam eo modo quo putredo fit in instanti, sic etiam conuersio sanguinis in bilem in instanti fit, & sicut hæc in tempore, sic etiam illa. Tertiò. Sicut pituitæ, & melancholiæ accidit putredo, his suam formam seruantibus, similiter putredo poterit accidere sanguini, manente eo sub propria forma.

Conciliator *dif. 89.* Auicennam non sufficienter percepisse mentem Galeni, & citra rationem illum reprehendere asseuerat: nam mens Gal. est, sanguinem cùm incipit putrescere, non amittere formam, & aliam acquirere, sed quòd putrescens febrem sanguineam accendat; nam ante sui corruptionem, febrem biliosam non concitat, sed dum putrescit febrem accendit, quia prima, & immediata causa febris, est putredo: nihilominus multam putredinem non patitur, nec diu illam tolerare potest, sicut reliqui humores, qui maximam putredinem concipere possunt; & diuturno tempore seruare, quin in alterius speciei substantiam degenerent, quoniam sunt intemperati; & imperfecti, & ideò sub maiori latitudine eas conseruant, nam ad sui conseruationem minorem dispositionem requirunt. Contrà tamen sanguis, leuiùs putrescit, & non tantam, nec tam diuturnam patitur putredinem; perfectior enim est, & magis attemperatus, & à moderato calore exquisitè conficitur, ex Galen. 8. *de placit.c.4. ante fin.* & quia illius forma adeò exactam dispositionem requirit ad sui conseruationem, sub minori latitudine, & angustioribus terminis putrescit, & ita quin in alios humores degeneret, diu putredinem non sustinet; atque ideò quando asseritur, sanguinem cùm incipit putrescere, febrem sanguineam concitare, intelligendum est, quando leuiter putrescit. Secùs autem pronuntiandum de reliquis humoribus, qui ob causam assignatam, non solùm leuiter, sed vehementer putrescunt. Quare licèt sanguis putrescens post putredinem versatur in bilem, & melancholiam, non tamen inde sequitur febrem illam esse compositam, sed solùm biliosam: nam pars crassa, & terrestris quæ permutatur in atram bilem, exigua esse solet, vt docet Galen. 2. *feb. vlt.* quæ à copia humoris biliosi obscuratur, & sic febris biliosa remanebit.

At responsio hæc non satisfacit, quoniam sanguis post putredinem non semper vertitur in bilem, sed sæpenumerò tam in venis, quàm extra venas in pus transmutatur; vnde post putredinem non concitabit febrem biliosam, sed vel adhuc erit sanguinea, vel alterius generis, contra Galenum. Deinde propositæ difficultati non respondet, quia Gal. 2. *feb. 9.* manifestè videtur insinuare, sanguinem quum primùm putrescit, mutari in flauam bilem, & febrem accendere biliosam, vt accidit in pleuritide sanguinea, in qua, eo tempore quo sputum rubrum educitur, febris orta ex putredine sanguinis, accessiones circuitus tertiani assumit.

Turisanus 3. *art.med.com.38.* affirmat, febrem sanguineam non concitari ex putredine sãguinis, vt dicit quartam substantiam à reliquis humoribus distinctam: asserit enim non reperiri sanguinem pro quarto humore, qui materia sit diuersus à reliquis tribus, sed sola forma: nam sanguis nihil est aliud quàm aggregatum trium humorum, & cùm putrescit, dissoluitur vnio in humores tres,

ex quibus constabat: sicut enim lac ex tribus substantiis componitur, butyrosa, caseosa, & serosa; sic etiam sanguis ex tribus illis humoribus. Secundò. Si daretur sanguis pro quarto humore, assignaretur medicamentum attrahens ipsum, sicut sunt plura quæ reliquos humores attrahunt. Tertiò. Si esset hæc febris sanguinea constituenda, daretur quartum genus febrium simplicium, ex sanguine nimis putrescente subortum, contra Gal. Vltimò. Si esset febris sanguinea, haberet aliquem circuitum, sicuti reliqui humores dum putrescunt.

Hæc opinio reiicienda est, & præter varia argumenta quibus munitus eam impugnat Mercatus *tom. 1. quæst. 67.* multò anteà refutauerat Hip. *lib. 1. de natur. hum. text. 18. 20. 25. & 26.* vbi docet quatuor humores, calore, virtute, specie, & quantitate distinctos, pro materia generationis nostræ, & conditionis animalium, in corpore reperiri. Hoc affirmat Gal. *lib. 2. de element. per totum, 8. de placit. 4. & 6. epid. sect. 2. com. 38. & sect. 4. com. 39.* docet sanguinem dici bifariàm, de mole, & massa sanguinea; quæ quidem sanguis dicitur, quia sua multitudine, & colore reliquos obscurat; & dici de quarta substantia à reliquis humoribus seiuncta.

Insuper, si sanguis esset aggregatum trium humorum, esset frigidus, & siccus; in eo namque humores frigidi, & sicci exuperant. Præterea non esset rubeus; nec esset dulcis; nam ex insipido, qualis pituita est; & amaro, veluti flaua bilis; & austero, vt melancholia, permixtis, non emanat sapor dulcis. Deinde in massa sanguinea datur succus melancholicus, qui frigidus & siccus est. Ergo debet assignari humor calidus, qualis sanguis est, qui bili contrà opponatur: nam posito vno contrario, debet poni & alterum. Insuper, humores conficiuntur actione iecoris, à qua emanat aliquid diminutè coctū, & aliquid supra modū coctum, vt est flaua bilis. Ergo debet dari aliquid modicè coctū, quod est sāguis: aliàs frustraretur agens actione sua. Ad hæc, fuerunt necessarij quatuor humores, quia diuersa substantia, & natura constant animalis partes; quare necesse est, vt quælibet suo familiari alimento nutriatur, vt Gal. *lib. 2. de element. c. vlt.* edocuit. Porrò, pituita per vlteriorem elaborationē fit sāguis. Igitur si is esset aggregatū triū humorū, pituita in seipsam verteretur, aut flauam bilem, aut atram, quod est absurdum. Rursus in sanguine reperiuntur quatuor humores: hoc probari potest in lacte, in quo diuersæ quatuor substantiæ reperiuntur, ex Galen. *4. simpl. 5.* Vltimò confirmari potest: nam sicut datur medicamentum cholagogum, phlegmagogum, & menalagogum, sic datur medicamentum sanguinem euacuans, vt apposit à historia confirmat Galenus *lib. de medicam. purgantib. c. 4.* in cuius interpretatione plura diximus *lib. 2. in com. hist. 11.*

Eius verò argumenta ficulnea sunt: nam ad id quod addit, quia sequeretur si huiusmodi febris esset sanguinea, dari quartum genus febris simplicis, patet responsio ex suprà dictis. Ad vltimum deductum ex Auic. *1. 4. tract. 4. cap. de febri. apostematum,* pronuntiante vnicuique humori suam inesse periodum: dicendum, omnes humores suum obseruare circuitum, excepto sanguine, qui continuò, & continenter propter illius multitudinem, & vniformem substantiam, continentem febrem concitat; quæ licèt non repetat per circuitum, est tamen vnica accessio ab initio vsque ad finem, vel semper accrescens, vel semper decrescens, vel semper seruans eundem tenorem, ex Galen. *9. meth. 3.* Vel dic, febrem illam propriè non esse periodicam, quia periodicatio non est tantùm tribuenda naturæ humoris, sed potiùs dispositioni partis mandantis, aut recipientis: quare cùm sanguis per interualla ad aliquam corporis partem non demandetur, sed semper intra vasa putrefactus contineatur, hinc est quod continuò, & perpetuò affligat, & continuam, continentémue concitet febrem, quæ licèt suas exacerbationes habeat, non tamen periodica est. Lege Cardanum *lib. 1. contrad. tract. 4. cont. 14.* qui Turisani argumenta multiplicibus telis oppugnat.

Fernelius *lib. 4. de feb. cap. 5.* hac distinctione se soluisse controuersiam arbitratur: asserit enim sanguinem duobus modis putrescere posse. Primò generaliori modo, quum vi caloris præternaturalis, separantur quæ in eo sunt substantiæ dissimiles, & bilis flaua ac tenuis, secernitur ab atra, terrestri, & crassa; quæ quidem degeneratio veriùs corruptio, quàm putredo censeri debet; quare si sanguis hoc modo putrescat, accendatúrque febris, ea non synochus, sed biliosa, vel melancholica euadet. Alio modo verè, & propriè sanguis putrescit, quum citra partium diremptum, totus corrumpitur cum fœtore magno, & graueolentia: (posse autem hoc modo in venis maioribus putrescere, Fernelius ipse *loc. cit.* eleganti similitudine demonstrat) tunc febris ex hac putredine accensa, est synochus, ab aliis tribus diuersa, & distincta.

Hæc solutio non dissoluit difficultatem: oportebat enim illum explicare, quomodo Galenus *loc. citatis* dixerit, tria tantùm esse genera febrium putridarum, quum tamen, vt ex hac solutione constat, quarta species sit addenda ex sanguine putrefacto, ab aliis verè diuersa. Secundò non ostendit, quare sanguis dum putrescit, degeneret in flauam bilem, aut atram, & interdum in pus. Præterea, sicuti sanguis putrescens, quando degenerat in flauam bilem, non concitat febrem sanguineam, sed biliosam; sic quando transmutatur in pus, (quia degenerat in aliam substantiam distinctam) non concitabit febrem sanguineam: & sicuti concitat febrem sanguineam, antequam transmutetur in pus; sic etiam antequam transmutetur in bilem, febrem sanguineam generabit.

Vallesius *lib. 5. cont. cap. 19. in fin.* ex sanguine putrescente febrem sanguineam non generari affirmat, quia cùm primùm incipit putrescere, corrumpitur, & in alium humorem vertitur: nam sanguis, inquit, limites naturæ egreditur, vel quia peccat quantitate, aut qualitate: & hoc dupliciter, vel alterius humoris mixtione, vel quia frigidior, calidior, siccior, aut humidior redditur, quin in substantia mutetur: nam cùm secundùm ipsam mutari incipit, ob eius æqualitatem, & perfectionem corrumpitur; & sic saluatur triplex genus febrium putridarum: nam hæc febris est composita ex sanguine ebulliente, & ex flaua bile ex putrescente sanguine orta, & sic intelligit locum Galeni, quando inquit *lib. 2. de cris. 12.* hanc febrem quodammodò esse biliosam. Verùm hæc opinio amplectenda non est, tum quia putredinem cum corruptione confundit, tum quoniam est contraria Galeno: nam *in 2. de dif. feb. c. 9.* latè confirmat, in laterum inflammatione sanguinem putrescere, & febrem accendere; quo tempore cruentum expuunt ægri. Igitur sanguis sub forma putrescens febrem concitat. Denique, sicut sanguis dum putrefit, secundùm partem tenuem, & pinguem vertitur in flauam bilem; sic etiam secundùm crassam, & quæ veluti fæx est, vertitur in melancholiam, ex Galen. *2. cris. cit.* Ergo non solùm febris illa sanguinea, & biliosa dicetur, vt Vallesius fert; sed etiam melancholica.

Doctissimus Thomas à Veiga *in cit. cap. lib. 2. de dif. feb.* aliter soluit, dicens: Cùm Galenus asserit, tres tantùmesse species febrium putridarum, non intelligere de febribus simplicibus; febrem autem ex sanguinis putredine simplicem non esse, sed compositam ex febre sanguinis adhuc non putrefacti, & ex febre bilis genitæ ex putredine sanguinis. Nam in huius putrefactione intra venas, terminus ad quem, est bilis; & propterea quia transmutatur, partim est in termino à quo, partim in termino ad quem: proinde sanguis dum putrefit, secundùm partem, est in termino à quo, qui est verè sanguis; & secundùm partem, est in termino ad quem, qui est bilis: quo pacto febris ex sanguinis putredine orta, simplex non erit, sed ex duabus traditis composita, & aliquando etiam ex melancholica, ob partes sanguinis crassas in melancholiam conuersas. Sed hæc interpretatio dubiū non emedullat. Primò, quoniam apud Galenum nunquam fuit facta huius compositionis mentio; quæ tamen prætermittenda non erat. Secundò, quia adhuc oportet concedere, per aliquod tempus dari febrem ex sanguine putrido, sine biliosa: nec enim cùm primùm sanguis

sanguis putret, statim simultaneè tanta bilis generatur, quæ bilis illam febrem producere sufficiat. Tertiò, quia non concludit febrem compositam esse, sed humorem solùm; quoniam compositio febris non attenditur tantùm penès multitudinem humorum, ex quibus componitur, sed ex complicatione febris.

Hæc non potui dissimulare silentio, quæ non infimæ classis Medici, immò florentis huius æui doctores de hoc argumento protulerunt: quin plura contra Galenum moliuntur Altimarus, Argenterius, Augenius, Trincauellius, Christoph. à Vega, Acakia, Capiuacius, Mercatus, Simon Simonius, Erastus, Carrerius Matamoros, & alij celebres viri, qui illum verbigerant, & cachinnantur, quorum opiniones referrem in popatulum, & explodérem, ni lectori tædio futurus essem, & illis inimicitiæ: quare me in mea mœnia vertam, neque ampliùs vergebo, sed ad huius controuersiæ enodationem accedam.

Dupliciter ergo illam explicari posse video. Nempe Gal. 2. *feb.* & 2. *crif. cit.* cùm asserit tres tantùm esse formas, siue tria tantùm esse genera simplicium febrium putridarum, biliosam nempe, pituitosam, & melancholicam, non velle febrem ex putredine sanguinis ab illis diuersam non esse; sed eam sub febre biliosa comprehendere, etsi enim verè biliosa non sit, maximè tamen illi assimilatur. Hanc fuisse mentem Galeni, apertè colligitur ex eodem, *lib. 2. crif. c. 12.* § *Liquet autem quòd cùm sanguis putrescere cœperit, non ampliùs bonus remanet, sed iam ad amaræ bilis naturam transit: atque in hoc illud seruatur, triplex esse genus vniuersum febrium simplicium, quæ enim ex sanguinis putredine fit, iam quodammodo biliosa est*, &c. quibus verbis vltimis apertè significat, non esse verè biliosam, sed ei assimilari valde: maximè cùm sanguis per putredinem multùm excalfactus, valde disponatur, vt per partes suas tenues in bilem transmutetur, vnde assumit periodum biliosæ febris, 2. *feb.* 9. & ex eadem causa sub febre biliosa comprenditur: quod similiter fecit Galenus, in febre sanguinis non putrentis, illam sub ephemera comprehendens, 9. *meth.* 1. & 2. *feb.* 9. quare vniuersaliter profert, tres tantùm esse febrium species, diariam scilicet, putridam, & hecticam, quum tamen vltra illas, detur febris ex sanguine inflammato, ab illis verè diuersa. Licèt autem Galenus *locis citatis* febrem putrentis sanguinis sub biliosa comprehendat ob dictam causam: tamen cùm methodum curatoriam, illarum prosequitur, eas inter se distinguit; & sic 9. *meth.* 3. 4. & 5. *cap.* cùm agit de synocho putri, separatim à febribus biliosis docet in illa febre, sanguinis missionem vsque ad animi deliquium summo esse ex vsu, quod tamen auxilium in febre verè biliosa nemo concedet. Atque in hoc sensu, cùm Auicenna Galenum non interpretur, iccircò illum reprobare ausus est.

Si verò hanc controuersiam hoc modo rescindas, ipsum cum Galeno, & hunc cum cæteris iunioribus rectè conciliabis. Dic ergo, sanguinem aut esse putrem, aut putrescentem, aut semiputrescentem. Putris vocatur, quando non seruat suam formam, sed iam corruptus est. Quando verò mutatur secundùm qualitates primas, & accidentia, quæ inseparabiliter formam comitantur, ob proprij caloris remissionem, putrescens dicitur. Quando verò mutatur secundùm qualitates primas, & leuiter secundùm prædicta accidentia, est semiputrescens; qui vel naturæ, vel artis actione ad pristinam naturam redire solet, vt exemplo vini Galenus confirmat *lib.* 2. *aph. com.* 17. *in fin.*

Deinde. Reperitur sanguis biliosus, melancholicus, pituitosus, temperatus, & inculpatus, in quo nullus humor exuperat. Quando biliosus est, & putrescit, magna illius pars in bilem transit, exigua verò in melancholiam, quia cùm hic sanguis sit calidissimus, tenuissimus, & naturæ bilis flauæ valde proximus, promptè in ipsam vertitur. Quando sanguis est melancholicus, & putrescit, magna eius pars transit in atram bilem, exigua in flauam, vt in carbunculo accedere solet. Quando verò pituitosus, aut temperatus est, ob repugnantiam quam habet vt

A transeat in prædictos humores, in pus putredine affectus mutari solet.

His præsuppositis. Dic primò. Ex sanguine putrescenti generatur febris sanguinea putrida, distincta ab aliis tribus, biliosa scilicet, pituitosa, & melancholica. Patet, quoniam sanguis non mutat formam, ante sui corruptionem, & toto illo tempore quo putrescit, non est corruptus. Putredo namque res est distincta à corruptione: hæc enim mixti est, aut formæ mixti, & fit in instanti, putrefactio verò ad qualitates pertinet, inter alterationes reponitur, & fit successiuè, & in tempore. Igitur cùm sanguis, dum putrescit, seruat adhuc propriam formam, toto illo tempore quo non est corruptus, febrem sanguineam generabit, ab aliis tribus distinctam. In hoc sensu intelligendus est Gal. *in historia hac*, dum

B febrem sanguineam putridam sanguinis missione vsque ad animi deliquium persanat.

Dic Secundò. Ex sanguine putri, & omnino corrupto non generatur febris sanguinea, sed vel biliosa, vel melancholica. Nam sanguis ob putredinem, & omnimodam corruptionem, non seruans suam propriam formam, in aliam substantiam degenerat biliosam, vel melancholicam; quapropter Gal. 2. *feb.* 9. dixit febrem ex sanguine putrescente biliosam esse, & assumere accessiones circuitus tertianarij instar, & in hoc seruari triplex genus febrium putridarum, quasi velit asserere, quòd sanguis cùm omnino corrumpitur, non potest febrem sanguineam generare, sed vel biliosam, vel melancholicam. Et quia Auicenna intellexit, Galenum fuisse loquutum de febre orta ex sanguine putrescente, iccircò eum redarguere ausus est, cùm Galenus de ea quæ ex putri sanguine fit, sermonem instituat, quum asserit biliosam esse: nam sanguis non cùm primùm putrefit, sed post putredinem in aliam substantiam degenerat, & tunc febris alte-

C rius generis constituitur. Hæc est causa, quare in hac febre post septimum timetur phlebotomia, quia plenitudo est mutata in cacochymiam. Quare post sanguinis missionem, optimum consilium est in hac febre medicamentum expurgans exhibere: nam sanguis ob sui æqualitatem, magnam non patitur putredinem, quin in aliam substantiam distinctã commigret, vt notat Auer. 3. *collig. c.* 8.

Dic tertiò. Ex sanguine semiputrescente non fit febris sanguinea putrida, nec etiam biliosa, nec melancholica: generatur tamen sanguinea non putrida; cum dispositionibus ad putredinem, quæ (vt diximus) sub diaria comprehendi potest: nam in lenitate symptomatum, &

D mitie caloris illi valde est similis.

Huius historiæ dignitas, & vsus necessarius expostular, vt disseramus de periculo huius febris, facta collatione ad eam quæ ex putrescente bile concitari solet, vtra acutior, aut simplicior sit censenda. Nam in hac explicanda quæstione multus fuit Valleriola *lib. 2. enarrat.* 2. existimans contra Hieronymum Lopium, synochum esse ardente febri acutiorem: Nam quælibet substantia quò perfectior est, quum putrescit, deteriori putredinis labe inficitur hoc constat in semine, lacte, & cæteris substantiis valde elaboratis. Igitur cùm sanguis sit perfectior flaua bile, dum putrescit, prauiorem febrem concitabit: exemplo sit grumus, in quem si sanguis extra venas effusus, & corruptus conuertatur, grauissima, & deleteria excitabuntur symptomata, quæ refert Gal. *lib. de cibis*

E *boni & mali succi, cap.* 4. & *lib. 6. de loc. cap.* 4. quoniam sequuntur anxietas, pulsus paruus, syncope, exolutio, mortificatio partium, atque putredo.

Ex altera parte obstat Galen. 2 *prog.* 46. docens, pro discrimine humorum exuperantium, morbos mitiores fieri, aut maligniores: quo pacto morbi à sanguine, aut pituita geniti cæteris sunt leniores, & benigniores: nam qui ex flaua, aut atra bile generantur sunt deteriores. Ita *lib. 6. epid. sect.* 2. *com.* 38. agens de seris humorum, sanguinis serum esse mitissimum asseuerat, deinde pituitæ, postea flauæ bilis, postremò atræ. Igitur cùm sanguis sit mitior flaua bile, febris sanguinis erit mitior ea, quæ ex flaua bile generatur: & *lib. 2. de dif. feb. cap.* 9. agens de febre biliosa, quæ ex sanguine putrescente

oritur, asserit non solùm qualitate caloris, sed in omnibus aliis, febribus biliosis esse mitiorem, quia eius causa est ex sanguine orta. Simili ratione *lib. de atra bile, cap. 3. & 6. aph. 53.* agens de atra bile, profert multò mitiorem esse eam quæ fit ex sanguine, quàm quæ ex bile, generatur: quia in hac frequentiùs adsunt incendium, vigilia, furor, sitis, linguæ siccitas, angustia, syncope, & alia mortifera & lethalia penè symptomata, quæ omnia à bilis maiori acrimonia, tenuitate, siccitate, celerique motu euenire certum est. Quare sanguinei morbi biliosis sunt, simpliciores, & mitiores, ex Gal. *3. aph. 7. & 16.* nam à sanguine, mitissimo, humido, & naturæ familiari, lenis eleuatur vapor, & benignus valde. Quare illius calor, ardentis calore mitior erit.

Solue tu dubium hoc modo. Vel simplex sumitur, vt distinguitur contra compositum, vel contra malignum. Si primo modo, secundùm rei naturam, febris ex sanguine putrescenti composita est, quocunque modo sanguis sumatur: quoad sensum tamen simplex apparet, à sanguinis enim multitudine alij humores obscurantur, ita vt neque eorum circuitus, neque symptomata sentiantur. Si secundo modo sumatur, simplex est, non simpliciter & in se considerata, sed facta collatione ad biliosas febres, quæ & calorem acriorem, & vehementiora symptomata habent, quia bilis magis naturam irritat.

Ad contrariæ verò partis argumentum dic, sanguinem minùs, & rariùs putrescere; nam magis resistit, & seruatur à natura: quando verò ab eius regimine derelinquitur, celeriter, & maximè corrumpitur, & ob causæ magnitudinem putrescit vehementer: reliqui verò humores ob contrarias causas frequentiùs corrumpuntur. Quare si agens detur æqualiter agens, & corrumpens, magis quàm sanguis corrumpi solent, vt affectes ferinos perpendenti liquet manifestè, qui ex bile vtraque putrefacta scaturire solent. Consule de hac quæstione Vallesium *lib. 5. cont. cap. 22.* Carrerium *in Auic. 1. 4. tract. 2. cap. 4.*

QVÆSTIO XIV.

Vtrùm tempora morborum, penès essentiam, symptomata, & coctionem perpetuò simul concurrant.

SEptimo, id quod factum est, finiendam.] Postquam salsuarum vtiles, & arduas quæstiones proposuimus, quæ ad febris sanguineæ naturam indagandam sunt vtilissimæ, pergamus porrò subnectere, quæ ex magnis classicisque auctoribus comperta sunt nobis, Græcorum copiam multiplicem, variámque, ac reconditam doctrinam in nostra arua transferentes. Galenus enim in historia hac, quum videret coctionem in die quinta, in septima finiendam hanc febrem rectè prædixit: Ita cecinit Hipp. *lib. 2. aph. 24. & lib. 4. Aph.* nam penès coctionem distinguit tempora morborum, apud omnes in confesso est, vt patet ex Galen. *lib. de totius morb. temporib. cap. 3. & in lib. de cris. & dieb. decretariis,* ipse latè explicuit. Si verò Auicen. *1. 4. tract. 2. cap. 3.* per coctionem, & putredinem ea distingui affirmat, nulla est inter eum, & Galenum dissensio: nam hic solùm de salubribus, ille tam de iis, quàm de lethalibus venit intelligendus.

Insuper. Morbos omnes salubres materiales percurrere quatuor tempora, nulli est non manifestum, explanant luculenter Thom. à Veiga *lib. 2. de dif. feb. in com. cap. 11.* Valles. *10. cont. 7.* interpretes apud Gal. *lib. 1. cris. cap. 2.* & apud Auic. *1. 4. tract. 2. cap. 3.* Inter hos conuenit, tripliciter hæc tempora considerari, tribúsve modis ab eisdem auctoribus distingui. Primò penès ipsius affectionis magnitudinem simplicem, seu quod idem est, penès morbi essentiam; & ita tempora hæc propria, & essentialia appellantur, vt varietates morborum, secundùm magnitudinem & essentiam constituant. Quando ergo iuxta suam magnitudinem nulla ratione morbus increscit, principium proprium morbi rectè vocatur: quum verò iam furit, & augetur, dicitur A incrementum: quum consistit, status, &c. Considerantur secundò morbi tempora, penès symptomata & accidentia, quæ in morbis contingere solent, & secundùm suam varietatem varia tempora constituunt. Tertiò penès coctionem, aut putredinem materiæ, quæ sit morbi radix, aut principium. Quæ quidem varia temporum consideratio, diuersáque eorumdem acceptio ab omnibus vnanimiter recipitur.

Vtrùm verò hæc omnia, iuxta diuersas considerationes constituta, & determinata tempora simul in morborum processu perpetuò concurrant, & in eodem morbi die necessariò coëant, aut potiùs possint sese aliquando antecedere, aut subsequi, atque ita in diuersis morbi B diebus contingere, & in sua existentia differre, non parua est inter medicinæ doctores controuersia; nec enim omnes vnanimiter iuxta præsentem sententiam sunt concordes.

Sed antequam propositam quæstionem enodandam aggrediamur, dubius est animus, & in lubrico positus, sed tentanda semel est via in argumento vtili, vt ista auctorum, huc illúcque impellentium opinionum iactatio tantisper conquiescat; quare non pigebit tantulum laboris suscipere. Quòd autem tempora hæc non perpetuò in morbis coniungantur, sed magnam sortiantur differentiam atque discrimen, ex Hippocrat. auctoritate in primis colligitur, *2. aph. 47. Dum pus conficitur, &c.* Vbi Hipp. statum inflammationis penès symptomata determinat; in C augmento eiusdem inflammationis, penès cococtionem; puris namque generatio nihil aliud est, quàm concoctionis & putredinis accretio, quæ in membro inflammato perficitur, & augetur, quod Galenus apertè significauit *in com.* dicens, quòd pus est quiuis affectus calori naturali, & præternaturali superueniens, atque ita compositum esse affectum ex concoctione, & putredine: nam à calore naturali, concoctio; à præternaturali verò putredo intenditur, & perficitur: vnde ex Gal. sententia, puris generatio concoctionem, & putredinem fientem importat. Quando autem putredo, aut concoctio fiunt, tunc temporis augentur, & perficiuntur. Igitur in puris generatione accrescit simul concoctio, & putredo in affecta parte; augmentum autem concoctionis nihil aliud imD portat, præterquam eiusdem concoctionis intensionem, & incrementum. Quare tunc est augmentum concoctionis & putredinis, quando putredo & concoctio generantur. Cùm ergo ex Hippocrat. quandocunque coctio, & putredo in puris generatione intenduntur, dolores & febres maximè contingant, sequitur ex Hippocrat. doctrina, quòd augmentum morbi penès concoctionem & putredinem, concurrit cum eiusdem morbi statu penès symptomata; nam tunc est status penès symptomata, quando eadem maxima, & vehementissima existunt: dolores autem, & febres verè symptomata à Medicis appellari solent.

Non absimilem videtur Auic. tradere sententiam, *3. 4. tract. 1. c. 24.* dicens, quòd *quando materia fit sanies, quiescit calefactio fortis, & inflammatio in viscerum, seu membrorum internorum apostemate, & quantò magis appropinquat status, tantò magis minuuntur dolores, quum in principio vehementiores existant, &c.* Ex hac sententia patet manifestè, non concurrere statum symptomatum in inflammationibus E membrorum internorum, cum statu concoctionis aut putredinis. Si namque per saniem factam ex materia, intelligit Auic. factam concoctionem aut putredinem, aut generatum pus, & ex consequenti morbi statum penès concoctionem aut putredinem, in præcedentem Hippocratis coincidit sententiam. Si verò per mutationem materiæ in saniem, intelligit puris generationem, indéque fientem concoctionem aut putredinem, licèt ab Hippoc. sententia aliquantulum sit diuersa; cùm Hippoc. in puris generatione constituat statum, & vehementiam symptomatum, Auicenna verò declinationem: in hoc tamen hi duo principes auctores conueniunt, quòd diuersum faciant statum, augmentum, & reliqua morbi tempora in inflammatione, penès concoctionem, & penès symptomata. Si autem per mutationē materiæ in saniem, intelli-

ligit Auic. puris generationem, quæ in augmento concoctionis perficitur; & tunc docet cessare & decrescere symptomata, (ille enim intelligit per calefactionem fortem, inflammationem, & dolores) apertè concludit, symptomatum declinationem coniungi in internis inflammationibus cum morbi augmento penès concoctionem considerato.

Idem docet Auicenna 1.o.3.*tract.4.cap.5.* affirmans tunc esse statum in pleuritide, quum æger excernit sputum plurimum,& concoctum;& dolor est leuis. Quibus verbis apertè coniungit statum doloris, & symptomatum cum statu concoctionis: nam per plurimum, & concoctum sputum, summam coctionem intelligunt interpretes, quæ in statu duntaxat perficitur, ex Gal. 3. *cris.2.*& alibi. Per leuem autem dolorem, huius,& symptomatum declinationem intelligit.

Denique Gal. *lib.3.de morb.acut.com.vlt.statim in princip.* affirmat vigorem sæpe in morbis cum coctionis consistentia coniungi; iuxta quam sententiam satis videtur credidisse Galenus, non perpetuam fore eiusmodi temporum conformationem, & vnionem, sed posse hæc tempora diuersis morbi diebus contingere.

Nec minus adstipulatur ratio auctoritatibus: quarum prima est. In plurimis cuiusque generis morbis, paulatina fit morbificæ materiæ expulsio, à principio statim morbi vsque ad vltimam eiusdem resolutionem, atque terminum; in iis autem necessariò morbus minuitur, & aliqua ex parte deficit ad morbosæ materiæ inanitionem, & defectum: tunc in statu penès concoctionem morbus minor est, quia materia non retinetur, sed paulatim à morbi principio euacuatur. Ergo in his omnibus, concurrit morbi status iuxta concoctionem consideratus cum eiusdem morbi declinatione, penès sui naturam & essentiam, & fortè penès symptomata: nam ad materiæ minutionem, dolores, febres, angustiæ, & vigiliæ cessant.

Secunda. In morbis salubribus, qui scilicet in integram sanitatem finiuntur, perpetuò in processu morbi, hic à natura restringitur, & coërcetur: toto námque morbi cursu natura in morbosam operatur affectionem;& in statu, in quo perfecta apparet concoctio, iam natura superato humore morbifico superior euasit, illúmque in magnitudine, intensione, & quantitate reddidit minorem: quare à multis tunc morbus iudicatur mitior, benignior,& minor. Atqui non potest talis euadere morbus, quin priùs minutionem, & decrementum patiatur. Igitur in statu concoctionis salubrium morborum, iam morbus passus est declinationem, aut saltem est in vltima declinationis parte; ac proinde cum incremento & statu concoctionis, concurrit declinatio & decrementum morbi.

Tertia. In synocho decrescente, in qua iuxta omnium Medicorum sententiam, datur à principio vsque ad vltimam morbi resolutionem, febrilis passionis declinatio, datur in eodem morbo augmentum, status, & reliqua morbi tempora cum eiusdem febrilis morbi declinatione sumpta, scilicet penès suam essentiam, simplicémque magnitudinem. Ergo omnia & singula in prædicto morbo tempora penès coctionem spectata, concurrunt cum temporibus eiusdem morbi penès essentiam. Assumptum suadetur: nam ex decrescente synocho potest æger periclitari; & mortis periculum pati. Hoc autem in vera, & totali declinatione contingere nequit. Ergo cum ipsa febris declinatione, reliqua morbi tempora iuxta diuersam considerationem concurrunt. Deinde in decrescente febre datur causæ morbificæ cruditas; posteà concoctio maior, accrescens, & tandem perfecta, iuxta quam concoctionis varietatem in morbis tempora distinguuntur. Igitur, &c.

Quarta. Nulla possunt ratione morbi incrementum penès essentiam,& penès symptomata & concoctionem, in eodem morbo coniungi, & coire. Ergo duo hæc saltem tempora non possunt non in eodem morbo iuxta suum concursum dissidere. Antecedens suadetur: quoniam quando concoctio accrescit, morbus necessariò, & iuxta suam essentiam,& iuxta symptomata minuitur: cum námque concoctio sit naturæ victoria supra morbum, nil aliud præterquam morbi refractionem prorsus significat, ita vt quò minor sit causæ morbificæ supra naturam potentia, minor morbus existat. Ergo in incremento morbi penès concoctionem, minor necessariò morbus euadit, & quò magis concoctio increscit, eò magis morbus minoratur ac decrescit, similitérque symptomata, & concomitantia accidentia, ad morbi minutionem necessariò minuuntur, & hebetantur, vt patet in morbis acutis, & malignis. Ergo symptomata & morbus, cum concoctionis incremento decrescunt; ac proinde morbus quum est in statu quoad coctionem, est in principio quoad symptomata.

Quinta. Si tempora omnia quoad triplicem considerationem accepta, simul in morbis concurrerent, nulla posset dari certa salutis prænotio ex concoctione, nulláque posset haberi fides de signis indicantibus salutem. Atqui ex Hip.& Gal.& reliquorum doctrina, certam auspicantur Medici salutem ex signis concoctionis. Ergo ex eorundem mente, non simul in morbis concurrunt omnia hæc, iuxta variam considerationem, tempora. Antecedens suadetur: nec enim alia ratione concoctionis signa, & quæcunque in morbis ad fidem necessaria admittuntur, possunt salutem attestari, nisi quia significant morbum iam mitiorem euadere in intensione sua, magnitudine, & malitia quam anteà habebat. Sed si simul accrescit morbus cum symptomatibus, & maiori concoctione coniunctus, non mitior, sed vehementior; non benignior, sed malignior, non melioris, sed deterioris conditionis iudicabitur. Si ergo simul cum accrescente concoctione, aut in suo vigore consistente, morbus simul, eiusdémque symptomata accrescunt, nullam ex signis coctionis possumus ægrotanti salutem coniectari. Ergò vel frustra eiusmodi in morbis euentus ex concoctione prædicimus; vel tempora hæc non æquè simul in cuiusque morbi processu, & varietate concurrunt.

Vltima. Morbi quidam salubres sunt, quidam lethales; & inter eosdem, alij maximè, quidam verò minimè, alij magis, alij minùs lethales, aut salubres euadunt. Salubres verò ideò tales iudicantur, quia salubria signa in eisdem, plura & maiora apparent, quàm lethalia; contrà accidit, si exitiosa,& mortifera signa adsint: quare iuxta plura vel pauciora, maiora vel minora, salubria aut deterrima signa, salubriores aut insalubriores morbosæ affectiones constituuntur, talésque à Medicis nuncupantur. Qua facta suppositione, si in salubribus morbis eiusmodi tempora concurrunt; ergo non in lethalibus: si in lethalibus; ergo non in salubribus. Igitur non necessariò tempora hæc in omnibus morbis coincidunt. Sequela probatur: nam lethales morbi diuerso longè à salubribus ordine procedunt; ex eo námque salubres, vel exitiosi dicuntur, quia salutem, aut mortem in suo ordine, terminis, atque processu pollicentur: si verò concurrant simul in vtrisque morbis tempora, eodem necessariò ordine, eadémque via procedunt; igitur nequaquam possunt tempora hæc in salubribus,& exitiosis morbis pariter concurrere.

Sed priusquam nostram propalemus sententiam, notabis primò dupliciter posse duo aliqua, aut plura in morbis, quocunque successionis motu æqualiter concurrere, hoc est, æqualiter accrescere, decrescere, consistere, aut aliqua cuiusque generis alteratione moueri, & quiescere. Dicuntur námque duo, vel plura æqualiter moueri, quæ eodem temporis spatio mouentur, licet magis, aut minùs alterum moueatur, celeriùs, aut tardiùs in maiorem tendat perfectionem, intensionisve gradum. Dicuntur secundò duo aliqua, tria, seu plura æqualiter moueri, quæ eodem prorsus celeritatis aut moræ, intensionis aut remissionis, & cuiusque demum perfectionis gradu increscunt, consistunt, & minuuntur. Licet autem putredo, & concoctio in morbis, & quæ ad illa sequuntur lethalia, aut salubria signa, possint primo modo æqualiter in morborum processu incipere, augeri, & quiescere; non tamē inde rectè poteris inferre, signa salubria, & lethalia simul, paritérque in intensione perfectionéve formæ increscere, diminui, & consistere; quod idem poteris ferre

iudicium

indicium de concoctione, in ordine ad symptomata, morbiue essentiam & magnitudinem: licèt námque simul hæc omnia, paritérque in morbis augeantur, & decrescant, id est, eodem tempore, inde sequitur æquali motu, cursu & perfectione perpetuò moueri.

Nota secundò. Licèt morbus à principio sui, ad statum vsque & consistentiam, habeatur & refringatur, siue ab operante natura, siue ab exhibitis medicamentis, non tamen inde rectè infertur, morbum in statu esse minorem, quàm in principio: etsi verè affirmandum sit, minorem multò reddi morbum in statu, agente natura à medicamento adiuta, quàm si morbus nullam in sui processu actionem patiatur: aliàs magis sæuiret morbus, & fureret, nî à Medico, & ab ea coërceatur, & infrænetur, quorum beneficio multò mitior euadit, & benignior.

Cum hoc stat, morbum suapte natura increscere, & sic maiorem & vrgentiorem fieri in statu, quàm in principio. Hoc quotidiano confirmatur experimento: quamplurima enim dantur in rerum natura, quæ aliqua ex parte non parum refracta, assiduísque actionibus diminuta, tandem maiora multò, quàm in suis principiis euadunt, quod in plantis, animalibus, & aliis palàm fit.

Ratio autem idipsum concludit: Nam etsi natura artis beneficio nonnunquam perficiatur, aliquando etiam diminuatur, artificiali denique correctione emendetur; non tamen in totum poterit natura, quoad suas virtutes, aptitudinem, inclinationem, & operationes in totum prosterni & euerti, naturali subiecto manente, in quo natura ipsa possit, quoad suas naturales actiones, reuiuiscere & vigere. Morbus autem ex se hoc sibi vendicat munus, quemadmodum & omnia quæ successionis motu incipiunt, & finiuntur, vt scilicet in sui naturali processu, & concursu, postquam inceperint, accrescant, consistant, & finiantur, vt ex supra dictis patet manifestè. Ergo nequaquam potest morbus ab aliquo externo, valido etsi agente, in totum quoad suum naturalem cursum detineri, hoc est, impediri, quominùs morbus ipse, iuxta suam naturalem inclinationem & aptitudinem, vigeat & accrescat, nisi morbus ipse omnino euertatur, & euanescat.

Ob hanc rationem Auicennæ interpretes asseuerant, omnem morbum salubrem, hoc est, ante suum naturalem cursum non extinctum, omnia quatuor tempora necessariò percurrere. Quamuis verum sit, quòd & artis, & cuiusque etiam naturæ actionis munere, possit quoad aliquam sui partem coërceri & refringi, atque ita non tantùm increscere, quantum suæ naturæ relictus morbus accresceret, & fureret: nec aliud præstant medicinæ apposita medicamina, artificiosáque præcepta ab auctoribus tradita, præterquam ita morbum reprimere, vt non tantùm insolescat, quantum naturæ suæ debetur; quod non exiguum, paruíque faciendum ægrotanti auxilium.

Neque obiicias hoc modo. Naturæ vires, artísque instrumenta possunt nonnunquam morbum, eiúsque naturalem cursum impedire, immò nonnunquam euertere, antequam ad augmentum, statum, & declinationem perueniat. Ergo poterunt eiusdem naturalem aptitudinem, & inclinationem non solùm in partem, verùm etiam in totum perdere, & prosternere: sic intelligendum est commune Medicorum eloquium, pronuntiantium morbum salubrem percurrere quatuor tempora, nisi à natura, vel ab arte præpediatur. Dic &, si verum fatearis, (quod mea sanè sententia dubium maximum videtur) posse morbum ab arte nonnunquam finiri, antequam quatuor sibi debitas partes, seu tempora percurrat; illud tamen nequaquam poterit sine magno naturæ dispendio contingere, & cum maximo vitæ discrimine à Medico tentari. Quare cùm Medici primum munus, non solùm sit naturam conseruare, sed & morbum reprimere, ideò artificiosa coniectura instructus, vtilia & accommoda præsidia, ad curationis opus perscrutatur. Quare cùm illa quæ ex toto morbum euertunt, antequam suum naturalem cursum morbus perficiat, periculosa sint valde, & perniciosa vitæ, à medicinæ consideratione sunt aliena: quapropter licèt concedatur assumptum, minimè tamen doctrinæ traditæ fundamentum euertit: magis enim arduum est naturales cuiusque obiecti potentias omnino prosternere manente subiecto, quàm idem subiectum penitus extinguere, & euertere.

Nota tertiò. Inter symptomata quæ in morbis solent contingere, quædam sunt vniuersalia, alia particularia. Deinde tam illa quàm hæc, duplici de causa talia dicuntur: vniuersalia enim dicuntur, quia in suo esse augentur, & minuuntur: nam sequuntur morbi cum natura conflictum, & tanta taliáve sunt in qualitate, magnitudine, & paruitate, qualis & quantus conflictus existit, sícque appellantur, quia vniuersalem morbi causam sequuntur, de quibus est intelligendus Hippocrates *sententia* 50. *lib.* 2. *Aph.* dum dixit: *circa initia & fines, omnia mitiora; dum verò consistunt ac vigent, fortiora*: & Gal. *in com.* interpretatus est casus omnes, id est, vniuersalia symptomata: explicat scitè Brachelius *in com.* eiusmodi sunt inquietationes, angustiæ, dolores, sitis, caloris acrimonia, vehementior febris. Dicuntur secundo modo symptomata vniuersalia, quia non vni tantùm morbi speciei sunt addicta, sed plurimis affectionibus communia; eiusmodi sunt plenitudo, putredo, malignitas, cruditas, concoctio, quamplurimi dolores, pulsus, & respirationis inæqualitas, celeritas, &c. sitis, vigilia, fastidium, &c.

Particularia etiam symptomata sub duplici etiam à Medicis considerantur differentia, vel enim talia dicuntur, quia particularem morbi causam sequuntur, qualis est cuiusque morbi species, & constitutio: nam sicut quæ conflictum sequuntur vniuersalem, vniuersalia dicuntur, sic quæ naturam, particularia. Vocantur secundo modo, quæ vni duntaxat morbo, & non multis conueniunt, quæ quidem non de vno symptomate est intelligenda propositio, quasi expectetur vnum dari numero symptoma, quod vni tantùm morbo, & non alij conueniat, sed de pluribus simul sumptis symptomatis est necessariò dictio hæc interpretanda.

Sufficit tamen communis hæc supra vnum symptoma conuenientia, ad hoc vt vnum possit per se proprium, & peculiare morbo appellari: vt dolor punctorius, tussis, crebra seu impedita respiratio, pulsus serrinus, febris acuta, simul sumpta, firma sunt & certa pleuritidis signa, ideóque peculiaria huic morbo appellantur, licèt vnumquodque per se possit aliam morbi à pleuritide speciem concomitari; quia tamen simul sumpta, vni tantum morbo, pleuritidi scilicet conueniunt, vnámque solam pleuritidem, & non alium morbum denuntiant, iccircò particularia pleuritidi appellantur, tam omnia simul sumpta, quàm vnumquodque separatim per se; vnde passim ex Medicorum communi sermone inuenies signa in morbis, seu symptomata pathognomonica, quæ de huiusmodi particularibus signis tam simul sumptis, quàm de vnoquoque sigillatim intelligenda putant.

Particularia deinde symptomata, quæ ex eo particularia dicuntur, quia morbi naturam, veluti peculiarem causam consequuntur, multiplicia, & varia sunt: Nam quædam morbum à principio vsque ad finem pariter comitantur, ita vt æqualiter, id est, eodem tempore, & motu simul cum morbo accrescant, diminuantur, & consistant: quædam eodem tempore accretionis, & decretionis motu mouentur, verùm non pariter in eodem motu, sed in celeritate, magnitudine, & intentione inæqualia euadunt, ita vt morbus magis increscat, quàm symptomata, vel vice versa, morbus minùs augeatur, symptomata verò magis. Alia ideò dicuntur morbi essentiam concomitari, quia communiter, hoc est perpetuò, aut frequenter in tali morbo reperiuntur, siue antea, siue simul cum morbo finiantur, inter quæ plurima dantur, quæ diminuuntur accrescente morbo, & concoctione; & aut ante statum morbi finiuntur, aut in statu minores sunt.

Ex iis plures persuasere (falsò tamen) sibi, valde diuersum esse statum symptomatum, à statu concoctionis, & statu morbi: arbitrantur enim priscorum doctrinam de his particularibus esse intelligendam, quòd nempe in statu symptomata sint fortissima: nam experiuntur quamplurima ex his particularibus symptomata, in statu morbi, &

& concoctionis, aut multò minora esse, aut extincta A prorsus.

Falluntur secundò, commensurantes naturam morbi & essentiam, quoad eiusdem intensionem & remissionem, magnitudinem, & paruitatem, benignitatem & malitiam, per magnitudinem, incrementum, & diminutionem horum particularium symptomatum: quare reluctantur valde, aduersúsque Galeni sententiam assenerant, quòd morbus sit maior in statu, quàm in principio in morbis salubribus; quod in lethalibus, & insalubribus morbis verum esse arbitrantur; quoniam in his symptomata omnia, & accidentia perpetuò cum morbo increscunt, nunquam verò declinant, atque mitescunt, quum lethales morbi declinationem minimè patiantur, immò in statu symptomata sint vehementissima.

Ideò communem propositionem, quòd in statu symptomata sint fortissima, recipiunt de statu symptomatum B solùm, non verò morbi, aut concoctionis: quæ opinio Galeni decretis maximè repugnat, qui Hippocraticam sententiam non solùm de statu symptomatum, sed morbi, & concoctionis interpretandam esse confirmat, vt infra latè: symptomata autem, quæ necessariò maxima in prædicto statu existunt, sunt vniuersalia tantummodò, hoc est, sequentia pugnam & conflictum, non verò particularia, quæ essentiam & naturam morbi spectant: hæc enim aliquando in statu possunt esse maxima, sæpe minima, multoties minora, aliquando enim simul cum morbo, & concoctione, & putredine accrescunt; interdum verò accrescente morbo decrescunt, & minuuntur, atque ideò in statu apparent minora, aut minima, aut potiùs extinguuntur, & cessant: vniuer- C salia autem perpetuò, & necessario ex vi naturæ, vehementissima in statu morbi existunt, quare de illis est propositio intelligenda. Vtrùm autem morbus in statu sit maior, consule Thomam à Veiga *lib. 1. de dif. feb. in com. cap.* 8.

His præhabitis, quæstioni respondebis hoc modo. Tempora omnia, scilicet morbi, coctionis, & symptomatum, perpetuò in morbis concurrunt, nec aliter possunt contingere, ita vt vnicus tantùm detur in morbis status, vnicum augmentum, vnicum principium, atque declinatio, quæ sint coctionis, morbi, & symptomatum. Hæc sententia colligitur inprimis auctoritate Hippocrat. *lib. 2. aph.* 47. dicentis. *Dum pus conficitur,* D *dolores, ac febres accidunt magis, quàm in confecto*, hoc est: quando fit puris generatio, increscit concoctio, & putredo, accrescunt etiam & intenduntur dolores, & febres, quæ sunt symptomata, quæ pugnam inter naturam coquentem, & morbum consequuntur. Colligitur secundò ex 4. *aph.* 30. *Circa initia & fines, omnia debiliora, circa statum verò fortiora.*

Hæc sententia non est intelligenda de statu morbi, coctionis, & symptomatum, facta collatione ad seipsa in principio, ita vt sensus sit, coctio in statu fortior est, quàm in principio: aut, morbus & symptomata, maiora in statu sui sunt, quàm in sui principio: nam hoc modo sententia Hippocratica esset nugatoria, minimè scientifica, & tanto auctore indigna: satis námque patet, vnumquodque in fine sui augmenti maius necessariò euadere, antequam increscat. Est ergo Hip- E pocrat. mens, in morbi statu cognito per suam coctionem, symptomata vniuersalia esse vehementissima, quasi dicat, status morbi coctionis, & symptomatum, simul & eodem tempore concurrunt.

Colligitur tertiò ex Hippocrat. *1. aph. 7. Vbi morbus peracutus est, statim extremos habet labores*: & 2. *aph.* 13. *Quibuscumque crisis, id est, iudicatio fit, his nox grauis ante accessionem.* Quam sententiam repetit *lib. 6. epidem. sect.* 2. *text.* 23. de his scilicet, qui tertiana legitima corripiuntur, Quibus locis non obscurè docet Galenus, statum morbi, coctionis, & symptomatum æquè in morbis coïre, quemadmodum & reliqua tempora: grauis enim nox non aliter antecedit, nisi quia symptomata grauia, & maxima in suo vigore existunt. Esse autem morbum, & concoctionem tunc temporis in vigore suo, patet, quia crisis fit solùm, quando morbus est in statu, & morbifica materia est summè concocta.

Idem docuit Hippocrat. *lib. 1. cit. aph. 7.* nam ideò dixit, quòd peracutus morbus statim extremos habet labores, id est, symptomata vniuersalia statim habet, vt Galenus explicat *in com.* quia ad suum vigorem, & consistentiam statim peruenit, in qua casus omnes, seu symptomata vniuersalia vehementissima existunt. Nec aliud voluit Galenus *1. cris. 3. & 10.* quum morbi augmentum per magnitudinem morbi auctam, accrescentem concoctionem, & symptomatum incrementum docet agnoscere; statum autem cognoscendum esse asseruit per vehementiam vtriusque ex his tribus, ita vt status per hæc tria demonstretur tanquam per vera eiusdem status testimonia, scilicet per omnia simul, & præsertim per illa, quæ magis, & clariùs sensibus offeruntur.

Colligitur quartò, ex Auic. 1. 4. *tract. 1. cap.* 4. per hæc verba. *Et similiter cognoscitur dispositio horarum ex augmento accidentium febris, & statione eorum, & declinatione eorum, &c.* Quibus verbis non obscurè significat Auicenna, morbi tempora augmentum, statum, & declinationem, per augmentum symptomatum, eorumdémque statum, & declinationem esse colligenda. Et hæc doctrina præcipuo nititur fundamento, quòd scilicet tempora hæc omnia simul in morbis concurrant, alioqui vana esset sententia, vt aduertenti facilè patebit.

Nunc rationibus aduersariorum satisfaciendum. Non vrget prima, desumpta 2. *aph.* 47. immò nostram potiùs, quàm oppositam roborat sententiam: neque enim ibi intelligit Hippocrat. quòd quando pus est in via, sunt accidentia in statu; sed quòd accrescunt febres, & dolores, simul cum addita generatione puris, ita vt quò magis in perfectionem tendit pus, eò magis dolores, & febres accrescant, confecto námque iam in totum pure incipit declinatio, ac proinde non est mirum, febres & symptomata ex Hip. auctoritate diminui.

Ad secundam auctoritatem ex Auic. 3. 4. *tract. 1. cap.* 24. apertè responde, illum non esse intelligendum de calefactione, & doloribus qui fiunt gratia conflictus morbi, qui sicuti reliqua eiusmodi accidentia, vniuersalia à Medicis solent nuncupari: sed de forti calefactione, & doloribus qui fiunt ex distentione, & ruptione partium, vt ipse statim explicuit; quare non concludit, quemadmodum nec idem Auic. 10. 3. *tract. 4. cap. 5.* de dolore in statu pleuritidis diminuto, eiusmodi námque dolor, particulare, & non vniuersale censendum est symptoma.

Ad vltimam Galeni auctoritatem, 3. *de rat. vict. in morbis acutis, com. vlt.* Dic, Galenum significare optimam simpliciter, & exactam concoctionem, aliquando in morbis reperiri, quæ quidem in statu, & non in alio morbi tempore contingere solet. & quia morbi status non perfectam simpliciter dicit concoctionem, sed collatione facta ad alia eiusdem morbi tempora, non verò ad reliquos morbos, quia poterit in quibusdam morbis perfecta concoctio apparere, in aliis verò perfectior, in aliis perfectissima, propterea dixit Galenus, &c.

Ad primam, & secundam rationem, patet quid respondendum sit, ex notabili secundo. Ad tertiam dic, febrem in synocho non debere commensurari, quoad sui tempora, penès sui intensionem aut remissionem, eo quòd eiusmodi symptomata, particularia, & propria in hac febre existunt; sed penès illa, quæ vniuersaliter morbi contentionem sequuntur, quæ vniuersalia vocantur, vt anxietas, sitis, dolor, delirium, vigilia, infestus sapor, amaritudo linguæ, & reliqua huius generis, quæ cum coctione, & causa morbi, quoad suas varietates concurrunt. Quare nihil concludit argumentum.

Ad quartam dic. Per coctionem non minorari simpliciter morbum, sed ex coctione significari morbum in sanitatem vergere, foréque à naturæ viribus suo tempore superandum, & licèt aliqua ex parte mitior fiat, poterit alia ex causa augeri, ac proinde non sequitur, quod quò magis concoctio accrescit, eò magis morbus simpliciter minor fit.

Ad quintam neganda est sequela: & ad probationem dicendum

dicendum, non ideò ex signis concoctionis sanitatem pronuntiari, quia illa significent morbum iam in totum esse superatum, sed quia demonstrant posse à natura morbum suo determinato tempore deuinci. Nec aliud vult Hippocrat. *cit. loc. epid.* qui solùm monet, vt semper coctioni simus valde attenti, ex qua certam salutem polliceri possumus: nam coctionis signa, non præsentem, sed futuram proculdubio vaticinantur sanitatem, licèt non sit negandum, ex iis aliquam morbi refractionem significari. Quare coctio morbum simpliciter minorem non reddit, sed minorem quàm si natura non esset operata in eum.

Ad postremam concessa, & ex vtraque parte recepta suppositione, videlicet, quòd morborum quidam salubres, quidam verò lethales dicuntur, & ex iis quidam magis, alij minùs salubres habentur, quorum iudicium per salubria, aut lethalia signa profertur & acquiritur, neganda est sequela: & ad confirmationem dicendum, quòd diuerso longè ordine procedunt morbi salubres, & insalubres: negandum tamen est sequi ex eo, quòd si tempora in morbis quoad coctionem & reliqua concurrant, non diuerso prorsus, sed eodem ordine procedant morbi salubres, & insalubres: neque enim malitia morbi, & magnitudo, furiosáque accrescentia cum coctione symptomata, signa sunt, quæ lethalia à Galeno, aliísque peritis Medicis appellari solent, quoniam hæc in omnibus reperiuntur morbis necessariò, licèt in quibusdam magis, in aliis minùs appareant. Sed lethalia signa sunt, quæ putredinem, cruditatem, aut malitiam, quam morbus habet ex se, consequuntur; eiusmodi enim sunt illa, quæ simul cum concoctione accrescunt, incipiunt, & quiescunt, quæ vniuersalia vocantur: reliqua verò particularia, quæ scilicet à morbi natura, & constitutione oriuntur, bonum, vel malum euentum in morbis præsagiunt.

Ex iis satis patere arbitror, quàm tenuis sit argumentatio hæc; ex eo scilicet quòd tempora coctionis simul cum temporibus symptomatum. & essentia morbi concurrant, sequi salubria, & insalubria signa simul necessariò accrescere, & consistere, &c. ideóque eodem prorsus ordine procedere salubres, & insalubres morbos, nec posse vllam haberi circa salutem, aut mortem in morbis prænotionem: nam signa quorum vi hæc agnitio acquiritur, non sunt quæ cum morbi temporibus concurrunt, quæ vniuersalia vocantur, sed quæ particularia dicuntur, quæ scilicet morbi naturam, conditionem, & morem consequuntur. Hoc modò vltimam instantiam facilè solues. Quomodo verò distinguantur vniuersalia morborum tempora, *infrà* lege, *in com. hist. penult.* Tu verò si plura in hac difficili, & intricata quæstione scire aues, consule præter antiquos Auicen. interpretes, 1. 4. *tract.* 1. *cap.* 3. & apud Galenum *lib.* 1. *cris. cap.* 2. Vallesium 10. *cont. cap.* 6. Mercat. *tom.* 1. *lib.* 3. *part.* 2. *clas.* 4. *quæst.* 201. Carrerium 1. 4. *tract.* 1. *cap.* 4. *quæst.* 6.

HISTORIA X. GALENI,
De febre ardenti.

Casus in corpore calido sicco, assumpto cibo in accessione, contra Diatritariorum errorem, à Galeno curatur.

Ergo iuuenis qui febri est correptus, annos natus erat quinque & viginti, gracili corpore & musculoso, veluti canis, tũ sicco calidóque omnino tẽperamẽto. Iã idẽ exercitatione quodãmodo delectabatur, & alioquin cogitabundus, & industrius erat. Is peregrè agens, quũ nuntiũm parum gratũ accepisset, & tristatus est, & properè se accingens ad vrbem festinauit. Ac priori quidem die, & laborauit modicè, & lotus, cœnatúsque in quodã diuersorio quieuit, sed maxima ex parte sine somno. Postera die etiam magis festinauit, ac lõga via, & sabulosa, & squallente, tum sub feruente sole confecta,

A *hora propè septima & semisse peruenit ad vrbem. Ibi, cũ ea, quorum causa maturasset, meliora audiret, in gymnasium lauaturus proficiscitur, dein vnctus, vnà cum quodã eorum qui aderant iuuene, perfrictus est. A quo cùm, vt paululum dimoueret, prouocaretur, orta inter eos contentione (qualia sæpe accidũt iis qui exercitationibus indulgent) plus iusto est exercitatus, erátque iam immodicè siccus. Egressus verò gymnasium inuenit amicorum quosdam pugnantes, quos dũ dirimit, imprudens in aliam exercitationem non leuẽ incidit, dũ alios eorũ diuellit, alios impellit, alios complectitur medios, alios vt iniurios increpat, ac pro iis qui iniuriis affecti essẽt, irascitur, adeo vt domum se in summa siccitate reciperet, lassitudinẽ, inæqualitatẽmque sentiens. Aquã igitur ex consuetudine bibens, vbi nihilo se leuatum, sed inæqualitatem sibi intendi sẽtit, hanc quidem vomuit. Ratus autẽ vtilius adhuc cibo abstinere, accubuit, ac quieti se dedit hora fermè diei vndecima:*

B *quod cùm fecisset, ac nocte tota febre diuexatus vigilasset, postridie quoque quieuit vsque ad meridiẽ, sperãs se somni aliquid consequuturum. Quo tẽpore cùm eum Medici quidam diatriton colẽtes inuiserent, tum quidem homini satis magnã esse febrim aiebant, vesperi autem se illum reuisuros. Itaque & vesperi cùm redirent, ac febrim inclinatam cernerent, ne tum quidem nutriendum censuerunt: quamuis etiam id alius quidam Medicus suaderet; immò strenuè restiterunt, adiicientes, siquidem sine febri esset, fortasse cibum daturos, febricitante autẽ adhuc minimè id facturos. Quinetiã cùm tertio die manè redirent, eam tertia diei accessionem transmittẽdã censuerunt. Erat autem, vt priùs dictum est, suspecta hora illius diei vndecima. Ergo digressis illis, ipse accessi, ac faciem iuuenis contemplatus, vidi talem esse qualem in prognosticis Hip. depingit his verbis. Nasus acutus, concaui oculi, ac reliqua quæ deinceps ab eo dicta scimus. Itaque cùm omnino*

C *mihi persuaderem, fore, vt tum in hecticam febrim, tum quã marasmodem vocant, homo nisi cibaretur, incideret, sorbitionem ex alica quam primùm paro, atque exhibeo. Et tamen quamuis hac sumpta, cùm accessio suo tẽpore circa vndecimã inuaderet, sic extremis partibus perfrixit, vt calefieri ha vix possẽt, & pulsus illi paruus, imbecillisque maximè fuit. Qua ex causa illi etiam quarto die, tũ manè, tum vesperi cibũ dedi, quò scilicet & vires repararem, & corpus humectarẽ; erat namque cutis eius, seu corium arida. Vbi autem febris tenuis, & similis perseuerauit, statui deinde quinto die, non simplici sorbitione hominẽ cibare, vt antè, sed alica ex aqua calida, citráque conditurãm, iniectis in eam mali punici granis. Est námque is optimus cibus biliofo stomacho: nam & roborat hũc malum punicum, & alica, cùm diutissimè in ventriculo citra*

D *corruptionem maneat, sensim concoquitur, nec acescens, nec innatans; quæ vitia accedere sorbitionibus aliquando solent. Incidit verò & in ipso quinto principium accessionis simile. Itẽmque cùm & sexto, & septimo eum simili ratione cibasẽ, in octauo rursus similẽ principium præcedentibus fuit. Vbi nimirum vel amentiam, vel pertinaciam, vel haud scio quid dicam, eorum qui in principio hominem transmittere tertiæ diei accessionem sine cibo iusserant, prorsus intelligere licebat. Nã cùm cunctis euidenter appareret, nunquam peruenturum eũ ad quartum fuisse, si nutritus ante accessionẽ tertiã nõ fuisset: illi & tum eum, & secutis etiam diebus non rectè nutritum aiebant. Cæterum committendum non erat, vt eorum redarguendi studio, ægrum quis non exhibito in ipso accessionis die cibo proderet. Igitur nono die similiter hominem nutriẽs, cernénsque in accessione pulsum eius redditũ, quàm priùs erat,*

E *firmiorẽ, cæterum imbecillitatem illã adhuc præferentem cum extremarum partium frigore, non potui sustinere illorũ Medicorũ meras nugas; sed vndecimo die præfatus priùs ægrotãtis amicis, fore vt ipso die intelligerent hominẽ hactenus nostrã opera fuisse seruatũ, permisimus illi præterire accessionis horas. Ergo cùm & sine pulsu omnino in ipsis esset, & frigus eum vehemens totius corporis premeret, sic vt nec loqueretur ampliùs, & vix impellentẽ sentiret, conuocaui in vnũ Medicos omnes, qui ab initio videramus, ab ægrotãtis propinquis propemodum sumus discerpti. Ego quidem, quod ob pertinaciam vltrò ægri salutẽ prodidissem: qui verò diatriton colebãt, propter ignorantiam, & stupiditatem. Ac illi quidẽ pallidiores, frigidiorésque quàm ipse æger, consiliũ quoddã fugæ captabant: quod ego prospiciens, aulæ ostium obserari iusseram, & simul*

simul amico cuidam clauem seruare. Post medius eorum stās, iā, inquā, vobis constare planè arbitror, quis hactenus hominē seruarit, seruabitur autē & nūc nostra opera. Neque enim si peritur ū omnino in hac accessione putassem, à cibatione destitissem: sed quoniā ex præcedenti iam victu tantū illi roboris superesse noueram, vt tolerare accessionem posset, permisi accessionis horas sine cibo transmittere. Ac satius quidē fuisset multo antè hominem nutrire: verùm quò & istos redarguam, & quibusdam his auscultantium, qui confici à nobis iuuenem, quòd illam occasionem omiserim, dicant, persuadeam, nunc illis ostendam, vel in accessione ipsa ægrotantes quosdam nutriri debere, nedum ante hanc. His dictis, ac diductis hominis maxillis, infundo ex angusti oris vasculo, cremoris ptissanæ cyathos tres: paulo autē post albi & tenuis vini, modicéque calida diluti duos cyathos. Post quos & sustulis oculos, & tū audire, tum loqui, tum præsentes nosse cœpit: quum ante velut lignum aridum porrectus sine voce, ac sensu iaceret. Rursus itaque dato ex vino, quo dixi modo, diluto, pane ad comedendum exiguo, prorsus hominem reuocaui. Quē vt rursum ad institutā ab initio victus rationem reduxi, & tertij decimi diei accessionem facilè tolerare vidi: in quartodecimo rursus manè cibaui: ac pòst circiter horā octauā laui. Deinde rursus liberaliùs cibaui, ac mox vinum bibendū exhibui. Idem verò & in duodecimo, & tertio decimo feceram. In quinto autē decimo rursum cibaui manè. Cū verò faciliùs tum quoque accessionē ferret, in sextodecimo denuò laui, cateráque circa hominem peregi, sicut in præcedentibus diebus. At vbi in decimo septimo minimè grauis, paruáque accessio fuit, audacter hominem de catero sub conualescentium victus ratione habui, &c. Galenus lib. 1. meth. cap. 3. & lib. de caus. procatarctic. cap. 1. in initio.

PARAPHRASIS.

NVlla est historia, ex qua maior vtilitas comparetur Medicis quàm ex hac: quum enim nihil frequentius in ore habeant quàm oraculum illud Hippo. *lib. 1. aph. 11.* quo monet ægros à cibo in accessione esse abstinendos, tamen aliquando in ea esse nutriendos, vel ante ipsam, hoc exemplo fit manifestum: nam dictiones Hippocraticæ frequentiam notant, non perpetuitatem, ex Galen. *lib. de fœt. format. cap. 2. & lib. 6. aph. 58.* cùm enim Galenus rationalem sectam instituere, & pseudomedicorum tunc Romæ degentium irrationalem curandi methodum destruere conaretur, qui sibi licere putabant, impunè ægros triduana inedia interficere, iccircò vt suam famam tueretur, & ab illorum calumnia vindicaret, qui iuuenem illum ab eo occidi prædicabant, quia illius nutriendi opportunam occasionem omisisset, dum ægro, ob interdictum cibum in siccitatem omnimodam redacto opem ferret, hanc historiam ita fusè recitat, inuentúmque suum festiuè celebrat, quod ante eum ab aliis non erat obseruatum, ægros scilicet in ipsa accessione, & nonnunquam tribus, duabúsve horis ante ipsam esse cibandos, cùm videlicet debiles sunt, graciles, sicci, ad hecticam, & tabem paratissimi, ad cuius imitationem proponit Aëtius, ex Philagrij mente, alias elegantes historias, *tetrab. 2. serm. 1. cap. 90. & 91.*

Proponit ergo iuuenem calidum siccum, biliosum, ex nimia inedia febrientem, qui ab aliis Medicis exiccatus, & in extremum periculum adactus, humido alimento vel in ipsa accessione nutritus, Galeni industria euasit, Nam Hippocrat. 1. *acut. 46.* & Galenus *lib. de morb. tempor. cap. 6.* ægros in accessione à cibo esse arcendos asseuerant, cùm eo tempore natura circa morbi materiam negotietur, & alimentum distracta concoquere nequeat; quare crudum relictum fit deinceps materia morbi. Nam coctio fit quiete; natura autem in accessione dimicat, & contra causam morbificam veluti decertat, & cùm in excernendo noxio humore per varias regiones, sudorem nempe, vomitum, & aluum sit intenta, coctionis officinas deserit. Deinde cùm circa oblatum alimentum aliquantulum sit occupata, ab humoris noxij coctione auertitur. Insuper, si in accessione, refluentibus humoribus ad corporis centrum, caloréque ob copiam oppresso, cibum propines, in impuritatem ille abit, ac distentis hypochrondiis opprimitur pectus, anxia fit respiratio, & calor cordis intenditur. Hoc significauit perbellè Hippocrat. *lib. 4. acut. 39.* dicens. *Cùm autem purgaueris, sorbitionibus vtitor, obseruatis ita febrium accessionibus, vt nunquā cùm adsunt, neque cùm futura sunt; sed vel cùm cessant, vel quieuerunt, & maximè à principio recesserunt. Frigentibus ergò pedibus, neque potum, neque sorbitionem, neque aliud quidpiam huiusmodi dabis, nisi cùm calor ad pedes descenderit, currítque vrina, & omnia cessant, quo tempore sorbitionem dare expedit: nam alias perniciosa existit, &c.* explicat scitè Mercurialis *in com.*

Hoc tamen intelligendum est, nî aliud adsit maximè vrgens, in quod curantis consilium dirigi debeat, vt est calida siccáque temperies, tum naturalis, tum acquisita, præsertímque si corpus sit squalidum, humórque acris in corpore redundet, cum mordaci vapore coniunctus, sit æstas, & febris ex æstu, labore, ira, sole, & inedia concitetur: æger debilis, excarnis, & ob has causas in conuulsionem ex siccitate, syncopen, aut tabem incidere sit paratus: tunc antequam corpus ocyssimè resoluatur, alimonia ante accessionem, vel in ipsa est exhibenda: Nam æger citra eam vsque ad exactam accessionis declinationem sine euidenti periculo durare non potest.

Id significauit Auicenna 1. 4. *tract. 2. cap. 8.* dum in hæc verba prorupit. *Et de corporibus sunt corpora cholerica, quæ requirunt regimē diuersum ab illo quod diximus; & propriè quādo sunt assueta comestioni plurima: ipsi enim cùm cibātur saltem in ipso principio febris, immò in hora quæ est prauior ea, & est hora flatus. Nam vacua sunt dispositiones earum à duabus rebus, quoniam cùm ipsi sint debilium virtutū, superuenit eis syncope, & moriuntur in paroxysmo; & si sint fortium virtutum, cadunt in extenuationem; & apparent super eos signa cruditatis; & ex minoratione nasi, aut profunditate oculorum; & quòd tempora sunt depressa; & fortasse superuenit eis syncope antè illud propter id quod effunditur ad stomachum de cholera mordicatiua.* Hæc Auicenna.

Ex iis patere arbitror, gracile, siccúmque corpus febrili calore occupatum, denegato alimento arefieri: Nam Hip. *6. epid. sect. 3. text. 31.* sic inquit: *malū febriculosum inimicū fami, quoniā fames* (hoc est, omnimoda diæta) *corpora exiccat*, ex Hip. *7. aph. 59.* Quapropter calida sicca corpora in ipso vigore sunt cibo humectanda, in quibus ad alimentum exhibendum nunquam declinatio expectari debet: ex prohibita enim, vel retardata alimonia plurima mala oriri est necesse; cum denegato humido nutrimentali: corpora exarescant, maximè cùm ob meatuum amplitudinem, subtilitatem sanguinis, & continuam spirituum agitationem facilè resoluantur, quare iis virium robur adesse non potest.

Porrò iuuenis erat pinguedine carens, gracilis, manifestum calidæ siccæ temperaturæ indicium, ex Gal. *in art. medic. c. 56. & lib. 2. de temp. 4.* Erat insuper exercitationibus deditus, quæ sanguinem attenuant, calefaciunt, debilitant, extenuant, maximéque si corpus tristitia antea sit confectum. Non ergo est mirum, si hic in febrim inciderit adiectionéque cibi fuerit deinceps refectus, & ab imminenti febre hectica præseruatus.

Nec signa à marasmode febri erant aliena: nam faciem exhausto primigenio humore, resolutis viribus, absumpto sanguine, minuto innato calore, Hippocraticam habeat, quam ipse *lib. 1 prognost. text. 3.* sic describit. *Oculi caui, tempora collapsa, aures frigidæ, & contractæ, ac lobi earum inuersi, & cutis circa frontem dura, circumtensa, & arida existens, & color totius faciei chlorus, vel niger, aut liuidus, aut plumbeus.* Et licèt huius cadauerosæ faciei plures causas Galenus, Christoph. à Vega, Mercurialis, & Heurnius proponant, *in com.* tamen oculi caui fiunt ob partium mollium, & carnosarum in illis existentium, à vehementi calore consumptionem: fit autem maiori ex parte extenuatio in oculis potiùs, quàm in aliis faciei partibus, quia molliores sunt, & humidiores; quare accedente causa dissipante, febrilis caloris vi facilè absumuntur; ex qua causa adstricta sunt tempora. Aures frigidæ, ob natiui caloris inopiam, qui

cùm pusillus sit ad partes extremas expandi nequit. Fibrarum inuersio, cutis dura ac intenta, pessima est; conuulsionem enim vel præsentem significat, vel imminentem portendit: hæc si semel hominem apprehendit, immedicabilis est, ex Gal. 2. *aph.* 26. 7. *meth.* 7. & 12. *eiusd. c. vlt.* Viridis color, ob virium debilitatem apparet in facie autem, ob eius laxitatem, & mollitiem amplius conspicitur; cùm enim natura viuidum, roseúmque colorem cuti indidisset, qui sanguinis optimi copiam, spirituum splendorem, & natiui caloris vbertatem præostendit, quid mirabimur, si ob contrarias causas, color niger plumbeúsque appareat, intermorientis facultatis apertum indicium ex Galen.

Quare hunc ægrum tot oppressum augustiis, & præ nimia imbecillitate iam morti propinquum, nutrire in ipsa accessione sibi persuasit, oblata alica, iniectis in eam mali punici granis. Nam alica cibus stomacho bilioso est vtilis, humectat, sensim cōcoquitur, non acescit, neque innatat, & vbertim nutrit, ex Gal. 1. *de alim.* 13. & 2. *aph.* 18. & 4. *de sanit. c.* 4. de cuius apparatu, & vsu plura diximus *lib.* 4. *in com.* 92. Punicum autem, præsertim acidum, æstuanti ventriculo, & biliosis naturis esse accōmodatum, probat Gal. *lib.* 3. *acut.* 2. de cuius præstantia lege quæ notauimus *lib.* 2. *in com. hist.* 5. & refert Mundella *epist.* 3.

Denique hoc alimento recreatis, & refocillatis viribus; cùm sine cibo data opera eum Galenus transigere permisisset, (nam celerrimè eius exhaustas vires resarciri posse coniecit; cùm essent ex præcedenti victu iam leuatæ) & ipse in accessione à cibo priuatus velut lignum aridum iaceret, mortiferam faciem repræsentans; exhibitis vini albi, tenuis, modicéque calida diluti cyathis duobus ad vitam est reuocatus. Vinum obtulit, licèt febris adesset; quia cùm sit album; manifestè non calefacit, ex Galen. *lib.* 12. *meth. c.* 4. & 3. *acut.* 6. vt explicat Amatus 1. *cent.* 28. & cùm essent in modica duorum cyathorum quantitate exhibitum, nocere non poterat, maximè cùm febrientibus ipsum concedat Galen. 3. *acut.* 8. §. *Quòd scilicet febrientibus maximè idoneum aquosum sit*, & suprà *in com. hist.* 18. latè protulimus.

Romani hac mensura ad curandos suos ægros erant contenti. Sextarius duas heminas continet, & respondet ferè dimidiæ mensuræ vini metræ Germanicæ; continet autē cyathos duodecim, in quos Romani, tanquam assem in vncias distribuerunt. Sextans duos cyathos, id est, duas vncias pendebat. Chœnix duos sextarios. Congius sextarios sex. Chus quatuor sextarios. Metreta, vel Cadus (quod idem est) decem congios habet. Modius ambit decem sextarios. Amphora tres modios cōtinet. Medimnus tres modios complectitur. Cyathus ergo habet drachmas duodecim, ex Oribasio *lib.* 2. *collect. cap.* 58. Paulo *lib.* 7. *cap. vlt.* Lege Manardum *lib.* 12. *epist.* 1. Hoc modo bini cyathi continent vncias tres.

Sed miraberis, cur ad recreandas vires, & firmanda viscera, tantopere ab omnimoda diæta, & febri exhausta; vinum dilutum obtulerit; si hoc, ventris tonum & robur dissoluit? Sic enim ait Galenus *lib.* 2. *acut. com.* 28. *Dilutū enim, ventris tonum, seu robur exoluit, &c.* Dic, maximum fuisse vsum, & morem apud veteres sanitatis tempore vinum diluendi, vt sic huius calor frigiditate aquæ temperetur, & mitescat. Hunc modum obseruarunt prisci, qui vino, maris præsertim aquam esse affundendam iudicabant, quòd ipsius quasi præsidio, purius ac firmius vinū efficeretur: Nam, vt ait Plinius *lib.* 14. *cap.* 8. *suaue vinum est infusa maris aqua.* Ideóque veteres Baccho Delphinum appingebāt, quòd vinum aqua maris dilutum faciliùs, ac diutiùs conseruaretur; id quod se ab agricola patruo Columella hausisse fatetur, *lib.* 12. *cap.* 21. & 22. de quo & Cato *c.* 24. & 106. *de re rustica*, & Dioscorides *lib.* 5. *c.* 20. Athenæus verò sic loquitur, ad Eustath. *lib.* 1. *n.* 41. vina diligentiùs mixta aqua maris, crapulam impediant, ventrem soluunt, mordicant ventriculum, nec inflationes efficiunt, & conferunt ad nutritionem, & sic vino saporis gratia conciliatur, vt probat Plutarch. *lib.* 10. *quæst. natural.*

Quapropter Plutarchus *lib. de rat. tuend. sanit.* prudenter, & doctè vinum diluere docuit; aut si inter vina diluta per

A se sola bibatur aqua, vtiliorem efficit vini diluti potionem, & maximè si præcedat labor, ira, æstus: nam tunc aqua est aptior ad refocillandam sensim, recreandámque naturam; vehementi enim, & veloci efficacitate vini meri corpus faciliùs commouetur, & agitatur. Hinc Plutarchus 3. *sympos. quæst.* 9. plures Baccho assignari nutrices tradit, quia pluribus lympharum mensuris est mansuefaciendus, hoc est vinum diluendum; laudans citatum Platonis dictum, & eleganter, atque ingeniosè accommodans Reipublicæ gubernationi ex prudentia seniorum, & ardori iuniorum temperatæ. Videntur etiam veteres duas quidem Ioui nutrices attribuisse, Baccho autem plures, quòd hunc Diuum pluribus aquæ mensuris cicurare, & quodammodò instituere mitiorem ipsum, & prudentiorem efficere oporteat.

B Patet ob quas causas vinum sit diluendum: Nam aqua vini calorem remittit, & præsertim in febribus, in quarum curatione frigida potione opus est. Quo pacto maximè laudauero Galenum, qui vinum dilutum huic ægro æstuoso, & inedia macerato, summéque exiccato obtulerit. Nam vires reficit, humectat, non inflammat. Si verò dilutum debilitare ventriculum asseuerat, quoniam humiditatem, flatuúmque copiam in superiori ventre regenerat, vt probat 2. *acut.* 34. intelligendus, si propinetur illis qui frigidiorem ventriculum sortiantur, vel dic: quòd Galenus respexit ad vasa inanita, in quibus corporibus vinum citò rapitur ad venas, & sic crudum remanet, ineptè nutrit, & vires deiicit. Sed cur calida diluit,

C si 1. *ad Glaucon.* 13. pro curanda syncope, frigida temperat, ea est causa; quoniam *lib. ad Glauc.* requirit repulsionem, quæ ob frigiditatem per moram fit, in hoc ægro citissimam exoptat penetrationem, & nutritionem quæ calore præstatur.

Requirit hîc locus vt perscrutemur ad quam differentiam pertineat febris qua iuuenis hic laborauit? Non enim fuit diaria, quia eius terminum est prætergressa, non putrida; quoniam ex adusta, & non putrente bile fuit concitata, non hectica; nam habuit signa ab ea longè diuersa. Dic fuisse continentem biliosam absque putredine, quam dari ex hac historia manifestè colligi potest: cùm enim ex bile inflammata, & non putrida esset exorta, idcircò cibus summo fuit auxilio, qui valdè obesset, si vel ex copia, obstructione, plegmone, vel putredine consisteret. Posse autem hanc contingere firmat Galenus

D *lib.* 1. *epidem. sect.* 2. *coment.* 20. qui ardentes febres ex bile in genere carnoso congesta oriri sibi persuadet, subscribunt Aëtius *tetrab.* 2. *serm.* 1. *cap.* 91. Auerrhoës *lib.* 3. *c.* 4. qui non omnem calorem præter naturam esse putredinalem, sed alium esse adurentem, & assantem asseuerant, vt videas humoralem febrem, & putridam non dici ad conuertentiam: Nam illa citra putredinem datur aliquando; quod perperam voluit negare Alzarius à Cruce *cent* 4. *quæsitorum fol.* 340.

Deinde si agens putredinosum non sit, sed valdè calidum siccum, humores exassabit, aduret, inflammabit, atque febrem potiùs excitabit humoralem, quàm putridam, præsertim in materia biliosa, ad combustionem ampliùs, quā ad putredinem apta: cùm enim in subiecto adest humidi inopia, si hoc excedat, quod est putrefactionis materia, fe-

E bris orietur putredinosa. Quare si bilis accendatur in vasorum cauitatibus, febris biliosa excitabitur; ex Gal. 1. *epid. sect.* 2. *com.* 22.

Continentis biliosæ citra putredinem causæ euidentes, non aliæ sunt, quàm quæ Ephemeram mouent, vt *lib.* 4. *de feb. cap.* 4. doctè Fernelius docet, de harum cœtu sunt cruciatus summus, qualis nephritici, aut parturientis est, exercitatio, labórque immodicus, balneorum intempestiuus vsus, animi excandescentia. In hac nullæ putredinis notæ impulsu, aut in vrinis cernuntur, verumtamen os amarescit, deiicitur appetentia, sitis excruciat, capitis dolor, ac vigilia vrgent, & in cute aridacalor acer ferit. Hæc soluitur ex mente Galeni 5. *acut.* 12. quando humor biliosus vel perfectè euacuatur, vel extinguitur. Hæc auctoritas nostræ solutioni patrocinatur valdè: Nam si hæc febris fieret ex bile putrefacta solùm,

ola biliosi humoris extinctio non sufficeret, sed necessaria esset euacuatio. Si verò Galenus *lib. 1. feb. 5. in princip.* profert ex antiquorum mente, omnes febres ex putredine fieri, magna ex parte intelligendum est.

Quapropter ex efferuescentia bilis citra putredinem febris concitatur: neque humorale cum putrido dicitur ad conuertentiam, vt scitè aduertit Thomas à Veiga 1. *feb. 1. verbo, caloris autem, &c.* Etsi enim diuersa res sit combustio, & putrefactio, quia tamen in vtrisque calor est insuauis, & mordax, ideò hæc ad putridam reduci potest. Hoc modo 2. *simpl.* 14. vrentia vocat putrefacientia ob symptomatis similitudinem. Quòd autem vstio faciat febrem, probant perdoctè Vallesius 5. *cont.* 19. Ludouic. Lemosius *lib. 9. meth. c. 3. disp. 2.* Si verò pulchra de hoc dubio legere desideras, consule Mercurialem *lib. 4. acut. com. sent. 1.*

QVÆSTIO XV.

Vtrùm in constituendo temperamento magis parato ad febres, Galenus, & Auicenna sint concordes vt perperam plures Auicennæ interpretes opinantur.

COMMENTARIVM

ERgo iuuenis qui febri est correptus.*] Auicennam, summum Arabum principem, adeò Galenicæ doctrinæ auidum, & solertem fuisse indagatorem, omnes asseuerant vt ex huius monumentis vniuersos suos canones exornarit. Hic cùm Galeni interpretem se esse fateatur, in multis ab eo dissentire cogitur, cuius edicta ni commodè explanentur, à Galeni mente dissona videntur. Cùm enim 1. 4. *tract. 1. cap. 2. de corporibus ad febres præparatis*, sermonem instituit, hunc ordinem seruat.

Primum locum adscribit corporibus calidis, & humidis, & quamuis hoc non ex propria videatur asserere sententia, quod prima capitis verba significant; [*& dixerunt quidam*] illam tamen statim & recipit, & explicat. Docet ergo calida, & humida corpora febribus esse paratissima. Secūdo loco calida, & sicca. Tertio, in passiuis, humiditate scilicet, & siccitate temperata, in sola autem caliditate exuperantia. Quarto, in actiuis temperata: Frigida tamen sicca, & frigida humida ad recipiendum febrilem calorem omnium esse ineptissima asseuerat.

Galenus inuerso ordine enumerat *lib. 8. meth.* 8. Nam primum locum concedit temperaturæ calidæ siccæ, & meritò, ob magnam enim conuenientiam quam habet cum febri, huic est maximè obnoxia. Cùm enim tria sint febriū genera, hectica, diaria, & humoralis, calida sicca ad hecticas, diarias, & aliquas humorales, biliosas nempe, est paratissima. Secundū locum concedit calidæ, & humidæ. Tertium calidæ tantùm. Quartum, siccæ tantùm. Quintum temperatæ. Alias quatuor temperaturas non proponit, sed ita sunt referendæ, vt sextus locus concedatur humidæ tantùm. Septimus, frigidæ, & siccæ. Octauus, frigidæ tantùm. Nonus, frigidæ & humidæ.

Si tamen horum auctorum mentem attentè contempleris, in iis nullam adesse dissentionem reperies: nam illi iuxta diuersam considerationem, & respectū in prædictis corporibus promptitudinem, & difficultatem incurrendi in febres diiudicat, penes quam rationem Galenus ad febres in vniuersū corpora calida & sicca esse paratiora asseuerat, quoniā febris, calida & sicca passio est, 1. *aph.* 16. Auicenna verò materiam respexit, quæ ad putredinem, & ebullitionem magis est parata; quare corpora calida, & humida putridis febribus plus esse obnoxia statuit, quæ febres frequentiùs inuadunt, & de quibus Medici ampliùs debent esse soliciti, quod videtur significasse Galenus *loc. cit.* cùm dixit, *Et propriè cū humiditas est fortior caliditate*, quæ verba ipsum de febribus materialibus fuisse loquutum, manifestè ostendunt, quum præualens humiditas minori calori coniuncta proprium sit putredinis principium, vt ait Galenus 1. *de dif. feb. cap. 3. & in art. med. cap. 19. 34. 42. 57. & lib. 1. de temp. c. 4. post med.* Ideòque statim subdit Auicen. quia isti sunt fœtidi sudoris, vrinæ, & egestionis. Quare corpora calida humida febribus putridis paratiora sunt, vt voluit Auic. in quibus frequenter accidunt bubones, tumores præter naturam, & febres pestilentes, ex Gal. 8. *meth. cit.* corpora verò calida sicca, biliosis, & acutis febribus magis sunt parata. Lege Massariam *lib. 5. de febrib. cap. 2.* Mercurialem *tract. de febrib. cap. 3.*

Sed hoc dubio explicato, explananda est doctrina Galeni superiùs tradita, patet enim obiectionibus non paucis, quarum prima est. Si corpus temperatum operationes habet perfectiores, & omnibus morbis magis resistit, ex Galen. *lib. art. medic. cap. 8.* & non virtute, sed & viribus reliquis prestat, 1. *de temper. cap. 5. probat.* Arist. 5. *probl.* 22. quomodo hanc ponit in quinto loco? Dic, temperatum collectiuè omnes operationes perfectiores habet, & similiter omnibus morbis magis resistit, cæterùm distributiuè minùs resistit aliquibus morbis quàm intemperatum corpus, ex Galen. *lib. de opt. corp. const. cap. 6.* Quòd enim non habeat singulas operationes perfectiores, ostēditur, quia inter ætates (de his enim eadem ratio est; ac de complexionibus) adolescentia temperatissima est, 6. *de sanitat.* 2. tamen in operationibus naturalibus à pueritia superatur, vt ibi docet Galen. & 3. *de caus. sympt.* 8. & non modò in illis, sed etiam in vitalibus superatur, 1. *prog.* 34. & 3. *de sympt. caus. cit* temperies calida, & humida inter omnes optimam coctionem, & nutritionem habet, & melancholici omnium sapientissimi sunt 30. *probl.* 1. explanat eloquenter Valleriola 6. *enarrat. vltima*, & hæc potior solutio quàm interpretū ibi, Thom. de Garbo *sum.* 4. *tract. 2. quæst. 9.* Cardani *lib. 2. cont. tract. 6. quæst.* 14. Lege Thomam à Veiga *in com. c. 8. cit. loc. art. med. Gal.* Valles. 1. *cont.* 11. Mercatum *tom. 1. part. 1. quæst.* 52.

Plurimi Auic. interpretes aliter respondent Galenum 8. *meth. cit.* assignare ordinem facilitatis incidendi in febres; indicatione tantùm desumpta à familiaritate temperamenti, ratione cuius temperatus faciliùs febre corripitur, quia scilicet habet temperamentum magis familiare, & conueniens cum intemperamento febrili: tamen indicatione sumpta è robore virium, quæ multò est præstantior, & potentior ad resistendum, quàm contrarietas intemperamenti; temperatum, febribus, & aliis morbis magis resistere quouis intemperato arbitrantur.

Hæc sententia recipienda non est. Primò, quia si Galenus *cit. loc.* tantùm adscriberet temperaturas ratione maioris, aut minoris similitudinis quam habent cum febri, secundum locum concedit calidæ simplici, hæc enim cūm intemperamento febrili maiorem similitudinem habet, quàm temperatura calida humida, vt patet. Secundò. Quia ad resistendum plus potest contrarietas temperamenti, quàm robur virtutis, vt apertè constat 9. *meth. cap.* 16. quo loco sic argumentatur Galenus: Frigidæ potus non lædit hominem sanum, ergo nec lædet eundem hominem iam febrientem, quod non valeret, si robur viriū plus posset ad resistendum, quàm contrarietas temperamenti: vt enim patet, sanus vires robustiores habet, quàm febriens. Tertiò. Quoniam Galenus 8. *meth. cit.* inuestigat quænam temperamenta faciliùs febriant, & ab inedia magis lædantur ad exercitium operis curatorij, vt scilicet eos magis à febri, & inedia præseruemus: Quare si temperata natura virium robore magis resistit, simpliciter à Galeno dicendum erat temperatum febri, & inediæ magis resistere: aliàs enim doctrina eius in opere curatorio falsa esset, cùm simpliciter asserat temperatum magis resistere febri, quàm frigidum, quod tamen in opere, & à parte rei ex illorum sententia falsum est.

Neque obstat quod obiiciunt, temperatum debere habere operationes perfectiores, & debere magis resistere omnibus causis morbificis, quia habet temperiem omnium maximè proportionatam formæ agenti: Nam temperata complexio dicitur maximè porportionata formæ agenti, solùm ex eo, quia ad omnes operationes accommodata est, ita vt ad nullam sit valdè inepta, & ita Galenus *lib. art. med. cap.* 13. cerebrum temperatum omnia moderata habere affirmat, quibus verbis insinuat

non

non omnes operationes perfectissimas habere. Similiter 2. *de temp.* 1. *in fin.* Temperatus omnes tum naturales, tum animales virtutes inculpatas habet: intemperatus autem licèt ad aliquas operationes accommodatior sit, ad alias tamen est valdè ineptus. Eadem etiam ratione temperata complexio dicitur maximè proportionata formæ viuentis ad resistendum morbis, collectiuè tantum, quia scilicet nullus est morbus cui licèt valdè parum non resistat, tamen distributiuè ad resistendum singulis morbis magis proportionata est intemperata complexio, vt apertè constat ex *lib. de opt. corp. constit. cap.*6. Verbi gratia, frigida magis proportionata est formæ viuentis ad resistendum causis calefacientibus, quàm temperata & sic de aliis.

Secunda obiectio. Cur Galenus ad facilè incidendum in febrem, calidam humidam temperaturam præfert humidæ tantùm? Oppositum enim suadetur: nam ex Auic. 1. 4. *cap. cit.* calida humida temperatura eò est magis parata ad febrem, quò humiditas magis superat calorem, cùm igitur in humida tantùm, humiditas magis superet calorem, quàm in calida humida, vt constat, erit illa ad facilè incidendum in febres magis parata. Dic, eadem ratione sequeretur magis paratam esse ad febrem temperaturam frigidam humidam (quòd nemo concedet) in hac enim humiditas magis calorem superat, quàm in temperatura calida, & humida. Ad obiectionem dic solùm excessum humiditatis non præparare ad facilè incidendum in febres, & putredinem, sed si iungatur excessui caloris: quibus duabus qualitatibus simul excedentibus, quò humiditas fuerit amplior calore, eò faciliùs in febres corpora incidunt, quòd *loc. cit.* significat Auicenna. Consule eruditissimum Carterium *in Auic.* 1. 4. *tract.* 1. *cap.* 2.

HIST. XI. GAL. ET RAS.
De febri ardenti.

Febris ardens, gelidæ potu sanatur.

Qvi enim in feruoribus sub Canicula ex ira febricitauit (iuuenis autem hic erat siccus, & calidus) vbi in prima accessione * *duas frigidæ heminas bibisset, statim quidem vomuit flauissimam bilem: non multò autem post etiam deorsum excreuit. Deinde cùm rursus post cibum aquæ circiter heminam similiter sumpsisset, iam febricitare desiit, &c. Galenus* lib. 10. meth. cap. 5.

Quidam iuuenis febricitauit diebus canicularibus, & potauit hora insultus aquam frigidam in quantitate vnius cocoli, & euomuit incontinenti choleram rubeam, & asselauit sæpè, & post cibum sumpsit aquæ frigidæ cocolos duos, & febris cessauit, &c. Rasius lib. 3. continent. tract. 1. cap. 2.

PARAPHRASIS.

INstitutum prosequitur Galenus posito exemplo in iuuene calido sicco, qui frigida epota, flauissima bile euomita conualuit, vt scias hæc corpora esse refrigeranda, & humectanda. Licèt autem Galenus, vt par est pluribus esset vsus auxiliis, tamen hoc solùm sanitati fuit restitutus æger: Nam membra calore exiccata, frigidæ potu refocillata, peccantem humorem per vomitum, & aluum expellere potuerunt, quod auxilium aut mitigandas ex ardore ingenti febres, summum esse, veteres edocti à Galeno *lib.* 9. *meth.* 4. 5. & 11. *eiusdem cap.* 9. & alibi vnanimiter confirmarunt, cuius ope natura alacrior facta, vtiles humores retinet, inutiles expellit per aluum, vrinam, vomitum, & sudorem. De cuius potus vtilitate sat plura diximus *lib.* 2. *in com. hist.* 54.

Sed quæres qui sint dies caniculares, de quibus apud veteres, & iuniores celebris facta est mentio, & à quorum efficacia tot mutationes in corporibus humanis fieri experimento cognoscimus? Hippocrates *lib.* 5. *Aph. sent.* 4. Sic ait. *Sub cane, & ante canem difficiles sunt purgationes.* In cuius explicatione varij varia pronunciant, sed omni scium primò audiamus Galenum *lib.* 1. *epid. sect.* 1. *com.* 1. §. *Canicula stella est illustrissima, cuius ortus in æstatem incidit, & hac itidem aliqui nomine abutentes totius sideris, canem etiam nominant, atque vniuerso sideri canis est nomen: stellæ verò quæ in eius est mandibula canicula, quàm ante canem, non canem appelles, &c.* Ab hoc sidere dies caniculares sunt dicti, qui secundùm Galeni opinionem *lib.* 2. *de aliment. facult. in initio, & lib. de documento pueri epileptici, cap.* 4. *in fin.* sunt viginti quidem ante, totidémque post caniculæ exortum.

Exoritur sidus hoc ex Plin. *lib.* 18. *cap.* 28. tempore æstatis ardentissimo, sole primam leonis partem ingrediente, quanquam pro varietate locorum hic exortus à quibusdam varius constituatur. Et licèt ab omnibus canicula dicatur, quum calor furibundus exæstuat; tamen canis, & canicula, non vnum, atque idem est sidus, siue astrum, sed duo sidera, seu duæ stellarum constellationes, vnam canem maiorem, alteram minorem appellant. Maiorem canem ex 29. stellis constare, minorem ex duabus solùm Rex Alphonsus, Principum Lusitanorum sapientissimus, & mathematicus insignis memoriæ commendauit.

Vtrumque astrum dicitur Sirius, & Plinius caniculam vocat maius astrum, *lib.* 2. *cap.* 40. & 47. & *lib.* 9. *cap.* 16. Idem firmant Iulius Firmicus *lib.* 8. *cap.* 9. Ioan. Pontan. *in sua vrania, siue de stellis lib.* 3. Galeotus Martius *lib. de promiscua doctrina, cap.* 36. Cælius Rhodigin. *lib.* 17. *antiq. lect. cap.* 27. Et nuper Petrus VVinsemius *libello* de sirio, metro 35. eloquenter.

Quantam ex his sideribus sublunaria sentiant mutationem supra citati auctores vnanimiter retulerunt: Nam vt Plinius *cit. loc.* asseuerat, in horum exortu feruent Maria, accenduntur solis vapores, fluctuant in cellis vina, mouentur stagna, canes maximè in rabiem aguntur. Quapropter meritò Galenus etiam vigere febres ardentes confirmat, *lib.* 1. *epidem. sect.* 2. *com.* 7. quoniam sidus hoc corpora vehementissimè calefacit, & adeò ingentissimi hoc tempore æstus vigent, vt semina iactata non nasci ob caliditatis, & siccitatis excessum scriptum reliquerit.

Hoc ita esse, experimentum testatissimam fidem facit: Nam aridum est corpus præ æstu, quoniam feruidus sirius, ignis ardentes immittit vicinior flammas, hinc illud Virgilij. *Georg.* 2.

Atque vbi hiulca siti findit canis æstifer arua.

Et Æneid. 3.

Tum steriles exurere sirius agros
Arebant herbæ, & victum seges ægra negabat.

Et Æneid. 10.

Ille sitim, morbósque ferens mortalibus ægris
Nascitur, & læuo contristat lumine cœlum.

Quare Homerus *Illiad.* 22. Sic ait. *Lucidissimus quidem canis, sed malum signum perficit, & multam febrim adfert miseris mortalibus.* C. Tib. *lib.* 1. *el.* 4.

Et canis arenti torreat arua siti.

Persius initio 3. *sat.*

Siccas insana canicula messes
Iam dudum coquit, & patula pecus omne sum vlmo est

Sic. & Homerus *lib.* 3. *carm. Od.* 13.

Te flagrantis atrox hora caniculæ:

Et Od. 29.

Iam procyon furit, & stella vesani leonis,
Sole dies referente siccos.

Ouidius *lib.* 5. *Fastor.* post ortum caniculæ.

Tota sitit tellus, præcipitérque seges.

Martialis *lib.* 4. *epigram.* 66.

Nec nocuit tectis ignis, nec Syrius agris.

Silius Italicus Annibalis pertinaciam describes ita canit.

Nec puluere fessum,
Agminis ardenti labefecit sirius astro,
Flammiferis tellus radiis cùm exusta dehiscit,
Candentique globo medius coquit ethera feruor.

Auienus in Arato suo.

Liber vestigia sirius ardet, &c.
Cui plurimus ardor.

Æstuat in mento multus rubor imbuit ora,
Studet anhelanti face pestifer aëra motu
Torret, & immodici terras coquit ignibus astri,

Aratus latinè conuersus sic sonat.

Ora canis summa accendit graue sidus, & aëri,
Igne micat splendens, quo nomine sirius audit.

Senec. *OEdip. act.* 1.

Non Zephiri leues
Spirant, sed ignes auget astiferi canis
Titan leonis terga Nemæi premens
Deseruit amnes humor, atque herbas color.

Valerius Flac. *lib. Argon.* 1.

Et Calabri populator sirius arui.

Lucan. *lib.* 10. *Phars.*

Rapidos qua sirius ignes—Exerit.

Manilius ita cecinit *lib. Astron.* 1. *circa fin.*

Nunquam futilibus excanduit ignibus æther,
Squalidáque elusi deplorant arua coloni,
Est steriles inter sulcos defessus arator,
Ad iuga inhærenteis cogit frustrata iuuencos,
Aut grauibus morbis, & lenta corpora tabe,
Corripit exustis lethalis flamma medullis,
Labentésque rapit populos, totásque per vrbes,
Publica suspensis peraguntur fata sepulchris.

Hinc fit vt præ æstu, & calore sub hoc astro canes concipiant rabiem: Nam mortalium, & mutorum animantium corpora extenuantur ob copiosum sudorem, diffluúntque, ac penè exanimantur, ipsæ quoque plantæ corrumpuntur, neque enim humorem ex arido, planéque vstulato solo, quo viuunt, haurire possunt. Tu verò de sirij ortu, & effectibus lege Claudium Salmasium immensæ lectionis virium *in com. cap.* 32. *Solini.*

Ex iis liquet manifestè, quàm prudenter in huius iuuenis curatione se gesserit Galenus, qui his rationibus ductus, in biliosa febri nec sanguinem emiserit, neque medicamentum purgans exhibuerit. Nam tempora quæ sunt propè canis ortum admodum sunt calida, atque ob id in eis à sanguinis missione cauere præcipit, *lib.* 6. *epid. sect.* 4. *com.* 44. vires enim debiles sunt, & corpora flaccida valdè, nimis exusta, & si tunc venæ sectionem celebres, impensè nocebis, ita docuit Galenus 9. *meth. cap.* 15. §. *Temperatura calida sicca maximè euacuationibus offenditur, &c.* hæc enim corpora cùm febricitant, facillimè resoluuntur, nam ob caloris excessum, pororum amplitudinem, & tenuitatem sanguinis, & spirituum promptissimè deficiunt; quia illis virium robur non adest, ex Gal. 10. *meth. cap.* 5. quare si in iis venæ sectionem exerceas, animo linquuntur, & vix refici possunt. Ita intelligendus est Gal. 1. *ad Glauc. cap.* 14. *in principio*, dicens. *Ob hac igitur neque in locis supra modum calidis sanguinem mittere audemus, sed si regio ipsa, & temporis status consentiunt omnino abstinemus.* Hoc modo alloquitur 11. *meth. cap.* 14. §. *Et omnino non mittes in tempore æstatis, & regione æstuosa, & cœli statu calido, & sicco.* Ex iis edoctus Auic. 4. 1. *cap.* 20. Sic pronuntiat, *& caue tibi à sectione in regione, aut complexione vehementis caliditatis &c.*

Quantum autem incommodum afferat purgatio hoc tempore celebrata docuit Hippoc. *cit. loc.* non quòd per se sidus hoc purgationibus aduersetur, vt arbitratur Manardus *lib.* 15. *epist.* 5. *in init.* sed ob ingentem calorem, qui eo tempore fatigat: quoniam, vt Gal. ait *in com. exusta eo tempore natura nostra, purgantis medicamenti acritudinem non sustinet.* Exuritur autem eo tempore natura, eiusdem Manardi sententia, non quòd stella canis vocata adurendi vim aliquam habeat, sed ex accidenti nostro aëri contingere, quia dum illa oritur, sol & vertici nostro magis propinquat, & in nostro hemisphærio longiorem moram trahit: Nam si à propria sirij vi fieret, iis qui ad antarcticum polum eadem qua nos ad arcticum vergunt inclinatione, eos quos nobis calores inculcaretur, quum tamen eodem tempore iidem maximè algeant, quo nos maximè æstuamus.

Causa ergo ob quam exoriente sirio laboriosæ fiant purgationes ad immodicum aëris calorem est referenda, sunt namque purgantia medicamenta cuncta Galeni te-

A stimonio potentia calida, quare exusta ab ambientis æstu natura illorum calorem ferre non poterit, & sic humores ebullientes furiunt, & febrem accedunt. Deinde natura ex vehemétia caloris, imbecillis reddita, ampliùs ex purgatione dissoluitur. Insuper aëris calor attrahit ad partem externam, medicamentum ad internam, quò fit vt purgatio difficilis reddatur. Hoc voluit significare Auic. 4. 1. *cap.* 3 *Ad hac regio meridionalis ad modum calida non parum obstat, quum etiam purgantia medicamenta maiori ex parte sint acria, & calida, coniunctio autem duorum calorum intolerabilis est; nam & vires in eiusmodi regionibus sunt imbecillæ, & laxæ, & calor exterior humores è corpore foras euocat, medicamentum verò intrò trahit, quare varia fiet attractio, & veluti quadam pugna, &c.*

B Hæc satis sint ac probandum meritò Galenum in curatione huius iuuenis non fuisse exequutum præsidia magna, sed sola alteratione vsum, illum ad sanitatem perduxisse. Cùm enim ex ira febricitaret, & corpus tempore caniculæ esset incensum nimis, refrigerationem, optimam esse sibi persuasit, quàm aquæ potu citissimè perfici, nullus ignorat. Exhibuit autem heminas tres, quæ mensura apud varias nationes varia est: hemina enim attica, vt docet Galenus *lib.* 6. *sec. gener. cap.* 10. capit vncias mensurales, quibusdam nouem, quibusdam duodecim, Arabibus verò plures, cuius potu natura recreata flauam bilem, febris causam, vtpote tenuem per superiorem regionem excreuit.

QVÆSTIO XVI.

C *Vtrùm in biliosis febribus, aquæ potus, sensim, aut affatim sit concedendus.*

COMMENTARIVM.

D*Vas frigidæ heminas bibisset.* [Celeberrimus Medicinæ magister *lib.* 9. *meth. cap.* 5. tantam in frigidò aquæ potu pro curandis continentibus spem collocat, vt has solo hoc præsidio, & venæ sectione vsque ad animi deliquium esse curandas arbitretur. Sic enim inquit. *Maxima verò continentium febrium remedia, hæc duo sunt, detractio sanguinis, & potio frigida, &c.* De cuius vtilitate in ægris *l.* 2. *in com. hist.* 54. & in sanis *l.* 1. *in com. hist.* 66. aliqualaconicè licèt simus cōmentati, tamen hoc loco clariùs de eius vsu, conditionibus, & exhibendi modo disseremus.

D Frigidæ potionis in febribus plurimos esse, eósque non contemnendos vsus *lib.* 2. demonstrauimus. Eius tamen potum reprobum esse miniméque in biliosis febribus concedendum firmat Hip. *lib.* 2. *acut. text.* 40. quia neque sitim sedat, immò amarescit, & Gal. *in com.* sic ait. *Hæc igitur quanquam optima sit, multo tamen tempore in ventriculo manet, fluctuationésque plurimum parit, quo fit, vt cùm biliosus ventriculus fuerit, corrumpatur & illa.* Idem etiam docet parum infrà. §. *Nam syncera, puráque, &c.* & Hip. 3 *de fractur. text.* 49. manifestè in biliosis aquam prohibet.

In contrarium tamen est Auicenna 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 7. dicens in febribus non esse prohibédam aquam frigidam, & illius interuentu humorem biliosum incrassari, & concoqui. Hos autem auctores concordes reddes, si dicas

E primò ex Tralliano *lib.* 6. *cap.* 1. aquam iccirco dicendam biliosam, quia non nutrit, & sic calefaciendo, & exiccando sanguinem, inædia, bilem auget, quare exhibita in copia multa, præsertim in biliosis generatur bilis.

Solue secundò. Ex. Auic. 1. 4. *tract.* 4. *cap.* 4. quo loco docet hic auctor aquam frigidam subitò multa quantitate oblatam esse iuuatiuam valdè, quia scilicet febrim extinguit, cùm potentior sit febri ipsa, contra tamen quando in pauca quantitate assumitur, & assiduè, corpus æstuat, non enim superatur illius caliditas, sed per antiperistasim roboratur, & intenditur, quare ipsa inflammatur, & ignescit, qui modus explicandi ex eo quòd apparet in fornace, confirmatur satis.

Tertio modo soluunt plures cum Hugone Senensi *in com. c.* 7. 1. 4. *tract.* 2. *Auic.* qui arbitratur aquam in biliosis biliosam esse, non quòd corrumpatur, & transeat in

naturam

naturam bilis, nam hoc putat illi repugnare ob simplicitatem eius, & quia licet exactè simplex non sit, non tamen apta est conuerti in humorem aliquem, qua ratione non nutrit, in biliosis tamen fit biliosa, quia quando bilis redundat in ventriculo, aut in partibus vicinis, aut in venis, aqua ob sui tenuitatem attenuat, & fundit bilem, & cum ea permiscetur, & dissoluitur, & quia omnis saporis, & coloris expers est, bilis etiam qualitates acquirit, & fit biliosa, & bilis ab ea augeri dicitur, tum quoad phantasiam, tum etiam quia ad corporis læsionem, perinde est, ac si bilis aucta fuisset.

Quamuis autem hæc expositio à multis recipiatur, est tamen apertè contraria Hip. & Gal. decretis: Ille enim eam reprobat in acutis, quia in biliosis biliosa est, id est quia bilem auget, non ad sensum tantùm, sed verè, alias in biliosis non reprobaretur, quia calorem, & amaritudinem bilis remitteret. Galenus verò expresè *in com.* docet eam in ventriculo bilioso corrumpi, per corruptionem autem non solùm qualitates mutat, sed & formam, & sic verè in bilem conuertitur.

Dic ergo & magis propriè ad Hip. mentem, aquam in bilem conuerti in biliosis febribus, nempe quando sola sumitur, vt in acutissimis, in quibus ægros sine cibo vsque ad statum seruabat Hip. nam ita se explicat, 3. *acut. cit.* dicens, *eam neque tussim sedare, neque sputum educere, si quis aquæ potione prorsus vtatur*, id est si quis sola aqua vtatur, & parum infra inquit, *Atque & pessima, biliosissimáque est, & vires maximè labefactat vbi in vacuitatem venerit*, per quæ verba intelligit *Musa in com.* ventriculi vacuitatem, hoc est, quando ventriculus fuerit vacuus. Meliùs tamen explicat Galenus *lib. 3. acut. 49.* dicens, *aquam bilem facere, & vires conuellere, cùm ab inani corpore sumitur*: Cùm ergo in morbis acutissimis prorsus sumatur sola, ab intensissima bilis præexistentis caliditate ob suæ substantiæ puritatem, & moram in visceribus in bilem vertitur. Neque hoc illius simplicitati repugnat, nam licèt propter hanc nequeat sola in humorem verti, sicut & sola nutrire non potest, potest tamen conuerti bili permixta, quemadmodum cum succo alimentitio in sanguinem verti potest. Consule Mercurialem *lib. 1. variar. cap. 22.*

Reprobat ergo eam Hip. *cit loco* solam: nam in medio alimentorum, & medicamentorum eam concedit, vt inter oximel, & mulsam. Ita intelligendus est Hip. 6. *epid. sect. 4. com. 15. Percalida natura refrigeratio conuenit, potus aquæ, quiescere*: Nam Auic. 1. 4. *cap. cit.* eius potum in febribus putridis non interdicit. Qua ratione Gal. 3. *acut. 42.* reprobat Erasistratum qui Hippocratem accusat, tanquam ægros excruciantem siti, quod quàm falsum sit, patet ex ipso Hip. qui *lib. 3. de morbis in fin.* sitientibus non solùm multam aquam, sed valdè multam quousque sudarent, & vomerent, propinat, & Gal. *lib. de causis procatarct. c. 2.* Gorgiam adducit testem ad comprobandum magna cum vtilitate sæpè id fecisse, & *lib. de consuetud. in princ.* & *lib. 4. acut. 12.* præcipuam curationis spem in potione aquæ frigidæ repositam esse asseuerat, modò non perniciosè ægrotet, qui febri ardenti corripitur.

Quoniam verò intempestiuè exhibita grauissimas solet afferre noxas, ideò, vt cum magna vtilitate, & citra noxam propinetur, aliquas conditiones obseruare oportet, quarum prima est ne sit humor crudus, & crassus, quæ conditio non debet intelligi disiunctiuè, sed copulatiuè: Nam etiamsi humor crudus sit, non tamen aqua frigida est prohibenda, quando tenuis est, & calidus, quoniam illius interuentu concoquitur, vt docet Auicen. 1. 4. *tract. 2. cap. 7. §. Et aqua quidem frigida facit illud, &c.* Similiter etiam, etsi humor crassus sit, quando iam est concoctus, non est prohibenda aqua frigida, vt patebit. Circa quam conditionem notandum est non solùm prohiberi aquam frigidam quando humor crudus, & crassus, est propria febris materia, sed simul etiam quando in corpore reperiuntur humores crudi, & crassi, licèt febris ex humoribus tenuibus oriatur.

Secunda conditio prohibens aquam frigidam est ventriculus debilis, vel iecur imbecille, sub qua conditione quæcumque membri nobilis, aut principalis debilitas intelligenda est, & sic nec in thorace, nec in ventre debet esse aliqua debilitas natiua, vel morbosa; tunc enim aqua frigida partes reddit languidas, & ad proprias actiones valdè ineptas, grauissimaque deinde excitat symptomata, aliquando gula ita afficitur, vt impediatur omnino deglutitio, quod viro quadragenario contigisse scribit Galenus *lib. 7. meth. cap. 8.* quare Auic. 4. 1. *cap. 1. post med. §. Et secunda quidem semita, &c.* in febribus cum ventriculi debilitate, vehementis frigiditatis aquam prohibet. Et licèt hæc conditio de quacumque debilitate possit intelligi, magis tamen propriè de illa, quæ pororum laxitatem sequi solet est intelligenda, de qua Auicen. 2. 1. *doct. 2. cap. vit. ad fin. §. Amplitudo quoque pororum, &c.*

Tertia conditio est, quando ventriculus frigidus est, aut hepar, si enim pars frigida sit, ex gelidæ potu valdè lædi solet, siue frigiditas sit naturalis ratione ætatis, & temperamenti, siue sit morbosa, & præternaturam. Si ergo frigido existente ventriculo frigidam propines, frigida illius partis intemperies intenditur, & illius operationes impediuntur, vt *lib. 7. meth. cap. 8.* notauit Galenus.

Quarta conditio est quando inflammatio in visceribus adest, vt in ventriculo, intestinis, iecore, liene, & similibus: Nam frigiditate sua hic potus humorem concoqui, & excerni prohibet: obstruit enim, & humoris resolutionem impedit. Aetius *tetrab. 4. serm. 1. c. 72.* addit sacrum ignem, id est erysipelas. Sed ipse sibi contradicit manifestè, qui *tetrab. 2. serm. 1. c. 89. de febri lipyria*, hoc est de ignis sacri circa viscera affectione, in hoc affectu gelidæ potu cum vtilitate se visum fuisse apposita historia gloriatur. Deinde reluctatur Galeno, hic enim *lib. 9. meth. cap. 5.* purum erisypelas non aliter, quàm potu frigidæ posse sanari contendit. Dic, prohibet Aetius *gelidæ potum ante coctionis notas*, cùm Tralliano *lib. 12. cap. 4.* & Celso *lib. 3. cap. 17.* qui in febri pestilenti quando maximè viget, gelidæ potum non propinat ante diem quartum, sed in incremento summo. Galenus verò cum signis coctionis concedit. Dic secundò. Si ignis sacer in visceribus non valdè opprimit, interdicendus frigidæ potus, vt *tetrab. 4.* Aetius docet, si verò febris est ardentissima, vruntur viscera, tunc citissimè exhibendus ob imminens febris hecticæ periculum; nam tunc maior est vtilitas quæ ex febris intensissimæ remissione sequi solet, quàm sit noxa ex impedita resolutione humoris suborta, quod confirmat Galenus in locis multis à me *lib. 2.* recitatis.

Quinta conditio est quando est dolor in neruis, hoc est quando in genere neruoso, vel in cerebro debilitas adest, quod firmat Hip. 5. *aph. 18.* dicens. *Frigidum inimicum ossibus, dentibus, neruis, cerebro, & spinali medullæ, calidum verò amicum.* Hanc conditionem proposuit Auicen 1. 4. *tract. 4. cap. 7.* sed vetus interpres legit alio modo, [*aut sit in visceribus dolor*] id est si fuerit dolor aliquis colicus, aut iliacus, qui cùm ab humoribus frigidis, vel flatibus sæpè oriatur, ex frigidæ potu exacerbatur valdè nisi ex calido, & tenui humore oriatur, tunc enim gelidæ potio summo est auxilio, vt cum artis gloria experti sunt Amatus *lib. 1. centur. 2. & 58.* Alexander Benedict. *lib. 20. cap. 13.* quam etiam frigidam actu emplastri modo applicitam intestinorum tormenta persanasse referunt Vallescus Tarentinus *lib. 4. Philon. cap. 28.* Ioannes Crato *lib. 4. epist.* ad Thomam Iordanum *fol. 398.*

Sexta conditio, est temperamentum pauci sanguinis: sic enim *cit. loc.* loquitur Auicen. quia tunc calor est debilis, & sic partes à calore naturali destitutæ à frigidæ potu valdè læduntur, siue paucitas sanguinis ex prolixa ægritudine, siue alia ex causa ortum ducat. Sic est intelligendus textus Galeni *lib. 7. meth. cap. 9.* docentis in corpore calido, & sicco cum maiori metu, & cautela aquam frigidam concedendam esse, quàm in calido, & humido: illud enim minùs de sanguine habet, quare *lib. 9. sequenti cap. 5. ad fin.* dicebat, *Ideoque minùs tuta his qui exiguum sanguinem, carnémque obtinent, frigida potio est: celeriter namque ad solidas animalis partes peruenit, nulli quod eius vim frangat occurrens, &c.*

Septima conditio est debilitas caloris innati, hæc autem latiùs patet quàm superior: calor enim naturalis

non solum ex sanguinis, sed spirituum inopia debilitatur. Deinde flaccescit in opere; & minuitur ex raritate totius corporis, vel partium principalium, vel ex mixtionis modo, vel ratione proprietatis occultæ, quæ duæ vltimæ causæ non nisi per experientiam cognoscuntur.

Octaua conditio est dissuetudo potandi aquam frigidam: nam, vt colligitur ex Galen. *1 aph. 50.* consuetudo duo facit, primum, vt alteratio minor sit, secundum vt faciliùs, & minori cum periculo sentiatur, & hoc modo insueti potare frigidam ex ipsius potione aliquando in grauissimas affectiones incidunt, & moriuntur sæpè vt contigit Philosopho cuidam, cuius historiam refert Galenus *lib. de consuetud. cap. 1.* qui febri licèt correptus, cum esset frigidæ inassuetus, Medicorum voto coactus, assumpta ipsa interiit.

Nona conditio quod æger sit boni habitus, carnosus, viribus valens, sanguine, & spiritu abundans, vt occursum frigidæ citra noxam tolerare queat: Nam in iis qui exiguum sanguinem, carnémque habent, minus tuta frigidæ potio est, ex Galen. *9. meth. cap. 5.* quoniam vbi corpus exangue, & parum carnosum est, frigida sumpta apta est extinguere innatum ignem. Quo pacto rectè pronuntiauit Auicen. *3. 1. doct. 2. cap. 8.* aquam frigidam ventriculo ieiuno assumptam, venenum esse. Inde etiam fit, vt febris hectica consummata quamuis magna sit, tamen non admittat copiosum frigidæ potum, ad quem requiritur crassities carnis, & sanguinis abundantia, quia hæc remoratur, & temperat aquam, antequam ad solidas partes perueniat, atque perinde securior est dictus potus in sanguineo, quàm in bilioso.

Vltima conditio est, vt non adsit humorum cruditas, crassities, aut putredo, hæc enim curatur partim coctione, partim vacuatione, quæ duo impediuntur potu frigidæ, quare in principio putridarum non conuenit. His de causis Paulus *lib. 2. cap. 30.* & Aëtius *tetrab. 2. serm. 1. cap. 72.* in causo pendente à bile, quæ tenuissima est, non concedunt in initio dictum potum ob obstructionem, & putredinem, quæ tunc adsunt. Si autem causus oriatur ex sola inflammatione bilis, negandum non est statim à principio illius potum summo esse ex vsu, maximè cum Gal. *9. meth. 5.* in erysipelate puto non expectet coctionis signa, & in principio synochi imputris hunc concedit potum. Vbi igitur adest obstructio, aut humorum crassities, coctio expectanda est, si non integra, saltem manifesta, vt constat ex Galen. *11. meth. cap. 5. & 9.* quò fit vt etiam in augmento hic potus vtilis sit, licet Aëtius *cit. loc.* in statu concedat.

Sed rogabis cur ad potum frigidæ expectatur humorum concoctio? Dic: quoniam ille potus ad sequentes vacuationes maximè iuuat, quæ multo meliùs fiunt post coctionem, tunc enim natura adminiculatur euacuationi, è contra verò ei valdè renititur, quando humores omnino sunt crudi: tunc enim intendens eorum coctioni, illos valdè retinet, vt *lib. 1. aph. 22.* probauit Galenus. *Virium verò aliquando ante coctionem sit exhibenda, lib. 2. loc. cit. prædiximus.*

Licèt autem nostro æuo ab vsu Medico hoc auxilium recesserit, tamen cum aqua paulatim exhibita in febribus magni soleat esse momenti, iccircò addenda sunt aliqua sciti digna, & apud Medicos controuersa. Et primum de aquæ quantitate, *an paulatim, vel subitò exhibenda.* Hippocrat. *lib. 1. acut. 43.* tantam exhibet potionem, quantam quispiam vno haustu haurire possit, & *4. acut. text. 5.* propinat quantam æger voluerit, hoc loco duas heminas exhibet, & tertiam adiicit, & Galen. *lib. 9. meth. 5. & lib. 11. cap. 9.* audacter, & vsque ad satietatem eam præbet. Auic. *1. 4. tract. 2. cap. 7.* heminam cum dimidia offert, docétque tantam esse bibendam, quousque mutetur color, & æger tremat. Celsus *lib. 3. cap. 7. §. Sed ipsa aqua frigida tantum ad satietatem data pro medicamento vtuntur. Vbi vtrumlibet factum est, multa veste operiendus est, & collocandus vt dormiat. Fereque post longam sitim, & vigiliam, post multam satietatem, post infractum calorem plenus somnus venit, per quem ingens sudor effunditur, idque præsentissimum auxilium est. Sed in his tamen, in quibus præter ardorem, nulli dolores, nullus præcordiorum tumor, nihil prohibens vel in thorace, vel pulmone, vel in faucibus, non vlcus, non deiectio, non profluuium alui fuit, & c.*

A

Hæ sententiæ licèt sint variæ, possunt tamen hoc modò conciliari. Quando omnes conditiones conueniunt, tunc ad extinguendam febrim, & vt natura omnem causam morbificam prorsus expellat, aqua frigida sumenda est vsque ad satietatem, & vltra etiam quousque æger rigeat, & immutetur color, hæc enim sunt signa extinctionis febris, & contingunt, quoniam ex vehementi, & subita refrigeratione partes circa ventriculum feriuntur, & spiritus ad interna retrocedunt, & refrigerantur. Hæc autem signa non semper sunt expectanda, quia sæpè periculosa sunt, & sic sufficit caloris, & sitis extinctio, quæ ab aqua sumpta vsque ad satietatem inducitur, siue B vnico haustu citra anhelationem, siue pluribus bibatur, & sæpè sufficit quod sumatur quantum vnica inspiratione bibi possit, & si enim ob febris caliditatem respiratio crebra sit, & videantur non posse multum aquæ sumere quin respirent, tamen propter actualem frigiditatem, quæ dum bibitur, thoraci, & cordi communicatur, illis tunc crebra respiratio non fit, quare accidit, vt sæpè vnico haustu citra respirationem, sufficientem aquæ quantitatem sumere queant. Si verò propter difficilem respirationem non potest æger vnica vice multum bibere, tunc multis vicibus bibendum est ad satietatem vsque. Si verò desunt aliquæ conditiones, tunc in minori quantitate propinanda, & cum ea cyathus aquæ calidæ permiscendus ex Aëtij mente *tetrab. 2. serm. 1. cap. 78.* vel adiicienda olei rosacei, vel melini C quantitas ad roboranda viscera, sic enim ob lubricitatem olei facilius aqua descendit. Nostri loco olei, vel cum frigida, vel stilatitiis, syrupum rosaceum, vel violaceum permiscent, vel cogunt ægros priùs sumere saccharum album, vel rosaceum, vel tabellas diamargaritonis frigidi.

Sed magna, & contentionis plenissima est ambiguitas apud eos qui Auicennam interpretantur, quomodo auctor hic *citato loco* asseuerat, quod potione aquæ frigidæ febris biliosa, vel sanguinea transit in pituitosam? quod placitum falsum apparet, quia sequeretur sanguinem, & bilem posse conuerti in pituitam, hoc enim fieri non potest, cùm coctum non possit incrudari, & assum nequeat reuerti ad elixum, ex Auer. *3. collect. cap. 42.*

Admittenda tamen est doctrina Auic. quæ Galeni D decretis minimè repugnat: Nam *lib. 6. epid. sect. 6. com. vlt.* phrenitidem mutari aliquando in lethargum arbitratur, & hoc tribus modis posse fieri certum est, primò quando propter intensam refrigerationem ad curationem febris biliosæ necessariam, refrigerato ventriculo, iecore, & venis, multa pituitæ & crudorum humorum copia coaceruatur, qui cùm putrescant, cessante febre biliosa vel sanguinea febrem pituitosam committunt, sed tunc potiùs dicemus febrem pituitosam biliosæ, vel sanguineæ superuenire, quàm hanc in illam conuerti.

Secundo modo fieri hæc transmutatio potest, quando in febre biliosa simul abundat pituita cum flaua bile, & accenditur prius febris in bile quia tennior est, & calidior. Quare potu aquæ bilis caliditas extinguitur, vel ipsa resoluitur, aut cócoquitur, & remanet putredo in pituita, & E tunc videtur quòd febris biliosa mutetur in pituitosam.

Tertio modo hoc potest accidere quando sola flaua bilis redundat, quæ frigidæ potu immodicè refrigeratur, & humectatur: tunc enim licèt verè, & essentialiter in pituitam non transeat, mutat tamen temperamentum, & pituitæ qualitates, conditiones, & ex vehementi refrigeratione crassitudinem, & frigiditatem acquirit, & amittit calorem, & acrimoniam exuit. Et illa intelligendus est Galenus dum phrenitidem mutari in lethargum affirmat: Nam ex præsidiis frigidis diu assumptis bilis refrigeratur, crassior, & crudior redditur: & quamuis non mutetur in pituitam (hoc enim est impossibile) pituitæ qualitates induit, quò fit vt sicut antea calore, & acrimonia facultatem animalem excitabat, sic contrariis qualitatibus eam consopire valet, & hoc modo est

exponendus

exponendus Auicenna. Ad rationem verò in contrarium allatam dicendum est, coctum vere incrudari non posse, sed cum liquidius, frigidius, & humidius qualitatiuè reddatur aliquo modo incrudatur. De hoc argumento legendus Alzarius à Cruce *centur. 4. quæstior. fol.* 361.

HIST. XII. TRALLIANI, *De febri ardenti.*

Febris ardens, purgatione curata.

*Noui autem me etiam acuta laborantem febri purgasse, verum hoc, multam, diligentémque notationem requirit: & Medicum qui animo fuerit confidenti. Noui autem purgasse me medicamento quod ex malis cotoneis paratur, & horum penuria solùm vsum scammonium, quòd enim ipso non modò bilem, sed pituitam meliùs * attrahit, manifestum est, &c. Trallianus* lib. 12. cap. 3.

PARAPHRASIS.

Qvantum oporteat Medicos esse sollicitos in exhibendis pharmacis pro acutarum febrium curatione, hoc exemplo monuit Trallianus: cùm enim expurgantia ferè calida sint, ex Galen. 2. *acut.* 1. & *lib. de curand. rat. per sang. mis. cap.* 12. & præsertim ea quibus vtebantur prisci, & febris sit passio calida sicca, fit vt catarctica febrem augeant, intemperiem calidam exasperent, & iecur squallidum inflamment, 4. *acut.* 7. hæc ratione. 8. *meth. cap.* 4. asserit in febribus, oximel, & aquam mulsam esse fugienda, in quibus medicamenta calida fuerint decocta, veluti origanum, hyssopus, serpillum, & alia huiusmodi, quia febrem accendunt siccitate, & caliditate sua. Et *lib. 1. aph. 24* in morbis acutis solum concedit medicamenta purgantia quando humor turget, corpus est dispositum euacuationi, & maior vtilitas quàm noxa ex purgatione sequatur, quæ omnia rarissimè conueniunt. His commotus Celsus *lib.* 5. *cap.* 1. refert Asclepiadem propter istas causas medicamentorum purgantium vsum sustulisse.

Licèt autem hæc cautum reddant Medicum in propinandis medicamentis expurgantibus, tamen ea febribus putridis, acutis, cronicis, & in inflammationibus tam internis, quàm externis esse concedenda acriter contra doctissimum Thomam à Veiga contendimus. *lib. 1. in com. hist.* 6. & præter alias auctoritates quas eo loco adduximus, est alia eximia apud Galenum, qui 13. *meth. c.* 15. in inflammatione iecoris non solùm vrtica, mercuriali, cnico, polipodio, sed cortice veratri nigri vtitur, & *lib.* 14. *meth. cap.* 19. *in medio*, in muliere illa Romana, quæ herpetem in malleolo patiebatur, vsus est scammonio.

Quapropter prudenter monuit Medicos Trallianus hoc in loco, vt in curandis febribus maxima consideratione vtantur in propinandis pharmacis, & maximè si sint continuæ, & vehementes: Nam tunc ad offerenda expurgantia Medicus debet esse generosus, & arte Hippocratica dignus, ne febrilis caloris excandescentia perterritus, rusticóue timore ductus ea exhibere vereatur, & sic non vacuata morbi causa miserè æger occumbat.

Audacter ergo, & confidenti animo in febribus acutis medicamēta purgatoria exhibere oportet, in quorum numero ab antiquis erat repositum scammonium, ex malis cotoneis paratum, de cuius præparatione ad Galeni, & Mesuë mentem plurima diximus *lib. 2. in com. hist.* 92. Si tamen febris acuta ex ingenti sanguinis, aut bilis feruore fuerit concitata, tunc exequendum est consilium Auic. 1. 4. *tract. 2. cap. 7. §. Et magis dilectum est apud me administratio clysteriorum, &c.* Intellige in ea mensura, seu virtute qua indigemus, quoniam lenientia exhibita per os magis nocent infusis per clysteres. Primò, quia intestina crassa, in quibus materia clysteris recipitur, sunt ignobilia, & difficilis substantiæ ad patiendum, ex quo minùs debilitantur vires, & corpus minori temporis spatio commouetur, quoniam si sit lenis, suauiter abstergit, emollit, & febri nullatenus nocet.

Sed dubitabis cur Trallianus, solo, hoc est incorrecto fuerit vsus scammonio, cùm hoc medicamentum fraudulentam habeat vim, & partes malitia sua nimium fatiget: Dic: propinandum esse in parua quantitate; nam sic exhibitum plus prodest vacuando causam, quàm nocet inflammatione sua. Dic secundò, Trallianum incorrectum obtulisse scammonium, non per se solum exhibitum, sed cum aliis medicamentis permixtum in compositionibus, à quibus satis, supérque retunditur, & infrænatur, vt in examine diaphæniconis optimè animaduertit Musa. Sic incorrectum apponunt sæpè auctores, & cùm innuere volunt præparatum, diagridiôn, vel scammonium coctum in pomo enunciant. Hoc multoties astruunt Nicolaus Alexandrinus, & Mesuë in compositione pilularum aggregatiuarum, & de lapide armeno, & electuario de psilio, & Indo maiori, & in hiera cui titulus est ex inuentione nostra.

Deinde rogabis quo pacto scammonium meliùs, hoc est priùs attrahat, euacuétque pituitam, quàm bilem, vt hoc loco retur Trallianus, edoctus à Discoride *lib. 4. cap.* 152. si Mesuë *tract. de simplicib. tit. de scammonio* cholagogum esse confirmat? Dic sententiam Dioscoridis, & Tralliani maxima consideratione esse explanandam: Nam licèt pituitæ hoc medicamentum aliquid euacuet, præsertim tamen bilem attrahere certum est, pituitam verò non nisi tenuem, & paucam, ac eam fortè, quæ in intestinis tantùm abundat: alioqui si pituitam ex vniuerso corpore alliceret, certè ducendæ pituitæ magis, aut saltem æquè aptum medicamentum existeret, quod falsum est, & priscorum, recentiumque Medicorum decretis aduersum, vt tam multis eorum testimoniis probari poterat. Consule Mathiolum *in com. Dioscoridis.* Dic vltimò hoc modo explanandum esse Tralliani contextum, ac si dicat, *Quod ipsa non modo bilem melius, sed pituitam attrahit.*

QVÆSTIO XVII.

Vtrum plura dentur vera attractionum genera, à facultate, vacuo, calore, dolore, & siccitate, vt contra Galenum rentur Puteanus, & Vallesius: & contra me grauiter decertant Francasianus, Gallindus, & Lopius Medici præclari.

COMMENTARIVM.

Attrahit.] Multa satis, nî fallor, scitu digna, de facultate, seu proprietate medicamentorum expurgantium, certos, & similes humores *lib. 1. in com. hist.* 25. & *lib. 2. in com.* 115. protulimus, sed cùm post excussos hos tomos, plurimi, iique non imi subsellij viri, plurima, fortissima tela, in me per literas coniecerint, ea in studiosorum gratiam in propatulum reponere non grauabor, siquidem in hoc de tractionum differentiis argumentum ex professo enucleandum incidimus.

Medicamenta à proprietate purgantia, propter similitudinem in substantia, hoc est ob similitudinem in temperamento occulto, quod consistit in quadam elementorum componentium proportione, attrahere humores, certa res est, ad quod genus pertinet attractio aliorum omnium, quæ certum aliquid trahunt, hoc est vim habent trahendi vnum, & non alterum, quo modo plantæ, & animalia, & singulæ partes animalium certa sibi alimenta attrahunt.

Sed hoc placitum paulò obscurius est. Primò. Si similitudo purgantis esset causa purgationis, pharmacum assuetum ob maiorem similitudinem contractam magis purgaret, contra experimentum; nam medicamenta consueta frustrantur purgatione, ex Galeno *lib. 5. de sanit. tuend. cap.* 11. assueti enim vsui veratri, ab hoc parum, aut

nihil

nihil moueantur, et Theophrast. 9. *de hist. plantar.* 18. Dic. In purgatione vltra vim pharmaci magna causa est expultricis facultatis operatio orta ob irritationem pharmaci, quæ in assueto ob similitudinem cessat. Dic secundò. Medicamenta consueta non purgant, quia non solùm humoribus, sed partibus sunt similia, ob quam similitudinem à partibus transmutantur, & vim purgatricem admittunt; quia de potentia ad actum non reducuntur.

Secundò. Si similitudo purgantis cum humore purgando esset causa purgationis, cur in superpurgatione omnes humores vacuantur. Dic. Insuper purgatione vacuati omnes humores non propter vim pharmaci purgantis, sed ob alias causas, scilicet dilatationem vasorum, morsum irritantem expultricem, & debilitatem retentricis, quæ omnia à violentia maligni medicamenti consequuntur. Sed adhuc instabis saltem oportere quandiu in corpore manet portio aliqua humoris similis cum pharmaco purgante, debere fieri illius attractionem quousque in totum vacuetur. Dic: Purgationem efficit non sola attractio medicamenti; sed etiam expulsio naturæ, iuxta axioma Galeni, *purgatio fit medicamento attrahente, natura verò expellente.* Vbi igitur in corpore minimum continetur de humore simili, non trahitur à pharmaco, quia plurimum renititur natura. Ob eandem causam accidit vt in principio morbi in quo humor crudus est, & valde retinetur à natura, fœliciter purgatio non administretur.

Tertiò. Ex principio Geometrico constat, Quæcunque sunt similia vni tertio, eadem esse similia inter se; si igitur pharmaca sunt similia humoribus quos attrahunt, cùm etiam membra corporis sint similia eisdem humoribus, quum ab eis nutriantur, sequitur pharmaca, & membra inter se similia esse contra Gal. 2. *acut.* 12. Dic. Principium illud Geometricum solùm notat necessitatem in his quæ eadem sunt: perpetuò enim quæ eadem sunt vni tertio, sunt etiam eadem inter se, sed non quæcunque sunt similia vni tertio, sunt similia inter se, quia ad similitudinem non requiritur conuenientia in omnibus, & ita fieri potest, vt aliquid sit simile vni tertio propter conuenientiam quam cum illo habet in aliquibus, & alterum sit etiam simile eidem tertio ob conuenientiam quam cum illo habet in aliis, quò fit vt aliquando quæ similia sunt vni tertio, non sint similia inter se. Dic secundò. Non valet consequutio, eadem enim ratione sequeretur omnes cibos humanos similes esse inter se. Dic tertiò. Pharmaca dicuntur aduersa naturæ nostræ, non quia habent modum mixtionis planè diuersum à nobis, sed quia naturalem humorum constitutionem violenter separant.

Quartò. Vnicum medicamentum simplex sæpè trahit plures, & diuersos humores cum quibus omnibus ob simplicitatem suam non videtur habere posse similitudinem; nam eleborus euacuat pituitam, & succum melancholicum, igitur vel pituita, & succus melancholicus habent eandem formam, vel eleborus habet duas formas, neutrum est dicendum nam hoc asserere absurdum est, quoniam vnius rei vnica est forma. Dic: proprietatem temperamenti non esse formam substantialem, sed accidentalem, quæ in specie diuersis similis potest reperiri, quia nullum est mixtum quod licèt simplex ad sensum appareat, & homogeneum, non sit heterogeneum, & contrarias habeat facultates ob varietatem partium ex quibus constat, ex Galen. 5. *simpl.* 14. quare impossibile non est idem medicamentum attrahere posse diuersos humores, & diuersa medicamenta eundem humorem. Sicut enim in alimento vno variæ reperiuntur facultates ob partium varietatem ex quibus componitur, ita etiam vnum pharmacum potest habere similitudinem substantiæ ad varios humores attrahendos, ob diuersitatem partium ex quibus constat.

Quintò. Si medicamentum purgantia attrahunt humores certos ob similitudinem quam cum illis habent, cur non statim postquam sumpta sunt attrahunt illos, & cur extra imposita eos non attrahunt, sicut magnes attrahit ferrum? Dic, vt medicamenta operentur necesse est, vt actuentur à calore nostro, cuius ope similitudo à qua habent vim attrahendi in actum prodit. Hinc fit vt piper extra appositum non calefaciat: Nam ad eius qualitatiuam operationem requiritur, quod intus assumptum à calore nostro actuetur.

Sextò. Multa similia se non trahunt, igitur similitudo non est causa attractionis? Dic. Ad attractionem requiritur non quæuis, sed certa quædam similitudo. Dic secundò. Non dicimus omnia similia se trahere, sed omnia à proprietate attrahentia similitudinem mutuam habere cum illis quæ trahunt.

Septimò. Medicamenta potiùs attrahunt dissimiles humores, ergo non similes: nam agaricus attrahit pituitam, & euphorbium humorem aquosum, qui humores sunt frigidi, & humidi, medicamenta autem calida, & sicca. Dic: non rectè inferri medicamenta similia in modo substantiæ quæ sequitur modum mixtionis, esse similia in temperamento, quia hæc totius rei substantia, non solùm est elementalis, sed ex influxu cælesti etiam nascitur, & non participatur semper ab eodem modo mixtionis elementorum, nec ab eadem præparatione materiæ: Nam sicuti hominis forma non semper requirit eandem temperaturam in materia, neque eundem modum mixtionis, sed solùm conuenientem qualiscunque sit; sic proprietas ista temperamenti requirit conuenientem præparationem in materia, licèt non semper eadem sit, ideò possunt esse similia in temperamento, & in omnibus qualitatibus, & dissimilia in modo mixtionis elementorum.

Octauò. Si medicamenta à similitudine, & familiaritate attraherent humores, alimenta etiam eos attraherent, cùm sint magis familiaria, ex Gal. 3. *de sanit.* 3. *& 3. de temp.* 2. Dic: Alimenta vinci, & immutari à corpore, & sic superata attrahere nequeunt. Etsi remaneant incocta, & cruda, non attrahunt humores, quia non sunt actu similia, sed potentia.

Nonò. Attractio facta à vacuo extenditur vsque ad remota, facta verò à proprietate substantiæ, vsque ad propinqua, vt docet Galenus *lib. 3. de natural. facult. cap. vlt.* Sic magnes non attrahit ferrum, nisi in distantia propinqua, atqui pharmaca contenta in ventriculo sæpè trahunt non modò à vicinis, sed etiam à remotis, & extremis corporis partibus; igitur attractio non fit à similitudine, siue proprietate substantiæ. Dic: Non negat Gal. *loc. cit.* trahentia à proprietate posse trahere à partibus remotis, sed solùm docet tractionem à vacuo cùm sit vehementior ad remota extendi, & longiùs quàm tractionem à proprietate, quod verissimum est.

Decimò. Si similitudo purgantis cum humore vacuando est causa attractionis, cur pharmacum attrahit humores, & ij non attrahunt medicamentum? Respondet Galenus *lib. 3. simpl.* 25. dicens. *Verùm esse purgantia medicamenta esse quidem trahendis humoribus familiaria, verùm quæ trahunt, quodam modo esse efficaciora, valentioráque, sicut magnes lapis ferro, quippe qui ad ferri naturam accedat, inque ferri metallis reperiatur, eique magnoperè specie persimilis sit, verùm fortior est quodammodo vt trahere sit aptior, quàm trahi; &c.* Interpretantur multi, ac si ille dicat pharmaca esse fortiora, & potentiora humoribus quos trahunt ob annexum calorem, sed hoc est falsum, nam inde sequeretur bilem attrahere violas, & tamarindos, quoniam hæc frigida sunt, bilis verò calida, cuius contrarium demonstrat experientia. Deinde bilis calidissima, & inflammata nimis attraheret rhabarbarum, vel aliud medicamentum calidum cholagogum, igitur proprietas peculiarem humorem expurgandi in calore non continetur, sed ex intimis principiis emanat, ac desluit. Neque negandum est tractricem facultatem plurimùm iuuari calore, quoniam hic motum promouet, cuius ope facultates cunctæ ad agendum vtuntur (sic succinum fricatum potentiùs trahit paleas) *lib. 3. simpl. cap. 5.* & Auic. 1. 1. *doct.* 6. *cap.* 4. §. *Caliditas omnibus virtutibus inseruit, sed tractrici magis, &c.* Dic ergo ex eo bilem non attrahere rhabarbarum, quia in illa est vis passiua vt trahatur, in hoc est vis

vis actiua, vt bilem attrahat.

Vndecimò. Si similitudo esset causa attractionis sequeretur scammonium attrahere rhabarbarum, quia vtrúque est simile humori bilioso, igitur si scammonium est simile rhabarbaro, & potentius illo, necessariò ipsum attrahet. Respondent plures scammonium extra corpus non attrahere rhabarbarum quia non sunt actu similia, sed potentia: Nam si essent intra corpus assumpta, & reducta iam ad actum, & distarent, non esset inconueniens scammonium attrahere rhabarbarum. Inepta solutio, quia in rhabarbaro non est dispositio patiens vt trahatur, eo quod trahere, non trahi sit aptum Firmat Auic. 1. 4. *tract.* 4. *cap.* 1. §. *Agens solùm cùm peruenit, & in patiente non est preparatio, non accidant actio, & passio, &c.* Quare licet hæc duo expurgantia, vni tertio, nempe bili similia, sint, non est necesse vt inuicem similia habeantur, ea videlicet similitudine quæ ad attractionem exigitur, ad quam efficiendam oportet vt vnum sit veluti agens, & mouens, aliud veluti patiens, & motum, ac trahenti cedens, quale certè rhabarbarum non est, vtpote totum agendi virtute præditum.

Duodecimò. Hæc proprietas attrahendi humores, seu similitudo, proportio quædam est, ex Auer. *lib.* 5. *collect. cap.* 22. Sed hæc, cùm relatio sit, non est de numero eorum quæ aliquid agunt ex Arist. 5. *metaphy. cap.* 15. Igitur, &c. Dic in omni attractione quæ fit à facultate attractrice multa considerari, nempe formam substantialem trahentis, huius formæ facultatem, & instrumentum quo facultas ad propriam obeundam operationem vtitur & causa sine qua non, & finis, seu causa finalis. Ita rhabarbarum à forma specifica bilem attrahit, sed hoc facit similitudinis interuentu, quæ est causa sine qua attractio fieri nequit. Sic in expulsione dissimilitudo est causa sine qua non expulsio fit, causa autem excernens post substantialem formam virtus expultrix est quæ temperamento, tanquam instrumento ad excernendum id quod infestat vtitur, excernit enim hoc, & non illud, quia non ei aduersum, & dissimile est, & non illud. Ad eundem modum contrarium venenum antipathia, & insita contrarietate (quæ relatio quædam est) agit tanquam causa sine qua non.

Hæc sunt validissima argumenta quibus Nicolaus Francartianus Venetus, Emmanuel Gallindus Matricensis, Antonius Lopius Olyssyponensis Medici præstantes, commoti cum Puteano *lib.* 1. *de purgantib. medic. cap. vlt. Galeni* sententiam irrident, existimantis medicamenta attrahere humores ob similitudinem substantiæ quam cùm illis habent, quibus etsi difficillimis apprimè satisfecimus. Igitur rhabarbarum similitudine & familiaritate substantiæ, & veluti sympathia quadam, tacitóque naturæ consensu, qui ex modo mixtionis emanat, bilem expurgat, ita magnes attrahit ferrum, & alij fiunt admirandi effectus quos prisci, & iuniores agentes de consensu, & dissensu rerum retulerunt.

Vacuum esse alteram causam attractionis. docuit Galenus *lib.* 6. *de vsu part. cap.* 15. & 3. *de naturalib. facult. cap.* 15. firmat Auic. 1. 1. *doct.* 6. *cap.* 1. negant aliqui: Nam vacuum non dari, nec vllius esse actionis causam asseuerant, quum in rerum natura non existat; cæterum ij à veritate aberrant; non enim intelligunt res moueri, aut trahi, non quidem à vacuo, sed ne illud detur, succedunt enim ad implendum id quod euacuatur ne vacuum consistat: abhorret summoperè natura vacuum, & conatur perpetuò arcere, vt rerum continuitas seruetur, vt constat in folle, cuius si iuncta, foramina obstruãtur, nulla vis naturalis poterit asserem vnum ab alio separare, nisi alicubi fiat ruptura per quam aër ingredi ad locum implendum possit: Obest enim rebus omnibus vacuum docente Arist. *meteor. cap.* 2.

Alij res moueri ad vacuum implendum concedunt putant tamen motum hunc violentum esse, idque pluribus rationibus confirmant, quas legat qui velit apud Scaligerum in *Cardanum de subtilit. exercit.* 5. ferè per totam. Sed quod aqua v. g. per fistulam suctu attracta sine impulsu, aut violentia, sed naturaliter ascendat ad im-

A plendum vacuum hoc argumento conuinci potest. Aqua non descendit naturaliter, sed quiescit, nullo corpore descensum impediente, ne detur vacuum, ergo eadem propter ipsum finem & vt non amittatur rerum continuitas, naturaliter ascendit: Assumptum experimento constat, in elepsydra aqua plena, cuius superius officium si obturetur, per inferiora foramina aqua non profluet, sed ibidem retenta manebit, quidquid aliter opinetur Christoph. à Vega *lib.* 2. *de art. med. sect.* 5. *cap.* 3. *tit. ac tractionum causis.*

Sed in hac tractione à vacuo valdè dubium est quodnam sit mouens: Nam quòd non sit vacuum ipsum, patet, quia cùm nihil sit, agere non potest. Gentilis apud Auic. *loc. cit.* asserit in attractione à vacuo agens esse vim mouentem vniuersaliter inditam rebus: Cùm enim hæc
B inferiora duplici egeant conseruatione, altera quæ paratur ex influxu cælesti, altera, quæ à suo loco naturali, constant, vt inquit, duplici vi motrice, altera vniuersali, per quam conantur prohibere vacuum, vt participent influxum cælestem, altera particulari, qua deferuntur in proprium locum, quòd si hæ duæ facultates inter se pugnant, superat vniuersalis, & ita ascendit aqua, ex illa natura vniuersali præualente particulari.

Contrà obiicit Vgo *cit. in Auic. loco*, & primò sic, sequeretur tractum sursum, non esse laboriosum: sicut enim ascensus olei super aquam sponte sua, & sine labore fit, quia pars aërea olei vincit, licèt pars terrea eiusdem huic ascensui renitatur, sic in aqua cùm vis vniuersalis sursum ferens præualeat particulari deorsum ferenti, sine vllo labore conscendit aqua, & ob eandem rationem in tra-
C ctione à vacuo, non esset difficiliùs trahere sursum multam aquam, quàm trahere paucam contra quotidianum experimentum.

Secundò. In tractione à vacuo præsentibus aqua, & lapide non esset maior ratio quare priùs attrahatur aqua, quàm lapis, nam etiam in lapide est principium illud motiuum vniuersale quòd in tractione à vacuo vincit grauitatem lapidis.

Dic ad primum. In tractione à vacuo aqua sine labore conscendit postquam per suctum vniuersus aër extractus est, suctioni tamen resistit aqua grauitate sua, & ideò suctio laboriosa est, & eo magis quò plus aquæ trahendum est.

Ad secundum dic. In motu à vacuo vniuersalis natura conatur quàm maximè potest, ita prohibere vacuum, vt tamen seruetur ordo naturalis leuium super grauia.
D Ideò in clepsydra, præsentibus aëre, aqua, & luto, primò quidem attrahitur aër, secundò aqua, postremò lutum.

Portò licèt hæc videantur satisfacere rationibus Vgonis, & aliorum Philosophorum, probabilior tamen videtur illius sententia asserens in tractione à vacuo motum grauium sursum non fieri effectiuè ab aliquo principio intrinseco ipsis grauibus, quemadmodum Gentilis opinatur, sed effectiuè prodire à principio extrinseco mouente corpus contiguum grauibus attrahendis, fugam autem vacui, & appetitum quem habent corpora ad continuationem non esse causam effectiuam quare grauia ascendant sursum, sed esse causam sine qua non, eadem planè ratione, qua qui violenter trahit lignum, trahit etiam ferrum infixum illi, fixio tamen ferri in ligno non est asserenda causa effectiua sui motus, sed tantùm causa
E sine qua non.

Calorem esse causam attractionis pluribus in locis confirmat Galenus, *lib.* 6. *de vsu part.* 15. & 5. *simpl.* 17. & 13. *meth. cap.* 3. §. *Quæ attrahunt, ea morboso calore attrahunt, &c.* & 7. *aph.* 1. & *lib.* 2. *de dif. feb. cap.* 13. Vtrùm verò calor verè dicatur trahere, an suscipere, Galenus iis locis non explicat, Auicenna 1. 1. *doct.* 6. *cap.* 3. putat calorem non attrahere ratione sui, sed gratia vacui, sic tractio olei ab igne lucernæ, ad vacuum reducenda est, quia dissipato humido contento in poris vicinis sequitur ad replendam inanitatem humiditas distantior. Hoc modo inflammata pars excrementa ad se attrahit. Hac ratione fomenta in corpore pleno attrahunt ad affectam

partem,

partem, 2. *acut.* 1. & 6. *aph.* 31.

Vallesius etsi doctissimus in hac dirimenda lite in luto hærere videtur, dum *lib.* 7. *controu. cap.* 3. tractionem factam a calore ad eam quæ fit ratione vacui reducendam non esse affirmat. Primò quòd dicat Galenus *loc. cit.* quædam calore attrahere, vt stercora, & alia quæ vehementem obtinent calorem. Deinde si foneamus partem aliquam iuxta ignem, fricemus, vngamus resina modicè calida, attolli cutem citra vacui periculum certum est. Eodem modo si quampiam partem thapsia illinamus, pars intumescet. Præterea frigus per se materiam repercutit, ergo calor illi contrarius per se attrahet. Denique successione eius quòd vacuatur nunquam confluit magis, quàm vacuatum est: quum tamen ad partem phlegmone obsessam magis confluat, quàm quòd vacuatum est, alioqui in tumore non attolleretur pars. Vltimò succinum calefactum potentiùs attrahit, & medicamenta quò calidiore, vehementiùs expurgant. Ergo atractio quæ fit à calore ad eam quæ fit ratione eius quod euacuatur redigi non debet.

Sed hæc non valdè vrgere videntur. Neque enim nos cum Galeno negamus calorem attrahere, sed per se, & propriè potentiam habere attrahendi inficiamur. Vel dic Galenum non simpliciter colligere calorem trahendi esse causam, sed vel trahere, vel suscipere: Nam ob calorem pars ampliùs quam par est calefit, & sic rarior patentior efficitur, & ad suscipiendos humores redditur aptissima.

Altera verò ratio qua ipse velut Herculeo clypeo se munit, tantum abest vt suam quin nostram confirmet sententiam, & in ipsum retorqueri possit hoc modo. Frigus per se repellit, sed secundariò, & alterius interuentu constringendo & condensando, vt patet ex Gal. 13. *meth. cap.* 6. §. *Vacuatur autem quod impletum est non solùm iis quæ calefaciunt, sed iis quæ refrigerant, & adstringunt, &c.* quod probat Galenus *lib. de inæqual. intemper. cap.* 6. Ergo sicut calor attrahit media resolutione, sic frigus mediante constrictione repellit.

Insuper mirandum non est, cùm affectus caloris simplex non sit, quòd ad partem affectam plus attrahatur, quàm quòd à calore dissipatum est; hócque ob plures occasiones accidere *suprà* docuimus. Demùm fatendum est calorem, tanquam instrumentum facultati attractrici inseruire, sic magnes, & succinum si perfricentur potentiùs attrahunt, eò quod sibi auxiliarium adiunxerunt calorem. calor enim plusquam frigiditas tractrici facultati opitulatur, ex Auicen. 1. 1. *doct.* 6. *cap.* 3. calore enim mouentur omnia, conseruantur, perficiuntur, frigore mortificantur, immò immobilia fiunt, ex Galen. *lib.* 13. *meth. cap.* 21. Ergo calor per se non attrahit, sed ratione vacui.

Dolorem esse causam attractionis vbique fatetur Galenus, præsertim *lib. de sang. miss. cap.* 8. & 2. *de dif. feb. cap.* 15. §. *Ita igitur dolor attrahit in affectas dolore partes fluxionem, &c.* Id quod in dentium dolore, & arthritide quotidie experimur, in principio quorum sæpe frigidus humor, ac tenuis articulorum vincula, membranas, tendonesque implens dolorem infert vehementem, ex quo attracto sanguine tumor, rubor, atque calor in parte affecta conspiciuntur.

Verùm hæc non probant, dolorem vnam esse ex attractionis causis. Neque Galenus id voluit vnquam, qui pluribus locis, dolorem fluxiones commouere, atque irritare asseruit manifestè, vt 5. *aph.* 23. & *in art. med. cap.* 95. §. *Omnis præterea dolor fluxiones commouet, &c.* & 5. *meth. cap.* 4. *Vitandum, ait, ne dolo incidat ac rursus profluuium excitet, cùm nihil sit, quod sanguinis profluuium magis quàm dolor proritet, ac phlegmonas augeat, &c.*

Huius rei prima sit causa, quam Galenus profert *lib.* 11. *meth. cap.* 20. & 3. *de crisib. cap.* 10. Nam ex dolore partes imbecilles redduntur, & sic ad suscipiendos humores promptissimæ fiunt, quo pacto illi in dolentes partes potius decumbunt, quàm ab ipsis attrahuntur. Sed cur per dolorem in affectam partem humores confluant, explicat perbellè Galenus *lib.* 13. *meth. cap.* 3. Nam natura dolorem, vt triste aliquod sentiens, idque solicita de animantis commodo, magno conatu expellere satagens, aliquid ex vicinis partibus, & extremis in affectam exprimit, atque eo confluente partem attolli in tumorem est necesse. Hoc docuit Galenus 5. *aph.* 53. dicens, *hac enim est quædam ratio communis in iis quæ natura aliquid violenter excernit, vt ságuinis, & spiritus impetus eò feratur, quibus duobus velut instrumentis natura vtens, ea quæ infestant per vim expellit. Hac ratione igitur & dolentibus partibus inflammationes adueniunt natura excernere, atque expellere causam doloris properante.* Ergo dolor per se non attrahit. Lege Syluaticum *controuers.* 22.

Vtrùm autem siccitas à proprietate attrahat, quidam respondent cum Hip. affirmatiuè, hic enim 4. *acut.* asseuerat *causam, id est febrem ardentem fieri cum venulæ tempore æstiuo exsiccatæ acres & biliosas, quæ tenues sunt trahūt ad se humiditates quas ichoras vocant.* Deinde sicca, & rara attrahunt, vt pannus, & funes & ligna sicca, & ripæ fluuiorum. Insuper lana contorta humidum ad se corpus allicit, ita vt vasis in quo altera pars immergitur totam exhauriat aquam. Idem faciunt saccharum, & spongia, & alia huiusmodi sicca, quæ ex parte immersa aquæ, tota replentur aqua.

Sed ij non satisfaciunt: Nam quæ à proprietate trahunt propter similitudinem substantiæ cum rebus attrahendis id efficiunt, sicca autem cum aqua similitudinē non habent. Gentilis *in extrauagantib. quæst.* 22. Soluit affirmans sicca attrahere aquam ob huius fluxibilitatem, sed reiicitur, nam aqua non fluit ad superiora. Nec etiam quadrat quod alij proponunt, densari aërem spongiæ à frigiditate aquæ, & proinde ascendere aquam ad replendam illam inanitatem. Nam contra facit, primò quia sic potiùs ad replendam dictam inanitatem traheret aër ambiens spongiam, cùm multò tenuior sit quàm aqua. Secundò, quia spongia non modo si immergatur aquæ frigidæ, sed etiamsi ex parte mergitur in aqua calida, tota repletur aqua.

Quare dicendum videtur non quæuis sicca trahere sursum aquam, sed solùm ea quæ valdè laxa, & porosa sunt. Vbi igitur hæc ex parte immerguntur aquæ, aër in poris contentus submersus intra aquam ex natura sua ascendit, & cogit coascendere aquam supra positam, & ita in hoc exemplo aqua non trahitur sursum, sed potiùs impellitur. In panno autem, quo fit destillatio, madefacto, & expresso, aqua ob grauitatem defluit ex ore pendente per internos poros, quare necessitate vacui consequitur pars tenuis liquoris destillandi, quia magis est naturale aquæ graui descendere, quàm sit contra naturam parti tenuissimæ liquoris ascendere, & ita clarescit aqua turbida, & omphacium.

Si verò velis exactiùs sententiam Hip. interpretari, dicentis venas exiccatas attrahere, intelligè per exiccatas, inanitas, vt ita velit venas euacuatas ichorosas humiditates ad se trahere: cùm enim tunc naturali appetitu impleri desiderent, alliciunt ad se humiditates, vt se impleant, acres, & biliosas, quæ æstiuo tempore in corpore redundant. Ad alius verò dicendum contortam lanam non attrahere ad se aquam, sed hanc potiùs per illam ascendere, hócque facit appetitu naturali quo nitur vt aridum subiectum, humidum, ac sibi simile efficiat, quod assequitur dum sensim per poros spōgiæ, aut lanæ, aut calcis ascendens singulas horum partes humectauerit. Lege de hoc instituto acutissimū Ioubertum *lib.* 2. *paradox.* 7.

HIST. XIII. GALENI, *De febri ardenti.*

Galenus, acutam, putridámque febrem ex fugacium fructuum vsu expertus, vena secta curatur.

P*Ater meus omnibus artibus apprimè instructus, præscripta victus ratione me puerum à morbis intactum seruauit.*

Adolescens

Adolescens deinde factus cùm essem, in agro toto caniculæ tempore cum fugacibus fructibus me impleuissem, in morbum incidi acutum, sic vt sanguinem mittere necesse mihi fuerit. Quumque, monente patre, sequenti anno viuendi rationem obseruarem, & de fugacibus fructibus nisi modicè attingerem, incolumis euasi. At cùm sequenti anno obiisset pater, liberaliter vnà in victu fructibus vsus, morbum incurri priori non dissimilem, vt tunc quoque vena mihi necessariò secanda fuerit: sed cùm sequentibus annis semper ægrotarem ad annum vigesimum octauum quo tempore cùm periculum adiissem ne qua parte septo transuerso iecur adhæret, abscessus esset, mihi ipsi vsum interdixi fugacium omnium præterquam ficuum, vuarúmque exactè maturarum, hisque ipsis, non immodicè sicut antea, sed moderatè adhibitis, & adhibita diligenti de exercitatione cura, tum ne quid cruditate laborarem, immunis hactenus à morbo perseueraui annorum multorum spatio, &c. Galenus lib. de succor. bonit. & vitio, cap. 2. in fin.

Ego autem rigorem tertianarum sum expertus, vt qui in iuuentute quater tertiana febri laborauerim, causo autem semel. Galenus lib. de tremor. rigor. & palpit. cap. 7. in fin.

PARAPHRASIS.

GAlenum cæterorum mortalium instar morbis fuisse obnoxium, præsertim in pueritia, & iuuentute ob incautam victus rationem, ex hac historia fit manifestum. Nam animalia à principiis internis corripiuntur morbis, & maximè homines ob plures causas quas perbellè tradidit Arist. in locis multis. Prima, quia homo est animalium medium, auctore Gal. 1. *de temp. in fin.* Sicut ergo inter homines, temperatus ægrotat frequentiùs, sed citiùs conualescit, ex Arist. 5. *probl.* 22. siue ob consensum mutuum membrorum, quòd Aristoteles ait, siue ob id, quia temperatum non admodum recedit ab omni extremo, & vitio, palam est parem esse vtrobique rationem. Secunda, quia homo inter animalia, inermis est, & debilis dempto capite, ex Arist. 2. *de histor. animal. cap.* 1. & cutem habet proportione corporis tenuissimam, ex Arist. *de histor. animal.* 11. quare externis iniuriis crebriùs afficitur. Tertia, quòd omnium sit sanguine refertissimus, & ideò calidissimus; & iccircò solus patitur hæmorrhagias, ex Arist. 10. *probl.* 2. Nam habet venas crassas; iecur magnum, 1. *de hist. animal. cap.* 17. calor autem, & humiditas humorum citissimè putrent; quare internis morbis frequentiùs corripitur, & febri ex putredine, quapropter stercus humanum, & cadauer pessimè omnium fœtent. Quarta ratio, & potissima, immodicus esus, & varius, cum parcissimo exercitio, quæ duo morbis occasionem præstant apud Hipp. 6. *epid. sect.* 3. *text.* 21. & apud Arist. 1. *probl.* 46.

Sed oportet appungere aliqua de varietate morborum iuxta varias hominum conditiones: Nam hominum status sunt tres. Primi, diuites, vrbani, ij ferè viuunt valetudinarij secundùm aliquod membrum imbecillimum ob voluptuosum victum, & laboris inopiam, quorum inualetudines, sicut & mollities incurabiles sunt, ægrotant frequenter internis morbis, non admodum malignis, calidis, aut diuturnis, ratio consideranti aperta est. Horum curatio, exercitium, cibi parcitas, & vbi res est vrgentior, sanguinis missio, ex Rasio. 4. *ad Almans.* Purgandi sunt parcissimè. Primò, quia parum accumulant cacochymiæ ob delicatum victum. Secundò, quia in plethora, qua subinde abundant, purgans medicamentum inflammationem inducit, & ebullitionem. Tertiò, quia vires habent imbecilles ob crudos humores copia opprimentes.

Secundi generis sunt pauperes, labore tamen sibi sufficientes: his similes sunt rustici, mecanici, horum habitus inter homines optimus est, inculpata enim sanitate struuntur, rarò ægrotant, morbis tamen magis externis, ideóque ex frigore maximè ortis, non valdè malignis: victus enim eorum magis simplex est. Hos Galenus temperatos vocat, 5. *de sanit. tuend. ad. fin.* quòd ergo 3. *simpl.* 23. & 1. *epid. sect.* 3. *com.* 1. appellauit eos biliosos, intelligendum est de temperamento per laborem acquisito, superior autem locus explanetur de temperamento natiuo. Ij ergo temperati sunt: nam plus valet ad sanitatem simplex victus cum exercitio, licèt prauior, quàm multò melior, sed varius cum otio. Exemplum patet in his duobus statibus hominum. Immò plus valet simplicitas, & ordo victus, quàm facultatis coquentis robur, ex Gal. 3. *prog.* 35. In hoc statu hominum rarò exercetur phlebotomia, tum quia parum accumulant, tum quia labori committendi sunt, 2. *aph.* 16.

Tertij generis sunt mendici pauperrimi, qui prauissimis morbis, & diuturnis ægrotant, comitialibus abscessibus, vlceribus: Nam prauus victus, humi cubatio, immodicæ continuatio intemperantiæ plurimos morbos in illis excitant, 2. *aph.* 45. partim ob prauissimos cibos, partim ob imbecillem vim, quæ nec cohibere, nec corrigere malitiam potest. Ij omninò phlebotomandi non sunt ob debilitatem, & cacochymiam, parcè tamen purgandi, & sic Galenus, 6. *de sanit. tuend. cap.* 6. ex interualis aluum subducit: Nam prauo vtuntur cibo, 2. *aph.* 36. quare bono victu paulatim fouendi.

Si verò diligenter inquiras ad quam classem hominum sit reducendus Galenus noster? Dic ad primam: Nam se fructibus immodicè implebat, & otiosus erat. Deinde verò cùm ex reprobi alimenti copia, aquosi, & putredini maximè parati in febrem putridam, & acutam incideret, secta vena curatus est, quod auxilium ad putridas febres curandas esse præstantissimum, nulli puto non manifestum, & *supra* in Paraphrasi *hist.* 9. latè prædiximus. Deinde verò cùm ex fructuum fugacium esu copioso in eadem febre esset oppressus, cum hepatis inflammationis periculo, quia in eam partem tantisper decubuerat humor cui sanguinis missione est occursum, (sic enim abscessum vocauit Gal. 6. *aph.* 43.) tunc optimo in posterum vitæ regimine, & exercitio vsus, immunis à morbo perseuerauit.

Equidem consideranti mihi amplius causam ob quam cibus putredinem gignere queat, multiplex occurrit, quam inter omnes Auicenna, laudatissimus auctor protulit, 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 1. quarum prima est propter malitiam suæ substantiæ, ratione cuius humor qui ex eo generatur putredini est obnoxius, de quibus alimentis agit Galenus *lib. de cibis boni, & mali succi, cap.* 8. *ad fin.* & 1. *de dif. feb. cap.* 3. §. *Voco autem praua cibaria, &c.* quo loco recenset alia, cæpas, nasturtium, porrum, brassicam, vrticam, & quæcunque alia agrestia.

Secunda causa est, quia licèt cibus sit probi succi in natura sua consideratus, & secundùm familiaritatem quam habet cum corpore humano, nihilominùs tamen propter facilitatem corruptionis suæ, facillimè succos gignit, qui citò putredinem concipiunt, & affert in exemplum, lac, quod cùm sit probi succi, facilè tamen alteratur, & corrumpitur, vt scribit Auic. 13. 3. *tract. cap.* 2. *ad princ.* & 16. 3. *tract.* 1. *cap.* 2. *in fin.* quod deprompsit ex Galen. 5. *aph.* 64. Idem accidit ouis sorbilibus, piscibus saxatilibus, & inter fructus horarios, moris, ex Galen. 2. *de alim. facult. cap.* 11. quæ alimenta, etsi probi sint succi, sæpissimè tamen, quia promptè alterantur, & corrumpuntur, corpus cacochymia replent.

Quapropter ne sumentibus noceant, tres obseruari conditiones debent. Prima, quòd corpus sumens non sit immundum secundùm vasa, & multò magis secundùm ventriculum: sicut enim in corpore mundo superata à calore nostro in laudabiles humores conuertuntur, ita obtenta à cacochymia citò in vitiosos humores transmutantur. Secunda conditio est ne misceantur alimentis tardè coctilibus: Nam ob moram in coctionis officinis retenta simul cum illis vitiantur, vnde fit, vt Monachi qui solis piscibus vescuntur rariùs morbis infestentur, quàm illi qui carnes anteponunt, & infantes solo lacte nutriri iubentur, quamdiu lactantur, & similiter laudantur hædi, & vituli lactantes quando prohibentur à pastu. Quo nomine etiam reprobatur mixtio carnium cum piscibus, & multò magis mixtio duorum facilè corruptibilium, vt piscium cum lacte, vel ouis sorbilibus. Tertia conditio, quòd hæc recentissima sumantur, & ferè nihil à continente passa, quia facillimè etiam extra alterantur, & sic à

tribus vitiantur, ab aëre, ab immundo corpore, à mixto alimento.

Tertia causa ob quam cibus putredinem parit, est quando est aquosus, & mali nutrimenti, quales sunt fugaces, & horarij fructus; cùm enim abundent aqueo succo ob paucam moram sub sole, serosum sanguinem generant, qui facili de causa ebullit, & putrescit, quod etiam extrà in succis herbarum non insolatis accidere comperimus. Nam præterquam quòd fructus omnes humidum habent aqueum, minimè lentum, & glutinosum, quod partibus nutriendis minimè adhæret, & sic derelictum à regimine naturæ, & putrescens, morbos grauissimos concitat, quoniam sua copia distendunt, frigiditate debilitant os ventriculi, humiditate relaxant, tamen fugaces prauioris esse succi testatur Galenus 2. *de alim. facult. cap.* 2. firmat Auic. 3. 1. *doct.* 2. *cap.* 7. de quorum malitia, & noxis legendi Christoph. à Vega *lib.* 2. *art. medic. c. de fructib. arborum*. Mercat. *tom.* 1. *suor. operum lib.* 2. *clas.* 2. *quest.* 164. *num.* 65. & 66. quare illi qui per æstatem his fructibus se ingurgitant, in febres putridas sæpissimè incidunt, vt sibi accidisse in hac historia retulit Galenus: Nam hi fructus sanguinem generant ex facili occasione ebullientem, nam ab illis sanguis genitus, aqueus, & serosus est. Hoc modo asserit Auic. 1. 4. 3. *tract.* 1. *cap.* 6. in homine hepatis frigidi, quoniam sanguis est subtilis, & aquosus, multoties febres accidere.

Quarta causa ob quam alimentum est causa putredinis, est quando non conuertitur in optimum sanguinem, sed ex eo humor frigidus generatur, cui cùm calor naturalis non dominetur, necessariò corripitur ab extraneo, & putrescit. Affert Auic. 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 1. in exemplum citrulos, cucumeres, & pyra. Differt autem modus iste à primo, quia hic propter frigiditatẽ succi, primus verò ob prauitatem, & malitiam suæ substantiæ, putredinem generat. Ob quam causam à cucumeribus Galenus abstinendum censet *lib.* 2. *de alim. facult. cap.* 6. licèt bellè coquantur: nam frigidus ex ipsis succus in venis progignitur, qui longo temporis tractu putrescens noxas inemendabiles facit.

Quinta causa ob quam alimentum putredinem parit, est ob deprauatam præparationem, vt quando pisces cum lacte miscentur, vel coquuntur in vase immundo, vel aqua putrefacta, vel friguntur in vase æneo aliquid æruginis habente, aut cum oleo rancido, axungia antiqua, butyro corrupto, & vetusto. Tunc enim non benè cibus à ventriculo amplexatur, sed crudus remanens à natura non gubernatur, immò putrescit, & febres putridas ferè progignit.

Sexta causa propter horam, veluti si intempestiuo tempore alimentum sumatur, vt si sumatur, quando prius acceptum, coctum adhuc non est: Nam, vt dicebat Auic. 3. 1. *doct.* 2. *cap.* 7. *quod in corpore est deterius, est nutriens supra nutriens, quod non est digestum, mittere*: quam etiam causam affert, 1 3. 3. *tract.* 3. *cap.* 2. quod etiam contingit si sumatur cibus hora non consueta, præsertim mutata repente consuetudine, quod maximè reprobat Hip. 2. *acut. text.* 20. Hoc etiam contingit quando sumitur multus cibus, post quem sequatur exercitium, siue labor: Nam tunc crudum alimentum rapitur ad venas, ex Gal. 1. *de alim. facult. cap.* 2. dicens. *Carnes enim inanitæ rapiunt ex ventre succum non modò semicoctum; sed nonnunquam etiam crudũ, aut incoctum, quum cibo sumpto operibus se tradiderit*, ob *eámque causã hi grauissimis morbis posteà prehunduntur, & ante senectam intereunt*. Idem etiam contingit si post alimentum copiosum somnus sequatur: nam non solùm capitis repletio, & fatigatio, sed cruditas consequuntur.

Septima, & vltima causa, cibus putredinem gignit, quando in ipsius assumptione debitus ordo non seruatur, vt si præcedat crassum, & sequatur subtile, vt Auic. docet, 4. 1. c. 1. *ante med.* §. *Et nos quidem à nutriente terremur, &c.* Aduertendum tamen alimentum etiam esse putredinis causam ob quantitatem, quam natura neque tolerare, neque gubernare potest.

Sed quæres cur spretis aliis fugacibus fructibus solùm deinde vsus est ficubus, & vuis, cùm illi obstruãt, inflament, morbos cutaneos generent, vuæ autem, etsi dulces, & maturæ tardè coquantur, & in bilem vertantur? Dic quoniam inter autumnales fructus, ficus magis præstant; nam valdè nutriunt, abstergunt pituitam à ventriculo, ventrem prouitant, & facilè exeunt, quare si sint maturæ, nihil omninò lædunt, maximè si parcè quispiam eis vtatur, vt faciebat Galenus: si quis enim eis largiùs esitauerit, effatu dignam noxam persentiscet: nam sanguinem non modò improbum gignunt, quò fit vt ex ipsarum vsu cutanei repullulent affectus, & pediculorum copia in ambitu corporis succrescat: vuæ autem maturæ, hoc est dulces, & recentes, sicut & ficus; inter autumnales fructus principatum obtinent, & fugacibus omnibus magis nutriunt, minimúmque praui succi habent; argumento sunt vinearum custodes, qui cùm duos menses solis vuis, ac ficubus vescantur, corpulenti admodum fiunt, robusti, & viuidi, & maximè si vuæ sint pensiles, & quæ hyeme recondi solent: Nam hæ humiditatem excrementitiam magis absumptam habent, & membranulam exteriorem magis tenuem sortiuntur, quapropter faciliùs à calore superantur, de qua re lege Gal. *lib.* 2. *de aliment. facult. cap.* 9.

HIST. XIV. AVERRHOIS.

Valida febris materia noxia ad artus transmissa, sanatur.

*Sicut mihi accidit quando ægrotaui cum febre fortissima, & * criticaui ex illa per apostema in testiculis, eo quod mihi necessaria administrata non fuerunt, quare remansi arthriticus, & podagricus, &c. Auerrhoës* lib. 7. collig. cap. 31.

PARAPHRASIS.

Natura repugnante irrita sunt omnia, dicebat Hip. *lib. de lege, num.* 2. Cùm ipsa sit morborum præcipua medicatrix. Adeóque hoc verum est, vt ipsa si non possit per amplos canales, conspicuósque ductus humorem peccantem expellere, per ossium meditullium vacuare, & ad ignobiles partes, vt testiculos, & artus excernere contendat, & præsertim si sit robusta, & valida, hæc enim lethales morbos contemnit, vt monuit Galenus *lib.* 10. *meth. cap.* 4. sic experimento fidissimo compertum est ardentes febres; immò tertianas, eásque maximè productas in artuum dolores desinere: Nam in febribus longis tubercula, & dolores ad articulos expectare oportet; ex Hipp. 4. *aph.* 44. hócque fieri sola naturæ ope certum est, quæ est morborum medicatrix ex Hip. 6. *epid. sect.* 5. *text.* 1. quæ suis semper viribus vsa, vtilia seruat, noxia expellit, ex Galen. 1. *feb.* 5. & sapientissima cùm sit, malum sentiens, mederi summoperè gestit, & sudore, vomitu, soluta aluo, & reliquis vacuationibus hominem sanat, & plura alia facit in animantis commodum, de cuius prudentia, & prouidentia multa conscripsit eleganter Ioubertus *lib.* 1. *paradox.* 6.

Hoc modo ex variis morbis in varios fieri metaptosim probat Hip. 6. *epid. sect.* 6. *text.* 8. *qua ex quibus*, aut vt alij codices legunt, *qua ex quibus, in quos, &* 1. *epid. sect.* 2. *text.* 10. *sed his alia pro aliis*. Sic *abscessus, & fistulæ aliorum medela sunt*, ex Hip. 6. *epid. sect.* 3. *text.* 20. Et licèt transmutatio vnius morbi ad alium, abeunte priore aliquandò fit in solutionem, interdum in perniciem, tamen in auctore nostro à prauis ad bona transmutatio facta est: Nam podagra minus est periculosus morbus, quàm febris valida, & testiculorum inflammatio non tantum periculum portendit, quum sit in parte remota à corde, & fonte caloris, quàm causus, ex cuius sæuitie alia emanant pathemata dira, quæ vires cordis, & viscerum firmitudinem exoluere queunt.

Sic metastasis à membro nobili ad ignobile, bona: Nam tunc natura viribus suis vtens, quod alienum est expellere nouit, vt *lib.* 1. *de dif. feb. cap.* 5. monuit Gal. sagax enim,

&

& prouida, principes partes, vt cor, hepar, in quibus febrilis caloris insolentia efferatur summis facultatibus ornat, multis quasi satellitibus circumpositis munit, easdémque innato robore ad morborum insultus tolerandos tuetur, ac defendit. Si verò non potest totam materiam peccantem deuincere, eam in ignobiles partes transmittit, quare priore cessante morbo, superuenit alter. Hoc manifestè conspicimus in Apoplexia, cui, si euadit æger, superuenit paralysis, vt docent Gal. 4. *de loc. cap.* 2. Auic. 3. 3. *tract.* 5. *cap.* 8. Erastus *lib.* 4. *disput. contra Paracelsum*, Salius *ad cap.* 19. Altomarij Amat. 4. *centur.* 22. & alij. Sic in fine intermittentium febrium bile flaua in spinam dorsi, & neruorum origines effusa, accidit paralysis, monente Fernelio *lib.* 5. *patholog. cap.* 3.

Sed rogabis quo pacto hæc febris dici poterat valida, & fortis, si fuit producta, & per abscessus soluta: nam B acutæ febres iudicantur sudore, hæmorrhagia, alui deiectione, & excretione per vrinam, diuturnæ verò per abscessus: nam vt ait Gal. 3. *aph.* 36. in longis morbis humor tenuis est dissolutus, remanet crassus, quem ad infernas partes expellit natura, & ille grauitate sua, propriòque momento deorsum vergit, vt ait Gal. 2. *prog.* 34. quare in acutis abscessus in superioribus partibus, in chronicis morbis in inferioribus excitantur, ex Hipp. & Gal. 3. *prog.* 25. *&* 2. *eiusd.* 62. tenuis enim humor leuitate sua ascendit sursum. Dic: vocauit validam febrim, vehementem, per quam, febrim magni feruoris intelligere possumus, in qua ob collapsas vires, minuto calore interno, à febre vires prosternente; in processu morbi generantur obstructiones, cruditates, & crassorum humorum C copia repullulat, quos ad artus, partésque inferiores crisi quadam transmisit. Hoc modo ex ardentibus febribus hydrops excitatur, ex phrenitide lethargus, & alij frigidi morbi superueniunt.

Hanc autem transmutationem, crisim appellat, loquentibus nobis in latiori crisis significato, & sumentibus hoc nomen crisis pro solutione qualibet facta à natura: cùm sola subita ad sanitatem mutatio, crisis nomen mereatur, Gal. 3. *cris. cap.* 2. Nam varia est crisis acceptio, & sex modis fieri dicitur, vt docuit Gal. 2. *cris.* 5. *&* 3. *eiusd. cap.* 1. de quo argumento lege pulchra apud Laurentium *lib.* 1. *de cris. cap.* 2. Ludou. Lemos. *lib.* 3. *de optim. prædicend. ration. cap.* 1. *&* 2.

QVÆSTIO XVIII.

Vtrùm nomen crisis, iudicium significet, an separationem humoris, & excretionem, vt contra Galenum Langius opinatur.

COMMENTARIVM

CRiticaui.] Licèt de crisi, criticis diebus, eorúmque causis, accuratè, & copiosè simus *lib.* 6. *in comm. hist.* 17. verba facturi, tamen optima ratione à nobis *in com.* huius historiæ est constitutum, quod de crisis etymologia disseramus: video enim plurimas crisis ad Galenum significationes, quæ ambiguum reddunt Medicum, &, si non rectè explicentur, in intelligendis libris de crisibus, & de diebus decretoriis valdè perplexum, cùm ad rerum cognitionem nominum distinctio valdè sit vtilis, vt probat E Gal. 3. *simpl.* 3. explicat Manardus *lib.* 2. *epist.* 1.

Crisis, seu iudicij vox est ambigua: nam variè solet definiri à Galeno *lib. enim* 2. *aph.* 13. *&* 23. *&* 3. *progn.* 1. *&* 1. *epid. sect.* 3. *com.* 16. docet crisim esse subitam in morbo mutationem ad salutem, vel mortem, ad meliùs, vel ad peius. Sumitur etiam à Gal. 1. *de dieb. decretor. cap.* 1. *ad fin.* pro turbatione, quæ abscessus, & excretiones solet antecedere; quibus prædicta siue ad salutem, siue ad mortem superuenit mutatio, nam, *vt lib.* 3. *cap.* 2. *de dieb. decret.* Galenus ostendit, priusquam morbus per abscessus, vel excretiones iudicetur, non mediocris in ægro corpore perturbatio efficitur, separante natura à bonis mala, & ad excretionem properante 2. *aph.* 23. Sumitur tertio modo crisis pro sola subita morbi solutio- A ne ex Gal. 1. *de dieb. decretor. cap.* 9. & ex eodem 1. *acut.* 25. quo loco Galenus per crisim intellexit vel perfectam morbi solutionem, vel mutationem eam quæ vsque adeò insignis est, vt æger periculum omne euaserit. Sumitur vltimò, vt vtrúmque complectatur, & turbationem præcedentem, & solutionem repentinam, *vt lib.* 2. *cap.* 11. *cris.* ipse pronunciat. §. *Eas igitur quæ cum magno, & repentino certamine fiunt morborum solutiones, quas præcipuè, crises nominaui, febrium earum quæ ex calidis humoribus accenduntur proprias esse, est existimandum, &c.*

Ex iis nominis crisis significatis, solam repentinam ad sanitatem mutationem, crisis nomen adipisci dicendum est cum Galeno *lib.* 3. *cris. cap.* 2. *&* 1. *de dieb. decretor. cap.* 9. *&* 3. *prog. com.* 1. quæ autem repentè hominem interficit, non simpliciter crisis, sed mala crisis nuncupatur, ex Gal. 4. *acut.* 43. Illa verò acceptio nominis crisis, seu indicij, secundùm quam quæuis morbi solutio, crisis appellatur, quomodo diariæ febres crisi solui dicuntur, & morbi etiam qui paulatim soluuntur 1. *de dieb. decretor. cap.* 9. *&* 2. *eiusd. cap.* 5. sed hæc crisis est impropria, ex Gal. *lib.* 2. *de dieb. decretor. cap.* 11.

Insuper vox *Crisis* idem Grecis significat quod Latinis iudicium. Dicitur à κρίνω, verbo Græco, quod iudico, seu decerno significat. Translata verò est vox crisis à iudiciali foro ad morbos ex Gal. *lib.* 3. *de diebus decretor. cap.* 2. *&* 3. *progn. com. vlt.* & Auic. 2. 4. *tract.* 1. *cap.* 2. *ad finem*, & sic inditum fuit nomen crisis ab analogia; seu similitudine externi iudicij, quia quemadmodum in hoc datur pugna inter actorem, & reum, ita etiam hîc adest pugna inter morbum, & naturam, & fuit inuentum hominis vulgaris vt inquit Galenus *lib.* 3. *de crisib. cap.* 2. qui cum symptomatis criticis, seu iudicatoriis adesset, ipse re cogente pronuntiauit, quod iudicium tunc de vita ægrotantis ageretur, nec enim Medicorum aliquis inuenit hoc nomen, sed necessarium fuit, vt qui præsens adesset, conturbaretur, atque ideò exclamaret, & crisim, id est iudicium, rem ipsam appellaret.

Quia autem in crisi tria conueniunt, turbatio præcedens, media excretio, seu vacuatio, postrema morbi solutio, controuerti potest, de quo ex tribus dicatur nomen crisis, quando videlicet distribuuntur in varios dies. Et licèt quæstio sit de nomine, Galenus tamen nomine crisis, magis perturbationem, quàm morbi solutionem appellandam censet, ita inquit, *lib.* 1. *cris. c.*.... §. *Et multò magis* D *adhuc eam agitationem quæ ipsam præcedit, nempe solutionē ita appellare consueui, &c.* Ratio est in promptu: nam solutio citra perturbationem nunquam fit, quare ex ea crisis nomen inuenit; vt notat Gal. *lib.* 3. *cap.* 2. firmat Aëtius *tetrab.* 2. *serm.* 2. *cap.* 23.

Sed accedamus ad Langium acutissimum, qui *lib.* 1. *epistol.* 37. contendit crisim non significare iudicium, sed potiùs separationem humoris, & ipsius expulsionem. Suum placitum triplici medio probare conatur. Primò ex Galeno dicente, 2. *aph. com.* 17. *Fit autem crisis natura separante à bonis mala, & ad excretionē propertante, &c.* similiter ex 4. *aph. com.* 22. quo loco Galenus asseruit ad bonam crisim requiri, quod præcedente concoctione fiat, & postea sequatur expulsio. Secundò, probat ex ipsa vocis significatione: κρίνω enim verbum Græcum Latinis significat separo, diuido, discerno. Tertiò confirmat ex Gal. *lib.* 3. *cris. cap.* 12. §. *Et quispiam homo vulgaris. Cùm istis adesset, ipsa re cogente ita pronuntiauit quod indiciū tunc de vita hominis ageretur, &c.* Quo loco inuentum fuisse hoc nomen non à Medico, aut Philosopho docto, sed à vulgari, aut idiota asseuerat Galenus. Concludit ergo in crisibus desiderari iudicem, qui in foro contentioso adest: nec enim natura dicetur agere personam iudicis, sed potiùs rei, nec Medicus iudex dicetur, cùm procuratoris, & patronivicem gerat.

Porrò cùm Langius receptissimam verbi significationem euertere conetur, iccircò eius opinio admittenda non est, nec eius argumenta quicquam concludunt. Dic: ad primum, Galenum 2. *aph.* 17. *cit.* Solùm explicare causam perturbationis præcedentis crisim, dicens causam perturbationis esse separationem prauorum

humorum à bonis *quarto verò aph. cit.* solùm explicat causam futuræ bonæ crisis, sed in vtroque loco nunquam vocauit crisim, separationem ipsam.

Ad secundum. Dic, κρίνω verbum Græcum similiter significat iudico, nam in iudicio fit etiam separatio, quemadmodum optimè interpretatur Auic. 2.4. *tract.* 1. *cap.* 2. *in princip.* dicens: *Crisis intentio est, & separatio in altercationibus, &c.* quod magis interpretatur in fine capitis. §. *Et scias quòd nomen crisis secundum quod dixit ille, cuius sermoni creditur, est deriuatum à separatione prolocutionis, quæ est vni duorum disputantium, aut contendentium apud iudices suprà aliud quasi sit separatio, aut exitus ab altercatione.* Quibus verbis Auic. apertè demonstrat crisim, seu iudicium esse sententiam prolatam, per quam separatur subitò non humor, sed potiùs ęgritudo, aut vita, quę inuicem certabant.

B Ad tertium. Dic, ob id addidisse Galenum *in lib.* 3. *c.* 2. *cit. ipsa re cogente*, ac si diceret rem ipsam coëgisse, idiotam, vulgarem, nedum doctum, & Philosophum Medicum vt sic vocaret, nec in hoc certamine desideratur aliquid quod in iudicio externo, & foro contentioso adsit: nam morbus actor est, reus natura, testes signa, Medicus naturæ patronus, seu procurator, crisis incompleta, seu imperfecta, sententia interlocutoria, crisis completa, seu perfecta, sententia definitiua. Iudex, dies ipse in quo fit crisis: nam dies ob hanc causam dicuntur critici, decretorij, seu iudicatorij, & hoc modo Gal. 1. *de dieb. decretor. cap.* 4. comparat diem septimum Regi clementissimo, diem verò sextum tyranno crudelissimo. Ex his fit manifestè longè à Galeni mente aberrasse Langium; nam ille non separationem humoris, sed subitam in morbo transmutationem, crisim vocat.

C Si verò petas cum Conciliatore *dif.* 103. & Vallesio 10. *cont. cap.* 11. vtrùm crises nocturnæ sint frequentiores, & salubriores diurnis? Dic: perturbationes præcedentes euacuationem non solùm sunt manifestiores noctu, quia interrumpitur somnus, vt inquit Gal. 2. *aph.* 13. sed frequentiores, quia eo tempore potentiùs operatur natura, ex Gal. *lib.* 1. *de caus. sympt. cap. vlt.* & quia commotiones humorum præsertim in acutis morbis magis fiunt noctu, quo tempore luna vehementiùs operatur, & sic inundationes, terræ motus, & similia frequentiùs in magno mundo noctu contingunt, ita Galenus *lib.* 3. *de diebus decretoriis cap.* 1. 2. & 3. causam dierum criticorum ad lunam esse referendam longa oratione contendit. At verò salubritas crisis non ex nocte, aut die colligenda est, sed ex aliis quæ affert Galenus 1. *aph.* 20. sunt autem indicia optimæ crisis summatim à Galeno ibi descripta, numero sex. Primum si fit per euacuationem. 2. Si sit humoris noxij. 3. Si fiat secundùm rectum. 4. Si sit cum tolerantia. 5. Si præcessit exacta concoctio. 6. Si fuit facta in die decretorio.

HISTORIA XV. AETII,

Febris ardens, vigente bruma, citra coctionem, & viribus infirmis, lethalis.

NAm si aliquando contigerit, vt frigido existente ambiente æger fortiter à febre exuratur, modicam salutis spem de ipso habere oportet. Si verò neque concoctionis signa affuerint in tali aëris statu, neque vires fortes habere apparuerit, talem seruari impossibile est. Quare neque lauabis ipsum, neque innunges rarefacientibus medicamentis, neque vinum dabis, neque frigidam. In quibus enim desperata est salus, vanum est auxilia multos seruantia imperitorũ calũniæ exponere. Proinde ego Medicos quosdam noui methodi ignaros, qui imitati sunt ea quæ à nobis fieri solẽt, & vsi sũt iis auxiliis, in iis qui penitus mortui fuerunt, & neque quicquam profecisse, & opportunum ipsorum vsum suspectum, ac horrendum fecisse. At nos, & temporũ occasiones, & auxilia describimus in iis qui seruari possunt: nã qui incurabiles sũt* A *ægri, iis neque occasio, neque auxilia commodant, &c.* Aetius tetrab. 2. serm. 1. cap. 78.

PARAPHRASIS.

DIxerat priùs Aetius febribus ardentibus duo esse præsidia vtilissima, & balneum, & chamæmeli decoctum. Illud enim humorem peccantem per totum corporis habitum, tum resoluit, tum viscera refrigerat, & igneum calorem valdè contemperat fuliginosa excrementa educens, *vt lib.* 11. *meth. cap.* 20. & *lib.* 3. *acut.* firmauit Galenus. Hoc, tepida caliditate prouocat sudorem. Sed hæc duabus conditionibus præhabitis administrari debent, vt docuit Galenus *in hoc lib. cap.* 9. §. *Sanè totum corpus priùs, quàm id vacuaueris, rarefacere non expedit: vbi vacuatum est, vtique licebit id medicamento aliquo, cui calor tepidus insit, rarefacias, cuiusmodi est quod ex chamæmelo conficitur, &c.* Sed hæc auxilia duabus conditionibus celebrari debent. Prima vt adsit coctio in vrina, secunda, vt vires sint fortes, & robustæ: nam ad balneum necessaria concoctio est, vt ibi *in cap.* 20. Galenus affirmat. §. *Balnea in febribus administrabis, quando multitudo crudorum humorum in primis venis non contineatur: nam ex eo horum copia in totum corpus digeritur, &c.*

Sed in hac re dubium est maximum, cur nempe Galenus non concedit balneum nisi post coctionem, si balneum coquit, ex Galeno *lib.* 1. *epid. sect.* 2. *com.* 44. Dic. Galenus balneum ministrat post vacuationem non omnimoda, patet ex verbis Galeni, *balneóque, cùm in remissione febris adhibetur, corpore iam mediocriter transpirante, non exiguum affert commodum, &c.* Quapropter balneum in remissione febris est consulendum, vt residuus humor coqui possit.

Deinde si vires non sunt alacres, balneum est inutile: nam balneum spiracula cutis relaxat, sudorem procurat, sanguinem, & spiritum resoluit, & sic euacuat, totúmque corporis habitum exhaurit & vires minuit, *lib.* 4. *aph.* 2. monuit Galenus. Quare Hipp. 3. *acut.* 59. Illud in summa imbecillitate vehementer negat: *quoniam viribus resolutos amplius enertit.* vt Galen. inquit *in com.*

Si ergo febris ardens incocto humore, vires validas apprehenderit, tunc nec vinum dabis, neque frigidam offeres: hæc enim citra coctionem offerenda non est, neque cùm vires sunt inualidæ, vt latè *in com. histor.* 5. suprà notauimus. D Illud, si sit aquosum, crudos humores intempestiuè in totum deferet corpus, si sit vinosum, & nimis calidum, inflammabit viscera. Id præcepit Galenus *lib.* 1. *ad Glauc. cap.* 14. *in med.* dum sic inquit, *sed aduertendum est, an aliquid sit quod prohibeat huiusmodi exhibitionem: velut si aliquod vnum ex visceribus inflammationem patiatur, aut caput vehementiùs doluerit, aut passio aliqua quæ delirare cogat, aut febris incendens in morbo crudo: magna enim, & quasi insanabilia ex potu vini in huiuscemodi affectibus nocumenta proueniunt, &c.*

De secunda conditione quæ vires respicit, illud sciendum est, quod si in febre ardenti incoctus sit humor, & vires sint debiles, tunc iam in malis esse ægrum est existimandum; quum enim concoctio à valido calore perficiatur, si hic pusillus est, & remissus, materiam peccantem E concoquere haud poterit: nam vires in calore, hoc est sanguine, & spiritu permanentiam obtinent, vt docet Gal. *lib. de curand. rat. per sang. mis. cap.* 9. quare ad curationem omnium morborum exigit Gal. vitalis, & animalis facultatis robur, *lib.* 7. *meth. cap. vlt.* & 11 *meth. cap.* 9. ad febrium putridarum curationem, naturales vires firmas prærequirit, nec citra rationem: illorum enim curatio, coctione, separatione, & excretione perficitur, quæ facultatis naturalis ope perficiuntur.

Porrò adeò vires necessariæ sunt in omni morbo, vt eas, fortes, & lethales morbos contemnere asseueret 10. *meth. c.* 4. & ex earum firmitudine, & robore, ægri salutem, & victoriam morbi solùm expectet *lib.* 10. *meth. c.* 5. nec mirum; nam vita nihil aliud est quàm ipsæ vires, aut earum actiones, ita monente Gal. *lib.* 9. *meth. cap.* 10. *in princip.*

Quare

Quare in coctione humoris, & virium firmitudine totius salutis spes reposita est, quia coctiones iudicij celeritatem pollicentur, ex Hipp. 1. *epid. sect. 2. text. 45.* ita vt morbi qui sine coctione finiuntur, maligniùs retrocedant, 3. *cris. 4. & 2. aph. 27.* præsertim si vires sint inualidæ, quarum auxilio humor concoqui, & excerni debet.

Hæc omnia summum periculum portendunt, maximè si febris hyeme contingat, quæ hoc tempore inualescens deterior est, quàm si fieret æstate contra Dioclis sententiam, qui vt refert Galenus 2. *aph.* 34. putabat cum aliis febrem ardentem factam hyemali tempore faciliùs sanari, quàm ea quæ fit in æstate, cùm contrarium maximè sit verum: quoniam febris hyeme generata, maiorem, & vehementiorem causam arguit: si enim temporis contrarietas non potuit vincere causam, neque febris ardentis generationem impedire, cùm sanitatem haberet suffragantem cum virium robore, quæ causis morbificis repugnat, multò minùs poterit febrem iam factam soluere, deficiente sanitate: & virium robore.

Hæc omnia si vni ægro aduenient, hunc seruari, inquit Aëtius, impossibile est, quod ita intelligi debet, vt licèt ex vi morbi mors prædicenda sit, tamen aliquando euadere contingit; neque enim lethalia signa semper necessariò, sed magna ex parte mortem afferunt, ex Gal. 5. *aph. com. 2.* sic vtero gerentem capi acuto morbo, lethale, hoc est impossibile est, vt euadat, quum tamen plures grauidas acutissimis morbis præhensas citra auxiliorum opem, sed solo naturæ ductu saluari quotidiano experimento ratum sit, vt probant Valleriola. *lib. 4. obs. 1. & lib. 6. obs. 6.* Hollerius *lib. 5. aph.* 30. Forestus *lib. 2. de feb. obs. 27. & lib. 15. obs. 22.*

Quod si hæc omnia funesta sint, nihil nos agere oportet, sed morbi finem prædicere, nam deploratos non oportet attingere, ne infamemus præsidia quæ multis fuere saluti, vt prædixit Hipp. *lib. de art. num. 4.* & Galen. 1. *aph. 8. & 2. aph.* 29. quoniam tamen præfato mortis præsagio licèt auxilia, vel grauissima in conclamato morbo adhibere. Medicus enim præsagiens culpa vacabit 1. *prog. 4.* & Celso *lib. 5. cap. 25.* & multi citra spem mirabiliter sanantur, ex Auic. 4. 4. *tract. 2. cap. 10.* Iccircò habito priùs præsagio de morte, aliqua non solùm in gratiam assistentiam, sed ægri sunt celebranda, quoniam plures sanantur, de quibus Medicus desperat, vt scitè docuit Celsus *lib. 2. cap. 6.* Lege quæ diximus *lib. 1. in com. hist. 63.* & Galenum *lib. 12. meth. cap. 3.*

QVÆSTIO XIX.

Vtrùm coctio rectè à Philosopho finiatur, vt contra cum voluere Argenterius, & Manardus, & an sit dicenda alteratio secundùm qualitates, an secundùm substantiam.

COMMENTARIVM.

Concoctionis signa.] Argumentum de coctione, & putredine, ad febres, omnésque morbos curandos esse vtilissimum, affirmant omnes, qui in explicando argumento de febribus, palmarium fecerunt: has alterationes esse inter se contrarias diximus *lib. 2. in com. hist. 66.* De putredinis natura sat multa in hoc libro supra *in comm. hist. 9.* Modò coctionis natura altiùs inuestiganda cum Philosopho, qui inter omnes eius essentiam intimiùs explicuit *lib. 4. meteor. cap. 2.*

Concoctio est perfectio quæ à naturali, propriòque calore fit ex oppositis passiuis, quæ sua cuique materies existunt. Hanc finitionem recipiunt omnes vno excepto Argenterio *in com. cap. 89. lib. art. medic. Gal.* sed immeritò, quia pleniùs omnes causas coctionis emedullat. Causa formalis illius est perfectio, & per perfectionem, non intelligit terminum, & finem alterationis, vt placuit Auerrhoi, sed ipsam alterationem. Primò, quia ita explicat Gal. 1. *de natural. facult. cap. 2.* dicens: *coctionem digestionem, & sanguificationem esse actiones.* Secundò, quia idem Aristoteles distin-

A guit coctionem à fine coctionis, *& cap. sequenti* distinguit maturationem à maturitate. Tertiò, quoniam verba illa, vt elixatio, assatio, coctio, alteratio motum significant.

Intelligitur ergo per motum alteratio, siue transmutatio ducens ad esse perfectum: per hoc autem perfectior forma non intelligitur, quia hæc, ope illius perfectior non acquiritur, vt quando lac sumitur à puerpera ex quo per coctiones plures aliud lac in vberibus generatur, quod non habet perfectiorem formam essentialem, quàm assumptum: similiter etiam per suppurationem, quæ maturatio est, & species coctionis, acquiritur forma puris, quæ non est perfectior forma sanguinis ex quo fuit generatum. Nec etiam per coctionem acquiritur perfectius esse, id est, mixtio maior, quia

B ex carne assumpta fit per coctionem chylus qui non habet maiorem mixtionem, quàm caro. Dicitur ergo concoctio, perfectio, quia est transmutatio per quam aliqua perfectio vtilis ad aliquod opus, vt alitionem, vel ad aliud comparatur.

Sed occurrit hoc loco in proposita definitione dubitatio non inutilis. Vtrùm hæc mutatio sit secundùm qualitates, an secundùm substantiam. Et quod sit mutatio secundùm qualitates tantùm, apparet. Primò, quia definitur alteratio à Galeno, & est operatio facultatis alteratricis, sed alteratio est motus secundùm qualitates, ergo coctio, mutatio est. Secundò, definitur à Galeno. *lib. art. med. cap. 89.* est alteratio faciens cessare putredinem manente substantia, ergo etiamsi res cocta mutetur secundùm qualitates, eadem tamen substantia manet Tertiò, bilis cruda, & flaua admodum est acris, & malè olens,

C cocta autem & pallidior & minimum malè olens auctore Galeno 2. *acut.* 44. & in fructibus tunc maturatio, siue concoctio perfecta est, cùm semina quæ in eis sunt aliud eiusmodi quale ipsum est efficere valent ex Arist. 4. *meteor.* 3. sed ista solùm mutantur secundùm qualitates, vt patet, ergo coctio non mutat secundùm substantiam, formam.

Pro altera parte validissimæ sunt rationes, quas præstat auctorum firmare sententiis, & ostendere hanc fuisse Arist. & Galeni mentem. Primò quia alimenta per coctionem non mutantur secundùm qualitates solùm, sed etiam secundùm substantiam, & formam, vt constat in coctione ventriculi, in qua alimenta non mutant solùm qualitates, sed etiam substantiam, & formam, & in secun-

D da coctione chylus mutat qualitates, substantiam & formam, & in humores conuertitur, alioqui incideremus in opinionem eorum quos impugnat Gal. 2. *de natural. facult. cap. 8. ad fin.* asserentium extrinsecus in cibis humores consistere, & in corpore non generari.

Secundò. Coctio est opposita putredini, sed putredo non solùm mutat qualitates, sed substãtiam, & patet quia definitur ab Arist. 4. *meth.* 2. est corruptio, &c. & à Gal. 11. *meth. 8. est mutatio totius putrescentis corporis substantiæ ad corruptelam à calore extraneo*, ergo similiter coctio est mutatio substantiæ, & confirmatur, quia coctio putredinem emendat, & finit *lib. art. med. cit.* sed putridi humores præter intemperiem, & vitium in qualitatibus, sunt etiam immutati secundùm substantiam, alioqui sola alteratione per contrarias qualitates corrigeretur putredo, non

E est ergo coctio mutatio solùm secundùm qualitates.

Tertiò, etiamsi coctio definiatur par alterationem, & sit actio facultatis alteratricis, nõ perpetua est solùm mutatio secundùm qualitates, quia similiter etiam nutritio quæ est mutatio secundùm formam dicitur species alterationis à Gal. 3. *de sympt. caus. cap. 2. post princip. §. Naturalium actionum prima, ac propemodum maximè necessaria nutritio est, quæ alteratricis actionis quadam est species, &c.*

Quartò. Licèt Galenus dicat coctionem esse alterationem in similem qualitatem eius quod nutritur, per qualitatem intelligit substantiam, & formam, siue speciem, & hoc significauit 1. *epid. sect. 2. com. 44.* cùm dixit coctionem esse deductionem eius quod concoquitur in concoquentis substantiam: qualitatem autem apud Galenum quamplurimis locis sumi pro substantia forma,

& essentia rei, est manifestum: nam 1. aph.2. *in princip.* A asserit purgationem esse humorum, qui sua qualitate molestant vacuationem *& lib.* 1. *de facult. natural.* 10. asseuerat fieri non posse, vt assimilentur, mutentúrque inter se vlla nisi societatem aliquam, cognationémque in qualitatibus habeant *&* 5. *de vsu part.cap.*10 *post med.* agens de partibus quæ sanguinem expurgant ab excrementis, inquit, *neque enim trahere huiusmodi excrementa potuissent, nisi qualitatis communitas quadam cum excrementis ipsis intercessisset, &* 3. *simpl.cap.*25. *in princ. Determinatum,* inquit, *est plerásque perfici attractiones qualitatum familiaritate, &c.* Quibus locis per qualitatem non intelligit Galenus primas, aut secundas qualitates, sed rei substantiam. Ergo similiter intelligit, quando coctionem esse alterationem in similem qualitatem definiuit. B

At priusquàm dubitatio soluatur, notabis coctionem semper esse transmutationem ad perfectiùs esse, vt dictum est, & illius finis, inquit Arist. *loc. cit. meth.* aliis natura existit, natura autem est, quam veluti formam, essentiamque dicimus, aliis ad quandam formam contendit, id est terminus, & finis actionis, aliquando est noua forma, & substantia, sæpè est eadem substantia, & forma, in esse tamen perfectiori.

Quare respondendum ad quæstionem, per coctionem aliquando mutari rem secundùm formam, aliquando minimè, acquirere tamen perfectius esse in ordine ad aliquod opus. Acquiritur noua forma in coctione ventriculi, & iecoris, & per eas alimenta mutantur secundùm formam; in maturatione verò fructuum, & in coctione recrementorum, & humorum putridorum, ferè non acquiritur noua forma, acquiruntur tamen qualitates naturæ conuenientiores: cum hoc tamen stat coctionem non esse simplicem alterationem secundùm qualitates primas; nam si talis alteratio esset, naturæ, & caloris natiui operatio esse non posset, res enim sic ab extrinseco alteraretur. Quò fit vt per coctionem non solùm res secundùm qualitates primas, sed etiam secundas immutentur, quia semper magis permiscetur humidum cum sicco, quare licèt non mutentur semper secundùm formam, tamen secundùm substantiam mutari dicuntur quia vel acqirunt crassitiem, vel tenuitatem, vel diuersum odorem, & aliàs qualitates, quæ ad substantiam rei proximè accedunt.

Ex iis argumenta proposita iam solui poterant, verùm D quia contendunt probare coctionem semper esse mutationem solùm secundùm qualitates, alia verò esse semper mutationem secundùm formam, sigillatim ea diluenda sunt. Et ad primum dicendum est, quòd quemadmodum Galenus Medicum agens in elemētis non agnoscit aliam formam vltra qualitates primas, ita etiam in mixtis nō agnoscit aliam formam vltra temperamētum, quo pacto etiam 5. *de loc. affect.cap.*7. *ante medium.* §. *Porro omnium facultatum essentia, &c.* dicebat, essentiam facultatum in temperamento consistere, *&* 3. *de sympt.caus.cap.* 1. facultatem lædi in sua substātia vitiato temperamento asseruit, quare quando affirmat coctionem esse alterationem in qualitatem similem, nihil aliud vult, quàm esse mutationem in substantiam, vel formam similem.

Ad secundum dicendum est: verum quidem esse in humoribus putridis, quando per coctionem corriguntur, non mutari formam, mutari tamen eos ad substantiam similem rei concoquenti, quādo autem Galenus *cit.* inquit coctionem esse alterationem, quæ putredinem finit manente substantia, solùm vult in febre putrida duo præsidia esse ex vsu, nempe humoribus putridis coctionem, quæ illud quod semiputridum est emendet, & ad benignum reducat manente substantia id est substantia non vacuata, sed intra corpus remanente, & proficuam etiam vacuationem esse quæ extra corpus educat quod omninò putridum est, nec potest ad benignum reduci.

Ad tertium dicendum est bilem putridam, & fructus immaturos per coctionem non mutare formam, mutare tamen qualitates etiam secundas, nempe odorem, saporem, & consistentiam quæ ad substantiam rei proximè accedunt. Alia verò hoc modo soluenda sunt: neque enim nos negamus in coctione ventriculi, iecoris, mammarum, & testium, alimenta formam mutare, & hæc est causa ob quam veterum nonnulli coctionem ventriculi putrefactionem, & corruptionem appellabant, vt refert Gal. 6. *aph. com.* 1. & ventriculum asserebant concoquere putrefaciendo, quia forma præcedens corrumpitur, & alia de nouo acquiritur: Verùm quia id fit perfectiori modo, corruptionis nomen non meretur præsertim cùm fiat à calore naturali, & intendatur, à natura. Ad secundum. Dic: rem, dum putrescit, formam seruare, etiamsi mutetur secundùm qualitates primas, & secundas, *vt suprà in com. hist.* 9. satis confirmaui, quare si coctio putredinem tollat, & finiat, non necessariò formam mutabit. Tertium, & quartum conuincunt coctionem esse mutationem ad substantiam, quod non negamus.

Actum est de formali causa quæ est perfectio ad esse perfectum. Causa efficiens est calor proprius, & naturalis, licèt, si exquisitè loquendum est, præcipua causa efficiens sit anima mediante facultate concoctrice, calor autem naturalis tantùm instrumentum est, non solùm quà calor, sed qua vim naturæ, seu animæ retinet, & ab ea dirigitur: & hæc est causa ob quam struthiocamelus concoquit ferrum, quod ignis conterere nequit, & aues paruissimæ semina durissima concoquunt, quæ robusta, & calidissima animalia frangere, nec minuere C queunt, quidquid hunc euentum à causa manifesta, & non à proprietate accidere contendat Ioubertus 1. *parad.* 7. Et quia calor hic est temperatus, vt natura cuiusque viuentis, vel partis requirit, non semper est similis, sed in quibusdam intensior, in aliis remissior, & in quibusdam vincit frigiditatem, & in aliis à frigiditate superatur, vt constat in mammis, ossibus, plantis, & animalibus frigidis, & aliquando vincit calorem rei coquendæ quia intentissimus est, vt in corde, & ventriculo calido, qui dura alimenta optimè coquit, interdum ab eo vincitur: tamen in efficacia, & actione coctionis semper vincit.

Hic calor si est humidus, coctioni magis est aptus, vt Galenus explicat 3. *de caus. sympt. cap.* 3. argumento est quòd naturæ calidæ, humidæ ætates, & partes similis temperamenti fæliciùs concoquunt, & nutriuntur. Quoniam verò calor natiuus duplex est, alius insitus singulis membris, alius à corde influens, neuter per se solus ad coctiones obeundas est sufficiens: nam insitus, debilis est, & veluti in potentia, & sic oportet quòd ab influenti ad actum reducatur, hæc est causa quare per somnum viscera faciliùs concoquunt: tunc enim influens calor totus ad interiora defertur.

Insuper licèt concoctio à calore naturale rei concoquentis proficiscatur, cùm hic sit naturæ instrumentum, à calore tamen rei concoquendæ adiuuatur: hic enim solùm excitat, & calorem natiuum fouet, & hac ratione concoquere dicitur. Hoc modo corticem citri etsi concoctu difficilem, coctioni tamen conferre asseuerat Galenus 2. *de alimentor. facult. cap.* 37. Nam calor naturalis ab extrinseco iuuatur, & sic magis fausta coctio celebratur, ex Arist. 4. *meth.* 2. Gal. 5. *simpl.* 6. *&* 7. *meth.* 7. *& lib. de const. art. med.* 12. *ad fin. & cap.* 19. *ad fin. &* 1. *epid. sect.* 2. *com.* 44. *&* 4. *acut.* 44. Sic coctio iuuatur à medicamentis, fomentis, vnguentis, balneis, quiete, exercitio, potu E vini, calore pueri: quoniam hæc modicè calefaciunt, & coctiones iuuant. Quomodo autem hæc quantitatem caloris adaugeant, explicuimus *lib.* 2. *in com. hist.* 66.

Deinde non solùm quæ modicè calefaciunt, & humectant, coctionem iuuant, & calorem naturalem refocillant, sed illa quæ ipsum roborant: hæc autem non solùm sunt calida, sed frigida: cùm enim innatus ignis ob excessum debilis est (calor enim aptus functionibus obeundis, debet esse mitis, & temperatus) à frigidis coërcetur, & infrænatur. Hoc apertè insinuat Gal. 9. *meth.* 3. qui in synochis febribus aquæ potu naturam roborari affirmat.

Similiter etiam dicuntur naturam roborare, quæ tollunt impedimentum coctionis, illud autem non vnum est,

est, sed multiplex: impeditur enim coctio propter humoris crassitiem, lentorem frigiditatẽ, caliditatem, acrimoniam, multitudinem. Hac ratione syrupi omnes possunt concoquere humores. Sic sanguinis missio, & purgatio coctionem iuuare censentur 2. *aph.* 29. & 11. *meth. cap.* 15. Nam natura deonerata venæ sectionis ope peccantem humorem concoquit. Sicut enim generatio carnis, & agglutinatio à sola natura fiunt, reperiuntur tamẽ medicamenta carnem generantia, & agglutinantia, quæ submouent ea quæ actioni naturæ resistunt, vt docuit Gal. 3. *meth. cap.* 6. Sic licet coctio fiat à sola natura, & à calore natiuo, dicuntur tamen medicamenta concoquentia illa, quæ impedimentum coctionis tollere nata sunt. Sic Gal. *lib. de const. art. med. cap.* 12. *in fin.* affirmat quo etiamsi sola natura possit vlcus carne implere, & semicocta concoquere, attamen Medici industria naturæ potest esse ex vsu, dum vlcus purum reddit, & offert ea quæ calefacere possunt.

B Causa materialis assignatur in verbo [*ex oppositis passiuis*] explicat Aphrodiseus in passiuis, vel passiuarum, ita vt coctio sit perfectio passiuarum, vel in passiuis à calore natiuo procedens. Per opposita passiua intelligit Arist. humidum, & siccum in concreto, id est, partes humidas, & siccas: hæ enim per coctionem patiuntur, & miscentur inter se. Vocat autem passiua, opposita, vel quia sunt opposita inter se, nempe humidum sicco, vel quia ambo sunt opposita calori: licet enim verè non sint contraria calori, quatenus tamen calor agit in humidum, & illud cum sicco permiscet, dicuntur opposita, quia agens opponitur passo: nec enim datur actio, vbi non est contrarietas. Aphrodisæus per opposita passiua, intelligit alimenta, quæ sunt passiua, quia in coctione patiuntur à calore natiuo, & sunt opposita: nam initio sunt dissimilia, in fine verò coctionis similia euadunt, ex Arist. 2. *de anim.* 4. Sed hæc expositio non est consona Arist. menti: nam arctat coctionis definitionem ad solam eam quæ fit in alimentis, quum Arist. eam etiam ad ipsa excrementa extendat.

C Causa finalis est species ad quam res quæ concoquitur tendit: quædam enim perfecta est, exprimit finem coctionis, vt in coctione ventriculi, forma chyli, in coctione iecoris, forma sanguinis, in suppuratione tuberculi, forma puris, in coctione fæcis, & vrinæ, & aliorum recrementorum, forma eorum perfecta est quæ ostendit calore superasse, quatenus eorum materia patitur.

D Ex dictis patet quod quando Arist. 4. *meteor.* 3. proponit tres coctionis species, maturationem, elixationem, & assationem, de ea coctione agit quæ consideratur in viuentibus, & animalibus; nam etiamsi elixatio, & assatio sint coctiones quæ fiunt ab igneo calore propter aliquem vsum, affectiones etiam sunt, quæ considerantur in animalibus, vt inquit Arist. *cap. cit. versus fin.* & propriè coctiones dicuntur, quia à calore naturali prodeunt: illæ verò quæ in externis fiunt, quoniam ab igneo calore emanant, non sunt propriè coctiones, sed per similitudinem quandam, quemadmodum enim in nobis à natura mediante calore à natiuo ad aliquam perfectionem coctiones fiunt, ita elixatio, & assatio in externis fiunt mediante igneo calore ab arte, quæ naturæ æmula existit. Verùm licet externæ non sint propriè coctiones, propriè tamen dicuntur assatio, & elixatio, species verò coctionum quæ in nobis fiunt ob nominum penuriam artificialium coctionum appellationem subeunt, & sic ea coctio quæ fit à calore natiuo, humido, & vaporoso, elixationis nomen subit, qualis illa est quæ fit in ventriculo, in iecore, & in carnibus, quare Gal. 3. *de facult. natural. cap.* 7. *post. med.* docet coctionem quæ fit in ventriculo esse similem elixationi, quod similiter docet 2. *acut.* 22. *ad fin.* vt enim coctio ventriculi fiat, humiditatem propriam, & adscitiam requirit, qua deficiente, concoctio non celebratur, sed cibus exuritur, & corrumpitur. Assatio verò dicitur illa coctio quæ in nobis fit à calore sicco, qualis est illa quæ fit in ossibus, cartilaginibus siccis. Hoc modo coctio quæ fit in pueris potest appellari elixatio, quæ verò in iuuenibus, assationis nomen mereri potest.

E Ex iis liquet manifestè summoperè errare eos qui Aristotelicam definitionem impugnant, quod elixatio, & assatio cùm sint species coctionis, fiant à calore igneo, & extraneo: nam hæ per similitudinem dicendæ sunt coctiones, vt suprà notauimus. Nec magis audiendi sunt qui Philosophum reprehendunt, quòd coctionem semper è calido oriri arbitretur, quum à frigido emanare rationi consonum sit: nam sicut calor miscet, sic etiam frigus, cùm per se, & actiuè agat in coctione. Sed non aduertunt quod Philosophus definit per id quod perfectius est, & nobilius, vt est calor natiuus, qui obeundarum functionum potissimum est instrumentum.

Ad hæc grauissimè peccant qui Aristotelem calumniantur, quod inter patibiles qualitates, solùm mentionem fecerit de humido, cùm siccum etiam misceri debeat: nam ob id fecit, quoniam actio caloris ampliùs elucet in humido, & fugit à merè siccis. Deinde etsi coctionis materia, humidum, & siccum sit, tamen coctio magis est humidi, quàm sicci, quia quod definitum, aut indefinitum est, in humido notatur.

Explicata definitione Aristotelica notandum est varias fuisse sententias de coctione: nonnulli enim asserunt esse separationem boni à malo; nam in coctione conueniens cùm conueniente permisceri, & inconueniens separari arbitrantur. Hæc sententia falsa est: etsi enim verum sit post coctionem dari separationem, vt in coctione ventriculi, & iecoris constat; tamen separatio est res distincta à coctione: Galenus firmat, 4. *aph.* 22. quo loco coctionem à separatione, seu discretione distinguit, §. *Si quidem oportet praire coctionem, subsequi discretionem, & postea vacuationem, vt bona sit crisis, atque iudicium.* Secundò confirmatur, quia separatio non est actio facultatis coctricis, sed separatricis, quam constituit Auerrhoës 3. *collect.* 16. iuxta finem, §. *Et istius virtutis non fuit memor Galenus, &c.* Vel potiùs dicendum separationem esse operationem communem facultati tractrici, & expultrici, iuxta doctrinam Auic. 1. 4. 3. *tract.* 4. *cap.* 5. §. *Causa itaque quæ est in virtute separatiua, est quoniam separatio est communis inter virtutem expulsiuam in hepate, virtutem attractiuam in renibus,* vt eleganter explicat Fernelius 5. *physiolog. cap.* 5. *in fin.* semper enim separatio fit vna parte trahente id, quod sibi vtile est, & alia expellente tanquam inutile. Tertiò, si coctio esset separatio, non esset perfectio: nam separatio proxima est corruptioni, & via ad ipsam. Quarto per coctionem permiscetur humidum cum sicco, & omnia sub determinata forma vniuntur, non ergo est separatio. Vltimò Coctio assimilat rem coctam coquenti & sic definitur à Gal. 3. *de facult. natural. cap.* 7. mutatio enim similitudinem, separatio verò dissimilitudinem parit: hæc enim est causa quare humores separati excernuntur, quia nullam habent similitudinem.

Alij coctionem esse humoris præparationem ad expurgationem asseuerant, quæ sententia solùm habet locum in humoribus peccantibus, & est falsa. Primò quia Hipp. 1. *aph.* 22. docet humores non esse purgandos ante coctionem, & *lib.* 2. *sentent.* 9. docet humores esse præparandos ad purgationem, si ergo præparatio humoris esset coctio, eadem esset vtriusque Aphorismi sententia, & confunderentur Aphorismi inter se, quod non est dicendum. Secundò. Quia Auic. 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 7. *in med.* probat contra Rhasium humorem biliosum non esse ex natura sua coctum in principio morbi: humor autem biliosus statim in principio præparatus est, quum suaptè natura si tenuis: nam humoris præparatio consistit in extenuatione, & incisione ipsius, ex Gal. 2. *aph.* 9. Ergo si præparatio esset coctio, humor biliosus in principio coctus esset, & posset expurgari. Tertiò. Coctio incrassat humores, vt infra patebit, sed ad præparationem humores debent incidi, & extenuari. Ergo. Vltimò. humor interdum est coctus, & non est præparatus expulsioni, quia crassitudinem, & lentorem habet

habet 2.*prog*.67. igitur præparatio humoris quæ in extenuatione consistit, res est distincta à coctione: coctio enim à natura, & non ab arte fit, præparatio verò ab arte potius, quàm ab ipsa natura: Nam vtriusque finis est diuersus, præparat enim Medicus, vt euacuet, natura vt retineat, sibique commodum nutrimentum paret, quod cùm non possit ob ineptitudinem materiæ, à commutatione desistit, ad expulsionémque conuertitur, vt scitè probant Donatus ab Altomari *tract. de præparat.* & Ioannes Brauus *lib.*2.*prog*.16. contra Valeriolam.

Manardus doctissimus 13. *epist.* 1. quem plurimi sequuntur, arbitratur non vnam esse in omnibus quæ concoquuntur coctionis rationem, & naturam, & sic non posse coctionem vnica definitione finiri, quia ea quæ coquuntur, multiplicia sunt: nam vel sunt alimenta, vel humores semiputridi; in alimētis coctio est alteratio in similitudinē. in humoribus putridis est alteratio faciēs cessare putredinem, in semiputridis est reductio ad benignum.

Sed hæc sententia recipienda non est, quoniam propter diuersitatem eorum quæ concoquuntur diuersæ essent coctiones constituendæ, diuersæ etiam essent attractiones, & diuersæ expulsiones in nostro corpore, quia diuersa sunt ea quæ attrahuntur, & expelluntur. Præterea quia in quauis coctione facultas alteratrix eadem est, & idem instrumentum, nempe calor natiuus, & idem finis: nam semper cùm facultas assimilatrix agit, intendit assimilare sibi passum, ex Gal. 2. *feb.* 5. & cùm sit agens naturale semper eodem modo agit vsque ad vltimum potentiæ: materia etiam coctionis, siue obiectum concoctricis, prout coctile est, semper idem est, nempe humidum, & siccum: licèt autem non semper idem effectus in eodem appareat, non est quia facultas mutat finem, nam operaretur ex electione, & non esset agens naturale: illa tamen varietas ex varia materiæ dispositione contingit, ob quam maior, aut minor actio apparet: omnium ergo quæ concoquuntur vna est ratio, natura, ac proinde vna etiam definitio. Et sic Fernelius *lib.* 3. *meth. c.*12. affert definitionem omni coctioni communem, dum sic ait, *Concoctio est substantiæ in natura conuentiorem statum caloris vi facta mutatio.*

Sed accedamus ad Galenum qui variis locis varias assignat coctionis definitiones. Nam *lib.* 2. *natural. facult. cap.*4. *in princ.* & *lib.*3. *cap.*7. *post med.* affirmat coctionem esse alterationem in propriam eius quod nutritur qualitatem. *lib.*3. *de caus. sympt. cap.*1. *in princip.* & 1. *epid. sect.*2. *com.*44. Coctionem esse ait deductionem quandam eius quod concoquitur in concoquentis substantiam, & 8. *secund. loc. c.*7. *parum post med.* Coctionem vocari affirmat eam alterationem qua alimentum in similitudinem partis quæ nutritur, transmutatur. & 2. *acut. comm.*43. asserit esse victoriam naturæ, quod etiam scribit. 3. *cris.* 5. & 1. *epid. sect.*2. *com.*6. At verò *lib. art. med. cap.*89. Coctionem dicit esse alterationem quæ facit cessare putredinem manente substantia. & 6. *epid. sect.* 5. *com.*6. ait esse reductionem ad mediocre temperamentum: qua ratione 5. *aph.*70. humorem facientem conuulsionem calore febrili quartanæ concoqui asseuerat, & 6. *epid. sect.*3. *com.*10. febrem raucedini, & grauedini superuenientem, ipsas concoquere docet.

Rursus coctio in Galeni doctrina est mutatio eius quod concoquitur in naturam similem coquentis, quando autem id quod concoquitur, familiare est, & vtile, totum, aut plurimum illius transmutatur, & simile redditur in natura, & in qualitatibus, & minimum eius manet semicoctum; quando verò id quod concoquitur alienum, & inutile, exiguum est quod transit in substantiam concoquentis, & plurimum est quod manet semicoctum, & inutile.

Hæc coctio quæ circa inutilia versatur, vocatur maturatio ab Hip. 1. *epid. sect.* 2. *text.* 44. Sicut enim fructus qui non habent perfectionem suam, crudi appellantur, quando verò eam habent maturi appellantur, sic ea omnia quæ cruda vocamus, quando concoquuntur, maturari dicuntur, cuius enim est cruditas, eiusdem est maturatio, vt inquit Arist. 4. *meth. cap.*3.

A Humor crudus dupliciter dicitur, vno modo quando minorem coctionem habuit quàm sanguis, & pituita est, quæ alimentum ex dimidio coctum vocatur, ex Gal. 2. *de natural. facult. cap. vlt. ante fin.* & ideo per vlteriorem coctionem vertitur in sanguinem, ex Gal. 1. *acut.*30. & 44. Verùm inter species pituitæ repetitur quædam quæ propriè succus crudus vocatur, & dicitur à Gal. *lib. de plenitud. cap. vlt. ante fin.* humor crassior, quàm alia pituita, & minus flatulentus, quare grauis est & subsidet in vrinis edacium, & otiosorum, & puri similis est in crassitie, & albedine, non tamen in fœtore, & lentore, vt docet Gal. 1. *de aliment. facult. cap.*2. *ad fin.* & quæ pituita habet lentorem, vitrea nuncupatur, vt monet Gal. 4. *de sanit.* 4. *in med.* Pituita enim naturalis plerunque lentorem non habet.

B Non quæuis species pituitæ per vlteriorem elaborationem potest verti in sanguinem, sed solùm naturalis, & dulcis, & ea quæ modicè calida est, vt ait Galenus *lib. de const. art. med. cap.*19. *ad fin.* reliquæ verò species ad naturam sanguinis nullo modo peruenire possunt, nec nutrire queunt, quare eas vacuandas præcipit *lib. de const. art. med. cit.* qualis est pituita salsa, vitrea, muscilaginosa, & quæ immodicè acida est.

Altero modo crudum dicitur, & in generaliori significato illud quod non est victum à natura, & à calore naturali, quando reperitur dissimilitudo in substantia, & qualitatibus inter partes coquentes, & humores tunc crudi dicuntur. Quando verò actione partium redduntur similes, non in substantia, quia vtiles nutritioni esse non possunt, sed in qualitatibus, tunc dicuntur cocti, quia sunt victi à natura, & à calore naturali eo modo quo potuerunt superari, & hæc concoctio, victoria naturæ appellatur, qua ratione excrementum, ichores, saniem, &

C humores putridos vocat Galenus concoctos, etsi nutrire nequeant. Hoc modo rectè Auerrhoës *negat.* 3. *collect. c.*4. flauam bilem concoqui, quia coctum incrudari non potest: nam agentia naturalia non retrahunt actiones suas, & hæc coctio quæ debetur humoribus putridis, omnino putredinem non excludit, quum sit concoctio putredinis particeps, vt ait Galenus 1. *feb.*6. Sed putredinem coërcet, ne ad intensissimum gradum perueniat, & corruptionem, quæ est terminus illius, & sic poterit intelligi Galenus *in art. med. cap.*89. quum definit putredinem, si hæc definitio humori putrido adaptari potest.

Quando humores semiputrescentes concoquuntur,

D redeunt ad antiquam naturam, fiunt benigni, nutritioni vtiles, & relinquuntur similes secundùm substantiam, & qualitates, vt Galen. insinuat 2. *aph.* 17. *in fin.* & 11. *meth. cap.*8. §. *Tanquam igitur in iis corporibus quæ non viuunt, &c.* & *cap.*9. *ad med.* §. *Nunc cùm in viuente corpore, &c.* & tunc coctio verè facit cessare putredinem, & eam omnino excludit, & manet eadem substantia in corpore nutritioni vtilis, & ideo illa definitio Gal. *in art. med.* coctioni humoris semiputridi debetur, qui ad pristinam naturam redit, quia solùm incipit calefieri, & præter naturam humectari, & non est facta separatio humidi à sicco, & ob humidi resolutionem, quantumuis alterentur, & concoquantur, non possunt fieri benigna, & vtilia nutritioni. Verùm quando ea quæ semiputrescunt, non solùm principium putredinis concipiunt, hoc est caliditatem, & humiditatem extraneam, sed etiam le-

E uiter secundùm aliquas partes putrent, tunc non solam alterationem, sed aliquam etiam coctionem requirunt vt insinuat Galenus *lib.*2. *aph.*17.

Ex dictis constat, quod etiamsi coctio à facultate concoctrice, & calore naturali celebretur, potest tamen adiuuari ab extrinseco, & à medicamentis, quæ sunt vel similia calori naturali illúmque fouent, & in quantitate adaugent, vel tollunt impedimenta coctionis; contemperando, extenuando, inscindendo, reserando, & in iis applicandis iubet Auic. 1.4. *tract.*2. *cap.*7. vt Medicus sedulam operam impendat. Quapropter etsi Galenica coctionis definitio sit optima, Aristotelica tamen multò est præstantior, vt quæ ipsius naturam intimiùs explanat. Consule de hoc argumento elegantissimos Thomam à

Veiga

Veiga *lib.1. de dif. feb. cap.5.* & Thomam Erastum, qui proprio libro de coctione vberrim disceptauit.

QVÆSTIO XX.

Vtrùm omnia per coctionem fiant crassiora, calidiora, suauiora, & dulciora, vt contra Aristotelem, Conciliator, Gentilis, & Garbius opinantur.

INter alia quæ disertissimè apud Arist. *loc. cit. meteor.* & scientissimè apud Gal. *2. prog. 33.* à Neotericis agitari solent, dubium est præcipuum. Vtrùm omnia quæ coquuntur, crassiora, calidiora, & suauiora euadãt. Philosophus sic ait. *Necesse est cocta crassiora, & calidiora esse*, & infra *in c.3. §. Ea quæ maturescunt omnia, ex aëris aquea, & ex aquis terrea consistendo fieri, Alexander in com.9.* eam recipit. *§. Vniuersaliter quæcunque pepansin passa ex tenuibus crassiora redduntur.* Approbat Galenus *cit. prog. §. Concoctio crassiorem reddit, non solùm vrinã, sed etiam deiectione, item screationem, atque etiam pituitam per distillationes, & grauedines, nec non per lippitudinẽ, & pus quoque in vlceribus, &c.* Reperit *lib. de totius morb. temp. c.3. & 1. epid. sect.1. com.25. & 4. acut. com.4.* Cùm enim concoctio proficiscatur à calore, actioneque eius permiscentis humidum cum sicco celebretur, & humidum à calido extenuetur, & resoluatur, necesse est id quod concoquitur, partibus tenuioribus resolutis, & dissipatis, crassius euadere. Sola aqua, inquit Arist. *eodem c.* parum infra post elixationem non crassescit. Ratio est, quia cùm sit corpus simplex, & non habeat succum terreum, potest humidum dissolui, & diminui, non tamen ipsa crassescere, quod eleganter explicat Auic. *2.1. doct.2. cap.16. de dispositionib. aquar.* post princip. *§. Et torpidi quidem Medicorum, &c.*

B

Verùm hæc doctrina plures patitur difficultates, & videtur falsa. Primò. Animalis spiritus generatur ex vitali magis concocto, ex Gal. *7. de placit. cap. 3. ante fin.* spiritus tamen animalis est tenuior vitali ex omnium sententia. Rursus vitalis generatur in corde, & arteriis ex sanguinis euaporatione per coctionem, qui tenuior est euaporatione sanguinis, Sic etiam sanguis generatur ex chylo, & chylus ex pane, & carne, sanguis tamen tenuior est chylo, & chylus tenuior pane, & carne. Igitur coctio non omnia cogit, incrasãtque.

C

Secundò. Plerique fructus quando sunt crudi, sunt duri, & compacti, quando verò maturescunt, sunt molliores, & tenuiores. Igitur, &c. Tertiò. Vrina non solùm cruda est, quando est tenuis, & aquosa, sed quando crassa existit: nam quæ cocta est, debet habere mediocrem substantiam, ergo coctio vrinam crassam attenuat, & non incrassat.

Quartò Galenus *lib. de const. art. med. cap.19.* agens de coctione qua humores redeunt ad naturalem statum, dicit humores crassos debere attenuari. Vltimò. Ex Gal. *1. simpl.4.* de pinguedine, & adipe, vinum, oleum, mel, & adeps per antiquitatem redduntur non solùm calidiora, & acriora, sed etiam tenuium partium, hæc autem in dies magis patiuntur à calore, & magis concoquuntur, vel saltem recipiunt alterationem coctioni simillimam. Ergo, &c.

D

Multi apud Gentilem *1.4. tract.1. cap.7. §. Et cùm administraueris canones, &c.* conati sunt dissoluere difficultatem hanc, dicentes coctionem in iouatiuo (hoc enim modo loquuntur) semper procedere incrassando, in nociuo aliquando procedere extenuando, interdum incrassando. Sed hæc responsio falsa est, & contra Arist. & Galeni mentem: siue enim fiat in humore benigno, aut putrido, semper fit actione caloris qui necessariò resoluit id quod tenue, & humidum est, igitur id quod coquitur, vel sit vtile, vel inutile, semper absumpta parte tenuiori crassius euadit.

E

Conciliator *dif.50.* docet coctionem in iouatiuo quando ordinatur in restaurationem crassi, procedere incrassando, vt quando sanguis ad membrorum nutritionem

A

concoquitur, quando verò ordinatur in restaurationem tenuis, procedere attenuando, vt quando per coctionem ex sanguine fit spiritus vitalis, & ex vitali animalis. Sed errat bonus Conciliator: nam vniuersaliter Arist. & Galenus coctionem incrassare asseuerant. Præterea falsum est coctionem quæ dirigitur ad restaurationem crassi, procedere incrassando, quia chylus tenuior est pane & carne, & sanguis tenuior chylo.

Gentilis acutissimus *in com. cit. loc. Auic.* respondet coctionem semper procedere incrassando, quia semper humidum per coctionem admixto sicco terreo crassius redditur, humido autem debetur concoctio quod per eã terminatur termino alieno: Si verò spectetur siccum terreum cui humidum permiscetur procedere coctionem attenuando. Sed fallitur: nam quando Arist. & Galenus asserunt cocta reddi crassiora, illud de toto cocto pronuntiant, non de humido tantùm, quia materia coctionis non est solum humidum, sed etiam siccum, vt dictum est, immò totum compositum est illud quod coquitur, & per illam transmutatationem quæ fit à calore, partes tenuiores deperdit, & remanet crassius.

Thomas de Garbo *in sua medicinali suma lib.1. tract.5. quæst.61.* Opinatur rem propriè subiectam coctioni, non esse eam, quam communi sermone coctam dicimus, vt panẽ, carnem, & similia, sed partes illius humidas, quare cùm hæ per coctionem cum crassis misceantur, fit vt quod propriè coctionem accipit crassescat perpetuò, res tamen quæ coquitur, modò crassescit, vt cùm ex medulla fit os, modò attenuatur, vt cùm ex sanguine fit spiritus.

Sed hæc opinio meritò est reiicienda: nam materia coctionis, non solùm est humidum, sed siccum, & definitio Arist. ostendit manifestè, quam hic auctor non benè perpendisse visus est: quoniam Arist. ipsam definit perfectionem ab innato, proprióque calore ex oppositis passiuis, quæ dicit esse propriã materiam coctionis in quam agit calor, patibilia autem sunt humidum, & siccum.

Dic ergo coctionem perpetuò incrassare considerato scilicet effectu caloris coquentis in re cocta simpliciter. Ex accidenti tamen cocta redduntur aliquando tenuiora propter aliquas dispositiones, vel actiones, quæ coctionem antecedunt, vel subsequuntur, quæ coctioni non tribuuntur, veluti est fusio, extenuatio, contritio, & attractio humidæ substantiæ, & expurgatio recrementorum. Effectus autem rari qui ex accidenti contingunt, pronuntiati vniuersalis veritatem non tollunt, quod per se semper est verum. Hic autem modus loquendi non est præter Hipp. Galeni mentem, qui *1. aph.16.* Victum humidum omnibus febricitantibus conferre, quum tamen victus humidus febricitantibus hydropicis sit inutilis: nam respondet Galenus *in com.* satis esse ad veritatem sententiæ Hippocraticæ quod febris ipsa per se sola considerata victu humido adiuuetur. Sic Arist. & Gal. calorem coquentem omnia crassiora reddere semper docuere, si illius operatio per se sola expendatur, si verò considerentur quæ aliquando inter coquendum secedunt, coctum aliquando tenuius euadit.

His positis solues argumenta aduersa. Dic ad primum, Spiritum animalem tenuiorem esse vitali, quia excrementa fuliginosa separantur, & repurgantur, & ob hanc causam, vitalis sanguinis euaporatione tenuior est, & quia non solùm ex hac conficitur, sed etiam ex aëre, vtraque autem substantia simul tenuior est spiritu vitali, & sanguis non est tenuior chylo, nec chylus pane, & carne, nisi postquam recrementa sunt separata. Hinc fit, vt crassissimus humor dum à naturali calore concoquitur, reddatur per accidens minus crassus, quia inter coquendum secedit portio crassissima quare non est mirum si coctum mustum, tenuius sit se ipso crudo, quia actione caloris partes crassæ subsident.

Ad secundum. Dic, solùm humiditatem ex aqua, & terra confectam concoqui, & semper crassescere; fructus verò solùm nutriri, & augeri humiditate illa intus suscepta. Dic secundò. Fructus plures ante maturitatem crassiores; postea tenuiores esse ex accidenti, nam è terra semper humidam substantiam attrahunt, quæ cum

cum sicco permixta, fructus reddit humidiores, & tenuiores.

Ad tertium. Dic: vrinam crassam per coctionem extenuari, non ratione coctionis, sed separationis quarundam partium crassarum, quæ cum re coquenda erant confusæ, quæ cùm fæculentæ sint, rei quæ coquitur, partes non sunt. Lege Ioan. Brauum. 2. *prog. in com. sent.* 16. Vel hoc contingit, vt notat Thomas à Veiga *lib.* 1. *feb. cap.* 6. quia priùs trahitur terreum, quàm aqueum.

Ad quartum. Dic: humorem crassum coctione non posse attenuari, sed quia propter crassitiem coctioni resistit, attenuandum esse medicamentis. Sic humores crassi aliquando per coctionem attenuantur, non ratione coctionis, sed quia partes inter coquendum separantur, & dissoluuntur.

Ad vltimum. Dic: non esse idem aliquid esse tenue, & esse tenuium partium, aut esse crassum, aut crassarum partium, vt colligitur ex Gal. 4. *simpl. cap.* 3. possunt enim aliqua actione caloris resoluentis partes aqueas euadere crassiora, & tenuium partium, hoc est habere partes aliquas crassiores per calorem videlicet attenuatas: idem enim calor dum resoluit illas, reddit aliquas tenuiores, quàm anteà, & sic licèt vinum, oleum, mel, & adeps temporis diuturnitate reddantur crassiora, fiunt tamen tenuium partium, ob id magis penetrant, & potentiùs agunt.

Sed adhuc supersunt soluendæ obiectiones arduæ, quarum prima est, si coctio omnia incrassat, cur aër, & aqua tenuantur calore, gelantur verò frigore, & crassescunt? Dic: In simplicibus corporibus calor suaptè natura rarefacit, non incrassat, in mixtis verò per accidens siccat, & densat, dum ad resolutionem humidi aërei, & aquei, partes residuæ terræ, densitatem, maioremque crassitiem in mixto repræsentant.

Secundò. Si coctio perpetuò incrassat, cur Medici humori attenuando sunt intenti muniti oraculo senis. *lib.* 9. *aph.* 9. Dic. Medicus præparat, vt fluidum fiat corpus, & humores tenuiores fiant attenuantibus vtitur; natura coquit, incrassat, vt retineat, & sic pareat sibi alimentum optimum, & humorem reddit sibi adminiculantem magis.

Instabis, si natura coquit, & Medicus præparationis est auctor, & tam coctio, quàm præparatio calidis perficitur, & quò plus coquitur humor ampliùs incrassatur, & expulsioni fit ineptus magis, cur attenuantibus, & coquentibus Medici ante expurgationem vtuntur? Dic; licèt humor crassior reddatur, tamen incidentium ope in minutissimas secatur particulas, & hoc modo fit excretioni magis idoneus. Dic secundò: Pituitam, ac succum melancholicum post coctionem crassiores fieri, neque tamen ob id expulsioni valentiùs reniti, atque aduersari: nam si natura eos concoquit, necessum est vt euincat, & expellat, nec ea crassities quam à calido innato acquirunt, ineptos eos reddit expulsioni, velut ea quæ à frigido, seu calore immodico præstatur: quinimò humores victi, quum nutrire nequeant, naturæ obedientiores facti ocyùs secernuntur: adde quòd natura eos alterat, non vt crassiores reddat, sed vt separet ab eis qui familiares sunt, & è corpore excernat: Consule Donatum ab Alto mari *tract. de concoctione post med.* Cardanum *lib.* 1. *cont. tract.* 6. *cont.* 13.

His præfatis ad secundam dubitationem accedamus, *Vtrum per coctionem omnia fiant calidiora.* Nam coctio per se, & ratione sui reddit omnia cocta calidiora, cùm enim fiat actione caloris, ea quæ coquuntur calefieri debent, & quantò actio diuturnior fuerit, tantò magis imprimitur calor. Sic vina vetera calidiora sunt recentibus, quia diutiùs concocta sunt in doliis. Quòd si ex vino recenti plures oriuntur morbi calidi, vt febres ardentes, pleuritides, & phrenitides, id accidit quia hæc, minùs abeunt in vrinas, & insensilem vaporem ob crassitiem, cuius causa detenta in ventriculo, & visceribus incocta ebulliunt, & feruent, & vitia concitant calidissima. Sed obstant contra hanc sententiam plura: quoniam spiritus animalis est frigidior vitali ex quo per coctionem efficitur. Lac

A est frigidius sanguine ex quo fit. Coctabilis euadit frigidior se ipsa cruda.

Sed verè propositio Aristotelis est intelligenda: per se enim coctione res quæ concoquuntur fiunt calidiores, ex accidenti tamen aliquando cocta redduntur frigidiora, quia videlicet inter coquendum separatur pars calidior à re cocta, vel quando in coquente remissior, est, quàm in re quæ concoquitur, quare bilis cocta frigidior est se ipsa cruda 2. *acut.* 44. & spiritus animalis frigidior vitali, concoquitur enim, & in cerebro pro operationibus animalibus, quæ temperiem requirunt, attemperatur. Sic lac tantò frigidius est sanguine, quantò partes adenolæ carne iecoris sunt frigidiores, vt Galenus monet 4. *aph. com.* 40.

B Coctione omnia fieri suauiora ac magis odora, res est manifesta, hoc in fructibus ferè omnibus palam fit, qui dum maturescunt, odoratiores, & suauiores redduntur, ex coctione enim gratus, seu aromaticus odor progignitur: sicut enim in putredine & separato humido à sicco, & foras euaporante molestus, & virosus odor, quem fœtorem vocamus, odoratum afficit, ita ex coctione, quæ putredini contraria, est suauis, ac gratus ob eiusdem humidi cum sicco mixtionem, resurgit: nam in coctione humidum aqueum, aëreúmque semper cum sicco terreo permiscetur, & vnitur, quemadmodum in putredine humidum à sicco separatur. Huius rei causa est, quia in putredine humidum nec vincitur, nec à calore superatur, sed eidem prædominans, ab ipso regulari non potest; at in coctione cùm natiuus calor superior sit, humidum euincit, & superat, & illud probè moderatur, ac regit, & sicco vnit, atque permiscet.

C Vltimò. Coctione omnia fieri dulciora firmauit Arist. *lib.* 5. *de generat. animal. cap.* 6. §. *Concoctione enim dulce efficitur, concoctio autem calore, &c.* Nam dulcis sapor fit ex aquosa humiditate ampliùs cocta, & elaborata, expurgatis per coctionem ab eodem calore coquente partibus amaris: iccircò fructus immaturi frigidi sunt, & interdum amaris quibusdam partibus præditi, quæ dum maturescunt, tanquam excrementitiæ excernuntur: siquidem ea ratione qua peponis, aut cucumeris calor fortis est ad substantiam illam dulcem reddendam, est etiam potens ad partes excrementitias expurgandas, quas pepo, & cucumis habent, quibus sapor amarus adhæret. Quapropter in similibus fructibus sapor dulcis ex amaro non fit, sed per coctionem fructus hi redduntur

D dulces expurgatis ipsorum partibus amaris, & elaboratis aquosis, & humidis, aut partes eædem amaræ fructibus ipsis per coctionem humidioribus redditis amittunt ariditatem, quam deponentes, simul & amaritudinem exuunt. Quia cùm amarus sapor ex calore, & siccitate emanet, fit, vt qualibet deposita qualitate, remitti, aut aboleri possit.

Deinde argumento sunt fructus, qui initio acerbi cùm essent, tempore maturescentes dulcescunt auctore Galeno 4. *simpl. cap.* 7. ex quo sequi ait, dulcedinem ipsis à calore prouenire: nam si dulcedo maturatione acquiritur, & maturatio coctio quædam est, sequitur dulcedinem calore etiam acquiri, si verum est coctionem à calore proficisci.

Quòd autem fructus omnes à calido maturescant, con-

E coquantur, & dulcescant, cunctis cùm Philosophis, tum Medicis persuasum est: cúmque in ipsum duplex sit alterum proprium, & cuique ingenitum, alterum externum à sole videlicet, vel ab igne, sed tamen naturæ ipsorum conueniens, ac familiare, quare minimè mirandum est quosdam esse qui non in arboribus, sed posteà cùm decerpti, conditique aliquandiu fuerint coctionis complementum nanciscantur, & dulcedinem assumant, dulcescunt enim adscititio calore omnia ea quæ ab igne præparantur, ac proinde, vt Galenus ait, 4. *simpl.* 11. dum calida sunt, suauiora iis quibus nutritione est opus, apparent.

Hæc doctrina veritatem obtinet dummodò dulcia modicè coquantur: nam si immoderatam coctionem patiuntur, fiunt amara, & salsa, qua ratione pituita dum concoquitur, fit sanguis, & sanguis vlterius calefactus, bilescit,

ex

ex Hipp. 2. *acut.* 30. & maximè in calidis naturis, in quibus dulcia omnia, & pinguia facilè fiunt bilis, ob quam causam sitim excitant, quia multas partes aëreas habent, quæ facilè in bilem degenerant; quemadmodum aër promptè fit ignis, ob mutuum naturarum symbolum.

QVÆSTIO XXI.

Vtrùm humor noxius, medicamentis calidis attenuantibus vt voluere Græci, an frigidis, incrassantibus, sit præparandus, & concoquendus, vt Arabes confirmant.

ARduam de coctionis natura explanationem prosequor, & breuioribus distinctionibus, & argumentis, quantum res ipsa postulat, interpretor. Itaque cùm ad vmbicilium perduxissem, incidi in quæstionem maximè controuersam de syrupis præparantibus humores, in qua dilucidanda cùm medicinæ proceres cernam inter se discordes, placuit rem tantam aliquantò latiùs explicare præsertim quia Auicenna Arabum primus à plurimis, iisque primæ notæ viris in hoc dogmate recipitur, cuius sententia vt commodè percipi possit, altiorem indaginem prærequirit.

Apud auctores omnes receptissimum est humores noxios non statim esse expurgandos, sed ante euacuationem, præparationem esse necessariam. Qualis tamen esse oporteat, & ex quibus medicamentis fieri debeat, inter se rixantur iuniores. Pro cuius difficultatis enodatione aduertendum est præparationem requisitam ante purgationem duplicem esse, alteram artificialem, naturalem alteram, quæ in humorum coctione consistit. Illa igitur posita est in attenuatione humoris, & apertione viarum per quas vacuatio fieri debet auctore Galeno 2. *aph.* 9. & *lib. quot. quib. & quand. cap.* 3. & 5. Præparatio viarum requirit primò quod canales, per quos debet fieri vacuatio humorum, de obstruatur, quod adeò ad fœlicitatem purgandi exoptat Gal. vt *lib. cit. cap.* 5. sine eo, etiam turgente materia purgationem nõ cõcedat. Secundò, quòd venter tùm alimentis, tum clysteribus humectetur, & leniatur, quò fit vt purgandis exhibeatur cocta, & iura, & clysteres sine sale: hi enim cùm diutiùs immorentur in intestinis exquisitiùs operantur. Incommoda autem quæ sequuntur omissa dicta præparatione, sunt plurima tradita à Gal. *cit. loc.* vt tormina, vertigo, fastidium, pulsus diuersus, dissolutio, siue totius corporis lassitudo difficilis purgatio, & cum grauibus symptomatis eueniens, immò superpurgatio.

Sed maior dubitatio est ex parte humoris: reddaturne aptior ad euacuationem quò magis attenuatur. Auicenna in ea est firmus opinione 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 7. vt putet tunc humores optimè ad euacuationem præparari, quum ad mediocritatem reducuntur, ad quam reductionem constat crassa attenuari, & tenuia crassescere, cuius doctrinam tota Barbarorum Schola libenter amplectitur. Nec eis desunt rationes validæ quibus hoc placitum queat roborari. Primò Medicus debet imitari naturam 4. *aph.* 2. Atqui natura tenues humores per coctionem reddit crassiores, & ita illi euadunt paratiores vacuationi. Ergo & nos ad eius imitationem debemus humores tenues, crassiores facere.

Secundò. Galenus *lib.* 1. *simpl.* 24. sic inquit *quod planè tenue est, medicamenti vim effugiens præterlabitur.* Tertiò. Quòd humor tenuis non commode exeat, probari potest ex Galeno 4. *de sanit. tuend. cap.* 4. Nam vbi abundant humores calidi à sanguine plurimùm recedentes, quales sunt tenues, omnino reprobat phlebotomiam, relictis enim humoribus tenuibus euacuatur sanguis. Quartò, si humor valdè tenuis ampliùs attenuetur, periculum imminet ne imbibatur in poris tunicarum, ac proinde difficiliùs vacuetur. Quintò, ex Auic. 1. 4. *cit. humores subtiles imbibiti in membris, & crassi in eis infixi: & viscosi ad herentes, omnes sunt inepti ad facilem expulsionem; immò necesse est, vt subtiles inspissentur.*

Sextò. Si subtilitas est vltimum quod intenditur ad digestionem, & in principio morbi qui oritur ab humore tenui humor magis tenuis est, & per consequens magis digestus, cur in dictorum morborum principiis non expellitur sedimentum laudabile, quod nihil est aliud quàm portio humoris morbifici iam concocti? Insuper cur non euacuat statim in principio humores noxios, cùm tunc tenuiores sint, sed expectat statum?

Sed si ardenter veritas à nobis est inquirenda in re momenti tanti, nisi Auicennæ doctrina commodè explicetur, non video quo pacto cum Galeni sententia conciliari possit: si enim huius monumenta attenta mente reuoluas, eum docentem inuenies humores ad euacuationem attenuandos esse semper, nunquam verò incrassandos, etsi tenues valdè existant.

Primò. Quia humores, quò tenuiores, eò sunt fluxibiliores, vt patet in superpurgatione, in qua humores tenues priùs vacuantur, posteriùs verò crassi, ex Gal. 1. *de natur. human. com.* 31. Secundò. Quoniam medicamenta purgantia attrahunt humores à proprietate substantiæ hæc autem attractio meliùs fit in tenuiori, vt constat in attractione magnetis, & succini. Tertiò. Quia prouocatio sudoris per attenuantia perficitur, ergò & purgatio.

Auicenna verò intelligendus est de iis medicamentis quæ ad morbos thoracis imperantur: nam vacuatio quæ fit ex thorace, vi aëris impellentis præstatur, quæ requirit resistentiam passi aëri impellenti respondentem, & nec in humore tenui, nec in crasso rectè perficitur, quare humor, vt commodè vacuetur, ad mediocritatem reduci debet. Hinc fit vt eclegmata sputum prouentia modò sint attenuantia, modò incrassantia, pro ratione humoris vacuandi, cùm tamen syrupi præparantes humores ad euacuationem, perpetuò sint attenuantes.

Neque hæc doctrina aliena est à mente Galeni, qui inter tussiendum pauca vacuari, tum ob tenuitatem humoris, tum ob crassitiem asseuerat. Sic enim ait *lib.* 4. *de loc. cap.* 8. *quippe bifariam accidere potest, vt vehementer tussiendo pauca quis expuat, aliquando ob crassitiem humoris, aliquando ob tenuitatem: siquidem tenuis humor cùm sublevatur inter tussiendum à spiritu diuulsus refluit, lentius verò, & valdè crassus difficulter effertur,* & *lib.* 2. *crisi. cap.* 10. sic loquitur. *Tussiet igitur statim homo, non tamen omnino statim spuet: sed siquidem multum, ac crassum ab inflammatione defluxerit, cum tussi expuet, si verò paucum, & tenue irritabitur quidem necessariò, ita vt tussis moueatur, non tamen expuet, antequam collectum simul, atque concoctum ad multitudinem, crassitudinémque peruenerit, &c.* repetit. 2. *de caus. sympt. cap.* 4. *ante med.* §. *talia sunt, & c.* 2. *prop.* 43. ex quo loco colligitur manifestè naturam tenuem, irritatemque humorem in thorace contentum non excernere, nisi postquam ad crassitudinem deductus sit. Quò pacto humor semper ad euacuationem est attenuandus, nisi in iis morbis qui ad thoracem pertinent ob dictas causas.

Quare argumenta quæ vniuersaliter probant humorem quandoque in vasis contentum esse incrassandum, si tenuis sit, nihil concludunt. Dic ad primum. Humor tenuis per coctionem redditus crassior, non efficitur aptior vacuationi, quia crassior, sed quia coctus: sic enim natura desistens ab eius retentione, eum prorsus vacuare contendit. Quando autem asseritur quod medicus debet imitari naturam, intelligendum est, si ambo propter eundem finem agant, quod in exemplo proposito non contingit: nam Medicus ante purgationem præparat humores, vt eos euacuet, natura verò non similiter, sed solùm vt eos retineat, & concoquat, & sic ex illis commodum alimentum eliciat, post quod ex accidenti sequitur illorum expulsio: quia scilicet cùm natura non possit eos vertere in naturam membrorum, eosdem, veluti excrementum inutile expellit.

Ad secundum. Dic, Galenum ibi non agere de vacuantibus per proprietatem, sed repellentibus per densitatem potorum, quæ densitas si non fuerit magna, non prohibet transire humorem valdè tenuem, sed solùm crassum: Ille enim cùm sit tenuissimus, per vasa, quæ

non

non prorsus sunt occlusa, & constricta à reprimentibus impositis facilè permeat, & hoc est præterlabi vim horum medicamentorum.

Ad tertium. Humor valdè tenuis cùm non sit benè commixtus sanguini, ideò simul cùm illo non exit. optimè tamen à pharmacis purgantibus attrahetur, de quibus hîc. Dic, præterea, in hoc exemplo prohibetur à Galeno phlebotomia, quia sanguis ad coctionem humoris valdè tenuis, & valdè crassi est necessarius.

Ad quartum. Dic: propterea quando humor est valdè tenuis, non est necessarium quòd magis attenuetur ad purgationem, sed sufficit præparatio ex parte viarum, sed in morbis in quibus non expectatur coctio, statim vacuatur. Sic Galenus *lib. quos, & quando* 4. humores tenues, & aquosos statim in principio euacuat, in crassis coctionem expectat.

Ad quintum. Humores subtiles imbibiti inepti sunt ad vacuationem non quia tenues, sed quia imbibiti, & ij si incrassentur, quò crassiores eò difficiliùs vacuantur, quare ineptè. Auicennæ interpretes generatim eos incrassandos arbitrantur.

Ad sextum. Subtilitas est vltimum quod intenditur ad digestionem, id est, ad artificialem præparationem, per quam humor reddatur aptior ad euacuationem, non autem ad digestionem, id est, concoctionem naturalem factam à natura, quod falsò Auic. expositores supponunt. Licèt igitur in principio humor tenuior sit, non tamen vacuatur, quia natura expectans & intendens coctionem, non vacuat ante illam, nisi valdè irritetur. Deinde in principio non apparet sedimentum, quia hoc est effectus coctionis quæ in principio non adest.

Summa igitur huius controuersiæ est humores crassos, & tenaces perpetuò attenuantibus ad exitum esse præparandos tenues verò ex parte sui non exposcere aliquam artificialem vacuationē. Et licèt hoc verum sit in omnibus ferè morbis, ante purgationem syrupi attenuantes, & deobstruentes vtiles sunt. Primò, quia nostris temporibus ob ingluuiem ferè omnes morbi ab humoribus crassis ortum dicunt Secundò. Quoniam etsi aliqui morbi ab initio ab humoribus tenuibus oriantur; hi tamen procedente morbo, partibus tenuioribus tum per sudorem, tum per insensilem transpirationem resolutis, obstructionem faciunt, & attenuationem, vt commodè vacuentur, expostulant.

Posset tamen quis hîc dubitare hoc modo, si humores ad vacuationem perpetuò attenuantibus præparandi sunt, quomodo Medici sæpè vtuntur syrupis infrigidantibus, & incrassantibus? Dic: syrupi incrassantes in plurimis morbis maximo sunt ex vsu, non vt præparent humores ad euacuationem, sed ad varios vsus, vel vt immodicas euacuationes cohibeant, vel vt humores mordaces contemperent, eorum acrimoniam retundant, hoc enim modo victi, ac superati, & coctioni, & expulsioni aptiores redduntur.

Ex iis notabis ex Manardo 13. *epist.* 1. corollarium vnum ad praxim maximè necessarium syrupos habere vim concoquendi, qui moderato calore, odore, & adstringendi vi natiuo nostro calori adminiculantur. Quare sicut ij calidum natiuum languidum ob caloris remissionem, & defectum roborant, sic quando calor ob ardoris exuperantiam debilis est, frigida ad mediocritatem redigunt, ac eum firmant. Neque dubium est apud eos qui Galeni sensa perlustrant, medicamenta frigida, natiuum calorem cùm supra modum ardet, & propter caloris excessum à propria temperie plurimmùm exorbitat, fortiorem reddere posse: Nam 9. *meth. cap.* 5. asseuerat in febribus synochis naturam aquæ frigidæ potu roboratam, prætenuatos iam humores aggredi, eósque qui vtiles sunt, & ad nutriendum habiles, hos quidem ad se trahere, inutiles verò vel per ventrem, vel per cutem excernere: si namque docente Galeno 3. *de presag. expulsib. cap.* 3. robur facultatis intemperiem sequitur, & eiusdem imbecillitas intemperiem, sequi par est, refrigerantia remedia nostri corporis partes roborare, quando illas supra modum calefactas, & ardore nimio occupatas attemperant, & ad mediocritatem reducunt, vt egregiè notauit Cardanus *lib.* 1. *cont. tract.* 6. *cont.* 14.

Deinde si coctio fit à calore non absoluto, nec igneo (nam si ab hoc fieret multò citius, & meliùs in febrientibus absolueretur, ita docente Gal. 8. *de placit. cap.* 7.) sed à moderato, benigno, & halituoso, quippe hic in pueris copiosissimus existens omnes actiones naturales adauget, *lib.* 5. *simpl. cap.* 9. Ergo quæcunque refrigerando in ardentibus febribus vehementem, illum calorem remittunt: & de eius intensione detrahunt, faciúntque vt moderationem natiuus calor seruet, coctionem iuuare dicentur.

Insuper exhibendi syrupi frigidi, vt humoris calidissimi acrimonia infrænetur, ex cuius coctione maior sequitur vtilitas, quàm sit noxa quæ ex aliquantula incrassatione sequi solet. Deinde vt viæ fiant laxiores quæ ob caliditatem, & siccitatem contrahuntur. Ad hæc vt minùs ab assante calore aduratur, & crassescat humor: nam quæ calore concrescunt, frigidis soluuntur, vt docet Arist. 4. *meteor. cap.* 6. sequitur Auic. *lib.* 2. *tract.* 1. *cap.* 3. *post princip.* §. *Et res quarum proprium est in calore congelari, &c.* quod etiam colligitur ex Gal. 5. *simpl. cap.* 5. §. *Sed illud tamen moneo, &c.* probat luculenter Gal. 2. *prog.* 38. dicens, *quin & synceri humores crassiores existunt, pituitosus quidem propter frigiditatem, biliosus verò propter exuperantiam caloris euaporatus, & tanquam assatus, &c.*

Ex his arripuit ansam Trallianus *lib.* 5. *cap.* 4. calumniandi Galenum; quòd *lib.* 4. *de loc. affect. cap. vlt.* in ægris tussi vehementi vexatis, & grandinosa corpuscula per tussim excernentibus medicamenta calida & attenuantia exhibuerit, vt Theriacam, Ambrosiam, Athanasiam, & alia, quum ex his humores necessariò exurantur, & incrassantur: licèt enim Galenus recta methodo fuerit vsus, vt latè pro eius tutela diximus *lib.* 2. *in com. hist.* 36. tamen Alexandri consilium est amplectendum: nec enim semper attenuatio calidis perfici debet, sed aliquando frigidis, quæ vim attenuandi habent: nam præterquam quod attenuatione sua præparant corpus ad euacuationem, ob alias etiam causas valdè iuuant. Primò quia partem humoris quæ adhuc non putret, putrere prohibent, & eam quæ iam putret, prohibent à maiori calore, & putredine. Secundò, quia satisfaciunt indicationi sumptæ à causa requirente attenuationem ad euacuationem, & simul respiciunt indicationem sumptam à febre, quæ est ad infrigidandum. Hac ratione, præsente crassitie humoris, à calore excedente oborta in diariis ex obstructione, vtitur Trallianus *lib.* 12. *cap.* 1. decoctis non excalfacientibus, quæ aduersissima sunt febri, cuius magna ratio est habenda, sed frigidis attenuantibus, in quem vsum maximè commendat oxymel, non tamen perpetuò; si enim crassities obstruentis humoris oriatur à siccitate, vel calore, quemadmodum in rebus plus æquo coctis, aut nimium assis fieri cernimus; ab oxymeli abstinendum docet, nam etsi non multùm calefaciat, tamen siccando humores, eos crassiores efficit. Hactenus de præparatione artificiali necessaria ad vacuationem tum ex parte humoris vacuandi, tum ex parte viarum per quas humor debet vacuari. Núc de præparatione naturali, quam in coctione humoris vacuandi consistere diximus, agendum est, & in primis quærendum quid sit concoctio in humore noxio.

Auicenna, Medicus grauissimus 1. 1. *doct.* 6. *cap.* 3. & 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 7. Opinatur coctionem in humoribus noxiis nihil aliud esse quàm præparationem eorum ad vacuationem factam à calore innato, quando crassus humor attenuatur, & tenuis incrassatur. Sed nisi, vt diximus suprà de humore contento in thorace explicetur, à Galeni doctrina maximè dissentit. Primò, quia pus fit per coctionem ex sanguine, & post quàm decoctum est, redditur magis lentum, & crassum, & difficiliùs expellitur, quàm sanguis quod vltra experimentum, constat ex Gal. 2. *prog.* 60. Igitur sanguis cùm per coctionem vertebatur in pus, non acquirebat dictam præparationem ad expulsionem. Secundò. Si coctio in humore noxio nihil aliud esset quàm dicta præparatio ad expulsionem

non

non oporteret ad illam expectare morbi statum: nam ea præparatio multò celeriùs perfici potest. Tertiò, quia in humore noxio per coctionem acquiruntur membri concoquentis qualitates, & quò coctio magis intenditur, eo perfectiores apparent, quod manifestè demonstrat membra coquentia humores noxios solùm conari illos in sui naturam transmutare.

Si verò vlteriùs pergas, & huius difficultatis explanationem scire concupiscas, ex Galeno notabis 2. *acut.* 44. & 1. *epid sect.* 2. *com.* 44. duplicem esse coctionem, perfectam vnam, imperfectam alteram. Illa dicitur operatio facultatis naturalis in materiam benignam, quæ tota, vel secundùm maximam sui partem in substantiam corporis vertitur, minima eius portione semicocta remanente. In qua significatione & pituita naturalis recipit coctionem: ea enim per vlteriorem elaborationem facultatis concoquentis in sanguinem versa corpus nutrit, ob quam causam nullum à natura tributum est receptaculum ad expurgandum sanguinem à pituita, sicut datum est ad expurgandam bilem, melancholiam, & substantiam serosam, vt docuit Gal. *lib. de atra bile cap.* 8. & 2. *de facult. naturalib. cap. vlt.*

Secunda coctio definitur operatio facultatis naturalis in humore non benigno, cuius vel nulla pars, vel tantùm exigua in naturam coquentis verti potest. In hac significatione, pus, biliosi humores, & alia excrementa vitiosa coqui dicuntur, docente Gal. 2. *acut. cit.* In vtraque coctione idem est agens, scilicet innatus calor concoquens, & idem est finis à natura intentus, videlicet nutritio membri, *vt cit. loc.* monuit Galenus.

Licèt autem hoc ita sit, tamen ob indispositionem materiæ fit, vt natura in secunda coctione dictum non assequatur finem. In vniuersaliori igitur coctionis significato coctionem definiemus ex Gal. 2. *acut. cit.* quum natura causis fortior sit, eásque permutauerit robore suo. Quare humor noxius tunc dicetur coctus, cùm à natura deuictus fuerit, & superatus, quæ eum quoad potest in aptum membrorum alimentum vertere conatur, quòd si ob materiæ ineptitudinem assequi non potest, ad eius expulsionem conuertitur.

Natura autem & Medicus hanc victoriam naturæ ante vacuationem expectant, primò; quia per coctionem natura eligit partem vtilem ad sui nutritionem, & reliquam secernit, atque expellit, quare tunc temporis habemus naturam adminiculantem vacuationi, 1. *aph.* 22. Secundò quia naturales facultates seruant ordinem in agendo iuxta quem non operatur expultrix, antequam perficiat opus suum concoctrix: Quare cùm in purgatione, per pharmacum non modò sequatur vacuatio humoris noxij, pharmaci purgantis ope, sed facultatis expellentis vi, est necesse vt Medicus ad similem purgationem, coctionem naturæ expectet. Tertiò, quia natura agens in vnumquemque humorem perpetuò in nutritionem, tanquam in primum scopum collimat, quare primò retinet humorem, vt ex eo per concoctionem partem aliquam auferat nutritioni accommodam, & postea ad expellendum inutile insurgit.

Sed cur expectatur concoctio ante vacuationem in omnibus febribus humoralibus, si multi humores incoctiles sunt, quod patet de bile, & melancholia; quæ cùm expellantur, & separentur à natura in generatione sanguinis, tanquam excrementa inutilia ad recipiendam coctionem, manifestum videtur ampliùs concoqui non posse? Dic: vtramque bilem sanguini permixtam posse quidem nutrire, ac propriè concoqui, ex Gal. *lib. de atra bile, cap.* 7. bilem tamen synceram licèt nutrire non possit, ac proinde perfectam coctionem recipere nequeat, tamen concoqui, hoc est superari, loquentibus nobis in secundo coctionis significato.

Ob hæc refutandi meritò sunt Manardus 13. *epist.* 1. & Valeriola apud Gal. *lib. de const. art. medic. in com. cap.* 21. qui fortè nixi auctoritate Auerrhoïs *lib.* 7. *collect. cap.* 9. & Rhasij 16. *continent. cap.* 2. quem reprehendit Auic. 1. 4. *tract.* 2. *cap* 7. §. *Et tu non ausceltes virum, &c.* Contendunt bilem flauam, tenuem, non turgentem posse expurgari in principio non expectata coctione, quam non

A est apta recipere. Primò, quia cùm tenuis sit, & calida, prompta est ad euacuationem, ex Gal. 3. *simpl.* 27. & 3. *prog.* 23. & 3. *de natural. facult.* 14. Secundò, quia id ipsum monuit Galenus *lib. quos, quib. & quando, cap.* 4. dicens tenues, & aquosos humores inter initia morbi illicò esse expurgandos.

Licèt enim humores quò tenuiores eò faciliùs expellantur, id intelligendum est dummodò concocti sint, neo aliqualis crassities quæ per coctionem comparatur, eorum expurgationem remoretur. Quo pacto biliosi humores ante coctionem expurgandi non sunt id enim voluit Galenus *lib.* 1. *de art. curat. ad Glaucon. cap. de curat. tertianæ exquisitæ*, quo loco absinthium non exhibet (quod certè modicè purgat) nec lauacrum, nec vinum tenue, aquosum & paucum, nisi postquam signa coctionis apparuerint.
B Deinde Auicenna 1. 4. *tract.* 2. in curatione tertianæ puræ, ægrotantem à purgatione arcet ante coctionem. §. *Quòd si consequatur crisis, & videris digestionem in vrina, & sedimen laudabile quod cognouisti, tunc si excusat benè est, & si non, tunc cura cum eo quo iuuatur natura ex procuratione vrinæ, aut solutione ventris aut vomitu, aut fluxu sanguinis narium, & non agas contra ipsam in hoc, &c.* & paulò inferiùs subdit, *& non sumat in potu de solutiuis in principio, nec approximent alicui eorum, nisi sis quæ sunt sicut syrupus violarum, & aqua fructuum, & non vtatur nisi clysteribus lenibus, &c.*

Ad secundum argumentum ex celebri Galeni auctoritate desumptum, quo illi interturbantur. Respondet Cardanus *lib.* 1. *cont. tract.* 6. 14. humorem biliosum tenuem
C esse vacuandum in principio quoad opus artis, quia non debet eum Medicus præparare attenuando, non debet tamē eum euacuare in principio quoad opus naturæ, quia debet ipsius coctionem expectare, nempe victoriam naturæ, quod diuersimodè faciendum est in humoribus crassis, quia ij nec quoad opus naturæ, nec quoad opus artis sunt in principio vacuandi, sunt enim priùs & à Medico præparandi, & attenuandi, & à natura concoquendi. Sed hæc interpretatio non videtur consona menti Galeni, quia id quod concedit Galenus humoribus crassis, & viscidis, illud denegat tenuibus, sed in crassis expectat coctionem quæ est naturæ operatio, ergo vult eam non esse expectandam in tenuibus.

Ioannes Brauus doctissimus, & in Galeni doctrina versatissimus *in fin. cap.* 8. *lib.* 2. *de purgand. rat.* explicat Ga-
D lenum asserens per tenues, & aqueos humores non intelligere humorem biliosum tenuem, sed eos qui simul tenues sunt, & aquei, siue serosi quos censet Galenus non expectata coctione esse expurgandos, non solùm quia tenuissimi sunt, & ad fluendum paratissimi, sed quia separati, & secreti ab aliis existunt.

Verùm quia humoribus crassis, & viscidis opposuit tenues, & aqueos, videtur hos generalius sumpsisse, & sic non videtur solùm intelligere tenues aqueos, sed tenues quosuis, ita vt humorem biliosum etiam comprehendat. Quapropter videtur interpretanda prædicta sententia iuxta ea quæ docuit 1. *aph.* 24. in morbis longis semper oportere expectare coctionem affirmans, in acutis verò contingere aliquando vtiliter circa initia purgare. Monet ergo *lib. quos. quibus & quando*, in humo-
E ribus crassis qualis est pituita, & melancholia, à quibus præcipuè morbi oriuntur longi, semper expectandam esse coctionem, tenues verò à quibus acuti emanant circa initia esse euacuandos, hoc est licere circa initia vacuare, quia in his solùm necessaria est purgatio in principio. Lege Donatum ab Alto mari qui de hoc instituto elegantissimè disseruit *tract. de concoctione.* & hæc de coctione satis, nam nos epilogum facimus non tractatum. Si verò plura de coctionis natura scire desideras, Consule Carrerium 1. 4. *tract.* 1. à *cap.* 1. *vsque ad* 12.

* * *

HISTORIA XVI. RHASII, De febri ardenti.

Causo correptus, expulso humore ad partes extremas, sanatur, facta tamen deinceps phlebotomia intempestiua, emoritur.

Alchaseim ostiarius incidit vno die, subitò in morbum vehementem calidum, & incontinenti fluxit superfluitas ad eius manus, & pedes, & putrefacta est, & hac de causa cessauit febris. Et aliquis Medicorũ fecit phlebotomare, eũ & recidiuauit in morbũ alicuius caliditatis, & acuitatis, & fuit dissoluta virtus eius, & post tertium diem mortuus est, &c. Rhasius in libro de mirabilibus curationibus.

PARAPHRASIS.

Vulgate admodum est, & à priscis scientissimis inculcatum morbos materiales tum vacuatione, tum permutatione iudicari: nam si sine vacuatione quieuerint, maligniùs retrocedunt, minantúrque recidiuam, ex Gal. 3. *crisi.* 4. quod experimento patet in hoc ægro, in quo, cùm esset ab igne correptus, (sic enim intelligo per morbum vehementem calidum; nam in febri ardenti, quam ignem sæpè vocat Hipp. vehemens caliditas adest 4. *acut.* 1.) excrementa subtilia, & crassa ad manus, & pedes à natura sunt expulsa; tenuia ad superas partes, ad quas ob leuitatem conuolant sponte sua, grauia verò ad partes inferas quæ suo pondere ad imas præsertim vergunt corporis partes.

Quæ autem esset superfluitas, non explicat, at cùm varia sunt superflua quæ à natura excernuntur ad regiones diuersas, tumores, abscessus, pustulæ, &c. Existimo has potiùs fuisse, quàm abcessus: quoniam hi morbi præsertim chronici iudicantur, vt cõstat ex Galeno. Nec mirum? Narrat enim Auic. 1. *part. canticor. à text.* 476. *vsque ad fin.* morbos quamplures; quorum aduentu priores curatur, quare ait ipse. *Et pustula narium, aut labiorũ, in tertiana est signum salutis prognosticum.* Et licèt sit hoc excrementum in parua copia expulsum; tamen hac portione excreta leuatur natura, & supra residuum insurgens, noxios, peccantésque succos deinceps per manifestos ductus, aut inconspicuos meatus validè excernit. Quapropter pustulis ipsis in suppurationem versis, hoc est putrefactis, (nam suppuratio, putrefactio est 2. *aph.* 47.) vel emisso humore per ipsas pustulas putrefacto, hoc est concocto; (nam antiqui concocta vocabant putrefacta 6. *Aph.* primò) cessauit febris.

Sed cùm ob phlogosim internam adhuc superessent signa ardoris opprimentis viscera, & esset necessarium sanguinem exhaurire, ad ventilandum hepar; nam venæ sectio extrahendo calidam substantiam, refrigerat 10. *meth.* 10. factum est, vt ea celebrata, diminuto calore natiuo, resolutis spiritibus, attractóque à partibus extremis, manibus, & pedibus humore, ad quas cum vtilitate eum expulit natura, in febrim, ebullientibus de nouo humoribus inciderit, & ob nimiam debilitatem exhaustus occubuerit.

Ex hoc exemplo coniectare licet quantis periculis se opponant qui Medicos imperitos, & inscios ad sui curationem vocant, qui, vt inquit Hipp. 3. *de articul text.* 17. sine vllo profectu magnam solent adhibere turbam, magnum spectaculum polliceri, & multa verba facere, quorum ignorantiam elleboro dignam patefecimus *lib.* 1. *in com. hist.* 64. & explicat Rodericus à Castro *lib.* 3. *de medic. politic. cap.* 23. & 24.

Hæc est succincta breuísque historiæ explanatio, sed licèt Rhasius culpam mortis in alium Medicum reiiciat, qui intempestiuè exercens phlebotomiam, vires extracto sanguine mirum in modum resoluens, ægrum in pernici-

A ciem præcipitauit, tamen sanguinis missionem, occasionem solùm morti non dedisse patere potest. Primò, quoniam morbus fuit malignus, & ex venenata qualitate, humoréque intus delitescente recidiua fuit concitata. Secundò, quia morbus absque concoctione quieuit, & euacuationi citra coctionem non est fidendum ex Hipp. 2. *aph.* 27. dicente *iis quæ sine ratione leuant fidere non oportet.* Argumento est quod excrementa in primo die natura ad manus, & pedes expulit, à malitia humoris, & copia grauante irritata, *& hoc tempore euacuationes factæ, sunt casus præter naturam earũ quæ sunt in corpore dispositionũ: nam oportet praire coctionem, subsequi discretionem, & tandem euacuationem, vt bona sit crisis, atque iudiciũ*, vt bellè dictauit Gal. 4. *Aph. comm.* 22. Cùm enim tertio die mortuus esset, in primo euacuatio facta est; quo tempore si

B eueniat, inutilis est, & reproba, cùm hæc solùm fiat in statu 3. *cris.* 5. *Nam oportet concoctum esse morbum, & excerni rectè materiam per locum conueniẽtem*, vt ait Galen. 2. *prog.* 67. quare in principio non fit crisis, nisi perniciosa quæ ex debilitate retentricis humores ob copiam retinere non potentis, & praua eorum qualitate expultricem irritantium scaturit, quare si crisis anticipet statum, timenda est: vel enim ex ea mortis periculum imminet, vel saltem si ægritudo omninò salubris sit, verendum est ne crisis imperfecta sit, aut cum prauis symptomatis fiat, aut eam sequatur recidiua. Tantam enim vim habent coctiones, in morbi statu celebratæ, vt nulla crisis præcedens perfecta esse possit. Quo pacto recidiua, & mors humori intus derelicto, crudo, & incocto, iterum ebullienti potiùs, quàm inscitiæ Medici adscribi debeant.

C Sed rogabis cur tantoperè laudantur vacuationes si præcedat coctio? Dic illas laudauit Hipp. *lib.* 2. *epid.* cùm inquit. *Abscessus optimi sunt si maximè deorsum, & quàm longissimè ab ægrotatione distent, magis verò si concoctione pariter erumpant, &c.* Nam omnibus vacuationibus commune est, vt cum signis coctionis, plus, absque illis minus conferant, vt colligitur 4. *aph.* 22. quoniam naturam sibi constare, & sic criticè factos esse abcessus demonstrant.

HISTOR. XVII. RHASII, De febri ardenti.

D

Febris ardens ex humore turgenti originem ducens phlebotomiæ ope curatur.

Quidam nomine Abet passus est morbũ calidum, & hic morbus mutabatur de loco in locũ, & vrina apparuit tincta per plures dies, & aliqua hora sentiebat se grauem, & aliqua leuem, & cum hoc tota vrina non remittebatur in suo colore; nec febris ex ea eradicabatur, sed reuertebatur, & percepi post paruum tempus quòd phlebotomaretur ex basilica, & subtraxit minutor de sanguine vltra quam volueris, & eius vrina rediit bona, & liberat⁹ est, &c. Rhasius* in lib. de mirabilibus curis.

E

PARAPHRASIS.

Ex humore turgente fuisse hanc febrem concitatam ex textus serie facilè deduci potest, quum dicat auctor morbum mutatum fuisse de loco in locum, quæ mutatio irrequieta, proprium est humoris turgentis signum, *vt* 4. *aph.* 1. & *lib.* 1. *cris.* 9. & *lib.* 1. *aph.* 22. & alibi passim explicuit Galenus.

Hic ergo biliosus, & tenuis humor febrim excitauit continuam, quæ licèt esset vehemens, & eradicari ex toto videretur, tamen ferociter deinde insiliebat, quam vrina tincta, hoc est ignea, flammea, rubea, seu crocea pura comitabatur, quæ copiam sanguinis biliosi, synceri, & calidissimi, excedentémque hepatis calorem significat, vt docuere Galenus *lib.* 3. *prog.* 34. & Actuarius *lib.* 1. *de prudentiis vrinarum.*

Sed inquires, si hæc vrina rubra nimiam hepatis caliditatem

caliditatem, & sanguinis copiam ostendit, cur hic euasit? Dic: quoniam hæc vrina morbum salubrem, diuturniorẽ tamen significat, ex Hip. 2. prog. 27. salutaris est, inquit Galenus *in com. quia materia benigna est, nec humida nimis aut acris, aut putrida, aut tenuis, aut aquea, aut crassa, sed ad sanguinis ideam, in quo sibi benè natura complacet, proximè accedat. Igitur quia integerrimi humoris exuperantia est, idcircò sine periculo est. Sed quia humidioris, & itẽ serosioris, eget cõcoctione, &c.* Lege Christoph. à Vega *in com.*

Si ergo hæc vera sunt, cur Hermocrates *lib. 3. epid. sect. 1. text. 5* cũ hac vrina periit? Respondet Gal. in hunc modum *Rubræ verò spatio longo laboraturum hominẽ, non tamen planè moriturum, arguunt, vt in commentariis in librũ præsagiorum, & prædictionũ planum fecimus, vbi eius libri reprehendimus auctorem. Nam quæ alia de occasione ægrotantib⁹ acciderunt, quia ad aliud refert, errat. Iã in iis commẽtariis prolixi⁹ sumus tũ phrenitidis peculiaria signa persecuti, tum quod in libris Hip. citra cõtrouersiã germanis, de quib⁹ præsagia sunt, vniuscuiusque facultate signi exactè, & sigillatim explanauit, at de rubris, & prærubris vrinis verbũ nullũ fecit, sed de subrubra vrina cum mentionẽ facit simul prærubrarum vim indicauit, atque adeò de subrubris vrinis hæc præscripsit verba. Si vrina fuerit subrubra, ac subrubrũ quod subsidet, diuturniorem hæc quidẽ morbum, quã prima significat, sed admodum tamẽ salubris est. Cùm ergo sit subrubra præter ceteras salubris quidem, longiùs tamen quàm prædictè trahat, quas ocyùs dixit morbum exoluere, quæ magnoperè sunt rubræ, longiùs significabunt spatium, cæterum non mortem, quantum ex se ipsis, neque delirium, &c.*

In hoc incendio interno, ab hepatis caliditate excedenti suborto, quod remedium excogitari poterat efficacius sanginis missione: Nam humores omnes furentes, & feruidos promptè ex venis euacuat, viscera contemperat, & exonerat naturam vt potentior reddita separet vtile ab inutili, & deinceps hoc, maximo cum ægri commodo eliminet, maximè si ex basilica extrahatur sanguis: Nam hæc vena ex vasis maximis velocissimè euacuat apud Gal. 4. *acut.* 23. & 4 *de sanit. tuend. c. 4. & lib. de curand. rat. per sang. mis. c. 16. & 2. acut. 11.* Quare copiosa facta phlebotomia ad naturalem colorem vrina rediit, & ipse à morbo liberatus est.

Miraberis in bilioso morbo à furioso, turgentique humore pronato ita sanguinem copiosè extraxisse, cùm in febribus biliosis parcè sit secanda vena, ex Auic. 4. 1. c. 20. §. *Caue ne ægrum ad vnã duarum rerum perducas, scilicet cholericorum ebullitionem, &c* & in turgẽte humore nullo modo sit phlebotomia celebrãda; sed medicamentũ purgans offerendum, ex Hipp. 1. *aph.* 4. *aph.* 1. & 10. Dic: in biliosis febribus quando bilis est aliquantulum permixta cũ sanguine, & humor non est exquisitè turgens, vtilis est sæpe phlebotomia ad ventilandum, refrigerandum, & vacuandum, vt latè *lib. 1. in com. hist. 63* comprobauimus, & firmat Gentilis, 1. 4. *tract. 2. c. 7. dub. 48.* In humoris autem turgentis præsentia plura sunt quæ purgationem aliquãdo impediunt, ex Gal. 1. *aph.* 24. primùm quando hypochondria sunt ignita & inflammata; nam tunc si exardescant viscera, commoda est phlebotomia ob causas dictas, maximè si humor noxius, sit sanguis tenuis, & feruidus, qui cùm acris sit, & mobilis, turgere potest, post quam vacuationem alia sunt exequenda præsidia, quæ internas partes refrigerent, & turgentem humorem demulcere queant, vt *infrà in com.* patebit manifestè, & notat Santorellus *lib. 20. antepraxis cap. 13.*

QVÆSTIO XXII.

Vtrùm humores turgeant, & ante coctionem expurgandi sint, vt contra Hip. & Galenum asserunt, Mercatus, Toreus, & Cardanus, Medici præstantissimi.

COMMENTARIVM.

M*Vtabatur de loco in locum.* Et quia de febribus agimus, in quibus humor furiosus, & turgens frequenter viget, de eius natura tantisper differemus. Nec illud in hoc argumento ambiguitate caret. Vtrùm humores turgeant, siquidem plurimi nostræ ætatis Medici longè doctissimi, naturam, non humores propriè turgere opinantur, quum contrarium & Hip. & Galenus asseuerent.

Ludouicus Mercatus *lib. 1. indicat. cap. 6.* & Ludouicus Toreus *libro suo de febre puncticulari*, hoc placitum sic cõfirmant. Nam Theophrastus *lib. 1. de hist. plantar. 6.* probat plantas turgere ad partum, id est vere ineunte habere appetitum, seu impetum naturalem germinandi, & producendi fructus ex materia quam hyeme contraxerunt. Deinde Arist. *lib. 6. de hist. animal. cap. 18.* loquens de quadrupedum fœminis, ad concubitum eas turgere affirmat, sumpta ad id cognitione ex prominentia genitalium partium, nec non ex frequenti mictu, vnde etiam apud Arist. etiam turgere naturale significat desiderium, & insitum appetitum quo fœminæ ad propagandam sobolem concubitum quærunt. Insuper id ipsum Hip. testimonio comprobatur, 3. *de fract.* 18. dicentis, *pus copiosum ex vlcere manat, turgetque pars affecta videtur.* In cuius sententiæ enarratione Galenus partem turgere asseruit. §. *Turgere, est ad excretionem festinare.*

Porrò Actuarius id docet manifestè *lib. 1. meth. cap. 20.* §. *Si quãdo facultas expultrix turget, quid tum postea?* Hoc modo partes quæ irritatæ humores noxios expellere festinant, turgere dicuntur. Ergo humores propriè non turgẽt, sed natura, quia in illis nec reperitur naturalis appetentia, & potentia aliqua, quà extra corpus pellantur, aut illuc, húcque moueantur, sed hoc ex natura irritata potiùs contingit: quare impropriè, & per similitudinem humores turgere dicuntur. Hoc modo ęgritudines appellantur turgentes quando velociter properant ad statum, vt *lib. 1. cris. cap. 9.* Galenus affirmat.

At hæc indigna sunt tantis viris, minúsque lectorem mouere possunt: cùm totam Medicorum scholam sibi aduersam habeant, qui turgentiam ad humores pertinere vnanimiter asseuerant. Hippocrates enim Medicorum summus *lib. 4. aph. 1.* sic ait. *Vtero gerentes sũt medicandæ, si materia turget à quarto mense, & vsque ad septimũ.* Et rursus *aph. 10.* sequẽti, sic inquit. *Medicari in valdè acutis si materia turget, eadem die.* Et Gal. *in com.* turgentiam ad humores refert, quod etiam facit *lib. quos, quib. & quando, & 8. sec. loc cap. 3.* dum turgere dixit, ad excretionem moueri, & nondum ad certam sedem impetum habere, aut consistentiam, quæ verba non de aliis, quàm de humoribus debent intelligi, siquidem hi sunt, qui ad excretionem mouentur, non partes, hæ namque humores ad excretionem mouent. Hanc sententiam sequitur Auic. 4. 1. *cap. 1 post princip.* dum inquit. *Ægritudo quoque si multa furiosa materia fuerit, in principio eam euacuabis, non expectans vacuationem.*

Turgere interdum de natura dicitur, & facultate, ergo impropriè, inquiunt, dicitur de corporibus, & humoribus. At neganda est consequentia: Nam hoc verbum turgere apud Classicos auctores propriè duplicem significationem habet, ad motum concitari, & moueri ad expulsionem, & sic propriè dicitur de natura: significat enim proprissimè idem quod inflari, seu tumere, & tunc propriè dicitur de mari, & de humoribus, & de aliis substantiis corporeis: per similitudinem verò in isto significatò dicitur de animo superbo, & de natura. Cicero. *lib. 3 Tusculanar. quæst.*

Córque meum penitus turgescit tristibus iris,
Cum decore atque omni orbatum laude recordor.

Num manus affecta rectè est, quum in tumore est? aut num aliud quidpiam membrum tumidum, aut turgidum non vitiosè se habet? Sic igitur inflatus, & tumens animus in vitio est, sapientis autem animus semper vacat vitio, nunquam turgescit, nunquam inflatur. Quo pacto de solidis corporibus turgentia dicitur, vt manus turget, facies turget, id est inflatur. Liquida autem corpora tunc turgent, quando concitato motu mouentur, & impelluntur, vt in maris eurypo cernere est.

Sed quid dubitandum turgentiam humoribus posse

adiungi, pariterque priscos, vocē hanc ab animalibus ad humores transtulisse, cùm eadem mer de oratione, aliisque plerisque enuncietur. Cicero namque *lib. 4. ad Herennium, non longè à principio*, sic ait. *Vt corporis bonam habitudinē tumor imitatur sæpè, ita grauis oratio sæpè imperitis videtur ea quæ turgēt, & inflata est.* Huic sententiæ adstipulatur Vitruuius *lib. 8. architectur. c. 3.* dicens. *In Italia, & Alpib⁹ esse genus aquæ, quam qui bibunt, turgidis gutturib⁹ efficiuntur*, quo loco turgidis pro tumidis vsus est, vt apud Iuuenalem videre licet.

Quis tumidum guttur miratur in Alpibus?

In qua significatione dictio turgere sumitur à Gal. *6. epid. sect. 2. com. 30.* vbi de tuberculis verba faciens, inquit. *Iam & de phymatis anteà didicisti, quæ in acutum fastigiantur, veluti turgent, calidorum humorum sobolem esse, contraria verò frigidorum.*

Quòd si Galen. 1 *aph. 22.* scribit verbum turgere translatum esse de animalibus concitatis ad coïtum ad humores, id non arguit impropriè dici de humoribus: nam, ait, sicuti illa animalia stare loco nesciunt, titillatione quadam impulsa, eo affectio concitata, sic & humores plerumque in motu vehementiori, & transfluxu ab vna parte ad aliam in morbi principio hominem infestant. Num hæc similitudo reddit significationem impropriam? minimè. Præterea ex incerto motu isto humores vagantes tument quodammodo, & inflantur, & sic etiam propriè turgere dicuntur: Nam in externis aqua vehementer commota inflatur impulsu, tumet, turget. Qui ergo improprij sermonis hac in re Hippocratem carpunt, & Galenum notant, suam palàm propriam produnt inscitiam; quorum rationes aduersas soluere ex dictis operosum non est. Consule Castrensem Lusitanum, qui doctè, & ingeniosè de hoc argumento disseruit *tract. de complexu morbor. cap. 17.*

Proximum his videtur vt de natura turgentis humoris aliqua edisseramus, ac primum quidem æstimatione dignum est perscrutari. *An humores turgentes tenues sint, an crassi.* Quod autem crassi sint, patet, ex Gal. 1. *aph. 24. & lib. quos, quib. & quando, ante fin.* quo loco ad præparationem turgentium humorum, decoctum extenuans propinat. Sic enim habet. *Verū in acutis morbis circa principia. statim circa primum videlicet diem, vel non vltra secundū, si sum⁹ vsuri purgantib⁹ medicamentis, quando turgent humores non datur facultas ista præparandi, nisi qui fortè arripiat occasionem propinandi melicratum, in quo decoctum sit aliquid hyssopi, vel origani, vel tragorigani, vel thymi, vel pulegij, siue quid huiusmodi vim habens humores extenuandi, &c.* Ergo turgentes humores crassi sunt, cùm extenuationem desiderent.

Ex altera parte. Humor turgens debet esse valdè acris, sed acrimonia solùm videtur reperiri in materia calida, & crassa. Ergo: Nam illud contingit membris quæ molestantur ab humoribus, quod contingit illis qui manu flammam, aut carbonem tangūt, carbonis enim caliditatem nec momento temporis ob eius crassitiē ferre possunt, flammæ verò longè diutiùs ob eius tenuitatem, ita membra nec per minimum spatium humoris crassi, & calidi acrimoniam tolerant.

Deinde, si naturam turgentis humoris pensites ad vnguem, qui valdè mobilis est, & irrequieto motu mouetur, eum nimis tenuem esse affirmabis: Quoniam conditiones requisitæ ad turgentiam à crassitie, humorum nimis sunt alienę. Nam prima conditio est, vt sit mobilis ex natura sua, careatque lentore, & crassitudine, qua de causa sola flaua bilis, aut sanguis biliosus dicitur turgere, atra bilis etiamsi valdè sit maligna, non turget ob crassitiem, pituita non turget ob lentorem, & quia acrimoniam non sortitur, qua naturam irritare queat. Vapores calidi non turgent: Nam celeriter resoluuntur. Flatus turgere possunt, quia motu inordinato moueri possunt, & hoc insinuauit Gal. 1. *cris. 9. in fin.* Secunda est, vt naturam irritet, & de loco in locum inordinato motu moueatur, & habeat caliditatem acrem, exurentem, aut qualitatem malignam, ita affirmat Gal. 4. *aph. 1. & 10.* & Auic. 1. 4. *tract. 2. c. 7.* rectè explicuit agens de materia turgenti, quam ipse furiosam vocat, hanc esse multam, mobilem, & permutabilem de loco in locum asseuerat. Vltima est vt sic moueatur humor à parte in partem, vt certam inclinationem non habeat, quare quando humor mouetur ad determinatum locum, vt in arthritide, & tertiana, non turget, quia habet certum locum ad quem mouetur.

Ad obiecta verò ita respondendum est, Galenum scilicet non præcipere exhibenda esse decocta extenuantia turgentes humores, sed humores crassos, & viscidos, si qui simul in viis ductuum reperiuntur, quia alij in venis maioribus turgent, qui plerumque tenues, calidi, & fluxiles sunt, neque medicamentis calidis extenuationem desiderant, sed frigidis contemperari postulant. Dic secundò, Galenum propinare decocta calefacientia in humoribus turgentibus, non vt iis extenuentur, quia tenues sunt natura suapte, sed vt pori, & meatus per quos debet fieri expurgatio aperiantur. Ad secundam obiectionem dic, in humoribus tenuibus acrimoniam non deficere, quæ ad turgentiam requiritur, quia ipsorum tenuitas tanta esse non potest, vt acrimoniam impediat, quum flammæ tenuitatem non æquet.

Quæres secundò, quænam sit qualitas quæ humores turgere facit? Respondent plures in quibusdam semper turgentiam, ad calorem, & acrimoniam, in aliis verò solùm sequi ad malignitatem, & malum morem humoris: ab alterutro enim natura irritata, infestantem humorem protinus expellere cogitur, & sic in aliquibus membris facit humores turgere caliditas, & acrimonia, in aliis mala qualitas, & certa humorum malignitas, aliquando citra vehementem caliditatem copulata. Sed cùm ferè in ardentibus, biliosisque febribus, quæ à tenuissimo, & calidissimo humore originē ducunt, humores citra malignitatem irrequieto motu moueantur, irritent naturam, eámque quiescere non permittant, approbanda est ampliùs sententia Manardi qui, 13. *epist. 1.* soli calori esse attribuendam causam turgentiæ asseuerat, qui adeò sit vehemens, & acris humor, vt à nullo ferè membro recipiatur. Quo nomine non semper in febre ardente bilis turget, quia licèt caliditas semper vehemens sit, non tamen bilis semper habet eam acrimoniam, ob quam à nullo ferè membro recipiatur.

Quæres tertiò. An ex humore turgenti inflammatio interna possit concitari? Dic. Si generatio inflammationis præerequirit, quod humor in parte aliqua firmetur, non videtur quòd ex humore turgente inflammatio gigni possit, quum hoc illius naturæ maximè repugnet; perpetuò enim à loco in locum mouetur, irritando, pungendo, & vellicando naturam. Quo pacto toto cælo errare eos puto, qui pleuritidem, aliásque inflammationes internas ab humore turgente oriri asseuerant: Nam licèt in his inflammationibus moueatur humor ab vna ad aliam partem, dolorem & titillationem inferendo, tamen vel in determinatum locum mouentur, vel deinde in certo loco sunt infixi, vt superioribus locis firmauit Galenus.

Quæres quartò. An humores intra venas, & extra eas turgere possint? Nam intra venas non turgent, quoniam ibi neque dolorem, neque titillationem efficere queunt, quum venæ sensus sint expertes, vt monuit Gal. 16. *de vsu part. c. 12.* dum sic ait. *Arteriæ enim & venæ partis cuiusque sēsus omnino sūt expertes. siue illas frāgere velis, siue vrere siue incidere, siue laqueis excipere, &c.* & quāuis sēsus participes essent, humores intra eas neque dolorem, neque molestiam inferre possunt: acris enim eorum qualitas benignitate sanguinis obscuratur. Hac de causa flaua bilis intra venas contenta, etiāsi mordax sit, neque lassitudinē, inæqualitatem, horrorem, aut rigorem efficere potest, ex Gal. 4. *de sanit. tuend. c. 2.* Hac ratione dicebat Gal. *lib. 2. feb. c. 8. continuarum proprium esse, neque rigere, neque horrere*, quia in febribus continuis humor continetur intra venas. Extra venas non turgent, quia turgentia humoris non potest inueniri nisi in febribus continuis, & acutis, in quibus humor intra venas continetur. Adde quòd propter meatuum angustiam, & densitatem humor celeriter non potest moueri de parte in partem.

Quæsito

Quæsito responde hoc modo. Humor potest turgere intra venas, & extra venas. Nam venæ licet ratione sui sensu non polleant, tamen ratione fibrarum neruorum quæ illis implantantur, sentiunt. Et non solùm hac ratione dolorem inferunt, sed quia vehementer commoti partibus sentientibus vapores acres communicant, qui dolorem, & titillationem inferre queunt. Et quia per febres continuas acutas solet expelli humor ex venis extra venas, hic in corporis habitu, celeriter, & violenter commotus turgere potest neque obstat meatuum adstrictio: nam in viuentibus ob caloris copiam, ampliores sunt, & latiores, quàm in cadauere apparent, vt notauit Galenus *lib. 3. de facult. natural. c. vlt.* in quo ob caloris absentiam, & refrigerationem latere solent.

Sed relidua est illa adhuc dubitatio: *Vtrùm turgentes humores ante coctionem statim expurgandi?* Dic: cum Hip. 4. *aph.* 10. hanc purgationem statim prima die esse celebrandam, vel vt adnotauit Gal. 1. *aph.* 24. non vltra secundam. Galenus *in com. 4. aph.* & Auic. 1. 4. *tract. 2. cap. 7.* plures rationes reddunt. Nam si eam non exequaris, dolor partis augetur, febris caliditas increscit, & ad aliquam partem principem decunbunt ij, qui per corpus vagantur humores, dissoluitur virtus ab eorum acrimonia agitata. Deinde ij humores in motu positi sunt, & natura incitatur eos extra corpus pellere: Nam ab eorum copia obruitur, & à malitia lancinatur, quare cùm non sint in aliqua parte firmati, & ad eos expellendos irritetur natura, paruo indiget negocio, vt expurgentur. Insuper humor turgens non potest concoqui, quum valdè nobilis sit, & irrequieto motu agitetur, coctio autem perficitur quiete, ex Gal. *lib. 4. acut.* 44.

Hæc est causa cur tantopere Hip. & Galenus monent, vt in principio reuulsiua purgatio administretur, ne fortè ij humores vagantes, & furibundi, in cor, cerebrum, thoracem, & aliquam ex præcipuis partibus decumbant: Quocirca prudenter Galenus, 14. *meth. c. 8.* cùm vespere hora diei ferè decima ad ægrotum quendam qui sexagenarius iam erat, linguam tumidam ita habentem, vt ore eam continere non posset, accessisset, ei protinus absque alia præparatione pilulas ex aloë, scammonio, & colocynthide constantes exhibuit, quibus humoribus ad inferna reuulsis, hominem à suffocationis periculo tutum seruauit.

Trallianus etiam *lib. 4. cap. 1. titulo de sang. mis.* anginoso cuidam vrgente valdè affectione vespere ex cremore ptisanæ, lachrymam scammonij omni prorsus præparatione omissa exhibuit, & alium simili malo pressum post duorum brachiorum venarum sectiones, liquore tithymali ex herba ipsa expresso trium siliquarum pondere eodem die purgauit, sequente non expectato. Itaque humorem turgentem antequam in partem aliquam illabatur confestim reuellere oportet.

Ita Galenus *lib. 4. meth. cap.* 6. in erysipelate vlceri superueniente, purgatione ad contraria reuellere monet, qua maximè parte vlceri conducit, siue id per superna, siue per inferna celebretur. Hoc modo *lib. 13. meth. cap.* 11. scribit ipse, nonnullos quibus oculi tentari phlegmone cæperunt, sola purgatione per aluum vna die sanatos vidisse, & *lib. 2. acut.* 11. in humore ad præcordia descendente ventrem nig ro eratro purgare imperauit. Sic *lib. 4. acut. 37. & 76.* prima die pharmacum propinasse refert, antequam humores errabundi in partem aliquam decumbant.

Instabis primò. Cur ex humore turgente augebitur febris; si hic mouetur ad partes distantes à corde remotas, quare tunc potiùs remittetur febris, quàm intendetur? Dic: quando humor turget, non tota humoris quantitas huc mouetur, & illuc, sed magna portio illius manet in venis maximis febrem conseruans, & augens. Dic secundò, quòd licèt hic humor moueatur ad partes à corde remotas, celeriter tamen ad interiora recurrit.

Obiicies secundò. Cur humor turgens purgatione educendus est, si ex eius vacuatione inflammatur iecur? cùm enim per aluum excerni non possint nisi ad iecur recurrant, ex hoc decubitu incendi iecur est necesse: Nam nulla est via per quam eiusmodi humor ex venis, & ex ipso corporis habitu in aluum duci possit, nisi iecur, ita docente Galeno *lib. 2. prog.* 13. quia venter per iecur, omnibus partibus copulatur, & per illud recipit excrementa illarum, & *in com.* 14. omne corpus per iecur purgari scribit. Dic: diuerso modo humores in iecur incidunt quum suo impetu in id prolabuntur, atque cùm à medicamento purgante attrahuntur: Nam cum suo impetu confluunt, ibi morantur, cæterùm quum à medicamentis purgantibus ad intestina attrahuntur, nullam prorsus moram in iecore faciunt, sed illicò excernuntur: posse enim aliquem humorem per viscus aliquod etsi præstantissimum, sine noxa pertransire, si huiusmodi transitus velocissimè fiat, testimonio sunt ea quæ de fracta pulmonis vomica *lib. 6. de loc. affect.* Galenus inculcat, cuius pus per læues arterias, & sinistrum cordis ventriculum, in renes, & vesicam deferri, & tandem per vrinam expurgari admonuit. Ergo turgentes humores non decumbunt in iecur, sed per illud innoxiè expurgantur.

Sed vtrùm humores turgentes semper sint expurgandi, respondet Cardan. *lib. 1. cont. tract. 6. cont.* 15. non semper humorem turgentem esse purgandum: Nam plura sunt quæ illius expurgationem impediunt: videlicet assidua cruditas, assumptio ciborum qui crassi, & tenaces sunt, obstructio, tensio viscerum, hypochondriorum ardor, & inflatio, viscerum inflammatio: nam omnes ij haudquaquam sunt apti ad expurgationem, vt notauit Galen. *lib. 1. aph.* 24. quoniam ij citra præuiam præparationem, aut commodam attemperationem expurgandi non sunt. Si enim in febri acuta, præsente incendio interno medicamenta purgantia offeras, Maior accendetur febris, & viscera exardescent, vt monuit Hip. *lib. de med.* purgantibus medicamentis *num. 4. & 2. acut. 11. & 4. aph.* 5. Tunc iubet Hip. *eodem lib. de medicam.* vtendum esse infusis per clysterem, & hoc consilium exequendum docet *4. acut.* 43. quando humores crassi in primis viis continentur, & vrinæ tenues sunt. Quapropter tunc præstantior est phlebotomia, & vtiliora sunt quæ humores tenues contemperant, & eorum caliditatem retundunt.

Hæc tamen sententia videtur repugnare veritati, & Hip. Galeni, & aliorum summorum Medicorũ doctrinæ valdè est aduersa, qui humorem turgentem statim citra coctionem expurgandum esse asseuerant: Nam purgationis procrastinatio vitæ periculum portendit, & tunc in acceleranda purgatione spes tota salutis reposita est. Neque Galenus *in com. cit. aph.* quẽ Cardanus in sui subsidium adducit, vllam de humore turgente facit cõmemorationem, quum solùm inacutis morbis raro, & in morborum principio medicinis purgantibus vtendũ sit. Si tamen morbus maximè vrgeat, & vitæ periculum minetur, tunc si adsit copia humoris crudi in viis primis, vigeat cauma internum, premat inflammatio, non indistinctè sed maxima cum præmeditatione purgatio celebranda. Secus si turgeat humor, tunc confestim expurgandus æger: Nam læsio quæ ex purgantibus imminet, ampliùs eligenda est, quàm mors, vt 12. *meth.* 1. præcepit Gal. Lege elegantissimum Manardum *lib. 13. epist.* 1.

HIST. XVIII. GALENI, *De febri ardente.*

Puer mero epoto, acutè febricitans, suborto delirio, & vigiliis interiit.

GRammaticus singulis diebus balneum petens, vnum ex pueris secum ducebat, altero domi relicto qui rem familiarem seruaret, atque ea quæ ad victum essent necessaria pararet. Puer itaque demum custodiens cùm vehementi siti cruciaretur, nec esset ei atqua domi copia, vinum antiquum liberaliter potauit, atque ex reliquo tempore vigil omninò permansit, posteà correptus febri, vnà cum vigiliis oborto delirio periit, & c. Galenus* lib. 2. de loc. affectis cap. vlt.

PARAPHRASIS.

Quot damna vinum afferat pueris exhibitum hoc exemplo ostendit Galenus, quum enim hæc ætas caloris copia exæstuet, illos valde inflamat,& calefacit, licet vini potus moderati sit fomes ingenij,confirmet vires,corpus mirum in modum sustineat,animum alacriorem reddat,sit laborum omnium medicina,infantes nutriat, sit fortitudinis calcar, dolores à corpore pellat, sit tristitiæ,& curarum antidotum,sanitatem custodiat,veri sit gaudij thesaurus,& humanæ vitæ solatium, naturale ventriculi temperamentum tueatur,appetitum alimentorum excitet,à morbo conualescentibus prosit,& non solùm frigidis, sed calidis, immò pestiferis, & venenatis opem ferat, quum sit venenorum securissimũ alexipharmacum,vt docuit Dioscorides,& nos lib.1.in com.hist.61. protulimus,ob quas miras vtilitates Medici præstantissimi parant iulapia,syrupos,& claretas ex vino vt Quercetanus,Crollius,Libauius, quorum vsu,& efficacia roboratur ventriculus, absumuntur flatus, facultates firmiores fiunt,& frigidi omnium partium morbi persanantur. Denique vina fiunt purgantia,pro curandis diuersis morbis vtilissima.Neque mireris,inquit Quercetanus *in diætetico* de tantis,& inexplicabilibus facultatibus vini:Nam abundat spirituum vitalium copia, & est præterea aliorum medicamentorum,ac ipsorum quoque purgantium vehiculum,cuius virtute, & correctione operationes illorum,promptiores, & tutiores euadunt,& tanquam ab alexipharmaco quodam marignæ ipsorum qualitates, si quæ sunt,corriguntur,& tolluntur:est enim vinum,gratus, iucundus, citúsque delator ad partes humani corporis minimas: Nam obuiis quasi vlnis mira voluptate excipitur absque vllo horrore, aut metu.

Prætermitto vsum vini in fomentationibus,ablutionibus,lue venerea,balneis,antidotis,extractis,odoribus,& infinita propemodum,quæ ex vino parari consueuerunt. Neque immeritò pronuntiauit Albitizar,nec cibum,nec medicinam vino vnquam priuari debere:vinum enim simile est, caloríque innato maximè conuenit. *Quapropter*, inquit Ianus Cornarius *lib.de re vinitoria,contemplari debemus considerationem prouidentiæ, quæ si vllibi in rerum terra nascentium serie, hic certè illustrissimo se documento ostendit,dum in vno hoc liquore tot salutaria remedia tantis morbis apponenda subministrat:quidquid enim saluberrimarum virium natura cæteris plãtis indidit,illud omne facillima participatione vino, & in vino homini ad diuersissima inualetudinum genera communicari potest.* Hunc pretiosum potum tantoperè commẽdat Salomon *in Prouerbiis*, dicẽs, *date vinum iis qui amaro sunt animo,bibãt,& obliuiscentur egestatis suæ,& doloris sui non recordentur ampliùs.*

Denique si vini commoditates, & efficaciam pro arcenda peste,pestiferis morbis curandis,& fugãdis venenis recitare incipiam in immensum euadet oratio, lege scitu non indigna apud Laurentium Gryllum *lib.1.de sapore dulci,& amaro.* Andream Bacchium *lib.3.de natur.vini,à c.10.vsque ad 16.* Anton.Fumanel.*lib.de natur.vini,& facultatib.c.6.* Fracastor.*lib.de vini temperat.* & alios quos citat Petrus Andreas Canonherius eloquentissimus *in suo lib.1.de admirand.vini facult. c.3.à num.1.vsque ad 57.* & nobilis, insignísque Poëta Marcus Antonius Flaminius eius vires eleganti carmine descripsit.

O vinum tenue, aureum, suaue,
Instar nectaris? O merum Deorum
Vitæ præsidium meæ fugacis?
Cedant Peonij tibi liquores
Et quidquid remediis salubribus
Ostendit medicæ repertor artis
Iacebant lateris dolore membra
Semimortua,febris æstuabat
Vt fornacibus ignis,ipse plantas
Lethi limina dura transferebam
Cùm tu languidulos fluens in artus
Cælestis liquor,& leuas dolorem
Et vitam mihi reddis,&c.

Lege Sauanarolam *lib.de conficienda aqua vitæ*,& Auge- A nium *tom.3.epist.medicinal.epist.3.* Valles.*lib.de sacra Philosoph.cap.27.* Ruel.*lib.1.de nat.stirp.cap.143.*

Sed si tot facultates habet admirandas vinum,cur pueris tantoperè nocet,vt Galenus hac historia demonstrat? Dic:quod præterquam quod inflammat, & ignefacit illorum corpora,natura sua calidissima,etiam tentat caput, quod suapte natura imbecillum est, vt probat Themistius ex Aristotelis *de somno, & vigilia libro*, quum enim puerorum caput, veluti temulentorum vaporibus flatulentis,& pituita sit repletum,quod mole vacillet humorum, quibus, meatibus spiritus, & animæ infarctis, necesse est vt sontico, vel diuino Herculis morbo conuellatur: temperandum igitur est iis, à vino præcipuè B veteri,quod caliditate sua vrit viscera, neruos præsertim puerorum emollit, *5. aph. 5.* & semicrudos humores ad caput defert,ex Auic.*3.1.doct.2.c.7.* Hoc modo Plato *lib.2.de legibus*, pueris vinum vsque ad annum duodeuigesimum, ne ignis addatur igni, interdicit, cum Arist.*lib.de somn. & vigil.cap.3.* & membra mollissima vim vini non tolerant, sed resoluuntur. Consule Langium *lib.2.epist.51.* Rhodigin. *lib.15.lect. antiq. 28.& 29.* Cardan. *lib.1.cont.tract.2.contrad.9.*

Porrò excutiamus tradita à Galeno. Si vinum antiquum melius,& salubrius est nouo, & ob calorem vberiorem promptiùs resoluitur per sudorem antequam nocere possit,cur febrim,& delirium,illius excitauit potus? Rursus si vinũ vetus maiori cum voluptate à natura amplectitur ob suauitatem, & faciliùs coquitur, & secedit per ventrem,& vrinam,cur mors ex eius potu sequuta?

Dic.Vinum vetus est iucundius,id probat sacra pagi- C na Ecclesiastic.*cap. 9. Vinum nouum, amicus nouus, veterascet, & cum suauitate bibes illud.* Quare Homerus *lib. Vlix.* vinum vetus potionem vocauit diuinam.

Intus autem dolia vini veteris dulcis ad potandum
Erant meracum diuinam potionem intus habentia.

Idem præfert Pindarus *in Olymp. od. 9.* & Horatius *3. lib.carmin. od.21.* consule Tullo factum. Et Ouidius *lib. 2. de art.amandi.*

Qui properant,noua musta bibant, mihi fundat auitum,
Consulibus priscis condita testa merum.

Et Plautus in Casina *in prologo, sapientes sunt, qui veteri, vino vtuntur.* Hæc etsi vera sunt, tamen plura in pueris damna oboriuntur ex meri potu,quod calorem innatum in feruorem deducit,ex Gal.*4 acut.406.*& in calidis naturis condemnatur, ex Galen.*lib.de bonit. & vitio succo-* D *rum cap.19.* præsertim si liberaliùs assumatur: tunc enim præ copia concoqui nequit,& febrilem æstum concitat. Quare vinum antiquum vigilias facit copiosè sumptum, nouum verò vberiùs haustum, frigidos morbos parit,ex Gal. *3.de temp. cap.5. & lib.de caus.morb.3.& 2. prorrhet.19. & 1.de caus.sympt. 8.* vt carum, profundum somnum, apoplexiam, & comitialem morbum, quia semicrudos humores generat.

Dic secundò. Merum calefacit,& exiccat, spiritus inflammat,& vigilias parit. Dilutum aquosum, humectat, cerebrum emollit,& meatus,per quos vis animalis communicari debet,obturat,& somnum gignit. Hoc non ita nocere pueris, cum modo ebibitum, immò illis posse concedi testatur Alphonsus Luperius *lib.de vini cõmoditatibus*, quoniam benè dilutum non ferocire faciet genuinum calorem, immò illum tutabitur, suppeditabit- E que humorem alimoniæ, & augmento,quo pueri egent decentissimum, pituitosásque humiditates vacuabit. Hinc fit vt ex potu vini iuuenes faciliùs in sæuiora damna incurrant, quàm pueri. Quare auctor *de salubri diæta* vinum pueris non interdicit,subscribit Galenus *in com.*& firmat Aëtius *tetrab.3.serm.1.cap.28.* Neque hoc tibi videatur mirum: Nam Galenus, cæterique Græci vinum in febribus concedunt in declinatione, post coctionem & euacuationem,vt ex plurimis eorum auctoritatibus confirmat Syluatic.*cont. 12.*

* *
*

QVÆSTIO XXIII.

Vtrùm vinorum plures sint differentiæ.

COMMENTARIVM.

VInum antiquum.] Quoniam Prisci, Iuniores, immò Poëtæ illustres plurimi, fabulosè vino diuinos honores, immò illi iconas, ac simulacra dicarunt, nos ab eis supersedentes, ea agitabimus quæ intra medicinæ aream solent disceptari. Compertum illud imprimis est vino vti Medicos ad sedandam sitim, elixandos cibos in ventriculo, horum distributionem promouendam, reficiendas vires: Nam facillimè transmutatur, auctore Galeno, 3. *de temper. cap. 2. in princip.* Ideò Gal. *lib. 7. meth. c. 6.* pro intemperantia sicca ventriculi vtitur vino, & *in 12. meth. c. 5.* pro curanda sincope vinum propinat, & alibi sæpè.

Sed vt intelligamus quale vinum sit quod auctores in morbis exhibere consulunt, notandum est Gal. 3. *de rat. vict. 1.* plurimas esse vinorum differentias. Prima sumitur ex colore: nam vinum, aut est album, aut fuluum, aut rubrum, aut nigrum, vt tradit Plinius *lib. 4. natural. hist. c. 9.* Galenus *loc. cit. & 5. de sanit. tuend. 5.* addit flauum, & ea quæ medios colores retinent inter album, & flauum. Aliqui addunt giluum, rutilum, pellucidum, & vermiculare, qui colores sub quatuor primis continentur, vel ex illis sunt compositi, vel sunt qualitates à coloribus distinctæ, illis tamen adiunctæ.

Album dicitur, non sicuti lac, aut nix, quoniam beneficio naturæ, aut sponte nullum tale existit. Vocatur ergo album, quod color aquæ simile est, præsertim quando tenuem substantiam habet. Pallidum sequitur, cui annumerandum subpallidum, quòd ex pallido albicans vocatur à Galeno *de sanit. tuend. cit.* subflauum appellat ex pallido flauum. Ab hoc rufum, & fuluum sola intensione, & remissione distinguntur, & quando hi colores substantiæ tenui, & perspicuæ coniunguntur, rutilum, & pellucidum constituunt, cuius meminit Galenus *lib. de bonit. & vit. succor. cap. 11.*

De rubro etiam *locis citatis* egit Galenus, sub quo remisso giluum, & vermiculare continetur. Vltimum est nigrum, & non vocatur ita, quia est sicut attramentum, sed quia est rubrum obscurum, quale in Asia erat theræum, & scibelites, apud Romanos falernum. Vtrùm hoc tantis laudum encomiis à Galeno laudatum, inter alias vinorum differentias sit præstantiùs luculenter, & doctè disceptat Canonherius clarissimus ex multorum mente *lib. 1. de admirand. vini virtutibus cap. 7.*

Secunda differentia sumitur ex sapore vini. Nam est dulce, aut austerum, aut medium inter hæc, vel per participationem, vel per negationem extremorum, aut est acre. Verùm vt hæc illustriora reddantur notanda est doctrina Galeni, 1. *simpl. 36. & 37.* docentis saporum species certo numero comprehendi non posse, possunt tamen in numerum redigi, vt ipse ex mente Platonis *in Thymæo* conatur ostendere, quum de sensibilibus linguæ disseruit, quo loco, sicut, & 4. *simpl.* vniuscuiusque saporis naturam exactè proposuit, & posteà Mesuë *theoremate 1.* & inter omnes perdoctus Ioannes Brauus ex Galeni mente affabrè explicuit *in aureo libello de saporibus.*

At dubitabis cur Gal. 3. *acut. 1.* opponit dulce, austero, & non amaro? Dic hos sapores esse contrarios secundùm effectus quos imprimunt, & secundùm qualitates à quibus dimanant, 2. *ad Glaucon. cap. 8. in med.* nec immeritò: Nam austera qualitas sua ipsius virtute refrigerat, & exiccat, ex Gal. *7. meth. cap. 7. & 4. simpl. cap. 7.* quare adstringentia terrena sunt, & crassa, ex Auic. *lib. 2. tract. 1. cap. 3.* Sapor autem dulcis ex caliditate mediocri, & substantia non admodum crassa ortum ducit, ex Gal. *5. simpl. c. 26.* Rhasio 3. *ad Almansf. cap. 1.*

Deinde dubitabis quare Galenus dum de vini saporibus disserit, prætermittit acidum, salsum, & amarum? Dic: non dari vinum acidum, quia iam ex Galeno *lib. aduersus Lycum, cap. 4. in fin.* est acetum, nec salsum nisi quando aqua salsa permiscetur, & quando est amarum, iam potui

A est ineptum, & non solùm iniucundum, sed succum laudabilem amisit, vt Gal. docet 12. *meth. c. 8. in princip.* quæ enim exactè sunt amara, nutrire nequeunt, vt 4. *simpl. 9. & 20.* monuit Gal. quoniam amarum omnibus tum hominibus, tum plantis est inimicum, firmant Auic. 1. *canonis f. tract. 1. cap. 3.* & Auerrhoës 5. *collig. cap. 25.*

Tertia differentia colligitur ex consistentia vini, quia vinum aut est tenue, aut crassum, aut mediocre, licèt omnibus vinis pro modo crassitiei, parciùs, aut copiosiùs, & pro modo tenuitatis, magis aut minùs alimentorum iuuent distributionem, vt *lib. de bonit. & vitio succor. cap. 12.* Gal. edocuit.

B Quarta differentia sumitur ex odore: Nam vinum aut est boni odoris, aut mali, aut inodorum, vt aqua. Odor in vino semper virtutem, & robur significat, contra tamen odoris priuatio signum est frigiditatis, & debilitatis, vt inquit Galen. 3. *acut. com. 20.* quo loco huius rei proposuit causam, quia quando lignum vitis assumit multum aquosæ substantiæ, & parum substantiæ calidæ, & in eo leuis fit alteratio, tunc vina frigida, & inodora euadunt, caliditas enim, & odor in vinis ob plurimam alterationem, & substantiæ calidæ permixtionem comparantur. Ex hac doctrina intelligi potest quod affirmat Galenus *eod. lib. 3. acut. com. 8.* in feruidis regionibus raro vina tenuia, & inodora reperiri, sed magna ex parte vinosa, & odora, in frigidis verò regionibus contrarium accidere affirmat.

Odor in vinis facit ad succi bonitatem, graueolentia verò præcipuè quando crassitiei, & austeritati est adiuncta succorum vitium progignit ex Galen. *lib. de bonit. &*
C *vitio succor. cap. 2.* Vina odorata, quia calidissima sunt, biliosis corporibus siue ex natura, siue ex ætate, siue ex quacunque alia valdè nocent, non quòd prauum sanguinem generent, sed quia hæc corpora humoribus abundant qui refrigerari potiùs, quàm calefieri desiderant: contra tamen pituitosis corporibus, in regione frigida, & tempore frigido ob contrariam causam sunt vtilia, vt *loco citato* notauit Galenus. Insuper odorata vina, quia caput tentant, feriunt, & replent, in capitis etiam frigidi affectibus nocua sunt, thoracis tamen, & pulmonis morbos diuturnos, qui citra febrem infestant, iuuant, quoniam humores crudos, & crassos concoquunt, & extenuant, & si dulcia sunt, crassa sua humiditate, per sputum expurgationem promouent, ex Galen. *lib. de attenuante victu, cap. vlt.* Vina verò in-
D odora, tenuia, & aquosa, præsertim si leuiter adstringant, leues capitis affectus ob consensum ventriculi subortos, humores contemperando, & roborando, corrigere solent.

Quinta differentia ex vini facultate desumitur: nam vinum aut est potens, aut imbecillum, aut mediocre. Potens illud dicitur, ex Galen. 3. *acut. com. 1.* quod vehementer, & celeriter corpus calefacit, capútque ferit, & vinosum dicitur, quia in eo id in quo aquam euincit, vehementissium est, qui locus videtur difficilis, nam quando vinum purum est, & nullam habet aquam permixtam, videtur intellectu difficile quomodo tunc vincat aquam. At tripliciter posse explicari sententiam hanc mihi persuadeo, & primo modo sic. Vinum aquæ dissimile est, sapore, odore, consistentia, & facultate, quantò igitur hæc vehementiora habet, tantò magis potens, & magis vino-
E sum dicitur, cùm ea in quibus aquam vincit, habeat intensiora. Vinum tamen aquosum, quia in omnibus ferè est simile aquæ, propterea aquosum vocatur, & dicitur parum euincere aquam. Dic secundò. Vites nec nutriri, nec fructum ferre possunt nisi ex terra aqueam humiditatem alliciant, quæ interdum in ligno vitis transmutatur multum, & tunc fit vinosum, interdum parum transmutatur, & fit vinum aquosum. Dic tertiò, ex Galen. 3. *acut. 20.* quòd vinum potens ad benè temperatam mixtionem multùm aquæ sustinere potest, quare polygophorum, id est multiferum appellatur, contrà verò aquosum dicitur, quando exigua permixta ita diluitur, vt bibi non possit, & parum aquæ tolerat, & vocatur olygophoron, id est, pauciferum,

Postrema differentia sumitur ex tempore,& ætate,nam aut nouum est,aut mediæ ætatis,aut antiquum,quæ differentia extrinseca est: quia vina non iuuant, aut lædunt ob tempora, sed ob mutationem quæ in dictis differentiis fit,cuius mensura, & signum est tempus, & quando illis non immutantur, neque antiquum, neque nouum vocatur,& mutationem istam non acquirit ex tempore, sed ex interno calore, qui paulatim partes aqueas concoquit, & aëreas ignitas reddit. Quare rectè traditum est omnia vina antiquitate fieri acriora, & calidiora, vt firmat Gal. *lib.1.de antidot.cap.3.& 4.simpl.11.& 12.meth.4.* Illa tamen antiqua sententia quæ ponitur à Gal.1. *de antidot.cap.cit.in fin.* omnia senescere præter vinum intelligenda est,vt longissimo tempore incorrupta durent,quia vsque ad certum tempus vetustate fiunt fortiora, deinde paulatim exoluuntur, nam partes quas continent necessariò,tractu temporis debent dissolui, & experimentum hoc confirmat: & quemadmodum in facultate mutationem accipiunt,ita & in calore,& sapore.

Vina alba,& aquosa sicuti citò acescunt, ita etiam citò inueterascunt: quando enim sunt nouella, imbecilliora, & aquosiora existunt, & incrementitia, quòd si simul fuerint austera,& rubra,omninò sunt fugienda,quia facilè acescunt in ventriculo, & neque coctionem, neque distributionem iuuant,neque aliquam vacuationem promouent. Solùm nouella, quæ alba, & aquosa sunt bibi possunt,vt præcipit Galenus *lib.de cibis boni,& mali succi,cap.11.post med.* Quando iam sunt antiqua vtimur illis magis pro medicamento quàm pro alimento.Ea solùm quæ sunt mediæ ætatis, aut modicè calida debent esse in vsu,vt insinuat Auic.3. 1.*doct.2. cap.8. de regimine aquæ,& vini.*

Galenus *lib.7.meth.cap.6.& lib.4.sec.gener.cap.5.* Vinum nouum dicit esse vsque ad quintum annum,ab octauo in decimum,est mediæ ætatis.Post decimum,antiquum est. Vinum nouum est ex primo ordine calfacientium,mediæ ætatis ex secundo, antiquum tertij esse ordinis. Modus mixtionis debet esse pro natura vini, & prout vnusquisque obseruauit experientia talem modum sibi fore vtilem, quare vniuersim intelligenda est doctrina Hip.7. *aph.56.*dicentis vinum æquali portione aquæ esse attemperandum. Galenus 3. *acut.* 40. docet aliam esse symmetriam mixtionis aquæ cum vino voluptatis gratia, & aliam esse quæ fit ad opem ferendam in sanis hominibus, in illa sic vinum temperatur, vt aquam sapore, & odore semper deuinciat. In ægrotis fit ad corrigendam aquæ malitiam,cruditatem,& frigiditatem,quia præ frigore quantumuis optima sit incoctilis est,& ægrè distribuitur.

Breuiter vini boni proprietates describendæ: Vinum neque debet esse vetulum, neque torculari vicinum, sed medium, quod colore sit vermiculum, optimi odoris, non acerbum, seu dulce, non acutum, aut fortitudine vincens,sed æquale,natum in terra libera,à vento perflata,non minùs plana,seu lapidosis montibus, non ad meridiem sita, sed phœbo surgenti contermina, regionis, neque calore nimio æstuantis, neque frigore nimium torpentis. Auerrhoës *lib. 5. collect.16.* his conditionibus probat vinum. *Et vinum quod melius reperitur est aromaticum,cuius caliditas penetrare potest per totum corpus, quod sit sine amaritudine, & stipticitate, & est illud vinum, quod est vinosum, pungitiuum in principio,& post delectabile sine aliqua amaritudine & ponticitate.*

Sed vt Laconicè vini proprietates complectamur pro iis describendis carmina illa Arnaldi Villanouani mihi arrisere semper recitata *in schola Salernitana.*

Vina probantur odore, sapore, nitore, colore,
Si bona vina cupis, quinque hæc laudantur in illis,
Fortia, formosa, & fragrantia, frigida, prisca.

Odor in vino, aromatis instar,optimam coctionem præostendit, quare alimentum corpori suppeditat non mediocre, succum gignit laudabilem, facultates principes corroborat,exhilarat, spiritus restaurat:Nam solo halitu, lypothimia, aut syncope languentibus mirè succurrit. Contra fœtidum,aut aliquo graui odore præditum,spiritus prosternit, facultates labefactat, reprobum succum generat,& vaporem tetrum capiti transmittit qui capitis dolorem infert promptissimè.

Sapor in vino maximè expetitur: Nam cùm voluptate assumptum auidiùs à ventriculo attrahitur, perfectiùs concoquitur, & promptissimè distribuitur. Nitor, seu splendor,quòd sanè si pellucidum sit, non solùm vini tenuitatem arguit, sed spirituum, qui ex eo gigni debent, subtilitatem præsagit.

Color etiam est necessarius. Rubicunda,potentiùs nutriunt,quàm alba, illa frigidis naturis, hæc calidis magis conueniunt.Vinum debet esse forte,vt sic plurimùm nutriat,& non exiguam spiritus copiam progignat. Formosum, siue pulchrum maiori cum iucunditate assumitur, meliùs coquitur,citiùs à partibus attrahitur. Fragrans,siue suauiter olens, vires roborat, tenues gignit spiritus. Frigidum actu assumi debet:Nam calidum inflammat,tepidum,ventriculum eneruat,vomitum concitat.Priscum sit seu leue: quoniam perfectiùs coquitur, penetrat, nutrit. Denique debet esse clarum, vt perspicuos gignat spiritus. Vetustum: quoniam nouum, siue mustum faciliùs inebriat, tormina gignit, inflat ventrem, febres ardentes gignit,concitat cephalalgiam. Maturum est optimum,non austerum, nec stipticum. Si alias conditiones scire cupis, quibus vinum probandum est, adi Matthiol. *lib.5.in Dioscorid.cap.6.* Constantin. African. *lib.3.theoric. cap.28.* Iulium Alexandrin.*lib.17.* Salubrium *cap.6.* Cardan.*lib.6. de variet. cap.24.* Gratarolum *lib.de vini natur. cap.12.*& alios qui de vini natura conscripserunt.

Num verò omne vinum calidum sit,etiam addubitant Iuniores, & videtur in pluribus locis probare Galenus omne vinum esse calidum: Nam 8.*simpl.tit.de vino, & 3. acut.* 106. & 4.*simpl.* 11. docet vinum omne calefacere, quoniam ex solis calore,& vite calorem contraxit,quam doctrinam accepit ab Hip. *lib.2. de diæta.* Obstat tamen Galenus *lib.12.meth.cap.4.§.Nullum enim ex alborum genere vidi calidum,&c.*repetit *lib.5. de sanit.tuend.cap.5. & lib.de bonit.& vit.succor.cap.11.*

Dic,omne vinum calidum esse, licèt Macrobius *lib.7. Saturnal. cap.6.* ipsum natura sua frigidum esse plurimis argumentis contendat, quorum solutionem, lege apud clarissimum Ludouicum Nonnium *lib.2. diætetic. cap.5.* Hoc modo vinum flauum est calidissimum, fuluum, rubrum, &c. album parum calidum. Ita Galenus nullum vidit ex alborum genere multum calidum. Hoc modo seipsum explicat Gal.*lib.3. acut.com.6.§. Nempe ex vinis albis nullum valenter calefacere potest,quod enim summè calidum est,id continuò & flauum existit, veluti & quod ab ipso est fuluum,mox ab his rubrum,& deinde dulce. Album autem minus quidem his omnibus calefacit,&c.*Quare etsi vinum aquosum,calore,sapore, & odore aquæ simillimum sit, quia in ligno vitis leuem suscepit transmutationem, aëreas tamen partes sortitur ratione quarum aliqualiter calefacit.Neque refert quòd Gal.4.*simpl.9. & 11.* vinum austerum,& acidum frigidum esse asseuerat, nam hi sapores à frigiditate fiunt, quare Galen.2.*simpl.*21. acerba vina non calefacere affirmat,tamen acidus sapor tenuium est partium; quoniam acidum penetrat, aperit, incidit, diuidit,tenuat,ex Gal.4.*simpl.7.& 23.*Mesuë *lib.1.theoremat.1.*Et vinum austerum,non est ita frigidum,nec partibus crassis, & terrenis constat, vt cæterorum stipticorum instar infrigidet,& exiccet.

Neque ob id putes vinum non esse in febribus offerendum: Nam caliditas eius non est tanta,vt inflammare possit, & contrarium docuit Galenus, qui vinum aquosum in diariis,& acutis esse porrigendum non semel inculcat: quoniam hoc, vini, & aquæ damna effugit.3. *acut.*8. aqua enim etsi optima,cruda est,flatuosa,& difficulter permeat,3.*acut.*40. Vinum vinosum calefacit, caput tentat, ferit neruos, fluxiones mouet,perturbat corpus: aquosum autem omnia naturalia instrumenta roborat, coctionem iuuat omnes naturales excretiones adauget, non tentat caput, nec lædit neruos, nec calefacit. Ita ex auctoritate Hip.in acutis id cōcedit,8.*meth.5.& 4. acut.4.& 8.& 7.meth.* 6.illud sine noxa in hectica febri

offerri

offerri posse asseuerat, & Auic. 1.4.*tract.2.cap.* in febribus tunc esse exhibendum quando febris est in declinatione, corpus vacuatum, & signa coctionis apparuerint, quam doctrinam exhausit, ex Gal. 11.*meth.c.5.6.* *At si mediocris est febris, &c.* quia quando febris est vehementissima, & in summo vigore consistit, vinum solet febrem adaugere: quamuis enim aquosum sit, propter partes aëreas, & igneas quas habet, facilè solet inflammari, sic etiam quando humor crudus est, aut multus, vini ratione agitari solet, & sic obstructiones, & putredinem auget, vt notat Iacchinus *in methodo curandar. feb. c.53. de curatione tertianæ interpollatæ.* Conceditur etiam, & prohibetur in febribus ratione symptomatum; nam quando adest delirium, dolor capitis, vel inflammatio, vel erysipelas, vel intemperies admodum calida alicuius partis, neganda est, etsi sit aquosum, quia ab eius potu mala insanabilia eueniunt, vt 1.*ad Glauc.14.& 8.sec.loc.cap.7.post princip.* docuit Galenus. Deinde in moderata copia offerri potest, si vires sint resolutæ, immodica vigilia adsit, inappetentia, deprauata concoctio, suspicio veneni, vel maligna qualitas insolescat, vt in febribus pestiferis, & malignis sæpè contingit: Vinum enim veneno vehementer resistit, ex Dioscorid. *lib.5.c.7.& lib.6.c.1.* putredinem arcet, ex Gal. 3.*sec. loc. cap.* 7. & pesti reluctatur; referunt enim Arrianus, & Simplicius in prædicamento qualitatis suo tempore pestem fuisse grassatam, quæ præter oleum, & vinum, quibus omnes sanabantur, cætera præsidia respuebat, probant Iulius Palmarius *lib.de feb.pestil. c.14.* Alexand. Benedict. *lib.1.de peste, cap.14.* Forestus *lib.6.de feb.obs.23.* Ergo aquosum vinum in omnibus febribus post coctionem concedi potest, vt appositis tam multis sententiis probant Amatus *lib.* 1.*centur.* 28. Syluaticus *controuers.*16. Vtrùm autem in passiuis qualitatibus sit siccum, vel humidum disserunt Manardus 14. *epist.* 3. Vallesius *lib.9.cont.* 6. Si verò de vinorum differentiis plura scire tentas, lege Mercurialem *in com.* Hip. *lib.3. de rat. vict. in morbis acutis.*

HISTOR. XIX. GALENI, De febri ardenti.

Quidam ob copiosum vini potum, alij ob salsorum esum, æstum, exercitium, iram, vigilias, in causum inciderunt.

Scio equidem nonnullos ob liberalem vini, quod tethalassomenom vocant, potionem, causo fuisse correptos: veluti & alios ob salsamentorum, salsarúmque carnium, atque aliorum quorundam salsorum vsum immoderatũ. Alius ex ambulatione, & æstu veniens, primum quidem lauit se; deinde domum perductus vini mixti plus bibit; capitque protinùs affici causo. Alius autem ob iram, & alius ob vigilias causum incurrerunt, &c. Galenus lib.4.de ratione vict. in morb. acut. com.4.

PARAPHRASIS.

Licèt verum sit febrem non posse concitari humoralem ex causa externa non præcedente diaria, quoniam spiritus tenuiores sunt, quàm humores, & facilius ob caliditatem, & siccitatem flammam concipiunt; tamen si in humoribus maior adsit dispositio quàm in spiritibus ad recipiendum calorem febrilem, priùs generabitur putrida, quàm diaria: Nam agens non potest introduci nisi in passo benè disposito, vt eleganter docuit Galenus *lib.1.feb.cap.*4. Accedit etiam quòd calor in spiritibus ob eorum raritatem diu conseruari non possit, quare inducetur continens, biliosa, ex adusta, & non putrente bile, quam posse fieri *suprà in com. hist.* 9. latè prædiximus, & maximè ex vini potentis meraciori, & copioso potu, quod incendit bilem, & adurit, de cuius effectibus plura protulimus suprà.

Salsorum esum etiam inflammare corpus, notum est: Nam ea calida sunt ex Arist. *lib.23. probl.*30. Auerrhoë *lib.5.collect.27.* Galen. *lib.5.simpl.26.* Auicen. *lib.2.tract.2. c.3.* Ishaac *lib. diætar. vniuersal. cap.12.* probat Manardus 18.*epist.5.* quare sanguinem & bilem adurunt, & ardentibus febribus occasionem præbent, de cuius effectibus sat plura diximus *lib.2.in com.hist.73.*

Similiter febrem ardentem ab exercitio, magnóque feruore externo gigni non est dubitandum, quoniam exercitio nimio incalescit corpus, attenuatur sanguis, inflammatur bilis, præsertim in calidis temperaturis, & æstatis tempore, de cuius vi lege *lib. 1. in com. hist.* 28. Æstum calefacere corpus, & febrem concitare, vbique *in lib. epid. & de dif. feb.* protulit Gal. Nam inspiratus aër calidissimus, & attractus per transpirationem, bonum non parat cordi refrigerium, quare hoc inceditur, & exardescit, & calorem concitat febrilem, nam ex vicinia rei calidæ oriri febrem, demonstrauit Gal. *lib.1.feb.cap.7.* de quo argumento satis *lib. 2. in com.hist.79.*

Ex ira, efferuescente sanguine, ebullientibus spiritibus, omnis generis febres excitari, nullus dubitabit qui huius pathematis effectus perpenderit: vehementer enim calefacit, & inflammat cor, quia illæ substantiæ incompositè per totum corpus mouentur; quare si adsit dispositio in humoribus, & corpus sit calidum, & siccum, non solùm diaria febris, sed ardens generatur. Quoniam verò plura protulimus de ira *lib. 2. in com.hist.13.* ad eum locum te remitto.

Vigiliam eodem modo febres accendere, quia sanguine resoluto, & adusto, resiccatur corpus, præsertim ex carne, immò maiora mala, & conuulsionem, arescente corpore, firmauit præclaro elogio Hip. *lib.7. aph.*18. dicens, ex vigiliis, conuulsio, & desipientia, malum. Reddit causam Galenus *in com.* quia in longis vigiliis biliosior redditur sanguis. Idque maximè, vt ait Galen. *6. epid. sect. 1. com. 6.* quoniam ob vigilias corrumpitur sanguis illis quibus præsertim corpus inedia est maceratum. Ab iis enim causis si causus acciderit curabitur iuxta causam à qua originem duxerit.

HISTOR. XX. GALENI, De febri acuta.

Quibus artibus Cyrillum, Boëthi filium, clam cibum sumere deprehenderit Galenus in febre.

Cvm itaque ægrotasset alter filiorum Boëthi, & liber à morbo factus rursus in morbum incidisset, deindéque soluta febri denuò febriret, & quæ palam offerebantur, & qualitate idonea, & quantitate congrua essent, puerum aliquid clam comedere, Galenus confidenter asseuerauit. Re autem à Boëtho audita custos adhibitus fuit qui tota die, circa puerum sederet, nec ad eum quemquam accedere sineret; noctúque cubiculum in quo dormiebat, diligenter clauderet: rursus non posse posthac puerum quidpiam clam comedere, atque ideò cum quatuor diebus puer ita seruatus, noctu incaluisset, indignabundus Boëthus in thalamum pueri, Galenum manu apprehensum duxit, subsequentibus quicumque in via eis obuiam fiebant, vt ab ipsius pueri matre, eum illa diligentia, diebus illis custoditum fuisse, intelligeret, vt nihil in victu aberratum esset, túncque an febricitaret, determinaret. At Galenus pueri pulsu explorato, nullo quidem pacto eum febricitare fassus est: erratum tamen adhuc in victu fuisse, & puerum aliquid clam comedisse, constanter affirmauit: in cella immò illa, quidpiam ad comedendum etiam tunc absconditum esse; dixit: vt quando mater ad balneum itura domum claudebat, & securitatis causa, clauem in loculũ coniectam obsignabat (quòd interdum facere eam Galenus sciebat) id filius comederet. Quibus auditis statim Galenus surrexit, arreptúmque puerum in cubiculo matris transtulit puerique lectum insterni, & agitari, & quæ super imponebantur, substernebantúrque vestes, excuti, & sellam attolli iussit, an quidpiam in eis absconditum esset, vt videret,

deret, quod idem in cubile matris fecit, quod totum excuti, & denuò insterni voluit. Miratus itaque fuit Galenus nihil occultum ibi fuisse repertum, surrexit, & exiguum matris velum sellæ impositum, quod solum intactum fuerat, excussit, ex quo commoto panis frustum cum cecidisset, clamorem magnum omnes sustulerunt, atque cum Boëtho simul omnes riserunt, & Galenum, à Romanis Medicis vatem vocatum laudarunt, &c. Galenus lib. de præcognit. ad posthum. cap. 7.

PARAPHRASIS.

Cyrilli Boëthi filium clam cibum sumere, ex artis præceptis, fuisse Galenum assequutum, illa affirmabit qui Hip. sensa perlustrat. Is enim *lib. 2. aph.* 8. Sic prædixit. *Si à morbo cibum assumens quis non corrobatur, pluri alimento corpus vti significatur, quod si non assumenti cibum hoc accidat, scire oportet quod indiget euacuatione.* Huic ergo cùm in quantitate, & qualitate moderata Galenus alimentum consuleret, & palam non offerretur, erat necesse, vt clam assumeretur; sed quî fieri potest, vt hoc ratiocinio inductus huius recidiuam fuerit assequutus? nonne ex humoribus relictis in corpore, & denuò recrudescentibus poterat oriri recidiua? minimè quidem: nam Gal. pueri illius corpus multa egere vacuatione in historiæ initio adstruxit, signum profectò maximum non ex relicta humoris portione, non ex apparatu morboso iterum passum fuisse puerum recidiuam.

Exactum autem Galeni iudicium mirari licet, qui modum quo puer clam assumeret alimentum adinuenit: Cùm enim mater in balneum proficisceretur, ille escam assumebat: Nam pueri suaptè natura edacissimi sunt, vt docuit Galen. & experimentum satis confirmat, & quum ob vehementiam caliditatis multum conficiat, & iccircò plurimo indigeant alimento, victus rationem exactam seruare haud queunt, sed vario, & inordinato, & de industria quæsito vtentes cibo sæpissimè solent pati recidiuas adauctis crudis succis, quorum copia scatent. Quare mira solertia solùm hunc modum recidiuæ respexit Galenus, propriam puerorum naturam exactè contemplans, quare in eam deuenit sententiam, vt crederet illum à cibo qualitate in idoneo, & quantitate immoderato iterum in morbum reincidisse: maximè cùm debilis esset, & conualescens. *Quoniam vbi cibus præter naturam ingestus est, is morbum facit*, vt monuit Hip. 2. *aph.* 17. Nam alimentum debet esse proportionatum calori coquenti, quare in conualescentibus alimonia parum, & sæpè offerenda, vt *in com.* animaduertit Galenus: Si enim aliter feceris non cocto, neque gubernato cibo succrescet cruditas, à qua omnis morbi scaturigo emanat, vt retulit Galenus *lib. de cibis boni, & mali succi, cap.* 4. præsertim si alimentum sit crassum, & terrestre, & succum generet lentum, vt panis sine obsonio, qui cùm sit lenti succi obstruit, difficulter coquitur, vt notauit Galenus *lib. 1. de alimentor. facult. c.* 5. & recidiuas facere consueuit.

HISTOR. XXI. GALENI, *De febri acuta.*

Recidiuæ febris præcognitio, & illius per sudorem discessus, historia.

Sextus in morbum incidit acutum, adeò vt septimum diem euadere non posset quin iudicaretur. Correpto itaque Sexto à febri acuta, de futuro euentu, Galeni sententiam quæsiuit Pitholaus cubicularius. Huic subridens Galenus non posse morbum vltra diem septimum extendi: Verum septimo, vel sexto die iudicatum iri, quod si sexto die iudicium contigisset, reuersurum illum, sin septimo, optimã fore iudicationem, eámque per sudorem ex necessitate euenturam. Sexto itaque die morbi iudicatio euenit, & cum supra modum contentiosus esset Sextus, vt Galenum, febre non redeunte, redargueret, quotidie quidem lauari concedebat, sed neque vinum bibebat, neque quicquam aliud sumebat præter ptissanam, vel solam, vel cum panis micis: interdúmque solo pane in aqua macerato contentus erat, quæ cùm ad duodecimum diem obseruasset, Galeni prædictionem se vicisse iactabat. Sed cùm decimo die aquosi vini pauxillum bibisset, ac parumper copiosiorem cibum quam anteà, tenuem tamen adhuc accepisset; sequenti die qui à primo decubitus tempore dicimus quartus erat, febrire cœpit. Sed ne quis id Galeno renuntiaret, magnopere vetuit, existimans eam febrem neque vehementem fore, neque vltra diem vnum progressuram. Procedente verò die, quum febris assiduè plus augeretur, & ob concertationis studium, Galenum non reuocaret Sextus; re à Claudio Seuero, vicino, & amico intellecta, statim Galenus vocatus fuit, qui post tres dies, septimo nimirum, si quis à primo decubitus die eos enumerasset, febrem iudicium suscepturam, & discessuram, hominémque sanum remansurum, prædixit. sudore erumpente hora noctis secunda decimi illius septimi diei, quod euenit, Seuero id planè non credente. Visa hæc res est admirabilis Seuero, & vulgaribus quibusdam Medicis: minimè tamen iis admirabilis qui quæ scripsit Galenus commentaria in lib. Hip. epid. & lib. de crisibus *didicerunt. Quo pacto sicuti modò narrabam, hæc prædicere quamuis vulgaribus istis Medicis admirabilis res videatur, re vera tamen admiratione digna non est, &c. Galenus* lib. de præcognit. ad posthum. cap. 10.

PARAPHRASIS.

Plurima sunt quæ admirationem merentur in historia hac, sed cùm mirabilis fuerit Galenus, & diuini Hip. mentem coluerit apprimè, mirum non est quod in prædictionibus ita sit verax, & certus. Sed si hoc ita est, rogabit aliquis ex iis qui contra hunc diuinum auctorem plura machinantur, cur ipse dubitanter fuerit loquutus, dum dixit quod in septimo, vel sexto die morbus esset iudicaturus: Nam vel vidit signa coctionis, vel non. Si primum, perfecta debebat esse crisis, miniméque reuersurum morbum poterat præsagire, sin contra, malum erat pronuntiandum. Sed hæc facili negotio dissolui possunt, quum enim in quarto signa bonæ coctionis non viderit, duos dies comprehendit, ne falsus deprehenderetur, eò maximè quum morbus non esset peracutus qui ad septimum terminatur, 2. *cris.* 12. Quare cùm morbus hunc terminum excedere non posset, ad sextum iudicium necessariò ferebatur.

Reuersurum autem morbum statuit si sexto iudicetur, nam hic dies non simpliciter, & absolutè, sed cum addito decretorius malus nuncupatur, quoniam cum periculo, infidè, obscurè, imperfectè iudicat, contrà septimus dies, decretoriorum omnium primus iudicat securè, fidè, perfectè, & hoc adeò verum est, vt ferè omnes in septimo iudicati viuant, pereant contrà qui in sexto iudicantur, quia cum difficilibus symptomatibus, & periculo maximo, sine notis, & ad malum hic dies iudicare solet, vt toties monuit Gal. 1. *ad Glauc.* 15. & 4. *Aph. com.* 29. & 3. *prog. com.* 1, & propterea iudicantem hunc diem tyranno assimilandum censuit *lib. 1. de dieb. decretor. cap.* 4. Ex eo fit, vt qui in quarto ad peiorem statum recidunt, plerique sexto moriantur. Ita Hippocrat. 1. *epidem. sect. 2. text.* 75. omnes tempestate illa tertia ægrotantes sexta die periisse affirmat.

Sed longè difficilius est quod scribit Hip. *in epid.* Virginem quæ Larissæ habitabat, *lib. 3. de morb. vulgarib. sect. 3. text.* 83. sexto die per fluorem sanguinis narium fuisse liberatam. Deinde vnus ex fratribus Epigenis sexto fuit iudicatus, vt refert Hip. 1. *epid. sect. 2. text.* 83. & Auic. 2. 4. *sect.* 1. *c.* 6. docet planè posse dari crisim optimam sexto. Et Hip. *l. 4. de morb. vulgaribus*, plurimos ægros sexta die iudicatos fuisse scribit. At hoc contingebat quia febres paribus repetebant, aliàs crisis in eo nunquam fit bona. Quod si aliquando contingat vacuationẽ in eo fieri, quæ ægro conferat, impossibile est quin pòst sequatur fortis ægri labor, & magnus timor, neque æger est securus, quin aliquid ex materia ægritudinis remãserit, ex quo ægritudo faciet recidiuam, vt scitè notauit Rhasius *lib. 10. ad Almans. c.* 29. Consule Amatũ *tract. de diebus decretoriis, tit. de sexto die.*

Ergo reuersurum morbum prædixit quia signa coctionis non aderant, nam iis quæ non ex ratione leuant, fidere non oportet 2. *aph.* 27. & 3. *prog.* 22. & 2. *prorrheticor.* 17. & si crudi humores relicti iterum putrescentes febrem reaccendere queunt, vtpote relicti à regimine naturæ, neque nutritioni accommodi. Iudicandum tamen illum asseuerauit, quoniam symptomata ab initio concomitantia secura erant, salutaria, & hæc ad bonum soluendum morbum significant. Sed quibus indiciis cognouerit febrim esse finiendam per sudorem, ipse non explicuit. Dic tu, plura adfuisse signa quæ sudorem futurum indicabant; affirmabimus autem quia humores tenues suaptè natura conuertuntur in sudorem.

His accedunt alia firmissima signa quæ sudorem euenturum præsagire queunt, vt vrinæ suppressio, vt monuit Hip. 6. *epid. sect.* 1. *text.* 5. quòd autem hæc suppressio, sudoris sit prænuntia, ea est ratio, quoniam vrinæ, & sudoris eadem est materia si ergo serosi humoris fiat in vniuersum corporis habitum translatio, aut supprimetur vrina, aut certè exigua erit illius quantitas, quare qui multum sudant, parum meiunt, & è contrà.

Alterum futuri sudoris signum, est rigor, qui à seri acrimonia oritur, panniculum neruosum exquisitissimi sensus vellicante, quem rigorem tandem sequitur sudor, vt Hip. 4. *aph.* 58. manifeste edocuit. His addunt alij pulsum mollem, fluctuantem, & vndosum, vt Gal. 3. *cris.* 11. edocuit. Nam hic pulsus ex humiditate arteriæ, & facultate medicè affecta oritur, ex Gal. 2. *de præsag. ex pulsib. cap.* 9. Extima omnia his calent, facies rubescit calidus, copiosúsque vapor è corpore sentitur efferri, vt cùm Gal. *loc. cit. cris.* Auic. 2. 4. *tract.* 1. *c.* 7. pronuntiauit.

Si verò percontaris num hic sudor quo iudicata fuit hæc febris fuerit optimus, vel bonus, dic fuisse optimum. Nam Hip. 2. *prog.* 26. duo esse genera sudorum prædixit. *Sudor optimus*, inquit, *per omnes acutos morbos, si per diem euenit decretorium, & integrè sedat febrem.* Quare cùm in decimo septimo sudor euenerit, & perfectè sedauerit febrem, in optimorum numero connumerandum esse dubitat nemo. Hunc indicantem sudorem passus est Pericles *lib.* 3. *epid sect.* 3. *text.* 77. & cũ illo iudicati sunt Anaxion, Nicodemus & illa mulier quæ in Thaso decumbebat, & *in lib.* 1. *eiusdem operis Herophon*, Nicodemus, Cleonactides, Meton, & alij qui diebus decretoriis sudarunt, & à febribus sunt liberati: Quare optimè dixit Hip. 4. *aph.* 36. *Sudores febritantis si inceperint, boni, tertio die, & quinto, & septimo, & nono, & vndecimo, & quarto decimo, & decimoseptimo, & vigesimo primo, & vigesimoseptimo, & trigesimoprimo, & trigesimoquarto.* Quapropter non est mirum si Medici Romani non obseruãtes Hip. mentem, & doctrinam sæpiùs repetitam, neque contemplantes dies, Galenum, delusorem, atque vatem appellarint, & ab illius methodo recedentes ita miserrimè fuerint decepti.

HISTOR. XXII. GALENI, De rigore sine febri.

Rigor sine febri à crassis eduliis subortus, medicamentorum calefacientium ope sublatus.

Cognoui adolescenti cuidam ex condiscilis nostris in Alexãdria accidisse, quando primũ in ipsam nauigaui initio autumni. Ingesserat autem hic pluribus ex ordine diebus palmarum glandes, multas, teneras, ac recentes, & à balneis, & antè ipsas. Erant autem plures earum non exactè maturæ. Accidit itaque ei, vt primum post exercitium, & balneum à vehementi inciperet horrore, propter quem & opinatus se febricitaturum decubuit, & vestimentis contectus conquieuit. Cùm autem tota nocte transacta feb[re] careret, surrexit manè ad consueta opera reuertens, horrorem interea sentiens iterum decubuit, quieuitque vsque ad balnei horã, ac cùm ad balneum rursus surrexisset vehementior inuasit, erátque accidens rigor* A *quoque iam exiguus, tunc igitur febricitaturum se arbitratus, multò adhuc magis in quiete se continuit. Cùm autem toto die, noctéque insequenti experiundo deprehenderet se ob mediocres motus horrore, si quando largiùs moueretur, rigere: consilio nostro de iis quæ fieri expediebat vsus est. Ego itaque memorans huiusmodi quiddam in Asia nostra accidisse, familiarem & metu liberaui, & hortatus sum, vt cibis, potionibus, & medicamentis vteretur quæ & calefacerent, & crassitiem humorum dissecarent. Ille igitur hoc pacto conualuit, & deinde dedi medicamentum ex triplici pipere, deinde nostrũ diacalamynthes, posteà ex liquore cyrenaico, & castorio compositum, quod etiam quartanariis circuitibus est vtilissimum.* Galenus lib. de tremore, palpit. conuulſ. & rigore, cap. 7.

PARAPHRASIS.

B Rigorem sine febri conatur hac historia persanare Galenus, de quo non ita expressam habuit Hippocrates notitiam, vt constat ex ipso *lib.* 1. *epid. sect.* 3. *text.* 22. in historia vxoris Epicratis, & *lib.* 1. *prorrhet. sect.* 2. *text.* 31. Nam ex aliorum sententia, & velut aliud agens rigoris non recalescentis ex debilitate orti solùm meminisse videtur, quia ad rigorẽ necessariò febris consequitur, nam ob agitationem incalescunt humores, ex quibus febris accenditur, vt notat Hip. 1. *de morb. num.* 7. & 79. Galenum eum expresè cognouisse constat ex hoc loco, & *lib. de inæqual. intemper. c.* 8. & *lib. de dif. morbor. c.* 5. Subscribunt. Auic. 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 6. Rhasius 30. *continent. tract.* 1. *cap.* 1. In illis ergo locis ad contraria respondet Galenus, firmãs quòd tempore Hip. non fuit visus rigor sine febre ob tẽperantiam vitæ: veteres enim victu parco contenti erant, C neque tantam cacochymiam in corpore seruabant: contrario verò modo nostris temporibus ob ingluuiem, & otiosã vitam visus fuit, vt obseruarũt Iacobus OEthæus *lib. de obseruationibus propriis*, & Casparus VVolphius *eodem tit.* quos refert Schenkius *lib.* 6. *de febrib.* Sic Hip. tẽpore fœminæ, eunuchi, & pueri ob frugalitatem non corripiebantur podagra, quum tamen tempore Galeni eæ frequenter vexẽtur, vt notat Galenus *lib.* 6. *aph.* 27. & 28.

Audi Galenum *lib.* 2. *de cauſ. sympt. c.* 5. *Ac vetus quidem sermo est rigori semper febrem succedere, non tamen est in totum verus, etiam si quis eum commodè determinet. Verùm nec sic quidem verus sermo est, nec si determinans dixeris. Qui citra externam occasionem ex corpore nostro concutientes rigores oriuntur, hos febris necessario sequitur: Quippe non* D *nobis modo, sed etiam multis Medicis qui nos præcesserunt iam visi sunt concutientes rigores citra febrem, non tamen ita validi, ac qui legitimas tertianas, quartanásve præcedunt, aut qui ardentes febres finiunt. Solent sanè eiusmodi rigores vitiosam sequi victus rationem, quum homines in desidia se repleuerunt, ac sæpè à cibo se lauarunt: Cùm verò ipsa ciborum qualitates frigidioris sæpè, ac pituitosioris temperamenti sint, promptissimè qui sic sunt affecti, rigoribus qui ægrè recalfiant, capiuntur. Nihil igitur miri est antiquos Medicos nullum eiusmodi rigorem vidisse, hominibus qui tunc viuebant, nihil perinde ac qui nunc viuunt, insalubri victu peccantibus, sed nec balneorum vsu tam frequenti, &c.*

Sed cùm inter humores crudos præcipuum locum obtineat pituita vitrea, quid obstat vt hæc vel alius crassus, lentus, aut glutinosus humor exuperet in corpore, & ob E crassitiem, & frigiditatẽ nec accendi nec putrescere possit, & sic rigorem, sine febri committat, qui nonnullis semel accidat, aliis per circuitum pluribus diebus, vel continuis ab initio vsque ad finem. Hinc disces quare aliquando ad rigorem sequatur febris, interdum sine febre contingat: neque enim est vna, & eadem ratio crassitiei, & frigiditatis, nec eadem laborantis virtus, nec eadem causa putredinis, nec eadem multitudo humoris, nec idem locus per quem mouetur, & in quo redundat, etsi post rigorem superuenit febris, ob dictas causas non est æquè intensa, licèt ad genus quotidianæ semper reducenda sit, & cùm hæc pituita humor admodum sit frigidus, non putrens, per membra sentientia delata rigores non concitat, sed horrores. Consi[ile de] rigore sine febri Gentilem, & Iacobum de partib. [...]it. cap. Auicen.

Valles.

Valles. 5. controu. 15. Simon. *lib. de humoral. feb. natura*, & ex Iuniorum mente plura retulit Carrerius *in com. Auic. 1. 4. tract. 2. cap. 6.*

Rigorem hunc sine febri ex copia alimentorum crassorum & frigidorum, ex quibus pituitosus, & lentus humor est generatus in hoc adolescente emanasse, præcedens victus, quo se affatim repleuit, demonstrat manifestè: Nam vescebatur fructibus immaturis, qui cùm sint pleni semicoctæ humiditatis crassos humores in corpore gignunt, vt 2. *de alim. facult. cap. 2.* notauit Galenus, & maximè palmarum glandes in copia multa, virides, & recentes, quod alimentum flatulentum est, concoctu difficile, praui succi, & ob lentorem tardè permeat, mucosumque succum gignit, vt scitè dictabat Galenus *lib. 2. de aliment. facult. c. 26. §. Palmæ glandes difficiles sunt concoctu, si largiùs sumantur, succus autem qui ab ipsis in corpus distribuitur, crassus quidem omnino est, habet autem, & lentoris quidpiam, quum palma ipsa pinguis fuerit, quum autem dulcedo tali succo mixta fuerit; celerrimè quidem hepar ab ipsa obstruitur, læditur autem maximè ab ipsorum esu, quando aut inflammatione, aut scirrho obsidetur, post autem lien obstruitur, & læditur. Multò autem palmæ virides, si paulò largiùs sumantur ad omnia sunt noxia, &c.* repetit *lib. de succor. bonit. & vitio, c. 4. in fin.* Explicant diligenter Marcel. Virgilius, Hermolaus Barbarus, Mathiolus, & Lacuna *in comment. cap. 125. lib. 1. Dioscorid.*

Quòd si fructus crassi suaptè natura obstruunt, & frigidum, lentum, crudúmque humorem gignunt, quantò magis si intempestiuè, hoc est ante, & post balneum assumantur. Nam si ante balneum edulium offeras, balnei vi, crudum adhuc, & semicoctum alimentum rapitur ad viscera, & obstructiones parit; si verò post balneum aliquid assumas, attracto ob balnei calorem, innato calidò ad externas partes, ventriculus debilis alimentum coquere nequit, vt monuit Gal. *lib. de succor. bonit. & vitio, cap. 3. in fin.* & repetit Auic. 3. 1. *doct. 2. cap. 7.*

Quum ergo rigor hic ad quem non est sequuta recalescentia à frigidis, & crassis succis ortum duceret, meritò non solùm ad curationem, sed ad præseruationem, cibos, potiones & medicamenta consuluit Galenus quæ huius rigoris causæ aduersarentur. Inter medicamenta præstat celebre illud quod ex tribus piperis generibus parari solet, quod Diatriumpipereon à Galeno appellatur, & ad crudos coquendos humores in ventriculo pertinaciter impactos est vtile valdè, quoniã illius refrigerationi opitulatur, confert acido ructui, quartanis, resolutis, iecinorosis, & inflationibus auxiliatur, cuius laudem proposuit Gal. *lib. 8. meth. c. 5. in med.* & compositionem describit 4. *de sanit. cap. 5. ℞. piperis nigri, albi, longi an. ℥. j. anisi, thymi, zingiber. an. ℥. j.* Mellis quod sit satis vt fiat electuarium.

Mesuës verò *lib. 3. de antidot.* aliam compositionem affert, additis spica, amomo, cinnamomo, seseleos, asaro, & rad. enulæ. Nicolaus aliud facit medicamentosius ob additum melanopiper, leucopiper, macropiper, marastrum, hyssopum, crocum, trochiscos, hedicroos, betonicam, rutam, vt interim ponderum varietatem omittam.

Hoc medicamentum optimum est, sed huic facultate ferè par est, quod vocat Diacalaminthon, quod auxiliatur iis quos cibi fastidium vrget, appetentiam reuocás, ægræ spirantibus remedio est, ventriculi frigiditatem curat, flatus absumit, & cruditatibus remouendis opem fert eximiam, eiúsque compositionem proponit *lib. 4. de sanit. tuend. c. 7.* hunc in modum. *℞. calaminth. montan. calaminth. campestris, sileris montani, petroselini. an. ℥. vj. zingiber. ℥. iij. sem. apij. comar. thymi. an. ℥. ij. ligustici. ℥. vj. piperis nigri ℥. xij.* Mellis quantum sufficit, vt fiat electuarium.

Et cùm æger sæpè vnum abhorreat præsidium, & amplectatur aliud, vel multoties hoc nóiuuet, vtile sit aliud, mutare auxilia aliquando est opus ob causas multas, quas *lib. 1. in com. hist. 3.* latè ex veterum mente monuimus. Hoc modo confectionem ex liquore cyrenaico (officinæ laserpitium vocant, de cuius viribus Dioscorid. *l. 3. c. 76.* Gal. 8. *simpl. tit. de laserpitio.* Auic. *lib. 2. c. 9.* obtulit in hos vsus, cuius descriptionẽ inuenies apud Aëtium *tetrab. 2. serm. 4. c. 84.* & ad rigores summè commendat Gal. *lib. 1. ad Glauc. c. 11.* non dissimilem habet virtutem medicamentum ex castorio paratum, quod prisci Diacastorium appellabant, & compositionem tradit Nicolaus quæ ex plurimis medicamentis calidis paratur, quæ flatus discutere, crassos humores attenuare, viscidos incidere nata sunt, vt eleganter docuit Oribasius *lib. 8. Synopseos, cap. 15.* de rigore qui calefieri non potest, de quo legendi Iacobus Oethęus *lib. de obs. propriis*, & Casparius VVolphius *eod. tit.* citati ab Schenckio *lib. 4. de febrib. tit. de rigore.*

QVÆSTIO XXIV.

Vtrùm in rigore moueatur humor per partes internas vel externas; & an hic à flatibus vel humoribus ortum ducat, vt contra Galenum, Fernelius, & Thomas à Veiga, asseuerant.

COMMENTARIVM.

ACcidens rigor.] Retexo materiam arduam, argumentum vtile, & multi vsus. Ad pugnam me prouocat peritissimus Lusitanus, qui etsi in omnibus spiritu Galenico sit afflatus, nescio quo malo genio inductus ab illius mente in hac quæstione deflectit. De Fernelio nihil loquor, quem in multis, aduersum fuisse Galeno, norunt omnes. Sed antequam ad illius opinionem impugnandam accedamus, de rigoris natura paucula quædam prælibare oportet ex tam multis quæ interpretes *ad cap. lib. 2. de dif. feb.* Galen. *& ad c. 6.* Auicen. *fen. 1. 4. tract. 2.* eloquenter differuere.

Plurimum ergo consentiunt inter se horripilatio, fractio, frigus, & rigor, vt notauit Auic. *loc. cit.* quoniam horripilatio est dispositio in qua inuenit corpus diuersitatem in frigore, id est, in qua percipit frigoris delationem, & aliqualem punctionem non vniformem, sed inæqualem in cute, & lacertis: per lacertos intelligit musculos, & antecedit eam pigritia, id est difficultas ad motum, & fractio, id est lassitudo præcipuè vlcerosa. Fractio est quasi species eius, ac si dicat lassitudo est via in horrorem, quia causa quæ efficit lassitudinem vlcerosam, si augeatur, & moueatur, efficiet horripilationem, siue horrorem: in lassitudine enim vlcerosa materia immobilis est, & ferè illius est tantum sensus, at verò in horrore materia mouetur, ex Gal. 2. *de caus. sympt. in init.* Frigus definit Auicenna quando sentitur in membris suis, & dorsis lacertorum frigus purum, & per membra sua intelligit extrema, per dorsa lacertorum, intelligit partes carnosas musculorũ per frigus purũ, intelligit frigus sine cómixtione alterius dispositionis, v. g. punctionis, aut motus cóuulsiui, vt contingit in horrore, & rigore. Rigor verò est vt non possit continere membra sua ex commotione, & tremore eueniente in eis, & motibus inuoluntariis, id est rigor est dispositio in qua laborantes non possunt continere membra sua à conuulsione, & à commotione, & tremore, id est concussione.

Notabis tamen non agere hîc de rigore, quatenus solam corporis perfrictionem significat, nec etiam quatenus quandam conuulsionis speciem denotat, quæ à Græcis tetanos, à Latinis distentio, & rigor vocatur à Celso *lib. 4. c. 3.* de qua agit Hippocr. 5. *aph. 6.* Sed solùm agimus de rigore, qui in aliquarum febrium principiis contingere solet.

Notabis secundò, ex Gal. *lib. 2. de caus. sympt. cap. 5. post princip. §. Quòd si augeatur symptoma, &c.* & post med. *§. Primum enim quod ex vitiosis*, & *lib. 10. meth. cap. 4. & 1. epid. sect. 1. com. 25. §. At enim paruus rigor, &c* harum quatuor dispositiones, fractionem scilicet, id est lassitudinem vlcerosam, frigus, horrorem, & rigorem solùm differre intensione, & remissione, quod etiam innuit Auicen. 1. 4. *tract. 2. cap. 6. §. Et materia quæ facit lassitudinem per paucitatem suam, facit rigorem per suam multitudinem, & sic non separatur aliquando rigor ab horrore*, vt fit apud Gal. 1. *ad Glauc.* 5. quo loco monet Galenus quotidianam, quartanam, & continuas posse cum paruo rigore incipere,

incipere, id est cum horrore, quum paruus rigor ab horrore non differat.

Verum iis videtur aduersari quod profert Galenus *lib. de tremor. c. 6. ante med. §. Ita cum quis cum nulla cõcussione, &c.* vbi docet differre frigus, horrorem, & rigorem, quoniam in frigore datur sola perfrictio sine aliquo motu concussiuo, nec cutis quidem; in horrore verò datur motus concussiuus solius cutis; in rigore motus concussiuus, totius corporis; & sic horror solius cutis, rigor verò totius corporis affectus dicitur. Quare si hæc vera sunt, non videtur dicendum horrorem, & rigorem solùm secundùm magis, & minùs differre, quod videtur innuere Auic. *loc. cit.* cùm horrorem appellat non solius cutis, sed etiam lacertorum, hoc est musculorum dispositionem. Dic horrorem & rigorem exquisitè loquendo esse earundem partium affectiones, quum fiant ab eadem causa per easdem partes mota, differre tamẽ quod in horrore paruus motus concussiuus datur, in rigore verò vehementior, quare in illo in sola cute fit magis manifestus, & sic à Galeno, horror, solius cutis affectus dicitur, licèt eædem partes afficiantur, & moueantur quæ in rigore.

B

Consequens est vt definitio rigoris summatim tradatur, quam *lib. de rigore, cap. 6.* proposuit Gal. *est perfrictio dolorifica cũ quadã inæqualitate, totius corporis concussione, agitationéque.* Hoc ergo loco docet rigorem esse perfrictionem, quia ab omnibus in confesso est rigorem esse affectum caloris natiui, quũ in rigore detur ipsius caloris natiui perfrictio. Porrò in eodem loco Galenus affirmat caloris natiui perfrictionem, quemadmodũ & ignis quatuor modis perire potest, vel à flamma maiori, quo pacto parua candela in magno, & splendido sole contabescit. Secundò, à defectu materiæ. Tertiò, per suffocationem. Quartò, à contrario extinguente, ex quibus modis primi tres paulatim refrigerant, vltimus nempe, adhibitio contrarij, vt aqua perfusa repentè refrigerat.

C

In principiis ergo accessionum cùm per habitum corporis mandetur humor calori natiuo contrarius, tum quia mordax est, tum quia victus non est, sequitur repentina refrigeratio, quia verò repentè etiam refrigerantur æstuantes, quando frigida perfunduntur, & tamen rigorem non patiuntur, quia ad habitum naturalem reducuntur, addendum erit definitioni rigoris, quòd perfrictio sit subita, & violenta, siue dolorifica, id est, corpus extra naturalem habitum deducens. Repentè autem corpus refrigeratur, quia calidum innatum hoc est sanguis, & spiritus fugiens contrarium, nempe humorem mordacem per habitum corporis delatum, subitò intro recurrit, vbi quiescere non potest cùm sit igneus, & aëreus, extrorsum, & introrsum mouetur semper, ita vt vnus illius motus alium incessanter sequatur, & excipiat, cuius perpetuę mobilitatis causam assignat Galenus *cit. loc.* quia si intus permaneret, otiosus persisteret, si extra quiesceret, à continenti frigido corrumperetur, & sic in interioribus, reconditus, vnitus, & fortior factus, & suffocari incipiens, rursus ad expulsionem recrementorum in extima fertur, à quo calido partes refectæ mordacem humorem iterum agitant, & sic rursus dolor facit calidum intrò recurrere.

D

Ex hoc apparet sententiam Auic. *loc. cit. §. Et sanguis submergitur cum rigore ad interiora, &c.* intelligendam esse quòd mutuò etiam redit ad exteriora ex mente Galen. Quo pacto hæc refrigeratio quæ datur in rigore non dicit quamuis refrigerationem, sed eam quæ est propria passio calidi innati per se; quoniam in rigore calidum innatum, id est spiritus ex natura sua subit eam passionem; & sic aliæ refrigerationes; sunt passiones membrorum, hæc autem refrigeratio primò est spiritus, per consensum autem membrorum.

E

Ab hac reciproca duorum motuum caloris innati vicissitudine docuit Galenus sequi & perfrictionem in exterioribus, & motum totius corporis concussiuum in rigore, solius cutis in horrore, durat verò hæc motuum reciprocatio, & corporis concussio donec calor natiuus excrementum superauerit, & intemperies illa frigida vincatur, & sequatur febris, aut vice versa vincente humore calor suffocetur, & pereat homo.

Hinc concludit Galenus: quare post rigorem corpus maximè calet, & sequitur febris: Nam calor in profundo corporis anteà collectus, & vnitus valde intẽditur. Deinde, cùm antea intus moraretur, ne diu mem̃bra spiritu priuarentur, magno impetu ad extimas ruit corporis partes, ad quem caloris subsequitur augmentum. Insuper per motum corporis concussiuum augetur calor, cuius vi, lapides, & ligna inflammantur. Potissima verò huius quæsiti causa, vt optimè aduertit Thomas à Veiga *lib. 2. feb. cap. 1.* est materia quę per rigorem expellitur ad focum in quo putrescit, quæ calorem febrilem excitat: Nam intensio febris non respondet intensioni rigoris, quum quandoque ad paruum rigorem sequatur magna febris, quandoque è conuerso.

Vt autem vlteriùs causam huius motus inquiramus expendendum est cum Galeno *lib. de tremore, c. cit* eam in motu vicissitudinario calidi natiui introrsũ, & extrorsum positam esse, sed alia potior assignanda est cum eo *2. de caus. sympt. c. 5. ante med. §. Nec mirum corpus cum excrementa quiescunt, &c.* docente motum hunc concussiuum propterea fieri in rigore, quoniam excrementa mota per membra sentientia, partes ipsas & pungunt, quare vnaquæque ipsarum irritata maximo conatu noxium humorem expellere nititur, quod vt faciant, particulæ ipsæ sese contrahunt, atque constringunt, ad quarum constrictionem, totius corporis sequitur concussio, atque vibratio: cùm enim musculi contrahantur, & concutiatur, necesse est articulos quibus musculi inseruntur, concuti, etiam, atque vibrari, & sic totum corpus. Quapropter cum Galeno concludendum est causam huius concussiui motus, facultatem particularem expultricem esse constituendam, vt luculenter *cit. 2. de causis symptomat.* ipse confirmat. *§. Verum vbi mordens aliquid, &c.* Motus iste concussiuus inæqualis est, tum quia humor mordax non æqualiter per omnes musculos diffunditur, tum etiam quia non omnes æquè offenduntur, & sic non æquè concutiuntur.

Sed circa definitionem rigoris plura quærenda sunt scitu non indigna, & primò dubitari potest in quo magis cõsistat essentia rigoris in perfectione, an in motu cõcussiuo: quia in hoc dogmate varia videtur protulisse Galen, nam *lib. de tremor. c. cit.* eum per perfrictionem definiuit, *lib.* verò *de sympt. caus. cit. & 10. meth. c. 4. ad init.* potiùs per motum concussiuum definire videtur, quod facit etiam *lib. 4. de sanit. tuend. c. 2 post. med.* dicens, *appello nunc rigorem, nec illum vehementis frigoris sensum, nec duritiem, sed inæqualem totius concussum, & turbationem.* Dic rigorem non, esse solam refrigerationem, nec solam concussionem sed ambo simul, quia tamen Galenus *lib. de tremor. cit,* causam assignauit reciprocum motum calidi natiui, ad cuius motum introrsum primò, & per se sequitur perfrictio, secundariò verò motus concussiuus, ideò cito loco eum definiuit per perfrictionem in recto, per motum verò concussiuum in obliquo: quia verò *2. de caus. sympt. cit.* & aliis locis causam rigoris assignauit facultatem membrorum expulsiuam, ad cuius actionem primò sequitur particularum constrictio, & membrorum concussio, ideò eo loco rigorem definiuit per motum concussiuum in recto, per refrigerationem in obliquo. Verùm cùm vehementia rigoris potiùs vehementia motus concussiui, quàm intensione frigoris spectetur, potiùs essentia rigoris in motu concussiuo, quàm in frigore dicetur consistere. Consule doctissimum Santorellum *lib. 3. antepraxis, cap. 3. tit. de rigore,* qui pulchra de hoc argumento disceptauit.

Dubitari etiam potest vtrùm rigor sit motus voluntarius. Galenus *lib. de tremor. cap. 6. ad princip.* in hoc distinguit rigorem à tremore, quia motus in rigentibus citra mouendi partes voluntatem omnino inuitus est, in tremoribus non citra mouendi arbitrium, quod etiã scribit *2. de caus. sympt. 5 ad med.* vbi docet in rigore agitatis musculis quasdam extensiones, inflexionésque præter voluntatem accidere. Præterea rigor fit à facultate expultrice conante expellere noxium humorem, cuius motus

cùm

cùm sit naturalis, non videtur dicendus voluntarius. A

Ex altera parte respiratio etiamsi non fiat præcedente imperio voluntatis, voluntarius tamen motus dicitur à Gal. *lib. 2. de motu musculor. cap. 6.* quia hic motus accelerari, & retardari ex arbitrio potest, quare similiter rigor videtur posse dici motus voluntarius. Dic. Rigor potest dici motus voluntarius, quia non expectat imperium voluntatis, & fit nobis inuitis, nec sistimus ab eo quando volumus, nec mouemus, quando volumus, potest etiam dici inuoluntarius, quia in eo potest habere ingressum voluntas ad accelerandum, & retardandum, quemadmodum in respiratione, & tussi, quarum vtraque fit à musculis thoracis, & septi qui voluntariè operantur.

B

Illud etiam dubitatione carere non videtur, vtrùm sit motus animalis. Naturalem esse ex eo probari potest, quia fit à facultate expultrice: Sed videtur dicendum habere etiam in eo ingressum facultatem animalem, quum sit motus qui fit per musculos, & in eo fiant membrorum extensiones, & inflexiones ex Galen. *2. de caus. sympt. cap. cit.* vbi etiam docet esse motum similem tussi, in qua etiam facultas animalis locum habet, cum validissima, & celerrima thoracis constrictione fiat, ex Galen. *5. de loc. cap. 3. ad fin.* In rigore ergo facultas etiam animalis operatur, quia data sensatione dolorifica non solùm facultas expultrix irritatur, sed animalis musculos contrahit ad expellendum.

Iam de causis vehementiæ rigoris dubitant nonnulli; Vtrùm in valida facultate fortior fiat rigor, quàm in debili: Quomodo enim constabit Auicennæ sententia. 1. 4. *tract. 1. cap. 6. §. Et de causis vehementiæ rigoris, est vehementia virtutis expulsiuæ in lacertis, &c.* quare robur facultatis expultricis est causa magnitudinis rigoris: quæ Auic. C opinio poterit probari hoc modo. Rigor eò est vehementior, quò motus humorum per membra fuerit velocior, atqui quantò virtus expultrix fuerit fortior, tantò cum maiori celeritate mouebit humores per membra: igitur cæteris paribus rigor eò erit maior quò facultas expultrix rigentis maior fuerit. Nec ita intelligas Auicennam quòd existimet ad magnitudinem rigoris requiri facultatem expultricem in sua essentia robustam; quia vt constat experimento, & patet ex Hippocrat. *4. aph. 46.* sæpè in virium debilium præsentia, & iuxta mortem rigor vehemens incidit, ad quod sæpè sufficit magnus conatus quem adhibet facultas in operando; licèt ipsa in se sit valdè debilis, vt docet Gal. *4. de caus. puls. cap. 1. de pulsu ira.* D Itaque ad magnitudinem rigoris plurimùm facit vehemens operatio facultatis expellentis, siue ipsa facultas in sua essentia robusta, siue debilis existat, & ob magnum quem adhibet conatum, vehementer expellat.

Pro contraria parte est textus non incelebris Galeni *in lib. 10. meth. cap. 4. & 2. de caus. sympt. cap. 5.* docentis vnam ex causis fortitudinis rigoris esse debilitatem virtutis, rationémque subiungit, quia vbi vires valentes sunt, omnia contemnunt, & tolerant; vbi verò infirmæ sunt redditæ, vel à quouis offenduntur. Gentilis *in cit. loc. Auicen.* sic hos auctores conciliare intendit, dicens fortitudinem virtutis esse duplicem, alteram simpliciter talem, quæ excrementa insensibiliter expellit; per quam non fit rigor, alteram verò fortitudinem virtutis esse respectu superfluitatum sensibiliter expellendarum, quæ collatione facta ad primam fortitudinem potest dici debilitas: quare virtus primo modo fortis, cùm omnia contemnat, ac toleret, rigorem non efficit, at verò quæ secundo modo fortior fuerit, eò vehementiorem rigorem efficiet. De prima fortitudine intelligit Galenum *in 10. meth.* de secunda explanandum Auicennam retur. E

Harculanus hanc solutionem primò reprobat, aliámque proponit, affirmans Galenum de facultate sentiente musculorum esse interpretandum, quæ quantò fortior fuerit, tantò magis causam rigoris contemnet, & sic minor sequetur concussio, quantò verò debilior fuerit, tanto maiorem rigorem efficiet, quia magis irritabitur, & maiorem adhibebit conatum. Hæc tamen solutio minimè sustineri potest: falsum enim est facultatem validam sentientem magis contemnere causam rigoris, quàm debilem: nam sequeretur indicationem à sensu partis desumptam nullam esse, quod est contra Gal. *2. ad Glauc. cap. 2. ante finem. §. In indicatione autem quæ habetur ex virtute, &c.* vbi docet quod partes quæ inter se sentiunt, non tolerant humores, & medicamenta acria. Præterea impropriè appellaret Galenus facultatem sentientem robustam illam, quæ omnia contemnit, quoniam sic robustissima diceretur quæ nihil sentiret, & nullo pacto exerceret operationem suam, quod nemo firmabit, cùm habeat contra se Galenum in locis multis, & præsertim *in lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 6.* qui facultatum robur, aut debilitatem ex propriis functionibus deprehendi asseuerat.

Cum Vgone verò hanc controuersiam sedare operæ pretium duxi, hic enim *in com. cit. cap. Auic.* hunc auctorem exponit de facultate expultrice, Galenum verò de debilitate caloris naturalis, hoc est facultatis vitalis, cuius imbecillitas ad magnitudinem rigoris plurimum facit, vt experimento patet in iis, in quibus defectus sanguinis, spiritus, & carnis inuenitur, quod deducitur ex Hippocrat. *5. aph. 69.* docente rigores ferè incipere per dorsum, & lumbos, quoniam hæ partes propter debilitatem caloris facillimè patiuntur, & alterantur, citiúsque in fœminis contingere asseuerat, quoniam, vt inquit Galenus, fœmina est natura frigidior, & imbecillior, quod docuit etiam *6. epid. sect. 3. text. 19. Rigores,* inquit, *incipiunt mulieribus quidem magis à lumbis, & per dorsum, & tunc in caput: Verùm & viris posteriùs magis, quàm à priore parte. Horrent exteriora magis, quàm interiora corporis vt cubitorum, femorum, sed etiam cutis rara, id verò pilus indicat, &c.* Hoc nomine dicebat Aphrodisæus *sect. 1. probl. 24.* partes corporis posteriores magis rigere, & Aristot. *8. probl. 5.* affirmat crassos, & pingues magis, & exminori causa rigere, quare rigor eò euadit maior, quo molestia percepta maior est, qui verò habent calorem innatum debilem, à quauis causa facilè, & multum molestantur, ex quo constat debilitatem calidi innati ad magnitudinem rigoris plurimum facere, vt apparet in fœminis, delicatis, & conualescentibus, qui omnes à quauis causa externa, etiam leuissima valdè læduntur, & in rigorem incurrunt, contra verò qui habent calorem innatum robustum, non sic facilè, sed solùm à vehementi causa offenduntur, virtus enim fortis omnia contemnit, vt conspicimus in rusticis, athletis, & aliis huiusmodi. Hoc modo retulit Galenus *2. de sympt. caus. 5. ad fin.* in anagonia, verecundia, timore & similibus animi affectibus magis rigere imbelles, & timidos, quàm robustos; & hæc est potior solutio, quàm Valesij *lib. 5. cont. 17. prope fin.* qui in his conciliandis auctoribus tantoperè se excruciat.

Sed ordo exigit vt de sequenti quæstione agamus, quæramúsque vtrùm humor mordax, qui est rigoris materialis causa, violenter per habitum corporis & membra sentientia moueatur. Fernelius, vel grauissimus, cùm opinetur *lib. 4. pathol. c. 9. & 10. & 2. de abdit. morbor. caus. cap. 13.* intermittentium febrium mineram non in habitu corporis, sed in prima corporis regione esse constituendam, quod placitum infra *in com. hist. 32.* refutabimus, cogitur asserere materiam rigoris contingentis in principio febrium intermittentium non moueri per corporis habitum, sed solùm per primam corporis regionem, vt per partes circa ventriculum, præcordia, diaphragma, caua iecoris, lienem, omentum, & pancreas, quæ partes membranis obuoluuntur, quæ cum neruos à cerebri sexta coniugatione recipiant, eximio sensu præditæ sunt, quare tunc reliquæ partes ob consensum attrahuntur.

Nec Fernelij sententia ratione caret, immò validissimo argumento potest confirmari. Si rigor fieret delata materia per corporis habitum, & membra sentientia, non verò per primam corporis regionem, & partes internas, potiùs in eo sanguis & spiritus ad habitum corporis ferrentur, quàm intrò sederent, quod vel hac ratione fieri erat necessarium, quòd doleant partes sentientes; nam ad locum doloris sanguis, & spiritus decumbunt, ex Galen.

lib.13.meth.c.3. cuius rationem tradit *l.5.aph.53. in med.* quum autem in rigore sanguis,& spiritus ad interiora decumbant, videtur potiùs dicendum per partes internas moueri materiam rigoris,quàm per externas.

Enimverò si ad mentem Galeni veritas est pensenda, hæc Fernelij sententia defendi non potest;licèt enim aliquando contingat rigorem ita fieri,non tamen dicendum est in vniuersum,humores efficientes rigorem euenientē in principio febrium intermittentium,per partes internas tantùm moueri,primò quia rigor ardenti febri superueniens, sudore febrem non solueret, sed vel vomitu, vel deiectione bilis,quod est contra Galenum *lib. 4. aph. 58.* Secundò. Si ex solo consensu partes externæ rigerent, non afficerentur vt partes quæ à sagittis acutissimis, & tenuissimis transfiguntur,vt proprio in seipso facto experimento docuit *lib. de tremor.cap.7. ad fin. §. Nam in quartanis, &c.* Nec etiam in tertiana partes in rigore veluti pungi, & vulnerari viderentur, quod fieri etiam affirmat *2.cris.3.ad med.* Deinde in febribus continuis; & hepatis inflammatione mordacissima bilis, ad ventriculi os solet deferri, firmante Galeno *5. de loc.cap.7.* non tamen adest totius corporis rigor. Quare concludendum est materiam rigoris per corporis habitum ferri,vt ex plurimis Gal. locis demonstrabimus infrà.

Ad argumentum verò Fernelij respondet Hieremias Brachelius *in com. sent. 58. lib. 4. Aph.* Hipp. dicens dolores euenientes partibus nostri corporis,vel esse mediocres,& tunc spiritum,& sanguinem ad se euocare,vel vehemētes qui ad cor pertingant,& tunc in cor, sanguinem & spiritum colligi,vnde aliquando in magno dolore animi deliquium contingit,non solùm autē in magno dolore docet sanguinē,& spiritus in cor colligi,sed etiam in mediocri, valdè subito, qualis contingit in rigore: nam tunc calor veluti mutatus ex eo dolore impetu vehementi simul cum sanguine ad interiora confugit,& præcipuè ad cor, vt in suo principio collectus, & fortior factus maiori cum impetu ad partes dolore affectas,postea reuertatur,nisi impediatur,vt eo tanquam proprio instrumento natura vtatur, quę doctrina desūpta est,ex Gal. *2. de caus.sympt.c.5.ad fin.*

Maior verò est controuersia an à causa calida fortiores fiant rigores quàm à frigida,sed antequam ad quęstionem ventilandam accedamus,notabis rigorem tam à causa calida,quā à frigida oriri ex Gal. *2. de caus.sympt.c.5. §. Quod autem omnis mordax, &c.* de causa calida apertè constat in causone,& tertiana, *4.aph.58.* & in affusione aquæ feruētis supra corpus, & ex appositione medicamenti caustici in parte vlcerata. De frigida patet in illis qui cruditatibus laborant,qui si balneum ingrediantur,vel moderato vtantur exercitio,rigore corripiūtur,docente Gal. *12. in meth. c.3. & 10.meth.c.10.ad init.* hoc etiam colligitur si aquam gelidam super corpus affundas.

Verùm dubium insurgit maximum ex doctrina Aristotel. desumptum *lib. 8. probl. 7.* Cur nempe ex occasionibus maximè contrariis idem symptoma accidat; præsertim cùm contrarariū causarū contrarij sint effectus, vel idem monuit Aristotel. *5.politicor.c. 8.* & caliditas,& frigiditas sint contraria *lib. 2. de generat. & corrupt. c. 3.* Hanc quæstionem monet Galenus *lib. 2. de caus. symp. c. 5. ante med.* soluítque dicens hoc referendum esse in facultatem expultricem, rigorem efficientem, quæ tam causam calidam, quàm frigidam expellit, ex quibus oritur rigor, & sic non sunt contrariæ causæ rigoris, sed vna duntaxat facultas expultrix, quæ ab illis contrariis causis potest stimulari, cuius etiam rationem videtur tradere Galenus *lib. de tremor. c.6* vbi latissimè demonstrat calidum innatum esse attemperatum, & veluti ex frigore, & calore permixtum, & sic non esse admirandum quod ab vtroque patiatur. Dic secundò cum Gal. *4. simpl. 2.* quod calidum soluendo,& punguendo, frigidum verò constringendo continuum soluit, vnde fit dolor, & rigor excitatur,nam frigiditas rigores efficit,& mordax est,ex Hip. *5.aph.17.& 20.*

Insuper hæsitant plures, iique Gal. & Auicennæ non contemnendi interpretes quos citat Carterius *loc. cit.* in Auic. *1.4 tract. 2.c.6.* Vtrùm à causa frigida vehementior A rigor fiat,quàm à calida,& primò deducitur, quia quantò causa rigoris difficiliùs expellitur, tantò maior est cōcussio,& rigor vehementior,causa verò frigida difficiliùs expellitur,quia magis viscida,maior ergo ab ea sequetur rigor,quod etiam potest deduci,ex Auic. *2. 1. doct. 2. sum. 2. cap. 13.* vbi docet rigorem fieri à causa frigida, horrorem verò à causa mordaci, siue calida. Et in eo loco affirmat Auicen. rigorem eò esse vehementiorem, quò causa eius viscosior est.

Secundò. Eadē ratio debet esse de causa rigoris externa,& interna,ex Auerrhoë *3. collect. c. 30.* sed causa externa frigida maiorem facit rigorem,quàm calida,vt si quis vēto frigido se exponat,magis riget,quàm si calido exponatur;ergo similiter de causa interna erit dicendum.

B Tertiò. Rigor fit impedito motu calidi innati,ex Auer. *loc. cit.* sed magis impeditur à causa frigida,quàm à calida, ergo. Assumptum patet,quia causa frigida non solùm cōstipando caloris motum impedit,sed frigiditate sua contraria calorem intercludit, causa verò calida neque obstruit,neque calorem concludit. Accedit & quarta ratio; nam similes motus sunt rigor,& tussis,ex Gal. *2. de sympt. caus.c.* sed tussis vehementior fit à causa frigida, ex Gal. *2. de sympt. caus. cap. 4. ante med.* ergo & rigor.

Contrariam tamen sententiam veram esse firmat Galenus *2. de symp. caus. c. 5. post. med. §. Hic rigor à frigidis succis nunquam creatur, omnino enim eiusmodi succi præ crassitudine suæ concitato motu non mouentur. Quod si aliquando attenuantur, rigorem quidem excitant,non tamen vehementem: neque enim eandem potest recipere tenuitatem* C *attenuata pituita,quàm attenuata recipit bilis, &c.* Quare quò humor est calidior,& tenuior,eò maiorem molestiam inducit, & sic ex eo vehementior rigor concitatur. Idem docet Galenus *lib. 10 meth. cap. 4. & 2. cris. 13.* exemplo posito in tertiana, & quartana, docens distinguere harum febrium rigores in accessionibus primis,& probat *2. feb. c. 11. & lib. de rigor. cap. 7.*

Dic ergo quod licèt à causa frigida possit fieri rigor longior, & diuturnior ob maiorem causæ crassitiem, & lentorem,& cum maiori sensu frigiditatis,propter frigiditatem humoris positiuam, à causa tamen calida vehementior fit,quia vehementia rigoris magnitudinem doloris consequitur, sicut magnitudo doloris magnitudinē morsus sequitur, humor autem calidus, sicut bilis, tam acrimonia, quàm tenuitate magis mordet, & citiùs penetrat, vnde vehementior concitatur rigor.

D Neque instes cum Gal. *2. cris. 3.* in quartana sæpe fieri rigorem vehementem à melancholia, quæ tamen crassa est,& frigida. Nam id non contingit in principio quartanæ,sed in processu illius,quo tempore iam est attenuata, & reddita calidior,quia tamen nunquam peruenit ad tenuitatem,& caliditatem bilis,proinde nunquam faciet rigorem adeò vehementem,sicut bilis,vt *cit. de caus. sympt.* docuit Galenus. Si verò adhuc insistas, & arguas plurium celebrium Medicorum experimento munitus, in quartana sæpè vehementiorē rigorem apparere,quàm in tertiana,respondet Harculanus *in 1. 4. cit. cap. Auic.* hoc cōtingere quando quartana à maiori copia humoris oritur,quàm tertiana, & præcipuè si cum hoc ortum habeat E ex melancholia genita ex adustione bilis,nam aliàs posita vtrobique pari quantitate, rigorem tertianæ vehementiorem perpetuò fore,quàm quartanæ. Dic secundò, rigorem in quartana in se non esse vehementiorem, sed ita apparere ob vehementiam symptomatum, & longam durationem,quæ ægros valdè torquere solent. Ob hanc causam dicebat Rasius *10. ad Almans. cap. 8.* quartanam cum tam violento motu inchoare, vt dentes constringat, & concutiat.

Neque obiicias secundò hoc modo. Velocitas motus humoris per musculos non facit ad magnitudinem rigoris, nam ille humor non facit rigorem nisi ob læsionem, quam in membris inducit, si autem valdè velociter moueatur, nec suam læsionem poterit imprimere, nec ea à membris percipietur, similiter atque contingit dum alicui repentè vulnus infligitur. Dic: si humor tardè,& paulatim per membra moueatur,non imprimit in illis,

illis fibram dolorificam, maximè verò illam inducit, si velociter moueatur; nec potest adeò velociter per angustos meatus membrorum moueri, vt sensum effugiat.

Argumenta verò in principio proposita nihil nos mouere debent. Dic ad primum, quòd quantò causa rigoris difficiliùs expellitur, tantò rigor est diuturnior, non tamē vehementior, & sic licèt causa frigida, & crassa difficulter expellatur, quia tamen non vehementer mordet, non ita stimulatur facultas, quare magnum conatum non adhibet, & sic non fit vehemens rigor. Ad auctoritatem ex *fen.* 2. 1. dicendum est quòd ibi per rigorem, intelligit frigus, alioqui illius sententia esset falsa. Ad alteram verò auctoritatem licèt aliqui interpretentur eum locum de vehementia rigoris secundùm durationem, tamen frustra in hac explananda sententia torquentur, quoniam per [*viscosior*] quod in textu antiquo legebatur, legendum ex Bellunensi [*mordacior*] & hoc modo inter Gal. & Auic. nulla est contradictio. Ad secundum dic: dissimilem esse rationem, quia intra corpus plerumque non reperitur humor frigidus, & mordax, sicut calidus. Ad tertium dic: multò magis impediri motum calidi innati facta irritatione à causa calida, quàm à frigida: Nam cùm potissima causa rigoris sit conatus expultricis præcedente tristi, ac dolorosa sensatione, multò maior sensatio fit à causa calida, quàm à frigida. Ad quartum dic, quod ferè à causa frigida fiunt diuturniores tusses, non tamen intensiores. De hac re videndus Costæus *in com. cap. 6. loc. cit. Auic.*

Proximum his videtur vt illius quæstionis disputationem aggrediamur, contemplemúrque nouum illud, & subtilissimum inuentum insignis Thomæ à Veiga qui 2. *feb. vlt.* contra Galenum, & vniuersam Medicorum scholam arbitratur in accessionibus, causam rigoris non esse motum humorum per membra, sed esse solùm vaporem qui exhalat ab humore contento in minera, quando agitatur à natura in eadem minera persistens, quod placitum difficilè videtur, & habet contra se irrefragabiles obiectiones multas.

Prima, quia licèt solus vapor, sine humore transiens per corpus horrorem exciter, & aliquando rigorem, nunquam tamen poterit efficere vehementissimum illum rigorem, eúmque diu durantem, qui sæpè in inuasionibus febris tertianæ, & quartanæ apparet.

Secunda, quia qui ita affecti sunt, vt à solo vapore transeunte per membra horrore, & rigore corripiantur, nec sudant, nec vomunt, quum illa quæ expultricem facultatem irritant, acria sint, vt docet Galenus 2. *de sympt. caus. cap. 5. post med.* cùm igitur in multis accessionibus videamus post rigorem sequi copiosum vomitum, sudorem, & deiectionem alui, vt monuit Hip. 4. *aph.* 58. credibile non est eum rigorem à solo vapore, & non ab humore delato per membra oriri.

Tertia quia nulla assignatur causa quare in febribus intermittentibus cessante rigore statim sequatur febris: Nam si rigor in dictis febribus fit, quia agitato humore in foco eleuantur vapores molestantes membra, sequitur quandiu humor agitatur, tandiu durare rigorem; vnde igitur postea sequitur febris.

Quarta, quare rigor ex bile inuadet de tertio in tertium, & pituita singulis diebus? Nam si in singulis accessionibus humor semper permanet in foco, nec alius aceruatur de nouo, & solùm ab eo agitatus in dicta minera, communicato inde vapore molestat membra, sequitur rigor, citiùs adueniet rigor ex bile contenta in minera, quàm ex pituita, quia illa ob caliditatem, & tenuitatem suæ substantiæ, agilior est quàm pituita, & magis molestat naturam, quàm hæc. Vltima, vnde habet pituita, quod contenta, & permanens in minera agitetur singulis diebus, bilis de tertio in tertium, melancholia de quarto in quartum.

Causa ergo rigoris secundùm Galeni mentem est delatio humoris per membra qui in vnaquaque accessione consumitur, & de nouo aceruatur alter in minera sequentem accessionem effecturus. In aliis tamen affectibus periodicis concedendum est, semper causam repetitionis nō esse nouam congestionem humoris in minera, sed solam agitationem illius communicantem prauum vaporem membris, vt fit in epilepsia, & suffocatione vteri, in quibus cùm videamus accessiones, siue symptomata in die, creberrimè, & aliquando centies repetere, credibile non est adeò frequentem repetitionem accessionum, oriri à noua congestione humoris in quauis accessione multiplicata, sed concedendum est à vapore communicato scaturire. Sic igitur in suffocatione vteri agitatum semē vapore suo inducit Aphnæam, Aphoniam, & corporis immobilitatem, & in epilepsia sæpe solus vapor eleuatus, fontem sensus, & motus valdè lædens, totius corporis vehementem concussionem efficit. Nec similis causa reddi potest de concussione totius apparente in rigore; sic enim omnis rigor annexum haberet capitis dolorem, quem non obseruamus.

B

Vltimò, videamus quanti momenti sint argumenta, quibus Galeni sententiam nititur euertere. Et licèt in eo capite plura afferat quæ probant repetitionis febrium causam non esse illam vulgatam quam Medici imaginantur, de qua infrà, sed conatum naturæ aggredientis expellere humorem per interualla certa, de qua re infrà latè *in com. hist.* 32. tamen his quinque probare contendit causam rigoris non esse effusionem bilis extra vasa, sed vaporem eius motum ab innato calore.

Primò. Si motus humor supra membra sentientia rigorem efficit, siue calidus, siue frigidus, cur à pituita non fit rigor notabilis? Dic: quia pituita etsi putris, & ob putredinem acris, non ita pungit, ac stimulat naturam, neque ob lentorem celeriter per membra sentientia mouetur, & sic non concitat rigorem.

C

Secundò: Si causa rigoris esset effusio bilis extra vasa, maximè funditur in sudore critico, vomitu, fluxu, ictericia, in quibus vel nunquam, vel rarissimè accidit rigor, sed semper in initio accessionum maximè, quia bilis crassitie sua non ita penetrat membra, sed vapor eius motus ab innato calore. Dic: Non adest rigor in sudore critico, quia bilis, quæ à natura excernitur in biliosis febribus non est separata ab humiditate multa, cuius commercio retunditur. Deinde in sudore critico bilis est cocta, & edomita, magis crassa, & minùs acris. In vomitu bilioso non accidit rigor, nam à pituitæ lentore, & mulcebri humiditate bilis acrimonia hebetatur, sicut nec in fluxu bilioso: quoniam intestina assueta bilem recipere, non patiuntur. Secundò, quia intestina hebetiori sensu prædita sunt, ne ex acrimonia bilis ad ipsa decumbentis in perpetuo dolore esset animal, quare interiorem tunicam, pingui, concretóque humore natura obliniuit, qui crassitie, & lentore suo bilis acrimoniam prohiberet, vt Galenus auctor est *lib. 5. de vsu part. cap. 4.* In ictero flauo non visitur rigor: quia in hoc affectu bilis porosas partes occupat. Secundò, non putrescit; nam per corpus expansa transpirat, & ventilatur. Tertiò, non subitò excernitur, & crassior est ea quæ in febribus redundat. Neque vrget instantia vltima, quia falsum est affirmare bilem in tertiana, v.g. exquisita esse crassam, cùm tenuissima sit, & feruentissima, vt ait Gal. & ita sudore sæpè euanescit.

D

Tertiò. Si flueret in quauis accessione ad partem inflammatam bilis, cùm inflammatio sit extra vasa, oporteret vt rigerent ægri in quauis periodo ophthalmiæ, & pleuritidis: Dic: in ophthalmia, & pleuritide non adest rigor, quia bilis ad partem determinatam, & in pauca copia detruditur, præsertim cum sanguine commixta, cuius humiditate hebetatur: Nam si in magna quantitate effundatur, aliquando pleuritici rigent, & phrenitici, in quibus affectibus sæpè circuitus tertianarij contingunt, ex Gal. 1. *aph.* 12.

E

Quartò. Apparet esse ex fuga bilis introrsum rigorem illū, quia illis aluus soluitur, sicut & timentibus. Dic: Alui fluxus in initio accessionum ex dicta causa non cōtingit: sequitur enim ex copia bilis, quam natura magno impetu, tam ad habitum corporis, quàm ad intestina protrudit, quæ acrimonia sua irritat ad excretionem: sicut sæpè confluit in ventriculum, vnde biliosus vomitus.

Quintò, Ad quancumque partem fluit humor, symptomata adsunt manifesta recipientis membri, calor, tumor, & dolor, quæ non apparent in periodicis febribus. Dic:

In

In externis inflammationibus confluit humor ad partem determinatam, in qua circunscriptus, & conculcatus distendit, concitat dolorem, & prohibitus difflari incalescit, inflammat partem, eámque in tumorem eleuat, in periodicis verò febribus hæc non apparent, quoniam humor per totum corporis habitum disseminatus solùm rigorem facit, qui cùm non sit vnitus, nec in aliqua certa parte retentus symptomata illa non excitat. Ergo solus vapor citra humorem rigoris caussa esse non potest, vt perperam fuit opinatus Veiga, cuius rationes hactenus insolutæ plurimis errandi ansam præbuerunt.

HIST. XXIII. ORIBASII, *De exacerbatione febris.*

Febris exacerbatio, balneis naturalibus curata.

IN exacerbationibus accuratè omnis hæc facienda est præparatio: Nam qui plurimas partes dolent, hi accedentes, toti introeant, si verò aliquas laborantes habeant, madefiât, labore sedato eos deducemus, deinde cùm rursus accessio redierit, *vt in aquam descendant imperabimus, aquis vtentes non secus quàm fomentis extrinsecus adhibitis. Noui ego quosdam quum per totum diem hoc curationis genere vterêtur, mirum in modum adiutos fuisse: Nam exacerbatio quæ prius longa, & ad soluendum difficilis erat facta cessauit, &c.* Oribasius lib. 10. collectaneor. cap. 5. de aquis sponte nascentibus.

PARAPHRASIS.

LIcèt aquarum spontè nascentium multiplex sit differentia, natura, vis, atque potestas, vt monuere prisci, & iuniores fatentur, vt Fallopius, Bacchius, Solenander, & alij qui de illorũ efficacia, & admirandis viribus diligenter pertractarunt: Nam alia sunt nitrosa, sulphurea, bituminosa, calchantosa, aluminosa, &c. ferè tamẽ hæc omnia calida sunt, aperiunt, attenuant, resoluunt, digerunt crassos succos, eósque contumaces secant, & incidunt, quare mirum non est si febrium incrementum ex crudis, crassisque humoribus ortum, ipsæ aquæ balnei modo adhibitæ, vel prohibeant; aut saltem ex toto eradicent, & maximè si morbus sit in declinatione, quo tempore vtiles, & præsentaneæ esse censentur, quoniam in retorridis, & biliosis febribus eas summoperè vetat Gal. *lib. 1. ad Glauc. cap. 9.* de tertiana exquisita; quòd plus calefaciendo noceant, quàm vacuatione prosint. In quotidianæ autem, tertianæque nothæ curatione earum vsus improbandus non est, si vires adsint, quandoquidem humentiori pituitæ, viscosisque humoribus exiccandis, & resoluendis præsidio sunt, vt *lib. 1. cap. 52.* Paulus edocuit, & in seipso, tertiana primò, deinde continua correpto thermarum haustum fœlici euentu fuisse expertum narrat Symphorianus Campegius *lib. 3. in Galeni campos. hist. 7.*

Sed hoc videtur & rationi, & Galeni sententiæ repugnare: sunt enim omnibus febribus balnea calida incommoda. Deinde si hæc, ad resoluendum humores imperantur, cur sunt admittenda in febribus, in quibus liberas, & patentes vias esse oportet; si nimio calore absumpta humiditate tenues meatus constringunt, & densant? Dic: febris quatenus febris est calida præsidia renuit, & frigida postulat, at cùm eius causæ vtpote pituitæ consulere volumus, oppositæ nobis indicationes sese offerunt, quare si causa est remouenda, tunc interdicenda frigorifica, nam humorem magis arctant, & impingunt, offerenda calorifica, & aliis resoluentibus; immò & balneis naturalibus vtemur, quæ licèt primo occursu aliqualiter corrugatione facta densent, deinde calore suo actuali aperiunt, relaxât, & dilatant, maximè si aqua balnei temperata sit, quæ emollit, & humectat, & quidquid fuliginosum, vel fumidum est in visceribus non solũ euacuat, sed humores qui circa cutem sunt expurgat, vt scitè notauit Galenus *lib. 10.* A *meth, cap. 10. & 11. eiusdem cap. 20. & 3. lib. acut.* per multas sententias, & alibi passim.

QVÆSTIO XXV.

Vtrum in putridis febribus balneum possit esse ex vsu.

COMMENTARIVM.

V*T in aquã descendant imperabimus.* [Miratus sum aliquando, nec priùs desij animo fluctuare quũ Galeni sacraria hinc inde adortus essem, quo pacto tantus auctor tam varia de balneorum administratione pro curatione febriũ putridarũ promeret in lucem: nam in aliis febribus nempe diaria, id concedit *8. meth. c. 3. in princip. & 7. aph. 42.* & in hectica vbique passim ministrat *7. meth. 6. & 10.* B *eiusd. c. 10. & 11.* Immò in putrida posito exemplo in multis ægris celebrandũ imperat *lib. 11. meth. 9. & 20.* quoniã illud remedium in putridis febribus saluberrimum est quod febrilem calorem extinguit, & causam eius resoluit, & attemperat, vniuersum corpus refrigerat, calidam intẽperiem sanat, fuliginosa excrementa, tum fumida educit. At vacuatio excremẽtorum omni febri putridæ vtilis est, sicut exiguorum meatuum rarefactio, & eorum quæ in corpore sunt liquatio, quæ omnia à balneo præstari nullus ignorat, & exemplo firmat Gal. *16. meth. 3.* ergo, &c.

Opposita sententia plurimos habet patronos, quorum primus est, Gal. qui illi fauere videtur, qui *l. 10. meth. c. 10.* C balnea in febre hectica consuluit, modo cũ putrida febre non complicetur, quoniam si actu calida sunt, febrem, & calorem intendunt, viscera magis inflammant, si frigida, ampliùs obstruunt. Hoc pacto Trall. *lib. 5. cap. 22.* solùm in hectica febri balnea conferre asseuerat, quemadmodum è diuerso eos, qui ad cõmixtos, & putridos humores putridam febrem patiuntur non modò non iuuant, sed vehementer lædunt. Hoc pacto Auic. 2. 1. nocumenta balnei sic colligit, *facit, inquit, superfluitates ad membra in quibus est debilitas leuiter descendere, & laxat corpus, & impedit neruos, & resoluit calorem innatum, & comedendi desiderium deiicit, & coëundi debilitat virtutem, facit syncopen, nauseam, humores quietos mouet, eos præparat ad putrefactionẽ, & 1. 4. c. de cura tertianæ notha,* in ea prohibet balneum, quia facit descendere phlegma indigestum, & permiscet humorẽ malũ cum putrido, resoluit subtile, & facit remanere crassum, & Rasis *in diuisionib. c. de tertiana,* præcipit D vt in eius curatione à balneo Medicus prorsus abstineat.

Pro solutione huius quæstionis dic: balneum in febribus putridis vtile esse, positis tamen conditionibus requisitis, & pro balneo intelligendum est quod ex aqua potabili paratur, ex Gal. *lib. 7. sec. loc. cap. 1.* aqua autem debet esse fontana, aut fluuiatilis, aut pluuialis, & hoc balneum Auctore Galeno *3. de sanit. 8.* aut est calidum, ita scilicet vt ferueat vi ignis, aut est actu frigidum, aut est tepidum, quod caliditatem habet temperatam, quæ à manu, & à corpore sine molestia percipi potest, ex Gal. *lib. 3. de officio Medici, text. 15.*

Deinde balnei aquæ dulcis frequens erat tempore Gal[...]i vsus, & non solùm pro deliciis, & conseruatione valetudinis, sed etiam pro curatione morborum eo vtebantur E prisci, & sic pro his balneis sumptuosa ædificia erant fabricata, & in omni palæstra, & domibus particularibus magnificè erant instructa. Balneorum quatuor assignantur partes, siue domus à Gal. *10. meth. cap. 10.* & hæ præter abditerium quod erat locus in quo denudabantur, prima pars erat calidarium, seu sudatorium, quod veteres hypocaustum, seu laconicum vocabant, constabátque aëre calido. Secunda dicebatur tepidarium, in quo erat piscina, siue vas quoddam magnum aqua tepida plenum. Tertia dicebatur frigidarium in quo erat vas aquæ frigidæ, Quarta dicebatur vnctuarium in quo vngebantur.

Tempore Hip. non erat ita frequens balneorum vsus, vt ex eo colligitur *3 acut. 44.* & à Galeno *1. de officio Medici, com. 6.* nec enim idonei aderant ministri, nec idonea loca, nec vasa necessaria, & sic antiquis non erat balneum in frequenti vsu, vt docet Gal. *2. de sympt. caus. c. 5. post med.*

quando autem non benè parantur, prodesse non possunt, A immò qui lauantur, non mediocrem noxam incurrunt, vt inquit Hip. *3. acut. cit.*

Balneum ergo aquæ temperatæ, vel tepidæ in omni specie febris prodesse potest, & sic in curatione febris diariæ, vel hecticæ est vtilissimum. In febre putrida, summopere iuuat adhibitis conditionibus multis, quarum prima est, vt febris sit mediocris, & in declinatione secunda, quod corpus sit vacuatum, & signa coctionis appareant. Tertia est, vt administretur citra horrorem: Nam horror qui tunc accidit, humorum multitudinem significat, & febrem auget, vel si non adest, eam de nouo generat. Quarta, quòd imbecillitas alicuius visceris non adsit: nam imbecilles partes, humores vi balnei liquatos promptè recipiunt, quando tamen est imbecillitas alicuius partis ignobilis, tunc ampliùs nocere solet, ex Gal. 11. *meth.* 20. & constat in iis qui podagræ, & arthritidi sunt obnoxij, quoniam tunc tota salutis spes est si humores noxij à partibus nobilibus ad ignobiles transferantur. Vltima conditio est, quod in prima regione humorum crudorum copia non adsit, quoniam balnei vi per corpus distribuuntur, in quorum præsentia non solùm balnea, sed frictiones, & exercitia reprobat Galenus *lib. 4. de sanit. tuend. cap. 5* quando videlicet humores crudi in prima corporis regione abundant. Quare balneum in febrium putridarum declinatione, cum signis coctionis, est celebrandum, præsertim si viscera sint robusta, & in prima regione crudi succi non exuperent.

Aduersus hæc nonnulla obstare videntur; primò, æstuantibus quibusdam febribus balneum summè auxiliatur; vt ex Hip. mente docet Gal. 3. *acut.* 58. non oportet ergo quod febris mitis sit, vt balneum conueniat. Secundò. Balneum remedium euacuatorium est, & inter vniuersales vacuationes numeratur à Galen. 4. *meth. 6. & 2. Aph. com. 17. & 4. aph. 2.* & plethora tùm sanguinis missione, tum balneo curatur ex Gal. 13. *meth. cap. 6.* Igitur in febribus putridis non oportet quòd corpus sit euacuatum, ipso enim euacuabitur. Tertiò ante sanguinis missionem, & purgationem Hipp. & Galenus 6. *epid. sect. 5. text. 29.* iubent vti balneo vt fluxiles humores reddantur, & ad euacuationem paratiores. Quartò. 1. *ad Glauc. cap. 9. & 3. acut. com. vlt.* Galenus in febre ardenti, & in tertiana exquisita ante signa coctionis balneum concedit. Vltimò si balneum non conueniret in febribus putridis, quando alicuius visceris imbecillitas adest, minimè esset vtilis, quando pars aliqua interna esset inflammata, quo nomine Galenus 10. *meth.* 10. firmat, quòd quando adest phlegmone, aut affectio aliqua phlegmoni similis, nocet balneum, quia inflammationem auget, humores enim vi balnei liquati in affectam partem promptissimè confluunt. Ob eandem etiam causam *lib. de marasmo, cap. 8.* in hectica in qua erysipelatodes affectio adest à balneo prorsus abstinendum censet. Similiter Auic. 3. 1. *doct. 2. cap. 5. ante finem*, dicebat, quod ille qui febrem habet & solutionem continuitatis patitur, aut apostema, à balneo se custodire debet. Hip. tamen contrarium docet 3. *acut.* 58. vbi in pleuritide, & peripneumonia dicit magis prodesse balneum quàm in febre ardente, sed in febre ardente prodest, ergo etiam in internis inflammationibus.

Antequam has obiectiones extricare coneris, aduerte quòd balneum aquæ temperatæ per se humectat, & actu calefacit, licèt potentia infrigidet, ex Galen. *lib. 1. ad Glauc. cap. 9.* emollit, & laxat cutem, detergit sordes, aperit meatus, corroborat, concoquit, ad partes extimas conuocat calorem, superflua euacuat, ex Galen. 3. *de sanit. cap. 4. & 10. meth. cap. 10. ante med.* & inter vniuersales vacuationes reponitur à Gal. *loc. cit.* explicat inter omnes Fernel. *lib. 2. de ven. sect. cap. 20.*

Neque instes cum Galen. 3. *aph.* 15. dicente vacuationem quæ fit per balneas, paruam esse, & ferè solùm cutem euacuare, & non superfluitates quæ sunt per carnes, & partes solidiores dispersæ: nam intelligendus est de balneo in quo homines immorantur breuiter: quando enim longiori tempore in eo versantur, non tantùm cutem euacuat, sed etiam partes solidas viscera, & venas, præsertim si sulphurea sint, aut bituminosa.

Quum balneum per poros cutis, & vias angustas euacuet, si humor multus sit, aut crudus, aut crassus, & lentus, periculum est quòd non commodè vacuetur, immò obstruantur pori, & sic dicebat Galenus *lib. 13. meth. 6.* quod si plurima sit succorum abundantia, nec balneo, nec exercitatione vtendum est sine periculo, si verò exigua sit, per hæc vacuare licet: quare quando adest cacochymia, vel plenitudo quoad vasa, vel quoad vires, balneum est inimicissimum, ex Gal. 10. *meth. 10. ante med. & 7. Aph. com. 46.* confirmat, quod plethorica dispositio balneum non admittit, vel sine magna noxa, vinum, si enim priùs non euacuas, humores liquescunt, & fluxiones pariunt, quia agitantur, & putrescunt, 3. *acut. com. vlt.*

B Quæ verò opposita sunt, nihil vrgent. Dic ad primum balneum esse vtile in æstuosis febribus in declinatione, quando iam mites sunt, neque Galenus 10. *meth.* 10. per mitiem febris ad balneum requisitam, intelligit quòd febris ex natura sua mitem habeat calorem, sed quod sit iam in tempore in quo calor sit mitis, & remissus, nimirum in declinatione. Ad secundum dic: balneum esse quidem remedium vacuatorium, verùm corpore toto antè vacuato adhibitum, vacuatoriam habere facultatem, ex Gal. 3. *acut. vlt.* & si æger febricitet, non licet abundantiam tollere exercitatione, frictione, nec balneo, ex ipso 13. *meth. cap. 6.*

Ad tertium dic: quòd quando sanguis, & reliqui humores crassi sunt, & viscidi, & plenitudo est exigua, balneum in quo æger breui tempore immoretur, ante sanguinis missionem, & purgationem potest esse vtile, & hoc C conceditur ab Auic. 1. 4. *tract. 2. cap. 63.* omni die, morbo etiam existente crudo: Nam balneum remedium concoctorium est, ex Gal. *epid. sect. 2. com. 44.* & sic potest esse præsidium ante purgationem, quæ optimè confert, si corpus priùs fluidum fiat, ex Hippocr. 2. *aph.* 9. hoc est, vt explicat Gal. *in com.* si omnes meatus reserentur, & humores crassi extenuentur, quod opus balneo fieri posse, patet, quoniam eius ope humores sine agitatione liquantur, & euacuantur. In hunc sensum intelligendus est Auicen. 4. 1. *cap. 10.* non longè ab initio. §. *Si verò mali humores crassi fuerint, antiqui præceperunt, vt æger balneetur, & in suis ministeriis moueatur.* Deinde non solùm in dictis exemplis balneum est vtile antè euacuationem, sed etiam in incipiente melancholia: quoniam huiusmodi morbum hoc auxilio se curasse refert Gal. 3. *de loc. cap. 7. post med.* D §. *Interim monendi sunt mihi amici mei, &c.* quod de melancholia, in qua melancholicus humor cerebrum occupat, intelligendum est, iuxta mentem Pauli *lib. 3. cap. 14.* & Aetij *tetrab. 2. serm. 2. cap. 10.*

Ad quartum dic: quod in febribus biliosis quando humor non peccat putredine, crassitie, aut lentore, sed sola efferuescentia ante coctionis signa balneum prodesse potest, non propter vacuationem, sed solùm ad bilis acrimoniam temperandam, eiúsque ebullitionem compescẽdam: post signa tamen coctionis in his febribus salutare est valdè: nec enim tantùm narratas vtilitates præstat, sed bilem etiam euacuat, quæ ob sui tenuitatem per cutem facilè potest vacuari: contra tamen se habent humor pituitosius, & melancholicus 3. *acut. com. vlt.* quapropter in E febribus melancholicis, & pituitosis balneum solummodò confert, vt recrementa fuliginosa transpirent, non verò vt humor vacuetur.

Ad vltimum dic: quod in inflammationibus, præsertim thoracis, balneum vtile est, quoniam sedat dolorem, coctionem adiuuat, sputum promouet, sed illud in principio, quandò humores fluunt, adhibendum non est, quoniam tunc corpus est plenum, quare post vacuationem, cessante fluxione & quandò humor cœpit concoqui, consulendum ex Galen. 3. *acut.* 61. Videndi Conciliator de hac re *different.* 173. *in fin.* Donatus Santorus *lib. 7. epist. 1.*

HIST. XXIV. TRALLIANI, De febri ardenti.

Febris ardentis accessio, succo peponum curata.

Ego sanè nouis me frequenter agros ne amplius accessione febris infestarentur, impediuisse, quum pepones probè refrigeratos vna hora ante accessionem morbi assumere iussissem, & rursus aquam temperatam copiosam, quantam peponi superbibere percepissem. Sequutus est itaque non multo post aquam epotam; aliquibus sanè sudor; aliis copiosa bilis per aluum. Trallianus lib. 12. cap. 6.

PARAPHRASIS.

NVllus est auctor in cuius scriptis maiorem debeant impendere Medici curam ad mentem eius percipiendam, quàm in Tralliano: Licèt enim inter Principes primatum obtineat, tamen in porrigendo victu ægrotantibus liberalis est, & licentiosus nimis: etsi enim laborantibus gratiæ sint concedendæ, vt monuit Hip. *lib. 6. epid. sect. 4. text. 8.* tamen non ita larga manu propinanda sunt alimenta reproba, quoniam in variis suæ doctrinæ locis offert ægrotantibus, chronicis, & acutis morbis detentis, ostrea, cocleas, bulbos, pedes bubulos, suillos, vuas dulces, persica cocta, & cruda, pomaceos fructus, & reliqua edulia, quæ negotium ventriculo, vel etiam robusto facessere solent, quum crassi sint succi, tardè distribuantur, corrumpantur facilè, & noxas pariant inemendabiles, viscerum obstructiones, omnis generis febres, ex quarum sæuitie plures occumbunt.

A fructibus ergo, & praui succi alimentis interdicendi sunt ægri, nam ratione alimenti febricitantibus nocent manifestè, quoniam ob ebullitionem facilè inflammantur, & eorum succus cùm aqueus sit à partibus non retinetur, & sic derelictus à regimine naturæ putrescit; & febres accendit, præsertim in ventriculo, qui in febricitantibus solet esse impurus. Gratia tamen medicamenti aliquando prodesse solent: acidi enim fructus non ita prohibentur, nam præter succum ebullitioni ineptum, qualitatem quandam medicamentosam sortiuntur; cuius ratione refrigerant, calori febrili resistunt, & interuentu aciditatis humores incidunt. Deinde oportet habere rationem consuetudinis, sunt enim plurimi, qui audito nomine ptissanę, statim nausea, & vomitu prehenduntur, in quibus, etiamsi exquisita tertiana laborent, concedit Gal. 1. *ad Glauc. cap. prop.* cerebrum suillum, & 1. *acut.* 17. in pleuritide, pisces saxatiles, si ptissanam fastidiuerint. Qua etiam ratione fructus febrientibus offerri possunt excitandæ appetentiæ gratia, & in illis qui eis delectantur valdè, iuxta senis oraculum, 2. *aph.* 38. tunc enim minùs nocere solent; quorum iucunditate recreata natura, eos amplectens, & concoquens, superfluum humorem præparat, & per varias regiones excernit cum animantis commodo, & licèt Auic. 1. 4. *tract. 2. c. 7. in princip. §. Et omnes fruct us nocent febricitantib⁹ cum ebullitione sua, & corruptione sua in stomacho, &c.* fructus reprobet; tamen iucunditatis causa concedi possunt.

Ex his constat qua ratione fructus hic qui à Græcis Pepo, ab Arabibus Melon Indus, à Recentiorib us Anguria appellatur, ante accessionem oblatus, eam possit impedire: Nam frigiditate sua bilem ad os ventriculi confluentem contemperat, & copiosa aqua superbibita tepida, cogitur natura vel per vomitum, aluum, vel sudorem excernere. Si enim crassa est, grauitate sua deorsum ruens per sedem expellitur, si tenuis, per vomitum, si tenuissima per sudorem detrudi solet.

Hoc præceptum desumpsit ex Auicenna Trallianus: ille enim *cit. loco*, dum sic ait. *Et fortasse cōtrariū est illud quod conuenit febri de infrigidatione cum eis quæ sunt si.ut batech. Indi,* (hoc est melones Indi) *& reliqua olera, si quod cōuenit materiei de minoratione, &c.* quasi dicat quod licèt fructus noceant frigiditate sua, quia humoris resolutionem impediunt, eúmque excretioni contumacem reddunt; tamen ratione febris vtiles sunt, refrigerant enim, & humectant. Quare in febribus humoris expertibus, vt diaria, & hectica vtiliter conceduntur, vel in febribus acutis, & putridis quæ à sanguinis feruore, vel bilis acrimonia sca[illegible]iunt, quoniam humectant, ducunt vrinam, molliunt aluum, quare sub canis æstu non possumus maius commodum ha[illegible]e, quàm ab hoc pomo, vt notauit doctissimus Iacchinus *in* [illegible]*hodo curand. febrium, cap. 33. de tertiana interpollata.*

Hoc modo præbet Auic. *loc. cit.* [illegible]am fructuum post hebdomadam, hoc est post coctionem fit [illegible] febris feruorem ante coctionem sit exhibenda. (licèt ob autem aqua fructuum variè paretur ab auctoribus, [illegible]amuis Mesuem *in antidotario distinct. 7. tit. de aqua fructuum*, qui eam conficiendam docet ex decocto rerum infrigidantium, & lenientium, vt prunor. iuiubar. violar. tamarindor. cum manna, & cassia, quæ aqua bilis caliditatem retundit, & clementer educit, & apud alios conficiatur ex succis acidis, vt granatorum, citri, limonum, & similium, cuius meminit Auicen. 1. 4. *tract. 1. cap. 32.* tamen aqua fructuum illa propriè dicitur quæ fit ex decoctione, vel expressione, vel ex distillatione rerum frigidarum, vt cucumeris, cucubitæ, melonum, & peponis, hæc enim aqua humorum acrimoniam infrænat, caliditatem attemperat, & eorum furibundos motus coërcet. Si de peponis natura, & viribus plura legere affectas, ea adamussim exarata inuenies *lib. 1. in com. hist. 28.* & de eorum natura luculenter egere Hieronymus Rubeus *proprio tract. de melonibus*, & Sebastianus Iozzius citatus ab Alzario à Cruce *centur. 2. quæsitorum, fol. 122.* Consule de eodem argumento Baccium Baldinium *prop. tract. de cucumerib. & peponibus.*

HISTOR. XXV. GALENI, De tertiana.

Annua tertiana, sola præcautoria purgatione, sanata.

QVidam æstiuo tempore semper tertiana corripi solitus, iam annos multos febrem non est expertus, bile pallida per nos sub veris finem præpurgata, tunc enim tales vacuare multo præstat, &c.* Galenus lib. 6. aph. 47.

PARAPHRASIS.

TErtianam exquisitam ab humore bilioso generari per partes sentientes extra vasa delato Medicorum schola vnanimiter firmat, probat Galenus variis in locis, præsertim *lib. 2. prorrhet. com. 7. & lib. de tremor. cap. 7.* Hoc ita esse signa satis testantur, proposita à Galeno 2. *cris.* 3. *& 1. ad Glauc. cap. 5. & 2. de dif. feb. cap. 3.* validus rigor ab acri, biliosóque humore concitatus, vomitus biliosus, vrina ignea, sitis intensa, deiectio biliosa, sudor copiosus, calor exurens, vigilia, quę omnia à tenuissimo, & calidissimo humore euenire certum est.

Qùum in magna copia bilis aceruatur in corpore, tertiana exquisita fit, si eam extra venas emittat natura, si verò intra venas stabuletur, causus concitatur: quoniam, vt inquit Galenus *lib. 4. aph. 59. tertiana febris ab ea qua ardens nominatur, humore faciente non differt, vtraque enim à bile flaua fit. Differunt autem, quoniam febris ardēs habet in venis vna cum sanguine flauam bilem plurimam ebullientem tertiana verò eandem naturam habet in toto corpore, euntem, ac moram, &c.*

Quando hominis intemperamentum, & ætas ad generandam bilem inclinant, sitque natura squalida, sicca, exusta, biliosa, accedúntque curæ, vigiliç, inediç, mœrores, exercitia, tunc corpus vt tempore æstiuo incidat in tertia-

tertianam, est parata, id significauit Gal. 4. Aph. com. nuper cit. dum sic ait: *Exquisita igitur tertiana erit quæ suā naturam seruat puram, atque synceram. Seruat autem vbi flauā bilem habet superabundantē, ac delatam, & præterea tēpus æstiuum, & locum tempori similem, calidum scilicet, ac siccū, & hominis ætatem, & temperaturā similem, &c.* hæc omnia augentur, & insolescunt, si alimentorum calid- um vsus sit continuus, aut immodicus generosi vi- potus, & vrgeant animi pathemata, præsertim ira qua exardescere corpus certum est.

Ergo si corpus simile- sortiatur temperaturam, bili gignendæ accommo- ne tertiana singulis annis recurrat, aut alij bi- morbi generentur, vt causus, pleuritis, phreniti- cæteri qui biliosi humoris germina esse cenecesse est hæc mala applicitis remediis anteuertere, quoniam, vt bellè monebat Galenus *lib. 2. de natural. facult. c. 8. longè satius est prohibere ab initio ne multa gignatur, quàm sollicitos, & occupatos esse de vacuāda bile.* Quapropter sub finem veris, quando hic humor aduentante æstate incipit ebullire, illum redundantem in corpore, educere oportet, nam hoc tempus huic vacuationi est vtile valdè, prout ex Galeni mente probauimus *lib. 3. in com. hist. vlt.*

In hunc vsum corpus, intus adhibitis, & extra appositis frigidis, & humidis auxiliis præseruabis, & medicamētum quod pallidam bilem euacuet, exhibebis. Ita monuit Gal. 13. *meth. c. 6. §. Vbi enim æquabiliter inter se succi sunt adaucti, id & Plethos, & Plethorā Græci vocat, nos plenitudinem, & succorum redundantiam dixerimus. Vbi enim vel flaua bile, vel nigra vel pituita, vel serosis humoribus refertum corpus iam fuerit, eum habitum cacochymiam (quasi succorum vitium dicas) non plethoram nominant. Ergo plethora tum sanguinis missione curatur, tum frequenti balneo, tum exercitatione, tum frictione, præterea digerentibus medicamentis, & præter hæc omnia inedia, succorū autē vitiū, purgatione, quæ cuique superanti succo sit accommodata, corrigitur, &c.* Quare cùm biliosus humor in corpore redundat, tutissima est purgatio. Vtrùm autem in tertiana exquisita mittendus sit sanguis, & qu o tempore sit celebranda, in commentario disseremus.

QVÆSTIO XXVI.

Vtrùm in tertiana exquisita, ante tres accessiones vena sit secanda, vt contra mentem Galeni, & Auicennæ opinantur Fernelius, Vidus Vidius, Hollerius, Paschalius Eustachius, Brauus, & Alij Medici præstantissimi.

COMMENTARIVM.

V*Acuare multò præstat.*] Difficilem prouinciā aggredior, quam vt ingrediar, semitā per vmbrā, vix agnosco, ea tamen licet cum periculo tētanda, nam & in arduis sat est voluntas sola. Conabor tamen in hac de sanguinis missione in curatione tertianæ quæstione vtili fallaces opiniones refellere, quibus intricari plures iique haud vulgares Medici sanguinem non esse mittendum in ea asseuerant.

Fernelius *in methodo generali curandi febres, c. 11.* Vidus Vidius *lib. 5. de feb. c. 4.* Hollerius *lib. 2. de morb. internis c. de tertiana exquisita,* Paschalius *eodem cap.* in ea sanguinem non esse mittendum contendunt his fortè rationibus nixi. Primò quoniam illa oritur ex simplici biliosa cacochymia, nempe ex bilioso humore putrescente per membra sentientia delato quod vitiū purgatione remouetur. Secundò Galenus *2. ad Glaucon. 2.* in erysipelate, & herpete sanguinis missionem non esse necessariam asseruit, sed loco illius purgationem vt salubriorem iudicauit. Hoc modo in herpete medicamento purgante vsus est 14. *meth. cap. 3.* Tertiò, quod Galenus *cit. lib. ad Glauc.* ex professo de illius curatione disceptans, venæ sectionem silentio prætermisit, quum tamen eam exercendam doceat *cit. loco* in curatione quartanæ, dum inquit, *venam verò secare oportet vel interiore, vel media sinistri cubiti:* & in curatione tertianæ nothæ ait. *Quòd si sanguinē mittere oporteat, nec hoc quoque omittendū, sed ab initio statim adhibita earum rerum quas scis distinctione, tantum mittendū, quantū præsens exigit status.* Quare in morbis biliosis sanguinis missio reprobanda est. Galeni doctrinam amplectuntur Paulus *lib. 2. cap. 21.* Actius *tetrab. 2. serm. 1. c. 80.* Trallianus *lib. 12. cap. 6.* Haliab. 3. *pract. cap. 12.* Ishaac 3. *pract. cap. 31.* Auerrhoës *3. collig. c. 11.* Rasius *lib. 17. continent. cap. 3.* Serapio *tract. 3. cap. 13.*

Secandā tamen esse venam in tertiana pura, iuxta doctrinam Galeni multæ suadent validæ rationes, quas ex Actuario depromptas *lib. 3. suæ methodi, cap. 19.* recitare non erit abs re. Prima, quia cùm sanguis post spiritū primum feruorem excipiat, & totum corpus afficiat, si eius quidpiam effluxerit, multum caloris vnà detrahet. Secunda, quod quanquam à flaua bile febris oriatur, attamen, sanguis propriè succenditur, eique materiā subministrat. Tertia, quoniā cùm per vniuersum permeet corpus, vniuersum quoque calfacit, quare si quid eius euacuetur, multa quoque febris portio vnà difflabitur. Nam si ex latentibus, & materiæ expertibus perspirationibus febrientes opem sentire, est persuasum, febrémque, adstricta, & densata cute, vehementiùs accendi constat: an non quęso multo meliùs ægri degent, si humoris qui eam in vniuersum corpus defert, sensilis fiat euacuatio? Quapropter si vires valeant, permittat ætas, adsit plenitudo, vel hæc cacochymiæ biliosæ sit adiuncta, tunc secanda vena, sin perperam, immò purgatio imperanda. Deinde plenitudo sola demitur sanguinis missione, febris verò eam expostulat, quia hæc calidam substantiam educit, & refrigerat, ex Galen. 10. *meth.* 10. & sanguinis inflammationem, ac feruorem compescit, & bilem ipsam cum calido sanguine permixtam detrahit, & hunc ebullientem iam, & citissimè conuertendum in bilem promptissimè detrahit, ventilat iecur, reuellit à corde, & eius ope viscera detracta copia transpirant, maximéque hoc generosum præsidium in hac febre exequendum, si robur multo plus quàm cōueniat naturæ adsit, & maior quàm pro consuetudine totius corporis tumor, & venæ appareant eminentes, & latæ, leuata namque eo tempore natura, exonerataque eo, quo, veluti sarcina premebatur, haud ægrè quod reliquum est vincet. Hanc sententiam defendunt inter omnes Ludouicus Mercatus *lib. 6. de febrib. tit. de tertiana exquisita.* Mercurialis *lib. 5. praxis, cap. 9.* & alij viri peritissimi.

Quare argumenta supra allata quæ nostram positionem labefactare conabantur, ita sunt reiicienda: Nam in tertiana si plenitudo adest, huius habita ratione venam secamus, quā non præsente eam celebramus, non ad euacuandum, sed ad reuellendum, refrigerandum, & ventilandum. Deinde bilis non ita exacta, & impermixta redundat in corpore, vt sanguinis missionem impediat.

Quid verò sit respondendum ad Galenum, qui prorsus contrariam videtur proferre assertionem, sunt qui hoc modo hanc litem dissoluant, asserūt enim iccircò sanguinem non emisisse Galenum, quoniam tertiana exquisita non est morbus magnus, ita soluit Trincauellius *lib. 1. ad Glauc. c. de tertian. exquisita.* inepta solutio, quoniā quælibet putrida febris est morbus magnus, qua ratione in omni putrida febre sanguinem esse emittendum docuit Galenus *lib. 11. meth. cap. 15.*

Donatus Antonius *3. part. de feb. c. 3. in fin.* ex eo firmat Galenum non fuisse recordatum venæ sectionis, quia tertiana exquisita est sine periculo, & citò iudicatur, nī accedat error Medici, aut ægri, & ideò non errabit Medicus, inquit ipse, si in ea sanguinem non emittat. Quæ opinio falsa est, & superiori ratione improbatur, quoniā putrida febris periculo non caret. Hoc modo ipse 8. *meth.* 4. in diaria, quæ biliosa febri mitior est, sanguinem vacuandum imperat, ne in aliam deteriorem speciem febris transmutetur. Lege Alzarium à Cruce *centur. 4. quæsitor. per epistolam fol. 357.*

Alij

Alij ex eo non misisse sanguinem asseuerant, quia in tertiana exquisita non reperitur plenitudo, quorum sententia etsi probabilis sit, defendi non potest: quia non emittere säguinem in ea, Galeni, Auicennæ, summorúmque Medicorum placitis maximè repugnat, maximè cùm ob alias indicationes venæ sectio sit celebranda.

Eustachius Rudius doctissimus *lib. 3. de feb. cap. 28.* existimat prætermissam fuisse à Galeno venæ sectionem, quia loquitur de exquisitissima tertiana, in qua ætas, regio, temperamentum, anni tempus, victus ratio, & alia omnia ad calidum, & siccum vergunt, nam tunc vires non possunt esse valentes, iuxta Galeni mentem, *10. meth. cap. 5.* quoniam si hæc omnia consentiant, omnino à sanguinis missione abstinendum est, vt monuit Gal. *lib. 1. ad Glauc. c. 14.* Quæ sententia vniuersim prolata, Galeno, & Auicennæ aduersatur, quoniam in exquisitissima tertiana sanguis etsi parcè mittendus sit, moderata tamen venæ sectio iuuat, & nocere nequit.

Solue primò. Galenus venæ sectionem omisit, quia eam tanquam claram přesupposuit ex přecepto generali, & ea quæ patent, repetenda non sunt, ex Galen. *lib. 2. de dif. respirat. cap. 7.* Sed obscura, ex ipso, *lib. 10. meth. cap. 5.* §. *Nam quæ maximè sunt ad curationem necessaria, eadémque maximè ignorata, nec Hippocrates ipse identidem repetere grauatur, &c.*

Solue secundò. Argumentum ab auctoritate negatiua nihil probat, quare licèt eo loco Galenus venæ sectionis non recordetur, non ideò sequitur sanguinem in ea non esse emittendum, quum huius sanguinis missionis exercendæ in qualibet febre putrida recordetur, *11. meth. cit.* Nec obstat quod hoc præsidium proponat *cap. 10.* sequenti de tertiana notha: Nam in hac, venæ sectio magis dubia est, quoniam in ea tantus feruor internus non adest, plurimáque pituitosi, crudique humoris copia redundat, quæ hoc auxilium remoratur, ex Gal. *lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 10.*

Solue tertiò cum Iacchino *tract. de febrib. c. 33.* de curatione tertianæ exquisitę, Galenum venæ sectionem omisisse, quia ibi non sunt omnia remedia exarata, quoniam librum hunc dicauit viro illi Glauconi, & non tradidit in vulgus. Sæpè enim cogimur hac de causa plurima ex aliis eius operibus emendicare: occupatissimus enim vir in facienda Romæ medicina non potuit vsquam argumentum semel assumptum ad exitum perducere, & omnibus suis numeris absoluere, quapropter necesse est minus elaborata, ex alio eiusdem auctoris elaboratiore loco supplere, vt conueniat secum Galenus, & singularum rerum doctrina, quæ per diuersos locos dispersa mutila erat, in vnum locum congesta, perfecta sit, & absoluta, vt *in præfatione in art. medic. Gal.* non inscitè protulit Thomas à Veiga.

Solue quartò. Galenus vt *lib. ad Glaucon.* tantum verba facit de causa coniuncta tertianæ exquisitæ, cuius ratione venæ sectio facienda non est, nam eam esse vacuandam monet per vomitum, alui fluxum, sudorem. Ratione verò causæ antecedentis, venæ sectionem celebrare conuenit, si cætera quæ retulimus cõsentiant. Si verò in prima corporis regione cacochymia biliosa reperiatur, in primis venis, iuxta vias, & canales communes, quod ex vomitu, & alui fluxu bilioso, mordicatione ventriculi, & intestinorum, oris amaritudine coniicies, maximè si præcessit corruptela nidorosa ex vsu succorum praui succi pronata: tunc enim medicamentum purgans ante sanguinis missionem concedendum, & hoc transacta prima accessione, etsi plenitudo sanguinis reperiatur, est exequendum, aliter si feceris, ægrum ad cholericorum ebullitionem deduces, quod summè timet Auic. *4. 1. cap. 20.* attrahitur enim ad venas inanitas humor biliosus à prima corporis regione qui in sanguine parit ebullitionem & hac ratione sæpe ex simplici tertiana fit duplex, vel cõtinua, quod ita esse præterquàm quod ratio dictat, experimento fidissimo cognoui, maximè si adsit æstiuum tempus, in quo hic humor abundat, & insolescit. Et hæc solutio est potior quàm interpretum ibi, quæ etiam summopere placuit excellentissimo Doctori Rumsio, fere-nissimi Principis Auraici archiatro, viro omnium disciplinarum cognitione prædito, & ob acutissimum ingenium, fœlicissimam curandi methodum, Medicorum totius Belgij decori, & ornamento, qui in quadam transmissa epistola, eandem explanationem satis confirmat.

Num autem secundùm Auic. mentem in tertiana exquisita ante tres accessiones, an post eas venæ sectio sit celebranda, non conueniunt auctores, qui in varias dispersi sunt classes, quidam Auicennam, *1. 4. tract. 2. cap. 39.* interpretantur sic dicentem, *& quando est possibile vt non phlebotomes vsque ad tres periodos fac*, putántque ante tres periodos venam non esse secandam. Hanc opinionem tuentur Eustachius Rudius *loc. cit.* Gordonius *part. 1. de feb. cap. 4.* Vallescus Tarantinas *cap. de tertiana exquisita.* Augustin. Vasquius *in suis quæstionib. tit. de febre tertiana,* Ioan. Brauus *lib. 2. de curand. rat. cap. 2.* expectant enim vt cum sanguine bilis permisceatur, & in prioribus accessionibus per vomitum vacuetur: si enim initio vena secetur, timor est ne cacochymia biliosa ex prima regione ad venas attrahatur, & sic ex simplici tertiana duplex efficiatur. Hoc modo Nicolus *serm. 2. tract. 2. sum. 4. distinct. 3. c. 6.* vt damna anteuerteret ex venæ sectione in principio celebrata, legit hoc modo Auic. contextum, dicens, quod vbi habet litera; vt phlebotomes vsque ad tres periodos, debet legi, vt euacues materiam peccantem minoratiuè vel leuitiuè, quasi velit quod in principio debemus ventrem lenire, humorem minorando superabundantem, & non phlebotomare.

Contrariam lectionem vt veriorem amplector, & probo, & *quando possibile est, vt phlebotomes, vsque ad tres periodos, fac*; eam defendunt Gentilis, & Iacobus de partib. *in com. Auic.* quem variè interpretantur Harculanus. *1. 4. tract. 2. cap. 3. & 39.* Trincauel. *lib. 1. ad Glauc. c. 9.* Mercatus, & Donatus *loc. cit.* Piso *tract. de feb. cap. 8.* Dionysius Fontanonus *lib. 4. cap. 5.* Petrus Mercatus *tract. 7. de feb. c. 61.* Guainerius *tract. 2. de febrib. cap. 1.* Costæus *in com. Auic.* Amatus *cent. 1. curat. 91.* Rondeletius, & Pereda *prop. cap.* Christoph. Bassisius *tract. de feb. tit. de tertiana interpollata.* Anton. de Gradis *tract. de feb. cap. 9.*

Patet hæc sententia manifestè, Quando in aliquibus morbis sanguis mittendus est ad exonerandam naturam, & imminuendam causam morbificam, illud debet fieri in principio, ex Hip. *2. aph. 29.* quando copia est maior, & vires magis robustæ, sed post tres accessiones in tertiana exquisita constituitur status, ex Gal. *lib. 1. crif. cap. 3.* quo tempore neque sanguis mittendus, neque purgatio administranda, *2. aph. cit.* ergo in tertiana exquisita in principio ante tres accessiones sanguis est mittendus. Scitum enim est apud eos qui Galeni monumenta perlustrant, primam tertianæ accessionem esse leuem, secundam, maiorem, tertiam, maiorem, quartam, maximam, & hoc fortè insinuauit Hip. *4. aph. 59.* docens tertianam exquisitam septem circuitibus terminari. Quinta accessio est mitior. Sexta remissior. Septima, vel omnino deficit, vel est leuissima. Quapropter cùm in quarta accessione constituatur status, in quo ea non est vtilis, ipsa debet fieri potiùs in principio, quàm in augmento, vel statu.

Nec refert si asseras hoc non esse intelligendum in febribus intermittentibus, sed in continuis: cùm enim in illis in die intermissionis hoc auxilium celebretur, ex eo vis non infertur naturæ, neque ruina vlla imminere potest: Nam præterquam quod siue vena secetur ante tres periodos, siue post illas, semper secatur in die intermissionis, & hac ratione æqualis est ratio vtriusque. Adde quòd venæ sectio in principio fit ad deonerandam naturam, minuendámque causam antecedentem, vt melius ipsa in statu possit deuincere, at verò quando reperitur quarta accessio, iam est status vniuersalis tertianæ, & materia est quasi deuicta, & tunc si secetur vena, deiicit vires, & citra morbi leuamen naturam à coctione disturbat. Cætera verò de phlebotomiæ factæ in biliosis febribus vtilitate, & quando ex ea cholericorum ebullitio sit timenda, latè pro Auicennæ tutela retulimus *lib. 1. in com. histor. 63.* Consule Gulielmum Ballonium *lib. 1. consil. 44.* & eruditissimum Andream Antonium, olim excel-

lentissimi Ducis Brigantini primarium Medicum, nunc eiusdem Serenissimi Lusitanorum Regis electi, Ioannis huius nominis IV. Archiatrum, qui *lib. 3. de febrib. cap. de tertiana exquisita*, de hoc argumento apposite conscripsit.

HIST. XXVI. TRALLIANI, *De tertiana exquisita.*

Exemplum illustre senis exquisita tertiana laborantis, frigido, & humido victu, contra aliorum opinionem persanati.

Ego sanè oculis meis hæc in sene quodã conspexi, qui flauam bilẽ euomeret, vehementer febricitaret. At accessio valido rigore eum inuadebat, ac declinatio multis sudoribus accedebat. Detinebatur autẽ accessione horis ferè decẽ, aut duodecim. Huic alij sanè familiares, eo quòd senex esset, decoctum ei bibere præcipiebant, ac omnia illi facere quæ falsis tertianis, vt aiunt, idonea existunt, feréque interiisset æger decoctis ex hyssopo, origano, & pulegio assumptis, nisi quis sedulò ipsum ex periculo subtraxisset, iubens eum, etiam pepones, & lactucas, & ptissanam, quæ nihil curiosum habent, operosúmque, ac omnem alium victum qui humectaret, & refrigeraret, vt in tertiana exquisita, non deceptus ætate, quod senex esset, tum potius toto temperamento, &c. Trallianus lib. 12. cap. 6.

PARAPHRASIS.

Memorabilis est historia hæc, & omnibus veram curandi methodum affectantibus vtilissima, quippe quæ docet in omnibus ætatibus, & temperamentis diuersos, & maximè contrarios morbos posse renasci. Licèt enim senibus febres non ita acutæ fiant ob innati caloris inopiam, 1. *aph.* 14. & calor extraneus ramificetur ad proportionem caloris innati, vt bellè dictauit Auerrhoes *lib. 7. collig.* 2. tamen illis ob errorem victus, & potentiæ debilitatem aduenire febres acutas, & ex bilioso plerumque humore pronatas non est dubitandum: quoniam sicuti ob peccata quę in victu committũtur, morbi fiunt, vt dicebat Hip. 3. *aph.* 19. omnes quidem in omnibus temporibus, plures verò in singulis, naturæ temporis accommodati, sic in omni ætate ob eandem causam omnes morbi eueniunt. Adde quòd etsi nulli in ætate senili constituto virium robur inesse possit, ex Gal. *lib. de curand. rat. per sang. mis. cap.* 9. Sunt tamen aliqui, ait ipse *cit. loco*, vel septuagenarij, qui in hac ętate multo abundant sanguine, vires habent robustas, iecur calidum, & biliosi humoris ferax.

Hunc ergo senem tertiana exquisita laborasse, ipse firmabit, qui signa attentè perpenderit, quibus fuerit oppressus: quoniam vehemens febris, bilis per superiorem, & inferiorem ventrem excretio, validus rigor, sudor multus in declinatione adueniens, tempus breue durationis accessionis, hoc ita esse testantur explicita à Galen. 1. *ad Glauc.* 5. & 2. *feb.* 3. & *crif.* 3. quæ omnia à bilioso humore, ab hepate, & locis in quibus bilis stabulatur, expulso, euenisse liquet apertè, & Auic. 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 36. doctè inculcat.

Verùm obstat Galenus, 4. *aph.* 59. & 2. *feb.* 3. dicentis ad generationem tertianæ exquisitæ necessarium esse concursum omnium causarum bilem efficientium, nempe tempus æstiuum, locum tempori similem, hominis ætatem, temperaturam eandem, & in senili ætate plura deficiant, maximè cùm in hac difficilis sit conuersio natiuæ caliditatis in igneam naturam, non tamen impossibilis, quare in hac generari posse exquisitam tertianam, in aliis verò naturis, in quibus nulla causa deficit, exquisitissimam generari non ibo inficias: Nam in exquisita etsi vi A causæ contrariæ possit generari alterius humoris portio, quum tamen hæc sit exigua, & naturam febris non præuertat, non ob id notha, aut spuria tertiana censeri debet: aliàs nunquam fieret in senibus, nec alia regione, & alio tempore anni quàm in calidis siccis contra experimentũ, & Hip. 3. *aph.* 19. asserentem morbos omnes in omnibus temporibus fieri. Quapropter rectè Trallian. tertianam exquisitã esse, ex tactu, breuitate accessionis, & ab excretis iudicauit. Neque ob id accusandus Gal. *cit. loc. & 2. crif.* 3. quia ibi non proponit concursum signorum quæ ad productionem tertianæ exquisitæ requiruntur, sed solùm ea signa enumerat, quæ vt plurimùm concurrunt, & cum quibus si fiat aliqua tertiana, eam exquisitam esse iudicare possimus.

B Illud ratum sit febrem acutam, aut aliam quampiam ex bilioso humore concitatam periculosiùs senibus accidere, quàm iuuenibus, aut pueris; nam quæ in senili ætate accidit, funesta est, & periculo plena, indicium enim præbet vehementem esse magnitudinem causæ febrem facientis, quare apud Auic. 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 41. omnino est lethalis, nam causæ immanitatem denunciat quæ frigidum corpus in flammam abripit, & eorum effœtas vires pusillúmque innatum calorem illicò resoluit, vt notanter aduertit Heurnius *lib.* 1. *aph.* 18. *num.* 8.

Sed mirum censeri debet cur in tanta biliosi humoris copia, & apparatu morboso, nec sanguinem emiserit, aut medicamentum purgans exhibuerit: vtrumque enim videbatur exequendum, quum vehemens calor intus vrgeret, cuius attemperandi gratia venæ sectio summo est ex C vsu, & in senibus sæpissimè celebranda auctore Galeno *lib. de curand. rat. per sang. mis. cap.* 3. Celso, *lib.* 2. *c.* 10. explicat proprio exẽplo Valleriola, 6. *obs.* 7. & *vlt.* Purgatio autem valdè vtilis est, quoniam citra virium dispendium peccantem humorem educit. Dic: In senibus morbo acuto oppressis summa cum præmeditatione sanguinis missio exercenda; id explicuit Auic. 4. 1. *cap.* 20. §. *Et caue in ætate senũ quantò magis poteris, &c.* quantò magis si occupentur tertiana, quæ suapte natura salutifera est, mitissima, & neminem iugulat, ex Galeno, 1. *ad Glauc. cap.* 8. & 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 8. & 4. *aph.* 43. Deinde non aderant vires, quæ ex copioso sudore, continuo bilis vomitu, valido rigore, febri intensa erant deiectæ nimis, ob quam causam purgationem non consuluit: quoniam senile corpus purgatione exoluitur, & ampliùs si decrepitum sit, in qua ætate solidorum humiditas consumitur, ex D Galen. 3. *de sanit.* 2. & 5 *eiusd. cap.* 12. & 6. *eiusd. c.* 4. & 1. *aph.* 13. & 3. *aph.* 30. & *lib. de marasmo c.* 3. & 5. *de generat. animal. cap.* 3. & 4. Quo pacto in hac ætate iuuat humorem biliosum per vrinam, & sudorem excernere, seu, vt alij legunt apud Gal. *loc. cit.* per inferiores partes expurgare, & mollibus clysteribus exinanire.

Etenim cùm bilis flauæ humor inter omnes qui in nostro corpore sunt humores, calidissimus sit, & siccissimus, vt *cit. ad Glauc.* monuit Galen. iccircò offerenda quæ refrigerent, & humectent. In hunc vsum ptissana est præstantissima: Nam hæc præter has dotes, si quid excerni oporteat, facilè abluit, abstergit, & clementer biliosum humorem per deiectionem propellit, vt 1. *acut.* 18. Gale- E nus inculcat. Quapropter cùm morbus esset mitis, breuis, & in quo ob accessionum breuitatem, & raritatem magis leuantur vires, sumpta indicatione ab intemperie, quæ calida est, & sicca, omnem posuit in refrigeratione, & humectatione industriam, ob ætatem, non curans alteram quæ à materia desumitur, indicationem: cùm enim hæc febris qualitate ampliùs peccaret, in extinctione caloris extranei totam esse reponendam curationem sibi persuasit, relictis illis quæ calefacere possunt.

Ergo frigidus & humidus victus biliosis febribus est vtilissimus, ex Paulo, *lib.* 2. *cap.* 2. Auic. *loc. cit. & cap.* 42. *de febri ardenti.*

* *

QVÆSTIO XXVII.

Vtrùm seni, & iuueni æqualiter febrientibus, seni minus frigida remedia offerenda, vt voluit Auerrhoës.

COMMENTARIVM.

QVod senex esset.] Quoniam hîc de senum febrientium victu, & auxiliis à nobis facta est mentio, subnotabimus protinus nonnulla ex supellectile medica, quę qui curiosiùs inspexerit, nos non de ludicris, sed seriis agere affirmabit. Nam maximam inuoluit difficultatem, quod adeò frigidum victum huic seni Trallianus concesserit, vt lactucas & pepones, seu angurias, quæ sunt frigidæ, & humidæ in gradu secundo: Licèt enim vniuersa peponum natura frigidior sit cum humiditate copiosa, ex Gal. *lib. 2. alim. cap. 4.* & hac ratione biliosi humoris siccitatem contemperet, & eius furibundos motus retardet, & interna illius pars febricitantium sitim leuet, ex Auic. 1. 4. *tract. 2. cap. 42.* & eius succus biliosis febribus, & æstiuis vtilis sit, ex Auerrhoë, *lib. 7. collig. cap. 12.* tamen hic fructus senes nimium refrigerat, & flaccidas eorum vires, pusillúmque calorem innatum extinguit.

Auget dubitationem communis medentium vsus, ratione firmatus, qui in sene æqualiter febricitante cum iuuene, non æqualia infrigidantia propinant: Nam etsi æqualia morbo sint applicanda contraria, tamen ob virtutis debilitatem sunt adhibenda remissiora. Si enim iuueni æqualiter febricitanti medicamenta frigida propines vltra suum naturale temperamentum, ei non nocent, immò tum ob ætatem, tum ob febrim prodesse solent, quum eorum vis fortis existat, & iccircò ad gradum corrumpendi naturam non perueniunt, immò ipsam ad mediocritatem perducunt, quod senibus ob radicalium frigiditatem euenire non potest. Ob hanc causam gelidam iuuenibus dare expedit, senibus verò nequaquam, 9. *meth. 5. & 11. eiusd. 9. & 20.* quoniã in auxiliorum applicatione, siue alterantia sint, siue vacuantia, non solùm morbi magnitudinem attendere oportet qui præsidium expostulat, verùm virtutem respicere est necesse, quæ ipsum debet tolerare. Si ergo vires ob debilitatem tantum auxilium non ferunt, quantum morbus efflagitat, minus hac de causa applicandum, quàm morbi causa desiderat, quare seni febricitanti exhibebis, quæ præterquam quod morbo auxilientur, vires etiam infirmas lædere nequeant, etsi cum iuuene æqualiter febricitet, illi vt debiliori frigida, & humida auxilia, remissiora sunt concedenda. Si enim Auic. 1. 4. *tract. 2. cap. 39.* in terriana timet refrigerationem vltimam, quantò magis in sene, quia frigidus est natura suapte.

Hæc facilè admitteret Auerrhoës, qui *lib. 7. collig. c. 2.* existimat, bilioso, & pituitoso sene, & iuuene æqualiter febrientibus, frigidiora remedia requirere iuuenem, & biliosum, quàm senem, & pituitosum, quoniam vbi maior est resistentia ad causas refrigerantes, magis refrigerandum est, sed in iuuene maior est resistentia ob abundantiam sanguinis, & spiritus, igitur iuuenis, & biliosus, maiori refrigerio egent. Et hæc est causa, inquit, ob quam in iuuene vtimur aqua cucumeris, & camphoræ, potu aquæ frigidæ ad satietatem vsque, & balneo aquæ frigidæ, & non in sene.

Nec desunt illi argumenta, quibus intentum suum facilè collegisse putat. Primum. Senex non potest febricitare, sicut iuuenis, quia calor febrilis ramificatur à naturali, & pro modo caloris naturalis solet intendi, & ad gradum extraneum eleuari, igitur cùm calor in sene minor sit, semper febris erit minor, & minori egebit refrigeratione. Hoc satis firmauit Hip. *lib. 1. aph. 14.* dicens *senes non similiter incidere in febres acutas.*

Secundum. Iuuenis eget refrigeratione pro curanda febre, & pro corrigenda intemperantia ætatis. Nam hæc cùm intemperata est, qualis est iuuenilis, ad similia malè se habet, ad contraria, benè ex 3. *aph.* 2. 3. 18. Senex verò A solùm eget refrigeratione pro curanda febre, quia pro corrigenda intemperantia ætatis, calefacientibus, & humectantibus eget, ex Galen. 5. *de sanit. cap. 3. in princ.* Auic. 3. 1. *doct. 3. cap. 1.* igitur in iuuene magis refrigerandum est.

Tertium. Senis membra radicalia frigida sunt, igitur cùm febrit, non requirit remedia vehementer frigida, quoniam hæc senis temperamentum euertunt, à moderato plurimùm recedens per frigiditatem.

Quartum. Corpora frigida quando calido morbo laborant, naturalem habent propensionem, & principium quò se reducant ad pristinam naturam: igitur vt redeant, non tanta egent refrigeratione, sicuti corpora calida, quæ hoc principio carent.

Verùm etsi Auerrhoës excusandus sit, quoniam senes B natiuo temperamento frigidi sunt, exangues, debiles, & frigiditatem nimiam remediorum ferre non possunt, & sic pro vnica applicatione vehementiùs frigida solùm conueniunt iuueni: Nam si aliter feceris, timor est, ne ob virtutis imbecillitatem, & caloris inopiam, eorum vires possint dissolui; tamen corpora frigida, & senilia maiori egent sensim, & paulatim facta refrigeratione, quia in eis maior est lapsus.

Probatur ex Gal. 3. *met. 3. ante medium*, quum inquit. *Si quæ vlcera sunt, quibus par est humiditas, ea maiori egent exiccatione*, quæ sunt in sicciore parte, quia egent exiccatione pro curatione vlceris, & pro conseruatione naturæ partis, quæ vsu similium solùm perficitur: quam senten- C tiam defendit Auic. 4. 1. *cap. 1. §. Ergo mensura quantitatis, &c.*

Galenus hoc negotium adamussim explicuit, dum 8. *meth. 9.* ab iis quæ naturaliter insunt, cuiusmodi sunt proprium temperamentum, & ætas, indicationem non ad contraria, sed ad similia sumendam esse pronunciat, quod non ita intelligendum est, quasi significet à proprio temperamento ita sumi indicationem ad similia, vt si biliosus febriat, remedia calida exposcat, sed solùm significat, v. g. homini calido si febriat, remedia tantò minus frigida conuenire, quantò ipse est calidior moderato, indicatione scilicet sumpta ab illius intemperie sana calida, quæ sui conseruationem requirit.

Hæc intemperies, aut quæuis alia tempore morbi, expellenda non est, sed conseruanda, vt constat ex Galen. 8. *meth. cit. & lib. 11. eiusd. cap. 3. & 5. de sanit. tuend. c. 11. &* D *in art. med.* 86. Licèt enim magna, & contentionis plenissima sit quæstio, quo modo naturæ intemperatæ sint gubernandæ, an similibus, vel contrariis sint conseruandæ, vt notat Thom. à Veiga *in com. c. 86. art. medic. Galeni*, de hoc argumento fusè contra morem suum disceptans, & varias auctorum opiniones referens Conciliator *dif. 116.* Cardanus *lib. 1. contrad. tract. 6. cap. 3.* Valleriola, 4. *enarrat. 4.* Vallesius 6. *cont. 2.* Christoph. à Vega *lib. 2. de arte medendi, sect. 1.* tamen omnes conueniunt in hoc, quod, quando homines ægrotant, aut sibi displicent, & sunt in neutra dispositione, vel iter agunt, aliísque negociis, & vitę occupationibus sunt impediti, non licet naturas intemperatas mutare, aut ad meliorem naturam reducere.

Huius autem positionis ea ratio reddi potest, quia temperamentum sanum, siue prauum sit, siue bonum, præsentem morbum expellere conatur, vt constat ex 6. *epid. sect. 5. text. 1.* quare illud tempore morbi qualecum- E que fuerit, erit conseruandum. Deinde præsente morbo nihil aliud intendimus, quàm pristinam sanitatem recuperare, quod fit conseruando intemperiem sanam proximè antecedentem morbum, in hac enim licèt mala sit, illius indiuidui consistebat sanitas. Nec rationi conueniens, quo tempore natura à morbo labefactatur, tunc conari in meliorem statum reducere, si enim id intendas, vires amplius deiicies. Tempus igitur conuenientissimum ad intemperiem sanam vitiosam corrigendam est, quando corpus à morbis, negociísque est immune, quod solùm significauit Galenus *locis citatis.* Nec credendum est omnino velle per morbos, & vitæ occupationem nunquam licere intemperiem sanam modicè contrariis aliqua ex parte in meliorem reducere, quare imme-

rito refellitur ab Argenterio *lib. 1. de officiis Medeci, c. 5. ad fin.* Ex iis conclude senem, & pituitosum, iuuenem, & biliosum æqualiter febrientes, frigidiora remedia requirere senem, & pituitosum, quum in his proprium temperamentum sit conseruandum, & maior intemperies morbosa corrumpenda, quam in iuuene, & bilioso.

Tu verò superiora argumenta hoc modo dissolue. Dic ad primum negandam esse maiorem: Nam etsi verum sit, quòd ex qualicumque causa calefaciente magis accendatur caliditas in iuuene, quàm in sene, tamen quantò vehementior est causa calefaciens in sene, quàm in iuuene, ita ex æquo, & multò magis solet accendi caliditas febrilis in sene quàm in iuuene, vt docuit Galenus *lib. 1. aph. 14. ad fin.*

B Ad secundum dic; in morborum curatione naturam intemperatam non esse corrigendam; sed seruandam: Nam hæc qualiscunque sit, est curationis principium, & ad ipsum æger reducendus est, vt 8. *meth. vlt.* monuit Galenus: Neque vsu similium semper est conseruanda, nisi consentiente consuetudine, vt eodem loco Galenus edocuit.

Ad tertium dic: remedia frigidiora quæ seni febrienti adhibentur solùm sufficiunt refrigerare calorem febrilem illius; intemperiem autem frigidam sanam non immutant; sed expellendo febrem illam in pristino statu conseruant.

Ad quartum dic: tam in corporibus frigidis, quàm calidis, siue morbo simili, siue dissimili laborent, reperiri principium, & naturalem propensionem, vt redeant ad pristinum statum, & ideò argumentum non concludit. Et C hæc est potior & breuior huius dubij explicatio, quàm Gentilis *in extrauagantibus quæst. 21.* Conciliatoris *dif. 173.* Cardani *lib. 2. contrad. tract. 5. contradict. 28.* qui eam multis verborum ambagibus obscurarunt.

QVÆSTIO XXVIII.

Vtrùm tertiana exquisita sit morbus salubris, & acutus, vt retur Altimarus.

ARabum Princeps Auicenna in commentatione de febribus, gradum parans ad diluendam Hip. sententiam, 1. 4. *tract. 2. cap. 4.* de tertiana exquisita sic præfatur. *Tertiana pura est salutifera, propterea quod cholera est leuis super naturam, & quoniam ipsa facit quietem:* Hippocrates sic prædixit, 1. *epid. sect. 3. text. 8. Tertiana exquisita cito* D *iudicatur, nec est lethalis.* Galenus illorum sententiam approbat *lib. 4. aph. 43.* dum sic inquit. *Solæ enim illæ quæ in quietem febre vacantem desinunt periculo carent, etiamsi vehementissimam, & valdè longam habuerint accessionem: si enim adeò breuis fuerit, vt in tertianis exquisitis, minori duodenis horis tempore circumscripta, non modò sine periculo talis est febris; sed etiam citò iudicatur, & 1. ad Glaucon. cap. 8.* ex intermittentibus tertianam esse breuissimam, & mitissimam asseuerat: tempore enim intermissionis reficitur natura, & causa eius est bilis, tenuis, calida, quę sponte sua insensibiliter resoluitur.

At hoc axioma semper mihi ambiguum visum est. Nam si tertiana exquisita oritur à syncera bile, cur erit letissima, si ex Hip. 2. *prog. 38.* syncerus vomitus, pessimus E est, permixtus autem, leuis, in cuius *com.* Galenus, biliosum humorem syncerum dicit reprobari, quia multam caliditatem, pituitosum verò, quia multam frigiditatem significat, ex frigiditate autem remanent veluti concretus; biliosus verò ob exuperantiam caloris torrefit, & 2. *prog. 45.* sic ait, *antea enim iam dictum est salubrius esse permisceri materias quodammodo inter se quæ euacuantur*, & *com. 47.* inquit, *præter sanguinem quiuis alius humor si syncerus fuerit, prauam indicat affectionem, & lib. 1. prorrhet. text. 28.* vomitiones synceras, implacidas, malas vocat, in cuius *com.* Gal. non solùm vomitiones synceras, & implacidas, malas esse docet; sed deiectiones, sputa, vrinas, & quiduis aliud syncerum, reprobum esse asseuerat.

Insuper confirmari potest hæc sententia ex Tralliano, qui *lib. 12. cap. 6.* ex tertiana exquisita in grauiores morbos A fieri transmutationem asseuerat, & Galenus *lib. 1. ad Glaucon. cap. 9.* ex ea subortam fuisse maciem enarrat. Hoc ita esse confirmauit Mercatus *lib. 6. de febribus*, qui tertianæ perniciosæ varias eleganti stilo describens species, eas esse lethales edocuit. Deinde non omnes intermittentes periculo vacant, nam ex Rhasio 10. *ad Alm. 22.* quotidiana non est sine periculo, & tertiana notha, est periculosa, & quartana sæpè perducit ad hydropem, ex Gal. 1. *epid. sect. 3. com. 4.* & Auic. 1. 4. *tract. 2. cap. 62.*

Licèt autem non leuem nobis dubitandi ansam præbeant adductæ rationes, tamen dicendum est tertianam exquisitam, quantum ex se est, & rectè tractatam à Medico, & ab ipso ægro, esse breuem, facilis curationis, & salutiferam ob rationes dictas. Vt verò irretientes veritatis obices commodè explodas, aduerte duobus modis humores appellari posse synceros, primo quando alterius humoris sensibilem permixtionem non habent, quo pacto humor biliosus dicitur syncerus, quia miscellam alterius humoris non habet, cum quo in sua naturali dispositione non est permixtus. Altero modo dicuntur humores synceri, quoniam in suo naturali serosam humiditatem permixtam non habent, hoc modo humor biliosus dicitur syncerus, quia in eo ob excessum caloris aquosa humiditas est absumpta, quæ ipsum diluens, mitiorem reddebat, ita bilem synceram appallauit Galenus, 7. *aph. 6. & 23. & lib. 1. sect. 1. com. 25.* quo loco synceras deiectiones vocat, quæ sunt aquosæ humiditati impermixtæ: Nam quando est permixta, colore quidem pallida apparet, consistentia autem tenuis, & humida, si verò serosa humiditate priuatur, fit syncera, colore quidem flaua, vel vitellina, & substantia crassa, & exusta.

Hoc ergo supposito dic tertianam exquisitam fieri quidem à bile syncera; cui non est permixtus alius humor generis alterius, quæ tamen aquosam humiditatem habet permixtam, ratione cuius, etiam non syncera dicitur. Bilis ergo ex qua tertiana exquisita oritur, syncera est, id est impermixta, non est tamen syncera, id est suæ aquosæ humiditati impermixta. Sola autem bilis syncera, synceráque excretio, quæ serosa humiditate priuatur, ab Hip. reprobatur, respectu illius quæ propria humiditate serosa non caret, ita explicat doctissimus Vgo inter alios 1. 4. *tract. 2. cap. 4.*

Deinde tertiana exquisita in graues morbos transmutatur sæpè, si non vt decet, à Medico, vel ab ægro tractetur. Ita æger quidam insanus hac febri correptus, balneis naturalibus vsus, extenuato corpore ad tantam peruenit perniciem, calefacto balneorum vi, iecore & rorida absumpta humiditate, vt tabe consumptus interierit, vt historiâ quadam firmauit Galenus *lib. 1. ad Glaucon. cap. 9.* quam nos infrà in historia 41. exponemus. Tertiana ergo exquisita non est de genere earum, quas describit Mercatus: Nam hæ sunt nothæ, quæ; vt ille refert, perniciosæ esse possunt, vel ex defluxu humoris tempore accessionis ad aliquod membrum princeps, vel ex praua humoris natura, vel ob aliquod accidens quod superuenit, vel humoris malignitatem, qui delitescens in corpore, tempore iudicij, vel purgationis commotus, & exagitatus, & ad aliam partem principem delatus subitò interficit. Tertiana ergo ratione sui salubris est, quia bilis suapte natura resolutioni est paratissima, & in pauca quantitate exuperans naturam non ita excitat ad expulsionem. Cæteræ intermittentes periculo vacant apud Hip. collatione facta ad cæteras febres, in quibus maius periculum adest.

Maioris verò negocij est exquirere, vtrùm tertiana exquisita, sit acutus morbus, quoniam patrocinatur auctoritas Altimari *proprio tractatu de hoc argumento*, ex professo disceptans, in quo tertianã exquisitam in genere acutorum morborum esse reponendam sibi persuasit, quod placitum multis probare contendit. Primò, ex Auic. 1. 4. *tract. 2. cap. 4. & tract. 1. cap 45. Spasmus siccus, epilepsia, apoplexia, & schinantia, sunt ex acutis valdè, tertiana verò & causon sunt de acutis non valde.* Deinde Hip. 3. *prog. 32* illam dicit solui vomitibus biliosis, & in hoc opere Hip. solùm,

solùm agit de morbis acutis: Nam *lib.* 1. *sent.* 5. inquit, *considerare oportet per morbos acutos*, &c.& *lib.* 3 *sent.* 36. inquit, *hæc autē intelligo de morbis acutis.* Insuper Galenus *lib.* 3. *aph.* 29. reddens causam quare tertiana exquisita, & febris ardens plurimùm iuuenibus accidant, dicit quod hæ inter acutas febres sunt biliosissimæ. Sic enim inquit, *Sed ex acutis tertianæ maximè, & febres ardentes, &c.* Idē confirmat, *lib.* 8. *de placit. cap.* 7. *ad princip.* asserens acutissimas scilicet, & vehementissimas febres à flaua bile oriri, & tertianam ex ardentium genere esse, & *lib. de tremor. cap.* 7.

A

Secundò. Acutus morbus ille dicitur qui in quatuordecim diebus terminatur, ex Hip. 2. *aph.* 23. sed tertiana exquisita in quatuordecim diebus terminatur, ex Hip. 4. *aph.* 59. Nam quod in continuis est vna dies, id in intermittentibus accessio est.

B

Tertiò. Morbus acutus ille dicitur, qui cum magnitudine symptomatum celeriter properat ad statum, ex Galen. 2. *aph.* 19. & 23. sed tertiana citò iudicatur, & in illa adsunt vehementia symptomata, vt validus rigor, sitis inexhausta, febris intensa, cardialgia, vomitus, anxietudines, cephalalgia, & alia quæ grauiter molestare solent, ergo, &c.

Verùm opposita sententia est probabilior. Primò, quoniam Galenus 1. *de dieb. decretor.* 12. vbi exactius morbum acutum definiuit ex sua, & Archigenis sententia, acutum morbum eum appellat, qui cum velocitate periculosus est, cùm autem tertiana exquisita sit salutifera, ex Auic. & Hip. *loc. suprà citatis*, non poterit morbus acutus censeri.

C

Præterea acutus morbus si febrilis sit, inquit Galen. 5. *aph. com.* 30. necesse est vt habeat febres continuas, in quem sensum intelligendus est Galen. 1. *aph.* 1. *ad med.* dicens, *febres à morbis acutis esse inseparabiles*, quia videlicet si morbus febrilis sit, febris debet esse continua, quod etiā scripsit, 1. *acut.* 8. quum ergo tertiana febris continua non sit, ideò nec acuta erit.

Deinde. Tertiana exquisita nulla ratione est morbus magnus, ergo nulla ratione est morbus acutus: Nam si triplicem magnitudinis differentiam perquiras latam, 4. *meth.* 6. in nulla magnitudinem tertianæ exquisitæ contineri perspicies. Nec instes esse morbum magnum ratione particularium accessionum; quia in ea magna reperiuntur symptomata, quia tunc non erit morbus magnus in essentia sua.

D

Oppositas verò rationes hac ratione solue: Auicenna tertianam morbum acutum appellauit non purè, & exquisitè, sed impropriè, scilicet secundùm terminationem, quo pacto forte Hip. & Gal. acutam appellant, ita explanat Mercurialis *lib.* 5. *de febrib. cap.* 9. Dic secundò. Citati auctores de tertiana intermittente non loquuntur; sed de continua. Ad id verò quod adducitur, ex 2. *aph.* 19. & 23. dicendum est per magnum intelligi periculosum, vt deducitur ex 2. *de dieb. decret. cit.* & hoc modo in acutis debet dari ea magnitudo quæ periculum adiunctum habeat, quæ cum in exquisita tertiana non detur, inter acutos morbos non est reponenda.

HIST. XXVII. GALENI, *De tertiana notha.*

E

Febris tertianæ memorabile exemplum.

Erat anni tempus medium inter occasum pleiadum, & æquinoctium antecedens. Inceperat autem febris cum horrore adolescenti circa auroram ferè, vt neque in caliditate similis tertianæ videretur, neque in pulsibus, sed neque vomitus bilis subsequutus est, neque sudor sufficiens, preterquam quod in die secundo tantummodò circa horam tertiam quidam pauci humidi vapores exierunt, ex quibus febris quidem transpirabat, vt vix circa vesperam expers febris videretur: Nam febris signum satis manifestum in pulsibus manserat: in reliquis verò circa vesperam satis benè se habebat, & per totam pariter noctem. Rursus verò circa tertiã diei auroram secunda accessio facta est omnino, preterquam in tempore similis primæ: Nam nocte superueniente paululū ante diem vapores humidi exhalarunt, ac circa quarta diei auroram febris cessauit, ac reliquo deinceps autumni tempore, atque hyemis, quo ægrotauit, alia omnia, & hora accessionis, & solutionis febris eundem modum seruauerunt. Agebat antem adolescens circiter decimum octauum ætatis annum, albus aspectu, & pinguis, qui sæpè ante in otio degerat, & crapulis balneisque plurimis, & repletionibus vsus erat, quare neque bene cibos concoquebat, simul autem aduenit ei durus pulsus, in prima quidem die atque secunda mediocriter, in tertia autem, & quarta, atque sequentibus vsque ad septimam ad tantam peruenit duritiem, vt quispiam, qui soli crederet pulsui, multorum fore mensium ægritudinem iudicaret. Talis autem perdurauit vsque ad tertium æquino-ctium, in quo cœpit mollescere, & rursus postea quadragesimo die omnino æger à tertiana est liberatus, tendente paulatim ad mollitiem pulsu, ac minori quotidie fiente accessione, vrinisque bonam habentibus subsidentiam. Etenim hæ quoque in priore tempore erant admodum crudæ. Talis quidem est tertiana quæ alteri exquisitæ maximè contraria existit, &c.* Galenus lib. 1. ad Glaucon. cap. 8.

PARAPHRASIS.

GAlenus docturus modum quo exquisitam tertianam à notha possimus distinguere, huius signa exactè descripsit posito exemplo in adolescente hoc, in quo etsi ex æstate præcedente esset in corpore bilis relicta, eiúsque ætas biliosis febribus obnoxia, ex Hip. 3. *aph.* 29. & Gal. *in com.* §. *Sed ex tertianis maximè, & febres ardentes: hæ enim præ cæteris febribus sunt biliosissimæ; & multis iuuenibus accidunt; quoniam & bilis flaua hac ipsa super abundat ætate, &c.* tamen reliquæ causæ ad generandam pituitam erant efficaciores.

Hoc ita esse inuenies si temperamentum eius, & anteactam vitam ad vnguem rimeris, quoniam albo erat præditus colore, quod signum frigiditatis est indicium, ex Gal. 8. *meth* 2. & *in art. medic. cap.* 58. §. *Frigidior autem ac humidior temperatura, si parum quidem vtraque augetur, pilis nuda est, & alba, & mollis, & crassa, & pinguis, &c.* explicant eleganter Thomas à Veiga, & Argenterius *in com.* quoniam carentia pinguedinis, & gracilitas, temperamentum calidum, sicut habitus pinguis, frigidum significat, ex ipso *lib.* 10. *meth. cap.* 3. licèt temperamenta ad vnguem agnoscere difficile sit, & laboriosum; ea tamen ex ætate, anteacta vita, exercitio, regione, anni tempore, & corporis habitu esse venanda monet ipse Galenus *lib.* 9. *meth. c.* 15. Si enim in desidia vixerit homo, frigidis cibis, humidis potionibus, balneis intempestiuis, gulæ, crapulæ, somno multo fuerit assuetus, habitet in regione frigida, & humida, humorum frigidorum, & crudorum copiam in corpore redundare non est denegandum.

Hac de causa ea omnia Galenus recensuit, quæ pituitosi humoris collecti putredinem arguebant. Tempus enim in quo febricitare cœpit, erat medium inter occasum plejadum, & æquinoctium antecedens, in vltima autumni parte, circa hyemis initium, ex Gal. 3. *aph.* 14. quas ab initio autumni diebus circiter quinquaginta occidere docuit, 1. *epidem. tempest.* 1. *in initio*, qui cùm otiosus esset, plurimam pituitæ copiam accumulauit, nam otium eneruat vires, minuit calorem, ex Celso *lib.* 1. *cap.* 1. non digerit, cruditates parit, ex Galen. 4. *de sanit. tuend. cap.* 4. & 2. *de natur. human. com.* 1. quas facere crapulam, hoc est capitis noxam ex vino contractam 5. *aph.* 5. sicut & longiores somnos, omnibus compertum esse reor. Ætas ergo, temperies, præcedens victus, tempus, crassos humores cùm genuerint, longiorem morbi constitutionem effecerunt, cuius rei rationem quære ex Galen. 1. *aph.* 12.

Morbi longitudinem ostendebat durities in pulsu in primis accessionibus perseuerans, quæ in processu morbi ita aucta est, vt citra dubium morbum multorum fore mensium iudicares, cum multo spatio opus sit: vt crudi humores, frigidique flatus, arteriam tendentes, & indurantes

indurantes concoquantur, hæc enim est vna causa duri pulsus tradita à Galeno *lib. 1. feb.cap. 7.* & aucta ab ipso *lib. 5. simpl.cap. 8.*

Sed dubitationem facit maximam, quod tanta pulsus durities ab initio huius febris fuerit facta, auctáque deinceps, & vere aduentante sensim emollita, si ipse Galenus *l. 1. feb. cit.* asseuerat in febribus ea ratione qua febres sunt, nunquam fieri pulsum durum neque in ephemeris, neque in iis quæ ex humorum putredine accenduntur, nisi in corpore adsit aliqua congelatio ex frigore, vel siccitas, vel tensio, vel inflammatio, vel durus tumor quem Græci scyrrhon vocant. Congelationem vehementes algores efficiunt, tensionem, inflammationes, duri tumores & neruorum dispositio inflammationi correspondens, siccitatem diuturnæ euacuationes, quæ vel ex ventris profluuio, vel intestinorum leuitate, aut dysenteria, aut diuturno vomitu, aut tali alia causa proueniunt & longi temporis fames, & febres ardentes longæ, demum quæcunque solidas animalis partes vehementer exiccant, vt hecticæ febres, &c. Ex quibus patet nullam causarum dictarum in initio in hoc adolescente apparuisse, ob quam durus pulsus excitari posset.

Huic ergo tam arduæ difficultati hoc modo responde cum Galeno, *1. de præsag. ex pulsib. cap. 4.* dicente in putridis febribus duros pulsus fieri ex pituitæ frigidæ copia, quam poma intempestiuè ingesta generarunt, & esus quorundam abrotum fructuum immodicus, vt ipse *1. feb. cit.* fatetur apertè. Quare cùm constet ex historia adolescentem hunc crudis succis abundasse ob crapulas, otium, deprauatam concoctionem, & caloris natiui inopiam, ex proprio frigidiori temperamento contractam, nulla deinceps remanebit dubitandi occasio, cùm ij humores pituitosi tendant arteriam, & indurent, & sic mediocris in primis duabus accessionibus facta fuit durities, non potente adhuc febrili calore humorem illum vitreum exiccare, maiori deinceps duritie aucta, humore illo à calore putredinoso magis exiccato, quę pulsus conditio vsque ad æquinoctium vernale perseuerauit, quousque veram concoctionem incipiente natura emolliri, & humectari pulsus cœperunt, procedentéque in melius coctione, & demum perfectiori facta, tota durities euanuit.

Nec mirum tanto tempore humores crudos coxisse naturam: cùm ij essent valde crudi, lenti, accesserint in victus ratione errata, hyems fuerit frigida, adfuerint lienis tumor, præcordiorum distentio, mali habitus crurum, & faciei, quæ omnia ex humoribus crassis, obstructionibus internis, flatuum copia euenisse certa res est. Hanc fuisse huius morbi euidentissimam, & potentissimam causam ille iudicabit, qui reliqua tertianæ nothæ, & illegitimæ fuerit contemplatus: quoniam in hac omnia symptomata tertianæ exquisitæ minorantur; vt ait Auic. *1. 4. tract. 2. cap. 37.* hoc est mitiora fiunt, in exquisita enim bilis, in spuria pituita redudant, & hóc modo ea incipit cum horrore, miti ad tactum calore, pulsu minori, tardiori, & rariori, cum vomitu pituitoso, vrina cruda, accessione longiore.

Galenus verò vt distingueret notham tertianam ab exquisita, hoc protulit in medium exemplum, quo Medicus certior factus possit vtramque exactè dignoscere: quoniam signa tertianæ puræ sunt plura, nempe vehemens rigor, breuitas paroxismi, ob tenuitatem bilis quæ citò resoluitur, ob quam causam citò peruenit ad statum; calor vaporosus, primo tactu acris, qui paulo post mitior apparet, æqualitas caloris in vniuerso corpore, sudor copiosus in statu, aut declinatione paroxismi, facilis expurgatio bilis per deiectionem, vomitum & sudorem. Pulsus æqualitas, tam in vnica pulsatione, quàm in collectione plurium. Pulsus inuadente accessione non adeò paruus, respectu aliorum paroxismorum, in statu ob ebullitionē bilis, maximus, celerrimus, creberrimus. Vrina valdè biliosa. Concursus rerum non naturalium augentium bilem. Quę omnia proponuntur à Gal. *2. feb. 3. & 2. cris. 3.* & vera esse reperies, præsertim si eo tempore tertianæ exquisitæ vagentur.

Sed inquires quæ fuerint maiora remedia quibus ad leniendā symptomata quæ adolescentem malè oppresserant, vsus erat, nî morbus aliis succumberet auxiliis. Nam hoc modo in eodem capite sic fatur Gal. *Vidi quandoque cùm in autumno incœpisset, in vere desinere, deinde vero in tempore adeò longo, tum quia ægrotus Medici præceptis parere noluisset; sed in aliquo deliquisset, tum quia ex hyeme læsus esset: lien valdè intumuit, & præcordia flatibus sunt oppleta, ita vt subtumida quædam erat decoloratio in facie, ac præsertim circa crura, adeò vt nobis de iuuene dubitare contigerit, ac maioribus vti remediis fuerit necessarium.*

Hæc maiora præsidia, sunt valida deobstruentia, flatus discutientia, viscera interna roborantia, calefacientia, quæ pro contumacibus, interaneisque tenaciter adhærescentibus obstructionibus à Medicis vsurpantur, quorum multiplicem syluam alibi proponemus. Has dotes duo complent medicamenta ab antiquis, & iunioribus maximè celebrata, videlicet aloë, & theriaca: quoniam aloë roborat, calefacit, exiccat, attenuat, ventrem clementer mouet, vt *8. sec. loc. cap. 2.* latè monuit Gal. quas dotes habere theriacam pro febribus longis curandis docuit ipse *lib. de theriac. ad Pison. ferè per totum*, & Neoterici omnes pleno ore confirmant.

Illis vehementibus auxiliis vtendum est, quando symptomata nimium ingrauescunt, & accessio vsque ad 36. vel 40. horas extenditur, vt *2. feb. 8. & 6. epid. sect. 2. com. 23.* retulit Gal. quibus locis ita accessionem dicit prorogari, vt æger ad infebricitationem non perueniat, & sic constituitur tertiana continua per subingressum accessionū, quæ febres dicuntur adauctæ, extensæ, & sufficienter productæ, vt *1. 4. tract. 2. cap. 37.* firmat Auicenna. Quarum accessionum longitudo totius constitutionis, longitudinem portendit, vt *1. 4. tract. 2. cap. 45.* voluit Auicenna. Tunc ne lienis scyrrhus, aut hepatis pertinax succrescat obstructio hydropem præsagiens, à leuibus inchoare auxiliis est inutile, sicque maioribus remediis pugnare oportet. Sed multoties rebellis, & contumax humor vim remediorum contemnit, & respuit, & sic tertianæ in longum tempus producuntur: Nam visa est tertiana triginta annis perdurans, vt refert Balduinus Ronsseus *epist. 15.* Consule Henricum *disputatione de febre tertiana intermittente.*

QVÆSTIO XXIX.

Vtrùm necessarium sit Medico breuitatem, & longitudinem morbi præcognoscere, vt docent Galenus, & Auicenna.

COMMENTARIVM.

MVltorum fore mensium ægritudinem indicaret.] *Gal.* ditissimus medicinæ Oceanus veriùs appellandus, rationalem methodum, cuius prima tantùm semina iecit Hippocrates, numeris omnibus absolutam posteritati reliquit: Quapropter ab omnibus summis laudum præconiis commendatur. Hæc prospiciens Leonardus Iacchinus superioris æui Medicus illustris, ita de eo scribit *lib. 9. Rhasis cap. 1.* Huic disciplinæ post multos celebres viros Galenus summam manum imposuit, atque ita effecit, vt posteris omnem gloriæ ansam adimeret, priores verò luce sua obscuriores reddidit, vt de eo facilè dici possit, quod de Epicuro Lucretius:

Omnes restinxit stellas exortus vti æthereus sol.

Huius ergo virtutes præcipuæ sunt sex, eloquentia, multarum rerum peritia, studium, methodus pulchra, veritatis amor indefessus, & iudicium in medenda arte singulare; *Est nobis*, inquit scientissimus Vallesius *in præfat. ad controuersias ab initio. Hippocrates vnus instar mille auctorū, & vnus Galenus pro innumeris explanationibus: nulla enim est artis medicæ pars, quam ille non inuenerit; neque quam hic ad summum non excoluerit.*

Hic ergo auctor incomparabilis *lib. 2. feb. vlt. & 1. aph. 12. & 1. cris. 6.* Medicum instruit, & certis signis velut manuducit ad morbi statum breuem, aut longum præcognoscendum

cognoscendum. Nec immeritò: nam vt dicebat Gal. 1. *ad Glauc. c. 8. ab initio statim ad vniuersum ægritudinis temp⁹ respicientes, rationē victus instituemus: nam ægritudinibus quæ acutæ sunt, ac celeriter ad statum veniunt, etsi valdè tenuē victum exhibueris, haud magnum afferes detrimentū. Quæ verò sunt diuturniores, nisi ab initio grandiori cibo reficias, hominem cum morbo pariter perimes, aut intempestiuè victus modum commutabis: neque enim oportet statu aduentante grandiorem, quàm prius, cibum offerre, sed contra potius, tenuissimum victum, qui in toto morbo exhibeatur, ad statum reseruare.*

A Deinde non parum facit ad perfectam cuiusuis morbi medelam, tam in ratione victus instituenda, quàm in medicaminum, aliorúmq; auxiliorum oblatione, morbi, eiusdémque temporum longitudinem, aut breuitatem agnocere, siquidem varia hæc tempora, veluti integrantes B morborum partes, varium, Medicis omnibus consentientibus, & medicandi, & nutriendi ordinem præbent.

Huius prægnitionis necessitatem post Galenum perpendens Auicenna, illius facunda doctrina imbutus, mira diligentia, studio summo, & exacto artificio, signa omnia tradere conatur 1. 4. *tract.* 1. *cap.* 4. quibus Medicus ductus in cognitionē, & notitiā breuitatis, aut longitudinis temporum circa quascunque ægritudines possit deuenire. Horum signorum primum est morbi species. In huius ergo doctrinæ confirmationem proponit morbos acutos, & cronicos, epilepsiam numerat apoplexiā, & anginā, quos valdè acutos appellat, quod citissimè finiantur, breuissimámque contineant sui temporis durationem.

C Auicennam autem *cit. loc.* nam intelligas, ac si de propria, & vera morborum acutie loquatur, quæ ex caliditate, & tenuitate humoris ortum ducit, sed de citissima morborum terminatione, quæ acutiem refert ob similitudinem quam habet cum morbis acutis, in velocitate, celerique motu, siue huiusmodi morbi à tenui, calida, vel crassa, frigida materia generentur, vt conuulsio ex inanitione, apoplexia, epilepsia, & angina, quos morbos affert in exemplum, quia citissimè finiuntur. Per epilepsiam autem, non integrum morbum, sed eius inuasionem significat. In exemplum autem acutorum reponit febrem ardentem, & tertianam exquisitam, scilicet continuam: neque enim acutus morbus febrem intermittentem, sed continuam ferè admittit. In numero cronicorum morborum, quartanam, & paralysim comprehendit. Cognita ergo cuiusque morbi natura, & specie, non erit difficile præcognoscere num longiora, aut breuiora sint eiusmodi D morbi tempora futura.

Secundum signum quo munitus Medicus debet longitudinem, vel breuitatem morbi præcognoscere, est motus ęgritudinis, ex cuius maiori, vel minori impetu, vehementi, aut magis remisso, morbi tempora longa, aut breuia futura auspicatur: si namque morbus cum vehementia symptomatum, intensione, celeri motu, & concursu statim ab initio inuadit, morbum fore breuem, eiusdémque tempora futura breuia pollicetur. Si verò pigro & moroso gradu progrediatur, totum morbum longū fore poterit Medicus audacter præsagire.

E Nec placet interpretum quorundam expositio, vt Vgonis, Iacobi, & aliorum, qui Auicennam tantummodò de morbis habentibus paroxysmos intelligunt, non verò de iis qui omninò periodis carent, qui licèt verbis Auicennæ commoti id adstruant, non rectè tamen illius mentem percipiunt. Sic enim ait *cit. loc.* Auic. *Nā si paroxysmi sint breues, significāt quod stat⁹ est propinquus, &c.* Sed exēpla clarioris doctrinæ gratia ab auctoribus solent adduci, sunt enim addiscentibus magis perspicua, maximè cùm non sit obscurum ex hoc, vel illo morbi impetu, celeri, vel remisso, mitie, aut vehementia symptomatum, longum, vel breuem morbum coniectare absque vlla habita paroxysmorum ratione.

Sed contra Auicennam *loc. cit.* est satis obscurus Galeni locus ex diametro pugnans, quia 1. *cris.* 3. & 1. *aph.* 1 ex longitudine paroxysmi præcipit aduenientem proximè statum coniectare, Auicenna verò *loc. cit.* ex paroxysmorum breuitate status celeritatem pronūciat. Dic. Galenus confert vnius, & eiusdem morbi paroxysmos inter sese, quo modo verum est longiores paroxysmos quàm in principio significare morbum prope iam accedere ad statum, quò enim longiores paroxysmi existunt, eò magis status appropinquat. Auicēna verò non vnius, sed diuersorum morborum paroxysmos nititur conferre, & ita verum est, quod quò paroxysmi in morbi principio breuiores existunt, eò totus morbus breuior est: quoniam paroxysmorum breuitas, materiam morbi paucam, tenuem, calidam, & facilè resolubilem, longitudo verò, crassam, & nimis rebellem significat.

Tertium signum ex ægri perspecta forma, aut figura desumitur, vt colore, compositione, vultu, accidentibus, & similibus, vt si totum corpus fiat magis pingue, aut tumidum, quàm antea, vel potius magis gracile, & siccum, directum, tensum, tortum, conuulsum, viuidum, pulchrum, gracile, languidum, agile, præceps, pigrum, torpidum, rubrum, pallidum, nigrum, viride, plumbeum, &c. Ex vultu, si facies naturali sit similis, aut dissimilis, conformis in se, & proportionata, difformis, aut male composita, si tumeat aut rubeicat; si tota facies, vel pars naturali colore, aut præternaturali afficiatur. Similiter ex accidentibus, vt si eodem modo se habeat æger, atque in sanitate, vt si lętus, hilaris, vel potiùs mœstus, & melancholicus, si fastidiosus, aut è. contra si placidus, aut furiosus, & iratus.

Hæc doctrina à mente Hipp. non est aliena, qui 1. *prog.* 8. 9. 10. ex ægrotantis facie, morbi acutiem, periculum, securitatem, & ex consequenti breuitatem, & longitudinem temporum morbi iudicauit. Colligitur etiam ex 2. *aph.* 18. *Febricitantiū non omninò leuiter permanere corpus, & nihil minui, vel etiā plusquā ratio postulat, contabescere, malum, illud enim morbi longitudinē, hoc verò imbecillitatē significat.* Vt Hipp. eo quod æger non leuetur, & eius corpus simul non minuatur, aut totum, aut pars, in solita, & naturali forma, & eadē quā sanitatis tempore fruebatur, permaneat, longum fore morbum certò pronuntiat, signum enim est quod natura quiescit, & morbi causa immobilis ferè existit. Lege Costæum *in com. cit. loc. Auic.*

Quartum signum ex forti, aut debili ægrotantis virtute colligitur, ita firmat Gal. 2. *feb. vlt.* §. *Et potentia quidē robur, minus diuturnas facit accessiones, imbecillitas autē in longi⁹ tempus producit: Nā quò potentia vegetior extiterit, eo promptius omne alienum à se depellit,* & infra sic ait. *Lōgissima quidē ob materiæ inutilis multitudinē, crassitudinē, atque lentorē, potentiæ imbecillitatē, ac meatuū angustiam: breuissima autem propter materiæ inutilis subtilitatem, paucitatem, & potentiæ vigorem, ac meatuum laxitatem.*

Sed Galenicæ sententiæ aduersatur Auic. 1. 4. *tract.* 1. *c.* 4. *in princip.* §. *Et quandoque est ex virtute ægri, cui velociter aduenit debilitas, quare est agritudo acuta, aut nō apparet illud, & est ægritudo non acuta, &c.* qui contra Galenum, ex ægrotantis virium robore, morborum breuitatē, ex debili verò ægrotantis virtute, lōgitudinē pronuntiat. Costæus *in com.* breuibus conciliare conatur, etsi enim, inquit, facultatis imbecillitas morbi causa est longioris, non tamen indicium. Non placet solutio, quoniam Auicenna, virtutis debilitatem, vt causam, & vt signum, breuem morbum facere affirmat.

Auicennæ interpretes, inter quos primus est Gentilis, asserūt virtutis robur salubres morbos reddere breuiores insalubres autem longos efficere, è contra verò virtutis debilitatem, morbos salubres facere longiores, insalubres autem, quam breuissimos, & hoc modo Galenum loquutum de morbis salubribus, Auicennam de insalubribus, & lethalibus intelligunt. Hæc expositio auctorum menti non satisfacit, maximè cùm medentium experimento cōpertum sit cum viriū vigore, plures saluberrimos morbos fieri longos, eorúmque tempora vniuersalia longissima.

Meliùs ergo solues, si asseras Galenum esse intelligendum de naturali virtutis robore, & debilitate, quæ in ægrotante sanitatis tempore præexistebat, cum qua incipit morbus. Hinc est quod robusti in magnos incidant morbos, debiles verò in remissos, iuxta Hipp. 1. *aph.* 14. docentem, senes non similiter ægrotare ac corripi acutis morbis, ac iuuenes: robusta namque virtus non

non nisi à magna causa succumbit, debilis verò à quacunque leui preternaturaliter afficitur, *vt in com. cit. Aph.* eleganter docuit Brasauolus. Accedit quod naturalis virium fortitudo multò fortius operatur, quàm virtus debilis, quæ morbum facit longiorem; nam debiliter, & pigrè commouens humorem, parùm contra morbum insurgit. Auicennam autem explana de debilitate virtutis, quę post morbi principium velociter superuenit, hæc enim morbi vehementiam notat, morbum futurum breuem, citóque increscere præostendit. Virtutis autem robur si post morbi insultum in ægrotante appareat, breuitatem morbi, moram, & quietem significat manifestè.

Quintum signum longitudinis, & breuitatis morbi depromitur ex ægrotantis, ætate, tēpore, regione, cæli statu, in quibus ægritudines contingunt. Ætas calida, & cætera, calida morbos pariunt acutos, è contra tēpora, & reliqua frigida, morbos frigidos & diuturnos constituūt. Quoniā licèt morbi omnes in omnibus tēporibus fiant *3. aph. 19.* tamen orti in regione, ætate, tempore, calidis breuiores sunt, & acutiores. Hoc modo æstiuæ quartanæ, breuiores, autumnales, & hyemales, longiores *2. aph. 25.* quoniam, vt inquit *Gal. in com. non solùm quartana æstate fiunt breuiores, sed alia ægritudines, propterea quod humores excremētosi funduntur, & per totū corpus feruntur, atque difflantur.*

Sextum signum ex pulsu, & eius differentiis colligitur: ex magnitudine enim, velocitate, & frequentia, morbi acutiem, & breuitatem arguere oportet, ex paruitate, raritate, & morā, longitudinem. Ratio huius signi sic ostenditur: quoniam magna, velox, & frequens pulsatio, caloris non paruum notant incrementum, atque incendium, calor autem necessariò morbum quàm breuissimum reddit: iuxta enim maiorem vsum, & necessitatem in prædictas differentias augetur pulsus, vt Gal. *1 ad Glauc. 2. & 1. de caus. puls. 4.* confirmat. Oppositæ verò pulsationis signa, contraria ex se præbent testimonia.

Septimum signum ex rigoris breuitate, aut longitudine, cum quo paroxysmus inuadit, desumitur: quoniam si rigor est breuis, totus morbus erit breuis, si sit prolixus, morbus erit productus. Per rigorem autem non solùm intelligas rigorem propriè, & presse sumptum, sed lato modo, prout quodcunque paroxysmi initium comprehendit. Accessiones enim initium habent interdum à frigore, horripilatione, lassitudine, nota, vel occulta, &c. quæ omnia symptomata si morosa sint, crassam in corpore latitare materiam attestantur, ex Gal. *10. meth. 9.* breuis verò rigor, frigus, & reliqua symptomata, calidam significat materiam, tenuem, & facilè resolubilem.

Octauum signum & ad methodum maximè necessarium, quo breuitas in morbis futura colligenda est, ex paroxysmorum anticipatione desumitur. Igitur Auicenna ingenuè, & artificiosè satis ex anticipatione accessionis colligit morbum esse in augmento, & ex postpositione, morbum esse in declinatione. Et ex eo quod seruat horam vnam, id est, quod eadem hora inuadat, morbi longitudinem venatur, quod vltimum apertè docuit Hipp. *4. aph. 30.* dicens, *quibuscunque accessiones fiunt quacunq; hora febris dimiserit, si eadem cras occupauerit, iudicium habent difficile.* Et secundùm hunc sensum reprobat *Conciliator dif. 88.* Auerrhoëm dicentem *4. colliget cap. 27.* prauum esse quod in accessionibus mutetur inuasionis hora, sed si Auerrhoes intelligatur, quando morbus est crudus, à calumnia fiet immunis.

Multa quidem fusè satis in huius signi propositi ab Auic. explanatione proferunt antiqui illius expositores, quin Gal. *cit. feb. & Aph. loco* interpretes, vt Thomas à Veiga, Christoph. à Vega, Trincauellius, Brauus, Argenterius, Cardanus, & alij, nos in hoc argumento vtili rem totam de accessionum anticipatione, postpositione, æqualitate, duplatione, & varietate, seu incerto, & erroneo inuadendi modo perstringemus breuiter.

Dic primò. Anticipatio accessionis notat augmentum, quia in hoc, insurgit natura ad coctionem, & humor magis funditur, & efferuescit, quare natura ob eam causam citius irritata quàm ante, citiùs etiam mouet humorem, atque ita anticipat horam assuetam, & ob contrariam causā in declinatione accessio postponit, quia si accessio eandem horam seruat, morbum adhuc in principio esse significat, & causam illius fixam esse, & inconcussam, quare iudicium erit difficile, & vt interpretatur Galenus *in com. aph. cit.* morbus erit difficulter solubilis.

Dic secundò ex Gal. *1. cris. 3.* anticipationem accessionis non esse certum signum augmenti, nec postpositionem declinationis, quia aliquæ sunt febres, quę ob naturam humoris, & causas traditas à Gentile *1. 4. tract. 1. c. 4.* procedunt anticipando, & aliquæ postponendo. Quare simpliciter ex anticipatione febris non possumus colligere augmentum, sic nec ex postpositione, declinationem, sed ad horum temporum cognitionem oportet simul aduertere ad longitudinem, magnitudinem, & accessionis morem, his enim simul auctis anticipatio indicat augmētum, sicut & postpositio cum illis diminutis indicat declinationem. Vtrùm autem anticipatio fiat ratione augmenti, an ex natura humoris, intelligetur, quia hæc ab initio morbi fit, illa verò posteriùs accedit.

Dic tertiò etiam in febribus ex natura humoris anticipantibus, aut postponentibus dignosci posse augmentū, & declinationem, ex anticipatione, & postpositione scilicet excedentibus vltra solitum, quod significauit Galenus *1. cris. 3.* cùm dixit, *sed in his plusquā porportio exigit, &c.* & ob eam causam Auicenna *1. 4. tract. 1. cap. 4.* non affert pro signo augmenti simpliciter anticipationem, sed hanc superfluentem, id est, non seruantem proportionem cum anticipatione præcedente: hæc enim notat naturam iam mouisse humorem, & aggredi pugnam cum morbo, & hanc iam esse in augmento.

Ex iis duo corollaria inferes ad curationem vtilia valdè. Primum non modo quando accessiones inuadunt ab initio eadem hora significare morbum fore longum, vt docuit Hipp. *4. aph. 30.* sed etiam quando accessiones certam seruant proportionem, quam ab initio obtinuerant in anticipatione, vel postpositione, in vtroque enim casu cernere licet causam morbi fixam esse, & permanentem, id est, non agitatam à natura, & morbum ipsum adhuc esse in principio, ac proinde fore productum.

Inferes secundò causam esse assignandam, quare sæpe duplatio accessionum abbreuiet earum durationem, quā obseruationem ante Thomam à Veiga *2. feb. vlt.* experimentis pluribus à se confirmatam commendauit expertissimus Nicolus *serm. 2. tract. 2. sum. 4. doct. 3. c. 5.* duplatio igitur tertianæ, vel quartanæ, eius durationem breuiorem facit tum in ratione signi, tum in ratione causæ; nam signum est naturam iam mouisse humorem, & causam morbi non ita stabilem, & durantem, in ratione autem causæ, quia partitus humor faciliùs superatur à natura. Hæc intelligantur dummodo antecedant signa concoctionis, & quælibet accessio ex duplatis minor sit quàm erat ante duplationem: aliàs enim duplatio illa magnam esse humoris peccantis copiam significabit.

In febribus itaque in quibus à principio accessio eadem hora inuadit, anticipatio horæ solitæ denotat augmentum, & postpositio, declinationem. Non similiter autem contingit in his quæ ab initio procedunt anticipando, vel postponēdo, sed in anticipantibus anticipatio maior solita denotat augmentum, & anticipatio minor solita, declinationem notat. Neque enim oportet in declinatione harum febrium accessionem simpliciter postponere horam solitam. In postponentibus verò minor postpositio solita notat augmentum, & minor solita, declinationem.

De quartò signa tradita, scilicet anticipationem accessionis, longitudinem illius, magnitudinem, &c. non esse signa infallibilia augmenti: nam sæpe contingunt in principio morbi ob influxum astrorum, & errorem in victu, & in aliis rebus non naturalibus, si enim sit aliquod astrum inimicum temperamento ægri, facit magnā accessionem, etsi sua vi incitat naturam, facit anticipare accessionem. Quare ex dictis signis non debemus illicò colligere morbum esse in augmento, sed solùm cùm nobis constet in dictis causis varietatem nullam contigisse.

Dic quintò. Causam quare inter febres quædam ab initio procedant anticipando, quædam postponendo, esse, quia verbi gratia accessio tertianæ inuadit de tertio in tertium ob certam quantitatem, & certum modum substantiæ, & temperamentum bilis à qua pendet. quæ in dicto spatio aceruatur sufficiens ad irritandam naturam, & inducendam accessionem. Cæterùm cùm intemperamentum, modus substantiæ, & quantitas bilis efficientia accessionem, & de tertio in tertio repetentia in puncto indiuisibili non consistant, sed latitudinem habeant, fit, vt pro ratione illorum varietur hora accessionis, etsi semper repetat de tertio in tertium.

Ita igitur si in aliqua tertiana intemperamentum, modus substantiæ, & quantitas bilis certo modo se habuerint, accessio singulis 48. horis aduenict, quia in hoc spatio aceruabitur bilis sufficiens ad inducendam accessionem, & ita accessio inuadet eadem hora. Cæterùm si bilis calidior sit, & tenuior, aut in maiori copia aceruetur, atque ob eam causam citiùs stimulet naturam, accessio ante 48. horas adueniet, & ita procedet anticipando, è contra autem si in bilis sit minus calida, & crassior, & minori copia aceruetur, ac proinde tardiùs irritet, plus temporis requiret ad mouendam accessionem, quam dictas 48. horas, & ita huiusmodi tertiana procedet postponendo.

Vltra dictas causas facientes ad anticipationem, aut postpositionem accessionum, oportet etiam addere sensum acutum, & obtusum, tum membrorum demandantium humorem ad focum, seu mineram putredinis, tum ipsius mineræ: nam cæteris paribus sensus acutus citiùs percipiens noxam, ac proinde citiùs irritans facultatem ad expellendum facit anticipare accessionem, sensus verò obtusus ob contrariam causam facit postponere accessionem. Nec recipiendum cum Thadeo *in com. cit. cap. Auic.* & aliis, causam quare ex febribus, aliæ procedant anticipando, aliæ postponendo, esse inæqualitatem humoris in tenuitate, & crassitie, vt si primò putrefiat portio humoris subtilior, & successiuè crassior, accessiones procedant postponendo, etsi priùs putrefiat, pars humoris crassior, & deinde tenuior, accessiones procedant anticipando: nam hæc causa vniuersaliter recipienda non est, quoniam queadmodum 1.4. *tract. 1. cap. 4. in Auicennam docuit Gentilis*, experimento constat aliquas tertianas exquisitas ab humore æquali, & vniformi subortas procedere anticipando, & alias postponendo.

Dic sextò. Causa quare in febribus sæpe accessiones intra suum periodum nullum ordinem seruant, sed erroneæ, modò anticipant, modò postponunt, est diuersitas humoris in crassitie, & tenuitate, acrimonia, & calore, & ob maiorem fixionem humoris contenti in minera, ita vt aliquæ accessiones fiant à parte tenuiori, aut acriori, aut calidiore, & sic anticipant. Si autem à parte crassiore, minus acri, minus calida, postponunt. In iis nulla hora inuasionis cognosci potest.

Vltimum signum quo longitudinem, & breuitatem morbi colligere oportet, sunt excrementa quæ per solitas in paroxysmis euacuationes excernuntur, sudorem videlicet, alui fluxum, vomitum, quæ nomine exeuntium *cit. loc.* significat Auicenna, neque per illa intelligas quæ à Medicis talia solent appellari, cuiusmodi sunt vrina, fæces, sputum, pus, de quibus Hipp. 1. *ap.* 12. sed illa quæ per has tres prædictas, & assiduas in paroxysmis vacuationes excernuntur, sudorem, alui fluxum, & vomitum.

Hæc doctrina ab Hipp. mente non est aliena quoniam ille 4. *aph.* 51. *in febribus abscessus qui ad primas indicationes non soluunt, longitudinem morbi significare* affirmat, quo loco Hippocrates docere intẽdit abscessus, hoc est fluxiones, & recursus materiæ in partẽ, absque morbi solutione contingentes, huius longitudinem præsagire, & aliquando licèt rariùs mortem, iuxta aliam eiusdem Hipp. sententiam latã 2. *prorrhet.* 33. *&* 34. *&* 3. *eiusdem.* 35. *decretoria non decernẽtia, aut lethalia sunt, aut difficilis indicationis* reperit Galenus 1. *aph.* 12. *&* 1. *cris.* 14: quo loco signa decretoria infida appellat quia pro varietate temporis morbi in quo apparent, aliquando bona sunt; interdum mala; signa autem coctionis semper firmam, & stabilem potestatem habent, perpetuò enim optima sunt.

A

Sed quæres quomodo cognoscemus quando hæc reproba signa significant mortem, & quando difficile iudicium? Dic: Id explicatur à Gal. 3. *prorrhet.* 35. ita vt quæ nihil iuuant, sint difficilis iudicij: quæ verò vitia quod nihil leuant, in contrarium repunt, sint lethalia, id est, deducant ægrum in maximum vitæ periculum. Hoc patet in sudore, vt affirmat Galenus 1. *prorrhetic.* 23. qui enim in febribus continuis non soluit febrem, si frequens sit, & non copiosus, producit morbum, non tamen est lethalis, at si frequens sit, & multus, & exitialis, eò enim virtutem exoluendam præostendit, quæ omnia de aliis vacuationibus non conferentibus sunt intelligenda: superior doctrina etiam consentit cum alia quam protulit

B

Hipp. 4. *aph.* 56. *Febricitãti sudor superueniens, febre non deficiente, malum, prorogatur enim morbus, & multã significat humiditatem.* Quæ sententia licèt ex mente senis in continuis præcipuum locum habeat, nihilominus tamen de intermittentibus potest intelligi, si per periodos, & accessiones computatio fiat.

Ex varietate igitur eorum quæ per eiusmodi euacuationes in paroxysmis excernuntur, iuxta quantitatem, formam, seu substantiam, cum qualitate, & reliquis, in morbis penès longitudinem, & breuitatem varietas colligitur. Si namque sudor, alui fluor, & vomitio in paroxysmis, sit humoris facientis morbum, & sit in quantitate, & qualitate respondente ad materiæ morbificæ suspectam à Medico copiam, seu qualitatem, hoc est caliditatem, frigiditatem, putredinem, malignitatem, acrimoniam, &c. eiusmodíque euacuatio per conferentia loca intenta cum reliquis signis conueniat, hanc vacuationem esse vtilem, & à natura constanter operante factam, cuius ope necessariò minuetur morbus, poterit Medicus certò prædicere, iuxta illud Hipp. 1. *aph.* 2. *in perturbationibus ventris, & vomitibus spontinis, si talia purgẽtur, qualia purgari oportet: cõfert, & leuiter ferunt: sin minus contra, & aph.* 23. *&* 4. *aph.* 3. *Si qualia oportet purgari, purgentur, confert, & leuiter ferunt: contraria verò grauiter*, quæ de materiæ morbificæ qualitate sunt intelligenda, si autem hæc vacuatio fiat à natura irritata, minimé que constante virtute, & citra morbi leuamen, morbi longitudinem significat. Quare quò morbus ex prædictis vacuationibus factis in paroxysmis magis minuitur, eò breuior existit, quò verò magis accrescit, aut in pristino statu persistit, eò longior euadit, quod præsagium desumitur ex doctrina Hipp. & Gal. 1. *progn.* 22. *sudores optimi quidẽ sunt in omnibus acutis morbis, quicunque in diebus decretoriis fiunt, & integrè febrẽ sedant. Boni verò quicunque ex toto corpore procedẽtes fecere, vt homo facilius morbum ferret: si verò nihil horum fecerint inutiles sunt. Pessimi verò sunt frigidi, & circa caput tantum, & vultum, & ceruicem facti, hi enim cum acuta febre mortẽ, cum leuiori verò morbi longitudinem significãt, & 4. aph.* 56. *&* 1. *prorrhet. com.* 2. *text.* 33. *&* 47. quoniam eiusmodi vacuationes, multitudinem, crassitiem, & frigiditatem humorum naturam grauantium, & virium debilitatem significant. Multa namque crassa, rebellisque materia non nisi difficilè, & longo temporis spatio resoluitur, naturæ verò debilitas morosè, & tardè humorem resoluit. Si verò contrà cum optimo prædictorum signorum concursu eueniant, fortem naturam, humorísque aptitudinem, & obedientiam præostendunt, ideóque morbum fore breuem attestantur.

C

D

E

Denique breuitas, & longitudo cuiusque morbi ex coctione, & cruditate cognoscitur in iis excrementis quæ à Medicis exeuntia vocantur, quod consilium ad praxim exercendam saluberrimum est: si namque illa cruditatem in humoribus morbum facientibus ostendant, longitudinem significant, si verò coctionem, breuitatem morbi pollicentur. Hoc signum à superiori differt: siquidem supra de excrementis egere auctores, & præsertim *loc. cit.* Auic. non prout sunt coctionis residua, sed prout in paroxysmis hoc, vel illo modo excernuntur: ex iis verò longitudinem, aut breuitatem morbi colligere licet, prout cruda, cocta, aut putrida expelluntur, & sunt superflua decisa

decisa ex humoribus, quæ hoc, vel illo modo in morbis concoquuntur, & putrescunt. A

Rationes præsentis sententiæ adeò sunt vulgares, & à Medicis receptæ vt in eis proferendis tempus non consumam. Verum vnam veluti præcipuam, & à qua cæteræ vt è fonte emanant ex immensa Galeni doctrina in *lib. de crisib. feb. morb. temp.* & multis locis in medium referam, videlicet quòd concoctio, aut putredo effectus sunt actionis quæ inter morbum, & naturam intercedit, ideóque quò euidentius apparent, maiorem arguunt actionem: atque ita si sola, aut maior putredo adsit in morbo quouis, maiorem morbum significat, eundémque in opere dominantem, & vincentem pronuntiat: si verò vice versa, concoctio, aut maior, aut sola appareat, validum præsagit, & triumphans naturæ opus portendit. Cùm ergo occulta concoctio, atque putredo, hoc est minimè sensibilis, nullam, aut occultam B significent inter morbum, & naturam, actionem, manifesta autem, aut sensibilis concoctio, atque putredo, notabilem indicent actionem, & quò magis harum quæuis in morbi processu accrescit, eò maius præsagit actionis incrementum, sequitur, quod accrescens, aut in vigore consistens concoctio, seu eidem contraria putredo, ex eo quod robustam significent actionem, quæ inter morbum, & naturam intercedit, eadem augmentum, aut statum morbi, indeque & reliqua morbi tempora quam verissimè significent, quare occulta concoctio, morbi principium, manifesta, & accrescens, augmentum, consistens autem, & summa, morbi statum ostendit. Consultò ergo Hipp. Galenus, & Auicenna, immò artificiosè nimis præcipiunt ex coctione, aut putredine, tempora C morborum auspicari, illorúmque breuitatem, aut longitudinem futuram prædicere.

HISTORIA XXVIII. GALENI, De tertiana.

Historia adolescentis triplici tertiana laborantis.

Adolescens qui circa autumni finem, cùm in prima die circa quintam horam cœpisset febricitare, vna cum rigore breui, deinde cùm paululum sudasset multo vespere, D *mox circa horam septimam noctis, priusquam exactè febris desisteret, febricitare rursus incepit cum rigore breui, deinde paululùm sudauit. In secunda die, ac circa decimam horam iterum similiter accessionem habuit, & statim similiter sudauit in nocte. Deinde tertia die hora secunda cœpit febricitare simul cum rigore, antequam prioris diei declinatio in quietem desineret. Nobis igitur omnem febris formam diligenter considerantibus, visa fuit trium complicatio tertianarum: nam quæ primo die cœperat hora quinta, & sequenti nocte rursus hora septima, & quæ in secunda die hora decima, & pulsus, & caliditatem omnia propria tertianis habebant, sicut etiam rigores, & sudores, nulla verò ex iis ad quietem perueniebat, quoniam sequentis ipsam tertianæ accessionis principium anticipabat, sicuti si nulla alia febris successisset, horis tribus, aut quatuor homo sine febri* E *perstitisset. Trium verò tertianarum complicatio in secundo statim die nobis visa est manifestè. Quòd autem anticipando accessiones facerent, tertio die primum cognouimus: nam hora secunda febris inuasit, non quinta quemadmodum in primo. Tertiani verò circuitus indicia omnia, iis quæ in primo die apparuerant attulit manifestiora. Ab hoc verò die deinceps obseruantes, omnes inuenimus accessiones duabus, aut tribus horis anticipantes, quare & illa quæ prima proportioni respondebat in circuitus successione, quinto die oriente sole facta est, septimo verò multò celerius, veluti circa horam noctis nonam, deinde quæ post hanc secundùm eandem proportionem in hora noctis septima, & quæ sequuta est, hora quarta, & quæ post hanc, quinta, deinde iterum sexta, deinde octaua hora, decima à principio accessio facta est. Secundum verò similem huic proportionem, similésque modos, & aliæ duæ post septimum periodum, non solum non anticiparunt, sed etiam tardius aduenerunt, quando & mihi, & reliquis omnibus manifestè apparuit, qui semitertianam febrim esse putarunt, quantum sua opinione aberrassent.* Nam accessionum prolixitas ad octo horas contracta, ipsóque accessionis insultu non amplius anticipante, sed potius retardante duabus iam horis tunc accessiones ad infebricitationem deuenerant, & iam paulatim à longitudine dementes cessauerunt. Primum quidem quæ leuissima erat, deinceps, quæ magnitudine secunda erat, & tertia vehementissima inter ipsas, quod & ipsum non mediocre fuit indicium, quod statim ab initio tres tertianæ extitissent, &c.* Galenus lib. 2. de crisibus, cap. 9.

PARAPHRASIS.

Complicari febres nouum non est, id asseruit Galenus *lib. 2. cris. cap. 7.* hæc permixtio multifariam fit, quædam enim fit per commixtionem diuersorum generum, vt quando continua commiscetur cum intermittente, & hectica cum putrida, alia fit per permixtionem variarum specierum, vt quando tertiana permiscetur cum quotidiana. Altera fit per commixtionem variorum indiuiduorum eiusdem speciei, vt tertiana cum altera tertiana, & quartana cum alia quartana, adeo vt per hanc permixtionem detur tertiana, vel quartana triplex, quam complicationem tradit Galenus *lib. de typis, cap. 3.* & Auic. 1. 4. *tract. 4. cap. 16.* Possunt autem tres tertianæ duobus modis simul connecti, vel quando eadem die febris ter inuadit, & vna die integra est, ita tamen vt tertia quaque die tres illæ accessiones sibi respondeant, vel fiunt tres tertianæ, quando qualibet die febris inuadit, ita tamen vt tertia quaque die tres illæ accessiones sibi respondeant.

Triplex tertiana euadit, vel quod copiosior sit humor, quem natura semel expellere nequit, vel quod plures sint putredinis mineræ, vel quod diuersimode pituita cum flaua bile, vel melancholia permisceatur: quare ex hac miscella varia, mira tertianarum varietas contingit, diuersis symptomatibus insignita, ex quibus accedit plurium membrorum læsio, vt iecoris, lienis, & mesæræi, quoniam hæ partes recrementa præstant, quæ biliosо humori adiuncta in accessionem triplicem commigrant.

Vt ergo hanc veritatem tertianarum possimus internoscere, oportet omnes simplices dispositiones agnoscere, & earum signa rimari. Hipp. verò præceptis certior factus, Galenus triplicem adesse tertianam iudicauit contra aliorum votum, qui semitertianam esse persuasere sibi: & certè aberant à cognitione veri, nam aderant signa quæ tertianam ostendunt manifestè, proposita à Gal. 1. *ad Glauc. cap. 5. & 2. de dif. feb. cap. 3. & 2. de crisib. cap. 3.* quorum primum est rigor cum quo adolescens hic cœpit febricitare, isque fuit breuis, ab humore acri, sed tenui, qui celeriter extra venas per membra sentientia commotus rigorem fecit, sed ob humoris subtilitatem, durantem parum. Secundum fuit sudor in declinatione, qui tertianis proprius est, quæ ab humore tenui generantur. Deinde pulsus erat qualis in tertianis apparet, inuadente paroxysmo non adeò paruus, sicut in inuasionibus aliorum paroxysmorum, deinde in statu paroxysmi ob vehementem caliditatem, & ebullitionem bilis fit maximus, celerrimus, & creberrimus. Iis omnibus signis erat adiunctum aliud quod ex calore desumitur: quoniam aderat eius æqualitas in vniuerso corpore, qui ob deobstructos meatus illicò percipitur, quæ omnia signa quàm longè absint à signis semitertianæ in sequenti historia palam facit Galenus.

Sed non erit iniucundum scitu, immò ad curatiuā methodum, præsentisque historiæ explanationem valdè necessarium perscrutari quæ sit causa varietatis accessionum, tam in hora accessionis, quàm in longitudine, & breuitate ipsarum, quam Galenus 2. *feb. vlt.* §. *Nec & illud mirandū quod non statutis temporibus, &c.* ad naturam ægrotantis, habitum

habitum corporis, & ad humorem referendam esse docuit, de quibus seorsim agendum.

Ex parte quidem naturæ circuitus euariant, quoniam natura robusta celeriùs expellit, imbellis verò tardiùs, & segniùs, quare non solùm anticipatio accessionum, sed etiam maior vehementia, & longitudo ipsarum fiunt à virtute valente, sicut postpositio est signum imbellis naturæ, ita rigor fortior fit à firma virtute, vt notat Auic. 1.4.*tract.2.cap.6*.

Ex parte dispositionis corporis similiter solent variare accessiones: nam quemadmodum fiunt longiores, aut breuiores propter varios corporis habitus, vt colligitur ex Gal.2.*aph.25.& 2.de dif.feb.cap.vlt.§.Nam si quod corpus rarius extiterit, breuiores sui ratione reddit accessiones, &c.* quo loco concludit in obstructis,& constipatis morbos,& accessiones esse longiores, in raris verò, & deobstructis, B longiores, quare multum confert ad curationem accessionum quod prius obstructiones auferantur. Ob hanc causam 11.*meth.cap.*15. saluberrimum indicat in omnibus febribus sanguinem emittere, quod intelligas velim dummodo putredo ex obstructione propter sanguinis copiam oriatur, vt optimè interpretatur Trallianus *lib.* 12.*cap.*1.

Ex parte humoris euariant accessiones, vt cum Gal.2. *feb. cit.* firmat Auicenna 1. 4. *tract.2.cap.7.§.Et istæ quidem febres quibus sunt paroxysmi, &c.* quibus locis causam varietatis esse dissimilitudinem humoris contestatur: quoniam in multa, aut pauca quantitate, crassus, aut tenuis incipit fluere,& putrescere, non enim totus simul confluit, & putret, sed per partes *vt 4. collig.*27. Auerrhoës docet, quando ergo humor qui futurus est materia accessionis, C & fluit ad mineram, secundùm omnes sui partes est vniformis temperamento, & modo substantiæ, seruatur eadem inuasionis hora, si autem est difformis, non seruatur eadem hora, & sic si incipit mandari ad focum à parte crassiori, ita vt indies in omnibus accessionibus sequentibus mandetur portio humoris tenuior, & calidior, erunt semper accessiones anticipantes, si verò incipiat mandari à parte tenuiori, ita vt indies humor crassior, & segnior ad motum mandetur, procedent accessiones postponendo; seruabitur verò in sequentibus accessionibus proportio primarum in anticipando, & postponendo quando humor ad focum fluat vniformiter difformis: non seruabitur verò proportio si vniformitas in difformitate non seruetur, vt si fluat in prima accessione pars crassior, in secunda tenuior, in tertia rursus crassior, in secunda accessio anticipabit, tertia verò D postponet.

Deinde potest accidere varietas in accessionibus ratione humoris, quando videlicet transmutatur in aliam naturam, vt apparet in sanguine, cuius pars tenuis putrescens mutatur in bilem, crassa in melancholiam, assumens secundum proportionem mutationis circuitus tertianarios, vel quartanarios, vt docet Gal.2.*de dif.feb.cap.*10.

Contingit varietas etiam, præcipuè anticipatio ob errorem in victu: quia, vt inquit Galenus 2.*feb. vlt.* si ipsis sanis victus deprauatus ægrotandi attulit occasionem, eodem, vt arbitror modo, vel etiam magis ægrotantibus ex erroribus admissis fient accessiones, & sicut E auxilium Medicum est causa retardationis, ita error ægri est causa anticipationis.

Ex parte humoris, vel à toto, vel aliqua parte fluentis, qui fluere non solebat, accidit etiam varietas in accessionibus: Latent enim interdum humores in corpore qui progrediente morbo suscitantur, & fluunt cum magno nonnunquam ægrorum discrimine, vocat vulgus materias latitantes: varietas autem, & mutatio ob hanc causam eueniens reprobanda est, & in hoc sensu amplectenda est sententia Auerrhois 4. *collig.*27. reprobantis in accessionibus mutationes.

Ex parte complicationis aliarum febrium accidere etiam solet, *vt cap.vlt.cit.* Galenus aduertit, dicens: *sæpè verò ob circuituum complicationem quæ à Medicis ignoratur, videntur absque ordine accessiones in ægrotantibus fieri.*

De curatione nihil à nobis agendum, quoniam hoc A solùm exemplum proposuit Galenus, vt Medici deinceps edocti duplicatas accessiones internoscere, & remediorum conuenientem ordinem offerre possint: certum enim est humorem superfluum esse expurgandum, ita vt si cum bile flaua, crassi, pituitosi,& melancholici humores redundent, qui vnica vice excerni nequeant: ij cautè, & maxima cum præmeditatione sint vacuandi, roboranda viscera, intus, & extra adhibitis. Demum deobstruentia offerenda, & cætera quæ in tertiana notha Medicorum peritissimi celebranda consulunt: nam huius febris natura eadem est cum tertiana duplici, aut triplici, solùm dissident in duobus, primò quia in notha vnica tantùm est minera putredinis, in duplici, aut triplici, duplex, aut triplex esse contingit. Secundò, quoniam simplex à minori, triplex à maiori humoris copia scaturit, quare maiorem expostulat vacuationem. De duplicis,& triplicis tertianæ curatione proprium faciemus caput in praxi Historiarum, proprio libro de febrib. quam ad omnes de Medicorum Principum Historia libros paratam habemus. Interim lege expertissimum Ludouicum Mercatum *lib. 6. de febribus, cap. de notha,& duplici tertiana.*

QVÆSTIO XXX.

Vtrùm tertiana notha sit longior quotidiana, vt contra Galeni, & Auicennæ mentem, Vega, Brauus, Gentilis, & alij arbitrantur.

COMMENTARIVM.

NAm *accessionum prolixitas ad octo horas contracta.*] Vt omnia quæ hactenus de accessionum anticipatione, postpositione, breuitate, longitudine, duplatione, & varietate diximus inter se cohæreant, vehementer facit quod summus auctor Auicenna ad hunc ferè modum prodidit. Dum enim comparationem faceret inter longitudinem accessionis tertianæ nothæ, & quotidianæ sic alloquitur 1.4.*tract.2.cap.*47. de febre phlegmatica, *& eius eradicatio in pluribus est intra quadraginta dies, &c.* Tertiana verò notha durat vltra medietatem anni, ex ipso 1.4.*tract. 2.cap.*45. *Et hæc quidem non pura quandoque prolongatur tempore longo, & circiter medietatem anni, &c.* Deinde tertianæ nothæ accessio longior est accessione quotidianæ: quoniam huius accessio ad 18. horas extenditur, vt ait Auicen. 1.4. *tract. 2. cap.* 47. §. *Et sunt ei horæ sicut reliquis febribus, & minor horarum sui principij secundùm plurimum est decima octaua, &c.* & tertianæ nothæ accessio extenditur ad 40. & 48.horas *vt 2.feb.8.post med.* probauit Galenus, & firmat Auicenn. 1. 4. *tract.2. cap.37.§. Et in non pura prolongatur paroxysmus, vt perueniat ad viginti quatuor horas, aut triginta horas, vsque ad horam suam, & tepescit donec complentur* 48. *horæ, &c.* Ex quibus omnibus fit manifestum tam in temporibus vniuersalibus, quam particularibus tertianam notham esse longiorem quotidiana.

Ex altera parte video argumentum fortissimum ex præclara Galeni doctrina desumptum. Is enim strenuus dux 2.*feb.8.ante med.* de hemitritæo verba faciens docet quod quando miscetur flaua bilis cum pituita, sicut pituita reprimit celeritatem bilis, eiusque acrimoniam, & calorem remittit, ita bilis, pituitæ tarditatem accelerat, & hoc modo pituita ob miscellam bilis, redditur minus frigida, lenta, aut crassa, flaua autem bilis ex pituitæ mixtione, minus calida fit, magis crassa,& difficilius concoquitur. Si hanc doctrinam pensites ad vnguem, tertiana notha breuior tibi videbitur quotidiana, quia tertiana notha fit ex humore minus crasso, & magis calido. In hunc sensum dicebat Auic.1.4.*tract.4.cap.*18. statum semitertianæ esse velociorem statu quotidianæ.

Vt verò hunc tantum nodum extricare queas longitudinis, & breuitatis accessionum, & temporum vniuersalium causas cum Gal. 2.*feb. vlt.* in compendium redigas velim: quoniam breuiores fiunt accessiones, vel ratione humorum, vel ratione virtutis, vel ratione corporis. Crassities enim, lentor, aut humorum copia,

accessiones longiores, & tempora vniuersalia morborum A faciunt longiora, vt in quotidiana, & quartana satis patet: multitudo enim materiæ suffocat, vix accenditur, tardè resoluitur, vt patet in combustione plurium lignorum, contrà tenuitas, & parua quantitas sunt breuitatis causa. Facultas robusta, breuiores; debilis longiores constituit accessiones. Corpus rarum, transpirabile, abbreuiat, densum producit accessiones. Similiter tempus frigidum, regio frigida, longos generat morbos, & prolixas gignit accessiones, tempus autem calidum, abbreuiat.

His iactis insurgit Christoph. à Vega, Medicus præclarus, *in com. lib.2. de dif. feb.* Gal. *cap.* 9. tertianam notham minus longam esse in temporibus vniuersalibus ea febre quæ fit ex sola pituita, dummodo aggregatum ex bile & pituita non excedat pituitam solam: nam si maior quantitas humoris reperitur in tertiana notha, nil B mirum si ipsa quotidiana longior existat. Sed quoad primam partem, miror doctissimum virum ita contra Galenum depugnasse, quoniam apud eius doctrinam ratum est, tempora particularia valdè esse proportionata temporibus vniuersalibus, sed tempora particularia tertianæ nothæ longiora sunt temporibus particularibus quotidianæ, vt supra ex Gal. & Auic. mente comprobauimus, ergo & tempora vniuersalia erunt longiora.

Secunda pars quæ probat tertianam notham esse longiorem ratione maioris quantitatis materiæ, & defenditur à Ioanne Brauo, viro in Galeni monumentis versatissimo *in com. cap. 9. lib.2. de dif. feb.* Galeni, hoc modo impugnatur, quia si maior quantitas materiæ id efficeret, maximè esset, quia posset coniungi tota materia pituitosa, quæ efficit quotidianam, & tota materia biliosa quæ con- C stituit tertianam exquisitam, sed si hoc concedas accessio solùm potest extendi ad 30. horas, cum quotidiana ad 18. horas, & exquisita ad 12. extendatur, ergo cùm sæpè tertiana notha extendatur ad 40. & 48. horas, ratione quantitatis materiæ, temporum vniuersalium, vel particularium in tertiana notha prorogatio contingere nequit.

Omnes propemodum consentiunt posita paritate in copia humoris, dispositione virtutis, & corporis, & in reliquis, de quantitate, & substantia, humoris solùm consideratione facta, quotidianam esse longiorem tertiana notha, & semitertiana: si verò paritas hæc non seruetur, non esse extra rationem respondent, tertianam notham esse quotidiana longiorem. Sed hæc solutio defendi non potest; nam præterquam facta æqualitate in omnibus D intelligenda sit quæstio, aduersatur planè priscorum decretis, & superiori argumento contra Vegam posito facilè redarguitur.

Neque instes causam longitudinis oriri non ex maiori causa, aut duplicatione eius, sed ex miscella humorum, qua ratione Galenus 2. *prog.* 23. *&* 1. *cris.* 11. *&* 4. *aph.* 40. morbos ex variis causis concitatos tanquam difficiles, & diuturnos reprobat, magis quàm simplices: nam natura cum multis pugnatura, imbellis fit, & sic longo tempore vincit. Hæc responsio facilè reiicitur, quoniam tertiana notha ex humoribus diuersis non pendet, sed ex vitellina bile, licèt enim ad eius generationem supponantur diuersi humores, iam ipsi non permanent, alioqui constituerent hemitritæum, sed solùm permanet humor ille biliosus præter naturam, qui tertianam notham E constituit.

Alij, vt refert Gentilis *in extrauagantibus, quæst.* 14. sic soluunt dubitationem. Sumpta indicatione à substantia, & qualitatibus humorum licet tertiana notha debeat esse breuior, attamen ratione noxæ quam partes in ea patiuntur, cuius causa à suis actionibus distractæ, peccantem humorem nec coquunt, nec resoluunt, icircò tertiana notha longior esse solet: etenim resolutio non solùm fit à calore febrili, sed naturali. Si autem ab illis inquiras quæ sit causa maioris læsionis in tertiana notha, respondent, quia bilis vitellina, habet se veluti caliditas inhærens materiæ densæ, & crassæ, & ideo diu, & importunè stimulans, & naturam premens, vehementer transmutat, & grauia symptomata excitat, caliditas verò quotidianæ est in pituita veluti consopita, & icircò vniuersa causa quæ facit tertianam notham ob læsionem partium, & nonum humorem ex earum debilitate regenitum, tardiùs resoluitur.

Hæc expositio licèt vera sit, & diutino medentium experimento firmata, non reddit tamen causam ob quam tertiana notha in quacbilis vitellina componitur ex tota materia febris quotidianæ, & ex tota materia tertianæ exquisitæ, duret longiori tempore, quam duraret vtraque febris per se. Deinde etsi verum sit magis lædi partes à calore recepto in bile vitellina, quam à calore recepto in pituita, hac ratione tertiana exquisita esset longior, tertiana notha, quia à calore bilis flauæ ampliùs partes læduntur, quam à calore bilis vitellinæ, quia illa tenuior est, calidior, acrior, & magis irritat, vitellina verò est sufficienter crassa, sed hoc non est dicendum, ergo nec illud.

Ergo, vt semel concludam, causa longitudinis tertianæ nothæ, posita paritate in omnibus, præterquam in humoribus ea est dicenda, quod bilis vitellina, cùm tenuior sit pituita, ob mixtionem flauæ bilis, remotissimas partes ampliùs penetrat, in quarum meatibus ita infigitur, vt vix educi, aut resolui queat, cum verò pituita ob crassitiem, & lentorem neque penetrare, neque adhærere poris partium possit, ex eo tertiana longior est in temporibus vniuersalibus, & particularibus quam quotidiana, maximè quoniam in tertiana notha adsunt obstructiones internæ visceribus contumaciter adhærescentes, quæ quantum faciant ad longitudinem, omnibus compertum esse reor, & firmauit supra citato exemplo Galenus.

HISTORIA XXIX. GALENI, De semitertiana.

Exquisitæ semitertianæ, historia celebris.

Nuper quadam muliercula in paribus diebus horridam habebat accessionem, semitertianæ exquisitæ propriam, in imparibus manè alterā quandam; ea quæ præcesserat longè minorem, vt altera die semitertianæ febris accessio supra accessionem aduenire videretur, quod in tali febre fieri cōsueuit: circa octauam verò horam diei altera inuadebat accessio cum rigore vehementi, omnia tertianæ febris indicia exquisitè afferens, iam verò hæc contracta sudoribus, ac bilis vomitionibus hora tertia noctis, mox extendebatur ad diei paris horam secundam, & cum iam infebricitationi appropinquaret, rursus horrida, atque inæqualis accessio succedebat quam in paribus diebus fieri diximus, deinde per totū diem malignè compressa, ac deinceps adaucta, vix occidēte sole ad statum perueniebat, ac declinare incipiebat hora quarta noctis, deinde manè rursus ex abundantibus reliquiis augmentum non valdè inæquale vsque ad octauam horam intendebatur, & cum iam manifestè statum obtinere febris videretur, iam febrē hanc altera febris exquisitæ tertianæ accessio excipiebat. Hāc nos febrem statim die secūda ex complicatione semitertianæ febris, atque tertianæ factam agnouimus. Longè verò certiorem tertius dies præbuit cognitionem, atque in spem venimus alterum tertianæ febris circuitum citò finem habiturum, alterum in longū tempus debere portendi; quod etiam contigit, & tunc apertè visum est in reliqua parte ægritudinis solam superesse semitertianā, quæ principium quidem totius circuitus in pari die faciebat, in die verò impari superaccendebatur. Tales quidem mixtiones non est vniuscuiusque dignoscere, &c. Galenus lib.2. de crisib.9.

PARAPHRASIS.

Galenus postquam hoc libro in antecedentibus capitibus de febribus compositis disseruit, has diuisit in eas quæ fiunt per confusionem, & in eas quæ fiunt per complicationem. Hæ sunt quando eodem tempore sed diuersis horis inuadunt, cuiusmodi sunt tertiana duplex, & subintrans

subintrans, quæ licèt variis horis repetant, vnam tamen febrem compositam efficiunt: nam duplex tertiana quotidie suas facit accessiones, ita tamen vt de tertio in tertium sibi respondeant, tertiana verò subintrans tertio quoque die suas habat accessiones, cæterùm antequam vna finiatur alia succedit. Per confusionem autem sunt quæ vno eodémque tempore laborantem aggrediuntur, vt est hemitritæus.

De hac febre tam prisci, quam Iuniores peculiarem fecerunt commemorationem, & præsertim Hipp. *in epidemiis*, & Galenus *hoc loco*, *&* 2. *feb.* 8. Hemitritæus ergo ex Galeni, & Auic. sententia 1.4. *tract.*4. *cap.*17. est febris composita ex duabus febribus, quarum vna est tertiana, & altera est phlegmatica, & fit in vno die paroxismus tertianæ, & quotidianæ simul. Quamuis autem multiplex sit huius febris compositio ob varias complicationes quæ ex tertiana, & quotidiana fieri possunt, quas citatis locis retulit Galenus, tamen exquisita semitertiana fit duntaxat, quando componitur tertiana intermittens cum quotidiana continua, & in ea humor æqualiter dominatur, & eodem tempore, licèt diuersis horis, accessionem habet.

Hanc passum fuisse hunc adolescentem ex historia constat manifestè. Hæc quadtupliciter componitur, videlicet tertiana continua, cum quotidiana continua, tertiana intermittens, cum quotidiana intermittente, tertiana continua cum quotidiana intermittente, tertiana intermittens, cum quotidiana continua.

Sed superiùs dicta exquisita est facta ex quotidiana continua cum tertiana intermittente, quarum vtraque simul inuadit, & altero die vnicam tantùm habet accessionem, altero verò die duas efficit, si pares ambo sint humores exquisita fit, si tamen bilis exuperet, ardentior fit, & tertianæ magis affinis, si pituita, mitior, magisque quotidianæ particeps.

Semitertiana, ex mente Hipp. 1. *epid. sect.* 1. *text.* 23. *est horrifica, continua, acuta, non omninò intermittens, vno die leuior, altero inuadens grauius, & in summa in dies acutior*, addit 1. *epid. sect.*3. *text.*5. *maximè lethalis.* Non dicitur horrida, quia incipit cum horrore, sed quoniam per totam ferè accessionem producitur horror.

Est continua, quia ex duabus intermittentibus fieri non potest, sed ex altera intermittente, altera continua. Ita firmauit Galenus *lib.* 1. *epid. sect.* 3. *com.* 5. eiusdem opinionis Hippocratem fuisse affirmans. Sed cur ille *in lib. introduct. c.*13. & *in lib. de typis c.*4. hanc febrem non solùm inter continuas, quam intermittentes numerauerit, Respondent Anutius Foësius *in œconomia librorum Hipp.* & Ioannes Gorræus *lib. definit. medicær.* textum esse corruptum, immò libellum de typis non esse Galeni, sed Agathini. Sed non est approbanda solutio: quoniam citra necessitatem mendam arguit in sententia quæ commodam patitur explicationem. Dic tu in vtroque loco vera pronuntiare Galenus: nam in libro de typis loquitur de non exquisita, quo pacto explanandus Celsus *lib.*1. *cap.*3. qui eam facit intermittentem *in epid.* de exquisita est intelligendus.

Est acuta, & periculosa, immò valdè lethalis, morbi enim acuti, vt Archigenes ait referente Galeno cum velocitate sunt periculosi 3. *de dieb. decretor.*13. & 1. *acut.*8. Sed quid respondebimus Hippocrati 1. *epid. sect.* 3. *text.* 5. qui eam morbis longis annumerat dum de semitertiana loquitur. *Tabidi, & qui longis morbis detinentur, hac præcipuè ægrotant?* Respondet Vallesius perdoctus *in com.* febrem hanc morbum longum non esse, sed longis superuenire: cùm enim hæc febris, variis, & periculosis symptomatibus stipata, vigiliis, delirio, syncope, cataphora & aliis prolatis à Galeno *lib. de typis, cap.* 4. ægros premat, facultatésque omnes labefacter, non potest non esse morbus acutus, sed longis morbis superuenit, infirmata facultate, auctis cruditatibus, adusto sanguine, & adaucta bile, quæ omnia & quotidianæ, & tertianæ fomentum præstant. Deinde præcipuis membris debilibus factis pituitosi, & biliosi humoris in corpore copia accrescit. Quæ omnia cum exacto iudicio Galenus perpenderet, semitertianam esse indicauit.

QVÆSTIO XXXI.

Vtrùm febres continuæ rectè ab intermittentibus à Galeno, & Auicenna distinguantur.

COMMENTARIVM.

Tertianæ febris circuitum.] Galenum, Medicorum summum, quem vt diuinum virum suspicit, & admiratur Græcia, ea fuisse prudentia legimus, ea mentis acie, nunquam non collimante, insuper & ingenij promptitudine, vt discipulos suos toto animi affectu docens, illis salubria forent monita, ab eius ore vbertim, dulciéque prolata. Hic in multis locis, præsertim *lib.* 2. *cris.* 3. febrem continuam ab intermittente distinguit, quoniam in hac humor extra vasa defertur non autem intra ea continetur, in continuis autem modo contrario hæc contingunt, quoniam humor intra venas est, à quo ob viciniam cum corde eleuantur fuligines putridæ, quæ febrem non intermittentem faciunt, sed continuam. Quapropter 2. *feb.*1. *&* 3. *&* 2. *cris.*6. probat febrem ardentem non distingui à tertiana exquisita, nisi quia illa habet causam extra venas, illa intra, 4. *aph.*59. *&* 63.

Sed si hæc vera sunt, cur Galenus 2. *cris.* 6. confundit tertianam cum exquisito causo, vtrasque febres complectens nomine febris ardentis, cuius duo inseparabilia signa traduntur à Galeno 3. *epid. sect.*3. *com.*30. *&* 4. *acut. com.*1. scilicet sitis intensa, & deurens calor? Dic: Galenum de tertiana continua esse intelligendum; Arabes tamen eas tripliciter distinguunt, primò quia in tertiana continua notabiles exacerbationes de tertio in tertium reperiuntur, at in causo non similiter contingit ob ingentem inflammationem bilis. Secundò, humores in tertiana continua continentur in vasis totius, in causo autem iuxta cor. Tertiò, quia causus maximam habet inflammationem bilis, tertiana verò continua fit à magna copia bilis, sed non tantùm inflammata, cum magis à corde distet, quare in causo maior refrigeratio est necessaria, quam in illa.

Insuper hæc doctrina Gal. *lata* 2. *cris.* 6. *&* 2. *feb.* 1. quòd intermittentes distinguantur à continuis; quia hæ habent humorem intra vasa, secus illæ, intelligenda non est de febribus symptomaticis, quales statuuntur, quæ ab inflammatione alicuius membri principalis ortum ducunt: hæc enim etsi generentur ab humore extra vasa contento, tamen continuæ sunt, quia assiduè à membro inflammato putridæ fuligines eleuantur, quæ in propria substantia excalfacientes cor, febrem continuam constituunt: Cur igitur Galenus *locis citatis* simpliciter asserit febrem continuam generari ab humoribus intra vasa contentis? Dic: causam esse quia ibi solùm Galenus de febribus simplicibus sermonem instituit, in quibus eius doctrina est verissima: nam febris simplex non fit continua nisi putrida fuligo accedat ad cor, quod in febribus simplicibus solùm fit quando humor morbosus intra vasa continetur.

Verùm rogabis, si in inflammationibus, siue febribus symptomaticis humor contentus extra vasa potest efficere febrem continuam, cur etiam in interpollatis humor contentus extra vasa eandem continuam non gignet? Dic: causam esse quia in inflammatione humor circunscriptus & vnitus, continuò euaporat ad cor, nec dissipatur, quemadmodum humor accessionem faciens, qui per ambitum corporis dispersus, tum magis transpirat, minus calet, & ebullit, nec ita continuum vaporem ex se emittit.

Deinde febres continuæ ab intermittentibus distinguuntur penès periculum: quoniam continuæ maximè sunt periculosæ, 4. *aph.* 43. ita vt asserat Hipp. 1. *epid. sect.*3. *text.* 3. in continua febre morbos esse acutissimos, maximos, grauissimos, ac præ cæteris lethales, febres autem intermittentes periculo vacant, ex Hipp. 4. *Aph. cit.* quod intelligatur penès naturam morbi: nam ex natura

humoris maligni, & pestilentis etiam tertiana interpolata interimit. Adde sententiam Hippocraticam non esse simpliciter intelligendam, sed collatione facta ad febres continuas: nec omnes interpolatæ periculo carent; nam quotidiana longa est, & periculosa, ex Rasio 10. *ad. Almans.* 22. & tertiana notha est febris mala, & periculosa, vt ibidem docet. Si autem quæras ordinem periculi in intermittentibus. Dic; magis periculosam esse quotidianam tum ob frequentiam accessionum, tum ob earum longitudinem tum ob membrorum naturalium, scilicet iecoris, & ventriculi læsionem concomitantem hanc febrem, tum ob curationis contrarietatem: febris enim requirit auxilia frigida, & humida, & causa illius, nempe pituita expostulat præsidia calida, sicca. Secundum locum periculi videtur obtinere febris tertiana, præsertim si fuerit notha: quoniam pura multò salubrior est 4. *aph.* 59. *& 1. epid. sect. 3. text.* 8. Vltimum locum sibi vendicat quartana, hæc enim ex se omnium est saluberrima, adeò vt Hipp. 1. *epid. sect.* 3. *text.* 4. eam appellet omnium febrium securissimam, & facillimam.

Si vltrà expostules quomodo febres intermittentes inter se distinguantur penes longitudinem, dic ex Gal. 1. *ad Glauc.* 8. *& 2. cris.* 11. inter omnes febres intermittentes, breuissimam esse tertianam, secundo loco quotidianam, & omnium longissimam esse quartanam. Nec instes quod à quibusdam asseritur accessionem quotidianæ longiorem esse quartanæ; licèt enim id concedatur, non tamen inde sequitur, quotidianam longiorem fore quartana: quoniam longitudo cuiusque accessionis ortum habet ex eo quod humor faciens febrem diutiùs febrilem calorem conseruet, quare cùm pituita ob humiditatem quam habet diu illum retineat, quam melancholia, sequitur, vt febris pituitosæ accessio longior sit quàm febris melancholicæ. Longitudo autem totius morbi in intermittentibus ex alia causa emanat, nempe ex portione humoris relicti in putredinis foco, qui nouam concitat accessionem, quousque attenuatus integrè expurgetur, & quoniam inter omnes humores melancholia ob summam crassitiem quam habet longiori tempore durat in dicta minera, antequam tenuior facta resoluatur, proinde facit febrem longiorem, quàm alij humores, adeò vt ex Auicenna 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 61. quando non accidit in ea error durat per integrum annum, & quandoque durat duodecim annis, & ex Gal. 2. *de dieb. decretor. cap.* 10. in tot annos incidit, quot alia diebus iudicata est, id est, in 14. annos incidit, sicut febris acuta in 14. dies.

Differunt etiam ex Galeno 2. *cris. cap.* 6. quia intermittentes incipiunt cum rigore, aut horrore, & intermittunt, siue desinunt in quietem cum vomitu, aut sudore, continuas verò non antecedit rigor, ex Auic. 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 3. quod intelligendum est de rigore magno, & periodico, qualis in solis febribus intermittentibus reperitur, vt constat ex 4. *aph.* 63. paruus tamen rigor aliquando incidit in principio febris continuæ, vt testatur experimentum, & Galenus 1. *ad Glauc.* 5. cuius effectus duplex causa traditur, prima quia venæ per quarum cauitatem humor mouetur sensum participant, 6. *aph.* 5. Sed ea ratio non videtur recipienda, quia, vt constat ex Gal. 16. *de vsu part.* 12. *venæ, & arteriæ cuiuscũque partis omnino sunt sensus expertes, siue illas frãgere velis, siue laqueis excipere*; quòd igitur Galenus asserit, aliis partibus quæ sunt in rene, nẽpe arteriis, & venis patientibus dolorem sentiri acutum, non significat arterias ipsas in se, & venas sentire, & dolere, sed ob ipsarum affectum sequi dolorem, vitio scilicet parti sentienti communicato, nempe membranis ipsis arterias, & venas parte externa succingentibus. Altera causa certior est, quia licèt humores intra vasa moueantur, vapores tamen musculis communicati aliquem possunt dolorem inducere, maximè si acres sint, & mordaces, qui in biliosis febribus cùm redundent, partium rigorem excitare queunt.

Itaque in febre intermittente apparet momentaneus rigor, continuæ verò ex Auic. 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 1. nec cum rigore, aut notabili horrore, inuadunt, in quam sententiam ipse 1. 4. *tract.* 4. *cap.* 16. *ad fin.* scribit, quod si appareat euidens rigor, aut frigus extremorum, significatur adesse etiam intermittentem, & sic febrem esse compositam. Quo pacto Galenus 2. *feb.* 8. *ad med.* §. *Nam cùm omnis febris cõtinua, &c.* continuarum propriũ esse non horrere, nec rigere affirmat, quæ sententia de frigore, rigore, aut horrore periodico est interpretanda: potest enim febris continua cum frigore, rigore,, aut horrore in primo insultu inuadere.

Si tamen, inquit Auic. *loco nuper citato*, paroxysmi continuarum cum frigore incipiunt, hoc ex duplici causa euenire profert, vel ob virtutis imbecillitatem, *ex 4. aph.* 46. aut ob retrocessum caloris innati 7. *aph.* 1. non tamen recipiendum est in febribus continuis posse dari frigus, vel rigorem in primo earum insultu nisi ob causas dictas, id significauit Galenus. 2. *prog. com.* dicens: *At verò per morbos acutos annotatio interdum cum rigore prehendit, aut frigore non solùm extremas corporis partes, sed etiam cutem circa costas, ac ventrem, frigidum reddens.* Hoc pacto est explanandus Auicenna 1. 4. *tract.* 2. *c.* 6. *ad fin.* dum ait. *Sed parum de ambobus est in conclusa*, hoc est parum de frigore & rigore, quoniam hæc ambo remissa in principiis accessionum febrium continuarum apparere possunt.

Igitur propter debilitatem virtutis, aut propter retrocessum caloris ad interiora, possunt continuæ suas inchoare accessiones, quo pacto contingit in intermittentibus, differunt tamen, quod in continuis per horrorem humor extra vasa non demandatur ad partes sentientes, sed ad vasa minora quæ obtuso sensu prædita sunt. Propter debilitatem virtutis contingit frigus, siue horror in principiis accessionum febrium continuarum, quia natura in principio singularum accessionum ob sensatam humoris malitiam, se exonerare, & extra vasa maiorem humoris partem pellere conatur: illa tamen ob virtutis debilitatem intra vasa remanet, quæ continuitatem seruat. Quare apud Hipp. 4. *aph.* 46. in febre non intermittente contingit rigor febre non deficiente, ægro iam debili. Iccircò ob hanc causam rigor eueniens, est signum malum, ex Auic. 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 1.

Ob hanc causam experimento fidissimo compertum est quam plurimos ex tertiana continua decedere, afferente tertio quoque die rigorem manifestum, qui plerisque ex tertiana notha subintrante perire iudicantur, quum potiùs hæ febres tertianæ sint: continuæ simplices, exitiales ob dictam causam. Ita febres puncticulares, & illæ in quibus minutæ apparent vacuationes, vt sudor exiguus, stilla sanguinis è naribus cum rigore, vel horrore suas inchoant accessiones, & ferè sunt mortiferæ, & ex toto prauitatem denunciant, ex Hipp. 2. *prorrhet.* 47. quoniam hæ vacuationes sunt decretoria non decernentia, quæ lethalia sunt, aut difficilis iudicationis. Hæ febres naturam semitertianarum æmulantur, quæ horrificæ appellantur ab Hipp. 1. *epid. sect.* 1 *text.* 23. dicente. *Infestabant plerósque febres horrifica, continua, occulta, omnino non intermittentes, modus autem semitertianus, &c.*

Rursus Auicenna 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 3. addit alia indicia quibus febris continua ab interpolata dignoscitur. Primum sumit ex pulsu, dicens quod in eo diuersitas, id est, inæqualitas est valdè apparens secundùm febrem, ad differentiam aliarum inæqualitatum quæ ex causis accidentalibus contingere possunt, & ad differentiam inæqualitatis ratione paroxysmi, quæ in intermittentibus est maior. Est etiam pulsus vt plurimum inordinatus in continuis, & sine ordine, id est, sine rythmo, non seruans proportionem, & consonantiam, huius euentus causa assignari potest, quia materia intra vasa multò magis virtutem grauat, quam extra vasa existens.

Aliud signum est continuitas, & vehementia diuersitatis, id est, inæqualitatis ipsius febris in augmento, quod signum affert Galenus *lib.* 1. *ad Glauc. cap.* 8. *in princip.* §. *Si verò inæquale habuerit incrementum*, &c. dicitur autem inæquale fieri augmentum, quum non æqualiter, & vniformiter semper increscit febris donec consistat, sed aliquando increscere, postea verò consistere, & quasi inclinare videtur, & paulo pòst iterum increscit, & hoc est quod innuit Auic. 1. 4. *tract.* 2. *c.* 3. dicens: *minuitur enim*

enim quandoque, & augetur vice alia. Hoc signum non tantum indicat quod febris sit continua, sed quod etiam futura si diuturnior, ex Gal. *loc. nuper citato.* quia putrescentium humorum diuersitatem fortè significat, & cùm hæc varietas, seu inæqualitas in continuis potius, quàm in intermittentibus reperiatur, ob id hoc signum febrem continuam significat.

HISTOR. XXX. RHASI, De semitertiana.

Semitertiana maligna, & diuturna, ptissana, & aliis commodis auxiliis, sanata.

Filius Anohoc monoculus passus est deteriorem, & maligniorem speciem hemitritæi, quæ erat multa acuitatis, & cronicata est, & Medicus eius assuescebat dare ei trochiscos de spodio, & consului ei quod acciperet pryssanam per duas horas post syrupum acetosum, & quod tardaret cibum suum quolibet die, quousque alleuiatus esset à febre, & quod hora paroxysmi prouocaret vomitum, & cum regulatus est isto regimine satis, fuit visum sibi difficile, & petebat aliud regimen melius, dixique ignoro pro te melius, & conuenientius regimen, & discessi ab eius cura, & post decem dies inueni ipsum ambulantem per villam, & liberatus est omninò, &c. Rhasius in lib. de mirabilibus curis quas ipse expertus est.

PARAPHRASIS.

Febrim semitertianam esse fetam, periculóque plenissimam, horridáque symptomata in accessione excitare Galenus auctor est *lib. de typis, cap.* 4. quippe quæ non solùm ventriculum, & neruosas partes, sed cor vehementer lædit, atque profligat; nam delirium, syncopem, vigiliámque affert importunam, quare lingua exuritur, anima deficit, viscera agone premuntur, feruent humores, spiritus excandescunt, sanguis ebullit. Demum periculosissimus hic typus est, horridus, ferinus, lethalis, & rigoribus assiduis continuò naturam lacessens, & premens.

Sed soluenda est dubitatio quæ ex dictis Galeni depromitur: nam si semitertiana componitur ex quotidiana continua, & tertiana intermittente, & harum vtraque non ita est lethalis, cur ex his composita febris erit illis deterior, maximè quia pituitæ lentorem bilis calor attenuat, & eius pigrum motum accelerat, & acrimoniam bilis, pituitæ humiditas contemperat. Hoc modo Hipp. 2. *prog.* 38. vomitum syncerum reprobat, laudat permixtum ex pituita, & bile. Ita ipse accessum contrarij morbi ad præcedentem laudat, vt febrem superuenientem conuulsioni 2. *aph.* 26. & 4. *aph.* 57. & 5. *eiusdem* 5. ebrietati, & 6. *lib. aph.* 40 dolori circa hypochondrium, & eodem *lib.* 1. *aph.* 51. Apoplexiæ & 6. *epid. sect.* 3. *text.* 10. Epilepsiæ. Igitur morbi compositi minus sunt deteriores simplicibus, & ex consequenti hemitritæus minus periculosus est quàm qualibet ex componentibus febribus.

Dic tu hoc modo. Morbus compositus, & longior, & deterior est vnoquoque simplici componente; si compositio fiat ex contrariis affectibus quorum vnusquisque propriam curationem requirat. Hoc modo Hipp. 2. *prog.* 23. & 40. & Galenus *ibidem*, & 4. *aph.* 21 *in fin.* & 40. & Celsus *lib.* 2. *cap.* 6. maximè reprobat deiectiones variegatas, id est, habentes varios calores, hæ enim *vt lib.* 1. *cris. c.* 11. *in fin.* corpus variis affectibus obnoxiū significant, & proinde longum, & malignum fore morbum præostēdunt.

Ratio est in promptu, quia si curatio fiat à natura, hæc contraria tam aduersa, & inuicem pugnantia superare nequit, aut saltem longo temporis spatio id efficit, vno solùm moderato calore vtens, quod est ipsius primum instrumentum, si fiat ab arte, Medicus ægrè, ac difficulter tam varios, & complicatos affectus curare non poterit. Remedia enim quæ alteri ex illis prosunt, aliis nocent, quare meritò hemitritæus multo periculosior est tertiana;

A & quotidiana ex quibus componitur, & sic meritò vocatur ab Hipp. lethalis 1. *epid. sect.* 3. *text.* 5.

Ex eadem causa compositæ febres reprobantur valdè, quia ex maiori humoris copia emanant, maximè si ex acuta, & cronica conflentur, vt febris continua cum quartana, quoniam acuta febris diu non potest durare, cronica verò citò non potest curari. Ob hanc causam hydrops cum febre lethalis est 2. *prog.* 1. & deiectio versicolor reprobatur, ex Hipp. *eodem lib. com.* 27. & vomitus varij, eodem *lib. text.* 40. quoniam varias humorum sortes intra corpus contineri indicant. Hoc pacto quiuis lapsus inæqualis deterior censetur æquali, ex Gal. 6. *de sanit.* 9. contraria enim intemperamenta reddunt corpus maximè insalubre. Hoc modo varia aëris constitutio damnatur 3. *aph.* 1. Nam vires mirandum in modum labefa-

B ctat, atque eneruat, & hac causa autumnus, ferinus censetur, & lethalis ab Hipp. 3. *aph.* 9. & in eadem mensa ciborum varietas condemnatur 1. *acut.* 18. & 3. 1. *doct.* 1. *cap.* 3. quoniam nec facilè, nec benè à natura concoqui, nec superari queunt.

Si tamen compositio ita fiat ex variis affectibus, vt alter alterius vitium emendet, neque propriam curationem requirat, hæc compositio laudabilis est, & omninò reddit morbum salubriorem, & breuiorem, & sic laudatur febris conuulsioni superueniens 2. *aph.* 26. & 4. *aph.* 57. & in aliis morbis 6. *aph.* 40. & vtiliter in morbis frigidis 2. *prorrhetic.* 50. & in ebriis 5. *aph.* 50. dummodò tamen hæc febris non maneat propriam curationem expostulans, sed solùm affectum contrarium cui superuenit, emendet. Similiter laudatur esus contrariorum ci-

C borum, si alter illorum in pauca quantitate assumatur, gratia corrigendi alterius intemperamentum 3. 1. *doct.* 2. *cap.* 7. ita laudantur condimenta alimentorum, quia intemperamentum alimenti assumpti corrigunt, eodem modo in febre quotidiana laudatur commixtio bilis cum pituita, & pituitosa pura orta ex permixtione bilis malitiam pituitæ emendantis, est minus periculosa illa quæ ex pituita pura ortum ducit. Consule elegantissimum Castrensem Lusitanum *tract. de complexu morborum, cap.* 8.

Cùm ergo hemitritæus ob exuperantem pituitam diuturnior interdum existat, & secum graues morbos accersat, & periculosos, & temporis decursu officinis debilitatis alij repullulent morbi qui difficilem habent correctionem, & sæpè ob copiam prædominantis bilis, acutissimus sit, vt Paulus inquit *lib.* 2. *cap.* 34. Idcircò necesse

D est huic febri illico auxiliares manus adhibere. Et licèt ob exuperantiam contrariorum humorum incerta medendi ratio succrescat, & Medicus sæuissimis symptomatis, ex variis causis enatis perterritus curationem aggredi vereatur. Tamen necesse est aduersus pericula ire, & obuiantibus malis sese opponere.

Quare si calor vrgentissimus sit, corpus calidum, & exustum, frigidis attemperantibus vtaris tam in victu, quam in cæteris, si sanguinis præsentia adsit, virésque permittant, sanguinem parcè tamen emittere oportet, humores præparandi, attenuanda pituita, & coquenda, attemperanda bilis, & exuperantes deinde humores propriis pharmacis expurgandi, qui si mixti fuerint, alternatim, & paulatim vacuandi, pituitosi tamen humoris expurgatione in

E aliud tempus reseruata, cùm ob sui crassitiem difficiliùs concoqui possit.

Rhasius ad præsidia magna non accessit. fortè ob comminutum virium robur, sed solùm contemperantibus vsus est, quum febris esset acuitatis multæ, & ex biliosó, acutóque humore ortum duceret, & idcircò reiectis trochiscis de spodio, quia nimis adstringunt, ad alia remedia accessit. Horum cōpositionem tradit Mesuë, *tractatu de trochiscis*, & Nicolaus Fontanus, Medicus, nō minus elegans, quàm doctus explanat luculēter in suis institutionibus pharmaceuticis, *sect.* 10. *de trochiscis, cap.* 13. scis autem in febribus longis, qualis fuit hic, quod explicat per verbum *Cronicata est*, in quibus ferè adsunt obstructiones internæ, ex pituitoso humore etiam prædominante concitatæ, adstringētia non esse ex vsu, quia obstructiones adaugent, id equidem

obseruat

obseruat Auic. 1.4. *tract.* 2. *cap.* 7. adstringentia in initio febrium interdicens, vt sunt trochisci de rosis, spodio: nam astrictione resolutionem, & euacuationem impediunt 1. *acut.* 18.

In quem vsum ptissana summè iuuat: nam furentis humoris acrimoniam retundit, pituitam abstergit, quas operationes excellentiori modo præstare probat Auicenna 1.4. *tract.* 2. *cap.* 7. dicens: *quod interdum vna & eadem res confert febri, & causæ, veluti syrupus acetosus, simplex, qui componitur ex aqua, aceto, & sacchar*o, quod firmat infra *in cap.* 9. confert febri quia ratione aquæ, & aceti infrigidat, & sic complet indicationem quæ sumitur à febri. Deinde ratione aceti incidit, & crassos, viscidósque humores attenuat, & ob saccharum abstergit, & hoc modo indicationem quæ à materia desumitur complet, nempe coctionem, & quodammodo etiam vacuationem. Consule Vidum Vidium *lib.* 6. *de febrib. cap.* 4. *de Hemitritæo.*

Qua de causa optimo viuendi ordine præscripto, quod scilicet in hora accessionis abstineret à cibo, ob causas relatas ab Hipp. *lib.* 1. *aph.* 11. ne scilicet distrahatur natura à coctione humoris, néue alimentum oblatum corrumpatur, tandem vomitu in hora accessionis prouocato, à morbo conualuit, quoniam vomitus in febribus productis, quando videlicet materia mali, in primis venis copiosior stabulatur, est efficacissimus, hoc animaduerso, vt si veiis materiam antecedentem vomitu expurgare, in die quietis eum celebrare oportet, si verò gratia instantis accessionis eum exercere coneris, ad vacuandum humorem qui fieri debet futura causa morbi, mox ante accessionem imperabis, mite illud quidem sit vomitorium, quod suauiter peccantem humorem ex ventriculo, primísque venis exhauriat. Vomitus mouendus est tepida, oxysacchara, oxymelite cum aqua tepida, vel raphani decocto, aut seminis eius. Lenis vomitorij, & medіocris formam lege *lib.* 3. *in tom. histor.* 26.

HISTORIA XXXI. GALENI, *De quotidiana.*

A quotidiana, calidæ, & siccæ temperaturæ sunt immunes.

NAm *iuuenem, biliosa, ac sicca temperatura præditum nunquam vidi* huiuscémodi corripi febre, &c. Gal.* lib. 1. ad Glauconem cap. 7.

PARAPHRASIS.

INter plurima quotidianæ signa quæ à Gal. 2. *cris.* 5. Auicenna 1.4. *tract.* 2. *cap.* 47. & aliis proponuntur, illud est non infimum, cuius vi ad illius cognitionem accedimus, quum scilicet temperaturam paratam ad hanc febrem in promptu cognitam habeamus, dicit ergo Galenus *in cap.* in quo est propositum exemplum hoc, quod pueri, paruuli, pituitosi, crassi, ociosi, crapulis dediti, ebrietatibus, balneis post cibum à quotidianis facilè capiuntur, nequaquam calidi, iuuenes, graciles, exercitati, abstemij, tempestiuis balneis vtentes, ab ea apprehenduntur. Iuuat consuetudo, anni tempus, regio, & aliæ res nonnaturales augentes pituitam, quibus omnibus concurrentibus præcipuè si eo tempore, quotidiana plures inuadat, tunc febrem pituitosam fore certè Medicus poterit prædicere, quæ omnia in praxi Historiarum, *lib. de febrib. tit. de quotidiana* examinabimus diligenter.

QVÆSTIO XXXII.

Vtrùm causa circuituum in febribus intermittentibus, & aliis morbis referenda sit ad motum lunæ, planetarum, occultam proprietatem, actionem naturæ, an ad multiplicatam humoris congestionem. vt contra Galenum opinantur Conciliator, Gentilis, Garbius, Fernelius, Veiga, Valleriola, & alij Medici præstantissimi.

A

COMMENTARIVM.

HVius cemodi corripi febre.] Discordia nullum esse perniciosius vitium humanis ingenitum mentibus, à magnis proditum auctoribus scimus: siquidem dum quidam ad veritatis indaginem acuunt ingenium, variæ tunc exoriuntur rerum formæ, quæ veritatis speciem ostentantes, animis nostris fallaciarum nubila obiectant, & sic falsis opinionibus irretiti non solùm alios persuadere conantur, sed Magistros suos multiplicibus telis lacessunt, ac premunt. Quo pacto cogimur in hac contemplatione paulò acriùs, grauiúsque incumbere vt eius obscuritate discussa veritas elucescat, & à legentibus fructus percipiatur vberior.

B

Dubium est arduum, & plurimis difficultatum labyrinthis intricatum, vtrùm causa circuitum in intermittentibus, sit referenda ad corpora cælestia, occultam proprietatem, naturam nostram vt Classici putant, an ad multiplicatam humoris congestionem, vt Galenus sibi persuasit, de qua quæstione varij varia protulere, de quorum numero sunt Galeni interpretes *ad cap. vlt.* Gal. *lib.* 2. *de dif. feb. & ad cap.* 7. Auic. 1.4. *tract.* 2. & Gentilis *in extrauagantibus quæst.* 2. Conciliator *dif.* 88. Turisanus 3. *art. medic. com.* 38. Nicolus *serm.* 2. *tract.* 1. *sum.* 4. *c.* 16. Argenter. 3. *de caus. morbor. cap.* 7. Vallesius 5. *cont.* 25. Altimarus 2. *part. de febrib. cap.* 10. Fernel. *l. b.* 4. *patholog. cap.* 11. Valleriola *in appendice loc. com. c.* 1. *ad fin.* Castrensis Lusitanus *lib.* 3. *de meteoris microcosmi, cap.* 17. Cardanus *lib.* 2. *cont. tract.* 2. *cont.* 13. Ludouicus Mercatus *lib.* 3. *de febrium causis.* Carterius, Petrus Mercatus, & alij viri peritissimi.

C

Hanc quæstionem ad curationem facere plurimum, præter sententiam Galeni 2. *feb. vlt.* §. *Nam reliqua omnia silentio prætercam, &c.* etiam euidenter constat: neque enim reditus accessionum impediri poterunt, nisi causa propter quam redeunt, intelligatur: quoniam *vt* 6. *aph.* 31. probauit Galenus, neque dolores oculorum poterunt persanari, nisi causa à qua generantur, cognoscatur, quæ cùm varia sit, variis præsidiis indiget.

Quapropter nos argumentum hoc ad mentem Galeni, & Auic. *locis citatis* agitabimus breuiter, diuersas proferentes iuniorum opiniones, vt iis reiectis, priscorum doctrina, stabilis maneat, & inconcussa. Febris ergo cessat, quia calor putredinosus agit in humorem putridum, donec ipsum dissoluat, atque ipsius humidum absumat, & fiat omnimoda eius resolutio, quod exactè docuerat Galenus 2. *feb. vlt.* §. *Restat nunc ergo, &c.* vbi docet

D

quod sicuti se habent ligna ad ignem, sic humor putrescens ad calorem, qui ex ipso accenditur: nam sicuti ligna eo vsque exuruntur, & ignem conseruant, quousque aliquid habent natiui humoris, qui vbi est absumptus, ligna in cineres vertuntur, & non manet ignis, hoc idem obseruatur in humore putrescente.

His sic constitutis docent Galenus, & Auicenna *locis citatis* remissionem febris tunc contingere, quando humores non omninò dissoluuntur, & transpirant, si verò omninò dissoluuntur, quia non remanet substantia aliqua quæ calorem conseruet, intermittit febris quousque alia materia de nouo accendatur, & sic reuertitur alia accessio, accenditur verò alia materia de nouo, quia semper in minera putredinis, humoris putridi & caloris, remanet vesti-

E

gium quoddam, & quædam veluti incineratio, & exustio ex priori putrefactione relicta, cuius ratione iterum in eodem loco alius putrescit humor, & hoc est quod ait Auic. 1.1. *tract.* 2. *cap.* 1. & remanet cinereitas eius, & ipsius terreitas, & infra subdit, *& iam remanserunt in eo reliquiæ caliditatis ex putredine prima, quãuis non remaneat materia, &c.*

Ex hac ergo vstione relicta principium sumit alterius accessionis reditus, & hoc voluit etiam significare Hipp. 2. *aph.* 12. dicens, *quæ relinquuntur in morbis recidiuas facere consueuerunt*, & idem significauit Gal. 4. *aph.* 63. docens *relinqui in corpore dispositionem præter naturam à qua secundùm circuitum febres reuertuntur*, vnde colligitur meritò dixisse Auicennam in quotidianis intermittentibus omnimodam, & exquisitam intermissionem non reperiri, in §. *Quãuis phlegmatica non eradicetur quin ibi sint reliquiæ occultæ,*

occultæ, quod etiam adnotauit Galenus 2.*feb.*4. quia videlicet ex humore, crasso frigido, & humido, magna fuliginum, & vstionis copia relinquitur, quæ cùm multò minor sit in tertianis, & quartanis, fit, vt ipsarum interuallum magis à febre sit immune.

Vtrùm autem humor accessionem aliam effecturus de nouo accedat, vel ibi generetur, *loc. cit.* non explicuit Auic. quod priùs docuit Gal. 2.*feb.vlt.* duo priùs præsupponens, primū quod in quali[l]et parte corporis quatuor reperiuntur facultates, attractrix scilicet, &c. vt constat ex Gal. *lib. de natur. facult.* passim. Supponit secūdò quod in quouis viuente duo sunt extranea, siue recrementa, alterum quantitate, alterum qualitate grauans, & sic quando partes sunt robustæ, & viæ patent, bene se habet corpus, quando verò pars aliqua debilis est, excrementa generat in quantitate multa, quæ si commodè expurgari possunt, extra corpus pelluntur, vt ibi posito exemplo in ventriculo ipse edocuit, qui per vomitum, ac per aluum superflua expurgare solet, quando verò hæc excrementa generantur in partibus, in quibus expulsioni extra corpus viæ non patent, tunc ex naturæ ordine expelluntur ad alias imbecilliores partes, donec ad imbecillimas peruentum sit in quibus humores residentes, quum deficiat virtus, vel non adsint viæ per quas vacuentur, ibi putrescunt, & hac ratione quamplurimæ fluxiones in corpore excitantur, sed hæ ratione partis suscipientis interdum eueniunt, quando scilicet debilis est, vel plus iusto calidior, vel aliqua affectione dolorifica laborat. Ob hanc ergo rationem aggregatur in loco putredinis alia materia de nouo, quæ nouam facit accessionem. Intelligendum tamen est humorem prædictæ fluxioni, vel putredini paratum non simul secundùm se totum fluere, vel putrescere, sed paulatim, secūdùm partes, quod scripsit Auerrhoës 4. *collig.* 27. dicens: *& causa propter quam habent circuitus, est quia humor qui putrefieri debet simul, & semel non putrefit.*

Plurimi de quorum numero est Conciliator *dif.*88. interpolatarum ordinatos circuitus lunę esse tribuendos asseuerant: nam hac de causa menstruæ purgationes certo quodam, & inuariabili ordine recurrūt. Sed hi facilè reiiciuntur, quia solùm alicuius circuitus causas docent, non tamen circuituum febrilium tradunt occasionem.

Alij verò causam circuituum ad lunæ motum non referunt, sed asserunt, quod quemadmodum motus pituitæ tribuitur lunæ, sic motus melancholiæ tribuitur Saturno, & motus bilis, Marti, ac proinde hos humores moueri secundùm illos planetarum motus asseuerant. Verumtamen hæc opinio nulla ratione defendi potest, & eam reprobant Aphrodiseus 1.*aph.* 12.*fol.*104. Argenterius 3.*de caus. morbor. c.* 7. Donatus ab Alto-mari 2. *part de febrib. cap.*10.*ad med.* Primò, quoniam hæc causa communissima est, de qua in præsenti non est sermo, sed de particulari, quoniam sidera, & orbes cælestes, non primò, & per se, sed aliquo mediante in nos operantur, quare hoc modo, non magis huius rei, quàm aliarum omnium rerum causas, quæ in nostro corpore peraguntur, ad superiorum vim, & prouidentiam reuocare possemus. Secundò, quoniam ex hac opinione solùm colligitur quare aliquis humor tardiùs, alius citiùs ebulliat & insolescat; non tamen intelligimus quare circuitus in febribus sint ordinati. Tertiò, sequeretur quòd perpetuò accessionibus cruciaremur, quum humores in nostro corpore contineantur semper. Vltimò etiam sanguini suus etiam circuitus esset tribuendus; contra Gal. 2.*de dif. feb. vlt.* nam motus illius etiam tribuitur Ioui.

Tertia opinio famatissima est; quam tuentur obnixè Gentilis, Fernelius, & Valleriola *loc. cit.* asseuerántq; causam reditus ordinati accessionum, esse proprietatem occultam, siue formam specificam vniuscuiusque humoris. Si verò ab eis quæras, quid sit proprietas, respondent cum Auic. 2. 1. *fen.* 1. *cap.* 15. esse formam substantialem, qua ratione *in libro de medicinis cordialibus, tract.* 1. *cap.* 10. *ad fin.* dicebat; *est natura inuenta in mixtis corporibus procedens ab eis*, & sic quādo aliqua actio à nulla agēsi qualitate procedit, proprietati tribuitur, quæ interdū ad actiones vtitur instrumentis, vt ignis in calefaciendo vtitur calore.

Hæc sententia confirmatur, quia motus v. g. bilis, quo facit periodum de tertio in tertium certus est, & ordinatus, ergo certam aliquam causam debet habere, qualis esse non potest quantitas, aut qualitas humoris, hæc enim valde euariant pro varietate victus, temporis, intemperamenti ipsius ægri, denique leui quocunque humore interturbantur.

At hæc opinio reproba est ob causas multas, & meritò refutatur ab Argēterio, Donato, Aphrodisæo, Harculano, & Hugone *in* 1.4. *Auic. tract.* 2. *cap.* 1. Cardano *loc. cit.* qui argumenta Gentilis apprimè dissoluunt. Primò, quia hoc modo omnia quæsita dissoluere esset facile. Secundò, hoc non est quæstionem explicare, sed effugere. Tertiò, proprietas hæc non inest nisi rebus perfectis & animatis, sed humores non sunt perfecti, nec animati, quomodo igitur poterunt habere motum à proprietate?

Quartò. Multi homines solent aluum expurgare singulis diebus, certis horis, & ordinatim, quod ad proprietatem fæcum referri non potest. Patet ampliùs, quia fœminis singulis mensibus menstruæ purgationes ordinatim fluunt, cuius ordinis causa esse non potest proprietas; siue forma substantialis humoris qui vacuatur; hic enim quandoque ichorosus est, aliquando sanguineus, sæpe melancholicus.

Quintò. Si ordo circuituum febrium contingeret propter proprietatem, & formam specificam humoris facientis febrem, numerus dictorum circuituum responderet numero humorum, quod falsum est; nam humores qui per circuitus mouentur, tres tantum sunt, pituita, bilis, & melancholia, multo autem plures sunt circuitus: nec enim solùm datur quotidianus, tertianus, quartanus, sed etiam quintanus, septimanus, & nonanus, vt docet Hipp. 1. *epid. sect.* 3. *text.* 2. 7. 9. multis auctorum testimoniis palam fecimus *lib.* 1. *in com. hist.* 30.

Sextò. Non modo febres, sed etiam ophthalmiæ, aurium, & capitis dolores, podagra, & arthritis per certa interualla; & statutis temporibus exacerbantur, vt experimento constat, & docet Galenus 2.*feb.*11. in quibus proprietas occulta seu forma specifica humoris à quo fiunt, assignanda non est: nam capitis dolor, podagra, & arthritis ab eadem specie humoris exorta sæpè in variis hominibus secundùm varias periodos exacerbantur.

Illorum verò præcipuum fundamentum corruit, quoniam licèt bilis habeat perpetuum, & constantem ordinem inuadendi de tertio in tertium, variata tamē quantitate, aut qualitate humoris ob aliquem errorem commissum etiam ille ordo interturbatur aliquando per decem, sæpè per plures horas, anticipando, aut postponendo (etiamsi semper inuadat de tertio in tertium) quod fieri non posset; si ordo inuadendi fieret propter proprietatē, & formam specificam humoris. Consule Mercurialem *lib.* 5. *de feb. cap.* 8. *de feb. putridis.*

Summus medicinæ magister 2.*feb.vlt.* vt suprà ex eius mente delineauimus in febribus putridis, certæ periodi, quam habent, causam, esse similem aceruationem humoris in minera, quantitate sua, vel qualitate, vel vtraque simul lædentem, & ita excitantem expultricem ad expellendum. In singulis itaque diebus aceruatur pituita in ea quantitate, & qualitate quæ sufficiat irritare naturam ad excernendum; bilis die tertio; melancholia die quarto; cuius causa sumitur partim ex varia quantitate humorum in vasis; in his enim plurimum continetur pituitæ, minus de bile, minimum de melancholia.

Altera causa sumitur ex modo substantiæ in hunc modum. In paroxysmo febris pituitosæ, ob lentorem crassitiem, & frigiditatem pituitæ, plurimū huius relinquitur in minera, quod accedentem humorem citò inficit, & ob putredinem, & calorem contractum multum, & velociter attrahit. Contra autem in paroxysmo febris melācholicę, tota ferè melancholia in minera contenta expellitur, quia lentore caret; & licèt ob crassitiem suam plus adhuc illius in minera relinquatur, quàm bilis in paroxysmo febris biliosæ, tamen quia melancholia ob frigiditatem suam

suam, & siccitatem vehementer putredini reluctatur, fit A vt fomes quartanæ minus attrahat in minera, & tardiùs adueniens alimentum inficiat, quàm fomes relictus in minera tertianæ, quare hæc reuertetur citiùs, quàm quartana. Ergo pituita citiùs facit periodum in vnaquaque die bilis, in tertia, melancholia in quarta, quoniã experimentum docet quantitatem pituitæ sufficientem irritare expultricem citiùs, tardius bilem, tardissimè melancholiam. Hoc modo experientia cognoscimus tertianam exquisitam septem circuitibus terminari, & morbos acutos quatuordecim.

Nunc ad opposita quibus plures Galeni doctrinam lancinant, & temnunt. Et primò sic, si bilis est acrior, & ampliùs irritat expultricem, quàm pituita, cur citiùs non B concitat accessionem, aut saltem æquè citó, quàm hæc. Dic: quia pituita magis, & citiùs molestat ob nimiam multitudinem suam, quàm bilis ob maiorem acrimoniam quam habet, & præcipuè ob conceptam putredinem, quàm magis, & citiùs contrahit, quàm bilis.

Secundò, Cur in minera febris quotidie aceruatur potiùs pituita, quã alij humores? Si enim humor aceruatur in minera, quia ab ea trahitur, trahentur præcipuè humores contenti in vasis, non pituita sola, immò potiùs attrahetur humor tenuior, & mobilior, qualis est bilis. Si verò aceruatur quia à membro expulsus, eò mandatur, cùm illud à quouis noxio irritetur, non solùm pituitã, sed alios humores expellet, & similiter in aliis febribus non aceruabitur in foco humor vnius speciei, sed promiscuè, & indifferenter humor in vasis contentus.

In hoc difficili Euripo fluctuant plures. Quidam re- C spondent, si causa aceruandi est tractus à foco, quod trahitur reddi simile fomiti præexistenti in dicta minera, si verò causa est in membro mandante, quum in hoc repe-riatur vitium inficiens alimentũ, simili qualitate inficietur, id quod confluere debet. Sed non videtur satisfacere, quia fermentum in minera febris pituitosæ, est portio pituitæ, vt dictum est, quod autem attrahitur, si sit bilis, aut sanguis, aut melancholia, non potest verti in pituitam, nec videtur credibile bilem tractam adeò breuiter verti in pituitam ob fomitem in minera relictum.

Dic ergo, in febre pituitosa pituitam in toto redundare, & proinde à minera potissimum trahi: licet enim ex modo suæ substantiæ ampliùs tractioni renitatur, quàm bilis, tamen cùm superflua est, non adeò à membris retinetur, quemadmodum alij humores cùm præ copia sunt naturæ infensi, & onerosi, atque ita minera in febre pi- D tuitosa, à vasis trahens potissimum pituitam attrahit, quia hæc cùm superflua sit, non adeò à natura retinetur, non similiter verò trahit alios humores, quia cùm hi non excedant, multò magis à natura retinentur, & ob eam causam tractioni renituntur, licèt ex modo suæ substantiæ sint multo aptiores vt trahantur. Quòd si humor aceruatur in minera quia eò mandantur à membro mandante, dic in febre pituitosa mandari solam pituitam, & non alios humores, quia illa sola excedit, & noxia est, quare sola membri expultricẽ irritat in quo continetur. Cæterùm ferè simul cum pituita attrahitur etiam, & demandatur bilis ob suæ substantiæ tenuitatem, ob quam causam contingit, cur rarissimè febres pituitosæ exquisi- E tæ reperiantur.

Tertiò. Bilis faciens paroxysmum potest mandari à paruo membro, sicut à magno, & in illo multo minor copia bilis sufficiet ad irritandam expultricem, & ita ad inducendam accessionem, quàm in magno, igitur febris biliosæ circuitus maximè variabitur penes illam varietatẽ membri mandantis, & eadem ratione penes varietatem magnitudinis, & paruitatis mineræ, in qua aceruatur humor. Dic. Cùm in dicta minera aceruatur humor, adest in illa aliquã causa corrumpens adueniens alimentum, qualis est coctricis imbecillitas, vel vitium alimenti, vel obstructio meatuum, vel fomentum in minera relictum, quare in tempore æquali membrum paruum aceruabit excrementum irritans expultricem suam, & membrum magnum aceruabit multum excrementum, irritans suam atque ita seruabitur eadem periodus, solùm eo distans, quia quando membrum recipiens, aut mandans est magnum, multum durabit paroxysmus, contra verò si membrum sit paruum, accessio breuis erit, quum à minori copia humoris oriatur. Itaque iuxta varietatem magnitudinis, aut paruitatis membri in quo aceruatur humor, accessionis duratio variabit, eadem tamen semper periodus seruabitur. Dic præterea, illam varietatem non variare speciem periodi, sed solùm efficere anticipationem, aut postpositionem paroxysmi.

Quartò, Aceruatio humoris in minera sufficiens molestare naturam, & irritare expultricem, plurimum variatur, tum penès victum, tum penès dispositionem membri & humoris, & penès alia de quibus diximus supra cùm de causis anticipationis, & postpositionis verba fecimus: igitur cùm horum varietas immodica fuerit, variabitur periodus. Dic: sufficit quòd periodus intra suos terminos magnam aliquam mutationem in anticipatione, aut postpositione penès dictorum varietatem suscipiat, quòd si illa varietas immodica fuerit, tunc licèt ferè nunquam id contingat, tamen fieri potest, vt periodus varietur, & bilis de quarto in quartum inuadat, & pituita de tertio in tertium, quod aliquando contigisse testatur Hugo. *in 1.4. Auic. tract. 2. cap. 1. ad finem*, & colligitur ex Auic. *eodem loco c. 67.* & sic melancholia facit periodum quartanam, & quintanam, & sextanam, & nonanum, qua omnes ab Auic. *loc. cit.* & ab auctoribus à melancholia fieri censentur.

Quapropter causam circuituum cum Galeno, & Halyabbate 8. *theoric. cap.* 3. ad velocem vel tardam humoris aggregationem, ad facilitatem, vel difficultatem putrescendi, & ad velocem, vel tardã humoris putrescentis expulsionem esse referendam concludendum est, & sic hi circuitus determinati pendent ex quantitate, qualitate, modo substantiæ humorum, & ex loco in quo continentur, & ad quem propelluntur. Quò factum est vt pituita ex parte quantitatis, qualitatis & modi substantiæ crebriores habeat accessiones, nam oportuit eam post sanguinem magis abundare in corpore, quum magis peccet defectu, quàm malitia, deinde bilem, paucissimam esse melancholiam, vt quæ vtraque qualitate vitæ sit opposita. Quare cùm ex alimento citiùs colligatur copia pituitæ sufficiens ad putrescendum, quæ putredo illicò irritat naturam ad expulsionem, tardissimè melancholia, bilis medio modo, fit vt pituita singulis diebus accessiones efficiat, melãcholia quarto quoque die, bilis medio modo. Hoc etiam contingit, quia pituita propter humiditatem manens in foco citiùs putredinem concipit, secundo loco bilis propter calorem sine humiditate, tardissimè melancholia, quia siccitate, & frigiditate putredini valdè resistit. Ita explicant Hugo, Vallesius, Altimatus, & Argenterius *loc. supra citatis.*

Verùm Fernelius *loc. cit.* dubio quodam commotus à præfata Galeni doctrina discedere nõ erubescit, *qui enim fieri potest*, inquit ille, *vt non possint reddere auctores rationẽ, Galeni sententiã tuentes, qui fieri possit, cur pituita etiãsi pauca putrescat, quotidie tamẽ accessionẽ efficiat, nõ verò tertio quoq; die, vtraque verò bilis etiãsi in pauca quãtitate in vno loco putrescat, nõ frequentius quã tertio, vel quarto die faciat accessiones?* Dic: Miror Fernelij ingenium sagacissimum, vt qui in re non ita obscura hoc fultus argumento Galeni placita contemnat, & damnet: nam sola quantitas non sufficit, sed sunt simul alia adiungẽda, & licèt pituitam redundare in pauca quantitate concedamus, tamen ob suas qualitates, & modum substantiæ crebriùs putrescit, quàm bilis, & melancholia etiam in multa quãtitate excedens. Quòd si dicamus bilem in tertiana duplici, & melancholiam in quartana simplici propter redundantiam singulis diebus suas facere accessiones: respondendum est in tertiana duplici duas esse constituendas mineras putredinis, & in quartana triplici, tres, ex quibus in locum putredinis humores per vices demandantur, quod deducitur ex eo, quia in tertiana duplici primis accessionibus proportione respondent tertiæ, & secundis, quartæ, quod etiam in quartana triplici, quando verò ex vno loco demandatur bilis, &

melancholia, illa semper de tertio in tertium, hæc de quarto in quartum suas facit accessiones.

Sed iam tempus est, vt ad eas refringendas rationes accedamus, quibus insignis Thomas à Veiga persuasus à Galenica doctrina discedere cogitur, & contra has periodorum causas à Galeno, Auicenna, & plerisque receptas insurgit, *lib. 2. de dif. feb. cap. vlt.* multiplicationem accessionum, nec in febribus, nec extra febres pendere à multiplicata humoris congestione in quauis accessione, sed ab opere naturæ aggredientis per certa interualla humorem iam contentum in minera, ad coctionem semi mali, & ad expulsionem integrè mali, ex pluribus potiores rationes in medium afferemus, quibus solutis aliæ quas ibi affert minoris momenti explicantur.

Prima in febribus continuis proportionalibus materia febris quæ efficit secundam, & reliquas accessiones, non generatur post primam accessionem, sed ante eam præerat in vasis, ergo similiter in febribus intermittentibus humor efficiens secundam, & reliquas accessiones præexistebat etiam extra venas, & non fuit à vasis demandatus. Dic: in continuis proportionalibus in quauis accessione demandari etiam materiam febris ad locum putredinis, in quo licet non omnino absumatur in fine cuiuscunque accessionis, resoluitur tamen secũdùm aliquam partem, vt patet ex notabili remissione febris.

Secunda. Si accessio tertianæ v. g. penderet ab expulsione bilis ad locum putredinis, sequeretur in declinatione ipsius accessiones inuadere per quartum, aut quintum, quàm per tertium, quia ea bilis copia quæ ante declinationem membri mandantis expultricem irritabat, iam in declinatione longius tempus requirit, vt aceruetur, ergo non pendet secunda accessio ex eo quod humor iterum demandetur à parte mandante ad suscipientem. Dic: In declinatione tertianæ licèt accessiones non inuadant per quartum, aut quintum, sed per tertium, vt in aliis temporibus, postponere in eadẽ die notabiliter propter minorem copiam bilis, postpositio enim in accessionibus comitatur declinationem vniuersalem, vt colligitur ex Gal. 1. *cris.* 3.

Tertia. Repetitio plurimarum accessionum intermittentium pendet ex sola agitatione humoris noxij, & non ab expulsione ipsius in aliquam partem, ergo similiter in febribus nouæ accessiones pendebunt ex sola noua humoris agitatione in loco putredinis, quin ille in quauis accessione ad locum putredinis demandetur, & absumatur. Antecedens patet in morbis multis, quoniam in omnibus inflammationibus, tam externis, quàm internis, in quibus per declinationem quando iam cessat in totum fluxio, reperiuntur etiam certæ accessiones, siue exacerbationes, quæ ex noua defluxione oriri non possunt, ergo ex sola agitatione humoris in parte inflammata oriuntur. Patet secundò in epilepticis, qui intra diem vnam centum habent accessiones, in quibus omnibus non videtur humor quamlibet accessionem efficiens ad partem laborantem demandari præsertim cùm in ipsis dissectis appareat intra caluariam paucissima aqua, vel humor perniciosus per interualla agitatus. Patet tertiò in hystericis accessionibus, in quibus non videtur in quauis accessione demandari copiam seminis, vel mensium corruptorum ad locum putredinis, quum aliquando creberrimè repetat accessio in die, ergo sola agitatio eiusdem humoris sufficiens est generare plures accessiones in affectibus intermittentibus, & sic non oportet in quauis earum humorem ipsum absumi, & alium de nouo aceruari,

Dic: quod licèt concedatur in aliquibus affectionibus intermittentibus accessiones, & repetentias pendere ex sola humoris agitatione sine noua humoris demandatione, in febribus tamen illud non propterea concedetur, in quibus in accessione quauis nouæ defluxionis signa apparent, vt constat ex rigore, sudore, vomitu, alui deiectione, & aliis. Deinde id quod assumit argumentum vndequaque verum est. Ad probationem dicendum est in ipsa inflammationum declinatione pendere accessiones ex fluxione nouæ materiæ, quia adhuc in eo tempore aliquid fluit licèt in quantitate parua, vt colligitur ex Gal. *lib. 1. de compos. medicament. per genera cap. 4.* dum sic ait. A *Itaque propterea chalcitidem & palmam digerentibus admisceri non ignarus paucas omnino phlegmonas diuturnas existere quibus nihil influat: Nam ob humores in eas confluentes diutinas esse solent.* In epilepsia autem etiam accessiones per notabilia interualla ex noua demandatione, vel aceruatione humoris contingunt, quum maior ipsius pars in vnaquaque accessione absumatur; vt patet ex spuma per quam finitur accessio, licèt rarissimè contrarium eueniat, quando videlicet accessiones rarissimæ sunt, quod similiter de accessionibus hystericis est affirmandum.

Quarta. Si materia febrium intermittentium in quauis accessione flueret à vasis ad putredinis locum, semper vrina in illis intra vasa existentibus indicaret vitium ipsius, atqui sæpè in iis vrina bona est, ergo materia febrium intermittentium non demandatur à vasis in quauis accessione. B Dic: vrinam in febribus intermittentibus non esse semper bonam, quia humores qui in vasis consistunt notabile vitium habent, nec enim oportet in febribus vrinam semper vitium ostendere, nisi quando materia coniuncta febris in vasis continetur, in intermittentibus autem sola causa antecedens in vasis existit, quæ aliquando non est sufficiens vitiare vrinam, vt per statum, & declinationem continuarum etiam contingit.

Quinta. Quartana continua rarissima est, intermittens verò frequens, hoc autem accidit, quia ob malitiam atræ bilis ea non aceruatur intra vasa, sed extra, ergo in quartana intermittente non demandatur atra bilis in quauis accessione, à vasis ad putredinis locum extra vasa, sed ibi aceruatur. Dic: quartanam non ex eo rarò continuam esse, quia humor ex quo generatur, propter paruitatem non aceruatur in vasis, sed extra: Nam hic humor non ita C prauus est quum morbum adeò salubrem efficiat, non fit enim quartana ab atra bile, sed à melancholia putrefacta, quæ est in confinio atræ bilis, fit verò rarò quartana continua, quia propter exiguitatem illius facilè humor potest pelli extra vasa.

Sexta. In tertiana intermittente salubris sæpè excernitur prauissima bilis, quæ in vasis non nisi lethaliter generatur, ergo dicendum est eam extra vasa aceruari, non verò eo demandari ab ipsis vasis. Dic: mirum non esse eam bilem decerni à vasis in tertiana intermittente, quum per alios morbos salubres, immò in ipsa tertiana non admodum dissimilis ab ipsis vasis excernatur, vt patet in superpurgationibus in quibus tanta bilis quantitas non potest educi, nisi ab ipsis vasis, firma ergo, & constans manet causa circuituum febrium in generali, quam admirabili ordine Ga- D lenus, & post eum Auicenna diligentissimè exposuit.

Adde quod quemadmodum natura docta sine doctore, ex Hip. *lib. de alimento, num.* 8. in variis morbis, varios eligit dies ad pugnam quos criticos vocant, sic etiam iuxta variam necessitatem in variis humoribus febrem facientibus, breui tempore, aut diutiùs quiescit ante suam pugnam. In quotidiana, quia ex præcedente actione propter lenitatem symptomatum, & febris non ita debilis euasit, non eget tam ampla quiete, quare quotidie inuadit. In tertiana verò ob magnitudinem rigoris, & febris manet magis defessa vno interposito die quietis, tertio quoque die redit. In quartana verò propter magnitudinem febris cùm longitudine rigoris vehementer defatigata existit, quarto quoque die reuertitur. Hanc opinionem habuit Thomas à Veiga *loco suprà citato*, quæ cum superiori E concurrere nullus ignorat, nam causam circuituum ad opus naturæ, eiúsque innatam doctrinam referre videtur, & firmari potest ex Hippocrat. 1. *aph.* 9. qui accessiones, crises, siue iudicationes appellat, quod non alia ratione fecisse videtur, nisi, quia quemadmodum crisis, siue iudicium fit à natura separante à bonis mala, & ad excernendum properante, 2. *aph.* 13. ita & accessio à natura ipsa pugnante fit, quæ certos habet dies, determinatos, vt in illis accessiones queat excitare. Verum licèt hæc opinio, non sit omnino inepta, quum ad mouendas accessiones natura plurimum iuuet, non est tamen hæc causa, vt totalis recipienda, quum aliæ etiam præter opus naturæ à Gal. doctè, & ingeniosè nimis proponatur, vt supra ex eius mente

palam fecimus. Consule de hoc argumento Amatum,7. *centur.* Peramatum *lib.de humorib.cap.*33.

HIST. XXXII. TRALLIANI, Auenzoaris, & Rhasis, de quartana.

Quartana, purgatione curata.

EGo itaque noui quendam ex his qui quartana ex terrestri, & frigido humore laboraret, ita huius victus rationis vsu liberatum, vt etiam per aluum humorem superantem excreuerit. Erat autem id quod excreuerat adeò valde nigrum, vt nonnullis Medicorum metum induceret, non modo ob colorem, sed etiam propter copiam euacuantem. Verùm quod æger paulo post, morbum faciliùs ferre inceperit, & quod lien, qui anteà maximus erat, paruus euaserit, effecit, vt omnes bene sperarent, & nihil amplius metuerent, &c. Trallianus lib.12.cap.8.tit.de vomitu.

PARAPHRASIS.

QVartanarios non semper calfacientibus egere hac historia conatur Trallianus patefacere: Cùm enim multiplex sit quartanæ species, & alia quæ ex flaua bile nimium adusta, altera, quæ ex fæculento sanguine oritur, ita curationis modus est diuersus: Nam hæc calfacientibus, & humectantibus; illa refrigerantibus, & humectantibus eget. *Mihi itaque subit mirari.* inquit hoc loco Trallianus, *quomodò diuinissimus Galenus in omnibus non alium quendam victum, quam qui calefacere ipsos, & exiccare possit, præcipere videatur; præbet enim ipsis antidotum diatrion pipereon, & quod diaspolites dicitur, item liquorem cyrenaicum, & piper, & in vniuersam præcipit abstinere ab iis quæ refrigerant, & humectant, quod humor morbum faciens frigidus sit. Verùm etsi humor melancholicus calefacientia desideret, non tamen necessariò etiam siccantibus indiget, siquidem frigidus est, & siccus calefacientibus, & humectantibus opus habet, nam humida febri conferunt, terrenum humorem emolliunt, calida enim siccant, assant humorem, & crassiorem reddunt, & absumpta humiditate magis terrestrem faciunt.*

Quapropter frigido victu hic æger gubernatus, & eius ope remisso feruore, eum ita deuictum, natura alacrior facta vt grauem per inferiorem regionem excreuit. At si inquiras vtrùm ab omnibus calefacientibus sint abstinendi quartanarij, vt Trallianus voluit, an illis contra curandi, vt Gal. affirmat; Dic: auctores in huius dubij explicatione esse discordes. Galenum sequuntur Aetius *tetrab. serm.*1.*cap.*84. Oribas. *lib.*1.*synops.*13. Auer.7. *collig.*14. Eum carpunt Trallianus hîc, & Auic.1.4. *tract.*2. *cap.*64.

Viderunt hanc controuersiam Andernacus, Altimarus, Acachia, & Trincauellius *in com. cap.*11.*lib.*1. *Galeni ad Glauc.* quo loco scribit Gal. quartana correptos abstinendos esse à frigefacientibus, & humectantibus, omnésque cum Leoniceno deprauatum esse contextum asseuerant, legendúmque potius ipsos ab omnibus frigefacientibus & exiccantibus esse interdicendos. Sed qua ratione hoc proponant, ignoro prorsus, cùm antiqui, & manu scripti, Græci codices, & citati auctores fidè Gal. verba transferentes contrarium affirment, & Stephanus Atheniensis, huius loci eruditissimus interpres apposuit: licèt enim frigida, & humida prosint ratione humiditatis, frigiditatis tamen causa plurimum obesse queunt. Hos ergo concilia hoc modo. Si quartana ex flaua bile adusta oriatur, frigida, & humida offerenda, si ex limoso sanguine, calida, & humida sunt ex vsu. Consule Mercurial. *lib.*5.*de feb.cap.*11.

Hoc modo curatio à Tralliano præscripta summo remedio fuit. Qui nigerrimus humor, bilis assatione, sanguinis fæx redditus, si signis coctionis præcedentibus excernatur, iuuat: quando enim post morbi coctionem aliquis humor vitiosus excernitur, tunc corpus à natura expurgatur, & propterea atra bilis, & alius omnis huiusmodi humor, vbi signa coctionis in morbi processu

A apparuerint bonam significat euacuationem, vt monuit Galenus, 4.*aph.*22. sic plurimis deiectiones nigras in pestilenti morbo apparuisse, *cit.loc.aph.& lib.de atra bile cap.*4. retulit Galenus. Quare deiectio nigra etsi in aphorismis, & prognosticis reprobetur, si tamen cum signis coctionis vacuetur, morbum leuat, prout *lib.*2. *in com. hist.*78. latè protulimus.

Historia secunda. *Et pater meus curauit quendam ex quartana tali modo, scilicet quod præcepit infirmo, vt qualibet die comedere deberet tria nuclea persicorum, mundata cum aqua calida vsque ad decem dies, & postea purgauit eum sufficienter cum medicamento laxatiuo educente illum humorem, & sic liberatus fuit perfectè, &c. Auenzoar* lib.3. theïzir. tract.2. cap.vlt.

B Cùm quartana ex frigido, terrestriue humore originem suam habeat, necesse est medicamenta calida exhibere, quorum ope frigidus humor coqui, crassúsque attenuari queat. In hunc vsum ex nucleis persicorum parat auxilium, quod vtilissimum esse, in hoc morbo, & erraticis febribus ter iam sum expertus, nec dissuadet ratio: Nam persicorum nuclei amaritudine sua infarctus expediunt, crassa attenuant, lentáque incidunt & partes mirandum in modum roborant, & adstrictione sua satis firmant, Ita Galenus 11. *meth.cap.*16. absinthium Ponticum in iecinoris, & ventriculi inflammatione plurimùm laudat, firmat Mesuë *in canonibus vniuersalibus theoremat.*1. & probat Manardus 19.*epist.*2. Insuper pituitam, crassósque humores, in hoc morbo ex debilitate partium naturalium regenitos, ventriculóque tenaciter hærentes absque alterius adminiculo abstergunt, & expurgant. Ita nuclei

C amygdalarum amararum deobstruunt, & abstergunt, ex Gal.2.*alim.cap.*29. Exhibuit ea mundata, hoc est extracta pellicula exteriori, quæ cum crassa sit, ventriculo negocium facessit, & licet in alio codice legatur [*abluta cum aqua calida*] priorem lectionem magis probo: Nam ablutione vis illa amara deperditur, cuius vi attenuant, & incidunt: plura enim inueninntur amaritudinem non exiguam præ se ferentia, vt virides nuces, quæ per assiduam ablutionem, seu macerationem, aqua ipsa singulis permutata diebus, omnem amaritudinem exuunt, & insipida fiunt.

Huius ergo præsidij vi, attenuato & vacuato humore crasso, terreno, & melancholico conualuit. Notabis tamen ipsum exhibuisse laxatiuum medicamentum, lene

D illud quidem, & non violentum, quod in curatione quartanæ est reprobum valdè: quoniam quartanas ab initio blandè tractare oportet, nullum forte medicamen acre propinantes: Nam melancholicus humor ferinam habet naturam, naturæ nostræ admodum infensam, & vtrisque qualitatibus aduersam, quare ad coctionem difficilis est, & difficilior ad euacuationem, quam si eum medicamentis calidis, & acribus vel præparare, vel vacuare coneris, partes tenuiores discutiuntur, & crassæ sicciores redduntur, & sic humore tenaciori reddito diuturnior fit, & contumacior, quæ autem sint purgantium leuiorum formulæ tibi indicabit Ludouicus Mercatus *lib.*6.*de febrib.cap.de quartana.*

Historia tertia. *Vidi ego quartanarium qui paucos paroxismos habebat, & sumpsit in potu catholicon, & laxatus

E est quindecim vicibus, nec rediit febris omnino, &c. Rhasius* lib.3. continent. tract.9. cap.2. Quartana longissima est, nam terrestris humor medicamentis cedit difficulter, quia siccitate sua valdè resistit, & hæc corrigitur per humiditatem quæ minus actiua est, & pigra in agendo. Hanc autem febrem, legitimam fuisse, & exquisitam ex eo coniectandum est, quoniam vel leuissimo expurganti, quale est catholicum succubuit, quoniam à naturali melancholia citerius humoris admixtionem originem ducebat, quæ minori negocio à natura, & medicamentis curatur, quàm quæ à melancholia adusta, aut flaua bile superassata, quæ in atram commigrat, oriri consueuit.

Meritò autem catholicum obtulit, quippe quod medicamentum est benignum, & familiare, & citra molestiam omnes humores euacuans, si Mesuë fidem adhibemus *tract. de electuariis tit. de catholico*: Nam in præsentia humoris

humoris melancholici benignis solùm pugnandum est. Si verò Galenus *lib. de atra bile cap. vlt.* strenue expurgat in initio affectus, qui à melancholico humore originem ducit, de præseruatione est intelligendus: & *in lib. ad Glauc.* de curatione interpretandus.

QVÆSTIO XXXIII.

Vtrùm in quartanæ accessione sit aliquando purgatio celebranda, vt Hippocrates voluit.

COMMENTARIVM.

ET *sumpsit in potu catholicum.*] Occurrit in proposita dubitatione controuersia non exigua, vtrùm aliquando in quartana in die accessionis, vel in ipsa accessione sit purgatio imperanda. Pro parte affirmatiua habemus strenuum ducem Hippocratem, qui *lib. de affectionib. n.* 17. sic præfatur. *Si verò quartana apprehenderit, siquidem impurgatus fuerit, primum caput purgato, & interpositis tribus, aut quatuor diebus pharmacum sursum versus purgans dato in ipsa apprehensione, &c.* Idem consuluit faciendum Aëtius, *tetrab.* 1. *serm.* 3. *cap.* 125. probant proprio experimento Amatus, 1. *centur.* 8. Harculanus, *cap. de febre quartana*, & colligitur ex Auic. 1.4. *tract.* 2. *cap.* 12.

Secundò in duplici tertiana, quartana triplici, quotidiana, & in febribus continuis per subingressum in die accessionis vacuandum est, idem etiam fit in synocho putri, causo legitimo in quibus exacerbationes sensum latent. Ergo si in his morbis, etsi paroxismus singulis diebus inuadat, purgatio celebratur, multò magis in paroxismo quartanæ est imperanda.

Tertiò. Quo tempore humores mouentur, magis apti sunt vacuationi, sed in die accessionis mouentur, tunc ergo à Medico sunt vacuandi. Maior est manifesta, minor probatur, quia si Medicus debet imitari naturam rectè operantem, 1. *aph.* 2. & *lib. de ven. sectione aduers. Erasistrat. cap.* 5. & natura sæpè finit morbum vacuationibus magnis factis in tempore paroxismi, immò crisis perpetuò fit in paroxismo, 3. *cris.* 4. §. *Oportet enim crisim in idem tempus incidere cum accessione, &c.* & 4. *aph.* 36. & 3. *de dieb. decretor.* 8. ergo in eiusmodi tempore debet Medicus vacuationem exercere.

Quartò. Quò natura vergit, eò ducere oportet, 1. *aph.* 21. sed sæpe in accessionibus humor vergit ad os ventriculi, & intestina, vomitum concitans, & alui fluxum, ergo hic motus debet à Medico adiuuari, ita faciendum Auic. præcipit, 1.4. *tract.* 2. *cap.* 12. offerens in accessione agaricum, diaphænicum, & alia.

Pro parte negatiua facit textus eximius Auiennæ, 1.4. *tract.* 2. *cap.* 7. §. *Et ne moueas in die paroxismi quantum tibi possibile est, neque cures febrem,* & 4.1. *cap.* 20. §. *Phlebotomia quoque, nec vacuatio ventris non fiat in die motus agritudinis.* Ratio vulgaris, quia afflictio non est danda afflicto, quare vltra illam afflictionem, aut perturbationem naturæ quam præstat paroxismus, non est vtile aliam adiungere, quam purgatio præstat, Hoc modo imperat faciendum, 1.4. *tract.* 2. *cap.* 7. §. *Cum ergo exerces vacuationem, tunc considera horam interpolationis, aut horam ipsius temporis, aut frigidiorem horam quæ est in die, & non euacues per fluxum ventris in die periodi, &c.* audi inter multos Sauanarolam *cap.* 15. *rubric.* 2. *de cura quartan. Quidam dederunt in principio accessionis medicinas fortissimas educentes melancholiam, quos non sequaris, quamuis sibi aliquando benè successerit, est enim rectum ab errore, nec caret reprehensione, sicut dux errans quamuis sibi benè succedat, &c.* Consule Petrum Mercatum *tract. de febrib. cap. de quartana.*

Hanc doctrinam plures confirmant rationes, prima, quia natura accessionum violentia perturbata, nec probè medicamentum in actum deducere, nec regulare potest. Secunda, quia vires ex accessione imbecilles, ex medicamento, & euacuatione debiliores redduntur ita, vt concidere possint. Tertia, quia per accessionem intensio febris maior est, quàm in aliis circuitus partibus; & tunc à caliditate medicamentorum febricitantes in immodicam intemperiem labuntur. Quarta, quia in die accessionis mouetur humor à centro ad circumferentiam, medicamentum verò diuerso motu humorem attrahit, quare perturbatur natura, impeditur purgatio, vel cum difficillimis symptomatibus celebratur. Vltima, quia in die accessionis, seu exacerbationis solet crisis contingere, at in diebus criticis non licet vacuationem moliri: Nam si aliter feceris, vel distrahes naturam vel eam præcipitem reddes.

Thadeus, & Gentilis. 1.4. *tract.* 2. *cap.* 7. aliam, nec minorem assignant causam: Nam vel in die paroxismi vacuanda est materia coniuncta, vel antecedens, non illa, quia tempore paroxismi extra venas ad partes externas mouetur, & sic non conuenienter medicamento educitur: non antecedens, hæc enim in die quietis, & in die paroxismi, quiescit, quare tutius in die quietis vacuabitur, in quo virtus robustior existit, nec adeò à medicamento purgante reddetur imbecillior.

His iactis dubium dissolue, si dicas de cura regulari non esse vacuationem faciendam in paroxismo, & responde ad primam rationem, librum non esse Hip. nec ea doctrina Hip. est digna, quum ibi curationem quartanæ præcipiat à capitis purgatione, quod consilium à recta methodo est alienum. Immò, 6. *aph.* 1. Galenus ambigit num hic liber Hip. an Polybi eius discipuli. Aëtius verò non loquitur de vacuatione per aluum, sed per vomitum, & forte, non ex sua, sed aliorum opinione id facit. Si verò aliqui quartanarios se curasse gloriantur exhibito medicamento in accessionis die, vt scilicet motus humoris qui fit in die accessionis, crassum, & terreum humorem attenuaret, faciliorémque faceret ad expurgationem, ita explicandi sunt cum auctore *lib. de morbis*, vt fiat purgatio in quartana quinque aut sex horis ante aduentum accessionis, quo tempore adhuc non adest molestia paroxismi, & humor iam commotus est, & ita paratior ad euacuationem, qui ad eam ex natura sua ob crassitiem, & tenacitatem erat ineptissimus. Quare licèt in die quietis natura sit magis robusta, & ad ferendam ex vacuatione agitationem magis capax, tamen quia hoc tempore hic contumax, & rebellis humor valdè quiescit, fit vt non adeò commoda sit purgatio vt in die paroxismi, quod similiter de tertiana notha, & longis aliis febribus est proferendum; nam si hæ producantur, vel quartana dupletur, & timor sit ne ob copiam humoris natura suffocetur, vel ob symptomatum ferocitatem vires dissoluantur, tunc de cura coacta, in die accessionis, non in ipsa apprehensione, vt auctor *lib. de affectionibus* imperat faciendum, purgatio offerenda: quo tempore si ob vrgens periculum morbi præsentis sanguinis missio sæpe vtiliter exercetur; vt in exitu sanguinis ab ore, suffocationis periculo, aut interna inflammatione, cur etiam purgatio non administrabitur; Hoc voluit significare Auic. 1.4. *tract.* 2. *cap.* 7. dicens, *ne moueas in die paroxismi quantum tibi possibile est*, quia aliquando Medicus purgationem eo tempore moliri cogitur.

Ad secundam dic: in illis febribus vacuationes faciendas esse tempore remissionis, quum non possint fieri extra accessiones.

Ad tertiam dic. quod licèt humores tempore accessionis moueantur, motus tamen ille est maximè molestus naturæ, ac proinde non est illi alia commotio adiungenda, ne scilicet duo validi motus in vno die contingant, naturæ mouentis ad extra, & medicamenti trahentis ad intra, quo pacto vel impeditur purgatio, vel hæc effrenis fit, ac molesta valdè.

Ad quartam dic: crisim fieri in tempore paroxismi, & in exacerbatione febris, non quia hoc tempus magis conueniens sit ad vacuationem, sed quia in eo natura maximè oppressa, & agitata à morbo, quasi coacta, aduersus morbum insurgens, causam morbificam expellere tentat, & tunc in hunc vsum præbet Auic. agaricum ad iuuandum vomitum, quæ pugna non fit similiter in die quietis: nec enim eo tempore irritatur valdè, quare cùm artificialis vacuatio Medici non fiat, propter pugnam naturæ aduersus causam morbi, commodior fiet in die quietis, quo tempore virtus firmior est. Quod igitur asseritur

asseritur Medicum debere imitari naturam rectè operantem, intelligatur penès genus orationis, non autem penès horam illius. Quare licèt in die paroxismi ferè medicamentum purgans non sit propinandum, tamen in quartana aliquando posse concedi vtiliter, affirmamus, nam axiomata medica, & cautelæ Auicennæ non significant perpetuitatem, sed frequentiam. Hoc modo sanguinis missio in die accessionis interdicitur, quæ interdum eo tempore salubriter euitandi maioris morbi, aut periculi auertendi gratia, celebratur. Sic in accessione à cibo abstinere optimum est, vt præcepit Hip. 1. *aph.* 11. cùm sæpe in hoc tempore alimonia oblata summo sit ex vsu, vt docuit Gal. *lib.* 10. *meth. cap.* 4.

HIST. XXXIII. GALENI, De quartana.

Quartanam theriaca sanat.

*Qua de causa theriaca quartanis etiam febribus optimè conuenit, quum enim febris ab atra bile consurgat, facilè sumpta theriaca discedit, modò quis ipsa seruatis medicæ artis præceptis vtatur. Ego namque multos quartana laborantes, hac vsus artis semita facillimè à morbo vendicaui: primum enim cum cœnassent, vt euomerent feci, deinde sequente die succum absinthij bibendum tradidi, quo bilem contemperarem, ac veluti edulcorarem, postremo duabus horis ante * inuasionem antidotum exhibui, atque ita cum omnium admiratione voti compos euasi, cùm celeriter, is qui theriacam sumpserat, liber ab inuasione maneret. Galenus* lib. de theriaca ad Pison. c. 15.

PARAPHRASIS.

Mira est theriacæ aduersus morbos cronicos, & acutos efficacia, atque potestas, quorum amplam syluam si numerare intendas, timeo ne in ipso limine obruaris, quam optatum finem attingere possis, & præsertim cùm *in lib. de theriaca ad Pison.* eorum catalogum latissimè proponat Galenus, & nos de eius admirandis virtutibus fusè *infrà* referemus. In quartana autem prodest, quoniam melancholicum humorem attenuat, coquit, & ad euacuationem paratum reddit, & ita illius ope roborata natura per varias regiones humorem peccantem excernit.

Cur autem ante antidotum, prius consuluit vomitum, & succum absinthij obtulit, ea est ratio, vt scilicet deobstructis viis medicamentum promptiùs penetraret, tenacémque humorem educeret. Vomitus ergo beneficio, primas vias, crassi, lentique succi sarcina obrutas, & infarctas leuauit: deinde ad maiorem præparationem succum obtulit absinthij, vt stomachum ex vomitu cōcussum firmaret, & ad ferendum deinceps antidotum redderet robustiorem: His peractis, duabus horis ante accessionem theriacam obtulit, antiquam intellige: Nam hæc cùm in postrema sua ætate est, rigoriferos febrium insultus mitigat, & humorem attenuatum per varias regiones expellit, vt testantur Aëtius *tetrab.* 4. *serm.* 1. *cap.* 9. Paulus *lib.* 7. *cap.* 10. quo autem tempore sit theriaca propinanda in sequenti historia late enarrat Galenus.

QVÆSTIO XXXIV

Vtrùm minera febrium intermittentium perpetuò sit constituēda in primaecor poris regione, vt contra Galenum opinantur Fernelius, Mercatus, & Thomas à Veiga, an in habitu corporis, vt docuit Galenus, an aliquando in aliis partibus possit reperiri.

COMMENTARIVM.

I*Nuasionem*] Tam anceps, difficilis, & à variis agitata est quæstio hæc, tot auctorum opinionibus inuoluta, & tantis, iisque probabilibus rationibus à peritissimis auctoribus munita, vt quam partem ipse sequar, prorsus ignorem, quo pacto in tanta discordia, quid sentiendum sit arduum videtur. Et sic cum doctissimo Costæo *in com. cap.* 1. *fen.* 1. 4. *tract.* 2. *Auicennæ*, rectè omnes de intermittentium, & continuarum febrium loco arbitrari, sed non perpetuò id esse quod singuli asserunt, mihi persuadeo, Sed priusquam de proposita quæstione inter has variè opinantium classes, meam apponam. Asseuero omnes vnanimiter concedere, constituendum esse locum in febribus putridis, in quo humores cumulantur, & in eo putrescentes, sunt causa accessionis, & rigoris. Hunc locum Barbari mineram, Latiniores focum, seu fomitem putredinis vocant. Auic. 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 1. §. *Cholera autem, & phlegma, & melancholia, &c.* in intermittentibus febribus humores putrere extra vasa, in continuis verò intra vasa manifestè edocuit, quam doctrinam exhausit à Galen. 2. *feb.* 1. §. *Vbi etiam generis febrium diximus differentiam, &c.* Quapropter Galenus 2. *feb. vlt. ad fin.* §. *Reliquum est vt febrium genus, &c.* colligit rationem ob quam aliæ febres habeant circuitus, & aliæ sine circuitu vnica finiantur accessione, & sic *lib.* 2. *cap.* 2. duplex esse genus continuatum febrium asseruit, alterum earum quæ à continuo feruore synochæ appellantur, alterum earum quæ per circuitus intermittentium instar repetere solent. Idem confirmat, 2. *cris.* 6. §. *Nam exquisita febris ardens, &c.*

Praxagoras discriminis causam esse asserebat, quia in continentibus putrescebat humor in vena caua, quam opinionem referens Galenus, 2. *feb. vlt. ad fin.* inquit, *quanquam absolutier, ac verior sermo hunc in modum diceretur, quæcunque ægritudinum per circuitus accessiones faciunt, ex membrorum dispositionibus ortum habent, quæ scilicet membra vel mittunt, vel suscipiunt, vel generant, vel attrahunt superfluitates eo quo nuper diximus modo, sed quæ circuitum non habent, in iis nulla est corporis pars, quæ præcipuè sit offensa, sed qui in venis, & arteriis omnibus continentur humores.*

Hanc sententiam optimè interpretatur Auic. 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 1. dicens, *& quando est intrinseca, communis super venas omnes, aut super plurimum earum quæ viciniatur cordi, tunc non sunt forsitan additiones, & remissiones apparentes, cum autem est, Secundum contrarium eius apparent alterationes manifestæ, &c.* vbi per verbum [*secundum contrarium eius,*] intelligit in aliis continuis putrescere humores non in omnibus vasis, neque in magnis, sed in paruis, vel remotis à corde. Ex quibus constat apartè mineram putredinis in febribus continentibus esse in omnibus vasis, vel in plurimis cordi propinquis, in continuis verò per circuitus repetentibus, in aliis, non quidem maximis nec cordi propinquis, in intermittentibus autem extra vasa.

Sed hæc Galeni, & Auic. de causa continuitatis febrium, & intermittentiæ sententia non videtur perpetuò vera: Nam durum, & creditu difficile est, in continuis contineri humorem intra venas, in intermittentibus verò semper extra. Primò, quia febres illæ quæ subintrantes appellantur, continuæ sunt, quum non intermittant: intermittere enim dicuntur, quæ in quietem febre vacantem desinunt, ex Gal. 2. *feb.* 1. & 4. *aph.* 43. & tamen in subintrantibus putrescit humor extra vasa, quod ex eo apparet, quia earum singulæ accessiones cum rigore inuadunt, & procedente morbo manifesta intermittentia apparet, non semper ergo in febribus continuis putrescit humor intra vasa.

Secundò. In inflammationibus externis, in empyemate, & in lumbricis putrescentibus dantur febres continuæ, & tamen in his putredo est extra vasa. Ergo, &c.

Tertiò. In sanguine extracto quorundam scabiosorum apparet putredo intra vasa, & hi sæpè non febriunt, aut si febricitant, febre intermittente occupantur, ergo non semper putredo intra vasa contenta, est causa continuitatis febris.

Vltimò probatur ex Gal. 4. *aph.* 43. dicente *febrem fieri continuam ex maligna humorum putredine*, sed maligna putredo sicut & intra vasa ita & extra concitari potest, ergo ex putredine extra vasa febris continua excitare poterit.

Sed

Sed antequam hos nodos dissoluas, aduertes causam continuitatis febrium esse continuam delationem fuliginum adustarum, & putridarum à loco putredinis ad cor, quia verò quando materia febris est intra vasa, facilis est commeatus à vasis exiguis per magna ad cor, difficilis autem à locis extra vasa, ideò ferè focus materiæ in febribus continuis est intra vasa, in intermittentibus verò extra ea. Auicenna 1.4.*tract.*2.§. *Cum autem putredo est intra venas, &c.* tres assignat causas, quare febres ortæ ex putredine humorum intra vasa difficulter soluantur, tum propter crassitiem, & densitatem tunicarum vasorum, tum quia humor intra vasa, est collectus in vno loco, & non ita facilè resoluitur, quando verò consistit extra vasa, per poros carneos dispersus, citiùs, & faciliùs absumitur. Secunda, quoniam putredo continuitate quadam à venis in venas serpit, non fit autem quando extra vasa affligit. Tertia, quoniam humor intra vasa stabulatus faciliùs cordi suas fuligines per manifestas cauitates, non autem per meatus angustos, & exiles, sicuti quando est extra vasa cordi communicat.

Verùm licèt causæ ab Auic. & Galeno propositæ faciant humorum putrescentium resolutionem difficilem, ita non impossibilem; quare horum auctorum determinatio de causa continuitatis, & intermittentiæ etiam febrium putridarum, tanquam frequentissima, non tamen perpetua recipienda est: cùm contingere possit, etsi rarissimè, vt humor intra vasa impactus ob sui paucitatem, & tenuitatem, febrem concitet intermittentem, quemadmodum aliquando ob copiam, & crassitiem extra vasa putrescens continuam faciat, vt in continuis per subintrantiam palam fit, & in hoc conueniunt, prima, secunda, & tertia ratio contra Auic. sententiam.

Ad quartam dic: malignam putredinem ferè nunquam à natura expelli extra vasa, si enim natura humorem putrescentem extra vasa potuit detrudere, non est valdè maligna putredo. Ex iis patet meritò contemnendam esse Iouberti opinionem asserentis, 2. *decad. paradox.* 4. materiam febrium continuarum, & intermittentium, sede, & loco non differre, sed in omnibus in corde contineri, in qua refellenda tempus non absumam, cùm eam multo ante tempore refutauerint ingeniosissimus Erastus *disput. de febrib. part.*3. & solertissimus Mercurialis *lib.* 5. *de febr. cap.*8. *de feb. putridis*, firmum ergo sit locum putredinis in febribus continuis esse intra vasa, in intermittentibus verò extra ea esse constituendum.

Sed his iactis, ne in materia de febribus aliquid indecisum supersit, speculandum, quis sit in febribus intermittentibus putredinis locus extra vasa? Eum lata oratione docuit Galenus, *epid. sect.*2. *com.*20. dum sic inquit. *Tertiana fiunt cùm in totius corporis carnibus dominatur flaua bilis. Proinde spiraculis impeditis eorum, qui natura biliosa sunt, quantum bilis in carnoso congestum genere anteà vacuabatur, in hoc statu non vacuatum, tertianas generauit ardentibus frequentiores, &c.* Hoc etiam confirmat, 2. *febr.* 3. *ad princip.* dicens, *namque ex flauabile per sensibiles corporis partes delata oritur, febris cum rigore vehementi inuadit, &c. & cap.*4. *de quotidiana*, sic ait, *est & altera exquisita simplicitatis febris, quæ ex pituita putredinosa ortum habet, per sentientes corporis partes à natura detrusa, &c.* Eandem refert sententiam, 4. *aph.*59. *in init.* tradens discrimen inter febres ardentes, & tertianam, & 2. *cris. cap.*3. *&* 4. *aph.*63. *&* 2. *de caus. sympt: cap.*5. *ante med.* referens Hip. sententiam, 4. *aph.*58. probat Trallianus, *lib.*12. *cap.*2. Concludit ergo Galenus humorem peccantem in intermittentibus febribus putrescere in habitu corporis, quoniam à vasis maioribus ad minora truditur, & ex his expellitur ad corporis habitudinem, cuius ratione excitatur rigor, quoniam hic humor per membra sentientia delatus, vellicat, stimulat, pungit, & impetu quodam per partes sentientes delatus rigorem concitat: Nam hoc commoto, partes humorem noxium expellere conantur.

Hæc est Galeni, Auic. omniúmque ferè voto de minera febrium intermittentium receptissima sententia, quam ego quoque libenter amplector, cùm frequentissima sit, & iccircò recipienda, nam quæ frequentia sunt pro perpetuis habentur in medicina; ex ipso Gal. 2. *aph.*43. *& lib. de fœtus format. cap.*2. *&* 6. *aph.*58. Verùm non esse perpetuam asserere cogor, quoniam multæ obstant contra eam rationes grauissimæ, quas proposuit doctissimus Fernelius *lib.*4. *pathol. cap.*9. *&* 10. *& lib.*2. *de abdit. rer. caus. cap.*13. & post eum Thomas à Veiga 2. *feb. vlt. fol.* 145. *propos.*5. Ludouicus Mercatus *lib.*6. *de febrib. in princip.* in ea quæstione qua quærit: An in febribus interpolatis humor intra vasa putrescat. Fernelij ergo rationes proponemus, solùm, existimantis omnium intermittentium sedem, atque mineram in prima corporis regione consistere, circa præcordia, ventriculum, diaphragma, iecoris cauum mesenterium, lienem, pancreas, aut omentum, in has enim partes solet natura excrementa sua, tanquam in publicam corporis sentinam detrudere, ergo absurdum est existimare humores qui morborum causæ existunt semper contineri in venis, quoniam in superioribus partibus putrescentes, febres excitant.

Secunda. Acerbum auditu est, immò creditu difficilius quod humor sanguini permixtus, præsertim pituita crassa, lenta, & valde inepta ad motum, & bilis atra, terrena, & grauis quartanum circuitum effectura à vasis excidat, ac per angustissima carnis, àc sentientium partium foramina permeet, & post insensibiliter adeò breui tempore attenuetur, & abeat in halitum.

Tertia. Si humor in intermittentibus febribus excernitur à vasis ad mineram, cur etiam non excernitur in continuis, quùm hæ aliquando etiam incipiant cum rigore?

Quarta. Febris tertiana nunquam fit sine vitio iecoris, neque quotidiana sine noxa ventriculi, neque quartana sine læsione lienis, ex Gal. 1 *ad Glauc.*5. ergo in partibus interioribus minera intermittentium est constituenda.

Quinta. Si in habitu corporis, generéque carnoso esset minera putredinis reponenda, & ibi humores à vasis delati putrefierent, aliquod in ea parte appareret vestigium illatæ læsionis: aliquódque in carne eluceret damnum vigente, aut cessante febre: nam si paruissima bilis copia, quæ erysipelas concitat, vel quiuis alius humor tumorem excitans, antequam resoluatur aut suppuret, dolores ingentes creat, cur biliosi humoris, acrioris, & ibi putrescentis copia, maiora damna non procreabit, sed ex rigore, & transmissione humoris ad partes externas nullum sequi, demonstrat experimentum, ergo in hac parte non putrescit humor, ac per consequens in hoc loco non est minera putredinis collocanda.

Sexta. Vrgentius argumentatur: an principio accessionis apparet vrina cruda, tenuis scilicet, & alba, & alia accidunt symptomata, quæ ostendunt humorem potiùs in prima corporis regione contineri, quàm ad carnes, & ambitum corporis propelli, ea sunt suffocatio, tussis sicca, sitis, hypochondriorum distentio, ventriculi dolor, morsus, nausea, vomitus anxietas, quare vbi dolor est, ibi morbus, *aph.*38. *&* 39. Nam ex prima & secunda coctione remanent excrementa, & humores vitiosi, qui ibi quieti, & prohibiti transpirari putrescunt, & similia concitant symptomata.

Septima. Sæpè in intermittentibus febribus vrina apparet laudabilis, colore substantia, & sedimento, ergo in illis humor noxius, & morbificus intra venas non continetur, nec ab eis in habitum corporis propellitur.

Octaua. In tertiana exquisita miti sæpè non apparet rigor, sed leue frigus, vel horror, sed frigus ab humore calido per venas externas demandato fieri non potest, nam hic non potest habitum corporis refrigerare, ergo initio accessionis per habitum corporis non demandatur.

Nona. Si sententia Galeni esset vera tunc compositarum febrium causa reddi non potest, nec enim dicendum est tertianam duplicem solùm ex immodica bilis quantitate generari: alioqui omnis simplex tertiana vehemens, fieret duplex, & idem accideret in quartana.

Decima. Si antecedens causa intermittentium in venis contineretur, facta sanguinis missione protinus cessaret, consequens est contra experimentum, ergo & antecedens falsum: Nam intermittentes vt tertiana notha, & quartana

quartana non cedunt vacuationibus vasorum,facta phlebotomia,& purgatione,quoniam in iis humor morbificus non continetur,sed extra vasa stabulatur, quare cum illa crassa sit, & lenta, non potest recurrere ad vasa, & hoc modo his auxiliis vacuari nequit.Demum hoc ipsum demonstrat historia quadam hominis à se dissecti, in quo repertam fuisse ait circa iecoris cauum copiam bilis, quæ præcedentis tertianæ causa erat.

Hæc est opinio Fernelij,quam plurimi, iique non postremæ notæ viri laudant, & sequuntur. Sed quoniam Fernelius legislatorum more, eam vt perpetuam, spreta doctrina Galeni nobis proposuit,asserere cogor mineram putredinis non semper,sed frequenter, & magna ex parte in prima corporis regione esse constituendam,vt sibi persuasit Fernelius.

Si enim Fernelianum dogma esset perpetuò verum, B falsa essent Gal.Auic. aliorumquè peritissimorum Medicorum testimonia, qui in genere carnoso reponendam esse sedem febrium intermittentium assueuerant,quorum numerum longum esset recensere, quos legat qui velit apud Trincauellium *lib.1.epist.penult. & vltima ad Honorium Faroldum.*

Deinde non potest esse perpetua doctrina Fernelij: nam tollit vniuersam doctrinam de rigore traditam à Galeno,& Auic. Tertiò non potest defendi, quia si in illis locis materia putrescceret,febris potius continens, vel saltem continua generaretur, quàm intermittens, tum ob harum partium cum corde propinquitatem,& mediantibus vasis consensum, tum quia ob crassitiem membrorum,quibus prima corporis regio obuoluitur,difficillima esset humorum putrescentium resolutio,quare continuis C febribus locus hic magis esset accommodatus. Adhæc sequeretur in omni febre interpollata semper symptomata sæuissima debere apparere, si circa viscera humores putrescerent, quæ in omnibus intermittentibus non obseruamus.

Insuper si materia febrium intermittentium semper in prima corporis regione circa illas partes contineretur, vel per locum circum illas partes intelligit spatium extra illas, vel illasmet partes: non est dicendum primum, quia extra illas partes in ea regione non datur locus in quo possint humores contineri,& putrescere, nec putandum illud voluisse Fernelium:si continetur in ipsis partibus, vel intra vasa earum, vel extra, non est dicendum primnm, quoniam ex ipsomet Fernelio constat humores in febribus intermiitentibus extra vasa putrere: si intra D vasa illarum partium putresceret, efficeret febres ardentissimas,vt Gal.notauit,*lib.1.epid.sect.2.com.*20.dicens, *ardentes febres fieri abundante bile in venis iecoris, & ventris, & calore in vasis,& visceribus aucto*,& dilucida oratione probat *in com.*73.*sequenti*,dicens,*nam cum in vasorum capedinibus vnà cum sanguine continetur flaua bilis, vtcumque accendatur, contingit febres ardentes prodire, præcipuè verò vbi in ventris,aut iecoris,aut pulmonis venis bilis efferuescat, &c.* Et Fernelius ipse non inficiatur 4 *patholog. cap.* 7. dum causas febrium intermittentium proposuit, ergo in febribus intermittentibus non putrescit semper humor in vasis prædictarum partium.

Si autem asseras putrescere extra vasa illarum partium, tunc ex humore præsertim bilioso orietur erysipelas, ac proinde febris ardentissima, hæc enim ex erysipelate harum partium generari solet. E Quod si adhuc instes posse bilem acerrimam, qualis in tertiana exquisita putrescit, contineri in eo loco putredini valdè obnoxio citra particulæ inflammationem,vel erysipelas,non poteris inficiari ex eo solum generari dispositionem erysipelati similem, & sic saltem fieri febrem continuam, non intermittentem: nam si ex erysipelate notabili partium externarum, & adenosarum oritur febris putrida continua,ob putredinis communicationem,ex Gal.2.*febr.cap.*5.quantò magis ex bile efferuescente,& in interiori corporis parte putrescente,iuxta venam cauam,ventriculum,septum transuersum,& similes partes,quibus in locis excrementorum copia adest, vel potius humorum redundantia, qui facilè possunt labem contrahere.

A Illud verò quod asserit intermittentium febrium materiam, non à venis in habitum corporis propelli, sed in prima corporis regione contineri,ex eo redarguitur,quia si in ea regione materia tertianæ febris v.g.existeret, valdè noxium esset in hac febre sanguinem emittere, cacochymia per venæ sectionem,in iecur,& vasa maiora euocata, sed nonnunquam sola venæ incisione tertiana febris prorsus cessat, ac funditus extirpatur, ergo causa non consistebat in prima regione corporis, sed in venis delitescebat.

Quod verò asserit febres intermittentes differre à continuis, non solùm loco,sed etiam materia,quia inquit *humores febrium intermittentium non sunt bilis, nec pituita, nec melancholia, sed ex illorum generibus*, prædicta ratione non solùm conuincitur,sed & nostrorum placitis valdè B aduersus est,& præsertim Galeno.4.*aph.*59.dicenti,*tertiana febris ab ea quæ ardens nominatur, humore febrem faciente non differt,&c.*

Deinde experientia demonstrat in tertiana exquisita talem excerni bilem,qualis in febre ardente apparet, cuius rei etiam signum est sæpè continuas febres in intermittentes transire, & è conuerso intermittentes reddi continuas,hoc autem nulla alia ratione fieri videtur, nisi quia materia quæ aliquando solita est in venis putrescere, reddita magis naturæ obediens, vel quia parcior, magis concocta incipiat à natura in corporis habitum expelli, & sic dicebat idem Fernelius 4.*pathol.cap.vlt.*rigorem qui in continua febre interdum apparet aut commutationis, aut solutionis esse indicem: permutari verò intermittentes in continuas,ideò contingit, quia humores qui anteà C à natura melius gubernati extra venas propellebantur, modò vel propter aliquos commissos errores, vel alia de causa excerni non possunt,sed intra putrescunt.

Quapropter Fernelij sententia perpetuò veritatem non habet, & ideò hoc modo eum refutat Ioan. Riolanus *in com.cap.*13.*lib.*2.*de abdit.rer. caus.* licet sit eius fidissimus interpres. Ne tamen Ferneliani de Galeno,communi medicinæ Magistro videantur victoriam reportare, argumenta proposita sunt soluenda.

Dic ad primum. Verum est humores morbum generantes non semper contineri in venis, quum sæpè in mesenterio, omento, cæterisque vicinis partibus redundent, in quibus putrescentes concitabunt febres, sed hæ intermittentes non sunt,immò continuæ,vel continentes debent esse.

D Ad secundum dic:multò maiorem esse naturæ vim in humore noxio extra corpus expellendo quemadmodum ex plurimis eius operibus facilè demonstrari potest. Id in crisibus sæpissimè apparet,in quibus humores vitiosos ad distantissimas regiones ipsa vel subito reponit. Ita rigor febrem ardentem soluit 4. *aph.* 58. *hoc modo viam semper materiebus inuenit natura,quando valida fuerit, etsi illæ sint crassiores,& per angusta foramina debeant permeare, quando & per ossa fiunt abscessus*,inquit Galenus *lib.*7.*aph.*54.Adde istam separationem subitò non fieri, quemadmodum apparet in multis accessionibus, quas præcedere solet inquietatio,& molestia,vt notat Hip. 6. *epid.sect.*2.*text.*23. dicens,*quæcunque tertianæ naturam habent, his nox ante accessionem molesta est*, ob eandem scilicet rationem, quam retulit,2.*aph.*13. *quibuscunque crisis fit, iis nox grauis ante* E *accessionem;quæ vero subsequitur, magna ex parte leuior existit.* Neque subitò excernitur semper humor ad mineram putredinis, quod facilè ex varietate rigoris, & frigoris accessionum probari potest: rigor enim euariat ex parte humoris quatenus velociter, vel inæqualiter à natura solet expelli.

Ad tertium dic:cum Aëtio *tetrab.*2.*serm.*1.*cap.*74.in intermittentibus excerni à vasis humorem ad mineram, quia in iis ferè adest humorum crassorum, & viscidorum copia multa. Adde hoc etiam contingere ob vasorum obstructionem,constipationem,& naturæ imbecillitatem,& alia similia,quod si aliquæ continuæ incipiant cum rigore, ex Gal.1.*ad Glauc.*5. hic non est periodicus,qualis in intermittentibus fieri consueuit: ille namque in initio febris continuæ à natura excitatur humorum expulsionem tentans,

tentans, extra venas aliquali portione eius excreta, maiori tamen parte intus remanente, quæ febris continuitatem conseruare valet.

Ad quartum dic: rarò in tertiana iecur à noxa absolui, nec in quotidiana, ventriculum, nec in quartana lienem, quia hæ partes sunt loca vbi humores generantur, vel redundant, & inde ad vasa, postea ad mineram putredinis truduntur, quo nomine potiùs dicuntur partes mandantes, quàm suscipientes, si enim in illis humores putrescerent, non fierent febres intermittentes, sed potiùs continuæ, vel continentes. Adde etiam mineram putredinis communem esse, & non distinctam in febribus intermittentibus vel ex ipso Fernelio, quod prædictæ auctoritati repugnat, & sic idem Fernelius 4. *pathol. cit.* nullam huius auctoritatis fecit mentionem, sciens eam placito suo esse aduersam valdè.

Ad quintum dic: duplici de causa ex humore, etsi bilioso, & acri, à vasis ad corporis ambitum delato non apparere damni, aut læsionis vestigium in cute, velut conspicimus in cutaneis affectibus, aut alio quouis humore ad extimam corporis superficiem transmisso, quia si tenuis est, motu illo reciproco innati caloris ab extimis partibus ad intimas & ab his ad illas resoluitur, & euanescit. Si crassus tum eodem motu attenuatur, absumitur tum per vniuersam molem sparsus, transpirat, & paulatim acrimoniam exuit: qui humor in tumore collectus, circunscriptus, prohibitúsque difflari, acrior redditur, & maiora damna sæpissimè concitat.

Ad sextum dic: symptomata à Fernelio numerata non concurrere omnia simul in accessione vna, sed varia iuxta varietatem humoris, & motus naturæ, quorum omnium causam assignare non est difficile, asserentibus in intermittentibus in ambitu corporis mineram esse constituendam, percurramus singula. Vrina apparet initio accessionum cruda, quia tunc ad partes externas propellitur, & natura ad aliam auertitur partem. Suffocatio fit ob caloris naturalis quâdam veluti compressionem, & ipsius ad partes externas fugam, quo nomine initio accessionis extrema frigent, vngues liuescunt: Oscitatio verò, & tussis sunt operationes facultatis expultricis 2. *de caus. sympt. cap. 1. & 6.* excitantur autem eo tempore, vel ex rigoris concussione exprimente portionem humoris ad illas partes, vel ex fuliginoso vapore, pulmonem, & eas partes pertingente, quæ omnia procedente accessione, & præsertim in declinatione mitescunt, quoniam natura iam superat, & per sudorem humorem vniuersum propellere satagit. Deinde ex motu illo rigorifero, & concussione totius corporis dolorifica eleuantur ad ventriculum vapores fuliginosi, qui hanc partem diuersimodè prosternunt, & sic ventriculus debilis retinere nequit, vnde nausea, vomitus, qui versicolor est, quia aliqua humoris portio ad eam partem confluere consueuit, sicut irruere sæpè solet in artus, cerebrum, & alias partes. & hoc modo intolerabiles excitantur dolores, & grauissimi morbi repullulant.

Ad septimum dic: in initio febrium intermittentium vrinam apparere crudam, & illaudabilem, si verò oppositum contingat, illud est, quoniam humores non putrescũt saltem notabiliter intra venas, sed postquam extra pelluntur, vrina verò venosi generis nota est.

Ad octauam dic: frigus in febribus intermittentibus ab humore calido in partibus externis non concitari per se, sed ex accidenti, fit enim ex spirituum, & caloris naturalis retrocessu ad interna loca.

Ad nonum dic: immodicam bilis copiam non esse solam causam tertianæ duplicis, sed duplicem esse, quia ex variis, & diuersis mineris humores demandantur, & sic duplicantur, & triplicantur accessiones.

Ad decimum dic: non sufficere ad prohibendum accessionum reditum, quod antecedens causa auferatur, sed est necesse vt nulla remaneat intemperies, nec similis causa, aut dispositio in parte mandante, aut recipiente, vt disertè notauit Auic. 1. 4. *tract. 2. cap. 7.* maximè cùm non possit vniuersus humor peccans semper sanguinis missione vacuari. Neque historia eius quicquam concludit: Nam in tertiana producta, licet focus putredinis non sit in prima corporis regione semper iecur excandescit, & incenditur, & flauæ bilis copiam iuxta sua vasa accumulat. Cum ergo argumenta Fernelij facili negotio resoluantur, non erat cur vir doctissimus à frequentissima doctrina Galeni sic recederet.

Demum licèt in prima, & tertia corporis regione minera febrium intermittentium possit reponi, vt Galenus, & Fernelius confirmat, tamen rationi, & ipsius Galeni doctrinæ consentaneum est asserere, focum putredinis non semper esse eandem partem: nam aliquando est in prima corporis regione, interdum in genere carnoso, sæpè in vtero, multoties in renibus, & in capite.

Quamuis autem 2. *cris. 3. & loc. supra citatis*, videatur vniuersaliter insinuare intermittentis febris materiam intra venas contineri, & inde per singulos paroxismos in totum corpus deferri, & eo dictas febres à continuis distingui, quia in his humor à vasis in quibus continetur, non demandatur extra: tamen 2. *feb. vlt.* maturiori iudicio statuit sedem, ac fomitem cuiusuis febris intermittentis, esse partem illam corporis in qua excrementa aceruantur, partis illius vitio, vel imbecillitate, vel alterius mittentis robore. vnde constat etiam iuxta Galeni sententiam febris intermittentis sedem, atque fomitem etiam extra vasa contineri. Neque ob id varium fuisse in hac enodanda quæstione Galenum asseueres, vt contra eum falsò effutit Mercatus, quoniam 2. *feb. vlt.* de hac causa meminit tanquam magis frequenti, in alio loco illam vt minus frequentem approbat, cùm tamen nulla perpetua sit, & inuariabilis, quum in omnibus nostri corporis partibus minera putredinis possit consistere, immò Hugo auctor grauissimus artificiosa coniectura ex duobus Hip. Aphorismis 38. & 39. *lib. 4. Aph.* scribit elici posse indicium de minera putredinis in febribus, eámque esse partem illam, quæ frequentiùs sudat, aut calet, aut dolet.

Si verò quæras vtrùm ex arteriis ad corporis habitum possit aliquando humor ad sentientes partes demandari, sicut truditur à venis: Dic affirmatiuè, & ea fortasse causa est quare aliquando febres contumacissimæ sint, & diutissimè durent, & contemnant vacuationes vasorum quæ per phlebotomiam, & purgationem celebrantur: Nam humor difficiliùs attrahitur ex arteriis, quàm ex venis, frequentiùs tamen causa antecedens est in venis, quàm in arteriis, harum enim sanguis crassior est, magis flatulentus, minúsque difflatur, ac transpirat, quare promptiùs concipit putredinem, quàm arterialis. Neque obiicias contra sententiam Galeni *lib. de vsu puls. cap. 6.* humorem contentum in arteriis per venas vacuari: quoniam id non est perpetuum. Si enim crassus sit, non poterit ad eas sine difficultate commeare.

HIST. XXXIV. GALENI, *De quartana.*

Admirandum Galeni circa duplicem quartanam præsagium.

COEpit Eudemum quodam die, postquã lotus fuerat quædam pulsus inæqualitas vexare, & ab vna hora horror, ob quam causam sine cœna manere coactus est postridie tutius esse iudicauit si octauam horam sine cibo transgrederetur, sed cùm ad horam nonam incœnatus perseuerasset, ablutus postea modicum cœnauit. Tertiò die nos conuenit, securitatis tamen gratia. visum est ipsi illa quoque die suspectam sine cibo horam prætenire, quamobrem transacta nona lotus cibum abundanter sumpsit: Quarto die quum nos conuenisset, iturus ad balneum, quæsiuit, tutius ne esset octauam horam transgredi, an ad lauandum concedere; At Medici nihil mali ei superuenturum opinantes, eum ad balneum dimittendum esse constituerunt. Solus ego tacebam, percunctatúsque cur tacerem, respondi eum diem mihi suspicione vacuum prorsus non videri: Nam eo quo pulsum Eudemi tetigi, quartani circuitus initium extitisse suspicatum

catus sum, sed id non affirmaui certè quia naturalis eius pulsus cognitionem antea non habueram, quo ignoto fieri non potest vt exiguæ eius mutationes præter naturam agnoscantur, quare pulsu iterum obseruato; eandem suspicionem me habere dixi. Quare domi præstituto die se continens, lauit se, & cibum accepit, Medicis multis ipsum esse sine febre affirmantibus, sed ego quartani cuiusdam circuitus longissimi principium instare affirmaui. Lotus igitur cibum sumpsit Eudemus, nec multò post, toto corpore calorem percepit, quem tamen ob potum euenisse putauit, antiquum enim id vinum fuerat, quod & alij Medici affirmarunt. At quarto die ex quo calorem senserat, quum se Philosophus lauasset de more, cœnauit, verùm febrire paulò post apertè iam incipiens, credidit demum quartanæ periodum illam esse, & me de exquisita pulsuum notitia commendare cœpit. Quum autẽ febris exacerbatio maior in die efficeretur, optimos quosque vrbis Medicos, vt consultarent, quo pacto morbus sanari posset, conuocari Eudemus iussit, sed ego ad contentiones euitandas de industria absfui eo die quo expectabatur accessio quartanæ. At Medici primo die vt biberet theriacam, iusserunt: sed ego reuersus ad Eudemum, & interrogatus quidnam ex vsu theriacæ sperarem, non modo illi eam non profuturam, respondi, sed febrem esse duplicaturam affirmaui, quia morbus tunc erat crudus, at theriaca humores tum malos, tum crudos in principio præsertim hyemis agitat quidem, non tamen exactè concoquit. Hæc nos tum Eudemo prædiximus. Sequenti die primo manè cùm nondum ego aduenissem, conuenerunt Medici, senique theriacam exhibent verenti, licèt enixè medicinam non parum profuturam pollicerentur Medici. Hac assumpta febris non expectato sequẽtis accessionis tempore, postridie hora octaua ex improuiso senem inuasit, vehemẽtior multò, quàm pridie fuerat. Sed aduenientes Medici vnanimiter theriacam denuò exhibuerunt, eo die qui primo paroxismo respondebat, & abiere, sed vna accessio, primæ correspondens, & altera illi qui superuenerat similis, plurimum vexauit. Quo circa vesperi me percontatus est Eudemus quidnam forè expectarem. Cui ego, vt scis, expectato priùs arteriarũ motu, nihil me certi quid responderem, tunc habere dixi, sed manè forsitan habiturum, si quod noctu minxeris, inspexero, quod & factum est, nam sub ortum solis accedens matulam conspexi, & si quid interim meiseret seruaretur iussi, me enim hora quarta rediturum, reuersus igitur, vrinis inspectis, pulsúque diligẽter examinato tertiam quartanæ accessionem hora consueta affore dixi, atque discessi, aduenitque illa eadem hora, qua & cætera venerant, &c. Galenus lib. de præcognit. ad Posthum. cap. 2.

PARAPHRASIS.

Plurima continet historia hæc celebris non solùm ad quartanæ, morbi sanè contumacissimi, & omnium intermittentium curationem, necessaria, sed alia proponit quæ Medicis gloriosum nomen conciliare solent, fœlicem videlicet morbi euentum, certam morbi cognitionem, & veram futurorum prædictionem: Nam ab initio futuram quartanam cognouit, eandem ex intempestiuæ theriacæ vsu triplicem euasuram enuntiauit, rectæque curationis institutæ medio sanitatem Eudemo promisit, & qua die discessura esset febris, etiam cum sua, & artis medicæ gloria præsagiuit.

Sed quæres primò, quis fuerit pulsus qui quartani circuitus initium Galeno significauit? Dic: plurima rimatum fuisse Galenum, in pulsuum notitia versatissimum, vt initium quartanarij circuitus præsagiret, quæ ex professo proposuit *lib. 2. cris. cap. 4. & 1. ad Glauc. cap. 6.* Primò debebat contemplari res non naturales augentes melancholiam, cuiusmodi sunt tempus anni autumnale, in quo quartanæ insolescere solent 3. *aph.* 22. ægri temperies frigida sicca, regionis conditio, morbi populariter vagantes, & anteacta victus ratio, quæ omnia in Eudemo conuenerant. Erat senex Eudemus annum agens tertium supra sexagesimum, qua ætate melancholici humores abundant, erat hyems, quo tempore collecti in autumno humores adhuc non sunt absumpti.

Deinde debebat Galenus animaduertere pulsum, quem inueniret tardum, & rarum, quartani circuitus initium manifestè collegit: nam quartanæ adeò est

A familiaris tarditas, paruitas, & raritas pulsus, vt ex sola pulsus mutatione agnoscatur, accessio quartanæ 2. *cris.* 4. Rhasis 10. *ad Almans. cap.* 8. audi Galenum *loc. cit. Si enim cognoueris pulsum, ægrotantis naturalem, vel in altero ipsius morbo per initia accessionis affueris, nihil ampliùs expectabis quin febrem inuadentem, quartanam esse pronuncies: Nam eximia quadam ad tarditatem, & raritatem conuersio fit. Ego quidem nonnullos meos familiares, quorum pulsus exquisitè cognoueram, iam ingruente accessione contemplatus, quod tale principium nullius alterius quàm quartanæ febris fore contingeret, pronunciaui, atque id euenit, &c.* Raritatis, & tarditatis causam refrigerationi, & facultatis imbecillitati quæ à succi crassitie grauatur, assignandam esse, certum est: Nam melancholicus humor ob frigiditatem difficulter accenditur, & cùm non adsit refrigerij necessitas, fit pulsus rarus, & cùm ex humore terrestri, & nebuloso

B vapores eleuentur crassi, virtutem opprimentes, fit pulsus tardus.

Adde quòd licèt in statu paroxismi pulsus euadat maior, celerior, & frequentior, quam ante, tamen est minor quàm in tertiana, & maior, quàm in quotidiana, quia in hac & calor est minor, & virtus debilior, celeritas verò pulsus minor est in quartana, quàm in tertiana, sed tamen æqualis est, atque in quotidiana, ratio est quia licèt in quartana maior sit calor quàm in quotidiana, tamen in hac pulsus ob debilitatem adeò fit paruus, vt requirat augmentum celeritatis, per quam succurratur refrigerationi caloris. Frequentia pulsus minor est in quartana, quàm in quotidiana, quia in illa magnitudine, & celeritate pulsus excessui caloris natura satisfacit; at in

C quotidiana non simpliciter contingit: Nam cùm in hac febre ob virtutis debilitatem non possit adesse pulsus adeò magnus, & celer, quemadmodum pro abundantia caloris erat necessarium, id natura aucta pulsus crebritate resarcit, & hoc significauit Galenus 1. *ad Glauc.* 7. Est igitur pulsus in quartana præsente iam febre, minor, tardior, & rarior, quàm in tertiana, sed collatione facta ad quotidianam maior est, & æquè celer, sed tamen rarior, quia natura in quartana robustior cùm sit, quàm in quotidiana, excedenti calori succurrit magnitudine, & celeritate pulsus citra frequentiæ incrementum. In quotidiana autem cùm ob virtutis imbecillitatem pulsus non possit fieri adeò magnus, & celer quantum erat necessarium, natura magnitudinis defectum frequentia supplet.

D Quæres secundò, cur ex pulsus inæqualitate initium quartanarij circuitus præsagiuit? Dic: quòd febrilis inæqualitas licèt omnibus febribus sit communis, tamen in quartana est maximè nota, id manifestè asserit Gal. 1. *ad Glauc. c.* 6. *de signis quartanæ, §. Et ipsius vnius motus inæqualitas in quartana febre eius formam ostendit: Nam quæ omnibus cõmunis est febribus in vno pulsu arteria inæqualitas, in hac manifestissimè licet comprehendere; multò enim velocius principium, finémque motus inuenies, quàm medium, &c.* Ob hanc causam illicò in initio hanc inæqualitatem in quartana deprehendes: Nam pulsus quartanarum sunt maximè tardi, obscuri, parui, rarique adeo in inuasionibus, sicut in nulla alia dispositione: Quia in quartanarum principiis videbitur tibi arteria quodammodo esse alligata, atque ad anteriora retracta: cùm verò quartanæ febres inuadunt, quamuis ægrotus iuuenis fuerit, talis fit

E motus arteriæ, qualis in ætate decrepita, quum autem consistit febris, aut etiam augetur, necesse est veloces fiant, atque frequentes, seruatur tamen etiam tunc propria ipsius tarditas, ac raritas, si additam velocitatem, atque frequentiam accessionis ratione perpendas, ex Gal. *cit. ad Glauc. in princip.* si enim id quod additum est febris animaduertas, pulsum tardum, ac rarum semper intelliges, at cùm febris cessauerit, pulsus tardiores, ac rariores fiunt. Cùm itaque in quartana pulsus semper si tardus, facilè hæc inæqualitas discerni potest: cùm enim pulsus est velox, non tam diuersa est extremorum velocitas à medij velocitate, vt percipiatur facilè, & ideò 2. *cris.* 3. *§. Ac præterea, &c.* dicit tertianæ pulsus carere inæqualitate.

Obiicias

Obiicies secundò, si pulsus quotidianæ est inæqualis *2. feb. 4. in princip.* & æquè tardus atque in quartana *1. ad Glauc. cap. 7.* cur vtrobique non erit manifesta inæqualitas? Dic: notanda est ex Gal. *cit. ad Glauc. in princip.* differentia inter magnitudinem, celeritatem, & crebritatem pulsus quotidianæ, tertianæ, & quartanæ: & primò magnitudo quæ in quartana magis superat quotidianam, quàm superetur à tertiana: tarditas verò in quotidiana, & quartana, eodem modo se habet, tardior tamen vtraque, quàm in tertiana, in raritate verò tantùm excedit pulsus quartanæ, pulsum quotidianæ, quantum pulsus quotidianæ, pulsum tertianæ. Quartanæ itaque omnis pulsus excedit raritate, (satisfacit enim vsui magnitudo, & celeritas) & magnitudine quotidianam, (nam in hac plurima adest pituitæ copia facultatem multis de causis debilitans.) Quare licèt in quotidiana, & quartana pulsus sit æquè tardus, & vtro- B bique inæqualitas adsit, hæc tamen non est adeò manifesta in quotidiana ob pulsus paruitatem. Si enim pulsus quiete interrupti duæ partes animaduerti non possunt, si pulsus sit paruus *2. de caus. puls. cap. 4. in princip.* longè difficiliùs in motu continuo eius differentias percipies.

Quæres tertiò. Cur in hoc ægro ab initio sequutus est horror, si *2. cris. 4.* Galenus asserit signum quartanæ esse rigorem inferentem sensum, ac si ossa frangantur, ac caro contundatur? Dic: quod per horrorem, intelligenda est refrigeratio honorifica, quod signum desumitur ex Gal. *2. feb. 5. & 2. cris. 4.* ita censent Serapio, Halyabbas, Auenzoar *cap. 6. de quartana*, dicẽtes qui quartanæ rigorem incurrit, sentit frigus magnum horrificum vt ossa videantur confrangi, ac si essent percussa veluti grandinibus. Causam sensationis huius referunt nonnulli teste Thoma de Gar- C bio *2. feb. 5.* ad melancholiam ossa nutrientem, humor enim qui quartanam creat, melancholia est, quæ cùm sit ossium alimentum, in causa est, vt hic sensus in ossibus oriatur ob consensum quem habet melancholia cum ipsis. At hæc solutio non placet, quoniam materia quæ est ossium nutrimentum, non est materia quæ in quartana putrescit. Deinde nutrimentum mediatum est sanguis cùm portione melancholiæ, immediatum verò est ipsa medulla, vt Hip. docet *lib. de alim. num. 4.* firmat Galenus *lib. 1. de facult. naturalib. cap. 10.* & nos latè probauimus *lib. 2. in com. hist. 4.* certior tamen causa est quia humor faciens quartanam quum in principio paroxismi defertur per membra, ob crassitiem suam, & terrestrem naturam non potest versus cutem expelli, immò cùm in profundo remaneat nimium aggrauans membra, læsio- D nem circa ossa imprimit mediantibus eorum panniculis, nec enim ossa dolent, quia non sentiunt, vt inter omnes probat Thomas à Veiga *2. de loc. cap. 10.*

An verò quartana incipiat cum paruo rigore dubium est: Nam Rhasius *lib. 10. ad Almans. cap. 8.* eam cum tam violento motu inchoare affirmat, vt dentes constringat, & concutiat. Oppositum tamen constat ex Gal. *2. cris. 4. & 2. feb. 5.* & Auic. *1. 4 tract. 2. cap. 6. & 62.* Dic: verba Rhasij non esse intelligenda de principio vniuersali quartanæ, sed de principio paroxismi, in quo procedente morbo, & sic humore per putredinem excalfacto, & attenuato fit vehemens vigor; quum tamen melancholia non possit peruenire ad tenuitatem bilis, inde fit, vt nunquam possit efficere adeò vehementem rigorem, quemadmodum bilis, vt constat ex Galeno *2. de symp. caus. cap. 5.* Quòd si E aliquando in quartana vehementior rigor appareat, quàm in tertiana, id eueniet, quando illa à maiori humoris copia orietur, & maximè si ex melancholia orta ex bilis adustione generetur.

Quæres quartò. An huius ægri quartana fuerit continua, an intermittens, nec enim hoc Galenus adiunxit? Dic: licèt ex ductu historiæ non constet fuisse intermittentem, quoniam in primo insultu, solius meminerit inæqualitatis, & rigoris, cuius per totum morbi decursum non est facta mentio, maximè cùm Medici febrim illam periculosam esse asseuerarent, quia debebat esse continua, quam esse lethalem firmat *1. ad Glauc. cap. 11.* cùm intermittens periculo vacet *2. aph. 43.* tamen eam fuisse intermittentem ex eo potest conuinci, quoniam Galenus A sanatum iri Eudemum semper constanter affirmauit, id minimè facturus, si continua fuisset. Deinde accessiones inuadebant de quarto in quartum, & Medici dubitabant num esset reditura febris.

Quæres quintò, cur longissimum circuitum quartanum fore prædixit? Dic: quia ferè si exquisita est fit ab humore crasso, & terreno, quare longissima dicitur ab Hip. *lib. 1. epid. sect. 3. text. 4.* si verò notha, & spuria, id est, cum permixtione bilis, breuior erit, sit cum permixtione pituitæ, longior. Sed si hoc verum est cur *2. feb. 5.* quartanæ accessionem similem esse tertianæ accessioni pronũtiauit; quare si tertiana durat spatio duodecim horarum, quartana etiam id spatium peragrabit, plures respondent duplicem esse melacholiam, alteram naturalem, præternaturalem aliam, quæ fit ex bile, & sanguine adusto, ex qua melancholia quartana si oriatur, æquali tempore durat cum paroxismo tertianæ de qua intelligendus Gal. *loc. cit.* si tamen quartana oriatur à melancholia naturali paroxismum longiorem excitat, quàm tertiana. Hæc solutio impugnatur, quia quiuis humor quartanæ crassior est, magísque terrenus, quàm qui tertianam producit, quare difficiliùs resoluetur, longiorémque efficiet paroxismum, quàm qui tertianam producit.

Dic ergo ex Gal. *2. feb. cit.* causas breuioris, aut longioris accessionis quartanæ easdem esse, quæ tertianæ, huius enim paroxismus longiori tempore durat, si cõcurrant causæ tres quas Galenus *2. feb. 3.* proposuit, & repetit *cap. 5.* nempe quando paroxismus pendet à multa copia bilis, secundò si æger affectus tertiana, debilis sit. Tertiò si habeat poros densos. Ob contrarias causas paroxismus tertianæ redditur breuior, similiter in quartana varia duratio, pro copia humoris, robore, vel imbecillitate virtutis, denique pro raritate, vel densitate corporis. Has causas censemus ampliandas esse ad omnes morbos materiales, in quibus pro varietate harum causarum, breuior, aut longior est eorum terminus.

Neque dicas quotidianam maioris durationis esse debere, quandoquidem plurimum de pituita in corpore aceruatur, minùs autem de melancholia, dupliciter respondemus; primò quia malitia humoris in quartana facit longam durationem paroxismi, quamuis melancholia in parua quantitate aceruetur, argumentum autem valet data paritate in malitia, & benignitate vtriusque humoris. Secundò fieri potest, vt maior copia sit ea quæ facit paroxismum quartanæ, quàm quæ quotidianæ, quoniam in quatuor diebus plus melancholiæ, quàm vnica die pituitæ in corpore aceruari potest.

Quæres sextò, cur ex pulsu quartanum circuitum longissimum fore præsenserit? Dic: non solùm ex pulsus raritate, & tarditate insigni longitudinem præsagisse Galenum, sed ex vrinarum cruditate nimia: licèt enim in quartana vrina appareat alba, tenuis, & aquosa, tamen in hoc ægro erat extremè alba, obstructiones internas ostendens, præsertim in sene, aduentante hyeme, quæ solùm ab humore crassissimo & difficulter resolubili ortum ducunt. Licèt in statu quartanæ vrina certum colorem non habeat, sed euariet pro varietate humoris ex quo fit melancholia. In declinatione nigrior est ob humorem per vrinam euacuatum, ex Auic. *1. 4. tract. 2. cap. 6.* Cur verò intempestiuus theriacæ vsus triplicem quartanam effecerit, & tempestiuus eam eradicauerit, & quo auxilio fuerit Galenus vsus, an solo præsagio fretus naturæ totam curationem committens, in sequenti historia palam fiet.

HIST. XXXV. GALENI,

De quartana.

Quo pacto Galenus Eudemi curatione suscepta prædixerit quo die à tribus quartanis liberaretur.

AD. Eudemum nunc redeo qui cùm à tribus quartanis affligeretur, desperatus à Medicis lecto iacebat, hyeme ferè media,

media. Antigenes vnus ex Quinti discipulis, qui cum Martiano versatus etiam fuerat, & inter Medicos vrbis primum locum tenere videbatur, dicebat hisce, qui me laudabant, irridens, postmodum agnoscetis quem laudatis, quando videbitis Eudemum efferri, ea potissimum ratione fretus, quod sexagesimam tertium annum agens, tribus quartanis effectus in media hyeme esset. Tu verò, mi Posthume, & quæ postea de Eudemo prædixerim, quo pacto ipsum sanarim passim diuulgasti: Nam ex tribus quartanis, quæ prima inceperat eo die, quo prædixerim, cùm abiisset, admirari omnes cœperunt, vbi verò & de secundæ discessu verax extiti, multò magis obstupuerunt, ac iccircò de tertia saltem facti me deos precabantur, sed & illa, quo die prædixeram cùm desiisset, non solùm in præcognoscendo, sed in sanando haud paruum nomen adeptus sum. Sed referam quod postremo penès Eudemum contigit, quum dies aduenisset, in quo tertiæ quartanæ discessum fore prædixeram. Accedens Martianus hora nona, & multò vehementiorem præcedente accessione præsentem exacerbationem cùm esse dixisset, abiit statim hilari vultu planè lætitiam præ se ferens, me meæ prædictionis frustratum iri intelligens: Interea Eudemus febrem vehementem, qualem nondum senserat, sentiens, quamuis me non deceptum iri consideret, alterius tamen Medici aduentum expectabat. Cùm itaque non vnus, sed & duo, & tres aduenissent, obseruabant enim omnes quo modo prædictio nostra caderet, optabántque ne saltem in huiusce tertiæ quartanæ discessu, néve in sanando Eudemo compos fierem, Eudemus quid de se, ipsis videretur, cunctos interrogabat, audiénsque ea à singulis quæ Martianus responderat, aduerténsque ipsos gaudio affici, me statim accersitum misit, volens à nobis quoque febris magnitudinem diiudicari. Vt igitur affui, ne sedere me quidem passus est, sed brachium porrigens, vt pulsum tangerem iussit, & percunctari cœpit quid annunciarem, cui ego subridens, quid aliud, quàm bonum, at ille hoc bonum speciatim expone? Audi igitur, dixi ego, & lætaberis. Liberaberis hac nocte ab omni dispositione morbosa, qua soluta, symptomatum quoque omnium, tum quæ superuenerant, tum quæ superuenire debebant, solutio subsequetur, atque hoc nobis subiecit, facultas, quæ corpus tuum regit, per pulsum nobis significauit, excitata enim, & commota est, vt è tuo corpore quicquid in humoribus praui reperitur, foras eiiciat. Tum ille quomodo dicis naturam me tibi meam significasse? Neque enim verbis id elocuta est, quia inquam in mouendo arteriam ipsam plus extulit, quàm vtrique dimensioni conueniat, quod facere semper assueuit, quoties aggreditur, id quod corpus lædit, eiicere. Et quoniam multæ sunt viæ, quas natura excrementis expellendis aperuit; vt per vomitum, sudorem, ventris profluuium, hæmorrhagiam, apertionem venarum ani, tamen cùm nulla signa adsint quæ alias vacuationes præsagiant, reliquum est vt speremus per alui profluuium in te morbum solutum iri. At cùm hoc euenisset Eudemus alta voce clamabat vaticinari Pythium Apollinem ægrotantibus voluisse per os Galeni. Me senem, hyemis tempore tribus quartanis laborantem ex intempestiua potione theriaca liberauit, eadem suo tempore data, &c. Galenus lib. de præcognit. ad Posthum. cap. 4.

Noui autem Medicum, qui ausus est homini, qui triplici quartana laborabat, medicamen ex viperis exhibere, quando nondum morbus in statu esset, deinde (vt par est) auctis omnibus febris continua subsecuta hominem occidit, &c. Galenus lib. 1. ad Glauc. cap. 11.

PARAPHRASIS.

MEdicorum Romæ degentium mores detegit in hac historia Galenus, qui neglecta morbi cognitione, intempestiuis medicamentis, & in cruditate humorum exhibitis miseros ægros excarnificabant, & quod peius est, inuidia obcæcati, in Galenum, summum medicinæ Magistrum petulanter sæuientes, quòd oraculis diuini senis instructus, non sine sui nominis, artisque gloria, Eudemum Philosophum peripateticum, in vrbe magnæ existimationis, & ad quem ægrotantem accesserunt visuri, Sergius, Paulus, Flauius, prætores, & consules, immò Boëthus, & Barbarus, Imperatoris Lucij auunculus, ipsa theriaca tempestiuè oblata, à tribus quartanis præhensum liberauerit, quem eadem citra ordinem exhibita Romani medicastri interficere inscienter tentabant: Neque putes hanc historiam falsò conscripsisse Galenum, vt huius diuini viri calumniatores augurantur, qui ex pulsu, qua die, & hora soluendos esse morbos, non posse præcognosci pertinaciter contendunt, de horum fæce, & strue esse nostro æuo chimicos certum est, qui spreta doctrina Hippocratis, totum salutis humanæ cardinem, in arte chymica, chymicisque auxiliis, & quas illi tantopere iactant essentiis quintis esse repositum impudenter effutire non erubescunt, quorum vana, & præstigiosa remedia à suo magistro Paracelso, mago temerè, & citra vllam methodum inuenta, semper in nugas abeunt, & in fumum à quo emanant, vt contra hos blaterones, inter omnes duobus libris ex professo doctissimus exclamat Erastus.

Quare cùm idiotæ illi in tertiæ quartanæ discessu, febris vehementia decepti, ipsius vigorem contemplarentur, in plurima mala Eudemum delapsum iri sunt arbitrati, non auertentes illud pronunciatum Hippocratis 2. aph. 13. quibus crisis futura est, iis nox grauis ante accessionem, hoc est, ante crisim, atque iudicium: tunc enim formidanda adsunt symptomata, quæ ipse latè *in libris de crisibus, & de diebus decretoriis*, proposuit, & in compendium redegit *lib. 1. Aph. com. 12. prope finem. §. Alia porro sunt signorum genera quæ crisima, id est indicatoria ab ipso nominantur, sunt autem hæc sudores, sanguinis fluxus, & rigores, multum alui profluuium, & similis vomitus, dolor capitis repentè inuadens, difficultas spirandi præter rationem, & vehemens, vel cordis morsus, hypochondria citra dolorem extenta, vigiliæ plurimæ, delirium, & nox absque ratione molesta & accessio anticipans, & lachryma inuoluntaria nihil patientibus oculis neque ex tristitia prouenientes, rubor faciei, & labrum inferius agitatum, lucida, vel obscura, & tenebrosa quædam ante oculos obuersantia, & hallucinationes quædam, & nasus, vel malæ repentè rubescetes, parotides, aut omnino abscessus alicuius in articulum decumbentis generatio. Hæc igitur omnia, & præter hæc alia multa huiuscemodi secundùm propriam eorum substantiam symptomata nominata, quatenus verò subitam mutationem ostendunt, signa crisima, id est iudicatoria appellata, duplicem tibi præstabunt præcognitionem; siquidem morbo iam cocto superuenerint, futuram statim sanitatem denuntiant, si verò crudo adhuc morbo, iudicationem non bonam, quæ scilicet aut ad perniciem agat, aut in longum tempus morbum producat.*

Quo pacto cùm hi inscij statum morbi non præcognoscerent, suborta maiori febri obstupuere, & ægrum in malis esse, moriturúmque esse pronunciarunt, cùm illa ex crisi, vnionéque caloris innati ad coquendum, ex maiori ebullitione humoris in statu morbi contingente euenire sæpe, vel ipse Hippocrates nos docuit, *lib. 2. aph. 30.* dicens, *circa initia, & fines omnia imbecilliora, circa statum verò fortiora.* His ergo generosus Medicus, & arte Hippocratica dignus perterreri non debet, sed ex iis, vt fecit Galenus, futuram, quin immò instantem crisim confidenter præsagire conetur. Quare cùm isti inuidi, & maledici sententiam latam 3 *prog.* 37. ignorarent, qua docet Hippocrates saluandos, & morituros, breui, aut diuturno tempore morbum passuros præcognosci ex vrinis, deiectionibus, & aliis excretis, quare cùm hæc distinguere, ac eorum vires æstimare, Medicum non posse putarent, præsagia prolata à Galeno, ex diuinatrice, non medica scientia prædici contentiosè omnibus inculcabant.

Sed quia tota præsagij Galeni circa hunc ægrotantem doctrina consistit in coctione, quam debebant habere humores, ne in cruditate exhibita theriaca tantoperè noceret, aut prodesset præsente coctione, non immeritò dubitabis cur illa humores crudos agitauit, non tamen ex toto concoxit, quum concoquendi vim habeat, & iccircò frigidis, & diuturnis morbis, febribúsque contumacibus remedio sit? Dic: Theriacam cocto morbo oblatam in quartana esse mirabile auxilium: hoc est in postrema parte status: nam licèt attenuet, & excalfaciat crudos, & frigidos humores, tamen periculosus est illius vsus in cruditate, quia illos intempestiuè euacuat per vrinam, & per cutem. Galenus verò *lib. de theriac. ad Pison. cap. 15.* laudat theriacam non solùm vt crudos humores ad coctionem disponat, sed vt eos iam concoctos absumat, & euacuet, hinc

hinc fit vt non solùm quartanæ, sed melancholicis morbis prisci Medici veteres salubertimam esse iudicarint, dummodo coctis humoribus propinetur. Ex quo colligitur manifestè quod ex intempestiua humorum agitatione, febris reduplicatio, & triplicatio facta fuerit, quia humores sunt excalfacti, agitati, & moti, & inordinatè per corpus impulsi febrem de nouo exsuscitarunt, vrinis existentibus crudis, quo tempore oblata theriaca humores perturbat, coctis verò exhibita tempestiuè coquit, & sine molestia euacuat: antequam, par erat, Galenum vsum fuisse remediis abstergentibus, attenuantibus, concoquentibus præterea victus rationem congruam instituisse, vt humores ampliùs concocti theriacæ ope vacuarentur promptiùs.

Videamus deinde quibus rationibus nixus salutem certam Eudemo fuerit pollicitus, quàm alij esse desperatam certò pronuntiabant? Dic: quod quartana erat intermittens. quam absolutè, & in se citra complicationem alterius vitij esse securissimam Hippocrates prædixit *lib. 1. epid. sect. 3. text. 4.* Quartana omnium est securissima, quoniam, vt ait Galenus *in com.* continuæ, quia nullam habent vsque ad iudicium remissionem molestiarum, sed perpetuò infestant, meritò graues, & dicuntur, & sunt. In quartana, maximè vbi sit moderata, licèt diebus, qui inter accessiones intercedunt, prodire, ac nonnunquam solita munera obire, quare quartana meminem iugulat apud Celsum *lib. 3. cap. 15.* Deinde licèt senex esset, habebat vitalem facultatem fortem, atque robustam, in cuius robore totus sanationis cardo consistit, monente sic Galeno *lib. 10. meth. cap. 5. §. Vna salus est virium robur.* Neque dubites plurimis senibus adesse posse vires firmas: nam id scripsit *lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 13. §. Itaque & septuagenariis modo dicti adsint pulsus, si affectus iubeat, venam secabis, sunt enim quidam & in hac ætate multi sanguinis, viresque habent robustas.* Et ideò mirum non est si senes aliquando grauissimos morbos, quanto magis quartanam triplicem superent, probat proprio exemplo Valleriola *lib. 6. obs. 7. & vlt.* Cùm enim viribus esset valentibus, & febris vehemens, ob conatum, & pugnam cum morbo natura excitata crisim adesse significaret, aliquam euenturam vacuationem prædixit: quare cùm signa quæ alias vacuationes præsagiunt, non adessent, morbum alui profluuio finiendum iudicauit. Licèt autem futuri alui fluxus aliqua sint signa à Galeno prolata in libris de crisibus; prout *in lib. 2. in com. hist. 79.* ostendimus: tamen hoc modo de hac futura vacuatione nos posse certò iudicium facere, ipse edocuit *3. cris. vlt.* Ergo Galenus perspectis Eudemi viribus, pulsúsque robore diligenter obseruato, tantam adesse facultatum vim colligit, vt ægrum ad expugnandum morbum sufficere posse intelligeret. Neque instes senes frequenter ex quartana interire: quoniam hoc non semper verum est, si vires adsint, vt in Eudemo, quæ ad superandum morbum satis erant: aliàs iuuenes debiles vna cum quartana commoriuntur, vt firmant Forestus *3. obs. 32.* & Gregorius Hostius *lib. 7. de medic. hist. mirabili,* apud Marcel. *cap. 6.*

Vltimò contemplemur vnum difficillimũ, quo pacto, aut qua scientia medica fretus Galenus potuerit diem, & horam in quibus vnaquæque febris discessura esset exactè cognoscere, & prædicere, ob quod præsagium tantam admirationem, aut potiùs inuidiam aliis Medicis Eudemi curationi vnà assistentibus afferre potuerit, vt rei causam ignorantes, non ex medica facultate, sed ex diuinatrice scientia, augurio, extispicio, coniectatrice, & mathematica, huiusmodi prædictiones facere Galenum proclamarent; Sed cessent conuiciis lacessere Galenum hi bardi medicastri, quum præcepta Hippocratica nec à primo limine degustarint, quibus ille velut manu ductus hæc præsagiuit, quæ etsi aliis ob ipsorum ignorantiam admiranda videantur, tamen admirationem non habent vllam, nec difficilia cognitu sunt illis qui legitimè artem medicam exercent, vt manifestè docuit Galenus *lib. de crisib. & de dieb. decretor.* Nam *lib. 3. cris. c. 9. & 1. de dieb. decretor. 12* tradidit documenta ad præsagiendum saluti, aut mortis euentum necessaria. Sic enim ait *1. de dieb. decretor. cap. vlt. oportet autem dixit Hippocrates, eum qui sit rectè persensurus superstites futuros, & morituros, & in quibus morbus pluribus diebus duraturus est, & in quibus paucioribus indicia ediscendo omnia interstinguere, æstimando vires eorum inter se, quemadmodum scriptum est, tum de aliis, tum de vrinis, & screationibus, vbi pariter pus, bilémque excreet.*

Sed ea animi moderatione accipiendam esse hanc methodum constituit *lib. 1. de dieb cap. 12.* vt non putemus nunquam falli nos non posse talia obseruantes, sed maiori ex parte vera esse, quapropter signorum facultates diligenter prænoscere, & examinare oportet, & vbi hæ tutò definiri possunt, præsagio vtendum, sin autem sequentem diem expectare oportet, quod si nihil in illo præsagire firmiter possumus, melius est tacere quàm temerè pronuntiantem falli: quare caueat Medicus ne quid citra maximam considerationem præsagiat, antequam aliquod euidens signum elucescat, neque statim inter morbi initia iudicium de morbo ferre ausus sit, hinc factum est vt glorietur Galenus se nunquam in prædicendo aberrasse. *Ego verò,* inquit ipse *lib. 1. epid. sect. 3. com. 17. etiam hanc speculationem cùm apud Eudemum Philosophum prædicerem, qui tribus tenebatur quartanis, primam de illis recessuram primum, quæ certis diebus inuadebat: ac post totidem circuitus ab hac depulsa alteram certo die: Similique modo cum postea tertiam pronunciarem, ex diuinandi arte hæc prædicere iactabant, non ex medica speculatione, tametsi vates nunquam vidissent vera Romæ de ægris prædicentes: nam illorum, qui aliis in vrbibus sunt, nullum feci periculum. Nos, quod Deo approbante dicam, nulla vnquam re prædicenda offendimur. Atque si ea, quæ de iudicio sunt exposita mediteris, Hippocrate eris, artéque dignus, &c.* Quapropter ne mireris si contra hos Thessalicos asinos ita acriter contendat Galenus, cuius oracula multi facienda esse ex hac curatione liquet manifestè, quam, & alias summa cum laude, & nominis sui fama effecisse, auctores fidissimi contestantur.

HIST. XXXVI. GALENI, De quartana.

Quartana ex liene suborta, ferè lethalis.

QVandoquidem ex liene sæpenumero vidimus homines febre laborasse quartana, ac deinde collecta aqua inter cutem esse defunctos, &c. Galenus lib. 1. epid. sect. 3. com. 4.

PARAPHRASIS.

LIcèt quartana vt diximus suprà, securissima, & neminem interficiat, quia duobus diebus intermediis natura recuperat vires suas, tamen si cùm magnis morbis complicetur, est sæpè lethalis: nam quando lien melancholici humoris copia turget, plurimam portionem extra venas emittere natura conatur, qui cùm sit crassus, terrenus, & melancholicus quartanam generat. Deinde si lien debile sit, & crassum, fœculentúmque humorem attrahere, neque purum sanguinem ab hoc nigro humore separare queat, suóque rectè officio non fungatur, aut ob infarctas à viscido humore vias sanguinis fæx à iecore in lienem permeare non possit, hic in iecur regurgitans copia sua, & frigiditate natiuum calorem suffocat, vnde hydrops, lethalis sanè affectus, prorsus dirus: quoniam in producto morbo flaccescunt vires, hepárque non decenter ab hoc nigro humore expurgatum, marcescit, languet, & refrigeratur, & sic calor natiuus humoris tenacis copia obrutus minuit, & tandem extinguitur, quare rectè dixit Auicenna *1. 4. tract. 2. c. 6* quartana quæ euenit ex apostemate splenis, aut in qua est apostema splenis, multoties perducit ad hydropisim, & perniciem. Sed quomodo tantis malis sit opitulandum, meritò inquires? Dic: complicatis morbis ad id quod magis vrget, dirigendum esse curantis consilium? quare si hydropis elucent signa manifesta, illi auxiliares manus præstare oportet.

oportet. Si verò solùm quartana affligat cùm lienis debilitate tunc roborandus lien, expurgandum corpus, deobstruenda viscera, aperientia vnguenta, & emplastra parti affectæ apponenda.

Sed dubitabis cur ex quartana subortus hydrops est lethalis, si hydrops cuiuscunque generis sit, frigidus affectus est, & ex frigida iecoris intemperie originem ducit, & sic quartanæ superueniens, eam potiùs sedabit, quàm augebit, quare tantùm abest vt sit exitialis, quin potiùs tanquam contrarius febri hanc persanabit. Dices ideò non posse fieri leuiorem febrem adueniente hydrope, quia febris totum occupat corpus, cùm sit affectus vniuersalis, hydrops autem oritur ab humore in vna parte collecto, non potente vniuersalem intemperiem remittere, quam opinionem videtur habuisse Thadæus in suis commentariis *in lib. 2. prog. in com. sent. 1.* inquirens quod fomes febris in arteriis est prope cor, aqua verò hydropicorum continetur in peritonæo, & ideò quamuis circa membra in inferiori ventre existentia aliqua ratione remittatur febris, tamen circa cor, & proximas arterias remitti nequit. At hæc ratio apparens est, & non ex toto vera: nam solùm habet locum in tympanite, & ascite, quin immò nec in his veritatem habere censenda est: etsi enim humor in vna parte contineatur, non longè tamen à corde distat, maximè cùm abundet in arteriis multis ortis ab ipso corde, cuius vicinitatis ratione, & arterias, & cor ipsum refrigerare poterit, cuius feruore minuto, & extincto facilè membra ipsa refrigerantur.

Alia ergo ratio est assignanda magis congruens dicto euentui. Aqua quæ in hydropicis reperitur, licèt frigida & humida appareat, potestate tamen est humor vitiosus, & nitrosus, notante Aëtio *tetrab. 3. serm. 2. cap. 20.* nec expers salsedinis, alicuiúsque putredinis particeps, idcircò non potest non calefacere, & exiccare, ob quam causam in hoc affectu inexhausta excitatur sitis, quare fit vt superueniente hydrope non sedetur febris, quod prædixit Hip. *2. prog. 1. §. Aqua inter cutem omnis si ex acuto morbo existit, mala est, non enim sedat febrim.* Accedit quod labascente iecoris facultate humores febrem constituentes non concoquuntur, sed crudi persistentes febrem producunt. Denique eo aceruato intus humore, augetur putredo, putridorum vaporum copia accrescit, quibus febris stabilita perseuerantiam habet, nullúmque auxilium accipit adueniente hydrope. Quamuis autem morbi morbis superueniant (Græci metaptosin vocant) vt febris conuulsioni *2. aph. 26.* quartana conuulsioni, *5. aph. 70.* Abscessus erumpentes in cruribus peripneumomiæ *2. prog. 67.* aliter se habet hydrops febri superueniens: Nam alij præexistentium morborum intemperiem sanant; hydrops verò febrem adauget ob dictam causam; ampliùs debilitat virtutem, cuius robore egemus ad curationem morborum materialium, accedit quod hydrops, quartanæ accedens quæ ex lienis præsertim duritie orta est, & suapte natura est morbus grauis, & ad tabem perducens, grauior efficitur, & non potest non in ingentem terminari ruinam, & alia periculosiora mala de quorum numero sunt, alui fluxus immedicabilis, febris hectica, ad quæ tandem mors subsequi consueuit, quæ omnia ex hepatis, aut lienis scirrho euenire latè probauimus *lib. 2. in com. hist. 105.*

HIST. XXXVII. AVICENNÆ, De quintana.

Quintana febris sæpe animaduersa.

QVintanam verò nos multoties vidimus, & non cogimur propter hoc dicere quod illic sit humor alius, &c. Auicenna 1. 4. tract. 2 cap. 68.

PARAPHRASIS.

MVlta satis de quintanæ causa, & periculo diximus *lib. 1. in com. hist. 30.* quo loco quintanos, sextanos, septimanos, octonanos, & nonanos circuitus, & alios longiores concedendos esse vel ipse Galenus fatetur *locis ibi citatis*, qui ob triplicem rationem hos longissimos typos experientia se non adinuenisse refert, prima quòd nullus est in corpore humor cui hos circuitus adscribas, deinde nullis signis dignosci hi possint, & quod particulatim de iis senex mentionem non faciat: cæterùm qui quintanum, & alios longiores concedunt, non propterea coguntur asserere alios esse humores præter sanguinem, pituitam, & vtramque bilem, sed ex iis, paucioribus tamen, & crassioribus generari.

Quintanam febrim & alias longissimas periodos, concedunt Aëtius *tetrab. 2 serm. 1. cap. 14.* Actuar. *2. meth. cap. 1.* Celsus *lib. 3. cap. 3.* Halyabas *3. pract. 19.* Rhasius *16. & 18. continent.* Nicolus *serm. 2. sum. 4. doct. 5. cap. 9.* Vallesius *lib. 5. cont. cap. 25.* Marcellus Donatus *lib. 3. de medic. hist. mirabili, cap. vlt.* Antonius Maria Venustus in consilio pro Ioanne Heluetio, & plures alij *in lib. 1. citati*, quam sententiam præterquam quod firmaui *lib. 3. de praxi medica admiranda, obs. 34.* positis octauanæ, & decimanæ historiis, nunc ampliùs confirmo, quippe qui in puero decimo quinto anno constante, obeso, & pingui, quintanam febrem clarissimè notaui, qui cùm per annum ea premeretur, tandem pluribus auxiliis adiutus, solo decocto Eupatorij pro continuo potu ebibito conualuit.

Sed hæc speculatio ad vsum Medicum parum, aut nihil confert, quia quintana febris, & alij longiores circuitus eandem expostulant curandi methodum, quàm quartana, vt *in cit. cap.* Auicenna edocuit. Si tamen plenam de iis productis febribus notitiam habere velis, adi Ioannem Baptistam Syluaticum *controuers. 57.*

HIST. XXXVIII. AETII, De febre lypiria.

Febris lypiria, gelidæ potu sanata.

VIdi mulierem supinam decumbentem in terra & voce destitutam, habentemque pulsum formicantem, vna cum manuum, ac pedum perfrictione, putabam autem esse calidam affectionem: nam simul cum relatis pessimis signis densiorem videbam respirationem factam, hoc autem signum est magni doloris, ac calidi morbi in præcordiis, & thoracis partibus existentis. Dixit autem quidam ex adstantibus, se audiuisse mulierem dicere, quod arderet eius stomachus, & frigidæ potionis magnam cupiditatem haberet, quapropter etiam in pauimento iacet, inquit, venans frigiditatē. Itaque confisus ipsi dedi per cochlearium aquam frigidā, iterum, atque iterum immittens ipsam ori violenter, videbam autem labia ipsius placidè aquam intus attrahere, & ratiocinatus ipsam appetere frigida potum propter insitam feruidam affectionem, rursus ampliùs exhibui, post hoc autem oculis annuere incœpit, indicans sic me facere debere. Accepta itaque confectione ex papaueris capitibus constante, (diacodion vocant) parū de ea cum vino Gnidio, & aqua frigida per cochlearium ori infudi, & ex hoc nimirū paulò post sensim loqui cœpit, quare rursus ampliùs de hac potione dedi vino emmeleo pro Gnidio accepto cum modica aqua. Ori item ventris sempervivum cum lactuca & pane, & rosaceo tritum imposui. Frigida autem hac adhibui propter affectionis caliditatem, &c. Aëtius tetrab. 2. serm. 1. cap. 89. de lypiria, hoc est, de ignis sacri circa viscera affectione.

PARAPHRASIS.

DE igne sacro circa viscera, & partes internas exorto agit Aëtius in præsenti, quem partes internas occupare sæpè, visceráque deurere, ex Galeno pluribus in locis patet apertè, Græci lypiriam vocant, quam valdè distare à lypiria Arabum contendimus *lib. 2. in com. hist. 20.* Quando ergo cum extremorum frigiditate interna vruntur, ac sitim habent, tunc febris dicitur lypiria, & licèt huius febris multiplex possit assignari causa, de qua alibi ex professo agemus, tamen quoad nostrum institutum attinet, est inflammatio vehemens in visceribus insolescens,

ita firmat Galenus *4.aph.48. & 7.aph.1. & 26.& 2.prog.4.* quo loco Hippocrates sic prædixit, *si caput, manus, & pedes frigidi, ventre, ossi/que calentibus, malum.*

Sed antequam causas refrigerationis extremorum exponamus, aduerte partes externas omnibus aliis faciliùs, & citiùs non in ægris solùm, sed & in sanis frigere, quoniam sunt remotissimæ à fonte caloris, qui quidem in visceribus est, calidissima enim sunt cor, & iecur, à quibus cætera omnia per sanguinem & spiritum incalescunt, quocirca nisi admodum fortis sit calor, non facilè eò vsque peruenire potest.

Causa verò cur extrema in morbis acutis frigescant, multiplex assignatur à Gal. *in locis dictis*; oritur enim aliquando ex magna viscerum inflammatione, omnem ferè sanguinem ab extima corporis superficie attrahentem, quare extremæ partes calore destitutæ frigent. Quamuis autem necesse sit, vt magna sit inflammatio, non tamen semper est necesse, vt eadem sit inflammationis magnitudo, pro cuius diuersitate, diuersi sequuntur refrigerationis modi: nam si caput, manus, ac pedes frigescunt, mediis partibus calidis remanentibus, tam internis, quàm externis multò minor est inflammatio, quàm quando non solùm partes extremæ, sed & cutis vniuersa, & pectoris, & ventris frigescit, tunc enim longè maior est, vt pote quæ possit non solùm ab extremis partibus, sed ab omnibus exterioribus, calorem, & sanguinem retrahere, in qua non potest in non interioribus magnum suscitari incendium, ac tandem sitis, linguæque siccitas atque nigredo, & hoc videtur voluisse Hippocrates *4.aph.48.* dum habet, *in febribus non intermittentibus si partes externæ frigent, interiores verò vruntur, ac sitim habent, lethale*, quod verbum lethale maiorem malignitatem, quam malum significat, quo verbo *2.prog.1. & 7.aph.1.* vsus est.

Cùm ergo viscera erysipelate essét oppressa, & igneus, flammeúsque calor vrgeret in partibus intimis, lypiria erat febris, qua fæmina hæc fuit correpta: fuit ergo febris continua, perniciosa, & maligna valdè, in qua peruerebantur interiora perfrigerata cute. Neque dubites frigus, & calorem simul sentiri non per omnes corporis partes, velut in epiala, in qua in eadem parte frigus, & calor sentiuntur, quomodo autem possit cōtingere, vt quæcunque pars simul frigus sentiat & calorem, subtiliter explanat Gentilis 1.4.*tract.2. cap.50.* dicens hoc contingere non secundùm partes formales, sed secundùm diuersas, attamen adeo propinquas, vt sensus in iudicio de situ partium decipiatur, iudicans totum esse calidum, & totum esse frigidum, & adducit exemplum de collo columbæ; & de aliis multis coloribus, de quibus affirmamus diuersos in eisdem partibus esse. Quod autem sit impossibile secundùm easdem partes formales sentiri frigus, & calorem, probatur: nam si in eisdem partibus formalibus hæ duæ qualitates contrariæ imprimerentur, hæ neque calorem sentirent, neque frigus, sed tepiditatem quandam, quæ media ex contrariis est vt ibi notauit Iacobus, quod ex definitione contrariorum etiam fit manifestum, de quo argumento sat pulchra proposuit Vallesius *5.controuerf.24.*

Sed dubitabis meritò in quo differat lypiria febris ab epiala: nam nonulli vtriusque definitionem confundunt. Ishaac *lib. feb. partic.5. cap.15.* asserit quod febris epiala est in qua corporis interiora incenduntur, & exteriora in frigidantur, similiter & Serapio *tract.6. de feb. cap.17.* quæ definitio potiùs lypiriæ conuenit, quàm epialæ, in qua frigus, & calor simul sentitur in omnibus corporis partibus, ex Gal. *2.feb.cap.6.* subscribunt Paulus *lib.2.cap.26.* Aëtius *tetrab.2.serm.1.cap.87.* dicens, *in hac febre simul febricitant, & rigent, & vtrunque eodem tempore percipiunt in omni corporis parte.* Ita Haly *8.theoric. cap.6.* quid verò dicendum Auicennæ, & quomodo cum Græcis, & aliis Arabibus conciliari possit, 1.4.*tract.2.cap.49.* docuit ipse, dum firmat epialam esse quando frigus adest in interioribus, ex exterioribus verò calor sentitur, consule Harculanum, & Costæum *in.com.*

Quare internam inflammationem, viscerúmque incendium arguebant multa. Primum, aphonia, eueniens

A quod instrumenta vocis ob defectum caloris innati ab igneo depopulati languerent valdè, vel quod à malignitate vaporis ab inflammata parte ascendentis natiuus calor esset diminutus; nam hoc non in omni lypiria accidit, sed maligna, *vt 4.aph.cit. & 4.acut.16.* retulit Galenus, loquentibus nobis de lypiria Græcorum, quæ internas causque vehementissimas sequitur inflammationes, quæ maligna est *2.cris.7.§. Febris ardens maligna, vel pulmonis, vel hepatis, vel ventriculi erysipelatibus aduenit.*

Secundum fuit pulsus formicans, qui extinctionem & suffocationem caloris ortam ex magnitudine inflammationis significabat, sicque etiam obrutus præ copia innatus ignis flaccescit, præ tanto alieni caloris impetu natura fatiscit, vt notauit Actuarius *lib.2. meth.1. in med.* quare ea tunc virium adest iactura, vt Medici existiment

B ægrotantes pulsu carere, & ita in hoc pulsu nulla inuenitur inter motus contrarios sensibilis quies, & sic falsam celeritatem æmulatur: sortiuntur enim hi pulsus nomen à formicæ tardo, & imminuto motu, est enim omnium minimus, tardissimus, & languidissimus, ita vt plures eum esse celerrimum decipiantur, quos proculdubio fallit crebritas illa maxima quam habent: quoniam vt formica crebros, & paruos faciens gradus videtur celeriter moueri, ita pulsus paruissimi, & tardi, ac creberrimi falsam celeritatis speciem præ se ferunt de cuius pulsus differentia Galenus *lib.1. de dif. puls.24.* Paulus *lib.2. cap.12. latè disseruerunt.*

Tertium quod ardorem internum significabat, erat densa respiratio, signum profectò maximum & caliditatis interiores occupantis sedes, aut phlegmonis vias coar-

C ctantis manifestum, vt Galenus notauit *3. de dif. respirat. cap.6.* rectè autem nosti pulsum, & respirationem inter se summam habere efficaciam in significandis internis affectibus, quum respirationis vsus similis sit pulsuum vsui, & ambo maximas, & præstantissimas vires habent ad prædicendum, vt eleganter probat ex priscorum mente Vallesius *lib.3. cont.2.* Densa ergo respiratio fit caliditate multa in respirationis organis coacetuata id quod fermè omni die in omnibus exurentibus febribus apparet, vt neminem latere possit, etenim quod inflammationem præter naturam, phlogosin Græcis dictam, non Hippocrates solùm, sed omnes ferè alij qui ante Erasistratum fuerunt phlegmonem nominarint, & non à nobis tantùm, sed ab omnibus Hippocratis expositoribus est ostensum. His itaque sic stantibus, nihil amplius

D mirum est prædictas ambas differentias Hippocratem simul ostendere, cùm ait spiritus densus existens, dolorem, aut inflammationem significat in locis supra septum transuersum, ita meminit Hippocrates magnæ, & densæ respirationis *2.prog.56. & 2.acut.44.*

Cauma internum, auxilium refrigeratorium citò, & celeriter expostulabat, sed primò erat cogitandum de phlebotomia, quod auxilium calidam substantiam cùm euacuet, nempe humorem feruidum, & ebullientem sanguinem, mirificè interiora refrigerat, ex Galeno *10. meth.10.* Si ergo has vtilitates præstat venæ sectio, cur eam non exercuit Aëtius; Dica quia febris erat multæ acuitatis, vt loquitur Auic. 1.4.

E *tract.2.cap.7.* & necessitas erat maior refrigerij, quàm vacuationis, ne hectica introduceretur febris, quare pugnare aduersus futuram siccitatem salubre fuit consilium.

At cùm inter refrigerantia primatum obtineat potus aquæ frigidæ, ad eam auctor se contulit, & meritò sanè; quoniam sitim temperat, æstuantem calorem compescit, furentem bilem demulcet, feruidum sanguinem refrænat, eiúsque furiosos motus retundit, humiditatem à calore intenso absumptam resarcit, arida membra humectat, calorem innatum viuificat, leuat naturam, soluit aluum, & incendiosos, tenuésque humores prolicit in sudorem, qui potus si sit cardiacis aquis permixtus, promptissimè calidæ dispositioni auxiliatur. Quare calidis naturis aquæ potum vt præsentaneum iudicat Hipp. auxilium *lib.6. epid. sect.4. text.15.* Neque dubites aquam exhibere in principio morbi citra coctionem vllam,

vllam, aut præsente inflammatione interna, quia quando febris ardens adeò immaniter vexat interiora, suóque calore principes partes lacessit, ac fatigat, vt si non temperetur hic calor igneus, & exurens, timor sit ne hectica excitetur, tutò tunc ob imminens ex procrastinatione periculum concedi potest: nam melius febrem prorogari, & pituitosam fieri, quàm ægrum frigida non exhibita, sed calore innato ab igneo depopulato è vita decedere, & eo maximè cùm non sit ad satietatem vsque offerenda, in quo exemplo ex conditiones expetuntur: accedit quod Galenus 9. *meth.* 5. verum erysipelas non aliter quàm frigidæ potu sanandum docuit. Posse autem multoties citra coctionem aquæ potum ad satietatem vsque offerri, diximus *lib.* 2. *in com. histor.* 54. de cuius vtilitate satis multa protulimus *suprà in hoc libro, in com. hist.* 11.

Cùm autem à iuuantibus, & nocentibus maxima sumatur indicatio, ex Gal. 10. *sec. loc. cap.* 2. & ex leuamine naturæ, oculorum erectione, & maiori vtilitate Aëtius coniectaret aquæ potum magno fuisse ex vsu, audacius frigidam offerendam est arbitratus, qua oblata, cùm in meliorem statum esset redacta fæmina, ad maiora auxilia accessit, quæ magis refrigerant, tenuem humorem incrassant, & eius mordacitatem, & acrimoniam retundunt. In hunc vsum elegit diacodion, hoc est confectionem quæ ex capitibus papaueris parari solet, cuius descriptionem quære ex Galeno *lib.* 7. *secund. loc. cap.* 2. & Paulo *lib.* 7. *tit. de confect. ex papaueris capitibus*. Sed cùm hoc medicamen sit nimis frigidum, & calor innatus ab igneo resolutus debilis esset, idcircò cum vino hanc assumendam iussit: nam vinum medicamentorum frigidorum est præstantissimum antidotum.

Sed obiicies. Si vinum caliditate, & tenuitate sua succum papaueris penetrare facit, & est in causa vt ad cor citò permeet & frigiditate sua cordis calorem extinguat, cur vinum cum diacodio miscendum imperauit? Narrat enim Plinius *lib.* 14. *cap.* 4. quòd sicùt vinum est venenum cicutæ, potatum post ipsam, quia illius vim hebetat, & refringit, sic cum ipsa commixtum, & citiùs interficit, quia liquat succum cicutæ, & attenuat, & facit vt ad cor pertranseat, suóque frigore illud strangulet, & hæc causa apud Arist. quare vinum dilutum citius, & magis inebriat, quam merum; caput enim ob maiorem tenuitatem promptius penetrat. Sed dispar in similitudine est ratio: quoniam Plinius loquitur de succo cicutæ impermixto, in diacodio autem plurima calida ingrediuntur, vt myrrha, sapa glycyrrhisa, quæ papaueris succi vires refringunt: antiqui enim maximè cauti fuerunt in parandis compositionibus, in quas ingreditur papaueris succus, vt constat ex Gal. *in locis multis*, præsertim *lib.* 8. *sec. loc. cap.* 1. §. *Opio iubet admisceri calefacientia, vt ipsum reddant innocentius, quum corpora viuentium mortificationi simile quidpiam perpetiantur, ab omnium ex opio, & hyoschiamo, & mandragora compositorum medicamentorum vsu, ideoque Medicis mos est admiscere piper, castorium, & crocum.*

Porrò cùm viscera arderent incendio, ori ventriculi refrigerantia iussit admouere, & quæ adstrictione sua illi firmitudinem conciliarent, de quorum classe esse semperuiuum firmant Dioscorides *lib.* 4. *cap.* 77. Paulus *lib.* 7. *prop. titulo de semperuiuo*, cuius succum cum rosaceo inflammationibus, & aliis morbis calidis, qui summam cutem infestant, esse imponendum docuit Gal. *lib.* 6. *simpl. eodem titulo.*

HIST. XXXIX. TRALLIANI, De febri syncopali.

Quidam febri syncopali laborans, nimia frictione, & tenuissima victus ratione vsus, resolutus interiit.

*Curandi sunt qui ex humorum copia in syncopem incidunt, tenui victu, atque omnibus quæ extenuare possunt. Quan-*A *tum ad copiam attinet,* * *vacuationem per sectam venam moliri, & eam iterare oportet: præsertim si humor ita exuperauerit, vt periculum sit ne vires suffocentur, nam tunc ex copia modicum detrahere absurdum non est, & grauatas ipsas leuare, præsertim si vires robustæ sint, si verò imbecilles, & cruditas multa subsit, frictionibus vtendum, & iis quæ extenuare, discutere, & concoquere possunt, quale est camæmalum, sed frictionibus à cruribus deorsum, per totam spinam, & brachia, & ab his ad inferiores partes, & pedes vtendum, ita vt virium ratio habeatur, quum enim nonnulli immoderatam magis frictionem adhibuissent, vires subitò digestæ, dissolutaque fuerunt: Ego itaque quemdam ex inscitia fricantium in syncopem prolapsum conspexi: iusserat enim ille continuè integram diem, & noctem illam perfricari, & à cibo omni vsque ad quartum diem* B *abstinere: Deinde cùm impiè hoc ipse faceret, æger qui non potuit vtrumque, tum defatigationem, tum inediam in alios quinque dies tolerare, syncope interiit, &c.* Trallianus lib. 12. cap. 5. titulo de iis qui syncope periclitantur.

PARAPHRASIS.

De febri syncopali humorosa agit in hoc loco Trallianus, de qua exactissimè Galenus sermonem instituit *lib.* 12. *meth. cap.* 3. Vterque tamen auctor hanc febrem ex succis crudis subortam frictionibus rarefacientibus, concoquentibus, & extenuantibus, & calore suo crassum, crudúmque humorem absumentibus, omnimodáque inedia esse curandam asseuerat: nam frictiones cum linteo aspero factæ calorem naturalem excitant, & per cutem vniuersam rarefaciendo humorem noxium vertunt in ha- C litus, præsertim si oleis relaxantibus, & digerentibus parentur. Tenuis victus, & inedia euacuat ex accidenti: qui enim cruditatibus scatent, paucissimo egent alimento, succi enim crudi per vlteriorem elaborationem in sanguinem versi, nutrire possunt, ex Gal. 2. *acut.* 30. hoc tamen intelligendum est dummodò vires valeant, quas firmas esse, ex pulsus vehementia, æqualitate, & ordine intelliges: si tamen tenuissimum victum præsente virium debilitate, cum nimia, & frequenti frictione imperes, exhausto spiritu, & resoluto calido innato exanimis æger vitam cum morte commutabit. Non ergo frictionem, & tenuem victum renuit Trallianus, sed hunc mortuum fuisse ex fricantium inscitia, ipse refert: quoniam quando vires debiles sunt, validis, & assiduis frictionibus ægri non sunt defatigandi, & vires aliquantulum pleniori victu sunt reficiendæ, vt morbum deinceps tolerare queant

D Sed antequam ad cætera accedamus dicendum febrim syncopalem dici quia cum syncope coniuncta est, appellatur humorosa ad differentiam alterius febris syncopalis quæ minuta vocatur Galeno: illam efficit copia humorum crudorum, qui calorem suffocare sunt apti, hanc verò inopia; vtriusque causas inuenies apud Galenum *loc. cit. & nos lib.* 2. *in com. hist.* 51. fusè explicuimus.

Obiicies cur Galenus tantoperè cum Tralliano hîc commendat frictiones antequam euacuet, & cur asperas laudat, si hæ cutem astringunt, & meatus sunt aperiendi, per quos humor exhalat? Dic: quod priùs mulsa, & clystere aluum procurat, & deinde fricat, frictio autem trahit lentè humores ad cutem, & ad eam calorem euocat. Deinde frictio debet esse media inter mollem, & duram, quæ sensim aperit, & non occludit, immò vna cum inedia imperata obstructiones impedit. E

Insuper quoniam ex significato crudi succi multiplici plurima de syncope humorosa dubia, ad eius curationem necessaria explicantur, aduertere oportet variam esse in doctrina Galeni, illius acceptionem. Strictè ergo, & propriè succus crudus, est species quædam pituitæ, crassæ, & grauis, quæ plerumque subsidet in vrina edacium maximè puerorum & otiosam vitam degentium, vt docet Galenus 1. *cris.* 12. *circa med.* hic succus à pituita differt, quia hæc minus est crassa, cùm habeat plurimam humiditatem sibi commixtam, & spiritu sit plena flatulento, ille verò habet substantiam similem puri, & albus est, & crassus, vt docet Galenus *lib. de plenitudine, cap.* 11. *ante med. &* 10. *sec. loc. cap.* 5. *ad med.* ab eo tamé differt, quoniam

nec.

nec fœtet, nec lentus est, vt pus auctore Galeno *lib. 1. de aliment. facult. cap. 3. §. Est sane & pituita succus crudus, &c.* quod verò dicit succum crudum non esse lentum, intelligendum est quod non sit necessariò lentus, alioquin enim lentus est, vt idem voluit *lib. 6. de sanit. tuend. cap. 6. in fin.* vbi de eo succo agens sic inquit, *qui crassus quidem omnino est non tamen perpetuò glutinosus.* Hic humor propriissimè, & per excellentiam crudus succus nuncupatur.

In secunda acceptione latiùs, & generalius dicitur crudus succus quicunque citra sanguinem est, quales sunt omnes pituitæ species, quia omnes hi humores albi, crudique sunt, neque sunt percocti à natura: ita accipit Galenus *4. de sanit. tuend. cap. 4. §. Generaliter:* igitur eiusmodi succi omnes, &c. In tertia acceptione, & adhuc magis latè dicitur humor crudus de omni humido qui à natura euictus non est, siue frigidus, siue calidus sit, siue etiam excrementum, in qua significatione, & bilis flaua, & vrina dicitur cruda, & quicunque alius humor qui à natura non est euictus, vt docet latè Galenus *2. acut. 44. post princip. §. Biliosa cruda ita appellauit, &c.*

QVÆSTIO XXXV.

Vtrùm in febre syncopali humorosa, sanguinis missio, & frictiones sint ex vsu, vt contra Galenum firmauit Trallianus.

COMMENTARIVM.

Vacuationem per venam sectam moliri.] Durissimum saxum euoluo, irrefragabilem antinomiam agito, salebrosam viam ingredior, quam hactenus percurrit nullus: omnes enim Galenum in syncopali febre humorosa nunquam misisse sanguinem vnanimiter firmant, illius clarissima doctrina suffulti: & vt ordine quàm optimo singula persequar, æstimatione dignum est, quid de hac re Galenus statuerit *lib. 12. meth. cap. 3.* quo loco sic inquit: *Nulli talium sanguis mitti sine maximo dispendio solet, quum tamen vacuationem desiderent, verùm nec sanguinis missionem, nec purgationem sustinent, vtpote quod sine his syncope facilè adoritur. Quænam igitur est ratio talibus medendi, qui cùm vacuari postulent, vacuantia præsidia non ferunt; Sanè nullam aliam his idoneam vacuationem inueni præter eam quæ ex frictione paratur, &c.*

Quæris causam quare hoc affirmet Galenus? ea est quia in copia succorum crudorum vires adesse non possunt, si de crudis succis sermo sit, qui pituitosi sunt, & à sanguinis natura alieni: hi enim valde opprimunt vires, calorem natiuũ frigiditate sua extinguunt, onerant quantitate sua, obstruunt crassitie, prohibent accessum sanguinis ad membra, lædunt os ventriculi, quod consortij lege maximè afficitur, hi ergo humores si diutiùs in corpore morentur, incocti, vtpote derelicti à regimine naturæ, amplius putrescunt, febrésque accendunt, quare Galenus *lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 10 ipsis exuperantibus si non adsit febris cautè vacuandum monuit ob dictas causas, sed vbi iam febris corripuerit, nequaquam esse imperandam phlebotomiam consuluit*, quoniam intemperies febrilis, præexistenti accedens amplius, vires debilitat, vt inter omnes expositores notauit Ferdinandus Mena *in com.* Quare cùm rarò, aut nunquam his febribus laborantes viribus constent, meritò in eis venæ sectio prohibenda est.

Trallianus hoc loco, quem sequuntur Rhasius 16. *cont. cap. 2.* & Auer. *7. collig. cap. 2.* Venam esse secandam contra Galenum consuluit, quare omnes hactenus existimarũt illum Galeno summè esse aduersum, quorum mentem si attentè percipias, illos valdè esse concordes asseuerabis: Nam quando humor est extremè crudus, & à sanguinis natura valdè distat, & vires debiles sunt, tunc Galenus venæ sectionem abhorret, ipsámque renuit Trallianus *hoc in loco. §. Metus enim est ne vires prostrata humorem crudum nequeant concoquere, & distribuere, satius igitur arbitror vt vena sectionem potius vitemus, &c.*

Si verò humor est semicoctus, & abundat cum præsentia sanguinis, tunc sanguis tutò potest emitti neque hoc dogma à Galeni mente puto alienum, quippe qui *lib. de curand. rat. per sang. miss. cap. 12.* sic ait. *Vbi ergo multa vacuatione est opus, verùm vires sunt imbecilliores, in his vacuationem partiri expedit, vti nimirum & me fecisse vidisti in his quibus succorum crudorum copia inerat: nam pauco sanguine detracto protinus meliloratum exhibeo probè coctam cum incidentium Medicaminum quopiam, velut hyssopo, origano, & interim etiam nepeta, aut pulegio, aut certè cũ melicrato oxymel, aut oxyglyci, ac si rursus sanguinẽ minuo vel ipso eodem, nõnunquam die postero in quo rursum exhibito propositorum medicaminum quopiam iterum de sanguine quid aufero, ac rursus tertio die similiter his, &c.*

Eandem sententiam firmat *lib. 4. de sanit. tuend. cap. 4.* quo loco si crudi succi parum recedunt à sanguinis natura, sanguinem emittit, si medio modo se habeant, mediocriter sanguis mittendus est, si omninò à sanguinis natura recedant, nullo modo est vena secanda, & hoc est quod asseruit Trallianus, salubrius esse censens facta phlebotomia in febre syncopali leuare naturam, vt deinceps residuum concoquere queat: nam sicuti in exterioribus experimur ignem lignorum viridium copia suffocari, nisi aliqua sufficiens quantitas detrahatur, qua detracta ignis fulget, & emicat, sic calor noster, qui internus ignis est, si crudorum humorum congerie obruatur, sponte sua suffocatur, marcescit, & aliquando perit, oportet ergo ipsũ detracta copia leuare celebrata venæ sectione, vt deinceps præexistentem humorem superare possit.

Si verò valdè à natura sanguinis recedant, sitqúe sanguis paucus, & bonus, humores autem frigidi, & crudi, præsertim in hyeme, natura, regione, & ætate frigidis, omnino à sanguinis missione abstinendum est; nam sic deducitur æger ad frigidorum cruditatem ex Auic. 4. 1 *cap. 20.* quoniam cùm vires non adsint, extracto sanguine in quo calor perseuerantiam habet, humores crudiores fiunt, & affectus frigidissimi eueniunt, descripti à Gal. *lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 6.* ij sunt apoplexia, epilepsia, catus, & alij à frigidis succis suborti.

Ex iis iudicabis quàm malo fundamento iuniores contra Trallianum debacchentur, ac si Galeni sententiam temnat, & damnet renuátque phlebotomiam, qui, vt vidisti, eam in hac febre amplectitur, & probat: si verò Galeno aduersari videtur, ea est causa, quoniam Galenum generaliter loquutum intellexit, cùm hic auctor distinctionem faciat in eo humore qui crudus est, vel semicrudus, vel extremè crudus, cuius considerationis respectu sanguinem, parum vel nullo modo emittit, quod etiam faciendum monet hoc loco Trallianus, qui, si vires sint satis robustæ, & copia quæ offendit ampla, sanguinem extrahit, sin autem vires sint imbecilles, & cruditas nimia, eam interdicit, sed solùm coctionem procurat quiete, cibo, potu, & medicamentis quæ attenuandi, & desiccandi vim habeant.

Totam ergo curationis spem pro curatione huius humoralis febris Trallianus, & Galenus in frictionibus repositam esse arbitrantur, quarũ ope humores crudi coquuntur, euocato per motum ad partes externas calore, quo excitato, lenti humores attenuantur, ac absumuntur.

Sed tantorum auctorum doctrina videtur suspecta, & valdè dubia: nam in redundantia crudorum humorum ipse Galenus *4. de sanit. tuend. cap. 5.* non solùm prohibet sanguinis missionem, ac purgationem, sed etiam balneum, exercitationem, & omnem corporis motum interdicit, quoniam humores crudos mouent, agitant, & per corpus distribuunt, & ad venas habitúmque corporis attrahunt, frictio verò easdem vires habet, quàm exercitatio, vnde in debilibus, qui exercitationes ferre non possunt harum loco frictiones salubres sunt, auctore Galeno *lib. de puero epileptico, cap. 3.*

Deinde quando corpus impurum est prohibet Hipp. exercitationem *6. epid. sect. 5. text. 34.* dicens, *si immundus laboret, vlcera proueniunt, &c.* vt tubercula, cutanei affectus, immò obstructiones attractis humoribus exercitationis vi à centro ad circunferentiam, sed frictiones in corpore impuro has noxas pariunt. Ergo reprobandæ.

Insuper videtur Galeno aduersari Trallianus in hoc capite in quo est descripta historia hæc. §. *Haud noui quid etiam*

etiã diuinissimo Galeno in mentem venerit. Quod ita faciendum esse præcipiat, frictionibus autem immoderatis vtendum, oleúmque sycioniũm induẽndum, ac inediam imperet. Nam si vires languent in hac febre ægri inediam, & frictiones ferre non poterunt, quoniam vt ait Hipp. 2. *aph.* 16. *vbi fames laborandum non est.*

Vltimò. In febre diaria orta ex crudis succis 8. *meth.* 4 Galenus prohibet abstergentia, & deobstruentia: nam magis obstructiones inpingunt, quia humores attrahunt ad cutem, & partes obstructas, quare cùm frictiones etiam à centro ad circunferentiam eos attrahant, eo nomine videntur reiiciendæ.

At hæc non ita fortia sunt vt euincant: nam etsi balneum, & exercitatio cum frictionibus, in multis conueniant, in pluribus differunt, quoniam hæ plus attenuant, incendunt, & discutiunt humores, & sic Galenus plenitudinem corrigit frictionibus, non balneis, aut exercitationibus, quæ plethoricam dispositionem non admittunt. Quàmuis autem in hac febre frictiones aliquam inducant noxam, nempe obstructiones auocando humorem ad partes extimas, quoniam tamen ob imbecillitatem, & timorem animi deliquij nec sanguinis missio, aut purgatio possunt celebrari, & totus curationis cardo sit repositus quod humores in profundo corporis existentes, præcipua membra grauantes & celerem mortem minantes ad extimas partes frictionibus attrahantur, tunc eæ cum maiori vtilitate, etsi aliquali noxa celebrandæ. Galenus verò 4. *de sanitt. tuend.* agit de redundantia succorum crudorum in sanis, vel neutris corporibus, citra febrem, in quibus non simile periculum vertitur. Ex quibus *ad* 2. *&* 3. *argumentum* solutio patet.

Ad tertium dic: Trallianũ solùm impedire frictionum immoderatum vsum, si enim moderatæ, & assiduæ fiant, & tenuem victum obseruent ægri, tantùm abest vt vires langueant, quin potiùs succis crudis concoctis, & in sanguinem versis reficiantur vires Hipp. 2. *Aph.* de redundantia crudorum humorum non est loquutus.

Si verò in diaria orta ex obstructione vtendum non esse deobstruentibus Galenus asseuerat, ne obstructiones augeamus, dispar est ratio; licèt enim frictionibus in sincopali febre eæ magis increscant, has tamen contemnimus, dummodò humores crudi ad partes extimas trahantur, quum liceat maiorem noxam minori corrigere.

HISTOR. XL. GALENI, *De febri hectica.*

Ex inflammationibus internis diuturnis, febris hectica generatur.

*Ego quidem vidi ex laxioris intestini, (Græci colon appellant) inflammatione diuturna * tabidam febrem fuisse sequutam. Item ex similibus stomachi, vesicæ, ac renum affectibus, nec minus à tali febri nonnulli sunt capti, qui dysenteriam patiebantur, quum scilicet intestina inflammatione laborarent. Ex lænitate etiam intestinorum, & longo profluuio, quum scilicet vel ab initio statim, vel progressu temporis febricula inuaserit, tabidæ febres consequuntur, & vt simpliciter dicam quando præexiccatum cordis corpus febrilem caliditatem quæ cũ difficultate amouetur, acceperit, &c. Gal.* lib. 1. de dif. feb. cap. 9. in fin.

PARAPHRASIS.

Febris hecticæ nomen licèt Latinum videatur, à Græco tamen sermone est deductum, habitúmque significat, qua de causa ipsa febris, dicitur habitualis, hoc est difficulter solubilis, & ab aliis vocatur consumptio, quod scilicet in ea humiditates corporis absumantur. Quo pacto meritò reprehendendus est Galeotus Martius *lib de promiscua doctrina, cap.* 29. hecticam ab ardore nuncupari autumans: maximus autem huius febris est ardor, qui propter inueteratam consuetudinem non ita sentitur, sicut in tertiana, vel hemitritæo.

A Hoc ita esse ex euentu probari potest: nam ex ardentibus febribus oritur magna ex parte, quæ vsque adeò protrahũtur, vt longitudine temporis omnem cordis hauriant humorem: quoniam cor ellychnio lucernæ redditur persimile, quum plurimum fuerit exustum, quod vt vehementer siccum dissoluitur, & conteritur, & corpus arboris instar tabescit, quæ aut diuturnitate temporis, aut flammæ vicinitate arefit. Hæc vasi calido similis est, vt enim hoc aquam illi infusam calefacit, ita hectica solidis inhærens partibus, iisque infixa eas calefacit.

Id etiam docet exemplo iuuenis cuiusdam, quem ipse curandum susceperat *lib.* 10. *meth. cap.* 3, *&* 6. diuerso curationis genere quo alij medici vtebantur, dicens diarias febres in hecticas mutari in his præsertim, quorum calidior, & aridior est temperatura, qui balneo frigido, & humido maximè iuuantur, ac illi qui ardẽtibus febribus sunt B correpti quia sectui habent calorem retorridum, ac siccum, & in illis viscera ardent, & interno flagrant incendio; calor enim hecticus præter naturam semper magis, ac magis perficitur, & magis radicatur in subiecto.

Sed falsum est febrem hecticam ab ardore habere nomen. Primò quoniam Galenus, cæterique Medici febres hecticas ab ardentibus distinguunt; quoniam illæ vix percipiuntur, & minus expertos Medicos fallant, & ab ea ægroti se liberos quandoque putant, ardentes verò maximè sentiuntur & non occupant ferè solidas partes, quum in his accensis febris hectica consistat.

Sed quæres causam cur febris hectica cùm calorem inducat grauem, & vehementem, non eam tamen laborantes sentiant, ita vt inter loquendum sæpissimè absque C vllo doloris sensu emoriantur? Dic: quod calor hic febrilis, ita est immersus in calorem innatum. cúmque adeò penetrauit, vt penè extinguat, vicémque innati gerat, quasi in illius naturam conuersus. Hac ratione in solis hecticis febribus æqualis inuenitur, siue vniformis intemperies, quod æqualiter semper afficiat ille calor, vt contrario carens, ex contrario autem oritur dolor. Quare Galenus *lib. de inæqual. intemperie* 5. iure inquit, quum omnes particulæ solidæ perfectè calefiunt, hecticam febrim vocant, quæ non in humoribus, aut spiritibus sedem locauit suam, sed in membris, quæ habitus rationem habent, sicqúe doloris expers est; quare qui ea conflictantur putant se liberos. Ita hecticæ pestilentes nonnullæ æqualem sortiuntur intemperiem, maximè hæ, in quibus retorridus, & marcidus calor cordis substãtiam inuasit, quod D Galenus docet 3. *de præsag. ex pulsib. cap.* 3. *&* 4. Inæqualis verò intemperies est quæ impuri aliquid habet, & contrarij ex quo nasci dolor potest.

Ex inflammationibus internis diuturnis oriri hecticam febrim experientia passim confirmat, quum enim has, febris continua, magni feruoris, & vehementissima comitetur, cùm diu duret, necessariò actione caloris diutina, aut vehementi membri solidi temperie euersa, ipsemet calor adeò sese insinuat, vt radicatus, habitualisque fiat. Hoc modo qui prolixam perpessi sunt dysenteriam, diuturnas, & immodicas vacuationes per aluum, sanguinis fluxum, ij ob humidi defectum introducta siccitate, & sic colliquatis membris solidis quæ ad recipiendum calorem habitualem sunt E paratissima, hectica febris consurgit, quæ sine siccitate fieri non potest: licèt enim Galenus *lib.* 1. *de dif. feb. cap.* 9. asserat fieri hecticam febrem, tanquam nihil adhuc virtute perpessa, hoc intelligendum est ad alias hecticæ febris species, in quibus multum perpetitur virtus, collatione facta, quoniam in omni hectica est necessarium vt humiditas absumatur, & succrescat siccitas morbosa, vt ingenuè explicant Mercatus *lib.* 5. *de feb. cap. de febre hectica,* Mercurialis *lib.* 5. *de feb. cap.* 7. *de hectica febri.*

***

QVÆSTIO

QVÆSTIO XXXVI

Vtrùm calor febris hecticæ sit independens à causa conseruante, vt contra Galenum Pererius, & Lemosius opinantur, & an ea in species tres sit diuidenda, vt contra eum firmat Argenterius.

COMMENTARIVM.

T*Abidam febrim.*] Consularis vir, Celsus, qui ante Galenum, vniuersam artem medicam, vno paruo volumine, at eleganti, satis fermentato, & pinguis cremoris pleno, posteris tradidit, & excoluit, *lib.3.cap.22.* triplicem facit speciem tabis. Prima est qua corpus non alitur, & naturaliter semper aliquibus decedentibus, nullis verò in eorum locum subeuntibus, summa macies oritur, & nisi occurritur, tollit, atrophiam Græci vocant. Altera species est quam Græci cachexiam appellant, vbi malus corporis habitus est, ideòque omnia alimenta corrumpuntur. Tertia est, longéque periculosissima, quam Græci phthisim vocant.

Hunc autem auctorem, sicut nec Hippocratem de febre hectica nunquam fecisse mentionem, certa res est, qui solùm de febre tabida, seu marcida sermonem instituunt, hoc ita esse inuenies si Hippocratis monumenta attentè contempleris: immò Celsus *lib. eodem 3. à cap. 5. vsque ad 17.* in quibus omnium febrium argumentum ex professo prosequitur, hanc febrem sub nomine hecticæ non appellat, neque hanc cum phthisi esse coniunctam *citato loco* asseuerat; nisi fortè affirmes cum Fernelio *lib.4. patholog. cap.8.* febrim quæ phthisim comitatur hecticam non esse, sed putridam, ex putrescente pulmonum substantia subortam, cuius opinionem coarguerat multò antea Galenus *lib.1. epid. sect.3. com.9.§. Tabidi hectica febre laborant nunquam cessante*, vt contra Fernelium strenuè dissertat Carrerius *disputat.20. ad libros de loc. affectis, cap.12.*

Maior tamen est lis, & controuersia vtrùm calor præter naturam hecticæ sit independens à causa conseruante: nam in hoc dubio explicando Medici summoperè contendunt. Gomezius Pererius in sua noua medicina *columna 225. & 226.* Ludouicus Lemosius *lib.10. meth. cap 7. disput.2.* in ea sunt opinione vt putent eum esse dependentem, & habere causam conseruantem sicut habet humoralium febrium calor. Háncque sententiam vnico confirmant, eóque satis valido argumento.

Caliditas producta in aqua non potest permanere in illa sine causa fouente, & conseruante, quia caliditas formæ substantiali aquæ est disconueniens, & ad corruptionem illius disponit, quare hac causa conseruante deficiente per simplicem emanationẽ à forma aquæ ad pristinam frigiditatem redit, & calor in ea existens corrumpitur, sed calor febris hecticæ partibus in quibus est, præter naturam existit, & ad corruptionem formæ substantialis disponit, ergo hic calor in partibus sine aliqua causa permanere non poterit, quæ efficienter illum conseruat: nam hac causa deficiente partes ipsæ per simplicem emanationem à sua forma substantiali ad pristinam temperiem redibunt, & calor febrilis corrumpetur.

Contra tamen suadet communis Medicorum sententia, quorum primarius dux extat Galenus, cuius clypeo ipsi muniti, caliditatem præter naturam quæ in hectica reperitur esse independentem à causa, à qua in genere causæ efficientis conseruetur constanter asseuerant: ille enim *lib.8. meth. cap. vlt. in fine* statuit nullam causam febres hecticas accendere, nec conseruare, postquam semel sunt productæ, *& lib.1. prorrhet.33.* docuit quod febres hecticæ solidas animalis partes apprehendunt, & ex aliquo putredinoso humore non fiunt, id est, non conseruantur. Deinde *2. prorrhet.17.* affirmat, quod sicut ligna quando solùm calefiunt ab igne ipso separata, illorum calor corrumpitur, quando verò non solùm calefiunt, sed etiam inuri incipiunt, etiamsi ab igne auferantur, nihilominus inuruntur, sic similiter partes solidæ corporis,

A quando ab aliqua causa solùm in fieri alterantur, & causa vacuatur, partium solidarum qualitas per alterationem inducta breuiter cessat, quando verò partes alteratæ iam sunt in facto esse, & completæ, quamuis vacuetur causa, quæ alterabat, qualitas in partibus producta non remouetur.

Ratione suadebis hoc modo. Partes solidæ in febre hectica non ampliùs calefiunt, sed perfectè, & absolutè iam sunt excalfactæ, & intemperie calida facta sunt affectæ, ex Gal. *lib. de inæqual. intemper. cap.5.* ergo caliditas præter naturam in hecticis permanens in partibus est fixa, & non indiget aliqua causa à qua conseruetur.

Secundò. Si caliditas febris hecticæ dependeret à causa præter naturam conseruante, ea in partibus deberet esse inæqualis, quia partes proximiores dictæ causæ deberent esse calidiores, quàm partes magis distantes, B sequeretur etiam quod hectici calorem febrilem sentirent: nam ex alteratione caloris in partes sibi proximas, & ex ea quam inducunt partes calidiores in minus calidas, oritur sensatio caloris, & dolor, sed hecticus calor æqualis est ex Gal. *lib. de inæqual. intemp. 5.* & à lobarantibus non persentitur, vt Gal. *ibi* docuit, & supra retulimus, experientiáque confirmat, ergo caliditas hecticæ febris non dependet à conseruante causa.

Tertiò. Si hecticus calor haberet conseruantem causam, hæc procuratione illius deberet remoueri per sanguinis missionem, purgationem, & alia vacuantia auxilia, sed hæc præsidia reproba sunt, & à nullo auctore proponuntur in hac febre, ergo & per consequens.

Argumentum verò pro contraria parte oppositum est C difficile, adeò vt eruditissimus Thomas Garbius *lib.1. de dif. feb. cap.9.* in quæstione qua quærit vtrùm caliditas febris hecticæ sit maior, quàm caliditas aliarum febrium (quam quæstionem ad plenum post eum agitauit Mercatus *lib.5. de febrib.*) asseueret quod causa propter quam caliditas hecticæ febris est facta, & à causa independens, est dispositio subiecti, séque ignorare quid sit hæc dispositio, ingenuè, libentérque confitetur.

Cæterùm vt certè percipias causam ob quam hecticus calor sine causa conseruante possit perdurare, aduerte primò partes nostri corporis dupliciter alterari posse, vno modo quando in ipsis aliqua, ex primis qualitatibus alteratur, & illa alteratione proportio primarum qualitatum præuertitur, altero modo quando non solùm hæc proportio, sed modus substantiæ, & mixtionis ipsarum partium D corrumpitur, & alius mixtionis modus in ipsis producitur. Primus modus alterationis reperitur in partibus quando sola intemperie inæquali, & fiente laborant, secundus quando intemperie æquali, facta, sunt affectæ, vt notarunt Thomas à Veiga *lib.1. de dif. feb. cap.8. sect.4. propos.2. & 7.* & Vallesius *lib.4. controuers. cap.2.* Quando ergo partes primo modo solùm alterantur, licèt magnam patiantur intemperiem, nihilominus facultates maximè non debilitantur, & earum actiones non valdè læduntur, quando verò secundo modo alterantur tunc essentialis debilitas fit.

Aduerte secundò, quod licèt anima nostra, quæ est forma substantialis partium viuentium in omnibus hominibus sit eadem secundùm speciem, & in eodem homine per diuersas ætates, & in diuersis partibus dissimilaribus sit eadem numero, nihilominus tamen hæc anima vt E operetur, & conseruetur in partibus longè diuersam proportionem temperamenti requirit, quam si habet partes per simplicem emanationem ad se reducit: quando verò ab aliqua causa leuiter alterante perturbatur, hæc proportio corrumpitur, & ita videmus quod in diuersis hominibus, diuersas regiones incolentibus, & diuerso victu, & diuerso viuendi modo vtentibus, diuerso admodum temperamento anima gaudet, & cum illo permanet. Idem etiam in diuersis partibus dissimilaribus eiusdem hominis in eadem ætate obseruatur, immò in omnibus partibus eiusdem in diuersis illius ætatibus fit manifestum.

Huius diuersitatis temperamenti respectu eiusdem animæ nulla alia videtur posse assignari causa, nisi diuersitas modi substantiæ, & mixtionis quæ in partibus

viuentibus reperitur ratione diuersæ naturæ ipsarum partium,& diuersarum ætatum, & aliarum rerum quas diximus , iuxta quam diuersitatem modi substantiæ, & mixtionis eadem anima conseruatur,& permanet in esse quieto cum illo modo temperamenti , qui aptus est emanare ex certo modo substantiæ , & mixtionis qui reperitur in partibus viuentibus , quas anima informat. Itaque in senectute verbi gratia hominis temperati, eius anima quamuis tunc perfectè non operetur , nihilominus permanet in esse quieto cum maiori frigiditate, & siccitate partium viuentium, quàm habebat in tempore adolescétiæ,in quibus ætatibus perfectè anima operabatur , quia scilicet ex certo modo substantiæ, & mixtionis qui in ipsa senectute in partibus reperitur,apta sunt emanare frigiditas,& siccitas in maiori intensione quàm in tempore adolescentiæ,& iuuentutis ; in illis enim ætatibus diuersus modus substantiæ in partibus reperiebatur.

Ex hoc experimento constat quod quando mixtionis modus in partibus præuertitur , tunc partes ipsæ per solam simplicem emanationem ab anima non possunt redire ad pristinam temperiem, quando aliqua qualitate sunt affectæ, quibus anima ipsa ad conseruationem , & operationem malè se habet.

His præmissis aduersum argumentum non est multò operosum demoliri : nam calor febrilis hecticus productus in partibus viuentibus , quamuis sit disconueniens animæ,nihilominus tamen in ipsis permanet in esse quieto , sine aliqua causa conseruante , quia in febre hectica non producitur ille calor à causa,quæ partes viuentes tantum secundùm primas qualitates alteret , sed producitur per quandam veluti vstionem, vel putredinem partium,à quibus alterationibus modus substantiæ , & mixtionis in ipsis peruertitur,& alius de nouo producitur, à quo calor ille febrilis emanare est aptus , & sic veluti naturalis in ipsis partibus efficitur. Propter hanc ergo rationem anima quæ est in dictis partibus, has ipsas ad pristinam frigiditatem non reducit , & ita nec calorem illum febrilem corrumpit : in aqua verò calefacta diuersa est ratio : quoniam cùm ipsa simplex sit , & ideo in ea non possit produci modus mixtionis à quo calor emanare queat , hinc fit vt calor in aqua nunquam possit esse habitualis , nec permanere sine causa efficiente,& conseruante.

Satis actum de quæstione hac,núnc ad species hecticæ febris explicandas accedamus. Nam alij duas , quidam tres constituunt , & vtrique suum placitum ex Galeni doctrina roborare conantur. Penès humoris alimentitij inter spatia similarium partium dispersi consumptionem, in tres diuidunt : si enim humor feruorem concipit , non tamen absumitur , prima species hecticæ consurgit ; si verò efferuescit, & maior illius pars absumitur , secunda fit : dum tamen absumpto hoc humore partes fibrosæ, & membranosæ à calore sunt exiccatæ , tertia constituitur. Hinc diuisionem approbant Thomas à Veiga *lib. de dif. feb.1.cap.9.* Donatus ab Altomari *part.1.de febrib.cap.18. & 19.* Eustachius *lib.3.praxis. cap.34.* quæ recipienda non est , quoniam essentia febris hecticæ non in efferuescentia solùm , sed in siccitate consistit , vt suprà notauimus.

Inter hos alij diligentiùs sic dubium rimantur , asseruntque quod partes solidæ corporis quatenus ab humoribus distinguntur , & spiritibus,ex triplici constant substantia, quarum prima rorida vocatur,quæ roris instar in spatiis dictarum partium est reposita,& naturalis partium humiditas vocatur, ex qua nutriuntur,vt Galenus docet *lib.1.de dif.feb.cap.9.* Secunda dicitur carnosa,& adiposa, tertia, fibrosa & membranosa nuncupatur, quarum facit commemorationem Gal. 7. *meth.6.& 10. meth. vlt in fin.* Quando ergo inquiunt ipsi rorida humiditas ponitur in calefacto esse, reliquæ verò duæ substantiæ in calefieri, tunc fit prima , secunda verò quando rorida humiditas consumpta est , carnosa verò,& adiposa posita est,in calefacto esse,fibrosa verò & membranosa in calefieri, & tertia quandò consumptis duabus substantiis, substantia fibrosa, & membranosa exiccari incipit.

Sed non aduertunt doctissimi viri quod in omni febre A hectica calor præter naturam debet esse in calefacto esse in partibus viuentibus cordis, in quo à diaria, cæterísque humoralibus distinguitur : deinde quando aliqua ex secundis humiditatibus , quæ à partibus viuentibus est distincta,solùm ponitur in calefacto esse,hæc febris ad humoralem potius,quàm ad hecticam est referenda : humiditates namque secundæ , quæ verè non sunt partes, potius referunt naturam humorum,quàm partium. Insuper sequeretur quod prima, & secunda hecticæ species essent intemperies inæquales , & fientes , quum calor in illis non sit æqualiter productus , sed in quibusdam partibus in facto esse , in aliis in fieri. Vltimò si esset inæqualis intemperies , in primis duabus speciebus calorem febrilem sentirent , quoniam vna pars ab alia calefit , & alteratur.

B Sed expresè tres solùm posuit Galenus *lib.10. meth. cap. vlt. post med.§. Nam primum eiusmodi febris propriam partium humiditatem,ex qua nutriuntur,depascit,hinc verò ad carnosum genus transit, quod circa tum fibrosas , tum membranosas partes solidiorum corporum hæret : ita deinde ipsas solidas depopulatur, &c.* quod etiam asserit *lib.de marcore cap.6.*& clarissimè docuit *1.feb.9. in princip.§. Cùm enim naturalis cordis temperies.* Ergo ex mente Galeni prima species fit ex consumptione humidi roridi ex quo partes immediatè nutriuntur. Secunda ex consumptione adipis , & carnis. Tertia ex consumptione substantiæ humidæ partium solidarum , veluti sunt fibræ , & membranæ. Hanc sententiam defendunt cum suo duce Auicenna *1.4.tract.3.cap.1.* omnes qui in eius libris interpretãdis primas tenent. Neque Galenum asseras esse intelligendum de hectica tabi- C da,& marasmode : quoniam solùm de hac ipse eo loco loquutus est , quando de tertia specie sermonem instituit. Neque obstat auctoritas Galeni *lib.1. de dif. feb. cap.9.* in initio , vbi solùm diuidit febrem hecticam , in exquisitè , & non exquisitè tabidam , quoniam sub hoc vltimo membro , primæ duæ hecticæ species comprehenduntur.

Species hæ inter se distinguuntur , quia calor præter naturam in hectica primæ speciei,minùs habitualis est, in secunda specie magis, in tertia,maximè, quæ maior habituatio hectici caloris in hac specie, quàm in illa , ex diuturna mora in subiecto oritur, ratione cuius,magis partibus connaturalis factus est , & ita cum maiori difficultate ab ipsis remouetur, neque emanat ratione maioris intensionis caloris , quoniam calor præternaturam in eadem D intensione,magis, vel minùs habitualis esse potest. Ex iis constat ineptè , vt multoties solet , Argenterium,inuidiæ forsan œstro commotum modere Galenum *lib.art. medic. cap.59.fol. mihi 301. in initio.* quòd tres species hecticæ consignet quum ipse eandem cum Galeno sententiam amplectatur,vt legenti manifestè patebit.

HISTOR. XLI. GALENI,
De febri hectica.

Hectica febris ex balneis naturalibus intempestiuè applicitis, concitata.

E *Marinæ autem aquæ, & salsæ, & nitrosæ atque sulphureæ plus quidem bilis educunt, sed multò minus quàm potabiles prosunt , præstat verò neque ipsas vtiles dicere , quandoquidem plus qualitate nocent , quàm euacuationibus iuuent. Equidem noui quendam corrupto iudicio hisce balneis vti persuasum , deinde extenuato corporis habitu ad tantam venisse perniciem , vt tabe consumptus interiret , &c. Gal.* lib.1. ad Glaucon. cap.9.

PARAPHRASIS.

Postquam Galenus lib. hoc ad Glauconem , & capite in quo est scripta historia hæc, plurimas,eásque efficacissimas dotes , & admirandas vires descripsit balneorum quæ ex dulci aqua parantur pro curãda tertiana exquisita, quoniam

quoniam si sint calida, prosunt, quia per apertos, minimé-que conniuentes poros, biliosum humorem suaptè natura tenuissimum discutiunt, & humiditate sua actuali, acrem hunc humorem contemperant, & potentia refrigerant, reprobat balneum ex aqua marina, salsa, nitrosa, & sulphurea, nam præter quàm quod ex sulphure, & nitro parata totius corporis habitum calefaciunt, ex Paulo *lib. 1. cap. 52.* Plinio *lib. 31. cap. 6.* & aliis, salsa, & marina meatus cutaneos adstringunt, & humorem biliosum per cutem, & sudorem excerni prohibent, præsertim si corpus sit squalidum, siccum, & temperamento calidum: tunc enim inflammant viscera, bilem exacuunt, hepar debilitant, corpus extenuant: non solùm quia calore suo nimio resoluunt, & innatum calorem absumunt, sed quia qualitate sua calorifica febrem adaugent. Cùm ergo tot damna in febribus maximè biliosis ex horum balneorum vsu subsequantur, summa cum ratione vocat Galenus insanum illum qui ab aliis persuasus, vel vulgaribus, vel Medicis, illis vsus est, quum gracili esset corpore, & temperamento calidus, vel tertiana exquisita, aliáque biliosa febre detentus: nec enim Galenus affectum quo hic premebatur assignat, quem ego tertianam exquisitam fuisse reor, cuius causa cùm bilis sit, à balneorum naturalium calore exasperatur, & acuitatem induens, acrior multo redditur, ac mordacior.

De balneis, & affectibus in quibus conueniunt, eorum viribus, & conditionibus obseruandis pro eorum applicatione lege Aëtium *tetrab. 1. serm. 3. cap. 166. 67. & 68.* Auic. *2. 1. doct. 2 sum. 2. cap. 19. & 3. 1. doct. 2. c. 5.* Fallopium, Bacchium, Sauanarolam, Mercatum, Reinerum Solenãdrum, & alios qui de hoc negotio eximiè pertractarunt.

Senes non ingrediantur balnea naturalia, sicut & debiles, excarnes, quia maximè resoluuntur, prohibentur tempore æstatis: nam debilitant vires, febres concitant, iecoris inflammationes mouent, sicut & tempore hyemis, quia facilè aër ambiens penetrat, humores sunt concreti, canales adstricti, vernale, & autumnale tempus est accommodatissimum. Denique febrientes ab eorum vsu sunt abstinendi: plus enim resoluuntur, & deuruntur viscera. Idem obseruandum si in tempore quo assumuntur balnea accidat febris: quoniam si ea repetas, superuenit vertigo, tunc enim balnea sunt interdicenda. Qui calidam iecoris intemperiem patiuntur, postquam à balneo exierint, ne renes, & hepar excalfiant, dorsum, & iecoris regionem aliquo refrigeranti vnguento inungere oportet.

Porrò in his corporibus balnea, vel in morbis aliarum partium frigidis administrare haud tutum est, de quorum classe fuisse hunc ægrum coniectare licet, qui non semel, sed sæpe vsus his balneis, liquata humiditate primigenia, & rotida, cuius nutrimento, & pabulo viuificus calor insitus partium recreatur, & reuiuiscit, absumpto, euanescente spiritu, & exhausto sanguine, ob feruidum balneorum calorem in summam maciem est delapsus, deincépsque sensim, ac sine sensu magis contabefactus occubuit. Si pro huius historiæ maiori explicatione plura videre cupis, adi Gulielmum Giscaferium, *qui in tract. de febrium natur.* balneorum vires naturalium febrium curationi tantopere aduersas diligenter explicuit.

QVÆSTIO XXXVII.

Vtrùm incalescentia à cibo sit febris hecticæ proprium, & inseparabile signum, vt contra Galenum contendit Mercatus.

COMMENTARIVM.

Tabe consumptus interiret.] Nibil aliud, inquit diuinus Plato, celeberrimas, vsuíque humano præstantissimas, ac valdè necessarias scientias prostrauit solo, quàm sectarum verietas, & in tuendis variis dogmatis mira ostentatio, dum spretis artium magistris quispiam propriam opinionem mordicus tueri conatur, & mutatis priscorum remediis, ratione, & diuturno vsu comparatis, nouam curandi morbos, & indagandi illorum causas methodum, ac

A legem præscribunt. Mirabilis fuit Galenus in describendis febris hecticæ signis, inter quæ vnum constituit, quod hac febre detenti post assumptum cibum duabus horis incalescant, quem plures contemnunt, euentus causam damnant, & eius mentem in varios sensus distorquent.

Ille enim *lib. 1. feb. 9. & 2. prog. 60.* signum hecticarum febrium proprium, & inseparabile esse ait, quod ab accepto cibo duabus horis major sentiatur calor, quàm antea, ita vt pulsum tangens, alteram febris accessionem adesse opinetur, & pulsus ad magnitudinem, & velocitatem ita sit auctus, vt accessio incompressa facta esse videatur, accessionem autem incompressam vocat Galenus, *in qua neque horror est, neque frigus extremorum, neque somnus, aut pigritia insignis, vel omnino inæqualitas aliqua, vel in caliditate, vel in pulsu appareat, neque comprimitur pulsus, facta ab extimis ad intimas partes caloris, & humorum reuocatione,* B *neque vsus diminuitur, caloruè, aut arteria à grauante copia obstruuntur, ac suffocantur, quia in hac febre non redundat humor qui sua copia hac vitia efficere queat.*

Inquit ergo Galenus, *Maximum ergo tibi, ac indubitatum hoc erit signum, si cibum homini obtuleris eo tempore quo maximè omnes horas suspectas subterfugisse videtur, statim enim hora vna, aut duabus post acceptum cibum, quicunque ægrotantem tetigerint, alteram febris accessionem opinabuntur.* & infra in eodem *cap. 9. lib. 1. de dif. feb.* sic ait. *Nam si in diuerso tempore cibum illis obtuleris, caliditatem ex cibo adauctam senties, & pulsus alteratos: id enim in eis contingere videtur quod in calce, ac lapidibus calefactis: si enim aquam frigidissimam infuderis, multò calidiores sentiuntur, nutriente humida substantia aridam caliditatem.*

C Galenus huius rei causam perscrutandam esse à studiosis expostulat. Ab ingesto cibo sequitur incalescentia in hecticis quia calor intensè siccus in humidum prosiliens ebullit, & veluti efferuescit, quare amplius quàm antea increscit: maximè quia vbi primum cibus incipit concoqui vapores eleuantur, qui totum corpus penetrantes, calorem vberem ipsi communicant, pulsus verò in magnitudinem, & velocitatem augetur: quoniam accedente alimento, & roboratur facultas, & ex ampliore calore adaugetur vsus, & instrumentum est obediens: cùm enim arteriæ siccæ sunt, humido vapore molliores redduntur, quod intelligendum est dummodo cibus non sit ita copiosus, vt vires grauet, tunc enim fiunt pulsus inordinati, & inæquales, ex Galeno *3. de præsag. ex pulsib. cap. 6.* Deinde hæc magnitudo absoluta non existit, sed D facta comparatione ad præcedentem statum, quia in hectica febre, neque magnus, neque vehemens reperitur, *3. de præsag. ex pulsib. cap. 7.* facultas enim vitalis essentialiter debilis est.

Qua tamen ratione calx infusa aqua efferuescat, nondum constat inter auctores, Cardanus huius euentus causam esse retur, quia ignis in calce latitans, quem in fornace acquisiuit exiguæ aquæ frigore intus concluditur, & tum motu, tum coctione in ignem euadit, vt ineptè philosophatur, nam quicumque liquor tepidus eundem ignem in calce excitat. Respondent alij, vt Scaliger etiam ignem in calcis meatibus existentem aquam effugere ac sese in partes solidas inducere rentur, quapropter stipat seipsum atque condensatione acuitur. Sed si ignis E in meatibus calcis relinquitur, cur non etiam in meatibus carbonis; occurrit Thomas à Veiga in calce propter densitatem lapidis, quando vritur plus ignis manere, quàm in carbone, accendi verò calcem ab aqua, quia natura inducit vim sicco, vt imbibát humidum, calido, vt transeat in humidum, & ideo piper non accenditur ab aqua, quia piper non trahit aquam ad intimum, sed non videtur recipienda solutio: nam densitas lapidis non est in causa, cur in calce quæ densa non est, plus ignis relinquatur, neque ignis transit in humidum, si illud est aqueum, quoniam solùm amat pingue, aëreum, non aqueum, aut friabile.

Sunt qui dicant quod frigida condensando poros, per antiperistasimque calorem ad interiores partes reuocando, ipsum vniat, ac intendat, sed hi à veritate distant, quia ad antiperistasim requiritur quod contrarium non

valdè penetret: sic enim magis innatus calor qualitate remittitur, qua de causa senes, & conualescentes hyeme non roborantur, quia licet frigus circumstans calorem ad internas reuocet sedes, quoniam tamen est exiguus, & debilis, ipsius qualitas refringitur. Dic ergo cum Auerrhoë 4. *collig.* 33. quod calor relictus in calce ad sui contrarij præsentiam furit, excitatur, & ebullit, & licèt à liquore tepido supra calcem iniecto feruor concitetur, non est magnus, & vehemens, vt qui affusa frigida excitatur. Sed cur piper non ebullit affuso liquore, aut linguæ appositum, cùm habeat tantum intus calorem quantum habet calx; Dic: quoniam non est tam siccum, & eius calor ab humiditate saliuæ sit edomitus.

Hoc signum in omni specie hecticæ inueniri probat Fernelius 4. *patholog.* 6. Nam si incalescentia à cibo siccitatem sequitur, cur in omnibus non reperietur, quum eæ citra siccitatem consistere nequeant. Dic: quod nec in prima, nec in tertia accidit incalescentia à cibo, non in illa, quia exquisitam non obtinet siccitatem, & membra multo humore scatent, & larga adhuc sanguinis in corpore copia continetur, non in hac in qua adest incineratio quædam, exiguus adest ignis, calor innatus est pusillus valdè, qui ad humidi præsentiam non ebullit, nec efferuescit, quod ostendit exemplum ellychnij allatum à Galeno 1. *feb.* 8. Nam tunc tale aliquid cor patitur, quale lucernæ fomes cùm fuit plurimum exustus: nam qui ita torrefactus est, frangitur, atque dissoluitur, atque ex ariditate continuitatem amittit, adeò, vt neque si magnam olei copiam effundas, flamma abundantior possit accendi: semper enim, parua, & debilis in ipsa palpitat flamma, ac continuò fit minor, donec ex toto dissoluatur. Quapropter solùm in secunda specie hoc signum locum habet. Consule Balthezar. Brunum *disputat. de feb. hectica in fin.*

Accedamus ergo ad rationes quibus plures à Galenica doctrina discedere coguntur, inter quos est Ludouicus Mercatus *lib.* 5. *de feb. cap. de feb. hectic.* qui modum à Galeno expositum non probat, quare oblato alimento calor hecticus increscat, vt increscit in calce viua affusa aqua, quoniam impossibile est viuo animali tantam adesse caliditatem, & siccitatem, quæ calcis naturam æmuletur. Secundò si alimentum ad partes arefactas non peruenit nisi transactis ad minus sex horis, cur hectici mox à cibo incalescunt, maximè cùm in tam paruo tempore conuersio alimenti vires augentis præstari non possit. Adde similitudinem calcis ad aquam, simúlque alimenti cum membro non esse optimam, quia etsi calx contrarietatem habeat cum aqua, nutrimentum non habet adeò magnum cum membro, quum illi sit familiare; quare non fiet in membro superiniecto cibo efferuescentia, ac fit in calce superinfusa aqua. Insuper quis calorem in calce consopitum à frigida, & humida aqua dicat excitari, quum hæc potiùs extinguere ignem atque abolere, quàm promouere nata sit. Vltimò non est assignandum hoc signum vt proprium hecticis febribus, quum putridis etiam conueniat, in iis præsertim in quibus calor cum siccitate coniunctus viget, vt in biliosis, ardentibúsque febribus palàm fit, in quibus post ingestum cibum calor fit vehementior, & pulsus ad magnitudinem, & velocitatem augetur.

Sed hæc facili negotio persolues. Dic ad primum, in febre hectica caliditatem, & siccitatem intensam adesse, sed ita vehementem vt cum ea possit stare vita, & non omnis primigenius humor sit exhaustus, velut in calce in qua reperitur humiditas adhuc quæ ignis latentis est pabulum.

Ad secundum dic. Cibus licèt non sit post duas horas in membra conuersus, tamen ex eo calorem augeri necesse est, quia alimenti vapor ad omnes corporis partes accedens, calorem aridum accendit: qui in humidum prosiliens, multum ebullit. Nec enim est necesse vt alimentum assumptum vniuersim exeat à ventriculo: nam aliqua pars eius inter coquendum accedit ad membra in vaporis modum. Adde quod præexistens cibus in ventriculo ab ingesto impellitur, & sic successione quadam ex iecore sanguis transit ad partes nutriendas, & roborantur vires non tantùm ex cibo, quin ex vapore eius, ex quo spiritus regenerantur, quorum præsentia calor augetur. facultates robustiores fiunt, maximè si alimentum sit coctu facile, citissimæ distributionis, vrgeatque necessitas. Consule Petrum Mercatum *lib.* 4. *de febrib. c.* 2. *in scholio.*

Ad tertium dic: similitudinem esse à Galeno ingeniosè appositam, quia similiter accidit in membris hectici arescentibus, veluti contingit in calce, in vtrisque calor continetur sopitus, adueniente verò humore maior redditur, & magis sese tactui ostendit. Et licèt alimentum sit simile, & familiare partibus nutriendis, tamen in principio cum illis habet contrarietatem, cùm principio sit dissimile, & contrarium, auctore Arist. 2. *de anima cap.* 2.

Ad quartum dic. Quòd licet calor in calce sopitus, & in membris in principio accedente aqua, & alimento, ab horum frigiditate, & copia sit minutus, & obrutus, tamen postea deuicta frigiditate ampliorem reddi, quod in igne obturato, & multa lignorum strue obruto fit manifestum.

Ad vltimum dic. Corpus nostrum post cibum semper ignescit, sed magis in putridis febribus, maximè, & notabiliter in hectica febre, sed hoc augmentum à febrium putridarum augmento distingues, quoniam in putridis signa præcedunt, non in hectica. Deinde quia in hectica augetur ignis quacunque hora æger cibetur, putrida suas habet statutas horas, & humorum motum sequitur. Tertiò, quia incrementum hecticarum durat vsque ad distributionem alimenti, ad quod putridæ non respiciunt. Quartò, in putridis augetur calor ab ingesto cibo, sed non manifestè, in hecticis cõspicuè, & à Medico, & ægroto pariter sentitur. Vltimò, in putridis calor augetur cum quadam pulsus, & caloris compressione, in hecticis ita increscit, vt accessio incompressa videatur, vt ex Galeni doctrina supra citata dilucidè constat. Lege contra Auerrhoëm eleganter disputantem Christoph. à Vega *in com.* 60. *lib.* 2. *prognosticon.*

HISTOR. XLII. GALENI, De febri hectica.

Extenuatio tabifica ex intempestiuo theriacæ vsu adaucta, mortem inducens.

At pueris maximè omnium theriacam interdico, quoniam ipsius magnitudo illorum vires plurimum excedit: nam & puerile corpus facilè dissoluit, & complantatum spiritum celeriter extinguit, non aliter atque lucerna flammam, plusquam conueniat infusum oleum. Vidi ego aliàs puerũ ab intempestiuo theriacæ vsu solutum, febrierat enim longo tempore, fuerátque corpore valdè macilento, & viribus adeò debilis, vt viuere magna cura vix posset: qua conspicatus medica prudentia vetabam antidotum puero dari, cùm autem quidam ipsius curam haberet, qui patrem se esse pueri dicebat, & potius imperiosa quadam iubendi licentia vteretur, quàm profectum à ratione iudicium audiret, temerario quodam impetu, & violento coëgit theri campuero exhibere, quam ille acceptam concoquere non valuit, eò quòd potentior esset viribus ipsius, soluit itaque vniuersum pueri habitum, aluúmque fluere cùm fecisset ob datam præter rationem antidotum subsequuta nocte periit, &c. Galenus. lib. 1 de theriac. ad. Pison. cap. 17.

PARAPHRASIS.

De theriacæ efficacia admirãda, eiúsque aduersus plurimos præsertímque venenosos morbos facultate eximia *lib.* 5. *de venenis proponemus plura.* Hoc loco satis sit dixisse theriacã non esse propinandã iis qui calido sunt temperamento, & calidas incolunt regiones: nã hoc est, ignem igni addere, & calorem extraneum ampliùs acuere, quo pacto pueris cum summa cautela est propinanda, cùm enim calefaciat, & exiccet vehementer, puerorum corpus calidissimum inflammat, maximè si præcessit febris, & corpus sit excarne: tunc enim si propinetur antidotũ, excitat ingentes morbos, qui deinde difficilem habent correctionem.

Ne

Ne ergo putes pueris Galenum absolutè theriacam interdixisse: cùm hæc pro morbo puerili, aliisque affectibus, quibus hæc ætas est obnoxia, persanandis sit efficacissima, sed illius vsum assiduum prohibere, potissimùm si sit antiqua, & in vltima ætate constituta, quia vehementiùs calefacit puerorum mollem, & tenellum corporis habitum absumit, ignefacit viscera, calorem implantatum absumit, spiritus exhaurit, humidum primigenium depopulatur. De hac intelligendus est Aëtius *tetrab. 4. serm. 1. cap. 96.* qui eam pueris denegat, diuersas autem esse ætates theriacæ penès quarum varietatem variari eius temperamentum docent Gal. latè *lib. de theriac. ad Pison. cap. 1.* & Auic. 1. 3. *tract. 1. cap. 1.* Haliabas 10. *pract. 5.* Damascenus *aph. 49.* Iordanus *tract. de peste, cap. 7.*

Deinde Galenus tantoperè pueris theriacam propinandam recusat, à cuius potu tot recitata mala, & mortem euenisse commemorat, quoniam corpus erat extenuatum nimis, & præ diuturnæ febris vehementia imbecille, quare si tunc propinetur, corporis habitum extenuat, sanguinem, & carnem colliquat, & calorem ab extraneo iam resolutum amplius extinguit, præsertim si exhibeatur in ea quantitate quam affectus magnitudo desiderat. Cùm ergo puer antidotum concoquere non posset, ipsa, calefactione sua inflammauit iecur, quod excandescens plurima bilis acris copia regenita, biliosam diarrhœam concitauit, & soluta aluo, debilitato corpore, resoluto spiritu, & sanguine, exanimis puer occubuit.

HISTOR. XLIII. GALENI, De febri hectica.

Hecticæ febris cum putrida complicatio possibilis.

*Sicut mulieri accidit quæ autumno ex vigiliis, & tristitia febricitare cœpit, perseuerauit autem ad plurimum hyemis, * hanc quarto die, vt scis, vidimus, deprehendimúsque statim hecticam esse febrim, cum alia quam humores excitarant coniunctam. Curatio autem vna tum fuerat, vt frigida tempestiuè tum moderatè daretur, consueta scilicet hanc per sanitatem bibere: verùm aliis curatio huius erat commissa, quare nobis silere est visum. Gal.* lib. 10. meth. cap. 5. in med.

Alteri verò associata difficiliùs cognoscitur, sicut quæ nuper cuidam muliercula contigit, cuius accessio, non die tantum, sed etiam nocte manifestè fiebat: Latebat enim tabida febris omnes Medicos quibus eiusdem curatio fuerat demandata, vt qui arbitrarentur neque principium aliquod sensibile febribus hecticis inesse oportere, neque incrementum, neque consistentiam, tanquam non possit eis associari altera febris ex humorum putrefactione proueniens, at nos primis diebus statim in eadem muliere cognouimus: vtraque enim annotatio, & quæ interdiu, & noctu fiebat, partim quidem breues accessiones faciebat, & sæpius cum rore aliquo, aut perspiratione vaporosa, ita manifestè soluebatur, vt corpus in temperie positum tangentibus appareret, signa autem ex arteriis accepta, de quibus paulò ante sermo habebatur, semper remanebant, cùm neque similiter vt aliæ partes refrigerarentur, neque celeritatem, aut frequentiam motus amitterent. Gal. lib. 1. feb. cap. 10.

PARAPHRASIS.

Vtilissima est historia hæc, & ad praxim summoperè necessaria: nam tradit signa difficilimi morbi, & ad cognoscendum intricatissimi, nempe febris hecticæ cùm putrida complicari, quam cognoscere non cuiusuis Medici est, neque triuialis, immò arte Hippocratica dignissimi. Quotidie enim videmus post ardentes febres non integrè eradicatas introduci febrem hecticam, quam si non cognoueris, & in auxiliis putridæ febri congruis insistas, aperientia, abstergentia, & euacuantia administres, nulla de hectico, & facto calore præmeditatione habita, contabefacto corpore miserrimi clàm, furtimque è vita discedent. Hoc quotidie experimur in suppuratis, quorum febris hectica est, cum putrida febre commixta: nam præter id quod in temporis processu facta permanet in membris, vapor adhuc eleuatur ex putrescente pure, qui febrem quoque facere potest de genere febrium putridarum. Accedit quod antequam febris hectica adueniret, putrida aderat, quæ non habuit causam aliam præter humorem suppuratum, ac putrescentem, qui hectica producta adhuc manet, vt inter omnes explicuit elegantissimè Henricus Cuelhar *in com. sent. 60. lib. 2. progn.*

Frequens ergo est hecticam cum putrida complicari, id affirmat Auic. 1. 4. *tract. 3. cap. 1. in fin. §. Et quandoque componitur hectica cum febribus putredinis, &c.* Sed hoc mirum videri non debet, quum post humorales febres illa subsequatur ferè. Deinde si diaria potest complicari cum hectica, cur non putrida, quæ per lõgius tempus durat ob crassiorem humorum naturam in quibus putridus calor subiectatur. Primum non negabis cum Ishaac *lib. de feb. particularib. tit. de Ephemera c. 1. §. Ephemera gignit reliquas febres, non tamen gignitur ab illis*: nam agens postulat moram in agendo, & passi identitatem, quæ duo calor in spiritibus non habet quia citò resoluuntur: hoc licèt verum sit, tamen spiritus denuò reficiuntur, nec omnes resoluuntur, sed eorum pars aliqua accensa remanet. At cùm diaria non duret vltra diem, quia pars spirituũ quæ remanet calefacta, euanescit, idcircò hæc cum aliis febribus complicata, non apparet, quoniam spiritus febricitantium febre hectica pauci sunt, & qui non possunt aspectu grauem suscitare Ephemeram, & lenitas caloris quæ in diaria reperitur, aliorum calore obtunditur, quo pacto hoc modo si Ishaacũ intelligas, non errabis dicentem diariã ab aliis non gigni, hoc est diariam ab aliis febribus genitam, perinde esse ac si nõ gignatur, quia nihil nec de curatione, aut prognosi immutat.

Hecticam cum putrida complicatam agnoscere difficile videtur, & laboriosum, maximè si putrida ex continuatum genere existat, sed cùm calor eodem tenore semper similis sibi in eodem statu neque incrementum, neque sensibilem aliquam remissionem faciens tactui se repræsentat verendum est ne in putridam hectica commigret, & magis si in vrina pinguedo appareat, aut manifesta à cibo recalescentia sentiatur: si verò cum intermittente complicetur, ex morbi specie, accessionum repetitione agnosces. Deinde transacta accessione cæteræ corporis partes temperatiores apparent, arteriæ verò loca calidiora conspiciuntur, signum profectò radicati, & fixi in solidis partibus caloris certissimum. Accedit quod laborante, melius se habente contabescit corpus, & extenuatur in dies magis.

His ergo signis munitus putridam cum hectica complicatam agnosces, quas commisceri posse non dubites? quid enim obstat quo minus putredo possit vigere in humoribus, corpúsque cordis possit esse in calefacto esse: nam licèt putrida præexistente, calor, singula, & omnia corporis membra occupet, hecticus de nouo introductus est magis fixus, & durans, & diuturna caloris actione adeò sese in solida insinuat, vt habitualis citra vllam independentiam fiat, quod non solùm in diuturnis, & ardentissimis febribus ob caloris vehementissimam actionem, consumpta humiditate, sed in Ephemeris ob ipsius caloris efficaciam sæpè contingit, vt plurimis exemplis in methodo generali Galenus confirmat: in corporibus enim adustis, vigiliis, curisque confectis, calor siccus, & retorridus perpetua actione ipsam quoque cordis substantiam calefaciens facilè radicatur, & fit habitualis.

Ex quibus causis fœminam hanc in hecticam febrim incidisse cum putrida coniunctam, non est denegandum: nam vigiliæ diuturnæ spiritus resoluunt, exiccant corpus, humiditatem depopulantur, contabefaciunt, & innatũ calorem absumunt: quæ damna eminẽtiori gradu ex tristitia diuturna emanare, certa res est, & nos latè plurimis variorum auctorum testimoniis comprobauimus *lib. 2. in com. hist. 114.* Si ergo corpori mœrore contabefacto causa calefaciens accedat: certum est promptiùs solidam substãtiam calorem suscepturam, quàm humores, aut spiritus: ingens enim mœstitia ossa ipsa, ne dum carnes exiccare potest, quum natiuam humiditatem conterant natura suaptè.

Cognita

Cognita putrida cum hectica complicata, difficilis tunc curandi ratio restat, & intricata prorsus, quoniam hectica humectantia expostulat auxilia, putrida verò reserantia, & abstergentia: & maximè si cum pituitosa febre complicetur: nam diuersæ indicationes insurgunt; pituitosa enim calefacientia, & exiccantia hecticæ valdè contraria: minus periculum vertitur, si cum biliosa febris complicetur hectica: quoniam vtraque alterantibus indiget auxiliis. Consule doctissimum Paulum Tuccam *lib. de curat. febr. hecticarum in fin.*

De curatione quid superest dicendum; Galenus totum curationis cardinem in frigidæ, tempestiuè, & moderatè oblatæ potu reponit, cuius ope se iuuenem, ne in febrem hecticam incidisset, præseruasse gloriatur, *lib. 10. meth. c. 6. & lib. de marcore cap. 7.* dum sic alloquitur. *At cùm primum cognitæ fuerint, aqua frigida danda est, quippe eo tempore est tutissima, cùm & virtus valida sit, & sanguis copiosus in corpore contineatur: nam vbi febres moram traxerint, tunc & vires redduntur imbecilliores, & sanguis fit paucus.* Frigidæ ergo potus vtrique febri succurrit, præsertim si corpus sit squalidum, in hoc enim humectatio à futura siccitate præseruat, cuius lapsus difficulter corrigitur.

Curatio tamen in hunc modum instituenda. Putrida prius debet curari, quàm hectica, & purgatio offerenda clementius, quam si sola putrida adesset. Si vires validæ sint, præsentiáque sanguinis adsit, vena est secanda, viæ reserandæ, accessiones semper obseruandæ, ita vt cùm adsunt, vel futuræ sunt, ab alimentis, vel medicamentis abstineamus, sed solùm propinentur, cùm vel cessant, vel conquiescunt, vel longè à principio recesserunt.

His factis ad hecticæ curationem accedendum. Lactis potus præsertim asinini imperandus, administranda balnea quæ vtrique febri sunt vtilia, *vt suprà in com. hist. 23.* latè docuimus, & probat elegantissimè Ludouicus Lemosius *lib. 10. meth. in com. cap. 10. disput. 6.* dummodò tamen vires fortes existant, quas validas pro hoc ferendo auxilio exoptat cum Hipp. Gal. *lib. 3. acut. in com. text. 59.* Cætera verò præsidia quære apud Io. Bapt. Theod. *epist. 35.*

QVÆSTIO XXXVIII.

Vtrùm hectica in principio nulla alia febre præcedente inuadere possit.

COMMENTARIVM.

HAnc *quarto die vidimus*] Hecticam febrim Galenus arbitratur *lib. 2. cris. cap. vlt.* in primis diebus generari non posse, sed in processu morbi, præcedentibus scilicet aliis febribus, sic enim in fine capitis citati hic auctor protulit. *De hecticis autem non est præsentis temporis sermo; nulla enim eorum in primis diebus, sed in progressu temporis fit.* Idem sensit Rhasius *16. cont. cap. vlt.* & subiungit rationem, quia non possunt calefieri membra, quin prius calefiant humores, & spiritus. Quæ ratio desumpta est, ex Gal. *lib. de inæqual. intemper. cap. 4.* quo loco vniuersaliter asserit, facilè alterabile aut calidum natura, à quouis excalfaciente primum excalfieri: cùm ergo spiritus facillimè alterentur, & tenuium sint partium, & humores tenuiores sint, crassis, & solidis particulis, concludunt Galenus, & Rhasius *locis citatis* nunquam fieri hecticam, quin priùs diaria, aut putrida præcedant.

In oppositum est celeberrima doctrina Galeni *lib. 1. feb. 8. & 3. de præsag. ex pulsib. cap. 4. & 7.* asserentis febres hecticas aliquando statim à principio fieri. Ita sentiunt Paulus *lib. 2. cap. 32. §. duplex hecticarum febrium species est, prima ardentibus magna ex parte superuenit quæ prorogatur adeò, vt tempore cordis ipsius madorem absumant: reliqua verò est, quum statim ab initio inuadit, primam originem diariis similem, ex mœrore, ira, lassitudine maiore, vnà cum exustione in sole sortita. &c.* adstipulatur Auic. *1. 4. tract. 3. cap. 1.*

Quidam soluunt hecticam dici à Galeno fieri incipiendo, vel inter initia morbi, id est, in tribus primis, aut quatuor diebus, ita tamen vt ante illam præcedat alia febris, quam interpretationem deducunt ex Gal. *lib. 10. meth. c. 5.*

A Sed horum sententia conuincitur. Primò, quia Gal. *1. feb. cit.* asserit hecticam aliquando statim ab initio inuadere, & similem primum sui ortum Ephemeris facere. Deinde. *3. de præsag. ex pulsib. 4.* ait *nullam febrim ab initio hecticam fieri, nisi cùm oritur a causis procatarcticis, nempe tristitia, aut ira.*

His fretus existimo Galeni sententiam firmam esse, hecticam aliquando incipere nulla altera febre præcedente: si enim verum est quod concedit, hecticam nunquam à principio fieri nisi cùm fit à causa procatarctica, mœrore scilicet, aut ira, patet illud verbum à principio, significare principium totius ægritudinis, & non primos tres, vel quatuor dies, nam in his facilè contingit vt febris hectica fiat ex ardente, nulla ex causis procatarcticis præcedente. Neque obstat quod adducunt ex Gal. *cit. meth. loco,* in quo est scripta historia hæc; quod enim ibi asserit se

B deprehendisse quarto die mulierem correptam febre hectica, non negat eandem febrem à principio habuisse: solùm enim inquit se hanc fœminam quarto die vidisse, & statim deprehendisse eam febre hectica laborare. Hoc modo exponit hunc locum subtilissimus Vallesius *lib. 5. cont. 20.*

Sed quoniam hic auctor argumenta non soluit, quæ aduersam opinionem confirmant, ea sic sunt soluenda. Primum: Fiens & remissus calor qualis reperitur in diaria, semper debet præcedere factum, & intensum qui febrim hecticam comitatur, ergo prius semper inducetur diaria. Dic: primo caliditatem fientem præcedentem calorem factum, & hecticum, quum breuissimè duret, & ad hunc dirigatur tanquam ad terminum, nomine hecticæ comprehendi: solue secundò cum Thoma à Veiga *1.*

C *feb. 8.* quod licèt verum sit calorem fientem, & remissum antecedere factum, & intensum; tamen hectica incipiens cùm à causa vehementissima proficiscatur, fit vt calor in spiritibus accensus non conseruetur, quia à calidissimo agente attenuati, & resoluti ad calorem suscipiendum, & conseruandum redduntur inepti.

Secundum. Quod tenuius est faciliùs alteratur quàm crassum, ex Gal. *1. feb. 1.* quare aërea substantia citius accenditur, quàm solida, ex Gal. *lib. de inæqual. intemp. cap. 5.* sed spiritus sunt tenuiores, quàm solida, ergo calor prius accendetur in illis, quam in his, ac per consequens prius semper antecedet diaria. Dic: licèt magna ex parte hoc contingat, tamen aliquando ob fortitudinem causæ agentis, & dispositionem passi ad recipiendum calorem, fieri potest, vt prius caliditas sit facta in membris, quàm in spiritibus, aut humoribus, quod constat de hectica pesti-

D lenti quam concedit Gal. *3. præsag. ex pulsib. cap. 4.* fieri illicò in initio. Sic fulgur comburit ensem intacta vagina: quare Aphrodis. *4. prob. 51.* rectè asseuerat leuiter resistentia magis effugere actionem causæ validissimæ, quam quæ multum resistunt: hoc modo vehemens ventus arbores fortissimas euellit humilibus intactis fruticibus. Ob hanc causam nempe ob aptitudinem passi contingit, vt hectica aliquando fiat aliis non præcedentibus, vtpote si humores, & spiritus cordis sint frigidores & humidiores, & cordis substantia exiccata, & ad incendium aptissima, quare accedens, hecticam, & non aliam inducet, sed cùm hic euentus rarissimus sit, iccircò Rhasius, & Galenus *loc. cit.* hecticam nunquam à principio fieri, id est, rarissimè affirmarunt.

Tertium. Varia membra reperiuntur in corpore nostro,

E hæc inæqualiter cùm resistant, non possunt vno, & eodem tempore perduci ad excalfactum esse, ergo quædam ex illis habeunt calorem iam factum, aliis habentibus eum solùm in fieri, quare tunc temporis febris adest, quæ non est hectica: hæc enim requirit excalfactum omnium membrorum, ex Gal. *lib. de inæqual. intemper. cap. 5.* Deinde hectica est intemperamentum æquale totius, ex Gal. *loc. cit.* non potest autem æqualis caliditas simul imprimi in omnibus partibus ob illarum inæqualem resistentiam, igitur hectica nunquam incipiet altera febre non præcedente. Dic: æqualitatem quam includit hectica seruare inæqualitatem natiuam temperamenti membrorum, neque enim cutis adæqualem caliditatem perducitur atque cor, ac proinde posse simul in omnibus partibus

partibus acquiri, & licèt quædam membra habeant calorem iam factum quo tempore alia habent eum solùm in fieri, quia tamen calor ille fiens breuissimo tempore durat, & vergit ad calorem factum totius, proinde tota febris sub nomine hecticæ comprehenditur, nec enim diaria est, nec putrida. Si autem in hac quæstione velis latius spatiari, adi Ludouicum Mercatum qui more suo eam fusè pertractat, *lib. 5. de febrib. cap. de. feb. hectica.* nobis hæc paucula pro historiæ interpretatione dixisse sit satis.

HISTOR. XLIV. GALENI, De marasmo.

Quidam marasmo laborans, lacte, balneo, & aliis humectantibus auxiliis, Galeni ope restitutus.

VEluti quem memorauimus à Medicis siccatum curauimus, siccus & gracilis erat redditus, propterea quod ventriculus eius ex sicca intemperie imbecillus malè concoxerat. Huic omne curationis consilium huc tendebat, vt humectaretur tum ventriculus, tum reliquum omne corpus. Quibus autem sigillatim agendis, quibusque maximè materiis sim vsus, vt voti compos essem, non sit abs re dicere. * *Domum ei paraui maximè balneo vicinam, ab hac statim in balneum super linteis mane intuli, vtique ne, si ipse se moueret, tum siccaretur, & exulceretur. Aqua esto ad vnguem temperata: nam frigidior latenter corpori infirmo frigus insinuat, calida siccat, constringit tenues meatus, ac densat, quos nos laxari, ac dilatari postulamus. Ab eiusmodi lauacro statim asininum exhibui lac, sed inducta in ipsam, qua iacebat domum, asina. Et sanè vtilissimum lac est cum ex ipsis mammillis quis hauserit, cognatum enim, & optimum muliebre lac est, sin minus, sit asininum, quum enim tenuissimum sit minimè coagulatur, & quoquo versus ocyssimè in corpus digeritur, cui mellis tepidi ne coaguletur, pauxillum immiscendum, & de vtriusque bonitate maxima cura habenda est: nam mel sit optimum, & lac nullam externam qualitatem, odore, gustúue præ se ferat, sit dulcissimum, sibi ipsi continuum, & animal à quo emungitur lac idoneis alimẽtis nutriatur. Post balneum, & frictio mollis conuenit, & vnguentum humectans: nam hæc ad reuntritionem conducunt, perfectionis terminus sit rubor lotionis, cùm calor in cute sentitur. Nutrimentum sit coctu facile nutriens, miniméque glutinosum, atque excrementosum. Iam vini tum qualitatem, tum quantitatem memoremus, quod maximam vim habet ad nutriendum, quo potu vtendum censeo, modo non febricitent, sit aquosum tenue, oligophoron, non nouellum: nam aquosius, imbecillius, ægrius coquitur, magis excrementosum est, antiquius, vinosius est, & vehementius. Illud cum aqua temperabis: nam hæc sola plura damna affert, moratur in præcordiis, flatus excitat, eneruat ventriculum, & ciborum distributionem impedit. Potionis modus erit, vt nec in ventriculo innatet, nec fluctuationis sensum inuehat; ciborum, vt ne grauent quidem. Denique humidum radicale commoda victus ratione regignitur, somnus conciliandus, siccat namque totum corporis habitum vigilia, & ideò infestissima est iis qui ex siccitate laborant. Demum paulatim hæc sunt peragẽda, & longo tempore administrãda: nam quæ longo tempore extenuata sunt corpora, ea insigniter reficere conuenit, quæ breui, breuius, vt præcipit Hipp. & c. Galenus* lib. 7. meth. c. 6.

PARAPHRASIS.

IN nulla historia Galenus ita accuratè procuranda siccitate præcepta omnia curatiua proposuit, quàm in exemplo hoc quod ita exactè describit, quantitatem, qualitatem præsidiorum renutrientium, modum, tempus, & formam graphicè præscribens, & meritò sanè, marcor enim est frequentissimus affectus, & qui ex frequentissimis morbis sæpissimè scaturit, vt sunt febres acutæ, inflammationes internæ, vacuationes immodicæ, & alij morbi quorum sæuitie depopulata & absumpta primigenia humiditate plures contabefacti occumbunt.

Sed in primis dubitabis cur hic humectantium præsidiorum ope reuixit, si siccatus erat, & marasmo affectus, hic autem incurabilis est, ita vt dicat Galenus *lib. 10.*

A *meth. cap. 10. quos autem marasmus iam occupauit, hos sanare non tentabis.* Dic duplicem esse marasmum, alius enim est frigidus, alius calidus, hic est cõsumptio omniũ humiditatũ facta à calore, hic etiã habet duos gradus, vel enim ex toto primigenia humiditas est absumpta: vt vires resoluãtur, & hic à Gal. *in meth.* dicitur torridus, & vocatur sincoposus, alter est in quo nondũ primigenia humiditas est exhausta, & hic à Medicis, febris marasmodes nuncupatur. Alius est marasmus frigidus, & est consũptio humidi primigenij à frigido facta. Hic quoque duplex est, alter naturalis, alius aduentitius, ille est consumptio humidi radicalis sponte naturæ facta propter defectũ caloris natiui; aduentitius fit à causa præter naturam, natiuum calorem extinguente. Tunc sic. Marasmus calidus in quo radicalis humi-

B ditas ex toto est absumpta, incurabilis est, ita docente Gal. *loc. cit. & 7. meth. 6. §. Accidit autẽ sic affici corpus in diuturnis potissimũ morbis, vtique cũ natiua cuiusque partis humiditas, ex qua prima nutritur, propemodũ omnis exhausta iam est, nam vt solidarum ipsarũ siccitas corrigatur, id fieri omninò non potest, sicuti nec senium, veluti in libro de marasmo docuimus, hanc verò humiditatem, etiamsi omninò sit absumpta, regigni modo dicta victus ratione licet.*

Gloriatur ergo se cõmoda victus ratione, & aliis renutrientibus auxiliis, curasse hunc ægrũ, qui Medicorũ incuria ad extremã siccitatẽ erat redactus, de quo fecerat commemorationẽ hoc libro *in c. 7.* dum sic inquit. *Alium verò non pridẽ, qui iam adeo siccatus fuerat, vt simillimũ habitũ præferret iis qui marasmo marcescũt sanaui, cõtrariis omninò exhibitis, iis quæ egregij isti Medici suaserant, quippe non ex alia oc-*

C *casione eò periculi venerat, quum inter initia exiguã intemperiẽ ex siccitate quæ madefieri postulabat habuisset, quam quod ij qui eum curandũ susceperunt, tum absinthio potantes, tum amaros asparagos, ac bulbos edendos dantes, eum omnis madoris expertem reddiderunt, hunc nos sanauimus omni ratione humectantes.*

Videns ergo Galenus primigeniam humiditatem in carnosis partibus absumptam, quæ actione caloris torridi in solidioribus partibus etiam incipit resolui, tunc ad eam resarciendam, iam omnino depopulatam totam curationis spem in humectando corpore reposuit. Hoc opus multiplici perficitur præsidio, sed præcipuè lactis potu, & humectantibus balneis, sunt enim substantificè humectantia præsidia, lac viscera renutrit per se, balneum, externas partes refocillat, & ex accidenti connutrit: sicut enim lucernæ oleo ex toto consumpto, & ellychnio quasi resic-

D cato ignis perit, sic carnosa, & solida substantia absumpta, humiditatéque resoluta perit animal.

De lactis efficacia, vi, electione, differentiis, & vtendi modo in præsenti nihil dicẽdum, quum de hoc argumento multa sint dicta satis *lib. 2. in com. hist. 2. & 35.* de temperamento addamus aliqua, quoniam lac est frequentissimi vsus, & est sanorũ alimentum, & ægrorum medicamẽtum. Nam in hoc dubio explicando auctores dissentiunt. Gal. *lib. 5. simpl. c. 21.* mediam dicit habere temperaturam inter sanguinem, & pituitam, magisque accedere ad sanguinem, quàm ad pituitã, cùm autẽ sanguis temperatus sit, & caloris mediocris, lac modicè calidũ erit. Maximè cùm fiat ex sanguine vt probat Alexander *2. probl. 80.* asseuerãs lac esse sanguinẽ in mãmis mutatũ, & dealbatum, immò lac fit ex sanguine purissimo, pinguissimo, & dulcissimo si Philosopho fidẽ adhibemus *lib. 4. de gener. anim c. 8.* quo pacto pro

E fœtu nutriendo eius generationẽ fabricauit natura *5. aph. 37.* Tertiò, lac fit per concoctionẽ mediocrem, quia lac est sanguis percoctus, & elaboratus in mammis: licèt enim hæ frigidæ sint, glandulosæ, exangues, & laxæ, tamen per moram coquunt, & ob viciniam cordis ita incalescunt, vt possint sufficere coctioni: nam etsi beneficio mammillarum lac frigus acquirat, tamẽ ratione materiæ, quæ est sanguis, caliditatẽ participat. Quartò Ishaac in particularibus dietis lac esse calidũ vsque ad secundũ asseuerat. Ad hæc Gal. *3. aph. 24.* refert lac in infantibus in ore vlcera gignere propter qualitatem suam, hoc est quia vertitur in mordentem bilem. Vltimò, temperatura lactantis est calida, & humida, oportet igitur ali ex alimento calido, & humido.

Sed præstat subscribere doctrinæ Galeni qui lactis naturam ad frigidum & humidum inclinare manifestissimis verbis asseuerat *lib. 4. simpl. 17.* dũ sic præfatur; *lac etsi gustu sit*

sit dulce, tamen ex se nunquam amarum efficitur, vincitur enim in eo à frigore magis caliditas, q. à ipsa vincat, proinde etiam repositum acessit. Ex tribus enim substantiis qualitate dissidentibus constat. Prima quidem crassa, ex qua caseus cōficitur, altera pingui. ex qua butyrum, & tertia aquea, quod serum nūcupamus. Verum est lacte pinguis quidem substantia vel maximè tēperata est, crassa verò paulū ab ea declinat, at excrementū illud serosum frigidum, & humidū est. Quare lac vniuersū à modica caliditates corporis longo interuallo relinquitur, quapropter ex se acescit potius, quā amarescit. Hactenus Galenus, ex cuius præclara doctrina totā dubitationem euenescere putamus. Hác doctrinam sequuntur Christoph. à Veg. *lib. 2. art medic. sect. 3. c. 9. tit. de lacte.* Lud. Merc. *tom. 1 lib. 2. clas. 2. quest. 164. n. 47.*

Argumenta autem non poterunt obtinere quod tentant. Dic ad primum. Lac ea frigiditate, & humiditate gaudet, vt parum à calore recedat, & ita tēperatum dici potest, quoniā quæ paululū in frigiditate, & humiditate excedūt, temperata appellat Gal. *lib. 6 simpl. 67.* Dic ad secundum, etsi lac per vlteriorem coctionem ex sanguine fiat; tamen non omnia coctione, magis, ac magis fiunt calidiora, ita lac ex sanguine genitum frigidius est sanguine, sic spiritus animalis ex vitali regenitus frigidior est vitali. Deinde quæ summè coquuntur coctione fiunt calidiora, non tamen vbi mediocriter coquuntur: nam mel si intensè coquitur, fit calidius, quia amarescit: si coquatur mediocriter, non fit calidius, quia mel crudum acrius est: nam intestina pungit, cùm verò mediocriter coctum est, non stimulat, quoniam per moderatam coctionem partes acriores dissipantur, quare lac est sanguine frigidius, de qua re multa diximus suprà *in com. hist. 15.* Ad quartum, Gentilis Galenum vult conciliare Cum Auicenna *in com. cap. 441. tract. 2.* asseritque lac esse calidum, quia vertitur in sanguinem calidum, & humidum, non placet concordia, quoniam hoc modo cuncta alimenta erunt calida: diceremus Isacum respexisse partes butyrosas, & serosas lactis, quæ nitrosæ sunt, & acres, quarū causa Galenus, serū numerat inter acria, & salsuginosa *2. simpl. 12. & 3. alim. 15.* quod facit etiam Auic. *loc. cit.* & ipsum serum aperit, deobstruit, & expurgat apud Meluem *tract. de simpl. cap. de sero lactis.* Dic ad quintum Lac ob qualitatem suam acrem non vlcerare: quoniam nulla est causa cur lac, pituitosum alimentum, & pituitosi humoris. ferax, quum generet calculos renum, crassos humores, & frigidis morbis valdè noceat, & in pituitosa natura, qualis est puerorū, maximè lactentiū verti debeat in bilem: quoniam si hoc verum esset nō solùm os, sed totum corpus deberet vlcerari; ergo amplectenda est Galeni sententia *in com.* reiicientis vlceris causā in abstersionem adiuncti seri, accedente etiam cutis summa mollitie. Ad vltimum dic: temperiem puerorum quoad intentionem esse paulò frigidiorem temperato, sicut iuuentus parum calidior, adolescentia temperatissima, quare nil mirum si pueris alimentum lactis, dulce, & suaue sit, intentione subfrigidum.

Differentiæ lactis sumuntur ex animalium specie: nec enim omnium animaliū lacte vtimur, sed eorum, quorum natura, nostræ non est valdè dissimilis, & quorum carnes fastidium non pariunt, & ideo experientia edocti vtimur lacte camelino, equino, asinino, caprino, ouillo, vaccino, sed licèt ita sit, solum ex caprino, ouillo, & bubulo butyrum extrahitur, & caseus conficitur, & vt notat Gal. *10. simpl. tit. de lacte Suilo* non vtimur quia liquidissimum est, asinino vtimur vt medicamentoso alimento: nam præterquam quod nutrit, ob tenuitatem ocyssimè longissimas penetrat corporis partes, & valdè humectat, caprino vtimur quia est mediocris consistentiæ, ventriculo gratum, & in sanorum vsus magis commendatum; ouillum crassum est etiam, bubulum pinguissimum, & crassissimum.

At hoc loco triplex insurgit dubitatio. Prima si ouillum caseo, bubulum butyro abundat, quomodo est crassissimū bubulum, crassius ouillo *3. aliment. 15.* cùm caseus crassior sit butyro? Dic: butyrum actu esse crassius caseo; caseus autem cum cogitur, efficitur crassior, in lacte non est crassior. Patet; nam butyrum per solam separationem crassius est recentissimo caseo. Solue secundò. In vacca plus est butyri, quàm sit in oue casei, & ideo vaccinum crassius.

Secunda. Cur in animali humidiore, id est, pecude, lac

A fit serosius, in sicciore, id est armento, pinguius; Dic: tale reddi lac per separationem, quæ autem per separationem excernuntur, non redolent naturam eius à quo emanant, sed è contrario, ergo sicut ius vaccinæ carnis est pinguius, ita & lac. Sic & capita piscium suauiora, quoniam pinguedo plurima relinquitur ab ossibus: Ouis autem trahit ad membra plurimum humidi, ideo relinquitur lacti permixtum siccum, caseosum; capra quia medium habet temperamentum, inter ea moderationem habet in lacte.

Tertia. Si quò lac est crassius, eò magis adstringit, bubulum autem crassissimum, ergo summè adstringit contra rationem, & experientiam: nam butyrum laxat. Dic. Lac magis nutrit, & aluum sistit, eo quod magis expers seri, & hoc significauit Gal. *lib. de suc. bonit. & vitio cap. 4.* B asserens crassius lac magis adstringere, nam crassities casei magis retrahit, ideo ad fluxus commodius est ouillum vaccino, & caprino.

Sumitur etiam differentia lactis ex anni tempore vere primo liquidissimum, proinde deterius; autumno, crassissimum, longè deterius procedente vere, æstate prima, optimum: in particularibus tum ob temporis temperiem, tum ob partus modicam distantiam; si verò aliqui auctores vernale commendant, de fine veris intelligendi sunt. Itaque vernum torminosum, laxans, parum nutriens, non boni succi ob aquosos humores ex partu relictos, Initio autumni duræ coctionis, adstringens, flatus eleuat crassos, qui capitis dolorem, & anhelitus præfocationem inducunt, in fine autumni pessimum, ex Ishaac *in diet. vniuersalib. num. 57.*

C Sumitur etiam differentia ex tempore partus. Optimum est quod non minus quinque diebus distet à partu. Tradit Haly. causam *5. theoric. 40.* quia in gestatione praui humores vbera implent, qui in lac soluuntur, vbi autem immodicè recedit à partu non excrementitia tantùm humiditas, sed & natiua vberum exhauritur, quare lac prauum redditur, vt doctè probat Sennertus *lib. de morb. infantium cap. 2. de electione nutricis.* In tempore gestationis ante septimum mensem, inutile ex Arist. *4. de generat. 5.*

Sumitur etiam differentia ex locis vbi pascuntur: nam alimenta mutant lac: virides enim herbæ, & recentes, aquosius lac generant, aridiores, & duriores, crassius. Denique diuersus cibus lac euariare potest vt ostendit Hipp. *lib. 6. epid. sect. 5. text. 35.* dicens: *Mulier, aut capra, elaterium, aut cucumer syluestre comedentes, pueris purgatio.* D Denique sumitur differentia ex corporis habitu, temperie, ætate, calore, quæ omnia quoniam Ishaac *loco cit.* Arnaldus *in com. cap. 7. regiminis Salernitani,* Antōius Gazius, & Bruierynus *in suis libris de alimētor. facultatibus* latè agitarunt: idcircò hos auctores attentè perlege, præcipuè omniscium Cardanum, *qui lib. 2. contradic. tract. 4. cont. 1. de his omnibus, latè, ac doctè disceptauit.*

Sed indaganda est vlterius altera difficultas, cur si lac in ægris præbet alimentum probissimum, & illis summo est auxilio, nempe tabidis, diuturnis febribus, & præter rationem consumptis ex Hipp. *5. aph. 64* cur aliquando non solùm sanis, sed ægris tantopere nocet? Dic: quia cùm sit præstantissima substantia, & elaborata, cùm corrumpitur in deteriorem abit labem, & sic in sanis in ventriculo frigido acessit, in calido in nidorem abit. In ægrotantibus verò plurima damna parit. Nocet itaque capite dolentibus: lac enim quantumuis optimè concoquatur E in ventriculo, semper est flatuosum, & caput tentat, quum enim sit humidum, & pingue, actione caloris vertitur in halitus, qui caput replent, & grauant, dolorémque concitant. Hæc doctrina intelligenda est sumpta indicatione ex dolore, qui partem dolentem concitata fluxione replere solet, & quando à vaporum, aut flatuum copia dolor concitatur: si enim fit ob calidam siccámque intemperiem sine materia, lac intus assumptum, aut extra applicitum, prodest, quia calidam intemperiem corrigit.

Noxam deinde affert lac febricitantibus sed, iis non quacunque febre, sed valida, & acuta detentis: lac enim ex modo substantiæ, & temperamenti; & ob diuersitatem partium quibus constat facilè corrumpitur, & vel in acorem, vel in nidorem vertitur: nam in ventriculo frigido non satis concoctum acescit, & in calido cùm

fit

sit pingue, inflammatur, bilescit, & nidorem acquirit. Neque obstat Galeni locus 4. *simp.* 17. dicentis, *quod quando calor animantis est fortis tantam dulcedinem lac aquirit, quantam mel deperdit, quoniam ibi de naturali calore agit, non de igneo, & exurenti*: cùm igitur per febres materiales viscera sint excalefacta, & vitiosis humoribus redundent, corrumpitur lac, & febris causam adauget.

Nocet etiam quibus hypochondria suspensa murmurant: nam hæc ob dispositionem inflammatoriam, scirrhum, ædema, vel obstructiones solent distendi: quare tunc corrumpitur lac ob viscerum intemperantiam, recrementorum colluuiem, viarum angustiam. Insuper ob flatuosam substantiam impactam distendi solent, vel ob eam quæ à superioribus ad inferiora cum murmure commouetur, vt notauit Galenus 4. *aph.* 73. tunc enim lac epotum etsi rectè concoquatur, flatuosum est, & nocet, dummodò tamen pro alimento, aut medicamento attemperante, aut leniente assumatur: nam quando assumitur pro medicamento expurgante, ob maiorem vtilitatem concedi debet, sic Hip. 4. *acut.* 7. & 19. in curatione febris ardentis vtitur lacte asinino, & Auic. 15. 3. *tract.* 2. *cap.* 7. agens de scirrho lienis inquit, *omne lac lieni est contrarium præter lac camelarum, &* 14. 3. *tract.* 4. *c.* 13. *in med.* §. *Et non decipias in hoc, &c.* in curatione hydropis vsum lactis asinini, & caprini summè commendat.

Nocumentum deinde infert siticulosis: si enim sitis ex humoris salsuginosi, aut biliosi copia, aut caloris incendio oriatur, facilè corrumpitur, quia vt notat doctè Heurnius *in com.* butyrosa pars illis in bilem vertitur, quapropter picrocholis est valdè incommodum. Si verò ex humidi inopia sitis ducat originem, tunc lac illis remedio est.

Damnum etiam infert lac si in febribus acutis biliosæ apparent deiectiones: siue enim exhibeatur in febribus acutis, siue in biliosas deiectiones habentibus, semper reprobatur, quoniam ob dictas causas corrumpitur, vel aucta cacochymia in bilem vertitur. Si verò Galenus *lib.* 10. *simpl. tit. de lacte*, hoc contra mordaces fluxiones commendat, quia dolorem mitigat, acres humores attemperat, ob quam causam ab Auic. *lib.* 2. *cap. cit.* contra venena calida, & acria offertur, in causa est, quia maior copia humoris biliosi est euacuata, tunc enim lac nocere non potest, vt 2. *simpl. cap.* 12. affirmat Galenus, de qua re lege quæ diximus *lib.* 2. *in com. hist.* 85.

Reprobatur etiam lac quando multi sanguinis deiectio facta est, quoniam ob collapsas vires & ventrem refrigeratum coquitur difficulter, & distribuitur pessimè. Sed quid respódebimus Galeno 3. *de aliment. facult.* 15. & 10. *simpl. cap. de lacte*, concedenti lac in cruentis deiectionibus, præsertim si in ipso ferrum candens, aut lapides igniti extinguantur: quia sistit fluxum, consolidat, & lenit dolorem, quæ in dysenteria sunt valde vtilia: soluunt plurimi lac esse vtile quando vexant tormina, & mouetur aluus, quando verò cessauit fluxus, reprobum est: acescit enim, quia à stomacho debili, & frigido non concoquitur, sed non explicant difficultatem, quoniam ob hanc causam neque in hectica senectutis, aut ventriculi concederetur, quod falsum est. Intelligendus ergo est Hippocrates de hepatica dysenteria, quæ ex hepatis obstructione illiúsque frigida intemperantia scaturit, tunc enim lac nocentissimum est.

Quo pacto lac hecticis est appositissimum edulium, prout expertus est Galenus, qui eius potu iuuenem hunc persanasse refert, quod intelligendum est dummodo febris hectica putridam non habeat adiunctam, quoniam tabidi abstersione, vlceris consolidatione, & renutritione opus habent, quæ omnia perturbantur si in præsentia febris putridæ id propines, à maiori enim putridarum calore lac corrumpitur, & ab illius fuliginoso vapore, & spurco contactu conspurcatur lac, quod enim Auic. affirmat *lib. de virib. cord. c.* 4. & 2. 1. *doct.* 2. *sum.* 1. *cap.* 19. calorem hecticæ maiorem esse calore tertianæ, & febris acutæ, intelligendum est quod eius caliditas sit magis mansiua vt ipse ibi asseuerat quia est æqualis, & facta, alioqui hecticus calor minor est, debilis, & pusillus, vt ait Galen. 1. *lib. de dif. pulf. cap.* 9. *in med.*

A Porrò ne lac in stomacho cócrescat, & vt ad distantissimas possit permeare corporis partes, mel admiscuit, quod ita præparatum, optimum esse ait Arist. *lib.* 5. *de hist. animal. cap.* 22. Sed cùm triplex sit genus mellis, apum, roscidum, & mel cannæ, videndum quod mel sit cum lacte permiscendum? Dic: quod non est mel roscidum, quod 3. *alim.* 39. aëreum vocat Galenus, & Auic. *lib.* 2. *c. vlt.* appellat saccharum alhusar; nos mannam dicimus & nihil est aliud quàm ros, aut liquor suauis qui æstiuo tempore sublucanis temporibus noctis frigiditate concretus ex aëre descendit, hoc ergo mel cum lacte permisceri non debet, quoniam abstergit intestina, & aluum soluit, alui tamen fluxum in tabidis noxium esse firmat Hip. *lib.* 5. *aph.* 14.

Deinde licèt nostro æuo loco mellis eligatur saccharum cum lacte permiscendum, quia magis est temperatum, nec ob caliditatem, febrilem calorem adauget, de cu- B ius temperamento, & electione plura proponunt Dioscorides *lib.* 2. *c.* 74. Gal. *lib.* 8. *meth. cap.* 4. Paulus *lib.* 3. *cap.* 7. Manardus *lib.* 2. *epist.* 2. & *lib.* 9. *epist.* 3. Mathiolus *in com. Dioscoridis*, & alij, nósque plura diximus *lib.* 2. *in com. hist.* 33. tamen Galenus hoc non elegit in hunc vsum, quoniam eius sæculo illius copia non extabat multa.

Est ergo mel apum, quod colligitur ex plantis, & herbis, licèt neque succus sit, fructus, aut earum pars, sed eiusdem generis cum rore cœli: hunc igitur rorem decidentem super arbores, & herbas pro sui nutritione apes sugunt, cuius copia tumidæ, aliquantulum elaboratum in suis alueolis reponunt, in quibus de nouo eum immutant, hoc igitur est mel cuius materia est cœli ros, qui non est saliua siderum, aut cœli, aërisve se repurgantis sudor, vt Plinius inquit *lib.* 11. *cap.* 12. sed ex vaporibus fit calore C solis eleuatis, concoctis, elaboratis, & aëris frigiditate concretis, vt 3. *de aliment. facult. cap. cit.* dicebat Galenus.

Immutatur hic ros tum ex arboribus super quas decidit, à quibus aliquid boni, vel mali acquirit, quia concoctus, deinde calorem, acrimoniámque induit, est calidum, & siccum in secundo gradu, ex Galen. 7. *simpl. tit. de melle*, Paulo *lib.* 7. *eodẽ tit.* Auicen. 2. *Canon. cap.* 496. & quia in vnoquoque genere quæ flaua, & rubra sunt, calidiora existunt, quæ verò pallida, aut candida, frigidiora, iccircò mel flauum est calidius, pallidum verò, & candidum, erit minùs calidum, & temperamento magis proprium. Eligitur flauum, colore, odore, & sapore iucundo, acre, purum, syncerum, totum pellucens tam sibi cohærens, vt continuitatem suam quasi linea longissima non D intercisim seruet, si digito attollitur, & quod inter coquendum paucam spumam emittit. Hoc non solùm alimenti, sed medicamenti vicem gerit, parum tamen nutrit auctore Galen. *lib.* 3. *acut.* 12. & in naturis, & ætatibus calidis in bilem vertitur, quia exuritur, & non concoquitur, contra tamen in ætatibus, & corporibus frigidis, siue ex morbo, siue ex natura, quia modicè concoquitur, optimum generat sanguinem, vt notauit Galenus *lib.* 4. *simpl.* 17. de cuius generatione, electione, natura, & viribus sat plura protulere Dioscorid. *lib.* 2. *c.* 74. Mathiolus, Marcellus, Virgilius, & Ruellius *in com.* Hermolaus, Barbarus *lib.* 2. *corollar. in Dioscorid. c.* 303. Arist. *lib.* 5. *de hist. animal. cap.* 22. & *lib.* 9. *c.* 40. Plin. *lib.* 11. *c.* 6. Theophrast. *lib.* 6. *de hist. plantar. c.* 7. Cælius Rhodigin. *lib.* 28. *cap.* 27. Macrob. *lib.* 7. *saturnal. cap.* 12. quanta autem sit eius præstantia in producenda vita, tradit Cælius *lib.* 22. *lect. antiq. cap.* 3.

E Huius ergo, sicut & lactis summam curam habendam esse, docet Galen. *hoc in loco*, si enim Veneti, & Prasini studiosi sectatores equorum stercora, vt intelligant quemadmodum alimenta concoxerint, odorabantur, vt *hoc loco*, scripsit Galenus, quantò profectò magis est necessarium pro hominum salute omnia rimari, & prospicere, cùm ea nihil sit iucundius in vita nostra. Qui autem sint Prasini, & Veneti sectatores eleganter, vt solet, explicat Ioannes Langius *lib.* 1. *epist.* 78.

Accedit deinde ad balneum, cuius beneficio humiditatem deperditam, reparatam fuisse ipse inculcat, sed in eo ex Hip. mente 3. *de officina Medici text.* 15. & 16. est cósiderãda qualitas aquæ, quæ præterquam quod sit dulcis ita debet esse temperata in calore, vt sine noxa, & labore à

manu ægrotantis possit tolerari. Considerãda est etiam quantitas, hoc est spatium temporis, quo æger in balneo immorari debet, nam cùm primum corpus cœpit intumescere, tunc debet balneum cessare. Post balneum corpus est mediocriter fricandum, quoniam frictio lenis humectat,& replet,dura autem,& immodica contrarium facit ex Hipp.*lib.3.de offic.medic.text.25.* quam sententiam latissimè enarrat Gal. 2.*de sanit.tuend.cap.3.& 4.*Post balneum,& frictionem mollem,totum corpus vnguentis humectari debet, tum vt aridum corpus humore orbatum recreetur,tum vt substantifica humiditas deperdita resarciatur. Vnguẽta varia proponunt auctores in hunc vsum, sed ipse Galenus refrigerans parat vnguentum, facile, ac nulli secundum, cuius descriptionem proponit *lib.10. meth.9.& 1.simpl.cap.6.*

B His factis de lacte offerendo est solicitus quod illico assumendum iussit, §.*Ab eiusmodi lauacro statim asininum exhibui lac, &c.* vt vires ex balneo,& frictione aliquantisper debiles factæ reficerentur. Sed quæres, cur statim à balneo lac præbuit,si hoc crudum remanet, corrumpitur, & noxam deinceps infert, si à debili hectico calore, vi balnei ad exteriores partes euocato concoqui non potest? Dic: quod in robustis,& sanis hominibus cibus post balneum illico oblatus non est vtilis,quoniam calor innatus est expansus ad extra, & sic nec alimentum amplectitur, nec concoquit. At verò in debilibus post balneum ad refocillandas vires potest citra noxam concedi,quæ si sequatur,est minor, quàm vtilitas quæ ex alimonia oblata consequitur,quare in hunc vsum post balneum,nutrimentum vtilissimum est,præsertim si coctu sit facile,citò distribuatur, optimum præstet succum,vt ius gallinæ, caponis,vitelli ouorum,lac,vinum,aqua carnis,& alia quorum natura est vicinior substantiæ sanguinis, & in illum ocyssimè conuertitur. Hoc documentum præbet Galenus *lib.1.de sanit. tuend. cap.10.* in puellorum educatione obseruandum,§.*Huic expedit vt cibus balneum sequatur.* C

Galenus in hoc capite in quo scripta historia hæc pro iuuenis huius curatione varia recenset edulia,cuius vires, & efficaciam legat qui velit apud Ludouicum Lemosium *in com.capitis huius,* qui eleganter eorum naturam ex priscorum mente exponit. Vinum tamen renutritionis gratia,aquosum,quod humectat,non inflat præcordia, immò si inflata sunt, subsidere facit,in ventriculo moram non trahit ob caloris mediocritatem,digestionis vias aperit,ad celeritatem distributionis in cordis alimentum deducit,est boni succi, & admiscenda, concoquendáque ea,quæ in ventriculo, & venis sunt, est idoneum, vires organorum adauget, expellendis excrementis viam facit, vrinas mouet,& totum corpus celeriter pertransiens,impetu cursus sui excrementa secum depellit; demum aquæ vitia tollit: hæc enim in præcordiis diutissimè moratur,fluctuationes excitat,in flatum mutatur, & corrumpitur, ventriculi robur exoluit,sic vt deterius deinde coquat. Insuper digerendo per corpus alimento aliquid magnoperè conducit. Vinum ergo offerendum tenue,aquosum, quod posse tutò febricitantibus concedi ex Galeni mente supra prædiximus *in com.hist.18.* Sed cùm hectici ventriculus sit debilis,aquæ vsu solius,illius robur facilè eneruatur quo pacto vinum aqua temperare salubrius. D

Quæ aqua pro sanorum conseruatione sit eligenda fusè diximus *lib.1. in comm. hist.7.* quo loco nullam in hunc vsum,& pro curatione morborum esse purissima pluuiali meliorem eligendam ex veterum mente contendimus, & multò magis pro ardore hectico compescendo,nam tunc, vt toties, & præsertim in methodo Galenus prædixit, refrigeratione,& humectatione opus est,quod opus præstare pluuiam citiùs,quàm fontanam aut fluuialem,ibi ostẽdimus,in quem vsum Ludouicus Mercatus, in opere practico dexterrimus,felicissimus *lib.5.de febrib.cap.de curatione feb.hectica*, dum de potu sermonem instituit sic ait, *Nec minor potus habenda cura est in huiusmodi laborantibus,cui vsui primas tenet aqua hordei,aqua saccharata,aqua diu in cisterna asseruata, &c.* In quem vsum Galenus *lib. 7.meth.cap.4.* Pro curanda calida & sicca ventriculi intemperie,quam Arabes hecticam ventriculi appellant,exhibet aquam, & cibos niue refrigeratos. E

Sed vt aqua amplius suauis euadat,& citissimè per corpus distribui possit, potiórque fiat, consulunt peritissimi auctores vt aqua transcoletur & decoquatur, sed facit pro parte negatiua illud, quod coctio mixti est, & non elementi, & cùm aqua non nutriat, concoqui non potest, & eo ampliùs cum aqua coctione reddatur tenuior, & hac ratione fiat facilè putrescibilis, denique Galenus *lib.6. epid.sect.4.com.10.* huic opinioni fauere videtur,quo loco ex aquæ decoctione nullum fructum ex elixatione nos percipere manifestè pronunciat,dum sic ait, *in quibus affectibus,aut cuius vtilitatis causa aquam elixare, aut quancumque, aut vitiosam conueniat in verbis istis declaratum non est,quamobrem neque vllum ex ipsis iuuamentum percipimus.*

Dic ergo quod licèt aqua non nutriat prout manifestissimis rationibus probauimus *lib.2.in com.hist.54.* concoqui tamen potest, quamuis autem tenuior coctione euadat(partes enim inter coquendum crassiores secedunt, hac de causa præstantior est,sic enim tenuitate sua distantissima penetrat corporis partes, melius alteratur in corpore, & faciliùs descendit per vrinam, neque Galenus *cit. loco epid.* de aqua loquitur, sed de verbis Hipp. quæ cùm adulterina sint, testante Galeno *in com.* nullum fructum legentibus præbent. Deinde coctione aqua fit tenuissima, dulcissima,& suauissima. Nostram positionem elegantissimè firmat Auicenna 2.1.*doct.2.c.16.§.Aqua enim decocta sicut testificati sunt sapientes, minoris est inflationis,& velocioris descensionis,& torpidi quidam Medicorum existimant quod aqua cocta subtile resoluatur, & ipsius remaneat spissum, vnde in coquendo ipsam non existat iuuamentum, quoniam spissitudinem in aqua augmentat,* sequitur Rhasius 3. ad Almans.4.§.*Aqua præterea decocta,quousque minor reddatur eius substantia minus est inflatiua,citiúsque descendit & propter hanc causam infirmis & sanis omnibus conuenientior existit,& propter hoc Medici iubent aquam decoqui debere,* vt ex veterum mẽte allatis pluribus sententiis probat Antonius Gazius *in sua florida corona,c.260.*

QVÆSTIO XXXIX.

Vtrùm balneum tepidum, vel frigidum, pro curanda febri hectica sit ex vsu, vt contra Galenum,Barbari,& alij asseuerant.

COMMENTARIVM.

D*Omum ei paraui maximè balneo vicinam.*] Balneorũ apud veteres Græcos, Romanos, Barbaros luxuriosum fuisse apparatum inter omnes tradit bonarum artiũ genius mirabilis Rhodig.*lib.30.lect.antiq.c.19.* & quamuis nostro æuo obliuioni penè traditus eorum vsus, tamen à Medicis multis hodie probatur valde. Tribus porrò cõstabant apud Romanos balnea,quarum vna dicebatur caldaria,altera frigidaria,tepidaria,tertia,locus videlicet summus aërem continebat calidum,laconicum nominatus,respondet hypocaustis nostris:medius aquarum erat calidarum,imus,frigidarum;alij sic explicant:prior tamen partitio Vitruuij est,fiebant verò tectis fornicatis, & locis cõcameratis,vt corpora ad sudorem largè educendum denudarentur.Sic enim deinde meliùs strigili detergi, & vngi poterant, de variis balneorum partibus legat qui velit Plin.Iunior.*lib.1.epist.ad Rufum,& lib.2.ad Gallum.*Ciceron. *lib.14. epist.20.* Senec. *epist.86. de balneo Scipionis Africani,*Valer.Maxim.*lib.2.c.1.*Agel.*lib.10.c.3.* Mercurialem *in arte gymnastica,*in qua & de vngendi ratione ex veteribus plurima colliges non indigna scitu.

Pro hecticis totam curationem humectantibus,& modicè refrigerantibus esse perficiendam Galenus *lib.10. meth.10.& 7.cap.6.* latissimè edocuit. Hoc opus humectantia extrinsecè adhibita mirificè complent, sicut epitemata, vnguenta, & alia quæ humiditatem primigeniam deperditam restaurare queunt. Inter hæc primum locum obtinere balnea, seu dulcis aquæ lauacra, millies à Galeno proditum est: Nam præter excellentes dotes, aliis

aliis curãdis morbis mirificas,& salutares,in febri hectica corpus,& membra humectant, indurata resoluunt,impinguant, calorem natiuum, & humorem augent, somnum conciliant,carnem,& cutem restituunt,naturale temperamentum conseruant, cibum distribuunt, mundificant,abstergunt conniuentes meatus aperiunt, quibus dilatatis,& laxioribus factis, calor natiuus transpirat, & toti corpori vberiùs paratur refrigerium, denique attrahendo alimentum ad extimas corporis partes,extenuatum,& arefactum corpus nutrit, vt eleganter profert Galenus *lib.11.meth. cap.20.& 14.cap.16.& 3.acut.62.& lib.de marcore,c.6.* quo loco aduersùs Philippum mirabiles virtutes pro curando marcore balneis attribuit: dummodò tamen adsint conditiones quas pro illorum vsu exoptat *lib.3.acut.cit.* repetunt Paulus *lib.2.cap.33.* Auic.1.4.*tract.3.c.6.* Ludouicus Lemosius *in com.cap.10.lib.10.meth.Gal.* Mercatus *lib.1.indicat.cap.13.* quoniam si vires debiles sint,aut balneorum vsus sit immoderatus cordi nocet, syncopem inducit, appetentiam deiicit, nauseam mouet, artus debilitat, calorem innatum resoluit, siccat corpus, acuit febrem, laxat membra, humores mouet, vigiliam concitat, spiritum extinguit.

Sed restat exponenda difficultas,non leuis,quare Galenus pro curanda intemperie sicca ventriculi, & hecticis humectandis cõsulit balneum aquæ dulcis, si aqua neque bibita, neque extrinsecus occursans partes animalis solidas humectare potest, vt docet Galenus *lib.4.aph.13.* Secundò balneum euocat humiditatem ex ventriculo,& partibus interioribus ad partes externas, ergo potiùs resoluit humiditatem, quàm auget. Tertiò balneum dilatat meatus,extenuat sanguinem & spiritum resoluit,ergo potiùs,exiccat,quàm humectat.Quartò balneum inutile est quibus vires languent,ex Hipp.*3.acut.59.* sed hectici imbelles sunt,languidi,ergo,&c. Hac de causa Auicen.2.1. *doct.2.cap.19.* de his quæ proueniunt ex balneatione, sic ait. *Est namque quum accidit balneo, vt suo infrigidet aëre, propterea quod multum caloris resoluit innati,& vt membrorum etiam substantias exiccet, propterea quod vehementer humores resoluit naturales, licèt extraneos augeat humores, &c.* Quare cùm balneum resoluat humiditatem, absumat spiritum,& sic debilitet,hecticis non confert.

Sed præter rationem non est improbandum præsidium quod tantoperè in subsidium febris hecticæ laudauit prisca vetustas. Audi clarissimum Fernelium *lib.2.meth.cap. vlt.* de vniuersali quæ per habitum fit corporis vacuatione, *Vtile,& accommodatum balneum iis deprehenditur,qui squalidi, extenuatique sunt,ex quibus iam magna partium solidarum ariditas inest, atque iis etiam qui ex febris ardore quasi retorridi inuaserunt,&c.*

Verùm non euertunt obiecta Galeni sententiam diutino experimento, eóque firmissimo confirmatam. Dic ad primum aquam qualitatiuè, & per se humectare, non verò substantificè, quia non nutrit, & quia in hoc sensu fortè Auic.*loc.cit,* intellexit Galenus,iccircò illius mentem reprobare videtur,dum sic ait,*& non attendenda sunt verba illius, qui dicit quod aqua non humectat membra radicalia,quum bibitur,aut cùm ei obuiatur,&c.* Neque enim Galenus hoc negauit vnquam, solùm monet ipsam substantificè non humectare, quod firmat *3.acut. 17. §. At quæ nullo modo nutriunt,vt aqua,ea virtutem neque summè imbecillitare, neque roborare quispiam verè dixerit, nisi id aliquando per accidens contingat. Aqua siquidem non vt alimentum vires recreat,sed benè vt medicamentum,ad temperamenti symmetriam, quæ propter ipsius immoderationem imbecilla sunt,deducens,&c.* Ergo aqua extrinsecè humectat,& squalidum corpus temperat,non nutrit.

Dic ad secundum,quod etiamsi siccitas partium oriatur ex siccitate ventriculi, partium siccitas auget siccitatem ventriculi quatenus partes inanitæ celeriter rapiunt substantiam humidam ventriculi, si igitur humectentur,& renutriantur, non ita velociter rapient, & ideò ex accidenti ad ventriculi iuuant humectationem,quatenus humidiam substantiam ibi diutius morari permittunt.

Dic ad tertium, balneum tempestiuè adhibitum non exiccare, neque dissoluere,nisi solùm quando modum excedit, quia cùm primum partes incipiunt intumescere, cessandum est à balneo ne videlicet sanguis, & spiritus dissoluantur: neque dilatatio pororum potest esse causa dissolutionis virtutis, quia statim à balneo corpus vel vngendúm est, vel aqua frigida inspergendum, quæ densando,& obstruẽdo poros,natiui caloris,& spirituum dissolutionem prohibet. Auicennam autem loquutum fuisse *citato loco*, de balneo calido ex serie contextus dilucidè patet. Ad quartum dic: Hippocratem loqui de balneo euacuatorio, quod sudorem valde mouet, quale hecticis non confert, tepidum autem quod ad calorem excedentem contemperandum exhibetur, pro hecticorum curatione est saluberrimum.

Altiorem tamen expostulat speculationem dubium de balneo frigido applicando in hecticis. Auicenna 1.4.*tract. 2.cap.7.* docet in febre calidissima,& in homine boni habitus & musculoso, post coctionem,& euacuationem humoris quandoque concedendum esse balneum aquæ frigidæ,sic enim ait. *Immò cùm videris figuram fortem,& cõplexionem calidam, & siccam, & euacuaueris,tunc quandoque concedes infusionem in aqua frigida, apud declinationem, & apparitionem digestionis, & euacuationem humorum,&c.* quam doctrinam latiùs tradit Galenus *lib.11.meth.cap.9.* redditque huius rei rationem,quoniam post hoc balneum omnes sudant, & aliqui biliosa deiiciunt, & sanantur, quod tunc præserim faciendum est, quando balneo aquæ frigidæ homo sit assuetus, & illud maximè cupiat. Auicenna tamen *loc.cit.* solùm tresconditiones notat, prima quando figura sit fortis,& musculi grossi,id est habitudo corporis sit firma & carnosa: secunda conditio quod temperamentum sit calidum,& siccum.

Verùm hæc conditio videtur repugnare primæ, quia habitudo corporis firma, & carnosa non reperitur in temperamento calido, & sicco, vt notat Galenus *lib. art.med. cap.56.* sed in calido humido, vel saltem temperato, quo pacto Galen.*cit.11.meth.* vt hoc frigidum balneum tutò possit administrari, exoptat quod æger sit optima corporis habitudine præditus.

Responde pro tutela Auicenn.quod corpus calidum & siccum si non valdè recedit, non est eximiè gracile, & sic occursum balnei aquæ frigidæ poterit tolerare, & iccircò Auicenna illud concedit in naturis calidis,& siccis,quando timet lapsum in hecticam febrim,præsertim in his naturis, quæ ad febres retorridas sunt magis pronæ Galenus verò in naturis quadratis illud admittit, vt calor ad interiora reuocatus, robustiórque factus noxium humorem expellere possit,qui caloris retrocessus, & vnio in partibus intimis fit in carnosis hominibus,ex Hip.& Gal.*5.aph.21.* Vel dic,ex Gal.*cit.11.meth.* ex quo loco Auic.hausit hanc doctrinam,per complexionem calidam, & siccam, legendum cœli statum calidum, & siccum, quoniam in aliis temporibus hoc frigidum balneum non est administrandum. Tertia conditio est quod præcesserit vacuatio,Galenus *lib.10.meth.c.10.ad med. §. Iuuenis verò cui abundè sit carnis,&c.* addit quod febris sit in summo vigore, & quod nulla inflammatio in visceribus adsit.

Hæc doctrina de balneo aquæ frigidæ videtur suspecta, nec in curatione febris putridæ, aut hecticæ recipienda, quia in febribus putridis, & hecticis potissima ratio consistit in apertione meatuum, & in reseratione cutis, vt excrementa fuliginosa transpirent, diffletur corpus, conniuentes,& adstricti pori laxentur,aperiantur,& humectentur,sed balneum aquæ frigidæ densat cutem, & constringit poros, & calidum effluuium cohibet, ergo in harum febrium curatione est reprobandum.

Secundò Galenus *10.meth.c.8.* agens de præparatione aëris pro curatione febrium, multis ingeniis aërem esse refrigerandum edocuit, ita tamen vt frigidus inspiretur, non tamen ægrum extrinsecus contingat: sic enim maximè nocet, quoniam humorum effluuium putridorum cohibet, & in hectica humorem innatum pusillum illum quidem, & extinctioni proximum siccitate sua exprimit, & resoluit.

Tertiò. Cùm febricitans proiicitur in balneũ aquæ frigidæ,proinde se habet ac ferrũ candens cùm submergitur in

in aquam frigidam, ex Gal. 10. *meth.* 10. *ad med.* sed hoc non fit citra violentiam, & strepitum, ergo eodem modo quando febricitans, maximè febri hectica detentus vritur balneo aquæ frigidæ, necessariò violentiam, & læsionem patietur; tunc enim non solùm partes externæ, sed internæ lædentur vehementer, ita vt periculum immineat, caloris natiui.

Quartò. Hectici exiguum habent calorem, poterunt ergo facilè extingui ab aquæ frigiditate. Hoc timēs Auerrhoes *lib.* 7. *collig. cap.* 15. *de cura hectica*, sic ait ex mente Rhasij. *Sed Rhasis sentire videtur quod tales infirmi nō indigeant nisi balneatione aqua tepida, sed quia impossibile est vt tales quando expoliantur eis non eueniant horripilationes, & specialiter in exitu ab aqua calida: ideò necesse est vt tina, vel balneum sit in camera temperata, qua non excedat in caliditate, vel frigiditate, & aqua similiter temperata esse debet, &c.* & infrà sic inquit. *Abumeron Auenzoar autem velle videtur, quod eos in tina aqua tepida solùm ponere debemus. &c.*

Dic tu verum esse balnei aquam debere esse temperatissimam, quoniam si ad frigus declinat, ob carnis defectū densat magis, si vergit ad caliditatē, mordet, & ita ex sensata noxa calor refugit ad interna, & sic in parte externa, extima superficie frigente, maior sequitur pororum adstrictio, ad quam internus calor valde intenditur. Et quia corpus hectici tam subitam, & repentinam mutationem à balneo calido ad frigidum non tolerat, iccircò optimum est, quod notauit Ludouicus Mercatus *lib.* 5. *de febrib. cap. de febre hectica*, sinere ægrum in balneo morari, donec aqua tepescere, ac refrigerari incipiat; nam hoc sufficere videtur loco balnei frigidi. Sed quoniam post balneum calidum moderata frigiditas hecticis est summoperè necessaria, in hunc vsum iubet Auicen. 1. 4. *tract.* 2. *c.* 6. *de rememoratione medicinarum humectantium hecticos*, ægros frigida aspergere, postquam à calido balneo exierint, sic enim ait. *Et si possibile est vt submergatur post tinam calidam in aquam frigidam subitò, absque gradatione, est magis vltimum ex parte cura, & magis forte ex parte timoris, & effusio eius cum facilitate est minoris timoris, quàm submersio infirmi in ea subitò, &c.*

Licèt autem balneum frigidum putridis, & hecticis febribus summa cum præmeditatione sit concedendum, tamen in putridis si adsint conditiones requisitæ, est vtilissimum, & in febre hectica est saluberrimū, dummodò fiat, vt ait Auic. *loc. cit. inceptio cum aqua, qua est calida ad terminum, & fiat gradatio ad frigidam, & ad temperatam frigidam tolerabilem, &c.* quare si hectici vires nō sint ita deiectæ, frigidum balneum summo est ex vsu. Sed quia in hecticis, & in putridis aliquæ conditiones semper desunt, iccircò hoc periculoso remedio rarò vtimur, quia si non exactè nobis nota sit ægrotantis dispositio, maxima ex errore noxa impendet, vt 10. *meth.* protulit.

Quare aliquando valdè confert præsidium hoc. Et sic dic ad primum argumentum, balneum aquæ frigidæ constipare cutim, & prohibere difflationem, quia tamen extinguit calorem febrilem, & aridum hectici corpus humectat, & sic roborat naturam, quæ alacrior facta, statim causam morbificam euincit, & corpus extenuatum crassefit, potest maximè prodesse. Dic ad secundum, balneum aquæ frigidæ non adhiberi sine noxa, est tamen maior vtilitas, quando tempestiuè adhibetur, quare licèt fiat cum violentia, est tamen ob imminens mortis periculum exequendum, vt aduertit Vidus Vidius *lib.* 7. *de febrib. cap.* 7. quoniam vt 10. *meth. cit.* notauit Galenus, *vbi semel ægro moriendum est, à leuibus inchoare præsidiis est inutile, nam extremis morbis, extrema remedia optima sunt.* Et licèt hectici exiguum habeant calorē, tamen non est omittendum auxiliū, quod etsi languidis interdicat Galenus cum Hipp. 3. *acut.* 59. ibi loquitur de febribus acutis, vt scitè notauit Pereda *ad c.* 8. *lib.* 2. Paschal. *de medend. febrib.* Auerrhoës verò, & Rhasius balneū non interdicunt in hecticis frigidum, sed respectiuè loquuntur facta collatione cum temperato, quod præstantius esse, vel ipse Galenus fatetur apertè, vel certè Medicos cautos reddunt ne balneo frigido in omnibus vtantur, sed in illis solùm quibus larga sanguinis copia in corpore abundat, nec ita viribus languent, aut imbelles sunt. Legendus in hanc rem Ioannes Antonius Siccus, Medicus Venetus doctissimus qui de balneis ex Galeno, & Hip. eloquentissimè conscripsit.

HISTORIA XLV. GALENI, *De marasmo senectutis.*

Hectica senectutis iuuenis laborans, medicinæ auxilio, vitam in longum tempus produxit.

Ergo ilico eos qui hectica febricitant, omni ratione refrigeremus antequam progressi in marasmum peruenerint, quem autem marasmus iam occupauit, hunc sanare ne tentaueris: Nam etsi calorem eius extinxeris; attamen siccitas qua relinquitur, senectutis ritu hominem conficiet, tantisper nimirum victurum quoad solida partes reniti aduersus summam siccitatem valebunt. Atqui maluerit fortasse propinquorum ægrotantis aliquis, atque etiam ægrotans ipse aliquo spatio in senis habitu viuere, quam illico mori. Itaque curare hos quoque cum præfatione expedit, ac in alterum transferre marasmum, quem iam nominare senium ex morbo insueuimus: licebit enim his non tantùm plures dies, verùm etiam menses viuere. Ego namque cùm iuuenem quendam qui ita laborabat sanassem, reficiens deinde, ac senilē eius imbecillitatem pro senum ratione tractans, non solùm in menses, sed etiam in annos viuum seruaui, &c. Galenus* lib. 10. meth. c. 10. prope fin.

PARAPHRASIS.

Marasmum senectutis posito exemplo in hoc iuuene exactè describit Galenus, quæ passio licèt senibus sit proportionata magis, ea tamen hanc ætatem prehendi posse non est denegandum, prout firmat Auicenna 1. 4. *tract.* 4. *c.* 9. Causa similis est illis ex quibus febris hectica oriri consueuit, cùm enim sit corruptio viuentis ex siccitate, vt *lib. de marcore, c.* 1. confirmat Galenus, in eo humiditas primigenia est quasi exhausta, & calor natiuus extinctioni est proximus, in quo homines excarnes, graciléssque & propè exiccati ritu senum vitam degunt, est ergo hectica senectutis, totius corporis sicca intemperies.

In hac, cùm insitum, & ex semine contractum humidum primigenium absumptum fuerit, resarciri nunquam potest, & sic paulatim, ac sensim properat ad interitum, vt verò diutiùs vitam protrahat æger, necesse est iis auxiliis pugnare quæ deperditam humiditatem recuperare queunt. Hoc opus difficillimè perficitur, tum quia siccitas, ex se multum resistit, tum quia per qualitatem curatur, quæ parum actiua est, & nullam ferè agendi vim habet, quare lacte, balneo, & aliis humectantibus præsidiis res agenda, quorum ope febrim hecticam curari in superiori historia prædiximus.

Sed dubitabis meritò num vita, artis medicæ ope produci possit? firmat hoc loco Galenus, dum iuuenem marasmo affectum in multos annos commodis artis medicæ præsidiis seruasse gloriatur. Contra obstat Seneca *lib. epist.* 102. *ad Lucilium: Stat quidem terminus nobis, vbi illū inexorabilis fatorum necessitas fixit*; cui conuenit illud Iobi *c.* 14. *breues dies hominis sunt, numerus mensium eius apud te est, cōstituisti terminos eius, qui præteriri nō possunt.* Ergo si hæc vera sunt, frustra medicamenta tentantur, quorum beneficio vitam Medici producendam sperant, cuius finis, & terminus præteriri non potest. Iccircò Arnaldus à Villanoua *lib. de humido radicali cap. vlt.* eos arguit qui sophisticis rationibus probare nituntur mortem naturalem arte medica produci posse, quoniam humidum primigenium quod semel absumptum est, quale est deperditum resarciri non potest.

Verùm etsi semel moriendum sit, idque fixum maximè & statutum sit, & Propheta omnium famigeratissimus sic canat *Psal.* 88. sic dicēs, *Quis est homo qui viuit, & nō videbit mortē? Et ars sanitatē custodiendi, non sit ars, quæ à morte nos securos faciat*, vt ait Auicen. 3. 1. *cap.* 1. tamen cùm ob

prauam

prauam victus rationem, inopinatos morborum euentus, A & alias animi curas, plurimi ad determinatum finem, decretúmque terminum non perueniant, fit vt medicinæ vi, ac beneficio homines vitam producant, sublatis impedimentis quæ ipsam breuiorem efficere debebant, quare fit vt hac de causa vita prorogetur, & homo naturalem terminum à Deo constitutum non excedat, quem pertransire nullo modo possumus: tamen mors quæ accidentalis est, & ex aliqua humorum exuperantia aduentitia, arceri, euitaríque potest.

Hoc firmat Raimundus Lulius, abstrusæ doctrinæ vir. *lib. de secret. naturalib. part.* 1. dum sic ait. *Vnicuique vitæ terminus est statutus quem nullo ingenio transgredi possumus, sed intra eum terminũ mortem accelerare in promptu est omnibus, ideò à medicina petendũ remedium, quo corpus nostrũ à putredine præseruemus, & infirmum curemus, & quod perditum est restauremus, donec veniat is postremus dies à Deo præstitutus;* B Lege de hoc argumento Nicol. *serm.* 4. *tract.* 3. *sum.* 1. *c.* 8. *de vita & morte.* Valleriol. 3. *loc. commun. cap.* 19. Langium *lib.* 1. *epist.* 79. Ludouic. Lemosium *lib.* 5. *meth.* 14. Valles. 6. *cont. c.* 1. & Cardan. *lib.* 2. *tract.* 3. *contrad.* 9.

Quamuis autem vita nostra, mors potiùs, quàm vita dicenda sit, vt eloquenter probat Iacobus Pontanus *lib.* 3. *philocaliæ, cap. vltim.* cùm maximis laboribus, assiduísque ærumnis eam transigamus docente experientia, & præpotentis Dei execratio Genes. 3. commemorata facit, & de eo veterum vestimonia extant quam plurima, vt Epicharmi, Xenophontis, & aliorum quos operosum esset referre; tamen ea nihil pretiosius, aut magis gratum mortalibus. Quapropter non nimia laus est attribuenda medicinæ, quod longiorem vitam præstare possit: Nam eius C longitudinem velut magnum virtutis præmium Deus probis promittit, & qui ipsius mandata custodierint, contra vitæ breuitatem improbis, velut maximam flagitiorum pœnam pollicetur. Illis enim dixit. Exod. 23. *numerum dierum tuorum impleto,* & Deuteron. 6. *timeas Deum tuum, vt custodias mandata omnia, & præcepta eius, quæ ego præcipio tibi, vt prologentur dies tui,* & cap. 5. eiusd. *pondus habebis verum, & iustũ, & modius æqualis, & verus erit tibi, vt multo viuas tempore,* & Psal. 20. *Tribuisti ei longitudinem dierum;* & Psalm. 33. *Quis est homo qui vult vitam, & diligit dies videre bonos,* & in Psal. 90. *Longitudine dierum replebo eum,* & Prouerb. cap. 9. sic ait sapiens. *Principium sapientiæ, timor Domini, & scientia sanctorum prudẽtia, per me enim multiplicabuntur dies tui, & addentur tibi anni vitæ,* & c. 10. *Timor Domini apponit dies, & anni improborum* D *abbreuiabuntur.* De quibus profertur illud Iob c. 22. *Iniqui sublati sunt ante tempus suum,* & Ecclesiast. 8. *non sit bonum impio, nec prolongentur dies eius, sed quasi vmbra transeant,* & in Psalm. 54. *Viri sanguinum & dolosi non dimidiabunt diess suos,* & Psal. 77. *Defecerunt in vanitate dies eorum, & anni eorum cum festinatione.* Quare hoc diuinum institutum leges gentium imitatæ, facinorosos, deprauatósque homines capite plectere solent.

Pluris ergo facienda est medicina, quæ aptis remediis, commodo victus ordine, remediorúmque methodo vitæ longitudinem præstare potest, quoniam exultatio viri est longæuitas, *Ecclesiastic.* 30. de quo instituto ex veterum, & summorum Medicorum mente lege per ocium omniscium Tiraquellum *lib. de nobilit. cap.* 31. *num.* 488. Vtrùm autem vitæ nostræ terminus ita fixus, certus, im- E mutabilis ab æterno sit, & planè fatalis, an verò mutabilis, & qui industria, & Medicorum arte produci possit, disceptauit nupperrimè, eloquentissimè Ioannes Beuerouicius, Medicus eruditissimus, *proprio lib. de præfixo vitæ termino,* ex sua, & illustrium virorum sententia, inter quos extat strenuus omnium bonarum artium dux, & primipilus, Belgarum decus, clarissimus Caspar Barlæus, literarum cultor admirabilis, literatorum amator amabilis, qui illud opus eximiè fœlicitat.

QVÆSTIO XL.

Vtrùm quatuor humiditates secundæ absumptæ, medicæ artis ope reparari possint.

COMMENTARIVM.

R*Efficiens deinde.*] Postulat hic locus, vt de quatuor humiditatibus secundis faciamus commemorationem, ex quarum explicatione dilucida fiet Galeni doctrina quatuor siccitatis gradus *in hoc cap.* methodi constituendis, quæ ad hecticæ febris naturam intelligendam est vtilissima. Igitur Auicenna arrepta occasione ex Galeni dictis proposuit quatuor humiditates 1. 1. *doct.* 4. *c.* 1. *in princip.* & 1. 4. *tract.* 3. *c.* 1. *princip.* & eas diuidit, subdiuidit, & explicat membra diuidentia, dicens quod humiditatum aliæ sunt primæ, aliæ secundæ. Primæ sunt quatuor humores; qui in iecore generantur, & tempore, & ordine præcedunt. Secundæ rursus diuiduntur, quia vel sunt superfluitates de quibus agit 1. 1. *cit. cap.* 2. *ad fin.* §. *Duarum verò digestionum, &c.* Vel non sunt superfluitates, sed ex humoribus generationem habent, & sunt numero quatuor, quas sigillatim Auicenna enumerat.

Prima dicitur innominata, secunda ros, tertia, cambium, quarta vocatur gluten. Prima humiditas quæ nomine caret, est humor in extremitatibus exilium venarum. Ros est humor per omnia transiens membra, qui in nutrimentum conuerti est aptus. Cambium est quod parum ante congelatum est, & nondum integrè ad similitudinem completæ substantiæ transmutatum. Gluten est humor per quem partium continuitas existit.

Auicennæ interpretes inuentum Auicennæ summè collaudant, sed vt verum fatear, illud licèt sit verissimum, nouum tamen non est, quum ille iuxta quatuor siccitatis gradus, quatuor humiditates solùm proponat, sic enim habet Gal. *lib.* 7. *meth. cap.* 6. *Est autem consummata siccitas vbi solida simplicium partium substantia reddita est siccior. Nam est & altera siccitas, vtique, cum ea, quorum substantia ex humore concreto constat, sicut caro, & adeps sunt liquata: etiam tertia ante has, quum proprius humor, vnde partes nutriuntur, omnino est absumptus: continetur is in omnibus animalis partibus, roris more per eas sparsus. Altera siccitas est quæ in propriis cuiusque particulæ exilibus venis, & arteriis consistit, prouenit hæc ex sanguinis penuria.*

Quapropter cùm siccitas humori contraria sit, & vnum vni opponatur, & plura pluribus ex Aristot. *lib.* 1. *de cœlo, c.* 2. *ad med.* hinc Auicenna quatuor humiditates illis contrarias constituit, quas etiam ad mentem Auicen. describit Fernelius *lib.* 6. *physiolog. cap.* 5. *post med.* & *in c.* 6. *etiam post med.* firmat Auicennæ doctrinam Vallesius *lib.* 1. *cont. cap. vlt.* quarum etiam meminit Galenus *lib.* 10. *meth. cap.* 11. *ad fin.* quo loco primam solùm excepit, quia hæc sub sanguine comprehenditur: *nam,* vt notat Thomas à Veiga *in com. c.* 37. *lib. art. medic. Galeni ad fin. nihil aliud est quam sanguis purior, & defecatior, multiplicique coctione elaboratus, & aliquantulum à naturali dispositione mutatus, in venis, & arteriis gracilibus existens, è quibus locis resudatione quapiam ad caua similarium partium loca confluit, & per ea roris modo spargitur, specie à sanguine, & aliis humoribus distinctus vt ex colore constat.*

Secundam humiditatem constituit similarium partium nutrimentum vt optimè docet Galen. *lib. art. med. c.* 59 *in fin.* quæ pro diuersitate partium diuersa est, & vnicuique parti nutriendæ opportunissima, quæ est vltimum alimentum quod iam nutrit, de quo intelligendus Galenus *lib.* 3. *de temp. cap.* 2. ros, siue insitus humor à Galeno vocatur 7. *meth. cit.* & *lib.* 1. *de dif. feb. c.* 9. *ad initium.* §. *Dico autem tabem, &c.* quia similaribus partibus insitus est. Appellatur etiam exhalatio à Gal. *lib.* 1. *de sem. c.* 11. & *lib.* 3. *de facult. natural. cap.* 9. *in initio,* & 3. *de sympt. cauß. cap.* 3. *ante med.* §. *Appositio autem fit,* quo pacto à multis reprehenditur Auicenna, quod rorem non fecerit vlimum alimentum, quoniam tertia, & quarta humiditas potiùs sunt substantiæ partium similarium nostri corporis quàm veræ humiditates.

Nec obstat Arist. 2. *de partib. animal. c.* 3. *post med.* & *c.* 4. *sequuti in fin.* & 1. *de generat. animal. c.* 9. *in init.* & *lib. de iuuentut. & senect. c.* 2. *in med.* quibus locis sanguinem vocat vltimum alimẽtum, quod etiam ratio suadere videtur, cùm

cùm eadem sit materia generationis, & nutritionis, ex Gal. 1. *de sem. cap. 16. in fin.* sed generatio fit ex sanguine menstruo, ergo etiam nutritio fit ex solo sanguine, quod etiam confirmat Galenus *lib. 1. de facult. natural. lib. c. 10. ante med. §. Quippe caro ex sanguine, &c.*

In contrarium est ratio fortissima: Nam cùm solidi membri substantia sit crassa, & alba, sanguis verò tenuis, fluidus & ruber, nisi aliquæ intercedant mutationes, nulla ratione sanguis in partis naturam poterit commutari, quoniam partes non nutriuntur immediatè ex sanguine, sed quædam semine, aliæ lacte, aliæ medulla, hæc enim partibus ipsis viciniora existunt, ex Gal. 1. *de natural. facult. cit. & lib. 3. cap. vlt. post med.*

Quare ad Arist. respondendum ex Thoma à Veiga *lib. art. med. cap. cit.* & Christoph. à Vega *lib. 1. art. med. c. 1. ad fin.* Vallesio 1. *cont.* 14. Mercato *tom. 1. lib. 1. part. 3. classe. 1. quest. 68.* Carrerio *in* 1. 1. Auic. *doct. 4. cap. 1.* Costæo supra idem caput Auic. Peramato *lib. de humorib. cap. 2.* & aliis quod ibi Aristoteles non loquitur de immediato alimento, sed de communi ad membra demandato, ad differentiam chyli, & pituitæ, quæ nutrire nequeunt nisi in sanguinem conuertantur, quare Aristoteles proferens sanguinem esse vltimum alimentum, solùm voluit significare nihil posse nutrire nisi sanguis non sit, aut ex sanguine ortum habeat; quoniam nerui crasso, & albo alimento nutriuntur, ex Arist. 3. *de hist. animal. cap. 5* pili verò, & cutis, glutine, *cap. 11. sequenti*, ossa nutriuntur medulla, mammæ nutriuntur lacte, testes semine, ex Galen. 1. *de semin. c. 16.* quare solùm partes carnosæ, & adeps, sanguine nutriuntur, spermaticæ sanguine, per mediam tamen humiditatem quæ ros dicitur: Sic *citato libro de semine, cap. 11.* docens communem modum nutritionis tam in carne, quàm in aliis partibus affirmat quamlibet partem attrahere quod sibi familiare est ex sanguine, deinde in varias partes dissolutum exhalationis modo vndique distribuere, vt adiungatur, agglutinetur, assimiletur; igitur tam in carne, quàm in partibus solidis hæ mediæ substantiæ sunt constituendæ, in solidis tamen euidentiùs, in carnosis obscuriùs apparent, & præsertim in viscerum carne ob maiorem dissimilitudinem.

Neque asseras quod hæ substantiæ humidæ non differunt specie à sanguine, sed solùm accidentali quadam dispositione, quoniam hæc responsio nulla est, quia non est alia via ad dignoscendam specificam distinctionem humorum, & aliarum substantiarum nisi secundùm colorem, modum substantiæ, & alias accidentales dispositiones quæ consequuntur formam, si igitur in his omnibus humiditates secundæ differunt à sanguine, necesse est vt differant in forma, præsertim cùm in diuerso loco, & à diuerso agente elaborationem suscipiant, quare iuxta hanc doctrinam Galen. *lib. 3. de sympt. caus. c. 2. ante med. §. Naturalium autem actionum prima, &c.* tres constituit coctiones quæ speciem mutant, prima, quæ fit in ventriculo, secunda in iecore, tertia in singulis partibus, præter quas addit assimilationem quæ à nutritione non differt, & ratio huius doctrinæ est, quia licet sint quatuor humiditates, prima non est specie distincta à sanguine, secunda differt specie, & generatur per tertiam concoctionem, & in ossibus est medulla, in partibus solidis est semen, in mammis est lac, tertia, & quarta humiditas cùm ex sententia Galeni sit caro, & adeps, & substantia humida partium solidarum specie distinguitur à secunda, & sanguine, & generantur per nutritionem, quam, quartam alterationem appellat Galenus. Ad rationem verò Arist. dic quod sicuti partes immediatè ex sanguine non nutriuntur, ita nec generantur, cùm sanguis menstruus easdem in vtero mutationes ad partium formationem recipiat.

Tertia humiditas, Cambium vocatur, quia loco illius quæ fuit dissoluta subsequitur, & est substantia illa quæ iam partibus alendis cœpit vniri, & agglutinari, quam si pinguedinem, aut carnem recenter concretam vocaueris, à Galeno non discedes 7. *meth. cit. &* 10. *meth. vlt.*

Quarta humiditas dicitur gluten, & est partium solidarum substantificum, & primigenium humidum quo veluti glutine continuitas partium retinetur. Fuerunt necessariæ A hæ humiditates, vt partes possent sanguine nutriri: natura enim non transit ab extremo ad extremum nisi per medium, sensim, non committens saltum, vt Aristotel. inquit *lib. 8. de hist. animal. cap. 1.* cùm igitur partes præsertim solidæ plurimum distent à sanguine, necessarium est, si sanguis in eas transmutari debebat, id multis alterationibus fieret, vt Galenus ait *lib. 1. de facult. 10. & lib. 3. cap. vltim. in fin.* Igitur mediis his alterationibus hæ secundæ humidæ substantiæ generantur, quas medium immediatum inter nutriens, & nutritum esse constituendas arbitramur.

Ex harum humiditatum consumptione tres hecticæ species sunt constituendæ, prima ex consumptione primæ, & secundæ humiditatis; secunda ex consumptione tertiæ, quando tunc plurimum per febres colliquantes decidit ad vesicam, & intestina, vbi pinguedo, & recens B concreta caro caloris vehementia liquantur, & sic vrina, & alui excrementa pinguia redduntur. Tertia fit ex consumptione quartæ. Qua autem ratione hecticus calor dissipet carnes, & pinguedinem liquet an magnitudine, an diuturnitate disputat eleganter Mercurialis *lib. 5. de febrib. c. 7.* & videtur diuturnitate hoc efficere; nam præterquam quod nulla febris hectica magna est, vt ait Galenus 3. *de præsag. ex pulsib. cap. 4. in principio*, hic calor non colliquat sed in progressu. Si verò Auic. 1. 1. *doct. 3. cap. 19. & lib. de virib. cordis, cap. 4.* dicit calorem hectici esse maiorem calore causi, & tertianæ, extensiuè non intensiuè intelligendus: Nam hoc modo calor febris ardentis est maior calore hectici, illo verò modo hecticus calor aliarum febrium superat calorem, quoniam æqualiter, & vniformi- C ter per omnes diffunditur, & extenditur corporis partes.

Sed dices si hectica medicabilis est, vt frequenti experimento fit manifestum, & Galenus firmat *lib. 1. feb. cap. 9.* cur humiditas prima, & secunda, ex cuius consumptione febris hectica consurgit, non restaurabitur? Dic, vt ad quæstionem pateat solutio, primam & secundam hecticæ speciem esse curabilem, tertiam immedicabilem prorsus, & artis ope curari non posse. Hoc confirmat Galenus *lib. 1. feb. c. 9.* per hac verba. *Cùm enim naturalis cordis temperies primum euerti incœperit, natiua humiditas neque prorsus abolita est, neque virtus plurimum laborat, sed primò fit veluti quadam efferuescentia humiditatis, quo in tempore facillimum est huiusmodi febrem sanare, tanquam nihil aliud virtute perpessa, deinceps autem consumptio quadam efferuescentiam sequitur: hácque in longum iam protracta ipsa similares particulæ quæ sunt veluti cordis elementa, sicciores redduntur,* D *atque inopia alimenti, tenuiores, ac tantùm virtus laborat, quantū siccitas, atque caliditas in ipso corde inualuerit, quando altera exuperans, virtutem imbecilliorem reddere potuit. Huiuscemodi febris iam ad vtramque partem declinat; ac medium obtinet locum inter eam tabidam febrim, quæ penitus curam non admittit, atque illam de qua paulò ante diximus, quæ facillimè in principio curari potest. Est verò in hac latitudo multa, quoniā & dispositionis ipsius multa, in eo quod magis, ac minus, diuersitates. Quæ igitur æqualiter distat ab vtraque febre, & ea scilicet quæ exquisitè tabida existit, & illa, in qua nihil est adhuc tale, medio quodam se modo habet ad curationem, dubio ad partes ambas inclinans momento, quæ autem tabi est proximior, est periculo vicinior: cùm quæ alteri magis adhæret, non paruam salutis spem habet.* Hactenus diuinissimus Galenus.

E Ex cuius præclara doctrina depromi possunt corollaria plura. Primum euidenter ex hoc loco colligendas esse tres febris hecticæ species, primam non exquisitam, tertiam exquisitè tabidam, mediam, hoc est secundam, æqualiter ab vtrisque recedentem. Secundum; omnem hecticam esse difficilis sanationis, quia lapsus ex siccitate valde periculosus est, quia siccitas resistit multum, & corrigitur per aduersam humiditatem quæ iners, & pigra est in agendo. In hunc sensum intellige Hipp. 2. *aph. 26.* affirmantem pessimum esse conuulsionem febri superuenire: Nam vt inquit Galen. *in com. si febribus ardentibus totum corpus excitetur, & neruis deinde ex siccitate conuulsio accidat, hoc maximū est malū, & pene insanabile, quoniā longum tempus exigitur ad siccitatē neruorum remouendam.* Si verò Galenus

Galenus esse facilis curationis eam, quæ in primo gradu consistit asseuerat, intellige respectu eius quæ ad secundum, aut tertium gradum iam accessit, in quibus virtus iam multum perpessa est.

Tertium corollarium desumi potest, quod sicut prima, & secunda hecticæ species, quæ scilicet non multum recessit à prima est curabilis, sic prima, secunda, & tertia humiditas recuperari possunt, tunc enim humiditas carnibus infusa, & carnes ipsæ circumfusæ, membranis, fibris, & neruis consumptæ artis medicæ ope, renutrientibus succis reparari queunt. Et sicut tertia species est incurabilis, aut secunda quæ iam ad illam proximè accedit, sic quarta humiditas, nempe gluten, ex cuius consumptione tertia species consurgit, nulla arte, nec artis medicæ auxilio restaurari potest, quare quos marasmus iam occupauit hos sanare ne tentaueris.

Quæris huius vltimi corollarij causam. Prima sit: nam hoc humidum, est glutinum quoddam, seu vinculum, quo partes solidæ, sua natura siccæ tenacissimè coniunguntur, quare cùm absumitur, vehementem causam arguit, nempe pertinacem torridum calorem, qui nulla arte emendari potest. Secunda, hoc humidum est veluti auctor vitæ, & subiectum, seu verum pabulum natiui caloris, quo absumpto, & ob hanc causam diminuto calido innato, debilioribúsque viribus factis, nullum postea æger remedium habet, quum non supersit calor, qui illud valeat reficere. Tertia causa est, quoniam hæc humiditas substantifica, & primigenia quæ solida ipsa continet, ac vnit, absumpta, reddit membra instar senij frigida, atque sicca, cuius dissolutione, marasmodes febres prodeunt, quare cùm hæc ex semine originem ducat, aut potius seminalis pars sit; nobis à primo ortu tributa, haud secus quàm quæuis alia particula solida, & spermatica semel deperdita, nec generatur, nec alimento, alióue artificio recreari potest.

QVÆSTIO XLI.

Vtrùm solidæ partes resiccatæ humectari possint.

SEd etiam in annos viuum seruaui.] Proxima superiori pro historiæ explanatione controuersia est de solidis partibus, an resiccatæ artis medicæ ope humectari possint? partem negatiuam sequitur Galen. *in hoc sexto cap. lib. 7. meth. medendi*, quod affirmat *in cap. 59. art. medic. §. Ipsæ enim solidæ corporis partes, quæ verè solidæ sunt, ac primæ, nullo modo possunt effici humidiores. At satis est, si quis eas celerius exiccari prohibeat, &c.* confirmatur: nam si partes solidas humectare liceret, sequeretur vitam in perpetuum durare; patet sequela, quia vita definitur per permansionem caloris in humido; igitur si humidum quod est caloris pabulum, tale potest conseruari, vt simile pro eo resarciri possit, licebit perpetuò calorem conseruare, sed impossibile est alimentum quod apponitur esse eiusdem speciei cum eo quod effluxit, vt probat Galenus *lib. 1. de sanit. tuenda, cap. 2. & lib. de marasmo cap. 2. & 4.* docens necessariò siccitatem in plantis, & animalibus euenire, quæ senij, & mortis causa sit, quo pacto solidarum partium siccitas sanari non potest, ex eius mente *lib. 10. meth. cap. 11.*

Pro altera parte est idem Galenus, *lib. 1. de sanit. tuēda, cap. 2. in fin.* quo loco asserit animalis substantiam in perpetuo fluore esse, & nisi similis substantia pro ea quæ defluxit repararetur, citissimè absumeretur, quare plantis, & animalibus indidit natura virtutes, quarum auxilio, id quod dissoluitur, restituunt, ergo partes solidas humectare licet. Et non solùm humidum deperditum, sed multò perfectius recuperare possumus, vt constat in hecticis, & leprosis, in quibus post curationem, humidum acquisitum multò est perfectius; nam tunc perfectiores edunt operationes, & diutius viuunt, & confirmatur, quia biliosi, & melancholici possunt reduci ad temperiem, quia innatum temperamentum mutare licet, & post reductionem perfectiores edunt operationes, igitur humidum acquisitum perfectius potest esse deperdito.

A Vt verò huius quæstionis finem, & explicationem assequaris, notabis duplex esse humidum, alterum radicale, seu natiuum, quod est contractum à primordiis generationis, & est propria partium substantia humida, vel humidum illud quod ex sanguine, & semine in partium meatibus relinquitur; alterum humidum est acquisititium, quod ex alimentis per nutritionem à singulis partibus loco humidi radicalis substituitur. Aduerte deinde quod humidum potest dici perfectius, vel pro operationibus, vel pro duratione vitæ; & hoc duobus modis, vel absolutè, & est quando est aëreum, pingue, oleosum; vel quando remouetur ab eo aliqua praua qualitas, cuius ratione illud erat inquinatum.

His præfatis sit prima conclusio. Per nutritionem possibile est humidum restituere perfectius pro operationibus. B Probatur, quia omnes actiones tam animales, quàm vitales, & naturales moderatam siccitatem in instrumentis requirunt, excepta actione facultatis alteratricis, hæc enim caliditatem, & humiditatem expostulat, & hæc est causa, quare adolescentes, & iuuenes, non solùm animi actiones, sed & vitales, & naturales excepta alteratione habeant perfectiores, vt Galen. inquit, *lib. 3. de caus. sympt. cap. 3. in med.* quoniam in ea ætate moderatam siccitatem iam acquisitam habent, ita asserit Auicenna, *3. 1. doct. 1. cap. 1. post princip. §. Verumtamen perfectio, & integritas, & potentia perficiendi actiones non est nisi propter siccitatem, quæ incessanter agit donec nos perimat.*

Secunda propositio. Non solùm pro operationibus, sed pro duratione vitæ perfectius acquiritur humidum, non simpliciter, sed quia restituitur expers prauæ qualitatis, C quæ impedit quo minus foueat, ac conseruet calorem. Patet in hecticis, & leprosis, postquam à morbo iam curato euaserunt, in quibus humidum nutritione acquisitum, non ita inquinatum est, sed in maiori copia in corpore abundat, & ideò post curationem, longiori temporis spatio viuunt, & perfectiores edunt operationes. Neque tibi difficile videatur hecticum curatum reparari secundùm humidum, quum hoc non sit intelligendum de restauratione quæ opponitur siccitati natiuæ, id est consumptioni humidi natiui, sed reparatione quæ siccitati morbosæ opponitur. Sed cur impinguantur magis radicalia in hectico curato, quàm si non incideret in hecticam? Dic: verè apposuit plus de humido, non restaurauit melius humidum.

Sed clarioris doctrinæ gratia percontaberis, cur humi- D dum reparatum possit esse melius pro vita, & duratione vitæ, quàm resolutum, si semper non tale, quale erat, restituitur? Dic: quod in aliquo statu morboso, v.g. hectica pestilenti, 3. *præsag.* 4. humidum restauratum potest esse melius pro longitudine vitæ, quàm resolutum, ratio est quia sanguis ex quo quis nutritur potest esse multis numeris melior, eo quo quis genitus est, vel humido resoluto, in statu tamen sano, siue sit per reductiorem vnius temperamenti ad aliud, siue secus, nunquam reparatur melius pro vita, quia quantumcumque nutrimentum sit bonum, nunquam est æquè bonum, sicut humidi radicalis portio quæ resoluitur.

Nec obstat quod humidum temperati sit melius, quàm melancholici, igitur etiam temperati facti ex melancholico, quàm melancholici. Dic, humidum temperati ex me- E lancholico facti non est melius humido resoluto in melancholico. Nec etiam obstat, quod diutius viuat temperatus ex melancholico, quia causa prolixioris vitæ est, quia humidum resolutum in melancholico non manet in melancholico, quare si humidum quod reparatur in melancholico esset sicut illud quod resoluitur in ipso, tunc diutius viueret melancholicus, quàm temperatus factus ex melancholico. Si iterum obiicias, quod nunquam reparatur humidum æque bonum, vel melius resoluto pro vita, quia tunc cùm causæ durationis sint eædem, semper viuet? Dic quod reparatur tale, sed non tantùm, & ideò moritur. Dic secundò & melius, licèt reparetur humidum exoluto simile in quantitate, & qualitate causa durationis vitæ, non manet eadem, quia humidùm quod primò erat, nec exolutum, nec acquisi-

tum, est factum deterius pro vita.

Tertia propositio. Per nutritionem impossibile est humidum ita perfectum restituere simpliciter; nam semper est deterius, quia siccius, & crassius. Duplex ratio conclusionis probatur hoc modo; quia humidum acquisitum est minus elaboratum, quàm radicale: Nam solùm in ventriculo, iecore, & venis fuit concoctum, at humidum natiuum non solùm in his partibus, sed in vasis præparantibus, testibus, & in ipso vtero multiplici actione fuit concoctum, & ad summum perfectionis gradum deductum, secunda ratio est quam Auicenna tradit 1.1. *doct.3.cap.3.* §. *Etsi virtus infinita foret, &c.* cùm humidum restauratur per nutritionem quæ est assimilatio nutrimenti ad partes quæ nutriuntur, non debet assimilari alimentum partibus sub præcedenti dispositione, sed sub ea quæ præsens est quando nutritur, igitur cùm partes semper sicciores reddantur, & crassiores, necesse est vt id quod acquiritur semper sit siccius, & crassius, & quò siccius, minus calorem conseruat.

Ex dictis apparet humidum radicale per actum virtutis nutritiuæ esse reparabile, si per restaurationem intelligimus reparationem humidi exoluti, & reappositionem noui humidi, sic non est dubium quin humidum radicale restauretur, 1. *de sanit.* 2. *ad med.* alioqui breui duraret animans: si verò intelligas restaurationem exoluti, eiusdem prorsus naturæ, & perfectionis cum exoluto, hoc modo humidum radicale reparari nequit, 1. *aph.* 14. *&* 1. *de sanit.* 2. *& lib. de marcore* 5. quia humidum nutrimentale quod cedit in locum exoluti non potest esse tale, vti est illud ab ortu contractum, aliàs animal non esset nunc terrestrius, quàm heri, nec curreret per ætates actione caloris in humidum radicale, immò possent ætates quiescere, aut retrocedere, & potuisset animal viuere per infinitos annos. Vltimò partes seminales potuissent regigni, & reüniri contra præceptum Galeni *lib. art. med. cap.* 87.

Sed dubitabis primò. Si humidum radicale non restauratur, iuuenis, & puer non erunt in calore æquales, quia humidum radicale est inæquale in vtrisque? Dic: Calor non solùm multiplicatur ad multiplicationem humidi radicalis, sed cuiuslibet humidi membrorum, quod humidum supplet defectum radicalis in iuuene, & manent pares in calore cum latitudine quadam, id est ad tactum.

Dubitabis secundò. Cibus habet virtutem suam propriam, vt conuertatur ad humiditatem similem radicali, & ad calorem intrinsecum similem; qui est in nutrito, ita vt sint idem per modum omnem? Dic: sunt idem in specie, & quoad dispositiones, & calorem, quod est esse idem secundùm omnem modum, non tamen quod ista sint similia præcisè, & in eadem mensura determinata, vel dicendum, non est inconueniens quod reparetur in eodem gradu perfectionis cum remanente.

Dubitabis tertiò. An humidum semper restauretur melius pro operationibus quàm sit resolutum? Dic: potest restaurari melius pro actionibus ex Galeno *in art. medic. cap.* 21. quia cum humido quod acquirit iuuenis in processu ætatiuo facit meliores operationes, quàm puer, igitur si humidum iuuenis restauratum non esset melius pro operationibus, quàm humidum pueri resolutum, semper ab instanti pueritiæ vsque ad iuuentutem operationes fierent deteriores, & in quolibet momento signato viciniori ortui operationes essent perfectiores.

Sed contra obstat primò. In senecta humidum restauratum non est melius pro actionibus? Dic: hoc verum esse vsque ad iuuentutem, quia post ipsam marcescit, & extinguitur calor, & cum humido restaurato imperfectiores fiunt operationes. Obstat secundò. Si id quod resoluitur in puero mansisset in iuuene, vel id quod restauratur in iuuene esset sicut resolutum in puero, iuuenis faceret perfectiores operationes. Responde negatiuè, quia operationes meliores non fiunt à meliori humido, id est à magis substantifico, sed ab humido temperato secundùm iustitiam, ad actiones relatione facta.

A Dubitabis quartò, num humidum radicale duret ad finem vitæ? Dic affirmatiuè, licèt Fernelius *lib.4. physiolog. cap.4* affirmet quod maior portio manet in fine vitæ: *Nã vt ipse inquit, cùm triplex sit humor, cuius vi, & beneficio, constantia, firmitásque partium nostri corporis continetur, elementaris, primigenius, & alimentarius, duo quidem propriam illarum substantiam complent, tertius illius aduentitius quodammodo, & externus. Quocirca vitam etiamnum agenti animali hic quidem absorberi, siccarique potest, at reliqui nunquam funditus, sed neque maiori ex parte disperdi possunt: Nam priusquam in id discrimen res veniat, propria detracta materia spiritus, calórque emarcescet, & animal vitam naturæ reddet. Dissipata enim materia qua spiritus, & caloris propria est sedes, quæ spiritum continet, atque seruat, quî fieri potest vt spiritus substantia, & calor diutius persistat?* B & ratio pro Fernelio esse potest: quia post mortem partes habent continuas, quod est radicale. Dic quod continuitas potest iuuari per humidum membrorum factum ex nutrimentali, Pomponatius autem *in quæstione de humido radicali*, existimat nil manere, & humidum radicale esse necessarium ad generationem animæ, non ad conseruationem, sed Fernelij sententiam libentiùs amplector.

Ad argumenta verò quæ probabant partes solidas resiccatas humectari non posse, dic quod quando Galenus, *lib.* 7. *meth. cap.* 6. affirmat intemperantiam siccam consummatam esse insanabilem, illud est quia deficit virtus quæ humidam substantiam restituere debet, quod similiter docuit *lib.* 10. *meth. cap. vlt. in med.*

Ad locum eiusdem Galeni *in arte medica* dicendum est C partes solidas non posse humectari, non quia humidum non reparetur, sed quia semper restituitur siccius, quousque calorem fouere, conseruaréque non possit. & ideò partes exiccatæ semel, non amplius substantificè humectantur, nam humectationem qualitatiuam non negat Galenus, sicut enim partes solidæ patiuntur morbos siccos, sic etiam humidos, & humidum illud quod in corporibus intemperatis acquiri solet, quando ad temperiem reducuntur, licèt sit multo melius, non debet intelligi respectu illius humidi, quod fuit deperditum ante reductionem, quoniam semper peius acquiritur, sed comparatione illius quod acquireretur in tali corpore tunc, si non esset reductum: similiter dicendum est, quod humidum illud quod acquiritur post morborum curationem, non est simpliciter melius, sed secundùm quid. D Hic Galeni locus difficilis est; nam videtur veritati repugnare, cùm inquit, solidas partes, quæ verè, exquisitè, & primò tales sunt, non posse humectari solùm: quoniam videtur insinuare carnem, & adipem posse humectari, quod apparet falsum, sicut enim humidum quod nutritione acquiritur in partibus solidis semper est siccius, & crassius, sic etiam in carne debet esse, igitur si partes solidæ humectari nequeunt, hac ratione sic etiam sentiendum de carne.

Dic ergo pro tam intricati textus expositione cum doctissimo Laurentio *lib.* 1. *de histor. anatomica, quæst.* 10 qui licèt ieiunè hanc quæstionem pertractet, tamen in hoc explicando loco primas tenuit, partes solidas à Galeno interdum dici spermaticas, & carnosas, & adiposas, quia sunt solidiores spiritibus, & humoribus, veluti dixit, *lib.* 1. *de* E *dif. feb. cap.* 7. *post princip.* interdum appellari partes spermaticas, vt fecit, 11. *meth. cap.* 1. *&* 3. *lib.* 10. *meth. cap. vlt.* hæ partes dicuntur verè solidæ, quia duræ sunt, compactæ, & primæ, quia primò tanquam fundamenta corporis generantur, deinde caro, & adeps, vt earum spatia repleant, hæ humectari non possunt, quia frigidæ sunt, siccæ, duræ, ideò parum resoluuntur, & pauco alimento indigent, neque plurimum possunt attrahere, neque si attraherent, concoquerent, facultate enim attractrice, neque alteratrice ob natiuam temperiem non valent. Deinde valdè humectationi resistunt, & alimentum est exiguum, & solùm post varias alterationes nutrit, hoc modo paulatim humiditatem deponit, quare hoc modo partes exiccatas humectare non possumus, quia non potest alimenti humiditas tantùm addere, quantum solida-

rum

rum partium actio detrahit, priusquam nutriantur, quare A cùm continua actione calor fatiscat fibrosa partis substantia nunquam resarciri potest, etsi humectari posse negandum non sit.

Contra tamen in carne, quia multum dissoluitur, alimentum copiosius accedit, & magis immediatè, & illa minus resistit, minori que elaboratione eget, vt alimentum in carnem vertatur, & hæc est causa, ob quam in omni ætate, & in omni statu augeatur, & diminuatur, vt firmat Galenus *lib.* 11. *meth. cap.* 1. transmutatur igitur magis ab alimento, quàm partes solidæ, non tamen mollior, & humidior reddi potest ob rationem dictam etsi ob eius copiam corpus aliquando humidius, & mollius appareat; cùm ante ob eius defectum amplius exiccatum videretur.

Ad postremum argumentum dic, vitam in perpetuum B prorogari non posse, non solùm ratione humidi, quod siccius semper acquiritur, sed ratione virtutis, quæ finita est, & ratione caloris, qui in dies defatigatur, & acrior redditur, & ob materiam, elementorum pugnam, & assiduum substantiæ fluorem.

Hæc omnia perbellè significauit Auic. 1. 1. *doct.* 3. *cap.* 3. *post medium.* §. *Preterea sciendum est, &c. &* 2. 1. *doct.* 2. *cap.* 3. quo loco varias senij, & mortis naturalis afferens causas, vt aërem qui continuò resoluit, propter id quod in eo est de virtute solis, & stellarum, calorem natiuum continuò seipsum consumentem, animæ, & corporis motiones, humores crudos sua frigiditate calorem minuentes, qui in senectute redundant, & virtutem finitam in corpore finito, & sic affirmat nullum hominem effugere posse mortem, licèt humidum radicale, neque ab exter- C nis, aut internis iniuriis exiccaretur.

Auicenna à Galeno omnia hæc exhausisse videtur; qui *lib.* 1. *de sanit. tuend. cap.* 2. eloquenter duplicem esse causam nostræ corruptionis constituens, ob hanc rationem alimentum esse necessarium asseuerat, prima causa, quæ omni genito corpori, corruptelæ, interitúsque est connata necessitas, est internus ignis, ac calor, qui siccat, vrit, torret, humidum absumit, corpus macilentius, gracilius, immò rugosius reddit, vndè artus inualidi, & ad motus suos incerti, & inconstantes probantur, & sic fit senium, siccitatis excessu eueniens.

Altera est quæ etiam in animalibus præcipuè cernitur, totius substantiæ fluor, quem insitus calor excitat, in proprium humidum agens, ipsum temporis diuturnitate deuastans. Vt enim flamma ellychnij humidum absumit, D & in fumum, ac fauillam citissimè vertit, nî suppetat oleum irrigans, & conseruans ipsum, sic natiuum calidum intra triduum, aut citius proprium humidum absumit, nî alimentitium humidum accedat.

Hoc loco cum Philosophis, & Medicis quærendum, quo pacto calor noster innatus, contraria possit efficere, formare nempe nutrire, augere, & conseruare corpus nostrum, simúlque corrumpere, exiccare, & humidum nostrum perpetuo fluore consumere, ita vt sæpè ab Hip. proferatur, *calor idem nos conficit, qui nos generauit.* Dic: quod calor noster, & natiuus calor, vt natiuus, nos format, nutrit, auget, & tunc simpliciter calidi naturam non exuit, cuius ratione, à paulatina exiccatione, quæ per ætates fit, non potuit absolui. Neque dicas cum Vallesio, *lib.* 6. *controu.* 1. *&* 4. *meteor. in com. cap.* 1. *fol. mihi* 31. calorem E natiuum non consumere, nisi in non naturalem migret: Nam contra te obiiciam Galenum *lib. de marcore cap.* 4. §. *Quod autem natura progressu corpora siccentur, quodque innatum id calidum efficiat, vt primo de valetudine tuenda demonstrauimus, & necessariò nunc repetemus, est vndequaque verum, &c.* & *lib.* 7. *aph.* 59. *in vapores corpus exolui, duplici de causa asseruit, extrinsecus quidem ab aëre ambiente, intus verò à calore natiuo, &* 1. *aph.* 15. *&* 17. hoc etiam confirmat, calidum ergo non solùm qua calidum, sed qua natiuum calidum corpora nostra exiccat.

Sed obtrudes quomodo natiuum calidum se ipsum consumit, si se ipso calidius non est, quod enim calefacit, calidius est calefacto? Dic: quod calor natiuus non calefacit se ipsum, sed suum calorem seruãdo ob id exiccat, quod humidam substantiam effluere, ac euaporare facit, proinde ac feruens aqua, quæ ab igne separata, ex calore in se concepto tamdiu euaporat, quamdiu calorem seruat.

Senium ergo, & mors euitari non possunt, quia partes solidæ verè, & substantificè humectari nequeunt. Nam multæ sunt causæ mortis naturalis, prima, innatus calor, pars terrea membrorum, & alimenti, quæ nunquam effluit, sed semper permanens membra tandem reddit terrea. Parcior est post iuuentutem nutritio, tum ex parte caloris commutantis, qui declinare cœpit simul cum humidi radicalis exiccatione, tum ex parte corporis nutriendi, quod ob siccitatem difficilius admittit alimentum, & siccius ad membra, quàm anteà, è ventriculo semper allicit. Accedunt & causæ externæ exiccantes, motus corporei, labores, exercitia, iræ, excandescentiæ, metus, tristitiæ, timores, vigiliæ, vacuationes, venerea, quæ inter cætereas causas promptissimè exiccant, alimenta, quæ citò putredinem concipiunt, recrementa quæ putrescentia febres excitant, quarum vi corpora siccantur. Accedit aër qui multipliciter nos exiccat, vt inquit Auerrhoës 6. *collig. cap.* 4.

Quæ ergo erit ars quæ naturalem vitæ terminum protrahat dixit Auic. 3. 1. *cap.* 1. Nam conseruatoria medicinæ pars de duabus rebus securitatem præbet, putrefactionis prohibitione, & defensione humiditatis ne citò resoluatur. Alexipharmaca ob id nos à veneno defendunt, quoniam etsi vim veneni nos interimentis superent & corrumpant, ab innati tamen caloris exiccatione tueri non possunt, quoniam si innatum calorem corrumpant, & superent, mortem pro exiccationis carentia accersent. Quo pacto remedium, aut artem inuenire quorum efficacia senium, aut mortem effugere possimus, supra captum hominis est, hanc artem inuenire desperauit Galenus *lib. de marcore cap. cit. Qui enim quæ primordia generationis animalium necessario sequuntur, fieri vetet quis? aut facta infecta reddat?* quasi dicat, nulla est ars, neque potentia quæ hoc facere possit, & Auic. 1. 1. *doct.* 3. *cap.* 3 postquam mortis naturalis, & accidentariæ meminit, subdit, *Totum tamen diuino prouenit præcepto.*

Quid plura? est ne aliquis qui effugiat senium, aut mortem? est ne aliquod ab aliquo auctore propositum remedium ad euitanda hæc? nónne exiccatio nostri corporis ab ortu in interitum, perpes, & necessaria est, & irrefragabili experimento confirmata, quo nullus vsque in hodiernum diem, quantumuis exacta viuendi ratione tractetur, desiit consenescere: quo pacto meritò deridet Galenus *lib. de marcore, cap.* 2. Philosophum quendam, qui cum quadragenarius scripsisset librum, quo pacto citra senium superesse liceret, postea verò octogenarius factus, tanta erat consumptione, & senio confectus, vt risui esset omnibus, quam historiam explicatam lege *lib.* 6. *hist.* 8. Quapropter genita omnia interire debent, quæ non esse interitura, fallaci, & deceptoria quadam ratione contendit Proclus, cuius dissolutionem per ocium, lege apud Phyloponum *lib.* 6. *aduersus viginti duas Procli propositiones, de mundi æternitate:* Nam nos Medici sumus, non Theologi, maximè cùm diuturnitatis, aut breuitatis hominum vitæ, varietate, & varietatis causis *lib.* 6. *in com. hist.* 17. latiùs simus acturi.

HISTORIA XLVI. GALENI, De peste.

Pestis horribilis.

Testimonium autem eius rei locuples tulerunt nobis duo rerum exempla, quæ haud ita pridem casu quodam obtigerunt, pestis sæua in summos pedes grassata, & crudelitas prædonis. Pestilentia namque putrefaciebat, prædo autem abscindebat extremos pedes, vt sine baculo non possent ambulare, qui in eiusmodi incidissent infortunium, &c. Galenus lib. 3. de vsu partium cap. 5.

PARA

PARAPHRASIS.

QVÆSTIO XLII.

Vtrùm sit aliquis morbus crudelior peste.

COMMENTARIVM.

PEstis sæua.] Cæterùm, opinor, diu, iam multúmque in aliis febrium historiis delineandis elaborauimus, proinde peraccommodum videtur, pestis alia exempla, qua poterimus breuitate recensere, vt quum subiecta oculis omnia fuerint, agnoscamus, quæ sit diuinæ maiestatis ratio in cohibenda, ac refrænanda pestilentiæ sæuissimæ populariter grassantis potestate dira, de quo argumento cum tot veterum, & recentiorum elegantissimorum doctissima, & penè inexhausta scripta considero, ea in epitomem, & syllogem redigere despero (ita sunt fusè, latè, doctéque disceptata) quo pacto ad historiarum nostrarum expositionem me conuertam, & aliqua ab illis nondum animaduersa, ex variis, abditioribúsque locis deprompta proponam, quibus possim ruinosam medicinam erigere ac instaurare, quod est huius loci, ac temporis institutum maximè cum de pestis natura, *lib.2. in com. hist. 89.* plura simus prælibati, pro expositione Pauli, & de curatione *in praxi historiarum, tomo de febrib. cap. de peste,* hæc omnia luculenter pertractentur.

Pestis ergo nihil aliud est, quàm substantiæ totius cordis primum, deinde principalium partium corruptio ab ambientis inquinamento totius substantiæ proprietate infenso inuecta, quæque contagionis perniciosissimæ seminaria in se continet. Vel à fine hoc modo definiri potest. Pestilentia, morbus est peracutus, exitialis, communis, qui contagione ab vno ad alterum instar veneni serpit, immanis bellua, quæ non solùm multos simul homines interimat, sed integras quoque ciuitates depascens miserabiliter conficiat.

Quare verè pestilentes morbi, diri sunt, atroces, & semper plurimos, aut certè multos celerius è medio tollunt, pro venenosæ materiæ, & humorum, qui ex ea inficiuntur, ratione, quo pacto breuius à Galeno finitur 1. *epid. in procemio, & 1. acut. 9.* quod sit epidemia perniciosa, hoc est, pestis est morbus vulgaris, multos perimens, ex Gal. 3. *epid. sect. 3. com. 20.* an verò detur pestis citra perniciem, hoc est, an in sua natura contineat quod plures interimat, diximus breuiter *lib. 2. in com. hist. 89.* & fusè agitat Septalius *in suo eleganti lib. 1. de peste, cap. 14.*

Porrò pestis aliqua visa est ita intensæ, & effrænatæ feritatis, vt ferè omnes correptos perdat. Hoc modo sæpè apparent defluxiones pestilentes, quæ plurimas nostri corporis partes misertimè fatigant. Sic visæ sunt peripneumoniæ, & anginæ, quarum truculenta vi multi veluti strangulati, & denegato vitali spiritu resoluti subitò occubuere, vt refert Vvierus *lib. rarar. obseruat.* aliquãdo peripneumonia maligna, sputo sanguinis sequuto pestis horridæ instar prouinciam penè vniuersam deuastauit, vt narrat Andreas Gallus *lib. 4. fasciculi de peste,* quod scribit etiam Dodonæus *lib. obs. medic. cap. 21.* Interdum pleuritides pestilentes immaniter sæuiunt, quæ maleficentissimis comitatæ symptomatis cor occupant, & venenata aura inquinant, de quibus egere Cardanus *lib. 3. de venenis cap. 25.* & Iacobus Othæus *lib. de obseruationib. propriis.* Hoc modo sæuiit dysenteria pestilens, & contagiosa, de cuius natura, & curatione perdoctè egit Ioannes Colle *lib. 2. de morb. malignis cap. 3.* Hoc modo grassatæ sunt phrenitides pestilentes, hemitritæus pestilens, de cuius curatione disceptauit eximiè Cornelius Gemma, *tract. de hemitritæo pestilenti.* Frequentissimè etiam insolescit diaria pestilens, de qua ex Iuniorum mente egimus *lib. 1. in com. hist. vlt.* Hoc modo genus humanũ inuadit, & prosternit pernicie sũma hectica pestilẽs, de cuius natura, & causis disceptauit clarissimus Castrensis Lusitanus *lib. 3. de meteoris microcosm. c. 20.* multoties inuadit maleficẽtissimis stipata signis febris quædam horrifica, quæ certo rigore, eóque molesto, & totum corpus lassante tertianæ

A perniciosæ ritu, de tertio in tertium repetens homines ex improuiso præter Medicorum opinionem è medio tollit, posse autem febrem pestilentem esse intermittentem probauimus *lib. 1. in com. hist. vlt.* sæpissimè apparent mitissimæ, & placidæ febres in statu pestifero, quæ lenitate symptomatum, mitiitie tactus, & nulla percepta noxa in pulsu arripiunt multos, qui à Medicis vix febricitare creduntur, & in quibus vrina est similis sanæ, & hi, clàm, furtímque maligna sæuiente putredine, & veneno principes partes occupante inopinatò moriuntur, de quibus & huius euentus causa pulchrè, vt reor, disseruimus *lib. 1. in com. hist. vlt.*

Aliqui sideratorum more, ac fulmine icti, in terram corruunt, vt notarunt Valleriola *lib. 3. loc. commun. cap. 18.* Gemma *lib. 1. cap. 17.* Cosmocritu. Salius *lib. de peste, cap. 7.* B Sic formidabilis erat pestis species qua correpti circa caput, ac pectus sudorem sauguineum excluserunt, vt scribit G. Agricola *lib. 2. de peste.* Vidi anno 1601. quum totam ferè Lusitaniam, & dulcissimam meam patriam Olysipponem immanis hic morbus arriperet, sæuissimam pestis speciem: Nam in morbi principio omnibus vermium rotundorum nigrorum copia per nares solùm emanauit, & cùm prosilirent viui, antequam excluderentur foras, illis torminibus diris excitatis prius, quasi rodebantur viscera, sudores in vultu, & thorace apparebant syncoptici, cum totius corporis liuore, & subsequuto morticinio omnes peribant. Hanc speciem pestis, sed non ita grauem, ac perniciosam euenisse in peste Veneta prodit Angelus Bellicochus *in tract. de peste.*

C Quid commemorem varia, terribiliáque symptomata, quæ in peste contingere asseuerant auctores: sed omnem fidem excedit, quod scribit Cardanus *lib. 2. de subtilit.* pestem fuisse obortam Constantinopoli, quæ huius erat generis, vt qui laborarent, aut quibus morbus imminebat, viderentur ab alio homine cædi, & sic hoc terrore perturbati moriebantur. Quidam etiam ob sitim in puteos se præcipitabant.

Quid plura? nónne hæc immanis fera ciuitates deuastat, prouincias solo æquat, omniáque animalia profligat, & premit diu, & importunè; hinc miserandæ clades, ocyssimæ mortes, non tantùm ex sæuientis veneni malitia, quin ex diuturnitate, & prolixitate huius mali subortæ, de cuius ingenti sæuitie, ac tyrannide, tam veterum quàm patrum nostrorum memoria, sæpissimè in miseros mor-D tales concitata, varij horrenda, & planè inaudita recitarunt, vt plurimis exemplis confirmat Ioan. Euuichius *lib. de officio magist. cap. 10.*

Procopius *lib. 11. de bello Persico,* scribit regnante Iustiniano Imperatore, tam atrocẽ Bysantij viguisse pestem, vt quotidie 5000. interdum etiam (quod fidem omnem excedit) 10000. hominum sepulturæ traderentur. Platina *in vita Clementis VI.* annotauit olim in Italia tam sæuam grassatam fuisse pestilentiam, quod ex millesimo vix decimus euaserit. Idem affirmat Michaël Scæuola *in vita Friderici III. Imperatoris.* Denique tanta sæpè sese ostentat huius luis sæuities, & atrocitas, vt nulli sexui, ætatiue parcat, sed indiscriminatim in obuios quosuis grassetur, ac ferociam suam exerceat.

Si enim acutissimos, & diuturnos morbos cum hoc E miserando conferas, Gallicam luem, lepram, arthritidem, morbillos, variolas, & aliorum, morborum tormenta varia, horum minimam esse sæuitiem respectu huius hydræ inuenies, cuius ea est tyrannis inexorabilis, vt paucorum mensium spatio regiones integras deuastet, & breui tempore absumat, vt exemplis probant Ioan. Hugo Linschottius *lib. 1. nauigat. suæ, cap. 1.* Zonaras *tom. 2.* scribit sub Gallo, & Volusiano Impp. pestem ab Æthyopia exorientem, omnes Romani Imperij prouincias peruasisse, & per 15. continuos annos incredibiliter exhausisse. Firmant plurimis historiis Paulus Orosius, *lib. 7. cap. 15.* Bõfinius *decad. 1. lib. 8. annal.* Riolan. *lib. 2. meth. cap. 19.* Euagrius *lib. 4. hist. Ecclesiast. cap. 29.* Gulielm. Grattarollus *in descript. pestis.* Nicephorus *lib. 3. hist. Ecclesiast. cap. 11.* Crucius *lib. 11. part. 1.* Leonclauius *in pandect. hist. turcic. num. 130.*

n.130.Ioan. Vvolffius *centur*.11.*memorabil.lection*. Blondus *lib*.7.*decad*.2.Lypsius *lib*.2.*de constat.c*.23. Baronius *tom*.2.*annalium,anno*.263.*sub Galieno Imperatore*, tantam Romæ extitisse pestilentiam refert, vt vno die 5000. perirent, & Fracastorius in Siphilide memorat anno 1348. ita diram inualuisse pestem,vt vix quartam gentium partem intactam reliquerit.

Sed antequam progrediamur vltra,& finem faciamus, admirari licet Plinium *lib*.7.*natural.hist.cap*.50. dicétem pestilentiam nunquam ferè inualescere nisi hyeme,ita tamen vt ternos non excedat menses, quod pronunciatum falsum esse non erit operosum demonstrare: nam in omni ferè terrarum tractu pestiferæ sunt quædam regiones, à quibus,aut nunquam,aut raro pestis auellitur, vnam solam excepit Scaliger,*exercit*.32.quæ huius est expers maleficij,nempe ora illa occidentalis Æthyopiæ, quæ Nigir B accolit fluuium, cùm tamen calidissima sit.Deinde quædam loca ferè semper laborant peste. Accedit quod multæ pestes triennium durarunt, aliæ septennium, aliæ quinquagesimum superarunt annum,vt illa quæ commemoratur ab Euagrio sub Iustin.Imperat. *lib*.4.*hist. Ecclesiast.cap*.39.& Nicephoro *lib*.17.*cap*.18. totum ferè orbem depasta,quæ nec certo, aut definito tempore grassari cœpit,sed alicubi ineunte hyeme, alibi æstate, vel autumno,& interdum vere,Ticinum inuadens, occupauit, tres tantùm menses calidissimos, Iulium, Augustum, & Septembrem,de qua Paulus Diaconus *lib*.6.*de gestis Longob.cap*.2. Iisdem argumentis, atque historiis Plinij repudiatur effatum firmantis pestem ternos menses non excedere, vt ex plurium mente auctorum firmat in auctorum lectione versatissimus Ionstonus *clas*. 2. *Thaumatograph. cap*.2.*art*.3. C

Fallitur etiam quum profert senes minimè pestilentiam sentire: Nam in pestibus iam commemoratis non excipiuntur ab interitu senes: & hoc videtur ridiculum, cùm quotidianum experimentum contrarium monstret, & nos scimus multos senes peste periisse. At cur non? an quia frigidissimi,& siccissimi, quæ qualitates, putredini, & contagio reluctantur valdè?calore autem,atque humore gigni pestilentiam.Cur igitur hyeme incipiet? cur sæuiente canicula maximè grassabitur, quæ summè est sicca? neque humiditate semper fit, neque calore, tolletetur enim desiccatione,& frigore: non auferri autem præter experientiam, docuit aduersus Cardanum breuissimè Scaliger *exercit*.94. & quàquam siccissimi sint senes, humore carentes natiuo, atque vtili, sunt humidissimi tamen, quod humiditate abundent, non bona extrinseca, & aduentitia: quare senes peste tentantur, vt probant inter multos Ianus Antonius Saracenus *tract.de peste in med*. Ioan. Guinterius Andernacus *dialog*.1.*de pest. fol*.63. D

Fallitur deinde quod putarit à meridianis partibus ad occasum Solis pestilentiam semper ire, quod Plinij pronuntiatum ab ipsomet Plinio arguitur mendacij. Narrat enim *cap.antecedenti*.37.ab Hippocrate venientem ab Illyriis pestilentiam prædictam:non ergo pestis à meridianis partibus ad occasum semper it, cùm Illyris Epiro, & Macedoniæ finitima,si ratio habeatur Græciæ, in occasu sit, & Amm. Marcel.*lib*.22. commemorat Seleuciæ direpto, & aperto templi adito quodam Chaldæorum tabem exiluisse incurabilium morborum, qui ab ipsis Persarum finibus advsque Rhenum, & Gallicis omnia fœdarit. Scimus præterea pestem anni 1514. à foro Iulio ad E finitimas regiones peruagatam, anno 1524. ab ipsa Italia natam:anno 1576.ex Germania, siue ab Heluetiis importatam. Scribit Iacobus Mejerus *in Chron. Fland*. in Belgis perpetuò pluisse ab idibus Octobris ad Aprilem vsque mensem, mox grauissimam ortam pestilentiam, quæ magnam consumpsit partem mortalium, vt anno 1025. natam in Germania cum fame, qua tertia pars hominum confecta, vt Io. Cuspinus adnotauit, quæ sanè pestes à meridianis partibus ad Solis occasum non incubuerunt. Quo pacto errauit Plinius, quicquid Ioan. Bodinus 5.*cap.meth.histor*. fideliter non descripserit ab ortu ad occasum ferri pestem narrans à Plinio dici. Neque

A Annibal Codretus etsi hunc locum satis explicuerit diligenter,non tamen ab errore Plinium liberauit, sicut Dalechampius,aut Ferdinandus Pintianus, qui Plinij verba ad libitum inuertunt. Consule versatissimum Mercurialem, *lib*.5.*variar.cap*.7.*in fin*.

Quid referam grauissima, eáque immania symptomata, quibus peste oppressi premuntur, & diuexantur, quæ omnia quàm sint horrenda,& in nullo reperiantur morbo perspiciet, qui attentè ea contempletur: nam præter pulsum,& vrinam, & quibus in aliis morbis certum quid, & definitum coniectare licet, in hoc incertum, & prorsus fallax, quoniam cum signis optimis, & certam salutis spem pollicentibus ægros perire contingit. Respiratio est frequens,& graueolens, sitis intensa, cibi fastidium ingens,bilis vomitus, præcordiorum distentiones, dolores vehementes,cordis morsus,sudores multi,cordis palpitatio,extremorum frigiditas,stillæ è naribus, æstus in thorace,linguæ adustio,scabrities,& nigrities, delirium,animi deliquium,sincope, vigilia importuna, animi,angor, aphonia,sopor,horrores,læuitates intestinorum,exulceratio,tormina,& alia quæ narrat Paulus *lib*.2.*c*.36.

Quid describam interiorum membrorum inflammationes, oris, gingiuarum,palati, gulæ cacoëthica vlcera, quæ vsque ad pulmonis venas depascentia,lethales excitant hæmorrhagias,exesis,disruptisque huius visceris vasis,& vsque ad ventriculum serpentia ægros cum singultu,anxietate,exolutione,cardiogmo,vomitu,fastidio summo anhelitus fœtore, pulsuum abolitione de repente è medio tollunt.

Si verò in medio conflictu, & pugna, natura à causa morbifica agitata, stimulatáque excretionem moliatur, sed eam irritam, & symptomaticam, vt non desinat portio veneni reliqua,serpente, paulatimque augescente noxa, in cordis substantiam ipsam tamdiu debacchari, tunc vel venenum internum prorsus interimit, vel natura vltimis suis viribus vtens, venenum ipsum ad extimas debilésque corporis partes, maximéque ad cutem excernit. Quoties igitur vnus,duo, plurésue,aut omnes humores, facillimè veluti furentes excandescunt, & concipiendæ venenatæ qualitati apti redduntur, tunc in cute varia tubercula, & excrescentiæ oriri consueuere, quæ in processu morbi halitus venenosos ex se fundunt, qui communicati partibus principibus eas lancinant,& premunt.

Tunc augescente,vigentéque malo præter bubones in adenum locis erumpentes, de quorum natura *infrà* proponemus plura,oriuntur pustulæ vlcerosæ, & siccæ,à biliosoacríque humore pronatæ,essere, stigmata, vibices, puncticulæ,ignis sacer,herpes miliaris,formica, phlyctænæ,pruna, carbunculus venenosus, à fæculento, crasso, efferuescente, ac præ adustione in bilem retorridam conuerso excitatus: hæc omnia comitantur sæpe eruptiones aliæ partim latæ, & humiles, colore rubræ, aut purpureæ, partim etiam sublimes, quæ infantibus, aut pueris sæpe, grandioribus raro non modò extima cute efflorescunt,sed & viscera, musculos, neruos, cæteráque interiora obsident, Plinius papulas vocat, Alzaharauius Algidra,& Alhasba appellat, Arabum interpretes variolas,& morbillos nuncuparunt.

Non minori cum periculo pestilentiæ tempore per summam cutem expullulant pustulæ,seu vesiculæ ex sanguine serosiore, pituitosioréue, simul & biliosiore parte, eadémque venenata prorumpentes, quæ Græcis Ecthymata dicuntur, colore variæ, ita vt quandoque nigræ,liuidæ, aut etiam pallidæ conspiciantur. Pruriginosæ quidem omnes: at modo ruptis, is in subiecta carne vlcuscula se produnt sanie manantia, & carbunculorum imitata naturam; quæ modo absque vlceris nota tandem sponte in squammas siccescunt,& feruore, inflammatione, immaníque dolore ægros excruciant. Hæc omnia quàm sæua sint, & diram afferant perniciem, vigente peste, eleganti oratione ostendit Fernelius *lib*.4.*patholog*. 17. & 18. & 2. *de abdit*. 12. & 13. & Ioan. Riolanus, huius auctoris doctissimus paraphrastes *in com*. explanat.

Omitto alia ferocissima damna, quæ in medio pestis A feruore ægros, eorúmque vires labefactant, nempe tumores ædematosos qui in catarrhosis defluxionibus pestiferis in iugulo, thoracéque apparent, & tussi, dolore capitis, & subita suffocatione ex tempore iugulant, de quibus egit Schroterus *themate* 30. *&* 31. *de peste*. Multoties accidit in cute liuor, ex quo extimarum partium mortificinium consequitur, sicut ex carbunculo gangrena lethalis sæpissimè oritur; aliquando partem putredine absumit. Sic pes è tibia, & brachium à scapula diuulsum visum est, vt refert Palmarius *lib. de peste, cap.* 27.

Quid proponam mala quæ ex peste relicta miseros mortales diuexare solent? Nam præter ea quæ proposuimus, *lib.* 1. *in com hist.* 41. de memoria amissa ex peste, sæpè vidi in statu pestilente citra dolorem vllum, nulláque præcedente liuedine loci, crurum mortificationem, quæ B serpente altiùs veneno subitò interfecit, aliquando cum crurum abscissione vitam ægri redimebant. Hoc modo confluente humore venenoso ad pedum extrema, & ob sui deleteriam vim, aut copiam, innatum partis calorem extinguente, vel suffocante, sequutóque sphacelo summos pedes computruisse in hac historia asseuerat Galenus, cui malo ne in superiores partes serperet putredo, præsentaneum auxilium erat pedum abscissio: quo pacto Thucydidis tempore plures post pestem remanserunt, sine virili, oculis, & pedibus. Ita referente Lucretio.

Viuebant ferro priuati parte virili
Et manibus sine nonnulli, pedibúsque viuebant,
In vita tamen, & perdebant lumina partim.

Ingentis putrilaginis est exemplum hoc, quæ nullis vnquam auxiliis putredinem coercentibus sed per abscissio- C nem potuit refrænari. Hæc dira putredo cum summa malignitate coniuncta, pustula nigra in talo apparente biduo mortem in Critone accelerauit, vt narrat Hip. 1. *epid. sect.* 3. *text.* 26. quem correptum fuisse venenosa febre grauissimi huius loci interpretes Vallesius, & Mercurialis testantur *in com.*

Denique vt semel concludam. Omnium morborum symptomata, extincto ægro quem opprimebant, cessant, at verò in cadauere peste enecto adhuc contagium superest, tanta est veneni pestiferi vis, ac efficacia, vt post mortem etiam insolescat: Nam cadauera peste emortua esse contagiosa probauimus *lib.* 2. *in com. hist.* 89. & firmat Forestus *lib.* 6. *de febrib. schol.* 28. quare nullus morbus sæuior peste, nec rabies ipsa, cuius contagiosi veneni tam maxima est vis vt per multos dies, & annos non exolescat. Verùm rabies non tam miserandas concitat clades, & solùm contactu, & fomite est contagiosus morbus, & non ad distans, vt pestis, cuius tenacissimus, summéque virulentus vapor longissimas prouincias peruadit, eleuatus ex insigni putredine, quæ gradu, & malignitate ab aliarum putridarum febrium putredine differt, vt docuit Gal. *lib.* 6. *epid sect.* 1. *com.* 29. & replicat ingenuè Septalius *lib.* 1. *de peste, cap.* 16.

Ex quibus clarissimè inferri potest pestem inter omnes morbos esse deteriorem: nam ita eminenti quodam veneni, & contagionis modo emicat inter omnes, vt omnes superet, de cuius contagij dira vi agit egregiè Theodotus Beza *tract. de pestis contagio, & fuga.* Quare non possum non mirari Belgas, viros alioqui prudentissimos, & humanissimos, qui cadauera peste emortua in templis sepelire iubent, quem morem obnixè redarguit ob multas causas Andreas Riuetus, qui de pestis contagio egit eximiè.

Igitur pestis est morbus atrocissimus, & omnes alios superat atrocitate sua, vt ex Iureconsultis testantur Ripa *lib. de peste, part.* 1 *num.* 5. Mascardus *conclus.* 20. *num.* 4. *tom.* 1. ex nostris Alexand. Benedict. *de febre pestifer. in præfat.* Fumanel. *de peste cap.* 1. Hucherus *lib.* 4. *de feb. cap.* 2. quare per antonomasiam, maiorum morborum maximus nuncupatur, vt ex plurium mente auctorum firmat Paulus Zacchius, Medicus, & Iureconsultus celeberrimus *lib.* 3. *quæst. medico legalium, tit.* 3. *quæst.* 1. *num.* 20.

***

HISTOR. XLVII. GALENI, *de peste.*

Galenus peste sæua affectus, cæterique omnes illius exemplo, cruribus scarificatis, ab ipsa euaserunt.

ET *sanè dum pestilentia vehemens Asiam deprehendisset, multósque perdidisset, méque etiam morbus attigisset, secunda morbi die, remissione febris facta, crus scarificaui,* * *duásque ferè sanguinis libras detraxi: hacque de causa periculũ vitaui. Plerique igitur etiam alij hoc præsidio vsi superstites* B *euasere, erant autem plenitudinis signa, iique præcipuè seruabantur, qui sanguinem copiosum exhauriebant, &c. Galenus* lib. de cucurbitul. & scarification. &c. cap. 20.

QVÆSTIO XLIII.

Vtrùm in peste ex partibus inferioribus sit aliquando emittendus sanguis, vt contra Galenum opinantur Fracastorius, Fernelius, Paræus, Salius, Cardanus, Palmarius, & plurimi medici eruditissimi.

COMMENTARIVM.

C DVásque ferè sanguinis libras detraxi.] Hanc de peste historiam Apollonio putat Gadaldinus adscribendam, sed ego malo cum pluribus errare, qui in suis de hoc morbo propositis libellis, hanc ex Galeno sæpè recitant, quàm huius enarrationem prætermittere, quæ in opere practico multæ est vtilitatis, & summi vsus. In ea enim proponitur obseruandum præsidium magnum, nempe sanguinis missio, quod magno morbo, & extremo, qualis est pestis ex aduerso repugnat. Ergo si contrariis remediis, contrarij morbi sunt curandi, non dubitabo, nec dubitaui vnquam, immò cum fœlicissimo euentu exercui sæpe grassante pestilente lue sanguinem emittere, maximè si adsint plenitudinis signa, vt Gal. retulit, aut morbosus in corpore adsit apparatus, ex sanguinis, aut aliorum humorum copia congestus, vires valeant, ætas sit florens, venæ sanguine turgeant, & alia signa adsint quæ sangui- D nis missionem dehortantur: quæ quæstio non de Apollinis barba, Iunonis peplo, Veneris cesto, Palladis speculo, aut Helenæ comis, sed de auxilio hominum saluti tam necessario est instituta.

Hoc præsidium esse præstantissimum, ac necessarium præsertim in principio administratum, suadet Hippocrates, *lib.* 6. *epid. sect.* 7. *text.* 1. in recés occupatis Rasario interprete. Vbi Hip. in pestilenti aëris constitutione, in qua nonnullis anginæ, peripneumoniæ erant pestiferæ, aliis dolores manuum violentissimi, lumborum, crurum, femorum, suratum, qui ad resolutionem perducebant, memoriæ tradidit, primò se in talibus venam secuisse. Etsi ingenuè fateatur, hæc, & multa alia quæ probauerat, nullum notabile auxilium attulisse. Quæ illustris explanator Galenus ad finem commentarij exponens, sic fatur. *Atqui* E *huiusmodi erant præsidia, quæ se admonisse Hip. scribit, nec tamen superare morbum potuerunt: nam quæ superueniebant symptomata maligniora erant, quàm vt remediis cederent, atque talis erat pestilentis aëris constitutio*, & infrà subdit. *Nec id tamen culpa medicæ artis contingit, sed quia ipsorum morborum malitia cuncta superabat. Nihil enim Hippocrates non fecit, vt remedium adhiberet. Ac si totum corpus esse plenum inueniebat, vtebatur venæ sectione: si verò corpus qualitate peccantes succos ad locum mandabat, purgabat, & peracta communi curatione, ad loci propriam accedebat.* Hanc sententiam probant Ruffus apud Oribas. 6. *synops.* 25. Auenzoar. *lib.* 2. *theizir. tract.* 3. *cap.* 1. Rhasius 3. *cont. tract.* 13. *cap.* 2. *& lib. de pestil. cap.* 6.

Auicenna sic suam expendit sententiam, 1. 4. *tract.* 4. *cap.* 4. *summa curationis pestilẽtium febrium est exiccatio, &*

illud

illud cum phlebotomia, & solutione ventris. Et oportet vt incipiatur in ea ad euacuandum. Si autem materia vincens fuerit sanguis, fiat phlebotomia, etsi fuerint humores alij, euacuentur. Hanc doctrinam amplectuntur Ioan. Costæus, & Paulus Mongius *in com.* Ludouic. Mercatus *lib.7. de febrib. c.1. de febre pestilenti, c.1.* Ludouic. Septalius *lib.5. de peste, c.14.* Vaczius *lib. de epidemia pestil. c.4.* Paschalius, & eius Scholiastes Pereda *lib.2. methodi curandi morbos c.9.* Mercurialis *lib.17. de febrib. c.17. de febrib. malignis.* Roderic. à Fonseca *in methodo curandar. feb. quas Iacchinus omisit, c. de curat. malefica feb.* Ianus Anton. Saracen. *tract. de peste, fol.188.* Guinterius Andernacus *dialog. 2. de peste, fol.98. & 141.* Massar. *lib.2. de peste in med.*

Nec desunt validæ rationes, quibus hoc placitum confirmetur: quoniam si plethoricum corpus sit, & pestis ex sanguine, aut humoribus cum multo sanguine permixtis originem ducat, quærendum est auxilium quod transpiret corpus, & sarcinā leuet, quale est phlebotomia, ex Gal. 2. *aph.29. &* 1. *feb.4.* & cùm febris putrida maiori ex parte in peste adsit, vt ex Hip. & Gal. auctoritate probarunt Oddus *de peste c.12.* Rudius *lib.3. art. medic. cap.30.* Lidellius Scotus *lib.3. de feb. cap.9.* Diomedes Amicus *lib. de peste, cap.14.* Manardus 2. *epist.1.* & alij, necesse est ob febrem, ardorem internum, obstructionem sanguinem emittere: cuius ope refrigeratur corpus, 10. *meth.10.* & noxius humor vacuatur. 4. *de sanit.10. & 4. aph.2. & 8. meth.4.* quapropter phlebotomia cùm fomitem malignitatis, ac putredinis, sanguinem nimirum, qui facillimè ob copiam, calorem, & humiditatem, putredinis labe fœdatur, euacuet, tutissimè in hoc modo erit exequenda, eius enim beneficio ne ampliùs putredo serpat, & incrementum capessat, animaduertimus. Deinde cùm hæc febris copulata sit cum abscessibus, carbonibus, & bubonibus, oportet à parte affecta reuellere, & euacuare, vt natura tanti auxilij potestate, ac vi deonerata humorē concoquere possit. Hoc euidentissimè probat Manardus 5. *epist.3. ad fin.* Vt ergo remedia prosint deobstruentia, auxilientur sudorifica, alexipharmaca præstent vtilitatem citissimam, necesse est priùs sanguinem aperta vena effundere.

Sed ex aduersa parte obstat grauissimorum auctorum sententia, quam acriter defendunt Fracastorius *lib.3. de morb. contagiosis, c.7.* Fernel. 2. *de abdit.2.* Paræus *lib.21. de peste, c.24.* Petrus Salius *lib. de febre pestil. cap.21.* Cardan. *lib.2. contrad. tract.4. cont.4.* Palmarius *de febre pestil.23.* Heurnius *lib. de peste, c.9.* Raymundus à Vinario, Minderus *lib de peste, c.14.* Andreas Chiocchus *in com. quæst. de febre maligna, & morbis epidemicis, c.3.* Andreas Treuisius *lib. de caus. sig. & curat. feb. pestil.* & alij, qui nunquam in peste esse feriendam venam pertinaciter contendunt.

Primò, quod venenum pestilens solùm alexipharmacis possit deuinci, & iis quæ à proprietate occulta veneno resistunt. Secundò, quod cæterorum omnium venenorum curatio minimè per phlebotomiam perficiatur: & sic eam non consulunt Dioscorides, Paulus, & scientissimi Medici. Tertiò, quod ope sanguinis missionis non possit extrahi foras venenum circa cor tenaciter adhærescens. Quartò; quod effuso sanguine sæpè laudabili, exhaustísque vitalibus spiritibus vires eneruentur, adeò vt ferendo deinceps morbo superesse nequeāt. Quintò, quod vtilis naturæ motus per sudorem, vomitum, hæmorrhagiam, aut per externos abscessus venæ sectione distrahatur. Sextò, quod hac ratione omnibus pueris, grauidis, & senibus sanguis sit mittendus, quum tanto occupantur morbo, in quo statu ob imbecillitatem sanguis mitti non potest. Septimò. Quod vi phlebotomiæ agitantur noxij succi, & permixti spiritibus vitalibus in cor promptissimè irruunt. Octauò. Quod in locum vacuati sanguinis venenum attrahatur ad manitas venas. Nonò. Quod nec Hipp. nec Galenus, aut Arabes de hoc præsidio faciant commemorationem vllam. Immò Celsus *lib.3. cap.7.* id interdicit. §. *Non facilè sanguinē mittere, non facilè ducere aluum.* Decimò. Quod tumores in extima corporis superficie geniti ad interiora recurrant. Vndecimò. Quod citati auctores hoc præsidium sæpè noxam attulisse asseuerent: se enim sedulò obseruasse affirmant, omnes peste correptos quibus sanguinis missio fuit adhibita, periisse, reliquos solis adiutos alexipharmacis fuisse seruatos. Duodecimò. Quod in pestilenti lue adsit diarrhœa maligna, & dysenteria sæua, in quibus affectibus sanguinem non esse mittendum Galenus edocuit, 1. *ad Glauc.14. & 4. acut.116.* Decimotertiò, quod *lib. de cibis boni, & mali succi cap.1.* Galenus laudet Medicos, qui in peste paucissimis ausi fuerunt sanguinem emittere. Quare multò melius censent pugnandum esse antidotis, cardiacis, & alterantibus præsidiis, quæ malignæ qualitatis efficaciam retundunt, spirituum, humorúmque agitationem temperant, & feruorem compescunt, quàm celebrata venæ sectione, resoluto calore natiuo, à deleteria aura depopulato ægrum exolutis viribus extingui.

Sed hi vt rustico veluti timore perciti, immò si fas est dicere, insolentes, meritò sunt conuellendi, qui in peste nunquam esse sanguinem mittendum asseuerant. Idcircò si vires sint validæ, suppressáque sit aliqua vacuatio consueta, & æger copioso sanguine abūdet, carnosus sit, bene educatus, in initio potest tutò aliquando sanguis emitti. Sed quia suis argumentis irretiti catholicum, idque perpetuum statuunt theorema, cùm sit euidenter falsum, ideò in re momenti tanti, ea seriatim sunt soluenda.

Ad primum dic: Quando pestis non solùm venenata qualitate, sed magis intensa putredine cor fatigat, tunc ni vniuersalia præsidia exequaris, alexiteria parum iuuant, nam præ copia venarum ductus obstruuntur, per quos adstrictos, cardiaca vis, impetu maiore in viscera, principésque partes sese insinuare, ac vires vi morbi labefactatas, fractásque fouere, ac tueri nequit, quo pacto necesse est priùs copiam demere.

Ad secundum dic. Falsum supponere: nam in curatione venenorum non solùm cardiaca prosunt, sed sanguinis missio est vtilis, vt probat Auic. 6.4. *tract.1. c.4. in med. §. Et si indiget phlebotomia, phlebotometur, &c.* hoc est, si signa repletionis apparuerint, vt explicuit Rhasius *lib.8. ad Almans. cap.1.* est etiam vtilissimum hoc præsidium, tum vt parum veneni vacuetur, tum maximè, vt pabulum ei auferatur. Quare si nihil prohibeat, & corpus sit sanguineum & venena relinquant accidentia aliqua inflammatoria, vtile, & necessarium est sanguinem emittere, vt firmat Mercurialis *lib.1. de morbis venenosis cap.21. & 22.* Deinde dispar est ratio in hausto veneno, & pestilenti: illud enim in ventriculo stabulatum, vomitu, aut purgatione expellitur, pestilens verò in venis impactum simul cum sanguine attrahitur, quare veneno in venis existente Paulus *lib.5. cap.2.* sanguinem mittit. §. *At si per corpus venenum fuerit dispersum, sanguis statim dimittendus est.*

Ad tertium dic: nullum esse auxilium adeò efficax ad extrahendum foras materiam venenosam firmiter circa cor, visceraque præcipua adhærentem, quàm phlebotomiam, quoniā apertis venarum tubis, sanguinē omnésque indiscriminatim humores maligna labe fœdatos, successiuè, paulatim, facilè; & citra violentiā vllam exhaurit. Hoc pacto ad euacuandum humorem in internis inflammationibus corporis, vel remotissimis impactum, vt cerebri, cordis, iecoris tantoperè ab auctoribus celebratur.

Ad quartum dic: cuilibet vacuationi annexum esse casum virtutis, & maximè illi quæ fit per phlebotomiam: at verò nos vires validas præsupponimus, citra quarum præsentiam non est imperanda sanguinis missio, quæ licet debilitet, hoc habet cum reliquis præsidiis, quæ plus iuuant, quàm nocere possint. Neque timeas venæ sectionem quod laudabilis sanguis vacuetur: quoniam cum multis de causis id contingat, videndum num experientia sit bona: sæpe enim sanguis quantitate exuperat, & in initio præsertim morbi non est putrilagine infectus, aliquando latet altius putredo, & est in profundo corporis recondita, quare contingit persæpè vt prima vice exeat inculpatus, & in secunda vitiosus, niger, & putridus emanet.

Ad quintum dic: verum non esse vacuationes sponte à natura tentatas impediri à venæ sectione, immò si asseris eas huius ope iuuari, vera pronunciabis: quoniam deonerata natura à sarcina, qua opprimebatur, excernit

excernit id quod expellit est habile, vt 11. *meth. cap.* 15. dictauit Gal. qui *lib.* 9. *meth. cap.* 4. & 5. & 1. *aph.* 23. sanguinem mittit vsque ad animi deliquium in ardentissimis febribus, vt refrigeretur totius corporis habitus, & sudores emanent, & rumpatur aluus, quoniam leuata natura per varias regiones peccantem humorem eliminat, cum ægrotantis commodo.

Ad sextum dic: in senibus, grauidis, & pueris hoc morbo tentatis tutissimè celebrandam esse venæ sectionem: nam præter insignium auctorum experimentum Celsus vulgatissima, memorabili tamen confirmat sententia, *lib.* 2. *c.* 10. *de sanguinis detractione per venas*, qui postquam in iis phlebotomiam esse vtilem, & citra noxam longa oratione stabiliuit, in hæc verba prorumpit. *At firmus puer, & robustus senex, & grauida mulier valens, tutò curantur*, & nos ex veterum, & classicorum mente satis probauimus *lib.* 1. *in com. hist.* 32.

Ad septimum. Licèt vi phlebotomiæ agitentur noxij succi, quia maiore impetu ad locum sectum mouentur, & natura ob dolorem, frictionem, & ligaturam furentem humorem extra corpus expellere conetur, quæ excretio citra motum, & agitationem fieri non potest, tamen hoc est in primo sectionis impetu, deinde vacuato virulento humore, & recreata natura, & immuni facta à malo tanto, quies subsequitur. Sic dicebat Auic. 4. 1. *cap.* 20. & *scias quod phlebotomia est conturbans donec quiescat.* Deinde si ob hanc rationem repudiandum hoc auxilium esset, etiam cætera vacuantia præsidia essent inutilia, quæ cum agitatione humorem exhauriunt, vt purgatio, vomitus, clyster, cucurbitulæ humidæ, quæ cùm approbentur, quia cum maiori vtilitate humorem attrahant, quam sit noxa quæ ab illis inferri solet, iccircò iure, & necessitate sunt admittenda.

Ad octauum dic: ridiculum esse, quod loco sanguinis extracti sanguis venenosus attrahatur ad inanitas venas: Nam si corpus sit plenum vitiosis humoribus, qui cum sanguine sint permixti, venæ inanitæ concidunt, & remanent in veteri illa sua proportione, quam in statu naturali obtinebant, maximè cum natura leuata deleterium humorem non attrahat, sed à se longè expellat, pessimus enim est, & à sui mediocritate, & perfectione alienus, quare eum vt inutilem non allicit, sed respuit.

Ad nonum. Mirum est quod aduersarij auctoritates non viderint tam firmas, quibus non assentiri nefas est: firmat meritò Gal. aut si mauis Apollonius, auctor grauissimus hic, dum sanguinem emittit copiosè scarificato crure, adstipulantur Celsus *loco iam citato*, qui dum documenta proponit, quo pacto pestilentes febres curari debeant, sic ait. *Si vires sinunt, sanguinem mittere optimum est.* Subscribit Paulus *lib.* 2. *cap.* 36. §. *Quibus autem sanguis abundauerit, secare venam oportet.* Insuper Gal. *lib.* 1. *epid. sect.* 3. *com.* 26. miratur Hippocratem, cur in Critone cui pustulæ nigræ ad talum eruperunt, non secuerit venam in initio, quem ægrum laborasse febre pestilenti, & venenata, firmant Vallesius *in comm.* Trincauellius *lib. de febre pestilenti lect.* 110. Mercurialis *in com. cit. histor.* qui ab Hip. factam fuisse venæ sectionem, sed ipsum eam siluisse asseuerat, quia res erat manifesta in hoc morbo venæ sectionem esse summè necessariam.

Aliqui ex citatis auctoribus perfricta fronte Græcos, Arabes erroris insimulare non cessant, quod sanguinem in peste emiserint: hos, tanquam peruicaces cum sua opinione relinquamus, qui cum magistri sui rectè tamen opinantis dedecore, gradum sibi parant ad gloriam. Alij Critonem peste non fuisse tentatum asseuerant. Sed obstant febris vehementia, cita pedis corruptio, nigri humoris excretio intempestiua, insania ilicò superueniens, mors veluti repentina, quæ signa vt deterrima sunt, & malignissima, ita maleficentissimam febrem quarto die, aut citius interimentem manifestè ostendunt, si Hippocrati adhibemus fidem *lib.* 3. *prog. text.* 2.

Ad decimum dic: quod tantùm abest, vt tumores in extima corporis superficie geniti ope phlebotomiæ ad interiores partes recurrant, quin potius leuata natura, si valent vires, quas non esse deiectas præsupponimus, ad partes externas detrudat. Hoc modo in variolis, & morbillis, sanguinem euacuat. Auic. 1. 4. *tract.* 4. *c.* 10. §. *Sed quando procedunt variolæ non oportet tunc vt administretur phlebotomia, nisi inueniatur vehementia repletionis, & dominium materiei, tunc enim phlebotometur quantitate quæ alleuiet, seu minoret, &c.* Deinde Auenzoar *loco cit.* emisit sanguinem in iuuene phlegmone pestilenti correpto, sciens motum naturæ, quem imitandum prisci monuere, ab intimis ad extima non impediri: quoniam sanguinis missio cùm contraria sit purgationi, sicut hæc à circumferentia attrahit ad centrum, sic illa attrahit modo contrario, & extra corpus peccantem humorem eliminat.

Et vt videas quanta in caligine versentur, audi Galenum, qui 6. *epid. sect.* 2. *com.* 30. sic ait. *Tantum illud nouisse satis est, succos ad cutē vergentes per eam esse vacuādos: nam iterum ad intima corporis reuulsio ipsis valdè longinqua est, vt per aluum, aut vomitū euacuentur. Sed forsan me dicere putabis nunquam purgatione per aluum in talibus vtēdum esse. Ego verò non id dico, nam in libris de arte curandi, in quibus corporibus permulta humorum copia inest, iis vtiles esse purgationes didicisti: priusquam enim ita redundantem materiam, aut venæ scissione, aut purgatione quis eduxerit, si foueat, hoc est calidis vtens ipsam discutere conetur, plus attrahet, quàm per cutem euacuabit, &c.* Ex qua serie dilucidè patet Medicos rectè procedere, qui in externis abscessibus, aut cutaneis aliis affectibus prius sanguinem mittunt, quos in hoc imitari Hippocratem & Galenum nullus negabit, qui horum auctorum loca pensauerit ad vnguem.

Ad vndecimum dic: non negandum esse experimentum peritorum, qui artis vsu enixi obseruarunt in regione quadam, aut vrbe nocuam fuisse in peste venæ sectionem: sed febris hæc erat, aut diaria, aut hectica pestilens, in quibus cùm vires fatiscant, & spiritus vitales sint veluti extincti, & venenata, occultáque mala qualitas altis sit in corpore defixa radicibus, cordísque atonia sit labefactata nimis: quis sanguinem mittere audebit? nullus sanè nisi insanæ mentis compos: quoniam in hac nulla sese ostentant plenitudinis signa, sed adsunt deterrima symptomata, quæ Medicum à tanto remedio deterrent. Pulsus sunt languidi, parui, frequentes, celeres, inæquales, adest syncope, anxietas, exolutio, extremorum frigiditas, vrinæ similes sanis, sitis non opprimit, febris non est admodum ardens, immò ægri nec se febricitare putant, & plerumque sine manifestis putredinis signis, aliquando sine sensu doloris inopinatò occumbunt: in hac si sanguinem emiseris, ægrum præcipitem dabis in mortem, quum hæc venenata febris belzaarticis, & cardiacis sit debellanda. Ergo sicut vtile est aliquando in peste sanguinem emittere, sic aliquando impium, crudele, & temerarium, vt perdoctè notauit Donatus Santorus *lib.* 1. *epist.* 2.

Ad duodecimum dic: quod si vires consentiant, etiam fluente aluo licet aliquando sanguinem educere: hic enim motus symptomaticus est, & irritata natura concitatus, quo pacto non est iuuandus. Si verò fluente aluo timuit Galenus venæ sectionem, intelligendus est, si criticè fluat cum conferentia, & tolerantia, quare cùm alui profluuium sit in principio factum, non est iuuandum. Lege quæ de hoc negocio diximus pro Galeni tutela, *lib.* 2. *in com. hist.* 81.

Ad vltimum dic: Meritò in illa tempestate Medicos non fuisse ausos sanguinem emittere, quia vires erant debiles, ex ingenti fame præcedente exhaustæ, & corpora cacochyma satis, & vitiosis humoribus planè referta, & venæ sanguine inutili, crudo, & mordaci turgebant. Et licèt tunc non adesset pestilens constitutio, vt illi arbitrantur, tamen inutile erat sanguinem emittere, quia humores erant à natura sanguinis prorsus alieni, in quorum præsentia reproba est sanguinis missio, & prorsus nulla, vt 4. *de sanit. tuend. cap.* 4. probauit Galenus, & firmat Auic. 4. 1. *cap.* 3. §. *Cùm sanguis alicuius fuerit bonus, humores autem crassi, & crudi, à phlebotomia tibi cauere debes: nam phlebotomia bonum rapit, malum relinquit.* Quare aliquando ex veterum & recentiorum mente in peste est secanda vena, vt perperam alij sunt opinati, qui nunquam in illa

illa hoc auxilium esse celebrandum sibi persuasere.

Sed ex qua parte sit sanguis emittendus inquires obnixè? Dic: quod si vniuersum corpus occupet affectus, nullámque natura ad partem determinatam tentauerit vacuationem, morbúsque sit in initio, tunc citra dubium ferienda in talo est vena: nam reuellit, euacuat, ad ignobiles partes humorem malignum attrahit: vehementius enim sic remouetur, & reuellitur sanguis maligna qualitate infectus à corde, & cerebro. Simili modo maximam opem fert inferiorum partium scarificatio, crurum, femorum: Nam præterquam quod vires minus exhaurit præsidium hoc, potentissimè reuellit à corde, & partibus superis, & minuit plenitudinem, 2.*ad Glauc*.7. *&* 2.*aph*. 17.§. *Quæ vero fit per tibiarum scarificationem proxima est venæ sectioni.* Easdem commoditates complent hirudines hæmorroïdalibus venis appositæ, maximè si sufficienter per maiores venas sanguis sit extractus, aut pro maiori vacuatione vires non adsint, tunc extractio sanguinis quæ fit per sanguisugas profundior est extractione, quæ fit per ventosas, dicebat Auicenna 4.1.*cap*.20. de quorum præsidiorum vtilitatibus eximiis, cùm plura pro curatione variorum morborum, & pestis à me sint prolata, *lib*.1. *in com.hist*.4.*& lib*.2. *in com.histor*.89. non est cur modo in iis explicandis tempus absumamus.

Sed circa historiæ expositionem prima sese offert difficultas. Cur in plenitudine commendauit scarificationem cruris, & sectionis venæ non meminerit, quæ in morbo acuto, extracto sanguine per maiores venas plenitudinem citissimè deponit, quæ enim celeriter fieri debent, celeriter peragere oportet, ex Hipp. 1.*acut*.8. Dic: fortè magis commendat scarificationem in peste, quod hæc, cæteris partibus, minus eneruet vires, quàm venæ sectio. Quo pacto tutius, & securius iudicauit hanc copiosam vacuationem, & vsque ad animi defectum factam exercere, per scarificationem, quàm per venæ sectionem, quia sectis amplioribus venis maior spirituum copia exhauritur, quàm si capillares venæ incidantur: Semper enim soliciti esse debemus, ne vires tantoperè dissoluantur, & maximè in peste, in qua ipsæ absolutè fortes esse non possunt.

Secunda difficultas. Cur ad celebrandam venæ sectionem, remissionem febris expectauit, si in morbo acuto, suáque sæuitie perniciem minante, vel etiam in augmento febris, ob imminens ex procrastinatione periculum illicò erat exercenda: Nam in valde acutis præsidia sine mora sunt peragenda, tardare enim in talibus, malum? Dic: quod licèt in peste, quæ ob sui magnitudinem, & malignitatem celerrimum periculum minatur, vena sine cunctatione sit secanda, si vires valent, & sanguis abundat; tamen in incremento febris sanguinem mittere non est rationi consonum, sed melius est remissionem febris expectare, & per remissionem febris, non intelligas declinationem particularem febris, quia ex morbi acumine, & malitia prius æger occumbet, sed intellige tempus illud in quo æger minus à febri vexatur: quoniam natura in omni tempore à venenata aura agitata, humores diuersimodè mouet, qui sic commoti in horas, & furentes vehementiorem febrem concitant. Quamuis autem in accessione mittere sanguinem, sit iugulare ægrum, ex Celso *lib*.2.*c*.10. tamen in morbo acutissimo, & pernicioso, visceráque occupante, tantum remedium differre noxium est, immò necessitate coacti id exercere debemus, quia maior est vtilitas noxa. In hunc sensum intelligendus est Auicen. 4.1.*cap*.20. dum ait. *Et scias quod phlebotomia duas habet horas, alteram electam, alteram necessariam: electa quæ fit in lumine diei post super fluitatum expulsionem; necessaria, in qua res prohibitoria non attenditur.* Quare si necessitas vrget in omni tempore particulari tutò sanguis potest emitti.

***

HISTORIA XLVIII. AVENZOAR. De peste.

Iuuenis phlegmone pestifero correptus, phlebotomiæ, purgationis, & antidotorum ope liberatur.

Vidi iuuenem habentem apostema perniciosum, & studui circa salutem ipsius, & incepi primò vacuare eum cum phlebotomia, & posui posteà super apostema confortantia, eò quod nō erat ex vilibus membris, demum purgaui eum ab humoribus malis, qui peccabant in eo, & propinaui, & medicinis laudatis in epidemia, sicut & bolum armenum, & terra sigillata, & interdum dedi ei aliquid ex mythridato, & sic visum fuit conferre ei cura, & dissolutum fuit apostema, & sic de bono in melius conualuit, donec fuit perfectè liberatus, &c. *Auenzoar* lib.3. theizir. tract.3. cap.1.

PARAPHRASIS.

De peste cum charactere veneni est in hoc loco sermo; apparent enim anthraces, bubones, carbunculi in cute, aliquando sine febre, sæpè ea præcedente, atque primariò tum erumpunt, quum seminaria contagij viscus insigni virium robore pollens à se depellit, adeò vt minimo negocio venenum ipsum quàm primùm auertat, & ad partes viles, imbelles, laxas, detrudat; hæ verò suapte natura sunt summæ corporis partes, tum cutis extima, maximéque adenum, seu glandularum, quæ in partium principum emissariis positæ sunt.

Hæ omnes inflammationes perniciosæ sunt, & feruorem, incendiúmque viscerum manifestè ostendunt, & malignitatem summam. Hoc percelebri oraculo prædixit Hip. *lib*.6.*sect*.2.*text*.20. *Abscessus veluti bubones signa quidem sunt germina habentium, tum aliorū, tum præcipuè viscerum maligni autem sunt hi.* Cùm enim viscera malè habent, & excrementorum plurima copia adest in partibus præcipuis, hæ quum robore valeant in ignobiles partes illa detrudunt, vt à sarcina sese exonerent. Præcipuè autem circa viscera fiunt hi abscessus, quia in illis humores noxij colliguntur. Sunt autem maligni, vt Hipp. docuit 4.*aph*.55. dicens. *ex inguinum tumoribus omnes febres malæ præter diariam,* quia à membris principatum habentibus, vt est cerebrum, cor, & iecur scaturiunt: hæc enim membra cùm cæteris omnibus præstent, & corpori maximè necessaria sint, si in illis redundantia præter naturam fuerit, quod illorum officium intercidat, præsens ægro exitium minantur, id quod in pestiferis bubonibus apparet, vt interpretatur Fuchsius *in comm.cit.sentent.Hipp.* quem laudat Cardanus *lib*.4.*aph*.55.

Quatuor ergo auxilia pro huius diri mali curatione celebranda iussit: ea sunt sanguinis missio, roborantia super phlegmonem venenosum applicita, purgatio, & alexipharmaca. De primo cùm phlegmone tumor sit præter naturam, causam vacuandam efflagitat: quare si vires valent, & ætas permittit, pro affecti loci situ vena incidenda est: si dolor, aut tumor in collo, aut iuxta aures consistat, humeraria secanda, quæ summam præbet vtilitatem, si secari non possit, feriendus eius ramus, qui inter pollicem, & primum digitum manus, vel in carpo situs est. Si sub alis, iecoraria, aut media. Si inguina, aut inferiores partes occupet tumor, secanda saphæna. Si in vtroque latere tumor infestet, vel ex vtraque parte, ex dextera potius, quàm sinistra sanguis detrahatur. Hæc est omnium ferè Medicorum methodus, quam probat Manardus *lib*.5.*epist*. 3. *in fin.* si tumor iuxta cubitum aut in ipso cubito repullulet, quid faciendum? nullus exemplum proposuit. Si è parte contraria, aut talo eiusdem partis euacues, non succurris celeriter, prout morbi acuties efflagitat. Si ex cubito laborāte sanguinem exhauris, ad partem affectam humorem promptissimè conuocas, & timor est, ne corruente fluxione maligna calor

calor partis extinguatur, & accidat sideratio, seu sphacelus: quare ad has angustias Medici redacti, vel cucurbitulas adhibent scapulis, quarum ope commoda peccantis humoris fiat vna cum reuulsione vacuatio, vel è talo secta vena sanguinem demunt, vel scarificato crure, iuxta præceptum Galeni 13.*meth.c.*5.*manu laborante scarificabis crura.* Sed cùm ego sæpius perspexerim vtilitatem ex sectione venæ factæ in ipsomet laborante cubito, idcircò ab hac parte emittendum impero, quam methodum felicissimo euentu obseruaui, nec desunt rationes, quibus hoc placitum confirmetur, eas lege sub proprio exemplo in nostro *lib.*3.*de praxi admiranda.obseru.*118. adde quod Medico rectè curaturo, non est animus sanguinis detractione, aliò reuellere malignum succum ad partem debilem confluentem, sed eundem protinus vacuare, & eò ducere quo natura vergit. Administrata ergo semper venæ sectione in parte affecta, plenitudinem totius vacuamus, veneficum humorem educimus, & ad bubonis locum, & externa trahimus.

De secundo auxilio etiam potest esse dubitatio, quid sanè intelligat auctor per confortantia posita super apostema. Dic: quod licèt axioma sit vulgare, in omni externa inflammatione à calido humore suborta repellentia esse ex vsu, quia roborant partem adstrictione sua, tamen hæc in pestiferis tumoribus non esse imponenda ab omnibus est determinatum, & monuit ipse Galenus 3.*sec. loc. cap.* 2. atque id potissimùm faciendum, cùm neque malignum est quod influit, neque corpus humoribus ex æquo redundat. Si enim aliter feceris, repulso ad internas partes humore venenoso, viscera conspurcantur labe dira: hoc demonstrat Gal.*lib.*13.*meth.cap.*6. vbi in dolore, & ictu venenosi humoris repellentia arcet omnino, firmat Paulus *lib.*4.*cap.*22. qui in bubone à materia venenosa excitato, tempore præsertim pestilentiæ reprimentia arcet, ne videlicet materia ad profundum recurrat. Erunt ergo confortantia quæ venenoso tumori apposita, partem à veneni malitia concussam, & debilem factam roborant, tuentur, & à virulentæ auræ pernicie dira eam defendunt. Hæc dicuntur alexiteria quæ natiua quadam facultate veneni impetum compescunt, & deleteriam cacoëthiam refrænant, ac retundunt. In hunc vsum summè laudatur theriaca foris buboni admota, vel cum emplastris permixta, aut mithridatium, aut alia quæ virulenti humoris malitiam coërcent, vt saluia, scabiosa, oleum de scorpionibus Matthioli, succus rutæ, oleum hyperici, lapis Belzaar, & alia.

De tertio præsidio nempe purgatione præsente tumore externo dubium potest esse non exiguum: quoniam videtur noxia, & nullius vsus, humores enim in extima corporis superficie impacti, medicamenti vi non possunt facilè ad aluum detrudi, & si possunt, venenositate sua partes internas inficient, & à circumferentia ad centrum attracti, & restagnantes subitò perniciem afferent immedicabilem. Medicamenta quæ in lue pestifera debent propinari, sint leuia, & non violenta, nec vim naturæ inferant, nec motum naturæ ad partes externas impediant, vt proprio exemplo firmaui ex veterum mente *lib.*3. *de praxi admiranda, obseruat.*119. De alexipharmacis tam simplicibus, quàm compositis, quæ vltimo loco proposuit Auenzoar, quæ roborant cor, principes partes firmant, & humoris noxij malignitatem arcent, in sequentibus historiis disseremus.

QVÆSTIO XLIV.

Vtrùm in peste, purgatio celebranda, vt contra Galenum tuentur, Crato, Valleriola, Paræus, Forestus, Massaria, Salius, Pereda, & alij Medici præstantissimi.

COMMENTARIVM.

P*Vrgaui eum ab humoribus malis.*] Cùm quæstionem de purgatione in peste celebranda agitare intendo, profundissimum, & turbulentum Oceanum sulcare tento, in A quo nauigaturus si semel vela pando, timeo ne ventorum, procellarumque tumultu concussus ea non colligam: immò huc, & illuc turbinibus videor iam obrui rapidis, & voracibus, qui mentem meam in gyrum veluti circumrotant. Hi sunt argumenta Herculea illorum, qui in peste, pestiferisque febribus in initio morbi citra coctionem non esse medicamenta purgantia offerenda, obnixè sibi persuadent. Et licet plures peritissimi Medici quæstionem controuertant, aliis affirmantibus, negantibus cæteris, tamen ita indistinctè, & fusè, vt aliud argumentum controuertere videatur, quod ego breuiter explicabo, & dilucidè.

Negantem partem qui sequuntur, Hippocratem in sui subsidium vocant. Is enim diuinus vir, *lib.*1.*aph.*22. concocta solùm medicanda esse docuit, non cruda, neque in principio: quo loco solùm excepit turgentiam, & *in lib.*4. B *acut.*43. sic ait. *Quibus in principio vrinæ, & nebulosæ, & crassæ existunt, hos annuentibus cæteris, subpurgare conuenit. Quod si vrinæ inter initia tenues fuerint, tales non purgabis, &c.* Primò, quia medicamenta corpora frangunt, & plura symptomata excitant, vt animi deliquia, nauseam, vertiginem & tormina, *lib.*2.*aph.com.*9. deinde membra colliquant, 4.*acut.*22. coctionem impediunt, obstructiones augent commoto humore, febrem accendunt, 1.*aph.*24. & ex Auer.7.*collig.cap.*9.

Secundò. Purgatio fit medicamento attrahente, natura verò expellente, sed natura non expellit nisi coctum, ergo: Maior est Gal.*lib.*1.*aph.*22. quia cruda passio non cedit, 4.*acut.*22 & 4 *aph.*2. minor probatur, quia similis coctio est quæ fit in venis illi quæ fit in inflammatis particulis ex Gal.1.*de dif.feb.c.*6.& 3.*de præsag.ex pulsib.cap.*7. C *ad fin.* ergo sicuti in principiis inflammationum non educitur pus, quia crudus est humor, sic etiam in aliis morbis purgatio non est administranda nisi cocto humore.

Tertiò. Quando humores sunt in aliqua corporis parte firmati, eos natura valdè retinet ad concoquendum, nec nisi post coctionem exire permittit, ergo si Medicus debet imitari naturam, eos solùm post coctionem vacuabit. In hunc sensum intelligendus est *lib.quos quib. & quando cap.*4. docens humores in aliqua parte firmatos, neque medicamentis purgantibus, neque vllo alio remedio esse in principio mouendos.

Quartò Hip.*lib.de medicam.purgantib.n.*4. sic ait. *In febribus ardentibus mendicamenta purgatoria dare nō oportet, donec remiserit febris; sin minus, saltem intra quatuordecim dies. Carnes enim ipsorū, & ventres cùm calidi sint, medicamē-* D *tum absumunt, & nihil depurgatur, & febris maior fit, & calor euertitur, & morbi regij speciē præ se ferunt. Comesta enim bile, & non purgata non sorbere vult æger, neque bibere, sed omnia abominatur, & plerumque perit.* Ergo solùm post hos transactos limites quando morbus concoquitur, purgantia administranda. Nam vt ait Gal.4.*acut.*64. morbus ante decimum quartum diem concoctus esse non potest.

Quintò. Pestis non solùm à putredine scaturit, sed à maligna, venenataque aura ortum ducit, ob cuius ferocitatem, & sæuitiem tot horrenda accidunt in hoc morbo symptomata, sed venenatus vapor, alexipharmacis, & antidotis, non expurgantibus debet expugnari, ergo hæc in peste reproba sunt.

Sextò. Ad purgationem obeundam vires robustæ necessariæ sunt; nam purgatio spiritus resoluit vacuatione E sua, & sic debilitat, agitat, alterat, perturbat, & est periculosa in morbo, in quo vires à malefica aura tantoperè lancinantur, quod enim semel deuoratum est pharmacum, non possumus rursus educere, quare hæc respiciens Celsus *lib.*2.*cap.*13. expurgantia tantoperè veretur, dum sic inquit. *Omne eiusmodi medicamentum quod potui datur, non semper ægris prodest, sanis semper nocet.* Ergo extrema virium iactura in peste frequentissima medicamentorum purgantium vsum in initio vehementer respuit.

Septimò. In peste lethales accidunt dysenteriæ, alui fluxus eueniunt colliquantes, quia humores maligni præcipites in ventrem decumbunt, quorum vi prosternuntur vires, resoluuntur spiritus, innati spiritus copia minuitur, ergo exhibitis expurgantibus citius euenient hæc symptomata. Hoc modo dixit Hipp.3.*epid.sect.*3.*text.*56.

statum

statum pestilentem describens dum inquit, *purgationes multos offendebant.*

Octauò. Turgens humor citra coctionem solùm est expurgandus, ergo non pestifer, qui minime turget, sed faciens carbones, anthraces, & alias inflammationes externas in aliquo loco determinato est firmatus, certam stationem habens, patet hoc ex Hip. doctrina, tum *lib. 1. aph. 22. & 4. aph. 1.* & alibi, qui in principio excepta turgentia nunquam expurgat.

Nonò. Nunquam in principio licet expurgare in febre pestilenti, quia ferè omnes, qui purgantur, moriuntur, & meritò: natura enim aut expulit humorem ad cutem, vel non, si expulit iam iuuanda est, neque impediendus est eius motus, qui ad externa fit, præsertim cùm humor hic venenatus sit, & in motu ad interiora possit maximè lædere aliquod ex visceribus. Si natura non expulit humorem, cùm crudus sit, non poterit purgari.

Vltimò. Probatur experimento illustrium Medicorum, qui confirmant ex purgatione in initio in peste oblata plures periisse, & sic eam summè detestatur, & improbant, de quorum numero sunt Aloisyus Mundella *epist. 16.* Palmarius *lib. de febre pestilenti, cap. 23.* Paræus *lib. de pest. cap. 24.* Forestus *lib. 6. obs. 9.* Ioan. Crato *lib. de peste,* Valleriola *cap. 2. in appendic. loc. com.* Massaria *lib. 2. de peste.* Petrus Salius *cap. 22. de peste,* Cardanus *lib. 2. cont. tract. 5. cont. 3.* Pereda *lib. 2. in Paschal. cap. 9.* & alij.

Sed hi omnino à mente Galeni exorbitant, sicut à veritate ipsa: nam purgationem esse salubrem in peste, nullus it inficias; firmant, vnanimiter Medici edocti ab Paulo *lib. 2. cap. 36.* Aëtio *tetrab. 2. serm. 1. cap. 95.* Auerrhoë *lib. 7. collect. cap. 31.* Oribas. *6. synops. 35.* Aui. *c. 1. 4. tract. 4. ca. 1. §. Summa curationis pestilentium febrium est exiccatio, & illud cum phlebotomia, & solutione ventris, si autem materia fuerit sanguis, fiat phlebotomia, & si fuerint humores alij, euacuentur.* Auerr. *7. collect. 31.* Nec te moueat Celsi auctoritas *lib. 3. cap. 7.* purgationem reprobantis in peste. *§. In pestilenti febre minimè vtile est aut fame, aut medicamentis vti, aut ducere aluum.* Nam ibi interdicit medicamenta effrænia, & fortia, si enim sint benigna, & quæ veneni naturam non sapiant, neque calore immodico febris feruorem adaugeant, neque alui fluorem superfluum excitent, concedi debent, vt aloë, agaricum, senna, rhabarbarum, rosa persica, manna, cassia, syrupus violatus solutiuus, & rosaceus solutiuus, tamarindi, & similia, de quibus proposita controuersia agit. Alia enim fortia fugienda, vt scammonium colocynthis, peplium, veratrum: hæc enim cùm venenosæ qualitatis expertia non sint, partes principes percellunt, exagitant humores, & hypercatharsim moliuntur, quod natura succorum malignitate irritatur vehementer.

Sed accedamus ad institutum. Ego, vt meam censuram interponam in re momenti tanti, in initio pestis purgationem esse exercendam necessariò, vtilissimum iudico, vtpote rationi, experimento assiduo, & Iuniorum decretis consentaneum. Quoniam inquietudines, anxietates, cardialgiæ, porraceæ, bilis vomitus, subita deliria, comata ex ortu exanthematum, bubonum, & carbonum ægrotantes inuadunt, hæcque omnia sic adparent, vt de vno in aliud subitò, & affatim fiat transitus, & ob id inquietissimi sunt ægri, titillatione quadam irritati, & impulsi. Hæc omnia arguunt manifestè humores furioso, irrequietóque motu, huc, illúcque commoueri, qui statim expurgationem expostulant.

Hoc confirmat Gal *lib. quos, quib. & quando, cap. 5.* dum sic fatur. *In iis autem qui iam ægrotant, si diurnus futurus est morbus, expectanda semper est concoctio, sin breui soluendus, inter initia, si modo à concitatis pendeat humoribus, purgare licet.* Quapropter pluries in constitutione pestilenti obseruaui euasisse plurimos, qui primis diebus expurgari à cacochymia turgente potuerunt.

Quapropter non immeritò miratur Manardus *lib. 13. epist. 1.* Medicos suæ ætatis præcellentis doctrinæ, aliis persuadentes in pestilenti constitutione, benignas, & clementes expurgationes in principio non esse proficuas, sed inclinante morbo, taxantes Medicos vtentes illis.

A Ergo antequam veneficus humor viscera labefactet, expurgandus est, maximè cùm coctionem non indicet, nec gratiam naturæ admittat, sed semper vacuationem, Galeno auctore *4. de sanit. tuend. cap. 3. §. Quod omnino alienum est, nulla fieri ratione potest, vt id natura gratiam recipiat, sed educere id quam primum est tentandum.*

Enimuerò si constitutio pestilens inuadit, præsertim corpora cacochyma, prauo succo referta, horum potissima, & adæquata medela, expurgatio est, qua tandem prætermissa, & prætermisso remedio destituti ægri, incassùm postea omnibus tẽtatis in peius ruunt. Hoc aduertẽs Gal. *lib. 1. de dif. feb. c. 4.* in peste hæc corpora cacochyma statim initio expurgabat, & sanabat. Reuulsoria igitur expurgatio exercenda protinus in initio, quo tempore timor est ne repẽtè humor veneficus possit adoriri partes principes.

B Placet verba præstantissimi viri Gentilis Fulginatis *in com. cap. cit. 1. 4. Auic.* in propatulum afferre. *Properare debemus quantum possumus, ad euacuationem malignæ materiæ, & citò. Semper enim plus speramus de eius corruptione, quàm de concoctione, propter hoc incipimus ad euacuandum. Et ego vidi socios nostros, viros expertos, qui in praua pestilentia, prima, secunda, tertia, vel quarta die, quàm citius poterant, pharmaca vacuantia propinabant, vt rhabarbarum, agaricũ, & vidimus plures euasisse per manus istorum, quàm per manus eorum qui non expurgabant nisi cum leuibus, & clysteriis. Dicebant autem illi viri solennes, quod si in morbis furiosis ante coctionem præceptum est vacuari: multò magis illa vacuatio competit in materia pestilenti, quæ dici potest furiosior omni materia furiosa. Sed tu dices. Si illa materia est ita praua, sicut materia furiosa, quare ergo nõ euacuas eradi-* C *cando? Dicendũ hoc nõ fieri propter casum virtutis.* Hæc ille.

Vltimò, vt videant quo in errore versentur præstat ipsissima Gal. verba in mediũ afferre, qui omnia sic disertè expendit, *lib. 5. meth. cap. 12. Qui ex pestilẽtia hoc vitio laborarunt, propterea mihi facilè sanati videntur quod præsiccatum iis, perpurgatúmque totum corpus fuerit: quippe qui, & vomuerint ex iis nonnulli, & omnibus venter profluxerit. Atque cùm iam vacuati essent, iis qui euasuri erant, pustulæ (quas exanthemata vocãt) nigræ toto corpore cõfertim multæ apparuerũt, vlcerosæ quidẽ plurimis, omnibus certè siccæ, erátque intuenti perspicuum, reliquias esse sanguinis, quas veluti cinerẽ quempiã natura ad cutem trusisset.* Hæc Gal. Ex qua verborum serie duo potissima liquent contra eos, qui aduersam doctrinam mordicus tuentur. Primum expurgationẽ in cacochymia esse vsui in peste, siue arte, siue spõ- D te fiat. Alterum ab expurgatione naturam leuatam faciliùs postea superuacua trudere ad externa. Hanc sententiã defendunt Vallesius *7. cont. 13.* Manard. *loc. cit.* Donatus ab Altomari *tract. de coct. fol. mihi 53.* Gẽtilis, Harculanus, Vgo apud Auic. *4. 1. cap. 3. in §. & quarta quidem est hora.* Ioan Brauus *lib. 2. de purg. rat. cap. 8. in med.* Donatus Santorus *1. epist. 2.* Conciliator *dif. 161.* Sclanus *1. aph. 22.* Augenius *lib. 1. epist. tom. 1. epist. 1.* Paschalius *cit. loco.* & alij.

Argumenta verò contraria non ita magno negocio sunt soluenda. Ad primum respondet Brudus Lusitanus *lib. 2. de vict. acut. cap. 14.* dicens sententiam illam *1. aph. 22.* pati triplicem exceptionem, primam de humoribus turgentibus, secundam de quibusdam acutis, in quibus in principio diligens examinatio facienda est *1. aph. 24.* sicut in omnibus aliis morbis, ex Paulo *lib. 2. cap. 2.* tertiam de E aliis morbis *2. aph. 29.* & sub turgentibus comprehendi venenosos, certum est; hi enim sua praua qualitate, ac fuligine principes partes offendunt, quæ nituntur humores illos noxios à se propellere, quare nisi statim nulla spectata coctione purgentur, cordi, cæterisque visceribus summam afferunt perniciem, quam ob causam tutius est dum vires in principio firmæ sunt, sarcinam exonerare, quàm alio tempore, vbi vires languent, summo cum periculo id aggredi.

Solue secundò. Hippocrates explicandus est de purgatione vacuatiua, & eradicatiua, non verò de reuulsiua, & minoratiua, quam Hip. & Gal. in aliis morbis concedunt, & *supra* citati auctores latè confirmant, & probat eruditissimus Trincauellius *1. epist. 1.* Solue tertiò. Licèt illa sententia sit ab Hip. vniuersaliter prolata, nullum tamen

tam inuiolabile præceptum est, quod alterum obscuret, quo docemur, succurrendum esse illi quod magis vrget, cui valde attentus Medicus sit oportet, non addictus præceptis tanquam legibus, vt monet Gal. *lib.1. de fractur.* 24.§. *Id autem definiuit, ne quis existimet perpetuum esse quod suprà imperauit, fracturam quamlibet vsque ad vigesimum diem seruandam esse penitus immobilem, semper enim pugnare Medicus aduersus id quod magis vrget, neque obligare se præceptis, tanquã legi, quam contemnere nefas sit, quum omnia præter rationem eueniunt, &c.* Ita monuit Hipp. 5. *aph.* 19. *refrigerata esse excalefaciẽda*, hoc est contraria cõtrariis esse curanda, iuxta axioma artis vniuersale, *exceptis iis, quibus sanguis fluit, aut fluxurus est.* Cur ita? quia etsi theorema sit, *contrariorum contraria sunt remedia*, tamen aliud est theorema magis necessarium, illa prius esse curanda quæ magis vrgent, hoc est quæ maius periculum afferunt, sicuti & nunc profluuium sanguinis. Quapropter cùm humor pestilens, venenatus sit, & promptus, vt in aliquam partem irruere possit, statim vacuandus. Nam si ita non feceris, hi vitiosissimi humores in intimis corporis partibus redundantes, & per moram detenti cæteros inficiunt, & adeò copia, & prauitas augetur illorum, vt præcordia lancinentur, vitales vires concidant, & aliarum facultatum viuacitas prostretur, & collabatur.

Ad auctoritatem autem Hipp. responde medicamenta leuia, & clementia illas noxas facere non posse, vt committunt illa, quibus ferè antiqui vtebantur, quæ erant fortia, & exurentia, & licèt hæc in minori quantitate in peste offeramus, & symptomata aliqua succrescerent, ea amplius æstimanda sunt, quàm mors, quæ ex veneni sæuientis malitia certò impendet. Hoc modo Chirurgi ad maius periculum euitandum, arterias secant, membra notabilis magnitudinis abscindunt, aperiunt thoracem ad extractionem puris in empyematicis pro redimenda vita, & ob hanc causam multa alia mala mortalium corpora patiuntur.

Ad secundum dic: naturam expellere humorem furiosum, & irrequietum, qui cùm tenuis sit, & stimulet naturam, & ab ipsa citissimè excernitur, etsi crudus: quare cùm naturam habeamus adminiculantem, facillimo negocio hic educitur: humorem autem pestilentem turgentiæ esse participem *suprà* demonstrauimus. In inflammationibus autem internis reuulsionis causa in initio purgationem esse exercendam, docuit Galenus, *lib.4. acut. com.7.* Hoc modo oculorum inflammationes purgatione in principio celebrata sanantur, vt 13. *meth. cap.* 11. ipse confirmat. Deinde fatemur similem esse coctionem quæ fit in venis, illi, quæ fit in inflammatis particulis, quare sicut in inflammationibus pestilentibus coacta necessitate, vel crudo existente humore abscessus aperimus, sic etiam in morbis vasorum ob imminens periculum euitandum, quando venenati humores aura sua deleteria cor lancinant, & spiritus vitales extinguunt, & suo motu, huc & illuc oberrantes ægrum variis, iisque grauissimis symptomatis excruciant, & naturam quiescere non permittunt, purgatio citra moram exercenda: pestilentes autem tumores ante perfectam suppurationem esse aperiendos constanter asseuerat Paulus *lib.6.c.34.* in hũc modum. *Sciendum tamen est, quod ante perfectam in pus mutationem, aliquãdo crudos adhuc tumores secamus, vbi vel articulis, vel principalibus partibus fuerint vicini, &c.* Nec enim nouum est aliquando ante suppurationẽ aperiendos esse abscessus, firmat Vallesius *lib.5. epid. comm.16. in historia Hippocomi*, dum sic ait. *Quanti vsus fuerit Hippocrati vstio, sæpè iam animaduertimus. Ego quoque in parotidibus quæ ex morbis aliis non leuibus fiunt, cito, vel nulla expectata suppuratione, vstione vtor in ipso tumore, nulla enim ratione melius prouidetur ne tumor recurrat, sed materia, per ipsum vlcus quod infligitur, expurgetur, &c.* subscribit Mercatus *lib.7. de feb. cap.2. de febre maligna.* §. *Quod si compertum fuerit, aut tantum crescere, aut venenosa esse natura, vt laborans suffocatione periclitetur, antequam aut discutioni, aut suppurationi sufficiat natura consultissimum est, candenti auro, aut leui aliquo ferro parotides vnico foramine aperire, vt veneni vis, aut immodica humorum copia facilius expiret: quo sanè* A *auxilio plurimos veluti deploratos sanitati fuisse restitutos compertum est, &c.* quoniam vstio, vt asserit Aquapendens *lib.1. de tumorib. præter naturam cap.16.* putredinem absumit.

Ad tertium dic; humores firmatos non esse purgatione eradicatiua ante coctionem euacuandos, si verò in motu sint, neque firmum locum obtineant, reuulsionis gratia esse ad aluum deturbandos exhibito medicamento suaui & leni, hoc ita exequendum natura ipsa palam facit sæpè: nam, vt inquit Hip. 3. *epid. sect.3. text.29. in pestilenti statu quæ per suppurationem, abscessum molita esset natura, aut commodè turbata esset aluus, aut bonarum vrinarum extitisset excretio, hinc soluerentur, quibus horum nihil acciderat, obscuréque euanescebant, vt lethalia essent, &c.* deinde hic humor veneficus est, concoqui non potest, neque gratiam naturæ recipere, ex Galen. 4. *de sanit. tuend. cap.3. in fin.* quantò enim ipsa magis contendit agere in illum, tantò ferocior redditur, & deterior. Pereda *loc. supra cit.* sic explicat Galenum, vt sensus sit quod humor veneficus non coquitur pro nutritione, sed vt ad excretionem aptus reddatur, qua etiam atram bilem vincit, probat ex Galen. 5. *meth.* 12. quo loco post expurgationem corporis, in fine post coctionem natura expulit ad cutem humoris reliquias exanthematis subortis. Sed non satisfacit. Nam nec quoad nutritionem, nec alterationem pestifer humor, vtpote à tota substantia, totísque viribus naturæ nostræ contrarius concoqui nequit, cùm sit humor à gremio naturæ valdè alienus, & vt videas hanc expositionem menti Galeni minimè esse conformem, audi ipsum *cit. loc. de sanit.* §. *Quod igitur omninò alienum est, nulla fieri ratione potest, vt id natura sua gratiam recipiat, sed educere id quàm primum est tentandum, æquè certè, vt quæ in ventre corrupta prorsus sunt, ea vel vomitione, vel deiectione expelli profectò est optimum, &c.* bilis atra non ita est deleterius humor, ac venenatus, vt is à quo pestis scaturit. Obiicies iterum, non cedet humor in principio expurgantibus, quia crudus? Dic: cedit quia est in motu, & non firmatus in parte, ille scilicet qui capacitate vasorum continetur, & prope membra principalia, is est qui expurgationem desiderat, minimè verò conculcatus, & firmatus in bubonibus, anthracibus, aut aliis abscessibus externis.

Ad quartum dic: medicamenta clementia, & benigna apta non esse facere illas noxas ab Hip. recitatas, quoniam quocunque tempore offerantur, securè mouent humorem ad aluum. Si verò ex commotione humoris maligni aliqua subsequantur symptomata, illa non medicamenti motui, sed humori furioso, & sua acutie ebullienti sunt attribuenda. Et licèt contra accideret, maiori vtilitate minor noxa est compensanda, vt bellè dicebat Galen. 1. *aph.*24. quoniam melior est noxa, quàm mors, 12. *meth. vlt.* quæ ex lethali humore intus relicto imminet certò. Lege quæ fusa, at eleganti oratione prosequitur Vallesius *lib.7. epid. in com. sent.77.* manifestissimis rationibus confirmans vtilissimum esse in febre publicari quæ frequentissimè accidit in peste, expurgantia medicamenta in initio exhibere.

Ad quintum dic: purgationem in principio difficilem esse, & cum grauissimis symptomatibus ob renitentiam materiæ, & motum naturæ; exercendam tamen esse ad maius periculum euitandum. Licèt autem venenata qualitas alexipharmacis, & non vacuantibus refrænetur, tamen vt illas operationes suas exercere queant, & ad cor penetrare possint, necesse est prius totum corpus exinanire à vitiosis succis, quibus aura venefica tenaciter adhærescit. Quapropter alexiteria cùm vim veneni refringant, & per sudorem, cutaneásque excretiones detrudant venenosum succum, quomodo præstare poterunt, quin prius reserentur meatus, & viæ pharmacorum ope deobstruantur, sudorifica autem non esse assumenda priusquàm totum corpus vacuatum sit, docuit Galen. 8. *meth.4.* & 11. *meth.9.* & 10.

Ad sextum dic; in peste in initio vires non esse ita deiectas, vt lenium expurgantium vim ferre nequeant, licèt enim omnis æger debilis sit, ex Galen. 1. *crif.9.* &

 cuilibet

cuilibet vacuationi annexus sit casus virtutis; tamen nos supponimus eas esse firmas; quare melius est aliquid cum periculo tentare, quàm spe omni adempta ægrum certò perire. Quod si virtus sit ita debilis vt ferendo pharmaco sit insufficiens, tunc clysteribus pugnandum. Celsus medicamenta ægris, & sanis interdicens, de vomitoriis fortibus, & violentis de quibus eo loco agit est intelligendus, quæ periculosa sunt; calefaciunt, vires debilitant, & commouendo humores sursum contra innatam grauitatem suam, cor, cæterásque partes spiritales lancinant, & concutiunt, quo pacto hæc solùm coacta necessitate admittenda, sicut & illa quæ valenter per aluum euacuant, à quibus periculosa symptomata emanant. De vtrisque explicandus Plato *ad finem dialogi de naturæ*, dum inquit: *tertia motionis species aliquando iis quos vehemens cogit necessitas, vtilis, aliter verò nullo modo ei qui mentem habeat suscipienda Medicorum illa purgatio est, quæ pharmacis fit, morbi enim, nisi qui magna habent pericula, pharmacis irritandi non sunt.*

Ad septimum dic: Alui fluxus tempore Hip. in pestilenti statu contingentes, à medicamento purgante nos deterrere non debent, quod symptoma rarò in initio pestis euenire solet, quod si præsens sit, aut immineat, à medicamento supersedendum, si absit, exhibendum, hoc enim cùm lene sit, non proritat fluxum immodicum, aut colliquat carnem. Insuper plures fluxu illo excitato periere, quoniam natura irritata, onus deponere tentabat, sed oppressa succubuit.

Ad octauum dic: purgationem in peste non esse exercendam ratione causæ coniunctæ, hoc est tumorum, & inflammationum in cute apparentium, sed antecedentis; nam hæc si in corpore remaneat, & clementi pharmaco non excernatur, periculosissima mala efficere potest, neque Hip. præcipiens ibi solùm turgentes humores citra coctionem esse expurgandos, excepit vrgentes, venenosos, & alios qui ita copia increscunt, vt timor sit ne possint deinceps procedente morbo deuinci: quamuis autem ex ipsius Aphorismi vi, & figura solùm turgentiam excipiat, in aliis quas citauimus sententiis aliud pronunciauit. Quare crudi humores vrgente necessitate in principio aliquando sunt expurgandi: nam vel ipsa natura hoc ita esse exequendum commonuit, quę ægros peripneumonia oppressos, humore existente crudo excitatis abscessibus in cruribus, liberare solet. sic enim ait. Hip. *lib. 2. prog. 67. omnes autem abscessus qui fiunt in cruribus, in pulmoniis vehementibus, ac periculosis vtiles sunt. Optimi verò qui fiunt sputo iam in pus mutato, &c.* Licèt enim iudicatio hæc non sit optima quia non liberatur omnino æger, tamen est bona, quia saltem à pulmonia liberabitur, vt eruditè notarunt Henricus Celhar, & Christoph. à Vega *in com.*

Ad nonum dic, Falsum est, & à recta medendi methodo alienum quod *citato loco* affirmauit Pereda, omnes ferè in peste emortuos fuisse, quibus pharmacum expurgans fuit oblatum, quum contrarium quotidiana demonstret experientia, decretis Galeni, & Hippocratis *loc. cit.* consona valdè. Licèt enim natura expulerit humorem ad cutem, plurima tamen eius pars remansit in venis adhuc feruens, atque ebulliens, quia illa in principio excernit irritata, sarcinam à se expellere satagens, quo pacto iuuanda est, & deoneranda, vt promptiùs expellat ad extra. Neque timeas retrocessum humoris impacti in cute ad internas sedes, vt supra docuimus, plerumque verò in iis insufficiens est symptomaticus motus naturæ ad externa, illegitimè in principio factus, proinde cæteras curatiuas indicationes obumbrare non potest, vt illi falsò sibi persuadent. Si autem natura non expulit humorem, licèt crudus sit, expurgari debet, vt supra latè probauimus.

Ad vltimum dic: multoties purgationem in peste nocere, quando ipsa sæua ac immanis est, tum quia in morbo lethali prorsus nulla remedia prosunt: Nam vt inquit Galenus *lib. 3. de præsag. ex pulsib. cap. 4.* Quod remedium excogitari potest vbi putredo cor occupauerit? tum quia in illa euacuantia non iuuant, quum febris hectica immaterialis veluti sit, quæ restaurantibus, & cardiacis oppugnari debet, vt *cit. loc.* Fernelius docuit. Vtrùm autem hectica pestilens sit constituenda cum Galeno, & ea ex solida cordis substantia putrefacta, an ex humoribus in sinibus cordis contentis originem ducat debacchantur inter se Septalius doctissimus *lib. 1. de pest. cap. 22.* & clarissimus Trincauellius *tract. de feb. pestilenti. Et nos in praxi historiarum, tomo de febribus, cap. de curat. febris hecticæ disceptabimus.*

HISTORIA XLIX. GALENI, De peste.

Theriacæ ad pestis tum præseruationem, tum curationem vis mirabilis.

* *Deprehensáque est mihi sola in pestilenti cōstitutione languentibus posse succurrere: cùm nullum aliud præsidium tā magno malo ac ipsa resistere valeat: nec immeritò, quum pestis ipsa seu fera quadam venenata non paucos aliquot miserè perdat: verùm totas ciuitates depascatur: immutat enim aërem malo quodā modo, vt homines interficiat, qui cùm respirare non possint, contagiū miseri euadere nequeunt: attrahunt enim ipsi * aërem infectū, tanquā præsentaneum aliquod venenum. Quocirca summis laudibus prósequor admirandum Hippocratē qui pestē illā ex Æthyopia ad Græcos venientem non alio præsidio repulit quàm aërem purum faciendo, ne ab hominibus qualis tunc erat infectus hauriretur. Præcepit itaque vt per totam ciuitatem ignis accenderetur, qui non solùm è simplici materia constaret, sed bene olentes coronas, & flores haberet: talia siquidem ignibus alimenta subministrare cōsuluit, & vt vnguenta quàm pinguissima infunderēt, & id genus alia bonū odorē fundentia, vt hoc pacto ciues aërē purū spirātes ab imminenti lue tuti forent. Ad istū modū, & theriaca, tanquā ignis quidam purificās & ipsa esset, illos quidem qui adhuc sani illam biberunt, non permittere vt pestilentia prorsus capiantur, illos autem qui iam ægrotassent, sanare posse, tum aëris inspiratu malignitatem commutando, tum corporis temperaturam corrumpi non sinendo, &c. Galenus* lib. de theriac. ad Pison. cap. 16.

PARAPHRASIS.

Duplicem historiam hoc loco describit Galenus, vtramque memorabilem. Prima theriacæ admirandam contra pestem facultatem proponit. In secunda narrat artificium, cuius vi, & beneficio summus vir Hippocrates pestem illam sæuam, ac maximam, aëre puriori reddito depulerit. A prima sumamus exordium. De nomine theriacæ conueniunt omnes quod dicatur à thyro, quod vocabulum Græcè significat viperam, conficitur enim illa ex carne viperina. Hoc tamen in loco non est silendus error Galeoti Martij, qui *lib. 3. de promiscua disciplina*, theriacā denominari à verbo τηρεω, i. [*Seruo*] asseuerat: vnde & theriaca quasi seruatrix, sicut Sotera medicamen appellatum, propter salutem quam affert: & ideò reprehendens Auicēnam, & Conciliatorem corrumpit textum illum Plinij eo loco [*fiunt pastilli ex viperis*,] qui theriaci dicuntur, id est seruatrices: sed ne ab omnibus codicibus nouis, & vetustis auferamus literam H. ex voce theriaca, vt fiat teriaca vni Galeoto vnum opponamus Galenum *lib. de theriac. ad Pison. cap. 1.* docentem nomen theriacæ ab eo acceptum quia viperas ad medicamentum adiunxerit, non solùm quod morsibus serpentum valdè proficeret. Ignorauit deinde Arabum linguam, Arabis Auicennæ studiosus homo: nam ex Græca voce deducta thyron, Arabibus est vipera.

Quomodo, inquit Galeotus appellatur theriaca Diatesseron, cui nulla viperæ, aut serpentis admixtio? Ita est sanè; eam enim incisam lapide versibus in limine Æsculapij narrat Plinius *lib. 20. cap. vlt.* & ex quibus cōficiatur docet: nec verbulum quidem de vipera, aut vlla venenata bestia, immò nullius animantis carne, ea magnus vtebatur Antiochus aduersus omnia venena: & Mithridatis compo-

compositio qua magnus ille rex Ponti vtebatur quotidie, A vt idem narrat *lib.23.cap.8.* cõstans videlicet duabus nucibus siccis, ficubus totidem, nucis foliis viginti, simul tritis addito grano salis, quam si ieiunus sumat, ab omni veneno illo die tutus euadet, theriaca tamen appellantur, quia pollent contra venena, denominatione sumpta ab iis animantibus quæ venenum inspergunt, aut morsu, aut tactu, aut ratione alia, licèt ipsorum animãtium carnibus non constent, quare sapiẽter Ioan. Brodæus *lib.2.epigram. tit.43.* theriaca definit antidota quæ venenorum maleficiis aduersantur. Eandem ob causam Plinius *lib.14.cap.18.* Vitem apud Thasios vocat theriacem, quod eius & vinum, & vua contra serpentium ictus medeatur; quod & Palladius habet *lib.3.* & rationem eius cõficiendæ docet, si antidotus videlicet radicibus vitis infundatur, & fusiùs *in Geop.lib.1.& 2.Florentinus*, vt iam non natiua sit ei B viti vis aduersus venena quod tamen credit, & vt prodigiosum commemorat Plinius, sed arte inducta, vt hi posteriores indicant, & Cælius *lib.6.lect.antiq.16.* vidit nomen theriacæ etiam ad præsentanea remedia quæ non fiunt ex viperis transferri, quod & aduertit Marius Grapaldus *lib.1.de partib.cap.2.*

Magnam eius esse potentiam, & admirabilem aduersus venena omnia potestatem, & tum sanis pro præseruatione tum ægris pro curatione efficacissimas habere dotes diximus *lib.1. in com. hist.27.* eius benè confectæ mirabilia commemorat Mathiolus *lib.6.in cap.40.* nam quæ adulterinis medicamentis deprauatur, quia legitima non est, hoc est, lege & methodo medica composita euentus infelices habet, vt idem notat *lib.1.in com.cap.59. Dioscorid.* Nec omittendum quod Galenus scripsit *lib.1.c.1.de anti.* C deprauari compositionem medicamentorum, theriacæ potissimum antidoti præsentissimæ, tum quod qui remedium præstant aliis petentibus de industria corrumpunt, tum quod alij libros deturpant vna litera in aliam facilè traducta, quæ ratio valet in numeris præcipuè qui per notas characterum alphabeti describuntur, facilis enim est transitus ex v. in x. vel n. & contra ex o. in e. & 1. ex quo laudat Andromachum quod de theriaca scripserit versibus, & Democratem qui de omni re medica: sic enim veteratores non possunt medicamenta præuertere: id quod vidi postea adnotatum à Fernelio, immò seruatum, quod hanc maximè compositionem fuerit sequutus, vt scribit Gulielmus Plantius *in Scholiis in 7. meth.med. lib. ipsius*, quia neque numerus, neque pondus facilè mutari potest.

Sed durum tibi videbitur, quod notauit Galenus *lib.* D *de theriac.ad Pison. cap.6.* cur huic antidoto viperas potiùs admiscuerint Medici, quàm alios serpentes? Respondet, illis minùs tabificam esse vim quàm aliis serpentibus: nam & Plinius scripsit *lib. 29.c.6.* vsum esse viperarum in cibo, & nos ex varis auctoribus notauimus *lib. 1.in com. hist.vlt.* quod si ita est, cur *venenatorum animal nullum morsos à vipera attingit, aut lædit*? tantúmne homini à vipera demorso alia venenata honorem deferunt? aut tam acre est, & pestilens venenum viperæ in corpus hominis diffusum? Qualis autem sit serpens vipera *sequenti libro in com.hist.1.* enucleabimus.

Plurima esse antidota preciosa aduersus pestiferam luem ab omnibus est concessum, quorum descriptionem latè proponemus *in praxi historiarum.* Hæc ex plurimis componuntur alexipharmacis, & alexiteriis medicamen- E tis, seu vt ita dicam belzaarticis, quæ ita vocantur quia mutua inimicitia, atque repugnantia, immò cæca quadam, & occulta qualitate veneno resistunt, & reluctantur, & antipathia certa illius efficaces vires infrænant, & retundunt: quin certa dantur aliqua, quæ peculiari dote, & certò veneno aduersantur. Hæc ex Gal. *5 simpl.18.* antidota propriè dicuntur, quæ ore sumpta internis venenis resistunt, quæ scilicet proprietate, & familiaritate occulta aduersus venenosos affectus, cuiúsque generis venena, lethales serpentum, aliorúmque virulentorum animalium morsus mirabiliter opitulantur, quorum alia veneni virus eicurant & domant, alia è corpore venenum expellunt, extrahunt, & euocant.

Verùm miraberis quomodo fieri possit vt alexiterium medicamentum tam paruo temporis spatio in tam parua quantitate assumptum, possit veneni vim per totum corpus diffusam deuincere? Dic quod alexipharmaca occulta proprietate agunt, & sic instar lucis solis per aërem diffusæ sine solis substantia spiritali actione citissimè salutarem suam vim corpori communicant, & inter transeundum veneni vires oppugnant, quare partes hac benefica aura recreatæ, & munitæ venenosos humores extra corpus per varias corporis regiones expellunt.

Has benignas opes inter cætera, eminentiori quodam iuuandi modo præstat theriaca Andromachi senioris, iucunda, serena, & tranquilla, quod a graui perturbatione, anxietudine, & languoribus oppressos, in tranquillitatis, & hilaritatis portum securos deferat. Hæc è regione cordis, temporibus, carpis illita, aut ore sumpta, intermortuum calorem ab aura venenata concussum, & penè extinctum refocillat, & instaurat, partes principes tuetur, venenum debellat, & citissimè ad partes externas detrudit, putredinem arcet, obstructiones aufert, quia humores dissoluit, glutinosa abstergit, lenta incidit, concoquit crassos succos, actiones robustiores reddit, denique nihil est in febre noxium pestilenti, cui vsus theriacæ non succurrat. Neque timeas febrem quæ in peste, pestiferísque febribus est sæpe valdè intensa: Nam in rabie in qua adest cum febre vrente sitis inextinguibilis eam concedit Galenus *1. de antidot.16.* subscribit Paulus *lib. 7. cap.11.* immò commorsis à Dypsade *lib. de theriac. ad Pison. 14.* cùm Dypsadis morsum æstus ingens comitetur, ex ipso *lib.de theriac. ad Pison. 16.* & deliriis phreniticorum, ex ipso *lib.de theriac.ad Pison.cap.8.& 18.* & ita Andromachus commendat eam in morbo regio, & cholera morbo, vt refert Gal. *lib.de theriac.ad Pison cap. 13.* & licet febri videatur nocere, malignam tamen qualitatem corrumpit, & sic maior est vtilitas noxa.

Neque rursùs timeas calorem theriacæ, quum ea ad vltimum caliditatis gradum non perueniat, licèt enim viperina caro exiccet apud Gal. *11. simpl.* quæ in eius compositionem ingreditur, & multa medicamenta calida superent in qualitate & quantitate frigida, tamen hæc in magna copia ingrediuntur vt rosa, acacia, terra lemnia, præsertim verò succus papaueris, siue opium, quod refrigerat in extremo ad quartum gradum, & in pondere drachmarum viginti quatuor est repositum, quare ex tanta quantitate ingredientium frigidorum necesse est vt remittatur calor in tertio gradu calefacientium, & ad secundum redigatur fermentata theriaca, & coctionem adepta, quod assequitur anno quinto, sexto, septimo, duodecimo, ita firmat Auic. *lib.de viribus cordis, tract.2. cap.4.* quo loco, de vsu, & vi theriacæ agens eximiè, eam non excedere finem secundi gradus, aut principium tertij asseuerat: licèt autem hoc ita sit, præstabit tamen eam in vehementi febre, calido cœli statu, regione æstuosa, temperamento frigidis permiscere, vt acido citri, limonum, conserua rosacea, aut violacea: contra verò offeretur impermixta, si febris mitis sit, materia crassa, ichores frigidi, quibus venenum pestilens inhæret, adsint comatosi affectus, tempus sit frigidum, ætas senilis, & alia adsint quæ copiam crudorum succorum ostendunt manifestè.

Ad secundam historiã accedamus. Aëris summam esse necessitatem pro refrigerando corde, nullus ignorat: nam tandiu viuimus, quandiu aërem per inspirationem haurimus, & ideò viuentem non respirare, nec respirantem non viuere est impossibile, vt notauit Galenus *lib. 6. de vsu part.cap.5.* aër enim vocis, & imaginum quæ in sensus feruntur vehiculum est, vtilem, ac salubrem spiritum præbens animalibus, eiúsque inspiratione ita natiuus calor indiget, vt ea inhibita confestim oppressus intereat, quare Auic. *2.1.doct.2.cap.2.* dixit, aërem nostrorum corporum veluti pabulum esse. & Galenus *lib.9. meth.4.* sine ambiente nos aëre neque morbum vllum solui posse, neque sanitatem constare asseuerat, quin neque ipse ignis sine aëre durare potest.

Infimam aëris regionem, aquæ, & terræ vicinia alterari, ac vaporibus inde eleuatis permisceri, solaribúsque radiis reflexis calefieri, nullus Philosophorum negauit vnquam, quare

quare Auicen. 2.1. *doct.* 2. *cap.* 9. cùm dixisset esse putrefa-A ctionem quæ accidit aëri, puttedini restagnantis, & fœtidæ aquæ non absimilem, subdit; *nos enim cùm aërem dicimus, nolumus intelligere aërem simplicem, purum, quippe eiusmodi non est aer qui nos circundat*, etsi fortè inuentus fuerit purus, erit alius ab isto putrescibili: & paulò infrà ait. *Aër hic noster est corpus commixtum ex aëre puro simplici, & partibus aqueis vaporosis, & partibus terreis eleuatis in fumo, & puluere, & partibus igneis. In suprema aëris regione, etiam simplicem & elementarem aërem non esse purum, immò à cœli motu disgregatum assiduè rarescere, & à variis cœli, astrorúmque lationibus, atque aspectibus immutari, certum est*: Nam astra mediante aëre communi illa calefaciendi facultate, & in gignendis morbis, & in restituenda sanitate plurimum posse, vel ipse Hippocrates *lib. de aëre, aq. & loc. num.* 1. confirmat, qui morbos futuros ex siderum aspectu, & ortu, & canis Arcturi, & Pleiadum occasu præcognoscendos esse asseuerat, & ipse quoque non inficiatur Auicenna *part.* 1. *cantic. tract.* 2. *cap.* 104. & præter hanc communem causam, quam calefactionem Philosophi vocant, peculiarem quandam, & obscuram aëri vim ab astris inesse non negauit Ptolomæus *in centiloq. enunciat.* 69. & *lib. Apotelesmatum* 3.

Quid dicã de media aëris regione quæ alterabilis est, vt *lib.* 1. *meteor. cap.* 12. Aristoteles sentit, quæ pura, ac simplex non est, in qua mixta imperfecta gignuntur, & interdum etiam perfecta, vt ranæ, & monstrosa quædam animalia, quibus Iouem pluere antiqui dicebant: sed nec eum, qui ad polos propinquat, aërem, aut inter circulos Arcticum, & Antarcticum esse purum verum est: cùm enim illic elementa frigida, terra nimirum, & aqua, absentia solis, aut longo à perpendicularibus eius radiis recessu magis incalescant, & suas vires intensius exerant, necesse est, vt aërem illum nimis frigefaciant, vt ex plurium mente virorum probant Conimbricenses *in com. lib. in lib. meteor. tract.* 1. *cap.* 2. *ad fin.*

Adde cunctas ab exhalationibus, atque vaporibus eleuatis à terra, & aqua, & ab iis quæ per ipsum aërem deferuntur, alterari, cuiusmodi sunt grandines, pluuiæ, pruinæ, ventorum varia genera, nubes, tonitrua, fulgura, hiatus, ardores, stellæ currentes, voragines, necnon ab iis quæ oculis nostris conspicua sunt, vt iris, halo, area, virga, quæ aërem impurum reddunt.

Neque ob hæc existimes in aëre necessario semper adesse intensam putredinem secundùm substantiam ex causis euidentibus, quia multoties nullæ apparent: nam si aër D semper esset corruptus, ferè cuncti eo vtentes occumberent. Multoties enim aër inficitur aliqua mala qualitate cœlitus demissa, & cometis, & luminarium deliquiis, quæ potens est eos afficere qui morbosum habent apparatum, cæteros minimè. Cæterùm de efficacia effectuum deliquiorum solis, plurima assidua nos docet experientia quæ Poëta cecinit hoc modo.

Sol tibi signa dabit, solem quis dicere falsum
Audeat? Ille etiam cæcos instare tumultus,
Sepe monet; fraudémque, & operta tumescere bella,
Ille etiam extincto, miseratus Cesare Romam,
Cùm caput obscura nitidum ferrugine texit;
Impiáque æternam timuerunt secula noctem.

Præterea quod prauos effectus producat in iis inferioribus solis deliquium nobis argumento sit: quoniam qui E laborantem intuentur occæcantur facilè, vt prodidit Galenus *lib.* 10. *vsu part. cap* 4. & hoc non accidere vi lucis disgregante visum, id enim magis fieret à sole non laborante, quod est falsum, ergo potiùs dicendum id fieri à prauo influxu oculos intuentes obfuscante, & offundente, & licet Auerrhoës affirmet astra non posse aliquod malum influere, sed semper operari bonum, hoc tamen intelligendum est, ita vt influxus siderum simpliciter dici possit bonus: verùm pro materiæ dispositæ varietate, saltem ex accidenti prauos interdum producere potest effectus in aëre, & iis inferioribus: vt eruditissimè probauit Vallesius *lib. de sacra Philosophia, in com. c.* 31. *in med.* cùm enim sint agentia naturalia, sunt prædita virtute immutandi, & alterãdi elemẽta, & mixta, idque operatur lumine, motu, & influentia, ex quibus humana corpora ad varias, & malignas affectiones pro varietate particularis influentiæ disponuntur. Si verò de hac re dissertationẽ longiorẽ expostulas adi Mercatũ *lib.* 7. *de feb. c.* 1. *tit. de causis pestis*, Ludouic. Septaliũ *lib.* 2. *de peste, c.* 2. & *lib.* 1. 1. *in cõ. Hip. de aër. aq. & loc. c.* 10. & præsertim Lucium Bellantium qui contra Picum Mirandulan. acerrimè decertat.

Quare cùm mundus hic inferior sit contiguus superioribus lationibus, vt inde tota virtus gubernetur, constantér asserendum est aërem alterari virtute cœlitus demissa, vt non solùm secundùm qualitates manifestas sit hominibus contrarius, verùm etiam quandoque qualitate maligna, nostris corporibus aduersa. Atque hanc in aëre posse produci tum ex cometis præcedentibus, tum ex deliquiis luminarium, & siderum errantium congressibus, B Probant latè Matthæus Zeisius *in orat. de caus. & period. pestil. febris.* Gregorius Tolosanus *lib.* 2. *de repet. c.* 7. Matthias Mechonius *lib.* 3. *chron. cap.* 26. Paulus Vvarnefridus *in annal. Sueuiæ*, Forest. *lib.* 6. *obs.* 9. quidquid contra sentiãt Iamblicus *lib. de mysteriis*, Mirandulan. *lib.* 4. *aduers. Astrologos.* Pierius *lib.* 3. *hieroglyph.* Valleriola *in appendic. loc. com. cap.* 2. de quo argumento lege eruditissimum Rodericum a Castro *lib.* 3. *de morb. mulier. part.* 2. *cap.* 3.

Proinde reiicienda prorsus est opinio Donati Antonij ab Altomari, qui *tract. de medend. febrib. pestilent. cap.* 3. asseruit, in omni pestilenti constitutione aërem putrefactũ esse, & omnino corruptum secundùm substantiam, idque semper à causis manifestis, & nullo pacto ab abditis, seu occultis cœlitus demissis. Ex iis etiam redarguenda est opinio Thomæ Iordani *tract. de peste, cap.* 3. *prope finem*, C qui nullam accidere dicit febrem pestilentem, absque aëris substantiæ corruptione.

Huius dogmatis falsitatem impugnant plura. Primum. Si in omni peste esset corruptus aër secundùm substantiam, cuncta animantia vastaret, & perimeret. Respondet vir eruditissimus sic corrumpi aërem in peste, vt à proprietate substantiæ totius sit contrarius hominibus, non ita cæteris animantibus; inane subterfugium! nam hoc occultam proprietatem, non verò manifestam putredinem quæ necessariò erit infesta cunctis animantibus, arguit. Deinde fœtidus semper esset aër, talia enim sunt omnia secundùm substantiam putrefacta, & in termino corrupta. Insuper deterior pestis est quæ sæuit hyeme, ex Gal. *lib. de libris prop. c.* 2. quo tempore aër magis denudatus est à calore putrefaciente, & corrumpente. Neque nos negamus dari posse pestilentem constitutionem ex putredine, & corruptione manifesta substantiæ aëris, quæ omnium est sæuissima.

Çùm aëris putredo insignis, sit potissima, immediata, & communissima pestilentium morborum causa, vt *in com.* latiùs patebit, atque per contactum apta sit aliis communicari, fit vt aër circunfusus res etiam inanimes, vt ligna, lapides, metalla suo contactu afficiat, & eum sanguinea animalia per inspirationem, & transpirationem attrahunt vbertim, & assiduè. Duobus autem modis permutatur, aut in qualitatibus solùm immutatus, aut substantia putrefactus, & corruptus: illo modo in calíditate, aut in frigiditate, cæterísve qualitatibus nimium excedit, quare ex diuersa temporum mutatione, morbosa subsequitur transmutatio, quo pacto in calidissimis aëris & temporum constitutionibus, aliquando in autumno pluuioso febres pestilentes vagantur, vt refert Galen. 3. *epid. sect.* 3. *com.* 57. quo pacto immodica aëris caliditas pestem antecedit, vt asserit Gal. 1. *feb.* 4. Aër enim cùm non sit purus, vt suprà ostendimus, sed sit permixtus, putrere potest, cùm putredo sit mixtorum passio. Inficitur aër ex terrorum, & putridorum vaporum admixtione, qui aërem crassiorem reddunt, & humidiorem, & eum ad concipiẽdam putredinem disponunt. Eleuantur vapores ex cadaueribus insepultis ex quibus graues, & perniciosæ expirationes aërem inficiunt. Ipsum vicinum inquinant, cloacarum, sentinarum illuuies, aut ciuitatis populosæ, aut numerosi exercitus purgamenta. Idem præstant teterrimæ exhalationes ex cœnosis locis, oleribus, herbis, plantis putrescentibus, publicis macellis pecorum fœtore intolerabili,

lerabili, coriariarum officinatum, aliis sterquiliniis, & excrementis publicarum viarum, vaporibus lini, & canabis diu in aqua maceratorum, vaporibus eleuatis perniciosis è terræ penetralibus ex sepulchretis, antris, specubus, voraginibus, aliisve subterraneis locis, ex charoneis barathris mortiferum spiritum exhalantibus apud Plin. *lib. 2. cap.* 93. & Gal. 7. *de vsu part. cap.* 8. ex terræ motu, aëre, in cubiculo incluso, ex puteis, diu, arctéque contectis, ex aquis pestilentibus quæ latent in abditis terræ, ex quarum lacunis ob terræ motum apertis exhalat perniciosissimus vapor aërem inficiens, sed à nulla re externa promptiùs inficitur, atque inquinatur aër, quam ab expiratione eorum qui peste laborant, maximè si concluso cubiculo plures contineantur. Hoc modo miseri mortales, velint, nolint, inspirando coguntur aërem venenosum, & putrilagine infectum haurire, quo modo verò hoc accidat, & an venenosus aër inspiratione, & transpiratione attrahatur, an penetret, in intimásque sese insinuet corporis partes, eásque inficiat, & inquinet, dissertare licuerat latiùs, sed quia in hac exponenda historia iam sumus longiusculi, consule doctissimum Santorellum *lib. 6. antepraxis, cap.* 16. qui allatis plurium auctorum opinionibus, hoc argumentum ex professo agitauit.

Cùm ergo solertissimus vir Hippocrates, aërem infectum, communissimam pestis causam intelligeret, qui nimium humidorum vaporum putridorum corruptione erat inquinatus, eum corrigere tentauit. Et cùm duplex sit via corrigendi aërem, altera quæ docet ne aër pestilens euadat, aut aliunde pestilens ad nos adferatur, alia, cùm pestilens iam est factus, & tunc necesse est aërem euitare, aut certè, si non possit fieri, dare operam, ne ita infectus hauriatur, hanc secundam viam elegit Hippocrates, proponens sibi aërem iam tabo inquinatum corrigere.

Quare relicta præsenti præseruatione quæ sumitur ex parte ventorum, aut ab externis causis quas laconicè supra recitauimus, vt vapores ex fœtidis, inferioribus exhalationibus eleuati, aëremque inficientes, nunc de præseruatione quæ aëri iam infecto debetur, disseremus. Quo pacto Hippocrates ad ignem accessit, conflatum ex siccissimis lignis, & odoriferis, & aliis benè olentibus coronis, & vnguentis redolentibus, quæ caliditate sua, & siccitate, odoréque suaui aërem puriorem, & suauiorem reddunt, & magis sanum: nam quicquid humiditatis excrementitiæ, & putredinosæ in se habet, in qua maligna qualitas adhærescit, aufert, & absumit, & putrentes halitus dissipat, & omnino extinguit.

Hoc modo per totam ciuitatem, immò vt par est per omnia cubicula iussit accendi ignem in hunc vsum, conflatum ex odoriferis, & siccis lignis, floribus, corticibus, vt quercu, pinu, abiete, fraxino, iunipero, lauro, larice, lentisco, cupresso, myrto, stœchade, rore marino, assa dulci, styrace, thure, myrrha, ladano, belzoino, ligno aloës, quæ aërem diuersum à pestilenti reddunt, & ad meliorem cōditionem deducunt. Quod si vrgeat æstas, in ignem iniicienda frigida sint, vt rami myrti, salicis, vitiū, rubi, vlmi, quercus, populi, santalorum genus omne, pyrorum, mali punici coroneorum, citrij mali putamina, semina coriandri, rosæ, violæ, flores sambuci, præcipuè si aceto omnia hæc priùs irrores: nam hoc nullo non tempore esse auxilium vtilissimum, ad venenum arcendum pestiferum, præstantissimi Medici rati sunt, vt Leuinus Lemnius *lib. 2. de occult. cap.* 36. Heurnius *lib. de peste, cap.* 8. Bartholom. Hubnerus *in diætetic. lib.* 10. *cap.* 3. Ioan. Hennemannus *in idea pestilenti*, Augenius *lib. 2. de pest. c.* 12. & alij. Hoc modo ex iis aromaticis in cubiculis ignis excitabitur frequens, & formulæ ciccrales, vel pastilli conficientur super prunas iniiciendi, vel fumales ignes accensis candelis ex simili materia parabuntur, quibus si addas liquidambar, styracem, lignum aloës, moschum, ambarum, zibettum, ladanum, rosas & alia, & cum tragacantho, & aqua rosacea cum cera parabuntur. Tunc enim aër redditur purus, & odoriferus, & contagionis seminaria absumuntur, suauibus enim odoribus spiritus recreari, & animam veluti hilariorem reddi, & vitam ipsam conseruari, corpúsque reddi aptum, vt ampliùs à veneno fiat immune

A testatur Plinius *lib. 7. cap.* 2. Solinus *cap.* 56. & eius interpres Salmasius vir ad miraculum vsque doctus, Ioan. Boëmius *lib. 2. de moribus gentium, cap.* 8. Franciscus Petrarcha *dialog.* 22. odores eleuantur etiam ex Caryophil. nuc. mosch dictamno, abrotan. absinth. ruta, melit. lauendul. hissop. polio, origan. saluia, ocymo, maiorana, mellisophil. serpil. Calendul. spic. mastiche. Eadem medica arte, eodem fere tempore Acron Agrigentinus, & Empedocles à Siciliæ vrbibus pestem depulit, vt notauit Plinius *lib. 7. cap. 27. & lib. 36. cap.* 26. explicat perbellè Augenius *lib. 2. de peste, cap.* 3.

Nec minima laus reddenda est Hippocrati qui efficacissimæ aëris putredini, tam contrariam, & summè aduersam apposuit, quum enim tabo est infectus aër, nullum ad putrilaginem, crassitudinem, & sordidam humiditatem B absumendam potest igne efficacius excogitari auxilium, cùm bombardarum crebras explosiones pestem arcere exemplo quodam firmauit Leuinus Lemnius *lib. 2. de occultis, cap.* 10. cùm enim pestis crudeliter exerceret. Tornacenses milites præsidiarios illius vrbis, machinas, tormentáque bellica, puluere tantùm bombardico oppleta vrbi obuertisse refert, eáque sub diei, ac noctis crepusculum explosisse, quorum sonitu violento effectum fuit, vt aëris contagio discusso, ciuitas à peste facta fuerit immunis.

Nec dubites ignem hæc, & alia multò maiora posse præstare: quoniam ignis est bellua auidissima, & inexplebilis, quæ omnia consumit, ac deuastat: furibundus, enim, & edax est illius calor, vt annuit Virgilius.

Scilicet ignis edax summa ad fastigia vento
Voluitur: exuperant flammæ, furit æstus ad auras.

C & Homerus *lib. 2. Odyssea.* ignem perniciosum vocat, ideóque Cælius affirmat *lib. 8. antiquar. lect. cap.* 35. Persas igni summos honores tribuere, non religionis gratia, sed potius formidine rei nocentissimæ, ita Medi, Sarmatæ, Macedones vt Deum coluerunt ignem, vt prodidit Clem. *lib. 1. rer. Persicar.* probant Nimphorodus *lib. de lege Barb. & Diuo*, & Menander ignem inter præcipua mala connumerat.

Ignis, & mare, & mulier, mala tria.

quam sententiam expressit Ioannes Secundus.

Quæ mala sunt hominum rebus, tria maxima scire,
Quæris? habe paucis, fœmina, flamma, fretum.

Ignis enim omnium elementorum maximè actiuus est, vt Galenus ait *lib. 1. de simpl. medic. facult. cap.* 11. immò ci-D tissimè penetrat omnia, nihilque eum potest cohibere, quum minutissimis, vt in Tim. Plato tradit, particulis cōstet: Nam raritate, leuitate, agilitate reliquis præstat, quia, vt inquit Cicero *lib. 2. de natur. Deorum, noster ignis omnium confector est, atque consumptor, & quodcumque inuasit, disturbat, & dissipat.* Hoc pluribus locis probat Aristot. naturæ solertissimus indagator, quæ consultò prætereo, quia cùm sit omnium tenuissimus, simul & calidissimus in profundum facilè permeat, comminuit, vincit, extenuat, atque transmutat, separat, & soluit; nam validissimus est, omnia in sui naturam conuertens, vt subtiliter arguit Scaliger *exercit. 20. aduersus Cardanum*, & vt nuperrimè, sic eloquentissimè explicuit omniscius Ioannes Gerardus Vossius in Academia Amstelodamensi historiarum Professor insignis, *lib. 3. de origine & progressu Idololatriæ, cap.* 7. ferè per totum.

E

QVÆSTIO XLV.

Vtrùm theriaca fermentata diuersam virtutem habeat ab actione simplicium quibus constat.

COMMENTARIVM.

D*Eprehensáque est mihi theriaca.*] Multa vellicatim de theriacæ viribus disseruimus, sed ostentat se dubium obseruatione dignum, dum mutos consalutamus magistros, præsertimque Arabum primarios, quod in publicam commoditatem excerpere satius duxi. An scilicet theriaca, & alia medicamenta arte composita habeant diuersam

diuersam actionem, & virtutem ab actione simplicium quibus constant?

Sed antequam quaestionem agitandam aggrediamur, explicandum est quid sit simplex, & compositum medicamentum. Secundò an compositio medicamentorum sit necessaria. De primò sic. Medicamentum quoddam est simplex, compositum alterum: illud dicitur, quod secundùm naturam syncerum est, hoc est nulla externa mixtione concinnatum, etsi enim verum sit, omnia propemodum medicamenta etiamsi simplicia appareant, natura tamen esse composita, & valdè diuersas obtinere facultates, vt adstringendi, aperiendi, &c. vt notauit Galenus *lib. 3. simpl.* 14. haec tamen compositio non est de qua in praesenti agimus, cùm illa intrinsecis principiis constet, nos de extrinsecis loquamur. Ergo medicamentum id simplex erit, quod natiua pollet synceritate, nec alienae substantiae consortio miscetur, cuique nulla alia res Medici opera accessit. Compositum verò erit quod ex multis simplicibus medicamẽtis, arte, & industria admixtum est. Hoc modo Galenus 4. *de sanit. tuend. cap.* 5. diatrion pipereon, aliud simplex vocat, aliud compositum. Sic dicitur oximel simplex, oxisacchara, diaprunus vocatur simplex, & compositus. Simplicia medicamenta sunt compositis priora, tempore, natura, & doctrina: Nam natura simplicia ante composita produxit, & simplicium cognitio compositorum cognitione priùs est habenda, ex Gal. 7. *sec. loc. cap.* 1. *prope fin.* Deinde compositis medicamentis is solùm vtetur, qui solùm simplicium vires nouerit, ex Gal. 8. *sec. loc. cap.* 1.

Composita medicamenta improbanda esse, solisque simplicibus in morborum curatione esse vtendum arbitrantur plures, hoc videtur astruere Plinius *lib. 22. cap. 24. & lib. 24. cap.* 1. dum sic ait. *Non fecit cerata, malagmata emplastra, collyria, antidota parens illa, ac diuina rerum artifex, officinarum hac, immò verius auaritiae commenta sunt: naturae quidem opera, absoluta, atque perfecta gignuntur.* Sed hoc Plinij placitum, est ridiculum ob causas multas: Nam si esset verum, medicamentorum compositorum nullus esset vsus, vt Galenus inquit *lib. 1. sec. gener. cap.* 3. verùm cùm plurimi morbi solis simplicibus curari nequeant, vt omnes morbi compositi curationem commodam essent adepti, idcircò compositio medicamentorum fuit necessaria: quoniam affectus simplex simplici remedio curabilis est, etsi est compositus, simplici quidem nobis, sed natura composito curatur, vt rectè notauit Sylvius *in praefat. ad lib. 3. de modo miscendi medicamenta.*

Quare triplex est compositionis ratio. Prima sumitur ex morbo, secunda ex parte affecta, tertia ex ipso medicamento: ea sanè quae fuit sumpta ex morbo, fuit propter eius magnitudinem, vt quando nullum est remedium quod illi ex proportione respondeat, tunc permiscentur medicamenta, vt debile ex permixtione fortioris validiùs euadat, & fortè mixtione remissioris, aut contrarij remittatur: vel quando morbus contrarias habet indicationes, quae à simplici medicamento perfici nequeunt, vel quia contrarias habet causas, vel affectus inter se complicati sunt.

Secunda ratio componendorum medicamentorum est sumpta ex parte affecta: nam quando longè distat vt iecur, lien, renes, aut viscus aliud, tunc miscenda sunt liquida, tenuia, quae medicamenti facultatem ad partem affectam deducant, & roborent. Eadem viarum longitudo est in causa, vt in haemoptoïca passione, viscosis, & obturantibus medicamentis, calida alia, & tenuium partium congruenti mensura misceantur, quae vasorum apertioni, ruptioni, & corrosioni sunt infestissima: *miscentur tamen distributionis eorum in corpus gratia: etenim astringentia, viscida, ac tenacia sibi ipsis viam praecludunt, quare opus habent facultate ipsis vias struente, ac praeparante.*

Postrema ratio desumitur ex ipso medicamento, quando videlicet est noxium, deleteriũ, aut amaritudinem prae se fert, aut est horridum, & insuaue; tunc enim permiscemus quae illius malitiam retundunt, aut addimus quae grato odore, aut sapore praedita sunt. Sic Hip. 2. *acut.* 11. veratro admiscet daucum, anisum, cuminum, vel aliquod

A odoriferum, nempe silphij succum. Hanc sententiam confirmans Galenus *lib. 3. sec. gener. cap.* 3. sic alloquitur, *vsum quidem pharmaci purgantis esse ostendit, sed insuauitatem eius in potu, morámque in ventriculo, condimentum requirere: multa siquidem quae bibuntur pharmaca tam sunt assumentibus insuauia, vt stomachum subuertant, vomitúmque protinus cieant: quae dum licèt paululum in ventriculo manere possint, postea tamen euomantur cùm prauas eructationes mouerint.* Hoc modo scammonio alia miscemus frigida, crassa, adstringentia, partes principes roborantia, vt illius calori, tenuitati, & dissolutioni partium principum occurramus. Sic opium, castorio, hyoschiamum, allio, caepa, semine raphani; mandragorae corticem, absinthio, & sic frigida calidis attemperamus, & deleteriam, & venenatam eorum facultatem corrigimus, admixtis iis quae malitiam

B eorum infraenare valent. Hae sunt potissimae causae ob quas compositio medicamentorum est summè necessaria, praeter alias quas ex professo proponit Auic. 5. *Canon. cap.* 1. & non siluit doctissimus Trincauellius *lib. 1. de compos. medicament. cap.* 2.

His iactis fundamentis accedamus ad quaestionem propositam in qua pro parte affirmatiua habemus Galenum *lib. 3. meth. cap.* 2. qui dum doceret methodum contraria medicamenta permiscendi, sic inquit. *Atqui, amice, in commixtis speciebus non seruatur actio sua cuiusque substantiae, sicut in vnaquaque corporis specie adsit, quod morbo curando conueniat, &c.* & *lib. de theriac. ad Pis.* 10. *in fin.* asserit, *simplicium medicamentorum virtutes non easdem manere in compositione, sed diuersam ex ipsorum confusione consurgere*, & Auic. 5. *Canon. loc. cit.* dicit medicinas compo-

C sitas duplex iudicium habere, alterum ex simplicibus, alterum ex forma compositionis, & maiorem esse vtilitatem, & virtutem in forma complexionali, quàm sit ea quae est in simplicibus, quare inquit. *Et non respicias ad illud quod dicunt Medici quod confert theriaca ad hoc propter spicam, & confert ad hoc propter myrrham, immò cõfert itaverùm illud cui intendendum, est forma eius*, & infra sic ait. *Et scias quod in theriaca plurima ex compositis perducuntur ad corruptionem, & quaedam perducuntur ad perfectionem, & operationem eius, &c.* Igitur aliam habent actionem medicamenta composita ab actione simplicium, & confirmatur, quoniam diuersos effectus producunt medicamenta composita ab effectibus simplicium, vt constat in medicamento sarcotico, theriaca, & aliis.

D Pro altera parte videtur esse Galenus *lib. 1. de antidot. cap.* 5. *in fin.* cùm ait, *medicamentorum vires easdem esse cum virtute simplicium parua interueniente differentia ex componentibus*, & *lib. de theriac. ad Pison. cap.* 16. *ante fin.* affirmat, *theriacam omnes suos effectus producere propter simplicia ex quibus fit, & maximè ob viperas.* Patet argumento hoc. Medicamenta arte composita non habent aliam formam; neque aliam virtutem praeter formas, & virtutes simplicium, ergo non possunt producere diuersos effectus: probatur antecedens, quia ars non mutat intrinsecè, & substantialiter, sed extrinsecè, & accidentaliter, vt Gal. firmat *lib. 2. de facult. natural. cap.* 2. & sequeretur; quod artificiale non distingueretur à naturali si haberet formam, quae actionis esset principium. Secundò, si diuersam formam haberet compositum à simplicibus, ex quibus componitur, vel esset actione simplicium; vel à calore

E coelesti; non actione simplicium, quia haec non sunt diuersa, non à calore coelesti, quia est causa aequiuoca, indefinita, & forma illa compositi cùm sit definita, agens determinatum requirit.

Dic ergo, medicamenta componi aut ex similibus, quę vel sunt similia in specie, & in gradu, aut componi ex his quae sunt similia in specie, & dissimilia in gradu, aut ex diuersis, & contrariis. Deinde medicamenta composita, aut sunt fermentata, & sunt illa quae facta sunt vnum secundùm formam, aut non sunt fermentata, & sunt illa quae facta sunt vnum per aggregationem, vt cumulus tritici, & lapidum, & quemadmodum panem fermentatum dicimus, quando actione fermenti, & actione coelesti acquirit quendam calorem concoquentem qui per totum permeat, cuius signum est raritas facta spongiae instar,

instar, sic quando medicamentum compositum à calore cœlesti, & simplicium, quendam calorem acquirit, qui concoquit, & permutat, & omnia in vnum redigit, tunc fermentatum dicitur.

Quapropter respondebis huic dubio hoc modo. Quando medicamentum componitur ex similibus in specie, & virtute, tunc non habet medicamentum compositum, virtutem præter virtutem simplicium, quia cùm sint omnino similia non agunt, neque patiuntur inter se, & ideò virtus neque remittitur, neque immutatur, & quamuis Galenus *lib. 3. meth. cap. 2.* damnet huiusmodi modum compositionis ex similibus, recipitur tamen à Medicis, quia etsi similia sint secundum primas qualitates, diuersa tamen sunt in facultatibus secundis, & tertiis, à quibus diuersi effectus emanant, quibus in morbis indigemus. Si tamen simplicia similia sint in specie, dissimilia tamen in gradu, composita eandem habent virtutem quam simplicia, aliquantulum tamen immutatam; nam sicuti remissum remittit intensum, sic intensum intendit remissum. Quando tamen componitur ex contrariis, virtutem retinet mediam, & compositam; modò contraria æqualia sint in virtute: Nam quando disparia sunt, retinent virtutem potentiorem.

Si verò medicamentum est fermentatum præter virtutem simplicium, retinet diuersam naturam quæ diuersos effectus producit: patet, quia post fermentationem acquirit medicamentum formam, à formis simplicium diuersam, quæ in illa corrumpuntur, & sic diuersam virtutem acquirit, quæ formam illam consequitur, sicuti in mixtis naturalibus experimur. Ex iis intelligitur locus Auic. *lib. de virib. cord. tract. 2. cap. 4.* dicens, *in medicina fermentata esse duplum virtutis*, hoc est, præter virtutem simplicium esse aliam virtutem quæ fermentationem consequitur, & deinde dicit. *Quod si tota operatio theriacæ procederet ex parte simplicium & non ex parte dispositionis quã sua complexio præbet, esset vtique recens efficacior, & vtilior fermentata, cuius contrarium tamen est: recens enim pauci iuuamenti est, &c.* Ex dictis constat quid sit respondendum ad Galenum *locis suprà citatis*, & quomodo difficilis illa ratio sit soluenda, quia statuendum est principium intrinsecum, actiuum, naturale, quod est causa fermentationis, & introductionis formæ de nouo. Consule de viribus theriacæ penès eius ætates, Ioan. Baptistam Siluaticum *lib. suo de theriaca*, qui hæc omnia diligenter prosecutus est, & eius compositionem laconicè, & doctè proposuit erudissimus Nicolaus Fontanus, Medicus præclarus *sect. 8. instit. pharmac. cap. 3.*

QVÆSTIO XLVI.

Vtrùm aër sit frigidus, aut calidus, an tam in actiuis quàm passiuis temperatus, vt contra Galenum asserunt Stoici, Peripatetici, Brauus, Carrerius, Peramatus, Carmona, Mercatus, Conimbricenses, & alij Neoterici præstantissimi.

COMMENTARIVM.

Aerem infectum.] Licèt cum medicinæ peritis hunc totum hactenus librũ simus negotiati, pergamus in his duabus quæstionibus Philosophorum scita cõtexere, in illos aciem dirigentes, quum enim communissima pestis causa, aër sit, & nos variè immutet continuò, non erit indecens Medico curaturo illius temperamentum callere ad vnguem, maximè cùm Philosophi, & Medici in hoc argumento discutiendo summoperè digladientur, quorum commentationes de hac re cùm legeris, nos compertius quidpiam in literas illis deprompsisse arbitraberis, & maximè Vallesio, qui *lib. 1. cont. cap. 3.* meam sententiam confirmat, quam ego fortioribus machinis muniam ac defendam. Quamuis autem quæstio apud antiquos Philosophos tam Stoicos, quàm Peripateticos variè sit ventilata, vt refert Galenus *lib. 2. simpl. cap. 20.* quorum alij frigidum, alij calidum affirmabant, habet tamen

A spinas, & aculeos asperrimos acutissimósque.

Seneca Stoicorum opinionem amplexus est *lib. 2. natural. quæst. cap. 10.* Cicero *lib. 2. de natur. Deor.* ita dixit. *Aër qui natura est maximè frigidus*, & statim subdit, *ipse enim oritur ex respiratione aquarum, & earum quasi vapor habẽdus.* Idem firmat Philo Iudæus *in lib. de plantat. Noë*, subscribit Galenus *lib. quod anim. mor. cap. 4. & 8 de vsu part. cap. 3.* vbi apertè Aristotelem reprehendit, qui aërem calidum statuerit, & 8. *de vsu part. cap. 1.* dixit aerem esse cerebro frigidiorem, quam opinionem validis argumentis sic confirmo.

Primò. Medium aëris intestitium semper est frigidum, sed nullum violentum est perpetuum, vt ait Arist. *lib. 1. de cœlo, cap. 3. text. 18.* ergo aër naturaliter frigidus est. Secundò. Vbi elementum magis à contrariis est seiunctum,
B & ab eorum actionibus liberatum, magis suas qualitates seruat, sed aër in sua regione media est magis à contrariis liber: Nam inferior eius pars à terra, & ab aqua alteratur, in superiori autem regione alteratur ab igne, ergo cùm media eius regio sit frigida in ea videtur aër magis naturam suam seruare, sed ibi est frigidus, ergo naturaliter frigidus est.

Tertiò. Aër per absentiam solis qui eum alterabat, redit ad frigidam naturam, ergo frigidus est. Nam ea potissimùm de causa asserimus aquam esse frigidam naturaliter, & quia tactui ita ostenditur, & quia ab igne alterata, absente igne ad suam naturam redit.

Quartò. Quando violenter flabello mouemus aërem, etiamsi æstas vigeat, & aër calore veluti excandescat, aër à nobis frigidus percipitur, nósque calentes infrigidat, sed
C motus hoc modo magis suam naturam seruat, ergo frigidus erit suapte natura. Seruare autem tunc magis naturam suam ex eo fit manifestum, quia aër per motum illum magis vnitur, pars enim aëris ad partem motu illo allisa magis iungitur, quod si aër magis iunctus est, tunc eius virtus, & qualitates fortius debebant apparere: Nam virtus vnita fortior est se ipsa dispersa, sed tunc euidentius apparet frigiditas, ergo aër frigidus est.

Quintò. Quantò magis montium cacumina sese erigunt, tantò magis in illis aër est frigidior, vt ostendunt niues ibi vel æstatis tempore concretæ: at si natura sua aër esset calidus, quantò magis montes ad illius regionem accederent, tantò magis aër illos circundans esset calidus, ac proinde montes illius calore incalescerent, niuésque liquarentur, vel ob aëris calorem in montibus nũquam apparerent, sed contrarium apparet, ergo aër frigidus est.
D
Sextò Ex primis qualitatibus nullum habemus meliorem iudicem quàm tactum, vt passim Arist. & Gal. affirmant, sed si aërem moueas quamuis tempus æstuet, semper frigidus tactu percipitur. ergo aër frigidus est. Neque instes in æstate aërem videri frigidum, quia tunc tempus æstuat, & calor vrget: Nam si aërem non moueas, caliditas potiòs, quàm frigiditas percipitur.

Septimò. Aqua aëri exposita congelatur, quod aliter contingeret si aër natura calidus esset, potiùs enim tunc liquaretur, quàm concresceret. Nec dicas cum Thoma à Veiga *lib. 1. art. medic. cap. 1.* id fieri ob vapores à septentrionali mari eleuatos, aërique mixtos: Nam ipsi vapores ab aqua salsuginosa maris eleuantur, quæ non adeò frigida est, vt hæc nostra. Præterea cùm à tam longinqua
E regione afflent, & in aëre natura calido, vt ille affirmat, recipiantur, & à calore solis eleuentur, eorum profectò frigiditas infringetur, & non ita frigidi erunt, vt aquam congelare queant, neque enim videtur quomodò tanta frigiditas eis remaneat, quum rari sint, & actionis debilis, vt aquam ad gelu perducere queant. Deinde vel isti vapores sua frigiditate congelant aquam, vel frigiditate aëris, primum, falsum est: quia illa septentrionalis aqua à qua vapores isti eleuantur, non est frigidior fontana nostra, immò calidior, quum sit salsuginosa; secundùm si asseras, iam aërem frigidum efficis, ergo, &c. Accedit quia cùm ipsi vapores præ maxima frigiditate aquam possint congelare, meritò ipsi priùs concrescent, suam à propria forma intendendo frigiditatem, ac proinde non immeritò ipsi congelati descendent grandinis instar.

Vltimò.

Vltimò. Cùm aqua aëri est exposita, & congelatur, non A semper adest ventus septentrionalis, & quamuis aliquando adsit, vapores illi non gelantur, nec in modum grandinis, aut niuis semper apparent, ergo hunc frequentissimum euentum non ex vaporibus frigidis, sed ex aëris frigidi natura, contingere est dicendum.

Octauò. Aër ex aqua, quæ natura frigida est, per solam rarefactionem fit, vt Aristot. & Cicero affirmant *2. de nat. Deor.* ergo aër natura sua frigidus est. Deinde oleum aëreum est natura sua, insidet enim aquæ, & superiùs ascendit, sed oleum quauis ex causa densatur, ergo frigidum est, ac proinde aër, cuius naturæ oleum est, frigidus erit natura.

Nonò. Aër non solùm ventilatione corpora nostra refrigerat, sed etiam respiratione attractus cordis calorem attemperat, in quacumque parte corporis nostri inclusus, B siue in intestinis, ventriculo, aut vtero vehementis frigoris sympromata excitat, quæ solùm calorificis auxiliis euanescunt, ergo aër frigidus est.

Sed hæc opinio reprobatur ab Aristotele, Philosophis, & Medicis, argumentis multis, qui aërem calidum esse enixè comprobarunt, de quorum numero sunt Ioannes Brauus doctissimus *lib. 1. de purgant. rat. c. 6.* Catmona *lib. de febre puncticulari in med.* Christoph. à Vega *lib. 1. art. med. c. 1.* Conciliator *dif. 14.* Mercatus *tom. 1. part. 1. clas. 4. quæst. 26.* Argenter. *lib. art. med. c. 8. fol. mihi* 133. Petrus de Peramato *lib. de element. cap. 11.* & primò sic. Aër generatur actione excedentis caloris, vt patet in igne cùm aquam in aërem resoluit, ergo aër natura sua calidus est. Secundò. Leuitas est comes caloris: quare quæ calefiunt, rariora redduntur, & leuiora, sed aër est leuis, ergo. Tertiò. C Nisi aër esset calidus, dissolueretur harmonia illa, & concors discordia quæ in elementari mundo ex quatuor primarum qualitatum distributione exoritur. Quartò. Essent tria elementa excellenti gradu frigida, nec ignis cum aëre, qualitate altera pugnaret, altera conueniret, ergo. Quintò. Aër in abditis terræ locis frigore corrumpitur, quod ibi nimium algens crassescit, & in aquam vertitur, ergo si à frigiditate corrumpitur, non frigidus, sed calidus erit: nam si frigidus esset, potiùs à terræ frigiditate conseruaretur, quàm corrumperetur, etenim vnumquodque conseruatur à sibi simili, & destruitur à contrario.

Sed nos vtriusque partis rationes redarguemus diligentissimè, si nostram priùs firmemus positionem. Aër neque frigiditate, neque caliditate excedit, sed potiùs in actiuis temperatus est. Hanc defendunt Thomas Garbius *lib. 1. sum. tract. 1. quæst. 2.* Vallesius *lib. 1. cont. 3.* Archangelus D Picolhominæus *in lib. Gal. de humori. fol. mihi* 32. Heurnius doctissimus *lib. 1. instit. medic. c. 3.* Patet primò. Nam auctoritas Galeni nos non cogit asserere aërem esse frigidum, negando illum habere caliditatem, quoniam tantùm aërem infrigidare, frigiditatémque habere affirmauit, quàm frigiditatem quidpiam temperatum habere potest, respectu calidi frigidum nuncupari: hoc modo cùm æstuantem cordis calorem contemperet, etsi temperatus frigidus potest vocari. Præterea Galen. *lib. quod anim. mor. cap. 4.* non pronuntiauit aërem esse frigidum, sed permixtione ignei elementi esse temperatum, etsi aliquando id asseruit, non ex propria, sed Stoïcorum mente loquutum fuisse intellige. Et licèt aërem cerebro esse frigidiorem asseueret, non inde sequitur aërem esse excellenter frigidum; cerebrum enim, & reliquæ partes quas in viuente E frigidas appellamus, actu calidæ sunt, & aëre calidiores, etiam quando æstate excandescit, quare ex Galeni sententia aër non frigidus, sed temperatus est statuendus.

Primò. Oleum, & cera aërea sunt, at hæc temperata sunt ita, vt tam frigidorum, quàm calidorum medicamentorum materia sint, quia cum quolibet medicamento, siue calido, siue frigido permixta facilè ad illorum medicamentorum naturam transeunt, ergo aër in actiuis qualitatibus temperatus est.

Secundò. Temperata dolores mulcent, sed hæc aërea sunt, ergo. Maiorem & minorem probat experientia: Nam oleum amygdalarum dulcium, & lini, dolores lenit, & aëreum, & temperatum est, ergo & aër, &c.

Tertiò. Quod æquè est ad alterutrum extremorum trasmutabile, illud vtriusque extremi æquè est expers, vel de vtroque extremo æquè participat, hac enim de causa symmetra, & temperata corpora sunt ad mutationes contrarias aptiora, ex Aristot. *5. probl. 22.* Sed aër facillimè, & ex quacumque causa, nunc ad frigiditatem, nunc ad caliditem vergit, ergo aër natura temperatus est. Sed firmissima hæc ratio apud aduersarios inualida videtur, dum tentur hanc facilem mutationem ex aëris tenuitate emanare, nam tenuis essentiæ corpora facilè perpetiuntur, & promptè incalescunt, & refrigerantur, idem affirmant Auicen. *2. 1. doct. 2. sum. 1. c. 23.* & Auer. *1. part. cantic. com. 100. & 109.* Huic obiectioni responde Galenum, Auic. & citatos auctores de rebus eiusdem naturæ esse intelligendos: non enim vapor opij faciliùs incalescit, quàm granum piperis, nec ignis, qui tenuior multò est aqua, faciliùs alteratur, quàm aqua, nam sui caloris est tenacissimus, & inter cætera elementa efficacissimus: hæc enim diuersæ naturæ sunt: quoniam si aquam cum aqua conferas, tenuior aqua faciliùs alterabitur, quàm crassior, hæc namque eiusdem naturæ sunt, quæ omnia, vt cætera bellè explicat *loc. cit. Vallesius.*

Vltimò. Aër propter nos creatus est, eius vsu caloris nostri symmetria seruatur, eius interuentu viuimus, ergo ad hos vsus tam necessarios debuit esse temperatus: Nam aëris qualitates excedentes morbos pariunt, & eius excedens calor, febrem concitat, & plurimi aëris caliditate suffocati sunt, & frigiditate extrema extincto vitali igne, subitò occubuere, vt in algidis, & niuosis locis quotidie hæc damna euenire experimur.

Nunc Stoïcorum argumenta soluenda. Dic: ad primum, aëris mediam regionem non esse perpetuò frigidam secundùm easdem partes vaporum facientium illam violentam frigiditatem, sed per successionem: Nam semper aliqui eorum vaporum corrumpuntur, & de nouo aliqui succedunt. Quando autem Aristoteles dixit nullum violentum esse perpetuum, intelligitur secundùm easdem partes. Solue secundò. Nullum violentum semper est perpetuum, dummodò non habeat perpetuam causam fouentem eam violentiam, at media aëris regio semper est violenter frigida, à terra enim, & aqua semper vapores ascendunt illam violentam frigiditatem fouentes.

Ad secundum dic: mediam aëris regionem etsi per se & ratione loci sit à contrariis magis libera, quàm reliquæ aëris regiones, tamen per accidens à contrariis esse magis occursatam, nempe à vaporibus per radios solares è terra in mediam illam regionem deuectis: quamuis enim hæc infima aëris regio, aquæ, & terræ propinquior sit, tamen ob caliditatem in ea genitam à reflexione radiorum solis, à contrariis est magis libera: caliditate enim illa vapores è terra, & aqua eleuati absumuntur, & aërem hunc nostrum non ita infrigidant, sed cum parum ibi morentur, statim à solis radiis in mediam regionem eleuantur, ad quam nec caliditas solis, nec radij ipsius reflexi non accedunt, quare cùm vapores non dissipentur, iccircò media aëris regio frigidior existit.

Ad tertium dic, quod aër per absentiam solis refrigeratur, quia tunc eleuantur è terra, & aqua vapores qui aërem alterant, & cùm à solis calore non calescant, neque absumantur, & ibi vsque ad solis reditum persistant, aërem ad suam frigidam naturam reducunt, aqua autem quæ fuit calefacta, non à re extranea, vt aëre, & vaporibus infrigidatur iterum, sed à propria forma ad suam naturam redit, quare multo maior ratio est in aqua, quàm in aëre.

Ad quartũ dic; non reprobata hac in re opinione Arist. *5. probl. 34.* & Alex. *5. probl. q. 3.* aërem motum flabello nos non infrigidare, quia ipse magis vniatur, sed quia vapores aquei, & terrei qui frigidi sunt, ei immixti ventilatione vniuntur, & per vnionem fortiùs naturam suam, quæ frigida est, tuentur, ac proinde magis nos refrigerare valent.

Ad quintum dic: quod cùm medium aëris interstitium sit frigidum, ideò montes illi viciniores esse frigidissimos. Ad sextum patet responsio ex dictis: Nam aër vaporibus frigidis immixtus, dum manu mouetur, tactui ea de causa frigidus apparet.

Ad septimũ dic. Aqua in fonte, vel mari contenta habet multos vapores calidos sibi adiunctos: quia è sinu terræ scaturit, quæ habet calidos vapores à sole genitos, qui in ea derelicti non solùm terram calefaciunt, sed etiã aquam, quæ terræ quasi immixta est, ad calorem ducunt, terra enim cùm tenacissima sit, retineátque vehementer qualitates sibi à natura, sole, vel quacumque alia causa semel impressas, illos calidos vapores exhalare non sinit. Adde sub terra multos ac ingentes latere ignes, qui aquas quæ à terræ cauernis erumpunt calefaciunt. Ab aqua ergo quæ à fonte extrahitur, vapores illi calidi exhalant, & cùm aliis de nouo non foueatur, & ob aëris frigidam constitutionem, non propriam, sed adscititiam ipsa aqua frigida manet, & à propria forma ita intenditur; quousque remanentibus partibus crassis concrescit.

Ad octauum dic: non inde sequi aërem esse frigidum, quia fit ab aqua vi caloris rarefacta, nam calore ignis aquæ qualitates corrumpuntur, & in aëre genito ex aqua non manent. Ad nonum dic. Oleum in hyeme crassescere non quod natura frigidum sit, sed quia temperatum est, & facilè ad quoduis extremum ducitur: insuper quia præter naturalem suam constitutionem frigore correptum, eius calore intereunte corrumpitur, & in eum modum densatur, vt firmat Arist. 4. *meteor.* 7. & *lib.* 2. *de generat. cap.* 2. de quo argumento lege Vicomercatum *in com. cit. loc. Arist.* Ad vltimum ex dictis solutio patet, nam aër non infrigidat nos nisi alteratus: deinde quia etsi temperatus sit, nostri caloris respectu frigidus potest vocari, nos enim dum viuimus, aëre multò sumus calidiores, etiam in æstate, ideóque nos potest infrigidare.

His solutis ad Peripateticorum rationes dissoluendas accedamus. Ad primam dic: non omnia quæ generantur à calore, esse calida, vt patet in cicuta, & opio. Accedit quod vapores illi ex aqua geniti non sunt aër, sed potiùs statim vbi in supremam regionem sunt eleuati, in imbres niues, & grandines conuertuntur. Ad secundum dic: quod leuitas non est comes caloris, sed potiùs raritatis. Deinde non omnia quæ calefiunt, rariora euadunt, immò aliqua incrassantur, vt patet in saccharo, melle, & aliis, in quibus resolutis à calore partibus tenuioribus, cocta, crassiora euadunt.

Ad tertiam dic: illam concordem discordiam, illámque harmoniam necessariam non esse, neque rationibus physicis inuentam: & quamuis inter elementa dari harmoniam concedamus, hanc non in elementorum qualitatibus primis consistere, sed potiùs in modo substantiæ asserimus: quoniam in vnoquoque elementorum, vt ait Plato *in Tymæ.* alia est conuenientia, quàm hisce verbis describit. *Oportet autem considerare in vnoquoque elemento tria, nẽpe substantiam, virtutem, actionem, vt v.g. ignis, substantia leuis, virtute actiuus, actione mobilis, aër, leuis obtusus, mobilis, aqua grauis, obtusa, mobilis, terra grauis, obtusa, immobilis.* Quo pacto conueniunt: Nam aër conuenit cum igne, leuitate, vt mobilitate, aqua cùm aëre, obtusione, & mobilitate, terra cum aqua, eadem obtusione, & grauitate.

Ad quartam dic: superfluum esse illam elementorum pugnam statuere. Ad illud verò de conuenientia ignis, & aëris ex proximè dictis solutio patet. Quod verò non sint tria elementa in supremo gradu frigida, patet apertè, nam aër non est frigidus, sed temperatus. Ad vltimum dic: aërem non esse frigidum, sed temperatum: quare facilè ad quoduis extremum ducitur: maximè quia terræ frigiditate eius calor corrumpitur & terream frigiditatem acquirit, à qua alteratus, & in spissitudinem ductus in aquam migrat. Ad vltimam dic aëra non esse calida, sed temperata.

Sed prosequentes cœptam de aëris temperamento tractationem, in actiuis qualitatibus & aliam de eius temperamento in passiuis inquiramus. Aërem autem non esse summè humidum, sed temperatum probari potest primò. Nullum habemus meliorem, & certiorem de primis qualitatibus iudicem, quàm tactum, at nullam humiditatem percipit tactus in aëre ergo aër non est humidus. Si neges maiorem, confirmabo hoc modo, quoniam nullus sensus benè dispositus obiecto debitè approximato potest falli circa proprium sensibile. Præterea Aristoteles tactu vtitur

A ad primas qualitates indagandas, elementis enim has qualitates inesse nullo alio euidentiori argumento demonstrat, quam sensu tactus: Sensus enim nunquam fallitur circa proprium obiectum, si non sit impedimentum tam ex parte organi, quàm obiecti, vt affirmat Aristot. quem sequitur Tullius *in Academicis quæstionibus*, subscribunt Mirandul. *lib.* 2. *de examine vanitatis*, Magnus Albertus *tract.* 3. *c.* 5. Apollinaris *quæst.* 13. probant Conimbricenses *in lib.* 1. *Arist. de anima, c.* 6. *quæst.* 6. *art.* 2. *assert.* 2. & Lucretius *lib.* 1. quem citat Fernelius *lib.* 3. *de temper. c.* 5.

Quid referemus enim, quid nobis certius ipsis
Sensibus esse potest, quo vera, ac falsa notemus?

Quoniã sensus optimè dispositus apprehendit rem vt ipsi in specie repræsentatur, species verò talis est, quale obiectum ipsum in se, quum naturalis eius imago sit; quò fit, B vt sensio respondeat speciei, species rei cognitæ, sicque nullus deceptionis locus relinquitur, modò sensus benè disponatur, & obiectum sit proportionatum. Nec obstat obiectio Conimbricensium *loc. suprà cit.* qui asserunt posse errare sensum quum sensibile ita apprehendit, ac si haberet in se aliquam qualitatem, quam non habet, & ponunt exemplum in gustu, cuius instrumenta, nempe palatum, & lingua bile occupantur, tunc enim asserunt percipere gustum amarorem in cibo ob bilis portionem qua sunt delibuta, cùm re vera cibus amarus non sit, sed licèt putent concludere, non tamen euincunt: Nam in proposito exemplo sensus non est benè dispositus, quum sit intemperatus: neque enim hoc erat necessarium argumentis comprobare: qui enim à sensibus certitudinem abstulerit, abrogabit etiam omnem in scientiis certitudinem, vt elegan-C ter asserit Fernelius *loc. suprà cit.* qui sequentibus Lucretij carminibus id confirmat.

Inuenies primis ab sensibus esse creatam
Notitiam veri, neque sensibus posse refelli
Qui nisi sint veri, ratio quoque falsa sit omnis.

quod eo loco Fernelius alio eiusdem auctoris poëmata etiam comprobat.

Secundò. Ideò ignem dicimus summè calidum, quia summè, & vehementer calefacit, sed aër summè non humectat, ergo non est summè humidus. Obstabis aërem ob tenuitatem substantiæ non humectare tantùm, vt aqua? Dic: quod tenuiores sunt milesies radij quos emittit sol, tenuiórque, & rarior est ignis, & tamen impensè, tam radij, quàm ignis calefaciunt.

Tertiò. Quòd est summè humidũ, non potest exiccare, D sed aër suo efflatu terram, & corpora siccat, ergo, quare Auic. 1. 1. *de complexionib. cap. vlt.* aërem dicit esse siccum, ideóque mortis causam esse, & Galenus *lib. de caus. sympt. cap.* 7. aërem ambientem exiccare, & ideò famem efficere affirmat, ergo non est summè humidus.

Quartò. Si aër omnium humidissimus esset, omnium tenaciùs humiditatem retineret, sed aqua tenaciùs humiditatem retinet, quàm aër. Maior cum minori patet: nam difficiliùs humor aquæ, quàm aëris remittitur, ergo.

Quintò. Aqua tempore pluuiæ humectat aërem, at non humectaret humidum in summo, ergo Sextò. Planeta qui humidissimus censetur, nempe luna, dicitur aquæ dominari, sed si aër humidissimus esset, aëri dominaretur: ergo aër, &c. Septimò. Probatur auctoritate Galeni *lib.* 1. *de elem. cap.* 3. & 1. *simpl. cap.* 8. & 12. Albert. Magn. *tract.* 1. E *cap.* 12. Auic. 1. 1. *doct.* 2. Garb. *in sum. tract.* 1. *quæst.* 2. fauet Arist. 4. *meteor. cap.* 4. *in med.* Aëtius *tetrab.* 1. *serm.* 1. *cap.* 1. subscribit Arist. 2. *de generat. c.* 8. *text.* 48. asserentis solam ex omnibus elementis aquam optimè terminari, quod humidissimi proprium est, & *cit. meteor.* ipse edocuit firmans aquam maximè propriè dici humidam, & hoc experimento comprobatur: hectici enim potiùs balneis aquæ dulcis humectantur, quàm aëre.

Octauò. Quòd æquè ab extremis distat, æqualiter de eis participat, sed aër æqualiter distat ab extremis, quum æquè faciliter humectetur, & exiccetur, ergo temperatus in humiditate est: nam nulla percipitur in aëre humiditas, vel paruissima, nisi dum pluuiis, ac nebulis obsidetur.

Nonò. Omnia quæ in hoc mundo sunt propter homines

nes secundariò sunt creata, ita vt hic ab omnibus Philosophis, mundi finis appelletur, sed ad hominis conseruationem, & tutelam melius fuit, eum in actiuis, & passiuis esse temperatum, ergo, quoniam hic ad vitam, sanitatémque magis conducit, intemperatus verò principiis vitæ est aduersus valdè, omnia enim ad sui conseruationem similibus gaudent, calor autem naturalis in quo vita consistit, & in humido perseuerantiam habet, temperatus est, solùm enim ille est naturæ operantis instrumentum, qui proportionatus est, & commensuratus ex Gal. *lib. de inaequal. intemper. cap. 3.* ergo aër qui calori adeò inseruit debet esse temperatus, humidus enim rheumata parit, generat comitialem morbum, paralysim, dentium dolores, ergo, &c.

Decimò. Superflua esset hæc humiditas quum aqua magis humectet, & eius humiditas sufficiat. Præterea plantæ nisi aqua, vel pluuia irrigentur, ob humiditatis defectum siccescunt, non germinant, pereunt, at si aër esset humidus in summo, non exiccarentur, quia aër perpetuò plantas tangit, ac ex consequenti humectaret, sed non humectat, ergo non est humidus in summo. Nec instes aëris humiditatem non sufficere, nam plantæ, sicut nec alia mixta ad summum humiditatis gradum peruenire non possunt, sed hunc habet aër, ergo sufficit, ac superabundat eius humiditas. Insuper aër humidus pro salutis tutela non est vtilis, ex Hip. 3. *aph. 15. siccitates imbribus salubriores.*

Instant acerrimè contrariæ partis defensores in principio quæstionis citati, & præsertim Conimbricenses *com. in lib. 2. de generat. & corrupt. c. 3. quæst. 4.* qui aërem summè humidum esse contendunt. Primò. Humidum est quod facilè terminatur termino alieno, suo difficulter coërcetur, at hoc præ cæteris elementis aëri accommodatur, ergo. Secundò. Quæ humidiora sunt, effluxu aëris humidiora fiunt, vt oleum, & cera. Tertiò inductione probant: Nam summa humiditas non competit igni, alioqui cùm calor humiditate hebescat, non esset ignis, vti est, summè actuosus: non conuenit terræ, quum sit maximè compacta, & solida: non aquæ, cùm non tam facillimè terminis alienis claudatur, ergo aëri.

Sed hæc parum vrgent. Dic ad primum definitionem humiditatis non aëri, sed aquæ conuenire. De secundò illam definitionem non esse quidditatiuam, nec propriam humiditatis immò potiùs esse raritatis, & tenuitatis, ideóque faciliùs clauditur termino alieno aër, non propter humiditatem, sed propter substantiæ tenuitatem, quæ magis penetrat, & faciliùs huc, & illuc ducitur. Ad secundum, respōde minorem esse falsam, vt quotidiano experimento comprobatum est, quis enim non videt contrarium. Sic corium siccum aëri appositum, siccius euadit, aqua tamen madefactum, humidius.

Ad vltimum dic: aquæ illam humiditatem conuenire, & ad illud quod obiicitur aquam non tam faciliter claudi termino alieno, iam respondimus in superioris argumenti solutione. Ex iis patet nō rectè conciliasse Vallesium *lib. 1. cont. cap. 2.* Aristotelem cum Galeno dum affimat Galenum statuisse aquam humidissimam esse tanquam medicamentum, Aristotelem verò aërem humidissimum effecisse tanquam elementum: quia eadem ratione ignis esset siccior terra, & terra igni, ignis tanquam medicamentum, terra tanquam elementum. Deinde medicamenta non alia de causa qualitatibus præcellunt, nisi quia elementa eas qualitates habentia in illis medicamentis exuperant, & non nisi ratione elementorum talia dicuntur: Sed si ratione elementorum imprimunt qualitates suas, suósque effectus fortiores producunt, elementa profectò magis suas qualitates imprimunt: Nam propter quod & vnumquodque tale, & illud magis, sed propter elementa humectant medicamenta, ergo elementum magis humectabit, quàm medicamentum, si id vt elementum, siue vt medicamentum sumas, semper aqua plus humectabit. Ergo aër tam in actiuis, quàm in passiuis temperatus est, quum in medio sit extremorum, medium autem temperatum est, vnde illud.

Cum media semper gaudebam ludere forma,
Maior enim mediis gratia rebus inest.

A & illud Martialis.

Illud quod medium est, atque inter vtrumque probatur,
Nec volo quod cruciat, nec volo quod satiat.

QVÆSTIO XLVII.

Vtrùm solus aër, an cetera elementa pestem generent, vt contra Hippocratem, & Galenum Septalius, & Valleriola aßeuerant.

Aerem infectum.] Elementa omnia posse esse potissimam causam pestis, videtur à ratione alienum: indecens enim erat ea quæ ad hominis mixtionem concurrunt, putredinis causis esse obnoxia, & ad producendam pestem paratissima, homo enim finis huius mundi censetur, vt post Platonem asseruit Arist. 1. *Politicor. cap. 5.* quia B spectabilem hunc mundum hominis gratia procreauit, tum quia homo iure insitæ nobilitatis, & eminentioris formæ prærogatiua, totam corpoream naturam ad se conuocat: est enim naturæ lege comparatum, vt quæ inferioris notæ sunt, ad præstantiora, si eis præsertim aliquo modo vsui esse possint, referantur. Quo pacto forma eleméti, quæ omnium despicatissima est, ad formam corporis mixti proximius accedit, hæc, ad vegetatricem, hæc, ad sensus compotem, hæc denique ad animam rationalem, quæ omnium formarum numeros, & perfectionem in se continet: nam homo, inquit Plato *in Phadro*, sapienter est planta cœlestis, non terrena: fusiùs hæc docet Epictetus dicens sapienter omnia animantia Dei esse opera, hominem præcipuè, omnium animalium perfectissimum, cuius C gratia cætera illa Deum in se habere, vbique enim, & intra omnia Deus, hominem diuinæ naturæ esse particulam, Deum intra se circumferre.

Ex iis constare arbitror quàm ridicula sit eorum Philosophorum opinatio qui ex putri materia, hoc est terra cum putri humore incalescēte, procreari hominis corpus opinati sunt, confutat hoc solùm argumento I.C. Scaliger *de subtilit. exercit. 6. n. 6. hoc si verum esset aliquādo certè extitisset: at quibus cœlorum circumactionibus hactenus compertū sit, ignoramus,* quem tam insipientis sapientiæ, támque absurdæ opinionis auctorem multis argumentis reprehendit eximius Philosophus Benedictus Pererius *lib. 8. de princip. rerum natural. c. 16.* refutat etiam hanc insaniam Aristot. *lib. 2. Politic. cap. 6.* Ita irridendus Hieronymus Cardanus D qui in suarum subtilitatum classe, hanc sanè crassam censuit reponendam, non solùm minuta, sed & maiora animalia è putredine, immò omnia credendum esse originem ducere, validissimo vsus argumento, à minori ad maius, Mus è putredine potest nasci, ergo & homo potest, egregia probandi ratio: eam iure suo risit Scaliger *exercit. 193.* Horum Philosophorum sententiam à Virgilio expressam notat Lactant. Firmianus, *errantes, inquit, quidam Philosophi aiunt homines, cæterǽque animalia sine vllo artifice orta esse de terra,* Vnde illud Virgilij.

Terrea progenies duris caput extulit aruis.

Quapropter si homo ex putri materia non gignitur, quo pacto ex elementis conflabitur, quæ corruptioni sunt prona?

Ignis putrere non potest, nec pestem generare: hic enim calidissimus est, siccissimus, omnis humoris expers, E putredo autem sine humore non consistit. Deinde omnia absumit, habétque vt substractam materiam, quare apud Philosophum 4. *meteor. c. 3. omnia putrescunt præter ignem.* Insuper tam nobile elementum non decebat ita putredini esse paratum. Quocumque enim modo creetur, vt igne, luce, reflexione lucis, corporum collisione, motu, fricatione, vt Plato animaduertit *in Theat.* & exēpla varia proponit ex variis auctoribus Ionstonus *clas. 2. Thaumatogr. c. 7.* semper cæteris elementis antecellit.

Hoc confirmatur primò. Nobiliora sunt quæ tenuiora, ac subtiliora, magis enim accedunt, vt ita dicam, ad spiritualitatem, atque immaterialitatem: cæteris tenuior, ac subtilior est ignis, hinc, & agilior. Secundò. Nobiliora quæ leuiora, ignis reliquis est leuior, sic alta petit motu celerrimo. Tertiò veterum opinione Philosophorum, ignis formam-

formam decernentium esse globosam, ac rotundam, quia corpus præstantissimum qui de reliquorum figuris elementorum nihil statuebant. Quartò. Lucida non lucidis præferuntur, ignis per se lucet, sic Plato *in Timæo*, statuit nihil igne vacuum videri. Quintò. Forma nobilior subiecto, sed aër, atque ignis formæ comparantur ab Aristot. Sextò. Inter mouentes qualitates nobilissima est leuitas, inter efficientes, calor, & has, vt sibi proprias vendicat ignis. Septimò. Nobilius id quod ad vitam maximè accedit, huiusmodi est ignis quem tradit *lib. de anim.* 2. Arist. augeri, ac nutriri animantium pene more, & Lucius apud Plutarch. *lib. 7. sympt. quæst.* 4. nihil similius esse dixerit animato, quàm ignem, qui per se mouetur, & nutritur, suóque splendore animæ instar res omnes manifestas reddit, & vi quadam pollet non experte vitalis principij, & dum extinguitur edit strepitum, quasi vocem morti reluctantis, vt qui necatur.

Deinde quomodo putrescet ignis, & pestem generabit cuius multa est necessitas, multò maior vsus. Quàm verò præ cæteris elementis vtilis, commodus, necessarius, hæc maximè indicant. Primum, animantium vita calore, & humore continetur: calor ad ignem refertur, humor ad aquam. Secundò vitam conseruant potissimum calida, & caloris interitu animantis continetur interitus, sic Arist. *de iuuent. & senect.* Tertiò, nulla maior in parente rerum natura sollicitudo, quàm in igne conseruando, cur autem? quia eius ope, ac præsidio eget maximè, ac præcipuè consistit, ita prouidè consuluit, vt multis modis creari ignis possit, vt suprà retulimus. Quartò. Ita ad artes plurimas commodus, vt sit necessarius: his enim artibus plurima experitur hominum genus, non vtilia modò, sed necessaria, cuiusmodi artes sunt pictorum, fictorum, fusorum, ferrariorum, figulorum, aurificum, cusorum, chalchymicorum, pistorum, coquorum, metalliorum, & ferè omnium quæ chirurgicæ sunt, & mechanicæ, vt rectè Plutarchus *lib. de vtilit. ex amico percipienda*, omnium artium instrumentum dixerit esse ignem, & Prodicus apud eundem *lib. de tuend. sanit.* optimum esse condimentum, ignem affirmauit, attendens ipsius in cibis coquendis vsum. Hinc iure Tzetzes *in Lycophr. omnes artes*, inquit, *ignis constituit*, quare Schol. Thucid. *lib.* 2. ad verba quædam Periclis *in secunda orat.* eum vocat Deum instrumentorum, seu cooperarium Mineruæ, sine quibus artes illæ quibus præsidet Minerua non exerceantur, quare est ignis omnibus communis. vnde Ouidius *lib. 2. Trist.*

Igne quid vtilius? si quis tamen vrere tecta
Comparat, audaces instruet igne manus.

Vltimò ignis admirabilis est vsus, & par cum vino, ita Callimachus, & Panyasis, Poëtæ celebres, sic enim ille ex versione Nat. com.

Vita viros ingressa tenent par robur, & ignis.

hic verò.

Est cibus igni par vinum mortalibus ipsum.

Quid plura? nonne ignis vi consistunt omnia, & in ignem dissoluuntur, vt duobus expressit versibus Cornelius Seuerus *in sua Ætna.*

Et discet verò nihil insuperabile ab igni,
Omnia quo rerum naturæ semina coacta

Denique de ignis vi, necessitate, & vsu consulendus Vitruuius, Nicephor. *lib.* 14. *c.* 18. *& lib.* 18. *c.* 2. Euagrius *lib.* 5. *cap.* 14. Max. Tyrius *serm.* 38. Solinus *cap.* 31. Strabo *lib.* 15. Alex. ab Alex. *lib. 6. dier. genial. c.* 4. *&* 26. Epiphan. *contra hæreses, lib. 3. c. vlt. auctor. lib. sapientiæ, c.* 13. Vltimò, ignis vsum esse in sacris prodit Vallesius *lib.* 1. *de sacra Philosoph. in fin. c.* 16. maximè enim in diuinis inseruit, quare *Deut. c.* 4. sic scribitur. *Dominus tuus ignis consumens est.* Et in Exod. 13. *Dominus præcedebat eos ad ostendendam viam per noctem, in columna ignis.* Et cap. 19. *Descendit Dominus super montem Sinai in igne.* Et cap. 24. Exod. *Erat autem species gloriæ Domini quasi ignis ardens super verticem montis, &c.* Cur ergo ignem, tot præditum vsibus, commoditatibus tantis, putredini resistentem maximè, imputribilem non dicemus?

Aër sequitur ignem, cuius esse summam necessitatem ad conseruandam vitam, diximus suprà, nam magna est

A eius vis, & potentia in alterando corpore, quia continuò agit, & minimè refractus rapitur in viscera inspiratione, transpiratione, immutat alimenta, & eorum interuentu corpus nostrum, non solùm qualitate sua, sed & substantia in spiritus vertitur alendos, ita aër plus quàm aqua assumpta alterat, 1. *probl.* 13. quare Auic. 4. 1. *cap. 1. versus finem*, agens de sex rebus non naturalibus aërem in transmutando corpore digniorem esse confirmat. Annuit Hip. *lib. 6. epid. sect. 5. text. 20. in morbis longis patrium solum vertere præcipiens.* Si igitur morbi neque victu, neque medicamentis superari solent, & mutatione aëris persanantur, multò potentior est aër reliquis non naturalibus rebus: Nam sine his per aliquot dies viuere possumus, sine aëre verò nec momento temporis vitam traducimus, vt Hipp. inquit *lib. de flatib. n.* 5. explanat Gal.
B *lib. 1. de dif. respirat. cap.* 12. quare aër indicat citationem, quidquid contra Galenum effutiat Argenterius *lib. 2. de officiis med. cap.* 6. Ergo tam nobile elementum cuius ope, ac ministerio viuimus, non debet esse corruptioni facilè obnoxium, nec pestis causa.

Aqua tanto vsu, & facultate calorem nostrum recreans, sine cuius beneficio animalia vitam ducere nequeunt: putredini non debet esse exposita: quum frigiditate sua putredinis, & contagij seminaria arceat, & maximè marina, quæ siccior est, & salsuginis ratione putredini resistit: nam salsa *lib. 5. simpl. cap.* 26. & Auic. *lib. 2. tract. 1. cap.* 3. à putredine defendunt, quidquid enim in corporibus humidum inest quodammodo absumit, & quod reliquum est substantiæ solidæ adstrictione defendit, vt Galenus inquit *lib. 11. simpl. tit. de sale.*

C Insuper mare tantis insignitum commoditatibus in humanos vsus non debebat esse putredini pronum; bonum enim mare est hospitium fluuiorum, fons imbrium, deriuatio illuuionum, inuectio commeatuum, quo sibi distantes populi copulantur, quo præliorum remouentur pericula, quo barbaricus furor clauditur, subsidium in necessitatibus, refugium in periculis, gratia in voluptatibus, salubritas valetudinis, separatorum coniunctio, itineris compendium, transfugium laborantium, subsidium vectigalium, sterilitatis alimentum, ex hoc pluuia in terras transfunditur, siquidem ex mari aqua radiis solis hauritur, & quod subtile eius est, rapitur: deinde quantò altiùs eleuatur, tantò magis etiam nubium obumbratione frigescit, & imber fit, qui non solùm terrenam temperat siccitatem, sed etiam ieiuna arua fœcundat, & irrigat, quas & alias commoditates summas describit Cælius *lib.* 14.
D *suarum antiq. lect. cap.* 38.

Quid referam quanti antiqui aquam æstimarint, vt probant Alexand. ab Alex. *lib. 5. dier. genial. cap.* 10. Plinius *lib. 2. cap.* 103. *& lib.* 31. *c.* 2. Seneca *lib. 3. natural. quæst.* & quanti sit facienda semper, & quam infœlix sit patria quæ aqua caret, aut eam noxiam habet, ita qui aqua priuantur, sine gladio interficiūtur, *lib. Iudith. cap.* 7. hoc probat textus *in l. final. ff. de riuis, & l. de pupillo. §. Si quis riuos, &c.* notat glossa *in verbo securitatis, ff. de operis noui nūciatione.* Huc alludit maximè illud *Eccles.* 39. vbi sic scribitur, *initium necessarium rei vitæ hominum, aqua, ignis, sal, panis, vua, vestimentum*, explanant Theodoretus *ser. 2. de prouidentia*, Plutarchus *in lib. qui inscribitur vtrum aqua, an ignis sit vtilior.* Denique cùm aqua, teste Gal. *lib. 1. simpl. cap.* 4. sit
E conuenientissima omnibus hominibus, tum sanis, tum ægrotis, & ad vitam maximè necessaria putredinis & pestis principia in se non debet obtinere.

Terra, non videtur corruptionis, & pestis infortuniis esse obnoxia, quoniam frigida, & sicca est, quibus qualitatibus hæc vitia quæ à calore, & humiditate emanant vehementer arcet. Deinde non erat conueniens hominem animalium omnium principem ex terra formari, & constare. Insuper quomodo pestem experietur terra, cuius in producendis maxima vis inest, vt eorum mater à Philosophis appelletur, vnde Virgilius 3. *Æneid.*

Quæ vos à stirpe parentum,
Prima tulit tellus, eadem vos vbere læto,
Recipiet reduces; antiquam exquirite matrem

& li b. Georg. terram vocat parentem.

Salue

Salue magna parens, frugum saturnia tellus
Magna virum.

Magna enim sunt beneficia quæ nobis perpetuò liberalissimè præstat, ob quæ antiqui Terræ, tãquam Deæ Deorum maximæ sacrificabant, vt refert Alex. ab Alex. *lib.5. dier.genial.cap.*10. Quid terræ moles? nonne sua magnitudine, constantia, pulchritudine, vtilitate alia antecellit elementa? hæc est in medio mundi stabiliter suspensa, ac veluti paribus examinata ponderibus, eadem rotunda, & forma dispar, vallibus humilis, collibus supina, montibus ardua, fluuiorum cursu, fontium scatebris irrigua, nulla sui parte inutilis, nulla propemodum infructuosa, interiùs gemmarum, auri, argenti, & aliorum metallorum opulentia, diues, exteriùs vestita floribus, herbis, arboribus, frugibus, quorum incredibilis multitudo insatiabili varietate distinguitur.

Plinius *lib.2. de natur.hist.c.*65. eam mirum in modum sic laudat, *terra nos nascẽtes excipit, natos alit, nouissimè complexa gremio tandẽ vt mater operiẽs. semper placida, mitis indulgẽs, rarò homini irascitur, perpetuò ad omnes illius cõmoditates sese effingit, visceribus enim suis omniũ rerũ nobis copiã procreat, & stirpiũ, atque herbarum genera ad animantium sustentationẽ magna largitate fundit*, quare prisci eã iustissimam, & liberalẽ appellabant. Sic Virgilius *lib.2.Georg.*

Quibus ipsa procul discordibus armis
Fundit homo, facilem victum iustissima tellus.

& lib.1.eiusdem operis. ---*ipsa tellus.*

Omnia liberius nullo poscente ferebat.

Ampliùs terra materiam mixtis quasi ministrat, si aues inspicias, terram præ se ferunt, quid enim pennæ & plumæ sunt, quàm quædam fuliginosa, & adusta terræ portio? quid pili? quid nisi concretam terram in vnguibus, & ossibus videmus? Quid si faciem, vel aliquam corporis partem fricaueris, præter terram inuenies nihil? & est hæc causa ob quam Euripides in supplicibus corpus hominis vocat terram insensibilem.

Sinite iam terra occultari cadauera,
Nam vnde vnaquaque pars ad corpus venit,
Illud rediit, spiritus quidem in æthera,
Corpus verò in terram.

Iccircò terram almam, & Poëtæ celebrant, & Philosophi, & ab eis appellatur Ceres, quasi geres, à gerendis seu creandis frugibus, vt 1. & 2. *de natur. Deorum*, prodidit Cicero: quia è terra maxima capiunt emolumenta mortales: Nam omnium animantium, immò viuentium est capax locus, vt in Tymæo Platonis Chalcidius notat, & Tertullianus *in oratione Apol.* Cælum vocat patrem, terram, matrem, quia tam est liberalis, & munifica, neminem vt repudiet, vt refert *lib.7. Pausanias.*

Iam verò Marcus Brutus qui primus hoc nomen adeptus in iuniorum familiam intulit, vt est apud T. Liuium *lib.1 cùm oraculo moniti legati fuissent, cæterorũ dominũ futurũ illum qui primus in patriã reuersus osculum matri obtulisset, quum reliqui matres suas oscularentur, ipse humi cadẽs, terræ, cõmuni omnium parenti osculum infixit.* Ita intelliges illud Iobi *c.1. nudus egressus sum de vtero matris meæ, & nudus reuertar illuc*, hoc est ab vtero matris propriæ in ventrẽ matris communis, sic Cæsarius *dist.6.§.77.* terram vocauit æuiternam, quod probãt multis exemplis. M.A. Sabellicus *tom.2. Ænead.lib.8.* Popelinerius *lib.2. de tribus mundis.*

Iure ergo terra summis præconiis laudatur, & tanquam templum mundi eam celebrat Manilius *lib.1. astronomicôn.*

Quod nisi librato penderet pondere tellus,
Non ageret cursus mundi subeuntibus astris
Phœbus ad occasum, & nunquam remearet ad ortus.

Denique tantam cognationem habet homo cum terra, vt verum sit illud Prophetæ Hieremiæ verbis ter inclamantis, *Terra, Terra, Terra, audi verbum Domini*, de terra, enim sumptus homo, viuit è terra, reuertitur in terram. Sed cur in terræ laudibus decantandis sum multiloquus? Lege Cælium Rhodig. *lib.1. antiq.lect.cap.4.* Maphæum Vegium *tract. de terra, & auro*, & omniscium Scaliger. *in lib.1. Arist. de plantis, cap.2. & in lib.2.* Theoph. *de caus. plantar.cap.23.* Bernardum Cæsium *lib.1. de mineralibus*,

A *cap.7.sect.1.* qui vt nuperrimè, sic eloquentissimè, de vtilitate & excellentia terræ, ex veterum & iuniorum penu scitu dignissima conscripsit.

Sed ne ego vllam temporis iacturam sub inutili silẽtio facere videar, liceat mihi disputationem hanc in epilogum colligere, dum tu in elementorum vsu, & encomiis perlegendis magnam ad vnguem impendis diligentiam: Nam quę tot vigiliis, tot sudoribus didici, & à multis magistris, exhausi ad extremum vno omnia verbo comprobabo superioribus rationibus, & auctoritatibus alias aduersas opponens, à singulis elementis initium sumens.

Ignis putrediui est paratus: cùm enim putredo mixtorum passio sit, cur illum dicemus imputribilem, si permixtus est, & impurus? probat hoc Galenus *lib.de element. c.5.* dum sic ait. *Impermixtam autem terram, neque in animalibus,*

B *neque in mundo inuenies, sicut nec aquam synceram, omnis mixtionis expertem, neque ignem, neque aërem, &c.* Patet hoc in igne: Nam mixtus est, quia coloratus, color autem ex permixtione quatuor emanat qualitatum. Neque dicas eum coloratum esse propter vapores immixtos: Nam æstate media dum sol est in nostro Zenit, aërque impensè est siccus, & nullus in se videtur habere vapores ob vehementem solis calorem eos absumentem, flammulam ignis sursum repere per aërem inspicies, quæ solùm ratione coloris visum mouet, & tamen in se vapores admixtos non habet, nec enim ibi est materia à qua vapores accipiat, nisi solus aër, quem tunc vapores non habere ex dictis fit manifestum. Quod si demus colorem euenire propter vapores admixtos, eum à mixtione non faciemus immunem. Multi ignem esse mixtum confir-

C marunt, quoniam illo nutriuntur animalia, & conseruantur, vt firmant Aristot. *5. de hist.cap.19.* Plin. *lib.11. cap.37.* Ælianus *lib.2.cap.30.* Olimpiodorus *in com.lib.4. meteor.* & alij, quam opinationem esse vanam diximus *lib. 2.in com.hist.54.*

Aër putredini, & pesti paratissimus est, immò vnicus aër pestilentiæ causa est potissima, & communissima, sic enim ait, Hippocrat. *lib.1. de nat. hum.text.3. Quum multi homines vno corripiuntur morbo, tempore eodem, id in causa est arbitrandum, quod communissimum sit quoque omnes maximè vtimur, id verò est quod respiramus. Constat enim quod victus cuiusque nostrum causa minimè sit, vbi omnes morbus subinde tentat, tam iuuenes, quàm senes, tam viros, quàm fœminas, prætereàque tam eos qui vinũ, quàm qui aquam bibunt, quique maza, & qui pane vescuntur, & tam eos qui*

D *in multis sunt, quàm qui in paucis laboribus. Nõ igitur, quum homines quocumque victu visi in eundem morbum incidunt, ratio victus erit causanda, &c.* ob hanc causam inquit Hip. *lib.de flatibus, num.6. Atque hactenus quidem quantum aër aliis commodet diximus. Mortalibus autem vitæ, & morborum ægrotis solus is est auctor, à quo non aliunde vnquam verisimile est morbos euenire, si is aut plus, aut minus, aut cumulatior, aut morbidis sordibus inquinatior in corpus se ingerat*, & Galenus passim in epidemiis causam communem pestis producendæ solum aërem constituit vitiatum.

Quæris rationẽ? hæc sit potissima, quod aër mixtus sit, ex Auic. *2.1.4.tract.4.c.1. & 2.1.doct.2.c.9.§. Nos namque cùm antẽ dicimus, volumus dicere aërem simplicẽ, nudũ, quoniam ipse nõ est aër qui nos circundat, quare putrefieri potest, & nos inficere.* Id affirmat Virgilius *lib.3.Georg.* dicens,

E *Hic quondam morbo cœli miseranda coorta est*
Tempestas, totoque autumni incanduit æstu
Et genus omne neci pecudum dedit omne ferarum
Corripuitque lacus, infecit pabula tabo
Nec via mortis erat simplex.

Ita Gal. *lib.1.de sanit.tuend.cap.11.* firmat Lucretius *lib.6.*

Primum multarum semina rerum.
Esse supra docui, quæ sunt vitalia nobis,
Et contra quæ sint morbo, mortique necesse est
Multa volare, ea cùm casu sint fortè coorta,
Et perturbarunt cœlum fit morbidus aër,
Atque ea vis omnis morborum; pestilitásque.

Quod autem aër non solùm in se vehementer putreat, sed etiam aues per ipsum volantes interficiat videtur asserere Virgil. *lib.3.Georg. ad fin.* dum sic ait.

Ipsis est aër auibus non aequus, & illæ
Præcipites alta vitam sub nube relinquunt.

Immo & plantas tabo corrumpit *Eclog.7.*

Aret ager, & vitio moriens sitit aeris herba.

Hoc firmant Plin. *lib.2.cap.38.* Arist. *14.prob.3.* & *3.de generat.c.3.* & *11.5. Aer, & vnumquodque eorum quæ apud nos sunt, haudquaquam simplex est, sed mixtum.* subscribit Plato *in lib. de phædone, & in lib. de sum. bono.*

Aqua etiam putredini summè est obnoxia quia à Deo mixta fuit creata, & nunc mixta existit, quod sic confirmo. Aqua si pura creata fuisset, concreta esset, & fluere non posset, monente Galeno *loc. suprà cit. de nat. human.* quod experientia firmatur quotidiana: nam aqua concreta magis infrigidat, sed aqua quò frigidior est, eo magis conseruat naturam suam, ergo si concreta frigidior percipitur, concreta magis seruabit naturam suam. Neque asseras aquam concretam ampliùs ob modum substantiæ infrigidare, nempe quia crassior est, quoniam ipsa congelatur, quia intensam frigiditatem est adepta, quando enim calida est, liquidissima apparet, ergo quando frigidissima est, & ex consequenti magis seruat naturam suam, concreta erit.

Nec obstat quod plures asserunt aquam ob admixtionem terreæ substantiæ congelari, si enim propter admixtionem terream congelaretur, in vere, & in aliis temporibus, in quibus non viget frigiditas concresceret, cùm tanta terræ portio tunc ei sit admixta, vt hyberno tempore, sed aqua non congelatur nisi maxima prædominante frigiditate, ergo ratione frigiditatis, & non terreæ substantiæ congelatur. Accedit quia quantumuis terram aquæ admisceas, ac magis semper addas, nunquam illa sine frigoris vehementis aduentu, nec tantillum gelascet. Nec instes aquam non solùm propter terram, sed ob exuperantem frigiditatem in gelu se conuertere, nam si propter modicam frigiditatem congelatur, quantò frigidior, tantò magis concrescet, sed in sua puritate frigidissima est, ergo tunc erit magis concreta.

Deinde vel terra congelat aquam frigiditate sua, vel siccitate, primum nō dices, nam id eueniret, quia intenderet aquæ frigiditatem, & aliquem aquæ adderet frigiditatis gradum, sed terra id præstare nequit, quia aqua est frigida in summo, terra verò est frigida prope summum, & remissum non intendit intensum, neque potest generare nouum frigiditatis gradum vltra frigiditatis latitudinem summam, ergo; non propter siccitatem, nam tunc induceret siccitatem in aquam, illiúsque humiditatem corrūperet, quantùm enim de vno contrario generatur, tantum de altero corrumpi fas est, sed hoc asserere, est falsum, terra namque est debilissimæ actionis, neque potest aquam præcipuè frigidissimam corrumpere, atque exiccare. Alij respondent hoc modo. Aqua congelatur, quum viget aliqua constellatio exiccans, quæ aquam cogit, & exiccat. Absurda solutio, aqua enim congelata non est sicca, neque illius humiditas per constellationem est exiccata, quum videamus præsente igne statim aquam fluere, sequeretur deinde æstate aquas magis congelari, tunc enim sicciores constellationes vigent.

Ex iis manifestè constat vera dixisse Galenum aquam puram debere esse concretam, & non posse fluere, vt probant Auerrhoës *lib.4. de cœlo, com.32.* Albertus *4.tom. meteor. tract.2.cap.5.* ratio firmat: contrariorum enim eadem est ratio, sed aqua ab igne liquatur violenter, ergo naturaliter seruando suam naturam concrescet: quæ enim violenter eueniunt vni subiecto, non possunt eodem prorsus modo ei euenire naturaliter, ergo si aqua violenter liquatur, naturaliter concrescet.

Quare si aqua seruando suam puritatem esset concreta, & fluere non posset, ad se inuicem non congregaretur, neque moueretur, vt patet in gelu, sed aqua vbi primùm fuit creata, statim fluxit, & ad se inuicem est congregata, vt constat ex *lib.1. Genes.1.* quo loco legimus Deum congregasse aquas & fuisse congregatas, & fluxisse ad se inuicem, & Deum congregationes aquarum vocasse Maria, ergo iam aqua pura non est creata.

Præterea si aqua pura daretur, in ea maximè parte esset, A in qua suum situm, & naturalem ordinem magis seruaret, sed in mari hunc seruat, vt colligitur ex Sacra pagina *loc. cit.* & in mari non est pura immò mixta, salsuginosa, & aliquantulum calida; ergo nullibi datur aqua pura, sed vbique mixta in mari, & in fontibus, quoniam hi, alij salsi sunt, bituminosi alij, plures sulphurei, multi calidi, ex Plinio *lib.3.c.7.* quorum plurimos recitat Solenander *in suo eleganti de calore fontium libello.*

Deinde vbi vnumquodque elementum magis est seiunctum à reliquis, quæ illud possunt alterare, purius erit, sed aqua maris est libera à terra, quam aqua fontium, quæ ab ipso terræ sinu prorumpit, meritóque in terræ inuolucris ipsi terræ miscetur, ergo illa meritò purior erit, ac suas qualitates tenaciùs seruabit, fontana, sed aqua marina mixta est, ergo & reliquæ, hinc euenit vt aquæ marinæ B sint fœcundissimæ, nam salsugo, nisi omnino sit maxima, vt in mari Sodomæ, fœcunditati non officit, nullibi enim adeò luxuriatur generandi facultas, neque est tam multiplex generatio, sed has, vt scitè tetur Vallesius *cap.34. lib. de sacra Philosoph.* fecit ille Dei Spiritus qui aquas incubauit initio, (qui ignis est) crassas, salsas, atque ita multiplici rerum generationi aptiores multò, quàm dulces. Hinc factum est, vt in aquis visi ignes, ex Plin. *lib.2.cap.107.* Liuio *lib.33.* Hoc modo lacus multi ignibus perpetuò ardent ex Niceph. *lib.13.cap.36.* Agricol. *lib.4. de natur. fossilium, c.22.* Plin. *lib.2.c.104.* Strabo *lib.6.* Ergo aqua mixta est, putredinis capax, à qua cœnosa, turbida, palustri, stagnante, immota, lacunali in aërem eleuantur halitus noxij qui illum inficiunt, inquinant, & tabo conspurcant, vnde pestilentia.

C Terra pura non est, nec à principio mundi pura fuit creata: Galenus enim *loc. cit. de natur. hum.* sic ait. *Si terram prorsus frigidam, & siccam cogites, erit adamante corpus durius, quæ si sic esset, potius esset omnium nouerca, quàm parens, neque germinaret semina, neque pullularent plantæ, si tam sicca, & dura esset,* quod prosequitur doctissimus Lupeus *lib.1. sui enchiridij, cap.2.* & agitat Plinius *lib.2. de natur. hist. c.16.* ostenditque luculenta oratione Philo Iudæus *lib. de mundi opificio*, quare si terra esset pura creata, plantas non generaret, sed terra vbi primùm fuit creata statim germinauit plantas, herbásque virentes, vt constat ex *1. cap. lib. Genes.* Ergo.

Deinde si terra alicubi pura daretur, esset in cētro, quia ibi à contrariorum occursu magis est libera, sed in centro mixta est, ergo nullibi pura datur, minorem frequens confirmat euentus: nam quantò magis ad terræ centrum exD cauando accedis, tantò magis aqua permixtam inuenies, vt in altissimis puteis palàm conspicimus. Hoc confirmat mineralia sulphuris, quantò enim inferiùs terram penetramus, tantò maiorem sulphuris, auri, argenti copiam reperimus. Hanc sententiam approbat Solenander *cap.17. lib. de calore fontium* dum sic ait. *In hac densa, & corpulenta mole, quam terram appellamus, multa sunt, & varia corpora, quorum compositione hoc totum constituitur, ea, vt dixi, disparia sunt, diuersa natura, necnon etiam qualitatum differentium, quædam calida, alia humida nonnulla sicca, pleráque frigida, eodem modo, duritie, & mollitie, densitate, & raritate, & id genus aliis qualitatibus discrepantia.* Hæc ille.

Hoc ita esse confirmant continui ignes quos quotidie erumpere è terra videmus: multoties enim visi sunt fonE tes, & campi subterraneis ignibus ardere, & nostra ætate in monte Hecla Hyberniæ, in Scotia, Italia, aliquibus Germaniæ locis, insuper & in Campania fœlici Vesuuius mons sæpè interno igne exarsit, omnísque Baianus sinus, insuper Ænaria insula quæ vulgò Ischia appellatur, igne flagrat. Ætna insula ignes ingentes euomit, de qua Virgil. *3. Georgic.*

Sed horrificis iuxta tonat Ætna ruinis,
Interdúmque atram prorumpit ad æthera nubem
Turbine fumantem, & candente fauilla
Attollitque globos flammarum, & sidera lambit.

Accedunt insulæ nuperrimè repertæ quæ igne aliquando exardent, vt refert Petrus Aluaradus ad Co tezium in descriptione harum insularum, de quibus Pontanus his carminibus.

Latè multum tellure sub ima

Debacchari ignem, campósque exurere opertos.

Et statim subdit,

Inde fluit calidum referens ex igne vaporem,

Vnda fugax, tectis feruent & balnea flammis.

In Mexicani regni prouincia vocata Quahutemallan, duo montes sibi ad duas leucas proximi, ignem euomunt, ac tremunt, vt refert Petrus Hispalens. *part.* 5. *cap.* 23. Iaua maiori proxima est insula, in cuius mediterraneis perpetuus ignis ardet, vt scribit Odoardus Barbosa noui orbis Historiographus insignis, & plures insulas euomentes ignem ardore multo describit Antonius de Herrera, *in descriptione orbis occidentalis.* Hac de causa thermales aquæ calidissimæ scaturiunt ex terra, calore adeò intenso, vt si digitum fortè in aquam immittas, comburatur prorsus; nam ignis subterraneus, qui sulphure, & bitumine nutritur, aquas decurrentes calefacit vehementer.

Fluuij enim ingentes in infimis terræ plagis inueniuntur simul cum fontibus, aut metallorum fossores passim confirmant, & Virgilius describit hoc modo, 4. *Georgic.*

Speluncísque lacus clausos, lucúsque sonantes

Ibat, & ingenti motu stupefactus aquarum

Omnia sub magna labentia flumina terra

Spectabat.

E terra emanant fontes, qui anteà per internos terræ meandros oberrabant, & deinde repentè extra terram repullulant. Immò cum intus vastum alueum habeant, externum autem foramen per quod debent exire, sit angustum, maximum strepitum edũt, de quorum fontium varietate legendi Abrahamus Ortelius, Saxo Grammaticus *in sua Dania*, Vitruuius *lib.* 8. *cap.* 3. Iacobus Mejerus *in annalib. Flandriæ*, Iebizius *lib. de acidulis dict.* 50. *sect.* 1. Thomas Lydiatus Anglus *in tract. de origine fontium*, Illustris Thuanus *lib.* 138. Cromerus *lib.* 1. *descript. Polonic.* & alij qui de fluuiorum, & fontium origine, & aliis aquarum admirandis conscripserunt, quos refert Simon Majolus *colloq.* 13. *dierum canicularium.* Quod verò aër sub terra contineatur, terræ motus, qui ab aëre intus incluso excitantur manifestè ostendunt. Ergo terra mixta est, & impura & putredini obnoxia.

Quamuis rationes pro vtraque parte propositæ intestina discordia laborare videantur, tamen nos duabus conclusionibus totã hãc dirimemus litem. *Elementa alia putrescunt, & pestem generãt, præter ignem*, nam hic omnia deuastat, deuoratque, & vt substratam materiam habet. Licèt enim vapores per totum eius corpus sint permixti, ij siccissimi sunt, & ad concipiendam putredinem, & contagium ineptissimi. Fateor multam habere mortales aëris necessitatem, tamen de aliis elaboratissimis natura semper est solicita, has tamen putredine, & dira labe fœdari frequenter conspicimus, hoc modo sanguis, semen, spiritus putrescunt, immò & ipsum cor, vt latè probauimus *lib.* 1. *in com. hist. vlt.* Terra plurimas præstat mortalibus vtilitates, ea tamen plurima venena generat, quæ ex plantis, animalibus, & fossilibus desumi solent. Aqua præbet commoda multa, immotam tamen vitium captare adeò certum est, vt probatione non indigeat.

Secunda conclusio. *Solus aër pestis, & communium morborum est potissima, & communissima causa*, vt Hip. 2. *de nat. hum. & lib. de flatib.* prædixit. Sed contra hanc conclusionem, quæ *suprà* satis confirmata est, insurgit Valleriola *lib.* 5. *enarrat.* 1. qui librum de flatibus spurium, & Hip. auctoritate indignum arbitratur, sicque illi nullam esse adhibendam fidem plurimis allatis argumentis contra huius libri auctorem arbitratur; sed labitur vir doctissimus, legitimus enim est, & plurima continet scitu dignissima, quæ puriorem Hip. stilum, dicendi facundiam, & phrasim elegantissimam penitus redolent, vt contra eum grauiter decertat Stephanus Rodericus Castrensis, *lib.* 1. *meteor. microcosm. cap.* 10. & prius firmauit perdoctus Mercurialis *lib.* 3. *variar.* 6.

Septalius eruditissimus *lib.* 2. *de peste, c.* 3. omnis pestis causam in solum aërem non esse referendam constanter asseuerat. Nam communis causa non in solo aëre consi-

A stit, sed in cibo, & potu, vigente enim fame coguntur homines edere edulia putria, vitiosa, & bibere cœnosam aquam, ita dicebat Hip. 6. *epid. sect.* 4. *text.* 14. in Aeno homines fame coactos, orobum, & legumina comedentes in dolorem genuum incidisse, & Galen. *lib. de benit. & vitio succor. cap.* 1. scribit suo tempore pestem fuisse grassatam, quoniam plurimæ nationes ob sterilitatem vitiosis alimentis vescebantur, & 1. *de dif. feb. cap.* 4. febrem pestilentem ob alimenta suapte natura vitiosa oriri docet.

Hanc obiectionem facillimè dilues. Si asseras aërem esse auctorem omnium morborum, qui in generatione ægritudinum communium solus est à statu naturali immutatus, in generatione tamen morborum dispersorum velut concausa cum cibo, & potu concurrit, cùm enim
B per inspirationem simul cum his attrahatur in viscera, ea calefaciendo, refrigerando, humectando, vel exiccando alterat, coctionum organa immutat, & ad huius, vel illius humoris generationem disponit. Dic secundò, quod etsi præter aërem aliæ sint causæ communium morborum, vt communis cibi & potus vsus, labor communis, tamen morbi ab his causis enati sunt infrequentes, & facilis cognitionis, contra tamen ab aëre orti sunt frequentes, & difficilis cognitionis, præcipuè quando ab aëre emanant in substantia immutato, putri, infecto, & aliqua maligna influentia alterato, ideò Hip. 1. *prog.* 4. consulit considerandum esse si quid diuinum est. Dic tertiò, febrem pestilentem incipere ab alimentis corruptis, & praui succi, quia eorum ratione accenditur in plerisque febris maligna, deleteria, contagiosa, plurimos in-
C terficiens, quæ aërem vbique corrumpit, & propter corruptionem aëris excitatur febris communis, quæ antea erat particularis. Ergo vt receptui canamus, elementa omnia putrescunt, & pestem generant præter ignem, & solus aër communium morborum causa est præcipua.

HISTOR. LI. GALENI, De peste.

Armeniæ terræ, ad pestem vis mirabilis.

D *Porrò in magna hac peste, cuius etiam eadem facies fuit, atque eius quæ Thucydidis memoria grassabatur, quotquot hoc medicamen, hoc est Armeniam terram biberunt, celeriter curati sunt, at quibus non profuit, celeriter interierunt, scilicet cum nec alio quouis iuuarentur, vnde colligitur, quod iis dumtaxat non fuerit auxilio, qui planè erant incurabiles. Caterùm bibitur ex vino albo, consistentia tenui, modicè diluto: si aut planè febri careat, aut leuiter ea teneatur, sin grauius febriat, admodum aqueo, &c. Galenus* lib. 9. simpl. tit. de terra Samia.

PARAPHRASIS.

Epidemicis morbis occultum quiddam inesse, hoc est illos non nisi occulta, abdita, & nobis incognita
E qualitate corpora affligere, probat subtilissimè Fernelius, *lib.* 2. *de abdit. rer. caus.* 12. 13. *&* 17. quibus morbis, medicamentis tacita, & occulta proprietate operantibus esse occurrendum eo loco auctor hic confirmat: sicut enim repletio, inanitione, hæc, repletione, omnísque intemperies, intemperie contraria curatur, sic totius substantiæ morbus, medicamentis profligatur totius substantiæ proprietate contrariis. Quum ergo pestis non solùm putredine, sed maligna, & pestilenti aura cor fatiget, cæcáque qualitate viscera labefactet, quærendum est præsidium quod illi sit aduersum, & contrarium. Has proprietates habere terram Armeniam hoc loco Galenus confirmat: nec enim ob siccitatem putredinem arcet, tunc enim alia scciora essent admittenda, sed ob innatam contrarietatem quam aduersus pestiferum venenum

in se continet: cuius ope plures celeriter euasere, quo pacto qui de peste curanda peculiares libellos conscripserunt, varia ex hac terra antidota parare docent. Legendus Marcilius Ficinus *in sua epidemia antidoto, cap.6.*

Hæc terra appellatur etiam, bolus armena, & ab illo qui Galeno primò obtulit dictus fuit lapis armenus, nam materiæ erat admodum solidæ lapidis instar, sed cùm irrigetur aqua, & mollescat, inter terras reponi debet: eligitur colore pallida, insigni debet carere adstrictione. Sed quæres vtrùm hæc terra adstrictione curet pestem, an occulta vi? Respondent plures, si pestis fiat ab aëre inspirato, ipsa occludendo meatus adstrictione sua, aëris pestilentis ingressum prohibet, si ab interna causa emanet, reproba est, quia obstructiones auget, & putredinem concitat maiorem, at hi adstrictionem huius medicamenti non rectè perpendunt, quæ cùm mediocris sit, interna vasa obstruere nequit, si verò sanat dysenteriam, & sanguinis sputum cohibet, id facit lentore suo, tenacitate, & viscididitate, nam multa lenta sunt, quæ non adstringunt, vt viscus, & lenta pituita.

Bolus armena duorum est generum, alia orientalis; nostra altera; hæc in triplici est differentia, quædam est valdè rubra, friabilis, raræ, & substantiæ minimè compactæ, alia est colore valdè rubro prædita, sed aliquantulum diluitiore, multum compacta, & lapidi simillima, tertia quæ ad Galenicam proximè accedit, est pallida colore, similis auro substantia satis compacta, vt lapidem æmuletur, quum sit densa, & grauis. Portari debet ex Armenia contermina Cappadociæ. Sed cùm bolo armeno careamus, & falsus in officinis habeatur, nec orientalis verus sit, iccircò in pestilenti constitutione oblatus nihil prodest: Licèt enim hic tùm proprietate substantiæ, tum etiam primis, secundísque qualitatibus, cunctis venenis aduersetur, tamen vereor ne pro legitimo, & vero supponatur alius, qui viribus longè est inferior, cuius occasione multi Galenum carpunt, qui miris laudibus contra pestem hoc celebrauit medicamentum non sic experientia suffragante.

Sed cùm pestilentiæ virus cum spiritu haustum, pulmones citissimè, & deinde sine sensu in cor penetret, non videbimur à mente Galeni, historiæque instituto recedere, si omnia medicamenta simplicia alexiteria seriatim & compendiosè numeremus, quæ deleterij humoris pestilentis vires retundunt, occulta qualitate eius vim mortiferam prosternunt, labefactant, & à tota substantia alterant, aut è corpore euacuant. Et cùm venena à triplici fonte emanent, ex fossilibus, animalibus, & plantis, ita sagacissima natura ex triplici etiam fonte alexipharmaca, & antidota creauit, quæ in subsidium, & fauorem mortalium contra omnis generis venena, & ferarum noxiarum virulentos morsus, præsentaneo essent auxilio.

Inter fossilia multiplex terrarum varietas numeratur. Post armenam, terra lemnia, quam sigillatam vocant, numeranda venit, pro arcenda, curandáue pestilenti lue celebratissima & cæteris auxiliis excellens, cuius generationem, effossionis modum, differentias, vires, & facultates præter Gal. *lib.9. simpl.* cæteri Græci, & Arabes descripserunt, explanant Matthiolus *lib.6. in Dioscorid. cap.1.* Petr. Bellonius *lib. 1. obs.28.* Syluaticus *lib. 1. de theriaca, 20.* Terra samia arcendæ pariter, ac propulsandæ pestilentiæ est accommodatissima, ex Diosc. *lib.5. cap.94. & 95.*

Inter fossilia numerandum aurum de cuius vi cardiaca, & alexiteria plura diximus *lib.1. in com. hist. 36.* cõfirmant Iobus Fincelius *de cura pestis*, Bernard. Pennotus *de medicam. chymic.* Christoph. Hornius *in dialogo de auro.* Frãciscus Anton. *de auro potabili.* Argentum etsi auro multò inferius, illius tamen vires quadamtenus æmulatur, cor à veneno præseruat, melancholicis præsidio est, arcet pestem, viscera à labe pestifera tuetur, vt testatur Auic. *lib.2. tract.2. cap.65.* Stibium, Antimonium dicunt, pro præseruanda, & curanda pestifera lue primas tenet, de cuius vi, *lib.1. in com. hist. 36.* Margaritæ præsertim imperforatæ roborant cor, præseruant à peste, de quarum facultate, *lib.1. in com. hist. 36.*

Gemmæ omnes pollent contra pestem, quarum vsus est multiplex: Nam veniunt in plura pretiosa antidota, de quorum saluberrimo vsu, lege Stephanum Castrensem, *lib.4. de meteor. microcosm. cap.3.* Lapides pretiosi, & eorũ fragmenta eadem pollent facultate, vt carbunculus, rubinus, granatus, balagius, adamas, cui in pestifera lue domanda attribuenda auctoritas, ex Plin. *lib.27. cap.4.* qui sinistro brachio ligatus omnia venena facit irrita, topazius, cuius vires decantant Vinarius, & alij, Achates, sardonius, carneola, iturchina, amethystus, chrysolitus, saphirus, iaspidis species, calchedonius, chrysoprasus, ætites, beryllus, de quorum proprietatibus miris pro præseruatione, & curatione morborum epidemicorum luculenter agitarunt Franciscus Rueus *lib. de gemmis*, Paschasius Balduinus eius interpres, Syluaticus *cont.47.* & luculenter Anselmus Boëtius *libris suis elegantissimis de lapidibus.* His adde smaragdum, cuius admirandas facultates pro domando veneno esse præstantissimas, ex veterum, & Iuniorum mente probauimus *lib. 1. in com. hist. 22.* cuius vires eleganter descripsit Ferdinandus Sepulueda *proprio de theriaca smaragdorum libello.*

Lapis Philosophicus contra pestilentem luem vim quoque mirificam habere creditur, nam calorem natiuum instaurat, spiritus omnes recreat, putredinem arcet, venenum domat, ac coërcet, probant Gerardus Dornæus *de transmut. metallor. cap.14.* Iustus Balbianus *tract.5. rosar. abbreu. circa fin.* Michaël Scottus *de natur. solis, & lunæ,* Richardus *cap.14.* Calid. *cap.14.* Rogerius Baccho *de mirab. pot. art. & nat.* Robertus Vallensis *de verit. & antiq. art. chym. cap.14.*

Oleum vitrioli summum est etiam auxilium contra pestem: quoniam refrigerat, incendium malignum remittit, exiccat, putredinem arcet, veneno resistit, & sic pestilentibus, & malignis febribus valdè opitulatur, firmant Matthiolus *lib.5. in Dioscorid. cap.74.* Anton. Portus *lib.2. de peste, cap.45.* Crollius *in Basilic. chymic.* Ioan. Mollerus *tract. de peste, cap.5.* Ioan. Bokelius *in regim. pestil. part.1. cap.20.* Esaïas Leschius *in disputat. medicochym. de peste.* Rudolphus Goclenius, *in loimogra.* Dauid Herlitius *in suo de peste tract.* Andreas Starckius *tract. de peste*, Iordanus *tract. 1. de peste, cap.19.* Augenius *tom.2. epist. lib.6. epist. 8.* & alij, quidquid contra sentiat Syluaticus *cont.48.* de hoc argumento ex professo disceptans, cuius rationes quum non valdè vrgeant, facillimè solui possunt.

Inter mineralia reponendum ambarum, cuius generatio etsi apud auctores sit incerta, affirmantibus nonnullis esse maritimum fungum in alto maris concrescentem, qui quidem erutus inde, vel aquis tandem supernatet, vel immanioribus, sæuioribúsque procellis vnà cum saxis in littus ipsum propellatur, quæ opinio placuit Auic. *lib.2. cap.63.* Serapioni *lib.1. simpl. c. 196.* aliis dicentibus esse bituminis speciem quibusdam è fontibus, aut ex ipso maris alueo scaturientis, vt probat Simeon Sethi. Alij stercus auium maritimarum, aut balenæ semen, aut maris spumam esse sunt arbitrati. Vtcumque sit, cordis vires proprietate quadam tuetur, reficit cerebrum, sensus viuificat, & odore suo suauissimo reficit spiritus, & tum olfactum, tum bibitum aëri pestilenti egregiè auxiliatur.

Ex animalibus animaliúmue partibus, aut excrementis alexipharmaca petenda sunt, inter quæ principatum obtinet lapis belzaar, de cuius generatione, sat plura conscripserunt Garzias ab Horto, Monardus, Christoph. à Costa, Bauhinus, & alij, & nos de eius temperamento, propinandi modo, & mirandis effectibus plura diximus *lib.1. in com. hist. 36.* Legendi de hoc argumento præter ibi citatos, Diomedes Cornarius *in lib. consil. & obs. hist. 22.* Claudius Richardus *in descriptione huius lapidis*, Rulandus *de febre vngarica, quæst.28.* Ioachim. Schillerus *sect.2. de pest. Brat.* Anselmus Boëtius *lib.2. de gem. cap.193.* Gualtherus Ryffius *tract. de peste*, Bodinus *lib. 2. theat. nat.* Leonh. Rauvvolfius *in suo itinerar.* Antonius Fonesius *lib. 1. de peste, in med.* Diomedes Amicus *lib. de peste, cap.45.* Gabel. Kouerus *in annot. ad cap.34. Bacij de gemmis.* Ioan. Franciscus Vlmus *lib.4. de occult. propriet. cap.5.*

Deinde meminisse oportet cornu rhinocerotis, ossa, sanguinem, cutem istius immanis bestiæ aduersus venena maximam

maximam vim habere. De corio, & sanguine dicam, quod fido experimento compertum habeo. Nobilissimus quidam Comes, arcis Malacensis in Orientali plaga dux maximus sæpè mihi narrabat, se in bello milites in deserto errabundos, & violentis morsibus à tygride dilaniatos epotis granis quinque sanguinis rhinocerotis cum aqua pluuia permixtis ad vitam iam penè animam agentes, & diris symptomatis, animi deliquio, distortione oculorum, sudore frigido, pulsu abolito oppressos, summi Omnipotentis auxilio reuocasse. Hoc ita esse experimento præsente me palam fecit: oblata enim cani cuidam drachma vna arsenici sublimati, cum caseo inuoluti, postquam canis prostratus per terram huc, & illuc veluti mortuus oberraret gemitu miserabili vociferans epotauit ex aqua acetosæ, v.g. sanguinis huius, qui post dimidiam horam obambulans per domum claudicans, & imbellis paulatim post quinque horas reuiuiscere cœpit. Nos aquam incoctam frustulo eius corij durissimi, postquam in ea aurum candens extinctum fuerat bibendam sæpè propinauimus peste, & febribus malignis detentis cum emolumento maximo: Nam excitato sudore copioso immunes euasere.

Ceruinum cornu, & huius animalis os è corde extractum, mirabilem contra pestem, venenosósque morbos habet efficaciam, de qua egimus *lib. 1. in com. histor. 36. Cerui lachrymam in nostris Musarum thesauris habemus carissimam: ante centesimum annum in ceruo nulla est. Post eam ætatem excrescit ad oculi canthum ipsis ossibus, atque in os protuberans concrescit ea duritie quæ corium superet. Qua parte prominet, rotunda est, insigni nitore, coloris fului non sine vestigiis atriorum venularum: tanta læuitate vt pene tactum effugiat: ita enim sese subtrahit, vt propemodū seipsam mouere videatur. Aduersus venena remedium præstantissimum. Peste correptis datur cum vini momento, vnde tantus cietur sudor, vt pene totum solui corpus credas.* Hæc I. C. Scaliger *exercit. 112. prope fin.* non dubitamus ratum hoc alexipharmacum omnium esse præstantissimum, cuius penuria osse de corde serui vti fas est.

Eboris quanta sit vis pro domando veneno diximus *lib. 1. in com. hist. 24.* Sericum quoque crudum, præsertim purpureum, in tenuissimas particulas concisum, aut etiam vstum, atque tritum, cardiacum est, & sic in pretiosa venit antidota, vt confect. hyacinth. Alcherm. diamarg. frigid. & alia, vitæ principio robur confert, spiritus instaurat, ex Auic. *lib. de virib. cordis tract. 2. tit. de serico.* Moschus odoratus, & zibettum, suaui suo odore à peste præseruant, quia spiritus augent, vires imminutas resarciunt, cardiacis affectibus remedio sunt, de quorum generatione, ac viribus multa *lib. 1. in com. hist. 9. in fin.* Huiusce generis sunt bufonis vsti cineres si cordis è regione applicentur. Ranarum puluis cum cinnamomo, vrina humana, cuius potu in Syria plurimos fuisse à peste præseruatos, & curatos tradit Gal. *lib. 10. simpl.*

Denique pulueri serpentum inesse ad præseruandum, & curandum à peste vim mirabilem plures confirmarūt: Nam ex colubrorum carne elota, exiccata, & tandem in alcohol redacta conflantur pulueres, quorum vi omne veneni genus domari, & ad cutem propelli firmant Angelus Baldus *in lib. de vipera*, Cunradus Kuntadus *in 2. part. medul. distil. tract. 27.* Ernestus Burggrauius *in lampade vitæ, & mortis*, sicut enim ex viperarum carne trochisci confecti, & in theriacæ compositionem assumpti, omni generis veneno maximè resistunt, cur hæc virtus earum pulueri est deroganda? Deinde si vinum viperinum, in quo viperæ extinctæ sunt, venenum à corpore expellit, vt ex multorum mēte auctorū probauimus *lib. 1. in com. hist. vlt.* cur viperarum puluis, quas serpentes vocauit Arist. 8. *de hist. animal. cap. 17.* veneno enecando, ex vsu non erit?

Alia sunt animalia ex quibus alexipharmaca desumuntur, quorum catalogū posuimus, *lib. 2. in com. hist. 89.* quæ, & plura ex plantis desumpta sciēs, volénsque prætermitto, quoniam hæc, præstantiora, & lōgo vsu, multáque experientia cōprobata semper agnoui. Modo ad tertij ordinis alexiteria simplicia, nempe ad plantas ipsas accedamus. Inter quas carduus benedictus non inferiorem locum occupat, cuius decoctum, puluis, & stillatitia aqua ad febres pestilentes valdè prodesse solent. Sequitur succus medullæ fructus Brasiliensis vocati *Maracuiao Hasu*, cuius vires pro peste, febribus malignis, & æstuosis esse admirabiles diximus *lib. 3. de praxi admiranda, obs. 27.* & eius effigiem, naturam, & efficaciam describit Ioannes de Laët, auctor grauissimus *in sua descriptione regni Occidentalis in med.* scabiosa, scordium, pimpinella, bistorta, tormentilla, angelica, scorzunera, vincetoxicum, carlina, tussilago, santali omnes, agallochum, helenium, valeriana, acorus, galanga, cinnamomum, flores croci, citri aurantij, rosarum, caryophillorum, rorismarini, aurātia, punica, citronea, limones, semē citri, napi siluestris, anisi, succi citri, aloës, myrrha, ammoniacum, belzoinum, acetosa oxilapathum, ruta, trifolium, buglossum, borrago, & eius flores, sonchus, hypericum, betonica, zedoaria, doronicum orientale, anchusa, gentiana, serpentina, allium, raphanus siluestris, agaricus, dictamnus creticus, eupatorium, trissago, origanum, genista, fumaria, melissophylus, pulegium, lysimachia, quæ vulgò pestifuga appellatur, baccæ iuniperi, carui, & myrthi, ribes, nux myristica, cerasa acida, mirobalanorum omne genus, coriandri semen, ocymum, crocus, calendula, viola purpurea, nymphæa, stœcha, acetum, omphacium, fraxini cortex, corallum, balsamum, zingiber, & alia pretiosa simplicia, de quorum facultatibus si singulatim sermonem retexam, legentibus tædium pariam: Nam in recensenda horum magna congerie iam me fuisse longiorem cognosco, legat qui velit Matthiolum doctissimum, qui in suis in Dioscorid. commentariis omnia hæc ad viuum descripta inueniet.

Referam tamen vnum solum à me expertum, nouissimum pro peste, malignísque febribus curandis, ac tutissimum alexipharmacum, de cuius facultate nec veteres, nec aromatum Indiæ scriptores quidquam memoriæ commendarunt. Agitur trigesimus-quartus annus cùm ab India Orientali, ex insulis vocatis Molucensibus, in Olysipponem, emporium totius orbis celeberrimum allata est magna copia coccorum paruorum, quorum virtutem esse mirabilem aduersus venena, & morbos venenatos, mercatores qui eos afferebant, summis laudibus prædicabant. Coccus hic Molucensis est rotundus, intus albissimus, in superficie externa habet colorem cinnamomi, sed dilutiorem, nucleus amygdalæ instar latet intus, gustui dulcis, albus, durus, caret medulla, magnitudine est paruus, castaneæ modo, tota illius substantia est durissima, ita vt solùm cultello acutissimo, aut lima abradi possit. Placuit sæpissimè de illius vsu, & vi in peste, pestiferis febribus, malignis, & aliis ardentibus, melancholicísque affectibus periculum facere. Quapropter eius scobem, tenuissimè trituratam pondere granorum quinque, aut sex, aqua rosacea, aut acetosæ, aut alio cardiaco decocto, aut iulapio exceptam ægris anxietate oppressis exhibui, Deus bone, symptomata sunt sedata, & ferè maior pars laborantium euasit, cuius antidoti vsu roborata natura largo alui profluuio sequuto, & aliquando excitato sudore copioso venenum infrænauit. Si huius cocci ramentum dentibus validissimè comminuas, sapor quidam insipidus in lingua percipitur, sed temperamento frigidus est, & siccus, & sic firmat ventriculum, viscera roborat, cardiacis succurrit affectionibus, prodest febribus productis, quartanis, cutaneis affectibus, contagiosæ, & pestilenti diarrhææ, & dysenteriæ opitulatur apprimè, & contagiosis morbis summo est auxilio, in deliciis nunc reseruo vnum, cuius puluere quum datur occasio vtor cum vtilitate summa. Sed quæres quæ sit inter hunc, & coccum Maldiuiensem differentia? dic quod Molucensis distat à Maldiuiensi longissimè, & sic in solo, & cœlo multum differunt. Maldiuiensis est maximus, intus cineritio, extra subnigro est præditus colore, cuius descriptionem, & vires diligenter, & eleganter proposuit Augerius Clutius Medicus eruditissimus *tract. de cocco Maldiuiensi*, Molucensis verò contrariam sortitur electionem.

Si tamen vltimo loco perconteris, num in natura extet aliquod verum, ac certum pestis alexipharmacum? Dicum

cum Gesnero *lib.1.epist.* 64. pestis alexicacon à solo Deo esse cognitum, & penes illum adhuc latitare, qui flagelli huius naturam, eiúsque antidotum in peccata hominum sibi soli hactenus reseruare voluit. Sic enim habet: *Remedia aduersus pestem nos nulla habemus, fortè etiam non placet Deo, vt contra flagellum peccatis nostris debitum, vllum certum præsidium habeamus.* Crato *cons.*166.sic ait. *Veram pestis antidotum Deo soli notam esse non est dubium.* Palmarius *lib.de febre pestilenti,cap.*17.sic inquit. *Cum peculiare pestis remedium adhuc in naturæ sinu delitescat abditum, ad communia venenorum alexiteria, & cardiaca medicamenta confugere necesse est.*

HISTOR. LII. ACTVARII, De febre maligna.

Febris maligna, signis maleficentissimis comitata sexto die interficiens.

Veluti nos iam pridem in adolescente vidimus: is enim corporis firmitate, & magnitudine præstabat, sed plurimis, atque variis vtebatur, sine vlla viuendi ratione escis. Quin etiam adolescens interdum corripiebatur febri continua, atque incidendo in ventris fluxum liberabatur, sed tandem captus à febre accensa à magna putredine, me vocauit, mihíque curam eius credidit. Erat dies tertia qua ad eum accitus sum, veni, & æger non mediocriter se habebat, tetigi pulsum, nouique non paruã febrẽ à putredine humorũ genitã esse. Deinde matulam vidi multã crassitudinẽ continentẽ, vsque adeò, vt maiorem non potuisset habere, cuius color erat varius, & alienus; non enim videbatur albus, neque rubeus, neque niger, neque rufus, atque omnibus his coloribus apparentibus, nihil tamen exactè secretum, & definitum proprio loco erat, neque valdè mixta, sed mediocri mixtura erant, quæ omnia ex magna humorum corruptione erant. Aderant nãque excretiones ventris immodicæ, grauitérque olentes, atque quædam dissolutio corporis aderat ob vehemẽtiam febris virtute deiecta: namque bilis pura, & veluti aquea profluebat multa, & assidua surrectione excedens mediocritatem. Ea itaque die malè se habuit, postea verò etiam vrinæ excretionem continuit, tum quia totus impetus materiæ in ventrem concesserat, tum quia febris vehemẽtia exiccatus fuerat musculus circa vesicæ collum, qui continet ne vrina intempestiuè efflueret: at verò vsque adeò remissa est eius virtus concoctrix à magno momento materiæ fluentis deorsum, vt iam mortificata videretur, quin etiam è naribus aliqua frusta sanguinis mortificati effluxere, atque per fauces expulsa sunt, quod vbi Medicus quidam ex iis qui frequentabant, vidit, venam incidit, quum nihil opus esset, arbitratus sanguinem expelli debere ob multitudinem. Quoniam verò quarta dies iam erat ab ea qua vrinam continuit, vesica verò extumuit à multa collecta vrina, nec viam exitum habente, & dies iam sexta erat, atque spasmus immodicus corripuit ægrotũ, atque eo modo faciliùs prostrata reliqua virtute succubuit æger accidentibus, &c. Actuarius lib.1.de præuidentiis vrinarũ cap.14.

PARAPHRASIS.

Actuarius proposuit hoc exemplum, vt confirmet magnam esse habendam prouidentiam, quando æger vrinam crassam excernit præsente accessione febris, quæ procedente morbo non attenuatur, neque ad meliores colores mutatur, quæ vrina virtutis debilitatem, & humorum copiam significat, ita vt metus sit ne defatigata natura succumbat. Hanc admodum crassam habebat adolescens quidam, qui in febrem putridam, malè tamen morigeratam lapsus est. Et primò dicendum vrinam valdè crassam exitialem esse & deterrimam, cùm summam cruditatem significet, ita enim dicit Hip. 2.*prog.*31. ex vrinis verò magis exitiosæ sunt, fœtidæ, & aquosæ, & nigræ, & crassæ.

Circa crassam duo notat Gal. *in com.* primum, quod per crassam, non quãcumque intelligimus, sed eam quæ vehe-A menter crassa est: nam si simpliciter crassior, quàm naturalis existit, non admodum exitiosa habetur: licèt enim alicuius cruditatis sit indicium, non tamen exitij, quare longiorem potius morbum significat, quàm exitialem.

Sed instabis dicendo Hip. non reprobasse vrinam absolutè crassam, sed cum nigredine coniunctam? Dic: quod etsi Hip. non distinxerit an sola crassities sit sufficiens indicium ad nunciandum ægrotantis interitum, an potius oporteat cum nigredine copulari, tamen Galenus similium sententiarum nullam meliorem expositionem adinuenit, quàm sit ipsa experientia, sic enim ait *in com. Cæterùm crassa vtrum per se seorsum exitiosa censenda sit, an copulanda cum prædictis, aut nigra, dignum consideratione est. Igitur quæ ipsi nouimus diligenter obseruando, dicemus, vt ex illis orsus simul scias veritatem, simúlque meliorem eligas* B *enarrationem, vrinam nigram quò fuerit crassior, eò deteriorem haberi obseruauimus: at si colorem habeat naturalem, duplicem habet euentum, interdum ad mortem, interdum ad sanitatem propinquam, quemadmodum multa præter naturam, quippe corpus per illa expurgatur. Cæterùm constat vt ab Hip. crassa dicatur, quæ per nimium talis habeatur, quæ enim simpliciter crassior, quàm naturalis existit, nõ admodum exitiosa habetur, &c.* quare admodum crassa pessima est, quia crassæ materiæ, ac dẽsæ agitatiõe à calore factã significat, vt ait Gal. 4.*aph.*70.& apud Auic. 2.1.*doct.*3.*cap.*3. vrina valdè crassa vt plurimũ coctionis priuationẽ præostendit.

Rogabis vtrùm constituendum sit discrimen inter vrinam crassam, & perturbatam, an potiùs vrina quæ crassa est, sit etiam simul perturbata. Gal. *lib.*1.*cris.cap.*12. crassas cum perturbatis videtur confundere, dicens vrinam quæ C seipsa crassior est, conturbatam esse. Idem affirmat, 1.*epid. sect.*3 *com* 21.& 2.*prog.*26. appellat vrinam crassam, quæ iumentorum vrinis similis est, & 4.*de sanit.tuend.*4. vocat turbidam. Et Aëtius *tetrab.* 2.*serm.* 1.*cap.*34.& Paulus *lib.*2.*cap.*14.& hanc esse Galeni sententiam, & cæterorum Græcorum asserit Vallesius *lib.* 3. *cont.cap.*23. Subscribit Christoph. à Vega *tract.de vrinis,cap.*2.*in princ.*

Auicenna tamen 2.1.*doct.*3.*cap.* 1. docet diuersas differentias vrinæ, esse crassitiem, & turbulentiam, quod aliarum rerum exemplo ostendit: sæpe enim multa reperiuntur quæ crassa sunt, & non turbulenta, immò clara, & perspicua, cuiusmodi sunt albumen oui, crystallus, gluten piscium liquatum, oleum, & alia similia. Dic: simpliciter crassitiem, & turbulentiam esse res impertinentes, & interse diuersas, tamen in vrinis coincidere in idem, ita D vt omnis vrina crassa præter naturam, turbulenta sit: nam vrina quæ in sua substantia tenuis est, & aquosa, non acquirit crassitiem nisi per commixtionem humorum crassorum, aut multam quantitatem alicuius humoris permixti, qui si optimè commisceantur, per concoctionem, reddunt vrinam mediocrem in crassitie, quod si perfectè non misceantur, reddunt vrinam crassiorem naturali, & simul perturbatam.

Quod si obiicias quod Auicenna *loc.cit. cap.*3. asserit vrinam valdè crassam secundum plurimum significare coctionis priuationem, sed aliquando coctionem crassorum humorum præostendere, quare tunc hæc vrina, crassa erit, & tamen non erit turbulenta cùm fiat per coctionem? Dic: hanc vrinam etiam turbulentam esse; nam hæc coctio non est perfecta omnino: aliàs non videtur senten-E tia Auic. admittenda, nisi fortè intelligamus eam vrinam fieri valdè crassam, per concoctionem humoris noxij crassi, quem cùm coquitur, natura per vias vrinæ expurgare solet, & ita tum temporis has reddit crassas, sed simul ob eandem causam etiam turbulentas.

Ergo adolescens hic robustus, & firmus incidit in febrem putridam, sed ob hanc causam satis periculosam: quoniam vt dicebat Galenus *lib.* 3. *de præsag. ex puls.cap.* 3. *qui habitu sunt valenti, si incidant, periclitantur: quoniam si fortes vires lethales morbos contemnunt,* 10.*meth.*4. & hæ morbo succumbunt, vehementiam morbi arguunt manifestè, & magnitudinem causæ præostendunt, iuxta textum Hip. 2.*aph.*34. quare Auicenna 2.4. *tract.*1.*cap.*28. dicit, *& scias quod sani pauca infirmitatis cùm ægrotant, significant timorem, &c.*

Insuper

Insuper hic alimentis vescebatur plurimis, ex quibus cruditates emanant: cùm enim cibus debeat esse proportionatus calori coquenti, si in magna quantitate assumitur, nocet, cùm semicoctus remaneat, quare ex cruditate, quæ est omnium malorum seminarium, atque origo, vt ait Auic. 16. 3. *tract.* 3. *cap.* 21. scaturiunt obstructiones, mali habitus, podagræ, articulorum morbi, acutæ, & diuturnæ febres, apoplexiæ, paralyses, conuulsiones peripneumoniæ, ophthalmiæ; & vniuersa prope morborum farrago seu è fonte vberrimo oriuntur.

Quod si accedat vt assumpta edulia sint varia, tunc damna accidunt quæ difficilem postea habent correctionem: quoniam ciborum varietas reproba est, vt docuit Galenus 1. *acut.* 18. §. *Quo fit vt qui de concoctione scripserunt, ciborum varietatem, præsertimque vbi variis constent facultatibus, nocentissimam dixerint, vtpote quæ ingesta ipsa probè concoqui prohiberet. Obseruant id maximè qui luctantur, tum qui legitimè certant, prandio siquidem panem dumtaxat edunt, in cœna verò carnem, &c.* explicat Plutarchus 4. *probl. sympos.* 1. nam vt ait Auic. 3. 1. *doct.* 2. *cap.* 7. §. *Nihil quidē deterius est quàm diuersa nutrientia simul adiungere, &c.* alij enim citius, alij difficiliùs cōcoquuntur. Cōsule Santorellum doctissimum *lib.* 15. *antepraxis cap.* 12.

Deinde si omnibus his iungatur etiam varius, & inordinatus viuendi modus, tunc nihil deesse iam potest, vt debilitato calore ex alimenti copia, eóque distracto, humorum in corpore accrescat congeries, ex quibus putredo oriatur, foueatur, & increscat: tunc autem nulla obseruatur viuendi ratio, quando in multa quantitate, eáque varia sumuntur alimenta, & postea nullus ordo obseruetur, sumantur frigida, & calida actu, tenuia cum crassis, & ea, antequam coquantur talia, iterum ingurgitare, *quoniam nihil deterius est in corpore quàm nutriens super nutriens, quod non est digestum mittere,* vt ait Auic. 3. 1. *doct.* 2. *cap.* 7. Amplius cruditates parit, & obstructiones, motus post cibum intempestiuus, alimentum enim à ventriculo deturbat semicrudum, & ab officinis coctionis calorem distrahit, *non enim ex iis quæ comeduntur, & bibuntur, sed ex iis quæ probè in ventriculo concoquuntur, fit nutritio,* vt eleganter dicebat Gal. 11. *meth.* 15.

Ex iis aduertere licet salubre esse consilium Galeni monentis illos qui suæ salutis curam habere debent, ne vitium firmitudini confisi edulia praua esitent, licèt ea optimè concoquant, sic enim ait, *lib.* 2. *de alimentor. facult. cap.* 6. *Ergo qui cucumeres bellè concoquunt, cum eo ipso sisi affatim iis se impleuerint, iis tandem longo temporis tractu accidit, vt succus frigidus, ac mediocriter crassus in venis coaceruetur, quæ in ea coctione quæ fit in venis, haud facile mutationem in probum sanguinem recipiat. Ob eam igitur causam omnibus praui succi eduliis censeo abstinendum: etiā si ea quibusdam concoctu sint facilia: nobis enim non aduertentibus prauus succus ex ipsis post longum tempus in venis colligitur, qui postea exiguam ad putredinem occasionem nactus, febres malignas accendit, &c.* Transtulit Auicenna 3. 1. *doct.* 2. *cap.* 7. in hunc modum. *Ille verò in quo mala digeruntur nutrientia, ob hoc non decipiatur, quoniam post dies in ipso mali generabuntur humores, ægritudines facientes, & pernecantes, &c.*

Nec enim hic viuendi reprobus ordo potuit naturam robustam, & validam diuertere, ne ex temporum interuallis saburram extra corpus excitato alui profluuio cum continua febre coniuncto propelleret, qua vacuatione à febri euadebat immunis. Sed cùm in eodem victu perseuerasset, indies, magis, ac magis auctis cruditatibus factum est, vt increscente putredine, & corruptione in venis, quam præ copia natura non potuit excernere, ipse tandem putri sinocho corriperetur, ex feruore, & ebullitione putrentis sanguinis suborta. Hoc vrinæ crassissimæ demonstrabant ex recitata causa profectæ, aderat etiam plenitudo, seu succorum æqualiter se habentium redundantia, quam plethoram appellat Galenus *lib.* 3. *de sanit. tuend. cap.* 9. & 4. *meth.* 4. & 13. *eiusd. cap.* 6. Nam in hoc ægro succi omnes, seruata veteri proportione fuerunt accumulati: quoniam vrina, quæ est serum sanguinis, & aliorum humorum, id indicabat, neque enim erat alba, A rubra, nigra, aut rufa, sed aliquando hunc, interdum alium colorem repræsentabat, in qua nullum aderat sedimen, nec ipsa coctionis futuræ spem de se præbebat.

Immò vexabat nimium alui profluuium, quod in initio morbi si eueniat citra leuamen vllum, est symptomaticum, & reprobum, 4. *aph.* 22. *Nihil enim in initio ad bonū euacuari est impossibile, omnia enim sunt casus præter naturā earum quæ sunt in corpore dispositionum, oportet enim prius præire coctionem, subsequi discretionem, & vltimò excretionē, vt bona sit crisis, atque iudiciū,* repetit 3. *epid. sect.* 1. *com.* 5. quoniam iis quæ sine ratione (hoc est sine coctione) leuant fidere non oportet ex Hip. 2. *aph.* 27. maximè cùm fœtidæ essent impensè, quæ intensam putredinem intra venas contentam præostendunt, *superans enim graueolentia putredinis est, non concoctionis signum,* auctore Galeno B *lib.* 1. *prog. vlt. in princ.* Nam fœtor, nisi fiat à rebus fœtorem inducentibus, vt alliis, eruca, porris, ouis, quæ omnia fœtorem concitare testatur Auic. 7. 4. *tract.* 3. *cap.* 24. si vehemens est summam putrefactionem significat, ex Gal. *lib.* 1. *cris. cap.* 11. & Auer. 21. *part. cantic. text.* 333.

Enimuerò si hanc immodicam vacuationem consideres, & ob hanc causam virium iacturam summam, non est dubium quin hic malè habuerit. Accessit alia huius damni causa, nempe confluxus materiæ ad vias vrinæ, quare ischuria sequuta, quæ ex obstructione meatuum vesicæ in febribus oriri consueuit, & firmat Paulus *lib.* 3. *cap.* 45. non dubito etiam quod à febris vehementia, toto corpore veluti exiccato, etiam musculus vesicæ ceruicem claudens exiccaretur, & sic nimium contractus, chordarum instar ad solem, vel ignem exiccatarum, laxari non posset, C sed magis corrugatus vrinam retineret. Ob quam causam spiritibus ob nimium incendium internum dissipatis, & resoluto veluti calore natiuo, vires ad extremam debilitatem sunt redactæ, ita vt sanguinem retinere non possent, & sic per nares & fauces ipsum concretum, & grumosum excreuit, quæ vacuatio occasionem præbuit imperito Medico vt sanguinem secta vena emitteret; quem errorem notauit inter omnes Fernelius *lib.* 2. *de ven. sect. cap.* 4. dum sic ait. *Neque imperitorum more, si vel nares stillant sanguine, vel vrina rubra sese offerunt, protinus imperanda venæ sectio, &c.* Hic ergo sanguis mortificatus, hoc est liuidus, extremam penuriam innati caloris ostendens, vehementem naturalis caloris arguebat imbecillitatem, quam primò cerebrum persentiscit, quum sit laxum, molle, friabile, maximè cùm spiritus animales, quibus vt instrumento D vtitur à calore igneo essent dissipati, quare ex vrina retenta, ac putrida eleuati acres ad superas partes, vapores, & neruoso generi communicati, conuulsionem excitarunt: à fœtida enim vrina exurgit aura venenosa quæ concutit cerebrum, & neruos lancinat, & ferit, & sequitur spasmus, ex quo hic vitam tandem cum morte commutauit. Hoc modo narrat Heurnius *cap.* 22. *de morb. capitis, fol. mihi* 234. mortuum fuisse robustissimum militem, qui cùm toto biduo vrinam non reddidisset, tremulum, delirum, sequuta epilepsia, & validis conuulsionibus occubuisse, & ego aliquos vidi qui ischuria diuturna oppressi superueniente epilepsia, & apoplexia, disseminato sero per totam corporis molem, tumefacto corpore, & nimis laxo reddito, extincti sunt.

Ex iis manifestè patet hanc febrem non fuisse simpli- E citer putridam, sed malignam. Primò, quia paucissimo tempore cor prostrauit, & spiritus vitales extinxit: nam grauissimi morbi sunt qui præcordia obsident, dum eis venenata qualitate infensi sunt, vnde cùm deleterius vapor aëri inspersus cum spiritu intro subiens, cor viscus nobilissimum exercet, affectum valdè malignum inde procreari est necesse. Secundò, quod febris incœpit à magna putredine, & deinde in magnam humorum corruptionem degenerauit: quoniam maligna febris à putredine corruptelam excitat vt suis viribus sese ostendat, & in actum erumpat. Et à corruptione malignitas, quæ à putredine, caloréque suscitatur sæuissima symptomata parit, & magis funesta, quàm ea quæ à putredine fiunt: ex illa enim facultates vitales magis concidunt, & febris magis lethalis, & perniciosa est: datur enim corruptio

quæ

quæ longè differt à putredine: humores enim nostri corporis eo corruptionis aliquando deueniunt, vt propria destituti natura, alienámque subeuntes, lethalibus venenis finitimi reddantur. Accedit alia coniectura, quod omnibus celebratis auxiliis non mitescat, ita dicit Galenus *lib.1.epid. sect.3. com.1. in init.* nam morbum constat cacoëthem esse, vbi cùm omnia rectè administrentur nihilo fiat mitior, & *lib.3. sect.3. com. 79.§. Reticuit autem Hippocrates sicut remedia alia omnia, tamen necesse interdum habuit dicere, nihil eos ab iis quæ offerebantur adiutos fuisse, vt malignitatem suggereret morbi*, explicat perdoctè Ioannes Colle. *lib.1. de morbis malign. cap.8.* plurima autem remedia ab Actuario, vt à Medico expertissimo fuisse celebrata non negabimus, sed ea reticuit, vt fecit Hippocrates in Anaxione, quoniam attulit historiam solùm, vt probaret vrinam admodum crassam in febribus reprobam esse, & inutilem.

HIST. LIII. AVENZOARIS, De variolis.

Auenzoar correptus variolis, assumpto melle, & exacerbato morbo, naturæ tamen beneficio à morte euasit.

QVoniam stulti vulgares dant istis dulcia, mel, pisces salsos. Ego fui ex illis qui cecidi in illum errorem, quia cùm essem paruulus habui variolas, & pater meus non erat mecum, & consilio quorundam accepi mel, & ex illa angustia, & labore, & fortitudine ægritudinis quam habui mirum fuit quod euasi. Auenzoar lib.2 theïzir, tract.7. cap.3.

PARAPHRASIS.

DVlcia quia bilescunt, feruorem concitãt calore suo, facilè inflammantur, sicut & mel, in variolis, in quibus febris adest vehementissima, non esse concedenda omnibus est manifestum. De piscibus salsis maior est hæsitatio: nam à vulgo receptissimum est illos exhibere, qui variolis, & morbillis sunt oppressi. Neque hæc opinio contemnenda, quum sit à peritissimis Medicorum confirmata. Brudus enim Lusitanus *lib. 3. de regimine febricitantium cap. 23.* quem sequutus est Ludouicus Mercatus *lib.1. indicat. in consilio cap.1.* piscium salitorũ vsum in hoc affectu vtilem esse asseuerant: Nam ratione salis exanthemata ad cutem facilius erumpunt, maximè si humores crassi sint, viæque angustiores: salsa enim penetrant, attenuant, humorem ad cutem propellunt. Sed hunc victitandi vsum non laudo: ex quo plures aucta febre, sequutis vehementissimis symptomatis perire vidi. Nam salsa nocua sunt, inflammant enim calore suo, exiccant humorem, eúmque excerni prohibent, quoniam vt ait Auic. *lib.2. tract.1. cap.3.* exiccant, & adstrictione contrahunt, ex Gal. 11. *simpl. tit. de sale*; deinde pisces in medio febris feruore, qui in exanthematis intensus adest, oblati corrumpuntur, & humiditate sua excrementitia humores vitiosos generant. Insuper licèt in febribus saxatiles concedantur, vt latè probauimus *lib. 1. in com. hist.28.* tamen saliti difficulter in stomacho concoquuntur, quum crassiore substantia constant. Quare pisces salsi in exanthematis merito reprobantur, quum plurima edulia iis prouocandis sint accommoda magis, quorum catalogum legat qui velit apud Auic. *l.4. tract.4. cap.10.* & alios Arabicæ familiæ Medicos scientissimos, qui in eorum curatione cæteros antecellunt.

***

HISTORIA LIV. RHASIS, De variolis.

Variolis correpti licèt in initio videantur melius habere, in declinatione tamen sæpissimè pereunt.

*QVidam passus fuit variolas satis malignas, & fuit phlebotomatus priusquam constringeretur guttur eius, & non remansit aliqua medicina extinctiua, quæ esset non ei facta, & melioratum est, & elargatum eius guttur, & variolæ similiter, ita quod habuimus de eo bonam spem, & postea * in statu aucta sunt accidentia, & in declinatione euenit ei dolor vehemẽs in tibia, * & denigrata est, & intentionis meæ erat scarificare locum, & in eadem hora habuit casum virtutis, & tum desperaui de eo omnino, & deuenit ad talem statum, quod sanguis emanabat ab eius poris, & eodem die mortuus est. Rhasius* lib.30. cont. tract.13. cap.1.

PARAPHRASIS.

DE causa exanthematum satis superque disceptatum, *lib.2. in com. hist. 5.* quo loco à vitio menstrui sanguinis oriri determinauimus. Nunc historiæ explanationem aggrediamur. Variolas esse malignas certum est, quando ante eruptionem, & postea contingunt symptomata sæua: Nam variolæ pestem portendunt, aut subsequuntur, & vehementissimis pathematis ægros exercent, tamen si anxietas adsit, tremor cordis infestet, febris vrgeat intensa, conuulsiones premant ex aura venenosa eleuatæ, quæ ferit, concutit, & partes neruosas lancinat, & vexat, tunc malignissimæ sunt, quem vaporem virulentum, & noxium cùm natura separat, atque ad partes externas pellere contendit, eo ebulliente, & tetrum halitum eructante, hæc & grauiora damna accidere compertimus.

Licèt autem variolæ ex crassiore, & minus acri humore oriantur, quàm morbilli, tamen ex illis plures occumbunt, quoniam lentus humor contumaciter glutinis instar visceribus adhærescit, & præ mora retentus amplius putrescens; acrior fit, & mordacior, & sic interna, membra rodit, & exulcerat: hinc dysenteriæ lethales, pulmonis, & spiritalium vlcera cacoëthica, tabes, totius corporis deformitas, & alia immania monstra repullulant, quæ vix coërceri, infrænarique possunt.

Omnia hæc præuidens auctor noster, quum febris adesset valida, & feruoris magni, quæ non solùm ob confluxum humoris maligni ad fauces, vt ferè solet, sed ob flammeam in visceribus latentem dispositionem, respirationem densam efficientem, & veluti suffocantem, eueniebat, sanguinem emisit, quod auxilium ante eruptionem exanthematum, & postquam erumpere incipiunt, si plethora vrget, & vires valent, esse præstantissimum, facillimum, & securissimum, monuere Arabes, & eorum dux maximus Auicenna, quem sequuntur vnanimiter omnes Medici, quotquot hactenus de exanthematis scripsere, Hispani, Lusitani, Itali, Galli, Angli, Germani, exceptis iis qui medicinam exercent in nostro Belgio, qui cùm alioqui doctissimi sint, & expertissimi, hoc tantum auxilium in hoc morbo acriter infamant, & cane, anguéque peius aspernantur, quod ego fœlicissimè in hoc terræ tractu, non solùm in Lusitanis nostris, quos esse assuetos phlebotomiæ ipsi prædicant, sed Belgis, cuiuscumque ætatis, sexus, conditionis expertus sum. Immò si satius non esset mihi calamo præstare habenas, plures in propatulum ægros nobiles reponerem, sequutus Galeni consiliũ *libris de vena sect. aduersus Erasist.* cum Medicis Romanis se exercentis, qui aliis auxiliis nempe aperientibus cutaneos poros, rarefacientibus, sudorificis, citra totius prouidentiam, miserè ægros excarnificabant, qui ob plethoram summam, sanguinem excernentes per os, nares, & sedem, delirio præhensi quidam, alij ob incendij interni

æstum

æstum, depopulato, & resoluto innato igne, extinctis spiritibus spreta phlebotomia occubuere.

Sed quid plura consector ac colligo, & in his minutulis, & triuialibus tempus consumo, crambémque recoctam præbere videor? nonne Hippocratica oracula sunt vera in Lybia, regione calidissima, Delo, temperata, Scythia, frigidissima, vt cecinit Dictator summus *lib. 3. prog. 40.* & peritissimus Christophorus à Vega *in fine com.* sic ait. *Vnde fit vt Scythia, regio satis frigida sit pro maiori parte, hominésque ferat robustissimos, & qui inuicti semper manserint, neque externum dominum admiserint, neque ipsorum Romanorum arca senserint; ferinis, ac murinis pellibus contra regionis frigiditatem muniuntur, &c.* Quare licèt in Lybia ob caloris excessum, vires resoluantur, reddanturque ad tanti præsidij administrationem ineptæ satis, in frigida ob rationes dictas vel etiam vigente bruma B longè calidiora multò sunt viscera, nam ventres hyeme natura calidissimi 1. *aph.* 15.

Neque instes cum Græcis solùm loquutum Hippocratem, & ad ætatem suam collatione facta. Nam primum est falsum, habésque contra te, perdoctum, & Laconicum paraphrastem Heurnium, qui sic præfatur, in eodem *com. num. 9. verbo veracia, contra eos qui hac tantùm ad Gracia homines pertinere putant, & ad atatem Hippocratis non enim natura fatiscit: si enim illa elanguesceret iam sanè diu internecione deleta essent quam plurima rerum species, immò homines ipsi: nec Philosophi vllum argumentum inuenissent, quo mundi aternitatem firmassent, &c.*

Ergo si Hippocrates & Galenus in regionibus omnibus, in cutaneis affectibus, in tumoribus, & inflammationibus exterioribus, in omni excreto ad corporis superficiem, sanguinem emittunt permittentibus viribus, retrocessum C humoris à cute ad centrum non verentes, cur in frigidis terris in parca phlebotomia ante eruptionem exanthematum celebranda Erasistrati hemophobi instar quem tantopere Galenus obiurgat, erimus meticulosi?

Et relictis horum auctorum locis, ne in iis seriatim recitandis sim multiloquus, vnum Auicennam proponam, qui 1. 4. *tract.* 4. *cap.* 10. sic alloquitur, *Oportet in variolis vt incipiatur, & extrahatur sanguis sufficiēter, quum conditiones fuerint, & similiter si morbillis fuerit cum repletione sanguinis, & spatium illius est vsque ad quartum; sed quando procedunt variola non oportet tunc vt administretur phlebotomia, nisi inueniatur vehementia repletionis, & dominium materiei, tunc enim phlebotometur quantitate qua alleuiet, seu minoret, &c.* Vides ipsissima Auicennæ D verba, ne tibi vllus subterfugij locus relinquatur, nisi in pectore, non in fronte oculos habueris.

Demum exercerem ingenium meum in quæstione de mittendo sanguine in exanthematis, sed ea est tyrunculis indigna, & doctissimorum virorum censura iam penitus aboleuit. Annus agitur duodecimus, si rectè recordor quo ad hanc populosissimam ciuitatem. Amstelodamensem, securissimum tranquillitatis portum accessi,

Sedes vbi fata quietas ostendunt,

Paululum in ea moratus ad consilium vocor cuiusdam vigesimo ætatis suæ anno constituti Belgæ, cui summa plethora corr[...]to apparentibus variolis, febris inerat ardentissima, pulsus magnus, sitis ingens, aderat toto corpore rubor, tumebant venæ, cocto sanguine plenæ, phlebotomiam consulo, renuunt socij, & licèt contra duo nec Hercules E ipse, tamen pro veritate contendens iterum annuentibus affinibus de sanguine mittendo sum solicitus, sic factum, & sic quater extracto sanguine duobus diebus deonerata natura potentius variolas ad cutem transmisit, & æger à tanto agone superstes remansit.

Pertinaciter insistebant illi quòd expurgatio facta per variolas erat critica & à natura intenta, & sic celebrata phlebotomia certè naturæ ordo erat inuertendus: sed hæc methodus non est recta, quoniam habet contra se Galenum in locis multis: nam quando incompletè agit, supplere nos medicando conuenit. Est textus celebris 2. *aph. com.* 15. *Animalium natura ex principalioribus membris humores malos euacuans, alios per vrinas, vel vomitus, vel aluū inferiorē excernit, alios ad cutim extrudit, quos quū euacuare* A *pro crassitudine nō possit, ibi eos deponit, atque hoc modo tubercula nascuntur in corpore: tunc igitur considerandū est, & distinguendū, nunquid natura totam in patientibus partibus superfluitatē deposuerit, an adhuc corpus totius animalis vitiosis humoribus abundet, quod excrementa indicabunt: nā si natura mota est ad expurgandū corpus impurum, biliosa apparebunt, patétque prius esse purgāda, quàm nutriēda huiusmodi corpora: sin autē excretiones sunt similes sanis, totum corpus sanum esse indicatur, & sine vllo periculo nutriri potest, &c.* Hactenus Galeni aurea distinctio, luculenter docens quādo euacuatione sit opus, quando natura humores superfluos critico modo expellit ad cutē. Quod si Galenus expurgat in imperfecta crisi, ad cutē quæ vacuatio magis à superficie attrahit ad centrum, ampliùs eliget venæ sectionem si illius scopi adsint requisiti, quod probat Galenus *lib. epid. sect. com.* Vbi in Simone latis pustulis correpto venam secat, retrocessum humoris ad partes intimas minimè veritus, sic enim ait, *In quibus corporibus permulta humorum copia inest, iis vtiles esse purgationes didicisti; priusquam enim ita redundantem materiam, aut vena sectione, aut purgatione quis eduxerit, si fouens, hoc est calidis vtens, ipsam discutere conetur plus attrahet, quàm per cutem vacuabit.*

Iunior Medicus elapsis diebus stomachabundus alia argumenta in me coniecit valoris non multi, quæ lubens, & silens prætermitto: Sed cū n hic contemptim, & negligenter de ingenij mei penè delitescentis tenuitate periculum facere tentaret, & infelicis ingenij sit nihil ex se parere, & aliorum vestigiis inhærere, nullum illi carmine sequenti excepto, responsum dedi, ostendens controuersiam de phlebotomia in variolis triuialem esse, quum ab ingenuitate mea alienum sit, de ea aliquid commentari, omnibus enim, vel illis qui sacræ medicinæ limina prima salutarunt, in exanthematis sanguinem esse emittendum est notissimum.

Non tam auersus equos nostra sol iungit ab vrbe,
Nec mihi tam tenues subsistunt pectore sensus,
Quin tua non pateant, qua tanquam oracula nobis
Proponens, pariter me, téque indigna requiris;
At si tantus amor laudis, si tanta voluptas,
Et te magnarum stimulant praconia rerum,
Non nodum in scypo quare? ast anigmata sphyngos.
In te verte manus, per te speculata ferantur,
Non qua sunt cunctis passim patefacta libellis.
Ergo siste gradum, téque in tua mania volue,
Et nos qui in tenebris, & caco carcere vitam
Ducimus, in tenebris iterum permitte latere.

Possem in hoc argumento plura ex veterum, & Iuniorum penu fœcunda præclara depromere sed ea cùm sint quotidiano, euidentique argumento stabilita, silentio inuoluo. Quare Medicus arguens, cùm non esset rudis ingenij, cōsiliíque expers palinodiā recantauit, immò dum sese offerebat occasio, ante eruptionē exāthematum in succulentis, & benè educatis puellis sanguinem interdum per sectam venam, aliquando per scarificatas cucurbitas emittendum imperabat cum vtilitate multa: sed hic attendere debebat priùs in quas angustias, se, tanquā in carceris barathrum coniecerat, dum ardentiori Medicos Belgas monendi studio hostes sibi pro hac exercēda praxi infestissimos comparauerit, & timeo *ne eum mittant in eam domum, vbi viuos homines mortui incursant boues.* Hæc in rem præsentem satis sint, ad historiam iterum accedamus,

Facta ergo phlebotomia, & celebratis omnibus auxiliis quæ sanguinis, & aliorum humorum feruorem temperarent, & illorum cauma extinguerent, vt sunt cardiaca iulapia, potiones, decocta, eclegmata, syrupi, arteriaca, factum est, vt suffocatio illa ex humore tenaciter viis spiritus adhærescente, & infarcto, tolleretur, expurgato per sputum humore medicaminum ope. Et cum respiratio esset magis libera, aliquam leuaminis spem Medicus concepit, sed hic morbus lætos non habet exitus: Cùm enim pars crassa venenosi humoris delitesceret in visceribus, eam ad partes extremas natura expellere tentans, dolor excitatus in tibia, in qua aderat nigredo, signum veneni interni, & mortis imminentis certissimum: Hoc modo Silenus cum liuore extremorum

mortuus est maligna febri oppressus apud Hipp. 1. *epid. sect.* 3. *text.* 19. Hac febri detentus periit Crito 1. *epid. sect.* 3. *text.* 26. cui pes in initio morbi vehementer dolere cœpit, & altero die pustulæ nigræ toto pede apparuerunt: Galenus *in com.* sic ait. *Malignitatis excremẽti statim indicium quod pustulæ nigræ generarentur ad talum, &c.* Sic Adolescentulus qui in mendacium foro decumbebat. 3. *epid. sect.* 2. *text.* 5. cum extremarum partium liuore occubuit in cuius textus explanatione ita fatur Galenus. *Mortis verò apertum signum est extremarũ partium liuor, & frigus, &c.* Nam à venenata aura partium externarum calor insitus emoritur, spiritus extinguitur, sanguis floridus resoluitur, quorum viuacitate antea recreabatur, vnde partium morticinium contingit.

Scarificatio tunc, vt auctor notat maximo erat ex vsu vt Galenus affirmat 2. *ad Glauc.* 7. & alibi sæpè: verùm cùm humor virulentus, malignáque recondita in profundo corporis excrementa tetro suo vapore internum ignem depopularentur, non potuit hoc auxilium exhaustis, & fatiscentibus viribus celebrari, immò extinctis veluti facultatibus & nequeunte retentrice sanguinem continere in loco suo è parte affecta, & denigrata sensim sanguis resudabat.

Caueant ergo Medici nec nisi cum præmeditatione in curatione exanthematum præsagiant, in quibus vtpote perniciosis non sunt certa præsagia ad salutem, vel mortem, ex Gal. 2. *aph.* 13. dicente, *post signa decretoria, & in declinatione in omnibus morbis plures esse sanatos, quã mortuos, nisi pestilens constitutio sit.* Exanthemata autem à malignitate non esse aliena, immò antecedere pestem, & esse contagiosa firmat Auic. 1. 4. *tract.* 4 *c.* 6. §. *Et variolæ quidem, & morbillus sunt de summa ægritudinum contagiosarum* & Rhasius *lib. de peste*, scribit, *quod variolæ etiam opus habent præseruatione, ac omnis pestis, quod pronuntiatum de malignis, & populariter vagantibus intelligendum est:* nam ex ita atrociter sæuiunt, maleficientissimis symptomatis insignitæ, vt omnes perimant.

QVÆSTIO XLVIII.

Vtrùm vniuersalia morbi tempora variis signis distinguantur, vt cõtra Gal. contendit Argenterius.

COMMENTARIV M.

IN *statu.*] Cùm accuratiùs, attentiúsque mente voluta- D rem, percepturus indidem quæ hasce nostras historias ornarent luculentiùs, incidi forte in quasdam quæstiones, quæ licèt ab alis agitentur, tamen ad argumentum de febribus intimiùs explicandum apprimè sunt vtiles, quare in calce huius libri puriori scribendi stylo eas auxi, illustraui, & inserui, vt vna cum aliis coalescentes eant in corpus. Galenus *lib.* 1. *cris. cap.* 2. non vtitur vniuersali aliqua ratione qua omnia morborum tempora distinguantur, sed in variis morbis varia ratione illorum tempora distinguit, vt patet *ex lib. de totius morbi temporibus, cap.* 3. maximè quia solùm prosequitur rationem aliquam vniuersalem qua cuiusuis morbi tempora possit distinguere.

Galeni doctrinam *cit. loc.* æmulatus Auic. 1. 4. *tract.* 1. *cap.* 3. nititur docere quo modo varietates, seu tempora morborum possint distingui. Refert ergo principium E morbi consistere in ingenti naturæ ab eodem morbo grauamine, suffocatione, atque in operationibus impedimento, quo tempore nulla existit notabilis, inter naturam, & morbum actualis contentio, ac proinde nullus apparet, nec morbi, nec naturæ affectus, & vt inquit Auicenna, *quod nec concoctio sentitur, nec contrarium coctionis, hoc est putredo.* Augmentum verò ex eiusdem Auic. sententia consistit in naturæ accrescenti motu, & in morbificam materiam insultu, notabilisque tunc existit inter naturam, & pugnam conflictus, ideóque manifesta iam apparent concoctionis, aut putredinis signa. *Status*, inquit, *est morbi pars in qua vehemens intercedit inter morbũ & naturam contentio*, ideóque vehementissima apparent symptomata, summa etiam concoctio, aut putredo sentitur,

A quare eo tempore, aut morbi, aut naturæ victoria patet, habeturque inter vtrumque vltima resolutio, & indicium. Declinatio tantùm quæ in salubribus tantùm morbis reperitur, quum nequaquam possit moriturus æger vltrà morbi statum pertransire, vt infrà dicemus, tempus est in quo natura morbificum humorem dominata, iamiam victoriam prosequitur, & ad integram vsque, & perfectam sanitatem, morbum in materia, intentione, malitia, & magnitudine diminuit, illúmque iam deuictum in totum prosternit, & in vltimum suæ durationis finem, atque terminum perducit, & sic sequitur vera, & integra laborantis salus.

Sed videntur hi medicinæ proceres inter se discordes: Nam Gal. *lib. de totius morb. temporib.* 3. per solam concoctionem temporum differentias tradidit, Auic. verò B *loc. cit.* per concoctionem, & putredinem, at facilè eos concordes reddes, si illum de salubribus, Auicennam tam de salubribus, quàm lethalibus interpreteris. Et licèt Auic. per contrarium digestioni intelligat etiam cruditatem, quæ coctioni etiam contraria est, tamen cùm cruditas rarò in morboso processu præterquàm in principio appareat, potiùs per contrarium digestioni intelligenda est putredo, quàm cruditas.

Insuper tripliciter ad medendi opus potest principium considerari. Primo modo pro primo morbi insultu, hoc est pro illo temporis momento quo morbosa quæuis affectio incipit ægrotantis actiones notabiliter, & manifestè impedire, quæ contemplatio ad dierum decretoriorum computationem est vtilissima, *vt* 1. *de dieb. decretor. cap.* 8. *&* 9. prædixit Galenus. Secundo modo accipitur C pro primis tribus, aut quatuor diebus, hoc est non pro certo dierum numero, sed pro illo contento temporis spatio quod quatuor primis diebus morbi concluditur, quòd solet à Medicis primum ex quaternionibus appellari: quamuis autem hæc principij acceptio inartificiosa à nonnullis iudicetur, ad operis tamen varietatem, ciborum exhibitionem, & prædictionem non parum confert quare eam sæpè sæpiùs Hipp. ad hos vsus vtilem, & nimis necessariam commendat: variè enim docet operari primis morbi diebus à reliquo curationis progressu 2. *aph.* 29. *in principiis morborum mouendum docens.* & sententia sequenti 30. *circa initia, & fines, &c.* & *lib.* 1. *epid. sect.* 3. *text.* 10. variam cibandi normam consulit iuxta varietatem cum qua primis diebus incipiunt, variam deinde prædictionem circa morbi euentum commendat. 1. *aph.* 12. *In morbo laterali si circa inter initia sputũ appareat, morbum abbreuiat.* Tertiò sumitur principium pro vno, & primo ex quatuor morbi temporibus, quæ acceptio ad victus institutionem, prædictionem, & auxiliorum applicationem est commodissima, & sic acceptum principium definitur ab Auicen. *loc. cit.* pro tempore in quo nulla apparent concoctionis, aut putredinis manifesta indicia, & hæc distinctio ab auctoribus penes morbi essentiam appellatur.

Hæc difficilis quæstio vt penitiùs intelligatur, exigit animaduersiones duas: nam licèt prædicta distinctio penès morbi essentiam omnibus morbis communis sit, tamen Medico non sufficit ad distinguenda tempora in quouis morbo: aliqui enim morbi suam essentiam habent occultam, & intus reconditam, quam sensu comprehendere non possumus, quare tunc Medicus solùm tempora morborum distinguere poterit penès morbi effectus, & symptomata, quomodo epilepsiam, colicam, maniam, melancholiam, obstructionem, & alios eiusmodi morbos commodissimè distinguit, quæ distinctio ab auctoribus penès morbi symptomata appellari solet.

Aduerte secundò. Quamuis superiores temporum morbi distinctiones communes sint omnibus morbis cuiuscunque generis fuerint, siue sint lethales, siue salubres, tamen Galenus in plurimis morbis non assignat alias, quæ sunt magis artificiosæ, & Medico accommodatiores, quod fortè effecit, quoniam ibi solùm conatur afferre signa quibus vniuersalia tempora morbi cognoscantur: signa autem illa in variis morbis varia sunt, ob quam causam in variis morbis varias tradit temporum distinctiones, quod

quod fecit *cit. de tot. morb. temp.* 3. explicans quomodo distinguantur tempora in morbis salubribus.

Tempora igitur inflammationum, & febrium quæ ab illis producuntur sic distinguit, vt principium sit compars sanguinolento humore repletur. Augmentum cum quod in parte inflammata continetur, putrefieri cœperit, & fluxus cessauerit, hoc est impetus defluxionis cessauerit, qui solùm adest in principio: quod enim in augmento, & statu etiam adsit fluxus humorum ad partem, patet ex 3. *simpl.* 9. *&* 6. *de comp. sec. loc. cap.* 1. *&* 4. 1. *cap.* 25. in his enim duobus temporibus repellentia conueniunt. Status dicitur cùm humor contentus vertitur in pus, quo tempore maximi dolores, & febres contingunt 2. *aph.* 47. Declinatio, quum pus iam factum est, quod enim ibi legitur, declinationem esse cùm fluor in pus mutatur, vel coquitur, pro [*mutatur,*] legendum est, [*mutatum esse.*]

In febribus autem humoralibus salubribus quæ ab inflammatione non oriuntur, sic tempora distinguit, vt principium sit tempus in quo humor omninò crudus est, 1. *cris. vlt.* id est non habet aliqua signa manifestæ coctionis: nam signa coctionis occultæ etiam in principio possunt reperiri 1. *cris.* 17. augmentum vbi humor manifestè coqui cœperit; status cum ipsa concoctio maximè conficitur, declinatio, quum symptomatum magnitudo, & humorum copia cessauit. Similiter ex signis coctionis, & cruditatis excrementorum quæ excernuntur à parte affecta distinguit tempora in vlceribus, lippitudine, catarrho, pleuritide, & peripneumonia.

Contra hanc sanissimam doctrinam Galeni plurima obiicit Argenterius *lib. de temporib. morb. c.* 4. *&* 9. quibus addam, alia quæ illam validissimè impugnant, & primò sic Galenus *cit. de totius morb. temp.* distinxit principium inflammationum per fluxum, augmentum, per cessationem ipsius, & per tumorem, & in *eodem cap.* 3 *ad fin.* tempora in pleuritide distinguit per signa cruditatis, & coctionis: nam docet principium esse, quando nihil spuitur, vel sputum admodum tenue est, augmentum quando id quod spuitur, est modicè coctum, quum potiùs deberet distinguere penès fluxum, & cessationem ipsius, cùm pleuritis inflammatio sit membranæ costas succingentis. Dic temporum distinctionem positam à Galen. in inflammationibus, & febribus eas comitantibus intelligendam esse de iis inflammationibus à quibus excrementa sensim non excernuntur, sed in iis sunt impacta, quousque vel resoluantur, vel in pus mutata vacuentur, aliter verò distinguenda esse tempora in iis inflammationibus è quibus ob membranæ obductæ tenuitatem sensim aliquid resudat, & sensim vacuatur, vt contingit in pleuritide, peripneumonia, ophthalmia, & reliquis huiusmodi, in quibus tempora commodiùs ad vsus ex cruditate, vel coctione illius quod educitur distinguitur.

Secundò. Si vlceris essentia nihil aliud importat quàm solutionem continui 3. *meth.* 2. *& vlt.* cur Galenus *loc. cit.* distinguit vlceris tempora non penès magnitudinem, & paruitatem solutionis, quæ illi essentialis est, sed penes signa coctionis, & cruditatis saniei exeuntis. Dic: causam esse quia solùm considerat tempora morbi quatenus pro illorum varietate victus, & medicamenta variantur, hæc autem in vlcere varia sunt penès saniei exeuntis diuersitatem, non similiter autem penès varietatem solutionis, quare huius consideratio Medico inutilis est.

Tertiò. Quomodo tempora morborum distinguuntur per cruditatem, & coctionem humoris, quum illa ex prauitate victus, sicut & à medicamentis mutentur, adeò vt morbus lethalis reddatur salubris, & è contrà. Dic: vnicuique morbo inest ex sua natura salubritas, aut insalubritas & certa mensura temporum non videtur inuariabilis. Itaque ex probitate, vel malitia eorum quæ adhibentur ægris contingit mutari salubritatem morbi, & tempora eius: ea tamen temporum mutatio nunquam fit nisi intercedente varietate penès coctionem, & cruditatem in humore morbifico, quare conuenienter per signa coctionis, & cruditatis morborum tempora distinguuntur.

Quartò. In principio morbi sæpè adsunt coctionis signa: nam, vt experimento constat, in febribus pestilen-

A tibus sæpè in principio apparet vrina cum sedimento simillima vrinæ sanorum. Deinde in principio putridæ factæ ex permutatione diariæ apparet coctio in vrina, 1. *feb.* 7. Dic, experimentum verissimum esse & à Galeno 3. *de præsag. ex pulsib.* 4. confirmatum, de quo luculéter egimus *lib.* 1. *in com. hist. vlt.* At febris pestilens de qua ibi loquitur Galenus est immaterialis, & hectica, & in febribus immaterialibus, penès signa coctionis, & cruditatis tempora non distinguuntur, quum in illis humor coquendus non adsit, atque ita in principio huius febris vrina potest apparere cum colore bono, & cum bono sedimento, quod est falsum, & non verum sedimentum, decisum à materia cibi, non morbi, vt in diariis, & in aliis immaterialibus febribus contingit.

Ad alteram verò obiectionem, *ex lib.* 1. *feb.* 7. in princi-B pio scilicet febris putridæ factæ ex permutatione diariæ. Dic, hoc dupliciter posse intelligi, primò quod hæc coctio appareat quandiu est diaria sola, secundò quod appareat post generatam iam putridã, & certiùs videtur Galenũ ibi intelligere durante diaria apparere coctionem non autem postquam successit putrida: non enim videtur quomodo in principio putridæ nõ adsit cruditas humoris, cũ illa ab humore putrido oriatur, foueatur, & dependeat, qui coctionem exoptat, quare humor putridã faciens, in principio nõ erit coctus, sed crudus. Similiter etiam dicendũ de morbis qui à materia cocta incipere dicuntur quæ solùm premẽdo, & suffocando naturam morbum generant, quare cùm ob eam causam à regimine naturæ relinquatur, & ita de nouo putrefiat, & corrumpatur, in initio signa coctionis apparebunt, manifesta. Nec obstat quod sæpè in prima die C hæc signa in morbis acutissimis appareant, & in tertiana simplicissima 2. *cris.* 3. nam hoc fit, quia illa dies augmentum etiam, & statum complectitur 1. *cris.* 4. *&* 17. in quibus temporibus hæc signa apparent, non autem in vero principio, contra alia tempora distincto.

Quintò. Quo pacto tempora vniuersalia morbi distinguuntur per signa coctionis, si in declinatione nulla coctionis signa apparent? Dic: declinationem febris penès coctionem cognosci ex vrina, si color huius tendit in mediocrem, sicut in sanis, & quantitas contentorum minuitur: simpliciter tamen Galenus in febribus, & aliis morbis quorum tempora distinguit per signa coctionis, & cruditatis, declinationem esse inquit, quum symptomatum magnitudo, & humorum copia cessauit.

Vltimò. Cur Galenus solùm docet modum quo distin-D guantur tempora in certis quibusdam morbis quos diximus, nullam faciens commemorationem immaterialium, qui tamen sua tempora habent? Dic: causa videtur quia solùm instituit explicare distinctionem temporum tanquam rem necessariam ad instituendum victum, præsidiorum varietatem, quod potissimum conuenit in morbis in quibus id explicat, & ita *lib. de tot. morb. temp.* 8. sic scribit, *neque enim quisquam qui victus rationem instituet, inueniri poterit, neque vnquam nutrire sine certa temporũ distinctione.* *&* 10. *meth.* 5. *In omni agro duo spectanda sunt à quibus cibandi consilium petas, morbi summus vigor, & agrotantis robur.* *&* 1. *cris.* 13. *Si quis victus rationem instituat, non respiciens ad statum, fieri non potest, vt magnum aliquod malum agrotanti non afferat.* Secus accidit in immaterialibus morbis in quibus temporum varietas ad instituendum vi-E ctum, & remediorum applicationem parum facit, quare meritò non in iis, sed in aliis, in quibus victus, & remedia pro varietate temporum, maximè variantur, docet quomodo illorum tempora distinguantur.

Hæc autem sunt intelligenda de morbis salubribus: nam si sint lethales aliter tempora morborum debent distingui, *vt citatis locis* retulit Galenus: in quibus principium in morbi generatione constituitur, & est illud tempus in quo morbus eundem tenorem seruat, quem à principio sine aliquo notabili incremento recepit. Augmentum consistit in cruditatis, lethalibúsque apparentibus signis post morbi generationem. Status summam vehementiam importat ad quam morbus ex natura sua potest peruenire: si enim solùm summam vehementiam importaret ad quam morbus peruenit, sequeretur omnem

morientem in statu mori, cùm tamen constet plurimos A mori in principio,& augmento vt infra dicemus. Ex quibus iudicabis quam ineptè Argenterius more suo rectam Galeni methodum conuellat, in cuius mente explicanda breuiores fuimus quàm barbari, & antiqui Auic. *loc. cit.* expositores,& Vallesius *qui lib.10.cont.cap.6.* non ita dilucidè eius doctrinam est interpretatus.

QVÆSTIO VLTIMA.

Vtrùm in declinatione vniuersali Variolarum poßit ager mori,vt voluit Auicenna.

ET *in declinatione.*]Etsi peritissimus Lusitanus *in com. cap.vlt.lib.2.de dif.feb.Gal.* plurimis, iísque validissimis machinis quæstionem hanc explicandam fuerit aggressus, B cum Auicennæ expositoribus *ad cap.3.1.4.Auic. Conciliator.diff.*107. Vallesio 10.*cont.*7. Cardano & aliis iunioribus,conandum tamen post hos scientissimos viros pro historiæ, & textus Auicennæ interpretatione argumentum hoc tumultuario licèt stylo explicare;& quidem tantò impensiùs, quantò pro venosi generis morbis curandis est vtilior,& valdè necessaria inuestigatio hæc.

Auicenna enim Medicus, & Philosophus admirabilis, & qui compendioso sermone vniuersam artem medicam illustrauit,auxit,atque perfecit 1.4.*tract.1.cap.3.*præcepta tradens saluberrima,instruit Medicum,vt bonum,vel malum ægritudinis euentum possit præcognoscere,docétque cùm vt in principio,& augmento morbi, eiusdémque vigore sit vigilantissimus, & magis solicitus,quoniam ægri in his tribus temporibus pati possunt mortis periculum, C in postremo autem morbi tempore, decrescentia, seu declinatione, à prædicto mortis discrimine ægrum necessariò euadere immunem: nam nulla ratione in hoc vltimo morbi tempore perire potest.

Hanc quidem sententiam, absolutámque veritatem à Gal. 3.*cris.*5. primò prolatam, ratio, auctoritas, & experimentum vbertim confirmant. Quocunque morbi tempore æger poterit perire quò morbus naturam omninò superauerit: sed primis his tribus morbi temporibus morbus poterit naturam euincere, nequaquam autem in postremo, quod iam incolumis euadat æger à primis tribus, ergo quocunque horum trium temporum, & non postremo poterit æger perire. Maior verissima est, & traditur ab Hipp. 4.*acut.*22. §. *Vbi autem corpus imbecille fit,morbus praualet;vbi autem morbus corpori praualuerit, remedium non habet, &c.* Ideò enim mors ægrotanti D contingit, quia morbus naturam prosternit, & euincit. Minor suadetur, nam morbus in summa malitia consistens poterit naturam labefactare, & ducere ad interitum, & antequam ad summam malitiam perueniat, tempore quo adhuc increscit, tantæ potest esse magnitudinis, & potentiæ, vt omninò vires deiicere possit, neque hoc putes rationi aduersum, quoniam id docuit Hippocrates *lib.3.progn.text.2. febres maleficentissimæ, & signis firmatæ maleficentissimis quarto die;aut citiùs interimunt.* Postremo autem morbi tempore quo scilicet morbus notabilem omninò patitur remissionem non valet morbus naturam supposita præcedenti pugna eo modo immutare, vt eam ad extremam debilitatem,summúmque interitum perducat. Igitur æger non poterit declinationis tempore morte E periclitari.

Secundò. Toto morbi tempore quo datur inter naturam,& morbum decretatio, pugna, & quo eadem accrescit, & in suo vigore durat, poterit natura succumbere, & ægritudinis vehementia perire, atqui tribus bis prædictis temporibus, principio scilicet, augmento, & statu durat morbi cùm natura contentio, & conflictus, nulla autem in declinatione accidit inter morbum, & naturam decretatio, etsi aliqua datur, ea parua est, paruíque momenti. Igitur, &c. Maior patet, minor suadetur, quia ex omnium Medicorum decreto, ex signis varij naturæ cum morbo conflictus, varia etiam hæc tempora à Medicis colliguntur, siquidem ex eorum sententia vehementissima symptomata, quæ maximum significant naturæ cum morbo congressum, signa sunt summi morbi vigoris, & consistentiæ, quare tunc apud Hipp. symptomata fortiora; tempore autem principij eiusmodi symptomata exoriuntur, in incremento verò ad statum vsque augentur, ergo his tribus temporibus durat naturæ cum morbo contentio, & in statu coctio, morbi solutio, & iudicium contingunt, quia præcedentibus temporibus habita discordia finitur. Ergo,&c.

Tertiò. In morbi principio, augmento, & statu lethalia signa in morbis apparere solent, in declinatione verò nunquam, suadetur antecedens: nam lethalia signa terno vniuersum numero comprehenduntur, sunt enim signa, aut putredinis, aut cruditatis, aut malitiæ, horum signorum nulla apparent in declinatione, nec enim æger cum huiusmodi signis poterit statum vnquam euadere, apparent autem in aliis præcedentibus temporibus, vt medentium vsu est compertum. Igitur.

Quartò, acutissimè arguit Vallesius *loc. cit.* Tribus de causis poterit ægrotantibus corporibus mors euenire, aut suffocatione, aut morbi violentia, aut resolutione virium, nulla autem potest contingere in declinatione morbi vniuersali, sed in pæcedentibus illis tribus temporibus, igitur in his, & non in declinatione vniuersali poterit mors contingere: quare suffocatione poterit frequenter, & principaliter æger in principio mori, & nonnunquam, licèt rariùs in augmento, & non propriè, id est, solius suffocationis causa, quæ videlicet sit mortis totalis causa, sed partialis, & coadiuuans morbi vehementiam, & intensionem, à qua propriè solet mors in augmento contingere, etsi qua etiam in statu mors eueniat, hæc etiam frequenter à morbi vehementia, & magnitudine solet proficisci, etsi aliquando rarius tamen possit ex virium debilitate contingere. Priores enim hæ duæ causæ, videlicet suffocatio, & violentia, seu magnitudo frequentiores in morbis existunt, ex debilitate verò potest etiam, licèt rariùs, mors in quouis morbi genere euenire.

Si auctoritates ad hanc doctrinam confirmandam exoptas,præcipua est. Gal.1.*cris.*2. *& 3.eiusdem cap.5.& 9.* eam sequuntur Principes Græci, Arabes vt Auic. *loc.cit.* Rhasis 10. *ad Almans.*23. Halyabbas 10.*theoric.cap.*4. & omnes Medici hactenus amplectuntur, & vsus medentium approbat frequentissimus,qui morborum euentus à principio vsque ad statum solùm pertimescere consueuere,& sic morborum curationem prædictis temporibus, nimio vigilantique studio attendunt, in declinatione autem nullum solent ægritudinis periculum formidare:hoc enim tempore, nî adsit error Medici, ægri, aut ministri, non contingit mors, quia iam omnia mitiora 1.*aph.*30. cessante enim morbo virtus validior est facta.

Hæc autem intelligas velim dummodo declinatio sit vniuersalis,de qua quæstio venit explicanda: nam in particulari æger potest mori, sicut etiamsi sit falsa: nam in vera quæ est tempus illud in quo natura superat omnino morbum, & omnia iam ferè leuiora sunt, nullus potest mori: falsa enim, est tempus in quo omnia apparent remissa, non propter aliquam victoriam naturæ, aut humoris vacuationem, sed ob morbi malignitatem,& quia natura præ debilitate succumbit, & cessat conatus, & pugna,vnde prope mortem omnia apparent simillima sanis: sic accidit Hermocrati apud Hipp. 3.*epid.sect.*1.*text.*5.qui cùm ad vigesimum diem solutus morbo videretur,vigesima tamen septima interiit. Quare in declinatione vniuersali,& vera morbi, æger non potest mori ex vi morbi, sed ex aliquo errore commisso.

Verùm contra hanc doctrinam obiiciendum primò; nam Auic.1.4.*tract.*1.*cap.*98.sic ait. *Et multoties moritur aliquis ex variolis in declinatione, &c.* Dic: cum Thoma à Veiga *loc.cit.* hoc accidere ob frequens erratum, ex quo pereunt nonnulli etiam in vera declinatione, quia est nouus morbus ex errore, sicut sudans si aëri frigido se exponat. Dic secundò. Hæc declinatio falsa est, nam variolæ videntur declinare, & non declinant, quoniã excreto humore ad cutem leuata natura vidẽtur ægri meliùs habere; sed remanente in visceribus crassiori parte demũ in pulmone concitat

concitat phthisim, in intestinis vlcera cacoëthica, in gutture, lethalem anginam: nam vt ait Auic. 1.4. *tract.4.c.6. Variolæ non accidunt in cute solùm, & in eo quod sequitur illud quod apparet, immò accidunt in omnibus membris similiũ partium, apparentibus, occultis, vt velaminibus, & neruis.* Tandem in apparente declinatione, exiccatis omninò vlceribus in cute, conuulsione, & epilepsia truculenta oppressi citò occumbunt: quoniam non rectè expurgatus humor suo tetro, & maligno vapore neruos conuellit, vel moritur æger ratione febris relictæ, vel gangrænæ. Quare in exanthematis, præsertimque variolis, violaceis, liuidis, & cum diris symptomatibus erumpentibus cautè præsagias ne si fortè mors contingat, vel fefellisse, vel ignorasse videaris, quod monuit Celsus *lib.5.c.26.*

Secundò obstat Auicennæ auctoritas *1.4.tract.1.c.98. §. Mors etiam fit in declinatione, sed est pauca, & rara, & plurimum illius est in declinatione particulari non generali,* quibus verbis apertè videtur significare etiam in declinatione vniuersali ægrum posse mori. Gentilis affirmat id non contingere ob rationem ipsius morbi declinantis sed propter aliquam portionem materiæ manentem intra corpus, & latitantem, qua postea mota in processu declinationis potest mors contingere. Alij soluunt hanc mortem euenire ob errorem commissum, & dici ab Auic. paucam, & raram, & quæ rara sunt, ab arte excluduntur. Ego autem existimo ibi loqui Auicennam de speciebus, siue modis morbi contingentis in temporibus particularibus, vt ex contextu dilucidè patet: in quo nihil aliud facit Auic. quàm transcribere totam sententiam Galen. *3.cris.9.* sed, vt verum fatear, confusè, & obscurè, quod ob Gerardi Cremonensis, & Bellunensis malè factam ex Arabica in Latinam linguam versionem euenisse puto. Postquam igitur docuit modos mortis in principio, & statu paroxymi contingentis, subiungit tertiam esse mortem, id est, tertium modum mortis esse in declinatione, sed esse paucam, & raram, quod etiam firmauerat Galenus *3. cris.cap.cit.in fin.* dicens tertium illum modum mortis in declinationibus rarissimè accidere, sic enim ait. *Tres sunt omnes mortis modi iis qui sine crisi moriuntur. Tertius accidit in reliquis declinationibus qui rarissimè accidit vigore soluto vitali, &c.* loquutum autem fuisse Galenum de particulari declinatione patet, nam adiecit, *horum verò nullus contingit cum crisi.* in declinatione autem vera crisis fit sæpissimè. Dic tertiò in declinatione mortem esse paucam, & raram, respectu temporum particularium in quibus frequenter contingit.

Tertiò obstat. In declinatione particulari contingit mors *3.cris.9.* ergo & in vniuersali? Dic, disparem esse rationem in vtraque declinatione: nam in particulari adhuc causa morbifica non est concocta, sicut in vniuersali: in illa itaque contingit mors quia calore naturali à medio ad extrema retrocedente, naturæ habitus dissoluitur, qui in tribus aliis temporibus particularibus licèt valdè debilis esset, quia tamen erat vnitus durabat, & conseruabatur, vt docet Galenus in declinatione autem vniuersali calor innatus non ita diffunditur ad extra: cùm enim in hac humores sint concocti, & euicti, non adsunt fuligines acres, & mordaces stimulantes sicut in declinatione particulari.

Quartò obstat. Fieri potest vt pugil post partam victoriam moriatur; nam ex illa pugna adeò debilis relinquetur, vt non possit ampliùs permanere, igitur in morbis similiter euenire poterit. Dic: non valet consequentia, quia in morbis post partam victoriam virtus roboratur cibis exhibitis. Deinde reficitur virtus durante pugna, quia humor qui coquitur, ex parte nutrit: quod si non offeratur cibus ad restaurandas vires in declinatione poterit æger mori, cæterùm ex errore, quod aliquando euenire posse *cit.loc.* non negauit Galenus.

Quintò obstat. Status colligitur per signa perfectæ & integræ coctionis, atqui post peractam coctionem æger potest mori, igitur, minor ostenditur, quia ad sanationem non modo requiritur coctio humoris noxij, sed etiam eius vacuatio *2.progn.67.* quæ duo cùm perficiantur à duabus facultatibus diuersis, nempe coctrice, & expultrice, fieri potest, vt vna ex illis valdè robusta sit, altera existente debili, atque hoc modo humor perfectè coquetur ob coctricis robur, sed ob debilitatem expultricis non expelletur. Dic: falsum esse quod obiectio præsupponit, statum morbi determinari per signa integræ, & perfectæ coctionis, quod non ita est: status non solùm comprehendit coctionem, sed etiam notabilem humoris cocti vacuationem, post quam declinatio sequitur, quod apertè constat ex Galeno *1.aph.22.& 4.aph.22.* nec enim fieri potest vt nulla materia vacuata morbus declinet: quare si quispiam post peractam coctionem retentis humoribus noxiis ob debilitatem expultricis moriatur, is non in declinatione, sed in statu morbi mori censendus est. Nec videtur satisfacere quod aliqui respondent, post peractam coctionem neminem posse mori ratione illius morbi, etiamsi tota materia retineatur, sed mori, quia morbus ex retentione materiæ in deteriorem alium morbum permutatur, quare asserunt eum qui tunc moritur, non mori in declinatione, sed in principio, aut augmento sequentis morbi. Non placet responsio: quia sequeretur falsò Galenum *loc.cit. & 2.prog. 67.* asseruisse ad sanationem pulmoniæ, non solùm coctionem humoris noxij, sed illius vacuationem esse necessariam.

Sextò obstat. In processu morborum sæpè videmus morbo vincente, naturam reuincere ipsum, igitur etiam è conuerso naturá vincente morbum poterit ab hoc reuinci. Dic: quando morbus integrè vincit naturam, non ampliùs superatur ab illa, sed necessario perit æger, & similiter quando integrè, & perfectè morbum superat natura; quod contingit in declinatione, non ampliùs superatur ab illo, sed necessariò sanitas consequitur, quæ doctrina intelligenda est ratione ipsius morbi declinantis, aliter enim, etiam in declinatione vera, & vniuersali poterit contingere mors, quare quidam *1. epid. sect. 2. text. 84.* post suppuratas parotidas interiit, quia scilicet febris annexa ex cruditate humorum intra vasa erat suborta, cuius ratione mors est subsequuta.

Septimò obstat. Virtus in declinatione remanet fatigata, & debilissima ob præsidia, quæ suaptè natura exhauriendo sanguinem & spiritum, vires eneruant, ob vigilias, ob sæuitiem morbi, quare ex virtutis resolutione poterit æger decretionis tempore mortis periculum pati. Dic: quod licèt natura eo tempore sit debilior, tamen est magis libera in opus, minúsque à morbo impedita, & turbata, & sic in opere fortior existit, accedit quod hoc tempore natura, meliùs, & celeriùs, quàm aliis temporibus reficitur, quapropter natura in ordine ad morbum tunc temporis, robustior censenda est.

HISTORIA VLT. RHASIS, De variolis.

Variolarum symptomatibus oppressus quidam, in declinatione, leui assumpta purgatione curatur.

Puella quædam fuerat consueta bibere lac camelarũ absque meo consilio, & cùm sentiebat inflationẽ propter lac, accipiebat de Diamuscho corpore non purgato, nec phlebotomato, & occasione lactis incidit in febrem continuam de sanguine, & apparuerunt sina variolarum, & post quartum variolæ in suo corpore exiuerunt. In principio collyrisaui suos oculos confortando eos cum antimonio dissoluto in aqua rosarum, & propter hanc curam non exiuerunt variolæ in eius oculis, & assiduaui ipsã assumere ptyssanã, & similia per aliquot tempus, & venter eius erat stipticus, vt moris est in hoc morbo, & meliorata est. Remansit tamen aliquid febris acutæ, & putaui quod esset residuum humorum non eductorum per egestiones, & non poterat subitò & semel in totum purgari propter debilitatem virtutis eius, feci tamen ipsam assiduare aquam fructuum quindecim diebus in aurora,

& ptyssana,& assellabat ex hoc bis in die,& fuit mũdificata perfecta mundificatione,& post quadraginta dies apparuit in vrina cõpleta digestio,& post quinquaginta fuit liberata in totum,&c.Rhasis lib.de mirabilibus curis prope finem.

PARAPHRASIS.

LAc omne licèt sit optimi succi, tamen generat flatus, auctore Hipp. *lib.5.aph.64.* qui præsente murmure hypochondriorum id denegat, & maximè camelarum, quod suaptè natura tenuius est, & aquosius, ex Auicen. *lib.2.tract.2.cap.441.* de lacte, quare ex lactis vsu flatus cùm sentiret ipsa in ventriculo, ad eos absumendos, vnaque roborandam primam officinam coctionis erat assueta assumere diamuschum, quod siue sit amarum, siue dulce, ventriculum firmat, coctionem procurat, flatus resoluit, B putres ventriculi humores potenter attenuat, & ad frigidos viscerum affectus sine febre est mirabile, vt auctor est Mesuè *in antidotario.*

Lac in ventriculo frigido illicò acescit, & cùm sit purissima substantia quando non rectè coquitur, corrumpitur, & in maiorem abit perniciem, ac putredinem, omnísque generis febrem committit, ex qua ebullitio promptè in sanguine excitatur ad quam reliquiæ menstrui sanguinis labem concipiunt, & feruorem, quem inflammatum sanguinem cùm natura velit expellere, ab eius acrimonia irritata, conatu maximo, velut crisi quadam corpus à noxio humore mundificare satagens, ad cutem excernit, & generat exanthemata: qui si crassiusculus est abit in variolas, si biliosior, & subtilior in morbillos, quoniam vt rectè inquit Auic.1. 4.*tract.4.c.8.* *Morbillus omnis est variola cholerica.* C

Deinde cùm hæc puella assueta esset sumere lac, ob hanc causam incidit in variolas, ita scribit Auicen. *loc.cit. c.6.* *Et de cibis sunt cibi qui faciunt cadere in variolas velociter,& propriè quando non sunt consueti, & administrantur super eos medicina,& cibi calefacientes, sicut lac, & propriè camelarum,& equarum, quum multum repletur ex eis ille, qui non assuetus est eis, deinde bibit vinum plurimum,& medicinas calidas,&c.* Quoniam si lac camelarum quia humidius facilè corrumpitur vel in robusto ventriculo, quia à naturæ regimine derelinquitur, sicut cætera aqueam substantiam habentia, quæ non amplexa à natura promptè putrescunt, quoniam humidum nutrimentale debet esse pingue; nam hoc est aptum innati caloris pabulum, quantò magis si à debili ventriculo coquatur, in quo abit in flatus, obstructionem, & putredinem. D

Insuper cùm iam essent eruptæ variolæ, & harum materia natiua quadam proprietate concutiat oculos, eos custodire, ac firmare oportet, refrigerantibus, & modicè adstringentibus, quæ roborent, & confluentis in hanc partem humoris mordacitatem retundant, inter hæc primum locum obtinet Antimonium, à Græcis stimmi, seu stibium appellatum, quod auctore Dioscoride *lib.5.c.49.* adstringit, meatus obstruit, refrigerat, & excrescentiam in carne cohibet, vlcera ad cicatricem perducit, sordes, & vlcera oculorum expurgat, & præcipuè ocularis collyriis miscetur, vt docet Paulus *lib.7.tit.de stimmi.* Nec enim prisci vim purgatricem in hoc medicamento agnouerunt, quod huic vsui pro desperatis morbis esse saluberrimum scripserunt iuniores, & præcipuè Mathiolus ad citatum A locum Dioscoridis, & nos de hac re aliqua prælibauimus *lib.1.in com.hist.36.*

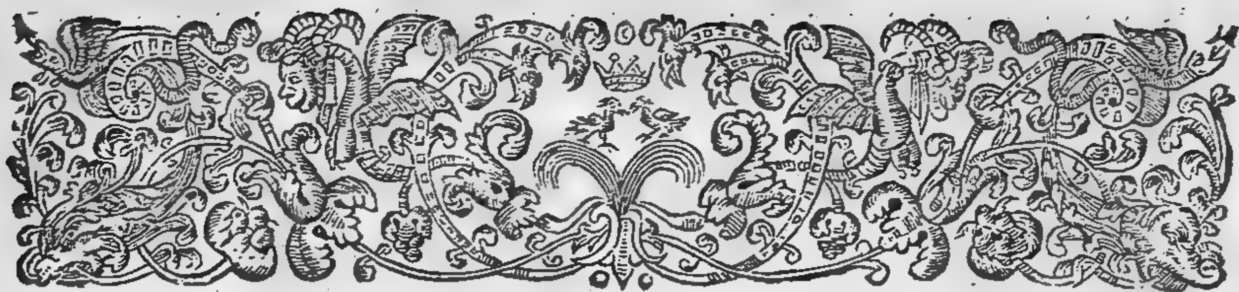
In variolis aluum ferè esse adstrictam morbi conditio indicat manifesta: nam natura humores, & excrementa cuti destinat, non intestinis: vniuersus enim corporis ambitus scatet pustulis, tumoribus, vlceribus, quæ calore, & dolore tum distrahunt naturam, & eò auocant. Insuper ob calorem febrilem, igneúmque feruorem in visceribus excitatum, fæces redduntur veluti exuccæ, quas natura solùm magno conatu detrudit, maximè cùm natura biliosum humorem qui solebat proritare aluum irritando expultricem, ad corporis superficiem detrudat.

Hinc fit vt excrementa retenta suo tetro vapore altas partes lancinent, & deinceps fiant materia morbi. Iccircò in initio leniter aluum prouocare oportet glandibus, clisteribus minimè acribus, & aliis quæ suauiter, & nulla facta agitatione ventrem moueant, neque naturæ motum ad externas partes impediant, aut ab ambitu attrahere queant. Hoc consilium proposuit Auic. *loc.cit.cap.10.9.* *Et oportet vt sit natura lenis in principio, & melius cum quo fit lenificatio, sunt tamarindi,&c.* Sequitur inter omnes Mercurialis *lib.1.de morb.puer.cap.2.in fin.*

Sed nũ purgatio sit celebranda in hoc morbo varij varia proponunt. Dicerē ego in declinatione si tota materia est expurgata, quod cognoscetur ex leuamine, & tolerantia ægri, totum naturæ committendum, si verò febris adhuc superfit, feruor adsit in venis, ex crassiore humoris parte in corpore relicta, tussis adhuc infestet, in oculis appareat damnum, tunc commoda est purgatio clemens, vt noster auctor consuluit, & optimum est propinare ex interuallis aquam fructuum, & cùm tres reperiãtur aquæ fructuum, illa salubrior mihi censetur quam affert Mesues *in antidotario, distinct.7. tit. de aqua fructuum*, quæ bilis feruorem retundit, & eam sine noxa, aut violentia vlla educit, fitque ex decoctione rerum infrigidantium, & lenientium, vt prunor.iuiubar, violar.tamarindor, cum casia, & manna.

Licèt autem vlcera in cute omninò deleta non sint, medicamentum clementer expurgans semper erit vtile, quia tunc non curamus variolas, sed nouum morbum, qui cùm à prauo humore originem ducat, si non expurgetur, damna potest committere quæ difficilem postea, aut nullam admittant correctionem. Neque timeas attractionem à circunferentia ad centrum: quoniam vt dictabat Galenus *lib.6.epid.sect.2.comm.10.* ab vna parte ad aliam via est longinqua, sic enim ait. *tantùm illud monuisse satis sit, succos ad cutem vergentes per eam esse vacuandos: nam iterum ad intima corporis reuulsio, ipsis valdè longinqua est, vt per aluum,& vomitum vacuentur.* Si verò veremur lapsum humoris delitescentis ad intestina, & timor sit ne superueniat dysenteria, quæ in hoc morbo funesta est, cum iis permisce quæ roborandi vim habent, & cum leui adstrictione aluum benignè expurgent, de quorum numero sunt rhabarbarum vel per se, vel modicè vstulatum, vna cum corticibus myrobalanorum torrefactorum, hæc enim frænum secum inducunt, & ventriculum, intestináque mirandum in modum tuentur, & firmant. Sed iam tempus est, vt historiæ, & libro coronide inducta conticescam, curationem febrium in specie, & earum symptomata in *praxi historiarum* descripturus. Nunc ad quintum librum, in quo historiæ de venenis proponuntur, properemus.

FINIS LIBRI QVARTI.

ZACVTI LVSITANI, DE MEDICORVM PRINCIPVM HISTORIA,

LIBER V.

De venenis, morbis venenosis, & antidotis.

EXORDIVM.

VLLA est disciplina obscurior, nulla via amplius tenebricosa, nulla denique scientia maioribus difficultatum inuolucris irretita, quàm illa quæ de venenis, & antidotis agit, ac ratiocinatur. Quo pacto inter alias artes, eam semper arduam cognoui, quæ venena, venenosáque medicamenta declinare, ac præcauere præcipit, propterea quòd ij, qui huiusmodi insidias homini clàm machinantur, tanto id astu, solertia, sagacitatéque faciunt, vt quisque vel peritissimus decipi possit. Ex eo factum est, vt ad hæc incommoda euitanda prisci illi Medicinæ parentes nil aliud magis curæ habuerint, quàm vt hoc argumentum luculentissimè agitarent. Ob hanc causam nos, tot noctium euigilatis, emensísque laboribus, exhaustis lucernarum fuliginibus, dierúmque sudore assiduo in publicam studiosorum vtilitatem hæc promere pergimus. Visum autem est commodius, post historias de morbis internis, & febribus, eas quæ ad morbos venenatos spectant, proponere, vt veterum, & recentiorum morem probaremus. Cæterùm quò certiore cubito hunc libellum metiri, etiam in vestibulo valeat vnusquisque, velut per tesseram edicto itinere, operis rationem habeat, vt sciat nos primò agere de venenis ex animalibus, deinde ex plantis, tandem ex fossilibus; in hoc ènim sequimur Dioscoridis ordinem, qui inter omnes auctores rectiùs de iis disseruit *in libro sexto*, in cuius calce antidota descripsit, quæ vel præcauendis, aut arcendis venenis, cuiuscunque sortis illa sint, magnificè conferunt. In his ergo dirimendis, & explanandis sedulam imponemus operam, rimabimúrque Medicorum sacraria: nam passim adhibuimus curam, vt quæ traduntur, omnia ferè classicis, ac maiorum gentium obfirmata, suffultáque auctoribus starent validiùs, vt aduersantium tela declinare possemus, illorum qui tumultus ostentare magis, quàm bellum gerere semper consueuere. Nobis ergo in tam læto eruditorum prouentu fuerit turpissimum ista reticere.

HISTORIA I. GALENI, DE VIPERE MORSV.

Vipera ictus, si partem commorsam absciderit, aut ligauerit, sanus euadet.

*IN primis conferunt vincula superioribus partibus indita, ab iis enim præsentaneum præsidium expectatur: id quod in * viperarum, scorpionúmque ictibus, item aspidum quoque expertus sum. Etenim cùm Alexandriæ essem, rusticus quidam non longè ab vrbe, in vno manus digitorum ictus, eius radicem apud palmam validissimo vinculo ligauit, accurrénsque ad vrbem ad familiarem sibi Medicum, totum digitum ab ipsa articuli iunctura ad palmam vsque abscindendum præbuit, sperans inde nihil se mali passurum: neque frustratus est sua spe, quippe nihil aliud faciens, sanus euasit. Similiter alium noui qui epoto ex viperis medicamento, resciso priùs digito, à periculo liberatus est. Vidi præterea rusticum, cuius totum digitum vipera momorderat, qui falce, quam tum fortè habebat (erat enim vinitor) ab vltimo articulo ictam partem resecans, deinde inducta vsitatis pharmacis in digito cicatrice, nullo sumpto medicamine sanatus est, &c. Gal.* lib. 3. de loc. affect. cap. 8.

PARAPHRASIS.

MVlti viperam nominatam voluerunt, quòd vi pariat, disruptis, atque erosis à fœtu visceribus matris, iusta in eam vindicta, quòd ipsa mari copulata, qui in os ipsius caput inserit ad coïtum, illud præ voluptatis dulcedine abcindat. Sanè *lib.* 3. Herodotus hoc refert ad prouidentiam Dei, maris interitum vlciscentis. Id ipsum affirmat Nicander *in ther.* & eius interpres Horas. *lib.* 2. Plin. *lib.* 10. *cap.* 62. Ælianus 15. *de animal. cap.* 16. quos sequuti posteriores, vt Apuleius *in sua magia.* Græci Grammatici *echin.* voluerunt appellari, quòd in se fœtum contineat vsque ad mortem.

At verò meliùs iudicarunt alij, dictam quasi viuiparã, quòd viuum animal pariat. cùm reliqui serpentes oua pariant: ita apud Philostratum Apollonius refert, visam viperam quæ lamberet quas excluserat viperas; non igitur mater interierat. Firmat Amatus eius experimentum: nam 1. *centur.* 1. narrat se viperam inclusisse grauidam in pyxide, in qua fœtus edidit sana atque integra. Quare viperas à fœtibus numerosissimis erumpentibus rumpi, & interire, falsum deprehendit Scaliger, *exercit.* 201. quoniam in Vincentij Camerini circulatoris lignea theca vidit enatas viperillas parente salua. Quo pacto Arist. 5. *de hist. animal. cap. vlt.* tradit, & *lib.* 1. *cap.* 6. plures parere viginti, singulos singulis diebus, sed posteriores moræ impatientes, laceratis iis membranis quibus inuoluuntur: nec enim dicit lacerato matris vtero, aut latere, sed membranis quæ secundæ nominantur, & hic fortassè locus, auctor erroris fuit Plinio, cæterísque contrarium opinantibus, enecta scil. matre catulos prodire ex eius aluo: ita Lucanus *lib.* 7. *Phars.*

Vipereo coëunt abrupto corpore nati.

De quo argumento lege Brodæum *lib.* 3. *miscel. c.* 11.

Nec verò videtur esse verum, capite cum mare congredi: nam recentes, ac diligentes auctores experti sunt, ad prolem coniungi marem, & fœminam, caudis ad medium vsque corpus circumuolutis, altera superiori corporis parte elata, multis osculis mutuò datis; & mari genitale inest, in ea parte, in qua se amplexantur, intus occul-

A tum, & è directo inest vulua fœminæ. De quo animali plura lectu non indigna vide apud Cælium *lib.* 6. *antiq. lect. cap.* 13. & 16. & *lib.* 23. *cap.* 26.

Vipera communiter quasi tres palmos magnitudine corporis æquat, vt norunt vulgares, & sensit Dioscorides *lib.* 6. *cap.* 44. Galenus *lib. de theriaca ad Pison.* 2. & 3. Nicander *in theriacis.* Ælianus *lib.* 16. *cap.* 3. Sed Nimphes *lib.* 9. *de Ptolomeis Regibus Ægypti*, refert in Troglodytide esse viperas decem, & septem cubitorum, proceræ magnitudinis, & grandis, vbi & tegumenta testudinum sex capere Atticos modios asserunt ipsi.

Est viperis duplicata vulua, secus ac omni animanti inest; intra se enim parit primò oua, quæ impertit secundæ vuluæ, & suscipit postea secundus vterus, ouísque ibidem elisis, postea diebus triginta, fœtum quem fouet, & alit, nouis membranis inuoluit, circumligat, & tenet, vl-
B tra eas quas ducit primò ouis iam disruptis, viis naturæ, & ductibus. Susceptus secundo vtero fœtus antiquas excludit ante fœturam diebus viginti septem: hæc verò circa æquinoctium vernale, à conceptu sex mensibus, structura monstrosa, & mirabili vteri duplicati; viis naturæ vuluæ reiectis, detento fœtu, vt & menstrua prægnantibus fluere videmus non raro seruata fœtura, vteri canalibus variis, ita docent citati auctores *lib.* 11. *cap.* 37. & Arist. *loc. cit.*

Nulli animanti nectitur vulua se pro transuerso, & cordis inuolucris, pectori, gutturi, œsophago, faucibus, viis, ductibúsque patentibus, vt illi inseritur, ex Arist. 3. *de hist. animal. cap.* 2. quum omnibus aliis serpentibus infra septum locetur. Immò asserit 3. *de hist. animal. cap.* 1. fœminam obtinere vterum distantem plus multò à corde animantibus cæteris, in specie humana; viperam verò viciniorem omnibus naturæ aliis. Vterus enim fœminis,
C ex Galen. *lib. de dissection. vuluæ, cap.* 4. è plurimis pendet partibus, aliquibus nectitur, aliis texitur, nutritur illis, communionem habet cum eis: annexus est ossi sacro, intestino recto, vesicæ; pendet è medulla spinali, lumbis, distans minùs à septo transuerso, viperæ contrà longè dissitus cordi hæret. Lege Arist. *lib.* 8. *de hist. animal. cap.* 15.

Vipera quatuor frigidissimis mensibus latet, nec per id tempus quidquam comedit; cæteri serpentes cauernas subeunt terræ, sed vipera sub saxis conditur. Nec obstat Plinius *lib.* 8. *cap.* 39. dicens. *Serpentium vipera sola terra dicitur condi; cætera arborum, aut saxorum cauis:* de fuga enim loquitur, qua vitam saluare ab hoste, solicitè, & anxiè tentant, & hoc modo imminentia pericula euitare satagunt; quia capitis robore, & potentia qua pollent, terram subeunt, & in cauernas fugiunt, vsquedum totæ
D subtus illam ruinam impendentem euanescant: Dum verò latitat, & fœtat vipera, saxis frigidis, & duris excubat, saxáque inhabitat adhuc hyeme, non solùm vere æstuante, & calente, immò & frigido hyemali latet saxis; & sic occulta placidéque viuit, quibus nec Arist. nec Plinius dissentiunt in locis dictis, quum quietem agere & saxis recondi, lapidibúsque viuere, vtérque affirmet. Natura denique non fuga frigidos amant lapides, & algida saxa, dum tamen fugiunt quæuis, immittunt sese in terram, eam capitis robore findentes, perforantésque omnino, quod nulli alteri serpentium contigit; minore enim aliæ capitis firmitudine sunt præditæ, vt eleganter notauit Baldus Angelus Abbatius *lib. de admirabili vipera natura.*

Nullum inter animantia salacius animal vipera, in venerémque

venereémque procliuius nullum, vt referunt Plinius ex Arist. *lib.9.cap.23.* Arist. 5. *de hist. animal. cap.4. & 10.* Apuleius *in magia*, Galenus *lib. de theriac. ad Pison.* Hi omnes enarrant, infames viperas solicitare murænas ad litora gurgitis sibilo, & gannitu quasi allicere, trahereque amátes complices, & infames pellices signo dato, & quod magis admirandum est, ipsas abluto ore priùs concumbere, vt sic exutæ à veneno, à suáque degenerantes natura venefica & horrida, inficere nequeant. Adulteræ ergo viperæ has explent, solicitant, ament, oblitæ naturæ, & speciei propriæ, tum sobolis, legitimæque familiæ; sed hoc intelligas velim, dummodò non adsit præsens maritus, cuius est tanta reuerentia, vt illicò venenum deponant, inferiores se iudicent, fateantúrque, quòd nunquam mitescunt vsque ad mariti præsentiam, aliàs insuperabiles, & intractabiles.

Hic ergo serpens, vt describit Aëtius *tetrab.4.serm.1. cap. 90.* & firmat Hermolaus Barbarus *lib. 1. corollar. in Dioscorid. cap. 218.* præditus est calore subflauo, multis maculatur capillamentis, habet caudam non paulatim gracilescentem, sed vniuersim, & protinus asperam, & sine carne: oculi subrubent, caput læuiusculum, ceruix angustior, aluus prominula, meatus ad extrema caudæ, incessus quieti proximus, dentes canini quatuor. Contrà mari angustius caput, ceruix crassior, corpus vniuersum tenuius, & procerius, meat superiori ventris parte festinantiùs, dentes canini duo totidémque vulnera, vt notauit Franciscus Caballus *lib. de animali theriacam ingrediente, prope med.*

Laxa nimis, spongiosáque est substantia viperei oris, quæ viuo animali facillimè dilatatur, atque porrigitur, spiritibus, & calore, sanguinéque vda, cuius superna parte in rostro animantis, verruca protuberat tanti roboris, vt ea terram findat, & aperiat, more capreoli. Expirat continuò terros halitus, ore præcipuè, ipsisque filamentis cauis & perforatis, quibus si vitrum contingat, aut speculum ore concluso reliquo (illis solùm exertis) ea nebuloso vapore inquinat, & conspurcat, vt inter omnes probat Gregorianus Garnerus *lib.3. de mysticis scripturarum, cap.31.*

Tanta denique malitia, & venenosa vi prædita est, vt ex morsu huius sæua repullulét symptomata, & terroris plena: nam è vulnere excernitur sanguis, postea sanies, deinde sanguinolenta, & oleosa quædam materia: postquam verò venenum inquinauit interna, diffluit humor æruginei coloris, virescentis. Circa morsum adest pallidus tumor, cutis æstuat ampullis, deinde liuet, & denigratur. Exiccatur os percussis, exoluuntur animo, algent, inhorrescunt, biliosa euomunt; intestinorum tormina patiuntur, capitis grauitates, vertigines, pallores, singultus, febres, anhelationes, exudant frigidum, adsunt vrinæ angustiæ, tremor, & sopor.

Est mirabile satis illud in vipera, viperarúmque progenie, illicò ac icit, & quempiam læsit, statim sitis inextinguibilis illam premit, & sic aquas quæritat, vndísque sese ingurgitat, aquæ auidissima, ad quas tanquam ad sacram anchoram, & tutissimum remedij asylum confugit, quo & leuatur, & pristinæ reuocatur saluti, si vt decet vtatur lauacro, & aquis limpidis ebibitis. Hinc fit vt ab hoc animali commorsi siti inexplebili crucientur: nam præterquam quòd hoc animal calidam & siccam sortitur temperaturam, vt ex plurium doctrina firmauimus *lib. 2. in com. hist. 72.* natiua quadam sorte sitim concitat; quo pacto præstantissima sunt frigorifera intus oblata, vt sic veneni calidi, feruidi, & æstuantis natura refrænetur, viæque internæ constringantur, quò minus pateat in viscera aditus, & constrictione expellatur venenum versus cruorem. Prosunt etiam balnea tepentis aquæ, vt caloris ope, euocato veneno ad extrà, corpus transpiret.

Cùm ergo hoc animal extremis sui corporis partibus obtineat venenum, dirum, fatale, horrendum, capite inquam, & cauda, quæ in remediis arte paratis abiguntur ideò, idcircò solùm corporis medium inter vitiosa extrema, recipitur in alexipharmacis præsidiis: ita sentiunt Gal. 11. *simpl. cap.2. & 1. de sympt. caus. cap. 2. & lib. de theriac. ad Pison. cap.3.* Paulus Ægineta *lib.5. cap.13.* Nicander *in theriacis, sect. de vipera*, Nicomus, Edoardus Vottonius *lib. 6. cap. 115.* Marcellus Virgilius *lib. 6. in Dioscorid. in com. cap.45.* Vidus Vidius *lib. 2. de curat. generat. cap.7. in princip.* & ad plenum explicant Conradus Gesnerus *lib.5. de reptilibus, cap. de vipera, lit. G.* Vlysses Aldrouandus *lib.5. de serpentibus, cap.17.18. & 20.* Nicolaus Leonicenus *lib. de serpentibus, thyro, & dypsade.*

Quare cùm huius animalis malitia sit veluti insuperabilis, & eius vis indomita, necesse est, vt morsum locum illicò excidas, vel saltem validissimis vinculis cõstringas, vt sic venenum intercepta via altiùs in corpus diffundi non possit. Caue tamen ne membrum liges vehementer nimis, ne torpeat, quod monuit Celsus *lib.5. cap.27.* Si verò virulenta animalis pernicies ad partes internas serpat, vtilissimum erit per os exhibere, quæ à tota substantia venenatis bestiarum ictibus resistere solent: quæ autem hæc sint, sigillatim narrat Paræus *lib.20. cap.16.* qui incaute à vipera ictus, in extremo indice, qua inter vnguem, carnémque hiat, sola arctissima ligatura supra vulnus, & theriaca, vna cum mithridatio vulneri imposita, curatus est. Denique tanta est vis viperei veneni, vt sola Æsculapij virga refrænetur: ea enim erat huius senis in curando hoc veneno dexteritas, vt ob id prisci eum depinxerint cum baculo, quem vipera implicata circumambit, vt notauit eleganter ex veterum mente, Thomas Dempsterus *lib.2. antiquitat. Romanar. cap.17.* Enimuerò licèt plura sint antidota, quæ huius deleterij veneni malignitatem retundunt, quæ *lib.1. cent.1.* enarrat Amatus, & non siluere Mathiolus, & Lacuna *lib.6. proprio cap. de vipera*, inter quæ succus fraxini primas tenet, ex citatis auctoribus & Paulo *lib.7. tit. de Fraxino*, firmat Ruellius *lib.1. de natur. stirp. cap.82.* Allij esus & vini meraci potus, ex Dioscoride *loc. cit.* Paulo *lib.5. cap.13.* Aëtio *tetrab.4. serm.1. cap. 21.* tamen super omnia medicamenta alexiteria, quæ viperarum virulentis morsibus opitulantur, nullum aliud admirabilius est theriaca ipsa, & sic Rhasis *lib.8. ad Almans. cap. de morsibus viperarum*, in hæc verba prorumpit. *Cùm vipera aliquem momorderit, locus qui est supra morsum viperæ, fortissimè est deligandus: quòd si morsus fuerit in membro paruo, fueritque morsus generis viperarum, quæ pessima esse cognoscuntur, de quibus non speratur, vt ab eius morsibus euadere possit, membrum illicò sub ligatura abscindatur. Si autem vipera talis non fuerit, patienti illicò detur theriaca de viperis facta: non enim vsque ad nostrum tempus inuenimus, quod à viperarum morsibus magis hac medicina liberare possit, propriè quæ recens est, &c.* Idem probant Sanctius de Arduinis *lib. 6. de venen. cap.1. ad fin.* Cardanus *lib.2. de venen. c.10.* & cæteri citati auctores.

Sed illud notandum hoc loco, quòd veteres nullum maius, æqualéue cognouere præsidium vipera læsis, quàm musicam: vt docet Aulus Gellius *lib. 4. noct. Atticar. c. 13.* ex Theophrasti sententia; nam plurimis morbis, & non solùm melancholiæ, immò viperarum morsibus opem ferre sibi persuasit: firmant Ishaac. 2. *Viatic. cap.20.* Haly Abbas 5. *Theoric. cap. vlt.* Galenus *lib. 1. de sanit. tuend. cap. 8.* Cælius Rhodigin. *lib. 8. lect. antiq. cap. 1.* Arist. *lib.8. politicor.3.* Vallesius *lib. de sacra Philosoph. cap.28.* cur autem morbis medeatur musica, explicat Rodericus à Castro *lib.4. de Medico politico, cap.16.* satis politè, & doctè.

Verùm mirabilius est quod narrat Matthiolus *lib.2. in Dioscoridem, in com. cap.57.* in agris Tarenti Apuliæ vrbis, inueniri aranei genus, à quo icti solo tibiarum, aut aliorum instrumentorum musicorum sono demulcentur, & ad pristinam sanitatem reuocantur, vocant incolæ Tarantulam; hoc Neapoli, & omnibus proximis locis est notissimum, vbi ad musicam, tanquam ad sacram anchoram confugiunt læsi, qui non secus ac Saül, cytharam dum pulsabat Dauid, meliùs habebat, recedebat enim ab eo spiritus, *1. Regum, cap.16.* sic musica ij leuantur maximè, interim dum harmonia durat, cruciatibus, & accidentibus aliis liberi, motúque vehementissimo, quo saltant, & tripudiant continuò inquieti, inconstantes, vt interim salutaria remedia theriacæ suscipiant, & alexipharmaca alia veneni correctiua administrentur, recreantur, reuocantur

in

in mentem, sapiunt, quiescunt, obtemperant, auxiliis parent; ob quam causam in ea regione plurimi ex arte musicæ victum faciunt. Lege Forestum, *lib.* 30. qui est de venenis, *obs.* 12.

Est omni admiratione dignum, quod de hoc animanti in quibusdam regionibus orto referunt auctores dicti, morsu venienti stridere sono quodam per vices vario, dum venenum effundere tentat, læsos tamen non antea saluti restitui, quàm eundem concentum, tonúmque eundem musica inueniat. Nec mireris: nam musica harmonia, & concentu Pythagoram expulisse morbos plurimos, docent Alexander ab Alexandro *lib. 2. dier. genial. cap.* 25. Ficinus *lib. de epidemia antidoto:* hæc namque mulcet animos, quietat, lenit, impellit, agitat, instigat, tristes reddit hilares, & feros facit mansuetos: quare Ecclesiast. inquit *cap. 40. vinum, & musica lætificant cor, & cap. 32. non impedias musicam.*

Quæris causam? facilis reddi potest: quoniam musica sic concitat, eleuat, animum extollit, vt temperato cerebro, spiritibus commotis, & purioribus factis, subtilissimis è corde ascendentibus expurgatis, puróque è sanguine genitis cerebrum alteretur, prout affectus petit, secundùm dispositionem præsentem in hunc, illúmue animi affectum, passionem, & motũ, vt iam illi altiùs astruãt poëmata, isti irascantur, tristentur illi, hilares fiãt alij, melancholici, quieti, inconstantes: mouent ij pedes, manus, ora, saltant, quiescunt, in variósque trahũtur affectus, vna, aut diuersa harmoniæ ratione, hoc rythmo, aut illo, hac consonantia, illáue seruata. Hanc verò energiam, & vim agendi, ad naturam spirituum referendam esse patet, quam exposcit animal, vt harmoniam seruet, percipiat concentum, quæ non sentiuntur quouis facilè auditu, aut subiecto quouis, immò quasi altiùs obiectum purissimo auditu, etsi musicæ sonum, & voces omnes percipiant, quo & subtilissimis spiritibus eget in totum musica; harmonia verò quasi spiritalibus, quò vocis acutæ sunt naturæ liberæ, ioculares, inconstantes, leues, mobiles, faciles.

Disponit ergo maximè cerebrum musica, viuificat, aptum facit in opus quoduis, sese excedere facit animantia, prout quodlibet temperatur illa, mentem erigit, vt contemplationes altiores edat intensiùs, subtilioribus spiritibus, purioribus rerum imaginibus oblatis sensibus, quo interturbantur minùs actiones, fiúntque longo excessu viuaciores. Sentiuntur enim iis, quæ aliis spiritibus obscurarentur, aut euanescerent. Videt & præsentit quædam in quibusdam sensatis, quæ aliàs non præuideret obscurata dispositione spirituum, quó & sensatio delitesceret. Hinc disponitur natura, vt altiora suscipiat intellectus, cùm analogia ad perfectiores sensuum actus habita, tum vt postea sensus exequantur, quæ altiori suscepit exstasi. Hinc Elisæus 4. *Regum*, 3. Psalte coram se canente prophetizabat, disponebatur enim altiùs, vt sensus semel accepto Spiritu desuper, obsequerentur rationi in spiritu prophetico, tum discurreret raptu sensuum, aut adminiculo altiori distraheretur minùs circa semel accepta, in iis quibus prudentiæ est locus, & in analogia ex sensatis ad reliqua quæ præuidebat, spiritu prophetiæ supernaturali.

Tanta est musicæ vis, atque potestas, & pro curandis plurimis morbis, & debellando vipereo, cæterorúmque animalium virulentorum veneno, efficacia. Hinc Parrhasius pictor celeberrimus, referente Æliano *lib. 9. de variar. histor. cap.* 6. cantilenis, & modulis, laborem, & dolores, cruciatúsque omnes mitigabat, *& lib.* 2. profert, Cretenses cantilenis, & cantionibus leges condidisse, & promulgasse; vt homines in bonum publicum incitarent. Hinc Athenienses aggressuri hostes pugna, Iouis hymnem decantabant antea; à quibus postea, & reliqui Græci, ita firmante Alexandro *lib. 4. dier. genial. cap.* 7. tum melos laconicum ad promouendos militum animos plurimùm valuisse Alexander eo loco inculcat, & testantur Polyænus stratagematum auctor antiquissimus, Laërtius *lib.* 1. Porphyrius, & plures alij; & modò in se

A quilibet tubam bellicam, tympana, & alia corpus mouere, & animum accendere, pedes permouere, mentem erigere, & affectus efficere admirandos, experitur. Ex eo vt laborem temperemus, canimus, & animantibus adhuc sonalia, nolas, tintinnabula, cymbala collo appendimus, vt Musica delectentur, & onere grauentur minùs, labores faciliùs ferant, distracta Musica, recreato cerebro; quare sic commota, onera gestant robustiùs, & validiùs, vt notauit Vairus *lib. 2. de fascino, cap.* 11. Immò infantes ad cunarum agitationem, & nutricum cantum à vagitu cessant, & dormiunt, quoniam Musica, sonus, & suaues concentus, qui viua voce, vel instrumentis modulatè resonantibus, aures, animúmque suauitate permulcent, spiritus sopitos excitant, mentémque depressam erigunt, vt inquit Leuinus Lemnius *lib.* 1. *de complexionib. cap.* 7. Nónne
B pestis musica curatur? vt ex multorum voto probat Vintzerus *lib. 1. antidot. pestil. lib. 1. part. 2. distinct. 3. med. 5. num. 6.* & priùs prædixerat Plutarchus *lib. de Musica in fin.* firmat perdoctus Beuerouicius *in sua Idæa Medicinæ veterum, part. 3. cap.* 2. & nuper Ioan. Andreas Bannus *lib. de Musicæ origine, & excellentia*, mira conscripsit.

QVÆSTIO PRIMA.

Vtrùm definitio veneni, à Galeno, & Auicenna tradita, sit optima.

COMMENTARIVM.

C *Viperarum.*] Ad adipiscendam scientiam medicam, artem sanè diuinissimam, multo labore opus est: *Quisquis enim nosse quid supra vulgares Medicos cupit, & debet, is statim non natura modò, verùm etiam primis doctrinarum elementis multùm cæteris præstet oportet: idem vbi iã adoleuerit, insano veritatis teneatur amore est necesse, tum, sine vlla diei, noctisve intermissione properare, ac contendere ea quæ à doctissimis veterum tradita sunt addiscere, eadémque vbi didicerit iudicare, multóque tempore considerare, & quæ rebus sensui patentibus consentiant, quæue rursus dissentiant, ac sic illa quidem suscipere, hac respuere,* vt bellè dictabat Galenus *lib. 3. de natural. facult. cap.* 10. Ex hac doctrina apparet, quàm falso fundamento arbitrentur scioli quidam, se iam ad artis finem peruenisse, ad quem nec ipse Hippocrates accessit, ex ipso *in epistol. numer.* 20.
D cùm vix quatuor literas Græcas, & Galenum optimè Latinè factum intelligant, venam secant, expurgant, alterantia propinant, & sic argumentum hoc de venenis, inflatis (vt aiunt) buccis irrident, & damnant, quod iis infrequenter mortales premantur. Sed ij falluntur apertè: nam ea præcauere, & illorum virulentam efficaciam retundere, difficillimum esse plerique maiorum arbitrantur.

Ob hanc causam à multo tempore, Tractatum de venenis Laconicum paraui, vt fragilis senectutis labascenti memoriæ auxilio esset, modò plures doctissimi hoc institutum ita eleganter sunt prosequuti, vt in eo explicando tempus conterere videar. Sed cùm in hac amplissima scientia tam latus sit campus, tam vastus Oceanus, vt cùm plurimum spatium te confecisse videaris, multò ta-
E men plus supersit, & antè in ipso cursu obruaris, quàm expetitum illum portum attingere possis: ita nulli mirum videri debet, summis quotidie ingeniis euenire, vt quæ olim iuuenili quodam œstro impulsi, ieiuniùs, frigidiúsue tractarunt; eadem prouectiores, confirmato iam multa lectione studio, locupletanda sibi putent, atque auctiùs elimanda. Quotus enim quisque tam paratus, rationibúsque omnibus tam probè subductis ad opus aliquod scribendum accedit, quin priùs multa non penset, & timeat, vt argumentum agitandum multò efficiat absolutius, & copiosius. Idcircò illud per quæsita, & responsa in his primis historiis enucleabo, & postea ad alias arduas quæstiones explicandas me conuertam, in quibus etiam syncera medicinæ doctrina elucet, ex qua vtilitas non aspernabilis emanabit.

Quæro

Quæro primò, quomodo definiatur venenum? Galenus *lib. 3. de temp. cap. 3.* sic definit, vt sit illud quod humani corporis temperamentum destruit, vincit, atque permutat Sequitur Auicenna *lib. de virib. cordis, tract. 2. cap. 1. in fin. & 2. 1. doct. 2. cap. 11.* Venenum ergo est complexionis nostræ destructiuum, & nihil habet nisi quod sit humanæ naturæ aduersum, & contrarium: subscribunt Nicolus *tract. 4. serm. 4. de venenis, c. 1.* Conciliator *dif. 178. & lib. de venen. c. 1.* Valleriola *lib. 3. loc. communium, cap. 18.* Ioubert *decad. 1. paradoxor. 10.* Bacchius *in prolegomenis, c. 9. art. 2.* Mercurialis *lib. 1. de venen. cap. 5.* Cæsalpinus *lib. 3. praxis, qui est de venenis, cap. 2.*

Quæro secundò. In quo differt venenum ab alimento, & medicamento? Dic, quòd cùm tria sint quæ nos immutant, alimentum, medicamentum, & venenum illud cùm naturæ nostræ adsimile sit, substantiam nostram augere potest, ex Galeno 1. *simpl. cap. vlt.* medicamentum verò est, quod naturam nostram alterare potest, aut (vt Hipp. firmat. *lib. de loc. in homin. propè fin.*) quòd præsentem statum transmouet: sed hoc non simpliciter intelligendum est, sed vt exponit Manardus *lib. 13. epist. 4.* alimenta, & medicamenta in hoc conueniunt, quòd vtraque in nos agunt, & à nobis patiuntur: in hoc tamen differunt, quòd medicamenta agant quidem potiùs quàm patiantur; alimenta è contrario, magis patiantur quàm agant: quod significauit Galenus *lib. 3. de temp. cap. 4.* dum inquit, *Castorium, & piper agere magis in corpus nostrum, quàm pati ab eo valent: vinum, mel, ac ptissana pati magis, quàm agere.* Et deinde scribit. *Ergo hæc omnia tum agunt circa corpus aliquid, tum verò patiuntur.*

Neminem enim latere puto, quanta sit alimentorum vis quamque vehementer corpora nostra immutent; hoc enim testatur Philosophus *lib. 3. de hist. animal. cap. 21.* & *lib. 8. eiusdem tract. c. 28.* quibus in locis, terrarum meminit, ad quas deducta pecora tum in colore, tum in aliis quibusdam, quæ ne sensum quidem fugiunt differentiis, mutari conspiciuntur. Qui verò negant (inquit Galenus *3. de sympt. caus. cap. 2.*) alitum ab alimento mutari posse, quòd vincentis, non victi alimentum sit nomen, hi nec de animantium, nec de plantarum trasmutatione quicquam sanum dicere possunt, & circa literas hallucinantur. Nam hoc fimat Plinius *lib. 23. cap. 9.* etenim Persica planta quæ natali in solo lethalis erat, in Ægyptum translata, exitiosam suam mutauit naturam, fructum quinimò edendo aptissimum produxit; hoc enim rei rusticæ, & agriculturæ periti viri agnoscunt rectè. Hoc modo vites quæ apud nos natæ sunt, si in alienam deferantur terram, vinum longè diuersum reddunt.

Quare alimenta in hominis corpus aliquid faciunt, ex Galen. 3. *de temp. cap. 4.* & licèt vna vel altera ingestione, nec sensibile prorsus, nec euidens operentur, temporis tamen diuturnitate magnopere corpora nostra alterant, atque immutant: nam hoc modo durissimum lapidem aquæ gutta diu in eum distillans excauare potest: & maximè si sint medicamentosa; hæc namque ad vnam propriam qualitatem, calefaciendo, refrigerando, exiccando, vel humectando, corpus deducere queunt: zingiber enim, piper, cæteráque aromata calefaciunt; lactuca, & similia olera refrigerant, & humectant, salsa exiccant. Insuper alimenta aliquid in corpus agunt, sed ità exiguè, vt vix à Medico sentiatur: Medicamenta verò sensibiliter id facere nata sunt, vt doctissimè explicat perdoctus Ludouicus Nonnius, *lib. 1. de re cibaria, cap. 1.*

Et licèt hoc ita sit, sintque medicamenta nobis multò potentiora, à nobis tamen nonnihil affici, negare non possumus: quoniam omne agens agendo repatitur, ex Arist. 3. *Physicor. 3. & lib. 1. de generat. cap. 7. & lib. 4. de generat. animal. cap. 3.* vt quod secat, hebetatur ab eo quod secatur; quod calefacit, refrigeratur à calescente, denique quodcunque mouet, excepto primo motore, mouetur aliquo modo. Ita dicebat Galenus *lib. 3. simpl. cap. 8.* non magnoperè stupendam rem esse, si quidpiam eorum quæ propriè, & per se sunt calida, cum calidiori aliquo commixtum, frigidius efficere ipsum queat: *Ea enim est* (inquit) *communis alterabilium corporum omnium natura, vt in se agant, & patiantur admota: quodque minus est calidum, à magis calido calidius euadat: quod verò magis calidum, à minus calido contra afficiatur.* Agunt igitur in nos medicamenta, & itidem patiuntur, verùm plurimum est quod agunt, minimum quod patiuntur.

Venena verò ab alimento, & medicamento valde distant. Cùm enim toto genere, totis viribus, totaque substantia nobis sint infensa atque contraria, nulla substantiæ suæ mutata parte, sed tota seruata integra, corpus ipsum afficiunt; quare horum genus totum deleterium est, atque pestiferum, vt scitè notauit Galenus *lib. 3. de temp. cap. 4.* hæc quà talia corrumpunt, temperiem nostram inquinant, vitæ aduersantur, & principiis illius vehementer repugnant: quia cæca, & delitescente vi, variè nos symptomatum cruciatu fatigant, & totius naturæ dissidio vitæ nostræ primordia demoliuntur, vt Fernelius docet *lib. 2. de abditis, cap. 15.* Ex his patet, venena à forma specifica, substantiali, & occulta quadam proprietate corporibus esse infesta: quod autem per hanc naturam, seu proprietatem sit intelligendum, legàt qui velit apud eruditissimum Mercurialem, *lib. 1. de venen. cap. 8.*

Quæro tertiò. Si venena tantopere calori nostro aduersantur, quomodo ab ipsomet calore ad actum reducuntur, vt nocere possint? Dic, venena quæ ab animalibus eiaculantur cùm à viuente mittantur, statim, promptéque altas penetrant corporis partes, quare alio calore auxiliari minimè egent. Cætera verò per os assumpta, aut calore actuali priuata, aliqua vi indigere videntur, quò eorum potentia in actum dirigi possit, ita docuit Galenus 3. *de temp. cap. 5. & 3. simpl. cap. 18.* Quæ enim frigore, aut calore mortifera sunt, necesse est calorem nostrum concipiant, priusquam nos offendant: quæcunque enim adeò calida sunt, vt erodendi, atque adurendi vim habeant, dicèt non copia, sed toto genere aliena sint, neque naturam nostram mutare possint, & in alimentum conuerti, tamen non antè suum calorem nobis impertiunt, quàm nostrum fuerint experta: quò autem diutiùs ab eo afficiuntur, eò deteriora euadunt, & ampliùs viscera exedunt, dum cor prehendunt. Quæ autem frigore nocent, similiter calore nostro egent, quò calefacta magis penetrare possunt, Hinc fit vt capite damnatis immixta vino propinentur, vt ab eo calefacta ampliùs, cor, cæterasque intimas partes per arterias peruadant, vt auctor est Galenus *lib. 3. simpl. cap. 20.* Quæ verò calore obsunt: si toto genere à nostra natura sint aliena, non tamen noxam afferunt insignem, nisi adeò in magna quantitate propinentur, vt sensui sint manifesta. Neque enim modo eorum quæ tota substantia mortifera sunt, si horum tantillum detur, perniciosum est, cùm nec scintilla ignis, nec exigua gutta frigidissimi imbris suo contactu nos euidenter lædat, ex Gal. *3. de temp. cap. 4.* Quo pacto quæ proprietate, & tota substantia interficiunt, cùm potentissima vi prædita sint, calore nostro egent, vt tantummodò incalescant, & penetrare possint, partésque vicinas opprimere; hæ autem læsæ venenum ad partes viciniores propellunt, quæ cùm noxam persentiant, ad proximas venenum transmittunt, & sic ad cor citissimè pernicies communicatur. Frigida verò in actum rediguntur, quia cùm crassa constent substantia, & ad motum pigra sint, à calore attenuata, cor petunt, & deinde prosternunt. Natura enim nostra sagacissima cùm sit, conatu valido, vt partes tueatur incolumes, aduersus venenum insurgit, & adaucto calore per accidens liquat, & attenuat venenum, quod ob fundentem calorem dilatatis viis citissimè rapitur in viscera. Hinc fit vt venena frigida citiùs, & faciliùs in corporibus calidis interimant; quare cum vino permiscentur in hunc vsum, in parca quantitate assumpto: si enim sit immodicum,

immodicum, parum venenum ledit; nam frigidi veneni inclementia calore vini retunditur, & hebetatur. Sed si hoc verum est, quomodo venena extrà admota, vt cuti, vesti, stapedibus nocere possunt, & interimere, si ad actum non reducuntur? Dic, quòd venenum illis partibus admotum ex attritu pedum, motu corporis incalescit, & mittit ex se vapores, qui eructantur in cerebrum & cor, mortémque inferunt pernicie sua.

Quæro quartò. Si sapientissimus rerum omnium parens, opifexque Deus, postremum omnium, quæ sub aspectum cadunt, hominem condidit: vt dominus esset illorum, super terram imperaret, & cæteris animantibus dominaretur, ipsúmque in hoc mundi theatro constitutum habuit in deliciis, vt latè, & doctè probant Ioan. Berouicius *in sua idea medicina veterum*, *fol.* 7. & Æmilius Campolongus *in theoremat. de humana perfectione*, B cur in eius damnum & perniciem, venena produxit, quæ illi ruinam possunt parare, & interitum? Primum probat satis eruditus & sapiens auctor Philo *lib. de opificio mundi*: vnde Ouidius *Metam.* 1.

Sanctius his animal, mentisque capacius alta
Deerat adhuc, & quod dominari in catera posset.
Natus homo est.

Hinc apud Mosen, Deus ait, Genes. 1. *replete terram, & subiicite eam, & dominamini piscibus, &c.* Quid aliud hoc est nisi plantis, vt libet, vtimini, metallis, lapidibus, & sub iugum seruitutis vestræ animantes omnes redigite, atque adeò domini estote eorum, quæ in agris viuunt, & quæ per aëra volant, & in mari versantur. Si ergo summus Architectus hominem creauit Dominum, cur captiuum, & veluti seruum illum C effecit, & tot venenorum insidiis obnoxium? vt tam multis argumentis exclamat veluti Ianochius de Manectis, *lib. 2. de dignitate & excellentia hominis*. Dic, tres esse vtilitates: ob quas Dominus creauit venena. Prima est, vt essent adiumento artibus multis, tinctoriæ, pictoriæ, sutotiæ, argentariorum, quæ omnes venenis vtuntur. Secunda, quoniam animalia plura aluntur venenis: nam sturni, capræ vescuntur cicuta, sues hyoscyamo, hirudines cantharidibus, coturnices elleboro. Tertia, quia misericors Deus non solùm vtilia, sed quæ inutilia videntur, & ab humana natura longè diuersa, ea in hominum salutem sapienter procreauit. Elleborus insaniam curat, aconitum scorpionis morsus, mercurius, & arsenicum, scabiem ferinam, & morbum Gallicum: immò Galenus 5. *meth. cap.* 6. vtitur pa- D stillis andronis, & pasionis aduersus sputum sanguinis, qui parantur ex arsenico, & chalcanto, quibus, & aliis causticis: tum per os oblatis, tum per sedem infusis sæpe fœliciter vtimur, *vt lib. 2. in com. hist.* 85. latè probauimus Quidni? Nónne venenum veneno depellitur, prout in sequenti commentario explicauimus? Tu verò per otium lege alias causas apud Plin. *lib.* 2. *cap.* 63. qui contra fabricatorem terræ Deum, aliam causam affert, licèt illam refutet *lib.* 18. *cap.* 1.

Quæro quintò, cur sicut in natura producuntur venena, sic etiam in corpore nostro generentur? Dic, quòd licèt *lib. 1. in com. hist.* 52. hoc dubium proposuetim, tamen nè in hoc compendio de venenis quidquam remaneat intactum, iccircò particulariùs ad propositam dubitationem accedam & alia denuò adiungam. E Generari ergo intra corpus venenum, quod & hominem, & alios nonnunquam perimat, aut morbos inducat lethales, præter Galeni 3. *de loc.* 7. & 6. *eiusd. cap.* 5. testimonia eo loco citata, ratio, & experimentum confirmant. Sed hoc semper mihi valde dubium visum fuit. Nam in plurimis morbis in quibus suspicamur latere venenosos humores in corpore, qui nouo quodam aggressu inopinatò homines apprehendunt, vt experimur in epilepsia ab aura venenosa eleuata, vteri strangulatu, qui à semine retento, & putrefacto, & sanguine menstruo oritur, & in pestiferis febribus, vel pro singulis accessionibus venenum de nouo generatur, aut in membro mandante veluti sopitum continetur, vel per internalla ascendit accessiones facturum. Non primum, quoniam 2. *feb.* 11. accessionum multiplicatio, & repetitio causam habet primam, humoris nempe in vna parte asseruationem, præterquam quòd non semper dabitur materia à qua denuò similis generetur. Si secundum, quomodo intermedio tempore existere potest intra corpus venenum sine noxa? Quomodo vt ab eo non offendatur continens membrum, in quo diutiùs immoratur, magisque viget qualitas maligna, solo accessu in longinquo, distantique tam vehementia nocumenta inducens? Rursus, cur magis frequenter cerebrum inuadit, quàm hepar, aut cor, quibus sunt patentiores viæ, & principalis venenorum occursus fit ad cor, tanquam vitæ fontem, cui illa à tota natura aduersantur? Deinde si cerebrum est insensile, ac immobile, vnde in dictis affectibus nocumenta percipit molestantia, & tam vehementer agitatur, vt vniuersas corporis partes secum in consensum trahat?

Sed multò faciliùs, & Galeno magis consentaneum est asseuerare, venenum innasci in corpore. Quis enim inficiabitur, posse alimentum aut humorem in nobis corrumpi, & tam praua putredine vitiari, vt qualitatem acquirat non minùs deleteriam, quàm cuiusuis alterius veneni? id quod in dictis affectibus Galenus ostendit: non enim aliunde fera illa, & sæua symptomata quibus infestamur, vires vsque adeò prosternuntur, naturam debellant, sensum, motum, vocem, & cursum auferunt, conuulsiones inducunt, refrigerationes, tremores, frigidos sudores, & amentias, ac reliquos epoti veneni affectus, nisi quia illorum causa, virulenta quadam, & non minus perniciosa qualitate sit prædita, vt inter omnes probat Castrensis Lusitanus, auctor inter classicos celeberrimus *lib. 2. de meteoris microcosmi, cap.* 12.

Neque instes, in corpore non posse reperiri tam prauum succum, qui materiam præstare possit ad generationem substantiæ vsque adeò deleteriæ, & ipsimet corpori valde aduersæ. Nam vel ex probis alimentis qualitas potest euadere venenosa, maximè in non rectè sanis, nec bene gubernatis corporibus, nedum ex retentis; & corruptis excrementis, à quibus eleuatus vapor vim deferens malignam, vel ipsa sine materia aliqua ad cerebrum perueniens, epilepticas, aut hystericas excitat accessiones, non secus ac syncopas, & alia symptomatum genera, pro varietate membri quod inuadit.

Nec necessarium est, omnium accessionum materiam in membro mandante simul generari; sufficit enim relinqui fomitem, à quo inficitur adueniens de nouo alimentum, quantumuis probum: & malignitate carens. Cum quo stat adhuc, omnium circuituum causam esse primam asseruationem in parte, iuxta Galenum adductum. Quinimò etiamsi totum venenum pro singulis paroxysmis simul progenitum foret in mandante membro, per internalla inuaderet, & sine corporis offensa permaneret, Venena enim, & multa alia morbi seminaria diutissimè possunt intra corpus occultari, oppressura postea, & sæpè internecatura, etiam post 14. vel 20. annos, vt testatur Hipp. *lib. de internis affectionibus*, & rabidi canis virus, & aliud epotum venenum longo tempore transacto se prodere cum syptomatibus diris tradunt omnes, & docet Galenus 1. *prorrhet. sect.* 2. *com.* 17.

Quomodo verò sine noxa tamdiu occultetur venenum siue haustum, siue intus genitum, causa (inquit Galen. *cit. prorrhetic.*) Quoniam vbi existit, sensim alterat, & paulatim inficit vicina, ac in malignam qualitatem commutat temperamentum, & quia quamdiu fit necdum impressum est malum, imbecilliter monet, toto agendi tempore nulla perniciosi morbi symptomata spectantur: maxima, repentè vbi iam multa fuerit, & insigniter altera membri constitutio. Adde, sæpè in ignobili membro contineri venenum, vbi vel paruam,

paruam, vel nullam inducit offensam; ad nobile autem commigrans inducit vehementē. Assuefactio etiam partis facit, vt non modò ex contento veneno non ægrotet, sed alatur, & viuat; lædatur verò recipiens etiam à minori quantitate, & quia per totum corpus iam malum effunditur, & quia insuetum. Insuper cùm indies more fermenti ex ingesto alimento augeatur, ad eam magnitudinem accedit, vt ab irritata expultrice pellatur, antequam particulam lædat in qua generatur; cerebrúmque aut cor aggreditur, prout maiorem habet proprietatem ad vnum, quàm ad alterum membrum, quod in plurimis venenis reperitur, vel quia in neruosis partibus, aut arteriosis magis radicetur. Denique aut quia talis erit naturæ, quæ magis parata sit pati, & recipere, in cerebro, quod licèt insensile, naturali perceptione potuit noxā percipere, & naturali expulsiua pellere, seipsum concutiens, & in similem concussionem vniuersum trahere; cum mentis, ac sensuum læsione, quod sine affecto cerebro contingere non potest. Non ergo negandum est, intra corpus posse nasci venenum, quod testantur Auerrhoës 3. *collig*. 3. hinc fit vt ex morbo natura salubri quis moriatur, vel multò citius, quàm ratio morbi exigebat: & mors non sequitur ad morbum, sed ad venenum intus genitum, cuius motum morbus insequitur. Hinc etiam fit, vt quispiam moriatur repentè non sumpto veneno, & pereat diris vexatus symptomatis, similibus illis, quibus premuntur ij qui sumpserunt. Tu verò de hoc argumento consule eruditissimum Sennertum *lib.6. de morb. occultis*, *part*. 2. *cap*. 2. & Paulum Zacchiam Medicum celeberrimum *lib*. 2. *quæst. medicolegalium*, *tit*. 2. *quæst*. 5. qui ex sua, & multorum sententia hoc negotium diligentissimè explanat.

Quæro sextò. Si venena tantopere naturæ nostræ infesta sunt, cur attrahuntur intrò, & cor petunt, si in statu sano solus adest innatus calor, qui omnia membra regit, ab aduersantibus tuetur, oppositis resistit, noxia pellit, & veneni vim diram à se abigit, tantum abest vt attrahat? Dic, venenum non attrahitur à partibus. quoniam nihil attrahit propter ipsum attrahere, sed vt eo quod attrahit compos fruatur, ex Galen 3 *de facult. naturalib. c*. 7. illud non defertur ad cor sponte sua, natura enim id respuit, ne irruat: non detruditur à partibus; hæ enim ad debiliores ferè demittunt, vt sic principes tueantur à noxis, cor autem membrum est fortissimum. Attrahitur ergo à corde venenum, per accidens tamen: quoniam per inspirationem, & transpirationem attrahitur cum aëre permixta aura venenosa, quæ semel hausta, in pulmones, & per arterias omnes quæ per corporis ambitum sunt disseminatæ, attracta, cor petit, & sua vi dira prosternit, & premit, & venenosa qualitate viscus hoc præstantissimum fatigat. Consule Cardanum *lib*. 1. *de venenis*, *c*. 4. Alphonsum à Fontecha *in speculo medicinæ Christianæ*, *luminari* 2. *tit. de corde venenato*.

HISTORIA II. AETII, *De morsu viperæ.*

Stercus caprinum ad viperæ morsum, auxilium celeberrimum.

*Medicus certè quidam ruralis, ipso ad * viperarum morsus, multóque magis aliarum bestiarum vtebatur cum aceto, & multos seruauit, &c.* Aetius tetrab. 1 serm. 2. cap. 94. de stercore caprino.

PARAPHRASIS.

NVllum est ad venenosarum bestiarum morsus præstantius auxilium, quàm suctus, factus in ea parte, qua læsit animans: huius enim præsidij ope euocatur venenum ad externas partes, quo pacto in altas, profundásque remeare non potest. Hoc remedium præsentaneum esse docuit Celsus *lib*. 5. *cap*. 27. *rubric*. 3. 5. *Ergò quispiam exemplum Psylli sequutus, id vulnus exuxerit, & ipse tutus erit, & tutum hominem præstabit, &c.* dummodò neque in gingiuis, neque in palato, neque in alia oris parte vlcus habuerit: id autem quod sugitur, vt expuatur statim est necesse, vt videlicet aliquod infortunium accidat deinceps, vt narrat Amatus *lib*. 3. *centur*. 14. contigisse iuueni cuidam, qui à truculenta vipera, rabido morsu percita, in manu digito commorsus, citissimè ori digitum admouit, vt sanguinem dentibus compresso digito exugeret, quo in ore detento, & vapore suo, calore linguæ adiuuante, ad spiritualia membra communicato, mortuus est: quare sugens sit satur, & os eius cum vino, & oleo lauetur, vt prædixit Ishaac 4. *pract. cap*. 39. *de morsu serpentis*.

Hunc vsum complet cucurbitula, remedium sanè eximium ad extrahenda, quæ in alto firmiter sunt impacta, & maximè si multa flamma sit agglutinata, cuius vi venenum forās extrahitur, ac reuocatur. Quapropter à Dioscoride, cæterísque priscis Medicis, in hoc affectu summopere commendatur: est enim cucurbitula, auctore Galeno *lib*. 13. *meth. cap*. 6. *iuxta finem*, instrumentum ad violentam attractionem à Medicis excogitatum: nam cùm dixisset, in punctu, morsúve animalis vacuandum virus esse medicamentorum ope, quæ potenter attrahunt, subdit: *Vacuant id tum calfacientia omnia, tum quæ citra calefactionem vehementer attrahunt, veluti cucurbitulæ, & caua cornua quædam, quibus nonnulli cucurbitularum vice vtuntur.* Debet tamen cucurbitula adhiberi non semel, sed iterum, atque ter, idque cum flamma copiosa, ad hoc vt ignis naturam atque potestatem veneni eneruet, atque dissoluat. Hæc si fuerit ænea, cùm maiorem sustineat flammam, multò est vitrea efficacior.

Si verò cum scarificatu adhibeatur, vt ait Paulus *lib*. 6. *cap*. 41. *efficaciorem causis perspiratum præbet, sensibiliter ex alto ea quæ nocent, eliciens, quippe non modò sanguinem, sed alios etiam humores euacuat.* Quare, vt citati auctores monuerunt, si locus id patitur, altioribus vlcusculis est scarificandus, quò pluribus quasi canalibus, ac riuulis vitiatus sanguis queat exhauriri, vt sanguinis illius corrupti copiosa vacuatio obsistat, ne venenum membratim corpori insinuetur vniuerso. Attrahetur enim, & forās euacuabitur vnà cum sanguine, & spiritu, ipsius virulentæ bestiæ venenum. Profundioribus tamen vlcusculis secari locus debet; nam ex maioribus cumulatus, copiosúsque sanguis dum effunditur, aliquid quoque veneni exhauritur; at ex minoribus nequaquam. Quinimò à maioribus abscedentes carnes adimendæ sunt, & labiorum margines acie scalpelli præscindendæ, & apprehensa hamo caro amputanda, quum Galenus, vt ex illius sententia in superiori historia notauimus, non tantùm carnem abscindere, sed interdum membrum mutilare subeant, vt sic à lethali, & virulenta fera morsum, vel ictum præseruetur.

Hirudines in hunc vsum sunt efficacissimæ loco icto, vel commorso impositæ, vt docuit Ishaac *lib*. 4. *pract. cap*. 37. hæ enim trifido inflicto vulnere altiùs penetrant, venenum exugunt, & à parte iam læsa sanguinem manifestè exhauriunt, vt probauit Fernelius *lib*. 2. *de ven. sect. cap*. 19. *de particulari sanguinis vacuatione*: quod auxilium maximè probo, dummodò ipsæ virus quod continent exuant, vt Auicen. monuit 4. 1. *cap*. 22. *quoniam in multis existit venenositas, præsertim in illis quæ magno capite, & nigro colore sunt præditæ, & ex earum suctu proueniunt apostemata, syncope, sanguinis fluxus, febris, laxitas, & vlcera mala.* Quocirca melius est, vt post earum casum apponatur cucurbitula, vt ipsarum malitia remoueatur.

Vstio etiam necessaria est, hanc enim esse magni momenti in venenatis ictibus Medici veteres prodiderunt, vbi locus hanc patitur, hoc est, vbi nec neruosus, nec musculosus existit: etsi non defuerint qui eam reprobare sint ausi, quoniam ignis adstrictione sua denset partem, cutem prohibeat, & sic venenum ad intra reprimatur; quare crusta ab igne inducta crassitudine sua

venenatos affluxus coërcet. Sed hi non aduertunt, quòd cauteria calore, atque dolore versus partem vstam venenum validissimè attrahunt, cuius difflationi exigua illa densitas non obsistit.

Prosunt etiam adaperta plaga auxilia, quæ vel calore, siue tota substantia, siue vtroque nomine venenum potenter euocant; inter quæ vtilis est pullus gallinaceus per medium sectus, & protinus calidus super vulnus impositus, ita vt pars interior iungatur corpori. Præterea iuuant medicamenta quæ calore suo venenum ad externas partes eliciunt, vt galbanum, sinapi, farina erui, scilla, folia fraxini, & ipsa contusa, atque admota, allium cum aceto, hastulæ regiæ folia, cum pane, lauri teneræ baccæ, & folia cocta, & cum oleo trita, ebuli, & sambuci radices in vino coctæ, cinis ex sarmentis ex aceto subactis, ruta, calamenthum, & origanum. Prodest fomentum factum ex fæce vini, ruta, sale, melle. Muria acida, & multa alia quæ à citatis auctoribus comprobantur. Præter hæc mira quadam efficacia strenuè iuuat stercus caprinum: nam stercora omnia ob putrefactionem maximam, valida pollere attrahendi vi probat Galenus *lib. 5. simpl. cap. 17.* & maximè caprinum, quoniam hoc præterquam quòd venenosum humorem attrahit ad partes externas caliditate sua, dilatat eadem vi partem commorsam, vt virus sic foràs expiret. Deinde proprietate quadam contra virulentorum animalium morsus auxiliatur, vt firmat Dioscorides *lib. 2. c. 72. de fimo. §. Caprillus fimus in aceto decoctus imponitur serpētium morsibus, &c.* Caprinum autem stercus inter cætera pro hoc complendo opere primatum tenet, quia calidus; ita sensit Paulus *lib. 7. tit. de stercore. §. Caprillum stercus acrius, magísque discutiens, &c.* Lege Iacobum de Bondis *in fin. sui aggregatoris, tit. de remediis, contra vipera morsum venenosum.*

Sed hoc loco quæsitu dignum videtur, cur imponat parti commorsæ acetum, si ex omnium Medicorum voto astringit, & applicita auxilia debent esse calida, attrahentia foràs venenum, & meatus dilatantia? Dic, Galenus acetum repellere asseuerat *lib. 1. simpl. cap. 24.* & adstringere firmat *lib. 1. eiusd. c. 18.* & sic ad sanguinis fluxiones velut remedium reprimens id præfert. *§. At acetum haud perinde vt crustam facientia medicamenta, sed potius vt adstringentia, & refrigerātia, citra crustam sanguinis fluxiones cohibet: itaque hac quidem ratione non excalfacere, sed refrigerare putetur, &c.* Sed si hæc Galeni verba attentè examinentur, etsi acetum duplici facultate calida nempè, & frigida constare asseramus, hanc illam vincere apertè fatebimur, quòd & ipse Galenus confirmat manifestè: quoniam acetum est suapte natura acidum prorsus, & acida minimè adstringunt; quare acetum primò, & per se non adstringit, sed incidit, & est tenuium partium, quo nomine ad sanguinis grumos in visceribus incidendos, poscam summopere laudat *5. meth. cap. 9.* quam ex aceto, & aqua simul mixtis constare, scripsit Aetius, *tetrab. 1. serm. 1. cap. 1.* Sapor enim acidus, etsi frigidus sit, tenuibus tamen partibus constat, ex Gal. *4. simpl. cap. 3. 7. &* 8. Ex iis constat, non errare Medicos, qui acetum medicamentis penetrandi causa permiscent, quoniam omnium medicamentorum vehiculum est: quinimò cum stercore caprillo subactum, & parti à virulento animali commorsæ impositum veneni malitiam refrænat, est enim medicamen alexiterium; vt *in com. hist. 6. infrà* comprobauimus. Si verò Galenus id adstringere firmat, eum respexisse partes crassas quibus etiam constat, dicendum est. Consule Abderamen Arabem *lib. de virtutibus medicinarum, cap. de aceto.*

QVÆSTIO II.

Vtrùm venenorum diuisio à Dioscoride tradita, sit perfecta.

COMMENTARIVM.

Viperarum morsus.] Dioscoridem Anazarbæum adeò summa in re herbaria doctrina, in cognoscenda aromatum natura, præcauendis, & curandis venenis, præcelluisse tradunt Græcorum scientissimi, vt vel Galenus ipse eum summè laudet in locis multis, quem in simplicium medicamentorum inuestigandis arcanis, metallorum proprietatibus, & viribus describendis inter omnes palmam præripere neminem latere puto. Is postquam de hoc argumento quinque libros perfecit omnifaria eruditione refertissimos, librum sextum de venenis, morbísque venenosis conscripsit, & in theatrum Medicorum euulgauit, non vt hi doceant, quo pacto possint aliis exitium impunè comparare, & per insidias vlciscendæ iniuriæ, vel obeundæ hæreditatis causa offerri apta, sed vt cognita partim vitari, partim deuinci queant, id quod fieri non potest nisi commemorentur, & nota sint omnibus, vt Galenus affirmat *lib. 2. de antidot. cap. 7.*

Idcircò *in eius libri præfatione*, venena diuidit in ea quæ sumuntur ex animalibus, plantis, & mineralibus, quam diuisionem recipiunt omnes, & vt rectè traditam amplectuntur: licèt enim per omnes sensus possit inferri venenum, tamen ex his tribus depromitur, ex quibus variè, atque variè commixtis venefici moliuntur insidias, & multiplici forma paratis, vtero, vmbilico, naribus, vt concitent abortum, & aliis partibus admotis, repentinam cladem machinantur.

Ex animalibus sunt vipera, aspis, scorpio, lacerta, scorpæna marina, carnis rabidus, & siquæ alia animalia rabiunt excepto cane, vt equus, mulus, boues, simia, vrsi, lupi, feles, & pleráque multa, cantharides, buprestis, hirudines, amphisbena, salamandra, rana palustris, pinorum erucæ, lepus marinus, bufo, cerebrum felis, vrina muris, sudor equi, sanguis tauri, menstruus sanguis, phalangium, tarantula, pisces suffocati, caro quadrupedis quæ fulmine percussa interierit, castorium, cerui extrema cauda, lac vbi in ventriculo concrescat, mel venenatum, quod apes proferunt, & colligunt ex aconito herba, & ex floribus rhododendri, ligna excisa ex cauernis serpentum, quibus vstis eleuatur veneficus vapor adstantes perimens. Virus quod à magnis serpentibus illisis exprimitur, quod solo externarum partium contactu est perniciosum, in quorum catalogo reponuntur basiliscus, torpedo, pastinaca marina, dracones, scorpiones alati, crocodilus, chersydros. cenchris, hæmorrhoïs serpens, dipsas, cerastes, dryinus, apes, vespæ, luporum morsus etiam non rabientium, quòd plerumque in renibus eorum serpentes nascantur. Barbi, & Lucij piscium onorum esus, acontia, & alia.

Ex iis quorum stirpes è terra nascuntur, plura colliguntur venena, quæ vel cathartica vi, vel nimio calore, aut frigore, vel totius substantiæ repugnantia perniciosa sunt, & homini præsentaneam ruinam parere solent. At per plantas, quæ hanc exitiosam labem, virúsque maleficum sortiuntur, intelligo non solas eas quæ in laudabile alimentum non conuertuntur, sanguinis, & spirituum generationi maximè accommodum, sed humores in corpore contentos conspurcare solent, vt sunt elleborus, colocynthis, scammonium, elaterium, thymelæa, chamelæa, tithymalus, lathyris, bryonia, cyclaminus, brassica marina, soldanella, & euphorbium. Naturam nostram etiam prosternunt napellus, aconitum, hyoscyamus, psyllium, cicuta, mandragora, meconium, opocarpason, pineorum nucleorum malucorum esus, thapsiæ succus, ephemerum, coriandrum quod aliqui colchicum vocant, quia in Colchide nascitur, solanum, sardonia herba, quæ ranunculi genus est, corniculatum papauer, pharicum, ruta syluestris, fungi, toxicum, rhododendros, smilax arbor, quæ & taxus dicitur, nux metellica, ixia, medullæ fructuum rancidæ; iuniperi, nucis arboris, tamarindorum, & buxi vis mortifera.

Quæ restant nobis ex fossilibus longè præsentia sunt, & exitiosa, vt gypsum, calx, cerussa, plumbi recrementum, ferri scobs, squamma æris, argentum viuum, cinnabrium, ærugo æris, duo sandarachæ genera, spuma argenti, auripigmentum, arsenicum, præcipitatum, risagalum, antimonium, scobina campanarum, vitrum. Ex iis euidenter patet, quomodo omnia venena sub his comprehendatur, & ab his desumantur, tam quæ illitu,

illitu, contactu, odore, aut vmbra à veneficis parari consueuerunt.

Rursus venena multipliciter diuiduntur: Primò, in ea quæ tota substantia; totis viribus, & toto genere interimunt, & alia quæ suis maximè manifestis qualitatibus, ex Galen. 3. *de temp.* 17. 18. 19. 20. & 21. & Auic. 6. 4. *tract.* 1. *c.* 2. ita sentit Petrus Aponensis *in tract. suo de venenis.* Illa enim quatuor modis naturæ nostræ inimica sunt, atque infesta, vt testatur Auerrhoës *lib.* 5. *collect.* 25. Primò, quoniam vi sua deleteria spiritum innatum resoluunt, & absumunt, & natiua quadam proprietate venefica, viscera, & corvitiant, & corrumpunt. Secundò, temperamentum naturale permutant, & vniuersum corpus labefactant. Tertiò, vehementi attractione humores quoscunque è corpore extrahunt, vt elleborus, & alia huiusmodi. Quartò, euacuant sanguinem, in cuius perseuerantia calor noster consistit, & spiritus extingunt. Si ergo in harum substantiarum duratione vita consistit, vt inter omnes probauit Cæsar Cremoninus, Peripateticus Philosophus eximius *libello de calido innato, ferè per totum,* venena illa dicentur, quæ sanguinem, & spiritum mortificant.

Insuper, quæ qualitate manifesta interimunt, id præstant, vel quia calida sunt, vel quia frigida, vel quia sicca, Calida æstum mouent, in ventriculo ardorem, & sitim concitant, excoriant linguam, guttur exasperant, febrim pariunt, membrorum genuinum humidum depascuntur, & hoc modo visceribus inquinatis, & deiectis, doloribus, ac vigiliis oppressum animal occumbit. Ita venena calida tabefaciunt, putrefaciunt, erodunt; absumunt enim spiritus, & superfluo calore eos inflammant, quorum inopia mors contingit. Alia membra hac de causa erodunt, & dilaniant, & minuto, resolutóque colore innato, humana membrorum compages putrescit, eorúmque harmonia separatur. Frigida somnum profundum concitant, & sic retentis recrementis innatus ignis obruitur, & suffocatur. Deinde congelant sanguinem, & spiritus vehementer incrassant, quibus ad motum ineptis torpet corpus, diffluunt membra, & obstructis præ frigore canalibus, & viis fluxus immedicabilis sequitur, & ducto ad imbecillitatem corpore, & ob prostratam nutritionem tabefacto, perit animal. Vtrùm autem hæc quantitate solùm, an genere sint deleteria, inter omnes proponit Vallesius, *lib.* 9. *cont. cap.* 12. Sicca venena etiam extempore mortem accelerant: nam cùm ferè calida sint, caloris insuperabiles pariunt effectus, præterquam quòd siccitate sua exprimunt humidum, calorem complantatum nimiùm absumunt, & excitata conuulsione immedicabili, cerebróque in consortium ducto interficiunt.

De veneno humido, dissidium est inter auctores: negant Mercurialis *lib.* 1. *de venen. cap.* 10. Fernel. *lib.* 2. *de abdit. rer. caus. cap.* 15. Bacch. *in prolegomen. de venenis, cap.* 3. *art.* 7. quorum votum libenter amplector: quoniam si humidum dolorem inferre non potest, ex Gal. *lib.* 1. *de caus. sympt. cap.* 6. & 12. *meth. cap.* 7. & *lib.* 2. *sec. loc. cap.* 1. 5. *Ad humidum nullus consequitur dolor, &c.* cur mortis causa statuenda, cùm humiditas parum actiua sit, & inertis facultatis esse dicatur, nec ad quartum humiditatis gradum quodpiam medicamentum, aut quiduis aliud ascendere possit? quoniam si absint calefactio, & refrigeratio, humiditas citra violentiam corpus contingit, ob quam causam, si venenum humiditatis excedentis effectus ex se parit, hos frigiditatis ratione euenire asseremus. Venenum ergo merè humidum non reperitur, vt probat euidenter Bartholomæus Fritzschius *in sua disputatione eleganti de venenis, in med.*

Secundò, diuiduntur venena, in ea quæ secundùm totum venena sunt, vt cicuta, lepus marinus, & ea quæ secundùm partem, vt felis, secundùm cerebrum, cenchris, secundùm caudæ extremitatem. Diuiduntur tertiò venena, ex modo administrationis, nam quædam per os assumuntur, quædam extrà applicantur, alia communicantur morsu, vt viperæ, serpentum, & canis rabidi venenum; plura punctione, vt araneorum, & phalangiorum venenum; multa illitu, tactu, olfactu, visu, & auditu.

A Diuiduntur quartò venena, iuxta eorum effectus: quoniam alia citissimè interficiunt, alia post aliquam interpositam moram. De illorum genere est aconitum, quod in occidendo inter omnia venena est ocyssimum, vt docuere Plinius *lib.* 27. *cap.* 2. Ruel. *lib.* 3. *de natur. stirp. cap.* 113. & alia venena etiam reperiuntur præsentanea, quæ spatio quadrantis horæ interficiunt, vt firmat Ioánes Leo *part.* 7. *suæ Africa, in fin.* & cuiusdam facit commemorationem Cardanus *lib.* 2. *cont. tract.* 2. *cont.* 10. cuius granum inter decem homines partitum spatio quadrantis horæ omnes interimit. Hæc à tota substantia corruptoria nuncupantur, & sunt præ cæteris vehementer noxia, & deleteria, vt fatentur Vallescus à Taranta *in suo philon. c.* 29. Bertruc. *lib.* 2. *part. tract.* 3. *cap.* 1. Arduinus *lib.* 1. *de venen. cap.* 7. Gorræus *in præfat. ad Nicandr. Alexipharmac.* Guainerius B *cap.* 1. *de venen.* Nicolus *sum.* 4. *serm.* 4. *c.* 3. Tardiora sunt in operando, quæ putrefaciunt, & crassa, terrenáque substantia constant.

Diuiduntur quintò venena, in præsentanea, & temporanea, illa citissimè interficiunt, & velocissimè; hæc ad tempus, hoc est post vnum, vel duos, vel paucos dies, menses, vel annos. Sed dubitatio insurgit maxima, cur venena non noceant illicò intra corpus assumpta, aut extrà applicita, si naturam habent cordi inimicam, & corpori humano infensam valde? Dic, quòd huius dubij duplex potest esse sensus, vnus, an dentur, vel possint dari venena, siue naturalia, siue artificialia, quæ certo die, ac tempore pro administrantis voluntate, non antè, neque pòst occidant. Alter, an dentur venena, quorum actio vel ex sua natura, non illicò, sed aliquanto, aut etiam multo C pòst tempore appareat; vel quæ arte, ac præparatione ita retardari possint, vt si ipsa spatio vnius diei, aut plurium sustulissent, ob præparationem ita tardè operentur, vt si multo pòst interimant, mors non in venena, sed in morbum reiici possit. Primò, & secundo modo dari venena temporanea, plurimis pro vtraque parte allatis rationibus, & auctorum sententiis munitus defendit clarissimus Paul. Zacchias *lib.* 2. *quæst. medic. legal. tit.* 2. *quæst.* 10. licèt enim venena naturæ nostræ sint aduersa, & citò occidant; tamen non est impossibile, vt si Medicus sit exercitatissimus, & cognitam habeat assumentis naturam, ætatem, temperamentum, constitutionem corporis, & alia, possit componere medicamentum, quod certo, & determinato tempore operetur, si efficaciam, & caliditatem excedentem vnius veneni alterius frigiditate, aut è contra retun- D dat; & ita nec venenum à tota substantia tale citissimè occidet, ne frigidum tardissimè. Consule Mercurial. *lib.* 1. *de venen. cap.* 7. Amat. 6. *centur.* 68. & *lib.* 4. *in Dioscorid. cap.* 8. Valleriol. 3. *loc. com. cap.* 18.

Illud quoque non silendum inuolucrum est, an venena, venenorum sint remedia. Id equidem videtur testari Galenus, si de venenis extrà appositis sermo fit: nam vniuscuiusque caro multum prodest, ictu suo, vel morsui superposita, sic viperæ caro, viperarum morsibus medetur, & iecur rabidi canis, hujus morsui auxiliatur, & scorpius, scorpionis ictu remedio est, vt Galenus *lib. de theriac. ad Pison. & antidot.* sæpè pronuntiat, quoniam venenum externum proprietate quadam, & totius substantiæ similitudine attrahit internum, & sic veneni vim refringit: ita cremati scorpionis nidore reliqui omnes protinus fu- E gantur, vt ex mente Diophanis testatur Reuellius *lib.* 2. *de nat. stirp. cap.* 45.

Si verò de venenis intrò assumptis loquendum sit, tunc non quodlibet venenum veneno reluctatur, immò potiùs intendit, maximè si ambo idem temperamentum sortiantur, vt si post euphorbium proponitur auripigmentum, aut post mandragoram, opium. Si autem loquamur de intus assumpto veneno, aliquando venenum veneno curatur: cùm enim venena vtraque mutuam inter se habeant antipathiam, vnum expellit aliud, & sic in pugna commoriuntur, & quod potentius est, alterum deuincit: sic ex Theoph. *lib.* 9. *de histor. plantar. cap.* 10. Plin. *lib.* 27. *cap.* 2. Aconitum contra ictus scorpionis eximiè pollet, & mandragora proprietate quadam contra elleborum, ex Plin. *lib.* 25. *cap.* 13. Ruel. *lib.* 3. *de natur. stirp. cap.* 111.

Hoc modo cantharides ad canis rabiosi, & salamandræ morsum potenter opitulantur, ex Plin. *lib.29. cap.4.* Ras. *lib.20.diuision.c.2.* Matthiol. *in præfat. ad lib.6. Dioscorid.* & euphorbium contra scorpionum ictus, ex Matthiol. *loc.cit.* Ruel. *lib.3.cap.53.* Consule Greuinium *lib.1.de venen.cap.1.* Conciliator *lib.de venen.cap.3.* Ponzettum *lib.1.de venen.cap.12.* & omniscium Tiraquellum *cap.31. de nobilitate, num.552.*

Deinde, non dissimulandum dubium arduum, à nullo ante me animaduersum, cur thunni piscis caro, viperæ commorsis remedio sit, apud Dioscoridem *lib.2.cap.29. de thunno,* dum sic ait: *Conditanei thunni caro, quam omotarichon vocant, sumpta iis auxiliatur, quos vipera nomine prester momorderit, sed oportet vinum quàm plurimum subinde cogantur haurire, ita vt vomitione reddatur.* Habétne caro thunni contra venena antipathiam, aut cæca quadam, & abdita qualitate contra virulentorum animalium ictus prodesse creditur? Nullus interpretum Dioscoridis, vidit antinomiam hanc. Cui hoc modo, aptè tamen responderi posse puto. Omotarichon (Romani salmentum simpliciter dicunt) salsi thunni caro est, quæ ex crudis thynnorum carnibus sale maceratis fit. Ergo omotarichus in cibo iuuat morsui viperarum, non sui causa, sed ratione salis; hic enim defendit à putredine, & animalium venenosorum morsibus valenter succurrit, vt probat Leuinus Lemnius *lib.3.de occult.natur.miracul.cap.9.* quapropter sal acrimonia sua vomitum concitat, quem esse pro veneno refrænando proficuum, norunt omnes: impetu enim illo violento humores virulenti tunicis ventriculi submersi vacuantur foràs. Solue secundò. Caro thunnina non prodest contra venenum: nam grauat naturam, crassi est succi, terreni, melancholici, ex Galen. *3. de loc. affect.cap.7.* sed vinum superbibitum post carnem, veneni nocumentum retundit vehementer, vinum enim est venenorum vnicum alexipharmacum, ex Dioscoride, *lib.5. cap.5.6. Faciunt vina aduersus venena quæ exulcerando interimunt, ex oleo pota, & vomitionibus reddita, &c.* & infrà sic ait. *Vinum potum liberalius, auxilio est contra serpentium morsus, & omnium ictus, quæ refrigerando necant.* Probant Auicen. & Gentilis *2. 1. doct.3. sum.1. cap.11.* Fallopius *lib.de purgantib.medic.cap.6. & de tumoribus præter natur. cap.14.*

HISTORIA III. GALENI, *De veneno serpentum.*

Serpentum quorundam perniciosissimum venenum.

MEmini me in historiis legisse, quòd Dux magnus cum Romanis bello nauali dimicaturus, animaduertens se militari manu imparem, ollas multas impleuit serpentibus, qui confestim interimere solent. Cùm itaque testas opertas omnes repentè in hostes iaculatus fuisset, ne illi quid inclusum foret, suspicarentur, atque ideò sibi non cauerent, breui tempore quàm plurimi serpentum veneno icti cecidere, &c.* Galenus lib. de theriaca ad Pison. cap.5.

PARAPHRASIS.

PEr omnes sensus posse venenum inferri, auctorum testimoniis compertum est. Tactu posse venenum inficere probant Ioubertus *decad.2. paradox.10.* Matthiol. *lib.6. in Dioscoridem, in præfat.* Greuinius *lib.1.de venen. cap.1.* Salius *lib.de feb.pestilent.cap.11.* Cæsalpin. *lib.3.praxis, cap.46.* Nam plurimi adeò præsentaneum venenum parare solent, vt eo illitis domuum ostiis, aut parietibus, plures ex contactu parietum fuerint infecti. Et Turcæ adeò efficax habent venenum, vt refert Cardanus *lib.1. de venen.cap.8.* vt eodem die solo contactu interficiant: & priùs prædixit Abinbitar, Medicus Arabs clarissimus *lib.1.de venen.cap.12.*

Visu interficit basilicus, de quo *infrà*, & licèt spiritus visiuus non adeò materialis sit, & faciliùs ab aëre intermedio dissipari possit, tamen si ille qui infici debet, sit proximus inficienti, non dubito quod hoc modo possit communicari venenum. Auditu etiam venenum potest inferri: quoniam si parua distantia audiens à vociferante absit, vt halitus venenosi ad auditum perueniant, audientem venenari posse non negabimus. De gustu nulla est dubitatio, quoniam calore linguæ humiditatéque saliuali virtus composita veneni sese in actum exerit, & halitus exhalat virulentus, qui per inspirationem attractus cor inficit promptè tabe dira.

Olfactu communicari venenum adeò est manifestum vt probari opus non sit: si enim vaporis boni odor inspiratus cerebrum demulcet, & roborat, cur noxius vapor non corrumpet, & prosternet? vnde cordis tremor, capitis dolor, vertigo, & alia huiusmodi symptomata repullulant; & homines ex certis quibusdam tetris, immò suauibus odoribus exanimantur, animo linquuntur, & subitò pereunt; narrat enim Cromerus *lib.8. de rebus Polonicis,* Oliuerium Caraffam Cardinalem solo rosarum odore fuisse extinctum: firmant Amatus *2.centur.36.* Pierius Valer. *lib.8. Hieroglyph.in Scarabæo,* & alij, quos refert Schenck. *lib.7.de idiosyncrasia,* & priùs prædixere Marcellus *de histor.mirabil.lib.6.cap.3.* Balthaz. Fabricius *lib.1.physiolog.cap.12.* Nónne odor nutrit, ex Galen. *2. aph.11.* Conciliatore, *dif.155.* & alij, quos *lib.1.in comm. hist.9.* retuli, eleuato quodam vapore fumali qui per inspirationem attractus spiritus nutrit? nónne bufones noxio vapore à se expirato obuios homines stupefaciunt, vt probant Arduinus *lib.4.de venen.cap.7.* Ponzettus *lib.3.de venen.c.12.* sic plures extincti sunt ex fumo venenatæ lucernæ, aut facis, eius fumo in corpus admisso, vt notat Paræus *lib.20.de venen.cap.7.* Hoc modo post quatuor horas periit apud Lusitanos illustris Diuus Antonius Brigantinus, Ducis Brigantini filius, ex odore fasciculi floribus suauibus circumtexti, qui præsentaneo veneno erant delibuti. Non est ergo negandum, venenum solo olfactu posse interimere.

Ob quā causam serpentes, de quibus hoc loco fit mentio, suo virulento halitu exercitum totum infecerunt, & veneficium aërem, tabóque fœdatum milites inspirantes occubuere: & maximè si sint viperæ, & serpentes volantes, quæ tum ictu malefico, tum infecto aëre illos vsque ad mortem excruciarunt. Dari autem viperas volantes firmat Isaias *cap.30.* dum sic loquitur: *In terra tribulationis, & angustiæ exit regulus, & vipera volans.* Quæ verba difficultatem in se inuoluunt maximam, quæ vt extricetur, tum ex nostris, tum ex Rabbinis locum illum explanantibus doctrinam haurire oportet, & notare viperam continere sub se, & vulgares nostras notissimas, & vltrà, speciem quandam dictam iaculus, quam Aëtius vocat cenchritem, & aconitam: vocatur autem à verbo, iaculor; sic dicuntur aconitæ, ocyssimi volatus, quòd more iaculorum vibrentur rapidissimè, vt docet Plinius *lib.2.cap.25.* & aconitum dicitur venenum, quòd iacula eo tingerentur mortifera. De hoc serpente, seu vipera sic scriptum reliquit Aëtius *tetrab.4. serm.1.cap.27. Cenchrites serpens est magnitudine duorum cubitorum, figura autem crassa in tenuem abeunte, colore viridi maximè iuxta aluum, vt milium colore referat, vnde cenchrias, id est, miliaris appellatur.* Aiunt etiam, inquit Aëtius, *hunc seipso fortiorem fieri, dum milium floret, huius virescentis floribus mansis in terram decisis tempore venientibus. Cæterùm vbi se ad lædendum parat, extendit seipsum, ac veluti iaculum vibratum, corporibus inuolat, hócque modo verberat, à cuius morsu omnia quæ de vipera dicta sunt, sequuntur, etsi grauiora,* remediáque eadem, quæ ad viperæ morsum constituit, parat iaculum morsis: quibus constat, quum iaculi veneni accidentia, & effectus, sint eadem, & iisdem remediis concedant, esse eiusdem rationis, & formæ, cum affectibus & symptomatibus viperæ.

Vipera ergo, & iaculus natura non differunt, iaculúmque, cenchritem, acontiam, serpentem vnum esse constat, & viperam, & specie viperæ contineri, iaculóque esse

esse viperas potentiores solùm reliquis. Hoc docent Auic. A 6.4.tract.3.c.40.& 44. Paulus lib.5.cap.18.§. *Quod si cenchris nocuit, morsus eius, similis viperæ est.* Ælianus lib.9.c.49. Plin. lib.8.c.23. Denique est iaculus, vipera deterior veneno, & magis noxia, & volans in aëre, tum ictu lancinat, tum vapore suo virulento aërem inquinat; quare cit. cap. Isaias dicit, *occidet eas lingua viperæ à longinquo adhuc:* quoniam hæc vipera ex lingua ad distans mittit cruorem, & sic vehementer nocet. Quod verò iaculus vipera volet, Aët. docuit his verbis. *Velut iaculũ vibratum corporibus inuolat iaculus.* Lege Albericum Londinensem *lib. de curatione venent, cap.5.*

Lucanus lib.9. dum miserias, mortésque quas passus est exercitus Catonis in Africa enarrat, venenatorúmque illius climatis morsus, quibus plurimi interiere tristissima, & infelici morte venenata dinumerans, inquit. *Et serpens* B *victator aquæ, iaculíque volucres.* Quid clarius: Plinius lib.8.c.23. Sic loquitur. *Iaculus ex arborum ramis vibratur, arboréſque ascendit, nec pedibus tantùm cauendas serpentes, sed & missili volare tormento, more pilarum excussarum è bombardis, & Archiducibus.* Has multoties ob soli, cœlique calidam, & humidam constitutionem alatas vagari per aërem confirmat Ælianus, lib.9.c.42. & Polycletus lib.3.c.5. Scorpiones alatos, angues, viperas, iaculos, aspidas narrat, & Megasthenes lib.1.cap.6. refert in India serpentium plurima genera alata oriri, ita Scaliger, exercit.189. num.5. Quid mirum? nónne Regius Psaltes Psal.148. inuitans creaturas, vt debitas Deo soluant laudes, cùm de aliis dixisset, subdit: *Bestiæ, & vniuersa pecora, serpentes, & volucres pennatæ.*

Vt aër ab horum animalium venenosis halitibus tutus reddatur, præstat illum purum reddere, & à tabo C corruptionéque præseruare. Hoc naturæ quadam proprietate efficiunt, fugántque serpentes nidore suo, cedrum, galbanum, de quibus sic loquitur omnis eruditionis parens Virgilius lib.3. Georg.

Disce & odoratum stabulis incendere cedrum,
Galbaneósque agitato graui nidore.

Hoc modo miram præbent vtilitatem, castorium, sulphur, sagapenum, amurca, hedera, cornu ceruinum, calamintha, cuius odore serpentes internecantur, apud Aristophanem. Fraxini folia gestata, cuius arboris ad venefica animalia interficienda tanta est potestas, vt ipsius vmbram licèt spatiosam minimè serpens attingat: *Rei fidem facit quod expertum prodimus*, vt Plinianis vtar verbis, lib.29.c.5. *si fronde ea gyro claudatur ignis, & serpens, in ignẽ potiùs, quam in fraxinum fugere serpentem.* Mira benignitas naturæ, priusquàm ea prodeant, florere fraxinum, nec ante D conditas folia dimittere, vt grauissimus auctor Ruellius probat, ex Didymi sententia lib.1.c.82. Ita in hunc vsum opitulantur lapis gagates, iuniperus, ebulus, ex Arduino lib.5. de venen.c.2. Ita nasturtium, dracunculus maior, origanum, peucedanum, polium, ænanthe, lysimachia, vinum conyzites, styrax, cuius fumus in odoriferis syluis suauissimus ad fugandos serpentes est frequentissimus. In cubili stratum, & suffitum abrotonum serpentes fugat, ruta, sagapenum, euphorbium, ammoniacum, assa fœtida, aster herba, vitis albæ radix. Demum serpentes omni fugantur austeritate, & nocentes spiritus innocentia fumi graueolentis exagitat. Vtamus ergo radices lilij, vngulas capræ, & alia fœtida, ex quibus halitus horribiles E eleuantur, qui nidore suo, & proprietate hæc animalia perniciosa per aëra volitantia fugant, & interimunt. Cætera verò remedia pro hoc vsu salutifera, legat qui velit apud Conradum lib. de serpentibus, & omniscium Salmasium in com. cit. c. Plin. qui eloquenti, & lata oratione plurima præsidia parant huic vsui commodissima.

***

QVÆSTIO III.

Vtrùm homo inter cætera animalia, venenorum, & morborum insidiis magis sit obnoxius.

COMMENTARIVM.

Serpẽtum veneno icti interiere.] Hominem, animalium omnium superbissimum, ex natiua sorte, pluribus morborum generibus esse obnoxium animalibus cæteris, fusè, ac dilucidè, lib.4. com. hist.13. prædiximus, & infrà patebit ob causas multas. Sed hoc à veritate alienum esse videtur, nam obstant contra hanc doctrinam argumenta duo irrefragabilia, quæ ipsum à morbis, periculis, & venenorum insidiis ostentant magis immunem.

Primum, nónne animal hoc est prouidum, sagax, multiplex, acutum, memor, plenum rationis & consilij? Quibus dotibus præditum euitare pericula poterit? Nónne summus ille Architectus hominem non solùm celeritate mentis ornauit, sed sensus, tanquam satellites attribuit, ac nuncios, & illi rerum plurimarum obscuras, & necessarias intelligentias inculcauit, quibus instructus optimo posset vti regimine, & ductu naturæ imminentia mala declinare? Nónne cæteras animantes abiecit ad pastum, & tanquam diuinum animal erexit, & ad cœli, domiciliíque pristini conspectum excitauit, vt terrestria auerteret? Cur ergo si hominem tantis donis insigniuit, & habilem fecit vt Deum coleret, eum miseriis, & morbis frequentiùs scatere asseuerabimus?

Hoc modo Ouidius lib.1. metam. Hominem vocauit sanctum, Plato in Tim. religiosissimum. Aristoteles 30. probl.5. tradidit, solum hominem Deum venerari, cui propterea sit credendum potiùs, quàm animantibus cæteris. Et Cicero lib.1. de legibus, nullum esse animal præter hominem, quod habeat notitiam aliquam Dei. Quare rectissimè Lact. Firmian. lib.3. de fals. sapient.10. demonstrat non tam rationem homini esse propriam, quàm religionem, quod etiam persequitur lib. de ora. Dei. cap.2. & 12. nam mentis est capacior, quòd summus ille legislator, Dei numine afflatus prædixit, Genes. 5. cap.7. & 8. *ad imaginem Dei fecit illum.* Lege de hominis præstantia orationem Melchioris Fleckij elegantissimam, & synopsin de hominis excellentia Iosephi Phauorini.

Hoc modo erecta facie hominem formauit, quæ figura nulli generi animantium, etsi nobilissimo, concessa fuit. Idem iure Ouidius eodem lib. decantat pulcherrimè.

Pronáque cùm spectent animalia cætera terram.
Os homini sublime dedit, cœlúmque videre
Iussit, & erectos ad sidera tollere vultus.

Quare hoc factum? Depromit causam Orator sapientissimus, lib.2. de nat. Deor. vt primò hi excitati, celsi & erecti, Dei cognitionem, cœlum intuentes capere possent: Sunt enim è terra homines, non vt incolæ, atque habitatores, sed quasi spectatores superarum rerum, atque cœlestium, quarum spectaculum ad nullum aliud genus animantium pertinet.

Insipiens vetus Poëta Lycurgus, qui non valdè re alia hominem differre à bestiis scripsit, sed figura, quòd pronæ in terram cæteræ, ipse belua est erecto corpore. Aristot. lib.2. de part. animal. cap.7. & Senec. cap.13. recti hominis hanc esse causam scribunt, quoniam habet loca cordis, & pulmonis calidissima, ideò sanguine plenissima: *Plurimùm, inquit, cerebri omnium animantium habet pro corporis mole, & mares magis, quàm fœminæ, quoniam loca circa pulmonem, & cor abundant & calore, & sanguine, quæ etiam causa est, cur solus inter alias animantes sit rectus, cùm exuperans natura caloris suo impetu à medio ad superiora efficiat incrementum.*

Hanc rationem Cæl. Lact. enucleauit lib. 2. de orig err. cap.10. Postea tamen cap.10. hanc etiam assignat quòd

quòd solus ex omnibus animantibus nobis notis, est particeps diuinitatis, vel quòd eius natura, & substantia est diuina: Officium autem Diuini est intelligere, & sapere: Sapere verò non est facile, quos moles premit corporis: Grauitas enim, ac pondus tardiorem efficit, segnioremque mentem, ac sensum communem. Intellexit hanc eandem rectæ staturæ rationem, Iuuen. *sat.* 15.

Cuius egent prona, & terram spectantia mundi,
Principio indulsit communis conditor illis
Tantùm animas. Nobis animum quoque, mutuus vt nos,
Affectus petere auxilium, & præstare iuberet.

Manil. *Astron. lib.* 4.

----Genitique accedimus astris,
An dubium est habitare Deum sub pectore nostro?
In cœlúmque redire animas, cœlóque venire.

Et mox sic cecinit.

----Stetit vnus in arce
Erectus capitis, victórque ad sidera mittit
Sideros oculos, propiúsque aspectat olympum,
Inquiritque Iouem, nec sola fronte Deorum
Contentus manet, ac cœlum scrutatur in alto,
Cognatúmque sequens corpus se quærit in astris.

Ita Lact. *lib.* 6. *de opific. Dei, cap.* 8. *cùm igitur statuisset Deus ex omnibus animalibus, solùm hominem facere cœlestem, cætera vniuersa terrena: hunc ad cœli contemplationem rigidum erexit, bipedémque constituit.* Et *lib. de falsa sapientia, cap.* 12. *Idcircò enim soli animantium ad aspectum cœli erecti sumus, vt summum bonum nostrum in summo Deo esse credamus, scilicet vt eadem spectaret, vnde illi origo est: illa verò depressit ad terram, vt quia nulla his immortalitatis expectatio est, toto corpore in humum proiecta, ventri, pabulóque seruirent.* Hoc firmant Seneca, *epist.* 92. *& lib.* 5. *quæst. natural. cap.* 15. Cicero *lib. de consol.* & expressit Cornelius Seuerus *in Ætna* his carminibus, ex emendatione Iosephi Scaligeri.

Non digesta pati, nec aceruo incondita rerum,
Sed manifesta notis certa disponere sede,
Singula diuini est animi, ac iucunda voluptas:
Non oculis solùm pecudum miranda videre
More, nec effusis in humum graue pascere corpus.

Baptista Mant. *in somnio Rom.* Sic fatur.

Taliter humanas Deus ad cœlestia mentes
Contemplanda vocat, terrámque infestat, vt altum
Æthera quæramus, ratione carentia prono
Quæ vultu pascuntur, humum, mortalia supra
Nil sperare licet, nobis domus vltima cœlum.

Alias autem causas, ob quas homo figura incedat erecta, lege apud Galen. 3. *de vsu part.* 7. Explicant ingenue Laurentius *lib.* 1. *de re anatomic. c.* 2. Beuerouicius *in sua idea medicinæ veterum, in præfat.* Si ergo homo natus est ad mundum contemplandum, & imitandum, & creatus erectus, vt cœlum inspiceret, cur plurimis morbis, & periculis eum fecit obuium, quæ ab his operibus ipsum vehementer distrahunt?

Deinde illud facit argumentum maximum, quòd homo sicut constat ex corpore, sic & ex anima, quæ est æterna, nobilis, diuina: nam hominem non esse corpus, illud argumento est, quoniam hoc vtimur vt instrumento; neque item est vita corpori propria, & annexa, quando hæc nobis est cum brutis quoque communis, & quia huic nonnunquam ratio ipsa, per quam ipsi sumus, aduersatur, & imperat. Non porrò quiddam ex corpore, & eius vita propria consurgens, hoc enim est animal. Non denique ex anima rationali, & viuente irrationali coniunctum, quoniam ex indissolubili, & dissolubili vnum confici nequit.

Est ergo homo, anima, id est, substantia incorporea, rationalis, ex diuino quidem intellectu existens, in se verò consistens, corpori autem non inhærens, sed potiùs assistens atque ipse sui præsentia vitam producens in corpore ex qua & ipso dompositum, animal appelletur. Anima enim teste Philosopho *in lib. de anima,* est actus primus corporis physici organici in potentia vitam habentis: seu (vt alibi testatur) est principium quo viuimus, sentimus, mouemur, & intelligimus. Quare anima in se ipsa essen- A tialiter est actus in corpore organico, tribuens illi esse formale, neque solùm est perfectio, & actus primus, sed omnium actionum principium. Quare licèt abstrusa nimis, sensibúsque abdita animi essentia sit, tamen solis operibus proditam mens nostra eam videt, ac eius naturam peruestigare potest. Quare omnium actionum quas quotidie obimus, aliqua causa esse debet, hæc est temperies, sine qua anima munera sua non proferat, sed totam vim in anima esse constat: Nam anima est causa prima omnium actionum corporis nostri.

Anima rationalis, cœlestis est, & angelicæ substantiæ, & in ea est diuinæ maiestatis sedes, est enim immortalis: Sicut enim corpus ex materia, & quantitate passiuum, inhærentem sibi qualitatem reddit subiectam corruptioni; ita Deus & Angelus actiui, animam sibi proximam, & à B corpore segregatam diuinitate sua efficiunt immortalem. Sed in hoc maximè immortalitas eius apparet, quòd oportet primam ipsam rerum materiam, quæ mouetur, & formatur ab anima, perpetuam esse.

Anima deinde est à Deo super materiam, vt eam non attingat elementorum procella, & iniquitas certantium qualitatum. Præterea cùm indiuisibilis sit, diuisibiles, & corporeas non suscipit qualitates. Potissima insuper conditio est, cuius virtute anima sit semper, ea non est per respectum aliquem ad corpora, quorum adiumento non eget, sed respectu ad causam primam vnde descendit, quia à Deo vnico procreatur, & ab eo accipit esse sine medio, si relictis Plotino, & Proclo, animam fieri ab Angelo arbitrantibus, sequamur Dionysium Areopagitam, & Origenem, Platonicos excellentissimos: quoniam est essen- C tia, & vita, & totum quod est in ea, est vita. Quapropter corpore est longè præstantior, quia in ea diuinorum imagines refulgent, & ipsa format, continétque totam machinam corporalem, & diuina, & corporalia conciliat inuicem. Omnes ergo hæ dotes animam esse sempiternam ostendunt, quæ secundùm Theologos proximè ad naturam accedit Angelicam, ratione intellectus, originis, imaginis, cognitionis, & beatitudinis. Quomodò ergo poterit homo esse subiectus corruptioni, si ipsi anima assistit, cuius vi, & ope ab omnibus iniuriis defenditur?

Si verò ex altera parte argumenteris, hominem licèt omnes mundi perfectiones in se vno comprehendat, vitro esse fragiliorem, ærumnis plenum, calamitatibus oppressum, & tandem in pericula, morbos, venena, exitium D denique, & mortem quotidie in horas, magis ac magis ruere, & sese præcipitem dare inuenies. Quamuis autem maiori sit opus sapientia, vt quisque nostrum, quibus ruinis homo pateat perspicere valeat, tamen in præsentia promere iam enitar, quæ mihi Medicorum magistra lectio suggerit, ex qua velut cella prosa, mitam doctrinam hauriemus.

Postquam in aluo mulieris ipsius semen, quod à toto viri corpore antè defluxerat, traxerátque secum formatricem vim ab anima viri, per hanc ipsam vim diebus quadraginta sic fuit affectum, vt sex primis diebus lac euaserit, nouem sequentibus sanguis, decem aliis caro, quindecim fuerit figuratum, tunc anima creatur, atque corpori infunditur. Hæc, quæ est medium rerum, iussu Dei, qui est mundi centrum, in punctum cordis medium, E qui est centrum corporis primùm infunditur, inde per vniuersa corporis membra se fundit, quando cursum suum naturali iungit calori, per calorem spiritui corporis, per hunc spiritum immergit se humoribus, membris inserit per humores. Denique per morbum solutis iis mediis statim sese colligit, refluítque in cor, vnde primum effluxerat. Cordis extincto calore, quod proprium erat illius receptaculum, cor deserit, & aduenit mors.

Insuper corpus generatur ex semine & sanguine; omne enim quod gignitur, ex aliquo, & ab aliquo generatur. Semen principiũ est, à quo tanquam ab efficiente, & opifice fit conformatio, & ex quo velut ex materia partes spermaticæ generantur: sanguis verò maternus, materiæ solius, & passiui principij rationem habet; ex eo enim carnosæ partes, & generantur, & nutriuntur.

Partium confortationem si descriptam scire aues, eam Laconicè propositam sic accipe. Quæ priùs in semine sopita erat, & veluti intercepta generandi facultas, calore, & ingenita vteri proprietate suscitata, statim in actum erumpit. Tunc nobilis, & diuina illa architectrix opus suum aggreditur, & idoneum functionibus suis edendis sibi ædificat domicilium, id autem cùm sine organo præstare nequeat, spiritu, quo vndequaque spumosum turget semen, tanquam opifice, & pictore ad singularum partium delineationem vtitur. Spiritus hic per totum seminis corpus vagatur, & quoquouersùm se diffundit. Hic est spiritus, qui (vt dicebat Mercurius ille Trimegistus,) omnem viuificat in mundo speciem, omnia dispensans, & omnia veluti primum instrumentum gubernans.

Hic in seminis molem, sensu quidem vniformem, sed reuerà heterogeneam dum agere incipit, dissimiles eius partes primùm secernit, tenuiores quidem, nobiliores, & magis spirituosas intrò recondit; crassiores verò, frigidiores, & viscosiores, quas fœmineum semen ferè semper suppeditat, extrinsecùs obducens, ab his frigidioribus formationem inchoat, & sic membranas effingit, mirabilique prouidentia elaborat, quarum ope nobilior seminis pars obuallatur, & interni concluduntur spiritus, ne ob tenuitatem facilè euanescant. Qua ratione membranæ solùm duæ in humano fœtu reperiuntur, prima vocatur chorion, secunda amnios; illa neruosa est, valida, & omni ex parte fœtum ambit; hæc substerniculi instar venas omnes, & arterias vmbilicales fulcit, & sustinet: in ea, massa quædam carnea cotyledonum vicem gerit, ex infinitis venarum, & arteriarum ramusculis miro artificio implicatis, & sanguine affuso contexta, quam placentam Recentiores vocant. Deinde simul iaciuntur partium fundamenta, tres bullæ, & mille filamenta. Septimo die omnium spermaticarum partium rudimenta conspicua sunt Hippocrati, qui diuino afflatus numine, primus omnium hæc omnia prodidit: Nobiliores, & magis necessariæ perficiuntur, vt iecur, cor, & cerebrum, & eorundem arteriæ, ac nerui: deinde solidiores partes & duriores simul quidem figurantur, sed non simul perficiuntur, vt costæ, gena inferior, auricularum officula, claues, quæ primis diebus osseam acquirunt naturam; brachij, tibiæ, & femoris ossa posteriùs; postea carnosæ partes conformantur.

Fœtus in vtero coërcitus, & in ipso velut in proprio centro locatus, sanguine purissimo nutritur, non per os, sed per venam vmbilicalem attracto, quem mutat, & alterat concoctione vna: nam rationabilius est tertiam in illo fieri coctionem: Quid enim chylosi, quid noua hæmatosi opus est? quum sanguinem maternum hauriat, eúmque elaboratum valde, & excoctum, qui in maioribus & exilioribus vasis iterum defœcatus, ipsi fœtui alimentum præstat salutare, & alendis partibus maximè idoneum, & necessarium, cuius beneficio accrescit, perficitur, & ad iustam molem accedens, quum grandior sit, calcitrat & membranas disrumpens viam sibi parat, & in lucem exit.

Sed accedamus propiùs ad institutum nostrum, videamúsque ex quibus principiis diuinum illud animal, plenum rationis & consilij, quem vocamus hominem, generetur. Nam elementa, ex quibus componitur inter se inuicem debacchantur, mutuò decertant, & corpus nostrum diuersimodè alterant. Aër variè immutat, quum continuò hauriatur in viscera, ambiátque nos; quare si frigidus est, innatum ignem diminuit, si calidus, resoluit; si succus, absumit; si humidus, suffocat. Ignis internus, qui in calore viuifico consistit, humidum depopulatur, & nos perimit. Aqua frigiditate sua calori aduersatur, eúmque extinguit. Terra, siccitate sua exprimit humidum, quo absumpto euolat calor.

Ad hæc. Quis cogitet quàm sit pessima menstrui sanguinis, ex quo generatur homo, conditio, & virulentia, quem esse venenosum firmiter opinantur Plin. *lib. 2. c. 15. & lib. 28. cap. 7.* Columel. *lib. 11. de re rustica, c. 11.* Ælianus, Fernelius, & alij.

Contemplemur deinde, quàm laboriosa sit eius gestatio in vtero, & quàm diris cruciatibus, & morbis ipse dũ tenellus est, & adultus sæpe prematur. Hoc ostendit diuinissimus Hip. *lib. de octimestri partu, numer. 2.* dum sic ait: *quare multi iam pueri principium morbi intus nacti prodiere, & consequenter alij perierunt, alij morbidi superuixerunt, &c.* Causam reddit idem solertissimus Magister *lib. illo aureo, & ineffabili de natur. puer. num. 22. Alimentum autem, & augmentum puerorum fit, vbi ea quæ à matre veniunt in vteros processerint, & prout mater habet iuxta sanitatem, aut debilitatem, sic & puer habet.* Quare cùm vtero gerens grauissimis vitiis, & morbis truculentis laboret, euidenter patet, ipsum, cùm sanguine materno alatur, plurimis, iísque exitialibus affectibus in vtero premi: grauidas autem diris ægritudinibus vexari, testatur Hip. *lib. de morb. mulieb.* passim, & eius mentem interpretatur doctissimus Mauritius Cordæus. Hi sunt picaceus appetitus, quo tetro morbo correptæ, lutum appetunt, testas, carbones, calcem, arenam, salem, gossipium, & alia absurda alimenta continuò esitant, ex quibus sanguis generatur spurcus, & fœdus, qui puellum inficit labe dira. Vomitus assiduus eas corripit cum inappetentia coniunctus, quo fit vt ipsæ esca conuenienti orbatæ, fœtus imbelles gerant, & mille calamitatibus obnoxios, maximè cùm ventris dolore, cordis saltu, syncope, tussi, anxietudine, sanguinis profluuio vterino, & aliis pathematis assiduè vexentur.

Quid proferam occasiones varias, præsertim externas, quarum vi, ac sæuitie fœtus in vtero perit, & extinguitur, & concitatur abortus, vt febris vehemens, alui profluuiũ, sanguinis vacuatio immodica, expurgans medicamentum, vel quoduis aliud acre & efficacius pharmacum, saltus, ictus, clamor, ira, tristitia, timor, terror, inedia, subitus casus, res ardenter concupitæ, & denegatæ, exercitium immodicum; tunc enim vel spiritus cum sanguine vacuantur, vel ad partes internas subitò recurrunt, & sic innato calore deserente vterina vasa, ipsa flaccida reddita fœtum continere nequeunt. Præter hæc, etiam concitant, teste Fernelio *lib. 6. pathol. cap. 17.* violenta saltatio, durior equitatio, aut vectio, grauioris oneris gestatio: quæ priùs prædixerat Auic. *21. 3. tract. 2. cap. 8.* quod & aliquando contingit, subito audito tonitru, vt probat Vidus Vidius *lib. 11. de curat. membrat. cap. 32.* Demum ex veste nimis arcta, vt notat Mercurialis *lib. 1. de morb. mulier. cap. 4.* Denique, quid magis funestum est, quàm vtero gerentes ad odorem extinctæ lucernæ abortire, vt scribit Arist *lib. 8. de hist. animal. cap. 24.*

Quid referam de fœtu, qui à supradictis causis in vtero emoritur, ex quo retento, putrescente, & aliquando corrupto eleuantur halitus horribiles, qui in ipso veluti in cloaca coërciti, partésque superas lancinantes, immania excitant tormenta, vnde acerbi cruciatus, anxietas ingens, delirium, & alia ferina symptomata propullulant, quæ sæpe inexorabilem mortem, & vitam amaritudine plenam repræsentant.

Quid palam faciam horrenda mala, quæ fœminas in partu circumdant, quot dolores, quot miseriæ, quot angustiæ: si enim in partu naturali tanti adsunt cruciatus, quantò magis in præternaturali, in quo violenter mouentur humores, exagitantur spiritus, delirium superuenit, adsunt vigiliæ, vmbilici, pubis, & ossis sacri immania tormenta infestant, & excitata hæmorrhagia nimia vires labascunt, & sæpe animi deliquium cum syncope coniunctum, ipsas in certam mortem præcipitat.

Quid commemorem morbos feroces, qui infantem comitantur, postquam creatoris auxilio hæc inenarrabilia, & stupẽda mala priora euasit. Ea Laconicus vir Hippocrates more suo proposuit *lib. 3. Aph.* per multas sentẽtias; dum enim narraret morbos, qui in vnaquaque ætate contingunt, in *sententia 24.* sic inquit. *Paruis, & nuper natis puerulis oris vlcera, (quæ aphthæ vocantur) vomitus, tusses, vigiliæ, pauores, vmbilici inflammationes, aurium humiditates, & sent. 25. In progressu verò cùm iam dentire incipiunt, gingiuarum prurigines, febres, conuulsiones, alui profluuia, &*

& maximè cùm caninos edunt dentes, & iis præsertim pueris, qui crassissimi sunt, & aluos duras habet, & *sent.26. Cùm verò magis adoleuerint, tonsillæ, & vertebræ, quæ est in occipitio, ad interiora luxationes, crebri anhelitus*, (quos Græci asthmata vocant) *calculi, lùbrici, rotundi, ascarides, verrucæ* (*quas Græci acrochordonas vocant*) *satyriæ, stràguriæ, strumæ, tubercula*, & in *sent.27. Grādioribus, & iam accedentibus ad pubertatē, plurima ex his, & febres diuturnæ magis, & ex naribus profluuia sanguinis*, & *sent.29. Iuuenibus sanguinis spuitiones, tabes, febres acutæ, morbus comitialis, & alij, sed præcipuè antedicti*, & *sent.30. Vltra hanc ætatem progressis asthma, morbi laterales, pulmonis inflammationes, lethargi, phrenitides, ardentes febres, diuturna alui profluuia, choleræ, difficultates, & læuitates intestinorum, hæmorrhoides*, & *sent.31. senibus spirādi difficultates, distillationes cum tussi, vrinæ stillicidia, vrinæ difficultatès, articulorū dolores, & renū, vertigines, apoplexiæ, habitus corporis deprauatio, pruritus totius corporis, vigiliæ, alui, oculorum, & narium humiditates, visus obtusus, glaucedines, auditus graues.* Quare si totum vitæ humanæ spatium percurras, in eo miseriarum, & truculentorum morborum turgentes fluctus reperies.

Quid conscribam duo illa fortissima tela, quorum vi, ac sæuitiæ humanum genus immisericorditer opprimitur, & concutitur? Primum vocatur exanthema, hoc variolas, & morbillos comprehendit: hæc mala in omni ætate, sed frequentiùs in pueritia inuadunt, quia tunc natura sanguinis menstrui reliquias, à quibus oriuntur, crisi quadam ad cutem, velut ad partem debilissimam excernere satagit, ante quorum eruptionem formidabilia accidunt symptomata, & quod peius est, ipsis iam siccescentibus, & velut ad cicatricem perductis, superuenit crudelis dysenteria, ferme pullulant abscessus, diræ tusses exoriuntur tabem comitantes, & tandem vlceribus, & tabo suffocatus æger miserrimè vitam finit.

Secundum est inhumanum illud morbi genus, immò immane, deleterium, insuperabile, ad coërcenda hominum flagitia à Deo optimo permissum, quod septemplicis hydræ instar, vt inquit Clarissimus Manardus *lib.17. epist.7.* turbulentis, funestis, miserandísque symptomatis, fœdis vlceribus, talpis, dolore intolerabili, gulæ, pudendique carcinomate, febri pusilla, tabe, vigiliis, ossium corrosione excruciat, & tandem perimit. Denique si omnes morbos quorum efficacia, in hac miserabili vita, aliísque venenorum insidiis sæpissimè premuntur mortales, enarrare aggrediar, priùs animus, & vita deficient, quàm illorum numerum describere queam.

Ex hac ergo perenni, indicibilique morborum strue, qui incessanter genus humanum fatigant, colligere possumus, quàm sit vita nostra miseriis, calamitatibúsque obsita; maximis laboribus, assiduísque ærumnis oppressa. Hoc ita esse experientia confirmat, & præpotentis Dei execratio facit, *Genesis, cap.5.* commemorata. Quare à Philosophis, Cicerone, Seneca, & aliorum exemplis multifariis, vita nostra vocatur fabula & ludus, homo appellatur histrio. In hunc modum, prudentissimus Cato *in initio dialogi de senectute*, fabulæ partibus, vitæ nostræ partes rectissimè contulit; quod argumentum eleganter, atque vtiliter Stoïcus Epictetus, siue *in eius enchiridio* Arrianus interpretatur, *cap.3.* Hoc egregio disticho Pallas argutissimus epigrammatum scriptor, Epicteti sententiam expressit.

Vita quid est? Iocus & ludus, vel ludere disce,
Curis sepositis, vel cruciare miser.

Certamen plenum miseriis est vita mortalium, quam præclarè declarat Menander apud Stobæum *serm.120.* & explicat perdoctus Nonnius à Costa Lusitanus *lib.2. de quadruplici hominis ortu, prope finem.* Huc spectat illud priscorum Philosophorum elogium, asserentium vitam nostram esse globum, seu rotam miseriarum plenam, quòd omnia sursum, atque deorsum voluantur miseriis; quo pacto tragœdia est vita nostra, aut comœdia, aut potiùs vtrumque: Tragœdia, quòd quæ nobis bona vitam beare videntur, ea tandem sempiternæ sint infœlicitati. Comœdia, quòd qui vagiētes, & lugentes in hanc quasi scenā introimus, egrediamur miseri, & tristes. Vel potiùs in hac vita Democriti persona, & Heracliti sit admittenda, ac si his duobus vacare nunquam possit hæc vita, & sapienter ad vtrumque Græcum illud Hexastichon ad ridendum humanarum rerum varietatem, & ad flendum illarum miserias politissimis versibus decantat Bartholomæus Simoneta doctus vir, in hunc modum.

Defle hominum vitam plusquam, ô Heraclite, solebas,
In lachrymas totos solue age nunc oculos,
Concute maiori splenem, Democrite risu,
Et toto resonans ore cachinnus hiet.
Vita fuit nunquam post condita sæcula mundi,
Et risu pariter dignior, & lachrymis.

Ergo vita nostra, ridicula fabula est, plena luctu, & miseriis, immò mors, vt politissimus tradit Leonardus Coquæus *in com. epist.24. Senec.* Iccircò ne mireris, si homo, planta potiùs cœlestis, & animal propè diuinum, ex anima præstantissima compositum, tot morborum generibus, tot venenorum insidiis ab intrinseco, & extrinseco scaturientibus vbertim sit expositus: & Galenus in hac historia confirmat, dicens, non animalia, non plantas, non victum, tam numeroso exercitui necessarium, à virulenta volantium serpentum aura fuisse infecta, sed solos milites earū perniciosis ictibus concussos, aut vapore deleterio per aërem sparso fœdatos, & oppressos occubuisse narrat. An verò venenosis morbis, aliísque ærumnis fœminæ sint viris plus obnoxiæ, quia frigidiores, debiliores, imperfectiores, responderi posse affirmatiuè non dubito.

HISTORIA IV. GALENI, De Scorpionis ictu.

Ab Scorpione ictus, frigidum exudans, debitis auxiliis, difficulter tamen, sanatur.

*PRæterea marinæ turturis, sicuti & terreni scorpionis aculeus, quāuis in extremam illā, acutissimámque partem finiatur, vbi nullū foramē est, per quod venenū eiici possit: necessum tamen est vt excogitemus, substantiam quandam inesse illi, aut spiritalem, aut fluidam, quæ vt mole minima, ita facultate est quàm maxima. Siquidem cùm nuper fuisset quidā ictus à Scorpione, videor mihi esse, inquit, percussus grandine, erátque omnino frigidus, frigidóque sudore perfusus, * & sine motu. Quippe vbi ex icta parte per totā ipsam celeriter distributa fuerit veneni vis, contingit eam, eodem rursus contactu, in singulas subiectarum ei partium recipi, mox ex illis in alias continuas, donec in aliquam peruenerit principem, quo tempore mortis periculū instat. Ad hanc rem imprimis conferunt vincula partibus supernis iniecta, abscissióque partium venenatarum, &c. Galenus* lib.3. de loc. affect. cap.7.

PARAPHRASIS.

TAnta est perniciosarum ferarum, quæ aculeo venenum iaculantur, efficacia, & fraudulenta potestas, vt si partem quampiam ictu suo venenato lancinent, illicò eam emori sit necesse. Et licèt Scorpio ex insectis acutum habeat aculeum, sine foramine vllo, ita vt non videatur posse virus aliquod infundere, tamen mortifer est, grauissimáque symptomata inducit, hæcque vel spiritu quodam, vel tenui humiditate iniecta, vel qualitate venefica communicata, quæ primò vulneratam partem mutat, deinde proximam, quousque ad cor accedat, ipsi exitium paratura.

Scorpij varia sunt significata: Nā dicitur scorpius cœleste signum Zodiaci, quod Sol ingreditur 14. Calendas Nouembris, qui propter magnitudinem membrorum in duo signa diuiditur, quorum vnius effigiem nostri libram appellarūt. Dicitur scorpius piscis, apud Plin. *lib.32. c.11.* & Aristot. 5. *de hist. animal. c.9.* Dioscorid. *lib.4. cap.194.* Gesnerum *lib.4. de piscib. cap. de scorpio marino.* At scorpio animal varius est natura, de quo Ælianus *lib.6. cap.19.* Arist. 4. *de hist. animal.7. & 5. lib. cap.26.*

A Scorpij mares nocentissimi sunt, fœminæ multò remissiores: non enim earum virus ita est perniciosum. Eorum nouem facit genera Arist. 5. *de histor. animal. cap. 26.* subscripsit Plinius *lib. 29. cap. 4.* Album, fuluum, fumosum, nigrum, viride, ventricosum, cancri simile, infestissimum quod flammeum appellant, alatum, & aliud duplici armatum aculeo, aliud quod septem habet internodia; quæ omnes differentiæ ex colore colliguntur: ex quo non esse sumendum varium temperamentum, vt contrà aliqui putarunt, ostendit Auerrh. *lib. 5. collect. cap. 26.* Quoniam color positus est in superficie corporum, ex quo non esse sumendas substantias remediorum, neque ipsorum temperamenta, ex Auerrhoë probat Mercurialis *lib. 2. de morb. venenos. cap. 4.*

B Scorpius insectile est animal, sanguineum, viuiparum, neque oua, immò fœtus viuos in lucem edit, ex Arist. *loc. cit.* Sed tantæ est virulentiæ, & perniciei, vt mala qualitate per alterationem partium transmissa, & cor, principésque partes vehementer immutante, & confluentibus sanguine, & spiritu ad cor, cæterásque partes internas, extrema frigeant, & sudore frigido madescant, stupentes veluti, & emortuæ: non quòd scorpionum venenum frigidum sit, quod modò non controuerto, excussum iam à Mercuriali *lib. 2. de morb. venenos. cap. 4.* Ludouic. Lemosio *in com. c. 3. lib. 4. Gal. meth. medend. disp. 1.* qui commoti sententia Gal. *in hoc. loc. §. Nam pone, sciam scorpionis venenum frigida vi esse, sumámque veluti à frigido, remedij indicationem, &c.* id frigidum esse arbitrantur; sed quoniam aura venenosa insitum partium calorem veluti extinxit. Lege quæ de serpentium temperaméto diximus *lib. 2. in com. hist. 72.*

C Scorpionis ictum significant, ex Dioscorid. sententia *lib. 6. cap. 4.* vulnerati loci inflammatio, tumor, ruber, durus, ac vicissim dolore premitur, ac stupet: si ictus fuerit in partibus inferioribus tumescunt inguina; si in superioribus, alæ; corpus frigidum, ac si esset grandine percussum, deinde efferuescit. Accedunt horrores, tremores, rigent pili, discolor fit cutis, dolor tota cute adest, ceu acus confossionibus factus. Nec mirum. Declarat hoc Petrus Aponensis *libello de venenis, cap. 3.* quum inquit *Venenum perniciosam, ac destruentem vim cordis habet: Quidquid attingit in corpore humano, hoc conuertit in suam speciem venenosam, & seipsum ita multiplicat, inficiendo humiditates nostri corporis in venenosam naturam, qua multiplicata augetur virtus veneni. Geometricum enim est axioma: Geminata quãtitas auget virtutem, vnde pauxillo veneno absorpto, quod transformat, quidquid attingit in sui simile, augetur virtus eius: ita vt perfacilè ratione continui, cuius vltima sunt vnũ, pauxillum veneni cor ipsum attingens in venenum conuertat. Vnde vitalis spiritus organum non habens idoneum, & inoffensum, in quo resideat, cedit forma veneni, relinquitque cor, & corpus absque motione, id quod ipsissima mors est.*

D Scorpionis ictus curatio consistit, primò in dilatando plagam; quo facto desuper medicamenta imponere oportet, quæ foris venenum extrahant, & huius veneni vires mirè refringant, suáque proprietate illi reluctentur, maximè si adsit delirium, & perpetua rerum obliuio comitetur; nam tunc signum est, quòd à nigro, & ieiuno Scorpione ictus fuit inflictus, præsertim si sit tempus æstiuũ, vt firmat Dioscorides *loc. cit.* Plin. *lib. 21. cap. 25.* Amat. *6. cent. 31.* Beniuen. *cap. 56. de abditis*, Thaddæus Dunus *miscellan. cap. 9.* Peculiariter resistunt Asparagum in vino elixatum, aqua raphani, de qua tot mirabilia prædicat Serapio *lib. de simpl. cap. de raphano:* subscribit Rhasis 20. *continent. cap. 2.* Theriaca Andromachi, & diatessaron etiam strenuè iuuant, sicut epotum balsamum; cætera verò quæ extrà apponi solent, præter vincula, & partium abscissionem, ne altiùs vis veneni penetret, descripta fuere suprà *in com. hist. 1.* Proponunt Cardanus *lib. 3. de venen. cap. 10.* & præter Gesnerum, & Aldrouandum, Thomas Moufetus doctissimus *lib. 2. de insectis, cap. 10.*

***

QVÆSTIO IV.

Vtrùm facultas vitalis, & animalis qualitate diffundantur per neruos, an cum substantia spiritus. Contra Vallesium, & Argenterium doctissimos.

COMMENTARIVM.

ET *sine motu.*] Multa sunt, inquit Dioscorides *loc. cit.* & referunt scriptores, quæ ex ictu Scorpionis scaturiunt symptomata dira, & terroris plena, inter quæ numeratur membri immobilitas, stupor, & quædam veluti mortificatio, resoluto videlicet spiritu insito, & extincto à venenata aura. Sed obiicies, si vis animalis influit qualitate, licèt exhaustus sit spiritus connaturalis partis, motu illicò non destituetur, quoniam natura sagax mittit nouas vires irradiatione facta: Dic, venenum partis insitum calorem, quin facultatẽ animalẽ prorsus extinxit, cõmunicato noxio vapore, vnde totius corporis sequuta immobilitas. Quapropter mihi tẽperare nequeo, quin huic potissimũ parti appingã, quod ex hac historia suggeritur appositissimè, agitémque vtrùm facultas animalis qualitate tantùm influat per neruos, an cũ substãtia spiritus: In qua quidẽ difficultate princeps Medicorum Galenus, & magister amplissimus, etsi spiritũ agentis animæ instrumentũ esse persæpe affirmet, & per omnia organa transire, omnésque animæ operationes facere asseueret, vt patet *7. de placit. 3. & 6. epid. sect. 3. com. 5. & lib. de vtilit. respirat. c. 5.* manifestè tamen *lib. 1. de loc. affect. cap. 6.* mentem aperuit, facultatem scilicet animalẽ excepta visiua, sola irradiatione à cerebro promanare, eámque absque spiritu neruos suscipere: quod ex professo, & apertiùs asseruit *lib. 7. de placit. c. 4. & 1. de sem. cap. 16. & lib. de vsu puls. cap. 4. ad fin.* vbi inquit. *Vitalem etiam vim à corde non cum spiritu per arteriarum cauitatem, quam habent patentem, sed per tunicas sola illustratione emanare, ad modũ quo lux per aërem à sole diffunditur.*

Si verò quæras, quo fundamento in hanc sententiam deuenerit Galenus: dic, quòd existimauit neruos omnes, opticis demptis, cauitate destitui, per quam possit spiritus meare facultatem deferens: cùm enim exigui, tenuésque sint, verisimile (inquit) non est, interiùs esse perforatos; quod tamen requirebatur, vt spiritus, qui corporei sunt, & mediocris cuiusdam crassitiei, liberè dimanarent: quoniam verò visorij tantùm nerui foramine sensui patente perforati sunt, solam visiuam virtutem existimat spiritu ad oculum deportari, non sic autem reliquas animales ad alia membra. Hæc autem opinio suadetur.

Primò. In instanti quo voluntas imperat, pars corporis remotissima mouetur, simúlque ad motum cordis arteriæ omnes etiam extremarum partium. Sed tam repentè non mouerentur, si cum spiritu virtutes illæ à suis principiis communicarentur. Ergo sola irradiatione absque materia aliqua influunt, ac proinde tam repentè ad longinqua, & extrema loca perueniunt: quod non fieret si cum spiritu flueret, quoniam cùm res corporea sit, nonnisi in manifesto tempore ad partes illas poterat deuenire.

E Secundò. Si non aliter quàm per spiritum virtutes ad membra deferrentur, tamdiu illæ simul, & actiones seruarentur in membris, quamdiu spirituum copia duraret. Sed secto vbi vis, vel ligato neruo partes infra ligaturam existentes, quantumuis spiritu animali turgeant, repentè sensu, & motu destituuntur. Non ergo influunt facultates illæ mediantibus spiritibus. Quod similiter de vitali existimandum est, vt manifesto experimento confirmat Galenus *libro, an sanguis in arteriis natura contineatur, cap. vlt.* Si enim in præcisam arteriam secundùm illius longitudinem calamum immittas, laqueóque deinde constringas, licèt spiritus cum sanguine per calami cauitatem feratur, partes tamen quæ infra laqueum sunt, pulsare omnino desinunt. Quod quidem aliunde non contingit, nisi quia pulsifica virtus, non per cauitatem cum spiritu, sed per arteriarum tunicas, quarum transitus laqueo est interclusus, sola illustratione influit; eo maximè quod immediatè

diatè post solutionem, animalis, & vitalis vis quamprimùm redeant; non redirent verò adeò momentaneè si cum spiritu veherentur.

Tertiò. Nulla animæ facultas recipi potest in re non animata: quum ergo spiritus sint animæ expertes, erunt incapaces ad recipiẽdum, deferendúmque virtutes. Deinde, si illæ spiritibus mitterentur, spirituum copiæ, aut penuriæ motiones responderent, nec validæ fierent, nisi vbi foret multitudo spirituum. Sed phrenitici cum paucissimo spiritu animali validissimè mouentur. Ergo motus potiùs ad qualitatis diffusionem, quàm ad spirituum copiam sequuntur: & ex consequenti, &c. Quam opinionem tuentur Vallesius *lib.2.cont.c.*15. Argenterius *lib. de som. & vigilia, cap.*4. & alij.

Oppositum tamen sequitur tota Barbarorum schola, cùm Auicenna 1.1.*doct.*6.*cap.*4. affirmante, spiritu quidẽ primò virtutes recipi, & eo ad membra deferri: vnde spiritus ipsos vocant facultatum delatores, existimántque animales spiritus extra cerebrum in neruos commeare, non secus ac vitales suo delationis impetu in totas arterias diffunduntur, secùmque deferre facultates ad sentiendi, mouendique organa. Quæ quidem sentẽtia suadetur.

Primò. Facultas animalis sensuum, & motuum auctor, ex ipso Galeno 7.*de placit.*3.6.*epid. & lib. de vtilit. respirat.* suprà relatis, vtitur spiritibus tanquam suarum actionum instrumentis. Ergo oportet illos simul cum facultate ad organa ipsa accedere. Si quidem non potest agens in actionem prodire, nisi debita approximata habeat instrumẽta, & ea præcipuè à quibus magis immediatè actio dependet, cuius generis sunt spiritus. Quòd si ipsi in cerebro existentes, nec inde prodeuntes, possunt agere in partem remotissimam, cur similiter non aget facultas fixa. & immobilis in suo principio existens? Quare si hæc à cerebro emanat, necessariò ad organa accedit vt operentur, & permixti simul prodeunt spiritus, nec aliter poterunt membra operari.

Secundò. Vbi pars aliqua nostri corporis nimis exercetur, notabilem defatigationem sentit. Sed nulla alia causa potest excogitari, cur pars exercitata ita fatigetur, nisi quia immodica spirituum resolutio facta fuit in ipsa. Ergo simul cum virtute accedunt spiritus ad membra. Nec verò referri potest causa, ad resolutionem in cerebro factam, in quo fortè exhauriuntur spiritus, dum ad mouendi nerui originem demandantur: cùm enim defatigatio illa solùm occupet partem quæ laborauit, non autẽ cerebrum, in ipsa est facta spirituum dissolutio, qui per motum absumuntur in membris mouentibus: id quod etiam apertè confirmant exercitatorum pulsus, in quibus quidem augentur, & crebrescũt, ex Galeno 3 *de caus. puls.* 13. non propter solum calorem auctum, vt firmat Auicenna 2.1.*cap. de puls.* sed etiam multò magis propter reparationem spiritus per exercitium exhausti.

Tertiò. Si facultas animalis non difflueret cum spiritu per neruorum cauitates, ligati, aut refrigerati nerui non priuarentur facultate. Sed quamprimùm illam amittunt, vbi refrigerantur, aut ligantur. Ergo, &c. Ostenditur maior, quoniam ad ligaturam, vel ad refrigerationem, nihil in neruis substantiæ commutatur, sed tantùm meatus si qui aderant, angustantur, & densantur. Si igitur per solam substantiam, & non per cauitatem recepissent vim animalem, non obstante ligatura, aut refrigeratione, adhuc reciperent. Quare negari non potest, per cauitates deriuari simul cum spiritu: eò maximè, quia nisi ita emanarent, frustra videretur natura à cerebro deduxisse neruos in corpus vniuersum; siquidem cùm caro per se absque alio medio vim ipsam possit suscipere, necessarius non erat ductus neruorum ad solam facultatem deferendam. Aliud ergo intendit natura in illorum constitutione, videlicet delationem spirituum ad partes longinquas: nempe quoniam materiæ, nisi ampla dimittantur via, non possunt in altum corporis penetrare; quod patet in venis, & arteriis ab hepate, & corde deductis, vt alibi dixit Galenus.

Quartò. In deliquio, & timore vniuersum corpus pallescit, nec vis motrix ipsum potest sustinere. Sed hoc non aliunde contingit, nisi quia animalis spiritus, qui corpus floridum, firmúmque, & erectum conseruabat, ex toto corpore confluit ad cerebrum. Ergo præter virtutem, spiritus etiam ad membra deferuntur. Probatur minor, quoniam si sola facultas ad cerebrum retraheretur, ipsáque sine spiritu corpus sustineret, multò magis tempore deliquij influeret, corpúsque illuminaret, siquidem tunc multò plus in cerebro lucis à toto retractæ, & illuminantis spiritus continetur.

Vltimò. Vbi vtraque vis sensuum, & motuum effectrix per eundem neruum mandatur, fit nonnunquam vt motus amittatur sensu manente, non verò è contra. Cùm ergo neruus vtramque facultatem receperit, palam est deficere motum, quoniam ad illum maior spirituum copia requiritur. Negari ergo non potest, demandari spiritus simul cum virtute per neruos: aliàs enim cur optici obstructio induceret cæcitatem, si substantia nerui capax esset recipiendi visoriam facultatem citra spiritum: vel si hæc spiritum requirit in organo præsentem ad operandum, cur non aliæ virtutes.

Quod verò in neruis meatus pateant, per quos spiritus rectè possint distruibui, apertissimo testimonio compertũ est, cerebri, dorsalis, & opticorum, qui quidem manifesta cauitate sunt perforati. Cùm ergo reliqui nerui ab illis sola quantitate differant, & idem munus habeant, credendum est similibus meatibus, licèt minoribus esse peruios: nec enim natura, inquit Galenus 6. *de vsu part. cap.*9. pro corporis magnitudine, aut paruitate diuersas facit, aut mutat instrumentorum formas. Deinde fidem facit, quod sæpe fit colicæ in paralysin mutatio, & è contrà: nec verò posset frigidus, & crassus humor per neruorum angustias deferri, nisi in illis media cauitas pateret.

Amplectendum ergo est Arabum dogma, cui etiam subscribunt nonnulli eorum qui Galeni partes defendunt, inter quos extant Thomas à Veiga *lib.*1.*de loc. affect. cap.*6. Laurentius *lib.*4.*de historia anatomica, quæst.*12. neque enim Galenus omnino negauit hanc facultatis diffusionem cum spiritu, sed non per omnes neruos corporeum spiritum transmitti asseruit.

Neque obstat, quòd nerui perspicuam cauitatem non habeant, qua possint illabi spiritus deferentes facultatem, vt constat ex 15. *de vsu part. cap.*1. *& lib.*1. *de sem. cap.*5. *&* 7. *de placit. cap.*4. *&* 5. nam quamuis neruorum meatus sensui manifesti non sint propter sui exiguitatem, non euincitur inde neruos ipsos non esse perforatos: nec enim omnia quæ in corpore continentur, sensu assequimur, aut iudicamus, immò verò multa indiciis, & ratione venamur, quæ sensum omnino subterfugiunt, vt consideranti patebit.

Cùm ergo spiritus animalis, vtpote tenuissimus, & æthereus, patentem alueum non requirat, vt per neruos possit commeare, nihil mirum si meatus quibus fluit, angusti sint, exigui, & insensibiles: hos verò apertos semper, & ab obstructione immunes tota ferè vita seruari, nec ex leui causa frequentissimè occludi, non maiorem admirationem meretur, quàm multa alia quæ in nostro corpore reperiuntur, & assiduè fiunt miro artificio plenissima.

Nec valde vrgent rationes pro parte Galeni adductæ, & prima quidem magis fortè vrgeret, si pro singulis motionibus tantùm vis, & spiritus mitterentur, sed cùm assiduè profundantur, & in sentientibus, mouentibúsque membris semper adsint; cúmque vno influxu plures possint motiones obiri, non est necessarius nouus virtutis, & spirituum accessus ad membra, vt moueantur, quoniam voluntas imperat, ac proinde in instanti quo ipsa iubet, rectè motus perfici potest, etiam in distante, & longinqua parte.

Ad secundam non est facile respondere, vtpote quæ nonnullos oppositæ sententiæ addixit. Et Galenus 7. *de placit.*5. apertè scribit, ideò sectis, vel laqueo interclusis arteriis, vel neruis confestim nos facultate priuari, quia ad ligaturam partes illæ priuantur ea communitate, quam habebant cum principiis, à quibus virtutes assiduam irradiationem accipiunt, luminis instar à sole in aërem deri-

dari.

uari. *Quemadmodum ergo,inquit,si solidum aliquod corpus in medio aëris opponamus, protinus interceptus aër lumine, & fulgore destituitur:ita si neruum præscindas,aut liges,tota ea pars quæ à cerebri continuitate fuerit separata, stupida redditur,quoniam prohibetur facultatis accessus,quæ luminis instar continuo influxu à cerebro affluebat, idémque de arteriis dicendum.*

Verùm cùm non illustratione,sed defluente simul spiritu deriuentur facultates, alia quærenda est propositi argumenti solutio. Dicendum ergo videtur,seruari quidem virtutes in membris, quamdiu spiritus in illis adsunt; atque ideò nihil mirum,si immediatè post solutionem,confestim possint operari,antequam virtutis, & spiritus de nouo influxus fiat. Cur verò non similiter seruentur actiones, sed illicò pereant ad ligaturam, aut sectionem arteriarum, causa videtur, quoniam liberam non habent,& expeditam cum principiis, à quibus facultates recipiunt, communitatem, non quidem quia ea deficiente, deficit virtus, illustratióque continuò requisita, quemadmodum opinantur illi (hæc enim præsens adest, vt diximus, quamdiu spiritus adsunt,) sed quia natura comparatum est,vt nerui cum cerebro,arteriæ cum corde, societatem,vnitatémque per liberos canales haberent, ad hoc vt ordinatè mouerentur: nec aliter possunt in actionem prodire, aliàs destrueretur concentus, motúumque æqualitas, quæ seruari oportebat inter cerebrum & neruos,cor & arterias: propter hanc verò interclusam cum principiis communionem,ligati, vel secti nerui,aut arteriæ non mouentur.

Ad tertiam, *in com.hist.7.infrà* explicabitur, quid sit quod in spiritu recipitur,& à cerebro, & à corde influit, an animæ vis,potentiáve,aut temperamentum,aut modus ad operandum. Et si illud quidem animæ potentia non sit,sed alteratio quædam, aut modus quo spiritus fit aptũ actionum instrumentum, & ad membra accedens ea reddit apta vt hoc,vel illo modo operentur,nihil vrget difficultas. Quòd si animæ vim recipere, & deferre ad membra dicatur,recipit quidem,vt instrumentum,non vt subiectum, quoniam in solo viuente membro animæ potentia recipi potest,vt in subiecto, quod tantùm concludit argumentum.

Ad vltimam, fatemur motus sequi ad spirituum copiam, nec nisi vbi illa datur, validos fieri, & constantes, quales non sunt delirantium, sed quædam tantùm furibunda concitamenta à spiritu inflammato edita, in quibus tamen diu non perseuerant, ob spirituum indigentiam, defectúmve. Si tamen Auicennam cum Galeno conciliare velis, dic facultatem cum spiritu clarissimè ad opticos defluere, licèt non negarit ad omnes inferiores partes etiam cum spiritu,etsi obscurè influere. Vtrùm autem per partem externam nerui,an internam feratur cum facultate spiritus, agitat solerter Laurentius *lib.4.de hist. anatomica,quæst.13.*

QVÆSTIO V.

Vtrùm motu seruato possit aboleri sensus,& è contrà, vt voluit Galenus.

SIne motu.] Ex aura venenosa, & deleteria, ob ictum scorpionis, alteriúsve feræ virulentæ, posse cerebri vires resolui, spiritum extingui animalem, facultatis ad organa sensus, & motus delatorem, & sic aboleri motum, suprà prædiximus: sed cur pereunte motu, sensus remaneat, si per eosdem neruos ex spinali medulla emanantes facultas motiua, & sensitiua communicatur, & causa quæ motum abstulit,debebat etiam sensum auferre, difficultas est ardua,& implicita,quam etsi Galenus *lib.1. de loc.affect.cap.6.& lib.1.de sympt.caus.c.5.* elegãter agitauerit, explicéntque Iuniores, vt Laurentius *lib.4.de re anatomic. quæst.11.* Thomas à Veiga *in com.cit.de loc.affect.lib.* Vallesius *lib.5.cont.c.10.* tamẽ obiter Galeni mentem explanant, quum hoc dubiũ ad paralysis curationem conferat apprimè, & maximè ad *historiam* 48.propositam *lib.1.& ad hist.16.lib.2.*quibus Galenus monstrat,Pausaniam Syrum sophistam ex vehiculo decidentem ad dorsi initium,inde in duobus digitis, & medietate medij, sensum illæso motu amisisse. Quo loco per transennam dubij huius solutionem apposui, nunc maturiori calamo ad vmbilicum perducturus.

Nerui à dorso,venarum instar,ita exoriuntur,vt credere quis possit vnumquemque apparentem,vnum esse,non aliter ac venam: non ita tamen est, sed omnes ferè ab ipsomet initio multi sunt constructi simul, ac veluti plures funiculi ad inuicem connexi:ratio verò ob quam natura non deduxit singula neruorum vna tantùm propagine,disseminationéque,ea est,quoniam cùm neruus tenuis sit,& mollis cuiusdam naturæ,medullarísque constitutionis, ac præterea cauitatem etiam habeat, nequaquam in sui progressu,deductionéque multas sustinere poterat diuisiones,quales vasa in corpore,& stirpes in terra patiuntur. Quoniam enim oportebat neruos in varias corporis partes disseminari,multitudini prouidit,educens mox ab initio triginta illa neruorum paria,non vno quidem tantùm caudice singulos, sed numerosa quadam, & infinita ferè propagine,iuxta partium varietatem,ad quas neruos accedere oportebat. Ne verò in via, præ debilitate, tenuitatéque sua rumperentur,ad inuicem alligauit simul multos, & tanquam funiculos quosdam simul connexuit: duabus præterea vnumquemque circundedit membranis, ita vt plus roboris,& firmitatis compararet, quàm ex sua natura habebant. Lege Galeatium à Sancta Sophia *in lib.9.* Rhas. *ad Almans.cap.de paralysi,*qui de hac re doctè conscripsit.

Sed cùm hoc ita sit,non videtur possibile, quòd sensus alicuius partis perdatur,manente in ea motu; nam si vna tantùm est virtus animalis, quæ sensus & motus facit, & ea mediante spiritu in neruo primùm recipitur, quî fieri potest, vt ipsamet deficiat & pereat, simúlque incolumis maneat in parte eadem? Quòd si duplex asseratur, cùm idem spiritus sit vtriusque vector,ambæque simul,& permixtæ à cerebri corpore, substantiáque emanent, *7. de placit. 3.* & in eodem recipiantur neruo, *16. de vsu part. cap.2.* vbi docet expressè,neruos omnes vtramque habere facultatem, sentiendi scilicet, & mouendi, & *1. de caus. sympt. cap.5. partes*, inquit, *quæ per neruum aliquem voluntariè mouentur, eadem protinus sensum quoque per eundem possint.* Quare non videtur posse contingere, vt maneat vllus altero pereunte, vel saltem seruari nequaquam poterit actio mouendi,quæ robustior est, pluresque vires requirit, ex Galen. *1. de loc.6.& 7.de placit.5. & 1.de caus. sympt. cit.* deficiente imbecilliori, nempe sensatione.

Vt verò hæc intimiùs assequaris,aduerte,quòd sensatio non est simpliciter actio,sed quidpiam ex ea constans, & magis adhuc ex passione, ex Gal.paulò antè citato (nihil enim aliud est quàm impressionis ab obiecto receptæ agnitio, *7. de placit.14.*) at impressio quidem,seu passio multò meliùs, faciliúsque fit in molli corpore facilè suscipiente prædictas formas. Oportuit ergo sensorios neruos, teneros, molléſque creari, vt ita facilè paterentur, alterarentúrque, quemadmodum necessum erat vt sensus fieret, *cit.de placit.cap.6.* è contra verò, cùm motus in agẽdo solùm consistat, magis durum requirebat instrumentum, ac proinde motorios neruos sensoriis robustiores, nec adhuc cum eo sufficientes ad illud munus creauit natura,hos quidem,id est sensorios,vt faciliùs paterentur,& valido sensu pollerent,à tenero, mollique cerebro maiori ex parte;illos à dorsi medulla deducens, *cit.de placit.5.* & aliis adductis locis.

Deinde etsi sensorij nerui præ sui debilitate ad motum prorsus inepti sint,non ideò tamen motorij,qui musculis inseruntur,sensu destituuntur,saltem tactus (licèt minorem obtineant, quia propter sui duritiem difficiliùs patiuntur.) Ad tactum etiam neruos conferre vniuersos, præterquã docuit Galenus *16. de vsu part.cit.* ex eo patet, quia sicuti tactus obiectum, terreum est,ita & terreæ substantiæ neruus omnis, ac proinde datur ea proportio, & familiaritas,quæ inter receptum, & recipiens requiritur, quæque inter alios sensus, & sua obiecta reperitur

terram:

terram enim agnoscimus tellure, hoc est terreo instrumento, quemadmodum solo igneo, & aëreo organo, visus, & auditus obiecta percipimus, quia igneam, & aëream habent naturam; de quo pulchrè Galenus 7. *de placit.* 5. & introrsum per viscera, internásque partes iuxta cuiusque exigentiam diffundit, & extrorsum per cutem ad externa occurrentia agnoscenda, ita vt solius, nullius motus essent auctores. Demum & ab spinali medulla, vnde nerui omnes qui sub capite sunt oriuntur, 16. *de vsu part.* 2. motores deduxit, & iuxta partes mouendas musculis inseruit, qui propriè sunt mouendi instrumenta: nec enim neruus ipse, quantumuis durus, robur sufficiens poterat obtinere ad ossa mouenda, ac proinde oportuit vires aliunde comparari, musculúmque construi, vt 1. *de loc. cap.* 6. euidenter Galenus demonstrat.

Cùm ergo diuersa sint sensus, & motùs instrumenta, & nerui quidam sensum deferentes per externam cutem disseminentur: alij verò in profunda ossa ad præstandam virtutem musculis mandentur: cúmque possit cõtingere, vt præternaturalis causa, modò hos, modò illos infestet, nihil mirum si pro varietate affecti nerui, aliquando perdatur sensus, vt resolutis sensoriis neruis, motu seruato: nonnunquam motus incolumi sensu deperdatur, aut lædatur; vt cùm musculi neruus afficitur; ita tamen, vt sensus deperditio manente motu, secundùm diuersos neruos consideretur; non enim fieri poterit, vt in vno eodémque neruo, robustior actio mouendi seruetur, deperdita infirmiore sentiendi: quod præterquam quòd manifestum est, asseruit etiam Galenus 1. *de caus. sympt. cap.* 1. quòd licèt cute nudata subiectus musculus immobilis appareat, rectè tamen potest sentire; nunquam verò è contra deprehendetur musculus moueri, vt idem non sentiat.

Nec verò huic solutioni obstat adducta ratio: nam si vnam tantùm asseramus esse animalem facultatem, quæ motus, ac sensuum omnium sit auctor, vt opinantur plures, quæ secundùm varia instrumenta varias exerceat operationes, & si in membrum quidem incidat firmum, qualis est musculus, moueat, si in debile, vt neruum, sentiat tantùm, quid mirum si modò hanc, modò illam non possit exercere? dummodò tamen nunquam in eodem neruo sensum amittat incolumi motu, licèt è contra, ob defectum copiæ spirituum ad motum requisitæ. Quòd si diuersas existimemus prædictas facultates, tanquam diuersarum actionum auctores, diuersáque organa, & instrumenta habentes, dici potest vnamquamque suis recipi neruis, & vtramque nonnunquam in vno eodémque, si ad vtriusque actionem aptum fuerit instrumentum, vt neruus quisque mouens, & mouendi, & tangendi vim suscipit.

Quòd si Galenus 16. *de vsu part. cit.* neruos habere vtramque facultatem scribat, vel de omnibus collectiuè sumptis intelligatur, non quòd vtraque in omnibus, & singulis reperitur, otiosa enim esset vis mouens in his, qui inepti sunt ad motum, quod à natura alienum est. Primò verò *de caus. sympt.* solùm affirmat, motorem neruum ad sensum etiam conferre, quod nos non negamus, siquidem sensu tactus præditus: ac proinde duplex noxa, sensus scilicet, & motus priuatio potest in parte contingere eadem, ex eiusdem nerui motoris resolutione, quemadmodum possunt membra ex toto resolui, hoc est, motum simul, & sensum amittere, per consensum communis principij, primariíque organi motionis inuoluntariæ, quod Galenus *in fine, cap. 6. lib. 1. de loc. affect.* edocuit.

Vt verò hæc doctrina ampliùs sit manifesta, aduertes Galenum 1. *de loc. nuper cit.* duo constituisse voluntarij motus organa, Principium scilicet, seu originem, & musculum: quare deinceps videndum quo pacto motum efficiant, quóve ordine cohæreant. Sed priùs sciendum, duo hæc actionum genera, quæ in animalibus perfectis supra plantas potissimùm reperiuntur, sensus scilicet, & motus secundùm locum, cùm ad eundem finem, nempe perfectiorem vitam animalis, ipsiúsque conseruationem subordinentur, ita connecti & coniungi, vt pro sensus

A perfectione, perfectior appareat motus, nec vnus sine altero vnquam reperiatur. Diminutus fuisset omnino sensus, & quodammodo frustra datus citra motum; si verò hic citra sensum, temerarius. Quid enim proficeret sensu cognoscere vtilia, & inutilia, & nisi hæc fugere, illa prosequi valeremus? quidve nocentia posse fugere, vtilia prosequi, nisi vtraque dignosci possent? Cùm ergo moueatur animal, vt ea consectetur, quæ boni speciem præ se ferunt, aut declinet ea quæ aduersa videantur, in quibus conseruatio consistit, nec hæc boni à malo discretio fiat, nisi communi iudicio, requiritur necessariò, vt illud præcedat bene ordinatus motus, quoniam interiores potentiæ pro huius vitæ statu agere nequaquam possunt, nisi præcedente sensatione; vel maximè si super sensibile, & externum obiectum sit iudicium, id quod nos primùm

B mouet, primúmque ad motum concitat, est prosequendũ, vel fugiendum obiectum; quod quidem immobile existens, primò sensum mouet externum, internum deinde, & phantasiam, seu imaginationem; à qua cùm primùm assensus, & iudicium præstatur iucundi aut delectabilis, vtilis aut inutilis, insurgit confestim appetitio, hoc est, interna quædam agitatio, motúsque animæ, & prosequendi, vel fugiendi desiderium; cuius quidem causa est quædam sensitiua potentia, appetitus nuncupata, ab aliis distincta, & omnium præsertim phantasiæ veluti assecla. Vbi verò appetitus promptus & efficax est, confestim animal ad motum impetum facit, vnde rectè Aristotel. 3. *de anima, cogitationem, inquit, & appetitum principia, & causas esse actionis atque progressionis animalium:* non quidem quasi appetitus ipse proximè sit causa, quæ animal mouet.

C Insuper facultas mouendi admittenda est, sed quoniam formato appetitu, quamprimùm virtus ipsa à cerebro deriuata, & in mouendi instrumento existens, imaginationi, & appetitui obtemperans, exequitur motum in parte imperata moueri, nisi aliquid impediat, vt in nobis rationalis voluntas, quæ sensitiuos appetitus sæpe frænat & coërcet, vtpote quæ mentis, & rationis iudicio conformata, nõ errantis facilisque sensus, illius dumtaxat quod re ipsa, & verè bonum est, desiderio capi, & deliniri potest, & ideò in nobis liber est, & propriè voluntarius motus progressiuus, etiam cum brutis communis; non sic autem in illis, quoniam insurgente appetitu circa propositum obiectum sub specie boni, ita effrænatè feruntur, vt motum ex se cohibere non possint. Dum itaque ad motum volunta-

D rium, præter obiectum mouens ad sui prosequutionem, vel fugam, concurrat virtus quædam imperans motum, nempe voluntas sequens rationis iudicium, & alia, quæ motum ipsum imperatum exequitur, mediante organo ad illud munus destinato, superest indagare, quodnam sit hoc mouendi organum primum, & immediatum, & quod vltimum; cuius dubij solutionem, legat qui velit *lib. 3. in com. hist.* 27. & de proposita quæstione consule Peramat. *lib. de anima facultatibus nostrum corpus dispensantibus, cap.* 10.

HISTORIA V. AVICENNÆ, De pernicioso Basilisci veneno.

E *QVi tetigerit * basiliscum, emoritur. At verò possibile est in quibusdam horis, vt tangat eum cum virga, & secundùm plurimum qui tangit eum cum virga, moritur, & est mediante virga; & propter illud iam tetigit illud miles cum lancea sua, quare mortuus est miles, & animal eius, & tetigit ipse labium equi, & mortuus est equus, & miles, & hic serpens multiplicatur in terra Turcarum, Auicenna* 6. 4. tract. 3. cap. 22. de morsu Basilisci.

PARAPHRASIS.

Similem historiam narrat Mathiolus *in com. ad præfat. lib. 6. Dioscorid.* quam in agro Tridētino accidisse vidit: Cùm enim rusticus quidam magnum serpentem hasta

confo

confodisset, subitò, vehementique terrore correptus, non nisi theriaca assumpta, & aliis antidotis conualuit. Quam priùs notauit Plinius *lib.8.c.21.* & retulit Scaliger *exercit.200.* Tanta est huius animalis malefica ac dira vis, vt ex eo, eleuato vapore venenoso, & per transpirationem cutis attracto, & alteratione per continuum facta cordi communicato, ipsum prosternat, & ex toto eius potentias interimat. Quid plura? Nonne ex sanguine serpentino venenati oriuntur affectus? Narrat Barthol. Karrichterus *lib.2.praxis,c.7.* tres historias eorum, qui enectis serpentibus, cùm harum sanguine pedes, manúsque abluerent, veneno sursum in corpus penetrante, ita hæ partes vlceribus diris, & dolorificis fuerunt affectæ, vt illis pœnè absumptis, in graue periculum, immò & mortem inciderint. Ita scribit Stumpfius *in chronicis*, de quodam, qui horrido dracone debellato, brachium quo cruentum baculum tenebat, hilaris attollens, de victoria sibi, ac popularibus gratulabatur, sed draconis sanguis in corpus distillans, præsentem ei mortem attulit.

Quamuis autem morsui Basilisci vt *loc.cit.* ait Auicen. non sit curatio prorsus, quum nō interficiat solùm morsu, immò visu, & auditu sui sibili, quod curationē difficiliorem facit: tamen non desunt plura, quæ huius veneni malitiam arceant, refrænent, & obtundant, de quorum numero est basilica herba, sic vocata, quòd huius venenati animalis morsibus remedio sit; oritur autem vbi habitat Basiliscus. Vt autem tutò eam legere possis, fac fumum ex cornu ceruino, & lapide gagate, vt fugatis serpentibus innoxius euadas. Rutæ odor huic animali maximè est aduersus, quare quoties mustela cùm eo, aut aliis serpentibus est dimicatura, rutam comedit, teste Arist.9. *de hist.animal.c.6.* quia, vt ipse ait, *odor eius herbæ serpentibus infestus existit.* Sed non minùs quàm ruta, alliorum odor serpentibus est inimicus; quapropter Persæ, auctore Simeone Sethi, coquinas alliis implent, vt ipsas ab eorum consortio tueantur. Alliis itidem perunctos, Pantheras, & Leones non attingere affirmat Plinius *lib.29.cap.4.* Basilisco rursus mustelæ virus exitio esse, eiusdem Plinij testimonio constat *lib.8.cap.21.* Adeò enim naturæ nihil placuit esse sine pari, iniiciunt eas cauernis facilè cognitis sola tabe, necant illi simul odore, moriuntúrque ambo, & naturæ pugnam conficiunt: quam enim Basiliscus visu occidere non potuit, odore interimit. Deinde siquis ruta viridi totus circumdatus fuerit, potest securus ad venenatum animal accedere. Auicenna *hoc cap.* semen papaueris vsque ad drachmam vnam, & castorium vsque ad drachmam vnam, huic veneno auxiliari posse asseuerat.

QVÆSTIO VI.

Vtrùm reperiatur Basiliscus in rerum natura. Contra Mathiolum, Hermolaum Barbarum, Cardanum doctissimos.

COMMENTARIVM.

Basilisci.] Verùm priusquàm ab hac historia discedamus, addenda scitu non indigna pleraque, & in hisce commentariunculis nostris explicanda natura Basilisci, quem non existere in rerum natura contendunt plures, sicque hanc historiam fabulosam esse arbitrantur. Ex iis insurgit Cardan. *lib.1.de venen.c.16.* contra Auicennam, dicentem *loc.cit.* illum esse duorum palmorum, acuti capitis valde, oculorúmque rubentium. Deinde ridiculum putat militem occubuisse, qui eum cùm lancea tetigerit, aut quod animal transiens iuxta ipsum, obstupescat, & pereat, aut plantæ omnes in illius circuitu emoriantur. Insuper nugas esse retur, quòd auis volans super illius foueam, illicò concidat: Nam Galenus *lib.10.de simpl.medic.facult. cap.1.* negat se vllum tale animal vidisse, dum sic ait: *Nam bestiam, seu feram regiam, quam vocāt Basiliscum, ne videre quidem mihi vnquam contigit: Et si vera sunt quæ de illa referuntur, periculosum etiam est, vel propè accedere ad hoc animal: proinde nec ego Basiliscorum, aut elephantorum, aut*

A *equorum Niloorum, neque altius cuiusquam, cuius ipse periculum non fecerim, meminero.*

Ad hæc, non videtur verisimile, naturam procreasse genus animalis adeò omnibus exitiale, vt ab eo reliqua omnia extingui possint. Demum, si audiendo, & videndo illius vocem homo moritur, quis vidisse, aut audiuisse referre potest? Præterea Dioscorides *lib.6.cap.vlt.* cùm dixisset, quòd est bestia, quæ rarò sese offert oculis hominum, proponit effigiem morsus eius, dicens, quòd plaga est aurei coloris, & quod curatur castorio epoto pondere drachmarum trium: quare constat, non adeò esse lethiferum animal, cuius etiam vulnus curam admittit.

Ergo historia hæc non est credenda prorsus, ait Mathiolus *ad cit. cap. Dioscoridis.* Quum enim hoc animal
B tam paruum sit, & eius spiritus, ac præsentia tam exitialis, quis eam ad viuum considerare potuit, aut ausus est? Quare Arabes, & præsertim Auicenna in natura serpentum describenda, & planè omni rerum vsu vani fuisse videntur, quoniam plura de illis sordide, & negligenter, immò plena mendaciis memoriæ commendarunt, vt inquit Hermolaus Barbarus *lib.2. corollariorum in Dioscoridem, cap.219.*

At horum auctorum dicta ridicula esse nemo non videt, qui testimonia probatissimorum auctorum attentè contempletur. Nam Basiliscum existere in rerum natura frequens memoria est. Est in primis veneranda sacri textus auctoritas, *Psalmo 90.* dùm regius vates sic cecinit. *Super Aspidem, & Basiliscum ambulabis, & conculcabis Leonem, & Draconem.* De Regulo, quem esse eundem cum
C Basilisco, infrà patebit, sunt alia loca in Scriptura Sancta. Sic enim hominum sapientissimus loquitur *lib.2. Prouer. Ne intuearis vinum, quando flauescit: cùm splenduerit in vitro color eius, ingreditur blandè, sed in nouissimo mordebit vt coluber, & sicut regulus venena diffundet.* Isaias 14. sic prædixit. *Ne læteris Philisthæa omnis tu, quoniam comminuta est virga percussoris tui; de radice enim colubri egredietur regulus, & semen eius absorbens volucrem. Cap.* verò 59. sic. *Oua Aspidum ruperunt, & telas araneæ texuerunt: qui comederit de ouis eorum, morietur, & quod confotum est, erumpet in regulum.* Ieremias *cap.* 8. sic fatur. *Ecce ego mittam vobis serpentes regulos, quibus non est incantatio, & mordebunt vos, ait Dominus.* Firmant Rabbini non incelebres *in com.* Rabi Dauid Kimhi, Diuus Ishak, Brabanelius, & alij.

D Basiliscus ergo, nomine, & voce magis notus est, quàm visu. Est animal regium, dictum à Basilica, quod nomen Græcè domum regiam significat, & sic ab auctoribus, diademate & corona in capite insignitur: nam triplici frontis apice, quasi alba mitrula, & planè ornatu regali condecoratur; & ab aliis regulus, quasi venenosorum animalium rex paruus, regulúsve appellatur, quoniam omnium sine dubio pestilentissimum est animal, quod tanquam regem reliqua venerantur, & colunt, & vt potentissimum tyrannum fugiunt, eúmque velut immanem, & dirum auersantur.

Sunt ergo synonyma, Basiliscus, & Regulus hic enim, regnum paruum, & regem paruum denotat. Dicitur enim, Iosuæ 13.cap. *Terra Chanaam diuiditur in quinque regulos Philisthiim,* hoc est, in quinque regna parua, quæ
E numerantur ibi: quare idem est Basiliscum, & Regulum compellare, regémve paruum animantum: nam hæc inter se non dissident. Probat Plinius etymologiam hanc, *lib. 8. cap. 21.* sequuntur Auicen. *hoc loco.* Dioscorides *lib.6.cap.53.* Galenus *lib.de theriac. ad Pison.cap.4.* sic ait. *Nam Basiliscus, bellua subflaua, & triplici frontis apice munita, vel si cernatur tantùm, aut sibilus eius audiatur, actutum hominem perimit. Quod si ex cæteris animalibus aliquod attigerit animal, à Basilisco extinctum subitò etiam ex animatur.* Subscribunt Solinus *cap.4. Polyhistor.* Archelaus *lib.2.cap.9.*

Audi Plinium *loc.cit.* *Apud Hesperios Æthiopas, fons est Nigris, vt plerique existimauere Nili caput, iuxta hunc fera appellatur Catoblepas, quasi somnolenta, & pigri visus, modica alioqui, cæterisque membris iners, caput tantùm prægraue*

ægrè ferens, idque deiectum semper in terram, aliàs internecio humani generis, omnibus qui oculos eius videre confestim expirantibus. Eadem & Basilisci serpentis est vis. Cyrenaica hunc generat Prouincia, duodecim non ampliùs digitorum magnitudine, candida in capite macula, vt quodam diademate insignem, sibilo omnes fugat serpentes; nec flexu multiplici, vt reliqua, corpus impellit, sed celsus & erectus medio incedens. Necat frutices, non contactos modò, verùm & afflatos, exurit herbas, rumpit saxa, tanta vis malo est. Creditum ex equo occiso hasta, & per eam subeunte vi, non equitem modò, sed equum quoque absumptum, &c.

Solinus *loco adducto*, hoc animal tantæ constituit virulentiæ, vt mortuus adhuc, non solùm viuus inficiat, alites immò præuolantes halitu, vt quæ momordit, nullum animans contingat in posterum. Hoc firmant Aëtius *tetrab. 4. serm. 1. c. 29.* Ælianus *lib. 7. de hist. animal. cap. 1.* Albert. Magnus *lib. 25. de anim. tit. de Basilisco* Rhodiginus *lib. 33. cap. 21.* Basiliscum Ægyptiis dici vræum, seu aureũ, quòd auri referat colorem tergoribus, & capite, quo pacto nostri vnguentum basilicum vocant, quòd sit aurei coloris illud.

Basilisci non est forma vna, aut effigies, immò variant, vt serpentes reliqui. Est enim Catoblepas Basiliscus; Dryinus etiam Basiliscus est, figura varia. Basilisco acutum maximè caput est, breue, altum forma; magnum verò, rotundum, planum supernè catoblepæ instar. Est Catoblepa, Harmene Arabum, dissidens magnitudine solùm, reliquis eadem. Est Dryinus capite aspideo: Hoc ita esse, probant Dryini serpentis accidentia, & effectus, quibus rerum species, & substantias percallemus, communia vtriusque: nam ex sententia Aëtij, flatu adurit, viuentia enecat, rumpit saxa halitu tetro, noxio, mortifero, vt Nicolaus Leonicenus, vir præstanti doctrina excellens confirmat *lib. suo de serpentibus, in med.* & priùs firmauit Galenus *lib. de theriac. ad Pison. cap. 4.*

De hac immani fera sic scribunt Aëtius *tetrab. 4. serm. 1. c. 33.* Archelaus, antiquissimus auctor, à quo, in exponenda animalium historia, plura desumpsit Ælianus *lib. 2. c. 7. In Africa multos, vel cæsos, vel siti animo deficientes, plerósque mortuos humi iacere, proiectos nouimus, sæpéque magnã serpẽtium vim confluere ad eorũ cadauera depascẽda: eas verò Basilisci exaudito sibilo statim sese in cauernas intrudere, aut infra arenas se abdere, vt ille eò profectus, vbi iacent insepulta cadauera, in trãquilla permulta pacis libertate prãdeat solus, postea verò pransus sibilo repetito, latitãtibus serpẽtibus signũ dare absentiæ, séque iam pransum ex cadaueribus abire.*

Ælianus sic. *Basiliscus, etsi magnitudine sit dodrantali, tamen serpentium maximus, sola spiratione necat, & si baculum quem quispiam tenet, ille mormoderit, baculi asportator necatur.* Ita Lucanus cum his auctoribus maximè consentit, qui *lib. 9.* sic ait.

Sibiláque effundens cunctas terrentia pestes,
Antè venena nocens, latè sibi submouet omne
Vulgus, & in vacua regnat Basiliscus arena.

Quid vltra? nonne mirabilia symptomata enarrat Aëtius *tetrab. 4. serm. 1. c. 29.* quæ ad venenum huius animantis sequuntur, dum sic ait. *Cæterùm percussos ab eo totius corporis ardor comitatur, itémque liuor, defluunt capilli, mors instantanea. Corpus eius mortuũ nullum cõtingit animal carniuorum, cùm calcent reliqua, & conculcent, contingántque: cõtingens enim emoritur illicò, visu, & auditu necat, sibilo, & aspectu; quare vana sunt omnis naturæ remedia, auxilia, & medicamina, &c.* Sed mirabilius est quod narrant naturæ interpretes, huius tanti animantis robur, venenum tãtum, summam & indomitam stragem, virulentiam insuperabilem, omni animali valde infestam, solo Galli gallinacei cantu exaudito exanimari, languescere, & omnino deficere. Hoc affirmat Ælianus *lib. 5. cap. 50. §. Gallorum cantus Leones exterret metu, Basiliscos exanimat, &c. & lib. 3. c. 30.* sic ait. *Leo Gallo gallinaceo magno timore afficitur; eodem timore est Basiliscus, quum enim eum videt, tremit animo, cúmque eundem audit canentem, terrore concussus propemodum emoritur.* Quam rem non ignorantes qui per Africam iter faciunt, Gallum itineris comitem sibi adiungunt, qui eos à tam pestilenti malo Basilisci prohibeat.

Sed quid pluribus opus est, vt comprobemus dari Basi-

A liscum in reru m natura? hoc non ignorauit totius naturæ genius mirabilis, qui *lib. 8. de historia animalium*, plura serpentum genera describit, quæ sibilo solùm interficiũt. An illum hoc ignorasse dicendum est, cui ob admirandã rerum naturalium peritiam veteres statuam erexerunt? vt in eius vita Calisthenes eius discipulus confirmat, & notauit deinde Ioan. Petrus Nannesius Barcinonensis doctissimus *in Scholiis ad eius vitam, num. 2.*

Si enim auctores veteres, & recentes perpendas & examines, Basiliscum existere, & auditu, & visu interficere inuenies. Nam Erasistratus *lib. 14. cap. 9.* Paulus *lib. 5. cap. 20.* ad eius morsum laudant Castorij drachmas tres, aut opij scrupulum vino ebibitas. Subscribunt Fracast. *lib. 1. de antipath. cap. 1. in fin. §. Catoblepa animal, hominem ad mille passus conspectum interficit, &c.* Cæsalpin. *lib. 3. qui est*
B *de venenis, cap. 40.* Scaliger *exercit. 246.* Mercurialis *lib. 1. de morb. venenos. cap. 21.* gloriatur se vidisse cadauer Basilisci, in thesauris Maximiliani Imperatoris reseruatum. Fernelius *lib. 2. de abditis, cap. 14. in principio.* Auicennæ historiam amplectitur. *§. Basiliscus tanta perniciei ab Auicenna describitur, vt nõ eos modò, qui vel manu, vel alia corporis sui parte, sed etiam qui virga attigerint momento necet: quod & visu, & sibilo efficere tradunt, &c.* Lacuna, & Marcel. Vergilius *in Dioscorid. loc. cit.* Claudius Salmasius *in com. citati, cap. Solini, fol. 370. n. C.* Sennertus *lib. 6. de morb. occultis, part. 6. cap. 12. de Basilisco.* Hermolaus Barbarus *in com. cap. 25. Plinij lib. 18.* Riolanus *ad lib. 2. de abditis Fernel. cap. 15.* Vallesius *c. 48. lib. de sacra philosoph.* Basiliscum interficere exeuntibus visoriis radiis, cum quibus sunt permixti vapores venenosi, asseuerant.

C Nos, hos viros, priscorum Medicorum exemplaria, & Iuniores omnes, nostræ artis fortissimos duces prosequemur modò, qui diffusè in vastis suis libris, Basiliscum esse in rerum natura affirmarunt. Quis ergo de hac veritate ambiget? de firmitate dubitabit? De Cardano non loquor, quem in Aphorismis sæpe non solùm contra Auicẽnam, verùm aduersus Galenum, Medicorum magistrum, plura inflatis buccis effutire, omnes norunt: sicut Hermolai Barbari rationes flocci pendo, qui in segetem alienam, hoc est, scholam medicam, falcem immittens, sæpe miserè labitur, dũ Plinij, & Dioscoridis libros interpretatur. Sed dolendum maximè de Mathiolo doctissimo, qui in hoc difficili euripo fluctuat valdè, iactatur, procellosísque agitur tormentis: perperam namque *in com. vlt. c. lib. 6. Dioscoridis*, fœdere relicto Auicennam temnit & damnat, Me-
D dicus, si quis alter, in obscurioribus animalium arcanis perscrutandis sagacissimus.

Horum argumenta ex professo dissoluamus, & quæ contra præceptorem Auicennam monstra arroganter pepererunt, perdomemus. Quare Cardanus inquit, quòd non est duorum palmorum, ignorans prorsus hoc animal etsi mole minimum, esse ex Aëtij mente, duodecim ad maius longitudinem digitorum, aut trium palmorum magnitudinem æquare, & aliquando ad palmum accedere firmat Solinus *lib. Polyhistor. cap. 5.* quam varietatem ex diuerso climate, vario cœli statu, & terræ ortu accidere, citati docuere auctores.

Neque fabulosum existimandum est, militẽ occubuisse, qui Basiliscum cum lancea tetigerit. Quod ita esse præter testimonium ipsius Mathioli *loco cit.* alij probatæ fidei
E auctores appositis historiis affirmarunt. Narrat Scaliger *exercit. 200. ad subtilit. Cardani*, in Lõbardia, & agro Ferrariensi serpentum magnam copiam esse, in quo cùm quidam in venatione cum Hispanica lancea serpentem interfecisset, eum, eiúsq; equum morte fuisse elatos. Hoc modo cùm Iacobus Riconius ingenti venabulo anguem transuerberasset, & virus expressum manum eius attingeret, factum est, vt manus cum toto brachio, cum intolerabili dolore cutéque detracta intumesceret, sed tandem idoneis remediis conualuit, vt refert Vidus Vidius *sect. 2. lib. 2. de curat. membrat. cap. 13.* Idem se obseruasse affirmant Alphõs. Ferreus *lib. 1. de sclopetor. vulnerib. c. 4.* Amat. *1. centur. 62.* Quare non est dubitandum, esse venenorum genus, quod tactu interimat: vis enim venenata per cutis poros ad interiores meatus, & venas, arteriásque, & tendines ocyssimè penetrat,

penetrat, per quas, velut per quosdam riuulos ad nobiliora membra defertur, aliud post aliud inficiendo, ab eàque parte sumpto initio, quæ primo contactu læsa est, donec ad ipsum cor, vti membrorum omnium nobilissimum peruenerit. Cuius quidem rei causæ arteriæ sunt, quæ sua dilatatione semper attrahunt quicquid eis offertur. Venenata ergo animalia non minùs per tactum, quàm per morsum nocere queunt. Hoc modo torpedo, piscatoris manum per medium tridentem reddit torpidam, ex Galen. *6. de loc. affect. cap.* 5. Sic serpens vocata Ptyas, ceruicem exporrigens, longitudinémque interualli metita, venenum corporibus inspuit, ex Galen. *lib. de theriac. ad Pison. cap.* 4. Hac ratione sputum canis rabiosi si cutem tetigerit, in rabiem agi animal est necesse, ex Gal. *6. de loc. cap.* 5. ex his enim tenuis humiditas, aut spiritalis aura venefica alteratione continua communicatur, quousque partes principes concutiat, & prosternat. Ita miles qui lancea serpentem perfodit, occubuit. Hunc mortis modum eleganter explicuit Lucanus *lib. 9.* dum de Murone illo feroci milite verba fecit.

Quid prodest, miseri, Basiliscus cuspide Murro
Transfactus? Velox currit per tela venenum,
Inuaditque manum, quam protinus ille reiecto,
Ense ferit: totóque simul demittit ab armo,
Exemplárque sui spectans miserabile lethi.

Neque est mirum, quod animal quoduis transiens iuxta ipsum, moriatur, aut plantæ omnes in illius circuitu marcescant: cùm enim hoc animal virulentum vaporem ex ore, faucibúsque perniciosis exsufflet vbertim, hæc illius aura perniciosa velut pestilentissimo vapore contaminata, ad distánsque infecta contabescunt, & emoriuntur.

Si verò Galenus hoc animal non vidisse asseuerat, non ex eo id non existere in rerum natura affirmabimus: omnia enim videre nõ potuit, Medicus alioquin diligentissimus, plura enim nostro æuo afferuntur exotica remedia, medicamenta varia, quorum ipse nec nomen per somnium agnouit, quæ post eum oculatissimi viri inuenerunt. Varia enim animalia quotidie producit Africa, America, & aliæ regiones nostro sæculo inuentæ. Animal ergo hoc procreari à natura, cæterorum venenosorum animalium instar, non est cur negemus.

Ad Basilisci contagium accedamus, quem visu & sibilo ad distans enecare, fatentur auctores. Cùm enim hoc virulentum animal fixo obtutu spiritibus veneficis, & sanguine motis in oculos bile, & melancholia inquinatos, liuore, & odio naturæ commotos in faciem, & externa animantis, venena tetra expellat iugiter, & continuò venenosas exhalationes, fit vt qui inspexerit, emoriatur, quoniam venenum ocyùs cor penetrat, quo occupato subitò occumbit animal. Visu verò potiùs, quàm alio sensu venenum diffunditur, quòd sanguinis, & spirituum copia, huic sensui insit, impertiatúrque maior cæteris, cùm sit sensus actionis altioris, perfectiorisque multò reliquis aliis: purioribus enim, & in maiori copia spiritibus eget, vt in iis perspicuis, & lucidis rerum spectra eluceant, & fulgores rerum emineant, perfectiuásque qualitates visus organum suscipiat.

Hinc clauso vno oculo protuberat alter, & in maiorem molem insurgit, copia spirituum, & sanguinis vni cõmissa, quę in alium confluere debebat. Quare si visiui spiritus suapte natura sunt lucentes, & ignei, & fulgurant in nictibus, qui etsi sint aëreæ naturæ, lucent tamen, quòd ignis portiones aliquot in eis residEant: quantò magis potentiores, actiuioré sque erunt basilisci spiritus oculorum, tenuis substantiæ, & subtilis animantis ignei, & vrentis, qui exeuntes ab oculis, halitu spirante tetro, ad distans inficient, & inquinabunt præcipuè hominem contagio, ob contrarietatem, antipathiam, & repugnantiam summam: quare spirituales venefici halitus eò tendunt magis vbi conuertit aciem linea recta, plus pupilla in obiectum.

Auditu etiam, & sibilo interimit hoc animal teterrimum spirante halitu, forti sufflatione sibilans, propiùs tamen, eo animantia inficit, alterato aëre priùs in visceribus virulentis, corde, & præcordiis, vt eloquentissimè probat Paulus Zacchias *lib. 2. quæst. medic. legal. tit. 2. q. 2. n. 16.*

A Refert Ælianus *lib. 5. c. 31.* Basiliscum cor habere in gutture, fel in intestinis, testes ad caudam, venenum oculis, & ore. Agunt quædam in magnum spatium, nulla substantia immissa, sola virtute, luminis modo effusa per medium, vt magnes attrahit ferrum. Hoc pacto oculi inuidorum, liuescentium, iratorum noxam inferre valent: nam animi motus quasi in animæ fenestris oculis repræsentantur: ita Prouerb. 16. *omnes viæ hominis in oculis eius.* Ita *nequam est oculus liuidi, & auertens faciem suam,* Ecclesiast. 14.

Vltimò negandum non est, aliquem vidisse Basiliscum: Patet, quia Galenus loquutus *lib. de theriac. ad Pison.* ex aliorum sententia effigiem animalis huius proposuit, & Paulus, edoctus ab Erasistrato, & Dioscoride, parat præsidia contra huius morsus virulenti perniciem vtilissima. Aura pestifera eminenti quodam perdendi modo, conta-

B ctu, fomite, & ad distans, animalia interficit: attamen non omnes qui cum pestilentibus conuersantur, peste inficiuntur, nec pereunt, provt eleganter protulit Galenus *lib. 1. feb. cap. 4.* quare non omnes, quos inspicit Basiliscus, occumbunt, sed aliqui superstites euadere queunt, qui huius animalis effigiem in propatulum reponant. Atque in hunc modum, hanc auctorum de Basilisco discordiam componendam puto, quam si politiori stylo solutam, huiúsque historiam elegantiùs delineatam legere concupiscis, reuolue per otium, vastum illum *de serpentibus librum,* Gesneri *tit. de Basilisco,* qui facundè, & luculenter more suo, de hac dira fera plura notatu digna commemorat. Vtrùm verò Basiliscus, ex ouo Galli gallinacei decrepiti excluso generetur, dubium est: & pro parte affirmatiua extat memorabilis historia, apud Ioannem Pincierum

C *lib. 3. ænigmat. 3.* quam per otium lege; ex qua huius feræ, & venenosissimæ bestiæ venenum præsentaneum, præsertim afflatu, & visu illatum dignosces, & vnà figuram, substantiam, colorem, magnitudinem, & plura alia de Basilisco inuenies.

Situ tamen iucundissimum est, qua industria capiatur, perimatúrque, & quidem impunè, terrificus hic omnium animantium regulus & tyrannus. Scribunt Ludouicus Viues *in lib. 18. de ciuitate Dei, ad cap. 13.* Ioan. Baptista Porta *lib. 8. magiæ natural. c. 13.* Maiolus *colloq. 8.* & Caussinus *lib. 9. symbol. 19.* contra Basiliscum serpentem armari homines speculis, vt serpens ipse se videat: nempe si se in speculo intueatur, repercusso in se halitu propriis telis enecatur. Portò Basiliscus ad speculum moriens (est Caussini apodosis,) symbolum est inuidi & calumniato-

D ris, qui cùm maledicta in puram iaculatur animam, suis inde sagittis conficitur. Sic in eam materiam lusit aliquis ingenuæ indolis Poëta:

Acer in aduerso dum figit lumina vitro,
Niliaca serpens pestis acerba plaga,
Obscurat glaciale decus lethalibus auris,
In caput auctoris sed redit omne scelus.
Námque repercusso in corpus spiramine, vitam
Quam dederat (mirum!) spiritus ipse rapit.
Sic cùm pestifera torques conuitia lingua
In puros, proprio te iugulas gladio.

E
HISTOR. VI. CORNELII CELSI,
De Aspidis veneno.

Puer ab Aspide ictus, aceto superbibito, liberatur.

HÆc aduersus omnes ictus communia sunt: vsus tamen ipse edocuit, eum quem aspis percussit, acetum potius bibere debere, quod demonstrasse videtur casus cuiusdam pueri, qui cùm ab hac ictus esset, & partim ob ipsum vulnus, partim ob immodicos æstus siti premeretur, ac locis siccis alium humorem non reperiret, acetum, quod fortè secum habebat, ebibit, & liberatus est, &c. Cornelius Celsus* lib. 5. cap. de Aspidis ictu.

PARAPHRASIS.

Diuinus ille Hebræorum legislator Moses, Philosophus insignis, incomparabilis Medicus, in inclytis Ægyptiorum litterarum emporiis educatus, & sacro lumine afflatus, sic prædixit, *Deuteronomij 32. Fel Draconum vinum ipsorum, & venenum Aspidum insanabile*, quasi summus vir explicet naturam aspidei præpotentis veneni, quod suapte natura est dirum, immane, insuperabile.

Dicitur ergo hoc animal à Græcis Aspis, quòd hic serpens frequentissimus sit in insula dicta Aspis, in mari Lycio, ex Plinio *lib.1.cap.31.* à quo auctore tres huius animalis constituuntur species: firmant Paulus *lib.5. cap.19.* Aëtius *tetrab.3. serm.1.cap.20.* quædam sunt terrestres, seu Chersææ dictæ; quædam chelidoniæ, quæ circa fluuiorum ripas, præsertim Nili, latibula possident; dictæ chelidoniæ, quòd colore hirundines aues, Græcis appellatas chelidonas imitentur, parte dorsi cærulea, & nigricante, tum quòd ventre æmulentur viride chelidoniæ virentis herbæ; quædam verò Ptyades nominantur, ex Plinio *lib.28.cap.6.* quòd venenum in oculos expuant, hósque solùm interficere tentent, obcæcaréque antipathia, & contrarietate naturæ, oculorum splendoribus obuersantes, nulli enim alij conantur officere parti, præterquam altiori, & perfectiori sensui animantis.

Aëtius sic eas distinguit. Chersææ, seu terrestres, maiores sunt, & quandoque ad quinque cubitorum longitudinem extenduntur: Ptyades, cubitales: Chelidoniæ, cubitales, & aliquantulum maiores. Ita sentiunt Plinius, & Paulus *loc.cit.* Galenus *lib.de theriac. ad Pison.cap.3.4.& 5.* Dioscorides *lib.6.cap.52.& 68.* Rhodiginus *lib.25.c.31.& 17.cap.14.* Auicen.*6.4. tract.3.cap.21.24.26.* Mercurialis *lib.1.de morbis venenosis,cap.11.*

Hæc fera, igneos protuberantésque coniicit oculos, fulgoris plenos, linguámque exerit viperæ more, capillamentis dissectam; natura ouiparum, non viuiparum animal, oua solùm excubans, aliorum serpentium more, conuoluta membranis, quæ fouet mas; fœmina autem de victu est sollicita, quòd sit robustior, ferociórque natura mari. Terræ puluerem catulis subortis in lucem primò suppeditat, quem lingunt pòst toto vitæ decursu, si desunt reliqua, non secus ac reliqui serpentes, mures, & alia: quare Isaias 65. sic dixit, *Serpenti puluis, panis eius.*

Communes, viperæ magnitudinem æquant. In Africa ad quatuor cubitorum magnitudinem accedunt. Amplitudinem verò dixit Nicander *in theriacis, sect. de viperis,* tantam esse, quantus est iactus sagittæ communis, terribilis virulentiæ moles. Vario depictæ sunt, & diuerso colore, aliæ albicant, corpore squalido, dorso virides, & maculis inspersæ, cinereæ, ardentes, ignitæ, nigræ. Huius animalis ea est fœcunditas, vt sexaginta oua simul circumligata membranis exponat, ex Plin.*lib.10.c.74.* Æliano *lib.3.cap.32.*

Icti ab Aspide incendio flagrant & æstuant, postea verò spiritibus calidis resolutis, tenuibúsque sanguinis partibus virulagine terra euanescentibus sistitur sanguis, concrescitque frigore succedente, calidorum absentia, substantia calida exoluta euolante, subita potentia veneni. Ipsa verò venenata omnia torpida, somnifera, grauia, mucore illo frigido vndequaque sunt referta. Insuper icti ab Aspide sentiunt stuporem, pallorem vultus, cordis tremorem, refrigerationem, crebros hiatus, & alia.

In huius morsus subsidium, Dioscorides *lib.6. cap. vlt.* protinus iubet ictam partem amputare, aut scalpro confestim circumcidere, & vstionem facere. Aristolochia cum vino pota, trifolium herba, radix hastulæ regiæ similiter assumpta, & fructus ex omni quercus genere, & tusæ ilicis radices, & illitæ parti ictæ auxiliantur. Optimum etiam est theriacá, & mythridatium exhibere, & alia quæ cardiaca sua vi venenosorum animalium morsibus auxiliantur. Rutæ, & centaureæ puluis, vtilissimus cum mero, quæ præsidia, esse propria contra Aspidis morsus antidota, firmat Chrystophorus de honestis A *in suis problematibus de venenis, probl. de morsu aspidis,* subscribunt Nymphæus *lib. 9. de venen. c. 10.* Philadelphus *lib.30.c.3.* Sunt etiam de hac classe, fel mustelæ, cimicum puluis, vrina humana, hyoscyamus, & alia tradita à Plinio *lib.24.cap.de vrina.* Omnia tamen hæc, & alia contra hunc virulentum Aspidis morsum alexipharmaca, longo interuallo superat aceti potus, de cuius vtilitate *in com.* plura dicemus.

Adnotatione verò dignum illud quoque esse debet, abstrusa naturæ arcana indagatoribus, pertinacissimum duellum, magnísque auctorum elogiis concelebratum, quod ineunt Ichneumon, & Aspis: quod odium, inimicitiam, dissensúmque mutuum inter has animâtes antiquissimus descripsit Nicander; dum de horum antipathia, & pugnanti natura verba facit. Proinde solus Ichneumon B citra noxam Aspidis furorem fert, & cùm pugnam cum ea init, declinat, & tristia serpentis oua, quæ ipsa in perniciem multorum fouet, in terra planè omnia discerpit, & pelliculis suis lacerans, deuoránsque excutit, noxísque suis confringit dentibus.

Plinius sic de Aspide *lib.8.c.25. Habet deinde internecinum bellum cum Ichneumone. Notum est animal hac gloria maximè, quod Aspidas superat, in eadem natum Ægypto: Mergit se limo sæpius, siccátque sole, mox vbi pluribus se eodem modo coriis luteis loricauit, in dimicationem pergit, in eam caudam attollens, ictus irritos auersus excipit, donec obliquo capite speculatus inuadat in fauces aspidis venenatas, neque hoc contentus, aliud haud mitius debellat animal, Crocodilum Ichneumon.* Quam historiam Ælianus *lib.10. de hist.animal, cap.48.* & Martialis descripsit *lib.7.epigram.* C *86. §. Delectat Marium si perniciosus Ichneumon,* cuius mentem graphicè explicuit Matthæus Raderus huius Poëtæ famatissimus interpres.

Est Ichneumon, Indicus mus, magnus cuniculi instar, caudæ amplissimæ, qua se totum obtegit & cingit, terra genitus, & solis virtute, & cæterorum animantium ritu ex putrefactione subortus. Nilo, eiúsque oris frequentissimè habitat. Hermaphroditus natura, sexúque vtriusque particeps, qui tam maris, quàm fœminæ officium exercet; quare caloris fotu, & terræ vditate generatur, quod Ouidius indicauit *in Metamorphosi* in hunc modum.

Quippe ibi temperiem sumpsere humórque calórque,
Concipiunt, & ab his oriuntur cuncta duobus.
Trunca vident humeris, & eodem in corpore sæpe,
Altera pars viuit, rudis est pars altera tellus.

Est autem Ichneumonis forma, qualis est iracundæ ictidis, seu mustelæ, quæ auibus domesticis perniciem meditatur. D Parat nidum Ichneumon super tabulata aliquot lignosa, & exsucca, ne humiditate torpescat: fouet sobolem continuò sub brachiis, cuius pugna cum Aspide est iuxta Ægypti florentes iuncos muscosos, fluuiatiles irretitos alga. Sed cùm nihil natura relinquat sine vindice, vt homines in perpetua militia esse totius naturæ exemplo persentirent, (*militia est vita hominis super terram,* dixit Iob *c.7.*) Ichneumonis luteis loricis munito, vndique armato, hosti acerrimo Aspidum, obiecit natura Aspidem adhuc Ptyam, cuius est ille naturæ instinctus, vt virus expuat in lumina, & oculos, cum quibus solùm habet repugnantiam, vt eam partem, quam solum peruiam, immunitámque reliquit Ichneumon, periculum subeat; & quam videndi causa luto non infecit, nec vallauit, ea excidium, & E mortem paret, vt qui in Aspidas acriter inuehitur, his idem morti succumbit.

QVÆSTIO VII.

Vtrùm acetum virulentis animalium morsibus, aliísque venenosis morbis reluctetur.

Acetum.] Priscorum Medicorum phœnix Dioscorides *lib.5.c.11.de aceto,* præter plurimas, eásque admirabiles virtutes, & excellentias, multis curandis morbis necessarias, quibus acetum mirè opitulari asseuerat, sic prædixit. *Acetum prodest contra venenatos serpentium ictus, qui refrigerando nocent, calidum commodè fouetur, & frigidum iu-*

que

qua exurens virtus eiaculantur. Calidum potum, atque vomitionibus redditũ aduersus omnia venena efficax est. præsertim contra meconiũ, & haustam cicutam, conglobatum in ventre sanguinem lac, coagulatum, fungos, ixiam, taxúmque cum sale. Quam sententiam transtulit Auic. *lib. 2. cap. de aceto.*

Hanc eximiam contra venena prærogatiuam admiratus Plinius *lib. 23. c. de aceto,* ipsam historiam recitat, in hunc modum. *Nam nesciunt Medici quantum contra Aspidum morsus valeat acetum. Nam nuper ab Aspide percussus, vtrem aceti ferens, quoties deposuisset, sentiebat ictum, vbi verò vas illud recipiebat, dolor, & anxitas cessabant, &c.* Ex his disce, acetum, validissimum esse aduersus virulentorum animalium morsus alexipharmacum, quoniam & venenum exugentes hoc solùm colluere os consueuere, & sanitati restituuntur eximiè.

Sed qua de causa hoc auxilium huic operi tantopere prosit. Celsus respondet, quia etsi refrigerandi vim habeat, habet tamen etiam dissipandi, quo fit, vt terra eo respersa spumat; qua vi verisimile est spissescentem intus humorem hominis ab eo discuti; neque ratio hæc est incongrua: sed alia meo voto potior afferenda: Acetum enim ad arcendum venenum est apud omnes familiarissimum, ita vt inueniantur plures qui odorato aceto acerrimo in spongia imbuto, omni corrupti aëris contagium fugauerint: Cùm frigiditate qua pollet, putredinem arceat, grato odore spiritus recreet. At cur magis Aspidum veneno, quàm alterius virulenti animalis noxis reluctetur, ea est causa, quoniam certum pro hoc debellando veneno, plus quàm cum alio obtinet consensum. Huius potu, cæteris etiam applicitis, fuisse quendam curatum, qui ab aspide erat commorsus, & sine sensu, & voce, grauissimis symptomatibus oppressum, narrant Gulielmus Placentinus *lib. 3. praxis, part. 2. cap. 3.* Gentilis *in consilio, pro quodam seruo Dei.*

Aceti vsum, pro curandis morbis, refrænando veneno, pestiferis, maleficentissimísque febribus, à veteribus fuisse celebratum, priscorum scientissimorum testimonia satis confirmant; & probat Ioan. Bochangelinus *lib. 3. de curat. feb. pestilentis, cap. 4.* Vt verò hæc explicentur, aceti priùs natura, & vires sunt pensandæ. Ex purissima vni substãtia, vitali, & integra, corruptione & impuritate distributa, violentia caloris externi in humidum vini insitum, naturæ actione, & putredine acetum fit, oritúrque substantia diuersum, forma alterum: non secus ac cadauera oriuntur ex viuenti genere, dum senio intereunt, alterantibus causis putrefactione supposita: quare Galenus 1. *simpl.* 13. mortuum vinum, vocat acetum, vinúmque putre: ita Arist. 4. *meteor. cap. 3. & 26. probl. 17.* Colum. el. *lib. de arborib. cap. 4.* Macrobius vocat culpatum vinum 7. *Saturnal. 6.*

Acetum diuersis partibus constat, longè inter se diuersis, & oppositis; non simplex, aut vnum substantia, compositum immò, & varium; nam etsi prædominio sit frigidum totum, calidísque affectibus remedio sit, vt Galenus *lib. 1. simpl.* latè edocuit, & omnes Medici consentiunt, & tum intus oblatum, tum extrà applicitum infrigidet: tamen cùm vinum non vniuersum æqualiter putreat, partes plurimæ supersunt calidæ vinosi generis, refertæ humidis exhalationibus, interim dum exhalant igneæ partes, putredine disiunctæ à frigidis, defectu frigidarum quibus temperabantur, quibus fermentat acetum, vinúmve corruptum; quare efferuescere facit terram ipsam, & spumam eleuat.

Frigidum esse testantur affectus: Nam extrà admotum adstringit repercutit, roborat, quare ex illo paratur oxyrrhodinum bregmati applicandum, quod in phrenitide, lethargo, cæterísque calidis, & inflammatoriis cerebri affectibus miro est ex vsu, ex Galen. 13. *meth. cap. 21.* Quo pacto confert sodæ calidæ, ex Auicen. *lib. 2. tract. 2. cap. 77. de aceto. §. Prohibet aduentum apostematum, & ambulationem gangranarum, & sanat erysipelam comestum, & bibitum, & linitum, & prohibet ambulationem apostematis omnis, & confert panaritio, & formice, & erysipela, & prohibet vt non eueniat apostema, &c.* quo pacto ex ipso confert adustioni ignis.

Intus assumptum refrigerat. Quare sitim hydropicis mirificè extinguit, & sic aqua chalybeata dilutum, oris

A ardorem compescit, vt scribit Horatius Resctius *in consil. medic. 131.* & maximè si aqua misceatur; tunc enim meliùs, & citiùs refrigerat, & sitim compescit, ex Iulio Alexandrino *lib. 33. salubr. cap. 21.* Iccircò sitim ex inflammatione, balnei æstu, febriúmque ardore subortam lenit, ex Plutarcho 3. *Sympos. cap. 5.* Vtrùm autem partes vinosæ, aquosæ, an terrestres, in generatione infrigidentur, disceptat eleganter Petrus Hispanus *lib. diatar. partic. Isaac. in com. tit. de aceto.*

Eius caliditatem arguunt plura, quoniam abstergit, liquat, attenuat, dissoluit, aperit, & penetrat. Eius vi Annibal lapides durissimos, inuiásque Alpium rupes, & inaccessos aditus fregit, rupítque aceti aspergine, quod ignis, cuius vis est potentissima, & efficacissima, efficere haud potuisset, vt narrat Plinius *lib. 2. c. 48.* Hac vi in tabem, &

B puluerem vniones, & margaritas resoluit. Extat apud Plinium notissima historia *lib. 9. c. 35.* Macrob. *lib. 3. Saturnal. c. 17,* & refert Langius *lib. 2. epist. 33.* Cleopatræ reginæ, quæ in cœna adiiciali, & faustissima, Antonio Consuli Romano oblata, vnionem pretij centies sestertium acerrimo aceto dissoluit. Ita ouum in aceto acerrimo triduo maceratum, aut plus paulò, in eam teneritatem testa mollescit, vt veluti tenuis membranula per annuli angustiam adigatur, vt firmat inter cæteros Gratarolus *lib. de vini natur. c. 28.* Immò silices aceto septem dierum spatio in ipso maceratos, digiti attritu in puluerem resolui, & lapides renales comminui, firmat Crato *epist. 167.* & quod mirabilius est, plumbum ex aceto in cerusa conteritur, vt probat Franciscus Hildesheim *lib. de cerebri, & capitis morbis.*

Deinde acuit appetitum, quia superflua, quæ in Hepate

C sunt, attenuat, vt docet Gregorius Valla *in physicis quæstionibus.* Potentissimè penetrat, ita vt Galenus *lib. 10. & 14. meth.* nullum inuenerit medicamentum refrigerans, quod partibus tenuissimis constaret, & ampliùs penetraret, excepto aceto; ex quo distillatur liquor ita mordax, ac qualitate caustica imbutus, vt ne ipsi oleo vitrioli cedat; ex Quercetano *in Alexicaco.* Quo pacto facit penetrare medicamenta, ad ea loca ad quæ fortasse non penetrarent; & sic cum eo maioris penetrationis causa abluuntur vnguenta, miscentur fomenta, ac cataplasmata, quæ ad scirrhosas partes emolliendas admouentur, in quo pyrites, aut molaris lapis extinctus sit, vt docuit Galenus *lib. 14. meth. cap. 4. & lib. 2. ad Glaucon. cap. 5.*

Siccitatem eius ostendunt multa: quoniam eius ope

D roborat, sistit, adstringit, fluxum sanguinis, & ventrem compescit; quare amplastra ventri applicita aceto priùs macerantur, vt inter omnes probat Petrus Crescentius *lib. 4. de omnibus agricultura partibus, c. 41.* Fructus, vt persica incorrupta seruat, ex Scaligero *exercit. 179.* Nihil putrefactioni obnoxium relinquit, ex Alexandrino *lib. 18. salubr. cap. 8.* cùm enim summè penetret, frigiditatem, & siccitatem, qualitates putredini valde reluctantes, quibus constat, in profundum adiicit. Facultatésque excitat ad sua officia exequenda, ex Bacchio *lib. 1. cap. 23. de natur. vinor.* Vtrùm autem ad medicamenta vetustius sit eligendum, & ad condienda alimenta, recentius, lege apud Petrum Hispanum *in com. lib. diatar. vniuers. Isaac, tit. de salsamentis, in fin.*

Hac virtute mirifica, tempore pestis, corpora ab ea præseruat: quoniam, vt 3. 1. *doct. 5. cap. 1.* air, Auicenna, *aceto*

E *in cibo, & potu vti in pestilentia, est nocumenti ipsius securatio: quare Medici præcipiunt, pestifero existente aëre, vti aceto in cibo, & potu.* Audi celebrem sententiam Paræi *in sua chirurgia, lib. 21. c. 8. Cæterùm acetũ omnibus in genere venenis, seu calida sint, seu frigida aduersatur, & putredinem arcet, quia frigidũ, & siccum: itaque in hoc cadauera, carnes, herbæ, fructus, & alia pleraque in multum tempus imputria seruantur. Nec verendum ne illitum corpori frigore suo obstruat: nam tenuium est partium, & incocta aromatica aperiẽdi vim habent. Qui totum corpus eo lauare molestum duxerit, lauet saltem axillas, regionem cordis, tempora, inguina, & genitalia, quibus cum visceribus nobilibus maxima est, & aperta sympathia.* Quare extrà applicitum, & maximè rosaceum, in quo medicamenta alexiteria priùs macerentur, ad præseruandum à pestilenti veneno est aptissimum. Probant

Gratarolus *lib. de vini natura, cap.* 28. Sennertus *lib.* 4. *de febrib.*

Deinde alias præstantissimas habet acetum virtutes, cibariorum enim insipiditatem, & nimiam dulcedinem corrigit, ac emendat, vt Carolus Stephanus *lib.* 1. *de nutrimentis*, scribit, & condimenti numeros omnes implet, ex Alexandrino 18. *salubr. cap.* 4. Ne ergo mireris, si tam multa esculenta, & medicamentosa cum aceto parentur. Ex eo distillantur aquæ ad multos morbos mirabiles, aqua vitæ, & theriacalis, qua felici successu se vsum fuisse tempore pestilentiæ, gloriatur Bauderonus. Fit acetum laxatiuum, oxymel, oxycratum, Latini poscam vocant, syrupi parantur acetati, oxysacchara, & alia quæ plurimis morbis summo sunt ex vsu, vt acetum scilliticum, in cuius admirandis virtutibus tam multus fuit Galenus.

In multa denique transit remedia acetum, fastidia discutit, singultus cohibet, sternutamenta olfactu sistit. Lepris, furfuribus, manantibus vlceribus, canis morsibus, scorpiorum ictibus, muris aranei, & scolopendrarum venenis auxiliatur, contra aculeatorum virus, & multipedum morsus remedio est. Tussim veterem inhibet, gutturis rheumatismos, orthopnœam, & dentium labefactationem leuat.

Non est prætereundum silentio, quosdam graui pedum morbo conflictatos, quum dolori pares non essent, demersis in acetum calidum cruribus, in acerrimo valetudinis impetu, sospites euasisse. Eodem instillato, aut mixto cum medicamentis amaris vermes necantur. Anginis vtiliter gargarizatur, gingiuas labantes collutum adstringit, mobiles dentes firmat, quorum dolores persanat, graues oris halitus, & putrilagines tollit.

Quapropter licèt vinum tot constet prærogatiuis, & dotibus miris, quas non inuenies fortè in tota natura vegetabilium, & acetum sit vini soboles, seu potiùs quædam vini regeneratio, difficile erit discernere (cùm acetum, liquor sit vino potentior) vtrum ad vitam sit vtilius vinum, an acetum. Si tamen de aceti virtutibus admirandis plura scire aues, consule Petrum Andream Canonherium, virum omni scientiarum genere ornatissimum *lib.* 1. *de admirandis vini virtutibus, cap.* 4. de cuius tartari viribus scitu digna conscripserunt Ruellius *lib.* 1. *de natur. stirp. cap.* 143. Renodæus *lib.* 1. *sect.* 1. *cap.* 3.

HISTORIA VII. GALENI, *De Aspidis veneno.*

Aspidum venenum celeriter interficit, quod illustri Cleopatræ Reginæ exemplo comprobatur.

Nam reuerà serpentes hi celeriter interficiunt, sicut ego in magna Alexandria spectaui: cùm enim aliquem hoc supplicij genere condemnatum, sine longo cruciatu, dilationéque necare volunt, Aspides illorum * *cordi, aut pectoribus admouent, ambularéque parum faciunt, atque ipsos breui perimunt. Proinde Cleopatra Ægypti regina cùm venenorum omnium vires in hominibus condemnatis experiretur, vt eo quod magis probasset, si quando sors tulisset, vteretur, inuenit quidem, & didicit alia quædam venena quæ citò interimerent, mortem per dolores inferre; quæ verò indoloria essent, velocitatem illius actionis, quæ opus esset, non habere, sed demum ad Aspidis venenum peruenit, quod somnos conciliando occideret, & fratrem fratri, id est somnum cum morte copularet, vt & ipsa voluntatem expleret, & sensu doloris priuaretur. Quamobrem cùm mortuo Antonio coniuge viuere amplius non decreuisset, & Augustum latere vellet, ne in illius perpetuam seruitutem redacta esset, in cista ficuum clanculum abductam Aspidem, vt sibi brachium morderet, prouocauit, & sic sine conuulsione, dolore, gemitu, molli vultus sudore, & sensuum hebetudine, graui sopore correpta interiit, &c. Galenus* lib. de theriac. ad Pison. cap. 8.

A PARAPHRASIS.

Ex tribus illis Aspidũ speciebus, Ptyade, Chelidonia, & Chersæa, quas suprà descripsimus, hanc terrestrem, & subtus terram diutius viuentem, à Græcis Hypnalen appellatam, profundissimum inferre soporem, firmant præter Ælianum, & Plinium, Aëtius *tetrab.* 3. *serm.* 1. *c.* 20. Paulus *lib.* 5. *c.* 19. nam iis, quos semel inuasit, inexplebilem affert dormiendi necessitatem, sic vt citra omne doloris genus discedant, lethargo altissimo veternóque consopiti, morbo, & somno inexpugnabili sepulti, vt non solùm sine dolore, & molestia obeant læsi, imò voluptate, blandissimóque excitato sensu, dulcedine mira, quieti, tranquilli, & placidi, vt quiescentes exhalent animam, improuisáque occupentur morte, & inopinatè occumbant, quo-
B niam venenum aspidum in occidendo ocyssimum est, vt affirmat Bacchius *in prolegomen. venenor. & cap.* 15. *art.* 1. quapropter venenum Aspidum vocatur insanabile, *Deuteronom. cap.* 33. firmat Arist. 8. *de hist. animal. cap.* 29.

Hoc firmant Dioscorides *lib.* 6. *c.* 52. Paulus *lib.* 5. *c.* 19. Solinus *in Polyhistor. cap.* 30. neque arguas Aspidum venenum frigidum esse, quoniam ad huius animalis morsum symptomata subsequuntur, quæ frigiditatem arguunt manifestè, vt profundus somnus, pigritia, torpor: quoniam Aspides sunt calidissimi; at cùm resoluant spiritus, retracto calore ad viscera, somnus oritur.

Iccircò Cleopatra hoc Aspidum genere subitò decessit, vt eloquenter narrat Antonius Ludouicus Olysipponensis *lib.* 3. *de occult. proprietatib. c.* 7. ne Marco Antonio deuicto, victorias, & triumphos Augusti subdita dehone-
C staret; nullus enim ictus, morsus nullus inter serpentes leuior, minor est, aspidis morsu, sed nullus deterior, virulentiórve in natura omni. Hac antiquitus feriebantur morte damnati latere sinistro, qui cùm per tres, quatuórve spatij passus processissent, concidebant illicò, vita postea illi defuncti. Cleopatra cùm apud Ægytios hoc mortis genus expertum haberet, suóque iussu multos edicto regio eo mortis genere damnasset, viriliter mortem eodem sustinuit, vt infamiam euitaret, & ignominiam, triumphísque Augusti non interesset.

Hæc fera minimum infert vulnus, insensibile quasi, tum ictu, tum postea est minimum, minúsque acu punctura leui, minimè dolens, quin dulcedinem affectúmque voluptuosum, & placidum afferens, immò profundo somno mortem infert, quò respiciens Lucanus *lib.* 9. dixit.

Hinc quæ prima caput mouit de puluere tabes,
D *Aspida somniferam tumida ceruice leuauit.*
Plenior huic sanguis, & crassi gutta veneni
Decidit, in nulla plus est serpente coactum.
Ipsa caloris egens, gelidum non transit in orbem
Sponte sua, Nilóque tenus metitur arenas.

Quare hæc fera vocatur somniculosa, seu somnifera, quam sibi apposuisse Cleopatram testantur supradicti auctores, quæ, vt Florus notat, sic morte quasi somno soluta est, qui proprius est affectus Aspidis: ita Lucanus.

At tibi laua miser, fixus præcordia pressit,
Niliaca serpente cruor: nullóque dolore
Testatus morsus, subita caligine mortem
Accipis, & Stigias somno descendis ad vmbras.

Vocatur etiam ab Ouidio serpens peregrina:

E *Plenáque somniferis serpens peregrina venenis.*

Cùm enim aliæ feræ, & cætera venena, dolorum cruciatibus, conuulsione, angustia, euersione ventriculi, cordis anxietate, & aliis diris symptomatis corpus conficiant, Aspis necat absque dolore, quia interficit inducendo torporem, & somnum profundum, quo qui opprimitur, indolens fit. Huius vulneri inter plura suprà recitata antidota, theriacam diatessaron esse strenuum auxilium, inter omnes probat Ioannes Amsteldius *lib.* 27. *encyclopædiæ medicinæ, in appendice.*

De Aspide ex priscorum musæis ampliter, nunc ex historia quæ sese ingerunt haud præterire possum. Cur nepe cordi, aut pectori veteres Aspides applicabant? Estne in morbis venenatis cor, vera & perpetua sedes affecta, ita vt veneni deleteria vis, hoc viscus primò aggrediatur semper?

Dic

Dic cum multis, quos latè, & doctè refert Paulus Zacchias *lib. 2. quaest. medico-legalium, tit. 2. quaest. 2. n. 20.* quòd licèt plura venena ex natiua proprietate cordi non obsint, quum vel cerebro, hepati, renibus, vesicae, aut aliis partibus primariò aduersentur, tamen cor patitur semper; cùm enim partes mutuò inter se consentiant, & praesertim cordi illicò suas communicent noxas, fieri non potest, vt hoc viscus damnum non sentiat: de qua re lege Mercurial. *lib. 1. de morb. venenos. cap. 2.* Veteres autem vt citissimam mortem inferrent, pectori, in quo partes spiritales nobilissimae, & ad vitam summè necessariae sunt repositae, feras venenosas applicabant, aut cordi, vt sic spiritus vitalis à virulenta aura subitò extingueretur prorsus; & cor, vitae fons, flaccesseret in opere; & deficiente, vel abolita virtute pulsatili, impeditáque spirituum regeneratione, animal velut laqueo strangulatum, sideratorum modo repentè corrueret.

QVAESTIO VIII.

Vtrùm cor, omnium facultatum sit principium. Contra Aristotelem, Peripateticos, & Caesarem Cremoninum Philosophos eximios.

COMMENTARIVM.

CORdi.] De corde, eiúsque principatu agendum hoc loco est, nec citra rationem hoc factum puta: nam has celebres quaestiones ob iustas causas omisimus, *lib. 2. in com. hist. 38. & sequentibus.* Quoniam verò in praecedentibus prò ingenij captu de veneno, cor tandem occupante facta nobis mentio est, memorabile dubium hoc adiiciamus, in pugnam pro Magistri tutela, contra Aristotelem, & Peripateticos, prudenter prodeuntes; nec nos deterrent proceres, & coryphaei, qui foecunda facundia de eodem argumento scribentes, rugatiore fronte armati, Catonianam induunt seueritatem, & facem prae se ferre gloriantur: nam hi stimulis me concitant vehementiùs, & ad capessendas disciplinas incitatiùs promouent. Si enim illorum fundamenta, & rationes penses ad vnguem, inuenies Medicorum ingressum scholas, & vireta Philosophorum iucunda, excellens me praeflorare argumentum, & illorum placita, etsi subtilitate immensa naturalium arcana extra omnem aleam perscrutantia, foeliciùs explicasse.

Problema est admodum difficile, inquit expertissimus Rhasius *6. aph. 8.* in quo Aristoteles, & Galenus inter se dissentiunt: nam sapientissimi hominum fuerunt Hippocrates, & Plato, quibus tamen citra demonstrationem credendum non est, *3. de placit. 5. in fin. 6. epid. sect. 2. com. 25. & sect. 4. com. 19.* & alibi passim. Quo pacto ad alia transeundum, non est antequã Galeni sententia circa animae principatum in examen trahatur: licèt enim Medici non sit animae essentiam speculari, *6. epid. sect. 5. com. 1. & 5.* eo quod illius cognitio nec ad morborum curationem, nec ad sanitatis tutelam quicquam faciat, interest tamen Medicis, & magis quàm Philosophis, cognitionem habere in quanam corporis parte princeps animae facultas contineatur, quae princeps dicenda sit, & num vna tantùm principatum obtineat, vel plures simul, videlicet vt in principum facultatum laesionibus sciant aegrotanti loco praesidia adhibere, *9. de placit. cap. 7. & 2. de loc. affect. cap. vlt.* Auerrhoës *2. collect. 9.*

Quod verò principatus vniuersus soli cordi tribuendus sit, quódque in eo, veluti in fonte, primáque radice & origine, princeps animae facultas, & reliquae omnes quae praesides nuncupantur, animalis nempe, vitalis, & naturalis resideant, cum Aristotele contendunt Peripatetici, & alij, quorum numerum operosum esset valde recensere, quos sequitur Caesar Cremoninus, insignis sanè Philosophus *lib. de calido innato:* confirmant autem his potissimùm fundamentis.

Primò. Anima hominis sicut vna tantùm est, ita vni tantùm membro assistit, ex quo caetera omnia gubernat, *lib. de iuuentut. cap. 1. lib. de animal. gressu ad fin.* Igitur in A illo virtutes omnes vigebunt, ab illóque in reliqua emanabunt: cùm autem tale membrum sit cor, & non alia de causa in medio corpore à natura constitutum, illud solùm erit princeps, ac virtutum sedes, sed & reliquorum membrorum nobilissimum, in quod omnia tendunt, & ordinantur, tanquam in vnum quod praeest in humano corpore; non aliter ac in magno mundo, ad cuius similitudinem microcosmos appellatur.

Secundò. Pars illa dicenda est prima, & reliquarum omnium princeps, cui primò inseritur anima, & à qua vltimò secedit, quaeque ex se citra alicuius opem sufficiens habet instrumentum ad principes functiones. Sed cor primò animam recipit, primóque viuit, & vltimò moritur, calorem insuper habet copiosum, quem influit per totum corpus, quo tanquam instrumento singulae partes B operantur. Igitur omnium functionum principium dicendum est.

Tertiò. Nerui virtutis animalis, simul & venae altricis, naturalisue facultatis instrumenta à corde originem ducunt: videntur igitur dictae virtutes, atque adeò omnes in corde residere: nec enim de vitali quispiam dubitat. Et quod ad neruos attinet, probatur, quia cùm duri sint, duróque esse oporteat praesertim motorios, commodiùs à crassa, duráque cordis substantia, quàm ab infirmo, mollissimóque cerebro oriuntur, & oriri attestantur illi, qui bus contextum est cor ipsum. Iam verò non ab hepate, sed à corde venas deduci, probabile facit venarum accessus ad cor: illud enim vbi primùm pertingunt, cessant, & finiuntur, tanquam in sua radice, nec ampliùs penetrant: iecur autem non aliter recta via perforant, & penetrant, C quàm reliqua membra ad quae alimentum deferunt, ac si ab hepate ipso initium non trahant.

Quartò. Si altrix, sensilísque facultates in vno corde non locarentur, sed locis separatae existerent, distinctae etiam forent, diuersaeque natura, atque ita vna sine altera daretur. At impossibile est sensibilem sine altrice reperiri. Igitur cùm haec in corde locata sit, ibidem fatendum est conuenire omnes; licèt enim in plantis sine sensu alitio detur, in animalium tamen corpore vndique sensibili, separari non possunt, atque ideò ex vno licet inferre.

Quartò. Vnus & idem numero calor nutritoriae vi, & sensificae inseruit. Ergo in vno locandus loco simul cum facultatibus ipsis. Nullus autem potest aptiùs accommodari, quàm cor. Ergo, &c. Antecedens ostenditur, quoniam sicut meditatio coctionem vitiat, ita coctio medita- D tionem impedit, & interturbat, quod sanè non eueniret, nisi vtriusque virtutis sensoriae nempe, & nutritoriae idem esset instrumentum.

Sextò. Cerebrum insensibile est, frigidum, imbecille, & mollissimum: igitur nec sensus potest esse auctor, nec corporis molem mouere, nec motibus ministrare: illis siquidem repugnat innata frigiditas, quae omnes motiones impedit. Demum membrum illud est recipiendum pro sensus, & motus origine, in quod recipitur sensificus, motiuúsque calor, vbi externa membra sentiendi, mouendíque actionibus priuantur, & in quod mandatur ad eas obeundas. Sed ad cor per somnum calor retrahitur, à corde per vigiliam prodit. Illud igitur statuendum sensus, & motus initium: cuius non leue etiam argumentum videtur, quòd in syncope, corde ipso affecto, & deficiente in E membris vitali spiritu, cessat in illis sensus & motus; ligata ampla arteria, sequitur resolutio in membro, ad quod pertingebat arteria aliqua; & ligatis carotidibus, carus inducitur: quod quidem minimè accideret, nisi ipsa animalis facultas per arterias influeret à corde; quo etiam laeso naturalia opera non parum etiam offenduntur. Omniũ igitur virtutum fons, cor est, solúmque inter membra principale, vtpote quod nullo indiget; omnia autem illius influxum, opémque expectant, & recipiunt, nec aliter viuere, consistere, aut operari possunt. Haec Peripatetici.

Medici verò contrà tria principalia membra constituunt, à quibus gubernatur corpus, praesidésque virtutes oriuntur. Idem in pluribus locis asseruit Galenus, sed praesertim *lib. 1. de placitis Hip. & Platon.* in quo aduersus Arist. Praxagoram, Chrysippum, Zenonem, Diogenem

 Babylonium,

Babylonium, & alios hostiliter contendit, non esse soli A cordi principatum inter membra tribuendum; sed cerebro etiam, & hepati; neque cor omnium virtutum initiũ esse.

Ostenditur veritas huius sententiæ hoc modo. Illa membra dicenda sunt principalia, quæ totius corporis salutem, & incolumitatem tuentur, vel facultatem mandando ad actiones obeundas necessariam, vel vtilem materiam ad alitionem (princeps enim definitur membrum à Gal. *6. de placit. vlt.* quod si facultatem toti, vel materiã largitur.) Sed cerebrum, animalem vim sensuum, & motuum auctorem toti communicat; hepar in se sanguinem conficit, & per vniuersum distribuit, ad membrorum omnium nutritionem. Igitur non modò principatum in corpore obtinere dicentur, sed fontes & origines esse animalis, & naturalis virtutis; huius nempe iecur, illius autem cerebrum. Hoc sigillatim ostenditur.

B Pro cerebro sunt euidentia argumenta. Tamdiu partes nostri corporis sentiunt, & mouentur, quamdiu neruo à cerebro delato, & ad cerebrum ipsum terminato fruuntur; quippe ex dissectione constat, ex cerebro neruos, aut spinali medulla, quæ ab ipso procedit, descendere.

Rursus. Capite refrigerato somnus sequitur, sensus scilicet & motus priuatio in organis. Similiter compressis cerebri ventriculis otiantur omnia, nec sensum, & motum recuperant, quamdiu obstructio, compressióque durat. Igitur in ipso cerebro residet, & ab eo, non verò à corde emanat animalis facultas: quod satis confirmat historia illa à Gal. relata *1. de placitis*, de victima, quæ corde auulso per aliquot horas cucurrit, & vociferata fuit.

C Deinde. Vbi intemperies, vel tumor, vel insignis aliqua affectio præter naturam cerebrum occupat, vitiatur membrum, nec sibi satis constat homo. Præterea auxiliis capiti admotis restituitur, & sanatur. Igitur princeps animi facultas suum habet in capite domicilium; quod sanè conueniens erat, quemadmodum Plato *in dialogo de natura* scripsit. Decebat siquidem sublimem, & præ cæteris eminentem virtutem, in sublimi & excelso loco, non in medio collocari. &, vt inquit Galenus *2. de placit. cap. 5.* in ea parte, in qua rerum notitiæ imprimuntur.

Denique. Mira cerebri structura, varia formatio, artificiosa compositio, tot plexibus sinibus, ventriculis, neruis, tegentibus membranis, &c. ad magnum aliquem vsum fuisse formata demonstrant. Nullus autem potest esse præstantior, quàm principem animæ facultatem continere, & illius actiones in se edere. Igitur, &c.

D Adde, quòd non alia de causa videtur natura sensus omnes capiti affixisse, nisi vt tanquam serui, & magni Regis stipatores, vt ait Galen. *8. de vsu part. 2.* mentem in ipso capite locatam comitarentur, & essent veluti illius ianuæ, per quas ingrederentur omnia ab intellectu cognoscenda.

Vltimò. Cùm non terrestris, sed cœlestis planta sit homo, decuit in summo corpore, radicem, hoc est, vim ratiocinantem habere, & vt cœlestibus inhiaret, & ab illis traheret, & totum corpus erectum, suspensúmque ad cœlum, vnde prima animæ generatio prodit, haberet ex Gal. *lib. de consuetudin. cap. 4.* vbi Galen. refert Platonis sententiam, circa principalissimam animæ partem.

E Eam igitur in capite, maximéque in ipsius cerebri penetralibus contineri, indéque reliquis, & toti corpori præesse, ac in omnia membra influere, innumeris ferè locis docuit, & vltra citatos, *lib. finit. medicar. cap. 5. lib. 9. de vsu part. cap. 4. & lib. 7. cap. penult. 2. de placit. 7. & lib. 7. cap. 1. quod animi mores, cap. 3. ad fin. & 1. de rat. vict. sect. 3. com. 41. & 7. aph. 14.* Quod sanè vsque adeò certum est, & compertum, vt multi etiam eorum qui partes Aristotelis defendunt, inficiari non audeant, cerebri interuentu membra frui animali facultate.

Contendunt tamen adhuc, & vel Arabicæ familiæ antesignani, facultatis animalis radicem esse cor, indéque demandari ad cerebrum, & in eo manifestari, magísque vigere, atque ex cerebro ipso ad membra immediatè emanare, sed radicaliter à corde; non aliter ac vidẽdi facultas, iuxta Gal. sentẽtiam, in cerebro, tanquam in primo fonte existit, sed in oculis elucet, quia sunt accommodum videndi instrumentum: hoc autem aiunt Aristot. voluisse, vt ex plurium sententia notat Albertus Nouocampianus *in disput. an cor, vel iecur in formatione fœtus, consistat prius, in fin.*

Cæterùm manifestè eorum interpretatio, & inuentum redarguitur, tum quia Arist. *2. de part. animal. 7.* cerebri necessitatem ad sentiendi, mouendique vsum prorsus negauit, solúmque gratia moderandi caloris cordis dixit fuisse creatum, ac proinde frigidissimum, & ad reliqua omnia inutile, quod Galen. apertè impugnat *8. de vsu part. cap. 2. & 3.* Tum quia si animalis vis in corde radicaliter contineretur, & ab eo tanquam à prima radice ad cerebrum, & ad reliqua membra mandaretur, præciso corde, aut illius viis obstructis, non modò cerebrum, sed reliqua omnia membra virtute animali priuarentur: at tantùm abest vt id contingat, vt viderit Gal. *vbi suprà*, animalia multa in sacrificiis currere, & vociferari cordibus abscissis. Non à corde igitur, tanquam à fonte, primóque principio emanat vis animalis.

Nec argumẽti vires infringit, quod *7. Physicor. 4.* Auerrhoës subtiliter adducit, nempe fieri posse, quòd cor etiam auulsum auctor illius motus sit, primúmque mouens, & virtute ab illo deriuata moueatur animal, non aliter ac moueri dicitur lapis à proiiciente, quamdiu durat præstitus impulsus, quamuis proiiciẽs pereat, aut quiescat: licèt enim in iis quæ consequenter mouent, & mouentur, rectè quidem sequatur, si vltimum non mouetur, nec primum fuisse motum; non tamen è conuerso, si primum mouens quiescit, necesse erit quiescere secundum; moueri siquidem poterat virtute antea recepta ab ipso primo mouente, vt patet ex adducto lapidis exemplo.

Sed quamuis illud locum habeat in effectibus permanentibus, à primo mouente productis, stare tamen in successiuis non potest. Cùm verò vis ipsa motiua, qualitas quædam successiua sit luci solari simillima, impossibile est à corde emanare, tanquam à fonte, & eo ablato mouendi munus efficere; sed oportet confestim aboleri, luminis & lucis instar, ad Solis & cuiusuis alterius absentiam, à quo producuntur. Cùm ergo compresso, aut vitiato corde non mutetur protinus vis ipsa animalis, mouens, sentiens, cogitans, discurrens, & reminiscens; cerebro autem insigniter affecto, manifestam sui cæsionem ostendat, eóque compresso cesset in corpore vniuerso, motus & sensus, in cerebro residere, & ab eo, non à corde prodire asserendum est, nec vnicum cor in corpore principatum obtinere, sed cerebrum etiam ipsum.

Neque obstant Peripateticorum fundamenta, contendentium solum cor inter membra principale esse, omniúmque virtutum corpus gubernantium fontem, & originem. Dic ergo ad primum, animam vni cordi non assistere; omnibus siquidem, singulísque membris præsens adest: cùm enim omnia & singula, quamdiu in corpore animato sunt, viuant & nutriantur; sítque anima ipsa, principium vitæ, tam essentialis, quàm accidentalis, fit planè manifestum, animam, quæ vna est in toto, singulas illius partes æqualiter informare, atque adeò omnes animæ vires non in vno tantùm membro residere.

Nec verò Arist. *adductis locis de senect. & animalium gressu*, de anima loquitur, quoad informationem, sed quoad peculiarem vim quandam, vitalem scilicet, ratione cuius dicitur esse in corde, veluti in vitæ fonte, principióque innati caloris, quem quia per vniuersum corpus perpetuò mitti oportebat, & seruari, debuit cor ipsum in medio thoracis locari, vt inde innatum calorem, quo animal regitur, dispensaret, & pulsatione tueretur.

Quamuis autem gratia caloris quem influit, videatur habere ingressum, & in cerebri, & iecoris functionibus, non ideò tamen in illis principatus est ei tribuendus, quum prædicta membra facultatibus propriis, non à corde mutuatis, sua munera exequantur. & vniuerso prouideant, in quo principatus consistit. Neque inconueniens est, plura dari principalia membra, quemadmodum nec plures esse principes facultates, quibus vna anima præsit, totam agens molem, omnésque & singulas tum vires, tum corporis partes gubernans.

Ad secundum, rectè posset negari maior: Licèt enim primò cor viueret, primóque animam reciperet, quod Peripatetici arbitrantur, essétque primum subiectum caloris, sensuum, motuum, demum & cunctarum actionum instrumentum, non ex eo magis sequeretur, quam vitalem vim in eo consistere, siue ea altrix sit, siue alterius ordinis; non perinde tamen eam quæ sensus, & motus facit; cùm etiam ex Arist. & Peripateticorum sententia, vis animalis necessaria non sit in prima fœtus formatione: viuit siquidem primò, & dispensatur vita plantæ, ac proinde sensu, & motu non indiget, sed tantùm altrice vi. Cùm tamen huius sedem, & originem iecur esse arbitremur, illud primò viuere, primóque animam recipere asserendum est. Oportet siquidem fœtum hepatis beneficio priùs ali, quàm sentire, & moueri; quod experimentum etiam confirmat, de quo præter Gal. *lib. de fœtus formatione*, videndus Hip. *lib. de natur. pueri*, cuius mentem ad vnguem interpretatur Hannibal Albertinus *tract. de membrorum principatu, in fine*.

Iam verò cor esse focum, & innati caloris mineram, non inficiamur: nec similiter ab eo iam constante, & edito in lucem animali membra corporis expectare influxum, eóque deficiente diu consistere, aut operari non posse: minus siquidem innati caloris habent omnia, quàm ad actiones peragendas requiratur. Cùm enim oportuisset cor calidissimum creari, & ad eius, non aliter quàm ad solis præsentiam in orbe, omnia calidiora essent euasura, quàm nascerentur reliqua membra corporis, decuit minori caloris copia donari, quàm ad operandum requireretur, vt influente, & insito iuncto sufficiens compararetur. Verùm quamuis cerebrum, & iecur ad sua obeunda munera maximo cordis beneficio præ reliquis fruantur, principia tamen illis sunt, non minùs quàm cor in vitalibus functionibus, vt diximus. Consule Antonium Ludouicum *lib. de corde, in initio*.

Nec sufficit hoc principium esse, & fontem caloris, perpetuóque influere, vt omnium virtutum radix, & origo dicatur, principatúmque obtinere in sanguinis confectione, distributionéque, ac in sensibus præstandis: Nam præterquam quòd innatus, insitúsue calor magis præcipuum est instrumentum singularum actionum, quàm influens ille cordis vsque adeò vehemens, & intensus, satis accommodatus non est ad animales functiones, nec insuper ad sanguinem venalem procreandum, quem minùs calidum esse oportebat; atque ideò non decuit virtutes omnes in corde locari, sed varias in variis membris, quorum temperamenta, & structuræ singularum functionibus pro cuiúsque exigentia inseruirent.

Ad tertium argumentum, negandum est antecedens: Anatome siquidem distinctè docet, ex cerebro neruos, à iecore venas oriri: nec admittendum cor esse multis neruis vallatum; quum enim illi, quos in corde fingunt, sensu destituti sint, nerui appellari non possunt, quoniam membra à functionibus, non ab apparente phantasia sibi nomen sortiuntur; hinc enim mortuus oculus ab ipso etiam Aristot. nonnisi æquiuocè oculus nuncupatur: neruos autem siccos, durósue esse non oportuit, sed sensorios quidem, teneros, molles, & qui facilè paterentur ab obiectis; motorios licèt aliquantulum robustiores, non tamen siccos, & duros simpliciter; atque ideò hos à dorsi medulla, illos à tenero, molliq́ue cerebro deduxit natura, 16. *de vsu part. cap. 2.* Iam verò cauam venam iecur permeare, non prohibet illud esse sanguinis originem; quemadmodum nec impedit arborum truncos dici radicationis initia, et si alimenti lacunam, stagnúmue non contineant, sed tantùm fibras iuxta se crassiores, quàm ascendentes, & descendẽtes, quemadmodum in iecore etiam conspiciuntur. Nec obstat, cauam vbi cor contingit, quamprimùm cessare, nec illius substantiam permeare, quod necessarium erat, si alimentum à iecore deferret: Nam caua illa sanguinem non deducit ad cordis alimoniã, sed ad ardentis sanguinis generationem pro totius corporis vsu, ac proinde, &c.

Ad quartum. Quamuis altrix facultas, & sensilis distinctis sint locis, non ideò tamẽ sensilem damus sine altrice, quæ reliquarum omnium materia est: hæc verò ipsa, sicut in iecore vbi viget potissimùm, mediante illius forma, & temperamento sanguinem procreat, ita animalem spiritum in cerebro, præsentibus sensibus, & motibus.

Ad quintum. Non negamus innatum calorem vnũ esse, & commune omniũ operationum instrumentum, & illius gratia sese mutuò actiones impedire. Verùm cùm idẽ calor eodem modo se habens, similitérque temperatus, non posset variis operationibus inseruire, oportuit pro singulari vsu variari, singulásq; partes propriũ habere, & peculiare temperamentum, suis functionibus proportionatum; ac proinde nõ licuit virtutes omnes in corde locare, licèt fons sit, & in totũ influentis caloris cõmune principium.

Ad sextum. Alibi disputabitur commodiùs, num cerebrum sensu sit præditum, sed quantumuis eo careat, mollissimúmque membrum dicatur, non tollit hoc posse esse sensus, & motus originem, quum in se principem animæ facultatem, imaginationem & iudicium contineat, possítque vim dignoscentem ad organa sentiendi mãdare, mouentémque virtutem, imperiúmue ad musculos ipsos arbitrarij motus instrumenta. Nec asserentes cerebrum præstare sensum, & motum, significamus, quòd omnia ad vtrumque opus requisita largiatur (non enim aptum est instrumentum sensibilibus recipiendis nec sufficiens habet robur ad mouendam molem partis,) sed quòd alteram tantùm sensationis motionísque partem exequatur; præstando nempe sensuum organis vim, qua susceptas ab obiectis impressiones discernant; musculis autem, qua vtile prosequantur, & noxium inutiléque fugiant. Nec verò ad hoc requiritur quòd sentiat, & arbitrariè moueatur cerebrum: quod si requiri contendas, eodem prorsus fundamento, excludendum venit cor à sensuum, & motuum principatu, quum vtroque priuatum sit, punctum siquidẽ non dolet, nisi vel parum in membrana circumdante, & ratione accedentis nerui, nec voluntariè mouetur. Minùs obstat, frigidũ esse natura, atque ita aduersum animi functionibus: nam licèt innata cerebri temperies per se sumpta, non sit apta sensationibus, iuncta tamẽ calori è corde influenti, accommodata efficitur. Cur autem fuerit cerebrum frigidum creatum, hoc est, minùs calidum, causa est, quia si calidissimũ esset, motus essent temerarij, & sensationes deliræ, quales sunt phreniticorum.

Ad vltimum. Somni tempore non minùs animales spiritus ad cerebrum, & venarum sanguis ad iecur, quàm vitales spiritus ad cor retrahuntur; & proinde parum efficaciter ex retractu caloris ad cor, inferunt ab eo oriri sentientem, & arbitrariam mouentem: ipsa enim anima, vel regitiua facultas totius, quemadmodum per vigiliam expandit calorem per ambitum corporis, quo sensus, & motus fiat; ita per somnum ad sua principia deducit, & animales quidem spiritus in cerebrum, tanquam in arcem, & radicem sensuum, ac motionũ colligit. Si verò in syncope, aliisquè cordis passionibus concidit animalis facultas, fit propter mutuum consensum membrorum principalium, & communem ingressum cordis in animales, & reliquas omnes operationes: vnde nihil mirum, si corde affecto reliqua membra consentiant; si in syncope virtus animalis deficiat; si constrictis magnis arteriis sequatur resolutio, si ligatis carotidibus sequatur capitis refrigeratio, & somnus profundissimus: nempe quia destituta membra caloris influxu à corde, refrigerantur, & inepta ad motũ, ac nonnunquam etiam ad sensum redduntur. Verùm ex eo non sequitur, à corde oriri animalem vim illorum altricem, nec illud solùm in corde principatum obtinere; tria enim sunt principalia membra constituenda, vt diximus, à quibus vita nostra dispensatur, inter se quidem diuersa, sed mutuas operas desiderantia, nec diuersa quidem ob varias, distinctásque animas: cùm vna tantùm sit totius & singularum partium forma; sed propter diuersas facultates, quibus influunt in totum, quæque licèt ab ipsa anima profluant partes omnes informante, in illis tamẽ tribus resident veluti in suis principiis, indéque corpus gubernãt, vegetatrix, quamuis toti communis, in iecore potissimùm, vitalis in corde, animalis in cerebro, vnde ad sua organa manant. Et hæc est potior solutio, & explicatio argumentorum Aristotelis, illa quam proponunt Vallesius

sius *lib.2.cont.13.* Laurentius *lib.1.de hist.anatomic.qu.2.* Thomas à Veiga, qui *lib.3.Gal.de loc.affect.in com.cap.4.* obscuriùs more suo de hoc instituto est ratiocinatus, inter quos nunquam satis laudatus Fernel. *lib.5.physiolog.à c.12. vsque ad vlt.* Galenicam veritatem adamussim explicuit.

QVÆSTIO IX.

Vtrùm vis à cerebro, & corde influens, sit animæ potentia, temperamentum; aut modus ad operandum.

ILlud verò difficultatem inuoluit maximam, cuius solutionem arduam esse firmant Hugo Senensis *in com.1.1. doct.6 c.4.notabili 2.* Mercatus *tom.1.suor. oper. lib.1. part. 4.clas.3.quest.107.4.* quæ, quidue sit facultas hæc à cerebro, toti, & à corde arteriis influens, nec ex eo fit difficile, quòd si anima vna est, omnibus partibus præsens, & perpetua, eisdem etiam aderunt ipsius animæ vires, ac proinde quidpiam aliud oportere esse, quod ab illis principiis communicatur: nam cùm inter potentias ab anima emanantes, quædam in corpore proximè recipiantur, atque ideò ex parte illius varias dispositiones requirant, quæ in eadem parte coniungi non possunt, necesse fit diuersas sedes in corpore habere, neç omnes in singulis reperiri.

Illud valde vrget, cur insitæ non erunt organis sibi accommodatis, vt v.g. visiua oculo, tangens omni corpori, mouens musculis, pulsatilis arteriis, &c. Cúrue ab anima illis præsenti non emanabunt, si naturalis est hæc emanatio, nec potest cohiberi in subiecto capaci? Deinde si animæ vires vtpote quædam naturales passiones ab ipsa anima separari non possunt, quomodo in spiritu animæ experte recipientur, & eo mediante ad membra deferentur?

Quidam arbitrantur virtutes animæ, siue idem omnino cum ipsa sint, siue quidpiam diuersum, vbique esse, dummodò totum sit illarum capax; nec respectu illarum cerebrum, aut cor dici magis primum sensitiuum, principsue in aliqua functione, quàm illud quod agenti animæ aptum præparat instrumentum, & per corpus distribuit, tale autem apud quosdam, temperamentum est. Quoniam verò illud quod sensibus, & motibus inseruit, in cerebro paratur, & ab eo per neruos distribuitur; inseruiens autem pulsationi, quia à corde per arterias appellari, inquiunt cerebrum princeps, & domicilium virtutis animalis, cor vitalis, & eas corpori largiri, quamuis ipsæ reuerà suis organis adsint. Nec mirum: quoniam & intellectus omnibus membris cum anima præsens, dicitur in capite peculiariter existere, quia ibi sedem habent sensitiuæ vires, veluti illius instrumenta, sine quibus in hac vita intelligere non potest.

Nec hoc aduersari inquient, Gal. asserenti animalem facultatem ad sensus & motus, à cerebro mandari, distendentem & contrahentem arterias, à corde, quum persæpe facultatem spirituum, & nonnunquam animam ipsam appellet temperamentum.

Verùm multa, nec inualida conuincunt vt credamus, vim quæ dictis principiis communicatur, non esse temperamentum. Et primò sic temperamentum cùm permanens res sit, ablata conducente causa durat aliquamdiu. Sed ligato nerno confestim membrum virtute animali destituitur, eáque repentè fruitur ad ipsius nerui solutionem: similitérque ligata, vel soluta arteria amittit, & recuperat pulsationem. Qualitas igitur alia est à temperamento diuersa, quæ à cerebro per neruos, & à corde per arterias accedit.

Secundò. Neruus quicunque adest in parte, sufficit ad temperandum calorem, vt fiat sensationibus aptus: quòd si neruus ipse immodicè refrigeretur, propter spirituum animalium defectum, potest illius calor calorificis foueri. Atqui impedita nerui origine, sensus, & motus deperditur, quantumuis paretur temperamentũ parti. Igitur, &c.

Tertiò. Multò magis intẽperata fit hydropici, vel acutè febrientis manus quàm illius qui ad humerum habet

A neruum alligatum. Sed huius manus, licèt aliàs sana, sine sensu & motu iacet veluti emortua; in illis autem sine noxa sentit ac mouetur. Igitur virtus illa quam deducit neruus, non est temperies.

Quartò. Magis mutatur temperamentum ad cordis, & arteriarum mutationem, quàm cerebri, aut neruorum. Atqui corde ablato victima cucurrit, & vociferata fuit; ligatis arteriis nulla ferè fit in animalibus actionibus mutatio; cerebro autem, aut neruis impeditis, maximè. Ergò instrumentum illud à cerebro per neruos veniens, quidpiã aliud est temperamento, & aliud similiter vis illa quæ arteriis accedit à corde: si enim hæc temperamentum foret, multo promptiùs per arteriæ cauitatem cum feruente sanguine, & spiritu mandaretur, quum tamen experimento illo Gal. *lib. num solùm sanguis in arteriis, ad fin.* per mẽbranam arteriæ diffundatur. Quare, &c.

B Id ipsum significauit Auic. 1.1. *doct.6 cap.4.* dicens, requiri certam complexionem ex parte spirituum ad virtutem recipiendam, & notauit Iacobus; sed fortè ea difficultate motus, quòd spiritus inanimatus sit: virtutes inquit, in spiritu non contineri formaliter, sed virtualiter tãtùm, quatenus scilicet à corde, & à cerebro spiritus vim recipiunt, ad producendum virtutes in membris illarum capacibus, non aliter ac lumen virtualiter dicitur habere calorem quem producit, & semen formaliter animam. Sicut verò lux productiua caloris, à corporis luminosi præsentia dependet, sic vis illa à principio vnde emanat, quia qualitas quædam successiua est ipsi similis.

Gentilis *ibidem* putat ipsammet virtutem formaliter in spiritu recipi, & per eum ad membra deferri: nec inconueniens esse ait, recipi animæ potentiam in non inanimato spiritu, quia tanquam in instrumento recipitur, non tanquam in subiecto. C

Cæterùm si anima membris assistit, cur in illis quæ apta sunt recipere, suas passiones non producit, sed ab spiritu expectabunt producente, vel deferente. Rursus, si potentiæ animæ sunt à subiectis animatis inseparabiles, in spiritu animæ experte, etiam tanquam in instrumento recipi non poterunt.

Quare dicendum potiùs videtur, ipsas sentiendi, mouendíque potentias, simul & pulsatilem, cùm quædam passiones animæ sint, simul cum ipsa anima suis organis adesse: sed nec arterias pulsare citra cordis; nec citra cerebri influxum; sentiendi, mouendíque organa posse in suas actiones prodire. Nec verò dicendum, principia illa sòlùm cum spiritu debitè complexionato influere, sed simul D cum vi, qualitatéue quadam lucis sobole: & eam quidem quæ à cerebro in spiritu animali ad musculos defertur, nihil aliud esse arbitrantur, quàm imaginationis, voluntatisue imperium, vt debitè, & consultò moueant ad sensuum organa lucem, qua exactè suorum obiectorum impressiones discernant: quæ verò à corde in vitali spiritu ad arterias accedit, putant vim similem, qua aptæ redduntur ad distentiones, constrictionésue suas.

Nõ ergo est negãdus à corde, & cerebro, per arterias, & neruos influxus. Sed mirari subit plurimos, qui cùm præclarè verbis, & sentẽtiis Aristotelẽ illustrẽt, ausi sint dicere, quòd post quinquagesimum annũ non adest hic influxus, sed falluntur: tunc enim occũberet animal, quum vita nostra ab hoc influxu depẽdeat, citra quem partes illicò cessare à suis actionibus est necesse. Sed fortè aliquam E possunt opinionis suæ excusationem adferre: quòd reatur homines vltra centesimum annum viuere non posse.

Si autem causam scire affectas, hæc est potissima, & ab Ægyptiis ita redditur, vt inuenio apud Plin. *lib.11.c.37.* (quibus quidem mos est cadauera medicata conseruare) quòd augeatur cor per singulos annos in homine, ac binas drachmas ponderis ad quinquagesimum annum accedere: ab eo detrahi tantumdem, ideóque non viuat homo vltra centesimum annum, defectu cordis.

Sed tamen etiam vltra centesimum annum viuere multos præter Plin. *lib.7.cap.49.* Solinus etiam tradit, & alij plerique: at in hoc argumento elegantissimus est Censorini locus *cap.14.penè extremo*, cum alio eiusdem Plin. ex quo correctionem loci Censorini captauit doctus vir

vir Franciscus Mochius Nouantius, *lect. epist.* 27. ita enim Cesotinus: *Praeterea sileri non potest, quod refert Varro, quod Dioscorides Astrologus scripsit, Alexandriæ inter eos qui mortuos solent conseruare, constare, hominem, plus centum annis viuere non posse: id, cor humanum declarare eorum qui integri perierunt sine corporis tabe: ideò quòd multis annis pendendo, cor omnis ætatis incrementa, & diminutiones cõseruet, & aniculo pendere duas drachmas, bimis quatuor, & sic in annos singulos vsque ad quinquagesimum accedere binas: ab his cẽtum drachmas, atque anno quinquagesimo item decedero in vnoquoque binas; ex quo perspicuum sit, centesimo anno redire ad anni primi põd⁹, nec longius vitam posse produci.*

Idem affirmat Plat. *lib.* 4. *synop. quæst.* 5. Ibim scribens, Ciconiæ speciem esse quæ cùm excluditur, duas pendet drachmas, vt recens orti infantis cor, & credit Valler. *lib. Hieroglyph.* 17. *in Ibide.* Quapropter cùm impossibile sit B viuere animal citra cordis influxum, & post quinquagesimum annum minuatur illud, & tabescat, iccircò non negandum, post hanc ætatem non ita validum esse cor, aut cerebrum, nec cum tanto robore influere, vt in vitæ primordiis: hoc ita esse; ostendunt in senescenti ætate pulsuum tarditas, raritas, debilitas, vitiatæ coctiones, impotentia ad motum, pigritia, torpor, sensuum obtusio, actionum omnium tam internarum, quàm externarum defectus. Attamen partes hæ præcipuæ nunquam durante vita cessant à motu, & præsertim cor, cuius vel breuis quocunque casu ab agitatione cessatio repentinum affert interitum: nam, vt idem Mochius legit in Plin. *lib. eodem, epist.* 40. & priùs notauit Macrob. *lib.* 1. *in somn. Scipion.* Cor in animali, est quod Sol in æthere: sicut enim ab hoc pendent omnia, quæ stata ratione per cœlum fieri videmus, diem, noctem: sic quæ in animalis corpore fiunt, pendent à corde.

QVÆSTIO X.

Vtrùm venæ à iecore, an à corde oriantur. Contra Conciliatorem, Vesalium, & Peripateticos.

COr non esse solum membrum nostri corporis princeps, satis in superioribus quæstionibus exposuimus: nunc consequenter affirmandum, hepar non esse à numero principalium membrorum excludendum, vtpote quod sanguinem in se conficiat, & per venas ab ipso deductas, in corpus vniuersum distribuat, singula membra aliturum. Hoc manifestum facit ipsarum venarum origo. D Supposito igitur, quod nec Aristotelici inficiantur, membrum illud esse constituendum facultatis naturalis altricis, vegetabilis, vel concupiscibilis principium, & sanguinis officinam, à quo venæ oriuntur, eas non à corde, sed à iecore proficisci efficaciter aduersus Aristotelem conuincit Galenus *lib.* 6. *de placit. à cap.* 3. *vsque ad libri finem,* plurimis rationibus; quarum hæ sunt fortissimæ.

Prima. Quemadmodum in plantis, quibus sola inest vis naturalis altrix, pars illa dicitur initium radicationis, hoc est habere facultatem quæ arborem regit, & vim ad radicum fibras, & ad fructuum extrema mandare, in qua fibræ omnes iunguntur, ad inuicémque copulantur; ita in animalibus credendum est, ibi adesse alimenti originem, vigeréque naturalem virtutem, vbi venæ connectuntur. Atqui venæ membrorum omnium naturalium iecori ipsi, E vt ex dissectione constat, non cordi cohærent. Iecur igitur est venarum, & alitionis principium.

Secunda. Ex duobus truncis qui ad hepar conspiciuntur, ille qui ascendit, vt partes superiores nutriat, vbi continetur cor, multò minor & tenuior est descendente, alituro partes infra iecur existentes. Igitur non oriuntur illæ ab ipsa cordis regione: Oportet enim superiorem truncum, maiorem esse, & crassiorem; maiora siquidem minoribus præstare solent, non è contrà; & iuxta sua principia orta omnia, etiam maiora sunt, quemadmodum fluuius ad fontem, &c.

Tertia. Si caua vena à corde oriretur, & ab eo sanguinem traheret ad distribuendum per corpus, vtique & cum arteriis simul pulsaret (pulsat siquidem totum cor, & ab A eo ortæ venæ,) & aperta haberet orificia, quibus posset sanguis exire, quando cor sui constrictione deoneratur: Atqui vena illa caua cordi inserta nequaquam pulsat, vt patet. Insuper liberos non habet sanguinis exitus, sed omnino præclusos, 6. *de vsu part.* 14. Igitur nec è corde ortum habet, nec ab eo distribuitur sanguis.

Quartà. Pisces, & nonnulla alia animalia dextro cordis ventriculo destituuntur. Atqui fieri non potest vt in vno, nec satis amplo sinu sanguis pro toto conficiatur. Ergo saltem in illis ab alio membro petenda est sanguinis generatio, & distributio; maximè quod non videtur possibile, quòd in vna eadémque cauitate generentur duo sanguines, temperamento diuersi, arterialis nempe, & venalis, per duo genera vasorum mandandi.

Quinta. Vena qua fœtus in vtero materno per vmbilicum sanguinem recipit, ad iecur directò tendit, illique inseritur; in lucem verò iam edito, chylus in ventriculo confectus, & per pylorum descendens, nulla via potest ad alia membra transmitti, quàm per mesaraïcas, hæ recta via ad hepar deducuntur, & terminantur, vt intuenti patebit. Ergo ibi chylum reponunt, vt ex eo ibi conficiatur sanguis. Satis autem hoc ipsum ostendunt membra sanguinis expurgatoria, fel scilicet, & lien, quæ natura iecori apposuit, quorsum enim iecori circumdedisset, nisi in eo expurgãda materia contineretur, & per coctionem generaretur.

Nec dicas iecur sanguinem pro toto non conficere, nec omnino elaborare, sed veluti ministrum cordi præparare, (non aliter ac iecori ipsi præparat ventriculus) in eo perfici, & ab eo per totum distribui. Nam præterquam quòd iecar totam materiam quam recipit, & circa quam C agit, cordi non remittit, totam autem mittere necesse erat, ad hoc vt illi præparare diceretur, 6. *de placit.* 4. Nõ reperiuntur in corde vasa; quibus possit sanguis per vniuersũ distribui: nec enim fieri potest per cauã, quæ vna dextrũ cordis sinum ingreditur, per eam siquidem inelaboratum sanguinem à iecore cor recipit; non solet autẽ natura, vno eodémque vase incultã, crudámque materiã introducere simul, & vtilem iam, coctamque rursus educere. In iecore igitur pro toto sanguis conficitur, & ab eo per venas in ipsomet ortas, ad singula corporis membra distribuitur.

Quod sanè dogma licèt prædictis fundamentis, immò & conspectu ipso satis confirmetur: non desunt tamen, quibus illa parum efficacia videantur, quíque ob vnum Aristotelem contradicentem, concepto errori pertinaciter adhæreant, minùs curantes Galeni rationes. Inter hos duces extant præcipui Conciliator *dif.* 47. & Vesalius, qui *lib.* 3. *de fabric. cap.* 6. & 7. nõ solùm Galenum, falsum, callidum, vafrum, sed inscium appellat, immò contra Philosophum plura finxisse de industria asserere ausus est. Sed impudentiæ suæ, temeritatis, & superbiæ meritas luet pœnas, quum illius argumenta fabulæ sint, & meræ nugæ. Age igitur, & vide quàm pugnaciter, maleuolentia quadam in Magistrum percitus, ita blaterare ausus sit, attendéque quàm ridiculis nitatur fundamentis.

Sic ergo contra primam Galeni rationem, quam nihil conuincere arbitratur, hostiliter insurgit, quoniam si cordi mesaraïcæ venæ non connectuntur, atque ideò negatur esse venarum origo, negabitur simul iecur, cui nec arterialis vena sanguinem à corde ad pulmones deferens cohæret, nec arteria venalis inspiratum aërem à corde trahens. Sed nõ considerat rationis vim in eo sitam esse, quòd oporteat vasa alimentum deferentia illi membro annecti, quod radicationis, atque adeò alitionis principiũ dicendũ est; quúmque eas iecori connecti experiamur, non cordi, iecur meritò appellamus venarũ, & nutritionis originem.

Nec obstat duo illa vasa ab hepate non prodire, arteria enim venalis, vena non est: venarum verò, non arteriarum radicem quærimus: vena autem arterialis licèt vena sit, ob peculiarem tamen causam oportuit à corde deduci, nempe quia ab eo erat sanguinem arterialem ad pulmonis nutritionem latura, & quia cùm esset duplici tunica vestienda, nec vtramque posset à caua habere, quæ vnica tantùm contecta est, necessarium fuit alibi oriri.

Secundam deinde rationem calumniatur, primò, quia non apparet in omnibus animalibus cauam venam esse

ad iecur bipartitam, nec semper illius truncum ascendentem in ramulos duos tenuiores scindi, vnóque cor, altero iugulum petere: necesse autem (inquit) erat, vt generatim conuinceret ratio, illam venarum distributionem in omnibus apparere.

Deinde etiam in illis, in quibus experimur ascendentem cauam esse minorem descendente, illud tantùm euincetur, è iecore nempe sanguinem distribui, & in eo fortè confici, non propria tamen virtute, sed à corde suppeditata, idcóque superiorem cauæ partem fuisse tenuiorem; præterquam quòd nihil prohibet, minora esse, aliquando principia maiorum, non aliter ac maiora minorum: chorij enim vasa priora sunt simul, & minora, quàm alia vmbilici ab illis exorta: tunica oculi vitream humorem circumdans, retina videlicet, maior est optico, à quo initium trahit. Dorsalis medulla à posteriore capitis parte nascitur prope lumbos, tamen magis crassescit, maiorique foramine quàm sursum patet. Fluuius nonnunquam exiguus incipit, angustúsque à suo fonte descendit, deinceps autem in magnitudinem assurgit. Cur ergo similiter ascendens vena, licèt prope cor minor appareat, non erit principium maioris descendentis, & reliquarum omnium?

Cæterùm parum vrget adductis. Si enim eadem est iecoris vis in omnibus animalibus, & in plurimis experimur, venarum distributionem à iecore ipso, cur eam in aliquibus inficiabimur, quamuis in illis bipartita similiter non appareat caua? Iam verò sanguinem ab hepate manare, quid aliud est quàm sanguinis effectricem facultatem in eo contineri? maximè cùm naturalis vis sit, cuius influxus aliunde omnino interdicitur.

Si enim chorij vasa, non aliter ac plantarum fibræ suis ortis minora conspiciuntur, initia sunt formationis, non autem distributionis, dispensationísue, de quibus nobis est sermo; hæc enim maiora esse oportet, maioráque simul orta iuxta suas origines. Sic venam distribuendam prope officinam, iecur nempe, ampliorem, latiorémque fuisse decuit. Dorsalis verò medulla si ad lumbos latiore foramine aperitur, fuit, quia ibi veluti in stagno recipiendus erat spiritus motibus peragendis copiosus. Opticus autem dum in membranam transit, non efficitur maior, sed latior, quemadmodum nec fluuius qua parte inundat.

Contra tertiam obiicit, quòd vena arterialis non pulsat, licèt à corde oriatur. Opponit etiam venalem arteriam, in qua licèt tres similiter reperiantur valuulæ, non prohibetur egressus fuliginum ab ipso corde; ita vt mirum non sit ab eo oriri cauam, & pulsu destitui; nec dici possit sanguinis exitum negari, quamuis caua cordi inserta habere videatur exteriùs præclusa orificia. Sed fallitur apertè: non enim probat arterialem venam esse pulsu destitutam, cur enim ea parte qua prodit à corde, simul cum reliquis vasis cor attingentibus non pulsabit? In progressu verò per pulmones ipsos minimè (proprio enim motu distendi non potest, quoniam tota pectoris inanitas ab arteriis occupatur, *7. de vsu part. cap. 9.*) Quod autem de arteria venali adductum omnino est, cùm duas tantùm habeat oppositas membranas, & has quidem non exactè claudentes exteriùs. Insuper quamuis similes haberet valuulas, à vena ipsa caua prodire posset exigui fuligo: Sanguis autem corpus totum aliturus, nequaquam nisi vena ipsa satis amplum, paténsque haberet foramen. Lege Valleriol. *lib. 1. loc. com. cap. 12. in med.*

Aduersus quartum obiicit, saltem in animalibus, quibus cor vno tantùm ventriculo constat, non trahi sanguinem à iecore; trahendus siquidem erat ad dextrum ventriculum, quo destituuntur, vnde infert sanguinem in corde generari. Sed manifestè decipitur: in illis siquidem & à vena caua trahitur sanguis ad cor; neque enim in eodem sinu possunt sanguines gigni temperamento vsque adeò diuersi, vt diximus.

Contra quintam Gal. non potest negare, id quod visus ipse ostendit, terminari scilicet ad iecur vmbilici venam, símulque mesaraïcas deferentes ab stomacho chylum, sed liquet vt in iecore ipso, materia præparetur cordi, à quo exactè elaboranda est, eáque de causa expurgatoria membra fuisse hepati apposita, nempe vt mundaretur à superfluitatibus materia ipsa, in cordis officinam transitura, & ab eo distribuenda. Verùm cùm ostensum sit, iecur cordi non inseruire, nec illi tanquam ministrum præparare, non est quòd in his refutandis ampliùs immoremur.

Stat igitur iecur, sedem esse, & radicem virtutis naturalis altricis, sanguinem pro toto conficere, & per venas, quæ ab eo oriuntur, distribuere, ac in eo munere principatum obtinere, non aliter ac cerebrum in sensibus, & motibus largiendis. Si tamen de hac quæstione, contra Arist. & eius sequaces, plura legere cupis, adi Andr. Laurentium *lib. 4. de hist. anatomic. exercit. 2.* Qui licèt *exercit. 4.* Vesalij rationes adamussim non explicet, illorum tamen argumenta dilucidè extricat.

Sed dissidium inter celebres Medicos iamdudum versatur: An sicut cerebrum fons dicitur, & origo facultatum, quibus sentimus, & mouemur, cor autem vitalis, seu pulsificæ, ita iecur illarum quas naturales appellamus: & sicut illæ per neruos, & arterias à principiis suis emanare dicuntur; ita etiam à iecore naturales emanent per venas ab illo deductas? Respondet Vallesius *lib. 2. cont. 16.* negatiuè, variis argumētis munitus, cuius votum libenter amplector. Quo-pacto reiiciēdi sunt Thom. à Veiga *in com. cap. 37. art. med. Gal. & lib. 1. de loc. in com. cap. vlt.* Christoph. à Vega *lib. 1. art. med. cap. 5.* Caspar Lopius *lib. 2. de temperam. Gal. in com. cap. 8.* qui facultatem naturalem influere asseuerant: fatentur tamen Galen. esse intelligendū de quadam vniuersali facultate, sanguinem gignente, quæ in iecore alimentum pro toto operatur, quæque licèt naturalis, ita oritur, & residet in iecore ipso, vt nullibi nisi per influxum ab eo reperiatur. Aliter explicandus, de quatuor illis particularibus ad alitionem necessariis, quæ tam in plantis, quàm in animalibus ita insitæ sunt, & innatæ membranis omnibus, vt per se citra virtutis aliunde influxum, alimentum præparent & dispensent, trahendo, decoquendo, & superflua expellendo.

Sed illorum interpretatio manifestam redargutionem includit: nam si membri principatus in eo consistit, quòd toti materiam, vel facultatem largiatur, *6 de placit. cap. 10.* vis autem sanguifica non vniuerso corpori, sed solis venis communicatur, *4. de vsu part. 2. 14. & 17. & 6. de placit. 8.* planè non ideò iecur principalis membri nomen obtinet, quòd vim sanguificandi demandet, præsertim quòd illa venis insita est, & innata, & non ab hepate influens, cùm naturalis sit, & eadem cum ipsamet coctrice venarum, *2. de natural. facult. 4.* ac proinde, vbicunque reperitur fixa, & independens, ex Auic. *1. 1. doct. 5. c. 1.* ideò meritò Galenus vniuersaliter pronuntiauit, non affici naturalia membra per consensum denegatæ facultatis, in cóque ab animalibus distingui. Consule Peramat. *lib. de anima facult. nostrum corpus dispensantibus, cap. 3. in med.* & Casparum Bartholinum *in controuersiis anatomicis, tit. de musculis, & venis, quæst. 4.*

QVÆSTIO XI.

Vtrùm cor fons innati caloris, & vitæ principium sit constituendum.

Cor vitæ esse principium, *suprà* vbertim exposuimus. Esse membrum calidissimum, firmat Galenus in locis multis. *1. de temp. vlt. ad fin. & lib. 2. de temp. c. 3.* Nam ita calidum est, vt si viuo animante, neque adhuc febre tentato, in cordis sinistrum ventriculum digitum intromittamus, vehementissimum in ipso persentiamus calorem, vt firmauit Gal. *lib. de inæqual. intemp. cap. 5.* Hanc de temperamento cordis doctrinam, Medici, & Philosophi amplectuntur, si Auerrhoëm excipias, qui ipsum per se, & natura sua frigidum esse contendit, quoniam constat partibus frigidis, fibris, venis, arteriis, quæ partes sunt spermaticæ, & frigidæ, cuius rationes leges solutas apud Laurentium, *lib. 9. de histor. anatomic. quæst. 13.* Iacobum, & Gentil. *in com. cap. 2. Auic. 1. 1. doct. 3.* Nam Gal. hoc membrum esse fontem caloris innati non semel inculcat, *8. de vsu part. c. 7. & 1. de semin. c. 8. & lib. de fœtus format. c. 6. ad fin. & lib. de vtilit. respirat. cap. 5. in med. & lib. de vsu pulsf. cap. 1.*

cap.1. Vtrùm autem in passiuis humidum sit, an siccum disputant Peramatus *lib. de temp. cap.6. ad med.* Valles. *lib.* 1. *cont. cap*.10. Caspar Lopius *lib*.1. *de temp. Gal. in comm. cap. vlt.*

De dignitate cordis plura scitu digna edocuit Magister *lib*.7. *meth. cap*.6. §. *Igitur maxima est cordis officij dignitas, &c.* Hæc est causa cur *lib*.5. *de loc. affect. cap*.1. hoc membrum fontem esse caloris iure merito arbitretur: quoniam in eo natiuus singularum partium calor conseruatur, & vitæ nostræ focus est, centrum, & origo. Adeò enim præstans est, & veluti diuinum, vt nullum ex membris internis Deo attribuatur excepto corde. Ita Regius Psaltes *Psalm*.40. *& lex tua in medio cordis mei*: vt non minùs doctè, quàm luculenter probat auctoritatibus plurimis omniscius Rabbi Moses Ægyptius, totius orbis lumen (sic enim illum vocant Iosephus Scaliger, Casaubonus, & Baronius) *lib*.1. *perplexorum, cap*.46. quod opus Ioannes Buxtorfius ex Hebraica lingua in Latinam transtulit eleganter.

Sed si hoc verum est, vt cor, fons & principium innati caloris asseratur, quia membrum calidissimum existit, & eo præditum calore, qui sibi, & aliis membris, quibus eum impertitur, sufficiat, quæritur, cur potiùs non fuit cum minori calore, eóque sibi soli necessario creatum, simul & reliqua membra cum eo qui sibi necessarius erat, ad hoc vt cum proprio, & innato instrumento possent pro necessitate in suas actiones prodire? quod satius videbatur, quàm mediati caloris influxum à corde expectare, & eo deficiente protinus ab agendi munere cessare, & ne ad interitum vnius membri omnia simul perirent, siquidem sua temperie viuunt, durant, & operantur.

Deinde si caloris innati fons, atque adeò vitæ origo esset cor, primum omnium membrorum formaretur, primúmque animam reciperet, quæ dat esse, & vitam. Atqui in animalis generatione iecoris formatio antecedit, ex Gal. sententia, *lib. de fœt. format. cap*.3. quam doctrinam, multorum & Hipp. etiam testimonio confirmat, contra communem Philosophorum, tam Stoicorum, quàm Peripateticorum Scholam, primum locum cordi concedentium. Ergo sibi manifestè videtur contradicere, dum appellat cor innati caloris, & vitæ principium, maximè quod principium esse oportebat etiam alitionis, (hac siquidem vita ipsa apud Arist. definitur) quod tamen ipse diffitetur 2. *de placit. vlt.* de quo suprà,

Sed his ita satisfaciendum est. Et ad primum sic. Non vt inuida, sed cuiusdam maioris vtilitatis gratia, minùs insiti caloris indidit natura membris, quàm pro eorũ actionibus requirebatur, voluítque deficientem à corde expectari, & vt ex innato, & influente per arterias sufficiens compararetur: scilicet vt vita nostra & sanitas perduraret, breui alioqui peritura, atque vt accommodum instrumẽtum animalibus functionibus haberemus: cùm enim sanitas, & vita ipsa, vt docet Galenus 1. *de sanit*.2. quatuor elementorum moderatione vnicuique speciei, & indiuiduo accommoda consistat, neque ipsa possit se diu tueri, cit. *de sanit*.5. *&* 1. *aph*.3. *& in art. med*.84. *ad initium*, vt doctissimè probat Simon Simonius *in com. text*.73. *Arist. paruor. natural.* ob pugnam, actionémque coeuntium, & aduersantium elementorum, vnicum supererat vitæ salutísque subsidium, in reparatione deficientis, & iamiam perituri elementi, vt multis annis, quod natura intendit, prorogaretur vita, quæ citra eam substitutionem nec diebus quidem multis erat duratura: fieri enim nequit, vt viuat homo, inquit Hip. *lib. d natur. human. sect*.1. *text*.39. deficiente aliquo eorum, quæ in eo connata sunt, id est, pereunte, vel deficiente aliquo elemento.

Adde quòd cùm terreas portiones, quæ in nobis continuò absumuntur, cibus restituat, aqueas resolutas potus, aëreas continua exhalatione, & perspiratu respiratio reponat: & ignis quidem longè distans (qui omnium elementorum citissimè euanescit, & absumitur, quíque magis necessarius est, & maiori indigens, & velociore reparatione) propter intercedentem aërem, nec attrahi, nec citra corporis offensam à terrestribus ingeri possit; miro artificio prouidit Creator noster, vt intra animalia cor

A crearetur calidissimum, in quo aër per respirationem attractus vehementi motu, & calore attenuatus, in ignem abiret, vt ita quod igneum elementum subministrato extrà igne adhiberi non poterat, artificiosissima cordis generatione alibi ministraretur, & deficiens repararetur: quo factum est, vt nullum prorsus animal cordis expers fuerit formatum, ad hoc vt eius beneficio deficiens ignis membris suppeditetur.

Porrò quoniam ignis in nobis reparandus, ipsum elementũ non est, (nec enim primis illis simplicibúsque actu constamus, sed potestate tantùm; actu verò substãtiis quibusdam, quæ elementis respondent, vt ex Hipp. docet Gal. 8. *de placit. cap*.4. quas alunt humores, elementa secunda nostri corporis ab ipso Galeno appellati,) sed bilis potiùs, quæ ignem in nobis alit, & spiritus: is verò cùm ex B solo aëre reparari non possit, necessariò ad sui generationem sanguinis vapore indiguit, 7. *de placit*.3. *&* 6. *de vsu parr*.17. cúmque crassus sanguis sit, nec possit in tenuem exhalationem verti, nisi per ebullitionem, spumificationémque vehementer attenuetur, quod à modico calore prodire non poterat: opus fuit tantò aliis membris, & hepate calidius formari cor, quantum oportebat spiritus excedere sanguinem calore, quantóque difficilius erat ex crasso sanguine spiritus gigni tenuissimos.

Hæc ergo est causa, ob quam calidissimum omnium viscus fuit efformatum, 1. *de temp. vlt. lib. de fœt. format. c*.3. *&* 1. *de sem. c*.8. & adeò, vt ferueret semper, & eius minimus calor maior omnibus asseratur, *lib. de vsu puls. c*.2. ac si nulla alioquin futura esset spirituum generatio. Hinc innati caloris feruor, focus, ignis, lares, ac veluti fons, & C principium appellatur, 7. *de anatom. administ*.8. *ad fin*.6. *de vsu part*.7. *lib. de vsu puls*. 2. *&* 3. *lib. de fœt. format*. 3. 2. *de placit. vlt.* & innumeris aliis in locis. Insimul & vitæ sedes, atque origo, videlicet quia ea qualitate exuberat, qua viuimus, & operamur, & cuius merito vita definitur participatio calidi in humido: & tanto calore, & igne pollet cor persæpe, vt adustas, crassiores fuligines expiratione non excernat, sed in pilos vertat; quare veteres cor pilosum obseruarunt, Plin. *lib*.11. *cap*.37. Valerius Maxim. *lib*.1. *cap*.6. Aristides *lib*.3. *de reb. Pers.* Rhodig. *lib*.4. *lect. antiq*.16. Anton. Muretus *lib*.12. *variar. lect. c*.10. Beniuen. *cap*.83. *de abditis*, Amat. 6. *centur*. 65. qui homines sunt industrij, feroces, fortes, audaces.

Insuper quia eam perpetuò mẽbris impertitur, influentem calorem appellamus, ex quo simul cum ingenito sufficiens comparatur membris: vterque verò beneficio cor- D dis fouetur, & conseruatur, & rursus deficiens restituitur; vitalis enim facultas ipsius cordis propria spiritum gignit, cuius potissimùm alitione vita animalium definitur, & in quo natiuus calor continetur: pulsatilis, hoc est, mouens contractione & dilatatione, tuetur, fouet, ac distribuit.

Verùm quamuis ita sit, non proinde dixeris primum formari cor, primúmque animam recipere & viuere; fœtui enim plantæ vita primùm viuenti, sat erat iecur, vt ex omnium sententia scribit Galenus *cap*.3. *lib. de fœt. format.* cuius munere aleretur, & terreas, aqueásque portiones repararet: huius enim nutritionis, & virtutis qua fit, quæ simpliciter vegetabilis, seu potiùs naturalis Medicis nuncupatur, principium est iecur ipsum; cor verò spiritualis, à qua potissimùm pendet vita animalium superantium E plantas, spiritu igneo, & aëreo: huius autem alitionis non negat Galenus 2. *de placit. cit.* cor ipsum esse principium. sed tantùm illius facultatis quæ naturalis appellatur, quæque prioris alitionis est auctor. Ex quibus ad ea quæ contrà adduximus. De quo argumento eleganter conscripsit Felix Platerus *in suis quæst. medic. quæst*.4.

QVÆSTIO XII.

Vtrùm mors sit passio cordis.

HIs iactis, necessum est vt Galenici axiomatis discutiatur nubilum, *ex lib*.5. *de loc. affect. c*.1. docentis, mortem euenire nequaquam posse, sine cordis læsione, vel primaria, vel per consensum; nam si vita, quidquid

illa fit, ab vno corde dependet, tanquam vitæ sede, planum est mortem, quæ oppositum vitæ priuatiuum dicitur, etiam ad illud ipsum attinere, atque adeò nequaquam posse euenire, quamdiu cor permanserit illæsum.

Porrò hanc cordis læsionem, ad quam consequitur mors pronunciat esse intemperamentum, & cum eo quidem mortem ad conuertentiam dici: ac si sufficiat, & omnino requiratur cordis temperantia, vt pereat animal, eo potissimùm fundamento, quia ad intemperantiam cordis præsertim validam, omnium partium temperies, quam cor ipsum conseruat, & fouet suo perpetuo, nec incorrupto influxu, necessariò dissoluitur, & cum ea simul vita, quæ à temperamento dependet. Non è conuerso tamen se res habet in corde; non perinde siquidem ab aliis membris, quoad suum conseruari dependet; ac proinde etiamsi cerebrum, & hepar afficiantur, nec sentiat, nec nutriatur animal, viuet tamen quamdiu cor habuerit incolume. Quòd si nonnunquam ex aliarum partium noxa mors contingit, fit corde iam patiente. Patitur enim, atque intemperatur non rarò per consensum, præsertim reliquorum principiorum, cerebri scilicet, & iecoris, quibuscum magis communicat; atque ideò cerebro vehementer affecto, vt in vehementi apoplexia, dissoluta cordis temperie ob priuatam respirationem moritur animal: non minùs iecinoris consensu, vt accidit in atrophia, præ summa illius membri imbecillitate sanguificare non potentis, nec corpus nutrire, nec cordi mandare materiam ad vitales spiritus, & sanguinem arterialem in ipso conficiendos. Vnde, &c.

Ex syncope etiam, stomachi vehementissimo dolore, timore, mœstitia, exuberante gaudio, denique excedentibus animi affectibus, à quibus vel dissoluuntur, vel contrahuntur, vel vltra modum expanduntur spiritus, & intemperatur cor, atque adeò mors subsequitur.

Sed singula altiori indagine sunt perpendenda, ob non leues quas patiuntur difficultates. Licèt apud Galenum, & Medicos, tribus principibus facultatibus animalium vita dispensetur, & constet, potissimùm tamẽ dependet à gradu illo sensitiuo animalibus super plantas dato. Ergo eo abolito peribit omninò animal. Atqui cerebrum, non verò cor (ex sententia ipsius Galeni) est principium sentiendi. Ergo pereunte cerebro morietur omninò animal, etiamsi incolume, & sanum permaneat cor: & ex consequenti, &c.

Nec minùs iecoris actione amissa cessabit quàprimùm vita: ad conuertentiam siquidem dicitur cum nutritione, 1. *de anima, vlt.* cuius origo asseritur iecur ipsum. Præterea ante cordis formationem, solo iecore priùs efformato, fœtus vita alebatur. Ergo etiamsi cor postea formatũ pereat, iecur sicut antea vitam sustinebit; & ex consequenti mors non ita ad cor attinet, vt eo pereunte, pereant statim membra omnia, simul & animal ipsum; sed tribus simul principiis extinctis, vel quolibet eorum.

Insuper à quouis morbi genere, si magnus, vehemensque sit, mors potest induci. Atqui plures sunt morbi differentiæ, quàm intemperamenti. Ergo & plures mortis occasiones: continui enim solutio (quam cor cum vita non patitur, vt paulò pòst) & deprauata compositio morbi sunt, ex vnitate siquidem, & compositione vita integratur, & constat.

Quinimò etiamsi demus ad solam sui temperamenti læsionem cessare cordis actionem, atque adeò perire cor ipsum (mors enim est actionum priuatio:) cur statim reliqua membra suis actionibus priuabuntur, & in omnibus vita adimetur?

Nec dicas, quia anima quæ dat esse, & vitam, soli cordi assistit, atque inde totum corpus animat, viuificat, & gubernat: certum siquidem est totius formam esse, ac omnia, & singula membra informare. Non item, quia cor vitalem virtutem, (cuius sedes, & origo dicitur) membris impertiatur, quasi vis illa in omni membro viuente omnino requiratur, atque adeò ea in corde pereunte, necessum sit vitam in totum aboleri: cùm enim vita, testante Galeno 9. *meth.* 10. vel anima sit, vel eius operatio; aut secundùm Aristotelem, permansio calidi in humido, cuius interuentu anima ipsa corpus informat, & viuificat, non erit necessaria vis aliqua membris, per quam viuant, distincta ab anima, & calore innato.

Quòd si tandem adiicias, innatũ ipsum calidum membrorum non esse sufficiens ad vitam conseruandam, sine illo quod à corde influit, nec durare posse sine refrigerio, & ventilatione, quæ cordis, & arteriarum pulsatione parantur: arguitur quòd etiamsi demus, cor influere calorem in omnes corporis partes, non illicò tamen eo destitutæ priuantur vita, immò aliquo dierum spatio sine illo cordis influxu seruari possunt, & viuere eo innato calore quem habent, quémque à primordiis contraxerunt: cùm verò calor ipse, res quædam permanens sit, nec causam habeat continentem, non ita à pulsatione quoad suum conseruari dependet, vt ea cessante quamprimùm extinguatur. Quare *lib. de vsu puls. cap.* 2. docet idem Galenus, quòd si arterias vinculo constringas, non statim partium infra ligaturam, omnes adimes calorem, nec ipsæ confestim morientur, quantumuis influentis caloris à corde, & pulsationis beneficio priuentur: & *paulo post*, reliquorum (inquit) calor longo spatio durat, etiam corde omnino refrigerato. Quinimò sicut in plantis, & solidis corporibus, sine pulsu, & respiratione seruatur eorum calor, cur non etiam in animalibus? Adde quòd cùm cerebrum à corde non pendeat, immò nec iecur ad operandum, quia suas habent insitas, & independentes virtutes, cur eorum actio non durabit, deficiente sua in corde?

At hæc non valdè vrgẽt. Non primũ, quoniam etiamsi demus, animalium formam per gradũ sensitiuum ab anima plantarum distingui, & illum quidem cõstituere animal in esse animalis, nec sine cerebro posse sensu, motúque fungi, non ideò cerebro ablato confestim morietur animal, si des cor illæsum permanere: videlicet quia anima ipsa sensitiua, quæ primum est sentiendi, mouendique principium, non in solo cerebro sita, & veluti circumscripta existit, sed in totum corpus expanditur; quum verò vt in eo permaneat, magis à corde dependeat, quamdiu cor ipsum valuerit, à corpore non secedet, & viuet animal, sed sensu, motúque orbatum, quia sine cerebri concursu exerceri nequaquam possunt; sicut nec videndi actio, nisi accedente illa oculi constitutione.

Cæterùm quia impossibile est, ad notabiles cerebri læsiones, aut cuiusuis alterius, saltem principalis membri, non compati cor, propter mutuum consensum, & dependentiam quam inter se habẽt, nequaquam viuet, durabitve animal cerebro ablato, aut insigniter affecto. Quamuis enim ex tribus principiis nullum alio egeat ad suã actionem edendam, sed tantùm vt duret, 2. *de placit.* passim; possitque vnum lædi alio illæso, 8. *eiusd. cap.* 1. qua vita fruetur, aut sub quo viuorum genere ex tribus à Galeno memoratis, *lib. de marasmo, cap.* 1. comprehendetur, plantæne, animalis, aut seminis?

Quod verò attinet ad iecur quamuis fons dicatur, & auctor nutritionis, & inter varias animæ functiones nutritione ipsa potissimũ definiatur, non proinde tamẽ illius actione cessãte protinus sequetur mors, ad modũ quo statim sequitur, si pereat cordis actio: nam hæc altrix est, seu vegetabilis, & nõ minùs quàm illa iecoris sub vegetatiua continetur; vtraque enim reparat quod à corpore absumitur, & deficit; quod sentire etiã videtur Auerr. 2. *collig.* 7. Sed quia alitio ea, quę cordis munerę peragitur, magis necessaria est, & perpetua, nec intermitti patitur, vt pote quę partes aëreas, & igneas reparat velocissimè in nobis deficientes, & velociùs quàm terreæ, & aqueæ quas iecur reponit; ideò huius operatione cessante non illicò moritur anima quantumuis vita nutritione determinetur: perit autem quamprimùm, si cor desinit operari, & ex priuata quidem nutritione: innutritio enim, immò & substantiæ, seu partis ad vitã sũmoperè necessariæ est abolita pulsatio, qua cor, & arteriæ in circumstãtem aërem, & sanguinis vaporem ferũtur, quo exhaustus restituatur spiritus: ac proinde dum Galenus 5. *de loc.* 1. & alibi, mortem cõstituit in priuata respiratione, cuius etiam cor auctor est, & principiũ, non agens, seu inducens aërem, sed suscipiens; & pulsu abolito, magis quã in ablata iecoris alitione, non repugnat Aristoteli, definienti mortem ipsam per innutritionem.

Ad

Ad aliud negamus consequentiam, tum quia vita, quam iecur priùs efformatum per se sustinebat, vita plantæ erat, ad cuius conseruationem cordis præsentia non requiritur; tum quia fœtu intra vterum existente, iecoris calor materna pulsatione fouebatur, in suáque retinebatur temperie, *lib. de fœt. format. cap.* 2. Animali verò iam in lucem edito, cordéque perempto, quum commoditate hac, & vsque adeò necessario præsidio destituatur iecur, vitam nequaquam potest sustinere. Quinetiam nec valet, quòd si in fœtus formatione iecur primum omnium vixit, omnium etiam vltimum moriatur: nam in mixti generatione materia etiam antecedit, nec proinde tamen mixtum ipsum durat, donec aboleatur illa, sed forma abolita quamprimùm corrumpitur; cùm igitur iecur in membrorum formatione materiam præstet, immò & veluti materia se habeat; cor formæ instar, tenuiora, & perfectiora elementa, quæ animal perficiunt, subministret, nihil mirum si corde ablato, aut vehementer læso, sequatur in toto corruptio.

Nec verò inficiamur, vt pereat animal, necessum esse extingui tria vitæ principia: nam ad vnius interitum vnà pereunt reliqua; sed quamprimùm corde extincto, paulò tardiùs ad aliorum extinctionem, vel noxam. Quòd si 5. *de loc.* 1. docet Galenus, sine sensu & motu, immò & motrice facultate priuatum viuere posse animal, atque etiam sine nutritione, adductis in medium animalibus in latebris per hyemem degentibus, innuens cerebro, ac hepate (quæ sunt illarum operationum, & facultatum quibus efficiuntur, principia) quamuis offensis mortem non sequi; non ita intelligendus est, quasi velit, omni actione facultatéque motrice priuatum animal viuere posse, ac sine alitione vlla (impossibile enim esset vitam seruari saltem absque respiratione, quæ animalis operatio est, quàm latentia seruant simul cum nutritione, internis enim succis nutriuntur, & pinguescunt) sed motrice facultate priuatum, hoc est, mouendi actione, & ea quidem non omni, sed artuum, id est, motu progressiuo, & sine alitione, hoc est, externi alimenti sumptione.

Iam verò requiri cordis intemperamentum, vt mors adsit, vel inde etiam constat, quoniam actio, qua vita, & sanitas agnoscitur, à partis temperamento oritur: Licèt enim vnitas, & compositio, compositionem etiam agentis organi ingrediantur, ac vsum aliquem actioni præstent; nihilominus sicut ex multis similaribus, quibus organũ constat, vna tamen est pars princeps à qua organi functio dependet; ita ex tribus illis potissimùm, & immediatè actio ipsa tribuitur vni temperamento. Igitur hoc ipsum necessum est lædi, ad hoc vt membrum desinat operari. Cúmque singularum partium tẽperies ab vnius cordis temperamento dependeat, vt in toto sequatur abolita operatio (quam mortem appellamus) requiritur læsio in communi illo cordis temperamento, quo totum viuit, & operatur.

Nec obstat, quòd etiam ex duobus aliis vitiatis morbi fiunt, & sine temperamenti læsione, ac nonnunquam grauissimi, à quibus sicut læditur actio, ita etiam si nimis increscant, potest auferri, atque mors induci: nam quamuis fateremur lædi ab illis, & vitiari posse functionem, non tamen aboleri, donec agens particula in temperamento afficiatur; quia quando commodè habuerit temperiem, ab opere nequaquam cessabit.

QVÆSTIO XIII.

Vtrùm ad quamuis cordis intemperiem, vel ad solam frigidam siccam mors sequatur.

QVoniam in quæstiones de corde incidimus, priusquam ad vlteriora pergamus, succurrunt amussitata pleráque digna omninò quæ non prætereantur in nostra hac historiarum cura. Apponemus verò primùm, quæ ex Galeno *lib.* 5. *de loc. affect. cap.* 1. colligere potuimus, quo loco citra cordis intemperiem mortem haud quaquã euenire pronuntiauit. Vtrùm vero illa solùm frigida sit & sicca, dubitandum, & videtur quidem quamlibet ex octo, siue simplex sit, siue composita, mortem posse inducere, A vel potissimùm ex eo, quia si vita consistit in calidi innati cum humido duratione, vel est ipsa calidi innati cum humido participatio, & calor non minùs ab humido excedente extingui, quàm à frigido corrumpi potest. Rursus & humidum ipsum à calore exiccari, & à sicco destrui, planè tam à calido humido, quàm à frigido sicco intemperamento, corruptio, interitúsve succedit.

Deinde. Quãuis calori tribuatur actio, qua potissimùm vita dignoscitur, non quicunque tamen calor actionũ est instrumentũ, sed commensuratus tantùm, siue temperatus. Atqui is non magis à moderantia recedit per frigus, quàm per caloré excedentem. Ergo etiam immodicus calor potest esse causa abolitæ functionis, & ex consequenti mortis. Neque id videtur à Galeni sententia alienũ: *Libro* enim *de marcore, c.* 5. apertè scribit, viuentia omnia quatuor in- B temperantiis corrũpi, & totidem compositis: nec immeritò, ab omni siquidem valida, & excedenti intemperie virtutis tenor dissoluitur, & quolibet elemento immodicè aucto, aut insigniter diminuto perit corpus, ex Hip. *lib.* 1. *de nat. human. sect.* 1 *text.* 39. *& lib. quòd animi mores. c.* 3. Anima migrat è corpore vehementer refrigerato, aut calefacto, siccato, aut calefacto: *&* 1. *de temp.* 3. vbi calidum frigido, vel humidum sicco præualet, intemperies fit; vbi ampliùs exuperat, morbus; vbi plurimùm, mors.

Denique animi affectus mortem inducũt, vt lætitia vehemens, subitum gaudium. Sed in his licèt spiritus expãdantur, sufficiens tamen remanet calor in æstuante corde ad conseruandam vitam. Ergo ab intemperie calida mors contingit sæpe; nam in his animi motibus calor viget ingens, ebulliunt humores, & per corpus cum spiritibus ir- C requieto motu mouentur, & sic totum corpus incalescit; quare subsequuta mors, à calore, & non à frigore emanat.

Aristoteles tamen, Galenus, & eruditi pariter, ac politi nostri æui Medici aliter opinati sunt: Cùm enim vitæ principia ab illis, & omnibus constituantur, calor, & humiditas, & per ea definiatur vita ipsa, calidi & humidi permansio, siue duratio; opposita vitæ principia, & per consequens mortis, ea videntur constituenda, frigiditas, & siccitas: atque adeò asserendum, viuentis corruptionem à frigido potissimùm pendere intemperamento.

Præterea tamdiu dicitur vita durare, quamdiu durant in corpore functiones: cùm verò hæ à calore fiant licèt enim actio toti temperamento tribuatur, non tamen ceu agenti in mixtione, nisi soli calori,) quamdiu illæ durauerint, indicabunt durationem agentis caloris in membris; D & per consequens mors (quam diximus abolitam actionem in toto) significabit ablationem eiusdem caloris ab aucto, immodicóve frigore, corrumpente calorem ipsum, & eius actiuitatem perimente. Id verò ipsum Galenus videtur innuere, cùm morté cum Arist. *lib. de ortu, & interitu* definit, extinctionem natiui caloris, 2. *de temp.* 2. *&* 1. *feb.* 8. *& lib. de marcor.* 3. Planum est autem qualitatem quamuis à sua contraria præcipuè corrumpi, ab aliis nonnisi per accidens, & mediatè: vnde 6. *epid. sect.* 4. *com.* 30. vniuersaliter pronuntiat, cor omne prope mortem frigida esse intemperie affectum quantumuis ex vehementissima febre moriatur animal. Nam licèt à præternaturali calore dissoluatur innatus ipse quo viuimus, atque ab humiditate etiam immodica extingui, & suffocari possit, immò & humidum ipsum in quo sustentatur calor, magis à calore E absumatur, quàm à suo contrario exiccetur: cùm tamen innatus calor non in solo temperamento, sed & substantia spirituum contineatur, his à calore extraneo dissolutis, necesse est sequi caloris, & spirituum inopiam, quam frigus appellamus.

Nec dissimiliter sanè, siue calor ipse ab humido suffocetur, siue à quacunque alia qualitate ad vitæ functiones incõmodetur, proximè antequam in toto aboleatur actio, & succedat mors, saltem priuatiuo frigore cor præoccupabitur; atque ideò occasionaliter quidem, per accidens, & remotè, quælibet intemperies mortis causa esse poterit; sine medio tamen, proximè, ac per se frigus ipsum: & ita intelligendus est Galenus, dum locis suprà adductis asserit, ab omni increscente intemperie posse mortem oriri.

Cur verò cordis temperie dissoluta, vel insigniter læsa quam

quamprimùm sequatur in toto nocumentum, & ad illius A
interitum confestim reliqua omnia membra moriantur, non est quia soli cordi anima assistat, vel quia necessaria sit in omni membro viuente facultas vitalis per communicationem à corde, tanquam finem reliquarum; sed quia cordis, eiúsque actionis munere, omnium membrorum temperies, & vita seruatur. Cùm enim ea, vt non semel diximus, definiatur calidi in humido permansio: permaneat autem, tum quia refrigeratur, tum quia alitur respiratione, & pulsu in corde primùm, deinde vi ab eo per arterias deriuata in corpus vniuersum, quacunque spiritus deferuntur; sic vt pereunte cordis actione, nec ventilationis beneficio detineri possit iamiam euolaturus calor, nec amissus reparari; vnde simul cum vita euanescit, duraturus alioquin, si illo cordis influxu frueretur,
nec cor ipsum ab agendi munere cessaret, *3. simpl. 17.* B
Quamuis enim innatus reliquorum membrorum calor spatio aliquo citra ventilationem, pulsum, & respirationem paratam durare possit, non sic tamen cordis, quia valde intensus, & ebulliens, *1. de vsu puls. 2.* adducto flammæ exemplo in cucurbitula apposita; atque adeò sine cordis influxu, seruari posse videatur in membris cum vita calor (quod victima illa ostendit, quæ corde ablato vociferata est, & cucurrit, *1. de placit. 2. & 3.*) Tantisper tamen erit, nec per tempus valde considerabile. Quòd si *cit. de vsu puls.* dixit Galenus *longo spatio*, loquitur per comparationem ad cor, quod nec per instans ferè viuet, si pulsatione priuetur.

In plantis verò, & solidis corporibus minor ignis copia cùm sit, quàm in animalibus, (quæ multò magis
oportuit, quàm stirpes calere, ob sensus, & motus, quibus C
supra plantas donantur) tanto refrigerio non indiguit atque adeò sola ventilatione ex circumfuso aëre parata non intrò attracto, quemadmodum in animalibus, sed parte tantùm externa, vel potissimùm quà fortè ob germinationem magis calent plantæ, & ob mutuatum à sole calorem, quo potissimùm fruuntur. In duris, aliísque solidis corporibus, cùm nullus ferè motus reperiatur, minor etiam datur calor, quàm in plantis, sursum, deorsum, & ad latera mouentibus alimentum, quo nutriuntur, augentur, & propagantur, exiguum admodum refrigerium sufficit ad durationem exigui caloris quo constant: & his quidem quæ terræ supereminent, circumfusus aër satis abundè refrigerationem præstat, quæ verò intra terræ, vel maris viscera latent, ipse terræ, vel aquæ commeatus
tuetur; potest enim solo refrigerio durare, conseruarí- D
que remissus eorum calor, vel si intensus, vt in sulphure, & mineralibus aliis, non ebulliens, sed permixtis terræ portionibus valdè sopitus: in animalibus tamen ampliori igne præditis, eóque ebulliente, refrigeratio simul, & ventilatio necessaria fuit: nec parte tantùm externa, sed vel præsertim internis, vbi magis æstuat, sumpto aëre per os, bronchia, & cutim, ad ventilationem, & refrigerationem ignis intus aceruati. Cúmque id munus cordis actione membris omnibus præstetur, nec cerebrum, nec iecur corde ablato, aut insigniter læso seruari poterunt, licet enim insitas habeant vires quibus operantur, nec eas suscipiant, mutuant tamen ad durandum influxum, ex quibus ad argumenta patet responsio.

Denique ad ea quæ de animi effectibus obiiciebantur,
respondetur, ideò mortem inducere, quia cùm excedunt, E
vel immodicam spirituum contractionem, vel expansionem operantur. Alteruter verò motus vbi modum excedit, periculosus est, & lethalis, videlicet quia caloris, & spirituum duratio, quum ex duorum motuum vicissitudine constet, contractionis scilicet, & distentionis, quouis pereunte, necesse est calorem ipsum aboleri. Vbi verò alter immodicus est, alterum impedit, nec enim simul fieri possunt: vnde ex nimia effusione sequitur infrigidatio; ab immodica contractione, adustio; & præ nimia retentarum fuliginum copia, suffocatio.

QVÆSTIO XIV.

Vtrùm sinister cordis ventriculus sit præstantior dextro. Contra Aristotelem

PRoximè ad Hippocratis elegantiam Galenus accedit, quem propterea lego auidè, & iucundè, *qui lib. 6. de vsu partium, cap. 9.* duos tantùm sinus in corde, contra Aristotelem agnoscit: Summus enim auctor *lib. de corde, num. 4.* sic profatur, vt recens Medicus vertit Australius. *Cor musculus est validus, non neruo, sed densitate, ac constrictione carnis, & duos ventriculos habet discretos in vno amiculo, ab vtraque parte vnum. Nihil autē inter se similes sunt. Alter enim in dextris ad osculū situs est, contingens alteram venam; alter in sinistris. Totum enim cor in his sedem suam firmauit. Sed ille etiā omninò amplioris ventris, & magis inanis, quàm alter est, neque extremitatē cordis attingit, sed caudam eius ambit, solidus item est, velut extrinsecùs assutus. Alter autem subter sinistram mammam maximè in directum situs est, vbi etiam saltus ipsius significationē sui præbet, &c.*

Contrà firmauit Aristoteles *lib. 3. de partib. cap. 4. §. Sinus verò habent magnorum animalium corda tres, &c.* & *lib. 1. de hist. animal. cap. 17. cor* (inquit) *tres sinus habet, &c.* & mox: *habet autem tres sinus, maximum quidem in dextra, minimū verò in sinistra, medium autem magnitudine in media parte, &c.* & *3. de hist. animal. cap. 3. §. Ecce tibi omnium quidem animalium cordi tres inesse sinus, sed maximorum euidentes esse omnes, aliorum duos maiores, & minorum minimè euidentes, &c.* Vsum horum sinuum Aristoteli fuisse compertum, hæc eadem indicant loca, vt nunc explicare minimè sit necesse.

Sed ne mireris summum Philosophum, quem, vnicum spiritum veritatis, omnes vnanimiter prædicant, ita fuisse lapsum. Neque enim hominum corpora secuisse verisimile est; quapropter in re anatomica plura absurda profert, *in libris de generatione, partibus, & historia animalium:* neque enim animalis magnitudo multitudinem ventriculorum arguit, nec organorum formam paruitas immutat; maximè cùm ab eruditissimis huius artis professoribus in homine, equo, elephante duo solùm in corde reperiantur sinus.

Vtrùm autem præstantior sit dexter, an sinister, arduum est: confido tamen rem vniuersam ex medicæ facultatis principiis, sic demonstraturum, vt ei qui syncero, candidóque animo totam præceptionem diligenter audiat, nulla postea irrepat calumniandi occasio. Galenus enim *lib. 6. de vsu part. cap. 7. & lib. 7. cap. 2.* atque alibi, expressit sinistrum cordis sinum esse dextro præstantiorem, dum vulnerato corde, quamprimùm interitum sequi asseuerat, maximè si vulnus ad partis sinistræ ventrem penetret.

Sed obstat non aspernabilis, nec lectione prorsus indigna opposita opinio Aristotelis *3. de partib. animal. cap. 5.* Pro qua contendunt multi, & primò, quia quemadmodum inter reliqua corporis membra, cor ideò dicitur omnium nobilissimum, quia suo motu ita vitam conseruat, vt vltimò moriatur, desinátque moueri: sic ex ipsius ventriculis, ille censendus præstantior, in quo vita diutiùs durat, posteriúsque cessat motus. Sed is in sinistro ventriculo, priusquàm in dextro cessat, vt corde extracto apparet, & manifestè sentitur in morituris Ergo, &c.

Denique in vniuerso corpore pars dextra præstantior est sinistra, atque robustior, *14. de vsu part. 2. & 6. epid. sect. 2. text. 44. & 5. aph. 48.* tam ex loci præstantia, quàm ex operationum robore. Dexter pulsus multò perfectior est, & vegetior sinistro, quod dextræ partis calorem maiorem, maiorémque arguit nobilitatem. Insuper animali suffocato vniuersus ferè sanguis, & spiritus ad venas, & dextrum cordis sinum recurrit, paucissimus in sinistrum, & arterias. Atqui hoc non aliunde, nisi quia natura cum sanguine, & spiritu, in partis nobilioris subsidium accurrit. Igitur, &c.

Præterea, in dextro plurimus sanguis cum spiritu continetur, ex Arist. *cit. de partib. animal. cap. 4. & cap. 5.* Hoc docet

docet magna, & latè patens vena à membris omnibus communis vocata, à dextro sinu deducta: cùm à sinistro arteria, neque ita magna, nec communis, nec perinde necessaria deriuetur. Ergo maior nobilitas datur in dextro, à quo maiora illa deducuntur vasa, plures, & vtiliores materias receptura, ac per vniuersum corpus deductura; quod & expressè sentit Auic. *lib. 13. animal. cap. 3.* vbi de corde loquens, *Melior* (inquit) *& nobilior duarum partium cordis est dextera, & ab illa multum emanat de spiritu, &c.* Quòd si cum Arist. suprà, & Peripateticis, tres admittantur ventres, quod non tenuit Auic. 11. 3. *tract. 1. cap. 1.* & Galenus non dissentire videtur, *lib. de dissect. venar. & arteriar. c. 9.* cur medius non dicetur nobilior, similiter atque medium cerebri?

Pro solutione nota, quòd cùm ea fuerit Aristotelis sententia, vt arbitraretur cor non solùm vitæ, innatique caloris principium, sed sensus, & motus, atque etiam nutritionis, omnia ferè vasorum genera, arterias, venas, & neruos, atque adeò sanguinem, spiritus, & facultates omnes à corde ipso prodire existimauit, & amplissimam quidem venam toti corpori communem, & per vniuersum, sanguinem delaturam, ex sinu dextro; à sinistro autem arteriam, vena illa multò minorem, minúsque communem, atque necessariam: Cúmque dexter ille venter plurimum, inquit, sanguinem, cúmque calidissimum, & plurimos spiritus contineat, atque adeò vasa maiora, insuper & huius gratia in dextro latere melior fiat nutritio, pulsus fortior, sensus exquisitior, & robustiores etiam motus, dextrum cordis ventriculum sinistro præstantiorem asseruit.

Sed cùm Aristoteles, vt diximus, in arte secandi parum fuerit versatus, quia nec eius tempore vigebat, nihil mirum si in proposito, & multis aliis, quæ ad anatomen spectant, aberrauerit; ac proinde non multum mouere debent, quæ de vasorum origine, & similibus scripsit, maximè vbi Galenum habet aduersantem, qui sensu fuit exactissimo & in dissectione absolutissimus.

Nec rationes desunt, quibus placitum Galeni de sinistri ventriculi præstantia roboretur. Quò enim spiritus est sanguine præstantior, eò nobilior existimandus sinus, in quo ille elaboratur; eum verò esse sinistrum, præterquam, quòd Galenus docet 6. *de vsu part.* 7. 3. *de facult. natur. vlt.* dixit etiam Auic. *c. 1. de viribus cordis*, & id ipsum demonstrat illius cōpositio, quia solus duplici tegitur membrana; nec alia de causa, quoniam vitalem spiritum vitæ magis necessarium in se erat contenturus, simul & potiorem sanguinem quo turget, 1. *de placit.* 5. quod libri initium est.

Quinimò nisi in sinistro generarentur spiritus, nec ibi potissimùm vigerent, minor illorum copia inueniretur in arteriis ab hoc prouidentibus, quàm in venis, quæ à dextro secundùm Aristot. oriuntur, quod nullus vnquam admisit. Insuper & quorsum arteriæ duabus constarent membranis, vel cur potiùs quàm venæ non quiescerent, ac proinde saltem, vel omnes non mouerentur simul?

Denique qui venenum sumit, multò euidentiorem noxam in sinistro ventriculo, quàm in dextro sentit, vt eorum qui sumpserunt, experimentum demonstrat; atque hoc non alia de causa, nisi quia vitalis facultas, & spiritus ibi potissimùm vigent, quibus venena ipsa ex natura sua aduersantur, & sic partem principalissimam, & præcipuam vitæ sedem inuadunt. Igitur negari non potest, sinistrum longè esse præstantiorem dextro.

Nec erit laboriosum, rationes pro Aristotele adductas ad vnguem dissoluere. Et primam facilè infringes, apposito etiam motu de cordis auriculis: quæ licèt multò minorem vim habeant, quàm cor, nihilominùs vltimò mouentur, etiam corde ipso iam immoto, vt experimentum monstrat, & suppressa ratione docet Galenus 7. *anatomic. administ.* 15. non solùm (vt ipse inquit) quia appendices diutiùs moueri videantur (neque enim pendentia ex pariete ipso quiescente agitantur) sed quia leuiores, & tenuiores motum magis manifestant, qui in corde ob grauitatem, & crassitiem sensum effugit; vt perinde in sinistro ventre accidit, quem natura crassum, & durum constituit, in maiorem custodiam, & conseruationem

A spirituum; dextrum mollem, & tenuem; atque ideò huius motus facilè sentiri potest, & vt magis euidens, diutius durare videtur.

Iam verò dextri carpi pulsus, si diuturnior esse solet, quàm sinistri, non accidit, quia vis mouens dextro cordis ventriculo potentior insit, sed ob maiorem dextri lateris calorem, qua ratione & pulsus etiam dexter maior, & dextra ferè omnia collata sinistris, validiora, quia calidiora: verùm hoc non ob maiorem influxum ventriculi dextri cordis, sed ob cordis in medio, 6. *de vsu part. cap. 7.* & iecoris situm in dextro, 6. *epid. sect. 2. comm. 44.* & alibi, necnon frequentiùs dextri lateris exercitium, quo calor augetur, fortitudo, & robur.

Plurimum vero sanguinem in dextro cordis ventre suffocati animalis reperiri, indicat magis sanguineum esse, id

B quod Galenus 6. *de vsu part. cit.* & vasa ibi posita testantur, quorum alterum, sanguinem ducit à iecore, alterum, defert ad pulmonem; hoc tamen ignobilitatem arguit collatione ad sinistrum, qui spirituosus, & superior, atque adeò nobilior: ille enim tanquam coquus, & minister sanguinem præparat, & per mediæ cauitatis angustiam, elaboratum iam, & subtiliorem factum ad spirituum generationem transmittit in sinistrum, 3. *de facult. natural. vlt.* hic autem auctor generat, continet, & per arterias inde exortas toti communicat, 6. *de vsu part.* 2. & 1 *de placit.* 7. *& lib. de dissect. venar. & arteriar.* 7.

Non deduci autē venas à corde, suprà ostendimus, neque verò tres in eo viscere ventriculos dari: quemadmodùm Arist. opinatur, fide oculari demōstrat Galenus *cit. de vsu part.* nec medius ille meatus, ventriculus est, sed an-

C gusta quædam via; qua sanguis in angustum percolatus, & coctus naturaliter mandatur, vt diximus. Immò quamuis tertius admitteretur, non foret sinistro nobilior: in cerebro enim medius si principatum obtinet, est quia imaginationis, principalioris virtutis sedes constituitur. Auicennam autem (licèt Aristoteli ferè semper adhæreat) 13. *animalium*, aiunt non dixisse dextrum simpliciter, & absolutè nobiliorem, sed ex parte loci; nec plus inde de spiritu, quàm à sinistro emanare, sed multum: quare ex aliorum, vel ipsius Arist. loquitur sententia. Ex quibus ad reliquas rationes, quæ in oppositæ sententiæ confirmationem adduximus, patet responsio.

QVÆSTIO XV.

D *Vtrùm cor, vita superstite, abscessus patiatur, validas intemperies, & morbos omnes, vt Galenus contra Aristotelem confirmat.*

Aristotelem in omni quidem scientia multùm ante alios admirabili subtilitate virum, sed in animalium natura perscrutanda vel maximè memorandum, legimus prolixa oratione rimatum acerrimè 3. *lib. de partib. animal. cap.* 4. cur cor solùm viscerum, atque omnium partium corporis, nullum vitium graue patiatur, ea ratione, quia principio corrupto nihil sit, quod cæteris quæ inde pendeant, præbere auxilium possit. Sequutus forsan Hipp. qui 4. *lib. de morbis, num.* 16. nullum oboriri morbum testatur: *Cor ita solidum, ac densum est, vt ab humore non ægrotet, propterea nullus morbus in corde oboritur.*

E Auicenna 11. 3. *tract. 1. cap. 2.* cor ipsum non tolerare inflammationem scribit Halyabbas 9. *theoric. cap. 23. Non est pōssibile* (inquit) *vt apostemetur cor, vt accidat in eo oppilatio in plures eius ventres, sicut possibile fit illud in cerebro: nam mors antecedit illud.* Idem firmant Auerrhoës 3. *collig. c. 25.* Mesuë *lib. de appropriatis, cap. vlt.* Serapio 4. *breuiar. cap. 27. & 28.* Aueuzoar. 1. *theiʒir, tract. 12. cap. 1.*

De phlegmone autem, & erysipelate pronuntiat Galenus 5. *de loc. 1.* vbi primùm incipiunt, statim internecare, nec viuente animali posse ad augmentum peruenire: quamuis enim cerebrum, & iecur inflammationes nonnunquam sine interitu sustineant, cor tamen ob sui principatum non patitur cum vita inflammari.

Obstant tamen in cōtrarium grauissimorum auctorum experimenta, & rationes: nam Gal. 5. *de loc. cap. 1.* narrat duo

duo memorabilia exépla, de simia, & gallo, in quibus post mortem in cordis inuolucro scirrhosi tumores inuenti sunt. Testatur etiam id ipsum *lib. 7. de anatomic. administ. cap. 5.* proponens historiam Marulli Mimographi filij, cui cor denudatum fuit, corrupto cordis inuolucro, & sphacelato osse thoracis, & tamen sanitati restitutus est. Confirmant etiam illustrium auctorum testimonia, quibus fidem derogare nefas est, qui in corde, viuēte animali, inuenerunt vermes, calculos, carnosas excrescentias, tubercula nigra, abscessus, tumores prægrandes, aliquando magnitudinem oui æquantes, vlcera sordida. Quid plura? nónne viderunt plures cor extenuatum, cuius superficies erat cōsumpta putredine? nónne cor phthisi occupatur? nónne aliquando torrefit, & ita absumitur, vt sola tunica superstit? quibus omnibus affectibus cor premi, durante vita, fidissimi auctores contestantur, quorum numerum descripsimus *lib. 2. in com. hist. 41.* homines enim repentè sideratorum more concidere ex eo euenit, quoniam cor paralysi concutitur, cæterorum viscerum instar, quorum paralyses nos latent, quia propria signa quibus deprehendantur, non habemus, vt disertè tradit Prosper Alpinus *lib. 10. de medicin. methodica, cap. 3.*

Hoc placitum validissimis argumentis roboratur. Tot morborum genera possunt in corde fieri, quot sunt naturæ ex quibus illius sanitas integratur. Atqui cor non minùs compositione, & vnitate, quàm temperamento constat, quæ sunt omnes naturæ, (habet enim simplices, atque instrumentales partes, & in omnibus quidem vnitas, vt commune quoddam, & temperamento, & conformationi, necessaria.) Ergo omne genus morbi perpeti potest, intemperiem nempe, malam compositionem, & solutam vnitatem; id quod expressit Auicen. *loc. cit.* Quum verò inflammatio morbus quidam sit de genere instrumentalium, negari non potest eam, vel omnino confirmatam posse cordi accidere, siue à materia paulatim congesta generentur, siue aliunde subitò defluente; nutritur enim instar aliorum membrorum, & materias ab aliis aduenientes quandoque recipit.

Deinde. Periculosior est, & lethalior in corde solutio continui, quàm ipsa sit inflammatio. Sed cum vita cor patitur magnum, & penetrans vulnus (nec enim eò saltem substantiæ cordis inflicto quamprimùm mors sequitur, vt *5. de loc. cap. 1.* docuit Galenus, immò & corde vulnerato, multo tempore potest viuere animal.) Ergo à fortiori citra interitum patietur inflammationem. Maior prætterquam quòd scribitur ab Auic. *vbi suprà,* ostenditur ex eo, quia ab inflammatione sperari potest nonnunquam euasio, extractione collectæ materiæ, quod facilius est; & prohibitione fluentis, si quæ datur: à solutione autem minimè, tum quia pōst vulnus prohiberi nequit inflammatio, atque adeò duplicis morbi grauissimi coniunctio, tum quia solutio dolorem grauissimum inducit, ac spirituum resolutionem; denique ex iugi, perpetuóque motu sanatio impeditur.

Rursus, si inflammatio quamprimùm vbi incipit, perimeret, aut esset propter solutionem quam facit, & illius interuentu dolorem, aut propter intemperiem quam excitat, demum aut quia vitiādo compositionem, obstruendóve, cordis dilatationem impedit, vel quia ex omnibus simul. Sed grauior est solutio ex vulnere, quæ partes separat, vehementiórque dolor quàm ab inflammatione, quæ solùm distendit; maior insuper intemperies, & æstus ex ardentissima febre, minórque impotentia ad motum sequitur ab obstructione, quàm vulnere cordis, denique & minus impedimentum ex asseruatis, quàm resolutis spiritibus. Igitur si ab vnoquoque horum necessariò mors non inducitur, nec etiam ab inflammatione saltem incipiente, & ex consequenti cor cum vita patietur inflammari absolutè, & complerè.

Licèt autem hæc ita contingant, non euertunt tamen doctrinam Galeni, *qui lib. 5. de loc. cit.* constanter asseuerat, pati quidem cor erysipelas, vel inflammationem, sed incipientem tantùm, & nec diu, nec longo tempore, quia antequam augeatur, animal corrumpitur; idque multorum quos vidit testimonio confirmat idem Auic. 11. 3. &

A Auerrhoës, & omnes alij, cuius placiti ea potissima ratio assignatur, quia cor eò quòd sit vitæ principium, nullum graue vitium, vehementémve affectum patitur, instar aliorum viscerum minùs principalium: nam in confirmata inflammatione plurima nocumenta, eáque grauissima simul coniunguntur, febris nempe acutissima, tensio, & continui solutio, dolor ingens, saltem in panniculo, & circumiacentibus partibus, demum & grauitas, atque obstructio ex collectione materiæ, à quibus impediuntur cor, & arteriæ dilatari, debitéque ventilari. Igitur cor viuente animali absolutam inflammationem pati non potest.

Nec concludunt rationes in contrarium adductæ. Quoniam primum licèt euincat cor subiici inflammationi, non tamen vrget posse eam confirmatam cum vita sustinere.

B Plurimi verò morbi ob sui vehementiam, & extremos quos inferunt labores, subitò, & nonnunquam incipientes interimunt, ac proinde nihil mirum, &c.

Ad secundum. Quamuis admittamus solutionem in communi periculosiorem esse in homine, quàm inflammationem etiam genericè acceptam, eo quod ab hac saltem incipiente in corde, speratur aliquando euasio, à solutione saltem penetrante nunquam prout opponebatur; si penetrans tamen vulnus non sit, nec ad cordis ventres pertingens, minùs periculosum erit, illúdque diutiùs cor, quàm inflammationem tolerabit. Quòd si magnum vsque fuerit, & in sinum vsque penetrans, magna sanguinis, & spirituum effusione quamprimùm interimet, & citiùs quàm inflammatio. Ceruus enim si vixit corde vulnerato, vt Thomas à Veiga, auctor fidissimus

C scribit *5. de loc. affectis. cap. 1.* in verbo, *sequenti,* (prætterquam penetrans vulnus non esset à sagittæ aculeo inflictum, atque ita nec grauis affectus, & qualis in homine fuisset) carnem habet duriorem quàm homo, sanguinem pauciorem, & minùs calentem, vasa insuper tenuiora, vnde multus simul cum vita fundi non potest, saltem ex quocunque vulnere; cum multo enim simul effluente exhalat anima, & interit vita, inquit Arist. *3. de histor. animal. 9.*

Ad tertium. Vbi increscit, & producitur inflammatio plurium simul nocumentorum, & symptomatum vehementia augetur, *2. aph. 30.* si verò vnumquodque illorum per se, dolor scilicet ingens, intensissima febris, vel prohibita ventilatio, celerrimè interimit, nec patitur vitam durare, quomodo noxis tot simul cor opprimentibus ea diu conseruabitur.

D Cæterùm pro interpretanda mente Galeni *lib. 5. de loc. affect. cap. 2.* addenda sunt aliqua in argumento hoc, quæ eius doctrinam vbertim explanent. Ille enim *loc. cit.* de continui solutione pronuntiat, omnino lethalem esse; quod priùs prædixerat Hipp. *6. aph. 18.* *Discisso corde, lethale,* tum propter motus perpetuitatem, tum quia cor fons est vitæ, innatique caloris, & spirituum origo: quamprimùm autem, & cum magna sanguinis effusione interimet, si vulnus ad ventrem penetrauerit, & velocissimè quidem; si sinistrum nobilissimum pertingat: spiritibus enim dissolutis confestim morietur animal. Quòd si cordis tantùm substantia vulneretur, *per noctem,* inquit, *ac diem poterit perdurare,* subsequuta tamen inflammatione peribit.

E Quòd si sola membrana cor ambiens, inflammatione, vel quouis alio affectu infestetur, quum ea inter partes ignobiles numeretur, nullū periculum afferet, nec quicquam ratione sui timendum inducet, sed ex noxa tantùm, quæ potest cordi accidere. Quod autem addit, validam intemperiem cor occupantem subitò interimere, difficultatem habet non exiguam. Nam sicut valida intemperies repentè induci non potest, ita nec mortem inducere repentinam. Ergo siue in partibus cordis instrumentalibus, siue in similaribus accidat, nequaquam subitò interficiet.

Rursus. Si intemperies propria est similarium, nec nisi ratione illarum in organicis reperitur, quomodo de ea asserit, subitò internecare, si organicas inuadat, & negat de similaribus? Præterea sicut in temperamenti duratione vita

vita consistit, ita & in incolumitate earum partium, quarum essentia est ipsum temperamentum. Ergo si illud in his partibus euertatur, subitò morietur animal, & ex consequenti, &c. Adde quòd syncope, & tremor, quorum internuntu, valida intemperies cordis dicitur interficere, non minùs inducuntur, quum ea similares partes occupat, quàm quum instrumentales. Ergo vtrobique subitò interimet.

Fuchsius explicat non conferri *citato loco* à Galeno intemperies partium similarium, & instrumentalium, sed affectus illarum proprios, & de illis qui in instrumentalibus fiunt, quales sunt inflammationes, tumores, &c. pronuntiare repentinam mortem posse inducere, & antequam augeantur, vt dictum est; non sic verò intemperantiam propriam similarium, quia tanta subitò fieri nequit, quæ sufficiat ad subitò interficiendum: Potest verò multus humor repentè ad partem fluere, & in ea subitò inflammationem incipientem gignere.

Sed si mens Galeni ponderetur, ille de illarum partium intemperantiis loquitur, & per eas quæ ad instrũmentales pertinent, subitò internecari animal asseuerat. Dicendum ergo, quòd licèt intemperies propria similarium sit, nec nisi ratione illarum instrumentalibus accidat, quum tamen hæ ex illis componantur, ad has etiam pertinere dicetur. Rursus & quamuis in similaribus per se sumptis, hoc est, extra compositionem, periculum aut mortem inducere non possit, poterit tamen dum componunt, atque adeò in organicis ipsis, vel aliquibus, propter earum præstantiam, & maius nocumentum, quod ex illarum læsione sequitur.

Cùm verò cordis sinus, & magnarum arteriarum eius cauitates, sint partes quædam præstantissimæ, & eæ quidem organicæ, si valida illas occupauerit intemperies (quã organi intemperiem Galenus appellat; quia organi partes occupat similares,) nihil mirum si vehementissima noxa, syncope, & tremor subitò inducantur, & ab his nonnunquam repentina mors.

Nec id mirum videri debet, quia in ipsis instrumentalibus partibus, atque ventribus, maxima pars habitat vitalis facultatis, vel saltem spirituum quibus ipsa constat, & operatur. Sicut enim animales functiones non qualibet cerebri parte affecta intercipiuntur, sed affectis, atque obstructis ipsis ventriculis; ita & in corde his ipsis potissimùm affectis contingit virtutem exolui, hoc est, in deliquium incidere, & nonnunquam subitò, atque omnino corruere, ita vt repentè moriatur homo; id quod formidandum prædixit Hipp. *vbi suprà*, in habentibus cor imbecillum. Cùm enim praua materia in corpore redundans soleat decumbere ad infirma, debiliáque membra, in quæ se robustiora exonerant, timeri iure potest, ne etiam ad debile cor, tanta aliquando fluat excrementi congeries, quæ subitò opprimat.

Porrò cordis imbecillitatem repentinæ morti obnoxiam, colligendam docuit ex animi defectu forti, hoc est, qui nonnisi longo pòst tempore recreatur, frequenti, ac citra manifestam occasionem eueniente. Nam si exiguus sit; vel licèt fortis, frequenter non incidit, vel ex manifesta causa, siue externa, seu cognita interna, nec virtutem suspectam facit, nec quicquam aliud formidandum ostendit Auicenna 3.1. *doct*.5. *cap*.1. scribit, non minùs ex tremore assiduo cordis infirmitatem indicari, & subitũ mortis periculum: quod etiam recipi potest, quum germani ferè affectus sint, & sibi ad inuicem plerúmque succedentes, deliquium, & palpitatio. Imbecillitatis verò causa, vel potissima quum sit intemperies, dicente Galeno 2. *art. medic*. præsertim *cap*.13. *cuiusque potentia virtus, & vitium, temperatura principalis causa existit*: & apertiùs *lib*.5. *de loc. cap*.1. quanquam ea subitò induci non possit, nec ad organicas pertinere dicatur, nisi gratia similarium, non tollit hoc, quo minùs si organicas occupet, vtpote digniores, exolutionem faciliùs, & nonnunquam subitam mortem inducat. Atque de cordis quæstionibus hæc sint satis. Alias per otiũ legere ne graueris, apud eruditissimos Æmilium Parisanum, & Iacobum Primerosium, qui contra Harueum *in suo libello de motu cordis*, strenuè dissertarunt.

HIST. VIII. ALZAHARAVII, *De ictu venenoso scorpenæ marinæ.*

Ictus scorpenæ marinæ virulentus, eiusque curatio.

*Ego pluries piscaui, & cùm inuenirem, & tetigi manu, ita quòd pũxit me in minimo digito, signũ eius quod accidit mihi ex sua punctura, quoniam imprimis sensi modicum doloris, & non cessauit dolor paulatim augmentari, donec peruenit, & ascendit ad brachium, & sic vsque ad spatulam, & sic vigoratus est, super me dolor: & sumpsi theriacam Alfaroch, & non fuit mihi manifestum iuuamentum eius, donec acceptis furfuribus, & distemperatis cum aqua calida loco superposui; & hoc pluries reuocato cessauit dolor, & remansit perditio motus digiti pũcti lõgo tempore, * & visus remansit cũ auditu quasi destructus, * & ante oculos videbã muscas, & mihi retulerunt piscatores quòd impossibile est manum, vel digitum ex sui punctione arescere, & non est dubiũ apud me, quoniam cauterisatio puncti super cætera valet mihi iuuamẽto, vel ablutione; & hoc bene sciũt piscatores, & præseruãt se ab eo, &c.* Alzaharauius tract.30. pract. sect.2. cap.21.

PARAPHRASIS.

Conradus Gesnerus Tigurinus, Varro Germanus veriùs appellandus, *in illo suo admirando 4. de piscibus libro*, ex Rondeletio & Plinio *lib*. 32. *cap*. 11. Scorpenæ marinæ ictum, virulentum esse affirmat, eiúsque curationem apponit in hunc modum. *Sic & scorpio lædit, dum manu tollitur; tot enim aculeos habet in capite, vt sine noxa tractari non possit, nisi cauda arripiatur, vel duobus tantùm digitis medium corpus apprehendatur: ob id accidit plerumque vt piscatores nostri à piscibus ictis pungantur, & expuncta partis inflammatione dolor magnus oriatur, &c.*

Hoc ergo animal virulentum est, neruósque lethaliter ferit, & pungit aculeo suo; cuius puncturam sequuntur dolores vehementes, partis inflammatio, & ex veneno, maláque qualitate neruoso generi communicata, conuulsio accidit, vel resolutis animalibus spiritibus paralysis contingit: nec enim sufficiens copia spirituum ad partes sentientes pro motu, & sensu demandari solet.

Pro cuius curatione tria machinatus est auctor noster, primùm debellare vim veneni, eiúsque efficaciam retundere. Et cùm plura sint quæ hoc opus præstare possunt, inter cætera Theriacam elegit Alfaroch, id est, liberantem à morte: sic enim hoc nomen interpretandum est, si fidem præbemus Alpago Bellunensi, qui *in tractatu, de interpretatione nominum Arabicorum*, sic exponit. Per quam, nullã aliam intelligẽdam esse, nisi Theriacam magnã, omnibus compertum esse reor, quia hæc ex omnium auctorum voto calorem natiuum, mirãdum in modum roborat, & perniciosam auram à quolibet venenoso humore eleuatam, vehementer infrænat, vt eleganter probat Ioannes Contarenus, *tract. de Bezahrticorum vsu, prope med.*

Secũdum fuit lenire dolorem, cuius causa sæpe fluxiones eueniunt, & ex iis inflammationes ingentes contingunt; nihil enim est quod ampliùs fluxiones accersat, quã dolor, vt innumeris ferè locis docuit Galenus, præsertim *lib. de curand. rat. per sang. mis. cap*.8. & *lib*.2. *de dif. feb. c*. 5. & 13. *meth. cap*.5. & 5. *aph*.23. & *lib. art. medic. cap*. 95. *Vitandum enim* (ait *lib*.5. *meth. cap*.4.) *ne dolor incidat, ac rursus profluuium exciiet, quum nihil sit quod sanguinis profluuium magis proritet, & phlegmonas augeat.* Cur autem dolor fluxiones moueat, alibi demonstrauimus, & probat eruditissimus Siluaticus, *cont*.22. & Iohannes Brauus, vir in Galeni doctrina versatissimus, *lib*. 1. *de curand. rat. per medicam. purgans, cap*. 10. graphicè explicuit,

Inter lenientia, aquam calidam summoperè probauit, quæ æstuantem partis calorem contemperat, & remedium anodynum est, vt proprio exemplo confirmat Galenus *6. aph. 31.* & calore suo aperit meatus, venenúmque euocat ad extrà, præsertim si misceatur furfure; Hoc enim auctore Gal. *lib. 1. de alim. facult. cap. de tritico*, virus ex ictu relictum abstergit, & calore suo sordities exiccat, ex ipso *lib. 5. simpl. cap. 8.* partem ictam dilatat, & emplasticum est.

Tertium erat, cauterium supra partē ictam impositum. Nam ignis vi sua valentissima, & efficacissimo calore, & dolore, venenum potenter attrahit, & foras euocat, illúdque domat, & absumit; in profundum enim facilè permeat, comminuit, vincit, extenuat, atque transmutat.

Ampliùs duplex antipharmaci genus agnoscit Gesnerus, antipathiam nempe, & sympathiam; vt hepar venenatorum animalium vulneri impositum, quo admoto ad vulneris ambitum cum lētisco permixto, puerum ab hoc pisce miserè ictum, dum eum in sinu recondere vellet, persanasse gloriatur: quod auxilium similitudine substantiæ venenum attrahere, illi est manifestum, qui Galeni mentem pensauerit ad vnguem plura à tota substantia attrahere arbitrantis. Carnes verò impositæ idem præstant per antipathiam, vt firmat Dioscorides *lib. 2. cap. 13.* & interpretes testantur *in com.* Ne verò venenum altiùs serpat, & æger ab imminēte conuulsione præseruetur, optimum erit arctissimo vinculo partem ligare, vt proprio exemplo firmauit Forestus *lib. 10 obs. 119.* Sed insigni quodam iuuandi modo auxiliatur nicotiana trita, & emplastri modo commorsæ parti admota; nam veneni virulentam vim retundit euidenter, vt notant Monardus *prop. tract. de nicotiana*, Ægidius Euerartus *tract. de herba panacea*, & latè Ioannes Neander *in suo non incurioso libello de Tabacologia, in med.*

QVÆSTIO XVI.

Vtrùm præter causas à Galeno numeratas, sint aliæ, ob quas videndi sensus amittatur, vt falsò contra eum sibi persuasit Gentilis.

COMMENTARIVM.

ET *visus remansit quasi destructus.*] Quoniam verò de visu facta est mentio, placuit perpulchra delibare, inter alia quæ haud parum multa suis complexi voluminibus sunt qui de visu elegantes libellos conscripserunt; inter quos palmam præripuere clarissimus Aquapendens, subtilissimus Montaltus Lusitanus, & ingeniosissimus Plempius, qui nunc summa cum sui nominis commendatione Medicinam Louanij profitetur. Quoniam verò ij plura reliquerunt intacta, vt locupletiùs in argumento necessario, & intricato satisfaciam, operæpretium arbitratus sum, tantorum in medendi scientia virorum scriptis addere scitu non indigna, maximè quum labor hic noster planè miscellaneus sit, ac (vt ita dixerim) congestiuus.

In Medicis arcanis perpoliendis Græcorum gentem fuisse sagacem, vniuersus Medicorum chorus prædicat vbertim: inter eos Galenum semper habitum fuisse primipilum, & coryphæum non ab iis solùm, sed ab omnibus qui scientiarum omnium amore exardescunt, ita patet, vt probatione non indigeat. Is ergo summus Medicus *lib. 4. de loc. affect. cap. 2.* postquam internos cerebri affectus descripsit, ab illis exorditur qui oculos infestare solent: Oculorum enim præstantia sicut maior erat, quàm reliquorum sensuum, *5. de placit. cap. 8. & lib. 7. cap. 5. & 10. de vsu part. cap. 6. & lib. 16. cap. 3.* adeò vt illorum gratia humanum caput efformari dixerit, *8. de vsu part. cap. 5.* & veluti solem esse in capite animalis, *3. de vsu part. c. 10. ad fin.* Ita priorem, sublimiorémque capitis locum, sitúmque inter reliqua sensoria postulabant.

Cùm igitur oculi visus gratia fuerint creati, & vt speculatoris instar vndique prospicientis, aciem in omnes partes intenderent, ac n[...]terentur; ex horum læsione, aut

A defectu, totidem affectus genera in vidēdi nempe, ac mouendi actione oculis oriuntur. Ex triplici ergo causa asserit vidēdi sensum amitti, videlicet quia obturatus sit neruus à cerebro ad oculos deriuatus, vnde visifica facultas ad eos transmitti nequit; vel quia crystallinus humor, pars oculi præcipua, quæ videndi actionē edit, aliqua ex octo, intemperie afficitur. Deperditur tandem, aut minuitur visus, eo quòd parum, aut nihil omnino splendidi spiritus ad oculum accedit. Dignoscitur autem in visorio neruo mali causam contineri, vbi nullo vitio in oculo apparente visus aufertur. Porrò huiusmodi affectus oculo accidit, vt pars est instrumentalis; siquidem quatenus organum, obstruitur; obstructio enim morbus est organicus seu instrumentalis: secundus, quatenus similaris, vt talis namque intemperiem patitur: visus autem priuationem, aut

B imbecillitatem ex inopia spiritus, ab vtroque morbi genere seiungit, longéque diuersam facit.

Sed ex iis maxima sese offert dubitandi occasio, & primò sic. Non minùs hebetatur, & abolетur etiam visus, ex defectu, paucitatéue humorū, tunicarum dēsitate, crassitie, aut corrugatione, & similibus aliis, de quibus Aët. *tetr. 2. serm. 3. cap. 43.* quàm ex tribus à Galeno *cit. de loc. lib.* memoratis, nēpe spiritus visiui incrassatione, debilitate eiusdem, crassitie, & viscositate humorum, nerui visiui corrugatione, quæ etiam senibus accidit; eius obstructione à crassis humoribus confertim illapsis, eiusdémque nerui resolutione. Ergo ex cuiuslibet harum partium defectu, aut vitio lædi visum est necesse.

Secundò. Morbus omnis vel similaris est, organicus, vel communis; in hoc genere solùm cōprehenditur continui solutio: aut igitur illum qui accidit oculo ex visorij

C spiritus inopia, perperam Galenus separauit ab organicis, & intemperamenti morbis; aut tale quidpiam non datur, à quo visus hebetetur, quod videtur probabilius: aliàs enim sequeretur, quòd multus etiam, & exuberans spiritus videndi actionem, & reliquas incommodaret: par siquidem ratio est in excessu, ac in defectu, quum non minùs in vno, quàm in altero peccetur; immò ex vtroque pariter lædi functiones experimur manifestè in membris, quæ sicut diminuta, ita etiam aucta lædunt: non minùs etiam in humoribus, & in sanguine præcipuè, qui sicut modicus, robur & commoditatem præstat ad operandum, ita auctus impedit, grauat, & vasa rumpit. Cur igitur idem de spiritu non existimabitur? Nam ex immodica copia calet spiritus, & sic lædit intemperamento suo, & ob con-

D culcationem crassefactus, & densior, impedit delationem spirituum ad crystalloïdem. Quod si admittas, necessariò inter morbos intemperamenti numerabis illum, in quo hebetatur ex spirituum paucitate: immaterialis siquidem est, atque adeò sola alteratione curandus.

Sed hæc etsi arguta, Galenicam doctrinā non euertūt, Dic ad primum, Non negat Galenus obscurari, & deperdi visum ab aliis particularibus causis *loc. cit.* prolatis, sed in harum genere reliquæ omnes cōprehenduntur. Vbi enim malum ex humorum oculi inopia contingit, morbus organicus est, & in quantitate, deficiente scilicet oculi substantia: vbi ex membranarum corrugatione, densitate, aut crassitie, quamuis in dictis casibus, oculus intemperamento laborat, illius siquidem temperies ex omnium partium, quibus constituitur, integritate constat. Organici verò sunt, & intemperamenti morbi, quos Galenus recensuit,

E ac proinde eiusdem generis cum illis; nec erat necesse causas omnes particulatim numerare, sed sufficiebat illarum genera proponere, adducto singularum exemplo.

Ad secundum dic. Quemadmodum spiritus nec materia, nec substantia absolutè dicuntur, propter sui subtilitatem, inconstantiam, & immobilitatem, vnde ephemera ab illorum calefacto dependens, simpliciter immaterialis est, & vt talis, habita solius intemperamenti ratione, curatur: ita morbi ex deficiēte spiritu, vel excedēte, (si illius excessus potest nocere) ad organicos referri nequeūt, ex addita, vel deficiente substātia, sed ad morbos intemperamēti. Ab iis tamē Galenus *loc. citato de locis*, seiūgit deperditum visum ex lucidi spiritus defectu, & veluti alterius ordinis constituit, quia non alteratione, instar aliarum

ægritudinum

ægritudinum intemperamenti, illius curatio perficitur, A sed multa & proba alitione, qua spiritus deficientes reparentur, quorum inopia visionem lædit, & alias functiones quibus inseruit; quod vsque adeò certum est, vt nullus dubitandi locus relinquatur.

Dubitari tamen potest, num multus similiter præ sui copia officiat? Gentilis enim Medicus, & Philosophus grauissimus 3.3.*tract*.4.*cap*.1.*in Auic*. tum ex paulò antè dictis, tum ex sequentibus persuasus, aliter sentire cogitur: vbi enim membri temperies insigniter immutatur, necesse est illius actionem lædi; nùm igitur spiritus, calida res sit, sicut ex moderato natiuum oculi temperamentum seruatur, ita nimio, & excedente ad calidum, euertetur: & ex consequenti, &c.

Deinde spiritus densus, crassus, tenebrosus, & opacus procul dubio visum hebetat, & obscurat (lucidum enim, B & splendidum esse oportet, vt constat ex supradictis.) Sed vbi multa copia influit, cogitur & conculcatur, vnde densatur, non aliter ac aër in parte aliqua aggregatus: densatus autem, crassus, & opacus minùs aptè imagines recipit, minùs penetrat, minúsque aptè ad cerebrum deducit; quare apud Auic. legitur, obtenebrari visum in tenebroso loco, propter non resolutum spiritum, videlicet, quia auctus crassescit. Igitur, &c.

Insuper licèt ad visionem splendor, & lux requiratur, à multo tamen, & excedente lumine læditur, non minùs interno, quàm externo: & de hoc quidem manifesta res est, frequenter siquidem à sole conspecto oculi nostri cæcutiunt, & non aliunde nisi à luminis excessu: quod verosimiliter internum abundans officiat, patet in animalibus oculos glaucos habentibus, quæ non alia de causa C pessimè interdiu vident, nisi quia internum lumen quo abundant, iunctum externo diei efficitur immoderatum; aptum verò ad videndi instrumentum ex modica vtriusque mixtione paratur. Cùm igitur animalis spiritus lucidus & splendidus sit, eo plurimùm increscente, necesse est lumen, & fulgorem augeri; id quod testatur Galenus 7.*de placit*.7. & ex consequenti, &c.

Quòd tamen abundantia spirituum visum nón offendat, quin potiùs acuat, & perficiat, suadetur. Perfectio visus in eo consistit, quod & remota inspiciat, & minima etiam discernat. Atqui vbi multus est spiritus, & æthereus, id est, lucidus & purus, ratione quantitatis, quæ longissimè absunt, videntur, ob qualitatem etiam minima discernuntur, 1.*de caus. symptom.c.*2. *&* 3.3.*tract*.4. *cap*.2. Igitur spirituum copia non impedit, quin potiùs D iuuat visum.

Secundò. Si aliquando impedire posset, tunc maximè eueniret, cùm vno tantùm oculo, altero clauso intuemur. Sed eo tempore non deficit, immò multò magis acuitur, & excitatur. Igitur, &c. Probatur sequela, quoniam vno oculo clauso, vniuersus spiritus irruit in apertum, in eóque aceruatur, cuius indicium est dilatata pupilla: non enim aliunde amplificatur, nisi ob dilatatum spiritum.

Tertiò. Roborata facultate visifica intenditur, & perficitur visio. Sed ex augmento spirituum vis ipsa fortificatur, vehementiórque fit, ex Auicenna *lib. de medicin. cordial.c*.4. Igitur, &c. Hinc exactè conspecturi, oculis conniuemus, ad angustandam pupillam, & vniendos spiritus. Hinc oculus paruus visui confert, videlicet quia vtrobique spiritus non spargitur, sed magis vnitus augetur ad E pupillam, vnde roboratur vis. Accedit in huius partis confirmationem Galenus, qui in præsenti læsionem visus non abundantiæ spirituum, sed inopiæ adscripsit, & Auicenna *vbi suprà*, apertè docens, spirituum multitudinem summopere iuuare visum, non lædere, aut vitiare, quod probabilius videtur.

Vltimò. Spirituum multitudo nunquam tanta simul generari potest, quæ perpetuis membrorum motibus, sensibúsque sufficiat. Igitur credibile non est, ex illorum copia lædi aliquando animales functiones. Ostenditur antecedens, quia nec spiritus vitales animalium materia ita exuberanter à corde mandantur, nec cerebri ventres, in quibus ipsi animales elaborantur, tam amplam habent, patentémque cauitatem.

Rursus. Sensuum, & motuum organa, per quæ distribuuntur, innumera ferè sunt: licèt igitur plurimus gignatur, ad multum sufficiet perpetuò vni motioni, aut visioni, aut diuturnæ meditationi, imò vix aut nunquam contingit, tantùm simul generari, qui satis sit ad prædictas actiones, si diutiùs durent: manifestum siquidem est neminem citra fatigationem, vel paucis horis moueri, meditari, aut alterius sensus ministerio vti; fatigatio autem non aliunde quàm ex spiritus defectu oritur. Cùm igitur non excedat spiritus, nec impediente copia membris vnquam suppeditetur, nunquam illius abundantia impediet: membrum verò auctum, sic, cuius augmentum aliorum munera vitiat; nec minùs excedens sanguis noxam affert, & actionum læsionem: ad sanitatem autem, sanásque actiones modicus requiritur, & qui possit à natura regulari. Contingit autem sanguinem in toto excedere, quoniam sicut continuò in iecore conficitur, ita sine intermissione ad vasa demandatur, cúmque non inaniatur vbi plurimus est, necessariò abundat, vnde vasorum plenitudo, corporis grauitas, & actionum læsio sequuntur. Non sic ex spiritu, vt diximus, quia licèt perpetuò generari concedamus, continuóque influere, velocissimè tamen volat, & inanitur, nec vltra moderantiam, mensurámue continentis loci aggregatur, ita vt præ aucto calore intemperet, vt præ copia conculcatus denseтur, crassescat, & obtenebretur, multò minus vt præ nimio fulgore cæcutire faciat. Ex quibus ad argumenta in contrarium adducta, patet responsio. Tenebræ autem visum si hebetant, non est propterea quòd aceruari faciant spiritus; atque ita densari, sed vel quia distributus spiritus, & ob impedientes tenebras non agens, quodammodo hebetatur, non aliter ac ferrum si in vsum non trahatur, & otiosa membra quæ præ otio languescunt, & marcescunt; vel quia tenebrarum frigus densat, & spissat spiritus, quibus ita affectis obtenebratur visus. Consule Iacobum Carantam, *qui lib. de natura visionis*, hæc omnia exactè explicuit.

QVÆSTIO XVII.

Vtrùm ex qualibet oculorum peruersione, læsio in visu contingat; & cur visibile, duplex appareat. Contra Conciliatorem, Gentilem, Iacobum, & alios Auic. interpretes doctissimos.

IN hac verò de Visu mentione, non improbum fuerit aperuisse Galeni modum, *ex quarto de locis affectis, c.*1. vbi de vitiis oculo accedentibus disserens, sic ait: *Si vero vterius oculorum motum duntaxat amiserit, secundæ copulæ neruum, qui à cerebro oritur, molestari est necesse, ab aliquo videlicet eorum affectuum, quos alteri neruo, qui à prima coniugatione oritur, & cui soli meatus conspicuus inest, nuper accidere diximus.* Quæ verba in auctore doctissimo, plurimis huius loci interpretibus ambiguitatem pariunt non exiguam: hanc, ducto altiùs exordio pulchrè enodabo.

Cùm oculi videndi gratia creati, non ex quauis positione cernere possint obiecta, sed tantùm ea quæ secundùm rectitudinem pupillæ opponuntur; si immobiles extitissent, paucissima cerneremus, paucissima siquidem sese ex directo nobis opponunt: huic igitur incommodo vitando, & vt ad obliqua, lateralia, superiora, & inferiora visus extenderetur, duplices, & mobilissimos oportuit creari oculos, vt collustrare omnia, & vndique circumagi possent; in cuius gratiam musculos, voluntarij motus auctores, eósque numero sex singulis oculis natura circumposuit, quorum quatuor mouent ad quatuor loci differentias, sursum scilicet, deorsum, dextrorsum, & sinistrorsum: reliqui duo quoquouersùs promptè oculum circumuoluunt.

Horum sex musculorum, duo lateribus inseruntur, magno angulo vnus, minori alter, & eorum ope ad vtrumque angulum oculi mouentur. Tertius parte superiori locatur, & eo quidem sursum, versus supercilia attolluntur. Quartus inferiùs existit; & deorsum, versus malas trahuntur.

huntur. Quintus videlicet, & sextus circumuoluentes A appellati, situm habent obliquum, & à magni angnli regione prodeuntes versus minorem, per singulas palpebras, suprà, & infrà protrahuntur, & oculum circumuersantes motui rotationis præsunt, ex Gal. *lib. de dissect. muscul. cap.* 5. *&* 10. *de vsu part. cap.* 8. Auic. 1. 1. *doct.* 1. *cap.* 4. Probant anatomicorum peritissimi, Laurentius *lib.* 8. *de re anatomic. tit. de oculis*, Realdus *lib.* 10. *anatom.* Bauhinus *lib.* 3. *theatri anatomic. cap.* 35. & alij.

Præter sex dictos musculos, septimus datur visorium neruum opticum videlicet complectens, hunc nonnulli vnum, alij plures dixerunt, *vt cit. loc.* retulit Gal. sed præstat vnicum asserere, quum vna circumscriptione constet, nec facilè in partes separetur. Illius munus putat Galenus esse, sursum trahere, firmaréque oculum, & illius pondus sustinere, ne cum noxa mollissimi nerui prolabatur. Alij B non in eum vsum fuisse creatum arbitrantur, sed magis, vt suarum fibrarum varietate oculi motus à variis musculis prodeuntes iuuaret. Contradicũt aliqui, tum quia maior firmitas ex immoto ligamento poterat comparari; nulla, vel exigua, ex carneis musculorum fibris motis, & laxatis: tum quia ad magis promouendos motus, præstabat creari quatuor illos musculos oculo insertos.

Putant ergo non alia de causa naturam inseruisse oculis musculum, nisi vt dum sui contractione ageret, tensos oculos, & rectos constitueret, quod omninò necessarium erat: cùm enim illi in suis extremis pupillas in vna, & æqua superficie formatas sustineant, ne error inter videndum contingat, de quo paulo pòst; & suaptè natura molles sint, teneri, & flexibiles (quod fieri oportuit, vt facilè paterentur ab obiecto, exactéque sentirent) nisi musculis C munirentur, ac dirigerentur, laberentur vndique, ac inuerterentur pupillæ, & ab vna planitie secederent, vnde frequens esset in conspectu deceptio: vt igitur per tensos, rectósque opticorum meatus defluerent visorij spiritus, & in eodem plano seruarentur pupillæ, singuli suos musculos induerunt, quibus in orbem ambiuntur.

Ex eo verò dicti nerui, optici, hoc est, visorij nuncupantur, quòd videndi facultatem ad oculum deferunt, indito nomine à functione quam obeunt. Insuper & pori seu meatus dicuntur, propterea quòd soli inter neruos omnes manifestam habent & sensibilem viam, qua spiritus possint meare, 8. *de vsu part. cap.* 6. *& lib.* 10. *cap.* 12. *&* 14. *&* 7. *de placit. cap.* 5. cuius quidem cauitatis, præterquam quòd euidens argumentum præbet, dilatatio pupillæ apertæ altero oculorum clauso, ex irruente spiri- D tu per mediam inanitatem, eam exactè secanti conspici, testatur Galenus; licèt enim illud nunquam sibi accidisse Vesalius, & Laurentius *lib.* 4. *de hist. anatomic. cap.* 17. asseuerent: alij tamen hunc euentum certum esse, literis postea confirmarunt.

Sicut ergo obturato optico, vel quapiam dictarum causarum oculi sensus deperditur, ita etiam motus quolibet dictorum musculorum affecto, vel in sua essentia, vel quia neruus, vim deferens à cerebro motoriam, obstruitur: & si musculus ille superior qui oculum sursum attollit, resolutione afficiatur, oculus ipse delapsus apparet: quouis alio verò resoluto, à sua sede dimotus in oppositum situm trahitur, nempe versus sanam partem; cùm tamen multò aliter se res habeat in cõuulsione, ex ea enim ad ægram fit potiùs attractio, quod manifestè in oris tor- E tura conspicitur. Quòd si aliquis ex circumuoluentibus resoluatur, obliqua fiet cõuersio, hoc est strabositas, totúsque oculus obliquè peruertetur. Prociduus autem, ac eminens apparebit, resoluto musculo, qui opticũ neruum circumdat: cùm enim sic affectus sustinere nequeat oculi pondus, procidere necesse est oculum ipsum; verùm ex eo non incommodabitur visus, saltem quod effatu dignum sit; quemadmodum nec si ad maiorem, vel minorem angulum oculus contorqueatur: si tamen obliquè, sursum aut deorsum inflectatur, non leuis noxa visui accedit; contingit namque inter videndum deceptio, & quæcunque conspiciuntur, gemina, dupliciáque apparent, ex Gal. 4. *de loc. affect. cap.* 2. *&* 1. *de caus. sympt. cap.* 2. *&* 10. *de vsu part. cap.* 8. Arist. 31. *probl.* 17. Auic. 3. 3. *tract.* 2. *cap.* 28. Hæc est firma Galeni, & Auic. *cit. locis* sententia.

Cæterùm ea in examen trahenda est, videndúmque num ex qualibet oculorum peruersione læsio, & qualis in visu sequatur. Et primò, quòd oculi procidentia ex resolutione musculi opticum circumdantis minuat, vel ex toto perdat, aut saltem visum deprauet, ostenditur. Nisi visorij nerui extensi, & recti seruentur, neque spiritus cum facultate meare, neque in eorum extremitatibus firmiter possunt contineri pupillæ: cùm igitur præ innata mollitie tendi, ac firmari nequeant sine musculorum ope, his planè resolutis, necesse erit his dictis commoditatibus priuari, & vi resoluta ex toto cessare, aut diminui visum, vel saltem cum opticorum inuersione ab vna planitie pupillas secedere; vnde deprauata visio, deceptióque in conspectu.

Deinde. Si conuulsio circumdantis musculi, cùm multo minus malum sit, officit visioni (alioquî morbida, & præternaturalis operatio perfectior esset, & præferenda sanæ, quod absurdum videtur; pars siquidem naturaliter disposita, perfectiùs & meliùs operatur, quod solet & intendit natura, 3. *de part. animal.* 1.) quomodo paralysis, maior & periculosior morbus non incommodabit?

Secundò. Non minùs ad duplicitatem visus facit, imagines in diuersis sitibus recipi, quam in eisdem visile festinanter contineri, aut à variis planis species ad oculum accedere. Sed vbi oculus ad vtrumuis angulum contorquetur, per diuersas imagines in variis sitibus repertas obiectum repræsentatur. Igitur & ex tali peruersione res apparebit gemina.

Nec dicas, similitudines illas diuersis locis primùm receptas in vno coïre, nempe opticorum congressu, vbi visio fit, atque ideò non duplam, sed simplicem rem videri; alioquî verò futurum si in crystalloïde cerneremus: nam præterquam quòd improbabile est asserere, non fieri sensationes in sensoriis, atque ita nec videndi actionem in oculo, quod paulo pòst ostendetur, cur similiter non vnientur species receptæ in pupillis sursum, vel deorsum inuersis, ne multiplex censeatur visile?

Rursus. Quemadmodum oculi depressi, aut eleuati ab vna superficie, deflectunt à sua naturali sede; ita ad dextrum vel sinistrum torti. (vtrobique enim morbus idem accidit instrumentalis, & is quidem in situ, 1. *de caus. sympt. cap.* 2.) Sed oculis à naturali superficie suo situ ad alium dimotis, credetur res in diuerso loco existere. Igitur ex huiusmodi peruersione, etiam error in videndo continget.

Tertiò. Vbi musculi obliquè resoluuntur, aut conuelluntur, ad maiorem, vel minorem angulum inclinant. Ergo similem efficient torturam ei, quæ accidit ex lateralium resolutione. Cùm igitur ex sententia Galeni visus non incommodetur contortis oculis ad angulos, nec etiam incommodabitur ex obliqua peruersione.

Quartò. Ab eleuatione, vel depressione, sequi tantùm videtur in pupilla, amplificatio sursum, vel deorsum versus. Sed dilatatio pupillæ nihil facit ad rei situm, aut duplicitatem. Ergo etiamsi superior, vel inferior musculus resoluatur, duplex non apparebit visile. Denique, cur magis duplex, quàm quadruplex, si in vtroque oculo pariter accidat resolutio, & inæqualiter pupillæ deprimantur, aut eleuentur? Demum. Ebrij à vini copia exhausta, duplicia cernunt vniuersa: similiter & qui faciem in fracto speculo, aut solem in aqua agitata intuentur; ita ex aliis occasionibus, in quibus oculi nullo dictorum modorum peruertuntur. Igitur aliunde procedit error duplicitatis in videndo.

Vt verò ab his durissimis nodis te facilè extricare possis, aduertes priùs, quòd (præter alia quæ ad visionem requiruntur) quæcunque cernuntur, per lineas rectas, quas vocant visiones, cernantur; id quod Mathematici demonstrant, & radiorum Solis excidentium per angustum foramen exemplo confirmant; eos enim si ita aspicias, nunquam deflectentes, sed recta omninò via, ac inflexibili vadentes intueberis, & talem inquiunt esse visus viam.

Insuper necessarium omnino esse, ne inter videndum deceptio contingat, radiorum visualium cuspides, ad pupillas quibus recipiuntur, in vna superficie plana positionem habere: ita enim fit, vt res etiam duobus oculis visa, vna censeatur, non duæ: nam si duæ eiusdem rei imagines, duabus pupillis in eadem planitie existentibus receptæ, paulo pòst coëunt, & in vnum rediguntur, nihil diuersitatis in natura, vel situ præ se ferentes, vnde res apparere potest multiplex, aut diuersa? Quòd si radiorum vertices in vna planitie non constituantur, sed depressior vnus, magis eleuatus alter; quum iam eiusdem superficiei vnitas non seruetur, sed ex duplici situ pupillæ inspiciat, duo spectantur, duóque creduntur visa, altum scilicet, & depressum: tum quia ex variis illis planis progredientes species non vniuntur, tum quia vnum iudicari non potest, quod variis simul locis spectatur, in quibus simul res eadem contineri nequit. Nasci autem huiusmodi errorem ex situs varietate, & duplicitate plani, tibi fiet manifestum, si id quod altero oculorum compresso duplex apparebat eo clauso altero intuearis; vnum enim simpliciter videbis, non multiplex; nempe quia in duplici plano species non recipiuntur, cessátque iam situs inæqualitas, à qua duplicitatis occasio oriebatur, & vna tantùm positio apprehenditur. Ob eandem verò causam si vno tantùm oculo, eóque compresso rem aliquam inspicias, simplicem etiam iudicabis.

Aduerte secundò. Quòd etiamsi oculi medio interiecto inter se distent, eorum tamen pupillæ naturaliter constitutæ, in vno & eodem sunt plano. Cùm enim eas natura opticis affixerit, & hos à diuersis cerebri partibus per lineam rectam deducens in medio itinere iungi, coiréque voluerit, fit vt nerui illi, & pupillæ suis extremis inhærentes, in vna, & æqua planitie contineantur: duæ enim lineæ rectæ sibi in commune quoddam punctum occurrentes, in vno penitus sunt plano, etiamsi in immensam longitudinem per vtramque partem protrahantur, quod *lib. 11. elementor. theoremat. 2.* monstrat Euclides à Galeno relatus *lib. 10. de vsu partium, cap. 13.* explicat inter omnes interpretes, Federicus Commandinus *ad cit. loc. Euclidis* disertissimè.

Cur verò ex eodem loco simul iuncti non prodierint optici, sed separatim, nec rectè oculos petant, quin priùs in vnum coëant, vniantúrque, inde rursus seiuncti oculis inserantur, vide apud Gal. *cit. de vsu part. à cap. 12. vsque ad* 14. vbi inter alias causas, coniungi, inquit, oportuit visorios neruos, vt ita mollitiem suam, qua reliquos omnes superant, tuerentur; insuper & vt si vnum claudi contigerit, vel altero tantùm intueri placuerit, visus in vno augeretur, vi tota, & spiritu in apertum commeante; sed vel maximè & potissimùm, ne quod extrà intueremur, duplex appareat, cui incommodo occurritur coïtu, & vnione opticorum: non quidem vt in congressu illo, vnitis speciebus duplici oculo receptis, & in vnum redactis, visio fieret, quod alij opinantur; sed quia ex eo quod coëunt, necessarium est in vno plano situari; & nisi coïrent, fieret vt inuerterentur nonnunquam, & temerè ab vna superficie secederent, simúlque pupillæ ipsæ in eorum extremitatibus constitutæ; atque ita deluderentur oculi, vnam rem iudicantes geminam: quamuis autem non coëuntes optici, etiam possint in eodem plano existere, & rem simplicem ostendere, potest tamen apparere duplex, vbi sponte vniuntur, nisi aliunde diuaricari contingat, aut ob aliam causam duplicitatis, ex infrà dicendis, & probat peritissimus anatomicus, Constantius Varolius *prop. tract. de neruis opticis*.

Quòd verò non ideò fuerint optici vniti, vt in illorum congressu visio ac sine errore fieret, præter alia multa, quæ possent in confirmationem adduci, hæc rem ipsam efficaciter ostendunt. Si ad visionem, & ad vnitatis visibilium iudicium, coïtus ille requireretur, ita vt alibi visio, aut sine deceptione non fieret, sequeretur nunquam videre, aut certè duplicia, quibus nullibi coëunt optici (fatentur enim peritissimi anatomici, de quorum numero est Realdus Columbus *lib. 8. cap. 3.* & Vesalius *4. fabric. cap. 4.* nonnullos fuisse visos eo coïtu destitutos.) Sed neutrum

A illorum, talibus accidisse expertum est. Igitur non sunt iuncti visorij nerui ob visionem ibidem peragendam, aut propter iudicij vnitatem circa visibile.

Secundò. Sensatio efficitur in parte quæ à sensibili immutatur, & patitur. Sed crystalloides est pars oculi, in quam visibilia agunt, & recipiuntur. Igitur ipsamet videt, colorum spectris alterata; non aliter ac linguæ caro saporem sentit, cutis tangibile, & sic de reliquis sensoriis: fieri autem gustum in lingua, tactum in cute, non in cerebro, ostendit gustantis linguæ amaror, punctæ cutis dolor, qui sine sensu dari non potest.

Tertiò. Si nondum re visa species à crystalloide ad cógressum accederet, nequaquam situs agnosceretur ipsius rei quæ videtur; cùm igitur is simul, vel maximè agnoscatur, ante dictum coitum efficitur visio. Probatur sequela,

B quia simili modo imago ipsa à crystalloide progrederetur ad coitum, ac ab obiecto primùm prodierat. Igitur coniectari non licebit, vnde primùm fuerit progressa, & ex consequenti, &c. Nisi velis, situs duos simul repræsentari, & rem semper geminam apparere.

Vltimò. Spiritus sunt facultatum, non specierum delatores; rursus animæ agentis potiùs instrumentum, quàm medium: si igitur in opticorum coitu res erant conspiciendæ, eò tantùm accedere oportebat spiritus cum vi ipsa visoria. Sed ad glacialem vsque perpetuò deferuntur. Igitur, &c. Nec dixeris ad specierum delationem, tum ob assignatam causam, tum quia ministerio illi, partium constitutio & conditio conducit, non spiritus visorij accessus. Quare, &c.

Ex quibus colliges, non esse recipiendas geminitatis

C causas à Barbaris traditas, Conciliatore, Gentili, Iacobo, & aliis Auicennæ expositoribus, nempe si mutuò secedant optici, non congrediantur. Cùm enim tunc per duos canales cerebrum ingrediantur duæ similitudines, necessarium, inquiunt, est, duplex visile cerebro repræsentari. Sed manifestè redarguuntur: nam si optici sunt à natura vniti, cum vita nequaquam seiungi patiuntur; sin minùs, etiam simplicia comprehendi, comprobatum est experimento illorum, quibus dicti nerui nullibi coibant, vt diximus. Quòd si res iudicetur vna, necessum omnino est per vnam tantum imaginem repræsentari, satis scilicet erit duas illas duabus pupillis receptas in sensu communi iungi, & in vnam redigi.

Secundam duplicitatis causam, aiunt esse motum visori j spiritus ad coitum opticorum mandati: si enim præ

D lationis vehementia congressum prætergreditur, & ad pupillas accedit, duas recipit imagines, ac proinde rei duplicis imaginationem inducit. Sed præterquam quòd ostensum est, rem duobus oculis visam, & per duo spectra, vnam æstimari, quum spiritus ipse semper ad pupillas accedat, perpetuò nobis gemina apparebunt omnia.

Tertiam referunt etiam ad ipsius spiritus agitationem, motúmque fluctuosum ad congressum à cerebro: Cùm enim ab hoc ad illum spiritus moueatur, & è conuerso ad cerebrum ipsum à coitu rei visæ speciem referens, si ab aliqua causa fluctuet, & agitetur, accidit vt præ motus celeritate feratur secundò eiusdem obiecti species, antequam prima ab imaginatione deleatur, vnde vnum censetur duplex; atque hinc, aiunt, ebriis, & dispositis ad cataractas nil simplex videtur, in quo conueniunt omnes,

E ex Arist. 3. *probl.* 10. Quod verò secunda eiusdem visibilis imago, accedens antequam prior euanescat, diuersitatem efficiat, confirmatur exemplo guttæ velociter cadentis, quæ non aliunde linea iudicatur, & igniti baculi celeriter versati, igneus circulus apparentis. Verùm si in sensu communi, imaginatione, vel cerebro visio non fit, quid ad simplicitatem, vel duplicitatem visus, agitatio spiritus à coitu ad cerebrum? vnde verò per secundam inspectionem res iudicetur varia, paulo pòst constabit.

Quartam denique constituunt, concussionem, & motum qui accidit in vuæ foramine, ex quo sequitur pupillæ dilatatio, & constrictio, mutatióque à suo situ, & positione naturali; vnde fit necesse mutari iudicium de situ, simplicitate, magnitudine, & paruitate rei visæ. Cæterùm licèt

licèt admittamus fieri in vueæ foramine mutationes illas à defluente spiritu, ac proinde modò angustari, modò dilatari pupillam, cùm ex ea varietate planitiei æqualitas non deperdatur, quanquam maius solito, aut minùs, visile possit apparere, non tamen multiplex. Corruunt ergo rationes assignatæ ab Auerrhoë *comm.7. de sensu, & sensibili*, Conciliatore apud Aristot.3. *probl.*10. *in comm.* & Auicennæ interpretibus suprà citatis 3. 3. *tract.* 2. *cap.*28.

Veræ igitur duplicitatis causæ triplici genere contineri debent, & eæ quidem omnes ab vno pendere situ, obiecti nempe, radiorum visualium, & oculorum. Ex situ quidem obiecti, quia si ab vno in alterum tam festinanter moueatur, vt antequam prioris situs species ab oculo euanescat, altera succedat ab alio loco remissa; vel durante primi situs visione, alibi videatur res ipsa, non vna sed duplex, & varia censetur: neque enim vnum & idem credi potest, quod variis in locis simul spectatur; hinc gutta cadens, visui apparet linea, baculus in gyrum celeriter versus, circulus radiorum, vt si ex duplici; aut variis planis ad oculum accedant: licèt enim primò ab vno prodierint, multorum imaginem imprimunt. Hinc cùm faciem in fracto speculo intuemur, aut solem in agitata aqua, non vnum quidpiam, sed multiplex conspicitur.

Denique ex oculorum situ, vt si ab vna planitie secedant, quod accidit cùm oculi sursum, aut deorsum contorquentur, ad eleuantium, vel deprimentium musculorum resolutionem, de qua Galenus *lib.4. de loc. affect.*1. vel si quis digito oculum comprimat, eúmque similiter impellat; aut si ab aliqua alia causa vsque adeò laxetur opticus, vt pupillas non sustineat in vna æquabilitate, propter quod ebrios duplicia videre omnia contingit. Ex eo namque quòd pupillæ ab vna planitie secedant, fit vt nec vnum visionis principium cum altero coire possit, 3. *probl.* 31. nec ad idem punctum peruenire radij, 31. *probl.* 11. Vbi verò visus in partes diuersas proiiciuntur, multiplicia apparent quæ videntur: nam si radius vnus sublimior existat, alter verò depressior, res sublimior simul, & depressior repræsentatur (quæ enim sublimioribus radiis spectantur, sublimiora apparent, quæ humilioribus, humiliora, vt docet Euclides *lib. perspectiu.*7. & 8. *proposit.*) Sed quod eodem tempore simul ita variè cernitur, vnum censeri non potest; quod etiam colligitur ex Aristot. 3. *probl.* 10. vbi de ebriis. Igitur, &c.

Quibus ita præhabitis, non erit difficile soluere argumenta, contra traditam in principio quæstionis doctrinam adducta. Et ad primum, fatemur quidem non parum iuuari visum musculi circumdantis ope, eóque resoluto non tam commodè tensum, rectúmque seruari opticum, neque ita firmiter in vna planitie pupillam sustineri, immò nec oculum, sed prociduum fieri. Interim quamuis deficiente ea musculi tensione, teneat ille, mollísque neruus solito destituatur robore, maneátque paratior ad flexibilitatem, & casum, non ideò tamen protinus inuertetur, aut desinet vis cum spiritu defluere: fluent enim, & visus peragetur adhuc, saltem sine noxa considerabili, dummodò resolutio tanta non sit, quæ opticum etiam infestet: aliàs enim necesse erit, aut ex toto cessare, aut saltem minui visum, pro nocumenti magnitudine.

Quòd si instes, fieri non posse vt resoluatur musculus circumdans sine visus læsione, quia cùm ad procidui oculi pondus opticus ipse extendatur, simul cum eminente oculo eminet pupilla, atque ita fit visili proximior, quàm altera. Tunc sic, ergo maiori angulo, minoréque distantia spectabit. Sed quæ ita inspiciuntur, maiora, & proximiora apparent. Igitur in vno oculo maior & proximior alteratio, distantior & minor videbitur res; quúmque varium illud indicium de eadem simul ferri non possit, duplex, & diuersa censebitur, & ex consequenti. Lege Annibal. Bimbiollum, apud Mariam Venustum *consil.*44.

Dic, non vsque adeò in proposito casu opticum extẽdi, vt talis improportio detur inter vtramque pupillam, ac proinde nihil mirum, si sana adhuc peragatur visio, optico scilicet leuiter extenso: quinimò licèt pupilla magis eminentis oculi propiùs ad obiectum aliquantulum accedat, atque ita ex maiori distantia, angulóque maiore inspiciat, non tamen duplex, sed euidentius, & aliquantulum maius spectatur: adhuc enim in eadem recta linea continentur, & vnius planitiei æquabilitatem obseruant; ideóque potiùs alterius oculi visus perficietur, quam variabitur, & res vtroque simul meliùs spectabitur; non aliter ac si quidpiam vno tantùm opposito oculari intueamur, in quo quia species per aërem accedens vtpote densiori medio vnitur, amplior ad oculum fit, angulóque ampliori accedit, visus roboratur, & visile clariùs dignoscitur, maximè vbi iunguntur visiones. Quare citra noxam cernere potest, cui oculus procedit ex circumdantis musculi resolutione, dummodò non afficiatur opticus. Consule Ioannem Rungium *lib. de præcipuis visus symptomatis, in med.* qui felici penicillo hæc omnia emedullat.

Num verò eiusdem musculi conuulsio conferat an potiùs visui incommodet, dignum est disceptatione, & Rhasius quærit, 2. *cont. cap.*3. cùm de strabositate loquitur, videtúrque summopere iuuare: nam eo musculo conuulso, opticus ipse directus, & pupillæ in vna planitie æquales costituuntur. Sed his ita constitutis, spiritus visorius liberè, & celeriùs fluit, vtpote recto canali radij visuales ad idem terminantur punctum. Igitur promouebitur visio, acutiórque, & certior euadet. Rursus oculi profunditas ad videndum est valdè accommodata, (profundi enim exactiùs vident longinqua, in quo visus perfectio consistit, vnde ab Auerrhoë commendantur, 3. *collect. cap.*38.) Sed per spasmum dicti musculi, oculus intrò trahitur, & profundatur, sicut per relaxationem prociduus, & eminens versus extrà fit; nec incoueniens est, sani membri operationem ab vna ægri superari, quoniam licèt ita aliquando contingat, omnes tamen iunctæ à sano potiores eduntur, & vt tales præferendæ: non secus ac temperati hominis functiones perfectiores dicuntur, etiamsi in vna aliqua ab intemperie vincatur: eo autem musculo conuulso, quamuis visio pronunc exactiùs fiat, non tamen simpliciter omnes actiones; nec enim oculo tenso facilè circumducetur oculus, & in varios situs deflectet: præterquam quòd si neruo, & oculo malum communicetur, tempore minuetur visus, atque adeò ille non simpliciter præferendus. Minùs obstat, quòd res præter naturam infestat, lædit, & non iuuat: confert enim aliquandò, licèt non simpliciter; sic febris post conuulsionem, sanies in magnis inflammationibus, abscessus in morbis, vermès in aliquibus morbis, & ophthalmia aliquando ad videndum.

Ad secundum. Si standum esset illis, qui asserunt visum fieri in opticorum congressu, fateremur patem duplicitatis rationem dari in adductis exemplis, omniáque duobus oculis visa fore duplicia æstimanda, tanquam duobus sitibus apparentia, nisi duo illi situs ad vnum terminarentur, in quo radij visuales per duas pupillas transeuntes vniuntur ad vnum idémque punctum: quoniam verò hoc ipsum contingit oculo in latus verso, 31. *probl.*7. & 17. sic eleuato, vel depresso, immò sic affecto oculo quælibet visio, seu visibilis species per propriam lineam fertur, nullatenus in puncto eodem concurrentes, *cit. probl.* 11. & 17. & quælibet per se iudicatur; ideò ad torturam oculi sursum aut deorsum, res vna videtur gemina: simplex verò sicut ipsa est, vbi in dextrum, vel sinistrum intorquetur.

Verùm cùm ostensum sit, videndi actionem in pupilla fieri, iámque à crystalloïde visam, & iudicatam mãdari ad congressum speciem, nec duplicitatis causam esse defectum vnionis opticorum, vel specierum, aliter soluendum est argumentum, & simpliciter neganda maior: cùm enim receptæ in oculis imagines illorum situs non repræsentẽt, sed illos tantùm vnde fuerunt emissæ, non est cur duobus oculis impressæ, rem in diuersis sitibus, ac duplicem apparere faciant, dummodò pupillæ in vna planitiei æquabilitate contineantur: alioqui necesse erit inæqualiter ad pupillas ipsas terminari visuales radios, vniusque angulum sublimiorem, alterum depressiorem fieri, similitérque

spectari visile, & ex consequenti vt varium, & diuersum: præterquam quòd ita recepti vniri non possunt, si ad exactum iudicium illorum vnio requiritur. Iam verò depresso, aut eleuato oculo, illius pupillam ab alterius vnitate secedere, nec seruari iam planitiei æqualitatem, satis apertum est.

Non sic autem si ad sinistrum, vel dextrum fiat inuersio, penes latera siquidem extenditur superficies, & in latitudinem protensa, vna eadémque manet; atque ideò licèt ad latera contortus oculus, ex conuulsione, aut paralysi, à suo situ naturali deflectat, non tamen visile vnum, vt duplex videtur, quanquam fortè magis ad dextrum, aut sinistrum, quàm sit pro torturæ ratione, de quo 10. *de vsu part. cap.* 12.

Quæri etiam potest, vnde accidat quosdam sine conuulsione, aut spasmo strabosos inter viuendum apparere, pupilla altera magis in angulum aliquem deflexa, & hoc vel maximè vbi oculos mouent, quiescentibus autem nulla visitur deformitas, quæ tamen futura erat perpetua, si affectis musculis causa referretur accepta. Dic, euenire illud ex musculorum imbecillitate ad latera mouentium, vel saltem alicuius, & hoc in vno, aut vtroque oculo: vbi enim inualidi sunt musculi, licèt æqualiter possint sustinere oculos cùm quiescunt, quod facilius est, non tamen pariter mouere; ac proinde fit necesse, vt si oculi ad latus aliquod mouentur, quia debiles musculi fortibus æquari non possunt, altera pupillarum magis altera in vnum angulum vergat, & oculus, vt aiunt, per oculum mittatur.

Ad tertium. Cùm obliqui musculi oculum circumuersent, licèt aliquis illorum conuulsus, versus eum angulum inclinet in quo constituitur, secum trahit pupillam, ac sursum vel deorsum peruertit, separátque à planitiei vnitate quam cum altera obseruabat.

Ad quartum. Sine dilatatione, vel constrictione pupillæ potest oculus sursum, & deorsum intorqueri; quòd si cum hoc simul altera dilatetur, vel angustetur, cum duplicitate res maior, aut minor apparebit. Et si vterque oculus pariter inuertatur, ita vt æqualiter inuersi in vna planitie situentur, simplex apparebit res; duplex autem & multiplex pro varietate, inæqualitatéque situum in quibus repræsentatur visile; propter quod dixit Arist. 3. *probl.* 10. Vinolentis rem vnam, duas, & plures aliquando videri, videlicet quia ex vini vapore spiritus agitantur, & fluctuant, nec in vno situ quiescunt, sed ex variis, & diuersis veluti simul inspiciunt; vnde, &c.

Ad vltimum, non negamus ab aliis etiam causis, præterquam à tortura sursum, aut deorsum versus, geminitatis occasionem nasci, de quibus *suprà*, ac proinde satis.

QVÆSTIO XVIII.

Vtrùm ad oculorum custodiam palpebræ inferiores eum maiori commoditate immobiles sint creatæ, vt voluit Galenus. Contra Fortunatum Plempium, Academiæ Louaniensis Professorem inclytum.

De palpebræ inferioris immobilitate quæstionē dissoluamus obscurissimam, & à nemine adhuc (quod sciam) ita distinctè enodatam, cur scilicet inferior palpebra fuerit creata immobilis, quum ad eūdem vsum, vt superior, fuerit constructa. Cuius problematis explicationem antequam aggrediar, aduertendum est, inter omnia sensoria quæ nuda fuere creata à natura, solos oculos ob innatam mollitiem, palpebris, veluti tegumentis quibusdam, in munimentum & tutelam operiri: aliter namque anterior eorum pars omnium nobilissima, aëri, ventis, fumo, pulueri, animalculis, aliísque corpusculis esset exposita, & ob naturæ frigiditatem & ignauiam, ob occurrentibus maximè periclitarentur perspicui, tenuésque humores, & facilè extingueretur, marcescerétque illorum lumen exiguum ab externo solari nî palpebrarum nictatio prohiberet, oculos breuissimis quibusdam interuallis

A claudentium. Insuper & somni gratia, ad vitæ durationem vsque adeò necessarij, cui tamen locus non esset, excitatis ab externa luce luminibus, 2. *de partib. animal. cap.* 13. Gal. *de instrument. odorat. cap.* 5. & 10. *de vsu part. cap.* 6. in cuius expositione doctè spatiatur Ioannes Lonicerus, excellenti Medicus ingenio, & doctrina.

Ob hanc causam palpebris destituuntur animalia, quorum oculi tunica exteriore proteguntur dura, ait *cit. de instrument. odorat.* ex sententia Arist. Nobis, ex huius auctoris sententia, duæ datæ sunt ob dictas commoditates, inferior quidem immobilis, superiorique minor, nempe vt oculo semper adstricta, appressaque existeret, neque vnquam ab eo secederet, & excrementa facilè exprimeret: præterea ne si maior esset visum offenderet, magnitudine enim conspectum occurrentium impediret, & maximè pedestribus, quæ in terram, vnde pa-
B scuntur, expeditum desiderabant. Denique ne lemam, lachrymam, ac eiusdem generis omnia in sese colligeret, turpitérque non sine visus nocumento retineret.

His omnibus sagax occurrit natura, superiorem solam mobilem, simul & maiorem creando, vt & amplitudine sua incidentia arceret, nec oculum ingredi pateretur, & motu pro necessitate clauderet, oculósque ipsos aperiret.

Cùm igitur superior hæc ex arbitrio, & consultò moueatur, non naturæ instinctu (quemadmodum putauit Aristoteles, *vbi suprà*) musculos habet suo muneri destinatos, voluntarij motus auctores; & de occultis palpebrarum affectibus, *lib.* 4. *de loc. cit.* facturus sermonem Gal.
C eos tantùm prosequitur, qui penès vitiatum motum, earúmque musculos affectos spectantur, quia licèt multò plura sint mala, quæ palpebræ internè patiuntur, de quibus *lib. introduct. cap.* 15. *& de oculis, cap.* 9. magis vrgent ea, quæ motionis nocumentum inducunt, vt potè præcipuam illarum functionem, vsúmque infestantia: quemadmodum ergo accidit oculorum musculis (vt dixit) laborare, & in suis actionibus deficere, interdum proprio, nonnunquam neruorum, qui ipsis inseruntur, affectu, sic musculis palpebram superiorem mouentibus: cúmque ea sursum ad oculum aperiendum, & deorsum ad claudendum feratur, & eleuationi quidem vnus (vt *cit. de loc.* ipse edocuit) inseruiat, depressioni autem duo; si sursum attollens resoluatur, laxata palpebra descendet, ita vt nequaquam oculus possit aperiri. Si verò resolua-
D tur aliquis ex his qui ipsam deorsum agunt, supina hiabit, nec oculus claudi poterit Quòd si alter tantùm claudentium, aut aperiens conuellatur, oppositum eueniet: cùm enim pars palpebræ, quæ prope conuulsum musculū est, ad eum deflectat, conuulsio aperiente sursum trahetur palpebra, vnde claudi non potest oculus; nec aperiri ad conuulsionem claudentium. Si verò contingat musculos ambos pariter conuelli, intorta palpebra apparebit, & quasi fracta in medio: cùm enim dimidia eius pars musculo sursum conuulsio vicina, cum eo sursum trahatur, reliquam quæ ad alterum existit, deorsum necesse est intorqueri, & apparere fractam, demum curuam, ac reflexam, quam palpebrarum figuram. Hippocrates peruersionem appellat, satisque exitialem, & in ea oculus non magis clausus est, quàm apertus, 1.
E *prorrhetic. sect.* 1. *text.* 35. *&* 49. *&* 1. *prog.* 12. citatis à Galeno 10. *de vsu part.* 11. *ad fin.* Legendi de historia palpebrarum Arist. 2. *de histor. animal. cap.* 12. Plinius *lib.* 11. *cap.* 37. sicut de earum peruersione Christoph. à Vega *in com. cit. sent. prog.*

Sed sententia Galeni, de inferioris palpebræ immobilitate, grauissimas patitur obiectiones, quarum prima est: nam si ad eundem vsum ac superior facta fuit, quod ibidem fatetur Gal. cur motus particeps creata non fuit? & maximè, quia ita meliùs simul coïrent, & complicarentur ad oculi clausuram, & custodiam.

Deinde. Non minùs aues, quàm pedestria animalia ex terra ipsa pascuntur. Atqui alites magna ex parte infernā palpebram mobilem habent, & nonnullæ ingentem, ex Arist. *cit. de histor. animal.* sine aliquo visus nocumento,

immò vt magis expeditè viderentur. non igitur idem in pedestribus? quod fieri decuisse innuit Auic. 1.1. *doct.* 5. *sum.* 2. *cap.* 5. immò & Arist. ipse 2. *de part. animal.* 13. §. *Quæ animal pariunt, geminam habent palpebram, & conniuere vtraque solent, &c.*

Secundò. Si 10. *de vsu part.* 9. vnum tantùm posuit musculum aperientem, alterum claudentem, de quibus tantùm anatomici auctores, quomodo 4. *de loc. cit.* secum manifestè pugnans, geminos constituit ad deprimendū, quos etiam insinuauit, 1. *prog.* 12. cùm tamen si vni tantum illorum motuum duo essent præficiendi, decuerit potiùs eos eleuationi, vtpote magis laborioso operi, magisque robur postulanti dicare? Et si plures, vel duo tantùm sunt, cùm vnus ex his in maiori, eóque interno oculi angulo apud nasum contineatur, alter in externo, minoreque iuxta tempora, vtrius munere deprimitur, aut eleuatur palpebra.

Tertiò. Sicut quilibet illorum musculorum vniuersam tarsi sedem non perrepat, sed parti tantùm illius implantatur, sic dum contrahendo agit, eam tantùm sursum, aut deorsum trahit, quæ sibi vicina est, & continua: vna igitur similiter relaxabitur ad cuiuslibet musculi resolutionem, atque ita licèt attollens resoluatur, non proinde tota palpebra concidet, aut oculus omnino claudetur, nec è conuerso hiabit ad claudentis relaxationem: eo maximè quoniam cùm superior palpebra per relaxationem elongetur, nec eleuari possit, immò propter sui grauitatem deprimatur, necesse est super inferiorem cadere, atque adeò potiùs aperiri, quàm recludi oculum, propter quod Auic. 3.3. *tract.* 3. *cap.* 12. inter causas inuersionis, illam non apposuit. Igitur, &c.

Vltimò. Quid accidet musculo vtroque resoluto? nec dixeris deprimi omnino, aut attolli palpebram, tum quia musculi illi resoluti oppositas habent inuersiones, sursum nempe, & deorsum, tum quia nulla pars tarsi tunc agit, à qua altera simul trahatur: non item attolli simul, ac deprimi: Nam si altero tantùm affecto vsque adeò incommodatur palpebra, vt tota sursùm, vel deorsum feratur ita vt ad oppositum, nec secundùm sui partem moueri queat; vnde geminato malo minuendum est nocumentum?

Hæc omnia per partes ita dissoluenda, expediendaque sunt, ne illis Medici irretiti, Galeni sanam doctrinam conuellant; de quorum numero fuisse doleo, Fortunatum Plempium, doctissimum Louaniensis scholæ, ac celeberrimum Professorem, qui *lib.* 1. *cap.* 2. *Ophthalmographiæ.* iis & similibus telis, quæ ex solutione argumentorum solui facilè possunt, Galenum deridet & temnit, quòd auctoritate sua Medicos seduxerit, vt crederent palpebram inferiorem esse immobilem, cùm tamen mobilis sit. Quæ in Magistrum conuitia, quantum ab ingenui Medici, immò huius viri cordatissimi & sincerissimi mente abhorreant, norunt omnes, qui eius candidissimos mores, vnà cum selectissimis disciplinis coniunctos intimiùs agnoscunt.

Dic ad primum Licèt Auicenna velit posse cum æquali commoditate infernam palpebram mobilem creari, melioris tamen vsus gratia, & minor, & sine motu fuit facta, vt diximus ex Gal. *vbi supra.* Quòd si auibus magna ex parte natura effinxit mobilem, & maiorem, aliquibus solam, aliis nullam, sed à maiori angulo prodeunte membrana nictantur, sua vitæ ratio ita postulabat: Sursum enim quò volaturæ erant, magis expeditum conspectum habere conueniebat, ac proinde inferiore potiùs conniuere, vt in volatu sursum meliùs prospectarent; deorsum autem ad terram, id quod ex dictæ palpebræ magnitudine impeditur, colli longitudine compensatur, quæ caput cum oculis ad esum è terra decenter constituunt, de quibus Arist. *cit. de histor. & partib. animal.*

Pro secundo. Supposito quòd oportuit superiorem palpebram ex arbitratu nostro moueri, alioquì in nullum vsum nobi accōmodaturam, & quòd vno eodémque musculo eleuatio, & depressio fieri non poterant: non satis constat, quot musculis vtrumque opus perficiatur, immò eorum cognitionem, sicut & omnium faciem mouentium, arduam, & difficilem fatentur anatomici, eo maximè quòd varius in hoc reperiatur Galenus: *cap.* enim *nono cit. lib. de vsu part.* vnum vni operi dicat, *lib.* verò 4. *de loc. cit.* & *in prognosticis*, quem sequitur Auic. 1.1. *doct.* 5. *sum.* 2. *cap.* 5. & Haly Abbas, 4. *theoric. cap.* 13. *versus finem*, vnum eleuandæ, duos deprimendæ palpebræ præfecit: quales verò illi sint, licèt non expresserit, aliunde tamen colligitur, eum qui ad frontem existit, cuius munere non hærens illa, sed nutans cutis suspenditur, eleuationi destinasse; depressioni geminos, maior vnum, alterum minori angulo obuolutos. Cæterùm magis congruè videtur loquutus *cit. de vsu part.* vbi ex oppresso, & omnes ferè anatomici tradunt, duorum musculorum ope superiorem palpebram attolli, & deprimi. Quin potiùs si duo necessarij erant ad aliquod illorum operum, magis ad eleuationem requiri videbantur: grauis enim palpebra cùm sit, difficiliùs sursum trahenda erat, ac proinde ad motum illum maius exigebat robur, & multiplicatum, aut saltem validius instrumentum: deorsum vnum, vel nullum, facilis siquidem, & spontaneus omni graui descensus, ideò enim palpebra ipsa resoluta sponte concidit, nullóque deorsum trahente oculum claudit; immò & propter hoc ipsum, cùm natura fronti musculum suprà dictum apposuisset, qui nutantem cutem sursum conuelleret, in palpebrarum, & visus gratiam, alterum ad deprimendum videtur non creasse, quum tamen necessarium fuisset quandoque deprimi, non semper suspensam retineri, videlicet, aut quia se ipsa deorsum trahetur, vel quia claudens oculum musculus simul munus illud præstabit. Cùm igitur ille fronti appositus, interim dum contrahitur, vniuersam illius cutem sursum conuellens, palpebram etiam superiorem versus frontem ipsam magna sui parte retrahat, & attollat (quod fieri decuit, ne si dicta palpebra in se tota plicaretur, visum impediret simul, & grauaret,) negari non potest etiam illius, atque ita duorum ministerio confici eleuationem.

Nec obstat, quòd 10. *de vsu part. cit.* ei vnum tantùm accidit, alterum depressioni, loquitur enim de musculis ad palpebram ipsam constitutis: horum alter ad nasi latus ex maiore angulo oculi, eiúsque medio incipit, & obliquus quidem ad tarsi dimidium protenditur, mediam illius sedem quæ maiorē angulum respicit vniuersam occupans: alter obliquus etiam, sed quodāmodo magis circularis, à medio inferioris palpebræ ortus, & per minorem angulum extensus, in palpebram superiorem ascendit, & medio illius se inserit, alterique musculo committitur; quinimmò mutuò pariter committuntur suis fibris, non solùm ad tarsum, sed per reliquam superioris palpebræ longitudinem; & prioris quidem beneficio, scribit Gal. palpebram deorsum ferri, & oculum claudi; eleuare alteru, & aperire: rationem autem assignat, quoniam musculi omnes versus suum principium contrahuntur; cúmque prior ad maiorem angulū caput habeat constitutum, atq; ideò deorsum, secundus sursum ad superciliū, versus ea loca, dum agunt, palpebram trahent; ac proinde contractione illius qui ad maiorem angulum existit, deprimetur; ab altero, qui minorem perreptat, suspendetur.

Oppositum tamen etiam veritatem habere posse deprehendo, à musculo scilicet externi anguli oculum claudi ab altero aperiri, nec ad id confirmandum probabiles desunt rationes. Prima. Natura, vt dictum est, oculos muniuit operculis, quibus per interualla clauderentur, & ab occurrentibus custodirentur. Sed ea pars oculi quæ ad nares est, nasi momento satis defenditur; quæ ad minorem angulum, nuda paténsque existit, & occurrentibus obnoxia. Ergo hìc decuit naturam musculum claudentem apponere.

Secunda. Offenso externo angulo confestim clauditur, & corrugatur oculus; non sic si offendatur internus. Igitur probabiliter credendum, illic contineri musculum clausioni destinatum. Nec leue etiam argumentum est, quòd oculum valdè claudentes, ad minorem oculi oculum dolemus; aperientes verò, ad maiorem iuxta nasum: non aliunde autem accidere videtur, nisi quia præ nimio opere fatigantur musculi ibidem inserti, &

& vnusquisque versus locum vnde nerui operantes oriuntur. Quare, &c.

Ad Galeni autem rationem aptè quispiam respondere poterit, musculum anguli maioris etiam suo capite superciliorum partem naso proximam contingere, ac proinde verius suum principium contrahi, quum palpebram attollit: ex ortu verò, & positione alterius colligitur, quomodo ab eo possit absoluta clausio sperari.

Ad tertium. Quamuis vnusquisque musculus ad tarsi medietatem solùm extendatur, vt diximus: vbi tamen quilibet agit, non modò partem cui implantatur, attrahit, sed & reliquam etiam, atque palpebram totam; cuius rei causa est ipsius tarsi durities, hæc enim facit vt motam, contractámque partem altera sequatur, totúsque tarsus ad vtriusque musculi contractionem alternatim rapiatur; ac proinde si musculus vnus resoluatur, ad agentem alterum trahetur, de quò *infrà*, simúlque palpebra tota sursum, vel deorsum; pro eleuantis, aut deprimentis musculi contractione, licèt deorsum faciliùs ob innatam grauitatem. Si itaque resoluatur ille qui à nasi vertice prodit, descendet palpebra, & aperiri non poterit oculus; eleuabitur, & hiabit, si iis qui per minorem angulum circumducitur: non enim elongatur, aut concidit palpebra ex qualibet mollificatione, immò in proposito casu ab agente, suóque officio adhuc fungente musculo retracta plicatur, & abbreuiatur, corrugaturque; nec tanta est grauitas ob dimidiam sui partem resolutam, quæ eleuationem à sana omnino impediat. Parum autem vrget, resolutionem musculorum palpebræ inter causas inuersionis non fuisse numeratam ab Auic. ad quem per Gentilem *ibidem*.

Ad vltimum. Attolli videtur impossibile, cùm non sit à quo eleuetur, præsertim frontis musculo etiam resoluto: at ipsam igitur continere non valens, concidet & prolabetur, non deprimetur aptè, ita vt cum altera plicetur committatúrque, nec oculum exactè claudet, sed aliquantulum apertum, & albo apparente retinebit, quod satis exitiale in acutis prædicauit Hip. *vbi suprà*. Si tanta fuerit mollificatio, quæ palpebram ipsam elongari, distendique faciat, totus quidem oculus claudetur, verùm non concinnè & decenter. Nec obstat, quòd pars quædam palpebræ sursum altera deorsum, suam habet inuersionem in musculorum resolutione; illud enim tantùm accidit si alterutrer tantùm afficiatur: siquidem vbi pariter resoluuntur, cùm impotentes reddantur ad agendum, mutuò se trahere non possunt, solúmque relinquitur ex sua grauitate cum palpebra deorsum ferri. Lege eruditissimum Montaltum, *lib. 3. optica, art. 4.*

QVÆSTIO XIX.

Vtrùm visio quæ fit per imagines & visa, illusoria, an certa, & vera: & an ea intra oculum contenta per propriam speciem videri possint. Contra Thomam Garbium Medicum acutissimum.

COMMENTARIVM.

ETante oculos videbam muscas.] Altioris negotij est, Græcorum circa imaginationes doctrinam rimari, in quorum monumentis legimus, oculos nonnunquam deludi apparitionibus quibusdam, quas Medici visa, & imaginationes appellant, eo quòd sic affecti, culices, festucas, floccos, inanes vmbras, & veluti simulachra quædam, perinde ac si extrinsecùs circumferrentur, videre existimant. Definitur malum hoc Galeno, & Medicis, *apparitio externa, ob crassum opacúmque vaporem, inter corneam, & glacialem positum*, de quo 1. *de caus. sympt. cap. 2.* & Auic. 3. 3. *tract. 4. cap. 9.* Quoniam verò huiusmodi visa oculis plerumque obuersantur, nullo in eis vitio apparente; nonnunquam autem, suffusionem, & cataractam antecedunt, quæ propria est oculorum affectio; aliquando per consensum alterius membri fiunt: illorum exemplo docet Galenus, oculorum affectus per consensum discernere ab iis, qui per proprietatem infestant.

Imaginationes enim quocunque modo accidant, semper ignotam habent, occultámque originem, cuius indagatio pertinet ad institutum librorum de locis affectis, ac proinde *in lib. 4. cap. 4.* factam iam suffusionem non inquirit Galenus, vtpote visui manifestam, & de genere externorum morborum. Cùm igitur duo sint membra, quorum consensu deprauata hæc visio potissimùm contingit, cerebrum nempe, & ventriculus, primò indiciis quatuor venari docet, num per ventriculi consensum, aut ex suffusione incipiente oriatur, hoc est, per proprietatem: videlicet si vtrique simul, vel alteri tantùm oculo visa appareant: ex tempore, quo apparere inceperint, cum claritate, vel obscuritate pupillæ: ex assiduitate, vel remissione: denique ex coctione, vel cruditate, vomitu, ac idonea purgatione.

Primum, quia si apparitio fuerit in vno tantùm oculo, ex suffusione erit: si in vtroque pariter, ob vapores à ventriculi ore exhalantes, *lib. de oculis, cap. 12.* Auic. *vbi suprà, cap. 10.* nec enim credi potest, tanti mali causam etiam duos oculos simul, & æqualiter inuasisse. Secundum, quia si tribus quatuórue mensibus, pupilla clara & perspicua appareat, contemplanti nihil tenebrosum, obscurúmue præse ferens, suffusio abesse significatur, & ventriculi vitio fieri imagines: quòd si per sex, vel plures, quos Auicenna ponit, absque tenebrositate durauerint, maiorem certitudinem præstabunt; verisimile enim non est, tanto temporis spatio non aggregari vapores iuxta vueæ foramen, ex quorum congelatione, aqua, suffusióue generetur, si ipsi fuissent apti ad congelandum.

Tertium, quia assiduitas mali, causam in oculo, vel propè adesse significat: intermissio, in distanti loco, vel ob rationem prædictæ similem; quia vbi ex toto remouentur visa, licèt redeant, indicatur illorum materia vaporosa nimis, subtilis, & congelationi inepta, atque adeò aquam, suffusionem, seu cataractam non portendunt.

Quartum. Si aucta cruditate augentur perfectè, celebrata coctione omnino euanescunt, vel notabiliter minuuntur, certum est à ventriculo oriri: maximè si quamdiu oculis obuersantur, ipsius ventriculi os dolore vexetur, remittatur verò, aut penitus cesset, eiecta per vomitum infestante causa; idque tibi euidentiùs constabit, si propinata hiera nihil ampliùs apparuerit; à iuuantibus enim, & nocentibus, &c. illud namque medicamentum vim habet educendi è ventriculo humores, ex quibus similia symptomata in oculis generabantur, eóque incipientem suffusionem, & apparitiones eam antecedentes sæpissimè curasse gloriatur Galenus.

Visorum species per consensum à cerebro, euenit in phrenitide, cephalalgia, & similibus aliis corporis affectibus, in acuta etiam febre, & pulmonia, in quibus exusti biliosi vapores, & præ adustione incrassati ad oculos accedunt, & delusiones pariunt, obscurantes interdum, & impedientes visum; in quorum gratiam Gal. varias species phrenitidis commemorat, & quid sibi laboranti circa visa, illa contigerit, prout *lib. 4. de loc. affectis, cap. 1.* ipse recitat. Hanc visorum differentiam, ex morbi præsentia satis dignosces, ideóque Gal. *cit. nuper loco* eam indiciis aliis indagare non curauit, insuper quia non suffusionis, sed vitæ discrimen importat: *cap.* tamen 12. *de oculis*, tum demum à cerebro esse apparitiones docet, quum vel in vno tantùm oculo, vel in vtroque, sed diuersè & inæqualiter fuerint. Hæc sedem latentem indagandam monent ex occultis oculorum affectibus, quorum exactam cognitionem, & species, *ex lib. de morb. & sympt.* petendas docet.

Cæterùm possunt nonnulla ex traditis hîc, nos meritò remorari, quæ expedire non erit abs re. Primum. Si ad visionem (quod Philosophi pariter, & perspectiui omnes fatentur) distantia quædam inter sensum, & obiectum requiritur, mediúmque perspicuum, & illud quidem externum, cuiusmodi sunt aër, & aqua: qua ratione vapor intus iuxta crystalloïdem positus, apparere videtur, viderique poterit? maximè cùm vuea tunica à glaciali remotior, & sui speciē in ipsum emittens, ob solam vicinitatem non cernatur, quia vt Philosophus ait, percipi non potest sensibile

sensibile super sensum positum. Deinde id quod videtur, in loco videtur vbi est; quum igitur intra oculum contineatur vapor, si in conspectum caderet, ibidem appareret, & adesse iudicaretur: nemo autem eum perspicit. Intra igitur nequaquam videtur: aut vnde contingit decipi visum, ad præsentiam obiecti vsque adeo sibi propinqui, & expressi?

Secundum. Ex vaporibus à ventriculo ad oculum eleuatis potest etiam generari suffusio. Igitur illò etiam tendent visa per stomachi consensum orta, & ea consequenti frustra Galenus duas has visorum species separauit inter sese, quum in idem prorsus concidant. Antecedens prætérquàm manifestum est ex eo, quòd docente ipsomet Galeno *7. meth.* 11. si excrementa diu in partem decumbentia imprimunt, cur ex diuturna vaporum ad oculos delatione non timebitur suffusio? ab omnibus admittitur, & Auenzoar tradit *lib.1. tract.8. cap.* 18. ex ea causa frequenter oriri, vnde Auic. *c.* 18. apparentibus imaginationibus præcauet à suffusione, ventriculi purgatione.

Tertium. Fieri potest quòd oculus vnus magis aptus sit ad suscipiendos vapores ab stomacho ascendentes. Igitur in illo solùm imaginationes apparebunt. Rursus si aquosi sint, & quotidie ad oculos mandentur, breuissimo spatio longè labentur, & in aqueam naturam conuertentur, & tenebrosam efficient pupillam, aliquando ad conspectum suffusam: quare Aëtius *tetrab.2. serm.3. cap.*51. *Licet*, inquit, *apparentibus visis pupilla pura appareat, iis qui negligentiùs considerant, iam tamen pelagi refert colorem*: & Haly Abbas *9. theoric. c.*13. & Zoar. *paulò antè citatus* nullũ præscribunt tempus, nempe quia in eadem die in qua incipit imaginatio, seu oculorum, seu stomachi vitio oriatur, sæpe obtenebratio, nonnunquam suffusio videtur: insufficienter igitur Galen. duas has visorum species per illa documenta distinxit: & sic de reliquis: cùm enim magna detur inter ventriculum, & oculos communio, assiduè poterunt ab eo fumi exhalare, & visa sine intermissione efficere. Deinde per digestionem agitata materia, magna fit euaporatio; ad hanc sequitur imaginationum augmentum: ergo subsidebunt, & minuentur per cruditatem, multiplicabuntur per coctionem, quod apertè scribit Auic. *cap.* 10. & ex consequenti, &c.

Vltimum. Delirantium visa etiam in tenebris, & clausis oculis apparent, potiùsque imaginatiuæ, quàm visus læsionem attestantur: perperam igitur inter deprauatas visiones, & imaginationes quæ sese intuenti, & apertos oculos habenti offerunt, perperam (inquam) illas phreniticorum enumerauit, omittens alias proprias, & veras visorum differentias, vomitum, & sanguinis è naribus eruptionem significantes, de quibus Hip. *3. prog.* 30. *&* 33. *&* meminit ipse Galenus *3. crif. vlt.* & *lib.1. de loc. affect. cap.2.* quæque indiciis erant à prioribus discernendæ, ne deciperetur Medicus, aut saltem fatigaretur in illarum sede affecta indaganda.

Enimuerò licèt in iis nodis durissimis deludantur nonnulli Galeni interpretes, dum *citatis locis* interpretantur Galenum: tamen commodissimam habent solutionem. Dic ad primum. Videri formas illas in oculo, & pro sui diuersitate varias efficere imaginationes, penès colorem, figuram, & substantiam, de quibus apud auctores, inter quos extat clarissimus Mercurialis *lib.1. praxis, cap.*33. & præterquàm ex visu ita iudicante, colligunt ex Galen. 1. *prog.*23. vbi de huiusmodi accidentibus loquens, *quæcunque*, inquit, *in medio crystalloïdis videntur, &c.* Sad imperfectam esse huiusmodi visioné, nempe quia per medium extrinsecum, actúque perspicuum non fit, quod omnino requiritur ad perfectam, & exactam, de qua solùm intelligenda est Peripateticorum sententia; aliter enim nec lumen, pupillam attingẽs sentiremus, nec moto, attritóque oculo illius splendorem in tenebris, quum tamen sentiri experiamur, & asserat idem Arist. *lib.6. de sensu, & sensili, cap.2.* licèt enim velis non videri quod in pupilla est, vel illi valde propinquum, sed quod aliquantulum distat, & à regione sua similitudinem mittit, adhuc tamen intra oculum continetur, & inde perspicitur.

Quòd si medium quodque requiris, vt res etiam im- A perfectè videatur, proponunt tenuem, aqueúmue humorem, & eum quidem diaphanum, ab externo, & interno lumine illustratum, in quo vaporis imago priùs recipietur, & eo mediante in glaciali, nec prædicti vaporis opacitas externi luminis accessum vndique prohibebit; siquidem ex toto vueæ foramẽ nõ cooperit, alioqui, siquidem cæcitas fieret, nec propinquitas, approximatióque speciem improportionabit, quũ sit minutissimi obiecti, & quod ex maiori distantia vix cerni, aut nequaquã poterit.

Quòd si vueam opponas, quæ licèt colorata sit, & visilis, eundémque albugineum humorem habeat intermedium, per quem sui imaginem possit in crystallinum remittere, nullo tamen pacto conspicitur, non negabunt tamen vueæ speciem per glacialem expandi (hoc enim manifestè ostẽdit nigredo apparens in pupilla, suapte natura B candida, & splendente, nec habẽte vnde nigredinem præ se ferat, nisi ex speciebus ab vuea in crystalloïdem refractis; monstrat & visus robur, & spirituum vnio ex ipsius vueæ vicinitate, ex idolis nigredinis, à qua visus, & spiritus congregantur:) sed dicent penès eam tantùm partem videri posse, qua glacialem ambit, nequaquã versus substantiam, quæ directò è regione pupillæ non continetur.

Verùm quòd vuea conspectũ omnino fugiat, nihílque ex ea videatur, manifestum fit ex eo, quia aliàs semper aliquid nigrum, qualis est vueæ color, ante oculos sentiremus; cúmque hoc non experiamur, nec ipsa, nec quicquã aliud cernitur intra oculum, saltem per se, id est, per propriam speciem, atque ita nec vapor imaginationum causa: si enim (quod obiiciebatur) per imaginẽ suam videretur, quum in illa quæ alicuius propria est, præter colorẽ, magnitudinem, & figuram situs etiam repræsentetur, intus C adesse crederetur, inde siquidem dicitur speciẽ transmittere quæ possit videri. Rursus visibile quod per propriam speciem mouet, ipso inuariato, & pupilla in eodem spatio existente, semper in vna distantia apparet Sed huiusmodi visa vapore intra oculum permanente, nec variata pupilla, vbicumque oculum figas, ibidem adesse creditur, in aëre, & in quauis alia re conspectui obiecta, proxima, vel remota. Igitur, &c.

Dicendũ ergo visionem illam nec certam, nec verã esse, sed fallacem, illusoriã, & deprauatã, quod satis confirmat sequens ad eam iudiciũ, vanũ & corruptum, nẽpe medio aëri inesse quod nusquã est, culices, muscas, atomos, & id genus alia. Insuper quomodo recta esse poterit, & exacta fũctio, quæ sequitur ad oculorũ vitia, nulláque data inter D sensatam rem, & sensorium distantia, sine medio externo? ideóque meritò ab Arist. *3. probl. 9. & 10.* illusoria appellatur visio, & à Gal. *1. de caus. sympt. suprà relato*, potiùs hallucinatio: non enim saltem propriè, & per se vidẽtur corpuscula illa intra oculũ latẽtia; sed quia obiecti externi speciem modificant, secundũ naturam suam colorẽ, & figurã, imaginantur videri cùm visio potiùs fit de re ab extra veniente, & per illius speciem fiat, modificatam tamen secundùm dispositionem vaporis, qui quia modificat, sentitur etiam, & extrà iudicatur esse, quia ad externi obiecti speciem, & visionem videtur, vel cum Gal. 1. *prog.*23. ob assuefactionem crystalloïdis, quæ externarũ rerum visioni assueta, quæcunq; intus sentit, extrà locata iudicat, suo iudicandi modo. Vbi tamen vapor extra oculũ, negari non potest & per propriam imaginẽ conspici à laborante, non E enim est quod impediat, quinimò experimur in medio aëre spectari, & veluti oculis obiectos abigi ab ægrotantibus, sentiriq; modò accedere, modò recedere. Quare, &c.

Nec obstat, quod ab aliis similiter non conspiciatur; aliorum enim conspectum præ tenuitate fugit, non sic autem laborantium, quia horum visus ab exeunte sensim vapore excitatur, atque ita in illius quantumuis latentis, & obscuri notitiam ducitur. Quantum verò faciat ad meliùs videndum prosecutio obiecti ab initio sui motus, monstrant sagittæ, & aues in altum conscendentes, quæ & meliùs, & magis prospectantur ab iis, qui primùm exeuntes oculis prosecuti sunt, ex quibus ad argumentum patet responsio.

Adnotandum verò hoc potissimùm loco inter multa, támque conquisita curiosè super imagines, illud quod

Medicis auctoritatis non dilutæ dubitationem maximam ingessit, vtrùm imaginationes, & visa orta ob vapores, & humores intra foramen vueæ, & humorem crystallinum contenta, per se, id est, per suam speciem videri possint: Nam videri aliquid intra oculum, multis probat Laurentius *lib. 11. de hist. anatomica, quæst. 2.* sed non per propriam, an per alienam speciem, difficiliùs dubium iudicauit Mercatus *tom. 1. suor. oper. part. 5. class. 6. quæst. 156. num. vlt.*

Thomas Garbius *lib. 1. tract. 5. quæst. 67.* affirmat, contenta in oculo per se, id est, per propriam speciem videri suamque opinionem tuetur primò. Qui habet visa, ea videt, etiamsi ad solum aërem respiciat, & non ad aliquod obiectum. Ergo ea non videntur per speciem obiecti externi. Respondet Iacobus *in com. cap. 9. Auic. 33. tract. 3.* in eo casu vaporem exeuntem ab oculo à frigiditate aëris condensari, atque ita per suas species videri: sed non satisfacit, primò quia sic talis vapor etiam à circumstantibus perciperetur. Secundò, quia sic non esset visio læsa, iudicando ea visa esse extra oculum, contra Galenum 1. *prog. 26.* Dic ergo, impossibile esse nos solùm respicere versus aërem, quin aliquod obiectum percipiamus, vtpote nubem, aut cœlum, ad horum igitur species similia visa percipiuntur, quemadmodum & in aliis affectibus contingit.

Obiicit secundò vrgentiùs: nam sicut nos sæpe videmus fulgorem intra oculum contentum, sic similiter videre possumus vaporē peruium coloratum in oculo existentem. Dic cum Gentili *loc. cit. super Auic.* disparem esse rationem, quia lumen quod intra oculos videtur, habet esse magis intentionale, quàm color, ac proinde non adeò requirit medium vt videatur, quemadmodum color.

Nec concludit tertium argumentum, quo instructus sic ratiocinatur. Species tractæ in memoriam, reuertentes ad oculum possunt videri, & iudicabuntur quasi essent extrà. Ergo multo magis vapor in oculo existens. Dic, has species iam acquisiuisse suam, vt ita dicam immaterialitatem & ideò posse videri, quia non requirunt medium, sicut nec lumen, seu fulgor.

Falsitas autem opinionis huius ostenditur, primò, quia sensibile supra sensum non facit sensationem, *2. de anim. 6.* Secundò, si contenta in oculo per propriam speciem viderentur, sequeretur punctum album relictum in cornea ex cicatrice, debere apparere quale est, cùm tamen nigrum appareat, & eò nigrius, quò albius existit, vt constat experimento. Tertiò, sequeretur quod huiusmodi visa semper in eodem loco apparent, contra experientiam; nam si æger respiciat parietem, in hoc esse iudicantur, & si respiciat librum, in hoc esse apparent. Consule Ioannem Buridanum *in sua 4. quæst. super lib. de sensu & sensili Arist.*

Ad secundum. Quamuis imaginationes ex ventriculo profectæ aquam etiam portendant, certiùs tamen eæ quæ cerebri, vel oculi vitio fiunt, tum quia vapores ex cerebro, vel oculo ascendentes propinquiores magis sunt, quàm aquei & phlegmatici (qualis est horum membrorum natura,) tum quia difficile est materias generātes visa ab illis euacuari, facile autem ab stomacho, ac proinde huius consensu euenientes imagines non admodum laboriosè curentur, prout *4. de loc. cit.* Gal. Confirmat. Rursus, aliud est imminere malum, aliud præsens esse; cùm igitur visa suffusionem antecedentia iamiam adesse, aut certò futuram significent, non sic orta à ventriculo, quia sæpe non sequitur suffusio, nonnunquam sine noxa per longum tempus durat visum, nihil mirum, si duo hæc genera tanquam diuersa Gal. separauerit.

Ad tertium. Ambo oculi corpori, & stomacho pariter communicant, feréque eiusdem naturæ sunt, & consimilis passibilitatis: quòd si aliquandò secus contingat, rarum erit, nec generalis documenti fidem euertet. Iam verò tempus certum non est, nec infallibile, sed illud certum, quamprimùm nempe, & citiùs obtenebrari pupillam, vbi ex suffusione renascuntur visa; atque ita de his loquens Aëtius, *vbi inquit, apparere incœperint, pelagi colori similis pupilla videbitur.* Si ex stomacho, non statim Galen. sperat tenebrosam, sed post tres menses; sic ferè Auic. & post sex. manifestè suffusam: hoc autem intellige, vt plurimùm, & data paritate materiæ: Si enim maior copia aquei vaporis ab stomacho semel mandetur, vel singulis diebus, absque intermissione, quamprimùm fiet suffusio, & in vtroque oculo, cæterùm non ita frequenter euenit, atque ideò, &c. Denique quod ad digestionem attinet, putant aliqui legendum apud Auicennam, *indigestionem*, quamuis tamen habeat multiplicari imaginationes per digestionem, hoc est, in ore illius, per comparationem ad celebratam iam, & peractam coctionem, non sic per respectum ad cruditatem, & indigestionem.

Ad vltimum. Non est hic sermo de visis illis, quæ nonnunquam delirantibus, & omnibus propè morituris clausis oculis videri creduntur, sed de imaginibus oculis apertis falsò apparentibus, & quæ sese offerunt intuentibus, veluti ante oculos sitas: nec dubium est hat phreniticis etiam apparere: plures autem species licet reperiantur, ex Galeno *1. de caus. sympt.* & adductis locis sunt petendæ, de quibus graphicè, vt solet, disseruit Marcellus Donatus, *de medica histor. mirabili, lib. 2. cap. 9.*

QVÆSTIO XX.

Vtrùm visus organum, præstantius, & vtilius sit organo auditus.

COMMENTARIVM.

ET *visus cum auditu remansit quasi destructus.*] Inter plurimos, eósque eruditissimos nostræ gentis scriptores, duo extant clarissima sidera, alter Iosephus, historiarum coditor, & in eo genere auctoritatis percelebris, immò Græcus planè Liuius, alius, Philo, qui Platonicam strenui ducis instar doctrinam soli sibi reseruans, eam abditissimis philosophiæ arcanis, abstrusísque mysteriis vallauit. Ille *decimo octauo antiquitatum*, hic *libro de Abrah. & confusione linguarum*, proponunt, etsi per transennam, quæstionem, num visus auditu sit præstantior, nec immeritò: nam horum sensuum ope, ac beneficio disciplinas omnes capessimus, ex Arist. *1. poster. 1.* & *1. metaph. cap. 1.* quare illorum par videtur esse præstantia, & vtilitas.

Hic aliorum opera doctos, ac scientes facit: ille inuentione, atque industria sua: nam per vim audiendi quisque magistri excipiens verba, & in animum tanquam per canales transmittens, multa discit: qui verò oculorum acie vtitur, ex his quæ sub eam cadunt, & in mentem per se influunt: vt iam ille industriā alterius, & quasi per accidens discat; hic per se, & suapte opera, atque ingenio: iure vt queratur Pythagoras *in aureo carmine* de mortalibus, quod his duobus præsidiis, & quasi instrumentis non vtantur ad capessendam fœlicitatem. Miseri, qui bona, quæ vicina sunt, non vident, neque audiunt.

Hæc omia Stoïcus explanans Hierocles, *duobus*, inquit, *modis rerum peritiam sumimus, aut per doctrinam auditu, aut per inuentionem aspectu.* Confirmat eo antiquior Arist. tum *citatis locis*, tum etiam *cap. 1. de sensu, & sensili*, docens valde esse necessarium ad rerum intelligentiam auditum, atque aspectum, sed hunc per se, illum ex accidenti, quia nimium confert ad verba doctoris in pectus inserenda auditoris.

Quare *lib. metaphys. 1.* oculorum seusum maximè extollit, quoniam hic auctor est nobis cognoscendi, variásque differentias rerum comprehendendi, & vt Plato *in Tim.* refert optimarum rerum cognitionem affert. Ex eo Cicero *ad finem fragmenti de vniuerso*, & *lib. 3. de natur. Deor.* oculos à natura nobis datos voluit, vt duo lumina ab animo ad oculos perforata haberemus: quibus duobus sensibus vis rationis explicatur; in his enim vtitur mens gemino nuncio pro corporis necessitate, vno, qui oculorum, altero, qui aurium. Cicero *lib. 1. Tusculanar. quæst.* sensus animi esse fenestras, dixit, aures præsertim, atque oculos.

Eorundem sensuum vsu, & efficacitate, magis quàm cæterorum, mirandum in modum commouentur affectiones animi, oculorum maximè, ex Horatij sententia, *ad Pisones.*

Segnius irritant animos demissa per aurem,
Quàm quæ sunt oculis subiecta fidelibus, & quæ
Ipse sibi tradit spectator.

Qui tamen *epist. 1. lib. 1.* etiam feris moribus hominem, auris beneficio traduci ad mansuetudinem monet.

Si modò culturæ patientem commodet aurem.

Euripides, & priùs Herodotus in Clio, sic ait: *aures minorem apud mortales fidem merentur, quàm oculi.*

Contrà sapientes, ex Platone *in Phædro*, oculis principem locum tribuunt. §. *Visus sensibus omnibus corporis præstat.* Ita Isidorus *lib. 1. Orig. cap. 80. meliùs oculis quæ fiunt deprehēdimus, quàm ea quæ auditione colligimus; quæ enim videntur, sine mendacio proferuntur.* Hoc modo Galenus oculos vocat membra diuina, *lib. 16. de vsu part. cap. 3.* hic enim sensus certissimus est, à quo cùm orta sit philosophia, vt Philo probauit non longè ab *extremo libro de legibus specialibus.* magis quàm auditus ad veritatis confert cognitionem: quare Arist. *lib. 2. de anima. Maximè*, inquit, *sensus est visus, & nomen accepit à luce, quia sine luce videri non potest.*

Hinc illud Philonis, siue alterius cuiuspiam, de oculorum præstantia. *Cùm ex materia corruptionis obnoxia concreti sint oculi, eò se tamen sustulerunt, vt ab omni loco terreno longissimè disiuncti, vel in cœlum vsque, remotissimam à terra sedem recurrant.* Plutarchus *extremo libro, de aqua, & ignis comparatione*, acutissimum esse omnium sensuum arbitratur, ex eo quòd ignea eius vis sit, ac natura, & iuxta Platonem cœlestium globorum conuersionibus se accommodet; licèt Aristoteli placuerit, aqueæ esse illum naturæ, *lib. 2. de part. animal. cap. 10. & lib. 5. de generat. animal. cap. 1.* quidquid Carpentarius hos auctores conciliare studeat, explosus à Laurentio *lib. 11. de hist. anatomic. quæst. 4.*

Milesius Thales tantùm ab oculis aures discrepare sensit, quantum à veritate mendacium. Itaque veteres illi prudentes, & acuti mortales, ea nos potissimùm arbitrantur scire, quæ videmus: ex hac certitudine celebre ortum prouerbium, *Auribus fideliores oculi*, de quo plura congerunt Adrianus Iunius *cent. 4. num. 41. Adagiograph.* qui eruditè hoc prouerbium explicat *chil. 1. cent. 1. n. 72.* Apuleius *de dogmat. Platon.* oculorum opera hominem tradit meritum fuisse cœlum, siderum cursus, astrorum ortus, atque obitus; ex quo pulcherrimus, & vberrimus fons ille manauit philosophiæ.

De audiendi verò facultate sic scribit. *Auditu verò quid homini magnificentius potuit euenire, per quem prudentium, sapientiámque disceret, numerósque orationis metiretur, ac modos faceret, fierétque totus ipse modulatus, ac musicas. Ita homo nihil scit absque doctrina, hoc est, aurium ope, atque præsidio*: & Lactantius *lib. 3. cap. 9. plus in auribus, quam in oculis positum esse* prodit, *quoniam & doctrina, & sapientia percipi auribus solis potest, oculis solis non possit.* Ita reconditioris doctrinæ libri Aristotelici, ab audiendo vocati sunt Acromatici, vt est apud Ciceron. *lib. de finib. 5.* & Herodotus *lib. 7.* sedem animi in auribus statuit.

Præclarus est Callimachi locus, in literarum, eruditionísque commendationem, quo id solùm viuere nobiscum docet, quod per aures influxit in animum, quem in suam Anthologiam transtulit Ioan. Stobæus *serm. 79.* Hexastichon est sic Latinè versum ab Augustino Vignolio, Poëta famigerato.

Nil sparsisse iuuat fragranti rore capillos,
Sertáque odoratis implicuisse comis.
Luxuriosa dapum citò deperit hausta voluptas,
Nota vel extremo gutture rapta perit.
Fixa manent quæcunque animo sunt fusa per aures,
Hæc mecum nunquam deperitura fero.

Plautus tamen *Trucul. sc. 6. act. 2.*

Pluris est (inquit) *oculatus testis vnus, quàm auriti decem:*
Qui audiunt, audita dicunt, qui vident, planè sciunt.

Contrà Thebanus Epaminondas putauit sapienter, quemlibet audiendi potiùs, quàm loquendi studiosum esse debere, ex auditu enim nascitur doctrina. Huc illa quæstio spectat, plúsne conferat ad discendum lectio, an auditio, hoc est, vox viua, an magistri muti; hinc Cleanthis laudata patientia in Zenone audiendo.

Redeo ad vim oculorum, quos nimis argutos arguté Cicero dixit, *lib. de legib. 1.* Ex iis absque vllo sermone etiam intimas animi cogitationes aliorum cognoscimus: sic ardor oculorum, iratum vt agnoscamus, facit: nictus & agitatio crebrior, admonentem, vel simulantem: defixi hærentésque, admirabundum: modesti ac deiecti, pudibundum: læti atque hilares, amantem: tristes ac torui, inimicum atque infestum.

Insuper, quomodo valent oculi, valere & corpus, siue in melius, siue in peius, Galenus demonstrat ex Hip. *6. epid. sect. 4. text. 28.* quia affectus penè omnes interni, externi, corporis, animíque iudicantur oculis; & ex his meliùs, quàm vllo alio ex membro, fortè etiam pulsu; quorum fabricam, vsum, ac præstantiam Plato celebrat *in Tim.* præ cæteris.

Deinde, nihil nos magis in Dei, & rerum ab eo procreatarum erigit contemplationem, quàm acies oculorum. Iam verò Homerus, & ex eo Virgilius *6. Æneid.* quæ de duplici porta fingunt eburnea, & cornea planè vsum exprimunt horum sensuum: eburnea sensum indicat aurium, quòd quæ ex ore prodeunt verba, eburnea propter candorem dentium, quæ aures feriunt: cornea oculorum, ob nigrum pupillæ colorem. Sic Didymus somniorum portas explicaturus, *Vlix. 19.* quidam per synecdochen corneam portam affirmant significare oculos, quòd prior oculi tunica sit cornea; eburneam verò, os, & internos dentes colore eboris: Hinc fideliora sunt quæ videntur, quàm quæ dicuntur, quòd per cornu quidem videri potest, per ebur nequaquam.

Vidisti quanta sit in homine, aurium, oculorúmque præstantia, quod discrimen, sed maxima est vis aurium, maxima oculorum, vtriusque rara nobilitas. Omnino maior oculorum, cui omnes etiam aliorum sensuum functiones propterea tribuuntur, quare ipsis sensibus nostris quibus anima per corpus vtitur, nihil est oculis præferendum; & ideò in Scriptura Sancta visibilium nomine sensibilia cuncta significantur. Omitto rationes ex Aristotelicorum penu depromptas, quas collegit non ignobilis Philosophus Veronensis Gabriel, *quæst. 6. in 1. lib. Arist. de prima philosophia.*

Quid plura? nónne apud antiquissimos Sophos, immò eruditissimum, ac grauissimum Philosophum, ac Theologum Platonicum Philonem *lib. de ebrietate, & de plantat. Noë*, oculus, princeps est corporis pars? Nónne ex ipso, *in lib. de opificio Mosis*, eadem est oculi, ac mentis comparatio? quia quod est mens in anima, hoc est oculus in corpore. Quare Plato *in Alcibiade, 1. non longè à fine*, oculum esse animam, & pupillæ aciem, sapientiam tradit: & *lib. 7. de republic.* affirmat, nulla corporis parte meliùs videri alterius animum, quàm oculo; qui iccircò à Platone, & Arist. *in Physiogn.* speculum naturæ vocatur, vt probat perdoctus Thomas Campanella *in suis dissertationibus, de natura rerum, cap. 12. art. 5. in med.* Nónne quod in cœlo Sol, & Luna, ipsum id sunt in homine oculi? Sol, & Luna, duo mundi lumina; oculi certissima in carne sidera, fulgent è sublimi, splendore micantissima inferna collustrāt, perinde ac in statione speculatores, interdiu noctúque nobis excubantes, dignitate & vsu Soli non cedunt. Animi enim sunt indices, cuius omnes affectus exprimunt apprimè: nam mirantur, amant, concupiscunt, amoris, iræ, furoris, misericordiæ, vltionis ex se manifesta præbent indicia, in audacia prosiliunt, in reuerentia subsidunt, in amore blandiuntur, in odio efferuntur, gaudente animo hilares subrident, eodem mœrente languescunt, eo ira flagrante exasperantur, in cogitatione quiescunt: quapropter ex vario, & multiformi aspectu variè nuncupantur, torui, truces, flagrantes, graues, transuersi, submissi, blandi: quare illis natura dedit locum, quem in cœlo Soli, tanquam mundi oculo, & in homine menti.

Vltimò. Organum visus præstat organo auditus: nam illius ope plures differētiæ rerum certiùs, promptiúsque cognoscun

cognoscuntur, ex Arist. *lib. de sensu, & sensili, cap.* 1. Sic ab officio, à materia, à potestate, auditu præstantior est visus, & plura, & meliora, & è longinquo magis cognoscimus, & tenuiores sunt eius spiritus, & cum luce cognatio, quæ qualitatum omnium est nobilissima, communissima, & notissima, vt probat Scaliger, *in Cardanum, exercit.* 302. *num.* 6. quare visus sensuum omnium acerrimus, præstantissimúsque est, vt firmat Cælius Rhodiginus *lib.* 20. *lect. antiq. cap.* 17. Quare idem Platonicus Philo *lib. de opificio Moysis*, oculi pupillæ mentem confert. §. *Homini Deus excellentem quandam largitus est animæ animam, tanquam in oculo pupillam, &c.* Nec te pigeat consulere eum: nam tam grauis, & politi scriptoris, insignes & præclaræ sententiæ mihi semper visæ sunt, vt relictis Arist. & cæterorum philosophorum, huius præcipuè auctoritate rem istam confirmare nunc placeat.

Ex eo (inquit idem Cælius *lib.* 3. *lect. antiq. cap.* 28.) factum est, vt quemadmodum imago animi, vultus est, ita indices oculi; & propterea à prudentissimis dictum, animum in oculis habitare: & ob id Galenus, vir in medicina tantus, & rerum scientia non incelebris *lib.* 3. *de vsu part. cap.* 10. cum Platone *dialogo* 6. *de republica*, nunc organum vocat lucidum, nunc solarem animalis particulam, & diuinum quoque membrum nuncupauit.

Visum ergo sensuum omnium nobilissimum ostendūt plura, primùm, quia perfectione, certitudinéque cognitionis cæteros sensus lōgè superat, & temporis momēto peragitur. Quare ad præstantissimas vtilitates vsus omnium maximè confert, & sic eum præ cæteris diligimus, ita Aristoteles *lib.* 1. *metaphysic.* ipsum omnibus sensibus anteponit, quia hic vnus ex omnibus maximam nobis rerum cognitionem affert, vt *tract. de visus nobilitate*, firmauit Andreas Laurentius, sic pientissimus ille senex Tobias cæcitatem deplorabat, inquiens: *quale gaudium mihi erit, qui in tenebris sedeo, & lumen cœli non video.* Denique adeò excellentissimum est videndi organum, vt ad aliorum sensuum significandas operationes, videndi functio ob illius dignitatem accommodetur; sic Exod. 20. *& omnis populus videbat tonitrua, seu voces*, pro audiebat. Præstantior ergo est organum visus auditu, præsertim quòd nil videri possit absque luce, nec discerni colores absque ea, vt Mathematicæ disciplinæ, ac naturalium rerum studiosi validis argumentorum comprobant rationibus: Lux autem inter ea quæ sub sensus nostros cadunt, pulchrior, venustior, amabilior, ac delectabilior, quia eius incomparabilis est puritas, & efficacia sua omnia penetrat, & causarum cœlestium generale, & principale instrumentum est; immò est pulchritudo, & ornamentum, omnis creaturæ visibilis: quare Salomon Ecclesiastic. 11. ait. *Dulce lumen, & delectabile, oculis vide Solem.* Si enim auferas lucem, omnia in tenebris ignota iacebunt, vt *lib.* 4. *in Danielem*, doctissimus probat Benedictus Pererius. Et de his arduis quæstionibus hæc sint satis.

HISTORIA IX. GALENI, De Cantharidum veneno.

Cantharidum noxia vis, ex quarum assumptione plures emortui.

QVidam dictionis huius mentem haudquaquam intelligens audax Medicus, traditas partes à cātharidibus abiecit, deditque corpora hydropico: cui cùm à primo die abscessus in sura apparuisset, post tres alios dies sectus est, effusáque copiosa aqua curatus esse visus est, quòd pars tumoris præter naturam plurima statim ad moderationem redacta sit, verumtamen non multis post diebus obiit. Quam ob causam Medico quidam crimen ingessit, perperam data esse cantharidum corpora inquiens: nempe propinanda ablatis corporibus, tum caput, tum pedes, tum alas, idque esse quod in dictione enuntiaretur. Quare non cunctatus audax ille Medicus, hydropico alteri ita propinauit, móxque facto similiter in femore abscessu, sectóque A *atque effluxo similiter humore, multis post diebus hominem mori contingit, &c. Galenus* lib. 4. de rat. vict. in morb. acut. com. 122.

PARAPHRASIS.

CAntharides, etsi aliquibus partibus sui corporis venenosas, correctas tamen, & permixtis medicamentis quæ illarum malitiam retundere queant, hydropi posse esse ex vsu ad prouocandam vrinam, serosósque humores per eam euacuandos, apposita historia, late prædiximus *lib.* 2. *in com. hist.* 117. ad quem locum pro huius historiæ explicatione te remitto.

Vnum solùm constet, cantharides excessu quarto excalfacere, & exiccare, haberéque summam erodendi vim, B quo pacto viscera, & partes per quas transeunt, ita exulcerant, vt sanguinem fundant, vt auctor est Galenus 4. *simpl. c.* 18. & *lib.* 10. *cap. de sero.* Exit autem cum deiectione exulceratis intestinis aliquando, sed semper cum vrina, quòd horum animalium vis natiua quadam repugnantia partes omnes vrinæ inseruientes feriat, lancinet, & premat. Hoc autem accidit, non solùm cùm potui dantur, sed quod magis mirum est, quum in cataplasmate miscentur, quod ad exulcerandum, & euacuandum materiam imponitur pubi, testiculis, renibus, coxis. Habere autem vrendi vim, constat quia exteriùs appositæ vesicas excitant, & caustici instar cutem vrunt, quando ab alto ad cutem, & ambitum corporis, venenatos, seu alios humores attrahere oportet, vbi somnus inexpugnabilis vrget, & frigidi ac chronici morbi fatigant.

C Epotæ cantharides ardorem in toto corpore excitant, dolorem intolerabilem, vertiginem, amentiam, & tandem absumptis spiritibus, virium defectum, atque interitum afferunt. Excalfaciunt, visceráque exurunt caliditate sua, ex Dioscorid. *lib.* 6. *cap.* 1. quo pacto præcordia magis dextra inflammantur, quàm sinistra, quum per iecur transeant ad renes; sed certius signum est, si in ore cedrinæ picis sapor percipiatur, vt cum Dioscoride omnes postea auctores confirmant, quoniam humores qui in ventriculo, ac iecinore versantur, deuruntur, quorum vapores exhalantes picis odorem repræsentant, vt proprio exemplo ostendit Langius *lib.* 1. *epist.* 47.

Sed dubium est maximum, quo pacto Galenus calumnietur & vocet Medicum audacem, si sequutus mentem Hippocratis in hoc textu, exhibuit cantharides abiectis D alis, capite, & pedibus? Lacuna *in suis perdoctis commentariis in Dioscoridem*, hoc difficillimum dubium extricare nō potuit. Dic tu, audaces Medicos vocari posse illos, qui remedia administrant temerè, perinde ac illi qui aleam iaciunt, de quibus loquitur Galenus *lib.* 1. *epid. sect.* 2. *com.* 50. Quare temerarius fuit ille Medicus, qui ductus oraculo auctoris *lib. acutorum*, qui non est magnus Hippocrates, vt passim in illis libris Galenus inculcat, & præsertim in procemio *lib.* 4. *& in hoc lib. com.* 5. *& lib.* 2. *com.* 38. *& lib.* 1. *com.* 18. *&* 3. *de dif. resp.* 6. *& lib.* 9. *de placit.* 6. alibi, ventrem illarum hydropico solummodò obtulit, quum constet ventrem tantummodò esse venenosum, cæteras verò partes alexiterias. Hoc modo Galenus *lib.* 11. *de simpl. cap. de cantharidib. &* 2. *de antidotis, cap.* 7. inter propria alexipharmaca cantharidum, reponit illarum pedes.

E Maioris tamen machinæ est explicare, cur cantharidum venter hydropico oblatus, non alia horrēda symptomata excitauerit, præter abscessum in sura, ex tam multis quæ huic funesto morbo superuenire solent? Dic, naturam ex epoto veneno labefactam, maiori aquosi humoris copia viribus iam penè extinctis regenerata, crudum, & pituitosum sanguinem potiùs ad pedes excreuisse, quia hic deorsum magis fertur; deinde pedes in decliui loco positi, frigidi sunt, ossei, neruosi, & remoti à fonte caloris. Sed cur post abscessum œdematosum, sectum, & ex quo humoris copia emanauit, cuius excretio ægrum erat leuatura, mortuus fuerit, ea est causa, quoniam ex morbo, & ex veneno erodente viscera erant corrupta; & sic remanēte intemperie in iecore, eáque magis adaucta, resoluto spiritu, & exhaustis viribus vitam finiuit. Interim

de curatione veneni à cantharidibus illati, lege Langium cit. loc. Mathiol. *in cit. loc. Dioscorid.* & alios, qui de venenorum curatione eximiè disceptarunt.

HIST. X. ALZAHARAVII *De morsu Apum.*

Ictus ab Apibus, cinere superposito, curatus.

ET vidi qui curaret educere fauum ex vasis apum, & morsus esset ab ipsis super maxillam inferiorem, * *& sequutus est stupor dentium, & festinanter currebat ad ignem, & igni locum approximabat, licèt supponebat ei cinerem calidum, & interrogatus à me super hoc, dixit, quòd non inuenitur medicamentum ad minuendum dolorem melius, quàm illud, &c. Alzaharauius* lib. 29. pract. sect. 2. cap. 29.

PARAPHRASIS.

APes aculeo suo pungere, ac mordere, & dolorem inferre, & ex concursu humorum ad ictam partem, inflammationem concitare cum rubore, & tumore coniunctam, quin simul venenosa qualitate cor opprimere, firmat Serapio *lib. 5. Breuiarij, cap. de punctura apum.* Oportet ergo in parte affecta imponere, quæ repercutiendo, dolorem lenire possunt, vt sunt aqua rosacea, aceto, & succo plantaginis, bolo armeno, & santalo permixta. In hanc rem plura Arabes ad apum morsus consimilia parant auxilia, Rhasis 20. *continent. cap. 2. & 8. ad Almans. cap. de puncturis apum.* Gilbertus Anglicus 7. *compendij, eodem titulo.* Varignana *serm. 4. praxis, tract. 3. cap. 6.* Conciliator *lib. de venenis, tit. de morsu apum.*

Post sanguinis missionem, & reuellentia auxilia, lauri folia virida, trita, & super partem apposita venenosis apum ictibus mederi certum est, de cuius auxilij laudibus mira auctores suprà citati prodidere. Maluam contra aculeatos apum morsus prærogatiuam habere, firmat Ruellius *lib. 2. de natur. stirp. c. 52.* His si non succumbat dolor, veheménsque ardor in parte sentiatur, pars scarificetur, quam sugendam, ac dilatandam illi monuere, cum Haly Abbate 4. *pract. cap. de medela puncturæ apum.*

Ad dilatandum autem, venenúmque foràs euocandum, nullum cinere præstantius esse auxilium, & vtilius iudicabit, qui non ignorat ex Dioscoridis lectione *lib. 5. c. 93.* Huius vim esse calefactiuam, & attrahentem valde. Eligẽdus cinis præsertim ficulneus; nam caliditate sua attrahit & abstergit. Scis enim apud doctrinam Galeni *lib. 7. simpl. tit. de cinere,* & Pauli *lib. 7. eodem titulo,* non omnem cinerem idem exactè habere temperamentum, quoniam pro materiæ combustæ differentia euariat: Acerbarum enim arborum cinis, nempe quercus, & ilicis, arbuti, fagi, lentisci, hederæ adstringendi vim non modicam obtinent, qua sanguinis eruptionem compescit.

Ob id Ponzettus ad aculeum extrahendum *lib. 3. de venenis, cap. 15.* non alio vtitur medicamine, nisi ex oleo, cinere, & fermento simul permixtis: cuius veneni antidotum est succus coriandri cum saccharo epotus, ex Christophoro de Honestis *in suis problematib. de venenis, probl. de morsu apum.* Cætera præsidia lege apud clarissimum Moufettum *tit. de morsu apum,* qui de insectis, post Gesnerum, & Arnoldum VVerckelium *lib. 4. de venen. cap. 3. de morsu apicularum,* & alios, selecta remedia proposuit. Si verò de apum alimento, mira in opere suo industria, magistratu, castitate, munditie, reparatione, si fortè earum genus vniuersum extinguatur, pulchra audire gestis, lege Mathiol. *lib. 2. in Dioscorid. cap. 77.* Virgil. *lib. 4. Georgic.* Florentin. *in Geop. lib. 15. cap. 2.* Arist. *3. de generat. animal. cap. 10. & lib. 5. de hist. cap. 11.* Plin. *lib. 11. cap. 16.* Lactant. Firmian. *lib. 1. cap. 18.* Varron. *lib. 3. de lingua Lat. cap. 16.* Archelaum *lib. Anthol. epig. 1. tit. 37.* Golum. *lib. 10. cap. 11.* Plutarch. *lib. de causs. natural. cap. 36.* Albert. Magnum *lib. 8. de animalib. tract. 4. cap. 4.* Auic. *lib. 8. de animal. cap. 6.* Pallad. *lib. 1. cap. 39.* Ionstonum *in sua Thaumatographia, tit. de exanguibus, cap. 2.* & alios, quos ex facundissimis priscorum, & Recentiorum monumentis citat laboriosissimus, & omniscius Aldromandus *lib. de insectis, cap. 1. de apibus.*

QVÆSTIO XXI.

Vtrùm Hæmodia, sit propria dentium passio.

COMMENTARIVM.

ET *sequutus est stupor dentium.*] Quoniam cum Alzaharauio agenda res est, ne id quidem ampliùs explicare grauemur, cur scilicet ad apum morsum sequuta est congelatio dentium, quam Græci hæmodiam vocant, (hoc enim verbum in vetustissimis huius auctoris codicibus adinueni.) Quare vt luculentior, expressiórque fiat eminentissimi auctoris enarratio, ad Auicennæ vireta diuertendum, abs quo didicimus dentes premi dolore, commotione, perforatione, corrosione, ruptura denigratione, attritione, vacillatione, stridore, & congelatione, in quam faciliùs incidunt, quum sint ossei, frigidi, & exangues; ex quo factum est vt commorsa maxilla, ob calorem, & dolorem patentibus poris, promptiùs frigori aëris esset obnoxia, & sic dentes subiecti stupore hac de causa fuerint oppressi.

Illud ergo in præsenti non omittendum, à paucissimis animaduersum. Vtrùm dolorificus ille stupor ex acidis, & austeris cibis contractus, quem Medici hæmodiam appellant, sic etiam dentium passio? Dissuaderi enim videtur ex eo, quoniam pars quæ sensu destituitur, nequaquam potest obstupescere: atqui dentes insensibiles sunt: ergo hæmodia laborare non possunt.

Minor multis suadetur, & primò, quia dentes inter ossa numerantur *lib. de ossibus, cap. 5.* ossa autem sensu omnino carent, *de element. cap. 2. 13. meth. cap. 22.* vbi de capitis osse loquens, scribit sensu carere, quemadmodum & reliqua omnia: ideò namque *lib. art. med. cap. 19.* dicuntur à seipsis gubernari, quia scilicet naturales facultates, quæ insitæ sunt, solùm habent: vnde non vllis inseruntur nerui, quibus sensifica vis, animalésque spiritus deferantur: nec verò necessum fuit ossa ipsa sensu donari, siquidem sua duritie, reconditóque situ tuta erant, & immunia ab iniuriis externis, quibus sentiendis, fugiendísque natura sensum tribuit animalium partibus, illis denegans, quas in imo corporis recondit, quantumuis mollissimis, cuiusmodi sunt viscerum carnes, & *cap. 2.* quæ terrea crassa duráque sunt, minimè sentiunt. Quum ergo dentes eam habeant constitutionem, credendum est non sentire, eo maximè quòd illorum soliditas, & durities suam incolumitatem sine sensu poterat tueri. Tertiò. Molestiorem sensatione efficit fractio, sectióque, quàm quæuis alia doloris causa. Sed dentes citra dolorem, citráque sensum vllum quotidie scinduntur, & exeduntur. Ergo videntur esse omnino insensibiles, & ex consequenti non posse illis competere hæmodiam.

Oppositum tamen docet Galenus *lib. 2. de loc. affect. cap. 7.* docens affectum illum proprium esse dentium, & gingiuarum: & 1. *de caussis sympt. cap. 5.* dentibus accidere post acidos, & acerbos cibos, præsertim immaturos, quorum esu stupent, nec suo mandendi munere fungi possunt. Cùm verò stupor, teste ipsomet Galeno *lib. 5. de loc. cap. 1.* sit insignis quædam refrigeratio, sensus & motus difficultatem inducens, meritò adiunxit *cit. lib. de caus. sympt.* quòd hæmodia est symptoma tractricis facultatis; & cùm dentibus insit, apertè innuit eos sensu præditos esse, quod euidenter scripsit 5. *de comp. med. sec. loc. cap. 8. & lib. de ossib. cap. 5. ad fin. & 16 de vsu part. cap. 2.* & Auic. *1. 1. doct. 5. sum. 1. cap. 5. & 7. 3. cap. 1. & 4.* Aëtius *tetrab. 2. serm. 4. cap. 19.*

Idem poterit suaderi hunc in modum. Dentes omnes suscipiunt propagines à tertia coniugatione neruorum. Atqui nerui illi omni parti, vel membro cui inseruntur, vim deferunt sentientem. Ergo ea non destituuntur dentes.

tes. Secundò. Sensus datus est animantibus propter conseruationem, & custodiam. Atqui dentes cùm nudi sunt, occurrentibus iniuriis exponuntur. Ergo vt ab illis se tuerentur, oportuit sensu donari. Quod experimento etiam ostenditur: nam quemadmodum sæpe dolor permanet dente ablato, ita nonnunquam confestim cessat. Sed non cessaret, nisi dentem ipsum occuparet, siquidem si in gingiuis, aut neruo consisteret, duraret adhuc dente auulso. Ergo negari non potest, dolere, & sentire, ac proinde stupere, & hæmodia laborare.

A

Sed antequam ad argumenta pateat solutio, aduertere oportet, quòd Auenzoar *lib. 1. sui theizir, tract. 9. cap. 19.* arbitratur, non solùm dentes, sed & ossa omnia sensum habere, etsi crassum & obtusum, propter sui siccitatem, & duritiem. Inducitur autem illud existimare, quoniam sicut cerebrum dicitur transmittere per neruos virtutem sensibilem membris, & cor spiritum vitalem per arterias, ita hepar per venas nutrimẽtum. Atqui ossa etiamsi venis careant, sanguinem intra se per meatus recipiunt, quo nutriuntur, & crescunt; sine arteriis vitalem spiritum, quo viuunt, & à putredine seruantur. Ergo licèt nullos habeant neruos insertos suscipient in se à vicinis vim sensitiuam; tum quia illa minùs spiritualis non est minúsque potens ad penetrandum, quin potiùs magis quàm vitalis, & multò plus quàm sanguis; tum quia per exiguum, breuéque spatium, & materiæ, & facultates possunt ad membra peruenire sine canalibus: non enim necessarios esse nisi ad longum interuallum, scribit Galenus *lib. 6. de vsu part. cap. 17.*

B

Nec verò putat Zoar sententiam suam à Galeno alienam, quum *lib. de plenit. cap. 4.* affirmet, in ossibus nonnunquam grauitatis sensum percipi. Quòd si suprà relatis locis, ossa sensu priuauit, intelligendum esse, inquit, ac si diceret illa parum sentire; non aliter ac dicere solemus, visu carere eum qui parum videt; sine collo esse, qui breuissimum habet; sine memoria, qui modicam; insipidum, & ingustabile, quicquid exiguo gustu, saporéve præditum est.

C

Quòd si destituantur neruis, non infert sensu etiam destitutos esse, quemadmodum licèt arteriis, & venis careant, non ideò nutritione, & vitali calore priuari dicuntur. Quamuis autem duritie sua frangentibus causis resistant, multò meliùs sensu prædita suæ incolumitati consulent. Denique si, quando frangitur, scinditúrve os, dolere non videtur, fit quia lædi non potest, quin caro vel membranæ lædantur, quæ cùm sint acutissimi sensus, hebetem ossis sensum simul & dolorem obscurant: *duobus enim doloribus, &c. 2. aph. 48.*

D

Multò tamen magis consonum est doctrinæ Galeni, & Medicorum ferè omnium, simul & Philosophorum, nequaquam sentire, nec opus fuisse, cùm sint interiùs sepulta, atque ita remota ab occurrentibus externis, ingentíque creata duritie, qua frangentibus resistere, suámque integritatem poterant seruare. Præterquam quòd si sensum obtinuissent, magis ille ad molestiam & dolorem, quàm ad incolumitatem inseruiret; perpetuò enim dolerent à pondere, & grauitate corporeæ molis. Demum fidem manifestam facit insensilia esse ossa, quòd in vlcere antiquo si os carne iam, & membrana penitus nudatum secetur, aut lima radatur, nihil prorsus sentire experimur.

Et sic commodè interpretandus Zoar, circa ossium sensibilitatem, ac si dicat ratione membranæ vestientis ea sentire, sicut intelligendus Galenus *lib. 5. sec. loc. cap. 8.* dum in seipso maximum expertum fuisse dentium dolorem asseuerat, quam historiam *lib. 1. in hist. 67.* descripsimus. Quare dic ad primam confirmationem minoris, propositi in initio argumenti idque secundùm Galenum, quòd licèt dentes inter ossa referantur, & hæc sensu careant, specialem tamen ob causam, decuit eos ex cerebro neruos recipere, simul & sentientem virtutem, sic instituente natura, tum quòd iis quæ sibi occurrunt nudi sint expositi, tum quòd ipsos vnà cum lingua sentire oportebat, ac sapores discernere, non aliter quàm cæteras oris particulas. *16. de vsu part. cap. 2. prope finem.*

E

Ad secundum. Quamuis ea quæ dura sunt, frigida & sicca, hebetem & obtusum sensum habeãt, eo tamen non omnino priuantur, nec illud voluit Arist. sed tantùm parum, & debiliter sentire, ad mollium comparationem, quę quia facilè patiuntur, formásque & impressiones obiectorum meliùs suscipiunt, acutissimi sunt sensus; præterquam quòd ita decuit, ad hoc vt sentiendi acrimonia suæ mollitiei prouiderent ab occurrentibus obiectis.

Ad tertium. Aretæus antiquissimus Medicus *lib. 2. de morb. diuturnis, c. 12.* instar miraculi esse putat, & quæstionem ab homine insolubilem, soli Deo cognitam, cur fracti, sective dentes non doleãt, intemperati autem doleant vehementer; quum sectio, vel fractura sit maior dolendi causa, quàm quoduis intemperamentum, & causam prædicti euẽtus arbitratur dentium soliditatem, & duritiem: cùm enim dolor (inquit) res quædam sit aspera sensui, nec ea quæ densa duraque sunt, vt dentes, contactu & vulnere exasperentur, fit vt non doleant, quando secantur, vel franguntur. At si ex subita, & repentina naturæ mutatione proueniunt dolores in parte sentiente, cur non molestabitur dens, & dolebit vehementer, vbi repentè soluitur naturalis vnio, continuitásque suarum partium.

Adiungunt alij, voluisse naturam, vt non dolerẽt dentes ex fractura, & diuisione, propter natiuam duritiem, & soliditatem, qua frangentibus poterant resistere, & suam vnitatem tueri, non aliter ac mollissimæ carni datum est ad mollitiei tutelam, vt ex intemperamento molestiam, dolorémque perciperet, sed multò maiorem ex diuisione, cui carnis mollities maximè subiecta erat. Verùm si potentior est dolendi causa, diuisio, quàm intemperamentum, quomodo efficere potest natura, vt dentes solùm ex minore occasione doleant, & sensitiua virtus in vna eadémque parte, non sentiat illud quod magis sensibile est.

Conciliator *dif. 43. in appendice, prope finem tertij*, scribit, dentes quidem (quod verum est) gratia suæ duritiei sensum habere obtusum, & obtusionem penès superficiem externam, partésque à neruo remotas: præterea diaphanos esse, & porosos: & quia externa potissimùm parte tanguntur, vel minimùm, vel nequaquam occurrentia corpulenta, & terrea sentiunt: cùm verò huiusmodi sint illa quæ frangunt, & continuitatem soluunt, ideò non debent dentes quando secantur, ita dolere, quàm cùm ex intemperamento, dolore afficiuntur; quoniam qualitates primæ, & inter eas illæ quæ magis actiuæ sunt, tanquam magis spirituales, vndique penetrant, & sentiuntur.

Serapio *tract. 2. cap. 16.* & Haly Abbas *2. theoric. cap. 10. & lib. 9 cap. 17.* cum quibus multi, affirmant dentes omnes insensibiles esse, nec vllum per se habere dolorem, siue à solutione, siue à temperie, eum verò quo sæpe vexamur, potiùs in neruis, & pelliculis gingiuarum, quàm in dẽtibus consistere. Cur verò ad dentis intemperiem doleamus, non ad sectionem, aut fracturam, fit quoniam sectio ad neruum non pertingit: dentium autem calor, aut frigus magna cum celeritate ad neruum penetrat dentis radici appositum. Quemadmodum enim metalla calorem, & frigus promptissimè suscipiunt, & per se tota transmittunt; ita dentes, quam contrahunt intemperiem, per occultos, rectósque meatus quos habent, celerrimè ad neruum demandant, vt cum dolore ingenti sentiatur; sic instituente natura, vt dentes sine sensu, quem duritiies non admittebat, incolumitatem suam ab intemperantibus tuerentur; frangentibus enim & secantibus satis prouisum esse arbitrabatur soliditate, & duritie; & hac de causa dici potest dentes suscepisse neruos à tertia coniugatione, *9. de vsu part. c. 15.* quamuis expresserit Galenus decuisse illos sentire, eo quòd nudi occurrentibus exponantur: sine sensu siquidem poterant integritatem suam seruare, non aliter ac vngues, quibus natura simili artificio prouidit, supposito neruo, ad quem velocissimè transmitterent perceptum intemperamentum cum magno dolore sentiendum.

Iam verò si dente sublato confestim cessat dolor, non est, quia ad dentis ablationem aufertur sensifica vis in eo existens,

existens, sed quia tollitur putredo, à qua dolor excitabatur. Verùm secundùm Serapionem, & Haly Abbatem *vbi suprà*, mitigatur nonnunquam dolor cùm eruitur dens, eo quòd cessat distentio, oppressióque facta à dentis mole, & corpulentia. Defendi ergo potest, non sentire dentes, quemadmodum nec etiam pulsant, quia arteriis destituuntur, licet vicini nerui dolor imaginari faciat dentem ipsum dolere, sicut arteria gingiuæ prope dentem pulsans, imaginationem inducit pulsantis dentis, quod imaginatus fuit Galenus *lib. 5. de compos. med. sec. loc. cit.*

Sed ad hæmodiam reuertamur, quæ auctore Galeno *lib. 1. de caus. sympt. cap. 5. est oris, & dentium stupor, ob acidos, acerbósque cibos subortus*: stupent enim dentes, nec suo mandendi munere fungi possunt. Accidit etiam hoc malum, ob naturam humoris in dentibus cõtenti, aut à ventriculo ad dentes exhalantis, aut ob vomitum eos offendentem. Galenus verò vnius tantùm causæ commemorationem fecit, scilicet ciborum acidorum, quia hæc in prædicti mali generatione est frequentissima. Differt ergo hæmodia ab stupore: hic enim accidit neruis, membranis, venis, arteriis, carni, & cuti, & totius corporis symptoma est, quod insigniter ad tactum spectat; illa solùm dentibus, & gingiuis contingit, de qua Arist. 1. *probl.* 37. & 38. Auic. 7. 3. *tract.* 1. *cap.* 23.

Inquires hoc modo, quomodo exasperabitur à leui agente externo dens, si à ferro non alteratur? Dic sapores validè alterant; cùm ergo meatus dentium dicti facilè transmittant alterationem neruis, acidam, vel austeram, inducunt cum refrigeratione densationem in neruos, quæ densatio, congelatio appellatur.

Cur verò hæmodia ex acidis contracta sanetur à portulaca frigida, difficile quæsitum est. Illud concedit Galenus *lib. 6. simpl. tit. de portulaca*, & *lib. 2. cap.* 46. Paul. *lib.* 7. *eod. tit.* Respondet Arist. 1. *probl.* 38. quoniam succus portulacæ acorem habet, cuius gratia trahit ad se affinitate quadam acidum faciens hæmodiam. Sed difficilis est solutio: nam quòd similitudo totius substantiæ sit causa attrahendi, creditum est Galeno 3. *simpl.* 24. & alibi. Quod verò similitudo saporis trahat, à nullo est proditum. Dic, similitudinem saporis indicare similitudinem totius substantiæ; quæ verò in modo substantiæ conueniunt, facilè vniuntur, vt ita iuncta abstergantur; minùs enim sordidæ aqua diluuntur, pice verò coinquinatæ non aqua, sed oleo, ob substantiæ similitudinem; sic maculam ex maturis moris contractam illitio immaturæ abluit, quoniam ob similitudinem substantiæ miscentur, & minor lentor facit vt simul abstergantur; quod idem censet Arist. accidere acido stupefacienti, vbi succo portulacæ permiscetur. Forte verò manifestior causa est, cur portulaca, cera, oleum, lac, amygdalæ sanent hæmodiam, quia lentore suo opponuntur percussioni, & densitati nerui ab acido prodeunti. Cur autem hæmodia sequatur ex acerborum esu, quod firmat Aristotel. 7. *probl.* 5. & Auicen. *loc. cit.* ingeniosissimus Costæus *in Auic. com.* diligenter explicuit.

HISTORIA XI. GALENI, *De veneno coturnicum.*

Ex coturnicum esu, conuulsio frequenter generatur.

Necnon & in Doride, & Bœotia, & Thessalia, omnibúsque finitimis locis, multi ex coturnicum esu musculorum conuulsionibus correpti sunt, quoniam veratrum scilicet illæ comedunt. Istud idem & Athenis, quibusdam accidisse nouimus, qui coturnicibus largiter se impleuerant, &c. Galenus* lib. 6. epid. sect. 5. com. 3.

PARAPHRASIS.

Coturnices pessimè apud omnes scriptores audiunt, quoniam spasmum, tremorum, Herculeum morbum gignere perhibentur; quo fit vt tam his qui bona, quàm qui praua sunt in temperie, earum vsus interdicatur: earum enim caro quum difficulter conficiatur, putrescit in stomacho, & febrem accersit, & sic omnium auium carnes malitia superat. Causam reddunt, ob ellebori pastum, quo mirum in modum delectantur, & maximè quòd aliis venenatis seminibus vescantur continuò, vt docuit Aboaly Aben Zoar Arabs *lib. de regimine sanitatis, tit. de carne coturnicum*, & postea probant Gulielmus Turnerus *lib. de auibus præcipuis*, quarum apud Plinium, & Arist. mentio est. Christoph. à Vega *lib. 2. de art. medend.* De qua re Lucretius Poeta Epicuræus ita doctè cecinit:

Est vtique serpens hominis quæ tacta saliuis
Disperit, ac sese mandendo conficit ipsa.
Præterea nobis veratrum est acre venenum,
At capris adipes, & coturnicibus auget.

Licèt enim coturnicis caro calida sit, & humida; cùm tamen frigidum, & mucosum generet humorem, & qualitate perniciosa à veratro accepta neruos feriat, conuulsionem hac de causa conciliare potest; quod ita esse Iuniorum peritissimi confirmarunt, de quorum numero sunt Mundella *epist.* 6 Bruyerinus *lib. 15. de re cibaria, c.* 35. Cardanus *lib. 3. de sanit. tuend. cap.* 21. Narrat Seideius *lib. de morb. incurabilibus, pag.* 102. in conuiuio ob coturnicum esum, captarum in loco vbi magna erat ellebori copia, quosdam fuisse emortuos, alios conuulsionibus captos remansisse. Nam hæc caro putredinosam sortitur naturam, & ad febres corpus præparantem; quare ab Arabibus summoperè reprobatur; probat Alexandrinus *lib. 3. salubrium, cap.* 7.

Elleborum enim venenum est, & neruorum substantiam vellicat, & exiccat. Neque dubites sanguinem, & alios succos, seruare facultatem eorum quæ ingesta sunt, vsque ad coctionem tertiam, quod Galenus confirmat *lib. 6. epid. sect. 5. com.* 35. dum in alimentis post coctionem, & sanguinis conuersionem, validas vires remanere asseuerat, adeò vt & sudores ipsas redoleant. Plinius *lib.* 10. *cap.* 23. sic ait. *Coturnicibus veneni semen grauissimus cibus, quam ob causam eas damnauere mensæ, simúlque comitialem propter morbum despui suetum*, vt notauit Ioannes de Mediolano, auctor regiminis Salernitani *cap. 29. de auibus*, & non siluit elegantissimus Ludouic. Nonnius *lib. 2. de re cibaria, c.* 28. Ita Isaac *lib. diætar. vniuersal. lect.* 40. omnibus volatilibus facit peiores coturnices nec enim nutrimento, nec in digestione sunt laudabiles. Quare nec sanis, nec ægris exhibendæ, vt probant Melchior Charterius *tract. de epilepsia, c.* 16. Conciliat. *dif.* 68. Quare Auic. *lib.* 2. *c.* 153. sic ait: *ex comestione carnis coturnicis timetur tetanus, & spasmus, non quia comedant elleborum tantùm, immò quia in substantia earum est hæc virtus; & existimo quòd nutrimentum earum est ab elleboro, propter similitudinem complexionis.* Hinc fit, vt Deus cùm vellet punire populum Israël pertinacissimum, illum simili carnium esu saturauerit, & sic vsque ad satietatem vescentes, exitialibus morbis oppressi sint; malignum enim & perniciosum præbet succum hæc caro pessima; vt legimus *lib. Numer. cap.* 11. de quarum malitia consule Iulium Alexandrin. 13. *salubr. cap.* 7.

Si verò Auerrhoës 5. *collig.* Rhasius *lib. 3. ad Almans. cap.* 10. eam laudant, & in cibis expetunt, per eam intelligunt aliam auem perdice aliquantulum maiorem, genis rostro, & pedibus, rubenti colore, quæ ab Italis coturnix appellatur, quæ grati est saporis, & laudabile nutrimentum præbet. Lege de vtraque coturnice pulchra apud Mundellam *cit. epist.* Quando autem ex esu coturnicum conuulsio acciderit, offerenda sunt cardiaca, & præsertim quæ ellebori perniciosam vim retundat, quorum copiam tradit Mesuë *c. de elleboro.* Vtendum roborantibus cerebrum, neruos, & ventriculum. Consule elegantissimum Renatum Moreau, Medicum Regium Parisiensem, solertissimum, Reipublicæ Medicæ Primipilum qui *in nouis, & copiosis animaduersionibus in scholam Salernitanam, cap. 29. prope fin.* de huius auis natura ingeniosissimè disceptat.

QVÆSTIO XXII.

Vtrùm præter hominem, solæ coturnices epilepsia tententur. Contra Plinium.

COMMENTARIVM.

EX *coturnicum esu musculorum cõuulsionibus correpti sunt.*] Plinium omnium scientiarum parentem optimum, omnifaria disciplina præcelluisse, omnibus compertum esse reor. Is enim facundus auctor, cum Solino *loc. su. rà cit.* postquam coturnices, ob veratri cibum quo incundissime nutriuntur, in epilepsiã, spasmúmque incidere affirmauit, solas præter hominem his morbis premi asseuerat. Contra hos famigeratissimos, viros pugnandum est experimento: nam capræ, oues, equi, accipitres, graculi sentiunt epilepsiam. Habui enim in iuuentute mea equum affectum hoc morbo; cùm enim eo incederem cursu veloci ad inuisendos ægros, ille contremiscere cœpit; ego subsultum toto corpore sentiens, subitò ab stapedibus pedes eduxi, & bona fauente fortuna in solum cecidi citra noxam vllam ille in terram corruens, iactabat sese, ore spumabat, quod nulla ei vi aperiri poterat; is ergo per duos annos in pleniluniis epileptico insultu quatiebatur ferociter, quo tandem miserrimè accessionum frequentia concussus occubuit.

Plutarchus grauissimus auctor *in Roman. quæst. quæst* 111. quærit, cur vetitum Romano sacerdoti canis, & capræ tactu, ac nominatione abstinere? Respondet, vel ob lasciuiam, vel fœtorem, vel quòd capra morbo comitiali est obnoxia. Addit Plutarchus, vt & Auicenna *lib.* 2. *canon. tract.* 2 *cap.* 250. & 3. 1. *tract.* 5. *cap.* 8. eos qui caprinam gustarent, aut etiam tangerent, ea lue facillime inquinari; & ex veterum auctoritate demonstrat Alexandr. Clemens *lib.* 7. *Strom.* quare meritò Platina *lib. de honest. volupt.* sic præcipit. *Caprarum, & hircorum iecora fugito, ne in epilepsiam incurras.*

Cur facilè capræ, aut hirci morbum hunc concipiant, videtur esse causa, angustia meatuũ, quibus quasi obstructis spiritus intercludatur: argumento est vocis tenuitas in capra: ideóque affecti hac lue similem caprinæ vocem emittunt. Coturnicibus verò edendis assuetos, etiam fieri comitiales, idem Plinius scribit *lib.* 10. *cap.* 13. Caprarum adiuuat in hunc morbum pronitatem, quòd corruptum, & crassum è terra vaporem facillimè hauriunt, prono semper humi capite, quæ non naribus, vt cæteræ animantes, sed auribus spiritum trahunt. Eadem vehementer abiecti capitis in humum ratio, oues etiam reddit obnoxias epilepsiæ; ac multò magis in capra, in qua caloris excessus est causa, quæ ad eius caput impellit vapores.

Vbi verò iam omnis ad plenum absoluta est quæstio de coturnicibus, quòd epilepsiam generent, superest vt breuiter, rara, immò prodigiosa proponamus, quibus conuulsio hac de causa contrahenda vitari, & contracta curari possit. Mirum enim, & vix credibile, quod *lib.* 20. *cap.* 17. Plinius tradit, ex sententia Pythagoræ, anisum in manu habentes non corripi hac lue: minus illud quod ab Olao Magno proditum est, *lib.* 18. *histor. septent. cap.* 31. pueros si assuescant esui cerebri vulpini, perpetuò futuros ab hoc morbo liberos. Minutius Felix *in Octauio*, Gentiles notat, quòd comitialem morbum hominis sanguine, id est, morbo grauiore sanent: est enim præsentissimum istius morbi remedium sanguis humanus. Ita Ethnici noxiorum iugulatorum sanguinem recentem, de iugulo decurrentem, exceptum auida siti, comitiali morbo detentis offerebant, quod etiam Plinius tradit *lib.* 28. *cap.* 11. *sanguinem namque gladiatorum bibunt, vt bibentibus populis procul sint comitiales morbi. At hercule illi ex homine ipso sorberi efficacissimum putant, calidum spirantémque, vt vnà ipsam animam ex osculo vulnerum: cùm è plagis hunc ne ferarum quidem admoueri ori fas sit humano.*

Nec illud admiratione indignum, vinum exteriùs adhibitum leuare epilepticos, admissum interiùs epilepsiam inducere; ita scribit Arist. *lib. de somn. & vigilia*, propterea

A vinum, inquit, nutricibus, ac pueris nocet, siue ipsæ, vel potent. Quid ita? quia spirituosum est, præsertim nigrum, vt pluribus in locis retulit Galenus: & illud Plutarchus *in Lycurgo* narrat, infantes non aqua, sed vino in Laconum agro à mulieribus lauari: nam si morbo comitiali tententur, sine ægritudine alia, leuari fama etsi firmiore sint valetudine, acui; & firmari.

Cum his conueniunt Medici, qui epilepticorum liberis, non vt ægris, sed ne ægri fiant, accommodatas præscribunt excitationum, & victus rationes, quòd proniores sint cæteris in hanc pestem, propter infecti seminis paterni labem. Occasionem etiam præbet huic morbo Veneris vsus, vt non malus Poëta Faustus Andrelinus cecinit.

Turpis & est morbi species horrenda caduci,
Cùm iacet exanimis post sua furta venus.

B Quo disticho indicat veterum Græcorum effatum, Veneris vsum paruam esse epilepsiam affirmantium: ita Eryximachus apud Stobæum *serm.* 6. solo tempore differentem vocat. Ita Agellius 19. *lib. Saturnal.* apud Macrob. *cap.* 2. & Galen. 3. *epidem. sect.* 1. *comment.* 4. *&* 14. *de vsu part. c.* 4. *&* 10. coitum esse spasmum tradit. Cui malo ex Venere orto ellebori vsus salutaris est: nam crassos, & flatulentos humores ex debilitate caloris, quam Venus præsertim nimia induxit, generatos mirificè educit. Neque obstat, coturnices ob vim ab elleboro acceptam, retientem neruos, hoc laborare morbo: Nam mandunt incorrectum, & sic nocentissimum; præparatum verò, & permixtum cum aliis, quæ eius deleteriam vim retundunt, plurimis, iisque contumacissimis, & periculosissimis

C morbis esse remedium præsentissimum, prisci omnes vnanimiter docuere, & recentiores firmant, quos legat qui velit, *lib.* 2. huius operis, *in com. hist.* 29. & sic Plinius refert *lib.* 25. *cap.* 5. Drusum Tribunorum popularium clarissimum ellebori candidi medicamento fuisse à morbo comitiali liberatum.

Plutarchus in vita Iulij Cæsaris, affirmat eum comitiali morbo obnoxium, quæsiuisse militiam, itinera, & tenuem victum. Plinius *lib.* 20. *cap.* 7. iis qui ob crassos humores genitos ob reprobum victum, in epilepsiam incurrunt, anisum recens cum polenta consuluit. Idem *lib.* 20. *cap.* 6. allium hoc morbo correptis consuluit, & *cap.* 13. rutæ decoctum propinat, & *cap.* 14. pulegium offert, & *cap.* 24. radicis vitis albæ decoctum exhibet in potum, & *cap.* 26. plura refert præsidia propè prodi-

D giosa, vt sunt testes vrsini, vel aprini ex lacte equino, pulmo leporis sale macerati, asini cerebrum ex aqua mulsa, vrina equi, carnes caprinæ in rogo hominis tostæ, seuum caprinum cum felle taurino permixtum, & *cap.* 30. numerat mustelæ cineres, œsypum cum myrrhæ momento, lapidem Samium, Castorium, quæ auxilia, & alia ibi citata, vel manifestis, vel occultis qualitatibus prodesse possunt.

Rutæ odorem iis etiam auxiliari probant Trallianus *lib.* 1. *cap.* 15. Valleriola *lib.* 3. *obs.* 7. Iason. *cap.* 23. *de morbis cerebri*, Conradinus *cap.* 12. *libel. de febre theriode vngarica.* Pæoniæ vsum epilepsiæ opitulari à quacumque causa pronatæ, tradit Galenus *lib.* 6 *simpl.* firmant Lemnius *lib.* 2. *de occultis*, *cap.* 3. Montuus *lib.* 1. *cap.* 8. *halofeos febrium.* Hieronym. Tragus *lib* 1. *cap.* 200. *hist. stirp.* Alces vngulam

E valenter resistere epilepsiæ confirmant. Cardanus *lib.* 10. *de subtilit.* Menabenus *lib. de Alce, cap.* 9. Fernel. *in consil. pro epileptico.* Demum plura sunt remedia admiranda, quæ citatis locis proferunt auctores, quæ tacita quadam facultate epilepsiam curare queunt. Et alia, quibus vsos fuisse Iulium Cæsarem captum hoc morbo, refert Ludouicus Dorlians *in suis elegantissimis commentariis in Tacitum, lib.* 13. *fol.* 673.

* * *

HIST. XII. CÆLII AVREL. De Rabie.

Sartricis chlamydem scissam rabidis morsibus, lambentis, & rabidæ factæ, stupendum, & memorabile exemplum.

Hominum hydrophoborum quidam in hydrophobicam passionem deuenerunt, solius aspirationis odore, ex rabido cane abducto, cùm defatigatione quadam naturalis spiratio vexata venenosũ aërem adducit, & principalibus inserit partibus. Alij rabidi animalis vnguibus læsi in rabiem deuenerunt. Memoratur denique sic mulierem in hydrophobicam passionẽ deuenisse, cui facies fuerat à paruulo catulo lacessita. Quidam à gallo gallinaceo pugnante leuiter læsus, in rabiem deuenisse dicitur. Sartrix etiam quædam quum chlamydem rabidis morsibus scissam, sarciendam sumeret, atque ore stamina componeret, & lingua pannorum suturas lamberet assuendo, quò transitum acus faceret faciliorem, tertia die in rabiem venisse memoratur, &c. Cælius Aurelianus* lib. 3. acut. morb. cap. 9.

PARAPHRASIS.

Canis ad totius domus, sed præcipuè stabuli custodiam, tam in oppidis, quàm pagis eligẽdus est; familiam namque & pecora obseruat, latratu fures indicando. *Quis famulus,* inquit Columella *lib. 7. c. 12. amantior domini? Quis fidelior comes? Quis custos incorruptior? Quis excubitor inueniri potest vigilantior? Quis denique vltor, & vindex constantior? Quis docilior? Quis sagacior?* Ob hanc causam Plato *lib. 2. de repub.* generosi canis, & generosi iuuenis naturam examinat, aptam custodiæ, in quam & sagacitas, & velocitas, & robur debet ingredi, qui mihi fidem malè videtur omisisse: & Daniel Barbarus vir doctus, & eloquens *in 2. Rhet. Arist. lib.* Veterùm notat prouerbium hoc, *cane turpissimum carere,* quòd domus in qua non esset canis, haberetur contemptui.

Ergo Plinius *lib. 8. cap. 40.* iure, cùm aggreditur historiam canum, ita scribit, *Fidissimi ante omnia homini canes, atque equi, hoc enim canum est omnium:* deinde adiungit: *Sed in venatu solertia, & sagacitas præcipua est.* Fides quidem canum aduersus dominos par, ac similis prodigio: nec me continere possum, quin veteribus, & nouis eorum fidei exẽplis vnum addam singulare: noua quidem reperies in Cardano *lib. 7. de variet. c. 31.* Scalig. *de subtilit. ad Cardan. exercit. 201. num. 6.* Pierio *lib. 5. Hieroglyph.* Gesnero, & Aldrouãdo *in magnis illis voluminibus de quadrupedibus,* Lipsio *centur. 1. ad Belgas. epist. 44.* Vetera recensent Plinius *lib. 8. cap. 4.* Cornelius Tacitus *lib. 3.* Plutarch. *in amator. narr.* Hyginus *lib. 2. in Arctophylace, & fabul. 103.* Pollux *lib. 5. cap. 5.* Ælianus *lib. 10. c. 41. de animalib. & lib. 7. cap. 4.* & omnium vetustissimus Homerus *lib. 17. Vlix.* cuius mentem interpretatur dilucidè, variisque in hanc rem historiis confirmat Ioannes Baptista Persona *in com.*

Georgius Cedrenus *in compendio historiæ,* hoc refert exemplum, quod mihi supra miraculum est. Sub Cõstantino Pogonato, quidam solus cane socio obtruncatus in itinere à latrone fuit. Subducit se latro fuga, cane domini cadauer seruante: superuenit viator, piè dat cadaueri sepulturã: canis quasi gratitudinis ergo homini abeunti adiũgit se comitem: is erat artificio caupo: post dies aliquot in cauponam bibendi causa diuertit latro: canis, qui cæteris omnibus blandissimus solebat esse, allatrare latronem vehementiùs cœpit, vestes lacerare, insilire in faciem, neque aut minis increpitus, aut ictus veteribus poterat abigi. Facti religione qui aderant, latronem comprehendunt, in forum ad iudicem trahunt. Factam à se domini canis fatetur cædẽ, & capite punitur. Nec mireris, cùm nullum cane sagacius anima, & fortè memoria valentius.

De docilitate canum multa Plinius *lib. 8. cap. 8. soli,* inquit Plinius, *nomina sua, soli vocem domesticam agnoscunt,* A *itinera quamuis magna meminere, ita vt canes, vrsi, simiæ, equi, licèt propriè non sint rationis compotes, penè tamen rationi accommodentur.* Vt de elephanto, formicis, apibus veteres affirmarunt, in quibus affectiones sunt, commotionésque animorũ, vt metus, cupiditas, zelotypia, tristitia, qua sæpè belluæ, vel in se, vel in aliis, si quid erratum fuit, castigat, & in illis non est obscura multarum virtutũ significatio, iustitiæ, fortitudinis, temperãtiæ, magnanimitatis, gloriæ, amoris in liberos, cognatos, dominos, vt fidei in canibus: de quo argumento cõsule Plutarch. *lib. vtrùm plus rationis insit animantibus terrestribus, an aquaticis,* Ælianum *lib. 7. de animal. c. 1.* Sagacitas quanta sit, Plinius exponit, scrutatur vestigia, atque persequitur, comitantẽ ad feram inquisitorem loco retrahẽs, quamuis aquã transiliẽs se occultasset.

B Præstare cæteris dicuntur à quibusdam Scotiei canes trium generum, præter vulgò notos, ac domesticos ab Hectore Boëthio *in descriptione Scotiæ.* Venatici quidam sunt velocissimi, audacissimi, promptissimi etiam in hostes, latronésque, præsertim si dominum, ac ducem inuadi, lædique vident, aut si in eos concitãtur. Quidam odoratu valentes plurimùm, sic vt feras, aues, pisces insequantur, & inter saxa occultos præsentiant. Quidam sunt tanta sagacitate, vt fures furtóque ablata persequãtur, & illos comprehẽdant; hæc deprehendant: si fallendi gratia fur traiiciat flumen, obstinatè consequuntur ad alteram ripam, & assequuntur: itaque ea in regione suspectus redditur furĩ, qui domi suæ neget his canibus ingressum.

De fortitudine quid dicam? iis vsum in præliis ad pugnam Halyatten, *lib. 7.* tradit Ælianus. Probat multis exẽplis Olaus Magnus *lib. 17. c. 6. & 7.* C nostra memoria Petrus Cieza Leo *in sua hist. Indica,* Hispanos commemorat canum præsidio in nouo orbe subigendo, vsos. Consule Tretrem de cane Nicodemis *in hist. Chil. lib. 3. cap. 14.*

Si ergo cani præter sagacitatem, docilitatem, robur, fidem, memoriam, tanta adest familiaritas, & beneuolentia erga hominem, & animal est generosum, amabile, & præ cæteris homini gratum, & fidelissimum; cur vbi sæuo hoc morbi genere corripitur, familiares cognitos, & domesticos, quósque magno amore prosequebatur, inuadit, insequitur, & mordet, nullius habito discrimine, instar delirantis, & furentis hominis, qui ab atrabile sensus omnes infectos habet, & mentem ita aberrantem, vt se ipsum, & proprios ignoret, séque, liberos, & notissimos aliquando interimat? ob quam causam canes tantopere fuere exosi à Romanis, vt notat Marcus Zuerius *lib. quæst. Romanar. quæst. 8.*

D Dic. Rabiem esse furorem quendam, insaniam, seu maniam, & eam sanè diram, truculentam, ferocissimam omnium, & maximè lethiferam, à veneno canis rabie excandescentis subortam. Quo pacto ad maniam, seu furorem hoc malum referri debet, patet: nam mania acre delirium est, quo correpti vinculis sunt coërcendi, ne sibi, & adstantibus contumeliam inferant. Paulus ita ait: *si quando verò præassata plus æquo flaua bilis in atram facta iam fuerit permutatio, maniam inferre solet, in qua ferociùs quàm in melancholia desipiunt. Simili in totum dispositione afficiuntur, qui ex rabie periclitantur.*

Quapropter rabies nihil aliud est, quàm mania quædam, seu furoris species maligna, venenosa, ex assata bile in atram commutata: ita Dioscorides *lib. 6. c. 36.* Themisonem E alioqui demorsum in hunc furorem incidisse refert, & firmat Arist. 8. *de hist. animal. c. 22. §. Facit rabies furorem.* Subscribunt Aëtius *tetrab. 2. serm. 2. c. 24.* & Galenus *lib. de theriac. ad Pison. c. 16* asseruit, *in pessimo hoc morbo non solùm exiccari corpus, febréque intus aspera comburi, sed & delirare animum, atque ideò aquam expauescere laborantes, licèt ipsam ob nimiam siccitatem vehementer affectent, quia corrupto mentis iudicio, quid ipsis prodesse possit, non intelligunt, &c.* In hunc sensum Auic. 6. 4. *tract. 4. c. 1.* & Aëtius *cit. loc. §. Insaniunt canes, & insania hæc rabies vocatur.* Ita testantur Haly *lib. 8. theoric. cap. 20.* Ioan Damasc. *lib. 7. cap. 18.* Auenzoar *lib. 1. theizir, tract. 9. c. 16.* Canes ergo insani, & dementes, furiis veluti agitati, in notos & ignotos prosiliunt, & dilacerant. Cur verò canes, vel soli, vel frequentiùs inter cætera animalia rabie tententur, *infrà* dicemus.

QVÆSTIO XXIII.

Vtrum rabies sit morbus contactu, & ad distans contagiosus. Contra Conciliatorem, Petrum Salium, Fracastorium, & Amatum Medicos doctissimos.

COMMENTARIVM.

Solius aspirationis odore.] Rabiem, morbum sanè periculosissimum, esse contagiosum, præter frequens experimentum, grauissimi auctores contestantur. Valleriola 3. *obs.* 3. Palmarius *lib. de morb. contagios. pag.* 270. Ludouic. Lemosius *in com. lib.* 9. *meth. disp.* 9. Fracastorius *lib.* 2. *de morb. contagios. cap.* 10. Vidus Vidius *part.* 2. *de curat. membrat. sect.* 2. *cap.* 6. Greuin. *lib.* 1. *de venen. cap.* 35. & alij quàm plurimi. Sed in hoc morbo, quo pacto communicetur contagium, dubitant inter se auctores: quia tamen in hunc scopulum impegimus, locum videri perobscurum interfati sumus: posse tamen, quantum ex Medicorum non incuriosa lectione aucupemur, sic fermè explicari.

Fracastorius siquidem *loco nuper. cit.* & Petrus Salius doctissimus *lib. de affectibus ab aliis practicis non exhibitis, cap.* 19. cum Conciliatore *dif.* 179. arbitrantur venenum illud non posse corpori communicari per simplicem cõtactum, sed dilaceratione cutis indigere: nam tunc vapor veneficus lacerata cute, & sanguine educto cum spiritu & calore per contactum dentis, & spumæ animalis rabientis, interna viscera penetrat, & similem affectum inducit. Ita sensit Amatus 7. *centur.* 41. *in schol.* §. *Nos verò scimus canis rabidi sputum, si sanguinem non attigerit, exterius applicitum nihil noxij inducere posse.*

At licèt horum auctorum doctrinam, & ingenium non vulgare sim semper admiratus; conatúsque eorum laude semper prosequar multa; Galeni tamen communis præceptoris partes tueri conabor. Is enim *in lib.* 6. *de loc. affect. cap.* 5. illorum opinionem ex directo refutat, dum sic ait. *Tanta fit in cane tunc humorum corruptio, vt solum eius sputum si humanum corpus tetigerit, rabiem excitare possit, &c.* Quod sartrix illa, de qua hoc loco agimus, suo malo fuit experta.

Si enim venenum rabidi canis, cæteris est perniciosius, cur veneni promptissimi instar in alta viscerum penetralia attractum per transpirationem, illa non immutabit, inficiétque tabe dira? Ea enim est rabidi veneni vis ad nocendum, siue homo sit, siue quoduis aliud animal, vt ex morsu, vel solius sputi contactu, nisi maturè fuerit occursum, similem luem, quemcunque momorderint vel tetigerint, inducant: quo mortis genere miserabiliter Tridenti occubuisse Baldum Iuris vtriusque peritissimum, ex rabientis catuli saliua inferiori labro vix approximata, quarto iam ab inde mense, testatur Mathiolus Senensis, *vbi supra.* Quin & vetulam ab equo furente deprehensam, nullo vulnere illato, sed solo fortè spumæ contactu fuisse rabie correptam citati confirmant.

Simile quidpiam, immò & mirandum magis commemorat Cardanus *tract. de venenis,* de patritio Venero, Narrat Matthæus de Gradi *consil.* 82. Magnificum Dominum Ioannem Coqueranum, infectum fuisse rabie post multos dies, ex sola impositione manus in os canis rabidi, etsi eum canis non momorderit. Quapropter rabidorum canum saliua, nuda corporis membra contingens, non aliter homines rabidos efficit, quàm si demorderentur: proinde prudenter monuit Auicenna, eos qui rabidorum curam gerunt, ne eorundem ciborum reliquias comedant. Adeò rabido cani contagiosum virus inest, vt qui canem rabie laborantem dissecuerit, ea afflatus exhalatione, contagionis vim experiatur efficacissimam.

Alius mortuus est rabie, ex osculo illato cani rabido, antequam emitteret suffocandum; auctore Cardano *lib.* 2. *cont. tract.* 5. *cont.* 9. Palmarius *lib.* 6. *de morb. contagios. fol. mihi* 266. & 267. vidit ex straminis esu, in quo rabie perciti sues decubuerant, equos, boues, oues, & reliqua animalia, quæ stramentum degustassent, rabiem contraxisse.

A Refert Surius *in com. rerum in orbe gestarum,* in Ducatu VVirtembergensi cauponem hospitibus carnes porci, rabidi canis morsu infestati, edendas proposuisse parum hospitaliter: quas vbi homines eius rei ignari, comederunt, mox versi in rabiem mutuis se morsibus lacerarunt.

At omnem fidem superant historiæ celebratissimæ, quarum primam proposuit Palmarius *loc. cit.* Cuiusdam rustici qui rabie percussus, furiísque agitatus, cùm sibi è viuis breui migrandum esse intelligeret, assidentes, qui eum vinculis constrictum tenebant, in furoris intermissione obnixè rogauit, vt quos mox deserturus esset, liberos, sibi deosculari liceret; quod cùm esset concessum, liberísque oscula libasset, præfocatus est: sed ecce septimo pòst die liberi eodem morbo correpti, eisdémque cruciatibus torti, breui miserrimam vitam cum morte commutarunt.

B Aliam affert Esaias Meischnerus *lib. de obs. propriis,* firmátque Principem Illustrissimum sanctè illi retulisse, puerum equitem apud nobilem fortè fortuna inuenisse sub sponda delitescentem gladium, quo exactis pluribus annis canis rabidus confossus fuerat: is sibi concederetur petit; quo facto, cùm ensem rubigine, vel ferrugine obductum extergere, & perpolire vellet puer, improuidus sibi digito inflixit vulnusculum, vnde rabie percitus, nemine aduertente occubuit. Legat qui velit rabiei contagium stupendum, *lib.* 3. *de praxi medic. admiranda, obs.* 87.

Neque instes Galenum 3. *de temperam. cap.* 4. expressis verbis affirmasse, nihil noxij à veneno quantumuis exitiali sanæ cuti exteriùs applicito euenire posse; quare nec viperæ, nec aspidis virus, aut rabidi canis spuma habet vim parem, vel soli cuti applicita, vel intrò assumpta: nam licèt sa-C liua, ac virtus tã rabiosi canis, quàm cuiusuis alterius bestiæ venenatæ, maiorẽ vim habeat intrò per os assumpta, quàm extrà sanæ, illæsæque cuti imposit: (id quod tantùm voluit Galenus *cit. de temp. loco*:) negari tamẽ non potest exteriùs etiam applicitam, vel solo cõtactu offendere, ex eodẽ Gal. *ibid.* & insigniter quidem, si cuti vlceratæ accedat, & sanguinem pertingat, atque ita vulgò asseritur de infecta elleboro sagitta, scilicet quia à tota substãtia, natura, & essentia nobis inimica sunt, & aduersa, maximéque illa rabidorum saliua, quemadmodum Galenus testatur 5. *simpl cap.* 99.

Verumenimuerò si rem à primis principiis repetamus, inueniemus Fernelium, inter omnes meliùs de hoc negotio philosophari, dũ *lib.* 2. *de abdit. rerum causis, cap.* 14. phaleratis verbis sic loquitur: *Rabidus canis demorsu, saliuæ, aut humoris quiddam eructat, in quo vis est veneni. Id intrò subiens* D *spiritus, sanguinem, humores, partisque substantiam contagione labefactat: hinc serpit longius sensim in partes principes; sed tam segniter; vt rarò ante diem vigesimum, interdum nonnisi anno symptomatis se prodat. Per has moras, nec febris, nec malum aliud vllum percipitur, nec scit ager quãta pernicies lateat: at cùm hæc tempore in cor penetrauerit, vellicantur præcordia, æger indignabundus euadit, nec stare, nec quiescere potest, furentis in modum huc illucque effrenatè agitur, manibus ora dilacerat, alios dente petit, ex ore spuma promanat, oculi torui, & aspectu horrendi, febris valida, sitis inexhausta; & tamen æger aquam, omniáque liquida adeò perhorrescit, vt emori potius eligat, quàm bibere, aut ad aquam deduci, quibus malis defatigatus tandem miserè cedit è vita.*

Denique si venenum cuti applicitum contactu potest E interimere, vt variis exemplis probant Ioubertus *decad.* 2. *paradox.* 10. Greuinius *lib.* 1. *de venen. cap.* 1. Cæsalpinus *lib.* 3 *praxis, cap.* 46. & alij, venefica aura per cutis spiracula intrò per transpirationem attracta, & viscera penetrante, cur rabidum venenum cuti solùm admotum, animalia simili morbo non inficiet?

Quod verò venenum rabidum sit contagiosum ad distãs, firmat hoc loco Aurelianus, dum ex solius spirationis odore ex rabido cane communicato vicino aëri, & præcipuis partibus inserto, concitari rabiem asseuerat; nam si ab vlcerata elephantiasi, sordida scabie, virulenta lue, pulmonis vlcere, & ophthalmia lippientium oculorum, ad distans vicinum corpus inficitur, emissis seminariis ab vno corpore ad alterum; cur ab odore & vapore ex animali rabioso eleuato, & vicino corpori communicato, eóque venenosissimo, maximè efficaci, & humores valde

immutante, oriri non dicetur? Quare caueant Medici, & adstantes, ne circa rabiosos versentur, aut eos alloquantur: nam in his tanta est humorum corruptio, vt illorum veneficam auram, & maximè contagiosam, continuò ab ipsorum expiratione eleuatam, & aëri communicatam nemo possit effugere.

Nec obstat, quòd plurimi illos alloquentes, & videntes non rabiant, immò nec à cane demorsi, in rabiem agantur, sed dispositi tantùm, quod historia quadam confirmauit Nicolus *serm.4.tract.4.cap.15.* in hunc modum. *Ego vidi canem rabiosum mordere quendam anserem, & dilaniauit de cute eius multum cum sanguinis effusione, & tamen nullum malum accidens anser ille exinde passus est, & tamen erat canis ille valde rabiosus, quia post valde paruam moram momordit quendam iuuenem, qui factus rabiosus mortuus est, &c.* quoniam agens sine patientis aptitudine agere non potest, ex Gal. *1. feb.4.* Consule de hac re Gulielmum Fabricium Hildanum *lib. 1. obseruat. chirurg. 86. & 87.* & Abelem Roscium *in epistola elegantissima, de canis rabidi morsu.*

HISTOR. XIII. RHASIS, De hydrophobia.

Aquæ timor, inseparabile est rabiosorum symptoma.

QVidam homo latrabat de nocte, vt canis, & mortuus fuit, & erat quidam * qui quando videbat aquam, passus est tremorem, & horripilationem, & rigorem, & quando auferebatur ab eo aqua, cessabant supradicta, &c. Rhasius lib. 20. continentis, cap.2.

PARAPHRASIS.

HVius atrocissimi, & sæuissimi morbi varia ab auctoribus citatis describuntur signa: nam alia imminentem, futurámque rabiem portendunt, alia iam factam adesse significant. Illis enim frequentiùs noctu interrumpitur somnus, sæpiúsque pauore expergiscuntur, hominum, & domesticorum consortia vitant, solitudinem diligunt, & cum ferino quodam aspectu submurmurant, ac præter consuetudinem de aëre conqueruntur, tanquam austrino, quamuis serena fuerit temporis constitutio, quod signum à Cælio Aureliano fuit adnotatum. Eos comitantur tædium, & recusatio imbrium, parua bibendi contra consuetudinem voluntas, pulsus densus, paruus, inordinatus, luc s fuga; corruptæ imaginationes singultus, conuulsio, faciei oculorúmque rubor, febricula, saltus stomachi, articulorum torpor, extensio præcordiorum ad superiores partes, aluus astricta, assidua mingendi cupiditas: in vltimo vox obtusa, & velut latrabilis, corporis decubitus canum dormientium contractioni similis, siue canina inuolutio, spiratio difficilis, corporis iactatio, veretri frequens distentio cum seminis inuoluntario fluxu.

Præsentem rabiem si ex morsu rimari coneris, nullum prorsus reperies indicium, eo quòd, vt scribit Dioscorides, vulnus protinus infestum nihil infligit præter dolorem, atque ob id, *lib. de const. art. medic. cap.19.* Galenus dicebat: *Canis rabidi virus difficulter cognoscitur. Statim enim morsus canis rabidi nullum peculiare indicium in corpore relinquit, antequam propè infestet rabies,* etiamsi Rhasius cum Halyabbate, & Paulo, ex ipso vulnere nonnulla signa tradere conetur, quæ ictus malignitatem demonstrent: asserunt enim quòd appositis nucibus iuglandibus contritis, super canis morsum, per integram noctem, & postmodum gallis in cibum oblatis, gallinacei ipsi sequenti die intereant, si à rabido cane acceptum fuerit vulnus. Deinde aliud commemorant experimentum, si panis manante è vulnere sanguine imbutus, cuicumque etsi famelico offeratur, canem nec mandere illum, nec olfacere quidem, & si fortè mandat, sequenti die mori.

Verùm in re tam dubia, & tot periculis plena, eiusmodi experimentis fidendum non est. Quapropter incipientis morbi indicia vniuersa ex causa pregressa, hoc est, ex cane rabie percito petenda sunt. Hæc pulchrè describit Dioscorides *loco cit.* & explanātur à Galeno *lib. de theriac. ad Pison. cap.16.* Rabidus canis his agnoscitur signis: Spumam ore & naribus prodit, sine latratu irruit, familiares quosque temerè aggreditur, toruè aspicit, solito tristior incedit, cibos & potus auersatur, oculos rubricatos habet, cauda inced t demissa, l nguam exertam, & crocea bile infectam habet currit citra causam, subitò consistit, & rursus furiosa quadam indignatione plures improuisò aggreditur, & demordet, ac mordendo simili vitio labefactat.

Quo vexati, auctore Dioscoride *loc. cit.* & Actua rio7. *meth. cap.11.* neruorum distentione premuntur, cum sudore & anxietate cor & præcordia vellicantur, minimè quiescunt, sed furentium more, huc & illuc impelluntur, manibus os, & corpus dilacerant, mœrore contabescunt, canum more, eorum plures oblatrant, & obuios mordent, & eodem vitio inquinant.

His indiciis aquæ timor addi debet: Nam vt ait Plinius *lib.25. cap.2. in fin.* Rabidi canis morsus pauorem aquæ, potúsque omnis odium affert: subscribit Aëtius *tetrab. 2. serm. 2. cap. 24. §. Contingit ipsis grauis perturbatio, quum aquam, vel aliud pellucidum corpus vident. quapropter ipsam fugiunt, & summoperè auersantur; quare toti affectui hydrophobiæ nomen est inditum:* quod symptoma il i proprium, & inseparabile existit, qu a nullum alium morbum sequi solet, & hunc perpetuò: cuius signi rationem subiiciemus *infrà.* Consule Lacunam *lib.6. in Dioscoridem, in com. cap.36.* Ioan. Agricol. Ammonium *in lib. 6. de loc. affect. Gal. in com. cap.5.* Thom. à Veiga *in eodem loco.* Forestum *lib.10. obs.27. & 28.* Vitalem de Furno *cap. 82. de morsu venenosorum animalium.*

QVÆSTIO XXIV.

Vtrùm aquæ timor ab intensa siccitate, deprauata imaginatione, aut antipathia occulta oriatur. Contra Mathiolum, Salium, & Brauum Petrasitanum, Medicos eximios.

COMMENTARIVM.

QVi quando videbat aquam, passus est tremorem.] Cùm Principum Medicorum monumenta præclara contemplor, cùm præstantissimorum Iuniorum scripta eruditissima reuoluo, cùm varias, circa diuersas, eásque abstrusas quæstiones, interpretum clarissimorum sententias animo verso, in nulla controuersia factam fuisse maiorem discordiam, quàm in hac, mihi persuadeo: illas ergo in propatulum si reponerem, lectoribus tædiosus essem, sufficiet ergo plerasque à vero alienas refutare, & nostram, quam putamus veram opinionem, planiùs comprobare.

Adeò aquæ pauor inseparabiliter rabiosos comitatur, vt hoc solo signo, certò rabiem distinguere possimus à reliquis malis, quæ humanum corpus opprimunt, atque excruciant: posita namque in eorum conspectu aqua, cuius desiderio exardescunt, eiúsque potu iuuarentur, si bibere possent copiosè, ingentissimis clamoribus, & canum latratibus adstantes deterrent. Quòd si aquam illis offerre insistas, & vt eam exhauriant cogas, vociferantur, plorant, animo linquuntur, tremunt, sudant, pauore concutiuntur: hinc factum est, vt Celsus *lib. 5. cap.27.* hunc morbum miserrimum esse asseueret, in quo simul æger, & siti, & aquæ pauore cruciatur, quorum exempla legat qui velit apud Cælium Aurelianum *loco cit.* Hi non atquæ solùm potum, sed liquida omnia exhorrent, non modò visu, sed tactu, gustu, atque auditu: quare pauentes aquam miserrimo mortis genere pereunt, & ob humoris defectum citiùs interficiuntur.

Cur verò aquā, immò & omne genus liquoris tantoperè expauescant rabiosi, apud Medicos, & Philosophos valde controuersum est. Mathiolus *loco cit. in Dioscoridem,* huiusmodi admirabilis symptomatis causam tradidit hecticam, seuh abitualem membrorū siccitatē à rabidi canis veneno inductam

inductam, quæ cùm iam solidis insit, 1. *prorrhet. sect. 2. com.* 17. & veluti naturalis hectica, in sicca sibi similia fertur, opposita respuit: quare Auicenna ex mente Rufi sic fatur. *Dixerunt quidam, & est sicut Rufus, non terrentur ex aqua, & diligunt volutari in terra, nisi quia complexiones illorum à veneno siccæ factæ iam diligunt siccitatem, quare abhorrent contrarium complexionis, & diligunt simile, &c.* & Mathiolus ait *Occupante veneno humorum omnium facultatum, & functionum imperia, & sibi similes totius corporis dispositiones reddente, irruunt vires omnes cōtra id quod sibi cōtrarium existimāt.*

Sed meritò improbatur, quia pari ratione, hectica tertiæ speciei, seu marasmo laborantes, quibus iam solidas partes siccitas habitualis obsidet, aquā prorsus auersantes similia paterentur: præterquam quod expresè dixit Galenus *cit. de theriac. ad Pison.* rabie correptos aquam vehemēter affectare. Deindè licèt factum intemperamentum contraria non appetat, contrario tamen non tremit, animo deficit, pauore concutitur, & delirat, quod efficiunt rabiosi.

Alij ad morbi proprietatem referunt, ita vt quemadmodum in quibusdam aliis abominatio accidit quorundam ciborum, propter oris, ventriculi, ac linguæ affectum, ita & in hoc aquæ auersio. Cùm tamen ex Gal. *cit. ad Pison.* sitis adsit, & stomachus ac lingua expetant humida, ad fastidium, vel abominationem reduci non potest eiusmodi symptoma. Minùs ad humidum in ventriculo, vel cerebro imbibitum, quod aquæ vsu in contrarium moueatur, provt nonnulli quos citat Conciliator *dif.* 179. Superat siquidem siccitas, & vt dictum est, quamuis ea non inclinet ad humidum, non ita tamen facit horrere, aut auersari.

Ioannes Brauus Petrafitanus, scholæ Salmanticensis peritissimus Professor *in libello de hydrophobiæ natura, caussis, atque medela, fol.* 29. tam peregrini accidentis causam ad nihil aliud quàm ad antipathiam referendam censet; quam opinionem etsi ille confirmet, huius tamen primum fuisse auctorem Petrum Salium, ex *cap. cit.* dilucidè patere potest.

Ergo ad antipathiam recurrunt hi auctores (repugnantiam vocant, ac naturalem discordiam, ex Plin. *lib. 32. cap. 2. ad fin.*) quam in rebus plurimis quotidie experimur, quámque dari putant inter canis rabidi venenum, & liquida omnia. Cùm verò perniciosum hoc virus phantasiam, & reliquas omnes facultates potissimùm aggrediatur, occupet, & labefactet, vel quia maiorem obtinent cum melancholico humore analogiam, propter quod in eo faciliùs, & crebriùs suscipitur, & ipse humor magis quàm reliqui humores imaginationem, & cerebrum immutat, commouet, & impedit, ex omnium ferè consensu; vel quia huiusmodi venenum hoc proprium habet, vt cerebro plusquam aliis partibus officiat, quod in multis aliis experimur, certam aliquam corporis partem respicientibus, tam iuuando quàm nocendo, nihil mirum si phantasia à veneno obsessa, cerebri temperamento illius vi deleteria infecto, seu immutato, imperet totius corporis viribus, & membris, vt liquida omnia auersentur, arceant & omnino abhorreant, atque illorum conspectu expauescant, tremant, clament & vociferentur, quia cum illis virus illud caninum manifestam habet, & quæ sese sensibus prodit, inimicitiam & discordiam: cum cancris autem fluuiatilibus, & cæteris antidotis ad hanc luem præsentaneis, licèt non minorem, occultam tamen, nec visui se prodentem: atque ideò rabiosi aquam, & liquores fugiunt, non alia auxilia tali morbo aduersania, dummodò liquida non sint.

Quòd si feras obiicias infecta sagitta percussas, riuos ac fontes auidissimè petentes, quum tamen inter aquam, & venenum ex veratri succo, non minor detur contrarietas, (alioqui veneni vis ab aqua non infringeretur) nec magis sensibus occulta, quàm illa rabientis canis. Respondebunt cum Galeno *lib. de theriac. ad Pison. cit.* Quia rabie correptis mens fluctuat, mentéque alienati, quid sibi prodesse possit, non considerant, immò veluti à tyranno quodam oppressa imaginatio, arentium partium, & aquæ desiderio flagrantium appetitui obsistit, imperans auersari quod cupiunt, & summoperè potest iuuare: nam si simul non sit, vel in totum deprauata cogitatio, seu ratio, vt imaginationi impetret, eiúsque errorem in iudicando emendet, aliquando non abstinent, immò in aquam feruntur, provt, referente Aetio *vbi suprà*, constat ex historia Philosophi, qui à rabidó cane commorsus, & aquam expauescens, diu intra se meditatus, constanti animo, apparentis in aqua canis, de quo paulò pòst, imaginationem superans, ecquid tandem dixit cani cum balneo? atque intrepidè bibens affectionem superauit. Sed hæc solutio, problematis difficultatem non explanat: nam si rabiosi aquæ pauorem patiuntur, quia iis mens laborat, & maniæ genere corripiuntur, sequeretur omnes maniacos hoc symptoma fore passuros, quod cùm non experiamur, sequitur vt huius dubij difficillimi potior ratio sit indaganda.

Deinde qui ad occultam antipathiam recurrunt, Galeni sententiam aspernantur, qui *lib. 10. de vsu part. cap. 4.* eos vocat ignaros, qui relictis rerum, & demonstrationum causis, omnia cupiunt esse occulta. Insuper si Galenus occultas multarum rerum proprietates cognouit, & approbauit, déque canum, & hominum rabie, multa plerisque in locis summo cum iudicio scripsit, & de proprietate huiusmodi occulta nihil dixit, cur eam commentitiam esse non suspicabimur?

Dioscoridis ingenium, & in perscrutandis venenorum naturis miram sedulitatem, maxima cum humani generis vtilitate, cognoscunt Medici omnes, cui in materia medica, Galenum, & alios priscos Medicos Græcos, multum tribuisse certi sumus; ille tamen rabidi veneni occultam hanc antipathiam, neque cognouit, neque alicubi scripsit. Veluti nec illius, nec Galeni, aliorúmque Græcorum sectatores, & imitatores diligentissimi, nec Arabes de re huiusmodi quicquam memoriæ commendarunt; neque ipse Plinius in his omnibus ac singulis, quæ ad res naturales pertinēt, disertissimus, quem abundasse potiùs, quàm defecisse omnibus patet, & qui infinitarum propemodū rerum occultas discordias nouit, & adamussim examinauit, de rabie nō aliter quàm alij scriptores, est loquutus. Neque dubito posse ingenia subtilitate sua aliquid adhuc ignotum inuenire, & quæ obscura sunt, plana magis facere, sed in re quæ suas manifestas habet causas; ægrorum rabie correptorum experimento confirmatas, ad occultas deflectere velle, tumultuosi, subsultaníque ingenij partes sunt.

Quare multò probabilius est, veram hydrophobiæ caussam, esse referendam ad maniæ proprietatem, ex tali veneno inductam, scilicet vt quemadmodum melancholicos alios, seu insanientes, alia timere nouimus, & ex humore melancholico varias concipere phantasias; ita rabie percitos, veneno humorem illum imitato, vt loquitur Paulus *lib. 5. cap. 3.* ex Rufi sententia, hoc delirij genere torqueri, vt aquam reformident, vel imaginantes canis, à quo sunt commorsi, effigiem in aqua videre, metuentésque ne si bibant, simili afficiantur damno. Atque ita visos fuisse multos conqueri, quòd in aqua, & liquore omni, canes, & eorum viscera continerentur; testantur auctores, & confirmat illa Rhasis *hist. 2. continent.* quæ sic habet. *Nos vidimus quendam in Hospitali, quem momorderat canis rabiosus, & vidi quòd non terrebatur ex aqua, immò eam petebat & de forti querebatur siti: cùm autem aquam darem ei, ipsam abhorrebat, & dicebat quòd sordes in ea erant: & cùm quæreremus ab eo, quæ sordes in ea essent, aiebat quòd intestina canum; & rogabat vt ei aliquam aliam aquam afferremus: & cùm afferretur, idem dicebat, & nobiscum litigabat, & irascebatur: & rogabat vt illi aquam mundam, & nitidam daremus.*

Quare cùm aquam, vel poculum vel tersum aliquid intuentur, ipsis canes apparent, non quòd vapor subtilis per oculum exiens cum imagine canis, in denso, vt aqua, speculo, & terso omni vniatur, & densetur, atque ita expressam canis formam oculis repræsentet, provt arbitrantur nonnulli; sed quia imaginatio, cuius solùm vitium est, infecta à tali veneno, iudicat in omni liquore canem adesse, & videri: non secus quā in vno, pro melancholici humoris diuersitate & natura, phantasiam inducit cœlum ruere; in illo, quòd vas vitreum sit; in alio, quòd iam perierit, &c.

Adde quòd, quemadmodum non paucæ reperiuntur phantasiæ, quæ ex humoris aut vaporis qualitate, cerebrum & corpus occupantis, originē trahunt, vt quòd opinetur quis, se vas figulinum esse; ex melancholiæ siccitate per

per corpus sparsa: quòd alius se fingat tympanum corio tectum, ex cutis ariditate, de quo *lib. 7. de loc. affect. cap. 3.* plura exempla proposuit Galenus: ita nihil mirum, si à vapore canis complexione infecto, canis phantasia inducatur, & apparere videatur in aqua, & similibus, in quibus figuræ repræsentantur.

Licèt verò intenta alicuius rei cogitatio, aut vitæ conditio, sit etiam nonnunquam occasio delirantis imaginationis; atque adeò canis qui momordit species, & recordatio, in mente pertinaciter retenta, plurimùm faciat ad hoc, vt perpetuò canes concipiant animo, & sibi vbique apparere imaginentur: quia tamen sæpenumerò absque vlla mordentis canis imagine relicta, vtpote non visi, aut non sensati, vel temporis diuturnitate abolita, tam homines, quàm bruta in rabiem deueniunt, & aquam expauescunt, ab intrinseco petenda est causa phantasiæ apparentium canum, & formidinis aquæ.

Porrò nec putes omnino necessariũ esse, omnes aquam expauescentes canum effigies oculis intueri, sed satis est imaginari in omni genere liquoris canes adesse: solo quidem nomine, vel aquæ sonitu, horrent, & expauescunt, & memorat Aurelianus *lib. 3. acut. 11.* infantem hoc malo correptum, etiam matris vbera vehementer horruisse, cùm tamen simulachrum canis in lacte intra vbera recondito apparere non potuerit; immò nec puer ipse canẽ imaginari, ex obtusa, nec satis expedita imaginatione, ad quodpiam concipiendum. Quare contendit Brauus *loc. cit.* rabie detentos, non ex canis phantasia, sed potiùs à veneni proprietate aut illius antipathia aquam ipsam expauescere.

At si nulla phantasia puerulus premeretur, etiam visum lac proculdubio non horreret, nedum in vberibus reconditum, quod fortiorem adhuc animi conatum arguit liquoris auersandi. Insuper, si hydrophobia delirium quoddam est, seu mania, vt diximus, & actio quædam deprauata facultatis imaginatricis, qualis est delirium omne, *lib. de dif. sympt. c. 3.* quomodo insaniret infans lac metuendo, nullam prorsus habens imaginationem canis, aut cuiusuis alterius rei incutientis formidinem illam? vel vnde formidaret, nulla præcedente phantasia, seu conceptu rei formidandæ, si merus in imaginatione concipitur. Consule Iosephum de Aromatariis *part. 2. de rabie contagiosa, particul. 6.*

Quòd verò hac canum phantasia perpetuò detineantur rabie infecti omnes, quibus iam veneni vis vniuersum corpus, & cerebri facultates ferè in totum occupat, præter quam in omni tero fatentur canes videre, ex eo etiam confirmant quòd canes se opinentur, & ad canum similitudinem vocem edant raucam, obtusam, & veluti latrabilem, in terra volutentur, corpore contracto instar canum decumbant, demum & obuios mordeant: de qua re *in historia sequenti* disseremus.

HIST. XIV. ALZAHARAVII, De Rabie.

In vrina rabientium, corpuscula catulis similia conspiciuntur.

Noui quendã sanatũ à morsu canis rabiosi, qui interrogatus à me quid vidisset, respõdit se caninos catulos in vrina sua vidisse &c. Alzaharauius *tract. 30. pract. sect. 2. c. 30.*

PARAPHRASIS.

IN vrinis eorum, qui à cane rabido commorsi sunt, imagines aut simulacra canibus similia apparere, confirmant exempla illorum, qui hoc miserando malo vexati, vnanimiter confessi sunt, similia corpuscula in vrinis, & in aqua conspexisse; ob quam causam liquorem tantoperè timent. Nam Auenzoar *lib. 1. theizir, tract. 9. cap. 16.* affirmat, in hac mania vnum quoddam mirabile reperiri, quòd si collectũ fuerit de vrina istius in quantitate multa, in vrinali vitreo, videbis quòd clarificabitur vrina, & sine dubio videbis formas intus catulorum natantes: & si illam colaueris per

A pannum subtilem, nullum vestigium illorum, seu signum in petita poteris inuenire: & si iterum vrinam in vrinali reponas, & ibidem aliquantulum permanserit, veraciter iterum reuidebis eos vt priùs. Quæ omnia ex deprauata imaginatione nos diximus *suprà*, euenire, & auctor est Cardanus *lib. 2. cont. tract. 2. cap. 7.* Nihil enim est quod imaginationis vim magis declaret, quàm rabidi canis morsus: qui enim rabiem concepit, se canem esse imaginatus, obuios mordet.

Quod verò Auicenna *6. 4. tract. 4. c. 7.* & Nicolus *serm. 4. tract. 4. c. 4.* affirmant, se vidisse in vrinis istorum frusta carnis cum dolore excreta, non dubito, quidquid alij fabulosum putent: nam præterquam quòd monstra accidunt in arte, & mira in corporibus, præter naturam, illiúsque institutum euenire quotidie cernamus, vt notauit Valleriola *ad*
B *cap. 20. lib. de const. art. medic.* etiam rabiosos frusta carnis, quæ canum effigiem æmulentur, per vrinam excernere non est impossibile, quæ à liquata pinguedine ob calorem euenire certum est; hæc enim in vrina innatans mille formas fingit. Sic per vrinam excernuntur vermes, scarabæi, & alia monstra ex crassa, & purulenta materia generata. Hoc modo Mathiolus *lib. 6. cap. 36.* à quibusdam sui temporis audiuisse refert, quòd in vrina eorum, qui à Phalange commorsi sunt, conspiciantur substantiæ quædam innatantes araneorum telis persimiles: quod ex dicta causa euenire non negamus, neque Auicenna dixit per vrinam excerni canes paruos, sed res carnosas mirabiles, quasi animalia; & quæ effigiem canum paruulorum quasi repræsentent. Quod si renuas, asserásque hos euentus extraneos, &
C mirabiles, ex vehementissima canum imaginatione, qua perpetuò inuoluuntur, euenire, proferes vera. Quanta verò sit vis imaginationis, in immutandis corporibus, fœtus formatione, & monstris effingendis, diximus *lib. 3. in com. hist. 12.* & ad plenum explicuit scientissimus Thomas Erastus *lib. de viribus imaginationis.* Si verò pro huius historiæ maiori explicatione, plura videre cupis, adi Conciliator. *dif. 179. ad fin.* Gentilem *in Auic. cit. loco, dub. 5.* & Mercurialem *tract. de veneno canis rabidi, cap. 11.*

HISTORIA XV. AETII, De Rabie.

D

Philosophus rabiens, generosè citra timorem bibens, seruatus est.

PHilosophus quidam morsus à rabioso cane, & generoso animo affectioni resistens, & per consequens ratus canem in balneo apparere: (apparebat enim ipsi, quemadmodum etiam aliis hoc modo affectis) ratiocinatus igitur, & sic secum loquutus quid cani & balneo commune est? superauit affectionem, & sanatus est ab affectione, vbi citra timorem bibisset, &c. Aetius tetrab. 2. serm. 2. cap. 24.

PARAPHRASIS.

COrnelius Celsus vnicum rabiosis remedium esse putat, balneum, dulcísque aquæ potum: cùm enim siccitas sit iis habitualis, & veluti connaturalis facta, spes salutis est, si corpus humectetur, & illi in aquam immersi bibant,
E & sic corpus squalidum madescat, ac recreetur: quod auxilium, præcautionis gratia, ne venenum intrò amplius serpat, ac morbus confirmetur, esse proficuum, rationi consentaneũ est. Cùm verò facta hydrophobia opprimitur æger, infeliciter hanc curationem contigisse, affirmant Palmarius *lib. de morb. contagios. pag. 179.* Paræus *lib. 20. c. 14.* ex Ponzetti sententia, Cardanus *lib. 3. de venen. cap. 14.* Petrus Salius *lib. cit. cap. 19.* qui propria experientia edocti, hoc auxilium imaginarium esse rati sunt, quo administrato, ægros in peius incidisse, narrat Valleriola *3. obs. 3.*

At licèt aquæ potus, & submersio in balneum citra voluntatẽ, non ita prosit, quia huius passionis curatio est, non vt bibant, sed vt bibere velint; quod eueniet, cùm affectus præsidiis fuerit adiutus: tamen cùm affectio sicca sit, humectatione

ctatione copiosa non mediocriter iuuari solet: quo pacto est necesse eos cogere, vt bibant, & in hunc vsum, gelu, nix, ficus viridis, pyrus, cucumis, & his similia offerenda. Auic. *6.4.tract.4.cap.9.* & Rasius *35.cont.tract.2.cap.495.* calami perforati initium ori ægrotantium immittunt, & ex alia parte per aliam cauernam aquam infundunt. Aurelianus potum his offert fictili vasculo, tenui cauerna perforato, qualis vberum est papilla. Halyabbas *4.pract.cap.31.* infundibulo quodam ligneo, vel argenteo ori illorum imposito, aquam esse mittendam suadet, vt liquorem assumant, & nulla indignatione afficiantur, visu perterriti.

Verùm hi omnes, etsi laude digni sunt, non tamen aduertunt, non in visu, aut aliquo externo sensu, sed in phanthasia damnum consistere, quæ cùm iam diu sit à veneno occupata, antiqui hospitis vestigia sequitur, illiúsque naturam æmulatur. Quare cùm in imaginandi facultate liquoris omnis odium consistat, cuicumque sensui aqua occurrerit, protinus ille quisque fuerit, tanquam fidissimus satelles, discordiam fictrici facultati renunciat, quam cùm sentit hæc potentia, corpus commouet & exagitat, & totis viribus efficit, vt aqua auferatur.

Hinc fit vt solo gustu, aut tactu, ab hydrophobico aqua percepta, aut illius sonitu audito, eadem accidentia sequantur, quæ ab ea visa sequi consueuerunt, quod demonstrauit Medicus ille apud Aurelianum, qui tãtum ex contactu lachrymarũ terrore vehementi fuit affectus, qua de causa ex loco vbi erat, exiliens, vestem conscidit: & puer etiam, qui lacte degustato, vbera matris formidauit. Quare in potatoris non vnus, sed omnes sensus sunt decipiendi, quod fiet constructa fistula illa oblonga, ex concreto saccharo, aut coagulato melle, vel redolenti maximè cera, quæ ab Auicenna ingeniosè in hunc vsum excogitatur, vt istarum materiarum odor, atque sapor, aqua gustũ ementiantur; quod in tenebris, vel oculis eorum occlusis, aut obseratis fenestris faciendum est, ne visus ipsis aquæ formidinem afferat.

Sed dignum est speculatione, vt inuestigemus, cur hic philosophus rabiem de ingressu in balneum ratiocinatus est, si delirium est à rabie inseparabile? Dic. Delirio affici ducta animalia in rabiem, experimentum confirmat, & auctores vno ore contestantur. Immò Gariopontus *lib.1.c.11.* ex canis rabidi morsu fieri anteneasmos, quæ est maniæ species, nos docuit. Nihil est rabies, inquit Halyab. *lib.8. theoric.c.20.* cum Ioan. Damasceno *lib.7.cap.18.* quam alienatio mentis, & Auenzoar *lib.1.theiz.tract.9.c.16.* rabidos numerat inter maniacos: probant Tagaultius *lib.2.inst.chirurg.cap.11.* Baccius *in prolegomen. venenor.c.de canis rabidi morsu, art.5.* Nec dicas, quod obijciunt Eustachius Rudius *lib.4.de morb.occult.& venenos.c.13.* & Salius *loc.cit.* contrarium sentientes, quòd nonnulli rabientes mente constant, apposite respondent, & fuere aliqui qui citra rationem aquam timentes, orarent adstantes, vt oculis sibi clausis, aquam per vim offerant, quæ omnia sanam, & non læsam rationem præ se ferunt. Sed cùm rabidi inextinguibilem sitim patiantur, & aquam, aut liquidum abhorreant, manifestissimò delirij genere occupantur. Deinde, rabies est species quædam melancholiæ, & sicut in hac circa particulare quoddam tantummodò ægri delirant, v.g. timent, odio habent homines, metuunt, &c. circa cætera verò sana mente se habent; sic rabidi recta mente constant, cùm tamen aquæ pauore, qui ex mero delirio originem ducit, occupentur, immò à cane rabido commorsi, etiam antequam in rabiem incidant, integra mentis sanitate non fruuntur, vt de Patre suo testatur Cardanus *lib. 1. de venen.cap.16.* ex quibus ad propositum quæsitum, patet responsio.

HISTOR. XVI. GALENI, De Rabie.

Ex hydrophobia, alij moriuntur, alij euadunt.

Scimus autem nonnullos & à cane rabido morsos, qui postea tum aquas formidauerunt, tum interierunt: & aliqui euaserunt, & à primo principio in quo morsi fuerant, post duos vel tres, vel quatuor, vel multò plures menses. Noui sanè & quendã qui exacto anno in eum incurrit affectũ, quem hydrophobiã (id est, aquæ timorem) vocant, &c. Galen. lib.1.prorrhet.sect. 2. com.17. & lib. de sect. ad eos qui introducuntur, cap.15.

PARAPHRASIS.

Ex rabidi carnis morsu, plures mortuos fuisse in his locis confirmat Galenus, & exemplis lustrant Recentiores, Paræus *lib.20 cap.14.* Gesnerus *lib.3.epist.pag.82.* Nicolus *serm.4 tract.4.c.15.* Baccius *cit.loc.* Forestus *lib.10.obs.15.* Alios fuisse seruatos iidem auctores memoriæ commendarunt. Dioscorides & Aëtius *loc. cit.* experti sunt Amat. *7.cent.65.* Valleriola *lib.3.obs.3.* Forestus *lib.4.obseru.*
B *schol.28.* Philostratus *in vita Apollonij Thyranei.hist.6.l.18.*

Non ergo cum Salio existimes, omnes rabie correptos insanabiles esse: frustra enim à priscis, & Recentioribus Medicis, tam ad præcautionem, quam ad curationem plura describerentur præsidia: immò Aëtius multos probè curatos euasisse affirmat. Quando ergo partium solidarum substantia in aliam transit conditionem, & rabies est confirmata, tunc curatio est impossibilis: quando verò est in fieri, & incipiens, tunc curationem admittit.

Deinde accidit frequenter non solùm in rabie, sed in omnibus alijs malignissimis affectibus, vt ex pluribus eodem contagio infectis vnus seruetur, pereat alter: multa enim in temperamento, virtute, robore, naturæ est diuersitas. Ob has causas accidit persæpe, vt è duobus æquali
C morbo, vitióque oppressis, quidam reuiuiscat, alter occumbat.

At cur huiusmodi venenum, cùm sit siccissimum, & calidissimum, ex Gal. *lib.de theriac.ad Pison.16.* per menses, & annos lateat in corpore, obscurum est. Huic quæsito respondet Galenus *lib.3.epid.sect.3 com.75.* enarrans enim illius phrenetici historiam, qui celerrime mortuus est, asseuerat rabiem, in his quos canis rabidus momorderit, longo tempore augeri, dum pedetentim agens, nullam sui notam prodit donec subitò tandem manifestatur, & interficit: vt quo tempore causa generationis venenosorum in corpore agit, & eos generat, latere illi videantur, quum ad eam adhuc non peruenerint quantitatem, & malitiei gradum, quæ sunt necessariæ vt occidere possint; quare celerius vel tardiùs animalia aguntur in rabiem, pro agendi & patiendi mora, actiuitate veneni, & patientis dispositione: &
D sic alijs contigit post annum; quin & elapso septennio fuisse nonnullos aquæ metu correptos, scribit Dioscorides *vbi suprà,* & Actuarius *lib.6 meth.c.11.* explanant Albertus Magnus *lib.7.natural.hist.cap.2.* Palmarius *lib.de morb.contagios.fol.270.* Petrus Salius *loc.cit.* Amat. *7.cent.41.* & nos *in hoc lib.in com.hist 1.* satis firmamus.

Hócque maximè accidere solet, iuxta anni tempus, cœli constitutionem, &c. Anni tempus æstiuum morbo fauet, sicut hyems, ac aliæ anni partes illi aduersantur; quare sæuiente cane, & vehementissimis æstibus, pariter & vigente bruma, canes faciliùs rabie tentantur, ex Plin. *lib.2.cap.40.* hoc enim tempore sanguis, & bilis aduruntur, & in nigram bilem conuertuntur; in canibus præsertim, ob calidissimam & siccissimam eorum temperaturam, externo feruori aptissimam.

E Auicenna verò *6.4.tract 4.cap.5.* in autumno, tempore quidem neque calidissimo, neque frigidissimo, facilè canes in rabiem agi asseuerat, quod verissimum est; sed propter adustos humores, quos æstas ipsa insigni sua præparat caliditate: quare nõ autumni, sed æstatis causa redundãt. Rabie etiam corripiuntur canes in aliqua hyeme, cõcreto vtique à frigore sanguine, ac melancholico effecto, vt *cit. loc.* inquit Auic. Est enim canis animal pingue, excarne, musculosum, contextura rarum, quapropter frigoris iniurias maximè sentit: iccircò frigus patens eorum corpus penetrans, tenuiorem sanguinis partem exprimit, & dissipat; crassiorem verò, & magis terrenam ampliùs incrassat, & in melancholicam commutat: huius rei euidens testimoniũ præbet huius animalis lien, quem impensè nigrum habet auctore Galeno *lib.6. de anatomicis administrationib. cap.10.*

HISTORIA SECVNDA.

Dvo fuêre qui à cane rabioso morsi, ad eos Medicos, quibuscum consuetudo intercederet, confugêre, medicinam petentes, erátque vlcus vtrique exiguum, vt ne tota quidem discissa esset cutis. E Medicis autem vnus vlceri tantummodo curationem adhibuit, nulla alia sollicitus de re, paucisque diebus partem sanam ostendit. Alter verò qui canem rabiosum esse nouisset, tantùm non festinauit, vt vlcus ad cicatricem perduceret, contrà etiam vt magis amplum, magísque semper efficeret, validis vtens, acribúsque ad multum tempus medicamentis; itémque ægrotum interea cogeret, medicamenta bibere, quæ, vt ille dicebat, rabiei remedia essent: ac ita quidem res cessit vtrique, vt qui medicamenta bibisset, is seruaretur, in sanitatem restitutus: alter qui nil sibi mali inesse putaret, repentè & aquam formidauit, & conuulsus interiit, &c. Galenus lib. de sect. ad eos qui introducuntur, cap. 8.

Galenus hac historia nos commonefacit, vt rationes perpendamus empiricorum aduersus methodicos, qui citra rationem auxilia ægris exhibere solent: quantum enim differat curatio eorum qui à cane quouis, aut rabido sunt commorsi, citati monuere auctores: in iis qui à rabioso cane vlcera accepere, necesse est vt non coalescant, & cicatrice inducantur, sed ad minus, ad quadragesimum vsque diem sordida adhuc, & inflammationem minantia prorogentur, quò rabidi canis venenum egredi queat; quo pacto ad extrahendum virus ad externas partes, ne in altas penetrare queat, plura machinantur auxilia, quæ dilucidè proposuit Iacobus Trunconius *lib. de peste, cap. 15.*

Cucurbitula etiam cum multa flamma imposita, summè iuuat: venenum enim foras potentissimè extrahit, quod prædixit Galenus *lib. 13. meth. cap. 6.* quo loco ad vacuandum virus, in morsu animalis venenosi hoc remedio vsus est. Quòd si locus id patiatur, altioribus vlcusculis scarificandus est, quò pluribus quasi canalibus, ac riuulis multum vitiati sanguinis extrahatur, ne venenum paulatim corpori insinuetur vniuerso; copiosè tamen sanguis extrahendus, vt sic quoque aliquid veneni exhauriatur.

Vstio, seu cauterium in parte affecta impositum, salubre auxilium est: nam ignis veneni sæuitiem domat. Suctus ad attrahendum venenum est potentissimus, si reperiatur homo aliquis vilis, qui hoc opus exerceat. Loco suctus imponendæ sunt hirudines exulcerato loco, vt monuit Ishaac *lib. 4. pract. cap. 37.*

Aliquando ne altiùs venenum serpat, membrum amputandum: sic enim Galenus *3. de loc. cap. 7.* refert, vinitorem quendam à vipera in vno digitorum morsum: quum feram agnosceret, falce quam tunc fortè habebat, ab vltimo articulo, ictam partem resecasse; deinde inducta vsitatis pharmacis in digito cicatrice, nullo sumpto medicamento, vitæ superstitem permansisse.

Imponenda sunt medicamenta supra commorsam partem, quæ præterquam quòd veneni rabidi efficaciam à proprietate retundunt, dilatant vulneris orificium; quorum copiam proponit Gal. *3. sect. gener. cap. 5.* Per os etiam propinanda, quæ similes vires habere suprà citati confirmarunt auctores, vt cancrorum fluuiatilium puluis, Gentiana, Alyssum, quorum omnium *in praxis historiarum tomo vltimo*, peculiarem faciemus commemorationem. Lege Andream Aurifabrum *tract. de cura canum*, Danielem Danielis *lib. de morsu canis rabidi*, Iosephum de Aromatariis, *disputatione eleganti, de rabie contagiosa.*

HIST. XVII. AVENZOARIS, De Rabie.

Præter canem, alia etiam animalia in rabiem aguntur.

A *Ccidit rabies pluribus animalibus, scilicet leonibus, canibus, equis, mulis, asinis: & iam accidit quòd quidam mulus* A *voluit mordere quẽdam hominem, & homo versus est in fugam, vadens per viam vnam strictam, & mulus sequebatur eum, qui cùm peruenisset ad introitũ loci stricti, & breuis, infixit se ibidẽ, & cùm non potuisset exire propter stricturã, & breuitatem, mortuus fuit ibidem, &c. Auenzoar.* lib. 1. theizir, tract. 9 cap. 16.

PARAPHRASIS.

Qvæ animantes rabie tententur, non est facilis operæ diiudicare. Galenus *lib. 6. de loc. c. 5.* excepto homine, nullam cæterarum animantium præter solum canem rabie corripi scribit, sic enim ait. 5. *Quum enim reliquorum animalium nullum rabie capiatur, solus canis rabie corripitur, &c.* Contrà sentit Arist. *lib. 8. de hist. animal. cap. 22.* subscribunt Conciliator *dif. 179.* Mathiolus *lib. 6. in Dioscoriden, cap. cit.* B quibus locis arbitrantur, non solùm canes, sed & lupos, vulpes, simias, mustelas, murenas, camelos, sues, mulos, leones, asinos, equos, feles, vrsos, leopardos, cæteráque id genus animalia, rabida fieri; quod etiam testantur Salius, Valleriola, Mathiolus, Baccius, Amatus *loc. cit.*

Christophorus à Vega *in com. sent. 22. lib. 3. prognost.* & Brauus *loc. cit.* arbitrantur solis canibus euenire primogenia affectione, aliis nonnisi à cane rabido commorsis; atque ita esse intelligendum Galenum *lib. 6. de loc. & 1. prorrhet. cit.* & 11. *simpl. cap. de iecore canis rabidi*, cùm rabientes homines appellat. Plurimæ autem sunt occasiones, quibus canes in hoc mali genus adiguntur. His addunt Conciliator, & Mathiolus, morticinarum, ac putridarum, vermibúsque scatentium carnium esum, & marescentis earum sanguinis, præsertim si hæ carnes, eorum fuerint animalium, C quæ pestilentia, aut ictu fulminis, aut virus vibrantium animalium morsibus interierint. Sed cùm plurima animalia sint gulæ dedita, & excrementa putrida & fœtida edant, ea hac de causa sine morsu in rabiem aguntur. Efferantur tamen frequentius canes ipsi, propter maiorem sui temperamenti aptitudinem, (sunt enim temperamento calidi, & sicci, ex Gal. *2. simpl. 20. & 1. de temp. 5.*) ratione cuius sunt magis obnoxij huic morbo, qui illis ob siccitatem, præsertim æstate est familiaris, quo tempore bilis, & sanguis aduruntur, & in atram bilem vertuntur: quare reliquis animantibus illæsis, solus ipse canis vel saltem frequentiùs rabie corripitur, minùs verò homo quàm reliqua, ob humidi natiui copiam quo pollet; ex Philosopho 4. *probl. 6.* cuius gratia huiusmodi veneno magis resistit, rariúsque succumbit: & in hunc quidem sensum recipi potest dictum Aristotelis, solum hominem à rabie excipientis, non quasi ipse nunquam rabiat, sed quia magis seruetur. D

Deinde Aristotelis sententia *loc. cit.* animaduersione digna est interpretanda, quæ sic habet: *Facit rabies furorem, & quæ momorderint, omnia rabiunt excepto homine. Intereunt canes hoc morbo, & quæcunque morsa fuerint à cane rabido, excepto homine, &c.* Marcellus Donatus *lib. 6. de hist. mirabili, cap. 1.* cum Leoniceno *lib. de serpentibus, ante fin.* textum mendosum esse rentur, quum experimentum quotidianum ostendat contrarium; maximè cùm bis in eodem capite, eóque breuissimo eandem sententiam repetat: quare legendum putant (priùs homine) nam morsa à cane rabido priùs rabiunt, quàm homo, ob adductam causam; quia multis hominibus, vt *suprà* ostendimus, post ictum, venenum longo tempore sæpenumero occultatur.

E Licèt enim Leoniceni explicationem summopere probem, tamen Theodori Gazæ interpretationem esse rectè propositam, quoad vtramque textus partem non ibo inficias Omnia commorsa à cane rabido, rabiunt, excepto homine, non quia nullus rabiat, sed quia non omnis etiam commorsus à rabido, rabie corripiatur; quasi species humana hanc habeat præ cæteris prærogatiuam, quòd aliqui in ea sint ea natura præditi, vt etiam à rabioso morsi in rabiem non adigantur, quod nulli alij animantium concessum est. Reperiuntur enim nonnulli qui à rabido commorsi non rabiunt, vt Psylli in Lybia, & Marsi in Italia, quibuscum non ea serpentum inimicitia est, quæ cum reliquo hominum genere; de quo Fracastorius *lib. de sympathia, cap. 19. de timore.* Credi autem potest, illorum proprietatem non latuisse Philosophum,

rerum naturæ scientissimum: de quibus Plin *lib. 7. cap. 2.* A & *lib. 28. cap. 3.* Ælian *lib. 16. de animal. hist. cap. 27.* Solin. *cap. 40.*

Intereunt autem canes rabie, & quæcumque morsa à cane rabido, excepto homine. Nam aliæ animantes non tam facilè sibi possunt adhibere remedia, nec tam multa habent parata & cognita: quare solus homo à tam sæuo morbo aliquando sanatur. Hoc confirmauit Iulius Pollux *lib. 4. nom. cap. 9. §. Tres sunt canũ morbi, rabies, podagra, angina. Podagra non est quidem insanabilis, rabies difficillimè, angina lethalis: quodcunque verò à cane rabido fuerit morsum, interit, solus homo non absque periculo euadit.* Et hæc est melior expositio sententiæ Aristotelicæ, quàm illorum qui de hoc argumento conscribentes, sententiam mendosam, & deprauatam sunt suspicati: Lege aliam expositionem apud doctissimum Mercurialem, *lib. 1. variar. cap. 2.* & memorabilem historiam luporum rabidorum, apud Ioannem Bauhinum doctissimum, *lib. prop. de rabie luporum, lect. cap. 2.* & *lib. de hydrophobia, cap. 5.* B

HISTOR. XVIII. AETII, & Galeni, de rabie.

Auxilium ad rabiem præstantissimum, cuius vsu nemo mortuus est.

NOui ego senem, qui morsos à cane rabido, acido rumice (oxalidem vocant) curabat: primùm enim vlcus eius decocto fouebat, deinde herbam ipsã illinebat, eandémque potandam exhibebat, quod quidem medicamentum tanquam efficacissimum summoperè commendabat. Plurima, & turbulenta & biliosa, qui eam assumpserint, meiere solent. Nos quoque non rarò cum reliquis medicamentis eam miscuimus, &c.* Aëtius tetrab. 2. serm. 2, cap. 24. C

Fluuiatilium cancrorum cinis, quanquam valde exiccatorius est, substantiæ tamen totius proprietate mirabilis est in iis, qui à rabiente cane sunt morsi, iisque tum solus, tum cum gentiana & thure multò præstantior. Thuris sanè partem esse vnam oportet, gentianæ autem quinque, porrò cancrorum decem. Et rarò equidem aliter illis vstis non sumus vsi, cæterùm ad eundẽ modum plerumque, quo Æschrion Empiricus vtebatur medicamentorum peritissimus senex, conciuis ac præceptor meus. Patella erat æris rubri, in quam impositos cancros viuentes hactenus vrebat, donec in cinerem redigerentur, vt facilè ad leuorem redigi possent. Hic Æschrion sic paratum, promptum semper in adibus hoc habebat medicamentum, tempore æstiuo vrens cancros ipsos post ortum canis, quando Sol in Leonem transisset, Luna decima octaua. Porrò bibendum hoc medicamen, iis qui à cane rabido fuissent morsi, præbebat quotidie vsque ad diem quadragesimum, mensura cochlearij satis magni aquæ inspersum. At si nõ protinus ab initio, verùm aliquot post dies à morsu curam cœpisset demorsi, tunc quotidie duo cochlearia aquæ inspergebat. Ad ipsum verò vulnus emplasticum applicabat medicamentum, quod ex pice Brutia, opopanace, acetóque conficitur, habens picis libram vnam, aceti acerrimi sextarium vnum Italicum, opopanacis verò vncias tres. Hæc itaque monita volui de cancris, quum nullus eorum, qui vsi illo medicamento fuerunt, extinctus sit, &c. Galenus lib. 11. de simp. medic. facult. tit. de cancris vstis D

PARAPHRASIS.

ALberti Magni inconcussa auctoritas est *lib. 22. de animalib. tract. 2. cap. 1.* canes nouem plurimùm morbis conflictari; ita remedia apud Medicos reperiantur est necesse, quæ morsis à rabido cane rabiem auertant, qualia Asclepiades 5. *lib.* conscripta reliquit, apud Galen. 2. *de antidot. cap. 10.* & quæ Damocrates in elegantissimis Iambis, ex Nicerato, apud eundem *lib. cit. cap. 15.* Cuiusmodi est album Heræ Cappadocis emplastrum; apud eundem Galenum *lib. 1. sec. gener. cap. 16.* & *lib. de theriac. ad Pison. 14* Dioscorides *lib. cit.* Gratius vetus Poëta *de venatione*, & cæteri Principes *loc. cit* Arnaldus *in Breuiario, lib. 3. cap. 13.* Conciliator *dif. cit.* Gordonius *lib. 1. cap. 2. 17.* Arduynus *à fol. 385. vsque ad fol. 402.* Varignana 1. *part. tract. 3. cap. 2.* Guainerius *cap. 12. de venenis*, Ponzettus *eodem titulo*, & cæteri citati Recentiores.

Inter reliqua acidus rumex primatum tenet, cuius semen epotum, aut decoctum ab scorpione commorsis opitulari affirmat Dioscorides *lib. 2. cap. 106.* Sed cùm rumicis quatuor sint species, illam intelligere oportet, quæ cùm hortensis sit, cæteris altior est, latioribus foliis constans, & radice crocea, qua loco rhabarbari in Italia vti Medicos, Lacuna *in comment.* affirmat, quæ adeò valentissimè purgat bilem, vt sua efficacia cætera purgantia excedat; cuius antidoti vi biliosa, & turbulenta (quæ sui acrimonia in ventre tormina, & turbationem efficiunt, quæ venenosam labem amplius concipiunt) educuntur: de cuius viribus, aduersus plurimas, aliásque venenosas ægritudines eleganter agit Ruellius *lib. 2 de natur. stirp. cap. 49.*

Hoc ergo auxilium, contra rabiem à proprietate prodesse, patet manifestè: alioqui enim alia præsidia frigidiora, & humorem venenosum per vrinam expurgantia, hydrophobis auxilio essent; quod non experimur. Plurima autem esse, quæ à proprietate, totáque substantia virus rabidum extinguunt, consentiunt vnanimiter auctores.

De horum classe esse cancros fluuiatiles, Galenus conscripsit eo loco, quo est descripta historia hæc, contra præceptorem Pelopem, qui ob id eos rabiei prodesse existimabat, quoniam cancer cùm sit animal aquaticum, morsis à cane rabido prodest, quibus videlicet metus est, ne corripiantur affectu siccissimo nempe rabie: conueniunt autem fluuiatiles, non marini, quòd animalia marina ob admistionem salis natura siccissimi, haud æque exactam tuerentur eam, quæ est aduersus rabiem contrarietatem: neque hoc modo putes animalia fluuiatilia esse rabiei præsentanea, quia similem cancris præparationem non admittunt; eo maximè quòd horum cinis exiccatorius cùm sit, canum rabientium venenum absumit, & digerit. Sed hæc Pelopis ratiocinatio longè abest à mente Galeni, qui hoc præsidium ex proprietate totius substantiæ prodesse sibi persuasit: omnia enim marina animalia similem patiuntur præparationem, & vehementer exiccant, vt ostreorum, & conchyliorum omne genus. Ergo hoc antidotum à proprietate iuuat, quod miris laudibus auctores celebrarunt.

Andreas Lacuna *lib. 2. in Dioscoridem, in com. cap. 10.* vlcera cacoëthica, & dolosa horum puluerum illitorum vsu persanasse gloriatur: & priùs dixit Actuarius *6. meth. 8.* qui illorum cinere cum cadmia desuper imposito, vlcera cancrosa, & maligna persanasse refert, & Dioscorides *loco cit.* hoc auxilium summè probat, si in vino cum gentiana assumatur, quod pro veneno rabidi canis domando esse nulli secundum *ibi* inculcat.

Vrendi sunt in furno, & in patella æris rubri. Haly Abbas 4. *pract.* 31. viuos esse assandos ait. Æschrion quotidie hoc medicamen bibendum præbebat diebus quadraginta, mensura cochlearij magni (hoc est drachmæ vnius) aquæ inspersum. At si non protinus ab initio, verùm aliquot post dies curam cœpisset demorsi; tunc quotidie duo cochlearia aquæ inspergebat; Auic. 6. 4. *tract.* 4. *cap.* 9. ad quatuor vsque cochlearia progreditur. E

Eliguntur fluuiatiles, quòd nihil salsi habeant, humidioresque sint, quos cum aqua hordei summè probat Auic. pro febris hecticæ curatione, 1. 4. *tract.* 3. *cap.* 4. maximè si priùs suffocentur lacte; tunc enim dulciores, melioresque fiunt: quorum copiam frequenter inueniri in Græcia, Sicilia, Hetruria, & in vniuersa Italia, testatur Rondeletius, *cap. 14. de piscibus fluuiatilibus.* Cætera verò ad rabiem curandam auxilia *in praxi* proponemus.

***

HISTOR. XIX. GALENI, De Rabie.

Theriaca tam foris vlceribus illita, quàm intus assumpta, rabiosos valentissimè iuuat.

Equidem olim mecum ipse aliquod remedium excogitans, hanc ipsam theriacam oleo rosaceo mollitam linamentis imposui, ac veluti medicamentum aliquod vulnerarium foret, vlceri superimposui, vt tanquam cucurbitula venenum traheret: denique theriaca (perinde ac Paonia aliqua medicina) & foris imposita, & intus assumpta, præsentaneum auxilium commorsis à cane rabido præstat, &c. Galenus lib. de theriac. ad Pisonem, cap. 16.

PARAPHRASIS.

Auxilia extrinsecùs ictæ parti apponenda, non debere esse desiccantia, repellentia, neque ad cicatricem ducentia, immò attrahentia, dilatantia, relaxantia, atque emollientia, omnes auctores confirmant: nam in omnium virulentorum morsuum curatione enitendum est summoperè, vt per quam partem venenum in corpus penetrat, per eandem foras extrahatur, atque euocetur; quem vsum attrahentia præstant emplastra, quæ virus alliciunt, & vulneris labra dilatant: horum descriptionem proponit Galen. 3. *sec. gener. cap.* 5. Quo pacto theriaca cùm calida sit & sicca, venenum ad exteriores partes euocare nata est, maximè cùm à tota substantia venenum euincat, & ignis instar dissipet & absumat.

In potum verò assumpta theriaca, generosa, ac excellens est antidotus, quippe quæ non solùm à plurimis morbis corpus facit immune, verùm etiam à noxiis potionibus, & virulentorum animalium morsibus tuetur, ac defendit, vt *lib. de theriac. ad Pison. cap.* 2. protulit Galen. & peculiariter iis bene facit, qui à cane rabioso sunt icti, non modò in morsus initio, verùm etiam cùm iam hydrophobici fiunt; dummodò tamen recens sit, nam potentiùs veneno aduersatur, refrigerátque, non excalfacit. vt Euricius Cordus eloquenter probat *in suis poëmatibus de theriaca.*

Sed multa sunt, quæ Medicum ab huius auxilij administratione auertere possunt. Nam aquæ formidinem, morborum omnium pessimum, comitantur totius corporis siccitas, febris non ignaua, qua ægri intus vri solent (ex Gal. in eo capite quo est descripta historia hæc,) quæ putrida est, & venenata, ex putridis, corruptis, virulentis, & malignis humoribus pronata. Insuper in rabie adest calida admodum, & sicca intemperies, vniuerso rabientis animalis corpori communicata, ab humoribus venenosis, ac contagiosis excitata: quare si tunc theriacam propines, nocebis impensè, corpus erit furibundũ, & in igneam naturam veluti conuersum inflammabis, spiritus excandescentes, magis exustos reddes, solidas corporis particulas ad tabitudinem deduces.

His forsan permotus Conciliator *dif.* 179, pugnacissimè contendit, theriacam à cane rabido morsis inutilem esse & nullius vsus, maximè quum nec Serapio, nec Rasius, nec Halyabbas, illius, in huius morsus medela fecerint commemorationem. Sed errat toto cœlo bonus Cõciliator, qui quid scriberet Galen. non vidit, quid ipse loqueretur, ignorauit. Nam theriaca non qualitate manifesta, sed tota substantia, occulta cæcáque proprietate ictis à rabioso cane auxiliatur, alioquì in morsu viperæ non conferret, cuius venenum, calidum & siccum est, auctore Auic. 6.4. *tract.* 3. *cap.* 21. & 2.1. *doct.* 2. *cap.* 15. Aëtius *tetrab.* 4. *serm.* 1. *cap.* 21. Neque scordium, caliditate præditum, corpora à putredine posset præseruare, cuius hac in re tantam vim esse, 1. *de antidot. cap.* 12. Galen. est auctor vt quæcumque supra illud in prælio quodam interemptorum cadauera, per multos dies insepulta iacuissent, diutius remanerent incorrupta, secundùm eas potissimùm

A partes, quæ herbam ipsam attigerant. Neque bonum argumentum proponit Conciliator, quòd de vi theriacæ, pro morsu virulentorum animalium veteres non meminerint, quum eam Dioscorides, Galen. Paulus, Aëtius, Auicen. & alij, miris laudum præconiis extollant. Quare non est interdicendum præsidium hoc, quoniam febris adest intensa, aut calida vrget viscerum intemperies: si enim frigidis medicamentis cardiacis id permisceas, & veneno, & febri opitulaberis: sic in febre pestilente, theriacam, & alia calida alexipharmaca exhibemus, quæ potiùs antipathia, & contrarietate iuuant, extinguendo venenum, quàm calore suo nocere queant. Theriaca ergo commorsis à rabido cane auxilium præstat, quia venenum ignis purifici instar absumit, deuastat, & facultates corporis summè roborat. Ignem autem, & medicamenta caustica super commorsam partem imposita, quæ suo calore ad partes externas venenum potenter attrahant, esse necessaria, confirmauit Ioan- B nes Thomas Minadoüs, olim in Patauina Academia Professor clarissimus, *disputatione de cucurbitulis corneis, vstione, & aurium sacrificatu*: & non siluit perdoctus Melchior Sebizius *in epist. de serpentibus in humano corpore repertis, prope fin.* immò cauterium ipsum, præsentaneum est auxilium, quia vt notat Ioannes Lygæus *lib.* 8. *aph. com.* 6. ignis putrentes qualitates puriores reddit.

HISTOR. XX. GALENI, De Rabie.

C Humor in corpore aliquando progignitur, veneno rabientium canum simillimus.

*Non est igitur absurdum, vt talis in corpore paulatim progenitus sit humor, qualis est & rabientium canum, & tractu temporis longiore corrumpentium medicamentorum, ita vt plerumque Medicos lateant: quemodo in eo qui ob lassitudinem, vt videbatur, moderatissimè febriit, qui post quartum diem * vrinam secreuit substantia quidem tenuem, sed colore nigram: vt in vtroque eam, quæ ex pauco atramento scriptorio aqua multa diluto consurgit, mixturam repræsentaret: atque modo alio, si non atramentum ipsum dilutum intellexerimus, certè eam, quam multi appellant fuliginem. Visus est hic ager quarto die bene habere, ita vt sequentibus diebus lauaret, deinde die septimo vesperi cùm febrire cœpisset, labefactus obiit, &c. Galenus* lib. 1. prorrhetic. sect. 2. com. 17. D

PARAPHRASIS.

Venenum in corpore adnasci, ex antiquorum, & Iuniorum mente demonstrauimus, *tom.* 1. *huius operis, in com. hist.* 50. & *in hoc libro, hist.* 1. In eo tamen gigni posse humores ita venenatos, qui rabidi canis venenum æmulentur, nullo ex cane rabido accepto contagio, eleganter ex obseruationibus Ioannis Baptistæ Cauallarij probant Marcellus Donatus *lib.* 6. *de medic. hist. mirabili, cap.* 1. *ad fin.* Petrus Salius *lib. de affectib. particularib. cap. cit.*

Præsentem ergo historiam scripsit Galenus hoc loco, vt hoc exemplo venenosorum humorum generationem comprobaret: nam cùm proponat moderatissimam febrem, eam E tamen vt lethalissimam, corpus breuissimo tempore extinxisse asseuerat. Etsi enim attentè Medicus arte Hippocratica dignus, signa rimetur, inueniet Medicos in illius cognitione valde fuisse deceptos: mitis enim, & placida cùm videretur, non potuit non esse vehementissimè maligna, & ab huiusmodi humorum putredine succensa, quæ veneni efficaciam sortiuntur.

Hanc fuisse de genere hecticiarum pestilentium, quæ ob exuperantem calorem febrilem, attenuantem, colliquantem, & adurentem sanguinem, corpus celerrimè ad tabẽ deduxit, ex historia satis patere puto. Vrina enim nigra, etsi rarò ad bonum iudicet, prout *lib.* 2. *hist.* 127. prædiximus, incendium tamen internum demonstrat, & insignem notat humorum torrefactionem: quæ licet à frigiditate vehementi interdum oriatur, vt ex Gal. mente *lib.* 2. *in com. hist.* 132.

hist. 132. probauimus, in hoc ægro hac de causa originem A non duxisse, res est manifesta; tenuis enim cùm illa esset, ex caliditate nigrorem fuisse effectum, signum erat euidens, quoniam vt perbellè docuit Gal. *in com. 29. lib. 2. prog. Sanguis trahit nigrorē, si crematur, quemadmodū imnia alia corpora, & qui diutius in sole diuersatur æstiuo, nigri redduntur: ex vehementi verò frigiditate nigrescit in globos congestus, & quidquid extinguitur in plenum frigescens, &c.*

Quibus signis hæc febris, ad tactum, & aspectum mitis, cognoscatur, cùm sit inquieta interiùs, & de genere earum quæ hecticæ sunt pestilentes, de quibus Galen. 3. *de præsag. ex pulsib. cap.* 4. satis abundè explicuimus *lib. 1. in com. hist.* 82. vnum solùm constet, tantum fuisse incendium in visceribus excitatum, vt vrinam atramento scriptorio, vel fuligini similem efficeret: fuligo enim est vapor terrestris ex materiis immodicè assis vstisque, in hoc à fumo B differēs, quòd fumus mixtio sit ex terrestri, aqueáque substantia, materiis tantùm semiustis: vel si per fuliginem intelligas substantiam tenuium partium, & terrestrem, summis caminorum parietibus adhærentem, ex multo rerum pinguium vstarum halitu, & vapore concrescentem, vera pronunciabis. Plinius *lib.* 35. *cap.* 6. Columella *lib* 1. *cap.* 6. vocant nigrum illud excrementum, quod ex fumo caminis, aut furnis adhæret.

Docet profectò Medicos Galenus, eósque instruit, vt in febris malignæ latentis cognitione non decipiantur, quam ex expiratione esse venandam *loc. cit.* confirmat; quæ si fœtet, maximam febris huiusmodi suspicionē deprehendet. At licèt thoraci manum imponat, facillimè decipietur, quia hæ febres non sunt calore vehementes, ex Gal. 3. *simpl. tit. de terra Samia.* Ne ergo mireris, ob venenatos humores intus delitescentes, hanc febrim ex putre- C dine excellenti succensam, cum perniciosa qualitate cordi inimica coniunctam, ita furtim, sensim, & sine sensu veneni rabiosi promptissimi instar, corpus ad interitum deduxisse, quin Medici illius ideam agnoscerent, alleuationis spe valde delusi. Quibus autem signis leuamen in ægris falsum sit cognoscendum, & à vero distinguendum, diximus ex Galeni mente, *lib. 3. in com. hist.* 5.

QVÆSTIO XXV.

Vtrùm vrina sit mixtum de nouo genitum, habens distinctam formam ab humore ebibito an alteratus potus.

COMMENTARIVM.

VRinam secreuit.] Plurima de hydrophobiæ natura, & causis, ex veterum, & Classicorum mente, indagine scrupulosa protulimus: nunc consentaneum videtur alia prosequi, ex quibus vtilitatem Medici consequantur, vt sic ad ea quæ nostri sunt calculi respectemus: pergamus ergo ambigua Hip. Gal. & summorum Medicorum perpendere inuolucra, quæ à nostrorum scientissimis, inserta lucubrationibus suis, illotis manibus explicantur, & circa vrinarum argumentum, de quo disserit historia hæc, publico emolumento vtilia mussitemus, ne in nostris operibus aliqua deesse possint, quæ ex aliorum monumentis cogatur nostræ artis studiosus emendicare: quo pacto non pigebit tantillum laboris in iis dirimendis suscipere, E altiùs sic priùs clarioris doctrinæ gratia ducto exordio.

Vrina definitur à Gal. *lib. 3. epid. sect.* 1. *com.* 6. serum sanguinis, & aliorum humorum, quod à renibus per venas emulgentes attrahitur, & in vesica, veluti in extrema parte coaceruatur, & deinde per penem excernitur. Hæc, quæ est recrementum serosum ex secunda coctione emanans, quatuor habet causas. Materia vrinæ est humor ebibitus, aut liquor, quo cibi solidiores diluuntur, aut pars aquea ciborum: sed secundùm maximam partem est potus, ex Gal. 1. *simpl.* 13 & *lib. de atra bile, cap.* 2. & 4. *de vsu part.* 5. & 1. *natural. vlt.* nam vrina potus quantitati respondet. Formalis, est modus ille substantiæ, quem vrina per alterationem acquisiuit, ex miscella humoris biliosi, quam in iecore comparauit, quod enim formam præstat vtili, idem inutili præbet: eadem enim actione, & eodem calore benignum, & excrementitium generatur: sicut enim fæces generantur in ventriculo simul cum reliquo chylo, in intestinis tamen figuram, & colorem acquirūt; sic potulenta materia in ventriculo, & iecore alteratur, forma tamen illius in renibus perficitur. Causa efficiens, est iecur, quod mediante sua actione, alterando, & perficiendo humorem serosum, & cum illo humoris biliosi portionem permiscendo, vrinam generat; renes tamen attrahendo, ac separando ipsam perficiunt. Causa finalis est, ne sanguis per venas distribuendus pro nutriendis partibus, multitudine seri esset vitiatus, & impurus; nam vesicam, & renes ad expurgandam vrinam fabricauit natura. Accedit quòd hæ partes vrina fruuntur, ac delectantur: nam hoc excrementum est illis suauissimum, ex Gal. 3. *de facult. natural. cap.* 9. nihil enim attrahit propter ipsum attrahere; & vesica vrinaria nunquam reperitur sine vrina, sicut folliculus fellis sine linioso humore. De qua re lege Laurentium *lib. 6. de hist. anatomic. cap.* 20. acriter contra Iouberti opinionem disputantem. Deinde vrina humorum constitutionem, & partium dispositionem repræsentat.

Perscrutaberis, quomodo inter se distinguantur lotiū, serum, & vrina, hoc enim quæsitum hactenus Hippocratis, & Gal. malè torsit interpretes. Dic, hæc vocabula apud Latinos etsi videantur synonyma, duplicem tamen patiūtur significationē, vt aduertit Gal. 6. *epid. sect.* 5. *com.* 14. dicens, linguam lotium significare, aut propriè sic vocatum, quod quotidie mictu eiicimus, aut succorum serum. Quare hæc dicuntur aliquando de tenui, & serosa cuiuscumq; humoris parte: nam vnusquisque humor suum habet serum, quemadmodum lac habet in se serosam quandam humiditatem, quam serum dicimus, vt docet Gal. 3. *simpl.* 14 In hac significatione sumitur à Galen. serum, 6. *epid. sect.* 2. *com.* 38. vbi docet, quòd quemadmodum in lacte serosa quædam humiditas adest, quæ crassiorem eius partem circumfluit, eodem sanè modo in omnibus succis, & humoribus, serosus quidam, ac tenuis liquor reperitur, qui à Græcis appellatur ichor: quo loco ex mente Platonis docet, hos ichores inter se differre, secundùm humorum naturas, à quibus deciduntur: hoc modo infestissimum est atræ bilis serum, minùs infestum flauæ, minùs quam hoc pituitæ, omnium mitissimum est sanguinis serum In eadem significatione dicebat, 2. *prog.* 27. quoties sanguinis serum pariter cum vrina excernitur, colore subrubra apparet: & 1. *prorrhet. com.* 4. *ad princip. Determinatum* (inquit) *est, vrinas nigras ob serum atræ bilis, vnà cum excrementis aquosis emissum procreari.*

D

Secundò, Lotium, & serum significant etiam quintam substantiam, separatam à quatuor humoribus, & est illud quod per mictum eiicitur: in qua significatione sumitur à Gal 10. *simpl. tit. de sudore*, vbi docet, eandē esse materiam vrinæ, & sudoris, & eundem generationis modum. *Vtrinque* (inquit) *ex ebibito humore constat generatio, excalfacto simul in corpore, & biliosa nonnihil substantia adepto.*

Ex iis verbis plures hanc colligunt vrinæ definitionē, *est potus alteratus, cui bilis portio est permixta.* In qua definitione, per potum est intelligendū omne liquidum, quod sorbetur: vt sumitur 2. *aph.* 11. *facilius est impleri potu, quàm cibo*: nam pueri lactentes, qui non bibunt, vrinam reddūt, & ex alimentis solidis portio vrinæ debet separari, quia 4. *de vsu part. cap.* 3. & 2. *simpl.* 17. & 3. *eiusd. cap* 5. in generatione sanguinis, vini, olei, & omnium succorum supersunt duo recremēta, præter aquam; & sic mirandum non est, si vrina excernatur in maiori quantitate, quàm sit potus: verùm quia maxima, & potissima vrinæ pars ex potu excernitur, meritò Auicenna 1. 1. *doct.* 4. *cap.* 1. *in fine* dicebat: *Aquositas namque non est ex humoribus, neque est nisi ex eo quod bibitur, & non nutrit; neque est necessaria nisi in nutrimenti penetratione, & attenuatione, &c.* Quod desumpsit ex Gal. 4. *de vsu part. cap.* 5. quo loco vrinam esse vehiculum alimenti confirmat.

In eadem definitione vrinæ, per verbum [*bilis*] debemus intelligere alios humores, immò potiùs aliorū humorum ichores: quoniam in optima vrina sanorum, permiscetur etiā portio, siue ichor sanguinis, & propterea est subrufa, &

& subflaua, & magis subrufa, quàm subflaua, 1.*cris.*12.docuit Gal. scilicet manifestior est permixtio ichoris biliosi, quàm sanguinei, & sic *lib.3.epid.sect.1.com.5.* dicebat, vrinam serum esse humorum in venis contentorum. Idcircò plures sic definiunt: *Est serum sanguinis, & aliorum humorum renuius excrementum, vi hepatis, & venarum confectum à renibus transcolatum, in vesica reseruatum, & per penem excretum.* Lege Mercurialem, *lib.3.de excrementis, c.2.*

Constat ergo ex dictis, vrinam ex duplici substantia habere constitutionem, quarum vna est serum sanguinis, & aliorum humorum; altera est liquor, quem quotidie bibimus: quæ ambo in vnam vrinæ substantiam in iecore coëunt, quæ etsi simplex sit, vel sensui simplex videatur, ex duplici tamen substantia constat.

Quòd autem vrina etiam fiat ex parte serosa humorum, præter Gal. *3.epid.sect.1.com.5.* & *sect.3.com.41.* patet primò, quia in hyeme, & in aliis temporibus, sæpe multò maior est copia mictus, quàm potus. Secundò, quia quemadmodum docet Gal. *lib.6.epid.sect.2.com.38.* ex Platone *in Timæo*, in omnibus succis, & humoribus, serosus quidam, ac tenuis liquor reperitur: cùm igitur hic in venis sit permixtus substantiæ aquæ bibitæ, & illi sit omnino similis, non videtur possibile solam partem aqueam à renibus attrahi, relinqui autem partem serosam humorum illi permixtã, maximè cùm Gal. *lib.2.de natural.facult.* asserat, seri genera quæ in succis habentur, omnia esse excrementa, parúmque ab illis nutriri animalis corpus. Tertiò, quia plurimi morbi sæpe finiuntur criticè copiosa excreta vrina, sic per illam expurgante natura humorum serositates superabundantes. Quartò, quia aliàs non videtur, quomodo vrina indicaret supra salutem, aut mortem ægri: quare asserendum videtur, vrinam licèt maxima ex parte fiat ex potu ebibito, tamen non solùm ex illo fieri, sed etiam ex serositate humorum, quæ cum illo simul à renibus attrahitur, vt colligitur ex Galen. *1.de sanit.tuend.17.* & *6.epid, sect.1.com.6.in med.*

Nec obstat, quod *2.præsag.com.27.* scribit Hip. vrinam subrubram apparere, quum sanguinis serum simul cum vrina excernitur, perinde ac si in vrina naturali id serum non esset permixtum: nam hic locus debet intelligi de superabundantia seri permixti.

Nec obstat secundò, quod *6.epid.sect.5.com.15.* inquit, *Naturaliter autẽ se habente creandis succis vnà commutatus potus, & colore infectus, vinarum differentias facit; &c.* nam inde non colligitur solum potum esse materiam vrinæ, immò potiùs elicitur, ex aliqua parte esse humorum serositates; ab illarum enim commixtione potus colore infectus, vrinarum differentias facit.

Vt verò dilucidè vrinarum colores, substantiam, contenta, & cætera possis contemplari, plurima diligentia vti Medicus debet: nam vrinam debet inspicere matutino tempore, præsertim quum alimenti concoctio integrè est perfecta, collectáque sit in vase pellucido, totius liquoris capace; & illud in loco quietum & obturatum, sine agitatione permaneat, vbi nec à caliditate alteretur, nec à frigiditate corrumpatur: potest etiam inspici meridie, vesperi, & noctu, vt notauit Gal. *lib.de præcog.ad Posth.cap.2.* Deinde vrinæ non fidendum, statim vbi excreta est; non enim datur locus, vt sedimentum, sublimamentum, vel nebula suas petant regiones, vt adnotarunt Actuarius *lib.de iudiciis vrinar.cap.3* Halyabbas *7.theoric.12.* Cum hoc tamen stat optimum esse, inspicere lotium illicò postquam est excretum; nam aliquãdo à vesica perturbatum exit, postea verò clarescit; vel contrà clarum emittitur, pòst conturbatur; vel turbidum excernitur, & in eodem statu perseuerat, vt docuit Gal. *1.cris.12.* Quæ varietas varia significare solet, vt *infrà* latè explicabimus.

Locus in quo inspicienda est vrina, non sit obscurus, nec luminosus multùm, & intra horam inspiciatur, vt notat Auicenna *2.1.doct.3.sum.2.cap.1.* Auenzoar *tract.8. cap.2.* hora tertia, & etiam decima ab exitu, asserit posse inspici, Fernelius *lib.3.patholog.cap.9.* vsque ad horã sextam, sed rectiùs putat Auicenna. Nam si intra horam inspicimus, non fallimur, & meliùs de colore, substantia, & contentis iudicamus: tunc enim non euanuere spiritus

A quorum vi quoduis contentum suum petit locum. Ex iis colliges, non esse fidendum putido lotio, quod ad Medicorum ædes à longinquis partibus defertur, corruptum enim est, & contenta ob nimiam agitationem sunt dissoluta. Neque deinde fidas vrinæ, quæ postquam perturbata est, ad ignem, vt clarescat, apponitur, quia consulente Baptista Montano *1.consult.12.* etsi clarescat, multum tamen certitudinis amisit, mutatur enim color, quia partes vrinæ tenuiores à caliditate adustæ, quæ vrinam tingunt, euanuerunt: deinde mutatur substantia, hanc enim calor efficit naturalis, magis vel minùs attenuans, & commiscens, quod externus ignis præstare non potest, qui segregat & dissoluit: iam verò contenta ignis caliditate dissipantur, & resoluuntur.

Aduerte tamen ne te decipiat vrina, quæ ab aliqua re

B extrinseca est immutata. Nam esu asparagorum, & alliorum fœtet vrina, & ob vsum terebinthinæ refert odorem violarum, & ob rhabarbarum, crocum, sennam, rubiam tinctorum, & ob alia multa sæpæ immutari solet. Sic ex vsu ciborum frigidorum, remisso natiuo calore, & sanguine crudiore genito, apparet vrina tenuis, & decolor. Hoc modo medicamenta diuretica, quum ad vias vrinæ humores deducant, vrinam in colore, & substantia permutant. Immutatur etiam à Venere: ex eius enim vsu vrina redditur pinguis, & solent filamenta in ipsa apparere, ex reliquiis seminis in meatu vrinario relictis. Ætas etiam puerilis peruertit etiam iudicium vrinæ, ex lactis enim vsu, lactea excernitur.

Reliquum est vt perpendamus, vtrùm vrina sit quoddam mixtum de nouo genitum, habens distinctam formam ab humore ebibito; an potiùs nihil aliud sit, quàm

C potus alteratus? Respondent nonnulli, quòd quando potus non est aqua sed vinum, vel aliud liquidum, vrina est mixtum quoddam de nouo genitum: quandò verò potus est aqua, vrina non est nouum mixtum secundùm maiorem ipsius partem, quia maior ipsius pars est aqua ebibita, alterata in corpore; secundùm aliam partem nouum mixtum est, quia est serum sanguinis, & aliorum humorum: & sic probant vrinam non esse vnicam tantùm substantiam, sed duplicem; vnicam tamen ad sensum apparere, quoniam ex duabus substantiis actu constat.

Non esse autem secundùm maiorem sui partem nouum mixtum, probari potest ex eo, quòd ait Gal. *10.simpl.tit.de sudore*, vrinam habere generationem ex humore ebibito

D & in corpore excalefacto. Ergo in corpore solam recipit concalefactionem, & non mutat formam, & per solam alterationem fit vrinæ pars. Præterea aqua propriè coctilis non est, sed recipit alterationem elixationi similem. Deducitur, quia coctio, & putrefactio sunt passiones mixtorum, & idcircò Arist. de illis non egit, *in lib.de generatione*, sed *lib.4. meteor.* vbi de passionibus mixtorum disceptat. Deinde aqua, simplex elementum est, Ergo coqui non potest, & ex consequenti solam alterationem in corpore recipit, & formam non mutat.

Verùm non minùs probabile nobis videtur, vrinam naturalem semper esse nouum mixtum, & vnicam tantùm substantiam quæ vnam formam tantùm habeat. Inducimur autem sic opinari, quia vrina naturalis verè cocta est, non quidem tanquam alimentum, cuius propriissima est cõcoctio: (*coctio enim, ex Gal.2.de facult.cap.4.est mutatio*

E *nutrientis in propriam aliti qualitatem*) est tamen cocta, tãquam excrementum. Igitur aqua, ex qua vrina generatur, non simplicem alterationem, sed veram concoctionem recipit.

Insuper, si per solam calefactionem, aqua fieret vrinæ pars, non acquireret modicam crassitiem, immò potiùs attenuaretur, quum calefactio aquam magis attenuet. Ergo per veram coctionem incrassatur, ac proinde nouam formã acquirit. Vltimò, Calor ignis ita potest permiscere aquam cum succo carneo, vt efficiat vnum nouum mixtũ, nempe eius; & ars ita permiscet aquam cum farina, vt ad ignem efficiat nouum mixtum, nempe panem. Ergo calor naturalis cùm potentiùs permisceat, poterit etiam permiscere aquam cum ichoribus humorum, & efficere nouum mixtum, nempe vrinam.

Neque

Neque obiicias aquam non posse concoqui, quia simplex elementum est. Nam licèt per se sola concoqui non possit, potest tamen permixta cum aliis, nempe cum ichoribus: quemadmodum simul cum succo carneo coqui potest, ita vt amittat formam, & nouum quoddam mixtum efficiatur. Vtramque partem videtur recepisse Vgo apud Auic. 2. 1. *doct.* 3. *sum.* 2. *cap.* 1. cùm dixit, *quòd forma vrinæ aut est forma aquæ, aut forma mixti multùm vicini aquæ, quæ videlicet licèt aqua non sit, est tamen aquositas, quæ cum aqua maximam similitudinem habet:* quo nomine Arist. 4. *meteor. cap.* 5 appellauit aquæ species, vinum, vrinam, & serum.

Ex dictis potest deduci, in iecore vrinam confici, & formam suam substantialem suscipere: cùm enim vrina constet ex sero humorum, asserẽdum est in eo loco serum humorum generari, in quo humores ipsi generantur, quũ idem membrum vtili, & inutili formam præstet. Hoc affirmat Auic. *loc. cit. cap.* 6. §. *Et vrina quidem digesta, venarum significat sanitatem, quoniam renũ ægritudines digestionem non prohibent vrinæ, quia ipsa super ipsos existit.* Vrinam autem in renibus non generari, ex eo constat, quia si illic generaretur, esset sanè illorum excrementum; cuius contrarium probat Gal. aduersus Lycum, *lib.* 1. *de facult. natural. cap. vlt.* Lege Santorellum *lib.* 8. *anteprax. cap.* 3.

Vltimò dubitabis: vtrùm vrinæ portio sanguini permixta, functa iam suo munere deferendi alimentum in partes, retrocedat per vasa iterum ad vesicam, etiam ex remotissimis corporis partibus. Ex altera parte est ratio potissima, quòd affectiones extremorum per vrinam demonstrantur, & vrina non solùm iecoris, sed vasorum omnium coctionem ostendit. Ergo ex omnibus vasis deciditur. Sed contraria sententia magis videtur consona doctrinæ Gal. eam ipse apertè comprobare videtur 1. *de sanit. tuend. c.* 12. *parum ante finem.* §. *Nunc functum officio humidum, &c.* Quo loco concludit, humidum quod fuit vehiculum alimenti in partes extremas, partim per molliora corpora, partim per poros, & exiguos meatus corporeæ molis vacuari; hæc autem vacuatio aliquando fit insensibiliter, aliquando per sudorem: quod intelligebat 10. *simpl. tit. de sudore,* dicens, eandem esse vrinæ, & sudoris materiam.

Hæc pars ratione sic potest confirmari. Partes extremæ habent facultatem expultricem, & commodum locum per quem excrementum aquosum possint promptè propellere. Ergo frustra per tam anfractuosos ductus, & longinquas partes iterum ad vesicam propellent. Ad argumentum oppositum dic, venas omnes nostri copotis maximum habere consensum cum iecore, à quo originem ducunt; & sic vrina, quæ ex iecore, & venis maioribus deciditur, venarum, & partium extremarum coctionem indicabit. Notandum obiter, vrinam non solùm ex venis, sed etiam ex arteriis decidi, vt 1. *de sanit. tuend.* 12. asseruit Gal, quia est serum sanguinis, & aliorum humorum, qui non solùm in venis, sed etiam in arteriis continentur Lege Ægidium Monachum *in tract. de vrinis, in med.* quem locum illustrat Gentilis *in com.* luculenter.

QVÆSTIO XXVI.

Vtrùm vrina subrufa, subflaua, vel citrina, omnium sit optima, vt voluit Galenus.

GAlenus Medicorum primipilus, *in illo aureo cap.* 12. *lib.* 1. *de cris.* clarissimè docuit, optimam vrinam esse subrufam, & subflauam, magisque subrufam, quàm subflauam: quam doctrinam explicat Vgo apud Auic. 2. 3. *cap.* 2. *de significationibus coloris vrinæ.* Nam vrina tingitur ex sero sanguinis, & bile rufa, & ex horum permixtione fit vrina subrufa, vel subflaua; subrufa ex bile rufa, subflaua ex sero sanguinis: quare naturalis vrina non est absolutè vel subrufa, vel subflaua, de vtroque tamen colore participat. Et hoc est quod voluit Gal. vrinam optimam esse subrufam, & subflauam, hoc est, habere colorem mixtum ex colore subrufo, & subflauo, magis tamen participare de colore subrufo, quàm subflauo, quia in vrina naturali magis manifesta est bilis, quàm seri sanguinei permixtio.

Hæc doctrina ex Gal. *loco cit.* confirmari potest, dicente, optimam vrinam esse subrufam, & subflauam coniunctim, non verò disiunctim, subrufam, vel subflauam. Præterea color naturalis optimæ vrinæ in homine temperato, & perfectè sano, vnus debet esse non plures. Ergo non docet Galen. vrinam subrufam esse optimam, & præterea vrinam subflauam, sed vrinam illam quæ colorem habet mixtum ex colore subrufo, & subflauo, qui color ab Auicenna citrinus appellatur.

Verùm hæc expositio non est conformis menti Gal. Nam cùm 2. *prog. com.* 26. doceat vrinam pallidam esse naturalem, & optimam: & *cap.* 12. *de cris. cit.* pallidam vrinam asseueret esse subrufam, constat subrufam esse naturalem, & optimam. Igitur in doctrina Gal. vrina subrufa, optima est; non verò ea quæ ex subrufo, & subflauo permixtum colorem habet.

Quare color subrufus per se est naturalis, & similiter color subflauus, neque vnus tantùm color naturalis in sanorum vrinis reperitur, sed pro ætate, sexu, & temperamento euariat. Nam marium, iuuenum, & biliosorum vrina colorem intensiorem habet; mulierum verò, senum, & pituitosorum, remissiorem: quare in illis color subflauus, naturalis est; in his verò, & temperatis, subrufus. Idcircò in quibus color subrufus naturalis est, color rufus est præternaturalis: sic *lib.* 2. *de sanit. tuend. cap.* 2. in quibus laudat vrinam pallidam, quæ subrufa est, reprobat rufam; quod facit etiam 2. *prog.* 30. in quibus verò color subflauus est naturalis, reprobandus non est color rufus. Hoc nomine Arist. *sect.* 1. *prob.* 52. vrinam coctam colore esse rufo affirmat: & Galen. *lib.* 1. *cris. cap.* 17. *in fin.* vrinam rufam tenuem, alicuius coctionis, etsi debilis & occultæ, indicium esse scribit: quam coctionem cùm ob substantiam indicare nequeat, ob colorem indicet est necesse: & sic docet Gal. *lib.* 1. *cris.* 12. Hippocratem 2. *prog.* 30. non simpliciter vituperasse vrinam rufam, sed quando simul cum rufedine tenuitatem habuerit. Lege Ludouic. Lemosium *lib.* 2. *de optima prædicendi ratione, cap.* 6.

Sed ex contextu Gal. *in lib.* 1. *de cris. cap. cit.* emanat dubium scitu non indignum. Hic enim auctor postquam in perfectè sanis vrinam debere esse subrufam, & subflauam pronunciauit, asseruit hanc vrinam esse mediocriter crassam, quia ad hunc colorem statim mediocritas substantiæ consequitur. Cuius doctrinæ occasione dubitandum: Vtrùm cum bono colore necessariò detur mediocritas in substantia, an potiùs cum tenuitate substantiæ possit bonus color reperiri.

Quòd non possit dari bonus color sine substantiæ mediocritate, videtur colligi ex hac serie Gal. dicentis ad colorem subrufum, & subflauum statim sequi mediocrem crassitiem. Præterea priùs in vrina generatur substantia quàm color, quia color bonus per coctionem in vrina generatur, coctio verò priùs efficit substantiam, quàm colorem. Igitur prima digestionis operatio, inquit Auic. 2. 1. *cap.* 3. est substantiam efficere, deinde ipsam tingere. Ergo quando in vrina reperitur bonus color, debet etiam bona substantia, nempe mediocris inueniri.

Ex opposito reluctatur Hippocrates *lib.* 1. *epid. sect.* 3. *text.* 78. vbi referens historiam Virginis Abderæ laborantis, ait, *vrinæ tenues, sed boni coloris:* & 1. *epid. sect.* 3. *text. vlt. vrina* (inquit) *perpetuò quidem boni coloris, sed tenues.* Secundò, apud Gal. 1. *ad Glauc.* 7. *in fin.* in principio tertianarum apparent vrinæ rufæ, vel subrufæ; color autem subrufus, optimus vrinæ color est. At in hoc principio non potest in vrina substantiæ mediocritas esse, quia esset vrina cocta in principio morborum, quod est contra doctrinam Galen. *in locis multis.* Dari ergo poterit color bonus cum substantiæ mediocritate; vt eleganter probat Alphonsus Daca *tract. de ratione cognoscendi causas vrinarum, cap.* 3. *de prauidentiis vrinarum.*

Tertiò. Vrina potest esse cocta secundùm colorem, quin appareat cocta secundùm substantiam, vt colligitur ex Gal. *lib.* 1. *cris.* 12. quo loco postquàm loquutus fuit de vrina alba tenui, loquitur de vrina pallida & subrufa, quæ scilicet tenuis adhuc sit: eam tamen quoad colorem attinet, esse concoctam, eo loco inculcat. Ergo poterit apparere coctio in colore, quin appareat in substantia: quod

colligitur

colligitur ex Auic. 2. 1. *cap. 2. de coloribus vrinarum*, dum inquit. *Et color quidem vrinæ in ægritudinibus acutis incendentibus, trahit ad colorem Zafrani, & igneitatem: quòd si ibi fuerit tenuitas, aliquam maturationis significat imaginationem* (id est, vestigium occultum) *etsi non appareat in substantia.* Quod videtur etiam significare Gal. 1. *cris.* 12. quum docet, vrinam rufam tenuem non reprobari ab Hippocrate, non ratione coloris, sed substantiæ.

Vt verò huius dubij assequaris expositionem, aduerte primò, Naturam in coctione vrinæ, priùs intendere generare substantiam, hoc est, mediocritatem substantiæ, quàm colorem bonum; quia per coctionem intendit assimilationem, quæ potiùs per substantiam, quàm per colorem acquiritur: & hoc est quod voluit Auicen. *loc. cit.* dicens, *primam digestionis operationem esse substantiam efficere, deinde ipsam tingere.* Cùm hoc tamen stat, in sanis simul bonam substantiam, & bonum colorem generari, quia ad bonam permixtionem bilis cum vrina, non solùm sequitur bona substantia, sed bonus color.

Aduerte secundò, Colorem bonum in vrina posse generari, vel per coctionem, vel per solam mixtionem bilis ipsam tingentis: hoc secundo modo potest generari bonus color in vrina, sine bona substantia; quod etiam per imperfectam coctionem fieri potest, per coctionem verò perfectam minimè: & hoc voluit Auic. 2. 1. *cap.* 3. *cit.* cùm dixit: *In tenui autem, in qua multa existit tinctura, scitur tincturam non esse propter digestionem*, ac si dicat, in vrina tenui bonum colorem non dari per coctionem perfectam, sed vel per solam mixtionem bilis, vel per coctionem imperfectam, vt verbis vtar Gentilis *in com.* quoniam si bonus color in vrina esset ob coctionem perfectam, cum eo simul daretur bona substantia, non tenuis. Quòd autem per imperfectam coctionem possit generari bonus color sine bona substantia (quod monuit Vallesius 3. *cont.* 19.) patet, quia incipiens vrinæ concoctio potest manifestari in colore, non tamen in substantia; quia illud facilius est, hoc difficilius: & hoc voluit Auic. *cap.* 1. cùm de vrina tenui, boni coloris, dixit *ipsam significare, quòd iam incipit maturatio, etsi non appareat in substantia*: & sic sæpe gradatim procedit natura in vrina, in qua multoties primò apparet coctio in colore, postea in substantia, tertiò in contentis.

His prænotatis, solues quæstioné si asseras, dari bonum colorem in vrina cum tenuitate substantiæ, dummodò bonus color solùm ex bilis permixtione oriatur, vel ex coctione imperfecta; ex coctione verò perfecta non posse dari bonum colorem sine substantiæ mediocritate: quod tamen intelligendum est cum limitatione posita à Gal 1. *epid. sect.* 3. *com. vlt.* vbi docet, vrinas tenues posse esse boni coloris, quatenus valet bonus vrinarum color cum tenuitate coniungi, quia scilicet exquisitus bonus color non potest cum vrinis tenuibus reperiri; quæ si etiam prorsus tenues sint, nullo pacto bonum colorem habere possunt; nam omnimodam cruditatem ostendunt, & necessariò albent. ex Gal. *loc. cit.*

Ex iis patet, quid ad obiecta respondendum sit, & primò ad Gal. 1. *cris.* 12. vrinam quæ habet colorem optimum (subrufum scilicet, & subflauum) in iis qui supremú sanitatis obtinent gradum, necessariò mediocrem crassitiem habere, quia hic color per perfectam coctionem generatur, ex qua necessariò mediocritas substantiæ consequitur Ad Auicennam verò dicendum, quòd licèt natura priùs intendat generare substantiam, quàm colorem, potest tamen priùs coctio manifestari in colore, quàm in substantia: de quo argumento sat pulchra notauit Ioan. à Belloforti *in libr. Gal. de vrinæ significatione.*

Consequenter expendendum, an vrina citrina fit etiam optima, quam Gal. *lib.* 1. *cris.* 12. vocat subrufam, & subflauam; & Actuarius 1. *de iudiciis vrinarum*, subauream, vel subcroceam, quo nomine etiam appellat Gal. 2. *prog.* 30. & modicam mixtionem bilis, & seri sanguinis cum vrina significat, & calorem moderatum, optimámque coctionem præostendit. Hæc apparet in homine exactè sano, ætate vigoris, optimam temperaturam habente, nutrito bonis cibis, modicè exercitato, in regione temperata degente, tempore anni temperato.

A Hæc ita vocatur, ob similitudiné corticis citri bene maturi, & collecta non multò post peractá secundam coctionem, est lex, & veluti norma cæterarum, in qua substantia est mediocris, nec aquæ modo tenuis, nec vt iumentorum crassa; clara, non turbida; colore subaureo, atque subflauo, siue citrino, quem extremorum medium collocamus, quátitate media, & hesterno, superiorúmque dierum potui respondens, aut aliquantulum parcior; nam nonnihil potus in corpus absumitur. In hac hypostasis subsidet læuis, alba, æqualis, in acutum fastigiata, neque crassum quicquam subest, neque bulla, neque filamentum, neque horum quicquam quæ inter mala ab auctoribus referuntur.

Hæc non solùm inculpatá omnem naturæ coctionem, sed & integram corporis valetudinem indicat, virque optimam téperiem, eiusq; floridam ætatem significat. Dixi viri:
B nam vrina mulieris, etiamsi temperatissima sit, ætate florés non parum ab hac deficit, substantia quippe crassiuscula, nec vt viri, pura, & pellucida, sed aliquátulum impura, & multis innatantibus turbida, vt quotidiano experimento compertum est: fœminis namque plura, quàm viris superflua, in vteri, vesicæque sedes confluunt, quæ plerumque vrinæ permiscentur, vt optimè notauit Fernelius *tract. de vrinis, cap.* 10.

Euariat vrina non solùm ex parte temperamenti, sed ex parte sexus, temporis, regionis, quare licèt color citrinus sit hominis temperati lotium, innaturalis erit vrinæ temperatæ fœminæ: licèt etiam affinis, & congruus ætati floridæ, erit dissimilis senectuti. Proinde omnia inspicienda sunt, & insuper conferenda, vt certissimè noscamus, quantum quis ab hac optima recesserit; tantùm enim à
C perfecta, inculpabilique sanitate differet, quantú eius lotium ab optimo dissidere inuenies, quamuis in ægritudine lotium cum lotio eiusdem ægrotantis, dum erat sanus, conferre debeamus, quod eò erit deterius, quò ab eo dum sanus erat, distare videbis: nam sicut Hip. commendat vultum ægri sano similem, & præcipuè sui ipsius, 1. *prog.* 5. & Gal. pulsum qui ad naturalem ipsius ægrotantis proximiùs accedit: *lib. de pulsib. ad tyrones, c.* 2. *&* 1. *ad Glauc. c.* 1. ita laudabile erit lotium, ei simile, quod tempore sanitatis excernebatur. Sic intelligo Gal. 1. *cris.* 12. *in princ.* vbi habet: *Ex vrinis ægrorum illa optima, quæ vrinæ sanorum simillima est*, licèt Ægidius *in suis carminibus* colorem prædictæ vrinæ rufum appellet.

In rufum vergens puri color æmulus auri.

Quem interpretatur Gordonius *tract. de vrinis*, *cap.* 2. ita vt non habeat colorem auri puri, quod est in massa, quia
D hic ad rubeum obscurum vergit, sed habeat colorem aureum, prout in manibus fabrorú argentariorum cóspicitur qui color est subrufus & splendidus, clarus, rutilans, qui citrinus est, qué Isaac *in suo tract. de vrinis, c. de colore vrinæ*, citrinú clarú appellat: exponunt eius menté Petr. Hispanus *in com.* & Thomas Cornachinus *tract. de vrinis, in med.*

Sed dubitabis, quomodo Galen. tradat diuersos colores vrinæ optimæ: nam *lib.* 1. *cris.* 12. asserit esse subrufam, vel subflauam, & 2. *porrhet. com.* 1. dicit eam esse colore mediocriter subluteo, quod idem est: tamen 2. *de sanit. tuend.* 4. eam dicit modicè pallidam, id est, subpallidam, qui color remissior est. Dic Hoc nullam ingerit difficultatem, quum Medicus omnia sub quadam latitudine consideret, & colores subrufus, subpallidus, & subflauus valde affines sint:
E Dic præterea, colores vrinarum in sanis varios esse, pro varietate sexus, ætatis, & temperamenti. Deinde in homine temperatissimo viriantur, pro diuersitate temporis in quo excernuntur, vt 1. *cris.* 12. docuit Gal. quare nihil mirum, si varios vrinæ optimæ colores constituat. Ex dictis explicari potest Arist. mens, 1. *probl.* 52. vrinam rufam esse optimam asserentis: de quo negotio egit diligenter Valentinus Polidanius *lib.* 1. *de vrinis, in med.*

QVÆSTIO XXVII.

Vtrùm triplex sit vrinarum turbidarum differentia, vt prædixit Gal. contra Brachelium.

INter postremos non infimæ notæ auctores Græcos (etsi Actuarius *de vrinis* elegantissimum opus ediderit) prima

prima laus Galenó conceditur, vt qui hoc argumentum ab Hip. pluribus in locis veluti obscurè descriptum, vbertim fuerit interpretatus, & præsertim *lib. 1. de crisib. c. 12.* Eo enim loco triplicem facit auctor hic præstantissimus turbidarum vrinarum differentiam: at licèt eius perutilem doctrinam Græci cuncti amplectantur vlnis obuiis; tamē cùm obscura sit, velut obex molestior, multum persæpe expositoribus iniicit motamenti, quippe quæ auribus paulò erectioribus minus satisfaciat: eam ergo sic explicatam accipias velim, vt ab homine inculto, rudi, & qui nostræ scientiæ sacraria abdita iamdiu non rimatur, solicitè & assiduè.

Trino ergo vrinarum turbidarum differentia numero continetur: prima, quando exiens perturbata, postea clarescit. Secunda, quando exiens perturbata, sic permanet. Tertia, quando exiens pura, & clara, postea perturbatur. Tres has differentias referens Rhasius 20. *contin. c. 1.* dicit ex sententia Pythagoræ, per illas significari tria morborum tempora, non quidem distincta ex coctione, quia in nulla illarum datur perfecta concoctio, sed potiùs secundùm sæuitiem symptomatum distincta.

Galenus tamen *loc. cit. de crisib.* affirmat, tria hæc vrinarum perturbatarum genera, actionem caloris natiui in materiam significare; & sic docet primum genus significare parum adhuc inæqualis perturbationis remansisse, hoc est naturam iam agere, & citò esse superaturam, præsertim si quando clarescit, adfuerit subsidentia alba, læuis, & æqualis, vt inquit Gal. 4. *de sanit. tuend. c. 4 de med. §. Si verò celeris separatio*, quod etiam confirmauit Auic. *cap. 3. citato*, dicens. *Et significat quod iā natura superauit materiam, & ipsam maturauit*, intellige, dummodò celeriter hęc separatio fiat, vt notauit Galenus 4. *de sanit. tuend. cap. cit.* docens medicos, vt contemplentur non solùm colorem, & substantiam eius quod subsidet, & separatur, sed etiam tempus in quo incipit separatio: nam quantò fuerit celerior, tantò celeriorem morbi terminationem significat: & sic 4. *Aph. com. 70.* dicebat, de his perturbatis vrinis verba faciens: *nonnulla sedimen citò crassum habent, & citò morbum solutum iri significant.*

Vrina ergo quæ turbida exit, & statim clarescit, cum bono sedimento, parum abest quin perfectam coctionem significet, aut parum inæqualis turbulentiæ superesse: id enim ei euenit quod vinis, cùm generantur feruente musto; nam ad finem ebullitionis clara manent, & sine conturbatione, subsidente fæce à vino ipso separata: quo etiam pacto in humano corpore, calor naturalis humores quos conturbauerat ad finem clarificat, subsidentia separata à reliqua vrinæ substantia: Nā caloris præcipuus effectus est, separare heterogenea, & congregare homogenea.

Ex iis apparet meritò Auerrhoëm 4. *collig.* 23. reprehēdere medicos, asserentes nullum esse iudicium ferendum ex perturbatione, quæ fit in vrinis extra corpus, non intelligentes simul cum ipsa excerni portionem spirituum, & caloris naturalis; quo nomine docemur seruare ipsas vrinas cooperto vase, ne illarum portio euanescat: & propter eandem rationem etiamsi timeamus ne infrigidentur non sunt tamen igni apponendæ vt calefiant, quod aduertit Vgo apud Auicennam *cap. 1. cit. de venis.* Hanc vrinæ perturbatæ differentiam inter alias perturbatas, mitiorem, & meliorem esse docet Galenus.

Secunda vrinarum turbidarum differentia est, quæ exiens perturbata sic permanet. Eam profert Galenus significare, vigere adhuc conturbationem, & humorum agitationem, hoc est, naturam quidem agere; at confusa adhuc esse omnia: de hac vrina dicebat Galen. 4. *de sanit. tuend. cap. 4.* quòd si turbida sit, crudis humoribus refertas venas indicat; non tamen cessare naturam, sed eos valenter concoquere: neque ex eo colligendum est, Galenum velle huiusmodi vrinam, summam & perfectam, vel manifestam coctionem significare, quamuis dixerit, naturam non cessare, sed humores valenter concoquere, quia *in c. 17. libri primi crisium*, dilucidè docet, in vrina hac nullam manifestam coctionis notam, neque aliquod augmenti vestigium apparere, sed debilis & obscuræ coctionis esse indicium, & indicare primum ægritudinis

A tempus, quod principium appellatur, nondum esse transactum.

Quare ex iis notandum est morbi principium non propterea appellari tempus cruditatis, quia tunc natura materiæ morbificæ coctioni non incumbat, quum pateat ex citato Gal. loco, *lib. 4. de sanit. tuend.* naturam tunc semper valenter concoquere: appellatur tamen tempus cruditatis, quia etiamsi natura tunc vehementer concoquat, nullum tamen manifestæ coctionis, ob materiæ resistentiam, & paruam moram in concoquendo, signum apparet. Quare videtur falsum, asserere in principio morbi naturam solùm retentioni, non concoctioni esse intentam.

In vrina ergo hac perturbata, nullum apparet manifestæ coctionis indicium, occultam tamen coctionem significat: quia perturbatio quæ agitationem indicat, dari cru- B dorum humorum redundantiam, & naturæ conatum in excoquendo significat. Ex quibus etiam colligimus, nullam esse repugnantiam inter Gal. 1. *cris.* 12. & *in 4. de sanit. citat.* Licèt enim 1. *cris.* causam vrinæ quæ perturbata manet; ad humorum agitationem, & perturbationem referat; at verò. 4. *de sanit*, ad præsentem, & vigentem coctionem: vtraque tamen causa diuersa non est, imò in idem recidit, quia ad naturæ conatum in coctione, humorum sequitur agitatio, & perturbatio. Conatus ergo naturæ ad coctionem, qui cum humorum cruditate reperiri potest, & ex coctione sequuta agitatio, causæ sunt vrinæ perturbatæ, quæ talis perseuerat.

Quo pacto redarguendus meritò est Brachelius *in com. Hip. loc. cit.* qui hujus antinomiæ difficultate intricatus, Galenum in iis locis manifestè sibi contradicere asseuerat. C Hæc vrina è Galeno iumentalis appellatur, vel subiugalis, vel qualis veterinorum: de hac dicebat Hip. 4. *Aph.* 70. dolorem capitis, vel præsentem, vel futurum portendere. *Quibus febricitantibus vrinæ sunt perturbatæ, quales sunt iumentorū, iis dolor capitis vel adest, vel aderit*, Hoc intelligas iuxta præceptum Auic. *c. 3. cit. de vrinis: Cum autē perseuerauerit, & timorosa significatio nō adfuerit, significabit capitis dolorē, quoniā significabit ebullitionē, & vētositates vaporosas.*

Hæc vrina oritur à flatulento spiritu sursum elato, cum calore contra naturam: non perturbatur in venis serum à flatu, & copia crudorum humorum, & calore, à quibus caput impletur. His delirium quoque ipsum, & conuulsio à capite euenit, & si cum virium debilitate apparet, lethalis est, vt accidit vxori Philini, *6. epid. sect. 5. text. 15.* at cū robore, & ex ignea febre, morbi diuturnitatem portendit: D ita explicant perdoctus Heurnius *in com. cit. sent. aph.* & Vallesius *in com. cit. epid.*

Auicenna *in fine capitis citati.* sic ait: *& quandoque vrina perturbata cùm perseuerat, significat Lethargium:* quod desumpsit ex Paulo *lib. 3. cap. 9.* vbi de Lethargicis ait, *vrinā reddunt iumentorum lotio similem:* quod Gal. 4. *de sanit. cit.* asseruit, similes vrinas fieri aliquando ob imbecillitatem naturæ, dicens. *Si verò vel omnino nulla separatio, vel id quod subsidet, malum sit, imbecillitas naturæ significatur, egétque ope aliqua ad succos percoquendos.* Hinc fit vt Auicenna de eodem vrinarum genere agens, *c. 3. cit. post med.* in hæc verba prorumpat. *Vrina quoque fit grossa, & spissa, & est hoc propter casum virtutis, & non propter expulsionem*, & *ad finem capitis* dicebat. *Vrina turbulenta multoties significat casum virtutis.*

E Hæc vrina solet apparere in febre maligna, & pestilenti, quæ aliquando in colore varia est: nam aliquando vergit ad nigrum, vt constat ex 1. *epid. sect. 3. text. 19.* in historia Sileni; qui periit die vndecima, cuius vrina (inquit Hip.) erat turbida nigra; & de hac videtur intelligendus Galenus 2. *prog. com. 12. §. Vrinas nigras quò fuerint crassiores, eò deteriores haberi obseruauimus.* Nonnumquam apparet etiā albæ, quas obseruauit Hip. 1. *epid. sect. 3. text. 1.* in vxore Philini, quæ periit die vigesima, habens in vndecima vrinam multam, crassam, albam: *qualis* (inquit) *est, quæ in matellis subsidet, quum agitata fuerit, reposita multo tempore, nō subsidebat color, & crassitudo similis iumentorum vrinis.*

Similem vrinam habuit Dromeadæ vxor, *text. 28. sequenti.* Fiunt etiam eædem rubræ, vt idem notat 3. *epid. sex. 1. text. 1.* in historia Hemocratis, qui periit die 27.

cuius vrinæ erant crassæ, & rubentes, depositæquæ non subsidebant. Nec intelligendum est in febribus malignis semper vrinas esse perturbatas: nam aliquando aquosæ, & & tenues in ipsis apparent, vt notat Gal. *lib. 3. de præsag. ex pulsib. c. 4. ad fin.* dicens. *Inspicienda porrò præ cæteris vrina est; etenim conturbata quorundam eorũ videtur esse, & aquosior, ac nonnullorum multò quàm sit pro natura tenuior.* Tráfert Auicenna 1. 4. *tract.* 4 *cap.* 2. *de signis febris pestilentis.* §. *Est vrina eius aquosa, cholerica, melancholica.* Vbi per melancholicam, interpretes intelligunt conturbatam.

Verùm non semper in his febribus vrinæ conturbatæ apparent, quia aliquando vrinis sanorum similes apparent, vt docet Galenus 3. *de præsag. ex pulsib. c. 4. parum ante fin.* § *Nec ex vrina quidem petere in huiusmodi affectibus firmã notitiam semper licèt, sed est ferè anceps, colore, & sedimento similis naturali.* Cur autem in febre pestilenti appareat vrina simillima sanis? Respondent Barbari, quia videlicet natura perterrita, & succumbens, nullo modo conatur insurgere contra morbum, sed conuertit se vt corpus gubernet, velut in sanitate, atque ita nullum vitium in vrina apparet. Hanc tamen rationem, Rhetoricam appellat Gentilis 1. 4. *tract.* 4. *cap.* 2. *dub.* 5. quoniam natura non à consilio, sed ex necessitate semper agit; ac proinde non est dicendum, naturam ob timorem, à coctione materiæ peccantis se abstinere: & nos hunc soluendi modum confutauimus ex professo, *lib.* 1 *in com. hist. vlt.*

Sed iis apparentibus non oportet medicum perterreri: nam interdum ex conatu naturæ expellente humores peccãtes scaturiunt. Ita dicebat sapientissimus senex 4. *Aph.* 74. *Quibus speratur abscessus futurus ad articulos, eos liberat ab abscessu vrina multa, crassa, alba facta.* & sic Galenus dicebat, 2. *prog.* 32. *At vrinæ quæ à colore naturali non exciderint, crassæque sunt, duplicem habent euentum, interdum ad mortem, interdum ad sanitatẽ propinquam, quẽadmodum alia multa præter naturã, quippe corpus per illa repurgatur.* Tráfert Auicenna *c.* 3. *de vrinis, cit. post medium*, dicens. *Quando cum vrina naturalis coloris, superflua est spissitudo, plerumque significat bonitatem expulsionis multarum materierum, cui exeundi associatur facilitas*, &c. Et parùm infrà subdit. *Vrina quidem grossa bona est, quæ est crisis ægritudinis splenis & febrium permixtarum*, &c. & 2. 4. *tract.* 4. *c.* 8. dicebat. *Et scias, quod aliquando mingunt infirmi vrinas malas in substãtia sua, & colore, & aliis, & est illud expulsio critica*, &c. Ab aliis autem distinguitur hæc vrina perturbata, quia illæ morbum quodammodo inchoant, hæc verò morbum finit; illæ crudæ sunt, hanc manifesta atque perfecta concoctio præcessit.

Tertia differentia vrinæ perturbatæ est. quæ pura excernitur, & postea conturbatur. Hanc dicit Galenus significare naturam nondum agere, sed postea esse acturam; qua ratione *in contextu* inquit, eam virtute fortiore, & lõgiore tempore egere ad coctionem: quod non sine distinctione asseruit Galenus 4. *de sanit. tuend. cap.* 4. *in med.* Nã diuersa nota ab ipsa sumitur, vbi statim cùm micta est, turbatur, aut vbi póst; inquit enim. *Sin cùm emingitur pura sit, protinus verò turbetur, naturam iam crudi succi aggredi coctionem significat manifestè: at si interposito tempore turbetur non protinus, sed pòst aggressuram significat.*

Has tres vrinæ perturbatæ differentias comparat Galenus 1. *cris.* 12. dicens, earum primam optimam esse, eam scilicet quę exiens perturbata, postea clarescit; consummatam enim, & perfectam coctionem significat. Vltimam verò, quæ scilicet pura excernitur, & extrà turbatur, pessimam appellat; notat enim naturam nondum agere, sed postea esse acturam. Mediam verò, quæ nempe perturbata exiens, eo modo perseuerat, medio modo se habere, nempe peiorem esse prima, meliorem tamen vltima; & sic dicet perturbatam quæ talis perseuerat meliorem esse ea quæ pura excernitur, & extrà perturbatur; illa enim præsentem coctionem significat, hæc verò futuram.

Obiicies argutè contra Galeni mentem hoc modò. Quomodo Galenus 1, *cris.* 12. asseruit, vrinam quæ exit clara, & postea turbatur, esse deteriorem ea, quæ mingitur turbata, & talis perseuerat, si Auicenna 2. 1. *c.* 3. *de vrinis, parum post medium*, contrarium firmat. § *Illa verò quæ*

A *ex tenuitate ad turbulentiam peruenit, & sic procedit, melior est ea quæ in turbulentia permanet secundùm plurimas horas*, &c. Pro hac controuersia sedanda dic, vrinam perturbatã aliquando significare crudorum humorum copiam, quorum coctionem iam natura aggreditur: interdum verò, & sæpiùs non solùm significare cruditatem sed agitationem & perturbationem, factam à calore putredinoso, simulque virium debilitatem. Quia verò comparat Galenus vrinas perturbatas, quæ solam cruditatem significant; ea autem quæ perturbata exit, & eo modo perseuerat, minorem cruditatem significat, quàm ea quæ pura exit, & postea perturbatur; ideo perturbatam sic perseuerantem, meliorem esse affirmat ea, quæ pura excernitur, & extrà perturbatur, quum hæc maiorem cruditatem ostendat. At verò Auicenna, propterea dixit eam quæ pura exit, & postea perturbatur,

B meliorem esse, quia hæc solùm cruditatem significat, perturbata verò ita perseuerans, plerumque non solùm cruda sed etiam praua existit.

Solue secundò, si dicas Galenum *loco cit.* solùm considerare turbulentiam ortam à calore innato per coctionem gignentem efferuescentiam in humoribus, quod verum est. Contrà Auicennam & Arabes etiam loqui de turbulentia, orta propter calorem præternaturalem, efficientem ebullitionem in humoribus; & ratione huius rectè pronunciat, vrinam quæ mingitur turbida, & sic perseuerat, deteriorem esse ea quæ exit clara, & postea turbatur: & quòd ita intelligantur hi auctores, constat ex eodem Auic. 2. 4. *tract.* 1. *cap.* 83 & ex Auerrhoë 4. *collig.* 23.

Obiicies secundò Cur vrina quæ exit turbida, postea clarescit, ob agitationem, & actionem caloris innati, si postquam

C vrina micta est, illicò cessat calor innatus, nec ampliùs operatur? Dic, in vrina postquam micta est, manere per aliquod tempus virtutem caloris, qui in eam, & massam humoralem, à qua deciditur, operabatur intra venas; vnde etiam postquam vrina expellitur, calor idem in eam similiter operatur atque si esset intra venas. Cõtrà accidit in vrina, quæ clara exit, & postea turbatur: nam hoc accidit ex debilitate caloris innati, coniunctas illius vrinæ partes retinere nonpotentis: argumentũ huiusce rei est quod homines imbecilles vrinã excernũt, quæ nõ diu clara permanet, robusti verò clarã expellunt, & deinde clara persistit.

Quæres deinde. Cùm medicus sæpè videat vrinas perturbatas, multo tempore postquam mictæ sunt, quomodo dignoscet, num vrinæ illæ perturbatæ, tales fuerint excretæ. an verò post excretionem fuerint turbatæ? Rha-

D sis 23. *com. c. de vrinis*, ex Galeno, & priscis medicis, duas huius euentus causas esse affirmat. Prima est, quòd quæ exit clara, & postea turbatur, nullam transparentiam habet, sed alba est, & instar pinguedinis concreta. Altera est quòd si igni apponantur, clara redditur: quæ verò turbata ex vesica exit, transparentia prorsus non destituitur: & præterea quamuis igni apponatur, nunquàm claritatem acquirit. Addunt alij, vrinam corruptam post mictum parietibus matulæ adhærere; eam verò quæ perturbata fuit excreta, non adhærere.

Verum antequam hinc discedamus, notanda est Auic. doctrina, *c.* 3. *de vrinis, cit. ante med.* §. *Verumtamen inter crassam translucentem, &c.* Vbi traditurus præsagia vrinæ crassæ non perturbatæ: ostendit eam differre à tenui, quadrupliciter: primò, quia crassa si in matula moueatur, red-

E dit inundationes magnas; crassities enim vrinæ non fert diuisionem in portiones paruas. Secundò, inundationes prædictæ propter partium crassarum grauitatem tardiùs mouentur. Tertiò, abundantior in ipsa excitatur spuma. Quartò bullæ ex spuma factæ ob materiæ crassitiem, tardiùs soluuntur.

Quæres vltimò, Quæ sit causa turbulentæ vrinæ? Dic. Plures existimarunt esse frigiditatem aëris externam quorum sententiam latè refellit Actuarius *lib. de dif. vrinar. cap.* 10 primò, quia eiusdem hominis vrina in eadem aëris constitutione, & temperie, hodierna die non turbatur sequenti verò turbatur. Secundò, quia diuersorum hominum in eadem prorsus aëris temperie, alterius vrina turbatur, alterius minimè: non ergo ab externæ aëris frigiditate turbulenti vrinæ ortum ducit.

Eius itaque causæ sex sunt: prima caliditas externa putrefaciens,& frigus congelans vrinam. Secunda, expurgatio naturæ per vias vrinæ. Tertia, extinctio caloris innati: hæc enim similiter, atque frigiditas externa, vrinam turbat. Quarta imbecillitas facultatis retentricis, ratione cuius humores cum substantia vrinæ promiscuè miscentur. Quinta, validus calor præternaturalis faciens ebullitionem humorum, quæ tres posteriores causæ valdè prauæ sunt. Sexta, calor naturalis aggrediens coctionem, sed eam non perficiens, vnde efferuescentibus humoribus, & eleuatis flatibus vrina turbatur.

Galen. 1. *cris.* 12. & 4. *de sanit. tuend.* 4. & 4. *aph.* 70. agens de turbata vrina, solùm fecit mentionem de quinta causa, quia ea omnium potissima, & frequentissima. Auic. verò 2. 1. *doct.* 3. *c.* 3. docet causam turbulentæ vrinæ esse terreitatem, id est, crassitiem simul cum ventositate, quia licèt B illa sola permixta vrinæ possit reddere eam turbulentam; tamen flatus turbulentiam maximè iuuat & conseruat, partium crassarum permixtarum cum vrina, descensum ad fundum in modum sedimenti impediendo: & ob eandem rationem Gal. 1. *cris.* 12. & 3. *epid. sect.* 1. *com.* 5. & 4. *Aph.* 70. asserit conturbatam vrinam fieri, quia illi permixti sunt flatus, velut in nouis vinis adhuc efferuescentibus contingit; quod intelligendum est de turbulentia vrinæ orta ob sextam causam, vel quintam: nam à causa externa, ab aliis causis supradictis vrina turbulenta sine flatuum permixtione fieri potest. Reliqua de vrina crassa, & perturbata legat qui velit, apud Auic. *c.* 3. *cit. de vrinis*, qui mentem Galeni bellissimè explanat.

QVÆSTIO XXVIII. C

Vtrùm inter tenues vrinas primum locum sibi vendicet aquosa, & alba, & malum portendat. Contra Vallesium.

NIl æquè immensam artificis diuini sapientiam demonstrat, quàm corporis humani fabrica, in qua ingerunt se plurima singulari digna admiratione, quæ sigillatim, ac curiosè, contentéque siquis exequi curet vix reperietur finis vllus. Nam si quis contempletur exactè, quo pacto insipidus potus, & omnis liquor, cuiuscumque coloris sit, aut naturæ post tot transactos mæandros, & obliquos officinarum gyros, ab ore ad renes, & vesicam flauus accedat, postquam in animalis commodum suo munere functus est, & deinde vrinæ in modum, ab omni natura sua exutus, imò amarus per penem excernatur, solertissimum præpotentis auctoris ingenium admirabitur. D

Quapropter etsi vrina continuò in salubri corpore exeat subflaua tamen cùm corpus à naturali symmetria deflectit, variis coloribus est imbuta, prout hic, vel ille humor in corpore superabundat, vt Gal. disertè admonuit 4. *de sanit. tuend. c.* 4. *§. æstimare præterea vrinæ tum consistentiam, tum colorem oportebit: cuiusmodi enim sanguis sit qui in vasis continetur, ea planè ostendit; quare si is biliosus sit, serum quoque eius biliosum sit, necesse est idque pro vtriusvis bilis ratione; simili modo pituitosum, si is sit pituitosus.*

Color in multiplici est differentia: nam varij auctores varias eius tradunt species. Auicenna sex tantùm proponit 2. 1. *doct.* 3. *sum.* 2. *c.* 2. Auctor *libelli de vrinis*, quinque. Fernelius, vndecim. Actuarius, Ægidius, & Sauonarola *lib. de vrinis, cap.* 2. & 25. nouem; quæ varietas, si benè perpendatur, nulla est: qui enim pauciores ponunt, sub vno nomine comprehendunt alias; qui plures, subdiuidunt membra. E

Vtrùm vrinarum colores possint mutari gratia intemperamenti simplicis sine additione, aut diminutione humoris dubium est arduum. Actuarius *lib.* 7. *de iudic. vrinar. c.* 6. & 2. *de caus. vrin. c.* 8. videtur concedere. Idem etiam Gal. 6. *epid. sect.* 5. *com.* 14. vbi vniuersaliter docet, vrinarum colores fieri, & variari, pro varia succorum redundantia. Dic. Intemperamentum simplex, per se, & per suam simplicem actionem non potest producere, & variare colores; per accidens tamen colores vrinarum possunt variari à calore, & frigore: nam frigus facit corruptionem, & concretionem, quæ in sanguine liuorem inducunt; qui cùm liuidus est, vrinam simili colore afficit. Calor auget, aut adurit bilem flauam, quæ vrinam tingit; ob quam rationem inedia, exercitium, & ira vrinæ colorem permutant.

Dic præterea, calorem posse etiam per accidens intendere vrinæ colorem, non quia augeat, aut adurat bilem, sed quia vrinæ partes aqueas absumat, & serositates humorum tingentium resoluat: ob quam causam cùm humor reddatur purior, magis tingitur. Vel cùm partes aqueæ permixtæ cum re colorante, secundùm quandam partem absumantur, necesse est colorem relictum intendi: quomodo videmus aquam ex permixtione alicuius rei coloratam, si ad ignem efferuescat, magis coloratam reddi, non ob aliam causam, quàm ob assumptionem aquæ, quæ ex se colorata non erat: nam vt experimento quotidiano constat, si cum certa quantitate rei colorantis misceamus aquam, quò hæc copiosior fuerit, eò remissior color orietur; quò verò parcior extiterit, eò intensior reddetur color. Differt verò color à simplici intemperie profectus, ab eo quem humorum permixtio produxit, quia ille annexam habet tenuitatem, aut mediocritatem in substantia vrinæ; hic verò vrinam reddit, aut turbidam, aut crassam, ex Fernelio *lib. de vrinis, cap.* 13.

Si ergo mentem Gal. *lib. cit. cris.* perpendamus, is quatuor differentias assignat tenuis vrinæ, quarum prima exquisitè aquosa appellatur, siue exquisitè tenuis, eo quòd in extremo tenuitatis est reposita, velut subiugalis in extremo crassitudinis sita est. Extremè tenuem, docet Gal. 1. *epid. sect.* 3. *com. vlt.* bono colore præditã esse non posse, sed eam albã esse, quæ aquosa meritò nuncupatur; duas enim sortitur conditiones, quibus aquæ similis est, substantiam nempe tenuem, & veluti aqueam, & colorẽ album, vt testatur Hip. 2. *prog. com.* 32. vbi per vrinas aquosas intelligit tenues quidem substãtia, colore verò candidas: quanquam impropriè liceat aquam, albam, siue candidam appellare, cùm sit omni colore priuata, verùm ob tenuitatem, & translucentiam alba vulgò nuncupatur, vt vitrum, crystallus, & ipsa aqua, quæ est Auic. sentẽtia 2. 1. *doct.* 3. *c.* 2. *in med.*

Vocatur etiam hæc vrina diluta à Celso, *lib.* 2. *c.* 4. *ad fin.* Plin. *lib.* 28. *c.* 6. *ad fin.* Hanc asserit Galen. 1. *cris.* 12. ad summum incoctam esse: quod confirmat 4. *de sanit. tuend. c.* 4. *in med.* cùm inquit: *Ergo vbi crudus sanguis est, vtique tenuis aquosáque vrina cernitur, nihil nec quod fidat, nec quod pẽdeat, in se habens*, & *lib.* 2. *prog.* 32. firmat, summam significare cruditatem humorum, concoctricísque facultatis imbecillitatem: & sic asserebat Auic. *c.* 3. *de vrinis, cit. Et in acutis quidem ægritudinibus significat virtutis digestiuæ, imbecillitatem, & maturationis priuationem*, quod tamen ita videtur intelligendum, vt non semper hæc facultatis coctricis debilitatem significet, sed per respectum ad humores, qui omnino crudi sunt.

Reprobatur maximè hæc vrina in acutis morbis, & phrenitide, & sic 4. *Aph.* 72. dicebat Hip. *Quibus vrinæ albæ, & perspicuæ, malæ, præsertim si in delirantibus apparent*, quoniam (vt ducit Galen. *in com.*) *cùm significent summam cruditatem, priùs vires resoluuntur, quàm morbus concoquatur*: & præterea cùm morbus acutus breui debeat finiri humores autem exactè crudi, quales notat vrina aquosa, citò coqui nequeant necessariò fit vt morbus ante coctionem terminetur, ac proinde ad mortem. Hac ratione 4. *Aph.* 37. *sudorem frigidum in acuta febre mortem, in mitiori, longitudinem morbi significare* confirmat.

Auic. *c.* 3. *cit.* de huiusmodi vrinis agens dicebat: *quoniam cùm perdurant, significant perditionem, nì bona signa adiunctæ sint virtutis stabilitas: tunc enim exituram significant*: quòd desumpsit ex Hip. 2. *prog.* 34. dicente: *Qui tenues, crudásque vrinas diutius mingunt, si cætera, vt in conualituris, indicia fuerint, in his abscessum ad sedẽ infra præcordia expectare oportet.*

Præter hanc causam malitiæ vrinarum tenuium, quam 1. *cris.* 12. assignat Galenus, quòd summam humorum cruditatem significent, aliam 4. *Aph.* 72. retulit, raptum videlicet humorum ad caput; quo nomine potissimùm damnantur in phrenitide, vt *loco cit.* aduertit Galenus, asserens nullum phreniticum cum huiusmodi vrinis se saluatum vidisse: & sic Celsus *lib.* 2. *cap.* 4. citatum aphorismum

exponit, dicens: *Vrina diluta male, maximè in phreniticis*: quod tamen multò intimius enarrabat Aëtius *tetr.2.ser.1.c.37.* dicens, *hanc vrinam ante phrenitidem, in ardente febre portendere phrenitidem; post phrenitidem verò, mortem.*

Huius tamen sententiæ vtraque pars distinctione eget, prima quidem, quia ex vrina aquosa in febribus, solùm significatur aut humoris cruditas, aut raptus ipsius, & non determinatur locus ad quem fiat raptus, quemamodum de deiectionibus albis notabat Galen. 1 *prorreth. com.17.* Quare 1. *prorreth. com.4* reprehendit auctorem illius libri, quia vrinas phreniticas appellauit; & idem affirmauit 2. *prorrhet. com.2. Rursus & in præsentia, memoria tenere medicos oportet, nullum in vrinis esse signum quod delirium portendat.* Cum hoc tamen, si amicè interpretaretur dictam *sententiam quartam, lib.1.* eam non reprobaret sic enim ait. *Vrinæ in turbulentis, vigilibusque decolores, nigra, sublime petentes, atque in sudoribus, phrenitica*: significans videlicet, ex vrinis decoloribus, aquosis, vel ex nigris, sublime petentibus expectãdam esse phrenitidem, non quidem in omnibus, sed in vigilantibus, & turbulentis; vigilia enim, & turbulentia cerebrum laborare significant. Hoc modo Philini vxor cum tenuibus vrinis incidit in phrenitidem, quia, vt notat *ibi* Hip. *subdito balano, cùm cætera remitterentur, permansit capitis, & colli dolor, nulli erant somni, vrinâque à principio erat tenuis, decolor, & vigesimo mortua est.*

Deinde quod profert Aëtius, vrinas aquosas, si adest phrenitis, significare mortem, intelligatur ex Auic. 2.4. *tract.1. cap. 82.* si perseuerauerint, & cætera indicia salubria non fuerint. Quare Epicratis vxor delirans octogesimo liberata est, nam vrina in illa tenuis, & subnigra non perseuerauit, & postea excernebat vrinam meliùs coloratam, quæ multum habebat sedimenti, quod confirmat Hip. *6. epid. sect. 6. text. 20.* dicens: *Vrina multam subsidentiam habens à mentis motione liberat, qualis fuit Dexippi.* Si verò cum vrinis tenuibus cætera indicia fuerint salubria, expectandus erit abscessus, ex Hip. *2. prog. 34.* A quo tamen abscessu liberat vrina multa, ac crassa exiens vel hæmorrhagia superueniens, *4. Aph. 74.*

Tertia causa, ob quam apparet aliquando vrina aquosa, sunt obstructiones renum, vreterum, & vesicæ, etsi hæc opinio nõ omnino placeat Vallesio *3. com. 24.* Vbi docet, vrinam exactè tenuem duobus modis posse crassam reddi, aut substantia propria concocta, aut alicuius crassi humoris permixtione; priorem crassitiem firmat non posse colatura, aut obstructione deperdi; posteriorem posse quia hæc vrinæ tenuitas est priuatio illius crassitiei, quæ, per conturbationem efficiebatur, quandoquidem possunt humores crassi & viscidi, qui antea reseratis, apertisque viis cum liquore permeabant, nunc viis obstructis hærere suo lentore & crassitie; quo casu, quod reliquum est tenue, sine crassis humoribus exibit.

Christophorus tamen à Vega *tract. de vrinis, cap.2.* comprobat, quamlibet vrinam ob obstructiones dictas posse reddi tenuem, & aquosam. Neque obstat, Galenum 1. *cris.12.* solùm dixisse, ex vrinis aquosis significari humorum cruditatem, quoniam solùm docet indicia ad distantiam futuri status cognoscendam; & sic *4. Aph. 42. cit.* dixit, vrinas aquosas significare flauæ bilis totum impetum sursum in caput factum; at verò *1. de loc. affect. cap. 1.* affirmat, vrinam aquosam significare lapidem vesicæ. Quare hac de causa, illam ob obstructionem vasorum etiam posse euenire, coniectare meritò possumus, vt plurimis experimentis facilè patet.

Insuper vrina aquosa, non solùm extremam vasorum cruditatem significat, sed ingentem retentricis debilitatem; quo pacto à potu sumpto statim excernitur: quam ægrotantes expellere in illa passione, quæ diabetes vocatur *lib. cris. 12.* eleganter inculcat, quæ affectio læuitati intestinorum comparatur: & *6. de loc. c.3.* caninæ etiam appetentiæ similem esse scribit: nam sicuti in canina vocata fame, alimentum immodicè ingeritur ob appetitus vehementiam; ingestum verò subinde celeriter euomitur, aut fluore deiicitur, quia facultatem grauat; pari modo contingit in diabete, in quo affectu renes immodicè ad se potatum attrahunt, & venas, cæterasque partes exiccant.

Hanc vrinam aquosam, quæ in hoc morbo celeriter excernitur, confert Galenus aquosæ exquisitè, quæ retinetur, illamque hac multò docet esse peiorem, *1. cris. 12.* quod in hunc modum probat. Quantò plures instrumentorum cuiusque generis actiones, aut vires impeditæ fuerint, tantò deteriorem morbum censeri oportet. Sed vrina exquisitè aquosa, quæ statim ab assumpto potu excernitur, indicat non solùm facultatem concoctricem, verùm & retentricem læsas esse, cùm tamen exquisitè aquosa quæ retinetur, solius concoctricis læsæ indicium sit. Illa ergo quæ celerrimè eiicitur, deterior est, præsertim cùm in eo affectu facultas renum tractrix læsa etiam sit; quia plus attrahit, quàm attrahere debebat.

In tertia differentia vrinæ tenuis, docet Galenus *1. cris. 12.* esse eam vrinam, quæ vinum tenue & album præse fert, quam vrinæ aquosæ esse proximam asseuerat, & cruditatem significat, non tamen est omnino cruda, sed ad crudam proximè accedit. Huius generatio consistit, ex prædicta tenui aquosa, parum bilis rufæ suscipiẽte; quod facilè deprehendet, qui exteriùs in aquam puram parum ochræ inieceritest autem ochra, teste Gal. *2. prog. com. 39.* genus quoddam terræ, cuius potissima Attica probatur.

Quartam differentiam vrinæ tenuis, dicit *loco cit.* Galenus, esse tenuem subpallidam. Quintam tenuem pallidam, siue quod idem est, subrufam, quæ quoad colorem iam cocta est licèt quo ad consistentiam minimè. Sed notare debes, has tres vltimas differentias, non in substantia, sed in colore separari, vt aduertit Henricus Rantzouius, *lib. de sanit. tuend. cap. 3 de coloribus vrinæ.*

At vt vrinæ colori albo vltimam imponamus manum, aduertẽdum est, hunc duplicem esse, ex Auic. *cap. 2. cit. de vrinis*, alium translucentem album, alium non, ac si diceret intensè, & remissè album; sic enim diuidit Actuarius *lib. de vrinis, cap. 8.* proponens tres gradus albedinis intẽsæ, quales sunt niueus, crystallinus, & aqueus; totidem remissæ, qui sunt lacteus, glaucus, & charopus. Priores tres, Actuario teste, sicut intensæ albedinis, sic summæ cruditatis sũt indices; posteriores, vt à summa albedine aliquãtulũ recedunt, ita nõ adeò intensam cruditatẽ significant.

Porrò hi colores sic appellantur, quòd rebus, à quibus nomen acceperunt, similes sint. Glaucus dicitur, quia veluti cornu pellucidus est. Charopus, quòd subalbidis, camelorum pilis sit similis. Hæ vrinæ, ex Actuario *lib. 1. de indiciis vrinar. 12.* & cæteris Græcis, humorum cruditatem, aut horum ad caput raptum significant. Auicenna *c.2. cit.* particulariùs videtur distinguere, in §. *& eius quidẽ alia est, cuius albedo*, &c. docens quòd albedo mucilaginosa, multitudinem phlegmatis, & humoris crudi significat: si verò fuerit vnctuosa, & pinguedini similis, adipis liquefactionem ostendit, qui (vt interpretes notauit *in com.*) ex toto exit corpore, si febris adfuerit; sin minùs, ex renibus, & lumbis.

Idem Auicenna docet, quòd si vrina fuerit alba, cuius albedo sit similis albedini fungorum, vel (vt aduertit in margine Bellunensis) similis albedini seri, vel cerusæ, si saniosa fuerit; vlcera viarum vrinæ præsignificat: sine sanie verò, humoris pituitosi copiam, & lapidem in vesica præostendit. De hac vrina agens Rhasius *10. cont. cap. 30.* dicebat; *Vrina sero, vel alba ceruisiæ similis, significat ægrum in aliquo ex foraminibus vrinæ vulnus habere.*

Prosequitur deinceps Auicenna, ostenditque albedinem similem genituræ, significare crisim apostematum phlegmaticorum, vel morborum qui ex pituita, præsertim vitrea ortum ducunt; hac tamen conditione, dicit Rhasius *loc. cit.* vt si vrina lacti, vel spermati similis, sit pauca, paralysim, vel apoplexiam demonstret; si verò sit multa, ipsarum solutionem portendat.

Pro coronide duo addam, primum ex Brasauolo *in com. sent. 72. lib. 4. Aph.* septem esse causas, ob quas vrina alba excernitur. Prima est, nimius aquæ, aut vini aquosi potus. Secunda bilis tingentis ad alias partes traductio, vt cerebrum, intestina, & aliquod quod inflammatur, membrum. Tertia, debilitas virtutis attractiuæ, & expulsiuæ viarum vrinæ. Quarta, debilitas retentiuæ iecoris, & viarum vrinæ. Quinta, frigiditas vehemens iecoris &

membrorum naturalium. Sexta, valida renum attractio. Septima, obstructio meatuum, & viarum vrinæ.

Secundum est Hip. *in 2. prog. 33. In pueris vrina aquosa, deterrima est*, quoniam, vt Galenus *in com.* confirmat, in eis omnia concoquuntur ocyssimè, præ robore facultatis alterantis. Deinde hæc vrina periculosior est in iuuenibus, & vergentibus, quàm senibus: nam illis est improportionalis, quò enim symptoma quoduis à natura ægrotantis magis recedit, periculosius est, 2. *aph.* 34. Denique in initiis, & incrementis febrium, eiusmodi colores vrinarum sunt praui: præsertim quò vehementiores sint febres: nam multitudinem materiæ putrefactæ, & crudæ præostendunt, aut humoris tingentis ad alia membra raptum indicare solent. Et hæc de vrina aquosa, tenui, & alba, quæ ad maiorem explicationem *hist.* 133. *lib.* 2. summè sunt vtilia, & vsu frequentissimo confirmata.

QVÆSTIO XXIX.

Vtrùm vrina rubra, viridis, liuida, nigra, à calore semper ortum ducant.

POstea verò quàm affatim vrinæ albæ genera exequuti sumus, quantum nostra paruitas tulit, ex multiiuga auctorum lectione, Hippocratis placita subnotare non inconcinnum omnino fuerit: Is enim facundus auctor, *lib.* 2. *prog.* 27. sic ait: *Si vrina subrubra fuerit, ac sedimentum subrubrum, & laue, diuturnior hic morbus, quàm primus, sed admodum salutaris.* Quam sententiam priusquam interpretemur, aliqua de vrina rubra, & subrubra, adnotare non erit abs re.

Vrinæ rubræ tria tantùm genera à Galeno connumerantur, eas namque diuidit in rubras, subrubras, & impensè rubras, seu prærubras *lib.* 1. *prorrhet. com.* 31. & *lib.* 2. *com.* 25. de quarum prædictione ita Gal. in hoc postremo loco ait. *Volo autem vt memoria mandes, quæ de subrubentibus virinis in prognostico dicta sunt his verbis. Vrina subrubens si fuerit, sedimentúmque tum subrubrum, tum laue, hæc priore quidem diuturnior, sed valde salubris. Subrubens igitur vrina, cuius meminit in prognostico, ab impensè rubra, de qua nunc agit, valde distat; nempe quòd impensè rubra, cruda & incocta sit, suprà explicauit. Subrubentem verò commendat quidem tanquam salubrem, sed diuturnioris temporis signum esse ait. Quod verò rubens vrina in medio tum impensè rubræ, tum subrubentis constituta, medium tum laudis, tum vituperij obtineat, palam est omnibus.* Hæc ille. Ex iis docemur, vrinam rubentem securitatem morbi portendere; minùs subrubentem; & adhuc minùs prærubentem.

De singulis in genere breuiter dicendum, & primò. Si vrinæ color sequitur exuperantiam humorum, & in omni homine sanguinis copia maior est, quàm aliorum, ex Gal. & Hip. 1. *de nat. hum. text.* 8. & 28. & 2. *de elem. vlt.* cur non omnis vrina apparet rubea? Dic, ex Actuario 1. *de caus. vrinar. cap.* 6. causam esse, quia natura tempore sanitatis, præsertim si humores non superabundent, nũquam excernit aliquem ex humoribus, qui alere corpus consueuerunt, (qualis maximè sãguis est) cùm eiusmodi nutrimẽti semper indiga sit. Dic secũdò, quia renes à proprietate trahẽtes serositatem, bilem quidẽ, cùm tenuior sit, trahere possunt, sanguinem verò non similiter; & licèt attrahant, non dimittunt, quia eo egent ad nutritionem sui, illo enim aluntur 5. *de vsu part.* 6. *prope fin* & 3. *de natural facult. vlt.*

Secundò, quæ sit causa vrinæ rubeæ? Actuarius 1. *de caus. vrinar. cap.* 9. latè docet, eam produci ob permixtionem vel serositatis sanguinis, vel bilis rubeæ. Sed non videtur satisfacere: nam constat ex Gal. 6. *epid. sect.* 5. *com.* 14. bilem rubram esse sanguinis serum; & *inferiùs* subiungit, *propterea Hippocratem dicere, rubeas vrinas à sanguine fieri, quia nec potest cogitari ab alio abundanti humore, vlla in parte colorem rubrum fieri.* Deinde Auic. 2. 1. *doct.* 3. *cap.* 2. omnes species vrinæ rubeæ, dominium sanguinis significare affirmat.

Dic. Bilis rubra datur, ex Gal. 1. *de natur. human.* 5. & 28. Auic. 1. *tract.* 4. *cap.* 1. & 4. 1. *cap.* 20. & Classici eam concedunt libenter. Gal. vocat 6. *epid. cit.* sanguinis serum, ob maximam similitudinem, & affinitatem, quam cum eo habet; & ob eam causam comprehendens Galenus bilem rubram sub sero sanguinis, videtur dixisse *loc. cit.* vrinas rubeas fieri non posse, ob redundantiam alterius humoris à sanguine.

Causa igitur vrinæ rubeæ, est superabundantia sanguinis, aut seri eius, aut bilis rubeæ, aut ob alias causas citatas ab Auic. nempe ex iecoris, & renum imbecillitate, non separantium sanguinem à partibus aquosis; tum propter putredinem pituitæ intra vasa, ex qua ipsa pituita redditur rubea, & simili colore tingitur; quare vt inquit Auic. 1. 4, *tract.* 2. *cap.* 47. in febre phlegmatica vrina inprimis est alba, deinde fit rubida. Denique in plurimis morbis frigidis rubea apparet, vt accidit persæpe in colico dolore frigido, in quo ob vehemẽtiam doloris cõmouentis, & agitantis, bilis ipsa acrior fit, & sic vrina rubido colore insignitur, vt latè *lib.* 2. *de praxi medica admiranda, obs.* 63. comprobauimus. Ex iis aduerte, maximè errare Medicos, qui visa vrina rubida illicò ad sanguinis missionem accedunt, quum multoties ab aliis causis, præterquàm ab abundantia sanguinis hic color oriatur; in quibus morbis frigidis, vt v.g. in hydrope, aut affectibus internis scirrhosis, si sanguinem demas, in grauissima damna resolutis spiritibus ægros coniicies.

Tertiò. Quomodo tres species vrinæ rubeæ distinguũtur, penès causas à quibus producũtur? Gentilis, & Iacob. respondent, vrinã subrubrã denotare excessum sanguinis arterialis, vel serosi, vel tenuis, qui vergit ad naturã bilis: at rubeã significare excessum sanguinis venalis moderati in crassitie. Prærubram verò, quam Auic. puluerulentam appellat, excessum quantitatiuum sanguinis putridi ostẽdere, vt in synocho quotidiano experimento palàm fit.

Quartò. Si vrinæ rubræ sanguinem redundantem in venis ipsis demonstrant, & omnis sanguinis corruptio praua est, vt *c.* 6. *lib. de bonit. & vitio succor.* docuit Gal. cur securitatem morbi præsagient, & non potiùs periculum? Dic, quòd vrina rubra non significat sanguinis putredinem, sed eius feruorem, & abundantiam, vt *cap.* 8. *lib. de vrinis*, & 3. *prog.* 34. retulit Gal. Huc respiciens Actuarius *lib.* 1. *de prauid. vrinar. cap.* 4. dixit: *vrinam rubram in senibus longitudinem morbi, aut mortem pranunciare, quia cùm in senibus copia sanguinis non reperiatur ob ætatem, superest vt imbecillitatem retentricis facultatis, sanguinem non continentis, aut immodicum febris feruorem significet.*

Quintò. Cur vrina rubra morbi longitudinem significat, si apud Hippocr. *lib.* 4. *aph.* 71. morbi breuitatem prænunciat? *Quibus septimo die fit crisis iis nubecula rubea in vrina apparet.* Dic cum Gal. *in com.* dum sic ait. *Nisi morbus valdè vehementer moueatur, septimo die non finietur cuius vehementiæ nubecula rubea est signum, quæ cùm rarò appareat, rarò quoque talis morbi terminatio sequetur.*

Sub vrina prærubra continetur vrina vinea, & passea. Illa teste Actuario, *lib. de dif. vrinar. cap.* 8. (quem in loco sicut in cæteris, fidè transtulit è Græco in Latinum sermonem Henricus Mathisius, Medicus percelebris) nomen accepit à vino nigriori, quod ad rubrum inclinat, colorémque hepatis habet. Notat hæc vrina, ex Actuario 1. *de iudiciis vrinar. cap.* 16. sanguineum humorem exassari, atque vel in cæruleam, vel in nigram bilem transmutari. Interdum apparet in sanis hominibus, qui multum laborarunt, aut longum iter fecerunt, tunc enim præ æstu, & calore sanguis exassatur.

Post vineam sequitur vrina passea: nam passeus color, ex Actuario *loc. cit.* ex intensione vinei coloris constat, & similis est vino passo, vel sapæ, vel cerasis nigrescentibus. Auicenna *cap.* 2. *cit.* appellat puluerulentam, quæ ex Actuario 1. *de iudiciis vrinarum, cap.* 17. humorem biliosum aduri significat; & si perseuerauerit, auriginosum morbum adesse, vel futurum demonstrat, & probat Auic. *loc. cit.* significare icteritiam; quod intelligendum est, ex Actuario 1. *de prauidentiis vrinar. cap.* 8. quando non adest febris: nam aliquando hæc vrina solet apparere in febribus malignis, quando corpus, & viscera vexantur incendio, & bilis exassatur, & turbantur humores.

Sequitur color viridis, quẽ Græci chlorũ etiam appellant;

lant, vt constat ex Galeno *lib.1.prog.7. & lib.2. com.20.21. 39.& 47.& lib.2.de rat.vict.com. 22. & 6.de morb vulgarib. sect.2.com. 17.* Viridis apud eundem Galenum *lib. de atra bile,cap.2.,& lib.5.aph. 1.& 2.progn.39.* duplex est; porraceus videlicet, & æruginosus, vterque in ventriculo, & vasis progignitur, vt hoc postremo loco Galenus edocuit. *In ventriculo,* inquit, *ob esculentorum cruditatem; in vasis verò ob nimium incendium,atque assationem.*

Vtrùm verò viridis vrina sit semper caloris soboles, dubium est. Auicenna 2. 1. *cit.* refert quinque viroris species, scilicet fisticalem colorem Irios Indicum, æruginosum, porraceum. Fisticalis autem color est similis colori fisticorum: fistica verò sunt grana similia auellanis, oblongiora tamen, in quorum medullis quum franguntur, apparet viriditas non pura, sed cum quadam liuiditate permixta. Auicenna ergo has omnes, præter duas postremas, à frigida causa nasci opinatur. Idem docet Auerrhoës 4.*col.22.* licèt postea oppositum insinuare videatur. Gal.*lib.1.prog.* 10. asserit, colorem viridem esse tanquam initium quoddam nigri, liuidíque, quem frigus perinde quasi nigrum efficit. Deinde, quemadmodum latè docet 2.*simpl* nec ex colore, nec ex aliis qualitatibus possumus certò intelligere, an res, quæ in examen venit, sit calida, an frigida, sed id experimento solo intelligitur: color enim viridis, & in frigidis, & in calidis visitur, vt apparet in oleribus, & fructibus.

Ex iis apparet, colorem viridem aliquando caloris, interdum frigoris esse sobolem. Sed hoc loco non quærimus, an viridia omnia calida sint, id enim falsum esse apertè constat; sed an color viridis apparens in vrina, & similiter in aliis excrementis perpetuò oriatur ob adustionem, & calefactionem, aliquando ob perfrigerationem? De quo dicendum videtur, viriditatem vrinæ, & aliorum excrementorum, absque causa manifesta, perpetuò esse sobolem caloris, vt constat ex 2.*prog.* 21.39.47. & *lib.1.crif.12.§.Calor verò viridis fit in transitu ad nigrum, & quodã veluti principium nigri:nam si morbus malignus fuerit.& vomitibus,& alui excremẽtis,& vrinis viridibus postmodum nigra superueniunt,&c.& lib.1.prorrhet.com.10.§. Flaua autem bilis cùm supra modum assatur, primùm quidem in æruginosum migrat succum, deinde in nigrum; supra modum autem assatur propter febris magnitudinem.* Idem probat Actuarius 1.*de caus.vrinar.cap.12.*

Ex quibus omnibus facilè colliges, semper calorem immodicum esse causam excrementi viridis in ægrotantibus: nam aliquando sanitatis tempore in ventriculo solùm bilis porracea gignitur, cuius causa non est adustio, aut ingens calor, sed alimentorum cruditas, & eorum qualitas, aut praua concoctio, *vt lib. 2. de temp. cap. 6. & lib.de atra bile,cap.2.* notabat Galenus: explanat Vallesius luculenter 1. *cont.* 18. nam ea sine periculo excernitur, 3.*alim.*39.

Nunc ad opposita. Dic primò, illas tres species, quas Auicenna frigiditati tribuit, non verè ad colorem viridem pertinere; sed potiùs ad liuidum, seu Venetum, quibus valdè assimilatur, vt notauit interpres. Ad Galenum verò 1. *prog.* 10. Dic. Licèt color liuidus à friiditate fiat, non tamen proinde oportet viridem, qui eius quoddam initium est, similiter à frigore fieri. Nam liuor dupliciter à frigiditate fit, primò propter frigiditatem positiuam paulatim increscentem; secundò, propter suffocationem refrigerantem, & extinguentem calorem innatum, quam solet antecedere vehemens calor; & ratione huius liuidum colorem aliquando præcedit viridis, tãquam quoddam rudimentum illius. Dic præterea Hipp. & Galenum *ibi* non loqui de colore viridi apparente in excrementis, de quo hîc tantùm agimus, sed de apparẽte in facie ægri, quem ex solo frigore viridem apparere cõtingit, vt *lib.1. prog.7.* aduertit Galenus: hoc enim nigrefacit sanguinem, qui permixtus cum bile rufa, qua ægrotãtis facies tingebatur, efficit viridem colorem; cuius coloris generatio explicatur à Platone *in dialog. de natur.* Quare tantùm in excrementis viridis coloris generatio perpetuò à Galeno calori tribuitur, & maximum incendium significat, & ex eo morbi malignitatem præostendit; quæ tandem inter-

A ficit, præcipuè si æruginosa sit, ex Auic.*cit.* Quod intelligatur, dummodò criticè non fiat, & præcedentibus signis coctionis à natura non excernatur.

De colore liuido nunc tantisper agendum est, de cuius causa plura diximus *lib.3. in com.hist.5.* qui tantùm frigiditatis est effectus, vt firmat Galenus 1.*crif.*12. Quod intelligatur, aut ratione frigiditatis positiuæ, aut priuatiuæ, scilicet frigiditatis, quæ ad extinctionem naturalis caloris consequitur, ob caloris non naturalis vehementiam resoluti. Hic ergo color aliquando oritur ob moderatam atræ bilis permixtionem, vt colligitur ex Galeno 2.*præsag.* 22. & docet Actuarius *lib. 1. de caus.vrinar.*13 & interdum ob modicam permixtionem melancholiæ, vel ob plagas, & verbera, ex Actuario *cit. & 1. de indic. vrinar.cap* 2c.

B Galenus verò *lib.1.crif.cit.* solùm de prima causa fecit mentionem; nam ea sola in morbis acutis vrinam verè liuidam constituit. Oritur ergo color liuidus à frigiditate, id est, defectu innati caloris, & sic vires maximè arguit imbecilles, vt scitè aduertit Galenus *lib. 1. epid. sect. 2. com.75.* Qui color si in extremis apparet, vnguibus scilicet, ac digitis, cum corporis grauitate, celerem mortem præsagit, ex Hipp.2.*prog.* 8 *si corpus adeò graue est, vt vngues quoque ac pedes liuidi sint exspectanda continuò mors est* Liuidus namque color semper in febribus malus est, 6. *epid.sect.1.text.29.* modò criticè vacuatio non fiat, 4. *aph.* 47. *Excretiones in febribus non intermittentibus, liuidæ, cruentæ, fœtidæ, omnes malæ: at si benè exeunt, siue per alui excretionem, siue per vrinas, bonæ.*

C Inquires primò, cur ex defectu innati calidi liuidus exoritur color? Dic, experimento constat, apparere sæpe liuidum colorem in partibus natiuo calore destitutis, etiam in cadauere hominis mortui, 8.*probl.* 1. Defectus enim natiui caloris dupliciter gignitur, primò à frigiditate positiua condensante humores; nam sicut in nube, si ob frigiditatem ambientis condensetur, liuidus apparet color, similiter humores à frigiditate positiua densati liuescunt: quare Galenus 4. *de sanit. tuend.* 7. ex colore liuido, albo mixto, pituitam frigidissimam, quam vitream Praxagoras appellat, in corpore redundare colligit. Fit secundò, à suffocatione extinguente calorem natiuum, vt apparet in verberatis, plagisque affectis, in quibus sanguis ob dolorem ad partem dolentem confluens copiosè, & impetuosè, ingenitum partis calorem suffocat, proinde liuescit sanguis.

D Inquires secundò. Cur proferat Galenus 1.*crif.cit.* liuidum colorem solius frigiditatis esse effectum, si aliquando ex modica permixtione atræ bilis oritur, & ex modica portione melancholiæ, *vt suprà* docuimus? Dic. Quia mens illius *in lib. de crif.* est docere, quo pacto & præsens crisis possit intelligi, & futura præcognosci: vera autem, & propria crisis inuenitur in morbis acutis, qui celerrimè mouentur, iccircò de liuido colore mentionem non fecit, cùm ex permixtione atræ bilis, vel melancholiæ progignitur.

Instabis primò. Quomod potest liuidus color perpetuò oriri à frigiditate, si vomitio liuida quæ graue E olet, & citissimam indicat abolitionem, ex Hipp.2.*prog.* 41. à calore emanat: nam fœtor à putredine oritur, 1.*prog. vlt.* & hæc à caliditate extranea ortum ducit, 4. *meteor.*1. & 11 *meth.cap.*8. Dic. Hæc vomitio putredinem indicat cum extinctione, vt Galenus asserit *in com.* Quare sicut vbi dantur duo effectus diuersi, fœtor nimirum, & liuidus color, similiter dantur duæ causæ, scilicet abundantia extranei, & defectus proprij, innatíque caloris, illi tribuitur fœtor, huic liuor, ideò hic semper ex penuria prodit caloris innati.

Instabis secundò. Color niger, vt patet 1.*crif.*12.& *lib. de vrinis, cap.de nigro colore,* à calore vehementi, & à frigore originem ducit. Igitur liuidus, qui est veluti principium nigri, immò est niger remissus, ab eisdem orietur, causis, licèt remissis. Dic. Liuidus color sumitur dupliciter, propriè, & impropriè: primo modo, pro calore plũbeo, & intermortuo, qui solummodò oritur ex inopia innati, caloris: impropriè, pro colore illo nigro remisso, qui

aliquando

aliquando à calore gignitur; verùm hic nonnihil splendoris habet, & ad viridem declinat, quod in plumbeo, & intermortuo non reperitur.

De nigro colore vrinæ, constans est sententia Galeni *1. crif. 12. & 1. prorrhet. 4. & lib. de atra bile, cap. 37.* fieri vel ob nimiam frigiditatem mortificantem calorem innatum, vel ob permixtione atræ bilis, genitæ ob vehementissimum calorem, assantem bilem flauam, vel melancholiam, tum ob permixtionem melancholici humoris: firmant Actuarius *1. de causis vrinar. 13.* & Aëtius *tetrab. 2. serm. 1. cap. 44.* de quo argumento satis multa diximus *lib. 2. in com. hist. 127.*

Verùm rogabis, si color niger & à calore, & à frigore emanat, quo pacto Medicus agnoscet an à calore, vel frigore originem ducat? Dic. Si priùs fuerit micta liuida, deinceps nigra, à frigore sine dubio ortum ducit, si verò flaua, vel viridis, à caliditate, ex Gal. *lib. de vrinis, cap. 23.* & Aëtio *cit.* & Actuario *1. de indiciis vrinar. 10.* Præterea si nigra à caliditate fit, aliquantulum splendet: si à frigiditate, penuriáque caloris innati, intermotua est. Accedit quòd in exitu, si à calore gignitur, sentitur ardor, & fœtor.

Vrinam nigram non semper pessimam esse, immò in morbis plurimis melãcholicis quandoque salubriter excerni, ex priscorum mente diximus, *lib. 2. in com. hist. 132.* An tamen sit deterior liuida, difficile est explicare. Dic. Si vterque color ab vna causa emanet, vel à frigore extinguente calorem innatum, vel à calore adurente humores, perpetuò niger deterior est, & periculosior; est enim terminus liuidi. Si verò niger ortus à calore, conferatur cum nigro orto à frigore, simpliciter hic deterior est; frigiditas enim mortificans calorem innatum, deterior est calore adurente humores. Si autem vterque calor oriatur ob aliquam criticam vacuationem humoris nigri, liuidus deterior est; crisim enim imperfectam, & imbecillitatem virtutis significat, non potentis nisi parum de humore noxio vacuare: & ob oppositam causam melior est; & ob hanc rationem existimo Hip *2. prog. 9.* dixisse: *Si digiti, ac pedes omnino nigrescant; minus pestiferum est, quàm si liueant.* Quòd si vterque color oriatur propter aliquam symptomaticam vacuationem dicti humoris, constat nigrum multò deteriorem esse liuido. De variis vrinarum coloribus, & præsagiis, Consule Vdalricum Binder *in suo speculo videndi vrinas hominum*, qui apposité de hoc negotio disseruit.

QVÆSTIO XXX.

Vtrùm materia sedimenti in sanis, sit portio chyli inconfecta, & diuersa à materia sedimenti ægrorum. Contra Tursanum, Fernelium, Cassanum, Cardanum, Santorellum, & alios Medicos doctissimos.

INdissolubilis est hæc quæstio, tot opinionum labyrinthis intricata, in cuius contemplatione caligat mẽs, & altioribus mersa tenebris, rapitur transuersa Hanc nos agitabimus breuiter, & relictis multorum sententiis (has enim esset immensum recitare,) veritatem sine ambagibus exponemus, aduertentes Galenum *1. crif. 12.* tres cõtentorum differentias assignare, locis inter se distinctas, quæ omnes ineptè à pluribus nomine hypostasis comprehenduntur, vt docet Auic. *1. 1. doct. 3. c. 6* prima subsidet in ima parte matulæ, & propriè vocatur hypostasis, sedimentum, & subsidentia. Secunda residet in media parte, & vocatur Enæorema, appendiculum, & suspensum. Tertia supernatat in vrina, & nominatur nephele, seu nebula. De prima igitur specie contentorum vrinæ, quam propriè hypostasim vocant Medici, modò agendum nobis est.

Hæc tria sicut loco differunt, sic præstantia, & significatione: nam cùm calor insitus, & naturalis perniciosos humores prorsus eiicerit, atque concoxerit, bona fit hypostasis, alba, læuis, & æqualis, quam Hipp. *lib. 2. prog. 26.* commendat nimis, & quæ est omnium perfectissima. Enæorema verò etsi album, læue, & æquale sit, minùs tamen bonum est, quàm hypostasis; & debilem quodammodo calorem ostendit; qui nondum plane coctam materiam subigere, & à flatu exutam in fundum depellere potuit. Nubes denique alba, læuis, & æqualis, bona etsi sit, à cæteris tamen longo interuallo recedit; cruditatis enim, imbecillioris que caloris est nuncia. Si verò sedimentum, vel enæorema, vel nebula fuerint præter naturam, vt nigra, aut liuida, tantò sunt deteriora, quantò magis ad locum hypostasis deuergunt: nam sicuti si bona, naturaliáque sunt, quò magis ad fundum vasis declinant, eò maiorem victoriam caloris naturalis arguunt manifestè; sic præternaturalia, caloris extranei maiorem excessum significant.

Sedimentum ergo duplex est, in sanis vnum, in ægris alterum: vtrumque causam habet materialem, & formalem. Illud plusquam commentator *tract. de hypostasi,* asserit sedimentum laudabile, esse partem chyli non integrè confectam, nec in iecore in sanguinem absolutè transmutatam; quæ simul cum vrina expurgatur; & sic inquit, non appellari propriè excrementorum secundæ coctionis, sed id quod in illa in sanguinem conuerti non potuit.

Esse autem sedimentum partem chylosam (vt ita dicam) insanguificatam, inprimis probari potest ex Galeno *1. crif. 12.* dicente vrinam quæ subsidentiam bonam, & multam fecerit, signum esse plus vacuari de humore, qui crudus appellatur. Sed non est intelligendum, hunc humorem crudum, esse pituitam, quia licet illa per comparationem ad sanguinem, possit crudus humor vocari, quia infra sanguinem subsistit, non dicitur simpliciter humor crudus; nam inter illum, & pituitam, distinctionem inuenit Galenus *lib. de plenit. cap. vlt. ad med.* Dicemus ergo, multam subsidentiam significare euacuationem multi humoris crudi, id est, chyli non integrè confecti, nec in sanguinem, & alios humores transmutati. Hoc etiam innuit *1. crif. 12.* cùm docet, in pueris, edacibus, & otiosam vitam agentibus, plus de hoc crudo humore coaceruari, ac proinde in illorum vrinis plus de sedimento per sanitatem apparere.

Præterea deducitur ex Gal. *1. prog. com. vlt. ad fin.* vbi inquit. *Quicquid enim alimenti in sanguinis generatione naturæ refugit confectionem subsidet in vrina, neque vt sanguis ab ea commutatum, neque vt pus causa præternaturam particeps.* Sed id quod in sanguinis generatione naturæ refugit confectionem, non est aliud quàm portio chyli inconfecta. Illa ergo est sedimentum.

Sed hæc opinio est reiicienda ob multas causas: primò, quia sequeretur, quòd in principiis morborum vrina plus sedimenti haberet, quàm in statu, quod non experimur: quia tunc plus est de crudo, & inconfecto succo, quàm de sanguine, quum natura imbellis sit; & humorum copia grauata. Hac ratione vtitur Auicenna contra Rhasium, *1. 4. tract. 2. cap. 7. §. At si iste non audiuisset in sermone antiquorum, &c.*

Secundò, Si sedimentum esset portio chyli inconfecta, quum generetur per cruditatẽ, quomodo posset significare coctionem factam in iecore, & venis, & distinguere morborum tempora, quæ penès gradus humoris peccantis solent distingui?

Tertiò. Sedimentum, veluti lac, & pus, debet esse candidum, quia assimilatur partibus solidis quæ sunt candidæ, dum transmutatur ab illis. Si igitur iecoris, aut venarum, & partium subterfugit coctionem, non poterit illis assimilari secundùm colorem.

Ergo sedimentum cùm appareat album, propter alterationem quam recipit, in poris vasorum, & reliquorum membrorum radicalium, ex Gal. *lib. 1. prog. com. vlt.* est excrementum tertiæ coctionis, quæ in meatibus solidorum perficitur, vt firmant Auer. *4. col. 24.* & Ishaac *lib. vrinar. part. 8.* Quare illud non est aliud, quàm portio sanguinis, quæ in substantiam vasorum radicalium non potuit transmutari, sed postea cum vrina expurgatur.

Intellige tamen per tertiam concoctionem, factam in

poris venarum, non verò eam quæ in meatibus membrorum extra venas celebratur; cùm enim hæc concoctio fiat in partibus singulis, recrementa illius cùm sint meatibus impacta, neque ad venas recurrere, neque cum vrina expurgari possunt, sed per ipsas partes sordium, aut sudoris instar vacuantur, aut per insensilem transpirationem euanescunt, *vt 1. de valet. tuenda, c. 12.* aduertit Galenus. Licèt enim totum corpus ex toto trahat, & toti impertiatur, vnaque omnium confluxio, & conspiratio esse videatur, vt ex Hipp. docet Galenus *3. natural. 13.* Tamen nunquam à dictis partibus fit retrocessus ad viscera, nisi cùm magna vrget necessitas, sicut per famam fieri docuit Galenus *3. facult. cap. citato.*

Verùm hanc doctrinam auctoritates, & rationes oppugnant. Nam Galenus 1. *cris.* 12. ait, bonam & multam subsidentiam significare vacuationem multi humoris crudi; hic autem in tertia coctione non gignitur. Ergo sedimentum non est portio sanguinis, non commutata in substantiam membrorum.

Secundò. Galenus *1. cris. cap. 5. §. Nam cùm adhuc coquitur sanguis, &c.* docet, quòd quando sanguis concoquitur, vrina multam, & bonam subsidentiam facit; postquam verò perfecta est concoctio, color quidem vrinæ intenditur, minùs autem subsidet. Sed quamdiu sanguis coquitur, non fit tertia concoctio; quandó verò perfectè sanguis coctus est, tunc fit tertia. Ergo multum euacuaretur excrementi tertiæ coctionis, antequam ipsa fiat; paucum verò quando ipsa fit, quod est impossibile. Tertiò, Galenus *lib. 3. meth. cap. 3. ad princip. & 1. de sanit. 12. ad med.* duo tantùm recenset excrementa tertiæ coctionis, quorum neutrum sedimentum est. Ergo hæc doctrina, Galeni menti consona non est.

At hæc facillimè solues. Dic ad primum, Galenum *cit. contextu* solùm velle vrinam facere multum sedimentum, quando sanguis multo humore crudo abundat, quia videlicet multum illius superest incommutatum in substantiam membrorum, quod abit in formam sedimenti. Ad secundum dic, velle Galenum *illo capite*, vrinam facere multam subsidentiam, quando sanguis non in secunda, sed in tertia coquitur coctione, qua scilicet in substantiam membrorum transmutatur; paucum verò subsidere, quando tertia concoctio est perfecta, quod allatæ doctrinæ non repugnat. Ad tertium dic, Galenum non meminisse sedimenti inter recrementa tertiæ coctionis, propter ipsius paucitatem in sanis.

Ex iis patere arbitror solutionem ad primam, & secundam auctoritatem, quibus opinio Turisani erat confirmata. Ad auctoritatem verò Galeni *1. prog. vlt.* videtur dicendum, redundare ibi verbum, *in sanguinis generatione*, quia sedimentum est quicquid alimenti naturæ refugit confectionem, non in sanguinis generatione, sed in tertia concoctione, & manet incommutatum in substantiam membrorum. Vel dicendum est materiam sedimenti esse id, quod in sanguinis generatione non exquisitè in sanguinem commutatur; vel commutatur in sanguinem non exquisitè confectum: verùm ipsi formam tribui in coctione tertia asserimus.

Num verò satius sit in vrinis sanorum sedimentum apparere, controuersia est apud auctores. Gentilis, Iacobus, & Mathæus Gradius putant satius esse non apparere, & Magistrum Auicennam in sui subsidium vocant, *qui 2. 1. doct. 1. cap. 6.* sic profatur *Et hac quidem hypostasis non requiritur, nisi in ægritudinibus, quoniam in sanitate non requiritur.*

Si verò contrà arguas, in sanis dari materiam, & caussam efficientem sedimenti, quia reperitur calor innatus materiæ prædominans, & excrementa tertiæ coctionis, quæ materia sedimenti esse possunt: nunquam enim alimentum ita simile reperitur, quin aliqua eius pas coctionem non subterfugiat. Respondet Gentilis, in absolutè, perfectéque sanis non reperiri; in aliis verò concedit: atque concludit satius esse in perfectè sanis non dari; probátque ex eodem Auicenna 2. 4. *tract. 1. cap. 68* & Gal. 1. *aph. 15* vbi habetur, quòd superfluitates tertiæ digestionis debent insensibiliter expelli: quò enim natura robustior existit, eò faciliùs excernit; quare si in sanis hypostasis appareat, naturæ imbecillitatem, & materiæ copiam arguet.

A

Reluctatur tamen Galenus 1. *cris.* 12. qui optimam vrinam in sanis iudicauit, si habuerit sedimentum album, læue, & æquale. Idem colligitur ex Hipp. 2. *prog.* 16. Ampliùs Actuarius *lib. 1. de iudiciis vrinar. cap. 4.* in perfecta, & inculpabili sanitate docet apparere sedimentum in vrina; quare ex eius absentia in sanis, nisi præcesserit tenuitas victus, possumus suspicari obstructiones, aut ægritudinem futuram vt monuit Actuarius 2. *de prauident. vrinar. cap. 1.* Nec obstat ratio Gentilis, videlicet in perfectè sanis debere superfluitates insensibiliter excerni; nam in his aliqua etiam excrementa tertiæ coctionis sensibiliter excernuntur, vt colligitur ex Gal. *lib. de dif. sympt. cap. vlt.* asserente duram esse Dioclis opinionem, existimantis in optima sanitate non oportere, vt appareat sudor, sed quòd insensibiliter excernatur.

B

Valde placet hæc interpretatio, quæ meo iudicio difficilium, & obscurarum quæstionum facilem habet explicationem. Sed an alterius quidem sedimenti, quod obseruamus in ægris, eadem ratio habenda est? Extempore responderent Turisanus, Fernelius, & Cardanus. Ille enim *tract. de hypostasi*, Fernelius *lib. de vrinis, cap. 13.* Cardanus *lib. 2. contrad. tract. 3. cont. 22.* Ferdinandus Cassanus *prop. tract. de sedimento ægrorum, contra Altimarum*, opinantur commentitium esse, arbitrari, id quod subsidet in vrinis esse partem humoris, aut putrentis, aut cocti; sed idem quod in sanis, scilicet portionem crassam alimenti, quæ vrinæ mixta, actione innati calidi ad imum expellitur. Iccircò bonum præsagire in morbis, quia vbi primùm in acutis febribus apparet, naturæ, atque caloris dominium significat, quæ putridos humores non ita pridem turgentes, & ferocientes repressit, atque edomuit, & iam ad pristinam munerum functionem redit.

C

Deinde. Materiæ febrilis concoctio, nec suppuratio est, nec maturatio propria, sed solius putredinis repressio, atque cohibitio; ita enim in statu tota febris materia cóclusa est, nec eius quicquam crisi vacuatum, & nihilominus, quia sedata est, & in naturæ dominio atque potestate, vrina purior existit, cùm hypostasi, quæ huiusmodi sedationé, ac victoriam certò demonstrat, tum quia represso furore noxij humoris minus cum vrina defluit, eáque tenuior, & minùs turbida est, quàm in initio, quando sæuiéte putredine magna inerat humorum perturbatio atque confusio, quorum & magna vis in vrina quoque ferebatur; tum etiam superior, dominatrixque natura materiam in enæorema, vel hypostasim secernit: Nam sicuti vulnus salutare, pus album ac legitimũ reddit, cui si febris superueniat, pus ipsum peruertit, vulnúsque iccircò siccat, quòd insitus calor prematur, neque rectè possit concoctioni incumbere; ad eundem sanè modum per febres languidus, oppresúsque calor, non potens cibum secundùm naturam conficere, hoc modo nullam in vrina coctionem exhibet. Quo pacto perniciosum fingunt medicinæ commentum, qui sedimentum esse asseuerant portionem humoris peccantis, quæ à natura euicta, ob crassitiem non potuit insensibiliter, vel sudore expelli, sed per vasa excernitur, quum eadem sit materia sedimenti in sanis, & ægris.

D

Hanc tamen opinionem esse reprobam, auctoritatibus, & rationibus palàm faciam. Nam Galenus sedimentum in ægris nil aliud esse docuit, quàm portionem humoris morbum facientis, superatam à calore naturali in vasis. In *lib.* enim 1. *de dif. feb. cap. 6. in princip.* docuit, alterationem illam quæ in venis fit, similem esse alterationi, quæ fit in inflãmationibus. Vnde sicuti in his superante natura fit optimum, & laudabile pus; sic in humoribus qui in venis, & arteriis continentur, generatur aliquid simile puri, quod subsidet in vrinis. Et *in fine capitis* expresse confirmat, sedimentum album, læue, & æquale, generari ex humore putrescente iam concocto: *& in lib. 3. de præsag. ex puls. cap. 7.* profert, in rigore febrilium accessionum, id quod eleuatur ex humore accessionem faciéte fumidum, & fuliginosum, arteriarum contractione expelli; quod

E

autem

autem remanet vitiosum per meatus insignes expurgari: & sic in inflammationibus est pus, in venis & arteriis, id quod subsidet in vrinis. Idem sentit Auic. 1.4. *tract.* 2. *c.* 7. 9. *& homini sedimen laudabile est tale, ab humore faciente ægritudinem, qui iam digestus est*, &c.

Insuper, si sedimentum ægrorum nihil aliud esset quàm portio alimenti cruda, non video quomodo morborum tempora possent distingui ex sedimento apparente in vrina. Deinde plus sedimenti appareret in principiis morborum, quàm in statu; aut saltem nulla assignabitur ratio, quare in statu morbi, maior copia sedimenti appareat, quàm in declinatione.

Neque vim argumentationis effugies, si asseras in principiis morborum non apparere sedimentum, quia natura, certa, stataque habet tempora, quibus pro diuersitate facultatum operatur variè. In initio enim morborum vacat ab aliis naturalibus operationibus, solummodò ad retinendum conuersa; & cùm cæca sit, non modò materiam morbum facientem, sed & omnia excrementa retinet: hinc est quòd tunc aluus supprimitur, lotium coërcetur, neque sudores effluunt; quod similiter contingit succo illi crudo sanguificationem fugienti, qui tunc cum vrina non excernitur. Quum vero declinat morbus, tenditque ad manifestam coctionem, tunc in vrina apparet. Speciosa quidem mehercle, est hæc, sed erroris plenissima explanatio. Quid enim frequentius in ore medicorum, aut à vetustissimis auctoribus magis promulgatum, quàm vacuationes in principiis morborum fieri à natura, per quas etsi symptomaticas excrementa plurima emanant, per sudorem, vrinam, alui profluuium, natura non solùm tunc temporis non retinente, sed ad excernendum properante? Cur ergo si hæ vacuationes in principiis contingunt, sedimentum non apparet in vrina? Dic. Quoniam cùm portio humoris peccantis, solùm cocto morbo, cæterorum excrementorum instar, à natura excernatur, iccircò sedimentum in ægris, nonnisi eunte morbo in iudicationem, apparere solet.

Vltimò. Quia medici omnes ad concoctionem morbi pituitosi expectant copiam sedimenti; in morbis verò biliosis, non similiter, sed tunc appendiculum, aut nubecula satis sunt: quæ omnia ridicula essent, si sedimentum nulla pars esset humoris pituitosi, aut biliosi, ægritudinem facientium. Hanc sententiam defendunt Donatus ab Altomari *prop. tract. de sedimento.* Christoph. à Vega 1. *prog. vlt.* Thom. à Veiga *lib.* 1. *feb. cap.* 5. Vallesius 3. *cont.* 26.Ioubertus *tract. de vrinis, cap.* 14. Mercurial. *lib.* 2. *de excrement. cap.* 4. Nicolus *serm.* 2. *tractat.* 5. *cap.* 18. & alij viri in arte clarissimi.

Neque Galenum intelligas cum Santorello *lib.* 8. *ante praxis, c.* 5. de critico sedimento, quod esse portionem causæ morbificæ ipse concedit; quum non criticum, sit portio alimenti crudi & incocti. Nam præterquam quòd hæc distinctio est ad libitum inuenta, non profert rationem, quare sedimentum, quod in diuerso morbi statu excernitur, non sit portio materiæ morbum facientis.

Vt verò scias, quanti valoris sint argumenta Fernelij, quibus intricatus, à Galeni doctrina deflectere voluit, ea exaudi. Arguit enim primò in hunc modum. In febribus ardentibus, torrida bilis à qua pendent, non potest per concoctionem in pus verti, vel in aliquid puri simile, quale est sedimentum. Ergo. Dic. Venæ continentes dictam bilem, quicquid eius malignum est, conantur emendare, illud sibi assimilando; vnde albedinem inducunt, & in sedimentum vertunt. Et licèt bilis vtraque per se incoctilis sit, sanguini tamen permixta, vel exiguo, & per sanitatem alere, & per morbos tam febriles, quàm erysipelatosos in pus verti, & concoqui potest: & hoc non solùm experientia docet, sed firmat Hippocrates *lib.* 7. *Aph.* 20.

Secundò. Bilis quæ in statu morbi iam concocta per crisim expellitur, nunquam purulenta apparet, aut alba, sed perpetuò flaua, qualis sua natura est. Igitur sedimentum quod in statu febris biliosæ album apparet, non potest esse portio bilis facientis ægritudinem. Dic, in febribus biliosis bilem contentam in cauitate venarum, qua- A lis per crisim excernitur, non albescere; sed eam solam illius portionem, quæ ob putredinem, vel malitiam suam valde retinetur à vasis, & ab ipsis immutatur ad eorum similitudinem, albedinem acquirendo.

Tertiò. Si in statu excideret per vrinam aliqua portio materiæ noxiæ, in principio verò & augmento nihil, vrina esset crassior in statu, quàm in augmento, vel in principio, contra experimentum. Dic, in principio sæpe excerni aliquam portionem materiæ, quæ cùm cruda sit, magis incrassat & turbat vrinam, quàm in statu; cæterùm adhuc non habet formam sedimenti: in statu verò per vrinam vacuari partem materiæ incineratam iam, & in sedimentum versam exquisitum: quare minùs vrinam turbat & incrassat. Dic secundò. Vsque adeò frequens est crassescere vrinam, quò magis morbus tendit in statum, vt si contrarium accidat, tanquam rarum ab Hip. iudicetur: sic enim ille 4. *Aph.* 69. *Quibus adhuc febricitantibus vrina crassæ,* B *grumosæ, paucæ, multitudo earum tenuis superueniens, iuuat*: & Gal. *in com.* notat. *Fiunt autem & sine febribus vrinæ tales, natura expurgante per renes totius corporis superfluitates: fiunt autem & cum febre, in quibus quispiam fortè existimaret, ad contraria transmutationem non esse bonam quoniam magna ex parte in febribus, ex vrinis ab initio tenuibus fit ad crassiores conuersio, tendente iam morbo ad solutionem.* Quòd verò non conueniat quod Fernelius inquit, apparere contenta in vrina per augmentum, natura iam redeunte ad sani munera, patet, quoniam si per vigorem morbi, & vltimam augmenti partem tantopere laborat, & pugnat, vt Hipp. sæpe admoneat, continendum esse ægrum à cibo, vt tota natura soli intendat conflictui, quomodo credetur, ceu otians, verti ad excernendas vrinæ fæces?

C Quartò. Si sedimentum in ægris esset humor faciens ægritudinem, sequeretur quòd pro varietate humoris fieret diuersum sedimentum. Dic sicut alimenta varia à ventriculo immutantur in vnam formam chyli, & à iecore in vnam formam sanguinis: ita & varij humores in vnicam sedimenti formam à vasis immutantur; ab his enim alterati, & concocti similiter albedinem acquirunt.

Quintò. In febribus intermittentibus apparet sedimentum. At illud non gignitur ex humore faciente ægritudinem; hic enim extra vasa continentur. Igitur. Dic, in his febribus sedimentum deciditur à causa antecedente, contenta intra venas, quæ adhuc non putret, & non à causa coniuncta iam putrente, quæ extra venas continetur. Dic secundò. Quando asserimus sedimentum in ægris esse portionem humoris facientis ægritudinem, non de D quouis morbo intelligendum esse, sed de his qui ab humoribus contentis intra vasa originem ducunt: qui soli sunt in quibus præcipuè vrinam medici contemplantur.

Sextò Gal. 2. *progn.* 26. *in fin.* agens de sedimento ægrorum, remittit se ad ea quæ dixit, *ad fin. lib.* 1. vbi asseruit sedimentum esse partem alimenti crudam. Igitur & in ægris eadem erit. Dic Gal. 2. *progn. cit* agere de sedimento ægrorum, non penès materiam ex qua gignitur; sed solùm penès albedinem: de qua verum est quod docet, eandem eiusdem caussam esse in ægris, & sanis, scilicet concoctionem, & elaborationem in vasis factam.

Vltimò. Gal. 1. *de dif. feb. cap.* 6. similem esse dicit constitutionem quæ fit in venis, ei quæ fit inflammatis particulis: quia vt in his calor naturalis inducit puri albe- E dinem, mediocrem crassitiem, æqualitatem, & fœtoris priuationem; sic in materia intra vasa idem fieri existimandum est: vt in pleuritide, in qua sputum coctum fit puri simillimum. Sed aperto abscessu pus exit traditæ conditionis. Ergo similiter in coctione humorum in vasis fieri oportet. Sed post optimam vrinam excernitur criticè bilis, & flaua, & putrens, & fœtens, valde dissimilis ab albedine, & æqualitate sedimenti. Ergo sedimentum non ex materia morbifica, sed ex alimenti portione deciditur.

Occurrit Thom. à Veiga *loc. cit.* non esse necessarium, vt tota materia vertatur in coctam albedinem, & æqualitate præditam, sed partem illius, quod sufficit, vt crisis sit perfecta; tunc enim cocta portiuncula humoris noxij, natura

natura dominatrix remanet supra residuum. Tanta enim A est communicatio materiarum in corpore, vt si ex vna parte continuò decidatur signum coctionis, non possit ex altera inualescere putredo ad mortem.

Sed hæc ratio conuelli potest: quoniam inter conditiones optimæ coctionis est illa valde necessaria, vt sit vniuersalis, defectu cuius Cratistonactes, & ancilla pictoris perierunt, *1. epid. 2. sect. text.* 84. ille ex crudis parotidibus, cum coctione in vasis; hæc ex cruditate vasorum suppuratis parotidibus. Ergo oportet omnem humorem peccantem simul concoqui, traditúmque signum reperiri in sedimento, & excreto humore. At solùm apparet illa æqualitas, albedo, & fœtoris carentia in sedimento non in excretis. Ergo diuersum est sedimentum à materia morbi.

B Dic, quod excreta parte humoris morbifici, natura remanet potentior supra totum. Id probat. Auicen. *in cantic. tract. 2. num.* 422. asserens, pustulas in ore, & labiis, apparentes tertianam perfectè persanare. Nec mirum, quòd post sedimentum appareat crisis per deiectiones humoris fœtidissimi, praui coloris, & consistentiæ: nam sedimentum etsi sit portio humoris putrentis, non fœtet, puris, aut cæterorum excrementorum instar, quia vrinæ liquore diu perfusum fœtorem amisit; aut quoniam è longinqua regione delapsum, fœtorem deposuit, excrementa autem per aluum excreta suapte conditione fœtorem contrahunt, vt fæces, ob rationes plures, quas legat qui velit apud Laurentium *lib. 6. de hist. anatomic. quæst.* 15. Mercurial. *lib. 2. de excrementis, cap. 5. in med.*

Hæ autem deiectiones post sedimentum apparent croceæ, non ex sese, sed ex flauæ bilis permixtione, quam simul fellis vesica effundit: sic enim candida pituita, & cibus paulo antè sumptus, vomitu quandoque reiicitur C luteus, vel viridis, vel niger, ex bilis flauæ, aut atræ consortio. Deinde etiam biliosus humor potest, in venis & arteriis coctus, ac forsitan dealbatus, quum per aluum descendit, flauus rursus apparere, ex bilis crudæ in hepate vigintis miscella. Cæteras pro Fernelio rationes solutas lege apud Nicolaum Rhodium, contra Cassanum *proprio tract. de sedimento ægrorum.*

Solutis Fernelij argumentis, aduertere necesse est, aliquando sedimentum apparens in morbis, generari ex portione alimenti cruda, & non ex materia morbi, quod apparet in quartana, & aliis febribus malignis, in quibus citra leuamen ægri, sedimentum excernitur, immò potiùs eo tendente in deterius: materia enim morbi ob perniciem suam rebellior est dicta portione alimenti. Hinc est quòd miserè persæpe decipiantur medici, salutem præsagientes inspecto sedimento, quum tamen deinceps D ægrum mori contingat. Quomodo autem agnoscamus, an sedimentum in vrinis ægrotantium sit eiusdem naturæ cum contentis sanorum, explicat Mercurialis *loco cit.* De cæteris contentis præternaturalibus, lege quæ diximus *lib. 2. in com. hist.* 141. & consule Salomonem Albertum *in com. lib. Gal. de vrinis.*

QVÆSTIO XXXI.

Vtrùm sedimenti albedo oriatur à calore naturali, an præter naturam. Contra Turisanum, & Cardanum, Medicos eximios.

E Hippocrates Medicus admirabilis, *lib. 2. prognost. text.* 26. medico curaturo esse notissimum scribit, sedimentum optimum quatuor habere conditiones celebres. Prima est albedo; secunda, æqualitas; tertia, læuitas; quarta quòd non intermittat, sed appareat per omne tempus, dum morbus iudicetur. Hæ conditiones omnes victoriam arguunt caloris natiui, & robur vasorum exactè concoquentium, & superantium materiam morbosam, simúlque securitatem morbi & eiusdem breuitatem significant ex Galen. *in com. & 1. epid sect. 2. com.* 44. & alibi passim. Hæc enim est maxima similitudo, quam in humorem prauum, irreducibilémque ad benignum, natiuus noster calor inducere potest.

Turisanus *tract. de hypostasi, cap.* 3. ei se addixit opinioni vt credat causam albedinis sedimenti esse calorem, qui humorem putridum in cinerem vertit, qui sedimentum dealbat: suamque firmat opinionem, ex Galen. *2. aph.* 47. Vbi habet, *Fit autem dolor extenta simul, ac calefacta particula: febris verò sequitur principio calefacto, & hæc ambo contingunt ex quadam veluti ebullitione, atque exustione sanguinis, qui vbi ex toto exustus fuerit, residuum eius fit pus, quemadmodum ex lignorum exustione cinis,* &c. Ob eandem causam (inquit ille) sedimentum redditur album, quia agente calore in eius materiam, pars tenuis euanescit, crassa verò quasi cinis facta dealbatur. Sed non aduertit vir doctissimus, quòd Galenus non comparat pus cineri in siccitate ex qua pendet albedo in sicco vsto, sed in eo quidem relinqui in parte inflammata post ebullitionem, sicut cinis ex lignis manet post combustionem.

Cardanus *lib. 1. cont. tract. 6. cont. 12. in fine*, opinatur causam albedinis sedimenti esse calorem præter naturam simul cum naturali: eo argumento, quia sanguis extra vasa putrefactus etiam albet; & addit, potiorem albedinis causam esse colorem non naturalem, quia quando vlcus in carne sanatur, post saniem albam videmus vincente calore innato humorem rubescere. Reiicitur: sequeretur enim optimum sedimentum, non victoriam natiui, sed innaturalis caloris ostendere, proindéque in lotio apparens non esset optimum signum, contra veritatem, omniúmque auctorum sententiam.

Nec etiam audiendi sunt, qui arbitrantur albedinem sedimenti oriri ab humore crudo, qui albus est, ex quo sedimentum gignitur. Nec etiam qui opinantur, albedinis causam esse permixtionem aëris cum humore, sicut spuma albescit ex permixtione flatus inclusi: hi enim meritò reprobantur, quia verum sedimentum nullum includit flatum, etsi enæorema, & nebula eo non careant, ratione cuius in suprema, vel media regione solent apparere. Deinde si albedo ab humore crudo originem duceret, non indicaret victoriam naturæ supra humorem morbificum, nec etiam robur vasorum ostenderet, contra Galenum *2. prog.* 26. & Auicen. *3. 4. tract. 1. cap.* 23.

Cum Galeno ergo *1. prog. vlt.* asserendum est, eandem esse causam albedinis sedimenti, & puris, scilicet alterationem factam à membris radicalibus, quæ alba sunt.

Sed contra obiicies, primò. Plura membra in corpore sunt carnosa, quàm radicalia. Igitur humores in aliquo membro contenti, ex actione carnis magis acquirent rubedinem, quam ex actione radicalium albedinem. Dic, quòd sedimentum, in vasis quæ alba sunt, generatur; & licèt in membris carnosis gigneretur, quia tamen transmutatio humorum in carnem, est multò facilior, quàm in membra radicalia, proinde ex his plurimum elicitur excrementi; ex carne ferè nihil. Dic præterea, membra licèt carnosa sint, tamen non esse omnino rubra, immò potiùs euacuato sanguine, ad albedinem inclinare: quòd si membrum affectum habeat carnem rubram, quale est iecur, in eo laudat Auic. *1. 4. 3. tract. 3. cap.* 11. pus ad rubedinem tendens.

Obiicies secundò. Quare sedimentum minùs albet quàm pus? Dic causam esse, quia pus magis detinetur, & elaboratur in membris, integram coctionem expectans: sedimentum autem non similiter, ob facilitatem expulsionis, cùm in vasis contineatur.

Obiicies tertiò. Quomodo in omnibus morbis sedimentum album esse debet si in biliosis commendatur ad rubedinem vergens? nam si biliosæ excretiones laudantur *2. prorrhet.* 18. sedimentum, quum excrementum sit, flauum potiùs spectandum est, quàm album. Dic Galenus *ibi* agit de euacuationibus sponte factis, in quibus vna ex præcipuis conditionibus est, vt peccantis materiæ fiat excretio, *1. Aph.* 20. Iccircò in biliosis morbis biliosas laudat excretiones, reprobans albicantes, id est, pituitosas: quæ materia in vasis existens, non ita elaboratur, sicut sedimenti materia, proinde non oportet vt similiter albescat. Neque nos negamus in genere sedimenti, aliud alio magis albescere: nam ex pituita ortum

plus

plus albet quàm ex bile, quod ex parte causæ materialis eueniré certum est.

Secunda conditio est *leuitas*, quòd agitato vase facilè sedimentum dispergatur, & iterum vniatur; per quod à pure, & humore crudo contentis in vrina, distinguuntur: & sic videntur explicandæ duæ conditiones, læue, & æquale. Vel per læue intellige partium æqualitatem, seu lenitatem, quod contrarium aspero est: & per æquale, continuitatem, id est, quòd diuulsum non sit, quod etiam in sedimento requiritur: nam licèt læue sit, si tamen est diuulsum, integram victoriam naturæ non significat.

Tertia conditio est *æqualitas*. Nonnulli æquale sedimentum opinantur, quando per omne tempus simile semper apparet, dum morbus iudicetur: ita censent Christophorus à Vega, & Ioan. Brauus *in com.* Quæ expositio licèt recipi possit, tamen quia Hippocrates superfluis non solet vti, imò miram affectat breuitatem, aliquid distinctum videtur significare.

Est ergo sedimentum æquale, cuius partes omnes in crassitie modica, & in colore, sui vbique similes sunt; inæquale verò, quando partes dissimilitudine quadam distinctæ, nec æqualiter coctæ, nec coloratæ sunt: quare æqualitas in bono sedimento commendatur, quia æqualiter ac plenè vniuersam materiam subigi, ac superari à natura, materiámque secundùm omnem sui partem naturæ obtemperare ostendit.

Quarta conditio est, vt cum prædictis conditionibus sedimentum appareat, quousque morbus iudicetur: tunc enim securitatem morbi, eiúsque breuitatem significat: coctio enim est tunc perfectissima, & celeritatem iudicij, certamque salutem prædicit, 1. *epid sect.* 2. *text.* 44.

An verò sit addenda quinta conditio, sicut in pure, vt scilicet sit quàm minimè fœtidum, Auicenna videtur negasse. 2. 1. *doct.* 3. *c.* 6. vbi bonam distinguit hypostasin à pure per fœtorem. Christoph. à Vega 1. *prog. vlt.* distinguit, in sedimento sanorum non dari fœtorem, in ægrorum autem concedit quàm minimum, & meritò, quia si fœtor ingens est, summam putredinem, calorémque præternaturalem dominari significat, quæ conditio non laudaretur: si etiam fœtore careat, imbecillitatem natiui caloris non facientis ebullitionem in humore notaret, quia fœtoris priuatio exiguum indicat calorem, à pugnáque cessationem præostendit, quod pessimum est: sicut si in gangræna non adest dolor, aut febris in falsa declinatione. Verùm sedimẽti fœtor, puris collatione est multò minor: iccircò Auicenna hypostasin veram à pure discernit per fœtorem, haud inficians in sedimento ægrorum reperiri: quinimò probabilius est in sedimento sanorum posse dari, nam corpora sana fœtida habent quandoque excrementa, vt sudores, vrinas, & expirationes, vt colligitur ex Galen. 8. *meth.* 7. *& lib. art. med. cap.* 56. Sed cur sedimentum pure minus fœteat, docet Aphrodisæus 2. *prob.* 19. nam pus in angusto loco detentum non difflatur; sedimentum verò per vasa refluens magis ventilatur, & transpirat.

His iactis, video te obiiciẽtem hoc modo. Si ex optima hypostasi iudicium integrum vrinæ accipi potest, vtpote quæ omnimodam caloris naturalis victoriam; & exquisitã morbi concoctionem demonstret, superflua videntur esse, quæ de vrinæ substãtia & colore, ab auctoribus lõga serie enarrantur. Dic à priscis, & recentioribus confirmata, circa substantiam vrinæ, & colorem, esse medica obseruatione dignissima: nam in vrinæ mutatione sunt gradus, à summa cruditate ad coctionẽ exquisitam. Crudissimæ sunt decolores, tenues, aquosæ, in quibus nulla, aut exigua est hypostasis. Cùm natura incipit morbum concoquere, 1. *cris.* 12. color inprimis mutatur, & fit subpallida, postea pallida, deinde subrufa: post colorem mutatur substantia. & quæ tenuissima erat, incipit iam quodammodo crassescere: tandem hypostasis apparet, tamen nec bene colorata, nec omnibus dotibus absoluta. Quum verò optima fuerit, erunt reliqua in bonum statum conuersa, & colorem bonum habebit vrina, & mediocrem substantiam: quare supremam manum in coctione optima ostendit hypostasis. Si verò sedimentum intermittat, & aliquando appareat, sæpe delitescat, morbus minùs securus est, & diuturnus, materiámque præsupponit coctioni magis ineptam, & debilitatem caloris ostendit. Ex his disce, iudicium ex vrinæ substantia, & colore simúlque contentis, summè esse (præsertim pro curatione morborum qui vasa infestant) vtile & necessarium.

Traditur, & alia conditio ab Ishaac 8. *part. de vrinis*, & priùs prædixit Auic. 2. 1. *cap.* 6. *cit.* vt sedimentum sit rotundum, hoc est, pineatum, & ad figuram pyramidis declinet: cuius figuræ duas attulit causas Aueirhoës 4. *collig.* 24. Prima sumitur ex parte caloris agentis, qui hanc figuram desiderat, vt apparet in flamma ignis; hinc Physici cor, caloris fontem hanc figuram habuisse affirmant. Secunda ratio sumitur ex diuersitate partium sedimenti, in grauitate & leuitate, quæ à calore separantur, ita vt leuiores sursum, grauiores deorsum tendant, & sic pyramidalis figura perficitur. Hanc conditionem videtur proferre Hippocrates 7. *Aph.* 32. dicens *quibus biliosa sedimina, suprà tenuia, acutum morbum significant*, id est, breui tempore finiendum; sic enim videtur interpretari Auicenna 2. 4. *tract.* 1. *cap.* 88. §. *& magis significatiuum, quod ægritudo est velocis status, & acuta*, &c. Alias verò conditiones si adamussim explicatas legere concupiscis, eas perbellè enucleat Ioannes Andreas Nola *proprio tract. de sedimento agrorum, aduersus Cassanum.*

Certo certius est apud illos qui priscorum, & præsertim Galeni monumenta perlustrant vrinæ inspectionem esse ad medicos vsus vtilissimam, & in omnibus morbis esse contemplandam: id equidem probant insignium medicorum sententiæ, qui etiam in morbis non febrilibus, imò particularibus eas esse inspiciendas suadent. Actuarius *lib.* 1. *de prouidentiis ex vrinis c.* 12. affectus extremorum per vrinam etiam demonstrari affirmat, quia videlicet ex ea non solùm status iecoris, & vasorum, sed etiam cuiuscunque partis ostenditur. Galenus 3. *epid. sect.* 2. *com.* 6. sic ait. *Atqui vrinas semper memineris vt simul inspicias in ventris affectibus, thoracis, pulmonum, neruorúmque; nam bona si appareant, haud paruum prabent ad salutem momentum: contrà si praua, amplificant ægri periculum*, &c.

Ex iis disce, in omni affectione febrili, siue sit febris ipsa morbus, non sequuta ad affectum particularem; siue sit febris accidens, quæ affectum sequitur particularem, vt pleuritis, plurimum sibi vendicare vrinam, non solùm ad præsagiendum exitum morbi, qualis futurus sit, sed ad inuestigandam materiæ concoctionem, & ad tempora morbi diuidenda: cùm enim vrina iecoris, & vasorum coctionem demonstret, 1 *cris.* 12. & sit venarum, & arteriarum excrementum serosum, 1. *de sanit.* 12. *parum ante med.* meritò optima nota erit eorum, quæ in vasis continentur, 4. *de sanit.* 4. *ad med.* & 1. *prorrhet. com.* 4. Quare eorum quæ intra venas sunt, nullum est signum magis manifestum, aut euidens. Id significauit Galenus 6. *epid. sect.* 1. *com.* 10. §. *Tanta signorum ab vrina in febribus acutis vis est, vt soli ipsi credendum sit; aliis verò accendentibus etiam, diuinatio tibi erit firmissima, perpetuóque veridica.* Explicat Ludouicus Lemosius *lib.* 2. *de optim. prædicendi rat. cap.* 5.

Insuper, licèt in morbis non febrilibus coctio materiæ morbum facientis, & temporum distinctio ex alio prorsus excremento, quàm ex vrinis colligi debeat, hæc tamen in his affectibus ad præuidendum morbi exitum sedulò est inspicienda: nam ea partium hepatis, renum, vesicæ affectiones indicat, vasorúmque sanguinem continentium, & virtutis succos generantis tum robur, tum imbecillitatem demonstrat, 2. *prorrhet. com.* 2.

Si verò Galenus 1. *cris.* 12. in passionibus ventris, si sine febri fuerint, sola alui excrementa inspicienda docet, quod scripsit 2. *prog.* 26. §. *Hac dixi de morbis febriculosis: quicunque enim sine febre, aut in cerebro, & in ipsius membranis, aut in thorace, aut in pulmone consistunt, ex aliis indiciis agnoscuntur*, &c. & 3. *epid. sect.* 2. *com.* 6. docet vrinas bonas in eo paruam præbere salutis spem, non intelligas de quouis morbo particulari, sed de voluulo, de quo in *cit. loc. epid.* quæ affectio est lethalis. Quare in morbis non febrilibus vrina semper inspicienda. Sed de præsenti argumento satis multa diximus.

HIST.

HISTORIA XXI. GALENI, *De melle venenoso.*

Mellis venenati esu quidam emortui.

*Quidam medicis duobus, ad vnguentariorum officinam conspectis, attulit ad eos mel, venditurus scilicet: illi vbi gustassent, de pretio disceptant; at hic, tanquam illi parum offerrent, properè subducit sese: verùm * neuter seruatus est, &c.* Hæc Galenus 10. de simpl. medic. facult. rubric. 1. aduersus Xenocratem, in fin.

PARAPHRASIS.

Posse fieri mel venenatum arte, sicut & aquam, vinum, oleum, atramentum, & cætera liquida, ostendit Ioachimus Camerarius *in horto suo*. Sed hoc mel, quod ita celeriter interfecit, fuit mel natura ab apibus constructum, quando ipsæ videlicet flores venenosos depascuntur. Tradit enim Dioscorides *lib. 6. sui operis, cap. 8.* Heracleæ in Ponto quibusdam annis mel perniciosissimum inueniri, ex floribus quarundam herbarum contracta nocendi potestate, vt ab aconito, ex quo apes mel construere solent; nam qui comedunt, iisdem symptomatis tentantur, quæ ab aconito inferri solent, vt probant Aëtius *tetrab. 4. serm. 1. cap. 60.* Paulus *lib. 5. cap. 58.* & de hoc melle loquitur Auic. *lib. 2. tract. 2. cap. 497. §. Et ipsius comestio facit possidere ablationem rationis subitò, & sudorem frigidum, &c.* Ægri enim hoc melle vescentes humi se abiiciunt, refrigerationem quærentes, obliuione tentantur, corpus sudore diffluit; siti, angustia, & cordis oppressione opprimuntur.

Cognosces mel venenatum, quod omnino non densatur, color magis rutilus, est odor alienus, sternutamenta protinus mouentur, est ponderosius innoxio: quod si ita sit, iisdem penè viribus pollet, quibus & aconitum; & nascitur ex quibusdam floribus, vel conflatur potiùs: nam Plinius *lib. 21. cap. 13.* de his scribens venenatis mellibus Heracleæ, inquit, *In Ponto quibusdam annis perniciosissima existunt, ab iisdem apibus facta.* Ex quibusdam floribus, declarat, cuiusdam scilicet herbæ capris inimicæ, quæ ob eam causam dicitur *Ægolethros*, vere maximè aquoso, quo facilius est marcescere.

Commemorat & aliud venenati mellis genus, ex Rhododendri flore collectum, in eodem Ponti sinu, quod ex insania quam creat, menomenon appellant: eam gentem scribit Romanis in tributa ceram pendere, non vendere mel, cùm sit exitiale.

Aliud mel apud Trapezuntem in Ponto ex buxo defluit, grauis odoris, quo & amentes fiunt, vt ait Cælius Rhodiginus *lib. 25. lect. antiq. c. 35.* de quo loquitur Strabo *lib. 11.* referens aliquos fuisse, qui melle tres cohortes Pompeij dementarunt, & sic milites fuisse trucidatos asseuerat. Quantum autem buxi vis sit mortifera, exemplo confirmat Leuinus Lemnius *lib. similitudinum in bibliis herbarum, atque arborum, cap. 41.*

In Perside quoque, in Getulia Massylis contermina, venenatos produci fauos auctores asseuerant, quæ omnia pestifera mella liuore deprehenduntur, vt eleganti sermone, & testimoniis illustrant Dalechampius, & versatissimus Claudius Salmasius *in com. cit. loc. Plinij*. Sed quæ ratio nominis huius herbæ, ex cuius floribus hoc maleficum mel apes conficiunt, quæ origo traditur? Herbæ primam fuisse inuentricem, ac ministram Hecaten Persæ filiam, Medeæ matrem, cuius succo patrem fuisse interemptum, Diod *lib. 4. cap. 4* prodit. Hinc à poëtis Hecateridem vocari. Certè Ouid. *lib. 5. metam.* de supplicio Arachnes ita cecinit,

Postea discedens succis Hecateridos herbæ
Sparsit, & extemplò tristi medicamine tacta
Defluxere comæ.

Nisi magis placeat ab Hecate Dea inferna, quasi infernam, & ab inferis missam interpretemur herbam. Fabulosum principium, non fabulosum nominis etymon, idem *lib. 7.* expressit hoc carmine, cùm Medeam inducit versam in Thesei perniciem:

Huius in exitium miscet Medea, quod olim
Attulerat secum Scythicis Aconiton ab oris.

Ponticam herbam esse indicat: nam in Scythia censebatur Pontus.

Hæc ergo herba est inexpugnabile venenum, contra quod nullum præsidium valet, cùm ad illud domandum, frustra suscipiatur labor. Nascitur verò aconitum circa Heracleam, in portu qui Acone vocatur, milliaribus ducentis distans à Ponti ore, vt notat Plinius omniscius *lib. 6. cap. 1.* firmant Theoprastus *lib. 9. de plantar. histor. cap. 16.* & Theopompus historiarum scriptor non vulgaris, Pomponius Mela *lib. 1. de Euxino Pont. cap. 6.*

Sed duo propones ex serie historiæ deprompta, primum, cur Medici illi illicò degustato melle obiere? Dic, quia mel hoc erat præsentaneum venenum, vtpote constructum ex floribus aconiti, quod internecandi vi citissima pollet, ex cit. Auctoribus, & Galeno *5. simpl. 15. & lib. 6. cap. de aconito.* Quare si ocyssimè odore, & tactu interficit, quantò magis gustu: nam procul, & à longinquo, odore mures necat, & tactis genitalibus fœminei sexus animalium, eodem die mortem infert; quo interemptas dormientes à Calphurnio Bestia vxores, M. Cæcilius accusator dixit. Quare Theophrastus *lib. cit. cap. 19.* sic inquit. *Interimit etiam boues, & iumenta, & pecora, & omne planè quadrupes, si radix, vel folium in verenda indatur, vel ipso die tactus.*

Secundò miraberis, cur apes portantes in ore venenum, non moriantur? Respondet Mercurialis *lib. 3. variar. fol. mihi 481.* naturam dedisse huic animali peculiarem facultatem ferendi venenum citra noxam vllam; nam etiam capræ nutriuntur elaterio, & coturnices veratro. Si verò quis gustato hoc melle in extremam ruinam labatur, offerenda sunt alexipharmaca, quæ lethiferam aconiti vim expugnant, inter quæ securissimum est balsamum, & ruta, cuius folia ex mulso epota, summo sunt ex vsu: nam sicut supremus ille Architectus venena creauit, sic in die tertia aridam detexit, pratum vestiuit gramine, herba, floribus, liliis, rosis, radicibus, plantis odoriferis, & alexiteriis, quæ veneni malitiam vbertim retunderent, quorum seriem describit eruditissimus Biniamin Mussaphia, *in suo libello memoriali, die tertio.*

QVÆSTIO XXXII.

Vtrùm morbi venenati, ad aliquod ex triplici morborum simplicium genere, in temperamēto, cōformatione, & soluta vnitate; an ad morbos formæ, & materiæ, sint reducendi. Contra Conciliatorem, Fernelium, Argenterium, Riolanum, Sennertum, & Ioannem Sperlingium, medicos præstantissimos.

COMMENTARIVM.

Neuter seruatus est.] De sanitatis, ac morbi ratione, quidditate, essentia dissertandum à nobis in præsentia est, ne historiæ nostræ tanto argumento carere videantur, vt omnibus suppetat quod decerpant, sintque vice Delphici gladij. Igitur sanitas, & morbus sunt inter se contraria, vt Galenus probat *lib. de dif. morb. cap. 2.* & cum eo Arist. *in prædicam. cap. de contrariè oppositis.* Sed hoc intelligendum lato modo, non autem propriè; nam potiùs priuatiuè opponuntur, veluti perfectum, & imperfectum: nulla enim est ægritudo tam contraria vitæ, quæ omnino sanitatem excludat, quia (vt optimè docuit Arist. *7. metaphys. cap. 9.*) in quocunque corpore ægri, manente vita, semper aliqua sanitas, vel portio sanitatis remanet, id est, aliquis calor naturalis, qui præcipuè sanitatem efficit: medicus enim, & medicamenta sunt instrumenta, ille enim est artis minister, ex Hipp. *lib. 1. epid. sect. 2. text. 51.* sicut *natura morborum medicatrix*, ex ipso *lib. 6. epid. sect. 5. text. 1.*

Deinde

Deinde sanitas sic describitur à Galeno *lib. cit. de dif. morbor.* Tunc vnusquisque homo sanum se esse arbitratur, quum passim corporis ministerio, actionibus ad vitam necessariis citra noxam fungi potest. Similiter etiam describitur ab Auic. 2.1. *doct.* 1. *cap.* .. *Sanitas est dispositio, per quam corpus hominis in sua complexione, & compositione tale existit, vt ex eo operationes eius omnes proueniant sanæ, & incolumes.* Definitur autem sanitas perpetuò per potentiam, non per actum, vt ita sub comprehendantur dormientes, quibus quidem, licèt non moueantur, nec aliqua externa res sensus eorum afficiat, nihilominus conuenit definitio, vt *cit. de dif. morb.* & 1. *de sanit. tuend. cap.* 1. Galenus edocuit. Arist. 7. *probl.* 1. dixit sanitatem esse quietem, morbum verò motionem : & 1. *probl.* 3. dicit esse moderantiam, morbum verò excessum, siue defectum, vt inter omnes probat Andreas Gratiolus *in com. cap.* 1. *Auic.* 1. 1. *definitione medicinæ.*

B At antequam ad definitionem morbi accedamus, quærendum est. An sanitas optima, sit diuturnissimæ vitæ? Quæ dubitatio ita est grauis, vt eam proponat Aristoteles, *lib. de longitudin. & breuit. vitæ, in init.* sed non soluat. Dic, diuturnitatem vitæ consistere in calidi, & humidi accommodata quantitate, & qualitate, inter se constantibus : nam vt eleganter probat Galenus 6. *de sanit. tuend. cap.* 2. & *lib. de marasm. cap.* 1. & Arist. *lib.* 1. *de anim cap. vlt.* & *lib. de longit. & breuit. vit. cap.* 2. vita in calido, & humido consistit: nam victus senum appositissimus ad vitam producendam, est calidus & humidus, vt ex Galeno colligitur, *toto lib.* 5. *de sanit. tuenda.* Ergo vita in calido & humido consistit. Deinde non secus viuit ex humido calor noster, ac ignis ex lignis, & lucerna ex oleo. Sed illa pro humidi

C alentis copia durant. Ergo & animalium vita. Quò enim hæc principia fuerint ampliora, eò vitæ terminus longior erit; dummodò tamen quantitate, & qualitate inter se respondeant. Sic enim calor humido radicali non est proportionatus, festinat mors per resolutionem, quandoquidem calor perpetuò exiccat. Si verò humiditas excedit, etiam aduenit mors per suffocationem, exuperans enim humiditas innatum ignem obruit, & extinguit. Insuper diu viuunt, quibus humidum est lentum, viscosum, non tenue: illud enim diu dura, & difficulter resoluitur; hoc facilè dissipatur, & euanescit. Hinc fit vt aquatilia, etsi excedant humidi copia animantia cætera, minus tamen viuacia sint & pedestribus, & volatilibus, quia tenui, aqueóque humido pollent, non verò gluinioso & lento, quale ad vitæ durationem requiritur. Inter pedestria, sanguinea,

D & omnia quæ accommodota quantitate, & qualitate calidi humidi constant viuaciora sunt. Hoc modo inter plantas oleaceæ, & resinosæ, pingui humido abundantes, viuaciores sunt: breuis verò vitæ sunt cerasa, ac persica; humido enim constant aqueo, & promptè putredini obnoxio. De qualitate autem caloris ita pronuntiandum, quòd calor non debet esse valde intensus, ita vt vrat; nec ita remissus, vt nec coquere, nec alere possit.

Ergo licèt optima sanitas constet illis duobus principiis optimè proportionatis, ideò tamen non erit lõgæuissima, quia ob triplicem causam potest optimè sanus ægrotare; primò, ob compositionis vitium, quod cum dicta proportione stare potest. Secũdò, propter intemperamentum vnius, vel plurium membrorum. Tertiò, propter prauitatem victus : sic enim plures natura salubres degunt

E valetudinarij: & ob cõtrarias causas potest aliquis breuis vitæ degere optimè sanus. Ferè tamen concurruat longæuitas, & sanitas, præsertim eo nomine quo rarò ægrotent.

Quæres secundò. Vtrùm sanitas in species diuidi possit? Quum enim sanitas eas non habeat, in eas diuidi nequit. Deinde si sanitas reciperet differentias, aut esset secundùm magis aut minus ; aut secundùm varia corporis membra; aut secundùm operationes; aut denique secundùm propriam rationem, & formam ipsius sanitatis. Ergo. Antecedens à sufficiente probatur partium enumeratione : nam primo modo recipere non potest, quia magis minúsue speciem non mutant. Nec secundo modo, quoniam vt adsit sanitas, oportet quòd omnia membra tam simplicia quàm composita secundùm naturam se habeãt; si enim aliquod illorum sensibilem patitur læsionem, ægrotabit animal : cùm ergo sanitas, bonum quid sit, & perfectum, constabit ex integra causa. Ergo nom potest diuidi in species. Quòd verò nec tertio modo patet, quia in bene valentibus nulla actio est insigniter læsa: si enim noxa adsit in corpore, adesse morbũ significat, etsi omnes aliæ actiones sint perfectissimæ : cùm morbo autem sanitas stare non potest. Ergo nec per operationes sanitas diuidit poterit. Quòd verò nec per suam formam possit differentias recipere, ostendit ipsa sanitatis natura, quæ commoderatio est: quod verò moderatum est, aut medium, aut mediocre, vnum est; immoderata plura. Ergo nulla ratione potest sanitas species recipere, ac proinde nec morbus; siquidem hic illi est contrarius.

Nonnulli his commoti rationibus, sanitatem esse infimam speciem arbitrantur: nec verò ex eo sequi, morbum talem esse sibi persuadent. Sic enim ratiocinantur, quòd quando duo contraria ita se habẽt, vt vnum habeat suam essentiam in extremo, sicut morbus; alterum verò in medio, vt sanitas, erit in diuidua in inferiores alias: sic se habet æquale, & inæquale ; temperatum, & intemperatum. At horum opinio refutanda. Nam oporteret, & eadem ratione virtutem speciem esse infimam, quoniam eius essentia in mediocritate est : res tamen non ita se habet, quia sicut vitium suas inferiores species habet, ita & virtus, nempe prudentiam, iustitiam, fortitudinem, &c.

Dic tu, sanitatem non esse infimam speciem, immò potiùs diuidi in multas, per propriam rationem, & formam, quæ consistit in commoderatione quatuor primarum qualitatum. Quum autem hæc commoderatio omnibus hominibus secundùm naturã non sit eadem, (quod enim vni secundùm naturam est, alteri est morbus) sequitur sanitatem natura sua non esse vnicam, sed secundùm temperamentorum diuersas species esse multiplicem: videlicet bilioso homini erit sua moderatio naturalis, pituitoso sua, vsque adeò diuersa, vt si pituitosi temperies, quæ in illo era sanitas, ad biliosum transferatur, in hoc sit futura morbus. Hoc etiam insinuauit Gal. *in locis multis*, præsertim *lib. art. med.* inquiens, *esse vnicuique homini sanitatem ita illi propriam, vt aliis naturis sit inutilis & quandoque ab aliarum sanitate diuersissima existit:* & non solùm hoc reperitur in temperamentis, sed in ætatibus, quæ diuersa sortiuntur temperamenta. Cùm ergo tot sint particulares sanitates inter se maximè diuersæ, nemini dubium erit, sanitatem non infimam speciem esse, sed potiùs multiplicẽ.

Si verò rei medicæ studiosus percontetur, quomodo fieri possit, vt gradus caloris, qui alteri qui est bonæ dispositionis causa, in altero lædat actiones? nam si vnus gradus caloris vtilis erit ad conficiendum cibos, vtrique erit vtilis, si inutilis, vtrique erit incõmodus. Dic, vnamquamque facultatem rectè operari, quum proportione respondentia instrumenta habet: cùm ergo vnus & idem gradus caloris possit esse huic naturæ proportione respondens, alteri verò non conueniens, nihil mirum si idem gradus caloris sit huic homini ad operandum accommodus, alteri verò inutilis.

Neque instes hoc modo. Sanitas est moderatio; hæc est medium; hoc autem est vnum. Ergo sanitas non poterit esse multiplex. Dic, quòd licèt omnis sanitas sit quoddam mediũ, non tamen inde sequitur esse indiuisibilẽ, qui vnaquæque natura habet suum medium, ab alterius naturæ mediis diuersum: sic etiam virtus mediũ est, cæterùm differt medium in actionibus fortitudinis, ab eo quod est in actionibus liberalitatis. Si tamen *cit. de dif. morb.* sanitatis differentias non similiter enarrauit, ac morbi, ex eo id fecit, quia præsens liber non sanitati, sed morbis erat dicatus. De quo argumento consule inter omnes Donatum Antonium ab Altomari *tract. de latitudine sanitatis.*

Quæres tertiò. Vtrùm sanitas, & ægritudo sunt contraria? Arist. *cap. de oppositis* definit contraria per oppositionem, quæ sub eodem genere posita maximè distant: tunc sic. In genere qualitatis magis opponitur vnũ extremum alteri, quàm medio. Sed sanitas est medium, quandoquidem est temperantia: morbus videtur extremum. Ergo inter se maximè non distabunt.

Vt verò huius dubij adamussim solutionem percipias, aduerte, morbum calidum, & frigidum dupliciter posse considerari: primo modo, ratione materiæ, quatenus scilicet ponuntur in tertia specie qualitatis; & sic magis opponuntur quàm febriens, & sanus: quo etiam pacto auaritia magis opponitur prodigalitati, quàm liberalitati. Secundò possunt considerari ratione formali, iuxta quam ponuntur in prima specie qualitatis; quomodo magis opponitur febriens sano, quàm refrigerato; quia dispositio sani magis distat à dispositione febrientis quàm dipositio vnius ægrotantis ab alio ægroto: sicut auaritia magis opponitur in ratione virtutis prodigalitati, quàm liberalitati; & in hac consideratione sanitas, & ægritudo dicuntur contraria, & illis sic acceptis definitio contrariorum maximè quadrat.

An verò sint contraria immediata, iure optimo perscrutaberis. Auicenna 2.1. *cap.4.* affirmat, quòd non est audiendus, qui medium inter sanitatem, & ægritudinem ponit. Fauet Arist. *in prædicamentis, cap. de oppositis*, quo loco duo contrariorum genera proponit, quorum vnum non necessariò rebus inhæret, vt album, & nigrum alterum, quod necessariò inhæret rei cui aptum est inhærere, vt sanitas, & ægritudo; par, vel impar. Inter prima ex eius sententia medium datur, quoniã non est necesse rem albam, aut nigram esse, quum possit alio intermedio colore affici. Inter secunda autem contraria, minimè: Nam cùm sanitas, & morbus necessariò corporibus insint, sicut & numerus necessariò debet esse par, vel impar, necessariò hæc medio carebunt.

Idem confirmat *lib.4. topic. cap.3.* & ratio suadet: namsi genera non habent medium, nec species illud habebunt. Tunc sic: Æquale & inæquale, naturale & innaturale, sunt genera sanitatis, & morbi. Sed illa, ceu contradictoriè opposita, nullum habent medium. Ergo nec sanitas, & morbus. Deinde sanitas est moderantia, morbus immoderantia; illa est proportio, hic improportio. Sed inter proportionatum, & improportionatum nullum datur medium. Ergo nec inter morbum, & sanitatem.

Variis varia placent: nam Conciliator *diff.77.* Arist. sententiam defendit. Turisanus *in com. cap.3. art. med. Gal.* hunc strenuè tuetur. Nos difficultati huic respondemus, dicendo sanitatem, & ægritudinem dupliciter posse considerari, vno modo strictè, seu in rigore Logico; altero modo, latè. Si primo modo, non est negandum esse contraria immediata, inter quæ medium non est constituendum, vt Arist. docet. Si verò secundo modo, hoc est, secundùm sensum, & ad Medicos vsus, id est concedendum; quam affectionem Medici neutram appellant dispositionem, quam neque esse sanitatem, neque morbum, res est manifesta: nam etiam si statim ac morbi incipiunt, suam essentiam obtineant, vt docuit Gal. *lib. de loc. affect. cap. 2.* & *lib. de morb. temp. cap.1.* Rationem tamen morborum non subeunt, quousque manifesta sit ad sensum in operationibus læsio, ex Galen. *lib.1. de sanit. tuend. cap. 5.* Quare Galenus *in arte med. cap. 8.* ægra corpora vocari non patitur, quæ ab optima constitutione breui tempore defecerunt: & idem docuit *in eodem cap. infra. §. Quæ verò imbecilles edunt operationes, &c.* Sed hæc constitutio optima non est, quia ab optima deflectit; neque morbus, quia sensibilium operationum læsionem non habet. Ergo erit media dispositio, neutra dicta. Hoc ipsum apertè confirmat Gal. dicens immoderantias quæ plurimum à modo recesserunt, iam ægritudines esse; quum verò id non obtinent, ægritudinem generationem ostendere. Quare si sensum fecerimus iudicem, & non rationem, neutra dispositio inter sanitatem, & ægritudinem est constituenda; quod firmat Gal. *lib.1. de dif. sympt. cap.1.* de affectus significatione dissertans, §. *Siquidem omne quod est, siue id sanum sit, siue ægrum, siue neutrum, quodammodo afficitur*: & *in art. med. cap. 82.* appellat corpora neutra, quæ in ægritudinem sunt casura, vt conualescentium senum, & *lib.5. de sanit. tuend. cap.4.* Nec refert, quòd in pluribus locis asseueret, sanitatem esse moderationem, & morbum, immoderantiam; & duas tantùm esse humani corporis dispositiones, quæ omnia solùm neutra corpora secundùm rationem non esse adstruenda concludunt.

Nec obstat superiori doctrinæ, quòd Medicus sola ea quæ sensu diiudicari possunt, contemplatur, quare cùm neuter affectus sensum effugiat, medicæ non erit considerationis. Quamuis enim sensus in neutris non iudicet speciem certam sanitatis, vel morbi, nihilominùs priuatiuè iudicat non discerni speciem qualis sit; quare agnoscit neutrum Medicus, per priuationem sensibilis cognitionis extremorum; agnoscit etiam symptomata propria neutrorum, qualia sunt, operationum imbecillitas, & spontaneæ lassitudines, quæ morbos prænunciat, iuxta oraculum senis, *lib.2. aph.5.* Lege Fernel. *1. patholog. 5.*

Nec obstat secundò, quòd quidam obiiciunt, ex prædictis sequi omnem dispositionem aut esse ægram, aut neutram: ratio est, quia non datur perfecta sanitas, vt constat ex Gal. *1. de sanit. tuend. c.4.* & *lib. 6. eiusd. cap.6.* dum sic ait. *Nec enim sanus videri potest, ea saltem quæ inoffensa, inculpatáque sit sanitas.* Nam sanitas perfecta, seu (vt strictè loquar) in vltimo, non datur nisi per instans. At secundùm Medicos datur integra sanitas, cum maxima tamen latitudine, inter quam, & morbum potest dari neutra dispositio, videlicet toto illo tempore, quo sensibilis operationum læsio non adest.

Nunc accedamus ad morbum, qui hoc modo à Gal. solet definiri, *lib. de dif. sympt. cap 2. est affectus, à quo primò actio vitiatur:* quam definitionem tradit Auic. 2. 1. *cap.1.* eisdem ferè verbis; licèt à Galeni definitione discrepet: nam hic per affectum, ille per dispositionem: finit: qui non sunt discordes inter se; nam Auicenna non definit morbum per dispositionem, tanquam per primam speciem qualitatis; sed per dispositionem, seu affectum, debemus intelligere omne illud, à quo subiectum denominatur dispositum, seu affectum; quo pacto in quantitate, situ, & figura dicemus esse dispositiones, seu affectus, quemadmodum *loc. cit.* Hip. & Gal. docuere.

Addendæ tamen sunt finitioni, morbi aliquæ particulæ, depromptæ partim ex 2. *de sanit. tuend. cap. 6.* partim ex 3. *de articul. com.* 204. quæ ipsam multò illustriorem reddunt: ita vt definitio proponatur hoc modo. *Morbus est affectus præter naturam, constans, in membro affecto, immediatè lædens functiones, & manifestè.* Dicitur *præter naturam*, propter senes, & alios, qui actiones habent valdè imbecilles. *Constans* dicitur propter calorem ab igne, vel ira conceptum, & dependentem. *In membro affecto*, propter actiones læsas per consensum, vt quando guttur non format vocem aëris defectu, aut maxilla sana intorquetur, gratia alterius resolutæ; quorum omnium actio læditur, cùm tamen non sint ægra, nec valet, sunt ægra per consensum, ergo sunt ægra. *Immediatè lædens functiones*, propter symptomata, & causas morbi. Manifestè, propter neutros.

Vtrùm ex dictis oriuntur dubitationes plures. Prima. Non videtur rationi consonum, quòd morbus sit affectus seu dispositio sensibiliter functiones lædens, nam *2. de loc. affect. cap.2.* Galenus oppositum videtur asserere, dum inquit: *Morbus verò calidus, aut frigidus protinus ab initio, cùm primum corpus temperatura quæ bonæ valetudini debetur, limites excesserit, eandem sibiipsi naturam habet: quamuis enim interdum adeò sit exiguus, vt nec à nobis agnosci, nec laborantium sensu percipi possit.* Quæ quidem verba manifestè videntur significare, morbum non semper esse affectum sensibiliter operationes lædentem.

Dic Galenum *citatis locis* diuersimodè loqui: quum enim ait esse affectum lædentem operationes sensibiliter, medicè loquitur; sunt enim Medici, artifices sensuales, & res ipsas per sensus iudicant. Secundò verò *de loc.* loquitur Philosophicè, & secundùm rei veritatem; quo pacto quiuis excessus à moderato, etsi sensibiliter operationes non lædat, morbus est.

Secunda. Morbus non est affectus constans, & factus: nam febres humorales, & reliquæ, hoc modo à morborum consortio excluderentur: quia in illis sentimus dolorem; dolor autem in ipso fieri, non in facto esse percipitur, vt colligitur ex Galen. *lib. de inæqual. intemp. 4.* & *2. de*

de cauſ. ſympt.6. & adeò hoc verum eſt, vt ob eam cauſam febris hectica dicatur indolorifica, & imperceptibilis ab ægroto.

Dic, quòd licèt febris humoralis ſit quidpiam factum, nihilominus eſt inæqualis, in quo bene poteſt fieri dolor: in facto verò æquali, quale eſt febris hectica; minimè dolor reperitur. Dic ſecundò. Febres humorales, licèt habeant partes in fieri, plurimas tamen ſortiuntur in facto eſſe, ratione quarum ſummoperè lædunt.

Tertia. Cauſa aliquando ſine medio morbi lædit functiones. Ergo non ſolus morbus lædit. Patet antecedens, in ſaturitate efficiente cruditatem citra interuentum morbi. Dic, quòd vbi ob vitium materiæ non fit actio bona, non dicitur actio læſa, ſed impedita, vt probat Galen. *lib.2.de loc.affect. cap.3.*

Quarta. Febris eſt morbus, & tamen non definitur per affectum, ſeu diſpoſitionem, quæ eſt qualitas ſecundæ ſpeciei, ſed per calorem, qui eſt qualitas tertiæ, vt conſtat ex Galen. 2.*feb.* 2. & Auicen. 1. 4.*tract.* 2.*cap.* 2. Ergo ſuperior morbi definitio reproba eſt. Lege Valleſ. 4. *cont.*1. & 2.

Dic. Plures opinantur nomen affectus, ſeu diſpoſitionis, in definitione morbi non accipi adeò ſtrictè, ſicut Ariſt. accepit, pro diſpoſitione, ſecunda ſpecie qualitatis, ſed latiùs pro quocunque affectu præter naturam, ſiue ſubſtantia ſit, ſiue quantitas, ſiue ad aliud pertineat prædicamentum.

Aptiùs tamen ad prædictam difficultatem reſpondendum eſſe iudico, hoc modo. Nam ſi febris, aut cuiuſuis alterius morbi naturam propriè, ſiue formaliter perpendamus, eam, & omnem alium morbum, qualitatem eſſe ſecundæ ſpeciei perpetuò inueniemus, ſiue Ariſt. Philoſophorum, aut Galeni monumenta perſcrutemur: hoc conſtat ex Ariſt. *cap.de qualitate,& 5.phyſic.cap.2.&lib.7. cap.* 3. & Auic. 2.1.*cit.*& ex Galeno, *lib.1.meth.* 7. & 2. *meth.7.*

Præterea ratione deducitur hoc modo: Nam aliàs ſequeretur, ſanitatem, & ægritudinem non ſpecie, ſed ſolo numero differre, quod eſt contra Philoſophos, & Medicos. Secundò probatur, quia ſi febris eſt calor intenſior moderato, ſanitas illi oppoſita, erit caliditas remiſſa & moderata, quæ quidem à priori, ſolo numero differt: intenſum enim & remiſſum ſpecificam varietatem non conſtituunt. Si verò febris conſideretur materialiter, tunc dicendum eſt eſſe calorem: ſicut & ex aliis morbis, quidam ſubſtantia ſunt, quidam quantitas, vt conſtat ex Gal. *lib.de dif.morbor.cap.8.* vbi lapidem in renibus, vnguem in oculo, & ſextum digitum additum in manu, ſiue quantitatem auctam vltra moderatum, morbos appellat. Conſule Chriſtoph. à Vega, *lib.art.med.cap.1.*

Quinta. Superflua videtur particula *immediatè*, quia intemperies non lædit immediatè functiones: nam ſicut in ſanitate, ad temperamentum ſequitur facultas, & ad hanc operatio bona, vt colligitur ex Auicen. 1. 1. *doct.3.cap.1.* Ita in morbo, ad intemperiem ſequitur infirma facultas, quæ læſæ operationis cauſa eſt immediata. Dic, facultatis eſſentiam apud Gal. non diſtingui à temperamento: quare ſicut facultas ſine medio lædit actionem, lædet etiam intemperies. Lege Valleriol. *lib.* 3. *loc. com. cap.32.*

Vltima. Verbum manifeſtè, explodendum videtur à definitione morbi, quia Galenus 7.*meth.6.* aſſeuerat, læſionem manifeſtam eſſe eam, quæ à conſueto opere deſiſtere cogit, quum tamen phrenitidem patientes magis moueantur, & fame canina oppreſſi plus appetant. Dic, licèt motus in phrenitide, & appetitus in canina fame, ſint operationes præſtantiſſimæ, non tamen perinde ſequi patientes phrenitidem, aut caninam dici ægros; habent enim alias operationes læſas, quæ ad rationem ægritudinis ſunt ſatis.

Dic ſecundò has operationes eſſe læſas manifeſtè: nam actio manifeſtè læſa dicitur à Gal. *loc. cit.* per deſiſtentiam ab opere conſueto, quaſi ille dicatur æger, qui actiones conſuetas perficere nequit, quod in citatis morbis contingit. Et hæc potior & breuior eſt definitionis morbi explicatio, quam Montani, Fuchſij, Argenterij, Capiuacij, & aliorum, quos citat Santorellus, *lib.1.antepraxis, cap.2. 3. & 4.*

Porrò ne hoc de morbo argumentum remaneat indeciſum, diuiſionem morbi explanandam aggrediamur. Morbus diuiditur apud Auicennam, 2.1.*cap.2.* in ſimplicem, & compoſitum: ille dicitur, qui vnam infeſtat naturam; hic, qui duas corripit, vel plures. Ægritudinis ſimplicis tres ſunt differentiæ: altera eſt quæ pertinet ad partes ſimilares, & eſt morbus in temperamento; altera quæ ad partes inſtrumentales, vt inſtrumentales ſunt, & dicitur morbus organicus, & officialis; altera quæ pertinet ad partes ſimilares, & inſtrumentales, nam vtriſque eſt communis: quam doctrinam deſumpſit Auicenna ex Galen. *lib.de dif.morbor.cap.*.. cùm enim docuiſſet *c.2.antecedenti*, morbum ſanitati eſſe contrarium, & eſſe immoderationem eorum, quorum ſanitas moderatio eſt, quum ſanitas conſiſtat in triplici natura, in temperamento, in conformatione, in vnitate, hæc enim ſunt actionum principia; non enim ſanitas eſt ſpecies infima, ſed ſubalterna; habet enim ſe ſicut virtus, quæ licèt in mediocritate conſiſtat, ſub ſe plures ſpecies continet. Cùm igitur morbus ſit lapſus ſeu receſſus à naturali ſtatu, tria eſſe oportet morborum genera, in temperamento, in conformatione, in vnitate: nam genera lapſuum eadem ſunt cum his, quæ virtutem perficiunt, vt bellè dictabat Gal. *lib.art.medic.cap.8.in princip.* & cùm maior ſit latitudo extremi, quàm medij, plures differentiæ morborum reperiuntur, quàm ſanitatis, veluti in vitio, & virtute obſeruamus.

Difficilis autem hæc quæſtio, eſt ad vnguem examinanda: neque deſunt plures, vt Fernelius, & Argenterius *infrà* citandi, qui plura eſſe morborum genera rati ſunt, & fortiſſimis machinis. Galeni ſaniſſimam doctrinam redarguere ſunt conati. Primò Galenus 2. *meth.6.* ſex morborum genera eſſe affirmat. Secundò. Idem Galenus *lib. de dif. morbor. cap.12.* docet partes quæ ſimul vlcere, & phlegmone laborant, interdum trifariam à naturali ſtatu recedere, aliquando quadrifariam. Ergo plura ſunt quàm tria.

Tertiò. Auerrhoës 3.*col.cap.1.* duo tantùm communiſſima morborum genera recenſet, in intemperie, & compoſitione: idem fecit Auic. 2. 1.*cap.1.*

Quartò. Datur morbus contrarius ſolutæ vnitati videlicet illarum partium quæ debebant eſſe diſiunctæ, & ſunt coniunctæ, veluti quando podex, vel pudendum non eſt apertum, vel digiti ſunt coniuncti.

Quintò. Soluta vnitas reducitur ad morbum in compoſitione. Ergo non conſtituit genus morbi per ſe. Patet antecedens: nam quando aliquod os luxatur, luxatio illa non dicitur vnitas ſoluta, ſed morbus in deprauato ſitu. Ergo vnitas ſoluta non conuenit organo: nam quotieſcunque pars à parte ſeparatur, vitium illud eſt in compoſitione, quia debitus ſitus non ſeruatur.

Sextò. Tinnitus, vel ſibilus aurium, morbus eſt, quia actionem audiendi lædit: ſic etiam oris amaritudo, & fœtor olfactus, morbi ſunt. At hæc in nullo dictorum genere collocantur. Ergo, &c.

Septimò. Solutio continui non eſt morbus partibus ſimilaribus, & organicis communis: Primò enim ex vnitate ſoluta ſimilarium partium actiones non læduntur. Ergo ſoluta vnitas illis morbus eſſe non poteſt, quum de ratione morbi ſit actiones lædere. Patet antecedens, actiones partium ſimilarium ſunt attractio, retentio, &c. Sed pars vulnerata, dummodò intemperie non afficiatur, bene attrahit, retinet, &c. Ergo. Et non ſolùm hoc, ſed quidquid ratione vulneris deperditum eſt, actione diuerſarum partium reſtituitur. Ergo.

Deinde talis eſt ſolutio reſpectu venarum, qualis eſt obſtructio. Sed obſtructio totius viſceris morbus eſt, ex Gal. 2.*meth.cap.6.ante med.* Ergo ſimiliter vnitatis ſolutio, quoniam actiones venæ non impediuntur. Præterea ſequeretur, quòd nũquam in partibus diſſimilaribus ſolueretur vnitas, quin etiam in ſimilaribus eſſet ſoluta. Sed hoc eſt contra Gal. *lib.de conſt.art.med.c.6.& lib.de dif.morbor.c.1.* quo loco auulſiones vocat morbos partium organicarum, quoniam

quoniam similares rectè sua munia exercent. Insuper, si soluta vnitas esset morbus partium similarium, etiam illarum actiones læderentur ex vitio in numero, in figura, & situ. Sed hoc non est dicendum. Ergo nec illud. Demùm Galenus *lib. 7. meth. cap. 3.* & alibi, sanitatem partium similarium solùm in bona temperie consistere docet.

Octauò. Insurgit acerrimè contra Galenum Argenterius *lib. de generibus morbor. cap. 4.* dicens solutionem continuitatis non pertinere ad partes similares, sed solùm ad partes organicas: nam ratio organi non solùm consistit in numero, in magnitudine, in figura, in situ, sed in vnitate. Probat suum placitum, quia natura partium similarium sola est temperies, quæ à soluta continuitate non læditur, dantur enim vlcera, & vulnera, citra intemperantiam vllam.

Nonò Arguunt plurimi ex suprà citatis auctoribus, hoc modo. Solutio continuitatis solùm pertinet ad partes similares, quia hæ sunt quæ habent continuitatem; organicæ verò solùm habent contiguitatem. Ergo hic morbus non est vtrisque partibus communis.

Vltimò. Hostiliter Galenicam morbi diuisionem conuellere conantur Fernelius *lib. 2. de abdit. rerum causis, cap. 9. & 10. patholog. c. 7.* Riolanus Fernelij doctissimus interpres, & Argenterius *loc. cit.* dum sic ratiocinantur. Morbi pestilentes, & venenati, diuini, alij orti ex maleficiis, incantationibus, præstigiis, qui multis modis à Dæmone immittuntur, occulti, vt Gallica lues, sunt morbi totius substantiæ. Sed ij neque ad temperamentum, nec ad compositionem, nec ad vnitatem solutam referri possunt. Ergo plura dantur genera morborum simplicium. Nam si sub aliquo deberent comprehendi, esset sub morbo in temperamento; quod est falsum, quia hi morbi aliqua prima qualitate non fatigant aut premunt, sed à totius rei substantia oppugnant: quare non curantur qualitatibus primis, sed iis præsidiis quæ ab occulta qualitate auxiliantur, quæ à Medicis alexipharmaca, seu alexiteria nuncupantur.

At non ob hæc futilia (meo voto) ad libitum inuenta, immò insolentia argumenta, deserenda est doctrina, quam summus Medicorum Strategus militibus suis inculcat, vt eius firmissimo clypeo muniti, aduersantium tela possint declinare cùm velint. Verùm antequam ad illud morbi genus nouum, & absurdum, à Fernelio inuentum refutandum accedamus qui citra necessitatem morbos materiæ, & formæ omnium primus stabiliuit, (in cuius solutione, propositæ quæstionis cardo consistit) cætera sigillatim sunt dissoluenda.

Dic ad primum, tria tantùm esse morborum genera, si verò sunt alij, hi ad aliquod illorum debent reduci, Galenus autem sex morborum genera recensuit, non solùm communissima, sed etiam subalterna, quæ sub genere morbi in compositione continentur: nam si mala compositio diuidatur in quatuor membra, erunt sex. Diuiditur autem compositio à Galeno, *lib. de dif. morbor. cap. 6.* in formationem, quantitatem, numerum, & situm: ita diuiditur ab Auic. 2. 1. *cap. 3.*

Ad secundum. Illa quatuor genera morborum sunt, vnitas soluta ratione vlceris; intemperies calida, & humida, ratione inflammationis, (quæ duo sub intemperie continentur) quartum genus pertinet ad compositionem, quum ita excedit magnitudo, vt actionem lædat. Vel dic quòd in deprauata compositione sunt duæ ægritudines, alia ratione magnitudinis, vt dictum est, alia ratione cauitatis, quæ est repleta & obstructa, & pertinet ad morbum figuræ, seu formationis.

Ad tertium, & quartum, Auerrhoës, & alij eo loco non ex professo de morbis disserunt, & ideò tertij generis obliuiscuntur, cuius tamen meminit *cap. 14. sequenti.* Ad quartum dic, quòd ille morbus pertinet ad deprauatam compositionem in societate, seu situ, ex Galen. *lib. de dif. morbor. cap. 10.* & ex Fernelio 1. *patholog. cap. 8. in fin.* Labra enim pudendi & podicis quando disiuncta sunt, debitam societatem, quæ attenditur penès situm, non habent.

Ad quintum. Dic, quòd tunc situs est deprauatus, & non soluta vnitas, licèt magis propriè dicatur vnitas soluta, quoniam deprauatus situs conuenit organo, & non parti illius: & sic quando pars aliqua separatur, non erit deprauatus situs, quoniam non amittitur vniuersum organum, sed potiùs erit soluta vnitas.

Ad sextum. Tinnitus, vel sibilus aurium pertinet ad deprauatam compositionem, cuius symptoma est: nam cauitates corporis quando naturaliter se habent, debitam figuram seruant, & situm. Quando aliquis flatus crassus, sensus cauitates replet, & quærit exitum, sibilum excitat, qui ex modo in deprauata figura ortum ducit; illæ enim cauitates vacuæ esse debebant. Deinde fœtor narium similiter est symptoma, quod ex vlcere in naribus excitato scaturit, cuius ratione omnia fœtent. Neque dicas quòd fœtor potiùs est causa vlceris. Nam vlcus oritur ex intemperie, & situ, & sic semper fœtor erit symptoma. Linguæ autem amaritudo est symptoma, quod ad deprauatam compositionem refertur; cùm enim lingua sit mollis, laxa, & spongiosa, humore bilioso repletur, cuius cauitates vacuæ esse debebant.

Ad septimum dic, quòd caro quæ in diuisis partibus generatur, illis accepta referri non debet, sed parti subiecti adhuc sanæ existenti, ex Gal. *lib. 3. meth. cap. 19. & lib. 4. sequenti, cap. 1.* Aliæ enim partes quum constitutionem habeant euersam, purum elaboratúmque sanguinem non attrahunt, ex quo caro regigni solet. Ad id verò quod obiiciebatur de obstructione, est falsum: Nam obstructio est solùm morbus partium instrumentalium. Adde, venas & arterias, partes similares, & dissimilares dici posse: quatenus sunt dissimilares, necessariò cauæ factæ sunt; quatenus verò similares, non necessariò cauitate sunt præditæ. Ad instantiam verò dic. Galenum vera profiteri. Quòd si ipse auulsiones vocat morbos partium instrumentalium, & primò, & per se intelligatur: nam & morbus partium similarium primò conuenit illis, & ex accidenti toti instrumento communicatur.

Ad vltimam instantiam dic, falsum esse assumptum: quoniam etiamsi os sit contortum, & illius magnitudo deprauata, & non in conuenienti situ, neque ordine; nihilominùs tamen eius actiones optimè fiunt.

Ad octauum, & nonum dic, sumpto altiùs orationis exordio. Qui solutionem continuitatis non pertinere ad partes organicas, sed solùm ad similares asseuerant, hoc præcipuo nituntur fundamento, quia in morbis organicis non reperitur continuitas, sed sola contiguitas. At separatio continuitatis constituit morbum in situ, & societate, & solùm pertinet ad partes similares; hæ enim sunt quæ secantur, & rumpuntur: nam quando diuiditur pars organica, non alia ratione diuiditur, nisi propter diuisionem partis similaris.

Hanc sententiam habuit Conciliator *dif. 65.* quem turpiter, sicut & alios fuisse deceptos scribit Fernelius *lib. 1. patholog. cap. 9.* Nam solutio continuitatis verè morbus organicus est, & ad partes organicas pertinet. Ratio enim organi consistit in figura, conformatione, & vnione continuitatis: solutio verò continuitatis, corrumpens figuram, & conformationem, efficit morbum organicum. Quæ responsio non soluit difficultatem, quam Conciliator insinuat. Nam soluta continuitas in parte organica, quatenus constituit morbum in figura, & in solutione, causa morbi est: An verò sit morbus, ita vt morbus morbum efficiat, non explicuit Fernelius, & hoc est quod Conciliator contendit, non esse morbum organicum, sed causam morbi organici.

Alia tamen, eáque certior via nobis sulcanda est, ex qua veritas abstrusa eruatur: eam solertissimus patefecit Magister, qui *lib. de dif. morborum, cap. 4.* in similaribus, & organicis partibus reperiri vnitatem euidenter affirmat; huius enim ope & ministerio pars vna est, & suum actum & vsum complet: cuius solutio commune morbi genus in partibus similaribus, & instrumentalibus constituit, quæ vnitas vocari potest continuitas: nam Aristoteles *lib. 5. phys. cap. 3.* postquam explicuit quid erat continuum, & contiguum, docet quòd quando ex pluribus vnum fit, continuum dicitur, quod accidit per insertionem, & coalitum: quo loco vberrimus

eius interpres Auerrhoës, proponit triplex esse continuum: alterum artificiale, vt ex lateribus, lapidibus, & calce fit vna massa continua, licèt enim extrema sint diuersa, solent esse inseparabilia; vel est naturale, velut quando arbor arbori inseritur, vel pars parti, vt ligamentum, os, caro, venis, arteriis, membranis, & cartilaginibus; interdum est mathematicum, vt constat in linea, superficie, & magnitudine, quæ propriè continuum est; nam extrema sunt eadem, & eodem termino communi inseparabiliter copulantur.

Ex qua doctrina satis constare arbitror, non solùm in similaribus reperiri continuitatem, sed etiam in partibus organicis; cuius separatio vocatur auulsio, vt Gal. docet, *lib. de differ. morbor. cap.* 11.

Quæ partibus instrumentalibus accidit, integra manente continuitate partium similarium, veluti si ligamentum, cuius interuentu musculi cohærent, & alligantur ossibus, separatur ab osse, tunc non continuitas, sed contiguitas organi soluitur; & tunc duplex morbus, alter in situ, alter in vnitate constituitur.

Ex iis liquet manifestè, quid sit respondendum ad Conciliatorem: quoniam in partibus instrumentariis non solùm continuitas, sed contiguitas reperitur, cuius separatio verè morbus est, & alios morbos inducere potest. Et ad argumentum respondendum est, partes similares præter suam temperiem retinere vnitatem, postquam in illis etiam consideramus partium vnionem, quæ ex mixtione emanare solet, quæ quando soluitur, licèt non corrumpat temperiem, partium tamen similarium actiones necessariò lædit, quia partes diuisæ non ita cum principiis consentiunt, neque eorum influxum suscipere, aut operationes naturales exercere commodè queunt; præsertim si sint partes quæ fibris præditæ sunt, quarum beneficio munia sua exequuntur, quibus separatis, attractio, retentio, expulsio, & ex consequenti alteratio vitiantur.

Nunc ad vltimum argumentum dissoluendum, tanquam ad maiorem machinam accedamus. Fernelius namque, eius scholiastes, Riolanus, Argenterius, Sennertus *in lib. de morbis occultis, & totius substantiæ*, & alij, in partibus similaribus præter morbum in temperamento, constituunt morbos materiæ, & morbos formæ, sanitatémque partium similarium ex temperie, ex materia, & forma esse constituendam sibi persuadent. Nam cùm ex elementis, eorúmque qualitatibus refractis componatur, acquirit temperiem, qua partes dicuntur calidæ, frigidæ, humidæ, & siccæ, aut temperatæ. At ex elementorum substantiis, & corporibus acquirunt materiam, secundùm quam dicuntur crassæ, aut tenues; duræ, aut molles; raræ, aut densæ; laxæ, aut adstrictæ; graues, aut leues: & præter hæc, quælibet pars retinet suam formam, quæ species & essentia illius est.

Suam autem munit Fernelius opinionem argumentis multis, quæ omnia, sicut & alia quæ pro illius tutela facere videntur, in propatulum proponam, ne quispiam illorum difficultate deterritus, Galenicam deserat veritatem. Et primò sic ratiocinatur. Galenus *lib. 2. ad Glauc. cap. 2. ante fin.* agens de indicatione, quæ in morborum curatione sumenda est à natura partis, docet sæpe affectus curationem offendere naturam partis, & illius virtutem dissoluere. Quæ enim laxant, vires partis resoluunt; quæ refrigerant, calorem & spiritum extinguunt; at alienæ, & peregrinæ qualitates partis substantiam corrumpunt: In ventriculo enim experimur robur virtutis dissolui, non solùm ob intemperiem frigidam, quæ ex potu aquæ frigidæ, & aliarum rerum refrigerantium oritur, sed propter relaxationem ventriculi, ex multitudine olei ingesti, & aliis rebus vnctuosis subortam, & ob morbos malignos, ac epotum venenum: quibus locis Galenus vitium intemperamenti, materiæ, & formæ insinuat. Igitur sicuti datur morbus in intemperamento, quando recedit ab statu naturali, sic debet assignari morbus in materia, & in forma, quando à proprio statu naturali mutantur.

Nec dicas materiam, & formam esse eandem rem cum

A temperamento, quia sunt distinctæ. Nam reperiuntur partes eiusdem temperamenti, veluti est pulmo, & cor, quæ non retinent eandem formam. Cor enim habet substantiam densam & compactam, pulmo verò habet eam laxam & raram. At sunt eiusdem temperamenti. Igitur materia, res est distincta ab intemperie. Præterea reperitur homo temperatus, qui à causis internis facilè læditur. Atqui hoc non emanat ex temperamento, sed propter mollitiem, & raritatem; & inuenitur homo intemperatus, qui non læditur à causis externis, non ratione intemperamenti, sed propter duritiem, & densitatem: quod non solùm in toto corpore, sed in partibus contingit; ventriculus enim temperatus sapores acidos, & acres tolerare non potest, nisi cum magna noxa, ob sensus acutiem, quæ ex mollitie & raritate ortum ducit: at ventriculus in-
B temperatus, ob hebetudinem sensus, ob duritiem, & densitatem contractam, eosdem sapores tolerat; quod etiam experimur in cerebro etiam intemperato, quod facilè, aut difficulter tolerat odores acres & graues, ob acutiem, vel hebetudinem sensus, & non ratione intemperamenti.

Quòd autem materia vires habeat agendi, & disponendi ad actiones partis, probat, quia illi homines qui ossa habent mollia, & musculos ac tendines laxos, valde imbecilles sunt ad motum: contrà autem, qui ossa habent valde dura, & musculos ac tendines bene compactos, sunt robustissimi.

Insuper Galen. *lib. art. med. cap.* 12. videtur comprobare hanc sententiam: Nam cùm de cerebro agit, quod est organum actionum principum, affirmat eos homines qui
C substantiam habent cerebri crassam, & duram, tardos esse ad addiscendum; contrà promptos ad doctrinam, ingenióque valere, qui mollem, & tenuem sortiuntur. Igitur durities, & mollities; crassities, & tenuitas partium ad actiones producendas magnam vim habent: quare recessus in iis morbos excitat; & sic mollitiem, duritiem, crassitiem, tenuitatem, laxitatem, astrictionem, raritatem, aut densitatem, morbos materiæ vocat.

Deinde morbi formæ sunt concedendi, & vocat formam, totius rei substantiam quam constituit, & morbos formæ appellat corruptelam formæ, non in termino, sed in via, veluti sunt vlcera maligna, rabies, febres pestilentes, morbi venenati. Idque triplici ratione probat: prima sumitur ab essentia partium, quæ sicuti constant temperie, sic constant materia, & forma. Igitur sicuti recessus à
D temperamento naturali, & à materia constituit morbum, sic quando mutatur forma, erit morbus, quum ea sit potissima actionum causa.

Secundò probat ex actionibus, quæ à totius rei substantia emanant: nam facultates quæ actionum sunt causæ, proprietatem substantiæ sequuntur, vt notauit Galenus 7. *de placit. cap.* 5. & attractio quam partes inter se exercent, ob similitudinem substantiæ fit, sicut & concoctio; quoniam Struthiocamelus concoquit ferrum, & aues durissima concoquunt semina, ob totius substantiæ similitudinem, non temperamenti: nec ratione materiæ, quum animalia calidiora, id efficere nequeant.

Tertiò probat ex modo curationis, quia prædicti morbi solùm curantur his remediis, quæ non operantur primis qualitatibus, sed à totius rei substantia, qualia sunt
E alexipharmaca, & alexiteria, vt firmat Galenus 5. *simpl.* 1. & 18. Ergo consignandi sunt morbi formæ, qui sub dictis generibus comprehendi non possunt, & à Galeno prætermissi sunt, *in lib. de dif. morbor.* Quare qui Galeni partes tueri conatur, (inquit ipse) summa morborum genera confundit ac perturbat, & omnem doctrinæ vim inexpiabili scelere peruertit.

Hæc tamen sententia licèt acuta sit, & videatur physica, falsa est, & multis erroribus implicita. Neque enim datur morbus in materia, quia in ea non reperitur sanitas, quum non sit actionum causa, nec vires habeat agendi: quoniam in eo consistit sanitas, in quo & morbus; nam cuius moderatio est sanitas, eiusdem immoderatio est morbus, ex Galeno *lib. de dif. morb.*

cap.2. Deinde omnes morbi quos vocat materiæ, aut sunt symptomata, quæ intemperies consequuntur, aut sunt morbi instrumentarij: nam durities, & mollities symptomata sunt de genere qualitatis tangibilis, vt Gal. firmat, *lib. de dif. sympt. cap.5.* quæ intemperantiam humidam, aut siccam, aut frigidam, aut alias causas morbificas consequuntur. Asperitas, & læuitas constituunt morbum organicum in superficie. Raritas, & densitas; sicut laxitas, & adstrictio morbum instrumentalem constituunt ad partes instrumentales pertinentem, vt docet Galen. *lib.5. de valet. tuend. cap.2. in fin.* Munus enim formatricis est, præstare conformationem partibus; & sicut efficit numerum, magnitudinem, figuram, & superficiem, sic effingit vias, & cauitates, quæ ad partis organicæ conformationem pertinent, auctore Galen. *lib.1. de facult. natural. cap.5. & 6. in fin.* crassities, & tenuitas morbum organicum in magnitudine constituunt.

Rationes verò quibus Fernelius, Argenterius, & alij probant assignandum esse morbum materiæ, & hanc distinctam esse à temperamento, futiles sunt, & nihil concludunt. Quoniam improbabile est reperiri partes, eiusdem temperamenti, quæ eundem modum substantiæ, & eandem materiam non retineant: secundæ enim qualitates non solùm elementorum substantiam, sed modum requirunt, hæ enim ex primis oriuntur. Quando in corde, vel pulmone elementum igneum cum aëreo dominatur, neque eundem modum, neque idem retinet temperamentum, quia nec in his partibus, neque in renibus eadem est elementorum miscella.

Et ad eandem rationem dic, quòd repugnat reperiri hominem temperatum, cum mollitie, & duritie, raritate, aut densitate; quia debet retinere mediocritatem in secundis qualitatibus, vt constat ex Gal. *lib.2. de temp. cap.1.* Fieri tamen potest, vt homo ex viuendi ratione contrahat consuetudinem, vt minùs à causis externis lædatur: & hebetudo, aut acuties sensus, non sunt morbi materiæ, sed reales quædam dispositiones & potentiæ, propter quas partes faciliùs aut difficiliùs patiuntur, & in morbos incidunt.

Postrema autem ratio nullius est momenti. Materia enim nunquam ad actionem disponit: nam tota ratio quæ in actione est necessaria, ex temperie, calore, & spiritu dependet, & ex conformatione, & vnitate. At locus Galen. *in arte medica* intelligendus est cum aliqua verborum transmutatione, quoniam cerebri substantia semper est crassa, viscida, & humida, sed per tenuem substantiam debemus intelligere substantiam spiritus animalis, qui in cerebro continetur, præclaram, lucidam, & rectè temperatam; tunc enim homines valent ingenio, & intellectu, & rerum species promptiùs percipiuntur: contrà autem res se habet, si spiritus animalis substantia sit crassa, & turbida. Vel si intelligas cerebri substantiam exactè elaboratam, & temperatam, non errabis, quoniam vt dicebat Gal. *lib.8. de vsu part. 13.* perfectio intellectus non quantitatem cerebri, aut spiritus, sed optimam eorum temperiem sequitur.

Sicuti ergo morbi in materia non sunt recipiendi, sic etiam morbi in forma, quos vocant corruptelas formæ, è morborum numero eliminandi: quia si per formam intelligamus rei essentiam, & quidditatem, quando corruptio est in instrumento, non est morbus, sed mors, vt ipsi etiam admittunt: vt tamen est in via, est morbus in temperamento, quia semper corruptio fit præcedente alteratione secundùm primas qualitates, quæ non solùm vim habent alterandi, sed transmutandi etiam substantiam in alienam speciem, vt notauit Gal. *lib. de constit. art. med. cap.9.* Si verò per formam intelligatur totius rei substantia, quam Gal. etiam propriam naturam, & proprietatem temperamenti vocare solet, & Auicenna formam specificam appellat, non est res distincta à temperamento, quoniam hæc ex primis qualitatibus, & mixtione elementorum solet emanare, ex Gal. *4. simpl. 14.* Auerrhoës *lib.5. collig. cap.21.* docente, omnes actiones quæ oriuntur ex totius rei substantia, oriri etiam ex mixtione elementorum, & ex primis qualitatibus hoc vel illo modo temperatis: veluti attractio magnetis non fit absolutè à calore, sed à determinato calore, & hoc vocat (inquit Auerrhoës *cit. loc.*) totius rei substantiam: & quia à priori non potest cognosci hic modus mixtionis, & temperamenti, appellat qualitates occultas, & proprietates, quæ sequuntur modum mixtionis, propter influxum cœlestem, vel aliquam qualitatem reconditam acquisitum, ratione cuius mixta admirabiles virtutes ex se produnt.

Ratio verò ex similarium partium essentia desumpta, quam in suæ opinionis fauorem adducunt, ficulnea est, & penè nulla. Quoniam actiones emanant à forma, Gal. autem non cognouit quid sit anima, & sic omnia quæ animæ tribuenda erant, adscripsit temperamento, & temperiem vocat formam & essentiam. At quando debiles fiunt actiones, non dicimus debilitari formam, quia illud ob corporis dispositionem efficitur; & quando læduntur actiones, non est dicendum formam lædi, sed solùm corporis dispositiones, quæ sunt illius instrumenta, temperies nempe, conformatio, & vnitas, quia in illis solùm vitium constituendum est.

Rationem secundam sic extricabis, si asseras actiones emanare à facultate, & facultatis essentiam in partium temperamento esse constitutam: vnde quando euertitur temperamentum, essentialiter læditur facultas; quare actiones à temperamento oriri apertè probant Gal. *3. de sympt. caus. cap.3.* & Auic. *1.1. doct.6. cap.2.* quo loco docent, facultates naturales ad suas actiones primis qualitatibus vti, quæ (vt dictum est) non absolutè, vt tales sunt inseruiunt, sed certo modo attemperatæ; & hoc Galen. totius rei substantiam vocat.

Rationem vltimam sic dissolue, & admitte dari remedia, quæ à totius rei substantia operantur, & agere in causas, & morbos qui à totius rei substantia agunt: verùm hæc omnia temperamento ex primis qualitatibus acquisito suas exercere operationes. Distinguit tamen Gal. ea, quæ operantur à totius rei substantia, ab eis quæ operantur à primis qualitatibus, quia hæc solùm alterant, & qualitates contrarias immutant; ea autem quæ operantur à totius rei substantia, non solùm corrumpunt primas qualitates, sed & secundas, & tertias, & alios admirabiles effectus producunt, propter certum modum mixtionis, & temperamenti. Accedit etiam quòd omnes illi morbi, quos vocant corruptelas formæ, omnes sunt (si res penitus consideretur) vel morbi in temperamento, aut in compositione, aut in soluta vnitate, aut sunt morborum causæ. Reliqui verò morbi, quos diuinos vocant, siqui sunt, aut morbi qui ex maleficiis, aut incantamentis comparantur, nec methodo inueniri, nec curari possunt, nec habent causas naturaliter agentes, sed limites naturæ excedunt, & idcircò prætermissi à Galen. *in lib. de dif. morbor.* Insolens ergo hæc opinio Fernelij contra Gal. à Medicorum mente explodenda, morbique in materia, & forma à morborum genere excludendi. Consule doctissimum Santorellum *lib.5. antepraxis, c.4. & 5.* Quare cùm hæc videris, non existimes morbum substantiæ esse diuersum à morbis intemperiei, quia morbi venenati vnà cum cæteris totius substantiæ morbis, nouam morborum partium similarium classem non constituunt, vt falsò sibi persuasit Sennertus, quia ob veneni perniciem calor vitalis affligitur, opprimitur, & extinguitur, quæ affectio morbus est temperiei, quæ licèt ab occultis, & non manifestis causis sit læsa & corrupta, tamen calidum innatum patitur, quo illæso homo è medio tolli non potest. Desinat ergo Ioannes Sperlingius, in Academia Vvittembergensi physicæ Professor eximius, *in tract. physicomedico, de morbis totius substantia*, conuitiis lacessere clarissimum Ioannem Freitagium, Academiæ Groninganæ celeberrimum Professorem, qui *in disputat. medica, de morbis totius substantia*, præsertim *thes. 62.* verè, solidè, & eleganter venenatos, & cæteros totius substantiæ morbos, nouam morborum classem non constituere, prudenter asseuerat. Aduersarij verò argumenta, ex superiori Freitagij doctrina, facilè, si pensites, extricabis.

HISTORIA XXII. GALENI,
De lolij pernicie.

Lolij malefica vis.

ETenim cùm anni constitutio praua aliquando foret, loliũ affatim tritico innasci contigit: quod cum neque agricolæ accommodatis ad eam rem cribris exactè purgassent, neque pistores, quod paucus esset tritici prouentus, statim quidẽ multis caput dolere cœpit: ineunte verò æstate, in cute multorum, qui comederant, vlcera, aut aliud quoddam symptoma, quod succorum prauitatem indicaret, est pronatum, &c. Galenus lib. 1. de alim. facult. cap. vltimo.

PARAPHRASIS.

LOlium, Græcis dicitur æra, & à Latinis zizania etiam vocatur. Constat folio, hordei quidem (vt cuius est vitium) effigie, cæterùm folio angusto, pingui, & hispido, semine exili, in cortice aculeato, Theophrast. *lib. 8. de hist. plantar, c. 7.* Id Plinius inter frugum morbos potiùs, quàm terræ pestes numerat: nam lolium plura mala facit, si inter fruges adsit; noxia enim est fruticatio, quæ sementi ac frugum incremento officit; quoniam sata strangulat ac necat, succúmque quo nutriuntur, depopulatur, sic vt segetes, aliæque herbæ salutares, aut malignæ emergant, aut prorsus suffocentur.

Deinde hoc modo cerealia semina, priusquam in sanorum vsus veniant, diligentissimè iis frugum vitiis liberentur, oportet. Etenim triticum, nisi lolium à re frumentaria operosè idoneis ad hoc incerniculis repurgetur, vescentibus noxam inferet: nam capitis dolores continuò mouentur, vertigines obuersantur; postmodum cùm sequens ingruerit æstas, cutem fœdis obsidet vlceribus, aliaque emergunt incommoda, quæ alimenti huius malitiam satis ostendunt. Quo pacto in hac historia Galenus, non fastidiendum triticei repugamenti præceptum edocuit: namque si grassantem sensim noxam, inter initia propter exiguitatem vescentes non sentiant, gliscente multo pluribus diebus vitio impunè non effugient, quin tandem ea non sine magna vitæ alea manifestiùs eruptura prodeant.

Demum ex infelici lolio plurima damna suboriri, somnolentiam, temulentiam, amentiam, vertiginem, non illepida historia probauit VVierus *lib. 3. de præstig. dæmonum, c. 18.* dum sic ait. *Mulier quædam optimè nota, sed quæ iam suum obiit diẽ trituratores in multos conduxerat dies, curarátque ex lolio diligenter excreto, molito, pinsitóque, admixta secalis farina panem apparari, & coqui, vt eos minoribus sumptibus aleret, quo cùm essent pasti in quandam leuem inciderunt amentiam; & cùm essent aliquandiu rotati vertigine, lassi ad vnum omnes in profundum, longúmque inciderunt somnum; vt pro labore quem vetulæ præstare oportuisset, ipsi continuò stertèrent, donec ea tandem post alterum, aut tertiũ diem, errore animaduersô, victus rationem mutaret.*

Insuper lolium panibus admixtum, capitis dolorem, oculis caliginem affert, vaporosos enim humores in cerebrum defert: vnde manauit prouerbium in lusciosos, *lolio victitare:* Sic Plautus *in milite* scribit.

Mirum est lolio te victitare, tam vili tritico.
Quid nam? quia lusciosus. Verbero Ædipol, tu quidem
Cæcus, non lusciosus.

Et Ouidius *lib. 1 Fastorum,*

Vt careant loliis oculos vitiantibus agri,
Nec sterilis culto surgat auena solo.

Quo pacto ineunte vere, antequam sata adolescant, maturè sunt auellenda omnia frugum detrimenta, vt monuit Virgilius *lib. 1. Georgic.*

Prima Ceres ferro mortales vertere terram
Instituit, quum iam glandes, atque arbuta sacræ
Deficerent syluæ, & victum Dodona negaret.
Mox & frumenti labor additus, vt mala culmos
Esset rubigo, segnísque horreret in aruis
A *Carduus: intereunt segetes, subit aspera sylua,*
Lappæque, tribulíque: interque nitentia culta
Infelix lolium, & steriles dominantur auenæ.

Ishaac *lib. diætar. particul. titulo de zizania,* sic dicit. *Vim habet acutam, & venenosam, aliquando mentem turbans, & inebrians.*

Proponit Petrus Hispanus *in comment. cap. Ishaac,* dubium, quî fieri possit, vt lolium narcoticorum instar, somnum profundum excitet, si calidum est nimis, & valenter exiccat, apud Galenum *lib. 6. simpl. tit. de lolio?* Respondet, ex eo lolium concitare veternum, quia emittit ex se vaporem venenosum ad cerebrum, quem cùm virtus animalis sentiat, fugiens eum vt noxium, se retrahit, & cum ea sanguis & spiritus, ad quorum retractionem sequitur somnus. Non est recta solutio: nam hoc modo
B etiam venena calida somnum inexpugnabilem concitarent, quod non experimur: nam tunc potiùs vigilia superflua ex calore contingit.

Dic ergo hoc modo. Multa sunt calida medicamenta, quæ somnum prouocant: aloë enim, ex mente Dioscoridis *lib. 3. cap. 23.* somnum inducit; ita vt Rhasius *lib. 1. continent, cap. 8.* aloë interdicat in cura lethargi, quia eius virtus inducit subeth. Hinc fit vt Matthæus *lib. 9. ad Almans. c. de lethargo,* damnet eos, qui hieram lethargo affectis intrepidè propinant.

Neque obiicias cum Lupeo *lib. 3. enchiridij, fol. mihi 152.* quod hæc medicamenta, sicut myrrha, & styrax, somnum, & torporem inducant, quia liquando pituitosos humores, sunt in causa vt cerebrum humectetur, & exagitando humores, faciunt vt ad caput vapores emittant; ob
C quam causam cuncta medicamenta expurgantia soporem inferunt.

Quæ tamen opinio à Galeni, cæterorúmque Medicorum sententia valde recedit: nam Dioscorides sic ait: *natura aloës est spissare, exicare, somnum allicere, corpora densare, &c.* Si igitur spissandi naturam habet, quomodo attenuando somnum allicit? Deinde si sua natura soporem inducit, per se igitur id facit, & non ex accidenti tantùm. Ad hæc, si aloë somnum induceret, alia medicamenta æquè calida, vt myrrha, soporem producerent, quod non experimur.

Neque asseras, aloëm somnum excitare, quia expurgat bilem, quæ vigiliæ causa existit: nam hoc modò cholagoga omnia essent somnifera, quod nullus vnquam dixit; nec enim rhabarbarum somnum prouocat, aut Scammo-
D nium, aut aliud medicamentum quod facultatem attrahendi bilem sortitur.

Quare aloë, & alia calida, vt styrax, myrrha, & lolium, somnum inducunt, quæ etsi calida sint, habent partes quasdam humidas præpingues, quæ per actionem innati caloris ventriculi, in vapores versæ ad cerebrum velociter permeant, & humiditate sua lenta facultatem animalem consopiunt. Et licèt etiam sint partes sicciores, acres & calidæ commixtæ, ex quibus vigilia emanat, tamen hæ non ita aptæ sunt verti in vapores, sicut humidæ ac pingues.

Hac de causa lolium ebrietatem diuturnam excitat; constat enim humido pingui, lento, & glutinoso. Ita myrrha, calida sicca soporem facit, ex Dioscoride *lib. 1. cap. 6.* Ita styrax torporem concitat, & torpidos sensus
E reddit, ex Galen. 12. *meth. c. 1. & lib. 6. epid. sect. 5. com. 13. & lib. 2. secund. loc. cap. 1.* & thus epotum sensus facit immobiles, & torpidos; quare in potu offertur iis qui supplicio sunt lacerandi. Ex quibus satis constare arbitror, quomodo plura quamuis temperamento calida, ratione diuersarum partium commixtarum, somnum illiciant.

* * *

HIST. XXIII. GAL. ET AETII, *De fungorum veneno,*

Syncope, & alia sæuissima symptomata, ex esu fungorum suborta, eorúmque curatione.

EX fungis boleti, si bellè in aqua elixi fuerint, propè accedunt ad cibos insipidos: non tamen sic solis ipsis vulgò vtuntur, sed apparant variè, & condiunt, vt alia omnia, quæ nulla insigni qualitate sunt prædita. Alimentum autẽ ex ipsis est pituitosum, & frigidum videlicèt, prauique succi, si quis ipsis largiùs vtatur. Omnium igitur fungorum hi minimùm sunt noxij, secundi autem post hos sunt amanitæ. Reliquos verò tutius est omnino ne attingere quidem; multi enim ex ipsorum esu interierunt. Etenim noui quendam, cui post boletorum non satis elixorum, (qui innocentissimi esse putantur) vsum largiorem, os ventriculi pressum, ac grauatum, coarctatúmque fuit, difficilémque habuit respirationem, & in animi deliquiũ incidit, sudorémque frigidum sudauit, ac demum seruari ægrè, sumptis iis quæ humores crassos incidunt, potuit: cuius generis est oxymeli ipsum per se, & cum hyssopo, & origano ipsi mediocriter incoctis. Is enim tunc hæc à quodam accepit, tum nitri spumam ipsis inspersam: post quæ fungos, quos comederat, vomuit, qui iam quodammodo in succum pituitosum, frigidum, admodum, ac crassum erant mutati, &c. Galenus lib. 2. de aliment. facult. cap. 69.

Gallinarum stercore vsus etiam ipse fui, ad eos quibus strãgulationis periculum ex esu fungorum imminebat. Inspergebam autem ipsum tritum cyathis tribus, aut quatuor poscæ, aut aceti mulsi, & breui conspicuam opem senserunt. Paulo pòst enim pituitosum, crassissimum humorem euomebant, à quo perfectè suffocationis accidens conquieuit, &c. Aëtius tetrab. 1. serm. 2. cap. 98.

PARAPHRASIS.

FVngus, vt quibusdam placet, à funere deflectitur: multi sunt venenati, præsertim qui diluto rubore, rancido aspectu, liuido intus colore, rimosa stria, pallido per ambitum labro cognoscuntur: cortice, medulla, neruo, vena carent, pediculo constant admodum æquali. Origo prima è limo, & acescente succo madentis terræ, aut radicis fermè glandiferæ. Sicut ex arborum, ac fructuum ramis, radicibus, caudibus, corticibus, arboribus, lignis, vt Fortunius Licetus probat *lib. 3. de spont. viuent. ortu c.* 4. Immò artificialiter fieri possunt, è ficu defossa, populeis frondibus concisis atque sepultis, vt notat Scaliger *exercit.* 104. *num.* 17. sarmentis combustis, apud Card. 13. *de subtilit. pag. mihi* 509. Immò ex lapidibus nascuntur, ex Scalig. *exercit.* 173. *num.* 2. Est fungus planta sine radice, mollis, spongiosa, & alba. Nicander appellauit terræ fermentum, quòd generetur ex terra acido succo fermentata, vel vt dicit Plinius *lib.* 22. *cap.* 23. ex pituita arborum.

Theophrastus *lib. 4. de hist. plantar. c.* 8. & Plinius, varia eorum constituerunt genera: alia enim appellantur à locis in quibus nascuntur, alia ab arboribus prope quas oriuntur, alia à colore, alia à magnitudine. Dioscorides *lib. 4. cap.* 78. duo tantùm posuit genera: nam alij sunt qui edi possunt, alij perniciosi & venenati.

Qui praui sunt, si comeduntur, vel copia nocent, quia cùm rari sint & spongiosi, spongiæ deuoratæ instar, humore in ventriculo turgidi, intumescunt, & sic mole sua strangulant; vel deleteria vi natiuo calori sunt infensi valde: nam vitium & perniciem acquirunt, vel quia fiunt circa ferrum rubiginosum, vel circa pannos putres & marcidos, vel prope cauernas, in quibus cùm animalia lateant venenosa, fungos edentia, eos exitiali veneno inficiunt. Redduntur autem calori nostro infesta, quando exactè priùs non coquuntur: de quorum malitia lege Eobanum Hessum, & eius Scholiastem Ioannem Placotomum *lib. 5. de sanit. tuend. tit. de fungis*, & Epiphanium Ferdinandum *consult.* 63.

A Signa eorum qui ab esu fungorem læsi sunt, satis dilucidè à citatis auctoribus proponuntur, cùm enim crassissimum generent succum, ex Gal. 7. *simpl.* 117. Paulo *lib. 5. cap.* 55. Aëtio *tetrab. 4. serm. 4. c.* 73. Auicen. *lib. 2. tract. 2. cap.* 275. Ishaac 4. *theoric. c.* 31. Ex hoc morbi exitiales frigidi, apoplexia, paralysis, strangulatio, stupor emanant. Hos affectus præcedunt frigidus sudor, syncope, extremorum frigiditas, difficilis respiratio, ventriculi angustia, inflatio ventris, singultus, punctura stomachi, coloris mutatio in citrinum, horripilatio, pulsuum paruitas, immò & mors, auctore Auic. 6. 4. *tract. 2. c.* 10. Dioscoride *lib. 6. cap.* 23. Demum omnia subsequi solent, quæ gypsum deuoratum, aut cerusam comitantur, vt 1. *de caus. sympt. cap.* 7. Galenus affirmat. Quæ omnia ex esu eorum B euenire, proprio exemplo firmarunt Amatus. 1. *centur.* 39. Cardanus *lib. 2. de sanit. tuend. cap.* 43. Bruyerinus *de re cibaria, lib. 9. c.* 20. Ioannes Belfortis *com. ad. lib. Gal. de vrina pag.* 121. Botallus *in appendice ad lib. de Medici, & ægri munere.* Iulius Alexandrinus *lib. 9. salub. c.* 5. Forestus *lib.* 10. *obs. in schol.* 116.

Cùm æger in agone est, exhibenda sunt quæ crassos humores attenuent, & eos è corpore expellant strenuè, per vomitum, aluum, & vrinam. Vinum est vtilissimum, & id cæteris prætulit Rhasius *tract. 1. cont. cap.* 32.

Allium crudum summè laudatur à Conciliatore *tract. de venenis, tit. de malis fungis*, & cum omni præsidio decoquere oportet pyra syluestria, vel loco eorum domestica C sunt satis; nam fungorum antidota, pyra sunt, vt eleganter docuit Mathiolus *lib. 6. in Dioscoridem, in com. c.* 7. Sed inter cætera remedio sunt nitri potus, aut lixiuium cum acida muria, aut feruefactæ satureiæ, aut origani iusculum. Gallinacei fimi potus cum aceto, aut eiusdem linctus cum mellis copia, summo sunt auxilio: nam acetũ crassos humores attenuat; mel coquit lentum & viscidum succum; stercus gallinaceum easdem præstat operationes, & insuper à proprietate iuuat.

Sed vnum solùm restat dubiolum explicandum, de posca quam oxycratum vocant, cur eam propinet ad crassos humores attenuandos, sit constat ex aqua, & aceto mixtis ex Aëtio *tetrab. 1. serm. 1. c.* 1. & aqua adstringit, incrassat, & humores cogit; & si fit diluta, hoc est, multam aquam habeat, nauseam aufert, ex Aëtio *tetrab. 3. serm. 1. c.* 11. & D Medicus debet esse sollicitus, vt cogat ægros ad vomitum, & nauseam moueat, vt sic irritata natura crassum, & pituitosum humorem per vomitum expellat. Dic quòd etsi sit diluta, aut mera, aceti ratione semper attenuat; maximè si extinctum in ea ferrum fuerit: quam hoc modo paratam esse præstantissimum remedium lieni in scirrhum indurata testatur Aëtius *tetrab. 2. serm. 2. cap.* 12. Maximè si in ea medicamenta emollientia misceantur, vt probant Paulus *lib. 7. cap.* 5. & Aëtius *tetrab. 1. serm. 3. cap.* 80. 81. In hunc vsum, in sanguine è pectore erumpente, vt si quis latitet grumus, seu concretus sanguis expuatur, eam obtulit, 5. *meth. cap.* 9. Nam quocunque modo componatur, semper incidentem sortitur vim; quod ita esse non negabit, qui aceti vires, quales sint à Galeno enarratæ *lib. 1. simpl.* 17. ad vnguem examinet. Cætera de fungorum E differentiis, & noxis, lege apud peritissimum Ludouicum Nonnium *lib. 1. de re cibaria, c.* 21. quorum multiplices differentias descriptas vide, apud Casparum Bauhinum *in suo theatro botanico*, & de ipsorum generatione pulchra prescripsit clarissimus Sennertus 5. *hypomnemat. physicor. cap.* 6. dum de spontaneo viuentium ortu agit eximiè.

HIST.

HIST. XXIV. GAL. ET AVIC.

De anu alta cicuta, & puella nutrita napello.

Venena nutrire queunt, quod anus Atheniensis, & puellæ nutritæ veneno historiis comprobatur.

Hominem quidem cicuta nutrit, id quod anus Atheniẽsis experimẽto edocuit, cuius apud omnes percelebris est memoria. Etenim ea à minima cicuta portione auspicata, nullo detrimento ad magnam progressa est copiam: principio enim paucum exiguitate deuictum est; at consuetudo naturale reddidit, &c. Galenus lib. 3. de simpl. medic. facult. cap. 18.

Et dixit Ruffus, quòd fuit puella nutrita veneno, per quã Reges cum ea conuersantes inficerẽtur, & quòd ipsa consequuta est in complexione sua consecutionem maximam, ita vt saliua eius interficeret animal, & non appropinquaret eius saliuæ gallina, &c. Auicenna 6.4. tract. 1. cap. 2.

PARAPHRASIS.

Quomodo venena reducantur ad actum, vt nocere & nutrire possint, suprà *in com. hist.* 1. explicuimus, & eruditè admodum explanauit Mercurialis *lib. 1. de venen.* 9. & 11. Vnum certum sit, quod proponit Galenus *hoc loco*, in quo est scripta historia hæc, nempe cicutam interficere homines, sturnos verò alere; nam in illis ob meatuum amplitudinem, calorisque copiam, tum ob attractionis robur validum citò ad cor pertingit, sturnos verò ob causas contrarias non internecat; quum enim ob meatuum angustiam retineatur, ac cunctetur, ac temporis tractu concoquatur, à cordéque tanquam à foco præparetur, lactucarum instar, corpus alit: quippe quæ moderato esu hominem nutriunt, ac si quispiam earum expressum succum largiter hauserit, non secus profectò morietur, quàm qui aut cicutam aut papauer sumpserint. Sic lectuca si cor refrigerauerit, interimit: sin concoquatur, alimentum animali efficitur.

Hoc modo cicuta, si in parua quantitate sumatur, nutrit, & natura sensim ac sensim assueta, illam deuincit. Posse autem acquiri consuetudinem circa venena, ostendit Theophrastus *lib. 9. de hist. animal. cap.* 18. nam omnium pharmacorum vires in assuetis deperduntur. Porrò fit vt quædam ex medicamentis, ob hominis assuetudinem vim suam amittant, nec ampliùs nocere possint, cum enim à natura amplexantur, deuincuntur, conficiuntur, nec ampliùs inter medicamenta censeri possunt: quidquid enim calore, aut congenita, vel ex consuetudine acquisita corporis proprietate alteratum, in corporis alimoniam digeritur, id venenum esse non potest: sic modica cicutæ potione Ægyptiorum sacerdotes se impunè castrabant.

Nonne opij miram quantitatem plurimi quotidiano vsu sine noxa deuorant, provt *lib. 1. in com. hist.* 61. latè firmauimus? & mirabilius est, quod ex auctoritate Sexti Empirici scribit Mercurialis *lib. 1. de venen. cap.* 6. fuisse quandam anum, quæ triginta drachmas cicutæ sorbebat sine noxa vlla. Nonne hydrargirum, medicamentum frigidissimum, sæpe in magna quantitate, velut vnciarum decem, aut sesquilibræ pondere sumptum, profluxisse per aluum narrat Botallus *lib. de lue venerea, c.* 7. & firmat Sambarolitanus *commentario ad Auicenn. cap. de cura casus & offensionis, pag.* 189. Quare venena frigida, quæ quantitate solùm nocere solent, si paucula sumuntur quantitate, nutrire corpus possunt, vt opium, lactucæ succus; partes enim habent alimentosas, quę in succi probi nutrimẽtum conuertuntur, vt 3. *simpl.* 22 Galenus confirmat; & maximè cùm veneni vires consuetudine fiant mitiores, vt probat Mercurialis *lib. 1. de venen. cap.* 11. Ergo cicutæ exigua portio nutrire potest, etsi de eius vi perniciosa,

A mira proferant Hieronym. Tragus *lib. 1. hist. stirp. c.* 159. Matthiol. *lib. 6. c.* 11. Scaliger *exercit.* 152. Cordus *lib. 2. de stirp. hist. c.* 150.

De historia secunda maior est hæsitatio, quoniam non desunt viri eruditi, qui hanc ex Ruffo falsam, & fabulosam esse arbitrantur: difficulter enim concedunt, corpus posse nutriri napello, quum sit venenum calidissimum, & à tota substantia tale, vt Auicenna inquit *loco cit. cap. 1. & lib. 2. tract. 2. cap.* 449. de cuius malitia sat plura proposuit Mathiolus *lib. 4. cap.* 73.

Quomodo ergo napellus, aut aliud venenum calidissimum nutrire poterit, quum nullam cum humano corpore habeat similitudinẽ; ex Gal. 1. *de sem.* 12. §. *Iuxta eandẽ denique rationẽ minutissimus liquor ex iis que venenosa sunt animalis corpori illapsus, totum corpus breuissimo tempore transmutat, ac sua natura simile reddit, &c.* & lib. 5. simpl. 18.
B §. *At sunt quæ tota substantia nobis contraria sunt, proinde si vel minimum eorum assumptũ fuerit, omnino lædat necesse est.*

Etsi autem hoc verum sit, tamen venenenum calidum in tam minima quantitate assumi potest, vt præ exiguitate à calore nostro possit deuinci, miniméque nocere, & sic nutrire: nam hoc intelligendum loquentibus nobis latiori nutritionis significato, non pro eo quod verè nutrit, & in aliti substantiam conuertitur, sed pro eo quod licèt assumptum, non verè nutriat, non lædat tamen. Deinde cùm assuefacta natura veneno, ita in hac consuetudine est confirmata, tunc partes alimentales à deleteriis separare potest, & illis frui, hísque minimè offendi, ipsas delendo & frangendo.

Napellus est venenum à tota substantia tale, & perni-
C ciosum, cuius vis in necandis hominibus adeò immanis est, & perniciosa, vt vllis vix antidotis succurri possit, nisi confestim applicentur præsidia, vt proprio experimento firmauit Matthiolus *lib. 4. in Dioscorid. cap.* 73.

Verumenimuerò aptè responderi dubio mihi persuadeo, puellam hanc non nutritam fuisse napello, sed cicuta, quia napellus Arabum, non est aconitum, sed cicuta Græcorum, vt colligitur ex Auerrhoë 5. *collig.* 24. *in fin.* vbi sturnellos napello vesci asseuerauit, & ibi per napellum intelligit cicutam, qua sturnos nutriri *suprà* demonstrauit Galenus: de quo argumento plura proponit Leonicenus *libro de Plinij, & Medicorum erroribus, cap.* 38. & firmat Auicennã 6.4. *tract. 1. c. 2. §. Et propterea dixit Galenus, quòd napellus interficit hominem, & non interficit turdos*, (lege sturnos) *quoniam ipse non peruenit tur-*
D *dis ad cor, nisi post spatium, in quo iam passus est à corpore passionem; post quam non remanet nisi passio conuersionis cibi, & in homine festinat ante illud, propter latitudinem meatuum, & vehementiam caliditatis, & virtutem motuum attrahentium arteriarum, &c.* & *infrà* inquit hoc modo. *Inquit Galenus, & fuit quædam anus suscipiens in principio rei, de napello rem paruam, deinde non cessauit vti eo, donec assuefacta est ei natura, & audacter vsa est eo, & nihil nocuit ei, &c.*

Quare licèt napellus Arabum sit cicuta Græcorum, tamen hæc solutio habet contradictionem in se maximam, quia cicuta cùm sit venenum frigidum, non ita citò venenat corpus, nec inficit labe dira, nec in assumentis naturam sese insinuat, vt totum corpus veneficum reddatur; cuius causa saliua animalia interficiat, & respiratio, con-
E tactúsque ita sint venenosa, vt adstantes & conuersantes, maligna & venenosa aura conspurcet, & labefactet. Quare non est legendum in historia, vt multi codices habent, *nutrita napello*; sed vt legunt Costæus, & Mongius *veneno*. Consule Georgium Amasfortium *lib. 7. medicinæ theoretica, c.* 26.

Neque de historiæ veritate dubites, provt plures affirmant, de quorum numero est Stephanus Rodericus Castrensis *lib. 2. de meteor. microcosm. c.* 12. qui hanc historiam, falsam, & fabulosam esse sibi persuadet. Quamuis autem sit Ruffi, veram tamen esse, & auctorum lectioni, scriptísque maximè consentaneam non dubito. Primò, quia Ruffus fuit celebris apud priscos Medicus, & iudicium Medici docti magnificiendum est, quum sit dignum consideratione, ex Gal. 1. *epid. sect. 3. com.* 1. Secundò. Auicenna

eam in suos canones congessit. Tertiò, illam exponit latè, A & subtiliter Gentilis, auctor tantus, & cùm eo reliqua interpretum classis explanat, immò Conciliator *tract. suo eleganti de venenis*, & Mercurialis *lib. 1. de venen. c. 9.* Langius *lib. 1. epist. 69.* eam approbarunt.

Negandum autem non est, homines posse calido nutriri veneno, quum illo in tam exigua quantitate assumpto in principio vtuntur, vt à calore nostro superetur: etsi enim venenum dicatur id, quod suapte natura homini est contrarium, & ipsius substantiam euertit atque corrumpit; & licèt venena exigua mole assumpta, breui tamen totum animalis corpus deperdant, quum efficacis sint potentiæ, vt instar fulguris omnia perrepent, omnia inuadant, temperiem immutent, natiuum calorem extinguant, cordis vires dissoluant, vitámque rapiant, quum cæca & mira quadam potentia, abditáque qualitate animantibus sint B infesta: attamen in tam minima quantitate assumi possunt, vt vincantur, & non noceant.

Vis audire auctorum grauissimorum exempla, quibus hoc firmatur vbertim? Narrat Arnaldus *in speculo cap. 5.* historiam cuiusdã pueri, qui cùm ætate pueritiæ ob stultitiam araneas edere cœpisset, cùm esset adolescens, eas ad vescendum venabatur citra noxam: quod affirmat Cælius Rhodiginus *lib. 11. antiq. lect. c. 13.* & variis exemplis probat Bernardus Dessenius *lib. 6. de compos. medicament. in schol. trochisc. de viperinis, verbo cicuta.* Nõne Theophrastus luculentissimus plantarum historiæ scriptor, eleganti quadam verborum concinnitate, historiam refert *lib. 9. de hist. plantar.* 18. multorum, qui tantum ellebori esitarunt, vt manipulos totos sine noxa consumerent? Nonne Cardanus *lib. 2. cont. tract. 2. cont. 7.* describit historiam cuiusdam, C qui arsenici vnciam sine vllo auxilio, aut noxa deuorare solebat.

Scribit Mercurialis *lib. 1. de venen. cap. 6.* Æthiopas accolas Hydaspis fluuij impunè vesci solere scorpionibus, & serpentibus; quod quidem aliunde proficisci non potest, quàm ex insigni quadam corporis constitutione secreta, & diuina. In Cuba Insula serpentes abundant noua totius corporis specie, ac forma prædití, sesquipedis plerumque longitudine, qui ex terra, & aqua viuunt, & in lautioribus sunt epulis, vt scribit Bembus *lib. 6. hist. Venet.* Quare non dubitandum de veritate historiæ huius, neque quòd hæc puella esset venefica facta, & animalia eius saliuam degustantia illicò occumberent. Posse autem educatione fieri veneficos, ingenuè probant Mizaldus *centur. 1. memorabil. aph. 59.* Mercurial. *lib. 1. de morb. venenos. c. 9.* Scaliger *in Cardanum, exercit. 175.* Clusius *ad c. 25. annotation. Garziæ ab horto, lib. 1. historiæ aromatum.* D

HISTORIA XXV. GALENI, De ellebori veneno.

Dacorum & Dalmatarum, elleboro tela venenantium, sagacitas.

Herbam, quam Græci Helenium appellant, incolæ patrio nomine Nicum indigitarunt: est autem nicum *dictio Barbara, qualem herbæ exoticæ plerumque habent. Hãc herbam Daci, & Dalmatæ telorum suorum cuspidibus aspergere dicuntur, & simulac sanguinem vulneratorum contigerit, è vestigio illos interimere, & c. Galenus* lib. de theriac. ad Pison, cap. 19.

PARAPHRASIS.

Hanc historiam transfert Paulus *lib. 6. cap. 88.* vbi per Helenium interpres notat intelligi elleborum, quo Hispani vtuntur ad venenanda tela. Cùm enim huius veneni virus sit viscidum, telis adhæret, & motu dum ipsa iaciuntur, incalescens, promptiùs in vulneratam partem sese insinuans, venas & arterias penitissimè peruadens, sanguinique permixtum, cor penetrat, & vitam adimit. Hoc modo plurimæ nationes sagittas illinebant, vt corporibus adhærentes, venenosa qualitate communicata citiùs interficerent. Ita Scythæ, referente Plinio *lib. 11. cap. 53.* tela quodam veneno inficiebant, quod ex sanie viperina, & sanguine humano commixtis componebant. Et Arist. *lib. de mirabilib. auscultat.* Armenos sagittas pardalij veneno inficere asseuerat, & probat Langius *lib. 1. epist. 68.* eloquentissimè.

Delibutoria venena, vna, vel altera qualitate, totáque substantia corpus offendunt. Officiunt suo calore, frigore, humore, siccitate. Hæc impositis forinsecùs remediis elicitur, calore, & similitudine substantiæ extrahente. Iuuat stercus humanum epotum: nam id se audiuisse refert Auicenna *6. 4. cap. 11* esse theriacam aduersus sagittas Armenas. Quando enim Pantheræ vel à sagittis veneno delibutis percussæ erant, vel aliquo modo venenum sumpserant, stercus humanum sibi adhibebant, vt affirmat Arist. *lib. 9. de histor. animal. c. 6.*

Contra hoc venenum, præter remedia alexipharmaca intus adhibita, & attrahentia venenum ad partes externas, hirudines nempe, suctum cucurbitulas, scarificationes, emplastra, & cauterium, nullum aliud humana sagacitas adinuenit, quàm Nicotianæ succum expressum (Indi Petum, vulgus tabacum, & herbam sanctam, Latiniores Nicotianam vocant) vulneribus imponere, cuius folia trita ipsis admota esse mirabili auxilio, tradit Nicolaus Monardus *lib. aromatum simplicium Occidentaliũ, proprio capite de Tabaco*. Aduersus hoc venenum plurimùm prodesse succum mali cotonei intus assumptum, & mirabili quodam iuuandi modo auxiliari, firmant Iulius Alexandrinus *lib. 10. salubrium, cap. 5.* & Cyriacus Lucius *de ligni cotonei natura, & viribus.* De helenio lege Basilium Beslerum *in vasto suo horto plantarum, tit. de Helenio.* Extrà apponenda sunt, quæ telum venenatum ad partes externas auocare queant. Vtrùm autem Magnes in puluerem tenuissimum redactus, cum emplastris permixtus, vim habeat attrahendi ex corpore humano ferrum & sagittas intra carnem tenaciter infixas: responde cum doctissimo Daniele Becchero, qui *lib. de cultriuoro Prussiaco, positione 6.* hoc argumentum, allatis raris exemplis, & rationibus pro vtraque parte, affirmatiuam ampliùs videtur amplecti, & omnem hanc historiam, solertissimi ingenij vir, mira facundia, admirabili iudicij acrimonia, & eleganti stylo describit; dignus vt cum priscis illis comparetur.

HISTORIA XXVI. GALENI, De mithridatio.

Mithridates Rex assuetus assumere Antidotum mithridaticam, à veneno vel violentissimo interfici non potuit: quo hausto plures interiere.

Verùm vt summatim laudes huius Antidoti complectar, totum corpus ita disponit, vt ab vlla re noxia non cor- E *rumpatur. Hanc autem resistentiam procreat tam varia, & efficax tot medicinarum compositio, & præsertim quando in ipsam ingrediuntur viperæ. Nam & Mithridatem magnum illum bellatorem ferunt, nõ assumpta theriaca, quæ nondũ erat, sed alia quapiã multiformi Antidoto, Mithridatica de illius nomine dicta: non potuisse sumpto veneno mori: quoniã sic illius membra contemperauerat, vt ab re noxia pati non posset. Hoc autem contigit, quo tempore bellum cum Romanis gerens, à Pompeio profligatus, atque in extrema fortuna constitutus, illæsus è vita discedere festinaret. Hausit itaque venenum, & plus etiam quàm satis esset ebibit, nec tamen ipse mori potuit. Filiæ verò ipsius, quæ cum patre vitam finire prorsus decreuerant, at que ideò ex eodem quoque veneno hauserant, celeriter occubuisse tradunt. Mithridates igitur cùm mori tardaret, eo quòd Antidotus quam præassumpserat, venenum redderet irritum.*

irritum, vnum ex amicis suis nomine Bysthocum vocauit, vt se iugularet. Is autem opus veneni ferro absoluens, Mithridatem violenta morte confecit, &c. Galenus lib. de theriaca ad Pison cap. 16. in fin.

PARAPHRASIS.

Mithridatem Regem Ponti potentissimum, rerum medicarum fuisse scientissimum, adeò vt nobilissimæ ab eo compositæ Antidoti ope, à venenis omnibus vel perniciosissimis immunis euaserit, eáque vi superauerit, nulli puto non manifestum, de quo ita Cælius scribit *lib. 29. antiq. lect. c. 17.* Cur Mithridates illustris Ponti Rex, is quicum totos 42. annos, bellum Romani gesserunt, & per Pompeium debellarunt, Dionysus appellaretur, exponit, opinor ex Athenæo, aut Plutarcho. Victorius quoque *lib. 7. variar. lect. cap. 4.* ostendit ex Athenæo vocatum fuisse Deum. At Muretus *lib. 1. variar. lect. cap. 2.* omnium elegantissimè, & politissimè citatis etiam Græcis Plutarchi verbis, ex *lib. 1. symp. q. 6.* id explicuit, cum Clem. Alexand. Sibi videlicet hoc nomē arrogasse, vt plerosque alios ob diuinitatis cupiditatem, mox inter cæteros Mithridatem Ponticum recenset Dionysum se nominantem. Fuit etiam cognomine vocatus, beneficus, qui alienam cappadociā inuasit, & successit ei Mithridates filius.

Is ergo sapientissimus Rex celeberrimam excogitauit compositionem, quæ à suo nomine Mithridatica cōfectio passim ab omnibus appellatur, quæ illis medicamentis alexiteriis longè est præstantior: Nā inter multa, excellentissimáque antidota, quæ natura rerum omnium parens produxit, & hominum solertia, miro ingenio, ad tuendam vitam, ad salutem conseruandam, ad arcenda venena, sub multiplici forma, varióque parata artificio adinuenit, nullum suauius, aut salubrius alexipharmacum est repertum, quoniam vel theriaca ipsa, compositione contra venena tam salutari valde est pretiosior, & efficacior, vt euidentissimis rationibus probat Iunius Paulus *in suis meditationibus, de Mithridatica antidoto in fine.*

Hoc ergo salutifero medicamento hic Rex munitus, à noxiis venenosorum animalium ictibus non lædebatur, toxica non timebat, nec præsētanea venena illi nocebant, immò adeò corpus habebat præparatum hac antidoto, vt acquisiuerit, vel facultatem corruptiuā veneni, vel sanè illi familiarem. Posse autem quempiam ita antidotis muniri, vt à venenis lædi non possit, agitant inter omnes Græuin. *lib. de venenis, c. 4.* Forestus *lib. 30. obs. 3.* Guainerius *lib. de venenis, cap. 4.* & eleganter Prosper Alpinus *lib. 4. de medicina methodica, c. 4. & 5.* Quibus autem auxiliis quis à veneno perseuerari possit, explicat eruditè satis Gabriel Hemelbergius *in Quintum Serenum Sāmonicum, tit. de prohibendis venenis*, quorum formulas *in appendice* proponemus latè. Interim consule meditationes Bernardini Taurisani *in Mithridaticam antidotum*, acuratissimè lucubratas. Variæ sunt descriptiones Mithridatij, vt docet Galenus *lib. de antidot. c. 2.* & eo loco tres primarias constituit, primam per Andromachum, secundam per Antipatrum, tertiam per Denocratem: hæcque vltima est præstantior, & efficacior, & qua ipse Mithridates, vtebatur, vt notat Amatus *7. cent 87.* & hac ratione Bartholomæus Maranta Venusinus eam correxit, & illustrauit: cuius descriptionem lege apud Renodæum *lib. 3. antidot. sect. 2. c. 2.* & Nicolaum Mutonum *tract. de Mithridatij legitima constitutione*, Nicolaum Stelliolam *eod. lib. & tit.* quam etiam politè, & breuiter apposuit Nicolaus Fontanus, Medicus præclarus *in suis constitutionib. pharmaceuticis, tract. de opiatis, cap. 2.*

HIST. XXVII. AVENZOARIS, De veneno lacertæ.

Aduersus venenum lacertæ, theriaca est admirabile auxilium.

*Proprietas lacerata est, quod siquis comederit eam, vel biberit ex aqua in qua fuerit mortua, magnum corpori infert nocumentum. Et mihi cùm essem in Marestan (id est, in hospitali) accidit hoc, quòd in aqua quam bibebā, percipiebam horribilem odorem, & omni die mihi videbatur multiplicari. Quare ordinaui, & feci hominem intrare puteum, ad videndum quid hoc esse posset, credēs, quòd aliqua reptilia intus cecidissent: & ille quæsitor inuenit lacertas multas mortuas, quarum pars erat dissoluta, & pars non. Vnde timui ne inde habere possem * casum pulsus, & multum nocumentum, & incæpi bibere de theriaca, & recepi de ea pluribus vicibus, & sic euasi à nocumento gratia Dei. Et post longum tempus orta fuit mihi pustula ad modum granuli super punctū nasi, & ego desuper posui de theriaca, eo quòd cognoui quòd illud erat de humore venenoso à natura expulso, qui quidem humor generatus fuit ab aqua lacertarum prædicta, &c. Auenzoar* lib. 2. de theīzir, tract. 7. c. 10.

PARAPHRASIS.

Lacertus, qui & lacerta appellari consueuit (dixit enim Virgilius *Ecloga 2.*

Nunc virides etiam occultant spineta lacertos.

Et Cicero *ad Atticum, lib. 2.* idem probat) Latinè venabulum dicitur, quòd eius formæ venabula extiterint antiquis. Etiam appellatur à Latinis Nasturtium, quòd maculis, instar granorum nasturtij, varietur tergoribus lacerti. Nobis verò lacertus vocatur, quòd figura lacertos repræsentet, musculósque lacertorum, partes scilicet consitas inter ossa scapularum, & cubiti dicit Celsus *humeros*, Galenus *brachion*.

Sanguineum est, & ouiparum animal, crustaceum, squammosa intectum cute, anguinum more, vt Arist. retulit *5 hist. animal. cap. 35.* & obscurissimas plus cæteris animalibus sibi parat cauernas, & domicilia, vt firmant Arist. *1. de hist. animal. cap. 11.* Ælianus *lib. 2. cap. 23.* Solinus *in polyhist. cap. 42. Seps, lacerti genus est, serpens cubitorum binum, crassitudine in exilitatem, vt alia quoque genera, serpentum, descendente, ingressu tardò, rectóque, lato capite, ore acuto, maculis toto corpore candidis, triduo, vel quatriduo interficit, &c.* Demum auctores omnes qui de lacertarum natura conscripserunt, illis veneficam naturam attribuunt, vt Arist. *lib. 2. de histor. animal. c. 17. & lib. 17. eodem capite, & lib. 2. de generat. animal. cap. 1.* Ælianus *lib. 2. cap. 23.* Plinius *lib. 6. cap. 32.* & alij quos omniscius citat Aldrouandus *in suo facundo libro, de serpentibus.*

Nostra ætate repertæ sunt Insulæ fortunatæ, quas captarias vocat Plinius *loc. cit.* & modò appellāt lacertorum insulam, in qua maximi adsunt lacerti. Arist. *lib. 5. de hist. animal. c. 33.* in Arabia magnitudine vnius cubiti inueniri docet, sed apud Indos Occidentales in regno nouæ Hispaniæ, *Caymanes* hos vocant lacertos, qui multoties habent viginti quatuor in longitudine pedes, & sunt aquatiles, & terrestres, naturæ amphibiæ, communi aquæ & terræ incolatus caymanes, quasi voraces dixeris, & ingluuiosos, tantæ magnitudinis, vt equum integrum, & equitantē ore deglutiant, molis vastissimæ, vt multoties hæc animantia subuertant nauigia amplissima: Quorum effigiem, naturā, mores, vsum in cibis, condiendi modum doctissimè simul, atque ornatissimè descripsit Clarissimus Ioannes Isacius Pontanus, Medicus famatissimus, & in illustri Gelrorum gymnasio Professor celeberrimus, serenissimi Regis Daniæ, & Ducatus Gelr. Historiographus insignis *lib. 2. rerum, & vrbis Amsteldamensis, cap. 4.* veriùs Belgicus Varro appellandus.

Dioscorides *loc. cit.* inter lacerti species enumerat salamandram, & lacertulam vulgarem nostram dictam sepem pedestrem, & lacertos communes virides, pallidos, nigricantes, & chalcidicos, quòd chalcitidem lapidem colore repræsentent. Estque seps Chalcidica Aetij, & Pauli, vulgaris nostra lacertula dicta.

Frigidus est lacertus gradu secundo, & humidus primo. At succus eius calidus tertio, & siccus secundo; fel verò calidum quarti initio, & succum tertio gradu. Oleo infrixus lacertus totus, resoluit, extenuat, & sensum partis demulcet; quare anodynus, sedatiúsque doloris est, attrahens, calefaciens, partes dolore constrictas relaxans, retractas resoluēs, cōtrariis & dissentientibus virtutibus constans,

stâs,quibus cõtrarios affectus,effectúsque varios molitur. A

Omnis ergo Lacertarum species est venenosa: non est ergo mirum,si eæ in magna copia emortuæ, putridæ, & corruptæ, aquæ similem fœtorem conciliarint; qua de causa,aqua euasit horribilis,& iniucũda nimis,immò venenata,cuius potus etsi ob bibentis indispositionem non nocerer,non dubito quin aliis veneficus esset,inutilis,& reprobus. Quare præseruationis causa,in potum assumpsit de theriaca,quæ ad retundendã veneni efficaciam,si fortè mala eius qualitas erat in corpore impressa,est vtilissima; cuius ope tuberculum in lepore nasi excitatum conquieuit,postquàm illi ea fuit admota. Rectè autem nostri theriacam tàm foris impositam, quàm intus oblatam, omne venenum debellare eximiè, quum sit omnium venenorum tutissimum alexipharmacum: & probant Franciscus Caballus *lib. de animali pastillos theriacos ingrediente, ferè* B *per totum.* Iacobus Ferrarius *idea theriaca, cap.* 4.

QVÆSTIO XXXIII.

Vtrùm Galenus pulsum rectè definiuerit, Contra Argenterium, Ioubertum, Thomam à Veiga, & Lupeum, Medicos eximios.

COMMENTARIVM.

Casum pulsus.] Accedamus ad argumentum de pulsibus,vtile & multi vsus,de quo etsi plures,iique non incelebres scriptores tam veteres, quàm noui, plura memoriæ, commẽdarint,& in operibus nostris de eo saltuatim fecerimus commemorationem, tamen ne illius subtilitate,& arduis, intricatisque quæstionibus ad vnguem C pertractatis,studiosi carere videantur, rem hîc aggrediamur;præsertim cùm in his quæstionibus explicãdis,adeò obscuritatibus inuoluta, & in Heracliti antro quodammodo abstrusa,circa materiam per se difficillimam, clarissimi Iuniores proponant, vt discentes tenebris tantum non offundant.

Quæri scio inter sapientiæ Hippocraticæ candidatos, qui verbum pulsus admodum frequens apud Medicos, significet?Respondet peracutus rerum medicarum consectator 4.*de differ.puls.*2.pulsum à vetustissimis auctoribus solùm tunc vocari,quando partes inflammatæ mouentur, & ab adiacente carne comprimuntur, atque hac ratione pulsant: in corpore autem sano, hoc vocabulo vti nunquam;neque tunc omnem motum arteriarum intelligere,sed aut magnum & vehemẽtem, aut quem ipse potest D ægrotus animaduertere: in quem modum videtur, & Erasistratus pulsus nomen vsurpasse. Posteriores verò, vt Herophilus, omnẽ arteriarum motum,pulsum nominarunt,ex quo præsentem statum agnoscimus, præscimúsque venientem. Alij venarum motum pro pulsu vsurparunt,& venas pulsatiles,quibus moueri datũ est, arterias appellabant,vt testatur Galenus *com.*26.*lib.*4.*de rat.vict. in morbis acutis:*sed Gal.4.*de differ.puls.c.*1. pulsum vocat arteriarum motum omnibus partibus conspicuum.Dicitur autem pulsus à pulsando, vel quia corpora circumobsistentia pellit.

Porrò relictis definitionibus,quas Galenus ex antiquorum mente proponit,nos quid verè nomine pulsus in viuentium corporibus intelligi possit,ex eius mẽte perscrutemur.Hippocrates etsi pulsus notitiam habuerit,eiúsque E harmoniam obseruarit,vt latè *lib.* 2.*in com. hist.* 12. disceptauimus, tamen in eius essentia describenda multus nõ fuit,quia de respiratione pulsui simillima egit diffusè.

Galenus ergo *lib.*4.*de diff.puls.c.*2.omittens Heraclidis, Alexandri,Demosthenis,& aliorum definitiones,quas reprobat,sic perbellè pulsum definit.dicens. *Pulsus est actio peculiaris,præcipuè cordis,deinde arteriarum, quæ distentione, & contractione mouentur à facultate vitali, vt caloris natiui mediocritas retineatur,& spiritus animalis in cerebo generetur.* Quæ definitio optima est,& omnibus suis numeris absoluta,& eam recipit Paulus *lib* 2. *cap.*12. Omnia enim quæ pulsus propria,& peculiaria sunt,exactissimè comprehendit, & illius naturã ac essentiam explicat; nam genus differentias,& omnia genera causarum continet. Genus est actio,siquidem pulsus pertinet ad prædicamentum actionis;quia semper in generatione positus est,& tamdiu est quamdiu fit,veluti cæteri motus,ex Gal.*cit.*& Arist.7.*phys. stex.c.*2.Neque interest,siue actionem,siue operationem, siue motum dicas.Impropriè tamen dicetur pulsus, passio,& affectio,siue affectus, quia Gal. 6. *de placit.c.* 1. *ante med.*maximum inter passionem,& actionẽ discrimen constituit.Differentiæ sunt contractio,& dilatatio.Causa efficiens, est facultas vitalis ex corde in arterias procedens. Materialis,siue instrumentalis, sunt cor, & arteriæ,præter quorum cõformationẽ,materiam etiam per dilatationem censemus.Causa signalis,est caloris natiui mediocritas,& commoderatio,& spiritus animalis in cerebro generatio.

Vt verò pulsus definitio illustrior, & magis dilucida euadat,quærendũ est primò.Vtrùm facultas vitalis sit constituenda?Nam Arist.*lib.*1.& 2.*de anima*,omnia genera potentiarum recensens, huius non meminit, quia vt placet Argenterio *lib. art. medic. in com. cap.*9. non videtur assignanda: quum enim animalia tantùm viuant, quantum nutriantur;& nutritio ac vita,viuere,& nutrire idem sint, vt ex multis locis Arist.constat, & hæc omnia à facultate fiant naturali, vitalis recipienda non est.

Deinde Aristot.*lib.de morte & vita,cap.*2.*post.med.*docet animalia à calore generari, & illius permanentia viuere. Sed nihil est quod huiusmodi calorem magis permanere faciat,quàm nutritio, quæ ex facultate naturali emanat, Ergo non opus est facultate vitali.Quam opinionem defendit Ioubertus *lib* 1 *de facult.natur alib.cap.*1. *mihi fol.* 6. contra Fernelium. Amplectenda tamen est doctrina Galeni,qui *lib.meth.c.*10.Platonem sequutus,vitalem facultatem constituit,non tantùm sede,sed etiam natura,ab animali,& naturali distinctam,quam sententiam Medicorum schola vnanimiter firmat. Quoniã facultas animalis agit ex arbitrio;naturalis verò versatur circa alimẽtum,& agit quantum potest pro suo robore;& resistentia passi,quemadmodum & reliqua agentia naturalia; vitalis verò non agit ex arbitrio,ex Gal.*lib.*1.*de difficult.respirationis,cap.* 9. *ante med.* & 2.*de motu musculor.cap.* 5. *in med.* neque agit quantum potest,sed solùm vt expedit, & pro indigentiæ vsu.Ergo ab aliis distincta est.

Secundò.Auicenna docet,quòd hæ facultates ita se habent, vt vna læsa reliquæ permaneant, vt constat in lethargo,& morbo attonito; in quibus functiones sensus, & motus deficiunt,non tamen abolentur operationes facultatis naturalis,aut vitalis;& in atrophia adest alimenti priuatio non tamen deficit vita,nec pulsus,nec sensus;& in febre pestilenti præcipuè læditur facultas vitalis,cæteris illæsis,aut parũ læsis. Ergo facultas vitalis ab aliis distincta necessariò est cõstituẽda,&ex his facilis est ad argumenta responsio.Consule Gentilem *in Auic.*1.1.*doct.*6.*c.*4.

At si hæc vera sunt,& vitalis,& naturalis separantur ita vt origo vitalis sit cor, & principium naturalis sit hepar, cur 7.*de vsu part.c.*9.cordis motum à natura fieri dicit?& cur 1.*de cris.*4. 14. *ante med.* & 2 *de sympt caus. cap.*1.*lib.de sang.mis.*3 duas tantùm facultates constituit,naturalem,& animalem,quemadmodũ 1.*de loc.vlt.*vbi naturalia ab animalibus distinguit?Sic etiam 6.*de sanit.tuend.c.*1.*post med.* §.*Cùm autem animalis,&c.*duas in nostro corpore dicit esse actiones,animi siue animales,& corporales, vbi per animales sensum & motum intelligit,per corporales verò reliquas omnes,& 2.*de motu musculor.c.*5. motum cordis,& arteriarum,esse à natura asseruit.Hoc pacto intelligendus Aphrodisæus 4.*probl.vlt.*quando inquit,quod *anima operatur interdiu, natura verò noctu.* Dic,ex eo facultatem vitalem,naturalem vocari, non simpliciter,sed præstantioris ordinis;hoc modo Auic.1.1.*doct.*6.*cap.*4.asseuerat,facultatem vitalem, esse naturalem; altioris tamen ordinis, quàm sit ea quæ à Medicis naturalis vocatur.

Neque obiicias Galenum *lib.*1.*de dif.resp.cap.*19.*in initio.*§.*Quatenus enim,&c.*vbi actionem pulsus liberam esse docet; Nam etiamsi ferè semper Galenus per operationem liberam, arbitrariam intelligat eo loco per liberam significanda est quæ suo ducitur impetu, & nostro non subiicitur arbitrio.

Quæres

Quæres secundò. Cur facultas vitalis fuerit introducta? Nam plantæ sine ea viuunt, ex sola animæ vegetantis participatione, à qua conseruantur; & animantia etiam sensibus à facultate animali profectis prædita, hac indigere non videntur. Si enim sola anima vegetatiua sufficit vitam fruticibus conseruare, cur etiam non sufficiet hæc animalibus, cum altera sensus, & intellectus participe copulata? Dic. Quò quidpiam est perfectius, eò perfectiore apparatu materiæ indiget; quare cùm animalia perfectiore vita viuant, quàm plantæ, quia viunnt vita vegetatiua, motiua, & sensitiua, perfectiùs etiam quàm plantæ nutriuntur, quæ parum à terra distant cui sunt affixæ, & impuro nutrimento gaudent, recreantur, & aluntur, vt luto, vel alio crudo humore, qui ab illis continuò attrahitur & hauritur: Animalia verò excellentiore substantia prædita, & magis mixta, puriore indigent nutrimento, quod post diuturnam coctionem in sui naturam trãsmutant. Quare non solùm magis elaborato pabulo egent, sed facultate alia quæ spiritus generaret, & membra ipsa robustiora redderet; & sic vberiori calore ad suas edendas operationes indigebant, quarum exercendarum gratia, cor, viscus nobilissimum fuit creatum, in quo facultas vitalis sedem, ac domicilium habet, quæ sanguinem extenuat, & calefacit, & ex eo sanguinem arterialem, & spiritum vitalem, substantias calidissimas gignit, quæ impetu quodam vniuerso corpori transmittuntur, vt earum caliditate insita partium caliditas reuiuiscat.

Quid plura? Sicuti in rebus inanimatis calidis, tactu non percipitur caliditas, quia à qualitatibus aliorum elementorum est veluti oppressa & consopita, & calore animalis indiget vt in actum exeat: sic in plantis, & animalibus caliditas insita, quæ mixtionem sequitur elementorum, est veluti extincta, & eget calore influente vt reuiuiscat. In plantis ex foco radicatione influit caliditas exigua, in animalibus ex iecore; verùm cùm hæc sit tepida, caliditatem insitam partium in actum nequit reducere, vt vsus efflagitat. Quare necesse est ex corde vehementiorem calorem cum sanguine & spiritu influere, & pro hac necessitate fuit creatum membrum actu calidissimum, quod non facultate sua vitali naturalem perficeret, sed etiam animalem, materiam pro spiritus generatione tribuendo; & ideò vitalis dicitur, quia alias viuificat, tuetur, & indesinenter conseruat, quum sit vitæ, & vitalis caloris fons atque principium.

Ex iis statue, Argenterium *in com. cap. 29. art. medic. Gal. de signis cordis*, grauiter fuisse deceptum, quum statuit maiorem vim, & potestatem habere iecur, in immutatione temperamenti corporis, quàm cor: quoniam hæc pars inter omnes est præstantissima, & non solùm materiam alentem, nempe sanguinem arterialem, sed etiam spiritum plurimum partibus omnibus communicat; & sic non solùm reliquum corpus, sed etiam iecur in sanguine conficiendo, calore cordis viuifico ac beneficio vtitur; ideóque ad proportionem caloris cordis, insitus cuiusque partis calor se habet, quoniam *maxima est cordis officij dignitas, & ad omnes actiones obeundas necessaria*, ex Galen. 7. *meth. cap. vlt.*

Cor enim est viscus calidissimum, *lib. 1 de sem. c. 8. & 5. de loc. cap. 1.* & in medio thoracis est locatum, ob quatuor causas: prima, ob firmitudinem & securitatem, ex Galen. *lib. 3. de vsu part. c. 2.* Secunda, vt æqualiter ab omni parte refrigeraretur. Tertia, propter eius nobilitatem, ex Arist. *3. de part. anim. cap. 4.* Quarta, vt omnibus partibus nostri corporis æqualiter prospiciat, ex Gal. *5. de loc. cap. 1.*

Quòd si interroges, posítne cor in alia corporis parte operationes suas exercere? Dic, quòd licèt Galenus *lib. 6. de loc. cap. vlt. post med. §. Siquidem actiones, &c.* actiones non impediri propter situm asseueret, cùm ex propria partium essentia emanent; tamen cùm cor, iecur, & ventriculus attrahant in sui gratiam alimnetum, vt eo fruantur, & hoc etsi in quacunque corporis parte efficere possint, commodius fuit in vtilitatem totius, habere situm vnicuique à natura tributum, vt rectè munus suum exercere possent.

Si verò cor est in medio thoracis, ex Gal. *l. 7. de vsu part.* A *2. & 2. de placit. 4. parum post prin. & 7. de anatomic. administ. cap. 7.* Cur epithemata, inunctiones, & alia præsidia quæ cordia adhibentur, mamillæ sinistræ imponuntur? Dic quòd cùm operatio externorum remediorum, vt ait Galenus *3. simpl. 18. ante med.* fiat per suctum arteriarum ad locum inunctionis pertinentium, & in parte sinistra sit maxima, & vehementissima pulsatio, ex ventriculo sinistro cordis, qui ad illam partem inclinat, & ex arteria magna per illum locum obrepente, ex Gal. *7. de anatomic. administ. & 7. de vsu part. cit.* Ideò in ea parte præsidia admouentur. Adde quòd loca, quorum interuentu auxilia debent administrari, patentia debent esse ac peruia; qua ratione Galenus *lib. 13. meth. cap. 21.* in affectibus cerebri syncipiti auxilia apponenda docet, quia ibi futuræ sunt laxissimæ; & ideò in morbis cordis, non in medio pectore, quod B est magis osseum, sed in parte læua, vbi os degenerans in costas medicamentis aditum præbet, præsidia sunt imponenda.

Quæres tertiò. Vtrùm facultas pulsatilis differat à vitali? Ratio dubitandi est, quia multis locis à Galeno, & aliis, facultas pulsatilis, vitalis dicitur, vt constat ex definitione pulsus; & ex *lib. de vsu puls. cap. 4. in fin.* vbi eandem vult esse facultatem, quæ cor & arterias distendit, quàm *cap. 6. sequenti* vitalem vocat. Idem docet Galenus *4. de præsag. ex pulsib. cap. vlt. in med.* Quam sententiam defendit Thomas à Veiga *lib. art. med. in comment. cap. 31. dub. vlt.*

Sed non rectè dubio respondet Veiga: Nam in corde tres resident facultates: prima dicitur vitalis, & accipit nomen generis; secunda vocatur animosa, siue irascibilis; C tertia appellatur pulsatilis: quæ tamen omnes specie differunt, & sic licèt facultas pulsatilis genericè cum vitali conueniat, specie tamen ab ipsa distinguitur, nam primò vitalis vna est; pulsatilis verò duplex, vt mox dicemus. Secundò vitalis spiritus generat, pulsatilis verò cor & arterias mouet, quæ operationes sunt maximè diuersæ. Tertiò vitalis spiritum in omnes corporis partes transmittit; pulsatilis verò solùm communicatur arteriis ex corde, sic docente Galeno *7. de anatomicis administrat. cap. 8.* dum dicit, vim pulsatilem ex ipsius cordis corpore oriri: quod etiam affirmat *lib. de vsu puls. 5. ad fin. & lib. quòd sanguis in arteriis contineatur, cap. vlt.* Quo loco reprehendens Erasistratum, & alios, qui dicabant, cor & arterias dilatari, quia replentur, quum potius repleantur, quia dilatantur, sic inquit. *Distenduntur autem ob virtutem à corde in tunicas arteriarum* D *transmissam, scilicet pulsatilem.*

Ex quibus liquet, quòd hæc actio pulsus, quæ fit à facultate pulsatili, primò est cordis, deinde arteriarum, quoniam arteriis non inest per se, sed per consensum quem cum corde habent; quo sublato, mouendi etiam facultas de medio tollitur, vt docuit etiam Galenus *lib. de vsu puls. c. 4. in fin.* Quo etiam loco aduertit, pulsificam facultatem per substantiam, & tunicas arteriarum transmitti, non autem per cauitatem: quod etiam probat *lib. an sanguis in arteriis contineatur, cap. vlt.* posito exemplo in fistula ænea, in cauitatem arteriæ intromissa, & ligata.

Quæres quartò. Quid sit facultas pulsatilis? De qua etsi variæ fuerint antiquorum opiniones, docente Galen. *4. de dif. puls. cap. 1. ante med. §. Alia præterea, &c.* nihilominùs tamen ex his quæ dicta sunt liquet manifestè, eam E esse vim quandam incorpoream, propriis organis vtentem, & ex corde per tunicas arteriarum influentem: quod etiam annuere videtur Galenus *lib. 6. de placitis, cap. 7.*

Neque obiicias sententiam Galeni *2. de caus. sympt. c. 7. §. Neque enim sicut arteriis, &c.* Quo loco huiusmodi facultatem esse insitam arteriis asseuerat: nam ibi per insitam, intelligit naturalem arteriarum, non verò quòd aliunde non influat, ex Vallesio *2. controuers. cap. 15.* Vel dic, quòd *ibi* per insitam intelligit, illis à corde datam & communicatam, vt in expositione illius loci doctè explicuit Valleriola. Insuper, hæc pulsifica facultas duplex est, alia quæ distentionem efficit, cuius interuẽtu fit refrigeratio; alia quæ contractionem molitur, cuius ratione fuligines expurgantur: quam doctrinam proponit Gal. *lib. 2.*

de præsag. ex pulsib. c.3. post med. §. Tertius qui ex intemperie nascitur, &c. & *lib. de vsu puls. cap.7.* Quare non meretur admirationem, facultatem hanc mouere motibus contrariis, præsertim cùm hoc partibus organicis non repugnet, quales sunt arteriæ, & musculi; nam etiam plantæ sursum,& deorsum mouentur, & ad latera. A

Hæc sententia suadetur primò. Dilatatio,& contractio sunt actiones contrariæ diuersos habentes fines. Ergo necessariò diuersis facultatibus fieri debent; quemadmodum constat in facultatibus naturalibus, attractrice, expultrice, cùm potentiæ distinguantur per actus, & actus per obiecta, ex Aristot. *lib.2. de anima, cap.4. in init.* Ergo cùm actus sint diuersi, quia alter motus fit sursum, alter verò deorsum, nonnisi à diuersis facultatibus fieri poterunt. B

Secundò. Necessarium erat facultatem pulsatilem, & reliquas otiari, quod animanti graue, & periculosum esset; & ideo natura vtrisque satisfacere studens, facultatibus quibem otio, quod illis erat necessarium; vitæ verò animalis, perpetuo motu: decreuit opus id duabus facultatibus committere, vt dum alia operatur, otietur altera, vt ex vtriusque mutua, & successiua actione perpetuus animanti (qualis erat necessarius) accresceret motus, & citra vllam defatigationem cor in sua mediocritate conseruaretur sanum,& spiritus vitalis generaretur.

Constabit etiam, quòd etiamsi facultas vitalis,& pulsans duæ sint, tam coniunctæ tamen semper habentur, & sibi mutuò necessariæ, vt si vna debilis sit, alia valida esse non possit, sed ad proportionem alterius languescat. Facultas enim pulsans, dum caloris natiui tuetur mediocritatem, robur vitale conseruat; ex cuius etiam defectu languet, & extinguitur. Vitalis etiam dum spiritum gignit, firmitudinem addit; & ex defectu spirituum etiam flaccescit, quoniam etiamsi facultas pulsifica per spiritus non deferatur, sine illorum tamen affluentia non operatur. C

Ex dictis planum fit, facultatis vitalis robur ex pulsu certissimo indicio esse desumendum, & ex pulsus intermissione, & imbecillitate, facultatis vitalis languorem esse præcognoscendum.

Quæro quintò. Vtrùm pulsatio sit operatio omnibus animantibus communis? Dic, omnia animalia pulsationem habere, qui cùm ea sensu, & motu definiantur, ex Arist. *lib.1. de anim. cap.1. in initio*; sensus autem,& motus indigeant spiritu,& hic citra respirationem non nutriatur, meritò dicendum erit, quæuis animalia pulsum retinere. Neque obstat Galen. *4. de præsag. ex pulsib. cap. vlt. in med. §. Quam facultatem, &c.* vbi docet pulsationem neque in stirpibus esse, neque in animalibus frigidis, qualia sunt ostrea, & aliis conchylis quæ lapidibus sunt infixa: nam idem Galenus seipsum interpretatur, *l. de fœt. format. cap.3. in med. §. Quos vtrosque ventriculos, &c.* Hæc animalia vel nullo, vel minimo pulsante motu indigere. Ex quo patet errasse Lupeum *lib.9. meth. cap.10. §. Altera facultas est, &c.* qui in omnibus animalibus cum Galeno facultatem vitalem concedit, in aliquibus tamen pulsatilem negat. D

Quæro vltimò. Num refrigerati indigeant pulsu, vel respiratione? Dic, quòd etiamsi in refrigeratis ob frigiditatem positiuam, vel defectum proprij caloris, pulsus secundùm dilatationem minuatur, non tamen omnino aboletur, quoniam aliis vsibus proficuus est, scilicet ventilationi,& spirituum generationi; sic docet Gal. *2. de præsag. ex pulsib. cap.1. ante med. §. Iam non videtur. &c.* Quare *lib.3. sequenti cap.4. multò ante med.* dicebat, deperdito vsu respirationis, solùm ob ventilationis vsum arterias distendi. Quoniam etiamsi calor debilissimus sit, pulsu tamen,& respiratione non extinguitur, quoniam semper natura ad caloris proportionem, pulsum & respirationem molitur. E

* * *

QVÆSTIO XXXIV.

Vtrùm pulsus sit motus naturalis, an animalis: vel immediatè ab anima, aut potentia aliqua emanet. Contra Aristotelem, Turisanum, & Cardanum, Medicos doctissimos.

Sedenim quia pulsus, (de quo carptim, vellicatimque dicemus, prout tantum efflagitat argumentum) essentiam indagamus, & nos paulo antè ex Galeni fontibus (vt sæpe) humore corriuato, definitionem pulsus per partes adstruximus, subit recordatio de motu cordis, qui pulsus dicitur, vtrùm sit naturalis, an verò animalis.

Quod verò non sit naturalis, primò sic confirmo. Quicunque motus naturalis fit à causa naturali, & determinata. Sed motus cordis nõ est huiusmodi. Ergo motus cordis non est naturalis. Minor probatur. Quæcunque causa naturalis, & determinata, semper vniformem & determinatum producit effectum. Sed motus cordis non est vniformis, & determinatus. Ergo. Probatur, in motibus naturalibus omnium corporum simplicium, siue sint motus recti, siue circulares: patet etiam in actionibus, quæ fiunt in nostris corporibus à potentiis naturalibus. Deinde motus cordis non est vniformis, quia modò est velox, modò tardus; aliquando in ipso contractio velocior est dilatatione,& è contra. Similiter pulsus non est motus determinatus, quum sit ad contrarias partes, quia compositus est ex motu dilatationis,& contractionis, qui sunt motus contrarij.

Secundò. Si motus cordis, siue pulsus, esset motus naturalis, esset quia fieret à propria forma, quæ est eius natura. Consequens est falsum. Ergo & antecedens. Maior probatur, quia natura est principium motus & quietis, eius in quo est, vt docet Arist. *lib.2. phys. cap.1.* Deinde si pulsus fieret à propria forma, omnes partes corporis eodem motu mouerentur, quia eadem forma informantur, vt patet in grauibus, & leuibus, quorum partes eodem motu mouentur, quo mouetur totum. Sed in nobis solum cor,& arteriæ eo motu mouentur. Ergo motus hic aliqua forma non fiet.

Tertiò. Si motus cordis esset motus naturalis, vel fieret ab anima ipsius viuentis, vel ab aliqua peculiari forma particulariter residente in corde. Sed neutrum est dicendum. Ergo, &c. Non enim fit ab anima viuentis, quia ad operationes quæ fiunt à forma, natura aliquod peculiare instrumentum non construxit: nam hoc solùm ratione potentiarum particularium fabricauit, vt suas operationes producere possent, vt patet v.g. in oculo. Sed ad motum cordis construxit natura, cordis & arteriarum structuram. Ergo non fit ab anima viuentis. Quod verò non fiat ab aliqua peculiari potentia, patet, quia hæc vel esset sensitiua, vel intellectiua, vel vegetatiua. At primò motus cordis fit nullo præcedente actu sentiendi, vel intelligedi. Neque potest fieri à potentia vegetatiua, quæ naturalis est; hæc enim vsque ad vltimum potentiæ operatur semper,& non pro indigentiæ vsu, vt animalis interest, vt colligitur ex Gal. *1. de facult. natural. cap.13. post med. §. Consequitur autem necessariò, &c.* Sed facultas vitalis quæ efficit cordis motum, non operatur vsque ad vltimum potentiæ, omnes suas vires imprimens, sed tantùm operatur prout animalis interest: nam si instrumentum sit rectè dispositum, & facultas vitalis rectè valeat, non vrgente vsu, remissè agit. Ergo pulsus non fiet à potentia vegetabili, & naturali.

Quartò. Omne illud quod naturaliter mouetur, vel mouetur naturaliter ratione dispositionis naturalis, quam in se habet; vel ratione finis naturalis, quo acquisito statim mobile quiescit à motu. Sed nullo modo ex iis cor mouetur. Ergo, &c. Maior probatur, in aqua calida redeuntes se ad pristinam frigiditatem, ratione dispositionis naturalis quam in se habet: probatur etiam in motu grauium,& leuium, quæ ratione finis naturaliter mouentur,& ita acquisito fine, v.g. centro, statim non mouentur. At cor non mouetur ratione dispositionis naturalis, quia vna &

& eadem dispositione non potest aliqua res esse disposita A ad motus contrarios, qui reperiuntur in corde, nam adest motus sursum, & deorsum, scilicet contractio, & dilatatio; neque enim quidpiam potest esse dispositum, vt tendat ad terminum ad quem, & ab ipso recedat. Ergo jam non mouetur cor ratione dispositionis naturalis. Quòd verò nec moueatur ratione finis, sic probatur, quia acquisito fine statim cor cessaret à motu. Sed neque acquisito termino dilatationis, aut contractionis cor cessat à motu, quia perpetuò mouetur viuente animali. Ergo etiam ratione finis, motus cordis naturalis esse non poterit.

Vltimò. Omnis motus naturalis, vel fit à principio intrinseco, scilicet à forma eius quod mouetur: vel fit ab efficiente extrinseco, scilicet à generante. Sed nullo modo ex iis pulsus est motus naturalis. Ergo. Maior proba- B tur, quia omnis motus naturalis vel cõuenit viuentibus, quæ actiuè mouentur à se; vel conuenit non viuentibus, quæ effectiuè mouentur à generante. Minor probatur, quia motus cordis, est motus in viuentibus. Ergo non poterit fieri à generante. In hoc enim distinguuntur viuentia à non viuentibus, quod illa mouentur à se; hæc à generante, vt docet Arist. 8. *ph s. cap.* 4. Similiter etiam motus cordis non potest fieri à principio intrinseco; quia tunc cor esset in actu, & esset in potentia respectu eiusdem motus; esset enim mouens, & motum, quod est contra Philosophi doctrinam, *lib.* 4. *physic. c.* 5. *text.* 40. Omne quod mouetur, ab alio moueri, asseuerante. Ergo motus cordis nullo modo poterit esse naturalis.

Quòd verò motus cordis sit motus naturalis, validis rationibus confirmari potest, & primò sic. Nullum violentum conseruat naturam, quin potiùs præter naturam C illi conuenit. Sed motus cordis conseruat animalia, quia ipsius ratione eorum naturalis calor conseruatur, & ipso deficiente animal vita priuatur. Ergo pulsus non erit motus violentus, & præter naturam, sed potiùs naturalis.

Secundò. Omnis motus in animali repertus, vel est motus naturalis, vel animalis. Sed motus cordis non est animalis, quum hic fiat per apprehensionem, & secundùm voluntatis imperium; pulsus autem non pendet à voluntate, quia velimus, nolimus, in viuente necessariò fit. Ergo motus cordis, quum non sit animalis, debet esse naturalis.

Tertiò. Omnis propria passio reperta in aliquo composito, debet insequi aliquod principium intrinsecum. Sed nihil est magis proprium animalibus, quàm motus D cordis, quo cessante, cessat vita. Sed hoc principium non est animale. Ergo necessariò erit naturale, quia naturalia sunt, quorum principium motus in ipsis est, vt docet Aristot. 8. *physs. cap.* 4. *cit.*

Quartò. Ille est, & dicitur motus naturalis, qui necessariò fit, & ad vnum tendit. Sed motus cordis est huiusmodi. Ergo. Maior patet in omnibus motibus naturalibus, siue sint recti, siue circulares; quoniam hi motus necessariò fiunt, & ad vnum tendunt. Minor patet: nam motus cordis viuente animali; ad vnum tendit; & conseruationem caloris naturalis solùm est determinatus.

Quintò. Causæ omnes quæ pulsum efficiunt, sunt naturales: efficiens est facultas, quæ naturalis est, vt *infrà* dicetur: finalis, triplex est, nutritio spirituosæ substantiæ, temperatio eiusdem, & fumidorum vaporum expurgatio. E Instrumenta naturalia sunt, non animalia; hæc vocat Galenus, musculos, neruos. Cor musculus non est, nerui nulli ad cordis sinus feruntur. Ergo pulsus siue motus cordis, erit naturalis.

In hac dirimenda quæstione, difficili quidem, & intricata satis, & in qua, Euripi modo, huc illùcque ingenia grauissimorum auctorum multoties naufragium fecerunt, vt notat Laurentius *lib.* 9. *de histor. anatom. quæst.* 8. *de motu cordis*, aliquæ sunt afferendæ in medium sententiæ, ex quarum explanatione, nostra firmior euadet, & Galeni menti magis conformis.

Sumus ille philosophorum Coryphæus *lib. de vita & morte, cap. vlt.* hanc adstruit opinionem, dicitque cordis, & arteriarum motum à nulla facultate fieri, sed solùm ex ebullitione sanguinis, & spiritus, sumpta similitudine ab inflammationibus dum suppuratur. Nam quemadmodum in illis ob feruorem partes distenduntur; sic in corde, & arteriis fit ebullitio sanguinis & spiritus, quæ cor & arterias distendit, quare definiens pulsum, affirmat quòd est humoris efferuescentis flatuosa elatio.

Turisanus *lib.* 2. *art. med. com.* 35. non solùm Arist. opinionem probat, sed eam rationibus munit, ac defendit. Et primò sic. Sicut semen ante animæ conceptionem citra pulsificam facultatem in testiculis pulsat, propter spumificationem; eodem modo hæc in corde, & arteriis facta, sine aliqua facultate erit pulsus causa. Secundò. Sequeretur quòd in vigore accessionum pulsus esset minor quàm in principio; quoniam tunc facultas debilior est. Sed hoc est falsum, quia in statu pulsus est maior. Ergo non est facultas illius causa, sed solùm feruor, qui cùm in statu sit maior, maiorem efficit pulsum. Tertiò. Si aliqua facultas esset pulsus causa, vel esset animalis, vel naturalis, non illa; nam hæc pro arbitrio operatur, non naturalis, quia hæc circa alimentum versatur. Ergo pulsus ab aliqua potentia fieri non potest. Quartò. Nulla potentia naturalis potest mouere motibus contrariis. Sed ex iis motus cordis componitur, nempe ex contractione, & dilatatione. Ergo hic ab aliqua potentia fieri non potest.

Verùm hæc opinio longè à veritate, rationéque est aliena cuius falsitas ostenditur. Primò. Nam improbabile est affirmare, non esse facultatem à natura tributam, pro operatione vitæ maximè necessaria, quum pro aliis operationibus facultates sint à natura concessæ. Absurdum enim, imò ridiculum est, quòd feruor ille in corde repertus, tam statuto, certo, ac determinato ordine contrahat arteriam, ac dilatet.

Secundò. Si feruor esset causa pulsus, nunquã hic tanto ordine fieret, & æqualitate, ita vt harmoniæ musicæ posset cõparari; feruor enim non semper existit sibi æqualis; sed varius est, vt in exterioribus sæpissimè experimur. Sed in motu cordis ita certo ordine attrahitur aër media dilatatione solùm necessarius, & ex consequenti vi cõtractionis expellũtur fuligines interiùs congestæ. Ergo, &c.

Tertiò. Si perforetur arteria, & fistula ænea intromittatur, adhuc pulsabunt arteriæ existentes vltra fistulam; sed si fistula illa ænea simul cum arteria ligetur, non pulsabunt arteriæ existentes post ligaturam, vt docet experimentum Gal. *lib. an sanguis in arteriis natura contineatur, c. vlt.* Sed tunc non impeditur communicatio sanguinis feruentis, quia ipse communicatur per cauitatem arteriæ, & fistulæ. Ergo non fiet à dicto feruore, sed potiùs ab aliqua facultate, quæ impedita est propter ligaturam. Nec dicas cum Turisano, per substantiam arteriæ communicari calorem efficientem illum feruorem, cuius communicatio impeditur à ligatura: nam pulsus admoto vinculo, subitò fit, & apposito vinculo subitò cessat. Sed calor ille communicatus per substantiam arteriæ non potest subitò communicari, & subitò remoueri. Ergo cùm pulsus subitò fiat, & subitò remoueatur, à feruore non emanabit, sed à facultate.

Quartò. Sequeretur quòd nunquam arteria contraheretur. Patet sequela, quia arteriæ contractio fit ab aëre frigido attracto per dilatationem. Sed aër attrahi nõ potest, qui ex illorum sentẽtia arteriæ dilatantur, quia replentur. Ergo pro quantitate eius quod replet, debent dilatari, ac proinde aëris ingressui locus non erit, & hoc modo nec feruor remittetur, nec contrahetur arteria. Ergo cùm impossibile sit in motu cordis non reperiri cõtractionẽ, impossibile etiam erit, hunc motum fieri à feruore. Nec vim argumenti subterfugit Turisanus, respondens ab impetu efferuẽtis sãguinis arterias magis dilatari, & hac de causa relinqui locum aëri extrà venienti; quia quemadmodum sãguis impetu dilatat arterias, ita similiter impetu eas replere poterit, & tunc locus aëri non relinquetur. Deinde cùm arteriæ, & cor frigida intemperie laborant, huiusmodi impetum non patiuntur, vt in pulsu tardo, & raro constat manifestè. Insuper, quando non dilatantur tantum quantum expedit, & defectum dilatationis frequentia, & celeritate natura supplet, vt experientja docet in febribus

febribus valde intensis, tunc non reperitur impetus, & adest contractio cordis. Ergo, &c.

Quinto. Sequeretur præter pulsum magnum, qui attenditur penès dimensiones arteriæ, nullum esse pulsum vehementem, qui fit ex facultatis parte. Sed hoc est falsum, quia inter pulsum magnum, & vehementem, magnam differentiam agnouit Galenus 4. *de caus. puls. cap.* 13. *&* 14. Ergo.

Sexto. Si cor, & arteriæ mouerentur à dicto feruore, sequeretur, cordis & arteriarum motum contractionis fieri, ipsis concidentibus grauitate sua, & ita hic motus esset naturalis; contra autem motus dilatationis à feruore subortus, esset motus violentus: quod non potest stare cum motibus ad vitæ conseruationem maximè necessariis, qualis est motus cordis. Addiderim, quod propter violentiam natura fatigaretur. Ergo cùm motus cordis sit animalibus maximè naturalis, non à feruore, sed aliqua facultate orietur.

Septimò. Si pulsus fieret à feruore, necessariò priùs mouerentur cor, & arteriæ ipsi proximæ, quàm arteriæ remotæ; nam in illis maior adest feruor, quàm in arteriis distantibus, quum in corde maxima sanguinis efferuescentis quantitas reperiatur. Ergo cùm cor non moueatur priùs quàm arteriæ, arteriæ ab ebulliente sanguine non pulsabunt.

Argumenta verò Turisani futilia sunt, & planè nulla. Dic ad primum, seminis motum non esse pulsationem, sed palpitationem, quæ ab aliqua flatuosa substantia, in cauitate aliqua interclusa, fit citra facultatem, vt *lib.* 3. *de sympt. caus.* 2. *& lib. de rigor. & tremore. c.* 4. *&* 5. docuit Gal. Ad 2. dic quòd pulsus in principio est minor, quia facultas oppressa est, & sic non multu vrget vsus: in statu verò maior, ob contrariam causam, videlicet quia magis vrget vsus, & vires valent, 2. *aph.* 29. Ad tertium dic, quod Arist. solam facultatem naturalem, & sentientem agnouit: At Galenus Platonem sequutus, etiam vitalem connumerat, non solùm sede, sed natura à cæteris distinctam. Ad vltimum dic, duplicem esse facultatem pulsificam, alteram dilatantem, contrahentem aliam, ex Gal. 2. *de præsag. ex puls. cap.* 8. *in fin.* Ex quibus constat apertè, ineptè & citra rationem esse ierasse Cardanum *lib.* 3. *cont. tract.* 2. *cap.* 11. vtramque Aristotelis, & Galeni opinionem defendi posse, quum Philosophi opinio in hoc condendo dogmate sit prorsus vana.

Galeni sententia firmissima est, cordis motum fieri immediatè, à potentia vitali residente in corde. Ita probat *lib. de vsu puls. c.* 4. & *lib. an sanguis in arteriis contineatur, c. vlt. &* lib. 6. *de placit.* 7. *&* 8. *de placit.* 1. & 2. *de caus. puls.* 2. *&* 4. *de præsag. ex puls. c. vlt.* iuxta quam sententiam necessariò dicendum est, in corde constituendam esse facultatem vitalem, à qua fiat motus cordis, siue pulsus, quemadmodum in iecore constituitur facultas naturalis sanguifica, quæ chylum in sanguinis naturam conuertit: cuius sententiam defendit Auic. 1. 3. *doct.* 6 *cap.* 4. *post med.*

Vt tamen hæc celebris controuersia melius intelligatur, motusque cordis natura intimiùs explicetur, aduerte primò. Motum esse actum entis in potentia, ex Arist. 3. *phys. c.* 2. *text.* 6. & in corde reperiri omnes species motus: Adest enim motus alterationis, qui ab eiusmodi calore oritur, dum propria actione sanguine ad se attractum calefacit, & ipsum in reliqua membra transmittit, vt illorum calor de potentia ad actum reduci possit. Reperitur etiam motus alterationis in corde, in propriis passionibus eius, vt elegāter *tract. de viribus cordu* docuit Auicena. Inuenitur etiam in corde motus augmentationis: sicut enim reliqua membra augentur, & debitam magnitudinem acquirunt, ita similiter in corde contingit. Adest etiam, & manifestè motus localis in ipso: Quoniam in dilatatione, mouetur sursum, & in contractione, deorsum. Huiusmodi tamen quæstio solùm de motu locali intelligenda est.

Aduerte secundò. Motus naturales, naturaliter conuenientes corporibus, insequi formas ipsorum corporum, & aliquando ab ipsis effectiuè emanare; qua ratione motus sursum, est naturalis igni, quia sequitur ignis formã; qua ratione generans ignem, appetitum, & propensionem illi

A concessit ad eum motum; qui enim præstat formam, necessariò tribuit consequentia ad formam. Eodem modo, motus quo ferrum mouetur ad magnetem, est motus naturalis, qui non conuenit ferro ratione grauis, aut leuis, sed tantùm ratione suæ formæ. Sic non est inconueniens aliquem motum naturalem reperiri, qui ipsis animalibus ratione suæ formæ conueniat; quia animalium anima, forma est; motus vero animalibus conueniens ratione suæ formæ, est motus cordis, quo cor secundùm contractionem & dilatationem mouetur; & quia motus perfectior, perfectiorem formam consequitur, vt constat in corporibus cælestibus, quæ circulari motu mouentur, idcirco motus insequens animam, quæ inter omnes formas nobilissima, & perfectissima est, similis est circulari motui corporum cælestium. Hic est continuus, qui est principiũ,

B & causa omnium motuum, qui in inferioribus fiunt, nam, vt 1. *meteor.* 2. dicebat Arist. oportet mundũ hunc inferiorem esse continuum superioribus lationibus, vt inde tota eius vis regatur, & gubernetur. Eodem modo se habet vt circularis in cælo, quia motus cordis est principium, & causa omnium motuum qui fiunt in animalibus: & vt cor esset hoc principium, meritò à natura habuit quendam motum non circularẽ, sed huic valde similem, qui ex dilatatione, & contractione est compositus; inter quos motus, morula solùm intercedit, vocata quies, quæ in motu circulari dicitur punctũ, à quo motus incipit, & ad quod redit. Deinde sicut motus circularis est continuus, ita durante vita, cordis motus cõtinuus est, quoniam nisi cor à proprio motu cesset, animal interire non potest, ex Gal. 3. *simpl. c.* 8. Insuper sicut corpora cælestia medio motu circulari influunt in hæc inferiora, ipsa regunt, gubernant, &

C cõseruant: eodẽ modo cor medio proprio motu in omnia nostri corporis membra influit, eaque in suo naturali statu retinet, & ad producendos proprios actus apta reddit, quos absque simili influxu non exercerent; quare media dilatatione attrahit sanguinem ex vena caua, & aërem ex pulmone per arteriam venosam, vt docet Galen. *6. de vsu part.* 10. *lib. de anatom. viuor. tit.* 2. & attrahit, vt deperditum restituatur, spiritus animalis generetur, qui ex euaporatione sanguinis, & aëre attracto generatur, ex Galen. 12. *meth. cap.* 5. *&* 7. *de placit.* 3. *& lib. de vsu puls.* 2.

Aduerte tertiò. In nostris corporibus tres motus diuersos reperiri, quorum vnus lædi potest aliis illæsis: nam alius dicitur animalis; alter naturalis, alius ex vtroque mixtus. Animalis ex arbitrio, & voluntatis imperio pen-

D det, vt motus brachiorum, & incessus crurum. Motus naturalis, duplex est: alius enim est motus alimenti, à facultate attractrice cuiuslibet partis factus; alius est motus cordis, qui pulsus dicitur, qui fit à facultate vitali pulsifica: & vterque motus naturalis est, quia potẽtia vtrumque motum efficiẽs, est naturalis; sumitur verò naturale, vt distinguitur contra voluntariũ, & violentum. Mixtus verò motus est, qui rationem vtriusque participat, vt v.g. mictus, excrementorum deiectio, quoniam mictus includit apertionem musculi claudentis vesicam, quæ apertio fit à facultate animali mouẽte musculos; includit etiam excretionem recrementi serosi, cuius expulsio, actio naturalis est, cùm à facultate expultrice vesicæ celebretur, vt tradidit eleganter Galen. *6. de loc. cap.* 4 *post princip.* & nos explicuimus ad eius mentem, *lib.* 2. *in com. hist. vlt.*

Aduerte quartò. Quòd omnibus animalibus ratione

E suæ formæ, connaturalis quædam inest caloris amicitia, qui calor simul cum aliis dispositionibus, corporis, & animæ vinculum videtur constituere, vt testatur Arist. *lib. de respir. cap.* 14. Quare quemadmodum grauibus, & leuibus insita est ratione formæ eorum, inclinatio ad proprium locum, quia in eo multò meliùs conseruarentur, quàm extra illum, in loco scilicet præter naturam: ita etiam omnibus animalibus ab anima insitus est quidam appetitus caloris, & eius conseruationis, quippe quòd maximè animalibus conueniat calore vigere, & eo gaudere tanquam in propria natura. Quare vt hic calor tantopere animalibus necessarius, & maximè expetitus, foueatur, emanat ab ipse anima quædam potẽtia huic muneri dicata, vt eum, ne deficiat, aut corrumpatur, mirificè perpetuo motu conseruet

conseruet, qualis est ille qui in corde, tanquam in foco ac minera viget. Hac ratione 2. *de præsag. ex pulsib. cap. 4.* nō posse animal priuari pulsu trium pulsationum spatio, sine vitæ discrimine, asseuerat: quare sagacissima natura hoc opus motui voluntario non commisit, sed potiùs potentiæ naturali, quæ perpetuò & semper operatur, semper existens in actu secundo, reliquarum potentiarum naturalium instar. Quare prædictus motus conuenit cum motibus naturalibus in eo, quod semper eodem modo, & propter eundem fit finem: differt tamen ab animali motu, quia hic pendet ex appetitu, & cessare potest; at verò motus cordis neque ab appetitu pendet, nec cessare potest durante vita. Ad huiusmodi ergò motum meritò natura construxit cor, & arterias ab eo manantes, quia cor caloris influentis principium erat futurum.

Aduerte quintò. Quòd maxima reperitur differentia inter actiones formarum naturalium, & inter actiones viuentium: nam illis vtpote imperfectis vna solùm motus ratio sufficit, & ideircò ea quæ à forma naturali mouentur, in motu semper eundem tenorem seruant, vt patet in grauibus, & leuibus: nam formæ naturales simplicissima constant natura. At verò animatorum formæ, & præcipuè formæ animalium, ad suas actiones, & motus producendos pluribus indigent, quia res omnes animalibus necessariæ, sunt variæ ac diuersæ, & ideò finis in ipsis, variis modis obtineri debet; qua ratione prædicta vitalis facultas diuersimodè cor debet mouere, & arterias, vt proprium finem consequatur: quoniam cùm ipsa facultas caloris gratia sit à natura statuta, & calor multipliciter immutetur à causis naturalibus, non naturalibus, & præter naturam, quocunque modo facultas pulsum immutet, causa eiusdem finis operatur semper, vt scilicet symmetria caloris cordis, & totius corporis conseruetur. Quare quum calor cordis intensior fit, ipsa facultas veluti concitatur, & si ratione instrumenti, vel copia materiæ non impediatur, magnum cordis efficit motum: si verò impediatur, pulsus celer efficitur, vt celeritate magnitudinem natura recompenset, vt hac ratione frigiditate aëris attracti, æstuans & immodicus calor attemperetur. Si autem calor cordis remissior sit, ipsa facultas veluti hebetatur, & pulsus tardior efficitur. Patet euidenter, quoniam facultas pro vsu, vel indigentia caloris adaucti, vel diminuti operatur semper. Huiusmodi tamen facultas in hac motuum diuersitate formarum naturalium actiones imitari videtur. Quemadmodum enim grauia, & læuia duplici motu mouentur, vno modo ad proprium locum, quia in eo multò meliùs conseruantur, vt in naturali loco, vt quando v.g. mouentur deorsum ad acquirendum proprium locum: alio verò modo mouentur sursum naturaliter, ne scilicet corrumpantur, in quo motu velociùs moueri videntur: hoc idem videtur reperiri in motu cordis, quoniam quando animal bene se habet, eodem tenore facultas cor & arterias mouet; quando verò in calore cordis, animal naturæ legem non seruat, tunc facultas pro diuersa caloris immutatione diuersimodè mouet.

Vltimò aduerte. Huiusmodi potentiam efficientem motum cordis, esse potentiam animæ animalis, quæ anima sensitiua est, homine excepto in quo est rationalis: quæ potentia hunc motum efficiens, non est potentia animæ sensitiuæ, vt sensitiua est, sed vt in se virtutes animæ vegetantis continet, quia anima vegetatiua continetur virtualiter in sensitiua. Huiusmodi autem continentia virtualis, duplex est: altera in qua continens habet virtutem ad producendam rem contentam, in qua acceptione. Sol dicitur continere virtualiter aliqua inferiora, illa scilicet quorum formas producere valet. Secunda continentia virtualis est, quando res continens non valet producere res contentas, rectè tamen potest producere operationes; quas res contentæ poterant efficere. Hæc est doctrina Arist. 2. *de anima, cap. 3.* quo loco animam intellectiuam virtualiter continere vegetatiuam, & sensitiuam asseuerat. Continere verò actualiter est, quando res continens, rem contentam secundùm propriam rationem continet. Quare meritò Philosophus

A quidam insignis *in opusculo de motu cordis*, contendit cordis motum ab anima sensitiua per propriam operationem non fieri, quoniam hic motus pendet à voluntate, & subiectus est arbitrio; docet tamen huiusmodi motum fieri ab anima sensitiua, quatenus est forma corporis, & potentiarum inferiorum vim habet. Quapropter hic auctor *lib. de potentiis animæ, cap. 5.* sic alloquitur *in §. Motiua autem sensitiua diuiditur, quia alia est naturalis, alia est animalis. Naturalis est quæ non mouet ex apprehensione; neque est subiecta imperio rationis, qualis est virtus vitalis, & pulsatiua, mouens cor & arterias secundùm dilatationem, & compressionem; & tantùm est in animalibus perfectis, pulmonem & cor habentibus, quæ est principium contemperandi calorem cordis, & corporis. Motiua verò animalis est, quæ mouet per apprehensionem, &c.* Et *in eodem opusculo, in med.* sic pro-
B fatur. *Sic igitur motus cordis naturalis est, quasi consequens animam, quatenus est forma corporis, & principaliter cordis.*

Nec mireris hæc ita fusè fuisse proposita: nam antinomiæ difficultas plurium nodorum difficilium extricationem expostulat, quam si priùs non præmiseris, vix te à salebris, & argumentorum labyrinthis eripere poteris, quæ ita sunt ardua, vt conuincere videantur. Sed antequam ea ad vnguem dissoluamus, duas afferemus conclusiones, ex quarum veritate totam litem euanescere arbitramur.

Sit prima conclusio. *Motus cordis, quem pulsum vocamus, & est motus compositus ex dilatatione, & contractione, est motus naturalis.* Hanc conclusionem acerrimè defendunt inter Philosophos Ferrariensis 1. *cont. gentes, c. 97.*
C Inter medicos Andreas Laurentius *lib. 9. de histor. anatomica, quæst. 7.* Probatur deinde ex doctrina Galeni *lib. 1. de motu musculor. cap. 1. & 2. eiusdem, cap. 5. & 10. de vsu part. cap. 9.* Quibus locis hunc motum esse naturalem, & nullo modo posse esse animalem euidenter ostendit: quod sic confirmo. Omnis motus in animalibus repertus, vel est motus naturalis, vel animalis, vel ex vtroque mixtus, vt ex tertio notabili patet. Sed motus cordis non est animalis, quum non pendeat à voluntate, neque ab hac imperante impediri possit; nec etiam est mixtus ex animali, & naturali, quia iam quodammodo impediri posset, quatenus scilicet à voluntate dependet, vt patet in retenta vrina, quia hæc retinetur, quando voluntas imperat. Ergo motus cordis necessariò erit naturalis.

D Deinde causæ omnes, quæ triplici genere continentur, hunc motum esse naturalem demonstrant: Efficiens est vitalis, quæ tota in spirituum generatione occupatur. Finalis triplex est, nutritio spirituosæ substantiæ, temperatio eiusdem, & fumidorum excrementorum expurgatio. Instrumenta, naturalia sunt, non animalia, quoniam nec cor musculus est, nec neruus ad cordis sinus defertur. Ergo si causæ sunt naturales, naturalem hunc motum esse, nulli erit non manifestum.

Secunda conclusio. *Motus cordis, qui pulsus dicitur, non fit immediatè à forma, siue anima animalis, sed potiùs immediatè fit à peculiari potentia, quæ in corde suam sedem habet, & dicitur facultas vitalis pulsifica.* Conclusio, præter ea quæ posita sunt in notabili sexto, probatur, quia omnes motus qui fiunt à forma
E immediatè sine aliqua potentia, sunt vniformes, & eodem modo semper fiunt. Sed motus cordis neque est vniformis, neque semper fit eodem modo. Ergo motus cordis non poterit fieri immediatè à forma. Maior probatur, ex motu ferri ad magnetem, ex motu grauium, & leuium, & reliquis motibus naturalibus. Minor probatur, quia motus cordis aliquando est vehemens, aliquando velox, & tardus. Ergo motus cordis non est semper vniformis, nec semper fit eodem modo, & ex consequenti non poterit fieri immediatè à forma, sed potiùs ab aliqua potentia fiet.

Secundò. Quando aliqua forma est immediata causa alicuius motus, non solùm compositum totum illo motu mouetur, sed etiam singulæ eius partes, vt apertissimè cōstat in motu ferri ad magnetem, & in motu deorsum quo

mouentur grauia, quoniam huiusmodi motibus partes dictorum corporum mouentur, vt ipsa corpora. Sed motu dilatationis, & contractionis, tantùm mouentur cor, & arteriæ, quum hoc motu aliæ partes non moueantur. Ergo huiusmodi motus cordis non fit immediatè à forma, sed potiùs fiet ab aliqua facultate, quæ erit potentia vitalis pulsifica.

A

Tertiò. Si hic motus fieret immediatè à forma, vel esset necessariò actus accidentalis, vel substantialis. Sed in ordine ad formam nullus istorum potest esse. Ergo, &c. Maior cum consequentia est nota. Minor quoad vtramque partem probatur: Nam non est actus substantialis, quia hic nihil aliud est quàm dare esse viuenti, quia ab ipsa forma tribuitur, & duos actus substantiales ipsa tribuere non valet. Nec est actus accidentalis, quia hic fit immediatè ab aliqua potentia, vt manifestè constat in reliquis actionibus, quæ in nostris corporibus reperiuntur. Ergo necessariò motus cordis in ordine ad formam, nec erit actus substantialis, neque accidentalis, & ex consequenti ab aliqua potentia fiet, quæ erit potentia vitalis pulsifica.

B

Argumenta verò in principio proposita sic solue. Ad primum dic. Negando minorem, & ad confirmationem responde, motum cordis determinatum esse ad vnum, scilicet ad conseruationem caloris naturalis. Concedendum etiam est, motum cordis non esse vniformem: nam hic fit à perfectissima potentia, quæ non ad vltimum potentiæ, vt cæteræ naturales, sed pro indigentiæ vsu operatur. Quòd verò necessarium non sit, motus naturales esse vniformes, constat in grauium; horum enim motus velocior est in fine, quàm in principio: eadem ratione motus cordis à ratione motus naturalis non est excludendus, etiamsi non sit vniformis.

C

Ad secundum dic. Motum cordis fieri à forma, tanquam à principio particulari; qua ratione huiusmodi motus, non reperitur in omnibus nostri corporis partibus, sed tantùm in corde, in quo residet prædicta facultas, & ab eo in arterias deriuatur: in grauibus autem omnes partes eodem motu mouentur, quo mouentur grauia, quia in ipsis quædam potentia ad illum motum, præter grauitatem non requiritur. Tertium argumentum altiorem indaginem expostulat, cuius explanatio in sequenti quæstione fiet magis dilucida, ac manifesta.

Ad quartum dic. Motum cordis esse naturalem ratione finis, qui nihil aliud est, quàm conseruatio natiui caloris, quæ media refrigeratione, & expurgatione fuliginum, ope ac beneficio contractionis, & dilatationis perficitur. Quare cùm hic finis semper sit præsens, viuente animali, hic motus cordis semper fit, interposita tamen media quiete, sine qua duos motus contrarios fieri est impossibile.

D

Ad vltimum dic. In corde reperiri diuersas partes, quia reperitur in eo ventriculus dexter, & sinister; in quo sanguis ex vena caua attractus à ventriculo dextro recipitur, qui percolatur per septum, & ad sinistrum defertur, in quo sanguis arterialis, & spiritus vitalis generantur, & in eo facultas vitalis pulsifica sedem habet; & ita cor ab illa parte sinistra mouetur, & ratione illius est in actu: ratione verò partis dextræ, est in potentia. Et hoc non est inconueniens, cùm sit respectu diuersorum, quemadmodum quando animal mouetur motu animali, dicitur esse in actu, & in potentia respectu partium diuersarum; quia est in actu secundùm partem impellentem, quæ actu mouetur, & est in potentia secundùm partem mouendam. Ex quibus argumentorum solutio patet. Cætera verò de motu cordis, lege apud Æmylium Parisanum, *tract. de motu cordis*, qui de hac quæstione perbellè disseruit.

E

QVÆSTIO XXXV.

Vtrùm facultas vitalis pulsifica sit pars animæ sentientis, an vegetantis, vel ex vtraque composita, Contra Mercatum, Conciliatorem, Fernel. Vallesium, Eustachium, Gentilem, Santorellum, Campanellam, & alios Medicos præstantissimos.

GAlenum adeò omnifaria rerum copia præcelluisse, scribunt Græcorum peritissimi, vt in libris suis *de pulsibus*, medicorum cœtus in admirationem attraxerit: & licèt suo Asiatico sermone facundus sit, plurimasque proponat, & sæpe refutet priscorum opiniones; tamen in hac stabilienda quæstione vir etsi eruditissimus, innutritusque Hippocraticæ doctrinæ disciplinis, non potuit ita dilucidè suam sententiam propalare in lucem, de qua postea clarissimi Iuniores plura literis consecrare ausi sunt.

Sed ij in varias dispersi sunt classes: nam Mercatus *in suo elegantissimo, de pulsu arte, & harmonia, lib. tract. de facult. vital.* Potentiam vitalem pulsificam pertinere ad animam sensitiuam animalis, efficacissimè contendit, multisque suam opinionem confirmat. Et primò sic. Si esset potentia naturalis vegetatiua, vel esset generatiua, vel augmentatiua, vel nutritiua. Non illa, quia hæc solùm respicit conseruationem speciei; pulsifica verò solùm indiuidui: non est augmẽtatiua, quia hæc post ætatem consistendi in animalibus reperitur: nutritiua non est, quoniam hæc circa generationem sanguinis, appositionem, agglutinationem, & assimilationem versatur, vitalis verò ad solius naturalis caloris conseruationem est destinata.

Secundò. Anima sine aliqua potentia media animali vitam præstat. Ergo non est necessaria potentia vitalis. Tertiò. Potentiæ naturales, seu vegetatiuæ omnibus nostri corporis partibus insitæ sunt, neque ipsis aliunde communicantur. Sed vita aliis partibus communicatur à corde, sicut animalis à cerebro. Ergo vitalis non poterit esse naturalis.

Quartò. Potentia naturalis vegetatiua semper operatur propter seipsam, & in sui gratiam. Sed vitalis non agit propter seipsam, sed ad conseruandum calorem naturalem. Ergo. Quintò. Si vitalis potentia esset naturalis, non posset mouere motibus contrariis, vt mouent facultates animales. Sed potentia vitalis, cor & arterias mouet motu dilatationis, & contractionis, qui sunt motus contrarij. Ergo.

Sextò. Potentia naturalis vegetatiua diuisibilis est. Sed pulsifica non est diuisibilis, vt probat experimentum Galeni, *lib. an sanguis in arteriis contineatur, cap. vlt.* Ergo. Septimò. Potentia vegetatiua operatur semper eodem modo, quia conatur obiectum in suam naturam transmutare. At verò vitalis pulsifica non operatur semper eodem modo quoniam aliquando operatur vehementer, sæpe debiliter, interdum tardiùs, multoties velociùs. Ergo vitalis pulsifica, animalis est potentia, & non naturalis.

Licèt autem Mercatus plurima ad suæ sententiæ confirmationem præsupponat, tamẽ nullo modo admitti potest, & sic eam impugnant Gentilis 1. 1. *doct.* 6. *cap.* 4. Thomas à Veiga *in com. c.* 31. *art. med. Gal. &* 5. *de loc. c.* 1. Andreas Laurentius *lib.* 9. *de hist. anatom. cap.* 6. Garbius *lib.* 1. *sum. tract.* 5. *quæst.* 51. Capiuacius *tract. de pulsib.* Et redarguitur primò hoc modo. Potentia sensitiua, auditiua, & reliquæ sensitiuæ, sunt potentiæ cognoscentes sua propria obiecta, quia immutantur speciebus obiectorum, qua ratione fit eorum cognitio. Sed potentia vitalis non cognoscit aliquod obiectum. Ergo potentia vitalis, non est animalis. Quam rationem si perpenderet perdoctus Sanctorellus *lib.* 9. *antepraxis, cap.* 4. hanc facultatem esse loco motiuam non assereret: nam pulsus fit absque cognitione. Deinde. Arist. *lib. de somn. & vigil. cap.* 1. hoc negotium eleganter explanans, dicit potentias sensitiuas necessariò debere quiescere, & cessare ab opere, quia defatigantur, vt patet in somno, in quo feriantur, & deinde multò præstantiùs operantur.

Sed potētia vitalis non potest cessare ab operatione, quia durante vita necessariò cor & arterias mouere debet. Ergo. Insuper. Potentiæ sensitiuæ si percipiunt diuersas obiectorum differentias, ipsas cognoscunt. Sed etiamsi facultas vitalis diuersimode efficiat motū cordis & arteriarum, nec cognoscit ipsum finem, nec ipsos motus. Ergo hac ratione vitalis potentia non dicetur animalis potentia, veluti sensitiua. Est alia ratio, quòd sequeretur, quòd hæc facultas ex cerebro emanaret, in quo præcipuè facultas sentiens collocatur, ac proinde non essent tria membra præcipua: quod est contra veritatem, & communem Medicorum sententiam. Adde ex Gal. 8 *de placit. 1. ad init. §. Perspicuum enim est*, &c. In animalis corpore tria esse motionum genera, vnum arbitrarium, alterum cordis & arteriarum, & tertium alimenti, quorum nullum ab alio dependet, & in quouis illorum potest apparere læsio, aliis illæsis. Ergo cor non est principium, & origo motus arbitrarij. Quare ad sentientem referri non potest: est enim sentiens facultas perpetuò cum cognitione, & apprehensione obiecti. At vitalis sine cognitione est. Ergo potentia vitalis, contrahens & dilatans cor & arterias, est potentia naturalis vegetatiua, & nullo modo animalis existit. Quam sententiam ego quoque libenter amplector, & probat Auerrhoes *lib. 2. collig. cap. 7. §. Sed virtus pulsatiua*, &c. Mercati verò rationes facilè ex alia quæstione antecedenti diluere poteris, maximè si notabilia attenta mente rimeris.

Sed quæres, si facultas vegetabilis animalibus, & plantis est communis, cur in his non est pulsatio? Dic, quia in his maior est alimenti terrei, & aquei indigentia, & sic solùm partem terream, & aqueam reparat attractione alimenti solidi, vel liquidi; in animalibus vero maior est alimenti aërei necessitas: quare in illis duplex est vegetabilis operatio, prior in alimentum solidum, ad carnium, & membrorum nutritionem; posterior in aërem circumstantem, & sanguinis vaporem, vt spiritus exhaustus restauretur: eodem enim modo spiritus alimentum in cor attrahitur, quo membrorum nutrimentum in ventriculum, & iecur: quemadmodum enim oblongæ cordis fibræ subtilem aërem attrahunt ad se, & fibræ rotundæ fuliginem expellunt; eadem ratione in partium alimoniam oblongæ ventriculi, & intestinorum fibræ vtile trahunt, rotundæ verò inutile expellunt; & sic quantò promptior est spirituum dissipatio carnium resolutione, tantò frequentiorem instituit natura motum dilatationis, & contractionis: & hoc est quod firmauit Galenus 1. *de sanitat. tuenda, cap. 2. ad fin* dicens similiter reparari ignem & aërem, respiratione & pulsu, vt terram & aquam, cibo & potu Ergo virtus vitalis erit naturalis. Hinc est etiam, quòd inuestigans Galenus 1. *de sem. cap. 8.* causam à priori, motus ipsius cordis, comparat huiusmodi motum flammæ ignis, quæ interuentu aëris dilatatur, contrahitur verò quando aër absumitur.

Age deinde, & cogita, quanta reprehensione sunt digni Conciliator *dif. 37.* Fernelius 5. *physiolog. 13.* Vallesius 2. *cont. 15. & lib. 3. cap. 2.* Eustachius Rudius *in sua prax. tract. de virtutibus cordis*, qui à veritate recedentes existimarunt, facultatem vitalem esse potentiam mediam inter facultatem animalem, & naturalem, & esse ex vtraque compositam; & ex consequenti motum cordis, & arteriarum esse quoddam actionis genus, ex motu animali, & naturali compositum.

Hi antequam suam sententiam confirment, præsupponunt primò potentias naturales, quemadmodum & reliqua naturalia agentia, vsque ad vltimum potentiæ agere; quia semper operantur iuxta actiuitatem agentis, & resistentiam passi, vt patet in potentia calefaciendi reperta in igne, naturalibus nostri corporis facultatibus, vt tractrice, retentrice, & reliquis; quoniam hac ratione ventriculus transmutat alimentum, quantùm potest, & non quantùm animalis interest: aliàs enim, nulla sequeretur noxa, si alimentum tenue ventriculo calido concedatur. At verò facultas vitalis pulsifica non operatur quantùm potest, sed solùm, quantùm expedit, quia solùm operatur pro indigentia vsus; qua ratione variato vsu, non mutatis facultate, & arteriarum corporibus, variatur motus cordis, siue pulsus. Similiter vitalis facultas non est potentia animalis, quia pro arbitrio, & voluntatis imperio non operatur. Quare si non est naturalis, nec animalis, necessariò erit ex vtraque mixta, & composita.

Supponunt secundò, & hoc est certissimum, facultatem motiuam animalem non producere suas operationes, nisi priùs fiat motus in appetitu animali, cuius motum antecedit cognitio, siue hæc sit sensitiua, siue intellectiua; quia priùs debet cognosci obiectum, vt delectabile, aut tristabile est; postea verò sequitur motus in appetitu, cuius ratione animalia coguntur ad fugiendum quod est tristabile & ad prosequendum delectabile; & ad hanc prosequutionem, vel fugam, necessarius est facultatis animalis motus.

Hæc doctrina colligitur ex Arist. 2. *de anim. text. 27. & 3. eiusd. text. 48.* Qua ratione motus animales necessariò pendent à voluntate, & mediis musculis fiunt; at verò motus naturales non fiunt mediis musculis, quia ipsi à voluntate non pendent, sed necessariò fiunt.

Hoc supposito suam sententiam sic confirmant. Cor est principium caloris naturalis, & vitæ, omniúmque facultatum promptuarium, collocatum in medio corporis, vt omnibus partibus æquabiliter viuificum calorem tribueret; eadem ergo ratione in omnibus facultatibus, & functionibus, tùm naturalis, tùm animalis facultatis sit particeps est necesse, vt hac ratione virtute illa à corde recepta, vniuersum corpus eius nectare irroratum efflorescceret, & partes omnes in sua symmetria constitutæ fœliciùs, & faciliùs munera sua obirent. Ergo necessariò facultas vitalis in corde domicilium habens, debet esse ex naturali & animali composita.

Secundò. In motu cordis non desideratur musculus, quia inter omnia viscera cor præ se fert musculi substantiam, vt notat Gal. 2. *de temp. 3.* similiter etiam habere videtur eandem figuram, & compositionem; quia substātia cordis natura sua dura est, & fibrosa, ita & rubra, & iuxta principium ac basim lata, in fastigio verò angusta. Licèt tamen hæc omnia habeat cor, eius corpus non est musculus, sed potiùs ab eius natura differt, vt probat Gal. *lib. 1. de mot. musculor. cap. 3.* Quare huius discriminis ratio assignanda est, quia motus cordis non est merè animalis motus, qualis est motus musculorum, sed potiùs motus compositus ex naturali, & animali: ita quoque potentia efficiens ipsum, mixta est & composita.

Sed reprobanda est hæc opinio, ob rationes multas. Prima. Ex duabus potentiis inter se valde distantibus, non potest fieri vna potentia media ex vtrisque composita, neque enim intellectus id capere potest, neque id potest fieri à natura. Sed potentia animalis, & naturalis vegetatiua, sunt potentiæ longè distantes. Ergo, &c.

Neque obstat motus ille medius in superiori quæstione statutus, qui vocabatur motus mixtus ex naturali, & animali, quoniam hic motus, non est vnus motus compositus, sed potiùs sunt duo motus, & à duabus facultatibus fiunt: relaxatio enim musculi claudentis vesicam, erat vnus motus, & fiebat à facultate animali mouente musculum; alius verò erat excretio recrementi serosi, qui à naturali facultate expultrice præstatur; & hac ratione duo sunt motus, & duæ facultates ipsos producentes: appellatur autem mixtus, & compositus, quoniam vterque ad eam actionem necessarius erat.

Secundò. Facultas animalis motiua, ex horum sententia, non operatur, nisi priùs fiat motus in appetitu animali, ante quem motum necessaria est cognitio sensitiua, vel intellectiua. At nullus hic reperitur motus factus in appetitu animali. Ergo iam huiusmodi motus à facultate animali fieri non poterit. Tertiò. Si huiusmodi motus cordis esset mixtus, & fieret à potentia composita ex naturali, & animali saltem ex voluntatis arbitrio & imperio dependeret, ex illa parte, qua pendet à potentia animali. Consequens tamen est falsum, vt in superiori quæstione satis explicuimus. Ergo, &c.

Eorum verò argumenta sic solue. Facultas vitalis quia sit mixta ex animali, & naturali, calorem influentem

partibus superioribus & inferioribus communicat: nam inter se mutuas operas exercent. Nam si omnia omnibus consentiunt, vt profert Hipp. *lib. de alim. num. 4.* quantò ampliùs partes præstantes, in quarum firmitudine, & robore totius harmonia consistit? Ergo facultas hæc, vegetabilis cùm sit, vniuerso corpori vim, energiam, caloremque influentem per arterias, tanquam per riuulos, promptè transmittet.

Secundò solue. Nam hoc nihil concludit: etsi enim substantia cordis dura sit, densa, & solida, & Hippocrates hanc partem, musculum appellet; hoc non neruo, tendinéve, sed densitate carnis intelligendum est. Hoc enim robur, & soliditatem exigebant continua motus agitatio, feruens illa innati caloris vis, & spirituum tenuitas. Sed non rectè concludunt, quia cor non est musculus, & eius motus non est animalis: Ergo erit mixtus ex naturali etiam, & animali: neque enim potentia ipsum efficiens, est mixta & composita.

Sed tangamus postremam in hac quæstione de vitali facultate difficultatem, & inquiramus, quæ vitalis potentia sit dicenda, ex iis quæ in corde præsunt? Nam adest facultas dilatans, & constringens, quæ cor & arterias mouet; residet etiam alia, quæ sanguinem arteriosum, & spiritum conficit. Dic, quòd licèt præstantioris sit sortis, & efficaciæ facultas illa, quæ sanguinem & spiritum conficit, tamen illa quæ dilatationi, & compressioni assistit, à Galeno *lib. 4. de dif. puls. cap. 2.* Vitalis omninò nuncupatur. Nam vita potissimùm consistit in motu caloris, & transmissione ad alias partes. Ergo facultas quæ innatum calorem temperat, & perpetuò distribuit, vitalis dicenda est. Lege Iacobum Primirosium doctissimum, *in quæst. de virtute mouente puls. u, exercitatione in lib. Gulielmi Harvei de motu cordis*, & Baptistam Fieram, qui de hac difficultate eximiè decertant.

QVÆSTIO XXXVI.

Vtrùm motus, & quietes pulsus, & respirationi sibi proportione respondeant: & num in illis distentio præcedat. Contra Fracastorium, Santorellum, Garbium, Vesalium, Gentilem, & Thomam Campanellam, Medicos eruditissimos.

A Græcorum scientissimis est in literas depromptum, pro conseruando calore innato, pulsum, & respirationem primatum obtinere: differunt tamen, quòd pulsus totius corporis, respiratio verò solius cordis calorem moderetur, monente Galeno *lib. 8. de placit. 8. & lib. de vsu puls. cap. 3.* Hoc significabat Gal. *lib. 1. de sanit. tuend. cap. 12.* dicens: *Aëreæ, igneæque substantiæ modum respiratu, arteriarumque pulsu tueri, &c.* Qua ratione decet interpretari Hip. *lib. de aliment. n. 6.* dum inquit: *Principium alimenti spiritus, os guttur, pulmo, & reliqua respiratio.* Qua tamen ratione hæc caloris symmetria, interuetu pulsus, & respirationis comparetur, latissimè explicat Gal. *de vtilitate respirationis, c. 1.* posito exemplo in flamma exteriori.

Vt verò hæc omnia intimiùs elucidentur, quærendum est primò. Vtrùm motus & quietes, pulsus & respirationis, proportione respondeat? Hanc dubitationem primus proposuit Gal. *lib. de vsu puls. in init.* Solue tu eam hoc modo. Germani hi motus in multis conueniunt, & in pluribus differunt. Consentiunt in vsu; nam vterque motus caloris naturalis mediocritatem conseruant, & spirituum animalium, & vitalium generationem ministrant: habent enim communem trahendi, & expellendi modum, quum ambo duobus motibus, & binis quietibus constent. Tertiò, quia in vtroque motu quies distentionem sequens est minor, interna quæ sequitur cõtractionem, multò maior, vt asserit Gal. *lib. de dif. resp. c. 5. & 6.* Quartò, quòd vtriusque instrumenta à suis principiis facultatem per instrumenta recipiant, musculi à cerebro, arteriæ verò à corde.

Differunt primò instrumento, quoniam in respiratione est pectus cum pulmone; in pulsu cor cum arteriis; ex Gal. *lib. 2. de motu muscul. c. 5. & 2. de dif. resp. c. 9.* Secundò. A Differunt in numero motus: cor enim pluries pulsat, interuallo vnius respirationis, ex Gal. *6. de vsu part. c. 2.* Ferè enim quinquies pulsat cor vnius respirationis interuallo. Tertiò. Differunt in agente: quoniam in pulsu est facultas vitalis, in respiratione animalis: & sic illa dicitur naturalis, hæc vocatur voluntaria, vt de respiratione dicebat Gal. *lib. 2. de motu musc. c. 6 ante med. §. quid igitur mirum, &c.* Neque obstat Gal. *lib. 3. de officin. med. com. vlt. in med. §. Hæc à medicis excogitata sunt, &c.* qui respirationẽ vocauit naturalem operationem: ibi enim per naturalem intelligit, quod violento, & præter naturam opponitur, vt ex serie cõtextus deducitur manifestè. Quartò differũt secundùm media, quibus finem ex vtroque motu cõsequitur natura: quia per respirationem aërem attrahit; interueneu autem pulsus non solùm aër, sed sãguis à venis attrahitur. Quintò. B Quoniam respiratio soli inseruit cordi; pulsus verò non solùm cordi, sed pulmoni, & singulis nostri corporis partibus opem fert. Vltimò. Quia arteriæ per compressionem non solùm excrementa fuliginosa, sed etiam spiritus transmittunt; & licèt in vtroque motu idem beneficium præstetur dissimile est, cum enim cor nimio semper feruore sit affectum, vt singulis partibus calorem vberem præstet, ob id huic soli parti natura respirationem concessit, quæ sola æstuante cordis calorem refrigeret, ventilet, & spiritum generationi materiam suppeditet; ex quibus actionibus multa necessariò fuliginosa recrementa colliguntur, quibus educendis diligenti, & valido motu opus fuit, quare huic operi solùm respirationis compressio est dicata. Lege Valles. *3. cont. cap. 2.*

Dubitabis secundò. An ab vna & eadem causa, simili C modo pulsus, & respiratio immutentur? Dic, quòd cùm pulsus, & respiratio differant facultate, & instrumentis, ita non similiter immutantur: vt in phrenitide, in qua facultas animalis est vitiata, respiratio est magna & rara, pulsus tamen paruus & frequens; docente Gal. *4. de caus. puls. c. 14.* Sic etiam in pleuritide respiratio est densa & parua, pulsus verò magnus, *lib. 4. de caus. puls. c. 8.* Quoniam autem vtraque operatio in tertio quodam conueniunt, scilicet in fine; quæcunque immutant ratione huius, vtraque poterunt immutare, vt exercitium, & labor: nisi aliquid eam immutationem impediat in vna facultate, & non in alia; vt cibo assumpto pulsus redditur magnus, ob vsum adauctum; respiratio verò, cùm septi transuersi ope perficiatur, quæ ob ventriculi tumorem impeditur, parua efficitur; sed adeò est frequens, vt magnitudinem natura frequentia recompenset. D

Dubitabis tertiò. Vtrùm pulsus, & respiratio eodem modo se habeant in præsagiendo? Dic, quòd vtræque operationes æquè significat supra vsum, & facultatem suam, respiratio supra animalem, pulsus supra vitalem: pulsus tamen excedit in prædicendo; cùm enim hæ operationes, motus sint, & de his plura sentiantur tactu, quàm visu; & pulsatio tactu diiudicetur, respiratio verò visu, meritò ex pulsu plura præsagire licèt. Deinde sine respiratione, saltem sensibili, animal viuit, vt constat in vteri suffocatione, ex Gal. *6. de loc. c. 5.* Non verò sine pulsu. Consule Ludouicum Lemosium, *lib. 3. de prædicendi ratione, cap. 9.* qui hoc dubium eleganter explicuit.

Dubitabis quartò. An pulsus, & respiratio sint ad vitam ex æquo necessaria? Dic, cordis pulsũ esse magis necessarium; siquidem fœtus in vtero non respirat, sicuti nec E fœminæ hystericæ, & Apoplectici, in quibus tamen necessariò cor pulsat, cùm viuant. Arteriarum tamen pulsus minùs est necessarius respiratione. Hoc est verissimum: nam ligatis, vel sectis quibusuis arteriis animal viuit; respiratione verò orbatum breuiter perit. Ergo pulsus non solùm ad spirituum animalium generationem confert, ex Gal. *lib. de vtilit. respir. c. 5. & lib. de vsu puls. c. 3* sed ad vitalium generationem est necessarius, ex Gal. *12. meth c. 5. & lib. 6. epid sect. 6. com. 3. in med.* & *7. de placit. c. 3.* & non solùm spiritus vitales in corde, sed in arteriis gigni, assenesat Gal. *lib. de vsu puls. c. 2 in init.* & *8. de placit. 7. post princ.*

Dubitabis quintò. Vtrùm sit tutum quod scribit Fracastorius *lib. de sympath. 13.* Quòd cor non se dilatat primò & per se, vt aërem nouum attrahat, sed vt minùs tangat internum

internum nocens; nec constringitur, vt pellat fuligines, A sed vt redeat ad situm proprium? Non placet. Quia post primum instans creationis cordis, dilatatur cor, non vt fugiat nocens, quia non creatur cum ipso. Rursum non constringeretur vltra situm proprium, nec citra, contra experientiam. Quare dicendum, quòd dilatatur, iuxta dictum Gal. *6 de vsu part.* 2. quia appetit attrahere accommodatum naturæ suæ; & contrahitur, propter superflua excrementa quæ molestant.

Dubitabis sextò. Cur iecur, & venæ non pulsant, si ipsorum calor ventilatione indiget? Soluit Thomas de Garbo, *in sum. lib. 1. tract. 4. q.* 51. quia spiritus qui est in corde, & arteriis, quum intensè caleat, solus eget refrigeratione. Non quadrat solutio. Nam *lib. de vsu puls. prope med.* quod confert respiratio cordi, confert pulsus calori, qui B est in toto animali. Dic tu, quòd calor iecoris, & venarum sufficienter per pulsum cordis, & arteriarum contemperatur. Pro cuius dubij maiori explicatione, Consule Camillum Thesaurum *lib. 2. de pulsibus, cap. 5. fol.* 10.

Dubitabis septimò. Si cor refrigeratur expulsis fuliginibus, vtrùm plures excernatur per aortam, an per arteriã venalem? Galen. *7. de vsu part. 9.* scribit, quòd per aortam: contrarium asserens *6. epid. sect. 6. com. 2.* Vesal. *6. fabric.* 15. nihil dubitans asseruit, potiùs per arteriam venalem. Sed fallitur. Quoniam plures expelluntur per aortam, quia via patentior est. Præterea non clauditur ostiolis illis quibus clauditur venalis, quæ expulsionem fuliginum maxima ex parte per eam impediunt. Et ad Gal. locum, ex *6. epid.* dic, quòd comparat fuligines cordis cum fuliginibus totius corporis, non fuligines cordis inter sese.

Dubitabis vltimò. Si duplici, eóque contrario motu C constat respiratio, ad vitam tantopere necessariis, quorum vicissitudine animalium innatus ignis seruatur; quæ ex illis antecedat, tam in respiratione quàm pulsu, distentióne an constrictio? In hoc dubio soluendo tantisper immorabimur, propter acutissimum Gentilem 10. 3. *tract.* 1. *cap.* 7. cui placuit, tam in pectoris, quàm cordis & arteriarum motu, antecedere contractionem: cuius opinionem probabilem esse firmat Santorellus *lib. 9. anteprax. cap. 6. in fin.* & licèt hi, tenui solùm fundamento suam sententiam defendant, nos validioribus machinis eam muniemus.

Probabiliter ergo credunt, cor in prima sui formatione, salubre, & cum moderatissimo spiritu creari. Atqui in hoc statu nulla dator necessitas refrigerij, quod distentione paratur. Igitur quamdiu salubris ille, & moderatus status durauerit, nec cor, nec thorax dilatabitur: cúmque cessante dilatatione, necessariò sequatur constrictio, planè negari non potest, hanc ipsam præire, atque ita expirationem, &c. Maior vel inde patet, quoniam non solet natura primam rerum constitutionem insalubrem gignere, atque intẽperatam, & quamprimùm externi auxilij indignam, sed quantum potest incolumem, atque exactam. Minor ostenditur, quia cor & spiritus, tum temporis eum habent statum, quem postea in reliquo vitæ cursu, distentionis beneficio consequuntur. Igitur pro tunc frustra fiet, quinimò non sine nocumento sanitatis, quæ infrigidantis aëris accessu euertetur.

Rursus. Si illa quam exigit creatum est cor temperie, quorsum illicò refrigeratione immutabitur? Deinde, si oportuit calorem in eo excedentem sua inmoderantia E temperari, cur statim à natura moderatior non fuit creatus, ne ipsa sibi frustra negotium faceret?

Adde. Si res omnes, quantumuis intemperatæ in sua naturali dispositione existentes, perpetuò in sibi similia, quibus conseruantur, & durant, naturali appetitu feruntur, quomodo cor sanum suapte natura calidum, refrigerantem aërem expeteret, & ad illius tractum quamprimùm mouebitur?

Insuper. Magis vrget vsus expurgandi fuligines, quàm refrigerandi calorem: illis enim coaceruatis, periculum suffocationis imminet, & extinctionis; at verò denegato refrigerio, & ventilatione, paululum solùm inflammatur calor. Igitur oportet antecedere expirationem, & similiter in pulsu systolen.

Denique. Pulmonis conceptacula inanita, vacuáque non formatur, imo nec cor immoderatè calidum, nec innata promptitudine excandesceret, decuit plenum aëre creari, à quo frænaretur, contineretúrque in sua natiua temperie. Atqui excedens calor de necessitate adurit, fumósque & fuligines generat. Igitur ad illorum expulsionem quamprimùm conuertetur, & primus illius motus erit contractio, ac similiter in respiratione expiratio.

Verùm opposita sententia est verior, quam cum Arist. *lib. de respir. cap. 5. & 10.* nos amplectimur, quæ argumentis est munita validis. Primò. Ille motus erit prior tempore, ad quem maior cogit necessitas. Atqui hæc magis vrget distendi, quàm contrahi cor, & pectus. Igitur in pulsu, & respiratione distentio antecedet. Probatur minor, quia refrigerij vsus maior est, nutritionis spiritus, minor, & minor adhuc expurgationis fuligimum. Atqui per inspirationem, dilatationémve refrigeratio caloris comparatur, simul & spirituum nutritio; fuliginum purgatio, contractione. Igitur ex duobus illis initium mouendi à distentione sumetur, & ex consequenti, &c.

Secundò. Constrictio non fit nisi ad expurgandum fumos adustos, ex aëre attracto per adustionem genitos. Sed cor plenum aëre non formatur. Igitur necessarium est, priùs dilatationis beneficio aërem trahi, quàm eius superflua contractione expelli: & per consequens, &c.

Tertiò. Animalia expirando moriuntur, vitámque finiunt ex Arist. *lib. de respir.* Igitur inspirando, viuere primùm incipient. Addit Auerrhoës *2. de anim. com* 89. sicuti distentio potissimum fit cordis gratia, in quo exuberat, æstuatque calor: ita constrictio propter pulmonem, in quo quia priùs recipitur aër, & concoquitur, antequam permeet ad cor, fumi aceruantur. Sed motum propter cor oportet esse priorem. Igitur, &c.

Quartò. Refrigerij vsus certissimus est, & non solùm viuentibus, sed etiam mixtis, demum & cunctis corporibus viuifico calore præditis necessarius; fuliginum purgatio nonnisi in animalibus natura calentibus exigitur. Igitur motus ille quo paratur refrigerium, vtpote communior, & qui à pluribus, nec imperfectioribus requiritur, præire debet, & ex consequenti, &c. Consule Laurentium *lib. 9. de hist. anatom. c.* 8. An tamen inspirationis sit maior necessitas, quàm expirationis? Dic, in sanis esse parem; in febrientibus, prælertim qui putrida febre laborant, maiorem esse expirationis; quia adsunt fuligines interiùs congestæ, expurgandæ, ita in morientibus systole, & expiratio maior est.

Nec erit operosum partis aduersæ argumenta demoliri. Dic ad primum Licet verisimiliùs opinemur, cor potiùs cum spiritu temperatissimo, quàm lapso iam, & intemperato formari, non proinde tamen in illa prima formatione deest iam refrigerij, & distentionis necessitas, non quidem ob præsentem tantùm inflammationem, sed magis, vt auertatur futura, cui cor & spiritus promptissimè subiiciuntur, ob excedentem proprij temperamenti calorem. Quamuis autem spiritus, & cor, tum temporis paulò vltra naturalem statum distentione refrigerentur, non ideò euertitur illorum temperamentum, quin eius opera seruatur, dum infrigidantis aëris beneficio excandescere, & inflammari prohibetur.

Neque natura huiusmodi refrigerio intendit remittere, aut minuere cordis calorem, sed potiùs conseruare, ac in officio retinere; nec aliter potuit, aut solius formæ ope, ob summam, quæ datur, difficultatem seruandi, detinẽdique ignem & calorem in ima hac regione; nisi enim ingeniis, artificiisque coërceatur in mixtis, tenuitate sua, qua vniuersa penetrat, & simula leuitate, citò euolabit, hoc est, peribit, & cum mixtorum interitu extinguetur.

Ad secundum. Constat ex dictis, quid sit dicendum: Cor enim inspirans non indiget refrigerante aëre, vt temperet, & emendet excessum caloris natiuum; sed in primo formationis exordio, ad prohibendum inflammationem eminẽtem, & lapsum proportionalem ascititij caloris Ex iis intelliges, grauiter deceptum esse Thomam Campanellam, *in suis dissertationibus, de natur. rerum. part. 1. cap.* 10. *in annotationibus*, qui contra Arist. & Galenum pugnaciter contendit,

contendit, respirationem à natura non fuisse intentam, gratia refrigerandi caloris, sed augendi: cuius argumenta vt futilia, ex dictis facilè solui possunt, immò sunt ridicula, & prorsus vana.

Ad tertium. Negamus antecedens, tum quia simpliciter & absolutè, ex iis quæ præstat respiratio, maior est refrigerij vius, vt diximus; tum quia moderatus calor, hoc est, qualem exigit cor in prima formatione, cùm citiùs calefaciendo inflammet, quàm adurendo fuligines gignat, citiùs ob feruorem indiget refrigerio; atque ideo cogitur priùs inspirare, quàm ob fuligines per moram adurentem detentas, expirare.

Ad vltimum dic. Non vacua, inaniáque cordis, ac pulmonis conceptacula formantur; at non proinde aëre plena, sed viuifico spiritu, sanguine, & aliis ad vitam necessariis. Nam si paulo pòst distentionis munere frigidus aër trahendus erat, & proposito vsui accommodus, quorsum fuit imponendus æstuanti, & inflammanti loco, præsertim nondum exigente necessitate? Consule eruditissimum Francisum Vlmum *in suo subtilissimo tract. de liene, in med.* & Petrum Pintorem *lib. 2. de mo. b. curand tit. de cordis palpitatione*, & *lib. de cura pestis, in med.*

QVÆSTIO XXXVII.

Vtrum dilatato corde, dilatentur arteriæ, & constricto, constringantur; & prodeant hæ actiones à facultate. Contra Gentilem, Conciliatorem, Garbium, Turisanum, Iacobum, Foroliuiensem, & Vallesium, Medicos illustrissimos.

PLura quidem traduntur in doctrina de pulsibus, meris dubitationum labyrinthis inuoluta: ea patefecerunt scientissimi Græci, Arabes explanarunt luculenter, & præsertim Auicenna, eruditus Galeni interpres, eloquentissimi Iuniores: At hi inter se digladiantur persæpe, vt lectoribus tenebras offundant, & Galenicam, sanamque doctrinam contemnentes, mille figmenta fingant, & mille tricas.

Ego verò vni huius auctoris doctrinæ censeo inhærendum, quia ratione nititur, & experimēto. Hoc posuit ipse *lib. 7. anatom. administ. cap.* 14. Nam si quis manum pectori admoueat, & alteram manum alicui arteriæ, tam cordis, quàm arteriæ dilatationem eodem tempore sentiet. Nec instes cum *auctore lib. compend. de pulsib. c.* 3. Cor percutere pectus quo tempore constringitur, quoniam contractum fit longiùs, & sic accedit cuspide sua antrorsum vergente ad pectus, ita vt ictus sentiatur. Nam præterquam liber ille Galeni non est, hoc facit contra ipsum Galenum, qui *6. de vsu par. 2. ad fin* pulsum sensatum in sinistra papilla, procedere ab arteria magna cum sinistro cordis ventriculo asserit. Ergo cùm ibi vnicus ictus sentiatur, & hic docente Galeno, fiat ab arteria magna simul cum corde, necessariò hoc cum arteriis vnicum motum habebit, ac proinde etiam cur percutiet pectus, quo tempore dilatatur, quia tunc amplificatur, cùm minor reddatur illius longitudo, vt eleganter probat Andreas Laurentius, *lib 9. de hist. anatom quæst.* 8. edoctus, vt ipse refert, à Francisco Rossello Hispano, Medico doctissimo.

Secundò, Patet ex Gal. 3. *de præsag. ex pulsib. c.* 3. *ad init.* qui eandem esse contentionem, quæ cor & arterias mouet, affirmauit. Ex qua sententia sic arguo. Eadem est facultas, qua cor & arteriæ mouentur. Ergo cùm tentat distendere, omnia sibi cōmissa distendet, ac proinde eodem tempore, & eodem motu arteriæ cum corde mouebūtur.

Terti . Arteriæ non dilatantur vi propria, sed à corde deriuata. Sed non potest deriuari à corde vis dilatans, quo tempore comprimitur. Ergo arteriæ simul cum corde eundem sortientur motum. Maior est manifesta. Minor probatur; nam quemadmodum facultates naturales, attractrix, & expultrix non eodem tempore operantur, etsi fibris vtantur diuersis; eodem pacto facultas dilatans cordis, nulla ratione operabitur, quando aduersa constringens in opere existit.

A Quartò. Etsi concederemus à vi propria arterias moueri, vnde quæso inuariabilis ille emanaret consensus facultatum irrationalium, sic vt perpetuò dilatarentur arteriæ, in compressione cordis, & comprimerentur, in dilatatione illius?

Quintò. Confirmatur hæc sententia, Galeni auctoritate, qui hanc acerrimè defendit, *lib. de pulsib. ad tyrones, c.* 1. *& 8. de placit. c.* 8. *& lib. de fœtus format. c. 3. post med. & lib. de vsu puls. c. 1. in med. §. Ac princeps quidem, & cap. 4. sequenti, §. huius autem duplicis.* Quibus locis arterias eundem seruare motum cum corde asseuerat? & *lib. 4. de dif. puls. c.* 4. reprehendit Erasistratum, dicentem non simul cor, & arterias distendi, quia res ipsa apertè id confirmat. Sequuntur Haly *7. theorsc. c.* 2. Paulus *lib. 2. c.* 12. Arist. *lib. de respir. in med. §. Pulsant venæ omnes simul cum corde, &c.* Probant Fernel. *6. physiol. c.* 17. Laurentius *lib. 10. de hist. anatomic.* 10. Vallesius 3. *cont.* 3. Mercatus, qui *lib. 1. tract. 2. de vsu cordis arteriarum & pulsus, post princip.* Plurimis argumentis, præsertim à sectione viua desumptis, in qua cor & arteriæ, eodem dilatationis, & contractionis motu agitantur, hanc sententiam efficacissimè defendit.

Sed renuunt Latino barbari, Conciliator *dif.* 80. Thomas de Garbo, *in sum. lib. 4. 1. tract. 4. quæst.* 51. Turisanus 7. *tegni, com. 35. & 40.* Iacobus Foroliuiensis, *in art. med. q.* 72. Gentilis 1. 1. *doct. 6. c.* 4. Fefellit eos, meo voto, locus Galeni ab illis perperam intellectus: nam 7. *de anatom. administ. c.* 14. asseuerat, ad huius rei indagationem, in animali viuo thoracem esse perforandum, & arteriam magnam denudandam, vt intelligamus an dum cor attollitur, submittatur arteria, & è contra.

C Probant suum placitum hoc modo. Dum cor comprimitur, & euacuatur; dum arteriæ tolluntur, replentur. Sed quando cor euacuatur, arteriæ replentur. Ergo necessariò compresso corde arteriæ debent dilatari. Patet, dum cor comprimitur, transmittit sanguinem & spiritum, & tunc arteriæ suscipiunt. Sed non possunt suscipere, nisi dilatentur, vt in exterioribus apparet. Ergo, &c. Eadem ratione quando comprimuntur arteriæ, transmittunt aërem frigidum cordi. Ergo tunc dilatatur cor, quum suscipiat: ac proinde cor, & arteriæ diuerso motu agitabuntur.

Deinde ex Galeno sic confirmant: hic enim 3. *de præsag. ex pulsib. cap.* 3. docet, quòd quando cor debile est, & arteriæ frigidiores, non eodem tempore facultatem suscipiunt pulsificam; sed quædam citiùs, quæ nempe sunt magis cordi vicinæ; quædam tardiùs, nempe eæ quæ longè à corde sunt remotæ. Ergo cor, & arteriæ eandem D pulsandi rationem non habent.

Hæc tamen facilè solues. Dic ad primum. Non omnia illa quæ suscipiunt, dilatantur. Vel dic, quòd arteriæ in contractione non ità constringuntur, vt tunicæ se cōtingāt, sed semper debita cauitas in eis relinquitur, in quam aliquid possint suscipere, præsertim si id tenue sit, & subtile. Ad aliud dic, quòd doctrina tradita est intelligenda, eodem modo, & secundùm naturam se habentibus corde, & arteriis: Facultas enim pulsifica eò aliquando deuenit imbecillitatis, vt non possit liberè, & repentè instar luminis toti arteriæ communicari, sed paulatim cor distenditur, & tunc omnes arteriæ partes non simul mouentur, sed pedetentim, & per partes, docente Galeno 4. *de dif. puls. cap. 6. in fin. & cap. 8. in med. & lib. 3. de præsag. ex pulsib. cap. 3. cit.* Ergo animali pro naturæ lege se habente, eo-E dem tempore dilatatur cor cum arteriis, & comprimitur cum illis. Lege Cardanum *lib. 2. contrad. tract. 2. contr.* 12.

In alia verò cōtrouersia explicanda adhuc hæsitant Iuniores: An scilicet tam dilatatio, quā contractio sint actiones ipsius arteriæ, vel à facultate emanet? Veteres, vt Herophilus, & eius sectatores, solam contractionem arteriæ esse actionem à facultate existimabant; dilatationem verò esse cessationem, & reditum ad pristinū statum, ex firmitudine & continuitate arteriarum, quia corpora rotunda vt aliqua compressa, deinde dimissa, ad antiquum statum reuertuntur. Cogebātur autem ita opinari, quia mortuorum arteriæ dilatatæ inueniuntur; & sic illarum esse proprium statum, & peculiarem, figuram arbitrabantur. Hanc opinionem, vt falsam refutat Galenus 4. *de dif. puls. c.* 10.

Alij

Alij contraria firmant, nempe dilatationem esse actionem facultatis, contractionem verò, cessationem: suamque opinionem probare conantur, ex similitudine quam habet pulsus cum respiratione, in qua (vt docet Galenus *lib. 2. de motu muscul. c. 9. ad init* (nullus est musculus septo transuerso oppositus, causa expirationis, sed solùm fit musculis inspirationem efficientibus quiescentibus, & ab operatione cessantibus: quare ita iudicant fieri in pulsibus, ac proinde contractionem esse arteriarum otium, & quietem. Aduersùs hoc strenuè dimicauit Galen. *lib. de vsu pulsf. cit.* asseuerans, tam dilatationem, quàm contractionem esse actiones à natura intentas, & à peculiari facultate, vi, ac efficacia, in peculiares vsus naturæ destinatos.

Constat hoc primò in dilatatione, quoniam aliàs pulsus magnus vel paruus, virium robustarum vel imbecillium indicium non esset. Deinde instante crisi pulsus fit altus, conante animæ vi noxium humorem expellere. Rursus sequeretur, semper dilatationem esse æqualem contractioni, ac proinde pulsum semper habere eundem vsum, quod est falsum. Neque in aduersam abeas sententiam, quòd defunctorum arteriæ dilatatæ reperiantur: nam hoc ob suarum fibrarum ductum, & naturam, citra aliquam animæ vim contingit.

Quòd autem contractio fiat à facultate, patet, quia sicut formæ inanimati ita conuenit vnus motus, vt nulla ratione conueniat oppositus; sic animato si inest vnus motus ab anima, necessariò ab eadem erit facultas in oppositum. Exemplo nobis sit facultas naturalis, in qua tractio alimenti fit ab anima: ergo necessariò expulsio fiet ab eadem. Sic in facultate animali, si datur facultas contrahens brachium per internos musculos, assignari etiam debet alia extendens per externos. Eadem ratione in pulsu, si constituitur animæ facultas dilatans, debet etiam adstrui contrahens; quum eadem sit ratio.

Secundò. Contractio pro varia fuliginum copia, varia est. Ergo ab animæ facultate fit. Quare constat, quòd distensio secundùm limites naturæ, fit à facultate, iuuante propria membri natura. Quando tamen arteria distenditur vltra limites naturæ, id solùm à facultate fit: idem de constrictione dicendum. Quare partes omnes pulsus fiunt à facultate.

Sed age, exanima perdocti Vallesij mentem, qui *lib. 3. cont. 2.* affirmat, constrictionem vsque ad cauum naturale à facultate fieri, membri grauitate iuuante. Sed repræsione care non potest: Nam cùm constrictio non sit motus deorsum, sed à partibus extimis ad internas, fit vt ad hunc motum nihil conducat grauitas, & sic nihil in constrictione virtus à membri grauitate iuuabitur. Neque etiam illud admittendum, quod habet idem Vallesius, dilatationem vsque ad naturale cauum, fieri à facultate adiuta à firmitudine partium: Esset enim constrictio præter naturam, quia contra naturalem partis propensionem esset facta. Omnes ergo pulsus partes à facultate emanāt: quod cùm non posset negare Vallesius, idcircò senior, & doctior factus *lib. de pulsib. cap. 2.* palinodiam recantat.

QVÆSTIO XXXVIII.

Vtrùm omnes partes pulsus à Medico percipi possint.

Plurimas esse necessarias conditiones, vt medicus pulsus notitiam assequatur, latè firmauimus *lib. 2. in comhist. 12.* Quòd si hoc ratum est, quantò maiori cum ratione hoc in pulsus contractione erit verum, quæ suapte natura imperceptibilis est? De qua re magna fuit olim controuersia apud auctores, vt notauit Galenus *lib. 1. de dif. pulsf. cap. 7. & lib de dignoscend. pulsib. cap.* : Nam Herophilus, & eius sequaces, de contractione, tanquam de re insensibili disputabant. Eralistratæi partim affirmabant, partim negabant.

Ex aduersa parte aderant Agathinus, & discipuli eius, qui arteriæ contractionem percipi posse negabant, & hoc placitum non solùm experimento, verùm ratione probabant. Tactus solùm percipit ea quæ tangit, & cum qui- A bus consuetudinem habet, non verò ea quæ à tactu recedunt: aliàs illius notitia aspiraret in longinqua & remota. Sed in contractione arteria recedit à tactu. Ergo ab eo percipi non poterit.

Adeò arrisit hæc ratio Galeno, vt in eam ferè sententiam fuerit adductus, sed antequam illam confirmet, præsupponit fundamenta duo, *lib. 1. de dignoscend. pulsib. c. 3. 4. & 5.* Primum est, corpora quæ se tangunt, interdum molliter, & in superficie id efficiunt, id est, blandè ac leniter, ita vt tantùm dicantur palpantia; vel cùm violentia quadam se impellunt, comprimunt, & subintrant: & tunc quod lenius & mollius est, impellitur atque euertitur, id verò quod est durius & robustius, veluti subintrat, cedente molliori.

Secundum fundamentum est, quòd horum corporum B recessus non eodem modo fiunt: nam in iis quæ molliter se tangunt, recessus subitò, & sine motu fieri potest; in illis verò quæ cùm violentia quadam, non nisi sensim, & cum motu recedunt, vt illis discedentibus aliquid sensibile relinquatur, quo tempore vtrisque discedentibus vtriusque motus sentitur.

Hoc in vtre, folle, & vesica, Galenus *loc. cit.* confirmat, summitate digitorum comparata vasi, arteria verò corpori comprimenti. His positis, arteriæ compressionem persentiri posse asseuerat, quam sententiam confirmat Auic. *loc. cit.* explanant Vallesius *3. cont. 7.* Cardanus *lib. 1 cont. tract. 1. cap. 8.* Munit Galenus *cap. 5. de dignoscend. pulsib.* hac ratione. Tactus iudicat supra affectionem quæ illi imprimitur. Sed tam in dilatatione, quàm in contractione arteriæ, summitati digitorum affectio imprimitur, videlicet C compressio illius, & reditus ad pristinam sedem. Ergo sicuti persentit dilatationem, sic etiam percipiet contractionem. Patet minor, quoniam arteria, & extremitas digitorum, sunt corpora quædam quæ se tangunt: atque id interdum fit leniter, vt in pulsu languido, & mediocri; interdum verò cum violentia quadam, vt in pulsu vehementi, & tunc arteria habet se veluti corpus durum, quod digiti carnem impellit, extremitas verò digitorum est veluti corpus molle & languidum. Quare arteriæ non solùm quando accedunt ad tactum, scilicet in distentione, sed etiam quando recedunt, scilicet in contractione, illi suas affectiones inducunt: quia quemadmodum in dilatatione caro digitorum comprimitur, veluti arteriam fugiens; sic etiam in contractione caro compressa concomitatur arteriam, cùm ad pristinam sedem D reuertitur, & hoc modo etiam contractio sentietur. Et non solùm tactus, sed etiam mens, ob defectum affectionis præcedentis eam percipit. Intellige tamen, dilatationem esse magis perspicuam, quando magis violenta est, & extrinsecùs accedit.

Ex iis colliges duo: primum est, contractionem nonnisi in pulsu vehementi percipi posse, & adhuc apertiùs, si fuerit magnus, durus, & tardus, ex Fernelio *3. pathol. 7. post med.* Alij enim pulsus non ita summitatem digitorum comprimunt, sicut vehemens; quæ si non comprimatur, reditus ad pristinam sedem percipi non poterit, ex Galen. *cit. loc.* præsertim *1. de dignoscend. pulsib. cap. 8.* quod *loco cit.* significauit Auic. dum sic ait: *Et licèt hoc ita sit, in plurimis tamen dispositionibus depressio non est percepta, &c.*

Hoc modo intelligendus est Galenus *lib. 1. de digno-* E *scend. pulsib. cap. 9* dicens: *Iam quia tantam sentimus contractionis partem, quantam distentionis, &c.* Loquitur enim de pulsibus, qui & contractionem, & distentionem sensibus subiectam habent. Colliges secundò, distentionem non secundùm omnes sui partes sensu percipi, quoniam propter partes subiectas, & circumuicinas, finis contractionis, & principium distentionis latet, & interna quies, ex Gal. *1. de dignoscend. pulsib. cap. 8. 9. & 10 & lib. 3. sequenti, c. 3. ante med.* Quo loco docet, quanta sit huiusmodi pars quæ delitescit, & quòd nō in omnibus est æqualis; etiamsi Fernelius *suprà cit. loc.* affirmet, in vehementissimo pulsu, & valida manus compressione, etiam quietem internam percipi posse, quod tamen mihi difficillimum non videtur: nam quietes cognoscuntur, ex Gal. *1. de dignosc. pulsib. 9. & 1. de dif. pulsf. 3.* Sed obtrudes: si cognoscuntur quietes

quietes, cur non cognoscitur tota dilatatio, & constrictio? Dic, quòd non cognoscitur quies tanta, quanta existit, sed maior, 1. *de dif. puls.* 7. & 4. *de dignoscend. pulsib.* 1. Quare quies interna semper apparet maior, quàm reuera sit, 1. *de dignoscend. pulsib.* 9.

His sic explicatis, quæres primò: Ex quibus partibus pulsus componitur? Dic, ex dilatatione, & constrictione tanquam ex partibus integrantibus: Nam quietes intermediæ non sunt partes integrantes pulsus, & de ipsius essentia, quod dubitans Galenus 4. *de dif. puls.* 5. soluit 1. *de dignoscend. vlt.* & 1. *de dif.* 3. *de* 1. *de difficult. respirat.* 1. Nam cùm quietes non perinde intendantur à natura, non videtur quòd sint per se pulsus partes. Rursus pulsus per motum constituitur, *lib. de vsu puls. ad med.*

Obstat primò: Quia differentiæ sumptæ à quiete, valde conferunt ad præsagia, 2. *de præsag. ex pulsib.* v. g. ex raro, vel crebro, cum inæqualitate vel æqualitate, ordine vel inordinatione, intermittente, vel intercurrente. Dic, licèt sint partes per accidens, quia tamen ipsis mutatis indicatur magna variatio in virtute, vel vsu, possunt esse in præsagio validæ.

Obstat secúdò. Pulsus est operatio facultatis, cuius finis est refrigerare cor, quæ refrigeratio fit per quietes. Igitur sunt partes per se pulsus. Dic, in quiete sequente systolen, non fit refrigeratio, quinimò excalfactio noua, & generatio fumorum, quæ cogunt virtutem iterum dilatari.

Quæres secundò: Num in omni pulsu detur duplex quies? Dic, in aliquibus quietes esse perexiguas, 2. *de caus. puls.* 3. & 2. *de dif. puls.* 5. vt in caprizante: in aliquibus credit Galenus 2. *de præsag. ex pulsib.* 8. quietes perdi, quod est mirum. Instabis ex Gal. 1. *de dif. puls.* 3. Non fit vnus motus, nisi priore sedato. Dic, si sunt naturales, vel subsequitur præternaturali naturalis, tunc datur quies intermedia.

Instabis secúdò. 8. *phys.* 65. profert Philosophus: si mobile est in B & reflectitur ad C. quiescit in B. quia si est in extremo alicuius magnitudinis, aliud est instans in quo est super illud extremū, aliud in quo separatur ab eo, vnde cùm inter duo instantia, sit intermedium tempus, quiescet. Dic, in eodem instanti est in B. & separatur: & hinc solues, si arteria mouetur ex A. ad B. & in B. non quiescit, mouetur, & sic nunquam est in fine motus. Dic, in B. non quiescit, & est in fine motus comparatiuo ad A. & *com. cit.* affirmat, quòd motus eundi, & redeundi, habet quietem in motu voluntario, & in his quæ his duobus motibus mouentur, vt pulsus: & *com.* 62. Dicit, quòd demonstratio philosophi intelligitur de motibus contrariis, principium & finem habentibus, non in successiuis, nec in duobus motibus, quorum alter est principium alterius. Lege Gal. 1. *de dif. puls. cap.* 2. & Ægidium Romanum *in com. cit. loc. Arist.*

QVÆSTIO XXXIX.

Vtrùm decem pulsuum differentiæ sint assignandæ, vt Galenus, & Auicenna asseuerant: Contra Fernelium, & Vallesium doctissimos.

QVoniam verò de pulsuum comparãdis, aut amittendis differentiis, aucto aut minuto vsu, *lib.* 4. *com. hist.* 8. abundè exequuti sumus, nunc nihilo seciùs proferemus plura eiusdem generis peculiaria, ne quid per incuriam in hoc argumento transiliamus, velut conniuentes, quod nostros libellos non modò adiuuet, sed exornet. Igitur quia in medicina illustranda & perficienda solertissimum fuisse Galenum, & in cognitione huius doctrinæ sagacissimum omnes prædicant, icircò ab eius sciẽtia & obseruatione, pulsuum differentias hauriemus.

Hic ergo facundus auctor nouem constituit pulsuum differentias, vt patet ex *lib. de dif. puls. cap.* 3. quas, siue differentias, siue genera, siue species, siue qualitates voces, nihil interest, ita docente Galeno, *lib. cit. cap.* 2. Prima differentia sumitur ex quantitate distentionis arteriæ, siue ex spatio in quo ipsa mouetur, & in vniuersum efficit pulsum magnum, paruum, mediocrem: particulariùs ve- A rò iuxta tres dimensiones arteriæ, siue spatium in quo mouetur, scilicet longum, latum, & profundum, hæ differentiæ consurgunt: ex longitudine, longus, breuis, & mediocris; ex latitudine, latus, angustus, & mediocris; ex profunditate, altus, humilis, & mediocris.

Secunda differentia desumitur ex qualitate percussionis arteriæ, id est, ex motore, seu robore virtutis: & fit pulsus vehemens, languidus, vel mediocris. Tertia ex tempore motus, & fit pulsus celer, tardus, vel mediocris. Quarta depromitur ex essentia instrumenti, id est, ex modo substantiæ arteriæ, & fit pulsus mollis, durus, vel mediocris. Quinta depromitur ex quantitate repletionis arteriæ, vel vacuitate, & fit pulsus plenus, vacuus, vel mediocris.

B Sextam differentiam posuit etiam Galenus, licèt non ex propria mente, vt patet ex 1. *de dif. puls. cap.* 24. quæ desumitur ex qualitate arteriæ, id est, calore, vel frigiditate in corde existente, & per vniuersa corpora arteriarum disseminato, & efficit pulsum calidum, frigidum, vel mediocrem. Septima desumitur ex ictuum interuallo, id est, ex tempore quietis, & fit pulsus creber, rarus, vel mediocris. Octaua desumitur ex consequentibus, & efficit pulsum æqualem, vel inæqualem. Nona etiam desumitur à consequentibus, & efficit pulsum ordinatum, vel inordinatum. Vltima desumitur ex consonantia, vel dissonantia, & fit pulsus eurythmus, arythmus, vel medio carens.

Sed cur Rhasius 10. *ad Almans.* 32. & Alzaharauius *sect.* 7. *cap.* 1. & Halyabbas 7. *theoric.* 2. & Ishaac 7. *theoric.* 3. & Paulus *lib.* 2. *cap.* 12. numerant decem genera? & *lib. ad tyrones*, septem? Auerrhoës 4. *collig.* 17. septem: & Auicenna C *loc. cit.* nouem? Dic. Galenus, & Auerrhoës considerant species exquisitas pulsuum, quæ sumuntur ab essentia, vel consequentibus essentiam. Rhasius & Paulus etiam species, quæ vtcunque faciunt ad cognitionem medici Auicenna, vti ingeniosus, credit ordinatum, & inordinatum sub æquali comprehendi.

Galenus pulsum calidum, & frigidum, non ex propria mente collocauit: nec obstat ipse *lib.* 1. *ad Glauc. c.* 5. Vbi dixit, pulsum in febre tertiana esse magnum, calidum, &c. Quoniam verbum illud calidum, expugendum est; vel dic, differentiam pulsus non significare, sed potiùs qualitatem arteriæ, (per febres enim tertianas arteriæ maximè calidæ esse solent) quoniam caliditatem, & frigiditatem, sine arteriæ motu percipere possumus, & ideò à differentiis pulsuum sunt ablegandæ, vt aduertit Galenus 4. *de* D *dignoscend. pulsib. cap.* 2. *ante med.* §. *Quando ergo existet plenus, &c.* & *cap.* 3. *parum post initium*: & sic potiùs ad caloris modum sunt referendæ, cuius gratia pulsus harmonia constituitur.

Neque obstat Galenus *lib. de pulsib. ad tyron. cap.* 7. vbi quintam, & sextam recensens, vltimam omisisse videtur. Sed hunc auctorem ea causa id fecisse dicendum est, quoniam ibi solùm simplices, & non compositas contemplatur differentias: aliarum autem non fecit commemorationem, quoniam sunt accidentariæ, sicut & quarta, quum durities, & mollities sine motu percipi possint, vt Gal. aduertit *loc. cit. cap.* 3. quam vt reliquis magis accidentariam prætermisit, vt notarunt Nicolus *serm.* 2. *tract.* 5. *distinct.* 2. *cap.* 4. Valleriola 3 *loc. com. cap.* 9.

E Auerrhoës *loc. cit.* asseuerat, septem ex illis esse sentiales, & dignas consideratione, quum ex motu, & quiete pulsus desumantur, & non ex aliis: tres verò, quartam, quintam, & sextam, esse accidentarias. Et licèt hoc verum sit, indigent tamen cognitione; quæ enim ab statu arteriæ desumuntur, ad artis vsum summopere conferunt. Quare vehementer miror Vallesium 3. *cont.* 4. qui octo connumerat, quintam & sextam parui faciens: forte insequitur Fernelium 3. *pathol. cap.* 1. qui quintam & vltimam omittens, solùm octo pulsuum differentias constituit, quum non solùm differentiæ à substantia, sed ab accidenti aliquo medicis vsibus sint dignæ. Quare de iis omnibus sigillatim disceptandum.

Prima differentia efficit pulsum longũ, & reliquas prædictas differentias; iuxta differentiã dimensionum: quando enim pulsus naturalis est, in his omnibus mediocritatem seruat;

seruat; quando verò ab statu naturali recedit, aut secundùm aliquam harum dimensionum, aut secundùm omnes deficit, aut excedit: & cùm in qualibet dimensione sint tres pulsuum differentiæ, nouem erunt simplices differentiæ pulsuum, desumptæ ex quantitate distensionis, aut contractionis, vt dictum est, & Galenus docet 2. *de dif. pulsib. cap. 6. ad fin.* ex quibus per combinationem, viginti & septem consurgunt.

Combinatio autem in hunc modum fieri debet, quòd duæ dimensiones priores quietæ maneant, postrema verò tripliciter immutetur. Ex his omnibus differentiis solùm prima, & postrema nomen habent, quoniam prima dicitur pulsus, magnus, & est pulsus secundùm omnem dimensionem auctus. Postrema dicitur paruus, & est pulsus secundùm omnem dimensionem imminutus, nisi velimus, pulsus illos in quibus longitudo reliquas dimensiones excedit, graciles vocare. Si verò reliquæ dimensiones longitudinem excedant, crassos & turgidos: si verò nec superent, nec superentur, moderatos appellare possumus. Hoc modo docet Gal. *lib. 1. de dif. pulsf. cap. 4.*

Longus pulsus dicitur ille, qui plures ferit digitos quàm par sit, & in quo sensibilis motus longitudo naturalem excedit, vt notat Galenus *lib. de præsag. ex pulf. c. 3. ad init.* siue hoc sit in homine tẽperato, siue in intemperato, vt inter omnes primus aduertit Nicolus *serm. 2. in tract. 1. dist. 2. cap. 4.* Nam in qualibet temperie intemperata considerandum est medium temperatum in illa. Ex quibus constat, summa cum ratione reprobasse Galenum illos, 3. *de dignoscend. cap. 2. ad init.* qui pulsum longum appellabant eum, qui quatuor ferit digitos, breuem, verò qui vnum, aut duos.

Neque instes, ex hac doctrina colligi posse, aliquem tempore sanitatis breuem posse habere pulsum, & in morbo moderatum, vt si sanguineus breuem habeat pulsum, respectu moderati eiusdem naturæ, & per habitum resolutus sibi in longitudine pulsum moderatum comparet. Dic, quòd duplex est moderatum, alterum per naturam, & hic pulsus est naturalis, alterum per morbum, & hic pulsus non erit naturalis; qua ratione optimè Galenus *lib. 1. de cauf. pulf. cap. 5. ad init.* dicebat, non omne id quod moderatum est, esse naturale.

Vt verò huius pulsus causæ adamussim explicentur, aduerte cum Gal. 2. *de cauf. pulf. cap. 13. post med.* Pulsum longum in duplici esse differentia, alter est longus per excellentiam, id est, tenuis, & gracilis, qui pilum, aut fidem seu chordam cytharæ repræsentat, cuius causa est ingens durities instrumenti cum facultatis imbecillitate coniuncta, vt *loc. cit. cap. 6.* Auicenna confirmat. Alter est longus absolutè, & propriè, in quo tantùm longitudinis dimensio concipitur, cuius causa corporum arterias contegentium tenuitas, aut leuitas, ex Gal. *lib. 4. de cauf. pulf. cap. 24.* Ex iis constat, quòd pulsus breuis erit, qui minores feriet digitos, ex Gal. 1. *de præsag. ex pulsib. cit.* Cuius causæ sunt, aut corporum crassities, aut pondus corporum superpositorum, ex Gal. 2. *de cauf. pulf. cit.*

Quid autem præsagiat pulsus longus, docet Galenus *lib. 1. de præsag. ex pulf. cap. 3. ant. med. & in fin* dicens, quòd si fuerit longus per excellentiam, & remissus, id est, tardus, morbum frigidum esse indicat; si verò absolutè & propriè, morbum esse calidum significat, ex Gal. *cit. ad init.* Perpetuò tamen virtutis imbecillitatem, humidi consumptionem, & lapsum in hecticam præostendi; & in senibus non est adeò perniciosus. Sicut pulsus absolutè longus non est valde periculosus; maciem enim ostendit, quam importunus calor, vel siccitas, vel tenuis victus efficere possunt.

Latus pulsus dicitur, quotiescunque obliquæ, & laterales arteriæ partes, prominentiores, & sublimiores apparent, & carnem plus feriunt extensiuè, quàm sit pulsus hominis temperati. Angustus verò est è contra. Causa lati pulsus est latitudo loci ambientis arterias, aut pondus corporum suprà existentium, & ideò in senibus propter rugas, & in hydropicis ob pondus contingere solet. Cuius causa est arteriæ vacuitas, quando quãtitas aëris non ingreditur, quæ arteriã attollere, sed solùm collateraliter extendere possit. Præsagit Pulsus latus euacuationes decretorias: & ex consequenti angustus naturam non esse intentam euacuationi incidabit, ex Gal. 2. *de cauf. pulf. cap. 13. in med.* Insuper latus pulsus aliqualem humoris copiam præostendit, præsertim si altitudini sit coniunctus, vt Auic. *citato loco* prædixit.

Altus pulsus dicitur, quando arteriæ superficies clariùs persentitur, quàm reliquæ dimensiones secundùm latitudinem, & lõgitudinem. Humilis verò appellabitur, quando altitudo strictiùs sentitur, ex Gal. 2. *de cauf. pulf. cit.* & ex Nicolo *serm. 2. tract. 5. dist. 7. cap. 4.* Huius causa est feruens humor in corpore abundans, qui cùm impetuoso motu moueatur, crisis principium præostendit, ex Gal. *ibi.* Qui etiam excretionem per aluum manifestè demonstrat, docente Gal. 3. *de crisib. cap. 11. in med. §. Quod si pulsus vndosus, &c.*

Magnus pulsus ille est, qui à naturalibus tribus dimensionibus ex æquo auctus existit, non quòd in iis dimensionibus pares motus existant, sed iuxta proportionem sanam, ita vt in longitudo altitudinem vincat, altitudo verò latitudinem. Sunt & reliquæ species magni pulsus: Nam est pulsus magnus exquisitus, quando videlicet dictæ dimensiones augentur, non tamen iuxta sanam proportionem. Et est minùs exquisitus, quãdo hæ dimensiones inæqualiter crescunt, v. g. si plus crescat latitudo, minùs altitudo, & adhuc minùs longitudo. Pulsus verò qui in vnica tantùm dimensione accreuerit, non meretur nomen magni, vt *suprà* ex Gal. dictum est 1. *de dif. pulf. cap. 4.*

Causæ huius pulsus vt plurimùm sunt continentes omnes tres, scilicet vsus adauctus, robur facultatis, & instrumenti obedientia ex Gal. 1. *de cauf. pulf. 5. ad fin.* Inter alterantes sunt, quæcunque continentes intendere possunt vt cibus, vinum, motus, & alia huiusmodi: plus enim pendet pulsus magnus ex vsus augmento, quàm ex aliarum duarum causarum incremento, ex Gal. 1. *de præsag. ex pulsib. cap. 7.* quo loco, & 3. *de cauf. pulf. cap. 3. de præsag. ex pulf. cap. 2.* per magnum, intelligit maximum. Magnus indicat incrementum caloris, sed non magnum, 3. *de præsag.* 2. & vacat periculo, 2. *de præsag.* 5. Maximus aliquando nil mali indicat, immò apparet in tutis, si cum salubri arteriæ statu cõiungatur, alioqui periculosus est. Indicat pulsus magnus cum robore, crudorum humorem coctionem; cum debilitate verò augmentum putredinis significat, 1. *de præsag. ex pulsib cap. 1.*

Si quæsiueris: num pulsus magnus semper postulet virtutem fortem? Galenus 1. *de cauf. pulf.* 5. & Auicen. *loc. cit.* respondent affirmatiuè. Contrarium videtur affirmare, 1. *de præsag. ex pulsib.* 1. *de dignoscend.* 1. & 4. *de dignoscend.* 1. & 1. *de cauf.* 8. & 4. *de cauf.* 13. & Apud Actuarium 1. *meth.* 9. Quibus locis magnum pulsum fieri à virtute debili affirmant.

Dic, aliud est pulsus magnus, aliud maximus. Hic semper fit à virtute forti, 1. *de dignoscend.* 4. quia nõ potest extremè distendi arteria, nisi virtus valeat. Dic secundò. Pulsus manus potest fieri à virtute debili absolutè tali, & non respectiuè, quando arteria fuerit valde mollis, in quo casu virtus simpliciter debilis potest arteriam extendere, ad faciendum pulsum magnum. Quare auctoritates primæ, quòd pulsus magnus fit à virtute forti, sunt intelligendæ, si arteria non fiat mollior moderato; vel de forti virtute respectiuè, quæ licèt simpliciter sit debilis, qui tamen potest arteriam ob obedientiam in amplum spatium extendere fortis appellari potest.

Paruus pulsus est ille, qui in omnibus dimensionibus est imminutus. Eius causa, vel vsus imminutus, vel facultatis imbecillitas, vel instrumenti durities, vel omnia simul, ex Gal. *lib. 1. de præsag ex pulf. c. 2. & 1. de cauf. pulf. 11. in med.* Idem docet Paulus *lib. 2. cap. 12. post med. §. Contrariis autem, &c.* Inter has tamen causas præcipua est imbecillitas virtutis, ex Auic. *loc. cit. c. 6. in med.* Nam debilitas, vel paruitas, sunt motus extensiui, plus à facultate, quàm ab vsu, & instrumento dependentes.

Indicat hic pulsus caloris diminutionẽ, quando tarditati, & raritati coniungitur: aliter arguit augmentum, vt constat in hectica, & phrenitide. Nota tamen ad praxim, in

in crassis,& pueris, licèt appareat paruus, non debemus interdicere vacuationem:apparet eum in pueris paruus, ob paruitatem arteriæ; in crassis, ob causas dictas, *1. de præsag. ex pulsib. cap. 3.*

Si fuerit pulsus paruus,& mollis,est maximè periculosus,ex Gal. *2. de præsag. ex pulsib. c. 5. in med.* summam enim indicat virtutis debilitatem, quæ arterias,etsi molles distendere non potest.

Secunda differentia Auicennæ,est illæ,quæ desumitur ex qualitate percussionis arteriæ,id est,ex robore virtutis, quod Medici contentionem appellant, & efficit pulsum vehementem, languidum seu debilem, & mediocrem. Robustus ergo,seu vehemens pulsus,(omissis aliorū opinionibus,quas proponit,& reprobat Galenus *lib. 3 de dif. puls. cap. 2.*)ille est,qui validè digitos ferit,languidus verò seu debilis,è contra:sic docet Gal. *1. de dif. puls. cap. 6. & lib. 3. seq. cap. 1. in med.*& Fernel. *5. patholog. cap. 1.* Mediocris B verò est in medio,ex Gal. *1. de caus. puls. cap. 8. in med.*& sic vehemens pulsus erit ille, qui vehementer tactum impellit,euertitque digitorum pulpas,ex Galen. *4. de dignoscend. pulsib. cap. 1.* Quo tamen pacto pulsus vehemens separetur à magno, celerrimo, vibrante, & duro eleganter docet Galenus *4. de dignoscend. pulsib. cap. 1. in init. §. Neque enim parum, &c.*

Vehementis igitur pulsus causæ sunt robustas facultas, quam in singularium partium temperamento commodo consistere monuit Galen. *lib. 1. de præsag. ex pulsib. cap. 4. in init. & lib. 3. sequenti, cap. 8. in med.* Hic vium adauctum, & instrumēti obedientiam prærequirit, ex Gal. *lib. 1. de caus. puls. cap. 4.* Indicat robustam facultatem, & ideo euacuationem vsque ad animi deliquium tolerat, ex Gal. *9. meth. cap. 4.* Quare ægris secundæ valitudinis spem pollicetur, C & nihil mali demonstrat,dummodo cùm salubri arteriarum statu coiungatur: nam cum in salubri, periculosus est,ex Gal. *2. de præsag. ex pulsib. cap. 5.*

Debilis pulsus à facultate semper imbecilla emanat, docente Gal. *1. de præsag. ex pulsib. cap. 7. ad init.* Idem docet Paulus *lib. 2. c. 12. post med. §. Pulsus autem, & c.* Hic exitium ostendit,vehemētem enim virtutis imbecillitatem significat; quæ si ex diuturno morbo fuerit contracta, efficit pulsum tardum absente febre; si verò hæc adsit,crebrum, atque velocem.Si autem per se debilis non est,sed aliqua causa natura impedita,atque oppressa,quemadmodum in magnorum vasorum insigni obstructione,repentina præcordiorum conuulsione, malignis, pestilentibúsque febribus contingere solet, tunc pulsus debilis eundem tenorem non seruat,sed inæqualis est. D

Causæ non naturales pulsus vehementis, sunt omnes illæ, quæ continentes intendere valent,vt cibus,vinum, exercitium,ira,& alia huiusmodi,quæ à Galeno referuntur *lib. 1. de præsag. ex pulsib. cap. 8.* At vehementia ab his posterioribus causis suborta citò perit,quoniam aduentitia qualitas citò deperditur,ex Gal. *3. de temper. cap. 4. ante med.* & Arist. *2. de partib. animal. cap. 2. post med.*

Sed antequam ad tertiam differentiam pulsus explicandam accedamus, duo sunt priùs necessariò expedenda. Primum. Quis sit pulsus naturalis:Dic, quòd hic tribus modis potest considerari:vno modo absolutè & simpliciter,quia est causa,& norma reliquorum,& hic solùm inuenitur in ætate temperata, bono habitu, regione & tempore temperato.Secundo modo dicitur naturalis non absolutè,sed respectu huius vel illius naturæ,quæ vel biliosa,vel pituitosa est,vel ratione ætatis,quæcūque ea sit, E vel temporis,vel regionis ratione. Postremò vocatur naturalis,respectu huius hominis particularis. Auic. *loc. cit. cap. 4* præscribens pulsum naturalem absolutè,dicit quòd in prædictis differentiis medium debet seruare: id enim quod naturale est, moderatum est; immoderatum autem, est præternaturam,ex Gal. *lib. de dif. morb. cap. 2. & 2. de dif. respirat. 1. & 2. aph. 51.* Quoniam naturale operationes naturales solùm respicit,& conseruat; præternaturam verò & intemperatū,nimium est & corrumpit. Quare pulsus naturalis debet esse medius inter paruum & magnum, velocem & tardum,rarum & frequentem,durum &mollem, modò sit æqualis,boni ponderis,& vehemens.

Secundùm. An semper vehemens pulsus sit naturalis? Dubitationem proposuit Gal. *lib. 1. de causis, c. 4.* Nam pro parte affirmatiua facit,quòd vehemēs pulsus sit à robusta facultate vitali, quæ quo robustior,eò vehemētior pulsus emanat,quo nihil præstantius excogitari potest.Ex altera parte obstat aliud argumētum,quod est huiusmodi.Pulsus naturalis absolutè,& simpliciter,in corpore temperato debet reperiri.Sed datur vehemens pulsus,qui non reperitur in corpore temperato, quum secundùm naturam se habet,sed solùm quando febri afficitur,vel ira,aut propter vini potum.Igitur cùm hæc vehemētia ex causa violenta,& præternaturam emanet,non erit pulsus naturalis.

Vallesius *lib. 3. cont. 11.* sic difficultatem soluit: Vehemens pulsus ex robore virtutis emanat, & tunc quò vehemētior,eò est magis naturalis,& præstantior. Quando tamen ex conatu & impetu,vehementia oritur,tunc vehementia est præternaturam: omnes enim virtutes vrgente necessitate impetum capessunt,vt Galenus ait, *4. de caus. puls. cap. 2.*

Hæc tamen responsio est contra Galeni mentem, & nullius momēti:Hic enim *lib. 1. de præsag. ex pulsib. c. 7.* Vehementiam pulsus semper esse familiarem virtuti robustæ asseuerat.Igitur quocunque modo pulsus vehemens fiat, semper est robore facultatis vitalis scaturit,& erit secundùm naturam,vt *loc. cit. c. 4* asseruit Auic.Nec enim pulsus vehemens aliquando erit præternaturam, quia à causa violenta ortum ducit, quæ facultatem vitalem cogit ad capiendum impetum;alioqui euacuationes omnes quæ à causa morbosa, & violenta excitantur, & vtiliter promouentur à natura,essent præternaturam:quod fateri,absurdum est.

Tertia differentia desumitur ex tempore motus,& efficit pulsum celerem,tardum, & mediocrem Celer pulsus verè,& propriè ille erit,qui impetum motus celerem habet.Tardus è contra. Celer vero tempore ille dicitur,qui breui tempore motum absoluit: tardus, contrà, ex Auic. *loc. cit. & 1. de dif. puls. c. 4. & 7.* Ratio est, quoniam celeritas,aut tarditas motus,expendenda non est ex temporis, vel interualli quantitate,vt philosophi faciunt,docti ab Aristot. *lib. 6. physic. 2. in init.* id ratione indagantes,sed potiùs medicè,& sensibiliter,ex ipsa motus qualitate,vt latè docet Galenus *2. de dignoscend. pulsib. cap. 4. & lib. 3. cap. 2.* Quam etiam difficultatem proposuit *lib. 3. de caus. puls. cap. 2. ad fin.* vt Vallesius *3. cont. 8.* explicuit eleganter.

Causæ huius pulsus robori facultatis tribuuntur, simul & adaucto vsui,& instrumento molli, ex Gal. *1. de caus. puls. c. 4. & 5. & 1. de præsag. c. 2* Præsagiū huius pulsus proponitur à Galeno *1. de præsag. ex pulsib. c. 5.* Quo loco celerem pulsum indicare caliditatem,tardum verò frigiditatem asseuerat.Explicat ingenuè Valleriola *3. loc. com. cap. 9.*

Quarta,quinta, & sexta differentia, accidentales sunt: Nam prima quæ desumitur ex modo substantiæ arteriæ, & efficit pulsum mollem,& mediocrem, accidentalis est, ex Gal. *lib. de pulsib. ad tyron. cap. 3.* Sicut & alia, quæ ex quantitate plenitudinis arteriæ depromitur; & efficit pulsum calidum, frigidum,vel mediocrem,etiam est accidentalis,ex Gal. *1 de dif. puls. cap. 24.* Quia hæ differentiæ neque ab essentia motus,neque à consequentibus ipsum desumuntur,& ideò istarum præsagia non magnam certitudinem sortiuntur.

Aduerte tamen, quòd mollities & durities arteriæ, multo minùs accidentalis est,quàm aliæ differentiæ,quoniam hæ qualitates multo meliùs motu percipiuntur, quemadmodum quinta.Nam de pulsu duro loquens Galenus *1. de dif. feb. cap. 7. post med. & lib. 3. de caus. puls. c. 7. in fin. & 3. de præsag. cap. 6. in med.* reprobat Archigenem,quoniam pulsum durum metaphoricè vocabat insuauem, & molestum,quoniā in hoc significato omnis febrientium pulsus esset durus.Et reprobat hac ratione,quoniam pulsus durus est proprium obiectū tactus,& sic in propria significatione,pulsus durus ille erit cui tactus cedit; mollis verò è contra,qui tactui cedit vt constat ex Gal. *loc. cit. & 1. de dif. puls. cap. 6. & 5. simpl. cap. 4. in med. & c. 5. seq.* Quòd si interroges:quo pacto pulsus durus à vehementi distinguatur? Respondet Galenus *lib. 4. de dignoscend. pulsib. cap. 1.*

c.1.post.med. Quòd vehemens euertit vniuersos digitos, A sicuti ventus calidus, non tamen perforat, aut pungit: pulsus autem durus, instar lapidisqui lentè mouetur, non valet euertere digitos, sed veluti premit, contundit, & perforat.

Pulsus duri, & mollis causæ eleganter traduntur ab Auic. *loc. cit. cap.6. post med. & 1.4. tract.2. cap.1. ad fin. & cap.2. post med* & accepit à Galeno *1. de dif feb. 5. & 1. de caus. puls. 9. & 1. præsag. ex puls. 4. ante med.* Quare Auic. *loc. cit cap.2.* asseuerat, pulsum durum non esse proprium febrium, sed quòd interdum accidit illis ob dictas causas: & Gal. *cit. feb.* affirmat, quòd pulsus durus nulli conuenit febri: nam de ratione febris, solùm est calor, & ex accidenti siccitas; quare etiamsi siccitas cum calore coniuncta sit, rarissimè tamen tanta est, vt arterias, & reliquas partes solidas exiccare possit, ita vt hac ratione pulsus durus B efficiatur: quamuis enim in hecticis febribus sit pulsus durus, non tamen semper, sed quando ad marcorem accedunt.

Pulsus ergo durus tripliciter fit, vel propter constrictionem, siccitatem, vel tensionem, vt docuit *1. de præsag. ex pulsib. cap.4. ad med.* vbi per constrictionē intelligit concretionem. Aduerte tamen quòd concretio, & multò magis siccitas pulsum durum reddunt, tensio verò potiùs pulsum renitentem, quàm durum, ex Gal. *5. simpl. cap. 5.* Rursus concretio à frigore fit; tensio verò ex inflammatione, scirrho, aut ex aliqua dispositione neruorum, qualis per inflammatorias affectiones concitari solet; insuper ex epilepsia, conuulsione, tetano, & reliquis: siccitatem verò multa efficiunt, vt immodicæ vacuationes, ingens fames, febres ardentes, & hecticæ.

Pulsus durus præsagit siccitatem, tensionem à plenitudine humorum vel flatuum concitatam, & adustionem. C Quæ tamē harum causarum vigeat, facilè ex iis quæ præcesserunt, vel adsunt, venaberis. Mollities verò arteriarum in statu secundùm naturam, immodicum vsum potionis, aut humectantis cibi significat, quæ ipsa frequenter ex balneis, ingluuie, & otio scaturit: in statu verò præter naturam, præsagit hydropem, cachexiam, immodicum somnum, peripneumoniam, viscerum œdemata, & alia quæ à seroso, pituitosóque humore oriuntur, qui irrigandi arterias, & eas humectandi sortitur facultatem.

Pulsus plenus, & vacuus, ab Hierophili sectatoribus fuit inuentus, vt notat Galenus *3. de caus. puls. c.9. ad fin.* Quam etiam differentiā constituit Archigenes, vt docuit Galenus *1. de dif. puls. cap.6.* qui pulsum plenum vocabat, qui pleniorem arteriam ostēdit; vacuum verò qui arteriæ ele- D uationem facit bullosam, ita vt impressio digitorum vacua occurrat. Quare Galenus *lib.3. de præsag. ex pulsib. cap. 6. in init.* dicit, huius pulsus notionem esse euidentem, illius tamen notitiam nulli sensui repræsentari: qua etiam ratione Galenus *l.4. de dignoscend. pulsib. cap.2. & 3.* latissimè ostendit, nullam esse differentiam pulsus, quæ plenum & vacuum constituat. Nam vel pulsus dicitur plenus propter quantitatem substantiæ, vel qualitatem, vt facultatem spiritus: quam rationem insinuat Galenus *3. de dif. puls. cap.6. multo post med §. Communia igitur, & generalia hæc sunt, &c.* Non propter multam quantitatem substantiæ, id est, quia multam substantiæ materiam contineat, respectu illius qui contineat paucam, sic enim efficietur pulsus magnus, vel paruus. Nec etiam propter facultatem, siue vigorem spiritus, quoniam hoc constituit pulsum vehemen- E tem siue languidum. Neque similiter propter qualitatem substantiæ: nam cùm arteria non possit esse inanis, illa quæ continet sanguinem, dicetur plena, ad differentiam illius quæ continet spiritum. Sed hoc est falsum, & contra Galenum *lib. quod sanguis in arteriis contineatur, ferè per totum.* Ergo non est differentia pulsus pleni, nec vacui.

Adde quòd tactus non possit percipere, nec deprehendere quātitatem, aut qualitatem materiæ in arteriis contentæ, vt constat in vtre, & vesica. Accedit quòd arteria est in perpetuo motu, quare ex dispositione illius facta molliori, aut duriori, hoc solùm præcipi potest: alioqui aliæ pulsus differētiæ essent cōstituēdæ, videlicet albi & nigri, dulcis & amari, vt latè Galenus prosequitur *locis citatis.* Neque obiicias Galenum *1. de dif. puls. cap. 3.* & Auicennam *2.1. doct. 3. sum.1. cap.1.* qui pulsum plenum, aut vacuum constituunt: nam hi vniuersaliter pulsum contemplantur & perpendunt, cùm tamen particulariter enarrari non possit. Idem de pulsu calido & frigido dicendum, qui potiùs ad modum caloris, cuius gratia pulsus fit, quàm ad differentiam pulsus debet referri.

Septima differentia est illa, quæ ex ictuum interuallo, siue ex tempore quietis desumitur, & efficit pulsum crebrum, rarum, & mediocrem, ex Gal. *lib. de pulsib. ad tyrones, cap.4.* Quo loco aduertit Galenus, quòd tempus illud in quo quiescit arteria, nihil interest siue quietem, siue interuallum, siue contractionem voces: idem docuit *1. de dif. puls. cap. 7.* Ictum verò vocat arteriæ motum tactui occurrentem; quare pulsus ex ictuum interuallo compositus est.

Aduerte tamen, quòd etiam si ictus generaliter, quandam distentionem significet, aut contractionem, propriè tamen ictus dicitur ea distentio, quæ cum ictu, aut violentia quadā fit, ex Gal. *4. de dignos. puls. c.1.* Quia propter *post medium illius capitis* concludit, ictū propriè solùm esse pulsus vehementis: pulsus verò duri, si vehementes non sint, non poterunt hunc ictum efficere. Iccircò ille pulsus, cui longum est quietis tempus, dicitur rarus; cui breue, creber, cui medius, moderatus, vt posuit Paulus *lib. 2. cap. 12.*

Crebri pulsus causæ sunt facultatis imbecillitas, instrumentorum durities, & vsus adauctus, docente Gal. *lib. 1. de caus. puls. cap.9. & 11. in med.* Idem docuit Auic. *cit. loc. cap.6. §. Quòd si fuerit virtus debilis.* Rarus imminutum vsum significat, ex Galen. *loc. cit.* & Nicolo *serm. 2. tract. 5. dist. 1. cap. 9.* Sicut creber maximam fuliginum, & excrementorum copiam significat, est Gal. *2. de præsag. ex pulsib. cap.2.*

Octaua differentia efficit pulsum æqualem, & inæqualem, de quo, *in sequenti quæstione.* Nona reddit eum ordinatum, & inordinatum, quam sub æquali, & inæquali comprehendi *cit. loc.* refert Auicenna. Vltima differentia desumitur ex rythmo, consonantia, seu proportione, id est, ex pondere temporis motus ad tempus quietis: nā omnibus pulsibus inest modulus, quē Græci rythmum vocant, Latini proportionem, Arabes pondus appellant, alij vocant consonantiam, concentum, concinnitatem, aut numerum.

Est autem proportio duarum eiusdem generis quantitatum, vnius ad alteram habitudo, modò in his sit aliqua dissimilitudo: quare rythmus docente Galeno *de dif. puls. cap.7. in fin. & lib.3. de dignosc. pulsib. cap. 3.* est comparatio temporis motus ad tempus quietis, vel est motus contractionis & distentionis ad inuicem proportio. Hæc autem proportio similis est proportionibus musicæ: & sic Auic. *loc. cit.* dicebat: *Et debes scire, quòd in pulsu reperitur natura musica: & parum infrà* dicebat: *Et pondus, hoc est, in quo cadūt proportiones musicæ, &c.* Iccircò ille pulsus, qui rythmum seruat, dicitur Eurythmus, qui est peculiaris, & naturis, & ætatibus, & sexui tempori, & regioni. Ille ergo pulsus qui propriū, & naturalem seruat rythmum, dicitur Eurythmus, hoc est, æqualis, optimus & bonus, qui in rythmo, seu proportione nullum habet vitium, etiamsi iuxta subiectorum varietatem euariet, ex Gal. *lib. 1. de dif. puls. cap. 9.* Qui verò ipsum labefactat, & vitiū habet, dicitur Arythmus, id est, sine rythmo. Cùm verò rythmus duplex sit, alter naturalis, qui indiuisibilis est, alter non naturalis, de huius multiplici specie lege Galenum *lib.1. de dif. puls. c.9.* Quas omnes differentias accuratè explicuit Iacobus Lanellius *in suo eleganti de pulsibus libello.*

QVÆSTIO XL.

Verùm nona differentia pulsus, æqualis & inæqualis, sit admittenda.

REctè quidem Basilius *epist. 80.* dum Eustachium Medicum alloquitur, plurimùm collaudat Medecinam, quia sanitatis princeps est, siquidem vita, omnium res pretiosissima, circa eam dolorosa est, & plurimis miseriis obsita:

obsita. Nam, vt ipse inquit *quæst. 55 Quemadmodum singulæ artes in auxilium nobis ad naturæ debilitatē à Deo donatæ sunt veluti agricultura, textoria, & ædificatoria, sic etiam medicina.* Nam cùm corpus nostrum variis affectibus expositum, variis detrimentis affligatur, ars medica à gubernāte totā vitam nostram Deo concessa est, vt inter omnes variæ lectionis vir, Iacobus Simanca, ex veterum, & Iuniorum mente confirmat eleganter *lib. 1. de collectan. de repulica, c. 12.* Hæc omnium præclarissima ars ad conseruandum sanitatem, morbósque depellendos, & viscerum morbos rimandos, nullo alio præstātiori nititur signo, quàm pulsu, cui vt maximè veridico, fidem esse adhibendam inculcat Gal. *lib. de curand. rat. per sang. miss. cap. 13.*

Huius ergo minimè fallacis signi, aliæ differentiæ sunt adamussim explanandæ, & præsertim nona, quæ circa æqualem, & inæqualē pulsum versatur. Quamuis autem plurima de inæqualitate, eiúsque differentiis *lib. 2. in com. hist. 12.* prædixerim, tamen modò dicendum, quòd pulsus vel est æqualis, vel inæqualis, ordinatus, vel inordinatus. Æqualis, vel seruat paritatem in omnibus differentiis dictis: vt in magnitudine, celeritate, & reliquis; & tunc absolutè æqualis dicitur; & fit quando subsequentes pulsationes priori in omnibus similes existunt: Vel vnam tantùm seruat paritatem, & dicitur æqualis secundùm quid, quia tantùm secundùm eam æqualis dicitur, veluti quum subsequentes pulsationes, in sola magnitudine, vehementia, & celeritate, aut in aliquibus horum priori similes sunt, ex Gal. *cit.* & ex Paul. *lib. 2. cap. 12.*

Pulsus inæqualis, vel est ordinatus, vel inordinatus. Inæqualis ordinatus ille est, qui seruat paritatē in circuitu: Inæqualis, qui nullum seruat circuitum, dicitur inæqualis inordinatus, ex Gal. & Paulo *citatis*. Aduerte tamen, ex supradictis auctoribus, & Gal. *2. de dif. puls. cap. 11.* quòd pulsus inæqualis ordinatus, vel est ita simpliciter dictus, quia seruat paritatem in circuitu, vel dicitur talis per circuitum, quia videlicet duos, vel plures circuitu impares habet, quos alij circuitus insequuntur ipsis respondentes, est enim circuitus, eiusdem ad idem reditus, vt Galenus docet *1. aph. 12.*

Sed dubium esse potest non exiguum, quomodo Galenus *cit. loc.* pulsum inæqualem vocet ordinatum, vel inordinatum: quoniā pulsus æqualis, ordinatus est: sicuti enim æqualitas naturæ est familiaris, sic etiam & ordo, vt ait Galenus *2. de caus. puls. cap. 14. & 2. de præsag. ex pulsib. cap. vlt.* & Galenus affirmat *3. cris. cap. 10.* quòd quando natura valet & suis legibus operatur, sēper motus illius est ordinatus & determinatus. Igitur cùm in pulsu æquali facultas naturalis dominetur, neque plurimùm irritetur, & instrumentum rectè sit dispositum, & obediat, tunc motus illius non solùm æqualis, sed ordinatus erit. Accedit, quòd *lib. cit. cris. cap. 9.* ipse Galenus asseuerat, in declinatione vniuersali pulsum esse vehementiorem, magis æqualem & ordinatum, quia facultas valet, & vincit: contrà autem in falsa declinatione pulsum esse inæqualem, languidum, & inordinatum.

Solue dupliciter, & dic, ordinem dupliciter sumi, vno modo communiter, & nihil aliud dicit, quàm habitudinē posterioris ad prius, & tunc pulsus æqualis dicitur ordinatus; nam in prioribus pulsationibus considerantur priores, & posteriores, & quando seruant paritatem inter se, & proportionē, non solùm æqualis, sed ordinatus potest appellari. Secundo modo sumitur propriè, pro habitudine, & dependentia posterioris à priori, quæ sunt diuersa, & inter se proportionem in circuitu habent; sicuti sumitur ab omnibus Medicis, quum de pulsu ordinato disceptant; & hoc modo solus pulsus inæqualis dicitur inordinatus, & ordinatus: nam in ipso paritas, & imparitas circuitus considerantur.

Non minor difficultas est: An pulsus ordinatus sit præstantior inordinato? quoniam Galenus *lib. de pulsib. ad tyron. cap. 11. tit. de pulsu lethargicorum*, pulsum inæqualem inordinatum maiorem noxam significare asseuerat quàm pulsum inæqualem ordinatum: & *lib. 2. de præsag. ex pulsib. cap. vlt. & 2. de caus. puls. 24.* ordinem, naturæ maximè familiarem esse asseuerat. Pro altera parte videtur, quòd pulsus inordinatus sit præstantior, ac minus malus: ordo enim causam fixam, perpetuam indicat, & constantem; ordinis autem perturbatio, causam variam, mutabilem, & quæ facilè corrigitur, significat.

Galenus *lib. 2. de præsag. ex pulsib. c. vlt.* soluit difficultatem, asserendo ordinem in pulsu non esse potiorem ordinis perturbatione, nec simpliciter nec in eodem genere, sed distinctione adhibita: nam ordo ex natura sua nec indicat bonum, nec malum, sed certum euentum præostendit quum habeat causam fixam, & constantem, quare si cum bonis signis appareat, bonum significat; si cum prauis, periculum præsagit. Ordinis autem perturbatio cùm habeat causam variam, incertū iudicium præsagit: quando enim fit ad melius mutatio, minuit periculum: quando ad peius, augere solet. Qua propter ordinatus non simpliciter ex melior, nec deterior, Lege Vallesium *3. cont. cap. 5.*

Siquidem autem de pulsu æquali, & inæquali disceptauimus, tempus est vt nomina pulsuum inæqualium in vnica, vel pluribus pulsationibus proponamus. Primus est, qui vel non habet nomē, vel dicitur inæqualis continuus, cuius motuus cōtinuus est impar, in principio, medio, & fine, vel in magnitudine, vel in vehementia, vel in celeritate, vt quādo arteria pigrè, vel tardè incipit distēdi, & velociter finitur, aut è cōuerso: atque hi pulsus decurtati in vnico pulsu, & in vnica arteriæ parte etiā dici possūt.

Alius est qui dicitur intercisus, siue interruptus, seu interceptus, cuius motus continuus non est, sed media quiete interrumpitur: vocatur à Gal. *lib. de dif. pulsib. cap. 7.* intermittens in vno ictu, & bis feriens. De qua pulsus differentia proposuit scitu non indigna, Alexander Alexius *in epitome de pulsibus.*

Alius est qui vocatur caprizans, cuius motus media quiete interrumpitur: & appellatur interceptus caprizans, quia in medio distentionis cessat; verumtamen secunda pars intersectionis celerior, & vehementior est prima: qui motus cùm in capris, & capreolis reperiatur, à similitudine sic nuncupatur docente Galeno *1. de dif. puls. 29.* à Græcis dicitur Dorcadizans; nam Dorkas à Græcis, à Latinis capra vocatur. Hæc tamen differentia solùm in celeritate, & vehementia, non in reliquis generibus pulsum animaduertitur.

Dicrotus à Græcis etiam nuncupatur, quem Medici bispulsantem, seu recurrentem appellant. Fit hæc inæqualitas, quando motus continuus est, & completus sine interruptione: verùm post completam dilatationē, sine quiete retrocedit arteria, & resilire videtur, eo modo quo resilit malleus ad incude percussa, & ideò ab Auic. hic pulsus dicitur martellinus, ex Gal. *1. de dif. puls. 17.* Paulo *lib. 2. cap. 12.* Auerrhoë *4. collig. 17.* Sed quia durum videtur, arteriam instar mallei repelli, præsertim cùm non sit dura, neque cutis solida, iccircò Galenus *2. de præsag. ex pulsib. cap. 8. § Itaque dicrotus pulsus quidem est vibratus, &c.* hunc pulsum ac vibratum esse reducendum satius esse duxit.

Pulsus inæqualis in variis arteriæ partibus, vel est secundum situm, vt quando vna arteriæ pars sursum, alia verò deorsum, dextrorsum, sinistrorsum, non antrorsum, vel retrorsum mouetur. Quòd sic hoc cum magna distentione fiat, pulsus fit vibrans, qui ab Auerrhoë *cit. loco*, arcuatus vocatur ab Auicenna tremullus; si verò obscuriùs moueatur, fit pulsus conuulsiuus, quem Auicenna appellat retortum, chordosum, siue spasmosum, de quo agit Gal. *1. de dif. puls. cap. 28.*

Vel consideratur in motu, quando vna arteriæ pars, deinde alia, postea alia vsque in finem mouetur, & efficitur pulsus vndosus, qui in omnibus ferè generibus reperitur; & ferè semper cum mollitie arteriarum coniungitur, nequaquam autem duritie, quapropter neque in hectica, neque pleuritide, sed in lethargo, aut febre admodum pituitosa conspicitur.

Vndosus ergo fit, quādo arteriæ ad similitudinem mouētur vndarū; cui imminuto succedit vermicularis, qui ab illo nō distat qualitate motus, sed quantitate: Nam vndosus est magnus, vermicularis paruus, ex Gal. *1. de dif. feb. 26.*

Sic autem vocatur, quia gressui vermis similis existit. Hunc esse multæ spissitudinis Auicenna asseruit, id est, multæ frequentiæ; & licèt illi multam frequentiam non tribuat Galenus, est tamen frequentior vndoso, quia cùm non multùm eleuetur, crebritate restaurat, quod paruitate amisit.

Vermiculari succedit formicans, & est valde paruus, languidissimus, & creberrimus, cui plurimam frequẽtiam Galenus attribuit, 1. *de dif. pulſ. cap.* 27. Ita vt ob hanc causam speciem falsam celeritatis habere videatur, quum tamen celeritate careat, quoniam hæc citra robur non fit, pulsus verò formicans imbecillis est; hinc fit vt formicans inæqualitas propter illius paruitatem obscuretur, & hoc modo vndosus, vermicularis, & formicans, inter se solùm magnitudine differunt.

Est alius pulsus qui vocatur serrinus, inæqualis & durus, qui in serræ modum tactum ferit, de quo agit Galenus *lib. de pulsib. ad tyrones, tit. de pulsu pluritidis, &* 4. *de cauſ. pulſ. cap.* 7. *&* 8. Eius causa triplex, inflammatio partis principis, quæ suapte natura arteriam indurat; vel intemperantia cordis, in aliqua primarum qualitatem excedens; altera est varietas illius substantiæ quæ intra arterias continetur: de quibus omnibus fusè diximus *lib.* 2. *in com. hiſt.* 65.

His addere possumus decurtatos pulsus, quo suo modo in vnico pulsu in variis arteriæ partibus optimè considerari possunt. Decurtatus vocatur mutilus, à Græcis myurus, quæ inæqualitas non solùm in pluribus pulsationibus animaduertitur, sed etiam in vna, in variis arteriæ partibus, & in vnica etiam parte, & hoc in magnitudine, celeritate, & vehementia, ex Gal. *lib. de pulsib. ad tyron. cap.* 7. & Paulo *lib.* 2. *cap.* 12.

Est alius qui dicitur intercidens in variis partibus, siue intermittens in ictu, qui ex inæqualitate raritatis, & paruitatis constat. Alius est qui appellatur intercurrens in multis pulsationibus, qui ex inæqualitate crebritatis consurgit, vt docet Galenus *lib.* 1. *dif. pulſ. cap.* 12.

Reperitur etiam pulsus deficiens, intermittens, & abolitus. Quando facultas languet citra instrumentorum vitium, & neque distrahitur, neque aliqua humorum copia opprimitur, pulsus fit languidus, tardus, paruus. Ad quando vrget vsus, & mediocris est imbecillitas, fit frequens sine inæqualitate. Si autem virum iactura est maior, fit inæqualis pulsus. Si verò insignis si virium noxa, deficit pulsus, & si extremè vires sunt debiles, tunc fit pulsus abolitus, qui à deficiente distinguitur: nam hic solùm priuationem mediæ actionis importat, cæterùm abolitus integram, & totalem pulsus priuationem significat.

Quando simul languet facultas vitalis, & oppressa, aut impedita est, fit pulsus maximè inæqualis, & tunc obseruantur pulsus intermittens, deficiens, & ob maximam offensam, abolitus. Sed dubitabis: vtrùm deficiẽs pulsus deterior sit, & periculosior intermittente? Pro vtraque parte adsunt rationes validæ: Galenus enim 2. *de præſag. ex pulſib.* 4. *poſt princip.* affirmat, inter pulsus inæquales, intermittentem esse maximè periculosum, in ipso enim facultas vitalis otiatur, & ab opere cessat; in deficiente solùm à dimidio actionis cessat: & *infra eodem capite*, cum pulsu intermittente neminem fuisse seruatum asseuerat, quando intermissio diuturna est, duarũ videlicet pulsationum. Et *in eodem capite, infra* affirmat, quòd sicuti mors repentina comittatur apoplexiam, sic pulsus intermittens extincto, calore ob defectum ventilationis, mortem ex tempore præsagit.

Sed obstat eiusdem Galeni auctoritas, 2. *de cauſ. pulſ.* 3. affirmantis intermittentem pulsum antecedere deficientem: igitur deficiens pulsus fit quando ingrauescit noxa; nam quando leuior est, fit pulsus intermittens. Quæ sententia est magis rationi consentanea. Ad eodem enim Galeno *loc. nuper cit.* docemur, quòd natura plus claudicat in actione sua in pulsu deficienti, quàm intermittente, & sic ille maiorem noxam, & maiorem defectum respirationis inducit. Quare etsi ex intermittente plura damna contingant, vehementiora, & periculosiora ex deficienti euenire patet apertè. Accedit, quòd intermittens pulsus sæpe est naturalis, vt historia celebri proposuit Gal. *lib. de præcognit. ad Poſth. cap.* 14 quam nos, decripsimus *lib.* 2. *in com. hiſt.* 44. Quo loco plura de pulsus intermittentis causis perlegere, ne te pœniteat.

Est & alius pulsus qui dicitur hecticus, qui nec accessiones, nec interualla habet, sed sibi similis semper existit, docente Galeno *lib.* 4. *de cauſ. pulſ. cap.* 10. & nunquam soluitur, quia vniuersus habitus in morbum conuersus est, vt probant Paulus *lib.* 2. *cap.* 12. *ante med.* & priùs prædixit Galenus *lib. de pulſib. ad tyrones, cap.* 8. Sunt & alij pulsus inæquales, vt palpitans, strepens, & tremens, quos tamen vt rarissimos hîc omittimus. Legat qui velit Auicennam *loc. cit. cap.* 6. qui eorum causas, & præsagia disertè assignat.

QVÆSTIO XLI

Vtrùm præter causas generantes pulsus, aliæ alterantes sint aſsignandæ. Contra Menam, & Valleſium, doctiſsimos.

Sphygmicam artem à priscorum plurimis acriùs conuelli, non me latet, quòd hæc ob difficultatem plerosque vel peritissimos Medicos deludat, & sic in præsagiis multa vaticinatur, quæ cum Medicæ artis dedecore aliter eueniunt. At qui veteres, & præsertim Galenum diligentiùs animaduerterit, inueniet ipsam esse omnium primariam, & quæ nobis rectè agendorum præsidiorum rationem commonstrat. Sed cùm multæ sint quæ pulsum immutant, & alterant causæ, eas in calce huius tractatus numerasse satius duxi, vt earum cognitione Medici instituti, de pulsu rectiùs prædicere possint.

Ergo pulsuum causæ in duplici sunt differentia, ex Galeno 1. *de clauſis pulſ. cap.* 1. Aliæ sunt generationis, aliæ alterationis. Illæ tres sunt efficiens, id est, facultas à qua fit pulsus; finalis, id est, vsus, cuius gratia fit; & tertia, id est instrumenta per quæ fit: quæ causæ, continentes vocantur à Galeno, qui nulla earum mutari potest, quin pulsus euariet, & è conuerso. Esse autem in multis continentes causas admittendas, fusè diximus *lib.* 3. *in com. hiſt.* 26.

Neque obstat, quod aliqui asserunt, ex animi affectibus corpus immutari absque aliqua alteratione; quòd falsum est, quum semper in his facultas immutetur, cuius immutationem, vsus, & instrumenta sequuntur, vt eleganter docuit Thomas à Veiga *lib. art. med. in com. cap.* 23. *in fin.* Quare hæ causæ continentes, communes, necessariæ, & essentiales ab Auic. *cit. loc.* vocantur. Communes, quoniam in quouis genere pulsus inueniuntur: necessariæ, quia sine illis pulsus stare non potest: essentiales, quia ab illis pulsus immediatè dependet, & hæ illius constitutionem ingrediuntur.

Aduerte tamẽ, quòd in immutatione pulsus, quæ est ab animi affectibus concitatur, aliquid multoties inuenitur, quod ad nullam causam continentem reducitur, vt eleganter docuit Vallesius 3. *cont.* 9. & patet manifeste in pulsu vibrato ex repentino timore suborto, vt firmat Galenus *lib.* 4. *de cauſ. pulſ. cap.* 5. qui ad nullam causam continentem referri potest, siquidem pulsus vibrans (vt inquit Galenus 2. *de cauſ. pulſ. cap.* 6.) fit constante virtute, adaucto vsu, & obediente instrumento.

Licèt autem ita hoc sit, non tamen colligas, huiusmodi causas non esse continentes pulsus: nam solùm de ratione causæ continentis est, non posse ea ablata omnino effectum perseuerare. Quare Galenus *lib.* 1. *de cauſ. pulſ. cap.* 2. 3. *&* 4. de huiusmodi causis seorsim disceptat, & *lib.* 6. *de vſu part. cap.* 10. *&* 7. *de anatomic. adminiſt. cap.* 5. particulariùs agit de arteriis, pulsus instrumentis.

Causas alterationis diuidit Galenus in externas seu primitiuas, & internas, siue antecedentes vel præcedentes, & sunt omnes illæ, quæ intra corpus existẽtes, pulsus immutare valent; quæ tamen immutatio fieri non potest, nisi illarum alteratio ad continentes deueniat, & hoc modo hæ præcipuæ dicuntur, reliquæ verò veluti harum genera; id est, quòd quemadmodum genera suprema ad constitutionem speciei infimæ concurrunt mediantibus speciebus

subalternis, sic etiam cùm causæ alterationis mediantibus continentibus immutationem pulsus efficiant, ideò veluti earum genera dicuntur.

Rursus hæ alterationis, siue mutationis causæ, in triplici sunt differẽtia, vel naturales, vel præter naturam, vel mediæ, id est, non naturales, vt docet Gal. 3. *de caus. puls. in proœmio, & lib. de pulsib. ad tyrones, cap.* 9. Auicẽna *loc. cit. c.* 5. appellans huiusmodi causas alterationis, causas non ingredientes constitutionem pulsus, diuidit eas in inseparabiles, quales sunt naturales, vt ætas, sexus, temperamentum, &c. & inseparabiles, quales sunt causæ non naturales, & præter naturam: non naturales sunt sex, aër, cibus & potus, motus & quies, somnus & vigilia, inanitio & repletio, animi pathemata: præternaturales verò tot sunt, quot sunt affectiones præter naturam. Immutatio quæ ab his causis oritur, differentias pulsus naturalis insequitur, vt docet Galenus *lib. de pulsib. ad tyrones, cap.* 9. Quæ cùm multiplices sint, quia non in omnibus pariter, arteriæ mouentur, ideò solùm per experientiam cognosci possunt.

B

Sexus mutat pulsum. Nam viri habent eum multò maiorem, & vehementiorem fœminis, ex Galen. *lib. de pulsib. ad tyron. cap.* 9. & 3. *de caus. puls.* 2. Fœminæ habent tardiorem, satisque rariorem: nam mares posita paritate in temperamento, ætate, anni tempore, regione, fœminis sunt calidiores, perfectiores, & robustiores, 3. *de caus. puls. cap.* 2. & latè à nobis demonstratum est, *lib.* 2. *in com. hist.* 144.

Neque obstat quòd mollitiei instrumentorum magnitudo pulsus propria sit, docente Galeno 1. *de caus. puls. cap.* 4. Sed fœminæ habẽt instrumenta molliora. Ergo illarum pulsus erunt maiores. Galenus respondet 3. *de caus. puls. c. cit.* hoc contingere, quia superat causæ paruitatis in fœminis, scilicet minor caliditas, excrementorum copia, corporis habitus, & alia: quare fœminæ habent pulsum celerẽ, crebrum; cùm enim illis paruitas distentionis nõ sufficiat refrigerationi, iccircò celeritate, & frequentia natura defectum magnitudinis supplet, vt notauit Gal. 1. *de caus. puls. c.* 5. Viri verò, cùm sola magnitudo sufficiat ad refrigerandum, tardiorem & rariorem pulsum sortiuntur.

C

Puerorum pulsus est celerrimus, & creberrimus, & mollis, propter natiuam eorum humiditatem: iuuenum verò celer, ex Gal. *lib. de pulsib. ad tyr. c.* 9. In magnitudine etiam & in vehementia differunt, quoniã iuuenum pulsus maximus est, & vehementissimus; puerorum verò inter senes, & iuuenes medius. Causam reddit Gal. 3. *de caus. puls. c.* 5. quoniam in pueris vsus augetur; nam in illis est maxima necessitas refrigerij, quia calore abundant natiuo, & pro generatione spiritus qui dissoluitur, & illius incremẽto, multo indigent aëre; & cùm non solùm pro nutritione, sed corporis augmento plura assumant & conficiant alimenta, fuliginosis scatent excrementis, quare dilatationis, & contractionis intenditur vsus, vt docet Gal. 1. *de crisib.* 11.

D

Iuuenum verò pulsus maximus est, quia in illis virtus ad suum robur peruenit, & vsus vrget. Pueri etiam pro corporis mole pulsum habent magnum: si tamen cum iuuenibus comparetur: non est magnus. Etsi enim pueri facultate vitali valeant, 4. *acut.* 9. nondum tamen in illis hæc virtus vltimam perfectionem est assequuta, sicuti in iuuenibus, ex Auic. *loc. cit. cap.* 7. & Gal. 3. *de caus. puls. cit.* Nam virium robur modicam exiccationem expostulat, quia hac illud conseruatur, 3. *de caus. sympt. cap.* 3.

E

Senum pulsus est tardus, rarus, paruus, languidus, ob facultatis imbecillitatem, si comparetur cum ætatibus præcedentibus, & à pulsu iuuenum plus distat raritate, quàm celeritate; & quia senes natura sua sunt sicci, in senectute pulsus duritiem sibi comparat; licèt ob diminutas concoctiones, & cruditates, quibus senes sunt obnoxij, (ob quas succis scatent crudis) aliquando pulsus mollitiem acquirat.

Temperamenta etiam immutant pulsum; Illi enim qui natura sua calidi sunt, habent pulsum maiorẽm, & frequentiorem, quàm qui temperamento sunt frigidi, vt docet Galenus *lib. de pulsib. ad tyron. cap.* 9. & 3. *de caus. puls. cap.* 2. & hac ratione Auicenna *loc. cit. cap.* 8. dixit, pulsum virorum esse vehemẽtis necessitatis, id est, magnum, celerem, & frequentem; quod intelligendum est, ad mentem Galeni *loc. cit.* ita vt non sit multum vehemens, sed satis fortis, quare pulsus fit magnus, celer, & frequens; nam incremento coloris hæc omnia sunt peculiaria docente Gal. *de caus. puls. cap.* 4. *in fin.*

Aduerte tamen cum Galeno 3. *de caus. puls. cit.* quòd per calidos natura intelligimus eos qui in passiuis mediocritatem seruant, excedunt tamen calore: qui in duplici sunt differentia, quidam enim ingenito calore abundant, & naturali, alij verò acri, & ascititio, ex Gal. 6. *epid. sect.* 4. *com.* 15. & 5. *de sanit. tuend. cap. vlt.* Illi pulsum habent non solùm maiorem, & celeriorem, sed & vehementiorem, quia viribus valent. Qui verò secundo modo calidi dicuntur, pulsum vehementem non habent, quia non constant viribus, ex Galeno 5. *de sanit. tuend. cit.* licèt etiam in his ob magnitudinem, & celeritatem, pulsus referat speciem vehementiæ, ex Gal. 3. *de sympt. caus. cit.* Quemadmodum enim cum excessu caloris adscititij virtus non constat: sic cum excessu caloris natiui vires sunt robustæ, quia cum eo, & optima temperies, & vires fortes etiam inueniuntur, quinimmò earum causa existit, & quò calor natiuus magis exuperat, eò maiorem virtus firmitudinem acquirit, & pulsus vehementior fit.

Obiicies contra traditam doctrinam, primò. Omnium rerum natura constantium est certus terminus augmenti, & decrementi, vt Arist. docet 2. *de anim. cap.* 4. *post med.* Sed calor est res naturalis. Ergo debet habere certum terminum, quem si excedat, iam fit præter naturam. Secundò. Mediocritas patitur duplicem corruptionem, excessum scilicet, & defectum, ex Gal. *lib. de dif. sympt. cap.* 4. Ergo si calor natiuus excedat, iam non erit mediocris, sed immoderatus, & ex consequenti vires diminuet.

Tertiò. Virtus in temperamento consistit, 1. *de præsag. ex pulsib. cap.* 4. Ergo quò calor natiuus abundantior fuerit eò ampliùs debilitari debet, quoniam temperamentum euertitur. Quartò. Eadem est ratio spiritus, sanguinis, & caloris. Sed sanguis mediocritatem requirit, quam si excesserit, animal ægrotat, vt Hip. fatetur *lib.* 1. *de natur. human. text.* 20. & 21. quoniã interdum ita accrescit, in virtutem premat, & offendat. Ergo eodem pacto calor natiuus mediocritatem requirit.

Sed hæc facilè dissoluuntur. Si aduertas, quòd calor natiuus potest dupliciter considerari: vno modo, quà est calor, & hoc modo quò fuerit maior, eo erit debilior virtus; alio verò modo, quà est naturalis, hoc est, in frigiditate & aliis qualitatibus commensuratus, vt firmat Galenus *lib. de rigore c.* 6. *post. med.* & earatione quò fuerit vehemẽtior, eò virtus erit robustior, quia partes sunt magis attẽperatæ. Quare hæc proportio, & hæc temperies est terminus caloris natiui, à quo si deficiat, vel eum excesserit, præter naturam efficitur Ex quibus prima, & secunda ratio corruit, pariter & tertia, quia caloris natiui temperies nunquam destruitur, etiamsi maior fiat. Ad vltimum dicendum, quòd sanguinis incrementum cum proportione naturæ idonea, similitudinem habet cum calore natiuo; copia tamen spirituum nunquam reprobatur, vt docet Auic. *lib. de medic. cordial. tract.* 1. *c.* 4. Nam quò plus in corpore abundant, eò vires fiunt vegetiores; illi enim ob tenuitatem suam citissimè in opere resoluuntur.

Frigida & humida intemperies, ob facultatis debilitatem & caloris imminutionẽ, pulsus efficit paruos, raros, tardos. Quòd si instrumentum, inquit Auic. *loc. cit.* fuerit molle, efficit pulsum latum; si verò durum, prædicta omnia imminuuntur. Humida verò intemperies efficit pulsum latum, & vndosum: sicca verò durum, & angustum, ex Auic. *loc. cit.* & ex Halyabbat. 7. *theoric. cap.* 4. *ad init.*

Aduerte tamen cum Galen. *lib.* 1. *de præsag. ex pulsib. c.* 4. *ad init. §. Iam humiditates. &c.* vsum non variari nisi ex calore, aut frigiditate, reliquas autem qualitates instrumentum, aut facultatem immutare: iccircò Galenus *lib. art. medic. cap.* 31. & 32. ex humiditate, aut siccitate solùm duritiem, aut mollitiem in pulsu contemplandam esse asseuerat. Quando tamen facultas est robusta, & necessitas multa in temperamento sicco, consurget bis pulsans

spasmosus

spasmosus, seu tremulus, ob rationes plures, quas ex professo proposuit Iacobus de partibus *in com. cap.8. cit. loc. Auic.*

Tempora anni diuersimodè immutant pulsum, ex Gal. *de pulsib. ad tyron. cap.9.* & 3. *de caus. puls. cap.6.* quibus locis docet, pulsus in medio cuiuslibet tempori esse considerandos, & non in principio, aut fine, quoniam tunc secundùm vergẽtiam ad hoc, vel illud tempus immutatur: nam vere fit pulsus magnus, vehemens, moderatus in celeritate & frequentia.

Sed obstant plura: cùm enim ver exactissimam habeat temperiem, non solùm si cum corpore humano comparetur, sed etiam per seipsum, robustissima sit virtus, vsus non multùm adauctus, instrumenta rectè disposita, videtur quòd pulsus debeant esse maximi, & vehementissimi. Soluit difficultatem hanc Galenus, confirmans hoc esse verum, si cum pulsu reliquorum temporum comparatio fiat. Nec dicas, quòd cùm eo tempore adaugeatur vsus facultas non possit esse robusta: nam eo tempore adaugetur vsus calido naturali, cuius ope facultates nostri corporis roborantur.

Ex iis disces, æstate, quia vsus ex calido natiuo non augetur pulsus non esse vehementes, sed paruos, & ob facultatis imbecillitatem, & caloris natiui resolutionem, languidos; sunt tamen celeres & crebri, tum propter augmentum vsus, tum quia cùm parui sint, natura defectum magnitudinis celeritate & frequentia supplet.

Hyeme pulsus sunt parui, & debiles, ob facultatis imbecillitatem, & tardi, ob imminutionem vsus, ex Gal. *loc. cit.* Nec obstat celeberrima Hippocratis auctoritas, 1. *aph.*15. dicentis, tempore hyemis facultates esse robustissimas, & sic copiosiora alimenta esse offerenda, sicut probat Galenus *lib.1. de natur. human. com.*36. nam Hippocratica sententia de robore facultatis naturalis est intelligenda, quæ à vitali longè est diuersa: alioqui vitalis facultas esset fortior in pueris, quàm iuuenibus, & hyeme, quàm vere, & autumno. Hoc modo intelligendus est Galenus, 3. *de causis puls. cap.*8. quum in principio somni facultatem vitalem debiliorem esse affirmat, quum naturalis nulla reddatur debilior. Dic secundò, quòd hyeme interdum frigiditas est tanta, vt quàm penitissimè sese insinuet in viscera, ita vt innatus calor remittatur, & virtus debilis reddatur, & tunc fiunt pulsus parui, languidi, rari, tardi: si verò non solùm frigiditas interiora non refrigeret, sed per antiperistasin calorem robustiorem reddat, tunc partibus internis calescentibus, & alacrioribus factis, pulsus erunt magni, in reliquis verò generibus moderati; etsi eam non participent vehementiam, quemadmodum in medio veris, vt *suprà* ex Galen. mente protulimus.

De autumni pulsu illud pro certo affirmandum, hoc tempore pulsum esse inæqualem cum quadam debilitate, quia autumnus in calore & frigiditate, ab optima temperie recedit, & in actiuis inæqualis est, in passiuis siccitate excedit, & sic facultas hoc modo concussa, debilis est, & instrumentum non rectè dispositum.

Sed si hoc verum est, cur 3. *de causis puls. cap.6.* Galenus scripsit, pulsus in initio autumni esse vehementissimos? Dic, quòd licèt de hac contradictione plura præscripserim, *lib.1. in com. hist.*39. contra Vallesium, qui *lib.3. cont. cap.*14. Galenum temnit & damnat, placet nunc pro Galeni tutela, eius argumenta ad vnguem expendere.

Primò. Autumnus est tempus intemperatum, & intemperamentum illius varium, & inæquale, 1. *de temp. c.*4. quod vires dissoluit, huc & illud agitando calorem. Ergo pulsus in eo non possunt esse vehementes, quia intemperies variæ multò magis dissoluunt facultatem, quàm mala intemperies, similis & æqualis, ex Auic. *loc. cit. cap.*9. Dic, Intemperantia autumni, & inæqualitas, non est tanta, vt vires dissoluat, nam eandem inæqualem habet ver, etsi non ita intensam: nam matutino, & vespertino tempore frigus viget, & meridiano, æstus. Deinde excessus autumni exiguus est; argumento sunt plantæ, quæ eo tempore solent germinare. Quare cùm tempore autumni facultas valeat, vsus sit moderatus, instrumentum rectè dispositum, pulsus vehementes fieri possunt.

Secundò. Autumnus est tempus contrarium vitæ, quum in eo remittatur calor, & augeatur siccitas. Quare hoc tempore pulsus erit debilis, paruus, & rarus. Dic, quòd illæ qualitates non multùm excedunt; quare hoc tempus non erit valde contrarium vitæ.

Tertiò. Autumus sequitur æstatem, in qua vires debiles sunt, instrumentum durum, & non ita obediens, sicut in vere; ob quam virum debilitatem autumno inter alia generantur morbi periculosi, praui moris, & difficilis iudicationis, ex Galeno 3. *aph* 9. & 2. *epid. sect.* 1. *parum post princip.* Dic. Potiùs autumnus aliquo modo reficit vires ex æstate languidas, nimiam illius difflationem prohibendo.

Quartò. Hip. & Galenus 1. *aph.* 15. & 18. docent, homines vere, & hyeme multo meliùs alimenta ferre; contrariæ verò rationes se habent in autumno. Ergo si hæc tempora in his contraria sunt, non erunt in pulsibus similia. Dic, quòd etiam si illa tempora in alimenti assumptione intemperata sint, nullum tamen est inconueniens, tempore autumni facultatem vitalem meliùs se habere, quàm tempore hyemis, aut æstatis.

Vltimò. Galenus inæqualitatem pulsus omisisse videtur, quæ tamen illi maximè conuenit. Dic. Galenus omisit inæqualitatem autumni, tanquam maximè notam: à magistro enim suo 3. *aph.* 9. & alibi, decantatum erat, hoc tempus esse varium & inæquale, in quo eadem hora modò calor, modò frigus vrget.

Sed magis admiror Ferdinãdum Menam doctissimum *in com. cap.*12. *Galeni, lib. ad pulsib ad tyrones*, qui locum *lib. de pulsib. ad tyrones*, asserit esse suppositititium: quum Galenus eandem sententiam *lib.3. de causis puls. cit.* approbet, & confirmet.

Regiones etiam immutant pulsus, temporum instar: nam in temperatis adest pulsus vehemens, & temperatus; in frigidis paruus, & tardus; in calidis non sunt vehementes, sed parui, & languidi, vt scitè docuit Auic. *loc. cit cap.*10. & accepit à Gal. *lib. de pulsib. ad tyrones, cap.*9. & 3. *de caus. puls. cap.*7.

Cibus, & potus immutant pulsum sua qualitate, & quantitate. Cibus enim si modicus est, mutat pulsum in magnitudinem, vehementiam, celeritatem, & frequentiam; calorem enim, & robur virtutis adauget, quod (vt rectè notauit Auerrhoës 4. *collig.*2.) non est intelligendum, cùm primò cibus assumitur: nam tunc apparet pulsus paruus, & languidus, cum raritate, & tarditate: Retrahitur enim calor ad coctionem, & cum eo sanguis & spiritus; & sic suffocatur calor post assumptum cibum, & pulsus fit paruus.

Deinde cibus in principio est dissimilis, & contrarius; & licet sit modicus, ex eo opprimitur virtus, veluti in igne experimur, qui in principio à lignis veluti obruitur, & suffocatur. Quando verò cibus iam est concoctus in ventriculo, & iecore, & incipit apponi, tunc propter spiritus & sanguinis generationem, partiúmque refectionem, accrescit caliditas, & robur virtutis augetur, & pulsus magnitudinem, & vehementiam sibi comparat. Quare non immeritò dicebat Gal. *lib.2. aph.*18. signum nutritionis esse magnitudinem, & vehementiam pulsus.

Quando cibus exhibetur in quantitate parca, aut homo passus est inediam, tunc mutatur pulsus in magnitudinem, velocitatem & frequentiam; & quia exurit sanguinem, & spiritum, illúmque ad biliosam naturam conuertit, caliditas accresc t, & intenditur. Quum verò diuturna, & immodica est inedia, quæ non solùm sanginem & spiritum imminuit, sed humidum radicale absumit, tunc esoluta facultate, & exhaustis viribus, fit pulsus paruus, languidus, tardus. Ex iis patet solutio ad dubitationem, quam proposuit Galen. *lib. de curand rat. per sang. mis. cap.*5. *in princip.* dicens, inediam interdum caleface, aliquando refrigerare.

Potus immutat pulsum, sicut & cibus & præsertim vinum, nam ex eorum numero est, quæ corpus alunt docente Galen. 3. *de alim. facult. cap.*40 Illius tamen alteratio velocior, siquidè celeriùs vires reficit, quum citissimè

concoquatur,& distribuatur; liquida enim citissimè nutriunt,maximè calida,quia faciliùs alterantur, 3.*de temp.* 1.& 2.*aph.*11. & 18. Verùm hæc immutatio non est ita diuturna,quàm ea quæ oritur ex cibo: sicut enim facilè potus alteratur,sic etiam citiùs absumitur, ex Gal.*lib. de pulsib.ad tyron.*10.& 3.*de caus.puls.*7.

Aqua, ex mente Auic.*loc. cit. cap* 11. etiam virtutem roborat propterea,quòd alimentum penetrare facit, & in hoc illiùs operatio similis est operationibus vini, vel ratione quantitatis, vel qualitatis, vel proprietatis illius: verùm quia non calefacit,sed potiùs refrigerat, ideò non æquè necessitatem auget. Hæc est causa,ob quam Galen. *lib.de pulsib.ad tyrones,cap.* 10. dicebat, aquam minimè omnium ciborum,& potuũ mutationem inducere,quum hæc vt cibus immutare non valeat. Et licèt non nutriat, vt tam multis argumentis ex plurium mente auctorum probauimus,*lib.2.in com.hist.*54. Tamen ad symmetriam corporis reuocata, vires recreat, quemadmodum ab alimentis fieri consueuit; & ob id fortasse *loc.cit.* Galenus aquam,ciborum instar,in pulsu mutationem facere pronuntiauit.

A somno pulsus etiam immutatur, tum pro ratione temporis illius,videlicet in principio,medio,& fine,tum etiam secundùm coctionis diuersitatem. Quare somnus in principio, facit pulsum languidum,tardum,rarum, ex Gal.*lib.de pulsib. ad tyron.cap.*9.Causam reddit Auic. *loc. cit.cap.*12. & probat Galen.3. *de caus.puls.cap.*9. quoniam in principio somni,fit retrocessus caloris ad interiora, ex Gal.6.*epid.sect.*4.*com.*14.& *sect.* 5.*com.*30. & 2. *aph. com.*1. ob quam causam somni tempore perfectiores fiunt concoctiones, vt *cit. loc.* docuit Galenus, & probat 6. *epid. sect.*5.*com.*10.Quia cùm calor sit opifex,& omnium operationum naturalium instrumentum,ex Galen.1.*aph.* 15. & 2.*de facult.natural* 9.& 6.*epid.sect.*5.*com.*5.*post. med.* eo ampliùs in visceribus adaucto,perfectiores fiunt operationes. Tunc in initio somni, facultas coctioni alimentorum incumbens,minor ad singula opera efficitur, & calor natiuus copia alimentorum veluti consopitus, vsum imminuit, & arteria est veluti detenta, & ob caloris retrocessum veluti ligata,nec multùm,nec diu dilatari potest:nam quemadmodum respiratione caliditas cordis conseruatur, sic etiam transpiratione,id est,pulsu, totius caliditas retinetur.

Deinde in principio somni ob dictam causam partes frigidæ sunt;ideò pulsus in paruitatem,& tarditatem immutatur,ex Gal.*lib.de pulsib.ad tyron.*& Auic.*loc.nuper citatis.*Ex iis colliges immeritò Menam *in com.cit.loc.* reprehendere Auic. quia in somno semper calorem augeri sibi persuasit, quoniam licèt hoc sit verum, in principio somni locum non habet: Nam ob retrocessum sanguinis, & spiritus ad partes internas calor innatus opprimitur,& redditur pusillus, quæ omnia de dilatione intelligenda sunt, vt firmat Galenus *lib.*3.*de caus.sympt.cap.*9. Contractio enim tempore somni maior semper est, & velocior:tunc enim adest maior expurgandarum fuliginum necessitas, quæ ex halituosis vaporibus est coctione eleuatis emanant. Quare Galen.3.*de caus.cap.cit.*dixit, in somno pulsum esse celerem, secundùm contractionem, tardum secundùm distentionem: quo pacto est etiam frequens, quoad quietem externam; rarus, quoad internam.

Medio somno fit pulsus maior, & vehementior;tunc enim calor iam alimenta concoxit,& regenerato sanguine est robustior, & ampliùs emicat,ignis instar, qui accensis lignis fulgidus splendescit. Si verò somnus excedat,& immoderatus sit, iterum pulsus ad pristinam paruitatem reuertitur, & raritatem, tarditatem, ac languorem sibi comparat,& veluti dissipatur ac resoluitur,immò præ copia fuliginum, quæ tempore vigiliæ erant expurgandæ,extinguitur. Similiter quando somnus sequitur post inediam, quia calor plus iusto absumit & exiccat, tunc resolutis viribus,& imminuto calore natiuo,pulsus fit paruus & tardus.

Vigilia etiam immutat pulsum,quoniam in principio fit pulsus maior, vehementior,celerior, & frequentior,

A inæqualis tamen,& inordinatus,ex Gal.3.*de caus.puls.cit.* & *lib.de pulsib.ad tyron.cap.*9. Nam coctionis recrementa halituosa,in partibus intermediis vsque ad cutim colliguntur, & cùm calor ex cibo roboratus iam expandi incipiat,& viæ non sunt patentes,sed impeditæ,contentione quadam mouetur, vt corpus transpirabile efficiat; quare pulsus vehemens est & maximus, sed ob vias impeditas,inæqualis,& inordinatus,& cum vibratione quadam. Quod præcipuè fit in his, qui terrore & metu à somno expurgunt,vt *cit.loc.cap.*12. docuit Auicenna: in iis verò qui lentè, & paulatim à somno excitantur, fit pulsus æqualis,gratia expellendarum fuliginum, vt dictum est,sed breui temporis spatio ad pristinam mediocritatem reuertitur; expurgatis enim fuliginibus motus caloris moderatus est.

B Exercitum immutat pulsum: quando enim moderatum est,adauget vsum; & sic roboratis viribus,fit pulsus magnus, vehemens, celer,& frequens. Quando tamen diuturnius est,& modum excedit, tunc viribus resolutis fit pulsus paruus,debilis,tardus,vt 3.*de caus.puls.cit.* Gal. admonuit.

Balneum pulsum immutat,exercitij instar, & maximè si ex dulci aqua,& tepida paretur:Nã si est aqua sulphurea,aluminosa,aut bituminosa,immodicè exiccat,& pulsum cum celeritate, & frequentia indurat. Balneum frigidum,quia remittit calorem,efficit pulsum paruum,languidum,tardum,& rarum:sed ex hoc balneo varietas accedit; qui enim sunt excarnes, ac debiles, quum ex occursu gelidæ refrigerentur, in illis multò minor,tardior, & rarior redditur pulsus;in iis verò qui carnosi sunt, & robusti,cùm calor colligatur & vniatur,pulsus magnitu-
C dinem & vehementiam sibi comparat, ex Gal.3.*de caus. puls.cap.*15. probat Hip.5.*aph.* 21.& Galenus confirmat, *in com.*

Vteri gestatio etiam immutat pulsum.Ego enim tempore,quo fœtus in vtero continetur, nec nutritur per os, nec respirat,(quidquid auctor *lib.de carnibus* dicat)& alitur sanguine menstruo, quem mater per venam vmbilicalem suppeditat;& quando hic nutritioni non sufficit, fœtus commouetur, & calcitrat,rumpítque membranas quibus erat inuolutus,& iam maior redditus,& in angusto loco sese deuoluere non potens, aërem non per os, sed per vmbilicales arterias attrahit,qui si ad ipsius calorem temperandum non sit satis,commotione sua exitum quærit,vt constat ex Auic.21.3.*tract.*1.*cap.*2.Quare vtero
D gerentes cùm sibi,& fœtui aërem attrahant,sic pulsus in magnitudinem, celeritatem,& frequentiam immutatur: quare in mediis, & postremis mensibus vsus, & virtus immutantur:Et ideò ob molem, & pondus illius opprimitur virtus,& magnitudo minuitur, & celeritas ac frequentia adduntur;& in postremis mensibus inæqualitas cum ordinis perturbatione animaduertitur.

Dolor immutat pulsum, quando partem principem exercet,& est diuturnus. Hoc modo quando recens est, efficit pulsum vehementem, & magnum, cum celeritate & frequentia coniunctum,ex Galeno *lib.de pulsib.ad tyrones,cap.*11.& 4.*de caus.puls.cap.*6.Halyabbat.4.*theoric, c.* 6. Nam concitatur facultas cum natura, & maximo impetu noxam sensatam expellere tentat,vt docet Gal.13.*meth.* 13.*in fin.*& *lib.*5.*aph.com.*53.Hæc est causa ob quam dolor fluxiones commouet,*lib.de curand.rat.per sang.miss.*8.& *lib.*
E *art.med.*95. Quando ergo ex diutino labore vires fatiscunt,fit pulsus paruus,est debilis, cum celeritate & frequentia. Dolorem autem vires dissoluere, nulli puto non manifestum, & probat Gal.11.*meth.*1. & 4.*de caus. puls.*3.4.5.& 6 subscribit Auc.2. 1. *doct.*2.*cap.* 22.& 4. 1. *cap.*3.dicit Auic. *Et omnis quidem dolor,si est fortis,interficit.* In dolore enim spiritus incompositè huc & illuc mouentur,& in motu incalescunt,& attenuantur, quibus euanescentibus vires resoluuntur. Deinde natura præ doloris vehementia distracta, nec concoquit, nec distribuit alimentum sicut oportet,quare languet virtus,& sic pulsus fit paruus,& languidus.

Inflammationes etiam immutant pulsum,quæcunque eæ sint, & inquacunque parte generatæ: pars enim inflammata

flammata præ affluxu humoris magis distenditur, & ob calliditatem adauctam exiccando indurat, & sic fit pulsus durus, velox, & frequens, maximè si pars affecta est præstans, & inflammatio ingens. Interdum tamen accidit, vt pro varietate partis affectæ, & ratione causæ efficientis inflammationem, vt aliàs fiat durus, aliàs minùs durus pulsus excitetur, vt *lib. de pulsib. ad tyron. cap.* 11. & 4. *de caus. puls.* 7. & 20. docuit Galenus.

Pariter etiam pro ratione affluentis humoris diuersimodè immutatur pulsus. Si enim fuerit sanguis pituitosus, fit pulsus vndosus, & mollis; si biliosus, fit durus. Sicut enim sanguinis pituitosi est, emollire & humectare: sic biliosi, exiccare & indurare, ex Gal. *de caus. puls.* 12. Ex iis dissolues repugnantiam apud Galenum docentem, 4. *de caus. puls.* 12. & 13. in peripneumonia, & lethargo, pulsum esse vndosum, & mollem: nam licèt hæ affectiones suam essentiam habeant in inflammatione, 13. *meth.* 21. & ab hac, vtpote inflammata & tensa, durities abesse non possit: tamen in iis tumoribus mollities accidit, respectu pleuritidis, & conuulsionis, & hoc modo seipsum explicat, 5. *de loc. post med §. Vt in affectibus pulmonis.* Neque enim Galenus voluit significare, nullam in pulmonis inflammatione duritiem adesse, sed non esse tantam, qualis in pleuritide conspicitur.

Deinde pro varia ratione temporum inflammationum, pulsus fit diuersus: nam in principio fit maior iusto, vehementior, celerior, & frequentior: in augmento hæc omnia augentur, & pulsus fiunt magis serrantes, vibrantes, & duriores: in statu omnia hæc, excepta vehementia, intenduntur. Pro ratione magnitudinis etiam pulsus varius existit: quoniam inflammatio magna reddit pulsus maiores, & diuturniores; parua, minores, & breuiores. Partes neruosæ & membranosæ, duriorem, & magis serrantem pulsum efficiunt. In partibus quæ magnis venis, & arteriis præditæ sunt pulsus apparent maiores & vehementiores. Partes humidæ inflammatæ molles efficiunt pulsus.

Auicenna *loc. cit. cap.* 12. propter rationem aliquorum symptomatum pulsum immutari asseuerat, & proposuit in huius rei confirmationem quatuor exempla: primum de suffocatione, & inflammatione pulmonis. Secundum de atrophia ex inflammatione iecoris concitata. Tertium de suppressione vrinæ in inflãmatione regnum. Quartum de inflammatione in partibus acuti sensus, vt oris, ventriculi, & septi transuersi, in quibus fit pulsus spasmosus, & syncopizans; quo loco per spasmosum, conuulsiuus est intelligendus, & per syncopizantem, intelligendum esse deficientem, Gentilis, & Iacobus de partibus asseuerant *in com.*

Animi pathemata etiam immutant pulsum, vt sunt ira, gaudium, tristitia, timor. Et licèt alia sint animæ accidentia tamen ex iis maximè, & propriè pulsus immutatur. Ira efficit pulsum magnum, altum, vehementem, celerem, & frequentem, vt docet Galenus *lib. de pulsib. ad tyron. cap.* 11. & 4. *de caus. puls.* 2. In eo tamen nulla inæqualitas adest, nisi fortè timor cum illa coniungatur, aut verecundia, aut alia quæpiam contraria affectio, ab intellectu profecta, quæ illius motum coërceat. In illa enim augetur calor, & accrescit vsus, cùm in iratis sanguis circa cor efferuescat, & per totum corpus incomposito motu ebulliat, ex Gal. *lib. de caus. morbor. cap.* 2. & 1. *de dif. feb.* 3. & *lib.* 1. *de sanit. tuend. cap.* 9. & 2. *de caus. sympt. cap.* 5.

Deinde impetus, & conatus cum virium robore coniunguntur: nam est cum vltionis appetentia, ex Gal. 4. *de caus. puls. cit.* & 1. *de præsag. ex puls.* 8. Nec obstat, quòd magnitudini propria sit profunditas, seu altitudo. Ergo non erat necessarium dicere, quòd efficit pulsum altum. Dic, quòd in ira est maior altitudo, quàm magnitudini conueniat; quare apparet in illa non solùm pulsus magnus, sed altus. Nam ira concitat facultatem, & maiore cum impetu hæc suas operationes efficit. Hoc etiam constat in facultate naturali, & animali, quæ vrgente vsu & necessitate, vehementer excitantur, vt omni conatu molestiam à se repellant, vt firmat Galenus 4. *de caus. puls. cit.* Cùm enim facultas vis, & efficacia, in solidorum temperie, sanguine, & spiritu consistat, vt hæc seruet à feruore, & commotione furibunda, excitata contra causam morbificam insurgit, quæ cor viscus præstantissimum fatigat, & hac ratione variè in hoc pathemate immutatur pulsus.

Gaudium efficit pulsum magnum, rarum, & tardum, ex Gal. *lib. de pulsib. ad tyron cap.* 11. & 4. *de caus. puls. cap.* 3. Addit Auic. *loc. cit. cap.* 18. quòd pulsus est mollis & lenis, quia leniter & lentè calor spargitur per vniuersum corpus: ob quem motum intensio quædam acquiritur, cuius ratione pulsus fit maior: & quia facultas non immutatur, nec vigorem acquirit, ideò in vehementia non recedit à moderatione: & quia vsus parum augetur, quantum magnitudini additum est, de celeritate detrahitur, & frequentia; & ideò pulsus tardus, & rarus efficitur. Quæ omnia de moderata lætitia sunt intelligenda; quoniam si immodica sit, in qua plurima spirituum copia dissipatur, & calor imminuitur, vires deiiciuntur, virtus resoluitur, tunc pulsus fiunt prædictis omnino contrarij, parui, debiles, rari, tardi, inæquales, inordinati, & formicantes. Nec mirum: nam in extremo gaudio, adeò copiosum spirituum effluuium suboritur ad partes externas, ita vt innatus calor eorum ope destitutus pereat, & extinguatur; quare plures præ extremo gaudio præsertim debiles, & languidi subitò periere, vt firmant Galenus *lib.* 1. *de causis symp. cap.* 5. & 5. *de loc. cap.* 1. Plinius *lib.* 7. *cap.* 33. & notauit Valentinus Polydamus *in fine tract. de pulsibus.*

Tristitia efficit pulsum paruum, tardum, rarum: nam in ea calor est imminutus, ex Galen. *lib. de pulsib. ad tyron. cit.* & 4. *de caus. puls. cap.* 4. Neque obstat, quòd in hoc pathemate sanguis & spiritus ad viscera retrocedant: Nam in ira sicut in profundum remeat, sic reuertitur calor subitò ad extra, ex quo motu inordinato intendi calorem, & vsum accrescere par est; in tristitia verò recurrens ad internas sedes, ibi stabulatur, & copia sua grauans, calorem suffocat, & vsum minuit, quare est tristitia mors contingit, vt fusè *lib.* 2. *in com. hist.* 114. explicuimus.

Timor in principio efficit pulsus celeres, inæquales, & inordinatos, & si vehemens sit, cum vibratione quadam, quia non solùm animum, sed sensus perturbat. Quando verò diuturnus, & immodicus est, cum non toto genere, sed magnitudine à tristitia differat, auctore Gal. 1. *de caus. sympt.* 5. *post. med.* & pariter vires omnes debiliter, pulsum sicut tristitia facit, & interdum tam ingens est, vt in debilibus mortem inferat, ex Gal. 1. *de caus. puls. cit.* Quo etiam loco explicat, qua ratione verecundia differat à timore. Febres etiam immutant pulsum, quæcunque ex sint, de quo argumento satis plura legat qui velit *lib.* 4. Quo loco hæc omnia exactè perstrinximus, dum de cuiusque febris natura peculiarem fecimus commemorationem.

Amor maximè immutat pulsum, vt variis priscorum sententiis probat Ioan. Lamandus *lib. de amantium amentium cura, in fin.* nam sicut reliqui animi affectus peculiarem habent pulsus differentiam, sic etiam amor, maximè cùm Galenus, & Erasistratus se fœminas amore flagrantes per pulsum agnouisse glorientur, vt testatur Galen. 1. *prog.* 5. & *lib. de præcog. ad Posthum cap.* 6. Dic, quòd amor non constituit peculiarem pulsus differentiam, sed alia signa, quæ descripsimus latè *lib.* 1 *in com. hist.* 40. & *in lib.* 7. *praxis historiarum, cap.* 8. *tit. de amore insano*, iterum describentur: licèt non sit negandum, pulsum variè immutari, secundùm diuersos affectus, quos in conspectu rei amatæ, vel facta illius commemoratione, producit; tunc enim facultas vitalis solet perturbari: quibus, & non aliis signis, *suprà* citatos auctores, fœminas illas amore heroïco laborasse deprehenderunt, vt ipsi ingenuè contestantur. Consule Vallesium *lib.* 3. *cont. cap.* 14. Gregorium Horstium, *dissertatione de pulsu amantium*, in qua de natura amoris perbellè disceptat.

Huic itaque argumento hîc imponamus finem, in quo explicando etsi breues simus, & alij integros libros conscripserint, vt Mercatus, Saxonia, Ioseph, Struthius, Iacobus Lauellius, & Cornacchinus: tamen ex mea lectione non inutilem frugem accipies: nam (vt cum Varrone loquar) quis non è segete ad spicilegium reliquit stipulam?

HISTO

HISTORIA XXVIII AVICEN. De opij veneno.

Opium extrà appositum, interficit.

Et vidimus qui supposuit sibi collyrium ex opio, & mortuus est, &c. Auicenna 16.3. tract. 1. cap. 4.

PARAPHRASIS.

QVot damnat afferat opij, præsertim incorrecti vsus, satis ex priscorum mente prædiximus, *lib. 1. in com. hist. 61.* de cuius temperamento affabrè dictauimus eo loco scitu non indigna. Cùm enim frigidissimum medicamentum sit, vel extrà appositum, maximè in debilibus corporibus, summam perniciem infert: & licèt ad epotum sympromata sequantur terroris plenissima, vt sensuum stupor, pallor corporis, singultus, præfocatio, vt retulit Auic. *6.4. tract. 1. cap. 1.* tamen si auribus, oculis, ano, mitigandi doloris causa imponatur, verenda symptomata subsequuntur: quoniam ab eius impositione pars interdum morticinium patitur, & extinguitur.

Narrant Nicolus *serm. 2. tract. 2. cap. 2. & 15.* & Gattinaria *in com. 9. ad Almans. cap. de sola cholerica,* se vidisse emortuos, quibus ano opium suppositorij forma fuerat appositum. Cùm ergo hoc acciderit, antidota per os exhibenda sunt calida, attenuantia, & roborantia, quæ nimiam eius frigiditatem retundant, vt vinum, aromata generosa; & si fortè parti damnum intulerit, eam fouere oportet decoctis, fomentis, & aliis quæ natiuum calorem robustiorem efficiant, calefaciant, & attenuent, quorum omniam formam latè *in tom. vlt. praxis histor. tit. de opio,* proponemus. De opij natura, & medicamentis opiatis ad omnes totius corporis affectus probatissimis, lege *libellum singularem clarissimi Ioannis Freitagij,* que de hoc argumento appositissimè disseruit.

HISTORIA XXIX. GALENI, & Auenzoaris, de morbo Regio ex veneno suborto.

Morus Regius ex vipere morsu, & alio veneno contractus, belzaarticis medicamentis curatus.

IMperialium seruorum quidam, qui viperarum venationi deputatus erat quum à viperamorsus esset, aliquãdo tempore medicamenta, quibus vti consueuerat, potabat, quúmque vniuersi corporis color mutaretur, adeò vt porri colorem referret, accedens singula nobis enarrauit, cui epota, theriaca, quàm celeberrimè color secundùm naturam restitutus est, &c. Galenus lib. 5. de loc. affect. cap. 7.

Et fit etiam icteritia ex potu rei malitiosa, sicut accidit Azir filio Haly, qui erat Conestabilis Regis, qui nisi prome, vt ad eum Sibiliæ ire deberem, & inueni eum glaucum in corpore toto, sicut est cortex citri, & amiserat appetitum comedendi ex toto: & considerando cum omni solicitudine super negotio, graue mihi videbatur inuestigare, & certificare me de causa huius ægritudinis, & hac de causa non audebam ei curam adhibere; & considerando præcedentia infirmantis, non videbam quod ex ipsis istud accidens habere debuisset, eo quòd in eodem instanti in quo habuit icteritiam, habuit similiter & casum appetitus: cogitaui quod bibit, & comedit rem venenosam, de de natura cuius erat, conuertere, complexionem corporis totius in choleram; & dixi quòd hac complexio erat ex proprietate rei dicte, & non ex sua complexione. Quare conuersus ad Deum, confidens totaliter in eum negaui vt ei minimè plus nocumenti inferre possem, quàm illud quod habere videbatur. Dedi ergo ei potandum, pondus trium granorum hordei de Bezehard, cum vnciis quinque aqua cucurbita, & posui aquam cucurbita ad reprimendam furiositatem illius caliditatis acquisita, & Bezhard ad expellendum venenum; & sic posui complexionem cucurbita frigidam contra complexionem calidam patientis & proprietatem Bezehard contra proprietatem veneni, & sic inde perfectè fuit liberatus. Vnde ex hac cura fui mirabiliter commendatus, & qui viderunt, & audierunt venena pro nihilo reputabant, faciendo illud. Et nota, quòd magis proprium Bezehard, & vtilius cæteris est illud, quod prope oculos ceruorum in oritur in partibus orientis, &c. Auenzoar lib. 1. theizir, tract. 13. cap. 6.

PARAPHRASIS.

ABsque iecoris vitio à causa externa, vtpote à veneno assumpto, aut morsu virulentorum animalium, morbum auriginosum concitari, his historiis Glenus, & Auenzoar confirmarunt, cuius vi sanguis corruptione aliqua peregrina in bilem agitur, ex noxiarum bestiarum morsu venenato concitata, vt Paulus *lib. 3. sui operis, cap. 50.* & Aëtius *tetrab. 3. serm. 2. cap. 17.* affirmarunt. Et licèt deleteria qualitas hepati cõmunicata illud ita conspurcet, vt bilis copiam progignat, eámque per totum corporis habitum expellat, & auriginis causa sit; tamen illi solùm hoc morbo premuntur, qui biliosi sunt, & illius copiam in corpore coaceruant. Quare si viscera flauo humore sint turgida, icterus fit flauus, ita vt omnia excrementa flauescant; si nigro, & melancholico humore corpus sit refertum, icterus niger consurgit. Vtriusque icteri hæc sint exempla.

Primum proponit Brassauolus *lib. 4. aph. in com. sent. 62.* & est Sulpitij Tombesij, morbo regio & febre laborantis, cui ex vena iecoraria, incisa totus sanguis extractus exiuit luteus, excrementa lutea, lute sputa, vrinæ luteæ, cuius totum bile erat refertum, adeò vt eius anima in bile viueret vel potiùs humore corrupto. Aliud exemplum affert Marcellus Donatus *lib. 1. de hist. medic. mirabili, c. 9.* cuiusdam Campegij, qui à scorpione ictus, totum postea habuit corpus maculis nigris respersum: & nos vidimus, & notauimus, *lib. 3. de praxi admiranda, obs. 10.*

Si autem hoc accidat, & à veneno aurigo oriatur, tutissimum erit in potum exhibere, quæ veneni malitiam retundant, simúlque excedenti illius qualitati reluctentur, inter quæ theriaca primas tenet, cùm inter antidota alexipharmacum sit præstantissimum. Narrat Bodinus *lib. 3. theatri natur. pag. 316.* Ambrosium Gallum Archiatrum in populi concione, Carolo IX. Rege spectante, à vipera morsum, theriaca ore assumpta, & vulneri imposita fuisse persanatum apud Monspelienses, cùm more solemni theriaca componeretur. Quod etiam sibi contigisse à vipera commorso scribit Paræus *lib. 20. cap. 16.* Nam vulneri apposita theriaca conualuit.

Sed quid mirum? quando ipsa theriaca venenosis tumoribus pestilentibus admota; ipsorum deleteriam qualitatem infrænat euidenter, corpúsque à tam venenoso humore persanat: quare periti Medici ex cæpa assa contusa cum theriaca, & suillo adipe emplastrum apponunt, domando veneno nulli secundum ex Galen. *lib. de theriac. ad Pison. cap. 28.* de cuius admiranda virtute pro quolibet coërcenpo veneno, & roborando calore innato, lege Marsilium Ficinium, *in sua epidemia antidoto, cap. 6.*

Accedamus deinde ad curationem Auenzoaris, quam ipse summa sagacitate compleuit, & solus inter omnes hoc arcanum pro præseruatione, & curatione veneni proposui. Cùm enim sinnt plurima medicamenta alexiteria, quæ antidota solent appellari, nullum ex excellentius Bezehard. Sed hoc nomen est commune omni medicamento alexipharmaco: nam *Bel* apud Arabes significat dominum, & *Zahard* venenum; quare quodcunque vel simplex, vel compositum medicamentum, quod à veneno oppressos persanat, vel ab eo immunes facit, dicitur Bezahard. Sed præsertim lapis Bezahard ex caprarum Indicarum, seu Peruanarum ventriculis extractus, hoc nomen per antonomasiam sibi vendicat, de cuius mirabili

mirabili virtute contra venenum, & venenatos morbos, tam multa dixere aromatum diligentissimi scriptores, vt Garcias ab Horto, Nicolaus Monardus, Christophorus à Costa, Iordanus, Bauhinus, Anselmus Boëtius, & alij, qui ex Arabum mente huic lapidi tot admirandas attribuunt facultates: de quibus, sicut de huius lapidis temperamento, egimus *lib. 1. in com. hist. 36.*

Sed quæres, num hic lapis cuius ope curatus hic fuit æger, sit ille quem describit Scaliger *exercit. 155. num. 7.* & ab eo vocatur *Paxar*? Minimè quidem, quia ex huius auctoris mente hic lapis in capite cuiusdam animalis inuenitur, in regno Deli, quod Tartaris Catainis affine est, mollis, fusci coloris, amygdali magnitudine, quem certa vtilitate, ad omnia venena, in prima commendatione apud incolas haberi, eo loco testatur Scaliger.

B Sitne noster lapis Belzaar, seu theriacalis, cuius copia ex Orientali, & Occidentali plaga quotannis ad totam Europam conuehitur, hæsitant multi: nam Monardus *tract. de lapide Belzaar*, & Gesnerus *lib. 2 de animalibus, fol 111.* hanc historiam citantes, hunc auctorem loquutum fuisse de lapide Belzaar Indico asseuerant: de quo negotio vide Matthiolum, *lib. 5 in Dioscoridem, cap. 74.* & Vlyssem Aldrouandum *lib. 1. de quadrupedibus, cap. 21. & 22. de hirco Bezaartico.*

Ex altera parte facit Auenzoaris auctoritas, *inf. à in capite*, vbi est scripta historia hæc, cuius mente explanant celeberrimi auctores, qui lapidem huic ægro cum tanta vtilitate oblatum, fuisse natum in angulo oculorum cerui contestantur. Extat inprimis Scaligeri summi Medici, & Philosophi non diluta auctoritas. *lib. aduersus Cardanum, exercit 112.* dum sic ait: *Cerui lachrymam in nostris musarum thesauris habemus charissimam. Ante centesimum annum in ceruo nulla est. Post eam ætatem accrescit ad oculi canthum ipsis ossibus, atque in os protuberans, concrescit ea duritie qua cornu superet. Qua parte prominet, rotunda est, insigni nitore, coloris fului, non sine vestigiis atriorum venularum, tanta læuitate, vt penè tactum effugiat: ita enim sese subtrahit. vt propemodum seipsam mouere videatur. Aduersus venena remedium præstantissimum. Peste correptis datur cum vini momento: Vnde tantus cietur sudor, vt penè totum solui corpus credas.* Et Andreas Bellunensis Bezaar apertè firmat esse lapidem, qui vocatur Lachryma Cerui, generata in ceruis, quia comedunt viperas, maximè in Persia, vt Tiphasi Arabs docuit, *libello de gemmis*, qui ex Arabico in Latinum est translatus.

D At multò clariùs Ioannes Langius sic huius lapidis historiam describit, *lib. 2. epistol. 24.* Theomnestus *lib. 1. art. veterinar, grauis veterinariorum medicinæ auctor, scribit ceruos, vermes intestinorum inuolucris implicitos, serpentum esu enecare, quos ex cauernis narium spiritu eliciunt, & ne illorum virtus ipsis obsit, ad fontes aquarum accelerant, quibus ad labra vsque se immergunt: tum oculis lachryma lentè distillans, quæ viscedine sua coagulato, in angulis oculorum in lachrymas nucis inglandis pondere coalescunt. Deinde cùm sese veneno exoneratos senserint, aquam egressi, in latebras diuertunt, & vt lapis ille visus obstaculum decidat, caput arboribus affricant; quem inuētum, vt Bezchard contra quoduis venenum, antidotum efficacissimum, venatores Siciliæ, & Orientis magni vendunt: de quo Auenzoar Arabs pondus trium granorum hordei, in lacte, aut aqua cucurbitæ, vel rosarum dissolutum, filio Haly Regis Conestabilis potandum dedit, & eum à virulenta icteritiæ aurigine liberauit.* Firmat Plinius *lib. 8. cap. 27.*

E Scribit quoque Scribonius Largus de lapide Bezeartico, *cap. 16*; Ceruis Siciliæ in angulo oculi qui nares versus vergit, nasci sordes, qui venatores contra omne iobolorum virus, & pharmaca deleteria in tubarum volucris deferant Has ergo sordes ex patulis infra ceruorum oculos foraminibus erui, & in solo papyri inuolucro bene olentes per septennium illibatas seruari. Et Renodæus sic scribit *lib. 3 de mater. medic. cap. 5.* In maiore oculorum cantho ceruorum antiquiorum concrescit liquor quidam, gummi modo, quod mira proprietate sudorem mouet copiosum, & venenatam pestis, aliorúmque malignorum affectuum qualitatem oppugnat. Firmat Lacuna *lib. cit. in Dioscorid.*

A Deinde apros, atque ceruos illachrymare, testis est Plutarchus *lib. 7. sympos. cap. 2.* quo loco ceruorum lachrymas salsas, aprorum verò esse dulces asseuerat. Nam animal frigidum est ceruus, ardente verò calore constat aper; vnde ille persequutores fugit, hic verò atroci sedente ira inflammatus vlciscitur: animal enim ferum est, & adeò natura calidum, teste Xenophonte *lib. de venat. ad Cyrum*, vt recenter occisi dentes ita ferueant, vt crines, aut setas si quis admouerit, exurant. De isto lapide lege Gesnerum, *lib. 1. de animalibus; tit. de ceruo, fol. mihi 111.* quem se vidisse ex India Orientali ad Lusitanos missum narrat Amatus *lib. 2. in Dioscoridem, cap. 74.* Lege Gulielmum Laurembergium, *disput. de feb. Petechiali, in fin.*

Ponzettus *lib. suo de venenis*, sic ait: *Experimento cognitus est ad omnia venenorum genera pollens lapis, quem vocant Kemne, seu Bezar colore citri splendens, odore, vni, natus ex lachrymis ceruorum Infirmi enim ætate flumen quotidie ingrediuntur in Oriente, & stant in eo immersi vsque ad caput donec emittant lachrymas, quæ frigiditate aëris, & aqua coagulatæ, vertuntur in lapidem magnitudine auellanæ, qui exeuntibus è flumine decidit*; quod etiam testatur Sennertus, *lib. 5. natural. hist. cap. 4. de lapidibus, & gemmis.*

QVÆSTIO XLII.

Vtrùm ceruus, os ex eius corde, & aliæ partes habeant natiuam proprietatem aduersus venenum. Contra Vesaltum, Anatomicum insignem.

COMMENTARIVM.

C *Oculos ceruorum.*] Apex ille sublimis, & eorum qui prodigiosa, & abdita naturæ mysteria scrutantur, quasi quidam Deus meritò appellandus, Plinius, obscuram nimis protulit sententiam, *lib. 11. suæ hist. cap. 53, Ceruorum anima serpentes vri.* Exitio his (id est, serpentibus) esse ceruos, nemo ignorat, vt si qui sint, extractos cauernis mandant. Nec verò ipsi serpentes tantùm aduersantur, sed membratim quoque fugari eos nidore cornu, si vratur, firmat Constantinus *cap. 5.* ex Xenoph. *Ceruus ex hauriens, & attrahens spiritum, serpenti vertiginem facit, & ad se pertrahit*: & notauit in Plinium diligentissimus Isaacus Casaubonus.

Nicander *in theriac.* sic habet: *neque tum in vllum serpentem incidas, cùm ceruorum motus celeriter fugiens, vitam interimens venenum suum in hominem excusserit: supra modum enim prolixas spiras ducentibus serpentibus indignantes hinnuleorum parentes & capreæ inuestigant omnia aspera loca, sepes, & septa scrutantes, horrendo narium suarum halitu, & flatu accelerantes, latibulisque propinquantes*: quam eorum pugnam egregiè describit Oppian. *lib. 2. de venat. cap. 21.* & Solinus *in Polyhist.*

Hinc Plutarchus *lib. de animal. prudentia*, ceruos dici asseuerat, non à læuitate corporis, sed à tractu serpentum, quoniam hæ facilè ab ipsis attrahuntur, quum enim latent, cornu saxo allisi, & affricati odore, cogunt è latibulis, velint, nolint, prodire. Alij quasi leuem, & cursu promptum ita nuncupant. Confirmatur hoc veteris Glossographi verbis, *in lib. 3. Iliad. Homer.* Dictus est à deprehendendis, vel capiendis serpentibus: nam eorum esu naturaliter purgatur. Quare Ælianus *lib. 8. de natur. animal. cap. 6.* admirabili naturæ dono vinci ab eo serpentes narrat, neque vllam illis esse fugæ viam, tametsi in latebra abditis, quòd ceruus admotis, & latibuli foramen naribus, flatúque emisso, quasi philtro quodam eos cogat exire, quos procumbens interimit, ac vorat, hyeme præsertim; quam vim celebrauit etiam Lucretius, *lib. 6. de natura.*

Naribus alipedes vt cerui sæpe putantur.
Ducere de latebris serpentia sæcla ferarum.

Sed cur cornu cerui attrahit serpentes? Dubia, & difficilis solutio: Plures hanc causam ad occultas reducunt qualitates, quas non nego, immò potiùs defendo cum Galeno eas concedente, *lib. 11 simpl. cap. 6. & 1. de natural. facult. 14. & 3. simpl. 3. & 5. cap. 2. 17. 18. 19. & 23. & 1. per gener.*

gener. 16. & 8. sec. loc. cap. 8. & 13. meth. cap. 5. subscribunt Auic. 2. 1. doct. 2. cap. 15. Meſues, Arabes, & Aphrodiſæus *in proœmio probl.* explicant eleganter Fernelius *libris duobus de abdit. rerum cauſis.* Thom. Eraſtus *lib. de occult. med. propriet. cap. 1. & 4.* Ioannes Franc. Vlmus *libris 4. de occultis in re medica proprietatibus*, Fracaſtorius, Ruellius, & alij Medici præſtantiſſimi, & Ælianus *lib. 8. de animalibus, cap. 6.* hanc cum philtro comparat amatorio, quaſi trahatur à cerui ſpiritu ſerpens, vt à magnete ferrum, à ſuccino palea, ſic vt potius ſympathia ſit belluarum, quàm antipathia: Tamen contrarietas eſt: nam hæ animantes hoſtes inter ſe nominantur. Non igitur illo animæ tacito conſenſu, & quaſi mutuo amore ſunt præditæ: odium potius, & diſcordia intercedit; inuitum enim, ac quaſi nolentem trahi ſerpentem tradunt quare non affirmandum cerui ſpiritum gratum eſſe ſerpenti.

B Deinde cùr anima, hoc eſt, ſpiritu ſerui vtentur ſerpentes, ſi ſeruus frigidiſſimum animal eſt, & timidum? quare in prouerbium abiit, vir ceruinus ſeu formidoloſus, & fugæ magis fidens, quàm viribus. Hinc Antiſthenes, referente Plutharcho *orat. 2. de fortitudine Alexand.* dicebat: *Hostibus nos omnia bona opta e debere, excepta fortitudine; ea enim ſic fieri non poſſident um, ſed vincentium. Atque ob hanc cauſam credi, naturam ceruo ignauiſſimo animali, cornua miranda magnitudinis, atque aſperitatis, ad ſui defenſionem dediſſe, docentem, nihil vires, & arma prodeſſe iis, qui ſubſiſtere non audent.* Hinc fit vt ceruorum, & præſertim damarum ſanguis ſit ſeroſior, frigidior, ac dilutior, & non denſetur. Neque ſitis vehementiſſima, & aquarum deſiderium ad quas continuò anhelentes accurrunt, aliud oſtendunt: ea inſatiabiliter non premuntur, niſi poſtquam viperarum cibo ſatiantur; viperinam autem carnem ſitim mouere incompescibilem tradit Galen. *lib. 11. ſimpl. tit. de vipera*, ita vt Dipſas, à ſitiendo ſerpens appelletur: de qua re lege quæ diximus *lib. 2. in com. hiſt. 72.* & plura retulerunt de cauſa ſitis ingentis ceruorum, Baldus Angelus Abbatius *lib. 6. diſquiſ. cap. 6.* & Ioan. Æmilianus *ſyntag. 6.*

C Geſnerus *loc. cit.* non tamen ſibi eſſe conſitetur Plinij dictum, quanti eſt ipſa ratio certis argumentis confirmata, quamuis diſplicere non deberet, ſi quis vti diceret etiam exhauſto aere latebrarum, non quidem per ſe, ſed per accidens, quatenus illius aeris fermè calore deſtitutus paulatim exanimatur, & quaſi exiccatus vritur. Quare ceruus attrahit viperam, & eius pabulo reparatur, & illius eſu naturaliter purgatur, vel ſubductione alui, vel vomitione, aliòque genere purgationis, vt menſium, vel ſudoris, vel expirationis, per totius corporis meatus, & poros cutis. Sic enim ſingulis annis ſerpentes pellem exuere, & renouare ſolent, quam ſenectam anguium vocamus, ita illarum eſus facit vt mundificentur corpora, vt *lib. 1. in com. hiſt. 84* & *lib. 6. in com. hiſt. 1.* latiùs comprobamus.

D Deinde minimè dubitandum eſt, cùm inter hæc animalia adſit mutua contrarietas, quod natiua quædam repugnatia, genuinaque, vi alexiteria, ceruus viperas halitu ſuo interficiat. Nam hoc animal habet vim alexipharmacam, cuius ope ac beneficio veneni ſæuitiem retundit, & maleficentiſſimam qualitatem corrumpit. Si enim os in eius corde enatum contempleris, admirandaſque virtutes exanimes, inuenies id eſſe contra venenatos morbos antidotum præſtantiſſimum: renuat licèt Veſalius *lib. 1. de fab. 10.* qui hoc os in corde ceruorum reperiri fabuloſum eſſe retur; cuius falſam opinionem redarguimus, *lib. 1. in com. hiſt. 56.* & conuellit doctiſſimus Renodæus, *lib. 3. de materia medic. cap. 19.* dum ſic ait: *Maximè autem celebratur illud oſſiculum, quod ad baſim cordis ceruorum annoſorum habet adhæſum, quod à figura crucis, quam non malè refert venatores crucem cerui nuncupant, plurimùmque ad cordis affectus valere, non ſolum ipſa experientia ducti docuere, ſed & Medici præter experimentum ratione docti confirmarunt, &c.* & probat Ioan. Coittatus Thareus, *lib. de febri purpurea, & contagioſa, in fin.* Quo loco pro huius febris medela, hoc os valenter auxiliari affirmat. Quapropter in præſtantiſſima venit antidota, & hoc tam ex-

E cellenti, & pretioſo medicamẽto exornantur confectiones, exhilarans Nicolai, electuarium lætificans Galeni, confectio hyacinthorum, cordialis ab Alexandro Benedicto compoſita, confectiones liberantes à veneno magiſtrales, diamargariton frigidum. Huius oſſis eſt, quod lætificat cor, & ſic melancholicis morbis remedio eſt, vitalem firmitudinem tuetur, & hoc modo cordis affectibus mirabiliter ſuccurrit, peſte affectis ſtrenuè auxiliatur, & ab hac immani lue, peſtiferóque aëre corpus tutatur, humoréſque à corruptione præſeruat. Denique eſt medicina contra venenum inſignis, vt notauit Nicolaus Fontanus, Medicus Amſtelodamenſis perdoctus, & celebris, *in ſuis inſtitutionibus pharmaceuticis. ſect. 5. cap. 7. de ſpeciebus & aromaticis in genere.*

Sed longè pro peſte, & venenatis morbis curandis præferendus eſt lapis ex ceruino corde exemptus, quem extractum ſe vidiſſe gloriatur Vlyſſes Aldrouandus, *lib. 1. de quadrupedibus, cap. cit.* qui ea præditus erat forma, vt laminis conflactus, cui columbini magnitudinem æquaret; & quod iucundum fuit aſpectu, (inquit ipſe) poſtquam comminutus fuit lapis, repertum eſt oſſiculum in meditullio ſimile cæteris oſſibus in corde prognatis, circa quod putamina hæc ſeſe aggregando amplificauerant, & in hanc molem, atque duritiem calore cordis extorrente lapillum produxerant: eum longè præſtulerim cuiuis Bezaar, quum non in capræ ventriculo, ſed animalis alexicaci corde repertum, maiorem affinitatem habere nobiſcum veriſimile ſit; niſi in paſtum cauſam referas, quòd capræ illæ pabulo pollentiore veſcantur, quàm cerui apud nos.

Accedamus ad reliquas huius animalis partes: Nam præter plurima, quæ in vaſtis illis voluminibus referunt, ex multorum mente Geſnerus, & Aldrouandus, illud certum eſt quòd genitale cerui tritum, ex vino potum, à vipera demorſis auxiliatur, vt *lib. 2. cap. 36.* prodidit Dioſcorides, & examplificat Matthiolus *in com.*

Cornu cerui ad plurimos morbos curandos mirabilem poteſtatem obtinet, nam cinis eius elotus, binis ſcrupulis epotus, prodeſt dyſentericis, & excreantibus ſanguinem, cœliacis, regio morbo, & veſicæ doloribus cum tragacantha, fœminis fluxione laborantibus cum liquore huic rei accommodato; vlceribus oculorum, & defluxionibus ſalutare eſt; infrictum dentes expurgat, ex Dioſcoride *lib. 2. c. 50.* & fluxis præ nimia humiditate gingiuis remedio eſt, ex Gal. *11. ſimpl. tit de cornu ceruino*, & Auic. *lib. 2. cap. 281.* Paulo *lib. 7. eodem titulo.* Hydropem ſanat, vermes necat, ex Serapione *cap. 468.* Veneno reſiſtit, adeò vt eius fumo ſerpentes illicò fugentur; quo pacto in celebratiſſimas ſuprà nominatas ingreditur confectiones, & plurimis aliis permiſcetur antidotis, de cuius vi mirabili ſat plura prædixit Plinius, *lib. 8. cap. 22.* & eius eximias dotes collegit in compendium Andreas Hildebrand, *in epiſtola de cornu ceruino.*

Ob hanc cauſam firmant naturæ periti, ceruos cornua decidua occultare, & præſertim ſiniſtrum, ex Ariſt. *3. de hiſt. animal. cap. 5.* In quo maior eſt vis, quòd eorum vtilitatem homini inuideant: ſic enim Ælianus *lib. 3. de hiſt. animal. cap. 17. & 19.* *Cùm probè norit ceruus, magno eſſe vſui mortalibus cornu ſuum dextrum, præinuidia, ne eo fruantur, defodit humi:* & Plutarch. *lib. 7. ſympoſ. quæſt. 2.* cornu indefinitè profert. Et Solinus *cap. 19. Polyhiſt.* dextrum eſſe, quia hoc efficacius ad medelam: & explicat clariſſimus Salmaſius *in com.* vt ſolet luculenter. Si iam cornuti caſtrentur, nec creſcunt, nec decidunt, ſed eandem magnitudinem referunt. Cæterùm hanc rem alij aliter interpretantur, vt Oppianus ſic canens:

Aſt vbi pulchrifidis ſublimia cornua ramis
Vertice labuntur, præſertim ſidere verno,
Effodit extemplò foueas, & humata recondit,
Nequis humi nactus capiat ſic fortè relicta:
Tum profugus degens extremis abditur oris,
Denſáque inſtra pudore graui ſuffuſus oberrat,
Turperatus coràm nuda ceruice videri,
Quam tanto faſtu ſublimem attolleret antè.

Alij ſic ratiocinantur. Cornua ceruina temporis decurſu
ſiunt

sunt ita solida,& dura, vt soliditate, duritiéque sua ad lapidum naturam accedant; quare decidua sunt vtilitatis causa, vt onere leuentur, sunt enim ponderosa nimis: sic explicant Arist. 2. *de partib. animal. cap.* 2. Albert. Magnus *lib.* 3. *de animalib. tract.* 2. *cap.* 1. Bassianus Landus Placentinus *lib.* 1. *de histor. human. in med.* Vtrùm verò soli cerui inter cætera animantia, cornua amittant, quoniam illorum cornua ex cranio non exoriuntur, vt reliquis cornigeris, sed cuti solummodò adhærent; quo pacto in Phrygia, aliísque locis boues illa perinde atque aures mouent, 3. *de hist. animal.* 9. An quia verno tempore noua cornicula suboriuntur, quo etiam serpentes, & aliæ quædam animantes ponunt aridum, duratúmque exuuium, cute noua nascente; & aues nidificantes, pennas, quadrupedes, pilos; & sic nouorum cornuum germina veteribus subnascentia, ea propellant & extrudant, agitat Gesnerus *loco citato de quadrupedibus*, solertissimè.

Certissimum tamen est, ceruos in plurimis partibus habere alexiteriam vim, & natiua quadam sorte veneno resistere, venenosísque serpentibus innoxiè vesci, non solùm propterea quòd vipera est familiare alimentum ceruis, vt asseruit Theophrastus *lib.* 4. *de cauſ. plantar. cap.* 10. §. *Quod cùm in multis palàm est, tum omnium fermè consensu in ceruis patescit, qui viperas edunt, quibus cætera moriũtur. tametsi multò maiora, robustioráque sunt, &c.* Sed quia illi virtutẽ in se habent ingenitam domandi venena; nã auctore Lacuna *loc. cit. in Dioscorid.* sanguis ceruinus epotus cum vino contra venena auxiliatur strenuè, & præsertim os ex eius corde extractum. Hoc modo, pudendum ceruinum est contra venena antidotum, ex Amato 2. *in Dioscor.* 39. & firmat Franciscus Valescus *lib.* 1. *de quadrupedibus, cap.* 10. Sed omnium maximè præsentaneum est cõtra omnia venena, lapis in oculorum cantho enatus, de quo memorabilem obseruationem in hunc locum, vt commodiorem, describendam hactenus reseruo.

Obseruatio.

Lapis Belzaar ex cantho oculorum cerui extractus, contra venena, efficax antidotum

ANno 1597. In Conimbricensi Collegio laborabat maleficentissima febre Pater Emmanuel Aluares sexagenarius, excellens Philosophus, (qui commentaria in libros Arist. de generatione, & anima, quos Physici summa cum voluptate perlustrant, conscripserit) & adeò venenatæ febris ferocitas insilierat, vt nullúmnon remediorum adhibitum genus contempserit. Celebriores illius inclytæ Academiæ Professores, vnà mecum vocati, qui fortè exercendæ praxis gratia cum eis conueneram. Accessimus, exploramus pulsum, qui obscurus, paruus, debilis, & inæqualis erat. Aderat anxietas maxima, crebra vomitio æruginosa, inquietudo assidua, extremorum frigiditas, vigilia importuna, delirium ferox, lingua scabra, sicca, vrina passea, aluus adusta, denique cùm inappetens, & immorigerus esset, immò ad fauces mortis deductus, & à Medicis pro deplorato habitus, ecce in nono morbi die obuiam sese obtulit Pater Ioannes Correa, qui in Orientali India apud Iaponenses, & Magni Cosmi beneficiarios, in eadem societate triginta annorum spatio, Prouincialis munere functus fuerat: in quo terræ tractu sicut diuersa venenorum genera reperiuntur, sic Creator omnipotens benefica manu, humani generis misertus, tot contra ea innumera ferè creauit antidota: & capsulam auream paruulam in manu gerens, ex ea extraxit lapidem in oculo cerui enatum, rotundum, nucis iuglandis paruæ magnitudinem habentem, colore cinericium, læuem. mediocriter ponderosum, cuius vi ac ope, tam dirum malum eradicandum esse, sicut iam quater in venenatis, & commorsis à tigride, fuerat expertus, certò sperabat. His dictis, adstantibus Medicis, & præsente Patre Francisco Suaresio, Philosopho summo, & in illa Academia Theologiæ Professore primario emerito, illius Societatis alumno, cultello aureo acutissimo abrasit leuissimè lapidem, & pulueris tenuissimi, velut

A minutissimæ scobis grana tria, cum vnciis duabus aquæ stillatitiæ scorcuneræ, ægro iam moribundo in potum propinat. Post haustum ferociùs reluctatur, & in varias figuras se iactans, tandem dimidiæ horæ spatio placidè obdormiuit, & expergefactus, tam copiosus ex vniuerso corpore, calidus per horam emanauit sudor, vt vix compesci posse assistentes dubitarent: quo cessante, paulatim æger ad mentem rediit, dormiit suauiter, edit alacriter, & citra febrim, à tanto malo in vndecimo die immunis euasit. Hic ergo lapis contra venena, & venenatos morbos, est antidotum pretiosis Regum thesauris anteponendum; & sic apud Proceres Indiæ in similes vsus maximè æstimatur, quem illi dedisse dono, Principem Iaponensem vocatum *Micoronon dono*, Prouincialis ipse affirmabat.

B

HISTOR. XXX. AVENZOAR.
De dysenteria venenosa.

Dysenteria venenosa, smaragdo supra ventrem imposita, curatur.

ET expertum est, quòd suspensio smaragdi in dysenteria, est mirabilis efficaciæ, & iuuamenti. Cùm autem liberatus fui, & euasi à manibus Haly, & suorum hominum, rediens Sibiliam, vidi in via quandã herbam, quam putaui esse addiõ siluestre, & non dubitabam: Acceptum de illa comedi modicum, & inde habui dysenteriam magnam, cum dolore ventris; C *& cùm perueni Sibiliam, adhuc durauit dysenteria. Tunc suspendi super ventrem meum smaragdum vnam, & áliam posui in ore absque trituratione, & liberatus fui incontinenti, &c.* Auenzoar lib. 1. theizir, tract. 2. cap. 5.

PARAPHRASIS.

ORiri dysenteriam à veneno, ipsámque populariter grassantem pestis instar mortales corripere, nouum non est: si enim venenosa qualitas omnibus corporis nostri partibus est infesta, cur non intestinis? Deinde si humor dirus, & maligna, deleteriáque qualitate infectus, in intestina procumbat, cur non abradet, excitabitque in iis vlcus dolosum, & cacoëthicum?

Hoc asserunt Antonius Cathaginiensis *lib. de febre pe-* D *stilenti, tract.* 3. *rubric.* 2. *de fluxu venenoso*; Guainerius *tract. de venenis, tit. de dysenteria venenosa*: & noster auctor hoc morbo oppressus, præter plura med camenta, quæ par est illum pro salute sua fuisse machinatum, nullum præstantius se lapide smaragdo inuenisse refert. Cùm enim à venenosa herba, quam ille non describit, nec nos quæ fuerit, diuinare possumus, acri forte, acuta, & vim venenosam sortita, abrasa essent intestina, nullo alio potuit sibi opem ferre auxilio, quàm smaragdo super ventrem apposita: cuius vis alexiteria per poros cutis simul cum aëre attracta, intestina firmauit, & prauam qualitatem ipsis insidentem correxit, & penitus extinxit.

Audi ipsum *suprà, in eodem capite*, dum sic ait: *Quoniam si in principio scieris morbum esse ex veneno, citissimè tunc dare debes infirmo: ex optima smaragdo põdus nouẽ gra-* E *norũ, ex smaragdo trita, & cribellatã subtiliter cum aqua calida, ieiuno stomacho, & videbis in operatione huius rem mirabilem, &c.* Et *in præfatione sui operis* sic habet: *Et si aliqui: fluxum magnum patiatur causa alicuius medicinæ acutæ, vel ex aliquo humore venenoso, vel malo, curatur ex eo. Et qui habuit prædictum fluxum, si receperit pondus nouẽ granorum hordei ex smaragdo tritæ, & subtiliter cribellata cum aqua calida, ieiuno stomacho, curabitur ex ea. Et est necessarium ei, qui recipit theriacã, vel smaragdum, vt tardet à potu, & cibo, vsquequò transeant horæ septem, vel parum plus, vel minùs ab ipsorum receptione. Itẽ si smaragdus suspendatur vẽtri fluxum habenti, vel dysenteriã, liberabitur inde.* Cur verò tantã vtilitatem præstet smaragdus pro hoc morbo epilepsia, aliísque grauissimis ægritudinibus curãdis, latè diximus *lib.* 1. *in com hist.* 22. De cuius vtilitate eximia pro curanda

dysenteria epidemica, vide Ioan. de Lamoniere *proprio libello, de huius affectus curatione, in fin.*

In curatione dysenteriæ pestilentis & venenosæ, loco smaragdi alia possunt offerri, quæ non solùm veneni malitiam retundat, sed adstringant, & intestina, partésque naturales firmare nata sint, vt bolus Armenus, cornu cerui vstum, os de corde cerui, margaritæ, rasura eboris, santalum, rosa, corallum, semen rumicis, & cætera medicamenta, quæ venenis medentur: quorum vsu plures, anno 1583. conualuisse, dysenteria epidemica maligna vexatos, narrat Gregor. Turonensis, *lib. 5. hist. suæ.* Materiam verò remediorum fusè exaratam si legere concupiscis, adi Ioannem Colle, Medicum Patauinum excellentissimum, qui *in lib. 3. de morbis malignis, c. de dysenteria venenosa,* eã ex professo descripsit. Lege plura de eius ratione, apud Ioan. Gadesden, qui vocatur Rosa Anglica, *tract. de morb. particularib. tit. de dysenteria,* & Ioan. de Concoregio, *lib. 9. ad Almans. eodem titulo:* & pro domando veneno, in febri maligna cum dysenteria complicata, vtilissima auxilia proposuit Antonius Fonseca Lusitanus, *in suo de epidemia febrili non ineleganti libello.* Et de eius mirabili virtute cõtra venena, pulchra conscripsit Anselmus Boëtius *lib. 2. de lapidibus, cap. 53.* & eius Scholiastes Adrianus Toll. Medicus doctissimus.

HISTOR. XXXI. GALENI,

De theriacæ compositione.

Plurima experientia ad theriacæ compositionem est necessaria, quod egregio exemplo comprobatur.

Vnde quidam theriacã rhodio melle cùm admiscuisset, & eã ego conspexissem, id quod euenerat, ex melle quod imposuerat, accidisse dixi. Mirabatur autem ille. Tum ego rursus eũ interrogaui, nũquid & mel plurimùm coxisset, ipsúmque diutius despumasset. Quæ se fecisse cùm fateretur, ob hoc etiam mirabatur, ac si reconditi quippiam ex me audiuisset. Hinc ipse suam temeritatem damnare cœpit, quòd ex sola librorum lectione conficere theriacam ausus foret. Alius quoque theriacam mihi videndam obtulit, quam composuerat, acidam factam, causámque sciscitabatur. Cùm ergo ex me cognouisset, se plus vini quàm par fuerat, imposuisse, nec defæcati, nec antiqui, forsánque & plus panis, quàm decebat, non ritè confecti, viperinis carnibus admiscuisse, sicque rem se habere fateretur, vt temerarius à nobis obiurgatus discessit, &c. Galenus lib. 1. de antidotis, cap. 7. & 8.

PARAPHRASIS.

Plurima sunt, quæ à Iuniorũ Medicorum peritissimis præsertim Bononiensibus, Londinensibus, & Augustanis, ad veram & exactam, tam nobilis & vtilis medicamenti compositionem, sapienter, doctéque sunt animaduersa. Quorum primum est, vt simplicia quibus adornatur, sint perfecta, optima in sui specie, legitima, & non adulterata; ob quam causam nostro æuo theriaca non rectè paratur, vt *lib. 1. in com. hist. 27.* protulimus, & omnia examinauit ad viuum Rondeletius *in tract. de theriaca:* fecit etiam Bartholomæus Marantha, & graphicè, & accuratè correxit Nicolaus Fontanus, *in suis institutionibus pharmaceuticis, sect. 8. cap. 3.*

Secundum, vt paretur cum eisdem omnibus ponderibus, quibus à Mithridate & Andromacho est composita. Tertium, vt mel sit dulcissimum, acerrimum, nullo externo sapore constans, coloris flaui, relucentis, purum, odoratum, mediocris crassitiei, vniformis, æqualis, tenacis, & vt filum ducat, visci instar, tempore verno sit collectum, ab apibus in loco thymis frequentibus, & aromaticis, siccisque herbis consito, & per duos annos sit rectè seruatum, quod ad ignem minimè coquatur, sufficit vt incalescat tantillum, donec eleuauerit spumam, illicóque A colatur; aliter enim confici theriaca non posset, cum quantitate sola mellis in descriptione præmissa.

Hinc constat, qua temeritate fuerit ductus Medicus hic, qui mel plurimùm concoxit, diutiúsque despumauit, cuius causa diutissimè incorruptum seruatur, ex Gal. 1. *alim.* 10. immò quantitas minuitur: in parua autem quantitate theriacæ virtus, quæ longo tempore indiget ad sui fermentationem, conseruari haud potest.

Deinde vinum sit vetus, vinosum, dulce, non austerum, non fumosum, minimè corruptioni obnoxium, coloris flaui, lucidi, transparentis, non crassum, aut turbidum. Non ergo miremur, si theriaca ab illo composita euaserit acida, cùm vinum esset turbulentum, nec antiquum. Quapropter ad huius antidoti, cæterarúmque illustrium confectionum apparatum, vinum ne acescat, in B cella vinaria calida reponi debet, ne frigidiusculum factum ab extraneo aëre occupetur magis, & sic calidis herbis ob eandem causam est cooperiendum, vt Galeni pater miro ingenio faciebat

Licèt enim vigente æstu, & sæuiente bruma vinum acescat: nam nimius ambientis calor, natiuum vini calorem attrahit ad extra; vehemens frigus humiditatem exprimit siccitate sua: qua diminuta, naturalis rei calor non rectè obtinetur: Tamen moderato calore vinum conseruatur. Quæ autem acorem vini impediant, proponunt facundè Ruellius, *lib. 1. de natur. stirp. cap.* 143. & Leuinus Lemnius *lib. 2. de occult. natur. miracul. cap.* 52.

Vltimò aduertere licet, vt theriaca verno, aut saltem æstiuo tempore paretur; quoniam cùm ipsa non prosit, nisi post sextum mensem transactum administrata, in his C temporibus ob aëris caliditatem atque temperiem, perfectam fermentationem inter se simplicia nanciscuntur; autumnali verò, & hyemali tempore, ob contrarias causas nequaquam: mel enim glaciem concipit, nec in se aptè recipere medicamenta potest. Cætera verò ad theriacæ præparationem necessaria, lege apud Angelum Bustum, *disput. de mellis conueniente quantitate ad theriacã componendam.* Conrad. Hofmannum *in sua analysi compositionis theriac. Andromachi.* Eliam Bonfinium *lib. de theriac. descriptione, & ingredientiũ delectu, quantitate, & præparatione.* De quo argumento elegantissimè inter omnes disseruit Daniel Becherus, Regiomontanæ Academiæ primarius Professor insignis, *disput. de theriaca.*

D

HISTOR. XXXII. GALENI,

De saliuæ vi alexipharmaca.

Saliua humana, aduersus mortiferos animalium ictus, præsentaneum est antidotum.

Saliua tota substãtia vel maximè aduersa est bestiis hominẽ interficientibus, ceu alicubi etiã Nicander Poëta retulit. Pollicitus autem mihi quidam incantationem sese ostensurùm qua scorpios interficeret: vbi illam tertiò dixisset, atque expuisset, mortuus est scorpius. At postea ego absque incãtatione, à sola saliua morientem vidi scorpium; idque celeriter E *patiẽtem à saliua esurientium, aut sitientium, tardè autem ab illis qui cibo, potúque fuerant impleti: in aliis autem proportione, &c.* Galenus lib. 10. simpl. cap. 16. de saliua.

PARAPHRASIS.

Non inutile Galen. pro enecandis scorpionibus auxilium edocet, sed facile, ac maximè salutare: nam ex horum morsu pars quæpiam, dolore, dirísque cruciatibus afflicta, phlegmonen contrahẽs, putredine citissimè morticinium sentit, quoniam præ venenosa qualitate virulenti animantis, natiuus partis calor citò extinguitur. Vt ergo hæc fieri prohibeantur, si fortè fortuna scorpius ictum infligere velit, saliuam in eum expuere oportet, quam à proprietate, scorpionum, aliorúmque animalium venenosorum ictibus valenter resistere, probat Gal. *lib. de bonit.*

&

& vit. succor. cap. 1. & *lib. de inequal. intemper. c.* 18. & post eum firmarunt eleganter Plinius, *lib.* 28. *cap.* 8. Lacuna *in præfat. lib.* 6. *in Dioscorid. in med.* Arnald. *supra quæstionem de mala complexione diuersa.* Cælius Calcagninus *lib.* 1. *epist.* Qui de saliuæ humanæ aduersus venena potentia, & efficacia, mirabilia prædixerunt.

Saliua ergo, liquor qui ori innatat, linguámque humectat, ac cibum irrigat, nihil aliud est, quàm pituitosum quoddam excrementum, quod in ventriculo ex alimentorum succo conceptum, ad cerebrum defertur, atque hinc ad linguam, faucésque corriuatur auctore Leuino Lemn. *lib.* 2. *de occultis natur. miraculis, c.* 44. *de saliua humana effectu:* de cuius significato, & vsu diximus *lib.* 2. *in comm. histor.* 9.

Hæc cùm sit ex pituitæ genere, vt notat Galen. *lib.* 3. *de loc. cap.* 7. Plurimas sortitur differentias, penès substantiam quam habet. Nam alia est crassa & viscida, alia tenuis, altera spumosa; aliquando est copiosa, interdum pauca, sæpe est insipida, salsa, amara, dulcis, acida; & à calore etiam alias differẽtias habet, quoniam est alba, nigra, pallida. De harum differentiarum causis pulchram fecit dissertationẽ Mercurial. *lib.* 3. *de excrementis, c.* 3. de cuius etiam significatione, & superstitione apud antiquos Lipsius docet, non valdè longè ab extremo 14. *lib. annal. Taciti, in notis.*

Accedamus ad eius effectus. Auicen. 1. 1. *doct.* 4. *cap.* 2. multam saliuam adiumentum præstare ad perficiendam coctionem arbitratur; quod probat exemplo tritici masticati, quod tubercula concoquere potest, non ob aliud, nisi quia in masticatione, huiusmodi saliua vi coquendi prædita tritico permiscetur. Ob hanc rationem scribit Gal. 5. *sec. loc.* 1. Fabæ lomentum commansum summè discussorium euadere, ob facultatem à saliua sibi commissam.

Hac de causa furunculos, lichenas, mentagram, impetiginem, variolas, serpiginem, omnésque alterius generis pustulas abstergit: lepræ ieiuno ipsius illitu assiduo arcentur; lippitudines matutina quotidie inunctione; carcinomata, & cæteræ deterrimæ inflammationes hoc auxilio curantur; & alij tumores inueterati solius saliuæ contactu mitescunt.

A probatissimis Medicorum inculcatum, hoc præsidium contra ictus venenosorum animalium prodesse summè, & ieiunam saliuam contra serpentes auxilio esse; quod Lucretius *lib.* 4. cecinit.

Est itaque vt serpens hominis contacta saliuis,
Disperit, ac sese mandendo conficit ipsa.

Maximum inter hominem, & serpentem est dissidium, temperationísque repugnantia, vt scribit Martio Symyrnæus, qui *de simplicium effectibus* disseruit, & rumpi scolopendras marinas sputo tradit, rubetas, aliásque ranas. Plinius *lib.* 28. *cap.* 4. serpentes emori dixit, si quis in hiatum earum expuat, vt probat Franciscus de Verulamio *libel. de sympath. & antipath. in med.* Argumentum huius rei hoc sit firmissimum, quòd non modò animalcula noxia interficiat, sed argenti viui malitiam extinguat atque coërceat, atque mobilitatem illi eripiat, vt passim experimur in confectione vnguentorum, quæ pro morbo Gallico, aliisque contagiosis morbis parari solent, in quæ ingreditur Mercurius, quem vt innocentior reddatur, extingui saliua humana Medici præcipiunt, maximè si sit esurientium, ac sitientium: Quoniam vt vrina, & bilis, sic etiam saliua sumpto cibo imbecillis est; valida autem & acris eorum, qui ingenti aut inedia, aut siti premuntur. In medio est, eorum qui probè concoxere, nondum tamen cibum, potúmve ingesserunt, vt *citato loco* in quo est scripta historia hæc, Galen. affirmat. Ergo citra incantationem saliua humana, mutua, quam cum serpentibus habet, repugnantia, scorpium, & cætera animalia venenosa interficit. Vtrùm autem verum sit, quod de præcantationibus fertur, accuratè (ni erro) ex multorum mente auctorum dixi, *lib.* 1. *in comm. histor. vltim.*

HISTHOR. VLT. AVENZOAR. & Galeni, de veneno.

Venenum à Medico nullo modo propinandum, vel indicandum: quod illustri exemplo confirmatur.

Medicus si scit aliquid de venenis, non est nisi vt sciat eorum accidentia remouere, & suis nocumentis obuiare, & nõ vt sciat ipsa in se, & in suis effectibus alio modo, nisi fuerit infidelis, & suas fides proprias voluerit denegare; propter hoc quilibet Medicus tenetur obseruare præcepta Hippocratis in hoc casu, quæ sunt, quòd quilibet doctor in medicina non debet aliquem discipulum docere, nisi priùs iurare faciat ipsum, ne vtatur medicinis mortiferis, vel venenosis vllo modo. Et pater meus, cùm essem puer, & discipulus suus in medicina, me iurare fecit, vt nullatenus medicinis venenosis, vel mortiferis vti deberem. Et cùm sic iuuenis essem, & nouus in medicina, ibam de vna ciuitate in aliam practicando. Quadã vice sic eundo, sociatus sum vni proditori, qui à me occultè volebat discere aliquam medicinam mortiferam. Et ego ab illo habueram in feudum petiam vnam terræ quam mihi abstulerat: Qui dixit mihi, habeas eam de cætero à me liberam, & securam, credens quòd ego essem de illis, qui propter pecuniam perditionem facere deberem, & meam corrumpere legalitatẽ. Et idem adulator, quem Deus destruat & confundat, illud dixit mihi palàm, scilicet quòd ei dare debebam medicinam, quæ velociter posset occidere; cui iuraui per Deum verum, & pro certa veritate, quòd nihil de talibus cognoscebam: dicẽdo ei quòd Medicus (in quantum Medicus) de talibus scire non debet, nisi vt cognoscat, & sciat ex iis accidentia remouere. Qui dixit mihi, quomodo à me vis te occultare, & celare, postquam tibi meũ secretũ volui pandere, & manifestare? Quare timui valde, & dixi ei Secretum tuum quod mihi aperuisti à me non manifestabitur alicui in perpetuũ. Et postea dixi ei, expecta donec perquiram libros, & demum faciam tuam voluntatem, si Deo placuerit. Qui dixit, quãtum vis vt expectẽ? respondi, da mihi spatium quindecim dierum: & illum terminum quæsiui, quia affectabam fugere ab eo, & fui die illa in magna angustia, & tribulatione. Manè autem facto iussit pro me, & timui ne mitteret illa de causa; quare dolui ad mortem: & cùm venissem ad eum, vidi quòd iam Deus, cuius nomen sit benedictũ in sæcula, punierat eum, & inueni eum iacentem, & prostratum, absque sensu & intellectu, in tantum vt me non cognosceret, &c. Auenzoar lib. 1. theizir, tract. 2. c. 5. in fin.

Accusatur Medicus, quòd exitiale medicamentum dederit: Dedit autem illud puero cuiusdam mulieris, quæ illi, vt id emeret, mandauerat. Illa verò postquam venenum id habuit, iussit vt seruus, qui priuigno ministrabat, illud ipsi offerret; quo assumpto, ille mortuus est. Vnde omnes damnati sunt, nouerca, & ille qui venenum obtulit, & ille qui emit, & præterea Medicus qui venenum vendidit, &c. Galenus lib. de causis procatarcticis, & cap. vlt. in med.

QVÆSTIO VLTIMA.

Vtrùm toxicum, & venenum ad conuertentiam dicantur. Contra Cæsalpinum Medicum præstantissimum.

Fortissimus medicinæ choragus, *in illo suo iureiurando, num.* 2. In quo viget succus, & sanguis incorruptæ veritatis, & splendet naturalis, & non adulterinus pietatis nitor, lege quadam sancita stabiliuit, discipulósque suos arctissimo, & inuiolabili iuramento addixit, ne vlli venenum propinarent. Sic enim habet Asclepiadarum fulgentissimum iubar: *Neque verò vllius preces apud me adeò valida erunt, vt cuipiã venenum sim propinaturus, neque etiã ad hanc rem consilium dabo.* O sententia sempiternæ memoriæ commendanda! ô elogium oraculo Delphico excellentius! ô præceptum Medico pio, vero, syncero, & quod plus est Deum timente, dignissimum!

Nam præterquam quòd Medicus debet esse pietatis cultor

cultor, & famæ, nominísque sui retinentissimus, aliísque debet esse optimis dotibus instructus, quas describunt Hip. *lib. de medico*. Explicant Valleriola, *lib.1. loc.com.c.* 4. Roderic. à Castro *lib. de medic. politic.* Renodæus 1. *instit. pharmaceuticar. c.1.* Septalius *in cantionibus*, & alij: *tamen turpis calamitas est, medicamento dato hominem occidere, vt* Hip. dicebat *lib. de medicam. purgantib. num. vlt.*

Immò funestum, dirum, execrabile scelus, mortem pro medicina propinare, vt notauit Heurnius doctissimus *in com. in reiurandi Hip.* Quoniam Medici sunt Dij tutelares, vel, vt cum Gal. loquar, *lib. de medico, cap.3.* Deorum filij meritò esse censentur. Hinc medicamenta, Deorum manus, *lib.6. de compos. medic.* Herophilus vocat. Quare Medicus, qui auaritia, egestate, temeritate, odio, venenum vel exhibet, vel propinat, meritis pœnis est condemnandus, immò grauioribus suppliciis vt proditor afficiendus; & sic iureconsulti hoc impio scelere commoti, venenandi crimen, præsertim in Medico, qui post Deum, humanæ vitæ debebat esse defensor acerrimus, grauissimum arbitrantur, quoniam homicidio grauius est, *lib.1. c. de malef. & mathem.* probant Baldus *in lib. nemo clericus*. Farinaceus *quæst.122. part.1. n.4.* Caballus *in tract. de omni genere homicidij, n.583.* Qui in hoc scelere ita sunt seueri, vt non distinguant nobilem ab ignobili, sed vtrumque patibulo suspendi iubent, quæ pœna ignobilibus solis solet irrogari, vt ex tam variis auctoribus confirmat celeberrimus nostri temporis Medicus, Paulus Zacchias *lib.2. quæst. medico-legalium, tit.2. quæst.1. num.5.* ad cuius amœnissimam, & vtilissimam lectionem te remitto.

Medico licitum est tractare de venenis, vt ea euitet, & aliqua medicamenta ex iis componat, cùm aliis cardiacis permixta, saluti humanæ valde proficua, vt probat Cardanus *lib.1. de venenis, cap.1.* Nam viperæ caro ingreditur in theriacam; opium, in philonium; cantharides, ad medicamenta peculiaria, & ad hydropem commendantur. Napellus, ad lepram: & exteriùs ad pleraque vtilia sunt spuma argenti, ærugo, Mercurius, & alia metallica. Tamen necesse priùs est, vt accuratè distinguat, quid in antiquorum monumentis sit toxicum; in hoc enim auctores video esse discordes: quare operæpretium duxi, illius significatum, & essentiam indagare ad vnguem, ne postea aliqua hæsitandi occasio possit superesse.

Omne ergo siue pharmacum, siue medicamentum, quod licèt exiguum, perimit, est toxicum, vt Arist. ex versione Gazæ tradit, 1. *sect. probl.* 48. Quare quodlibet venenum maximè exitiale, & perniciosum, per antonomasiam toxici nomine insignitur, ita Plautus *in Mercat. act.* 2. *scen.*4.

Certum est, ibò ad Medicum, atque ibi me toxico morti dabo.

Ita vniuersè accepit Martialis, *lib. epigram.5. epigram.* 118.

Effecit poto Mithridates sæpe veneno,
Toxica ne possent sæua nocere sibi.

Quare ad omne veneni genus explicandum, toxici nomen vsurpatur. At toxicum propriè species est. Quid autem? Non est ad enucleandum facilè. Plures herbam esse sibi persuadent, & herbam certam, quam Arabes napellum appellant, quod eius succo sagittæ inficerentur: probat Cæsalpinus *lib.3. suæ medicin. cap.20.*

Sed hæc opinio reprobatur à Matthiolo, *lib.4. in Dioscoridem, cap.72.* & *lib.6. c.20.* Quoniam adest diuersitas symptomatum, toxico attributorum à Dioscoride, & napello ab Auic. vt & remediorum; & longè sunt deteriora toxici incommoda, quàm napelli. Deinde si hoc verum esset, aliæ herbæ certæ dici toxicũ poterunt, aliíque succi, quibus tingi sagittas non ignoramus, vt probat Bacchius *in prolegomen. venener. cap.5.* & *cap.14. art.6.* Hac ratione Ponzettus *lib.2. de venen. c.24.* Toxici non esse vnum genus affirmat, quia sagittas non modò napelli succo, sed etiam ellebori, aconiti, quinetiam felle Leopardi, immò sanguine humano cum viperina sanie commixto, Parthi, Scythæ, Ægyptij inungebant, vt auctor est Plinius *lib.11. cap.52.* & firmat Nicandri interpres *in alexiph.* Lethale venenum, irremediabile scelus. Qui hoc potarunt, vel telis hoc veneno delibutis icti sunt, mente non constant, immò cum linguæ, & labiorum tumore, rabie efferati, instar luporum vociferantur. His autem passum cum oleo rosaceo potum, raporúmque semen ex vino haustum, ac crebra vomitione redditum, auxilio est, vt auctor est Dioscorides, *lib.6. cap.20.*

Ex hoc loco Dioscoridis, toxicum esse putat omne venenum, quo arcus, siue iacula tinguntur, vt Aetius refert, *tetrab.4. serm.1. cap.70.* Gellius *lib.17. cap.15.* Plin. *lib.25. cap.5.* Virgil. *lib.8.* eleganti metaphora, ac translatione duplici, quam notauit Quintilianus *lib.8. cap.16.*

-----Quo non felicior alter
Vngere tela manu, ferrúmque armare veneno.

Et rursus *lib.10.*

Calamósque armare veneno.

Sil. Italicus *lib.3.* de Mylis, qui Annibalem aduersus Romanos erant secuti:

-----Sceleratáque succis
Spicula dirigere, & ferrum infamare veneno.

Lucanus *lib.8.* dissuadens profectionem in Parthos, sic ait:

Nec puer, aut senior lethales tendere neruos
Segnis, & à nulla mors est incerta sagitta.

Tum. *Spicula nec solo spargunt fidentia ferro*
Stridulæ, sed multo saturantur tela veneno:
Vulnera parua nocẽt, fatúmque in sanguine sũmo est.

Et rursus Italicus *lib.1.*

Dacus vt armiferis Getica telluris in oris,
Spicula, quæ patrio gaudens acuisse veneno,
Fudit apud ripas inopina binominis Istri.

Et simpliciùs Poëta Ouid. *lib.4. de trist. eleg.1.* sic cecinit.

Hostis habens arcus, imbutáque tela veneno.

Vide, & 2. *amorum, eleg.2.* & 4. *de Ponto, eleg.7.* Ælian. *lib.6. de animal. c.16.* Et Homerus *in Vlyxea lib.1.*

-----Iaculis lethalia pharmaca quærens,
Queis queat in bellum iam Martis iturus Vlysses,
Vngere tela manu, ferrúmque armare veneno.

Ita in Orientali plaga, & Occidentali Caribes, siue Cannibales Antropophagi habitant, quibus mos est sagittas succo cuiusdam herbæ tingere, quæ intra paucas horas perniciem adferunt, nulla spe remedij, vt auctor est Martin. Egnatius *cap.2. nauigat. ad Sinas*, & Franciscus Lopius *de rebus Indicis sæpissimè.* De his *lib.2. nauigat. Christoph. Columb.* Laurentius Gambara, Poëta non ignobilis, metaphora vsus Virgilij, sic canit.

Hæc sunt arma, quibus Caribes vtuntur in hostes
Finitimos, cùm bellantur, saturata veneno
Spicula----

Et. *Quorum armare acies gens illa suet a veneno.*
Torsere hos contrà volitantia tela, veneno
Armata, antiquæ patrio de more

De his plura vide apud Petrum Cecium, 1. *part hist. Peruanæ, cap.6.* & 7. & Christianum Becmannum *lib. de originibus linguæ Latinæ, litera A, tit. de acu.*

Neque puto verum esse, à taxo animali somniculoso deducendum esse hoc vocabulum toxicum, licèt taxi morsus lethalis sit, quòd vescatur vermibus, scarabæis, serpentibus, & id genus bestiis perniciosis, vt Olaus Magnus refert *lib.6. hist. septent. cap.20.* quia taxi morsus non ita venenosus: Toxicum autem ita exitiale est, vt vel contactu vestis citissimè interficiat.

Sequamur ergo doctrinam Plinij, *lib.6. cap.10.* qui toxica venena ex eo dicta esse scribit, quòd ex arboribus taxeis exprimantur: & licèt toxicum reciprocè dicatur cum veneno, tamen venenum quod fit ex succo taxi, vel per se, vel cum aliis perniciosis succis permixto, omnia venena enecandi celeritate antecellit. Taxus enim arbor est tristis, dira, nullo succo, ex omnibus sola baccifera, mas noxio fructu: lethale quippe baccis: in Hispania præcipuè venenum inest: vasa etiam viatoria ex ea vinis in Gallia facta, mortifera fuisse compertum est. Et adeò est arbor præsentis veneni, vt auiculæ quæ taxi baccas deuorauerint, denigrentur, & qui ederint easdem homines, alui profluuio capiantur, & *Narbone* (ait Dioscorides *lib.4. cap.68.*) *qui dormiunt sub ea, aut eius vmbra subsident, læduntur, & sæpenumerò moriuntur*: & firmat Ruellius *lib.1. de natur. stirp. cap.133.* & *cap.136.* eiusdem libri, sic ait:

Conuenit inter omnes taxum esse arborem venenatam vmbra, nedum surculo, & fronde. Algorem vniuerso molitur, strangulátque ac celeriter conficit, &c.

Denique (vt ait ex Aëtio Vidus Vidius *lib. 2. de curat. generatim, tract. de venenis, c. 3. tit. de similace arbore*, quæ & taxus dicitur) *hæc arbor, & eius vmbra adeò infesta est, non solùm hominibus, sed quadrupedibus, præsertim cùm floret, quia tunc magis pernicioso succo redundat, vt assistentes non solùm frigore, & inæqualitate, sed à tota substantia interficiat, & strangulet.* Idem probat Iulius Cæsar Baricellus *tit. de taxo.*

Nec dubites, plurimas arbores esse venenatas. Nam flos daturæ est venenatus, & mentis facit emotionem, apud Garziam ab Horto, *lib. 2. hist. aromat. c. 24.* & probat plurimis arborum nominibus in medium adductis, quæ inter Peru, & Cannibales insulas reperiuntur, Theuetus *lib. singular. cap. 61.* & *tract. 1. cosmogr. lib. 10. cap. 3.* Buxi B frondes noxiæ sunt, ac perniciosæ, corporique humano deleteriæ, vt proprio exemplo probauit Leuinus Lemnius, *lib. similitud. in Bibliis, de herb. atque arboribus, cap. de buxo.*

Deinde arborum quarundam vis est noxia, atque mortifera, vt nucis arboris, apud Greuinium *lib. 1. de venen.* & Marcel. Donat. *lib. 1. de hist. mirab. cap. 1.* Fernelium *2. de abdit. 14.* Quare proximis stirpibus, & arboribus grauis est, & sata lædit, & sic in extremo fundi serenda, apud Ouidium. Et tamarindorum vmbra noxia, ex Christoph. à Costa, *lib. aromat. cap. de tamarindis.* Hoc modo iuniperi vmbra est grauissima, vt probat Virgilius *Eclog. 10. vers. penult.* & Lucret. *lib. 6.*

Arboribus primùm certis grauis vmbra tributa,
Vsque adeò capitis faciant vt sæpe dolores, C
Si quis eas subter iacuit prostratus in herbis.

Hoc modo taxus baccas fert rubentes, aquifolij modo dulces, vinosásque, quas quandoque mandentes tum pastores, tum qui in syluis arbores cædunt, statim in febres incidunt, & dysenterici fiunt; sanguine, & spiritibus A inde inflammatis, vt notat Matthiolus *ad cit. cap. Dioscorid.* & *lib. 6. ad c. 12.* Probant Pena *in aduersariis, pag. 450.* Dodonæus *pempt. 6. lib. 1. cap. 10.* edocti à Theophrasto, *lib. 3. de hist. plantar. cap. 10.* Cuius arboris historiam omnem collegit præter cæteros Barbarus, *in corollario suo*, ex Græcis, Latinísque scriptoribus eleganter. Taxo plurimas arbores in Brasiliensi prouincia inueniri simillimas, quarum vmbra mortifera sit, refert Emmanuël de Morais, Lusitanus, historiæ Brasiliensis scriptor insignis *lib. 1. hist. Bassiliens. cap. 24.*

Maligna ergo est taxi natura, & toxicum ex hac arbore paratum, de qua intelligendus Lucretius *lib. 6.*

Est etiam magnis Heliconis montibus arbos,
Floris odore homines tetro consueta necare.

Ergo vt semel concludam: Toxicum pro omni veneno sumitur, sed præsertim pro illo quod ex taxo exprimitur, quo sagittæ tingi solent. Huc alludit Virgilius *lib. 2. Georgic.*

----Ithyreos taxi torquentur in arcus.

Lege Lithyreos, id est, Parthicos, vt Seruius notat *in com.* & Lucanus *lib. 7. Pharf.*

----Ithyreis cursus fuit inde sagittis.

Quare taxus pestilens est arbor, de qua monuit Virgilius *lib. Georgic. 4.* ne propinqua aluearibus plantaretur:

Neu propius tectis taxum sine----

Amarissimo enim sapore mel inficit: & *Ecl. 9.*

Sic tua Cyrneas fugiunt examina taxos.

Si pulchra de taxi malitia, toxici significato, vario modo cum eo tingendi sagittas, scire aues, lege Langium *lib. 1. epist. 68.* Cælium Rhodig. *lib. 23. lect. antiq. cap. 10.* Nam nos hoc genere scriptionis vago, & multiplici hactenus instructi, properamus ad librum sextum, in quo, varia etiam lectione, aliqua citra vitij aut ruinæ metum, contra Classicos obfirmabimus, quæ genium habeant, nec sint quarta Luna nata: quo loco accuratius seliget Lector suauia, quibus auctior fit, & cultior litteraria suppellex nostra.

FINIS LIBRI QVINTI.

ZACVTI LVSITANI DE MEDICORVM PRINCIPVM HISTORIA.

LIBER VI.

In quo medicinales omnes Medicorum principum historiæ proponuntur, quæ in superioribus libris certam sibi sedem non determinarunt. Accessit spicilegium anatomicum.

PRINCIPIVM.

VPERIORIBVS libris, de omnibus propemodum morbis qui mortales infestant, sumus proloquuti. Supersunt tamen nonnulli, qui illis commodè non potuerunt inseri commentariis, cùm de aliis agant argumentis; & cùm per historias digerantur, hæque breuiori numero sint comprehensæ, placuit in earum expositionem post textus interpretationem, alias grauissimas quæstiones saltuatim agitare, quæ tum eas, tum alias in aliis libris descriptas explanent luculenter, & sic ducente stilo, agemus de somno, historia anatomica, quam in compendium mirum graphicè redigemus, criticísque diebus: & alia scitu digna proponemus, quæ tuum animum varia, & vtili lectione recreent affluentiùs, in quibus dirimendis dum laborarem, consului principum exemplaria varia, & præsertim Græca, vt ex eorum contentione, & instituto scriptoris, aut ex iudicio explanatorum, aut ex aliis præsidiis recta scriptura approbetur, præpostera excludatur. Sed quoniam ex consuetudine peritissimorum Medicorum positum est in more, vt in primis, optimísque præceptoribus medicinæ innitamur semper, iccircò in hoc libro ab illorum placitis, vt in aliis libris fecimus, ne latum quidem discedemus vnguem, ex quorum illustribus scriptis, succulenta doctrina hauritur, quam plures censoria seueritate etsi despicatui ducant, tamen ego eam reseruo in corde meo, & moneo vt in tui ipsius centro illam reponas, qua munitus excelles inter alios Medicos, velut inter ignes Luna minores.

HISTORIA I. GALENI, ET ARETÆI,

De elephantiasi.

Ab elephantiasi, quidam fortuitò, alij ob viperarum, & remediorum vim, arte curati.

VM quidam homo ægrotaret morbo, quem elephantia cognominãt, cum sodalibus conuersabatur, donec ex ipsius consuetudine, conuersationéque quidam ipsorum morbi inficerentur contagione, & ille iam odoratu grauis, ac fœdus redderetur aspectu. Constructo igitur illi tugurio proximè vicum in iugo collis propter fontem, illic hominem collocant, tantum illi quotidie ciborum ferentes, quod vitæ sustinendæ satis foret. Cæterùm ad canis exortum, cùm fortè messoribus haud procul inde metentibus vinum esset allatum, in fictili sane quàm fragrans, is quidem qui atulerat, deposito illo propè messores, abiit. Verùm vbi eius bibendi aduenisset tempus, sublato fictili adolescens, vt pro more impleto cratere, competente aqua vinum temperaret, in cratera vinum effundit, & vnà excidit vipera emortua: quare attoniti messores, veriti ne quòd, si bibissent, inde sibi malum eueniret, suam quidem sitim aqua potione sedare maluerunt. Cæterùm cùm illinc discederent, præ humanitate videlicet, ac misericordia, homini illi elephanti obnoxio vinum largiûtur, rati expedire potiùs illi mori, quàm in ea miseria vitã ducere. At ille vbi bibisset, admirandum in modum sanitati restitutus est. Nam tuberosum illud omne cutis totius, non aliter quàm animalium à testæ mollitudine nuncupatorum malacostracôn, tegmen decidit: quod autem reliquum erat, molle admodum apparuit, instar cutis cancrorum, ac locustarum, vbi extima testa fuerit detracta.

Alterum verò huiusmodi nõ dissimili casu in Mysia Asiæ, non procul ab vrbe nostra accidit. Vir quidam elephante laborans, profectus est ad aquarum sponte nascentium vsum, sperans inde nonnihil se commodi adepturum. Erat illi scortum cui ille fiderat. At cùm locus esset squalidus, & viperarum plenus, forte fortuna ex illis vna in vrceum vini incidit negligentius positum, extinctáque est. At scortum quidem in lucrum id reputans quod fortè euenisset, hero id vini propinat, atque ille ebibit: cæterùm ad eum modum, quo ille qui degebat in tugurio, sanatus est.

At hæc quidem duo sunt experientiæ monumẽta, quæ casus attulit, nunc verò tertium adiungã quod imitatio fecit. Philosopho cuidã multos antè annos hac ipsa ægritudine afflicto, vt iam illi mors vitæ præferenda videretur, geminos hosce euentus cùm recitarem, idem etiã experiri cogitauit, ad quod obeundũ augurio quoque cõfirmatus, protinus vinum medicatum, quod parare iusserat, hausit, nec multo inde postea leprosus factus est: ac postea lepram eius nos consuetis remediis sanauimus.

Quartus præterea viuas capere viperas arte instituit, sed illius in illo morbi tantùm erant principia: itaque cura nobis fuit, vt sanaretur quàm celerrimè. Quocirca vena secta, atráque bile per medicamentum vacuata, viperis quas capiebat vti consuluimus, præparatis in olla anguillarum in modum. Atque hic ita sanatus est. Igitur ista à nobis enarrata sunt, vt ostenderemus multa casu inueniri, & imitatione confirmari: * obtulit enim fortuna, vt non incommoda tantùm, sed commoda quoque, ex quibus ars confici posset, conspicaremur. *Galenus* lib. 11. simpl. cap 1.

In altero elephantem inchoantem primùm quidem per venæ sectionem, & purgationem sanaui, nunc autem singulis annis huic sufficit vna purgatio, ea autem omissa statim passio innotescit, &c. *Galenus* lib. 6. Aph. com. 74.

A

PARAPHRASIS.

VTilissimæ sunt historiæ hæ, & ad curandum difficilem, & rebellem morbum maximè necessariæ: quoniam non solùm periculosus est, & miserandis symptomatis ægros conficit, sed contagione vicina corpora inquinat. In elephanticis tumores exurgunt per totum corporis ambitum crassi, duri, acuti, & asperi, cum cutis crassitudine coniuncti, pili rarescunt, adest in pube, & mento glabrities, pulsus sunt pusilli, graues, tardi, venæ temporum & sub lingua sunt distentæ, cuius caro grandine est respersa, deinde pugnante natura, & ad externas partes humorem melancholicum excernere properante, summi digiti impetigine tentantur, genua pruriunt, impetigo in orbem mentum ambit, rubent cum magno tumore genæ, oculi fiunt caliginosi, supercilia crassa, glabra, tumescunt labia, faciei color liuescit, & ater fit, nares cum fœdis tumoribus salebrosæ sunt, intumescit nasus, dentes nigricant, aures admista fuscedine rubent, obstructæ, patulæ, consueto grandiores, alarum instar factæ; elephantis modo, vnde huic morbo Elephas nomen est; in quarum basi renascuntur vlcera, sanies defluit, totum corpus rugis asperis exaratur, oculi redduntur caliginosi. In plantis, & calcaneis vsque ad medios digitos fissuræ fiunt. Aucto malo, tumores malarum, menti, digitorum, vlcerosi fiunt, vlcera fœtida sunt, & insanabilia. & alia super alia renata ita excrucient, & membra conspurcant, quoad de corpore excedant, nasus, digiti, pedes, genitaria, atque manus tota, grauísque putredo omnia contaminat, vt scitè scribit Aretæus *lib. 2. chron. cap. 13.* firmant Paulus *lib. 4. cap. 1.* Plin. *lib. 26. cap. 1.* Aëtius *tetrab. 4. serm. 1. cap. 21.* Theodor. Priscianus *lib. 1. c. 37.* Beniuenius *cap. 18. de abdit.* Fernelius *lib. 6. patholog. cap. 19.* Octauius Horatianus *lib. 1. cap. 32.* Gariopontus, vetustissimus auctor *tract. de lepra*, Gordonius *part. 1. de apostemat. calidis, c. 22.* Vgo Senensis *consil. 100.* Fallopius *tract. de tumorib. præter naturam, cap. 9.* Nam vt refert Gal. *2. de caus. morb. cap. 7.* Elephanticis tota immutatur forma, etenim nasus simus, labra crassa, aures acuminatæ videntur.

B

C

Hæc est vera, succintáque elephantiasis delineatio, de qua Galenus hoc loco. Recentiores vocant elephantiasim Græcorum, quam longè esse diuersam ab Arabum elephantia constanter tenent Marcellus Donatus *lib. 1. de hist. mirabili. c. 4.* Fuchsius *lib. 2. paradox. cap. 16.* Manardus *7. epist. 2.* Mercurialis *lib. 2. de morbis cutan. c. 5.* & exemplo hoc patet ad sensum: Auicenna 22. 3. *tract. 1. cap. 26.* sic eam describit: *Est additio in pedibus secundùm modum qui accidit in venis varicum, quare incrassat pedem cum æqualitate sua, & plerumque fit propter melancholicum humorem, & aliquando ob phlegma crassum, &c.* Cui cæteri Arabicæ familiæ duces libenter subscribunt, ex Rasio *lib. 9. ad Almans. c. 93.* cum Amato *lib. 2. centur. 34.* qui Arabum elephantasim exactè describit.

D

Elphantiasin, morbum esse contagiosissimum, nullus Medicorum it inficias, docétque Sacra Pagina *num. 5. Præcipe filiis Israël vt eiiciant de castris omnem leprosum,* & Leuit. 13. *Omni tempore quo leprosus est, & immundus, solus habitabit extra castra.* Cum quoniam monente Paulo *loc. cit.* hic morbus contagiosus est, non minùs quàm ipsissima pestis; atque ita hac tabe fœdati procul ab vrbibus, à mortalium cæterorum frequentia ablegandi sunt. Et priùs dixit Aretæus Cappadox, Medicus grauissimus, Galeno

antiquior, *lib.2 tardar. pas. cap. vlt. Itaque tales cùm sint, quis non aufugiat? aut quis nõ auersetur? Licèt filius, aut pater, aut etiam germanus frater sit, quum metus est ne morbus communicetur, propterea multi in solitudines, & montes, sibi charissimos deduxerunt.* Confirmant Fracastorius *lib.2. de morbis contagios. c.13.* Valleriola eleganter *6. enarrat.* 5.

Sed videntur obstare plura contra hanc doctrinam. Primum, quòd Auic. 2. 1. *doct.1. c. vlt.* numerans morbos contagiosos, inter eos elephantiasin non reposuerit. §. *Et est preterea ex ægritudinibus quædã, quæ de vno ad alium transit, sicut lepra, & scabies, & variola, & febris pestilentialis, & vlcera putrida, & præcipuè cùm domus stricta fuerint: similiter cùm vicinus fuerit sub vento: & sicut ophthalmia, & præcipuè ei qui oculis eum intuetur: & sicut congelatio, quum imaginatur aliquis quòd acetosum illud operetur, & sicut Phthisis, & Albaras, &c.* Secundum. Quòd vapor eleuatus ab humore existente in cute, cùm terrenus sit, & melancholicus, vicino corpori adhærere nequit, & ita fuligo putrida eleuata, cùm careat lentore, immorari non potest. Tertium. Quomodo potest elephantiasis esse contagiosus morbus, si hic est accidens, & hoc de subiecto in subiectum migrare non potest?

At hæc nullam habent probabilitatem: Nam si contagij cuiusque essentia in particulari quodam putredinis gradu consistit, Fracastorio Magistro *lib.1. de contagione, cap.9.* & nos *lib.1. in com. hist. vlt.* contra Valleriolam probauimus, dubitare non possumus, eiusmodi putredinem, quæ contagium secum habeat, in humoribus hunc morbum facientibus esse, qui cum putrilagine sint infecti, non solùm contactu, & fomite, sed ad distans inficere possunt: cùm enim elephantiasis definiatur ab auctore definitionum. Affectus, qui cutem crassam, atque inæquabilem reddit, liuor adest tum cuti, tum oculorum albis, exeduntur partes manuum, ac pedum summæ, ex quibus sanies liuida, ac fœtida emanat, fit vt ex hac virulenta sanie exhalet halitus, tetra eminentique conditione præditus, vicina corpora fœdaturus.

Auicenna verò hunc morbum inter contagiosos non reposuit, quoniam sub nomine Albaras (antiquus codex legit impetiginem) cætera cutanea vitia comprehendit: Nam sub vno exemplo reliqua intelliguntur, ex Gal. 3. *acut. com.* 42. maximè quod Arabes, vt constat ex Auic. 7. 4. *tract.2. cap.9.* sub nomine Albaræ nigræ, elephantiasin intelligant. Deinde causa huius morbi, solus melancholicus humor non est statuendus, sed pituita crassa, salsa, viscida, à qua exiens vapor vicino corpori pertinaciter adhæret: neque terrestris humor ab humiditate omni est exutus. Vltimò. Idem numero morbus non communicatur, sed absolutè seminarium quod à corpore emanat ægrotante, & alium morbum similem eiusdem speciei producit in corpore sano; accidens autem potest multiplicari de subiecto in subiectum; idem tamen numero migrare, est impossibile.

Igitur hic æger iam odoratu grauis erat effectus; nec enim solùm in partibus extimis, facie præsertim extabant vlcerosa tubercula, crassa, aspera, nigra, dura, quæ extuberantibus maculis totum corporis ambitum vitiabant, quæ illum fœdum aspectu effecerant, sed viscera quoque interna, ardore, & putredine erant conspurcata, vnde grauis, & virosus fœtor sentiebatur, qui putredinis est certissimum signum, ex Galeno *1. prog. vlt. & 1. cris.* 11. Nullo enim certiori signo putredo in interioribus, & exterioribus partibus deprehendi potest, quàm fœtore, atque ob id *lib. de dif. sympt. cap.4.* corruptelam putredinémve, excrementorum fœtorem necessariò sequi affirmauit.

Ecce messores qui prope tugurium erant, vbi miser iacebat ægrotus, cùm in vrceo vinum haberent repositum, in eo viperam emortuam inuenerunt, quæ liquoris huius suauissimi fragrantia allecta, ad bibendum properans, in vrceum se præcipitauit, & sic suffocata est. Naturalium enim indagatores tradunt, quod sicut vino, potu sanè gratissimo, & vtilissimo homines delectantur, sic etiam animantes, bestiæ, feræ: nullum enim est animal, quod illius potione non recreetur. Immò serpentes, quum datur occasio, vinum auidissimè appetunt, & hauriunt, vt docet Plinius *lib.10. cap.72.* quin aliquando fiunt ebriæ animantes expertes rationis. Alij simias, & cæteras quadrupedes vino assuetas vnguibus, & vngulis carere dicũt: cuius effectus quærit causas Cæl. Calcagn. *lib. epist. quæst.* 2. Hinc orta videtur prima illa Plinij, aliorúmque affirmatio, vini potu calcitrosas desinere mulas esse, nec dissimile apud Columel. *lib.6. cap.2.* miraculum: iubet enim bubulco, vt amiciores, & magis familiares sibi habeat, & obsequentiores, in eorum domitura, ferocientium adhuc taurorum tergora inspergi mero. Est verò etiam simile, quod proditum ab Auic. 18. 3. *c. de comminuentibus lapidẽ medicinis*, & relatum à Magno Alberto *lib.5. de animalib. tract.2. cap.1.* Hircum à proprietate suæ speciei frangere calculum, si pastus fuerit petroselino, & potatus vino. Dignum planè memoria, quod in memoriis suis Gallicè prudenter scriptis Philippus Cominæus narrat, quum primum bellum inter Ludou. XI. Gallorum Regem, & Carolum Burgund. Ducis Filium describit, se habuisse equum ætate prouectum, & eo forte prælio confectum decertando, cùm vini vas magnum bibisset, diu postea eo vsum robustissimo, & maximè habili ad iter, ad pugnam, ad cæteros omnes subeundos labores Volat. *lib. Philolog.* 2. scribit OEnuta herba coruos ebrios fieri, vino simias, & elephantes: & verò vrsum ex Vrsinorum ædibus Romæ vagantem exhaurire solitum, quæ poterat dolia vini. Poterat adiicere obseruationi suæ ex vetere auctore Athen. *lib.10. cap.9.* sues quoque ebrios fieri, si vuæ fæcibus pascantur: immò coruos, & canes, si œnutam edant, & idem asserit de simia, & elephanto, si vinum bibant: Sic & coruorum, & simiarum venatio per vinum fit, & per œnutam, aliarum bestiarum, ex Plin. *lib.21. cap.11. & lib.14. cap.17.* OEnuta verò eadem videtur esse, quæ & œnanthe, & fortasse est œnagra Dioscoridis, cuius radix vinum olet, & malefacta potu mitigat, & cicurat feras, vt est apud eum, *lib.4. c.103.* & Theophrast. *lib.9. de hist. plantar. c.21.* de qua Rouillius *lib.7. de hist. plantar. c.37.* Ergo animantia reliqua, & præsertim viperæ, vini sunt auidissima, & vinum in quo illæ fuerint immersæ, elephanticis, & aliis morbis curandis miro sunt auxilio, vt ex multorum sensu auctorum diximus, *lib.1. in com. hist. vlt.*

Magis verò fortunatus fuit secundus æger, qui eodem modo ac primus, hoc est, vini viperini potu sanatus est, antequam vires aquarum sponte nascentium (quas balnea naturalia vocant) expertus esset, ex quarum vsu morbum exasperandum cuilibet est in confesso: Cùm enim hoc vitium ex hepatis squalore, hunc humorem acrem, & retorridum gignentis, velut à primaria origine scaturiat, fit vt balneo naturali applicito hepar ignescat, excandescat corpus, acriórque reddatur humor, & magis ferox. Quapropter elephanticis balnea thermalia nocentissima sunt, malúmque exacerbant, idque multiplici de causa factum puta.

Prima, quoniam si sint ferrea, aluminosa, cutim densant, & facta constipatione pororum, humorem ad partes ceteras excerni prohibent. Secunda, sulphurea, salsa, nitrosa, ex Auicenna *tract.4. de remouendis nocumentis, tract.3. c.1.* nocent oculis, lippitudinem, & sensuum turbationem excitant: quæ omnia in elephantiasi, in qua facies præsertim oblæditur, summè sunt formidanda. Nam hæc præterquam quòd etiam inflammant, adstrictione sua ad interiores sedes humorem repellunt, quare ferini morbi propullulant. Hanc fuisse mortis causam cuiusdam Atheniensis, cuius historiam describit Hipp. *lib.5. epid. num.4.* mihi persuadeo, qui cùm prurigine toto corpore vexaretur, maximè autem testibus, ac fronte; & cutis crassa esset per totum corpus, & velut leprosus aspectu & ex nulla parte apprehendere cutem præ crassitudine, illique nemo opitulari posset, transgressus ad Melum, vbi sunt calidæ balneæ, à pruritu quidem, & cutis crassitudine liberatus est, verùm hydropicus factus, mortuus est. Et licèt immoderatum balnei vsum Vallesius *in com.* causam mortis attulisse affirmet, tamen non ex hac obiisse ex eo coniectandum est, quia Hipp. in historia non refert; & ille cùm diutino morbo esset implicitus, & sic imbecillis, immodico balneo non erat vsurus. Si verò Auicenna propria

balnea

tibus prurito testatur esse marina, & salsa, & iuniores in pruritu & affectibus cutaneis, ea consulunt, quum corpus exquisitissimè purgatum est, & solùm humor impactus in cute superest resoluendus, ea est ratio, quoniam humor qui pruritum & alia vitia gignit, non ita est peruicax, perniciosus, & malignus, qui si in viscera restagnet, morbos inseparabiles generat, & subitam mortem inducit.

Ad tertium ægrotum accedamus, qui superioribus argumentis edoctus, simile viperarum antidotum experiri maluit, quàm tanto victus malo miserabiliter, relicta omni salutis spe, occumbere, sicque vinum viperinum assumpsit. Paratur autem hoc ex mēte Cælij *lib. 4. tardar. passion. cap. 10.* Si in vini albi libras octo, iniicias anethi, epithymi, & sennæ, an ℥ iiij. & post aliquot feruores proiiciatur vipera, priùs lota aqua, vino albo, & sale, & deinde exemptis capite & cauda, ebulliat vinum quousque pars tertia absumatur. Vel si viperinam carnem in mustum iniicias, similes effectus experieris. Ex hoc vino non solùm manè, prandio, & cœna sufficientem quantitatem haurire poterunt ægri, ex quo vtilitas sequatur non aspernabilis, vt docent Paulus *lib. 4. c. 1.* Aëtius *tract. 4. serm. 1. cap. 123.* explanat Laurentius *tract. de lepra, cap. vlt.*

Sed dubitabis, quo pacto hic æger elephanticus vini viperini ope in lepram potuit migrare, si Galenus 11. *in libro, & capite,* vbi est scripta historia hæc affirmat, & alibi, ab eodem humore oriri lepram, à quo elephantiasis, & vtramque esse grauissimam affectionem? Dic periculosissimam esse elephantiasin, lepram mitiorem; quare trāsitus elephantiasis in lepram securior est, & magnam salutis spem pollicetur, nam humores in carne impacti, qui faciebant elephantiasin, ad cutem, partem ignobilem conuertuntur, & generant lepram. Quare consumpta elephantiasis à viperina carne, lepra deinde consuetis remediis, hoc est, sanguinis missione, & purgatione, aliisque curata est auxiliis, quæ melancholicum humorem natiua sorte expurgant, & illius sæuitiem retundunt.

Cur verò vinum viperinum licèt venenosum, morbum venenosum perfectè sanauerit: Dic, quòd præterquam quòd venenum, veneno remedium est, vt suprà *lib. 5. q. 2.* prædiximus, vinum viperinum natiua quadam contrarietate, venenum elephanticum domat, ac refrænat, vt patet in argento viuo, sublimato, auripigmento, & aliis, quorum vsum, aduersus morbum Gallicum suapte natura contagiosum saluberrimum esse, nulli est non manifestum. Hoc modo plurimos à grauissimis morbis vino viperino casu assumpto fuisse curatos, appositis exemplis narrat Prosper Alpinus *lib. 4. de medicina methodica, c. 4.* Lege quæ diximus *lib. 2. in com. hist. 72.*

Quartus æger viperis præparatis sanitatem est consequutus. Quis verò sit viperarum in olla anguillarum instar parandarum modus, non ex Galeno solùm, sed ex cæteris citatis auctoribus constat manifestè. Ille enim *lib. 2. ad Glauc. c. 10.* pro curandis elephanticis, in olla esse præparandas dixit viperas ex albo iure, affusa copiosa aqua, pauco oleo, porro, anetho, condiendas verò Marsorum more, qui feris venenatis, & aspidibus nutriuntur, capite quidem discisso, & cauda vsque ad digitos quatuor abiecta, interaneis exemptis, cute abiecta, aqua abluto corpore. Hoc modo consueuisse veteres anguillis vti conuolutis cum betis, tradunt Athenæus *lib. 7. dipnosophist.* & Aristophanes, Plinius, Aristoteles, & alij.

Sed meritò inquires cur nostro æuo non tantam ex carne viperina, oleo, & vino persentiant elephantici vtilitatem, quod notarūt Erastus *part. 4. disp. cōtra Paracelsum,* Massaria, & Palmarius *lib. de morb. contagiosis, c. de elephātiasi,* ea est ratio, quoniam ægri non ita sunt obedientes, nec in victu, aut venere Medicis præceptis obtemperant. Deinde viperæ non capiuntur tempore commodo: Nam venandæ sunt veris initio, quum latebris relictis foràs in apricum prodeunt, quo tempore virus non ita exitiale retinent. Intus namque delitescentes, quum nulla ex parte difflentur, magis sunt perniciosæ: at egressæ, exuuium, seu crassum tegumentum solent deponere; quare non statim ipsas capere oportet, sed permittere, vt aëre aliquandiu fruantur, consuetoque vescantur cibo, hoc est, herbis,

A bupreſtibus, catharidibus, & pityocampis. Insuper non eliguntur colore subflauæ, eximie mobiles, habentes ceruicem extensam, oculos feroces, & inflammatos, has enim ad theriacæ compositionem, elephanticorumque curationem plurimùm prodesse, præter Galenum *lib. de theriac. ad Pison.* Rodeletius firmat *in suo eleganti tractatu de theriaca.* Adde huius summi auxilij ope plures fuisse persanatos, qui graui elephantiasi laborabant, vt refert Vidus Vidius *part. 2. sect. 2. lib. 5. cap. 8. de curatione membrat.*

Quapropter priores ægri fuere casu curati, hunc sanauit, experientia, & imitatio, ex casu profecta. Morbos autē casu curari, nouum non est, ita quartanam casu fuisse curatam, narrant Beniuen. *c. 59. de abdit.* Valleriola 2. *obs. 4.* Hoc modo curatum fuisse hydropicum, deuorata arena cum multa aqua, superueniente alui fluxu, narrat Langius B *epist. 12. lib. 2.* Petrus Messias *part. 3. variæ lection. cap. 15.* se quendam vidisse testatur, qui cùm in femore vulnus suscepisset, sanatus claudicabat, at postmodum alia in rixa, eadem in parte sauciatus, sanatus, rectus in posterum incessit. Immò Beniuenius *cap. 21.* duorum meminit angina oppressorum, quorum vterque dum suffocaretur, gladio in gutture percussus, sanatus est.

Vltimus verò æger sanitatem recuperauit, quoniam venæ sectionis, & purgationis auxilio humor fæculentus, & crassus fuit exhaustus: Cùm enim ab hoc, aut flaua bile, vtrisque supra naturæ modum à calore immodico assatis, originem ducat elephantus, fit vt ea in vasis cumulata, naturæque negotium facessens, foràs se se exerat, & per vniuersum corpus disseminata figuram immutet, atque deprauet. Quare in hoc sæuo, & truculento morbo C grauia auxilia non dubitauit tentare Galenus, vt abscisso huius morbi fonte, hæc lues postea in ægrotantis perniciem serpere non posset, quod nullo auxilio præter venæ sectionem, & purgationem celebrari posse, confirmant omnes edocti à Gal. 2. *ad Glauc. cap. cit.*

Si enim malum recens sit, & nihil ex summis deciderit, nullàque infestauerit exulceratio neque eminentiæ tuberosæ plurimùm exurgant, sola autem facies aspectu ingratior, deformiórque quodammodo sit, eáque nō admodum indecora appareat, tunc commodissimè exercetur inter initia phlebotomia, & maximè vere, quo tempore hæc passio ampliùs renascitur, & inualescit. Locum à quo sanguis mitti debet assignat Aëtius *tetrab. 4. serm. 1. cap. 121.* quo loco ex vtroque cubito sanguinem vacuandum imperauit; nam sic ab liene, hepatéque, visceribus in hoc D morbo infectis, humor facili negotio solet vacuari.

Sanguinis missionem sequitur purgatio clemens, quando morbus in initio est; cùm enim corpus vlceribus conspurcatur, morbúsque altas radices agit, & extrema decidunt, tunc nullum æger remedium habet, eóque elephantia confirmata incurabilis est; nullum enim ad hunc morbum potentior reperitur medicina. Si enim cancer, velut elephantiasis quædam, in vna subortus particula, inter morbos insanabiles numeratur, iure optimo elephantus, qui est cancer vniuersalis, omne medicamentorum genus respuet, atque contemnet.

Sed quo pacto incipientem elephantiasin curasse se gloriatur Galenus, si hic morbus rebellis est, contumax, & insuperabilis? Dic: Galenum sanasse, non absolutam, neque illam quæ altas iam radices in corpore egit, & in E qua viscera habituali intemperie erant conspurcata, eo maximè quoniam aliis etiam fortasse fuit vsus auxiliis, ea autem tanquam particularia non commemorat. Quibus autem præsidiis inchoantem elephantiasin curare oporteat, docent ex antiquorum monumentis Paræus *lib. 19. à cap. 16. vsque ad 18.* Hollerius *lib. 1. de morb. intern. c. 64.* Fallopius *loc. cit.* Ioan. Varandæus *tract. de elephantiasi,* & plures alij grauissimi auctores quos citat Fumanellus *lib. de lepræ curatione.*

***

QVÆSTIO I.

Vtrùm fortuna sit constituenda in rebus,& conferat aliquid in curandis morbis,vt sapientes veteres opinantur.

COMMENTARIVM.

Obtulit enim fortuna.] Veteri, atque laudabili clarissimorum Medicorum consuetudine receptum est, vt qui grauissimorum auctorum monumenta sunt enarraturi, priusquam lectores ad medicæ facultatis penetralia admittant, eos antè, vtilissima quadam doctrina, varia, & necessaria multipliciter instruant, atque præmuniant. Quare cùm in ore omnium nihil sit frequentius, quàm Medicos appellare, benè, aut malè fortunatos, & fortunam hoc loco proferat Galenus offerre multoties, vt ille non incommoda solùm, sed commoda, ex quibus ars cõficitur, venari possit, & plures fortunam in arte medica, tanquam diuinum aliquod numen dominari asseuerent, placuit de ea aliquid in lucem promere.

Tractatio hæc latissimè patet, & ad plures disciplinas pertinet. Medicus eam contemplatur, vt Galenus firmat. Rhetor quatenus in laudando, vituperando, suadendo, dissuadendo, accusando, & defendendo magnum momentum habet fortuna: permagni enim refert, an quid fortuitò contingat, an potius consultò, & scienter dictum, factúmque fuerit. Agit Logicus, tum vt doceat enuntiationes, quæ sunt de rebus futuris contingentibus, in quibus locum habet fortuna, & casus, non habere certam, definitámque veritatem, tum etiam vt ostendat excludi à scientiis, quæ casu, & fortuitò contingunt, quum rarò, indeterminatè, & per accidens eueniant, vt docuit Arist. *in fin lib.* 1. *periherm.cap.* 8. *&* 1. *poster.cap.* 24. *text.* 43. Agit Physicus, vt redarguat illorum Philosophorum sententias, qui vel putabant omnes res naturales fortuitò contingere, vt Democritus, & Leucipus; vel è contrario opinabantur omnes effectus naturales sempiterna quadam & immutabili serie, nexúque causarum euenire, quæ fuit postea Stoicorum opinio, docente Arist. 2. *Physicor.cap.* 4. 5 *&* 6. Agit Metaphysicus, quia huius est omnes gradus entium, & causarum distinguere, in quibus sunt entia fortuita, & causæ per accidens; atque etiam demonstrare, non omnia fieri ex necessitate, vt docuit Arist. 6. *Metaph. cap.* 2. *&* 3. *à text.* 5. *vsque ad* 8. Agit Philosophus moralis, vt declaret, an fortuna sit causa fœlicitatis humanæ, & quanti bona fortunæ æstimanda sint, & quomodo res fortuitæ, vel præmio, vel pœna dignæ habeantur, vt monuit Arist. 1. *moraliũ ad Nicomachum, c.* 9. *&* 2. *lib. magn. moral. cap.* 9. *& lib.* 7. *moral. ad eundem, c.* 17. *&* 18. Agit denique Theologus, demonstrans, neque diuinam prudentiam obstare quominùs sit in rebus fortuna, & casus; neque tamen fortuitò, aut casu posse quicquam contingere, respectu prouidentiæ diuinæ.

Fortuna ergo habet locum in naturalibus rebus: nam multa fortuitò in rebus accidere, clarius est, quàm vt demonstrari debeat: Etenim præter sententiam communem omnium hominum, qui perinde ac si forent à natura edocti, ita de fortuna sentiunt, & loquuntur, eiúsque vim, & nomen crebris sermonibus vsurpant, accedit ratio quæ id nos cogit asserere: Si enim fortuita dicuntur ea, quæ accidunt præter cognitionem agentis, quis non videt multa huiusmodi esse in rebus humanis? Quis enim mortalium potest animo præuidere omnia, quæcunque possunt contingere? Timidæ enim sunt cogitationes mortalium, & incertæ prouidentiæ nostræ, *Sapientiæ. cap.* 9.

Neque dicas agentia inferiora moueri, & & gubernari à cœlo: quare cùm hoc necessariò, & semper agat, non patietur aliquid agi in his inferioribus, fortuitò, & indeterminatè. Deinde fortuna repugnat præscientiæ, & prouidentiæ Dei. Ergo non debet poni: Antecedens patet, quia illud dicitur fieri fortuitò, quod non fuerit præcognitum, & intentum ab agente. Sed nihil potest fieri in mundo, quod sit præter cognitionem, & voluntatem Dei. Ergo nihil fortuitò fieri potest.

A Dic. Licèt res naturales, & corporeæ, quę complexu orbis Lunæ coërcentur, per se pendeant ex motu, & influxu cœlesti, non tamen pendent ex eo res humanæ, in quibus fortuna versatur. Insuper fortuna non aduersatur prouidentiæ Dei; non enim ponimus fortunam respectu Dei, sed respectu agentium particularium. Nam quod à fortuna est respectu hominis, id respectu Dei, nequaquam à fortuna existimari debet: sed quia effectus assimilatur causæ particulari, & proximæ, & ab ea denominationem suam accipit: (dicitur enim effectus materialis, & corruptibilis, non propter causam primam, & vniuersalem, sed propter causas secundas, & particulares) idcircò dicitur simpliciter esse in rebus aliquid à fortuna.

Quod autem nihil sit fortuitum respectu Dei, pulchrè declarat Boëtius *lib.* 5. *de consolat.* nihil autem esse tam fortuitò contingens, quod latere, ac fugere possit scientiam B Dei, luculenter exponit his versibus:

Huic ex alto cuncta tuenti
Nulla terræ mole resistunt.
Vno mentis cernit in ictu
Quæ sint, quæ fuerint, veniántque.
Non nox atris nubibus obstat,
Quem quia respicit omnia solus,
Verum possis dicere Solem.

An verò in rebus sublunaribus sit aliquis effectus naturalis, respectu cœli fortuitò contingens, Theologis disputandum relinquo. Consule Ægidium *quodlibeto* 4. & Ochamum 1. *quodlibet. quæst.* 17. Gabrielem Naudæũ, nostri sæculi phœnicem *tract. de fato & fatali vitæ termino, ad clarissimum Benerouicium. Medicum celeberrimum.*

Sed tempus est vt ad definitionem fortunæ accedamus C quæ colligitur ex Arist. 2. *Physic. cap.* 5. *text.* 52. Fortuna est causa per accidens in iis quæ operantur ob aliquem finem ex electione, neque semper, neque vt plurimùm. In qua definitione continentur particulæ quinque, quæ sigillatim sunt exponendæ. Prima est causa, sed nomen fortunæ vulgò ferè vsurpatur, non pro aliqua causa, sed pro fortuitis euentis, sed Arist. fortunam facit causam, non quidem vt materiam, & formam; nam hæ sunt partes essentiales ipsius effectus necessariò ei coniunctæ: At fortuna, v.g. thesauri inuenti à fodiente, neque est pars essentialis eius, neque cum eo necessariò coniuncta; potest enim thesaurus & fortuitò, & non fortuitò inueniri.

Secunda particula est, *per accidens:* Nam dupliciter aliquid est causa per accidens, aut quia est accidens causæ D per se, vt musicus est causa per accidens domus, quoniam esse musicum accidit ædificatori, qui est per se causa domus: aut quia est causa alicuius, quod accidit effectui illo per se intento, vt Medicus per accidens sanat musicum, quia ægroto, qui sanatur per se à Medico, accidit esse musicum. In priori genere causa per accidens est diuersa à causa per se, effectus autem vtriúsque est idem; in posteriori autem, causa vtraque est eadem res, effectus verò sunt diuersi.

Tertia particula est, *ob aliquem finem:* non quòd fortuna aliquem finem intendat, aut quòd effectus fortuitus sit quasi effectus intentus ab agente; id enim est contra rationem fortunæ: sed hoc debet reponi dupliciter, aut quia res fortuita eiusmodi est, vt si præuisa fuisset ab agente, procul dubio fuisset ab eo intenta, ad eam experendam vel fugiendam: & hoc voluit significare Aristotel. 2. E *Physicor. cap.* 5. *text.* 51. aut quia effectus fortuitus est coniunctus cum alio effectu per se intento ab agente, vt inuentio thesauri cum plantatione vineæ, cuius gratia terra fodiebatur. Quamuis igitur fortuna, ea ratione vt fortuna est, non agit propter finem, necessariò tamen est in eo agente, quod vel agit, vel aptum est agere propter finem. Quare si esset aliquod agens, quod neque ageret, neque esset aptum agere propter finem, nihilque haberet sibi determinatè præfixum, ad quod eius operatio vel naturaliter, vel ex electione referretur, id profectò nunquam ageret fortuitò: etenim fortuitum est quod accidit præter intentionem agentis; quemadmodum si non esset motus naturalis, non esset etiam violentus, quia hic præsupponit naturalem, cui est contrarius. Potest

autem

autem aliqua actio tribus modis dici non fieri propter finem: vel quia ipsa est propter se, & non propter aliud, vt actio in qua est fœlicitas; vel quia fit ab agente non intendente ipsam, vt si quis aliud attentè cogitans, vel vngues rodat; vel fricet barbam: huiusmodi enim actiones non fiunt ex electione ob aliquem finem, sed ex sola imaginatione, vel quia talis actio est coniuncta, & accidit ei actioni, quæ per se intenditur, vt inuentio thesauri accidit fossioni terræ, & sic effectus fortunæ non fit ob aliquem finem.

Quare particula est, *ex electione*. Quoniam fortuna est tantum in iis quæ agunt ex electione, cuiusmodi est homo; nã in iis est fortuna, quos dicimus fortunatos, vel infortunatos; hi autem propriè sunt homines: quanquã hoc nomen transfertur etiam ad ea quæ carent ratione, sed impropriè, & methaphoricè; & sic Poëtæ vocant fortunatos eos lapides, qui sunt in oris templorum: cùm enim cæteri conculcentur, illi coluntur & honorantur. Arist. 2. *Phys. text.* 58. *&* 59. scribit, Fortunam esse in iis quæ agũt, agere autem proprium est hominis: nam is propriè agit, in cuius potestate est agere, & non agere: At talis est homo, qui suarum actionum est dominus; reliqua verò quæ rationem non habent potiùs dici debent agi, quàm agere. Quinta particula, *neque semper, neque vt plurimum*, expeditur ab Auicenna *super Arist. cit. lib. Physicor.* dicente fortunam versari in iis quæ sunt ad vtrumlibet: eam probat Simplicius *in* 2. *Physic. text.* 48. pro cuius expositione, simúlque obiectionibus variis contra definitionem fortunæ legat qui velit, apud Auerrhoëm, Themistium, & Pomponatium *in com. cit. loc. Arist.* nostrum autem institutum altiùs diuagandi tempus non concedit.

Illud notabo, vulgarem esse opinionem, existimantium fortunam esse numen aliquod diuinum, & occultum, quod 2. *Physic. c.* 4. *text.* 47. innuit Arist. Quinimmò Ethnici tantũ tribuerunt fortunæ, vt à Romanis multa ei templa, & simulachra erecta fuerint variis nominibus consecrata, ex Liuio *in multis locis*, & apud Plutarch. *in problematib.* Sicque summo studio, & voto venerabatur ædes Fortunæ fortis in ripa Tiberina iuxta theatrum; malæ Fortunæ, & detestatæ in Exquiliis. Erat etiam templum Fortunæ paruæ, & Virginis, & primigeniæ, obsequentis, priuatæ, publicæ, virilis, conuertentis, bene sperantis, auertentis, blandæ, dubiæ, mammosæ, barbatæ, muliebris: quibus omnibus principium dedit Seruius Tullus, tum quòd ab ea ex seruo in regnum esset euectus; tum etiam prospiciens eam in occasionibus rerum plurimum habere in vtramque partem momenti, omnique in re humana dominari. Quæ omnia nomina explicata lege apud Ludouicũ Viuem, hominem sanè disertum, ac eruditum *in lib.* 28. *cap.* 4. *de ciuitate Dei.*

In hunc sensum famigeratissimus Poëta Iuuenalis sic cecinit:

Te facimus Fortuna Deam, cœlóque locamus.

Hinc veterum doctissimi introducunt diuites hoc optantes, qui malunt stillam fortunæ, quàm prudentiæ dolium Immò sapiens Orator Demosthenes *in orat. ad Phil.* sic ait: magnum habet momentum fortuna, quin totum est in rebus omnibus humanis: & Æschines *in Apol. de falsa lege*, omnium rerum dominam vocat fortunam: & Q. Ennius Heram appellat apud Cic. *lib.* 1. *de officiis*: & Plautus *Men. actu* 3. *sc.* 4. eam dicit esse Diuum, atque hominum heram. De Demosthene scribit Plutarchus, habuisse illũ insigne etiam in scuto prosperam fortunam: & Pindarus illi attribuit omnia. Est verò in fœlicitate, seu fortuna, totius gloriæ summa, ita vt monente Euripide, fortunatus solus sapiat probè.

Fortuna omnia mortalibus præbet, quæ cùm nec rationem, nec legem habeat, mortalibus tamen dominatur. Quare Cicero 5. *Tuscul.* scribit:

Vitam regit fortuna, non sapientia.

Lege Valerium Maximum *lib.* 6. *cap.* 11. & elegantissimum Iustum Lipsium *lib.* 5. *Polyticor. c.* 5. Quare Ennius 8. *annal. lib.* ait;

Fortuna arbitriis tempus dispensat vbique.
Illa rapit iuuenes, sustulit illa senes.

A *Quàque ruit, furibunda ruit, totúmque per orbem.*
Fulminat, & cæcis, cæca triumphat equis.
Regna Dea immitis parce irritare querendo,
Sollicitare animos parce potentis heræ.
Quæ tamen hoc vno tristis tibi tempore venit,
Sæpe eadem rebus fauet amica tuis.

Pittacus sapiens plurima de hoc argumento appinxit sapienter. Huc alludit Plato *lib.* 4. *de lege* innuens humana omnia tribus gubernari, Deo, fortuna, arte. Ita prudenter Chilo, quid fortuna esset, rogatus, respondit: ignarus Medicus; nam multos excæcat. Quid mirum? nonne Plinius *lib.* 2. *c.* 7. scribit, toto mundo, locis omnibus, omnibúsque horis, hominum vocibus fortunam solam inuocari; quippe quæ vna nominatur, vna colitur: & Iulius Cæsar *lib.* 3. *de bello ciuili*, fortunam plurimùm posse in rebus reliquis, B quum præcipuè in bellis affirmat: & Hegesiaci apud Laërtium *lib.* 2. opinabantur non posse vitam beatam obtineri, tum maximè, quòd plurima quæ speramus, fortuna impediat. In hunc sensum Q. Curtius Alexandrum plus debuisse fortunæ, quàm virtuti contendit. Nam vt Manilius ait, *lib.* 1. *astronom.*

Quod fortuna ratum faciat, quis dicere falsum
Audeat, & tantæ suffragia vincere sortis?

Et Iuuenalis *Satyra* 7.

Si fortuna volet, fies de rhetore consul,
Si volet hæc eadem, fies de consule rhetor.

Si ergo omnibus rebus dominatur fortuna, cur in curandis morbis non habebit potestatem summam? quare Medici vocantur bene fortunati, qui auxilio fortunæ muniti in curandis ægris dexterrimi sunt, & fortunatissimi.

C Sed inanis est, & plenus inscitiæ fortunæ cultus. Audiamus igitur Plinium *loc. cit.* insanam mortalium de numine fortunæ opinionem, elegantissimis, & lepidissimis verbis eludentem: *Inuenit sibi ipsi mortalitas numen quo minùs tam plana esset de Deo coniectatio: toto quippe mundo, & locis omnibus, omnibúsque horis, omnium vocibus vna arguitur Dea, vna cogitatur, sola laudatur, sola arguitur, & cum cõuitiis colitur, volubilis à plerisque, etiam cæca existimata, vaga, inconstans, incerta, varia, indignorum fautrix: huic omnia expensa, omnia feruntur accepta, & incerta ratione mortaliũ, sola vtramque paginam facit, adeóque obnoxia sumus sortis, vt sors ipsa pro Deo, sicque Deus probatur incertus.*

Denique de eius potestate in humanas res poëticè nugantur Poëtæ, quum ipsa sit inconstans, & mutabilis valde: odit quidem, ac deprimit sæpè quem meritò populus D amat; contrà verò amat, atque extollit sæpius, quem iure quodam populus odit. An fortè quia fortuna non solùm rationi opposita est, sed etiam ab ipso initio mundi inimica est populo, vnde populus semper infortunatus & miser? Ampliùs est ambitiosa: Atque vt non virtuti, hominúmve generi, sed ipsi soli maximum quodnis facinus adscribatur, quem homines quàm plurimi iure depressum volunt, miris modis extollit; quem verò sublimem, deprimit in profundum, vt eleganter probat Erasmus *in suo panegyrico ad Philippum, in med.* & notat solertissimus vir, Hugo Grotius *in suis elegantissimis epigrammatis de Fortuna.*

Quod si cæca sit, vt aiunt, æmuláne naturæ? Natura siquidem instituit, vt priùs tanquam animal viuas, quàm tanquam homo; sentis enim antequam intelligas. Fortuna siquidem magnum affectat hominem facere, ingentem E priùs facit bestiam, venenoso fastigio turgidam. Vnde & ingenio, & vultu tyrannus nascitur priusquam tyrannide potiatur. Vbi medicæ sapientiæ plurimum est, minima opus est sorte. Medicus peritus non vult fortunam sibi ducem, cæca enim est, sæpéque casu cadit, non timet fortunæ minas, vana enim est. Quare qui puerilem fortunæ ludum cum Socrate calcat, sapiens, & diuinus ab Apolline iudicatur. Qui ridiculum fortunæ fletum vnà cum Democrito ridet, vel flebilem eiusdem risum cum Heraclito deflet, prudens ab Hippocrate censetur.

Fortuna ergo etsi detur in rebus, eo modo quo explicuimus suprà, tamen ad morborum curationem nihil confert: Nam, vt perdoctus, & politus notauit à Castro *lib.* 2. *de Medico Politico, c.* 14. Fortuna in ægroto nihil habet dominij, quia nunquam fit artis, aut naturæ pars. Quòd si audiuerimus

audiuerimus, aliquando, (inquit ipse) fortunam sanitatem A facere, hoc sic accipiendum erit, vt sicut à natura per se item ab arte quandoque fieri sanitatem dicimus, ita fortunam id præstare posse concedamus, non tamen vt naturæ, aut artis ipsius pars facta sit, quoniam vt monebat Galenus *lib.17. de vsu part. cap.1.* Fortuna rarò, aut nunquam rectè operatur. Qui plura requirit de Fortunæ etymo diuersis nominibus, simulacro, eius apud veteres honore, plura ex variis auctoribus legat apud Cælium Rhodigin. *lib.18. lect. antiq. c.13.* Natal. Comit. *l.4. mytholog. cap.9.* Conimbricenses, & Franscisc. Toletum *in lib.2. Physicor. c.5. quæst.2.* Suaresium *lib.21. meth. sect. 12. q.19.* Dionem Cassium *lib.58* & Leonardum Coquæum *in suis doctissimis commentariis, de fortuna.*

B

HISTORIA II. ARETÆI, De elephantiasi.

Ab elephantiasi, musto viperino largissimè sumpto, quidam mirabiliter conualuit.

*Alterum præterea ferunt, viperam in musti dolium irrepsisse conspicatum, quum mustum ad sanitatem ingurgitasset, vomuisse, multúmque veneni simul cum musto reiecisse. Vt vero in musto fera extincta fuerat, iterum hominem mustũ largissimè potasse, vitæ pariter, ac morbi finẽ quærentem. Vt autem satiatus iuxtà, ac inebriatus fuit, primùm quidem prostratus instar morientis iacebat, posteaquam deinde à *graui somno experrectus est, ebrietatémque discussit: in primis comæ defluxerunt, præterea digiti, & vngues, deinceps omnia in ambitu corporis membra contabuerunt. Quoniam verò adhuc in semine facultas erat, iterum tamquam ab ortu hominem natura velut ex cera creauit, alios enim crines enutriuit, vngues nouos, & nitidam carnem instaurauit, ac vetus corium, ceu senectam serpentum exuit, & tanquam alter homo ad vitæ munia reuocatus est, &c. Aretæus* lib.2. de signis, & causis diuturnor. morbor. cap. vlt.

PARAPHRASIS.

IN superioris historiæ explanatione, poëtica miscuimus medicis, nam in hoc libro flores vndique delibantes, variam, & miscellaneam sectamur doctrinam. Modò ad elephantiasin reuertamur, de cuius curatione præter plurima auxilia à priscis tradita, alia proposuit illustris, & vetus auctor Nicolus Florentinus *serm. 7. tract. 5. sum. 1. cap.4.* quæ adderem expositioni meæ, nisi *in praxi historiarum*, hæc omnia ex professo essent enucleanda, solummodò de vino viperino est habendus sermo. Nam Ishac *lib.7. viatici, c.17.* sic ait. *Nunquam vidi in vita mea, hanc ægritudinem habentem plenariè sanatum, nisi vinum bibat, in quo Tyri inciderint, & in eo computruerint, hunc enim scilicet bibentẽ dictum vinum, virum vidi expoliari & cute excoriari, quum illud vinum biberit: unde certificaui quod dixerunt antiqui de iuuamento carnis, & pinguedinis Tyri in hac, & in omni alia passione melancholica; & proinde purgato corpore cum hieris magnis, & syrupo, vel decoctione, & Epithymo, & sero, cum eis demus theriacam magnam, factam cum pinguedine, & carne Tyri, &c.* Explicat eleganter Auic. 3. 4. *tract. 3. c.3.* Tantam enim vim, & potestatem habet caro viperina pro hoc Herculeo morbo debellãdo, vt herba viperina hac de causa hoc nomine insigniatur, quòd eius decoctum elephanticis curandis mirè conducat, vt notauit Ioannes Iarava *in suo herbario in Dioscoridem, Hispano idiomate conscripto.* Addunt recentiores, quòd viperæ possunt etiam coqui in succis, vel decocto, humori melancholico vacuando accommodatis, vt fumariæ, buglossæ, borraginis, & endiuiæ, & deinde cum saccharo fiat syrupus, qui elephantiasi curandæ conferet eximiè.

QVÆSTIO II.

Vtrùm vitæ humanæ conseruatio amplius collocanda sit in vigilia, quàm somno. Contra Plinium & Aristotelem.

COMMENTARIVM.

GRaui somno.] In vtilissimo argumento de somno, veterum, & Classicorum cultissimi insudarunt, nos in eodem sumus versati *lib.1. in com. hist. 14.* At noua lectio auctorum multa suggerit, & ad huius instituti penetralia manuducit, maximè quòd Philosophorum eruditissimi, falsam, immò adulterinam monetam sæpe recudunt, quæ nescio plúsne deformitatis habeat, quàm sit venustatis habitura, si Hippocraticæ doctrinæ, & in integrum debeat restitui. Vt verò propiùs ad Philosophiam, & medicinam accedamus, excellentes Galeni sententias defloremus, qui pluribus in locis somni proponens vtilitates miras, in eo totum salutis humanæ, vitæque conseruandæ cardinem reponit.

At contrà Aristoteles *lib.5. de generat. animal. c.1.* dum enim eo loco difficilem quæstionem agitat, vtrùm in prima generatione vigilia præcedat, an somnus, illa vitam consistere, proferrè non dubitauit. §. *Viuitur autem potissimùm Vigilia.* Vnde apud Plin. *vita, est Vigilia.* Cur autem? quia operatio, siue actio, vt Aristot. idem tradit, *lib.2. Eudem. cap. vlt.* & Lactant. *lib.6. c.17.* Vita actuosa; mors, quieta; & somnus vitæ est otium. Quare Plinius *in proœmio suæ natural. histor. Cum somno,* inquit, *valetudinem cõputamus, vel hoc solo præmio contenti, quod dum ista mussitamus pluribus bonis viuimus, profectò enim vita; vigilia est:* & *l.7. c.50. quid quòd æstimatione nocturnæ quietis, dimidio quisque spatio vitæ suæ viuit?* pársque morti similis exigitur, quia dum dormit, perinde est, ac si non viueret; quia vt *lib. de Republic.7.* nemo dum dormit, alicuius est pretij, non magis, quàm si non viueret.

C

Hic sensus fuit Ducis illius Thebanorum sapientis, ac strenui Epaminondæ: Nam cùm quendam in excubiis dormientem inuenisset, gladio transfixit, quod factum cùm vt crudele reprehenderetur, hac ratione excusauit, *talem reliqui, qualem inueni;* eodem videlicet loco dormiens ipsi erat, ac mortuus, Quid? nonne & qui fratrem mortis somnum apellarunt, idem planè sensisse videntur? vt Homerus sæpe, quem citat *in consol. ad Apoll.* Plut. vt & Gorgias Leontius apud Ælian *lib.2. varia histor. c.38.*

D

Hinc moribundus, rogatus quomodo se haberet, respondit, *iam me somnus incipit fratri suo reddere.* Sic & Diogenes moriturus, *frater fratrem excipit,* dicebat: & Senec. *Herc. fur. act.4.* Fratrem duræ languidum mortis nominat: gelidę mortis imaginem Ouidius *lib.2. amor. eleg.9.* Quare Stobæus *serm. 3.* ex multorum sensu Philosophorum sapienter præcipit dormituro, vt ex se priùs exquirat, quid boni, malive egerit lecto decubiturus, ac si manè moriturus: id quod viri boni, & pij, præsertim inter Ethnicos receperunt, & expressit his versibus Virg. *epig. de viro bono.*

Non priùs in dulcem declinat lumina somnum,
Omnia quàm longi reputauerit acta diei,
Quà prætergressus, quid gestum in corpore, quid non:
Cur isti facto decus absfuit, aut ratio illi, &c.

E

Hac ratione apud veteres somnus nihil aliud est, quàm mors temporaria, & vnius diei interitus. Sic morti in sacris literis somni vocabulum accommodatur; & verò etiam in poëtarum scriptis; hinc illud Virgilij *Æneid.10.*

Olli dura quies oculos, & ferreus vrget
Somnus, in æternam clauduntur lumina noctem.

Argutè verò Thomas Morus, Britanniæ decus, & ornamentum, de hoc, suo quodam lusit carmine:

Non es, dum in somno es, dum nec te viuere sentis,
Felix, at somnus ni veniat, miser es.
Qui felix igitur sorte indulgente superstes,
Inflatúsque leui prosperitate tumes?
Nam quoties venit, aut toties iam desinis esse
Felix, aut toties incipis esse miser.

Sic & Clemens Alexandrinus *2. pædag. cap. 9.* parem, aut similem

similem esse morti somnum pronuntiauit. Sapienter hac de causa Ouidius *lib. 11. metamorph.* somnũ in tenebris reposuit, quo loco omnis tristitia adest abest omnis lætitia.

Est prope Cimmerios longo spelunca recessu,
Mons cauus, ignaui domus & penetralia somni,
Quò nunquam radiis oriens, mediúsve, cadénsve
Phœbus adire potest, nebula caligine mixta
Exhalantur humo, dubiaque crepuscula lucis.
Non vigil ales ibi cristati cantibus oris,
Euocat auroram; nec voce silentia rumpunt
Sollicitive canes, canibúsve sagacior anser:
Non fera, non pecudes, non moti flamine rami,
Humanave sonum reddunt conuitia linguæ.
Muta quies habitat, saxo tamen exit ab imo
Riuus aqua Lethes: per quem cum murmure labens,
Inuitat somnos crepitantibus vnda lapillis.
Ante fores antri fœcunda papauera florent,
Innumeraque herbæ, quarum de lacte soporem
Nox legit, & spargit per opacas humida terras.
Ianua ne verso stridorem cardine reddat,
Nulla domo tota est, custos in limine nullus.
At medio torus est hebeno sublimis in antro
Plumeus, vnicolor, pullo velamine tectus,
Quo cubat ipse Deus membris languore solutis.
Hunc circa passim varias imitantia formas
Somnia vana iacent: totidem, quot messis aristas,
Sylua gerit frondes, eiectas littus arenas.

Ob hæc mirari licèt, quo pacto voluerit natura, vt animalia sensu, & motu definita, per dimidiam vitæ partem, sentiendi, & mouendi facultatibus, instar plantarum priuata dormirent, si ad vitam perfectam qualem animalia deceat, non modò variæ supra plantas, eædémque perfectiores, sed & magis continuæ requirebantur.

Dic, quòd cùm natura semper alicuius boni gratia agere dicatur, nec in eo defecisse credendum est; sed propter aliquid melius voluisse, ne continuò sensuum, & motuum opera exercerent animalia, scilicet vt diutiùs, & incolumiùs viuerent, maiorémque vim in sensibus, & motibus obtinerent. Si enim interdiu, noctúque non interposita quiete sentirent, & mouerentur, viribus, præ nimio assiduóque labore dissolutis, citissimè deficerent.

Rursus nisi interuentu somni vniuersum calorem in viscera & principia retraheret, vt noua fieret spirituum, & calidi regeneratio, sufficiens copia non suppeteret ad motiones, & sensationes exequendas. Denique cùm animalium vita vegetabilibus, & animalibus operationibus integretur, vnúsque & idem calor omnibus illis inseruiat, variis in locis, in quibus potissimùm fiunt, nec possint magna opera peragi, nisi multi simul ministrantes conueniant, necessarium fuit vniuersum calorem vigiliæ tempore, sensibus & motibus dicatum, ad exteriora mandare, noctu retrahere ad alitionis opera; atque ita somni, & vigiliæ vicissitudinem machinari, & in ea vitæ tempus distribuere.

Hinc fit vt somni tantæ ab auctoribus vtilitates proferantur, quæ si non essent, vita nostra dispensari non posset: somnus enim est animi quies, malorum domitor, pars humanæ vitæ melior, vt Seneca ait *in Hercule furente*: quare Claudianus sic cecinit *in præfat. 4. de Honor. consul.*

Omnia quæ sensu voluuntur vota diurno,
Tempore nocturno reddit amica quies.
Venator defessa toro quum membra reponit,
Mens tamen ad siluas, & sua lustra redit.
Iudicibus lites, auriga somnia currus,
Vanáque nocturnis meta cauetur equis.
Furto gaudet amans, permutat nauita merces,
Et vigil elapsas quærit auarus opes.
Blandáque largitur frustra sitientibus ægris,
Irriguus gelido pocula fonte sopor.
Me quoque Musarum studium sub nocte silenti,
Artibus assiduis sollicitare solet,
Namque poli media stellantis in arce videbar,
Ante pedes summi, carmina ferre Iouis.

Vt enim scitè notauit Tertull. somnus est recreator corporum, redintegrator virium, probator valetudinum, pacator

A operum, Medicus laborum, cui legitimè fruendo dies cedit, nox legem facit, auferens rerum etiam colorem.

In schola autem Medicorum satis notum est, somnum ea de causa à natura fuisse institutum, vt animalium vires, quæ spirituum, sanguinis, solidarúmque partium resolutione labefactantur, somni tempore reficerentur, ad pristinúmque robur animal rediret; redit autem ea ratione, quoniam per somnum omnes illæ consumptæ partes regenerantur concoctione alimentorum, quorum est præcipuus auctor somnus, ita vt à multis dicatur coquus naturæ. Concoquit autem somnus, quia calorem naturalem intrò reuocat, vbi consistunt alimenta concoquenda. Hanc vtilitatem maximè præstat, si post assumptum cibum fiat, iuxta illud Homeri *Odyss. vlt.* relatum à Gal. *5. de sanit. tuend. cap. 3.*

B *Vt lauit, sumpsitque cibum, dat membra sopori,*
Namque hæc iusta seni.

Concoquit autem somnus, non alimenta solùm quæ in ventriculo hærent, verum & in iecore, & partibus omnibus, quo fit vt per ipsum partes omnes crescant solidæ, humidæ, & spirituosæ: cùm enim spiritus omnes, & sanguis intrò reuocentur, nec ampliùs ad externa moueantur, euenit vt in somno eorum quoque copia crescat, & augeatur. Quare somnus distribuit, calorem robustiorem facit, omnes facultates recreat, & mirandum in modum robustiores facit. Quare somnus concoquit, *12. meth. cap. 3.* & potentias vigiliæ tempore defatigatas viuificat, & instaurat.

Hic est naturalis somni finis, quem natura per hanc spirituum, & caloris retractionem intendit, (qua mediante C somnum, hoc est, sensuum & motuum impotentiam inducit) scilicet animalis quies, & collapsarum virium instauratio, quam molitur spirituum animalium quiete, & reparatione in loco vbi fit retractio, nempe in sensoriis, motoriísque organis, aut in illo in quo fit alimenti ingesti confectio; vtrique autem vsui natura ipsa inseruit, calorem & spiritum ad sua principia reuocando. Cùm enim varij illi vsus ad varias spectent facultates, scilicet alimenti confectio ad naturalem, spirituum quies, & reparatio ad animalem; pro maiori vel minori huius vel alterius necessitate, ita vna aut altera initium facit, vt v. g. cerebri facultas, si spiritus in organis nimis absumpti sint, nec multa aliměti copia ingesta: Si verò è contra res habeat, ipsa naturalis concoctrix hepatis, vel ventriculi somnum mouet, & exorditur, calorem ad se reuocando; quam sequitur animalis spiritus suos etiam retrahendo,

D Soluenda tamen celebris dubitatio est: si somnus sequitur post assumptum cibum, quomodo citra hunc, & somnum possint homines vitam producere, & diu perdurare? Narrant enim non contemnendi auctores, plures fuisse, qui per multos dies, nec annos cibum assumpserint, & sine eo vixerint diutissimè; quod si miraculum non est, miraculo tamen par adscribi debet. De qua re si requiras testes, præter multos quos refert Marcellus Donatus *lib. 4. de medic. histor. mirabil. cap. 12.* sequitur Schenckius *lib. 3. obseruat. tit. de asitis.* Id confirmant Robertus Guaguinus *lib. 3. Hist. Francor.* Francisc. Petrarch. *lib. 4. de mirabilib. c. 22. tract. 7.* Simõ Portius *in hist. de puella Germanica*, Abbas Vspergensis. *in Chronic.* Paulus Lentulus *in histor. admirãda, de prodigiosa Apolloniæ Schreiera virginis in agro* E *Bernensi historia.* Barthol. Anulus *in picta Poësi, circa finem*, Augustinus Buccius *libello de vitæ nutritione*, Thomas Bozius *lib. 11. c. 3. de signis Ecclesiæ*, Baptista Fulgosius *lib. 1. cap. 6.* Ioan. Lessæus *lib. 9. hist. Scotic.* Fauorinus apud Gellium *lib. 16. cap. 3.* & alij.

Dic, Verum quidem esse, plurimos citra cibum externum vixisse diu, non tamen internum: nam ij pituitosum, lentúmque humorem coaceruant, qui cùm glutinosus sit, ac tenax, difficulter concoquitur: & in sanguinem abit. Hoc modo viuunt animalia citra cibum, quibus corpus est hebes, & tardum, & ad quosuis motus & exercitia ineptum. Quare ex hoc mucoso humore eleuantur continuò vapores ad cerebrum, qui id irrigando & eius ventriculos obstruendo, somnum longissimum efficiunt.

Nam quid dicemus de iis, & aliis qui diutissimè dormiunt, & somno, non cibo externo pascuntur? (A) de quo genere homines quidam esse censentur, qualem scribit Laertius *lib.*1. fuisse Epimenidem, qui 57. annos perpetuò dormiuit. Marcus Damascenus *in Physic. Arist* narrat, suo tempore Rusticum in Germania sub ingenti fœni cumulo per autumnum, & hyemem dormiisse & consumpto paulatim fœno, attonito similem, ac semimortuum extitisse. Hoc modo Lilius Giraldus *dialog.* 17. gentem esse supra Borysthenem, quæ tertio tantùm die cibum semper capiat, & ex Boccacio probat Cornelius Agrippa Venetiis fuisse hominem, qui 40. dies vixit absque cibo. Hieronymus Benedictus Medicus nobilis, Venetiis fuisse quendam scribit, qui totos 46. ieiunus vixit, quum esset frigida corporis habitudine, crassáque pituita, & incocta, obstructísque corporis meatibus præditus, & retulit Nicander (B) Iossius *in opusculo de somno & vigilia, prope finem.*

Sanè miraculosa est Historia puellæ illius Spirensis, descriptæ à Langio *lib.*2. *epist.*27. quę tres annos famem tolerauit; quam apud se fuisse dies 12. Gerardus Bucoldianus Medicus testatur, iussus à Ferdinando Rom. Rege, quæ statura erat iusta, bona habitudine, oculis cæsiis, vultu ac facie non illiberali, ingenio planè puellari ac simplici, ore semper arido; nunquam expuebat, nihil omnino admittebat potus, plorabat, nares emungebat, dormiebat, viscera nil videbantur habere vitij, non iecur, non lien; quem affectum existimabat ille, ex humore pituitoso, crudo ortum duxisse: certè puella scabie vrgebatur pituitosa, quam historiam eleganter descripserunt etiam Gregorius Horstius *lib.*7. *de medica hist. mirabil. apud Marcel. c.* 1. Franciscus (C) Citesius *in lib. peculiari scripto, Abstinens Confolentanea:* & alias etiam admirandas enarrant Ioan. Matth. Hessus *quæst.*6. Prosper Aquitanus *lib.*7. *prædicamentis.*

Licèt autem apud Medicos plures sint causæ, ob quas cibi tædium excitetur, ex omissa scilicet quotidiana exercitatione, nunc deiectione quadam naturali, nunc intermissa purgatione solita, interdum ex obstructione splenis aliquando repletione, Fauorinus *loco cit.* esuritionem facere asseruit, inanes patentesque intestinorum fibras, & caua intus ventris, & stomachi vacua hiantia, quæ vbi cibo complentur, aut inanitate diutina contrahuntur, & conniuent, tunc loco in quem cibus capitur, vel stipato vel adducto, voluntas capiendi eius, desiderandique restinguitur.

Neque nego multa esse, quæ natiua proprietate à (D) fame & siti præseruent: Nam Solinus *Polyhist.* Alimon herbam celebrat in Creta, quæ admorsa diurnam famem prohibet, vnde illi nomen factum à depellenda fame, quod facilè crediderim. Huius enim semine linguæ subdito sitim non sentiri, prodidit Plin. *lib. & cap.* 22. De eadem herba *in Dioscorid.* Matthiol. *lib.* 1. *cap.* 103. & Marcel. Virgil. *lib.*1. *cap.*3. varia scribunt: & variis appellari docent nominibus Paulus *lib.* 1. Theophrast. *lib.*4. *de hist. plantar. cap.*20. *& lib.*5. *de caus. plantar. cap.*22. Quapropter etsi non negem, à multis causis concitari omnimodum fastidium, & citra cibum diutissimè homines posse vitam transigere: tamen frequentior, & magis communis est causa, quæ ex abundantia humori s pituitosi elicitur. Iccircò somnus ferè sequitur ad ingestum cibum, vel externum, vel internum, qui diu & importunè à calore debili elaboratus, (E) in probum sanguinem conuertitur.

Insuper, vt cætera prosequamur, addendæ sunt commoditates somni, quibus ipse naturæ nostræ sit pergratus valde. Cùm enim vita nostra sit permansio calidi in humido, fit vt somnus qui natura sua humectat, tantopere efferatur. Hanc in somno vtilitatem confirmat Galenus *lib. de marasmo, c.*2. *& acut. vlt.* & ratio, experimentúmque suadent. Nam per somnum excrementa retinentur, à quibus humectatur corpus: Somnus morbos sanat siccos, vt melancholiam, maniam, phreniticidem, immò sitim 5. *aph.*27. Si verò aliquando aucto interno calore, & corpore inanito, per balneum, venæ sectionem, vel alia ratione exhausto, exiccet, id non per se, sed ex accidenti fieri existimandum est.

Hæc autem intelligas velim, dummodò somnus sit tempestiuus, & moderatus: nocturnus enim est optimus; diurnus prauus: inter diei autem partes, minimùm nocet matutinus, maximè vespertinus, mediocriter verò meridianus, Nam vt monuit Persius *Satyr.*3.

Qui satur irriguo mauult turgescere somno.

Caput vaporibus implet, & coctionem turbat: Quare vt Plutarchus docuit: Nocte quoque, non die dormiendum. Ita dicebat Seneca *epist.*122. *Turpis qui alto sole semisomnis iacet, cuius vigilia medio die incipit.* Nocte enim innatus calor ad interiores collectus sedes fœliciùs concoquit alimentum; iuuant frigus nocturnum, & tenebræ, quas cùm spiritus animalis, suapte natura lucidus effugiat, retrocedens intrò, & sic vnitus promptiùs fit coctionis instrumentum. Hoc modo frigus circumstans calorem reuocat, exhalationem in cerebro congelat, & commeatum prohibet; ob hanc causam roboratus calor cibum liquat, & coquit.

Nocturnus iuuat, si horas noctis tres expectes, vt docuit Oribas. *lib.*6. *collect.*4. in hoc enim spatio refrigeratur caput, in eóque exhalationes concrescunt. Diurnus somnus reprobus est, ex Gal. 2. *acut. vlt.* Nam sicuti ratione somni retrahitur calor ad interiora; sic propter lucem, & calorem diei, reuocatur ad partes externas; ex qua motuum varietate natura perturbata ad suas actiones redire non potest. Adde diurnum somnum, minutum esse, & incompletum ex quo emanant cruditates, pandiculationes, oscitationes, ructus, pallor, faciei tumor, flatus, gurgulationes ventriculi, rugitus, nausea, ex Auic. 2.3 *tract.* 1. *c.* 101. *de regimine conualescentium*, membrorum laxitas, capitis grauitas: explicat Christoph. à Vega *lib.* 2. *prog. com.* 40. Quare legitur *in regimine salernitano, cap.* 3. *de somno:*

Sit breuis, aut nullus tibi somnus meridianus,
Febris, pigrities, capitis dolor, atque catarrhus
Hæc tibi proueniunt ex somno meridiano.

Excipe matutinum, qui à Gal. laudatur 4. *acut.* 95. & Celso *lib.* 20. *cap.*4. maximè in illis, qui alimentum probè non concoxerunt.

Insuper somnus si immoderatus sit, conseruationi vitæ humanæ nocet eximiè: Nam robur facultatum dissoluit, cruditates parit; sanitas enim mutua illa somni, & vigiliæ vicissitudine constat, vt partes in naturali symmetria constitutæ suas operationes perficiant, nutriantur, & earum excrementa extra corpus possint expelli. Quapropter somnus ad iuuandas concoctiones necessarius fuit, vigilia ad expurganda excrementa. Ex eo fit vt somnus immodicus quum plus iusto humectes, spiritum, & effluuia cohibeat, recrementorum exhalatione caput repleatur, animalis spiritus, turbidus & caliginosus reddatur, potentiæ omnes sensitiuæ internæ, & externæ torpescant, frigidi morbi propullulent, & ex nimia copia obrutus innatus calor, extinguatur.

Immodicus enim somnus, inquit Clemens Alexand. *lib.*2. *pedag. c.*9. nec corporibus, nec animis nostris vllam affert vtilitatem. Est enim saluti humanæ nocentissimus, coctionem perturbat, cerebri vapores accumulat, debilitatè præstat animali à Medicis vocatę facultati, cuius opera sunt sentire, & mouere, denique mortem accersit. Sicut in moderato, nostræ vitæ duratio consistit, non verò in vigilia. Licèt enim moderata vigilia, ac moderatus somnus non contemnendas afferant vtilitates; tamen vitam nostram magis esse collocandam in moderato somno, quàm vigilia, quum per illum calor noster ampliùs vniatur, & in vigilia cótrà expandatur, & euolet, ex suprà dictis satis liquet apertè Consule eruditissimum Santorellum *lib.*17. *antepraxis cap.*5. Valleriolam 2. *loc. com. cap.*8.

QVÆSTIO III.

Vtrùm somnus ab alimenti vapore, an ab anima agente oriatur. Contra Aristotelem.

Excellens Philosophiæ parens, & doctrinæ monumentis illustris Aristoteles *lib. de somno, & vigilia, cap.* 1.3. *& vlt.* nihil aliud dixit esse somnum, quàm

quàm nodum, vinculum, priuationem, impotentiam, denique quietem primæ partis sentientis, siue illa cor sit, quod ipse putauit, siue meliùs cerebrum cùm Medicis. Galenus 1. *de caus. sympt. vlt.* definiuit animalis facultatis quietem, 2. *aph.* 3. primi sensorij refrigerationem. Auic. 1. 1. *tract.* 4. *cap.* 1. & Auerr. 2. *collig. c.* 21. reditum spirituum ad cor, vel cerebrum, vel viscera; nec dissentire videtur auctor definitionum medicinalium describens remissionem animæ secundum naturam, à finibus ad principium.

Licèt verò Aristoteles 6. *Topicor.* 3. logicum agens, prædictas definitiones reiiciat primò, quia cùm somnus, & vigilia in toto animante sint, dici non possunt primi sensorij affectus; deinde quia impotentia illa, & vinculum ad somnum sequitur, sicut aptitudo, & solutio ad vigiliam; reditus spirituum antecedit; atque ita potiùs sunt causæ, vel effectus, quàm essentia definiti. Nihilominùs tamen rectè admittuntur Medicis pariter, & Philosophis, quibus sufficit res per suas causas explicare, maximè quod nihil aliud videtur somnus, quàm illa primi sensorij impotentia, seu ineptitudo quædam sensuum & motuum, à primi sensorij dispositione dependens: eo enim ligato, & impedito, inhibetur animalis facultas, sensuum & motuum effectrix, ne membris accedat; vigilia autem solutio, & aptitudo.

Logica verò, & exacta definitione rectè vtrumque explicabis, viuentis dispositionem ex primo sensorio dependentem, quum tamen somnum describimus per impotentiam, & priuationem; non omnimoda intelligenda est, sed exilitas quædam, & languiditas, prout admonuit Galenus *lib.* 1. *de caus. sympt. c. vlt.* Agit siquidem, licèt debiliter tempore somni, animalis facultas in sensuum organis languescens, à valido sensorio excitata, sicut nonnunquam & motiua à valida imaginatione impulsa, vt patet in multis qui dormientes loquuntur, mouentur & gradiuntur.

Per reditum caloris ita intelligendum est, vt non modò antecedat, tanquam origo, & principium somni, sed detur semper toto somni tempore: magis siquidem quamdiu dormimus, calor ad interiora vergit, quam ad exteriora, vt colligitur ex Gal. 3. *de caus. puls. cap.* 9. quanquam in prima somni parte maior fiat ipsa retractio, quod indicat magna extremorum infrigidatio: multò minor in posteriori, in qua externa plus calent, magis iam reuocato calore.

Denique refrigeratio dicitur, quoniam ea frequenter ceu somni causa antecedit, sequitur verò perpetuò; tum quia spirituum animalium priuatio, & facultatum otia refrigerant, tum quia alimenti halitus somni tempore intus cohibitus, & ad caput eleuatus, concrescit & congelatur à caluariæ cerebrique frigiditate, quod saliua ab ore dormientis profluens, & multus expergiscentis screatus satis confirmant.

Verùm cùm in Apoplexia, & nonnullis aliis affectibus, detur sensuum ac motuum impotentia, etiam à primi sensorij dispositione proueniens, nec tamen apoplectici in accessionis hora dormiant, aliquid ad exactam somni definitionem necessariò addendum est, quo separetur à reliquis affectibus, in quibus similis ineptitudo, vel priuatio reperitur.

Et secundùm Aristotelem, integrè definiendus est somnus, vinculum primæ partis sentientis, seu impotentia sensuum & motuum, ab alimenti vapore conscendente proueniens; in quo putat distingui ab affectibus illis, in quibus sensu, & motu animal non dissimiliter priuatur, quíque habent causam morbosam, & præternaturalem. Quoniam tamen accidit nonnunquam, fatigatos homines sine sumpto alimento in somnum profundum incidere, aliquando præ labore nequaquam posse dormire, adiecit, somnum quidem ab alimenti vapore, vel colliquationis alimento similis fieri: colliquatio enim, vt ipse putat, perpetua est laborantibus, & defatigatis, & si calida quidem fuerit, non aliter ac alimentum euaporando, inquit somnum inducere; minime autem si frigida, propterea quòd non exhalat.

Sed quòd ea differentia intrinseca non sit, nec per illam somni natura rectè explicetur, manifestè ostenditur: Nam dormiendi voluntas, plantarum titillatio, blandus aquarum decursus, mollis extremorum frictio, lenis, suauísque cantus, silentium & tenebræ, etiam nullo assumpto alimento, somnum mouent. Insuper lassitudo non ex colliquante exercitio, sed ex meditatione, & sollicitudine; & tamen in illis nulla vel alimenti, vel colliquationis exhalatio continetur. Igitur.

Præterea quoties alimentum sumitur, non statim somnus obrepit, nec alimento denegato necessariò non inuadit. Quare, &c. Denique somnus naturalis, quemadmodum sapienter notauit Auerrhoës 2. *collect.* 21. quomodocunque reliqua varientur, suas periodos statutas obseruat, & vsque adeò inuariatas obseruari oportet, quod si deficiat, gracilitatem, pallorem, & multa alia nocumenta inducat: in illius demum simul & vigiliæ vicissitudine, animalium status, & duratio consistit.

Probabiliter igitur credendum est, non commisisse naturam vigilandi, dormiendique munus, tantopere animalium conseruationi necessarium, fortuitæ alimenti, aut colliquationis exhalationi; sed aliquam animæ facultatem huic muneri destinasse. Animæ igitur agenti referendum dicit Galenus *lib.* 1. *de caus. sympt. c. vlt.* & 3. *de caus. puls.* 9. & Auicen. 1. 3. *tract.* 4. *cap.* 1. & Auerr. *vbi suprà*: nec putant ij voluisse Aristotelem, alimenti exhalationem causam esse nisi instrumentariam, & occasionariam, & hanc *in lib. de somn. & vigilia* explicasse: principalem verò ex *lib. de anima* esse petendam, vbi de animæ potentiis disseritur. Illa igitur erit somni naturalis exacta definitio, & per differentiam à priori tradita, scilicet: impotentia sensuum & motuum, seu primi sensorij vinculum, propter naturam spiritus retrahentem: innaturalis verò, propter causam præternaturam, obstruentem, impedientemque delationem facultatis animalis ad membra. Penes quas differentias, dicti somni inter se distinguntur, & naturalis à morbosis affectibus, in quibus, sensuum impotentia laboramus.

Nec contemnenda est illa, quam Auicenna tradidit, definiens, reditum spirituum ab organis sensuum, & motuum ad principium, præter instrumenta respirationis: quæ differentia à posteriori sumpta, somnum separat ab Apoplexia, in qua vniuersaliter membrorum motus simul cum sensu perit. Cùm ergo naturalis somnus fiat ab anima, pro temporis vicissitudine sponte sua agente, non coacta ab exhalatione materiæ, vel aliqua alia causa, licèt aliquando allecta, dicendum planè est, illum actionem esse, hoc est, agente natura fieri, quantumuis dormiendo etiam patiantur animalia: morbosum verò simpliciter passionem; vtpote à præternaturali causa obstruente, & vim naturæ inferente, subortum.

Sed quænam sit hæc animæ facultas somni auctor, cuius generis, & vbi sita, non est facile explicare. Auerrhoës ad sensitiuam refert, ex eo persuasus, quoniam cùm somnus, & vigilia solis sentientibus insint, sensificæ facultatis opera videntur esse, eo maximè, quia ipsa per somnum quiescendo roboratur, & per vigiliam agendo, viget, modò retrahendo, modò expandendo spiritus.

Quòd si obiicias, somni tempore otiari sensitiuas potentias, nec modo aliquo operari. Respondetur, hanc, cui dormiendi, vigilandique vicissitudo commissa est, in eo ab aliis distingui, quòd aliæ somni tempore quiescant, nec suis fungantur muneribus: sola autem hæc nunquam ab opere ferietur, sed in continuo sit, per vigiliam spiritus ad sensuum, & motuum organa demandando, per somnum retrahendo; quúmque toti prouideat, regitiuam totius appellat. Prouidet autem, quia non modò pro tempore, vt diximus, operum instrumentum mandat, quo animal fiat sensus & motus particeps, sed quia opportunè colligit, & retrahit, vt instar Ducis prouidi fusum exercitum reparet, ac reficiat. Insuper vt retractione caloris coctionem perficiat intrò suscepti alimenti: Ob id enim potissimùm perfectiores fiunt somni tempore coctiones. Virtutem hanc idē Auerrhoës putat in corde contineri, & ad illud fieri retractionem spirituum

spirituum & caloris, somni tempore, quoniam, inquit, à A corde prodeunt per vigiliam, ad illud autem oportet reuerti, à quo initium habuere.

Galenus verò licèt expressè fateatur, vigiliam, & naturalem somnum ab anima agente fieri, modò spiritus & calorem ad interna retrahendo, modò ad exteriora pro tempore mandando; quum tamen aliquando, vt *lib. de tremore, & palpitat. cap. 7.* animam ab innato calore non separet, ita hanc motuum caloris vicissitudinem animæ agéti tribuit, vt arbitretur fieri ab ipsomet calore seipsum mouente prout tamen frigore contemperatus existit; ex cuius permixtione temperari, componique oportuit, ne suapte natura, ad exteriora, superioráque mobilis velocissimè dissiparetur: cùm ergo, ait, insitus calor ex se sponte sua sursum, ad extráque moueatur, deorsum autem, & ad ima, (hoc est, ad proprium principium, explicante ipsomet Ga- B leno) ob frigus adiunctum, cuius est intrò compellere, accidit illa motionum in spiritibus varietas, per somnum ad intra, per vigiliam ad extra.

Cæterùm quamuis calor & frigus, spiritibus quos componunt, propensionem quandam tribuant ad varios illos motus; ita tamen certos & ordinatos, pro vsu & necessitate respondentes efficere ex se non possunt. Quamuis autem Galenus *vbi suprà, & lib. de vtilitat. respirat, cap. 5.* animam appellauerit spiritum, aut temperamentum, apertè tamen *7. de placit. 5.* illud negat, concedens tantùm esse instrumentum.

Iam verò quòd hæc motuum vicissitudo in spiritibus & calore, addicenda non sit cum Auerrhoë vni sensificæ facultati, quamuis negari non possit, ipsam dormiendi tépore animales spiritus in cerebrum colligere, & esse po- C tissimum somni auctorem manifestum fiet, si per singulas membrorum facultates discurramus. Omnibus siquidem commune est, modò ad intra, modò ad extra calorem mouere: nam cor horrido aliquo, aut noxio conspecto, confestim ita edocente natura, sanguinem, & spiritus in se, tanquam in arcem retrahit; in lætis, & familiaribus expandit, quod satis confirmant metuentium, tristantiúmque pallor, & lætantium rubor. Sic animalis cerebri facultas, in sensuum, motionúmque tempore, spiritus suos per organa distribuit, retrahit, vbi vel reparandi, vel conficiendi alimenti viget necessitas.

Nec vis ipsa naturalis iecoris ab ea vicissitudine immunis existit, nunc sanguinem membris per vasa largiendo, nunc per eadem retrahendo, propter quod extimæ dormientium partes, & maximè cuti vicinæ vsque adeò infri- D gidantur. Ventriculus verò vbi cibo repletur, calorem ad se ex toto attrahit, ideò post cibum, frigus & rigor nonnunquam oritur, cocto & confecto alimento calorem pellit, & sic de cæteris.

Cùm igitur partes omnes ex innata doctrina nouerint calorem innatum pro vsu colligere, ac dispergere, vel potiùs anima ipsa: mediante quauis suarum facultatum, vegetabilis, sensificæ, aut vitalis; non potest huiusmodi munus sensificæ, aut vitali addici, licèt ipsa animalis per somnum spiritus suos ad cerebrum retrahendo potissimùm agat: vt diximus: quorum retractionem sequitur vitalium retrocessus simul, & sanguinis ad sua principia, ob mutuum facultatum consensum. Consule Andream Cæsalpinum *in quæst. medicis, quæst. 15.* & Ioannem Grammaticum *in cap. 3. lib. de som. & vigilia Arist.* E

QVÆSTIO IV.

Vtrùm refrigeratio primi sensorij, perpetua somni causa sit statuenda, vt voluit Galenus.

TAmetsi per multa sint in Galeni monumentis perobscura, quæ Delio, vt aiunt, natatore egent, mihi præ cæteris visa est semper obscurissima hæc antinomia, vix vt credam certum quid à nobis constitui posse, tanta fuit interpretum varietas in explicando: nam inter se dissentiunt, qui commentariis huius auctoris libros illustrant. Habet ergo vir facundissimus *lib. 2. aph. 1. com. 3.* hæc verba: *Fit autem somnus refrigerato primo sensitiuo, hoc est, cerebro.*

Hæc sententia multis persuadere poterat, Galenum fuisse varium, sui immemorem, & obscurum: quippe qui somnum viscera calefacere semper, pluribus locis asseueret, edoctus ab ipso Hip. *lib. 6. epid. sect. 4. text. 13. Euidéter vigilans calidior exteriùs, interiùs autẽ frigidior: dormiens, è contrario.* Hoc pluribus exemplis probat *in com.* dormientes enim pluribus egemus indumentis. Maior inspiratio plus caloris in penetralibus corporis collectum esse testatur: proinde & concoctiones in dormientibus efficaciùs, quàm in vigilantibus fiunt, non solùm in ventriculo ingestorum ciborum, verùm etiam humorum in iecore, & venis. Quæ omnia corporis abditas sedes in dormientibus calidiores effici, manifestè demonstrant, cùm à nobis concessum sit, ingenitum calorem omnium in corpore concoctionum præcipuum esse opificem. Ita *1. aph. 15.* hyeme ob somnos longissimos plura alimenta esse offerenda inculcat, siquidem insitus calor adauctus per somnũ pluri indiget esca. Probat *in com. text. 15, eiusdem loci. §. Cæterùm sivt in somno, calido exteriorem superficiem deserente, interna corporis magis calent, &c.*

Licèt autem somni tempore, hyeméque præsertim, vniuersus ferè calor ad cerebrum, & interiora recurrat, ibique magis quàm æstate, & interdiu vigeat, & sic in omni tempore partes internas calefaciat, hoc quantitatiuè intelligendum est; qualitatiuè enim deficit, ob ambientis sæuitiem, caput & vniuersum corpus vndique infrigidantis; quod per hyemem satis confirmat pituitosorum humorum generatio, frigidæ distillationes, aliisque frigidi morbi tum capitis, tum aliorum membrorum, quorum hyems ferax est, qui per somnum non minùs etiam augentur.

Enimuerò etsi illius temporis calor, intrò & ad cerebrum moueatur, conculcatus tamen, imbecillior quodammodo, & diminutus redditur, *3. de cauf. pulf. 9.* Et saltem in prima somni parte necessariò refrigeratur cerebrum, maximè ob conceptum intra se concretum humorem, spirituum aditus obstruentem, infrigidantémque: vnde à frigore, ceu à causa antecedente oritur somnus; non à calore excitante, nec quiescere permittente.

Non minùs ad frigus referendus est illorum somnus, qui vbi legere aut meditari incipiũt, confestim dormiunt. Cùm enim lectio, & meditatio quosdam dormire, alios vigilare faciant, non aliunde eueniunt ab vna, eadémque causa tam varij effectus, nisi quia in quibusdam caput frigido humore refertum est; in aliquibus autem, minimè: quibus igitur adest in capite multus, frigidúsque vapor, is ab exiguo lectionis conatu quodammodo agitatus, & commotus, per cerebrum errat, & infrigidando somnum inducit.

Deinde cùm ipsius vaporis motus, maior fortiorque sit, exiguum illum & debilem, quo mens vel intelligentia, spiritus ad legendum, aut meditandum applicat, distrahit & refringit; cogitque spiritus ipsos in cerebri ventriculos remeare, quibus collectis, obstructio, & somnus necessariò consequuntur. Id verò potissimum accidit ignorantibus, & studium parum voluntarié aggredientibus: illis, quia cùm non penetrent, figere non possunt intellectum, atque adeò facilè ab intento diuertuntur, & à motu ventoso, ac infrigidante capti, obdormiunt: his, quia exiguus legendi conatus, lenisque spirituum motus, infrigidantes flatus non discutit.

Adde, dormire ignorantes legendo, quia cùm non intelligant, tristantur; per tristitiam autem, calidum introrsum vertitur ad ventriculos, & infrigidatur cerebri corpus, Ob oppositam verò causam lectio intelligentes excitat, quia ex voluptate quam capiunt, calor extrorsum trahitur.

Vigilant autem qui sollicitè, & curiosè legunt: nempe quoniam animus à lectionis studio nimis excitatus, spiritus sollicitè mouens, quodammodo inflammat, atque ita non modò flatuum infrigidantium motum refringit, sed & ipsos prorsus excutit, & dissoluit, ex Arist. *lib. 10. probl. 1. & 7.* vbi adiungit, quòd si caput purum sit, & ad intelligendum anima moueatur, somnus non obrepit, immò potiùs expergiscitur homo, & ad lectionem cum voluptate

voluptate excitatur, quia tunc maximè & potissimùm viuit, nobiliorem vitæ actum exercendo. Meditata verò iam lectione quum spirituum motus cesset, & anima ipsa, te intellecta quiescat, somnus inuadit, quem quies, & otium principaliter accersunt.

Aliter solui potest propositum problema, in hunc modum. Animi intentio, si multa, validáque sit, spiritus attrahit, & à toto, & à cerebri ventriculis ad ipsam cerebri substantiam, in qua cogitatio, & discursus fiunt: cùm verò somnus à toto, & cerebro etiam ipso ad ventriculos trahat, fit vt nonnunquam lectio, & meditatio vigiliam afferant, scilicet vbi nimis intensè, fixóque animo legimus, aut meditamur, vel si somnus præcessit: non enim expergefactus dormiet, si se tradat lectioni, quoniam non à toto trahitur, sed à ventriculis, in quibus spiritus ferè omnes continebantur: somnum verò aliquando conciliant, & magis illius tempore iam imminente, quoniam ad cerebrum conueniunt, vnde facilè spiritus, nisi à valida imaginatione teneantur, ad ventriculos fluunt, in quibus collecti obstruunt, & dormire cogunt.

Ob eandem ferè causam, silentium, & tenebræ soporem accersunt: retrahi enim faciunt spiritus à sensoriis, & musculis, fugientes tenebras sibi aduersantes. Dormiendi autem voluptas, quia clausis sensibus spiritus ad principia aduocantur, & pulsis cogitationibus ad cerebri ventriculos: vnde etiam plantarum titillatio, blandus aquarum decursus, & mollis extremorum frictio somnum inducunt: cùm enim occupationem quandam in imaginationem inducant, fit etiam à sensoriis tractio, non à ventriculis, quia minor est quàm requiritur, vt ab illis trahatur; à cerebro autem ad ventriculos sensim labente spiritu somnus obrepit, non confestim, sed paulo pòst: vbi enim fastidium illorum suauium capit, (capere autem necesse est, quia non durat voluptas, sed omnis tanquam fluxa tempore languet, & minuitur) cessante attentione, recipit se spiritus in ventriculos, sequitur obstructio, & in cerebri corpore refrigeratio, denique & somnus.

Neque obstat, quòd aliquando à calidis oriatur, vt myrrha, lolio, styrace, aloë, &c. de quibus Gal. 2. *sec. loc. cap.* 11. Nam hoc non euenit ob illorum caliditatem, sed propter vim quandam quam habent, ad caput replendum, & grauandum, veluti inebriando, & quia habent partes quasdam præpingues insitas, quæ per actionem innati caloris ventriculi, in nidores versæ, sursum ad cerebrum protinus permeant, & humiditate sua somnum alliciunt.

Iam verò pueri senibus calidiores magis dormiunt, quia, magis abundant humiditate naturali ad somnum naturalem prouocante: somno autem præternaturali, qualis est lethargicorum, superant senes ipsi, propter frigiditatis abundantiam; naturali destituuntur, ob membrorum siccitatem, quæ potiùs vigilare facit.

Æthiopes natura aridi, somnolenti sunt, & maximè per æstatem, ob pituitam qua in capite abundant, ex natiui caloris defectu, tum temporis liquefactam; liquata enim diffunditur per cerebrum, & humectando somnum conciliat. Qui verò caput pituitosum non habent, sed ab excrementis purum, propter paruum somnum nocturnum temporis æstiui, ad pomeridianum incitantur; quem etiam tunc temporis allicit conscendens ab assumpto alimento vapor: vel exhausto innato calore languent organa, vnde otiari coguntur; sensuum autem otium & quietem, somnum appellamus.

Hoc modo nonnunquam à siccitate somni naturalis occasio præstatur, quatenus scilicet inanito per motum, sensúmque animali spiritu, (quod per siccitatem intelligendum est) organa operari non valent, & necessitas, vsúsque somni augetur ad dissoluti spiritus reparationem; idque significare voluit Galenus. cùm 3. *de caus. puls. c.* 10. naturalem somnum refert ad siccitatem. Alio enim nomine tantùm abest vt somnum iuuet, vt potiùs impediat, calorem acuendo, attenuando, clarificandóque spiritus, & spirituum reditum ad interna remorando; immò potiùs foràs pellendo.

A Non sic autem humiditas, immò verò ad festinam naturæ retractionem, vias, & spiritum disponit, illum insuper incrassans, meatus obstruens, caloremque obtundens, ne se efferat, promptissimè parat ad somnum naturalem, atque ideò meritò à Galeno *lib.* 3. *de loc. cap.* 5. ad impedientem, obstruentémve humiditatem. & *prorrhet.* 19 ad vtilis vaporis concreti copiam (quod idem est) refertur, non tanquam ad principalem primariámque originem, (hæc enim est animæ facultas, vt diximus) sed tanquam ad disponentem, parantémque causam; parat enim humiditas, natura inducit & perficit.

Quod verò ad frigiditatem attinet, sine errore dici posset, ab ea non fieri naturalem somnum, sed tantùm innaturalem & morbosum inferri, & de eo loquutum fuisse Galenum, dum primi sensorij refrigerationem definiuit, B ceu eam à qua magna ex parte oritur: ab excedente enim humiditate potest etiam prouenire. Si autem mauis etiam à modico frigore proficisci naturalem somnum, innaturalem à valido, & immodico: Dic, quòd licèt immodicum frigus naturæ actiones impediat, & destruat nonnumquã, moderatum tamen sæpenumerò adiuuat, calorem attemperando, & materiam aptè disponendo ad naturæ actiones: modicè verò obstruens, & condensans, animalis facultatis delationem impedit, spiritúsque reprimit, ne ad exteriora moueantur; atque ita naturæ, illorum quietem, & reparationem per somnum intendenti, famulatur. Cùm verò refrigeratio, non dicatur perpetua, sed frequens tantùm causa somni, rectè etiam potest à simplici humiditate, sine frigore adiuncto oriri. Sicut autem frigus excedens, quædam qualitas est ad somnum C morbosum potentior, ita senes immodicè frigidi somno præternaturali pueros superant, & comatosis affectibus magis sunt obnoxij; pueri ob natiuam humiditatem qua præualent, naturali somno prolixius, & profundiùs capiuntur.

Nec dictis aduersatur Galenus, docens 3. *de loc. cap.* 5. frigus cum humiditate, carum; sine ea, obliuionem, stultitiámque inducere: nam non negat purum frigus per se solum, posse coma, & carum efficere; nec etiam solam humiditatem, si vehementer excedat, sed frigori cum humiditate addixit, quoniam frequenter, & promptè à duabus illis qualitatibus simul iunctis lethargicæ passiones, & reliquæ præternaturalis somni species, oriuntur, 2. *aph.* 3. *in com.* præter catalepsin, id est, deprehensionem D congelationémve, quæ à frigore cum siccitate mixto efficitur.

QVÆSTIO V.

Vtrùm somnus inter res non naturales sit reponendus.

INter ea quæ à Medicis solent agitari, hoc dubium haud postremum habet locum: id ergo, sicut & alia, hoc loco agitabimus, vt locupletiores dimittamus studiosorum aures: si quis tamen harum quæstionum sitior (vt ita dicam) est futurus, adiicimus quæ vetus nobis lectio suggerit, & ab instituto non videntur aliena. Meritò igitur quærendum, si somnus res vna est ex sex non naturalibus, quomodo inter res naturales numeretur? E Dic, præter septem illa naturalia quæ ab ortu contrahuntur, quæque nostrum corpus integrant, & perficiunt, elementa scilicet, humores, temperaturæ, membra, spiritus, facultates, & operationes, de quibus in præsenti non est sermo, multa alia nuncupantur naturalia, iuxta varias huius vocis [naturalis] significationes. Naturale enim dicitur *lib. de marasmo, cap.* 2. id quòd à natura intenditur, vel quod sequitur ad opera naturæ, licèt illa nihil minùs conetur, aut intendat; in quo sensu mortem aliquam naturalem concedimus: agentibus namque vitæ principiis, calido, & humido, sequitur, vel repugnante natura, in vltima vitæ periodo finis caloris, & tandem mors, quam dicimus naturalem, in eo à violenta distinctam, quoniam ab interno principio originem habet; in quo sensu etiam quidpiam naturale dicitur.

Galenus 14. *meth. cap.* 14. secundùm naturam seu naturale quoque appellat, quicquid vtile est, & conueniens: in somno verè ac propriè naturali, omnia ferè illa naturalis significata conueniunt: intenditur enim à natura, ad animalis quietem, spirituúmque reparationem, vel alimenti confectionem; ea agente fit, spiritus retrahendo; denique & corpori vtilitatem affert: morbosus, ac præternaturalis, è contra; à causa namque præternaturali fit, frigore scilicet condensante, aut obstruente humore, prohibentéque facultatis, & spiritus animalis exitum; non agente fit, sed patiente natura; denique noxius est, & grauis, 3. *de caus. puls.* 10. 2. *de symp. caus. vlt.* 2. *aph.* 3.

Nec obstat, quòd 2. *prorrhet. sect.* 2. *com.* 29. *in com.* naturalem somnum ait oriri ab vtilis humidi copia grauante, à qua pati videtur, & cogi natura, non sponte sopiri. Nam etiam ad naturam ipsam referri potest, retrahentem calorem propter coctionem; ad vtilis autem humidi copiam, tanquam ad allicientem, disponentémque causam. Quare naturalis appellatione dignatur somnum ex crapula euenientem, duplici nomine, & quia à natura fit, & non à morbo, sed ab vtilis humidi copia; vtilisque, & conueniens est.

Auicenna tamen 1. 3. *tract.* 4. *cap.* 1. non patitur absolutè naturalem vocari somnum, in quo mediocritatis termini exceduntur; quantitatis, vt quia prolixior sit; vel qualitatis, quia profundior; aut temporis, quia die. Denique si moderato fiat exercitio, nimiáque humiditate grauante, quantumuis alterutram causam habeat naturalem: atque ideò somnum distribuit in naturalem, non naturalem, & morbosum, non aliter ac corpus diuiditur in sanum simpliciter, neutrum, & ægrum; & res circa quas Medica ars versatur, in naturales, non naturales, & contra naturam. Sed præterquam quòd de nomine videtur controuersia, Galenus 2. *prorrhet. cit.* ebriorum somnum dicit naturalem & 3. *de caus. sympt.* 10. eum qui ex fatigatione, & nimia siccitate oritur; demum & 1. *de caus. symp. vlt.* naturalem, inquit, somnum animali inducit cerebrum, vbi vult à multa actione requiescere.

Illud notabis, somnum, sicut res alias, non naturales dici, non quòd in numero rerum naturalium non contineantur, (sunt enim ex naturalium ordine) sed ob id quia nostri corporis essentiam, ac constitutionem minimè complent: cùm hæc non ex illis, sed ex elementis, humoribus, facultatibus, & cæteris dictis integretur. Deinde non naturales vocantur, tum quia nobis à natura non insunt, sed forinsecùs adueniunt, tum quòd nisi opportunè adhibeantur, ita corpus alterant, vt sanitatem etiam sæpenumerò destruant & peruertant.

His prælibatis, aliqua in medium vocanda, inquirendúmque, quibus notis & indiciis, somnus naturalis, ab eo qui est præter naturam, sit dignoscendus? Dic, quòd non solùm per longitudinem, sed multò etiam magis per expergiscendi difficultatem: non enim grauis, hoc est, noxius, & præternaturam, ait Galenus 2. *aph.* 3. nominatur somnus nisi difficilem habuerit expergefactionem, quantumuis tempore excesserit, & 2. *prorrhet. cit.* summa cum vtilitate vidit ægros, qui diu per morbum vigilarant, nocte diéque continuò, & profundè dormire. Insuper & nonnunquam pueris somnum per duos dies integros difficilem excitatu superuenientem magno commodo fuisse; nec tamen fuisset si præternaturam foret: atque ideò innaturalem non dixeris ex sola proxilitate, nî expergiscendi simul habeat difficultatem, & hanc quidem à morbo, non ab vtilis humidi copia, propter ebriorum somnum, quem carum appellare non licet, sed illum in quo vsque adeò sensu, & motu priuatur æger, vt nec punctus, nec stimulatus vllo pacto excitetur, qualis fit temporalibus musculis percussis, 2. *prorrhet. cit.* aut cerebri ventriculis compressis, ex Galen. *lib.* 4. *de loc. affect. cap.* 2. aut prauarum accessionum initiis, ob vehementem refrigerationem factam à perniciosis humoribus, vbi nondum eò acredinis deuenerunt, vt vigilias, delitia, & phrenitides possint excitare, 3. *epid. sect.* 2. *com.* 34. Barbaris *subeth* appellatur.

Alia præternaturalis somni species datur, coma scilicet, & cataphora appellata, in qua ob morbificam causam difficulter expergiscitur æger. Oritur à pituita humectante, refrigerantéque cerebrum, comitatur lethargicas affectiones, 3. *de caus. puls.* 1. Somnus itaque naturalis solus absolutam habet somni appellationem,

Quæro secundò. Si lętitiæ, mœroris, & febris, sedem dicimus esse cor, quia ab eo passiones illæ toti eueniūt, sic somnum non ineptè, aut impertinenter in corde fieri arbitrabimur? Dic, somni occasionem non esse vitalis caloris regressum ad cor, quod rentur Peripatetici, sed primò, & maximè animalis ad cerebrum, vt ex suo Magistro Galeno Medici arbitrantur. Patet veritas huius dogmatis apertè, ex eo, quòd in syncope, & timore, multò maior fit caloris reuocatio, quàm in somno quantumuis profundo; pallet enim magis facies, quàm in dormiente: attamen syncopizans nec dormit, nec cogitatione destituitur, immò sæpe nec auditu: igitur non est auctor somni retractio caloris ad cor. Deinde remediis capiti, non cordi applicitis expergiscitur, & alleuatur homo, qui somno profundo grauatur: ergo si per regressum caloris fit somnus, ad cerebrum, non ad cor regreditur, saltem potissimùm, & maximè, secundariò enim & minùs principaliter non negamus. Nam sicut in deliquiis aliísque propriis passionibus, cor sanguinem arterialem, & vitales spiritus quibus præest, in vniuersum ad se contrahit & retrahit; propter mutuam autem membrorum, & facultatum sympathiam, animalis etiam spiritus licèt minùs ad cerebri corpus recurrit: ita in animalium spirituum penuria per somnum, rapitur primò animalis spiritus in cerebrum, non modò ab externis organis, sed à cerebri corpore ad ventriculos; ob eundem verò facultatum consensum sequitur etiam vitalis caloris, sed multò minor reuocatio ad cor, immò & venosi sanguinis ad iecur.

Quæro tertiò. An sit vera propositio Auic. 2. 1. *doct.* 2. *cap.* 13. dicentis, somnum omnes operationes naturales fortes efficere, propterea quòd calorem coarctat innatum, & virtutem laxat animalem? Dic, verissimam esse: quum enim somnus calorem retineat, eúmque colligat ad corporis profundum, qui vnitus, robustior euadit, fit vt tempore somni virtutes potentiùs, & perfectiùs operentur, quam ratione tradidit priùs Galenus 6. *epid. sect.* 4. *com.* 14. & 1. *aph.* 15. Auic. 1. 1. *doct.* 3. *c.* 9. *de pulsu complexionum.* Laxat autem somnus facultatem animalem, non quòd ipsam debilitet, sed cessare faciat ab operatione, qua roborata, naturalis etiam fit multò robustior, & ob hanc causam operationes naturales somni tempore non solùm in visceribus, 6. *epid. sect.* 5. *com.* 10. sed in vniuersa corporis mole fiunt robustiores, ex Gal. 1. *de caus. sympt. c.* 8. & *lib.* 3. *de caus. puls. cap.* 9. *in princip.*

Sed obstant plura. Primum, quomodo in partibus externis meliores fient coctiones somni tempore, si eæ sunt frigidæ, & defectum caloris patiuntur. Secundò, cur tempore somni melior fiet coctio, quàm in vigilia, si influxus caloris retrahitur à cerebro ad cor. Deinde in somno refrigeratur cerebrum, ex Arist. *lib. de somno, & vigilia*, & 2. *de partib. animal. c.* 7. Insuper non reprobaretur somnus in soporosis affectionibus, qui coctione indigent, cùm tamen Galenus 13. *meth.* 21. & Auic. *tract.* 4. *c. de curatione Lethargi eum interdicant.* Vltimò. Inter operationes naturales quædam perficiuntur motu locali, vt est attractio, & expulsio; coctio perficitur motu alterationis; sola retentio perficitur quiete, & mora. Igitur somnus cùm sit quieti similis, ex Hippocrat. & Galen. 4. *aph.* 14. & 15. & Auicen. *loc. nuper citato*, solam retentionem fortem efficiet.

Hæc ita soluenda sunt. In somno calor non omnino retrocedit à partibus externis ad intimas, aliàs nec viuerent, nec pulsarent; exigua tamen illa caliditas, condensata cute, & cohibito effluuio sic vnitur, & colligitur, vt perfectè sufficiat coctioni. Licèt autē hoc verum sit, tamē dormiens exteriùs euidenter frigidior est, & indumentis eget, & sic incredibile videtur, pusillam illam caliditatem extrà remanentem, etsi vnitam, perfectam coctionem perficere posse. Quare alia potior solutio indaganda,

ex Gal. 3. *de cauſ. pulſ. cap.* 9. reddens enim cauſas, quare in principio ſomni pulſus ſint minores, deinde verò in medio, & in fine, maiores, & vehementiores, ſic rem determinat: Nam etiam ſi calor retrahatur à partibus externis ad intimas, inprincipio opprimitur & imminuitur, deindè verò potentior redditus, incipit diſpergi, & per totum corpus expandi. Sicut enim flamma quando lignorum copia obruitur, parua, & obſcura in principio apparet, deinde verò lignis ea occupatis, fulget ampliùs, & ſplendeſcit & ad omnes partes diſpergitur; ſic accidit calori natiuo. Cùm enim hic tempore ſomni ad alimentorum coctionem retrahitur, in principio etſi vniatur, maior non redditur, immò opprimitur, præſertim ſi alimenta ſint frigidiora: quum verò ſuperauit alimentum; illoque fruitur, validior factus, æqualiter per totum corpus incipit expandi, & ſic calor in partibus externis roboratus fœliciùs concoquit, quàm tempore vigiliæ, in qua apertis poris, & reſeratis cutis ſpiraculis calor euolat, qui tempore ſomni denſato corporis habitu iunctus, coctioni perfectius opitulatur: ex qua ſolutione ad ſecundum argumentum reſponſio patet. Hoc modo in principio ſomni cerebrum refrigeratur, ob retractionem caloris ad cor, in medio autem, & fine, communicato calore ex corde, & ſpiritu animali detento in cerebro, prohibita reſolutione ipſius, & nouo aucto propter coctionem, ipſum incaleſcit.

In affectibus capitis, veluti phrenitide, cephalæa, hemicrania, melancholia, maximè laudatur ſomnus: concoquit enim, humectat, attemperat. In lethargo, & affectibus ſoporoſis ſolet reprobari, non abſolutè, ſi enim modicus eſt, & nocturnus, vtilis eſt; nam huiuſmodi affectus ſicut indigent reſolutione humoris, ſic coctionem exoptant, quem procurat ſomnus; immodicus enim & diurnus nocet ſummopere, quoniam frigidam & humidam intemperiem adauget, humoriſque prohibet reſolutionem.

Ad vltimum argumentum dic, tempore ſomni omnes facultates naturales fieri fortiores, quia partes meliùs nutriuntur & copioſiorem calorem ſortiuntur. Verùm cùm hæ potentiæ ordine quodam operentur, & tempore determinato, quia priùs operatur attractrix, alteratrix, retentrix, & tandem expultrix: tempore ſomni alteratrix, & retentrix meliùs operantur; illa enim calore operatur, qui tunc abundantior eſt; hæc quiete, quæ in ſomno adeſt: reliquæ roboratæ ex ſomno promptiùs perficiunt operationes ſuas. Et licèt facultas animalis tempore ſomni ab opere ceſſet, ita tamen roboratur, vt poſt ſomnum vehementiùs operetur. Et de ſomno ſatis.

HISTORIA III. CELSI, *De morbo nouo.*

Morbus nouus, caro ex naturalibus partibus prolapſa.

*Rarius, ſed aliquando tamen morbus quoque ipſe nouus eſt, quem non incidere manifeſtè falſum eſt. Cùm ætate noſtra quadam * ex naturalibus partibus carne prolapſa, & ærente, intra paucas horas expirauerit, ſic vt nobiliſſimi Medici, neque genus mali, neque remedium inuenerint, &c. Cornelius Celſus* in præfatione, poſt medium.

PARAPHRASIS.

Multa ſunt morborum portenta, & monſtra, in quibus, vt infrequentibus, & raris curandis, Medici vel peritiſſimi cæcutiunt, vacillant, & errant: temporum enim mutua viciſſitudine, morbos quoſdam indies nunquam viſos, in homines graſſari, fidiſſimo auctorum teſtimonio ratum eſt. Et præter varios, quos ex horum mente propoſuimus, *lib. 2. in com. hiſtor.* 89. adeſt ranunculus, in occultiſſimis corporis partibus, præcipuéque ſub lingua enatus, varicis modo, nigricans, ſine dolore,

A ſine pruritu, quo grauatos triduo aufert, aliquando horrorem afferens, rariùs febrem, ſtomachum, faucéſque cùm inuaſerit, ocyſſimè exanimans, vt Strabo auctor eſt, *lib. 15. ſua Geographia, & lib. 36. cap. 1.*

Narrat Cornelius Gemma *lib. 2. Coſmocritic. cap. 1.* viguiſſe populariter ſuo tempore catarrhi prodigioſum genus, magna ſerpens contagij vi neminem ferè prætериens: aderant maximi capitis dolores, fluxus vehemens, acer, mordax ad oculos, aures, fauces, nares, ſtomachum, pectus, obuias partes excorians, atque erodens, extrema appetitus deiectio, quam febris comitabatur.

Gregorius Turonicus *lib. 5. hiſtor. Francorum*, tradit dyſentericum morbum popularem Gallias penè totas occupaſſe cum valida febri, enormi vomitu, cephalalgia,
B renum dolore, quorum multi, admiſſis in ſcapulis ventoſis, procedentibus, erumpentibúſque veſicis, excreta ſanie liberabantur.

Scribit Thuanus *lib 76. hiſt. ſua*, fœminam ætatis 38. annorum, adſtantibus ſignis grauidationis, triennio in lecto decubuiſſe, conqueſtam de vteri duritie, tumore, & alui torminibus, tandem poſt mortem, inuentum fuiſſe diſſecto vtero, fœtum bene conformatis membris penè lapideum, ita vt oſſa capitis quaſi cornea interlucerent; partes autem internæ, viſcera, cor, cerebrum naturalem habitum ſeruabant, niſi quòd vltra modum indurruerunt, non tamen vt externæ; De quo admirando, ſeu miraculoſo exemplo, eius cauſis, duritie, concretione, peritiſſimè conſcripſerunt Ioannes Alboſius *tract. de Embryo in vtero materno in lapidem conuerſo*, & Simon Prouancherius doctiſſimè, qui libelli extant cum eo, quem Franciſcus
C Rouſſetus conſcripſit, in quo *de exectione fœtus viui ex matre* accuratiſſimè diſſeruit.

Refert Blondus *lib. 7. decad. 2.* Romæ tabem diuagatam ex qua nullus intactus ab eadem ſuperſtes remanſit. Confirmat Procopius *lib. 2. de bello Gothorum*, tabem ex fame ingenti ſuo tempore fuiſſe graſſatam, quam comitabantur pallor cutis cum duritie, nigritie, extenuatione ſumma coniunctus, facies ſtupidior, toruus, ac furens aſpectus, inſomnium importunum, ſitis exhauſta, alui ſuppreſſio omnimoda; quare malo præuincente, tandem viribus exanimes è vita migrabant.

Demum inter varios morbos nouos quos ex variis auctoribus deſcribit Langius *lib. 2. epiſt. 13.* extat vnum genus morbi mirabile, deſcriptum à Thuano, *hiſt. 72.* quem
D inter noſtrates nouiſſimus propoſuit Ioan. Beuerouicius, vir varia eruditione percelebris, *part. 3. idea medicinæ veterum. cap. 5.* & vocatur *morbus veruecinus* ab Italis, qui in Oriente primùm, poſtea ſeptentrione peruagatus, apud nos incognita initio remediorum ratione multos afflixit. Erat ægritudinis genus non tam mortifera vi timendum, quàm progreſſu, & celeritate, qua proxima quæque loca ſerpente contagione complectebatur, admirabile. *Primò inferiorẽ morbus ſpinam horrore plerúmque occupabat, dein horrori grauedo capitis, & languor, mẽbra eorum, quos corripuerat, reſoluens ſuccedebat, corpori inprimis grauis. Quibus verò intra quartum, quintúmue diem malum non deceſſiſſet, in febrim degenerans eos interimebat. Lethale fere iis, qui medicamẽtis purgantibus, aut vena ſectione corpus macerabant, quæ vtraque difficiliorẽ reſpirationem efficiebant: illa, quod humorẽ omnem à capite ad pectus trahebat; hæc quia præterquam*
E *quòd corpus refrigeraret, etiam vires debilitaret, quibus ad reſpirationem, & vim morbi ſuperandam validis opus erat.*

Carnem ex naturalibus partibus prolapſam eſſe morbum nouum, nulli dubium eſſe poterit, qui priſcorum Medicorum, & recentiorum monumenta penſet ad vnguem; in nullo enim auctore eum deſcriptum inuenies, præter Theuetum, qui *com. 1. Coſmograph. lib. 3. cap. 2.* illum vocari *Borozail* ab Indis memoriæ tradidit, dum ſic ait: *In vtraq; ora fluuij Senega multa ſunt regna, in quibus periti ſunt Medici multi, quos Biſrains appellant. Morbus qui illic frequenter graſſatur, Borozail nominatur, & Zail Æthiopũ lingua, qui ex immodica venere, cui multùm obnoxij ſunt, ortum habet. Genitales partes potiſſimùm hic occupat. Ad huius morbi curationem decoctis multis vtuntur, ſed potiſſimùm*

decocto herbæ quæ Achenaca dicitur. Huius folia bifurcata, & acuminata sunt, brassica amplioris folio simillima, sed non ita crassa. In horum medio fructus nascitur, oui magnitudine, colore luteo, quem Aluard nuncupant. Fructus is apud eos magno in pretio est. Tota planta tibiæ hominis crassitudine. Ea in morbis curandis vtuntur, perinde ac nos Guajaco. Est ergo hic morbus nouus quoad nos, vetustissimus quoad Indos quibus immodica Venere vtentibus, vesperi præsertim, genitalibus incalescentibus partibus vlcera ita dira suboriuntur, ex quibus, cùm non possint herbæ dictæ decocto sanari, effluit sanies adeò virulenta, vt corroso pene eos breui ad mortem deducat, vt narrat Pater Franciscus Ximenus *in suis libris plantarum, & animalium in nouo orbe inuentorum, elegantissimis.*

Deinde hunc morbum reponendum esse cum Gallico non dubito. Etsi enim hic Chronicus sit, & non ita celeriter ægros deducat ad interitum, tamen aliquando ita acris humor, & perniciosa qualitate infectus in naturales partes confluit, vt vterum excoriet, abradat, & vlceribus cacoëthicis & dolosis vitiet, & conspurcet, genitaléque ipsum breuissimo temporis spatio arrodat, & aliquando cum tam immani dolore, vt ægri hac ipsa de causa confecti vigilia, extenuati, serpenté fœda putrilagine in pudendo ipso, citò è vita discedant, priusquam salutaria experiantur auxilia, quæ solatium miseris ægris afferre possent.

Nónne in Gallico morbo hæc vlcera ferina in his partibus propullulant, quum sint obnoxiæ putrefactioni, ita venenata, & dira, vt illæ extincto, ac resoluto insito calore citissimum morticinium experiantur? Nónne narrat Galenus 3. *de vsu part.* 4. fuisse suo tempore ita sæuam pestem grassatam, vt spacelo occupatis pedibus cum horum amputatione solùm ægri vitam redimerent? Quare præ venenositate natiuum partis calorem debilitatum, ita vt depopulato humido caro aresieret, & à continuitate sua separaretur, iure optimo in hac ægra affirmabimus. Hoc frequenter experimur in perniciosis variolis, in quibus ab humoris venenosi putrilagine, & acrimonia decidunt extrema membra, & alia miseranda mala contingunt, quæ inter omnes eleganti stylo exarauit Paræus *lib.* 19. *cap.* 1. quæ omnia ex certa quadam, & occulta inimicitia huius fœdi humoris, & à tota substantia agentis, emanare, verum, est: nam huic diro morbo occulta ac malefica in est qualitas. Occultas autem in rebus esse assignandas qualitates, ex doctorum mente virorum clarissimus confirmat Sennertus, *in suis disput. Physicis, Hypomn.* 2. *de occultis qualitatibus.*

QVÆSTIO VI.

Vtrùm morbus Gallicus sit appellandus Syphilis, vt censuit Fracastorius.

COMMENTARIVM.

E*X naturalibus partibus carne prolapsa.*] Multa quidem de hoc Iconino morbo agitauimus, *lib.* 1. *in com. histor.* 73. alia de eo exempla rara proposuimus, *lib.* 2. *de praxi admiranda, ab obs.* 127. *vsque ad obs.* 139. & plura de eius curatione selecta referemus, *in praxi historiarum, l.* 7. *cap.* 1. Sed in iis vnum fortè mente excidit, cuius explicationem aggrediar, & est cur Fracastorius Medicus percelebris, *libro de morbo Gallico,* hunc, Syphilidem vocare ausus sit? Nam ingenia risi quorundam Medicorum, etiam Græcè peritorum, in inuestiganda huius vocis Syphylis ratione, quoniam à multis annis medicinæ candidatus poëma legeram, nec potui inuenire causam, cur Syphilidis nomen indidisset, quæ inscriptio à morbo Gallico abest longissimè; sed iudicaui pro more poëtarum fictum nomen, aut Nymphæ alicuius, aut loci, ab euentu, quoniam Syphilus montis est nomen: nec me coniectura fefellit. Nam sumptam esse hanc vocem ab homine, qui primus hac lue infectus fuit, ipse auctor exponit. Sed præstat audire quid præstantissimi Medici, in huius vocis explicatione Poëtarum instar sint commenti.

Gabriel Fallopius nulli Neotericorum secundus, *cap.* 2 *lib. de morbo Gallico,* Syphila nominatam (*Syphilida dicendum fuit*) quia ex amore, & coniunctione Veneris inter hominem, & fœminam plerumque suboritur; quasi concordiæ, & amicitiæ venereæ sit partus: hinc fieri ex nonnullorum sententia, vt prima eius morbi semina sese in pudendis partibus, seu viri, seu mulieris, siue vtriusque exerant. Ita enim tradiderunt Nicolaus Leonicenus, Antonius Beniuenius, Caspar Torrella, quare pudendagram tertius hic nominauit, *tractatu de ea,* & Augerius Ferrerius, Mentagram à Plinio vocatam *lib.* 26. *cap.* 1. putans ille ac si à mentula non à mento traxisset originem vt notarunt Georgius Dardanus, *lib.* 1. *de morb. Gallico, cap.* 4. Alexander Fontanus, Antonius Scanarolius, Aurelius Minadous, *tract. de morb. Gallico, in principio.* & alij plures, qui de hoc morbo disceptarunt.

Antonius Musa, multis à mentagra differre ostendit; & ab ore interdum, aliquando à mammis incipere, quum Fallopius doctissimè mali fontem hepar esse demonstret, vt & Franciscus Frizimelica, & Bernardus Tomitanus ex magistro Ioan. Baptista Montano, eloquentiæ, & medicinæ laude clarissimo: quem tamen reprehendunt Gulielmus Rondeletius, & Leonardus Botallus; & alij, cum Alexandro Trajano aliud existimant.

Plures notiones huius vocis alias finxerunt, siue à *philis,* quæ canna est, seu fistula: quoniam hæc lues ab vrinæ fistula incipit: siue à *symphylos,* quæ vox gentilem, familiarem, & vernaculum significat, dixeris etiam contribulem: nam phyle Græcè tribus est: quidam inquiunt, nomen accepere à gentibus iis, quibus adscribitur primus ortus: Ita Gallicus, Hispanicus, Neapolitanus, Indicus nominatur: siue à philia, id est, amore, aut potiùs amicitia, quoniam per amoris actus corripit.

Quòd si pro cuiusque arbitratu fingendum omnino erit, varias acceptiones habebit hoc nomen Syphilis: Qui tamen nomen dedit poëmati, se appellasse syphilidem in suis lusibus scribit, & *in suo lib.* 2. *de morb. contagiosis.* Rursus *in poëmate* dum causas morbi diuinitus immissi recenset, ac postremam idolorum cultum affirmat fuisse, ita canit, philomela sanè dulciùs.

Syphylus (vt fama est) ipsa hac ad flumina pastor,
Mille boues niueas, mille hac per pabula Regi
Alcithoo pascebat oues: & fortè sub ipsum
Solstitium, vrebat sitientes Sirius agros,
Vrebat nemora, & nullas pastoribus vmbras
Præbebant silua, nullum dabat aura leuamen.
Ille gregem miseratus, & acri concitus æstu,
Sublimem in solem vultus, & lumina tollens,
Nam quid Sol, te, inquit, rerum patrémque, Deúmque
Dicimus? & sacras vulgus rude ponimus aras?
Mactatóque boui, & pingui veneramur acerra?
Si nostri, nec cura tibi est, nec regia tangunt
Armenta? an potiùs superos vos arbitrer vri
Inuidia? mihi mille niuis candore iuuencæ,
Mille mihi pascuntur oues: vix est tibi Taurus
Vnus, vix Aries cælo (si vera feruntur)
Vnus, & armenti custos Canis arida tanti:
Demens, quin potius Regi diuina facesso,
Cui tot agri, tot sunt populi, cui læta ministrant
Æquora, & est Superis, ac Sole potentia maior?
Ille dabit facilésque auras, frigusque virentum
Dulce feret nemorum armentis, æstúmque leuabit.
Sic fatus, mora nulla, sacras in montibus aras
Instituit Regi Alcithoo, & diuina facessit.
Hoc manus agrestum, hoc Pastorum cetera turba
Exequitur: dant thura focis incensa, libántque
Sanguine taurorum, & fumantia viscera torrent.
Quæ postquam Rex, in solio dum fortè sederet
Subiectos inter populos, turbámque frequentem,
Agnouit, Diuum exhibito gauisus honore,
Non vllum tellure coli se vindice numen
Imperat, esse nihil terra se maius in ipsa:
Cœlo habitare Deos, nec eorum hoc esse quod infra est.
Viderat hæc, qui cuncta videt, qui singula lustrat,
Sol pater, atque animos secum indignatus, iniquos

Intorsit

Intorsit radios, & lumine fulsit acerbo:
Aspectu quo terra parens, correptáque ponti
Æquora, quo tactus viro subcanduit aër.
Protinus illuuies terris ignota profanis
Exoritur: primus Regi, qui sanguine fuso
Instituit diuina, sacrásque in montibus aras
Syphilus, ostendit turpes per corpus achores.
Insomnes primus noctes, conuulsáque membra
Sensit, & à primo traxit cognomina morbus,
Syphilidémque ab eo labem dixere coloni.
Et mala iam vulgò cunctas diffusa per vrbes
Pestis erat, Regi nec saeua pepercerat ipsi.

Vt videatur exprimere voluisse, quæ paulò senior doctissimus Philosophus, & Medicus Nicolaus Leonicenus hoc sermone describit, *lib. suo de morb. Gallico*. Illud satis constat, eo quo morbus Gallicus cœpit pullulare anno, magnam aquarum per vniuersam Italiam fuisse exuberantiam. Testis est Roma, quæ id malum prima sensit, in qua Tybris ita intumuit, vt tota sit facta nauigabilis, quam rem Pomponius illo tempore Poëta laudatissimus eleganti tetrasticho publica columna impresso designauit.

Tempore Alexandri sexti, nonisque Decembris
Intumuit Tybris bis senas circiter vndas:
Insula quaeque domus facta est, mediisque repentè
Circumducta viis aquabat cymba fenestras.

Leonicenus verò, vt eluuionem complecteretur, quæ bonam Europæ partem oppressit, addidit duos versiculos:

Deucalionaeo vix tantum tempore tellus
Diluuium passa est, latuit cùm tota sub vndis.

Quanquam anno 1534. maiorem fuisse in vrbe eluuionem aquarum, tradat Antonius Musa *eiusdem inscriptionis libro*. Verùm hæc tempora non conueniunt cum huius morbi initiis, quæ fuerunt 1493. vel 1494. Neapolim infestante Gallorum exercitu sub Carolo VIII. Inde enim vniuersam occupauit Italiam, delatus à Christophoro Columbo ex Orientali India, vt *cit. libro. cap.* 1. Fallopius describit, tum Bernardinus Tomitanus *lib.* 1. *cap.* 5. & Alexand. Trajanus *lib.* 1. *cap.* 1. quam ab Indis vocari *Bugam*, notat *cap.* 4. Tu verò si huius nominis *Syphilis*, meliorem interpretationem fueris assequutus, laxiore otio pande libenter.

HISTORIA VI. GALENI, De Sceleto.

Sceleti doctrina, Medico est valde necessaria.

HOc autem sit opus tuum, hoc studium, vt non librorum modò lectura, verùm sedula etiam inspectione, fideque oculata, cuiusque ossis humani speciē accuratè perdiscas: quod quidem in Alexandria multo faciliùs facies, vbi Medici ossium disciplinam auditoribus ante oculos exponunt. Enitendū itaque tibi censeo, vt Alexandriæ commoreris, si non alterius, at huius certè rei solius gratia. Quod si non assequaris, licebit vel in eum modum hominum ossa contemplari, quo ego quoque vsus sum: siquidem inspexi subinde admodum, vel sepulchris quibusdam, vel monumentis dissolutis. Atque etiam fluuius aliquando sepulchrum pauculis mēsibus ante negligentiùs extructū superans, ipsum ex facili dissoluit: totumque cadauer agminis impetu tractim ductum, carnibus quidem iā putrefactis, caeterùm ossibus adhuc inter se strictim cohaerentibus, vsque ad stadium pronum detulit. At cùm ipsum locus portuosus margine altus excepisset, eodem cadauer appulit, Atque hoc tale nobis occurrit, quale Medicus ipsū ad adolescentis disciplinam praeparasset. Caeterùm visum est mihi quandoque etiam latronis cadauer exsiccatum paululum extra viam in monte procumbens: quem viator quidam se priùs adorientem contra pugnādo occidit. Nemo autem illius regionis inquilinus ipsum sepulturæ mandaturus erat, vt qui odio ipsum prosequuti à vulturibus deuorari gauderent: qui carnibus illius biduo ab-

A *sumptis, cadauer exiccatum, tanquam ad doctrinam cuicūque inspicere volenti, reliquerunt. Tu si ne huiusmodi quidem illius spectandi copiam nactus fueris, at in simia incisa, carnibus exactè ablatis, singula ossa consideres: ad quod delegeris simias hominis figuræ quam simillimas, &c. Galenus* lib. 1. de anatomic. administrat. cap. 2.

PARAPHRASIS, Seu spicilegium Anatomicum.

In quo partes omnes corporis humani breuiter & compendiosè, ac dilucidè describuntur.

TAnta est auctorum, qui de re anatomica conscripserunt, copia, vt si omnes seriatim percurrere velis, &
B in tui vsum ex eorum doctrina aliquid frugiferum decerpere coneris, priùs in ipso limine obruaris, quàm optatum portum attingas, est necesse. Quo pacto in huius historiæ quæ tota est anatomica, explanatione, rem arduam me præstitisse videbor, & negotium vtilissimum aggrediar, si vniuersam hanc artem in compendium redigam, ex quo facilè quisque poterit vberrimos fructus decerpere. Vt verò lectori omnia magis plana fiant, indicem eorum quæ agenda sunt, priùs proponam.

nentibus, situ infantis in vtero, & eius exclusione foràs,
De vmbilico, & vasis vmbilicalibus.
De superfœtatione.

De præstantia, & vtilitate artis Anatomicæ.

PLurima sunt in vniuerso, quæ nostri Conditoris diuinam, & admirabilem sapientiam prædicant, sed hæc in nulla re splendet magis, quàm in homine, quum sit factus ad imaginem, & similitudinem Dei, ob quam causam Deus est in reliquis creaturis per modum vestigij, at verò in homine per modum imaginis. Et quamuis humano intellectui difficilimum sit hoc Dei vestigium assequi, curabo tamen rimari, quæ in homine à summo Creatore apparent producta, & sic verè, syncerè, solidè, simplici stilo, omnes humani corporis partes, earum vsus, & consensus intimiùs explicabo, relictis ambagibus, quæstionibus, & controuersiis, quæ in hoc argumento à veterum, & recentiorum Anatomicorum præstantissimis ventilantur.

Est ergo vtilis humani corporis cognitio sectione comparata, non solùm Medicis, sed Theologis, Philosophis, Iureconsultis, Historicis, Poëtis, & denique omnibus qui eruditionis, & prudentiæ laudem affectant. Theologis est vtilis: nam inuisibilia Dei per ea quæ sunt visibilia cognoscuntur. Quis enim mirabilem, & nobilissimam hominis structuram contemplatus, tanti opificij auctorem non colet, & venerabitur? Vtilis Philosophis, Poëtis, Historicis, & aliarum scientiarum cultoribus, quoniam apud illos passim humani corporis fabrica describitur.

Medicis verò vtilior, & valde necessaria existit, vt singularum partium officia intelligant, actiones, & vsus, quæ omnia ad rectam prænotionem, & affectuum curationem conferunt apprimè, quoniam sine huius artis cognitione nihil artifice dignum poterunt efficere, sic Galenus *lib. 1. de loc. affect. cap. 1.* hanc artem valde extollit: si enim curatio diuersa pro ægrorum varia natura administratur, quomodo eos curabit Medicus, si partium figuram, magnitudinem, numerum, vsum, & mutuam inter se cognationem ignorauerit? neque enim poterit luxata ossa restituere cauteria ministrare, abscessus aperire, & chirurgica officia exercere.

Qui fuerint huius artis inuentores, cultores, illustratores.

HAnc eximiam vtilitatem perspicientes prisci, illam enixè excolere studuerunt; quare longa celebrium, & famæ illustrioris dignatione præstantium auctorum serie nobilitata incedit. Inter eos primas tenet diuinus ille Hippocrates, cultoris medicinæ parens, & vindex, qui balbutientis, & rudis medicæ facultatis principia anatomica, etsi obscurè proposuit, *in lib. de corpor. dissect. fistulis, hæmorrhoïd.* & alibi, omnia delineauit, quæ ad vsum medicum conferre queunt.

Post eum, illa suos Professores habere cœpit, inter quos primum sibi vendicarunt locum Sostratus, Hieron. Tryphon, Euelpistus, eruditissimus Meges, Alcmæus Crotoniata, Lycus Macedo, Quintus Lyci Præceptor, Herophilus, Erasistratus, Herophilus, Pelops, Diogenes Apolloniata, Asclepiades, Eudemus, Praxagoras, Philotinus, Ælianus, Polybius, Calistus, Theophilus, & alij.

Hos sequuti sunt alij, qui tempore Cornelij Celsi floruerunt. Nam vt ipse Celsus *lib. 1. sui operis, in præfatione, in fin.* iudicauit crudele, & superuacuum viuorum corpora incidere, sic mortuorum corpora dissecare, maximè necessarium esse sibi persuasit.

Aristoteles aliqua protulit *in libris de generatione, partibus, & historia animalium*, sed confusè satis.

Quantum verò Galenus in hac instauranda, & locupletanda medicinæ parte præstiterit, illustria illius opera manifestè demonstrant; sciens enim medicis vsibus summè esse necessariam, eam non firmissimis modo demonstrationibus, verùm & arte secandi humana corpora satis peritè, *in abditis de vsu partium libris*, in quibus recondita naturæ mysteria explicantur, & *libris de Anatomicis administrationib.* stabiliuit, auxit, polinit, ornauit. Fremant licèt iniqui tanti auctoris calumniatores, qui in simiarum dissectione positam passim ab ipso operam confirmarunt.

Post Hippocratem, & Galenum, Arabes hanc artem excoluerunt, sed impurus sermo, barbariæ tyrannidem in literas eo tempore exercente, causa fuit, cur illis aliquando in hac re fides denegetur. Hoc horrido stilo opera anatomica conscripserunt Mundinus, Carpus, Berengarius, Gabriel de Zerbis, & Matthæus Curtius.

Hos sequuti sunt Vassæus, Carolus Stephanus, Andernacus, Vesalius, auctor in hac arte accuratissimus, Syluius, Fallopius, Fernelius, Dauid Kinalochus, Gabriel Cuneus, Ioan. Baptista Cortesius, Ioan. Bokelius, Ioan. Iessenius, Columbus, Valuerdius, Geuara, Eustachius, Bauhinus, Archangelus Picolhominæus, Varolius, Arantius, Pigafeta, Volcherus, Coiter, Felix Platerus, Hieronymus Fabricius ab Aquapendente, Gulielmus Placentinus, Caspar Bartholinus, Tobias Knoblochius, Alexander Achillinus, Petrus Matthæus Pinus, Chistoph. Meurerus, Renatus Hunerus, Henricus Petræus, Ioan. Dryander, Thomas Geminus, Hippolytus Boscus, Ioachimus Tanchius, Æmilius Campilongus, Iacobus Guillemæus Caspar Ansellius Bremonensis, Paræus, Cabrolius, Seuerinus, Pinæus, Andreas Laurentius, Pauius, Adrianus Spigelius, & vltimò Ioannes Riolanus Filius, qui licèt iuniores, eosque probatæ fidéi, & doctrinæ, Anatomicos calumniandi œstro impellatur sæpe, tamen artem hanc nouissimis inuentis, seduláque diligentia eleganter illustrat.

De fabrica theatri Anatomici.

LOcus in quo extruendum est theatrum Anatomicum, debet esse saluberrimus, clarus, luminosus, & bene perflabilis, & totus circumcircà debet habere fenestras apertas: cùm enim è cadauere exhalet, præsertim æstate, fœtidus vapor, oportet vt assistentes tenuem auram inspirent. Theatrum debet esse amplum, & capax, vt plures spectatores recipiat: habeat formam quadratam, vel rotundam, sed hæc illa præstantior est. Sit contectum, ne fortè conspicientes, præsertim hyeme offendantur, & desuper sit fenestratum; lucis enim claritas summopere commendatur. Cauea theatri claudatur conclaui ligneo, vt sic separet spectatores ab iis qui opus administrant. In medio caueæ constituatur tabula Anatomica ad reponendum cadauer crasso ligno suffulta. Sit versatilis, vt in gyrum verti possit, & si ab omnibus spectatoribus qui sedent in scalis rotundis rectè cadauer videatur, & contemplentur omnia quæ Anatomicus assignat, & ostendit. Hic debet habere manum promptam, & scalpellum in cute secanda tam leuiter adhibere debet, vt solam ipsam cutem, & partem quæ demonstrari debet, diuidat.

De sectione viua.

HActenus diximus quantum necessaria sit Anatome in cadauere celebrata; at licèt impium, & crudele sit viro timenti Deum, viua corpora secare: tamen cùm multa occurrant quandoque in Anatome, quorum actionem aliter scire nullo pacto possumus, iccircò in viuo corpore eam exercere quandoque necesse est. Nam in animali viuo motus plurium partium deprehenduntur, vt admirabilis pulmonis motus, diaphragmatis, cordis arteriarum, cerebri. Deprehenditur etiam viui animalis situs, & figura in vtero. Deprehenditur quomodo vox fiat, & amittatur, vasis recurrentibus interceptis, & ligatis. Optimum etiam fit iudicium de sero pericardij, quod in viuenti animali adesse quidam confirmant, & alij solùm in demortuo reperiri posse contendunt. Cognoscimus etiam quomodo abscindi possit cor ab animali, vita adhuc superstite. Has admirabiles vtilitates contemplantur,

plantur, qui viuam anatomen exercent. Hanc approbat Celsus *in præfatione sua*, qui licèt eam crudelem arbitretur, sic tamen concludit: *Ita ne succurrere quidem posse corruptis, aptiúsque extrinsecùs imponi remedia, compertis interiorum, & sedibus, & figuris, cognitáque eorum magnitudine. Neque esse crudele (sicut plerique proponunt) hominum nocentium, & horum quoque paucorum suppliciis, remedia populis innocentibus sæculorum omnium quæri*: quoniam (vt ipse inquit infrà) *nihil est stultius, quàm quale quicquã viuo homine est, tale existimare esse moriente, immò iam mortuo*. Magna ergo est & efficacissima viuæ sectionis vtilitas, & pro cognoscendis, curandísque morbis mira potestas. Meatus enim & canales in cadauere, extincto iam natiuo præ frigiditate calore, sunt angusti nimis, vasa concidunt, aliæ cauitates occultantur, & plura vel peritos Anatomicos latent, quæ in viua sectione multò sunt manifestiora. Simiæ, & sues sunt homini, animalia similia, in iis optimum esset sectionem viuam celebrare, sed quoniam inter secandum grunniunt, idcircò spectatores nihil audire possunt, nec quidquam conspicere disciplina dignum: quo pacto in cane fœliciùs præstatur, non enim ita oblatrat, & vtrinque ligatus ex omnibus partibus quietus persistit, vt inter omnes peritissimus docuit Realdus Columbus, *lib. 14. de sectione viua*.

De definitione, & diuisione Anatomes.

Definitur Anatome ab omnibus, quòd sit artificiosa partium internarum, & externarum sectio Non possunt autem partes artificiosè secari, nisi sectores, & ministri accommodata habeãt instrumenta, vt sunt nouaculæ omnis generis, magnæ, paruæ, mediocres, acutæ, retusiores, rectæ, ancipites, vtrinque secantes, styli teretes, oblongi, ex ære, argento, plumbo, culter buxeus, eburneus hamuli, cannulæ, calami, tubuli ad inflandas partes, funiculi, serræ, serræ, terebræ, mallei, malleoli, modioli, & spongiæ, Diuiditur Anatome in actiuam, & speculatiuam, illa manu perficitur, vsu, sectione, experimentóque comparatur: hæc animi habitu, actione, & viua voce doctorum acquiritur.

De ordine dicendorum.

Vidisti ob quàm varias causas historia Anatomica vtilis sit, quæ partis cuiusque naturam, eiusdemque causas exquisitè rimatur, & inuestigat: & cùm hæc sit duplex. alia quæ naturæ, & partium dignitatem, alia quæ necessitatem sequitur, & hanc vltimam omnes ferè qui scripserunt de Anatome in vniuersum obseruarunt, inchoantes diuisionem, & enarrationem à ventre magis ignobili, qualis est regio abdominis, nihilominus tamen nos alium seruabimus ordinem, ab ore ipso incipientes, Sicuti enim cibus quantumuis diuersissimus paulatim conficitur, donec vltima, & magis propria elaboratio fiat, qualis apparet in spiritu animali, ita similiter in hoc compendio agendum est. Et cùm tria sint quibus potissimùm hominum vita conseruatur, cibus, potus, atque etiam spiritus: sic illa animalis particula sub naso à natura constituta est & fabricata, quæ communi appellatione ab omnibus os appellatur: per os enim cibus, & potus feruntur in ventriculum, vt ibi chylus generetur: Deinde per os fertur aër in pulmones, ad fabricandam vocem, ad commodam attemperationem caloris naturalis cordis ad vitalis spiritus generationem. Denique cùm ad vitam conseruandam os plurimas præstet vtilitates, ab hac parte exordium sumere consultius mihi visum est.

De oris constitutione.

Oris constitutionem, & fabricam multa ingrediuntur, sed præcipua fundamenta existunt duæ mandibulæ, nempe superior, quæ immobilis est, & capiti affixa, & inferior, quæ perpetuò mouetur. Vtraque tamen mandibula vtplurimùm sedecim dentibus est distincta.

A Aperto ore hæ duæ mandibulæ cum suis dentibus occurrunt, & similiter gingiuæ, palatum, vuula, lingua, fauces, paristhmia. Gingiuæ dicuntur carnes illæ immobiles, quæ mandibulis inhærent. Harum vsus est vt earum ope dentes in suis alueolis firmentur. Palatum est pars superior oris, alio nomine dicitur cœlum oris, & præcipuè est illa pars supra quam firmatur nasus. In fine palati versus fauces duo adsunt foramina, crassis excrementis à cerebro descendentibus parata.

Vuula, quæ ab aliis dicitur vua, diuersis nominibus insignitur, licèt vua magis pertineat ad hanc partem morbo affectam, quàm vuula, quod est nomen proprium huius partis; quo pacto auctores quum loquuntur de inflammatione illius, semper insigniunt caput de vua, non de vuula: Nam hæc pars in morboso statu ita corrugatur, vt vuam repræsentet.
B Appellatur etiam ab Anatomicis, gurgulio, gargareon, columna, columella, plectrum, seu tintinnabulum vocis. Ex his nominum differentiis intelligendi sunt auctores, quando sub diuersis nominibus, de huius partis morbis variè loquuti sunt. Est hæc particula fungosa, & carnea, à fine palati, vbi foramina narium fauces spectant, orta, in modum pyramidis, liberè descendens, venis, arteriis, & neruis constans. Fuit hæc particula à natura constituta, primò vt vocem moduletur: Nam gurgulione per vlcera gallicata, aut alia quauis ratione imminuto, & consumpto, turpis vox apparet. Secunda vtilitas adhuc maxima fuit, vt frigidioris aëris ingredientis impetum detineat, & coërceat, ne pulmonibus officiat, & miserè contabescat animal, refrigeratis viis spiritus ab ambiente aëre, & sic excrementa ab aëre crassiora facta, & præ mora acriora reddita, exulcerent pulmonem; quo pacto experimento cognitum est, & firmat Arist. *in problemat.* eos qui citra vuulam viuunt, tabidos hac de causa processu temporis euadere. Adde quòd refrigeratus pulmo non bonum parat cordi refrigerium, & sic innatus ignis extinguitur.
C

De lingua.

In medio oris lingua consistit, vt quidam fidelis custos. Dicitur lingua, quia simul ligat, & detinet, aut quia dentibus, & maxillis quasi in quodam septo sit ligata, ab aliis vocatur sermonis nuntia. Eius substantia est carnea, mollis, rara, spongiosa, vt substantia eius in corpore alia similis non reperiatur. Habet plures venas, & arterias, sed maiores, quàm eius sit moles. Habet tunicas, siue
D membranas, vnam internam eius carni coniunctam, alteram externam, ori, palato, & ventriculo communem. Ad has membranas nerui sparguntur à tertia, & quarta coniugatione, pro sensu, & motu. Neruos alios habet pro motu, à septima coniugatione. Non est diuisa, vt aliquibus animalibus, aut per medium aliqua linea distincta, de quibus Arist. *lib. 3. de animalibus. c. 17.* eam enim bifidam habent serpentes, lacertæ, vituli marini, quamuis fuerit obseruatum, venas, & arterias vnius lateris reliquum non attingere, ex Gal. 11. *de vsu part. cap.* 10.

In parte inferiori linguæ adnascitur funiculus, qui vocatur frænulum, soli linguæ, & pudendo concessum, quod solùm in his duobus organis voluit natura homines esse continentes.

E Habet lingua decem musculos, quorum ope, sursum, deorsum, ante, retrò, & in latera mouetur. Figura, & magnitudine talis est, vt omni ex parte omnibus partibus oris commodè applicetur.

Huius partis mirabiles sunt vsus, & sic ab omnibus magnis præconiis laudatur. Primò, quod inseruiat ad vocem dearticulandam, & sic in homine nuntia voluntatis appellatur. Secundò, vt omnes differentias saporum agnoscat, cuius officij munere, organum gustus constituitur. Tertiò laudatur lingua, quia instar manus seruiat nobis, huc, & illuc cibos in ore transferens, & in œsophagum trudens.

Alia vtilitas elicitur ex Hip. *6. epid. sect. 1. text. 14.* Nam sicuti vrina humores peccantes ostendit, sic *lotium lingua significat*. Tanta denique est linguæ præstantia, vt iure

iure optimo diuinum organum appelletur.

Ad ipsius radicem ad extremum palatum, quædam adnascuntur carunculæ à Latinis tonsillæ, à Græcis paristhmia, à Barbaris amygdalæ appellatæ. Harum duplex est vsus, primus, vt suscipiant saliuam à cerebro distillantem: secundus, vt fauces, & linguam saliua sua humectent.

De labiis, & faucibus.

FAuces appellamus totam illam capacitatem, quæ toto ore aperto, & directo visui sese offert. Externa oris constitutio duobus labris finitur, quorum vsus non solùm ad vocem dearticulandam, & formandam; sed ad dentium tutelam est necessarius: deinde ad ciborum retentionem fabricata sunt, habentia substantiam quasi fungosam. Hæc ex quatuor musculis simul cum cute vestiuntur; & hæc cutis est eadem quæ ventriculum vestit: ex quo apparet solutum dubium ab auctoribus propositum, cur dum ventriculus nausea laborat, labra tremant? & aliud, cur labiorum palpitatio, vomitum futurum prænunciet?

De œsophago.

IN fine linguæ, & loco faucium adest canalis quidam longus, & rotundus, deorsum tendens vsque ad ventriculum, qui à Græcis appellatur œsophagus, à Latinis gula. Locatur hic canalis inter vertebras spinæ, & asperam arteriam. Constat substentia membranosa, & neruea, vt facilè extendi, & contrahi possit. Constat duabus tunicis propriis, ex quibus interna est durior, fibris rectis insignita: externa est carnosior, & solùm transuersis fibris ornata: prioribus scilicet rectis trahit alimentum, posterioribus scilicet transuersis deorsum trudit; ea ratione vt vtroque genere fibrarum perficiatur deglutitionis opus In medio œsophagi secundùm longitudinem adsunt duæ glandulæ, quarum vsus duplex est, primus: vt sua humiditate perpepetuò œsophagum irrigent: secundus vt hac de causa meliùs contrahi possit, prompriúsque labatur cibus. Vsus gulæ primus est, vt sit via communis cibi, potúsque: secundus, vt tempore necessitatis per eam vacuentur, quæ ventriculum molestant.

De ventriculo.

IN fine œsophagi est ventriculus, cibi, potionísque commune receptaculum, non quòd inter se diuidantur ventriculus, & œsophagus, continui enim sunt. Appellatur etiam venter. Collocatur ventriculus statim sub septo transuerso inter lienem, & hepar, ea seruata lege, quòd maior pars ventriculi inclinet ad latus sinistrum, sed ita est sub hypochondrio sinistro, vt cedat hepati. Figura est oblonga, & rotunda, cucurbitæ instar: fuit rotunda, quòd hæc figura sphærica omnium sit securissima, & capacissima, Est æqualiter oblongus, ob duo orificia quæ habet, scilicet supernum, & inferius; per supernum cibos admittit, per inferius iam confectos ad intestina detrudit, inferius enim deorsum recta via in intestinum tendit, sed versus superiora spectat.

Substantia ventriculi est membranosa, constat tribus tunicis, prima exteriore, mutuata ex peritonæo, in propugnaculum vasorum, venarum scilicet, & arteriarum; & duabus propriis tunicis, ex quibus interior est neruosior, & durior, constat omni fibrarum genere, vt cum securitate extendi, attrahere, retinere, expellere possit. Externa tunica quæ magis est carnosa, solùm habet fibras transuersas plures, & pauciores obliquas.

Obtinuit ventriculus (vt dictum est) orificia duo, supernum, & inferius: per illud suscipit, per hoc expellit: supernum nomine caret, sed est magis amplum, quòd alimenta cruda, & dura suscipiat. Inferius vocatur à Græcis pylorus, à Latinis ianitor, quòd non permittat labi alimenta ad intestina, priusquam sint concocta. Hoc ostiolum est angustius, & strictius superiore, sicuti quæ debent exire sunt liquidiora. In pylori interna parte quædam protuberant glandulosæ substantiæ, ianitoris

A angustiam adaugentes. Hæc est causa quare ineptè Vesalius *lib. 5. fabric. cap. 3.* contra Galenum insurgit, existimans illum voluisse, has substantias glandulosas esse extra pylorum, immò 8. *de vsu part. cap. 1. in init.* ipsum pylorum dicit esse glandulam, vt hinc pateat quàm turpiter labatur Vesalius, falsitatísque Galenum insimulet.

Ventriculus habet plurimas venas, mutuatas à sola vena portæ, & à vena caua, vt 6. *de anatomic. administrat. cap. 5.* & 4. *de vsu part. cap. 11.* docuit Galenus. Per venas portæ, pars tenuior chyli velociter defertur ad hepar, absque eo quòd pertingat intestina. Per venas à caua tributas, ministratur alimentum ventriculo, & fiunt copiosi sanguinis fluxus. Arterias suscipit ventriculus ab arteria magna; neruos plures, & magnos, à sexta coniugatione deductos.

B Præter ista vasa, aliud vas venosum à liene exiliens, deducitur ad fundum ventriculi, non quidem vt excitet famem, vt communis Medicorum opinio tenet, & firmat Galenus *lib. 4. de vsu part. cap. 5.* sed duntaxat vt ventriculum roboret, quò cibos retineat, donec optimè sint concocti. Præter hæc vasa, aliud ad fundum ventriculi aliquando est animaduersum, à vasis expurgantibus excrementum biliosum originem ducens: sed hæc conformatio miserabilis est, & vitiosa, quoniam ex naturæ lege hoc vas ad intestinum duodenum debebat implantari; quando enim ventriculum attingit, omnes sic affecti perpetuò euomunt bilem, quare vocantur infœlices à natura, & picrocholi, de qua constitutione intelligendus Galenus *lib. art. med. c. 79.* & *lib. 1. de temp. 3.* & 1. *acut. 29.* de homine pituitoso quotidie vomente bilem, cuius hi-

C storiæ interpretationem vide *lib. 2. in com. hist. 70.*

Factus est ventriculus à natura, primò, vt sit commune receptaculum cibi, & potus. Secundò, vt in eo celebretur coctio, seu generatio chyli. Tertiò, vt in eo resideat sensus suctionis, qui fames dicitur, qua admonita animalia, cibi potúsque indigentia, ad cibum capiendum moueantur. Sicuti ergo præstat egregias vtilitates toti composito necessarias, sic cum præcipuis partibus animalis magnam habet affinitatem. Consentit summè cum cerebro per plures neruos; cum hepate, per venas venæ portæ, & ex Gal. per venas venæ cauæ. Cum corde, per viciniam arteriarum. Cum œsophago, per supernum orificium. Cùm intestinis, per pylorum. Cum reliquis partibus existentibus in regione abdominis, per consen-

D sum peritonæi.

De intestinis.

FInito ventriculo suo ordine occurrunt intestina ventriculo continua. Hæc à Barbaris dicuntur chordæ, ab antiquis interanea, & sunt continua. Ille ductus ab inferiore ventriculi orificio vsque podicem pertinens, vlnas Italicas habet 14. vt placuit Vesalio *lib. 5. de fabrica*, & Hip. *lib. de hom. structur. n. 7.* terdecim cubitos comprehendit secundùm longitudinē. Sunt intestina corpora oblonga, rotunda, & concaua, ab inferiore ventriculi orificio vsque ad podicem extensa, coquendis, alterandis, distribuendis alimentis, nec non expurgandis fæcibus idonea: oriuntur à ventriculo. & in maiori abdominis parte collocantur.

E Intestinorum substantia est membranosa, constans duabus tunicis propriis, & tertia communi mutuata à peritonæo, pluribus neruis, venis, & arteriis constructa. Sunt membranosa, vt distenta minùs patiantur. Duas tunicas proprias obtinuerunt, primò vt facultas expultrix esset robustior in expellendo. Secundò, vt si aliquando vna tunica præ morbo dilaceretur, rodatur, & putrefiat, reliquæ incolumes remanerent. Vtraque tunica distinguitur à tunicis ventriculi in duritie, & substantia minùs carnosa, quòd nec substantiam vt ventriculus debuissent suscipere, & intestina sint magis organa distributionis. Acutè sentiunt, vt acrimoniam excrementorum citissimè persentirent.

Præter hæc omnia, obtinuerunt intestina in parte inferiore humorem quendam pinguem, & concretum, ad modum

modum pituitæ, qui à bilis acrimonia illa defendit; ne forte sua mordacitate bilis illa exulcerare posset. Vtraque intestinorum tunica habet fibras transuersas, ob validam expulsionem qua pollent: & solùm in recto intestino reperitur omne fibrarum genus, ratione roboris, ac firmitudinis, quod sicciora excrementa debeat obtinere.

Habent intestina venas à ramis venæ portæ; sed non omnia æqualem numerum venarum suscipiunt: nam quò intestina sunt ventriculo proximiora, plures venas habent, & sic ordine quodam gracilia intestina, plures venas; crassa, pauciores habent. Arterias etiam habent à ramis arteriæ magnæ descendentis: sicut neruos sortita sunt, à quibusdam partitionibus sextæ coniugationis. Licèt intestinorum corpus à principio vsque ad finem sit vnum, & continuum. nihilominus tamen pro varietate substantiæ, figuræ, officij, & situs diuersas suscipit denominationes. Ratione substantiæ, alia dicuntur crassa, alia tenuia, seu gracilia. Ratione officij, alia suscipiunt; alia distribuunt. Ratione formæ alia dicuntur recta, alia habentia orbes, mæandros, & plexus. Ratione situs dicuntur intestina inferiora, & superiora. Sed iis omissis, vt omnia simplici sermone complectar, sex sola in sectione obseruantur, tria tenuia, & tria crassa.

De intestino duodeno.

PRimum intestinum incipiens à ventriculo, dicitur à Græcis Dodecadactylon, à Latinis duodenum, sumpta similitudine duodecim digitorum, Hoc multis plexibus, siue plicis est implicatum. Oritur ab inferiori ventriculi parte. & descendit versus spinam, vt præbeat locum venæ portæ. Secundum propriam longitudinẽ, extensum habet corpus glandulosum, & in hoc intestinum implantatur via illa, siue canalis, per quem excrementum biliosum vtiliter à natura vacuatur, vt suo loco dicemus: & vt semel quod verum est determinemus, non solùm hoc intestinum, sed & reliqua suscipiunt arterias ab arteria magna descẽdẽte. Statim infra septum transuersum tenuia intestina existunt & pluries multiplicata diuisione intestina crassa. Ne tamen confusa nostra euadat oratio, illud sit certum, non solùm intestina, sed etiam ventriculum, per easdem vias, & venas partem tenuem chyli hepati tribuere tempore necessitatis, per quas pro sui nutritione sanguinem suscipiunt.

De intestino ieiuno.

SEcundo ordine procedit intestinum ieiunum; sic dictum, quòd inter dissecandum appareat reliquis magis inane, & sic magis ieiunum repræsentetur: immoratur enim parum in hoc intestino chylus, primò ratione biliosi excrementi eius motum accelerantis. Secundò, ratione plurium venarum chylum ad hepar attrahentium. Hoc intestinum tenuius est duodeno, & satis longum. Collocatur ferè in tota regione vmbilicali, suis flexibus ad ilia vsque descendens.

De intestino ileo.

TErtio loco procedit intestinum Ileon, sic vocatum, quia frequentibus gyris, siue anfractibus constat, & vltimum gracilium est, omnium longissimum. Obtinuit situm infra vmbilicum ad ilia, ob quam causam ratione huius intestini illæ partes ilia vocantur. Difficulter distinguitur à ieiuno, nisi quòd in hoc venæ mesaraïcæ sunt plures, & maiores.

De intestino cæco.

QVarto loco se prodit intestinum cæcum, siue monoculum. Constat vnico duntaxat foramine, quo diuersis temporibus, & suscipit, & expellit: licèt non defuerint, qui huic intestino duo parua orificia concederent iuxta se posita, per quorum vnum suscipiat, per aliud

A expellat. Ego tamen hucusque vnicum obseruaui in eo orificium. Ad finem huius intestini conspicitur appendix contexta ad modum lumbrici, cuius merito Vesalius non solùm nomen huic intestino tribuit, sed testatur hanc appendiculam reuera esse intestinum cæcum, & reliquum corpus, aut esse ileon, aut colon. Locatur hoc intestinum in parte dextra. Vsus eius peculiaris est, vt in eo chylus detentus ampliùs concoquatur, : ob quam causam bruta animalia quanto voraciora sunt, magis obtinuerunt amplum hoc intestinum, aut multoties sortita sunt duplicatum. Appendicis vsus (quæ in pueris est amplior) est, vt crassior pars chyli ibi ob viarum angustiam moretur, & & perfectiùs coquatur.

B

De intestino colo.

QVinto loco sequitur intestinum Colon, ab intestino cæco originem ducens, in dextro ilio tangens renem dextrum, & ab hoc loco adhærescens ventriculi fundo, extenditur ad sinistrum renem, & ilium sinistrum, ad modum cinguli ab hoc loco deorsum descendit. Hoc omnium est amplissimum, habens plures flexus, & mæandros. Hæc est causa ob quam colico dolore detenti, falsò imponunt Medicis quod sint nephritici, & è contra, vt accidit Galeno 2. *de loc. cap.* 5. existimanti calculum adesse in rene, quum excreta pituita ope clysteris ex oleo rutaceo parati, constiterit manifestè, nequaquam calculum, sed colicum dolorem huius acerbi doloris causam fuisse.

De intestino recto.

C

SExto, & vltimo loco est intestinum rectum, sic dictum ratione situs, quòd à parte altera ossis sacri vsque in anum recta via feratur, In fine huius intestini existit quidam musculus transuersus, qui non permittit excrementa sine lege, & ordine exire.

Aduerte quod intestina quæ tenuia dicuntur, sunt locata in medio: crassa, ad latera, & circumcirca, vt quidam murus. Intestina tenuia, situ, & compositione inferiora sunt crassis: crassa verò superiora; licet tenuia in exortu à ventriculo, sint priora.

De mesenterio.

D NE tamen intestina assiduis animalium motionibus disrumperentur, aut à sua naturali sede mouerentur deorsum; ea spinæ fortiter alligauit natura media illa membrana, quæ dicitur Mesenterium, siue Mesaræum, quoniam est in medio intestinorum versus partem posteriorem: quod membrum nihil aliud est quàm quoddam corpus membranosum, duabus tunicis, pluribus venis, arteriis, quibusdam neruis, copioso adipe, & glandulis intertextum, intestina colligans.

Duæ hæ membranæ oriuntur à peritonæo, & à ligamentis vertebras annectentibus, & os sacrum cum ossibus ilium; cuius membranæ interuentu, ratione propriæ originis, magnus ille reperitur consensus intestinorum cũ dorso, & lumbis, & sic intelligetur Hip. quotiescunque *in prænotionibus* dixit: *Qui lumbus sunt queruli, profusione alui liberantur.* Arterias suscipit, & venas, à ramis mesenteriis: neruos, à sexta coniugatione. Vsus copiosi adipis mesenterij simul cum glandulis à natura est constitutus,

E primò, ne vasa rumperentur. Secundò, ne cauitates vasorum sic facilè comprimerentur. Tertiò, vt glandulæ sua humiditate intestina irrorarent. Quartò, vt essent quasi vasorum ligamenta. Quintò, ne ventriculus ex spinæ contactu læderetur.

Hoc corpus glandosum in postrema ventriculi regione versus spinam repertum, duodeno intestino adhæret, quod quia quandam carnem, & diuersam naturam à mesenterio repræsentat, pancreas tam à Græcis, quàm Latinis appellatur; cuius vtilitas est, vt ramos venæ portæ ventriculo, & lieni distribuendos securos reddat: deinde, vt ventriculo tanquam molle substerniculum subiiciatur.

De omento.

SIcuti ergo à parte posteriore mesenterium ponitur, vt tueatur intestina, sic à parte anteriore adest illud membrum, quod à Græcis dicitur Epiploon, à Latinis Omentum, & ventris mappa, à Barbaris zirbus. Est collocatum omentum in maiori parte abdominis, tangens peritonæum per propriam superficiem superiorem. Est alligatum ventriculi fundo, intestino colo, & lieni in parte inferiore. Ex naturæ lege nullo intestino alligatur: in hominibus tamen rarò extenditur infra vmbilicum.

Eius figura est similis sacco, propter duas tunicas quas habet, & ob istam causam marsupium dicitur. Cõstat substantia membranosa, venis, arteriis, neruis, & copioso adipe intertexta. Suscipit venas à vena portæ, arterias à ramo arteriæ magnæ, neruos à sexta coniugatione. Factum est omentum, primò, vt securè ramos venæ portæ, in ventriculum, lienem, duodenum, & colon distributos fulciat. Secundò: vt genuinum, & naturalem calorem ventriculi, intestinorum, & aliarum partium foueat; & ob hanc causam fatetur Galenus 4. *de vsu part.* 9. nonnullos quibus omenti pars fuit abscissa in posterum superuixisse, sed functiones infelicissimè fuisse assequutos: nam debiliter concoquebant, & tegumentis, culcitrisque ventriculum semper habebant inuolutum.

De peritonæo.

OMento continguum est illud membrum, quod à Græcis, & Latinis dicitur Peritonæum, à Barbaris *Siphac*. Est ergo peritonæum, membrana tenuis, sed fortissima, aranearum telis similis, omnes partes in regione abdominis contentas amplectens, & vestiens. Est membranosum, vt facilè distendi, & comprimi possit. Factum est tenue, ne sit onus partibus subiectis; forte, ne in distentionibus facilè rumperetur. Oritur peritonæum à ligamentis vertebrarum ossis sacri, & ab amplexu quorundam neruorum.

Figuram obtinet sphæricam, sed oblongam, ad modum oui. In superficie externa, quà tangitur à musculis, est asperum, in interna, per quam respicit omentum, & intestina, est planum, ac læue, quasi aqueo quodam humore irrigatum. Non est omni ex parte æquale secundùm substantiam, quia in parte posteriore dorsi est magis crassum, quàm in anteriore; & in ista etiam conspicitur varietas, quum in viris crassius sit à mucronata cartilagine vsque ad vmbilicum; in fœminis opposito modo, ab vmbilico vsque ad ossa pubis crassius conspicitur. In hominibus ad ventriculi distentionem, ortam ex multa crapula, in fœminis ad fœtus gestationem, pondus, & incrementum.

In omni sua substantia membrana peritonæi conspicitur duplicata, quamuis Realdus Columbus *lib.* 11. *cap.* 11. solùm à musculis pubis vsque ab vmbilicum conspici duplicatam asseueret, vt inter tunicam, & tunicam, vasa vmbilicalia deorsum distribuenda, & arteria vmbilicalis, vrachos, & vasa reuersiua ascendentia, per musculos rectos abdominis securè progrediantur.

Perforatur in parte superiore in situ septi transuersi, tribus in locis, pro œsophago, pro vena caua ascendente, & pro arteria magna descendente. In parte inferiori est perforatum pro ano, & pro vtero, pro venis, arteriisque descendentibus ad crura. Non est perforatum pro vasis spermaticis, & testibus, vt insinuauit Vesalius, quum potius ibi formetur quædam productio peritonæi, instar canalis & digitorum chirothecæ. Perforatur vltimò in vmbilico pro venis, pro arteriis, & vracho.

Vsus peritonæi à natura datus, primus fuit, vt omnes partes in regione abdominis contentas contineat. Secundus, vt omnibus peculiare tegumentum tribuat. Tertiò, vt subiectas partes defendat. Quartò, vt retineat intestina. Quintò, vt quasi manibus dura, & sicca intestinorum recrementa pellantur. Inter istam tunicam, & aliam quæ omentum dicitur (& rariùs inter intestina)

A frequenter colligitur illa aqua, flatus, ac pituita, ex qua generatur hydrops.

De abdomine, & eius musculis.

SVpra peritonæum est Abdomen, à Latinis sic dictum à Græcis Epigastrium, à Barbaris Mirach, quo etiam loco fit hydrops, licèt rarissimè, vt sic intelligatur difficilis doctrina Arabum, asserentium hydropem fieri inter Siphac, & Mirach. Abdomen est illa regio, quæ inter costas & os pubis sita est.

Musculi abdominis sunt octo, duo recti, (in vnoquoque latere vnus) à mucronata cartilagine vsque ad pubem extensi, portionibus albis ligamentosis insigniti, à Barbaris Latitudinales dicti, vnus ortus à dextro, alter à B sinistro latere vsque ad vmbilicum. Quatuor sunt obliqui, duo superiores, & duo inferiores. Superiorum alter ab hypochondrio dextro, alter à sinistro deorsum obliquè descendit. Inferiorum è conuerso ab osse pubis in parte dextra vnus, in parte sinistra alius: obliquè ascendunt vsque in eum locum, vbi superiores cum inferioribus in medio circa vmbilicum suis ligamentis annectuntur.

Inseruiunt recti, & transuersi expulsioni; obliqui, retentioni, dum seorsim agunt: si tamen omnes simul agant, æquali compressione fæces ab intestinis expellunt.

Abdomen sumitur strictè, pro tota illa mole musculorum super peritonæum existentium; magis tamen propriè sumitur pro ventre. Omnes hi abdominis musculi dura quadam teguntur membrana, quæ omnes colligit, & C tuetur. Super ista membrana copiosus adeps conspicitur, & super pinguedine, crassa cutis, commune abdominis tegumentum, quemadmodum & omnium aliarum partium.

Sed mirum est quod conspicimus, & obseruamus regionem abdominis ossibus carentem, & hoc pluribus titulis factum est à natura. Primò, quòd debeat dilatari per repletiones ciborum, & similiter in vtero gerentibus. Secundò, quòd debeat comprimi, concideréve in vacuatione, & ieiunio. Tertiò, propter Veneris congressum, ne mutua ossium collisione vitiaretur generatio. Et quamuis hic venter inferior sit vnus, variè appellatur pro varietate particulari huius regionis, vt v.g. hypochõdria dicũtur partes, quæ respondent spatiis cartilaginum, vel notharum D costarum. Dicũtur similiter præcordia, quia ventriculus ab antiquis cor appellabatur. Ilia dicuntur in parte sinistra & dextra, illæ regiones quæ respondent intestino ileo. Vsus illorum musculorum est, vt venter comprimatur ad expellendas fæces. Secundus, vt eorum ope distendatur, contrahatúrque follium instar thorax, & fiat facilis respiratio.

De hepate.

HEpar est officina sanguinis, naturalis spiritus auctor, venarum principium, quibus velut tubis totam animalis Rempublicam irrigat, & Principis instar propriis sumptibus vniuersam corporis familiam sustentat: quare ab Anatomicis, fons, & origo gratiosi humoris nuncupatur, & inter præstantissima organa, perfecta, & necessaria reponitur.

E Collocatur in dextro hypochondrio, statim infra septum transuersum, & sub costis nothis propter securitatem: & quia nec extendi, nec dilatari debuit more ventriculi, non habet formam rotundam. Non est diuisus in partes, vt priscorum opinantur plures, saltem in homine, cuius hepar solum in medio habet scissuram, per quam vena vmbilicalis in hepatis corpus se recondit.

Habet duas regiones, superiorem & inferiorem; illam vocamus gibbam, seu conuexam, est læuis, & tersa, ne motui septi transuersi obsistat. Inferiorem eius partem vocamus cauam. Hepatis magnitudo maior est in homine, quàm in reliquis animalibus, pro proportione sui corporis: huius substantia crassissima est instar sanguinis concreti feruore tosti,

Appellatur à Græcis parenchyma, à Latinis affusio: A duobus ligamentis ligatur, & firmatur in sua sede, vno existente circa venam, quo septum transuersum ligatur; altero ex vena vmbilicali orto, quo mediante est suspensum. Per vniuersam hepatis substantiam innumeræ venæ disseminantur, & sparguntur, tenuissimam tunicam habentes: idque duplici titulo à natura factum puta, primò vt diutiùs retentus sanguis perfectiùs elaboretur; secundò, vt immediatiùs à carne hepatis tangeretur.

Venarum quæ sunt intra corpus hepatis, quædam oriuntur à vena caua, & quædam à vena portæ. Hæ chylum, futurum sanguinem attenuant, & præparant. Illæ verò sanguinem iam factum deducunt ad truncum venæ cauæ. Inter sese omnes hæ venæ seruant ordinem, (quicquid alij dicant) vt oscula osculis respondeant, & & fiat anastomosis. Cùm ergo tres maiores venæ, scilicet B caua, portæ, & vmbilicalis oriantur ab hepate, consultò principium venarum dicitur, quia in eo vasa hæc radicantur.

Continet similiter hepar exiguas arterias, ad natiui caloris attemperationem; & spiritus conseruationem; non tamen in omni eius regione, sed solùm in caua parte, nam in gibba sufficit assidua ventilatio, quasi flabello facta, à septo transuerso.

Deinde cato hepatis magis conseruatur difflatione quæ repurgatis suæ coctionis excrementis perficitur. Hoc modo intelligitur Galenus *6. epid. sect. 5. com. 5. ad fin.* dicens: *Calor cordis magis indiget expiratione.* (hoc est, infrigidatione) *at verò calor hepatis attemperatione, quæ perficitur expurgatione fuliginum.*

Vniuersum iecoris corpus tegitur membrana tenuissima, mutuata à peritonæo, ad quam duo implantantur nerui, & vterque à ramis sextæ coniugationis, vnus à ramo C ventriculi, alius à ramo costarum; ambo exigui sunt, & non penetrantes corpus hepatis, & ob id iecur acutum non habet sensum.

Iecur ideò factum est à natura, vt quatuor humores animali necessarios generet, & in eo sanguifera vis splendeat, & secunda perficiatur concoctio, & ob hanc vtilitatem iure optimo princeps membrum appellatur, & sic nulla est particula animalis, quantumuis minima, cum qua, aliqua ratione non consentiat.

De venis.

Vena definiri potest hoc modo; est vas oblongum, rotundum, fistulæ modo excauatum, simplici, & tenui tunica, omni villorum genere contexta constructum, ab hepate ortum, continendo, distribuendo, & concoquendo sanguini à natura dicatum.

Primus venarum vsus est vt deferant alimentum, nempe sanguinem partibus. Secundus, vt sanguinem contineant. Tertius, vt calorem, & spiritum deferant. Quartus, vt alterent sanguinem: nam sanguificant, ex Galeno 4. *de vsu part.* 17. & alibi.

Vsus venarum particularium sunt hi. Emulgentes venæ serosum humorem deducunt. Spermaticæ semini rudimentum conferunt. Mesaraïcæ chylum in hepar conuehunt. Splenicæ, quæ à liene in anum terminantur, sanguinem melancholicum per venas dictas hæmorrhoïdas expurgant.

Vena distinguitur ab arteria, structura, motu, & vsu. Structura, quia vena tunicam habet tenuem; arteria, crassam, & duplicem, vt sanguis venalis crassiusculus arteriali meliùs transpiret. Secundò, vt aliturus venalis per poros tunicarum, roris instar, partibus apponeretur. Motu, quia vena non pulsat; arteria reciproco contractionis, & dilatationis motu est prædita. Vsu, quia arteria vitalem vnà cum subtili sanguine defert spiritum; Vena, venalem cum spiritu crassiore transportat.

In parte ergo iecoris gibba, vbi maior, crassiorque substantia conspicitur, vena enascitur, quæ venarum mater, radix, & origo appellatur; & quia maxima est, concaua, seu caua v cari solet, quæ ramos per omnes corporis partes diffundit, & propagines insignes ad superas, & infimas partes perreptantes, vel remotissimas transmittit. Hæc fluminis instar, derinatis riuulis in multas partes diuiditur, & sic in ascendentem, & descendentem partitur.

Descendens truncus ad ossis sacri initium, & ilia vsque excurrit, vbi in ramos diuaricatur amplissimos iliacos dictos, & antequam in hos findatur, spargitur in quinque surculos, seu venas: Adiposam primum, quæ fertur in exteriorem renum tunicam: Renalem, quæ in intimam renum substantiam tendit, quæ & emulgens dicitur, quòd serosum humorem sugat, & in renes transportet spermaticam, quæ seminis materiam ad testes defert: Lumbarem, quæ lumborum vertebras, & spinalem medullam succo laudabili irrigat. Musculosam, quæ in lumborum, & abdominis musculos, plures mittens propagines, has partes sanguine optimo irrorat, quæ omnes in quamplùrimos sparguntur surculos, donec in capillares abeant.

Deinde ramus iliacus in dus ramos insignes spargitur ab vtroque ramo quatuor venæ emanant, quarum prima dicitur sacra, quæ ita appellatur, quia in sacræ, seu magnæ vertebræ medullam pro nutritione fertur. Secunda est hypogastrica, quæ partes hypogastrio contentas alit, & multos dimittit stipites in vterum, eius ceruicem, vesicam, rectum intestinum, hæmorrhoïdales venas. Tertia dicitur epigastrica, quæ in epigastrij musculos disseminatur. Postrema vocatur pudenda, & fertur ad virorum genitalia, & pudendi muliebris carnem.

Rursus ramus iliacus extra abdominis cauitatem delatus, ad inguina descendit, & per crura, & femur numerosas & varias propagines emittit, vnde scaturiunt venæ multæ. Primò emanat vena, quæ dicitur cruralis, quæ crura nutrit, ex qua varij, sed præcipuè sex surculi magis notabiles oriri conspiciuntur. Primus est ramus, qui dicitur vena Saphæna, quæ per internam cruris partem ad malleolum externum descendit. Secunda Ischias minor quæ malleoli musculos internos perreptat, & est sita è regione saphænæ. Tertia dicitur Muscula, quæ duplex est; vna maior, & fertur in musculos omnes femoris, altera minor, quæ tibiam perreptat. Quarta vocatur Poplitea, quæ in poplitem descendens, vsque in calcem terminatur. Quinta Suralis, quæ per suras disseminatur. Vltima dicitur vena Coxendica, seu Ischias maior, quia ad coxæ, seu Ischij musculos delata, deinde ad externum pedis malleolum extenditur, & illustris est, secaturque in Ischij, seu coxæ dolore cum vtilitate D summa.

Venæ cauæ ascendentis historia elegans est, & eius cognitio necessaria, ad curandosque morbos vtilissima. Cùm ergo venæ pro nutritione partium sint necessariæ, quia alimentum deferunt per membra, iccircò natura prudens, & de fabrica animalis prouidentissima, ascendentem venam alligauit diaphragmati, membranísque intersepientibus per communes tunicas, cordi per auriculam dextram; & ita multos ramos diffundit ad iugulum, & thoracis cauitatem, ibique ad axillas fertur, & finditur in tres insignes surculos, seu venas, quæ dicuntur Basilica, Mediana, & Cephalica, quæ communiter in morbis secari solent. Basilica, quæ hepatica, iecoraria, interna, seu regia appellatur, per interiorem brachij partem fertur. Cephalica per exteriorem, & dicitur humeraria, quia per exteriorem humeri partem decurrit; vocatur etiam nigra, seu alta. Ex iis tanquam riuulis in cubiti coarticulatione emergit alia, quam medianam vocant, & est Cephalicæ, & Basilicæ ramus in flexura brachij propullulans, quæ communis etiam nuncupatur. E

Basilicæ sectio vtilis est, quando morbus occupat partes, quæ sunt positæ inter alas & inguina, hoc est, infra iugulum. Cephalicæ sectio tunc celebratur, quando affectus infestat partes, quæ supra iugulum sitæ sunt. Quando verò passio partibus inferioribus, & superioribus est communis, tunc communis vena, quam medianam appellant, est secanda, vt notat Galenus 4. *de sanit. tuend. cap. 4. & 2. acut. 11. & lib. de curand. rat. per sang. miss. cap. 16.*

Ex basilicæ ramo venula obliquè ad carpum excurrit, A quæ per manum externam disseminatur, & desinit inter paruum digitum, & annularem, quam venam Arabes *saluatellam* vocant, quia saluat ægrotantes; & in diuturnis venosi generis morbis, melancholicis affectibus, cutaneis, lienis vitiis fœlicissimè declinante iam morbo secari solet: & licèt sit cephalicæ ramus, tamen experientia monstrat, in eisdem morbis summo esse ex vsu, propter naturalem quem habet cum hepate, & liene consensum, ex Paulo *lib.* 3. *cap.* 49. Quare in lienis morbis, in manu sinistra; in hepatis vitiis, in manu dextra, securissimè eius sectio administrari solet.

Hæc ascendens postquàm diuisa est in ramum subclauium, etiam ex altera parte per interiorem partem diffundit riuulos, & sic aliæ venæ scaturiunt, quarum prima est vena phrenica, quæ per vniuersum diaphragmatis B corpus excurrit & ad pericardium ramos spargit. Altera dicitur coronaria, quæ vniuersam cordis basim instar coronæ cingit, & ad dextrum cordis sinum, & pulmones, pro nutritione ramos spargit. Tertia dicitur vena azigos, hoc est, coniugis expers, Medici vocant venam sine pari: nam nulla est vena quæ sibi coniugem non habeat arteriam, hac excepta.

Hæc octo surculos ex se promit, in sinistram & dextram partem valde diffusos, qui octo inferiores costas, & earum spatia alunt, vt videas quàm malo fundamento nixa sit Vesalij opinio 3. *fabric.* 1. & 7. qui in omni pleuritide, tam dextra, quàm sinistra, semper in latere dextro tundendam esse venam sibi persuasit, quia hæc solitaria vena in latere dextro solùm reperitur, nam si nutrit etiam costas sinistras, & par partem sinistram sese diffundit, C videtur in pleuritide sinistra etiam secanda interna sinistra, quia tum ramos à dextra parte prodeuntes, qui cum interna consensum habent, & sinistros ramos etiam exhaurit. Deinde licèt fateamur solùm hanc venam reperiri in latere dextro, non concludit semper in dextro latere secandam esse venam, quia melìus est facere vacuationem ex sinistra parte dolore oppressa, propter rectitudinem, quàm ex parte sana: rectitudo enim ampliùs est optanda, quàm vasorum communitas. Ita Galenus 13. *meth. cap.* 11. in hepatis inflammatione non apparente basilica secat medianam, vel cephalicam eiusdem lateris, non basilicam alterius, quia rectitudo vasorum communitati semper est præferenda. De quo argumento satis doctè scripserunt, Manardus 12. *epist.* 5. Castrensis Lusitanus *lib.* 2. *quæ ex quibus, cap.* 17. & D contra Vesalium Vallesius, Laurentius, & Duretus acriter insurgunt.

Quarta vena dicitur intercostalis, quæ in thoracis cauitatem sese insinuat, & in ramos multos per sterni partem interiorem diuiditur; & ab hac quinque oriuntur venæ: prima dicitur Mammaria, quia mammas nutrit. Secunda dicitur Thymica, quia glandosum corpus iuxta mammas positum nutrit, & occupat, quod thymum vocant; sic etiam penetrat sese in intersepientes membranas. Tertia dicitur Capsularis, quia in capsulam, siue inuolucrum cordis fertur. Quarta dicitur Ceruicalis quia per musculos ceruicis sese exerit in cerebrum. Vltima dicitur Muscula, quæ in ceruicis musculos defertur.

Insuper Axillaris ramus, quum diuisus est per interio- E rem partem in basilicam, cephalicam, & medianam, in duas iugulares diuiditur venas, quarum vna dicitur externa, altera interna. Externa per latera ceruicis fauces attingens, in duas partes diuiditur: vna in musculos laryngis & linguæ absumitur; altera in labra, pinnas narium, frontem, faciem ferè totam, maiorem oculi angulum, & partes aurium posteriores penetrat.

Interna per latera ceruicis ad cerebrum extollitur, & per cranij foramina, in duræ meningis sinus ascendit, (è quibus numerosi venarum surculi prodeunt totum cerebri corpus alituri qui per frontem etiam excurrunt) & suas propagines licèt tenues ad nasi leporem emittit.

In his partibus sunt duæ illæ venæ, nempe in fronte, & lepore nasi, quas in calidis, & inflammatoriis cerebri affectibus communiter secamus, & in aliis periculosissimis morbis qui subitum exitium minantur, vt apoplexia, epilepsia, caro, catalepsi, &c.

Hæ tamen non sunt secandæ, nisi postquàm exquisita corporis totius vacuatio sit celebrata, sicuti neque illæ venæ quæ sunt in maiori angulo oculi, & secantur in diuturnis oculorum morbis: neque illæ quæ dicuntur leonicæ, hoc est sublingues, quæ per fauces vsque ad radicem linguæ disseminantur, & oriuntur ab interna iugulari dicta. Sic etiam reperiuntur in ceruice venæ, quæ à iugulari interna oriuntur, & alium cephalicæ ramū perreptant, & dicuntur iugulares, apoplecticæ, sphagitides: quæ raro secari solent, ob copiosum quod ex iis sequitur sanguinis effluuium, & si secentur, super eas debemus imponere agglutinantia, prout in arteriarum sectione iubet facere Galenus 5. *meth.* 3. Vsus sectionis earum, est in acutissimis cerebri morbis, & suffocante angina, teste Paulo, & aliis præcipuis Medicis.

De ramis venæ portæ ingredientibus intestina.

Diximus superiùs, omnia intestina venas suscipere à ramis venæ portæ, quod sic explico. Quemadmodum radices plantarum ex terra pabulum, & alimentum sugentes ipsis plantis ministrant; ita similiter venæ mesaraïcæ disseminatæ in intestina, vt quod ex crebra coctione in ventriculo reperiunt bonum, & vtile, per anastomosin recipiant, quæ venæ ad hepatis regionem perueniunt. Priusquam autem eius substantiam attingant, tanta venarum multitudo in vnam, eámque capacissimam venam degenerat, quam sumpta similitudine portarum ciuitatis, dicimus venam portæ; quod consultò à natura fuit fabricatum, ne tot venæ tanquam cribrum hepatis corpus perforarent.

Omnes aliæ venæ, quæ conspirant in hanc vnam quia sunt contentæ in illa membrana, quam appellamus mesenterium, dicuntur mesaraïcæ: ante tamen quàm conspirent in venam portæ innumeræ illæ venæ, quinque, aut sex ramos constituunt, quorum primus tendit ad partem alteram ventriculi inferiorem, secundus ad omentum, tertius ad lienem, quartus ad mesenterium, & omnia intestina, quintus ad rectum intestinum recta via descendens, venas hæmorrhoïdales constituit.

Alij plures diuisiones constituunt, sed hæc est communis, & ad quam reliquæ reduci possunt. Vtilitas harum venarum est, vt diuersis temporibus chylum à ventriculo, & intestinis in hepar, & ab illo sanguinem pro nutritione ventriculi, intestinorum, & aliarum partium deferant.

De vena porta.

Vena porta habet suum locum in parte caua iecoris & sicuti vt tangat intestina, multifariam diuiditur; ita postquam hepatis substantiam ingressa est, de nouo diuiditur in ramos duos, quorum quilibet diuiditur in duos alios, donec repetita diuisione venæ portæ innumeri surculi per totam hepatis substantiam diuagentur. Facta fuit hæc vena, vt per eam primò chylus ingrediatur in hepar, & iterum sanguis ad intestina, & ventriculum pro eorum nutritione descendat. Hæc vena partem cauam hepatis ingreditur, eo in loco vmbilicalis, per quam nutritur fœtus, in hepate implantatur.

De folliculo fellis.

Cum ex secunda coctione, sanguificatione dicta, vnum resultet excrementum tenue, & spumosum quasi flos & spuma vini, vt sanguinis massa purior reddatur. illicò transmittitur ab hepate, & in aliud organum transfertur, quod in parte caua iecoris collocatur: hoc organum dicitur folliculus, vesica, aut bursa fellis. Constat figura rotunda in fundo, versus collum oblonga, ad modum pyri,

Substantia

Substantia constat membranacea, vt facilè dilatari, & comprimi possit. Constat vna ac simplicissima tunica, sed robusta. Præter hanc habet aliam mutuatam à tunica iecoris, quæ non est in vniuerso suo corpore, sed in parte superiore quæ pendet. Venas habet pro sui nutritione à ramis venæ portæ; arterias ab illa quæ hepati tribuitur; neruulum etiam suscipit à sexta coniugatione, ab eo ramo qui per costas hepati committitur.

Hic folliculus fellis, non suscipit excrementum per eas venas per quas admittit alimentum, sed per diuersas, & per diuersa vasa, quæ ductus cholidochi nuncupantur. Oritur à parte caua iecoris, iuxta implantationem venæ portæ, quæ sententia ita explicanda est. In hac parte conspicitur quidam canalis flauo colore tinctus, per plures propagines in hepate radicatus, & hic canalis via recta in intestinum duodenum descendis ex naturæ lege, & vitiosè aliquando ad ventriculum, vt *suprà* dictum est.

In medio huius canalis, conspicitur alius ad folliculum fellis sursum ascendens, per quas vias hepar ab excremento bilioso expurgatur: nec enim modò disputo, an prius suscipiat folliculus fellis excrementum biliosum, & deinde tribuat intestinis; an quauis ratione id fiat: nam nobis solùm cura est, relictis quæstionibus, verè & fidè naturalem partium constitutionem, & earum vsus ad vnguem ostendere. Meatus hic qua parte descendit ad intestinum duodenum, obliquè implantatur inter duas tunicas illius.

Vsus huius folliculi iam dictus est, nempe vt sanguis à bile expurgaretur, quæ amara cùm sit, nutritioni inutilis est, & etiam erat necessariò bilis distribuenda in multas partes, vt in intestina, vt sua acrimonia facultatem expultricem irritando, fæces propelleret, ob cuius colorem eæ flauæ apparent.

De liene.

ALiud excrementum emanat ab hac secunda coctione crassum, & terrestre, quod assimilatur fæcibus quæ resident in dolio, & appellatur excrementum melancholicum, quod expurgatur ab illo membro, quod dicitur splen, seu lien; & hic est vsus huius partis primarius: quare vulgari carmine dicitur: *splen ridere facit*, quia attracto nigro excremento ab hepate, quod tristitiam facit, & spiritus conspurcat, hi cum sanguine clariores fiunt, & pellucidiores, & sic lætatur anima. Collocatur ex opposito hepatis sub hypochôdrio sinistro. Sub costis alligatur septo transuerso, & reni sinistro interuentu peritonæi, ventriculò per venas; & per omentum. Huius forma est oblonga ad modum formæ plantæ pedis, quamuis per partem superiorem eam formam non seruet.

Magnitudo, & color non sunt in omnibus æqualia. Constat substantia molli, rara, & spongiosa, venis pluribus, neruis, & arteriis in tenui membrana existentibus. Venas habet à vena portæ, per quas mittitur aliud vas ad ventriculi fundum, per quod ea portio excrementi melancholici, quæ vinxi, & superari non potest à natura, euacuatur, non solùm vt famem naturalem excitet, sed etiam vt facultates sua adstrictione roboret, & tamdiu alimenta in eo detineantur, quoúsque concoquantur. Suscipit arterias ab arteria magna descendente plures, & maiores, quàm sua moles requirit: primò, vt suo motu, & calore viuifico sanguinem crassum attenuent & expurgent. Secundò, vt sanguinem à venis suo motu exire sollicitent. Tertiò, vt calorem lienis attemperent. Vltimò, vt propriæ carni lienis vitalem facultatem tribuant.

De renibus.

VLtimum excrementum, quod ex iecoris elaboratione emanat, nec ita tenue est vt biliosum, nec ita crassum sicuti melancholicum, sed inter vtrumque mediam seruat naturam, appellatur serosum excrementum, cuius vna pars, vt alimenti vehiculum per totum corpus defertur, & materia sudoris est. Altera pars ex naturæ lege in renibus colligitur. Hi duplicati fuerunt constituti, vt si fortè vnus ab actione deficiat, reliquus saluus, & incolumis remaneat: sunt etiam facti duplices; nam vnus non sufficiebat, quia serum est copiosum.

Sunt locati parum infra iecur, in medio ferè spinæ. Alligantur venæ cauæ per emulgentes venas: dorso, & costis lumborum, per membranas peritonæi. Sed cùm robusta polleant attrahendi facultate, ne inter ipsos aliqua inuidia esset, si in eadem regione ambo fuissent locati diuersum situm sunt assequuti, ita vt ren sinister sit in altiore loco, dexter verò in inferiore maiori ex parte: causa verò huius varietatis est magnitudo hepatis deorsum descendentis; quia magnum est in homine hepar, lien verò paruus.

Sed hoc loco non possum dissimulare, quomodo Galenus noster *lib. 6. de anatom. administ. c. 13. & 6. de vsu part. cap. 5.* tantopere excrucietur, vt probet renem dextrum esse elatiorem, seu superiorem, quum omnium Anatomicorum contrarium suadeat experimentum, & probant inter omnes Laurent. *lib. 6. de re anatomic. cap. 23.* Realdus *lib. 11. cap. 9.* qui ita in Galenum debacchantur, vt hoc loco commoti, proferant, nunqam ipsum humana corpora secuisse. Ego autem licèt iuniorum Medicorum sententiam de frequenti euentu amplectar, aliquando (rarò tamen) dextrum renem esse superiorem non nego.

Figura renum assimilatur mediæ Lunæ, quamuis in humano genere aliquando euariet. Ipsi versus spinam sunt caui, & in opposito latere gibbi, & rotundi. Magnitudo est tanta, quanta conuenit proprio muneri. Eorum substantia est dura, crassa, densa, & rubra, parum diuersa à substantia cordis, nisi quòd fibris sit distincta. Habet ren tria genera vasorum, venas, arterias, & vreteras. Venas, quas ẽmulgentes dicunt ratione officij, à vena caua; arterias, ab arteria magna. Vtraque vasa sunt maiora, quàm requirat vtraque renis moles, quòd non solùm nutritioni, & vitæ sint dicata, sed etiam expurgationi recrementi serosi. Tam hæc arteria, quàm vena, quando ingrediuntur renis corpus, diuiduntur in duos ramos, & quilibet in alios duos.

Intra renis corpus duo obseruantur sinus, vnus ab extremitatibus venarum, & arteriarum ad modum sinus cerebri; alius est conspicuus, qui serum iam depuratum, & à sanguine secretum suscipit. Vniuersum renis corpus duplici tegitur membrana, vna communi, & à peritonæo deducta; secunda propria immediatè renum substantiam tangente, quæ paruum neruum suscipit à sexta coniugatione, & ab ea portione quæ ad ventriculum tendit. Ligantur renes cum lumbis mediante peritonæo: cum vesica vrinaria per vreteras: cum cerebro per neruos: cum corde per arterias: cùm iecore per venas. Vterque ren factus est à natura, vt tam ab arteriis, quàm venis serum expurgaret.

De vreteribus.

A Secundo sinu renum oriuntur vasa, quæ vreteres, siue vasa vrinaria appellantur, quæ sunt concaua, alba, crassa, instar arteriarum: à renibus vsque ad vesicam progredientia. Progrediuntur autem sub peritonæo, lumbis, & dorso adhærentia. Constant vreteres vnica tunica densa, fibris aliquibus texta. Implantantur in collum vesicæ, obliquè, & tortuosè, ea naturæ industria, vt vrinæ pars quæ intra eam cauitatem vesicæ colligitur, non possit iterum ad renes retrocedere.

De vesica vrinaria.

QVemadmodum renes, & vesica fellea commodum situm obtinuerunt in animantium corporibus, ita vesica vrinaria sita est sub osse pubis, recto intestino innitens in viris; at verò in fœminis, inter vterum, & os

os pubis. Figura eius existit rotunda, aliquantulum oblonga, qua parte desinit in collum. Constat substantia membranea, vt facilè dilatari,& coarctari possit. Constat duabus tunicis, vna communi mutuata à peritonæo, per quam recto intestino, & ossibus coxarum annectitur; altera sibi propria, & genuina dura, ac solida, triplici fibrarum genere contexta: in cuius tunicæ interna parte adest veluti crusta quædam, defendens vesicam ab acrimonia vrinæ, nam est veluti caruncula, quæ sua mulcebri humiditate acrimoniam seri attemperat; quare si hæc præ febrili calore, aut alia causa atteratur, vrinæ ardor suboritur immanis, vt cuidam viro accidisse propria historia enarrat Galenus *lib.*14. *de vsu part.*11. cuius explicationem legat qui velit *lib.*2.*hist.*144.

A fundo vesicæ oritur quoddam vas sursum ascendens ad vmbilicum, seruans eandem naturam cum vreteribus, per quod vas quamdiu fœtus est in vtero, euacuatur vrina,& hoc ab officio dicitur vrachos; cuius vtilitas nobis iam in lucem editis nulla alia est, quàm vt ligamenti vicem gerat. In eius collo assistunt duæ carneæ portiones, dictæ parastatæ glandulæ, quæ etiam dilatationi, ac seminis eiaculationi deseruiunt. Hæ grandulæ in fœminis deficiunt. In fine colli vesicæ reperitur quidam musculus, vt fidelis ianitor, quemadmodum in ano, cuius officium est constringere vesicam, ne videlicet citra voluntatis imperium vrina fluat,& præter hoc admirabile naturæ artificium, in collo vesicæ aliud reperitur, quòd meatus ille, per quem fluit vrina sit tortuosus, ne scilicet facilè vrina, non comprimente musculo rectè, elabi possit. Varias habet venas pro sui nutritione à vena caua; arterias pro vitæ conseruatione ab arteria magna;& suscipit duas propagines neruorum, vnam à sexta coniugatione,aliam ab spinali medulla. Fuit vesica facta à natura, vt esset serosi excrementi receptaculum,vt existens in vesica commodè per eam expelleretur.

De vasis præparantibus.

ABsoluta historia ferè omnium partium quæ nutritioni inseruiunt, expostulat tractationis ordo, vt antequam vlteriùs progrediamur, agamus de partibus,& organis generationi inseruientibus, tam in viris, quàm in fœminis. Dicamus ergo quòd vasa quæ generationi seminis inseruiunt,& productioni fœtus, sunt in duplici differentia.

Alia sunt quæ sanguinem, futurum semen præparant; alia quæ semen iam confectum, prolificum & fœcundum factum deferunt, & emittunt. Priora dicuntur præparantia; posteriora vocantur deferentia. Vasa præparantia sunt quatuor, duæ venæ, & totidem arteriæ: Venæ in latere dextro oriuntur à vena caua sub emulgente, in latere finistro ab ipsa emulgente, non quia abrumperetur in hoc latere vas spermaticum, assiduo motu arteriæ magnæ, quum aliqua via posset hoc opus natura emendare, sed ratione diuersitatis in vtroque sexu desumitur ex imperfectione lateris sinistri, vt ob hanc causam vera sit sententia Hippocratis dicentis, *quod mares in dextris,fœmina verò in sinistris ex parte generantur.*

Arteria in vtroque latere oritur ab arteria magna super emulgentes. Hæc vasa, tam venæ, quàm arteriæ non descendunt versus testes, sed aliquantulum distant,postea ita implantantur, vt vnam naturam constituere videantur, & fiat admirabilis anastomosis venæ cum arteria: quando tamen iam pertingunt, desinunt in plexum similem capreolis vitium, aut hederæ, & degenerant in corpus varicosum. Ideò præcipuè in hunc vsum hæc vasa sunt fabricata, vt sanguis, futurus semen, diutiùs detentus,genuinum robur paulatim acquirat, & elaboretur, & testium virtute semen fiat.

De vasis deferentibus.

AB isto corpore varicoso sursum ascendit aliud vas, quod implantatur in corpore glanduloso dictæ partis, quæ in radice penis, & finibus vesicæ collocatur; in

A quibus vasis flexuosis, parastatæ semen iam integrè factum,& excoctum à testibus continent. Hæc dicuntur semen deferentia ab officio. Hæc est vasorum seminalium constitutio, & situs in homine tantùm, quia in fœminis, nec desinunt in parastatas, nec attingunt vesicam, nec exeunt à regione abdominis, sed solùm in eminentiam vteri terminantur, vt semen in eius cauitatem transmittant, vt *lib.*11.*cap.* 13.notauit Realdus.

De testibus.

VAsa seminalia, quæ ab aliis videbantur continua, distinguit, & separat illud corpus,quod dicitur à Græcis didymus,à Latinis testes,eo quòd ex naturę ordine sint

B duo,vnus in latere dextro, qui est perfectior: alius verò in sinistro. Situs testiculorum in hominibus omnibus est notus; in fœminis verò ad latera vteri; in his ob frigiditatem latent; in illis ob calorem foràs sese exerunt. Testium forma est rotunda instar oui. Quilibet eorum constat substantia alba, molli, laxa, glandulosa in viris; at verò in fœminis satis in omnibus euariant,vt referant similitudinem alarum vespertilionis.

Testes in hominibus,pluribus membranis circumuoluuntur:prima vocatur scrotum, & bursa, quæ nihil esse videtur, quàm rugosa cutis, sub qua etiam comprehenditur cutis, & membrana carnosa, & hæc tunica est communis: propriæ verò sunt tres. Vna oritur à neruea tenuitate musculorum obliquè descendentium, & ob hanc causam inflammatione testiculorum dolent, & consentiunt partes regionis abdominis. Secunda tunica est

C ipsum peritonæum,vasis affixum. Tertia est illa membrana, quæ immediatè testium substantiam tangit, & vocatur epididymis, quamuis Vesalius duas proprias membranas constituat, & variis nominibus eas appellet. In fœminis verò solum epididymis inuenitur, quum sint intra regionem abdominis testes reconditi. Vsus testium in quouis genere sexus est ad seminis fœcundi generationem, & generis propagationem. Viæ, & canales per quos defertur semen, sunt vasa deferentia, de quibus dictum est, & ipsum pudendum, de quo modò agendum.

De pudendo.

D QVando animalia seminis copia turgentia, & stimulata,ad Venerem impelluntur, emittunt semen per viam quandam, & canalem excauatum. Hanc viam diuersis nominibus hactenus scribentes appellarunt,ex quibus alij mentulam, virgam, pudendum, & membrum virile nuncuparunt, alij penem, caudam, hastam, verpam,priapum dixerunt, in quibus nominibus explicandis Natalis Comes tam multus fuit.Figura eius omnibus notissima est.

Eius substantia est rara, & spongiosa. Vniuersa penis fabrica constat duobus ligamentis cauis, & vno meatu, semini & vrinæ communi. Quatuor musculi in eius radice collocantur. Constat cute, venis, arteriis, neruis, membrana neruea. Ligamenta caua constituta sunt ex fungosa substantia,nigro sanguine plena,non aliter quàm si ex multis portionibus venarum & arteriarum essent

E conflata,vt iuxta hanc doctrinam intelligatur Hip. *lib. de genitur.*dicens*: venas,& neruos totius corporis in pudendum terminari.*

Meatus inter ligamenta constitutus nihil aliud est, quàm substantia vesicæ, aut eius colli dilatata, & extensa. Ex musculis duo inseruiunt ad seminis emissionem, scilicet duo superiores, & duo laterales ad extensionem pudendi.

Venæ,& arteriæ oriuntur à ramis venæ cauæ, & arteriæ magnæ. Tam venæ, quàm arteriæ fuerunt tributæ non solùm pro nutritione, & vitæ conseruatione membri virilis,sed vt tempore congressus venerei, ob copiam sanguinis, & spiritus attollatur. Neruos suscipit ab spinali medulla plures,etsi exiguos,vt in eo acuties sentiendi pro delectatione venerea vigere possit.

Oritur membrum virile ab inferiori parte ossis, pubis, & ani. Ad suum extremum habet glandem, & est mollis, quam tangit pellis illa rugosa quæ vocatur præputium; & ita ad maiorem delectationem factum est, nam sursum, deorsúmque tractum fricationem inducit.

Glans perpetuò alligatur per funiculum, qui frænum dicitur. Inferior huius membri pars ducta secundum longum ad testes, siue scrotum, dicitur regio perinæi, hoc est, spatium existens inter pudendi finem, & anum in viris. Hæc pars in fœminis interfœmineum vocatur. Vtilitas huius membri est, vt sit via, seu ductus, excernendo semini, & vrinæ communis, cuius substantia non est facta ossea, neque dura: nam ita, nec erigi, nec flaccescere ad eiaculandum semen commodè posset, & instar baculi regidi multis negotiis impedimento esset, & dolore vterum afficeret concutiendo ipsum.

De Vtero.

Semen quod per membrum virile descendit tanquam per canalem, deriuatur in eam muliebrem portiunculam, quam communi appellatione vocant vterum, matricem, seu vuluam. Collocatur vterus in parte abdominis inferiore, quæ dicitur hypogastrium, inter vesicam vrinariam, & rectum intestinum, ne ossium duritie offenderetur, quum à parte anteriori habeat ossa pubis, & à posteriori, os sacrum, à lateribus ossa ilium, quibus firmiter alligatur.

Magnitudo est varia pro varietate ætatis, & tempore gestationis in vtero. Figuram obtinuit rotundam, & aliquantulum oblongam, ad similitudinem pyri maiusculi. Loquor de vtero humano: quum in quadrupedibus diuersa figura ab hac obseruetur. Constat vterus substantia membranea, vt pro constitutione facilè claudi posset: secundò, pro augmento fœtus: & tertiò, dilatari pro expulsione fœtus, vel cuiusuis alterius rei causa constringi posset.

Vterus tribus fibrarum generibus est intertextus. Constat duabus tunicis, externa à peritonæo, interna sibi propria omnium crassissima, in qua triplex fibrarum genus reperitur. Habet duos processus, & veluti cornua. Habet interiùs cauitatem vnam, & non plures, (vt multi falsò opinantur) diuisam vnica linea in partem dextram, & sinistram.

Duas obtinuit venas, vnam à ramis venæ cauæ, disseminatam per totum eius corpus, & ceruicem, & est illa vena per quam fluunt menstrua; alteram venam obtinuit, vt in viris pro seminis præparatione. Habet similiter arterias ab arteria magna. Extrema oscula in vteri interna superficie apparentia dicuntur acetabula. Habet duos neruos à sexta coniugatione, scilicet à ramo costarum, & ex his alios ab spinali medulla productos.

Totus vterus diuiditur in fundum, orificium, seu os, ceruicem seu collum vteri, & pudendum, seu orificium colli: Fundum vteri est tota cauitas in qua concipitur semen, & generatur animal: at verò fundi processus qui apparent, cornua dicuntur, vt suprà diximus. Os vteri est meatus angustus, à quo incipit fundi cauitas, & est illa pars quæ post conceptionem clauditur, de qua intelligatur Hip. 5. *aph.* 51. *Quæ vtero gerunt, &c.*

Ceruix vteri, seu collum est tota illa via, seu canalis, quæ reperitur ab ore pudendi vsque ad os vteri, qui canalis est oblongus ad modum vaginæ. Tota hæc ceruix apparet rugosa, vt meliùs membrum virile amplectatur; at verò quando distenditur, lubrica, & læuis apparet.

In medio colli vteri constituitur (licèt fabulosè) illa membrana, quæ hymen vocatur, & signum virginitatis esse dicitur: Nam virginitas non consistit, nisi in partium connexione naturali, vt doctè probat Seuerinus Pinæus inter omnes, *libello de notis virginitatis, cap.* 5. explicat Horatius Augenius *tract. singulari de membrana vocata hymene* ex quo accepit Laurentius, ferè iisdem verbis *lib.* 7. *de re anat. mic. quæst.* 13.

In fine huius colli circa partem anteriorem, constitui- A tur foramen, seu via vrinæ. Collum hoc vteri terminatur in pudendum seu vuluam, & vocatur sinus, & claustrum pudoris; in cuius cauitate statim conspiciuntur illæ carunculæ, quæ Nymphæ vocantur; quibus tactis, vel fricatis, fœminæ miram amoris dulcedinem persentiunt. Vsus harum est, vt vterum ab aëre, & externis iniuriis defendant.

In orificio pudendi in parte alta, alia particula apparet, quæ vocatur clytoris, & assimilatur membro virili, quamuis huius ligamenta licèt caua, seminis eiaculationi non sint parata. Vsus clytoridis est, vt consopitam appetentiam excitet ad Venerem.

Annectitur vterus cum hepate, per venas; cum corde, per arterias; cum cerebro, per neruos sextæ coniugationis; cum vesica vrinaria, & recto intestino per liga-
B menta; cum osse sacro, ilium, & pubis, per tunicam à peritonæo mutuatam. Est factus vterus magno naturæ artificio, vt in eo generetur animal, augeatur, nutriatur, conseruetur, & post certum tempus, quasi è carcere solutum exeat in lucem.

SECTIO II.

De regione thoracis, & aspera arteria.

Diximus tria esse, quibus hominum vita conseruatur scilicet cibus, potus, ac spiritus, & hæc tria per os animalibus administrari: ac cùm dictum iam sit, per quas vias cibus, & potus ingrediatur, operæpretium erit explicare, per quam viam materia pro spiritu administretur.
C Aër ergo per os ingreditur in pulmones, & cor, sed per aliam viam distinctam ab illa per quam ingreditur cibus, & potus. Via aëris in pulmones, & cor, est canalis cauus, oblongus, cartilagineus, supra œsophagum recta via deorsum tendens, & dicitur aspera arteria. Vocatur arteria, ab officio, quòd deferat aërem ad cor, & expurget fuligines. Dicitur aspera, à constitutione, vt distinguatur à reliquis arteriis totius corporis pulsantibus, quæ læues dicuntur.

Constat aspera arteria membranis, cartilaginibus, venis, arteriis, neruis. Fuit cartilaginea, quia non solùm erat futurum organum respirationis, sed etiam vocis, & quia in attrahendo aëre debuit dilatari, ac contrahi, cui muneri obstabat substantia cartilaginea, ob eam causam non est fabrica aspera arteria ex vna dumtaxat cartilagine sibi
D continua, sed ex pluribus formam anguli referentibus, quę ea parte qua œsophago coniungitur, non constituunt integrum annulum, vt dicemus.

Ligantur hæ cartilagines inter se per membranulas tam in brutis, quàm hominibus, quamuis aliquibus visum sit has membranulas in homine esse musculos exiguos, vt facile dilatari, & contrahi possent. Cartilagines non constituunt integrum annulum, primò, ne œsophagus à duritie cartilaginis lædi possit. Secundò, ratione securitatis ipsius asperæ arteriæ, quæ sub hac constitutione minùs ab extrinseco offenditur. Tertiò, ratione deglutitionis, vt ligamentis duris meliùs cederet.

Figura eius assimilatur arbori à radice liberatæ, cuius minores rami diuiduntur in alios duos minores, quilibet horum in alios, & sic multiplicatur diuisio asperæ arteriæ
E per corpus pulmonis, vt statim dicemus. Habet duas superficies internam, & externam, illa est æqualis, hæc verò habet similiter duas tunicas, vnam externam à pleura, aliam internam & propriam, crassam, duram. Venas est consequuta à vena caua, arterias ab arteria magna ascendentibus, neruos à sexta coniugatione.

De Larynge, & Epiglottide.

Diximus asperam arteriam esse sicuti arborem sine radice: hæc habet duas extremitates, per inferiorem alligatur pulmonibus, per superiorem communicat cum ore: illa verò superior pars asperæ arteriæ appellatur à Græcis larynx, à Latinis caput arteriæ. Componitur larynx ex tribus cartilaginibus. Prima à figura dicitur scuti-

formis. Secunda appellatur annularis, quæ etiam basis, & fundamentū reliquarum existit. Tertia gemina vocatur, & habet orificium quoddam factum ex cartilaginea membrana, quod epiglottis dicitur, seu laryngis operculum. Reliquum asperæ arteriæ corpus ex multis perficitur cartilaginibus, quarum quælibet respondet circulo.

Ad latera laryngis existunt duæ glandulæ vt sua humiditate prædictas partes irrigent. Denique aspera arteria præcipuè in loco laryngis collocata, habet plures musculos, quorum beneficio variè mouetur, de quorum etiam numero infrà dicemus. Facta est aspera arteria à natura, vt sit via & canalis, per quem aër ingreditur, & egreditur. Secundò, vt sit præcipuum vocis organum, & maximè secundum caput, scilicet secundùm laryngem; ob quam causam vox, & respiratio copulantur; sic animalia quæ respirant, habent vocem, pulmones, asperam arteriam, & dextrum ventriculum cordis; & è contra deficiente voce, hæc deficiunt.

De Pulmonibus.

ASpera arteria in parte inferiori mediantibus suis ramis adiungitur illi organo, quod, flabellum cordis appellatur, & pulmo dicitur, qui componitur ex carne sibi propria, triplici vasorum genere, & tenui membrana. Eius substantia est caro mollis, rara, & spongiosa, vt instar follis aërem suscipiat, & fuliginibus, ac vaporibus viam præbeat. Color carnis pulmonis in fœtu intra vterum existente, est rubicundus, in adultis magis albicans: in his ratione motus, & copia spirituum; in illis verò defectu vtriusque.

Collocatur pulmo in ampla thoracis regione, ea lege vt quando dilatatur, tam dexter, quàm sinister totam cauitatem repleat. Quilibet pulmo habet scissuras, quas lobos, pinnas, seu alas dicimus. Patitur duas diuisiones, ad faciliorem motum, seu cordis amplexum. Nulli parti est alligatus pulmo, propter libertatem motus, sed solùm suspenditur, vasorum & asperæ arteriæ interuentu, ne dilabatur; aliquando tamen visum est in hominibus thoracis lateribus ligari.

Pulmo est diuisus in duas partes, vt vna deficiente in vno latere, reliquus qui permanet, incolumis inseruiat animali. Obtinuit insignem molem, vt plurimum aërem susciperet, qui pluribus motionibus cordis sufficere posset.

Per corpus. & substantiam pulmonis tria vasorum genera disseminantur, ita vt sit dubitandum, an pulmo existat fundamento vasorum, an verò ab ipsis eius calor sustentetur. Vasa autem sunt, aspera arteria, initium sumens à faucibus, per vniuersum pulmonis corpus excurrens, cuius vtilitas est, vt non solùm aerem intrò, forásque ferat, sed etiam vapores seu fuligines. Vt autem disseminetur per corpus pulmonis, iuxta quartam vertebram thoracis, diuiditur in duos truncos, quorum dexter tendit in dextrum pulmonem, sinister in sinistrum.

Quilibet istorum in duos ramos diuiditur, & rursus quilibet suo ordine in plures, donec multiplicata diuisione vniuersum pulmonis corpus intertextum appareat. Arteria autem venalis, quæ à sinistro cordis ventriculo procedit, & vena arterialis, quæ à dextro oritur, ab opposito loco sursum tendentia, pari lege sic vt aspera arteria diuiduntur, & disseminantur in pulmones, & intertexta tria hæc vasorum genera apparent intra pulmonis corpus; huncque seruant ordinem, vt rami asperæ arteriæ sint in medio, rami arteriæ venosæ sint in parte anteriori, at verò rami venæ arterialis in parte posteriori pulmonis.

Hæc vasa per oscula sese contingunt, & inuicem communicant, efficientia admirabilem anastomosin intra pulmonis corpus. Reliqua verò extrema oscula tam asperæ arteriæ, & arteriæ venosæ, quàm venæ arteriosæ, quæ manent soluta, in extremam pulmonis superficiem decidunt.

Vniuersa hæc pulmonis machina, non aliter quàm hepar, tenui quadam membrana obuoluitur, orta à pleura: A in hanc tunicam parui disseminantur nerui à sexta coniugatione originem habentes, qui eius substantiam non penetrant, & ideircò in affectibus pulmonis nunquam adest acutus dolor, quia pulmo ob hanc causam hebeti sensu præditus est.

Est factus pulmo à natura, primò, vt aërem cordi præparet, pro spiritus vitalis regeneratione. Secundò, vt cordis calorem attemperet. Tertiò, ad formandam vocem. Quartò, vt esset sustentaculum cordis. Nec audiendi qui alium admittunt vsum, quòd scilicet spiritus vitales generet: hoc enim munus soli debetur cordi. Communicat pulmo cum corde per artériam venosam, & venam arteriosam: per dorsum, cum aspera arteria: cum parte anteriore pectoris, per mediastinum, seu membranam intersepientem costas.

B

De Corde.

OMnia quæ hactenus de pulmonis fabrica, & eius vasis adducta sunt, conspirant in præstantissimum animalis membrum, quod communi appellatione Cor nominatur, cuius figura est pyramidalis, similis nuci pineæ. Obtinuit hanc formam, quòd ratione rotunditatis sit capacissima, & magis secura; ratione verò longitudinis intensè attrahat, si verum est quòd omni attractionis genere insigniatur, à vacuo, à facultate, à calore.

Tota superficies externa cordis à basi vsque ad mucronem est læuis: solùm eam sortitur inæqualitatem, quam arteriæ, & venæ constituunt: Est in media thoracis regione collocatum, non quomodocunque, sed secundùm trinam C dimensionem, respectu centri thoracis: quæ doctrina intelligatur secundùm basim, quum certum sit, ratione mucronis ad sinistram inclinare, ne sua cuspide septum transuersum impediret, dum mouetur. Eius magnitudo exigua est.

Cordis fabrica vniuersa consurgit ex carne sibi propria, adipe, venis, arteriis, atque etiam neruis, duabus auriculis, & duobus ventriculis. Caro eius est minùs rubra musculorum carne; magis densa, dura, & solida, ratione contentorum, scilicet spiritus, & sanguinis arterialis, & perpetuitatis in motu, licèt in mucrone sit durior, quàm in basi, in quem scilicet mucronem desinunt fibræ.

Durities, & soliditas substantiæ, non est æqualis in toto D corde, quum maior reperiatur in sinistro cordis ventriculo, ratione contenti, quàm in dextro. Propria hæc caro, & substantia cordis triplici fibrarum genere est contexta, scilicet rectarum, obliquarum, transuersarum, quæ sic inter se coniuguntur, & associantur, vt nulla arte diuidi, nec separari queant.

Debentur hæ fibræ cordi, tum propter robur, & firmitudinem membri, tum quia mediantibus fibris rectis, cor sanguinem & aërem attrahit; obliquis retinet, & aere fruitur attracto; at verò transuersis, vt fiat sanguinis & fuliginum expulsio in pulmones, & vt spiritus vitalis, & sanguinis arterialis per arteriam magnam in vniuersum corpus transmissio fiat.

Vasa quæ reperiuntur in corde, sunt in duplici differentia, quædam propria, & quædam communia. Propria sunt vena vna coronalis pro nutritione; vna arteria coronalis, ambæ innatum calorem fouentes. Vasa communia sic E sunt dicta, quæ non solùm cordi, sed vniuerso corpori animalis inseruiunt, & sunt duæ venæ, duæque arteriæ. Venæ assistunt lateri, & ventriculo dextro; arteriæ lateri, & ventriculo sinistro.

Venæ sunt vena caua, à qua suscipit cor sanguinem elaborandum pro pulmone, & vena arteriosa, per quam tribuit alimentum pulmonibus. Dicitur vena ab officio, quia defert sanguinem, & continet, arteriosa verò à constitutione, quòd magis crassam obtineat tunicam, quam omnes aliæ venæ. Arteriæ sunt arteria magna, per quam cor vniuerso corpori sanguinem arterialem, & spiritus vitales tribuit. Alia est arteria venosa, per quam aërem pro spirituum generatione accipit, & pulmonibus sanguinem arterialem, & spiritum vitalem præbet. Dicitur arteria

arteria ab officio; venosa verò, quia cùm debuisset habere tunicas sextuplo crassiores, quàm sit tunica venę, assequuta est in compositione venarum naturam.

Vt autem non confunderetur naturæ ordo, quando suo motu agitatur cor, in principio horum quatuor vasorum conspiciuntur quædam membranæ; siue valuulæ, siue ostiola, ea naturæ lege constructa, vt nihil exeat à ventriculis, aut sine ordine regrediatur. Hæc ostiola sunt vndecim, tria in vnoquoque vase, nisi in arteria venosa, in qua solùm existunt duo, non tamen omnia ostiola æqualem habent implantationem, quia alia foris ad intra spectant, hoc est, foris sunt aperta, & intus clausa, & sunt illa quibus materiæ introducuntur ad cor. Alia ostiola ab intrò foras spectant, & sicuti intus sunt aperta, foris sunt clausa, & sunt illa per quæ cor materias effundit. Priora videntur fibrosa, triangulum referentia; posteriora referunt figuram semicirculi: nam quædam valuulæ motu cordis aperiuntur, aliæ clauduntur, solùm in arteria venosa nunquam totum clauditur orificium.

De cordis ventriculis.

OMnia hæc vasa cum his cauitatibus cordis communicant, quas ventriculos appellamus, qui in humano corpore, & animalibus respirantibus sunt duo, vnus in parte dextra; alius in parte sinistra, ex quibus dexter maior est sinistro. Hic dicitur arteriosus, quòd aërem eliciat, & spiritum vitalem contineat; ille venosus, quòd sanguinem venosum attrahat. Sinister ventriculus circumscribitur pariete multò crassiore, quàm dexter: illud autem naturæ opus factum est duplici titulo; primò vt cor esset in æquilibrio, non magis ad vnam, quàm alteram partem inclinans. Secundò, ne sanguis arterialis, qui tenuissimus est, facilè euanescat.

Hos ventriculos distinguit, ac separat substantia cordis, quendam parietem constituens, qui ab omnibus dicitur septum. Hic autem paries pluribus foraminibus est peruius; ea naturæ industria, vt à dextro in sinistrum ventriculum facilis sit transitus per hæc foramina, (quidquid alij velint) & sanguis venalis communicetur sinistro, vt ex eo spiritus vitales generentur; licèt non solùm per hanc viam materia pro spiritu communicetur, sed per arteriam venosam ex pulmonibus, vt ob hanc causam apertè à Galeno, pulmo spirituum promptuarium nuncupetur.

Ad latera vtriusque ventriculi, constituuntur duæ membranæ carneæ, quæ à similitudine dicuntur auriculæ, ex quibus dextra assistit venæ cauæ, sinistra, arteriæ venosæ. Vsus harum auricularum sunt: primò, ne assiduis motionibus tunicæ tenues venæ cauæ, & arteriæ venosæ rumperentur. Secundò, vt aëre suscepto, follis instar cor infrigidarent. Tertiò, vt vis aëris attracti frangeretur, sanguisque detineretur.

Vniuerso cordi tenuis membrana obtenditur, instar illius quæ iecur inuoluit, in cuius suprema parte quæ respondet basi, ingens duri adipis copia secundùm vasorum multitudinem apparet. Fuit creatus adeps à natura, ne assiduis motionibus cor comburi posset, quum sit flamma vrens, in cuius sinum si viuente animali digitum immittas, vehementissimum senties calorem, prorsus igneum, auctore Galeno *lib. de inequal. intemper. cap.* 3.

Ad hanc tunicam contegentem descendit exiguus neruus sextæ coniugationis, non ad motum, vt fasò plures confirmant, sed ob eam causam, vt quæ sibi molestiam inferrent, illicò sentiret. Cor fuit factum à natura, vt esset principium, & sedes facultatis vitalis, & caloris vitalis fons, & denique vt in eo sanguis arterialis, & spiritus producerentur: & ideò in medio corporis est creatum, vt tum inferioribus, tum superioribus partibus calorem vitalem largiatur.

De pericardio.

OMnes hæ partes, ex quibus constat cor, & vniuersa eius structura, reseruantur tanquam in arca, seu A sacculo, nempe membrana quadam dicta pericardium, quæ à Latinis Medicis cordis inuolucrum, seu vagina nuncupatur. Hæc non adhæret immediatè cordi, sed tantum distat quantum sufficit, vt sine noxa intra eius cauitatem possit moueri. In reliqua cauitate, quam non occupat cor, inuenitur quædam aqua similis humorum sero, & vrinæ: quidquid alij asserant, hoc serum in pericardio viuente animali non reperiri, sed solùm in cadauere apparere; alij nec in hoc reperiri posse putant; quos omnes manifestè redarguit experientia peritorum, qui in sectione viua semper hoc serum inuenerunt.

Huius seri multiplex est vsus: primus, ne assiduis motionibus cor inflammaretur, & desiccaretur, & sic sanum in custodia efflorescat, vt Hip. ait *lib. de corde, in princip.* B Secundus, vt cor quasi innatās minùs graue esset animali. Tertius, vt commodiùs debile cor moueretur; ab aqua enim reciproco motu agitatur. Originem ducit pericardium, à membranis quatuor vasorum cordis, scilicet venæ cauæ, arteriæ magnæ, arteriæ venosæ, & venæ arteriosæ. Non habet pericardium alium situm, quàm eum quem habet cor. Constat substantia membranea, dura, crassa, quæ inter pulmones, & osseam eius substantiam media est. Suscipit venas à vena caua, arterias ab arteria magna, & ramis venarum & arteriarum, quæ disseminantur per membranas intersepientes thoracem. Suscipit neruos exiles, & obscuros, à recurrente sinistro, sicut & cor.

De arteriis.

ARteria dicitur vena pulsatilis, ab Auicenna vocatur vena audax; appellatur etiam arcula, & arteriosi sanguinis conceptaculum. C Est vas rotundum, oblongum, fistulæ modo excauatum, duplici tunica fibris intertexta constans, deducendo sanguini spirituoso dicatum.

Earum vsus primus, vt spirituosum sanguinem in sinistro cordis ventriculo concoctum contineant, distribuant, transmittant. Secundus, vt influententem cordis calorem cum vitali spiritu in corpus deferant. Tertius, vt calorem natiuum attemperent, dilatatione attrahendo aërem cuius refrigerio innatus calor fouetur, & contractione fumidas fuligines expellendo, quarum excretione insiti ignis suffocatio prohibetur, & iccircò venis multò sunt nobiliores.

Arteria ergo magna, quæ est aliarum omnium arteriarum mater, duplex est, ascendens, & descendens. D Oritur à sinistro cordis ventriculo sursum ad iugulum, ibique in duos prægrandes ramos diuiditur, subclauios dictos. A subclauio dextro quinque scaturiunt arteriæ: prima, intercostalis superior, quæ ad superiores costas fertur. Secunda, mammaria, quæ per sterni regionem in mammas exiguos spargit surculos. Tertia, muscula, quæ in ceruicis musculos diuiditur. Quarta, ceruicalis, quæ in ceruicem ascendens, perreptat deinde duram matrem, mediam cerebri basim, & per membranam tenuem sese spargens, in cerebri ventriculos sese insinuat. Quinta est carotis, sic dicta, quia his arteriis carotidibus interceptis, caros, & apoplexia excitantur. Nam denegato aditu vitali spiritui, qui animalem fouet, sæui propullulant affectus, & sic ex iis ramis sparguntur multi alij per totam capitis superficiem, ex quibus temporales arteriæ oriuntur, & aliæ quæ ad frontem pertingunt.

E Ex ramo subclauio sinistro, emanant arteriæ, quæ in thoracis cauitatem sese insinuant. Prima dicitur axillaris, quia axillares occupat. Secunda, thoracica, quæ in thoracis musculos anticos, & posticos fertur. Altera dicitur Basilica, quæ iuxta Basilicæ venæ situm, tum profundè, tum superficialiter plurimos spargit ramos.

Descendens arteria magna diaphragma permeans, in ventrem inferiorem, mesenterium, & intestina excurrit. Eius truncus ad læuam paulum declinans, priusquam in ramos iliacos diuidatur, nouem fundit surculos. Primus dicitur intercostalis maior, qui octo inferiores costas penetrat. Secundus vocatur phrenicus magnus, qui per diaphragma fertur. Tertius appellatur cœliacus, à quo plures sparguntur riuuli in ventriculum, pylorum omentum;

omentum, hepar, vesicam felleam, & multò maiores in lienem, quia hoc viscus maxima egebat expurgatione. Quartus dicitur Mesentericus superior, qui in superiorem mesenterij partem tendit. Quintus vocatur renalis, seu emulgens, qui in renes inseritur. Sextus est spermaticus, qui in testes deriuatur. Septimus est Mesenterius inferior, qui in inferiorem partem mesenterij sese immergit, & colon, & rectum intestinum. Octauus dicitur lumbaris, qui in lumbares musculos fertur. Nonus, appellatur musculus, qui ad lumbares musculos defertur.

Postquam truncus huius arteriæ in has nouem coniugationes, tanquam in riuulos est deriuatus, in tres insignes ramos diffunditur, qui iliaci dicuntur. Primus est sacer qui ad ossis sacri medullam fertur. Secundus est hypogastricus, qui hypogastrij partes irrigat. Tertius vmbilicalis qui ab vmbilico emergit, & hoc viuit, & transpirat fœtus in vtero. Quartus epigastricus, qui per epigastrij musculos excurrit. Quintus est pudendus, qui in genitalia fertur. Idem ramus iliacus in crura delatus; curalis vocatur, & in musculos, genu, poplitem, tibiam, pedes, digitósque diuaricatur.

De thorace.

OMnes hæ partes, quæ hucusque sunt adductæ, suspenduntur in ea parte thoracis, interuentu illarum membranarum, quæ intersepientes vocantur, quam historiam altiùs sumpto exordio aggredior. Nam regio illa, quæ à iugulo vsque ad mucronatam cartilaginem extenditur, in parte superiori, clauiculis; in parte inferiori, septo transuerso; in parte anteriore, osse sterno; in posteriore vertebris spinæ; in lateribus, viginti quatuor costis tanquam terminis circumscribitur. Communi appellatione ab omnibus dicitur thorax, cuius figura est rotunda, quia capacissima, & pulcherrima.

Compositio thoracis partim fuit ossea, partim carnea ossea ad formandam cauitatem, & ad robur contentarum partium; carnea, vt commodiùs tam in contractione, quàm dilatatione moueretur. Obtinuit medium situm, vt suo calore viuifico partes superiores, & inferiores illustraret. In huius fabrica & compositione, post cutem, & membranam carnosam, plures occurrunt musculi, tam qui in eo nascuntur, quàm qui ibi implantantur, licèt aliis partibus inseruiant. Reperitur etiam os in parte anteriori, quæ propriè dicitur pectus, & est os sternum In posteriore parte, quæ tergum, aut dorsum dicitur, inuenitur spina cum suis vertebris. In lateribus costæ reperiuntur.

De pleura.

STatim verò infra costas adest illa membrana, quæ dicitur pleura, & succingens costas, quæ est in thorace, sicut peritonæum in abdomine. Est collocata in tota regione thoracis, ita vt tota ossa attingat, & sic obtinuit formam, & magnitudinem, qualis reperitur in thorace. Eius substantia constat membrana dura, tenui, alba: in parte posteriore spectante ad dorsum est durior, quàm in anteriori; ob istam causam dorsales pleuritides sunt deteriores. Externa superficies, per quam adhæret ossibus, est inæqualis & aspera; interna læuis, quasi aqueo humore irrigata. Dependet hæc membrana à ligamentis, annectentibus vertebras spinæ. Est duplex, vna interna, altera externa. Suscipit venas à vena sine coniuge, & ramis intercostalibus; arterias ab arteria magna; plures neruos à sexta coniugatione. Facta fuit pleura primò, vt omnibus partibus contentis in regione thoracis sit inuolucrum. Secundò. vt omnes has partes colliget, & firmet. Tertiò, vt pulmonem tueatur, ne ab ossium, & costarum duritie lædi possit.

De mediastino.

HÆc membrana, quando secundùm longitudinem diuidit thoracem, mutat nomen pleuræ, & vocatur mediastinum, siue membrana intersepiens thoracem. In illo loco satis conspicuè duplicata apparet: verùm inter illas reduplicationes euidens conspicitur cauitas.

Mediastinum diuidit thoracem ab osse sterno, vsque ad spinam, secundùm profunditatem; & à iugulo, & clauicula, vsque in septum transuersum, secundùm longitudinem. Inseruit mediastinum primò, ad viscerum suspensionem. Secundò, ad firmanda, & fulcienda vasa. Tertiò. vt læsa vna parte thoracis, aut pulmonis, reliqua remaneat incolumis.

De mammis.

MAmmæ appellantur vbera, & mammillæ. Sunt constitutæ primò, ad ornamentum. Secundò, ad maius thoracis robur. Tertiò, ad tutelam cordis. Quartò, in mulieribus ob necessitatem gignendi lac, & educationem fœtus. Describuntur, quòd sint corpus dissimilare, compositum ex venis, arteriis, tunicis, adipe, carne glandulosa. Habent sensum ex neruis. Venæ, & arteriæ ducunt sanguinem, & spiritum naturalem, & vitalem, qui spiritus cum glandoso corpore, lactis gignendi instrumenta existunt. Adeps iuuat calorem, & coctionem fouet. Sanguis est materia, ex qua lac conficitur. Caro propria est crassa, spongiosa, & alba, vt meliùs in eius anfractibus præ mora sanguis detentus abeat in lac.

Sunt duæ, quia ferè duo fœtus eduntur in lucem. In brutis tot sunt, quot fœtus gigni solent, & ita in fœtus commodum sagassicima prouidit natura. Sunt circa pectus sitæ, ob rationes dictas, maximè vt ob cordis viciniam, meliùs coquatur lac, & elaboretur. Habent in parte postrema papillam, spongiosis foraminibus constantem, per quam infantes lac exugere solent. Communicant valde cum toto corpore, ratione dictorum vasorum, sed præsertim cum vtero, vt latè docuit Galenus 18. *de vsu part.* 4. & 8.

De diaphragmate.

SIcut regio thoracis per superiora, posteriora, anteriora, & per latera suis finibus circumscribitur, ita etiam in parte inferiori finem, & terminum consequitur, per hanc animalium particulam, quæ ab antiquis vocabatur phrenes; nam in illo loco prudentiam constituebant, & hæc pars magnum cum cerebro obtinet consensum, in quo facultates principes sedem habent: & hoc ita verum est, & experimento confirmatum, vt inflammato septo transuerso statim sequatur paraphrenitis, aut delirium à phrenitide parum distans. Communi etiam appellatione à Latinis septum transuersum vocatur: septum, quia velut paries quidam interpositus, pectoris & thoracis regionem à regione abdominis, & ventris inferioris diuidit: dicitur transuersum, ratione situs; cuius organi historia nunc est explicanda.

Septum transuersum quamuis sit musculus, & assimiletur pisci qui torpedo dicitur, situm tamen obtinuit transuersum, in ordine ad longitudinem corporis, adhærens extremitatibus notharum costarum vsque in dorsum ab osse pectoris incipiens.

Vniuersa eius constitutio ex duabus substantiis consurgit, scilicet carnea, & membranea, constituentibus duos circulos; quorum vnum, membranosum; alium, carnosum vocamus. Conflatur etiam ex duabus venis, & duabus arteriis, duobus neruis, & similiter duabus tegitur tunicis. Prior circulus neruosus est, & minor in medio, & quasi in centro. Secundus circulus carnosus, & maior, priorem comprehendens, per partem anteriorem, ossi pectoris, & costis nothis alligatur; per posteriorem, superioribus vertebris lumborum, mediantibus duobus tendonibus.

Septum transuersum duæ membranæ vestiunt, vna per partem superiorem, alia per partem inferiorem; hæc vocatur peritonæum: Suscipit duos neruos, vnum à latere dextro, alterum à sinistro, qui à spinali medulla inter quartam, & quintam ceruicis vertebram oriuntur; in vtrumque tamen circulum, membranosum, & carnosum implan-

implantantur, hac ratione, vt quilibet horum neruorum quando peruenit ad locum suæ implantationis, diuidatur in duos ramos minores, quorum vnus ad circulum nerueum alius ad carneum inseratur.

A qualibet partitione horum neruorum à centro ad circumferentiam, plures fibræ rectæ ducuntur, vsque in finem septi transuersi quæ simul cum eius carne verum circulum constituunt.

Aduertere tamen opus est, quòd licèt omnes hæ fibræ sintrectæ à centro vsque circumferentiam, quando retrahuntur, & abbreuiantur in motu respirationis, pro varia implantatione fibrarum id efficiunt, vt quando vnæ dilatantur, aliæ contrahantur: nam constat septum transuersum, motum respirationis, tam in dilatatione, quàm contractione posse efficere. Venas suscipit à vena caua ascendente, arterias ab arteria magna. Perforatur septum duobus locis, pro œsophago, & vena caua, non autem pro arteria magna, quum descendat adhærens vertebris dorsi, & spinæ, à quibus non perforatur.

Non est factum septum transuersum, vt cor à tetris vaporibus defenderet, qui ex vniuersa regione abdominis eleuantur, vt dixit Aristoteles, quum hoc non sit impedimentum, quum totum corpus sit fluxile, & transpirabile: sed ideò à natura factum fuit, primò, vt tam ad inspirationem, quàm expirationem esset adæquatum liberæ respirationis organum. Secundò, fuit factum, vt partem gibbam hepatis, & vniuersam hypochondriorum regionem ventilaret; quare illud, ventris inferioris respiraratorium Medici appellare consueuerunt. Tertiò, ad fæcalium recrementorum vacuationem per inferiora iuuandam: nam suo corpore vicina comprimit intestina.

SECTIO III.

De Regione capitis.

IN principio huius enarrationis, tria esse prædiximus, quibus animalium vita conseruatur, & vnum ex illis esse spiritum; at cùm præstantior spiritus duplex sit, vitalis, & animalis, & de natura vitalis, & eius generatione actum sit, superest modò de spiritus animalis organis disserere, & cùm natura ex qua generatur sit duplex, vitalis spiritus, & aër per os atttractus in nares & cerebrum, idcircò narium fabricam describere oportet.

De Naso.

AEr attrahitur in cerebrum per os, & illam animalis particulam supra os, & infra oculos, in media facie collocatam, quæ communi appellatione dicitur Nasus, qui duas comprehendit nares, vt vna occlusa, aut deficiente, alia remaneat incolumis, naturæ operibus inseruiens.

Nasi constitutio conflatur ex ossibus, cartilaginibus, musculis, venis, neruis, arteriis, membrana, & cute. Ossa tria sunt, duo lateralia, & vnum in medio, quasi septum vtramque narem diuidens. Hæc ossa nasi medietatem attingunt, & ab hoc loco cartilagines prodeunt. Nasus non fuit factus totus osseus, ne facilè à quauis re frangeretur. Cartilagines sunt quinque, tres tribus ossibus respondentes, quarum media septum dicitur. Duæ laterales altiori loco constitutæ, adnatæ vocatæ. Duæ autem laterales magis infimæ, quæ per respirationem mouentur, vocantur alæ, aut pinnæ.

Musculos obtinuit quatuor, vt aliquæ eius partes mouerentur. Duo inseruiunt in dilatatione nasi, alij in contractione. Venas suscipit à iugularibus, arterias à carotidibus, quæ sunt in iugulo. Accipit neruum à tertia coniugatione cerebri, non ad organum odoratus, sed ad peculiarem illius tactum constituendum.

Cutis in parte exteriori conspicitur adipe destituta, ne aliquando in molem accrescat. Duo foramina nasi multùm ascendunt, & conueniunt cum osse cribroso. Fuit nasus factus, primò, vt esset organum deferens odores. Secundò, vt esset organum deferens aërem in pulmo-

A nem pro spiritu vitali, in cerebrum pro animali. Tertiò, vt esset organum expurgans recrementa descendentia à cerebro. Quartò, ad formandam vocem. Quintò, ad faciei ornatum.

In fine meatuum nasi consistit os quoddam, à multitudine foraminum cribrosum dictum: quod os à parte qua communicat cum ore, est magis spongiosum; at verò à parte qua communicat cum cerebro, est magis durum, in cuius medio conspicitur appendix, quæ ob similitudinem vocatur crista, & ob hanc causam in latebris ossis cribrosi respectu cristæ, adsunt duo parua foramina, ad quæ descendunt duæ propagines cerebri, quas à similitudine vocamus processus mammillares, in quibus ex communi opinione reponendum est odoratus organum, & ex his historia nasi tam interna, quàm externa illustrata remanet.

B

De Capite.

AEr ergo per narium foramina, & ossis cribrosi, ducitur ad ventriculos cerebri; vt ibi spiritus animalis non in cauitatibus solùm ventriculorum, sed in plexu tam venarum, quàm arteriarum generetur: & vt huius partis descriptionem assequamur hoc modo sumamus exordium. Pars suprema hominis dicitur Græcis Cephalos, Latinis caput, quod est verum cerebri propugnaculum: & licèt caput sit pars organica, constans cute, ossibus, membranis, cerebro, neruis, venis, arteriis, & pluribus aliis: nihilominus tamen caput est illa animalis particula, quæ super primam ceruicis vertebram collocatur. Eius figura est rotunda, leuiter compressa. Obtinuit hanc figu-
C ram ratione capacitatis, & commoditatis sensuum externorum, & ratione commoditatis motus. Magnitudo in homine maior, quàm in cæteris animalibus, proportione ad corpus. Situm in sublimiori loco ratione oculorum obtinuit, non quòd propter ipsos fuerit fabricatum, sed vt ipsi in supremo loco constituti omnia rectè distinguerent.

Vniuersum caput in vtroque sexu diuiditur in partes duas, in illam quæ habet capillos, & in illam quæ pilis est destituta. Pars capitis capillata, vocatur caluaria: cuius anterior pars syncipu t dicitur; posterior, occiput; media, tempora. At verò pars sine capillis, dicitur facies, seu vultus; cuius superior pars, vocatur frons; at verò remanens pars à superciliis vsque ad collum prope, dicitur facies.

D In caluaria primò occurrunt capilli, qui primò, ad subiectarum partium tutelam facti sunt. Secundò, ad ornatum. Tertiò, ad fuliginosi excrementi expurgationem. Secundo locò adest cuticula, cutis vera, & membrana carnosa. Tertio, pericranium, sic dictum quòd ossa cranij cooperiat. Ducit originem pericranium à dura meninge, per suturas plura filamenta in caluariam distribuente, quæ in vnum conspirantia hanc membranam efficiunt, cuius interuentu dura mater manet suspensa cranio, quod est os inter pericranium, & duram membranam, de quo suo loco.

De capitis suturis.

CErebrum munitum, & contectum est caluaria, ne
E iniuriis externis esset obnoxium. In caluaria octo sunt ossa, sex propria, duo communia, quæ suturis distinguntur. Harum in mare, & fœmina est par numerus. Aliæ sunt propriæ, quæ ossa cranij à se inuicem secernunt; aliæ communes, quæ caluariam à maxilla seiungunt. Propriarum aliæ sunt veræ, quæ pectinatim, aut more dentatæ serræ connectuntur; aliæ spuriæ, quæ squammarum modo agglutinantur. Pro capitis figura varius est suturarum numerus. In figura naturali capitis, tres veræ suturæ reperiuntur: prima coronalis, quod ea capitis parte coronæ gestari soleant, hæc à temporibus in summum verticem transuersim tendit. Secunda dicitur sagittalis, quæ in capitis longitudinem porrigitur. Tertia, à figura literæ Λ lambdoïdes dicitur, & à capitis immo sursum tendit.

Suturarum

Suturarum multiplex est vsus; primus, vt suturarum ope membrana dura cranio alligetur, & ne comprimatur, quæ cerebrum à cerebello, & partes dextras à sinistris distinguit. Secundus, vt cerebrum emissis fuliginibus per suturarum raritatem meliùs transpiret. Tertius ne vnius ossis fractura alteri communicetur. Quartus, vt medicamentorum externorum vis altiùs penetret: quare Galenus 13. *meth. cap.* 22. iubet vt syncipiti topica applicentur, quia ibi suturæ sunt laxiores. Vltimus, vt caluariæ capacitas amplior reddatur.

De dura meninge.

APerto cranio conspiciuntur quædam membranæ, quæ à Græcis dicuntur meninges, a Barbaris matres; ex quibus membranis, illa quæ magis immediata est cranio, dicitur dura, vel crassa mater: vocatur dura, ob insignem duritiem; crassa, quòd reliquas totius corporis membranas crassitie sua superet. Huius figura, & magnitudo respondet ossibus caluariæ, vt nulla sit cauitas, aut sinus in cranio, in quem non sese insinuet hæc membrana quæ licèt sit huius conditionis, nihilominus tamen est vnica, & omni ex parte sibi continua, ita vt iure possimus pronunciare, eandem commoditatem in regione capitis præstare, quam præstat pleura in regione thoracis, & peritonæum in abdomine. Hæc membrana omni ex parte adhæret caluariæ, alligatur cranio mediantibus pluribus filamentis, quæ ad ipsum mittit, & maximè ad suturas, quia in reliquis cauitatibus cranij sic firmiter inhæret, vt non ligari, sed potiùs innasci videatur.

Hæc membrana non est duplex, vt aliqui volunt, nisi eam diuidant in internam, & externam, vt quando verticem capitis attingit. Duplicatur secundùm longitudinem à fronte vsque ad occiput, ita vt cerebrum diuidat in partes duas, scilicet dextram, & sinistram, vt læsa vna parte cerebri, reliqua incolumis permaneat.

Duplicatio hæc quæ cerebrum diuidit, secundùm vniuersam eius profunditatem non progreditur, sed dumtaxat vsque ad callosum corpus, ea seruata lege, vt hæc duplicatio referat formam falcis. In parte verò posteriori hæc membrana quadruplicatur, & cerebrum à cerebello magna sui parte diuidit.

Hæ duræ membranæ coniunctiones, seu duplicationes efficiunt quatuor cauitates quas sinus Anatomici vocant, in quibus copiosus sanguis conspicitur, vt in lacuna quadam, quòd amplissima moles cerebri alia ratione non posset nutriri, nec sufficiens copia pro spirituum animalium generatione ministrari. Hunc sanguinem tribuunt iugulares venæ internæ, quæ in hos sinus ingrediuntur, & ibi sistunt, nec vlteriùs progrediuntur.

Collocantur hi duræ matris sinus in lateribus occipitis, ea parte qua foramen conceditur internis venis iugularibus ascendentibus. Finiuntur autem ad principium suturæ lambdoïdis, vbi duo coniunguntur sinus, primus, & secundus; ex quorum coniunctione nascitur tertius, qui recta via extensus ab hoc loco, iuxta suturæ sagitalis longitudinem vsque in ossa narium constituitur, quem à similitudine sinum falcatum vocamus.

Ab hoc sinu plures venæ disseminantur in tenuem meningem, tàm ad dextrum, quàm sinistrum latus; per quas venas, tanquam per riuos defluit sanguis pro nutritione cerebri: & quia hic sinus insignem sanguinis copiam continet, vocatur Torcular; quamuis hoc nomen commodiùs tribui possit concursui omnium sinuum duræ matris. Quartus verò sinus inter cerebrum, & cerebellum collocatur.

Fuit facta dura mater, primò, vt cerebrum, & spinalem medullam cooperiret, & ab externis iniuriis defenderet. Secundò, vt diuidat cerebrum in partem sinistram, & dextram. Tertiò, vt cerebrum à cerebello secundùm aliquam eius partem diuidat. Quartò, vt omnes venas in cranium ingredientes accipiat. Quintò, vt sanguinem pro nutritione cerebri contineat. Sextò, vt ipsum cerebrum à duritie cranij defendat, & ob hanc causam tantùm distat

A dura mater à substantia cerebri, quantum sufficit, ne motum ipsius cerebri impediat.

De tenui meninge.

STatim infra duram membranam occurrit alia, quam piam matrem, seu tenuem meningem ob eius mollitiem apellamus, quæ cerebrum, & cerebellum immediatè tangit, & regit. Hæc tenuis membrana, quemadmodum dura, est vnica, & sibi continua: deinde non est cauitas in ipso cerebro, in quam se non insinuet; iccircò est facta tenuis, ne pondere suo cerebri motum impediret. Habet plures venas, & arterias, pro nutritione cerebri, & vt caloris natiui copia restauretur. Alligatur duræ membranæ per venas, & arterias, licèt exiguas quæ non solùm sanguinem

B venalem, sed arterialem ipsi tribuunt.

De cerebro.

ABlatis dura, & tenui membrana, statim occurrit admirabilis illa particula, quam cerebrum appellamus. Eius figura est circularis, vt capitis ossa ostendunt, quia hæc figura est magis capax, & secura: hæc enim præstantissimo organo decens erat. Magnitudo est maior in homine, quàm in reliquis animalibus, proportione seruata ad sui corporis molem. Replet ferè totum cranium; si enim totum repleret, non posset tam liberè moueri, quando cerebrum contrahitur, vel dilatatur.

Cerebri substantia est alba, mollis, & medullaris, ex purissima seminis portione constructa. Non tamen dici-

C tur medullaris, quòd sit eiusdem naturæ cùm ossium medulla, quæ igne liquatur, per inediam, aut febriles ardores imminuitur; aut quia contineatur in cauitate, vt nutriat ossa: sed propter similitudinem duntaxat, quia à suis ossibus continetur. Verè tamen est pars animata, & viuit, quod ossium medullæ non est concessum. Fuit alba substantia cerebri, ratione materię ex qua generatur, quale est semen, & ratione spiritus qui lucidus est, & splendidissimus; & nullus color magis eius naturæ assimilatur, quàm albus, testimonio est morbus melancholicus, in quo niger color humoris, est causa timoris, & tristitiæ adeò vt actiones animales lædantur. Fuit mollis, vt species à sensibus externis communicatas meliùs suscipiat & vt promptiùs motui obediat.

Vniuersum cerebri corpus diuiditur in duas partes,

D anteriorem scilicet, & posteriorem. Anterior pars, quæ maior est, & præstantior, retinet nomen totius, ob quam causam vocatur cerebrum: Posterior, quæ minor est, & ignobilior, vocatur cerebellum. Distinguitur cerebrum à cerebello, duplicatione duræ membranæ, non ex omni parte, sed duntaxat per superiòrem. At verò ea pars quæ cerebrum dicitur, diuiditur in dextram, & sinistram per sinum falcatum duræ matris. Causa huius diuisionis fuit, facilitas ad motum, & commoditas nutritionis, vt si fortè vna pars ægrotaret, altera maneret intacta. Externa superficies cerebri non est integrè alba, sed subcineritia: habet quàm plures anfractus, & circumuolutiones, ad modum intestinorum, quando ab omento libera sunt. Hi anfractus in aliquas partes intimas penetrant. Obtinuit illos, vt

E venarum, & arteriarum cum tenui meninge, per magnam molem cerebri penetrationi, & faciliori motui inseruirent.

De corpore calloso.

ABlata substantiæ cerebri superficie, inferiùs conspicitur durior substantia, quæ vocatur corpus callosum in quo loco pars dextra, & sinistra cerebri de nouo coniunguntur, & continuantur.

De ventriculis cerebri.

IN medio huius corporis callosi, apparent duo illi ventriculi cerebri, quos anteriores vocat Galenus, alij

alij verò superiores dicunt: qui ventriculi, figura, situ, & magnitudine differunt ab aliis, licèt in vsu reliquis sint similes. Hi duo ventriculi anteriores, & superiores si separati spectentur, quilibet eorum refert figuram semicirculi mediæ Lunæ; si verò coniuncti, figuram, tortuosam repræsentant.

Situs horum ventriculorum est in medio cerebri, distans æquali mensura secundùm longitudinem, à fronte, & occipite; secundùm profunditatem, à basi cerebri, & vertice. Ideò fuerunt duo, vt vno læso alter incolumis remaneret, testimonio illius pueri in Smyrna, quem vulnere lethali in vno ventriculo illato, fuisse liberatum *lib. 4. de vsu part. cap. 5.* retulit Galenus.

Hi anteriores ventriculi inter reliquos sunt maximi, & amplissimi, quòd animalem spiritum crassiorem debeant obtinere. Sunt fabricati primò, ad animalium spirituum præparationem. Secundò, ad cerebri inspirationem, & respirationem. Tertiò, ex sententia multorum, ad percipiendos odores: quamuis in hoc non sint credendi, quum organum odoratus ante illos ventriculos sit collocatum.

De plexu choroïde.

IN medio horum ventriculorum reperiuntur plurimæ venulæ, & arteriæ, inter se complicatæ, & intertextæ, secundùm longitudinem ventriculorum procedentes, quorum vasorum aggregatum dicitur plexus choroïdes, in quorum vasorum capacitatibus spiritus animales generantur.

De processibus mammillaribus.

AB his ventriculis versus nares, oriuntur quædam portiones ipsius cerebri, in quibus ab omnibus ferè constituitur organum odoratus: & hæ portiones à similitudine vocantur processus mammillares, & à Galeno nerui, quamuis eos inter neruorum paria non connumeret.

De speculo lucido.

DVo hi ventriculi distinguuntur inter se tenui quadam, & pellucida portione cerebri, quæ ob luciditatem, & transparentiam, septum lucidum, & speculum lucidum vocatur, cuius vsus est, vt spiritus luciditatem acquirant.

Tertius post hos se offert ventriculus, priùs tamen super illum constituitur cameratum corpus, fornicis instar tribus quasi columnis stabilitum; toto suo ductu triangularem figuram referens, habens, in parte posteriori quasi duos artus, in anteriore vnum, cuius vsus est cerebri molem sustinere, ne tertium ventriculum comprimat.

Sub hoc corpore tertius apparet ventriculus, qui dicitur constitui, ex duorum ventriculorum superiorum deorsum descendentium, in communi illa cauitate cohærentium, concursu, & medius vocatur. Ab hoc ventriculo tertio, duo consurgunt ductus, siue viæ, quarum vna quæ descendit deorsum ad basim cerebri, constituit peluim, seu infundibulum, per quod crassa & mucosa cerebri excrementa, in nares, & palatum confluere solent.

In fine huius conspicitur glans pituitaria, sic dicta, quia vt spongiosa humorem excipit, & in palatum guttatim instillat. Secunda via, siue ductus tertij ventriculi, ad quartum tendit, & est illa cauitas formata inter cerebrum, & cerebellum, in exortu spinalis medullæ, similis cauitati quæ conspicitur in manibus, quando calamum digitis apprehendimus: & in hoc loco aliqui (etsi falsò) asseuerant, rete mirabile esse constituendum.

In via de tertio ad quartum ventriculum, exiguæ reperiuntur particulæ: prima conarium dicitur, quæ glandula in figura nuci pineæ non est dissimilis. Huic particulæ contigua sunt duo corpuscula rotunda, & duriuscula, quæ nates à forma dicuntur; sub quibus testes existunt, quorum omnium vsus est, vt canalem tertij ventriculi in quartum forment, & vt animali spiritui à tertio in quartum

A ventriculum liber pateat aditus.

Ordo inter hos ventriculos obseruatur hoc modo, quòd duo anteriores sunt maiores, secundo loco tertius, & vltimò quartus. Sunt continui omnes ventriculi inter se ductibus suis, vt animales spiritus ex duobus anterioribus ventriculis procedant in tertium, & ab hoc in quartum, & denique ad exortum spinalis medullæ, per continuum illum ductum ventriculorum.

Factum fuit cerebrum à natura, non vt sua frigiditate excedentem cordis calorem attemperaret, sed vt esset principium, & sedes facultatis animalis, tam motiuæ quàm sensitiuæ, tam internæ quàm externæ, deinde vt animales spiritus generaret.

De cerebello.

B

DIctum est à nobis, caput in duas diuidi partes, in anteriorem, & posteriorem; & eam quæ in occipite est, vocari cerebellum, cuius substantia est durior, & crassior. Substantia cerebelli habet anfractus, & circumuolutiones, quæ superficiales sunt: huius color est subcineritius: tegitur tenui meninge, omni ferè ex parte; at verò dura matre, per maiorem sui partem. Factum fuit cerebellum vt spiritus animales necessarios, pro spinali medulla reseruaret.

Cùm ergo cerebellum principium sit, tam sensus externi quam interni, ab inferiori eius parte procedunt nerui obliquè descendentes in oculos. Hi nerui vocantur optici, qui in medio itineris coniunguntur, & non communicantur, vt aliqui volunt; licèt statim diuidantur, & attingant
C oculos: non sunt perforati sensibili cauitate, vt venæ, vel arteriæ, sed obscurè, ea ratione, vt propter sui mollitiem cauitas facilè obscuretur. Quilibet horum neruorum ad suum oculum implantatur, dexter neruus ad dextrum, sinister ad sinistrum.

De neruis.

NEruus sumitur à Medicis pro eo organo, à quo animalis facultas, & spiritus influit per vniuersum corpus: & definitur, quòd sit pars spermatica, à cerebro, aut spinali medulla exorta, interiore parte medullaris, exteriore membranea, spiritus animalis ad sensum, & motum delator. Neruus cauus est, sed conspicuam non habet cauitatem, per quam spiritus animalis tenuissimus ad omnes D
partes peruadere possit. Alij sunt motorij, & duriores, alij sensitiui, & molliores. Vsus neruorum communis est, animalem facultatem simul cum spiritu, ad partes pro sensu, & motu deferre. Secundus, vt animalia mediante tactu, (qui magis residet in cute, quia membranarum, omnium tenuissima) noxia euitare queant.

Oriuntur nerui à cerebro, sed præcipuè à posteriori eius parte, & spinali medulla: nam medulla extra caluariam plurimos, eósque veluti innumeros neruorum surculos emittit, quorum triginta obseruant Anatomici, septem ceruicis, duodecim dorsi, quinque lumborum, sex ossis sacri. Tamen intra caluariam septem coniugationes sunt insignes.

Prima coniugatio neruorum est amplissima, & sunt
E nerui bini, satis crassi, mollésque, quorum exortus ab anteriore cerebri basi nonnihil distat, vnus ad dextrum oculum, alter ad sinistrum defertur; & sunt nerui Optici, qui separantur in ortu, & deinde obliquè protensi in medio itineris coëunt, deinde separantur, & vnusquisque ad quemlibet oculum defertur. Fuit autem necessarium vt coïrent, ne ob mollitiem longum iter perreptantes flaccescerent. Hi nerui vocantur visorij, seu visiui, quorum substantia interior est medullosa, ac mollis, & dum ad crystallinum peruenit, dilatatur, & per oculum visiles effundit spiritus. Hi visorij meatus cauitatem obtinent, licèt non manifestam, sic enim necesse erat, vt visilis spiritus copiosissimus ad oculos deferretur; qui si obstruantur, fit ille affectus, à Græcis vocatus Amaurosis, quem Arabes Guttam serenam appellant, in quo videndi actio aboletur.

Secunda coniugatio defertur ad oculos, nempe muscu-

los, palpebras, tunicas. Tertia fertur in linguæ tunicam A pro gustu, & priusquam in linguæ tunicam inseratur, varios promit surculos in musculos frontis, faciei temporum, narium, & dentium. Quarta huic proxima, sed minor, descendit in palatum, & linguæ tunicam, & etiam gustui inseruit.

Quinta in musculos aurium pro auditu, & ad laryngem etiam reuertitur, de qua *infrà* latè. Sexta, vaga est, amplissima, & per omnia viscera excurrit, & dum ad iugulum accedit, in tres maximos diuiditur ramos, quorum primus descendit in axillarem arteriam, numerosos ex se emittens surculos, qui ad laryngem, & neruos recurrentes finiuntur.

Dicuntur autem hi nerui, recurui, reuersiui, recurrentes, vocales: nam iis intersectis statim animal mutum redditur, vt proprio exemplo ostendit Galenus *lib.* 1. *de loc.* B *cap.6.* posito exemplo in illo, qui cùm curaretur à strumis in collo natis, incisis his neruis scalpello, mutus remansit. Sunt autem hi nerui albi, tenues instar fili: si eleues, non læditur vox: si comprimas eos manu, mutum animal euadit: si manum detrahas, vox reuertitur: si vnum scindas, fit semimutum animal: si ambo seces, mutum redditur, vt bellè in viuo animali expertus est Columbus *lib.* 14. *de sectione viua, in princip.* Quare in curandis ferro strumis maximè cautus sis oportet, vt notauit Auic. 3.4. *tract.* 2. *cap.* 10. Secundus sextæ coniugationis ramus per latera, & costas excurrit. Septima coniugatio in linguæ, ac laryngis musculos, ad perficiendum motum defertur.

De spinali medulla.

C

SPinalis medulla, cerebri est caudex, & tenui membrana immediatè tegitur per quam excurrunt venulæ, & arteriæ, nutritionis causa. Hæc à caluaria rotundo, & amplo foramine prodita amplissima, & crassissima; & sensim attenuata, ac medullarem substantiam paulatim amittens, non eandem molem vbique seruat: tandem cùm ad dorsi fines peruenit, tota in funiculos, & filamenta caudam equinam referentia absumitur.

A sacra hac medulla nerui prodeuntes propemodum sunt infiniti, sed triginta paria obseruantur præcipuè; ita vt extra ceruicem septem paria sese ostendant, quorum primum ad musculos occipitis, & vertebrarum decurrit. Secundum in cutem totam faciei defertur. Tertium in musculos collum flectentes, & extendentes. Quartum in D anteriores brachij partes, scapulas, & diaphragma. Quintum posticos harum partium musculos diuaricatur. Sextum in easdem ferè partes excurrit. Septimum in brachia se extendit. Deinde à quinto, & sexto pari ceruicis, sex paria neruorum disseminantur in manum totam. Primum in deltoïdem musculum, & cutim. Secundum in totam cubiti manum, & cutim absumitur. Tertium, ad cubiti coarticulationem. Quartum ad carpum tendit. Quintum ad pollicem, indicem, & digitos peruadit. Sextum in cubiti cutim desinit.

Rursus à spinali medulla in dorsum, duodecim excurrunt coniugationes. Prima in brachium, & thoracis musculos. Secunda etiam numerosa serie in easdem partes diuiditur. Reliquæ decem ad costarum spatia decurrunt. Ex lumbis quinque prodeunt coniugationes, quæ E omnes in musculos abdominis, & femoris decurrunt. Ossis sacri paria sunt sex, quæ partim in femur, partim in musculos vicinos, & cutim, partim in musculos ani, vesicæ, penis diuiduntur. Ex his per totum pedem quatuor propagantur grandiores nerui. Primus in crurum musculos, genu & cutim absumitur. Secundus in femur, & pedem. Tertius in penem, & crura mittit surculos. Quartus in nates, calcaneum, pedem, tibiam, digitósque summos. Quare ex cerebri parte posteriori septem neruorum paria insignia repullulant, & ab spinali medulla triginta, quæ illustria sunt, & sensibus magis conspicua.

De oculi fabrica.

OCulus in animalibus perfectis, & præcipuè in homine, est nobilitatis magnæ, & excellentiæ: ob quam causam antiqui visum, Deum vocarunt; alij hominis formam; quidam Solis portam nuncuparunt. Quapropter oculi in capite, & in sublimiori loco constituti sunt argumento, & testimonio horum animalium, quæ capite destituuntur: nam habent oculos per longas ceruices supra eminentes. At verò in animalibus perfectis, vt in homine, non solùm oculi fuerunt constituti in capite, sed in quadam cauitate tanquam in antro. Nec hoc solùm construxit natura, quod est illorum tutela, sed in parte alta, os frontis, & supercilia; in parte inferiori, ossa mandibularia, sicut in lateribus, siue angulis, & nares collocauit. Vltra hæc omnia, palpebras miro artificio constitutas tribuit, vt pro animalis necessitate clauderentur, & aperirentur. At quando sunt aperti oculi, pilis, vocatis ciliis, ab externis iniuriis se defendunt.

Oculus, solaris animalis particula, diuinam constitutionem fuit assequutus, & ob eam causam, formam obtinuit rotundam, & sphæricam: etsi versus implantationem nerui optici aliquantulum sit oblonga. Hæc figura est tributa oculis, ratione capacitatis, roboris, agitationis in motu. Eius magnitudo est, quæ ad suscipiendas rerum imagines satis sit.

Oculi fuerunt duo, ob necessitatem, vt si vnus læderetur, & periret, alius saluus & incolumis remaneret. Quilibet oculus ex varia substantia constat, sicut sunt variæ partes componentes. Constat humanus oculus, variis, iisque apparentibus coloribus: at verò in reliquis animalibus vnus est determinatus color. Cum qualibet parte animalis habet oculus consensum magnum: cum cerebro per primam, & tertiam coniugationem. Cæterùm vniuersum oculi corpus conflatur ex septem musculis, septem tunicis, tribus humoribus, duobus neruis tribus venis, & arteriis, copioso adipe, & corpusculis glandulosis.

Musculi sunt septem, (quidquid proferant alij) ex quibus omnibus musculi quatuor motibus rectis inseruiunt, & ideò recti dicuntur: vnus eleuat oculos; secundus deprimit; tertius mouet oculum ad angulum dextrum, siue maiorem; quartus ad angulum sinistrum, siue minorem. Duo sunt obliqui, quorum primus sursum obliquè oculum mouet; secundus verò deorsum.

Hunc musculorum numerum maior pars Anatomicorum concedit in animalibus perfectis, sed præter hos musculos, Galenus, Vesalius, & alij obseruarunt alium septimum musculum adhærentem oculo, secundùm longitudinem nerui optici, cuius vsus principalis est, non solùm vt oculum intra cranium contineat, vt voluit Galenus, sed etiam vt motum tonicum efficiat oculorum, vt quando fixis oculis aliquid intuemur.

Statim post musculos occurrunt tunicæ, siue membranæ, & primo loco illa quæ à Latinis Adnata, à Barbaris Coniunctiua dicitur, quia oculum coniungit, & alligat cum cranio, & reliquis partibus vicinis. Est tenuis, & candida, & à pericranio ortum ducit; non circundat totum oculum, sed in parte anteriori fenestratur in loco iridis, & interiùs palpebras coniungit. Secunda oculi membrana vocatur Tendinosa, ducens originem à nerueis tenuitatibus musculorum oculi, & collocatur sub adnata prope iridem. Tertia dicitur Cornea, sumpta similitudine à perspicuitate, & duritie cornu. Hæc à dura membrana nerui optici originem ducit, & omni ex parte totum oculum circumdat. Eius substantia est dura, densa, & multum crassa. Est pellucida, & destituta colore: non habet venas, arterias neque neruos.

Quarta à Græcis Rhagoïdes appellatur, à Latinis vuea, quod repræsentet granum vuæ, à quo sit extractus pediculus. Appellatur etiam Choroïdes, ob plurima vasa quæ comprehendit, ad modum illius membranæ fœtus, quæ chorion nominatur. Oritur à tenui membrana nerui optici. Eius substantia est tenuis, licèt crassior quàm in

cerebro

cerebro. Locatur sub cornea: ambit vniuersum oculum, & solùm versus partem anteriorem perforatur, quod foramen vueæ, oculi pupilla vocatur; alia oculi fenestram appellarunt. In interna parte est variis coloribus depicta.

Quinta tunica dicitur Ciliaris, sumpta similitudine ciliorum. Oritur à tunica vuea: tegit humorem vitreum, ne cum aqueo confundatur. Sexta nominatur Arachnoïdes, sumpta similitudine à telis aranearum, est tenuis, diaphana, humorem crystallinum solum per partem anteriorem ambiens. Septima & vltima vocatur Amphiblistroïdes, hoc est, reticularis, seu retina, quæ sic dicitur à similitudine retis. Oritur ab interna substantia nerui optici, immò nihil aliud est, quàm nerui optici substantia ad modum membranæ dilatata. Eius vsus est, vt per eam spiritus descendant.

Post omnes tunicas statim occurrunt humores, qui sunt tres. Primus dicitur albugineus, & aqueus, sumpta similitudine ab aqua emanante ab ouis. Collocatur in parte anteriore oculi inter corneam, & vueam, & in loco pupillæ, qui est inter humorem crystallinum, & tunicam corneam.

Secundus humor est crystallinus, seu crystalloïdes, siue glacialis, sic dictus sumpta similitudine à glacie, seu crystallo. Figura eius est sphærica, aliquantulum depressa versus humorem aqueum. Eius substantia est aquea, & densa, & magis dura quam in reliquis humoribus, est diaphana, & transparens, & coloris expers. Collocatur hic humor in medio centro oculi, habens à parte anteriore humorem aqueum, & à parte posteriore humorem vitreum, in cuius figura assistit, vt quidam lapis pretiosus in annulo.

Tertius, & vltimus oculi humor vocatur vitreus, sumpta similitudine à vitro liquato, cuius naturam imitatur. Collocatur hic humor à tergo humoris crystallini, vt dictum est, cuius substantia est minùs fluida, quàm substantia humoris aquei.

Tam tunicæ, quàm humores, excellentes, admirabilésque præstant oculo vtilitates. Tunica adnata facta est à natura, primùm vt tueretur oculum, ne duritie cranij læderetur. Secundò, vt oculum cranio alligaret, ne in maximis motionibus à propria sede dimoueretur. Tertiò, vt musculos in propria sede firmaret.

Secunda tunica, Tendinosa dicta, vnicum vsum obtinuit, vt omnes musculos circa iridem colligaret. Tertia tunica Cornea; fuit primò facta, vt vniuersum oculum firmaret. Secundò, vt tenuiores tunicas, & humores amplecteretur. Tertiò, vt crystallinum humorem ab aëris iniuriis, & cæteris externis calamitatibus defenderet.

Quarta est vuea, quæ ideò collocata est inter humorem crystallinum, & corneam, ne à duritie corneæ crystallinus humor offenderetur. Secundò, vt alimentum præstaret tunicæ corneæ. Tertiò, vt suis variis coloribus spiritus recrearet, lucémque externam attemperaret, & refringeret.

Quinta Ciliaris inseruit, primò, vt humorem crystallinum cum vuea colliget. Secundò, vt humorem aqueum à vitreo separet, ne commisceantur ambo. Sexta Arachnoïdes, humorem crystallinum per partem anteriorem tegit. Septima & vltima Retina, vtilis est, primò, vt per eam spiritus animales in humorem crystallinum, & reliquas partes oculi descendant. Secundò, vt dum humor crystallinus alteratur, id sentiat. Tertiò, vt per eam alterationes factæ ab obiectis in oculo, deferantur ad cerebrum.

Humores etiam plurimum vsum præstant. Primus est Aqueus, qui ideò conducit, primò, ne in parte anteriori crystallinus læderetur à circundantibus tunicis. Secundò, vt externi luminis vis in eo frangeretur. Tertiò, vt in eo lumen externum cum interno vniretur. Quartò, vt suo madore vicinas tunicas, & humorem crystallinum humectaret. Secundus humor est Crystallinus, cuius vnica est, eáque maxima vtilitas, vt sit principalissimum, & potissimum visionis organū. Tertius est Vitreus, cuius munus est primò, alimentum parare crystallino. Secundò, vt spiritus animales descendentes in humorem crystallinum obseruet. Tertiò, vt firmet humorem crystallinum in sede sua. Quartò, vt à duritie membranarum vicinarum, ne lædatur, defendat.

Diximus aliquas tunicas ad Iridem finiri. Vocatur enim in oculo Iris, circulus qui in anteriore parte est collocatus, variis coloribus refertus. Dicitur Iris, sumpta similitudine à cœlesti Iride. At verò illud foramen, quod in medio huius circuli conspicitur, correspondens oculi centro, vt quoddam punctum, pupilla dicitur, & est foramen vueæ. Illi verò colores qui in oculis apparent, partim sunt apparentes, ex varia luminis reflexione, partim ex coloribus vueæ orti.

Præter hæc quæ dicta sunt, reperiuntur in oculis venæ, pro nutritione illorum, à venis iugularibus ortum ducentes. Reperiuntur etiam arteriæ, vitalem spiritum, & calorem influentem deferentes, quæ à carotidibus arteriis originem ducunt.

Reperitur etiam in vnoquoque oculo vnus neruus opticus, à prima coniugatione scaturiens, & reperitur alius à secunda. Neruus opticus inseruit ad visionem: at verò neruus secundæ coiugationis descendit ad musculos pro motu. Inuenitur etiam copiosus adeps, primò, ne assiduis motionibus oculus exiccaretur, & inflammaretur. Secundò, vt suo calore oculum à frigiditate defenderet, quo pacto oculi non rigent, ex Philosopho *in problematis*.

Inueniuntur etiam in oculis exiguæ caranculæ, seu glandulæ, quæ sunt collocatæ in angulo maiori cuiusque oculi, quarum vtilitas est, primò, vt excrementa à cerebro delapsa ad oculos suscipiant, ac si essent spongiæ, deinde per compressionem exprimerent, & sic lachrymæ fluunt. Secundò, vt sua humiditate oculum irrorarent, & hæc est verior oculi humani descriptio.

De auribus.

PRæter sensum visus, collocatur etiam in cerebro sensus auditus, qui ob suam præstantiam sensus disciplinæ appellatur; nam auditu res omnes externæ percipiuntur: & sicuti sensus particulares certum, & determinatum locum sibi vindicarunt, in quo suam sedem certam habeant, ita & similiter sensus auditur. Hæc particula communiter vocatur auricula, siue auris, quia audit voces & sonos. Collocatur etiam organum hoc in parte sublimi, quale est caput, quum sonum, & eius differentias debeat percipere.

Organum auditus componitur ex ossibus miro artificio connexis, & musculis, tunicis, neruis, venis, atteriis, & cartilaginibus. Hoc organum fuit duplicatum, ob magnam huius sensus necessitatem, vt vno organo deficiente aliud incolume remaneret.

Naturalis constitutio auris, clarioris doctrinæ gratia diuiditur in aurem internam, & externam. Vocatur externa auris, quæ exteriùs conspicua est, cuius substantia est cartilaginosa, ne facilè, vt ossa, frangeretur, & ne contunderetur, vt caro.

Aurium magnitudo non est æqualis in omnibus animalibus & in homine, in quo aures omninò ob ornatum sunt exiguæ. Illarum figura est in modum semicirculi, habentis in medio cauitatem, instar antri obliqui, & tortuosi: verùm iuxta varietatem compositionis, & particularum, varia auribus nomina sunt imposita.

Superior pars auriculæ vocatur *ala*, seu *pinna*: externus ambitus, *gibbosus*: & pars inferna carnosa ab ala dependens, *lobus*. Omne autem quod in aure superest, vocatur *auris interna*, in qua verum, & proprium organum auditus collocatur, cuius sedes est in osse petroso.

In hoc osse petroso statim conspicitur aditus patens, qui dicitur auditorius, tortuosus, & obliquus, rotundus, & angustus. Est tortuosus, ne aër externus subitò pro varietate temporum lædat. Est obliquus, vt vehemens aëris percussi sonus in obliquo ductu vehementer refringatur. Est rotundus, vt bestiolarum, & paruorum corpusculorum quæ molestant, ingressum prohibeat. Hic tortuosus meatus, paruus, obliquus, & angustus, non

recta via procedit;sed obliquè sursum ascendit, vt siquid extraneum ingressum sit,facilius elabatur.

In huius cauitatis fine, quoddam conspicitur velut septum, à quo incipit secunda cauitas. Hoc septum est membranosum, & quia ad modum tympani, huius septi membrana tenditur, vocatur in auribus membrana hæc tympanum. Est substantia tenuis, densa, sicca, & acuti sensus,vt medius his qualitatibus commodiùs suum munus obiret.

Hæc membrana etiam obtinet situm obliquum, vt vis aëris ingredientis, aut alteriis rei, itineris obliquitate, diuturna contracta mora refringatur, & minùs noceat. Oritur hæc membrana à dura meninge, post quam procedit secundus meatus obliquus, in quo aër consistit complantatus, immobilis,qui est medium internum pro auditu.

In hac secunda cauitate inueniuntur officula illa laudata a Vesalio, & vocantur stapes, incus, malleus, sic dicta non solùm à figura, sed ab officio. Hæc officula non dearticulantur inter se, more aliorum ossium, sed alligantur cum membrana dicta tympano, chordæ cuiusdam tenuissimæ ope, quæ iuxta mensuram tympani extenditur.

Tria hæc officula tangit quidam neruus quintæ coniugationis,vt horum organorum naturalis contiguitas seruetur. Ideò hoc artificio sunt facta officula, vt sint organum auditus, hac ratione, vt aër externus membranam tympanum, & aërem sibi adiunctum percutiat. Ab his mouentur tria officula, ac denique per coniunctionem sentit neruus relatus. Sic intelligitur difficilis Galeni contextus, *lib.1.de sympt.caus.c.6.§. Quam habet humor crystallinus in oculo rationem, hanc habet in auribus audiendi meatus externus;vbi neruo coniungitur.*

In hac secunda cauitate constituunt Anatomici duo exigua foramina,inter se diuisa paruo quodam tuberculo quæ foramina delationi aëris inseruiunt. Præter hæc inuenitur quidam canaliculus, tendens in palatum ad aëris vernaculi expurgationem. Hic ductus est cartilagineus, & à natura ea arte fabricatus, vt permittat excrementa descendere in palatum, non tamen vt in aurem retrocedant.

Tertia cauitas reperitur, quam labyrinthum vocant, à similitudine, cuius vtilitas est vt sonus transiens per angustum, fiat acutior. Quarta cauitas denique est quæ à quibusdam vocatur cœcum foramen, & à Fallopio cochlea quòd testæ cochleæ similis sit. In radice auris duæ glandulæ conspiciuntur, ad quas cerebrum sua excrementa detrudit, quæ appellantur parotides: in quibus fiunt inflammationes,sic quoque dictæ, sumpta similitudine à natura partis. Aures fuerunt fabricatæ secundùm partem tam externam, quàm internam, vt in iis auditus organum locaretur. Reliquæ verò vtilitates minùs principales sunt.

SECTIO IV.

De osteologia,& reliquis ad fabricam humani corporis pertinentibus.

De sceleto.

SCeletos à Caleno 1.*de anatomic.administ.c.2.* & à cæteris Græcis,dicitur ossium exiccatorum cadauer. Sceleti cognitio maximam præbet vtilitatem,ex ossium enim figura, & magnitudine reliquarum partium figura æstimatur, præsertim cùm ossium particulis ignoratis, nec musculorum exortus, nec insertiones, venarum ductus, arteriarum diuortia, neruorum diremptus agnoscere possimus.

De ossibus capitis.

OSsa substantia sua sunt terrea,durissima,frigidissima, aridissima,ex seminis parte magis terrestri generata: & ita rotunda facta sunt, vt essent aduersus omnes impetus

A externorum corporum propugnaculum,& robur proprio corpori sustinendo præstarent. Secundus eorum vsus est ad corporis rectitudinem,quia sine ossibus animal rectum stare non posset, sed reperet vermium instar. Tertius vsus est ad figuram corporis; quia ab ossibus corporis proceritas,& incrementi terminus dependet.

Ossa nutriuntur medulla,seu vt alibi diximus parte medullæ magis terrestri,vt sic conciliemus auctores quotum quidam medulla nutriri, alij succo melancholico asseuerant. Ossium differentiæ plures sunt: alia enim durissima sunt,&lapidosa,vt dentes;alia mollia;alia simpliciter dura: alia magna,parua, mediocria:alia medullosa, contra alia solida,sed aliqualiter spongiosa, & quæ in se concretum intus succum habent: quædam plana,alia rotunda: quædam longa,vt femoris; alia breuia:vt summorum digito-

B rum:quædam læuia:alia aspera:superiora, inferiora: quædam mobilia sunt,alia immobilia:alia sentiunt vt dentes; reliqua omnia,sunt insensilia.

Inprimis à cerebri ossibus incipiamus. Caluaria, seu cranium octo constat ossibus, sex propriis, duobus communibus. Propria sunt os frontis,occipitis,syncipitis duo, temporum duo. Communia, sphenoïdes, ethmoïdes. Hæc ossa sunt inter caluariam, & genam supernam, posita. Sphenoides, seu cuneale dicitur, quòd inter omnia ferè capitis, & genæ supernæ ossa cunei modo sese insinuet: Barbari Basilare vocant, quod in basi capitis positum sit. Vsus primus, vt per eius foramina varia, neruorum, arteriarúmque propagines ferantur. Secundus, vt optico nerno exitum præbeat. Tertius, vt tertio,& quarto neruorum paribus sit destinatum, & in tu-

C telam sit.

Ethmoïdes, quod vocatur etiam cribriforme, seu spongiosum, situm est in media frontis basi, & ad summam nasi radicem fertur. Eius vsus primus ad aëris inspirationem, necessarij ad spiritus animalis generationem. Secundus, vt per eius foramina, tanquam per infundibulum, à muco expurgetur cerebrum. Caluaria in recens natis non est solida, vt in adultis, ad faciliorem partum, & vt in hac ætate humidissimum cerebrum expurgetur,& iccircò in syncipite cerebrum manifestè moueri videtur.

Sequitur Zigoma, quod os iugale appellatur. Est portio, seu coalitus ossis temporum, & maxillæ superioris; quarum altera nascitur, ab osse temporum, altera à maxillæ superioris osse, & faciunt os quod versus maiorem

D angulum oculi constituitur. Vsus ad temporalis musculi tutelam.

Maxillæ duæ sunt,superior,& inferior: illa est immobilis; quia si moueretur,naribus odores excipientibus, & oculis maiore circulo inspecturis esset impedimento, & sic hominis formam deturparet. Ossium genæ superioris numerus est ambiguus, sed à peritis vndecim numerantur: alij addunt duo spongiosa, in interno naso sita, vbi retinetur mucus. Inferior est intus caua, & medullosa ad dentium nutritionem, accretionem,& nouam generationem. Est solida, & dura ad comminuendum cibum. Alueolos habet, & foramina duo, per quæ nerui, venæ, & arteriæ immittuntur.

De dentibus.

E

DEntes sunt ossa, & sentiunt, ratione membranæ internam,& cauam partem vestientis;vel ratione nerui ad ipsos delati, orti à tertia coniugatione, qui spiritum animalem in totum illorum corpus effundit: ad cætera ossa nulla neruorum portio pertingit. In cauitatem dentium etiam arteriæ, & venæ inseruntur; quare dentes pulsant per arteriam. Sunt durissimi, ne durarum rerum occursu attererentur.

Differunt dentes ab ossibus, quia dentes semper crescunt, ossa non item; quòd scilicet illi perpetuò aluntur, & augentur,ossa vsque ad certum terminum. Deinde dentibus insunt sua vasa, venæ, arteriæ conspicuæ, vnde soli ad extremum senium crescunt, & auulsi renascuntur; & sic erat necesse, quia mutuo attritu, dum cibos mandunt,

dunt, attenuantur. Vsus illorum primus, vt minuant cibos, præparéntque ventriculo. Secundus, ad vocis articulationem. Tertius, ad ornatum. Quartus ad apprehendendum: nam illis sæpe animalia vtuntur ad pugnam.

Vtplurimùm sunt triginta duo, sexdecim in vtraque maxilla. Quapropter primi anteriores dicuntur incisorij, & acuti, quia alimentum oblatum cultri modo secant: canini frangunt cibum: molares ipsum læuigant. Os hyoides est ad linguæ radicem situm, ad firmamentum linguæ, & laryngis; nisi enim huic ossi tanquam basi hæreret lingua, non posset tot motibus agitari. De ossibus nasi, & ossiculis aurium supra dictum est.

De spina, seu dorso.

SPina dicitur totum illud, quod à prima ceruicis vertebra ad coccygem vsque extenditur. Eius plurima est dignitas: nam per eam neruorum myriades excurrunt, vt diximus suprà, quare eam vertebris vallauit natura. Diuiditur in quatuor partes, ceruicem, dorsum, lumbos, os sacrum. Est caua, vnde dicitur sacra fistula, & habet processus extuberantes, vt eam ab iniuriis tuerentur externis. Constat pluribus ossibus, & iis validè ad motuum varietatem compacta est.

Constat pluribus vertebris, seu verticulis, sic dictis, quòd earum opera in varias partes vertatur corpus. Sex itaque sunt vertebrarum coarticulationes, duæ per corpora, & quatuor per obliquas apophyses descendentes, & ascendentes, hoc est, extuberationes, seu eminentias: est enim apophysis Græcè, pars ossium legitima ex ipsomet osse prorumpens, & extra superficiem planam extuberans.

Symphysis vertebrarum non fit per cartilagines, sed per vincula validissima, tum ab ossibus orta, tum à cartilaginibus, tum à membranis ossa vestientibus. Est enim symphysis, naturalis ossium vnio, per quam ossa continuantur, & vnum fiunt. Omnes vertebræ vnum habent inter se commune, vt habeant foramen amplissimum, medullæ continendæ dicatum. Secundò in qualibet vertebra tria apophyseôn genera obseruantur, nempe extuberationes, siue processus acuti, obliqui, transuersi. Tertiò in qualibet vertebra, quinque sunt epiphyses, seu appendices, aut annexus.

De vertebris ceruicis, dorsi, lumborum, & de osse sacro.

CEruicis vertebræ sunt septem. Dorsum duodecim constat, quibus duodecim costæ articulantur. Lumbi tertiam spinæ partem constituunt, & quinque vertebris constant, crebris foraminibus peruiis. Os sacrum, est eorum spinæ ossium maximum; & sic dicitur sacrum, quia magnum: dicitur etiam vertebra magna. Ad ossis sacri extremum, os apparet, quod à similitudine quam cum Cuculi rostro habet, dicitur coccyx: tribus constat ossiculis. Hoc collapso, & eius glutine quo tenaciter adhæret, emollito & luxato, sæui concitantur dolores: quare procidentia huius ossis tabem accersit, ex Thoma à Veiga, & nos *lib.1. de praxi admiranda, obs.132.* proprio exemplo notauimus.

De thoracis ossibus, costis, scapulis.

THorax partim est osseus, partim carneus: ossibus namque ipsum ad visceris nobilissimi tutelam vallauit natura: sed quia respirationis gratia continuò distenditur, atque contrahitur, eum aliqua ex parte natura carneum construxit. In anteriore parte est os, quod vocatur sternum, cuius ossium numerus est incertus, nunc septem apparent, nunc quinque, nunc tria, & hoc accidit ex ætatum varietate. Horum ossium vsus est ad cordis, & ad viscerum in thorace contentorum tutelam. Clauicula est os, quod clauis modo humerum, & brachium cum sterno firmat, ne scilicet brachium in motu præcipitetur.

Thoracis latera, costæ vocantur, & figura sua arcum

A referunt: in exortu angustiores sunt, deinde paulatim latiores fiunt, postmodum fiunt angustiores. Partim sunt osseæ, partim cartilaginosæ, qua parte cum sterno committuntur. Costarum aliæ sunt veræ, & legitimæ, & hæ septem sunt; aliæ sunt spuriæ, mendosæ, adulterinæ, & hæ sunt quinque, minores, & breuiores, quarum postrema verè notha appellari debet, quia nulli adhæret. Vsus illarum est, vt viscera in thorace contenta defendant.

Sapula dicitur à Græcis omoplata, humeri latitudinem constituens, Latini Scoptulum opertum, Barbari Spatulam vocant. Illius vsus est, ad costarum robur. Secundus, ad musculorum brachium mouentium implantationem; ab ea enim omnes brachium mouentes oriuntur. Tertius, ad brachij, & clauiculæ articulationem
B confirmandam.

De ossibus Ilium, Ischij, pubis, manus, carpi, extremæ manus, tibiæ, & pedum.

OS ilium dicitur, quia ileum intestinum continet. In pube adest etiam os ad vteri tutelam. Aliud nominatur Ischion, seu os coxendicis, in quo cauitas est profunda, & vocatur acetabulum coxæ. In manu adsunt tres partes, brachium, cubitus, & manus extrema. Brachium dicitur humerus, & vno constat oss[e] valido. Cubitus duobus constat ossibus. Summa manus in tres partes diuiditur: prima dicitur brachiale, siue carpus, & in hac parte sunt duodecim ossa, vt manus expeditè moueri possit. Altera manus pars, dicitur postbrachiale, seu palma, quatuor con-
C stat ossibus oblongis, gracilibus. Tertiam manuum partem constituunt digiti, qui ossibus quindecim constant, triplici ordine dispositis.

Pes in tres partes diuiditur, femur, tibiam, extremum pedem. Femur est os omnium longissimum, & maximum: est totum cauum. Tibia duobus constat ossibus. Inferior tibiæ pars habet appendicem, quæ dicitur malleolus: Femori & tibiæ communem præstat operam os rotundum, quod dicitur rotula, cuius vsus est, vt tibiæ & femoris articulum laxiorem firmet. Pes extremus tres habet partes, vt manus; tarsum, metatarsum, & digitos. Tarsi septem sunt ossa. Metatarsus quinque ossibus constat. Digitorum ossa quatuordecim tantùm sunt, triplici acie disposita, excepto pollice, qui duobus tantùm constat ossiculis. Reliquis terni sunt articuli. In manibus, & pedibus ossicula reperiuntur, quæ sesamoïdea dicuntur, quia sesa-
D mini seminis figuram exprimunt, solida sunt, & rotunda, quorum numerus est incertus: alij duodecim, alij sexdecim obseruant. Vsus eorum est, vt firmentur articuli, & luxatio prohibeatur.

De ligamentis.

CVm ossa perpetuò moueantur, ne motus agitatione diuelli possent, vinculis quibusdam firmissimis ipsa ligauit natura. Est autem ligamentum, pars frigida, sicca, mediam inter neruum, & cartilaginem naturam obtinens, ex seminis portione caloris vi genita, varios in colligando, & continendo partes, vsus præstans. Hæc non sentiunt, quia neruos non recipiunt, & quia aliàs ob perpetuos mo-
E tus animalium vita semper plena esset tristitia, & dolore. Vsus eorum primus est, vt ossium, & cartilaginum articulationes firment, & luxationem impediant. Secundus, vt ossa ipsa qua parte non dearticulantur, vinciant; sic radium cubito, & tibiam calcaneo ligant. Tertius, vt indumenti instar extrinsecus apponantur. Quartus, vt tendines suis contineant locis. Quintus, vt musculos dextros, & anticos à sinistris, & posticis distinguant. Sextus, vt viscera suspendant, ne nimio pondere decidant; vt sunt hepatis, vesicæ, vteri ligamenta.

In capite adsunt ligamenta tria, quia enim totum caput super primam vertebram mouetur, debuit vinculis colligari, ne tam nobile membrum periclitaretur laxæ articulationi commissum. Primum ligamentum est in basi occipitis, inter primam, secundámque vertebram vbi adhæret

adhæret validissimè. Secundum est validum; quod denti A secundæ vertebræ valde annectitur. Tertium ab anteriore primæ vertebræ parte exortum, secundæ vertebræ denti strictè adhæret. In lingua adest etiam ligamentum, quo connectitur, cuius auxilio fulta lingua faciliùs vibrari, producique potest.

In spina multa sunt ligamenta, quorum ope vertebræ ligantur. In costis plura sunt: nam eorum beneficio cum vertebris articulantur. In carpo etiam inueniuntur in eundem vsum, & in digitis. Demum in pube, & tibia membranea adsunt ligamenta: sicut in tarso ossa vinculis connectuntur.

De cartilaginibus.

CArtilago est pars similaris, frigida, sicca, ex crassa seminis parte genita, & ad motuum varietatem, suauitatemque fabricata. B Differt cartilago ab osse secundùm magis, aut minùs, quia ossa sunt duriora,159 ficciora, frigidiora: cartilago est læuis, lucida, polita; ossa aspera, inæqualia. Earum primus vsus, vt ossium motus laxa coarticulatione iuuent. Secundus, vt ab exterioribus noxis partes defendant: exemplo sunt nares, aures, nec enim sunt duræ, vt frangi possint, nec molles, vt contundi queant. Tertius, vt ossium instar aliquas partes sustentent. Quartus, vt aliquas partes internas tueantur, vt sterni, costarúmque cartilagines, ad cordis, pulmonisque tutelam sunt creatæ: sic cartilago ensiformis, vt defenderet ventriculum est creata. Quintus, vt per ea ossa glutinis modo coalescant. Sextus, vt ossa dura, & laxa cum raris iungantur. Sic in plurimos alios vsus inditæ C sunt partibus cartilagines, visioni, auditui, odoratui, deglutitioni, &c.

Differentiæ cartilaginum tres sunt potissimæ. Aliæ enim sunt in capite; aliæ in trunco corporis; aliæ in extremis partibus à natura creatæ. Capitis sunt cartilagines, aurium, nasi, palpebrarum, inferioris maxillæ. Hic truncus etiam diuiditur in spinam, thoracem, & os innominatum: Spinæ partes sunt, ceruix, dorsum, lumbi, os sacrum. Ceruicis, seu colli cartilagines sunt aut posticæ, quæ vertebras connectunt; aut anticæ, larynx, aspera arteria, epiglottis. Thoracis cartilagines in extremis costarum, & sterni sunt conspicuæ. Partium extremarum cartilagines, aliæ sunt manus, aliæ pedum.

Nunc singularum partium cartilagines adamussim describendæ. Palpebræ oculi duæ sunt: alia est superior, D alia inferior: vtræque inseruiunt ad faciliorem motum, & oculos claudunt, & aperiunt, & sic palpebræ fuerunt factæ cartilagineæ: quia si essent molles, facilè conciderent; si osseæ, tunicas interiores læderent.

In auribus sunt cartilagines, vt auditus organum, & aures exquisitissimo sensu præditas ab externis iniuriis tuerentur, & sic iuuant ad auditum, & sic aër semel ingrediens non resilit. In naso sunt quinque cartilagines, vt inspirantibus nobis meliùs nares dilatarentur, & faciliùs excrementa emungere possemus. De epiglottide diximus suprà: est cartilaginea, vt celeriter ad cibi, & potus ingressum comprimi possit.

Larynx tres habet cartilagines, vt dilatari, constringi, aperiri, claudi facilè possit. De aspera arteria, & eius vsu, suprà diximus, *titulo de pulmone*. Hæc magna ex parte car- E tilaginea constructa est, quum sit spirabile organum, & aërem in pulmones deducat, & voci inseruiat, vt meliùs extendi possit, iccircò hoc modo est fabricata.

Ossis sacri cartilagines duriores sunt, quia hoc os est immobile. Ossis autem extremum, quod coccyx dicitur, est cartilagineum, quo delapso, aut laxato putat vulgus homines tabescere posse: quorum opinio contemnenda non est; nam cùm sit hæc pars fundamentum corporis, si doleт, aut abscessus patitur, ex diuturno dolore, viribus flaccescentibus, ob vigilias, & labores, extenuantur corpora.

Sequitur cartilago ensiformis, quam Galenus 7. *de vsu part.* 21. vocat mucronatam, & xiphoïdem, cuius vsus est, vt ventriculum ab externis iniuriis tueatur: cùm ergo hæc pectori glutine quodam adhæreat, si laxetur & flaccescat, (decidentiam vulgus vocat) tabem corpori conciliat, quoniam tunc ventriculus externis iniuriis magis exponitur, debilitatus non rectè concoquit; & non celebrata rectè sanguificatione, & sanguine non ita puro genito, non tam commodè partes nutriuntur, & sic tabescunt homines: de quo argumento legat qui velit quæ diximus, *lib.* 2. *hist.* 59.

Vltimò in omni ferè coarticulatione, cartilagines reperiuntur ad faciliorem motum comparatæ. Sic in clauiculis duæ adsunt: in scapulæ cauitate vna adstat, ne violentis motibus luxetur articulus. In cubiti parte inferna, altera adest. In eundem vsum in pube est alia crassa, & dura, vt ossa pubis vniantur, ne in partu disiungantur. In Ischij cauitate alia adest, & in femore etiam. Denique nulla est articulatio, in quam non inseratur cartilago, vt partes faciliùs, securiùs, & diutius moueantur.

De tendine.

TEndo vocatur etiam chorda, & est membrum spermaticum, quod partim generatur ex filamentis neruorum, partim ex ligamentis simul mixtis. Sentit sensu tactus. Vsus eius est iuuare musculos ad motus grauiores, & vehementes. Vbi verò natura non eget vehementi motu, sed exiguo, generat musculos absque tendine, vt sunt musculi labiorum, & narium; & firmat articulos, & ossa cum ossibus. Substantia constat dura, tenaci, frigida. Figura est rotunda. Connectitur semper cum osse ab vna parte, & ab alia cum carnosa substantia musculi. Colorem obtinuit album. Non habet cauitatem, sed potiùs poros. Tot sunt numero, quot musculi.

De membranis.

MEmbrana est pars similaris, frigida, sicca, lata, tenuis, densa, ex seminis portione genita, sensus tactorij organum, partes subiectas custodiens. Est lata, vt partem vestiat: densa, ad robur: tenuis, ne pondere sit molesta. Est minùs frigida tendine, vinculis, cartilagine, osse; sed frigidior venis, arteriis, & neruis. Vsus eius est vt sit tactus organum, ideò sensu exquisitissimo prædita, & immediatum organum tactus. Deinde vt vestiat partes; quare tunicæ sunt dictæ.

Membranæ aliæ sunt legitimæ & veræ, vt membrana cerebri, pleura, peritonæum, periostium; aliæ sunt latæ, aliæ longæ; aliæ externæ; aliæ internæ. In singulis partibus multæ adsunt. In oculis plures insunt. Linguam vestit tunica vna, communis œsophago, palato, faucibus, ventriculo. Cor suam habet tunicam, nempe pericardium. Pulmo etiam habet intersepientes, quas vocamus mediastinum: Adsunt etiam membranæ, in hepate, epiploo, intestinis, vtero; de cuius membranis fœtum inuoluentibus, *infrà* dicemus.

De villis, seu fibris.

VIllorum, seu fibrarum nomen etiam tendinibus, & neruis accommodari potest. Sunt partes similares, frigidæ, siccæ, albæ, solidæ, oblongæ, exilium filamentorum instar, ad motum, & carnis custodiam destinatæ. Vsus fibrarum præcipui sunt motus, & custodia carnis. Villi alij sunt transuersi, alij obliqui, alij recti. Transuersis partes expellunt; obliquorum ope retinent; rectorum opera attrahunt. Alij animalibus organis inseruiunt, musculis, neruis, ligamentis. Alij vitalibus, vt cordi, arteriis. Alij naturalibus, vt œsophago, ventriculo, intestinis, vesicæ, vtero, & neruis.

De musculis.

CAro musculosa præcipuè ferè corporis molem constituit, & iccircò Galenus *lib. art. med. cap.* 50. temperaturam musculorum, appellat totius temperaturam.

Ab Arabibus dicitur lacertus. Definitur à Galeno *cit. loc.* *Caro ex simplici carne, & villis neruosis contexta.* Musculus est immediatum voluntarij motus organum: cuius partes similares sunt nerui, fibræ, tendines, caro, vena, arteria.

Caro illa fibrosa, præcipua est musculi pars: similem enim in corpore nullam inuenies. Ea deficiente, deficit motus: nam sine neruis qui in musculos variè diuaricantur, motus fieri non potest, quia sunt spirituum animalium delatores. Ligamenta, & tendines perfectiorem reddunt motum. Tendo per se non est comparatus ad motum, sed ad valentiores, & vehementiores motus edendos: quoniam tendo est mediæ naturæ inter neruum, & vinculum, licet in multa crassitie tendo neruum excedat.

B Non poterat ligamentum immobile motum voluntarium edere; & neruus ob mollitiem validos motus efficere non poterat: quare mixtum aliquodj ex ambobus creari debuit, quod neruo durius, vinculo mollius esset. Venæ, arteriæ, membranæ, actionem conseruant. Carnis huius fibrosæ vsus primus est, vt sit visceribus internis propugnaculum. Secundus, vt siccitas neruorum, & ligamentorum, à perpetuo motu contracta, permixtione carnis emendetur.

Musculorum differentiæ sunt plures. Alij sunt carnosi, vt linguæ, & sphincteres dicti; alij neruosi, vt qui tibiam cingunt. Alij longi, lati: transuersi, recti, obliqui.

C A peritioribus Anatomicis numerantur 405. Frontis, duo. Palpebrarum, sex. Oculorum, duodecim. Aurium, sex. Narium, duo. Labiorum, nouem. Maxillæ inferioris, decem. Hyoidis, octo. Linguæ, decem. Faucium, octo. Laryngis, quatuordecim. Capitis, quatuordecim. Colli, octo. Brachiorum, sexdecim. Cubiti, octo. Radij, octo. Carpi. octo. Manuum, quinquaginta quatuor. Respirationi inseruientes, sexaginta quinque. Abdominis, decem. Dorsi, decem. Ani, quatuor. Vesicæ, vnus. Testium, duo. Penis, quatuor, Crurum, viginti octo. Tibiarum, viginti duo. Pedum, duodecim. Digitorum, viginti vnus: & sic certus musculorum numerus constituitur. Si plures, aut pauciores statuas, non errabis: nam sunt qui ex vnico plures faciunt, & ex pluribus, vnum.

D In varijs partibus adsunt musculi. In fronte duo sunt qui frontem, ac supercilium attollunt: nam licèt cutis vniuersa sit immobilis, in fronte sola, & facie sponte mouetur; & hoc propter oculos, quia eos multùm aperiri oportebat. In palpebris, quæ sunt duo oculorum tegumenta, & necessariò debent moueri, vt oculum claudant, & aperiant: quo pacto superior sola mobilis; aperit ergo hanc vnus musculus, & claudunt duo.

Oculi cùm in omnem partem debeant moueri, vt exploratores, habent secundùm aliquos auctores, sex musculos, & secundùm peritiores, septem, vt *suprà* in fabrica oculi notauimus. Aures habent tres, primus in anteriore parte est situs: secundus ab occipitio emanat versus eas: tertius ex interna parte ad radices excurrit.

E In naribus duo sunt dilatantes, duo constringentes. In labiis nouem, alij sursum, alij deorsum mouent. Adest & alius qui dicitur buccinator, qui buccam mouet. In maxilla inferiore, quia necessariò debet moueri, ad frangendos cibos, & articulandam vocem, adsunt sex: nam mouetur sursum, deorsum, dextrorsum, sinistrorsum, antrorsum, retrorsum. Claudunt eam duo, quoniam superior immobilis est, ne naribus, & oculis impedimento esset. Os hyoides octo musculi nectunt, & firmant. In lingua decem adsunt, qui eam in varias partes mouent, iuuántque ad transmittendos cibos, & exprimendas literas. In faucibus ad deglutitionem adsunt sex, tres vtrinque.

In larynge, qui est asperæ arteriæ operculum, quia ad vocem modulandam, moueri debuit, dilatari, constringi, aperiri, claudi, visuntur quatuordecim musculi. In capite plures assistunt, quia capitis motus varios, vni articulationi committere non erat tutum. Iccircò flectunt caput musculi duo, extendunt octo, & alij sex caput obliquè, & circulariter mouent.

In ceruice sunt octo, flectunt quatuor, extendunt totidem. In scapulis quatuor sunt, qui eam mouent sursum, deorsum, antrorsum; & retrorsum. Brachium sursum mouent duo, deorsum duo, antrorsum mouet vnus fortis, qui dicitur pectoralis, retrorsum mouent tres. Cubitum flectunt duo, extendunt totidem. Radium mouent quatuor. Carpum laxant duo, extendunt etiam duo. Digitos flectunt musculi tres, extendunt quàm plures. Pollicem flectit vnicus, extendunt duo, abducunt tres.

Respirationis musculi sunt sexaginta quinque, distendunt inspirationi inseruientes 32. contrahunt expirationi dicati 32. Accedit diaphragma inspirationi, & expirationi inseruiens, & sic perficitur numerus cum hoc musculo. Diaphragmatis historiam *suprà* retulimus. Abdominis musculi respirationi inseruientes sunt octo, oriuntur à superiore parte ossis pubis, & ilium. In dorso sunt octo, duo superiores, inferiores duo, quintus, & sextus à lumbis oriuntur; septimus, & octauus à processibus primæ, secundæ, & tertiæ thoracis vertebræ.

In ano sunt quatuor, sphincteres duo, rectum intestinum occludentes; leuatores duo, qui anum delapsum reuocant. In vesica est vnus, qui eius ceruicem omni ex parte cingit, & exitum vrinæ intercludit, In testibus duo sunt musculi, Cremasteres dicti, id est, suspensorij, qui sustinent testes, ne suo pondere vasa extendant. In pene sunt quatuor. In mulieribus clitoris est loco pudendi in viris, & habet duos exiles musculos.

In femore flectentes duo sunt, extendentes tres, circumagentes tres, abducunt sex. Flectunt tibiam quatuor, extendunt quatuor, adducunt duo, abducit vnus. In pede sunt duo flectentes, extendentes quatuor. Digitos pedum flectunt duo, extendunt duo, adducunt quatuor, abducunt octo. In pollice sunt peculiares, vno flectitur, extenditur altero, adducitur vno, abducitur alio

De vnguibus, & pilis.

VNgues mediam naturam obtinent inter ossa, & cartilagines, & sunt ex tertiæ coctionis crassioribus excrementis pronati, ideò continuò crescunt, & nutriuntur attracto alimento, non per assimilationem, sed per intus susceptionem. Eorum vsus primus est ad apprehensionem, Secundus, ne superficies digitorum suapte natura mollissima ab occursantibus externis iniuriis læderetur. Pili generantur ex materia tertiæ coctionis, nempe vapore fuliginoso rariora cutis spiracula permeante. Causa efficiens est calor moderatus, qui fuliginosos vapores in cutis ambitum detrudit, siccat, & per moram indurat. Primus vsus est, vt subiectas partes tueantur. Secundus, ad ornatum. Tertius, ad fuliginosi excrementi expurgationem.

De glandulis.

GLandula definitur pars simplex, rara, spongiæ similis, mollis, excrementis recipiendis, & humectandis partibus à natura fabricata. Vsus earum primus est, vt vasa firment: nam hæc cùm sint dura, violentis motibus rumperentur, nî haberent has molles carnes, quibus veluti stratis fulcirentur. Secundus, vt excrementa superflua absorbeant, & emungant, & illæ præcipuè factæ sunt ad inguina, axillas, retrò aures, vt excrementitios humores ex iecore, corde, & cerebro in se imbiberent. Tertius vsus, vt partes irrigent ne facilè siccentur. Hoc modo sub lingua sunt factæ, & iuxta maiorem angulum oculorum, ne hæ partes mutuis motibus siccarentur, & experimento compertum est in iis, qui ardore febrili sunt vexati: ij enim perpetuò illachrymant, quia hæ glandulæ præ æstu, & incendio sunt exiccatæ, & humiditatem superfluam à capite descendentem nec emungere, nec retinere queunt. Ita glandulæ plures factæ sunt in cerebro, larynge, pancreate, mesenterio, vesicæ collo, in dictos vsus, vt in descriptione cuiusque partis *suprà* demonstrauimus.

De cuticula.

CVticulam Græci vocant epidermidem. Est tenuissima cutis, & veluti efflorescentia cæparum pelliculis tenuioribus similis, insensilis, & penè exanguis. Hæc nostrum vestit corpus, & superficiem summam. Vsus primùs est, vt sit medium tactus. Secundus, vt cutem veram, quæ sensu pollet eximio, tueatur. Tertius, vt cutem tegat, ne corpus perpetuò exudans, resoluatur. Quartus, vt vasorum ad cutem pertingentium oscula occludat. Quintus, vt cutis crassiusculæ, asperæ, inæqualis, superficiem tegat, & corpori ornamento sit.

De cute.

CVtis membrana est omnium amplissima, crassissima ex seminis, & sanguininis permixtione genita, temperiem moderatam obtinens, externi tactus organum, subiectarum partium tegumentum, & munimentum. Hæc est veluti extremorum medium, & tactus iudex. Nullam figuram habet, sed à subiectis partibus mutuatur. Et licèt sit candida, tamen ratione humoris affluentis, aliquando pallet in biliosis, nigricat in melancholicis, in sanguineis rubet, in pituitosis albet. Non est omni ex parte continua, quoniam habet foramina patentia, vt in oculis, auribus, naribus, ore, ano pudendo; sed tota habet foramina inconspicua, quæ oculorum aciem effugiunt: nam est cribriformis, ad sudorum & fuliginum expulsionem, & vt transpiraret corpus, néue insitus calor marcesceret. Est foraminulenta, & poris plena, quos Medici cutaneos vocant.

Primus vsus eius est, vt sit tactûs organum. Secundus, vt tegat corpus, & partium calorem foueat. Tertius, vt corpus ab iniuriis tueatur. Quartus, vt corpus partium structura varium inter se continuetur. Quintus, vt sit totius corporis emunctorium.

De adipe.

TErtium humani corporis tegumentum est adeps; vocatur etiam pinguedo, axungia, seuum; sed hæc differunt secundùm magis, & minus: quoniam adeps est siccior, pinguedo mollior, seuum siccius. Huius materia est sanguinis portio magis aërea, & pinguis. Sub cute copiosus adeps colligitur, quia sanguinis portio, quæ ob tenuitatem rariores musculorum carnes præteriit, à densiore cute retinetur: quare animalia quæ corium habent densum, vt sues, & delphini, plurimo adipe abundant. Primus vsus est, vt tueatur corpus. Secundus, vt conseruet calorem: viscidirate enim, & lentore suo effluxum eius prohibet. Tertius, vt sicca corpora oblinat, vt in corde. Quartus, vt ad faciliorem motum dura corpora humectet. Quintus, vt loca impleat vacua. Sextus, vt sit pabulum caloris; hic enim humidis gaudet, fugit à merè siccis: quare inediæ tempore pinguedo in alimentum vertitur.

De membrana carnosa

CVti, & pinguedini subiicitur membrana quædam crassissima, vniuersum corpus à capite vsque ad pedes tegens. Arabes vocant panniculum carnosum, Latiniores membranam carnosam vocare consueuerunt. Primus vsus eius, vt propagines venarum, arteriarum, & neruorum, quæ feruntur ad cutem, eius ope suffulciantur. Secundus, vt musculorum carnes tegat, ne ab externis lædantur.

De formatione fœtus, membranis eum inuoluentibus, situ infantis in vtero, & eius exclusione foràs.

IN congressu venereo mas, & fæmina semen eiaculantur, & vterus postquam in suam cauitatem semen virile recepit, statim sagacis naturæ industria, & motu os vteri coarctatur, ne semen excidat. Circa hoc conceptum A semen, tum à vi formatrice, tum ab vtroque semine membrana generatur, quæ Allantoides vocatur, vteri cauitati adhærens, cuius vsus est vt vniuersum semen inuoluat: nisi enim priùs formarentur membranæ, tenellus embryo, eiusque principes partes vteri duritie læderentur. Hæc cingit fœtum zonæ instar, & vrinam continere dicitur. Secunda dicitur Amnios, alij Amiculum vocant, fœtus velut sudorem excipiens. Tertia appellatur Chorion, quæ nihil est aliud, quàm vasorum multitudo membrana tenui connexorum, ex Gal. 15. *de vsu part. cap.* 4. Hæc appellatur secunda, ab Hip. 5. *aph.* 49. alij nominant secundinam, vt Paulus *lib.* 5. *cap.* 75.

Sed in hac re video Anatomicos esse discordes. Quidam membranas solùm Choron, & Amnion in fœtu B humano agnoscunt, licèt in brutis tres membranas obseruent. Alij genita Allantoide, & Amnio, vt suffulcirentur, affusionem orbicularis placentæ instar, quam Chorion appellant, generatam fuisse asseuerant; & sic hanc placentam, secundinam vocant. Sed (vt verum fatear) hæc in nobis minimè est membrana, sed crassa quædam materia, excrementorum instar, cuius vsus est dictus, vt fulciret vasa, & propugnaculi vicem gereret, & fœtum ab externis iniuriis tueretur, & sic Paulus vocat fœtus velamentum. Addunt Recentiores, vt sanguinem ad fœtus nutritionem præpararet.

Amnios dicta est sudoris, & vrinæ receptaculum, cuius aquæ, aut vrinæ, aut seri vsus, auctore Galeno 15. *de vsu part. cap.* 5. est, vt ope huius humoris lubricus fiat vterus, & promptiùs dilatetur, vt sic per collum vteri molle, & humectum, puellus possit exire foràs, aliàs diffi- C cilis fit partus; si amnios membrana ante exitum puelli frangatur, & vacuetur aqua, & sic remanet periculum, ne ab aquæ copia possit fœtus suffocari.

Deinde in omnium partium delineatione laborat perpetuò vis formatrix, neque conquiescit, quousque omnium membrorum discretio fuerit absoluta, quæ in maribus perficitur trigesimo, fœminis quadragesimo die, aut quadragesimo secundo, vt diuinus Hippocrates prædixit, *lib. illo aureo, de natur. puer. num.* 14. *&* 20.

Postea ordine quodam ex sanguine, qui est alterum nostræ generationis principium, generantur parenchymata, & carnosæ partes. Parenchymatum secundùm Medicos, & veriorem sententiam, primum est hepar; secundum, cor, deinde reliquorum viscerum carnes effor- D mantur. Postea simul iaciuntur partium spermaticarum fundamenta, & partes spermaticæ generantur, sed primò nobiliores & magis necessariæ, vt tria principia, venæ, arteriæ, nerui. Venæ ab hepate ad chorion vsque propagantur, arteriæ à corde, nerui à cerebro.

Duriores, & solidiores partes simul figurantur, sed non simul perficiuntur: nam ex ossibus, alia celeriùs, alia tardiùs elaborantur, costæ, gena inferior, auricularum ossicula, os hyoides primis diebus osseam acquirunt naturam; deinde brachij, tibiæ, femoris, spinæ, vtriusque manus, sterni, quæ celerior conformatio ad vsus, & necessitatem est referenda, ita vt septimo die omnium spermaticarum partium rudimenta sint conspicua.

Totus itaque contractus, & conglobatus sedet in vtero puellus, manibus genua apprehendens, & in genua caput dimittit, vt oculi vtrinque manuum pollicibus E velut affixi hæreant, nasus verò inter genua procumbat. Hæc figura est frequens, nec laboriosa fœtui, licèt alij alios situs obseruarint, capite eleuato, & aliquando transuersim, sed hi sunt rari.

Excluditur foràs fœtus, quando iam perfectus est, & tunc mole sua calcitrat, & rumpit membranas, & à natura extrà protruditur. Sed quæres an hæc excretio, vtero, an ipsi puello referenda sit? Perbellè tibi respondet Galenus 5. *aph.* 37. dicens: *quum scilicet alimentum ab vtero veniens non est infanti sufficiens, & infans adultus est, plus sibi requirens, quàm illud quod adest, calcitrat, & membranas disrumpit, initiúmque partus matri affert, &c.* Quapropter puello principium motionis tribuendum.

De vmbilico, & vasis vmbilicalibus.

VMbilicus in medio corporis situs est quia dum in vtero matris latemus, per eundem nutrimur, & per eundem excrementa reddimus. Nihil autem est vmbilicus, nisi receptaculum quatuor vasorum, & vnius venæ quæ dicitur vmbilicalis, quæ ab vtero ortum sumens, per vmbilicum sursum, partem quandam iecoris diuisam ingreditur, terminatúrque in venam portæ: & duæ arteriæ vmbilicales, vna vtrinque à ramo iliaco ortæ; & per chorion variis surculis diuaricatæ, quæ tandem cum vterinis arteriis coëunt. Vena attrahit quod dulcissimum est ex venis vteri. Arteriæ maternum spiritum attrahunt, & arteriosum sanguinem: atque horum vasorum ope, nutritur, viuit, transpirat fœtus.

Ourachus est vas cauum, & membranosum, quòd à vesicæ fundo ad vmbilicum fertur, eo canali vrinam effundit fœtus in allanthoidem membranam. Quatuor hæc vasa in vmbilico coëuntia, fœtu in lucem edito, eo munere priuantur, & in ligamentum degenerant, quòd dicitur ab omnibus vmbilicus.

De superfœtatione.

SVperfœtatio duplex est, vera, & non vera. Illa definitur quòd sit secunda conceptio, quum grauida iam mulier iterum cum viro coïens concipit, quasi sit noua quædam supra iam conceptum puellum fœtatio. Non vera dicitur, quando plures fœtus vno concubitu generantur. Mulier sæpius superfœtat, quia sola post conceptum, maris congressum appetit, ob plures causas, quas Medici, & Theologi proponunt.

Eam concedit Hip. *lib. de superfœtat. in initio*, & licèt non aperiatur os vteri, nisi in partu, quo tempore aperitur ad exitum fœtus, & occludatur grauidis, vt nec cuspidem acus admittat, 3. *de nat. facult.* 3. tamen eam possibilem esse, & sæpe contingere omnes Anatomici admittunt, edocti ab. Hip. 5. *epid. num.* 11. qui apertè fatetur Gorgiæ vxorem in Larissa superfœtasse, & excreuisse fœtum alterum post sexaginta dies, postquam exclusit primum. Clamet ad rauim vsque Valuerda, doctus alioquin anatomicus, *lib.* 3. *de re anatomica, cap.* 14. qui vanum esse asseuerat, immò mendacio plenum asserere, dari superfœtationem: cuius irrita tela repulimus *lib.* 3. *in com. hist.* 14. Neque Galenus ita claudi vterum affirmat, vt sponte, non hiet: nam ipse ex innata doctrina descendit, veluti concupito semini occursurus, & in congressu venereo illud recepturus. Quare dari superfœtationem, certum est, & auctorum testimoniis confirmatum.

QVÆSTIO VII.

Vtrùm anatomica scientia ad Medicum, vel Chirurgum spectet.

COMMENTARIVM.

HOminum ossa contemplari.] Tanta est anatomicæ artis ad affectus internos cognoscendos, & curandos præstantia, & vtilitas, vt coactus Galenus *lib.* 1. *de loc. c.* 1. illius cognitionem Medico curaturo, qui Physicus appellatur, non verò externa mala medicanti, qui Chirurgus dicitur, esse necessariam asseueret. Ille enim non solùm viscera inspectione scrutatur, verùm cadauerum ossa exiccata (*Sceleton Græci vocant*) esse perscrutanda arbitratur. Ossa enim fulcri instar vniuersam corporis molem sustentant; quare miras præbet vtilitates Sceletos, quas proposuit Realdus Columbus *l.* 4. *de re anatomica, de Sceleto*, quo libro exactè edocuit, quo pacto parari debeat; quæ in eo expoliendo obseruanda; quomodo ossa coquenda; quibus deinde connectenda; qua industria fœtor auferendus, & odor bonus conciliandus.

Ob has commoditates mirabiles, in Alexandriæ scholis, peritissimi magistri rudioribus primùm resiccata corpora, deinde integra proponere asseuerant. Quare Ga-A lenus huius vtilitatis causa permotus, & addiscendi summa auiditate inflammatus, quum esse arcanorum naturalium scrutator vigilantissimus, illuc nauigauit; quo loco celeberrimi aderant Medici, qui hanc humani corporis compagem, se docere profitebantur, eiusque cognitionem ad curandos morbos esse pernecessariam, immò vtilissimam discipulis inculcabant: vt tibi constet quàm temerè plures Galenum incusent, quòd solùm in simiarum, & non in humani corporis anatome fuerit versatus, quorum ignorantiam latè refutauimus *lib.* 2. *in com. hist.* 41.

Ergo, vt ad quæstionem explicandam accedamus, videtur difficile, quomodo Galenus multò magis necessariam arbitretur anatomicam cognitionem Physico, quàm Chirurgo, si enim hæc cum corporis dissectione compa-B tetur, Chirurgica potiùs, quàm physica dicenda est, siquidem manualis operatio à physico est valde aliena, ex Hip. *in suo iureiurando, & lib. de flatib. in initio, & de decēti ornatu.* Gal. *lib.* 6. *epid. sect.* 5. *com.* 1. & 6. *meth. vlt.* Celso *lib.* 7. *cap.* 1. Ergo perperam Galenus anatomicam disciplinam physico, non Chirurgo addixit.

Deinde cùm Medicus in dialectica, physica, disciplina de pulsibus, crisibus, morbo, & sympromate, & aliis, oporteat vt sit instructus, quibus partibus Chirurgum excedit, cur his prætermissis solam memorat anatomen? Quare in hoc videtur fuisse diminutus.

Insuper immeritò Galenus physicum à Chirurgo separauit: nam hic, Medicus etiam ab Hip. appellatur, *lib.* 1. *de fractur. & lib. de vulnerib.* nam tria sunt instrumēta, quibus vtrique vtuntur; nec enim à Medico aliena C operatio manualis, vt nec à Chirurgo commoda victus, & medicamenti institutio: quare saltem instrumentis inter se non separantur. Ergo vel penès varia morborum genera curanda distinguntur, vel penès diuersum situm eorumdemmet morborum. Primum dici non potest, quia non distant genere pleuritis, & phrenitis ab externa phlegmone; nec similiter externa vlcera ab internis, sed eiusdem appellationis, & essentiæ sunt. Si verò ex situ distingui dicantur, cùm non minùs nec ssaria sit secanti, vrenti, scindentique Chirugo, quàm physico, suarum partium cognitio; conuincitur sanè non rectè separasse Galenum, per dissectionis cognitionem, Medicum à Chirurgo.

Vt verò hæc omnia perpendas intimiùs, notabis, dupliciter posse considerari necessitatem anatomicæ cogni-D tionis, vel prout necessaria est ad affectuum, & affecti loci cognitionem, vel ad curationem. Quod ad primum attinet, summopere necessarium Medico est physico, ad internos affectus dignoscendos, in dissectione esse versatum, non sic autem Chirurgo. Cùm enim externa mala præcipuè consideret, & hæc sensui sint manifesta, cùm in ipsa sint superficie, anatomica ambage non alia indiget, vt in curationem illorum deueniat.

Quod ad curationem verò attinet, è contra res se habet: nam physico ad affectum curandum sufficiens est quæcunque licèt non exacta cognitio, compositionis corporis, aut membri curandi; Chirurgo verò exacta eiusdem notitia omnino requiritur, ac dissectionis, ad hoc vt commodè secare sciat, vrere, aut scindere, quæ sunt illius munera. Cùm verò Galenus *in opere de loc. affectis*, E quod theoricum est, anatomicam disciplinam considerasset in ordine ad affectum, & affecti loci cognitionem, ideò eam quidem physico necessariam esse, non autem Chirurgo pronunciauit.

His iactis, argumentum primum solue, negando anatomicam peritiam ad solum pertinere Chirurgum, quum magis ad physicum spectet, saltem ratione agnitionis affectuum, de quo *lib.* 1. *de loc.* negando rursus, eam solùm comparari dissecando corpora; ex libri enim doctrina, simul & frequenti dissectorum conspectu, sufficienter acquiritur: dissecare autem ad Chirurgum, tanquam ad physici ministrum pertinet.

Vel aliter responderi potest: ad vtrumque scilicet artificem æqualiter pertinere partium structuram agnoscere; ad physicum, internarum, externarum ad Chirurgum:

turgum: Verùm cùm Galenus de internis ageret, anatomen physico commendauit, non autem Chirurgo, quoniam de affectibus illi subiectis non proponebat agere. Vulnera interna, quæ Medicus tractat, & externa, quæ Chirurgus, nec ratione sui, nec ratione medij differunt specie, nisi fortè membri ratione in quo sunt: nam alia sunt intra, alia extra corpus.

Ad secundùm. Non negat memoratas artis partes ad physicum requiri, & ipsum perficere, non minus quàm anatomicam contemplationem: de illis tamen non meminit, quoniam ad laborantis loci notitiam, de quo in præsenti erat sermo, non deducunt.

De tertio sciendum est, non esse facile diiudicare, per quid physicus, & Chirurgus inter se seiungantur, quæue sint propria cuiusque munera. Et non seiungi quidem per illud quod varia morborum genera vtrisque proponantur, (quemadmodum putarunt multi) apertè in hoc tertio argumento conuincitur.

Opinantur alij, separari inter se prædictos artifices, tantùm ratione auxilij, instrumentiue, quod vnicuique proponitur diuersum ad operandum: existimant enim vtriusque simul munus, & officium esse, internos pariter & externos affectus curare; sed physici, victu & medicamentis? Chirurgi verò, manuali operatione. Primum ostenditur. Interna, & externa mala simili curandi methodo tractantur, remediisque similem facultatem habentibus. Ergo nulla videtur ratio, cur eorum curatio ad eundem physicum non pertineat.

Quod autem ad Chirurgum vtrumque morbi genus similiter spectet, in externis quidem cùm res frequentissima sit, satis constat. in internis verò, vt cùm hydropicum perforat, vel suppuratum, non posse transgredi vltra manuum operationem, colligitur ex Hip. *in suo iureiurando*, & ex eo quod scribit Galenus *ad Thrasibul. cap. 23. & 24. & passim*, vnam esse artem medendi, sed eius partes tres, & inter se diuersas, quarum vna Chirurgia dicitur, id est, manualiter operans, *1. de anatomic. administ, cap. 3.* Cùm ergo Chirurgus à Chirurgia dicatur, non poterit vsum operandi manualiter transcendere, quod solum Chirurgiæ est: alioqui confunderentur medicinæ partes inter se distinctæ, & Chirurgia non erit Chirurgia, hoc est, medicinæ pars, cuius sola est manualis operatio.

Accedit in eiusdem confirmationem, quod idem Galenus testatur *6. meth. vlt.* Physici esse, duplici vti artis instrumento, licèt ipse fateatur, se in Græcia tertio etiam vsum fuisse. Alterius verò, nempe Chirurgi, manu operari, hoc non suo ductu, sed Medico tantùm domino præcipiente. Quare solum manus instrumentum videtur relinqui Chirurgo; reliqua autem, victum, & medicamenta non posse attingere: atque ita existimat penès instrumenta separari inter se prædictos artifices.

Aliis magis placet, separari potiùs per morborum situs, quàm per auxilia, instrumentáve: existimant enim non minùs esse Chirurgi externa mala victu, medicamentis, & manu curare, quàm Physici interna eisdem tribus auxiliis. Adiiciunt tamen quòd quemadmodum in internis malis vbi requiritur manuale opus, Chirurgus aliquando à Physico accersitur; ita in externis, vbi grauia fuerint, & magna requiruntur auxilia victus, & medicamentorum, Chirurgo Physicum consulere oportet, id quod ex Galeno colligi videtur *3. de compos. medic. sec. gener, cap. 2.* dum ex multorum sententia, quam approbat, affirmat medicinæ partes mutuam opem requirere, licèt ex se diuersæ sint, tum quæ manu, tum quæ medicamentis & victu medetur; maximè illam quæ manu curat, reliquis duabus indigere.

Confirmatur huiusmodi sententia, ex eo quòd in scriptis de Chirurgia libris, etiam victus ratio, & medicamenta edocentur, de quibus interrogati Chirurgi respondent, antequam medendi facultatem consequantur. Deinde ad mala externa sananda, vltra manuum operationem, necessaria est victus, & medicamentorum institutio. Sed oppressio magna foret, grauéque Reipublicæ dispendium, si ad vlcus, aut externam phlegmonen, tumorémve sanandum, duo essent vocandi, remunerandique artifices. Ergo satius fuerit internis morbis physicum, externis verò præfici Chirurgum, qui ex se, & victum possit instituere, & medicamenta; quemadmodum & constituta est obstetrix, quæ partubus præest, & citra Medicorum præscriptum remediis Medicis vtetur. Verùm Chirurgi medicamentorum vires, & alimentorum facultates satis non agnoscunt: vnde etiam medicamentorum modum, methodúmve tractare non possunt, nec debent magna remedia sine dispendio, præsertim in grauioribus morbis præscribi.

Et retenta prima quidem ex enumeratis sententiis, ad tertium argumentum respondetur, sumpto nomine Medici latè, etiam comprehendi Chirurgum; & ita intelligenda sunt loca, vbi Medicus appellatur: non verò si pressè accipiatur: atque sic primò ad Chirurgum non pertinent prima duo artis nostræ auxilia, neque absque Medici præscripto illis potest vti, sed ea à Medico Physico petenda sunt, cuius sunt principia.

Quòd si secunda magis placet, non distingui scilicet penès instrumenta, sed licere vtrique eisdem vti auxilis, nec nisi penès varios morborum situs distingui, minùs vrget argumentum: non enim negat Galenus necessariam etiam esse Chirurgo anatomiæ cognitionem, sed cùm de internis dignoscendis affectibus ageret, qui solius Physici, & non Chirurgi sunt, iuxta secundam sententiam physico solùm anatomiam commendauit.

Nec huic secundæ obstant primæ fundamenta. Non primum, quoniam licèt diuersa sit Chirurgia ab aliis medicinæ partibus, & ab ea deductum nomen habeat Chirurgus, non ita tamen diuersæ sunt, vt quodammodo mutuò se non participent, mutuamque opem requirant, sed pars vna diætetica dicitur, quoniam præcipuè versatur circa institutionem victus, & sic de reliquis. Minùs obstat illa Romanorum Medicorum consuetudo, de qua Galenus *6. meth. cit.* apud quos Chirurgi tanquam ministri sola manu operabantur, & hoc præcipientibus solùm Medicis: nec enim illa apud nos obseruatur, immò vtilius quodammodo est Reipublicæ, exemptos esse à Medici imperio Chirurgos. De quo argumento lege Valleriolam, *lib. 3. loc. com. cap. 17.*

HISTORIA V. ALBVCASIS, De flatu vago.

Flatus furiosi historia mira.

Ægritudo hæc nominatur in terra nostra Nakir, & est dolor qui accedit in quibusdã membris, deinde permutatur de mẽbro ad membrum. Huiusmodi exemplum vidi ego tale. Vocatus sum ad mulierem quandam infirmam in quadam villa, & detexit brachium suũ, & vidi inflationem paruam in vena brachij, & post horam vnam vidi inflationem illam ambulare cum focilli, sicut procedit vermis, ascendendo ad humerum celeriùs quàm credi potest, & mouebatur sicut argentum viuum, cùm currit de loco ad locum. Recessit ergo dolor ex loco, qui primùm doluerat, & fixus est in humero: deinde (vt narrauit mihi) reuoluebatur in toto corpore, quemadmodum & ego ipse facilè deprehendere potui. Miratus sum ergo velocitatem discursionis eius de membro ad membrum; & ego antea nunquam videram ægritudinem quæ esset, qualis hæc in hac muliere. Multos quidem vidi, qui senserunt dolorem permutari de membro ad membrum, sed nõ hoc modo, aut hac celeritate. Nec ego aliam causam coniicere possim, quàm quod mulier fuit sole, & laboribus exhausta, sicuti sunt, quæ sunt ex villis, sicci corporis, detectarum venarum. Hinc ergo apparet sensui illa ventositas permutata, & est necesse vt non appareat secundùm hunc modum, in illis qui sunt delitiosi, & coporibus humidis, occultarum venarum. Cùm ergo moliris curationem eius, & sensit patiens illum dolorem, tunc si est, apparet oculis, sicut diximus: tunc stringe super ipsum, & sub ipso velociter, & seca super ipsum donec egrediatur ventositas coarctata, & cauterisa locum. Si autem non vides locum affectum, & dolentem, cura ipsum

ipsum cum excussione corporis, & quopiam remedio quod expellit ventositates,& extenuat eas. Commodè autem fit pilulis fœtidis,& pilulis de serapino, & similibus,&c. Albucasis lib. 2. cap. 93.

PARAPHRASIS.

IN qualibet nostri corporis parte flatus adnasci, illámque distendendo, dolorem concitare, concors est Medicorum sententia, edocta ab ipso Galeno 14.*meth.c.*7.& 2.*ad Glauc.cap.*6.Auic. 3.4.*tract.* 2.*cap.*16.quos à debilitate caloris innati generari demonstrauimus,*lib.*3.*in com. hist.*21. Signum flatulenti humoris esse permutatationem de loco ad locum, ostendit Auic. 1. 3.*tract.* 2.*cap.* 7. In quibus autem partibus colligantur flatus,Galenus *lib. cit. ad Glaucon.*euidenter demonstrat.

Flatus ergo in ventriculo generantur, ex cibis, aut humoribus pituitosis à debili calore in vapores resolutis: nec temerè dicit Galenus 3.*de sympt. caus.cap.*2. à debili calore ipsos generari, quia nec vehemens, seu absoluta frigiditas, nec summa caliditas flatum gignere possunt; id quod exemplis ab externis rebus desumptis Galenus confirmat: siquidem hyberno tempore, & flante Borea,frigidissimę aëris constitutiones serenæ sunt,&vaporibus prorsus destitutæ: similiter æstatis tempore calidissimæ constitutiones purum aërem reddunt: initio autem veris, & autumno,quibus temporibus calor debilis est & lenis,nebulas maximè generari experientia testatur. Quod similiter in animantibus fieri certum est.

Flatus appellationes sunt multiplices: si enim per os flatus excernitur, dicitur ructus; si per inferiora, appellatur flatus: hic verò vel cum strepitu, vel sine illo excernitur. Vbi verò per neutram partem, hoc est,nec per os, nec per aluum expellitur, inflatio à Latinis vocatur. Cùm verò in intestinis continentur, & huc illucque refluunt, varios concitant strepitus: alij enim acuti sunt, tenuésque,sonori, & graues: obscuri plurimi redduntur, cuius discriminis causam Galenus *in cit.loc.de caus.sympt.* tam ad excrementi quantitatem, & qualitatem, quàm etiam ad locum referre videtur.

Notabis deinde, quòd per flatum Galenus intelligit inflationem, & solet etiam appellari spiritus, vt constat ex Galeno 4.*acut.*20.& 14.*meth.cit.* inflationem vocat sequutam ad halituosos spiritus, scilicet crassos, tenues, medios. Ex hac appellatione cibos vocamus flatuosos; immò & hominem hypochondriacum, & melancholicum appellat flatuosum Galen.6. *epid.sect.* 3.*com.*12. Hoc modo faba est natura sua flatuosa, 1.*acut.*18.& *lib.de bonit. & vit.succor.cap.*13. quando cibus est flatuosus,& debilitas adest innati caloris, tunc flatus solent generari: de quibus egit Hip.cum Gal.2.*prog.*24. est enim in alimento pars persæpe humida,tam tenaciter cum aliis partibus coniuncta, à naturáque membrorum tam longe distans,vt per nullam coctionem in chylum possit transmutari;quæ vel in vaporem, qui insensibiliter expellitur; vel in parte in qua alteratur, in flatum vertitur,ex Galen.2.*ad Glauc. cap.*7.Ex hoc oriuntur palpitatio,priapismus, & flatuosus tumor:de quibus affectibus *lib.*5.*de loc.affect.& loc.meth. cit.*disseruit ad plenum Galenus.

Sed dubitabis cur apud Arist.10.*sect.probl.*5.Solus homo inter cætera animantia magis flatuosus sit,quum inter omnia animalia sit calidissimum, 4. *probl.* 7. & 10. *probl.*26 & minùs flatuosa sumat,quàm bruta, quæ fabis herbis, & aliis fruticibus crudis perpetuò vescuntur? Dic dupliciter flatuosum dici,per se,& per accidens: illo modo non est verum hominem esse flatuosum, quum sit calidissimus, per accidens verò frequentiùs tentari flatibus dicimus.ob intempestiuum, & varium alimentorum vsum, quæ cùm non coquantur, in cruditatem abeunt, & in flatum. Accedit quòd animalia ob frequens exercitium minorem flatuum copiam coaceruant; is enim motu insensibiliter per cutaneos meatus euanescit. Lege Silanum de Nigris, *in* 9. *ad Almans. cap. de colico. dolore.*

Dubitabis secundò. Cur venæ flatulenta materia turgere possunt,si sanguine calidissimo sunt refertæ, cuius calore ea facillimè resoluitur? Dic in vasis furiosum flatum generari posse, qui huc & illuc refluens, & agitatus,ea(præsertim in gracilibus,& extenuatis) in tumorem eleuet: nam si alia membra hoc spiritu turgida, vt colon, genitalia,guttur intumescunt, ex Auic. *loc. cit.* Rhasio *tract.*3.*cont.cap.*9.immò distenduntur,& rumpuntur, ex Beniuenio *lib.de abdit.c.*40.& 81.cur non venæ?

Turgere flatum concedit Galenus 1,*cris.*9.*in fin.* & ratio dictat: nam inordinato, & impetuoso motu per venas, & vniuersum corpus mouetur: nec credibile est hunc dolorem solùm fuisse excitatum in venis, sed etiam in partibus eas contingentibus,aliqua flatus portione ad ambitum corporis transmissa, quemadmodum in intermittentibus fieri conspicimus, ex qua distentæ dolent: hoc modo in vtero à flatuosa materia occupato vehemens dolor excitatur, ex Auic.21.3 *tract.*2.*cap.vlt.*& plurimis exemplis probauit Adrianus Alemanus *in com.lib.Hip.de flatibus,in med.*

Cùm ergo tumor, & ingens dolor ex furioso spiritu pronascitur, tunc stringe,hoc est, comprime, nam compressio est benefica parti dolenti. Si non prosit, cauterisa locum, vt roboretur pars, & spiritus intus inclusus & retentus,vel egrediatur,vel à calore resolutus euanescat.Si locus est occultus, & æger carnosus & pinguis, tunc exercitium optimum est; attenuat enim spiritum, eumque absumit: vel vtere iis medicamentis quæ calida sunt, & tenuium partium,vnáque pituitosos humores euacuare nata sunt: de quorum vsu seorsim *in praxi historiarum* proponemus plura.

Sed superest explicandus vsus pilularum fœtidarum,& de serapino, quarum vtilitas pro frigidis humoribus vacuandis est maxima: quoniam fœtidæ, præterquam quòd pituitam crassam valentiùs per aluum expurgant, nebulosos flatus mire resoluunt, & fortiores vires expostulant, quàm quæ de serapino, seu de sagapeno appellantur,quæ pituitam lentam, viscidam & alios tenaces humores ex ventriculo, intestinis, cerebro, neruis, pulmone, thorace, iuncturis euacuant;quibus etsi doctissimus Manardus se nunquam fuisse vsum asseueret,*in com. Mesue,tract.de pilulis de serapino:* tamen si necessitas vrgeat, illis vti optimum est, vt firmat Vigo,*lib.*5.*antidotary sum.* 1. *tract* 9.*in fin.tit.de pilulis de serapino.*Cætera quæ resoluunt flatus præsidia lege apud Nicolum *serm.* 7. *tract.* 3. *sum.*2.*cap.*45.Cardanum *consil.*5.*de dolore vago.*

HISTORIA VI. GALENI, De noxis sequutis ad esum tritici elixi.

Ex nimio tritici cocti esu sæua symptomata sequuntur.

NIsi ipse aliquando triticum in aqua elixum comedissem nunquam aliquę eius vsum in cibo esse credidissem. Neque enim fame grassante ad hunc vtendi modum quis accesserit, quum suppetente tritico, panem ex eo facere possit: in cœna verò quemadmodum elixum, frixúmve cicer, & alia quadam semina similiter parata, pro tragematibus, quæ vocant, sumuntur, ita triticum elixum à nemine sumitur. Ob eas sanè causas nunquam credissem, quempiam triticum elixum esitasse. Cùm autem ipse aliquando rus procul ab vrbe, cum duobus adolescentibus meis æqualibus profectus, rusticos iam cœnatos deprehendissem, & mulieres sese, vt panem facerent, accingere: vnúsque ex ipsis repentè triticum in ollam coniectum coxisset, deinde sale mediocri conditum,vt ederemus, esset hortatus, abundè certè comedimus, pondus tamen in ventriculo sensimus, vt lutum ipsi incumbere videretur. Et cùm postero die nō coxissemus,totum diem cibum ita fastidiuimus, vt nihil edere potuerimus: præterea flatulento spiritu eramus pleni, capútque dolebat, & oculi caligabant. Neque enim per aluum quicquam excreueramus,

excreueramus, quod vnicum in eruditatibus est remedium, &c. Galenus lib. 1. de aliment. facult. c. 7.

PARAPHRASIS.

TRiticum licèt inter frumentacea primum locum sibi vendicet, quia simillimum est naturæ humanæ, & magis nutrit, vt *lib. diætar. pericul.* probauit Ishac, *titul. de pane triticeo*, & Petrus Hispanus doctè explicuit *in com.* ex cuius farina, simila, similagine, multiplices panis differentiæ conficiuntur; tamen elixum, crassissimi succi est tenacis, & obstruentis valde, & ita stomacho graue, & onerosum, vt nec animalia id edentia concoquere queant: sed præ lentore & viscidicate, in ventriculo remanens ingestum, obstruit, visceráque infarcit: quare præ obstructione, distributionis sequitur impedimentum, sanguis non ita transpirat, & partibus refrigerium denegatur.

Ex iis iecoris, & renum meatus adstringuntur; quare grauitatis secundùm prædictas partes sensus enascitur, & dolor nonnunquam suboritur. Hoc modo plenitudinis collectio in meſaræi, simarúmque visceris partium venis progignitur; ex qua periculum rursus est, ne aut phlegmone insequatur partium, in quibus facta collectio fuerit, aut redundantium humorum ipsorum putredo oriatur, vt *lib. de succor. bonit. & vitio, cap. 2.* confirmat Galenus.

Hoc euidenti ratione patet manifestè: nam si farina tritici, longo interuallo tritico tenuior, difficilis est concoctionis, nisi per salem, aut fermentum attenuetur, quid erit de non triturato tritico dicendum, quod suapte natura contumacissimum est ad concoquendum, & flatu ventriculum crasso perturbat, ipsiúsque calorem innatum suffocat, & premit? Quare deiicitur appetentia; flatulento spiritu ex infausta coctione generato stomachus subuertitur, qui in caput, & instrumenta sensuum conuolans, cerebrum concutit visúmque obtundit.

Sed quid respondebimus Paulo, qui *lib. 7. tit. de tritico*, hoc, nonnihil glutinosum, & obstructioni efficax habere affirmat? Dic, triticum non tanta obstruendi vi pollere, sicut quum tempore famis assumitur; rapitur enim intempestiuè crudum ad inanitas venas. Solue secundò, triticum graue ac densum, viscidissimum succum gignere; rarum autem, leue, & intus candidum, minùs obstruere, ex Oribasio *lib. 4. synops. c. 4.* Lege quæ de tritici, & panis electione diximus *lib. 2. in com. histor. 32.* & plura de eius differentiis quære apud Hermolaum Barbarum, *lib. 2. Corollarior. in Dioscoridem, cap. 309.* & perdoctum Ludouic. Nonnium *lib. 1. de re cibaria, cap. 2.*

HISTORIA VII. GALENI, & Rhasij, de extenuando corpore crasso.

Corporis obesitas, victu extenuante, frictione, exercitio, & aliis auxiliis persanata.

IPse namque iuuenem quendam quadraginta circiter annos natum, oppidóque obesum persanaui, vsus tum antidoto, quæ aduersus articularia vitia est composita, tum sale theriaco, ipsáque theriaca, ac reliquo extenuante victu, & pro exercitatione, cursu veloci. Porro præparaui hominē ad cursum, perfricando primum linteis asperis, quoad cutis ruberet; dein statim cum oleo quod in se digerens aliquod medicamētū habebat quo etiam post cursum rursu vtebar. Talia medicamēta sunt, tum syluestris cucumeris radix, tum althæa, tum gentiana, tū aristolochia, tum panacis radix, tum polium, tum centaurium. Per hyemen verò etiam à balneo, iam dicto oleo hominem reunxisse profuerit. Verùm cibum exhibere non statim à balneo, sed interposito somno conueniet. Quòd si velit etiam ante cibum lauari, permittes. Magis etiam ad rem pertinebit, si aqua ipsi digerendi facultas insit. Ac siquidem talem aliquā sponte natam habemus, ipsa vtemur: cuiusmodi in Lesbo visitur, à Mytilene stadiis quadraginta: sin minus, similem aliquā moliemur, quæ hydropicis & tumefactu idonea est, vtpote valēter desiccans: ita profectò vt præpinguibus, ac præcipuè siquis ipsos cogat in ea celerrimè natare, nec post longā leuationem protinus esse, sed somno interposito, aut omnino saltem quiete. Sanè illud est sciendum, & ab eo qui obesitatem curat prædicendum, quòd febris ad rem propositam aliena non erit, vtique si Medicus rectè omnia faciat, &c. Galenus lib. 14. meth. cap. 15. *repetit* lib. 6. de sanit. tuend. cap. 8.

Ego quoque curaui quendam iuuenem, appropinquantem ætati quadraginta annorum, cuius corpus ingrossatum erat vltima ingrossatione, cum electuario quod datur in dolore iuncturarum, & cum sale confecto cum viperis, & cum theriaca ipsa. Sed fricabam eum inprimis cum pannis lineis grossis, dū rubrificaretur cutis eius; deinde cum oleo mixto cū medicinis dissolutis, vtendo cum hoc, toto regimine attenuatiuo, & exercitio, cum frictione veloci vehementer facta pluries; & post frictionem ipsa vnctione facta cum ipso oleo, &c. Rasius lib. 14. continent. tract. 3. c. 2. de cura ingrossationis.

PARAPHRASIS.

DE cura corporis crassi & obesi, agunt in his historiis Galenus, & Rhasius, quomodo nempe ipsum eliquandum sit, & extenuandum. Sed cur ita solicici sint in persananda obesitate, meritò inquires, cùm ipsa incurabilis sit; quare dicebat Galenus, *lib. 14. meth. c. 15.* Nicomachum illum obesissimum, vt curaretur indignisse Æsculapio? Dic, quòd obesitas ex Gal. 2. *de temp. cap. 4.* duplex est, altera naturalis, accidentalis alia: illa immedicabilis est; hæc cùm sit aduentitia, & à multis causis profecta, curationem admittit.

Multa autem cogunt Medicos, vt obesis remedia applicent, quoniam in plurima damna incidere sunt parati, quæ ex professo referunt Auic. 7. 4. *tract. 4. cap. 6. in med.* Rhasius *lib. 9 ad Almans. cap. 61.* cum enim ob pinguedinis copiam, vasa angusta habeant, præ ostructionibus internis non rectè ventilatum corpus, & crudorum humorum saburra refertum, facilè incidit in apoplexiam, paralysim, asthma, syncopen, & mortem repentinam, quæ omnia in tenui corpore vix eueniunt, teste Celso *lib. 2. cap. 1.*

Accedit quòd obesi ob rationes dictas citiùs intereant, quàm qui graciles, vt 2. *aph. 44.* confirmat Hip. cùm enim alimentum vertatur in pinguedinem, sanguine orbantur, & calore natiuo, & sic breuiorem vitam agunt, vt doctè explanat Ambros. Nonnius *in com.* Quare citiùs capiuntur morbis, tristiùs ægrotant, & difficiliùs curantur, vt scitè aduertit Heurnius *in com.* quoniam nec per ostructa vasa medicamenta penetrare: nec ob virtutis imbecillitatem ad actum reduci queunt.

Adde aliam efficacissimam causam quoniam ab obesitate actiones vitiantur; violantur enim, quæ ad speciei conseruationem pertinent. In mulieribus nimis obesis læditur fœcunditas: nam ab omenti pinguedine os vteri ita comprimitur, vt viri semen admittere nequeat. Quæcunque præter naturam crassæ, non concipiunt vteroris omētum os vteri comprimit, menstrua deficiunt, semen frigidius est, & liquidius: nam obesiora animalia sunt frigidiora, ex Arist. 2. *de part. animal.* 5. & sanguis in pinguedinem, non in semen conuertitur.

Obesi minùs appetunt, minùs concoquunt, minorem sanguinis quantitatem generant, vix ambulare possunt, torpent, non exercentur, & molestissimo veluti carcere sunt detenti, ingenio, & intellectu minùs valent: nam à pituitoso humore, & pinguedine multi eleuantur halitus, qui spiritus suapte natura tenuissimos diuersimodè deturpant.

Elegit autem Galenus victum extenuantem, exercitium, digerentia medicamenta, balnea naturalia, & alia quæ dissipandi vim habent. Sed in hac re est dubitatio non exigua, cur in corpore pleno, crudis succis repleto, obstructio, priùs hæc, citra totius prouidentiam consulere ausus sit? Nam si resoluentia & deobstruentia quin

corpus

corpus euacues, administres, in deteriora vitia ægrum coniicies: hoc pacto Auic. *loco cit.* vacuationes probat per aluum, & vomitum: explanat perdoctus Mercurialis *lib. de decorat. cap. 6.* Dic, quòd Galenus in attenuantibus, & digerentibus auxiliis totam reposuit curationis spem, quoniam obesi sunt debiles, & ob natiui caloris penuriam, vacuationum inclementiam, & resolutionem persentiscunt, non negans aliquando in iis vacuationem per aluum vtilem esse, & multi vsus, sed eam tanquam rem notissimam non apposuit.

Hoc modo liberandus est à calumnia multorum Galenus, quòd sanguinis missionem in hoc affectu celebrandam non imperet, etsi Auicenna *loc. cit.* eam à parte opposita parti macrefaciendæ exequendam affirmet. Nam si obesorum vires æstimaueris, eos vacuationibus, & præcipuè phlebotomiæ esse ineptos iudicabis, cum Auicen. 4. 1. *cap.* 20. qui in valde crassis venæsectionem renuit, dum sic ait. *A minutione tibi quoque cauere debes, in corporibus fortis grossitiei, &c.* cùm enim hi frigidiore, & humidiore temperatura præditi sint, è sanguinis missione valde læduntur.

Hoc modo Galenus 1. *ad Glauc. cap.* 14. in iis, vel etiam acuto morbo correptis, cautè, & parcè sanguinem esse mittendum suadet: quia ob virium debilitatem venam incidere summè est periculosum, vt Cælius Aurelianus *lib. 5. tardar. passion. in fin.* confirmauit. Hi enim albi sunt, molles, pigri, inertes, & ad quaslibet obeundas functiones inepti: quare in crassis, qui paucum sanguinem habent, ex Galeno 6. *epid. sect. 3. com.* 29. summa cum præmeditione vena secanda est: sic monent Nicolus *serm. 7. tract. 6. sum. 1. cap. 3.* Eustachius *lib. 3. praxis, c.* 36. Gentilis de Florentia, & Dinus *in com. cit. loc. Auic.* hoc consiliũ summoperè probant: firmat Iacobus Pons *in suo tract. de licentiosa nostri temporis sanguinis missione.*

Sed quid respondebimus Auicennæ *loc. cit.* asserenti, obesos iuuari misso sanguine? Sic enim ait. *Et in huiusmodi quidem dispositione qua est ante eã, accidit eis constrictio anhelitus, & pulsus cordis; quare succurritur tunc dispositioni eorum cum phlebotomia, &c.* Quod sensit Rhasius 4. *continen. tract. 1. c.* 1. Dic: Auicenna vrgenti necessitati opitulatur, tunc enim venæsectio ratione obesitatis non administratur, sed ob superueniens symptoma suscipitur, quæ solutio ex Auic. contextu constat manifestè.

Approbat ergo Galenus extenuantia medicamenta, quæ humorem crassum incidunt, & absumunt; sicque vtitur antidoto, quod aduersus articularia vitia est compositum, quod ad menstrui, & vrinæ prouocationem est efficacissimum; in cuius compositionem ingrediuntur cucumeris syluestris radix, gentiana, althæa, aristolochia, panacis radix, polium, centaurium, semen rutæ, petroselinum, & alia quæ crassos humores dissoluunt, extenuant, sudorem, & vrinam mouent.

Hac ratione mirum in modum iuuat sal theriacus, & ipsa theriaca: ille enim lentos humores dissipat, inanitque corpus, ratione salis suapte natura calidi, ex Dioscoride *lib. 5. c.* 75. Gal. 11. *simpl.* 50. & superfluam absumit humiditatem: & viperarum vi incidit, & attenuat vehementer. quum vipera, ex qua sal theriacus paratur, abstergat, calefaciat, & potenter exiccet, ex Gal. 11. *simpl.* 1. Quare frigidis vitiis curandis apprimè est vtilis, & à Paulo in hoc affectu summopere commendatus, *lib. 1. cap. 57. & lib. 7. cap.* 11. quo loco illorum compositionem exactè describit: *tit. sales theriaci.*

Sic ad absumendam pinguedinem exercitium necessarium est, idque validum, vt docet Haly 1. *pract.* 16. nam hoc calorem viuificat, dilatat vias, membra calefacit, liberat ab infarctu, excrementitiam resoluit humiditatem, & quod plus est, sudorem mouet, corpusque leuius facit, ex Auic 3. 1. *doct. 2. c.* 1. Gal. 1. *de sanit. tuend.* 14. & 2. *huius operis, 2. & lib. de renum dignot. c.* 7. & eò magis, quum exercitium sit species euacuationis, ex Galen. 4. *aph.* 2. & 2. *aph.* 17. explicat Fernelius *l. 2. de ven. sect. c.* 20. eo enim vires fiunt robustiores, & calor noster firmior euadit, ex Celso *in præfat.* cuius loco, cursu veloci possunt ægrotantes vti; quare eum ad absumendam pinguedinem tantoperè laudauit Hip. *lib. de salubri diæta, num. 3. & lib. 2. de diæt. num.* 41.

Frictiones præparant corpus, attenuant crassos humores, & in halitum digerunt, quum habeant locum exercitij, ex Gal. *lib. de puero epileptico, cap.* 4. Immò si solæ fiant, aliarum motionum vicem supplent: frictio enim multa, aspera corporis molem deprimit, vt *lib. 1. cap.* 18. Paulus edocuit. Inunctio per totum corporis ambitum celebrata, cui aliquod digerens medicamen sit admixtum, in hunc vsum est vtilissima.

Balnea naturalia, ferri, nitri, sulphuris, maximas sortiuntur vires, nam hæc potenter exiccant, vt docuit Galenus 7. *sec. loc. c.* 5. de quorum facultate pro hoc curando affectu, plura lege apud Matthæum *consil.* 109. Si desint, artificialia sunt paranda, quæ similia possunt fieri naturalibus, ex Gal. 3. *alim.* 15. quorum materiam proposuit Ioan. Baptist. Theodosius *epist. vlt.* & descripsit etiam eruditissimus Fonseca *lib. 1. consult.* 32.

Cibus post balneum non statim exhibendus: sic enim denegata alimonia arefit corpus. Sed si hoc hoc ita est, cur Galenus 7. *meth.* 6. statim post balneum lac propinat? *§. Ab eiusmodi lauacro statim asininum exhibui lac.* Dic, Dispar in vtroque exemplo est ratio: nam in obesis corporibus molem dissipare; in extenuatis, de quibus Galen. 7. *meth.* reficere, & corporis habitum crassefacere conamur. In hunc vsum somnum post balneum commendat, quoniam exiccat: calor enim ad interiores sedes redactus, & alimentum digerendum non inueniens, carnem colliquat & absumit, & sic rarefaciendo, corpus attenuat.

Demum concludit, quòd si ex medicamentis calidis tam intus assumptis, quàm extra appositis febris excitetur, ea ad extenuandum corpus erit vtilissima; nam caloris proprium est humidum resoluere: quòd si sit extraneus, potentiùs id efficiet. Vtrùm autem febris pro hoc, & aliis curandis frigidis affectibus, sit à Medico excitanda, disceptauimus *lib. 1. in com. hist.* 34. Si autem pro extenuando corpore crasso selecta præsidia legere cupis, ea proponunt eleganter Fallopius *tract. de decorat. cap.* 5. Trincauellius *lib. 1. consil.* 19.

HISTORIA VIII. GALENI, *De manna.*

Mannæ, seu mellis aerei historia elegans.

Memini aliquando cùm æstate super arborum, ac fruticum, herbarúmque folia mel quàm plurimum fuisset repertum, agricolas velut ludentes cecinisse, Iuppiter melle pluit. Præcesserat autem nox, vt per æstatem, bene frigida pridiéque calida & sicca fuerat aëris temperies. Peritis quidem naturæ interpretibus videbatur, halitus è terra, & aquis à solis calore sublatos, & deinde exactè tenuatos, ac coctos, à frigore secutæ noctis concretos coaluisse. Apud nos verò rarò id accidit, in monte autem Libano quotannis persæpe. Itaque coria super terram extendentes, & arbores excutientes, quod ab eis defluit, excipiunt, & ollas ac fictilia melle implent, vocántque id drosomeli, & aëromeli, id est, mel roscidum, & aëreum, &c. Galenus lib. 3. de alimentor. facult. cap. 39.

PARAPHRASIS.

Manna apud Græcos minutum thus significat, vt testatur Dioscorides *lib. 1. cap.* 17. & Galenus edocuit *lib. 13. meth. cap.* 5. qui mannam, purgamentum esse thuris leui adstrictione præditum asseuerat: de quo argumento lege Fuchsium 1. *paradox.* 6. Quare meritò Manardus *lib. 1. epist.* 4. eos coarguit, qui antiquiores Medicos ante Galeni tempus, de nostra manna purgatrice loquutos fuisse sibi persuadent.

Fallitur etiam Hermolaus Barbarus, meritò reprehensus à Musa *in examine simplicium*, & Mathiolo *lib. 1. c.* 29. qui

Dioscoridis Elæomeli, idem esse quod nostrum aëromeli, A id est, mel aëreum existimat, cùm ex ipso Dioscoride constet, *cap. de Elaomelite*, & Plinio *lib. 15. cap. 7. & lib. 3. cap. 4.* Elæomeli, oleum esse ex caudice cuiusdam arboris in Syria nascentis emanans, molle crassius, & sapore dulcius.

Galenum ergo mannam cognouisse, & nomine mellis aërei, seu roscidi appellasse, ex hac historia constat apertè, in qua generationis modum exactè describit. Quare Auerrhoës *lib. 5. colliget*, fortè quoniam non habuit Galeni codicem rectè correctum, accusandus est, quòd dixerit mannam esse medicamentum, quod post Galeni tempora à Medicis cognitum est.

Manna, Hebræis Man, (Græcis dicitur Manna) nomen est Hebraïcum; & Syriacum, quod apud Latinos, & Græcos significat rorem melleum matutinum, vt notat Cælius B *lib. 13. cap. 56. Man*, idem est quod donum immissum gratiosè, sine vinculo aliquo obligationis, quo teneatur ille qui elargitur. Quare *Man* Hebræis idem est quod cibus, similæ, seu pollini farinæ cum melle permixtæ non dissimilis, *Exodi 16.* quare huius rei nouitate commoti Hebræi, accurrerũt ad Mosen sapientissimum & in naturæ arcanis diligenter instructum, vt quid de eo alimento sentiret, illis pronuntiaret, qui concinnè illis præbuit responsum dicens panem esse concessum hominibus, qui etsi valde dubij, vtpote cibi nouitate, tempore, specie, & natura nunquam antea à patribus suis cogniti valde permoti, Mosis explicatione contenti permanserunt.

De generatione mannæ varij varia protulere: vnum solum constat, Aristotelem naturæ arcanorum sagacissimum speculatorem, in duo capita reduxisse, *lib. 1. meteor.* C *cap. 7.* omnia quæ ex hoc globo inferiori, Solis actione, in superiorem regionem exhalant, quæ sub nomine exhalationis, & vaporis comprehenduntur. Hoc verò modo ex visceribus terræ per illius poros, anfractus, & cauernas subeunt, in superiorémque volant vniuersi partem, aërisque supremum, infimum, & medium; quæ plus minúsve, huius vel illius naturam referunt, prout plus accessit aquæ, & terræ, aërisqu commixti, vt mixta illa imperfecta generentur, atque consistant, quæ si plus aquæ contineant, vapores sunt; si plus terræ, exhalationes: est enim vapor aqua rarefacta; hæ verò calidæ, & siccæ, humiditate aquea immunes.

Exhalationes, vaporésque humidi, cùm mixta sint, vt & illa ex quibus fuere elementa suborta, qualitates mixtorum participant, sapores, substantiæ modos, accidentia, & virtutes, vt modò vapores salsi conscendant, modò frigidi, D humidi, tenues, acidi, dulces, viscidi, glutinosi, aliis atque aliis saporibus, & accidentibus variis præditi. Exhalationes verò calidæ, oleosæ, tenues, acres, dulces, siccæ, ob remissam salsedinem, oleoso aëris temperamento, quo dulcedo exoritur, non secus ac pinguia sali permixta, quæ hunc saporem reddunt, si parum salis multæ pinguedini misceatur. Hæc ergo exhalatio ex terra spirans, triplicis mixti materia est, & subiectum, si recoquatur ampliùs, perficiatúrque locis à natura destinatis. Ex hac fit saccharum, mel, & alij sapores dulces, quando arundines sacchariferæ eam attrahunt in alimentum, sugunt, alterant, commutant, perficiunt, & coquunt. Deinde hæc exhalatio, quum terram transcendit calida, & supremam aut mediam aëris petit regionem, E frigore noctis, Solis absentia, noctis decursu, tempore æstiuo, rotis in naturam conuersa, decidit concreta, ponderę grauis, in eas ex quibus elata est partes, nocte serena, & quieta, ne ventorum attritu rarescat, misceatúrque ventis, & abeat.

Ros verò dum ex tenui exhalatione ortum ducit, melli generando est aptus; dum ex crassiori, densioréque exhalatione, in ea proportione quam expetit mannæ natura, manna generatur, & exoritur. Neque enim continuò, idem exhalationis genus ascendit, nec idem descendit mixtum dulce ex aëre, sed diuersum pro diuersa agentis, & passi natura: nam vere, & autumno aptior est generando melli cum solis virtus, & potentia; æstate verò generando mannæ, quòd coctam magis, & meliùs permixtam, crassiorémque hoc mixtum expetat vim: non enim vapor frigidus, aqueus, insipidus materia est, subiectúmque generando mannæ, sed est exhalatio crassa, terrea, aërea, temperata, parum calida, pinguis, dulcis, à qua miscella saporem dulcem per coctionem fieri, docuere Arist. *lib. de sensu, & sensil. c. 3. & cit. meteor.* & Theophrastus *lib. de saporib. cap. 5.* quæ exhalatio dum substantiæ est aëreæ, dulcem saporem reddit.

Exhalatio illa dulcis, & pinguis, quæ in rorem melleum, & dulcem abit, varias habet partes vt rores diuersi ex eadem generentur, decidántque continuò, quæ pro diuersa agentis, & passi dispositione, in varios rores melleos permutantur; ita vt multoties manna decidat, cum rore aliquo aqueo, ex vaporibus genito; multoties sine illo. Quare fit vt aliquando decidat ros liquidus, modò dissectus in guttulas, modò concretus instar gummi, vt in puluerem redigi queat, sacchari instar.

Deinde sicut in diuersis partibus, ex varia dispositione cœlesti lapides, metalla & alia mixta generantur; sic in diuersis partibus pro varia actione cœli, astrorum, climatum, frequentissimus est hic ros melleus, sicut terræ Palestinæ, & Syriæ, in Libano: terra enim illa salutiferis abundat plantis, & multiplici herbarum genere vndique est referta, quæ hac dulci exhalatione enutrita, dulcia generat alimenta, ex quibus omnibus dulcis eleuatur exhalatio, ex qua manna originem ducit.

Insuper non tota exhalatio in altum euolat, sed non exigua à plantis, & radicibus attrahitur, & paulatim ab ipsis sugitur in plantarum substantiam, & ibi alterata, & cocta, dulcior amplius, melleáque euadit, & quantitate exuperans, resudat per poros & meatus, hic mollis & melleus totius arboris liquor, & per ramos, folia, & surculos, dulcissimum hoc manna in maxima copia erumpit, liquidum ob oleosam magis naturam, aëreamque quàm ille liquor, qui postea solis actionem perpessus, in concretum, & durum manna euadit. Hoc modo in fraxinis arboribus, ornis, quercubus annosis in Calabria, & ficubus exoritur, & aliis bene satis, & fœliciter enutritis arboribus, quæ ob robustiorem calorem, fortiter & auidè hanc hauriunt exhalationem; perficiunt, & coquunt, vt non minùs doctè, quàm latè probat Altimarus *tract. prop. de differentiis & viribus mannæ*, qui mannam non esse solùm rorem è cœlo cadentem, vt Arabes, & cum illis Medici opinantur, sed esse succum, humorem, seu lachrymam arborum, allatis plurimis auctorum testimoniis contendit. Hoc experimento patet manifesto: Nam si apud Brigantinos in Transalpina Gallia, aut in Neapolitano regno, has arbores, earúmque ramos, & truncos cultro incidas, succus aliarum lacrymarum more distillabit. Denique sicut thuris manna ex thuriferis arboribus, non secus ac mastiche & mastichicis, & myrrha ex myrrhatis, per poros arborum, à quibus progignitur, resudat; sic in Libano, & his regionibus præcipuè, coalescit manna gummi modo.

Duæ mannæ species apud Arabes, & præsertim Auicennam inueniuntur *lib. 2. cap. 493. & 494.* quo loco alterum de manna, aliud de tereniabin scripsit, vbi hæc numerauit Tereniabin siracost, & mel de Cusuram. Nam Tereniabin idem est Arabicè, quod ros melleus: mel verò de Cusuram, & Siracost, regiones sunt, è quibus hæc duo mannæ genera adsportantur: *Sir* enim idem est quod *sur* Arabicè; *sur* verò desertum est Arabiæ, à quo hic ros melleus copiosè aduehitur. *Cost* verò mare, vt siracost idem sit quod medicina ex sur trans mare adsportata. *Cusuram* ex *Curascire*; nomine Arabico mare rubrum notans: *cur* enim Arbicè est mare, *suram* rubrum; quasi ex regione illa adsportatum.

Hic ergo melleus ros à cœlo in plantas, & terram descendens, vel ex arboribus distillans, & resudans, varios sortitur vsus, & virtutes miras, si Mesuæ, Serapioni, Aduerrhoï, & aliis Mauritanæ familiæ proceribus fidem adhibemus, nec non Mathiolo, Brasauolo, Ruellio, & cæteris Iunioribus doctis, qui de Mannæ viribus scripserũt apprimè. Cùm enim ex Mesuæ, & Serapionis auctoritate, in actiuis primo

primo ordine medicamen calidum sit, & in passiuis temperatum, in omni temperamento exhiberi potest: corpus enim impurum ab excrementis purificat vniuersum, præcipuè à bile, quæ animi, mentisque motus obscura magis, detergit pectus, lenit, & viscidos ex thorace humores, vnáque tenues, citra capitis, aut spiritalium partium noxam expellit, viscera firmat, roborat ventriculum, sanguinem puriorem reddit, exhilarat cor, auget spiritus, sitim sedat, appetitum excitat, demum nulla est corporis pars, quæ ex eius vsu, mirabile leuamen, vtilitatémque maximam non suscipiat.

Tutò ergo hoc medicamentum exhiberi potest iis, qui certa ratione validius medicamentum aspernantur, pueris, & fœminis vterum gestantibus, quum & commoditas vocat, & necessitas vrget: deinde quum febricitantis malacia reliquorum medicaminum vsus fastidit, vt Actuarius *lib. de compos. medic. tit de myrobalanis*, conscripsit, & experimentum frequentissimum confirmat. Neque à medicamentorum purgantium albo est separandum, quoniam Plinius, Dioscorides, Galenus, de eius purgante facultate quicquam non meminerunt; nam plura Arabes inuenerunt, quorum vires Græci planè ignorarunt. Consule Bernardum Dessenium *lib. 4. de compos. med. in Scholio confect. hamec, verbo Tereniabin*.

Postquam de manna expurgatrice sumus loquuti, de eo manna, quod Filiis Isräel diuinitus concessum est tantisper, Laconicè tamen differamus. Populus ergo ille amantissimus Deo, quem summo amore prosequebatur summus rerum omnium constructor, & Architectus, quòd in iis imago, suáque ipsius similitudo elucesceret aliis magis, suúmque conditorem multo plus reliquis, aliis omnibus nationibus veritate, & iustitia prædicarent, & sanctissimum illius nomen vehementiùs, & summa obseruantia venerarentur, postquam dura seruitute, & captiuitate molesta apud Ægyptios, quadringentis triginta annis expletis fuere oppressi, ob peccata commissa; deinde liberati per Mosen, & Aaron, iussu Domini in deserto Sinai, deficiente alimento, de prouidentia Dei diffidere cœperunt, & malignitate quadam murmurantes, sanctos Dei Prophetas lacessere, & increpare non cessarunt. *Cur adduxistis nos de terra Ægypti? Vtinam mortui essemus per manum Domini ibidem, quando sedebamus super ollas carnium, & comedebamus panem in saturitate! Cur adduxistis nos in desertum istud, vt occideritis omnem multitudinem fame?*

Quare omnipotens Deus hæc lamenta, & querelas exaudiens, eorum misertus, dedit illis cibum, quem ignorabant patres eorum, & fuit manna, vt ostenderet quòd non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod egreditur ab ore Domini. Sed in explicanda natura mannæ cœlitus delapsi, ardua sunt dubia, ambigua, & à paucissimis medicorum explanata, quæ de illius generatione, & virtute in sacra pagina recensentur, quorum enucleationem iam aggredior.

Et primò sic. Si manna Hebræis cœlitus demissum erat album. Exodi 16. similéque pruinæ, cur eodem loco, & Numer. 11. cum semine coriandi confertur, quòd fului, flaui, aureique coloris esse censetur, vt docet Dioscorides *lib. 3. cap. 69.* cum Plino *lib. 20. cap. 20.* Rursus si pruina squammatum more protensarum in terram decidit, non rotunda, orbicularisve, cur cum semine coriandri comparatur, quod rotundum est? Deinde cur eo loco manna, coloris bdellij fuisse narratur, si album erat, bdellium verò coloris sit glutinis tauri, flaui, & rufi coloris vt firmat Dioscorides *lib. 1. cap. 80.*

Secundò. Si Man saporis est, & gustus, quasi similæ cum melle permixtæ, Exodi 16. hoc est saporis pulticulæ mellæ permixtæ; quæ ex purissima farina fieri solet, cur Numer. 11. narratur, Man esse saporis oleati, hoc est, placentæ ex farina, & oleo paratæ? quæ quantum inter se diffideant, satis patere arbitror.

Tertiò. Si Man, Sapientiæ. *cap. 16.* non vnius, aut alterius saporis fuisse dicitur, sed ad gustum vniuscuiusque, & oblectamentum se accommodabat, & omnem saporem carnium, piscium, cucumerum, peponum, cæparum, alliorum, porrorum in se continebat, insipidum, vt fuerit necesse est, & ita nec gustum similæ, cum melle, aut oleati panis repræsentare poterat.

Quartò. Si Sole liquescebat, & summo manè, vt legitur Exodi 16. colligebatur ante solis æstum, ne in halitus euanesceret, quomodo frangebatur, friabiléque esse potuit, vt in puluerem redigeretur, & mola, more tritici, teri, & in farinam ex qua panis, conuerti posset, vt constat ex loco Numer. *cap. 16.* Quæ enim liquescunt sole, & calore remissiori, qualis existit manè summo, nimis sunt humida, quum calore debili soluantur; hæc verò cùm non exiccentur, præcipuè à debili agente, non abeunt in puluerem. Hoc modo cera, mel, & alia oleosa & pinguia, quæ sole soluuntur, in puluerem postea redigi nequeunt. Manna ergo quum sole incalescente euanesceret totum, puluerizari qualiter posset, dictu difficile est; nostrum enim manna, siue ex Libano aduectum, siue ex Calabria, nulla ratione, etsi conteratur millies, in puluerem redigi potest.

Vltimò. An manna illud simile aliquid habuerit cum nostro, quo modò vtimur, dubium est. Nec mins difficultatis habet, cur manna illud patribus, & populo Hebræorum fuerit incognitum, quum in Libano Syriæ frequentissimum sit à mundi initio, & ex eo loco adsportetur continuò, & in omnes mundi oras conuehatur, & Libanus parum distet à deserto Sinai, vbi primò manna Hebræis est concessum.

Hæc etsi intriucata; & perplexa satis, commodam habent explanationem. Dic ad primum. Manna cœlitus delapsum, citra hoc quòd inferioris naturæ opere egebat, ad formam coriandri repræsentabatur, præcipuè quod huius virentis semina principio, nimirum dum virescit, & germinat, albissima sunt, & candida, perfectissimæ figuræ sphæricæ, tersa, & polita, quo sensu potuit manna his assimilari. Non secus bdellium inuenitur purissimum, lucidum, perspicuum natura, diaphanum. Deinde nihil vetat diuersas fuisse mannæ partes, in figura, colore, & conditione, secundùm varias eius formas, pro materiæ ratione differentes, quantum naturæ ordo potuit conseruari, & cum supernaturali ordine consentire. Diutius verò conseruabatur, quod erat rotundum, forma coriandri, siccius, duriusculum, coctum, & magis solidum.

Ad secundum dic. Generosum illud alimentum simul cum melleo rore descendens, saporis erat similæ cum melle: tritum verò & contusum, coctum & igne præparatum, panis oleati gustum reddebat, tenuiori parte; äerea, & magis dulci, igne exoluta, relicta crassiori substantia cum oleosa, & viscida; hos enim sapores ~~sic generari~~ docuere Arist. *lib. 4. de sens. & sensil. c. 4.* Theophrast. *lib. de sap.* & Gal. *lib. 4. simpl. 7. 15. & 20.* & alibi sæpe.

Ad tertium dic. Quòd hoc alimentum cœleste, supra limites, excessúmve naturæ fuit concessum; nam in sapore, & gustu, & omnes gustus, & oblectamentum, voluptatémque rerum omnium explebat prout ipse rerum auctor moderabatur peculiares actiones, excedens actus, & opera naturæ, cohibénsque illam proprios exercere gustus, quando opus erat miraculo supra omnem naturam, & super ordinariam legem.

Ad quartum dic. Plurima sunt in natura, quæ moderato calore, tepido & facili soluuntur & liquescunt, forti verò & vrente, humidis partibus exolutis siccantur, indurantúrque, quæ in parua copia continebantur in tali genere mixtorum, quo solùm supersunt siccæ, & consistentes portiones, induratæ & arefactæ, vt in resina, & omni gummi genere conspicitur. Deinde variæ partes mannæ occurrebant, quædam vt pistillo tusæ, instar pruinæ, quæ facilè exoluebantur, & euanescebant in halitus, si summo manè ante Solis exortum non colligebantur; aliæ coriandri forma consistentes, & duræ, quæ etiamsi ad auroram non legebantur, facilè euolabant, aliter atque eorum ferebat natura, & quæ postea delectæ semel, diligenter teri, & frangi poterant mola, vt ex eorum polline igne emollito in vasis fictilibus, in massam redacto communem, & vnam, panes efformarentur, quos ex variis rebus, seminibus, frugibus, radicibus, &

& aliis parati docet Plinius *lib.18.cap.11.* & experientia satis confirmat qui sub nomine panis tritici comprehenduntur,

Ad vltimum dic. Patribus Hebræorum, & omni sæculo ignoratum manna, est longè diuersum à manna, quod in Calabria, & aliis regionibus descendit, & roscidum appellatur, mellcúmque, ac sacchareum gustum præbet; nam fuit altioris conditionis, & naturæ, aliisque virtutibus, & dotibus præditum, vt probat Ionstonus *in sua Taumatographia, tract.3. de meteoris, art.2. cap.10.* Quòd verò manna Hebræorum diuersæ sit naturæ à nostro, quo vtimur manna, & sit res miraculosa, & nonnaturalis, ostenditur primò, nam nostrum bis in anno descendit, Vergiliatum exortu, vel sidere Sirio splendente, & à cœlo cadens, opaco terræ halitū concrescens in mellitos grumos coit. At verò Hebræorum manna singulis mensibus, & diebus descendebat. Secundò. Nostrum si exponatur Soli, non liquescit; contrà illud tantillo tempore relictum liquabatur. Tertiò. Hæbræorum manna si ad noctem relinquebatur, vermes generabat: nostrum diutissimè incorruptum persistit. Quartò. Illud ita erat solidum, vt teri posset: nostrum trituram non patitur. Quintò. Illud quadraginta annis numerosissimum populum nutriuit: nostrum parum alit, nec eo solo vita conseruari potest. Sextò. Hebræorum manna die Veneris in dupla quantitate descendebat, & Sabbathi die, nullum cadebat: nostrum omnibus diebus descendit. Septimò. Illud in omnibus locis vbi filij Israël iter faciebant, descendebat: nostrum in certis locis. Octauò. Illud nutriebat: nostrum expurgat. Nonò. illud fuit incognitum patribus: nostrum à mundi initio cognoscitur. Denique si operantibus causis naturalibus, Hebræorum manna è cælo esset delapsum, cur summus rerum conditor voluit, vt hoc miraculum esset summè obseruatum in æternum, & lege quadam sancita imperauit, vt illud reseruaretur in arca fœderis, cum decem tabulis præceptorum legis, & virga Aaronis, vt recordarentur panis, quem quadraginta annis, Angelorum industria, ipse à cœlo immisit. Ergo si manna illud esset naturaliter creatum, miraculum tam euidens non erat, neque tanti à filiis Israël obseruandum. His argumentis Rabbinorum peritissimi confirmant, manna Hebræorum longè esse diuersum à nostro manna: de quorum numero sunt Isacus Abrabanelius, Abrahamus Aben Esra, Ishac Arama *in com. loc. suprà cit. Scriptura sacra,* quicquid Vallesius *lib. de sacr. Philosoph. cap.57.* contrà sentiat, & Picus Mirandulæ Comes hoc eleganti carmine.

——— Nubes
Sed placidum rorem verno liquefacta tepore.
Gignit, si pulsis nebulis, mox ipsa refulsit,
Hæc etiam semen coriandri imitata rotundum,
Cogitur, & ramus frondosæ stirpis adhæret,
Flauam corporibus bilem eductura. Sed olim
Dum Iudæa cohors sitientibus exul arenis
Degeret, in pastum cecidit diuinitus, inde
Attoniti patres, Manhu dixere vetusti.

De quo argumento pulchra conscripsit accuratissimus nostri æui scriptor Claudius Salmasius *in com. cap.52. Solini polyhist.*

HISTORIA IX. GALENI, *De mortis certitudine.*

Vita in æternum propagari non potest.

Nam si intelligunt quo nunc dictum est modo, verum sanè est senectutem secundùm naturam esse, ac ineuitabilem, siquidem necessariò ad natura opera consequitur. Quanquam nostro hoc sæculo Philosophus quidā librum conscripsit in quo, quonam quis mo do possit senij expers permanere, ostendit. Edidit porrò hunc librum, cùm annum adhuc quadragesimum ageret, at ate verò vsque ad octogesimum annum peruenit, atque gracilis adeò, siccúsque euaserat, vt preclarè illud Hippocratis dictum in prognosticis, in eum quadrare posset. Nares A *acuta, collapsa tempora, oculi concaui, frigida, contractæque aures, & imis partibus leniter versa, cutis circa frontem dura, intenta, ac arida. Cùm igitur aspectu talis iam redditus irrideretur, quādo alios conabatur docere, vt quis senij expers permanere posset: posteriorem de admirabili insenescentia editionem tradidit, ostendens non quemlibet senij expertem permanere posse, sed ad hoc natura opus esse accommoda, præcipuéque si prima educatio proba iecerit fundamenta. Pollicebatúrque se infantium, qui ad hoc idonei essent, corpora redditurum imortalia, vbi ipse eorum cura statim ab initio præficeretur; miniméque eius reprehendi poterat pollicitatio quum illi priùs moriendum esset, quàm quos suscepisset pueros, viri euasissent. Summam igitur eius stultitiam cæteri omnes contempserunt, &c.* Galenus *lib. de Marcore, cap.2.*

B

PARAPHRASIS.

Partes solidas exiccatas verè humectari non posse, humidúmque primigenium exhaustum, tale, quale resolutum est, restitui non posse, satis superque ex Philosophorum, & Medicorum mente probauimus *lib.4. in com. hist.45.* quo loco senium, & mortem euitari, & hoc modo vitam in æternum propagari non posse statuimus: quod enim habet ortum, habet etiam interitum. Deinde cùm omnis potentia humana sit potentia finita, eam perire aliquando est necesse. Quarè mors, corruptio est, extinctio, aut marcor innati caloris; hæc in plantis ariditas dici solet: hoc modo Arist. *lib. de vita & morte cap.3. & lib. de respirat. cap.10.* senium marcescenti stirpi comparauit: nam stirpes dum nouæ sunt, molles, humidæque cernuntur; senescentes siccescunt: ita senium via est ad C interitum, imò tabes quædam: at mors, omnimoda naturæ prostratio est dicenda, ex Gal. *3. de crisib. cap.5.* calore enim extincto corpus omni functione priuatur; vita enim nihil est aliud, quàm facultatum vires, vt disertè fatetur Galenus *lib.9. meth. cap.10.*

In hunc modum ætatis decursu animalia senescunt, gracilia, rugosáque fiunt, quia siccantur. Huius siccitatis, præter perpetuum totius substantiæ fluorem ab insito animalium calore factum, qui indesinenter humidum sibi subiectum absumit, & excrementorum prouentum, quæ quotidie ex potu, ac cibo genita, copia sua innatum calorem suffocant, aër potissima causa externa existit, qui multipliciter nos alterat, calore, frigiditate, siccitate, humiditatéque corpora nostra afficiens, & sic plu- D rimùm immutans, vt doctissimè explicuit Matthias Flacius *lib.1. de vita & morte.*

Hæc mors, quæ senij ratione, corpore iam marcescente, & arido aduenit, naturalis dici potest, quia consequitur ad opera naturæ, quæ quidem ob caloris marcorem temporis decursu aduenit, siccitate nimia, ætatis progressu in tantum aucta, vt cum ea subsistere vita nequeat, exiccatis præ vetustate pulmonibus, vt refrigerando cordi sufficere nequeant. Quære vberiorem huius historiæ explicationem, *infra, in hoc libro, in com. hist.17.*

De morte, eius necessitate, ac causis, plura hic consultò prætermitto, legenda apud Valleriol. *lib.3. loc. com. cap. vlt.* Num autem temperatum corpus, quia causis morbificis vehementiùs resistit, & cæteris perfectiores ope- E rationes habet, sit viuacius, & longæuius calido & humido, firmant Conciliator *diff.21. in verbo, propter tertium,* & Lupeus *lib.1. enchirid, cap.3. fol.23.* Sed ego negantem partem sequor, cum doctissimo Thom. à Veiga *in com. cap.55. art. med. Gal.* subscribunt Vallesius *1. cont.11.* Mercatus *tom.1. lib.1. part.1. clas.4. q.5 1. n.6.* ex quorum doctrina Conciliatoris rationes facillimè solui possunt.

HISTORIA X. GALENI, *De Ira.*

Hominis irati correctio.

EGo autem cùm adhuc puer hæc audiuissem, & quodam tempore hominem vidissem, cui nimia festinatione conanti aperire ostium, res ex sententia non successerat, & ob eam rem iratus clauem mordebat, calcibúsque fores percutiebat, atque in deos conuitia iactabat, oculis instar eorum efferatis, qui in furias euaserunt, ac propemodum ex ore spumam emittebat, vt apri solent, tum eiusmodi odium aduersus iracundiam concepi, vt nunquam postea quisquam me ob talem affectum tristiorem viderit. Sicuti & alius Roma redunti mihi factus est itineris comes amicus quidam, patria Gortinensis ex Creta, vir cæteris quidem rebus non contemnendus, quippe qui & simplex moribus, & in amicitiam propensus, & frugi, & in iis quæ ad quotidianos sumptus pertinent, liberalis esset, sed vsque adeò iracundus, vt suis ipsius manibus aduersus suos vteretur, interdúmque etiam cruribus, loro, autem, ac ligno, quodcunque irascenti occurrisset, multò libentiùs. Cùm ergo iam essemus Corinthi, omnia quæ secum vehebat supellectilia, vnà cum ipsis seruis, naui tradidit, vehenda à Cenchreis Athenas vsque. Ipse mercede conducto vehiculo, terrestre iter megaris facere instituit. Itaque cùm iam Eleusinem præterissemus, ac Thriasium attingeremus, seruos, quos secum habebat, interrogauit de quadam supellectile; at illi casu, quid responderent, non habuerunt. Furore ergo percitus, vbi nihil aliud habuit, quo adolescentulos percuteret, gladium magnũ qui intra vaginam conditus erat, vnà cum ipsa vagina arreptum in caput infligit: vagina illicò dissecta est, atque ingens vulnus in capite vtriusque effectum est duplex; bis enim vtrumque percussit. Vbi verò plurimum sanguinis de vulneribus exire, animaduertit, nobis eo in loco relictis, ipse Athenas illicò pedibus iter ingressus est, ne ipso adhuc præsente, aliquis seruorum interiret. Nos tamen postea seruatos illos Athenas perduximus. Amicus autem ille Cretensis, quum ipsum facti pœnituisset, me manu arreptum Megara introduxit in domum quandam: deinde lorum porrigens, vbi seipsum exuit, iubet verberare pro iis, quæ furore nefario coactus patrauerat. Cùm autem ego, vt par est, in risum prorumperem, ille ad genua procumbens instabat, obsecrabátque ne aliter facerem. Hic porrò haud obscurum est, me tantò maiori risu commotum fuisse, quantò illum diutius in eo perseuerantem viderim, vt caderetur. Cæterùm postquam satis diu in hoc ipso perstitimus, recepi me illi facturum quod petebat, hoc est, verbera illaturum, si ipse quoque valde exiguum quiddam, quod ego peterem, mihi vicissim præstaret, qui vbi recepit, tum ego rogaui hominem, vt mihi sermonem quendam recensenti aures accommodaret: hócque esse illud ipsum, quod ego peterem. Quòd ille cùm se facturũ recepisset, longiori sermone illũ docui, quemadmodum id, quod in nobis est iracundia, ac furoris, coërcere, erudiréque oporteat, ratione videlicet. Quòd enim non verberibus, sed alio quodammodo sit corrigendum, illi latiùs exposui. At ille cùm ad seipsũ rediisset, sibique prouidisset, longè posthac seipso melior effectus est, &c. Galenus lib. de cognoscendis & curandis animi morbis, cap. 4.

PARAPHRASIS.

DE ira, eiúsque causis plurima diximus *lib. 2. in com. hist.* 13. quo loco eam esse breuem furorem determinauimus: nam in ea spiritus irrequieto motu agitati commouentur, humores ebulliunt, partes ignescunt; ex quo feruore ad cor, superásque partes eleuantur vapores, qui rationis sedem multis modis immutant, & à naturali statu auertunt vt probat Galenus *lib. 4. de placit. c. 1. & in art. med. cap. 85.* in ea enim facies inflatur, totum incalefacit corpus, & cor cum arteriis vehementer palpitat, & salit, ex Galen. 3. *de placit. Hipp. & Platon. cap. 1.* Insuper obliuionem inducit, abortum mouet, calorem innatum absumit, halitum fuliginosum auget, morbos parit.

Lib. VI.

A Dum hæc contemplaretur Galenus, nullum iræ relinquendum esse vestigium suadebat, vt firmat Plutarchus *lib. 8. quæst. c. 7.* immò eam non verberibus, (vt homo hic iratus à Galeno postulabat) sed ratione exterminandum hoc periculosum animi pathema, à morbo non dissimile, arbitrabatur: cùm enim animi morbus sit iracundia, fugiendus non minùs quàm corporis morbus; ille enim functiones lædit, hic mentem impedit. Vnde Euripides:

Nemo iratus quicquam rectè deliberat.

Immò deformitatem inducit: oculi enim iracundi rubent, impetuosè mouentur, facies inflatur, labia contorquentur, sic vt in homine in excandescentia posito nihil turpius conspici possit.

Iram morbum coërcere difficillimum est, vt Philemon B dicebat: *Nam se tenere in ira magni est laboris:* & vt Menander inquit: *O quàm cohibendi magnus est iram labor!* Huic tamen summo est auxilio amici admonitio, qua nullum præstantius esse antidotum retulit Plutarchus *in libro de non irascendo,* dum sic ait: *Vt aqua tepida inflammationes, sic ratio humanitatis plena iram extinguit.*

Iræ ergo repugnare laboriosum est, hoc firmabis ex sententia Sotionis apud Stobæum *serm. 99.* qui sic fatur. *Vt naues egregiæ sunt, non quæ sereno cœlo nauigant, sed quæ tempestati resistunt: sic homines ira, & motui resistentes, magni sunt, & fortes. Cui si resistere nequeat iratus, speculum dum excandescit properè inspiciat, summámque sui vultus dissimilitudinẽ contemplatus, vitij eum pœnitebit statim.* Plura remedia lege apud Plutarch. *loc. cit.* Rhodiginum *lib. 20. antiq. lect. c. 20. & 21.* Senec. *lib. de ira.* Quæ omnia & alia C pulcherrima, ex Philosophorum sententiis colligit Vvierus *proprio tract. de ira morbo,* & explicuit eleganter Aloysius Luisinus *lib. 1. de compescendis animi affectibus per medendi artem, ferè per totum.*

HISTORIA XI. GALENI, *De ægrorum versutia erga Medicos.*

Medicamenti clàm assumpti præcognitio.

D *FVit quidam homo diues, qui gaudebat medicamentis, eáque, assiduè sumebat: & eo erat ingenio, vt libenter argueret familiares nullius certæ scientiæ. Huius cùm offendissem in magnitudinem pulsum increuisse, ab aliísque omnibus causis* (tale pulsus incrementum facientibus) *distinxissem, ac vna mihi remaneret distinctio, vtrùm à calfaciente medicamento, an accessionis febrilis ratione id accidisset.* (*circa tempus enim erat febrilis accessionis*) *iussi, vt linguam mihi ostenderet: quam cùm à medicamento conspexissem infectam, iterum attigi eius pulsum, nihil suspicans etiam. Interea occurris, me, quum ipse voluisset potare medicamentum pridie, interdixisse: dixíque propterea statim homini, eũ bibisse medicamentum. Quòd ille cùm animaduertisset, à lingua calore me coniecturam fecisse, alias iterum pilulas paruas medicamenti fecit, quas deuorauit, ne lingua tingeretur. Quod quoque eius commentum mox deprehendi: nam cùm linguam inspexissem,* E *atque tetigissem iterum pulsum, ac reliqua omnia, quæ ad pulsus in magnitudinem incrementum cognoscendum pertinent, discussissem, suspicionem ad medicamentum conuerti, retraxique manum, ac iterum paulò post inieci pulsui, (noueram enim hominis peruersitatem) itaque deprehendi factum: nec dubitaui illi dicere. At tu quidem medicamẽtum mihi sumpsisse videris. Ille constantissimè inficias ibat, simúlque seruos, qui permanserant, appellabat testes. At ego eius manum tenens, & pulsum tangens, subiunxi. Ergo sustinebis conceptis verbis iurare mihi, vt tibi dictabo? Ad hoc non promptè ille respondebat, ac ateriarum habebat, vt in angore, inæqualem pulsum. Profectò (inquam) tu medicamentum planè sumpsisti, caue iures, &c.* Galen. lib. 1. de præsag. ex pulsib. cap. 1.

PARAPHRASIS.

Elegans est historia hæc, & vtilis ad præsagium, ex pulsus in magnitudinem mutatione rectè faciendum, simúlque gloriam, ex detectis insidiis ægrorum, Medico comparandam. Nam inueniri multos qui in plurimis data opera Medicos fallere conantur, res est certissima, quorum fallaciam, & peruersitatem ex multis coniectare licet: in hoc verò ex pulsus in magnitudine incremento, & ex colore linguæ à medicamento infectæ, ægrum assumpsisse medicamétum expurgans, summa cum festiuitate se deprehendisse gloriatur. Qui enim medicamentum assumpserunt, varias patiuntur in pulsu alterationes. Nam medicamentum quum à calore natiuo ad actum reducatur, & in minimas partes secetur, ex eo eleuantur halitus per vniuersum corpus, cordíque communicantur; quare aucto vsu pulsus in magnitudinem augetur. Deinde sicut in somno variè immutatur pulsus, & in principio illius fit paruus, retracto ad interiores sedes calore, postea verò cùm calor foràs sese exerit, pulsus fit magnus: sic quando medicamentum deuoratur, retrocedente ad viscera calore, illius concoquendi, & perficiendi causa, fit pulsus paruus; procedente verò tempore ob conatum innati caloris ad coquendum, & ebullitionem increscente calore, pulsus redditur magnus. Hoc ex magnitudine pulsus signum, simúlque linguæ color à medicamento infectæ, & hominis consuetudo assumendi medicamenta, quibus gaudebat maximè, Galenum in suspicionem clàm assumpti medicamenti deduxere. Medicus ergo, calliditatem, & astutias ægrorum callere debet, ne illis, & vulgaribus derisui esse possit, & contemptui.

HISTORIA. XII. GALENI,
De calefaciendo corpore refrigerato.

Extremè refrigeratus, vini potu seruatus.

Nos itaque quendam extremè iam refrigeratum vini Lesbij potione seruauimus, &c. Galenus lib. 3. de simpl. medicam. facult. cap. 20.

PARAPHRASIS.

Inter præstantissima alimenta, à summo Conditore hominibus data, nullum est tam excellens, tam præstans, tam generosum, quàm vinum, dummodò tempestiuè, & cum modo assumatur: nam præterquàm quòd sanitatem conseruat, corpúsque floridum, & in sua symmetria retinet, & citissimè nutrit, etiam morbos frigidos arcet, & refrigeratum animal, ac iamiam demortuum refocillat, si sit suaue, odorum, & clarum, ætate medium: hoc enim non inflat præcordia, imò si inflata sint subsidere facit; propter caloris mediocritatem, digestionis vias aperit; nutrimentum ob celeritatem deductionis, in corpus impellit; ad miscenda, concoquendáque ea, quæ in ventriculo & venis sunt, apprimè est idoneum, vrinas mouet, & excrementis expellendis viam facilitat; dummodò corpus arthritide non laboret: nam articulorum doloribus est nocentissimum, vt *lib. 3. in com. hist.* 47. latè probauimus, & firmat perdoctus Ioan. Loselius *tract. de Podagra, sect. 2. memb. 2. art. 5.*

Aduersus morbos frigidos tutissimum est alexipharmacum, vomitum sistit, stomachum recreat, appetentiam mouet, somnum conciliat, flatus resoluit, fœtidos ructus emendat, senum valetudini summo est auxilio; fouet enim illorum membra, siccas eorum partes, & præ ariditate corrugatas emollit: quare est illis aptissimum, suauissimúmque alimentum, vt latè probat Galen. *lib. 5. de sanitat. 5. & 7.* explicant eius mentem Mercatus *tom. 1. lib. 2. de sanit. quæst. 174. num. 9.* Paulus Megliorattus *cons. 71. de curanda frigida, & humida intemperie ventriculi.* Et si senes, aut imbecilles, quibus calor innatus est minutus valde, & ij qui ex diutino morbo conualescunt, penuriam caloris persentiscant, & extremè sint refrigerati, his vinum copiosè porrigendum. Nam emortuas facultates reuiuiscere facit; quoniam nutrit, concoquit, roborat, & intemperiem ex frigiditate, & humiditate contractam, citra molestiam, & securè persanat, ex Gal. 7. *meth. cap. 6.* vt *lib. de vini natur. & artificio, in med.* Gulielmus Gratarolus confirmat, & probat Hieronymus Confortus, *lib. de vino mordaci* eleganter.

Ex his facilè iudicabit quispiam, vel mediocriter in arte versatus, vinum esse remedium aduersus senectutis duritiem. Hinc factum est, vt Galenus senibus quantum ferre queant, concedat, quòd aduentitium vino recalescat frigus, vis bilis atræ redundans reprimatur, huiúsque ætatis succumbat vniuersa lassitudo, vt refert Georgius Pictorius *succis. lect. dialogo 9.* debilem enim stomachum reficit, vires deficientes reparat, algentem frigore calefacit, languores omnes delet.

Deinde nullum præstantius remedium ad colligendas vires, corpúsque refocillandum vino inuenitur; nam calor imbecillior cibo concoquendo non est satis: quare vinum citissimè distribuitur, partibus nutriendis assimilatur, & naturæ est familiarius; multò enim maior percipitur voluptas in bibendo, quàm edendo, nam sitis longè grauiùs toleratur, quàm fames. Hac ratione senectutem mirum in modum sustentat, aduersus cuius duritiem vnicum est remedium, quod quidem Silenus senex, Bacchi comes, alumnus & nutritor denotat, qui & ab Ouidio, & Virgilio *Eclog. 6.* poculis deditus inducitur, icicò copiosè vinum senibus extremè refrigeratis est offerendum.

Valesius negat, *lib. de sacra Philosophia, in com. cap. 29. in fin.* qui stultum arbitratur, senibus caloris augendi gratia, vinum, meracum præsertim, exhibere: quantò enim vinum calidius est, tantò maiori ventris, ac viscerum calore eget, vt superetur, alioqui à minori acescit, crudúmque succum auget; quare calorem naturalem suffocat, morbos innumeros parit, ac mortem properat. Sed hic auctor intelligendus est de vinis patriis; Hispana enim sunt fortia: quæ verò non ita potentia sunt, senibus sunt aptissima, quia facilè in sanguinem conuertuntur, minimáque alteratione egent, 2. *Aph.* 18. quo pacto vinum, senum sanguis appellandum est. Hoc ergo senes, & extremè refrigerati, bibere debent moderatè sumptum: nam, vt dicebat Plato *lib. 2. de legibus*, à Deo fuit hominibus datum, vt senes reiuuenescant, & à rebus mœstis fiant immunes. Deinde Aëtius *tetrab. 1. serm. 4. cap. 30.* vinum senibus vtilissimum esse refert, præcipuè substantia tenue, colore fuluum, aut flauum: eius enim potu omnes eius partes calefiunt, & sanguinis serum purgatur per vrinam, vt latè, & doctè probat Vincentius Brugundus, *lib. 1. speculi naturalis, cap. 14. tit. de vino.*

Quid plura? nonne senibus, & nimiùm defessis, imò robustis militibus animum, & vires adauget, & constantes, audaces, fidósque reddit? vt dicebat ille.

At mihi sit crater iuxta latus, atque Lyæi
Plena, & sint pingui dolia lætitia.
Mox vbi siccaro vini cratera repletum,
Bella canistrigeris sint mihi cum pueris.
Non mare turbatum timeo, non fulgura, fidum,
Audacem, intrepidum, me facit esse merum.

Cùm enim audacia, & animositas cordi tribuantur, dulcia vtrumque præstant, vt vina generosa: quare Principes prudentes, liquores parant suaues, militibus ante prælium dandos, vt ad bellum inflammentur, & corde confirmato valentiùs pugnent, vt doctè notat Laurentius Gryllus *lib. 1. de sapore dulci, & amaro,* Cur ita? Quoniam vinum mouet sanguinem, lætitiam & alacritatem procurat, animum reddit robustiorem, vt tam multis exemplis probat perdoctus Isidorus Barrerius *lib. 1. de significationibus plantar. fructuum, foliorum, contentorum in Scriptura sacra, Lusitano idiomate conscripto, tit. de vite.*

Insuper vinum, vt alimentum, senes nutrit, eorum inualidas vires refocillat, & vt medicamentum corpora extremè

extremè refrigerata calfacit. Has vires in se vinum habere, cùm sit nutrimentum, & medicamentum oratione illustrat Ioannes Liebautius *in com. Aph.* 56. Hip. *lib.* 7. *Aph.* §. *Vinum celerrimè nutrit, facilè in sanguinem vertitur, optimi succi est, solidas partes nutriendo humectat, sitim extinguit, spiritus citissimè reficit: sed suo calore, ac siccitate, suáque mira tenuitate, & permeandi celeritate, plurimis corporis affectibus, potissimùm frigidis, aut humidis medetur, idque non tantum purum & simplex, sed aqua mixtione perfusum, sumptum, aut admotum, &c.*

Deinde senes, qui ex quolibet motu facilè eneruantur, reficit & instaurat, eorúmque labores leuat; regeneratis enim spiritibus, & sanguine, magnum robur illis addit, vt inquit Euripides *in Bacchis.*

——Mœroris ille nubila
Fugat, repletis vinea liquoribus:
Somúsque fit mali diebus singulis
Obliuione pharmachum malo aptius.

Et Tibullus:

Bacchus & agricola magno confecta labore
Pectora tristitia dissoluenda dedit.
Bacchus & afflictis requiem mortalibus affert,
Crura licèt dura compede pulsa sonent.

Vinum denique corpora senum emollit, nec mirum: Quoniam, vt inquit Plinius *lib.* 12. *cap.* 1. arbores vinum bibunt, earúmque radices magis firmantur, & adolescunt vino irrigatæ: citiùs enim crescunt, frondes spargunt, ramósque ocyùs extendunt, vt *in Anthol.* legitur.

Austro nuper humi nimiùm vexata procaci,
Succubui Platanus, fronde comata priùs.
At superinfuso facies mihi pristina vino
Adfuit, hoc summi plus valet imbre Iouis.
Quúmque propinqua suo iam robore deficit arbor,
Hausto conspicior viuere læta mero.

Adeò suauissima, & pretiosissima res est vinum, vt pars animæ nostræ esse credatur, vt poëticè, quamuis non sine mysterio Petrus Paschasius fingit.

Dixerunt tignum, domus, & quo vinea constat,
Hinc tigni cuncti fomula prisca fuit.
Quam pulcrè iuris vetus id prudentia cauit,
Cui ratio vini, non secus atque domus,
Multa domus nobis, sed profert vinea plura,
Namque domus vita est, vinea pars anima.

Et maximè si offeratur senibus, qui debiles sunt natura suapte, vt notat Hip. *lib. precept. num.* 12. *Vigor ætatis omnia habet gratiosa; decrepita vero ætas, vice versa.* Vinum enim sanitatem, quæ ab omnibus summè expetitur, custodit, quoniam monente Ishaac *lib.* 3. *diætar. vinum bonum dat nutrimentum corpori, si accipitur vt oportet, & quantum natura sustinere valet: digestionem confortat stomachi, & etiam secundam, quæ est in hepate: calor eius est similis naturali calori, citóque conuertitur in naturalem, & mundissimum sanguinem; turbidum quoque sanguinem clarificat, & auditus totius corporis, maximéque, venarum aperit, & mundificat; hepatis mundificationem aperit, tenebrositatem aufert, fumositatem tristitiæ generatiuam à corde expellit, totiúsque corporis membra corroborat: sed & animam ipsam facit obliuisci tristitiam, & angustiam, laborem, & dolorem; dátque ei lætitiam, & audaciam, ingeniúmque subtilius reddit. Igitur conueniens est omnibus ætatibus, & omnibus regionibus, si autem sumatur secundùm sui quantitatem, ac naturæ possibilitatem, calfacit corpora frigida, & infrigidat calida, sicca humectat, & humida extenuat: eius tamen calefactio & exiccatio est naturaliter; humectatio & infrigidatio, accidentaliter: quia cum sui subtilitate, & perforatione portat aquam ad membra, quæ necesse est, infrigidari, & humectari, &c.* Explicat eloquenter Ioannes Philippus de Ligamine, *tract. de vnoquoque cibo & potu, vtili homini, & nociuo, tit. de potu vini.*

Nulla enim res est corpori humano gratior, vtilior, & palato iucundior, quàm vinum, nihilque in rebus naturalibus reperies, quod possit in gustu, vino comparari, vt firmat Laurentius Ruggius *lib.* 1. *de gustu rerum.* Quare vinum nobilissimum esse, re, vsu, atque varietate prædixit Cardanus *lib.* 8. *de varietat. rerum, cap.* 23. indicibilem enim sympathiam habet cum corde, cuius vires mira quadam celeritate reparat. Est etiam alimentum omnium optimè parabile, mortalibus omnibus maximè commune, & omnium citissimè nutriens; timoris pharmachum, senectutis refocillatio, spiritus ex puriori sanguine geniti fomes, cuius calor est calori nostro maxima proprietate coniunctus: iccirco debiles efficit fortes, éstque fortitudinis calcar, quum præbeat augmentum in substantia spiritibus; & velocissimè in sanguinem conuersum, naturæ humanæ mirabiliter succurrit, quum sit eius remedium & firmamentum, & languenti animo vigorem, & alacritatem addat; ob quam causam Albertus Musæus Patauinus, poëta celebris sic cecinit.

Rebus in humanis nimis ô laudabile vinum.
Præcipuè assuetis, vita pars maxima nostræ.

Conualescentibus autem & debilibus summum leuamen affert: quoniam semicrudos concoquit humores, calorem excitat innatum, sudorem, vrinámque mouet. Quæ vina sint præferenda, varij varia protulerunt inter quos non est infimus Dauid de Pomis, Medicus Hebræus eximius *in suo lib. de senum affectibus præcauendis.* Extant carmina in hunc modum.

Cretica vulgares extollunt vina tabernæ,
Et iactat Rhodium dulcia musta solum.
Cæcuba Fundanis celebrantur pocula terris:
Mirantur calices Lesbya turba suos.
Massica Peligni venerantur vina coloni:
Commendant proprio Setia regna cados.
Fumosos recolit Campania terra Falernos,
Et sibi fœcundo Retia monte placet.
Tollunt Massilios alij sua dona Lyæos:
Euehit Eugenium vinea culta merum.
Te colimus, Puccine Pater, Vindemia Bacchum
Dat tua, cœlestes quam meruere Dij.

Hoc pacto Plato *lib.* 2. *de legib.* postquam pueros, & iuuenes à vini potu lege sancita interdixit, senibus id esse vtilissimum prædixit, vt reiuuenescere videantur, & mœstitiæ eos obliuio capiat: Ita ex heroibus largissimè bibebat Nestor ter senex, vt refert Athen. *lib.* 10. *dipnosoph. cap.* 9. Si verò senes, & alij sint extremè refrigerati commodius est vinum, quod ex melle, vel fauis conficitur; cuius potus algidos calefacit, nec obstruit, & ita longæuos homines reddit, vt immortales fieri videantur: de cuius potus vtilitate sat doctè scripsit Baptista Persona *in suis noctibus solitariis, supra Odysseam Homeri, versu* 92.

Quæsitum est à Plutarcho, 1. *sympos.* 7. cur senes meraciore potu magis gauderent? Respondet, quia refrigeratam eorum corporis habitudinem, & calefactu difficilem corrigit, & emendat. Quare vinum est illis obsonium suauissimum, & medicamentum præstantissimum; eos enim reuiuiscere facit, & vitam præbet: Cùm profectò vinum sit liquor omnium suauissimus, præsidium humanæ vitæ bonum, ac præstantissimum subsidium, vitalium spirituum regenerator maximus, ac omnium corporis tum facultatum, tum functionum instaurator optimus; cor lætificet, tueatúrque summopere: vnde nulli mirum esse debet, quòd plantam quæ fructum fert, ex quo vinum exprimitur, vitem, quasi vitam appellauerint veteres; quoniam homini vitam ferat, ob suas facultates, quas corpori humano præstare medici vnanimiter affirmant; vel quia vitis à vita parum differat, iuxta illud Iuliani Vvauderi *lib.* 3. *epigram.* 68.

Vita parum vitis differt à nomine, iungas
Vitem cum vita; gaudet vtrumque simul.

HISTORIA XIII. GALENI, *De vino voluptatis causa oblato.*

Vinum seni cuidam ægrotanti in gratiam exhibitum.

Cum igitur seni cuidā ægrotanti quotidie vinum aquosum exhiberem, quidam ex huiusmodi Medicis præsens, me vini

vini minimum atque ipsi instillantem, contemplatus risit; ægrúmque vinum non bibere, sed duntaxat videre, dixit: non sanè intelligens mixtionis vini, quod voluptatis gratia datur, ad aquam aliam esse symmetriam, & aliam esse eius quod ad opem ferendam ministratur: na vini omnino minimum veluti excitationem quandam quæ ad distributionem aquam trahat, permiscemus, quo duntaxat aquæ tollamus synceritatem, non autem aquam vinum faciamus, &c. Galen. lib. 3. de rat. vict. in morbis acutis, com. 20.

PARAPHRASIS.

Aliud est, vinum necessitatis causa exhibere, pro curando aliquo affectu, qui pro sui curatione citissimam opem efflagitat: aliud voluptatis gratia offerre, vt sic recreata natura, tum morbum suapte natura rebellem deuincat, tum eius ope roborata peccantem humorem per aliquam regionem expellat, & alimenta faciliùs concoquat. De primo modo in superiori historia iam loquuti sumus, quo extremè refrigeratum se sanasse gloriatur Galenus.

De secundo est interpretanda Historia hæc; quum enim quispiam acuto morbo laborat, vitanda sunt calida, quo fuisse hunc senem oppressum verisimile est, quoniam in libro eo agit Hippocrates de morbis acutis, quæ ferè semper sibi habent sociam febrem, 2. *Aphor.* 18. & 7. *Aph.* 1.

Duo ergo hoc oblato potu commoda consequutus est Galenus, nempe voluptatem ægri, & vtilitatem. Ægris autem aliquando esse præstandas gratias, tradit Hip. *lib.* 6. *epid. sect.* 5. *text.* 8. Quare cùm vinum sit suauissimum, & præsertim senibus, qui eius potu mirificè recreantur, hoc etsi in pauca quantitate exhibuit, quoniam *parum deterior cibus, aut potus, suauior, tamen, minus nocere solet*, vt ait Hip. 2. *Aph.* 36. *Quæcunque enim cum voluptate assumuntur, ista ventriculus amplexatur, & faciliùs concoquit, sicuti illa quæ displicent, refugit*, vt *in com.* retulit Galenus. Quod enim suaue est, etsi reprobum, & auidè expetitur ab ægro, id melius est, & in optimum conuertitur alimentum, vt notabat Galenus 2. *de alim facult. cap.* 20. & 6. *de sanit. tuend. cap.* 28. In hunc senium intelligendus Auic. 3. 1. *doct.* 2. *cap.* 7 dum dicit: *Oportet præterea te scire, quòd nutriens melius est, quod melius sapit, propterea quòd & virtus retentiua vehementer ipsi applicatur, &c.* Hoc modo maligni morbi exitiales, & chronici, in quibus ob debilitatem ventriculi, vis appetens est veluti emortua, exhibito prauo alimento persanantur. Ita salitorum piscium, & aliorum pessimorum alimentorum esu tertianæ & quartanæ valde productæ soluuntur vt notarunt Brudus *lib.* 3. *de regimine febricitantium, cap.* 23. Mercatus *lib.* 1. *indicat. cap.* 1. *in Consilio.*

Vtilitas autem ex aqua vino permixta maxima comparatur, quoniam vinum aquæ noxas tollit, & tenuitate sua eius per corpus iuuat distributionem: & quod magis est, molestiam animi ipsius ægrotantis vinum appetentis leniuit, eúmque magis obedientem reddidit, maximè cùm senes esse quos vinum auidè apppetere obseruamus.

Quoniam igitur febris aderat, & vino natura inest inflammandi calore suo viscera, iccircò illud cum aqua permiscere oportet; quare vinum lympha diluendum, venusto epigrammate docet Meleager *lib.* 1. *Anthol.*

Igniuomo Bacchus saliens è fulmine, Nymphis
Abluitur liquidis pulnerulentus aquis.
Propterea iunctus Nymphis est gratus Iacchus,
His sine, adhuc ardens, quod bibis, ignis erit.

Quamobrem vinum aqua diluere oportet, nam vini caliditas & siccitas, frigiditate & humiditate aquæ mitescunt, ac temperantur. Deinde aqua perducit ad partes nutriendas alimentum, & attenuat, ac colliquat cibos ipsos solidos; præparat, disponit, aptáque reddit corpora ad suscipiendum alimentum, vt possit adhærere; sitim leuat, coctionem iuuat, alimenta elixat, deducit, lauat, abstergit. At corpora calida, ex mero epoto quandoque in profluuium sanguinis incidunt per aluum, vt contigit Comiti cuidam, qui lymphato vino ab hoc affectu con-A ualuit, vt probat Petr. Philip. Melchiodus *consil.* 82. *de fluxu sanguinis ex aluo.*

Quantum autem vino admiscendum, non potest certa, & definita methodo describi, cùm nulla certa possit dari mixtionis norma; ita enim metiendus est aquæ modus, vt vini, & aquæ nocumenta vitentur, & emolumentum adferatur: plus nimirum, aut minùs aquæ addatur, pro vini viribus, sumentis ætate, consuetudine, vitæ genere, affectus morbosi specie, ac magnitudine, anni tempore, cœli statu; semper tamen vires vini, & sumentis naturam respicere oportet, vt latè prosequitur Galenus *lib.* 1. *de sanit. tuenda, cap.* 11.

Pro vini viribus aqua est permiscenda, quoniam potentissimum plurima aquæ copia est temperandum, vt Maroneum antiquorum, quod vigecuplam aquæ capie-B bat mensuram; & Falernum, quod ob sui potentiam indomitum appellabant. Omitto Cretica, Trebulana, Græca, quæ generosa sunt, quibus aqua in magna quantitate admiscenda est. Hoc modo contraria vina pauca aqua sunt lymphanda.

Pro sumentis natura aqua est permiscenda cum vino; quoniam pueri, mulieres, & serui dilutissimum bibere debent. Matronæ Romanæ vinum non degustabant. Virgines ab eo abstinere debent, ideò quod prisci virginis aures Veneris vocabulis imbui voluerunt: ideò Ouidius 3. *art. amand.*

Turpe iacens mulier multo madefacta Lyæo,
Digna est concubitus quoslibet illa pati

Pueris, & infantibus vinum interdicendum, quoniam est ignem igni addere, ex Gal. 5. *de sanit.* 7. Arist. *lib. de somno,* C *cap.* 3. & membra mollissima non tolerant vini vim; at hoc mentem tentat, caput, & neruos, quæ omnia in pueris debilissima sunt. Attendenda est etiam consuetudo; vina enim diluenda sunt iis qui consueuerunt; inassuetis verò nequaquam, vt probat Bruyerius *lib.* 17. *cap.* 9.

Pro anni tempore vario, diuerso modo variandum: hyeme, quum corpus frigidum humidúmque est, id excalfaciendum plurimo cibo calido, sicco, potu parcissimo, sed meracissimo. Vere dilutiori potu vtendum. Æstate, quum corpus squalidum est, & exuritur, potio sit multò magis diluta, quàm vere: Autumno minùs, sed meraciùs bibatur.

Vtrùm verò vinum sit diluendum antequam bibatur, vel in stomacho? dubitatio est non parua. Illud probant Balduinus Ronsseus, *epist.* 16. & Arnaldus Villanouanus *in tract. de vino.* Nam vinum, & aqua inter se contraria D sunt, & in stomachum si ambo proiiciantur, sentientur in stomacho rugitus, aderit commotio, & perturbatio multa. Ex altera parte videtur facere Hippocrates *lib.* 3. *acut.* 41. dum sic ait: *Cum in huiusmodi morbis timueris, ne caput vehementer grauetur, aut mens tentetur, tùm à vino penitus abstinendum; & aquam, aut vinum aquosum fuluum, & non odorum exhibere oportet; deinde potum aquæ superbibere, sic enim sua potentia non tam facilè caput & mentem attinget, &c.* Suadet ratio, quoniam licèt vinum calidum sit, & possit agere in aquam, & hæc in vinum, indiget tamen calore animalis, à quo in actum deducatur. Dic tu, quòd melius est, vt vna aut altera hora ante potionem, aqua permisceatur: Neque neganda est mutua inter aquam, & vinum actio; neque illæ qualitates virtuales ita sunt impe-E ditæ, vt citra caloris animalis opem agere nequeant: nam simplicia illa, è quibus theriaca conficitur, ita agunt, reagúntque, vt ex eorum actione temperies in theriaca generetur. Hippocrates autem primò exhibuit merum, *in cit. acut. loco*, quia æger ventriculi intemperie frigida laborabat.

Si verò vltimo loco percontetis, cur in ratione huius ægri adeò meticulosus fuerit Galenus, in propinando vino ita diluto. Dic, quia acuto morbo laborabat. Etsi autem in febribus pituitosis concedatur à Tralliano *lib.* 12. *cap.* 3. quia crudiorem materiam extenuat; & in Ephemera, ex cutis densitate orta, quia meatus deobstruit, vt pluribus rationibus confirmat Bacchius *lib.* 3. *de natur. vini, à cap.* 10. *vsque ad* 16. & in continuis offerat Galenus 11. *meth.* 9. & tertianis, ac quartanis, præsertim si vires sint

sint inualidæ, & coctionis notæ appareant, vt eleganter probat Syluaticus, *cont.* 12. & nos *lib.* 4. *in com. hist.* 18. aliis adductis rationibus comprobauimus: tamen in præsentia febris, cautè vinum, quòd suapte natura inflammat, & humores sæpe intempestiuè exagitat, est propinandum. Num verò præstantius sit vinum natura aquosum, an arte factum, acutè disceptat Augenius *tom.* 2. *epist. lib.* 2. *epist.* 4.

Cur verò exhibuit vinum lymphatum, & non impermixtum? si salubrius est vino vti, quàm aqua, quia illud, ex Galen. 1. *de sanit. vlt.* omnibus naturis magis confert, quum nutriat celerrimè, optimum corpori succum præstet, 2. *Aphor.* 18. & 3. *de temp. cap.* 3. coctionem iuuet, 4. *acut.* 106, semicoctos humores ad integram coctionem perducat, nullius excrementi coctionem remoretur: aqua autē non nutrit, 3. *acut.* 20. & distributionem impedit. Dic: quia timuit ne merum febrilem calorem adaugeret, & squalidum corpus inflammaret. Nam ipse 5. *de sanit. cit.* naturis calidissimis illud denegat, cùm iis aquæ potus sit vtilior, ex Hip. 6. *epid. sect.* 3. *text.* 15, qua temperatura præditi, aquæ potu vtentes, salubriùs, & diutius viuunt, quia aqua conseruat humidum radicale, vt inquit Auic. *lib.* 1. *canticor. num.* 130. sua enim frigiditate caloris impedit resolutionem. Lege quæ diximus de vini vsu & vtilitate, *lib.* 2. *in com. hist.* 61. &c.

HISTORIA XIV. GALENI, *De carnis suillæ, cum carne humana, similitudine.*

Caro suilla humanæ carni simillima.

Sanguis suillus humidus est, & minus calidus, humano maximè temperie similis, siquidem & carnes suum humanis sunt similes. Comperti enim sunt hospites, & coqui complures, qui humanas carnes pro suillis venderent, tametsi qui eas edissent, nullum omnino discrimen potuerint percipere. Quin & ipse narrantes audiui viros fide dignos, sese in diuersorio publico ius esitasse delicatum cum carnibus suauissimis: cæterum cùm iam penè saturi essent inuenisse digiti partem anteriorem, quæ ad vnguem est: quo perculsi, ac metuentes eos qui agebant in diuersorio, ne se quoque vorarent, ceu ei rei assueti, protinus illinc exire, ac vomitu redditis quæ ederant, ita iter denuò ingressi sunt: sed in ipso facinore homines mactantes deprehensos non ita multo pòst referebant, &c. Galenus lib. 10. simpl. tit. de sanguine suillo.

PARAPHRASIS.

Hanc historiam repetit Galenus *lib.* 3. *de aliment. facult. cap.* 2. suillæ carnis cum humana similitudinem patefaciens; de cuius temperamento plura diximus, *lib.* 1. *in com. hist.* 28. Habet ergo caro hæc plurimam cum humana natura, in sapore, & gustu affinitatem; & ob hanc causam, voluptatis præsertim gratia, à priscis pro variis curandis morbis offerebatur, vt ibi plurimis auctorum testimoniis confirmauimus, & probat Langius *lib.* 1. *epist.* 61.

Galenus *in locis ibi citatis* cùm ad mutationem victus accedit, eligit ex omnibus pedestribus suillos pedes, deinde crus, pòst externam carnem iuuenis porcelli. Vtrùm verò præstantissima caro sit inter pedestres, suilla? Dic, quòd Galenus *lib.* 7. *meth. cap.* 6. extollit eam super omnes in probitate sua, si modò debitè exerceatur sus, *lib. de attenuante vict. rat. cap.* 6. Eodem verò *lib. cap.* 7. adiungit, quòd ex pedestribus soli hœdi præstant. Possumus addere anniculos arietes, & vitulos, & paruos cuniculos. Si tamen robur caloris adest, præstat omnibus suilla: quod ostendit familiaritas compositionis, & temperamenti. Consule quæ ingeniosissimus Ludouicus Nonnius, auctor sanè non vulgaris scripsit, *lib.* 2. *diætetici*, *cap.* 4.

Et vt hæc ampliùs innotescant, scito, quòd homo pinguissimus est, & sanguine abundat plurimo, sed temperatissimo, miniméque intensè calido, quæ omnia insunt sui. Adest præterea saporis similitudo, ita vt plures decepti, carne humana vescerentur pro suilla. Adde etiam fœcunditatem eius significare, naturam genuisse illud animal maximè alendo homini peculiare: suauissima enim est eius caro, ita vt apud Plin. *lib.* 8. *cap.* 51. ex hoc animali numerosa sit materia ganeæ.

Accedit Celsi auctoritas *lib.* 2. *cap.* 18. eam leuissimam esse pronuntiantis, §. *Inter domesticas verè quadrupedes leuissima suilla est.* Pedes verò optimi alimenti sunt, facilis coctionis, appetitum excitant, omnino vacant excrementis, ob multum scilicèt motum; & sic sunt meliores, cùm sint pars sicca animalis humidi. Ideò conceduntur in tertiana *lib.* 1. *ad Glauc.* 10. & 7. *meth.* 6. maximè prissana concocti: nam sic eorum crassities, & lentor amittitur, vt multis auctorum auctoritatibus probat Petrus Castellanus *lib.* 2. *de esu carnium*, *cap.* 1.

Sed si caro suilla est leuissima, & tantopere à priscis commendata, cur lege Deuteronomij 14. promulgata huius carnis vsus à Deo populo Israelitico est interdictus? multi multa referunt apud Plutarchum 4. *sympos.* 5. Verùm dicendum Moysem Hebræos suilla carne vesci prohibuisse, quò eos admoneret, vt mundi essent neque carne tam spurca alerentur, & sobriè, non vt sues in crapula, & sagina, viuerent: sues enim, vt Columella inquit *lib.* 8. *cap.* 9. pessimo, & spurco alimento vtuntur: quoniam è terra radices scirporum, arundinum, & lumbricos rostro eruunt; & tumultuariè collum, capútque conquassantes, luto, & cœno se oblectant; sordidum enim est animal, & spurcum vt reconditæ doctrinæ vir, Ioannes Beuerouicius explicat vbertim, *part.* 2. *idea medic. veterum*, *cap.* 3.

Si verò de suum alimento, conditura, vsu, seruandi modo, suauitate, huius carnis fermentatione: Porcello, eius vulua, sumine, perna, tomaculis, lucanicis, variis eius partibus, & vario apparatu præparandi has partes in mensarum delicias, ex poëtis, oratoribus, & diuersis auctoribus legere concupiscis, adi Conradum Gesnerum *lib.* 3. *de quadrupedibus*, *cap. de sue*, & accuratissimæ diligentiæ, immensæque lectionis virum, Vlyssem Aldrouandum *lib.* 1. *de quadrupedib. c.* 36. qui hæc omnia ad plenum describunt explicant, & emedullant.

HISTORIA XV. AETII, *De luto Ægyptiaco.*

Lutum Ægyptiacum, plurimis morbis vtilissimum.

Agrorum terra quæ colitur, & pinguis est, vtilis est ad curationem omnium partium resiccatione indigentium, quare, & in Alexandria, & Ægypto ipsa vtuntur. In Alexandria itaque vidi hydropicos, & lienosos terra Ægyptiaca luto vti. Multi verò etiam suras, & femora, & cubitos, brachia dorsúmque, ac latera, & pectus, eius terræ luto illinentes, opem senserunt. Quin & veteres inflammationes, & laxos tumores hoc lutum sanauit. Et sanè noui quosdam, toto corporis habitu aquosos, ex immodica hæmorrhoidum vacuatione redditos, inde manifestum auxilium sensisse. Quidam etiam diuturnos dolores iuxta partem aliquam firmatos hoc luto perfectè sanarunt, &c. Aëtius tetrab. 1. serm. 2. cap. 3.

PARAPHRASIS.

Apud Philosophos indubitatum est, nusquam aquæ elementum inueniri purum, sed vnicuique peregrinam aliquam qualitatem, vel substantiam misceri, ita vt vna ab altera, ob diuersas materias, differentes sortiatur qualitates. Quo pacto aquæ è subterraneis locis scaturientes, calidæ plurimæ emanant: argumentum sanè euidens, quòd ab aliqua substantia intus in terræ visceribus inclusa calefiant: id ostendunt earum sapores diuersi, & effectus quos ab ipsis fieri quotidiano experimento obseruamus.

Adesse

Adesse subterraneos ignes sensus indicat:nam in plurimis regionibus sese eructant Vulcani, & ardentes ignes ex intimis terræ penetralibus, qui magno excitato ardore, & vehementissimo terræ motu, ciuitates, imò & prouincias depopulantur, vt plurimis allatis historiis probant doctissimus Reinerus Solenander *lib. de calore fontium*, & Vitruuius *lib.8. suæ Architect. cap.11.*

Solem autem esse huius ignis auctorem asserimus libenter: licèt enim impossibile aliqui existiment, à sole calorem haberi, quo ferueant scaturientes aquæ, à quo depilentur porci, deplumentur aues, oua indurentur: tamen materia quæ incenditur, vim igni attribuit: sic ex leuibus stipulis ingentia ligna accenduntur. Fit autem à sole ignis, non solùm per radiorum coïtionem, sed continuam actionem, perennémque reflexionem, ad ignem in materia accendendum.

Neque negandum est, non solùm superiorem terræ plagam vehementer immutare posse Solem, sed inferiorem. Nonne in ipsis terræ penetralibus suam maximam efficaciam ostendit? Soli enim subest aurum, sicut Lunæ argentum, Ioui stannum, & electrum? Mercurio argentum viuum, vt affirmant Scotus *in 2. distinct. 14. ad fin.* imò grauissimorum auctorum hæc fuit opinio, singulis speciebus rerum intereuntium, respondere in cœlesti mundo virtutes peculiares, quibus foueantur, & conseruentur; & non solùm ad conseruationem, magnam esse cœlis efficaciam rentur, sed etiam multa perfecta animalia à superioribus causis produci affirmant; de quorum numero sunt Capreolus *in 2. dist. 9. quæst. vnica* Durandus *distinct. 15. 2. part. distinct. quæst. 1.* Ferrariensis *1. contra gentes, c. 20.* Gabriel *super cantic. lect. 41.* Iandunus *7. Metaph. quæst. 14.* Alensis *eodem lib. ad text. 23.* Auer. *lib. 12. com. 13. & 18.* Soncinas *eodem lib. quæst. 12.*

Quidni? Nonne præter Solem, plurima alia sidera in profundo maris ingentem calorem possunt efficere? Narrant Oppianus *in suo lib. de piscibus*, & Arist. *8. de hist. anim. cap. 15.* piscem Asellum exoriente cane, nimium ardorem in intimis maris recessibus persentientem, abditos rupium anfractus quærere, & ibi occultari.

Hos inter pisces segnis numeratur asellus,
Qui canis æstiui motu concussus acerbo,
Ingreditur duras cautes, atroque recessu
Occulitur, tali dum feruet sidere cœlum.

Ergo Sol est genitor ignis, qui in remotissimis terræ cauernis latet: nullum enim sublunare Solis virtute carere, neque sine eo constare potest, cùm ipse sit princeps, & moderator luminum reliquorum. Sed quomodo in terræ visceribus huiusmodi ignis accendatur, explicatu difficile est. Dic Solem non tantùm posse calorem sufficientem in intimis terræ plagis generare, sed etiam ipsum ignem secundariò, id est, quia generat vapores, & exhalationes tenues, & calidas, quæ in ipsa terra derelictæ adueniente hyemis, noctisque, vel quauis alia frigida constitutione, ob aëris frigiditatem in fugam compulsæ, per terræ ambitus sese insinuant, & ad intimos terræ meatus se detrudunt, ac recipiunt, antiperistasis modo, vbi non solùm calorem, sed etiam ignem accendere queunt.

Hoc modo ignes subterranei accenduntur, qui è vaporibus per antiperistasin vnitis, motis, ac rarefactis, & postea ignitis generantur propterea aquæ puteales, & fontanæ per hyemem calfiunt quia terra dum frigore densatur, & coit, exhalationes quas intra se æstate collegerat, in caua, & apertiora loca traiicit, illæque in subterraneam aquam incidentes, ipsam calore, quo præditæ sunt, imbuunt, quibus alludit illud Lucretij *lib. 6.*

Frigore dum premitur porrò omnis terra, coitque,
Et quasi concrescit, fit scilicet vt coëundo,
Exprimat in puteos, siquem gerit ipsa calorem.

Cuius rei appositum exemplum sit, ex media aëris regione desumptum, in qua vapores per antiperistasin, siue alio quouis modo (hoc enim in præsenti non disputo) attenuati, & rarefacti vniuntur: sic etiam in terra contingit, quæ, cùm frigida sit, vaporésque in se recipiat calidos, hoc modo ignem generat. Ex iis patet errasse Reinerum Solenandrum *in suo lib. de calore fontium*, qui illos vapores

A à caliditate terræ esse generatos asseuerat nam si ita esset, vbi terra calidior apparet, ibi frequentiùs ignis generaretur, quod est falsum; in terra enim non admodum frigida, & vbi Sol semper æstuat, vt in India, raró, aut nunquam ignis accenditur.

Deinde, quod sit ignis pabulum, inuestigandum: nam si eo careat, extinguitur. Alij alumen esse putant, sed non est aptum ignis alimentum, cùm oleosa substantia careat. Alij bitumen liquidum esse rentur. Plures sulphur esse existimant, in aquis enim scaturientibus sulphur manifestè conspicitur. Alij terram esse sibi persuadent, quia sunt fontes multorum saporum; quorum causa referenda est ad terræ facultatem, de quo argumento fusè Fallopius, & Bacchius *in suis libris de thermis* disceptarunt.

B Quapropter diuersa est ignis materia dummodò pinguis, & oleosa sit, sic terra sulphurea & bituminosa, quæ in Belgica prouincia inuenitur, qua pro lignis ad ignem accendendum incolæ vtuntur, est ignis pabulum peculiare. Hæc terra vocatur composita, quoniam cum aliquo fossili, aut re metallica est permixta, vtpote alumine, sale, nitro, chalcanto, bitumine, sulphure, ferro, ære. Quare pro varia eorum, quæ admiscentur, qualitate, diuersas mutuantur facultates terræ, & omnia sortiuntur partim à locis vbi effodiuntur, & adsportantur; partim etiam à caloribus quibus inficiuntur, partim à facultatibus propriis. A locis denominantur Lemnia, quòd ex Lemno Insula deferatur; Samia, quòd ex Samio; Chia, quòd ex Chio. A calore dicitur rubrica, & aliæ nonnullæ. Hac ratione dicitur terra Ægyptia, de qua habetur sermo in historia hac, quoniam ex Ægypto defertur.

C Hæc ergo cùm aliquam calidam, desiccantémque substantiam in se habeat; à fossili succo liquido, vel metallo, cum quibus est permixta, communicatam contra aquam intercutem, fungosósque tumores strenuè pollet, & lienem absumit, vt auctor est Paulus *lib. 7. tit. de terra.* Nam aquæ thermales omnes planè exiccant, quum bitumen, alumen, sulphur, aut aliud fossile in se retineant, vt pluribus in locis Galenus edocuit: & licèt ferrum, alumen, aut æs, frigiditatem participent, tamen omne metallum igneam facultatem sortitur.

Et cùm vsus thermarum sit quintuplex: Potus, lauatio, lutum illitum; gutta, seu instillatio; fumus, seu sudoris prouocatio: Lutum apponendum non est præcordiis, capiti, aut pectori, sed aliis partibus; cuius fotu roborantur calefiunt, & earum excrementitia humiditas

D absumitur. Quo pacto morbis omnibus frigidis qui præsertim ambitum corporis infestant, remedio est, vt paralysi, stupori, tremori, frigiditati vteri, ventriculi, laxis tumoribus prodest, scabiem delet, tubercula comminuit; iecoris, & lienis duritiés resoluit, partium neruosarum doloribus à frigiditate ortis opitulatur quo pacto lutum, sub terra, in qua reperitur sal, nitrum, alumen, bitumen, hydragyrum, æs, calx, ferrum, gypsum, chalcantum, argentum, lythargyrum, plumbum, easdem facultates habet, quas sortiuntur res quæ cum ea sunt permixtæ vt perdoctè disseruit Antonius Maria Venustus, *Consilio 24. de Balneis, eleganti.*

E Hac ratione patet, quòd terra in qua est sal, & nitrum, confert capitis, & thoracis fluxionibus; tumoribus pituitosis, hydropicis, ventriculo humido auxilio est. Aluminosa, sanguinis reiectioni, vomitui, alui profluuio diuturno, sudori immodico; roborat ventriculum, iuuat coctionem, appetitum exiccat. Sulphurea, neruos emollit, articulorum fluxioni remedio est, lieni indurato obstructo, vtero resoluto, coxendicum doloribus medetur. Bituminosa, calefacit, emollit. Mercurialis, refrigerat, siccat, confirmat. Ærea, confert hydropisi, ori, tonsillis, auribus, vuæ, oculis; calefacit, exiccat, attenuat. Quæ calcem in se continet, calefacit immodicè, exurit, putrilaginem absumit. Ferrea, infrigidat, adstringit; ventriculi, lieni commoda; sistit sanguinem, alui fluxum retinet. Gypsea, valenter sanguinem retinet, sed ventriculo noxia, & spirandi facit difficultatem. Chalcanthosa, adstringit, exiccat. Argentea, refrigerat, exiccat. Lithargyro infecta, vlceribus confert. Plumbea, adstringit, sistit

sistit, & supra renes illita seminis fluxum retinet, gonorrhœæque diuturnæ est auxilio. Demum sicut aquæ thermales, & sponte è terra nascentes, vires participant à fossilibus, cum quibus sunt permixtæ, vt latè docet Paulus *lib. 1. cap. 52.* sic terra, ex Paulo *lib. 7. cap. cit.* Si de variis luti, & terræ speciebus lectu digna scire aues, adi Andream Bertholdum, qui *in suo tract. de terra sigillata*, vires, atque virtutes variorum lutorum ingenuè proposuit.

HISTORIA XVI. GALENI, De melle.

Mel quibusdam noxium, aliis salutare alimentum.

Atque in eo certè permultos est inuenire, qui de iisdem cibis ex diametro pugnantia pronuntient. Nuper enim duo inter se concertabant, quorũ alter salubre, alter insalubre mel esse affirmabat, vterque ex illato sibi à melle affectu conie- ctans: nondum illud intelligentes, quòd omnes homines non vnum ab initio habuerunt tẽperamentum: neque si habuissent, immutabile ipsum, ætatis cursu, aut in temporum anni, ac locorum commutationibus, tueri potuissent: vt nunc omittam, quòd iidem homines vitæ institutis, ac victus ratione, natiuum corporis habitum immutant. Ne igitur longè abeam, eorum, qui de melle inter se disceptabãt, alter quidẽ erat ætate senex, & natura pituitosior, vitáque otiosa, & cùm ad alias omnes actiones, tum autem ad eas exercitationes, quæ balneum præcedunt, ignauus: ob eámque causam mel ei erat vtile. Alter verò natura erat biliosus, & annos natus triginta, in quotidianísque operibus multùm sese fatigabat. Non abs re igitur in eo mel celeriter in bilem vertebatur: eáque ratione sibi erat nocentius, &c. Galenus lib. 1. de alimentor. facult. cap. 1. post medium.

PARAPHRASIS.

Cum de generatione mannæ *suprà* differuerimus, paucis rùm in mellis generatione hoc loco immorabimur. Decidit ergo ros ex alta vniuersi parte, ex media (inquam) aëris regione, vbi concreuit frigore: & pars quæ terram attingit, in ipsa imbibitur, absumiturque; quæ verò in floribus, foliísque recipitur, saxis, rebúsque aliis densis, & duris, seruatur & concrescit: non secus ac ros quilibet alter frequenter decidens, concrescit in rebus tersis, densis, & limpidis, vbi imbibi nequit; à porosis verò, & siccis, puluerulentisque ebibitur, vt non ampliùs appareat.

Huius roris autumnalis, & vernalis, auidissimæ sunt apes, quem deglutiunt, bibunt, linguntque ex floribus, cruribus inuersis flosculum eorundem abradentes, florúmque mollem superficiem flosculosam complanantes; quo fine crura illis natura euersa phalangiorum more concessit, vt meliùs id colligere, blandamque substantiam radere queant; vt nempe ros dulcis, ibi adhuc si est quispiam contentus, exprimatur in alueis, vt mella adaugeantur, & concrescant; nihilque roris supersit imbibiti adhuc in flosculis florum, mollique substantia eorum: & vt ex reliquo, quod in cruribus ferunt, cera consistat, in qua mel recoquatur, & conseruetur; in ventriculo adsportantes succum linctum, rorémque dulcem, coquendum magis vt mella efformentur; quem euomunt in aluearia, altæ & nutritæ illo priùs quantitate debita, reliquum verò abiicientes continuò, quòd sit flatuosum, leue, supernatansque in ventre, vt nauseam moueat; qui semel emissus è ventriculo apum in ceræ cauitates, quas præparant priùs, fauósque in iis intra aluearia, spatio vicesimi diei crassescit, mélque fit perfectum, & bene coctum, vt docent Dioscorides *lib. 2. c. 74.* Plinius *lib. 11. cap. 12.* Est ergo mel succus roris cœlestis ab apibus collectus, vt tradit Auic. *lib. 2. tract. 2. cap. 496*

Quòd si antea aluearia examinemus, aquea quædam dulcis substantia, cruda inuenitur, non mel confectum non secus ac mustum antequam fiat vinum; posteà coctum, & perfectum, calidis in eo partibus extantibus igneis, tempore debito potentibus reliquas concoquere, aqueas & frigidas, perficeréque, vt coctum mel euadat. Consule eruditissimum Ludouicum Nonnium, Medicum Antuerpiensem percelebrem, *lib. 1. de re cibaria, cap. 40.*

Hoc modo parantur mella: cera verò, fauique in aluearìis fiunt, apum cruribus materia adsportata, ceræ confingendæ apta, oleosa, pingui, glutinosa, viscida, quæ cocta deinceps abit in perfectam ceram. Fauos verò examina apum toto corpore efformant, cellulásque in eisdem efformatas adstruunt, gubernata republica rege iustissimo, seruísque crabronibus in idem opificium operantibus. Apes autem cùm pilosæ sint natura, hispidæ, & hirsutæ, si glutinosum afferant rorem, aut viscidam ceram, & florum floccilaginem, mortem sibi afferunt multoties, dum maximo conatu, toto corpore foramina in fauis formare contendunt, vt rorem euomant in cauitates præparatas priùs, vt mel recoquatur, glutino detentæ viscido, & tenaci cera, dum eius est naturæ viscidæ, & tenacis, pro diuersa florum ex quibus colligitur substantia, peruolare illis amplius vt non detur. Ipsæ verò inutiles sese iudicantes, otiosas, operíque ineptas, inedia, faméque se macerant, vt cellula sit melle plena, aridæ verò sint ipsæ, faméque absumptæ, & tristissima macie confectæ, vsque dum animam exhalent. Virgilius *lib. 4. Georg.* de apibus, ita:

Prima fauis ponunt fundamina, deinde tenaces
Suspendunt ceras.-------

Arist. *lib. 5. de hist. animal. cap. 22.* sic: *Fauos primùm conficiunt, mox fœtum emittunt, sic autem ex floribus in fauis, cerationem fingunt ex lachrymis arborum*: & *lib. 9. c. 40.* fabricant fauos, deferentes ex floribus, & arboribus, quæ lachrymas emittunt, salicis, vlmi, & arborum glutinosarum. Plinius hoc modo *loc. cit. Primùm fauos construunt, ceram fingunt, (hoc est, domos, cellásque faciunt) deinde sobolem, postea mella. Ceram ex floribus, melliginem ex lachrymis arborum, quæ glutinum pariunt salicis, vlmi.*

Figura loculorum, siue cellularum, quas ad mellificandum sibi apes construunt, descripsit Plinius *loc. cit.* & Varro *lib. 3. de re rustica, cap. 16.* dixit esse eas sexangulas, operarique fauos sexangulos, oppositas texentes lineolas, quoniam in fauo sexangules cellæ, totidem quot habet ipsa pedes. In circuitu fauorum fingunt maius, quàm vulgò foramen, velut rubra sorde plenum, ex qua protinus alatus Rex figuratur, deinde, vt ait Columel. *lib. 10. cap. 11.* Imperatoribus futuris in vna parte aluei amplas cellas extruunt, magnificas, separatas, tuberculo eminentes, velut vberis papilla.

Huius ergo tam præstantissimi succi inuentionem, Plinius *lib. 7. cap. 56.* & Diodorus, Aristæo Atheniensi assignant; & Curetes populi omnium primi illius vsum docuerunt: licèt Bacchus illius perhibeatur auctor ab Ouido, dum ait:

Liber & inuenti præmia mellis habet.

In quocunque terræ tractu terna sunt mellis genera. Vernum ex floribus constructo fauo, quod ideò vocatur Anthinum. Alterum genus est mellis æstiui, quod vocant horæum, quando scilicet ros colligitur splendescente Sirio, quando solis radiis ros tepescit. Tertium syluestre, minimè probatum, quod conuehitur post primos autumni imbres, ericæum vocant.

Mellis magna inuenitur iuxta regiones varietas: Nam Varro Siculum præfert omnibus, quod ibi thymum bonum, frequénsque sit, quo ad mellificium nihil est præstantius. Strabo è Cycladibus, inter Cyclades Calymnium anteponit omnibus. Diophanes Attico palmam dedit, præsertim ex Hymetto monte. Secundam auctoritatem tribuit huic, quod ex insulis petitur Cycladibus, & Siciliæ, quod Simblium vocant.

Præstat pellucens, subrutilum, tactu læue, prætenuia fila mittens, atque validum; & cùm trahitur, neque abrumpentibus se, neque resilientibus guttulis, sed digitum versus

versus quasi reciprocantibus; odore suaui, dulcissimum, A quod spumæ parum egerat.

Melle vtimur loco sacchari, in corporibus præsertim frigidioribus: Nam amygdalas, pineos nucleos, pistacia, citrium, cinnamomum, coriandrum, fœniculum, anisum, melle condiebat antiquitas, vt est apud Paulum. Inuentio enim extrahendi saccharum è sacchariferis cannis priscis nota non erat: primus autem Actuarius, *in compositionibus suis*, mellis vsum transtulit ad saccharum, vt voluptati laborantium hac in parte subscriberet, quando fastidiosum atque morosum ægrotantis palatum, nihilnon ferè respuit, cui saccharum sua dulcedine grata lætiùs abblanditur; qua propter hic auctor permulta condidit medicamenta, quæ sacchari mixturam prima fronte fatentur, vt iosacchar nymphæosacchar, oxysacchar, quæ ex violis, quæ ex nymphæa, quæ ex aceto, & saccharo construuntur.

B Vtimur etiam in duos præcipuos, eósque maximè æstimandos vsus, quoniam interdum illud auxiliatur, vt medicamentum, sæpe vt alimentum. Medicamentosam enim vim, eámque excellentem obtinet mel: & primò exanimum corpus hominis per annos plurimos innoxium conseruat, quoniam præter dulcedinem quam adfert, linguæ iucundissimam, tantam vim habet conseruandi, vt salis loco in multis vsurpetur, & Babylonij corpora mortuorum in melle sepelierint.

Mel calidum est & siccum in secundo gradu, teste Auicenna *loco citato*, & sic frigidis affectibus maximo remedio est; Faucibus, anginæ, tonsillis, omnibúsque oris ægritudinibus vtilissimum: Peripneumonicis, pleuriticis, vulneribus, à serpente percussis, contra venena fungorum, vel auribus instillatum cum rosaceo prodest: Len- C des, & fœda capitis animalia necat, oculorum tenebras discutit, est aluo idoneum, spiritus transitum lenit, vocis asperitatem mitigat; contra venenum cerusæ salutare est, & contra frigida venena summè auxiliatur, fistulas, & vlcera abstergit, ora venarum aperit, humores euocat: quo pacto empyematicis remedio est, vt probat Dominicus Zonellus *consil. 47. de expuitione purulenta*.

Has admirandas vires Medici cùm contemplarentur, varia ex melle medicamina parant, plurimis curandis morbis valde proficua; ex quibus sunt Hydromel (quod mulsam, & melicratum prisci nominabant) Apomel, Oenomel, Oxymel, quod ab Arabibus *secaniabin*, à Iunioribus acetum mulsum vocatur; quod multiplex est, simplex, compositum, scilliticum. Ex melle fiunt varij D succi multi. quando ex plantis, vel infusis, vel earum succis cum melle, composita quædam seruant Officinæ, quæ à consistentia, & melle, nonulli syrupos melleos nuncupant; de quorum numero sunt mel Violatum, Anthosatum, Mercuriale, Anacardinum: qui omnes succi mellei admirabiles ex se produnt vires, diuersis morborum generibus salutares; quorum compositionem, & vires inter omnes proposuit Ioannes Renodæus *lib. 3. instit. pharmaceut*; & *lib. 1. antidotarij* elegantissimè.

Mel, vt alimentum, corpus mirificè nutrit, & instaurat; namque non vescentibus modo suaue sentitur, sed facilem, & nitidam vtentibus protrahit vitam, caducámque firmat senectam. Nam qui senes ad panem nihil adhibent præter mel, & viuunt diutissimè, & sensuum inte- E gritatem, vigorémque animi, & corporis custodiunt, ita vt merito longæuam ætatem mellis nutritioni referre debeant acceptam. Democritus semel interrogatus, quo pacto & inoffensa valetudine homines, & longiori æuo vitam prorogarent, respondit, vt refert Galenus *lib. de attenuate vict. rat. cap. 11.* si externa oleo, interna melle delinantur.

Mel enim cùm sit dulcissimum, bellissimè nutrit; humidum enim habet pingue, & glutinosum, partibúsque nutriendis tenaciter adhærens, iisque affigitur, nec diffluit. Hinc fit, vt notat Cælius *lib. 21. lect. antiq. cap. 3.* ex mente Athenæi Cyrnios qui Corsicam incolunt, ideò esse macrobios, siue polychronios, hoc est, longæuos, quoniam mellis cibo vtuntur assiduè. Quin Pythagoræ sectatorum mensa pane constabat, melléque, sicuti prodit Aristoxenus. Ille verò ipse Democritus, quum ingruerent Thesmophoria, ne domum funestaret, dies aliquot vitam produxisse dicitur, sola mellis anaphora, id est, euaporatione. Quare mel hominibus est alimentum gratissimum.

Deinde mel nutrire probat Galenus *lib. 3. acut. com.*° 17. ita ferunt quibus mellis vsus frequentior fuerit, vitam diutius producere; contrà verò qui cibis acidis delectantur, breuioris esse vitæ. Quare præstat in senecta ipsa plurimùm pane, & melle vti; neque enim solùm viuacitatem adiuuat, sed sensus omnes sanos, & integros custodit, vt Pierius Valerianus *lib. 26.* confirmat *in aph.* quoniam mel iucundo sapore magnam cœlestis naturæ voluptatem affert: non alia suauitas, vísque mortalium malis à morte vocandis, quàm diuini nectaris, vt ex Plinij sententia *lib. 11. cap. 12.* perpulchrè, vt solet, confirmat elegantissimus Beueronicius *lib. 1. idea medicina veterum, part. 2. cap. 3.*

Ita *Ecclesiastic. cap. 11.* dulcedo mellis laudatur: *Breuis in volantilibus est apis, & habet initium dulcoris fructus illius.* Quare in senibus, & corporibus frigidis, siue ex morbo, siue ex natura, in bonum sanguinem conuertitur, quia modicè concoquitur, vt ait Galenus *4. simpl. 17.* & *2. de facult. natural. 8.* In iuuenibus tamen, biliosis corporibus, æstatis tempore, facilè in bilem vertitur; quod enim in eo dulce est, & pingue, in biliosum humorem mutatur, quia exuritur, vt notat Actuarius *cap. 8. lib. de spirit. anim. nut.* biliosum autem generari ex pingui, dictauit Hip. *lib. 6. epid. sect. 5. text. 14.* pingue enim promptè inflammatur, ex Galen. *lib. 3. de temp. cap. 5.* & *4. de vsu part. cap. 9.*

Quare meritò horum Medicorum concertationem irridet Galenus, quorum alter mel salubre, alter insalubre affirmabat, vterque ex illato sibi à melle affectu coniectans, quum neuter intelligeret homines non vnum ab initio temperamentum habuisse, neque si habuissent, immutabile ipsum ætatis decursu tueri posse; alter enim erat senex, & pituitosus, alius verò iuuenis, & biliosus. Si tamen de mellis generatione, natura, & variis effectibus plura scire aues, Consule Michaëlem Zenardum Bergomensem, *in tertia disputatione de vniuerso elementari, tit. de melle.*

HISTORIA XVII. GALENI, De lactis vtilitate & noxa.

Quidam lac perpetuò esitans, longæuam vitam produxit, alius hunc imitatus, perpetuò grauabatur.

SI quis crassa edulia sumere sit assuetus, nec tamen offendatur, latas habere prædictorum viscerum venas sit putandus sin facilè offenditur, angustas. Nouimus enim senem quendã agricolam, qui ampliùs quam cẽtum annos, ruri vitam egerat. Huic plurimi nutrimenti caprinum lac erat. quod aliàs cum mica panis in eo macerata statim sumpsit: aliàs mel immiscuit: aliàs coxit, etiam thymi cacumina vnà cum pane iniiciens. Hunc quidam imitatus, videlicet tam longa vitæ causam ratus in lacte subesse, perpetuò lædebatur, quocunque id modo sumpsisset. Nam primùm illi grauabatur os ventriculi, mox tendebantur in dextro latere præcordia. Alius quoque simili modo cùm lacte vti cœpisset, de reliquis nihil est questus, quippe qui & probè id concoxit, nec acidum, aut fumidum ructum ex eo sensit, nec flatum, nec grauitatem in præcordiis: Septimo tamen die postquam eo vti cœpisset, iecur se sentire manifestè grauatum dixit: quippe videri sibi quiddam in dextris præcordiis, ceu lapidem iacere, sic vt & deorsum traherentur, quæ suprà essent, & tensio ad iugulum vsque pertingeret. Cõstat itaque huic obstructum iecur fuisse, illi flatu intumuisse. Quinetiam noui, cui ex diuturno lactis vsu calculus in renibus est natus: sicuti alium quendam, qui omnes dentes amisit, lasitque. Id verò aliis quoque multis contigit ex diutino

diutino lactis vsu. Alij rursus citra noxam lacte perpetuò sunt vsi, immò etiam cum maximo fructu, veluti agricola, quem * supra centum annos vixisse diximus, &c. Gal. lib. 5. de sanit. tuend. cap. 7.

A

PARAPHRASIS.

DE lactis efficacia in nutriendo, est in hac historia sermo: de cuius facultate mira pro reficiendis corporibus extenuatis, plura ex veterum, & Iuniorum mente diximus *lib.* 2. *in com. hist.* 34. & *lib.* 4. *in com. histor.* 44. quibus locis manifestè comprobauimus, id esse optimi succi, ex Gal. 5. *aph.* 64. & 3. *de aliment. facult. cap.* 14. Nam plurima non indiget elaboratione ad sui coctionem, & facilè per venas distribuitur, & serosa parte aluum expurgat, quo nihil melius in conseruatione sanitatis esse potest.

B

Caprinum temperatum est, cùm non sit tenue, nec crassum, sed medium, ex Galeno *lib. de bonit. & vitio succor. cap.* 5. & Auic. *lib.* 2. *tract.* 2. *cap.* 442. cuius electionem ostendit Paulus *lib.* 1. *cap.* 3. Quòd si cum melle assumatur, præstantiùs nutrit: nam mel lactis frigiditatem corrigit, flatus resoluit, coctionem iuuat, & per corpus citò distribuit. Quod licet in iuuenibus, calidis natura, ætatéque florentibus, in bilem transire sit aptum, vt 4. *aph. com.* 16. notauit Galenus, & superiori historia palam fecit; in frigidioribus tamen temperaturis, siue ob ætatum naturam, siue ob morbum, facilè in bonum, moderatúmque sanguinem conuertitur, vt *lib.* 3. *de aliment. facult. cap.* 38. probauit Galenus: quoniam in his corporibus non alteratur, bilescit, aut amaritudinem contrahit, sed sua dulcedine, & lentore modicè coctum probè nutrit.

C

Lædit ergo, & nocet assumentibus lac, qui non rectè valent, & præ ventriculi debilitate non concoquunt: immò cùm sit crassi succi, obstruit, aut in flatus vertitur, quod ex ructu colligere docet Galenus 7. *meth.* 6. & 5. *aph.* 64. Ob hanc causam, calculus ex eius vsu progignitur, ex Gal. 6. *epid. sect.* 3. *com.* 15. Causam in historia assignauit Galenus, quia qualitas lactis, vtentis naturæ est aduersa; frigida enim temperatura facilè à frigido alimento offenditur, & viarum transitus sunt angusti, per quos lac distribui commodè nequit, sed suo lentore hærens, obstruit, & à debili calore non concoctum, corrumpitur, ructus parit, prosternit viscera, aluum mouet, nauseam concitat, dentes suo nidore inficit, & corruptis elatis ab ore ventriculi vaporibus dentium venas & arterias erodit. Qui verò fortes sunt, & venas latas habent, commodis lactis fruuntur, & obesi, ouantésque senectam traducunt, & longæuiorem, & salubriorem, vt notat Ioannes Vischerus *lib. de lactis vsu, & eius natura.*

D

Sed quæres, an lac plus nutriat, quàm vinum? hoc enim citissimè nutrit, collapsas vires velociter reparat, & sic tabidis conceditur à Galeno 7. *meth.* 6. & aliis qui hectica febri contabescunt. Ex altera parte, quæ verior est, lacte impinguantur corpora, & crassefiunt, multóque fiunt robustiora; immò & extenuati eius potu consanescunt, vt *citatis locis* veteres, & prisci confirmant, & inter omnes appositis historiis probat Valleriola 3. *obs.* 6. & *lib.* 5 *obs.* 6. & *lib.* 6. *obs.* 9. Tanta enim est lactis vis, & in sanis, & ægris corporibus nutriendis summa potestas, vt hoc solùm alimento plerasque gentes vixisse ab Homero, & aliis auctoribus sit confirmatum; & hodie pariter viuere Galactophagos referat Bruyerinus *lib.* 14. *cap.* 1. Si de lacte, eius generatione, noxis, & viribus, pulchra scire affectas, lege Iulium Alexandrinum, *lib.* 10. *salubrium*, *cap.* 8. & *lib.* 27. *cap.* 8.

E

* * *

QVÆSTIO VIII.

Virium breuitatis, ac diuturnitatis hominum vitæ, variæ sint assignandæ causæ, vt Philosophi, Medici, & Astronomi sunt opinati.

COMMENTARIVM.

SVpra centum annos vixisse diximus.] Antiquissimis illis, & primis orbis conditi sæculis, valde longam fuisse vitam mortalium, adeò vt plerique ad mille ferè annos eam produxerint, inuiolata sacrarum literarum prodit auctoritas. Quare mirandum est, his temporibus hominum vitam esse breuem simul, & calamitosam: nec fabulosum est prisco illo tempore longissima fuisse vitæ spatia, vt variis auctorum testimoniis probat Iosephus Hebræus historicus celebris, *lib.* 1. *antiquit cap.* 3.

At antequam varias de definitione vitæ, distributione, & diuturnitate causas proponam, quas varij variè persecuti sunt auctores, illud notandum primò, quod licet vita nostra dicatur longæua, tamen in se fluxa est, caduca, & velocissimè fluens, fluuij, aut vndæ instar. Hoc demonstrat Medicorum Coryphæus *in Aphorismis suis*: Is ergo *lib.* 1. *sen.* 3. hunc terrenorum fluxum in bono Athletarum habitu indicauit his verbis. *Habitus Athletarum, qui ad summum bonitatis attingunt, periculosi, si in extremo constiterint: quum verò non quiescant, neque possint proficere in melius, reliquum est vt decidant in deterius.*

Hoc priùs patefacit sacra pagina, *lib.* 2 *Reg.* 14. 5. *Omnes morimur, & quasi aqua dilabimur in terram, quæ non reuertuntur*: Nam humor qui calore attrahitur, in flammam conuertitur, exustus in fumum, & fuliginem. Vita enim nostra continuæ obnoxia mutationi, semper fluit, semper progreditur & mouetur; tum consistit, quum esse desierit, quoniam (vt optimè aduertit Christophorus Landinus *in Ficinum, orat.* 4. *in Plat.*) corpus iugiter fluit, crescendo, decrescendo, resolutione, liquefactione continua, calore, ac vicissim frigore permutatum.

Sed quomodo potest vocari vita diuturna, si tota mors est, vt *epist.* 24. vrbanissimè retulit Seneca, quem politus Casaubonus interpretatur vbertim? quin, vt ipse inquit, *epist.* 12. *Tota quocunque me verto argumenta senectutis meæ video: nemo est manè, qui fuit pridie: corpora nostra rapiuntur, fluminum more.* Quare Ouidius *lib.* 15. *met.* sic cecinit:

Ipsa quoque assiduo labuntur tempora motu,
Non secus ac flumen; neque enim consistere flumen,
Nec leuis hora potest: sed vt vnda impellitur vnda,
Vrgetúrque eadem veniens, vrgétque priorem;
Tempora sic fugiunt pariter, paritérque sequuntur;
Et noua sunt semper. ———

Hoc disertissimè explicuit Philo Iudæus *lib. de mundo*, exponens, quàm volubilis, & fluxa sit vita nostra, & ex Euripis maris, ac fluuiorum; ducit explicationem varietatis ipsius; vnde ortum prouerbium, *Euripus homo*, propter maris similem prodigio reciprocandi celeritatem. Id manifestè indicarunt Plinius *lib.* 2. *cap.* 97. Strabo *lib.* 9. *Geograph.* Pomponius Mela *lib.* 2. *cap.* 1. Lege pulcherrimum Philonis locum *lib. quod immutabile nomen Dei, cap. vlt.*

Ad viuum, vitæ nostræ fluxum, & breuitatem expressit apud Heraclidem Ponticum Alceus: quare naturalis partus, est interitus, vt copiosè & doctè Ioannes Antonius Campanus *in sua cineritia oratione.* Ita Homeri versum Pyrrho Philosophus in ore semper habebat.

Talis vita, ætásque hominum, quale est foliorum.

Meritò: *Nihil enim:* (ait Lipsius 5. *cent. miscellan. epist.* 88.) *potuit verius, aut euidentius dici in hanc sortem? Vides arborem illam, quæ primo vere folia induit? pulchra est, & viret, & vmbram, & speciem sui gratam præbet: quid tamen est? Mox ventus, & ictus folia pauca decutit, tum æstus, aut siccitas, denique hyems omnibus spoliat, & nudat.*

Si ergo vita nostra breuissima est, & bullæ instar aquatilis exit, cur primæui homines ita diuturnè vixerunt? Dic cum eruditissimo Benedicto Perer. *lib.* 1. *in Genesim*, huius

tam longææ vitæ septem extitisse causas. Prima, bonitas A constitutionis, & temperationis humani corporis, qua illi homines vigebant: tunc enim natura recens à Deo facta, integra erat; firma ad seipsam conseruandam; fortis ad resistendum contrariis, nondum tot morbis fracta, & vitiata. Vigor igitur ille, & robur naturalis constitutionis longam præstabat vitam.

Secunda causa, fuit sobrietas, & continentia in victu, & potu, & omnis vitæ moderatio: erat naturalis, & simplex victus, ac potus: varietas autem, mixtura, & condimenta ciborum vitam debilitant, atque minuunt. Tertia causa, præstantia elementorum ob eximiam bonitatem, ac feracitatem terræ ante diluuium; post quod è terra nascentia multò sunt imbecilliora, & deteriora facta, propter aquas salsas Oceani, quæ inundantes terram, ipsam sterilem fecerunt. B

Quarta, quia Adam perfectè nouerat naturales vires & facultates herbarum, fructuum, metallorum, lapidum, aliarúmque rerum, quæ vitam humanam producunt, quibus & vsus est ipse, & vti docuit posteros suos. Quinta, quia in illa prima ætate, Deo ita disponente, fuere valdè benigni, & salutares siderum aspectus, cœlique influxus. Sexta, vt per longam hominum illorum vitam posset admodum multiplicari genus humanum, quod in exordio mundi necessarium erat. Septima, vt diu viuentes homines possent reperire artes, & scientias, ad necessitates, vtilitatésque vitæ humanæ, & ad perfectionem intellectus humani plurimùm conferentes, quæ tamen nonnisi longissimi temporis experimentis, & obseruationibus reperiri possunt. C

Alias causas ex Iosepho affert Zonaras *tom. 1. pag. 3.* Nostra post diluuium vita, est sicut nauis in mari, vestigium non relinquens, puluis, vapor, ros matutinus, flos temporaneus: *Homo sicut fœnum dies eius, tanquam flos agri sic efflorebit, Psalm.* 102. Huc spectat breue, & argutulum Ioan. Anton. Campani carmen, *lib. epist. 9. de vita mortalium.*

Si quecunque venit rebus mortalibus hora,
Esse potest nobis vltima, vita fuga est.

Sed nos pergamus vltrà, & breuiter dicamus, quid sit vita, & quomodo distribuatur. Vita est animæ operatio. Suppositorum, inquies, sunt actiones, nec animæ magis quàm corporis, sed corporis animati, vt est apud Arist. *lib. 1. de anima*, maximè verò nutritiuæ, vt est apud eundem *lib. 2. de anima.* At sanè nulli dubium, has actiones animato corpori per animam inesse, ex eiusdem Arist. sententia, cùm anima ipsa rationem causæ, & à qua res est, & D vnde motus, & cuius gratia habere dicatur. Bene igitur animæ operatio vita dicitur, si præsertim addatur in corpore. Quare immeritò argutissimus Scaliger *exercit.* 102. *num.* 5 Cardanum hoc modo definientem vitam, reprehendit, quum vita ex eius voto sit animæ vnio cum calore, quod modò non disputo.

Vel vita est prima nutritiuæ animæ in calido participatio, ac mora, ex Arist. *lib. de vit. & mort.* Nam tunc primùm viuit animal, cùm caloris particeps est. Vita vitalis facultatis propria est, quum ob continuos spirituum manantium motus, & influxus, natiuus in nobis calor producatur, ac foueatur, quo ea ceu proprio fomite conseruatur; cuius extinctione perit animal: cùm hic natiuus calor vitæ sit principium, ac fons, cuius pabulum, humidum est radicale. Est ergo vegetatricis in calido natiuo permansio, vt *lib. 2. de anim. cap. 4.* docuit Arist. Albert. E Magnus *lib. de iuuent. & senect. prope finem.*

Variè, & multipliciter hominum vita ab auctoribus distribuitur, & in varias ætates partiri solet. Nam homo diuersis ætatum gradibus vitam distinctam accepit, quibus vel inchoaret vitam, vel in ea consisteret, vel ab ea declinaret. Alij eam distribuebant in iuuentutem, perfectam ætatem, & senectutem, vt Lacedæmonij. Pythagorici quatuor esse gradus confirmant, pro ratione quatuor anni temporum: prima erat iuuenum; secunda vigentium; tertia, mediorum: quarta, senum, vt probat Eratosthenes apud Stobæum *serm.* 115. Consule Valleriol. *lib. 1. loc. com. cap.* 10.

Inter Medicos Fernelius *lib. 3. de temp. cap.* 10. noua quadam via quinarium numerat ætatum: sequuntur Vallesius *lib. 1. cont.* 8. Prosper Aquitanus *part. 1. de promiss. & predict. Dei, cap.* 7. Septem constituunt Astrologi, & ad septem referunt errantes stellas. Iurisconsulti, qui non tam ipsum naturæ vsum, quàm ciuilem considerant, aliter has ætates in alios valde minutulos gradus distribuunt; eos habes collectos fusè & latè, apud Tiraquellum *lib. 6. leg. connubial. part. 6. glos. 1. num.* 43. & breuiùs colligit Albericus *in dictionario, verbo, atas*, quod locupletius edidit Decianus, illustris I. C. quos omnes, & alios citat, variæ, & reconditæ lectionis vir, Paulus Zacchias, Medicus Romanus disertissimus, *lib. 1. quast. Medicolegalium, tit.* 1. ad cuius facundam lectionem te remitto.

Ad diuturnitatis, & breuitatis vitæ causas accedamus, de quibus luculenter agunt Arist. *lib. de longit. & breuit. vita*, & vberrimus interpres Auerrhoës *in com.* Ac prima quidem causa ducitur ex Philosophia, & Medicina: Nam temperata complexio, quæ videlicet optima, & commensurata calidi humidi proportione gaudet, longæuior esse solet; quo fit vt tum spatia vitæ sint longissima, quum seriùs calor extinguitur, & aresit humor, tametsi natura suapte potiùs humor deficiat, quàm calor; immò nonnisi ex accidenti calor emoritur, humore nempe exsiccato, qui calori instar est materiæ subiectæ, & fomenti, quomodo subtractis lignis extinguitur ignis: in eo tamen est discrimen, quòd animalis calor certam humoris portionem, & mensuram exigit, quam si excedas, certissimum calori paras interitum, ac perniciem; ignis autem calor magis augetur, ac crescit, quò plus ei subiicis materiæ: sicut prudenter *lib. 2. de anim. cap. 4.* enucleat Aristoteles.

Hic ergo natiuus humor, quum solidior est, ac temperatior, in eo diutius natiuus conseruatur calor. Hinc fit, vt animalia quæ constant humido aqueo, friabili, minùs constante, ac tenaci, vt aquatilia, sint breuioris vitæ: nam hoc humidum non est oleosum, pingue, instar adipis in quo calor noster perseuerantiam obtinet; sed aqueum, in quo ille tanquam in idonea materia conseruari non potest.

Breuem etiam, aut diuturnam vitam faciunt plura, quæ vel optimam corporis temperationem labefactant, vel conseruant; cuius generis sunt origo, tempus, aër, motus, vires astrorum, victus ratio, cibariorum vis, natura locorum, regionum diuersitas, compago corporis firma, voluptatum, præsertim concubitus nimij detestatio, cuius vi corpus exoluitur, ex Cels. *lib. 1. cap. 1.* nam homo plurimum semen emittit, 4. *prob.* 6. 22. His enim rebus vel bona valetudo diutius consistit, aut celeriùs absumitur.

Secunda causa, est præstans alimenti proprietas, ac natura, congruentis humori calore consumpto restaurando, ac reponendo. Nam ante communem illam orbis terrarum eluuionem sub Noë: nullæ præcesserant aquarum & pluuiarum scaturigines, nullæ concussiones terrarum, nullæ marium inundationes, nullis id genus afflictata fuerat detrimentis tellus, quæ vim eius ad stirpes, fruges, & cætera progignenda eximiè debilitant.

Tertia causa, est victus ratio, & totius vitæ moderatio: quoniam luxus, intemperantia, gula, ebrietas, corpus morbis cruciare solent, & citam mortem afferre consueuerunt. Probant variis exemplis, verissimísque testimoniis Varro *lib. 1. de re rustic. cap. 1.* Plin. *lib. 7. cap.* 56. & *lib.* 12. *in proœmio*, Anicius Seuerus *lib. 2. de consolat. Philosoph.* quod rectè monuit *Ecclesiasticus, cap.* 37. *Non te effundas super omnem escam, in multis enim escis infirmitas.* Et Seneca Rhetor *lib.* 10. *controuers.* sic ait: *Quidquid auium volitat, quidquid piscium natat, quidquid ferarum discurrit, nostris sepelitur ventribus. Quare nunc, cur subitò moriamur, patet: mortibus viuimus.*

Quare causa propria Astronomorum est, nempe bona, commoda, fausta, felixque astrorum facies, & aspectus ei imminens regioni, in qua sani viuunt mortales. Hic verò siderum aspectus, non eo motu fit cælorum; qui raptus dicitur, hic enim aliquot diebus conficitur, neque peculiari, ac proprio singulorum planetarum, quum citissimè absoluatur, nam ipsorum maximus, Saturni scilicet

scilicet, motus, spatio 30. conuoluitur annorum: sed octanæ sphæræ, à qua vita, mors, ac duratio pendet rerum, qui quidem complectur tardissimè. Quamobrem necesse est, non exiguas in rebus humanis commutationes accedere, ex varia huius aspectus mutatione.

Hinc fit vt ob faustos siderum aspectus regio sit præstantissima, in qua homines diutissimè viuunt. Tradit enim Ludouicus Romanus *lib. 2. nauigat. 9. & lib. 4. cap. 8.* in Taprobana insula, quam Sumatram hodie vocant, & ea Indiæ Insula, quam Onor appellant, ob regionis temperiem, perpetuámque cœli clementiam, longæuos inibi esse homines centesimum supra vigesimumquintum annum, vegeta adhuc senecta attingentes. Plinius *lib. 7. c. 1. & 48.* scribit Indorum genus esse, qui annis centenis viuunt.

Quinta causa ex temperatione climatum petenda est. Si enim regiones percurramus, hoc esse vsquequaque verum comperiemus. Initium sumamus ab æquatore, sub quo intemperatissimè habitant homines; quum tamen in Insula, quæ vocatur Promontorium viride, quam nostri Lusitani frequentant, & est à nigris Æthiopibus culta, in qua regione nulla temporum vicissitudo, nulla mutatio, eodem semper calore affecta, in ea tamen vix sexagenarij viuunt homines: quod euenire credo, quòd modico sint humido radicali, & pene exusto; argumentum, quia graciles, sicci, ac tanquam torrefacti.

Quintum clima, quo nullum esse temperatius tradit Auerrhoës *lib. 2. collig cap. vlt.* sub quo Roma, & Olysippo, dulcissima patria mea: Romæ tamen non diuturna incolis vita; nam pauci omnino sexagesimum excedunt annum. Ita Olysipponenses breuioris sunt vitæ; at Olysippo eleuationis polaris, vt Astrologi loquuntur, gradus fermè quadraginta habet; Roma 41. licèt illa sit occidentalis, hæc orientalis; & austrum magis, quàm septentrionem spectet: quare temperiem calore, & humore superat; vnde tot distillationes, & catarrhi.

Æthiopes ergo citiùs ob regionis caliditatem senescunt, quum Anglorum, siue Britannorum plurimi supra vigesimum centesimum annum producant vitam: causa est, quòd genuinus, atque innatus horum calor, cum subiecto humido, frigore tamdiu conseruatur, quia roboratur.

Quid de labore, atque opere dicam, tum mentis, tum corporis? Quæ moderata, vitam producunt, vt imminuunt quæ immodica. Vis adiungatur aëris, & loci: ecce tibi Aristoteles, qui *sect. 14. probl. 7.* quærit, cur locis calidis, atque apertis, tardiùs senescant mortales, quàm cauis, ac palustribus? & id respondet euenire, ob aërem flantem, ac reflantem, quo puriora redduntur ea loca.

Arist. 14. *sect. probl. 9.* diutius viuere affirmat, qui locis calidis ætatem degunt, quòd natura sint sicciore, atque hinc firmiore. Adde causam alteram intrinsecam, nempe excrementi copiam, siue naturalis, vt seminis; siue aduentitij, vt eius quod ex vario genere prouenit ciborum. Nam effusa seminis copia, naturæ, ac cæteris membris est perniciosa: hinc salacia animalia citiùs in senectutem labuntur, quòd sicciora sint, quo fit vt mulus asino viuacior, & passeres mares breuioris vitæ sint fœmellis. Consule Cælium Rhodigin. *lib. 20. cap. vlt.*

Habes causas longitudinis, & breuitatis vitæ: & licèt antiquissimi vitam longissimè producerent; tamen nostro æuo inclinat, & declinabit in dies, ob causas dictas. Vnde Lucretius *lib. 2. extremo*:

Iámque adeò effœta est ætas, effœtáque tellus
Vix animalia parua creat, quæ cuncta creauit
Secla, dedítque ferarum ingentia corpora partu.

Et Aratus:

Omne æuum studiis decurritis, hinc quoque rursum,
Proh pudor, atque dolor! nascetur vilior ætas,
Et lacerata genas ibit Bellona per vrbes.

Putásne tu, tantam posse substantiam rei senescentis existere, quantum priùs potuit, nouella adhuc, & vegeta iuuenta pollere? Minuatur necesse est, quidquid fine iam proximo, in occidua, & extrema deuergit. Sic Sol in occasu suo radios minùs claro, & igneo splendore iaculatur. Sic declinante iam cursu exoletis cornibus Luna tenuatur. Et arbor, quæ fuerat antè viridis & fertilis, arentibus ramis, fit postmodum sterili senectute deformis. Et fons, qui exundantibus priùs venis largiter profluebat, senectute deficiens, vix modico sudore destillat. Hæc sententia mundo data est. Hæc Dei lex est, vt omnia orta occidant, & aucta senescant, & infirmentur fortia, & magna minuantur, & cùm infirmata, ac diminuta fuerint, finiantur.

At ne videar nescire manum de tabula, (vt est in Prouerbio) finis imponendus est quæstioni, si priùs monuero, non esse à diuinæ prouidentiæ legibus alienum, existimare, Deum iudicem æquissimum, voluisse improbitatem mortalium in dies magis crescentem, vitæ eorum vlcisci breuitate: quæ ita breuis est, vt longissima breuis sit, ac ferè punctum, vt Plutarchus asserit *in oratione consol. ad Apollonium.*

Breuem ergo eam efficiunt, auctore Arist. *lib. de longit. & breuit. vit.* excrementorum in nobis prouentus, & substantiæ nostræ ex contrariis constitutio. Cùm enim constitutio nostra ex calido, frigido, humido, sicco constet, quæ inter se contraria sunt, ex horum assidua pugna dissolutio in nobis sequitur ingens.

Excrementa quæ ex potu, & cibo quotidie generantur, hanc cladem etiam machinantur, quæ retenta, cùm inutilia sint, morbos generant, & vitæ cursum intercidunt. Accedit perpetuus substantiæ nostræ fluor, ac humidi primigenij, quo vita ceu pabulo congruo fulcitur, deficiens vigor, quoniam natiuus calor instar flammæ humidum depascitur. Hinc fit vt iter vitæ nostræ sit citatissimum, vt Seneca dixit *lib. de breuit. vita*, in quem locum, nonnulla ex Arist. Xenoph, Plat. congerit eruditus interpres Virgilij *in 9. Ecl.* Germanus Valens. Elegans est epigramma, ac argutum, comparantis nescio cuius vitam cum rosa: quod ita conuertit egregius poëta Franciscus Staterius.

Dum rosa pubescit, modicum sine currere tempus,
Quære rosam, nulla est, spina relicta riget.

HIST. XVIII. GALENI,

De vi consuetudinis.

Quidam morbo calido correptus, frigidæ inassuetus, compellentibus Medicis, epota ipsa, interiit.

*Arion igitur Militinensis, vir in speculatione Peripatetica primatum tenens, cùm in morbum quendam incidisset, qui à frigidæ sanè potione leuari poterat, quia tamen talem potum nunquam ingessisset, Medicis eum bibere consulentibus repugnabat, manifestè se scire affirmans, se frigida gustata spasmo correptum iri; nam & hoc ipsum asserebat se vidisse in alio, qui sibi & corporis habitu, & temperamento erat similis, * calidæque potioni erat assuetus: quòd si tali potui, sicut alij nonnulli assueuisset, maximè quidem nec ipse ipsius oblationem timuisset. Tandem tamen Medicis eum omnino compellentibus, frigidam potauit, atque ille quidem ita obiit, &c. Galenus* lib de consuetudine, cap 1. in med.

PARAPHRASIS.

Maxima est vis, & potestas consuetudininis, & in sanitate conseruanda, morbísque curandis efficacia summa, de cuius effectibus, in hac historia ad vsus Medicos vtilissima, ad plenum disceptabimus. Homines qui non sicuti animalia viuunt, & ea quæ iuuant, & nocent; mente consequuntur, consuetudinis potestatem euidenter deprehendunt, vt *lib. de consuetud. cap. 1.* protulit Galenus; in cuius rei testimonium historiam hanc in medium protulit. Hoc manifestè docuit Hip. *2. lib. acut. text. 20. & 21.* quo loco posito exemplo in qualitate, &

& numero cibationum, docet quantum repentina mutatio nocere soleat. Quare si hæc sanos summopere lædit, multò magis ægros, (vt *in eodem lib. text.* 50 ipse affirmat) præsertim quando morbo acuto laborant, debiliores cùm sint: nam, vt dicebat Gal. 9. *meth.* 1. & 1. *de dieb. decretor.* 11. *Si sanis non est tutum delinquere, quantò magis ægris.*

Sed si tanta est potentia consuetudinis, vt *infrà* latè faciemus palàm, dubitabis, vtrùm aliquando sit mutanda? Dic, quòd quemadmodum natura, quando est temperata, similium vsu conseruatur, quia non habet salutem dubiam, sed firmam, & in habitu: intemperata verò & seruari, & mutari solet, licèt tutius sit ipsam mutare, quàm conseruare, quia est recessui morboso propinqua, & dubiam habet salutem, momentaneam, & in affectione, vt Galenus docuit 8. *meth. cap.* 3. Eodem modo consuetudo, quando est optima, seruari debet, etsi melius sit nullam consuetudinem priuatam efficere, sed omnia tentare, vt 2. *aph.* 50. monebat Hippocrates, & firmat Celsus *lib.* 1. *cap.* 1. Vitiosa verò mutari debet, quoniam indies magis ac magis noxas inemendabiles facit.

Nonnulli præ dulcedine, aut dementia capti, in praua consuetudine persistunt, quam mutare oportet, & hæc est causa, quare Galenus 2. *de alim. facult. cap.* 6. à cibis praui succi abstinendum præcipit, etiamsi ob consuetudinem facilè concoquantur; nobis enim insciis succi praui generantur, qui febres malignas accendunt, ex leuissima occasione putredinem nacti; quam sententiam refert Auic. 3. 1. *doct.* 2. *cap.* 7. §. *Et non decipiatur ille, &c.*

Hæc consuetudo neque tempore neutræ dispositionis, neque ægritudinis, mutari debet: quæ enim dissueta sunt, facultatibus, quæ animal gubernant, sunt molesta, & natura gaudet consuetis, 8. *meth. cap. vlt. post princip.* Neque debet mutari tempore senectutis, quia nullus speratur fructus mutationis huius, vt monuit Galenus *lib.* 5. *de sanit. tuend. cap.* 10. *in med.* & senes ex leuissimis causis lædi solent, *lib.* 5. *de sanit. tuend. cap.* 4. Consule Mercatum *tom.* 1. *lib.* 1. *part.* 2. *clas.* 4. *quæst.* 18.

Hæc mutatio debet fieri, sensim contraria adhibendo, & interdum à contrariorum vsu quiescendo, vt natura ex insuetorum vsu recreetur, vt notabat Hip. 6. *epid. sect.* 2. *text.* 26. & debet mutari per otium, ne multitudine negotiorum quispiam impeditus, Medico imperanti non obtemperet: Sicuti enim curatione, intemperantibus salutare consilium non est dandum, vt dicebat Gal. *lib. de curand. rat. per sang. mis. cap.* 7. & *lib. de vsu theriac. ad Pamphilian. cap.* 3. §. *Nullum tam efficax remedium, &c.* Sic sanis inobedientibus nullum præsidium est consulendum, ex Hip. 1. *epid. sect.* 2. *text.* 51. Quæ conditiones desumptæ sunt ex Galeno *lib* 5. *de sanit. tuend. cap.* 10. *in fin. & cap.* 11. *in princip.*

Ampliùs, si tanta est vis consuetudinis, ita vt sit altera natura, meritò quæres, vtrùm indicatio naturæ, an consuetudinis præferri debeat? quia Magister *lib.* 8 *meth. cap.* 2. *post med.* ab ætate, & natura non esse sumendam indicationem asseuerat, nisi consentiente consuetudine, & *parum antea* dixerat, quòd quando naturæ intemperatæ contrario victu longo tempore nutritæ, male se habent, similiter sunt alendæ: sin minùs, præferenda est ea indicatio, quæ suadet similia temperamento. Igitur ex mente Galeni, indicatio consuetudinis præstantior est ea quæ sumitur ex natura.

Confirmatur, quia Galenus 11. *meth. cap.* 3. ait consuetudinem, vel originale temperamentum seruare, vel adscititium inducere, & quòd tam ætas, quàm temperies quæ præsens est, & non quæ abiit, est quæ auxiliorum mensuram præscribit. Igitur cùm temperies consuetudinis inducta sit, quæ præsens est, hæc potissimùm curationem indicat. Deinde *lib.* 2. *aph.* 50. præfert Hip. consueta deteriora insuetis melioribus. Sed dicuntur meliora, aut deteriora respectu naturæ. Igitur consuetudo præstat naturæ.

Pro altera parte argumentum est non inualidum, quia consuetudo vim solùm habet, quia similis naturæ est, aut est altera natura. Igitur maiorem vim habet natura: nam propter vnumquodque tale, & illud magis, ex Arist. A *lib.* 1. *poster. cap.* 2. Accedit, quòd natura intrinseca magis est, & à primordiis generationis contracta.

Hanc controuersiam hoc modo extrica. Consuetudo vel seruat originale temperamentum, & tunc indicatio consuetudinis, & naturæ eadem est; vel non seruat: si verò non seruat, sed adscititium temperamentum inducit, vel manet antiquum temperamentum, & hoc accidit quando partes non secundùm substantiam, sed secundùm qualitates solùm immutantur; vel non manet, & est quando partes & secundùm qualitates, & secundùm substantiam sunt immutatæ; & tunc temperamentum inductum est iam in habitu, eadémque est indicatio naturæ, & consuetudinis; nam præter temperiem consuetudine inductam non est alia natura. Si verò adhuc permaneat antiquum temperamentum, etiamsi inductum solùm sit B in dispositione, quia tunc solent pugnare naturæ, & consuetudinis indicationes, præferenda est indicatio consuetudinis, quia est recenter inducta, & neque antiqua natura, neque vires conseruari queunt, nisi conseruetur consuetudo; quia insueta solent esse valde molesta, vt scitè notauit Stephanus Rodericus Castrensis *tract. de complexu morbor. cap.* 11.

Sed obiicies in hunc modum. Quomodo temperies consuetudine acquisita similium vsu potest conseruari, si viis contrariis fuit inducta? si v. g. sit homo calidus tribus numeris, & frigidorum vsu vnum gradum caloris amiserit, & factus sit calidus duobus numeris: sit verò alter calidus vt vnum, & calidorum longo vsu acquisierit vnum gradum caloris, & factus sit calidus duobus C numeris; vterque eandem temperiem consuetudine adquisitam, contrariis tamen rationibus sortitur: quomodo igitur seruabitur hæc temperies simul cum consuetudine?

Dic, quòd quando manet antiquum temperamentum, qui erat calidus tribus numeris, indiget calidis pro conseruatione naturæ, & frigidis pro conseruatione consuetudinis; vt qui erat calidus vt vnum, eget calidis pro conseruatione naturæ, & consuetudinis. Si verò non manet antiquum temperamentum, licèt ratione mediæ dispositionis acquisitæ, similia requirant, tamen propter varias consuetudines quibus inducta est, alter frigidis, alter verò calidis gaudet.

Obiicies iterum. Quomodo simul natura, & consuetudo possunt seruari, si pugnant inter se: & quomodo potest conseruari consuetudo, si repugnat curationi morbi, D vt si aliquis assuetus rebus calidis, incidat in morbum calidum? Dic cum Gal. 8. *meth. cap. vlt.* quòd quando pugnant indicationes, præstantior est præferenda, & quæ magis vrget; & cùm indicatio morbi sit dignior, faciendum est quod morbus insinuat, & ad eius curationem est necessarium. Et sicuti quando natura, & consuetudo consentiunt cum morbi curatione, sine cunctatione, & celeriter agendum est; sic quando repugnant, vt simul conseruentur, aliquid remediis est detrahendum, ita vt ratione naturæ, & consuetudinis sint remissiora auxilia, quàm morbus expostulat: vt si morbus fuerit calidus vt duo, præsidia morbi ratione debent esse frigida vt duo; si natura fuerit calida, & consuetudo calidis fuerit acquisita, auxilia sint temperata, aut frigida, vt simul morbus curari possit, & conseruari natura cum consuetudine. E Lege Vallesium 8. *cont. cap.* 5. *in fin.*

Insuper ardua dubitatio ex dictis Hip. emanat, quomodo quis possit ad insueta permutari, & assuescere contrariis, vt Hip. docuit, *lib.* 2. *aph.* 50. notante Galeno *in com. fine*, ideò Hip. particulam illã adiecit: *Oportet igitur ad insueta permutare.* Ratio dubij est, quia consuetudo in habitu consistit, ex frequenti vsu derelicto: si igitur assuescit calidis, contrahit habitum calidum; si frigidis, frigidum: extremæ verò qualitates, ita vt singulæ medium latitudinis excedant, non possunt simul comparari. Igitur non possunt contrariæ consuetudines simul acquiri.

Dic, quòd quando aliquis assuescit contrariis, contrarium habitum non acquirit, sed potiùs medium, qui nulli extremorum est similis, sed potestate extrema continet,

continet, & hac de causa à nullo læditur extremo. Neque A instes, hoc concesso, idem esse victu mediocri vti, & contrariis assuescere: nam quemadmodum ex contrariorum vsu habitus medius acquiritur, cuius interuentu minùs ab extremis lædimur; sic ex mediocri victu habitus medius comparatur: quod sanè falsum est; qui enim mediocri victu vtitur, si declinet ad calidum vel frigidum, lædi solet.

Solue, quòd quemadmodum corpora temperata conseruari possunt in eodem statu, non solùm à temperatis, sed à calidis, aut frigidis, si successiuè, & cum æqualitate adhibeantur, quia extrema tunc ad medium trahuntur: eodem modo corpora, vt minùs ab extremis lædantur, possunt vti & mediocri victu, & modò calidis, modò frigidis; quoniam quando ab vno ad alterum recedunt, non fit citra noxam, verùm semper exigua est, quam contemnit Hip. magnam solùm, & momentaneam pertimescens; & ideò præcipit ad insueta permutare, ne magnopere offendamur, vt notat Galenus *in com.* & explicat ingenuè Ambrosius Nonnius *ad hunc locum.* B

Solue secundò, quòd contrariorum vsus solet inducere firmitudinem & robur: cutis enim quæ aëri calido, & frigido successiuè occurrit, durior fit, & difficiliùs patitur, Lege Petrum de Peramato, Medicum clarissimum *lib. de temperament. cap.* 17. Christophor. à Vega *lib.* 2. *art. med. sect.* 2. *in fin.* Fortunium Licetum *lib.* 4. *de his qui sine alimento viuunt, in fin. de consuetudinis viribus in inedia.* Antonium Mariam Venustum *consil.* 26. *in med.*

QVÆSTIO IX.

Vtrùm consuetudo sit adscititium temperamentum, an habitus. Contra Peramatum, Vallesium, Christophorum à Vega, & Mercatum, Medicos doctissimos. C

COMMENTARIVM.

Calida potioni erat assuetus.] Quoniam historia hæc ad praxim summoperè necessaria, & cuius veritas quotidiano firmatur experimento, efflagitat explicationem satis amplam, idcircò in eius expositione paulisper immorari satius duxi. Ergo Galenus *lib.* 2: *de motu musculorum, cap.* 7. & *lib.* 3. *simpl. cap.* 18. *in fin.* Consuetudinem vocat alteram naturam, aut adscititiam, & *lib.* 11. *meth. cap.* 33. dicit consuetudinem, aut originale temperamentum seruare, aut adscititiũ inducere: & Arist. *lib.* 7. *Ethic. cap.* 10. vocat similem naturæ, & *lib. de memor. & reminiscent.* asserit, consuetudinem temporis progressu in naturæ habitum conuerti. Iuxta quam doctrinam, non erit consuetudo frequens rerum vsus, & frequens rerum operatio, licèt hæc sit causa efficiens, quæ consuetudinem inducit, sed erit potiùs qualitas, seu habitus ex frequenti actione, & passione in rebus impressa, ob quam promptiùs, & diutius operantur, vt colligitur ex Arist. 21. *sect. probl. quæst.* 14. D

Non esse autem adscititium temperamentum, patet, quia si duo homines per contrarias alterationes ad idem intemperamentum perducantur, vt si v. g. homo calidus in primo gradu, per frequentem vsum calidorum perueniat ad temperamentum calidum in secundo gradu, & alter calidus in tertio gradu, per vsum frigidorum perueniat ad temperamentum calidum in secundo gradu: tunc idem est temperamentum in vtroque homine, vtpote calidum in secundo gradu; non tamen est eadem consuetudo, cùm vtriusque hominis consuetudo iisdem rebus conseruari non possit, sed in altero conseruatur rebus calidis, & maximè offenditur rebus frigidis; in altero verò, secùs. E

Secundò, Hip. 2. *aph.* 50. maximè reprobat vniformem consuetudinem, vtpote periculosam, ob inopinatas rerum occasiones, quibus homines subiiciuntur, ideò ad insueta permutare docet: hoc autem contingit, non semper iisdem inhærendo, sed contraria tentando, vt omnia sint consueta. Hortatur ergo Galenus, vt homines assuescant contrariis, quod est impossibile, si consuetudo, natura, aut habitus est, aut adscititium temperamentum.

Tertiò, Consuetudo non solùm acquiritur circa primas qualitates, sed circa alias contrahitur, quæ sunt valde à primis distinctæ, vt sunt virtutes intellectuales, & morales. Non ergo erit semper adscititium temperamentum, quod ad primas qualitates pertinet.

Porrò, quoniam primum argumentum magnam in se inuoluit difficultatem, notabis duplex esse temperamentum, alterum substantiale, quod attinet ad elementorum substantiam, & est eorum perfectio; & aliud quod pertinet ad qualitates, quod est symmetria vtriusque. Substantiale difficiliùs mutatur quàm qualitatiuum; qualitates enim faciliùs mutantur, quàm substantiæ: & temperamentum qualitatiuum interdum mutatur cum substantiali, vt quando omnino permutatur temperamentum: aliquando manente temperamento substantiali mutatur qualitatiuum, & inducitur contrarium, vt quando homo natura calidus rebus frigidis assuescit. Et sicut natura habet inclinationem ad similia, quibus conseruatur; eodem modo consuetudo habet propensionem ad res consuetas, quibus delectatur natura. Quare consuetudo non est temperamentum, in hoc, vel illo gradu, sed temperamentum impressum ad res consuetas.

Ex hac doctrina solues primum argumentum. Nam quamuis in vtroque homine sit idem temperamentum in eodem gradu, non tamen in vtroque retinet eandem proportionem; nam in vno inclinat ad frigida, in alio ad calida: quare retinent diuersas consuetudines. Secundum verò dilues, *vt suprà* dictum est, quòd scilicet homines sic assuescunt contrariis, quia robur acquirunt: nam partes adhibendo contraria alternatim, & duriores, & robustiores euadunt. Lege Valleriolam *lib.* 1. *loc. com. cap.* 6.

Pro solutione tertij argumenti, altiùs est inuestiganda causa, ob quam consuetudo in hac, vel in illa materia cõtracta, tantùm valeat. Materiæ enim in quibus contrahitur consuetudo, sunt cibi, & potus, medicamenta alterantia, purgantia, venena, alexipharmaca, insolatio, frigiditas, caliditas aëris ambientis, cubile, molle aut durum, vita deliciosa, & laboriosa, omnes actiones omnium facultatum animæ, somnus, vigiliæ, euacuationes: in singulis causa est inquirenda, quam inuenire arduum & difficile est, vt notat Hermannus Labeus *lib* 1. *gynæciorum cap.* 2. *de menstrui suppressione.*

In cibis, & potibus contrahitur consuetudo. Ita dixit Hip. *lib.* 2. *de rat. vict. in morb. acut. tex.* 21. *Atqui quod simplex tum cibus, tum potus semper sibi similis, ad sanitatem tutior omnino sit, quàm si quis subitò ad alterum, vel meliorem se transferat, facilè discitur, intelligiturque:* & *in sententia sequenti* sic profert: *Nempe tum iis qui bis die comedunt, tum iis qui semel, noxas, & infirmitatem pariunt repentinæ mutationes: eos qui prãdere non consueuerũt, & prandent, statim infirmos reddũt, toto item corpore graues, & imbecilles, & desides. Quòd si supercœnauerint, acidum ructant: alios alui læuitas exercet. Nempe ventriculus præter consuetudinem grauatur, supersiccescere consuetus, non bis tumescere, neque bis cibos coquere, &c.*

Causa in promptu est, quia in illis consuetudo, est signum, & causa magni momenti, quia cibi consueti sunt iucundiores, & suauitas est familiaritatis signum, quò enim familiariores sunt, eò suauiores. Nam alimenta debent esse familiaria, & similia, sic enim sunt præstantiora, quum certum sit inter nutriens, & nutritum semper reperiri cognationem, & similitudinem, vt probat Galenus *lib.* 3. *de temp. cap.* 2. *in princ.* & *lib.* 6. *de sanit. tuend. cap.* 3. *in med.*

Præterea potest plurimùm consuetudo, vt causa, quoniam alimenta quum in ventriculo, iecore, & aliis partibus transmutantur, has etiam transmutant insensibili alteratione sibi simili, quæ temporis diuturnitate fit sensibilis, vt Galenus latissimè docet *lib.* 3 *. de caus. sympt. cap.* 2. *in med.* & *lib.* 3. *de temp. cap.* 4 Nec enim fieri potest, quòd

quòd agentia non repatiantur à patientibus. Si igitur qualitas similis acquiritur in ventriculo, & iecore, ex cibis, & potibus consuetis; & inter ea quæ habent symbolum facilior est transitus, necessariò cibi, & potus consueti faciliùs debent concoqui, & molestare minùs.

Sed hoc loco occurrunt dubia duo grauissima, quorum primum est huiusmodi: Si cibi, & potus consueti sunt suauiores, & consuetudo acquiritur ex frequenti rerum vsu, quare frequens vsus cibi, & potus concitat tædium, nauseam, & molestat? Arist. 21. *sect. probl.* 14. sic soluit: dicit enim consuetudinem inducere habitum, & non satietatem; frequentem tamen vsum implere desiderium affirmat: At consuetudo (inquit) efficit, vt operationes promptiùs fiant, faciliùs, & cum delectatione, & vt res in operatione diutius persistant; non tamen semper delectat: res enim assuetæ, si modum excedant, solent esse molestæ; quia omnis potentia, siue sit actiua, siue receptiua, in agendo, & recipiendo, frequentique operationum vsu, solet perfici, & augeri, si non excedat modum in opere suo: tunc enim non solùm defatigatur, sed dissoluitur, intensiuè, si plus iusto vehementior est, vel extensiuè, quia diutius durat, quàm par sit, & sic ob defectum organi, hoc est, caloris & spiritus, corrumpitur: quod etiam *lib. de somno, & vigilia, in princip.* ipse confirmat. B

Secundum dubium. Quomodo cibi, & potus consueti, etiamsi deteriores sint, dicuntur minùs nocere, si verum est quod Galenus affirmat 2. *de alim. facult. cap.* 6. *abstinendum esse à cibis praui succi, etiamsi aliquibus coctu sint faciles, quia nobis non aduertentibus post longum tempus succi praui in venis generantur*: quam doctrinam confirmat Auicenna 3. 1. *doct.* 2. *cap.* 7. § *Ille verò non decipiatur, in quo mala digeruntur cibaria, &c.* Et Galenus *lib. de bonit. & vit. succor. cap. penult.* cùm agit de potu aquæ frigidæ niue refrigeratæ, iuuenes validos, sanguineos, exercitatos, posse bibere hanc aquam affirmat, quibus procedente ætate, & in senecta nerui, & articuli grauissimis, ac immedicabilibus vitiis prehenduntur: quam sententiam repetit Auic. 3. 1. *doct.* 2. *cap.* 8. Igitur potus, & cibi consueti, cùm deteriores sunt, plurimùm nocent, atque molestant. C

Dic, consuetudinem prauam circa cibos, & potus, & circa alias materias semper esse perniciosam: licèt enim in præsenti nihil mali habere videatur, tamen post tempus diuturnum grauissimas noxas inferre solet: ideò mutanda, cum cautela tamen, & religione, ita vt paulatim mutetur; quiescendum enim est ab iis quæ permutant, vt interim rebus consuetis natura recreetur, veluti docuit Hip. 6. *epid. sect.* 2. *text.* 26. Magna tamen ex parte homines assuescunt iis, quæ conueniunt, & ea à quibus frequenter læduntur, repudiant; quia vel dementia tantùm, aut dulcedine capti in reproba consuetudine perseuerant, vt notabat Galenus 5. *de sanit. tuend.* 11. & *lib.* 9. *meth. cap.* 16. Et quamuis consuetudo potus, & cibi deterioris, post longum tempus maximè noceat; si tamen vna, aut altera cibatio, comparetur cum cibatione cibi melioris insueti, minùs lædit, & hoc modo Hippocrates est intelligendus. D

Solue secundò, & fortasse meliùs, si dicas, cibum aut esse absolutè prauum, cuius malitia nec per consuetudinem potest cohiberi, cui non est assuefaciendum; aut non simpliciter reprobum, siue illud habeat ex natura sua, siue ex modo præparationis, cuius noxa per consuetudinem corrigi potest, cùm non sit extrema, sed exigua: nam ob assuetudinem redditur & similior, & suauior, propter quas causas multo meliùs retinetur, concoquitur in ventriculo, & partibus assimilatur, quod ad succi præstantiam maximum habet momentum, vt firmat Gal. *lib. de bonit. & vitio succor. cap.* 5. Quantò enim cibus meliùs in ventriculo concoquitur, tantò dispositionem acquirit perfectiorem, vt in bonum sanguinem transmutetur, auctore Galeno 5. *aph.* 26. Ex quibus patet, quo pacto parum deterior cibus & potus, suauior tamen, minùs nocere soleat, 2. *aph.* 38. & quomodo præcipiat *lib.* 6. *epid. sect.* 4. *text.* 8. ægrotis in esculentis, & poculentis gratificandum esse; & quomodo reprobam victus rationem sibi similem commendet, quæ non absolutè, sed aliquo tantùm modo vitiosa esse debet. E

Circa quantitatem cibi, & potus acquiritur etiam consuetudo: qui enim multo cibo, & potui sunt assueti, facilè tolerant, dissueti valde læduntur. Sed hoc difficile mihi videtur, quoniam inter partes, & quantitatem nulla adest familiaritas, & quantitas non est actiua, nec similem dispositionem inducere potest. Citati auctores causam huius euentus in robur ventriculi, & aliarum partium reiiciunt, quod ex frequenti, & multo ciborum esu solet comparari; proprij enim officij exercitatio robur partis adaugere solet, vt ait Galenus 6. *de loc. affect. cap. vlt.* at exercitatio ventriculi, coctio est, quantò enim magis concoquit, magis exercetur, & maius robur comparat.

At ij falluntur manifestè: primò, quia non attribuunt hoc consuetudini, sed naturæ, quæ aliquid perfectionis est consequuta, ob esum multorum ciborum, qua ratione facultates robustiores sunt redditæ. Secundò, sequeretur quòd ventriculus robustus plurimam ciborum quantitatem rectè toleraret, etiamsi non esset assuetus, quod est falsum: nam videmus ventriculum natura languidum, multitudini ciborum assuetum, faciliùs eam tolerare quàm robustum. Ea ergo huic euentui causa reddenda, quia cùm ab assuetis non fiat passio, quantitas consueta minùs contristat; & ideò ventriculus illam ampliùs amplexatur, & concoquit faciliùs: contrà autem quantitas insueta, quia magis imprimit, magis irritat, & ideò ventriculus ipsam difficiliùs amplexatur, & minùs concoquit.

Contrahitur etiam consuetudo, circa virtutes animales tam externas, quàm internas; quoniam memoria excolendo augetur, & exercitatione ingenij fiunt homines ingeniosiores. Hoc constat in sensibus; qui enim assueti sunt graues odores percipere, minùs læduntur: & similiter in aliis sensibus res se habet.

Circa facultates naturales etiam acquiritur; quoniam instrumenta naturalia ob consuetudinem, cum delectatione, & explicatiùs suas actiones efficiunt. Quod videtur repugnare Aristoteli *lib.* 2. *Ethic. cap.* 1 asserenti naturalia non assuescere, quoniam lapis etiamsi millies proiiciatur, nunquam assuescet sursum ferri: maximè quum agentia naturalia semper agant vsque ad vltimum potentiæ, iuxta proportionem actiuitatis agentis ad resistentiam passi. Igitur non assuescent aliter operari.

Dic. Agentia naturalia, quando ex frequenti actione aliquid acquirunt, assuescere possunt; veluti sunt instrumenta naturalia, in quibus facultates naturales resident, quæ ex frequenti alimentorum, & medicamentorum vsu adscititiam dispositionem acquirunt, quæ causa est familiaritatis. Contrà autem quando ex frequenti actione nihil de nouo acquirunt, quod possit mutare actionem, non solent assuescere; vt sunt grauia, quæ etsi sæpe sursum proiiciantur, nunquam aliquid leuitatis acquirunt.

Versatur etiam consuetudo circa medicamenta non solùm alterantia, sed purgantia, vt docet Galenus 5. *de sanit. tuenda, cap.* 9. præcipiens non vnicum esse eligendum medicamẽtum, sed varia esse tentanda, ne illis assuescat natura, & eorum vires contemnat. Quam doctrinam sequutus est Auicenna 4. 1. *cap.* 1. *ad finem*, dicens, non esse standum secundùm vnam medicationem cum vna medicina, nam minùs imprimit, cùm ei assuescat natura, & ab assuetis non fiat passio; & quia inter medicamentum, & corpus in vna hora reperitur proprietas, quæ non in alia, neque in alio corpore.

Neque obstat doctrina eiusdem Auicen. *in eodem loco*, cùm dicit: *Et caue ne à rectitudine recedas, etiamsi non appareat iuuamentum, neque in errore moreris, licèt non appareat nocumentum*: quod priùs docuerat Hip. 2. *aph.* 52. Hi enim non prohibent mutationem medicamentorum, sed solùm secundùm vires; non tamen in forma, & in specie, quia medicamenta easdem vires sortita, diuersa specie, & sub variis formis applicari debent in diuturnis morbis, ne assuescat natura.

Rectissimè

Rectissimè ergo dixit Celsus *lib. 1. cap. 3. prope fin.* in hunc modum; *Purgationes quoque vt interdum necessariæ sunt, sic vbi frequentes sunt, periculum afferunt; assuescit enim non ali corpus, & ob hoc infirmum erit, cùm omnibus morbis obnoxia maximè infirmitas sit, &c.* Hoc modo explicatur etiam locus Auic. 4. 1. *cap. 5. in fin §. Et non est facienda naturæ consuetudo, &c.* Exponitur etiam causa, quare frequens clysterum vsus naturam adstringat.

Circa venena etiam acquiritur; vt patet ex Mithridate Rege, qui cùm esset venenis assuetus, à nullo veneno potuit interfici: & ex anu illa Atheniensi, quæ fuit nutrita cicuta, de qua Galenus 3. *simpl.* 18. & ex puella illa quæ fuit alta veneno, quam describit Auic. 6. 4. *tract.* 1. *c.* 2. quarum historiarum expositionem *in superiori libro* proposuimus. Efficit enim consuetudo, vt non solùm salubria nobis vsui sint, sed & quæ alioqui (nisi assueta essent) deterrima essent futura, salubria euadant.

B

Hinc fit vt à pessimis quibusque cibis nonnulli nihil lædantur: vnde alius fungos, tubera, crudos fructus, legumina, ouillas, bubulas carnes facillimè; alius difficillimè ferat. Tantæ scilicet potentiæ est consuetudo, vt non solùm ciborum malignitatem superet, sed venenorum perniciem euincat, eáque à sua labe dira expoliet. Quare plures sensim, modicéque venenum deuorarunt, quo inposterum in magna quantitate citra vllam noxam vsi sunt, vt variis exemplis eo loco confirmamus.

In exercitationibus maximam quoque vim habet consuetudo: ita vt asserat Hippocrates 2. *aph.* 49. *quòd assueti solitos labores ferre, etsi fuerint imbecilles, & senes, fortibus, atque iuuenibus faciliùs ferant.* Causam tradit Gal. *in com. & 2. de sanit. tuend, cap. 2. §. Nam quoniam vehementior motus exercitatio est, &c.* Quia partes neruosæ exercitij frequentia robustiores redduntur. Sed videtur obstare Hip. *lib. 2. Aph. nuper citato*, vbi comparat iuuenem robustum cum sene languido.

C

Quòd si dicas, in exercitatis, etiamsi appareant languidi, partes neruosas, & musculosas esse robustiores ad exercitia toleranda; Obstat, quòd homo, qui ex natura validus est, & dissuetus exercitiis, non difficulter toleraret exercitium: quod est falsum. Causa ergo huius euentus, non solùm ad robur partium, quod ex assidua, & copiosa spirituum communicatione ad partes exercitatas comparatur; sed (vt Argenterius rectè *in com. cit. Aph.* notauit) ad facilitatem flexionis, & distentionis partium est referenda. Quantò enim partes promptiùs flectuntur, & distenduntur, tantò faciliùs, & diutiùs tolerant exercitia, quia minùs dolent. Probat enim Galenus 2. *de motu musculorum, cap.* 7. figuras medias esse iucundas, & doloris expertes, & diutius posse seruari, quia extrema flexione, & distentione carent: & quia in singulis exercitationibus, partes diuersimodè solent flecti, & distendi: qui assuetus est vni exercitationi, reliquas difficulter tolerat, etsi minùs, quàm qui nulli est assuetus.

D

In animi affectibus magnam etiam vim habet consuetudo: qui enim frequenter irascuntur, ex iracundia minùs lædi solent, & faciliùs ea tentantur, quum magnas occasiones non expectent: nam spiritus, & cor ex frequenti ira accenduntur, promptéque inflammantur. Sicut qui assiduè contristantur, succum melancholicum generant, qui tristitiam concitat, vt constat ex Hippoc. *lib. 6. aph.* 23.

E

In euacuationibus maximam similiter habet efficaciã consuetudo: sunt enim nonnulli, qui ex interuallis patiuntur diarrhœam, cholericam passionem, vomitum, aut ex pluribus corporis partibus sanguinis fluxum, sibi venã secant, purgantia assumunt, & quando has euacuationes prætermittunt, in grauissimos morbos incidere solent, vt docuit Galen. 7. *meth. c.* 11. *in princip & lib. de consuetud. cap. vlt.* Alij assueti sunt balneis, frictionibus, patiuntur fistulas, aut vlcera, vt aduertit Gal. 4 *de sanit. tuend. cap.* 4. quæ vacuationes ob assuetudinem maximo solent fieri cum ægrotantis commodo, quia omnem corporis redundantiam exhauriunt; & si hæ vacuationes cessent, summum periculum impendet, & timor est ne superfluus humor assuetus vacuari, in principes partes restaguet, & subitam mortem afferat. Hoc modo dimissio consueti exercitij affert morbos, quia cùm sit species vacuationis, 4. *aph.* 2. copiam euacuat. Hoc modo intelligendus est Auic. 3. 1. *doct. 2. cap. 1. §. Et dimittens exercitium incidit in hecticam*, hoc est, in extenuationem. Sicuti enim exercitatio roborat partes, sic otium dissoluit, ex Hip. *lib de officio med. text.* 28. & Gal. 3. *de articul.* 82. Celso *lib. 1 cap.* 1.

Nihilominùs ex hac doctrina quamprimum exurgit dubitandi occasio, ex Galeno desumpta, qui *lib. de consuetudine, cap. vlt.* probare contendit contra Erasistratum, consuetudinem in euacuationibus necessitatem non inducere, sed solùm tolerantiam facilem: quoniam euacuatio non indicatur à consuetudine, sed ab humoris copia; & euacuatio si est vtilis ex interuallis, non alia ratione commodum affert, nisi quia humoris abundantia vacuatur Quia si viuendi ratio intemperata, & vitiosa corporis constitutio, erant causa vt humor excresceret, corrigantur, & tunc illius copia non excrescet, neque opus erit vacuatione vlla, nec dimissa vacuatio nocebit.

Consuetudo ergo vacuandi solùm facilem tolerantiam inducit, nam assueti facilè possunt vacuari, provt morbi magnitudo expostulat. Illi verò qui euacuationibus assueti non sunt, non debent pro plenitudinis ratione vacuari, sed multò minùs quàm affectus, & copia desiderant. Sic intelligendus est Galenus 2 *ad Glauc. cap.* 14. quando in dissuetis venæ sectionem prohibet, etiamsi reliqua consentiant. Si verò homo sit intemperans, & optimo viuẽdi genere non vtatur, & hoc modo excrementorum copia in corpore ex interuallis accrescat, tunc consuetudo vacuationis, necessitatem vacuationis inducit.

In somno, & vigilia plurimùm præualet consuetudo: vt Hip. docuit 2 *progn.* 10. Somnus enim diurnus consuetus non lædit, insuetus summopere molestat; quoniam recrementa, quæ tempore diurno ad cutem debent transmitti, somni ratione retinentur, & sursum ad caput elata; dolorem capitis, & totius corporis grauitatem concitant: inde lassitudo, & distillationum in subiectas partes frequentia generatur.

Circa morbos etiam contrahitur consuetudo: consueti enim minùs habent periculi, quia minùs irritant. Sic Auic. 16. 3. *tract.* 1. *c.* 2. affirmat, assuetos incidere in cholericam passionem minori periculo premi: nec dissimili ratione Hip. *lib. de natur. pueri, n.* 43. primiparas magis dolere, ob partus inassuetudinem: contrà autem partũ sæpius expertas, minore dolore tentari pronuntiat: de quo argumento lege Santorellum doctissimum *lib.* 10. *Antepraxis, cap.* 20. Iulium Alexandrinum *lib.* 22. *salubr. cap.* 6.

Ex his apparet, quomodo sit respondendum ad tertium propositum argumentum, in principio adductum, quia consuetudo non semper est adscititium temperamentum pertinens ad qualitates primas, sed habitus, seu qualitas, quæ potentias in latitudinem suarum operationum inclinat; & hæc qualitas interdum ad primas, sæpe ad secundas qualitates pertinet, aliquando alterius est naturæ.

HISTOR. XIX. GALENI,

De diebus decretoriis.

Septimus dies, omnium criticorum maximus.

*Ego in tota æstate interim plures quàm quadringentos homines acutè ægrotantes, vniuersos * vel septimo, vel nono die crisim habuisse conspexi, In alio rursus anno, quosdam decimo-quarto, quosdam vigesimo, plurimos post morbi reuersionem. In alio permultos sanguinis fluxum quinto habuisse, perfectè septimo, * vel nono die iudicatos esse. Vidi etiam in autumno aliquando omnes vndecimo iudicatos: sed hic quidem autumnus bonam crisim attulit. In alio autem omnibus sexto die non bonum iudicium accidit. Quapropter etiam magis subit mihi mirari, eos qui planè nullum in diebus discrimen, verum*

rium eiusdem omnes dignitatis esse arbitrantur, &c. Galenus lib. 2. de diebus decretoriis, cap. 7.

PARAPHRASIS.

IN postrema Medicorum Principum historia prosequemur argumentum satis vtile, cuius doctrina est eximia, momenti magni, ad morborum curationem, solutionem, & præsagium præstantissima, nempe de Crisi, & diebus decretoriis: in quo explicando etsi plures insudarint strenuè, & Galenus eos, veluti fortissimus Antesignanus, sua facundia Asiatica, nitoréque scribendi fœcundo, polito, & graui, priùs longo interuallo superauerit; tamen ne in operibus nostris, aliquid desit, quo studiosos, & medicam rempublicam, pro recta medendi methodo exercenda demereamur, ea omnia succinctè, at solidè, & neruosè in propatulum proponemus.

De Crisis etymologia satis actum est, *lib. 4. in com. hist.* 14 quo loco ex mente Galeni contra Langium *lib.* 1. *epist.* 37. probauimus, nomen crisis esse translatum à foro exteriori. Sicut enim in hoc, homines iudicium mortis expectant: sic in crisi, præsentibus diris symptomatis, quæ excruciant ægrum, de vita hominum iudicium agitur, 3. *cris.* 2. vt doctissimus aduertit Ioan. Lalamantius *in proœmio ad libros de diebus decretoriis.* De die decretorio quid sit, explicuit Galenus *lib. 3. prog.* 1. quo loco ex Hip. sententia, eos dies decretorios vocat, in quibus fidè, & frequenter subitæ mutationes fiunt: quum enim crises in omnibus diebus accidant, tamen non æquali fide contingunt; quoniam in 12. & 16. nunquam Galenus vllum iudicatum vidit, vt affirmat *lib. 1. de dieb. decretor. c.* 2. Plurimùm enim interest inter dies, in quibus iudicia contingunt: solùm enim illi qui frequenter decernunt, & fidè, decretorij sunt iudicandi: & *lib. 1. de dieb. decretor c. 7. in med. & 2. prog.* 54. dies decretorios ad firmitudinem iudicij conducere asserit: quod verò bonum, vel malum sit, ex aliis indiciis esse petendum. Est autem iudicium, subita mutatio ad salutem vel ad mortem, vel ad melius, vel ad peius. Solent enim sex mutationum differentiæ in morbis animaduerti, vt Galenus docet *lib. 3. cris. cap.* 1. ex quibus quæ repentinæ, & insignes sunt, crises dicuntur; reliquas verò paulatinas, solutiones vocamus, vt ait Gal. 2. *aph.* 23. & refert Hip. sententiam *lib. 1. epid. sect. 3. com.* 16. quo loco id perbellè confirmat.

Quando verò morbus crisi sit finiendus, vel paulatina solutione explicat Gal. 3. *cris.* 4. *post med.* dicens, morbos magnos iudicari, paruos solui. Ratio verò desumitur ex Gal. 2. *cris.* 11. quoniam crisis non fit sine certamine magno; hoc verò in morbis magnis, ob eorum vehementiam, & causæ magnitudinem obseruatur, quia fortia symptomata natura diu tolerare nequit, sed irritata ad pugnam se accingit; quare vel celeriter dissoluitur, vel vincens morbos iudicat, ex Gal. 2. *aph.* 23. & 5. *eiusd.* 6. In morbis verò leuibus, & exiguis parua symptomata excitantur, quæ natura alacriter sustinet.

Crisis raro accidit sine notabili euacuatione, aut insigni abscessu: qui verò morbus aliter quiescit, maligniùs retrocedit, ex Gal. 1. *de dieb. decret.* 1. & 3. *de cris.* 2. *in princip.* & Hip. priùs docuit 2. *aph.* 27. & *lib.* 2. *prorrhet.* 17. *Quæ enim sine signis leuant, deterrima sunt, & perniciosa,* & sunt decretoria non decernentia, quæ aut lethalia sunt, aut difficilis iudicationis, quæ summè damnauerat Hippocr. *in epidemiis.*

Solùm pueruli per altiorem, & longiorem somnum, celerem in morbis solent suscipere mutationem, vt Galenus firmat 1. *prorrhet com.* 29. & 3. *prog.* 1. quod pluribus exemplis confirmat Christoph. à Vega *in com.* huius enim ope, à valida puerorum vi, crudi, pituitosíque humores concoquuntur, & per cutis spiracula resoluuntur: somnum autem coquere dictauit Galenus 12. *meth.* 3. & alibi sæpe. An verò hæc mutatio, crisis vocari debeat, Galenus non definit, sed contrarias refert sententias: potest tamen crisis vocari, nam interdum paulatinas vacuationes, crises appellat Galenus 2. *cris. cap.* 11. *in fin.* Si verò quæras, an crisis hæc puerorum per somnum facta, ad dissolutionem referatur, an ad coctionem? Dic, ad vtramque referri posse: pueri enim maxima valent facultate coctrice, 1. *de sanit.* 8. & *lib. 6. cap.* 2. & 3. *de caus. symp.* 3. & 3. *de præsag. ex puls.* 3. & coctio præsertim fit tempore somni, 1. *de caus. sympt.* 8. & 6. *epidem sect. 5. com.* 10. & 3. *de caus. puls. cap.* 9. Refertur etiam ad resolutionem, quæ tempore somni maxima fit, tum ob substantiæ mollitiem, tum ob magnam euaporationem à coctione eleuatam: etenim licèt somnus omnes vacuationes retineat, 2. 1. *doct. 2. cap.* 13. tamen quæ fit per cutem, tunc copiosior est.

An verò crisis futura sit per abscessum, vel excretionem, docet Galenus *lib. 3. prog.* 24. Quando enim morbus ex calidis humoribus concitatur, & vires constant, tunc speratur crisis per excretionem: Quando humores sunt crudi, crassi, & virtus languet, tunc vel paulatim morbus finitur, vel per abscessum. Quando humores sunt tenues, & calidi, & virtus est debilis, vel quando humores sunt crassi, & vires validæ, speratur crisis per abscessum, quæ mediam retinet naturam inter paulatinam solutionem, & crisim per excretionem.

Crisis tres habet partes, perturbationem, vacuationem subitam, & insignem mutationem: nam auctore Gal. 2. *aph.* 16. & 4. *eiusd.* 22. *Oportet præire coctionem, subsequi discretionem, deinde euacuationem, vt bona sit crisis, atque iudicium* Ideò in postrema parte status, post perfectam coctionem, incipit separatio vtilis ab inutili. Dum hæc fit, agitatis humoribus, & properante natura irritata noxios humores expellere, plurima symptomata apparent, dira, & terroris plenissima, quæ plurimùm ægrotos excruciant, atque fatigant, quæ ex professo describit Hippocr. 2. *aph.* 13. Gal 1 *de dieb. decret. cap.* 1. & 3. *lib. de cris. cap.* 2. Separante verò natura bona à malis, & noxium humorem superante, & morbi causa diminuta, vacuatio aliqua subsequitur in bona crisi: quando est praua, dissolutis viribus, causa peiori reddita, omnia contraria eueniunt. Quamuis autem quælibet pars, crisis vocari possit, Galenus tamen 1. *cris.* 4. ea symptomata quæ perturbationem comitantur, signa critica vocat; euacuationem verò, & abscessus, crisim appellat.

Optima crisis est ea, in qua omnia rectè procedunt, aut cui nullus numerus iudicatorius deest: & debet habere conditiones sex, auctore Galeno 1. *aph.* 20. & 3. *de cris. c.* 3. Quarum prima est, vt potiùs fiat excretione, quàm abscessu; hæc enim robur naturæ, & materiæ obedientiam significat. Secunda, vt per eam humor peccans excernatur, hoc est, vt si morbus biliosus fuerit, biliosa excernantur, & si fuerit pituitosus, pituitosa excerni debent; conferentia enim, & tolerantia, optimæ vacuationis sunt notæ, siue ab arte, siue à natura celebretur, ex Galen. 1. *aph.* 20. & 23.

Tertia conditio est, vt fiat recto tramite, & per regionem conuenientem naturæ morbi. Quarta, vt perfecta concoctio præcedat, quia optima crisis accidit natura integrè superante; vincit autem per coctionem, quæ nihil est aliud quàm victoria naturæ, ex Galeno *lib. 3. de crisib. cap.* 5. & *lib. 2. acut.* 44. At quando natura valida est, & humori dominatur, illius motus determinatus est, & ideò expultrix, quæ crisis causa est efficiens, nonnisi absoluta coctione agere solet. Interdum verò ob conturbationis vehementiam irritata, ante tempus excernit, vt monuit Galenus *lib. 3. cris. cap.* 10. & 3. *de dieb. decretor. cap.* 8. quibus in locis adducit Hip. sententiam, quæ sic se habet: *Quacumque crisis quæ præuenit, mala est.* Appellat enim crisim præuenientem, quæ intempestiuè accidit ante statum, & coctionem: quæ enim contraria illi est, in statu, & apparente coctione fieri debet. Sola ergo crisis optima, & perfecta in statu fit, 4. *aph.* 36. in quo omnia sunt fortiora, 2. *aph.* 29. & 30. à quibus irritata natura ad eorum expulsionem validè insurgit: quod etiam firmat Auicenna 2. 4. *tract. 1. cap.* 2.

Verùm dubitabis, an in morbi principio, augmento, & declinatione possit contingere crisis? Dic, in principio nunquam accidere crisim nisi perniciosam, quæ debilitatem retentricis, & humorum copiam significat, qui naturam irritantes, eam cogunt vt ante tempus præfinitum excernat:

excernat: quare euacuatio hæc in principio contingens, symptomatica est, & præter ordinem naturæ concitata. In augmento crisis bona accidere non potest, ex Gal. 3. *cris*. 5. sed est incompleta, ex Gal. 3. *cris*. 6. & Auic. 2. 4. *cit*. In declinatione autem non contingit crisis, hæc enim sine pugna naturæ, & morbi non fit, quæ in declinatione non adest, quia symptomata cessant, quæ naturam irritant ad pugnam.

A

Nec obstat Auic. 2. 4. *cit*. dicens, quòd *completa crisis apud statum fit, & fortasse aduenit cùm incipit declinare*. Quare in ea potest accidere. Licèt enim crisis declinationem attingat, non est quòd ex tempore fiat, quia ea non admittit crisim ex natura sua: per accidens tamen in ea contingere potest, quando tempore status adfuerit impedimentum; quod in praxi vidisse testatur Cardanus *lib. 2. contradict. tract. 3. cont. 2.* in homine, cui futura erat crisis per sudorem status tempore, in frigido loco constituto, qui cùm declinasset febris, accenso in domo igne, copiosè sudauit; & à febre liberatus est.

B

Quinta conditio, vt fiat in die decretorio, & sit in die contemplabili indicata, cui iudicandi potentia est annexa. Vltima, vt sit fida, & nihil humoris relinquat, sitque tuta, neque accidat cum grauissimis symptomatis, & sit indicata, & conspicua, finiatúrque excretione notabili, vel abscessu.

De ordine, & differentia dierum criticorum nunc agendum, quorum magna est, sicut & iudiciorum, va ie as, vt Galenus inqui, 1. *de dieb. decretor. cap 2. & 5.* Sunt enim plurimi, qui 1 lubriter, & frequenter iudicant, & in quibus ex crisi, magna ex parte salutis spes habetur, quos decretorios vocamus; inter quos primum locum sibi vendicat septimus, deinde 14. His proximi sunt 9. 11. & 20. pòst sequitur quartus, & 17. post quos est 5. 3. & 18. Alij sunt, qui tamen rarò iudicant, at prauè & dolosè qui decretorij non sunt, qualis est 8. 10. 12. 16. & 19.

C

Inter dies decretorios, & non decretorios mediam retinet naturam. 13. pòst 20. ex Gal. 1. *de dieb. decretor. cap.* 10. inter quos hunc ordinem statu t Galenus. Dies decretorij, qui vim momentaneam habent, sunt 27. 34. & 40. His proximi sunt 24. 31. Exiguam, & leuem vim habet in iudicando, & veluti medium retinet inter prædictos, dies 37. Post 40. censentur 60. 80. 100. & 120. post quem iam per mensium hebdomadas fit dierum computum. Sunt enim morbi, qui septem mensibus iudicantur; post quod tempus non per mensium hebdomadas; sed per hebdomadas annorum numerantur; sunt enim plurimi qui septem annis soluuntur, alij qui 14. annis finiuntur.

D

Crisis vel velocior, vel tardior fit, vt docet Galenus *lib. 1. de dieb. decretor. cap. 10. & vlt.* Nam vsque ad 14. crises fiunt cum perturbatione magna, & vehementia summa. Deinde vsque ad 20. cum minori. In morbis verò qui ad 40. dies producuntur, ea sæuities symptomatum amittitur quoniam post hoc tempus morbi non iudicantur crisi, sed coctione: si enim aliter accidat, rarissimum est, & tunc quocumque modo soluatur, crisis fit sine perturbatione: Hoc in illis morbis obseruatur; qui in longum tempus protrahuntur, in quibus febris remittit, & repetit.

Aliquando, inquit Auic. 2. 4 *tract. 2. cap. 2.* in morbo diuturno accidit crisis per excretionem, etiamsi non mutetur ad acutum, neque in eo accidat recidiua; neque complicetur cum alio morbo; humore enim qui à natura est concoctus, subitò deinde, & copiosè potest expelli.

E

Rursus. Dierum decretoriorum quidam numerantur per hebdomadas, quos radicales vocamus; seu magnos decretorios, quia potentissimi sunt in iudicando, velut est 7. 14. 20. 27. 34. & 40. Vel numerantur per quaterniones qui minorem vim habent, incidant tamen crisin futuram in sequenti radicali, & ideò indices, & contemplabiles dicuntur, etiamsi verè iudicandi potentiam habeant, sicut est 4. qui est contemplabilis septimi; & 11. qui est contemplabilis decimiquarti; & 17. qui est contemplabilis vigesimi, vt monuit Hip. 2. *aph.* 24.

Sunt alij qui intercalares, intercidentes, aut coincidentes dicuntur, qui inter prædictos dies intercedunt, & crisim in die decretorio futuram intercidunt, & ab illo recedere faciunt; cuius euentus causa est velox, aut tardus humoris motus, maior aut minor illius copia, acrimonia, venenositas, robur aut imbecillitas virtutis, quæ refert Auic. 2. 4. *tract. 2. cap. 3.* è quorum numero præcipui sunt 3. 5. 9. & 13.

Instabis hoc modo. Quomodo Galenus *lib. 3. cris. cap. 5.* præfert diem nonum, tertio, & quinto, si oppositum existimat Auic 2. 4. *tract. 2. cap. 7.* dicens, quòd *dies crisis sunt fortioris iudicij: & fortiores dies cadetes:* (intercalares intellige) *& dies iudicationis sunt illi, qui sunt in diebus antecedentibus, & quantò magis procedunt, debilitatur eorum iudicium.* Ex quibus apparet dies, tertium, & quintum præferendos esse nono. Dic, Auicennam esse intelligendum de diebus merè decretoriis, aut indicatoriis, non verò de intercalaribus, è quorum numero sunt 3. 5. & 9. hic enim illis fortiùs decernit, quia ad perfectam crisim, coctio humoris absoluta requiritur. Quamuis autem tertius, primus impar sit, & fortior asseratur in iudicando; tamen ob alia quæ concurrunt in nono, hic fortior est appellandus: nam medius est inter 7. & 11: quorum primus insigni modo iudicat, alter valenter indicat.

Ex dictis inferes, dies impares esse fortiores in iudicando, quàm pares, quod docuit Hip. 4. *aph. 29.* vbi *febricitantibus si rigores sexto die aduenìant, iudicium difficile sequi* affirmat: Ita sudores si aduenìãt 7. 9. 11. 14. 17. 27. & 34. boni sunt, & morbos iudicant: qui verò non ita fiunt, laborem significant, morbi longitudinem, & recidiuam, 4. *aph.* 16. quod intelligendum est in morbis acutis, qui intra 20. aut saltem 40. finiuntur.

Rogabis, qui dies decretorij sint pares, qui impares? in hoc enim dubio, dissidium inter Hip. & Gal. inuenio satis magnum. Ille enim 1. *epid. sect. 3. text.* 14. hos in parium catalogo numerat 4. 6. 8. 10. 14. 28 30. 48. 60. 80. 100. inter impares recenset 5. 7. 9. 11. 13. 21. 27. 31: Galenus contrà, 4. *acut.* 56. imparium dierum qui in morbis acutis decernunt, numerum faciens, hos recenset 3. 5. 7. 9. 11. 15. & eorum qui in diuturnis iudicant 60. 80. medios inter hos esse statuit 14. 20. 34. 60. 80. vbi non solùm cum Hip. verùm cum ratione pugnat. Quicumque enim numeri in æquales secantur, sunt pares, cuiusmodi sunt 14. 20. & reliqui omnes. At si ita est, non erit 14. dies criticus verè in acutis, quoniam iudicia fiunt in iisdem diebus, quibus exacerbationes; quum itaque hæ fiant in diebus imparibus, vel non erit 14. dies decretorius, vel erit impar.

Dic, bifariam posse numerari dies vsque ad 14. Potest enim primò fieri numeratio successiuè omnium dierum: possumus secundò computare dies, & 14. potissimùm, per septimanas. Si primo modo numeres, par erit 14. dies: at si per septimanas, erit eadem impar, quia 14. est septima secundæ septimanæ, 20. est pariter septima tertiæ septimanæ. In secundo vigenario, 34. est pariter septima secundæ septimanæ, & 40. tertiæ. Tertij verò vigenarij 60. septima est tertiæ illius septimanæ. Septima pariter 80. quartæ septimanæ. Quare hi dies omnes impares. Posteriori hoc modo numerauit Galenus, priori Hippocrates.

Galenus *lib. 1. epid. sect. 3. com. 14. in fin.* scribit, dies qui connumerantur per quaterniones, & hebdomadas, multò validiores esse: & *in lib. 2. de dieb. decretor. cap. 6.* dicit, eos perfectissimos esse, & magnam vim habere in iudicando. Differunt autem natura, & vsu à diebus coincidentibus: quando enim omnia rectè fiunt, semper in his diebus crises fiunt, quos quaterniones, aut hebdomadæ complectuntur: si verò errata adsint, in aliis diebus contingunt. Sic etiam differunt vsu: nam ad præcognitionem futuræ crisis, soli contemplabiles per quaterniones sufficiunt ad cognoscendum iudicium factum; quod est optimum. Et cùm iudicia coincidant cum accessionibus, vt Galen. 4. *aph.* 36. §. *Didicimus autem quòd in vehementioribus accessionibus iudicia fiunt; &c.* probat 3. *de cris.* 4. edoctus ab Hippocrat. 2. *epid. sect. 3. text.* 23. & cùm accessiones diebus paribus, & imparibus fiant, ideò Hippocrat. 1. *epid. sect. 3. text.* 14. dies decretorios, alios pares numerat, alios impares: in imparibus nullum est delictum, vt Galenus inquit, in

in com. in paribus verò erratum est, quoniam 10. & 28. non sunt decretorij.

Hippocrat. 4.*aph.61.* solùm impares videtur facere decretorios, cùm inquit, *Nisi febris diebus imparibus reliquerit, solet recidiuare*: & *lib. 4. de rat vict* 56. docet, numerum dierum imparem magnopere esse obseruandum, quia in vtramque partem magnas solent efficere mutationes: quam sententiam confirmat Galenus *in com.* & 4.*aph.* 29. & 36. Quòd si paribus diebus acuti morbi iudicentur, vel æger patietur recidiuam, vel citò è vita decedet, ex Galen. 1 *epid.sect.2.com.75.* & 3.*eiusd.sect.3 text.36.* & 4. *acut.68.* Explicat ipse Galenus fusè, & doctè 2. *de natur. human.in com. text.* 19 & 20.

Ad locum Hip. dic, sententiam illam non esse Hip. ex Gal. *in com.* nam *sententia 36. antecedenti, in eadem sectione* dixerat 14. & 34. esse iudicatorios, qui pares sunt, vel pro imparibus, dies iudicatorios accipiendos esse. Ad Galenum *lib.4.de rat.vict.* vbi 14.20 & alios dies pares, impares esse dicit, dicendum est, quòd particula illa quæ ponitur à Galeno *in acutis verò, & in chronicis, & in mediis*, non refert impares, sed simpliciter dies, qui in vtramque partem mutationem efficiunt: at postrema illa particula, *impares autem & hi*, addita est: vel pro imparibus, iudicatorios debemus legere: vel est sensus, quòd dies pares, quos recenset Galenus *ibi*, sunt impares à principio hebdomadæ, & non à principio ægritudinis: vt 14. est impar, facta connumeratione ab octauo; & vigesimus est impar, facta numeratione à decimo quatto: vel potest esse sensus, quòd dies pares, quorum meminit *ibi*, habent intra se impares, videlicet 27.31.& 37.

Tantam vim tribuunt diebus decretoriis Gal. *lib. 1. de dieb.decret.cap.8.* & Auic. 2.4.*tract.2.cap.penult.* vt siue crisis incipiat in diebus præcedentibus diem decretoriam, & in hac finiatur; siue in hac tantùm incipiat, & in aliis finiatur, tamen semper crisis ad dies decretorios, & non ad alios referri debeat. Nam ad crisim tria concurrunt, accessio cum signis decretoriis inuadens, vacuationes, & tandem morbi solutio. Quòd si hæc omnia in vno aliquo die reperiantur, ad eum referenda est crisis: si verò in diuersis diebus fiant, quouis illorum trium pertingente diem criticum, ad hunc debet referri crisis; ita vt si in septima die inuadat accessio cum signis criticis, & in eius fine incipiat sudor, & deinceps in tota die octaua æger copiosè sudet, & tandem in eadem octaua die à febre liberetur, crisis referri debet ad diem septimum decretorium, in quo incepit: & si in die 13. inuadat similiter accessio cum signis, & in 14. quæ decretoria est, fiat copiosus sudor, tum solutio morbi, seu crisis, non ad diem 13. in quo incepit, sed ad 14. in quo finita est, debet referri. Causa est, quia præstantia & fidelitas crisis, potissimùm colligitur ex natura, siue perfectione diei critici, in quo contingit: quare quocumque modo crisis pertingat diem criticum, ei præcipuè fides erit adhibenda, siue in illo incipiat, siue finiatur, dummodò ab aliquo die indicatorio præcedente priùs indicata sit; hoc enim maximam potentiam habet.

Verùm antequam cuiusque diei vim, & potestatem in iudicando explicandam aggrediamur, inuestiganda sunt difficilia aliquot dubia; quorum primum est: Vnde scilicet debeat numerari principium morbi, ad computum dierum decretoriorum? Dic, Galenum *lib.1.de dieb.decret. cap.6.* dies criticos non numerasse à primo recessu à sanitate, cùm hic insensilis sit: nec ab hora decubitus, hic enim pro varia hominum natura est varius; plurimi enim molles, & timidi, ob quamuis leuem causam decumbunt, adhuc non ægrotantes; alij verò robusti, & patientes, negotiisque occupati, etiam iam præsente ægritudine consueta munia obeunt, nec decumbunt. Nec etiam numerari debet ab ea hora, à qua primò cibum fastidiunt, sibi displicent, capite dolent, atque grauantur. Principium ergo sumendum est ab illo tempore, vel hora, in qua actiones primò, sensibiliter, & manifestè apparent læsæ: sequitur Auerrhoës 4.*collig.* 40.

Secundum dubium est grauissimum, quod licet ab omnibus agitetur, est adhuc penè insolutum. Vtrùm scilicet in fœminis quæ pepererunt, & superuenit febris: computatio dierum criticorum sit facienda ab hora partus, an ab hora febris? Nam Galenus *loc.cit.* manifestè probare videtur, ab hora febris faciendam esse computationem, quia illud est principium decretoriorum, quando æger manifestè febricitare inceperit.

Hæc sententia confirmatur ex Hippocr. *lib.1.epid.sect.3. com. 21.* in historia vxoris Philini, quæ cùm filiam peperisset, & esset purgata ex præscripto naturæ, 14 die à partu incidit in febrem, & iudicata fuit vigesimo, vbi Hip. non numerat dies ab hora partus, sed ab hora febris, quia numerat omnia symptomata quæ primis diebus, & 6.& 7.11.17.& quæ 20. superuenerunt, post inuasionem febris. Et *sententia 22. sequenti*, in historia vxoris Epicratis, quæ in die partus in febrem incidit acutam, ab hora febris dies connumerat, quoniam subiungit: *sexto die, à quo febris corripuerat.* Et *sententia 28. sequenti*, in historia vxoris Dromeadæ idem confirmat, dum à partu febrem cum rigore inuasisse scribit.

Auicenna idem approbat 2.4.*tract.2.c.1.§.* *Et debes scire quòd cùm mulier parit, & accidit illi febris, si computatio non fiat ex febre, & fiat à partu, error est*: Et videtur hæc sententia rationi consentanea, quia à principio morbi, cuius crisis in aliquo die expectatur, facienda computatio est. Sed in partu nullus reperitur morbus, quia naturalis est. Igitur non à partu, sed à morbo superueniente dies critici sunt numerandi.

Nec contrarium cogunt asserere symptomata, quæ tempore partus infestant, nempe humoris agitatio: hoc enim modo, etiam numerabis dies criticos ab ea hora, à qua moueri incipiunt humores; quod falsum est, quoniam cibi fastidium, vigilia immodica, dolor capitis, & ventriculi, & alia symptomata quæ morbum antecedunt, sunt præuiæ dispositiones, & non merentur nomen morbi, quia insigni læsione corpus non alterant.

Ex altera parte est irrefragabilis Hippocrat. auctoritas, 3.*prog.*10. cùm inquit: *Pari modo iudicationes fiunt ex partu.* Galenus hoc placitum firmat, & defendit *in com. Principium numerationis erit, non quo die cœperint febricitare, sed quo pepererint. In quibusdam igitur circa secundum, aut tertium incipiunt diem à partu: ex quo multi numerant futuram iudicationem. Sed res non ita se habet, sed ex quo pepererint, numerationem fieri oportet dierum.* Sequuntur Arabicæ familiæ proceres scientissimi, Haly *lib. 10. theoric.cap.* & Auerrhoës *lib.4.collect.*40. Rhasis 19.*continent.* Subscribūt docti Iuniores, Amatus 1.*centur.*36. Moxius *lib.3.de curand. fœminar.morb.*26. Vallesius *lib.10.cont.4.* Andreas Laurentius *lib.1.de crisib.cap.7.* Ludouicus Lemosius *lib.5.de optima prædicend. ratione, cap.6.* etsi hi posteriores statuant, hanc computationem non à puncto enixus, dum fœtus in lucem prodit, sed à puncto in quo cœpit mulier parturire, seu iam partus doloribus vexari, esse faciendam.

Et confirmatur ex eodem Hip. *lib.3.epid.sect.2 text.7.* in historia illius mulieris, quæ apud Pantimedem degebat: & *sententia octaua sequenti*, & 9. in quibus refert duas mulieres, quæ passæ fuerunt abortum, & alteram quæ laboriosè peperit, quibus febres superuenerunt, & in iis numerat Hip. dies à partu, & non à febre.

Has sententias inter se tam repugnantes quum cerneret Christophorus à Vega *in com.cit. lib.3. Aph.* quem sequuntur alij Iuniores, Hippocratem intelligendum putat de febribus, quæ secundo, aut tertio die à partu sequuntur. Nam si sexta die à partu superueniat febris, quæ à natura sua sit septima die finienda, hæc septima non est à partu: esset enim secunda dies febris, in qua morbus ille non potuit ex natura sua finiri. Et licèt eo loco Vega afferat alias rationes, hæc est præcipua, quia si humor peccans est pituitosus, secundo die superueniet febris, nam primo die ob grauiora symptomata quæ sequuntur partum, obscurari solet: si fuerit biliosus, superuenit tertio: si melancholicus, quarto accidit. Sed hæc responsio nulla est, & ex historia vxoris Epicratis, & vxoris Dromeadæ redarguitur manifestè, quibus febres superuenerunt tertio die à partu, in quibus Hippocrates dies decretorios non numerat à partu, sed à febre.

Moxius

Moxius *loco cit.* summè extollit sententiam Amati, qui relictis Epidemicis historiis, Prognosticum tantùm amplectitur oraculum; nam in illis libris plurima sunt impolita, adulterina, rudia, & ab alio interiecta, ideóque abiicienda: contrà in Prognosticis omnia sunt tersa, elaborata, culta ingenio multo, & subacta exercitatione, & multiplici experimento stabilita, cuius ope tantus vir diuinissima illa præsagia conscripsit. Ergo ad hos libros (inquit ipse) tanquam ad sacrum Delphicum fanum confugiendum est, vt diuina huius tantæ artis accipiamus responsa. Quapropter in hoc difficili labyrintho, expeditiùs multò erit per hanc irrefragabilem semitam prognostici oraculi sensim incedere, quàm obscurum, & ambiguum Epidemicarum obseruationum iter prosequi: sícque à partu, & non à febre, in enixis dierum decretoriorum facienda computatio est.

Hæc responsio etsi speciosa sit, admittenda non est: Primò, quoniam licèt plura sint incerta *in libro secundo, quarto, & sexto epidemion*, tamen primus, & tertius, in quibus de logismo faciendo à febre, & non à partu, sententiæ illæ sunt scriptæ, à magno Hippocrate sunt conditi, vt a[illegible] fatetur Galenus *lib. 2. de difficult. respirat. cap. 8. & lib. 3. eiusd. cap. 1. & lib. 6. epid. in procemio, & sect. 1. com. 2. & sect. 2. com. 44.* Secundò peccat, quoniã existimat *in libris epidemiôn*, semper Hippocratem fecisse computationem à febre, quum contrarium hic auctor proponat, & enixarum morbos in illis libris numeret à partu, veluti constat ex *lib. 3. epid. sect. 2.* in historia illius mulieris quæ apud Patimedem degebat, & in historia vxoris OEcetæ, & in historia mulieris quæ decumbebat in mendacium foro: & *sect. 3.* in historia alterius, quæ apud frigidam aquam in Thaso ægrotabat; in quibus omnibus à partu numerat Hippocrat. dies veluti *in prognosticis* enumerauit.

Addunt, quòd partus habet suum iudicium, nimirum congruam, ac decentem purgationem, quæ si retineatur, non solùm morbus, sed etiam mors contingit. Quare partus morbus est, & iudicatur per purgationem; multos enim concitat dolores: est præterea crisis. Sed falsa hi assumunt, vt propriam sententiam tueantur: nam diuersa est morbi, & partus natura. est enim partus exclusio fœtus; quare motus: non itaque morbus. Deinde partus est actio naturalis, morbus quid præter naturam. Insuper partus non est crisis, quia nullus in ipso morbus; quoniam dolores, qui in partu naturali contingunt, non sunt vsque adeò magni, præsertim in iis quæ peperere multoties, vt extra limites sanitatis parientem deducant.

Dicendum igitur est cum Conciliatore *dif.* 106. duplicem esse partum, alterum naturalem, præternaturalem alium. Naturalis ille est, qui non solùm tempestiuè fit, & debito modo, sed cum leuibus symptomatis, & in quo menstrua purgatio modum non excedit, neque deficit. Præternaturalis est contrarius. In partu naturali, quando febris, aut alius superuenit morbus, quia tunc non est symptoma partus, sed morbus per se, tunc non à partu, sed à febre dies decretorij sunt numerandi, vt Hip. fecit *in lib. epid. 1. sect. 3.* Contrà autem in partu præter naturam, quia febris est symptomata partus, tunc non à febre, sed à partu facienda computatio est, vt Hip. fecit, *lib. 3. epid. sect. 2.* Quo pacto hæ principum inter se tam discordes sententiæ sunt interpretandæ: quando enim à partu numerant, de præternaturali intelligendi sunt; quando à febre, de naturali sunt explicandi. Magnum enim discrimen est inter partum naturalem, & præter naturam: in illo non contingit morbus, nisi ex errore, & non propter agitationem humoris, quia hic paulatim repurgatur: in partu verò præternaturali, citra errorem, ob validam humoris agitationem, qui nequit exactè expurgari, solet febris superuenire, & ideò ab illa hora dies decretorij sunt numerandi. Hanc sententiam sequuntur Interpretes *in com. Auic. 2. 4. cit.* Nicolus *serm. 2. tract. 4. cap. 9.* Ioan. Brauus *in com. cit. loc. prog.* Massaria *cap. 13. gynecion*, Alphonsus à Carranca *in tract. accuratissimo de partu naturali, tit. de conditione partus.*

Sed breuiter adnotabo vnum, grauiter scilicet Christophorum à Vega *loc. cit. prog. in com. sent. 1.* fuisse stomachatum in Conciliatorem, & Latino-barbaros, immò Arabum duces primarios, vt ex illorum dedecore suam posset augere supellectillem, dum illos vocat barbaros, impolitos, confusos, qui hanc distinctionem in partum naturalem, & præter naturam, circa computum dierum in enixis, excogitarunt citra necessitatem vllam. Quis quæso, dic mihi, controuersias illo tempore meliùs excogitauit, in classes digessit, in quo balbutiens adhuc erat, & non bene elaborata medicina? Quot paginæ à Iunioribus ex illius opere in suos libros sunt translatæ, & eloquentiæ phaleris, & calamistris exornatæ, vt primum suum inuentorem nec per somnium repræsentent? Cur ipse non vult fateri per quum profecerit, quum illius auspiciis, & veluti lacte nutritus, tantos in nostra arte fecerit progressus? Quis feliciùs, & fideliùs priscorum doctrinam descripsit, quàm Nicolus, quem qui habet, habet omnes libros? Quis subtilior Gentili? Quis in praxi facilior Matthæo Perito, cuius commentaria in nonum Rhasis ad Almansorem, & consilia lemnisco sunt ornanda, quum ipsa sint dignissima cedro? Quis Methodum maiori cum diligentia explicuit, quàm Guaïnerius, & Arculanus? ausim dicere nos Medicis superioris æui, multo excessu esse inferiores, qui dum flosculos Classicorum attenta mente rimamur, illorum lenocinio deliniti, neglecta medulla corticem degustamus, & relictis fontibus riuulos insectamur. Sed hæc per transennam dicta sunto, ad pensum accedamus.

Tertium dubium etiam ad praxim spectat. Vtrùm scilicet in recidiua sint numerandi dies decretorij à recidiua, an ab ipsa radice, hoc est, à morbo qui primò inuasit? In qua quæstione inter Principes Medicos adest controuersia: nam Hippocrat. *lib. 1. epid. sect. 3. text. 20.* in historia Herophontis, & in historia vxoris Epicratis, & in historia Cleonactidis: veluti *lib. 3. epid. sect. 3. text. 79.* in historia Anaxionis, semper dies decretorios à principio radicis enumerat.

Ex altera parte videtur, quòd non à radice, sed à recidiua computatio sit facienda: sunt enim morbi distincti, non solùm numero, sed specie; vt si radix sit febris biliosa, & recidiua sit febris pituitosa, aut melancholica, tunc non videatur rationi consentaneum, vt qui distinctas habent causas, & alterationes, eosdem dies decretorios habeant.

Dic. Quando recidiua est idem morbus cum sua radice, ab hac computatio facienda est: Quando verò distinctus, à recidiua numerandi sunt dies, vt Hip. præcipit *in epidemiis.* Sicut enim vt quando febris intermittit, & iterum recurrit, manet idem affectus secundùm vnitatem causæ, non coniunctæ, sed antecedentis; & penes vnitatem affectus præter naturam, qui solet esse circuitus causa, cuius Galenus meminit *4. aph. 63. in fin.* & est intemperantia illa, quæ in iecore, & venis, & præsertim in foco putredinis relinquitur: qua ratione febris intermittens habens plures accessiones, vnicus morbus est, & à prima accessione dies decretorij numerantur: sic in radice, & recidiua sentiendum est.

Quando intermittit radix, quia non solùm reliquiæ humoris remanent, sed intemperantia illa prædicta, cuius signa sunt sitis, oris exiccatio, & inappetentia, quæ recidiuam prænuntiant, tunc à radice facienda computatio est, vt Hip. & Gal. docent *6. epid. sect. 2. text. 20.* & hoc modo intelligendus est Hip *2. aph. 12.* Gal. *2. de dieb. decretor. cap. 5. iuxta fin.* agens de recidiuis, quæ diebus decretoriis solent accidere, vbi videtur affirmare ex radice & recidiua fieri vnum morbum diuturnum, separatim tamen consideratos esse morbos acutos.

Quum morbo superuenit alius morbus, aut vnus mutatur in alium, tunc non à principio morbi inuadentis primò, sed à principio illius qui superuenit, aut in quem mutatur, computatio est facienda. Hac ratione Hippoc. *2. lib. 2 prog. 57. & 58.* agens de supputatione, quę origine ducit ex pleuritide, & peripneumonia, & docẽs terminos in quibus solent rumpi, non connumerat à principio inflammationis, sed ab eo tempore in quo incipit supputatio

ratio fieri: signa verò suppurationis sunt maior febris, A rigor, dolor, grauitas, pondus, in illa parte quæ dolore afficiebatur.

Sed de febribus cum tumoribus, & vulneribus, quid dicendum? Si febris sequatur tumorem, vt in inflammationibus calidis frequenter contingit, ab ipsa inflammatione numerandum est. Sed si febris non sequatur tumorem, sed suppurationem, quod contingit in tumoribus frigidis, tunc à febre, & suppuratione, quæ coincidunt incipiendo, & non à tumore numerandum est. Similiter in vulneribus, si febris sequitur ob agitationem, à vulnere: si ob pus, siue suppurationem, ab hac, & à febre ipsa dierum decretoriorum computatio fieri debet, vt animaduertit Iulius Cæsar Arantius *in fin lib. Hip. de vulneribus.*

His igitur constitutis, reliquum est vt dierum dignitatem vsque ad vigesimum, ex Hip. & Gal. mente describamus, B quæ doctrina ad præsagiendum, & curandum, est magni momenti: Ad præsagiendum, primò quia apparentibus signis criticis, quæ appropinquantem crisim demonstrant, præsagiemus hanc esse euenturam in die critico. Secundò, quia crisim iam factam, pro varietate diei in quo facta fuit, reprobamus, vel laudamus: si enim in die decretorio fiat, bonum est; è contra, malum, & recidiua spectanda. Tertiò, quia per quaternarios præcedentes præcognoscimus, quid futurum sit in diebus decretoriis sequentibus, 2. *aph.* 24. *&* 4. *aph.* 71. Quartò, quia signis bonis, & malis magis fidendum est, quando in diebus decretoriis apparent. 2. *prog.* 54.

Ad curationem autem etiam hæc tractatio est vtilissima: Primò, quia si crisis, id est, repentina mutatio ad salutem, contingat in die non decretorio, cautè cum ægroto, C in victu, & in aliis, ob periculum recidiuæ agendum est, ex Gal. *lib.* 1. *de dieb. decretor. cap.* 3. cùm tamen, crisi eueniente in die decretorio, citò ægrum reducamus ad victum sanorum. Præterea in die decretorio victus minuendus est, ne naturam à suo opere distrahamus quod potissimùm intendit in dictis diebus, vt docuit Auic. 2. 4. *tract.* 2. *cap.* 9.

Secundò, quoniam in iis diebus nihil est mouendum, nec purgatio, aut sanguinis missio instituenda, etiamsi in illis non expectetur crisis; sæpe enim in illis fit mutatio aliqua, licèt occulta, quod in fracturis cranij frequenter experimur: In iis ergo à vacuatione abstinendum, nisi aliqua vrgeat necessitas, quæ nos ad hoc perducat. Quòd si indicata sit, & expectetur vacuatio, multò magis interdicenda vacuatio est, ob causas ab Auicenna assignatas, D quas Gentilis, & Iacobus explanant luculenter *in com. cap.* 7. 1. 4. *tract.* 2. *in* §. *Et caue ne moueas in die motus agritudinis, &c.*

Prima, & secunda dies, ex Dioclis sententia, morbos decernunt, vt refert Galenus *lib.* 1. *de dieb. decretor. cap.* 9. ideò quia diariæ febres in his sæpenumerò soluuntur. Sed fallitur manifestè, quamuis enim hæ febres primo, aut secundo die soluantur, vt docuit Gal. 9. *meth.* 1. *in princip. &* 4. *aph.* 55. id tamen sine certamine fit, aut perturbatione insigni; hæ enim simplicissimæ sunt, sine humorum putredine consistunt, & à sola spirituum calefactione emanant: at crisis sine pugna non fit.

Primus ergo, & secundus dies, in numero propriè decretoriorum reponendi non sunt; in illis enim præceps ac subita in ægrotantis corpore perturbatio, morbi solu- E tionem antecedens, non datur, in qua præcipua ratio iudicij consistit. Si verò crisis nomen in ea significatione sumatur, vt morbi solutionem simpliciter significet, decretorij quoque dicendi sunt, quum febres illæ diariæ, quæ natura sua, vnica accessione constant, partim in primo die, aliquãdo in secundo solutionem nanciscantur: quanquam rarò hisce diebus iudicia optimè fiant, quinimmò pessima, & lethalia. *Nihil enim quidquam in initio ad bonum euacuari est possibile; omnia enim sunt casus præter naturam earum, quæ sunt in corpore dispositionum: oportet enim præire coctionem, subsequi verò discretionem, & tandem euacuationem, vt bona sit crisis, siue indicium,* vt notauit Gal. 4. *aph.* 22. coctiones autem in morborum statibus perpetuò eueniunt, sicut & crises.

Licèt autem primus dies propriè decretorius non sit, potest tamen indicatorius nuncupari, contra Musam 2. *Aph. com.* 24. Si quis enim primo die acuta febre corripiatur, & aliqua nota coctionis in vrina appareat, in die quarto, & non vltrà, morbus ad bonum iudicabitur: si verò contrà primo statim die cum periculosis signis malum inuadat, morbus ad perniciem non vltra diem quartum finietur, quod monuit Hipp. 2. *prog.* 2. *Simplicissima febres, ac signis firmata securissimis, quarto die, aut citius finiuntur: maleficentissima verò, ac signis firmata maleficentissimis, quarto die, aut citius interficiunt.*

Neque obstat huic doctrinæ Hip. historia *lib.* 1. *epid. sect.* 3. *text.* 25. vbi Erasinus quidam acutissimo morbo laborans cum signis grauissimis, quinto die obiit: nam primo die mediocriter habuit, & illum quietè transegit; quare quinto demum die est defunctus. Neque obstat secundò Hip. *lib.* 1. *epid. sect.* 3. *text.* 14. vbi inquit: *Ex circuitibus verò iudicantibus in imparibus, primus, tertius:* quod idem est ac si dixisset, primus est tertius; ex imparibus enim diebus primus circuitus ad tertium diem peruenit: quare Hip. loquitur de primo circuitu, non de die.

Neque obstat Galeni auctoritas *lib.* 1. *de crisib. cap.* 17. dicentis, morbum aliquem prima die ad statum peruenire posse: In statu autem fit crisis. Igitur in prima die fiet crisis, proindéque prima dies decretoria erit. Dic, in quacunque die hominem mori posse, non tamen liberari: morbi igitur qui prima, & secunda die interficiunt, vt Angina, vel Apoplexia, iudicatorij vocari non debent, quia iudicium non de malo, sed de bono absolutè dicitur. Immò si propriè loquendum sit, in his diebus nec ad bonum, nec ad malum fit crisis, quia in illis non insurgit natura contra morbum: & ideò Hip. 1. *epid. sect.* 3. *text.* 14. comprehendens omnes dies, in quibus solet fieri crisis, siue ad bonum, siue ad malum, primi, nec secundi diei vllam prorsus fecit mentionem.

Tertius dies decretorius est, 4. *lib. Aph.* 36. *&* 1. *lib. epid sect.* 3. *text.* 14. *& lib.* 3. *prog.* 2. Sed hic ex intercidentibus est & vim decernendi habet non fortem, sed ex accessionis violentia: iudicationem enim quarto die futuram præuenit, ex Gal. 3. *de dieb. decret.* 8. in acutissimis morbis qui biliosissimi sunt, auctore Galeno 3. *prog.* 22. Si enim mouentur per impares, quia statim à principio vehementissimam habent accessionem, cui reliquæ ex proportione per circuitus tertianos respondent, cur tertius dies non erit iudicatorius? Hoc Hip. affirmat 1. *epidem. sect.* 3. *text.* 14. & Galen. 1. *de dieb. decretor. cap.* 5. *& lib.* 3. *cap.* 8. Si autem Galen. 4. *aph.* 36. asseuerat, quartum diem esse primum iudicantium, intellige parium; nam tertius, primus est imparium.

Quartus dies decretorius est, & parium dierum primus, ex Hip. 1. *epid. sect.* 3. *text.* 14. *& lib.* 3. *prog.* 2. *& lib.* 4. *aph.* 36. & ex natura, ac quantum in se est, septimi iudex appellatur, 2. *aph.* 24. *&* 4. *aph.* 71. Est ergo hic dies inter primum, & septimum: si ille morbum discutere tentet, ei finem quartus imponet; si verò primus nihil aggrediatur, sed quartus morbum iudicare velit, ei finem septimus imponet. In secunda autem septimana eadem ferè ratio habenda est, in qua si dies primus, qui octauus est, coctionis signa ostenderit, vndecimus de morbo decernere aggredietur: qui si non decreuerit perfectè, in 14. iudicium transferetur.

Hic dies morbos acutissimos iudicat, ex quibus alij supersunt, intereunt alij: maximè si paribus accessiones contingant, in quo Caluus Larissæ, & Pericles Abderæ iudicati sunt, 3. *epid. sect.* 3. *text.* 76. *&* 77. sed ille ad mortem; hic verò ad salutem. Ad malum, & ad bonum iudicat quartus dies: si enim in primo die nullum perniciosum signum adfuerit, immò in vrina coctionis nota appareat, ad bonum finietur morbus; si contrà, morietur planè non extra quartum.

Obiicies sic. Quomodo quartus inter bonos decretorios numeratur, si in illo rarissimè crisis contingit, adeò vt Galenus 3. *cris.* 4. fateatur se tantùm semel vidisse in quarta die crisim, Archigenem verò bis: maximè cùm Medici concedant, dies decretorios non ratione, sed

Hip. auctoritate esse confirmatos, & Galenus *lib. 2. de dieb. decretor. cap. 2.* originem, & firmitudinem illorum non rationi, sed experimento tribuat, ita vt ille dicatur criticus, in quo sæpe crises fiunt; constat autem morbos exactè peracutos quarta die iudicari?

Amatus *in introitu ad tractatum de diebus decretoriis*, respondet, locum citatum ex 3. *crisi.* intelligendum esse de febribus biliosis, & non de synochis, quas asserit frequenter indicari in quarto. Sed errat: hæc enim sententia simpliciter, & vniuersaliter intelligenda est in omni febre acuta, siue biliosa sit, siue synochus: Illa enim non per pares, qualis est dies quarta, sed per impares exacerbatur; quare cùm crisis non fiat nisi in die exacerbationis, *3. cris. cit. & 1. epid. sect. 3. com.* 13. patet in quarto febrem biliosam iudicari non posse, præsertim cùm hic dies sit in iudicando debilissimus. Synochus verò imputris neque per pares, neque per impares exacerbatur, sed vniformis est, licèt nullo interueniente errore in quarto iudicetur. Quia tamen huiusmodi febris rarò contingit, quia sanguis præ copia abundans, illicò putredine tentatur, & rarum est quòd in illa non interueniat aliquis error, vt 3. *cris. cit.* docuit Galenus: proinde simpliciter, & vniuersaliter asserit Galenus, quartam diem rarissimè iudicare.

Porrò si hoc verum est, cur 1. *de dieb. decretor.* 5 & 3. *de præsag. ex pulsib.* 2. inter bonos decretorios numeratur? Dic, quia ex natura sua criticus est: & licèt synochus vniformis rarò contingat, quando tamen adest, sæpe in eo fit crisis bona in quarto, nisi aliquis error accidat, crisim postponens. Cæterùm quia simpliciter in eo rarissimè crises fiunt, proinde inter bonos decretorios debilissimos numeratur: & licèt Galenus semel tantùm viderit in eo iudicium factum, alij sæpe eum iudicasse animaduerterunt.

At si dies quartus ex natura sua criticus est, cur eius non meminit Hippocr. 4. *aph.* 36. quum tamen meminerit tertij, quem diximus inferiorem illo? Vltra rationes Galeni *in com.* respondet Philotheus, causam esse, quia Hippocrates *ibi* loquitur de crisi per sudorem, qualis non solet fieri in die quarto, vt accidit Pericli in Abdera. 3. *epidem. sect. 3. text.* 78. & notauit Auicen. 2. 4. *tract. 1. cap.* 78. febres enim quæ in hac die iudicantur, sunt sanguineæ vniformes, quarum crisis per sanguinis fluxum, & non per sudorem perfici solet. Licèt igitur simpliciter dies quarta præferatur tertiæ, tamen collatione facta ad crisim per sudorem, meritò præfertur tertia dies, quoniam morbi qui per sudorem iudicantur, quum ferè biliosi sint, & proinde in tertio exacerbentur, potiùs in hoc, quàm in quarto iudicantur, vt explicat Galenus *in com. cit. Aph.*

Quinta dies morbos peracutos iudicat, *lib. 3. de dieb. decretoriis, cap.* 8. In hac iudicatus est per sanguinis fluxum Meto, *lib. 1. epid. sect. 3. text.* 24. & plurimis contingit crisis *lib. 4. aph.* 36. & *lib. 1. de dieb. decretor. cap.* 5. & ex intercidentium numero est, vt tertius, qui vt crisim quarto die futuram præuertit, ita dum natura quarto die laxa, nec vsque concitata quieuit, quinto die ad iudicationem promouetur. Habet autem vim iudicandi ob accessiones, quoniam accessio est de numero eorum quæ naturam stimulant, ac veluti prouocant, eam nec consistere, nec quiescere permittens: quare in acutis morbis, in imparibus iudicium fit; in his etenim accessiones fiunt.

Quæ tamen sit causa, ob quam in acutis tertio quoque die vt plurimùm accessiones fiant; in diuturnis verò, vel quotidie, vel quarto quoque die, difficile est assignare. Quòd verò ita accidat, coniicitur ita: Si enim eo quo deprehenduntur ordine, ipsos collocauerimus, secunda ab initio accessio in tertium incidet, tertia in quintum, quarta in septimum, quinta in nonum, sexta in vndecimum, septima in decimumtertium. Cùm igitur natura non semper rato, & stato tempore insurgat, & morbos iudicet, sed variis causis concitata plerumque, à quibus in acutis morbis accessio maximè continua efficitur, irritetur, meritò in imparibus diebus quamplurimæ acutorum morborum crises contingunt.

Sextus dies decretorius est, non tamen simpliciter, & absolutè, sed cum addito decretorius malus nuncupatur. Eius enim maximè proprium est, vt cum periculo, & obscurè iudicet. Quare Galenus *lib. 1. de dieb. decretor. cap.* 4. hunc malignitate sua septimum diem superare asseuerat, quasi septimo naturam habeat oppositam: etenim plerique ex his qui quarto die mutationem accipiunt, sexto die moriuntur; & si aliqua bona spes in eo die contingat, mutatio septimum expectat. Quòd si aliquando (quod rarò fit) bonam transmutationem, quæ quarto die facta est, sextus dies excipiens iudicare conetur, difficile dictu est quantam hic perturbationem, periculum, & denique metum afferat, ac si homo iam morti esset propinquus. Nam cùm prauè, dolosè, imperfectè, infidè iudicet, ægros in perniciem summam deducit, ita vt exeunte excretione, pulsus concidant, ipsi linquantur animo, tremant, refrigerentur, calor euanescat, vires penè extinguantur; euomant acria, fœtida, maligna, sudores erumpant, rari quidem æquales; parotides extuberent malignæ; vrinæ excernantur crudæ, decolores, tenues, nullum bonum sedimen habentes. Denique hic tyrannus dies plurimos excitata crisi in syncopen derepentè coniecit, sanguinis profluuio confecit, euacuationibus immodicis labefactauit; alios in manifestam perniciem deduxit, incurabilem marasmum excitauit, & aliis miserandis malis ægros excarnificauit.

Hoc modo Philiscus hac die miserè obiit, 1. *epid. sect.* 3. *text.* 18. & Dromeadæ vxor filiam enixa, rigore, febris conuulsione periit, *text.* 28. *sequenti*: & si in sexto mutatio fit, in peius difficile iudicium sequitur. Sic Hermocrates cum sexto die capitis dolore premeretur, eodem obiit, 3. *epid. sect.* 1. *text.* 5. Ita Euryanactis filia cùm sexto die iudicata esset, & circa sedem aliquid suppuratum erupisset, nihilominus septimo die à delirio, periit, *eodem lib sect. 2. text. 2.*

Verùm contra traditam Galeni doctrinam plura sunt quæ obiici possunt. Et primò Hip. videtur redarguere eam, *lib. 3. epid. sect. 3. text.* 85. referens historiam Virginis in Larissa, quæ febri ardenti correpta, sexto die hæmorragia & sudore liberata est, & non rediit febris. Igitur sextus dies perfectè, & fidè iudicat. Dic. Galenus *in com.* soluit obiectionem, dicens sexto die fuisse iudicatam, quia diebus paribus accessiones habuit: & iudicium fuisse fidum, quod nouum, & rarum fuit; nam hic dies infideliter iudicat; & ideò in calce sententiæ, hunc euentum cùm admiraretur Hip. adiecit: *& non rediit febris*, cuius rei causa fuit; quia cùm in virgine Larissæa nulla pars princeps esset affecta, neque esset maligna humorum putredo, sed solùm humorum abundantia, vacuatio satis fuit, quam natura tentauit tertio die, perfecit sexto, quia post iudicationem, cùm virgo esset, menstrua superuenerunt; & pluribus diebus perseuerantia, iudicium sexti, ratum fecerunt, & firmum. Hoc modo ex duobus fratribus Epigenis, vnus fuit sexto die iudicatus, 1. *epid. sect. 2. text.* 83. probat Auicen. 2. 1. *tract. 1. cap.* 6. Sed hoc accidebat quia febres paribus repetebant. Dic secundò, possibile esse vt in sexto ad bonum crisis fiat, sed cum timore, & labore, ita vt relictis humoribus crassioribus in corpore, æger postea patiatur recidiuam, auctore Rhasio, 10. *ad Almans. cap.* 29.

Obiicies secundò, cùm Hippoc. 1 *epid. sect. 2. text.* 65 hic enim refert in constitutione Thasi plures laborasse febribus ardentibus, & sexto die morbo regio superueniente perfectè fuisse iudicatos: quo loco non solùm huic doctrinæ, sed sibiipsi aduersatur, 4. *aph.* 62. vbi morbum regium ante septimum aduenientem, malum esse dicit. Dic cum Auicen. *loc. cit. cap.* 59. quòd morbus regius ante septimum, id est, ante terminum coctionis aduenieris, est malus, nisi fluxus alui superueniat. Nam si icterum nulla per aliquam regionem sequatur excretio, malum est: sic seruus ille apud Hippocr. *cit. loc* morbum regium passus, periit, quia nulla est vacuatio subsequuta. Contrà si aliqua contingat, cuius ope humores vitiosos, & corporis excrementa natura solet extra propellere, euadunt

euadunt ægri: sic liberatus est Heraclides, qui apud Aristotelem decumbebat. Si igitur eueniat ante coctionem, & non sequatur excretio, symptoma est, & ideò morbum non soluit. Sic distinguendum est de morbo regio ante septimum, & post septimum eueniente: recipit Galenus 4. *acut.* 81. 3. *prog.* 24. & 3. *epid. sect.* 1. *com.* 5.

Obiicies tertiò, cum Amato *in tract. de dieb. decretoriis*, Laurentio *lib.* 2. *de crisib. cap.* 19. qui asserunt sextum diem in febribus sanguineis esse maximè decretorium, sicuti septimus in biliosis, quia iudicia coincidunt cum accessionibus, & sicuti febris biliosa per impares, sic sanguinea per pares mouetur: in cuius rei confirmationem, adducunt Galenum *lib.* 1. *de crisib. cap.* 4. Qui sanè decipiuntur manifestè, quoniam Synochus non solet moueri per pares, neque per impares, quia solùm est vnica accessio à principio vsque ad finem, 9. *meth.* 3. & 2. *cris.* 6. & 2. *de dif. feb. cap.* 10. sed solet finiri quarto die, qui est terminus morbi exactè peracuti, qualis est Synochus, & huius morbi insultus primo quaternione finitur, 3. *prog.* 2. & 3. Nec recipienda est Amati opinio, quòd suæ sententiæ refert auctorem Gordonium *tract.* 5. *de signis prognosticis, cap.* 7. qui solùm asserit, sexta die nunquam crisim ad bonum fieri, & concedit febrem sanguineam, quæ æqualiter mouetur per pares, & impares, & vocatur vniformis, posse finiri ad bonum in die sexto, sed id esse de raro contingentibus: quæ omnia vera sunt. Quare sextus dies raro, hoc est, nunquam morbos ad bonum iudicat; quæ enim frequentia sunt, pro perpetuis habentur in medicina, *lib. de fœtus formatione, cap.* 2.

Cur autem dies sexta frequenter iudicet, & pessimè, cùm nec inter decretorios dies numeretur, qui circuitu constant, id est, qui septenarij, aut quaternarij computum sequuntur, quales sunt radicales, nec impari numero adscribatur, cuiusmodi sunt intercalares? Dic ex Galeno *lib.* 3 *de dieb. decretor. cap.* 8. causam esse, quia intra peracutorum terminum continetur, in quibus post eorum principia, scilicet post primum diem, & secundum, omnes alij dies, à tertio incipiendo, vsque ad septimum, ob accessionum vehementiam, & morbi magnitudinem iudicant: in dictis enim morbis peracutis etiam in die intermissionis reperitur febris vehemens, & sæpe maior quàm in die exacerbationis aliarum febrium; ob quam causam fit, vt quemadmodum in aliis febribus acutis, in die exacerbationis fit crisis, irritata natura ob vehementiam febris, ita similiter in morbis peracutis possit fieri, in die remissionis.

Sed cur dies sexta perpetuò malè iudicat? Dic Galenum explicasse caussam *lib.* 3 *de dieb. decretor. cap.* 8. *prope finem:* & est potissima, quia crisis in die sexta potissimùm solet contingere in morbis acutis, qui per pares exacerbantur, qui valde periculosi sunt, lethaliter iudicant. Malignitatem acutorum morborum, qui per pares exacerbantur, significarunt Hippocr. & Galen. 1. *epid. sect.* 2. *text.* 25. & 75. & apertiùs *sect.* 3. *text.* 18. Altera causa est, quia si crisis fiat in sexto die, significat naturam adeò sui impotentem esse, vt vna die non possit expectare faustissimam diem, qualis est septima.

Septima dies omnium decretoriarum est fortissima, non solùm numero, sed dignitate, & potentia, quia omnes decretoriarum notas in se occupat, vt Galenus ait *lib.* 1. *de dieb. decret.* 4. & 2. *de dieb. decret. cap.* 3. & ideò Regi, & Principi benignissimo eam comparat: & sic plurimos iudicat integrè, cum manifesta excretione, aut abscessu, sine periculo, crebrò, fidè, manifestè, perfectè, & salubriter. Deinde in ea ferè optimæ crises eueniunt, præsertim si indicata sit, cum bonis signis, de qua re plura *in com. infrà* dicemus.

Septimus ergo dies, omnium decretoriorum est maximus, vt hac historia narrauit Galenus. Non ergo solùm ob numerum septenarium, eiúsque dignitatem, dies septimus est omnium maximus, sed quia fidè, & salubriter decernere experimento frequentissimo Medici obseruarunt. Si verò de huius numeri excellentia, Medicos, Astrologos, Philosophos, & Poëtas loquentes legere aues, consule Marcum Varronem apud Agellium *lib.* 3. *cap.* 10. qui librum de numero septenario scripsit, Plin. *lib.* 7. *cap.* 49. quem locum doctè illustrauit eruditissimus Annibal Codretus: Iulium Firmicum *lib.* 4. *cap.* 4. Macrob. *lib.* 1. *in somn. Scipion. cap.* 6. Leon. Hebræum *dialog.* 3. *de amore*, Andream Laurentium *lib.* 2. *de crisib. cap* 9. Santorel. *lib.* 12. *antepraxis, cap.* 8.

Octauus dies similis est sexto, nec enim fidè, perfectè, aut integrè iudicat, sed obscurè, prauè, dolosè: quandò enim crisis ad mortem sexto die erat futura, quia fuit indicata tertio, & quarto, si motus morbi non est valdè celer, & vires sunt robustæ, solet iudicium differri in octauum. Quando autem iudicium septimi sic solet protrahi, vt octauum attingat, tunc emergit dubium, cuius diei sit iudicium? Hoc Galenus egregiè dissoluit, *lib.* 1. *de dieb. decret. cap.* 8. vbi docet, quòd si die septima, hora tertia noctis incipiat accessio decretoria, deinde manè die octaua ex vniuerso corpore erumpat sudor, & vesperi æger leuetur à febri, quia hæc crisis septimum, & octauum attingit, si velimus scire cuius diei sit, hoc modo distinguendum est: Si enim fuit in quarto indicata, procul dubio erit septimi; si non fuit indicata, & repentè aduenit, accessionum analogiam, dierum naturam, decernendi tempus, numerum contemplari oportet: nam quando accessiones fiunt diebus imparibus, septimo est tribuendum; si paribus, octauo: Deinde si iudicium est bonum, erit septimi, quia hic magna ex parte salubriter iudicat; si malum est, ad diem octauum pertinet. Hoc pacto principium accessionis decretoriæ, finis iudicij, aut initium motus decretorij est attendendum, hoc est, sanguinis fluxus, sudoris, aut alterius vacuationis: nam quando dies hæc tria occupat, sine dubio decretorius est; sic etiam quando duo ex his tribus occupauerit. Sic etiam tempus iudicij expendere oportet, id est, excretionis, quoniam in qua die fuerit longius, hæc erit decretoria.

Nonus dies in medio est dierum decretoriorum, septimi nempe, & vndecimi, qui vel non factam in septimo die crisim, vel vndecimo futuram sibi vendicat: sed rariùs quidem septimi, frequenter verò vndecimi excipit; etenim peculiaris, & propria septimi diei crisis nunquam ad nonum tendit, nisi fortè errores multi sint commissi, quoniam vt septimus dies perfectione, & dignitate primus existit, ita huius bonæ crises præ cæteris peculiares sunt, quare iudicationes raro perueniunt ad nonum: & hoc intelligendum est de iis morbis, qui neque maligni, neque adeò simplices sunt, sed qui medium obtinent locum. Hic dies est ex intercalaribus, inter quos est fortissimus, frequentiùs enim iudicat, quàm 4. 11. 20. & 27. auctore Galeno *lib.* 1. *de dieb. decretor. cap.* 5.

Sed hæc doctrina à multis controuertitur, à quibusdam reiicitur: difficile enim est explicatu, quomodo Galenus 1. *de dieb. decretor. cap.* 5. præferat diem nonum, qui intercalaris est, quarto, qui est radicalis, si ipse *lib.* 1. *epid. sect.* 3. *com.* 14. affirmat, inter dies decretorios validissimos esse, qui quaterno, & septeno circuitu fiunt, id est, decretorij radicales; moderatiores verò, qui intercalares? Dic, sententiam Galeni *loc. cit.* simpliciter veram esse: tamen in particulari ob alias causas, nempe quia dies quarta debilissima est, quia in ea non solet fieri exacerbatio, nihil obstare, quo minùs dies quarta, quæ radicalis est, superetur à quinta, & nona, quæ intercalares sunt.

Secundò. Quomodo inter dies intercalares nonus præfertur tertio, & quinto, si Auic. asserit 2. 4. *tract.* 2. *cap.* 6. dies iudicatorios, indicatorios, & intercalares esse fortiores, atque præstantiores, quò magis appropinquant ad initium ægritudinis, & quantò magis procedunt, tantò ampliùs debilitari? Dic, præceptum illud Auicen. certissimum esse in diebus iudicatoriis, ac indicatoriis, non tamen in intercalaribus. Nam versus morbi initium virtus robustior est, quàm procedente morbo: in his enim tertius, & quintus ignobiliores multò sunt, quàm nonus: causa est, quia ob temporis breuitatem non solet adesse concoctio exquisita ad bonam crisim; in die verò nona multò magis: ob quam rationem fit, vt licèt natura robustior sit in tertio, & quinto, quàm

quàm in nono, tamen in hoc die perfectiores crises faciat quàm in illis; maximè cùm hæc nona dies media sit inter duos decretorios, septimum, & vndecimum, quod etiam concessit Auic. *loc. cit. cap.* 5. inter dies intercalares concedens primum dignitatis locum nono, secundum quinto, tertium tertio.

Decima dies similis est sextæ, quia in illa rarò soluitur morbus, nec fidè, nec benè, nec perfectè; quapropter Galenus à numero parium excludendum retur, *lib.* 1. *epid. sect.* 5. *com.* 14. Si autem Pythion decimo sudans, cum sputis concoctis iudicatus est, 3. *epid. sect.* 1. *com.* 4. id rarum est; quoniam in libris morborum vulgarium non reperitur æger, qui hoc die sit iudicatus, vt Galenus refert *in com.*

Vndecimus dies decretorius est, & in morbis, & vulneribus capitis maximam mutationem efficere solet. Contemplabilis est: nam est index decimiquarti. Nunquam enim crisis in decimoquarto, si ad bonum declinare debet solet accidere, nisi vndecimo die fuerit indicata, hoc est, nisi manifestum coctionis signum appareat. Sicut enim 4. indicat 7. sic 11. decimumquartum: & 17. vigesimum. 2. *aph.* 24. Deinde si natura valida in die quarto incipit materiam vincere, in æquali tempore victoriam absoluet: ita de vndecimo, respectu decimiquarti dicendum.

Duodecima dies non est decretoria, in qua nullum iudicatum vidit Galenus 1. *de dieb. decretor. cap.* 2. quòd si aliquando in ea fit crisis, est infida, imperfecta, obscura, sine signis, periculosa. Ex qua doctrina elicies, non esse exiguam dierum differentiam; neque enim pares esse crises, quæ in singulis diebus fiunt, neque æquè bonas, fidas, & perfectas: permulti enim morbi sunt, qui quibusdam diebus securè iudicantur, at verò in duodecimo, rarò.

Decimustertius dies omnium criticorum imbecillimus, sed omnium qui non decernunt, fortissimus est; nam inter hos qui subitò morbos non soluunt, nempe 10. 12. 16. 19. & alios, nempe 3. 4. 5. 6. 7. 9. 11. 14. 17. 18. & 20. est medius. Neque enim est ita abiectus, vt illi qui secundo ordine continentur: neque ita soluit morbos, vt illi qui primo adscribuntur. Auic. inter impares eum reponit, 2. 4. *tract.* 2. *cap.* 2.

Decimaquarta dies potentissima est in iudicando, *lib.* 2. *de dieb. decretor. ca.* 8. & est finis secundæ septimanæ, & principium tertiæ, & est terminus morborum acutorum, vt Hippoc. inquit *lib.* 2. *aph.* 23. quam sententiam graphicè enarrat Galenus *lib.* 2. *de dieb. decretor. cap. vlt.* Hac die iudicata est mulier illa, quæ in litore habitabat, 1. *epid. sect.* 3. *text.* 30. & alij ægri eo loco numerati: quoniam hic dies & numero, & dignitate inter verè decretorios locum obtinet. Vtrùm autem hic dies, sit terminus dierum exactè peracutorum, an acutorum simpliciter, agitat eleganter Laurentius *lib.* 2. *de crisib. cap.* 11.

Sed non exequimur interpretis partes, nisi huius doctrinæ veritas inquiratur. Primum, cur inter decretorios simpliciter, secundus dignitatis locus tribuatur decimoquarto, cùm ex Auic. 2. 4. *tract.* 2. *cap.* 3. constet, in morbis exacerbatis per pares, vndecimum fortiorem esse decimoquarto: quare cùm plurimi acutorum biliosi sint, & proinde in imparibus exacerbentur, sequitur simpliciter, & absolutè vndecimum diem esse præferendum decimoquarto, contra omnes auctores, & ordinem Galeni *cit. loco.* Deinde si verum sit quod asserit Gal 1. *epid. sect.* 3. *com.* 13. & 3. *cris.* 4. crisim in idem tempus incidere cum accessione; & accessio non soleat fieri in 14. sed in imparibus, quomodo dies 14. inter præstantissimos decretorios refertur?

Dic: Febres inuadentes per paroxysmos, vel sunt intermittentes, vel continuæ: in illis sicut accessio non solet accidere decimaquarta die, ita dies hæc decretoria non est, decretorij enim dies in huiusmodi febribus intermittentibus per paroxysmos computandi sunt, & non per dies continuos, vt constat ex Galen. 4. *aph.* 59. & quod licèt vulgo incognitum sit, multis tamen experimentis confirmatum docet, 1. *epid. sect.* 3. *com.* 17. In febribus autem continuis dies decretorij non per exacerbationes, sed per dies continuos numerantur, & sic dies 14. decretorius est: & quamuis in eo non adsit accessio, siue exacerbatio febris, quia tamen adest febris molestans naturam, & eam ad pugnam irritans, proinde fit vt 14. dies meritò asseratur præstantissimus ad iudicandum. Quod igitur 3. *cris. cit.* asseuerat, oportere crisim in idem tempus incidere cum accessione, ob causas traditas 1. *epid. sect.* 3. *com.* 13. ea propter dictum est, quoniam in febribus intermittentibus crisis semper fit in die paroxysmi; in continuis vt plurimùm fit in die exacerbationis. Cùm hoc tamen stat, quosdam dies, quales sunt 14. & 20. cùm quibus non coincidit febris exacerbatio, efficacissimos esse ad iudicandum.

Insuper agamus vlteriùs de quæstione hac, inquiramúsque quomodo dies 14. numeretur inter optimos decretorios, si par est, & numerus impar multi faciendus est, ex Hip. 4. *aph.* 61. *Febricitanus, nisi diebus imparibus febris reliquerit, solet recidiuare: & lib.* 4. *acut.* 56. sic ait: *Maximè verò numerus impar est obseruandus, nempe hi dies in hanc vel illam declinantes partem reddunt laborantes.* Et Galenus *in com.* in hæc verba prorumpit: *Dies impares multa pollere virtute, non simpliciter, sed in acutis morbis, est intelligendum quòd insignes in vtramque, tum salutem, tum mortem mutationes efficiant.* Quare cùm 14. dies par sit, & non impar, non erit exactè decretorius, vt aduertit Michaël Angelus Blondus *tract. de dieb. decret. in med.*

Hanc, quæ maioris operis est, & negotij, controuersiam soluunt viri in palæstra literaria periti, Cardanus *lib.* 1. *cont. tract.* 3. *cont.* 3. Vallesius 10. *cont. cap.* 3. Andreas Laurentius *lib.* 2. *de crisib. cap.* 10. Asserunt enim diem decimumquartum esse imparem, quia etsi à primo die incipiendo sint pares, tamen facta computatione à primo die suæ hebdomadæ, illorum vnusquisque impar est. Quòd enim Galeni mens fuerit, diem decimumquartum connumerandum esse inter impares, patet ex eodem Galen. 4. *acut. cit.* vbi postquam Hipp. dixit, maximè esse obseruandum numerum imparem, Galenus *in com.* numerans huiusmodi dies impares, inter eos refert 14. 20. 60. 80. 34. & 40.

Refellendi tamen sunt tripliciter. Primò, quia sic malè *loc. cit.* inter impares etiam numeraret nonum, & vndecimum; hi enim iuxta illam computationem pares sunt. Secundò, quia Hippocrat. 1. *epidem. sect.* 3. *text.* 14. numerans dies iudicatorios pares, & impares, inter pares enumerat 14. Tertiò, quia Galenus 4. *aph.* 61. sententiam Aphorismi, quòd scilicet febricitans, nisi diebus imparibus febris reliquerit, soleat recidiuare, iudicat non esse Hip. eo potissimùm argumento, quia Hippoc. *in epid.* in die 14. multos vidit iudicatos, qui tamen impar non est.

Certiùs igitur dicendum videtur cum Galeno *in com. aph. cit.* illum Aphorismum non esse legitimum, immò Hippocrate indignum: plurima enim in operibus Hippocratis esse incerta, omnibus est manifestum; immò etiam Aphorismis nonnulli nothi sunt additi, vt notat Galenus *lib.* 4. *de rat. vict. in morb. acut. in proœmio*, & in eius libris aliqui fuere interiecti, vt ipse scribit *lib.* 5. *aph.* 62. & 63. & *lib.* 6. *aph.* 26. & 44. & *lib.* 7. *aph.* 47. & 63. Vel dic, illam sententiam esse corruptam, & pro diebus imparibus legendum esse iudicatoriis: in diebus, enim non oportet intueri si fuerint pares, vel impares, sed si fuerint iudicatorij, 4 *acut.* 86. Itaque sententia aphorismi erit, si febris terminetur in diebus non imparibus, non decretoriis, recidiua expectanda est; quod concedendum est iuxta doctrinam Galeni *lib.* 3. *cris cap.* 4. Cur igitur Hippocrat. 4. *acut. cit.* asserit, numerum imparem maximè esse obseruandum? Dic ex Philotheo, locum illum intelligendum esse, de morbis acutis, qui cùm ferè biliosi sint, & ita in diebus imparibus exacerbentur, in eiusmodi etiam solent iudicari; longi verò in paribus: cum quibus tamen stat, 14. diem, & 20. qui pares sunt, optimè, & frequenter iudicare, ob causas superiùs traditas.

Decimaquinta dies neque criticis, neque indicibus, neque prouocatoriis annumeratur, rarò enim admodum euenit, vt crisis præcedentium dierum in ipsum incidat

incidat, ex Gal *lib. 1. de dieb. decret. cap. 7.* Deinde etsi Galenus *hoc nuper cit. loc. & cap. 5.* numeret dies medios inter decretorios, & simpliciter non decretorios, qui inter hos medium locum tenent, de die decimoquinto nullam fecit mentionem, hic tamen à Rhasi 10. *ad Almans. cap. 19. & 32. cont. tract. 2. cap. 1.* medius adscribitur inter illos Auicen. 2. 4. *tract. 2. cap. 7.* inter decretorios eum connumerat.

Decimasexta dies naturam sapit duodecimæ, nec est iudicatoria, ex Gal *lib. 1. de dieb. decretor. cap. 5.* Quòd si aliquando in decimamsextam labatur crisis, sine fide omnino erit, & si æger peccet, morbus denuò reuertetur, *cap. 7. eiusd. lib.* Quare *cap. 4.* dixerat, nunquam se duodecimam aut decimamsextam iudicantes vidisse.

Decimusseptimus dies, bonus, & iudicatorius est, *lib. 4. aph. 36.* quare hoc die plures iudicati. Est medius inter 14. & 20 & sicut 4. dies septimum indicat, & 11. decimumquartum, ita 17. vigesimum, 2. *aph. 24.* validiùs tamen in hoc, quàm in 4. aut 11. decernuntur morbi: qui enim celerem motum obtinent decimoquarto iudicantur; sin minùs in decimoseptimo crisis erit, *lib. 1. de dieb. decretor. cap. 13.* quia hic inter validos indicatorios primas tenet. Hunc decretorium esse Galenus plurimis testimoniis Hippocratis probat *lib. 2. de dieb. decretor. cap. 3.* quo in loco adducit *librum primum de morb. vulgaribus, sect. 2. temp. 1. text. 18. & temp. 2. text. 89.* vbi Hip. complures in vtraque aëris mutatione, fuisse die decimaseptima iudicatos, conceptis verbis enarrat.

Decimusoctauus dies non est decretorius, neque aliquem ea die superstitem remansisse, aut mortuum fuisse monet Galenus *lib. 1. de dieb. decretor. cap. 4.* sententia Hip. munitus. Quòd si Hip. *1. epid. sect. 2. text. 84.* iudicatos fuisse aliquos exactè 18. dicat, respondet eo loco Galenus: *Et quid admirationis in varietate morborum insignes extitisse iudiciorum diuersitates? Nos hîc de constitutis iudiciorum temporibus loquimur.* Illud verò aduertendum est, quòd si vigesimaprima est dies decretoria, vt vulgus cum multis Medicis existimat, decimaoctaua illius erit index; veluti decimaseptima vigesimi, vt *cap. 3. lib. 2. de dieb. decretor.* Galenus scribit.

Decimusnonus dies non iudicat, neque aliquem in eo vidit iudicatum Hip. Quòd si tertiana exquisita aliquando nouem circuitibus terminatur, vt *in Coacis prenotionibus* docuit Hippocrat. qui sanè circuitus nouendecim diebus finitur: tamen non ita est dicendum, sed potiùs tertianam finiri nona die, nam intermittentes numerantur per accessiones, quæ vicem dierum subeunt: *Quòd enim in continuis est vna dies, est in intermittentibus accessio, 4. aph. 59.*

Vigesimus dies decretorius est, & radicalis, finisque tertiæ hebdomadæ, quod eleganter prædixit Hip. 2. *aph. 24. & 4. aph. 71. & 3. prog. 1.* & hoc habet proprium, & peculiare, quòd ex eius reduplicatione, semper dies decretorij constituuntur, quod nulli alteri ex diebus decretoriis conuenit; siquidem duplicatus constituit 40. triplicatus 60. & sic de reliquis. Sic etiam à die 20. vsque ad 40. reperiuntur dies decretorij suprà traditi, quos eleganter recensent Amatus *proprio tractatu de diebus decretoriis.* Christoph. à Vega *3. prog. com. 1. in fin.* vbi docent, quòd crises, quæ fiunt vsque in 14. diem, efficacissimæ sunt. Secundum locum habent, quæ sunt vsque in 20. Post 20. verò crises, vehementiam & efficaciam remittunt. Post 40. verò non solent morbi crisi finiri, sed potiùs coctione, & abscessu. Quòd si aliquando crisis fiat per excretionem, ea sine vehementia contingit, & imperfecta est, & per plures dies durans, quemadmodum in illis morbis obseruatur, qui in longum tempus protrahuntur, & ferè semper ante crisim morbus vehementiam comparat acutorum instar, & hoc modo Auic. *2. 4. tract. 2. cap. 2. ad fin. §. Et sunt quidam qui existimant, &c.* dicebat, aliquando in morbo diuturno accidere crisim per excretionem, etiamsi non mutetur ad acutum, nec in eo sit recidiua, neque complicatio cum alio morbo, quoniam humorem, quem paulatim concoxit natura, subitò & repentè expellere potest.

Post 40. numerandi sunt dies vsque ad diem 120. Post quem per mensium hebdomadas computatio fieri debet. Nam 120. dies complent quatuor menses: quartus verò mensis est index septimi. Postea verò eo quoque ordine, per annorum hebdomadas computatio facienda est. Neque obstat quòd Hippocrat. *1. epid. sect. 3. text. 14.* non numeret 120. diem, quoniam sufficit quòd Galenus eum numerarit *2. de dieb. decretor. cap. 6.* quo loco illam sétentiam enarrat. Porrò Galenus *lib. 1. de dieb. decret. cap. 5. & lib. 2. cap. 8.* horum dierum sex ordines secundùm eorum potentiam collocat, & in primo ordine constituit septimum, qui omnium est fortissimus, & soluit frequenter, fidè, salubriter, & securè. In secundo ordine statuit 14. qui septimi naturam imitatur: in tertio, vigesimum. Deinde Hip. *2. aph. 24. & 1. epid. sect. 3. text. 14* quem sequitur Galenus *3. prog. cit. & in lib. de dieb. decretor.* singulas septimanas in quaterniones diuidit. Hos, contemplabiles appellat, quòd scilicet dies decretorios, iudicatoriósve indicent, & quòd in iis, quales ij sint futuri, Medicus contemplari possit. Qui autem sint, facilè ex hac scheda cognoscentur.

4	7	11	14	17	20.
24	27	31	34	37	40.
44	47	51	54	57	60.
64	67	71	74	77	80.
84	87	91	94	97	100.

Ex quibus omnibus dierum decretoriorum natura satis intelligitur.

QVÆSTIO X.

Vtrùm dies septimus præstantior sit decimoquarto, & vigesimus dignior sit vigesimoprimo. Contra Conciliatorem.

COMMENTARIVM.

VEl *septimo, alios decimoquarto, quosdam vigesimo.*] De dignitate dierum decretoriorum decertant Medici, & adhuc sub iudice lis est, vt rentur plures, cùm eam multo antè tempore dissoluerit Galenus, Reipublicæ medicæ fortissimus antesignanus, quippe qui *lib. 1. de dieb. decret. cap. 4. & 2. eiusd. cap. 3.* septimum validissimum vocat decretorium, & Regi benigno eum comparat, qui inter omnes decretorios dignitate, & excellentia antecellit.

Contra hanc doctrinam videntur facere plurima auctorum testimonia: siquidem Auicen. 2. 4. *tract. 2. cap. 2. ad fin.* maiorem dignitatem tribuit 14. dicens: *Et dies quartusdecimus est fortis valdè, & de fortitudine eius est, quòd nulla sit dies cui non proportionetur, scilicet & paribus, & imparibus, &c.* Suscribit Ishaac *particul. 4. de febrib. cap. 6. ad fin.* dum sic præfatur: *Et dixerunt decimamquartam omnibus diebus indicatiuis, & quartam omnibus indicatiuis esse meliorem, &c.* Hoc multò antea præmeditauerat Hippocr. *lib. 2. aph. 23.* dicens: *Acutos morbos quatuordecim diebus terminari.* Ergo si decimusquartus acutorum terminus est, videtur quòd reliquos omnes dies ratione iudicandi excellat. Hæc sunt quæ pro 14. diei dignitate adducit Conciliator *dif. 105.*

Licèt autem septimus, & decimusquartus dies omnium decretoriorum sint maximi, tamen si inter se conferantur, non possumus non priorem, & digniorem locum tribuere septimo: quem præstantiorem esse affirmat Galenus *loc. cit.* cùm dicebat: *Septimi naturam imitatur decimusquartus, ita tamen vt æqualem dignitatem non obtineat.* Quare *loc. cit. in initio,* dicebat: *Primus nãque omnium decretoriorum septimus est, non numero, & ordine, sed potentia, & dignitate:* & *in lib. 2. de dieb. decretor. cap. 8.* affirmat, *septimum esse decretorium fortissimum*: Quæ verba nullam calumniam patiuntur, præsertim cùm Hippocrat. *lib. de septimestri partu, n. 6.* in hæc verba prorumpat: *Dies quidem igitur maximè insignes in quàm plurimis, sunt primi, & septimi, multùm*

potentes

potentes in morbis; & *multum etiam in fœtibus.* Sic etiam Rhasius *lib.*10.*ad Almanſ. cap.*10. dicit: *Septimus dies ex omnibus diebus criticis, ſua bonitate ſuperior exiſtit: eſt etiam decimuſquartus decretorius, & à ſeptimo ſecundus:* & Auic. 2.4.*tract.*2.*c.*6. inquit: *Et ſcias, quòd dies criſis fortioris iudicij, & fortiores dies cadentes, & dies indicationis ſunt illi qui ſunt in antecedētibus; & quantò magis procedunt, debilitatur eorum iudicium.* Idem firmat Rabbi Moſſes *particul.*6.*Aph. Et dies ſeptimus eſt ſuperior in dignitate, & laudabilitate.* Explicat ex multorum mente Nicolus *ſerm.*2.*tract.*4.*cap.*4.

Huius diei dignitas ratione demonſtratur. Ex diebus magis decretorius eſt ille, in quo frequentiores, firmiores, & robuſtiores criſes accidunt. Sed dies ſeptimus eſt huiuſmodi. Ergo erit magis criticus. Maior eſt nota. Minor probatur. Criſis non fit ſine certamine, ex Gal. 2.*criſ.* 11.& 2.*de dieb. decretor.*8 & ideò criſes incedunt cum acceſſionibus, ex Galen. 4.*aph.*36.& 3.*de criſ. cap.*4.*in med.* §. *Oportet enim criſim ſemper, &c.* & 1.*epid. ſect.*3.*com.* 13. Ergo vbi maius fuerit certamen, frequentiores erunt criſes. Sed in ſeptimo neceſſariò maius certamen eſt exſpectandum, quàm in 14. quoniam humor eſt ſæuior, & virtus eſt fortior. Ergo ſeptimus de victoria frequentiùs decertabit, & robuſtiores, & firmiores criſes in eo fient, quia facultas nec ex vi ſymptomatum, nec morborum eſt diſſoluta.

Explodenda ergo eſt opinio Conciliatoris *loco cit.* dicentis, Auicennam intelligendum eſſe de frequentia iudicandi, quia ſibi habet aduerſum Galenum 1. *criſ.*18. qui in ſeptimo, valentiores, & potentiores fieri criſes aſſeuerat; in longum autem iam protracta ægritudine, imbecilliores reddi: quod etiam docuit 2.*de dieb. decret. cap.*8. Et Auic. 24 *tract.*2.*cap.*6. in ſeptimo non ſolùm frequentiores fieri criſes, ſed firmiores, & robuſtiores aſſeuerat. Quare Haly *lib.*10 *theoric. cap.*8. primum locum tribuit ſeptimo, ſecundùm robur iudicandi, & ſecundùm bonitatem.

Deinde propter quod vnumquodque eſt tale, & illud magis. Sed propter ſeptimum, dies 14. eſt decretorius, & reliqui omnes dies vſque ad quadrageſimum. Ergo ſeptimus dies magis decretorius erit. Hoc modo Ariſt. 5.*lib. de hiſt. animal. c.*20 & *lib.*6.*c.*17. probat animalium formationes, in vtero geſtationes, & in lucem editos partus, certis fieri ſeptenariis, variis tamen iuxta variam animalium naturam, quinimmò & auium incubationes.

Ad Auicennam verò dic, decimum quartum eſſe fortem valdè aliorum dierum reſpectu, ſed non ſeptimi. Is hac autem non ex propria, ſed aliena loquitur ſententia, quam *capite ſequenti* erat reprobaturus. Ad Hip. 2. *Aph. cit.* dic, quòd ibi recenſet alterum terminum morborum acutorum; ſolet enim Hip. vltimos terminos denotare, vt facit 4. *aph.* 59. quo loco dicit, quòd tertiana exquiſita ſeptem periodis terminatur; non quòd neceſſariò eas periodos debeat habere, quoniam antè deficere poteſt: quo etiam pacto intelligitur 5.*aph.*6.& 7.*aph.*50. vbique videlicet intelligens, priùs ceſſare poſſe: quod etiam demonſtrabat Galenus 3. *Aph. com.*7.

Ne tamen aliquis arbitretur, ob ſeptimi dignitatem nunquam mortem contingere poſſe, operæpretium erit referre aliquos ægros, qui in ſeptimo vitam cum morte commutarunt; quoniam adoleſcens qui in mendacium foro decumbebat, ſeptimo mortuus eſt 3. *epid. ſect.* 2. *text.* 5. & *text.*3. *antecedenti*, Euryanactis filia virgo, ſeptima die obiit: & *text.*7. mulier ex abortu infantis hoc die occubuit: & *text.*8. alia mulier ob eandem cauſam eodem die periit: & *lib.*5. *epidem. num.* 1. & 35. extant duo adoleſcentes in ſeptimo mortui. Quos tamen ſi conferas cum innumeris in illo die benè, & fidè iudicatis, pauciſſimos, & rariſſimos eſſe comperies. Licèt enim dies ſeptimus in fœlicitate, & frequentia iudicandi reliquos omnes excedat, aliquando tamen malas in eo contingere iudicationes certum eſt. Eodem modo in 14. aliqui malè iudicantur, etſi æqualem ferè cum ſeptimo dignitatem habeat, & ſic quædam mulier profluente ex naribus ſanguine, 14. obiit, 3. *epidem. ſect.*2. *text. vlt.* & *in ſect.*3. *ſequenti text.*85. alterius mu-

A lieris hiſtoriam deſcribit, quæ 14. defuncta eſt, præcedente conuulſione: & *lib.*5.*epid. ante med. num.*14. refert aliam in 14. de medio ſublatam, ex vulnere capiti inflicto. Hos omnes, non ob ſeptimi diei malitiam, ſed ob materiæ contumaciam, & malignitatem, vt in venenatis, peſtiferiſque febribus contingit; vel expultricis debilitatem; aut meatuum obſtructionem, fuiſſe priuatos vita exiſtimabis.

Non minoris negotij eſt perſcrutari, Vtrùm dies vigeſimus ſit decretorius, an vigeſimus primus? & non deſunt rationes, quibus vtraque pars confirmetur. Diocles enim & Archigenes primum locum in iudicando concedunt vigeſimoprimo: ſubſcribit Celſus *lib.*3. *cap.* 4. *poſt med.* §. *Hi erant dies tertius, 5.7.9.11. 14.21. ita vt ſumma potentia ſeptimo, deinde 14. deinde vni & vigeſimo daretur, &c.* ſubſcribit Hip. *lib.*1.*epid. ſect.*3.*text.*14. §. *Circuituum*
B *qui iudicantur diebus imparibus, primus eſt 3.5.7.9.11.17. 21.* & 4. *aph.* 36. *ſudores ſi incœperunt febricitantibus, boni, die 3.7.11.14.17. & 21.* Nam eſt finis ſeptimanæ tertiæ. Quare ſi ſeptimus, & 14. ob hanc cauſam ſunt criticorum principes, erit etiam dies vigeſimuſprimus.

Ex altera parte pro vigeſimi præſtantia ſtrenuè depugnauit Hippoc. *lib.* enim 3.*progn. text.*3. & 4 ſic ait: *Nam mitiſſimæ febres, & quæ tutiſſimis ſignis incedunt, quarto die finiuntur, vel priùs: peſſimæ autem, grauiſſima ſigna præ ſe ferentes, quarto die interimunt, aut priùs. Primus igitur earum inſultus ita terminatur, ſecundus verò ad ſeptimum perducitur, tertius ad vndecimum, quartus ad quartumdecimum, quintus ad decimumſeptimum, ſextus ad vigeſimum per adiectionem finitur.* Hæc verba oſtendunt manifeſtè, quòd
C tertiam ſeptimanam per continuitatē ſecundę annumerat, & quòd decimamſeptimam indicem facit vigeſimæ.

Confirmat Hippoc. mentem ratio valida: quoniam ſi vigeſimuſprimus criticus ſit, ergo 18. index ſtatuetur: & poſt 21. hi erunt critici 25.28.32.35.42.63. 84. At in hiſtoriis ſuis nuſquam eorū meminit Hipp. ſed criticos omnes facit à 20.24.27. 34. 37. 40.60.80. 100. quibus diebus frequenter, & fidè criſes contingere ſolent. Hoc quoque vbertim confirmant particulares Hip. Hiſtoriæ plurium ægrorum qui hoc ordine ſunt iudicati: Chærion, Philini vxor, Euryanactis filia, vigeſimo iudicati ſunt, Abderitana virgo 24. Anaxion 34. Clazomenius, 40. ita qui in Dealcis horto iacebat. Vxor Iphicratis quadrageſimo die pauca biliosa vomuit, 80. perfectè iudicata eſt. Cleanactides 80. riguit, multùm ſudauit, in-
D tegrè iudicatus eſt. Heropytus 120. integrè iudicatus. Demum, vt rectè 2. *de dieb. decretor. citat* notauit Galenus, nullus *in libris Epidemion* numeratur æger, qui à 18. & 21 iudicatus ſit, ſed omnes à 17. & 20. ordinem ſumunt.

Quo pacto ergo tam repugnantes tantorum virorum auctoritates conciliabimus? Reſpondet Conciliator *dif.* 135. quòd quando humor eſt tenuis, calidus, exiguus, facultates coctrix, & pellens validæ, tunc 20. criſis fit. Si verò contraria adſint, & humor ſit craſſus, multus, & frigidior, tunc 21. die continget. Dupliciter peccat ſolutio. Primò, quoniam ſi humor eſt craſſus, & frigidus, ad vlteriores dies protogabitur criſis, nempe ad 24.27. 34.& alios. Secundò, quoniam acuti morbi, qui 21. die definiri debent, à craſſis, & frigidis hu-
E moribus ferè non fiunt, ſed à calidis, ex Gal. 2.*aph.*19. & 7.*aph.*1 & alibi.

Vt tamen hæc omnia multò clariora euadant, exponendum eſt priùs: Vtrùm dies ad criticorum computum integri ſint aſſumendi, vel cum fractione aliqua: Et videtur quod de ſingulis diebus naturalibus, qui 24. horis conſtituuntur, aliquid ſit detrahendum, ac proinde integros ad computationem non eſſe vſurpandos: & poteſt probari ex Hippocr. 3.*prog. cit.* & ratione patet. Quoniam vtcunque fiat ſupputatio, ſiue ſecundùm menſem medicinalem, ſiue peragrationis, ſiue illuminationis, non poſſumus integros dies vſurpare, quoniam menſis medicinalis, docente Galeno 3. *de dieb. decretor.* conſtat 26. diebus & 22. horis: qui diuiſus in quatuor ſeptimanas, quælibet illarum habebit ſex dies, & 17. horas cum dimidia.

Mensis peragrationis constat 27. diebus, & horis 8. cuius quælibet septimana habet 6. dies, & 20. horas. Mensis illuminationis constituitur ex 26. diebus cum dimidio, ex quo, quælibet septimana constabit 6. diebus, & 15. horis; & sic ex prædictis septimanis non possunt septem dies constitui, nisi de singulis aliquid detrahatur, portio videlicet ex diebus mensis medicinalis, vna hora non completa, sed minùs decima quarta parte, & ex reliquorum mensium diebus ad portionem. Quare non sine ratione singuli quique dies sunt præscindendi. Verumtamen hoc dogma est Galeno summè aduersum, & plurimorum errorum tam in præsagiendo, quàm curando potest esse occasio; ideò decidenda à nobis hæc disputatio, exordio sumpto ab illius interpretatione, de quo orta controuersia est.

Diem Astrologi vocant illud temporis spatium siue eum circuitum, quo Sol raptu primi mobilis, vnica circa terram conuersione, ab vno puncto in id recurrit. Mensem, quando Luna lustrato suo cursu Solem consequuta est. Annum verò, quando Sol proprio motu totum suum confecit, & peragrauit orbem: & Galenus *in lib. de septimestri partu, in med.* annum dicit esse circuitum, reuolutionem, siue reditum Solis à solstitio in solstitium, siue à signo quodam in idem signum; quem in 12. menses diuidi docet, 1. *epidem. in comment. tempestatis* 1. *ad init.* Atqui omissa anni, & mensis disputatione, atque etiam diei, provt ad astrologiam pertinet, de qua Ptolemæus *lib.* 2. *& 3. magna compositionis* fusè satis disseruit, de iis agendum est, provt Medico vtiles sunt, & necessarij.

Dies variis modis à Galeno vsurpatur: primò modo provt distinguitur contra noctem, pro eo videlicet tempore, quo Sol nostrum hemisphærium illustrat, vt ipse notauit, *lib.* 1. *per genera, cap.* 2. *in med. &* 6. *de sanit. tuend. cap* 5. *in med.* vbi agit de dierum longitudine, & breuitate, pro solstitiorum, & locorum varietate. Aliquando sumitur pro die simul, ac nocte, vt constat ex *lib.* 7. *sect. loc. cap.* 2. *sub titulo, confectio ex capitibus papaueris Galen.* Dies enim cùm dicitur in infusionibus, & similibus, noctem etiam comprehendere certum est, vt idem docet *lib.* 10. *meth. cap.* 2. *in med & lib. ad eos qui de typis conscripserunt, cap.* 7. *ad init. & lib.* 2. *de crisib. cap.* 2. sicuti cùm dicimus mensem constare 30. diebus, & annum habere 365. dies.

Galenus *lib.* 6. *epid. sect.* 1. *com.* 15. *in fin.* totum tempus diei cum toto anno comparat: Nam matutinum tempus habet similitudinem cum vere; meridies cum æstate; vespertinum tempus, cum autumno; nox cum hyeme. Hoc spatium quod ex die, & nocte componitur, & à Galeno diem appellari diximus, ex 24 horis integris constituitur, ex Galen. 1. *de crisib. cap.* 16. *post med.* §. *In primo quidem die, &c. &* 9. *meth.* 1. *post med. & in lib. de septimestri partu, in com. text.* 1. *&* 2. *& lib. ad eos qui de typis scripserunt, cap.* 7.

Quibus omnibus locis constat manifestè ex Gal. doctrina, quòd 24. horæ verum diem absoluunt, maximèque errasse illos, qui existimant ad computationem criticorum dies non esse assumendos integros, sed cum aliqua fractione. Sed ij ignorabant, quod vbique proclamat Galenus, scilicet quaternarios, & septenarios non esse integrè numerandos, sed ex iis aliquid esse detrahendum, sic vt ex duobus quaternariis vnicus constituatur septenarius, & viginti dies, tres septimanas componant; quod fit ex ipsis quaternariis, & septenariis, aliquibus coniunctis, & aliquibus separatis. Coniunguntur inuicem die vna, quæ vtrisque communis existit, veluti quarta dies primo, & secundo quaternario communis est; & secunda etiam, & tertia septimana, die 14. cohærent, quæ vtrisque communis existit, quoniam 14. dies finis est secundæ septimanæ, & principium tertiæ. Dilucidè ergo patet, quòd si dies præscindantur, necessariò fieret, vt dies 21. & non 20. morbos iudicaret; neque tres septimanæ vigesima concluderentur die, neque aliquis dies illis esset communis; sed dies 14. decretorius finiretur 13. diebus, & duabus horis, à quo tempore inciperet tertia septimana, & nullum tempus esset illis commune: quare corruerent omnia quæ ab Hip. & Galeno de diebus decretoriis literis sunt tradita.

Ad id verò pro contraria parte adductum Dic, Hippoc. haudquaquam velle, dies non esse integrè numerandos, sed potiùs quaternarios non posse integris diebus constare. Nam cùm antea dixisset 3. *prog. text.* 3. quòd secundus quaternarius finitur die septimo, & quartus decimoquarto, & tres septimanæ viginti diebus absoluuntur; & cùm de ratione quaternarij sit, vt habeat quatuor dies, sicut de ratione septimanæ septem, fieret vt secundus quaternarius extenderetur vsque ad octauum, & quartus vsque ad 16. & quòd tres septimanæ peruenirent ad 21. Cui obiectioni respondet *text.* 4. *sequenti*, dicens: *Fieri verò non potest vt horum integris eximiè dinumeretur diebus, &c.* id est, quòd numerus dierum, quaternionum, & septimanarum integer esse non potest, nam secundus quaternarius tantùm habet tres dies, & tertia septimana tantùm habet sex dies & sic tres septimanæ viginti diebus finiuntur. Rursus si hebdomadæ integræ numerandæ essent, sequeretur quòd dies decimaoctaua esset contemplabilis vigesimæprimæ, ac proinde nullam haberent communionem decretoriam decimaseptima, & vigesima ex Gal. 2. *de dieb. decret. c.* 2. *in in* quod tamen falsum esse ex superioribus constat.

Ad vltimum argumentum dic, mensem ex quatuor septimanis componi. Secunda tamen, & tertia vnica die communicant, & sic ex 27. diebus, quatuor septimanæ consurgunt, in quarum hebdomadum prima licèt septem dies integri non sint, integri tamen numerantur, quoniam quòd hic plus subripitur, postea in die 14. secundæ, & tertiæ communi imminuitur; siquidem illic integra dies submouetur pro omnibus septimanis. Quare euidenter constat, huiusmodi minutias non esse à Medico contemplandas: nam Galenus 1. *de dib. decretor.* 6. illos Medicos irridet, qui existimabant dierum computum variari, propterea quòd, vna aut duabus horis principium lateat.

Porrò vt argumentum hoc ad vmbilicum perducam, cum Galeno acriter contendo, vigesimum esse digniorem vigesimo primo, & post 7. & 14. esse collocandum. Eâdem sententiam confirmat Paulus *lib.* 2. *cap.* 6. Haly 10. *theoric.* 8. quòd altè probat Galenus 2. *de dieb. decretor. cap.* 3. *&* 4. concludens, Hippocratem experimento, & vsu edoctum, diem 20. & non 21. decretorium constituisse, & 7. *Aph. com.* 38. semper Hippocratem, diem 20. & non 21. decretorium pronunciasse asseuerat. Si verò in argumentis contrariis diem vigesimumprimum decretorium esse refert, de principio 21. quod cum fine 20. coincidit, intelligendus est, quoniam finis vnius temporis est principium alterius, ex Gal. 4. *acut.* 1. & hæc est verior solutio, quàm interpretum *ibi*, Hugonis, Thadæi, & aliorum qui dissidentibus veterum sententiis perterriti, varios fingunt ad libitum soluendi modos.

Verum enimuerò supersunt duo illustria dubia, quæ altiorem indaginem prærequirunt, quorum primum est huiusmodi. Contemplabiles dies eos Galenus vocari dicebat, in quibus aliquod futuræ crisis certum indicium apparet, 2. *Aph. com.* 24. qui solùm ad 20. perdurant, ex Gal. *cit. &* 3. *prog.* 3. Quale ergo sit hoc signum, auctores variè proponunt. Auic. 2. 4 *tract.* 2. *c.* 8. tria profert indicia, ex quibus quid in sequentibus decretoriis fieri debeat, constare poterit: primum desumit ex coctione, & eius opposito; secundum ex robore, vel debilitate facultatum, naturalis videlicet, animalis, & vitalis; tertium ex signis ipsis criticis: quod priùs docuerat Rhasius *lib.* 19. *contract. de dieb. decret. c.* 11. *ad init.* affirmans maximè referre ad cognitionem diei critici, vires, & cognitionem signorum, non solùm criticorum, sed etiam prognosticorum contemplari, quoniam alterum sine altero sufficere minimè potest: quare opera Hip. frequenter esse perlegenda ad hanc doctrinam intelligendam concludit.

Præterea Galenus *ibi* docet, consideranda esse signa in quarto apparentia, & vlteriùs accessionum exacerbationes, vt certò crisim futuram præsagire possimus. Nam si in quarto periculosissimum aliquod appareat symptoma,

&

& morbus per pares exacerbetur, prauum in sexto iudicium expectandum est: quòd si hunc excesserit, in octauo. Quòd si in quarto signa optima appareant, & morbus per impares recurrat, optimum in septimo iudicium fit, vbi aptissimè Galenus non solùm coctionem, sed eius oppositi notas inuestigat, & præsertim alia; quæ *eodem lib. cap.4. antecedenti* prosequitur, dicens, quòd septimus à quarto indicatur, si manifesta fuerit mutatio non solùm coctionis, vrinæ, & aliorum excrementorum, sed etiam appetitus, mentis, sensus, vel alterius cuiusdam similis; quo pacto fieri potest, vt similis in septimo iudicatio non accidat; quod etiam confirmat *lib.1.epid.sect. 2.com.75.in med.* dicens, quòd morbus qui celeriter mouetur, si in quarto habeat prauam accessionem, in sexto interficit. Idem etiam, licèt aliis verbis, significare videtur *1. epid. sect. 3. com. 18. Quòd si quartus, perinde ac tertius grauia symptomata induxit, breui mors expectanda est.* Et sic perpetuò Galenus, vbi de significatione, vel indicatione dierum contemplabilium disceptat, non solùm signa coctionis, sed alia considerat: quo pacto *2. de dieb. decretor. cap. 11. cit.* in vniuersum dicebat, quartum cum bonis, septimum; cum malis, sextum indicare, habita semper accessionum ratione, quemadmodum idem concludit *lib.3.epid.sect.2.com.5.in med.* Nam fieri potest, vt debiles in septimo moriantur, fortes in sexto liberentur; eius rei exemplum extat apud Hip. etsi rarissimum, *3. epid. sect.3. text. 83.* vbi refert, virginem quandam hæmorrhagia in sexto fuisse liberatam, quæ tamen in quarto suspensiones habuit elatas, hoc est, coctionis initium, cuius morbus per pares exacerbabatur; cuius rei ratio perpetua est, quoniam crises semper cum accessionibus coincidunt. Ergo ad contemplabilium indicationem non solùm signa coctionis, & cruditatis, sed & critica, & prognostica sunt à Medico inspicienda.

Secundum dubium est, An dies contemplabiles, siue indices, possint etiam aliquando iudicare, & an dies radicales possint interdum indicare? Dic, indices posse esse iudicatorios, & vice versa iudicatorios posse esse indices; cùm enim ab eadem causa vtrique procedant, vtramque etiam rationem habere possunt, & iudicandi, & indicandi, ac proinde in 11. & 17. plurimas fieri crises constat, ex Hip. *in lib. epid.* & latissimè refert Galenus *2. de dieb. decretor. ferè per totum.* Consule Michaëlem Angelum Blondum *in tract. de dieb. decretoriis, & crisi, eorúmque verissimis causis, prope fin.*

QVÆSTIO XI.

Vtrùm Galenus causam dierum criticorum ex sua, vel aliorum sententia ad astra reduxerit. Contra Picum Mirandulam, Cardanum, Fracastoriū, Manardum, Amatum, Cartagenam, & communem ferè Medicorum sententiam.

CAusam dierum decretoriorum, soli Deo cognitam, tam difficile est inuenire, quàm esse Medicum; adeò vt doctissimè Auicenna *2.4.tract 2.cap.2.* pronuntiauerit, hanc doctrinam de causa dierum criticorum ad Medicum minimè pertinere, qui solùm debet esse contentus experimento: immò doctissimus Iacchinus *in meth. prædicendi, cap. 23.* eam adhuc neminem inuenire potuisse affirmat. Quæris causam? In promptu ea est: cùm enim viderent Galenum ad astra confugisse, eiúsque sententiam maximas pati difficultates, in varias distracti opiniones, eum multiplicibus telis oppugnant, & eius argumenta irrident, & temnunt, sed quoniam fusè, latéque plures illorum reprobas opiniones impugnarunt, de quorum numero sunt Laurentius *toto lib. 3. de crisib.* Manard. *15. epist.5.* Cardan. *lib. cont. tract.2.cont.2.* Anton. Petitæus *lib. crisimerologion,* & alij; idcircò nos omnia hæc in compendium redigemus.

Primi fuere Pythagorici, qui cùm viderent plurimos dies criticos impares esse, & morbos per septenarium moueri, eorum causam ad potentiam numeri septenarij

A referebant, quem asserunt pari multò esse potentiorem partim quia principium paris est, partim quia diuiditur in par, & impar. Licèt enim numerus non sit substantia, habet tamen magnam vim ex causa nobis ignota: quod plurimis experimentis confirmant, potissimùm quia & in morbis, & in vita ipsa terminandis, numeri dierum, mensium, & annorum magnam mutationem efficiunt, præcipuè septimus, & nonus, ex quibus celebres climacterici, infausti dicti, scilicet ex ductione septimi in seipsum, annus quadragesimus nonus: ex ductione noni in seipsum, annus octogesimus primus: & omnium pessimus ex ductione septimi in nonum, annus sexagesimus tertius, qui plurimos interimere solet, climactericus dictus, mortalium vitæ maximè formidandus, de quo Aulus Gellius *lib. 15. noct. Atticar. cap.7.* exemplis firmat Iu-

B lius Firmicus *lib.4. cap.4.*

Cæterùm hæc Pythagoricorum sententia latè refellitur à Gal. *3. de dieb decretor. cap. 8. & 11.* Adde quòd si dies impares iudicarent ob vim numeri imparis, eadem ratione sequeretur impares horas diei, criticas esse, & diem 21. magis decretorium esse quàm 20. contra Hip. & manifestum experimentum: nam per multiplicationem numeri septenarij, qui omnium præstantissimus est, oritur numerus vigesimus primus, nunquam autem vigesimus.

Amatus *tract. de dieb. decretoriis,* & Antonius Cartagena *lib. 2. de signis dier. decreto. cap. 18.* ad musicam, concentum, & numerorum proportiones confugère; & vt inter hos numeros quidam sunt dissoni, & alij consoni: ita (inquiunt) contingit in diebus ægritudinis, & proinde dies

C dissonantes primo, ob causam dissidij quam cum hoc habent, naturam ad pugnam excitat; dies verò consoni primo, ob similitudinem quam cum hoc habent, quiescunt, & ita naturam ad certamen non prouocant, & ex consequenti crisim non concitant.

Sed hæc opinio merum commentum est, & sapit nugas, quia præterquam quòd ridiculum est consonantiis vocum, articulos morbi, res adeò diuersas conferre, tamen neque illorum imaginationi effectus respondent: Nam, vt ipsi fatentur, 20. & 17. sunt consoni primo; & 16 & 18. sunt dissoni, cùm tamen constet 20. & 17. inter optimos decretorios numerari, & 16. & 18. non esse decretorios. Quare patet numerum punctorum dissonantium primo, non respondere diebus decretoriis; ne-

D que numerum punctorum consonantium primo, respondere diebus non decretoriis.

Astrologi alia via incedunt; Asserunt namque causam criticorum dierum ad motum Lunæ esse referendam, quo duodecim signa Zodiaci peragrat, qui appellatur mensis peragrationis, seu propriè impressionis, & continet 27. dies, & 8. horas; & hunc, propter mutationes quas efficit per suas quadras, dies decretorios constituere asserunt. At falluntur: nam sequeretur ex hoc computo diem 20. non esse decretorium, sed multò magis diem 21. quoniam tres quadræ dicti mensis incidunt in duodecimam horam diei 21. vt numeranti patet. Sequeretur etiam eadem ratione diem 41 & 81. esse decretorios, non autem 40. & 80. contra experimentum, & Hip. *1. epid. sect.3. text. 22. & 23.* Quam opinionem conuellunt Picus Mirandula *lib 3. aduersus Astrologos.* Conciliator *dif. 114.* Musa *lib. 2. aph. 24.*

E Manardus *loc. cit.* & alij.

Asclepiades vanum esse putauit, causam criticorum inquirere, quia hoc, merum esse figmentum ratus est, deridebátque Hippocratem, quòd aliquos dies fecit iudicatorios, alios indicatorios: Nam in nullo die (inquit ipse) quia par, impárve esset hic, vel maius, vel minus periculum est: quare improbabilem iudicat sententiam Hip. & nihil rationis sub illius dictis reperiri, asseuerat. Neque putes, Celsum, Hippocraticæ doctrinæ eximium interpretem, & studiosissimum imitatorem, *lib. 3. cap. 4.* ita perfricta fronte tanti viri, quem summè semper prætulit, oracula peierasse, Celsus ergo non ex sua, sed ex Asclepiadis loquitur sententia, vt legenti caput facillimè patebit.

Sed audiamus Fracastorium, Philosophum, & Medicum insignem,

insignem, qui dum nouum, & inauditum profitetur de causa criticorum inuentum, seipsum implicat, & à recto tramite discedens, in plurima incidit absurda, à quibus deinde sese extricare non potuit: &certè dolendum de tanto Medico est, qui postquam libros de morbis contagiosis (opus rarum, & à priscis vix per vmbram cognitum) in lucem euulgauit, ex quibus æternam famam meruit, & pro Phœnice medicinæ habitus est, edito de criticorum dierum causa libello, suum immortalitati nomen consecrandum non parum obscurauit.

Hic ergo causas dierum criticorum refert solùm ad motum humoris melancholici, cuius cùm hæc sit proprietas, vt quarto quoque die moueatur, quaternarios omnes ideò criticos esse, & ex hac origine emanare ratus est.

Hanc absconditam opinionem vt patefaciat, plurima supponit fundamenta, quorum primum est. Morbi rarò fiunt ex vno tantùm humore, cùm in vasis simul reperiantur; & licèt vnus maximè putreat, contagium tamen reliquis communicat, ita vt & ipsi suis periodis moueantur, etsi nobis occultis, propter excellentiam periodi humoris dominantis. V.g. incipiente tertiana, etiam reliqui duo humores concepta à bile putredine mouentur, pituita quotidie, melancholia per quaterniones; sed in pituita, ob lentorem, & humiditatem suam, tanta fit cum bile putrente mixtio, vt non seorsim moueatur quotidie sua quotidiana periodo, sed tertiana bile permixta: melancholia verò propter crassitiem, & siccitatem non permiscetur, sed putrens ex bilis commercio motus quartanos conseruat.

His suppositis adstruit, febres ferè omnes esse compositas, ita vt non ex vno fiant humore, sed ex variis, & in variis; non in vnam formam redactis, sicut tertiana notha, sed ex variis sub variis formis, & periodis. Quare asserit ferè in febribus crises fieri per quartanos: iungitur etiam in diebus quartanæ, accessio melancholiæ cum accessione humoris morbifici, & ita duplata accessio redditur vehementissima; cuius vehementia cogit ad frequentem crisim.

Quoniam autem vidit illud fundamentum fauere primis quaternionibus, posteriores verò decretorios eo computo non includi; addidit aliud, nempe motum illum melancholiæ tunc incipere, quando putredo ab humore morbi manans, imprimitur melancholiæ. Imprimitur autem quandoque in primo die, interdum in secundo, nonnunquam in tertio, iuxta variam melancholiæ dispositionem: pauca enim, & tenuis in primo die consequitur putredinem, & mouetur: & mediocris in secundo: plurima autem, & crassa, nonnisi in tertio.

Ex his colligit causas criticorum omnium: Quando enim melancholia primo die mouetur, quaterniones euadunt sequentes, 1.4.7.10.16.19.22.25.28.31.34.37.40. Vbi melancholia secundo die morbi mouetur, critici sunt, 2.5.8.11.14.17.20.23.26.29.32.36. Vbi verò melancholia tertio die morbi mouetur, euadunt critici sequentes, 3.6.9.12.15.18.21.24.27.30.33.36.39.42.

Ex motu ergo melancholiæ, causæ criticorum colligendæ alij enim dies decretorij euadunt, ex motu eius in primo die; alij ex motu in secundo, alij ex motu in tertio. Colligit etiam vigesimum frequentiùs iudicare, quàm 21. quia frequentiùs putredo melancholiæ in secundo die morbi, quàm in primo aut tertio insolescit.

Verùm quia adhuc ex motu fictitio melancholiæ, multi dies euadunt critici, ex tribus compositis præcedentibus, qui reuerà experimento & auctoritate maiorum critici non sunt; addit tertium fundamentum, scilicet quòd quando morbo iungitur motus melancholiæ in secundo die, est morbus peracutus, ideò non respondent in illis morbis critici posteriores, quia iam morbus in prioribus est iudicatus: In motu verò secundi diei, durant critici aliquantulum plus: In motu tertij, tanquàm in chronico morbo, multò plus.

Ostenditur falsitas opinionis huius, quæ imaginaria est, & tanto viro indigna, Primò, quia hæc causa debebat æquè patere, & esse communis omnibus morbis humoralibus, vt vulneribus non febrilibus, & febrilibus, à simplici humore, vel mixto; sub vna forma, vel sub variis: causa autem auctoris solùm conuenit humori mixto sub variis formis. Ergo non est vera, maximè quia Hip. 3. *prog.* 1. in quartanis etiam exquisitis, & 2. *aph.* 24. in exquisitis tertianis agnoscit frequentes criticos dies.

Secundò. Licèt sit frequens plura mala pendere ab humore mixto, rarissimum tamen esse constat, pendere à mixtione sub variis formis, & motis in variis diebus.

Tertiò. Sequeretur esse criticos dies omnes, in quibus motus bilis, & melancholiæ concurrunt, nempe impares omnes, quum tamen inter illos paucissimi sint critici. Deinde licèt sit probabile, melancholiam aliquando ad computrendum expectare secundam, aut tertiam accessionem, improbabilissimum tamen est putrere eam in secundo die tertianæ, quando æger & à febri, & symptomate omnino est immunis.

Quartò. Impossibile est melancholiam in omnibus febribus moueri, non bilem, quoniam in quauis motione, siue affectus sit, siue doloris, seu vulneris, citissimè ob tenuitatem mouetur bilis, non melancholia.

Quintò. Motus melancholiæ licèt summè irritet in periodis suis, rarissimè crisim inducit. Ergo multò minùs motus melancholiæ extra suas periodos.

Sextò. Motus ille occultus melancholiæ minùs irritat ad crisim, quàm motus apertus in quartana. Sed motus quartanæ rarissimè inducit crisim. Ergo multò rariùs occultus motus melancholiæ.

Septimò. Oportebat quaterniones connumerari semper disiunctos, quia motus melancholiæ durat per quaterniones disiunctos.

Octauò. Quartana haberet criticos dies, sed omnes disiunctos, accessiones etiam essent æquè criticæ: non enim est imaginandum, vltra modum melancholiæ accedere alium ex melancholia mota.

Nonò. Motus ille commentitius, & ad libitum inuentus melancholiæ, non sufficit ad accessionem, quæ sentiatur ab ægroto: quomodo ergo sufficiet ad crisim quæ sentiatur ab omnibus.

Decimò. Omnes dies iuxta hanc sententiam iudicant, & illi magis, qui sequuntur motum melancholiæ frequentiorem; frequentior autem est qui incipit secunda die morbi, quia media extremis frequentiora sunt. Sed dies illi sequentes illud computum, critici ferè non sunt. Ergo aliter tentanda est propositi dubij solutio. Nam hanc Fracastorij absurdam, experimento, & rationi repugnantem sententiam valde aliis argumentis conuellit Andreas Laurentius *lib. 3. de crisibus, cap.* 10.

Pro cuius enodatione, præmittenda sunt aliqua, ante difficultatis explicationem.

Primum. Ex innata doctrina in naturalibus facultatibus reperitur, vt certæ operationes certo fiant tempore, non alio: coctrix enim expectat attractricis finem, expultrix finem coctricis per periodos. Sic natura periodicè mouet calidum innatum, per diem, extra; per noctem, intrò; & vltrà alios circuitus seruat ex interuallis, nam per hyemem intrò, per æstatem, extrà.

Secundum. Ex ea innata doctrina, quâ firmat & gubernat corpus sanum, curat ægrum, vt per morbum otietur à nutritione, & augmento corporis, per interualla coctioni morbidi humoris intendens; & si eum ad benignum reducere nequit, expulsioni est intenta; simúlque alia parte temporis, corpori alendo, vt vtrique muneri sufficiat. Seruat autem variam periodum in lucta morbi, iuxta quod variè lædit & infestat; & sic à causa morbifica lacessita, in morbo non febrili, aliquando tardiores periodos facit, aliquando breuiores, vt in epilepsia, cardiaca, podagra, vterino affectu; & eos aliquando ordinatos, interdum citra ordinem. In febribus autem ob maiorem molestiam, breuiores, & magis ordinatos conflictus efficit: & siquidem humor quietè molestat, vt in pituitosa, quotidie quietè confligit certis horis, reliquis autem corpori intendit; quia enim non fatigatur ex leui pugna, potest

potest quotidie pugnare. Si autem humor molestior est, vt bilis, tunc laboriosa est pugna, quam symptomata tertianæ apertè demonstrant; ideò interponit diem vnum, sufficientem ad reparandas vires, quia pugna breuis est. In melancholia autem, quia maior fuit fatigatio, ex longitudine, & vehementia tam rigoris, quàm febris, duos dies inteponit, & aliquando plus.

Tertium. Sicut in sanitate vltra illas periodos breues, quibus calidum mouet in actum, diem scilicet, & noctem, natura alias seruat diuturniores, nempe hyemem, & æstatem: ita in morbis vltra illas breues periodos, alias maiores obseruat ab eadem innata doctrina, nempe vt vigesimo quoque die morbi; iunctis copiis pugnet, ad dies 120. vltra enim hunc terminum, mensibus, & annis res agitur.

B Obtrudes: Cur præfixit natura terminum vicenarium ad pugnam morbi, quam crisim vocant? Dic, quoniam intra eum fatigatio cessat, & robur comparatum est ad nouam pugnam: nec is terminus magis mouere debet admirationem, quàm quòd præfixit quietem nocturnam, & fecit retrocessum calidi innati introrsum per menses sex hyemales. Morbi verò intra 40. dies finiendi, quia symptomata sæpius vrgent ad pugnam, etiam habent ex innata doctrina, diuisum vicenarium, in tres æquas partes, quas vocant septimanas. Morbi verò intra 20. iudicandi, etiam per dimidias septimanas, quia acrimonia, & violentia humoris breuiores adhuc pugnas exigebat.

Quapropter dicendum est, secundùm mentem Galeni, decretoriorum dierum causam pendere ex innata doctrina naturalium facultatum: non à Luna, vt *infrà* dicetur; non à numeris, aut musicæ consonantiis; non à casu; non à motu humoris melancholici; non à proprietate occulta humorum putrentium: nam in vulneribus sine humorum putredine, euidentiùs numerantur critici dies, & periodi, quàm in febribus humoralibus.

C Natura ergo crises facit, vt toties prædixit Galenus. Mecum consentiunt strenui in arte medica viri, Ludouicus Lemosius *lib. 6. de optima prædicend rat. cap. 7.* Mercatus *tom. 1. quæst. 105.* Valleriola *lib. 7. loc. com. cap. 7.* Andreas Laurentius *lib. 3. de crisib. cap. 13.* Hanc ergo positionem ex præclara Galeni doctrina sic confirmo. Ille enim *lib. 2. aph. 13.* sic profatur: *Crisis fit natura separante à bonis mala, & ad excernendum properante.* Probat 2. *de vsu part. 17.* Nam *est docta sine doctore*, ex Hip. *lib. de aliment. n. 8.* Et *est morborum medicatrix*, *6. epid. sect. 5. text. 1* Habet plures vias ac modos, quorum ope admiranda opera priùs efficiens, per eos peccantem humorem eliminat, in ægrotantis commodum, ex Gal. 15. *de vsu part. 5.* Hæc per se, & primò iudicationes facit, *4. aph. 22.* & *3. cris. 13.* & *lib. 3. de dieb. decretor. 8.*

D Quid plura? Nónne ipse *lib. 2. de dieb. decret. cap. 2. in princip.* dilucidè docet, vt *Medicus decretorios dies experimento cognoscat, sitque naturalis qui hæc iudicet, & persuasum habeat, naturam prorsus sufficere, & summa quadam prouidentia corpori nostro prospicere, eámque motibus vti ordinatis in operibus suis.* Hæc enim crises molitur per sudorem, vrinas, deiectiones, sputa, vomitus, & hoc modo vitiosos humores per varias regiones propellit: & 1. *aph. 20 in indicatione, vbi integrè facta est, totum naturæ committendum, quæ si deficiat, tunc nulla præsidia iuuant:* quoniam *ea repugnante irrita sunt omnia*, ex Hip. *lib. de arte, num. 2.* Hæc est quæ de omnibus partibus corporis prouidentiam habet, vt ait Gal *lib. 1. de fract. com. 1.*

E Hoc ipsum significauit Galenus *lib. 2. de humor. com. 22. 6. Facultas igitur quæ aliena expellit, ea est quæ indicationes in nobis facit*, & *lib. 7. aph. 21.* sic ait: *Ostensum autem est in commentariis de potentiis naturalibus, quòd est quædam in ipsis vis aliena excernens, quæ & sudores criticos*(id est, iudicatorios) *facit, & profluuia sanguinis, & alui inferioris deiectiones.* Idem scribit, *1. aph. 22.*

Vis igitur expultrix est, quæ primò, & per se iudicationes facit, secundariò verò copia humorum. illa inquam, in qua elucent diuinitatis vestigia, quæ est operum naturalium effectrix, & corporis conseruatrix. Qui igitur Medicus fœlix voluerit esse in prædicendo, exactè facultatem cum morbi magnitudine metiatur, & prospiciat deinde, num ferat, aut feratur, vt inquit Galenus *lib. 2. prog. com. 6.*

Quis ergo tam inscium Galenum fuisse cogitabit, vt ipsum ex sua sententia ad astra confugisse asseueret; Quòd si *lib. 3. de diebus decretoriis*, videns computationem dierum decretoriorum, quorum vis longo experimento constat, non quadrare cum mense peragrationis, nec cum mense illuminationis, ex his duobus confusis tertium mensem confecit, quem medicinalem appellat, cum quo omnia quæ ab Hip. dicta sunt de decretoriorum dierum numero, maximè conueniunt; ex aliorum loquitur sententia, vt scitè notauit Abrahamus Aben Ezre Hebræus, Mathematicus insignis, *in suo tract. de luminaribus, & diebus critic in med.*

Mensis peragrationis continet dies 27. & 8. horas: & mensis illuminationis continet dies 26. & 12 horas: quibus confusis resultant dies 53. & 20. horæ, quorum dimidium est dies 26. & 22. horæ: ex quibus constat mensis medicinalis traditus à Galeno, qui in quatuor hebdomadas distributus, dierum decretoriorum terminos continet. Prima enim septimana continet dies 6. & horas 17. cum dimidia. Duæ septimanæ continent dies 13. & 11. horas. Tres septimanæ continent dies 20. & horas quatuor cum dimidia: vnde iuxta has septimanas constat, diem 7. 14. & 20. esse decretorios.

Galenus enim, si ad Lunam refert causam dierum criticorum, quia ob loci viciniam magis suas vires imprimit in corpora nostra, inter planetas omnes, & facit in his periodis mutationes, ex aliorum loquitur sententia. Quia autem Luna non solùm penès mensem illuminationis, sed etiam penès mensem peragrationis hæc inferiora immutat, proinde vt amicis satisfaceret, *in lib. 3. de dieb. decretoriis*, quem non esse necessarium, nec legendum voluit, mensem medicinalem modo explanato composuit, qui virtutes, & mutationes vtriusque mensis complecteretur, & ita propter mutationes, quas per suas quadras, & illarum medietates facit, in humiditates nostri corporis, dies decretorios constitueret.

Vt verò attentè perspicias, omnia à Galeno in hoc *lib. tertio* tradita, esse penès Ægyptiorum figmenta, & Astronomorum vanas nugas, ex aliorum mente prolata audi ipsũ *lib. 3 c. 10. Qui iam disputationis huius subtilitati succenset, ac difficilem eam existimat, hunc nemo ipsam addiscere cogit, verùm primus huius operis liber ei sufficit. Quòd si non laboris fugitantior sit, secundum quoque adiiciat, à tertio autem abstineat. Nos siquidem hæc paucis planè, iisque inuitò scripsisse affirmamus. Vos, ô Dij immortales, nouistis, vos in testimonium voco, hæc me amicorum quorundam precibus vehementer adactum scriptis mandasse.* In primo enim libro numerantur dies iudicatorij, via quoque, & ratio ipsorum præcognoscendorum explicatur. In secundo, experimento, & ratione vim dierum iudicatoriorum explanat Galenus, illorúmque ordinem, & proportionem indicat. Tertium non vult legi, quia plura eius excellenti ingenio indigna, amicorum precibus coactus euulgauit, & quoniam in duobus prioribus explicuerat omnia, quæ ad intelligendos dies decretorios satis erant.

Quare cùm plura sint in eo libro, à scientia, & acutie Galeni valde remota, immò vana, falsa, & Astrologorum tenebris offusa; ea, præsertim potiora proponere satius duxi, præter alia quæ citati contra illum descripsere auctores, validissimis telis instructi. Patitur ergo doctrina illius libri, maximas difficultates, quæ Medicum cogere poterunt, vt credat illum non esse legitimum, immò tanto auctore indignum, quum pluribus scateat, quæ contradicentia sunt, & à doctrina Galeni prorsus aliena.

Primò. Si causa dierum decretoriorum ad mensem illuminationis, siue apparitionis Lunæ, esset referenda, qui constat 26. diebus, & 12. horis, & per mutationes quas facit per suas quadras in his inferioribus, constitueret dies decretorios, sequeretur solùm dari dies criticos, in morbo incipiente in nouilunio. Secundò, quia cùm Luna, quando coniungitur cum Sole, occultetur tribus diebus.

diebus, in quibus facultate illa est orbata, quam asserunt causam esse dierum criticorum, sequeretur etiam, quòd quando morbus incideret in tres illos dies occultationis Lunæ, non fieret crisis in illis. Deinde sequeretur, quòd quando morbus inciperet in principio dictorum trium dierum, in quibus Luna occultatur, dies septima morbi non esset critica, sed decima. Nam (vt asserunt) crisis fit propter mutationem factam per quadras mensis illuminationis. Sed prima quadra tunc non incidit in diem septimum, sed in nonum, & 15. horas; incipit enim post tres dies ægritudinis, in quibus Luna erat occultata, quibus addendo sex dies, & 15. horas (quod est tempus primæ quadraturæ mensis illuminationis) resultant dies 9. cum 15. horis. Igitur dies septimus non erit iudicatorius, sed decimus, contra Hip. ipsius Galeni, & auctorum communem sententiam. & experimentum.

Secundò. Si computatio iuxta mensem illuminationis rectè reprobata est: igitur etiam reprobanda erit computatio iuxta mensem medicinalem Galeni; hic enim ex illo, tanquam ex altero fundamento constat. Deinde sequeretur, quòd per illam mensuram temporis, in quo Luna occultata est, non esset mensis medicinalis, deficiente enim vno componentium necesse est compositum deficere; & per consequens in illa mensura temporis non fiet crisis, nec assignabitur dies criticus, si verum est quod asserit Galenus, dies criticos iuxta mensem medicinalem constitui.

Nec obstat, Galenum ad computum dierum criticorum, non sumere mensem illuminationis, tanquam causam necessariò concurrentem, sed aliquando: Quia sequitur doctrinam traditam à Galeno, iuxta mensem medicinalem, non esse veram de omnibus criticis, sed in solis morbis incipientibus in nouilunio, aut in alia quadratura mensis illuminationis, quod rarum est.

Tertiò. Mensis medicinalis fictitius est, imaginarius, & non realis, in omni ægro, qui non ægrotat in secundo die Lunæ. Quod autem non est reale, non potest imprimere effectum realem. Nam semiplena Luna non efficit septimum diem, nisi in eo qui cœpit ægrotare in nouilunio; nec plena decimumquartum.

Quartò. Si mensis peragrationis esset admittendus, ex motu Lunæ per quadras, non posset desumi causa ad septimanas criticas: quia Luna propter motum epicycli, quandoque accedit ad quadram in sexto die, quandoque in octauo. Secunda ratio. In vna hora, & lecto ægrotant duo, quorum vnus ex influxu Lunæ perit, alter ex influxu opposito sanatur; & vnus in octauo perit, alter in septuagesimo sanatur: quod spatium nullam inter se seruat similitudinem. Tertia. Non quadrat circuitus ille 27. dierum, & 8. horarum cum septimanis criticis. Oportebat enim in termino totius circuitus fieri mutationem maximam: & in termino duorum circuituum, eandem: & oportebat diem 82 esse criticum, non 80. quia 27. dies ter numerati complent dies 82. Postrema. In morbis intermittentibus est vis iudicandi in septima accessione, & quarta, & tamen ille circuitus non pendet ex quadris Lunæ. Ergo in diebus criticis alia radix quærenda.

Quintò. Causa quare Luna per suas quadras mutat hæc inferiora, est aspectus inimicitiæ, aut natura radiorum, qui per certos angulos, ex causa nobis ignota, communicant ipsis influxus suos per quadras peragationis Lunæ sub signis Zodiaci. Atqui quadræ mensis medicinalis non coincidunt cum quadris dictis, vt patet. Igitur quadræ mensis medicinalis, non constituunt dies criticos, propter mutationem aliquam magnam, quam in nostro corpore faciunt. Nec obstat si dixeris, licèt quadræ mensis medicinalis non coincidant cum quadris mensis illuminationis, & peragrationis, eam tamen distantiam valde exiguam esse, & proinde parui faciendam: Nam illa varietas, licèt exigua sit, efficit tamen vt dies 20. decretorius sit, & non 21. Quare venit in considerationem medicam.

Sextò. Et est ratio non solùm contra ea, quæ dicit Galenus *lib. 3. de dieb. decretor.* sed etiam contra Astrologos, & omnes asserentes causam criticorum esse Lunam. Luna per suas quadras constituit dies criticos, quia in iis quadris facit mutationem fouentem, & adiuuantem naturam: eiusmodi autem mutatio facta in quadraturis Lunæ, fouet naturam in ægris, quia in illis adest contrarius aspectus ei, qui aderat in principio morbi. Quum igitur aspectus in principio ægritudinis, faueat ægritudini, quæ tunc temporis generatur; aspectus quadraturæ, cùm sit illi contrarius, fauebit naturæ operanti aduersus morbum: & ita concurrente operatione naturæ, cum adiutorio dicti aspectus, à quo fouetur, faciet bonam crisim in dictis quadraturis, & ex eo euadent ij dies decretorij.

Sed contrà. Aspectus cui subiacet principium ægritudinis, multoties est contrarius morbo; nam sub signis frigidis & humidis, sæpe fiunt febres: quod similiter intelligendum est de aspectu, quem asserunt per certas periodos ex causa nobis ignota communicare sibi influxus suos. Quum igitur in quadraturis, perueniatur ad aspectus oppositos, peruenient huiusmodi ægritudines ad aspectus fouentes morbum Quare malè iudicabunt. Et ita nulla apparet ratio, quare dies exactè decretorij nunquam, aut rarissimè malè iudicent.

Nec enim satisfacit, quòd asserunt, causam quare critici dies bene soluant ægritudines, esse quia signum est, naturam non valde molestari ab ipso morbo, nec ab accessionibus, quum non excitetur ad pugnam ex se, antequàm vi superiorum fiat commotio in humoribus. Nam hæc ratio non habet locum in morbis peracutis valde molestantibus naturam, & tandem recurrit in eandem difficultatem, cur scilicet illa pugna ad quam excitatur natura, quo tempore vi superiorum fit agitatio in humoribus, semper fit ad bonum. Præterea ex ea colligitur, dies intercalares semper prauè iudicare, quum natura in illis excitetur ad pugnam ex se, sine vi superiorum: quum tamen experimento constet, sæpissimè bene iudicare, quales sunt quintus, nonus, & alij. Denique si fides est adhibenda Astrologis, iudicandum est, sæpe dies decretorios esse infelices, quia scilicet Luna in illis accedit ad planetam, aut aspectum, infaustos, vel fauentes morbo.

Septimò. Sicut dies quidam optimi sunt ad iudicandum, ita alij valde praui existunt, quales sunt sextus, & octauus, atque alij multi qui mali decretorij nuncupantur. Atqui malorum dierum causa non potest referri ad Lunam, quia hæc in illis nullo agit aspectu, nec amicitiæ, nec inimicitiæ; hoc enim solùm facit per suas quadras integras, aut dimidiatas. Igitur, vt ignorant horum dierum, quibus mala crisis fit, rationem reddere; sic etiam ratio quam assignant bonorum dierum, vana est & inutilis.

Nec obstat, quòd quidam respondent, proinde sextum diem prauè iudicare, quoniam signum est adeò sui impotentem esse naturam, vt non possit expectare diem septimum, faustissimum ad iudicandum. Nam natura iudicat in sexto, quia tunc à morbo valde irritatur, quomodo etiam in bonis decretoriis iudicat. Nec existimandum est, naturam agnoscere vires, & dignitatem diei septimi, vt proinde quando sibi constat, debeat illum expectare ad bene iudicandum. Deinde ex eadem ratione sequeretur, dies intercalares malè iudicare, habent enim pro causa anticipationem diei critici radicalis, quæ anticipatio ortum habet ex eo, quòd natura nimis molestetur à morbo; quare coactè ad pugnam insurgit.

Octauò. In febribus intermittentibus decretorij dies sumuntur secundùm numerum accessionum, non secundùm numerum dierum, ita vt non dies septimus, & 14. sed accessio septima, & 14. asserantur decretoriæ, *3. prog.* 8. & *4. aph.* 59 & *1. epid. sect. 3. com.* 17 Atqui causa quare hæ accessiones decretoriæ sint, non potest referri ad quadras mensis illuminationis; nec ad quadras mẽsis medicinalis, aut peragrationis. Igitur, &c. Lege Iacobum Peletarium *contradict. vlt.*

Nonò. Si dies critici haberent vim ex motu Lunæ, maximus criticus esset 27. dies, in quo Luna redit ad idem punctum, in quo erat in principio morbi. Nec obstat quod respondent, reditum ad idem punctum, non habere magnam vim ad mutandandum morbum: Nam saltem concedendum

concedendum est cùm Luna in 27. die perueniat ad eundem aspectum, & ad idem punctum, in quo erat in morbi initio, quòd debeat fauere morbo, & ita facere mutationem ad malum. Quare ex consequenti non rectè enumerabitur dies 27. inter bonos decretorios.

Decimò. Vt constat ex Astrologis Luna quandoque velociter mouetur, & tunc peruenit ad quadraturam in die sexto; quandoque mouetur tardè, & ita accedit ad quadraturam in octauo. Ex causa igitur Astrologorum, dies sextus, & octauus bene iudicabunt. Nec obstat, quod quidam de die sexto respondent, ob dictam causam etiam rectè iudicare, sed id rarò contingere; in cuius rei confirmationem, citant Hip. & Galenum *3. epid. sect. 3. text. 83.* quo loco describitur exemplum sexti diei feliciter indicantis. Sed oportet aduertere, crisim illam valde imperfectam fuisse, vt ex Hip. historia constat. Nec obstat, quod Nicolus *serm. 2. tract. 4. c. 4. ad fin.* de die octauo respondet, licèt respectu quadraturæ, crisis debeat euenire in illo, respectu tamen motus humoris, qui fit in die exacerbationis, contingere in septimo, quia in hoc plus potest dictus motus humoris, qui est causa intrinseca, & fit per impares, quàm aspectus cœlestis, qui est causa externa. Nam ex hac ratione sequitur, septimum diem decretorium radicalem non esse, cùm à causa superiori non dependeat. Deinde, si plus posset motus humoris, qui fit in diebus imparibus, ad iudicandum, quàm influxus cœlestis, sequeretur decimum tertium, 19. & 21. magis decretorios esse, quàm decimumquartum, & 20. in illos enim incidit motus humoris per impares factus: in hos autem solus aspectus, siue influxus à causa superiori.

Vltimò. Astrologi asserunt, Lunam in oppositione, & quadratura, facere magnas mutationes in his inferioribus; quia in oppositione est in signo opposito vtraque qualitate; quare appellant *aspectum integræ inimicitiæ:* in quadratura autem seruari oppositionem in altera qualitatum; quare vocant *aspectum mediæ inimicitiæ.* At ex eadem causa fauet naturæ operanti aduersus morbum. Refutandi igitur sunt euidenter, quia sic sequeretur diem vndecimum esse omnium pessimum, quia accedit Luna ad signum eiusdem temperiei cum signo initij morbi; quare tunc maximè fauebit morbo, & ita faciet mutationem ad malum.

Hæc sunt quæ doctrinam Astrologorum, de causa dierum criticorum, satis manifestè impugnant, præter alia quæ à Pico Mirandula, Fracastorio, Manardo, Cardanó, Valleriola, Lemosio, & aliis fusè, ac diligenter sunt conscripta: quæ cùm Galenus, Astronomus eximius, à Nicone parente suo in hac scientia ingenuè edoctus, & mirum in modum versatus, adamussim, diuino, quo præditus erat ingenio, calleret; verisimile est ipsum, in explicanda causa dierum criticorum, ad Astrologorum figmenta, ex aliorum sententia, & amicorum precibus, vt ipse refert, coactum, non ex sua confugisse. Quare redarguendi nimis sunt, qui illum in ea explananda, quæ solo experimento ab Hip. Gal. & Medicis est cognita, hostiliter insectantur. Cætera verò de crisi, diebus criticis, & eorum causis, lege apud Cæsarem Optatum, Carolum Romaterum, Cornelium Pleierum, Ioannem Zinckium, Tussanum Decretum, qui plura de hoc argumento *in suis tractatibus, de diebus decretoriis* luculenter proposuere.

Nam nos immensum spatiis confecimus æquor,
Et iam tempus equûm fumantia soluere colla.

FINIS LIBRI SEXTI.

ZACVTI LVSITANI, Ad Candidum Lectorem.

PERORATIO.

TV verò, Humanissime Lector, nostra hæc in Medicorum Principum Historias commentaria, benignè suscipe, & absque morsu, & insectatione tuetor. Quòd si aliqua inutilia, hiulca, nec satis fermentata, excusáue inueneris, (erunt autem plurima) ea tanquam malè natam prolem dele, & penitus reseca. Nam tibi, ceu honorifico arbitro, ac æquissimo iudici, vitæ sit ac necis arbitrium, omnium, quæ in hoc opere minùs compta, delicatissimas aures tuas, altioribus disciplinis assuetas, lædere posse iudicaueris. Mea enim non tam vnicè probo, vt nolim aliquando vel emendari, vel castigari. A qua suspicione quantum abhorream, qui me propiùs agnouerunt facilè liberabunt: qui nihil aliud à doctis requiram, quàm vt hasce minutias, sua reprehensione (in quibus erratum fuerit) aliquando dignentur, vt in iis recognoscendis, parem diligentiam, atque operam impertiam. B Non enim nostros errores corrigi feram impatienter. Quod dum facio, videri nolim in publica literarum causa præuaricari, & ea docere, quæ aliquando putem dedocenda. Quod tamen non sine exemplo, nec sine rationibus me præstiturum intelligent, si modò adsit aliqua in iudicando æquitas. Deinde cùm hæc videris rudia, exanguia, inermia, ne mireris. Nam Hebræus sum, & peregrinus, qui deserens Lusitaniam, & dulcissimam patriam Olysipponem, crebrioribus ærumnarum, ætatisque longæuæ procellis, huc illúcque, Euripi modo agitatus, vberiores fructus edere non potui. Et licèt agellus ingenij nostri natura sua fertilis non sit, tamen in medicam artem semper pronus perseuerauì, inconcusso animo inuictus, neque pertransiit (vt ait Seneca) dies sine linea, in quo Rempublicam Medicam, quam perenni, & genuino amore ex toto corde redamo, non illustrarim, & C sic diu, importunè, vigilanti cura, sedulo labore, inexhausta diligentia, perfecto Medico, & arte Hippocratica digno decorum iudicaui, studio abrumpere vitam. Quare sensim ac sine sensu, clam, furtim veluti, ac pedetentim, plura scribendo sum rimatus, & vsque ad vltimum vitæ stadium (si fata velint) rimabor, quæ ad nostræ artis gloriam facere possint. Sed aduertas quæso, quòd mihi, sicut nec doctis, placuit nũquam extemporalis scriptitandi ratio, & in conficiendis libris celeritas, velut exprompti & in numerato positi ingenij argumentum: Nam multò probatur impensiùs diligentia accurata, & longiore tempore, ac iudicio confirmatione expressa. Illic verba veluti primoribus in labris nata, aut superficiario ingenij D æquore natantia eduntur. Hic lectionis multifariæ opes, tanquam è sanctiori quodam ærario reconditæ promuntur. Illic suspecta facit omnia, & cicatricosa, scribendi facilitas, & cursus: Hîc habito delectu rerum, verborúmque pondere, examinantur fœliciùs, & exhibentur; quia celeriter nata, celeriter intereunt. Nam operis facilitas, celeritásque non addit illi pondus solidum, aut duraturum, neque exactam pulchritudinem. At temporis longinquitas labori veluti fœneratò accedens, ei quod nascitur, robur firmitatémque addit. Pictori parum perito de celeritate glorianti, demonstratáque tabula, illam modò à se pictam dictanti, respondit nobilissimus pictor Apelles: Etiam te tacente res loquitur ex tempore pictam. Scriptorum itaque præcipitatio ista, & velut abor- E tus, nunquam in laudis loco ponenda, quod multis clarorum virorum testimoniis comprobarem, nî tibi tædio essem. Solùm certum sit, nullam rem posse esse eandem, festinatam simul, & examinatam; vel esse quicquam omnium, quod habeat vnà & laudem diligentiæ & gratiam celeritatis. Quapropter in hac declinante ætate, tardigrado quodam genio ductus, seu tardo retardatus ingenio, hos fœtus luci exponere decreui, forsan à Cygno persuasus, qui senio confectus argutioribus organis effectis, suauiorem simul, & vocaliorem emittit vocem. Demum vt semel concludam, me tam vastum pelagus strenuissimè sulcantem, in quo omnia adamussim exarare, laboriosum est, & superno indiget auxilio, sustine, iuua, foue: in quo tua cupimus, & expectamus pulchriora. Si inueneris, pande libenter, nec sit in auctoritate scientiæ neminem docere: expertes enim sunt inuidiæ Musarum fores. Sic itur ad astra, viuit post funera virtus, & sola literarum monumenta non intereunt, vt eleganter, & doctè scripsit Martialis, *lib.* 10. *epigram.*

Lector opes nostræ, quem cùm mihi Roma dedisset,
Nil tibi quod demus maius habemus, ait.
Pigra per hunc fugies ingratæ flumina Lethes,
Et meliore tui parte superstes eris.
Marmora Messalæ findit caprificus, & audax
Dimidios Crispi Medio ridet equos.
At chartis nec fata nocent, nec sæcula præsunt,
Soláque non norunt hæc monimenta mori.

Quid enim homini potest dari maius, quàm gloria, laus, & æternitas?

Ita Ouidius *extremo Metam. lib. ad calcem* ingeniosè:

Iámque opus exegi, quod nec Iouis ira, nec ignis,
Nec poterit ferrum, nec edax abolere vetustas.
Parte tamen meliore mei super alta perennis
Astra ferar, noménque erit indelebile nostrum,
Quáque patet domitis Romana potentia terris,
Ore legar populi pérque omnia sæcula fama,
Si quid habent veri vatum præsagia, vitam.

Et *lib. amor. eleg.* 15. cùm exorditur in inuidos, sic canit:

Quid mihi liuor edax ——

Demonstrat interire memoriam, atque opera hominum militiæ, foróque seruientium:

Mortale est, quod quæris, opus, mihi fama perennis
Quæritur, vt toto semper in orbe canar.

Horatius breuiter, & arguté, *Oda* 30. *lib.* 3.

Exegi monimentum ære perennius,
Regalique situ Pyramidum altius,
Quod non imber edax, non Aquilo impotens
Possit diruere, aut innumerabilis
Annorum series, & fuga temporum.

Statius *lib.* 1. *suar. syl.* 1.

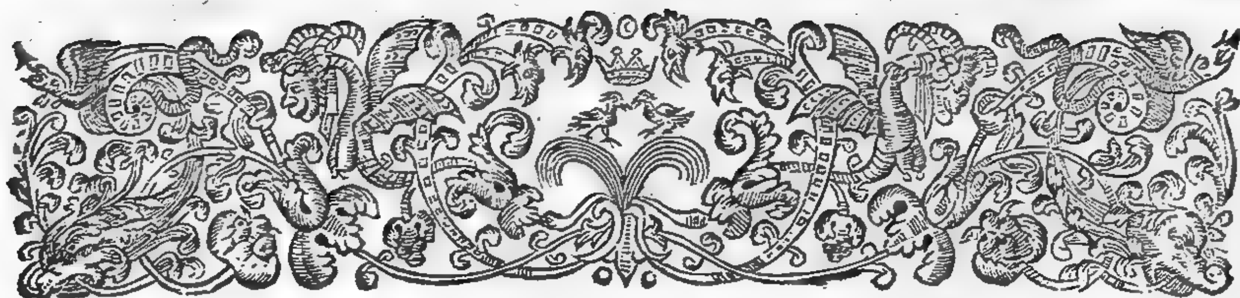
Non hoc imbriferas hyemes opus, aut Iouis ignem
Tergeminum, Æoly non agmina carceris horret,
Annorúmque moras. Stabit dum terra, polúsque,
Dum Romana dies. ——

Denique beatos puto, quibus Dei Opt. Maximi munere datum est, aut facere scribenda, aut scribere legenda. Quare amantissime, & ingeniosissime Philiatre, his gloriæ stimulis agitatus, in hoc circo curre ad palmam. Nam nulli ad gloriam clausa est ianua: & ego Dauus sum, non Oedipus.

HISTORIÆ MEDICÆ, Ex omnium Medicorum Principum fœcundissima penu haustæ, sunt 433.

EAs sola Principum doctrina muniti, pro nostrarum virium captu, permiscentes vtile dulci, variorum etiam doctissimorum virorum auctoritate firmamus, exponimus, illustramus, polimus, ornamus. Hi sunt numero 1711.

INDEX

INDEX
RERVM, ET VERBORVM
TOTIVS OPERIS.

Prior numerus paginam, posterior vtriusque columnæ partem assignat.

A

B

C

I

L

N

Præpara

S

V

X

Z

F I N I S.